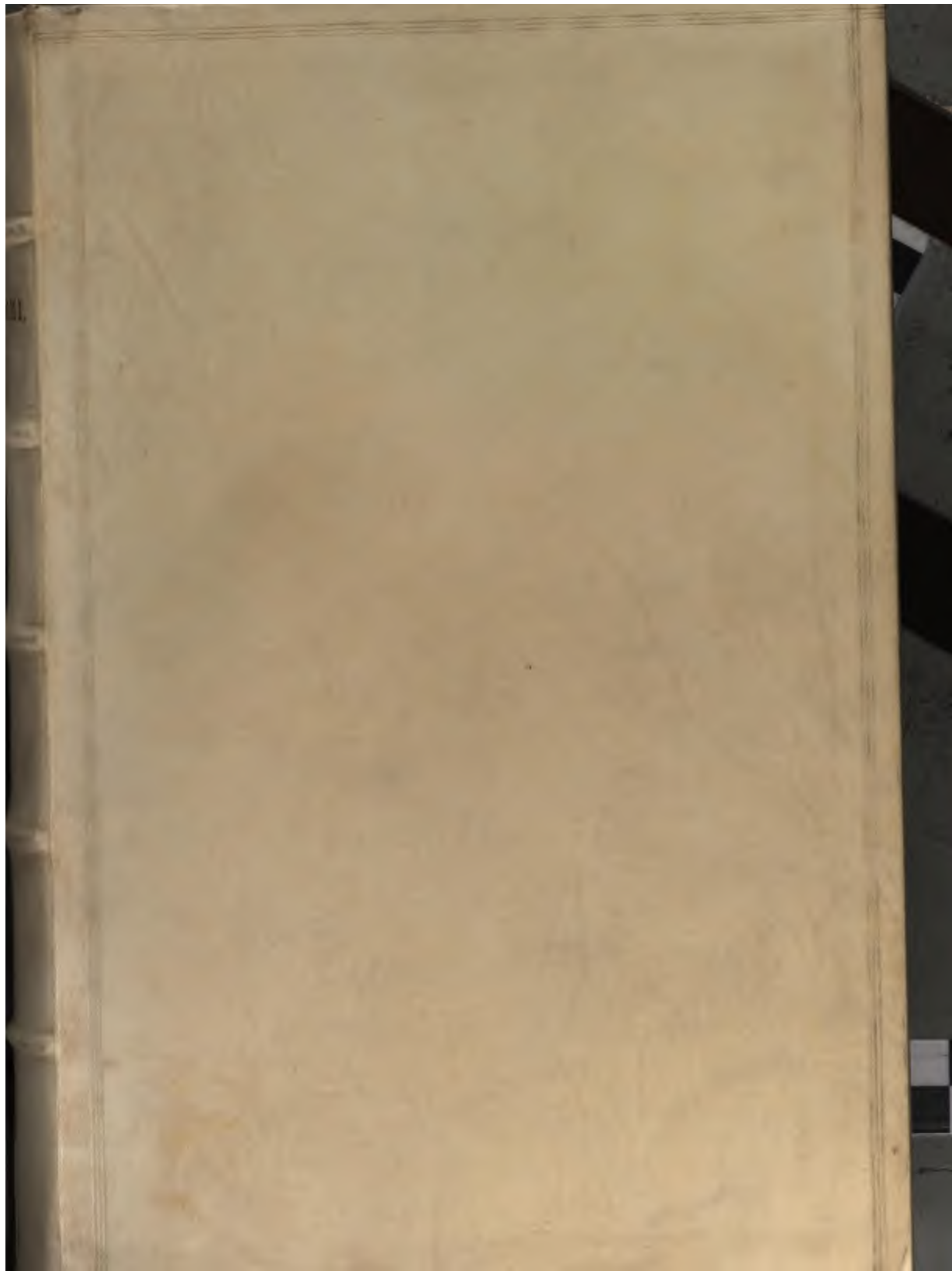
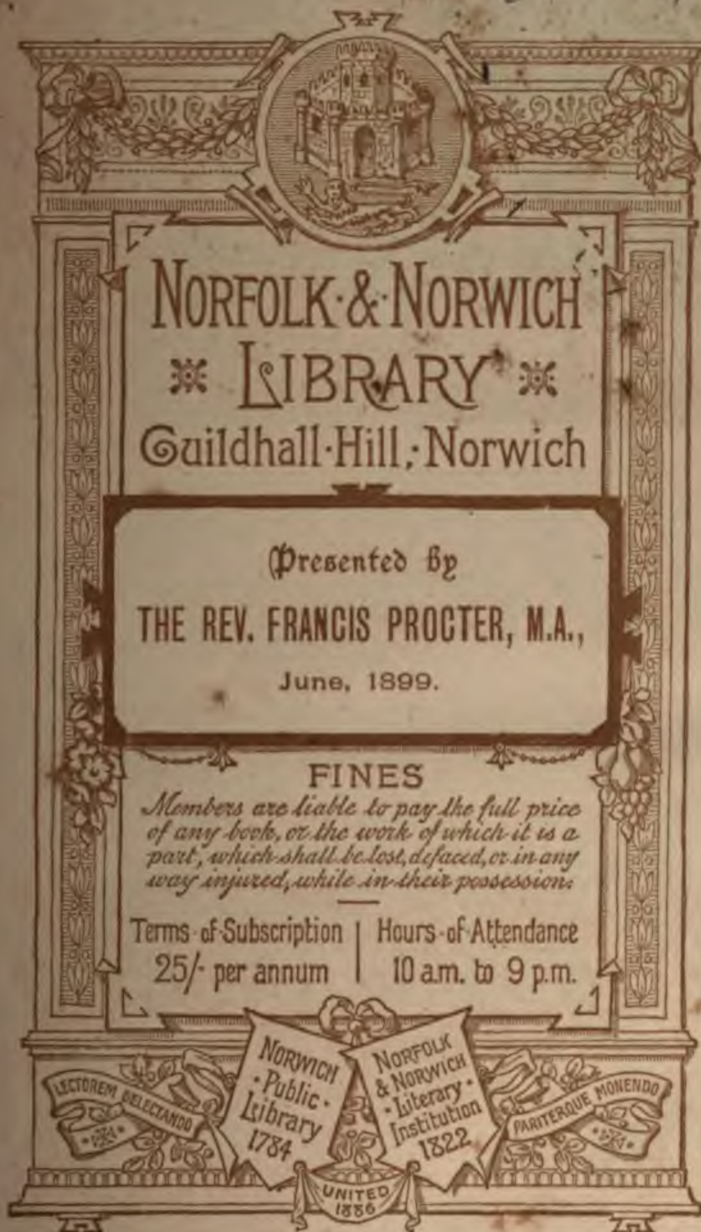

Pre
Norfolk
on

Q 282.944
NORFOLK & NORWICH
LIBRARY
Guildhall Hill, Norwich
Presented by
THE REV. FRANCIS PROCTER, M.A.,
June, 1899.
FINES
Members are liable to pay the full price of any book, or the work of which it is a part, which shall be lost, defaced, or in any way injured, while in their possession.
Terms of Subscription
25/- per annum
Hours of Attendance
10 a.m. to 9 p.m.
Norwich Public Library 1784
Norfolk & Norwich Literary Institution 1822
Lectorem delectando
Pariterque monendo
United 1886

STANFORD UNIVERSITY
LIBRARIES

ΙΩΑΝΝΟΥ

ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

JOANNIS CHRYSOSTOMI

OPERA OMNIA.

TYPIS MOQUET ET SOCIORUM,
VIA LA HARPE, N° 90.

Chrysostomus, Joannes

= ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΙΩΑΝΝΟΥ

ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ,

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ,

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

SANCTI PATRIS NOSTRI

JOANNIS CHRYSOSTOMI,

Archiepiscopi Constantinopolitani,

OPERA OMNIA QUÆ EXSTANT,

VEL QUÆ EJUS NOMINE CIRCUMFERUNTUR,

AD MSS. CODICES GALLICANOS, VATICANOS, ANGLICANOS, GERMANICOSQUE; NECNON AD SAVILIANAM ET FRONTONIANAM EDITIONES CASTIGATA, INNUMERIS AUCTA; NOVA INTERPRETATIONE UBI OPUS ERAT, PRÆFATIONIBUS, MONITIS, NOTIS, VARIIS LECTIONIBUS ILLUSTRATA; NOVA SANCTI DOCTORIS VITA, APPENDICIBUS, ONOMASTICO ET COPIOSISSIMIS INDICIBUS LOCUPLETATA.

OPERA ET STUDIO D. BERNARDI DE MONTFAUCON,
Monachi Ordinis S. Benedicti e Congregatione S. Mauri, opem ferentibus aliis ex eodem sodalitio Monachis.

EDITIO PARISINA ALTERA, EMENDATA ET AUCTA.

TOMUS OCTAVUS.

PARISIIS,

APUD GAUME FRATRES, BIBLIOPOLAS,

VIA POT-DE-FER, N° 5.

M. DCCC. XXXVI.

PRÆFATIO

AD HOMILIAS

S. JOANNIS CHRYSOSTOMI

IN JOANNEM.

Ad Homilias in Evangelium Joannis tandem devenimus, ubi novum prorsus concionandi ritum, insolitam deprehendimus disserendi rationem. Stylum sane eumdem cernimus, dictionem prorsus similem; eumdemque statim agnoscimus dicendi artificem Chrysostomum: in ordine autem et argumenti ratione magna sese offert diversitas. In cæteris namque in Scripturam sacram Commentariis, maximeque in Homiliis in Matthæum, postquam singulorum versuum literam explanavit, occasione ex serie sumta, ad morum informationem spectantia multa interserit; atque in fine concionis longissimam moralem adhortationem adjicit, qua et procerum et popularium vitia insectatur, atque ad virtutem adeundam stimulos addit. In hisce autem in Joannem Homiliis alio concionandi genere procedit. Passim namque postquam singulos versus attulit, illosque maxime quos Catholicis hæretici quidam objicere solebant, auditores suos adversus illorum argumenta et sophismata munit roboratque; atque ut statim deprehenditur, iis qui contra hostes hujusmodi sæpe manus conserebant, arma ministrat. Hic scopus oratoris præcipuus, eo nervos omnes contendit, ut Christianum militem, qui passim contra hæreticos decertabat, ad illorum depellenda tela instituat.

Hæc porro non in omnibus homiliis occurrunt, sed in iis tantum ubi ea Joannis loca explicantur, quæ vel ad æqualitatem consubstantialitatemque Patris et Filii probandam apta sunt, vel quæ ab hæreticis ad illam impugnandam usurpabantur. Ubi vero de divinitate deque consubstantialitate Filii non agitur, literam ille paucis plerumque explanat. Moralem quoque disciplinam inter concionandum rarius attingit, concionemque brevissima adhortatione morali claudit; ita ut hæ in Joannem conciones, dimidia fere sui parte minores ut plurimum sint Homiliis in Matthæum.

Hinc certe jam multæ exsurgunt quæstiones: quinam nempe sint hæretici, qui Chrysostomi auditores telis ex Joannis Evangelio desumtis impetebant: cur illos Chrysostomus non nominet: ex qua familia orti hi hæretici essent; quibus maxime argumentis objectiones lucifugarum confutandas esse doceat. Hæc porro omnia expendere non pigebit, postquam de numero Homiliarum in Joannem, de urbe in qua hæc concionatus est, de concionis hora, deque aliis nonnullis quædam præmiserimus.

§ I.

1. *De numero Homiliarum in Joannem.* 2. *Qua in urbe hasce homilias habuerit Chrysostomus, Antiochiæne, an Constantinopoli.*

1. Homiliæ in Joannem apud Savilium octoginta octo feruntur, apud Morellum autem octoginta se-

ptem tantum, quandoquidem Morellus primam procemii tantum loco ponit, neque illam Homiliam primam inscribit, quia videlicet nihil de Evangelio Joannis in hac concione explicatur, estque tantum quasi præludium ad explicationem ejusdem Evangelii. Verum ut ut res est, hoc procemium non minus concio et homilia est, quam cæteræ sequentes conciones. Nam hic populum alloquitur, ad virtutem hortatur, a vitiis arcet, omniaque concionantis implet officia. Quamobrem jure illam Savilius inscripsit Homiliam primam : quem sequi visum est. Verum quia Morelli Editio, quæ a multis annis omnium manibus teritur, ut plurimum a scriptoribus affertur in medium, iique secundum Morellianam Editionem homilias numerant; eamque, exempli causa, vigesimam nonam inscribunt, quæ secundum Savilium et secundum veram numerandi rationem trigesima est, in summa pagina utrumque numerum sic attulimus : *Homilia trigesima al. vigesima nona*, et ita quoque in aliis.

Hanc porro numerandi varietatem non esse recentem suadet Facundus Hermianensis, qui libro 3, c. 3, p. 114, sexagesimam sextam dicit eam quæ vere sexagesima septima est. Verum altera etiam numerandi ratio, quæ vera utique est, apud alios in usu fuisse comprobatur. Ephræmius enim Antiochenus ἑνδεκάτην, *undecimam*, numerat eam quæ jam undecima est. Hancque numerandi rationem sequuntur Codices Græci manuscripti, quos hactenus videre licuit.

2. Altera exsurgit quæstio, an videlicet Antiochiæ, an Constantinopoli hasce homilias Chrysostomus habuerit. Utra in urbe tot conciones habitæ sint, in ipsis concionibus nusquam deprehendere potuimus. Nam si qua essent unde conjecturam ducere possemus, ex perpetuis nempe velitationibus adversus eos qui parem paternæ potestatem in Filio esse negabant, qui τὸ ὁμοούσιον oppugnabant, adversus Anomœos nempe, quos ubique insectatur, id perinde Constantinopoli, atque Antiochiæ observatur. In utraque enim civitate contra Anomœos nominatim concionatus est Chrysostomus, in utraque magno numero Anomœi erant, qui cum popularibus Catholicis sæpe de religione concertabant. Nihil igitur inde circa urbem ubi habitæ sunt hæ conciones expiscari possumus : nullumque aliud ea de re ex ipsis homiliis indicium possumus mutuari. Verum ex Homilia septima in Epistolam primam ad Corinthios t. 10, p. 53, A, nostræ Editionis, discimus Homilias hasce in Joannem ante illas in Epistolam ad Corinthios habitas fuisse. Cum autem hæ ad Corinthios Homiliæ Antiochiæ habitæ fuerint, ut suo loco probabitur, hinc sane consequitur has etiam in Joannem conciones Antiochiæ dictas fuisse. Locus porro ille Homiliæ septimæ ad Corinthios sic habet : Καὶ γὰρ ἐκείνοις φησὶν, Οὔτε ἐμὲ οἴδατε, οὔτε τὸν Πατέρα μου. Πῶς οὖν ἀνωτέρω φησὶ, Καὶ ἐμὲ οἴδατε, καὶ οἴδατε πόθεν εἰμί; Ἀλλὰ τίς ὁ τρόπος τῆς ἀναγνώσεως ταύτης, καὶ τίς ἐκείνης, ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ἤδη εἴρηται· καὶ ὥστε μὴ συνεχῶς τὸ αὐτὸ στρέφειν, ἐκεῖ παραπέμπομεν τοὺς ἐντυγχάνοντας. Id
Joan. 8. 19. est : *Nam illis ait*, Neque me novistis, neque Patrem meum. *Quomodo ergo supra dixit*, Et me nostis,
Joan. 7. 28. et nostis unde sim? *Sed quis sit modus hujus lectionis, et quis illius, jam dictum est in Evangeliis, et ne idem frequentius versemus, eo lectores mittimus.* Mittit scilicet ad Homilias suas in Evangelium Joannis, ad Homiliam nimirum quinquagesimam, ubi hæc verba c. 7, v. 28, p. 294, explicans, *Et me scitis, et unde sim scitis*, ostendit illa optime conciliari cum aliis ejusdem Evangelii c. 8, 19, ubi ait Judæos nec se nosse, nec Patrem suum nosse. Certum itaque indubitatumque est Chrysostomum has homilias Antiochiæ habuisse antequam Homilias in primam et secundam ad Corinthios haberet, quæ item Antiochiæ habitæ fuere, ut suo loco probabimus.

§ II.

1. *Quo tempore has habuerit homilias.* 2. *Cur illucescente aurora,* ὑπὸ τὴν ἕω *hæc concionatus sit.* 3. *Quod genus auditorum concionibus interfuerit.*

1. Jam diximus in Præfatione ad Homilias in Matthæum, non potuisse Chrysostomum annis tribus prioribus queis presbyter concionatus est, Homilias in Matthæum ad populum habere, quia videlicet his tribus annis 386, 387, 388, tot homilias tam longas dixit, ut alias addere vix potuisse videatur. Certe, ut in Vita Chrysostomi pluribus dicetur, vix credatur quot quantasque hisce tribus prioribus sacerdotii sui annis conciones dixerit; Panegyricas festorum et Sanctorum per annum, alias in Scripturæ libros, cæterasque variis de rebus. Itaque ut Homilias in Matthæum post annum 388 habitas, hac de causa sta-

tuimus, multo magis hasce, quæ secundum Homilias in Matthæum dictæ fuisse videntur, post annum illum dictas inferemus. Annum vero ipsum assignare quo has homilias cœperit, non humanæ videtur facultatis. Certum utique est illas ab anno 389 ad annum 398, quo ineunte ad sedem Constantinopolitanam evectus est, habitas fuisse; sed annum ipsum, vel etiam annos aliquot statuere (non enim uno eodemque anno hæ 88 homiliæ habitæ videntur), hoc opus, hic labor est. Videamus tamen an possimus aliquid ulterius circa rem illam expiscari. Cum has præcesserint Homiliæ in Matthæum, quæ nonaginta numero habentur, et post annum 388 habitæ putantur; nec videantur illæ in Matthæum nonaginta homiliæ uno compleri potuisse anno, illis probabiliter assignamus annos 389 et 390. Hasce vero in Joannem post annum 390 habitas congruenter statuimus, ab hoc anno scilicet ad annum 394, vel 395. Non enim possumus totum illud spatium assignare quod intercurrit usque ad annum 398, quo incipiente episcopus Constantinopolitanus electus est. Quia post Homilias in Joannem, compertum nobis est, illum conciones alias ingenti numero Antiochiæ habuisse, Homilias nempe in Epistolas ad Corinthios, quarum prima 44, secunda 30 concionibus, iisque longioribus absolvitur; inque cæteras Pauli Epistolas non paucas Antiochiæ, postquam has in Joannem peroraverat, concionatus est, ut pluribus suo loco probabitur. Non possumus ergo in ultimos presbyteratus ejus annos has in Joannem Homilias conjicere; sed tempus ipsis probabiliter consignamus ab anno 390 ad annum 394, vel 395. Hac sic constituta serie, omnia quadrare videntur.

Neque anno uno potuit hasce omnes 88 conciones absolvere si quinto quoque die tantum singulas habuerit homilias, ut ipse innuit paulo ante finem Homiliæ primæ, ubi talia fatur pag. 5, B : Καὶ μή μοι λεγέτω τις, ὅτι βραχὺς ὁ καιρὸς ὁ μεταξὺ τῆς συνάξεως τῆς μελλούσης· ἔξεστι γὰρ, οὐχὶ ἐν πέντε μόνον ἡμέραις, ἀλλὰ καὶ ἐν μιᾷ ῥοπῇ μεταθέσθαι τὸν βίον ἅπαντα. Hoc est : *Nec mihi quis dicat, breve tempus inter hanc et sequentem concionem esse. Licet enim, non solum dierum quinque spatio, sed etiam uno temporis momento vitam totam mutare.* Si quinto quoque die tantum concionatus sit, hasce 88 conciones anno uno absolvisse non potuit. Sed si quinto quoque die tantum concionabatur, ut ait ille, quomodo illud quadrare possit ad id quod dicit initio Homiliæ 25, p. 143, A : *Neque enim quotidie, sed bis tantum in hebdomada, idque per brevem diei partem, ut laborem levemus, vos concioni adesse et attendere hortamur.* Si bis in hebdomade, non certe tantum quinto quoque die, sed frequentius concionatus est. Verum hæc conciliari poterunt, si dicatur illum modo rarius, modo frequentius esse concionatum.

2. Sed singulare prorsus est id quod habet Chrysostomus circa horam diei qua has conciones habebat. Homilia quippe 31, p. 182, C, ita loquitur : Εἰ δὲ γυνὴ Σαμαρεῖτις τοσαύτην ποιεῖται σπουδὴν ὑπὲρ τοῦ μαθεῖν τι χρήσιμον, καὶ παραμένει τῷ Χριστῷ, καίτοι γε ἀγνοοῦσα αὐτόν· τίνος ἡμεῖς τευξόμεθα συγγνώμης, οἱ καὶ εἰδότες αὐτὸν, καὶ μήτε ὄντες παρὰ φρέαρ, μήτε ἐν ἐρημίᾳ, μήτε ἐν ἡμέρᾳ μέσῃ, μήτε ἀκτῖνος καιούσης· ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἕω, καὶ ὑπὸ τοιοῦτον ὄροφον σκιᾶς ἀπολαύοντες καὶ εὐψυχίας, καὶ μὴ καρτεροῦντες ἀκοῦσαί τι τῶν λεγομένων, ἀλλ' ἀποκναίοντες; Id est : *Si vero mulier Samaritana tantum adhibet studium, ut quid utile ediscat, et Christo assidet, etiamsi illum non noscat : quam nos veniam consequemur, qui ipsum novimus, qui non secus puteum, non in deserto stamus, non in meridie, non adusti solaribus radiis ; sed sub aurora, sub hoc tecto umbra fruimur et suaviter agimus, neque patienter audimus quidpiam, sed desidia torpemus ?*

Itaque sub aurora, id est, matutinis horis illucescente aurora hos sermones habuit ; cæteras utique conciones non primo diluculo habere solebat : sed in hisce Joannis Evangelium explicantibus homiliis multa præter morem fieri deprehendimus. Primo, quod longe breviores cæteris omnibus sint. Secundo, quod illucescente aurora habitæ ; tertio, quod adhortationes morales contra consuetudinem brevissimæ sint. Quarto, quod præcipuus scopus videatur esse, in plerisque saltem homiliis, ut auditores contra hæreticos, Joannis Evangelio abutentes, ad pugnam instruat. Etenim cum primam homiliam quasi prooemium emisisset, in secunda vero externorum philosophorum primipilares exagitasset : in tertia demum p. 18, B, propositum suum aperit his verbis : Ὥρα δὲ λοιπὸν ἐπὶ τὰ προκείμενα τήμερον ἰέναι, ὥστε μὴ κεκμηκότας ὑμᾶς προβάλλειν τοῖς ἀγῶσι. Ἀγῶνες γὰρ ἡμῖν πρόκεινται πρὸς τοὺς τῆς ἀληθείας ἐχθροὺς, πρὸς τοὺς πάντα μηχανωμένους ὥστε καθελεῖν τὴν δόξαν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, μᾶλλον δὲ τὴν ἑαυτῶν· ἡ μὲν γὰρ μένει διαπαντὸς οἷάπέρ ἐστιν, καὶ τὰ ἑξῆς. Hoc est : *Tempus autem est ut ad rem propositam veniamus, ne*

vos defessi hæc certamina adeatis. Certamina quippe nobis prostant contra veritatis hostes; contra eos qui nihil non machinantur, ut Filii Dei gloriam, imo potius suam dejiciant: illa quippe semper manet ut est, etc. Ubi vides illum auditores suos ad certamina contra hæreticos adeunda acuere, ipsisque arma ministrare. Illud autem fere observes per totum Homiliarum in Joannem decursum, in concionibus saltem illis, Evangelii loca explanantibus, quæ vel Christum Patri æqualem et consubstantialem probant, vel ab hæreticis contra illam consubstantialitatem et æqualitatem detorta usurpabantur. Illi quippe hæretici, quia ex Joannis verbis validissime impeti solebant, ex ejusdem et ipsis verbis sententiam et impietatem suam tueri conabantur. Quia vero tunc hæretici illi Catholicis admixti magno numero erant, frequenterque cum obviis ex Joannis Evangelistæ verbis disputabant, necesse putavit Chrysostomus auditores suos ad talia certamina suscipienda instituere, ut ait ipse in loco jam allato, et passim in sequentibus concionibus repetit.

3. Sed cur illucescente aurora has conciones habuit, cur tam breves, cur moralem disciplinam, quam cum tanta ubertate in aliis concionibus frequentat, hic parcius attingit? Quantum auguror conjectura, ne cæterarum homiliarum cursum, quas assidue per totum annum habebat, et cui intererant Catholici omnes cujusvis ætatis, sexus atque conditionis; ne illas, inquam, interpellaret: hasce præterea illucescente aurora, non universo populo dicebat, sed iis tantum viris ac mulieribus, qui ferventiores essent, quique ingenio valerent, possentque in quotidianis cum hæreticis velitationibus, lucifugarum argumenta ex Evangelio Joannis ut plurimum petita, Chrysostomi monitis instituti, confutare. Sancto igitur doctori, cui in dicendi ubertate vix parem in omnibus retro sæculis deprehendas, duo præcipue munia incumbebant: primum, ut totum Catholicorum cœtum contra vitia quæque institueret, id quod ille strenue exsequebatur, dum frequenter per annum ac bis sæpe in eadem hebdomada moralem omnem disciplinam cum mira facundia versabat; secundum, ut Catholicos inter innumeras hæreticorum catervas versantes, qui hæretici in familiaribus colloquiis veram fidem ex Evangelio maxime Joannis impetebant; ut Catholicos, inquam, illos contra adversarios suos armis instrueret. Quia vero non omnes omnino Catholici, ut diximus, viri atque mulieres, cujusvis ætatis atque conditionis, ad hanc capessendam pugnam idonei esse valebant, non omnes fortasse hisce matutinis concionibus intererant, sed ii tantum viri ac mulieres, qui ingenio valebant, poterantque tela sibi a Chrysostomo subministrata in hæreticorum capita contorquere. Hi ferventiores cæteris seorsim erant instituendi; argumenta quippe passim allata vulgi captum superabant. Hæc vero illucescente aurora concionabatur, ni fallor, quod aliud diei tempus reservaret ad majores illas conciones, queis ad vitia propulsanda, et virtutem omnem inculcandam uberiorem dabat operam. In concionibus autem matutinis disciplinam illam moralem parcius attingebat, quia præcipuus ipsi scopus erat arma suis contra hæreticos suppeditare. In his porro matutinis concionibus etiam mulieres admittebantur, illæ quæ possent in familiaribus colloquiis oblatas ab hæreticis difficultates depellere. Nam in hisce in Joannis Evangelium Homiliis mulieres aliquando, etsi rarius, alloquitur S. doctor. Jam vero ad cætera transeamus.

§ III.

1. *Hæretici qui in hisce concionibus impugnantur Anomœi erant.* 2. *Unde orti Anomœi: illorum historia compendio affertur.* 3. *Quis illorum status esset quo tempore hæc concionabatur Chrysostomus.*

1. Non est multa perquisitione opus ut deprehendatur quinam sint hæretici illi, qui ex Joannis Evangelistæ dictis tela mutuabantur ut Catholicos impeterent, etiam in familiaribus colloquiis: qui magno numero cum essent et cum popularibus admixti, quotidianas excitabant velitationes; ita ut sanctus doctor, et sanæ doctrinæ, et auditorum saluti prospiciens, cogeretur illos instituere ad ipsa tela in caput hæreticorum contorquenda. Hi certe hæretici, Anomœi sunt, quibuscum tamdiu concertavit Chrysostomus, et quidem toto tempore quo concionandi officio functus est, sive Antiochiæ presbyter, sive Constantinopoli episcopus cum esset. Antiochiæ certe anno primo quo cœpit concionari, certamen iniit contra hæreticos istos passim cum Catholicis intermixtos, atque in concionibus duodecim, Anomœos egregie confutavit, ipsorum tela depulit, validissimaque argumenta adversus illos subministravit. Illas por

duodecim homilias, quarum pleræque in priscis Editis hinc et inde sparsæ erant, in Edito nostro una collectas habes, incipiuntque Tomo 1, p. 444. Neque modo in illis duodecim orationibus sive homiliis hæreticos illos confutavit sanctus doctor, sed etiam in aliis ubicumque sese occasio offerebat.

Verum, quod observatu sane dignum fuerit, non statim ineunte primo presbyteratus sui anno Anomœos impetiit; sed ut ipse in prima concione testificatur, jam pridem destinatam contra Anomœos pugnam tardius, eodem licet anno, suscepit, quod multos Anomœorum videret concionibus adesse suis, ac cum voluptate aures sibi præbere. Quamobrem, *ne prædam abigeret*, ait ille, utque ipsorum animos irretiret, linguam ab hujusmodi certaminibus coercebat. Demum hortantibus illis ipsis Anomœis, in arenam descendit; Anomœorumque errores impetere orsus est, amico tamen animo, non ut adversarios feriret, sed ut jacentes erigeret. Verisimile autem est Anomœos tunc temporis mitiores fuisse, quia Catholici principes Valentinianus II et Theodosius tunc imperium moderabantur; nec poterant hæretici illi ea libertate et petulantia uti, qua pridem sub Constantio, et postea sub Valente usi fuerant.

Amico licet animo Chrysostomus Anomœos confutaret, illos tamen acriter insectabatur : et quidem jure ac merito. Dicebant enim illi se omnem scientiam accepisse, quodque magis mireris, se ita Deum nosse, ut se ipse noverat. Cum porro se tanta instructos scientia ridicule putarent, nihil mirum si Dei substantiam audacter scrutarentur, totque circa illam quæstiones moverent, atque obviis quibusque Catholicis etiam in foro objicerent. Si quis porro ipsos de tanta audacia redargueret, reponebant illi, *An ignoras id quod colis?* T. 1, p. 487. Hæc vero perpetuo et ad aures omnium decantabant : Filium non esse Patri consubstantialem, esse rem factam, non habere parem Patri judicandi potestatem, non posse Patri æqualem esse, qui Patrem precaretur. Addebant etiam Filium non esse Patri ὅμοιον, *similem*, indeque ἀνόμοιοι, Anomœi, quasi dicas *dissimiles*, appellati sunt. Hos perpetuo in homiliis tam Antiochenis quam Constantinopolitanis insectatur Chrysostomus, etiam in concionibus illis quarum argumentum nihil affine videbatur habere cum Anomœorum hæresi. Cum enim hi hæretici omnino dicaces et pugnaces essent, ac perpetuo cum Catholicis velitarentur, nullam Chrysostomus occasionem omittebat tam procaces homines confutandi.

Verum licet passim et ubique in Chrysostomi homiliarum decursu Anomæorum argumenta adferantur et confutentur : nusquam tantam armamentarii lucifugarum illorum copiam deprehendimus, quantam in his in Joannis Evangelium Homiliis; quoniam videlicet illi ex hoc maxime Evangelio, secundum suam mentem, et omnigenam, ut ipsi dicebant, scientiam explicato, argumenta sua mutuabantur. Quæ eorum argumenta, saltem præcipua quædam, cum responsionibus Chrysostomi non pigebit referre, postquam de illius hæreseos ortu, et progressu ad hoc usque, quo de nunc agitur, tempus compendio retulerimus. Id quod lectori non displiciturum speramus; nam quos tam frequenter videmus a Chrysostomo exagitari, ab ortu et gestis cognoscere, nemo inutile fore dixerit.

2. Arius circa annum 320 exsecrandam hæresim in Ecclesiam Dei invexit, discipulos multos habuit, turbasque innumeras dedit, queis omnes pene orbis Ecclesiæ exagitatæ sunt. Arii autem et Arianorum præcipua capita et verba hæc erant : Deum non fuisse semper Patrem; Filium non semper fuisse, sed fuisse tempus cum non esset; non fuisse antequam nasceretur, in tempore factum esse et ex nihilo; non proprium esse naturæ Patris; creaturam esse perfectam, sed non ut aliam ex creaturis; non esse verum Deum, sed participatione Deum; non esse æternum, sed ante tempora et sæcula creatum; Filium non perfecte nosse nec perfecte videre Patrem. Eo etiam impietatis procedebant, ut dicerent, Filium non esse unicum et verum Verbum, sed solo nomine Verbum, solo nomine Sapientiam, gratia Filium, initium creaturarum; Verbum natura mutabile esse, multaque esse Verba. Imo dicebat ipse Arius aliud esse Verbum quod in Deo est, et aliud de quo ait Joannes, *In principio erat Verbum*. In hac enim impia doctrina non omnes sibi constabant, sed alius alia plerumque contraria dictitabat, imo, ut error vix consistere potest, iidem ipsi non sibi semper consentiebant.

Dicebant etiam inter eos multi, Filium non esse Patri similem. Circa hanc vero sententiam Arianorum facta sunt divortia. Alii enim omnem omnino similitudinem excludebant; alii similitudinem etiam in substantia admittebant; hi vero peculiarem quasi sectam constituerunt, qui ὁμοούσιον sive *consubstantialem* Filium esse negabant, sed ὁμοιοούσιον, *similem substantia*, admittebant, cumque a perfectis Arianis in aliquo deficerent, Semiariani sunt appellati. Hi porro etiam sunt inter se divisi. Alii namque dicebant,

Filium substantia similem esse Patri, similitudine imperfecta qualis posset esse creaturæ ad Creatorem, imaginis ad typum. Imaginem nempe et similitudinem illam extra Deum, a Deo factam esse dicebant, et Dei substantiæ similem esse, quatenus potest res extra Deum creata, Creatoris substantiæ esse similis. Hi vero nomine tantum tenus ab Arianis perfectis differebant. Non enim poterant Ariani negare qui Evangelium admittebant, aliquam similitudinem imperfectam esse posse inter creaturas et Creatorem: quandoquidem in Evangelio habetur, *Ut sitis similes Patris vestri*, etc.

Ex Semiarianis vero alii, quorum antesignanus erat Basilius Ancyranus, τὸ ὁμοιοούσιον, nempe similitudinem substantiæ, longe alio modo interpretabantur. Omnimodam quippe similitudinem substantiæ in Patre atque Filio admittebant: τὸ ὁμοούσιον vero, sive consubtantialitatem Patris et Filii rejiciebant; et quidem multis de causis quas recenset et confutat Athanasius libro de Synodis, p. 764, et in eodem libro, p. 757, ait, ideo illam vocem, ὁμοούσιον, ab his de quibus loquimur Semiarianis rejici, quia in concilio Antiocheno, ubi Paulus Samosatenus damnatus fuit, proscripta fuerat; etsi non eo sensu quo postea in Nicæna synodo et admissa et promulgata, et in fidei confessione posita fuit. Nam quod in Antiochena synodo τὸ ὁμοούσιον non absolute damnatum fuerit, liquet ex verbis Dionysii Alexandrini, qui Antiochenæ synodo interfuerat et subscripserat. Accusatus enim apud Dionysium Romanum Pontificem, quod voce ὁμοούσιον non uteretur in concionibus suis, respondit ille se hujusmodi vocem et admittere, et ut omnino catholicam habere. Ab illa autem tunc abstinebat, quia sibi cum Sabellianis res erat. Hæc vero pluribus descripta habes in Athanasii libro de sententia Dionysii: ubi ille ipsa Dionysii verba refert, exscripta ex ejusdem epistola. Attamen hi mitiores Semiariani τὸ ὁμοούσιον rejiciebant, illique voci τὸ ὁμοιοούσιον substituebant. Verum in ea explicanda voce ita procedebant, ut a vera Catholicorum sententia nihil differrent, licet in verbis ipsis pugnarent. Inter substantiam enim Patris et Filii perfectam similitudinem statuebant, et Filium Patri æqualem profitebantur, licet porro illud ὁμοιοούσιον impietatem præ se ferat: nam si similis substantia Patri sit Filius, si vere Deus, ut illi confitebantur, alterius et diversæ substantiæ fuerit: idem enim ipsum nunquam simile sibi dici possit. Si vero diversæ substantiæ sint Pater et Filius, si Pater Deus, et Filius quoque Deus; ergo duo dii erunt; nam substantia Dei Deus ipse est. Sic Filius Patri substantia similis, erit Deus Deo similis; ergo duo dii. Verum hanc consequentiam non admittebant hi, de quibus loquimur, Semiariani, licet ea aperte ex voce ὁμοιοούσιον sequi videatur. Hi certe etsi ad catholicam sententiam accederent, male tamen hanc inducebant vocem, et culpandi etiam erant quod vocem ὁμοούσιον in sacra Nicæna synodo inductam non admitterent. Attamen magnum illud Ecclesiæ lumen Athanasius hos non vult quasi adversarios haberi. Libro namque de Synodis, p. 755, ita habet: *Viros autem qui alia quidem omnia Nicææ scripta recipiunt, de solo autem consubstantialis vocabulo ambigunt, non ut inimicos spectari par est. Neque enim velut Ariomanitas aut Patrum adversarios homines aggredimur, sed disputamus veluti fratres cum fratribus, qui eadem qua nos sunt sententia, solo nomine in controversiam adducto. Cum enim confiteantur ex substantia Patris, et non ex alia substantia esse Filium, nec creaturam vel opificium illum esse, sed genuinam naturalemque prolem, et ab æterno una cum Patre Verbum et Sapientiam exsistere, non longe absunt a recipienda* consubstantialis *voce. Talis est Basilius Ancyræ, qui de fide scripsit. Nam si similis tantum dicatur secundum substantiam, id non idem prorsus significat atque illud*, ex substantia, *quo verbo magis, ut ipsi dixere, Patris germanum Filium ipsum esse significatur*, etc. Ex his vides hos Semiarianos vocibus tantum a Catholicis dissensisse, re autem ejusdem sententiæ fuisse. Unde videtur Athanasius sperare illos tandem ad catholicam non modo sentiendi, sed etiam loquendi rationem accessuros esse, cum ait, ipsos non longe abesse a recipienda Consubstantialis voce. Et vere illi, ut quidem videtur, postea Catholicis adjuncti sunt: non diu enim loquendi formulas ab illis usurpatas videmus in medium afferri. Ut vero hi Semiariani re ipsa cum Catholicis consentiebant, ita quoque alii Semiariani, qui Filium rem factam esse nec coæternum Patri dicebant, etsi illum ὁμοιοούσιον, id est, Patris substantia similem dicerent, vel parum, vel nihil differebant ab Arianis et ab iis qui ἀνόμοιον, id est, dissimilem Patri Filium asserebant; quapropter hi etiam Semiariani non diu ab Arianis et ab Anomœis segregati mansisse videntur, et sic demum fere omnes, uti quidem existimo, Anomœorum nomine sunt appellati.

Anomœi vero illi eodem suborti tempore Aetium auctorem habuisse perhibentur, Aetium, inquam,

illum, qui impietatis causa ἄθεος cognominatus est. Jam porro illi tempore Athanasii turbas dare cœperunt, dicebantque Filium Patri omnino dissimilem, quæ hæresis, cum Arii et Arianorum erroribus omnino consentiebat. Cum enim Filium rem factam et creatam Ariani dicerent, hinc sane sequebatur tantam esse Patrem inter et Filium dissimilitudinem, quanta est Creatorem inter et rem creatam. Cum porro inter creatorem et rem creatam immensa sit dissimilitudo, certe eamdem esse inter Patrem et Filium sequebatur. Ἀνόμοιον itaque seu dissimilem Christum dicebant, hincque illi Anomœi sunt appellati. Initio autem inter Anomœos et Arianos dissensiones subortæ sunt; non omnes paria dicebant, et aliquando, licet re ipsa paria sentirent, verbis tamen digladiabantur; sub hæc autem Anomœi sensim invaluere et Orientem pene totum occuparunt. Certe quo tempore Chrysostomus concionari cœpit, nempe anno 386, plena Anomœis Antiochia erat : quapropter eo ipso anno Homilias illa περὶ ἀκαταλήπτου, *de Incomprehensibili*, cœpit, ipsosque egregie confutavit illo et sequentibus annis; una namque serie duodecim homilias dedimus Tomo primo, queis Anomœorum argumenta depellit Chrysostomus.

3. Præter autem Arianam totam hæresim quam ipsi amplectebantur et tuebantur, alia etiam addiderant amentiæ plena, quæ passim illis exprobrat sanctus doctor. Dicebant itaque illi, ut jam monuimus se omnem scientiam accepisse: se Deum perinde nosse, atque se ipse noverat; qua insania quæ major esse poterat! Nec modo in orationibus illis, quas speciatim contra Anomœos habuit, illos exagitat Chrysostomus; sed etiam passim in aliis homiliis Anomœos sæpe in medium adducit et confutat, et quidem aliquando, ut T. 3, p. 15, præsentes. Nam eorum plerique concionibus ejus intererant, ut jam diximus. Nec modo Antiochiæ, sed etiam Constantinopoli multos reperit Anomœos, quos etiam passim aggressus est. Hi enim catholicæ plebi admixti quotidie velitabantur cum obviis quibusque. Hæc præcipua cura fuit Chrysostomo cum Antiochiæ, tum Constantinopoli. Sed quia in hac postrema civitate, ubi episcopus concionabatur, gravissimis aliis curis negotiisque distentus fuit, impetitus a multis, ac bis in exsilium actus, non potuit tantam istic quantam Antiochiæ propulsandis Anomœis adhibere curam. Etsi vero, uti jam diximus, passim in homiliis suis contra Anomœos agat, licet eos raro suo nomine Anomœos appellet; nunquam illorum argumenta ita speciatim affert ac refellit, ut hic in Homiliis in Joannem. Quamobrem hic saltem præcipua recensere animus est : longius enim excurrere oporteret, si omnia afferremus.

§ IV.

Anomæi ex Arianis orti; cur ex Evangelio Joannis argumenta mutuentur. Illorum argumenta ex illo ipso Evangelio confutantur.

Ex Arianis orti Anomœi, hac nota et tessera ab illis distingui videbantur, quod dicerent se omnimodam scientiam adeptos esse; se perinde Deum nosse ut Deus ipsos noverat, atque etiam, ut Deus seipsum noverat : quod insanum simul et impium erat. Hac se fultos scientia putantes, Catholicos ubique confidenter aggrediebantur. Quoniam vero ex Evangelio Joannis maxime ipsi confutari solebant, indeque tela mutuabantur Catholici, ut illos depellerent ac profligarent, ideo illi ex eodem Evangelio multa detorquebant, ut tela adversum se missa declinarent. Mordebat impios quod his Joannis Theologi dictis ipsorum sententia everteretur, *Deus erat Verbum;* et, *Ego et Pater unum sumus;* et, *Ego in* Joan. 1, 1;
Patre, et Pater in me est; et, *Ut omnes honorent Filium sicut honorant Patrem;* et, *Sicut novit* 10, 30, 38;
me Pater, et ego nosco Patrem; et, *Qui videt me, videt et Patrem;* et, *Si cognovissetis me, Pa-* 5, 23; 10,
trem utique cognovissetis, et similibus aliis, queis se unum substantia cum Patre, ipsi æqualem, et ve- 15; 14, 9 et 7.
rum Deum declarabat. Ut ergo ab his sese tuerentur, ex ipsis primis Evangelii Joannis verbis tela mutuari conabantur. Dicebant autem, illud, *In principio erat Verbum,* non æternitatem Filii significare, quandoquidem de rebus creatis etiam dicitur, *In principio fecit Deus cœlum et terram.* Ergo, inquiebant, illud, *In principio*, incassum affertur ad Filii æternitatem comprobandam. Huic sophismati pluribus occurrit Chrysostomus, ad auditorum captum accommodatis; brevitatis vero gratia ea solum afferimus quæ opportuniora sunt ad hoc inutile telum depellendum. His explicandis, *In principio erat Verbum,* non procul testimonia petenda sunt; sed ex iis quæ sequuntur paucissima addenda : *Et Verbum erat apud Deum; et Deus erat Verbum.* Illud, *Erat apud Deum*, significat, In Deo. Quidquid autem

in Deo est, æternum utique est. Quod autem in Deo Verbum sit ipse Filius dicit, ***Ego in Patre, et Pater in me est.*** Ego in Patre, et vicissim Pater in me, quo dicto paritas et æqualitas, ac proinde æternitas Filii clarissime demonstratur.

Illud itaque, ***Apud Deum***, In Deo significat. Quod vero, ***In principio*** dicatur, ne hinc tamen initium exsistendi, aut principium temporis vel durationis Verbo adscribas. Non enim hinc potest, quisquis sanæ mentis fuerit, tale principium Filio Dei tribuere. Illud enim, ***In principio erat,*** non in principio factum fuisse Verbum significare potest. Neque enim id verba ipsa sonant, et alioquin Deus nunquam potuit esse sine Verbo, id quod magis ex voce Græca λόγος deprehenditur; significat enim et Verbum et rationem. Sine ratione autem et Verbo Deum nunquam fuisse certissimum est : idque evidentur asseritur per illud quod sequitur : ***Hoc erat a principio apud Deum***, atque hinc consequitur Verbum seu Filium æternum esse sicut et Patrem. Hæc porro quæ jam diximus non ex homilia tertia modo, sed etiam ex aliis Chrysostomi homiliis excerpta sunt.

Homilia vero quarta aliam Anomœorum objectionem depellit Chrysostomus, quæ quidem objectio inde petitur, quod in hisce Græcis Evangelii Joannis verbis, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος, articulus τὸν ante vocem Θεόν adhibeatur, ubi de Deo Patre loquitur, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν : ubi vero de Filio agitur et de Verbo, articulus non ponatur ante vocem Θεός : Καὶ Θεός ἦν ὁ Λόγος. Hinc vero sic argutabantur illi : Vox Θεός cum articulo aliquam habet ἐνέργειαν, qua significatur, illum ipsum esse Deum, id est, verum Deum, quod de Patre legitur. Sine articulo autem, ut de Filio dicitur, non parem vim habet. Hinc significatur, aiebant, non eodem modo Patrem, eodemque Filium esse Deum : Pater enim natura Deus et solus verus Deus est, Filius autem per adoptionem tantum Deus, nec verus Deus. Hoc a principio inter præcipua Arianorum argumenta computabatur, hoc item Anomœi perpetuo venditabant. At talem objectionem non hic modo, sed in aliis etiam opusculis strenue refellit et confutat Chrysostomus, ita ut ne mutire quidem contra liceat, nisi summam impudentiam profitentibus. Ostendit enim in multis Scripturæ sacræ locis Deum Patrem sine articulo poni, et vicissim Deum Filium cum articulo, unde statim talis argumenti futilitas comprobatur. Brevitatis porro causa locis hujusmodi referendis supersedemus.

Homilia vero quinta, p. 35, eosdem hæreticos impetit, qui puncto interjecto hanc clausulam vitiabant, Καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονεν, ***Et sine ipso factum est nihil quod factum est.*** Illi vero post οὐδὲ ἓν punctum adjicientes, totam sententiam adulterabant, dum ita interpunctionem ponerent : Καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν. Ὃ γέγονεν ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, ***Et sine ipso factum est nihil. Quod factum est in ipso vita erat.*** Quam absurde ita legatur, et quot quantaque ex hujusmodi lectione absona sequantur pluribus ostendit Chrysostomus. Sed ab iis, quia longiora sunt, referendis abstinebimus; ipsam homiliam adeat studiosus lector.

Neque solos Anomœos aggreditur; verum etiam, neque raro, Paulum Samosatenum, Sabellianos, Marcionistas et Manichæos, necnon eos qui dicebant Filium δοκήσει tantum carnem assumsisse; id est, incarnationem esse phantasiam atque figmentum, neque vere unquam Filium incarnatum fuisse; sed incarnationis speciem tantum præ se tulisse. Quæ hæresis primis Ecclesiæ sæculis suborta, Chrysostomi ævo adhuc vigebat, ut ipse testificatur Homil. undecima, p. 64.

Contra antiquiores hæreticos auditores suos non raro munit et armat Chrysostomus, quia illorum familiæ adhuc ævo suo supererant et cum Catholicis frequenter conflictabantur. Neque cum illis modo, sed etiam cum gentilibus, qui adhuc magno numero supererant, pugnandum Catholicis erat. Ideo ad hujusmodi certamina illos instituit Homil. 17, p. 101, et 102. Non solum ex gentilibus popularibus multi obvios Christianos adoriebantur; sed etiam philosophi quidam gentilium libros scribebant adversus religionem Christianam, quorum duos commemorat sanctus doctor p. 102.

Verum quamvis et gentiles et illas hæreses non raro commemoret et carpat, Anomœis confutandis maximam adhibet operam, modo illorum objectiones depellens et arma ministrans auditoribus, modo illorum arrogantiam et insaniam traducens, ut Homil. 16, p. 94, D : ***Joannes se indignum ait qui solvat corrigiam calceamenti. Inimici autem veritatis in tantam prorumpunt insaniam, ut dicant se nosse illum ut ipse se novit. Qua amentia quid deterius? qua arrogantia quid furiosius?***

Hæ igitur quotidianæ velitationes quæ passim oriebantur inter populares, contra Anomœos maxime

erant, qui et numero longe plures, et ad hæc adeunda certamina acriores insurgebant, ac quæ Christus ut homo humilius loquebatur detorquere solebant, ut ejus divinitatem minuerent, et illum Patre longe minorem esse probarent. Sic Homilia 30, p. 171, hunc locum : *Qui de cælo venit, super omnes est. Et quod vidit et audivit, hoc testificatur; et testimonium ejus nemo accipit;* hunc, inquam, locum contorquebant lucifugæ, ut illum Patre minorem esse arguerent. Verum hæc et similia dicta, inquit Chrysostomus, Christus ut homo profert, qualia sunt etiam istæc, *Sicut audio, judico;* et, *Quæ audivi a Patre meo, loquor;* et, *Quæ vidimus loquimur.* Nam Christum ut hominem sæpe loquutum esse certissimum est; sæpissime etiam ut Deum et Patri æqualem multa dixisse non minus certum; ut cum dicit, *Ego et Pater unum sumus,* et, *Ego in Patre, et Pater in me;* et, *Ut omnes honorent Filium, sicut honorant Patrem;* et, *Sicut novit me Pater, et ego nosco Patrem;* et, *Qui videt me, videt et Patrem;* et, *Si cognovissetis me, Patrem meum utique cognovissetis.* Alibi quoque sæpe se et Patri æqualem et Deum exhibet.

Joan. Baptistæ verba.

Joan. 3. 31. 32.

Joan. 5. 30. et 8. 26. et 3. 11.

Inde vero erat quod Judæi illum arguerent, in illum insurgerent, imo illum occidere vellent : *Non solum quia sabbatum solvebat, sed et quia Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo.* Hic vero respondebant hæretici, non Christum se Deo æqualem fecisse; sed id Judæos suspicatos fuisse. Contra vero Chrysostomus, in caput hæreticorum tela contorquet, ipsosque ita depellit, ut nullam subterfugiendi ansam relinquat. Ita vero arguit. Fatebantur Anomœi Judæos putavisse Christum se Deo æqualem facere : neque negare poterant Christum multa dixisse quæ hanc omnino inducerent opinionem; verbi gratia illud, *Ego et Pater unum sumus;* et, *Ego in Patre, et Pater in me;* et, *Qui videt me, videt et Patrem :* multaque similia, quæ supra attulimus. His etiam quamplurima addi possent, quibus et Judæi et quicumque alii, qui Christum audiebant, necessario putarent ipsum se et Deo Patri æqualem, et vere Deum exhibere. Si ergo non Patri æqualis, non vere Deus fuisset : an poterat ille, quem ipsi Anomœi pium, sanctum et justum profitebantur, Judæos in tali opinione relinquere, quod videlicet ille, se et Deo Patri æqualem, et Deum diceret? Annon illos a tali opinione removisset, dixissetque, se nec Patri æqualem, nec vere Deum esse? Non poterat certe, nisi fraudulentus et deceptor esset, quod nefas dictu, a tali declaratione abstinere. Ille vero contra in iisdem semper insistit, et suam cum Patre æqualitatem novis dictis confirmat.

Homil. 38, p. 220.

Verum tamen est Christum dictis illis, quæ ipsius divinitatem, æqualitatem cum Patre, et consubstantialitatem probant, humilia multa admiscere, tum quia ut homo sæpe loquebatur, et mortalibus omnibus sese modestiæ humilitatisque exemplar exhibebat; tum etiam, id quod innuit sæpe Chrysostomus, ut Judæos protervos homines, sibi infensos, qui occasionem captabant illum accusandi, et hanc de divinitate et consubstantialitate Christi doctrinam non ferebant, sensim reduceret, atque ad meliorem frugem revocaret. Neque tamen uspiam aliquam ex illis sententiis quæ ejus cum Patre æqualitatem et consubstantialitatem demonstrabant retractavit; quales sunt illæ; *Ego et Pater unum sumus;* et, *Ego in Patre, et Pater in me est;* et, *Ut omnes honorent Filium sicut honorant Patrem;* et, *Sicut novit me Pater, et ego nosco Patrem;* et, *Qui videt me, videt et Patrem;* et, *Si cognovissetis me, Patrem meum utique cognovissetis;* imo etsi humilia interdum misceat, alia identidem adjungit quæ vere Deum esse et Patri consubstantialem confirment. Quamobrem multa cautione opus est, ne quis in offendicula incurrat, neve ruat in præcipitia. Nam utrinque præcipitia sensui suo confidentibus, nec Ecclesiæ Dei hærentibus, objici probavit eventus. Sabellius enim Christi dicta attendens, queis se Patri æqualem et consubstantialem indicabat, ex male intellecta consubstantialitate distinctionem personarum sustulit, atque unum eumdemque esse Patrem, et Filium et Spiritum sanctum dixit; Arius autem ex humilibus Christi dictis, in contrariam deflexit impietatem, cum aliam Patris, aliam Filii substantiam dixit, hancque minorem illa. Sic semper iis qui Ecclesiæ ancoram non tenent, naufragium timendum est.

Hæc satis sunto : si enim omnia annotata loca quæ impii illi Anomœi ex Joannis Evangelio ad suam hæresim tuendam excerpebant adferremus, longius excurreret oratio. Si ea quæ affert Chrysostomus ad hujusmodi depellenda tela recenseremus, nullus dicendi finis esset. Unum est in quo fortasse non frustra desudaret industria, in referendis scilicet, asserendis atque illustrandis iis locis, quæ ad divinitatem Christi, æqualitatem cum Patre, consubstantialitatem asserendam ac demonstrandam idonea in Evangelio Joannis deprehenduntur. Illud vero Chrysostomus non indiligenter exsequutus est in hoc commentario;

sed id longe plenius et ardentius præstitit in duodecim illis Homiliis contra Anomœos, quas in primo Tomo editas habes. Ubi ipsis Anomœis plerumque præsentibus et audientibus, ut ipse ait, imo ut in arenam contra se descenderet hortantibus, ut videas p. 442, hanc ille pugnam aggressus est, ubi non solum ejus eloquentia clucet, sed etiam ἐνέργεια et vis argumentorum. Ibi ille tam validis responsionibus tela et objectiones hæreticorum depellit, ut parem vix deprehendas athletam, et jure fatearis istas adversus Anomœos orationes inter præstantissima Chrysostomi opera annumerandas esse.

§ V:

1. *Homilias Chrysostomi in Joannem quanti fecerit Suidas.* 2. *Loca ejus a Concilio Chalcedonensi, Theodoreto, Ephræmio Antiocheno apud Photium, et Facundo Hermianensi allata.* 3. *Cur mulieris adulteræ historiam prætermiserit Chrysostomus.*

1. Inter egregia Chrysostomi opera, quæ cæteris ejus scriptis præcellere putabantur, Homilias ejus in Joannem enumerat Suidas, dum ait : Οὗτος πολλὰ συγγράψαι λέγεται, ἀφ᾽ ὧν οἱ περὶ Ἱερωσύνης ὑπερβάλλουσι λόγοι, τῷ τε ὕψει καὶ τῇ φράσει, καὶ τῇ λειότητι, καὶ τῷ κάλλει τῶν ὀνομάτων. Τούτοις ἐφάμιλλοι καὶ οἱ εἰς τοὺς Ψαλμοὺς τοῦ Δαυὶδ λόγοι, καὶ ἡ τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου σημασία, καὶ τὰ εἰς Ματθαῖον καὶ Μάρκον καὶ Λουκᾶν ὑπομνήματα, καὶ τὰ ἑξῆς. Id est : *Hic multa scripsisse fertur : inter ejus opera præcellunt libri de Sacerdotio, sublimitate, dictione et elegantia, nominumque forma. Cum illis concertant Commentarii in Psalmos Davidis, Annotationes in Evangelium Joannis, Commentaria item in Matthæum, Marcum et Lucam*, etc. Ita Suidas, ita fortassis alii Suidæ tempore. Verum non eadem fuisse videtur et nostro et superiori ævo multorum opinio, qui hæc Commentaria non inter ea Chrysostomi opera accensent, in quibus expedita et profluente verborum copia utitur. Et vere non ad hasce conciones respicere potuit ipse Suidas cum dixit : *Lingua ejus Nili Catadupa dicendi copia superabat. Nemo unquam tantis eloquentiæ et ubertatis divitiis exornatus fuit : solus itaque aureum divinumque nomen sine labe sortitus est.* Nam in hisce in Joannem concionibus longe alia, quam in cæteris, usus est concionandi ratione. Hic brevius et pressius res enuntiat, quia illi alius scopus erat, ut videlicet circa Evangelium Joannis, quod in ore omnium etiamque hæreticorum ferebatur, auditores suos institueret, et ad propulsanda adversariorum tela compararet.

2. Ab aliis quoque scriptoribus cum laude memorantur hæc in Joannis Evangelium Commentaria, a Concilio nempe Chalcedonensi, a Theodoreto, ab Ephræmio Antiocheno apud Photium, et a Facundo Hermianensi in loco quem jam supra memoravimus.

Concilium Chalcedonense, Tom. 4, Conc. p. 830 : τοῦ μακ. Ἰω. Χρ. ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην. Τί γὰρ ἐπάγει; Καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν· μονονουχὶ λέγων· μηδὲν ἄτοπον ὑποπτεύσῃς ἀπὸ τοῦ, Ἐγένετο· οὐ γὰρ τροπὴν εἶπε τῆς ἀτρέπτου φύσεως, etc. *S. J. Chrysostomi in Joannem. Quid enim adjicit?* Et habitavit in nobis : *ac si diceret, Nihil absurdum suspiceris ex hac voce,* Factum est; *neque enim mutationem dicit immutabilis naturæ.* Quem locum habes Homilia undecima, p. 64, D.

Theodoretus, Dial. 1, T. 4, p. 32, locum Chrysostomi hunc affert : Ὥστε ὅταν ἀκούσῃς, Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, μὴ θορυβηθῇς μηδὲ καταπέσῃς· οὐ γὰρ ἡ οὐσία μετέπεσεν εἰς σάρκα, καὶ τὰ ἑξῆς. *Itaque cum audieris,* Verbum caro factum est, *ne turberis neque decidas : neque enim substantia decidit in carnem.* Hunc quoque locum habes in Homilia undecima, p. 63, E.

Ephræmius Antiochenus apud Photium in Bibliotheca, cod. 229, p. 805 : Ἰωάννης μὲν ὁ Χρυσόστομος, τὸ κατὰ Ἰωάννην ἀναπτύσσων Εὐαγγέλιον, ἐν ἑνδεκάτῃ ὁμιλίᾳ μαρτυρεῖ λέγων· ἑνώσει καὶ τῇ συναφείᾳ ἕν ἐστιν ὁ Θεὸς Λόγος καὶ ἡ σάρξ· οὐ συγχύσεως γενομένης, οὐδὲ ἀφανισμοῦ τῶν οὐσιῶν. Hoc est, *Joannes Chrysostomus Evangelium Joannis explicans in undecima Homilia testificatur dicens :* Unitate et conjunctione Deus Verbum et caro unum sunt sine ulla confusione vel substantiarum sublatione. Hunc vero locum habes, p. 64, E, et 65, A. Hic etiam vides recte Ephræmium hanc homiliam undecimam numerare, ut in Manuscriptis, et apud Savilium atque in nostra Editione numeratur. In Morelliana autem et aliis Editionibus decima fertur.

3. Jam vero quæratur, cur Joannes Chrysostomus in hisce commentariis seu concionibus historiam

mulieris adulteræ prætermiserit, quæ historia initium capitis octavi Joannis ad usque versum duodecimum complectitur. Chrysostomus vero Homilia 52, p. 306, ubi caput 8 explanare incipit, omissa hac mulieris adulteræ historia, ab his ejusdem capitis verbis orditur, *Ego sum lux mundi*, quæ in duodecimo ejusdem capitis versu feruntur. Cur igitur hac omissa historia ad ulteriora pergit? Certum est hanc historiam in nonnullis exemplaribus desideratam fuisse, qua de re videndi sunt critici qui de Joannis Evangelio pertractarunt, et nominatim Sixtus Senensis in Bibliotheca ad Joannem Evangelistam, lib. 6, annotatione CXCVIII. Unde quidam hanc primam octavi capitis partem excludendam esse temere censuerant, aliis omnibus eam retinendam esse jure pronuntiantibus. Verum quæritur, ut jam dixi, cur Chrysostomus in Concione 52 illam prætermiserit. Illud certe ideo fecerit, vel quod hæc historia in ejus exemplari non ferretur, vel quod e re non fore putaverit, genti adulteriis nimium deditæ, ut ex ejus concionibus arguitur, hanc historiam exponere; vel alia nobis ignota de causa. An porro in exemplari Chrysostomi hæc historia fuerit necne, non possumus ex ejus scriptis expiscari. Etenim non memini me uspiam in Chrysostomi scriptis hanc historiam vel legere vel memoratam videre. Nam quod in Morelli Editione Homilia 60, quæ nunc est 61, p. 389, B, in Latina interpretatione fertur: *Quod autem hac et non discendi gratia interrogent, non hic tantum, sed multis in locis perspicuum est, ut cum rogarunt an liceret censum dari Cæsari, et an lapidanda esset adultera; et cum de ea quæ septem viros habuisse deprehensa erat, percontati sunt*, illud certe vitio veteris interpretis irrepsit. Illa quippe verba, *et an repudianda esset adultera*, hæc Græca pessime exprimunt, καὶ ὅτε περὶ ἀφέσεως γυναικὸς διελέγοντο, quæ sic habentur in Editione Morelliana, atque in aliis omnibus Exemplaribus tum editis, tum manuscriptis, et sic haud dubie reddenda sunt, *et cum de repudianda uxore disserebant*. Itaque nullam hactenus hujus historiæ notam apud Chrysostomum deprehendimus. Unde fortasse suspicio nascatur hanc historiam in Exemplaribus Antiochenis non fuisse: quod nihil ad ejus minuendam auctoritatem conferret. Nam ea in toto Occidente, in Africa, in Ecclesia Alexandrina, quæ secunda in orbe Christiano erat, atque etiam in tota Græcia, paucis exceptis locis, legebatur. Unde auctor Synopseos, quæ inter Athanasii opera circumfertur, illam historiam in Evangelio Joannis haberi confirmat his verbis, de hoc ipsissimo agens loco: Ἐνταῦθα τὰ περὶ τῆς κατηγορηθείσης ἐπὶ μοιχείᾳ: *Hic agitur de muliere quæ de adulterio accusabatur*. Opinor itaque hanc historiam ab Exemplaribus Antiochenis abfuisse: non enim video, cur si lecta fuisset, Chrysostomus illam data opera prætermitteret. Hæc satis sunto.

MONITUM

AD LECTOREM ERUDITUM

CIRCA UNDECIM HOMILIAS CHRYSOSTOMI NONDUM EDITAS,

QUARUM ΑΠΟΓΡΑΦΑ NUPER MIHI TRANSMISSA SUNT.

Homiliæ illæ undecim numero ex Codice Vaticano prodeunt, qui Codex non ita pridem ex monte Atho, ut aiunt, in Bibliothecam Vaticanam translatus est. In isto autem monte variis in monasteriis septem bibliothecas Manuscriptorum Græcorum haberi post Joannem Comnenum, qui illas inviserat, diximus in fine Palæographiæ Græcæ, p. 458, 475. Neque fugit nostros qui Romæ degunt, et hisce rebus advigilant R. P. D. Petrum Maloet Congregationis nostræ Procuratorem Generalem et D. Josephum Avril ejus socium, Codicem istum ἀνέκδοτα Chrysostomi opera complectentem in Bibliothecam Vaticanam allatum esse. Nec mora catalogum homiliarum, quæ in illo continentur, additis cujusque homiliæ principiis, mihi transmittunt. Inter illas autem homilias undecim reperi, quæ nusquam vel cusæ vel memoratæ fuerant, quæque vel ex ipsis titulis aliquid boni subindicarent. Rogavi statim mihi exscriptæ transmitterentur. Non impigre autem illi rei manum et operam admoverunt, et omnes illas mihi transcriptas misere.

Sunt autem omnes illæ sine dubio genuinæ : neque ullam fore puto circa γνησιότητα sententiarum diversitatem. Omnes Constantinopoli habitæ sunt. Quodque mihi pergratum perque jucundum fuit, non parum ad historiam illius temporis illustrandam conferre possunt. Singularum autem hic notam dare operæ pretium esse duxi, quia non possumus illas in Tomis sequentibus nono, decimo, vel undecimo publici juris facere; non licet enim Homilias in novum Testamentum jam cœptas dividere, ut hasce conciones inseramus. Quapropter illæ ad duodecimum Tomum transmittendæ sunt, interimque illarum notitiam dabimus, ut si quid eruditi viri circa illas nobis subsidii conferre possint, qua de re agatur sciant. Ad hæc vero, cum in nonnullis earum hiatus occurrant, quis scit an eædem in aliis fortasse Codicibus habeantur, ubi omnibus suis partibus absolutæ erunt? Harum itaque titulos, initia et argumenta accipe.

I.

Ὁμιλία λεχθεῖσα ἐν τῷ μαρτυρίῳ τῷ ἐπὶ τῇ παλαιᾷ Πέτρᾳ, ὀλίγων συλλεγέντων διὰ τὸν χειμῶνα, εἰς τὸ δεῖν συνεχῶς συνάγεσθαι, καὶ μὴ ἀπαγορεύειν τὴν σωτηρίαν ἐν ἁμαρτήμασιν ὄντας, ἀλλὰ μετάνοιαν ἐπιδείκνυσθαι. *Homilia habita in martyrio sive ecclesia veteris Petræ, paucis ob hiemem convenientibus : quod oporteat assidue conventibus interesse : et quod non sit desperandum de salute, sed pœnitentia agenda sit.*

Initium : Τί τοῦτο; τὴν πόλιν ἅπασαν παρεῖναι δέον σήμερον, οὐδὲ τὸ πολλοστὸν ἡμῖν ἀπήντησε τοῦ συλλόγου μέρος.

Est autem contra avaros; agitur de terræ motu haud ita pridem, sive ante triginta circiter dies habito, qui multis damna intulerat. Auditores ut semel in hebdomada adsint hortatur. Non esse desperandum. (Hic autem uno avulso folio hiatus adest.) De Helia multa; de Paulo quoque plurima.

II.

Τοῦ ἐν ἁγίοις π. ἡ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Τῆς βασιλίδος μέσων νυκτῶν εἰς μεγάλην ἐκκλησίαν προσελθούσης, κἀκεῖθεν τὰ λείψανα τῶν μαρτύρων ἀραμένης, καὶ προπεμψαμένης διὰ πάσης τῆς ἀγορᾶς ἕως Δρυπίας τοῦ μαρτυρίου, ἀπέχοντος θ' σημεῖα τῆς πόλεως. Ἐλέχθη ἐν τῷ μεγάλῳ μαρτυρίῳ ἡ παροῦσα ὁμιλία, παρούσης αὐτῆς, καὶ τῆς πόλεως πάσης, καὶ τῶν ἀρχόντων. *S. Patris nostri Joannis Chrysostomi. Cum Imperatrix media nocte ad magnam ecclesiam accessit, indeque Martyrum Reliquias assumsit, ac per totum forum comitata est usque ad martyrium in Drypia, quæ ab urbe distat novem milliariis. Dicta fuit homilia in magno martyrio, præsente Imperatrice totoque populo et magistratibus.*

Initium : Τί εἴπω καὶ τί λαλήσω; Σκιρτῶ καὶ μαίνομαι μανίαν σωφροσύνης βελτίονα· πέτομαι καὶ χορεύω.

In hac homilia, quæ multis illustrabitur notis, Chrysostomus tantæ celebritatis lætitiam effert. Illic aderant omnes omnium ordinum viri mulieresque, monachi, virgines, senes et juniores. Ipsa Imperatrix pedes incedens arcam semper vel superpositum pannum tangebat. Hinc maris brachium seu Bosporus trajiciendus fuit, ut ad martyrium seu ecclesiam in quam deferebantur Reliquiæ iretur. Multis Augustam præconiis celebrat, et plurima intermiscet ad ritus et mores illius temporis spectantia.

III.

Τοῦ αὐτοῦ. Τῇ ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ παραγενομένου τοῦ βασιλέως ἐν τῷ μαρτυρίῳ τοῦ ἀποστόλου καὶ μάρτυρος Θωμᾶ τοῦ διακειμένου ἐν τῇ Δρυπίᾳ, καὶ ἀναχωρήσαντος πρὸ τῆς διαλέξεως. Ἐλέχθη ἡ ὁμιλία μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τὴν ἐκείνου πρὸς τὸ πλῆθος. *Ejusdem. Cum sequenti die venisset Imperator ad martyrium apostoli et martyris Thomæ situm in Drypia, cumque ante concionem recessisset. Post discessum ejus habita est homilia ad multitudinem populi.*

Initium : Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς, ἡλίκαι τῶν μαρτύρων αἱ δυνάμεις. Χθὲς ἡμῖν τὴν πόλιν ὁλόκληρον μετὰ τῆς βασιλίδος· σήμερον τὸν βασιλέα μετὰ τοῦ στρατοπέδου. Postquam Imperatrix præcedenti nocte, ut vidimus, Reliquias comitata ad martyrium seu ecclesiam venerat : insequenti die Imperator venit cum exercitu, id est, cum armatorum et satellitum manu. Laudat porro Imperatoris Arcadii pietatem, nec Imperatoris modo, sed etiam satellitum et militum ipsum comitantium : atque in concione ad populum habita, multa de resurrectione futura loquitur.

IV.

Ὁμιλία λεχθεῖσα παραινετικὴ ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Ἀναστασίας πρὸς τοὺς ἀπολειφθέντας, καὶ ἀπόδειξις περὶ τῶν ἀγώνων καὶ ἄθλων τοῦ μακαρίου καὶ δικαίου Ἰώβ. *Homilia hortatoria habita in templo beatæ Anastasiæ, ad eos qui a concione abfuerant, et demonstratio de certaminibus et pugnis beati et justi Jobi.*

Initium : Ὅσῳ ἐλάττους τῶν εἰωθότων οἱ συνελθόντες· τοσούτῳ καὶ ἡμεῖς μείζονι χρησόμεθα τῇ προθυμίᾳ. Ipse titulus satis indicat quid in hac homilia contineatur.

V.

Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία λεχθεῖσα ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Εἰρήνης, ὑπέρ τε σπουδῆς τῶν παρόντων, καὶ ῥᾳθυμίας τῶν ἀπολειφθέντων. Περὶ τοῦ ψάλλειν, καὶ περὶ τοῦ μηδὲν εἶναι κώλυμα γυναιξὶ τὴν φύσιν πρὸς τοὺς τῆς ἀρετῆς δρόμους. *Ejusdem homilia habita in templo sanctæ Irenes, de studio eorum qui aderant, et de*

ignavia eorum qui aberant a concione. De psalmis canendis, et quod mulieres nihil sexus impediat quominus virtutis cursum suscipiant.

Initium: Ὡς ἡδίστη ἡ τῶν Γραφῶν ἀνάγνωσις, καὶ λειμῶνος παντὸς ἡδίων, καὶ παραδείσου. Titulus concionis argumentum satis affert.

VI.

Ὁμιλία ῥηθεῖσα ἐν τοῖς ἀποστόλοις ἐν τῇ ἡμέρᾳ Θεοδοσίου βασιλέως, πρὸς τοὺς καλοῦντας ἑαυτοὺς Καθαροὺς, ἑτέρων β' ἐπισκόπων εἰρηκότων. *Homilia habita in ecclesia Apostolorum, in die Theodosii Imperatoris, adversus eos qui sese Catharos sive mundos vocant. Habita postquam duo jam episcopi concionati essent.*

Initium: Καλὴ τῶν εἰρηκότων ἡ ξυνωρὶς, τοῦ μὲν διὰ τῶν βοῶν τὴν κιβωτὸν ἕλκοντος, τοῦ δὲ τὰς ἀπαρχὰς τῶν λόγων ἀνατιθέντος. Erat quædam constituta dies ad celebrandam memoriam Theodosii Magni Imperatoris, cujus laudes prædicat initio concionis Chrysostomus. In medio autem hiatus est, proh dolor, duobus excisis manuscripti foliis. Deinde contra hæreticos illos agit qui se Catharos seu mundos appellabant. Sæpe eveniebat ut, antequam Chrysostomus homiliam suam haberet ad populum, alius episcopus concionaretur. Hic vero duo episcopi concionem Chrysostomi prævenerant.

VII.

Ὁμιλία λεχθεῖσα ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Ἀναστασίας. *Homilia habita in templo sanctæ Anastasiæ.*

Initium: Βραχὺς μὲν τῶν παρόντων ὁ σύλλογος, μέγας δὲ ὁ πόθος· διόπερ οὐδὲ ὁ σύλλογος βραχύς. In hoc autem argumento per totam concionem insistit, non tam spectandam esse auditorum multitudinem, quam illorum fervorem, amorem, discendi desiderium.

VIII.

Ὁμιλία λεχθεῖσα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ ἐπὶ Παῦλον, Γότθων ἀναγνόντων, καὶ πρεσβυτέρου Γότθου προσομιλήσαντος (forte προομιλήσαντος). *Homilia habita in ecclesia Pauli, Gotthis legentibus, postquam Gotthus presbyter concionatus fuerat.*

Initium: Ἐβουλόμην παρεῖναι Ἕλληνας τήμερον, ὥστε τῶν ἀνεγνωσμένων ἀκοῦσαι καὶ μαθεῖν πόση τοῦ σταυρωθέντος ἡ ἰσχύς. Comparat doctrinam Græcorum idololatrarum, etiamque philosophorum, quos acriter mordet, cum doctrina Christi. Dicitque illam etiam apud Græcos ipsos pene interiisse, dum doctrina Christi viget etiam apud barbaras et longe remotas nationes; occasione scilicet Gotthorum in ecclesia legentium et concionantium.

IX.

Τοῦ αὐτοῦ, περὶ τοῦ μὴ δεῖν εἰς ἱπποδρομίας, μηδὲ εἰς θέατρα ἀναβαίνειν. Καὶ λυπήσας αὐτοὺς, εἶτα τῇ συνάξει τῇ μετ' ἐκείνην τὴν κυριακὴν, παραχωρήσας εἰπεῖν ἐπισκόπῳ ἀπὸ Γαλατίας ἀφιγμένῳ, καὶ σιγήσας καὶ ἐν τούτῳ λυπήσας, ταύτην εἴρηκε τὴν ὁμιλίαν ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ εἰς τὸ, Ὁ Πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι. *Ejusdem, quod accedere non oporteat ad Circenses ludos, neque ad theatra. Cumque illos mœrore affecisset, (in præcedenti videlicet concione) deindeque in sequenti concione, quæ post illam Dominicam habita fuit, locum concionandi cessisset episcopo qui ex Galatia venerat, ipseque tacuisset, atque in hoc etiam dolore affecisset, hanc in magna Ecclesia habuit homiliam in illud:* Pater meus usque modo operatur, et ego operor.

Initium: Σφόδρα καθηψάμην ὑμῶν πρῴην περὶ θεάτρων καὶ ἱπποδρομίας διαλεχθείς· διὰ τοῦτο χαίρω καὶ εὐφραίνομαι κατὰ τὴν ἀποστολικὴν φωνήν. Quæ in titulo feruntur hic pluribus explicat, ostenditque quam necesse sit aliquando auditores acrius incessere.

X.

Ὁμιλία ῥηθεῖσα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ ἐπὶ τοῦ ἀποστόλου, ἐπισκόπου ὀλίγα προσομιλήσαντος (forte προομιλήσαντος), εἰς τό· Ὁ μὲν θερισμὸς πολὺς, οἱ δὲ ἐργάται ὀλίγοι. *Homilia habita in ecclesia Apostoli, postquam episcopus quidam concionem prius habuerat, in illud:* Messis quidem multa, operarii autem pauci.

Initium : Εἴδετε τὸν γέροντα καὶ νέον, γέροντα μὲν τῷ σώματι, νέον δὲ τῷ φρονήματι. Εἴδετε πολιὰν ἀκμάζουσαν, καὶ γῆρας. Videtur episcopum illum qui prius concionatus fuerat senem admodum fuisse. Hincque sumto argumento ait Chrysostomus secus haberi in militia Christiana, quam in sæculari. In hac enim senes milites non ultra sunt ad militiam apti, in Christiana vero contra.

XI.

Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία λεχθεῖσα, ἑτέρου προειρηκότος σφόδρα πρεσβύτου· περὶ Ἐλεαζάρου καὶ ἑπτὰ παίδων. *Ejusdem homilia habita postquam alius concionatus fuerat, qui admodum senex erat : De Eleazaro et septem pueris.*

Initium : Ὡς ὡραία ἡ πνευματικὴ ἐλαία αὕτη, τῶν κλάδων αὐτῆς γεγηρακότων ὥριμον ἡμῖν ἤνεγκε τὸν καρπόν. A senectute concionatoris orsus, ad Eleazarum et tres pueros venit.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΙΩΑΝΝΟΥ

ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

SANCTI PATRIS NOSTRI

JOANNIS CHRYSOSTOMI

OPERA OMNIA.

---

*ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ 1

ΙΩΑΝΝΟΥ,

Ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως,

ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ,

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην [a] τὸν Ἀπόστολον καὶ Εὐαγγελιστήν.

ΟΜΙΛΙΑ α'.

Οἱ τῶν ἀγώνων τῶν ἔξωθεν θεαταὶ, ὅταν τινὰ γεν- A
ναῖον ἀθλητὴν καὶ στεφανίτην ποθὲν ἥκοντα μάθωσι, συντρέχουσιν ἅπαντες ὥστε ἰδεῖν αὐτοῦ τὰ παλαίσματα, καὶ τὴν τέχνην καὶ τὴν ἰσχὺν ἅπασαν· καὶ ἴδοις ἂν ὁλόκληρον θέατρον μυριάδων πολλῶν, πάντας ἐκεῖ καὶ τοὺς τοῦ σώματος καὶ τοὺς τῆς διανοίας [b] συν-
τείνοντας ὀφθαλμοὺς, ὥστε μηδὲν αὐτοὺς τῶν γινο- B
μένων παραδραμεῖν. Καὶ μουσικὸς δὲ εἴ τις θαυμαστὸς

SANCTI PATRIS NOSTRI

JOANNIS

CHRYSOSTOMI,

ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI,

COMMENTARIUS

in sanctum Joannem Apostolum et Evangelistam.

HOMILIA PRIMA.

Agonalium certaminum spectatores, si quando strenuum quempiam athletam jam coronatum accedere comperiant, omnes accurrunt, ut ejus pugnas, artem, robur spectare possint; hincque videas innumerorum hominum theatrum, qui in ea re et mentis et corporis oculis toti incumbunt, ut nihil
ad spectaculum pertinens se præterire possit. Tum
si quis eximius musicus adventaverit, hi omnes si-

* Commentarius in Joannem collatus fuit cum Codicibus Reg. 1816, 1820, 1946, 1947, 1948, 1950, 1952: Colbert. 370, 409, 590, 706, 936, 2691: Coislin. 72, qui Codex scriptus fuit anno 1072. Manuscripti porro ὁμιλ. ά habent. Savil. etiam hanc homiliam primam numerat, recte: nam est vere homilia. In Morel. titulus est προοίμιον.

a [Savil. in textu Ἰωάν. τὸν εὐαγγελιστήν. Cod. Reg. 706 (olim 1949), quem hic illic inspeximus, Ἰωάν. τὸν Εὐαγγελιστὴν καὶ θεολόγον. Deerat articulus in Montf.]

b Unus habet τείνοντας.

militer theatrum implent, missisque omnibus quæ præ manibus habent, etsi ea sæpe necessaria sint et urgentia, conscenso theatro sedent, studioseque cantum et instrumentorum sonum excipientes, de utrorumque concentu disputant. Ita quidem multi. Qui autem in rhetoricis periti sunt, idipsum erga sophistas præstant. Nam apud istos quoque theatra sunt et auditores, plausus, strepitus, et dictorum examen exquisitum. Quod si rhetorum, tibicinum athletarumque seu spectatores, seu auditores simul et spectatores, cum tanta sedent attentione: quantum studii, quantum diligentiæ vos adhibere par est, cum jam non tibicen, non sophista, sed vir de cælo tonitru clariorem emittens vocem, ad spectaculum vos evocet? Totum quippe orbem hoc clamore occupavit, comprehendit; implevit, non clamoris magnitudine, sed lingua ex divinæ gratiæ motu loquente. Quodque mirum est, tantus ille clamor, non asper est, non insuavis, sed omni musica harmonia jucundior et desiderabilior deliniendique majorem vim habens, ad hæc vero sanctissimus est, et admodum tremendus, tot arcanis plenus, tot bona conferens, ut qui diligenter illum excipiunt atque conservant, non jam homines sint, non jam in terra maneant; sed supra sæcularia omnia et cum angelis sortem habentes, terram quasi cælum incolant. Etenim ille tonitrui filius, Christo dilectus, columna omnium quæ in orbe sunt Ecclesiarum, qui cæli claves habet, qui de calice Christi bibit, et ejus baptismo baptizatus est, qui cum magna fiducia supra pectus Domini recubuit, hic jam nos convenit; non fabulam acturus, non personatus accedit (neque enim talia loquuturus est), non in suggestum ascendit, non orchestram pede percutit, non aurea indutus est veste; sed ingreditur cum singularis pulcritudinis amictu. Christo enim indutus conspicitur, pedes *speciosos* calceatos habens in præparatione evangelii pacis; zona non pectus, sed lumbos præcinctus, non ex purpurea pelle, neque superne auro ornata, sed ipsa veritate contexta et concinnata. Talis nunc nobis offertur sine larva: nulla enim apud ipsum simulatio, nulla fictio vel fabula; sed

Evangelii Joannis dignitas.

Marc. 3. 17.

Gal. 6. 27. Rom. 10. 15.

Zona pectori vel lumbis admota.

ἐπιδημήσειε, πάλιν [c] ὁμοίως οἱ αὐτοὶ δὴ οὗτοι πληροῦσι τὸ θέατρον, καὶ πάντα ἀφέντες τὰ ἐν χερσὶν, ἀναγκαῖα πολλάκις ὄντα καὶ κατεπείγοντα, ἀναβάντες κάθηνται, μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς [d] τῶν ᾠδῶν καὶ τῶν κρουμάτων ἀκούοντες, καὶ τὴν ἀμφοτέρων βασανίζοντες συμφωνίαν. Καὶ ταῦτα μὲν οἱ πολλοί. Οἱ δὲ ῥητορικῶν ἔμπειροι λόγων, καὶ αὐτοὶ πάλιν ἐπὶ τῶν σοφιστῶν τὸ αὐτὸ τοῦτο πράττουσιν. Ἔστι γὰρ καὶ
2 A τούτοις θέατρα, καὶ ἀκροαταὶ, [a] καὶ κρότοι, καὶ ψόφος, καὶ βάσανος τῶν λεγομένων ἐσχάτη. Εἰ δὲ ῥητορικῶν αὐλητικῶν τε καὶ ἀθλητικῶν ἀνδρῶν, τῶν μὲν θεαταὶ, τῶν δὲ ὁμοῦ θεωρηταὶ καὶ ἀκροαταὶ μετὰ τοσαύτης κάθηνται τῆς προθυμίας· πόσην [b] ἡμῖν καὶ σπουδὴν καὶ προθυμίαν ἂν εἴητε δίκαιοι παρασχεῖν, οὐκ αὐλητικοῦ τινος, οὐδὲ σοφιστικοῦ νῦν εἰς ἀγῶνα καθιέντος, ἀλλ' ἀνδρὸς ἀπὸ τῶν οὐρανῶν [e] φθεγγομένου, καὶ βροντῆς λαμπροτέραν ἀφιέντος φωνήν; Πᾶσαν γὰρ τὴν οἰκουμένην ἐπέσχε, καὶ κατέλαβε, καὶ ἐνέπλησε τῇ βοῇ, οὐ τῷ μέγα ἀνακραγεῖν, ἀλλὰ τῷ
B μετὰ τῆς θείας χάριτος κινῆσαι τὴν γλῶτταν. Καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν, ὅτι οὕτω μεγάλη οὖσα ἡ βοὴ, οὐκ ἔστι τραχεῖά τις, οὐδὲ ἀηδὴς, ἀλλὰ πάσης μουσικῆς ἁρμονίας ἡδίων καὶ ποθεινοτέρα, καὶ θέλξαι ἐπισταμένη πλέον· καὶ πρὸς τούτοις ἅπασιν ἁγιωτάτη καὶ [d] φρικωδεστάτη, καὶ τοσούτων γέμουσα ἀποῤῥήτων, καὶ τοσαῦτα κομίζουσα ἀγαθὰ, ἃ τοὺς μετὰ ἀκριβείας καὶ προθυμίας λαβόντας καὶ διαφυλάττοντας, οὐκ ἔνι λοιπὸν ἀνθρώπους εἶναι, οὐδὲ ἐπὶ τῆς γῆς μένειν, ἀλλ' ἀνωτέρω πάντων ἑστάναι τῶν βιωτικῶν, καὶ πρὸς τὴν ἀγγελικὴν μεθαρμοσαμένους λῆξιν, καθάπερ τὸν οὐ-
C ρανὸν, οὕτω τὴν γῆν οἰκεῖν. Ὁ γὰρ τῆς βροντῆς υἱὸς, ὁ ἀγαπητὸς τοῦ Χριστοῦ, ὁ στῦλος τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐκκλησιῶν, ὁ τὰς κλεῖς ἔχων [e] τοῦ οὐρανοῦ, ὁ τὸ ποτήριον τοῦ Χριστοῦ πιὼν, καὶ τὸ βάπτισμα βαπτισθεὶς, ὁ κατακλιθεὶς ἐπὶ τὸ στῆθος τὸ Δεσποτικὸν μετὰ παῤῥησίας πολλῆς, οὗτος ἡμῖν εἰσέρχεται νῦν· οὐ δρᾶμα ὑποκρινόμενος, οὐδὲ προσωπείῳ κρύπτων τὴν κεφαλήν (οὐ γὰρ τοιαῦτα ἐρεῖ), οὐδὲ ἐπ' ὀκρίβαντος ἀναβαίνων, οὐδὲ ὀρχήστραν τῷ ποδὶ κατακρούων, οὐδὲ ἐσθῆτι κεκοσμημένος χρυσῇ· ἀλλ' εἰσέρχεται στολὴν ἔχων ἀμήχανον ἔχουσαν κάλλος. Τὸν γὰρ Χριστὸν ἐνδεδυμένος ἡμῖν φανεῖται, τοὺς πόδας ὑποδεδεμένος τοὺς ὡραίους ἐν ἑτοιμασίᾳ τοῦ

[c] Sic Savil. et Mss. pene omnes. Morel. ὁμοίως αὐτοί. Paulo post πολλάκις deest in uno.

[d] [Cod. 706, qui primam homiliam bis habet scriptam, καὶ τῶν ᾠδῶν utroque in loco.]

[a] Quidam Mss. κρότος. Hic agit de Sophistis, ἐπὶ τῶν σοφιστῶν, quod nomen rhetoras, artium magistros, sapientes, doctores significabat; sed aliquando in malam partem accipitur, pro iis qui simulatis ratiociniis veritatem detorquent.

[b] Sic Mss. et Savil. In Morel. καὶ σπουδήν deest. Ibid. εἴητε δίκαιοι παρασχεῖν. Modus loquendi Chrysostomo familiaris in his Commentariis, id est, *adhibere jure debetis*.

[c] Mss. plurimi φθεγγομένου καὶ βοῶντος. καί. Ibidem unus habet καὶ φωνῆς λαμπροτέραν.

[d] Savil. et omnes pene Mss. φρικωδεστάτη. Morel. πρεπωδεστάτη, quæ etiam lectio quadrat ad seriem.

[e] [Savil. in textu τῶν οὐρανῶν.]

εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης, τὴν ζώνην οὐ περὶ τὸ στῆθος ἔχων, ἀλλὰ περὶ τὴν ὀσφῦν· οὐκ ἀπὸ δέρματος φοινικοῦ, οὐδὲ ἄνωθεν * ἠλειμμένην χρυσῷ, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἐξυφασμένην καὶ συγκειμένην αὐτῆς. Οὗτος ἡμῖν φανεῖται νῦν, οὐχ ὑπόκρισιν ἔχων· οὐδὲ γὰρ ὑπόκρισις παρ' αὐτῷ, οὐδὲ πλάσμα καὶ μῦθος· ἀλλὰ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ γυμνὴν ἀπαγγέλλει τὴν ἀλήθειαν· οὐχ ἕτερος μὲν ὤν, ἕτερα δὲ περὶ αὐτοῦ τοὺς ἀκούοντας πείθων τῷ σχήματι, τῷ βλέμματι, τῇ φωνῇ· [f] οὐκ ὀργάνων πρὸς τὴν ἀπαγγελίαν δεόμενος, οἷον κιθάρας ἢ λύρας, ἤ τινος τῶν τοιούτων ἑτέρου· ἀλλὰ πάντα τῇ γλώττῃ ἐργάζεται, παντὸς μὲν κιθαριστοῦ, πάσης δὲ μουσικῆς ἡδίω καὶ χρησιμωτέραν φωνὴν ἀφιείς. Ἔστι δὲ αὐτῷ προσκήνιον μὲν, ὁ οὐρανὸς ἅπας· θέατρον δὲ, ἡ οἰκουμένη· θεαταὶ δὲ καὶ ἀκροαταὶ, πάντες ἄγγελοι, καὶ ἀνθρώπων ὅσοιπερ ἄγγελοι τυγχάνουσιν ὄντες, ἢ καὶ γενέσθαι ἐπιθυμοῦσιν. Οὗτοι γὰρ μόνοι ταύτης ἀκριβῶς ἐπακοῦσαι δύναιντ' ἂν τῆς ἁρμονίας, [a] καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων αὐτὴν ἐπιδείξασθαι, καὶ ἀκροατὰς εἶναι, οἵους εἶναι χρή. Ὡς οἵ γε ἄλλοι πάντες, καθάπερ τὰ παιδία τὰ μικρὰ, ἀκούουσι μὲν, οὐκ ἴσασι δὲ ἅπερ ἀκούουσιν, ἀλλὰ περὶ πλακοῦντας ἐπτόηνται καὶ ἀθύρματα παιδικά· οὕτω δὴ καὶ οὗτοι γελῶντες, τρυφῶντες, καὶ πλούτῳ, καὶ δυναστείᾳ, καὶ τῇ γαστρὶ ζῶντες, ἀκούουσι μὲν ἔσθ' ὅτε τῶν εἰρημένων, μέγα δὲ οὐδὲν οὐδὲ ὑψηλὸν ἐπὶ τῶν ἔργων ἐνδείκνυνται, τῷ καθάπαξ τῇ πλινθείᾳ καὶ τῷ πηλῷ προσηλοῦν ἑαυτούς. Τούτῳ τῷ ἀποστόλῳ αἱ ἄνωθεν δυνάμεις παρεστήκασιν, ἐκπληττόμεναι τὸ κάλλος αὐτοῦ τῆς ψυχῆς καὶ τὴν σύνεσιν, καὶ τὴν ὥραν τῆς ἀρετῆς, δι' ἧς * καὶ αὐτὸν ἐπεσπάσατο τὸν Χριστὸν, καὶ τὴν πνευματικὴν εἴληφε χάριν. Καθάπερ γάρ τινα λύραν εὐάρμοστον καὶ λιθοκόλλητον χρυσοῦς ἔχουσαν φθόγγους, οὕτω τὴν αὐτοῦ παρασκευάσας ψυχὴν, ἔδωκε δι' αὐτῆς μέγα τι καὶ ὑψηλὸν ἐνηχῆσαι τῷ Πνεύματι.

Ὡς οὖν οὐκέτι τοῦ ἁλιέως, οὐδὲ τοῦ υἱοῦ Ζεβεδαίου, ἀλλὰ τοῦ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ εἰδότος, τοῦ Πνεύματος λέγω, ταύτην ἀνακρουομένου τὴν λύραν, οὕτως ἀκούωμεν. Οὐδὲν γὰρ ἀνθρώπινον ἡμῖν ἐρεῖ, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἀβύσσων τῶν πνευματικῶν, ἅπερ ἂν [b] εἴπῃ, ἀπὸ τῶν ἀποῤῥήτων ἐκείνων, ἃ μηδὲ ἄγγελοι πρὶν ἢ γενέσθαι ᾔδεισαν. Μεθ' ἡμῶν γὰρ δὴ καὶ οὗτοι διὰ τῆς Ἰωάννου φωνῆς, καὶ δι' ἡμῶν ἔμαθον ἅπερ ἔγνωμεν. Καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν ἀπόστολος ἕτερος, εἰπών· Ἵνα γνωρισθῇ νῦν ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις διὰ τῆς

nudo capite, nudam nuntiat veritatem. Neque cum reipsa alius sit, alia ex habitu, oculis, voce auditoribus suadebit; nec instrumentis ad hæc nuntianda opus habet, non cithara, non lyra, non alio quovis hujuscemodi; sed omnia per linguam operatur, et quavis cithara vel musica suaviorem utilioremque vocem emittit. Est illi proscenium, cælum totum; theatrum, orbis; spectatores et auditores, omnes angeli, et ex hominibus quotquot angeli sunt, aut fieri cupiunt. Hi namque soli possunt hanc harmoniam accurate auribus percipere, et operibus exhibere, atque auditores, quales oportet, esse. Alii vero omnes, ceu infantes, audiunt quidem, nec tamen audita intelligunt, sed placentis puerilibusque ludis intenti sunt : ita hi quoque risui, deliciis, opibus, potentiæ dediti, ventrique viventes, dicta quidem interdum audiunt; sed nihil magnum vel sublime operibus exhibent, quod se semel lateritio operi et luto dediderint. Huic apostolo adstant supernæ virtutes, illius animæ pulchritudinem, prudentiam virtutisque speciem mirantes, per quam ipsum Christum attraxit, et spiritualem accepit gratiam. Etenim ceu lyram quamdam speciosam lapillis aureisque fidibus ornatam, sic animam componens suam, id effecit ut magnum et excelsum quidpiam Spiritu sonaret.

Quinam evangelium Joannis intelligere possint.

2. Itaque non ut piscatoris, nec ut filii Zebedæi, sed ut ejus qui profunda Dei novit, Spiritum dico hanc lyram pulsantem, sic audiamus. Nihil enim humanum dicet, sed quidquid loquetur ex spiritualibus abyssis haustum est, ex arcanis illis, quæ ne angeli quidem, antequam illa fierent, noverant. Nam et ipsi nobiscum per Joannis vocem, et per nos didicerunt ea quæ nos novimus. Et hoc quoque significavit alius apostolus his verbis : *Ut innotescat nunc principatibus et potestati-* Ephes. 3. 10.

* Savil. ἠλειμμένην χρυσῷ. « Ἀκύρως *me judice* », inquit; « *aptius certe, ut ego opinor,* εἰλημένην χρυσῷ : *neque enim auro, proprie loquendo, ungitur zona, sed devincitur.* » A priore tamen lectione non recedendum puto.

[f] Quidam οὐκ ὀργάνου, alii οὐκ ὀργάνῳ.

[a] Alii καὶ ἀπὸ τῶν. Ibidem post ἐπιδείξασθαι hæc, καὶ ἀκροατὰς εἶναι, οἵους εἶναι χρή, desunt in Savil. et in quibusdam Mss. Paulo post Mss. plurimi τὰ μικρὰ περὶ πλακοῦντας, omissis interpositis. Paulo post quidam ἐπτόηται, non male.

* αὐτόν, sic quidam Mss. melius. Editi αὐτός.

[b] λέγῃ Morel. et quidam alii. Savil. εἴπῃ. Mox Morel. πρὶν ἢ τοῦτον γενέσθαι.

bus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei. Si ergo principatus, potestates, Cherubim et Seraphim hæc per Ecclesiam didicerunt, palam est illos magna cum attentione hæc edidicisse. Certe non parvo hinc honore afficimur, quod angeli ea nobiscum audiant, quæ ignorabant: quod autem etiam per nos, nondum dicam quomodo. Multum ergo adhibeamus cum modestia silentium, non hodie tantum, aut eo dumtaxat quo audimus die, sed per totam vitam; quia illum omni tempore audire fructuosum est. Nam si ea quæ in regia geruntur, scire optamus; nempe quid Imperator faciat, quid de subditis consulat, etiamsi sæpe id nihil ad nos attineat: multo magis quæ Deus dixit audire optandum est: cum maxime illa omnia ad nos spectent. Hæc porro cuncta accurate ille nobis enarrabit, quod regis amicus sit, imo quod regem in se loquentem habeat omniaque ab illo audiat, quæ

Joan. 15. 15. ille a Patre accipit: nam ait, *Vos dixi amicos, quia omnia quæ audivi a Patre meo, nota feci vobis.* Quemadmodum igitur, si quem e summo cælo pronum repente viderimus, qui promitteret se nobis cælestia accurate dicturum, omnes accurreremus: ita nunc quoque affecti simus. Ex cælo namque vir ille nos alloquitur: non enim est ex

Joan. 15. 19. hoc mundo, ut etiam dicit ipse Christus: *Vos de hoc mundo non estis;* et Paracletum in se loquentem habet, ubique præsentem, qui ita novit ea quæ Dei sunt, ut anima hominis res suas novit; Spiritum nempe sanctitatis, Spiritum rectum, qui dirigit et ducit in cælum, qui novos dat oculos, qui id efficit ut futura tamquam præsentia videa-

Evangelii audiendi modus. mus, et in carne cælestia intueamur. Per totam ergo vitam nos ei sedato et tranquillo animo exhibeamus: nemo ignavus, nemo somniculosus, vel maculis respersus hic maneat: sed in cælum nos transferamus, ubi evangelista loquitur iis qui istic conversantur. Si in terra maneamus, hinc nihil lucri referimus: Joannis quippe disciplina nihil attinet ad eos, qui a vita porcis digna non absistunt, quemadmodum nihil attinent ad eum res humanæ. Tonitru quidem, inconditum emittens sonum, animos nostros perterrefacit; Joannis autem vox neminem fidelium turbat, imo ex tumultu et perturbatione eximit, solisque dæmonibus terrori est, et dæmonum servis. Ut videamus ergo quo pacto illos terreat, et animo sileamus et ore,

c Quidam *δι' ἡμᾶς*. Ibid. post *οὔπω τέως φημί* Morel. et quidam alii addunt *τίνων ἢ ποίων ὄντων ἡμῶν*, quæ desunt in Savil. et in cæteris Mss.

d Unus *ἅπαντα ἡμῖν διαφέρειν μάθωμεν*.

Ἐκκλησίας ἡ πολυποίκιλος σοφία τοῦ Θεοῦ. Εἰ τοίνυν καὶ ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι καὶ τὰ Χερουβὶμ καὶ τὰ Σεραφὶμ διὰ τῆς Ἐκκλησίας ἔμαθον ταῦτα, εὔδηλον ὅτι καὶ αὗται μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος περὶ ταύτην ἐσπούδασαν τὴν ἀκρόασιν. Καὶ γὰρ καὶ τούτῳ τετιμήμεθα οὐ μικρῶς, τῷ μεθ' ἡμῶν τοὺς ἀγγέλους μαθεῖν ἅπερ ἠγνόουν· τὸ δὲ καὶ c δι' ἡμῶν, οὔπω τέως φημί. Πολλὴν οὖν παρέχωμεν καὶ ἡμεῖς τὴν σιγὴν μετὰ τῆς D εὐκοσμίας, μὴ σήμερον μόνον, μηδὲ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐν ᾗ ἀκούομεν, ἀλλὰ διὰ παντὸς τοῦ βίου· ἐπειδὴ καὶ διὰ παντὸς ἀκούειν αὐτοῦ καλόν. Εἰ γὰρ τὰ ἐν βασιλείοις γινόμενα ποθοῦμεν εἰδέναι· οἷον, τί εἶπε, τί πεποίηκε, τί βουλεύεται περὶ τῶν ἀρχομένων ὁ βασιλεύων, καίτοι γε πολλάκις οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς ὄντα· πολλῷ μᾶλλον ἅπερ ὁ Θεὸς εἶπε ποθεινὸν ἀκοῦσαι, καὶ μάλιστα ὅταν ἡμῖν d ἅπαντα διαφέρῃ. Ταῦτα δὲ ἅπαντα μετὰ ἀκριβείας ἡμῖν οὗτος ἐρεῖ, φίλος αὐτοῦ τοῦ βασιλεύοντος ὤν· μᾶλλον δὲ καὶ αὐτὸν ἔχων ἐν ἑαυτῷ E λαλοῦντα, καὶ παρ' αὐτοῦ πάντα ἀκούων, ἃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκεῖνος· Ὑμᾶς γὰρ εἴρηκα φίλους, φησὶν, ὅτι πάντα, ἃ ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρός μου, ἐγνώρισα 4 ὑμῖν. Ὥσπερ οὖν εἴ τινα ἄνωθεν ἐκ τῆς κορυφῆς τοῦ A οὐρανοῦ διακύψαντα ἀθρόον εἴδομεν, καὶ ἐπαγγελλόμενον τὰ ἐκεῖ μετὰ ἀκριβείας ἐρεῖν, πάντες ἂν ἐπεδράμομεν· οὕτω καὶ νῦν a διατεθῶμεν. Ἐκεῖθεν γὰρ ἡμῖν ὁ ἀνὴρ οὗτος διαλέγεται. Οὐ γάρ ἐστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, καθώς φησι καὶ αὐτὸς ὁ Χριστός· Ὑμεῖς οὐκ ἐστὲ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου· καὶ τὸν Παράκλητον ἔχει φθεγγόμενον ἐν ἑαυτῷ τὸν πανταχοῦ παρόντα, τὸν οὕτως ἀκριβῶς εἰδότα τὰ τοῦ Θεοῦ, ὡς τὰ ἑαυτῆς οἶδεν ἡ τῶν ἀνθρώπων ψυχή· τὸ Πνεῦμα τῆς ἁγιωσύνης, τὸ Πνεῦμα τὸ εὐθὲς, τὸ ἡγεμονικὸν, τὸ χειραγωγοῦν εἰς τοὺς οὐρανοὺς, τὸ ποιοῦν ὀφθαλμοὺς ἑτέρους, τὸ παρασκευάζον τὰ μέλλοντα ὡς τὰ παρόντα ὁρᾷν, τὸ καὶ μετὰ σαρκὸς τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς κατοπτεύειν παB ρέχον. b Πολλὴν τοίνυν παρέχωμεν τὴν ἡσυχίαν διὰ παντὸς αὐτῷ τοῦ βίου· μηδεὶς νωθὴς, μηδεὶς ὑπνηλὸς, μηδεὶς ῥυπώδης ἐνταῦθα εἰσιὼν μενέτω· ἀλλὰ μεταστήσωμεν ἑαυτοὺς πρὸς τὸν οὐρανόν· ἐκεῖ γὰρ ταῦτα φθέγγεται τοῖς ἐκεῖ πολιτευομένοις. Κἂν μείνωμεν ἐπὶ τῆς γῆς, οὐδὲν κερδανοῦμεν ἐντεῦθεν μέγα. Οὐδὲν γὰρ πρὸς τοὺς οὐ βουλομένους ἀπαλλαγῆναι τοῦ χοιρώδους βίου τὰ Ἰωάννου, ὥσπερ οὖν οὐδὲ πρὸς ἐκεῖνον τὰ ἐνταῦθα. Ἡ μὲν οὖν βροντὴ καταπλήττει τὰς ἡμετέρας ψυχὰς, ἄσημον ἔχουσα τὴν ἠχήν· ἡ δὲ τούτου φωνὴ θορυβεῖ μὲν οὐδένα τῶν πιστῶν, ἀλλὰ καὶ ἀνίησι θορύβου καὶ ταραχῆς· καταπλήττει δὲ δαίμονας μό-

a Savil. et Mss. pene omnes *διατεθῶμεν*. Morel. *διαθῶμεν*.

b Savil. et quidam *πολλὴν οὖν παρέχωμεν*.

νους καὶ τοὺς ἐκείνοις δουλεύοντας. Ἵν' οὖν ἴδωμεν ὅπως C αὐτοὺς καταπλήττῃ, πολλὴν παρέχωμεν τὴν σιγὴν καὶ τὴν ἔξωθεν καὶ τὴν κατὰ διάνοιαν· καὶ ταύτην μάλιστα. Τί γὰρ ὄφελος τοῦ στόματος ἠρεμοῦντος, ὅταν ἡ ψυχὴ θορυβῆται καὶ πολλὴν ἔχῃ τὴν ζάλην; Ἐκείνην ἐγὼ ζητῶ τὴν ἡσυχίαν, τὴν ἀπὸ διανοίας, τὴν ἀπὸ [c] ψυχῆς· ἐπειδὴ καὶ τῆς ἀκοῆς ἐκείνης δέομαι. Μηδεμία τοίνυν ἐνοχλείτω χρημάτων ἐπιθυμία, μηδὲ δόξης ἔρως, μὴ θυμοῦ τυραννὶς, μὴ τῶν ἄλλων παθῶν ὁ λοιπὸς ὄχλος. Οὐ γάρ ἐστι μὴ καθαρθεῖσαν τὴν ἀκοὴν ἰδεῖν τῶν λεγομένων τὸ ὕψος, [d] ὡς ἰδεῖν χρὴ, οὐδὲ γνῶναι ὡς δεῖ τῶν μυστηρίων τούτων τὸ φρικτὸν καὶ ἀπόῤῥητον, καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν ἀρετὴν D τὴν ἐν τοῖς θείοις τούτοις χρησμοῖς. Εἰ γὰρ μέλος αὐλητικὸν καὶ κιθαρῳδίαν οὐκ ἄν τις μάθοι καλῶς, μὴ πάντῃ συντείνας τὸν νοῦν, πῶς μυστικῶν φωνῶν καθήμενος ἀκροατὴς ἐπακοῦσαι δυνήσεται ῥαθυμούσῃ ψυχῇ;

animo tamen maxime. Quænam utilitas, cum tacente ore, animus tumultuatur? Animæ quietem quæro, quia animam audientem exopto. Nulla ergo nos commoveat pecuniæ cupiditas, nullus gloriæ amor, non iræ tyrannis, non aliorum affectuum tumultus. Non potest enim non purgatus auditus dictorum sublimitatem, ut par est, vel capere, vel arcanam et tremendam horumce mysteriorum rationem, cæterasque virtutes omnes in his oraculis contentas accurate cognoscere. Si enim tibia et cithara ludere nemo didicerit, nisi iis animum adhibuerit, quomodo mysticas voces quis sedens audiat, si animus in segnitie degat?

Διὰ τοῦτο καὶ Χριστὸς παρῄνει, λέγων· Μὴ δῶτε τὰ ἅγια τοῖς κυσὶ, μηδὲ ῥίψητε τοὺς μαργαρίτας ἔμπροσθεν τῶν χοίρων. Μαργαρίτας δὲ ταῦτα τὰ ῥήματα ἐκάλεσε, καίτοι πολλῷ τιμιώτερα τούτων ὄντα, ἐπειδὴ ταύτης τῆς ὕλης οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἑτέρα τιμιωτέρα. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν ἡδονὴν αὐτῶν μέλιτι πολλάκις παραβάλλειν εἴωθεν, οὐχ ἐπειδὴ τοσοῦτον αὐτῆς τὸ μέτρον μόνον, ἀλλ' ὅτι τούτου οὐδέν ἐστιν ἕτερον ἥδιον παρ' ἡμῖν. Ἐπεὶ ὅτι γε καὶ λίθων φύσιν τιμίων, καὶ παντὸς E μέλιτος ἡδονὴν, κατὰ πολλὴν νικᾷ τὴν ὑπερβολὴν, ἄκουσον τοῦ προφήτου λέγοντος περὶ αὐτῶν, καὶ τὴν ὑπερβολὴν ταύτην δεικνύντος· Ἐπιθυμητὰ γὰρ, φησὶν, ὑπὲρ χρυσίον καὶ λίθον τίμιον [e] πολὺ, καὶ γλυκύτερα ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον· ἀλλὰ τοῖς ὑγιαίνουσι· διὸ ἐπήγαγε, Καὶ γὰρ ὁ δοῦλός σου φυλάσσει αὐτά. Καὶ 5 A ἀλλαχοῦ πάλιν, εἰπὼν αὐτὰ γλυκέα, προσέθηκε, Τῷ λάρυγγί μου. Ὡς γλυκέα γὰρ, φησὶ, τῷ λάρυγγί μου τὰ λόγιά σου. Καὶ τὴν ὑπερβολὴν πάλιν διατηρεῖ, λέγων· Ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον τῷ στόματί μου· ἐπειδὴ σφόδρα ὑγίαινε. Μὴ τοίνυν μηδὲ ἡμεῖς νοσοῦντες προσερχώμεθα τούτοις· ἀλλὰ θεραπεύσαντες τὴν ψυχὴν, οὕτω δεχώμεθα τὴν ἑστίασιν. Διὰ γὰρ τοῦτο τοσαῦτα προειπὼν, οὐδέπω καθῆκα εἰς τὰς ῥήσεις ταύτας, ἵνα ἕκαστος πάντα ἀποθέμενος ἀῤῥωστίας τρόπον, ὥσπερ εἰς αὐτὸν εἰσιὼν τὸν οὐρανὸν, οὕτως εἰσίῃ καθαρὸς καὶ θυμοῦ, καὶ φροντίδος, καὶ ἀγωνίας βιωτικῆς, καὶ [a] τῶν ἄλλων ἀπηλλαγμένος παθῶν. Οὐ γὰρ B ἔστιν ἑτέρως κερδᾶναί τι μέγα ἐντεῦθεν, μὴ πρότερον οὕτως ἀνακαθάραντα τὴν ψυχήν. Καὶ μή μοι λεγέτω τις ὅτι βραχὺς ὁ καιρὸς ὁ μεταξὺ τῆς συνάξεως τῆς μελλούσης. Ἔξεστι γὰρ οὐχὶ ἐν πέντε μόνον ἡμέραις, ἀλλὰ

3. Ideo Christus his nos verbis admonet: *Nolite dare sancta canibus, neque projiciatis margaritas ante porcos.* Margaritas hæc verba vocavit, licet hæc margaritis longe pretiosiora sint, quia hac materia nulla præstantior. Ideo horum sermonum suavitatem melli comparare solet, non quod mel ipsam æquare possit, sed quod nihil melle dulcius apud nos sit. Nam quod et gemmarum pretium, et mellis suavitatem longo intervallo superent, audi prophetam hæc asserentem his verbis: *Desiderabilia super aurum et lapidem pretiosum multum, et dulciora super mel et favum;* sed bene valentibus tantum; ideo subdidit, *Etenim servus tuus custodit ea.* Et alibi quoque, cum dulcia dixisset, addidit, *Faucibus meis. Quam dulcia*, inquit, *faucibus meis eloquia tua;* et excellentiam efferens addit, *Super mel et favum ori meo*, quia sana mente præditus erat. Ne itaque morbo affecti hæc adeamus, sed post expurgatum animum, hunc cibum sumamus. Ideo namque tot verbis præmissis nondum ad hæc deveneram, ut singuli omni depulso morbo, ac si in cælum intrarent, sic ira, curis, sollicitudinibus cæterisque animi affectibus vacui ingrederentur. Non possumus enim hinc quid magnum lucrari, nisi prius animam ita purgaverimus. Nec mihi quis dicat, breve tempus inter hanc et sequentem concionem esse. Licet enim non solum dierum quinque spatio, sed etiam uno temporis momento vitam totam mutare. Quid, quæso, latrone et homicida scelestius? annon extremum hoc improbi-

Matth. 7. 6.

Psal. 18. 11. 12.

Psal. 118. 103.

Concionorum Chrysostomi frequentia.

[c] [τῆς ψυχῆς Savil. et Cod. 706.]

[d] Alii ὡς χρή.

[e] [Bibl., Savil., Cod. 706 πολύν.]

[a] Alii ἄλλων ἁπάντων ἀπηλλ.

tatis genus est? Attamen latro ille ad summum virtutis apicem statim pervenit, et in paradisum abiit, nec plurimis diebus, nec dimidio die opus habuit, sed brevi tantum momento. Itaque licet repente mutari, et aureum ex luteo effici. Cum enim neque virtus, neque vitium ex natura insint,
Isai. 1. 19. facilis est mutatio, omni necessitate libera. *Si volueritis et audieritis me*, inquit, *bona terræ comedetis*. Viden' sola opus esse voluntate : voluntate, inquam, non vulgari illa quæ plurimorum est, sed diligenti. Scio quippe omnes in cælum avolare velle; sed voluntas operibus exhibenda est. Siquidem mercator vult ditescere, neque voluntas in cogitatione tantum consistit; sed navim parat, nautas cogit, gubernatorem accersit, cæterisque omnibus navim instruit, aurum mutuatur, pelagus trajicit, in peregrinam terram proficiscitur, pericula multa subit, aliaque plurima patitur, quæ norunt ii qui navigare solent. Ita nos oportet voluntatem exhibere. Navigamus et nos quoque, non ab alia in aliam terram, sed a terra in cælum. Nos ergo mente apparemus ad gubernationem, quæ nos superne ducat, ac nautas obsequentes, firmamque navim nobis comparemus, ne calamitate quadam sæculari vel mœstitia demergamur, neve arrogantiæ spiritu efferamur, sed leves et expediti simus. Si ita navim, gubernatorem et nautas paremus, secundo vento navigabimus, Filiumque Dei, verum gubernatorem, ad nos attrahemus, qui non sinet scapham nostram demergi : sed licet innumeri spirent venti, ventos ille increpabit et mare, et vice procellæ tranquillitatem efficiet magnam.

καὶ ἐν μιᾷ ῥοπῇ μεταθέσθαι τὸν βίον ἅπαντα. Τί γὰρ, εἰπέ μοι, λῃστοῦ καὶ ἀνδροφόνου χεῖρον; οὐχὶ τὸ ἔσχατον τοῦτο τῆς κακίας εἶδός ἐστιν; Ἀλλ' ὅμως εἰς τὸ ἄκρον τῆς ἀρετῆς εὐθέως ἔφθασε, καὶ εἰς αὐτὸν ἐχώρησε τὸν παράδεισον· οὐχ ἡμερῶν δεηθεὶς, οὐχ ἡμίσους ἡμέρας, ἀλλὰ βραχείας ῥοπῆς. Ὥστε ἔξεστιν ἄφνω μεταθέσθαι, καὶ γενέσθαι χρύσεον ἀντὶ πηλίνου.
C Ἐπειδὴ γὰρ [b] οὐ φύσει τὰ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας ἐστὶν, εὔκολος ἡ μετάθεσις, πάσης ἀνάγκης ἀπηλλαγμένη. Ἐὰν θέλητε καὶ εἰσακούσητέ μου, φησὶ, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε. Ὁρᾷς ὅτι βουλήσεως δεῖ μόνης; βουλήσεως, οὐ τῆς κοινῆς μόνον ταύτης, τῆς τῶν πολλῶν, ἀλλὰ τῆς ἐσπουδασμένης. Ἐπεὶ ἅπαντας οἶδα εἰς τὸν οὐρανὸν θέλοντας ἀναπτῆναι νῦν, ἀλλὰ διὰ τῶν ἔργων δεῖ τὴν θέλησιν ἐπιδείξασθαι. Καὶ γὰρ ὁ ἔμπορος θέλει πλουτεῖν, ἀλλ' οὐ μέχρι τῆς διανοίας τὸ θέλειν ἵστησιν, ἀλλὰ καὶ πλοῖον [c] κατασκευάζεται, καὶ συνάγει ναύτας, καὶ παρακαλεῖ κυβερνήτην, καὶ τοῖς
D ἄλλοις ἅπασι κατασκευάζει τὸ πλοῖον, καὶ χρυσίον δανείζεται, καὶ περᾷ πέλαγος, καὶ εἰς ξένην ἄπεισι γῆν, καὶ κινδύνους ὑπομένει πολλοὺς, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἅπερ ἴσασιν οἱ τὴν θάλατταν πλέοντες. Οὕτω καὶ ἡμᾶς δεῖ τὴν βούλησιν ἐπιδείξασθαι. Πλέομεν γὰρ καὶ ἡμεῖς πλοῦν, οὐ τὸν ἀπὸ γῆς εἰς γῆν, ἀλλὰ τὸν ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανόν. Κατασκευάσωμεν οὖν τὸν λογισμὸν τὸν ἡμέτερον πρὸς κυβέρνησιν ἐπιτήδειον τὴν ἄνω φέρουσαν, καὶ ναύτας αὐτῷ πειθηνίους, καὶ πλοῖον στερεὸν, ὥστε μήτε περιστάσει καὶ ἀθυμίᾳ βαπτίζεσθαι βιωτικῇ, μήτε ἀλαζονείας ἐπαίρεσθαι πνεύματι, ἀλλ' εὔ-
E ζωνον εἶναι καὶ κοῦφον. Ἂν οὕτω μὲν τὸ πλοῖον, οὕτω δὲ τὸν κυβερνήτην καὶ τοὺς ναύτας παρασκευάσωμεν, ἐξ οὐρίων πλευσόμεθα, καὶ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν ἀληθῆ κυβερνήτην ἐπισπασόμεθα πρὸς ἑαυτούς· ὃς οὐκ ἀφήσει βαπτισθῆναι τὸ σκάφος ἡμῖν, ἀλλὰ κἂν μυρίοι [d] πνεύσωσιν ἄνεμοι, καὶ τοῖς ἀνέμοις ἐπιτιμήσει, καὶ τῇ θαλάττῃ, καὶ ἀντὶ σάλου πολλὴν ἐργάσεται
6 τὴν γαλήνην.

4. Sic comparati ad sequentem accedite concionem, si tamen cupiatis utile quidpiam audire, et in mente reponere. Nemo sit via, nemo petra, nemo spinis repletus. Faciamus nos ipsos novales: sicque libenti animo semina jaciemus, si nempe terram puram videamus; sin contra petrosam et asperam, ignoscite si nolimus frustra laborare: nam si a ferendo desistentes, cœperimus spinas evellere, tunc extremæ dementiæ esset in terram in-

A Κατασκευάσαντες τοίνυν ἑαυτοὺς οὕτως, τῇ ἐπιούσῃ παραγένεσθε τῇ ἐκκλησίᾳ, εἴ γε περισπούδαστον ὑμῖν τι τῶν χρησίμων ἀκοῦσαι καὶ [a] ἐναποθέσθαι τὰ λεγόμενα τῇ ψυχῇ. Μηδεὶς ὁδὸς ἔστω, μηδεὶς πέτρα, μηδεὶς ἀκανθῶν πεπληρωμένος. Ποιήσωμεν ἑαυτοὺς νεώματα· οὕτω γὰρ καὶ ἡμεῖς μετὰ προθυμίας τὰ σπέρματα καταβαλοῦμεν, ἐὰν ἴδωμεν τὴν γῆν καθαράν· ἐὰν δὲ λιθώδη καὶ τραχεῖαν, σύγγνωτέ μὴ βουλομένοις εἰκῇ πονεῖσθαι· εἰ γὰρ τὸ σπείρειν ἀφέν-

[b] Mss. duo [et Cod. 706] οὐ φυσικὰ τά, non male. Idem paulo post ἐὰν γὰρ θέλητε.

[c] Alii κατασκευάζει.

[d] Quidam πνέωσιν. [Paulo ante quidam πλευσούμεθα.]

[a] Alii ἀποθέσθαι. Paulo post unus Codex qui scriptus est anno 1072, ut in nota quadam fertur, ποιήσωμεν ἑαυτοὺς νεώματα. Hoc modo suspicabatur legendum Savilius, et recte quidem; nam supra legitur μηδεὶς ὁδὸς ἔστω. Editi ἑαυτοῖς.

τες, ἀρξόμεθα τὰς ἀκάνθας ἐκκόπτειν, πάλιν ἐσχάτης ἀνοίας σπέρματα καταβαλεῖν εἰς ἀνέργαστον γῆν. B Τὸν ταύτης ἀπολαύοντα τῆς ἀκροάσεως, οὐ δεῖ τῆς δαιμονικῆς μετέχειν τραπέζης. Τίς γὰρ κοινωνία δικαιοσύνῃ καὶ ἀνομίᾳ; Ἕστηκας ἀκούων Ἰωάννου, καὶ δι' ἐκείνου τὰ τοῦ Πνεύματος μανθάνων, καὶ μετὰ ταῦτα ἀπέρχῃ πορνῶν ἀκουσόμενος γυναικῶν, αἰσχρὰ φθεγγομένων, αἰσχρότερα * ὑποκρινομένων, καὶ μαλακῶν ῥαπιζομένων τε καὶ ῥαπιζόντων ἀλλήλους; Πῶς δυνήσῃ καλῶς καθαρθῆναι, ἐγκαλινδούμενος βορβόρῳ τοσούτῳ; Τί γὰρ δεῖ κατὰ μέρος πᾶσαν καταλέγειν τὴν ἀσχημοσύνην τὴν αὐτόθι; Πάντα γὰρ ἐκεῖ γέλως, πάντα αἰσχύνη, πάντα ὄνειδος, καὶ λοιδορίαι καὶ σκώμματα· πάντα ἔκλυσις, πάντα λύμη. Ἰδοὺ προλέγω καὶ παραγγέλλω πᾶσιν ὑμῖν· μηδεὶς τῶν ταύ- C της ἀπολαυόντων τῆς τραπέζης, φθειρέτω τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν τοῖς δηλητηρίοις ἐκείνοις θεάμασι. Πομπὴ πάντα ἐστὶ τὰ ἐκεῖ λεγόμενα καὶ πραττόμενα σατανική. Ἴστε δὲ οἱ μεμυημένοι, ποίας ἡμῖν ἔθεσθε συνθήκας· μᾶλλον δὲ ποίας ἔθεσθε τῷ Χριστῷ, ὅτε ὑμᾶς αὐτὸς ἐμυσταγώγει· τί πρὸς αὐτὸν εἴπατε, τί περὶ τῆς πομπῆς τῆς σατανικῆς αὐτῷ διελέχθητε, πῶς μετὰ τοῦ σατανᾶ καὶ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ καὶ ταύτῃ τότε ἀπετάττεσθε, καὶ ὑπισχνεῖσθε μηδὲ παρακύψειν ἐκεῖ; Δέος οὖν οὐ μικρὸν, μὴ περὶ τὰς τοιαύτας ὑποσχέσεις ἀγνώμων τις γενόμενος, ἀνάξιον ἑαυτὸν [b] καταστήσῃ τῶν μυστηρίων τούτων. Οὐχ ὁρᾷς πῶς ἐν ταῖς βασι- D λικαῖς αὐλαῖς, οὐχ οἱ προσκεκρουκότες, ἀλλ' οἱ τετιμημένοι καλοῦνται μεθέξοντες τῆς γνώμης ἐκείνης, καὶ εἰς τοὺς φίλους τάττονται τοὺς βασιλικούς; Πρεσβευτὴς ἡμῖν ἦλθεν ἐξ οὐρανοῦ, παρ' αὐτοῦ πεμφθεὶς τοῦ Θεοῦ, περί τινων ἀναγκαίων διαλεξόμενος· εἶτα ὑμεῖς ἀφέντες ἀκοῦσαι τί βούλεται καὶ τί διαπρεσβεύεται πρὸς ἡμᾶς, κάθησθε μίμων ἀκούοντες. Καὶ πόσων οὐκ ἄξια ταῦτα κεραυνῶν, πόσων σκηπτῶν; Ὥσπερ γὰρ τραπέζης οὐ χρὴ μετέχειν δαιμονίων· οὕτως οὐδὲ ἀκροάσεως δαιμονίων, οὐδὲ μετὰ ῥυπαρᾶς τῆς ἐσθῆτος εἰς τὴν λαμπρὰν τράπεζαν παραγενέσθαι, τὴν τοσούτων γέμουσαν ἀγαθῶν, ἣν αὐτὸς παρεσκεύασεν ὁ Θεός. Τοσαύτη γὰρ αὐτῆς ἡ δύναμις, ὡς καὶ E πρὸς τὸν οὐρανὸν αὐτὸν ἀθρόον ἡμᾶς ἐπᾶραι, μόνον ἐὰν σώφρονι διανοίᾳ προσέχωμεν. Οὐ γάρ ἐστι τὸν συνεχῶς τοῖς θείοις ἐπᾳδόμενον [c] λόγοις, ἐπὶ τῆς παρούσης μεῖναι ταπεινότητος· ἀλλὰ ἀνάγκη πτερωθῆ- 7 A ναι εὐθέως, καὶ πρὸς αὐτὸν ἀναπτῆναι τὸν ἄνω χῶρον, καὶ τοῖς ἀπείροις ἐντυχεῖν τῶν ἀγαθῶν θησαυροῖς· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλαν-

cultam semina jacere. Hujus concionis auditorem, non licet mensæ dæmoniorum esse participem. Quod enim consortium justitiam inter et iniquitatem? Stas Joannis auditor, ac per illum ea quæ Spiritus sunt ediscis: et postea abscedis meretrices auditurus, obscœna loquentes, obscœniora repræsentantes, et effeminatos qui se mutuo alapis cædunt? Quomodo poteris probe ablui et purgari, in tanto cœno volutatus? Quid opus est obscœnitatem illam totam minutatim recensere? Omnia illic risus, omnia opprobrium, contumeliæ, dicteria: omnia dissolutio, omnia pernicies. Ecce prædico et annuntio omnibus vobis: nemo eorum, qui hac mensa fruuntur, animam suam exitiosis illis spectaculis corrumpat. Illa quippe omnia dicta et facta, pompa satanica sunt. Scitis autem quotquot initiati estis, quæ pacta nobiscum inieritis; imo quæ cum Christo, quando ille ipse est qui vos initiat: quid illi dixeritis; quæ de satanica pompa cum illo verba habueritis; quomodo et satanæ et angelis ejus simul abrenuntiaveritis, promiseritisque vos ad illa non deflexuros esse? Timendum ergo admodum ne quis his violatis promissionibus, sese his indignum mysteriis effecerit. Annon vides quomodo in regiis ædibus, non ii qui in aliquo offenderunt, sed qui in honore habentur, consilii participes advocentur, et inter amicos regis constituantur? Legatus nobis de cælo venit, ab ipso Deo missus, de necessariis nos rebus alloquuturus. At vos nihil curantes audire quid velit, quidve loquatur, sedetis mimos audientes. Et quot quantisque fulminibus hæc digna non fuerint? Ut enim non licet participare mensæ dæmoniorum, sic nec illa dæmoniaca audire fas est, neque sordida veste ad lautam illam mensam tot bonis refertam accedere, quam apparavit ipse Deus. Tanta enim ejus vis est, ut repente nos ad cælum ipsum rapiat: si tamen vigili mente attendamus. Neque enim qui divinis sermonibus frequenter institutus est, in hoc vili statu manet: sed necessario statim evolat, et sublimem illum petit locum, immensisque potitur thesauris: quos utinam nos omnes consequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, unaque sancto

Theatralium spectaculorum fœditas.

Initiatorum inita pacta.

* ὑποκρινομένων. Histrionum more in theatro repræsentantes, in quæ turpia theatralium meretricum spectacula sæpe invehitur Chrysostomus.

[b] Aliqui καταστῆσαι. Infra τῆς γνώμης ἐκείνης. Recte conjicit Savilius legendum τῆς γνώμης ἐκείνου, nempe regis, sed omnia exemplaria ἐκείνης habent.

[c] Quidam λογίοις, non male.

Spiritui, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

θρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα ἅμα τῷ παναγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

HOMILIA II.

Cap. I. v. 1. *In principio erat Verbum.*

1. Si Joannes nos alloquuturus esset, et sua narraturus, e re foret, ejus genus, patriam et educationem recensere. Quia vero non ipse, sed per illum Deus humanam alloquitur naturam, superfluum mihi videtur hæc disquirere; imo vero id non supervacaneum fuerit, sed valde necessarium. Cum enim didiceris quis, unde, a quibus ortus, qualis vir fuerit, deindeque audieris ejus vocem philosophiamque totam, tunc probe scies hæc verba non ejus esse, sed divinæ virtutis, ejus animam moventis. Qua ergo fuit patria? Nulla quidem patria; sed ex vico prodiit et regione abjecta, quæ nihil alicujus pretii ferret. Galilæam enim
Joan. 7. 52. contemnunt scribæ cum aiunt: *Interroga et vide, quod ex Galilæa non surgit propheta.* Nihili facit eam ille quoque vere Israëlita dicens:
Joan. 1. 46. *Ex Nazaret potest aliquid boni esse?* Neque igitur ex insigni quopiam ejus regionis loco erat. Sed neque nomen ejus ibi notum, patre piscatore paupere: quin ita paupere ut filios eadem in arte exerceret. Scitis porro omnes, nullum artificem cupere filium suæ artis heredem relinquere, nisi summa paupertate coactum; maxime vero si ars sit vilis. Piscatoribus vero nihil pauperius, nihil abjectius; imo nihil indoctius: attamen inter eos, alii majores, alii minores sunt. Apostolus vero inter minores computabatur: neque enim in mari piscabatur, sed in modico stagno: ibique versantem cum patre et Jacobo fratre, quibuscum retia reficiebat (quod erat extremæ paupertatis indicium), Christus vocavit. Hinc intelligitur quam expers
Act. 4. 13. fuerit externæ disciplinæ. Alioquin vero Lucas testificatur ipsnm non modo idiotam, sed etiam

ΟΜΙΛΙΑ β'.

Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος.

Εἰ μὲν Ἰωάννης ἡμῖν ἔμελλε [a] διαλέξεσθαι, καὶ τὰ αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς ἐρεῖν, ἀναγκαῖον ἦν καὶ γένος αὐτοῦ B καὶ πατρίδα εἰπεῖν καὶ ἀνατροφήν. Ἐπειδὴ δὲ οὐχ οὗτος, ἀλλ' ὁ Θεὸς δι' αὐτοῦ πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων φθέγγεται φύσιν, περιττὸν εἶναί μοι δοκεῖ καὶ παρέλκον ταῦτα ἀναζητεῖν· μᾶλλον δὲ οὐδὲ οὕτω περιττὸν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἀναγκαῖον. Ὅταν γὰρ μάθῃς τίς ἦν, καὶ πόθεν, καὶ τίνων, καὶ ποταπὸς, εἶτα ἀκούσῃς αὐτοῦ τῆς φωνῆς καὶ τῆς φιλοσοφίας ἁπάσης· τότε εἴσῃ καλῶς, ὅτι οὐκ ἐκείνου ταῦτα ἦν, ἀλλὰ τῆς θείας δυνάμεως, τῆς κινούσης αὐτοῦ τὴν ψυχήν. Ποίας οὖν ἦν πατρίδος; [b] Πατρίδος μὲν οὐδεμιᾶς, κώμης δὲ εὐτελοῦς καὶ χώρας φαυλοτέρας, καὶ οὐδὲν φερούσης ἀγαθόν. Τὴν γὰρ Γαλιλαίαν διαβάλλουσι μὲν οἱ γραμ- C ματεῖς, λέγοντες· Ἐρώτησον καὶ ἴδε, ὅτι ἐκ τῆς Γαλιλαίας οὐκ ἐγήγερται προφήτης. Διαβάλλει δὲ καὶ ὁ ἀληθῶς Ἰσραηλίτης, λέγων· Ἐκ Ναζαρὲτ δύναταί τι ἀγαθὸν εἶναι; Καὶ ταύτης ὢν τῆς γῆς, οὐδὲ ἐπισήμου χωρίου τινὸς ἦν. Ἀλλ' οὐδὲ ἐκ προσηγορίας γνωρίμου [c] οὗτος ἐκεῖθεν ἦν, πατρὸς δὲ ἁλιέως πένητος· οὕτω πένητος, ὡς καὶ τοὺς παῖδας ἐπὶ τὴν αὐτὴν ἐργασίαν ἀγαγεῖν. [d] Ἴστε δὲ ἅπαντες, ὅτι οὐδεὶς χειροτέχνης αἱρήσεται τὸν υἱὸν ποιῆσαι τῆς τέχνης τῆς ἑαυτοῦ κληρονόμον, πλὴν εἰ μὴ σφόδρα καταναγκάζοι πενία· καὶ D μάλιστα, ὅταν εὐτελὴς ἡ τέχνη ᾖ. Ἁλιέων δὲ οὐδὲν πενέστερον, οὐδὲ εὐτελέστερον, ἀλλ' οὐδὲ ἀμαθέστερόν τι γένοιτ' ἄν· πλὴν ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτοῖς τούτοις οἱ μὲν μείζους, οἱ δὲ ἐλάττους εἰσίν. Ὁ δὲ ἀπόστολος ἡμῖν οὗτος κἀνταῦθα [e] τὴν ἐλάσσω τάξιν ἐπεῖχεν· οὐ γὰρ ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἐθήρευεν, ἀλλ' ἐν μικρᾷ τινι λίμνῃ διέτριβε, καὶ περὶ ταύτην αὐτὸν στρεφόμενον μετὰ τοῦ πατρὸς καὶ Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, καὶ διεῤῥωγότα [f] ῥάπτοντας δίκτυα (ὃ καὶ αὐτὸ τῆς ἐσχά-

[a] Sic Savil. et alii. Morel. διαλέγεσθαι. Unus διαλέξαι. Alius [et Cod. 706] διαλέξασθαι.

[b] *πατρίδος μὲν οὐδεμιᾶς, κώμης δέ, nulla quidem patria, sed ex vico.* Hic notat post Boisium Savilius: « *Post πατρίδος οὐδεμιᾶς subintelligendum τῶν ἐπισήμων: nemo enim sine patria est.* » Melius autem legeretur *πόλεως μὲν οὐδεμιᾶς, κώμης δέ, ex nulla civitate, sed ex vico.* Verum nullus Codex sic habet.

[c] Savil. *οὗτος ἦν.* Morel. *οὗτος ἐκεῖθεν ἦν.* Alius *οὗτος ἐκεῖθεν*, omisso *ἦν*. Unus [et Cod. 706] *εἰ μὴ οὗτος ἐκεῖθεν πατρός.*

[d] Quidam *ἴστε γὰρ ἅπαντες.*

[e] Quidam *τὴν ἐλάσσω λῆξιν.*

[f] Unus [et Cod. 706] *ῥάπτοντα.*

τῆς πενίας ἦν), οὕτως ἐκάλεσεν ὁ Χριστός. Παιδείας δὲ ἕνεκεν τῆς ἔξωθεν, ἔστι μὲν καὶ ἐκ τούτων μαθεῖν, ὅτι οὐδ' ὁτιοῦν αὐτῷ μετῆν. Ἄλλως δὲ καὶ ὁ Λουκᾶς E [g]μαρτυρεῖ γράφων, ὅτι οὐ μόνον ἰδιώτης, ἀλλὰ καὶ ἀγράμματος ἦν· εἰκότως. Ὁ γὰρ οὕτω πένης, καὶ μήτε εἰς ἀγορὰς ἐμβάλλων, μήτε ἀξιοπίστοις ἐντυγχάνων ἀνδράσιν, ἀλλὰ τῇ ἀλείᾳ προσηλωμένος, εἴποτε δέ τινι καὶ συνεγένετο, καπήλοις ἰχθύων καὶ 8 μαγείροις ὁμιλῶν, τί τῶν θηρίων καὶ ἀλόγων ἔμελλεν A ἄμεινον διακεῖσθαι; πῶς δὲ οὐχὶ αὐτῶν μιμεῖσθαι τῶν ἰχθύων τὴν ἀφωνίαν; Οὗτος δὴ οὖν ὁ ἁλιεὺς, ὁ περὶ λίμνας στρεφόμενος καὶ δίκτυα καὶ ἰχθῦς, ὁ ἀπὸ Βηθσαϊδὰ τῆς Γαλιλαίας, ὁ πατρὸς [a]ἁλιέως πένητος, καὶ πένητος πενίαν τὴν ἐσχάτην, ὁ ἰδιώτης ἰδιωτείαν καὶ ταύτην τὴν ἐσχάτην, ὁ γράμματα μήτε πρότερον μαθὼν, μήτε ὕστερον μετὰ τὸ συγγενέσθαι τῷ Χριστῷ, ἴδωμεν τί φθέγγεται, καὶ περὶ τίνων ἡμῖν διαλέγεται. Ἆρα περὶ τῶν ἐν ἀγροῖς; περὶ τῶν ἐν ποταμοῖς; περὶ συμβολαίων ἰχθύων; ταῦτα γὰρ ἴσως παρὰ ἁλιέως ἀκούσεσθαι προσδοκᾷ τις. Ἀλλὰ μὴ δείσητε· τούτων μὲν B γὰρ οὐδὲν ἀκουσόμεθα· τὰ δὲ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ ἃ μηδεὶς μηδέπω ἔμαθε πρὸ τούτου. Οὕτω γὰρ ἡμῖν ὑψηλὰ δόγματα, καὶ πολιτείαν ἀρίστην, καὶ φιλοσοφίαν ἥκει κομίζων, ὡς εἰκὸς τὸν ἀπ' αὐτῶν φθεγγόμενον τῶν τοῦ Πνεύματος θησαυρῶν, [b]ὡς ἀπ' αὐτῶν ἄρτι παραγενόμενος τῶν οὐρανῶν· μᾶλλον δὲ οὐδὲ τοὺς ἐκεῖ πάντας εἰκὸς ἦν εἰδέναι, ὅπερ καὶ ἔφθην εἰπών. Ταῦτα οὖν ἁλιέως, εἰπέ μοι; ῥήτορος δὲ ὅλως; σοφιστοῦ δὲ ἢ φιλοσόφου; [c]παντὸς δὲ τοῦ τὴν ἔξωθεν πεπαιδευμένου σοφίαν; Οὐδαμῶς. Οὐ γὰρ ἀνθρωπίνης ἁπλῶς ψυχῆς περὶ τῆς ἀκηράτου καὶ μακαρίας ἐκείνης φύσεως τοιαῦτα φιλοσοφεῖν, περὶ C τῶν μετ' ἐκείνην δυνάμεων, περὶ ἀθανασίας καὶ ζωῆς ἀπείρου, περὶ φύσεως σωμάτων θνητῶν τε καὶ ἀθανάτων ὕστερον ἐσομένων, περὶ κολάσεως, περὶ τοῦ μέλλοντος δικαστηρίου, [d]περὶ τῶν ἐσομένων εὐθυνῶν, τῶν ἐν ῥήμασι, τῶν ἐν πράξεσι, τῶν ἐν λογισμοῖς καὶ διανοίᾳ· καὶ τί μὲν ἄνθρωπος, [e]εἰδέναι, τί δὲ κόσμος· καὶ τί μὲν ὁ ὄντως ἄνθρωπος, τί δὲ ὁ δοκῶν μὲν εἶναι, οὐκ ὢν δέ· τί κακία, καὶ τί ἀρετή.

Τούτων γὰρ ἔνια ἐζήτησαν μὲν οἱ περὶ Πλάτωνα καὶ Πυθαγόραν· τῶν γὰρ ἄλλων οὐδὲ ἁπλῶς μνημονευ-

illiteratum fuisse; et jure quidem. Nam qui ita pauper erat, ut neque forum adiret, neque cum honestis civibus versaretur, sed cum solis piscium cauponibus et coquis, qua in re feris et brutis præferri potuerit? quomodo non piscium instar mutus fuerit? Hic tamen piscator, qui circa stagna, retia et pisces versabatur, ex Bethsaïda Galilææ, patre piscatore paupere, extrema inopia laborante, qui rudis erat et summe imperitus, qui literas nec ante, nec postquam Christo hæsit, edidicit, videamus quid loquatur, et quibus de rebus edisserat. Num de agris, de fluminibus, de piscium commercio? talia enim fortassis ex piscatore audire quis exspectet. Verum ne timeatis; nihil quippe hujusmodi audiemus; sed cælestia tantum, et quæ nemo hactenus edidicit. Tam sublimia enim dogmata, tam præclarum vitæ institutum, tantamque philosophiam nobis afferet, quantam par est eum, qui ex thesauris Spiritus hausit; tamquam modo ex cælo descenderit; imo neque omnes qui in cælo erant hæc scivisse versimile est, ut jam dixi. Hæccine, quæso, piscatoris erant? an rhetoris? an sophistæ vel philosophi? an cujuspiam externa illa imbuti sapientia? Nequaquam. Neque enim humanæ mentis prorsus est de immortali illa et beata natura ita philosophari, neque de potestatibus quæ post illam sunt, vel de immortalitate et vita æterna, vel de corporibus mortalibus, quæ immortalia postea futura sunt, de supplicio, de futuro tribunali, de rationibus exigendis operum, verborum, cogitationum; scire quid sit homo, quid mundus; quid vere homo sit, quid illud quod videtur esse, cum tamen non sit; quid nequitia, quid virtus.

Joannes in principio pauper et illiteratus.

2. Horum quædam Plato et Pythagoras rimati sunt: cæteri namque philosophi non memorandi;

Philosophi externi

[g] [Cod. 706 μαρτυρεῖ λέγων. Legebatur in Montf. μαρτυρεῖν.]

[a] Mss. non pauci ἁλιέως, πένης πένητος πενίαν.

[b] Quæ sequuntur, ὡς ἀπ' αὐτῶν.... ἔφθην εἰπών, deerant in Savil. et Morel. Sed ex uno Codice desumta sunt, et lecta fuerant a Francisco Aretino interprete. Quod autem dicit Chrysostomus, ea quæ narrat Joannes evangelista, non omnibus angelis nota ante fuisse, jam dixerat supra in Procemio.

[c] πάντως legendum suspicatur Savilius, sed παντὸς optime habet. Infra περὶ τῶν μετ' ἐκείνην δυνάμεων. Interpres legisse videtur μετ' ἐκείνης, sed omnes Mss. μετ' ἐκείνην habent. Utraque lectio quadrat: nam supernæ illæ potestates dici possunt et post Deum et cum Deo esse.

[d] Sic Savil. et omnes pene Mss. Morel. vero τῶν πραττομένων εὐθυνῶν.

[e] Morel. et quidam Mss. εἰδέναι. Savil. et alii εἰπεῖν.

tamquam pueri.

ita nempe ridiculi omnes fuerunt. Qui vero apud illos admirandi et disciplinæ principes habentur, hi maxime sunt: qui de republica et de legibus quædam scripsere, et tamen in omnibus plus quam pueri ridiculi habiti sunt: quod mulieres omnibus communes fecerint, vitam ipsam pessum dederint, et honorem connubii deturparint, aliaque hujusmodi ridicule statuerint; et in his totum vitæ tempus insumserint. De anima vero doctrinam omnium turpissimam statuerunt, dum animas hominum, muscas, culices, frutices fieri Deumque ipsum animam esse dicerent; et alia quædam turpissima assererent. Nec ea solum de causa culpandi; sed et magnus est ipsis verborum Euripus. Quemadmodum enim in Euripo huc illuc jactati, sic numquam in iisdem persistiterunt, utpote qui ex incerta et fluxa mente loquerentur. Verum non ita piscator hic, qui omnia certa pronuntiat, et quasi in petra stans, numquam titubat. Cum enim in ipsa adyta induci dignatus sit, et ipsum habeat Dominum in se loquentem, nihil humanum passus est; at illi haud secus quam ii qui ne per somnium quidem in regiam admissi sunt, sed in foro cum aliis permixtim hominibus versantur, dum ex propria mente de invisibilibus conjectarent, in summos errores inciderunt, de ineffabilibus disserere aggressi, et quasi cæci vel ebrii in ipso errore contra se mutuo impegerunt: nec mutuo tantum alii contra alios, sed etiam secum de iisdem rebus semper pugnant.. Atqui hic illiteratus, rudis, ex Bethsaïda, Zebedæi filius; etsi Græci nominum asperitatem admodum rideant, nihilo tamen minore, imo majore fiducia jam loquar: quanto enim magis barbara ipsis videtur natio illa, et a Græco instituto aliena, tanto splendidiora nostra videbuntur. Cum enim barbarus et indoctus ea loquatur, quæ nullus hominum unquam noverat; nec loquatur modo, sed etiam suadeat; (quod si illud solum esset, magnum foret miraculum; nunc vero præter hoc, etiam aliud majus suppeditetur argumentum, quod ea quæ dicuntur

τέον * ἡμῖν φιλοσόφων· οὕτω καταγέλαστοι ἐντεῦθεν μεθ' ὑπερβολῆς γεγόνασιν ἅπαντες. [f] Οἱ δὲ τῶν ἄλ- D λων θαυμασθέντες πλέον παρ' αὐτοῖς, καὶ πιστευθέντες εἶναι κορυφαῖοι τῆς ἐπιστήμης ἐκείνης, οὗτοι μάλιστα τῶν ἄλλων εἰσίν· [g] οἳ καὶ πολιτείας μὲν ἕνεκεν καὶ νόμων συνθέντες τινὰ ἔγραψαν· ὅμως δὲ ἐν ἅπασι παίδων αἰσχρότερον κατεγελάσθησαν. Τάς τε γὰρ γυναῖκας κοινὰς ἅπασι ποιοῦντες, καὶ τὸν βίον [h] αὐτὸν ἀνατρέποντες, καὶ τὸ σεμνὸν διαφθείροντες τοῦ γάμου, καὶ ἕτερα τοιαῦτα καταγέλαστα νομοθετοῦντες, οὕτω πάντα τὸν βίον αὐτῶν ἀνάλωσαν. Δογμάτων δὲ ἕνεκεν τῶν περὶ ψυχῆς, οὐδὲ ὑπερβολήν τινα κατέλιπον αἰσχύνης λοιπὸν, [i] μυίας, καὶ κώνωπας, καὶ E θάμνους τὰς τῶν ἀνθρώπων λέγοντες γίνεσθαι ψυχὰς, καὶ τὸν Θεὸν αὐτὸν ψυχὴν εἶναι φάσκοντες, καὶ ἕτερα ἄττα τινὰ τοιαῦτα ἀσχημονοῦντες. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ κατηγορίας ἄξιον· ἀλλὰ καὶ ὁ πολὺς αὐ- 9 A τῶν τῶν λόγων εὔριπος. Καθάπερ γὰρ ἐν εὐρίπῳ τῇδε κἀκεῖσε περιφερόμενοι, οὕτως οὐδέποτε ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἑστήκεσαν, ἅτε ἀπὸ τῶν ἀδήλων καὶ ἐπισφαλῶν λογισμῶν πάντα φθεγγόμενοι. Ἀλλ' οὐχ ὁ ἁλιεὺς οὗτος οὕτως· ἀλλ' ἅπαντα μετὰ ἀσφαλείας φθέγγεται, καὶ ὥσπερ ἐπὶ πέτρας ἑστηκὼς, οὐδαμοῦ περιτρέπεται. Ἐν αὐτοῖς γὰρ τοῖς ἀδύτοις γενέσθαι καταξιωθεὶς, καὶ τὸν πάντων Δεσπότην ἐν ἑαυτῷ λαλοῦντα ἔχων, οὐδὲν ἀνθρώπινον ἔπασχεν· ἐκεῖνοι δὲ ὥσπερ οἱ τῶν μὲν βασιλείων οὐδὲ ὄναρ ἐπιβῆναι καταξιωθέντες, ἔξω δὲ ἐπ' ἀγορᾶς μετὰ τῶν ἄλλων διατρίβοντες B ἀνθρώπων, καὶ ἀπὸ τῆς ἰδίας διανοίας καταστοχαζόμενοι τῶν ἀοράτων, [a] τὴν πολλὴν ἐπλανήθησαν πλάνην, περὶ τῶν ἀῤῥήτων διαλεχθῆναι θελήσαντες, καὶ καθάπερ τυφλοὶ καὶ μεθύοντες, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πλάνῃ ἀλλήλοις προσέῤῥηξαν· * οὐχ ἀλλήλοις δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑαυτοῖς, πολλαχοῦ καὶ περὶ τῶν αὐτῶν ἀεὶ μετατιθέμενοι. Ὁ δὲ ἀγράμματος οὗτος, ὁ ἰδιώτης, ὁ ἀπὸ Βηθσαϊδὰ, ὁ Ζεβεδαίου παῖς· [b] κἂν μυριάκις καταγελῶσιν Ἕλληνες τῆς τῶν ὀνομάτων ἀγροικίας, οὐδὲν ἧττον μετὰ πλείονος αὐτὰ τῆς παῤῥησίας ἐρῶ· ὅσῳ γὰρ ἂν τὸ ἔθνος αὐτοῖς βάρβαρον φαίνηται καὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἀπέχον παιδεύσεως, τοσούτῳ λαμπρότερα C τὰ ἡμέτερα φανεῖται. Ὅταν γὰρ ὁ βάρβαρος καὶ ἀμα-

* [φιλοσόφων ἡμῖν ἀπεντεῦθεν, οὕτω καταγ. μεθ' Cod. 706.]

f Morel. οἱ γοῦν. Savil. οἱ δέ.

g In Savil. textu οἱ ante καὶ πολιτείας deest. Ibid. Morel. καὶ νόμων. Savil. et Mss. multi καὶ δογμάτων. Mox Savil. καὶ ἐν ἅπασι. Morel. ὅμως δὲ ἐν ἅπασι. [Cod. 706 totum locum ita exhibet... εἰσίν. οὗτοι τοίνυν μετὰ τῶν δογμάτων καὶ πολιτείας δὲ ἕνεκεν συνθέντες τινὰ ἔγραψαν· καὶ ἐν ἅπασι παίδων αἰσχρότερον καταγ.]

h Morel. μύας. Savil. autem et Codicum Mss. maxima pars μυίας, quæ vox asseri videtur per sequentem καὶ κώνωπας.

i [αὐτόν abest a Sav. et Cod. 706.]

a Alii τὸν πολὺν ἐπλανήθησαν πλάνον. Ibidem post illa verba sequitur, περὶ τῶν ἀῤῥήτων διαλεχθῆναι θελήσαντες, quæ Savilius in margine posuit, licet in aliquot Mss. habeantur, quorum unus ἀοράτων pro ἀῤῥήτων habet. Hæc porro legit Aretinus interpres.

* [καὶ οὐχ ἀλλ. μόνον Savil. et Cod. 706; qui mox καί post πολλαχοῦ omittunt.]

b Morel. κἂν γάρ, sed γάρ deest in Savil. et in Mss. plurimis.

θῆς τοιαῦτα φθέγγηται, ἃ μηδεὶς τῶν ἐπὶ γῆς ἀνθρώπων συνεῖδέ ποτε, καὶ μὴ φθέγγηται μόνον, ἀλλὰ καὶ πείθῃ· καίτοι εἰ καὶ τοῦτο μόνον ἦν, μέγα τὸ θαῦμα ἦν· νῦν δὲ πρὸς τούτῳ καὶ ἕτερον τούτου μεῖζον παρέχῃ τεκμήριον, τοῦ θεόπνευστα εἶναι τὰ λεγόμενα, τὸ τοὺς ἀκούοντας πείθειν ἅπαντας διὰ τοῦ χρόνου παντὸς, τίς οὐ θαυμάσεται τὴν ἐνοικοῦσαν αὐτῷ δύναμιν; Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο μέγιστον, ὅπερ ἔφην, τεκμήριον τοῦ μηδὲν οἴκοθεν αὐτὸν νομοθετεῖν. Οὗτος δὴ οὖν ὁ βάρβαρος, τῇ μὲν τοῦ [c] εὐαγγελίου γραφῇ τὴν οἰκουμένην κατέλαβεν ἅπασαν, τῷ δὲ σώματι μέσην κατέσχε τὴν Ἀσίαν, ἔνθα τὸ παλαιὸν ἐφιλοσόφουν οἱ τῆς Ἑλληνικῆς συμμορίας ἅπαντες, D [d] κἀκεῖθεν τοῖς δαίμοσίν ἐστι φοβερὸς, ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν διαλάμπων, καὶ τὸν ζόφον αὐτῶν σβεννὺς, καὶ τὴν ἀκρόπολιν τῶν δαιμόνων καταλύων· τῇ δὲ ψυχῇ πρὸς τὸν χῶρον ἀνεχώρησεν ἐκεῖνον, τὸν ἁρμόττοντα τῷ τὰ τοιαῦτα ἐργασαμένῳ. Καὶ τὰ μὲν Ἑλλήνων ἔσβεσται ἅπαντα καὶ ἠφάνισται, τὰ δὲ τούτου καθ' ἑκάστην λαμπρότερα γίνεται. Ἐξ ὅτου γὰρ καὶ οὗτος καὶ οἱ λοιποὶ ἁλιεῖς, ἐξ ἐκείνου τὰ μὲν Πυθαγόρου σεσίγηται καὶ τὰ Πλάτωνος, δοκοῦντα πρότερον κρατεῖν, καὶ οὐδὲ ἐξ ὀνόματος αὐτοὺς ἴσασιν οἱ πολλοί· καίτοι Πλάτων καὶ τυράννοις συνεγένετο μετακληθεὶς, ὥς φασι, καὶ πολλοὺς ἔσχεν ἑταίρους, καὶ εἰς Σικελίαν ἔπλευσε· E Πυθαγόρας δὲ τὴν μεγίστην Ἑλλάδα καταλαβὼν, καὶ γοητείας [e] κινήσας εἴδη μυρία. Τὸ γὰρ
10
βουσὶ διαλέγεσθαι (καὶ γὰρ καὶ τοῦτό φασιν αὐτὸν πε- A
ποιηκέναι) οὐδὲν ἕτερον ἢ γοητείας ἦν. Καὶ δῆλον μάλιστα ἐκεῖθεν. Ὁ γὰρ τοῖς ἀλόγοις οὕτω διαλεγόμενος, τὸ τῶν ἀνθρώπων οὐδὲν ὠφέλησε γένος, ἀλλὰ καὶ τὰ μέγιστα ἔβλαψε. Καίτοι γε ἐπιτηδειοτέρα πρὸς φιλοσοφίας λόγον ἡ φύσις ἡ τῶν ἀνθρώπων ἦν· ἀλλ' ὅμως ἐκεῖνος ἀετοῖς μὲν καὶ βουσὶ διελέγετο, καθάπερ φασὶ, γοητεύων. Οὐδὲ γὰρ τὴν ἄλογον λογικὴν ἐποίησε φύσιν (οὐδὲ γὰρ δυνατὸν ἀνθρώπῳ τοῦτο), ἀλλὰ μαγγανείαις τοὺς ἀνοήτους ἠπάτα· καὶ ἀνθρώπους ἀφεὶς διδάξαι τι τῶν χρησίμων, ἐπαίδευσεν ὅτι ἴσον ἦν κυάμους φαγεῖν καὶ τὰς τῶν γεννησαμένων κεφαλάς· B καὶ τοὺς συνόντας ἔπειθεν, ὅτι δὴ ἡ τοῦ διδασκάλου ψυχὴ, ποτὲ μὲν θάμνος ἐγίνετο, ποτὲ δὲ κόρη, ποτὲ δὲ ἰχθύς. Ἆρ' οὐκ εἰκότως πάντα ἐσβέσθη ἐκεῖνα, καὶ ἠφανίσθη τέλεον; Εἰκότως, καὶ κατὰ λόγον. Ἀλλ' οὐ τὰ τοῦ ἰδιώτου καὶ ἀγραμμάτου οὕτως· ἀλλὰ καὶ Σύροι, καὶ Αἰγύπτιοι, καὶ Ἰνδοὶ, καὶ Πέρσαι, καὶ Αἰ-

divinitus inspirata sint, quia nempe auditoribus omnibus semper doctrinam suam persuaserint;) quis immanentem in eo virtutem non mirabitur? Illud enim, ut jam dixi, maximo signo est, ipsum non ex seipso doctrinam et leges proferre. Hic itaque barbarus evangelio suo universum comprehendit orbem, corpore autem mediam tenuit Asiam, ubi olim philosophabantur omnes Græcæ disciplinæ homines; hincque dæmonibus est formidabilis, quod in hostium medio fulgeat, illorum caliginem exstinguat, dæmonumque arcem diruat: anima autem in eum secessit locum, qui talia operanti competeret. Ac Græcorum quidem opiniones exstinctæ deletæque sunt; hujus vero res quotidie splendidiores evadunt. Ex quo enim hic et reliqui piscatores fuerunt, Pythagoræ Platonisque disciplinæ, quæ prius obtinere videbantur, silentio missæ sunt, ac ne nomine quidem illos norunt plerique. Atqui Plato tyrannos adiit accitus, ut aiunt, amicos habuit multos, atque in Siciliam navigavit: Pythagoras vero magnam adiens Græciam, præstigias induxit innumeras; nam quod cum bobus loqueretur (id enim de illo narratur), non nisi magica arte præstari poterat. Hincque maxime palam est, quod is qui bruta sic alloquebatur, nihil utilitatis hominibus præstaret, imo ipsis multum noceret. Certe aptior ad philosophiam erat hominum natura: attamen ille cum aquilis et bobus, ut aiunt, per præstigias loquebatur. Non ille rationis expertem naturam rationalem effecit; id quod homo non potest: sed præstigiis stultos decipiebat. Non utili doctrina homines instituebat; sed docebat idem esse fabas edere et parentum capita devorare; auditoribusque persuadebat, doctoris sui animam, modo fruticem, modo puellam, modo piscem effici. Annon jure illa exstincta penitus deletaque sunt? Certe jure ac merito, ut ratio postulabat. At non sic illa quæ ad rudem illum et illiteratum pertinent: verum Syri, Ægyptii, Indi, Persæ, Æthiopes, innumeræque aliæ gentes, dogmata ab illo inducta in

De Platone et Pythagora.

Μεγίστη Ἑλλάς est magna Græcia.

Barbaræ gentes nunc Christianæ philosophantur.

[c] Savil. εὐαγγελίου συγγραφῇ, unus εὐαγγελίου φωνῇ, Morel. et maxima pars Mss. εὐαγγελίου γραφῇ.

[d] Post ἅπαντες Morel. et quidam Mss. κἀκεῖθεν τοῖς δαίμοσίν ἐστι φοβερός. Quæ verba in Savil. et aliis desunt. Verum a Francisco Aretino interprete lecta sunt.

[e] Savil. et omnes pene Mss. κινήσας. Morel. ἐπιδείξας. De Platonis in Siciliam appulsu multi narraverunt. De Pythagoræ cum bobus et aquilis colloquio nusquam me legere memini; nisi forte referatur ad id quod ait Diogenes Laertius in principio vitæ Pythagoræ, animam ejus in quas vellet arbores vel animantes commigrasse; cætera quæ de Pythagora sequuntur, vide apud Diogenem Laertium.

linguam suam transferentes, barbari licet essent, philosophari didicerunt.

3. Non ergo frustra dicebam, totum orbem theatrum ipsi fuisse. Neque enim missis congeneribus, vanam brutis instituendis operam ponebat; quod supervacaneum studium et ingens insipientia fuisset; sed et hujus et aliorum expers vitiorum, id unum curabat, ut totus orbis utile quidpiam edisceret, quod posset illum a terra in cælum transferre. Ideoque non caligine et tenebris doctrinam suam involvit, ut illi, qui pravæ doctrinæ suæ obscuritatem ceu velum quodpiam obtendebant; sed hujus dogmata sunt radiis solaribus clariora: ideo omnibus per orbem hominibus patefacta sunt. Non enim quinque annorum silentium accedentibus imperabat, ut ille; nec sic docebat, ut insensilibus lapidibus assideret; neque numeris omnia definiri fabulabatur: sed abjecta omni hujusmodi ingrata doctrina et pernicie satanica, tantam verbis admiscuit facilitatem, ut non modo viris et sapientibus, sed etiam mulierculis et adolescentibus dicta omnia perspicua essent. Illa enim vera et utilia audituris esse confirmavit totum, quod postea sequutum est, tempus: nam totum ad se pertraxit orbem, et ab omni aliena tragœdia vitam nostram liberavit, postquam hæc audita fuere. Quapropter quotquot hæc audimus, animam effundere optamus potius, quam a dogmatibus ab illo traditis absistamus. Hinc ergo et omni ex parte liquet, nihil humanum ab ipso, sed divina et cælestia esse dogmata, quæ a divina illa anima ad nos pervenerunt. Neque enim verborum strepitum, non dictionis fucum, neque nominum verborumque ornatum et compositionem superfluam vel inutilem videbimus (hæc quippe procul sunt ab omni philosophia); sed vim invictam et divinam, et rectorum dogmatum immensam virtutem, innumerabiliumque bonorum largitionem. Nam in prædicatione nimia verborum curiositas superflua esset, et sophistis digna; imo non sophistis, sed pueris insipientibus; ita ut apud eos ipse philosophus induceret magistrum suum quem suæ artis pudebat, quique dicebat judicibus, ipsos audituros ab se esse verba sine artificio, et ut casus ferebat, prolata; non exquisitis ornata dictis, non verbis et nominibus

θίοπες, καὶ μυρία ἕτερα ἔθνη, εἰς τὴν αὐτῶν μεταβαλόντες γλῶτταν τὰ παρὰ τούτου δόγματα εἰσαχθέντα, ἔμαθον ἄνθρωποι βάρβαροι φιλοσοφεῖν.

Οὐκ ἄρα μάτην ἔλεγον, ὅτι αὐτῷ θέατρον γέγονε πᾶσα ἡ οἰκουμένη· οὐ γὰρ δὴ τοὺς ὁμοφύλους ἀφεὶς [a] περὶ τὰς τῶν ἀλόγων ἐματαιοπόνει φύσεις· ὃ περιτ-
C τῆς φιλοτιμίας καὶ ἐσχάτης ἀνοίας ἦν· ἀλλὰ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τούτου καθαρεύων τοῦ πάθους, ἓν μόνον ἐσπούδασεν, ὅπως ἡ οἰκουμένη πᾶσα μάθοι τι τῶν χρησίμων καὶ δυναμένων αὐτὴν ἀπὸ τῆς γῆς μεταστῆσαι πρὸς τὸν οὐρανόν. Διὰ τοῦτο οὐδὲ ζόφῳ τινὶ καὶ σκότῳ ἔκρυψεν ἑαυτοῦ τὴν διδασκαλίαν, καθάπερ ἐποίουν ἐκεῖνοι, τῶν ἔνδον ἐναποκειμένων κακῶν τὴν ἐν τῷ λέγειν ἀσάφειαν καθάπερ τι παραπέτασμα προβαλλόμενοι· ἀλλὰ τὰ τούτου δόγματα τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων ἐστὶ [b] φανερώτερα· διὸ καὶ πᾶσι τοῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην ἀνθρώποις ἀνήπλωται. Οὐ γὰρ πέντε ἔτη κελεύων τοὺς προσιόντας σιγᾷν, καθάπερ ἐκεῖ-
D νος, οὐδὲ ὡς ἀναισθήτοις παρακαθῆσθαι λίθοις, οὕτως ἐδίδασκεν, οὐδὲ ἐν ἀριθμοῖς εἶναι τὸ πᾶν διοριζόμενος ἐμυθολόγει· ἀλλ' ἀποῤῥίψας τὴν σατανικὴν ταύτην ἀηδίαν ἅπασαν καὶ λύμην, τοσαύτην τοῖς ῥήμασιν ἐγκατέμιξεν εὐκολίαν, ὡς μὴ μόνον ἀνδράσι καὶ συνετοῖς, ἀλλὰ καὶ γυναιξὶ καὶ νέοις ἅπαντα εἶναι τὰ λεγόμενα δῆλα. Ἐπίστευσε γὰρ αὐτὰ ἀληθῆ τε [c] εἶναι καὶ χρήσιμα τοῖς ἀκουσομένοις ἅπασι· καὶ μαρτυρεῖ πᾶς ὁ μετ' ἐκεῖνον χρόνος. Ὅλην τε γὰρ πρὸς ἑαυτὸν ἐφειλκύσατο τὴν οἰκουμένην, καὶ πάσης ἀλλοκότου τραγῳδίας τὸν ἡμέτερον ἀπήλλαξε βίον, μετὰ τὴν τῶν λόγων [d] τούτων ἀκρόασιν. Διά τοι τοῦτο
E τῆς ψυχῆς ἑλοίμεθα ἂν ἐκστῆναι μᾶλλον οἱ ταῦτα ἀκούοντες, ἢ τῶν δογμάτων τῶν ὑπ' ἐκείνου παραδοθέντων ἡμῖν. Καὶ ἐντεῦθεν τοίνυν καὶ πανταχόθεν δῆλον, ὅτι οὐδὲν ἀνθρώπινον τῶν τούτου, [e] ἀλλὰ θεῖά τε καὶ οὐράνιά ἐστι διδάγματα τὰ διὰ τῆς θείας ταύ-
11 A της εἰς ἡμᾶς ἐλθόντα ψυχῆς. Οὐ γὰρ κτύπον ῥημάτων, οὐδὲ λέξεως κόμπον, οὐδὲ ὀνομάτων καὶ ῥημάτων κόσμον καὶ συνθήκην ὀψόμεθα περιττὴν καὶ ἀνόνητον (πόῤῥω γὰρ ταῦτα φιλοσοφίας ἁπάσης), ἀλλ' ἰσχὺν ἄμαχον καὶ θείαν, καὶ δογμάτων ὀρθῶν ἀμήχανον δύναμιν, καὶ μυρίων ἀγαθῶν χορηγίαν. Ἡ γὰρ κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν περιεργία οὕτω περιττὴ ἦν καὶ σοφιστῶν ἀξία, μᾶλλον δὲ οὐδὲ σοφιστῶν, ἀλλὰ μειρακίων ἀνοήτων, ὡς καὶ αὐτὸν τὸν παρ' αὐτοῖς φιλόσοφον εἰσαγαγεῖν τὸν διδάσκαλον τὸν αὐτοῦ σφόδρα ἐπαισχυνόμενον ταύτῃ τῇ τέχνῃ, καὶ λέγοντα τοῖς

[a] Morel. περὶ τάς. Savil. πρὸς τάς. Mox Savil. et Mss. pene omnes περιττῆς φιλοτιμίας. Morel. περὶ τῆς φιλοσοφίας. Infra Morel. πᾶσα μάθοι, Savil. πᾶσα μάθῃ.

[b] Quidam habent φανώτερα.

[c] ἔσεσθαι Morel.; εἶναι Savil. [Paulo ante quidam συνετοῖς, omisso καί.]

[d] τούτων ἀκρόασιν, sic Savil. et omnes pene Mss. Morel. τούτων ἀπαγγελίαν.

[e] Alii ἀλλὰ θεῖά τινα καὶ οὐράνια τὰ διδάγματα.

δικασταῖς, ὅτι ἀκούσονται [a] παρ' αὐτοῦ ῥήματα ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε λεγόμενα, οὐ μέντοι κεκαλλιεπημένα λόγοις, οὐδὲ ῥήμασί τε καὶ ὀνόμασι κεκοσμημένα. Οὐδὲ γὰρ ἂν δήπου πρέποι, φησὶν, ὦ ἄνδρες, τῇδε τῇ B ἡλικίᾳ, ὥσπερ μειρακίῳ πλάττοντι λόγους, εἰς ὑμᾶς αὐτὸν εἰσιέναι. Καὶ ὅρα τὸν πολὺν καταγέλωτα. [c] Ὃ γὰρ ὡς αἰσχρὸν καὶ φιλοσοφίας ἀνάξιον καὶ μειρακίων ἔργον ἐποίησεν αὐτὸν φεύγοντα, τοῦτο μάλιστα πάντων αὐτὸς ἐπετήδευσεν. Οὕτω πανταχοῦ φιλοτιμίας ἦσαν μόνης· [b] καὶ Πλάτωνος οὐδέν ἐστι θαυμάσαι, ἢ τοῦτο μόνον. Καὶ καθάπερ τῶν τάφων τοὺς ἔξωθεν κεκονιαμένους, ἂν ἀπαμφιάσῃς, ἰχῶρος, καὶ δυσωδίας, καὶ διεφθορότων ὄψει γέμοντας ὀστῶν· οὕτω καὶ τὰ τοῦ φιλοσόφου δόγματα, ἂν τῆς κατὰ τὴν λέξιν ἀπογυμνώσῃς ὥρας, πολλῆς ὄψει τῆς βδελυγμίας πε- C πληρωμένα, καὶ μάλιστα ὅταν περὶ ψυχῆς φιλοσοφῇ, ἀμέτρως τιμῶν τε αὐτὴν καὶ βλασφημῶν. Τοῦτο γὰρ ἡ διαβολικὴ παγὶς, μηδαμοῦ τὴν συμμετρίαν τηρεῖν, ἀλλὰ τοῖς ἐφ' ἑκάτερα πλεονασμοῖς πρὸς δυσφημίαν ἐξάγειν τοὺς ἁλισκομένους αὐτῇ. Νῦν μὲν γὰρ αὐτὴν τῆς τοῦ Θεοῦ φησιν οὐσίας εἶναι· νῦν δὲ αὐτὴν οὕτως ἀμέτρως καὶ ἀσεβῶς ἐπάρας, μεθ' ἑτέρας καθυβρίζει πάλιν ὑπερβολῆς, εἰς χοίρους καὶ ὄνους εἰσάγων, καὶ τὰ ἔτι τούτων ἀτιμότερα ζῶα. Ἀλλὰ τούτων μὲν ἅλις· μᾶλλον δὲ καὶ ταῦτα πέρα τοῦ μέτρου. Εἰ μὲν γάρ τι χρήσιμον παρ' αὐτῶν ἦν μαθεῖν, ἔδει καὶ πλέον ἐνδιατρίβειν· εἰ δὲ ὅσον τὴν ἀσχημοσύνην αὐτῶν καὶ D τὸν γέλωτα κατοπτεῦσαι, καὶ ταῦτα πλέον τοῦ δέοντος εἴρηται παρ' ἡμῶν. [c] Διὰ ταῦτα ἀφέντες τοὺς ἐκείνων μύθους, τῶν ἡμετέρων ἀψώμεθα δογμάτων, τῶν ἄνωθεν ἡμῖν κατενηνεγμένων διὰ τῆς γλώττης τούτου τοῦ ἁλιέως, τῶν μηδὲν ἐχόντων ἀνθρώπινον. Φέρε οὖν, αὐτὰς εἰς μέσον τὰς ῥήσεις ἀγάγωμεν, [καὶ] ὃ τὴν ἀρχὴν παρεκαλέσαμεν ὥστε μετὰ ἀκριβείας προσέχειν τοῖς λεγομένοις, [d] τοῦτο καὶ νῦν ὑπομνήσαντες. Τί οὖν ἀρχόμενος ὁ εὐαγγελιστὴς οὗτος εὐθέως φησίν; Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν. Εἶδες παῤῥησίαν καὶ ἐξουσίαν ῥημάτων πολλήν; πῶς οὐδὲν ἀμφιβάλλων, οὐδὲ εἰκάζων, ἀλλὰ πάντα ἀποφαινόμενος φθέγγεται; Τοῦτο γάρ E ἐστι διδασκάλου, τὸ μὴ περιφέρεσθαι ἐν οἷς ἂν λέγῃ. 12 Εἰ γὰρ ὁ τοῖς ἄλλοις καθηγησόμενος ἑτέρου δεηθήσε- A ται τοῦ στηρίξαι δυνησομένου μετὰ ἀσφαλείας αὐτὸν, οὐ τὴν τῶν διδασκάλων, ἀλλὰ τὴν τῶν μαθητῶν τά-

selectis fucata. Neque enim par est, inquiebat, o viri, hujus ætatis virum, adolescentis proferre verba coram vobis judicibus. Ac vide quam sit B illud ridiculum. Quam enim rem tamquam turpem, philosophia indignam, adolescentiumque opus, magistrum suum fugere dixit, huic maxime ipse operam dedit. Ita ubique ambitioni studebant illi; nihilque præter hoc in Platone admiratione dignum videtur. Ac quemadmodum si sepulcra exterius dealbata aperueris, sanie, fœtore, corruptisque ossibus plena videbis: ita si philosophi dogmata dictionis ornatu nudaveris, multa videbis abominatione plena; maxime si de anima philosophetur, quam nimio honore ad blasphemiam C usque afficit. Hic enim diobolicus laqueus est, mensuram nusquam servare, sed in utrumque extremorum illo captos per pravam doctrinam deducere. Nunc enim illam ex Dei substantia esse dicit; nunc illam præter modum et impie elatam, per alteram hyperbolen deturpat, dum illam in porcos, asinos, inque viliora animantia inducit. Sed hæc satis sunto; imo ultra modum de his disseruimus. Si quid enim utile ab illis edisci posset, pluribus iis insistere oportuisset; sin vero tantum quantum ad eorum declarandam turpitudinem satis esset, dicendum oportuit, hæc plusquam satis D sunt. Quare missis illorum fabulis, jam nostra attingamus dogmata, quæ nobis per hujusce piscatoris linguam de cælo demissa sunt, quæque nihil habent humanum. Age ergo, hæc dicta in medium afferamus, et ut initio hortati sumus, dictis esse attendendum, hoc nunc iterum monemus. Quid ergo initio dicit evangelista? 1. *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum.* Vidistin' fiduciam et vim verborum maximam? quomodo nihil dubitans, nihil conjiciens, sed omnia affirmantis more loquatur? Hoc est E enim doctoris, non vacillare in iis quæ profert. Nam si is qui alios instituit, altero opus habeat, qui dicta sua confirmare possit, non doctorum, sed discipulorum ordinem jure obtineat. Si quis A vero dixerit, Cur prima omissa causa, statim nobis de secunda disserit? primum et secundum hic dicere recusabimus: divinitas enim et numero et

Contra metempsychosin.

[a] Savil. et Mss. pene omnes *παρ' αὐτοῦ ῥήματα ἁπλῶς καὶ εἰκῆ*. Morel. *παρ' αὐτοῦ δόγματα ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε*. [Paulo superius legebatur *αὐτὸν παρ' αὐτοῖς*. Articulum e Sav. et Cod. 706 inseruimus.]

[b] Post *ἦσαν μόνης* Morel. et Mss. plurimi addunt *καὶ Πλάτωνος οὐδέν ἐστι θαυμάσαι ἢ τοῦτο μόνον*, quæ Savil. in margine posuit. At sic legerat Interpres.

[c] Morel. *διὸ δήπου*. Infra post *κατενηνεγμένων* addit Morel. *διὰ τῆς γλώττης τούτου τοῦ ἁλιέως*, quam lectionem habent pauci Mss. Sic legit Franciscus Aretinus.

[d] Morel. *τοῦτο καὶ νῦν ὑπομνήσαντες, τοῖς εἰρημένοις προσθήσομεν*. Savil. hunc locum sic habet: *τοῦτο καὶ νῦν ὑπομνήσαντες. τί οὖν*, etc.

temporum consequentia superior est. Ideoque his repudiatis, Patrem confitemur ex nullo esse, Filiumque ex Patre natum.

Cur Joannes relicto Patre, de Filio disserat.

4. Recte, inquies : verum cur relicto Patre, de Filio disserit? Quia ille cognitus omnibus erat, si non ut Pater, saltem ut Deus : Unigenitus vero ignorabatur. Ideoque jure a principio statim ejus notitiam indere festinat iis qui ipsum non noverant. Alioquin vero Patrem in hoc sermone non tacuit. Ac vide mihi spiritualem prudentiam. Novit homines jam olim et ante omnia Deum præ omnibus colere et asserere. Ideo inde principium fecit, et progressus Deum esse dicit. Non sicut Plato alterum mentem, alterum animam esse dicit : hæc enim procul sunt a divina illa et immortali natura. Neque enim commune quidpiam nobiscum habet, sed longe est a communicatione cum creaturis; secundum substantiam dico, non secundum habitum. Ideo Verbum illum appellavit. Cum enim docturus esset hoc Verbum esse unigenitum Filium Dei, ne quis generationem passibilem suspicaretur, præmissa Verbi appellatione omnem tollit malam suspicionem, dum et Filium ex ipso esse, et impassibiliter Filium esse declarat. Viden' quomodo, ut jam dixi, cum de Filio loqueretur, Patrem non tacuit? Quod si hæc non satis sint ad totam rem declarandam, ne mireris. De Deo namque nobis est sermo, quem pro dignitate neque dicere, neque cogitare possumus. Ideo hic substantiæ nomen nusquam ponit : quia nemo potest dicere quid Deus sit secundum substantiam : ubique autem illum nobis ex operibus demonstrat. Siquidem hoc Verbum videre est postea lucem dictum, et lucem rursus appellari vitam. Neque hac solum de causa sic illum vocavit : sed hæc prima causa est secunda, quia quæ Patris erant nobis

Joan. 15. 15.

erat nuntiaturus; nam ait : *Omnia quæ audivi a Patre, annuntiavi vobis.* Vocat autem illum et vitam et lucem : nam cognitionis lucem nobis dedit, et ex luce vitam. In summa non unum nomen, non duo, non tria, non plura satis sunt ad ea quæ Deum spectant edocenda : sed optandum est, ut etiam per multa vel obscure possimus ea quæ ad Deum spectant complecti. Non autem sim-

ξιν ἐπέχειν ἂν εἴη δίκαιος. Εἰ δὲ λέγοι τις, καὶ τί δήποτε τὸ πρῶτον αἴτιον ἀφεὶς, εὐθέως ἡμῖν περὶ τοῦ δευτέρου διείλεκται; τὸ μὲν πρῶτον καὶ τὸ δεύτερον παραιτησόμεθα λέγειν· [a] ἀριθμοῦ γὰρ τὸ θεῖον ἀνώτερον καὶ χρόνων ἀκολουθίας. Διὸ καὶ ταῦτα μὲν παρῃτησάμεθα· Πατέρα δὲ ὁμολογοῦμεν ἐξ οὐδενὸς ὄντα, καὶ Υἱὸν ἐκ Πατρὸς γεγεννημένον.

Ναὶ, φησί· τί δήποτ' οὖν τὸν Πατέρα ἀφεὶς περὶ τοῦ Υἱοῦ διαλέγεται; Ὅτι ἐκεῖνος μὲν δῆλος ἅπασιν B ἦν, εἰ καὶ μὴ ὡς Πατὴρ, ἀλλ' ὡς Θεός· ὁ δὲ Μονογενὴς ἠγνοεῖτο. Διὸ εἰκότως τὴν περὶ τούτου γνῶσιν εὐθέως ἐκ προοιμίων ἔσπευσεν ἐνθεῖναι τοῖς οὐκ εἰδόσιν αὐτόν· ἄλλως τε οὐδὲ τὸν Πατέρα ἐν τοῖς περὶ τούτων λόγοις ἀπεσιώπησε. Καὶ θέα μοι τὴν σύνεσιν τὴν πνευματικήν. Οἶδε τοὺς ἀνθρώπους τὸ πρεσβύτερον καὶ τὸ πρὸ πάντων μάλιστα τιμῶντας καὶ τιθεμένους Θεόν. Διὰ τοῦτο ἐντεῦθεν πρῶτον ποιεῖται τὴν ἀρχὴν, καὶ προϊὼν καὶ Θεόν φησιν εἶναι· καὶ οὐχ ὡς Πλάτων, τὸν μὲν νοῦν, τὸν δὲ ψυχὴν * λέγων εἶναι· ταῦτα γὰρ πόῤῥω τῆς θείας καὶ ἀκηράτου φύσεως. Οὐδὲ γὰρ ἔχει τι κοινὸν πρὸς ἡμᾶς, ἀλλὰ ἀνακεχώρηκε τῆς πρὸς τὴν κτίσιν κοινωνίας, τῆς κατ' οὐσίαν λέγω, οὐ C μὴν τῆς κατὰ τὴν σχέσιν. Διά τοι τοῦτο καὶ Λόγον αὐτὸν ἐκάλεσεν. Ἐπειδὴ γὰρ μέλλει διδάσκειν, ὅτι οὗτος ὁ Λόγος μονογενής ἐστιν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἵνα μὴ παθητὴν ὑπολάβοι τις τὴν γέννησιν, προλαβὼν τῇ τοῦ Λόγου [b] προσηγορίᾳ, πᾶσαν ἀναιρεῖ τὴν πονηρὰν ὑποψίαν, τό τε ἐξ αὐτοῦ τὸν Υἱὸν εἶναι δηλῶν, καὶ τὸ ἀπαθῶς. Ὁρᾷς ὅτι, ὅπερ εἶπον, οὐδὲ τὸν Πατέρα ἐν τοῖς περὶ τοῦ Υἱοῦ λόγοις ἀπεσιώπησεν; Εἰ δὲ οὐκ ἀρκεῖ ταῦτα τὰ ὑποδείγματα παραστῆσαι τὸ πᾶν, μὴ θαυμάσῃς. Περὶ Θεοῦ γὰρ ἡμῖν ὁ λόγος, ὃν οὔτε εἰπεῖν, D οὔτε νοῆσαι κατ' ἀξίαν δυνατόν. Διὸ καὶ οὗτος οὐσίας μὲν οὐδαμοῦ τίθησιν ὄνομα· οὐδὲ γὰρ δυνατὸν εἰπεῖν αὐτὸ ὅ τι ποτέ ἐστι τὴν οὐσίαν ὁ Θεός· πανταχοῦ δὲ ἡμῖν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἐνεργειῶν δηλοῖ. Τὸν δὲ Λόγον τοῦτον ἴδοι τις ἂν μικρὸν ὕστερον καὶ φῶς λεγόμενον, καὶ τὸ φῶς πάλιν ὀνομαζόμενον ζωήν. [c] Οὐ ταύτης δὲ μόνον ἕνεκεν τῆς αἰτίας οὕτως ὠνόμασε αὐτόν· ἀλλὰ πρώτης μὲν ταύτης· δευτέρας δὲ, ἐπειδὴ τὰ τοῦ Πατρὸς ἡμῖν ἔμελλεν ἀπαγγέλλειν· Πάντα γὰρ, φησὶν, ὅσα ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἀνήγγειλα ὑμῖν. Καλεῖ δὲ αὐτὸν καὶ ζωὴν καὶ φῶς· τὸ γὰρ ἀπὸ τῆς γνώσεως φῶς ἡμῖν ἐχαρίσατο, καὶ τὴν ἐντεῦθεν ζωήν. Καὶ E ὅλως οὐκ ἔστιν ὄνομα ἓν ἀρκοῦν, οὐδὲ δύο καὶ τρία, [d] οὐδὲ πλείω διδάξαι τὰ περὶ Θεοῦ· ἀλλ' ἀγαπητὸν διὰ πολλῶν γοῦν δυνηθῆναι κἂν ἀμυδρῶς περιδράξασθαι τῶν προσόντων αὐτῷ. Οὐχ ἁπλῶς δὲ αὐτὸν Λόγον εἴρηκεν,

[a] Hic Morel. post παραιτησόμεθα λέγειν adjicit οὐ γὰρ ἡμέτερα ταῦτα. Savil. hæc in margine posuit.

* [ἔλεγεν Savil. et Cod. 706.]

[b] Savil. et quidam alii προσηγορίᾳ, προαναιρεῖ.

[c] Post ὀνομαζόμενον ζωήν Morel. addit καὶ τὴν ζωὴν ἀλήθειαν, quæ in margine ponuntur a Savil.

[d] οὐδὲ πλείω deest in quibusdam Mss.

ἀλλὰ μετὰ τῆς τοῦ ἄρθρου προσθήκης, τῶν λοιπῶν αὐτὸν καὶ ταύτῃ χωρίζων. Ὁρᾷς ὡς οὐ μάτην ἔλεγον, ὅτι ἀπὸ τῶν οὐρανῶν φθέγγεται ἡμῖν ὁ εὐαγγελιστὴς οὗτος; Ὅρα γοῦν * εὐθὺς ἐκ προοιμίων ποῦ τὴν ψυχὴν πτερώσας καὶ τὴν διάνοιαν ἀνήγαγε τῶν ἀκουόντων. Πάντων γὰρ τῶν αἰσθητῶν ἀνωτέρω στήσας αὐτὴν, πρὸ γῆς, πρὸ θαλάσσης, πρὸ οὐρανοῦ, καὶ ὑπὲρ τοὺς ἀγγέλους χειραγωγεῖ, καὶ ὑπεράνω τῶν Χερουβὶμ καὶ τῶν Σεραφὶμ, καὶ ὑπὲρ τοὺς θρόνους, καὶ ὑπὲρ τὰς ἀρχὰς, καὶ ὑπὲρ τὰς ἐξουσίας, καὶ πάσης ἁπλῶς ἐπέκεινα κτίσεως ὁδοιπορεῖν ἀναπείθει. Τί οὖν; ἆρα πρὸς τοσοῦτον [a] ἀναγαγὼν ὕψος, ἐνταῦθα γοῦν ἡμᾶς στῆσαι ἴσχυσεν; Οὐδαμῶς· ἀλλ' ὥσπερ εἴ τις τὸν ἑστῶτα παρ' αἰγιαλὸν, καὶ βλέποντα πόλεις, καὶ ἀκτὰς, καὶ λιμένας, ἐπειδὰν εἰς μέσον ἀγάγῃ πελάγους, τῶν μὲν προτέρων ἀπέστησεν, οὐ μὴν ἔστησέ που τὸ ὄμμα αὐτῷ, ἀλλ' εἰς ἄπειρον ἤγαγε θεωρίαν· οὕτω καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς πάσης ἡμᾶς ἀνωτέρω τῆς κτίσεως ἀγαγὼν, καὶ πρὸς τοὺς ἀνωτέρω ταύτης παραπέμψας αἰῶνας, μετέωρον τὸ ὄμμα ἀφίησιν, οὐ διδοὺς ἐπιλαβέσθαι τινὸς τέλους εἰς τὸ ἄνω, ἐπειδὴ μηδέ ἐστιν. Ἀνελθὼν γὰρ εἰς ἀρχὴν ὁ λόγος, ζητεῖ ποίαν ἀρχήν· εἶτα τὸ Ἦν εὑρίσκων, ἀεὶ φθάνον αὐτοῦ τὴν διάνοιαν, οὐκ ἔχει ποῦ στῆσαι τὸν λογισμὸν, ἀλλ' ἀτενὲς ἐνορῶν καὶ μηδαμοῦ λῆξαι δυνάμενος, ἀποκαμὼν ὑποστρέφει πάλιν ἐπὶ τὰ κάτω. Τὸ γὰρ, Ἐν ἀρχῇ ἦν, οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἀλλ' ἢ τοῦ εἶναι ἀεὶ δηλωτικὸν, καὶ ἀπείρως εἶναι. Εἶδες φιλοσοφίαν ἀληθῆ καὶ δόγματα θεῖα, οὐχ οἷα τῶν Ἑλλήνων, χρόνους τιθέντων, καὶ τοὺς μὲν πρεσβυτέρους, τοὺς δὲ νεωτέρους εἶναι λεγόντων θεούς; Ἀλλ' [b] οὐδὲν τοιοῦτον παρ' ἡμῖν. Εἰ γὰρ Θεός ἐστιν, ὥσπερ οὖν καὶ ἔστιν, οὐδὲν πρὸ αὐτοῦ· εἰ δημιουργὸς πάντων, πρῶτος αὐτός· εἰ Δεσπότης καὶ Κύριος ἁπάντων, πάντα μετ' αὐτὸν, καὶ κτίσματα καὶ αἰῶνες. Ἐβουλόμην καὶ εἰς ἀγῶνας καθεῖναι ἑτέρους. ἀλλ' ἴσως ἀπέκαμεν [c] ἡμῖν ἡ διάνοια. Διὸ παραινέσας ἐκεῖνα, ἅπερ ἐστὶν ὑμῖν καὶ πρὸς τὴν τῶν εἰρημένων, καὶ πρὸς τὴν τῶν λεχθησομένων ἀκρόασιν χρήσιμα, πάλιν σιγήσομαι. Τίνα δὴ οὖν ταῦτά ἐστιν; Οἶδα πολλοὺς ἰλιγγιάσαντας πρὸς τὸ τῶν λεχθέντων μῆκος. Τοῦτο δὲ γίνεται, ὅταν ἡ ψυχὴ πολλοῖς φορτίοις βαρύνηται βιωτικοῖς. Καθάπερ γὰρ τὸ ὄμμα, ὅταν μὲν καθαρὸν ᾖ καὶ διαυγὲς, ὀξυδερκές τέ ἐστι, καὶ οὐκ ἂν ἀποκάμοι ῥᾳδίως καὶ τὰ λεπτότατα σώματα καταμανθάνον, ἐπειδὰν δὲ χυμοῦ τινος ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ἐπιῤῥεύσαντος πονηροῦ, ἢ κάτωθεν λιγνύος καπνώδους ἀνενεχθείσης, πυκνή τις πρὸ τῆς

pliciter Verbum appellavit, sed cum articuli adjectione a reliquis ipsum distinxit. Viden' me non
13 frustra dixisse hunc evangelistam nobis de cælo
A loqui? Animadverte enim, quo sublimitatis statim a principio auditorum mentem et animam evexerit. Postquam enim illam supra omnia quæ sub sensum cadunt, supra terram, mare, cælum evexit, etiam supra Cherubim, Seraphim, Thronos, Principatus, Potestates, supra omnem denique creaturam incedere suasit. Quid igitur? an postquam nos ad tantam sublimitatem deduxit, ibi nos sistere potuit? Nequaquam; sed perinde ac si quis stantem ad litus maris, ac respicientem urbes, oras, portus; postquam in medium pelagus
B adduxerit, a prioribus quidem amovit, at aspectui ejus terminos non posuit, sed immensum ipsi spectaculum dedit: sic et evangelista postquam nos supra omnem creaturam induxit, et ad superiora creaturis sæcula misit, sublimem oculum mentis relinquit, qui nullum finem in supernis attingere possit, eo quod nullus sit. Nam ubi ad principium ascendit ratio, quærit quid sit illud principium: deinde ubi illud, *Erat*, reperit, semper ulterius mente procedens, ubi cogitationem sistat non ha-
C bet: sed intente respiciens, cum terminum non reperiat, defessus rursum ad inferiora descendit. Illud enim, *In principio erat*, nihil aliud significat, quam quod semper fuerit, et æternus sit.

Vera philosophia quæ.

Viden' veram philosophiam, et divina dogmata, non qualia Græcorum, qui tempora constituunt, et deos alios seniores, alios juniores dicunt? At nihil apud nos simile. Si enim Deus est, ut revera est, nihil est ante illum; si Creator omnium, ipse primus est; si Dominus et dominator omnium, omnia post ipsum sunt, et opificia et sæcula. Volebam in alia certamina descendere, sed fortasse
D fatiscit vobis animus. Quare post quædam monita, quæ vobis ad dictorum et dicendorum captum erunt utilia, finem dicendi faciam. Quænam igitur ea sunt? Scio multos dictorum longitudinem fastidire. Hoc vero tunc fit, cum anima multis sæcularibus curis sarcinisque obruitur. Sicut enim visus, dum purus lucidusque est, acute videt, neque laborat cum vel tenuissima corpora perspicit: quando autem de capite malus humor aliquis defluit, vel densa quædam nebula, ex infimis partibus ascendens, ante pupillam sistitur, ne cras-

* [Savil. *ἐκ προοιμίων εὐθὺς π. τ. ψ. πτ. ἀνείλκυσε, καὶ* etc. Cod. 706 *τὴν ψυχὴν ἀνείλκυσε, καὶ* etc.]

a Alii *ἀνάγων ὕψος*. Ibid. Savil. et alii *ἐνταῦθα γοῦν ἡμᾶς*, Morel. *ἐνταῦθα δή*.

b Alii *οὐδὲν τούτων*.

c [*ἡμῖν* addidimus e Savil. et Cod. 706. Expressit quoque Interpres.]

siora quidem clare perspicere potest: sic et in anima contingit. Cum enim expurgata, nullo animi morbo turbatur, acute intuetur ea quæ videre opus est; cum porro multis fœdata affectibus, virtutem pristinam amiserit, non facile potest sublimia attingere: sed statim fatiscit et decidit, et ad somnum ignaviamque declinat, atque ea, quæ ad virtutem et vitam probam pertinent, prætermittit, neque illa diligenter adit.

5. Quod ne vobis accidat (neque enim hæc dicendi finem faciam), vestrum roborate animum, ut ne eadem audiatis, quæ fidelibus Hebræis a Paulo dicta sunt. Nam illis grandem dicit esse sermonem et interpretatu difficilem: non quod natura sua talis esset, sed quia, inquit, *Imbecilles facti estis ad audiendum*. Nam qui imbecillus est et infirmus, perinde brevi atque longa oratione turbatur, et quæ clara expeditaque sunt, captu difficilia arbitratur. Verum nullus hic talis esto, sed omni depulsa sæculi cura, quisque hanc doctrinam audiat. Cum enim auditor pecuniarum cupiditate tenetur, non potest certe cupide audire; neque enim potest anima una multis sufficere cupiditatibus; sed alia aliam cupiditatem pellit, et discissa anima infirmior evadit, dum altera prævalens cupiditas, totum ad se trahit. Quod etiam in liberis contingere solet. Nam cum unum tantum quis habet, eum supra modum amat; cum multos, divisus amor minor ad singulos efficitur. Quod si ubi illa vis et ceu tyrannis est, atque ejusdem generis sunt ii qui diliguntur, ita contingit: quid dixerimus de amore qui ex voluntate et affectu prodit, maxime vero cum amores illi sese mutuo impugnant? Contrarius enim est pecuniarum amor doctrinæ hujus amori. In cælum intramus cum huc ingredimur. Non de loco, sed de affectu loquor: potest enim qui in terra degit, in cælo stare, et cælestia cogitare, imo audire. Nemo igitur in cælum terrena inducat: nemo dum hic versatur, de re domestica sollicitus sit. Oporteret enim lucra hinc hausta domum et in forum deferri, non autem ecclesiam domesticis et forensibus sarcinis gravari. Ideo namque ad doctrinæ thronum ingredimur, ut hinc externas illas sordes deponamus. Quod si debeamus hoc tantillum otii

Hebr. 5. 11.

Anima una non potest multis sufficere cupiditatibus.

E χόρης γένηται νεφέλη, οὐδὲν οὐδὲ τῶν παχυτέρων σαφῶς ἀφίησι συνιδεῖν· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς γίνεσθαι πέφυκεν. Ὅταν μὲν γὰρ ἐκκεκαθαρμένη τυγχάνῃ, καὶ μηδὲν ἔχῃ πάθος ἐνοχλοῦν, ἀτενὲς ἐνορᾷ πρὸς ἅπερ ἐνορᾷν χρή· ὅταν δὲ πολλοῖς ἐπιθολωθεῖσα πάθεσιν, ἀπολέσῃ [d] τὴν ἑαυτῆς ἀρετὴν, πρὸς οὐδὲν τῶν ὑψηλῶν ἀρκέσαι δύναται ῥᾳδίως, ἀλλὰ ἀποκάμνει ταχέως καὶ ἀναπίπτει, καὶ πρὸς ὕπνον ἀποκλίνασα καὶ ῥᾳθυμίαν, τὰ πρὸς ἀρετὴν καὶ ζωὴν τὴν ἐκ ταύτης αὐτῇ διαφέροντα παραπέμπεται, καὶ οὐ προσίεται μετὰ προθυμίας πολλῆς.

14 A Ὅπερ ἵνα μὴ καὶ ὑμεῖς πάθητε (οὐ γὰρ παύσομαι ταῦτα ἀεὶ παραινῶν), ἐπιῤῥώσατε ὑμῶν τὴν διάνοιαν, ἵνα μὴ τὰ αὐτὰ ἀκούσητε, ἅπερ οἱ πιστοὶ τῶν Ἑβραίων παρὰ Παύλου. Καὶ γὰρ ἐκείνοις πολὺν ἔφησε τὸν λόγον γεγενῆσθαι, καὶ δυσερμήνευτον, οὐχ ἐπειδὴ φύσει τοιοῦτος ἦν, ἀλλ' ἐπειδὴ, φησὶν, ὑμεῖς Νωθροὶ γεγόνατε ταῖς ἀκοαῖς. Ὁ γὰρ ἀσθενὴς καὶ ἄῤῥωστος, καὶ ὑπὸ τῆς βραχυλογίας ὡς ὑπὸ μακρηγορίας παρενοχλεῖσθαι πέφυκε, καὶ τὰ σαφῆ καὶ τὰ εὐδιάλυτα δυσκατάληπτα εἶναι νομίζει. Ἀλλὰ μηδεὶς ἔστω ἐνταῦθα τοιοῦτος· ἀλλὰ πᾶσαν ἀπελάσας φροντίδα βιωτικὴν, B οὕτω τούτων ἀκουέτω τῶν δογμάτων. Ὅταν γὰρ ἐπιθυμία χρημάτων κατέχῃ τὸν ἀκροατὴν, οὐκ ἂν δύναιτο καὶ ἐπιθυμίᾳ κατασχεῖν ἀκροάσεως ὁμοίως, ἐπειδὴ μηδὲ ἀρκεῖ πολλαῖς ἐπιθυμίαις μία τυγχάνουσα ἡ ψυχὴ, ἀλλ' ἡ ἑτέρα τῇ ἑτέρᾳ λυμαίνεται, καὶ σχιζομένη ἀσθενεστέρα γίνεται, ἐπικρατούσης τῆς ἑτέρας καὶ τὸ πᾶν εἰς ἑαυτὴν δαπανώσης. Τοῦτο καὶ ἐπὶ παίδων συμβαίνειν εἴωθεν. Ὅταν μὲν γὰρ ἕνα τις ἔχῃ μόνον, μεθ' ὑπερβολῆς ἀγαπᾷ τὸν ἕνα· ὅταν δὲ πολλῶν γένηται παίδων πατὴρ, καὶ τὰ τῆς διαθέσεως διαιρεθέντα ἀσθενέστερα γίνεται. Εἰ δὲ ἔνθα φυσικὴ τυραννὶς καὶ δύναμις, καὶ συγγενῆ τὰ φιλούμενα, τοῦτο συμβαίνει· τί ἂν εἴποιμεν ἐπὶ τῆς κατὰ προαίρεσιν C ἐπιθυμίας καὶ διαθέσεως, καὶ μάλιστα ὅταν οἱ ἔρωτες οὗτοι ἀπ' ἐναντίας ἀλλήλοις διακέωνται; Ἐναντίον γὰρ χρημάτων ἔρως ἔρωτι τοιαύτης ἀκροάσεως. Εἰς τὸν οὐρανὸν εἴσιμεν εἰσιόντες ἐνθάδε. Οὐ τῷ τόπῳ λέγω, ἀλλὰ τῇ διαθέσει· ἔνεστι γὰρ καὶ ἐπὶ γῆς ὄντα ἑστάναι ἐν οὐρανῷ, καὶ τὰ ἐκεῖ φαντάζεσθαι, καὶ τὰ ἐκεῖθεν ἀκούειν. Μηδεὶς οὖν τῷ οὐρανῷ τὰ τῆς γῆς ἐπεισαγέτω· μηδεὶς ἐνταῦθα ἑστὼς, τὰ κατὰ τὴν οἰκίαν μεριμνάτω. Τὴν γὰρ οἰκίαν καὶ τὴν ἀγορὰν ἔδει τὰ ἐντεῦθεν περιφέρειν κέρδη καὶ ἔχειν, οὐ ταύτην τοῖς D ἐκ τῆς οἰκίας καὶ τῆς ἀγορᾶς φορτίοις βαρύνεσθαι. Διὰ ταῦτα εἴσιμεν παρὰ τὸν τῆς διδασκαλίας [a] θρόνον, ἵνα

[d] Savil. et quidam alii τὴν αὐτῆς. [Paulo ante Savil. et Cod. 706 ὅταν μὲν sine γάρ.]

[a] θρόνον. Savil.: *Malo χρόνον, ut aptius huic loco.* Mss. omnes θρόνον habent. Ibid. Savil. et Morel. ἀποῤῥυψώμεθα, Manuscripti multi ἀποτριψώμεθα, unus ἀποῤῥιψώμεθα, alius ἀπονιψώμεθα. Hæ omnes lectiones ferri possunt.

ἐντεῦθεν τὸν ἔξωθεν ἀποῤῥυψώμεθα ῥύπον. Ἂν δὲ μέλλωμεν καὶ τῇ μικρᾷ ταύτῃ σχολῇ ἀπὸ τῶν [b] ἔξω λεγομένων ἢ πραττομένων λυμαίνεσθαι, βέλτιον μηδὲ εἰσελθεῖν τὴν ἀρχήν. Μηδεὶς τοιγαροῦν ἐν ἐκκλησίᾳ τὰ κατὰ τὴν οἰκίαν μελετάτω, ἀλλὰ καὶ ἐν οἰκίᾳ τὰ κατὰ τὴν ἐκκλησίαν κινείτω. Πάντων ἡμῖν ἔστω ταῦτα τιμιώτερα. Τῆς γὰρ ψυχῆς ταῦτά ἐστι, τοῦ σώματος δὲ ἐκεῖνα· μᾶλλον δὲ καὶ σώματι καὶ ψυχῇ τὰ ἐνταῦθα λεγόμενα διαφέρει. Διὰ τοῦτο ταῦτα μὲν ἔστω προηγούμενα ἔργα, πάρεργα δὲ ἅπαντα τὰ ἄλλα. Ταῦτα μὲν γὰρ καὶ τῆς μελλούσης καὶ τῆς παρούσης ἐστὶ ζωῆς· ἐκεῖνα δὲ οὐδ' ἑτέρας, ἐὰν μὴ κατὰ τὸν ὑπὲρ τούτων τεθέντα διοικῆται νόμον. Οὐ γὰρ δὴ μόνον τί μετὰ ταῦτα ἐσόμεθα, καὶ πῶς τότε ζησόμεθα, ἐντεῦθεν ἔστι μαθεῖν μόνον, ἀλλὰ πῶς καὶ τὸν παρόντα οἰκονομήσομεν βίον. Ἰατρεῖον γὰρ ὁ οἶκος [c] οὗτος ἕστηκε πνευματικὸν, ἵνα ἅπερ ἂν λάβωμεν ἔξωθεν τραύματα, ἐντεῦθεν θεραπεύσωμεν· οὐχ ἵνα καὶ ἐντεῦθεν συλλέξαντες ἕτερα, οὕτως ἀπίωμεν. Ἂν γὰρ τοῦ Πνεύματος ἡμῖν τοῦ ἁγίου διαλεγομένου μὴ προσέχωμεν, οὐ μόνον [a] τὰ πρότερα οὐκ ἀπολουσόμεθα, ἀλλὰ καὶ ἕτερα προσληψόμεθα. Προσέχωμεν τοίνυν τῷ βιβλίῳ μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς ἡμῖν ἀνακαλυπτομένῳ. Οὐδὲ γὰρ πολλῆς δεησόμεθα λοιπὸν πραγματείας, ἂν τὰς ἀρχὰς καὶ ὑποθέσεις μετὰ ἀκριβείας μάθωμεν· ἀλλὰ μικρὸν ἐν προοιμίοις πονέσαντες, δυνησόμεθα τοῦ λοιποῦ κατὰ τὸν Παῦλον καὶ ἄλλους νουθετεῖν. Σφόδρα γάρ ἐστιν ὑψηλὸς ὁ ἀπόστολος οὗτος, καὶ πολλῶν γέμει δογμάτων, καὶ τούτοις ἐνδιατρίβει μᾶλλον ἢ ἑτέροις. Μὴ δὴ παρέργως ἀκούωμεν. Διὰ τοῦτο γὰρ ἡμεῖς καὶ κατὰ μικρὸν ἐξηγούμεθα, ὥστε ὑμῖν εὔληπτα πάντα γενέσθαι καὶ μὴ διαφυγεῖν τὴν μνήμην. Φοβηθῶμεν τοίνυν μήποτε γενώμεθα τῆς φωνῆς ἐκείνης ὑπεύθυνοι τῆς λεγούσης· Εἰ μὴ ἦλθον καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον. Τί γὰρ ἕξομεν τῶν οὐκ ἀκηκοότων πλέον, ὅταν καὶ μετὰ τὴν ἀκρόασιν μηδὲν οἴκαδε ἀπέλθωμεν ἔχοντες, ἀλλὰ θαυμάζοντες τὰ εἰρημένα μόνον; Δότε τοίνυν ἡμῖν, εἰς ἀγαθὴν σπεῖραι γῆν· δότε, ἵνα ἡμᾶς ἐπισπάσησθε μειζόνως. Καὶ εἴ τις ἀκάνθας ἔχει, τὸ πῦρ ἐπαφιέτω τοῦ Πνεύματος· εἴ τις σκληρὰν καὶ ἀντίτυπον καρδίαν, λιπαρὰν ποιείτω αὐτὴν καὶ ἁπαλὴν τῷ αὐτῷ [b] χρώμενος πυρί. Εἴ τις κατὰ τὰς ὁδοὺς ὑπὸ πάντων πατεῖται τῶν λογισμῶν, πρὸς τὰ ἐνδότερα εἰσίτω, καὶ μὴ προκείσθω τοῖς βουλομένοις εἰς ἁρπαγὴν ἐπιέναι, ἵνα κομῶντα ὑμῶν ἴδωμεν τὰ λήϊα. Καὶ γὰρ ἂν οὕτως ἑαυτῶν ἐπιμελώμεθα, καὶ μετὰ φιλοπονίας τῆς ἀκροάσεως ἐχώμεθα

externis illis dictis et gestis labefactare, melius esset ab ingressu prorsus abstinuisse. Nemo igitur in ecclesia res domesticas animo verset; sed domi res ecclesiæ cogitet. Hæc cæteris omnibus nobis sint pretiosiora. Hæc enim ad animam, illa ad corpus pertinent; imo quæ hic dicuntur et corpori et animæ competunt. Ideo hæc quasi præcipua tractentur, alia omnia perfunctorie. Hæc quippe et futuræ et præsentis vitæ sunt; illa ad neutram pertinent, nisi secundum legem de his positam tractentur. Non enim solum qui post hæc futuri simus, et E quomodo illic vivemus, hic ediscimus; sed etiam qua ratione hic nobis sit vivendum. Nam medicamentorum officina spiritualis domus hæc est; ut quæ vulnera foris accipimus, hic curemus; non autem ut hic aliis acceptis vulneribus recedamus. Nam si Spiritui sancto nos alloquenti non animum adhibeamus, non modo priora peccata non 15 A abluemus, sed etiam alia admittemus. Huic igitur libro nobis per revelationem tradito magna cum diligentia attendamus. Non enim multo postea studio egebimus, si principia et argumenta didicerimus : sed si tantillum initio laboris susceperimus, alios deinde secundum Paulum monere poterimus. Hic namque apostolus admodum sublimis est, multisque plenus dogmatibus, in quibus magis versatur, quam in aliis. Ne, quæso, perfunctorie audiamus. Ideo enim nos paulatim hæc explicamus, ut vobis captu facilia omnia sint, nec ex memoria effluant. Timeamus ergo, ne ex sententia illa culpandi simus, qua dicit : *Si non venissem* B *et loquutus fuissem eis, peccatum non haberent.* Quid plus habebimus, quam ii qui nihil audierunt, quando post concionem nihil domum referemus, sed verba tantum mirati fuerimus? Date nobis igitur, ut in bonam terram semen jaciamus : date, ut nos magis attrahatis. Et si quis spinas habeat, ignem Spiritus injiciat : si quis cor durum et contumax, eodem igne molle illud et tractabile reddat. Si quis per viam a turba cogitationum invadatur, interiora petat, nec attendat iis quæ ad rapiendum intrare vellent; ut comantes segetes vestras videamus. Nam si eam de nobis curam exhibeamus, et si magno studio spirituali concioni attendamus : si non confestim, saltem paulatim a sæ- C cularibus omnibus rebus nos expediemus. Ideo animum adhibeamus, ne de nobis dicatur : *Aspi-*

Liber Joannis quanta cum attentione legendus.

Joan. 15. 22.

Psal. 57. 5.

[b] ἔξω, quidam ἔξωθεν.

[c] Savil. οὗτός ἐστι, et paulo post ἐνταῦθα pro ἐντεῦθεν. [Paulo ante πῶς καὶ τὸν παρόντα Savil. Καὶ πῶς τ. π. Cod. 706. Articulus aberat a Montf.]

[a] Quidam habent τὰ πρότερον.

[b] Sic Savil. et omnes pene Mss. Morel. vero χρώμενον πάλιν πυρί. [Paulo ante καρδίαν om. Savil. et Cod. 706.]

dis surdæ aures eorum. Qua in re, quæso, a fera differt hujusmodi auditor? Quomodo non sit irrationabili quovis irrationabilior, qui Deo loquente non attendit? Nam si placere Deo, illud est homo esse: qui ut hoc adipiscatur, audire non vult, nihil aliud quam fera esse dicatur. Cogita ergo quantum sit malum, cum Christus nos velit ex hominibus angelis æquales facere, si nos ex hominibus in feras transmutemus. Nam ventri servire, pecuniarum cupiditate teneri, irasci, mordere, calcitrare, non hominum, sed ferarum est. Atqui feræ singulæ suum habent affectum, idque secundum naturam: at homo qui principium cogitationum, et vitam secundum Deum instituendam abjecit, omnibus sese animi morbis addicit; nec modo fera efficitur, sed et multiforme monstrum, neque secundum naturam veniam meretur. Nequitia quippe omnis ex arbitrio et voluntate est. Sed absit ut hoc unquam de Ecclesia Christi suspicemur: de vobis enim meliora, quæque ad salutem ducant, sentimus. Verum quanto magis hoc ita esse confidemus, tanto majorem cautelam in concionibus adhibere non cessabimus; ut postquam ad ipsum virtutum culmen pervenerimus, nobis promissa bona consequamur: quæ utinam adipiscamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, simulque Spiritui sancto in sæcula sæculorum. Amen.

Nequitia ex arbitrio et voluntate.

ταύτης τῆς πνευματικῆς, εἰ καὶ μὴ ἀθρόον, ἀλλὰ κατὰ μικρὸν πάντων γοῦν ἀπαλλαγησόμεθα τῶν βιωτικῶν. Διὸ προσέχωμεν, ἵνα μὴ καὶ περὶ ἡμῶν λέγηται, ὅτι Ἀσπίδος κωφῆς [c]τὰ ὦτα αὐτῶν. Τί θηρίου διενήνοχεν ὁ τοιοῦτος ἀκροατής; εἰπέ μοι. Πῶς δὲ οὐκ ἂν εἴη παντὸς ἀλογώτερος ἀλόγου, ὁ Θεοῦ διαλεγομένου μὴ προσέχων; Εἰ γὰρ τὸ [d]εὐαρεστεῖν τῷ Θεῷ, τοῦτό ἐστιν ἄνθρωπον εἶναι· ὁ μηδὲ, ὅπως τοῦτο κατορθώσειεν, ἀκοῦσαι θέλων, οὐδὲν ἕτερον ἢ θηρίον D ἐστίν. Ἐννόησον οὖν ὅσον ἂν εἴη κακὸν, τοῦ Χριστοῦ θέλοντος ἡμᾶς ἐξ ἀνθρώπων ἰσαγγέλους ποιεῖν, αὐτοὺς ἐξ ἀνθρώπων εἰς θηρία [e]μεταποιεῖν. Τὸ γὰρ τῇ γαστρὶ δουλεύειν, καὶ τῇ τῶν χρημάτων ἐπιθυμίᾳ κατέχεσθαι, καὶ ὀργίζεσθαι καὶ δάκνειν καὶ λακτίζειν, οὐκ ἀνθρώπων, ἀλλὰ θηρίων ἐστί. Καίτοι τὰ μὲν θηρία, ἓν ἕκαστον, ὡς εἰπεῖν, ἔχει πάθος, καὶ τοῦτο κατὰ φύσιν· ὁ δὲ ἄνθρωπος ὁ τῶν λογισμῶν τὴν ἀρχὴν ἐκβαλὼν καὶ τῆς κατὰ Θεὸν πολιτείας ἀποῤῥαγεὶς, πᾶσιν ἑαυτὸν ἐπιτρέπει τοῖς πάθεσι· καὶ οὐκ ἔτι θη-E ρίον γίνεται μόνον, ἀλλὰ τέρας πολύμορφόν τι καὶ ποικίλον, καὶ οὐδὲ τὴν ἀπὸ τῆς φύσεως συγγνώμην ἔχει. Προαιρέσεως γὰρ καὶ γνώμης ἡ κακία πᾶσα. Ἀλλὰ μὴ γένοιτό ποτε ταῦτα περὶ τῆς Ἐκκλησίας ὑποπτεῦσαι τοῦ Χριστοῦ· πεπείσμεθα γὰρ περὶ ὑμῶν 16 A τὰ κρείττονα καὶ ἐχόμενα σωτηρίας. Ἀλλ' ὅσῳ πεπείσμεθα, τοσούτῳ τῶν προφυλακτικῶν [a]οὐδὲν ἧττον ἀποστησόμεθα λόγων· ἵνα πρὸς αὐτὴν ἀνελθόντες τὴν κορυφὴν τῶν ἀρετῶν, τύχωμεν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

c Savil. et quidam Mss. τὰ ὦτα ἡμῶν. Morel. et alii τὰ ὦτα αὐτῶν. [Mox Savil. et Cod. cit. τί γάρ.]

d Quidam εὐχαριστεῖν.

e Savil. et quidam Mss. μεταπεσεῖν, Morel. et alii μεταποιεῖν.

a Savil. οὐδὲν ἧττον: *Alterutrum* παρέλκει *et delendum: ambo mihi stare non posse videntur: nam* οὐδὲν ἧττον *simul juncta, affirmantis sunt: quod hic non quadrat.* Mihi secus videtur et locum bene habere puto. Clara sunt omnia, etsi ad Latinum usum non satis accommodata.

HOMILIA III.

In principio erat Verbum.

1. Supervacaneum jam esset vos de attentione concioni adhibenda monere; tam cito nempe admonitionis fructum re et opere exhibuistis. Concursus enim, diligens attentio, præpropera cum impulsu festinatio ad interiorem occupandum locum, unde facilius vocem nostram audire pos-

ΟΜΙΛΙΑ γ'.

Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος.

E Προσοχῆς μὲν ἕνεκεν τῆς περὶ τὴν ἀκρόασιν, περιττὸν λοιπὸν ὑμῖν παραινεῖν· οὕτω ταχέως τὴν παραίνεσιν ἐπὶ τῶν ἔργων ἐδείξατε. Ἥ τε γὰρ συνδρομὴ, τό τε ἀτενὲς τῆς στάσεως, καὶ τὸ συνωθοῦντας ἀλλήλους τὸν ἐνδοτέρω τόπον ἐπείγεσθαι καταλαβεῖν, καὶ ὅθεν ἂν εὐσημοτέρα γένοιτο ὑμῖν ἡ παρ'

ἡμῶν φωνή, καὶ τὸ πιεζομένους μὴ θέλειν ἀναχωρεῖν, ἕως ἂν τὸ πνευματικὸν τοῦτο διαλυθῇ θέατρον, καὶ οἱ κρότοι, καὶ οἱ θόρυβοι, καὶ πάντα ἁπλῶς τὰ τοιαῦτα, [b]τεκμήριον τῆς ἐν τῇ ψυχῇ θερμότητος ἂν εἴη καὶ τῆς φιληκοΐας ὑμῶν. Διὸ καὶ περιττὸν περὶ τούτου παρεγγυᾷν· ἐκεῖνο μέντοι εἰπεῖν καὶ παρακαλέσαι ἀναγ- C καῖον ἡμῖν, ὥστε μεῖναι ταύτην ἔχοντας τὴν σπουδήν· καὶ μὴ μόνον ἐνταῦθα αὐτὴν ἐπιδείκνυσθαι, ἀλλὰ καὶ οἴκοι γενομένους, τὸν ἄνδρα πρὸς τὴν γυναῖκα, τὸν πατέρα πρὸς τὸν παῖδα περὶ τούτων διαλέγεσθαι· καὶ λέγειν μὲν τὰ παρ' ἑαυτοῦ, ἀπαιτεῖν δὲ τὰ παρ' ἐκείνων, καὶ τὸν καλὸν τοῦτον εἰσφέρειν ἅπαντας ἔρανον. Μὴ γάρ μοι λεγέτω τις, ὅτι τὰ παιδία πρὸς ταῦτα ἡμῖν ἀπησχολῆσθαι οὐ χρή· ἐχρῆν μὲν γὰρ οὐ μόνον ἀπησχολῆσθαι, ἀλλὰ καὶ ἐν τούτοις μόνοις ἔχειν τὴν σπουδήν. Πλὴν ἀλλὰ διὰ τὴν ἀσθένειαν ὑμῶν οὐ λέγω D τοῦτο, οὐδὲ αὐτὰ τῆς ἔξωθεν [c]ἀπάγω σχολῆς, ὥσπερ οὐδὲ ὑμᾶς τῶν πολιτικῶν ἀφέλκω πραγμάτων. Ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἑπτὰ τούτων ἡμερῶν μίαν ἀξιῶ τῷ κοινῷ πάντων ἡμῶν ἀναθεῖναι Δεσπότῃ. Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον, τοὺς μὲν οἰκέτας ἡμῖν κελεύειν ἅπαντα δουλεύειν τὸν χρόνον· ἡμᾶς δὲ μηδὲ τὴν ἐλάττω σχολὴν ἀπονέμειν τῷ Θεῷ, καὶ ταῦτα τῆς δουλείας ἁπάσης ἐκείνῳ μὲν οὐδὲν προστιθείσης (ἀνενδεὲς γὰρ τὸ Θεῖον), εἰς τὸ συμφέρον δὲ περιισταμένης ἡμῖν; [d]Ἀλλ' εἰς θέατρα μὲν αὐτοὺς ἄγοντες, οὔτε μαθήματα, οὔτε ἄλλο τι τῶν τοιούτων προβάλλεσθε· ἂν δέ τι τῶν πνευματικῶν κερ- E δᾶναι δέοι καὶ συναγαγεῖν, ἀσχολίαν τὸ πρᾶγμα ὀνομάζετε. Καὶ πῶς οὐ παροξυνεῖτε τὸν Θεόν, πᾶσι μὲν τοῖς ἄλλοις σχολάζοντες καὶ καιρὸν ἀπονέμοντες, τὸ δὲ τὰ αὐτοῦ μεταχειρίζειν, ὀχληρὸν καὶ οὐκ εὔκαιρον εἶναι νομίζοντες τοῖς παισίν; Μὴ ταῦτα, μή, ἀδελφοί. Καὶ γὰρ αὕτη μάλιστα ἡ ἡλικία τούτων δεῖται τῶν 17 ἀκουσμάτων. Ἁπαλὴ γὰρ οὖσα, ταχέως ἐναποτίθεται A τὰ λεγόμενα, [a]καθάπερ τινὸς σφραγῖδος τῆς ἀκροάσεως ἐν κηρῷ τῇ διανοίᾳ τῇ τούτων ἐντυπουμένης. Ἄλλως τε καὶ ὁ βίος αὐτοῖς τότε ἀρχὴν ἔχει πρὸς κακίαν ἀποκλῖναι ἢ ἀρετήν. Ἂν οὖν τις αὐτοὺς ἀπ' αὐτῶν τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν προθύρων ἀπαγάγῃ μὲν τῆς πονηρίας, χειραγωγήσῃ δὲ πρὸς τὴν ἀρίστην ὁδόν, ὥσπερ εἰς ἕξιν τινὰ καὶ φύσιν αὐτοὺς καταστήσει λοιπόν· καὶ οὐδὲ ἑκόντες μεταβαλοῦνται ῥᾳδίως πρὸς τὸ χεῖρον, τῆς συνηθείας ταύτης ἑλκούσης αὐτοὺς πρὸς τὴν τῶν ἀγαθῶν ἐργασίαν. Οὕτως ἡμῖν τῶν γεγηρακότων αἰδεσιμώτεροι γενήσονται, καὶ τοῖς πολιτικοῖς χρησιμώτεροι πράγμασιν, ἐν νεότητι τὰ τῶν πρεσβυτέρων ἐπιδεικνύμενοι. Οὐ γάρ ἐστιν, ὥσπερ ἔφθην εἰ- B

sitis; perseverantia, qua vel in angustia positi recedere non vultis, donec spirituale theatrum solutum fuerit; plausus strepitus, cæteraque similia, et fervorem animi et intentam concioni mentem indicant. Quapropter superfluum esset hac de re monere; sed illud dicere et monere operæ pretium fuerit, ut hoc animo esse perseveretis: nec modo hic idem studium exhibeatis, sed etiam domi vir uxorem, pater filium de his alloquantur; sua hi dicant, et paria ab illis exigant, omnesque hoc mutuum pignus in medium afferant. Ne quis mihi dixerit, pueros in hoc occupari non oportere: opus esset enim non modo his incumbere, sed hanc solam habere curam. Attamen infirmitatis vestræ causa id non dico, neque pueros ab externo illo studio avoco; ut neque vos a civilibus negotiis. Verum ex septem his diebus unum rogo communi Domino nostro consecretis. Annon absurdum fuerit, si cum servos nostros obsequia sua nobis semper præstare jubeamus, nos ne minimum quidem otii nostri Deo addicamus; præsertim cum hæc servitus Deo nihil conferat (Deus enim nulla re eget), sed ad nostram redundet utilitatem? Verum cum ad theatra filios adducitis, neque disciplinas, neque aliud quidpiam obtenditis; si vero quidpiam spiritualis lucri sit colligendum, vacationem illud esse dicitis. Et quomodo iram Dei non provocabitis, dum cæteris omnibus suo tempore operam dantes, divinis operam dare, molestum et oportunum filiis existimatis? Ne ita, ne ita, fratres mei, agatis. Etenim hæc maxime ætas ista eget disciplina: tenera enim cum sit, cito illa quæ dicuntur, imbibit, doctrinaque ibi ceu sigillum in cera imprimitur. Alioquin autem hac primæva ætate vel ad vitium vel ad virtutem declinatur. Si quis igitur a principio et quasi a vestibulo illos a vitiis abduxerit, et ad optimam viam direxerit, ceu in quemdam habitum et rectam vitæ rationem eos constituet: neque sponte sua facile ad malum declinabunt, consuetudine illos ad bona opera trahente. Ita nobis vel ipsis senibus venerabiliores erunt, et urbanis negotiis gerendis aptiores, dum in juventute senilem ætatem exprimient. Neque enim fieri potest, ut jam dixi, ut qui hujusmodi concione fruuntur, et tantum aposto-

Juvenes quomodo instituendi.

[b] Morel. et quidam Mss. τεκμήριον. Savil. et alii τεκμήρια.

[c] Alii ἀπάγω σπουδῆς.

[d] Alii νῦν δὲ εἰς θέατρα.

[a] Verborum ordinem sic restituendum putat Savilius: καθάπερ τινὸς σφραγῖδος ἐν κηρῷ, τῆς ἀκροάσεως τῇ διανοίᾳ. Sed puto hæc ut in omnibus exemplaribus jacent bene habere. Paulo post Savil. et Mss. plurimi ἀπ' αὐτῶν τῶν θυρῶν. Morel. ἀπ' αὐτῶν τῶν ἀρχῶν τῶν προθύρων. Unus ἀπ' αὐτῶν τῶν προθύρων ἀπαγάγῃ.

lum frequentant, non ingens quodpiam bonum secum referant; sive tandem vir, sive mulier, sive juvenis sit is qui hujus mensæ particeps efficitur. Nam si feras verbo domitas cicuramus, quanto magis homines hac spirituali doctrina ad frugem deducemus, cum inter medicinam et eum qui curatur tantum sit discrimen? Neque enim tanta nobis inest feritas, quanta belluis: nam hæc ex natura, illa ex arbitrio proficiscitur: neque verborum eadem vis est. Illa enim ex humana mente prodit, hæc ex Spiritus virtute et gratia. Si quis igitur de se desperet, mansuetas illas feras cogitet, et nunquam in desperationem incidet: sæpe hanc medicamentorum officinam adeat, divinas leges omni tempore audiat, et domum reversus, quæ audivit, in mente describat: sicque in bona spe et securitate constituetur, et experientia profectum sentiet. Cum enim diabolus legem Dei in anima descriptam videbit, et tabulas esse cor illius, non accedet ulterius. Ubi enim literæ regiæ, non in æreo cippo sculptæ, sed in religioso animo a Spiritu sancto efformatæ multa fulgent gratia, nec contra respicere ille poterit, sed procul nobis terga vertet. Nihil enim ita formidabile est et illi et cogitationibus ab illo immissis, ut mens quæ divina meditatur, et huic semper hæret fonti. Hanc nulla rerum præsentium turbabit, quantumvis molesta sit, nulla inflabit et extollet, quantumvis prospera fuerit: sed in tanta procella et tempestate, tranquillitate magna fruetur.

Mens quæ divina meditatur, diabolo formidabilis est.

2. Neque enim ex rerum natura turbamur, sed ex animi nostri infirmitate. Nam si ex rebus quæ accidunt turbaremur, omnes homines turbari necesse esset. Omnes enim idem navigamus pelagus, neque fieri potest, ut extra fluctus et tempestates versemur. Quod si quidam extra tempestatem et furibundum mare degant, palam est tempestatem non a negotiis oriri, sed a statu mentis nostræ. Si hanc igitur ita comparemus, ut omnia facile ferat, nulli fluctus, nulla tempestas, sed tranquillitas nobis semper aderit. Verum nescio quo pacto, cum nihil horum dicere in proposito haberem, in tantam admonitionem devenerim. Ignoscite, quæso, longitudinem. Etenim vereor, et admodum vereor, ut hoc studium meum

πῶν, τοιαύτης ἀπολαύοντας ἀκροάσεως, καὶ ἀποστόλῳ τοιούτῳ συγγινομένους, μὴ μέγα τι καὶ γενναῖον ἀγαθὸν λαβόντας ἀπελθεῖν, κἂν ἀνὴρ, κἂν γυνὴ, κἂν νέος ὁ ταύτης μετέχων τῆς τραπέζης ᾖ. Εἰ γὰρ τὰ θηρία [b] τὰ παρ' ἡμῖν λόγῳ ῥυθμίζοντες ἡμεροῦμεν, πόσῳ μᾶλλον τῇ πνευματικῇ ταύτῃ διδασκαλίᾳ τοὺς ἄνδρας τοῦτο ἐργασόμεθα, ὅταν καὶ τοῦ φαρμάκου καὶ τοῦ θεραπευομένου πολὺ τὸ μέσον ᾖ; Οὔτε γὰρ ἡ ἐν ἡμῖν ἀγριότης τοσαύτη, ὅση ἡ ἐν ἐκείνοις· ἡ μὲν γὰρ φύσεως, ἡ δὲ προαιρέσεώς ἐστιν· οὔτε τῶν λόγων ἡ ἰσχὺς C ἡ αὐτή. Ἐκείνη μὲν γὰρ ἀνθρωπίνης ἐστὶ διανοίας, αὕτη δὲ τῆς τοῦ Πνεύματος δυνάμεως καὶ τῆς χάριτος. Ὁ τοίνυν ἀπογινώσκων ἑαυτοῦ, τὰ θηρία ἐννοείτω τὰ ἥμερα, καὶ οὐδέποτε τοῦτο πείσεται· συνεχῶς παρὰ τοῦτο ἴτω τὸ ἰατρεῖον, τῶν τοῦ Πνεύματος ἀκουέτω νόμων διὰ παντὸς τοῦ καιροῦ, καὶ οἴκαδε ἀπελθὼν ἀπογραφέτω τὰ ἀκουσθέντα τῇ διανοίᾳ· καὶ οὕτως ἔσται ἐν ἐλπίσι χρησταῖς καὶ ἀσφαλείᾳ πολλῇ, τῇ πείρᾳ τῆς προκοπῆς αἰσθανόμενος. Ὅταν γὰρ ὁ διάβολος ἴδῃ τοῦ Θεοῦ τὸν νόμον ἐγγραφέντα τῇ ψυχῇ, καὶ πλάκας αὐτοῦ γενομένην τὴν καρδίαν, οὐ προσελεύσεται λοιπόν. Ἔνθα γὰρ ἂν ᾖ γράμματα βασιλικὰ, οὐκ ἐν στήλῃ χαραγέντα χαλκῇ, ἀλλ' ἐπὶ D θεοφιλοῦς διανοίας ἁγίῳ Πνεύματι τυπωθέντα, καὶ πολλῆς ἀποστίλβοντα τῆς χάριτος, οὐδὲ ἀντιβλέψαι ἐκεῖνος δυνήσεται, ἀλλὰ πόῤῥωθεν ἡμῖν δώσει τὰ νῶτα. Οὐδὲν γὰρ οὕτω φοβερὸν ἐκείνῳ καὶ τοῖς παρ' ἐκείνου [c] ὑποτιθεμένοις λογισμοῖς, ὡς διάνοια τὰ θεῖα μελετῶσα, καὶ ψυχὴ ταύτῃ διαπαντὸς ἐγκειμένη τῇ πηγῇ. Τὴν γὰρ τοιαύτην οὐ λυπῆσαί τι τῶν παρόντων δυνήσεται, κἂν ἀηδὲς ᾖ, οὐ φυσῆσαι καὶ ἐπᾶραι, [d] κἂν αἴσιον ᾖ· ἀλλ' ἐν τοσούτῳ χειμῶνι καὶ ζάλῃ γαλήνης ἀπολαύσεται πολλῆς.

E Οὐ γὰρ παρὰ τὴν τῶν πραγμάτων φύσιν ὁ θόρυβος ἡμῖν ἐγγίνεται, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς διανοίας τῆς ἡμετέρας. Ἐπεὶ εἰ παρὰ τὰ συμβαίνοντα τοῦτο ἐπάσχομεν, πάντας ἀνθρώπους ταράττεσθαι ἔδει. Πάντες γὰρ τὴν αὐτὴν πλέομεν θάλατταν, καὶ κυμάτων καὶ ἅλμης ἐκτὸς εἶναι ἀμήχανον. Εἰ δέ εἰσιν, οἳ τοῦ 18 A χειμῶνος ἑστήκασιν ἔξω καὶ τῆς θαλάττης μαινομένης, εὔδηλον ὅτι τὸν χειμῶνα οὐ τὰ πράγματα ποιεῖ, ἀλλ' ἡ κατάστασις τῆς διανοίας τῆς ἡμετέρας. Ἂν οὖν αὐτὴν κατασκευάσωμεν οὕτως, ὡς πάντα φέρειν εὐκόλως, οὐκ ἔσται χειμὼν ἡμῖν, οὐδὲ κλυδώνιον, λευκῆς ἀεὶ τῆς γαλήνης οὔσης. Ἀλλὰ γὰρ οὐκ οἶδα πῶς προθέμενος μηδὲν ὑπὲρ τούτων εἰπεῖν, εἰς τοσοῦτον ταύτης ἐξηνέχθην τῆς παραινέσεως. Σύγγνωτε οὖν τῆς μακρηγορίας ἡμῖν. Καὶ γὰρ δέδοικα, καὶ σφόδρα δέ-

[b] Alii τῷ παρ' ἡμῖν λόγῳ.

[c] ὑποτιθεμένοις deest in Mss. plurimis, et a Savilio in margine positum fuit.

[d] Morel. κἂν ἐξαίσιον ᾖ. Sed Savil. et omnes pene Mss. κἂν αἴσιον ᾖ.

οικα, μήποτε ἀσθενεστέρα [a]ἡμῖν αὕτη γένηται ἡ σπουδή· ὡς εἴ γε ἐθάῤῥουν ὑπὲρ αὐτῆς, οὐδὲν ἂν διελέχθην τούτων ὑμῖν νῦν· ἱκανὴ γὰρ αὕτη πάντα ὑμῖν B ἐξευμαρίσαι τὰ πράγματα. Ὥρα δὲ λοιπὸν ἐπὶ τὰ προκείμενα τήμερον ἰέναι, ὥστε μὴ κεκμηκότας ὑμᾶς προσβάλλειν τοῖς ἀγῶσιν. Ἀγῶνες γὰρ ἡμῖν πρόκεινται πρὸς τοὺς τῆς ἀληθείας ἐχθροὺς, πρὸς τοὺς πάντα μηχανωμένους, ὥστε καθελεῖν τὴν δόξαν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, μᾶλλον δὲ τὴν ἑαυτῶν. Ἡ μὲν γὰρ μένει διαπαντὸς, οἵαπέρ ἐστιν, οὐδὲν παρὰ τῆς βλασφήμου γλώττης ἐλαττουμένη· ἐκεῖνοι δὲ, ὃν φασι προσκυνεῖν, καθελεῖν σπουδάζοντες, τὰ πρόσωπα αὐτῶν ἀτιμίας πληροῦσι καὶ κολάσεως τὴν ψυχήν. Τίνα οὖν ἐστιν ἃ φασιν, ἡμῶν ταῦτα λεγόντων, ἐκεῖνοι; Ὅτι τὸ, Ἐν C ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, οὐ τὸ ἀΐδιον δείκνυσιν * ἁπλῶς· καὶ γὰρ καὶ περὶ οὐρανοῦ τοῦτο καὶ περὶ γῆς ἐλέχθη. Ὢ τῆς ἀναισχυντίας καὶ τῆς ἀνευλαβείας τῆς πολλῆς. Περὶ Θεοῦ σοι διαλέγομαι, καὶ σύ μοι τὴν γῆν φέρεις εἰς μέσον, καὶ τοὺς ἀπὸ τῆς γῆς ἀνθρώπους; [b]Οὐκοῦν ἐπειδὴ Υἱὸς Θεοῦ ὁ Χριστὸς λέγεται καὶ Θεὸς, καὶ ὁ ἄνθρωπος Υἱὸς Θεοῦ λέγεται καὶ θεός (Ἐγὼ γὰρ εἶπα, θεοί ἐστε, φησὶ, καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες), φιλονεικήσεις τῷ Μονογενεῖ τῆς υἱότητος, καὶ οὐδὲν φήσεις αὐτὸν ἔχειν κατὰ τοῦτό σου πλέον; Οὐδαμῶς, φησί. Καὶ μὴν τοῦτο ποιεῖς, κἂν μὴ τῷ λόγῳ λέγῃς. [c]Πῶς; Ὅτι καὶ σὺ χάριτι φὴς τῆς υἱοθεσίας μετειληφέναι καὶ αὐτὸν οὕτω· τῷ γὰρ μὴ φύσει D λέγειν αὐτὸν υἱὸν οὐδὲν ἕτερον ἢ χάριτι εἶναι τοῦτο κατασκευάζεις. Πλὴν ἀλλ' ἴδωμεν καὶ τὰς μαρτυρίας, ἃς παράγουσιν ἡμῖν. Ἐν ἀρχῇ, φησὶν, ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος. Καὶ, Ἦν ἄνθρωπος ἐξ Ἀρμαθαὶμ Σιφᾶ. Ταῦτά ἐστιν ἃ νομίζουσιν εἶναι ἰσχυρά. Καὶ ἔστιν ἰσχυρά· ἀλλ' εἰς τὸ δεῖξαι τὴν παρ' ἡμῶν λεγομένην ὀρθότητα τῶν δογμάτων· πρὸς δὲ τὸ στῆσαι τὴν βλασφημίαν αὐτῶν ἀσθενέστερά πως ἁπάντων. Τί γὰρ, εἰπέ μοι, κοινὸν ἔχει πρὸς τὸ, Ἐποίησε, τὸ, Ἦν; τί δὲ ὁ Θεὸς πρὸς τὸν ἄνθρωπον; Τί τὰ E ἄμικτα μιγνύεις, καὶ συγχεῖς τὰ διαιρούμενα, καὶ τὰ ἄνω τὰ κάτω ποιεῖς; Ἐνταῦθα γὰρ τὸ, Ἦν, οὐ δείκνυσι τὸ ἀΐδιον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ, Ἐν ἀρχῇ ἦν, καὶ τὸ, Ὁ Λόγος ἦν. Ὥσπερ οὖν τὸ, ὢν, ὅταν μὲν περὶ ἀνθρώπου λέγηται, τὸν ἐνεστῶτα χρόνον δηλοῖ μόνον· 19 ὅταν δὲ [a]περὶ Θεοῦ, τὸ ἀΐδιον δείκνυσιν· οὕτω καὶ A τὸ, Ἦν, περὶ μὲν τῆς ἡμετέρας λεγόμενον φύσεως, τὸν παρελθόντα σημαίνει χρόνον ἡμῖν, καὶ αὐτὸν τοῦτον πεπερατωμένον· ὅταν δὲ περὶ Θεοῦ, τὸ ἀΐδιον

felicem exitum habeat; nam si fisus essem, neutiquam vos his de rebus alloquutus essem. Satis B certe sunt quæ diximus, ut omnia vobis facilia reddantur. Tempus autem est ut ad rem propositam veniamus, ne vos defessi hæc certamina adeatis. Certamina quippe nobis prostant contra veritatis hostes, contra eos qui nihil non agunt, ut Filii Dei gloriam, imo potius suam dejiciant. Illa quippe semper manet ut est, nihil per maledicam linguam imminuta: illi vero, dum eum, quem se adorare dicunt, prosternere student, vultum suum infamia replent, et animam supplicio addicunt. Quænam ergo dicunt illi, dum nos hæc proferi- C mus? Illud, *In principio erat Verbum*, non æternitatem simpliciter indicare: nam hoc de cælo etiam et de terra dictum fuit. O impudentiam et impietatem ingentem! De Deo te alloquor, et tu mihi terram et homines terra ortos affers in medium? Ergo quia Christus Filius Dei dicitur et Deus, et homo similiter filius Dei et deus prædicatur (nam *Ego dixi*, inquit, *dii estis, et filii Excelsi omnes*), cum Unigenito contendes de filiatione, et dices ipsum nihil plus habere, quam tu habeas? Nequaquam, ait. Atqui illud ipsum agis, etsi non dicas. Quomodo? Quia dicis, te per gratiam adoptionem percepisse, ipsumque D similiter: cum autem dicis ipsum non natura filium esse, nihil aliud probas, quam per gratiam filium esse. Cæterum videamus ea, quæ nobis afferunt testimonia: *In principio fecit Deus cælum et terram. Terra autem erat invisibilis et incomposita.* Et, *Erat homo ex Armathaim Sipha.* Hæc ipsis firma videntur. Et vere firma sunt, sed ad demonstrandam doctrinæ nostræ veritatem: nam ad illorum blasphemiam comprobandam omnium debilissima sunt. Quid enim, quæso, commune habet illud, *Fecit*, cum illo, E *Erat*? quid Deus cum homine? Cur ea misces quæ misceri non possunt? cur confundis ea quæ divisa sunt, et quæ sursum, deorsum ponis? Hic enim illud, *Erat*, non æternitatem ostendit, si solum spectetur; sed si addatur cum illis, *In* 19 *principio erat*, et, *Verbum erat*. Quemadmo- A dum ergo illud, Esse, cum de homine dicitur, præsens tantum indicat tempus; cum autem de Deo, æternitatem demonstrat: sic et illud, *Erat*, de nostra dictum natura, præteritum tempus si-

Hæreticorum de Verbo sententia.

Psal. 81.6.

Gen. 1.1.2.

1 Reg. 1.1.

[a] ἡμῖν. Savil. suspicatur legendum ὑμῖν, sed omnia exemplaria ἡμῖν habent.

* [Pro ἁπλῶς alii φησί.]

[b] Hæc brevius efferri posse suspicantur Savil. et Boisius; sed locus, ni fallor, bene habet.

[c] Alii πῶς; ὅταν γὰρ καί. Mox alii μὴ φύσει εἶναι αὐτόν.

[a] Sic Savil. et omnes pene Mss. Morel. περὶ Θεοῦ, τὸν ἀεὶ καὶ διαπαντός· οὕτω.

gnificat, ipsumque finitum; cum autem de Deo, æternitatem indicat. Satis ergo erat ei, qui audiret Terram, et Hominem, nihil amplius de illis cogitare, quam naturæ creatæ conveniat. Nam quod factum est, quidquid tandem sit, in tempore vel sæculo factum est: at Filius Dei, non temporibus tantum, sed sæculis omnibus superior est: nam illorum et creator et opifex est: dicitur enim,
Hebr. 1. 2. *Per quem fecit et sæcula.* Qui autem opifex est, ante opificia haud dubie fuit. Quoniam vero quidam ita insensati sunt, ut postea majus quidpiam de sua dignitate suspicentur, illo verbo, *Fecit*, et illo, *Homo erat*, auditoris mentem præoccupat, et omnem impudentiam exscindit. Nam quæ facta sunt omnia, cælum, terra, tempore facta sunt, temporale principium habent, eorumque nihil sine principio est, quia facta sunt. Itaque cum audis ipsum fecisse terram, et hominem esse, superflue nugaris, et inutilia effutis. Ego enim aliam hyperbolen afferre possum. Quænam illa est? Si de terra dictum esset, In principio terra erat; et de homine, In principio erat homo, neque ita quid majus de illis suspicandum fore, quam illa quæ nunc cognoscimus. Nam præmissa terræ et hominis appellatione, quidquid de illis dicatur, non potest animus majus quidpiam de illis imaginari, quam ea quæ scimus: ut contra, Verbum, etiamsi tenue quidpiam de illo dictum fuerit, non permittit tamen aliquid abjectum et vile de se existimari. Enimvero de terra sic postea
Gen. 1. 1. dicitur: *Terra autem erat invisibilis et incomposita.* Cum dixisset enim ipsum fecisse terram, et ipsi proprium terminum posuisset, secure jam quæ sequuntur enarrat; gnarus neminem ita stultum esse, ut illam sine principio et non factam esse suspicetur. Terræ quippe nomen, et illud, *Fecit*, satis sunt ut vel admodum stulto suadeant, ipsam nec æternam, nec non factam esse, sed ex eorum numero quæ in tempore condita sunt.

[b] ἐμφαίνει. Ἤρκει μὲν οὖν ἀκούσαντα γῆν, καὶ ἀκούσαντα ἄνθρωπον, μηδὲν πλέον ὑποπτεῦσαι περὶ αὐτῶν, ὧν [c] τῇ φύσει τῇ γεννητῇ προσῆκε νοεῖν. Τὸ γὰρ γενόμενον, ὅτι ἂν ᾖ, χρόνῳ ἢ αἰῶνι γέγονεν· ὁ δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ οὐ χρόνων μόνον, ἀλλὰ καὶ αἰώνων πάντων ἀνώτερος. Δημιουργὸς γὰρ αὐτῶν ἐστι καὶ ποιητής· Δι' οὗ γὰρ, φησὶ, καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν. Ὁ δὲ ποιητὴς πρὸ τῶν ποιημάτων πάντως ἐστίν. Ἐπειδὴ δὲ οὕτως ἀναίσθητοί τινες εἰσὶν, ὡς καὶ μετὰ ταῦτα μεῖζόν τι [d] περὶ αὐτῶν τῆς ἀξίας ὑπονοεῖν, τῷ, Ἐποίησε, ῥήματι, καὶ
B τῷ, Ἄνθρωπος ἦν, προκαταλαμβάνει τὴν διάνοιαν τοῦ ἀκροατοῦ, καὶ πᾶσαν ἀναισχυντίαν ἐκκόπτει. Πᾶν γὰρ τὸ ποιηθὲν, καὶ οὐρανὸς καὶ γῆ, χρόνῳ πεποίηται, καὶ ἀρχὴν ἔχει χρονικὴν, καὶ ἄναρχον τούτων οὐδὲν, ἐπειδὴ γέγονεν. Ὥστε ὅταν ἀκούσῃς, ὅτι Ἐποίησε τὴν γῆν, καὶ ὅτι Ἄνθρωπος ἦν, [e] περιττὰ λοιπὸν φλυαρεῖς, ἀνόνητόν τινα ἐλίττων λῆρον. Ἐγὼ γὰρ καὶ ἑτέραν ὑπερβολὴν εἴποιμι ἄν. Ποίαν δὴ ταύτην; Ὅτι εἰ καὶ περὶ τῆς γῆς εἴρητο τὸ, ἐν ἀρχῇ ἦν ἡ γῆ, καὶ περὶ τοῦ ἀνθρώπου, ὅτι ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ ἄνθρωπος, οὐδὲ οὕτως ὑποπτεῦσαί τι μεῖζον περὶ αὐτῶν τῶν νῦν [f] ἐγνωσμέ-
C νων ἐχρῆν ἡμῖν. Ἡ γὰρ τῆς γῆς καὶ τοῦ ἀνθρώπου προσηγορία προλαβοῦσα, ὅσα ἂν περὶ αὐτῶν λέγηται, οὐκ ἀφίησι τὴν διάνοιαν μεῖζόν τι φαντασθῆναι περὶ αὐτῶν, ὧν νῦν ἴσμεν· [g] ὥσπερ οὐδὲ ὁ Λόγος, κἂν μικρόν τι περὶ αὐτοῦ λεχθῇ, οὐκ ἀφίησι ταπεινὸν ἐννοῆσαί τι καὶ εὐτελές. Ἐπεὶ καὶ προϊὼν φησι περὶ τῆς γῆς· Ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος. Εἰπὼν γὰρ, ὅτι ἐποίησεν αὐτὴν, καὶ θεὶς * αὐτῇ τὸν οἰκεῖον ὅρον, ἀδεῶς λοιπὸν τὰ ἑξῆς φθέγγεται, εἰδὼς ὅτι
D οὐδεὶς οὕτως ἀνόητός ἐστιν, ὡς ἄναρχον αὐτὴν καὶ ἀγένητον ὑποπτεῦσαι. Τὸ γὰρ τῆς γῆς ὄνομα καὶ τὸ, Ἐποίησεν, ἱκανὰ καὶ τὸν σφόδρα ἠλίθιον πεῖσαι, ὅτι οὐκ ἀΐδιος οὐδὲ ἀγένητος, ἀλλὰ τῶν ἐν χρόνῳ γενομένων ἐστί.

3. Præterea autem illud, *Erat*, de terra et de homine dictum, non simpliciter exsistentiam significat; sed de homine dictum, indicat ipsum ex tali esse loco; de terra autem, illam tali esse modo. Neque enim simpliciter dixit, Terra erat, et postea tacuit; sed qualis post creationem esset

Χωρὶς δὲ τούτων τὸ, Ἦν, ἐπὶ μὲν τῆς γῆς [h] καὶ τοῦ ἀνθρώπου, οὐ τοῦ εἶναι ἁπλῶς ἐστι σημαντικόν· ἀλλ' ἐπὶ μὲν τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ ἀπὸ τοῦδε τοῦ χωρίου εἶ-
E ναι· ἐπὶ δὲ τῆς γῆς, τοῦ πῶς εἶναι. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ἡ δὲ γῆ ἦν, ἁπλῶς, καὶ ἐσίγησεν· ἀλλὰ πῶς ἦν καὶ μετὰ τὸ γενέσθαι ἐδίδαξεν, οἷον, ὅτι Ἀόρατος καὶ ἀκατα-

b Morel. post ἀΐδιον addit ὁμοίως, sed deest in Savil. et Mss. plurimis.

c Morel. τῇ φύσει τῇ γεννητῇ. Savil. τῶν τῇ φύσει τοῖς γεννητοῖς προσηκόντων.

d Suspicatur Savilius legendum hic esse περὶ ἑαυτῶν.

e Morel. περιττὰ μὴ φλυαρεῖς (l. φλυάρει) ἀνόητόν τινα ἀνελίττων λῆρον. Savil. et alii, ut supra.

f ἐγνωσμένων, alii ἐγκειμένων.

g Morel. ὥσπερ οὐδέ. Savil. ὥσπερ οὖν. Utraque lectio quadrat. Paulo post Savil. et Boisius legendum suspicantur ἔτι καὶ προϊών. Sed locus bene habet.

* [αὐτῆς Savil. et Cod. 706.]

h Aliqui καὶ τοῦ οὐρανοῦ.

σκεύαστος, ἔτι τοῖς ὕδασι κρυπτομένη καὶ φυρομένη. Καὶ ἐπὶ τοῦ Ἐλκανᾶ οὐκ εἶπεν, ὅτι ἦν ἄνθρωπος, μόνον, ἀλλὰ προσέθηκε καὶ [i] πόθεν ἦν δηλῶν, τὸ Ἐξ 20
Ἀρμαθαὶμ Σιφᾶ. Ἐπὶ δὲ τοῦ Λόγου οὐχ οὕτω. Καὶ A
αἰσχύνομαι μὲν ταῦτα τούτοις ἀντεξετάζων. Εἰ γὰρ τοῖς ἐπ' ἀνθρώπων αὐτὸ ποιοῦσιν ἐπιτιμῶμεν, ὅταν πολὺ τὸ μέσον τῆς ἀρετῆς τῶν ἐξεταζομένων ᾖ, καίτοι γε τῆς οὐσίας μιᾶς οὔσης· ὅταν καὶ τῆς φύσεως καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων οὕτως ἄπειρον ᾖ τὸ μέσον, πῶς οὐκ ἐσχάτης μανίας τὸ τὰ τοιαῦτα κινεῖν; Ἀλλ' ἵλεως ἡμῖν αὐτὸς ὁ βλασφημούμενος παρ' ἐκείνων εἴη. Τὴν γὰρ τῶν τοιούτων λόγων ἀνάγκην οὐχ ἡμεῖς ἐφευρήκαμεν, ἀλλ' οἱ τῇ ἑαυτῶν πολεμοῦντες σωτηρίᾳ ἡμῖν παρέσχον. Τί οὖν φημι; Ὅτι τοῦτο τὸ, Ἦν, ἐπὶ τοῦ Λόγου, τοῦ εἶναι ἀϊδίως μόνον ἐστὶ δηλωτικόν· Ἐν
ἀρχῇ γὰρ ἦν, φησὶν, ὁ Λόγος· τὸ δεύτερον δὲ ἦν, τοῦ B
πρός τινα εἶναι. Ἐπειδὴ γὰρ μάλιστα τοῦ Θεοῦ τοῦτό ἐστιν ἴδιον, τὸ ἀΐδιον καὶ ἄναρχον, τοῦτο πρῶτον τέθεικεν. Εἶτα, ἵνα μή τις ἀκούων τὸ, Ἦν ἐν ἀρχῇ, καὶ ἀγέννητον αὐτὸν εἴπῃ, εὐθέως αὐτὸ παρεμυθήσατο, πρὸ τοῦ εἰπεῖν τί ἦν, εἰπὼν ὅτι Πρὸς τὸν Θεὸν ἦν. Καὶ ἵνα μὴ Λόγον [a] αὐτὸν ἁπλῶς νομίσῃ τις εἶναι προφορικὸν ἢ ἐνδιάθετον, τῇ τοῦ ἄρθρου προσθήκῃ, καθάπερ ἔφθην εἰπὼν, καὶ διὰ τῆς δευτέρας ταύτης τοῦτο ἀνεῖλε ῥήσεως. Οὐ γὰρ εἶπεν, ἐν Θεῷ ἦν, ἀλλὰ, Πρὸς τὸν Θεὸν ἦν, τὴν καθ' ὑπόστασιν αὐτοῦ ἀϊδιότητα ἐμφαίνων ἡμῖν. Εἶτα καὶ σαφέστερον αὐτὸ προϊὼν ἀπεκάλυψεν, ἐπαγαγὼν,
ὅτι ὁ Λόγος οὗτος καὶ Θεὸς ἦν. Ἀλλὰ πεποιημένος, C
φησί. Τί οὖν ἐκώλυε τοῦτο εἰπεῖν, ὅτι ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν Λόγον; Περὶ γοῦν τῆς γῆς διαλεγόμενος ὁ Μωϋσῆς, οὐκ εἶπεν, ἐν ἀρχῇ ἦν ἡ γῆ, ἀλλ' ὅτι Ἐποίησεν αὐτὴν, καὶ τότε ἦν. Τί τοίνυν ἐκώλυε καὶ τὸν Ἰωάννην οὕτως εἰπεῖν, ὅτι ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν Λόγον; Εἰ γὰρ περὶ τῆς γῆς τοῦτο ἔδεισεν ὁ Μωϋσῆς, μή τις αὐτὴν ἀγένητον εἴπῃ· πολλῷ μᾶλλον περὶ τοῦ Υἱοῦ φοβηθῆναι ἐχρῆν τὸν Ἰωάννην, εἴ γε κτιστὸς ἦν. Ὁ μὲν γὰρ κόσμος, ὁρατὸς ὢν, αὐτόθεν κηρύτ-
τει τὸν ποιητήν (Οἱ οὐρανοὶ γὰρ, φησὶ, διηγοῦνται D
δόξαν τοῦ Θεοῦ)· ὁ δὲ Υἱὸς ἀόρατός ἐστι, καὶ τὴν κτίσιν σφόδρα καὶ ἀπείρως [d] ὑπεραναβέβηκεν. Εἰ τοίνυν ἔνθα μηδὲ λόγου καὶ διδασκαλίας ἡμῖν ἔδει πρὸς τὸ μαθεῖν, ὅτι γενητὸς ὁ κόσμος ἐστὶν, ὅμως σαφῶς αὐτὸ καὶ πρὸ τῶν ἄλλων τίθησιν ὁ προφήτης· πολλῷ μᾶλλον περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦτο τὸν Ἰωάννην ἐχρῆν εἰπεῖν, εἴ γε κτισθεὶς ἦν. Ναὶ, φησίν· ἀλλ' ὁ Πέτρος

addidit, nempe, *Invisibilis erat et incomposita*, adhuc aquis operta et admixta. Et de Elcana non dixit solum quod esset homo, sed adjecit unde esset, *De Armathaim Sipha*. De Verbo autem non sic. Et me pudet profecto hæc simul indagare. Si enim reprehendimus eos qui circa homines hoc agunt, quando multum est inter eos qui comparantur virtutis discrimen, licet illi ex una eademque substantia sint: quando et circa naturam et circa alia infinitum est interstitium, quomodo non extremæ dementiæ fuerit has quæstiones movere? Sed nobis ille propitius sit, quem ipsi blasphemiis impetunt. Hujusmodi namque dictorum adhibendorum necessitatem non nos induximus, sed illi nobis obtulere, qui salutem impugnant suam. Quid ergo dico? Illud, *Erat*, de Verbo dictum, significare ipsum æternum esse: nam ait, *In principio erat Verbum;* consequens autem erat, ut apud aliquem esset. *Æternitas Filii probatur.* Cum enim maxime illud Dei sit proprium, ut sit æternus et sine principio, hoc primo posuit. Deinde, ne quis audiens illud, *In principio erat*, etiam ingenitum diceret, statim ipsi occurrit, antequam diceret quid erat, dicendo, *Erat apud Deum*. Et ne quis ipsum Verbum prolatitium aut internum esse putaret, per articulum præmissum, et per secundam additionem, hanc amovet suspicionem. Non enim dixit, In Deo erat, sed, *Apud Deum*, ejus nobis secundum hypostasin æternitatem declarans. Deinde illud clarius significavit adjiciens, Verbum istud fuisse Deum. Sed, inquies, factum. Quid ergo obfuit quin diceret, In principio fecit Deus Verbum? Nam cum de terra loqueretur Moyses, non dixit, In principio erat terra, sed, *Fecit* eam, et tunc fuit. *Gen. 1. 1.* Quid igitur prohibuit quominus Joannes ita diceret, In principio fecit Deus Verbum? Si enim ita dixit Moyses timens ne quis terram non factam diceret; multo magis de Filio metuere oportebat Joannem, si creatus fuisset. Mundus enim cum sit visibilis, hoc ipso Conditorem prædicat (nam *Cæli*, inquit, *enarrant gloriam Dei*): Filius *Psal. 18. 1.* autem invisibilis est, et creaturam infinito medio excedit. Si itaque ubi neque verbo neque doctrina opus erat, ut disceremus mundum esse factum, tamen clare illud et ante omnia ponit propheta;

[i] Savil. *πόθεν ἦν, ἐξ Ἀρμαθὲμ Σιφᾶ.*

[a] Aliqui *αὐτὸν ἀληθῶς νομίσῃ*. Ibidem *προφορικὸν ἢ ἐνδιάθετον*. *Προφορικὸν* Verbum dixit Theophilus Antiochenus, p. 104; *ἐνδιάθετον Λόγον* memorat Irenæus l. 2, c. 12; et subinde hæ voces ab hæreticis maxime frequentatæ, ideoque proscriptæ sunt. Erant qui dicerent Patrem ante mundi creationem habuisse Verbum *ἐνδιάθετον*, *internum*: et quando mundum creavit, protulisse Verbum suum, et tunc fuisse *προφορικὸν*, *prolatitium*. *Λόγον προφορικὸν καὶ ἐνδιάθετον*, prout in hominibus est, memorat Plutarchus, libro, quod Philosophus debeat maxime principes alloqui.

[b] Quidam *ἀναβέβηκεν*.

multo magis id de Filio Joannem dicere oportebat, si creatus fuisset. Etiam, dices : sed Petrus id clare dixit et perspicue. Ubinam et quando? Cum
Act. 2.36. Judæos alloquens diceret : *Ipsum Dominum et Christum Deus fecit*. Cur ergo id quod sequitur non adjecisti, *Hunc Jesum quem vos crucifixistis?* An ignoras ex dictis alia ad immortalem naturam, alia ad incarnationem pertinere? Si autem non ita se res habet, sed omnia de deitate accipias, Deum passibilem induces : si vero non passibilis, non factus utique est. Nam si ex divina et ineffabili natura sanguis effluxerit, et si vice carnis ipsa in cruce clavis transfixa et dissecta sit, ratione nixum est sophisma tuum. Quod si ne diabolus quidem ita blasphemaverit, cur inexpiabilem ignorantiam simulas, quali ne dæmones quidem umquam usi sunt? Præterea hæc, Dominus et Christus, non sunt substantiæ, sed dignitatis; alterum enim est potentiæ, alterum unctionis. Quid ergo dixeris de Filio Dei? Nam si creatus sit, ut vos dicitis, nullum hoc haberet locum. Non enim prius factus est, et tunc Deus ipsum ordinavit; neque abjectum habet principium, sed ex natura atque substantia. Interrogatus enim num
Joan. 18. 37. rex esset, *Ego in hoc natus sum*, inquit. Petrus autem quasi de quodam qui ordinatus sit loquitur : nam de œconomia, sive de humanitate ipsi sermo est.

τοῦτο εἶπε σαφῶς καὶ διαῤῥήδην. Ποῦ καὶ πότε; Ὅτε Ἰουδαίοις διαλεγόμενος ἔλεγεν, Ὅτι Κύριον αὐτὸν καὶ
E Χριστὸν ὁ Θεὸς ἐποίησε. Τί οὖν καὶ τὸ ἑξῆς οὐ προσέθηκας, ὅτι Τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε; Ἢ ἀγνοεῖς ὅτι τῶν λεγομένων τὰ μὲν τῆς ἀκηράτου φύσεως, τὰ δὲ τῆς οἰκονομίας ἐστίν; Εἰ δὲ μή ἐστιν,
21 ἀλλὰ πάντα ἁπλῶς ἐπὶ τῆς θεότητος ἐκδέξῃ, καὶ πα-
A θητὸν [a] εἰσάξεις τὸ Θεῖον· εἰ δὲ μὴ παθητὸν, οὐδὲ ποιητόν. Εἰ μὲν γὰρ ἐκ τῆς θείας αὐτῆς καὶ ἀῤῥήτου φύσεως τὸ αἷμα ἔῤῥευσε, καὶ ἀντὶ τῆς σαρκὸς αὐτὴ τοῖς κατὰ τὸν σταυρὸν ἥλοις διῃρεῖτο καὶ ἐτέμνετο, λόγον ἂν εἶχέ σου κατὰ τοῦτο τὸ σόφισμα. Εἰ δὲ τοῦτο οὐδ' ἂν αὐτὸς ὁ διάβολος βλασφημήσειε, τίνος ἕνεκεν αὐτὸς ἀγνοεῖν προσποιῇ ἀσύγγνωστον οὕτως ἄγνοιαν, καὶ ἣν οὐδ' ἂν οἱ δαίμονες [b] ὑπεκρίναντο; Ἄλλως τε τὸ Κύριος καὶ τὸ Χριστὸς, οὐκ ἔστιν οὐσίας, ἀλλ' ἀξιώματος. Τὸ μὲν γὰρ τῆς ἐξουσίας ἐστὶ, τὸ δὲ τοῦ χρισθῆναι. Τί οὖν ἂν εἴποις περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ; Εἰ γὰρ
B καὶ κτιστὸς ἦν καθ' ὑμᾶς, τοῦτο οὐκ ἂν ἔχοι χώραν· οὐ γὰρ δὴ πρότερον ἐγένετο, καὶ τότε αὐτὸν ἐχειροτόνησεν ὁ Θεός· οὐδὲ ἀπόβλητον ἔχει τὴν ἀρχὴν, ἀλλὰ φύσει [c] καὶ οὐσιωμένην. Ἐρωτηθεὶς γὰρ εἰ βασιλεὺς εἴη, Ἐγὼ εἰς τοῦτο γεγέννημαι, φησίν. Ὁ δὲ Πέτρος, ὡς περὶ τινὸς χειροτονηθέντος, οὕτω διαλέγεται. Περὶ γὰρ τῆς οἰκονομίας ὁ λόγος αὐτῷ [d] πάσης.

4. Ecquid miraris, si Petrus id dicat? Nam Paulus Athenienses alloquens, virum ipsum tan-
Act. 17 31. tum appellat dicens : *In viro in quo statuit fidem præbens omnibus, suscitans eum a mortuis :* nihilque de forma Dei loquitur, neque Deo æqualem dicit, neque quod sit splendor gloriæ ejus; idque merito. Nondum enim tempus hæc dicendi venerat; sed satis adhuc erat, ut ipsum hominem esse et resurrexisse admitterent. Sic et ipse Christus fecit; a quo edoctus Paulus, ita res dispensabat. Non enim statim nobis deitatem suam revelavit, sed prius propheta et Christus simplex homo putabatur; deinde et verbis et operibus id quod vere erat ostendit. Ideo Petrus in principio hoc utitur modo : nam hanc priorem ad Judæos concionem habuit. Quia enim de divinitate ejus

Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ τοῦτο ὁ Πέτρος φησίν; Ἀθηναίοις γὰρ διαλεγόμενος ὁ Παῦλος, ἄνδρα αὐτὸν καλεῖ μόνον, οὕτω λέγων· Ἐν ἀνδρὶ ᾧ ὥρισε πίστιν παρασχὼν πᾶσιν, ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν· καὶ οὐδὲν περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ λέγει μορφῆς, οὐδὲ ὅτι ἴσος αὐτῷ,
C οὐδὲ ὅτι ἀπαύγασμα τῆς δόξης αὐτοῦ· εἰκότως. Οὔπω γὰρ τούτων καιρὸς τῶν ῥημάτων ἦν, ἀλλ' ἀγαπητὸν ἦν αὐτοὺς παραδέξασθαι τέως ὅτι ἄνθρωπός ἐστι, καὶ ὅτι ἀνέστη. Οὕτω καὶ αὐτὸς ἐποίησε Χριστός· παρ' οὗ καὶ Παῦλος μαθὼν, οὕτω τὰ πράγματα [e] ᾠκονόμει. Οὐ γὰρ εὐθέως ἡμῖν ἑαυτοῦ τὴν θεότητα ἐξεκάλυψεν, ἀλλὰ πρῶτον μὲν ἐνομίζετο εἶναι προφήτης καὶ Χριστὸς ἁπλῶς ἄνθρωπος· ὕστερον δὲ ἐφάνη διὰ τῶν ἔργων καὶ τῶν ῥημάτων τοῦτο ὅπερ ἦν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Πέτρος ἐν ἀρχῇ τούτῳ κέχρηται τῷ τρόπῳ· καὶ γὰρ ταύτην [f] πρώτην πρὸς Ἰουδαίους ἐδημηγόρει δημηγο-

[a] Alii εἰσάγεις.

[b] Savil. ὑπεκρίναντο; ἄλλως τε τὸ Κύριος καὶ τὸ Χριστὸς, οὐκ ἔστιν οὐσίας, ἀλλ' ἀξιώματος. Morel. vero ὑπεκρίναντο; ὅτι τὸ Κύριος καὶ τὸ Χριστὸς, οὐκ ἔστιν οὐσίας· τὸ γὰρ Κύριος καὶ Χριστὸς δηλωτικὸν οὐκ ἔστιν οὐσίας, minus recte.

[c] καί ante οὐσιωμένην deest in Savil.

[d] πάσης. Savil. legendum putat πᾶς, et melius certe quadraret ad seriem. Sed omnes Editi et Mss. πάσης habent.

[e] Quidam οἰκονομεῖ. [Mox pro Χριστός recte Savil. et Cod. 706 χρηστός.]

[f] πρώτην deest in quibusdam Mss. [Mox Savil. et Cod. 706 καὶ ἐπειδὴ οὐδέν.]

ρίαν. Ἐπειδὴ γὰρ οὐδὲν περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ τέως σαφὲς μαθεῖν ἴσχυον, διὰ τοῦτο τοῖς περὶ τῆς οἰκονομίας ἐνδιατρίβει λόγοις, ἵνα τούτοις ἡ ἀκοὴ γυμνασθεῖσα, τῇ λοιπῇ προοδοποιήσῃ διδασκαλίᾳ. Καὶ εἰ βούλοιτό τις τὴν δημηγορίαν πᾶσαν ἄνωθεν διελθεῖν, εὑρήσει τοῦτο ὃ λέγω σφόδρα διαλάμπον. Καὶ γὰρ ἄνδρα αὐτὸν καλεῖ καὶ αὐτὸς, καὶ τοῖς τοῦ πάθους, καὶ τῆς ἀναστάσεως, καὶ τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως ἐνδιατρίβει λόγοις. Καὶ Παῦλος δὲ, ὅταν λέγῃ, Τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος Δαυὶδ κατὰ σάρκα, οὐδὲν ἕτερον ἡμᾶς παιδεύει, ἀλλ' ὅτι τὸ, Ἐποίησεν, ἐπὶ τῆς οἰκονομίας παρείληπται, ὃ καὶ ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν. Ἀλλ' ὁ τῆς βροντῆς υἱὸς περὶ τῆς ἀῤῥήτου καὶ προαιωνίου ἡμῖν ὑπάρξεως διαλέγεται νῦν. Διὰ τοῦτο τὸ, Ἐποίησεν, ἀφεὶς, τὸ, Ἦν, ἔθηκεν. Ἐχρῆν δὲ εἰ κτιστὸς ἦν, τοῦτο μάλιστα διορίσασθαι. Εἰ γὰρ ὁ Παῦλος ἔδεισε μή τις ὑποπτεύσῃ τῶν ἀνοήτων, ὅτι τοῦ Πατρὸς ἔσται μείζων, καὶ ὑποτεταγμένον ἕξει τὸν γεννήσαντα· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ Κορινθίοις ἐπιστέλλων ἔλεγεν· Ὅταν δὲ εἴπῃ, ὅτι ὑποτέτακται, δῆλον ὅτι ἐκτὸς τοῦ ὑποτάξαντος αὐτῷ τὰ πάντα· καίτοι τίς ἂν ὑπονοήσειεν, ὅτι ὁ Πατὴρ ὑποταγήσεταί ποτε τῷ Υἱῷ καὶ μετὰ τῶν πάντων; ἀλλ' ὅμως εἰ καὶ τὰς ἀλόγους ταύτας ὑπονοίας δέδοικε, καί φησιν, Ἐκτὸς τοῦ ὑποτάξαντος αὐτῷ τὰ πάντα· πολλῷ μᾶλλον τὸν Ἰωάννην, εἰ κτιστὸς ἦν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, φοβηθῆναι ἔδει, μή τις αὐτὸν ἄκτιστον νομίσῃ, καὶ τοῦτο πρὸ πάντων διδάξαι. Νῦν δὲ, ἐπειδὴ γεννητὸς ἦν, εἰκότως οὔτε αὐτὸς, οὔτε ἄλλος οὐδεὶς, οὐκ ἀπόστολος, οὐ προφήτης, κτιστὸν αὐτὸν ἔφησαν εἶναι. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Μονογενὴς οὐκ ἂν αὐτὸ [a]παρῆκεν, εἰ τοῦτο ἦν. Ὁ γὰρ τὰ οὕτω ταπεινὰ φθεγγόμενος διὰ συγκατάβασιν, πολλῷ μᾶλλον τοῦτο οὐκ ἂν [b]ἐσιώπησεν. Οἶμαι γὰρ οὐκ ἀπεικὸς, μᾶλλον ἔχοντα τὸ ὑψηλὸν σιγῆσαι, ἢ μὴ ἔχοντα παραλιπεῖν τοῦτο αὐτὸν, καὶ μὴ διδάξαι ὅτι οὐκ ἔχει. Ἐκεῖ μὲν γὰρ εὔλογος πρόφασις τῆς σιγῆς ἦν, τὸ βούλεσθαι διδάσκειν τοὺς ἀνθρώπους ταπεινοφρονεῖν, καὶ διὰ τοῦτο σιγᾷν τὰ μεγάλα τῶν προσόντων αὐτῷ· ἐνταῦθα δὲ οὐδεμίαν ἔχοις εἰπεῖν δικαίαν πρόφασιν τῆς σιωπῆς. Τίνος γὰρ ἕνεκεν ἐσίγα, εἰ κτιστὸς ἦν, τὸ γεγενῆσθαι, ὁ καὶ τῶν προσόντων πολλὰ παραιτούμενος; Ὥστε ὁ διὰ τὴν τῆς ταπεινοφροσύνης διδασκαλίαν καὶ τὰ μὴ προσόντα αὐτῷ πολλάκις εἰπὼν ταπεινὰ, πολλῷ μᾶλλον, εἰ κτιστὸς ἦν, τοῦτο οὐκ ἂν παρέλιπεν. Ἢ οὐχ ὁρᾷς, αὐτὸν, ἵνα μηδεὶς αὐτὸν ἀγέννητον ὑπολάβῃ, πάντα ὑπὲρ τούτου καὶ ποιοῦντα καὶ λέγοντα, καὶ ἀνάξια αὐτοῦ φθεγγόμενον [c]τῆς ἀξίας καὶ τῆς οὐσίας, καὶ εἰς προφήτου ταπεινότητα καταβαίνοντα; Τὸ γὰρ, Καθὼς ἀκούω κρίνω· καὶ τὸ, Ἐκεῖνός μοι εἶπε τί εἴπω καὶ

[a] παρῆκεν. Nonnulli habent παρέθηκεν. [Paulo ante Savil. ἔρησεν.]

nihil hactenus ediscere potuerant, ideo de Christi humana natura verba facit, ut his exercitatus auditus, ad reliquam percipiendam doctrinam aptaretur. Quod si quis voluerit totam concionem altius repetere, id quod dico conspicuum esse inveniet. Nam et virum illum vocat, deque passione, resurrectione, et generatione secundum carnem pluribus agit. Paulus vero cum dicit, *Qui factus est ex semine David secundum carnem*, nihil aliud nos docet, quam quod illud, *Fecit*, de œconomia dictum sit; id quod etiam nos confitemur. Verum filius tonitrui de ineffabili et ante sæcula exsistentia nunc nos alloquitur. Ideo illo, *Fecit*, relicto, *Erat*, dixit. Oportebat enim, si creatum fuisset, id maxime definire. Si enim Paulus timuit ne quis ex insipientibus suspicaretur Filium Patre majorem fore, et Genitorem sibi subjectum habiturum esse : nam ideo Corinthiis scribens dicebat : *Cum autem dicit, Subjecta sunt, sine dubio præter eum qui subjecit ei omnia;* atqui quis suspicaretur Patrem cum omnibus subjectum fore Filio? et tamen si has absurdas suspiciones timuit et dicit, *Præter eum qui subjecit ei omnia;* multo magis Joannem, si Filius Dei creatus fuisset, timere oportebat, ne quis ipsum increatum putaret, illudque præ omnibus docere. Cum autem genitus sit, jure neque ipse, neque alius quispiam, vel apostolus vel propheta creatum ipsum fuisse dicit. Imo neque ipse Unigenitus id prætermisisset, si creatus vere fuisset. Qui enim tam humilia sese demittendo loquitur, multo minus id tacuisset. Nam verisimilius puto ipsum quam haberet præstantiam potius tacuisse, quam si non haberet id prætermisisse, nec significasse id se non habere. Illic consentanea tacendi causa erat, quod vellet docere homines humilitatem, ideoque præstantiam suam obtegeret; hic autem ne minimam quidem probabilem tacendi causam dicere possis. Cur enim si creatus erat, se factum esse tacuisset, qui multa sibi congruentia prætermittebat? Itaque is qui ad docendum humilitatem abjecta, sibi non competentia, sæpe dixit, multo magis, si creatus fuisset, id non prætermissurus erat. Nonne vides ipsum, ne quis ingenitum suspicaretur nihil non agentem et dicentem, imo indigna loquentem sua dignitate et substantia, atque in prophetæ humilitatem sese demittentem? Illud enim, *Sicut audio judico* : et illud, *Ille mihi dixit quid dicam et quid loquar*, et similia,

Rom. 1. 3.
1. Cor. 15. 26. 27.
Christus cur humilia aliquando verba proferat.
Joan. 5. 30. et 12. 49.

[b] Alii ἐσιώπησεν· εἰκὸς γὰρ ἦν μᾶλλον, sic bene multi.
[c] Hæc, τῆς ἀξίας καί, desunt in quibusdam.

prophetarum tantum verba sunt. Si ergo ut hanc
tolleret suspicionem, tam humilia proferre verba
non dedignatus est: multo magis, si creatus esset,
ne quis increatum illum suspicaretur, multa simi-
lia dixisset; verbi causa, Nolite putare me geni-
tum esse a Patre; nam factus, non genitus sum,
neque ex eadem ex qua ille substantia. Nunc au-
tem omnino contra facit; nam ea loquitur, quæ vel
invitos cogant ad contrariam amplectendam sen-
Joan. 14. 10. tentiam; ut nempe: *Ego in Patre et Pater in*
Ibid. 9. *me*; et, *Tanto tempore vobiscum sum, et non*
cognovisti me, Philippe? Qui videt me, videt
Ibid. 5. 23. *et Patrem*; et, *Ut omnes honorent Filium,*
Ibid. 5. 21. *sicut honorant Patrem. Sicut Pater suscitat*
mortuos, et vivificat: sic et Filius, quos vult,
Ibid. 5. 17. *vivificat. Pater meus usque modo operatur, et*
Ibid. 10. 15. et 30. *ego operor. Sicut novit me Pater, et ego nosco*
Patrem. Ego et Pater unum sumus. Et ubique
Sicut et *Ita* ponit, dicitque se et Patrem unum
esse, nullamque esse differentiam declarat. Aucto-
ritatem vero et per hæc et per alia plura demon-
Marc. 4. 39. strat; ut cum dicit, *Tace, obmutesce; Volo,*
Matth. 8. 3. *mundare; Tibi dico: Surde et mute dæmon,*
Marc. 9. 25. *exi ab eo*: illudque, *Audistis quia dictum est*
Matth. 5. 21. 22. *antiquis, Non occides: ego autem dico vobis,*
Qui irascitur fratri suo frustra, reus erit. Si-
miliaque statuit, et miracula edit, quæ possint
ejus potentiam demonstrare: imo vel minima qui-
dem illorum pars eos, qui non omni prorsus sensu
carent, adducere et persuadere possit.

5. Verum ea est inanis gloriæ vis, ut vel in re-
bus manifestissimis possit eorum qui illa capti
sunt mentem excæcare, atque illis suadere, ut
etiam adversus ea quæ in confesso sunt conten-
dant; aliosque, quibus nota veritas est, ad si-
mulandum et contra nitendum incitet: quod
etiam Judæis accidit. Non enim per ignoran-
tiam Filium Dei negabant, sed ut apud vulgus ho-
Joan. 12. 42. norem sibi conciliarent. Nam *Credebant in eum,*
inquit, sed timebant ne extra synagogam fie-
rent, in aliorumque gratiam salutem suam pro-
debant. Non potest enim, non potest utique is qui

τί λαλήσω, καὶ ὅσα τοιαῦτα, προφητῶν μόνον ἐστίν.
Εἰ τοίνυν ταύτην θέλων τὴν ὑποψίαν ἀνελεῖν, οὕτω
ταπεινὰ φθέγξασθαι οὐκ ἀπηξίωσε ῥήματα· πολλῷ
D μᾶλλον ἂν, εἰ κτιστὸς ἦν, ἵνα μὴ ἄκτιστόν τις αὐτὸν
ὑποπτεύσῃ, πολλὰ τοιαῦτα ἂν εἶπεν· οἷον, μὴ νομίζετέ
με γεγεννῆσθαι παρὰ τοῦ Πατρός· πεποίημαι ἐγὼ, οὐ
γεγέννημαι, οὐδὲ εἰμὶ τῆς οὐσίας ἐκείνου. Νῦν δὲ πᾶν
τοὐναντίον ποιεῖ· ἐκεῖνα γὰρ φθέγγεται τὰ ῥήματα,
ἃ καὶ τοὺς μὴ βουλομένους ἀναγκάζει καὶ ἄκοντας τὴν
ἐναντίαν δέξασθαι ὑπόνοιαν, οἷον, ὅτι Ἐγὼ ἐν τῷ Πα-
τρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί· καὶ, Τοσοῦτον χρόνον μεθ'
ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἔγνωκάς με, Φίλιππε; Ὁ ἑωρα-
κὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα· καὶ, Ἵνα πάντες τι-
μῶσι τὸν Υἱὸν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα. Ὥσπερ ὁ
Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω
E καὶ ὁ Υἱὸς, οὓς θέλει, ζωοποιεῖ. Ὁ Πατήρ μου
ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι. Καθὼς γι-
νώσκει με ὁ Πατὴρ, κἀγὼ γινώσκω τὸν Πατέρα.
Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἕν ἐσμεν. Καὶ πανταχοῦ τὸ ὥσπερ
καὶ τὸ οὕτω τιθεὶς, καὶ τὸ ἓν εἶναι πρὸς τὸν Πατέρα,
τὴν πρὸς αὐτὸν ἀπαραλλαξίαν [d] δηλοῖ· τὴν δὲ αὐθεν-
τίαν, καὶ διὰ τούτων μὲν, καὶ δι' ἑτέρων δὲ πλειόνων
ἐνδείκνυται· οἷον ὅταν λέγῃ· Σιώπα, πεφίμωσο·
Θέλω, καθαρίσθητι· Σοὶ λέγω, τὸ δαιμόνιον τὸ κωφὸν
καὶ ἄλαλον, ἔξελθε ἀπ' αὐτοῦ. Καὶ τὸ, Ἠκούσατε ὅτι
23 A ἐῤῥέθη τοῖς ἀρχαίοις, οὐ φονεύσεις· ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν,
ὅτι ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῆ, ἔνοχος ἔσται.
Καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα νομοθετεῖ καὶ θαυματουργεῖ,
ἱκανὰ δεῖξαι αὐτοῦ τὴν ἐξουσίαν· μᾶλλον δὲ τὸ πολ-
λοστὸν αὐτῶν μέρος ἱκανὸν τοὺς μὴ λίαν ἀναισθητοῦν-
τας [a] προσαγαγέσθαι καὶ πεῖσαι.

Ἀλλὰ γὰρ δεινὸν ἡ κενοδοξία καὶ πρὸς τὰ λίαν
φανερὰ ἀποτυφλῶσαι τὴν διάνοιαν τῶν ὑπ' αὐτῆς
ἁλισκομένων, καὶ τοῖς ὡμολογημένοις πεῖσαι φιλονει-
κεῖν· ἑτέρους δὲ καὶ σφόδρα εἰδότας τἀληθὲς καὶ πε-
πεισμένους, εἰς ὑπόκρισιν καὶ ἀντίστασιν ἀλείφει.
B Ταῦτα καὶ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων ἐγίνετο. Οὐ γὰρ δι'
ἄγνοιαν ἠρνοῦντο τὸν τοῦ Θεοῦ Υἱὸν, ἀλλ' ἵνα τῆς
παρὰ τῶν πολλῶν τύχωσι τιμῆς. Καὶ γὰρ Ἐπίστευον
εἰς αὐτὸν, φησὶν, ἀλλ' ἐφοβοῦντο ἵνα μὴ ἀποσυνάγω-
γοι γένωνται, * καὶ τὴν αὐτῶν προέτειναν σωτηρίαν
ἑτέροις. Οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστι τὸν οὕτω σφοδρῶς
τῇ παρούσῃ δουλεύοντα δόξῃ, τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ

[d] Morel. διὰ τούτων δηλοῖ. In Savil. διὰ τούτων deest.

[a] Alii προσάγεσθαι. Mox ἡ κενοδοξία, quidam ἡ φιλαρχία, unus [et Cod. 706] ἡ φιλαργυρία.

* καὶ τὴν αὐτῶν προέτειναν σωτηρίαν ἑτέροις. Savil. *Puto locum esse corruptum; neque enim ex his verbis commodum sensum elicio. Boisius longiuscule a verbis recedens,* καὶ οὕτως τὴν αὐτῶν προΐεντο σωτηρίαν ἑτέροις δουλεύοντες. *Forte* προΐεσαν. Ego vero existimo locum ut in omnibus exemplaribus legitur optime habere. Postquam enim dixit multos ex Judæis, qui credebant in Christum, non confessos ipsum esse, ne extra synagogam ejicerentur, addit καὶ τὴν αὐτῶν προέτειναν σωτηρίαν ἑτέροις: id est ad litteram, *et salutem suam aliis protenderunt*, sive propinarunt; id est, ut nemo non videt, *et in aliorum gratiam salutem suam prodiderunt.*

τυχεῖν. Διὸ καὶ ἐπετίμησεν αὐτοῖς, εἰπών· Πῶς δύνασθε πιστεύειν, δόξαν παρὰ ἀνθρώπων λαμβάνοντες, καὶ τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ μὴ ζητοῦντες; Μέθη γάρ τίς ἐστι [b] βαθεῖα· διὸ καὶ δυσανάγωγον τὸν χειρωθέντα ποιεῖ τοῦτο τὸ πάθος. Αὕτη τῶν ἁλόντων τὴν ψυχὴν ἀποσχίσασα τῶν οὐρανῶν, τῇ γῇ προσηλοῖ, καὶ πρὸς τὸ φῶς ἀναβλέψαι τὸ ἀληθινὸν οὐκ ἀφίησιν, ἀλλ' ἐν C τῷ βορβόρῳ διαπαντὸς καλινδεῖσθαι πείθει, κατασκευάζουσα δεσπότας αὐτοῖς οὕτω δυνατοὺς, ὡς χωρὶς ἐπιταγμάτων αὐτῶν κρατεῖν. Ὁ γὰρ τοῦτο νοσῶν τὸ νόσημα, καὶ μηδενὸς κελεύοντος, αὐτομάτως ποιεῖ πάντα, ὅσαπερ ἂν οἴηται τέρπειν αὐτοῦ τοὺς κυρίους. Καὶ γὰρ ἱμάτια καλὰ περιτίθεται δι' ἐκείνους, καὶ καλλωπίζει τὴν ὄψιν, οὐχ ἑαυτῷ τοῦτο, ἀλλ' ἑτέροις ἐπιτηδεύων, καὶ ἀκολούθους περιάγει κατὰ τὴν ἀγορὰν, ἵνα θαυμάζηται παρ' ἑτέρων· καὶ πάντα ἃ ποιεῖ τῆς τῶν ἄλλων ἕνεκεν ἀρεσκείας ὑπομένει μόνης. Ἆρα γένοιτ' ἄν τι τούτου χαλεπώτερον πάθος; [c] Ἵνα ἕτεροι θαυμάσωσιν αὐτὸν, καταχρημνίζεται συνεχῶς. D Ἱκανὰ μὲν οὖν καὶ τὰ εἰρημένα παρὰ τοῦ Χριστοῦ, δεῖξαι πᾶσαν αὐτοῦ τὴν τυραννίδα· [d] πλὴν καὶ ἐντεῦθεν ἔστιν αὐτὴν συνιδεῖν. Εἰ γὰρ ἐθελήσεις ἐρωτῆσαί τινα τῶν πολιτευομένων καὶ τὰ πολυτελῆ δαπανώντων δαπανήματα, τίνος ἕνεκεν τοσοῦτον κενοῦσι χρυσίον, καὶ τί βούλεται αὐτοῖς ἡ τοσαύτη δαπάνη, οὐδὲν ἕτερον ἀκούσῃ παρ' αὐτῶν, ἀλλ' ἢ τοῦ δήμου τὴν ἀρέσκειαν. Εἰ δὲ πάλιν ἔροιο τί δήποτε ὁ δῆμός ἐστιν, ἐροῦσι, πρᾶγμα θορύβου γέμον καὶ ταραχῶδες, καὶ ἐξ ἀνοίας τὸ πλέον συγκείμενον, ἁπλῶς φερόμενον, κατὰ τὰ τῆς θαλάττης κύματα, πολλάκις καὶ ἐκ ποι- E κίλου καὶ μαχομένης συνιστάμενον γνώμης. Ὅταν οὖν τις τοιοῦτον ἔχῃ δεσπότην, τίνος ἐλεεινότερος οὐκ 24 ἂν εἴη; Ἀλλὰ τὸ μὲν ἀνθρώπους βιωτικοὺς περὶ ταῦτα A ἐπτοῆσθαι, οὐχ οὕτω δεινόν· καίπερ ὂν δεινόν· τὸ δὲ τοὺς τοῦ κόσμου λέγοντας ἀποπεπηδηκέναι τὰ αὐτὰ νοσεῖν, μᾶλλον δὲ χαλεπώτερα, τοῦτο μάλιστά ἐστι τὸ δεινόν. Ἐκείνοις μὲν γὰρ μέχρι χρημάτων ἡ ζημία· ἐνταῦθα δὲ μέχρι ψυχῆς ὁ κίνδυνος. Ὅταν γὰρ διὰ δόξαν πίστιν ἀμείβωσιν ὀρθὴν, καὶ ἵνα αὐτοὶ δοξάζωνται, τὸν Θεὸν ἀτιμάζωσι, τίνα ὑπερβολὴν [a] οὐκ ἂν ἔχοι βλακείας καὶ μανίας τὸ γινόμενον; εἰπέ μοι. Τὰ μὲν οὖν ἄλλα πάθη, κἂν πολλὴν τὴν βλάβην ἔχῃ, φέρει γοῦν τινα καὶ ἡδονὴν, εἰ καὶ πρόσκαιρον καὶ βραχεῖαν. Καὶ γὰρ ὁ φιλοχρήματος, καὶ ὁ φίλοινος, B καὶ ὁ φιλογύνης, ἔχουσί τινα μετὰ τῆς βλάβης καὶ ἡδονὴν, εἰ καὶ βραχεῖαν· οἱ δὲ τοῦ πάθους αἰχμάλωτοι τούτου, διαπαντὸς κατάπικρον ζῶσι βίον καὶ

præsentem gloriam ita captat, illam quæ a Deo est assequi. Quapropter increpavit eos his verbis : *Quomodo potestis credere, qui gloriam ab hominibus accipitis, et illam quæ a Deo est non quæritis?* Joan. 5.44. Ea quippe profunda quædam ebrietas est : ideoque is qui illo animi morbo captus est, difficile resipiscit. Inanis gloriæ malum. Hæc labes captivorum animam a cælo abscindens, terræ affigit, nec sinit veram intueri lucem, sed in cœno semper volutari curat, dominos ipsis parans ita potentes, ut sine jussu aliquo ipsis imperent. Nam is qui hujusmodi morbo laborat, etiam nemine jubente, sponte illa omnia efficit, quæ putat dominis illis placere posse. Illorum quippe gratia pulchris induitur vestibus, faciem ornat, non sibi, sed aliis; famulorum turbam in foro circumducit, ut aliis sit admirationi : quidquid denique facit, ut aliis placeat, exhibet. Num hoc animi morbo quidquam deterius esse possit? Ut aliis sit admirationi, sæpe se præcipitem dat. Satis certe essent ea quæ a Christo dicta sunt ad hujus morbi tyrannidem demonstrandam : verum hinc etiam illa cognoscatur. Nam si quempiam ex illis civibus qui sumtus profundunt maximos interroges, cur tantum auri impendant, quid sibi volunt hujusmodi sumtus, nihil aliud respondebunt, quam ut populo placeant. Si rursum sciscitaris, quid sit populus : Quidpiam, inquient, tumultu plenum et perturbatione, ex insipientia plerumque constans, quod temere sæpe ultro citroque fertur, instar marinorum fluctuum, et secum pugnante sententia plerumque jactatum. Qui talem habet dominum, quo non miserabilior fuerit? Sed quod sæculares homines his inhient, non ita grave est, etsi grave revera sit : quod autem qui se mundo renuntiasse dicunt, hoc morbo laborent, imo majore, id certe gravissimum. Illis enim pecuniarum tantum est jactura : his vero animæ periculum. Nam cum gloriæ causa a recta fide desciscunt, et ut sibi gloriam pariant, Deum dedecore afficiunt, quantum, quæso, torporis, quantum insaniæ res hæc præ se fert? Cætera porro vitia, licet multum damni inferant, aliquam saltem afferunt voluptatem, etsi temporaneam et brevem. Nam avarus, ebriosus, mulierumque amans, aliquam damno admixtam, etsi brevem, voluptatem habent : qui autem hoc morbo capti sunt, acerbam semper et voluptate vacuam agunt vitam. Neque

[b] *βαθεῖα· διό.* Sic Morel. Savil. autem *διό* in marg. exhibet.

[c] Savil. *ἵνα ἕτεροι.* Morel. *ἵνα γὰρ ἕτεροι.* Ibid. Savil. post *συνεχῶς* addit *βούλει μαθεῖν αὐτοῦ τὴν τυραννίδα; ἄκουε.* Sed hæc, *βούλει μαθεῖν αὐτοῦ τὴν τυραννίδα,* quæ in aliquot Mss. leguntur, inutilia videntur.

[d] [*πλὴν.... συνιδεῖν* Savil. in marg. habet. In textu vero cum Cod. 706 *ἄκουε δὲ καὶ τῶν ἑξῆς.*]

[a] Morel. *οὐχ ἕξοι βλακείας.* Savil. et quidam Mss. *οὐκ ἂν ἔχοι βλακείας.* Alii non pauci *οὐκ ἂν ἔχοι βλάβης.*

enim id quod maxime amant assequuntur; gloriam nempe et auram popularem; sed videntur quidem illa frui, neque tamen fruuntur, quod illud minime sit gloria : ideoque vitium illud, non gloria, sed res gloria vacua dicitur; vanamque gloriam veteres omnes id jure vocarunt. Vacua namque est, nihil intus habens splendidum vel gloriosum. Sed quemadmodum larvæ videntur quidem decoræ et amabiles, sed vacuæ intus sunt : ideo licet formosiores sint cæteris corporibus, neminem umquam ad sui amorem allexerunt: sic illa apud vulgus gloria; imo longe miserabilius, hunc morbum curatu difficilem et tyrannicum nobis efformat. Conspectum quippe solum splendidum habet; interiora vero, non vacua modo, sed etiam dedecore et crudeli tyrannide plena sunt. Unde ergo nascitur, inquies, morbus tam absurdus, nullaque afficiens voluptate? Unde? Non aliunde quam a vili et abjecto animo. Non potest enim is qui gloriæ amore captus est, magnum aut generosum quidpiam facile cogitare; sed necesse est ut turpis, vilis, inglorius et exiguus sit. Qui enim pro virtute nihil, sed ut hominibus nullius pretii placeat, omnia facit, quique illorum sententiam erroneam et fallacem ubivis sequitur, quomodo gloria dignus esse possit? Animadverte autem. Si quis illum interroget : Quid tu vulgus esse arbitraris? ignavam haud dubie et desidem multitudinem esse dicet. Quid vero? num illis similis esse optaveris? Si quis autem illum denuo sic percontetur, non puto ipsum se talem esse optaturum. Quomodo igitur non admodum ridiculum fuerit, illorum auram aucupari, quibus numquam similis esse velis?

Gloria popularis, non est vere gloria.

ἡδονῆς ἀπεστερημένον. Οὐ γὰρ ἐπιτυγχάνουσιν οὗ σφόδρα ἐρῶσι, δόξης λέγω τῆς παρὰ τῶν πολλῶν· ἀλλὰ δοκοῦσι μὲν ἀπολαύειν αὐτῆς, οὐκ ἀπολαύουσι δὲ, διὰ τὸ μηδὲ εἶναι δόξαν τὸ πρᾶγμα. Διὰ τοῦτο οὐδὲ δόξα, ἀλλὰ κενὸν δόξης πρᾶγμα εἴρηται τὸ πάθος· [b] κενοδοξίαν δὲ αὐτὸ καὶ οἱ παλαιοὶ πάντες εἰκότως ἐκάλεσαν. Διάκενος γάρ ἐστιν, ἔνδον οὐδὲν
C ἔχουσα λαμπρὸν καὶ ἐπίδοξον. Ἀλλ' ὥσπερ τὰ προσωπεῖα δοκεῖ μὲν εἶναι λαμπρὰ καὶ ἐπέραστα, κενὰ δὲ ἔνδον ἐστί· διὸ καὶ τῶν σωματικῶν ὄψεων [c] εὐπρεπέστερα ὄντα, οὐδένα οὐδέποτε πρὸς τὸν ἔρωτα εἷλε τὸν αὐτῶν· οὕτω, μᾶλλον δὲ ἀθλιώτερον, καὶ ἡ παρὰ τῶν πολλῶν δόξα, τὸ δυσκαταγώνιστον τοῦτο καὶ τυραννικὸν πάθος ἡμῖν ἐσχημάτισεν. Ὄψιν γὰρ ἔχει μόνην λαμπρὰν, τὰ δὲ ἔνδον αὐτῆς οὐκ ἔτι κενὰ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀτιμίας ἀνάμεστα, καὶ ὠμῆς γέμει τῆς τυραννίδος. Πόθεν οὖν τίκτεται τοῦτο τὸ πάθος, οὕτως ἄλογον ὂν, καὶ ἡδονὴν οὐκ ἔχον, φησί; Πόθεν; Οὐχ ἑτέρωθεν, ἀλλ' ἢ ἀπὸ ψυχῆς ταπεινῆς καὶ εὐτελοῦς.
D Οὐ γάρ ἐστι τὸν ὑπὸ δόξης ἁλόντα, μέγα τι καὶ νεανικὸν ἐννοῆσαι ταχέως· ἀλλ' αἰσχρὸν αὐτὸν εἶναι δεῖ, καὶ εὐτελῆ, καὶ ἄτιμον, καὶ μικρόν. Ὁ γὰρ δι' ἀρετὴν μὲν μηδὲν ποιῶν, ἵνα δὲ ἀνδράσιν ἀρέσκῃ μηδενὸς ἀξίοις λόγου, καὶ πανταχοῦ τὴν ἐκείνων ψῆφον τιθέμενος τὴν ἐσφαλμένην καὶ πλανωμένην, πῶς ἂν ἄξιος εἴη [d] τινός; Σκόπει δέ. Εἴ τις αὐτὸν ἔροιτο· σὺ δὲ τί νομίζεις εἶναι τοὺς πολλούς; εὔδηλον ὅτι ῥαθύμους καὶ ἠμελημένους ἐρεῖ. Τί δέ; ἕλοιο ἂν γενέσθαι κατ' ἐκείνους; Εἴ τις αὐτὸν ἔροιτο πάλιν, οὐκ ἄν μοι δοκεῖ θελῆσαι
E γενέσθαι. Πῶς οὖν οὐκ ἔσχατος γέλως, τὴν τούτων δόξαν θηρεύειν, ὧν οὐκ ἂν ἕλοιο γενέσθαι παραπλήσιός ποτε;

6. Sin dixeris multos esse et in unum coactos, ideo maxime contemnendi. Nam si singuli contemtu digni, plurimi coacti longe magis despiciendi erunt. Multorum enim insipientia, collecta multitudine, magis augetur. Quapropter si singulos seorsim quis duxerit, emendare poterit; simul coactos non facile, eo quod insipientia sit major, et illi instar pecorum agantur, mutuamque sequantur sententiam. Talemne, quæso, multitudinis auram sectabimini? Ne, quæso et obsecro. Id enim omnia sus deque vertit : id avaritiam peperit, invidiam, criminationes, insidias : illud eos qui nullam passi sunt injuriam, contra eos qui nullam intulerunt, armat et efferat. Qui hoc laborat morbo

Εἰ δὲ λέγοις, ὅτι πολλοὶ καὶ συνεστηκότες τινές εἰσι, διὰ τοῦτο μάλιστα αὐτῶν καταφρονεῖν ἐχρῆν. Εἰ
25 γὰρ καθ' ἑαυτοὺς ὄντες εἰσὶν εὐκαταφρόνητοι, ὅταν
A πολλοὶ γένωνται, μειζόνως τοῦτο συμβήσεται. Ἡ γὰρ τῶν καθ' ἕκαστον ἄνοια, συλλεγέντων ὁμοῦ, μείζων ὑπὸ τοῦ πλήθους αὐξηθεῖσα γίνεται. [a] Διὸ καὶ καθ' ἕνα μὲν αὐτῶν εἰ λάβοι, ποτὲ ἄν τις καὶ διορθώσειεν· ὁμοῦ δὲ ὄντας, οὐκ ἂν δυνηθείη ῥᾳδίως, διὰ τὸ τὴν ἄνοιαν ἐπιτείνεσθαι, καὶ δίκην θρεμμάτων ἄγεσθαι, καὶ πανταχοῦ ταῖς παρ' ἀλλήλων ἕπεσθαι δόξαις. Ταύτης οὖν, εἰπέ μοι, τῆς παρὰ τῶν πολλῶν ἀντιποιήσεσθε δόξης; Μὴ, δέομαι καὶ ἀντιβολῶ. Τοῦτο γὰρ πάντα ἄνω καὶ κάτω πεποίηκε· τοῦτο πλεονεξίαν ἔτεκε, βασκανίαν, κατηγορίαν, ἐπιβουλάς· τοῦτο τοὺς οὐδὲν ἠδικημένους

[b] Savil. κενοδοξίαν γὰρ αὐτό.

[c] Morel. ἐκπρεπέστερα.

[d] Alii τινός. εἰπὲ γάρ μοι· εἴ τις.

[a] Savil. διὸ καὶ ἕνα. Sed melius Morel. et Mss. omnes καὶ καθ' ἕνα.

κατὰ τῶν οὐδὲν ἠδικηκότων ὁπλίζει καὶ ἐκθηριοῖ. Καὶ οὔτε φιλίαν οἶδεν ὁ τούτῳ τῷ νοσήματι περιπεσὼν, οὐ συνηθείας μέμνηται, οὐκ αἰδεῖσθαι οὐδένα ὅλως ἐπί- B
σταται· ἀλλὰ πάντα ἀπὸ τῆς ψυχῆς ῥίψας τὰ καλὰ, πρὸς πάντας ἐκπεπολέμωται, ἄστατος, ἄστοργος ὤν. Καὶ τὸ μὲν τῆς ὀργῆς πάθος, εἰ καὶ αὐτὸ τυραννικόν τί ἐστι καὶ ἀφόρητον, ἀλλ' οὐκ ἀεὶ διενοχλεῖν εἴωθεν, ἀλλ' ὅταν ἔχῃ τοὺς παροξύνοντας μόνον· τὸ δὲ τῆς κενοδοξίας διαπαντὸς, καὶ οὐκ ἔστι καιρὸς, ὡς εἰπεῖν, ἐν ᾧ λῆξαι δυνήσεται, μὴ λογισμοῦ κωλύοντος αὐτὴν καὶ καταστέλλοντος, ἀλλ' ἀεὶ πάρεστιν, οὐ μόνον ἀναπείθουσα ἁμαρτάνειν, ἀλλὰ κἂν τύχωμέν τι κατορθοῦντες, καὶ τοῦτο ἀφαρπάζουσα τῶν χειρῶν, ἔστι δὲ ὅτε οὐδὲ [b] ἀφιεῖσα τὴν ἀρχὴν κατορθῶσαι. Εἰ δὲ C
τὴν πλεονεξίαν ὁ Παῦλος εἰδωλολατρείαν καλεῖ· τὴν ταύτης μητέρα καὶ ῥίζαν καὶ πηγὴν, τὴν κενοδοξίαν λέγω, τί δίκαιον ὀνομάσαι; Οὐδὲ γὰρ προσηγορίαν τῆς κακίας ἀξίαν ἐστὶν εὑρεῖν. Ἀνανήψωμεν τοίνυν, ἀγαπητοὶ, καὶ τὸ πονηρὸν ἀποδυσώμεθα τοῦτο ἱμάτιον, καὶ διαῤῥήξωμεν καὶ [c] ἀποτέμωμεν, καὶ γενώμεθά ποτε ἐλεύθεροι τὴν ἐλευθερίαν τὴν ἀληθῆ, καὶ λάβωμεν αἴσθησιν τῆς εὐγενείας τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ δεδομένης ἡμῖν· καταφρονήσωμεν τῆς τῶν πολλῶν δόξης. Οὐδὲν γὰρ οὕτω καταγέλαστον καὶ ἄτιμον, ὡς τοῦτο τὸ πάθος· οὐδὲν οὕτως αἰσχύνης γέμον καὶ πολλῆς ἀδοξίας. Καὶ τοῦτο πολλαχόθεν ἴδοι τις ἂν, ὅτι τὸ D
μὲν δόξης ἐρᾷν, ἀδοξία, δόξα δὲ ὄντως, τὸ ταύτης ὑπεροραν, καὶ μηδένα αὐτῆς ποιεῖσθαι λόγον, ἀλλὰ πρὸς τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν ἅπαντα καὶ λέγειν καὶ ποιεῖν. Οὕτω γὰρ δυνησόμεθα καὶ μισθὸν λαβεῖν παρὰ τοῦ τὰ ἡμέτερα ὁρῶντος ἀκριβῶς, ὅταν αὐτῷ μόνῳ ἀρκώμεθα θεατῇ. Τί γὰρ ἡμῖν καὶ ἑτέρων ὀφθαλμῶν δεῖ, [d] τοῦ τιμᾷν μέλλοντος ἡμᾶς ὁρῶντος ἀεὶ τὰ γινόμενα παρ' ἡμῶν; Πῶς δὲ οὐκ ἄτοπον, τὸν μὲν οἰκέτην πάντα ὅσαπερ ἂν ποιῇ, εἰς ἀρέσκειαν τοῦ δεσπότου ποιεῖν, καὶ μηδὲν πλέον ἐπιζητεῖν τῆς θεωρίας τῆς E
τούτου, μηδὲ ἑτέρους ὀφθαλμοὺς ἐφέλκεσθαι πρὸς τὴν πρᾶξιν, κἂν μεγάλοι οἱ θεωροῦντες ὦσιν, ἀλλ' ἓν μόνον σκοπεῖν ὅπως ὁ δεσπότης θεάσηται· ἡμᾶς δὲ τοιοῦτον ἔχοντας Κύριον, ἑτέρους ἐπιζητεῖν θεατὰς τοὺς ὠφελῆσαι μὲν οὐδὲν, βλάψαι δὲ ἐκ τῆς θεωρίας δυναμένους, καὶ κενῶσαι πάντα τὸν πόνον ἡμῖν; Μὴ, παρακαλῶ· ἀλλ' ὅθεν ἔχομεν τοὺς μισθοὺς λαβεῖν, 26
A τοῦτον καλῶμεν ἐπαινέτην τῶν γινομένων, τοῦτον θεατήν. Μηδὲν ἡμῖν καὶ ἀνθρωπίνοις ὀφθαλμοῖς ἔστω. Εἰ γὰρ ἐθέλοιμεν καὶ ταύτης ἐπιτυχεῖν τῆς δόξης, τότε αὐτῆς ἐπιτευξόμεθα, [a] ὅταν τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ ζητῶμεν μόνην. Τοὺς γὰρ δοξάζοντάς με δοξάσω,

non amicitiam novit, non consuetudinem, neminem prorsus reveretur; sed bonis omnibus ex animo rejectis, cum omnibus bellum gerit, inconstans et inhumanus. Iræ certe morbus, etsi tyrannicus sit et intolerabilis, non semper exagitare solet, sed cum ab aliquibus irritatur: at vanæ gloriæ amor semper viget, nullum tempus, ut ita dicam, est quo desinere possit, nisi ratio illam cohibeat et comprimat, sed semper adest, non modo ad peccandum incitans, sed etiam si quid recte egerimus, e manibus præripiens: aliquando vero non sinit recte operari. Quod si Paulus avaritiam idolorum servitutem vocet; *Ephes. 5. 5.* ejus matrem, radicem et fontem, vanam gloriam scilicet, quo nomine vocabimus? Neque enim illud tantæ nequitiæ dignum inveniemus. Resipiscamus igitur, dilecti, et hoc perniciosum exuamus vestimentum: ipsum discindamus et dissecemus, veraque libertate tandem liberi efficiamur, atque in sensum nobis a Deo concessæ nobilitatis veniamus: multitudinis auram despiciamus. Nihil enim magis hoc morbo ridiculum et indecorum: nihil tanta turpitudine et infamia plenum. Hocque multis ex rationibus videre est: quod nempe gloriam concupiscere, ignominia; illam autem despicere et nihil reputare, vere gloria sit; sed omnia ad Dei placitum et dicenda et agenda sunt. Sic enim poterimus mercedem accipere ab eo qui nostra accurate respicit, quando illo solo contenti erimus spectatore. Quid enim nobis aliis oculis opus, cum is qui nobis honorem et præmium largiturus est, gesta nostra semper videat? Quomodo non absurdum sit, servum quidem ad heri sui placitum omnia facere, nihilque aliud quærere, quam ut ab ipso videatur, neque alios ad gesta sua oculos exquirere, quantumvis magni sint alii spectatores, sed unum scopum habere ut ab hero suo videatur; nos autem talem habentes Dominum, alios quærere spectatores, qui nos nihil juvare, sed aspiciendo nocere possunt, totumque laborem nostrum fructu vacuum reddere? Ne, quæso, id agamus: sed a quo mercedem accepturi sumus, eum gestorum laudatorem advocemus et spectatorem. Nihil nobis commune cum humanis oculis sit. Si enim hanc gloriam assequi voluerimus, eam profecto consequemur, cum solam Dei quæremus gloriam. *Nam glorificantes me glorificabo,* inquit. Ac quemadmodum tunc maxime divitiis affluimus, cum illas

Deum unum laudatorem quærere oportet

1. Reg. 2. 31.

[b] Alii ἀφεῖσα.

[c] Morel. ἀποτέμνωμεν.

[d] Alii τοῦ τιμᾷν θέλοντος.

[a] Alii ὅτε.

spernimus, et a Deo tantum divitias quærimus
Matth. 6. 33. (nam ait, *Quærite regnum Dei et hæc omnia adjicientur vobis*); sic et de gloria dicendum. Cum largitio sive pecuniarum, sive gloriæ periculo vacat, tunc illam Deus abundanter impertit. Tunc autem hæc sine periculo sunt, cum nobis non imperant, nec dominantur; nec nobis tamquam servis utuntur, sed ut heris et liberis adsunt. Ideo non vult nos illas amare, ne iis subjiciamur. Quod si assequamur, illas nobis cum abundantia multa largitur. Quid enim Paulo clarius, quæso, qui ait :
1. Thess. 2. 6. *Non quærimus ab hominibus gloriam, neque a vobis, neque ab aliis?* quid locupletius illo qui nihil habet, et omnia possidet? Cum enim, ut dixi, non subjiciemur eis, tunc illas tenebimus, tunc accipiemus. Si itaque gloriam assequi cupiamus, gloriam fugiamus; sic enim poterimus, servatis Dei præceptis, et præsentia et futura consequi bona per gratiam Christi, qui cum Patri gloria, unaque Spiritui sancto, in sæcula sæculorum. Amen.

φησί. Καὶ ὥσπερ χρημάτων τότε μάλιστα εὐποροῦμεν, ὅταν καταφρονῶμεν αὐτῶν, καὶ τὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ ζητῶμεν πλοῦτον μόνον (Ζητεῖτε γάρ, φησὶ, τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν)· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς δόξης, ὅταν ἡμῖν λοιπὸν ἀκίνδυνος ἡ δόσις [b] ᾖ καὶ ἡ τῶν χρημάτων καὶ ἡ τῆς B δόξης, τότε αὐτὴν ἐπιδαψιλεύσεται ὁ Θεός. Ἀκίνδυνος δὲ τότε ἐστὶν, ὅταν ἡμῶν μὴ κρατῇ, μηδὲ περιγίνηται, μηδὲ ὡς δούλοις αὐτῇ ἐπιτάττῃ, ἀλλ' ὡς δεσπόταις καὶ ὡς ἐλευθέροις παραγίνηται. Διὰ γὰρ τοῦτο οὐδὲ βούλεται αὐτῶν ἡμᾶς ἐρᾷν, ἵνα μὴ κρατώμεθα παρ' αὐτῶν. Κἂν τοῦτο κατορθώσωμεν, δίδωσιν ἡμῖν αὐτὰ μετὰ πολλῆς τῆς δαψιλείας. Τί γὰρ Παύλου λαμπρότερον, εἰπέ μοι, τοῦ λέγοντος· Οὐ ζητοῦμεν παρὰ ἀνθρώπων δόξαν, οὔτε ἀφ' ὑμῶν, οὔτε ἀπ' ἄλλων; τί δὲ εὐπορώτερον τοῦ μηδὲν ἔχοντος, καὶ πάντα κατέχοντος; Ὅταν γὰρ, ὅπερ ἔφην, μὴ κρατώμεθα ὑπ' αὐτῶν, τότε αὐτῶν κρατήσομεν, τότε αὐτὰ ληψόμεθα. C Εἰ τοίνυν ἐπιθυμοῦμεν ἐπιτυχεῖν δόξης, φεύγωμεν δόξαν· οὕτω γὰρ δυνησόμεθα τοῦ Θεοῦ τοὺς νόμους ἀνύσαντες, τυχεῖν καὶ τῶν ἐνταῦθα καὶ τῶν ἐπηγγελμένων [c] ἀγαθῶν χάριτι τοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

[b] ᾖ deest in quibusdam Mss.
[c] Morel. ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι, etc.

HOMILIA IV.

In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum.

1. Traditis ad disciplinas pueris, non gravia magistri statim imponunt onera, neque confertim hoc faciunt, sed paulatim, et eadem ipsis sæpe repetunt, ut ea facilius in mente imprimant, ne a principio deterriti multitudine eorum quæ vix memoria retinere valeat, segniores evadant ad ea quæ sibi tradita sunt colligenda, desidia tandem ex difficultatibus parta. Hunc ego morem sequar, levemque vobis laborem reddam : ac paulatim et per partes acceptis iis, quæ in hac sacra mensa proponuntur, sic ea in animos vestros immittam. Ideoque ipsa iterum verba proponam, non ut idem repetam, sed ut addam omissa. Age ergo verba rursus ab initio adducamus : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum.* Cur cum

ΟΜΙΛΙΑ δ'.

Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν.

D Τοῖς ἄρτι τῶν παίδων εἰσαγομένοις πρὸς τὰ μαθήματα οὔτε πολλὰ [d] ἐφεξῆς ἐπιτιθέασιν οἱ διδάσκαλοι τὰ φορτία, οὔτε εἰσάπαξ τοῦτο ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ βραχέα, καὶ τὰ αὐτὰ πολλάκις ἐνηχοῦσιν αὐτοῖς, ὥστε αὐτῶν ῥᾳδίως ἐντεθῆναι τῇ διανοίᾳ τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ μὴ ἐκ προοιμίων δυσχεράναντας αὐτοὺς πρὸς τὸ πλῆθος καὶ τὸ τῆς μνήμης δυσκάθεκτον, ὀκνηροτέρους γενέσθαι περὶ τὴν συλλογὴν τῶν δοθέντων, νάρκης τινὸς αὐτοῖς ἀπὸ τῆς δυσκολίας ἐγγινομένης. Τοῦτο δὴ καὶ αὐτὸς κατασκευάσαι βουλόμενος, καὶ τὸν πόνον ὑμῖν ποιῆσαι κοῦφον, κατὰ E μικρὸν ἀπολαμβάνων τὰ ἐν τῇ θείᾳ ταύτῃ τραπέζῃ, εἰς τὰς ὑμετέρας οὕτως ἐνίημι ψυχάς. Διὸ καὶ τῶν αὐτῶν ἅψομαι πάλιν ῥημάτων, οὐχ ὥστε τὰ αὐτὰ πάλιν εἰπεῖν, ἀλλ' ὥστε τὰ λείποντα προσθεῖναι μό-

[d] ἐφεξῆς deest in quibusdam Mss.

νων. Φέρε οὖν, τὸν λόγον ἐπὶ τὰ προοίμια πάλιν ἀγάγωμεν. Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν. Τίνος ἕνεκεν, τῶν ἄλλων ἁπάντων εὐαγγελιστῶν ἀπὸ τῆς οἰκονομίας ἀρξαμένων (καὶ γὰρ ὁ Ματθαῖός φησι, Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Δαυίδ· καὶ ὁ Λουκᾶς τὰ κατὰ τὴν Μαρίαν ἡμῖν ἐν ἀρχῇ διηγεῖται· καὶ ὁ Μάρκος δὲ ὁμοίως τοῖς αὐτοῖς ἐνδιατρίβει λόγοις, τὴν κατὰ τὸν βαπτιστὴν ἱστορίαν ἐντεῦθεν ὑφαίνων), ὁ Ἰωάννης τοῦτο μὲν ἐν βραχεῖ καὶ μετὰ ταῦτα ᾐνίξατο εἰπὼν, Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο· τὰ δὲ ἄλλα πάντα παραδραμὼν, τὴν σύλληψιν, τὸν τόκον, τὴν ἀνατροφὴν, τὴν αὔξησιν, εὐθέως περὶ τῆς ἀϊδίου γεννήσεως ἡμῖν διηγεῖται; Τί ποτ' οὖν ἐστι τὸ αἴτιον τούτων, ἤδη πρὸς ὑμᾶς ἐρῶ. Τῶν λοιπῶν εὐαγγελιστῶν τὸ πλέον ἐν τοῖς κατὰ σάρκα διατριψάντων λόγοις, δέος ἦν τοῦ μή τινας διὰ τοῦτο χαμαιπετεῖς ὄντας τούτοις ἐναπομεῖναι μόνοις τοῖς δόγμασιν· ὃ καὶ Παῦλος ἔπαθεν ὁ Σαμοσατεύς. [a] Ἐκ ταύτης τοίνυν ἀνάγων τῆς χαμαιζηλίας τοὺς μέλλοντας ἐμπεσεῖσθαι, καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνέλκων, εἰκότως ἄνωθεν καὶ ἐκ τῆς ὑπάρξεως τῆς ἀϊδίου ποιεῖται τῆς διηγήσεως τὴν ἀρχήν. Τοῦ μὲν γὰρ Ματθαίου ἀπὸ Ἡρώδου τοῦ βασιλέως, τοῦ Λουκᾶ δὲ ἀπὸ Τιβερίου τοῦ Καίσαρος, τοῦ δὲ Μάρκου ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος Ἰωάννου πρὸς τὴν διήγησιν εἰσβαλόντων, πάντα ταῦτα [b] ἀφεὶς οὗτος, ἀνωτέρω παντὸς ἄνεισι χρόνου τε καὶ αἰῶνος, ἐκεῖ τὴν διάνοιαν τῶν ἀκροατῶν ἀκοντίζων πρὸς τὸ, Ἐν ἀρχῇ ἦν, καὶ οὐκ ἀφιεὶς στῆναί που, οὐδὲ ὅρον τιθεὶς, καθάπερ ἐκεῖνοι, τὸν Ἡρώδην καὶ τὸν Τιβέριον καὶ τὸν Ἰωάννην. Ὃ δὲ ἄξιον [c] μετὰ τούτων θαυμάσαι, ἐκεῖνο μάλιστα εἰπεῖν ἐστιν, ὅτι οὔτε οὗτος πρὸς τὸν ὑψηλότερον ἑαυτὸν λόγον ἀφιεὶς τῆς οἰκονομίας ἠμέλησεν· οὔτε ἐκεῖνοι τὴν περὶ ταύτης ἐσπουδακότες διήγησιν, τὴν προαιώνιον ἐσίγησαν ὕπαρξιν· καὶ μάλα εἰκότως. Ἓν γὰρ ἦν τὸ Πνεῦμα τὸ κινοῦν τὰς ἁπάντων ψυχάς· διὸ καὶ πολλὴν περὶ τὴν ἀπαγγελίαν ἐπεδείξαντο τὴν ὁμόνοιαν. Σὺ δὲ, ἀγαπητὲ, Λόγον ἀκούσας, μηδέποτε ἀνάσχῃ τῶν λεγόντων ἔργον αὐτὸν εἶναι, ἀλλὰ μηδὲ τῶν ἁπλῶς λόγον αὐτὸν εἶναι νομιζόντων. Πολλοὶ μὲν γὰρ οἱ τοῦ Θεοῦ λόγοι, οὓς καὶ ἄγγελοι ποιοῦσιν, ἀλλ' οὐδεὶς ἐκείνων τῶν λόγων Θεὸς, ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν ἅπαντες προφητεῖαι [d] καὶ προστάγματα (οὕτω γὰρ ἔθος τῇ Γραφῇ καλεῖν τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ ἐπιτάγματα, καὶ τὰς προφητείας· διὸ καὶ ἐπάγει λέγων περὶ τῶν ἀγγέλων, Δυνατοὶ ἰσχύϊ, ποιοῦντες τὸν λόγον αὐτοῦ)· οὗτος δὲ ὁ Λόγος οὐσία τίς ἐστιν ἐνυπόστατος, ἐξ αὐτοῦ προελ-

[a] Alii ἐκ ταύτης οὖν ἀνάγων.

[b] Alii ἀφεὶς αὐτός.

[c] Savil. μετὰ τοῦτο, Morel. μετὰ τούτων, et sic Mss.

Cur alii evangelistæ ab incarnatione orsi sint, Joannes vero secus.

alii evangelistæ ab incarnatione Christi orsi sunt (nam Matthæus sic orditur : *Liber generationis Jesu Christi, filii David;* Lucas nobis ea quæ Mariam spectant in principio enarrat; Marcus vero similia fere profert, ex Baptistæ historia orsus), Joannes id paucis et post illa priora subindicavit his verbis, *Et Verbum caro factum est*, cæterisque omnibus prætermissis, conceptione, partu, educatione, incremento, æternam statim generationem nobis enarrat? Quænam horum causa sit, jam vobis dicam. Cum cæteri evangelistæ de iis quæ carnem spectant ut plurimum verba fecissent, timendum erat, ne quipiam humi repentes in hisce dogmatibus consisterent; quod et Paulo Samosatensi contigit. Ex hac igitur abjecta opinione reducens eos qui lapsuri erant, et ad cælos erigens, jure ex superna æternaque exsistentia narrandi principium ducit. Nam cum Matthæus ab Herode rege, Lucas a Tiberio Cæsare, Marcus a baptismate Joannis narrationem cœpissent: istis omnibus ille omissis, statim supra tempus et sæculum omne conscendit, illucque auditorum mentem quasi jaculatur, cum ait, *In principio erat :* neque consistendi locum relinquit, neque terminum ponit, ut illi, Herodem nempe, Tiberium et Joannem. Ad hæc, quod summopere mirandum, neque hic sublimiorem aggressus sermonem, œconomiam sive incarnationem neglexit; neque, qui eam narraverunt, illius ante sæcula exsistentiam tacuerunt; idque jure merito. Unus quippe Spiritus erat qui omnes movebat; ideoque magnum in narratione consensum exhibuerunt. Tu vero, dilecte, cum Verbum audis, ne feras eos qui dicunt ipsum opificium esse; neque eos qui putant ipsum simpliciter verbum esse. Multa nempe sunt Dei verba, quæ et angeli faciunt; sed nullum horumce verborum Deus est; verum illa omnia sunt prophetiæ et præcepta (sic enim solet Scriptura vocare leges Dei, præcepta et prophetias : ideoque de angelis adjicit, *Potentes virtute facientes verbum illius*) : hoc autem Verbum substantia est in hypostasi, quæ a Patre sine passione procedit. Illud enim, ut dixi, per Verbi appellationem significavit. Quemadmodum igitur illud, *In principio erat Verbum*, æternitatem denotat : ita et illud, *Hoc erat in principio apud Deum*, coæternitatem nobis significat. Etenim ne audiens, *In principio erat Verbum*, æternum quidem existimares,

v. 14.

Paulus Samosatensis humi repit.

Verbum quid sit.

Psal. 102. 20.

multi.

[d] Quidam καὶ πράγματα.

sed Patrem aliquo vitæ interstitio seniorem, et majoris ævi crederes, neve principium Unigenito dares, adjecit *Erat in principio apud Deum :* ita æternus ut Pater; numquam enim Verbo vacuus fuit; sed semper Deus apud Deum fuit in propria sibi hypostasi. Quomodo ergo, inquies,
v. 10. adjecit, *In mundo erat*, si erat apud Deum? Quia et apud Deum Deus erat, et in mundo erat : nullo quippe clauditur termino sive Pater,
Psal. 144. 3. et 146. 5. sive Filius. Nam si *Magnitudinis ejus non est finis, Et sapientiæ ejus non est numerus*, liquet neque substantiæ illius esse initium temporale. Audisti, *In principio fecit Deus cælum et terram?* Quid cogitas de hoc principio? Certe quod hæc ante omnia visibilia facta sint. Sic et cum de Unigenito audis, *In principio erat*, ante intelligibilia omnia et ante sæcula ipsum esse intelligas oportet. Quod si quis dixerit : Et quomodo fieri potest, ut Filius cum sit, non sit junior Patre? nam qui ex aliquo est, necessario posterior est illo a quo est : respondebimus, hæc ex humanis cogitationibus proficisci, et eum qui hæc quærit, absurdiora etiam quæsiturum esse; nec esse illa vel auribus percipienda. De Deo quippe nobis est sermo, non de hominum natura, hujusmodi ratiociniorum consequentiæ et necessitati subjecta. Verumtamen ad infirmiores roborandos respondebimus.

2. Dic ergo mihi : Radius solis ex naturane solis exsilit, an aliunde? Necessario fatendum, nisi sensibus vacui simus, ex ejus natura prodire. Et tamen licet ex sole radius prodeat, numquam dicemus ipsum esse solari natura posteriorem : quandoquidem numquam sol sine radio visus est. Quod si in his visibilibus et sensibilibus quidpiam sit quod sit ex aliquo, neque posterius sit illo; cur id non credis de invisibili et ineffabili natura? Certe hoc ipsum ita se habet, ut illam substantiam decet. Ideoque Paulus eo ipsum vo-
Hebr. 1. 3. cavit nomine, simul declarans et ex ipso et coæternum ipsi esse. Quid igitur? dic mihi, annon

θοῦσα ἀπαθῶς τοῦ Πατρός. Τοῦτο [e] γὰρ, ὡς ἔφθην εἰπὼν, διὰ τῆς τοῦ Λόγου προσηγορίας ἐδήλωσεν. Ὥσπερ οὖν τὸ, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, τὸ ἀΐδιον δηλοῖ· οὕτω τὸ, Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεὸν, τὸ
E συναΐδιον ἡμῖν ἐνέφηνεν. Ἵνα γὰρ μὴ, ἀκούσας ὅτι Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, ἀΐδιον μὲν νομίσῃς, πρεσβυτέραν δὲ διαστήματί τινι τοῦ Πατρὸς τὴν ζωὴν ὑποπτεύσῃς καὶ αἰῶνι πλείονι, καὶ τῷ Μονογενεῖ δῷς ἀρχὴν, ἐπήγαγε τὸ, ὅτι Ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεὸν ἦν, [f] οὕτως ἀΐδιος, ὡς αὐτὸς ὁ Πατήρ· οὐ γὰρ ἦν ἔρημος οὐδέποτε τοῦ Λόγου, ἀλλ' ἀεὶ Θεὸς πρὸς Θεὸν ἦν, ἐν ὑποστάσει μέντοι ἰδίᾳ. Πῶς οὖν, φησὶν, εἶπεν, ὅτι
28 Ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, εἴ γε πρὸς τὸν Θεὸν ἦν; Ὅτι καὶ
A πρὸς τὸν * Θεὸν ἦν, καὶ ἐν τῷ κόσμῳ ἦν. Οὐδαμοῦ γὰρ περατοῦται, οὔτε ὁ Πατὴρ, οὔτε ὁ Υἱός. Εἰ γὰρ τῆς μεγαλωσύνης αὐτοῦ οὐκ ἔστι πέρας, Καὶ τῆς συνέσεως αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἀριθμός· οὐδὲ τῆς οὐσίας εὔδηλον ὅτι ἀρχή τις χρονική. Ἤκουσας, ὅτι Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν; Τί νοεῖς ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ταύτης; Εὔδηλον ὅτι τὸ πρὸ πάντων γενέσθαι αὐτὰ τῶν ὁρατῶν. Οὕτω καὶ περὶ τοῦ Μονογενοῦς ἀκούων, ὅτι Ἐν ἀρχῇ ἦν, πρὸ πάντων αὐτὸν νόει τῶν νοητῶν καὶ πρὸ τῶν αἰώνων. Εἰ δὲ λέγοι τις· καὶ πῶς ἔστιν, Υἱὸν ὄντα μὴ νεώτερον εἶναι τοῦ Πατρός; τὸ γὰρ ἔκ τινος ὂν, ἀνάγκη πᾶσα ὕστερον εἶναι τοῦ
B ἐξ οὗ ἐστιν, ἐροῦμεν, ὅτι μάλιστα μὲν ταῦτα [a] λογισμῶν ἀνθρωπίνων ἐστί· καὶ ὁ τοῦτο ζητῶν, καὶ ἕτερα τούτων ἀτοπώτερα ζητήσει· καὶ οὐδὲ τῇ ἀκοῇ τὰ τοιαῦτα παραδέχεσθαι ἔδει. Περὶ Θεοῦ γὰρ νῦν ἡμῖν ὁ λόγος ἐστὶν, οὐ περὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων φύσεως, ὑποκειμένης τῇ τῶν λογισμῶν τούτων ἀκολουθίᾳ τε καὶ ἀνάγκῃ. Πλὴν ἀλλ' ὑπὲρ πληροφορίας τῶν ἀσθενεστέρων, καὶ πρὸς ταῦτα ἐροῦμεν.

Εἰπὲ γάρ μοι, τὸ ἀπαύγασμα τοῦ ἡλίου ἐξ αὐτῆς ἐκπηδᾷ τῆς τοῦ ἡλίου φύσεως, ἢ ἄλλοθέν ποθεν; Ἀνάγκη πᾶσα ὁμολογῆσαι τὸν μὴ καὶ τὰς αἰσθήσεις πε-
C πηρωμένον, ὅτι ἐξ αὐτῆς. Ἀλλ' ὅμως καὶ ἐξ αὐτοῦ ὂν τοῦ ἡλίου τὸ ἀπαύγασμα, οὐκ ἄν ποτε ὕστερον εἶναι φαίημεν τῆς ἡλιακῆς φύσεως, ἐπειδὴ μηδὲ χωρὶς ἀπαυγάσματος ἥλιος ἐφάνη ποτέ. Εἰ δὲ ἐπὶ τῶν σωμάτων τούτων τῶν ὁρατῶν καὶ αἰσθητῶν, καὶ ἔκ τινος ὂν, καὶ οὐχ ὕστερον ἐξ οὗ ἐστιν ἐφάνη τι ὂν, τί ἀπιστεῖς ἐπὶ τῆς ἀοράτου καὶ ἀῤῥήτου φύσεως; [b] Τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτό ἐστιν οὕτως, ὡς ἐκείνῃ τῇ οὐσίᾳ πρέπον ἦν. Διὰ γάρ τοι τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος αὐτὸν οὕτως ἐκάλεσε, καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ καὶ τὸ συναΐδιον παριστῶν. Τί δέ; εἰπέ

[e] [Savil. et Cod. 706 γὰρ καὶ, ὡς... Fort. γὰρ, ὡς καὶ...]

[f] Morel. οὕτως ἀΐδιος δηλῶν ὡς. Savil. οὕτως ἀΐδιος ὡς. [Paulo ante quidam δώῃς pro δῷς.]

* [Ita Savil. et Codd. 705 et 706. Montf. Θεός. Interpres legisse videtur Θεὸν Θεός, id quod voluit fort. Montf.]

[a] Quidam λογισμῶν ἀνθρώπων.

[b] Hic et alibi seriem mutandam incassum proponit Boisius.

μοι, οὐχ οἱ αἰῶνες δι' αὐτοῦ γεγόνασιν ἅπαντες καὶ διάστημα ἅπαν; Ἀνάγκη πᾶσα ὁμολογῆσαι τὸν μὴ D παραπαίοντα. Οὐκοῦν οὐδὲν μέσον Υἱοῦ καὶ Πατρός. Εἰ δὲ οὐδὲν, οὐχ ὕστερος, ἀλλὰ συναΐδιος. Τὸ γὰρ πρὸ, καὶ τὸ μετὰ, χρόνων εἰσὶν ἔννοιαι δηλωτικαί. Χωρὶς γὰρ αἰῶνος ἢ χρόνου οὐκ ἂν δυνηθείη τις ταῦτα νοῆσαι τὰ ῥήματα. Χρόνων δὲ καὶ αἰώνων ἀνώτερος ὁ Θεός. Εἰ δὲ ὅλως τοῦ Υἱοῦ φῂς ἀρχὴν κατειληφέναι, ὅρα μὴ καὶ τὸν Πατέρα ὑπὸ ἀρχὴν ἀναγκασθῇς [c]ἀγαγεῖν κατὰ τοῦτον τὸν λόγον καὶ τὸν λογισμὸν, πρεσβυτέραν μὲν, ἀρχὴν δὲ ὅμως. Εἰπὲ γάρ μοι, οὐχ ὅρον τινὰ καὶ ἀρχὴν [d]προστιθεὶς τῷ Υἱῷ, καὶ οὕτω προϊὼν ἀπ' αὐτῆς ἐπὶ τὸ ἄνω, τὸν Πατέρα προεῖναι λέγεις; Εὔδηλον ὅτι. Εἰπὲ οὖν μοι, πόσον ὁ Πατὴρ E προϋπάρχει; Ἄν τε γὰρ ὀλίγον, ἄν τε πολὺ διάστημα εἴπῃς, ὑπὸ τὴν ἀρχὴν τὸν Πατέρα ἤγαγες. Μετρήσας γὰρ εὔδηλον ὅτι τὸ μέσον, οὕτως ὀλίγον ἐρεῖς ἢ πολύ· μετρῆσαι δὲ οὐκ ἂν γένοιτο, μὴ ἑκατέρωθεν οὔσης 29 ἀρχῆς. Ὥστε καὶ τῷ Πατρὶ δέδωκας ἀρχὴν, τό γε εἰς σὲ A ἧκον· καὶ οὐκ ἔσται λοιπὸν οὐδὲ ὁ Πατὴρ ἄναρχος καθ' ὑμᾶς. Ὁρᾷς ὅτι τὸ παρὰ τοῦ Σωτῆρος λεχθὲν ἀληθές ἐστι, καὶ πανταχοῦ τὴν δύναμιν ἐνδείκνυται τὴν αὐτοῦ τὸ ῥῆμα; Ποῖον δὴ τοῦτο; Ὁ μὴ τιμῶν τὸν Υἱὸν, οὐ τιμᾷ τὸν Πατέρα. Καὶ οἶδα μὲν πολλοῖς ἀκατάληπτον ὂν τὸ λεχθέν· διὸ πολλαχοῦ καὶ τὰ ἀπὸ τῶν λογισμῶν ἀναβαλλόμεθα κινεῖν, ὅτι οὔτε παρακολουθεῖν αὐτοῖς ὁ λοιπὸς δύναιτ' ἂν δῆμος· οὔτε, εἰ παρακολουθήσειεν, ἔχει τι βέβαιον καὶ ἀσφαλές. Λογισμοὶ γὰρ ἀνθρώπων δειλοὶ, καὶ ἐπισφαλεῖς αἱ ἐπίνοιαι αὐτῶν. Ἡδέως δ' ἂν κἀκεῖνο [a]ἐροίμην τοὺς ἀντιλέγοντας ἡμῖν, τί ποτέ ἐστι τὸ παρὰ τῷ προφήτῃ λεγόμενον, τὸ, Ἔμπροσθέν μου οὐκ ἐγένετο ἄλλος Θεὸς, B καὶ μετ' ἐμὲ οὐκ ἔστιν; Εἰ γὰρ νεώτερος τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς, πῶς φησι, Μετ' ἐμὲ οὐκ ἔστιν; Ἆρα οὖν ἀναιρήσετε καὶ αὐτοῦ τοῦ Μονογενοῦς τὴν οὐσίαν; Ἀνάγκη γὰρ ἢ τοῦτο τολμᾷν, ἢ μίαν [b]παραδέξασθαι τὴν θεότητα ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Ποῦ δὲ ὅλως τὸ, Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, ἀληθές; Εἰ γάρ ἐστιν αἰὼν αὐτοῦ πρεσβύτερος, πῶς ἂν [*]τὸ πρὸ αὐτοῦ, δι' αὐτοῦ γεγεννημένον εἴη; Ὁρᾶτε εἰς ὅσην τόλμαν αὐτοὺς ἅπαξ παρακινηθείσης τῆς ἀληθείας ὁ λόγος ἐξήγαγε; Διατί γὰρ οὐκ εἶπεν ὁ εὐαγγελιστὴς, ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, καθάπερ περὶ πάντων ὁ Παῦλος ἀποφαίνεται, λέγων οὕτως, Ὁ καλέσας τὰ μὴ ὄντα ὡς C ὄντα, ἀλλ', Ἐν ἀρχῇ ἦν, φησί; τοῦτο γὰρ ἐναντίον ἐκείνῳ· καὶ μάλα εἰκότως. Θεὸς γὰρ οὔτε γίνεται,

sæcula omnia et spatium omne per ipsum facta sunt? Hoc confiteatur necesse est is, qui mente captus non sit. Ergo nihil medium est inter Filium et Patrem. Si nihil, ergo non posterior, sed coæternus est. Nam *ante* et *post* tempora significant. Hæ quippe voces non possunt sine sæculo vel tempore cogitari. Deus vero superior est temporibus et sæculis. Quod si omnino dixeris Filio principium esse, cave ne Patrem quoque sub principio eadem ratione constituere cogaris; antiquiore quidem, sed tamen principio. Dic enim mihi: Annon terminum atque principium Filio adscribens, atque ab illo principio altius prodiens, Patrem prius exsistere dicis? Id certe manifestum. Dic ergo mihi quanto spatio præexistit Pater? Sive enim parvum, sive magnum dixeris spatium, sub principio Patrem posuisti. Nam postquam mensuram spatii illius duxeris, sic dices vel parvum vel magnum esse: mensura vero duci non potest, nisi utrinque principium sit. Itaque Patri, quantum in te fuit, principium dedisti: sicque secundum vos ne Pater quidem sine principio erit. Viden' verum esse id quod a Servatore dictum est, et dictum illud virtutis ejus ubique argumentum esse? Quodnam illud est? *Qui non honorat* Joan. 5.23. *Filium, non honorat Patrem.* Novi multis hæc incomprehensibilia esse: ideoque ratiocinia hujusmodi movere sæpe cunctamur, quod vulgus illa assequi nequeat; vel si assequatur, illa non firma et certa maneant. *Ratiocinia* quippe *homi-* Sap. 9. 14. *num timida sunt, et fallaces cogitationes eorum.* Libenter autem adversarios interrogaverim, quid sit illud a propheta dictum: *Ante me non* Isai. 43. *fuit alius Deus, et post me non erit?* Nam si 10. junior est Patre Filius, quomodo dicit, *Post me non erit?* Num ergo Unigeniti substantiam tolletis? Necesse enim est aut eo audaciæ procedere, aut unam admittere divinitatem in propria hypostasi Patris et Filii. Quomodo autem illud, *Omnia* v. 3. *per ipsum facta sunt,* verum est? Nam si ævum est illo antiquius, quomodo id quod ante illum est, per ipsum factum fuerit? Videtisne in quantam temeritatem semel abjecta veritate processerint? Cur non dixit evangelista, ipsum ex non exstantibus factum esse, ut de omnibus Paulus his verbis asserit: *Qui vocavit ea quæ non sunt tam-* Rom. 4.16. *quam ea quæ sunt;* sed dicit, *In principio*

c Alii ἀγαγεῖν, alii ἀναγαγεῖν.

d Quidam προτιθείς. [Tum in Savil. et Cod. 706 καὶ ante οὕτω abest.] Et paulo post nonnulli προϊέναι λέγεις.

a ἐροίμην τούς, sic Savil. et maxima pars Mss. Morel. ἐροίμην πρὸς τούς.

b Sic Savil. et Mss. Morel. vero παραδέχεσθαι.

* [ὁ πρὸ αὐτοῦ... γεγεννημένος Savil. et Cod. 706.]

erat? hoc enim contrarium est illi; ac jure merito. Deus enim neque fit, neque quid se antiquius habet; verum hæc gentilium verba sunt. Dic et illud mihi: Annon dixeris creatorem creatis operibus incomparabiliter excellentiorem esse? Cum ergo ipsis simile foret id quod ex non exstantibus esset, ubi esset illa incomparabilis excellentia? *Isai.* 41. 4. et 43. 10. Quid autem est illud, *Ego primus, et ego post hæc*, et, *Ante me non fuit alius Deus?* Nam si Filius non sit ex eadem substantia, alius est Deus; si non coæternus, est post illum: ac si non ex substantia prodiit, palam est ipsum factum esse. Quod si dixerint hæc ad differentiam idolorum dicta fuisse, quomodo non concedent ad differentiam idolorum solum verum Deum dici? Quod si hoc etiam ad differentiam idolorum dictum sit, quomodo totam sententiam interpretaberis? *Post me* enim, inquit, *non est alius Deus.* Non ejiciens Filium hoc dicit, sed significat, Deus idolicus post me non est; non quod Filius non sit. Etiam, inquies. Quid igitur? illud, *Ante me non fuit alius Deus*, ita accipies, quod nempe idolicus deus non fuerit; at fuerit saltem ante eum Filius? (Deus idolicus.) Ecquis dæmon hæc dixerit? Ne ipsum quidem diabolum id puto dicturum esse. Alioquin autem, si non est coæternus Patri, quomodo infinitam ejus vitam dixeris? Nam si principium anterius habet; etiamsi infinitus sit, non tamen immensus erit: immensum enim utrinque immensum esse oportet; id quod etiam Paulus declarans dicebat: *Hebr.* 7. 3. *Neque principium dierum, neque finem vitæ habens*, et principio et fine carere declarans. Quemadmodum enim hoc, sic neque illud finem habet; cum neque hic finis sit, neque illic initium.

οὔτε ἔχει [c] τι πρεσβύτερον· ἀλλὰ ταῦτα Ἑλλήνων ῥήματα. Εἰπὲ δή μοι κἀκεῖνο· τὸν κτίστην τῶν ἔργων οὐχὶ ἀσυγκρίτως ὑπερέχειν εἴποις ἄν; Ὅταν [d] οὖν αὐτοῖς ὅμοιον ᾖ τὸ ἐξ οὐκ ὄντων, ποῦ ἡ ἀσύγκριτος ὑπεροχή; Τί δέ ἐστιν ὅλως τὸ, Ἐγὼ πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα, καὶ, Ἔμπροσθέν μου οὐκ ἐγένετο ἄλλος Θεός; Εἰ γὰρ ὁ Υἱὸς μὴ εἴη τῆς αὐτῆς οὐσίας, ἕτερός ἐστι Θεός· καὶ εἰ μὴ συναΐδιος, ἔστι μετ' αὐτόν· καὶ D εἰ μὴ ἐκ τῆς οὐσίας προῆλθεν, εὔδηλον ὅτι ἐγένετο. Εἰ δὲ λέγοιεν, πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν εἰδώλων ταῦτα εἰρῆσθαι, πῶς οὐ συγχωροῦσι πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν εἰδώλων λέγειν τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν; Εἰ δὲ καὶ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν εἰδώλων εἴρηται τοῦτο, πῶς ἑρμηνεύσεις τὴν ῥῆσιν ἅπασαν; Μετ' ἐμὲ γὰρ, φησὶν, οὐκ ἔστιν ἄλλος θεός. Οὐκ ἐκβάλλων τὸν Υἱὸν, τοῦτό φησιν, ἀλλ' ὅτι θεὸς εἰδωλικὸς μετ' ἐμὲ οὐκ ἔστιν· οὐχ ὅτι Υἱὸς [e] οὐκ ἔστι. Ναὶ φησί. Τί οὖν; καὶ τὸ, Ἔμπροσθέν μου οὐκ ἐγένετο ἄλλος Θεὸς, οὕτως ἐκλήE ψῃ, ὅτι εἰδωλικὸς μὲν οὐκ ἐγένετο, ἐγένετο δ' οὖν ὅμως Υἱὸς ἔμπροσθεν αὐτοῦ; Καὶ ποῖος ἂν τοῦτο δαίμων εἴποι; Οὐδὲ γὰρ αὐτὸν οἶμαι τὸν διάβολον τοῦτο 30 [f] ἐρεῖν. Ἄλλως δὲ, εἰ οὐκ ἔστι συναΐδιος τῷ Πατρὶ, A πῶς ἄπειρον αὐτοῦ τὴν ζωὴν ἐρεῖς; Εἰ γὰρ ἀρχὴν ἄνωθεν ἔχει, κἂν ἀτελεύτητος ᾖ, ἄπειρος ὅμως οὐκ ἔστι· τὸ γὰρ ἄπειρον, ἑκατέρωθεν ἄπειρον εἶναι χρή. Ὅπερ οὖν καὶ ὁ Παῦλος δηλῶν ἔλεγε· Μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν, μήτε ζωῆς τέλος ἔχων, τό τε ἄναρχον καὶ [a] ἀτελεύτητον δεικνὺς ταύτῃ. Ὥσπερ γὰρ τοῦτο οὐκ ἔχει πέρας, οὕτως οὐδὲ ἐκεῖνο· οὔτε γὰρ ἐνταῦθα τέλος, οὔτε ἐκεῖ ἀρχή.

3. Quomodo autem cum vita sit, fuerit tempus cum non esset? Vitam enim semper, ac sine principio et fine esse nemo non fateatur, si ille vere vita sit, ut revera est. Si vero fuit aliquando cum non esset, quomodo vita aliorum sit, quæ aliquando non fuit? Quomodo igitur, inquit, Joannes principium posuit dicens, *In principio erat?* Illine voci, quæso, *In principio*, et illi, *Erat*, attendis; et illam, *Verbum erat*, non cogitas? Quid vero, *Psal.* 89. 2. quando de Patre dicit propheta: *A sæculo et usque in sæculum tu es:* an his verbis terminos ipsi ponit? Nequaquam; sed æternitatem

Πῶς δὲ καὶ ζωὴ ὢν, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν; Τὴν γὰρ ζωὴν ἀεί τε εἶναι, καὶ ἀνάρχως εἶναι καὶ ἀτελευτήτως πάντες ἂν ὁμολογήσαιεν, εἴπερ ὄντως εἴη ζωὴ, ὥσπερ οὖν καὶ ἔστιν. Εἰ δὲ ἔστιν ὅτε οὐκ ἔστι, πῶς ἂν B εἴη ζωὴ τῶν ἄλλων, αὐτή ποτε οὐκ οὖσα; Πῶς οὖν, φησὶν, ἀρχὴν ἔθηκεν ὁ Ἰωάννης εἰπὼν, Ἐν ἀρχῇ ἦν; Τῷ, Ἐν ἀρχῇ, προσέσχες, καὶ τῷ, Ἦν, εἰπέ μοι· καὶ τὸ, Ὁ Λόγος ἦν, οὐκ ἐννοεῖς; Τί δὲ, ὅταν περὶ τοῦ Πατρὸς ὁ προφήτης λέγῃ· Ἀπὸ τοῦ αἰῶνος, καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ· ἄρα ὅρους αὐτῷ τιθεὶς οὕτω φησίν; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ τὸ ἀΐδιον δηλῶν. Οὕτω τοίνυν καὶ ἐνταῦθα νόει. Οὐ γὰρ ὅρους τιθεὶς, τοῦτο εἴρηκεν.

[c] Morel. *τί ἑαυτοῦ πρεσβύτερον*; sed *ἑαυτοῦ* deest in Savil. et in Manuscriptis pene omnibus.

[d] Morel. *οὖν ἄλλοις ὅμοιον*. Savil. et Mss. *οὖν αὐτοῖς ὅμοιον*.

[e] Morel. et Savil. *οὐκ ἔστι. ναί φησι*. Alii *οὐκ ἔστιν. ἔστι γάρ φησιν*.

[f] Alii *ἐρεῖν. ὅλως δέ*.

[a] Alii *ἀτελεύτητον δηλῶν. ὥσπερ*.

Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ἀρχὴν ἔσχεν, ἀλλ', Ἐν ἀρχῇ ἦν, διὰ τοῦ, Ἦν, παραπέμπων σε ἐπὶ τὸ ἄναρχον ἐννοεῖν τὸν Υἱόν. Ἀλλ' ἰδοὺ, φησὶν, * ὁ Πατὴρ μετὰ τῆς τοῦ C ἄρθρου προσθήκης εἴρηται, ὁ δὲ Υἱὸς χωρὶς ταύτης. Τί οὖν, ὅταν ὁ ἀπόστολος λέγῃ, Τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ πάλιν, Ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεός; ἰδοὺ γὰρ ἐνταῦθα χωρὶς τοῦ ἄρθρου τοῦ Υἱοῦ ἐμνημόνευσε. Ποιεῖ δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Πατρός. Τοῖς γοῦν Φιλιππησίοις ἐπιστέλλων, οὕτω φησίν· Ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ· καὶ Ῥωμαίοις δὲ πάλιν· Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. [b] Ἄλλως τε καὶ περιττὸν ἦν ἐνταῦθα αὐτὸ προστεθῆναι, ἄνω συνεχῶς προστεθὲν τῷ λόγῳ. Ὥσπερ γὰρ περὶ τοῦ Πατρὸς λέγων D φησὶ, Πνεῦμα ὁ Θεός· καὶ οὐκ ἐπειδὴ τῷ Πνεύματι τὸ ἄρθρον οὐ πρόσκειται, οὐκ ἀθετοῦμεν διὰ τοῦτο τὸ ἀσώματον τοῦ Θεοῦ· οὕτω καὶ ἐνταῦθα, κἂν μὴ πρόσκειται τῷ Υἱῷ τὸ ἄρθρον, οὐ διὰ τοῦτο ἥττων Θεὸς ὁ Υἱός. Τί δήποτε; Θεὸν γὰρ καὶ Θεὸν εἰπὼν, οὐκ ἐμφαίνει τι μέσον ἡμῖν τῆς θεότητος ταύτης, ἀλλὰ καὶ τοὐναντίον. Προειπὼν γὰρ, Καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος, ἵνα μὴ νομίσῃ τις ἐλάττονα εἶναι τὴν θεότητα τοῦ Υἱοῦ, εὐθέως αὐτοῦ καὶ τὰ γνωριστικὰ τῆς γνησίας τίθησι θεότητος, τό τε ἀΐδιον ἀναλαβών· Οὗτος γὰρ ἦν, φησὶν, ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν· καὶ τὸ δημιουργικὸν προστιθείς· Πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγέ- E νετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν, ὃ γέγονεν· ὃ μάλιστα καὶ ὁ Πατὴρ αὐτοῦ διὰ τῶν προφητῶν ἁπανταχοῦ τῆς οὐσίας τῆς αὐτοῦ γνωριστικὸν εἶναί φησι. Καὶ συνεχῶς τοῦτο τῆς ἀποδείξεως τὸ εἶδος πε- 81 ριστρέφουσιν οἱ προφῆται· καὶ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ καὶ A πρὸς τὴν τῶν εἰδώλων ἀγωνιζόμενοι δόξαν. Θεοὶ γὰρ, φησὶν, οἳ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν οὐκ ἐποίησαν, ἀπολέσθωσαν· καὶ πάλιν· Ἐγὼ τῇ χειρί μου ἐξέτεινα τὸν οὐρανόν· καὶ δεικνὺς θεότητος εἶναι δηλωτικὸν, πανταχοῦ αὐτὸ τίθησιν. Αὐτὸς δὲ ὁ εὐαγγελιστὴς οὐδὲ τούτοις ἠρκέσθη τοῖς ῥήμασιν, ἀλλὰ καὶ ζωὴν αὐτὸν ἐκάλεσε καὶ φῶς. Εἰ τοίνυν ἀεὶ μετὰ τοῦ Πατρὸς ἦν, εἰ πάντα αὐτὸς ἐδημιούργησε, εἰ πάντα αὐτὸς παρήγαγε καὶ [a] συγκροτεῖ (τοῦτο γὰρ διὰ τῆς ζωῆς ἠνίξατο), εἰ πάντα φωτίζει· τίς οὕτως ἀνόητος, ὡς εἰπεῖν, τὸν εὐαγγελιστὴν διὰ τούτων ἐσπουδακέναι ἐλάττωσιν θεότητος εἰσηγήσασθαι, δι' ὧν μάλιστα ἰσότητα καὶ ἀπαραλλαξίαν ἐνδείξασθαι δυνατόν ἐστι;

significat. Idipsum hic cogita. Non terminos ponens ita loquutus est: neque enim dixit, Principium habuit; sed, *In principio erat;* hac voce, *Erat*, te deducens ut Filium sine principio esse cogitares. At, inquies, Pater cum articulo dicitur, Filius vero sine articulo. Quid ergo cum apostolus dicit, *Magni Dei et Salvatoris nostri Jesu* Tit. 2. 13. *Christi;* et rursum, *Qui est super omnia Deus?* Rom. 9. 5. ecce namque hic sine articulo Filium memoravit. Idipsum de Patre observes. Nam ad Philippenses scribens sic ait: *Qui cum in forma Dei esset, non* Philip. 2. 6. *rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo:* et ad Romanos: *Gratia vobis et pax a Deo Patre* Rom. 1. 7. *nostro, et Domino Jesu Christo.* Alioquin vero supervacaneum fuisset hic articulum præponere, cum supra frequenter appositus fuerit. Quemadmodum enim cum de Patre dicit, *Spiritus est* Joan. 4. 24. *Deus;* quia articulus Spiritui non præpositus est, non ideo incorporeum esse Deum negamus: sic et hoc loco, etiamsi Filio articulus non præponatur, non minus tamen Deus est Filius. Qua vero de causa? Cum enim Deum et Deum dixit, nullum indicat nobis divinitatis discrimen; imo prorsus contra. Cum enim prius dixisset, *Et Deus erat Verbum*, ne quis putaret minorem esse Filii divinitatem, statim veræ divinitatis ejus documenta profert; æternitatem nempe sic resumens, *Hic* v. 2. *erat a principio apud Deum;* creandi vim cum addit, *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso* v. 3. *factum est nihil quod factum est:* id quod maxime Pater ejus per prophetas ubique substantiæ ejus argumentum esse dicit. Ac frequenter hoc demonstrationis genus prophetæ versant: neque ad hoc solum, sed ut etiam idolorum cultum tollant. Nam *dii*, inquit, *qui cælum et terram non* Jer. 10. 11. *fecerunt, pereant;* ac rursum, *Ego manu mea* Isai. 44. 24. *extendi cælum:* ostendensque illud esse divinitatis argumentum, id ubique ponit. Ipse autem evangelista, his non contentus verbis, vitam ipsum vocavit et lucem. Si itaque semper cum Patre erat, si omnia ipse condidit, produxit et continet (hoc enim per vitam significavit), si omnia illuminat; quis ita stultus erit ut dicat, evangelistam hæc verba ut divinitatem ejus minueret induxisse, quibus æqualitas paritasque demonstrari poterat? Ne,

Objectio hæreticorum: Filius Θεός dicitur sine articulo, refutatur.

* ὁ πατὴρ μετὰ τῆς τοῦ ἄρθρου προσθήκης εἴρηται, ὁ δὲ υἱὸς χωρὶς ταύτης, *Pater cum articulo dicitur, Filius vero sine articulo.* Hoc respicit illud Evangelii, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος, ubi τὸν Θεὸν cum articulo dicitur de Patre, καὶ Θεὸς ἦν sine articulo de Filio. Unde arguebant impie Ariani et Anomœi, Filium non esse Deum sicut Patrem, sed minorem, nec proprie Deum: quod contrariis exemplis confutat Chrysostomus.

b Sic Savil. et alii, Morel. vero ἄλλως δέ.

a Alii non pauci συγκρατεῖ.

quæso, confundamus creaturam cum Creatore, ne *Rom.* 1. 25. nos quoque audiamus : *Coluerunt creaturam præ Creatore.* Etiamsi enim de cælis hæc intelligenda dicant : attamen de his loquens omnino prohibuit ne creatura colatur, qui gentilium error est.

4. Ne itaque hujusmodi maledictioni nos subjiciamus. Ideo venit Filius Dei, ut nos ab hoc cultu erueret; ideo servi formam accepit, ut nos ab illa servitute liberaret; ideo sputis et colaphis dehonestatus, ideo mortem turpissimam passus est. Ne, quæso, hæc omnia inutilia reddamus, neque rursum ad pristinam redeamus impietatem, imo in longe graviorem : non enim æquale est creaturam colere, et ipsum Creatorem ad creaturarum vilitatem, quantum in nobis est, deprimere. *Psal.* 101. 28. Nam ipse manet qualis est, *Tu autem idem ipse es*, inquit, *et anni tui non deficient.* Glorificemus igitur eum, sicut accepimus a patribus : glo- *Dogmata non prosunt ad salutem, si vita sit corrupta.* rificemus eum et fide et operibus. Nihil enim nobis ad salutem prosunt dogmata pia, si vita sit corrupta. Quamobrem illam concinnemus ad Dei placitum, omni turpitudine, injustitia, avaritia longe abacta, tamquam hospites et advenæ, et a præsentibus longe alieni. Si divitias quis multas habeat et prædia, sic iis utatur, ut peregrinus qui paulo post velit nolit discessurus est. Si quis ab alio injuria læsus sit, ne immortaliter irascatur, imo ne aliquo quidem tempore : non plus enim *Ephes.* 4. 26. uno die nobis ad iram concessit apostolus : *Sol*, inquit, *non occidat super iracundiam vestram.* Et jure quidem : optandum quippe est, et vix caveri potest, ut ne in tam modico spatio quid molestum accidat. Si autem nox nos apprehendat, res graviores evadunt, memoria ingentem nobis ignem colligente, nobisque per temporis spatium hæc acerbius scrutantibus. Antequam ergo otium hujusmodi occupemus, et vehementiorem accendamus rogum, jubet malum prævertere, et ex- *Ira celeriter exstinguenda.* stinguere. Vehemens quippe est iræ motus, omnique flamma acutius. Ideo celeritate multa nobis est opus, ut flammam prævertamus, nec sinamus assurgere. Hic quippe morbus multorum causa malorum efficitur. Domos enim totas evertit, veteres solvit consuetudines, non consolabiles tragœdias brevi tempore ac momento parit. Nam *Eccli.* 1. 22. *Momentum furoris ejus, ruina ejus*, inquit. Ne itaque feram hanc sine freno sinamus, sed camum ipsi undique fortissimum, futuri judicii metum,

B Μὴ δὴ συγχέωμεν τὴν κτίσιν μετὰ τοῦ κτίσαντος, ἵνα μὴ καὶ ἡμεῖς ἀκούσωμεν, ὅτι Ἐσεβάσθησαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα. Εἰ γὰρ καὶ περὶ οὐρανῶν λέγοιεν τοῦτο εἰρῆσθαι, ἀλλ' ὅμως ἐν τῷ περὶ τούτων λόγῳ παντελῶς ἀπεῖπε τὸ μὴ δεῖν κτίσει λατρεύειν, ὡς Ἑλληνικὸν ὄν.

Μὴ τοίνυν ταύτῃ [b] ὑποβάλωμεν αὐτοὺς τῇ ἀρᾷ. Διὰ τοῦτο ἦλθεν ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς, ἵνα ταύτης ἡμᾶς ἀπαλλάξῃ τῆς λατρείας· διὰ τοῦτο δούλου μορφὴν ἔλαβεν, ἵνα τῆς δουλείας ἐλευθερώσῃ ταύτης· διὰ τοῦτο ἐνεπτύσθη, διὰ τοῦτο ἐῤῥαπίσθη, διὰ τοῦτο θάνατον C ὑπέμεινε τὸν ἐπονείδιστον. Μὴ δὴ ταῦτα πάντα ἀνόνητα ποιῶμεν, μηδὲ πάλιν ἐπὶ τὴν προτέραν ἐπανερχώμεθα ἀσέβειαν, μᾶλλον δὲ ἐπὶ πολλῷ χαλεπωτέραν. Οὐ γάρ ἐστιν ἴσον τῇ κτίσει λατρεύειν, καὶ αὐτὸν τὸν δημιουργὸν εἰς κτίσεως κατάγειν εὐτέλειαν, τό γε εἰς ἡμᾶς ἧκον. Αὐτὸς γὰρ μένει τοιοῦτος ὢν οἷός ἐστι. Σὺ γὰρ ὁ αὐτὸς εἶ, φησὶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσι. Δοξάζωμεν οὖν αὐτὸν, ὥσπερ παρελάβομεν παρὰ τῶν πατέρων· δοξάζωμεν αὐτὸν, καὶ διὰ πίστεως καὶ δι' ἔργων. Οὐδὲν γὰρ ὄφελος ἡμῖν εἰς σωτηρίαν δογμάτων ὑγιῶν, διεφθαρμένης ἡμῖν τῆς ζωῆς. D Διὸ ῥυθμίσωμεν αὐτὴν πρὸς τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν, αἰσχρότητος ἁπάσης, ἀδικίας, πλεονεξίας πόῤῥω καθιστῶντες ἑαυτοὺς, ὡς ξένοι καὶ παρεπίδημοι, καὶ τῶν ἐνταῦθα ἀλλότριοι. Κἂν χρήματά τις ἔχῃ πολλὰ καὶ κτήματα, οὕτως αὐτοῖς κεχρήσθω, ὡς πάροικος καὶ μικρὸν ὕστερον αὐτῶν ἀποστησόμενος καὶ ἑκὼν καὶ ἄκων. Κἂν ἠδικημένος τις ᾖ παρά τινος, μὴ ἀθάνατα ὀργιζέσθω, μᾶλλον δὲ μηδὲ πρόσκαιρα. Μιᾶς γὰρ ἡμῖν πλέον οὐκ ἔδωκεν ὁ ἀπόστολος ἡμέρας τῇ ὀργῇ καταχρήσασθαι· Ὁ ἥλιος γὰρ, φησὶ, μὴ ἐπιδυέτω ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ὑμῶν. Καὶ εἰκότως· ἀγαπητὸν γὰρ καὶ ἐν οὕτω βραχεῖ καιρῷ μηδὲν γενέσθαι ἀηδές. Εἰ δὲ καὶ ἡ E νὺξ καταλάβοι, δεινότερα γίνεται τὰ γεγενημένα, μυρίου πυρὸς ἀπὸ τῆς μνήμης ἡμῖν συλλεγομένου, καὶ κατὰ σχολὴν πικρότερον ἡμῶν ἐξεταζόντων αὐτά. Πρὶν οὖν τῆς ὀλεθρίας ταύτης ἐπιλαβέσθαι σχολῆς καὶ σφοδροτέραν ἀνάψαι τὴν πυρὰν, κελεύει προκαταλαμβάνειν καὶ σβεννύναι τὸ δεινόν. Ὀξὺ γὰρ τὸ πάθος ἐστὶ τῆς ὀργῆς, καὶ φλογὸς ἁπάσης ὀξύτερον. Διὸ πολλοῦ δεῖ τοῦ τάχους ἡμῖν εἰς τὸ προκαταλαβεῖν τὴν φλόγα, 32 A καὶ μὴ συγχωρῆσαι πρὸς ὕψος ἀρθῆναι. Καὶ γὰρ πολλῶν οὕτως αἴτιον γίνεται κακῶν τὸ νόσημα τοῦτο. Οἰκίας γοῦν ὁλοκλήρους ἀνέτρεψε, καὶ συνηθείας ἀρχαίας διέλυσε, καὶ τραγῳδίας [a] ἀπαραμυθήτους εἰργάσατο ἐν βραχεῖ καὶ ἀκαριαίῳ χρόνῳ. Ἡ γὰρ ῥοπὴ τοῦ θυμοῦ αὐτοῦ, πτῶσις αὐτῷ, φησί. Μὴ τοίνυν ἀχαλίνωτον ἐῶμεν τὸ θηρίον, ἀλλὰ κημὸν αὐτῷ πάντοθεν

[b] Alii ὑποβάλλωμεν.

[a] Savil. et omnes pene Mss. ἀπαραμυθήτους. Morel. ἀμυθήτους.

σφοδρὸν, τοῦ δικαστηρίου τοῦ μέλλοντος τὸν φόβον, ἐμβάλλωμεν. Ὅταν σε λυπήσῃ φίλος ἢ καὶ παροξύνῃ τις τῶν οἰκείων, ἐννόησον τὰ ἡμαρτημένα σοι εἰς Θεὸν, καὶ ὅτι τῇ πρὸς ἐκεῖνον ἐπιεικείᾳ πραότερον σαυτῷ καθιστᾷς τὸ δικαστήριον ἐκεῖνο· Ἄφετε γὰρ, φησὶ, B καὶ ἀφεθήσεται ὑμῖν· καὶ ταχέως δραπετεύσει τὸ πάθος. Πρὸς τούτοις κἀκεῖνο σκόπησον, εἴποτε εἰς ἀγριότητα ἐξενεχθεὶς ἐκράτησας σαυτοῦ, καὶ εἴποτε παρεσύρης ὑπὸ τοῦ πάθους, καὶ ἀμφοτέρους παράβαλε τοὺς καιροὺς, καὶ ἐντεῦθεν πολλὴν λήψῃ διόρθωσιν. Εἰπὲ γάρ μοι· πότε σαυτὸν ἐπῄνεσας, ἡνίκα ἡττήθης, ἢ ὅτε ἐκράτησας; Οὐχὶ τότε [b] σφοδρῶς μὲν ἐγκαλοῦμεν ἑαυτοῖς καὶ αἰσχυνόμεθα, καὶ μηδενὸς ἐλέγχοντος ἡμᾶς, καὶ πολὺ τὸ τῆς μετανοίας ἡμῖν ἐπεισέρχεται καὶ ῥημάτων ἕνεκεν καὶ πραγμάτων; ὅταν δὲ περιγενώμεθα, καὶ τρυφῶμεν καὶ γαυρούμεθα, ὡς νενικηκότες; Νίκη γὰρ ἐπὶ τῆς ὀργῆς, οὐ τὸ τοῖς ἴσοις ἀμύνασθαι (ἐσχάτη γὰρ αὕτη ἧττά ἐστιν), ἀλλὰ τὸ C πράως ἐνεγκεῖν παθόντα κακῶς καὶ ἀκούσαντα. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ πλέον σχεῖν, οὐ τὸ ποιῆσαι, ἀλλὰ τὸ παθεῖν κακῶς. Μὴ τοίνυν λέγε ὀργιζόμενος, πάντως ἀνταναιρῶ κἀγὼ, πάντως ἐπεξελεύσομαι· μηδὲ πρὸς τοὺς παραινοῦντας νικᾷν ἀντίτεινε λέγων, οὐκ ἀνέξομαι, ἵνα μου καταγελάσας ὁ δεῖνα ἀπέλθῃ. Οὐ γὰρ δή ποτέ σου καταγελάσεται, ἀλλ' ὅταν ἐπεξέλθῃς· εἰ δὲ καὶ τότε καταγελάσεται, ὡς ἀνόητος τοῦτο πείσεται. Σὺ δὲ μὴ ζήτει νικῶν τὴν παρὰ τῶν ἀνοήτων δόξαν, ἀλλ' ἀποχρῶσαν νόμιζε [c] αὐτὴν ἔχειν παρὰ τῶν νοῦν ἐχόντων. Ἀλλὰ γὰρ τί σοι μικρὸν καὶ ταπεινὸν καθίζω D θέατρον, ἐξ ἀνθρώπων αὐτὸ συντιθείς; Πρὸς τὸν Θεὸν εὐθέως ἀνάβλεψον, κἀκεῖνός σε ἐπαινέσεται. Τὸν δὲ παρ' ἐκείνου θαυμαζόμενον οὐ δεῖ παρὰ τῶν ἀνθρώπων τιμὴν ἐπιζητεῖν. Ἡ μὲν γὰρ καὶ πρὸς χάριν πολλάκις, καὶ πρὸς ἀπέχθειαν ἑτέρων γίνεται, καὶ κέρδος ἤνεγκεν οὐδέν· [d] ἡ δὲ παρὰ τοῦ Θεοῦ ψῆφος ταύτης ἀπήλλακται τῆς ἀνωμαλίας, καὶ πολλὴν φέρει τῷ θαυμαζομένῳ τὴν ὠφέλειαν. Τοῦτον οὖν τὸν ἔπαινον διώκωμεν.

Βούλει μαθεῖν πόσον τὸ ὀργίζεσθαι κακόν; Παράστηθι E μαχομένοις ἐν ἀγορᾷ ἑτέροις. Ἐν γὰρ σαυτῷ τὴν ἀσχημοσύνην οὐ δυνήσῃ ῥᾳδίως ἰδεῖν, ἐσκοτωμένῳ καὶ μεθύοντι τῷ λογισμῷ· ἀλλ' ὅταν καθαρεύσῃς τοῦ πάθους, τότε ἐν ἄλλοις θεώρει τὰ σὰ, τῆς κρίσεώς σοι μὴ [e] διεφθαρμένης. Θέα δέ μοι τοὺς περιῤῥέοντας 33 A ὄχλους, τοὺς θυμουμένους, καθάπερ μαινομένους εἰς τὸ μέσον ἀσχημονοῦντας. Ὅταν γὰρ περὶ

injiciamus. Cum te amicus læserit, aut familiaris concitaverit, cogita quanta erga Deum peccaveris, et perpende te si moderatius cum illos agas, mitius tibi judicium illud constituere. Nam ait, *Dimittite, et dimittetur vobis;* Luc. 6. 37. statimque morbus aufugiet. Ad hæc consideres velim, num aliquando in furorem actus, te continueris; et num aliquando etiam ab ira abreptus fueris: utrorumque comparatione temporum, ad emendationem valde juvaberis. Dic enim mihi, quandonam teipsum laudasti, cum ab ira superatus es, an cum superasti? Annon cum primum accidit, nos vehementer incusamus, erubescimus, etiam nemine arguente, ac multa nos et verborum et gestorum subit pœnitentia? cum autem superamus, gaudemus, et quasi victores exsultamus? Victoria enim contra iram est, non cum par pari referimus (hæc quippe extrema clades est), sed cum æquo animo omnia patimur et audimus. Hoc quippe est superiorem esse, non mala inferre, sed mala pati. Cum irasceris igitur, ne dicas: Prorsus obsistam ego, prorsus irruam in illum: neque monentibus ut iram cohibeas dixeris: Non patiar ut postquam ille mihi illuserit, impune abeat. Neque enim te unquam irridebit, nisi quando ad vindictam te contuleris: sin te quiescente irriserit, ut stultus id aget. Tu vero cum viceris, ne quæras gloriam a stultis, sed ea contentus esto, quam a sapientibus assequeris. Imo vero cur tibi parvum illud ac vile theatrum hominum constituo? Ad Deum statim respice, et ipse te laudabit: quo laudante nemo debet ab hominibus gloriam quærere. Hominum quippe laudes plerumque vel ex gratia prodeunt, vel ex odio negantur; nihilque lucri afferunt: Dei vero judicium hac inæquabilitate vacat, multamque laudato affert utilitatem. Hanc igitur laudem sequamur.

Laudes hominum vel ex gratia prodeunt vel ex odio negantur.

5. Visne discere quantum sit malum ira? Præsens esto dum alii rixantur in foro. Neque enim in teipso turpitudinem illam tam facile deprehendes, animo nempe tunc tenebris et ebrietate obvoluto: sed cum ira vacuus es, tunc in aliis tua contemplare; quando judicium tuum corruptum non est. Vide mihi turbam circumfluentem, et iratos, ac si furerent, in medio turpiter agentes.

[b] Morel. σφοδρῶς καὶ ἐγκαλοῦμεν, male.

[c] Savil. αὐτὴν παρά. Morel. αὐτὴν ἔχειν παρά. Paulo post idem αὐτῷ συντιθείς. Savil. αὐτή. Infra τὸν δὲ παρ' ἐκείνου θαυμαζόμενον vertimus, *quo laudante;* nam θαυμάζειν sæpe significat *laudare, laudibus celebrare,* ut monuimus in Onomastico ad Athanasii Opera, et exemplis confirmavimus.

[d] Savil. ἡ δὲ τοῦ θεοῦ.

[e] Sic Savil. et Mss. Morel. vero διεφθαρμένης· ὄψει γὰρ τοὺς θυμουμένους.

Iracundi imago.

Cum enim ira in pectore effervescit et efferatur, os ignem spirat, oculi ignem emittunt, inflatur undique vultus, incomposite manus jactantur, ridicule pedes exsiliunt, et insultant litem dirimere conantibus; nihil irati differunt a furentibus, cum hæc omnia nullo præditi sensu peragunt; imo ne ab asinis agrestibus, calcitrantes, mordentes. Sane vir iracundus modeste agere nescit. Deinde post tantum excitatum risum, ubi domum redierint, ad se reversi, dolore simul ac metu agitantur; animo volventes, quinam rixæ præsentes fuerint. Postquam enim ceu furentes de spectantibus nihil cogitaverant, resipiscentes postea secum reputant, num amici, num inimici spectatores fuerint. Nam perinde utrosque metuunt; illos, ut se improbantes majoremque inferentes pudorem; hos, ut de sua turpitudine gaudentes. Quod si ad plagas usque mutuas rixa proruperit, tum metus gravior, ne quid deterius verberato accidat, ne subsequens febris mortem inferat, vel tumor curatu difficilis in extremum periculum conjiciat. Quid enim mihi pugna opus erat? quid contumeliis et rixis? pereant et hæc et illa. Tuncque omnibus hisce fluxis rebus maledicunt, quæ rixandi causa fuere.

Contra eos qui superstitiose tempora observant.

Insipientiores vero et malignos dæmonas, et horam tempusque criminantur. Verum non hora mala in causa est; nulla quippe hora mala: neque hæc a maligno dæmone proficiscuntur, sed ex nequitia rixantium. Hi namque et dæmonas attrahunt, et sibi ipsis mala inferunt. Sed cor intumescit, inquies, et a contumeliis mordetur? Id et ego novi: ideoque miror eos qui malam hanc feram coercent. Si enim velimus, possumus morbum depellere. Cur enim cum principes viri nos contumelia afficiunt, id non agimus? nonne quia timor, non minor quam ira, nos deterret, nec vel a principio iram erumpere sinit? Cur porro servi a nobis mille contumeliis onerati, omnia taciti ferunt? nonne quia et ipsi eodem vinculo ligantur? Tu vero ne solum Dei timorem cogites, sed etiam te tunc a Deo contumeliis affici, qui jubet te tacere, et omnia patienter feres. Dic te lacessenti: Quid faciam tibi; alius mihi et manum et linguam cohibet: eritque dictum illud, et tibi et ipsi philosophiæ materia. Nunc autem hominum gratia etiam intolerabilia ferimus, et iis qui nos lacessunt sæpe di-

τὸ στῆθος ὁ θυμὸς ζέσας * διανιστῆται καὶ ἀγριαίνῃ, πῦρ πνέει τὸ στόμα, πῦρ ἀφιᾶσιν οἱ ὀφθαλμοί, οἰδεῖ πάντοθεν ἡ ὄψις, ἀτάκτως αἱ χεῖρες ἐκτείνονται, καταγελάστως πηδῶσιν οἱ πόδες καὶ ἐνάλλονται τοῖς κατέχουσι, καὶ μαινομένων οὐδὲν διεστήκασι πρὸς ταῦτα πάντα ἀναισθητοῦντες, ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἀγρίων ὄνων, λακτίζοντες, δάκνοντες. Ὄντως ἀνὴρ θυμώδης οὐκ εὐσχήμων. Εἶτα, μετὰ τὸν πολὺν γέλωτα τοῦτον, ἀναχωρήσαντες οἴκαδε, καὶ πρὸς ἑαυτοὺς ἐπανελθόντες, μείζονα ἔχουσι τὴν ὀδύνην καὶ πολὺ τὸ δέος, ἐν-
B νοοῦντες ἄρα τίνες οἱ παρόντες ἦσαν ἡνίκα ὠργίζοντο. Καθάπερ γὰρ οἱ παραπαίοντες τοὺς παρόντας [a] ἀγνοοῦντες, ὅταν σωφρονήσωσι, τότε ταῦτα λογίζονται, ἄρα μὴ φίλοι, ἄρα μὴ πολέμιοι καὶ ἐχθροὶ οἱ θεασάμενοι; Καὶ γὰρ ὁμοίως ὑπὲρ ἀμφοτέρων δεδοίκασι· τῶν μὲν, ὡς καταγνωσομένων καὶ μείζονα ποιησόντων τὴν αἰσχύνην· τῶν δὲ, ὡς ἐφησθησομένων. Ἂν δὲ καὶ πληγὰς τείναντες [b] τύχωσιν ἀλλήλοις, χαλεπώτερον τὸ δέος, οἷον μή τι τῶν χαλεπωτάτων συμβαίη περὶ τὸν παθόντα, ἢ πυρετὸς ἀκολουθήσας ἐπενέγκοι θάνατον, ἢ οἴδημα ἀναστὰν δυσίατον εἰς τὸν περὶ τῶν ἐσχάτων
C καταστήσῃ κίνδυνον. Καὶ, τί γάρ μοι μάχης ἔδει; τί δὲ ὕβρεων καὶ φιλονεικίας; ἀπόλοιτο τὰ καὶ τά. Καὶ πᾶσι καταρῶνται τοῖς πράγμασι λοιπὸν τοῖς ἐπιχήροις τούτοις, καὶ παρασχοῦσιν αὐτοῖς τὴν ἀρχήν. Οἱ δὲ ἀλογώτεροι καὶ δαίμονας πονηροὺς καὶ ὥραν αἰτιῶνται κακὴν τῶν γεγενημένων. Ἀλλ' οὐκ ἔστιν ὥρας κακῆς· οὐδὲ γάρ ἐστιν ὥρα κακή ποτε· οὐδὲ δαίμονος ταῦτα πονηροῦ, ἀλλὰ τῆς πονηρίας τῶν ἑαλωκότων. Οὗτοι γὰρ καὶ τοὺς δαίμονας ἐπισπῶνται, καὶ πάντα ἑαυτοῖς ἐπάγουσι τὰ δεινά. Ἀλλ' οἰδαίνει, φησὶν, ἡ καρδία, καὶ ταῖς ὕβρεσι δάκνεται; Οἶδα κἀγώ· διὰ γὰρ τοῦτο τοὺς κρατοῦντας τοῦ δεινοῦ τούτου θηρίου
D θαυμάζω. Ἂν γὰρ θέλωμεν, δυνατὸν διακρούσασθαι τὸ πάθος. Διατί γὰρ, ἀρχόντων ἡμᾶς ὑβριζόντων, τοῦτο μὴ πάσχομεν; [c] ἆρ' οὐχ ὅτι φόβος ἀντίῤῥοπος ἕστηκε τοῦ πάθους, ἡμᾶς ἐκδειματῶν, καὶ οὐδὲ φῦναι τὴν ἀρχὴν συγχωρῶν; Διὰ τί δὲ καὶ οἱ οἰκέται παρ' ἡμῶν ὑβριζόμενοι μυρία, σιγῇ πάντα φέρουσιν; [d] ἆρ' οὐχ ὅτι καὶ αὐτοὶ τὸν αὐτὸν αὐτοῖς ἐπικείμενον ἔχουσι δεσμόν; Σὺ δὲ μὴ μόνον ἐννοήσῃς τὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ φόβον, ἀλλ' ὅτι σε καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς ὑβρίζει τότε, ὁ κελεύων σιγᾷν, καὶ πάντα οἴσεις πρᾴως. Καὶ εἰπὲ πρὸς τὸν ἐπι-
E όντα· τί σοι πάθω; ἄλλος μου κατέχει καὶ τὴν δεξιὰν καὶ τὴν γλῶτταν· καὶ γενήσεται καὶ σοὶ κἀκείνῳ φιλοσοφίας ὑπόθεσις τὸ ῥῆμα. Νῦν δὲ ἀνθρώπων μὲν ἕνεκεν καὶ τὰ ἀφόρητα φέρομεν, καὶ πρὸς τοὺς ὑβρι-

* [διανιστᾶται Savil.]

[a] [Savil. et Codd. 705, 706 ἠγνόουν, ἀλλ' ὅταν...]

[b] Quidam ἐντύχωσιν. [Infra Savil. καταστήσεις.]

[c] ἆρ' οὐχ post πάσχομεν legitur in Morel. Sed a Savil. et Mss. plurimis abest.

[d] ἆρ' οὐχ ut supra legitur in Morel. Secus in Savil. et Mss.; sed utrovis modo legas perinde quadrat, et Interpres vetus ἆρ' οὐχ legerat.

χότας λέγομεν πολλάκις· ὁ δεῖνά με ὕβρισεν, οὐ σύ· ἐπὶ δὲ τοῦ Θεοῦ οὐδὲ ταύτην ἕξομεν τὴν εὐλάβειαν; Καὶ ποία ἡμῖν ἔσται συγγνώμη; Εἴπωμεν καὶ πρὸς τὴν ἡμετέραν ψυχήν· ὁ Θεὸς ἡμᾶς ὑβρίζει νῦν, ὁ κα- 34 τέχων ἡμῶν τὰς χεῖρας· μὴ σκιρτῶμεν, μηδὲ ἔστω ὁ A Θεὸς ἀνθρώπων ἀτιμότερος ἡμῖν. Ἐφρίξατε πρὸς τὸ ῥῆμα; Ἀλλ' οὐχὶ πρὸς τὰ ῥήματα βούλομαι μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν πρᾶξιν φρίττειν [a] ὑμᾶς. Ἐκέλευσε γὰρ ὁ Θεὸς ῥαπιζομένους μὴ μόνον φέρειν, ἀλλὰ καὶ παρέχειν ἑαυτοὺς πρὸς τὸ χεῖρόν τι παθεῖν. Ἡμεῖς δὲ μετὰ τοσαύτης σφοδρότητος ἐναντιούμεθα, ὡς μὴ μόνον μὴ παρέχειν ἑαυτοὺς εἰς τὸ κακῶς παθεῖν, ἀλλὰ καὶ [b] ἀμύνασθαι, πολλάκις δὲ καὶ ἄρχειν χειρῶν ἀδίκων, καὶ ἐλαττοῦσθαι νομίζειν, ἂν μὴ πράξωμεν τὰ αὐτά. Καὶ γὰρ τὸ δεινὸν τοῦτό ἐστιν, ὅτι καὶ νικᾷν οἰόμεθα, τὴν ἐσχάτην ἧτταν ἡττώμενοι καὶ κείμενοι κάτω, καὶ B μυρίας δεχόμενοι πληγὰς παρὰ τοῦ διαβόλου, κρατεῖν αὐτοῦ νομίζομεν. Διὸ, παρακαλῶ, μάθωμεν τίς τῆς νίκης ταύτης ὁ τρόπος, καὶ τοῦτο μετίωμεν τοῦ τρόπου τὸ εἶδος. Τὸ γὰρ παθεῖν κακῶς, τοῦτό ἐστι τὸ στεφανοῦσθαι. Εἰ τοίνυν βουλόμεθα καὶ ἡμεῖς ἀναῤῥηθῆναι παρὰ τοῦ Θεοῦ, μὴ τὸν τῶν ἔξωθεν ἀγώνων, ἀλλὰ τὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ νόμον φυλάττωμεν ἐν τοῖς παλαίσμασι τούτοις, [c] καὶ τὸ πάντα φέρειν μετὰ μακροθυμίας. Οὕτω γὰρ καὶ τῶν παλαιόντων περιγινώμεθα, καὶ τῶν ἐνταῦθα, καὶ τῶν ἐπηγγελμένων ἐπιτύχωμεν ἀγα- C θῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

cimus : Ille me lacessivit, non tu : Deo autem ne parem quidem reverentiam exhibebimus? Ecqua nobis erit venia? Animæ nostræ dicamus : Deus nos nunc lacessit, qui manus nostras cohibet : ne insiliamus, nec minore Deum quam homines obsequentia prosequamur. Ad hoc verbum exhorruistis? Sed non tantum ad verba, sed etiam ad opus vos exhorrescere cupio. Jussit Deus nos colaphis cæsos, non modo ferre, sed etiam ad pejus quidpiam patiendum nos offerre. Nos autem cum tanta violentia obsistimus, ut non modo nos ad male patiendum non offeramus, sed etiam nos ulciscamur; imo sæpe priores manus inferamus, nosque vinci putemus, nisi paribus afficiamus. Nam illud gravius est quod nos vincere existimemus, quando extrema clade afficimur, et humi prostrati jacemus; ac mille acceptis a diabolo vulneribus, de illo victoriam reportasse credamus. Quamobrem, rogo, discamus qui sit hujus victoriæ modus, et hanc morum speciem adeamus. Siquidem male pati, idipsum est quod coronari. Si ergo volumus nos a Deo victores proclamari, in his certaminibus ne legem sæcularium agonum servemus, sed legem a Deo pro his certaminibus positam, ut omnia æquo animo feramus. Ita enim et adversarios et præsentia omnia superabimus, et promissa consequemur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri, simulque Spiritui sancto, gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

[a] ὑμᾶς, alii ἡμᾶς.
[b] Morel. [et Codd. 705, 706] ἀμύνεσθαι.
[c] Savil. et Mss. quidam καὶ τὸ πάντα, Morel. καὶ τῷ.

[Mox Savil. et Codd. 705, 706 τύχωμεν pro ἐπιτύχωμεν. Iidem recte περιγενώμεθα.]

ΟΜΙΛΙΑ ε'.

Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονεν.

Μωϋσῆς μὲν ἀρχόμενος τῆς ἱστορίας καὶ τῆς συγγραφῆς τῆς ἐν τῇ Παλαιᾷ, περὶ τῶν αἰσθητῶν ἡμῖν διαλέγεται, καὶ ταῦτα ἀπαριθμεῖται διὰ πολλῶν· Ἐν D ἀρχῇ γὰρ, φησὶν, ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· εἶτα ἐπάγει ὅτι καὶ φῶς ἐγένετο, * καὶ δεύτερος οὐρανὸς, καὶ ἀστέρων φύσις, καὶ παντοδαπὰ γένη ζώων, καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ἵνα μὴ καθ' ἕκαστον ἐπε-

HOMILIA V.

Cap. I. v. 3. *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil quod factum est.*

1. Moyses historiam Veteris Testamenti a sensilibus nobis orditur, et ea pluribus enumerat : nam ait, *In principio fecit Deus cælum et terram* : Gen. 1. 1. deinde adjicit lucem factam, secundum cælum, stellarum naturam, omnigena animalium genera, ne singula prosequentes longiores simus. Hic autem evangelista uno verbo complectitur

* καὶ δεύτερος οὐρανὸς, *secundum cælum*, id est, firmamentum.

omnia, et illa nempe et illis superiora. Et jure certe, quia illa auditoribus nota sunt, et ipse ad præstantius argumentum properat, ac totum opus aggreditur, non de operibus, sed de Opifice et Creatore dicturus. Ideo Moyses quidem, etsi minorem creationis partem aggrediatur (nihil enim nobis de invisibilibus potestatibus narravit), in illis versatur : hic vero, qui ad ipsum Creatorem ascendere festinat, jure omnia prætercurrit, et hæc quæ ille dixit, et ea quæ ipse tacuit, paucis complectitur, ***Omnia per ipsum facta sunt.*** Ne vero putes ipsum ea tantum memorare quæ Moyses narravit, subjungit, ***Et sine ipso factum est nihil quod factum :*** hoc est, Ex rebus factis, sive sub aspectum, sive sub intellectum tantum cadant, nihil sine Filii virtute productum est. Neque enim punctum apponemus post illud, ***Nihil,*** ut hæretici faciunt. Illi enim cum velint Spiritum creatum esse, ita legunt : ***Quod factum est, in ipso vita erat.*** At sic hæc nullo modo intelligi poterunt. Primo enim hic non opportuna Spiritus mentio esset : quod si tandem id voluisset, cur tam obscure loquutus esset? unde enim constat hoc de Spiritu dictum esse? Alioquin autem secundum hanc seriem comperiemus, non Spiritum, sed ipsum Filium per seipsum factum esse. Verum attendite, ne vos hoc dictum effugiat; et age interim ad illorum morem legamus : hoc pacto enim manifestior erit absurditas : ***Quod factum est, in ipso vita erat.*** Vitam hic Spiritum significare dicunt. Sed vita etiam lux appellata hic occurrit; subjicit enim, ***Et vita erat lux hominum.*** Secundum illos ergo lucem hominum hic Spiritum dicit. Quid igitur? Cum subdit, ***Fuit homo missus a Deo, ut testimonium perhiberet de lumine,*** necesse est ut dicant, hoc etiam de Spiritu proferri. Eum enim quem supra Verbum dixit, in sequentibus Deum, vitam, et lucem nominat. ***Vita erat,*** inquit, hoc Verbum, et hæc ipsa vita lux erat. Si itaque Verbum vita erat; Verbum autem, quod est vita, caro factum est: vita caro facta est, hoc est, Verbum; et ejus gloriam vidimus, quasi Unigeniti a Patre. Si ergo dicant Spiritum hic vitam vocari, vide quanta absurda sequantur. Spiritus enim incarnatus fuerit, non

Hæretici punctum apponebant post illud, *Sine ipso factum est nihil.*

ξιόντες παρέλκωμεν. Ὁ δὲ εὐαγγελιστὴς οὗτος, ἅπαντα συντεμὼν, ἐν ῥήματι [d] περιλαμβάνει ἐκεῖνά τε καὶ τὰ ἐκείνων ἀνώτερα· εἰκότως, ἅτε καὶ γνώριμα ὄντα τοῖς ἀκούουσι, καὶ ἐπὶ μείζονα ἐπειγόμενος ὑπόθεσιν, καὶ πᾶσαν τὴν πραγματείαν ἐνστησάμενος, οὐ περὶ τῶν ἔργων, ἀλλὰ περὶ τοῦ δημιουργοῦ καὶ πάντα [e] παραγαγόντος εἰπεῖν. Διά τοι τοῦτο ἐκεῖνος μὲν, καίτοι E γε τὸ ἔλαττον μέρος τῆς κτίσεως ἀπολαβὼν (οὐδὲν γὰρ ἡμῖν περὶ τῶν ἀοράτων διελέχθη δυνάμεων), τούτοις ἐνδιατρίβει· οὗτος δὲ, ἅτε πρὸς αὐτὸν σπεύδων τὸν ποιητὴν ἀνελθεῖν, εἰκότως ἅπαντα παρατρέχει, καὶ ταῦτα καὶ τὰ ἐκείνῳ σεσιγημένα, ἑνὶ καὶ βραχεῖ λόγῳ περιλαβὼν, τῷ, Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο. Καὶ ἵνα μὴ νομίσῃς πάντα ἐκεῖνα λέγειν μόνον αὐτὸν τὰ καὶ 35 Μωϋσεῖ εἰρημένα, ἐπάγει, ὅτι Καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγέ- A νετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονε· τουτέστι, τῶν γενητῶν κἂν ὁρατόν τι ᾖ, κἂν νοητὸν, οὐδὲν χωρὶς τῆς τοῦ Υἱοῦ δυνάμεως εἰς τὸ εἶναι παρήχθη. Οὐ γὰρ δὴ τὴν τελείαν στιγμὴν τῷ, Οὐδὲ ἓν, ἐπιθήσομεν κατὰ τοὺς αἱρετικούς. Ἐκεῖνοι γὰρ βουλόμενοι τὸ Πνεῦμα κτιστὸν εἰπεῖν, φασίν· Ὃ γέγονεν, ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν. Ἀλλ' οὕτως ἀπερινόητον γίνεται τὸ λεγόμενον. Πρῶτον μὲν γὰρ οὐδὲ καιρὸς ἦν ἐνταῦθα τοῦ Πνεύματος ἐπιμνησθῆναι· εἰ δὲ καὶ ἐβούλετο, τίνος ἕνεκεν οὕτως ἀσαφῶς αὐτὸ τέθεικε; [a] πόθεν γὰρ δῆλον, ὅτι περὶ τοῦ Πνεύματος τοῦτο εἴρηται; Ἄλλως δὲ εὑρήσομεν κατὰ τὸν λόγον τοῦτον, οὐ τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' αὐτὸν τὸν Υἱὸν δι' ἑαυτοῦ γι- B νόμενον. Ἀλλὰ διανάστητε, ὥστε μὴ διαφυγεῖν ὑμᾶς τὸ λεγόμενον· καὶ φέρε κατὰ τὸν ἐκείνων τέως ἀναγνῶμεν τρόπον· οὕτω γὰρ ἡμῖν φανερώτερον τὸ ἄτοπον ἔσται· Ὃ γέγονεν, ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν. Τὸ Πνεῦμά φασιν εἰρῆσθαι τὴν ζωήν. Ἀλλ' ἡ ζωὴ αὕτη καὶ φῶς εὑρίσκεται· ἐπάγει γὰρ, Καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων. Οὐκοῦν κατ' αὐτοὺς τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων ἐνταῦθα τὸ Πνεῦμα λέγει. Τί οὖν; Ὅταν ἐπάγῃ καὶ λέγῃ, ὅτι Ἐγένετο ἄνθρωπος παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀπεσταλμένος, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτὸς, ἀνάγκη περὶ τοῦ Πνεύματος αὐτοὺς λέγειν καὶ τοῦτο εἰρῆσθαι. Ὃν γὰρ ἄνω Λόγον εἶπε, τοῦτον προϊὼν καὶ Θεὸν, καὶ C ζωὴν, καὶ φῶς ὀνομάζει. Ζωὴ γὰρ ἦν, φησὶν, ὁ Λόγος οὗτος, καὶ ἡ ζωὴ αὕτη φῶς ἦν. Εἰ τοίνυν ὁ Λόγος ἡ ζωὴ, [*] ὁ δὲ Λόγος οὗτος καὶ ἡ ζωὴ σὰρξ ἐγένετο, ἡ ζωὴ ἐγένετο σὰρξ, τουτέστιν, ὁ Λόγος· καὶ αὐτῆς ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν, ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρός. Ἂν τοίνυν τὸ Πνεῦμα λέγωσιν ἐνταῦθα τὴν ζωὴν εἰρῆ-

[d] Alii *παραλαμβάνει*. [Ibid. Savil. et Codd. 705, 706 *ἐνὶ ῥήματι*.]

[e] Sic Savil. et Mss. Morel. vero *περιαγαγόντος*.

[a] Savil. et plurimi Mss. *πόθεν γὰρ δῆλον*. Morel. et alii *πόθεν δὲ δῆλον*.

[*] *ὁ δὲ λόγος οὗτος καὶ ζωὴ σὰρξ ἐγένετο, ἡ ζωὴ ἐγένετο σάρξ*. Putat Boisius illud *καὶ ἡ ζωὴ* ante hæc verba, *σὰρξ ἐγένετο*, delendum esse, nec lectum fuisse ab Interprete. Sed omuia exemplaria sic habent. [Codd. 705 et 706 *εἰ τοίνυν ὁ λόγος ἡ ζωὴ* (*ζωὴ* sine art. Savil. et Cod. 706), *ὁ δὲ λόγος οὗτος* (*καὶ* inser. Savil. et Cod. 706) *ἡ ζωὴ σὰρξ ἐγένετο, τουτέστιν ὁ λόγος*, omissis interpositis.]

σθαι, ὅρα πόσα ἕψεται τὰ ἄτοπα. Ἔσται γὰρ αὐτὸ σαρκωθὲν, οὐχ ὁ Υἱός· ἔσται μονογενὴς Υἱὸς τὸ Πνεῦμα. Εἰ δὲ μὴ τοῦτο, εἰς ἕτερον πάλιν ἀτοπώτατον τοῦτο φεύγοντες ἐμπεσοῦνται οὕτως ἀναγινώσκοντες. Εἰ γὰρ δὴ ὁμολογήσαιεν, ὅτι περὶ τοῦ Υἱοῦ εἴρηται, καὶ μὴ στίξαιεν μηδὲ ἀναγνοῖεν ὥσπερ ἡμεῖς, αὐτὸν ἀφ' ἑαυτοῦ τὸν Υἱὸν γεγενῆσθαι ἐροῦσιν. [b]Εἰ δὲ ἡ ζωὴ D
ὁ Λόγος, ὃ δὲ γέγονεν, ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν· αὐτὸς ἐν αὐτῷ καὶ δι' ἑαυτοῦ γέγονε κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν ταύτην. Εἶτά τινα εἰπὼν ἐν τῷ μέσῳ ἐπήγαγε· Καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρός.[c] Ἰδοὺ καὶ μονογενὴς Υἱὸς εὑρίσκεται κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ταῦτα λεγόντων τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Περὶ γὰρ αὐτοῦ πᾶσα αὐτῷ αὕτη ἡ διήγησις εἴρηται. Ὁρᾶτε ὅταν ἐκκυλισθῇ ὁ λόγος τῆς ἀληθείας, ποῦ παρατρέπεται, καὶ πόσα τίκτει τὰ ἄτοπα; Τί οὖν; οὐκ ἔστι τὸ E
Πνεῦμα φῶς, φησί; Ἔστι μὲν φῶς· ἀλλ' ἐνταῦθα οὐ περὶ τούτου εἴρηται· ἐπεὶ καὶ ὁ Θεὸς λέγεται Πνεῦμα, τουτέστιν, ἀσώματος· ἀλλ' οὐ πάντως εἴ που Πνεῦμα εἴρηται, ὁ Θεὸς δηλοῦται. Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ περὶ τοῦ Πατρὸς τοῦτό φαμεν; Οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τοῦ 36
Παρακλήτου τοῦτο εἴποιμεν ἄν· ὅτι* εἴ που Πνεῦμα, A
πάντως ὁ Παράκλητος δηλοῦται· καίτοι γε τοῦτο αὐτοῦ μάλιστα γνωριστικόν ἐστιν ὄνομα· ἀλλ' οὐ πάντως, εἴ που Πνεῦμα, ὁ Παράκλητος. Καὶ γὰρ καὶ ὁ Χριστὸς Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία λέγεται, ἀλλ' οὐ πάντως, εἴ που Θεοῦ δύναμις καὶ σοφία, [a] ὁ Χριστός. Οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, εἰ καὶ φωτίζει τὸ Πνεῦμα, ὅμως νῦν οὐ περὶ αὐτοῦ φησιν ὁ εὐαγγελιστής. Ἀλλ' ὅταν αὐτοὺς τούτων ἀποκλείσωμεν * τῶν ἀτόπων, οἱ δὲ πάλιν πανταχοῦ σπουδάζοντες κατὰ τῆς ἀληθείας ἑστάναι, λέγουσιν, ἔτι τῆς αὐτῆς ἀναγνώσεως ἐχόμενοι· Ὃ γέγονεν, ἐν αὐτῷ ζωὴ [b] ἦν. Του- B
τέστιν, ὃ γέγονε ζωὴ ἦν. Τί οὖν; Καὶ τὰ Σοδομηνῶν πάθη, καὶ ὁ κατακλυσμὸς καὶ ἡ γέεννα, καὶ μυρία ὅσα τοιαῦτα; Ἀλλὰ περὶ δημιουργίας ὁ λόγος ἡμῖν, φησί. Μάλιστα μὲν οὖν κἀκεῖνα δημιουργίας ἐστίν. Ἀλλ' ἵνα ἐκ περιουσίας τὸν λόγον αὐτῶν ἐλέγξωμεν, ἐρώμεθα αὐτούς· τὸ ξύλον, εἰπέ μοι, ζωή; καὶ ὁ λίθος, ζωὴ, τὰ ἄψυχα ταῦτα καὶ ἀκίνητα; ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος ὅλον ζωή; Καὶ τίς ἂν τοῦτο εἴποι; Οὐ γὰρ αὐτοζωὴ ὁ ἄνθρωπος, ἀλλὰ ζωῆς δεκτικός.

Ὅρα δὲ πάλιν κἀνταῦθα τὸ ἄτοπον· κατὰ γὰρ τὴν αὐτὴν ἀκολουθίαν καὶ ἐνταῦθα τὸν λόγον προάξομεν,[c] ὥστε C

Filius: Spiritus erit unigenitus Filius. Si non ita res fuerit, dum hoc effugient, in aliud longe absurdius incident ita legentes. Nam si confiteantur illud de Filio dictum esse, neque interpungant, nec legant ut nos legimus, ipsum Filium a seipso factum esse dicant oportet. Si enim Verbum vita erat; si quod factum est, in ipso vita erat: ipsum in seipso et per seipsum factum est secundum hanc lectionem. Deinde quibusdam interpositis adjicit: *Et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre.* Ecce secundum illorum qui ita loquuntur lectionem Spiritus sanctus, unigenitus esse Filius deprehenditur. De illo enim hæc omnis narratio instituitur. Videtisne, quando a veritate sermo aberrat, in quæ præcipitia abeat; et quot absurda pariat? Quid igitur? Spiritus, inquies, non est lux? Est quidem lux, verum hic non de illo agitur: quandoquidem et Deus Spiritus, hoc est, incorporeus; sed non ubicumque Spiritus dicitur, Deum esse declaratur. Et quid miraris, si id de Patre dicamus? Neque enim de Paracleto quoque id dixerimus, quod ubicumque Spiritus dicitur, id de Paracleto intelligatur: quamvis hoc nomen ipsi maxime competat: attamen ubi Spiritus legitur, non semper Paracletus est intelligendus. Nam et Christus Dei virtus et Dei sapientia vocatur; at non semper ubi Dei virtus et Dei sapientia dicitur, Christus indicatur. Sic et hoc loco, licet Spiritus illuminet, non tamen de ipso nunc loquitur evangelista. Attamen his exclusis absurdis ratiociniis, illi, qui semper veritati repugnant, dicere non desistunt: *Quod fa-* v. 14.
ctum est, in ipso vita erat; id est, Quod factum est vita erat. Quid igitur? an Sodomorum supplicium, diluvium, gehenna et mille res hujusmodi vita erant? Sed de creatione nobis est sermo, inquiunt. Certe illa quoque ad creationem pertinent. Verum ut aliunde etiam illorum sententiam validius confutemus, interrogabimus illos: Num quæso, lignum vita est? num lapis, inanima hæc et immobilia? an homo omnino vita est? Ecquis hoc dixerit? Non enim ipsa vita homo, sed vitæ capax homo est.

2. Vide rursum hic absurditatem: nam hanc sequemur dicendi seriem, ut hinc eorum insipien-

b [*εἰ γὰρ ζωὴ ὁ λόγος* Cod. 705; *εἰ γὰρ ἡ ζ. ὁ λ.* Cod. 706 et Savil.]

c Alii *ὁμοῦ καὶ μονογενής*.

* [*ὅπου* Savil. et Cod. 705.]

a Morel. *ὁ υἱός*. Savil. *ὁ Χριστός*. Ibid. Savil. et Mss. fere omnes *εἰ καὶ φωτίζει*. Morel. *εἰ καὶ φῶς*.

* [*τῶν ἀτοπωτάτων, πανταχοῦ οὗτοι σπουδάζοντες κ. τ. ἑ.* Cod. 706. *τῶν λόγων τῶν ἀτόπων πανταχοῦ σπουδάζοντες κ. τ. ἑ.* Cod. 705.]

b Morel. *ἦν. τοῦτ' ἔστιν ὃ γέγονε*. Savil. *ἦν, ὅτι εἴ τι ἐστὶν ὃ γέγονε*. [Codd. 705 et 706 *ἦν· ὅτι εἴ τι, φησὶ, γέγονε*.] Ibid. Morel. *οὐκοῦν*. Savil. *τί οὖν*.

c Alii *καὶ θέα μοι τὴν ἄνοιαν*. Paulo post existimat Boisius legendum *οὐδὲν ἁρμόττον*, sed *ἁρμόττοντα* in omnibus exemplaribus legitur, et bene habet.

vocati estis in societatem Filii ejus ; et rursum,
Ephes. 1. 1. *Per voluntatem ejus;* et alibi, *Quoniam ex*
Rom. 11. 36. *ipso, et per ipsum, et in ipsum omnia.* Itaque non uni Filio illud, *Ex quo,* sed etiam Spiritui
Matth. 1. 20. tribuitur. Etenim Josepho angelus dicebat : *Ne timeas accipere Mariam conjugem tuam : quod enim in ea natum est, ex Spiritu sancto est.* Quemadmodum et illud, *In quo,* quod Spiritus est, non recusat propheta Deo tribuere, dum ait :
Psal. 59. 14. *In Deo faciemus virtutem.* Et Paulus, *Obse-*
Rom. 1. 10. *crans,* ait, *si quomodo tandem aliquando prosperum iter habeam in voluntate Dei veniendi ad vos :* et iterum id de Christo dicit, *In Christo Jesu.* Hujuscemodi certe verba indiscriminatim accepta frequenter reperiemus : quod minime fieret, nisi ubique eadem substantia esset. Ne autem illud, *Omnia per ipsum facta sunt,* de signis putes nunc esse dictum : de iis enim reliqui evangelistæ verba fecerunt ; post hæc subdit : *In mundo erat et mundus per ipsum factus est :* non autem Spiritus, qui non ex numero opificiorum est, sed supra omnes omnino creaturas. Verum jam reliqua prosequamur. Cum de creatione loquens Joannes dixisset : *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil quod factum est;* de providentia sermonem adjicit his verbis, *In ipso vita erat.* Ne quis enim incredulus dubitaret, quomodo tot tantaque per ipsum facta sint, subdidit : *In ipso vita erat.* Quemadmodum si ex fonte abyssos emittente aquam hauseris, quantumcumque haurias fontem nihil minues : ita de Unigeniti vi operandi putandum, quantacumque per ipsam facta credideris, numquam illa minuitur ; imo vero ut magis proprio utar exemplo, nempe lucis, de qua ille mox adjicit, *Et vita erat lux.* Quemadmodum ergo lux, quantacumque hominum millia illuminet, nihil splendoris amittit : sic quoque Deus et antequam operetur et post emissa opera, perinde integer manet, nec minuitur, neque ex operatione multa fatigatur ; sed etiamsi mille mundos similes creare oporteret, etiamsi infinitos, illis omnibus sufficeret, nec creandis modo, sed etiam post creationem servandis. Vitæ quippe nomen hic non ad creationem solum pertinet, sed et ad providentiam, qua res creatæ servantur et permanent. Etiamque resurrectionis doctrinam jam nobis fundare incipit, et ab admirandis hisce evangeliis orditur. Vita namque ad nos adveniente, solu-

ἐκλήθητε εἰς κοινωνίαν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ· καὶ πάλιν, Διὰ τοῦ θελήματος αὐτοῦ· καὶ ἀλλαχοῦ, Ὅτι ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ [b] πάντα. Ὥστε οὐ τῷ Υἱῷ μόνῳ τὸ, Ἐξ οὗ, ἀλλὰ καὶ τῷ Πνεύματι προσνενέμηται. Καὶ γὰρ τῷ Ἰωσὴφ ὁ ἄγγελος ἔλεγε· Μὴ φοβηθῇς παραλαβεῖν Μαριὰμ τὴν γυναῖκά σου· τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν, ἐκ Πνεύματός ἐστιν ἁγίου· ὥσπερ οὖν καὶ τὸ, Ἐν ᾧ, τοῦ Πνεύματος ὃν, οὐκ ἀπαξιοῖ καὶ τῷ Θεῷ προσνέμειν ὁ προφήτης, οὕτω λέ-
C γων· Ἐν τῷ Θεῷ ποιήσομεν δύναμιν. Καὶ ὁ Παῦλος, Δεόμενος, φησὶν, εἴπως ἤδη ποτὲ εὐοδωθήσομαι ἐν τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς. Καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ δὲ πάλιν τοῦτο τίθησι λέγων, Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Καὶ ὅλως πολλάκις καὶ συνεχέστερον εὕροιμεν ἂν μεθισταμένας ταύτας τὰς λέξεις· ταῦτα δὲ οὐκ ἂν συνέβη μὴ πανταχοῦ τῆς αὐτῆς οὐσίας ὑποκειμένης. Ἵνα δὲ τὸ, Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, μὴ περὶ τῶν σημείων ὑποπτεύσῃς νῦν λέγεσθαι· περὶ γὰρ τούτων οἱ λοιποὶ διελέχθησαν εὐαγγελισταί· ἐπάγει μετὰ ταῦτα λέγων· Ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐ-
D τοῦ ἐγένετο· ἀλλ' οὐ τὸ Πνεῦμα· οὐδὲ γὰρ τῶν γενητῶν τοῦτο, ἀλλὰ τῶν ὑπὲρ τὴν κτίσιν ἅπασαν. Ἀλλὰ τέως ἐχώμεθα τῶν ἑξῆς. Εἰπὼν γὰρ περὶ τῆς δημιουργίας ὁ Ἰωάννης, οἷον, ὅτι Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονεν· ἐπάγει καὶ τὸν περὶ τῆς προνοίας λόγον, Ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, λέγων. Καὶ γὰρ ἵνα μηδεὶς ἀπιστήσῃ, πῶς τὰ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα δι' αὐτοῦ γέγονεν, ἐπήγαγεν, ὅτι Ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν. [c] Καθάπερ οὖν ἐπὶ τῆς πηγῆς τῆς τικτούσης ἀβύσσους, ὅσον ἂν ἀφέλῃς, οὐδὲν ἠλάττωσας τὴν πηγήν· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἐνεργείας τοῦ Μονογενοῦς, ὅσα ἂν πιστεύ-
E σῃς παρῆχθαι δι' αὐτῆς καὶ πεποιῆσθαι, οὐδὲν ἐλάττων αὕτη γέγονε· μᾶλλον δὲ, ἵν' οἰκειοτέρῳ χρήσωμαι παραδείγματι, τὸ τοῦ φωτὸς ἐρῶ, ὃ καὶ αὐτὸς ἐπήγαγεν εὐθέως, εἰπών· Καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς. Ὥσπερ οὖν τὸ φῶς, ὅσας ἂν φωτίσῃ μυριάδας, οὐδὲν εἰς τὴν οἰκείαν ἐλαττοῦται λαμπρότητα· οὕτω καὶ ὁ Θεὸς, καὶ πρὸ τοῦ ἐργάσασθαι, καὶ μετὰ τὸ ποιῆσαι, ὁμοίως ἀνελλιπὴς μένει, μηδὲν ἐλαττούμενος, μηδὲ ἀτονῶν
30 ἐκ τῆς δημιουργίας τῆς πολλῆς· ἀλλὰ κἂν μυρίους
A δέῃ γενέσθαι κόσμους τοιούτους, κἂν ἀπείρους, ὁ αὐτὸς μένει πᾶσιν ἀρκῶν, οὐ πρὸς τὸ παραγαγεῖν αὐτοὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ συγκρατῆσαι μετὰ τὴν δημιουργίαν αὐτούς. Τὸ γὰρ τῆς ζωῆς ὄνομα ἐνταῦθα οὐ τῆς δημιουργίας μόνον ἐστὶν, ἀλλὰ καὶ τῆς προνοίας τῆς κατὰ τὴν διαμονήν. Καὶ τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως δὲ λόγον προκαταβάλλεται ἡμῖν, καὶ τῶν θαυμαστῶν τούτων εὐαγγελίων ἄρχεται. Τῆς γὰρ ζωῆς παραγενομένης πρὸς ἡμᾶς, λέλυται τοῦ θανάτου τὸ

[b] Unus πάντα καὶ οὐ τῷ.
Morel. καθάπερ οὖν. Savil. καθάπερ γάρ. Mox Morel. [et Codd. 705, 706] ἀφέλῃς. Savil. ὑφέλῃς.

κράτος, καὶ τοῦ φωτὸς λάμψαντος ἡμῖν, οὐκ ἔτι τὸ
σκότος ἐστὶν, ἀλλὰ μένει διαπαντὸς ἐν ἡμῖν τὸ ζῆν,
καὶ θάνατος αὐτοῦ περιγενέσθαι οὐ δύναται. Ὥστε ὃ
περὶ τοῦ Πατρὸς εἴρηται, καὶ περὶ τούτου κυρίως ἂν
λεχθείη, ὅτι Ἐν αὐτῷ ζῶμεν, * καὶ κινούμεθα, καὶ B
ἐσμέν. Ὃ καὶ Παῦλος δηλῶν ἔλεγεν· Ὅτι ἐν αὐτῷ
ἐκτίσθη τὰ πάντα, καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε.
Διὸ καὶ ῥίζα καὶ θεμέλιος εἴρηται. Ὅταν δὲ ἀκούσῃς,
ὅτι Ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, μὴ σύνθετον ὑπολάβῃς· καὶ
γὰρ προϊὼν καὶ περὶ τοῦ Πατρός φησιν· Ὥσπερ ὁ
Πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ Υἱῷ
ζωὴν ἔχειν. Ἀλλ' ὥσπερ τὸν Πατέρα οὐκ ἂν εἴποις
διὰ τοῦτο συγκεῖσθαι, οὕτω μηδὲ τὸν Υἱόν. Καὶ γὰρ καὶ
ἀλλαχοῦ φησιν, ὅτι Φῶς ἐστιν ὁ Θεός· [a] καὶ πάλιν, ὅτι
Φῶς οἰκεῖ ἀπρόσιτον. Ταῦτα δὲ πάντα εἴρηται, οὐχ
ἵνα σύνθεσιν ὑπολάβωμεν, ἀλλ' ἵνα κατὰμικρὸν [b] ἀνα-
χθῶμεν πρὸς τὸ τῶν δογμάτων ὕψος. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ C
ἂν εὐκόλως ἐνόησέ τις τῶν πολλῶν, πῶς ἐστιν αὐτοῦ
ἐνυπόστατος ἡ ζωὴ, πρότερον μὲν ἐκεῖνο εἶπε τὸ τα-
πεινότερον, ἔπειτα δὲ παιδευθέντας πρὸς τὸ ὑψηλότε-
ρον ἄγει. Ὁ γὰρ εἰπὼν, ὅτι Ἔδωκεν αὐτῷ ζωὴν
ἔχειν, οὗτος πάλιν φησὶν, Ἐγώ εἰμι ἡ ζωή· καὶ πά-
λιν, Ἐγώ εἰμι τὸ φῶς. Καὶ ποταπὸν, εἰπέ μοι, τοῦτο
τὸ φῶς; Οὐ τοιοῦτον αἰσθητὸν, ἀλλὰ νοητὸν, τὴν ψυ-
χὴν φωτίζον αὐτήν. Ἐπειδὴ γὰρ μέλλει λέγειν ὁ Χρι-
στὸς, ὅτι Οὐδεὶς δύναται ἐλθεῖν πρός με, ἐὰν μὴ ὁ
Πατὴρ ἑλκύσῃ αὐτὸν, διὰ τοῦτο προλαβὼν ἐνταῦθα ὁ
εὐαγγελιστὴς ἔφησεν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ φωτίζων, ἵνα
κἂν περὶ τοῦ Πατρὸς ἀκούσῃς τι τοιοῦτον, μὴ τοῦ Πα- D
τρὸς εἶναι λέγῃς αὐτὸ μόνου, ἀλλὰ καὶ τοῦ Υἱοῦ· Πάντα
γὰρ, φησὶν, ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ μου, ἐμά ἐστι. Πρῶ-
τον μὲν οὖν περὶ τῆς δημιουργίας ἡμᾶς ἐδίδαξεν·
ἔπειτα λέγει καὶ τὰ κατὰ ψυχὴν ἀγαθὰ, ἅπερ παρέ-
σχεν ἡμῖν ἐλθὼν, καὶ δι' ἑνὸς ῥήματος ᾐνίξατο αὐτὰ
ὁ εὐαγγελιστὴς, εἰπών· Καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀν-
θρώπων. Καὶ οὐκ εἶπεν, ἦν τὸ φῶς τῶν Ἰουδαίων,
ἀλλὰ [c] καθόλου τῶν ἀνθρώπων. Οὐδὲ γὰρ Ἰουδαῖοι
μόνον, ἀλλὰ καὶ Ἕλληνες πρὸς ταύτην ἦλθον τὴν
γνῶσιν, καὶ κοινὸν ἅπασι προὔκειτο τοῦτο τὸ φῶς. Τί-
νος δὲ ἕνεκεν οὐχὶ καὶ τοὺς ἀγγέλους προσέθηκεν,
ἀλλὰ Τῶν ἀνθρώπων εἶπεν; Ὅτι νῦν αὐτῷ περὶ τῆς E
φύσεως ταύτης ὁ λόγος ἐστὶ, καὶ τούτοις ἦλθεν εὐαγ-
γελιζόμενος τὰ ἀγαθά. Καὶ τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαί-
νει. Σκοτίαν καὶ τὸν θάνατον καὶ τὴν πλάνην φησί.
Τὸ μὲν γὰρ φῶς τοῦτο τὸ αἰσθητὸν οὐκ ἐν τῇ σκοτίᾳ 40
φαίνει, [d] ἀλλ' ἐκείνης χωρίς. Τὸ δὲ κήρυγμα μεταξὺ τῆς A

tum est mortis imperium, luceque nos illuminan-
te, tenebræ non ultra manent; sed manet semper
in nobis vita, et mors ei dominari non potest.
Itaque quod de Patre dictum est, de hoc quoque
proprie dicatur, *In ipso vivimus, movemur, et* Act. 17. 28.
sumus : id quod etiam Paulus declarat his ver-
bis : *Quoniam in ipso creata sunt omnia, et* Col. 1. 16.
omnia in ipso constant. Quapropter et radix di- Pater non compositus, Filius item non compositus est.
citur et fundamentum. Cum autem audis, *In ipso*
vita erat, ne compositum suspiceris : nam postea
de Patre dicit : *Sicut Pater habet vitam in se-* Joan. 5. 26.
metipso, sic dedit et Filio habere vitam. Sed
sicut Patrem non ideo compositum dixeris, sic
nec Filium dicas. Etenim alibi quoque dicit, *Lux* 1. Joan. 1. 5.
est Deus; et rursus, *Lucem habitat inacces-* 1. Tim. 6. 12.
sibilem. Hæc porro omnia dicta sunt, non ut
compositionem suspicemur, sed ut paulatim ad
doctrinæ culmen evehamur. Cum enim non faci-
le a vulgo intelligi possit, qua ratione vita in
ipso exsistat, primo id quod humilius est dicit;
eruditos vero postea altius erigit. Qui enim di-
xit, *Dedit ei vitam habere,* is ipse ait : *Ego* Joan. 5. 26.
sum vita; et rursus, *Ego sum lux.* Et qualis, 14. 6 et 8. 12.
quæso, hæc lux est? Non sensilis, sed spiritua-
lis, quæ illuminat animam. Quia enim Christus
dicturus erat, *Nemo potest venire ad me, nisi* Joan. 6. 44.
Pater traxerit eum, ideo præveniens evangelista
dixit ipsum esse qui illuminat; ut si de Patre
quid simile audias, ne id solius Patris, sed Filii
quoque esse profitearis : nam *Omnia,* inquit, Joan. 16. 15.
quæcumque habet Pater meus, mea sunt. Pri-
mo igitur creationem nos docuit : deinde animæ
bona quæ veniens nobis largitus est, uno verbo
subindicavit evangelista dicens : *Et vita erat*
lux hominum. Nec dixit, Erat lux Judæorum,
sed, Universorum hominum. Neque enim Judæi
tantum, sed etiam gentiles ad hanc cognitionem
devenerunt, et hæc lux communis omnibus pro-
posita erat. Cur autem non angelos addidit, sed
homines solum dixit? Quia nunc ipsi de humana
natura sermo est; et hominibus bona nuntiatu-
rus venit. 5. *Et lux in tenebris lucet.* Tenebras
hic vocat mortem et errorem. Hæc quippe lux
sensilis non in tenebris lucet, sed sine tenebris
est. Prædicatio autem inter eum, qui omnia oc-
cupaverat, errorem effulsit, eumque sustulit. Et

* [καὶ addidimus e Savil., Codd. 705 et 706, et Bibl.]

[a] Morel. καὶ πάλιν. Savil. καὶ ἀλλαχοῦ. [Supra μηδὲ τὸν Υἱὸν Savil. et Codd. cit. Legebatur in Montf. μὴ τ. υ.]

[b] Savil. [et Cod. 705] ἐναχθῶμεν, Morel. [et Cod. 706] ἀναχθῶμεν.

[c] καθόλου deest in quibusdam Mss. qui habent infra ἅπασι προὔκειται.

[d] Duo Mss. ἀλλ' ἐκείνης χωρίς. Quam veram esse le-

in ipsam mortem veniens ipse, sic illam superavit, ut eos qui morte jam detinebantur, erueret. Quoniam igitur neque mors, neque error lucem illam superarunt; sed est ubique splendida, et propria vi fulget: ideo ait, ***Et tenebræ eam non comprehenderunt.*** Est enim inexpugnabilis, nec libenter in animis habitat, qui nolunt illuminari.

4. Quod si non omnes ceperit, ne id te conturbet: non enim ex necessitate aut vi, sed ex voluntate et arbitrio ad nos accedit Deus. Ne luci huic ostium claudas, et multa voluptate frueris. Hæc porro lux per fidem accedit, et cum semel advenit, excipientem se admodum illuminat: et si puram exhibeas vitam perpetuo intus manebit:
Joan. 14. 24. nam ***Qui diligit me, mandata mea servabit, et veniemus ad eum ego et Pater meus, et mansionem apud eum faciemus.*** Quemadmodum enim non potest quis radio solari probe frui, nisi oculos aperiat: ita neque hujus splendoris abunde consors esse, nisi animæ oculos aperiat, eorumque aciem undique paret. Quomodo autem id fieri possit? Si animum omni vitio purgemus. Peccatum enim tenebrosum est, densaque caligine offusum; idque inde palam est, quod inconsiderate et sine arbitris admittatur. Nam
Dan. 3. 20. ***Omnis qui male agit, odit lucem, et non venit ad lucem;*** et, ***Quæ in occulto fiunt, turpe est et dicere.*** *Ephes.* 5. 12. Sicut enim in tenebris nec amicum nec inimicum agnoscimus rerumque omnium naturam ignoramus, sic et in peccato accidit. Nam qui avaritiæ studet, non distinguit amicum ab inimico: invidusque necessitudine sibi junctum ut inimicum habet; ac qui insidiatur, contra omnes bellum gerit: uno verbo, quisquis peccato obnoxius est, nihil differt ab ebriis et furentibus, neque rerum naturam novit.
Peccator nihil differt ab ebriis.
Ac quemadmodum noctu lignum, plumbum, ferrum, argentum, aurum, lapidem pretiosum, omniaque pari modo cernimus, cum lux ad hæc discernenda non adsit: sic qui vita impurus est, temperantiæ virtutem non novit, neque philosophiæ pulchritudinem. In tenebris enim, ut jam dixi, ne lapides quidem pretiosi pulchritudinem suam exhibent, non naturæ suæ vitio, sed spectantium ignorantia. Ne-

πλάνης κρατούσης ἔλαμψε, κἀκείνην ἠφάνισε. Καὶ ἐν τῷ θανάτῳ γενόμενος αὐτὸς, οὕτως αὐτοῦ περιεγένετο, ὡς καὶ τοὺς ἤδη προκατεχομένους ἀναγαγεῖν. Ἐπεὶ οὖν οὔτε ὁ θάνατος αὐτοῦ περιεγένετο, οὔτε ἡ πλάνη, ἀλλ' ἔστι φαιδρὸν πανταχοῦ, καὶ λάμπει μετὰ τῆς οἰκείας ἰσχύος, διὰ τοῦτό φησι, Καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβε. Καὶ γάρ ἐστιν ἀκαταγώνιστον, οὐκ ἐμφιλοχωροῦν ταῖς μὴ φωτισθῆναι βουλομέναις ψυχαῖς.

Εἰ δὲ μὴ πάντας εἷλε, μή σε τοῦτο θορυβείτω· οὐδὲ γὰρ ἀνάγκῃ καὶ βίᾳ, ἀλλὰ βουλήσει καὶ γνώμῃ προσ-
B άγεται ἡμᾶς ὁ Θεός. Μὴ δὴ τὰς θύρας ἀποκλείσῃς τῷ φωτὶ τούτῳ, καὶ πολλῆς ἀπολαύσῃ τῆς τρυφῆς. Παραγίνεται δὲ τοῦτο τὸ φῶς διὰ πίστεως, καὶ παραγενόμενον καταλάμπει λοιπὸν μετὰ πολλῆς τῆς δαψιλείας τὸν ὑποδεξάμενον· κἂν βίον αὐτῷ παρέχῃς καθαρὸν, μένει διηνεκῶς ἐνοικῶν ἔνδον· Ὁ γὰρ ἀγαπῶν με, τὰς ἐντολάς μου τηρήσει, καὶ ἐλευσόμεθα ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ πρὸς αὐτὸν, φησὶ, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιησόμεθα. Ὥσπερ οὖν ἡλιακῆς ἀκτῖνος ἀπολαύειν ὡς χρὴ οὐκ ἔνι, μὴ διανοίγοντα τοὺς ὀφθαλμούς· οὕτως οὐδὲ ταύτης μετασχεῖν τῆς λαμπρότητος δαψιλῶς, μὴ σφόδρα ἀναπετάσαντα τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα, καὶ ὀξυ-
C δερκὲς αὐτὸ πάντοθεν κατασκευάσαντα. Πῶς δὲ γίνεται τοῦτο; Ὅταν πάντων ἐκκαθάρωμεν τῶν παθῶν τὴν ψυχήν. Ἡ γὰρ ἁμαρτία σκότος ἐστὶ, καὶ σκότος βαθύ· καὶ δῆλον ἐκ τοῦ ἀσυνειδότως καὶ λανθανόντως πράσσειν αὐτήν. Πᾶς γὰρ ὁ τὰ φαῦλα πράσσων, μισεῖ τὸ φῶς, καὶ οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς· καὶ, Τὰ κρυφῇ γινόμενα, αἰσχρόν ἐστι καὶ λέγειν. Καθάπερ οὖν ἐν σκότῳ, οὐ φίλον, οὐκ ἐχθρόν τις οἶδεν, ἀλλὰ πάσας ἀγνοεῖ τῶν πραγμάτων τὰς φύσεις· οὕτω καὶ ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ. Καὶ γὰρ ὁ πλεονεκτῆσαι βουλόμενος, οὐ διαιρεῖ [a] τὸν φίλον ἀπὸ τοῦ πολεμίου· καὶ ὁ βασκαίνων,
D καὶ τὸν σφόδρα ᾠκειωμένον ὡς ἐχθρὸν ὁρᾷ· καὶ ὁ ἐπιβουλεύων ὁμοίως πρὸς πάντας ἐκπεπολέμωται, καὶ ἁπλῶς ἅπας ὁ τὴν ἁμαρτίαν ποιῶν, τῶν μεθυόντων οὐδὲν διενήνοχε καὶ μαινομένων πρὸς τὸ τῶν πραγμάτων μὴ ἐπιγνῶναι τὴν φύσιν. Καὶ καθάπερ ἐν νυκτὶ, καὶ ξύλον, καὶ [b] μόλυβδον, καὶ σίδηρον, καὶ ἄργυρον, καὶ χρυσὸν, καὶ λίθον τίμιον, πάντα ὁμοίως ὁρῶμεν, τοῦ διακρίνοντος αὐτὰ φωτὸς οὐ παρόντος· οὕτω καὶ ὁ βίον ἀκάθαρτον ἔχων, οὐκ οἶδε τῆς σωφροσύνης τὴν ἀρετὴν, οὐ τῆς φιλοσοφίας τὸ κάλλος. Ἐν γὰρ σκότῳ, καθάπερ ἔφθην εἰπὼν, κἂν λίθοι κέωνται τίμιοι, τὸ κάλλος οὐκ ἐμφαίνουσιν, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν,

ctionem puto. Editi et alii Mss. ἀλλ' ἐκείνου χωρίς. Neutra vero lectio placet Savilio, qui hæc notat: *Interpres*, sed omni luce penitus tenebræ carent, *quasi legeret*, ἀλλ' ἐκείνου (*scil.* φωτός) χωρὶς ἡ σκοτία. *Locus est, me judice, non sanus: neque enim, ut demus* ἐκείνου *pro* ἐκείνης *σολοικοφανῶς dictum ad* σκοτίαν *referri, satis constat sensus*. Verum ut nemo non videt, ἐκείνης pro ἐκείνου posito, nihil difficultatis esse potest.

[a] Alii τὸν φίλον τοῦ πολεμίου.

[b] Morel. et quidam Mss. μόλυβδον. Savil. et alii μόλιβδον; utrumque dicitur.

ἀλλὰ παρὰ τὴν ἄγνοιαν τῶν δρώντων. Οὐ τοῦτο δὲ E μόνον ἡμῖν τὸ δεινὸν τοῖς ἐν ἁμαρτίαις οὖσι συμβαίνει, ἀλλ' ὅτι καὶ φόβῳ συζῶμεν διηνεκεῖ· καὶ καθάπερ οἱ διὰ νυκτὸς ἀσελήνου βαδίζοντες τρέμουσι, κἂν μηδεὶς ὁ φοβῶν παρῇ· οὕτω καὶ οἱ τὴν ἁμαρτίαν ἐργαζόμενοι, θαῤῥεῖν οὐκ ἔχουσι, κἂν μηδεὶς ὁ ἐλέγχων ᾖ, ἀλλὰ πάντα δεδοίκασι, καὶ ὑποπτεύουσιν, ὑπὸ τοῦ συνειδότος [c] κεντούμενοι, καὶ πάντα αὐτοῖς δέους καὶ ἀγω- 41 A νίας ἐστὶ μεστὰ, πάντα περιβλέπονται, πάντα φοβοῦνται. Φύγωμεν τοίνυν τὴν οὕτως ὀδυνηρὰν ζωήν. Καὶ γὰρ μετὰ τὴν ὀδύνην ταύτην θάνατος ἕψεται, θάνατος ἀθάνατος· οὐδὲ γάρ ἐστι τῆς ἐκεῖ κολάσεως τέλος· καὶ ἐνταῦθα δὲ τῶν παραπαιόντων οὐδὲν διενηνόχασιν οἱ πράγματα ὀνειροπολοῦντες οὐχ ὑφεστῶτα. Καὶ γὰρ δοκοῦσι πλουτεῖν οὐ πλουτοῦντες, καὶ νομίζουσι τρυφᾷν οὐ τρυφῶντες, καὶ οὐ πρότερον αἰσθάνονται τῆς ἀπάτης ὡς χρὴ ταύτης, ἕως ἂν τῆς μανίας ἀπαλλαγῶσιν, ἕως ἂν τὸν ὕπνον ἀποτινάξωνται. Διὸ νήφειν καὶ ἐγρηγορέναι πᾶσιν ὁ Παῦλος [*] παρακελεύεται· καὶ ὁ Χρι- B στὸς τὰ αὐτὰ πάλιν. Ὁ νήφων καὶ ἐγρηγορὼς, κἂν ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας ἁλῷ, ταχέως αὐτὴν ἀποκρούεται· ὁ δὲ καθεύδων καὶ ἐξεστηκὼς, οὐκ αἰσθάνεται πῶς ὑπ' αὐτῆς κατέχεται. Μὴ τοίνυν καθεύδωμεν. Οὐ γὰρ νυκτὸς ὁ καιρὸς, ἀλλ' ἡμέρας. Ὡς ἐν ἡμέρᾳ τοίνυν εὐσχημόνως περιπατήσωμεν. Οὐδὲν γὰρ ἁμαρτίας ἀσχημονέστερον. Ἔλαττον κακὸν εἰς ἀσχημοσύνης λόγον, γυμνοὺς, ἢ ἁμαρτάνοντας [a] ἢ πλημμελοῦντας περιέρχεσθαι. Ἐκεῖνο μὲν γὰρ οὐ τοσοῦτον ἔγκλημα· πολλάκις γὰρ καὶ ἀπὸ πενίας γένοιτ' ἄν· τοῦ δὲ ἁμαρτάνοντος οὐδὲν αἰσχρότερον καὶ ἀτιμότερον. Ἐννοήσω- C μεν οὖν τοὺς εἰς δικαστήριον ἀπιόντας ἁρπαγῆς ἕνεκα καὶ πλεονεξίας, πῶς αἰσχροὶ καὶ καταγέλαστοι φαίνονται, πάντα ἀναισχυντοῦντες, ψευδόμενοι καὶ ἰταμευόμενοι. Ἡμεῖς δὲ οὕτως ἐσμὲν ἐλεεινοὶ καὶ ταλαίπωροι, ὡς ἱμάτιον μὲν μὴ ἂν ὑπομεῖναι ἁπλῶς περιβαλέσθαι καὶ διεστραμμένως, ἀλλὰ κἂν ἕτερον ἴδωμεν τοῦτο πάσχοντα, διορθούμεθα· πάντων δὲ καὶ ἡμῶν καὶ τῶν πλησίον κατὰ κεφαλῆς περιπατούντων, μηδὲ ἐπαισθάνεσθαι. Τί γὰρ αἰσχρότερον, εἰπέ μοι, ἀνδρὸς πρὸς γυναῖκα πόρνην εἰσιόντος; τί δὲ ὑβριστοῦ, τί δὲ λοιδόρου καὶ βασκάνου καταγελαστότερον γέ- D νοιτ' ἄν; πόθεν οὖν οὐ δοκεῖ ταῦτα οὕτως εἶναι αἰσχρὰ, ὡς τὸ γυμνοὺς περιπατεῖν; Ἀπὸ τῆς [b] συνηθείας μόνης. Τοῦτο μὲν γὰρ οὐδεὶς οὐδέποτε ἑκὼν ἔπαθεν· ἐκεῖνο δὲ ἅπασιν ἀεὶ τολμᾶται μετὰ ἀδείας. Ἐπεὶ εἴ τις εἰς ἀγγέλων πλῆθος ἦλθε, παρ' οἷς οὐδὲν οὐδέποτε τοιοῦτον ἐγένετο, [c] εἶδεν ἂν τότε ἀκριβῶς τὸν πολὺν γέλωτα. Καὶ τί λέγω πλῆθος ἀγγέλων; Ἐν γὰρ τοῖς βασιλείοις

[c] κεντούμενοι, sic Savil. et Morel. Alii δακνόμενοι.

[*] [Cod. 705 παρεκελεύετο. Savil. διακελεύεται.]

[a] [Savil. et Codd. 705, 706 καὶ πλ.]

que hoc unum nobis damnum in peccato degentibus accidit; sed et in perpetuo metu versamur: ac quemadmodum ii qui per noctem illunem iter agunt, semper tremunt, licet nemo adsit qui metum incutiat: sic ii qui peccatis dediti sunt, fidere nequeunt, etiamsi nullus adsit qui redarguat; sed omnia formidant et suspecta habent, conscientia stimulante, omniaque ipsis terrore et formidine plena sunt, omnia anxii circumspiciunt. Tam molestam ergo vitam fugiamus. Nam post angorem hujusmodi, mors sequetur, mors immortalis: illic enim nullus supplicii finis erit; hic vero ab insanientibus nihil differunt ii, qui res sibi fingunt, quæ ne quidem exsistunt. Videntur enim sibi divites esse, cum non sint; se deliciari putant, et nullæ deliciæ: nec prius fallaciam ut par esset sentiunt, quam ab hac insania liberentur, et donec somnum excutiant. Ideoque ut sobrii simus et vigilemus Paulus omnibus præcipit: et idipsum quoque Christus. Qui sobrius est et vigilat, si a peccato capiatur, cito ipsum excutit: qui vero dormit aut insanit, ne quidem sentit quomodo a peccato teneatur. Ne itaque dormiamus. Neque enim noctis tempus est, sed diei. Itaque *Sicut in die honeste ambulemus*. Nihil Rom. 13. 13. enim peccato turpius. Minus est malum, secundum turpitudinis rationem, nudos, quam peccatis et sceleribus onustos obambulare. Illud enim non tantum crimen esset: sæpe namque ex paupertate oritur: peccatore autem nihil turpius, nihil contemtu dignius. Cogitemus ergo eos, qui rapinæ et usuræ causa in judicium raptantur, quam turpes, quam ridiculi videantur, ut qui omnia impudenter, fallaciter et cum violentia egerint. Nos autem ita miseri infelicesque sumus, ut dum pallium negligenter vel transverse positum gestare non patimur; imo idipsum in alio emendamus; cum autem et nos et proximi nostri inverso capite ambulemus, id ne quidem sentiamus. Quid enim, quæso, turpius viro, qui meretricem adit? quid contumelioso, quid maledico, quid invido risu dignius? qui fieri potest ut hæc non tam turpia habeantur, quam nudos ambulare? A consuetudine tantum. Illud enim nemo unquam sponte sua passus est, hoc vero omnes confidenter audent. Certe si quis angelorum cœtum adiret, in quo nihil unquam hujusmodi gestum est, statim videret quam ridicula res esset. Ecquid

Satius est nudum quam peccatis onustum ambulare.

[b] Alii συνηθείας ταύτης.

[c] Morel. εἶδεν ἂν τότε. Savil. εἶδεν ἂν αὐτοῦ.

angelorum cœtum memoro? Nam in imperatoriis apud nos ædibus, si quis inducta meretrice utatur, vel si ebrietate capiatur, vel turpe aliud quidpiam admittat, extremas dat pœnas. Quod si in imperatoriis ædibus talia audere non licet; multo magis, ubique præsente universorum Rege, omniaque circumspiciente, si similia aggrediamur, extremum luemus supplicium. Quapropter rogo, multam in hac vita quietem et modestiam, multam munditiem exhibeamus. Regem quippe habemus, qui nostra omnia perpetuo intuetur. Ut itaque semper lux illa nos illuminet, hunc nobis radium attrahamus. Ita enim et præsentibus et futuris fruemur bonis, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, unaque Spiritui sancto, in sæcula sæculorum. Amen.

αὐτοῖς τοῖς παρ' ἡμῖν, εἴ τις ἂν πόρνην εἰσαγαγὼν χρῷτο αὐτῇ, ἢ μέθῃ οἴνου κατασχεθείη, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον ἀσχημονήσειε, τὴν ἐσχάτην δίδωσι δίκην. Εἰ E δὲ ἐν βασιλείοις οὐκ ἀνεκτὸν τὰ τοιαῦτα τολμᾷν, πολλῷ μᾶλλον, τοῦ πανταχοῦ βασιλέως παρόντος καὶ τὰ γινόμενα θεωμένου, ἂν τοιαῦτα τολμῶμεν, τὴν ἐσχάτην ὑποστησόμεθα κόλασιν. Διὸ, παρακαλῶ, πολλὴν ἐν τῷ βίῳ τὴν ἡσυχίαν ἐπιδειξώμεθα, πολλὴν τὴν καθαρότητα. Καὶ γὰρ ἔχομεν βασιλέα πάντα ὁρῶντα διηνεκῶς τὰ ἡμέτερα. Ἵν' οὖν ἡμᾶς ἀεὶ τοῦτο δαψιλῶς φωτίζῃ τὸ φῶς, ἐπισπασώμεθα ταύτην τὴν ἀκτῖνα. Οὕτω γὰρ καὶ τῶν ἐνταῦθα καὶ τῶν μελλόντων ἀπολαύσομεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

HOMILIA VI.

42 A

ΟΜΙΛΙΑ ς'.

6. *Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Joannes.*

Ἐγένετο ἄνθρωπος ἀπεσταλμένος παρὰ Θεοῦ, ὄνομα αὐτῷ Ἰωάννης.

In exordio de Deo Verbo quæ præcipua et magis necessaria erant loquutus evangelista, ordine procedens, ad Verbi præconem sibi cognominem Joannem postea venit. Tu vero cum audis ipsum a Deo missum fuisse, nihil humanum ab eo dici putes. Non enim sua, sed mittentis se dicta profert. Ideoque angelus appellatus est: angeli vero sive nuntii officium est, nihil ex se dicere. Illud autem, *Fuit*, non hic ad exsistentiam transitum significat, sed missionem ipsam. Nam illud, *Fuit missus a Deo*, idipsum est quod, Missus est a Deo. Quomo-
Philipp. 2. 6. do igitur illud, *Qui cum in forma Dei esset*, dicunt non intelligi de æqualitate Filii cum Patre, eo quod articulus non apponatur? Ecce enim hic quoque nullus adest articulus. An igitur hic de Patre non est sermo? Quid ergo dicemus de
Mal. 3. 1. propheta qui ait: *Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam?* Illud meum et tuum, duas personas significat: 7. *Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine.* Quid hoc, dicet fortasse quispiam, servus de domino testimonium perhibet? Cum ergo non modo illum servi testimonio perhiberi videbis, sed etiam ad servum

[a] Διαλεχθεὶς περὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου τὰ κατεπείγοντα ἐν προοιμίοις ἡμῖν, ὁδῷ καὶ τάξει προβαίνων, καὶ ἐπὶ τὸν τοῦ Λόγου κήρυκα τὸν ὁμώνυμον αὐτοῦ τὸν Ἰωάννην ἔρχεται λοιπόν. Σὺ δὲ ἀκούων, ὅτι παρὰ Θεοῦ ἀπεστάλη, μηδὲν λοιπὸν ἀνθρώπινον εἶναι νό- B μιζε τῶν λεγομένων παρ' ἐκείνου. Οὐ γὰρ τὰ αὐτοῦ, ἀλλὰ τὰ τοῦ πέμψαντος ἅπαντα φθέγγεται. Διὸ καὶ ἄγγελος [b] προσηγόρευται· ἀγγέλου δὲ ἀρετὴ, τὸ μηδὲν ἴδιον εἰπεῖν. Τὸ δὲ, Ἐγένετο, ἐνταῦθα οὐ τῆς εἰς τὸ εἶναι παρόδου δηλωτικὸν, ἀλλὰ τῆς ἀποστολῆς ἐστιν αὐτῆς. Τὸ γὰρ, Ἐγένετο ἀπεσταλμένος παρὰ Θεοῦ, ἀντὶ τοῦ, ἀπεστάλη παρὰ Θεοῦ. Πῶς οὖν τὸ, Ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐ περὶ τῆς πρὸς τὸν Πατέρα ἀπαραλλαξίας εἰρῆσθαί φασι διὰ τὸ μὴ προσκεῖσθαι τὸ ἄρθρον; Ἰδοὺ γὰρ καὶ ἐνταῦθα οὐδαμοῦ τὸ ἄρθρον πρόσκειται. Ἆρ' οὖν οὐ περὶ τοῦ Πατρὸς εἴρηται; Τί C οὖν ἐροῦμεν τῷ προφήτῃ λέγοντι, ὅτι Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδόν σου; Τὸ μὲν ἐμοῦ καὶ σοῦ, δύο προσώπων ἐστὶ δηλωτικόν. Οὗτος ἦλθεν εἰς μαρτυρίαν, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός. Τί τοῦτο; ὁ δοῦλος τῷ δεσπότῃ μαρτυρεῖ, ἴσως εἴποι τις ἄν; Ὅταν οὖν μὴ μόνον ὑπὸ τοῦ δούλου μαρτυρούμενον αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ παραγινόμενον ἴδῃς πρὸς αὐτὸν, καὶ μετὰ

[a] Savil. sic incipit, περὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου διαλεχθεὶς τά.

[b] Aliqui προηγόρευται.

Ἰουδαίων βαπτιζόμενον ὑπ' αὐτοῦ· ἆρ' οὐ μᾶλλον ἐκστήσῃ καὶ διαπορήσεις; Ἀλλ' οὐ χρὴ ταράττεσθαι οὐδὲ θορυβεῖσθαι, ἀλλ' ἐκπλήττεσθαι τὴν ἄφατον ἀγαθότητα. Ἂν δὲ ἐπιμένῃ τις ἔτι ἰλιγγιῶν καὶ θορυβούμενος, ἐρεῖ καὶ πρὸς αὐτὸν τοῦτο, ὃ καὶ πρὸς Ἰωάννην εἶπεν· Ἄφες ἄρτι· οὕτω γὰρ πρέ- D πον ἐστὶν ἡμῖν πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην. Εἰ δὲ καὶ ἐπὶ πλεῖον [c] ταραχθείη, πάλιν ἐρεῖ ἃ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἔφησε καὶ πρὸς αὐτὸν, ὅτι Παρὰ ἀνθρώπου τὴν μαρτυρίαν οὐ λαμβάνω. Εἰ τοίνυν μὴ δεῖται τῆς μαρτυρίας ταύτης, τίνος ἕνεκεν ἀπεστάλη παρὰ Θεοῦ ὁ Ἰωάννης; Οὐχ ὡς αὐτοῦ δεομένου μαρτυρίας (τοῦτο γὰρ τῆς ἐσχάτης βλασφημίας ἐστίν), [d] ἀλλὰ διατί; Αὐτὸς ὁ Ἰωάννης διδάσκει λέγων, Ἵνα πάντες πιστεύσωσι δι' αὐτοῦ. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Χριστὸς εἰπὼν, ὅτι Παρὰ ἀνθρώπου τὴν μαρτυρίαν οὐ λαμβάνω, ἵνα μὴ δόξῃ παρὰ τοῖς ἀνοήτοις ἑαυτῷ περιπίπτειν· νῦν μὲν λέγων, Ἄλλος ἐστὶ ὁ μαρτυρῶν περὶ E ἐμοῦ· καὶ οἶδα ὅτι ἀληθής ἐστιν ἡ μαρτυρία αὐτοῦ· τὸν γὰρ Ἰωάννην ἐδήλου· νῦν δὲ λέγων, Παρὰ ἀνθρώπου τὴν μαρτυρίαν οὐ λαμβάνω, ἐπήγαγε τὴν λύσιν ταχέως, εἰπών· Ἀλλὰ ταῦτα λέγω δι' ὑμᾶς, ἵνα σωθῆτε· ὡσανεὶ ἔλεγεν· ὅτι μὲν Θεός εἰμι, καὶ Θεοῦ 43 A γνήσιος Υἱὸς, καὶ τῆς οὐσίας ἐκείνης τῆς ἀκηράτου καὶ μακαρίας, * καὶ οὐδενὸς δέομαι τοῦ μαρτυρήσοντος. Κἂν γὰρ μηδεὶς ἐθέλῃ τοῦτο ποιεῖν, οὐδὲν ἐγὼ παρὰ τοῦτο εἰς τὴν φύσιν ἠλάττωμαι τὴν ἐμήν. Ἐπειδὴ δὲ τῆς σωτηρίας μοι μέλει τῆς τῶν πολλῶν, τούτου χάριν εἰς τοῦτο κατέβην ταπεινότητος, ὡς καὶ ἀνθρώπῳ τὴν μαρτυρίαν ἐπιτρέψαι τὴν ἐμήν. Διὰ γὰρ τὸ χαμαίζηλον καὶ ἀσθενὲς τῶν Ἰουδαίων, οὕτως εὐληπτοτέρα αὐτοῖς καὶ εὐκολωτέρα ἔμελλεν ἡ εἰς αὐτὸν γίνεσθαι πίστις. Ὥσπερ οὖν σάρκα περιεβάλετο, ἵνα μὴ γυμνῇ τῇ θεότητι προσβαλὼν, ἅπαντας ἀπολέσῃ· οὕτω καὶ κήρυκα ἄνθρωπον ἐξέπεμψεν, ἵνα τῆς συγγενοῦς ἀκούοντες φωνῆς, εὐκολώτερον οἱ τότε ἀκούοντες προσέρχωνται. Ἐπεὶ ὅτι γε τῆς ἐκείνου οὐδὲν ἐδεῖτο μαρτυρίας, ἤρκει δεῖξαι μόνον ἑαυ- B τὸν ὅστις ἦν γυμνῇ τῇ οὐσίᾳ, καὶ καταπλήξασθαι πάντας. Ἀλλὰ τοῦτο οὐκ ἐποίησε, δι' ὅπερ ἔφθην εἰπών· πάντας γὰρ ἂν ἠφάνισε, μηδενὸς δυναμένου τὴν ἀπρόσιτον ἐκείνην τοῦ φωτὸς προσβολὴν ἐνεγκεῖν. Διὰ τοῦτο καὶ σάρκα, καθάπερ ἔφθην εἰπὼν, ὑπέδυ, καὶ ἑνὶ τῶν ἡμετέρων ὁμοδούλων ἐγχειρίζει τὴν μαρτυρίαν, ἐπειδὴ πάντα πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων ἐπραγματεύσατο σωτηρίαν, οὐ πρὸς τὴν ἀξίαν μόνον τὴν ἑαυτοῦ, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ εὐπαράδεκτον καὶ ὠφελι-

venire, ac cum Judæis ab illo baptizari, annon magis obstupesces et dubitabis? Sed non oportet turbari vel commoveri, at potius ejus ineffabilem benignitatem mirari. Si vero quis dubius in perturbatione maneat, id illi dicet, quod Joanni: *Sine modo: sic enim decet nos implere omnem justitiam.* Quod si magis adhuc turbetur, dicet illi rursum id quod Judæis dicebat, *Non ab homine testimonium accipio.* Si ergo hoc testimonio non eget, cur Joannes missus est a Deo? Non quod ejus testimonio egeret (id enim dicere, extremæ impietatis esset), sed cur tandem? Illud ipse Joannes docet, cum ait: *Ut omnes crederent per illum.* Ipse vero Christus cum dixisset, *Non ab homine testimonium accipio*, ne apud insipientiores sibi ipsi repugnare videretur; cum nunc dicat: *Alius est qui testimonium perhibet de me: et scio quia verum est testimonium ejus*, de Joanne loquens; nunc vero, *Non ab homine testimonium accipio*, solutionem mox adjicit dicens: *Sed hæc dico propter vos, ut salvi sitis;* ac si diceret: Deus sum, et Dei verus Filius, ex substantia illa immortali et beata, nulliusque testimonio egeo. Etsi enim nemo id testificari vellet, in nullo secundum naturam minor essem. Quia vero multorum salus mihi curæ est, ideo in hanc me demisi humilitatem, ut homini testimonium de me ferendum committerem. Nam perspecta Judæorum imbecillitate, sic facilior fides in eum futura videbatur. Sicut igitur carnem induit, ne cum nuda divinitate congressus, omnes perderet; sic et præconem misit hominem, ut congenerem sibi vocem audientes, facilius ii qui tunc audiebant accederent. Nam quod non illius testimonio opus haberet, hoc solum modo ostendi poterat, si nempe se nuda substantia exhibuisset, omnesque in stuporem conjecisset. Verum id non fecit, quoniam, ut jamjam dixi, omnes perdidisset, quod nemo posset inaccessam illam lucis vim ferre. Ideo carnem induit, et testimonium de se ferendi officium uni conservorum nostrorum tradit, quia omnia ad salutem hominum operatus est: neque suæ dignitati tantum, sed etiam auditorum captui et utilitati consuluit: quod et ipse subindicans dicebat: *Hæc dico propter vos, ut salvemini.* Et evangelista, qui ea ipsa, quæ Dominus, loquitur, postquam di-

Matth. 3. 15.

Joan. 5. 34.

Quomodo Christus testimonium accipiat ab homine.

Joan. 5. 32.

[c] Sic Morel. Alii et Savil. ταραχθείη τις, λέγω ἃ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἔφησε, καὶ πρὸς σὲ οὐχ ὅτι. Sed οὐχ recte omissum fuit, nec legit Franciscus Aretinus, maleque positum asserit Boisius in Notis Savilianis.

[d] Alii ἀλλὰ διότι αὐτὸς ὁ Ἰωάννης ἐπήγαγεν εἰπών, ἵνα πάντες.

* [καὶ omittunt Savil. et Codd. 705, 706.]

xerat, *Ut testimonium perhiberet de lumine*, subjunxit, *Ut omnes crederent per eum;* ac si diceret : Ne putes ideo testificaturum venisse Joannem Baptistam, ut aliquid fidei verbis Domini adderet : non propterea venit, sed ut contribules sui per ipsum crederent. Quod autem ad eam tollendam suspicionem hæc dixerit, ex sequentibus constat : addit enim : 8. *Non erat ille lux*. Nisi enim hujus abigendæ suspicionis gratia hæc dixisset, superfluum hoc esset, et magis repetitio quam explicatio doctrinæ. Cum dixisset enim, Missus est *Ut testimonium perhiberet de lumine*, cur iterum dicit, *Non erat ille lux?* Non frustra nec sine causa : sed quia frequenter apud nos major est is qui testificatur, quam ille de quo testimonium fertur, fideque dignior plerumque videtur esse : ne quis de Joanne id suspicaretur, statim a principio hanc malam suspicionem tollit, eaque radicitus evulsa, ostendit quis sit is qui testificatur, et quis ille de quo testimonium fertur, et quantum sit inter utrumque discrimen. Ac postquam hoc fecit, ostenditque illius incomparabilem excellentiam, fidenter jam cætera prosequitur : et si quid absurdi insipientiorum animos subiret, hoc diligenter sublato, facile deinceps et sine obice doctrinæ verbum immittit. Precemur itaque, ut cum tantarum revelatione rerum, cumque sana rectaque doctrina vitam quoque puram sanctamque ducamus. Doctrina quippe nihil nobis prodest sine bonis operibus. Licet enim fidem integram Scripturarumque intelligentiam teneamus, si bonæ vitæ patrocinio nudi et vacui simus, nihil impediet quominus in gehennæ ignem dejiciamur, et in infinitum inexstinguibili flamma comburamur. Sicut enim ii qui bona egerunt, resurgent in vitam æternam; sic illi qui contraria ausi sunt, in æternum et nunquam finem habiturum supplicium. Quamobrem omne adhibeamus studium, ut ne lucrum nobis ex recta fide partum, operum pravitate labefactemus; sed cum hic pie vixerimus, Christum cum fiducia videamus, cui beatitudini par nihil unquam fue-

μον τοῖς ἀκούουσιν ὁρῶν. Ὅπερ οὖν καὶ αὐτὸς αἰνιτ-
τόμενος ἔλεγεν· Ταῦτα λέγω δι' ὑμᾶς, ἵνα σωθῆτε.
Καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς δὲ τὰ αὐτὰ τῷ Δεσπότῃ φθεγγό-
C μενος, μετὰ τὸ εἰπεῖν, Ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φω-
τὸς, ἐπήγαγεν, Ἵνα πάντες πιστεύσωσι δι' αὐτοῦ,
μονονουχὶ λέγων· μὴ νομίσῃς ὅτι διὰ τοῦτο μαρτυ-
ρήσων ἦλθεν ὁ βαπτιστὴς Ἰωάννης, ἵνα τι τῷ Δεσπό-
τῃ προσθῇ εἰς ἀξιοπιστίας λόγον· οὐ διὰ τοῦτο, ἀλλ'
ἵνα οἱ ὁμόφυλοι πιστεύσωσι δι' αὐτοῦ. Ὅτι γὰρ ταύ-
την προανελεῖν τὴν ὑποψίαν σπεύδων [a] τοῦτο εἴρηκε,
καὶ ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα δῆλον· ἐπήγαγε γὰρ, Οὐκ ἦν
ἐκεῖνος λέγων τὸ φῶς. Εἰ δὲ μὴ πρὸς τὴν ὑπόνοιαν
ταύτην ἱστάμενος ἐπανέλαβε τοῦτο, παρεῖλκεν ἁπλῶς
τὸ λεγόμενον, καὶ ταυτολογία μᾶλλον, ἢ σαφήνεια
D διδασκαλίας ἦν. Εἰπὼν γὰρ, ὅτι ἀπεστάλη Ἵνα μαρ-
τυρήσῃ περὶ τοῦ φωτὸς, τί πάλιν λέγει, Οὐκ ἦν ἐκεῖ-
νος τὸ φῶς; Οὐχ ἁπλῶς οὐδὲ μάτην· ἀλλ' ἐπειδὴ ὡς
τὰ πολλὰ παρ' ἡμῖν μείζων ὁ μαρτυρῶν τοῦ μαρτυ-
ρουμένου, καὶ ἀξιοπιστότερος πολλάκις εἶναι δοκεῖ·
ἵνα μή τις καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰωάννου τοῦτο ὑποπτεύσῃ, ἐκ
προοιμίων εὐθέως τὴν πονηρὰν ταύτην ὑποψίαν ἀναι-
ρεῖ, καὶ πρόῤῥιζον αὐτὴν ἀνασπάσας, δείκνυσι τίς μὲν
οὗτος ὁ μαρτυρῶν, τίς δὲ ἐκεῖνος ὁ μαρτυρούμενος,
καὶ ὅσον τὸ μέσον τοῦ τε μαρτυρουμένου καὶ τοῦ μαρ-
τυροῦντός ἐστι. Καὶ τοῦτο ποιήσας, καὶ δείξας αὐτοῦ
E τὴν ἀσύγκριτον ὑπεροχὴν, οὕτω μετὰ ἀδείας λοιπὸν
καὶ τῷ λειπομένῳ ἐπεξέρχεται λόγῳ· καὶ εἴ τι τῶν
ἀτόπων ἦν ταῖς τῶν ἀνοητοτέρων ὑφορμοῦν δια-
νοίαις, τοῦτο ἐκ μέσου μετὰ ἀκριβείας ἄρας, [b] οὕτως
ἅπασι μετ' εὐκολίας λοιπὸν καὶ ἀκωλύτως τὸν τῆς
διδασκαλίας ἐφεξῆς ἐνίησι λόγον. Εὐξώμεθα δὴ λοι-
πὸν μετὰ τῆς τῶν νοημάτων τούτων ἀποκαλύψεως,
44 καὶ τῆς τῶν δογμάτων ὀρθότητος, καὶ βίον ἡμῖν
A γενέσθαι καθαρὸν καὶ πολιτείαν λαμπράν. Ἐπειδὴ
τούτων ὄφελος οὐδὲν, ἔργων μὴ παρόντων ἡμῖν ἀγα-
θῶν. Κἂν γὰρ ἅπασαν τὴν πίστιν ἔχωμεν καὶ τὴν
τῶν Γραφῶν κατανόησιν, τῆς δὲ ἀπὸ τοῦ βίου προ-
στασίας ὦμεν ἔρημοι καὶ γυμνοὶ, οὐδὲν τὸ κωλύον εἰς
τὸ τῆς γεέννης ἀπενεχθῆναι πῦρ, καὶ εἰς ἄπειρον ὑπὸ
τῆς ἀσβέστου κατακαίεσθαι φλογός. Ὥσπερ γὰρ οἱ τὰ
ἀγαθὰ πράξαντες, ἀναστήσονται εἰς ζωὴν αἰώνιον·
οὕτως οἱ τὰ ἐναντία τετολμηκότες, εἰς αἰώνιον κόλα-
σιν καὶ πέρας οὐδέποτε ἔχουσαν. Διὸ πᾶσαν ἐπιδει-
ξώμεθα σπουδὴν, ὥστε μὴ τὸ γενόμενον ἡμῖν ἀπὸ τῆς
ὀρθῆς πίστεως κέρδος διαφθεῖραι τῇ τῶν ἔργων φαυ-
B λότητι, ἀλλὰ καὶ ἐντεῦθεν εὐδοκιμήσαντες μετὰ παῤ-
ῥησίας ἰδεῖν τὸν Χριστόν. Ταύτης γὰρ ἴσον οὐδὲν τῆς

[a] Alii τοῦτο ἐπήγαγε. [Mox Savil. et Codd. cit. ἐκεῖνος τὸ φῶς, φησίν.]

[b] Morel. οὕτως ἅπασιν ἐπέξεισι. Sed ἐπέξεισι deest in Savil. et in plurimis Mss. Paulo post Morel. ἐφεξῆς περαίνει λέγων, Savil. et Mss. plurimi ἐφεξῆς ἐνίησι λέγων.

μακαριότητος [a] εἴη ποτ' ἄν. Γένοιτο δὲ πάντας ἐπιτυχόντας τῶν εἰρημένων, εἰς δόξαν Θεοῦ πάντα πράττειν, ᾧ ἡ δόξα ἅμα τῷ μονογενεῖ Υἱῷ καὶ τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

rit. Utinam nos supra dicta consequuti, ad gloriam Dei omnia faciamus, cui gloria una cum unigenito Filio et Spiritu sancto, in sæcula sæculorum. Amen.

[a] εἴη ποτ' ἄν. Alii γένοιτ' ἄν. Ibid. Morel. πάντας ἀξίως βιοῦντας τῶν εἰρημένων. Savil. πάντας ἐπιτυχόντας τῶν εἰρημένων. Pro utraque lectione stant Mss. plurimi.

ΟΜΙΛΙΑ ζ'.

Ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον.

Διὰ τοῦτο, ὦ πολυπόθητα τέκνα, κατὰ μέρος C ὑμᾶς τοῖς ἀπὸ τῶν Γραφῶν ἑστιῶμεν νοήμασι, καὶ οὐκ ἀθρόον πάντα ἐκχέομεν, ἵνα ῥᾴδια τῶν ἀεὶ καταβαλλομένων ὑμῖν ἡ φυλακὴ γένηται. Καὶ γὰρ ἐπὶ τῆς οἰκοδομίας, ὁ μὲν μηδέπω τῶν προτέρων λίθων σφιγγέντων ἑτέρους ἐπιθεὶς, σαθρὸν ἅπαντα καὶ εὐκατάβλητον ὑφαίνει τὸν τοῖχον· ὁ δὲ ἀναμένων πρότερον παγῆναι τὸν χάλικα, καὶ οὕτω τὸ λεῖπον κατὰ μικρὸν ἐπιτιθεὶς, μετὰ ἀσφαλείας ἅπασαν ἀπαρτίζει τὴν οἰκίαν, οὐχ ὀλιγοχρόνιόν τινα, οὐδὲ εὐδιάλυτον, ἀλλὰ βεβαίαν κατασκευάζων αὐτήν. Τούτους καὶ ἡμεῖς D [b] μιμώμεθα τοὺς οἰκοδόμους, καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τὰς ὑμετέρας οἰκοδομῶμεν ψυχάς. Καὶ γὰρ δεδοίκαμεν, μήποτε τῆς προτέρας καταβολῆς νεοπαγοῦς ὑπαρχούσης, ἡ τῶν δευτέρων ἐπιθήκη θεωρημάτων καὶ τοῖς προτέροις λυμήνηται, τῆς διανοίας οὐκ ἀρκούσης ἅπαντα ὁμοῦ κατασχεῖν. Τί τοίνυν ἐστὶ τὸ σήμερον ἡμῖν ἀναγνωσθέν; Ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. Ἐπειδὴ γὰρ ἄνω περὶ τοῦ Ἰωάννου διαλεγόμενος ἔλεγεν, ὅτι ἦλθεν Ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτὸς, καὶ ὅτι νῦν ἀπεστάλη· ἵνα μή τις [c] ταῦτα ἀκούων, E διὰ τὴν τοῦ μαρτυροῦντος πρόσφατον παρουσίαν, καὶ περὶ τοῦ μαρτυρουμένου τοιαύτην τινὰ ὑπόνοιαν λάβῃ, ἀνήγαγε τὴν διάνοιαν, καὶ πρὸς τὴν ἐπέκεινα πάσης ἀρχῆς παρέπεμψεν ὕπαρξιν, τὴν οὐδαμοῦ λήγουσαν οὐδὲ ἱσταμένην. Καὶ πῶς ἔνι τοῦτο, [d] φησὶν, Υἱὸν ὄντα ἔχειν; Περὶ Θεοῦ διαλεγόμεθα, καὶ τὸ πῶς ἐρωτᾷς; 45
A καὶ οὐ δέδοικας, οὐδὲ φρίττεις; Εἶτα ἂν μέν σε ἔρηταί τις, πῶς δὲ ἡμῶν ἀτελεύτητον ἕξουσιν αἱ ψυχαὶ τὴν ζωὴν καὶ τὰ σώματα μετὰ ταῦτα; καταγελάσῃ τῆς πεύσεως, ὡς οὐκ ἂν ἀνθρωπίνης διανοίας ὂν τὰ

HOMILIA VII.

9. *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.*

1. Ideo, dilectissimi filii, vos minutatim et per partes Scripturarum doctrina pascimus, neque simul omnia effundimus, ut facilior vobis sit emissi verbi custodia. Nam in ædificiis, qui antequam priores lapides conjuncti sint, alios superimponit, non firmum, sed facile ruiturum struit parietem; qui autem exspectat donec calce firmentur, et sic paulatim cætera adjicit, tutam, firmam diuque duraturam domum excitat. Hos ædium structores et nos imitemur, eodemque modo vestras ædificemus animas. Timemus enim, ne recens cum sit prior structura, secundæ additæ speculationes, priores pessumdent, cum mens nequeat omnia simul continere. Quid igitur hodie lectum est? *Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Qui enim supra de Joanne disserens, dicebat eum venisse, *Ut testimonium perhiberet de lumine*, et nunc missum esse; ne quis hæc audiens, ob nuperum testificantis adventum, de eo cui testimonium ferebatur aliquam suspicionem admitteret, mentes erexit, et ad omni principio superiorem exsistentiam transmisit, quæ nullum habitura finem est. Et quomodo possunt hæc esse, inquies, cum sit Filius? De Deo loquimur, et tu interrogas quomodo? neque times vel horrescis? Ad hæc, si quis quærat a te, quomodo animæ et corpora immortali vita fruitura sint, interrogationem illam ridebis, quasi non sit humanæ mentis quærere, sed credere tantum oporteat; neque dictum illud scrutari, cujus sufficiens sit demonstratio

[b] Sic Mss. quidam recte. Savil. autem et Morel. μιμούμεθα... οἰκοδομοῦμεν, quæ ad seriem Chrysostomi non tam bene quadrare videntur.

[c] Savil. αὐτά.

[d] Quidam ἄνθρωπον ὄντα ἔχειν υἱόν. Paulo post Savil. [cum Codd. 705 et 706.] φρίττεις; ἀλλ' ἄν. Morel. φρίττεις; εἶτα ἄν.

dicentis potentia; sin autem illum qui et animas et corpora creavit, et nulla comparatione creaturam universam exsuperat, sine principio esse dicamus, tu interrogabis quomodo id factum sit? Ecquis sanæ mentis hæc esse dixerit? quis bene valentis animi et ratiocinii? Audistis illud, *Erat lux vera*. Quid frustra contendis, ut infinitam illam vitam ratiocinio assequaris, quæ non potest attingi? quid quæris ea quæ exquiri nequeunt? cur incomprehensibilia scrutaris? cur examinas ea quæ examini non subjacent? Solarium radiorum perquire radicem; non poteris assequi, neque tamen indignaris, neque ægre fers imbecillitatem tuam. Cur ergo in majoribus audax es et temerarius? Joannes filius tonitrui, qui spirituali tuba canit, ubi illud, *Erat*, a Spiritu audivit, nihil ultra quæsivit : et tu non pari gratia donatus, qui ex infirmis ratiociniis tuis loqueris, cognitionis illius terminum transcendere conaris? Ideoque non parem ei, quam ille habuit, notitiam unquam assequeris. Hujusmodi namque est diaboli calliditas : eos qui illi obsequuntur, extra terminos a Deo nobis positos transfert, quasi longe ulteriora attingere possimus : postquam autem hac spe inescatos a divina gratia extrusit, tunc demum non modo nihil ultra addit; quomodo enim id faceret, diabolus cum sit? sed nec sinit ut ad priora, in queis tuto versabamur, redeamus; verum circum quaque agit errantes, qui nusquam consistere possimus. Sic primum parentem ex paradiso excidere curavit. Cum enim illum spe majoris scientiæ et honoris inflasset, etiam illum ab iis quibus tranquille fruebatur ejecit. Non modo enim non factus est æqualis Deo, ut ipsi pollicebatur, sed sub mortis tyrannidem detrusit; nec solum a ligni esu nihil accepit, sed etiam ex illa quam habebat scientia non parum amisit, idque spe majoris adipiscendæ. Nam tunc primum de nuditate erubescere cœpit, cum antea omni pudore et rubore superior fuisset. Illud etiam quod se nudum esse adverteret, quod vestibus exinde egeret, illud, inquam, et alia plurima tristia acciderunt. Quod ne nobis quoque contingat, Deo obtemperemus, ejus præcepta observemus, et nihil ulterius curiose perquiramus; ut ne ex nobis concessis excidamus donis, quod et illis accidit.

Incomprehensibilia Dei non scrutanda.

τοιαῦτα ζητεῖν, ἀλλὰ δεῖν πιστεύειν μόνον καὶ μὴ περιεργάζεσθαι τὸ εἰρημένον, ἀρκοῦσαν ἔχοντα ἀπόδειξιν τοῦ λεχθέντος τὴν δύναμιν τοῦ εἰρηκότος· ἂν δὲ τὸν ψυχὰς καὶ σώματα ἐργασάμενον, καὶ τῆς κτίσεως ἁπάσης ἀσυγκρίτως ὑπερέχοντα, ἄναρχον εἶναι φῶμεν, τὸν τρόπον ἡμᾶς ἀπαιτήσεις; Καὶ τίς ἂν ταῦτα καθεστηκυίας εἶναι φαίη ψυχῆς; [a] τίς δὲ ὑγιαίνοντος λογισμοῦ; Ἤκουσας ὅτι Ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν. Τί φιλονεικεῖς εἰκῇ καὶ μάτην ὑπερακοντίσαι τῷ B λογισμῷ τὴν ἄπειρον ταύτην ζωήν; Οὐδὲ γὰρ οἷόν τε. Τί ζητεῖς τὰ ἀζήτητα; τί περιεργάζῃ τὰ ἀκατάληπτα; [b] τί ἐρευνᾷς τὰ ἀνεξερεύνητα; Κατανόησον τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων τὴν ῥίζαν αὐτήν· ἀλλ' οὐ δυνήσῃ, καὶ ὅμως οὐκ ἀγανακτεῖς, οὐδὲ δυσχεραίνεις ἐπὶ τῇ ἀσθενείᾳ. Πῶς οὖν ἐν τοῖς μείζοσι τολμηρὸς γέγονας καὶ προπετής; Ὁ τῆς βροντῆς υἱὸς Ἰωάννης, [c] ὁ ἀπὸ τῆς σάλπιγγος ἠχῶν τῆς πνευματικῆς, τὸ, Ἦν, ἀκούσας παρὰ τοῦ Πνεύματος, οὐδὲν ἐπεζήτησε πλέον· σὺ δὲ ὁ τῆς χάριτος ἀμοιρῶν τῆς ἐκείνου, καὶ ὁ ἀπὸ τῶν δειλῶν φθεγγόμενος λογισμῶν, ὑπερβῆναι C τὸ μέτρον τῆς ἐκείνου γνώσεως φιλονεικεῖς; [d] Διὰ τοῦτο τοιγαροῦν οὐδὲ πρὸς τὸ μέτρον τῆς ἐκείνου γνώσεως ἀφικέσθαι δυνήσῃ. Τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ διαβόλου μεθοδεία· ἐξάγει μὲν τῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ δοθέντων ὅρων ἡμῖν τοὺς πειθομένους αὐτῷ, ὡς ἐπὶ πολλῷ μείζοσιν· ὅταν δὲ ταῖς ἐλπίσι ταύταις δελεάσας ἐκβάλῃ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος, τότε λοιπὸν οὐ μόνον οὐδὲν πλέον προσδίδωσι, (πῶς γὰρ διάβολος ὤν;) ἀλλ' οὐδὲ εἰς τὰ πρότερα, ἔνθα ἀσφαλῶς καὶ βεβαίως διετρίβομεν, ἀφίησιν ἐπανελθεῖν, ἀλλὰ πανταχοῦ περιάγει πλανωμένους, καὶ οὐκ ἔχοντας οὐδαμοῦ στῆναι. Οὕτω καὶ τὸν πρωτόπλαστον ἐκ τῆς τοῦ παραδείσου διαγωγῆς ἐποίησεν ἐκπεσεῖν. Προσδοκίᾳ γὰρ μείζονος γνώσεως καὶ τιμῆς φυσήσας αὐτὸν, καὶ τῶν τότε ὑπαρ- D χόντων αὐτῷ μετὰ ἀδείας ἐξέβαλεν. Οὐ γὰρ μόνον ἰσόθεος οὐ γέγονε, καθὼς ὑπισχνεῖτο αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν τοῦ θανάτου τυραννίδα [e] ἐξέπεσεν, οὐ μόνον οὐδὲν πλέον ἀπὸ τῆς τοῦ ξύλου βρώσεως προσλαβὼν, ἀλλὰ καὶ τῆς γνώσεως ἧς εἶχεν οὐ μικρὸν ἀπολέσας, [f] ἐλπίδι πλείονος γνώσεως. Τό τε γὰρ αἰσχύνεσθαι καὶ καταδύεσθαι ἐπὶ τῇ γυμνότητι, τότε αὐτῷ προσεγένετο, πρὸ τῆς ἀπάτης ἀνωτέρω ταύτης ὄντι τῆς αἰσχύνης. Αὐτό τε γὰρ τὸ ὁρᾷν ἑαυτὸν γυμνὸν ὄντα, καὶ δεῖσθαι λοιπὸν τῆς ἀπὸ τῶν ἱματίων περιβολῆς, καὶ ἕτερα αὐτῷ πλείονα ἐντεῦθεν ἔφυ πάθη τότε. Ὅπερ ἵνα μὴ καὶ ἡμεῖς E πάθωμεν, πειθώμεθα τῷ Θεῷ, καὶ μένωμεν ἐν οἷς

[a] Sic Morel. et Mss. omnes. Savil. ἢ ὑγιαίνοντος.

[b] Sic Morel. τί ἐρευνᾷς. Savil. τί ἰχνεύεις.

[c] Sic Morel. Savil. ὁ τὴν σάλπιγγα ἔχων τὴν πνευματικὴν, τὸ ἦν, ἀκούσας παρὰ.

[d] Sic Savil. Morel. διὰ τοῦτο αὐτοῦ οὐδὲ πρὸς τὸ μέτρον ἀφ.

[e] Morel. ἐξέπεσεν. Savil. [et Codd. 705 et 706] κατέπεσεν.

[f] Sic Savil. Morel. ἐλπίδι πλείονος γνώσεως τοῦτο παθών. ὅ τε γάρ.

αὐτὸς ἡμῖν προσέταξε, καὶ μηδὲν περαιτέρω πολυπραγμονῶμεν, ἵνα μὴ καὶ τῶν ἤδη δοθέντων ἡμῖν ἐκπέσωμεν ἀγαθῶν, καθάπερ καὶ οὗτοι πεπόνθασι. Τῆς γὰρ ἀνάρχου ζωῆς ἀρχὴν ἐπιζητοῦντες εὑρεῖν, 46 καὶ ἅπερ ἠδύναντο ἔχειν ἀπώλεσαν. Οὔτε γὰρ τὸ ζη- A τούμενον εὗρον· οὐδὲ γάρ ἐστι δυνατόν· καὶ τῆς ὑγιοῦς περὶ τοῦ Μονογενοῦς ἐξέπεσον πίστεως. Ἀλλ' ἡμεῖς μὴ μεταίρωμεν ὅρια αἰώνια, ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες ἡμῶν, ἀλλ' εἴκωμεν πανταχοῦ τοῖς τοῦ Πνεύματος νόμοις, καὶ ἀκούοντες ὅτι Ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν, μηδὲν πλέον ἐπιζητῶμεν εὑρεῖν· οὐδὲ γὰρ ἔνι ταύτην ὑπερβῆναι τὴν ῥῆσιν. Εἰ μὲν γὰρ ὡς ἄνθρωπος ἐγέννα, ἀνάγκη μέσον εἶναί τι τοῦ γεννῶντος καὶ τοῦ γεννωμένου· ἐπειδὴ δὲ ἀῤῥήτως καὶ ὡς Θεῷ πρέπον ἐστὶ, τοῦ πρὸ καὶ τοῦ μετὰ ἀναχώρει· τῶν χρόνων γὰρ ταῦτα ὀνόματα· ὁ δὲ Υἱὸς καὶ τῶν αἰώνων πάν- B των ἐστὶ ποιητής.

Dum enim vitæ principio carentis principium perquirunt, etiam illa quæ habere poterant amiserunt. Neque enim id quod quærebant invenerunt; non enim poterant; atque a sana circa Unigenitum fide exciderunt. At nos ne transferamus terminos antiquos, quos posuerunt patres nostri, et ubique Spiritus sancti legibus cedamus : et cum audimus, *Erat lux vera*, nihil ulterius inquiramus : neque enim ultra possumus pertingere. Nam si Deus ut homo genuisset, necessario interstitii quidpiam fuisset genitorem inter et genitum; sed quia ineffabili modo et ut Deum decet genuit, abstine ab his vocibus, *ante* et *post* : hæc quippe temporum nomina sunt : Filius vero etiam sæculorum omnium conditor est.

Οὐκοῦν οὐ πατὴρ, φησὶν, ἀλλ' ἀδελφός. Ποία ἀνάγκη, εἰπέ μοι; Εἰ μὲν γὰρ καὶ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν ἐξ ἑτέρας ἐλέγομεν εἶναι ῥίζης, καλῶς ἂν ταῦτα ἔφης τότε. Εἰ δὲ ταύτην μὲν φεύγομεν τὴν ἀσέβειαν, λέγομεν δὲ τὸν μὲν Πατέρα [a] πρὸς τὸ ἄναρχον εἶναι, μηδὲ γεγεννῆσθαι· τὸν δὲ Υἱὸν ἄναρχον εἶναι, γεγεννημένον δὲ ἐκ τοῦ Πατρὸς, ποία ἀνάγκη ἐκ τῆς ἐννοίας ταύτης τὸν ἀσεβῆ λόγον ἐκεῖνον ἐπεισελθεῖν; Οὐδεμία. Ἀπαύγασμα γάρ ἐστι· τὸ δὲ ἀπαύγασμα συνεπινοεῖται τῇ φύσει, ἧς ἐστιν ἀπαύγασμα. C Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος τοῦτον οὕτως ἐκάλεσεν, ἵνα μηδὲν μέσον ὑποπτεύσῃς Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Τοῦτο μὲν οὖν τούτου δηλωτικόν· τὸ δὲ ἐφεξῆς τοῦ ὑποδείγματος, τὴν [b] ὑφορμῶσαν τοῖς ἀνοήτοις ἀτοπίαν διορθοῦται. Μὴ γὰρ, ἐπειδὴ ἀπαύγασμα, φησὶν, ἤκουσας, τῆς ἰδίας αὐτὸν ἀπεστερῆσθαι νομίσῃς ὑποστάσεως. Ἀσεβὲς γὰρ τοῦτο, καὶ τῆς τῶν Σαβελλιανῶν καὶ τῶν ἀπὸ Μαρκέλλου μανίας. Ἡμεῖς δὲ οὐχ [c] οὕτως, ἀλλὰ καὶ ἐν ἰδίᾳ αὐτὸν ὑποστάσει εἶναί φαμεν. Διὰ τοῦτο εἰπὼν αὐτὸν ἀπαύγασμα, ἐπήγαγεν, ὅτι Καὶ χαρα- D κτὴρ ἐστι τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, ἵνα τὴν ἰδίαν ὑπόστασιν δηλώσῃ καὶ τῆς αὐτῆς ὄντα αὐτὸν οὐσίας, ἧς ἐστι καὶ χαρακτήρ. Οὐ γὰρ ἀρκεῖ μιᾷ λέξει, καθάπερ ἔφθην εἰπὼν, τὰ περὶ Θεοῦ παραστῆσαι δόγματα τοῖς ἀνθρώποις· ἀλλὰ ἀγαπητὸν, ἂν πολλὰ συμφορήσαντες, ἐξ ἑκάστου τὸ πρέπον ἐπιλεξώμεθα. Οὕτω γὰρ δυνησόμεθα τῆς ἀξίας ἐφικέσθαι δοξολογίας· ἀξίας δὲ λέγω, κατὰ τὴν ἡμετέραν δύναμιν. Εἰ γάρ τις πρὸς αὐτὴν τὴν ὄντως ἀξίαν εἰπεῖν δύνασθαι νομίζοι, καὶ φιλονεικοίη, λέγων οὕτως εἰδέναι τὸν Θεὸν ὡς αὐτὸς οἶδεν ἑαυτὸν, οὗτος μάλιστά ἐστιν ὁ τὸν Θεὸν ἀγνοῶν. Ταῦτ'

2. Ergo non pater, ait, sed frater est. Quæ necessitas, quæso? Nam si Patrem et Filium ex alia et diversa radice ortos diceremus, hæc jure dicere posses : sin hanc vitamus impietatem, dicimusque Patrem sine principio esse, nec genitum fuisse; Filium vero sine principio quidem esse, sed genitum a Patre, quæ necessitas ex hac cogitatione, impium illum inferre sermonem? Nulla sane. Etenim splendor est; splendor autem simul intelligitur cum natura illa, cujus est splendor. Ideo enim Paulus illum sic vocavit, ut nihil medium suspicareris inter Patrem et Filium : id enim hoc nomine significatur. Post hoc exemplum, eam quæ hinc apud insanos suboriri poterat absurditatem corrigit. Ne, inquit, quoniam splendorem audisti, ipsum propria hypostasi privari putes. Nam impium hoc esset, et Sabellianorum Marcellianorumque insania. Nos autem non ita sentimus, sed ipsum in propria sibi hypostasi esse dicimus : ideo postquam illum splendorem appellaverat, intulit, *Et character substantiæ illius*, ut propriam hypostasin significaret, ostenderetque ipsum ex eadem esse substantia, cujus character est. Neque enim satis est verbum unum, ut jam dixi, ad illa de Deo dogmata hominibus significanda : sed optandum ut multis simul allatis, ex singulis quod conveniat seligamus. Ita enim poterimus digne gloriam Dei celebrare; digne scilicet secundum facultatem nostram. Si quis enim de illa digne se loqui posse putet, atque asseveret se ita Deum nosse, ut ipse se novit, is maxime Deum ignorat.

Vera de Patre et de Filio doctrina.

Sabbellianorum et Marcellianorum insania.

Hebr. 1. 3.

Contra Anomœos.

[a] Morel. et quidam Mss. πρὸς τό. Savil. et alii [Cod. 706 e corr.] πρὸς τῷ.

[b] Savil. et Morel. ὑφορμοῦσαν. Mss. quidam ὑφορμῶσαν.

[c] [οὕτω φαμὲν, ἀλλὰ... εἶναι ὑποστάσει. διὰ Savil. et Cod. cit.]

Hæc cum sciamus, diligenter retineamus ea quæ tradidere nobis ii qui ab initio ipsis oculis viderunt, et ministri fuere Verbi, neque ultra curiose scrutemur. Duo namque damna hoc morbo laborantes invadent : quod temere laborent illa quærendo, quæ invenire nequeunt; et quod Deum in iram provocent, dum ab ipso positos terminos evertere conantur. Quod quantopere iram Dei concitet, non opus est vobis dicere, cum id omnes sciatis. Quamobrem missa illorum arrogantia, Dei verba cum tremore audiamus, ut ille perpetuo nos
Isai. 66. 2. tueatur : nam ait, *Ad quem respiciam nisi ad mansuetum et humilem, et quietum, et trementem verba mea?* Hac igitur missa curiositate, conteramus corda, peccata lugeamus, ut Christus jussit, de sceleribus nostris compungamur, ac diligenter animo repetamus ea quæ hactenus admisimus delicta; studeamus illa omnino abluere. Ad hanc quippe rem multas Deus nobis aperuit vias.
Isai. 43. 26. *Dic tu prior*, inquit, *iniquitates tuas, ut justificeris;* et rursus, *Dixi, Confitebor adversum me*
Psal. 31. 5. *injustitiam meam Domino, et tu remisisti impietatem cordis mei.* Neque enim parum nobis
Peccata quomodo abluantur. confert ad minuendam peccatorum molem frequens eorum memoria et accusatio. Est et alia efficacior via, si nemini eorum, qui in nos peccarunt, succenseamus; si omnibus iis, qui in nos deliquerunt, delicta condonemus. Vis et tertiam ediscere viam?
Dan. 4. 24. Audi Danielem dicentem : *Quamobrem peccata tua eleemosynis redime, et iniquitates tuas misericordia erga pauperes.* Est et alia, nempe orationum frequentia, et in precibus ad Deum emissis perseverantia. Affert etiam nobis consolationem non modicam et remissionem peccatorum jejunium, quando cum benignitate erga alios conjunctum est, atque iræ Dei vehementiam exstin-
Eccli. 3. 30. guit. *Ignem enim flammantem aqua exstinguet, et eleemosynis peccata purgantur.* In his ergo viis omnibus gradiamur. Si enim in iis semper versemur, si in iis omne studium insumamus, non modo præterita peccata abluemus, sed etiam in futuro maxima lucrabimur. Neque enim diabolo locum offeremus nos invadendi, neque in segnitiem vel in perniciosam curiositatem incidemus. Per hæc enim atque alia, insanas illas quæstiones, noxiasque disputationes inducit, quod otiosos desidesque videat, et nullam vitæ probæ curam gerentes. At nos hunc illi aditum obstruamus, vigi-

E οὖν εἰδότες, μένωμεν κατέχοντες μετὰ ἀσφαλείας ἃ παρέδοσαν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γενόμενοι τοῦ Λόγου, καὶ μηδὲν περαιτέρω περιεργαζώμεθα. Δύο γὰρ τοῖς ταύτην νοσοῦσι τὴν νόσον περιέσται τὰ δεινά· τό τε εἰκῇ ταλαιπωρεῖσθαι, ζητοῦντας ἅπερ εὑρεῖν οὐ δυνατόν· τό τε παροξῦναι τὸν Θεὸν, τοὺς παρ' αὐτοῦ τεθέντας ὅρους ἀνατρέπειν ἐπιχειροῦντας. Ὅσην δὲ τοῦτο κινεῖ τὴν ὀργὴν, οὐδὲν δεῖ παρ' ἡμῶν μαθεῖν, πάντας εἰδότας ὑμᾶς. Διὸ τῆς ἀπονοίας
47 αὐτῶν ἀφέμενοι, τρέμωμεν αὐτοῦ τοὺς λόγους, ἵνα
A διηνεκῶς ἡμᾶς τειχίζῃ· Ἐπὶ τίνα γὰρ ἐπιβλέψω, φησὶν, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν πρᾶον καὶ ταπεινὸν, καὶ ἡσύχιον, καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους; Ἀφέντες τοίνυν τὴν ὀλεθρίαν ταύτην πολυπραγμοσύνην, συντρίψωμεν τὰς καρδίας, πενθήσωμεν τὰ ἡμαρτημένα ἡμῖν, καθὼς προσέταξεν ὁ Χριστὸς, κατανυγῶμεν ἐπὶ τοῖς πλημμεληθεῖσιν ἡμῖν, ἀναλογισώμεθα μετὰ ἀκριβείας τὰ κατὰ τὸν ἔμπροσθεν ἡμῖν ἅπαντα τολμηθέντα χρόνον, σπουδάσωμεν αὐτὰ ἀποτρίψασθαι παντοδαπῶς. Πολλὰς γὰρ εἰς τοῦτο ὁ Θεὸς ἀνέῳξεν ἡμῖν ὁδούς. Λέγε γὰρ σὺ, φησὶ, πρῶτος, τὰς ἁμαρτίας σου, ἵνα δικαιωθῇς· καὶ πάλιν, [a]Εἶπα, τὴν ἀνομίαν μου ἐξαγορεύσω κατ' ἐμοῦ, καὶ σὺ ἀφῆκας τὴν ἀσέβειαν τῆς
B καρδίας μου. Οὐδὲ γὰρ μικρὸν ἡμῖν συντελεῖ πρὸς τὸ μειῶσαι τῶν ἁμαρτημάτων τὸ μέγεθος ἡ συνεχὴς αὐτῶν κατηγορία καὶ μνήμη. Ἔστι καὶ ἑτέρα ταύτης ἐνεργεστέρα ὁδὸς, τὸ μηδενὶ τῶν εἰς ἡμᾶς ἡμαρτηκότων μνησικακεῖν, τὸ πᾶσι τοῖς εἰς ἡμᾶς πλημμεληθεῖσι συγχωρεῖν τὰ πλημμελήματα. Βούλει καὶ τρίτην μαθεῖν; Ἄκουσον τοῦ Δανιὴλ λέγοντος· Διὸ τὰς ἁμαρτίας σου ἐν ἐλεημοσύναις λύτρωσαι, καὶ τὰς ἀνομίας σου ἐν οἰκτιρμοῖς πενήτων. Ἔστι δὲ καὶ ἑτέρα μετὰ ταύτης, ἡ τῶν εὐχῶν συνέχεια, καὶ τὸ προσεδρεύειν
C [b]μετὰ καρτερίας ταῖς πρὸς τὸν Θεὸν ἐντεύξεσι. Φέρει τινὰ παραμυθίαν ἡμῖν οὐ μικρὰν καὶ λύσιν τῶν ἡμαρτημένων καὶ νηστεία ὁμοίως, ὅταν μετὰ τῆς εἰς ἑτέρους φιλανθρωπίας γίνηται, καὶ σβέννυσι τὸ σφοδρὸν τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ. Πῦρ γὰρ φλογιζόμενον σβέσει ὕδωρ, καὶ ἐλεημοσύναις ἀποκαθαίρονται ἁμαρτίαι. Ταύτας τοίνυν πάσας ὁδεύωμεν τὰς ὁδούς. Ἂν γὰρ ἐν τούτοις ὦμεν διαπαντὸς, ἂν εἰς ταῦτα τὴν σχολὴν ἀναλίσκωμεν, οὐ μόνον τὰ παρελθόντα [c]ἀπονιψόμεθα πλημμελήματα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ μέλλον τὰ μέγιστα κερδανοῦμεν. Οὐ γὰρ παρέξομεν τῷ διαβόλῳ σχολὴν προσβάλλειν ἡμῖν, οὔτε εἰς ῥᾳθυμίαν βίου, οὔτε εἰς
D τὴν ὀλεθρίαν περιεργίαν. Καὶ γὰρ [d]καὶ ταῦτα μετὰ τῶν ἄλλων καὶ ἐντεῦθεν τὰς ἀνοήτους ζητήσεις καὶ τὰς λογομαχίας τὰς ἐπιβλαβεῖς ἐπάγει, ἐκ τοῦ σχολάζον-

[a] εἶπα deest in Savil. Mox Morel. ἀφῆκας, Savil. ἀφεῖλες.
[b] Morel. post προσεδρεύειν adjicit δέ.
[c] Quidam ἀπονιπτόμεθα.
[d] Morel καὶ ταῦτα. Savil. καὶ τούτοις.

τας ὁρᾷν καὶ ἀργοῦντας, καὶ μηδεμίαν τῆς κατὰ τὸν βίον ἀρετῆς πρόνοιαν ποιουμένους. Ἀλλ' ἡμεῖς αὐτῷ ταύτην τὴν παρείσδυσιν ἀποφράξωμεν, γρηγορήσωμεν, νήψωμεν, ἵνα ἐν τῷ βραχεῖ τούτῳ χρόνῳ καμόντες ὀλίγα, τῶν ἀθανάτων ἐν τοῖς ἀπείροις αἰῶσι τύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν E Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

lemus, sobrii simus, ut postquam hoc brevi tempore modicum laboraverimus, immortalibus per infinita sæcula fruamur bonis, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri, et una Spiritui sancto gloria, in sæcula sæculorum. Amen.

ΟΜΙΛΙΑ η'.

48 A

Ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον.

Οὐδὲν [a] γὰρ κωλύει καὶ τήμερον τῶν αὐτῶν ἅψασθαι ῥημάτων, ἐπειδὴ πρώην ὑπὸ τῆς τῶν δογμάτων ἐξηγήσεως ἐκωλύθημεν ἅπασι τοῖς ἀναγνωσθεῖσιν ἐπεξελθεῖν. Ποῦ τοίνυν εἰσὶν οἱ μὴ λέγοντες αὐτὸν ἀληθινὸν Θεόν; Ἐνταῦθα μὲν γὰρ φῶς ἀληθινὸν εἴρηται· ἑτέρωθι δὲ, αὐτοαλήθεια, καὶ αὐτοζωή. Ἀλλ' ἐκείνῳ μὲν τῷ λόγῳ, ὅταν ἐκεῖ γενώμεθα, σαφέστερον ἐπεξελευσόμεθα· κατὰ δὲ τὸ παρὸν, ἀναγκαῖον τέως ἐκεῖνο C πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην εἰπεῖν. Εἰ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, πῶς ἀφώτιστοι μεμενήκασι τοσοῦτοι; Οὐ γὰρ δὴ πάντες ἐπέγνωσαν τοῦ Χριστοῦ τὸ σέβας. Πῶς οὖν φωτίζει πάντα ἄνθρωπον; Τό γε εἰς αὐτὸν ἧκον. Εἰ δέ τινες ἑκόντες τοὺς τῆς διανοίας ὀφθαλμοὺς μύσαντες, [b] μὴ βούλοιντο παραδέξασθαι τοῦ φωτὸς τούτου τὰς ἀκτῖνας, οὐ παρὰ τὴν τοῦ φωτὸς φύσιν ἡ σκότωσις ἐκείνοις, ἀλλὰ παρὰ τὴν κακουργίαν τῶν ἑκόντι ἀποστερούντων ἑαυτοὺς τῆς δωρεᾶς. Ἡ μὲν γὰρ χάρις εἰς πάντας ἐκκέχυται, οὐκ Ἰουδαῖον, οὐχ Ἕλληνα, οὐ βάρβαρον, οὐ Σκύθην, D οὐκ ἐλεύθερον, οὐ δοῦλον, οὐκ ἄνδρα, οὐ γυναῖκα, οὐ πρεσβύτην, οὐ νέον ἀποστρεφομένη· πάντας δὲ ὁμοίως προσιεμένη καὶ μετὰ τῆς ἴσης καλοῦσα τιμῆς. Οἱ δὲ οὐκ ἐθέλοντες ἀπολαῦσαι τῆς δωρεᾶς ταύτης, ἑαυτοῖς δίκαιοι ταύτην ἂν εἶεν λογίσασθαι τὴν πήρωσιν. Ὅταν γὰρ τῆς εἰσόδου πᾶσιν ἀνεῳγμένης, καὶ μηδενὸς τοῦ κωλύοντος ὄντος, ἐθελοκακοῦντές τινες ἔξω μένωσι, παρ' οὐδένα ἕτερον, ἀλλ' ἢ παρὰ τὴν οἰκείαν πονηρίαν ἀπόλλυνται μόνον. Ἐν τῷ κόσμῳ ἦν· ἀλλ' οὐχ ὡς τοῦ κόσμου σύγχρονος, ἄπαγε. Διὰ γὰρ τοῦτο ἐπήγαγε· Καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο· διὰ τούτου σε E πάλιν ἀνάγων ἐπὶ τὴν προαιώνιον ὕπαρξιν τοῦ Μονο-

HOMILIA. VIII.

Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.

1. Nihil enim prohibet, quominus hodie eadem verba expendamus, quia nuper dogmatum expositio impedimento fuit, quominus omnia quæ lecta fuerant explicaremus. Ubi sunt igitur illi, qui dicunt ipsum verum Deum non esse? Hic enim lux vera appellatur; alibi vero ipsa veritas, ipsa vita. Verum illud, cum eo pervenerimus, apertius indagabimus : in præsenti autem necesse est id interim caritati vestræ recensere. Si illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, quomodo tot homines non illuminati manent? Non enim omnes Christi cultum agnoscunt. Quomodo ergo illuminat omnem hominem? Quantum in ipso est. Si qui vero sponte sua mentis oculos claudentes, hujus lucis radios percipere nolint, non ex natura lucis evenit quod in tenebris maneant, sed ex nequitia eorum qui sponte se hoc privant munere. Gratia quippe in omnes effusa est; non Judæum, non Græcum, non barbarum, non Scytham, non liberum, non servum, non virum, non mulierem, non senem, non juvenem aversatur; sed omnes similiter admittit, et cum pari vocat honore. Qui vero nolunt hoc frui dono, hanc sibi ipsis cæcitatem imputent oportet. Cum enim aditu omnibus patente, et a nemine intercluso, quidam ex voluntaria nequitia extra manent, ii suo tantum vitio pereunt. *In mundo erat* : at non tamquam mundo coætaneus; absit. Ideo intulit, *Et mundus per ipsum factus est* : per hæc rursum te inducit ad illam Unigeniti ante sæcula exsistentiam. Nam qui audivit hunc universum mun-

Christus lux cur non omnes illuminet.

v. 6.

[a] Savil. et pauci Mss. [705 et 706] οὐδὲν κωλύει. Morel. et multo plures οὐδὲν γὰρ κωλύει. Ubi illud γὰρ ad titulum refertur.

[b] μὴ βούλοιντο. Sic Savil. et omnes pene Mss. Morel. vero οὐκ ἠθέλησαν.

dum illius esse opus, etiamsi sensu prorsus careat, etiamsi inimicus et adversarius gloriæ Dei sit, attamen velit nolit, conditorem ante opificia fuisse confiteri cogetur. Quamobrem mirari semper subit Pauli Samosateni insaniam, quomodo tam manifestæ veritati obsistere potuerit, seseque sponte præcipitem dederit. Neque enim ex ignorantia, sed rei admodum gnarus erravit, non secus ac Judæi. Quemadmodum enim illi, ut hominibus assentarentur, sanam prodidere fidem, gnari ipsum Unigenitum Dei esse, principum vero metu id non confitentes, ne ex synagoga ejicerentur : ita et illum in mulieris cujuspiam gratiam, salutem suam inquiunt prodidisse. Gravis enim, gravis certe et inanis gloriæ tyrannis, quæ possit etiam sapientium oculos excæcare, nisi vigilent. Nam si munera id possunt, multo magis hic affectus longe violentior. Idcirco Judæis dicebat Christus : *Quomodo potestis credere, qui gloriam ab hominibus accipitis, et gloriam, quæ a solo Deo est, non quæritis?* 10. ***Et mundus eum non cognovit.*** Hic mundum vocat multitudinem corruptam et terrenis rebus inhiantem, turbam, vulgus, insipientem populum. Nam Dei amici et admirabiles viri omnes ipsum, etiam ante incarnationem, noverant. De patriarcha quippe nominatim dicit Christus : *Abraham pater vester exsultavit, ut videret diem meum : et vidit, et gavisus est.* De Davide autem Judæos confutans : *Quomodo ergo David in Spiritu vocat eum Dominum, dicens : Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis?* Ac sæpe illis obsistens, Moysem memorat. De reliquis vero prophetis apostolus. Omnes enim prophetas a Samuele illum cognovisse, et adventum ejus diu ante prænuntiasse dicit Petrus his verbis : *Et omnes prophetæ a Samuele et deinceps qui loquuti sunt, annuntiaverunt dies istos.* Jacobo autem et patri, necnon et avo ejus, et visus et loquutus est, iisque multa et magna se daturum est pollicitus, quæ etiam exsequutus est. Quomodo ergo, inquies, ipse dixit, *Multi prophetæ voluerunt videre quæ videtis, et non viderunt, et audire quæ auditis, et non audierunt?* Annon fuerunt ejus cognitionis participes? Fuerunt certe : idque

Pauli Samosateni insania.

Joan. 5. 44.

Joan. 8. 56.

Matth. 22. 43. 44.

Act. 3. 24.

Luc. 10. 24.

Prophetæ quomodo

γενοῦς. Ὁ γὰρ ἀκούσας ὅτι ἔργον αὐτοῦ τόδε τὸ πᾶν, κἂν σφόδρα ἀναίσθητος ᾖ, κἂν ἐχθρὸς, κἂν πολέμιος τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, πάντως καὶ ἑκὼν καὶ ἄκων ἀναγκασθήσεται πρὸ τῶν ἔργων ὁμολογῆσαι τὸν ποιητήν. Ὅθεν μοι καὶ θαυμάζειν ἔπεισιν ἀεὶ τὴν Παύλου τοῦ Σαμοσατέως μανίαν, πῶς πρὸς τὴν οὕτω φανερὰν ἀλήθειαν ἀντιβλέψαι ἐτόλμησε, καὶ ἑκὼν ἑαυτὸν κατεκρήμνισεν. Οὐδὲ γὰρ ἀγνοῶν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα εἰδὼς E [c] ἡμάρτανε, ταὐτὸν παθὼν τοῖς Ἰουδαίοις. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνοι πρὸς ἀνθρώπους ὁρῶντες, τὸ τῆς πίστεως προὔδωκαν ὑγιὲς, εἰδότες μὲν ὅτι αὐτός ἐστιν [d] ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, διὰ δὲ τοὺς ἄρχοντας οὐχ ὁμολογοῦντες, ἵνα μὴ ἀποσυνάγωγοι γένωνται· οὕτω 49 A καὶ τοῦτον γυναικί τινι χαριζόμενον, τὴν σωτηρίαν φασὶν ἀποδόσθαι τὴν ἑαυτοῦ. Δεινὸν γὰρ, ὄντως δεινὸν τῆς κενοδοξίας ἡ τυραννὶς, καὶ σοφῶν ὀφθαλμοὺς ἐκτυφλοῦν ἱκανὸν, ὅταν μὴ νήφωσιν. Εἰ γὰρ ἡ δωροδοκία τοῦτο ἰσχύει, πολλῷ μᾶλλον τὸ ταύτης βιαιότερον πάθος. Διὰ τοῦτο καὶ Ἰουδαίοις ἔλεγεν ὁ Χριστός· Πῶς δύνασθε πιστεύειν, δόξαν παρὰ ἀνθρώπων λαμβάνοντες, καὶ τὴν δόξαν τὴν παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ οὐ ζητοῦντες; Καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω. Ἐνταῦθα κόσμον τὸ πλῆθός φησι, τὸ διεφθαρμένον καὶ τοῖς γηΐνοις προστετηκὸς πράγμασι, τὸν χυδαῖον, καὶ ταραχώδη, καὶ ἀνόητον λαόν. Ὡς οἵ γε τοῦ Θεοῦ φίλοι καὶ θαυμαστοὶ πάντες αὐτὸν ἐπέγνωσαν καὶ πρὸ τῆς ἐνB σάρκου παρουσίας. Καὶ περὶ μὲν τοῦ πατριάρχου καὶ αὐτὸς ὀναμαστί φησιν ὁ Χριστὸς, ὅτι Ἀβραὰμ ὁ πατὴρ ὑμῶν ἠγαλλιάσατο, ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμήν· καὶ εἶδε καὶ ἐχάρη. Καὶ περὶ τοῦ Δαυὶδ δὲ Ἰουδαίους ἐλέγχων ἔλεγε· Πῶς οὖν Δαυὶδ ἐν Πνεύματι Κύριον αὐτὸν καλεῖ λέγων· εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου; Καὶ πολλαχοῦ πρὸς ἐκείνους ἱστάμενος Μωϋσέως μέμνηται· περὶ δὲ τῶν λοιπῶν προφητῶν ὁ ἀπόστολος. Πάντας γὰρ τοὺς προφήτας ἀπὸ Σαμουὴλ ἐγνωκέναι φησὶν ὁ Πέτρος αὐτὸν, καὶ τὴν παρουσίαν αὐτοῦ πόῤῥωθεν προαναφωνεῖν, οὕτω λέγων· Καὶ πάντες οἱ προφῆται ἀπὸ Σαμουὴλ καὶ τῶν καθεξῆς ὅσοι ἐλάλησαν, καὶ κατήγγειλαν τὰς C ἡμέρας ταύτας. Τῷ δὲ Ἰακὼβ καὶ τῷ πατρὶ τῷ τούτου, ὥσπερ οὖν καὶ τῷ πάππῳ, καὶ ἐφάνη καὶ διελέχθη, καὶ πολλὰ καὶ μεγάλα ὑπέσχετο δώσειν ἀγαθὰ, ἅπερ οὖν καὶ εἰς ἔργον ἐξήνεγκε. Πῶς οὖν, φησὶν, αὐτὸς ἔλεγε· Πολλοὶ προφῆται ἐπεθύμησαν ἰδεῖν ἃ βλέπετε, καὶ οὐκ εἶδον, καὶ ἀκοῦσαι ἃ ἀκούετε, καὶ οὐκ ἤκουσαν;

[c] Morel. ἐξήμαρτε. Savil. et Mss. ἡμάρτανε.

[d] Unus ὁμογενής, male. Quod mox dicit Chrysostomus, Paulum Samosatenum in mulieris cujusdam gratiam, γυναικί τινι χαριζόμενον, salutem suam prodidisse; de Zenobia Palmyrenorum regina intelligi debet, quæ Paulum Samosatenum aliquamdiu protexit. Quod autem dicit, Paulum in mulieris illius gratiam, et contra quam ipse sentiebat hæresim illam protulisse, nescio an alius unquam dixerit. Inter alia autem dicebat Paulus Samosatenus Filium in Patre quidem esse; sed non ἐνυπόστατον, non hypostasin habere suam, quod ad Sabellii hæresin accedebat.

* Ἆρα γὰρ οὐ μετέσχον τῆς γνώσεως τῆς εἰς αὐτόν; Πάνυ μὲν οὖν· καὶ τοῦτο καὶ ἀπὸ τῆς ῥήσεως ταύτης, ἐφ' ἧς νομίζουσί τινες αὐτοὺς ἀπεστερῆσθαι, πειράσομαι ποιῆσαι φανερόν. Πολλοὶ γὰρ, φησὶν, ἐπεθύμησαν ἰδεῖν ἃ βλέπετε. Ὥστε ᾔδεσαν αὐτὸν ª ἥξοντα εἰς ἀνθρώπους, καὶ οἰκονομήσοντα, ἅπερ καὶ ᾠκονόμησεν. D Οὐ γὰρ ἂν, εἰ μὴ ᾔδεσαν, ἐπεθύμησαν. Οὐδεὶς γὰρ ὧν μηδὲ ἔννοιαν ἔχει, τούτων λαβεῖν ἐπιθυμίαν δυνήσεται. Ὥστε ᾔδεσαν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι ἥξει εἰς ἀνθρώπους. Τίνα οὖν ἐστιν ἅπερ οὐκ ᾔδεσαν, καὶ τίνα ἅπερ οὐκ ἤκουσαν; Ταῦτα ἃ νῦν ὑμεῖς βλέπετε ᵇ καὶ ἀκούετε. Εἰ δὲ καὶ φωνῆς ἤκουσαν, καὶ εἶδον αὐτὸν ἐκεῖνοι, ἀλλ' οὐκ ἐν σαρκὶ, οὐδὲ οὕτω τοῖς ἀνθρώποις συναναστρεφόμενον, οὐδὲ μετὰ τοσαύτης αὐτοῖς ὁμιλοῦντα τῆς ἀδείας. Τοῦτο γοῦν καὶ αὐτὸς δηλῶν, οὐχ ἁπλῶς εἶπεν, ἐπεθύμησαν ἰδεῖν ἐμέ· ἀλλὰ τί; Ἃ E ὑμεῖς βλέπετε· οὐδὲ ἀκοῦσαι ἐμοῦ· ἀλλὰ τί; Ἃ ὑμεῖς ἀκούετε. Ὥστε εἰ καὶ μὴ τὴν ἔνσαρκον αὐτοῦ παρουσίαν ἐθεάσαντο, ἀλλ' ὅμως ᾔδεσαν αὐτὴν ἐσομένην, ἧς καὶ ἐπεθύμουν· καὶ ἐπίστευον εἰς αὐτὸν, καὶ μὴ ἑωρακότες αὐτὸν ἐν σαρκί. Ὅταν οὖν ἐγκαλῶσιν ἡμῖν 50 Ἕλληνες ταῦτα λέγοντες· τί δὲ τὸν ἔμπροσθεν ἐποίει A χρόνον ὁ Χριστὸς, τὸ τῶν ἀνθρώπων οὐκ ἐπισκοπούμενος γένος; καὶ τί δήποτε ἐν ἐσχάτῳ τῆς ἡμετέρας ἦλθεν ἀντιληψόμενος σωτηρίας, τοσοῦτον ἀμελήσας χρόνον ἡμῶν; ἐροῦμεν, ὅτι καὶ πρὸ τούτου ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ προενόει τῶν ἔργων αὐτοῦ, καὶ γνώριμος τοῖς ἀξίοις ἅπασιν ἦν. Εἰ δὲ διὰ τὸ μὴ πάντας αὐτὸν τότε ἐπεγνωκέναι, ἀλλὰ παρὰ τῶν γενναίων αὐτὸν καὶ ἐναρέτων ª ἐκείνων μόνων ἐγνῶσθαι, φαίητε μὴ γνωρίζεσθαι, κατὰ τοῦτο οὐδὲ νῦν ὁμολογήσετε προσκυνεῖσθαι αὐτὸν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, ἐπειδὴ μηδὲ νῦν ἅπαντες αὐτὸν ἴσασιν. Ἀλλ' ὥσπερ ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐδεὶς ἂν διὰ τοὺς ἀγνοοῦντας αὐτὸν τοῖς εἰδόσι διαπιστήσειεν· οὕτως οὐδὲ ὑπὲρ τῶν ἔμπροσθεν χρόνων ἀμφισβητεῖν B χρὴ, ὅτι πολλοῖς, μᾶλλον δὲ πᾶσιν ἔγνωστο τοῖς γενναίοις καὶ θαυμασίοις ἀνδράσιν ἐκείνοις.

Εἰ δὲ λέγοι τις, καὶ τίνος ἕνεκεν μὴ πάντες προσεῖχον αὐτῷ, μηδὲ πάντες αὐτὸν ἐθεράπευον τότε, ἀλλὰ μόνοι οἱ δίκαιοι; ἐρήσομαι κἀγὼ, τίνος ἕνεκεν μηδὲ νῦν ἅπαντες αὐτὸν ἴσασι; Καὶ τί λέγω περὶ τοῦ Χριστοῦ; Τὸν γὰρ Πατέρα τὸν τούτου, διατί μὴ πάντες, μήτε τότε, μήτε νῦν ἔγνωσαν; Ἀλλ' οἱ μὲν αὐτομάτως ἅπαντα φέρεσθαι λέγουσιν, οἱ δὲ δαιμονίοις

ex hoc loco, unde putant quidam ipsos hac cognitione privatos, demonstrare tentabo. *Multi* enim, inquit, *voluerunt videre quæ videtis*. Itaque viderunt eum ad homines venturum esse, et ea dispensaturum quæ vere dispensavit. Neque enim, nisi novissent, videre concupivissent. Nemo enim eorum, quorum notitiam non habet, desiderio capi potest. Itaque cognoverunt Filium Dei, et venturum eum ad homines esse noverunt. Quænam ergo sunt quæ nescierunt, et quænam quæ non audierunt? Hæc quæ nunc vos videtis et auditis. Quod si illi et vocem ejus audierunt, et viderunt eum, at non in carne, neque ita cum hominibus versantem, neque tam libere cum ipsis loquentem. Hoc igitur et ipse significans non simpliciter dixit, Cupierunt videre me; sed quid? *Quæ vos videtis;* neque audire me; sed quid? *Quæ vos auditis.* Itaque licet ejus in carne adventum non viderint, futurum tamen esse noverunt, quem videre cupiebant; in eumque credebant, licet illum in carne non vidissent. Cum itaque nos gentiles accusaverint dicentes: Quid priori illo tempore faciebat Christus, cum nondum humano generi prospiceret? et cur extremo tempore venit ut nostræ saluti provideret, postquam tanto tempore nos neglexerat? respondebimus, ipsum etiam ante adventum illum in mundo fuisse, de operibus ab se edendis prius cogitasse, atque illis omnibus cognitum fuisse, qui hac cognitione digni erant. Quod si quia non omnibus tunc notus fuit, sed probis tantum et virtute præditis, ideo dicitis illum incognitum fuisse, eadem ratione ipsum nunc quoque non adorari ab hominibus dixeritis, quia etiam nunc non omnes ipsum noverunt. Sed quemadmodum in præsenti nemo, quia a multis ignoratur, ipsum a multis cognosci negaverit: sic neque dubitandum est ipsum superioribus illis temporibus, a multis, imo etiam probis illis et admirandis viris omnibus cognitum fuisse.

Christum noverunt.

2. Quod si quis dixerit, Cur non omnes tunc ipsi adhæserunt, neque omnes ipsum coluerunt, sed soli justi? sciscitabor et ego, Cur etiam nunc non omnes ipsum noverunt? Ecquid de Christo loquor? Nam Patrem quoque ejus cur non omnes et tunc et hodie noverunt? Verum alii omnia temere ferri dicunt; alii dæmonibus universi pro-

* [ἀρ' οὖν οὐ Savil. et Cod. 705.]

ª Morel. ἥξοντα εἰς ἀνθρώπους. Savil. ἐκ τῶν οὐρανῶν. Savil. in notis legendum putat ἐκ τῶν οὐρανῶν εἰς ἀνθρώπους. At ex duobus si alterum dicatur, alterum subintelligitur.

ᵇ Alii καὶ ἀκούετε. καὶ γὰρ φωνῆς ἤκουσαν, καὶ εἶδον αὐτὸν, ἀλλ' οὐκ.

ª Morel. ἐκείνων μόνον.

videntiam tribuunt: sunt etiam alii, qui præter hunc Deum, alium sibi comminiscuntur: ex iis quidam adversariam Deo potestatem esse blasphemant, et leges ejus maligni dæmonis esse putant? Quid igitur? num ideo dicemus Deum non esse, quia quidam hoc dicunt? num et ipsum malum esse confitebimur, quia quidam id impie profitentur? Apage stultitiam extremamque dementiam. Nam si ex furentium judicio dogmata statueremus, nihil obesset quominus et ipsi furore gravissimo duceremur. Certe nemo solem natura sua oculis perniciosum esse dixerit, quia nonnulli oculis laborant; sed lucidus dicitur ex eorum qui sanos oculos habent judicio: mel quoque nemo amarum dixerit, quia infirmis quibusdam tale videtur esse; et Deum tamen ex infirmorum opinione vel non esse, vel malum esse, vel modo providere, modo non providere, quidam pronuntiabunt? Ecquis illos sanæ mentis esse dicat? quis non furiosos et extrema dementia captos dixerit? *Mundus eum non cognovit*, inquies. Sed ii quibus dignus non erat mundus, ipsum noverunt. Cum autem memorat eos qui ipsum non noverunt, carptim ignorantiæ causam indicat. Neque enim simpliciter dixit, Nemo ipsum novit; sed, *Mundus eum non cognovit;* id est, ii homines qui mundo tantum hærent, et ea quæ mundi sunt sapiunt. Sic enim solet Christus ipsos appellare,
Joan. 17. 25. ut cum dicit, *Pater sancte, et mundus te non cognovit*. Non igitur Filium tantum, sed etiam Patrem ejus mundus ignoravit, ut dicebamus. Nihil enim ita mentem turbat, ut rebus præsentibus inhiare. Hæc cum sciatis, a mundo vos segregate, et a carnalibus rebus abscedite, quantum fieri poterit: neque enim in re nullius pretii hinc damnum oritur, sed in capite bonorum. Neque enim potest homo, qui præsentis ævi rebus admodum hæret, cælestia recte percipere: sed necesse
Luc. 16. 13. est eum, quibus addictus est, ab illis excidere: *Non potestis* enim, inquit, *Deo servire et mammonæ;* ut uni hæreamus, alterum odisse oportet. Hæc ipsa rerum experientia clamat. Qui enim pecuniarum concupiscentiam derident, ii maxime sunt qui Deum ut decet amant; quemadmodum et qui a principio illas mirantur, ii præsertim sunt qui Deum remissius diligunt. Anima enim divitiarum amore semel capta, non facile absistet ab iis agendis, quæ Deum ad iram pro-

τὴν τοῦ παντὸς ἐπιτρέπουσι πρόνοιαν· εἰσὶ δὲ οἳ καὶ
C ἕτερον παρὰ τοῦτον ἀναπλάττουσι θεόν· τινὲς δὲ αὐτῶν καὶ τὴν ἀντικειμένην εἶναι βλασφημοῦσιν [b] αὐτοῦ δύναμιν, καὶ τοὺς νόμους αὐτοῦ, πονηροῦ τινὸς δαίμονος εἶναι νομίζουσι; Τί οὖν; παρὰ τοῦτο οὔτε Θεὸν αὐτὸν φήσομεν εἶναι, ἐπειδή τινές εἰσιν οἱ τοῦτο λέγοντες, καὶ πονηρὸν αὐτὸν ὁμολογήσομεν εἶναι; καὶ γὰρ καὶ τοῦτό εἰσιν οἱ βλασφημοῦντες αὐτόν. Ἄπαγε τῆς παραφροσύνης καὶ τῆς ἐσχάτης παραπληξίας. Εἰ γὰρ μέλλοιμεν ἀπὸ τῆς τῶν μαινομένων κρίσεως χαρακτηρίζειν τὰ δόγματα, οὐδὲν κωλύει μαίνεσθαι καὶ αὐτοὺς μανίαν χαλεπωτάτην. Εἶτα, ἥλιον μὲν οὐδεὶς λυμαντικὸν ὀφθαλμῶν εἶναι φήσει διὰ τοὺς νοσοῦντας τὰς
D ὄψεις, ἀλλὰ φωτιστικὸν, ἀπὸ τῶν ὑγιαινόντων λαμβάνων τὰς κρίσεις· καὶ τὸ μέλι δὲ οὐδεὶς πικρὸν προσερεῖ, ἐπειδὴ τοῦτο τῇ αἰσθήσει τῶν ἀῤῥώστων δοκεῖ· τὸν δὲ Θεὸν ἀπὸ τῆς τῶν ἀσθενούντων ὑπολήψεως, ἢ μὴ εἶναι, ἢ πονηρὸν εἶναι, ἢ ποτὲ μὲν προνοεῖν, ποτὲ δὲ μηδὲ ὅλως τοῦτο ποιεῖν ψηφιοῦνταί τινες; Καὶ τίς ἂν τοὺς τοιούτους ὑγιαίνειν φήσειεν, ἀλλ' οὐκ ἐξεστηκέναι καὶ παραπαίειν, καὶ μαίνεσθαι τὴν ἐσχάτην μανίαν; Ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω, φησίν. Ἀλλ' ὧν ὁ κόσμος οὐκ ἦν ἄξιος, οὗτοι αὐτὸν ἔγνωσαν.
E Εἰπὼν δὲ καὶ τοὺς μὴ γνόντας αὐτὸν, ἐν βραχεῖ καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἀγνοίας ἔθηκεν. Οὐ γὰρ ἁπλῶς εἶπεν, ὅτι οὐδεὶς αὐτὸν ἔγνω, ἀλλ' ὅτι Ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω· τουτέστιν, οἱ τῷ κόσμῳ μόνῳ προσηλωμένοι, καὶ τὰ τοῦ κόσμου φρονοῦντες ἄνθρωποι. Οὕτω γὰρ εἴωθε καλεῖν αὐτοὺς καὶ ὁ Χριστὸς, ὡς ὅταν λέγῃ· Πάτερ ἅγιε, καὶ ὁ κόσμος σε οὐκ ἔγνω. Οὐκ ἄρα αὐτὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν Πατέρα αὐτοῦ ὁ κόσμος ἠγνόησε,
51 A καθάπερ ἐλέγομεν. Οὐδὲν γὰρ οὕτω θολοῖ διάνοιαν, ὡς τὸ προστετηκέναι τοῖς παροῦσι. Ταῦτ' οὖν εἰδότες, ἀποστήσατε ἑαυτοὺς τοῦ κόσμου, καὶ τῶν σαρκικῶν ἀποῤῥήξατε πραγμάτων, καθόσον οἷόν τε. Οὐδὲ γὰρ ἐν τοῖς τυχοῦσιν ὑμῖν ἀπὸ τούτων ἡ ζημία γίνεται, ἀλλ' ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῶν ἀγαθῶν. Οὐ γὰρ ἔστιν ἄνθρωπον τῶν κατὰ τὸν παρόντα βίον ἀντεχόμενον πραγμάτων σφοδρῶς δυνηθῆναι ἐπιλαβέσθαι τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς [a] γνησίως· ἀλλὰ ἀνάγκη τὸν περὶ ταῦτα ἐσπουδακότα ἐκείνων ἐκπεσεῖν· Οὐ δύνασθε γὰρ, φησὶ, Θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνᾷ· ἀνάγκη γὰρ ἑνὸς ἔχεσθαι, καὶ τὸν ἕτερον μισεῖν. Καὶ ταῦτα καὶ αὐτὴ τῶν πρα-
B γμάτων ἡ πεῖρα βοᾷ· Οἱ γοῦν τῆς τῶν χρημάτων ἐπιθυμίας καταγελάσαντες, οὗτοι μάλιστά εἰσιν οἱ τὸν Θεὸν ἀγαπῶντες ὡς χρή· ὥσπερ οὖν οἱ τὴν ἀρχὴν ἐκείνην θαυμάζοντες, οὗτοι μάλιστα πάντων εἰσὶν [b] οἱ ἀμβλυτέραν τὴν περὶ αὐτὸν ἀγάπην ἔχοντες. Ψυχὴ

[b] Morel. *αὐτὸν δύναμιν*. Savil *αὐτοῦ δύναμιν*.
[a] Sic Savil. et Mss. Morel. *γνησίων*, male.
[b] Savil. *οἱ ῥαθυμοτέραν*. Morel. *οἱ ἀμβλυτέραν*. Utraque lectio quadrat: Saviliana quibusdam nititur Mss. [Codd. 705, 706.]

γὰρ καθάπαξ ὑπὸ φιλοχρηματίας ἁλοῦσα, οὐ ῥᾳδίως
οὐδὲ εὐκόλως παραιτήσεται καὶ πρᾶξαι καὶ εἰπεῖν
τι τῶν παροξυνόντων τὸν Θεὸν, ἅτε καὶ ἑτέρου γενομέ-
νη δεσπότου δούλη, καὶ πάντα ἀπεναντίας ἐπιτάττον-
τος τῷ Θεῷ. Ἀνανήψατε τοίνυν ποτὲ καὶ διεγέρθητε,
καὶ ἐννοήσαντες τίνος ἐσμὲν οἰκέται, τὴν τούτου βασι-
λείαν ἀγαπήσωμεν μόνην· κλαύσωμεν, θρηνήσωμεν
ὑπὲρ τῶν ἔμπροσθεν χρόνων, ὧν ἐδουλεύσαμεν τῷ μα-
μωνᾷ· ῥίψωμεν αὐτοῦ καθάπαξ τὸν ζυγὸν, τὸν ἀφόρη- C
τον καὶ τὸν βαρὺν, καὶ μένωμεν φέροντες τὸν τοῦ
Χριστοῦ, τὸν κοῦφον καὶ ῥᾷστον· οὐδὲν γὰρ ἐπι-
τάττει τοιοῦτον ἡμῖν οἷον ὁ μαμωνᾶς. Οὗτος μὲν γὰρ
ἐχθροὺς κελεύει πᾶσι γίνεσθαι· ὁ δὲ Χριστὸς τοὐναν-
τίον, ἅπαντας ἀσπάζεσθαι καὶ φιλεῖν. Ἐκεῖνος τῷ
πηλῷ καὶ τῇ πλινθείᾳ προσηλώσας (τοῦτο γάρ ἐστιν ὁ
χρυσός), οὐδὲ τὰς νύκτας ἀφίησιν ἀναπνεῦσαι μικρόν·
οὗτος τῆς μὲν περιττῆς ταύτης καὶ ἀνοήτου [c] φροντίδος
ἀπαλλάττει, κελεύει δὲ συνάγειν τοὺς θησαυροὺς ἐν
τοῖς οὐρανοῖς, οὐκ ἐκ τῆς εἰς ἑτέρους ἀδικίας, ἀλλ' ἐκ
τῆς οἰκείας δικαιοσύνης. Ἐκεῖνος μετὰ τοὺς πολλοὺς
ἱδρῶτας καὶ τὰς ταλαιπωρίας οὔτε δύναται παραστῆ- D
ναι κολαζομένοις ἡμῖν ἐκεῖ καὶ κακῶς πάσχουσι διὰ
τοὺς αὐτοῦ νόμους, [d] καὶ ἐπιτείνει τὴν φλόγα· οὗτος
δὲ κἂν ποτήριον ἡμῖν ἐπιτάξῃ δοῦναι ψυχροῦ, οὐδὲ
τούτου τὸν μισθὸν καὶ τὴν ἀμοιβὴν ἀφίησιν ἡμᾶς
ἀπολέσαι ποτὲ, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς ἀντιδίδωσι τῆς
δαψιλείας. Πῶς οὖν οὐκ ἐσχάτης ἀνοίας, τῆς οὕτω
προσηνοῦς δεσποτείας καὶ τοσούτων γεμούσης ἀγαθῶν
ἀμελοῦντας, ἀχαρίστῳ καὶ ἀγνώμονι δουλεύειν τυ-
ράννῳ, καὶ οὐδὲν οὔτε ἐνταῦθα, οὔτε ἐκεῖ δυναμένῳ
τοὺς πειθομένους αὐτῷ καὶ [e] προσέχοντας ὠφελεῖν;
Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ δεινὸν, οὐδὲ αὕτη ἡ ζημία E
μόνον, ὅτι οὐκ ἀμύνει κολαζομένοις· ἀλλ' ὅτι πρὸς
τούτῳ καὶ μυρίοις περιβάλλει κακοῖς, ὅπερ ἔφθην
εἰπὼν, τοὺς πειθομένους αὐτῷ. Τοὺς γὰρ πλείονας
τῶν ἐκεῖ κολαζομένων, ἀπὸ ταύτης ἴδοι τις ἂν κολα-
ζομένους τῆς αἰτίας, ὅτι χρήμασιν ἐδούλευσαν καὶ τὸ
χρυσίον ἠγάπησαν, καὶ τοῖς δεομένοις οὐκ ἐπήρκεσαν. 52
Ἅπερ ἵνα μὴ καὶ ἡμεῖς πάθωμεν, σκορπίσωμεν, δῶ- A
μεν τοῖς πένησιν, ἀπαλλάξωμεν τὴν ψυχὴν καὶ τῶν
ἐνταῦθα φροντίδων τῶν βλαβερῶν, καὶ τῆς ἐκεῖ διὰ
ταῦτα κειμένης ἡμῖν τιμωρίας. Ἀποθώμεθα δικαιοσύ-
νην ἐν οὐρανοῖς, ἀντὶ χρημάτων τῶν ἐπὶ γῆς συλλέξω-
μεν θησαυροὺς ἀναλώτους, θησαυροὺς δυναμένους
συναποδημῆσαι πρὸς τὸν οὐρανὸν ἡμῖν· δυναμένους
ἡμῖν κινδυνεύουσι παραστῆναι, καὶ ποιῆσαι τὸν κριτὴν
ἵλεων τότε· ὃν γένοιτο πάντας ἡμᾶς εὐμενῆ καὶ νῦν
καὶ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν [a] σχόντας, ἀπολαῦσαι

vocant, utpote quæ alteri serviat domino, qui in omnibus contra Dei mandata præcipiat. Vigilate itaque et expergiscimini, ac cogitantes cujusnam domini simus servi, ejus tantummodo regnum diligamus; lugeamus et præterita deplore- mus tempora, quibus mammonæ servivimus: abjiciamus semel jugum ejus grave et intolerabile, et jugum Christi leve et suave cum perseverantia feramus; qui nihil tale præcipit, quale mammona. Hic enim jubet nos omnibus inimicos esse; contra vero Christus, omnes amplecti et amare. Ille nos luto et lateribus affigens, hoc est auro, ne noctu quidem sinit nos vel paululum respirare; hic a superflua illa et insana cura nos liberat; sed jubet thesauros in cælo parare: non ex injuria aliis illata, sed ex propria justitia. Ille post multos sudores nostros et miserias non poterit adesse nobis, cum extremo supplicio puniemur, et ob leges ejus servatas mala patiemur; imo flammam accendet; hic si præcipiat poculum aquæ frigidæ dare, ne hujus quidem facti mercedem amitti sinet, sed large nos præmio donabit. Annon extremæ dementiæ fuerit, tam placida et tot bonis referta servitute neglecta, ingrato servire tyranno, qui neque hic, neque illic potest eos qui sibi obsequentes sunt juvare? Neque id solum mali et damni est, quod supplicio traditos non eruat; sed quod, ut dixi, sequaces suos innumeris obruat malis. Plurimos enim ex iis qui ibi cruciantur, videre est ideo supplicio traditos, quod pecuniis servierint et aurum amarint, egenisque non erogarint. Quæ ne nos quoque patiamur, dispergamus, demus pauperibus, animam nostram eruamus et a noxiis hujus vitæ curis, et a supplicio illic nobis parato: deponamus justitiam in cælis: loco terrenarum opum colligamus thesauros qui absumi nequeant, thesauros qui possint nobiscum in cælum pervenire, qui possint nobis periclitantibus patrocinari et judicem reddere propitium; quem utinam et nunc et in illa die propitium habentes, cum libertate bonis illis in cælo paratis iis qui recte diligunt eum, fruamur: gratia et beni-

Quantum discrimen inter servos Christi et servos mammonæ.

[c] Sic Morel., Savil. φροντίδος ἀφίησι.
[d] καὶ ἐπιτείνει. Boisius apud Savil. legendum putat ἀλλὰ καὶ ἐπιτείνει.
[e] Unus προσήκοντας.

[a] Morel. ἔχοντας. Savil. et Mss. σχόντας melius. [Mox Savil. et Codd. 705 et 706, ante χάριτι habent ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν.]

gnitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri gloria unaque sancto Spiritui, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

μετὰ πολλῆς παῤῥησίας τῶν ἡτοιμασμένων ἀγαθῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τοῖς ὡς χρὴ ἀγαπῶσιν αὐτόν· χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

HOMILIA IX.

11. *In propria venit, et sui eum non receperunt.*

1. Si priorum reminiscamini, quæ sequuntur C cum majori alacritate adjiciemus, utpote qui magnum impendere lucrum videamus. Ita enim vobis captu facilior sermo erit, si jam dictorum memineritis; nobisque non multo opus erit labore, cum vos ex discendi cupiditate acutius cætera dispicietis. Qui enim ea quæ tradita sunt semper amittit, doctore semper egebit, nec umquam sciet quidpiam; qui autem accepta custodit, et reliqua superaddit, cito ex discipulo magister erit, nec sibi solum, sed aliis quoque utilis. Hujusmodi spero fore hanc concionem, idque ex tanto vestro audiendi studio auguror. Age ergo, in vestris animis, quasi in tutissimo thesauro, argentum Do- D mini deponamus, et quæ nobis hodie proposita sunt, quantum nobis Spiritus gratia suppeditabit, explicemus. Dixerat, *Mundus eum non cognovit*, de antiquioribus illis temporibus loquens. Descendit deinde ad tempus prædicationis, et ait: *In propria venit, et sui eum non receperunt.* Suos hic Judæos vocat, ut populum peculiarem, vel etiam omnes homines tamquam ab ipso creatos. Ac quemadmodum supra de multorum amentia stupens, et de communi natura erubescens dicebat, mundum ab illo conditum, creatorem suum non cognovisse: sic et hoc loco Judæorum alio- E rumque multorum ingratum animum ægre ferens, in graviorem prorumpit accusationem, dicens: *Sui eum non receperunt*, etsi ipse ad illos venerit. Neque ipse solum, sed etiam prophetæ idipsum mirabundi dixerunt: necnon Paulus his de rebus
Psal. 17. 45. 46. obstupescens. Et prophetæ quidem ex persona Christi clamantes dixerunt: *Populus, quem non cognovi, servivit mihi: in auditu auris obedivit mihi. Filii alieni mentiti sunt mihi; filii* 83 A

ΟΜΙΛΙΑ θ'.

Εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον.

Ἂν τῶν προτέρων διαμνημονεύητε νοημάτων, μετὰ πλείονος προθυμίας καὶ τὰ ἑξῆς [b] ἐποικοδομήσομεν, ὡς ἐπὶ κέρδει τοῦτο ποιοῦντες μεγάλῳ. Οὕτω γὰρ ὑμῖν τε εὐμαθέστερος ἔσται ὁ λόγος, τῶν ἤδη λεχθέντων μεμνημένοις, [c] καὶ ἡμεῖς οὐ πολλοῦ δεησόμεθα πόνου, δυναμένων ὑμῶν διὰ τῆς πολλῆς φιλομαθείας ὀξύτερον τοῖς λοιποῖς ἐνορᾷν. Ὁ μὲν γὰρ ἀεὶ τὰ διδόμενα ἀπολλὺς, ἀεὶ δεήσεται τοῦ διδάξοντος, καὶ οὐδέποτε εἴσεται οὐδέν· ὁ δὲ ἅπερ ἂν λάβῃ φυλάττων, καὶ οὕτω τὰ λοιπὰ προσλαμβάνων, ταχέως ἀντὶ μαθητοῦ διδάσκαλος ἔσται, καὶ [d] οὐχ ἑαυτῷ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι χρήσιμος. Ὅπερ μάλιστα ταύτην ἔσεσθαι προσδοκῶ τὴν ἐκκλησίαν, ἀπὸ τῆς πολλῆς ταύτης τεκμαιρόμενος φιληκοΐας. Φέρε οὖν ὡς ἐν ἀσφαλεῖ θησαυροφυλακίῳ ταῖς ὑμετέραις ψυχαῖς τὸ ἀργύριον τοῦ Κυρίου παρακαταθώμεθα, καὶ τὰ σήμερον ἡμῖν προτεθέντα ἀναπτύξωμεν, ὡς ἂν ἡ τοῦ Πνεύματος παρέχῃ χάρις. Εἶπεν ὅτι Ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω, περὶ τῶν ἄνω χρόνων λέγων. Κάτεισι λοιπὸν τῷ λόγῳ καὶ πρὸς τοὺς τοῦ κηρύγματος χρόνους, καί φησιν· Εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ περιέλαβον· ἰδίους Ἰουδαίους λέγων νῦν, ὡς λαὸν περιούσιον, ἢ καὶ πάντας δὲ τοὺς ἀνθρώπους ὡς ὑπ' αὐτοῦ γεγενημένους. Καὶ καθάπερ ἀνωτέρω διαπορῶν ἐπὶ τῇ ἀνοίᾳ τῶν πολλῶν, καὶ ὑπὲρ τῆς κοινῆς αἰσχυνόμενος φύσεως ἔλεγεν, ὅτι ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ γενόμενος, τὸν δημιουργὸν οὐκ ἐγνώρισεν· οὕτω καὶ ἐνταῦθα πάλιν, ἐπὶ τῇ τῶν Ἰουδαίων καὶ τῇ τῶν πολλῶν δυσανασχετῶν ἀγνωμοσύνῃ, πληκτικώτερον τίθησι τὴν κατηγορίαν, λέγων, ὅτι Οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον, καὶ ταῦτα αὐτὸν ἐλθόντα πρὸς αὐτούς. Καὶ οὐχ οὗτος [e] μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ προφῆται θαυμάζοντες ἔλεγον τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο· καὶ Παῦλος δὲ ὕστερον ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἐκπληττόμενος. Καὶ οἱ μὲν προφῆται οὕτως ἐβόων, ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ λέγοντες· Λαὸς, ὃν

[b] Morel. et Mss. quidam ἐποικονομήσομεν. Savil. et longe plures Mss. ἐποικοδομήσομεν.
[c] Savil. et Morel. καὶ ἡμεῖς. Quidam ἡμεῖς δέ.
[d] Savili οὐχ ἑαυτῷ μόνῳ.
[e] Savil. μόνος.

οὐκ ἔγνων, ἐδούλευσέ μοι, εἰς ἀκοὴν ὠτίου ὑπήκουσέ μου· υἱοὶ ἀλλότριοι ἐψεύσαντό με, υἱοὶ ἀλλότριοι ἐπαλαιώθησαν, καὶ ἐχώλαναν ἀπὸ τῶν τρίβων αὐτῶν. Καὶ πάλιν· Οἷς οὐκ ἀνηγγέλη περὶ αὐτοῦ, ὄψονται, καὶ οἳ οὐκ ἀκηκόασι, συνήσουσι· καὶ, Εὑρέθην τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν· ἐμφανὴς ἐγενόμην τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶσι. Παῦλος δὲ Ῥωμαίοις ἐπιστέλλων ἔλεγε· Τί οὖν; ὃ ἐπεζήτει Ἰσραὴλ, τοῦτο οὐκ ἐπέτυχεν· ἡ δὲ ἐκλογὴ ἐπέτυχε. Καὶ πάλιν· Τί οὖν ἐροῦμεν; Ὅτι ἔθνη τὰ μὴ διώκοντα δικαιοσύνην, κατέλαβε δικαιοσύνην· Ἰσραὴλ δὲ διώκων νόμον δικαιοσύνης, εἰς νόμον δικαιοσύνης οὐκ ἔφθασε. Καὶ γάρ ἐστιν ὄντως ἐκπλήξεως ἄξιον, πῶς οἱ μὲν ἐν ταῖς προφητικαῖς ἀνατραφέντες βίβλοις, καὶ τοῦ Μωϋσέως καθ' ἑκάστην ἀκούοντες τὴν ἡμέραν, μυρία περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ λέγοντος παρουσίας, καὶ τῶν λοιπῶν μετὰ ταῦτα προφητῶν, ἔτι τε αὐτὸν τὸν Χριστὸν θεώμενοι, καθ' ἑκάστην αὐτοῖς θαυματουργοῦντα, καὶ μόνοις [a] αὐτοῖς ὁμιλοῦντα, καὶ μήτε τοῖς μαθηταῖς συγχωροῦντα τέως εἰς ὁδὸν ἐθνῶν ἀπελθεῖν ἢ εἰς πόλιν Σαμαρειτῶν εἰσελθεῖν, μήτε αὐτὸν τοῦτο ποιοῦντα, ἀλλ' ἄνω καὶ κάτω λέγοντα, πρὸς τὰ πρόβατα ἀπεστάλθαι τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ· [b] ὅμως καὶ τῶν σημείων ἀπολαύοντες, καὶ τῶν προφητῶν καθ' ἡμέραν ἀκούοντες, καὶ αὐτὸν συνεχῶς αὐτοὺς ἀναμιμνήσκοντα ἔχοντες, οὕτω καθάπαξ ἐπήρωσαν ἑαυτοὺς καὶ [c] ἐκώφωσαν, ὡς μηδενὶ τούτων ἐναχθῆναι πρὸς τὴν τοῦ Χριστοῦ πίστιν ἰσχῦσαι· οἱ δὲ ἐξ ἐθνῶν τούτων μὲν οὐδενὸς ἀπολαύσαντες, οὔτε θείων ποτὲ λογίων ἀκούσαντες, οὐδὲ ὅσον ὄναρ εἰπεῖν, ἀλλ' ἀεὶ τοῖς τῶν παραπαιόντων ἐνστρεφόμενοι μύθοις (τοῦτο γὰρ [d] ἡ τῶν ἔξωθεν φιλοσοφία), καὶ ποιητῶν λήρους ἀνελίττοντες, καὶ ξύλοις καὶ λίθοις προσηλωμένοι, καὶ οὔτε δογμάτων οὔτε πολιτείας ἕνεκεν εἰδότες τι χρηστὸν καὶ ὑγιές (καὶ γὰρ ὁ βίος αὐτοῖς τῶν δογμάτων ἀκαθαρτότερος ἦν καὶ * ἐναγέστερος. Πῶς δὲ οὐχ; Ἔμελλον τοὺς θεοὺς αὐτῶν πάσῃ κακίᾳ χαίροντας ὁρῶντες, καὶ δι' αἰσχρῶν μὲν ῥημάτων, δι' αἰσχροτέρων δὲ θεραπευομένους πραγμάτων, καὶ τοῦτο [e] νομίζοντας ἑορτὴν καὶ τιμήν· ἔτι γε μὴν καὶ δι' ἀκαθάρτων φόνων καὶ παιδοκτονιῶν [f] τιμωμένους, κἀκείνους εἰς ταῦτα ζηλοῦντες)· ἀλλ' ὅμως καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν πυθμένα τῆς κακίας καταπεσόντες, ἐξαίφνης ὥσπερ

alieni inveterati sunt, et claudicaverunt a semitis suis. Et rursum : *Quibus non est narratum de eo, videbunt : et qui non audierunt, intelligent;* et, *Inventus sum a non quærentibus me: palam apparui iis qui me non interrogabant.* Paulus autem ad Romanos scribens dicebat : *Quid ergo? quod quærebat Israël, hoc non est consequutus : electio autem consequuta est.* Et iterum : *Quid ergo dicemus? Quod gentes, quæ non sectabantur justitiam, apprehenderunt justitiam : Israël vero sectando legem justitiæ, in legem justitiæ non pervenit.* Res est enim admiratione digna, quomodo ii qui in propheticis libris educati sunt, quique quotidie audiunt Moysen innumera de Christi adventu loquentem, necnon sequentium temporum prophetas, atque ipsum Christum quotidie miracula patrantem, cumque ipsis solis versantem, necdum permittentem discipulis ut in viam gentium abirent, aut in civitatem Samaritanorum ingrederentur, quod neque ipse faciebat, sed frequenter dicebat se missum esse ad oves quæ perierant domus Israël; attamen illi post tot signa in gratiam sui edita, cum prophetas quotidie audirent, ipsumque Christum assidue monentem, usque adeo cæcos atque surdos se præstiterint, ut nullo eorum ad fidem in Christum induci potuerint. Gentiles autem nihil horum consequuti, divina oracula ne in somnis quidem audierant : sed in fabulis insanientium versati (sic enim voco externam illam philosophiam) et poetarum deliramenta tractantes, lignis et lapidibus addicti erant, nec vel in doctrina vel in morum disciplina quidpiam sanum vel utile noverant; vita quippe illorum impurior quam doctrina scelestiorque erat. Quid autem aliud sperandum erat, cum deos suos viderent nullis non flagitiis gaudentes, atque obscœnis verbis, obscœnioribusque rebus cultos : hæc pro festis diebus et pro honore habentes : ad hæc etiam nefandis cædibus, puerorumque mactationibus honoratos, qua in re deos ipsi suos imitabantur. Attamen in ipsum nequitiæ profundum lapsi, repente quasi per quamdam machinam sublimes acti, ex ipso cælorum

Isai. 52. 15.
Ibid. 66. 1.
Rom. 11. 7.
Rom 9. 30.
Externa philosophia insanientium fabulæ.

[a] Savil. αὐτοῖς σχολάζοντα.

[b] Sic Morel.; Savil. καὶ μὴν καὶ τῶν σημείων καὶ τῶν προφητῶν ἀκούοντες. Mss. quoque variant, sed sine ulla sensus diversitate.

[c] Alii ἐκωφώθησαν, et mox ἀναχθῆναι. Ibidem post πίστιν Morel. addit ἰσχῦσαι, quod a Savilio et a Mss. plurimis abest.

[d] Morel. ἡ τῶν ἔξωθεν. Savil. ἡ τῶν ἔξω. Ibid. Savil. καὶ ποιητῶν. Morel. καὶ ποιηταί.

* [Savil. et Codd. 705, 706 ἐναγ.· καὶ μάλα εἰκότως. Οἱ γὰρ τοὺς θεοὺς α. π. κ. Legebatur in Montf. πῶς δὲ οὐκ ἔμελλον.]

[e] Mss. quidam νομίζοντες. [Mox alii ἔτι μήν.]

[f] [Savil. et Codd. cit. τιμ., πῶς οὐκ ἔμελλον ταῦτα ζηλοῦν; ἀλλ' ὅμως.]

vertice sublimes nobis apparuerunt. Id vero quo-
modo et unde evenit? Audi Paulum narrantem.
Beatus quippe ille, dum hæc diligenter inquireret,
non cessavit donec causam invenisset, ut omnibus
aperiret. Quænam illa est, et unde tanta cæcitas
ipsis obvenerat? Audi illum cui hoc ministerium
creditum fuerat. Quid ergo dicit, ut dubitationem
Rom. 10.3. multorum solvat? *Ignorantes justitiam Dei, et
quærentes propriam justitiam statuere, justitiæ
Dei non sunt subjecti.* Propterea ergo id passi
sunt. Ac rursus idipsum aliter explicans dicit :
Rom. 9.30.—32. *Quid ergo dicemus? Quod gentes quæ non
sectabantur justitiam, apprehenderunt justi-
tiam : justitiam autem quæ ex fide est. Israël
vero sectando legem justitiæ, in legem justitiæ
non pervenit. Dic qua de causa? Quia non ex
fide : impegerunt enim in lapidem offensionis;*
hoc est, incredulitas illis causa malorum fuit :
hanc vero peperit arrogantia. Quia enim antea plus
quam gentiles habentes, quod nempe legem acce-
pissent, Deum nossent, et alia quæ Paulus memo-
rat, post Christi adventum gentiles viderunt per
fidem cum pari secum honore vocatos, ac post
fidem nihil plus habere eum qui ex circumcisione
esset, quam eum qui ex gentibus accessisset: ex
superbia in invidiam delapsi sunt, atque ineffabi-
lem illam immensamque Domini benignitatem
non tulerunt : quod non aliunde processit, quam
ex arrogantia, nequitia et odio.

2. Quid enim, omnium stultissimi, illa in alios
effusa providentia vobis damni affert? num bona
vestra ex aliorum consortio minuebantur? Verum
cæca profecto malitia est, quæ quid deceat perci-
pere nequit. Exulcerati ergo quod in eadem liber-
tate consortes haberent, in se gladium impulerunt,
seque a divina benignitate ejecerunt; et jure qui-
Matth. 20. dem. Nam ait : *Amice, non facio tibi injuriam :
13. 14. volo autem et his dare sicut et tibi.* Imo ne qui-
dem hac responsione digni sunt. Ille namque etsi
ægre ferebat, poterat tamen diei totius labores,
ærumnas, æstum et sudorem proferre : hi vero
quid dicere possint? Nihil quidem tale; sed de-
sidiam, intemperantiam et mille vitia, quæ pro-
phetæ omnes incusantes illis perpetuo objicie-
bant : per quæ vitia illi perinde atque gentiles
Deum offenderent. Id quod declarans Paulus di-

ἔκ τινος μηχανῆς ἄνωθεν ἡμῖν καὶ ἀπ' αὐτῆς τῶν οὐ-
E ρανῶν τῆς κορυφῆς ἀνεφάνησαν διαλάμποντες. Πῶς
οὖν τοῦτο γέγονε, καὶ πόθεν; Ἄκουσον Παύλου λέ-
γοντος. Καὶ γὰρ ὁ μακάριος ἐκεῖνος ταῦτα ἀκριβῶς ζη-
τῶν, οὐκ ἀπέστη ἕως οὗ τὴν αἰτίαν εὗρε, καὶ τοῖς ἄλ-
54 λοις ταύτην ἐδήλωσεν ἅπασι. Τίς οὖν ἐστιν αὕτη; καὶ
A πόθεν ἡ τοσαύτη πώρωσις αὐτοῖς; Ἄκουσον αὐτοῦ τοῦ
τὴν οἰκονομίαν ταύτην ἐμπιστευθέντος ταῦτα λέγον-
τος. Τί οὖν οὗτος λέγει, τὴν διαπόρησιν τῶν πολλῶν
λύων ταύτην; Ἀγνοοῦντες, φησὶ, τὴν τοῦ Θεοῦ δι-
καιοσύνην, καὶ ζητοῦντες τὴν ἰδίαν δικαιοσύνην στῆσαι,
τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑπετάγησαν. [a] Διὸ ταῦτα
ἔπαθον. Καὶ πάλιν τὸ αὐτὸ τοῦτο ἑτέρως ἑρμηνεύων,
φησί· Τί οὖν ἐροῦμεν; Ὅτι ἔθνη τὰ μὴ διώκοντα δικαιο-
σύνην, κατέλαβε δικαιοσύνην, δικαιοσύνην δὲ τὴν ἐκ
πίστεως· Ἰσραὴλ δὲ διώκων νόμον δικαιοσύνης, εἰς
νόμον δικαιοσύνης οὐκ ἔφθασεν. Εἰπὲ καὶ διατί; Ὅτι
οὐκ ἐκ πίστεως· προσέκοψαν γὰρ τῷ λίθῳ τοῦ προσ-
κόμματος. Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· ἀπιστία τού-
B των γέγονεν αὐτοῖς αἰτία τῶν κακῶν· ταύτην δὲ ἔτε-
κεν ἡ ἀπόνοια. Ἐπειδὴ γὰρ πρὸ τούτου πλέον ἔχοντες
Ἑλλήνων, τῷ τὸν νόμον εἰληφέναι καὶ Θεὸν εἰδέναι,
καὶ τὰ ἄλλα ἅπερ ὁ Παῦλός φησι, μετὰ τὴν τοῦ Χρι-
στοῦ παρουσίαν εἶδον ἀπὸ τῆς πίστεως μετὰ τῆς αὐτῆς
ὁμοτιμίας καλουμένους κἀκείνους καὶ αὐτοὺς, καὶ οὐδὲν
πλέον ἔχοντα τὸν ἐκ περιτομῆς τοῦ ἐξ ἐθνῶν μετὰ τὴν
πίστιν· ἐδήχθησαν ὑπὸ ἀπονοίας εἰς βασκανίαν ἐλ-
θόντες, καὶ τὴν τοῦ Δεσπότου φιλανθρωπίαν τὴν ἄφα-
τον καὶ ὑπερβάλλουσαν οὐκ ἤνεγκαν. Τοῦτο δὲ αὐτοῖς
ἑτέρωθεν μὲν οὐδαμόθεν, ἐξ ἀλαζονείας δὲ καὶ πονη-
ρίας καὶ μισανθρωπίας γέγονε.

C Τί γὰρ, ὦ πάντων ὑμεῖς ἀνοητότεροι, κατεβλά-
πτεσθε ἐκ τῆς εἰς ἑτέρους γινομένης κηδεμονίας;
[b] πῶς δὲ τὰ ὑμέτερα ἠλαττοῦτο ἀγαθὰ, τῷ κοινωνοὺς
ἑτέρους ἔχειν τῶν αὐτῶν; Ἀλλὰ τυφλὸν ὄντως ἡ πο-
νηρία, καὶ τῶν δεόντων οὐδὲν δύναται συνιδεῖν τα-
χέως. Δηχθέντες τοίνυν τῷ κοινωνοὺς μέλλειν ἔχειν τῆς
αὐτῆς παῤῥησίας, καθ' ἑαυτῶν τὸ ξίφος ὤθησαν, τῆς
τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας ἐκβαλόντες ἑαυτούς· καὶ
μάλα εἰκότως. Ἑταῖρε γὰρ, φησὶν, οὐκ ἀδικῶ σε·
θέλω δὲ καὶ τούτοις δοῦναι ὥσπερ καὶ σοί. Μᾶλλον δὲ
οὐδὲ τούτων ἄξιοι τῶν λόγων οὗτοι. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ εἰ
D καὶ ἐδυσχέραινεν, ἀλλ' ὅμως ἔχων εἰπεῖν ἡμέρας ὁλο-
κλήρου πόνους, καὶ ταλαιπωρίας [c] καὶ θάλπη καὶ ἱδρῶ-
τας· οὗτοι δὲ τί ἔχοιεν ἂν εἰπεῖν; Τοιοῦτον μὲν οὐ-
δέν· ῥᾳθυμίαν δὲ καὶ ἀσωτίαν, καὶ τὰ μυρία κακὰ,
ἃ διαπαντὸς κατηγοροῦντες αὐτῶν διετέλουν οἱ προ-
φῆται πάντες, δι' ἃ καὶ αὐτοὶ ὁμοίως τοῖς ἔθνεσι

[a] Savil. in marg. διὰ ταῦτα οὐκοῦν ἔπαθον.

[b] Morel. et Mss. πῶς δέ. Savil. τί δέ. [Supra quidam κατεβλάπτεσθε.] In Mss. plurimis ἀλλὰ sequens deest.

[c] Morel. καὶ θάλπη, et sic Mss. quidam. Alii plures θάλπος. Savil. solus hujus vocis loco καύσωνας.

προσκεκρούκεσαν τῷ Θεῷ. Καὶ τοῦτο ὁ Παῦλος δηλῶν ἔλεγεν· Οὐ γάρ ἐστι διαστολὴ Ἰουδαίου τε καὶ Ἕλληνος· πάντες γὰρ ἥμαρτον, καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, δικαιούμενοι δωρεὰν τῇ αὐτοῦ χάριτι. Καὶ τοῦτο μὲν ἅπαν τὸ κεφάλαιον χρησίμως καὶ σφόδρα συνετῶς κατ' ἐκείνην γυμνάζει τὴν ἐπιστολήν. Ἀνωτέρω δὲ καὶ μείζονος δείκνυσι κολάσεως ἀξίους εἶναι· Ὅσοι γὰρ ἐν νόμῳ ἥμαρτον, διὰ νόμου κριθήσονται, E φησί· τουτέστι, χαλεπώτερον· μετὰ τῆς φύσεως καὶ τὸν νόμον κατήγορον ἔχοντες. Οὐ ταύτῃ δὲ μόνον, ἀλλὰ τῷ παρὰ τοῖς ἔθνεσι τοῦ τὸν Θεὸν βλασφημεῖσθαι γεγενῆσθαι αἴτιοι· Τὸ γὰρ ὄνομά μου, φησὶ, δι' ὑμᾶς βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσιν. Ἐπεὶ οὖν τοῦτο μάλιστα ἦν τὸ δάκνον αὐτούς (καὶ γὰρ καὶ τοῖς πεπιστευκόσιν ἐκ περιτομῆς παράδοξον τὸ πρᾶ- A γμα εἶναι ἐδόκει· διὸ καὶ ἐνεκάλουν τῷ Πέτρῳ πρὸς αὐτοὺς ἀπὸ Καισαρείας ἐπανελθόντι, ὅτι πρὸς ἄνδρας ἀκροβυστίαν ἔχοντας εἰσῆλθε, καὶ συνέφαγεν αὐτοῖς· καὶ μετὰ τὸ μαθεῖν τὴν οἰκονομίαν τὴν τοῦ Θεοῦ, [a] πάλιν καὶ οὕτως ἐθαύμαζον, πῶς καὶ εἰς τὰ ἔθνη ἡ δωρεὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκκέχυται, τῷ ἐκπλήττεσθαι ἐνδεικνύμενοι, ὡς οὐκ ἄν ποτε τοῦτο προσεδόκησαν τὸ παράδοξον)· ἐπεὶ οὖν ᾔδει ὅτι μάλιστα αὐτῶν τοῦτο [b] καθήπτετο, πάντα ποιεῖ ὅπως αὐτῶν τὸν τῦφον κενώσῃ, καὶ τὴν ἀλαζονείαν ἐκλύσῃ σφόδρα οἰδοῦσαν. Καὶ ὅρα πῶς τοῦτο ποιεῖ. Διαλεχθεὶς περὶ τῶν Ἑλληνικῶν, καὶ δείξας αὐτοὺς οὐδεμίαν ἔχοντας B οὐδαμόθεν ἀπολογίαν, οὐδὲ ἐλπίδα σωτηρίας, κατηγορήσας τε ἀκριβῶς καὶ τῆς τῶν δογμάτων αὐτῶν διαστροφῆς, καὶ τῆς περὶ τὸν βίον ἀκαθαρσίας, μετατίθησιν ἐπὶ τοὺς Ἰουδαίους τὸν λόγον· [c] καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ προφήτου καταλέξας ἅπαντα δι' ὧν ἔλεγεν ἐκεῖνος, ὅτι μιαροί τινες ἦσαν καὶ δολεροὶ καὶ ὕπουλοι, καὶ πάντες ἅμα ἠχρειώθησαν, καὶ οὐδεὶς ἐν αὐτοῖς ἐκζητεῖ τὸν Θεὸν, ἀλλ' ἐξέκλιναν πάντες, καὶ ὅσα τοιαῦτα, ἐπήγαγεν· Οἴδαμεν δὲ ὅτι ὅσα ὁ νόμος λέγει, τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λαλεῖ, ἵνα πᾶν στόμα φραγῇ, καὶ ὑπόδικος γένηται πᾶς ὁ κόσμος τῷ Θεῷ. Πάντες γὰρ ἥμαρτον, καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ. Τί οὖν ἐπαίρεις σαυτὸν, ὦ Ἰουδαῖε; τί μέγα φρονεῖς; C Καὶ γὰρ καὶ τὸ σὸν ἐμπέφρακται στόμα, καὶ ἡ σὴ παῤῥησία ἀνῄρηται, καὶ μετὰ τοῦ κόσμου παντὸς καὶ σὺ γέγονας ὑπόδικος, καὶ ὁμοίως τοῖς ἄλλοις ἐν χρείᾳ καθέστηκας τοῦ δωρεὰν δικαιωθῆναι. Ἐχρῆν μὲν οὖν μηδὲ εἰ κατωρθωκὼς ἦς, καὶ παῤῥησίαν πολλὴν εἶχες πρὸς τὸν Θεὸν, μηδὲ οὕτω τοῖς μέλλουσιν ἐλεεῖσθαι καὶ σώζεσθαι διὰ φιλανθρωπίαν φθο-

cebat : *Non enim est distinctio* Judæi atque Rom. 3. 22.—24. Græci : *omnes enim peccaverunt, et egent gloria Dei, justificati gratis per gratiam ipsius.* Hoc vero caput totum utiliter et admodum prudenter in epistola illa pertractat. Superius autem illos majori supplicio dignos ostendit : *Quicumque enim in lege peccaverunt, per legem judicabuntur* : Rom. 2. 12. id est, gravius ; quia præter naturam legem quoque accusantem habebunt. Neque hinc tantum, sed et quod in causa fuerint cur gentes Deum blasphemarent : *Nomen enim meum*, inquit, *per vos blasphematur in gentibus.* Isai. 52. 5. Rom. 2. 24. Cum igitur hoc maxime morderet illos; etenim credentibus quoque ex circumcisione res stupenda videbatur esse; quamobrem Petrum incusabant Cæsarea ad se redeuntem, quod ad viros præputium habentes ingressus esset, et cum illis comedisset : et postquam Dei œconomiam intellexerant, adhuc mirabantur quo pacto donum sancti Spiritus in gentes effusum esset; ex stupore significantes se numquam rem tam inopinatam exspectavisse. Quia ergo sciebat illos hoc potissimum ægre ferre, nihil non agit ut eorum tumorem deprimat, et arrogantia inflatos dejiciat. Et vide quomodo id agat. Postquam de gentilibus disputaverat, ostenderatque illos nullam prorsus defensionem habere, Judæi carpuntur a Paulo. nullamque spem salutis, acriterque illos incusaverat de perversitate doctrinæ deque vitæ impuritate; ad Judæos sermonem transfert : ac recensitis iis omnibus quæ propheta de illis dixerat, quod scelesti essent, dolosi, callidi, quod omnes inutiles facti, ac nullus in iis esset qui Deum requireret, sed omnes declinassent, et similia, subdidit : *Scimus autem quoniam quæcumque lex loquitur, iis qui in lege sunt loquitur; ut omne os obstruatur, et subditus fiat omnis mundus Deo. Omnes enim peccaverunt, et egent gloria Dei.* Rom. 3. 18. et 23. Quid ergo te effers, Judæe? cur altum sapis? Nam os quoque tuum obstructum est, et confidentia tua sublata, ac cum universo mundo tu factus es subditus, et perinde atque alii opus habes ut gratis justificeris. Oportebat certe etiamsi probe vixisses, et fiduciam multam apud Deum habuisses, illis non invidere, qui per benignitatem Dei misericordiam et salutem consequuturi erant. Nam extremæ nequitiæ est, aliorum bona inique ferre, cum maxime sine ullo tuo detrimento id futurum

[a] Morel. πάλιν καὶ οὕτως. Savil. ὅτι καὶ οὕτως.

[b] Savil. [et Codd. 705, 706] καθήπτετο, ὅρα πῶς αὐτῶν τὸν τῦφον ἐκένωσε, καὶ τὴν ἀλαζονείαν ἐξέλυσε σφόδρα οἰδοῦσαν. διαλεχθεὶς γάρ. Quæ quantum ad sensum a Morell lectione non differunt. Ibidem Ἑλληνικῶν, Boisius legendum suspicatur Ἑλλήνων.

[c] Morel. εἶτα τά. Savil. καὶ τά.

Judæi gentium saluti invidebant.

est. Si enim aliorum salus bona tua pessumdaret, jure doluisses; etiamsi id non accedat iis qui philosophari didicerunt. Si autem alterius supplicium mercedem tuam non auget, neque illius felicitas ipsam minuit, cur tu doles quod alius gratis salute donetur? Oportebat igitur, ut dixi, etiamsi te probe gessisses, non morderi de salute in gentes effusa : cum autem iisdem obnoxius peccatis sis, Dominumque offenderis, aliorum bona ægre fers, et altum sapis, quasi solus debeas gratiæ consors esse, non invidiæ solum et arrogantiæ, sed etiam tantæ dementiæ causa omnium gravissimis dignus fueris suppliciis : omnium quippe malorum radicem superbiam in te inseruisti.

Eccli. 10. 15.

Ideo sapiens quispiam dicebat : ***Principium peccati superbia;*** hoc est, radix, fons, mater. Sic per eam primus homo a beato illo statu dejectus est; sic diabolus qui illum decepit, ab illa dignitatis sublimitate excidit. Quare cum nosset scelestus ille hujus peccati naturam posse ex ipsis cælis dejicere, hanc ingressus viam est, cum Adamum ex tanto honore deturbare curavit. Cum enim illum spe æqualitatis cum Deo adipiscendæ inflatum reddidisset, sic illum dejecit, et in profundum inferni præcipitavit. Nihil enim ita a Dei benignitate avertit, et gehennæ ignis supplicio tradit, ut superbiæ tyrannis. Hac nos occupante, tota vita nostra impura efficitur, etiamsi castitatem, virginitatem, jejunium, precationem, eleemosynam, cæterasque virtutes exerceamus.

Superbia virtutes omnes reddit inutiles.

Prov. 16. 6.

Immundus, inquit, ***apud Dominum omnis superbus.*** Hunc ergo animi tumorem comprimamus; hunc fastum de medio tollamus, si mundi velimus esse, et ab eo, quod diabolo paratum est, supplicio liberari. Nam quod arrogans eodem quo diabolus sit supplicio puniendus, audi Paulum dicentem : ***Non neophytum, ne in superbiam elatus, in judicium incidat*** et in laqueum ***diaboli.*** Quid est judicium? In eamdem, inquit, damnationem, in idem supplicium. Quomodo igitur hoc malum effugeris? Si tecum reputes naturam tuam, si peccatorum multitudinem, si magnitudinem cruciatuum : si cogitaveris quam fluxa sint ea quæ in hoc mundo splendida videntur esse, quæque facilius marcescunt, quam verni flores. Si has frequenter cogitationes animo ver-

1. Tim. 3. 6.

νεῖν. Πονηρίας γὰρ τοῦτο ἐσχάτης, ἐπὶ τοῖς ἑτέρων
τήκεσθαι ἀγαθοῖς, καὶ μάλιστα ὅτε μηδὲ μετὰ τῆς
σῆς τοῦτο ἔμελλε γίνεσθαι ζημίας. Εἰ μὲν γὰρ ἡ τῶν
ἄλλων σωτηρία τοῖς σοῖς ἐλυμαίνετο καλοῖς, λόγον
D ἂν εἶχε τὸ ἀλγεῖν· καίτοι γε οὐδὲ τοῦτο [d] κατὰ τὸν με-
μαθηκότα φιλοσοφεῖν. Εἰ δὲ μήτε κολαζομένου θατέ-
ρου πλεονάζει σοι τὰ τῶν μισθῶν, μήτε εὖ πάσχοντος
ἐλαττοῦται, τίνος ἕνεκεν σὺ κόπτεις σαυτὸν ὑπὲρ ὧν
ἕτερος σώζεται δωρεάν; Ἐχρῆν μὲν οὖν, [e] ὅπερ ἔφην,
μηδὲ εἰ τῶν εὐδοκιμηκότων ἦς, ἐπὶ τῇ κατὰ χάριν
εἰς τὰ ἔθνη γινομένῃ δάκνεσθαι σωτηρίᾳ· ὅταν δὲ τῶν
αὐτῶν ὑπεύθυνος ὢν τῷ Δεσπότῃ, καὶ προσκεκρου-
κὼς καὶ αὐτὸς, δυσχεραίνῃς ἐπὶ τοῖς ἀλλοτρίοις ἀγα-
θοῖς, καὶ μέγα φρονῇς ὡς αὐτὸς ὀφείλων μόνος τῆς
E χάριτος μετασχεῖν, οὐ βασκανίας μόνον καὶ ἀπονοίας,
ἀλλὰ καὶ τῆς ἐσχάτης ἀνοίας, καὶ πάντων τῶν χα-
λεπωτάτων ἂν εἴης ὑπεύθυνος βασανιστηρίων· τὴν
γὰρ τῶν κακῶν ῥίζαν ἁπάντων ἐν σεαυτῷ κατεφύτευ-
σας τὴν ὑπερηφανίαν. Διὸ καί τις σοφὸς ἔλεγεν· Ἀρ-
χὴ ἁμαρτίας ὑπερηφανία· τουτέστι, ῥίζα καὶ πηγὴ
56 καὶ μήτηρ. Οὕτω καὶ ὁ πρωτόπλαστος ἐξέπεσε τῆς
A μακαρίας ἐκείνης διαγωγῆς· οὕτω καὶ ὁ τοῦτον ἀπα-
τήσας διάβολος ἀπ' ἐκείνου κατηνέχθη τοῦ τῆς ἀξίας
ὕψους. Ὅθεν εἰδὼς ὁ μιαρὸς τῆς ἁμαρτίας ταύτης τὴν
φύσιν ἱκανὴν οὖσαν καὶ ἐξ αὐτῶν καταβαλεῖν τῶν
οὐρανῶν, ταύτην ἦλθε τὴν ὁδὸν, ὅτε τὸν Ἀδὰμ ἀπὸ
τῆς τοσαύτης κατενεγκεῖν ἐσπούδασε τιμῆς. Τῇ γὰρ
ἐπαγγελίᾳ τῆς ἰσοθεΐας φυσήσας αὐτὸν, οὕτω κατέῤ-
ῥηξε καὶ κατέβαλεν εἰς αὐτὰ τοῦ ᾅδου τὰ βάραθρα.
Οὐδὲν γὰρ οὕτω τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας ἀλλοτριοῖ,
καὶ τῷ τῆς γεέννης παραδίδωσι πυρὶ, ὡς ἡ τῆς ὑπερ-
B ηφανίας τυραννίς. Ταύτης γὰρ ἡμῖν παρούσης, ἅπας
ἡμῶν ὁ βίος ἀκάθαρτος γίνεται, κἂν σωφροσύνην,
κἂν παρθενίαν, κἂν νηστείαν, κἂν εὐχὰς, κἂν ἐλεη-
μοσύνην, κἂν ὁτιοῦν ἐπιτελῶμεν. Ἀκάθαρτος γὰρ,
φησὶ, παρὰ Κυρίῳ πᾶς ὑψηλοκάρδιος. Καταστέλλω-
μεν οὖν τοῦτο τὸ φύσημα τῆς ψυχῆς, καὶ τὸν ὄγκον
τοῦτον [a] ἀνακόπτωμεν, εἴ γε ἐθέλοιμεν εἶναι καθαροὶ,
καὶ τῆς τῷ διαβόλῳ κειμένης ἀπηλλάχθαι κολάσεως.
Ὅτι γὰρ τὸν ἀλαζόνα τὰ αὐτὰ ἐκείνῳ παθεῖν ἀνάγκη,
ἄκουσον τοῦ Παύλου λέγοντος· Μὴ νεόφυτον, ἵνα μὴ
τυφωθεὶς, εἰς κρίμα ἐμπέσῃ καὶ παγίδα τοῦ διαβόλου.
Τί ἐστι κρίμα; Εἰς τὴν αὐτὴν, φησὶ, καταδίκην, εἰς
τὴν αὐτὴν κόλασιν. Πῶς οὖν ἄν τις ἐκφύγοι τοῦτο τὸ
C δεινὸν, φησίν; Εἴ γε [b] ἀναλογίσαιτο τὴν ἑαυτοῦ φύ-
σιν, καὶ τῶν ἁμαρτημάτων τὸ πλῆθος, καὶ τῶν ἐκεῖ

[d] Savil. *κατὰ τόν*, Morel. [et Cod. 706] *πρὸς τόν*. Si retinemus *πρός*, inquit Savilius, adjungendus est genitivus, non accusativus.

[e] Morel. *ὅπερ ἔφην εἰπών*. Melius *ἔφθην εἰπών*, ut sæpissime legitur apud Chrysostomum. Res est levissimi momenti.

[a] Morel. *ἀνακόπτωμεν*. Savil. *ἐκκόψωμεν*. [Codd. 705, 706 *ἐκκόπτωμεν*.]

[b] Savil. *λογίσαιτο*.

βασανιστηρίων τὸ μέγεθος, καὶ τῶν ἐνταῦθα δοκούντων λαμπρῶν τὸ πρόσκαιρον οὐδὲν χόρτου διαφέρον, καὶ τῶν ἐαρινῶν ἀνθέων μᾶλλον μαραινόμενον. Ἂν τούτους συνεχῶς παρ' ἑαυτοῖς κινῶμεν τοὺς λογισμοὺς, καὶ τοὺς τὰ μέγιστα κατωρθωκότας ἐπὶ μνήμης ἔχωμεν, [c] οὐ ῥᾳδίως ὁ διάβολος ἐπᾶραι δυνήσεται, κἂν μυρία φιλονεικῇ, ἀλλ' οὐδὲ ὑποσκελίσαι τὴν ἀρχήν. Ὁ δὲ Θεὸς ὁ τῶν ταπεινῶν, ὁ χρηστὸς καὶ ἐπιεικὴς, αὐτὸς καὶ ὑμῖν καὶ ἡμῖν παράσχοι καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην. Οὕτω γὰρ δυνησόμεθα καὶ τὰ ἄλλα μετ' εὐκολίας κατορθοῦν, εἰς δόξαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ δόξα τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

semus, si memoria repetamus eos qui in virtute maxime floruerunt, non facile diabolus nos efferre poterit, quantumvis contendat, neque inire viam qua nos supplantet. Deus autem humilium, benignus ille et mansuetus, et vobis et nobis cor contritum et humiliatum tribuat. Sic enim poterimus cætera quoque facile præstare, ad gloriam Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri unaque Spiritui sancto gloria, in sæcula sæculo- D rum. Amen.

[c] Savil. [et Codd. cit.] οὐκ ἂν ἡμᾶς ὁ διαβ.

ΟΜΙΛΙΑ ι'.

Εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον.

Φιλάνθρωπος ὢν ὁ Θεὸς, [d] ἀγαπητὲ, καὶ εὐεργετικὸς, πάντα ποιεῖ καὶ πραγματεύεται, ὥστε ἡμᾶς κατ' ἀρετὴν λάμπειν· καὶ βουλόμενος ἡμᾶς εὐδοκίμους εἶναι, [e] καὶ τοῦτο, βίᾳ μὲν οὐδένα οὐδὲ ἀνάγκῃ, πειθοῖ δὲ καὶ τῷ ποιεῖν εὖ τοὺς βουλομένους ἅπαντας ἕλκει, καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐπισπᾶται. Διὰ τοῦτο ἐλθόντα αὐτὸν οἱ μὲν ἔλαβον, οἱ δὲ οὐκ ἐδέξαντο. Οὐδένα γὰρ βούλεται ἄκοντα οὐδὲ ἠναγκασμένον ἔχειν οἰκέτην, ἀλλ' ἑκόντας ἅπαντας καὶ προαιρουμένους, καὶ χάριν αὐτῷ τῆς δουλείας εἰδότας. Ἄνθρωποι μὲν γὰρ, ἅτε ἐν χρείᾳ καθεστῶτες τῆς τῶν οἰκετῶν διακονίας, καὶ μὴ βουλομένους [a] αὐτοὺς τῷ τῆς δεσποτείας κατέχουσι νόμῳ· ὁ δὲ Θεὸς, ἀνενδεὴς ὢν, καὶ μηδενὸς τῶν ἡμετέρων ἐν χρείᾳ καθεστηκὼς, τῆς δὲ ἡμετέρας ἕνεκεν σωτηρίας μόνον ἅπαντα πράττων, ἡμᾶς αὐτοὺς ποιεῖ τούτου κυρίους· καὶ διὰ τοῦτο τῶν μὴ βουλομένων οὐδενὶ βίαν ἐπιτίθησιν οὐδὲ ἀνάγκην. Πρὸς γὰρ τὸ συμφέρον ἡμῖν ὁρᾷ μόνον. Τὸ γὰρ ἄκοντας πρὸς ταύτην ἕλκεσθαι τὴν δουλείαν, ἴσον τῷ μηδὲ ὅλως δουλεύειν ἐστί. Τί οὖν κολάζει, φησὶ, τοὺς οὐκ ἐθέλοντας [b] ὑπακούειν αὐτῷ; τί δὲ καὶ γέενναν ἠπείλησε τοῖς οὐκ ἀκούουσι τῶν ἐπιταγμάτων αὐτοῦ; Ὅτι καὶ μὴ πειθομένων ἡμῶν σφόδρα κήδεται, λίαν ὢν ἀγαθὸς, καὶ ἀποπηδώντων καὶ φευγόντων οὐκ [c] ἀφίσταται· ἀλλ' ἐπειδὴ

[d] ἀγαπητοί in margine Savilius.

[e] [Cod. 706 καὶ τούτῳ. Alius (705) καὶ διὰ τοῦτο, non male si copulam expungas.]

[a] Morel. αὐτούς, Savil. πολλούς.

HOMILIA X.

In propria venit, et sui eum non receperunt.

E 1. Deus, utpote clemens at beneficus, dilecte, nihil non agit et operatur, ut nos virtute splendidi simus; quod nos velit acceptos probatosque esse; idque, non vi aut necessitate, sed suasione et beneficiis suis volentes omnes allicit et ad se trahit. Quamobrem venientem illum alii receperunt, alii secus. 57 A Nullum enim vult invitum vel necessitate coactum servum habere; sed omnes libenter et ex voluntatis proposito venire, ac de tali servitute gratiam ipsi habere. Homines enim servorum ministerio opus habentes, ipsos vel invitos servitutis legi subjiciunt: Deus autem cum nullo indigeat, nullique necessitati, qua homines premuntur, sit subjectus, nostræ salutis causa tantum omnia facit, hocque nostro arbitrio et voluntati permittit: ideoque nolentibus nullam vim aut necessitatem infert. Ad nostram enim solum spectat utilitatem. Nam invitos ad hanc trahi necessitatem, idem esset ac nullo modo servire. Cur ergo, inquies, punit eos qui nolunt ipsi obsequi? et cur B gehennam comminatus est iis, qui ejus præcepta non audiunt? Quia etiam nobis non obtemperantibus, magnam nostri curam gerit, utpote bonus; imo nobis resilientibus et fugientibus, non absce-

Deus arbitrio nostro nullam necessitatem infert.

[b] Morel. ὑπείκειν. Savil. ὑπακούειν, et mox Morel. οὐκ ἀκούουσι, Savil. οὐκ ἀνεχομένοις.

[c] Morel. ἀφίσταται· ἐπεὶ οὖν. Savil. ἀφίσταται· ἀλλ' ἐπειδή.

dit. Quia igitur priorem illam beneficii viam adire noluimus, nec suasioni beneficiisque cessimus: alteram induxit per supplicia et cruciatus; quæ acerbissima quidem est, sed tamen necessaria. Priore namque contemta, secunda necessario inducitur. Nam et legum latores magnas gravesque contra peccantes constituunt pœnas: neque tamen ideo illos aversamur, imo magis honoramus constituti supplicii causa, et quod nulla nostra re indigentes, imo sæpe nescii quinam legum suarum ope juvandi sint, attamen bono vitæ nostræ et reipublicæ ordini advigilarunt, virtute præditos honore afficientes, improbos autem et protervos, qui reliquorum quietem turbant, per supplicia coercentes. Quod si hos admiramur et diligimus, nonne multo magis Deus ob tantam hominum curam et admirandus et amandus est? Immensum quippe discrimen est inter illorum et Dei erga nos providentiam: ineffabiles profecto et supra mentem omnem sunt divitiæ bonitatis illius. Hic animum adhibe. *In propria venit*, non necessitatis suæ causa (Deus quippe, ut dixi, nullo indiget), sed ad beneficia suis præstanda. Sed neque sic illi qui sui erant, in propria pro ipsorum utilitate venientem, receperunt eum; imo repulerunt: neque
Matth. 21. 39. hoc satis ipsis fuit, sed extra vineam ejectum occiderunt. Neque tamen sic ipsos a pœnitentia exclusit, sed concessit illis ut, si post tantum facinus scelera sua abluere vellent per fidem in ipsum, iis qui nihil tale admisissent, imo amicissimis sibi pares forent. Quod autem non gratis vel animi causa id dicam, hæc clara voce testificantur illa omnia quæ beato Paulo contigerunt: qui postquam Christum post ejus mortem persequutus fuerat, ejusque martyrem Stephanum multorum manibus lapidaverat, quia pœnitentiam egit, et errata priora damnavit, atque ad eum quem persequutus fuerat protinus accessit, statim inter amicos, et quidem primarios adlectus est a Christo qui ipsum præconem totiusque orbis doctorem constituit; qui prius blasphemus, persequutor et contumeliosus fuerat: ut et ipse de Dei benignitate exsultans, sine rubore testificatus est. Imo et ipse priora facinora sua in scriptis suis quasi in cippo exarata, omnibus declaravit: melius putans fore, si prior vita sua

τὴν προτέραν τῆς εὐεργεσίας ὁδὸν ἀπωσάμεθα, ἐλθεῖν
μὴ βουληθέντες τὴν διὰ τῆς πειθοῦς καὶ τοῦ παθεῖν εὖ,
τὴν ἑτέραν [d] ἐπεισήγαγε, τὴν διὰ τῆς κολάσεως καὶ
τῶν τιμωριῶν, πικροτάτην μὲν οὖσαν, ἀναγκαίαν δὲ
ὅμως. Ὅταν γὰρ ἡ προτέρα ἀτιμάζηται, ἀναγκαία
τῆς δευτέρας ἡ ἐπεισαγωγή. Ἐπεὶ καὶ οἱ νομοθέται
πολλὰς καὶ χαλεπὰς κατὰ τῶν ἡμαρτηκότων τιθέασι
τιμωρίας, καὶ ὅμως αὐτοὺς οὐκ ἀποστρεφόμεθα διὰ
C ταῦτα, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον τιμῶμεν τῶν κολάσεων χάριν,
καὶ ὅτι μηδενὸς δεόμενοι τῶν παρ' ἡμῶν, πολλάκις δὲ
οὐδὲ εἰδότες τίνες ποτὲ ἔσονται οἱ μέλλοντες τῆς [e] διὰ
τῶν γραμμάτων αὐτῶν ἀπολαύσεσθαι βοηθείας, ὅμως
ἐφρόντισαν τῆς κατὰ τὸν βίον τὸν ἡμέτερον εὐταξίας,
τιμῶντες μὲν τοὺς ἐν ἀρετῇ ζῶντας, εἴργοντες δὲ διὰ
τῶν τιμωριῶν τοὺς [f] ἀκολάστους, καὶ τῇ τῶν λοιπῶν
ἡσυχίᾳ λυμαινομένους. Εἰ δὲ τούτους θαυμάζομεν καὶ
φιλοῦμεν, οὐ πολλῷ μᾶλλον τὸν Θεὸν ἐκπλήττεσθαι
δεῖ καὶ ἀγαπᾷν τῆς τοσαύτης ἕνεκεν κηδεμονίας; Καὶ
γὰρ ἄπειρον τὸ μέσον ἐστὶ τῆς τε ἐκείνων καὶ τῆς τού-
D του προνοίας τῆς εἰς ἡμᾶς. Ἄφατός τε ὄντως καὶ [g] ὑπερ-
βολὴν πᾶσαν νικῶν ὁ πλοῦτος τῆς χρηστότητος αὐτοῦ.
Σκόπει δέ. Εἰς τὰ ἴδια ἦλθεν, οὐ τῆς αὐτοῦ χρείας
ἕνεκεν (ἀνενδεὲς γὰρ, ὅπερ ἔφην, τὸ Θεῖον), ἀλλὰ τῆς
τῶν ἰδίων ἕνεκεν εὐεργεσίας. Καὶ οὐδὲ οὕτως αὐτὸν οἱ
ἴδιοι εἰς τὰ αὐτοῦ παραγενόμενον ἐπ' ὠφελείᾳ τῇ αὐ-
τῶν παρέλαβον, ἀλλὰ καὶ διεκρούσαντο· καὶ οὐ τοῦτο
μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος ἐκβαλόντες ἀπέ-
κτειναν. Καὶ οὐδὲ οὕτω τῆς μετανοίας αὐτοὺς ἀπέκλει-
σεν, ἀλλ' ἔδωκεν, εἰ βουληθεῖεν μετὰ τὴν τοσαύτην
παρανομίαν πάντα ἀπολούσασθαι τὰ πλημμεληθέντα,
διὰ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως, καὶ τοῖς οὐδὲν τοιοῦτον
E εἰργασμένοις, ἀλλὰ μάλιστα πάντων αὐτῷ φίλοις ἐξι-
σωθῆναι. Καὶ ὅτι οὐχ ἁπλῶς οὐδὲ ψυχαγωγίας ἕνεκεν
ταῦτα φθέγγομαι, λαμπρὰν ὑπὲρ τούτων ἀφίησι τὴν
φωνὴν τὰ κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον ἅπαντα. Οὗτος
58 γὰρ τὸν Χριστὸν διώκων μετὰ τὸν σταυρὸν, καὶ τὸν
A ἐκείνου μάρτυρα Στέφανον ταῖς πολλαῖς [a] βαλὼν χερ-
σὶν, ἐπειδὴ μετενόησε καὶ κατέγνω τῶν πρότερον ἁμαρ-
τηθέντων αὐτῷ, καὶ τῷ διωχθέντι προσέδραμεν, εἰς
τοὺς φίλους [b] αὐτὸν εὐθέως καὶ τὰ πρωτεῖα ἔχοντας
κατέλεξε, κήρυκα καὶ διδάσκαλον τῆς οἰκουμένης ἁπά-
σης ἀποφήνας αὐτὸν, τὸν βλάσφημον, τὸν διώκτην,
τὸν ὑβριστήν· καθὼς καὶ αὐτὸς, ἀγαλλόμενος ἐπὶ τῇ
τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίᾳ, ταῦτα ἀνεκήρυττε, καὶ οὐκ
ᾐσχύνετο, ἀλλὰ καὶ ὥσπερ ἐν στήλῃ τοῖς γράμμασι

[d] Savil. ἐπήγαγε. Paulo post Savil. ὅμως, ὅταν ἡ προτέρα ἀτιμάζηται. ἐπεὶ καί.

[e] Quidam διὰ τῶν πραγμάτων.

[f] Sic Savil.; Morel. ἀκολάστους. ὡς τῇ τῶν λοιπῶν καταστάσει λυμαινόμενος.

[g] Sic bene Savil.; Morel. ὑπὲρ διάνοιαν πᾶσαν ὁ πλοῦτος. [Mox alii Θεοῦ pro αὐτοῦ.]

[a] Morel. male λαβεῖν χερσίν. Paulus multorum manibus Stephanum lapidaverat, dum eorum vestimenta servaret.

[b] Savil. αὐτοῦ.

τὰ πρότερον αὐτῷ τολμηθέντα καταθέμενος, ἅπασιν ἐπεδείκνυ, βέλτιον εἶναι νομίζων τὸν πρότερον B αὐτοῦ παρὰ πάντων [c] στηλιτεύεσθαι βίον ἐπὶ τὸ φανῆναι τὸ μέγεθος τῆς τοῦ Θεοῦ δωρεᾶς, ἢ συσκιάσαι τὴν ἄφατον αὐτοῦ καὶ ἀνεκδιήγητον φιλανθρωπίαν, ὀκνοῦντα τὴν οἰκείαν ἅπασιν ἐκπομπεῦσαι πλάνην. Διὰ τοῦτο ἄνω καὶ κάτω στρέφει τὰς διώξεις, τὰς ἐπιβουλὰς, τοὺς πολέμους τοὺς κατὰ τῆς Ἐκκλησίας· νῦν μὲν λέγων, Οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς καλεῖσθαι ἀπόστολος, διότι ἐδίωξα τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ· νῦν δὲ, Ὅτι ἦλθεν Ἰησοῦς ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὧν πρῶτός εἰμι ἐγώ· καὶ πάλιν, Ἠκούσατε τὴν ἐμὴν ἀναστροφήν ποτε ἐν τῷ ἰουδαϊσμῷ, ὅτι καθ' ὑπερβολὴν ἐδίωκον τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπόρθουν αὐτήν.

Καθάπερ γάρ τινα ταύτην ἀμοιβὴν ἀποδιδοὺς τῷ C Χριστῷ τῆς εἰς αὐτὸν μακροθυμίας, τὸ δεῖξαι τίνα ὄντα, καὶ πῶς ἐχθρὸν καὶ πολέμιον ἔσωσεν· οὕτω μετὰ πολλῆς τῆς παῤῥησίας κηρύττει τὴν μάχην, ἣν πάσῃ προθυμίᾳ παρὰ τὴν ἀρχὴν ἐμαχήσατο τῷ Χριστῷ. Μετὰ δὲ τούτου καὶ τοῖς ἀπεγνωκόσιν ἑαυτῶν χρηστὰς ὑποτείνει τὰς ἐλπίδας. Καὶ γὰρ καὶ τὸν Χριστὸν διὰ τοῦτό φησι προσίεσθαι αὐτὸν, ἵνα ἐν αὐτῷ [d] πρώτῳ ἐνδείξηται τὴν πᾶσαν μακροθυμίαν, καὶ τὸν ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς χρηστότητος αὐτοῦ, πρὸς ὑποτύπωσιν τῶν μελλόντων πιστεύειν ἐπ' αὐτῷ εἰς ζωὴν αἰώνιον. Καὶ γὰρ ἦν ἁπάσης αὐτοῖς συγγνώμης μεί- D ζονα [*] τολμηθέντα· ἅπερ οὖν καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς ἐμφαίνων ἔλεγεν· Εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον. Πόθεν ἦλθεν ὁ πάντα πληρῶν, καὶ πανταχοῦ παρών; ποῖον κενώσας τόπον τῆς αὐτοῦ παρουσίας, ὁ πάντα τῇ χειρὶ συνέχων καὶ διακρατῶν; Τόπον μὲν οὐδένα ἤμειψεν, (πῶς γάρ;) τῇ δὲ πρὸς ἡμᾶς καταβάσει τοῦτο εἰργάσατο. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῷ κόσμῳ ὢν, οὐκ ἐδόκει παρεῖναι, τῷ μήπω γνωρίζεσθαι, ὕστερον δὲ ἑαυτὸν ἐφανέρωσε, τὴν ἡμετέραν ὑποδῦναι σάρκα καταξιώσας, τὴν φανέρωσιν ταύτην καὶ τὴν κατάβασιν, παρουσίαν καλεῖ. [e] Θαυμάσαι ἄξιον τὸν μαθητὴν μὴ αἰσχυνόμενον ἐπὶ τῇ τοῦ διδασκάλου ἀτιμίᾳ, ἀλλὰ καὶ μετὰ παῤῥησίας τὴν εἰς αὐτὸν γε- E γενημένην ἀναγράφοντα ὕβριν. [f] Καὶ τοῦτο δὲ οὐ μικρὸν τοῦ φιλαλήθους αὐτοῦ τρόπου τεκμήριον. Καὶ ἄλλως δὲ τὸν αἰσχυνόμενον ὑπὲρ τῶν ὑβρικότων οὐχ ὑπὲρ τοῦ παροινηθέντος αἰσχύνεσθαι χρή. Οὗτος μὲν γὰρ 59 A ταύτῃ μᾶλλον ἔλαμψε, καὶ μετὰ τὴν ὕβριν, τοσαύτην τῶν ὑβρικότων ποιούμενος πρόνοιαν· ἐκεῖνοι δὲ ἀγνώμονες καὶ μιαροὶ παρὰ πᾶσιν [a] ἐφάνησαν, τὸν ἐπὶ το-

apud omnes traduceretur, ut divini doni magni- B tudo effulgeret, quam si ipse, ne errata sua omnibus declararet, ineffabilem Dei benignitatem obtegeret. Propterea, persequutiones, insidias, bella contra Ecclesiam excitata sæpe sæpius commemorat, modo dicens: *Non sum dignus vocari apostolus, quia persequutus sum Ecclesiam Dei;* (1. Cor. 15. 9.) modo autem, *Venit Jesus peccatores salvos facere, quorum primus ego sum;* (1. Tim. 1. 15.) ac rursum, *Audistis conservationem meam aliquando in judaïsmo, quoniam supra modum persequebar Ecclesiam Dei, et expugnabam illam.* (Gal. 1. 13.)

2. Velut enim quamdam vicem Christo reddens C ob patientiam quam secum exhibuerat, ut ostenderet qualem, et quomodo hostem et inimicum salute donasset: sic libere bellum illud prædicat, quo Christum in principio ardenter impugnabat. Hinc autem desperantibus spem bonam indit. Nam ait ideo Christum se resipiscentem admisisse, ut in se primo ostenderet omnem patientiam, et immensas bonitatis suæ divitias, in exemplum eorum qui postea in ipsum credituri erant in vitam æternam. Graviora quippe ab ipsis admissa fuerant, D quam quæ veniam mererentur; quæ declarans evangelista dicebat: *In propria venit, et sui eum non receperunt.* Unde venit is qui omnia implet, qui ubique præsens est? quem locum reliquit, qui omnia manu tenet et continet? Locum quidem nullum reliquit, (quomodo posset enim?) suo autem ad nos descensu id fecit. Quia enim in mundo cum esset, non videbatur adesse, quod nondum cognosceretur; postea vero seipsum ostendit, cum nostram induere carnem dignatus est: hanc manifestationem et descensum, adventum appellat. Mirum est discipulum non erubescere de magistri contumelia, sed eam ipsam con- E tumeliam fidenter literis mandare. Id vero non parum demonstrat quam amans veritatis esset. Alioquin autem is, quem pudet conviciantium, non pudet ejus, qui conviciis oneratus est. Hic quippe 59 A hac ratione clarior fuit, qui post contumeliam contumeliosorum providentiam gessit: illi vero ingrati et scelesti apud omnes visi sunt, qui eum, qui tot bona allaturus venerat, quasi inimicum et

[c] Morel. et unus στίζεσθαι, alius στηρίζεσθαι, alius μαστίζεσθαι. Savil. στηλιτεύεσθαι.

[d] Morel. πρώτῳ. Savil. πρῶτον. Utrumque bene.

[*] [τὰ τολμηθέντα Sav. et Cod. 705.]

[e] Savil. et Mss. plurimi θαυμάσαι δ' ἄν τις τοῦ μαθητοῦ μὴ αἰσχυνομένου, et infra ἀναγράφοντος. In utraque lectione idem sensus.

[f] Savil. καὶ τοῦτο δέ. Morel. καὶ τοῦτο γάρ.

[a] Savil. [et Cod. 705] ἀνεφάνησαν.

hostem expulerunt. Neque illud nocumenti tantum acceperunt, sed etiam quod ea non obtinuerint, quæ consequuti sunt ii qui ipsum acceperunt. Quænam hi consequuti sunt? 12. *Quotquot auten receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri*, inquit. Cur non narras nobis, o beate, eorum supplicium, qui non receperunt illum; sed eos dicis suos fuisse, et in propria venientem non recepisse; et quid hac de causa passuri, quodque supplicium subituri sint non adjecisti? Atqui magis illos ita terruisses, et per comminationem illam, arrogantiæ duritiem emollivisses. Cur ergo id tacuisti? Ecquod, inquiet, majus hoc supplicio fuerit, quando potestate ipsis data ut filii Dei fierent, ipsi fieri noluere, sed tanta se nobilitate, tanto se honore sua sponte privarunt? Verum non hoc tantum supplicio afficientur, quod hoc bonum non acceperint; sed eos etiam inexstinguibilis ignis excipiet, id quod postea clarius aperuit. Interim vero ineffabilia bona enarrat, queis donandi sunt illi qui eum receperunt; idque brevi profert his ipsis verbis : *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri*. Sive servi sive liberi, sive Græci sive barbari, vel Scythæ, sive insipientes sive sapientes, sive viri sive mulieres, sive pueri sive seniores, sive nobiles sive ignobiles, sive divites sive pauperes, sive principes sive privati, inquit, eodem omnes dignantur honore. Fides enim et Spiritus gratia, conditionum humanarum inæqualitatem tollens, in unam omnes redigit formam, et uno regio charactere notat. Quid huic benignitati par fuerit? Rex quidem ex eodem quo nos luto formatus, conservos suos qui eamdem naturam participant, ac sæpe melioribus præditos moribus, non dignatur in exercitum regium adscribere, si servi quidem illi fuerint; unigenitus autem Dei Filius publicanos non dedignatur, magos, servos, omniumque ignobilissimos, multos etiam corpore mutilos, vel magna affectos labe, in filiorum numerum adscribere. Tanta est fidei in Christum virtus; tanta gratiæ magnitudo. Ac quemadmodum ignis natura, si metallorum terram attigerit, illam cito aurum reddit; sic, imo longe magis, baptisma, quos abluit, aureos ex luteis reddit, Spiritu ignis instar illo tempore in animas nostras incidente, et lutea absumta imagine, cælestem no-

σούτοις παραγενόμενον ἀγαθοῖς, ὡς ἐχθρὸν ἀπωσάμε-
νοι καὶ πολέμιον. Οὐ ταύτῃ δὲ μόνον ἐβλάβησαν, ἀλλὰ
καὶ τῷ μὴ τυχεῖν ὧν ἔτυχον οἱ [b] λαβόντες αὐτόν. Τί-
νος δὲ ἔτυχον οὗτοι; Ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν
αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, φησί. Τί οὖν
οὐ λέγεις ἡμῖν, ὦ μακάριε, καὶ τὴν τῶν μὴ δεξαμέ-
νων αὐτὸν κόλασιν, ἀλλ' ὅτι μὲν ἴδιοι ἦσαν, καὶ εἰς τὰ
ἴδια παραγενόμενον οὐ παρέλαβον, εἶπες· τί δὲ ἀντὶ
τούτου πείσονται, καὶ ποίαν ὑποστήσονται κόλασιν,
B τοῦτο οὐκέτι προσέθηκας; καίτοι μειζόνως ἂν αὐτοὺς
οὕτως ἐφόβησας, καὶ τὸ σκληρὸν τῆς ἀπονοίας ἐμά-
λαξας διὰ τῆς ἀπειλῆς. Τίνος οὖν ἕνεκεν ἀπεσιώπη-
σας; Καὶ τίς ταύτης, φησὶ, τῆς κολάσεως ἑτέρα μεί-
ζων ἄν ποτε γένοιτο, ὅταν προκειμένης ἐξουσίας αὐτοῖς
τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, μὴ γίνωνται, ἀλλ' ἑκόντες ἑαυ-
τοὺς τῆς τοσαύτης [c] ἀποστερῶσιν εὐγενείας τε καὶ τι-
μῆς; Πλὴν ἀλλ' οὐδὲ ἐνταῦθα μόνον αὐτοῖς τὰ τῆς
τιμωρίας στήσεται, μέχρι τοῦ μηδὲν λαβεῖν ἀγαθόν·
ἀλλὰ καὶ τὸ ἄσβεστον αὐτοὺς διαδέξεται πῦρ, ὃ καὶ
προϊὼν σαφέστερον ἀπεκάλυψε. Τέως δὲ λέγει τὰ ἀπόῤ-
ῥητα ἀγαθὰ τῶν εἰληφότων αὐτὸν, καὶ ἐν βραχεῖ πα-
C ρίστησιν [d] αὐτοῖς ῥήμασι, λέγων οὕτως· Ὅσοι δὲ ἔλα-
βον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέ-
σθαι. Κἂν δοῦλοι, κἂν ἐλεύθεροι, κἂν Ἕλληνες, κἂν
βάρβαροι, κἂν Σκύθαι, κἂν ἄσοφοι, κἂν σοφοὶ, κἂν
γυναῖκες, κἂν ἄνδρες, κἂν παιδία, κἂν πρεσβῦται,
κἂν ἄτιμοι, κἂν ἔντιμοι, κἂν πλούσιοι, κἂν πένητες,
κἂν ἄρχοντες, κἂν ἰδιῶται, φησὶ, πάντες τῆς αὐτῆς
ἠξίωνται τιμῆς. Ἡ γὰρ πίστις καὶ ἡ τοῦ Πνεύματος
χάρις, τὴν [e] ἐκ τῶν κοσμικῶν ἀξιωμάτων ἀνωμαλίαν
περιελοῦσα, εἰς μίαν ἅπαντας ἔπλασε μορφὴν, καὶ εἰς
D ἕνα ἀπετύπωσε χαρακτῆρα τὸν βασιλικόν. Τί ταύτης
ἂν γένοιτο τῆς φιλανθρωπίας ἴσον; Βασιλεὺς μὲν ὁ ἐκ
τοῦ αὐτοῦ διηρτισμένος ἡμῖν πηλοῦ, τοὺς ὁμοδούλους
καὶ τῆς αὐτῆς αὐτῷ κοινωνοῦντας φύσεως, πολλάκις
δὲ καὶ τὸν τρόπον ἀμείνους ὄντας, οὐκ ἀξιοῖ κατα-
λέγειν εἰς τὸ στρατόπεδον τὸ βασιλικὸν, ἂν δοῦλοι τύ-
χωσιν ὄντες· ὁ δὲ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Παῖς οὐκ ἀπη-
ξίωσε καὶ τελώνας, καὶ μάγους, καὶ δούλους, καὶ
τοὺς πάντων ἀτιμοτέρους*, πολλοὺς δὲ καὶ τὰ σώ-
ματα ἀναπήρους, καὶ μυρίαν ἔχοντας λώβην, εἰς τὸν
τῶν τέκνων καταλέξαι χορόν. Τοσαύτη τῆς εἰς αὐτὸν
πίστεως ἡ ἰσχύς· τοσαύτη τῆς χάριτος ἡ ὑπερβολή.
Καὶ καθάπερ ἡ τοῦ πυρὸς φύσις τῇ τῶν μετάλλων
ὁμιλήσασα γῇ, χρυσὸν [f] αὐτὸν ἀπὸ γῆς εὐθέως ἐποίη-
E σεν· οὕτω δὴ, καὶ πολλῷ μᾶλλον ἀντὶ πηλίνων χρυ-
σοῦς τὸ βάπτισμα ἐργάζεται τοὺς λελουμένους, τοῦ

[b] Savil. λαμβάνοντες.

[c] Savil. ἀποστερήσωσιν. Morel. ἀποστεροῦσι. Mss. melius ἀποστερῶσι.

[d] Savil. αὐτὰ τὰ ῥήματα, minus recte.

[e] Savil. ἐκ τῶν κοσμικῶν ἀνωμαλίαν περιαιροῦσα.

* [καὶ πενεστέρους addunt Savil. et Codd. sæpius cit.]

[f] Savil. [et duo Codd. cit.] χρυσὸν αὐτήν. Morel. αὐτόν.

Πνεύματος πυρὸς δίκην κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν εἰς τὰς ἡμετέρας ἐμπεσόντος ψυχάς· καὶ τὴν μὲν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ κατακαίοντος, τὴν δὲ εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου νεοπαγῆ καὶ λαμπρὰν, καὶ ὡς ἀπὸ χωνευτηρίου στίλβουσαν ἀναφέροντος. Καὶ τί δήποτε οὐκ εἶπεν, ὅτι ἐποίησεν αὐτοὺς τέκνα Θεοῦ, ἀλλ', Ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι; Δεικνὺς ὅτι πολλῆς δεῖ τῆς σπουδῆς, ὥστε τὴν ἐν τῷ βαπτίσματι τῆς υἱοθεσίας ἡμῖν ἐντυπωθεῖσαν εἰκόνα, ἀκηλίδωτον δι' ὅλου διατηρῆσαι καὶ ἀνέπαφον· ἅμα δὲ καὶ ἐμφαίνων, ὅτι τὴν ἐξουσίαν ταύτην οὐδεὶς ἡμᾶς ἀφελέσθαι δυνήσεται, ἂν μὴ προλαβόντες ἑαυτοὺς ἀφελώμεθα. Εἰ γὰρ οἱ παρὰ ἀνθρώπων κῦρος τινῶν πραγμάτων [a] λαβόντες, τοσαύτην ἔχουσι τὴν ἰσχὺν, ὅσην σχεδὸν οἱ δεδωκότες αὐτοί· πολλῷ μᾶλλον οἱ παρὰ τοῦ Θεοῦ ταύτης τυχόντες τῆς τιμῆς, ἂν μηδὲν τῆς ἐξουσίας ταύτης ἀνάξιον πράξωμεν, πάντων ἐσόμεθα δυνατώτεροι, διὰ B τὸ καὶ πάντων εἶναι μείζω τε καὶ ἀγαθώτερον τὸν ταύτην ἡμῖν ἐγχειρίσαντα τὴν τιμήν. Ἅμα δὲ καὶ ἐνδείξασθαι βούλεται, ὅτι οὐχ ἁπλῶς οὐδὲ ἡ χάρις ἔπεισιν, ἀλλὰ τοῖς βουλομένοις καὶ ἐσπουδακόσι· καὶ γὰρ καὶ ἐν τῇ ἐξουσίᾳ κεῖται τῇ τούτων, τὸ γενέσθαι τέκνα. Ἂν γὰρ μὴ ἕλωνται αὐτοὶ πρότερον, οὐκ ἔπεισιν ἡ δωρεὰ, οὐδὲ ἐργάζεταί τι.

Πανταχοῦ τοίνυν τὸ μὲν κατηναγκασμένον ἐκβαλὼν, τὸ δὲ αὐθαίρετον καὶ αὐτεξούσιον δεικνύς· τοῦτο καὶ νῦν εἴρηκε. Καὶ γὰρ ἐν αὐτοῖς τούτοις τοῖς ἀποῤῥήτοις * τὸ μέν ἐστι τοῦ Θεοῦ, τὸ δοῦναι τὴν χάριν· C τὸ δὲ τοῦ ἀνθρώπου, τὸ παρασχεῖν τὴν πίστιν. Καὶ ἐν τῷ μετὰ ταῦτα δὲ χρόνῳ, πολλῆς δεῖ λοιπὸν τῆς σπουδῆς. Οὐ γὰρ ἀρκεῖ πρὸς τὴν τῆς καθαρότητος ἡμῖν φυλακὴν, τὸ βαπτισθῆναι καὶ πιστεῦσαι μόνον· ἀλλὰ δεῖ, εἰ μέλλοιμεν ταύτης διαπαντὸς ἀπολαύσεσθαι τῆς φαιδρότητος, ἄξιον αὐτῆς παρέχεσθαι βίον. Τοῦτο δὲ ἐφ' ἡμῖν ἐποίησεν ὁ Θεός. [b] Τὸ μὲν γὰρ γεννηθῆναι τὴν μυστικὴν γέννησιν, καὶ πάντων ἐκκαθαρθῆναι τῶν πρότερον ἡμαρτημένων ἡμῖν, ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος γίνεται· τὸ δὲ μεῖναι εἰς τὸ ἑξῆς καθαροὺς, καὶ μηδεμίαν μετὰ ταῦτα δέξασθαι κηλῖδα πάλιν, τῆς ἡμετέρας ἐστὶν ἐξουσίας τε καὶ σπουδῆς. Διά τοι τοῦτο καὶ D τοῦ τρόπου τῆς γεννήσεως ἡμᾶς ἀνέμνησε, καὶ ἀπὸ συγκρίσεως τῶν σαρκικῶν ὠδίνων τὴν ὑπεροχὴν ἔδειξεν εἰπών· Οἳ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκὸς, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν. Τοῦτο δὲ ἐποίησεν, ἵνα τὸ εὐτελὲς καὶ ταπεινὸν τοῦ προτέρου τόκου καταμαθόντες, τοῦ δι' αἱμάτων καὶ θελήματος σαρκὸς, καὶ τὸ ὑψηλὸν καὶ εὐγενὲς τοῦ δευτέρου τοῦ διὰ τῆς χάριτος ἐπιγνόντες,

vam et splendidam imaginem, quasi ex conflatura splendentem referente. Et cur non dixit, Fecit illos filios Dei; sed, *Dedit illis potestatem filios Dei fieri?* Ut ostenderet multa nobis opus esse 60 diligentia, ut adoptionis imaginem in baptismate A nobis impressam, immaculatam semper et intactam servemus; simulque declararet, hanc potestatem a nemine nobis auferri posse, nisi prius ipsi illam nobis abstulerimus. Si enim ii qui ab hominibus auctoritatem quamdam acceperunt, tantum illam fere servant, quantum qui dederunt; multo magis nos qui a Deo hunc consequuti sumus honorem, si nihil hac indignum potestate fecerimus, omnium potentissimi erimus, eo quod omnium maximus optimusque sit is, qui nos hoc honore dignatus est. Simul autem vult declarare, gratiam B non in quemlibet temere infundi, sed in eos qui voluntatis propositum et diligentiam adhibent: in horum enim potestate situm est ut filii Dei fiant. Nisi enim voluerint, donum non advenit, nec operatur quidpiam.

3. Ubique igitur necessitatem tollit et voluntatis arbitrium effert; id quod nunc dixit. In his enim arcanis, aliud Dei est, nempe dare gra- C tiam; aliud hominis, scilicet fidem exhibere. In subsequenti vero tempore multa opus est diligentia. Non enim sufficit ad puritatis custodiam baptizari solum et credere: sed si velimus semper læto munere frui, illo dignam oportet exhibere vitam. Hoc autem voluit Deus in nostra situm esse potestate. Ut mystica enim generatione nascamur, et peccata ante admissa abluamus, id per baptismum efficitur; ut vero deinceps puri maneamus, et nullam ultra admittamus maculam, id in nostra situm est potestate ac diligentia. Idcirco et generationis modum memorat, et facta D cum carnali partu comparatione, ejus excellentiam demonstrat his verbis: 13. *Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.* Hoc autem fecit, ut prioris partus ex sanguinibus et ex voluntate carnis vilitatem edocti, ac secundi qui per gratiam fit sublimitate nobilitateque percepta, hinc magnam hujus et generantis dono dignam opinionem concipiamus, multamque postea

[a] Savil. λαβόντες. Morel. λαμβάνοντες.
* [ἀγαθοῖς addunt Savil. et Codd. 705, 706.]

[b] Savil. et alii τὸ μὲν γὰρ γενν. Morel. τὸ μὲν οὖν.

diligentiam exhibeamus. Magnopere enim timendum est, ne hac pulchra fœdata stola, ob ignaviam et scelera nostra ex thalamo ejiciamur : perinde atque quinque illæ virgines fatuæ; ut etiam ille non habens vestem nuptialem. Nam et ille ex convivis erat, invitatusque fuerat : quia vero post vocationem et tantum honorem, se invitantem contumelia affecit, audi quas pœnas dederit, quam luctuosas et lacrymis dignas. Ad tam splendidam enim et tam lautam mensam admissus, non solum convivio excluditur, sed et ligatis manibus et pedibus in tenebras exteriores mittitur, ubi perpetuus est fletus et stridor dentium. 61 Ne itaque, dilecti, fidem ad salutem nobis satis esse existimemus. Nisi enim vitam puram exhibuerimus, sed vestibus hac beata indignis vocatione induti accesserimus, nihil impediet quominus eadem ipsa patiamur, quæ miser ille passus est. Absurdum enim est, dum ille, qui Deus et Rex est, homines viles et nullius pretii vocare non erubescit, sed e trivio illos ad mensam suam invitat, nos tantam ignaviam exhibere, ut ne quidem post tantum honorem meliores evadamus, sed et post vocationem in eadem nequitia perseveremus, ineffabilemque vocantis benignitatem pessumdemus. Non enim nos ad spiritualem hanc et horrendam mysteriorum participationem vocavit, ut cum priore nequitia ingrediamur, sed ut abjecta illa turpitudine, iis vestibus induamur, quæ ad regium vocatos convivium deceant. Sin nolimus digna tali vocatione præstare, id non ei qui nos sic honoravit, sed nobis imputandum. Non enim ille nos ex admirando illo convivarum choro ejicit, sed nos ipsos ejicimus. Ille quod suum erat præstitit : nuptias fecit, mensam paravit, qui vocarent misit, venientes excepit, et nullo non honore affecit: nos autem ipsum, convivas, nuptias, sordidarum vestium, hoc est, pravorum operum, contumelia afficientes, jure demum ejicimur. Hoc enim pacto, et nuptias et invitatos honorans, petulantes et impudentes illos ejicit. Nam si hujusmodi veste indutos relinqueret, alios videretur contumelia afficere. Verum faxit Deus, ut nemo vel nostrum vel aliorum talem experiatur vocationem. Ideo hæc antequam fierent literis mandata sunt, ut scripturæ minis ad bonam frugem reducti, numquam in tantam ignominiam, iu tantumque D supplicium incidamus, sed verbo tantum tenus hæc

Vocatos ad nuptias quibus indui vestibus oporteat.

μεγάλην τινὰ κἀντεῦθεν περὶ αὐτοῦ λάβωμεν ἔννοιαν, καὶ τῆς τοῦ γεγεννηκότος ἀξίαν δωρεᾶς, καὶ πολλὴν μετὰ ταῦτα ἐπιδειξώμεθα σπουδήν. Δέος γὰρ οὐ E μικρὸν, μήποτε τὴν καλὴν ταύτην μολύναντες στολὴν, τῇ μετὰ ταῦτα ῥᾳθυμίᾳ καὶ τοῖς πλημμελήμασιν ἐκβληθῶμεν τῆς παστάδος καὶ τοῦ νυμφῶνος, κατὰ τὰς πέντε παρθένους ἐκείνας τὰς μωρὰς, ἢ κατὰ τὸν οὐκ ἔχοντα ἔνδυμα γάμου. Καὶ γὰρ κἀκεῖνος τῶν δαιτυμόνων ἦν· ἐκλήθη γὰρ καὶ αὐτός· ἀλλ' ἐπειδὴ μετὰ τὴν κλῆσιν καὶ τὴν τοσαύτην τιμὴν ἐξύβρισεν εἰς τὸν κεκληκότα, ἄκουσον οἵαν δίδωσι δίκην, πῶς ἐλεεινὴν, καὶ πολλῶν ἀξίαν δακρύων. Παραγενόμενος γὰρ ἐπὶ 61 τὸ τῆς λαμπρᾶς ἐκείνης τραπέζης μετασχεῖν, οὐ μόνον A εἴργεται τῆς εὐωχίας, ἀλλὰ καὶ τὰς χεῖρας δεθεὶς καὶ τοὺς πόδας ὁμοίως, εἰς τὸ σκότος ἄγεται τὸ ἐξώτερον, τὸν αἰώνιον καὶ ἄπειρον ὀλοφυρμὸν, καὶ τὸν βρυγμὸν τῶν ὀδόντων ὑποστησόμενος. Μὴ τοίνυν, ἀγαπητοὶ, μηδὲ ἡμεῖς [a] νομίζωμεν ἀρκεῖν ἡμῖν πρὸς σωτηρίαν τὴν πίστιν. Ἂν γὰρ μὴ βίον ἐπιδειξώμεθα καθαρὸν, ἀλλ' ἀνάξια τῆς μακαρίας κλήσεως ταύτης ἱμάτια ἀμφιασάμενοι παραγενώμεθα, οὐδὲν κωλύει καὶ ἡμᾶς παθεῖν τὰ αὐτὰ, ἅπερ ἐκεῖνος ὁ δείλαιος. Καὶ γὰρ ἄτοπον, αὐτὸν μὲν, Θεὸν ὄντα καὶ βασιλέα, ἀνθρώπους εὐτελεῖς, καὶ ἀγύρτας, καὶ μηδενὸς [b] ἀξίους ὄντας μὴ ἐπαισχύνεσθαι, ἀλλὰ τοὺς ἀπὸ τῆς τριόδου B πρὸς τὴν τράπεζαν ἄγειν ἐκείνην· ἡμᾶς δὲ τοσαύτην ἀναισθησίαν ἐπιδείκνυσθαι, ὡς μηδὲ τῇ τοσαύτῃ τιμῇ γενέσθαι βελτίους, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν κλῆσιν ἐπὶ τῆς αὐτῆς μένειν κακίας, εἰς τὴν ἄφατον τοῦ κεκληκότος ἐμπαροινοῦντας φιλανθρωπίαν. Οὐδὲ γὰρ διὰ τοῦτο ἡμᾶς ἐπὶ τὴν πνευματικὴν ταύτην καὶ φρικτὴν τῶν μυστηρίων ἐκάλεσε κοινωνίαν, ἵνα μετὰ τῆς προτέρας εἰσερχώμεθα κακίας, ἀλλ' ἵνα ἀποδυσάμενοι τὴν αἰσχρότητα, μεταμφιασώμεθα ἃ τοὺς ἐν τοῖς βασιλείοις ἑστιωμένους ἠμφιάσθαι χρή. Εἰ δὲ μὴ βουλοίμεθα ἄξια τῆς κλήσεως πρᾶξαι ἐκείνης, [c] οὐκ ἔστι τοῦτο C παρὰ τὸν τετιμηκότα, ἀλλὰ παρ' ἡμᾶς. Οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνος ἡμᾶς ἐκβάλλει τοῦ θαυμαστοῦ τῶν δαιτυμόνων χοροῦ, ἀλλ' ἡμεῖς ἑαυτούς. Ὁ μὲν γὰρ τὸ ἑαυτοῦ πᾶν ἤνυσε. Καὶ γὰρ τοὺς γάμους ἐποίησε, καὶ τὴν τράπεζαν παρεσκεύασε, καὶ τοὺς καλέσαντας ἔπεμψε, καὶ παραγενομένους ἐδέξατο, καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν τετίμηκε τιμήν· ἡμεῖς δὲ καὶ εἰς αὐτὸν, καὶ εἰς τοὺς παρόντας, καὶ εἰς τὸν γάμον ὑβρίσαντες διὰ τῶν ῥυπαρῶν ἱματίων, τουτέστι, τῶν ἀκαθάρτων πράξεων, εἰκότως ἐκβαλλόμεθα λοιπόν. Ταύτῃ γὰρ καὶ τὸν γάμον τιμῶν, καὶ τοὺς κεκλημένους, ἀπελαύνει τοὺς ἰταμοὺς D καὶ τοὺς ἀναισχύντους ἐκείνους. Εἰ γὰρ εἴασε τοὺς ἐκεῖνο ἠμφιεσμένους τὸ ἱμάτιον, αὐτὸς ἂν ἔδοξε καὶ

[a] Morel. νομίζωμεν. Savil. ἡμεῖς ἀρκεῖν ἡμ. π. σ. τ. π. ἐλπίζωμεν. [Cod. 706 ἡγώμεθα.]

[b] Savil. ἀξίους μὴ ἐπ.

[c] Morel. οὐκ ἔστι. Savil. οὐκ ἔτι.

τοὺς ἄλλους ὑβρίζειν. Ἀλλὰ μηδένα γένοιτο τοιούτου πειραθῆναι τοῦ κεκληκότος, μήτε ἡμῶν, μήτε ἑτέρων τινῶν. Διὰ γὰρ τοῦτο, πρὶν ἢ γενέσθαι ταῦτα πάντα, ἀναγέγραπται· ἵνα ἐν τῇ τῶν γραμμάτων ἀπειλῇ σωφρονισθέντες, μὴ συγχωρήσωμεν εἰς ἔργον ἐλθεῖν τὴν ἀπειλὴν καὶ τὴν κόλασιν ταύτην, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ῥημάτων αὐτὴν στήσωμεν μόνον, καὶ μετὰ λαμπρᾶς ἕκαστος στολῆς εἰς τὴν κλῆσιν ἐκείνην παραγενώμεθα· ἧς ἀπολαῦσαι γένοιτο πάντας ἡμᾶς, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, [d] μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. E

experiamur; ac splendida singuli veste induti, ad locum, quo vocati sumus, proficiscamur; quo nos omnes frui contingat, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri simul et Spiritui sancto gloria, honor, imperium, et nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

[d] [δι' οὗ καὶ μ. ο. Sav. et Cod. 705, idemque expressit Interpres.]

ΟΜΙΛΙΑ ια'.

62 A

HOMILIA XI.

Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν.

14. *Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis.*

Μίαν ὑμᾶς ἅπαντας αἰτῆσαι βούλομαι χάριν, πρὶν ἢ τῶν εὐαγγελικῶν ἅψασθαι ῥημάτων· ἀλλὰ μὴ ἀνανεύσητε πρὸς τὴν αἴτησιν. Οὔτε γὰρ βαρύ τι καὶ ἐπαχθὲς αἰτῶ, οὔτ' ἐμοὶ τῷ λαμβάνοντι μόνον χρήσιμον ἔσται τὸ διδόμενον, ἀλλὰ καὶ ὑμῖν τοῖς παρέχουσι· καὶ τάχα πολλῷ πλέον ὑμῖν. Τί ποτ' οὖν ἐστιν ὅπερ B αἰτοῦμαι ὑμᾶς; [a] Κατὰ μίαν σαββάτων, ἢ καὶ κατὰ σάββατον, τὴν μέλλουσαν ἐν ὑμῖν ἀναγνωσθήσεσθαι τῶν εὐαγγελίων περικοπὴν, ταύτην πρὸ τούτων τῶν ἡμερῶν μετὰ χεῖρας λαμβάνων ἕκαστος οἴκοι καθήμενος ἀναγινωσκέτω συνεχῶς, καὶ πολλάκις περισκοπείτω μετὰ ἀκριβείας τὰ ἐγκείμενα, καὶ βασανιζέτω ταῦτα καλῶς· καὶ τί μὲν σαφὲς, [b] τί δὲ ἄδηλον σημειούσθω· τί δὲ αὐτῶν ἐναντίον εἶναι δοκοῦν, οὐκ ὂν δέ· καὶ πάντα ἁπλῶς διακωδωνίσαντες, οὕτως ἀπαντᾶτε πρὸς τὴν ἀκρόασιν. Οὐ γὰρ μικρὸν ἀπὸ τῆς τοιαύτης σπουδῆς καὶ ὑμῖν καὶ ἡμῖν ἔσται τὸ κέρδος. Ἡμεῖς μὲν γὰρ οὐ πολλοῦ δεησόμεθα πόνου πρὸς τὸ σαφῆ ποιῆσαι τῶν λεγομένων τὴν δύναμιν, τῆς διανοίας ὑμῖν C ἤδη προοικειωθείσης τῇ τῶν ῥημάτων γνώσει· ὑμεῖς δὲ ὀξύτεροι καὶ διορατικώτεροι τούτῳ τῷ τρόπῳ γενήσεσθε, οὐ πρὸς τὴν ἀκρόασιν μόνον, οὐδὲ πρὸς τὴν μάθησιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ διδάξαι ἑτέρους. Ἐπεὶ ὥς γε νῦν οἱ πολλοὶ τῶν ἐνταῦθα παραγινομένων ἀκούου-

1. Unam a vobis gratiam petam, antequam ad verba veniam evangelica; sed rogo ne postulatum negetis. Neque enim grave quidpiam vel onerosum requiro, neque accipienti mihi solum utile erit, sed et præbentibus vobis; imo forte vobis longe utilius. Quid igitur a vobis postulo? Ut una sabbatorum, vel in ipso sabbato, illam evangeliorum partem quæ vobis in concione legenda est præ manibus singuli accipientes, domi sedentes frequenter legatis, ac dicta sæpe exploretis et examinetis: ac quid clarum, quid obscurum sit annotetis; quid in verbis pugnare videatur, licet non pugnet: sicque omnibus frequenter expensis, ad concionem accedatis. Neque enim modicum ex tali studio et nobis et vobis lucrum accedet. Nobis enim non multo opus erit labore ad vim sententiarum vobis explanandam, mente jam vobis ad dictorum notitiam assueta: vos autem acutiores et perspicaciores hoc modo efficiemini, non modo ut audiatis et discatis, sed etiam ut cæteros doceatis. Siquidem illo quo nunc agitis modo, multi præsentium verba Scripturæ simul et explicationes nostras ediscere coacti, ne quidem si annum integrum his insumamus, magnum quid-

Evangelii dicta, ante concionem legenda.

[a] *κατὰ μίαν σαββάτων* potest etiam significare prima hebdomadæ die, ut alibi *μία σαββάτων* primam hebdomadæ significat etiam apud Chrysostomum infra.

[b] Quidam *τί δὲ εὔδηλον*. [Paulo ante Savil. et Cod. 705 *πάντα καλῶς*. Cod. 706 *πάντα ταῦτα κ.*] Ibidem Morel. addit *σημειούσθω*, pergitque *τί δὲ αὐτῶν ἐναντίον*. Ibidem *διακωδωνίσαντες*, *frequenter tractantes*, *insonantes*, ex tintinnabuli tinnitu desumta metaphora. Hæc vox non insolens est apud scriptores.

piam lucri referent. Quomodo possent enim, cum obiter tantum et brevi tempore dictis attendant? Quod si qui negotia prætendant et sollicitudines, si multam in publicis privatisque rebus operam; primo quidem non levis culpa hæc est, sese tanta negotiorum turba obruere, et sæcularibus rebus ita semper affigi, ut ne minimum quidem studii impendatur iis quæ maxime necessaria sunt. Deinde quod hæc sint obtentus et simulationes, arguunt colloquia cum amicis, theatrorum frequentationes, consessus ad equorum certantium spectacula, in quibus sæpe dies integros consumunt, neque tamen in his negotiorum moles unquam obtenditur. In vilibus igitur hujusmodi rebus nullam obtenditis occupationem: si autem divinis rebus sit incumbendum, hæc adeo vobis superflua et nullius pretii videntur esse, ut ne minimum quidem studium in his adhibendum esse ducatis. An merentur qui sic affecti sunt vel respirare, vel hunc solem aspicere? Est et alia tam ignavis hominibus ineptissima excusatio, librorum scilicet inopia. Ac divitibus quidem ridiculum esset ea de re verba facere: verum quia multos pauperes hac frequenter excusatione uti puto, hoc ab illis placide sciscitari velim, annon singuli artis suæ, quam exercent, instrumenta sana et integra habeant, et si extrema inopia premantur. Quomodo ergo non absurdum fuerit, illic paupertatem non obtendere, ac nihil non agere ad omnes removendos obices; ubi autem tanta decerpenda est utilitas, occupationes et inopiam deflere? Cæterum si qui ita pauperes essent, possent ex assidua hic fieri solita lectione, nihil ex iis quæ divinæ Scripturæ continent ignorare. Quod si id impossibile vobis videatur esse, non immerito videtur. Multi enim non magnam lectioni attentionem adhibent, sed lectione perfunctorie audita, statim domum se recipiunt. Quod si qui manserint, ii non meliore sunt conditione, quam qui recesserunt, corpore solum præsentes. Sed ne amplius querimoniis vos tædio afficiamus, neve in reprehensionibus totum tempus teramus, evangelii verba aggrediamur: tempus enim est ut rem propositam attingamus. Sed animum adhibete, ne quid vos dictorum effugiat. *Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis.* Postquam dixerat illos qui eum receperunt, ex Deo natos et Dei filios esse, ineffa-

σιν, ὁμοῦ πάντα ἀναγκαζόμενοι μαθεῖν τά τε ῥήματα, τά τε παρ' ἡμῶν εἰς αὐτὰ λεγόμενα, οὐδ' ἂν εἰ ἐνιαυτὸν ὅλον τοῦτο ποιοῦντες διατελοίημεν, μέγα τι καρπώσονται κέρδος. Πῶς γάρ, ὅταν ἐκ παρέργου καὶ ἐνταῦθα μόνον κατὰ τὸν βραχὺν τοῦτον τοῖς λεγομένοις
D σχολάζωσι καιρόν; Εἰ δέ τινες πράγματα [c] αἰτιῶνται καὶ φροντίδας, καὶ πολλὴν τήν τε τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν ἰδιωτικῶν ἀσχολίαν· πρῶτον μὲν αὐτὸ τοῦτο ἔγκλημα οὐ μικρόν, τὸ κυκλοῦσθαι τοσούτων πραγμάτων πλήθει, καὶ τοῖς βιωτικοῖς οὕτω προσηλῶσθαι διαπαντός, ὡς μηδὲ μικρὰν εἰς τὰ πάντων ἀναγκαιότερα ἄγειν σχολήν. Ἔπειτα ὅτι σκῆψις ταῦτα καὶ πρόφασις, κατηγορήσαιεν ἂν αὐτῶν καὶ φίλων συνουσίαι, καὶ αἱ ἐν τοῖς θεάτροις διατριβαί, καὶ τὰ συνέδρια, ἅπερ θέας ἕνεκεν τῆς τῶν ἵππων ἁμίλλης ποιοῦνται, ἐν αἷς πολλάκις ἡμέρας ἀνήλωσαν ὁλοκλήρους [καὶ
E φίλοις συνεγένεσθε ἐπιπολύ], καὶ οὐδαμοῦ τὴν τῶν πραγμάτων ἀσχολίαν ᾐτιάσατό τις ἐν τούτοις αὐτῶν. Εἶτα ἐν μὲν τοῖς εὐτελέσιν ἀπροφάσιστοι πανταχοῦ, καὶ σχολὴν ἄγειν βαθεῖαν δύνασθε· εἰ δὲ τοῖς τοῦ Θεοῦ δέοι προσέχειν, τοσοῦτον ὑμῖν ταῦτα περιττότερα καὶ
63 ἀτιμότερα πάντων εἶναι [d] δοκεῖ, ὡς μηδὲ μικρὰν οἴε-
A σθαι δεῖν ἀπονέμειν αὐτοῖς σχολήν. Καὶ πῶς ἄξιον οὕτω διακειμένους ἀναπνεῖν, ἢ τὸν ἥλιον τοῦτον ὁρᾷν; Ἔστι καὶ ἑτέρα πρόφασις τοῖς οὕτω ῥαθύμοις ἀλογωτάτη, τὸ μὴ κεκτῆσθαι μηδὲ ἔχειν βιβλία. Καὶ πρὸς μὲν τοὺς πλουτοῦντας, γέλως ὑπὲρ ταύτης ἡμᾶς ἀποτείνεσθαι τῆς προφάσεως· ἐπειδὴ δὲ τῶν πενεστέρων πολλοὺς οἶμαι καταχεχρῆσθαι αὐτῇ συνεχῶς, ἐκεῖνο ἂν ἡδέως ἐροίμην αὐτούς, εἰ μὴ πάντα τὰ τῆς τέχνης ὄργανα, ἧς ἕκαστός ἐστι δημιουργός, πλήρη καὶ ὁλόκληρα ἔχει, κἂν μυρία κωλύῃ πενία. Πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον, ἐκεῖ μὲν μὴ αἰτιᾶσθαι πενίαν, ἀλλὰ πάντα πράττειν πρὸς τὸ μηδὲν γενέσθαι ἐμπόδιον μηδαμό-
B θεν· μέλλοντας δὲ τοσαύτην ὠφέλειαν καρποῦσθαι, ἀσχολίαν ἀποδύρεσθαι καὶ πενίαν; Πλὴν ἀλλὰ καὶ εἴ τινες οὕτω πένητες εἶεν, ἔνεστιν ἐκ τῆς συνεχοῦς ἐνταῦθα γινομένης ἀναγνώσεως μηδὲν ἀγνοεῖν τῶν ἐγκειμένων ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς. Εἰ δὲ ἀδύνατον ὑμῖν τοῦτο εἶναι δοκεῖ, εἰκότως τοῦτο δοκεῖ. Οὐδὲ γὰρ μετὰ πολλῆς πολλοὶ παραγίνονται τῆς προθυμίας τῶν λεγομένων ἀκροασόμενοι, ἀλλὰ αὐτὸ τοῦτο μόνον ἀφοσιωσάμενοι [a] πρὸς τὴν ἡμέραν, εὐθέως ὑποστρέφουσιν οἴκαδε. Εἰ δέ τινες καὶ ἐνδιατρίψαιεν, τῶν ἀναχωρησάντων οὐδὲν ἄμεινον διάκεινται, τῷ σώματι μόνον ἐνταῦθα παρόντες ἡμῖν. Ἀλλ' ἵνα μὴ ἐπιπλέον [b] ταῖς αἰτίαις ὑμᾶς βαρύνωμεν, καὶ ἐν ταῖς μέμψεσι τὸν καιρὸν ἀναλώσωμεν ἅπαντα, ἴωμεν ἐπὶ τὰ τοῦ εὐαγ-

[c] Savil. [et Cod. 705] αἰτιῷντο.
[d] Morel. δοκεῖ ὅτι οὐδὲ μικραί.
[a] Morel. πρὸς τὴν ἡμέραν. Savil. solus πρὸς ἡμᾶς.

[b] Morel. ταῖς αἰτίαις βαρύνωμεν. Savil. ταῖς αἰτίαις ὑμῶν βαρύνωμεν, sed suspicatur legendum ὑμᾶς, et vere omnes pene Mss. ὑμᾶς habent.

γελίου [c] ῥήματα· ὥρα γὰρ λοιπὸν εἰς τὰ προκείμενα καθεῖναι τὸν λόγον. Ἀλλὰ διανάστητε, ὥστε μηδὲν ὑμᾶς τῶν λεγομένων παρελθεῖν. Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, φησὶ, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. Εἰπὼν ὅτι ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν οἱ λαβόντες αὐτὸν, καὶ τέκνα Θεοῦ γεγόνασι, τῆς ἀφάτου ταύτης τιμῆς τίθησι τὴν αἰτίαν καὶ τὴν ὑπόθεσιν. Αὕτη δέ ἐστι, τὸ γενέσθαι σάρκα τὸν Λόγον, καὶ τὴν τοῦ δούλου μορφὴν ἀναλαβεῖν τὸν Δεσπότην. Ἐγένετο γὰρ Υἱὸς ἀνθρώπου, Θεοῦ γνήσιος ὢν Υἱὸς, ἵνα τοὺς τῶν ἀνθρώπων υἱοὺς τέκνα ποιήσῃ Θεοῦ. Τὸ γὰρ ὑψηλὸν τῷ ταπεινῷ προσομιλοῦν, αὐτὸ μὲν οὐδὲν εἰς τὴν οἰκείαν παραβλάπτεται δόξαν· ἐκεῖνο δὲ ἀπὸ τῆς πολλῆς ἀνίστησι ταπεινότητος. Ὅπερ οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ γέγονε. Τήν τε γὰρ ἰδίαν φύσιν οὐδὲν ἀπὸ ταύτης ἠλάττωσε τῆς [d] καταβάσεως, ἡμᾶς τε τοὺς διαπαντὸς ἐν ἀδοξίᾳ καθημένους καὶ σκότῳ, πρὸς δόξαν ἄφατον ἀνήγαγεν. Οὕτω που καὶ βασιλεὺς πτωχῷ καὶ πένητι διαλεγόμενος μετὰ σπουδῆς καὶ εὐνοίας, ἑαυτὸν μὲν οὐδὲν ᾔσχυνεν, ἐκεῖνον δὲ παρὰ πᾶσι περίβλεπτον ἐποίησεν εἶναι καὶ λαμπρόν. Εἰ δὲ ἐπὶ τῆς ἐπεισάκτου τῶν ἀνθρώπων ἀξίας οὐδὲν τὸν ἐντιμότερον ἡ πρὸς τὸν εὐτελέστερον ὁμιλία παρέβλαψε, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τῆς ἀκηράτου καὶ μακαρίας ἐκείνης οὐσίας, τῆς ἐπείσακτον μὲν ἐχούσης οὐδὲν οὐδὲ γινόμενον καὶ ἀπογινόμενον, [f] πάντα δὲ κεκτημένης ἀκίνητα καὶ πεπηγότα εἰς τέλος τὰ ἀγαθά. Ὥστε ὅταν ἀκούσῃς, ὅτι Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, μὴ θορυβηθῇς, μηδὲ καταπέσῃς. Οὐδὲ γὰρ ἡ οὐσία μετέπεσεν εἰς σάρκα ([a] τοῦτο γὰρ ὄντως ἀσεβές ἐστι καὶ ἐννοῆσαι), ἀλλὰ μένουσα ὅπερ ἐστὶν, οὕτω τοῦ δούλου τὴν μορφὴν ἀνέλαβε.

Τίνος οὖν ἕνεκεν τῷ Ἐγένετο κέχρηται ῥήματι; Τὰ τῶν αἱρετικῶν ἐμφράττων στόματα. Ἐπειδὴ γάρ εἰσιν οἱ λέγοντες, ὅτι φαντασία τις ἦν καὶ ὑπόκρισις καὶ ὑπόνοια τὰ τῆς οἰκονομίας ἅπαντα, ἄνωθεν αὐτῶν προαναιρῶν τὴν βλασφημίαν, τὸ Ἐγένετο τέθεικεν· οὐ μεταβολὴν οὐσίας, ἄπαγε, ἀλλὰ σαρκὸς ἀληθινῆς ἀνάληψιν παραστῆσαι βουλόμενος. Ὥσπερ γὰρ ὅταν λέγῃ, Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα, οὐ τοῦτό φησιν, ὅτι ἡ οὐσία αὐτοῦ, τῆς οἰκείας ἀποστᾶσα δόξης, εἰς κατάραν οὐσιώθη (τοῦτο γὰρ οὐδ' ἂν δαίμονες ἐννοήσαιεν, οὔτε οἱ σφόδρα ἀνόητοι καὶ τῶν κατὰ φύσιν ἀπεστερημένοι φρενῶν· τοσαύτην [b] ἔχει μετὰ τῆς

bilis hujus honoris causam affert, hanc nempe, quod Verbum caro factum sit, et Dominus servi formam acceperit. Filius enim hominis effectus est, cum verus Dei Filius esset, ut homines Dei filios efficeret. Sublime namque cum humili versans, nihil in gloria sua læditur, illud vero ex multa erigit humilitate: quod et in Christo factum est. Naturam quippe suam tali descensu non minuit; nosque qui in ignominia et in tenebris semper versabamur, ad gloriam erexit ineffabilem. Sic et *Servi formam Filii Dei dignitatem non minuit.*
D rex cum pauperem et mendicum alloquitur cum studio et benevolentia, nihil turpe facit, illum vero apud omnes illustrem ac splendidum reddit. Quod si in illa adventitia prorsus hominum dignitate honoratiorem cum viliori consuetudo nihil lædit; multo minus immortalem ac beatam illam substantiam, quæ nihil adventitium habet, nihil quod modo adsit, modo absit, sed omnia bona immota et ad finem usque manentia. Itaque cum audieris, *Verbum caro factum est*, ne turberis, ne concidas. Neque enim substantia decidit in carnem (impium enim esset id vel cogita-
E re), sed manens quod erat, sic formam servi accepit.

64 A

2. Cur autem illo verbo, *Factum est*, usus est? Ut hæreticorum ora obstrueret. Quia enim sunt qui dicant, ea quæ incarnationem spectarent, phantasiam et figmentum esse, ut eorum blasphemiam de medio tollere præverteret, illud verbum, *Factum est*, posuit: non ut mutationem substantiæ, absit, sed ut veræ carnis assumtionem declararet. Quemadmodum enim cum dicit, *Christus nos liberavit de maledicto legis, factus*
B *pro nobis maledictum*, non significat substantiam suam a gloria abscedentem, in maledictum versam esse (illud enim ne dæmones quidem, neque vel stultissimi et amentes cogitaverint; tan-

Incarnationem figmentum esse dicebant hæretici.

Gal. 3. 13.

[c] Morel. ῥήματα, Savil. ῥητά.
[d] Morel. et Mss. καταβάσεως. Savil. συγκαταβάσεως.
[f] Morel. πάντα δὲ κέκτημένης, Savil. πάντα δὲ ἐχούσης.
[a] Savil. τοῦτο γὰρ τῆς ἀσεβείας ἐστὶν ἐννοῆσαι, nostrum in margine. Paulo post illos insectatur hæreticos, qui putarent simulatam esse Incarnationem; ὑπόκρισιν nempe et ὑπόνοιαν, simulatione et opinione tantum in carne advenisse Verbum effutientes, δοκήσει scilicet, quæ vox initio nascentis Ecclesiæ a novatoribus inducta fuit, ut videas apud Ignatium Epistola ad Trallianos, itemque Epist. ad Smyrnæos. Illam autem vocem Latine conversam habes apud Irenæum, ubi δοκήσει *putative* exprimitur libro 1, et sequentibus. Subindeque alii SS. Patres hanc hæresim commemorarunt.
[b] Morel. [et Codd. 705, 706] ἔχει. Savil. ἔχον.

tam nempe sapit illud cum impietate conjunctam stultitiam): non igitur hoc dicit, sed ipsum accepto illo, quod contra nos erat, maledicto, non sinere nos amplius maledictos esse: sic et hoc loco dicit ipsum carnem factum esse, non mutata in carnem substantia, sed post acceptam carnem illa intacta manente. Quod si dixerint, Deum ut qui omnia possit, in carnem decidere potuisse: respondebimus illis, cum omnia posse donec manet Deus; sed si mutationem admiserit, imo mutationem in pejus, quomodo Deus fuerit? Nam mutari, longe est ab immortali illa natura. Quapropter

Psal. 101. 27. propheta dicebat: *Omnes sicut vestimentum veterascent, et sicut opertorium mutabis eos, et mutabuntur. Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient.* Hæc quippe substantia omni mutatione superior est. Neque aliud quidpiam illo melius est, ut proficiendo possit ad illud pervenire. Quid dico melius? Nihil ei par est, vel tantillum ad illum accedit. Sequitur ergo ipsum in pejus mutatum esse si mutatus sit. Hoc autem non potest Deus esse. Sed blasphemia in caput eorum, qui hæc proferunt, vertatur. Quod enim illud, *Factum* est, ideo dictum sit, ut ne phantasiam esse suspiceris, animadverte ex iis quæ sequuntur, quomodo et dictum illud et pravam hanc suspicionem expurget. Subdit enim, *Et habitavit in nobis,* ac si diceret: Nihil absurdum suspiceris ex hoc dicto, *Factum est.* Non enim immutabilis naturæ mutationem, sed habitationem dixi. Habitatio autem non idipsum est quod habitaculum, sed aliud. Aliud enim in alio habitat; alias enim non esset habitatio: nihil enim in seipso habitat. Aliud vero dixi secundum substantiam. Nam unitate et conjunctione Deus Verbum et caro unum sunt: sine ulla confusione, vel substanrum ablatione, sed per unionem ineffabilem inexplicabilemque. Quomodo autem id fiat ne quæras; factum est enim ut ipse novit. Quodnam ergo fuit habitaculum, in quo habitavit? Audi prophe-

Amos. 9. 11. tam dicentem: *Suscitabo tabernaculum David, quod cecidit.* Vere namque cecidit, cecidit natura nostra casu incurabili, et potenti illa manu sola egebat. Neque enim poterat alio modo resurgere, nisi is qui in principio illam efformaverat, ipsi

ἀσεβείας καὶ τὴν παράνοιαν)· οὐ δὴ τοῦτο οὖν λέγει, ἀλλ' ὅτι τὴν καθ' ἡμῶν κατάραν δεξάμενος, οὐκ ἀφίησιν ἡμᾶς ἐπαράτους εἶναι λοιπόν· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα σάρκα, φησὶν, αὐτὸν γενέσθαι, οὐ μεταβαλόντα εἰς σάρκα τὴν οὐσίαν, ἀλλ' ἀναλαβόντα αὐτὴν, ἀνεπάφου μενούσης ἐκείνης. Εἰ δὲ λέγοιεν, ὅτι Θεὸς ὢν ἅπαντα δύναται, ὥστε καὶ εἰς σάρκα μεταπεσεῖν ἐδύνατο· ἐκεῖνο πρὸς αὐτοὺς ἐροῦμεν, ὅτι πάντα δύναται, ἕως

C ἂν μένῃ Θεὸς ὤν· εἰ δὲ μεταβολὴν ἐδέξατο, καὶ μεταβολὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον, πῶς ἂν εἴη Θεός; Τὸ γὰρ μεταβάλλεσθαι, πόῤῥω τῆς ἀκηράτου φύσεως ἐκείνης. Διὸ καὶ ὁ προφήτης ἔλεγε· Πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται, καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἑλίξεις αὐτοὺς, καὶ ἀλλαγήσονται. Σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσι. Πάσης γὰρ [c] ἀνωτέρα μεταβολῆς ἡ οὐσία αὕτη. Οὔτε γὰρ κρεῖττόν τί ἐστιν αὐτοῦ, ὥστε προκόψαντα αὐτὸν ἐπὶ τοῦτο ἐλθεῖν. Τί λέγω [d] κρεῖττον;

D Οὐδὲν ἴσον, οὐδὲ μικρὸν ἐγγύς. Οὐκοῦν λείπεται τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον αὐτὸν δέξασθαι μεταβολὴν, εἴ γε μεταβάλλοιτο. Τοῦτο δὲ οὐκ ἂν εἴη Θεός. Ἀλλ' ἡ βλασφημία τραπείη εἰς τὴν τῶν ταῦτα λεγόντων κεφαλήν. Ὅτι γὰρ διὰ τοῦτο μόνον εἴρηται τὸ, Ἐγένετο, ἵνα μὴ φαντασίαν ὑπολάβῃς, σκόπει διὰ τῶν ἑξῆς, πῶς ἐκκαθαίρει τὸν λόγον καὶ τὴν ὑπόνοιαν ἀνατρέπει τὴν πονηράν.[e] Ἐπήγαγε γάρ· Καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν· μονονουχὶ λέγων, μηδὲν ἄτοπον ὑποπτεύσῃς ἀπὸ τοῦ,

E Ἐγένετο. Οὐ γὰρ τροπὴν εἶπον τῆς ἀτρέπτου φύσεως ἐκείνης, ἀλλὰ σκήνωσιν καὶ κατοίκησιν. Τὸ δὲ σκηνοῦν, οὐ ταὐτὸν ἂν εἴη τῇ σκηνῇ, ἀλλ' ἕτερον. Ἕτερον γὰρ ἐν ἑτέρῳ σκηνοῖ· ἐπεὶ οὐδ' ἂν εἴη σκήνωσις· οὐδὲν γὰρ ἐν ἑαυτῷ κατοικεῖ. Ἕτερον δὲ εἶπον κατὰ τὴν οὐσίαν.

65 A Τῇ γὰρ ἑνώσει καὶ τῇ συναφείᾳ ἕν ἐστιν ὁ Θεὸς Λόγος καὶ ἡ σάρξ, οὐ συγχύσεως γενομένης, οὐδὲ ἀφανισμοῦ τῶν οὐσιῶν, ἀλλ' ἑνώσεως ἀῤῥήτου τινὸς καὶ ἀφράστου. Τὸ δὲ [a] ὅπως, μὴ ζήτει· ἐγένετο γὰρ ὡς οἶδεν αὐτός. Τίς οὖν ἐστιν ἡ σκηνὴ ἣν κατεσκήνωσεν; Ἄκουσον τοῦ προφήτου λέγοντος· Ἀναστήσω τὴν σκηνὴν Δαυὶδ τὴν πεπτωκυῖαν. Πεπτώκει γὰρ ὄντως, πεπτώκει πτῶμα ἀνίατον ἡ φύσις ἡ ἡμετέρα, καὶ τῆς κραταιᾶς ἐκείνης ἐδεῖτο μόνης χειρός. Οὐδὲ γὰρ ἦν ἑτέρως ἀναστῆναι αὐτὴν, μὴ τοῦ τὴν ἀρχὴν διαπλάσαντος αὐτῇ χεῖρα ὀρέξαντος, καὶ διατυπώσαντος ἄνωθεν τῇ δι'

B ὕδατος ἀναγεννήσει καὶ Πνεύματος. Καὶ θέα μοι τὸ φρικτὸν καὶ ἀπόῤῥητον [b] τοῦ μυστηρίου. Διαπαντὸς κατοικεῖ τὴν σκηνήν· τὴν γὰρ σάρκα τὴν ἡμετέραν

[c] ἀνωτέρῳ quidam.

[d] Savil. [et Codd. cit.] κρεῖττον; ἀλλ' οὐδὲ ἴσον, οὐδὲ μικρὸν ἐγγύς. οὐκοῦν. Morel. κρεῖττον; οὐδὲν ἴσον, οὐδὲ μικρὸν γοῦν αὐτῷ· οὐκοῦν.

[e] Ita Morel. Savil. [et Codd. cit.] τί γὰρ ἐπάγει; καὶ ἐσκήνωσεν. [Paulo ante Savil. et Codd. cit. ἄκουσον pro σκόπει.]

[a] Alii ὅπως ἐγένετο ἀκριβῶς μή.

[b] Quidam μυστήριον, διαπαντὸς κατοικεῖ τὴν σκηνήν. [Savil. μυστηρίου. διαπαντὸς γὰρ ταύτην κ. τ. σκ. Codd. 705 et 706 μυστήριον. Cetera ut Savil., nisi quod 706 omittit γάρ.]

περιεβάλετο, οὐχ ὡς πάλιν αὐτὴν ἀφήσων, ἀλλ' ὡς διαπαντὸς ἕξων μεθ' ἑαυτοῦ. Οὐ γὰρ ἂν, εἰ μὴ τοῦτο ἦν, καὶ τοῦ θρόνου κατηξίωσεν αὐτὴν τοῦ βασιλικοῦ, καὶ φορῶν αὐτὴν προσεκυνεῖτο ὑπὸ πάσης τῆς ἄνω στρατιᾶς, ἀγγέλων, ἀρχαγγέλων, θρόνων, κυριοτήτων, ἀρχῶν, ἐξουσιῶν. Ποῖος λόγος, ποία διάνοια τὴν τοσαύτην τιμὴν τὴν εἰς τὸ γένος γεγενημένην τὸ ἡμέτερον, τὴν ὄντως ὑπερφυῆ καὶ φρικτὴν παραστῆσαι δυνήσεται; τίς ἄγγελος; τίς ἀρχάγγελος; Οὐδεὶς C οὐδαμοῦ, οὐ τῶν ἐν οὐρανῷ, οὐ τῶν ἐπὶ γῆς. Τοιαῦτα γὰρ τοῦ Θεοῦ τὰ κατορθώματα, καὶ οὕτω μεγάλαι καὶ ὑπερφυεῖς αἱ εὐεργεσίαι αὐτοῦ, ὡς μὴ μόνον ἀνθρωπίνην γλῶτταν, ἀλλὰ καὶ ἀγγελικὴν δύναμιν ὑπερβαίνειν αὐτῶν τὴν ἀκριβῆ διήγησιν. Διὸ καὶ ἡμεῖς εἰς σιγὴν τέως τὸν λόγον κατακλείσομεν, τοσοῦτον ὑμῖν παρεγγυήσαντες, ἀμείψασθαι τὸν τηλικοῦτον ἡμῶν εὐεργέτην ἀμοιβαῖς, αἳ πάλιν εἰς ἡμᾶς τὸ κέρδος [a] περιστήσουσιν ἅπαν. Αὗται δέ εἰσι, τὸ τῆς ψυχῆς ἡμᾶς μετὰ ἀκριβείας ἐπιμελεῖσθαι τῆς ἡμετέρας. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας ἔργον, τὸ D μηδενὸς ἐν χρείᾳ τῶν ἡμετέρων καθεστηκότα αὐτὸν λέγειν κομίζεσθαι τὰς ἀμοιβὰς, ὅταν ἡμεῖς τῆς ψυχῆς ἐπιμελώμεθα τῆς ἑαυτῶν. Διὸ καὶ ἐσχάτης ἀνοίας καὶ μυρίων κολάσεων ἄξιον, τὸ τοσαύτης ἀπολελαυκότας τιμῆς, μηδὲ τὰ κατὰ δύναμιν εἰσενεγκεῖν· καὶ ταῦτα, τῆς ἐκ τούτων ὠφελείας εἰς ἡμᾶς περιερχομένης πάλιν, καὶ μυρίων ἐπὶ τούτοις κειμένων ἡμῖν ἀγαθῶν. Ὑπὲρ δὴ τούτων ἁπάντων δόξαν ἀναπέμψωμεν τῷ φιλανθρώπῳ Θεῷ, μὴ διὰ τῶν ῥημάτων μόνον, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον διὰ τῶν πραγμάτων, ἵνα καὶ τῶν μετὰ ταῦτα τύχωμεν ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας E ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

manum porrexisset, et superne illam reformasset per aquæ regenerationem et Spiritus. Et vide mihi horrendum et arcanum mysterium. Semper habitat in hoc tabernaculo : carnem quippe nostram induit, non ut postea relinqueret, sed illam semper secum habiturus. Nisi enim hoc esset, non illam regio solio dignatus esset, neque ipsam ferens adoraretur ab omni cælesti exercitu, ab angelis, archangelis, thronis, dominationibus, principatibus, potestatibus. Quis sermo, quæ mens, tantum illum honorem generi nostro collatum, supernaturalem illum et horrendum explicare poterit? Quis angelus? quis archangelus? Nullus usquam vel in cælo vel in terra. Talia quippe sunt Dei opera, tanta tamque supernaturalia ejus beneficia, ut non modo humanam linguam, sed et angelicam virtutem superet eorum accurata narratio. Quamobrem nos concionem hanc silentio claudemus, cum vos monuerimus, ut benefactori tanto vicem rependatis, cujus rei lucrum totum nobis postea rependetur. Vicem autem rependimus, si magnam animæ nostræ curam habeamus. Nam et hoc benignitatis illius opus est, ut cum nullo nostrum egeat, sibi vicem rependi dicat, cum nos animam nostram non negligimus. Quamobrem extremæ amentiæ esset, et innumeris dignum suppliciis, tantum consequutos honorem, non ea quæ penes nos sunt referre, cum maxime tota rei utilitas in nos redundet et innumera nobis in hujus rei mercedem reposita bona sint. Pro his vero omnibus gloriam referamus benignissimo Deo, non verbis tantum, sed multo magis operibus, ut futura consequamur bona : quæ utinam omnes adipiscamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, simulque Spiritui sancto, in sæcula sæculorum. Amen.

[a] Quidam περιστῶσιν.

ΟΜΙΛΙΑ ιϐ'.

66 A

HOMILIA. XII.

Καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρὸς, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας.

Et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre, plenum gratiæ et veritatis.

Τάχα πέρα τοῦ δέοντος ἐφάνημεν ὑμῖν ἐπαχθεῖς καὶ φορτικοὶ πρῴην, πληκτικωτέρῳ χρησάμενοι τῷ λόγῳ, καὶ μακρὰν κατὰ τῆς τῶν πολλῶν ῥαθυμίας ἀποτείναντες τὴν κατηγορίαν. Ἀλλ' εἰ μὲν αὐτὸ

1. Forte plus quam par erat vobis nuper onerosi et molesti fuimus, acriori usi sermone, et longa contra multorum desidiam oratione habita. Verum si id mordendi solum causa fecissemus,

jure nobis singuli succenserent; si vero utilitatem vestram spectantes, auditorum gratiam inire non curavimus, etiamsi illam profectus vestri curam, quam gessimus, acceptam habere nolitis, amori saltem nostro veniam concedatis oportet. Admodum enim timemus, ne nobis cum studio multo concionantibus, vobis autem dictis attendere negligentibus, graviores vobis rationes reddendæ sint. Ideo cogor vos frequenter excitare et expergefacere, ne dictorum quidpiam inutiliter effluat. Hoc enim pacto licebit vobis fidenter et hic vivere, et in illo die ante tribunal Christi adstare. Quia igitur vos nuper satis perstrinximus, age hodie statim ipsa verba proponamus. *Et vidimus,* inquit, *gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre.* Postquam dixerat nos filios Dei effectos esse, et ostenderat non alio modo id evenisse, quam quod Verbum caro factum esset, aliud hinc emolumentum provenisse dicit. Quodnam illud est? *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre:* non utique visuri, nisi per socium sibi corpus nobis apparuisset. Nam si Moysis naturæ nostræ hominis vultum ferre non poterant illius temporis homines, quod gloria illustraretur, sed velo opus habuit vir justus, quod gloriam illam ingentem obumbraret, ac mitem blandamque prophetæ faciem ostenderet: quomodo nudam divinitatem, ipsis supernis virtutibus inaccessam, nos lutei et terreni ferre potuissemus? Ideo habitavit in nobis, ut ipsum adire, alloqui, cum ipso versari libere possemus. Quid autem sibi vult illud, *Gloriam quasi Unigeniti a Patre?* Quia multi prophetarum gloria clari fuerunt, ut ipse Moyses, Elias, Elisæus; ille igneo curru vectus, hic receptus: et post illos Daniel et tres pueri, aliique plurimi, quotquot miracula patrarunt, gloria splendidi fuere: angeli quoque, qui hominibus apparuerunt, et naturæ suæ fulgorem hominibus exhibuerunt: neque angeli solum, sed etiam Cherubini et Seraphini cum gloria magna prophetæ apparuere: ab hisce porro omnibus nos avertens evangelista, atque a creaturarum conservorumque nostrorum splendore mentem adducens nostram, in ipso nos bonorum culmine constituit. Non enim prophetæ, non angeli, non archangeli,

Gloria quasi Unigeniti quid sit.

τοῦτο λυπῆσαι προελόμενοι μόνον [a] ὑμᾶς ταῦτα ἐπράττομεν, εἰκότως ἂν ἕκαστος ἐδυσχέραινεν· εἰ δὲ πρὸς
B τὸ συμφέρον ἡμῶν βλέποντες τὴν, ἐν τοῖς λόγοις χάριν παρείδομεν, εἰ καὶ μὴ ἀποδέξασθαι βούλεσθε τῆς προμηθείας ἡμᾶς, ἀλλὰ συγγνῶναι τῆς τοσαύτης ἂν εἴητε δίκαιοι φιλοστοργίας. Καὶ γὰρ καὶ σφόδρα δεδοίκαμεν, [b] μήποτε σπουδαζόντων μὲν ἡμῶν, ὑμῶν δὲ οὐκ ἐθελόντων τὴν αὐτὴν ἐπιδείξασθαι περὶ τὴν ἀκρόασιν φιλοπονίαν, αἱ τῶν μελλόντων εὐθῦναι χαλεπώτεραι γένωνται. Διὸ συνεχῶς ἀναγκαζόμεθα διεγείρειν τε ὑμᾶς καὶ ἀφυπνίζειν, ὥστε μηδὲν τῶν λεγομένων παραῤῥυῆναι. Οὕτω γὰρ ὑμῖν μετὰ πολλῆς παῤῥησίας νῦν τε ἐξέσται βιῶναι, καὶ κατ' ἐκείνην
C τὴν ἡμέραν παραστῆναι τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ. Ἐπεὶ οὖν ἱκανῶς ὑμῶν καθηψάμεθα πρῴην, φέρε τήμερον ἐκ προοιμίων εἰς αὐτὰς τὰς ῥήσεις ἐμβάλωμεν. Καὶ ἐθεασάμεθα γὰρ, φησὶ, τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρός. Εἰπὼν ὅτι Θεοῦ τέκνα γεγόναμεν, καὶ [c] δείξας οὐκ ἄλλως ἢ τῷ τὸν Λόγον σάρκα γενέσθαι, πάλιν αὐτοῦ τούτου λέγει καὶ ἕτερον κέρδος. Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; Ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρός· οὐκ ἂν θεασάμενοι, εἰ μὴ διὰ τοῦ συντρόφου σώματος ἡμῖν ὤφθη. Εἰ γὰρ Μωϋσέως τῆς αὐτῆς ἡμῖν μετέχοντος φύσεως οὐχ ὑπέμειναν οἱ [d] κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν τὸ πρόσωπον
D μόνον δοξασθὲν ἰδεῖν, ἀλλὰ καὶ προκαλύμματος ἐδέησε τῷ δικαίῳ τοῦ δυναμένου τὸ τῆς δόξης ἄκρατον συσκιάσαι, [e] καὶ ἥμερον καὶ προσηνῆ τοῦ προφήτου τὴν ὄψιν αὐτοῖς δεῖξαι· πῶς θεότητα γυμνὴν, οὖσαν ἀπρόσιτον καὶ αὐταῖς ταῖς ἄνω δυνάμεσιν, ἡμεῖς οἱ πήλινοι καὶ γηγενεῖς ἠδυνήθημεν ἂν ἐνεγκεῖν; Διὰ τοῦτο ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, ἵνα καὶ προσελθεῖν αὐτῷ καὶ διαλεχθῆναι καὶ συναναστραφῆναι δυνηθῶμεν μετὰ ἀδείας πολλῆς. Τί δέ ἐστι τὸ, Δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρός; Ἐπειδὴ πολλοὶ καὶ τῶν προφητῶν ἐδοξάσθησαν,
E οἷον αὐτὸς οὗτος ὁ Μωϋσῆς, ὁ Ἠλίας, ὁ Ἐλισσαῖος· ὁ μὲν ὑπὸ πυρίνου κυκλούμενος ἅρματος, * ὁ δὲ οὕτως ἀναλαμβανόμενος· καὶ μετ' αὐτοὺς ὁ Δανιὴλ, καὶ οἱ παῖδες οἱ τρεῖς, καὶ ἕτεροι δὲ πολλοὶ, ὅσοι καὶ θαύματα ἐπεδείξαντο, ἐδοξάσθησαν· καὶ ἄγγελοι δὲ παρὰ
67 ἀνθρώποις φανέντες, καὶ τὸ τῆς οἰκείας φύσεως ἀπα-
A στράπτον φῶς παρανοίξαντες τοῖς ὁρῶσιν· οὐκ ἄγγελοι δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ Χερουβὶμ μετὰ πολλῆς ὤφθη τῷ προφήτῃ τῆς δόξης, καὶ τὰ Σεραφὶμ ὁμοίως· πάντων δὴ τούτων ἡμᾶς ἀπάγων ὁ εὐαγγελιστὴς, καὶ

[a] Morel. εἰς ὑμᾶς, male. In Savil. et in aliis εἰς desideratur. [Mox Savil. et Codd. cit. συμφέρον ὑμῖν.]

[b] Morel. μήποτε λεγόντων. Savil. μὴ σπουδαζόντων, melius.

[c] Savil. [et Codd. 705, 706] δείξας τίνι τρόπῳ, τῷ τὸν λόγον.

[d] Morel. κατ' ἐκεῖνό γε καιροῦ.

[e] Morel. καὶ τὸ ἀμήχανον τῆς ἑαυτοῦ ὄψεως δυνατὸν αὐτοῖς θεῖναι. Savilium sequimur.

* ὁ δὲ οὕτως ἀναλαμβανόμενος, id est, communi morte translatus.

τῆς κτίσεως καὶ τῆς τῶν [a] ὁμοδούλων λαμπρότητος ἐπαναστὰς τὴν διάνοιαν, πρὸς αὐτὴν ἡμᾶς τῶν ἀγαθῶν ἵστησι τὴν κορυφήν. Οὐ γὰρ προφήτου, φησὶν, οὐδὲ ἀγγέλου, οὐδὲ ἀρχαγγέλου, οὐδὲ τῶν ἀνωτέρω δυνάμεων, οὐκ ἄλλης τινὸς κτιστῆς φύσεως, εἴ γε τίς ἐστι καὶ ἑτέρα, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ Δεσπότου, αὐτοῦ τοῦ βασιλέως, αὐτοῦ τοῦ γνησίου μονογενοῦς Παιδὸς, αὐτοῦ τοῦ πάντων ἡμῶν Κυρίου τὴν δόξαν ἐθεασάμεθα. Τὸ δὲ, Ὡς, ἐνταῦθα, οὐχ ὁμοιώσεώς ἐστιν, οὐδὲ παραβολῆς, ἀλλὰ βεβαιώσεως καὶ ἀναμφισβητήτου διορισμοῦ· ὡσανεὶ ἔλεγεν· ἐθεασάμεθα δόξαν, οἵαν ἔπρεπε B καὶ εἰκὸς [*] ἔχειν μονογενῆ καὶ γνήσιον Υἱὸν ὄντα τοῦ πάντων βασιλέως Θεοῦ. Καὶ τοῖς πολλοῖς δὲ ἔθος· οὐ γὰρ παραιτήσομαι καὶ ἀπὸ τῆς κοινῆς συνηθείας τὸν λόγον πιστώσασθαι. Οὐδὲ γὰρ πρὸς κάλλος ἡμῖν ὀνομάτων, οὐδὲ πρὸς ἁρμονίαν συνθήκης πρόκειται νῦν εἰπεῖν, ἀλλὰ πρὸς τὴν ὑμετέραν ὠφέλειαν μόνον· ὅθεν οὐδὲν κωλύει καὶ ἀπὸ τῆς τῶν πολλῶν συνηθείας αὐτὸ βεβαιῶσαι. Τίς δέ ἐστιν ἡ συνήθεια τῶν πολλῶν; Βασιλέα πολλάκις σφόδρα κεκοσμημένον ὁρῶντές τινες, καὶ τιμίοις ἀπαστράπτοντα λίθοις πάντοθεν, ἐπειδὰν πρός τινας διηγῶνται τὸ κάλλος ἐκεῖνο, τὸν κόσμον, C τὴν δόξαν, λέγουσι μὲν ὅσαπερ ἂν δυνηθῶσι, τῆς ἁλουργίδος τὸ ἄνθος, τῶν λίθων τὸ μέγεθος, τὴν λευκότητα τῶν ἡμιόνων, τὸν περὶ τὸ ζεῦγος χρυσὸν, [b] τὴν στρωμνὴν παριστῶντες τὴν στίλβουσαν. Ἐπειδὰν δὲ καὶ ταῦτα καὶ ἕτερα πρὸς τούτοις καταλέξαντες, μὴ δυνηθῶσιν ἅπασαν τῷ λόγῳ παραστῆσαι τὴν λαμπρότητα, εὐθέως τοῦτο ἐπάγουσι· τί δεῖ τὰ πολλὰ λέγειν; ἅπαξ ὡς βασιλεύς· διὰ τοῦ, ὡς, οὐ τὸ βασιλέως ὅμοιον εἶναι δεῖξαι βουλόμενοι τοῦτον περὶ οὗ πάντα λέγουσιν, ἀλλὰ τὸ αὐτὸν βασιλέα γνήσιον εἶναι. Οὕτω τοίνυν καὶ D ὁ εὐαγγελιστὴς τὸ, Ὡς, τέθεικε, τὸ παρηλλαγμένον τῆς δόξης καὶ ὑπερέχον ἀσυγκρίτως παραστῆσαι θέλων. Οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι πάντες, καὶ ἄγγελοι, καὶ ἀρχάγγελοι, καὶ προφῆται, προσταττόμενοι [**] πάντα ἐποίουν· αὐτὸς δὲ μετ' ἐξουσίας βασιλεῖ καὶ δεσπότῃ πρεπούσης· ὅπερ οὖν καὶ οἱ ὄχλοι ἐθαύμαζον, ὅτι ἐδίδασκεν αὐτοὺς ὡς ἐξουσίαν ἔχων.

non supernarum virtutum, non alterius creatæ naturæ, si qua sit alia; sed ipsius Domini, ipsius Regis, ipsius vere unigeniti Filii, omnium nostrum Domini gloriam vidimus. Illud autem, *Quasi*, non similitudinis est, neque parabolæ, sed confirmationis et definitionis nulli dubio obnoxiæ; ac si diceret: Vidimus gloriam, qualem decebat habere unigenitum et germanum Filium Dei, universorum Regis. Id in more est plurimis; neque enim recusabo a communi consuetudine id asserere. Etenim non ad verborum speciem, neque ad seriei ornatum loqui in proposito habemus, sed ad vestram solum utilitatem; quapropter nihil officit, quominus a communi consuetudine id confirmetur. Quænam est illa multorum consuetudo? Quidam regem ornatissimum videntes, et pretiosis undique fulgentem lapidibus, siquando illam pulchritudinem, illum ornatum, gloriam illam aliis enarrare velint, pro modo suo depingunt, purpuræ florem, gemmarum magnitudinem, mularum alborem, jugum aureum, strati fulgorem: postea vero his aliisque multis recensitis, cum non possunt totum splendorem verbis repræsentare, continuo addunt: Quid multis opus est? uno verbo dicam, quasi rex: perque illud, quasi, non regi similem describere volunt, sed ipsum vere regem. Sic igitur evangelista illud, *Quasi*, posuit ut incomparabilem illam et præcellentem gloriam exhiberet. Alii quippe omnes, angeli, archangeli, prophetæ, jussi omnia faciebant: ipse vero cum potestate quæ regem et dominum deceret: id quod etiam turbæ mirabantur, quod doceret tamquam potestatem habens.

Imperatorum ornatus et cultus.

Ἐφάνησαν μὲν οὖν, ὅπερ εἶπον, καὶ ἄγγελοι μετὰ δόξης πολλῆς ἐπὶ τῆς γῆς· οἷον ἐπὶ τοῦ Δανιὴλ, ἐπὶ τοῦ Δαυὶδ, ἐπὶ τοῦ Μωϋσέως· ἀλλ' ὡς δοῦλοι καὶ δεσπότην ἔχοντες, οὕτω πάντα ἔπραττον· αὐτὸς δὲ ὡς δεσπότης καὶ πάντων κρατῶν, καὶ ταῦτα μετ' εὐτελοῦς σχήματος καὶ ταπεινοῦ φανείς· ἀλλ' ὅμως καὶ E οὕτως ἡ κτίσις τὸν Δεσπότην ἐπέγνω τὸν ἑαυτῆς.

2. Apparuerunt itaque, ut dixi, angeli in terra cum gloria multa, ut Danieli, Davidi, Moysi; sed ut servi et domino obsequentes omnia faciebant: ipse vero ut dominus et omnium imperator, etsi sub vili forma et habitu apparuerit: attamen sic quoque creatura Dominum suum agnovit. Quomodo? Stella de cælo magos vocavit, ipsum

[a] Morel. *ὁμοδούλων ἡμῶν... κορυφήν· μονονουχὶ λέγων, οὐ προφήτου.* Savilio hæremus.

[*] [*εἰκὸς ἦν* Savil. et Cod. 705.]

[b] Savil. [et Codd. cit.] *τὴν στρωμνὴν τὴν ἁπαλὴν καὶ στίλβουσαν* (*ἀποστίλβουσαν* Cod. 705). Morel. *τὴν καθέδραν παρ.*

[**] [Codd. cit. *ταῦτα.*]

adoraturos; angelorum cœtus magnus undique effusus Domino suo ministrabant, ipsumque hymnis celebrabant; et alii repente præcones insurgebant, omnesque simul sibi invicem occurrentes, arcanum hoc mysterium nuntiabant, pastoribus angeli, civibus pastores; Gabriel Mariæ et Elisabethæ; iis qui in templo erant Anna et Simeon. Nec viri mulieresque solum lætitia magna sunt affecti, sed etiam puerulus nondum ex vulva egressus, ille, inquam, deserti cultor, evangelistæ cognominis, exsultavit in utero matris: omnesque spe ad futurum partum inhiabant. Et hæc quidem circa partus tempus; quando autem seipsum magis exhibuit, rursus alia miracula prioribus majora splenduerunt. Non ultra enim stella et cælum, non angeli et archangeli, non Gabriel et Michael; sed ipse Pater superne et ex cælo prædicabat illum, et cum Patre Paracletus advolans ad illum cum voce, manensque supra ipsum. Vere propterea dixit: *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre.* Neque propter illa solum, sed propter ea etiam quæ sequuta sunt. Non ultra enim pastores tantum, vel viduæ, vel senes nobis illum annuntiant; sed etiam ipsa rerum natura tuba clarius clamans, et tam alta voce, ut ejus sonus statim hucusque pervenerit. Pervenit enim, inquit, usque in Syriam fama ejus, quæ ipsum omnibus revelavit: omnia undique clamabant, regem cælorum adventasse. Nam dæmones undique fugiebant et resiliebant, diabolus obvolutus recedebat, ipsa mors repulsa interim, postea penitus abolita est: omne infirmitatis genus solutum est; monumenta mortuos emittebant, insanos dæmonia relinquebant, morbi infirmos deserebant; videreque erat res stupendas et mirabiles, quæ jure prophetæ desiderabant videre, et non viderunt. Videre erat formatos oculos, et illud tam optabile, cujus omnes spectatores esse cupiebant, quomodo Adamum de terra formasset Deus, id brevi et in præstantiore corporis parte ostendentem Christum; membra insuper paralysi soluta et dissoluta, jam restituta et cæteris copulata, manus emortuas motu gaudentes, pedes solutos repente exsilientes, aures obstructas jam apertas, et linguam magno sonitu loquentem, quæ prius muta erat. Quemadmodum

Christi adventus ratio.

Matth. 4. 24.

[c] Πῶς; Ἀστὴρ μὲν γὰρ ἀπ' οὐρανοῦ μάγους καλῶν προσκυνήσοντας αὐτόν· ἀγγέλων δὲ ὄχλος πολὺς πανταχοῦ κεχυμένος τὸν Δεσπότην περιεπόντων, καὶ ἀνυμνούντων αὐτόν· καὶ ἕτεροι δὲ ἐξαπίνης ἀνεφύοντο κήρυκες, καὶ πάντες ἀλλήλοις [d] ἀπαντῶντες, εὐηγγελίζοντο τὸ ἀπόῤῥητον τοῦτο μυστήριον, τοὺς μὲν ποιμένας οἱ ἄγγελοι, τοὺς δὲ τῆς πόλεως οἱ ποιμένες·
68 A καὶ τὴν μὲν Μαρίαν ὁ Γαβριὴλ καὶ τὴν Ἐλισάβετ, τοὺς δὲ εἰς τὸ ἱερὸν παραγινομένους ἡ Ἄννα μετὰ τοῦ Συμεών. Οὐκ ἄνδρες δὲ καὶ γυναῖκες μόνον ὑπὸ τῆς ἡδονῆς ἐπτερώθησαν, ἀλλὰ καὶ τὸ μηδέπω βρέφος εἰς φῶς ἐξελθὸν, ὁ τῆς ἐρήμου πολίτης, λέγω, καὶ τούτου ὁμώνυμος τοῦ εὐαγγελιστοῦ, ἐσκίρτησεν ἐν τῇ νηδύϊ τῆς μητρὸς ὢν ἔτι, καὶ πάντες μετέωροι ταῖς ἐλπίσι πρὸς τὰ μέλλοντα ἦσαν. Καὶ ταῦτα μὲν παρὰ τὸν τόκον εὐθέως· ὅτε δὲ ἐπὶ πλέον ἑαυτὸν ἐξέφηνε, πάλιν ἕτερα θαύματα τῶν προτέρων ἐφαίνετο μείζονα. Οὐκ ἔτι γὰρ ἀστὴρ καὶ οὐρανὸς, οὐδὲ ἄγγελοι καὶ
B ἀρχάγγελοι, οὐδὲ Γαβριὴλ καὶ Μιχαὴλ, ἀλλ' αὐτὸς αὐτὸν ἄνωθεν ἀπὸ τῶν οὐρανῶν ἐκήρυττεν ὁ Πατὴρ, καὶ μετὰ τοῦ Πατρὸς ὁ Παράκλητος ἐφιπτάμενος αὐτῷ μετὰ τῆς φωνῆς, καὶ μένων ἐπ' αὐτόν. Ὄντως διὰ ταῦτα ἔλεγεν· Ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρός. Οὐ διὰ ταῦτα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ μετὰ ταῦτα τοῦτό φησιν. Οὐκ ἔτι γὰρ ποιμένες μόνον, οὐδὲ χῆραι γυναῖκες, οὐδὲ ἄνδρες πρεσβῦται ἡμᾶς εὐαγγελίζονται, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ τῶν πραγμάτων [a] ἡ φύσις, πάσης σάλπιγγος λαμπρότερον βοῶσα· καὶ οὕτω γεγωνὸς, ὡς καὶ ἐνταῦθα αὐτῆς εὐθέως ἀκουσθῆναι τὸν ἦχον. Ἀπῆλθε γὰρ, φησὶν, εἰς τὴν Συρίαν ἡ ἀκοὴ αὐτοῦ, καὶ πᾶσιν αὐτὸν ἀπεκά-
C λυπτε· καὶ πάντα πάντοθεν ἐβόα, ὅτι βασιλεὺς τῶν οὐρανῶν παραγέγονεν. Οἵ τε γὰρ δαίμονες πάντοθεν ἔφευγον καὶ ἀπεπήδων, ὅ τε διάβολος ἐγκαλυψάμενος [b] ὑπεχώρει, αὐτός τε ὁ θάνατος ὑπεξίστατο τέως, καὶ μετὰ ταῦτα τέλεον ἠφανίζετο· καὶ πάσης ἀῤῥωστίας εἶδος ἐλύετο, καὶ τοὺς μὲν νεκροὺς ἠφίει τὰ μνήματα, τοὺς δὲ μεμηνότας οἱ δαίμονες, τοὺς δὲ ἀῤῥώστους αἱ νόσοι· καὶ ἦν ἰδεῖν πράγματα παράδοξα καὶ θαυμαστὰ, καὶ ἅπερ εἰκότως ἐπεθύμησαν προφῆται ἰδεῖν, καὶ οὐκ εἶδον. Ἦν γὰρ ἰδεῖν ὀφθαλμοὺς διαπλαττομένους, καὶ τὸ ποθεινὸν ἐκεῖνο, ὃ πάντες ἐπεθύμησαν ἂν ἰδεῖν, πῶς
D τὸν Ἀδὰμ ἀπὸ τῆς γῆς ἔπλασεν ὁ Θεὸς, τοῦτο ἐν βραχεῖ πᾶσιν ἐπιδεικνύντα, καὶ ἐν τῷ βελτίονι τοῦ σώματος μέρει· τά τε παραλελυμένα καὶ διῳκισμένα συγκολλώμενα μέλη, καὶ ἀλλήλοις συναρμοττόμενα, χεῖρας

[c] πῶς; ante ἀστήρ deest in Savil. [et Cod. 705. Tum uterque cum Cod. 706 ἀστὴρ μέν sine γάρ.] Mox Morel. ἀγγέλων δὲ δῆμοι οὐράνιοι φαινόμενοι ἐπὶ γῆς τῷ δεσπότῃ διακονούντων καὶ ἀνυμνούντων. Savilius et Mss. ut supra habent.

[d] Morel. συνιόντες. Savil. ἀπαντῶντες.

[a] Morel. ἡ φύσις. Savil. ἡ φωνή.

[b] Savil. [et Codd. cit.] ἀνεχώρησεν, ὅ τε θάνατος ὑπ. τότε, καί.

νεκρὰς κινουμένας, πόδας παραλελυμένους ἀθρόον ἁλλομένους, ὦτα βεβυσμένα ἀναπεταννύμενα, καὶ γλῶτταν ἠχοῦσαν μέγα, τὴν πρότερον ἀφωνίᾳ δεδεμένην. Καθάπερ γάρ τις τεχνίτης ἄριστος οἰκίαν ὑπὸ χρόνου σαθρωθεῖσαν ἀναλαβὼν, τὴν κοινὴν τότε τῶν ἀνθρώπων φύσιν, οὕτω ταύτης τά τε ἀποκλασθέντα E ἀνεπλήρωσε μέρη, τά τε διεστῶτα καὶ διαλελυμένα συνέσφιγξε, καὶ τὰ τέλεον πεπτωκότα ἀνέστησε. Τί ἄν τις εἴποι τῆς ψυχῆς τὴν διάπλασιν, πολλῷ θαυμαστοτέραν τῆς ἐν τοῖς σώμασιν οὖσαν; Μέγα μὲν γὰρ καὶ ἡ τῶν σωμάτων ὑγεία, πολλῷ δὲ μεῖζον ἡ τῶν ψυχῶν, καὶ τοσούτῳ μεῖζον, ὅσῳ ψυχὴ σώματος [c]ἄμεινον· οὐ ταύτῃ δὲ μόνον, ἀλλ' ὅτι ἡ μὲν τῶν σωμάτων φύσις, ᾗπερ ἂν αὐτὴν ὁ δημιουργὸς ἄγειν βούληται, ταύτῃ ἕπεται, καὶ τὸ ἀντιπῖπτον οὐδέν· ἡ δὲ ψυχὴ κυρία ἑαυτῆς γενομένη, καὶ τῶν πρακτέων τὴν ἐξουσίαν ἔχουσα, οὐ πάντα, ἂν μὴ βούληται, πείθεται τῷ Θεῷ. 69 A [a]Ἄκουσαν γὰρ αὐτὴν καὶ βίᾳ που κατηναγκασμένην, οὐ βούλεται ποιῆσαι καλὴν καὶ ἐνάρετον, ἐπειδήπερ μηδὲ ἔστι τοῦτο ἀρετή· ἀλλὰ χρὴ βουλομένην καὶ ἑκοῦσαν πεῖσαι γενέσθαι τοιαύτην· ὅθεν χαλεπώτερον τοῦτό ἐστιν ἐκείνης τῆς ἰατρείας. Ἀλλ' ὅμως καὶ τοῦτο κατωρθοῦτο, καὶ πᾶν εἶδος κακίας ἠλαύνετο. Καὶ ὥσπερ τὰ σώματα τὰ θεραπευόμενα, οὐ πρὸς ὑγίειαν μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς εὐεξίαν τὴν ἀνωτάτω μετερρύθμιζεν· οὕτω καὶ τὰς ψυχὰς, οὐ τῆς κακίας τῆς ἐσχάτης ἀπήλλαξε μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὴν τῆς ἀρετῆς τὴν κορυφὴν ἤγαγε· καὶ ὁ τελώνης ἀπόστολος ἐγίνετο, καὶ ὁ διώκτης καὶ βλάσφημος καὶ ὑβριστὴς, κῆρυξ τῆς οἰκουμένης ἀπεδείκνυτο· B καὶ μάγοι, διδάσκαλοι Ἰουδαίων ἐγίνοντο· καὶ λῃστὴς, παραδείσου πολίτης ἀνεφαίνετο· καὶ πόρνη, πολλῇ τῇ πίστει διέλαμπε· καὶ Χαναναία καὶ Σαμαρεῖτις γυνὴ, ἑτέρα πόρνη καὶ αὐτὴ, ἡ μὲν τὸ κήρυγμα τῶν ὁμοφύλων ἀνεδέξατο, καὶ πόλιν ὁλόκληρον σαγηνεύσασα, οὕτω [b]προσήγαγε τῷ Χριστῷ· ἡ δὲ τῇ πίστει καὶ τῇ προσεδρείᾳ δαίμονα πονηρὸν ἀπελαθῆναι τῆς τοῦ θυγατρίου ψυχῆς παρεσκεύασε. Καὶ ἕτεροι δὲ πολλῷ τούτων χείρους εἰς τὴν τῶν μαθητῶν εὐθέως κατελέγοντο τάξιν. Καὶ πάντα ἀθρόον μετεσχηματίζετο, τῶν σωμάτων τὰ πάθη, τῶν ψυχῶν τὰ νοσήματα, C καὶ πρὸς ὑγείαν καὶ τὴν ἀκριβεστάτην ἀρετὴν μετεπλάττοντο, καὶ [*]τούτων, οὐ δύο καὶ τρεῖς ἄνθρωποι, οὐδὲ πέντε, καὶ δέκα, καὶ εἴκοσι καὶ ἑκατὸν μόνον, ἀλλὰ πόλεις ὁλόκληροι καὶ ἔθνη μετὰ πολλῆς τῆς εὐκολίας μετερρυθμίζοντο. Τί ἄν τις εἴποι τῶν προσταγμάτων τὴν φιλοσοφίαν, τῶν οὐρανίων νόμων τὴν ἀρετὴν, τῆς ἀγγελικῆς πολιτείας τὴν εὐταξίαν; Τοι-

enim optimus architectus, domum vetustate labantem: sic ille humanam naturam restituit, partes fractas resarsit, disjunctas et dissolutas copulavit, penitus lapsas erexit. Quid dixerimus de animæ reformatione, corporeis curationibus longe præstantiore? Magna res certe est corporis valetudo, sed multo major animæ; tantoque major, quanto anima præstantior est corpore: neque hac tantum ratione, sed quia corporum natura, quocumque illam velit Creator agere, sequitur, nec resistit; anima vero quæ sui arbitrii est, et in actibus libertatem habet, non in omnibus obtemperat Deo, si quidem nolit. Illam enim invitam non vult Deus per vim et necessitatem, pulchram et virtute præditam reddere: quandoquidem illud virtus non esset: sed illi volenti et lubenti suadendum, ut talis efficiatur: id quod longe difficilius est quam illa alia curatio. Id tamen fecit ille, atque nequitiæ genus omne depulsum est. Ac sicut corpora bene curata non ad valetudinem modo, sed ad supremum sanitatis statum reduxit: sic et animas, non modo ab extrema nequitia eripuit, sed ad ipsum virtutis culmen erexit. Publicanus factus est apostolus; persequutor, blasphemus et contumeliosus orbis prædicator fuit: magi, Judæorum doctores; latro, paradisi civis; meretrix, fide magna refulsit; Chananæa et Samaritana mulieres, quarum postrema meretrix erat; ex his, inquam, mulieribus altera prædicationem apud contribules suos suscepit, totamque civitatem quasi sagena captam ad Christum adduxit; altera autem fide et assiduitate id effecit, ut dæmon malignus ex filiæ suæ anima pelleretur. Alii quoque longe his pejores in discipulorum numerum statim admittebantur. Omnia simul transmutabantur, corporum ægritudines, morbi animarum, quæ ad sanitatem perfectamque virtutem reducebantur. Nec duo tantum homines, aut tres, aut quinque, vel decem, vel viginti, vel centum solummodo, sed integræ civitates et gentes facillime transmutabantur. Quis vero præceptorum sapientiam, cælestium legum virtutem, angelicæ vitæ ordinem digne descripserit? Tale quippe induxit vitæ genus, tales nobis constituit leges, talem morum formam, ut qui iis utuntur, angeli statim effi-

Libertas arbitrii.

Virtus libera est.

c Alii ἀμείνων.

a Morel. ἄκουστον, male.

b Morel. ἐξήγαγε. Savil. προσήγαγε.

* [τοῦτο Cod. 706.]

ciantur, et quantum homini licet, Deo similes, etsi omnium hominum nequissimi fuerint.

3. Hæc itaque omnia miracula colligens evangelista, quæ in corporibus, quæ in animis, quæ in elementis; necnon præcepta, dona illa arcana ipsis cælis sublimiora, leges, vitæ institutum, obsequentiam, futurorum promissiones, ejusque cruciatus, hanc mirabilem et sublimi doctrina plenam emisit vocem: *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre, plenum gratiæ et veritatis.* Non enim propter miracula tantum ipsum miramur, sed etiam propter cruciatus; ut cum affixus fuit cruci, flagellatus, alapis cæsus, consputus, et cum in maxillis plagas accepit ab iis quos beneficiis affecerat. At enim in his quoque quæ ignominiosa videntur, idem ipsum dictum apposite proferatur, quandoquidem et ipse rem illam, gloriam appellavit. Non enim providentiæ tantum et caritatis illa erant, sed etiam immensæ potestatis. Tunc enim et mors destruebatur, et maledictio solvebatur, dæmones confundebantur, deque ipsis triumphabatur, et chirographum peccatorum cruci affigebatur. Deinde, quia hæc miracula invisibiliter patrabantur, quædam visibiliter peracta sunt, quæ demonstrarent ipsum esse unigenitum Filium Dei, totiusque naturæ Dominum. Nam cum beatum corpus adhuc in cruce penderet, sol radios avertit, terra tremuit et tenebris oppleta est, sepulcra aperta, terræ solum concussum est, mortuorum innumera multitudo exsiliit, et in civitatem ingressa est : ac dum monumenti ipsius lapides loculis aptati manerent, et signacula starent, surrexit mortuus ille qui cruci clavis affixus fuerat, ac virtute quadam magna repletos undecim discipulos misit omnibus per orbem hominibus, communes naturæ totius medicos futuros, qui vitam hominum emendarent, cælestiumque dogmatum notitiam ubique disseminarent, dæmonum tyrannidem solverent, magnaque et arcana bona homines docerent : animæ immortalitatem nobis prædicarent, corporisque vitam æternam, præmia mentem exsuperantia et nunquam finem habitura. Hæc secum reputans beatus ille, et alia plura, quæ ipse quidem noverat, sed scri-

Miracula Christum prædicabant.

οὕτον γὰρ ἡμῖν εἰσηγήσατο βίον, [c] τοιούτους ἡμῖν ἔθηκε νόμους, τοιαύτην κατεστήσατο πολιτείαν, ὡς τοὺς τούτοις χρωμένους ἀγγέλους εὐθέως γίνεσθαι, καὶ ὁμοίους Θεῷ κατὰ δύναμιν τὴν ἡμετέραν, κἂν ἁπάντων ἀνθρώπων κακίους [d] τύχωσιν ὄντες.

D Ταῦτα οὖν ἅπαντα συναγαγὼν ὁ εὐαγγελιστὴς τὰ θαύματα, τὰ ἐν σώμασι, τὰ ἐν ψυχαῖς, τὰ ἐν τοῖς στοιχείοις, τὰ προστάγματα, τὰ δῶρα τὰ ἀπόῤῥητα ἐκεῖνα, καὶ τῶν οὐρανῶν ὑψηλότερα, τοὺς νόμους, τὴν πολιτείαν, τὴν πειθὼ, τὰς μελλούσας ὑποσχέσεις, τὰ παθήματα αὐτοῦ, τὴν θαυμαστὴν ταύτην καὶ ὑψηλῶν γέμουσαν δογμάτων ἀφῆκε φωνὴν λέγων· Ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρὸς, [e] πλήρη χάριτος καὶ ἀληθείας. Οὐ γὰρ διὰ τὰ θαύματα μόνον αὐτὸν θαυμάζομεν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ παθήματα· οἷον, ἐπειδὴ προσηλώθη τῷ σταυρῷ καὶ ἐμαστιγώθη, ἐπειδὴ ἐῤῥαπίσθη, ἐπειδὴ ἐνεπτύσθη,
E ἐπειδὴ ἔλαβεν ἐπὶ κόῤῥης πληγὰς παρὰ τῶν εὐεργετηθέντων αὐτῶν. Καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ τούτοις αὐτοῖς τοῖς δοκοῦσιν ἐπονειδίστοις εἶναι, τὸ αὐτὸ ῥῆμα πάλιν ἄξιον ἐπιφθέγξασθαι, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς δόξαν τὸ πρᾶγμα ἐκάλεσεν. Οὐ γὰρ δὴ μόνον κηδεμονίας καὶ ἀγάπης
70 ἦν τὰ γινόμενα, ἀλλὰ καὶ δυνάμεως ἀφάτου. Τότε
A γὰρ καὶ θάνατος ἠφανίζετο, καὶ κατάρα ἐλύετο, καὶ δαίμονες κατῃσχύνοντο καὶ ἐδειγματίζοντο θριαμβευόμενοι, καὶ τὸ χειρόγραφον τῶν ἁμαρτιῶν τῷ σταυρῷ προσηλοῦτο. Εἶτα ἐπειδὴ ταῦτα ἀοράτως ἐθαυματουργεῖτο, ἐγένετό τινα καὶ ὁρατῶς, δεικνύντα ὅτι ὄντως μονογενὴς ἦν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ τῆς κτίσεως πάσης Δεσπότης. Ἔτι γὰρ τοῦ μακαρίου σώματος κρεμαμένου, ἀπέστρεφε μὲν ὁ ἥλιος τὰς ἀκτῖνας, ἐκλονεῖτο δὲ ἡ γῆ καὶ ἐσκοτίζετο πᾶσα, καὶ τάφοι μὲν ἀνεῤῥήγνυντο, καὶ τὸ ἔδαφος ἐτινάσσετο, καὶ νεκρῶν δῆμος ἄπειρος ἐξεπήδα, καὶ εἰς τὴν πόλιν εἰσῄει· τῶν δὲ τοῦ μνήματος αὐτοῦ λίθων ἡρμοσμένων τῇ θήκῃ, ἔτι καὶ
B τῶν σημάντρων ἐπικειμένων, ἀνίστατο ὁ νεκρὸς ὁ σταυρωθεὶς, ὁ προσηλωθεὶς, καὶ τῆς δυνάμεως [a] τῆς πολλῆς τότε [τινὸς ἀμάχου καὶ θείας] τοὺς ἕνδεκα μαθητὰς ἐμπλήσας, ἔπεμπε τοῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην ἀνθρώποις, ἰατροὺς κοινοὺς τῆς φύσεως ἐσομένους ἁπάσης, καὶ τὸν βίον ὀρθώσοντας, τὴν τῶν οὐρανίων δογμάτων γνῶσιν πανταχοῦ διασπεροῦντας γῆς, τὴν δὲ τῶν δαιμόνων λύσοντας τυραννίδα, καὶ τὰ μεγάλα καὶ ἀπόῤῥητα διδάξοντας ἀγαθὰ, καὶ εὐαγγελιουμένους ἡμῖν ψυχῆς ἀθανασίαν, καὶ σώματος ζωὴν αἰώνιον, τὰ καὶ νοῦν ὑπερβαίνοντα ἔπαθλα, καὶ μηδέποτε ἕξοντα τέλος. Ταῦτα οὖν καὶ τὰ τούτων πλείονα ἐννοή-

[c] Sic Savil. et Mss. Morel. vero [cum Cod. 706] *τοιούτους παρ' ἡμῖν.*
[d] Savil. *τύχωσιν.* Morel. *τύχωμεν.*
[e] Alii *πλήρης.*

[a] Savil. [et Codd. 705, 706] *τῆς πολλῆς τότε τοὺς ἕνδεκα.* Morel. *ἀνίστατο ὁ νεκρός. ἔπειτα πάλιν δυνάμεώς τινος ἀμάχου καὶ θείας.* [Ultima hæc verba uncis inclusimus.]

στης ὁ μακάριος οὗτος, ἃ ᾔδει μὲν αὐτὸς, γράψαι δὲ οὐκ ἠνέσχετο, διὰ τὸ μὴ χωρεῖν τὸν κόσμον (πάντα C γὰρ [b] Ἂν γράφηται καθ' ἓν, οὐδὲ αὐτὸν οἶμαι τὸν κόσμον χωρῆσαι τὰ γραφόμενα βιβλία)· ταῦτα οὖν ἅπαντα λογισάμενος, ἀνεβόησεν, ὅτι Ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρὸς, πλήρη χάριτος καὶ ἀληθείας. Τοὺς δὴ οὖν [c] τοσούτων μὲν θεαμάτων, τοιούτων δὲ καταξιωθέντας ἀκουσμάτων, τοσαύτης δὲ ἀπολαύσαντας δωρεᾶς, καὶ βίον ἄξιον τῶν δογμάτων ἐπιδείκνυσθαι χρὴ, ὥστε καὶ τῶν ἐκεῖσε ἀπολαῦσαι καλῶν. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ παρεγένετο ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἵνα μὴ μόνον τὴν ἐνταῦθα δόξαν ἴδωμεν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν μέλλουσαν. Διὰ τοῦτο ἔλεγε, Θέλω, ἵνα ὅπου εἰμὶ ἐγὼ, D καὶ οὗτοι ὦσιν, ἵνα θεωρῶσι τὴν δόξαν τὴν ἐμήν. Εἰ δὲ αὕτη ἡ δόξα οὕτω γέγονε λαμπρὰ καὶ περιφανὴς, τί ἄν τις εἴποι περὶ ἐκείνης; Οὐ γὰρ ἐν γῇ φανεῖται φθαρτῇ, οὐδὲ ἐν ἐπικήροις σώμασιν ὄντων ἡμῶν, ἀλλ' ἐν ἀκηράτῳ καὶ ἀγήρῳ τῇ κτίσει, καὶ μετὰ τοσαύτης τῆς λαμπρότητος, μεθ' ὅσης οὐδὲ λόγῳ παραστῆσαι δυνατόν. [d] Ὦ μακάριοι καὶ τρισμακάριοι καὶ τοῦτο πολλάκις, οἱ τῆς δόξης καταξιούμενοι ἐκείνης γενέσθαι θεαταί. Περὶ ταύτης ὁ προφήτης φησίν· Ἀρθήτω ὁ ἀσε- E βὴς, ἵνα μὴ ἴδῃ τὴν δόξαν Κυρίου. Ἀλλ' ἡμῶν μηδένα γένοιτο ἀρθῆναι, μηδὲ ἀθέατον αὐτῆς γενέσθαι ποτέ. Εἰ γὰρ μὴ μέλλοιμεν ἀπολαύσεσθαι ταύτης, εὔκαιρον καὶ παρ' ἡμῶν εἰπεῖν· καλὸν ἦν ἡμῖν, εἰ μὴ ἐγεννήθημεν. Τί γὰρ ζῶμεν; τί ἀναπνέομεν; τί δὲ ἐσμὲν, ἂν 71 τῆς θεωρίας ἀποτύχωμεν ἐκείνης; ἂν τὸν Δεσπότην A τὸν ἡμέτερον μηδεὶς ἡμῖν συγχωρήσῃ θεάσασθαι τότε; Εἰ γὰρ οἱ τὸ φῶς τὸ ἡλιακὸν μὴ θεώμενοι, παντὸς θανάτου πικροτέραν ὑπομένουσι ζωήν· τί παθεῖν εἰκὸς τοὺς τοῦ φωτὸς ἀποστερηθέντας ἐκείνου, Ἐνταῦθα μὲν γὰρ ἐν τούτῳ μόνον ἡ ζημία, ἐκεῖ δὲ οὐ μέχρι τούτου μόνον· καίτοι καὶ εἰ τοῦτο μόνον ἦν τὸ δεινὸν, οὐδὲ οὕτως ἴσον τὸ τῆς κολάσεως ἦν, ἀλλὰ τοσούτῳ χαλεπώτερον, ὅσον ὁ ἥλιος ἐκεῖνος τούτου κρείττων ἀσυγκρίτως ἐστί· νῦν δὲ καὶ ἑτέραν ἐστὶ προσδοκῆσαι τιμωρίαν. Τὸν γὰρ ἐκεῖνο τὸ φῶς οὐχ ὁρῶντα, οὐκ εἰς τὸ σκότος δεῖ ἀπενεχθῆναι μόνον, ἀλλὰ καὶ καίεσθαι διὰ παντὸς, καὶ τήκεσθαι, καὶ βρύχειν τοὺς ὀδόντας, καὶ B μυρία ἕτερα πάσχειν δεινά. Μὴ δὴ περιίδωμεν ἑαυτοὺς, διὰ τῆς βραχείας ταύτης ὀλιγωρίας καὶ ἀνέσεως εἰς αἰώνιον ἐμπίπτοντας κόλασιν, ἀλλὰ γρηγορήσωμεν, νήψωμεν, πάντα πράξωμεν καὶ πραγματευσώμεθα, ὥστε ἐκείνης τυχεῖν τῆς ἀπολαύσεως, καὶ πόῤῥω γενέσθαι τοῦ ποταμοῦ τοῦ πυρὸς τοῦ συρομένου μετὰ πολλοῦ ῥοίζου πρὸ τοῦ βήματος τοῦ φρικτοῦ. Τὸν γὰρ

bere noluit, quod ea mundus non caperet (nam C omnia inquit, *Si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere eos qui scribendi sunt libros*) : hæc, inquam, omnia cogitans exclamavit : *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre, plenum gratiæ et veritatis*. Qui ergo tot spectaculis, hujusmodi doctrina, tanto munere dignati sunt, vitam dogmatibus dignam exhibeant oportet, ut illis fruantur bonis. Ideo namque advenit Dominus noster Jesus Christus, non solum ut hic ejus gloriam, sed etiam ut futuram videamus. Propterea dixit : *Volo ut ubi sum ego, et ipsi sint, ut videant* D *gloriam meam*. Quod si hæc gloria tam splendida, tam conspicua fuit, quid de illa dixerimus? Non enim in terra corruptioni obnoxia videbitur, non nobis in fluxo corpore manentibus; sed in immortali et perpetua creatura, et cum tanto splendore, ut nullo possit explicari sermone. O beati, ter beati, sæpiusque beati, qui gloriæ illius spectatores esse dignabuntur! De hac propheta dicit : Tollatur impius, ne videat gloriam Domini. Sed E absit, ut aliquis nostrum tollatur, ne illam unquam videat. Nisi enim illam consequuturi essemus, opportune a nobis diceretur : Bonum erat nobis, si nati non fuissemus. Nam cur vivimus, cur respiramus? quid sumus, si illo privemur aspectu? si Dominum nostrum nemo concedat unquam videre? Nam si qui solarem lucem non vident, morte miseriorem vitam degunt; quid eos perpeti credas, qui tali luce privantur? Hic enim damnum in hos uno constat, illic vero non item : quamvis si illud solum adesset mali, non par cruciatus esset, sed tanto gravior, quanto sol ille hoc nostro præstantior est : verum aliud quoque supplicium exspectandum est. Nam is qui lucem illam non aspicit, non in tenebras abducendus tantum est, sed perpetuo comburendus, ita ut tabescat, dentibus strideat, innumerisque aliis tormentis excrucietur. Ne itaque salutem nostram ita contemnamus, ut per brevissimi temporis negligentiam atque desidiam, in æternum conjiciamur supplicium; sed vigilemus, sobrii simus, nihil non agamus et operemur, ut illis fruamur bonis, ac procul simus ab illo fluvio igneo, qui cum multo fragore fluet ante tribunal horrendum. Qui semel illo inciderit, ibi perpetuo maneat oportet; nemo erit qui a supplicio eripiat, non pater, non mater,

Joan. 21. 25.

Joan. 17. 24.

Isai. 26. 10. in Græco.

[b] Alii ἄν τις εἴπῃ, φησίν.

[c] Morel. τοιούτων. Savil. in textu τοιούτων, in marg. τοσούτων.

[d] Sic Savil. et alii. Morel. ὡς μακάριοι. [Supra τῆς ante λαμπρότητος in Savil. et Codd. cit. omissum.] Infra Morel. περὶ ταύτης βοῶν ὁ προφ.

non frater. Hoc prophetæ clamant; alius dicit: *Psal.* 48. 8. *Frater non redimit, redimet homo?* Ezechiel vero quidpiam amplius effert his verbis: *Si steterit Noë et Job et Daniel, filios suos et filias* *Ezech.* 14. 14. et 26. *non eripient.* Unum enim ibi tantum juvat, nempe operum patrocinium, quo qui caruerit, alio modo servari non poterit. Hæc itaque perpetuo versantes et nobiscum reputantes, vitam expurgemus, et conspicuam reddamus, ut cum fiducia videamus Dominum, et promissa consequamur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, una cum sancto Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

ἅπαξ [a]ἐμπεσόντα ἐκεῖ, χρὴ μένειν διὰ παντὸς, καὶ ὁ τῆς κολάσεως ἐξαιρησόμενος οὐδεὶς, οὐ πατὴρ, οὐ μήτηρ, οὐκ ἀδελφός. Καὶ ταῦτα αὐτοὶ οἱ προφῆται βοῶσιν, ὁ μὲν λέγων, Ἀδελφὸς οὐ λυτροῦται, λυτρώσεται ἄνθρωπος; C ὁ δὲ Ἰεζεκιὴλ καὶ τούτου τι πλέον ἐδήλωσεν εἰπών· Ἐὰν στῇ Νῶε καὶ Ἰὼβ καὶ Δανιὴλ, τοὺς υἱοὺς αὐτῶν καὶ τὰς θυγατέρας οὐ μὴ ἐξέλωνται. Μία γὰρ προστασία μόνη, ἡ διὰ τῶν ἔργων ἐστὶν ἐκεῖ, καὶ τὸν ταύτης ἀπεστερημένον, ἑτέρωθεν σωθῆναι οὐκ ἔνι. Ταῦτα οὖν διηνεκῶς στρέφοντες καὶ ἀναλογιζόμενοι, ἐκκαθάρωμεν ἡμῶν τὸν βίον, καὶ λαμπρὸν ποιήσωμεν, ὥστε μετὰ παῤῥησίας ἰδεῖν τὸν Κύριον καὶ τῶν ἐπηγγελμένων τυχεῖν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

[a] Unus ἐκπεσόντα.

HOMILIA XIII.

D

ΟΜΙΛΙΑ ιγ'.

15. *Joannes testimonium perhibet de ipso, et clamat dicens: Hic erat quem dixi: Qui post me venturus est, ante me factus est, quia prior me erat.*

Ἰωάννης μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ, καὶ κέκραγε λέγων· οὗτος ἦν ὃν εἶπον, ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, ἔμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν.

1. Numquid frustra currimus, et frustra laboramus? num supra petras semen jacimus? num secus viam vel inter spinas jacta semina latent? Anxius sum et timeo, ne inutilis nobis agricultura sit; etiamsi nullum in hujusce laboris mercede detrimentum passurus sim: non enim eadem conditione, qua agricolæ, sunt verbi doctores. Agricola enim post annuos sæpe labores, post tantam miseriam et sudores, si terra nihil laboribus illis dignum tulerit, a nemine alio poterit consolationem accipere; sed cum tristitia et pudore ab area domum revertetur ad uxorem et filios, atque a nemine diuturni laboris mercedem repetere poterit. Nobis autem nihil hujusmodi accidet; sed etiamsi culta terra nullum fructum tulerit, si laborem nos omnem exhibuerimus, ille et terræ et cultoris Dominus non sinet nos cum vana spe recedere, sed mercedem tribuet. *Unusquisque enim*, inquit, *propriam mercedem accipiet se-*

Doctor ex auditorum segnitie præmium non amittit.

1. Cor. 3. 8.

Ἆρα μὴ εἰς κενὸν τρέχομεν καὶ κοπιῶμεν; μὴ E κατὰ πετρῶν σπείρομεν; ἆρα μὴ παρὰ τὴν ὁδὸν καὶ τὰς ἀκάνθας ἡμῖν λανθάνει τὰ σπέρματα πίπτοντα; Ἀγωνιῶ γὰρ σφόδρα καὶ δέδοικα μὴ ἀνόνητος ἡμῖν ἡ γεωργία γένηται· καὶ ταῦτα [b]οὐδὲ μέλλων αὐτὸς εἰς τὸν τοῦ κόπου τούτου παραβλάπτεσθαι μισθόν· οὐ γὰρ οἷα τῶν γηπόνων, τοιαῦτα καὶ τὰ τῶν διδασκόντων ἐστίν. Ὁ μὲν γὰρ γεωργὸς μετὰ τοὺς [c]ἐνιαυσίους πολλάκις μόχθους, καὶ τὴν ταλαιπωρίαν 72 A ἐκείνην, καὶ τοὺς ἱδρῶτας, ἂν μηδὲν ἐξενέγκῃ τῶν πόνων ἄξιον ἡ γῆ, παρ' οὐδενὸς ἑτέρου [a]δυνήσεται τῶν πόνων τινὰ παραμυθίαν εὑρεῖν· ἀλλ' ὑποστρέφει μετ' αἰσχύνης καὶ κατηφείας ἀπὸ τῆς ἅλω πρὸς τὴν οἰκίαν, καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ παιδία, οὐδένα ἔχων ἀπαιτῆσαι τῆς φιλοπονίας τῆς μακρᾶς τὴν ἀντίδοσιν. Ἐπὶ δὲ ἡμῶν οὐδὲν τοιοῦτον [b]ἔσται, ἀλλὰ κἂν ἡ γεωργουμένη γῆ μηδένα ἐξενέγκῃ καρπὸν, ἡμῶν ἅπαντα ἐπιδειξαμένων πόνον, ὁ καὶ ταύτης καὶ ἡμῶν Κύριος οὐ περιόψεται κεναῖς ἡμᾶς ἀπερχομένους ἐλπί-

[b] Morel. οὐδέν, male. [Imo bene, nec aliter habent Codd. 705, 706.]

[c] Savil. ἐνιαυσιαίους. Morel. et Mss. plurimi ἐνιαυσίους.

[a] Morel. δύναται. Savil et Mss. δυνήσεται.

[b] Savil. ἔστι. κἂν γὰρ ἡ.

στυ, ἀλλὰ δώσει τὰς ἀμοιβάς. Ἕκαστος γὰρ, φησὶ, τὸν ἴδιον μισθὸν λήψεται κατὰ τὸν ἴδιον κόπον, οὐ κατὰ τὸ τῶν πραγμάτων τέλος. Καὶ ὅτι οὕτως ἔχει, ἄκουε· Καὶ B σὺ, φησὶν, υἱὲ ἀνθρώπου, διαμάρτυρε τῷ λαῷ τούτῳ, ἐὰν ἄρα ἀκούσωσιν, ἐὰν ἄρα συνῶσι. ᶜΚαὶ διὰ τοῦ Ἰεζεκιὴλ δὲ τοῦτο μαθεῖν ἔστιν· ἐὰν ὁ σκοπὸς γὰρ προείπῃ, τί μὲν φυγεῖν, τί δὲ ἑλέσθαι δέοι, τὴν ψυχὴν ἐξείλετο τὴν ἑαυτοῦ, κἂν ὁ προσέχων μηδεὶς ᾖ. Ἀλλ' ὅμως καὶ ἰσχυρὰν παραμυθίαν ταύτην ἔχοντες, καὶ ὑπὲρ τῆς εἰς ἡμᾶς ἀμοιβῆς θαῤῥοῦντες, ὅταν ὑμῶν τὸ ἔργον ἴδωμεν μὴ προκόπτον, οὐδὲν ἄμεινον ἐκείνων διακείμεθα τῶν γεωργῶν τῶν στεναζόντων καὶ θρηνούντων, τῶν ἐγκαλυπτομένων καὶ αἰσχυνομένων. Τοῦτο γὰρ διδασκάλου συμπάθεια, τοῦτο κηδεμονία πατρός. Ἐπεὶ καὶ Μωϋσῆς, ἐξὸν ᵈαὐτῷ τῆς ἀγνωμοσύνης ἀπαλλαγῆναι τῆς Ἰουδαϊκῆς, καὶ λαμπροτέραν ἀρχὴν ἔθνους ἑτέρου λαβεῖν καὶ πολλῷ μεί- C ζονος· Ἔασόν γάρ με, φησὶ, καὶ ἐξαλείψω αὐτοὺς, καὶ ποιήσω σε εἰς ἔθνος μέγα ἢ τοῦτο· ἐπειδὴ ἅγιος ἦν καὶ Θεοῦ δοῦλος, καὶ ᵉσφόδρα φίλος γνήσιος καὶ γενναῖος, οὐδὲ ἀκοῦσαι ταύτην ἠνέσχετο τὴν φωνὴν, ἀλλ' εἵλετο μᾶλλον ἀπολέσθαι μετὰ τῶν ἅπαξ κληρωθέντων αὐτῷ, ἢ χωρὶς ἐκείνων διασώζεσθαι, καὶ ἐν ἀξιώματι εἶναι μείζονι. Τοιοῦτον εἶναι χρὴ τὸν προεστῶτα ψυχῶν. Καὶ γὰρ ἄτοπον παῖδας μὲν ἔχοντά τινα φαύλους μὴ ἐθελῆσαι ἑτέρων κληθῆναι πατέρα, ἀλλὰ τῶν παρ' αὐτοῦ φύντων· μαθητὰς δὲ ἐγχειρισθέντας ἑτέρους ἐξ ἑτέρων ἀμείβειν ἀεὶ, καὶ νῦν μὲν τούτων, αὖθις δὲ ἐκείνων, καὶ ᶠμετὰ τούτων πάλιν ἄλλων προστασίαν ἡμᾶς ἁρπάζειν, πρὸς οὐδένα οἰ- D κείως διακειμένους. Ἀλλὰ περὶ ὑμῶν μὴ γένοιτο ταῦτα ὑποπτεῦσαί ποτε. Πεποίθαμεν γὰρ, ὅτι μᾶλλον περισσεύετε ἐν τῇ πίστει τῇ εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ τῇ ἀγάπῃ τῇ εἰς ἀλλήλους καὶ εἰς πάντας. Ταῦτα δὲ λέγομεν βουλόμενοι τὴν σπουδὴν ἐπιταθῆναι τὴν ὑμετέραν, καὶ ἐπὶ μεῖζον ἐπιδοθῆναι τῆς πολιτείας ὑμῶν τὴν ἀρετήν. Οὕτω γὰρ καὶ τῶν προκειμένων ἡμῖν λόγων εἰς αὐτὸ τὸ βάθος καταθεῖναι δυνήσεσθε τὰ νοήματα, ἂν μηδεμία πονηρίας λήμη τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐπισκοτῇ τῆς διανοίας, καὶ τὸ διορατικὸν ᵍαὐτῆς καὶ ὀξὺ συνταράσσῃ. Τί ποτ' οὖν ἐστι E τὸ προκείμενον ἡμῖν σήμερον; Ἰωάννης μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ, καὶ κέκραγε λέγων· Οὗτος ἦν ὃν εἶπον, ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, ἔμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν. Πολύς ἐστιν οὗτος ὁ εὐαγγελιστὴς ἄνω καὶ κάτω τὸν Ἰωάννην στρέφων, καὶ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ πολλαχοῦ περιφέρων. Ποιεῖ δὲ οὐχ 73 A

cundum proprium laborem, non secundum rei finem. Et quod res ita se habeat, audi : Et tu, in- *Ezech.* 2.3.
quit, ***Fili hominis***, testificare populo huic, *si* 5.
forte audiant, si forte intelligant. Et per Ezechielem id ediscere licet : Si speculator prædixe- *Ezech.* 3.
rit, quid fugere, quid eligere oporteat, animam 19.
suam liberavit, quamvis nemo attendat. Attamen licet hanc firmam consolationem habeamus, licet de retributione fidamus, quando vos nihil opere proficere videmus, nihilo melius afficimur, quam agricolæ, qui gemunt et lacrymantur, ac pudore ruboreque afficiuntur. Hoc doctoris misericordia, hoc patris cura est. Etenim Moyses cum ab ingrata Judæorum gente liberari posset, splendidiusque ac multo majus in aliam gentem imperium obtinere : nam ait Deus, *Dimitte me, et* *Exod.* 32.
delebo eos, faciamque te in gentem hac ma- 10.
jorem; quia sanctus erat et Dei servus, quia vere amicus et probus, hanc vocem ne auditu quidem tulit; sed perire maluit cum gente sibi semel credita, quam sine illa servari, et ad majorem dignitatem assumi. Talem oportet eum esse, cui animarum commissa cura est. Absurdum enim esset, dum pravorum filiorum pater non vult alios, quam ab se genitos, filios suos dici, commissos discipulos semper mutare, ac nunc hos, nunc alios, posteaque novos adscribere, atque erga nullos amicitia benevolentiaque affici. Verum absit ut talia de vobis umquam suspicemur. Con- *2. Cor.* 8.7.
fidimus enim vos magis abundare in fide in Dominum nostrum Jesum Christum, et in caritate mutua erga omnes. Hæc vero dicimus ut studium vestrum augeamus, et vitæ probitatem in dies accrescere curemus. Sic enim ad verborum horumce profundum mente pertingere poteritis, si nulla nequitiæ lippitudo oculos mentis vestræ obscuret, ejusque perspicacitatem obturbet. Quid igitur nobis hodie proponitur? *Joannes testimonium perhibet de ipso, et clamat dicens : Hic erat quem dixi : Qui post me venit, ante me factus est, quia prior me erat*. Sæpe hic evangelista Joannem ultro citroque versat, ejusque testimonium circumfert. Id vero non sine causa, sed admodum prudenter præstat. Quia enim Judæi virum supra modum mirabantur (nam et Josephus Josephus Joannem Baptistam laudat.
ex ejus nece bellum ortum narrat, illiusque neci

ᶜ Savil. καὶ ὁ Ἰεζεκιὴλ δέ φησιν.
ᵈ αὐτῷ deest in Savil.
ᵉ Savil. et Mss. καὶ σφόδρα φίλος. Morel. καὶ σφόδρα φίλος.
ᶠ Savil. μετὰ τοῦτο, Morel. melius ut puto, μετὰ τούτων. Res est levissima. [Codd. 705 et 706 μετὰ τούτους. Atque accusativus omnino necessarius est. Paulo ante Cod. 706 et Savil. ἐγχειρισθέντα, melius. Infra idem Cod. προστασίας.]
ᵍ [αὐτοῖς Cod. 706.]

metropoleos excidium adscribit, ac longo sermone
laudes ejus prosequitur), ut Judæos pudore suf-
fundat, Prodromi testimonium illis frequenter
commemorat. Et alii quidem evangelistæ, facta
veterum prophetarum mentione, ad singula gesta
eo remittunt auditorem : ac quando natus est di-
Matth. 1. cunt : *Hoc autem totum factum est, ut imple-*
22. 23. *retur quod dictum est per* Isaiam *prophetam di-*
Isai. 7. 14. *centem : Ecce Virgo in utero habebit, et pariet*
filium. Et cum insidiis appeteretur, et ita diligen-
ter undique perquireretur, ut immatura etiam
ætas ab Herode jugularetur, Jeremiam illum olim
Jer. 31. 15. prophetam in medium adducunt dicentem : *Vox*
in Rama audita est, lamentatio, ploratus et
ululatus multus, Rachel plorans filios suos; et
cum ex Ægypto rediret, Oseam proferunt sic
Osee 11. 1. loquentem, *Ex Ægypto vocavi filium meum :*
v. 33. et ubique ad hunc faciunt modum. Hic vero, ut-
pote qui sublimius quam alii loquatur, clarius atque recentius proferens testimonium, non mortuos tantum, sed et viventem, qui eum et præsentem ostenderat et baptizaverat, in medium frequenter adducit; non quo Dominum servi testimonio fide dignum comprobaret, sed ut auditorum infirmitati se attemperaret. Sicut enim nisi formam servi accepisset, non acceptus admissusque fuisset: sic nisi servi voce conservorum aures assuefecisset, maxima pars Judæorum, sermoni non obtemperasset.

2. Ad hæc aliud apparabatur magnum et mirabile. Quia enim, qui de seipso magnum quidpiam effert, suspectus est, et auditorum plurimos sæpe offendit; ideo alius de illo testificaturus accedit. Alioquin autem, quia solet multitudo ad familiarem sibi et innatam vocem accurrere, utpote quam

ἁπλῶς τοῦτο, ἀλλὰ καὶ σφόδρα συνετῶς. Ἐπειδὴ γὰρ πολὺ τὸ θαῦμα εἶχον τοῦ ἀνδρὸς τούτου πάντες οἱ Ἰουδαῖοι (καὶ γὰρ καὶ ὁ Ἰώσηπος τῇ τούτου τελευτῇ τὸν πόλεμον λογίζεται, δι' αὐτόν τε δείκνυσι μηδὲ πόλιν εἶναι τὴν ποτὲ μητρόπολιν οὖσαν, καὶ [a] μακροὺς συνείρει περὶ αὐτοῦ λόγους ἐγκωμίων), ἀπ' αὐτοῦ τοίνυν τοὺς Ἰουδαίους ἐντρέψαι βουλόμενος, συνεχῶς αὐτοὺς ἀναμιμνήσκει τῆς τοῦ προδρόμου μαρτυρίας. Καὶ οἱ μὲν ἄλλοι εὐαγγελισταὶ τῶν παλαιοτέρων μέμνηνται προφητῶν, καὶ καθ' ἕκαστον τῶν [b] ἐπ' αὐτῷ γινομένων ἐκεῖ παραπέμπουσι τὸν ἀκροατὴν, καὶ ὅταν τίκτηται, λέγοντες· Τοῦτο δὲ ὅλον γέγονεν, ἵνα πληρωθῇ B τὸ ῥηθὲν διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου λέγοντος· ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει, καὶ τέξεται υἱόν· καὶ ὅταν ἐπιβουλεύηται, καὶ πανταχόθεν οὕτως ἀκριβῶς ἀναζητῆται, ὡς καὶ τὴν ἄωρον ἡλικίαν σφάττεσθαι ὑπὸ Ἡρώδου, τὸν Ἱερεμίαν εἰς μέσον πόῤῥωθεν ἄγειν λέγοντα· Φωνὴ ἐν Ῥαμᾶ ἠκούσθη, θρῆνος καὶ κλαυθμὸς, καὶ ὀδυρμὸς πολὺς, Ῥαχὴλ κλαίουσα τὰ τέκνα αὐτῆς· [c] καὶ τοῦ Ὡσηὲ μεμνημένοι, ὅταν ἐξ Αἰγύπτου πάλιν ἀναβαίνῃ, * Ἐξ Αἰγύπτου, λέγοντα καὶ αὐτὸν, ἐκάλεσα τὸν υἱόν μου· καὶ πανταχοῦ τοῦτο ποιοῦσιν. Οὗτος δὲ τρανοτέραν τὴν μαρτυρίαν ἐργα- C ζόμενος καὶ νεαρωτέραν, ἅτε καὶ μεγαλοφωνότερον τῶν ἄλλων φθεγξάμενος, οὐ τοὺς ἀπελθόντας, οὐδὲ τοὺς τετελευτηκότας μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν ζῶντα καὶ παραγενόμενον ὑποδείξαντα καὶ βαπτίσαντα αὐτὸν, τοῦτον εἰς μέσον ἄγει συνεχῶς· [d] οὐ τὸν Δεσπότην ἀπὸ τοῦ δούλου ποιῆσαι ἀξιόπιστον σπεύδων, ἀλλὰ τῇ τῶν ἀκροατῶν ἀσθενείᾳ συγκαταβαίνων. Ὥσπερ γὰρ εἰ μὴ τὴν τοῦ δούλου μορφὴν ἔλαβεν, οὐκ ἂν εὐπαράδεκτος γέγονεν· οὕτως εἰ μὴ τῇ τοῦ δούλου φωνῇ τὰς ἀκοὰς τῶν ὁμοδούλων προεγύμνασεν, οὐκ ἂν οἵ γε πολλοὶ τῶν Ἰουδαίων τὸν λόγον ἐδέξαντο.

Πρὸς δὲ τούτῳ καὶ ἕτερον κατεσκευάζετο μέγα τι D καὶ θαυμαστόν. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ αὐτόν τινα περὶ ἑαυτοῦ μέγα τι λέγειν, ὕποπτον ποιεῖ τὴν μαρτυρίαν, καὶ προσίσταται πολλοῖς τῶν ἀκουόντων πολλάκις, ἕτερος περὶ αὐτοῦ παραγίνεται μαρτυρήσων. ** Χωρὶς δὲ τούτων, καὶ ὅτι εἰώθασί πως οἱ πολλοὶ πρὸς τὴν συνηθε-

[a] Quidam Mss. μακροὺς αἴρει. Quod autem hic dicit Chrysostomus, Josephum Jerosolymorum excidium Joannis Baptistæ neci adscribere, non omnino consonat cum iis quæ narrat Josephus l. 18, c. 6, ubi dicit, totum Herodis exercitum cæsum fuisse ab Areta Arabiæ Petrææ rege : et hanc cladem, non autem excidium Jerosolymorum, Joannis Baptistæ neci adscribit. Non desunt autem inter viros doctos qui hunc Josephi de Joanne Baptista locum suspectum habeant. Sed hæc fusius persequi non est præsentis instituti.

[b] Savil. ἐπ' αὐτοῦ. Morel. ἐπ' αὐτῷ. Infra Morel. minus recte ἐπιβουλεύηται, καὶ πάντα τὰ αὐτοῦ ὄντως ἀνεζήτη, ὡς καὶ περὶ τῆς ἀώρου ἡλικίας τῆς σφαττομένης. [Inferius Savil. et Cod. 705 εἰς μέσον ἄγοντες τὸν λέγοντα.]

[c] Morel. καὶ τὸν Ὡσηὲ παριστάντες.

* [Savil. ἐξ Αἰγ., λέγοντος, ἐκάλεσα. Cod. 706 Ἐξ Αἰγ. γάρ, φησί, ἐκ. et similiter Cod. 705. Quem vero accusativum λέγοντα καὶ αὐτόν habet Montf, is cum Morelli verbis τὸν Ὡσηὲ παριστάντες congruit, non cum ipsius Montfauconi τοῦ Ὠσ. μεμν.]

[d] Sic Mss. et Savil.; Morel. οὐ τὸν δεσπότην ἐντεῦθεν, ἄπαγε, ἀπὸ τοῦ δούλου.

** [Savil. et Codd. 705, 706 καὶ χωρὶς τούτων (δὲ τούτων 705) εἰώθασί πως.]

στέραν καὶ σύντροφον αὐτοῖς ἐπιτρέχειν μᾶλλον φωνὴν, ἅτε αὐτὴν μᾶλλον τῶν ἄλλων ἐπιγινώσκοντες· διὰ δὴ τοῦτο ἡ μὲν ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ γέγονεν ἅπαξ ἢ δὶς, ἡ δὲ τοῦ Ἰωάννου πολλάκις καὶ συνεχῶς. [a] Οἱ μὲν γὰρ ἀναβεβηκότες τοῦ λαοῦ τὴν ἀσθένειαν, καὶ τῶν αἰσθητῶν ἁπάντων ἀπαλλαγέντες, καὶ τῆς ἄνωθεν ἀκούειν ἠδύναντο φωνῆς, καὶ οὐ σφόδρα τῆς ἀνθρωπίνης [f] ἐδέοντο, ἅτε ἐκείνῃ πάντα πειθόμενοι καὶ ὑπ' αὐτῆς ἤγοντο· οἱ δὲ ἔτι κάτω στρεφόμενοι καὶ πολλοῖς προκαλύμμασι E συγκεκαλυμμένοι, τῆς ταπεινοτέρας ταύτης ἐδέοντο. 74 Οὕτω γοῦν καὶ ὁ Ἰωάννης, ἐπειδὴ πάντοθεν ἑαυτὸν A ἐγύμνωσε τῶν αἰσθητῶν, οὐκ ἐδεῖτο [a] διδασκάλων ἀνθρώπων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν οὐρανῶν ἐπαιδεύετο. Ὁ γὰρ πέμψας με βαπτίζειν, φησὶν, ἐν ὕδατι, ἐκεῖνός μοι εἶπεν· ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καταβαῖνον, οὗτός ἐστιν. Οἱ δὲ ἔτι παῖδες Ἰουδαῖοι, καὶ πρὸς τὸ ὕψος ἐκεῖνο μηδέπω φθάσαι δυνάμενοι, ἄνθρωπον εἶχον διδάσκαλον, [b] οὐ τὰ ἑαυτοῦ αὐτοῖς λέγοντα, ἀλλὰ τὰ ἄνωθεν ἀπαγγέλλοντα. Τί οὖν οὗτός φησιν; Αὐτὸς μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ, καὶ κέκραγε λέγων. Τί ἐστι τὸ, Κέκραγε; Μετὰ παῤῥησίας, φησὶ, μετὰ ἐλευθερίας, χωρὶς ὑποστολῆς ἁπάσης ἀνακηρύττει. Καὶ τί ἀνακηρύττει; τί δὲ μαρτυρεῖ καὶ κέκραγεν; Οὗτος ἦν, φη- B σὶν, ὃν εἶπον, ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, ἔμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν. Συνεσκιασμένη ἡ μαρτυρία, καὶ ἔτι πολὺ τὸ ταπεινὸν ἔχουσα. Οὐ γὰρ εἶπεν, οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ μονογενής[*]· ἀλλὰ τί; Οὗτος ἦν ὃν εἶπον, ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, ἔμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτος μου ἦν. Καθάπερ γὰρ αἱ μητέρες [c] τῶν ὀρνίθων τοὺς νεοττοὺς οὐκ εὐθέως οὐδὲ ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ τὴν πτῆσιν ἐκδιδάσκουσιν ἅπασαν, ἀλλὰ νῦν μὲν τοσοῦτον ἐξάγουσιν ὅσον ἔξω γενέσθαι τῆς καλιᾶς, νῦν δὲ αὐτοὺς ἀναπαύσασαι [d] πρῶτον, προσβιβάζουσι τῇ πτήσει πάλιν, καὶ τῇ μετὰ ταύτην ἡμέρᾳ ἑτέραν πολλῷ πλείονα προστιθέασι, καὶ οὕτως ἠρέμα καὶ κατὰ μικρὸν ἐπὶ τὸ προσῆκον ἄγουσιν ὕψος· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ μακάριος Ἰωάννης οὐκ εὐθέως C ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ τοὺς Ἰουδαίους ἤγαγεν, ἀλλὰ τέως μικρὸν τῆς γῆς ἀναπτῆναι ἐδίδαξεν, εἰπὼν, ὅτι αὐτοῦ κρείττων ἦν ὁ Χριστός. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τοῦτο μικρὸν ἦν τέως, τὸ τοὺς ἀκούοντας τοῦ οὕτω θαυμασίου, τοῦ Ἰωάννου λέγω, καὶ περιφανοῦς, καὶ πρὸς ὃν ἅπαντες ἔτρεχον, καὶ ὃν ἄγγελον ἐνόμιζον εἶναι, τὸν οὐδέπω φανέντα οὐδὲ θαυματουργήσαντα, [e] δυνηθῆναι πιστεῦσαι

melius noverint: ideo vox de cælo semel aut bis audita est, vox vero Joannis frequentissime. Nam qui populi imbecillitatem superabant, et a sensilibus omnibus exemti erant, quique supernam vocem audire poterant, non admodum opus habebant humana; quippe qui huic omnino obtemperabant, et ab illa ducebantur. Qui vero adhuc circa infima versabantur, et multa terrenarum rerum caligine obtegebantur, hac humiliore egebant voce. Sic ergo Joannes, quia sensilibus se undique exuit, magistris hominibus opus non habuit, sed ex cælo eruditus est. Nam ait, *Qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum Dei descendentem, hic est.* Judæi vero adhuc infantes, qui ad altitudinem illam attingere nondum poterant, hominem habebant magistrum, non sua eis, sed cælestia annuntiantem. Quid ergo hic loquitur? *Ipse testimonium perhibet de eo, et clamat dicens.* Quid sibi vult illud, *Clamat?* Cum fiducia, cum libertate, omni abjecta formidine prædicat. Quid testatur et clamat? *Hic erat*, inquit, *quem dixi, qui post me venit, ante me factus est, quia prior me erat.* Obscurum est testimonium, et adhuc valde humile ac demissum. Non enim dixit, Hic est Filius Dei unigenitus: sed quid? *Hic erat quem dixi, qui post venit, ante me factus est, quia prior me erat.* Quemadmodum enim aviculariun matres pullos suos non statim nec uno die volandi artem totam edocent; sed primo ex nido educunt tantum, deinde a volatu requiescere sinunt, post ad volatum exercent, dieque postera multo majus volandi exercitium addunt, sicque paulatim ac sensim ad congruentem altitudinem educunt: ita beatus Joannes non statim ad sublimia Judæos deduxit; sed paululum e terra educit et volare docet, cum ait, Christum se meliorem esse. Neque enim parum interim illud erat, quod auditores credere possent illum, qui nondum visus fuerat, nec miracula ediderat, esse majorem Joanne, tam mirabili et illustri viro, ad quem omnes accurrebant, quemque angelum esse putabant. Interim vero id auditorum animis suadere conabatur, eum, de quo testimonium perhibebatur, perhi-

v. 25.

Joannis Bapt. prædicandi modus.

[a] Savil. [et Codd. cit.] *οἱ μὲν γὰρ ἀναβεβηκότες.* [Alii et Interp. *ὑπεραναβεβηκότες.*]

[f] Savil. et Mss. *ἐδέοντο, ἀλλ' ἐκείνῃ πάντα ἐπείθοντο, καὶ ὑπ' ἐκείνης ἤγοντο κ. τ. λ.* Morel. totum locum sic habet: *ἐδέοντο, ἅτε ἐκείνῃ πάντα πειθόμενοι· οἱ δὲ ἔτι κάτω στρεφόμενοι, καὶ πολλῶν ἄλλων διὰ τὸ χαμαὶ κεῖσθαι ἔχρῃζον.*

[a] Savil. [et Codd. 705, 706] *διδασκάλων ἑτέρων.*

[b] [Savil. et Codd. cit. addunt *ἄνθρωπον μέν.*]

[*] [Iidem addunt *ὁ γνήσιος παῖς.*]

[c] Morel. *ἐπὶ τῶν ὀρνίθων*, minus recte.

[d] Savil. *πρῶτον προστιθέασι.* Et paulo post *πλέονα συνάπτουσι.* Morelli lectio commodior videtur. Utraque Manuscriptis fulcitur.

[e] Savil. *δυνηθῆναι πεῖσαι.* Morel. *δυνηθῆναι πιστεῦσαι* Mss. alii hanc, alii illam efferunt lectionem.

bente majorem esse, eo qui jam venerat eum qui venturus erat, conspicuo et illustri eum qui nondum apparuerat esse præstantiorem. Vide quam prudenter testimonium proferat. Non præsentem modo ostendit, sed antequam appareat prædicat. D Illud enim, *Hic est quem dixi*, id significat, quemadmodum et Matthæus ait : Omnibus qui Matth. 3. 11. ad se veniebant dicebat : ***Ego quidem baptizo vos in aqua : qui autem post me venit, fortior me est, cujus ego non sum dignus solvere corrigiam calceamenti.*** Cur ergo antequam appareret, ita loquutus est? Ut acceptum esset apparentis testimonium, jam auditorum animis ad hoc apparatis per Joannis sermonem; neve Christi vile indumentum officeret ipsi. Nam nisi aliquid de Christo audissent antequam illum viderent, E nisi testimonium illud magnum et mirabile de illo accepissent, habitus humilitas statim dictorum magnitudini obstitisset. Christus enim tam trivio et vulgari habitu incedebat, ut et Samaritanæ mulieres, et meretrices, et publicani cum 76 A magna libertate ac fiducia ad illum accederent ipsumque alloquerentur.

3. Ut ergo dixi, si hæc verba simul audissent et ipsum vidissent, Joannis testimonium irrisissent. Cum vero ante Christi adventum id sæpe audissent, et ex dictis videndi cupidine concitati essent, contrarium accidit : neque viso illo de quo testimonium perhibitum fuerat, ejus doctrinam abjecerunt, sed ex fide quam ex dictis conceperant, ipsum clariorem putarunt. Illud autem, ***Qui post me venturus est***, hoc est, prædicaturus, non, futurus. Hoc enim Matthæus quoque signi- B ficat cum ait, ***Post me venit vir ;*** non de ejus ex Maria generatione loquens, sed de adventu ad prædicandum. Nam si de generatione loquutus esset, non dixisset de præsenti, sed de præterito : jam enim natus erat Christus, cum hæc Joannes diceret. Quid autem significat illud, ***Ante me factus est ?*** Clarior nempe ac splendidior. Nam quod prior prædicans venerim ego, ne me ideo majorem esse putetis : longe minor ego sum, et usque adeo minor, ut ne quidem illius servus censeri dignus sim. Id enim significat illud, ***An-*** C ***te me factus est :*** quod alio declarat modo Matthæus his verbis, ***Non sum dignus solvere cor-***

κρείττονα εἶναι. Τέως οὖν τοῦτο κατορθῶσαι ἐσπούδαζεν ἐν ταῖς τῶν ἀκροατῶν διανοίαις, ὅτι τοῦ μαρτυροῦντος ὁ μαρτυρούμενος μείζων, τοῦ παραγενομένου πρώτου ὁ μετὰ ταῦτα ἐλθὼν, τοῦ δήλου καὶ περιφανοῦς ὁ D μηδέπω φανείς. Καὶ ὅρα πῶς συνετῶς εἰσάγει τὴν μαρτυρίαν. Οὐ γὰρ φανέντα μόνον ἐπιδείκνυσιν, ἀλλὰ καὶ πρὶν ἢ φανῆναι ἀνακηρύττει. Τὸ γὰρ, Οὗτός ἐστιν ὃν εἶπον, τοῦτο δηλοῦντός ἐστιν· ὥσπερ οὖν καὶ Ματθαῖος λέγει, ὅτι πάντων ἐρχομένων πρὸς αὐτὸν ἔλεγεν· Ἐγὼ μὲν ὑμᾶς βαπτίζω ἐν ὕδατι· ὁ δὲ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, ἰσχυρότερός μου ἐστὶν, οὗ οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς λῦσαι τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος. Τίνος οὖν ἕνεκεν καὶ πρὸ τοῦ φανῆναι τοῦτο ἐποίησεν; Ἵνα εὐπαράδεκτος ἡ μαρτυρία γένηται φανέντος, τῆς διανοίας ἤδη τῶν ἀκουσάντων προκατασχεθείσης τοῖς E περὶ αὐτοῦ λεχθεῖσι, καὶ μηδὲν τῆς εὐτελοῦς περιβολῆς λυμαινομένης [f] αὐτῇ. Εἰ μὲν γὰρ μηδὲν μηδ' ὅλως ἀκούσαντες εἶδον τὸν Χριστὸν αὐτὸν, καὶ ὁμοῦ μετὰ τῆς θέας καὶ τὴν τῶν λόγων μαρτυρίαν ἐδέξαντο τὴν οὕτω θαυμαστὴν καὶ μεγάλην, εὐθέως ἂν τὸ τοῦ σχήματος εὐτελὲς προσέστη τῷ μεγέθει τῶν λεγομένων. 76 A Οὕτω γὰρ εὐτελὲς περιέκειτο σχῆμα καὶ κοινὸν ἅπασιν ὁ Χριστὸς, ὡς καὶ Σαμαρείτιδας γυναῖκας, καὶ πόρνας, καὶ τελώνας μετὰ πολλῆς τῆς ἀδείας θαῤῥεῖν αὐτῷ προσίεναι καὶ διαλέγεσθαι.

Ὅπερ οὖν ἔφην, εἰ ὁμοῦ καὶ τῶν ῥημάτων τούτων ἤκουσαν, καὶ αὐτὸν ἐθεάσαντο, κἂν κατεγέλασαν τῆς μαρτυρίας τοῦ Ἰωάννου. Νῦν δὲ πρὶν ἢ φανῆναι τὸν Χριστὸν πολλάκις ἀκούοντες, καὶ ἐρεθιζόμενοι τοῖς λεγομένοις περὶ αὐτοῦ, τοὐναντίον ἔπασχον, οὐ τὴν τῶν ῥημάτων διδασκαλίαν ἀπὸ τῆς ὄψεως τοῦ μαρτυρηθέντος ἐκβάλλοντες, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς πίστεως τῶν ἤδη λεχθέντων καὶ αὐτὸν λαμπρότερον εἶναι νομίζοντες. Τὸ δὲ, Ὀπίσω μου ἐρχόμενος, ὁ μετ' ἐμὲ κηρύσσων, οὐχ B ὁ μετ' ἐμὲ γενόμενός ἐστι. Τοῦτο γοῦν καὶ ὁ Ματθαῖος αἰνίττεται λέγων, Ὀπίσω μου ἔρχεται ἀνήρ· οὐ περὶ τῆς ἐκ Μαρίας γεννήσεως αὐτοῦ λέγων, ἀλλὰ περὶ τῆς παρουσίας τῆς κατὰ τὸ κήρυγμα. Εἰ γὰρ περὶ τῆς γεννήσεως ἔλεγεν, οὐκ ἂν εἶπεν, Ἔρχεται, ἀλλ', ἦλθε· γεγεννημένος γὰρ ἦν ὅτε ταῦτα ἐλέγετο. Τί οὖν ἐστι τὸ, Ἔμπροσθέν μου γέγονε; Λαμπρότερος, [a] ἐντιμότερος. Μὴ γὰρ, ἐπειδὴ πρῶτος ἦλθον κηρύττων ἐγὼ, ἀπὸ τούτου μείζονα ἐκείνου με εἶναι νομίσητε· πολὺ γὰρ ἐλάττων ἐγὼ, καὶ τοσοῦτον ἐλάττων, ὡς μηδὲ εἰς δούλου τάξιν ἄξιος εἶναι καταλέγεσθαι. Τοῦτο γάρ ἐστι C τὸ, Ἔμπροσθέν μου γέγονεν· ὅπερ ἑτέρως παραδηλῶν ὁ Ματθαῖος ἔλεγεν· Οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς λῦσαι τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος αὐτοῦ. Ὅτι δὲ οὐδὲ τὸ, Ἔμπροσθέν

[f] Savil. et Mss. plurimos sequimur. [Quidam addunt *ἀλλὰ μετὰ ἀδείας δυναμένης τὰς τῶν πολλῶν ψυχὰς κατα-*]

[a] Mss. et Savil. *ἐντιμότερος. μὴ γὰρ ἐπειδή.* Morel. quædam addit.

μου γέγονε, περὶ τῆς εἰς τὸ εἶναι παρόδου εἴρηται, διὰ τῆς ἐπαγωγῆς δῆλόν ἐστιν. Εἰ γὰρ τοῦτο ἐβούλετο εἰπεῖν, περιττὸν τὸ ἐπαγόμενον ἦν τὸ, Ὅτι πρῶτός μου ἦν· Τίς γὰρ οὕτως ἠλίθιος καὶ ἀνόητος, ὡς ἀγνοῆσαι ὅτι ὁ ἔμπροσθεν αὐτοῦ γενόμενος πρῶτος αὐτοῦ ἦν; * Εἰ γὰρ περὶ ὑπάρξεως τῆς προαιωνίου, οὐδὲν ἕτερόν ἐστι τὸ λεγόμενον, ἀλλ' ἢ ὅτι D Ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, ἔμπροσθέν μου γέγονεν. Ἄλλως δὲ καὶ ἀπερινόητον τὸ τοιοῦτον, καὶ ἡ αἰτία εἰκῇ προσέῤῥιπται. Τοὐναντίον γὰρ, εἰ τοῦτο ἐβούλετο δηλῶσαι, ἐχρῆν εἰπεῖν, ὅτι ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, πρῶτός μου ἦν, ἐπειδὴ καὶ ἔμπροσθέν μου γέγονε. Τοῦ μὲν γὰρ πρῶτον εἶναι εἰκότως ἄν τις ταύτην δοίη τὴν αἰτίαν [b] τὴν τοῦ γενέσθαι· τοῦ δὲ πρῶτον γενέσθαι, οὐκ ἔτι τὸ πρῶτον εἶναι αἴτιον. Ὃ δὲ ἡμεῖς λέγομεν, σφόδρα ἂν ἔχοι λόγον. Ἴστε γὰρ δήπου τοῦτο πάντες, ὅτι οὐ τὰ δῆλα, ἀλλὰ τὰ ἄδηλα ἀεὶ αἰτιολογίας δεῖται. Εἰ δὲ περὶ οὐσιώσεως ὁ λόγος ἦν, οὐκ ἦν ἄδηλον, E ὅτι πρῶτον γενόμενον πρῶτον ἔδει εἶναι· ἐπειδὴ δὲ περὶ τιμῆς διαλέγεται, εἰκότως τὴν δοκοῦσαν ἀπορίαν εἶναι λύει. Καὶ γὰρ εἰκὸς ἦν πολλοὺς ἀπορεῖν, πόθεν καὶ ἐκ ποίας προφάσεως ὁ ὕστερον ἐρχόμενος ἔμπροσθεν γέγονε· τουτέστιν, ἐντιμότερος ἐφάνη. Ταύτης 78 A τοίνυν τῆς ζητήσεως τίθησιν εὐθέως τὴν αἰτίαν· ἡ δὲ αἰτία, τὸ πρῶτον εἶναι αὐτόν. Οὐδὲ γὰρ ἐκ τινὸς, φησὶ, προκοπῆς πρῶτόν με ὄντα ὀπίσω ῥίψας ἔμπροσθεν γέγονεν, ἀλλὰ Πρῶτός μου ἦν, εἰ καὶ ὕστερος παραγίνεται. Καὶ πῶς, φησὶν, εἰ περὶ τῆς ἐκφάνσεως τῆς εἰς ἀνθρώπους ἦν, καὶ τῆς μελλούσης ἔψεσθαι παρ' αὐτῶν δόξης ὁ λόγος, τὸ μηδέπω τέλος εἰληφὸς ὡς ἤδη γεγεννημένον λέγει; οὐ γὰρ εἶπε, γενήσεται, ἀλλὰ, Γέγονεν. Ὅτι ἔθος τοῦτο τοῖς προφητεύουσιν ἄνωθέν ἐστιν, ὡς περὶ γεγενημένων πολλαχοῦ περὶ τῶν μελλόντων διαλέγεσθαι. Ὁ γοῦν Ἡσαΐας περὶ τῆς σφαγῆς αὐτοῦ λέγων, οὐκ εἶπεν, ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἀχθήσεται, ὅπερ ἦν μέλλοντος· ἀλλ', Ὡς πρό- B βατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη· καίτοι οὐδέπω σαρκωθεὶς ἦν, ἀλλ' ὅμως τὸ ἐσόμενον ὁ προφήτης ὡς γεγενημένον λέγει. Καὶ ὁ Δαυὶδ τὸν σταυρὸν δηλῶν, οὐκ εἶπεν, ὀρύξουσι χεῖράς μου καὶ πόδας· ἀλλ', Ὤρυξαν χεῖράς μου καὶ πόδας· καὶ, Διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον. Καὶ περὶ τοῦ προδότου διαλεγόμενος τοῦ μηδέπω γεννηθέντος, οὕτω πως φησίν· Ὁ ἐσθίων ἄρτους μου, [a] ἐμεγάλυνεν ἐπ' ἐμὲ

rigiam calceamenti ejus. Quod vero illud, *Ante me factus est*, non intelligatur de Christi ortu, ex hoc additamento patet. Nam si id dicere voluisset, superfluum fuisset id quod additur, *Quia prior me erat*. Quis enim ita stultus et insipiens est ut ignoret, eum qui ante se factus fuerit se priorem esse? Quod si id de illa quæ ante sæcula est exsistentia intelligatur, nihil aliud significat dictum illud, nisi hoc, *Qui post me venit, ante me factus est*. Alioquin autem hoc inconsiderate dictum esset, et causa temere projecta fuisset. Nam si hoc significare voluisset, contrario modo res enuntianda erat, Qui post me venit, prior me erat, quia ante me factus est. Nam quod quidam prior sit, jure quis hanc causam dederit, quod prior factus sit : quod vero prior factus sit, non id in causa est quod sit prior. Quod vero nos dicimus, firma ratione nititur. Scitis quippe omnes, non manifestorum, sed obscurorum causam esse semper afferendam. Quod si de essentia sermo esset, non esset obscurum, eum qui prior factus sit, priorem esse oportere; quia autem de honore disserit, jure eam quæ videbatur inesse difficultatem solvit. Nam verisimile est, multos in dubium vocaturos esse, cur et qua de causa is qui posterior advenit, prior sit; id est, honorabilior visus sit. Hujus ergo quæstionis statim causam et solutionem affert, *Quia prior me erat*. Neque enim, inquit, quodam profectu auctus, me priore retrorsum abjecto, prior ipse factus est; sed *Prior me erat*, etsi posterior adveniat. Et quomodo, inquies, si de conspicuo ejus adventu, deque gloria ipsum exceptura sermo est, id quod nondum finem acceperat ut jam factum dicit? non enim dicit, Fiet; sed, *Factus est*. Quia id jam olim prophetis in more fuit, qui de futuris rebus quasi jam factis loquuntur. Nam Isaias de nece illius loquens, non dixit, Tamquam ovis ad occisionem ducetur, quod futurum erat; sed, *Tamquam ovis ad occisionem ductus est*. Atqui nondum incarnatus erat; sed id quod futurum erat propheta, quasi factum narrat. Et David crucem significans, non dixit : Fodient manus meas et pedes meos; sed, *Foderunt manus meas et pedes meos*; et, *Diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem*. Et de proditore verba faciens, qui nondum natus erat, sic ait : *Qui edebat panes meos, magnificavit super me*

Prophetæ futura ut jam facta sæpe nunciant.

Isai. 53. 7.

Psal. 21. 17. et 19.

Psal. 40. 10.

* [εἰ δὲ π. ὑπ. ἦν Savil. et Cod. 705.]

b Morel. τὴν τοῦ γενέσθαι: quidam Mss. τὸ πρῶτον γενέσθαι: in Savil. hæc desunt.

a Morel. ἐμεγάλυνεν, Savil. ἐπῆρεν. [Idem paulo ante οὕτως ἔλεγεν.] Ibid. ὁμοίως deest in Savil..

supplantationem. Similiter et de iis quæ in cru-
Psal. 68. 22. ce contigerunt loquens dicit : *Dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto.*

4. Vultisne alia inducamus, an hæc vobis sunt C satis? Ego sane arbitror. Nam si non latius locum exploravimus, sane profundius scrutati sumus: nec minor hac in re, quam in illa, labor est; veremurque ne si vos in his sine modo detineamus, fastidium ingeneremus. Quamobrem, uti par est, finem dicendi faciamus. Quis porro finis est congruentior? Si debita Deo gloria referatur; non verbis tantum, sed multo magis operibus.
Matth. 5. 16. *Luceat*, inquit, *lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent* D *Patrem vestrum qui in cælis est.* Nihil enim splendidius, dilecte, optimo vitæ instituto. Hoc sapiens ille declarat: *Viæ autem justorum ut lux splendent.* Splendent certe non iis modo qui per opera lumen accendunt, et ad rectam ducunt viam, sed et vicinis eorum. Infundamus ergo oleum hisce lampadibus, ut sublimior sit ignis, et lux appareat locupletior. Hoc enim oleum non nunc tantum magnam vim habet, sed cum etiam sacrificia florerent, mirum in modum virtutem il-
Osee 6. 6. lorum probavit: nam ait: *Oleum enim volo et* E
Matth. 9. 13. *non sacrificium.* Et merito quidem. Illud enim altare inanimatum erat, hoc vero animatum est: et illic quidem quidquid impositum est, igne consumitur, in cinerem abit, atque effunditur, dissolutusque fumus in aeris naturam transit: hic vero 77 nihil simile; sed alios fert fructus. Hæc Paulus A declaravit; cum enim Corinthiorum, qui pauperum studiosi erant, thesauros enarraret, hæc scri-
2. Cor. 9. 12. psit: *Quoniam ministerium hujus officii non solum supplet ea quæ desunt sanctis, sed etiam abundat per multas gratiarum actiones Deo;*
Ibid. v. 13. et 14. ac rursum, *Glorificantes Deum in obedientia confessionis vestræ in evangelio, et simplicitate communicationis vestræ in illos, et in omnes, et in ipsorum obsecratione pro vobis, desiderantium vos.* Viden' illum in gratiarum actionem desinere, et in Dei laudem; in frequen- B tes eorum precationes, qui beneficia acceperunt, in ferventiorem caritatem? Sacrificemus ergo,

Vitæ instituto optimo nihil splendidius. Prov. 4. 18.

πτερνισμόν. Ὁμοίως καὶ περὶ τῶν ἐν τῷ σταυρῷ γενομένων λέγει· Ἔδωκαν εἰς τὸ βρῶμά μου χολὴν, καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισάν με ὄξος.

Βούλεσθε καὶ τὸ ἑξῆς ἐπαγάγωμεν, ἢ καὶ ταῦτα ἀπόχρη; Ἔγωγε οἶμαι. Εἰ γὰρ καὶ μὴ κατὰ πλάτος διωρύξαμεν [b] τὸ χωρίον, ὅμως γ' οὖν κατὰ βάθος διεσκάψαμεν· οὐκ ἐλάττονα δὲ καὶ τοῦτο ἐκείνου πόνον ἔχει· καὶ δεδοίκαμεν μὴ κατατείναντες ὑμᾶς ἀμέτρως, ποιήσωμεν ἀναπεσεῖν. Διὸ τέλος ἐπιθῶμεν τῷ λόγῳ τὸ προσῆκον. Ποῖον δέ ἐστι τὸ προσῆκον; Δοξολογία ἡ πρέπουσα τῷ Θεῷ· πρέπει δὲ οὐχ ἡ διὰ τῶν ῥημάτων μόνον, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον ἡ διὰ τῶν πραγμάτων. Λαμψάτω γὰρ ὑμῶν τὸ φῶς, φησὶν, ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἵνα ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Καὶ γὰρ οὐδὲν φωτεινότερον τῆς ἀρίστης πολιτείας, ἀγαπητέ. Τοῦτο δηλῶν καὶ τίς φησι τῶν σοφῶν· Αἱ δὲ ὁδοὶ τῶν δικαίων ὁμοίως φωτὶ λάμπουσι. Λάμπουσι δὲ οὐκ αὐτοῖς μόνον τοῖς τὸ φῶς ἀνάπτουσι διὰ τῶν ἔργων, καὶ ὁδηγοῦσι πρὸς τὴν ὀρθὴν ὁδὸν, ἀλλὰ καὶ τοῖς πλησίον οὖσιν ἐκείνων. [c] Ἐγχέωμεν τοίνυν τὸ ἔλαιον ταῖς λαμπάσι ταύταις, ὥστε μετεωρότερον γενέσθαι τὸ πῦρ, ὥστε πλούσιον φανῆναι τὸ φῶς. Τὸ γὰρ ἔλαιον τοῦτο οὐ νῦν μόνον πολλὴν ἔχει τὴν ἰσχύν· ἀλλ' ὅτε καὶ αἱ θυσίαι ἤνθουν, παρευδοκίμησε πολλῷ τῷ τρόπῳ τὴν ἐκείνων δύναμιν· [d] Ἔλεον γὰρ, φησὶ, θέλω καὶ οὐ θυσίαν· καὶ μάλα εἰκότως. Ἐκεῖνο μὲν γὰρ ἄψυχον τὸ θυσιαστήριον, τοῦτο δὲ ἔμψυχον· κἀκεῖ μὲν τὸ ἐπικείμενον ἅπαν τοῦ πυρὸς γίνεται δαπάνη, καὶ τελευτᾷ εἰς κόνιν, καὶ διαχεῖται εἰς τέφραν, καὶ εἰς τὴν τοῦ ἀέρος ὁ καπνὸς ἀναλύεται φύσιν· ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτον· ἀλλ' ἑτέρους φέρει τοὺς καρπούς. Καὶ ταῦτα ὁ Παῦλος ἐδήλωσε λέγων· τῆς γὰρ φιλοπτωχίας τῶν Κορινθίων τοὺς θησαυροὺς διηγούμενος, οὕτως ἔγραφεν· Ὅτι ἡ διακονία τῆς λειτουργίας ταύτης οὐ μόνον ἐστὶ προσαναπληροῦσα τὰ ὑστερήματα τῶν ἁγίων, ἀλλὰ καὶ περισσεύουσα διὰ πολλῶν εὐχαριστιῶν τῷ Θεῷ· καὶ πάλιν, Δοξάζοντες τὸν Θεὸν ἐπὶ τῇ ὑποταγῇ τῆς ὁμολογίας ὑμῶν εἰς τὸ εὐαγγέλιον, καὶ ἁπλότητι τῆς κοινωνίας τῆς εἰς αὐτοὺς καὶ εἰς πάντας, καὶ τῇ αὐτῶν δεήσει ὑπὲρ ὑμῶν ἐπιποθούντων ὑμᾶς. Ὁρᾷς εἰς εὐχαριστίαν ἀναλυομένην αὐτὴν, καὶ αἶνον τοῦ Θεοῦ, καὶ συνεχεῖς εὐχὰς τῶν εὖ παθόντων, καὶ θερμοτέραν ἀγάπην; Θύωμεν τοίνυν, ἀγαπητοὶ, θύω-

[b] Savil. τὸ χωρίον· ἀλλὰ κατά.

[c] Alii ἐγχέωμεν. Paulo post Morel. μετεωρότερον. Savil. ὑψηλότερον.

[d] ἔλεον... θέλω, καὶ οὐχὶ θυσίαν. *Oleum volo, et non sacrificium.* Ex similitudine vocem ἔλεον *misericordiam*, et ἔλαιον *oleum*, quæ Chrysostomi tempore eodem modo pronuntiabantur, factum, ut quædam exemplaria Græca hic ἔλαιον haberent, et fortassis in priscis Chrysostomi exemplaribus ἔλαιον hic legebatur. Certe liquet hoc loco oleum intelligi, et hanc lectionem hic Chrysostomus adhibuit, qui altera alibi utitur ubi de misericordia agitur, ut ad Stagirium l. 1, Tom. 1, p. 168, et alibi; sed quia hic ἔλαιον *oleum* ad seriem suam aptabatur, hanc sequutus est lectionem. In Hebræo autem legitur כי חסד חפצתי, *quia misericordiam volui.*

μεν εἰς ταῦτα τὰ θυσιαστήρια καθ' ἑκάστην ἡμέραν. Αὕτη γὰρ καὶ εὐχῆς καὶ νηστείας καὶ πολλῶν ἑτέρων ἐστὶ μείζων ἡ θυσία· μόνον ἂν ἐκ δικαίου κέρδους καὶ πόνων τοιούτων, καὶ πάσης ᾖ καθαρὰ πλεονεξίας καὶ ἁρπαγῆς καὶ βίας. Τοιαύτας γὰρ προσίεται προσφορὰς [a] ὁ Θεὸς, τὰς δὲ ἑτέρας καὶ ἀποστρέφεται καὶ μισεῖ. Οὐδὲ γὰρ βούλεται ἐξ ἀλλοτρίων τιμᾶσθαι συμφορῶν. Ἀκάθαρτος γὰρ καὶ βέβηλος ἡ τοιαύτη θυσία, καὶ παροξύνειεν ἂν μᾶλλον, ἢ [b] ἐξιλεώσαιε τὸν Θεόν. Διὸ πάσῃ δεῖ κεχρῆσθαι σπουδῇ, ὥστε μὴ ἐν τάξει θεραπείας τὸν τιμώμενον ἐξυβρίζειν. Εἰ γὰρ τὰ C δευτερεῖα προσενεγκὼν ὁ Κάϊν, καὶ ταῦτα οὐδὲ ἠδικηκὼς ἕτερον, ἔδωκε δίκην τὴν ἐσχάτην· ὅταν καὶ ἐξ ἁρπαγῆς καὶ πλεονεξίας προσφέρωμέν τι, πῶς οὐ πεισόμεθα χαλεπώτερα; Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὸ εἶδος τῆς ἐντολῆς ταύτης ὑπέδειξεν ἡμῖν ὁ Θεὸς, ἵνα ἐλεῶμεν, οὐχ ἵνα κολάζωμεν τοὺς ὁμοδούλους. Ὁ δὲ τὰ ἑτέρων λαμβάνων, καὶ ἑτέρῳ διδοὺς, οὐχ ἠλέησεν, ἀλλ' ἐτιμωρήσατο, καὶ ἠδίκησεν ἀδικίαν τὴν ἐσχάτην. Ὥσπερ οὖν ἔλαιον οὐκ ἂν τέκοι λίθος, οὕτως οὐδὲ ἀπήνεια φιλανθρωπίαν. Ὅταν γὰρ τοιαύτην ἔχῃ ῥίζαν, D οὐκ ἔτι ἐλεημοσύνη τὸ τοιοῦτόν ἐστι. Διὸ παρακαλῶ μὴ πρὸς τοῦτο ὁρᾷν μόνον, ὅπως παρέχωμεν τοῖς δεομένοις, ἀλλὰ καὶ ὅπως μὴ ἐκ τῆς τῶν ἑτέρων ἁρπαγῆς. Εἷς γὰρ εὐχόμενος, καὶ εἷς καταρώμενος, τίνος φωνῆς ἀκούσεται ὁ Δεσπότης; Ἂν οὕτως ἑαυτοὺς μετὰ ἀκριβείας ἄγωμεν, δυνησόμεθα τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι πολλῆς φιλανθρωπίας καὶ ἐλέους καὶ συγγνώμης τυχεῖν ἐφ' οἷς ἡμάρτομεν πάντα τὸν μακρὸν τοῦτον χρόνον, καὶ τὸν τοῦ πυρὸς ποταμὸν ἐκφυγεῖν· οὗ γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἀπαλλαγέντας [c] εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν ἀνελθεῖν βασιλείαν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ E Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

dilecti, sacrificemus quotidie in hisce aris. Hoc quippe sacrificium, et precibus et jejunio et multis aliis præstantius est; dum ex justo lucro, ex justis laboribus procedat, et omnis sit expers avaritiæ, rapinæ, violentiæ. Tales enim oblationes admittit Deus; cæteras autem aversatur et odit. Neque enim vult ex aliorum calamitatibus honorari. Impurum namque profanumque est hujusmodi sacrificium, Deumque potius irritaverit, quam placaverit. Quapropter omni studio enitendum est, ne cultus nomine, quem honorare volumus, probro afficiamus. Si enim Caïn, qui ea quæ inferioris conditionis erant obtulit, nec quempiam læserat, extremas dedit pœnas; cum quid ex rapina et avaritia obtulerimus, annon graviora patiemur? Ideo namque Deus hujus præcepti rationem, nobis declaravit, ut misereamus, non ut conservos torqueamus; qui autem aliena rapit et alteri dat, is non misericordiam exercuit, sed læsit, et extremam operatus iniquitatem est. Ut ergo lapis numquam oleum pariat, sic nec crudelitas humanitatem. Cum enim talis sit radix, numquam id eleemosyna fuerit. Quamobrem obsecro ne eo solum spectemus ut eleemosynam erogemus, sed etiam ut ne ex rapina largiamur. Nam esto *Unus qui precetur, alter qui imprecetur; utrius vocem audiet Dominus?* Si nos sic diligenter instituamus, per Dei gratiam poterimus multam benignitatem, misericordiam et veniam omnium, quæ hoc diuturno tempore admisimus, peccatorum consequi, ac fluvium igneum effugere; a quo erepti, utinam nos omnes ad regnum cælorum ascendamus, gratia et misericordia Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, simul et sancto Spiritui, in sæcula sæculorum. Amen.

Dona ex rapina improbantur.

Eccli. 34. 29.

[a] Morel. μόνον ὁ Θεός. [Supra Savil. et Codd. cit. δικαίου γίνηται κέρδους.]
[b] Savil. ἐξιλεώσαιε. Morel. ἐξιλεώσαιτο.

[c] Sic Savil. et Mss. et ita legit Interpres; Morel. εἰς τὸν τῶν οὐρανῶν ἀνακλιθῆναι νυμφῶνα.

---

78 A

ΟΜΙΛΙΑ ιδʹ.

HOMILIA XIV.

Καὶ ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν, καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος.

16. *Et de plenitudine ejus nos omnes accepimus, et gratiam pro gratia.*

Πρῴην ἐλέγομεν ὅτι Ἰωάννης τὴν ἀπορίαν λύων τῶν μελλόντων πρὸς ἑαυτοὺς ζητεῖν, πόθεν ὁ Χριστὸς ὕστερον ἐπὶ τὸ κήρυγμα ἐλθὼν, πρῶτος αὐτοῦ γέγονε

1. Nuper dicebamus, Joannem, ut dubitationem eorum solveret, qui apud se quæsituri erant, cur Christus qui posterior ad prædicandum venit,

prior et splendidior illo fuerit, hoc addidisse, *Quia prior me erat.* Et hæc una causa est: sed subdit aliam de qua nunc agitur. Quænam illa est? *De plenitudine*, inquit, *ejus nos omnes* B *accepimus et gratiam pro gratia*; et post hæc iterum aliam. Quam illam? *Quia lex per Moysem data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est.* Et quid est, inquies, illud, *Ex plenitudine ejus nos omnes accepimus*? Nam eo interim sermo referendus est. Non habet, inquit, doni erogandi consortem, sed ipse fons, ipse radix est bonorum omnium, ipsa vita, ipsa lux, ipsa veritas, qui bonorum divitias non in se retinet, sed in alios omnes effundit; et postquam effudit, plenus remanet, nihil minus habens postquam aliis elargitus est, sed semper scaturiens, et aliis bona impertiens, in eadem manet perfectione. Quod C autem ego fero particeps boni, ab alio accepi, et exigua pars totius est, et quasi stilla abysso ineffabili et pelago immenso comparata: imo ne hoc quidem exemplum potest satis explicare id quod recensere conamur. Etenim si stillam ex pelago haurias, eo ipso pelagus minuisti, etiamsi imminutio illa visu non percipiatur. De fonte autem isto id dici nequit; sed quantumcumque hauseris, manet tamen nihil imminutus. Quare alio exemplo utendum: quod tamen infirmum est, nec potest rem quæsitam demonstrare; sed magis quam primum D ad propositam nos adducit sententiam. Supponamus esse igneum fontem: ex quo fonte mille, bis mille, ter mille, et longe plures lucernæ accenduntur: annon æque plenus ignis manet, postquam tot aliis vim suam indidit? Id nemini non notum est. Quod si in corporibus divisibilibus, quæ per ademtionem minuuntur, quidpiam simile reperitur, quod postquam aliis quæ sua erant indidit, nihil tamen minuitur, multo magis in incorporea et immortali illa potentia hoc continget. Nam si cum id quod participatur est substantia et cor- E pus, et dividitur, et non dividitur: multo magis cum de vi agendi sermo est, deque vi agendi incorporeæ substantiæ, exploratum est id evenire. Ideo Joannes dicebat, *De plenitudine ejus nos omnes accepimus*; et testimonium suum Baptistæ testimonio connectit. Nam illud, *De plenitudine ejus nos omnes accepimus*, non præcurso-

καὶ λαμπρότερος, ἐπήγαγε τὸ, Ὅτι πρῶτός μου ἦν. Καὶ μία μὲν αὕτη αἰτία· τίθησι δὲ καὶ [a] δευτέραν πάλιν ἣν νῦν φησι. Τίς δέ ἐστιν αὕτη, Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς, φησὶ, πάντες ἐλάβομεν, καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος. Καὶ μετὰ τούτων λέγει πάλιν καὶ ἄλλην. Ποίαν δὲ ταύτην; Ὅτι ὁ νόμος διὰ Μωϋσέως ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο. Καὶ τί ποτέ ἐστι, φησὶ, τὸ, Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν; Ἐπὶ γὰρ τοῦτο τέως ἀκτέον τὸν λόγον. Οὐ μεθεκτὴν, φησὶν, ἔχει τὴν δωρεὰν, ἀλλ' αὐτοπηγὴ καὶ αὐτορίζα ἐστὶ πάντων τῶν καλῶν, αὐτοζωὴ, καὶ αὐτοφῶς, καὶ αὐτοαλήθεια· οὐκ ἐν ἑαυτῷ συνέχων τῶν ἀγαθῶν τὸν πλοῦτον, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους ἅπαντας ὑπερβλύζων αὐτὸν, καὶ μετὰ τὸ ὑπερβλύσαι μένων πλήρης· * ἐν οὐδενὶ γὰρ ἐλαττούμενος ἐκ τῆς εἰς ἑτέρους χορηγίας, ἀλλ' ἀεὶ πηγάζων καὶ πᾶσι τούτων μεταδιδοὺς τῶν καλῶν, ἐπὶ τῆς αὐτῆς μένει τελειότητος. Ὃ δὲ ἐγὼ φέρω, μεθεκτόν τέ ἐστι (παρ' ἑτέρου γὰρ ἔλαβον αὐτὸ), καὶ μικρόν τι τοῦ παντὸς, καὶ οἱονεὶ [b] σταγὼν εὐτελὴς πρὸς ἄβυσσον ἄφατον καὶ πέλαγος ἄπειρον· μᾶλλον δὲ οὐδὲ τοῦτο τὸ παράδειγμα παραστῆσαι δύναται ὅπερ ἐπιχειροῦμεν εἰπεῖν. Σταγόνα μὲν γὰρ ἀπὸ πελάγους ἂν ἐξέλῃς, αὐτῷ τούτῳ τὸ πέλαγος ἠλάττωσας, εἰ καὶ ἀφανὴς ἡ ἐλάττωσις. Ἐπὶ δὲ τῆς πηγῆς ἐκείνης οὐκ ἔστι τοῦτο εἰπεῖν· ἀλλ' ὅσον ἄν τις ἀρύσηται, μένει μηδὲν ἐλαττουμένη. Διὸ χρὴ * μάλιστα ἐφ' ἕτερον ὑπόδειγμα ἐλθεῖν· ἀσθενὲς [c] μὲν γὰρ αὐτὸ καὶ οὐ δυνάμενον ὅπερ ζητοῦμεν παραστῆσαι, μᾶλλον δὲ τοῦ προτέρου χειραγωγοῦν ἡμᾶς πρὸς τὴν ἔννοιαν τὴν προκειμένην ἡμῖν νῦν. Ὑποθώμεθα γὰρ εἶναι πυρὸς πηγὴν, εἶτα ἀπὸ τῆς πηγῆς ἐκείνης μυρίους ἀνάπτεσθαι λύχνους, καὶ δὶς τοσούτους, καὶ τρὶς καὶ πολλάκις· ἆρα οὐκ ἐπὶ τῆς αὐτῆς μένει πληρότητος τὸ πῦρ καὶ μετὰ τὸ μεταδοῦναι τοσούτοις τῆς ἐνεργείας τῆς αὐτοῦ; Παντί που δῆλόν ἐστιν. Εἰ δὲ ἐπὶ τῶν σωμάτων, τῶν μεριστῶν, τῶν ἐλαττουμένων ὑπὸ τῆς ἀφαιρέσεως, εὑρέθη τι τοιοῦτον ὃ καὶ μετὰ τὸ παρασχεῖν ἑτέροις τὰ παρ' ἑαυτοῦ οὐδὲν παραβλάπτεται, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τῆς ἀσωμάτου καὶ ἀκηράτου δυνάμεως ἐκείνης τοῦτο συμβήσεται. Εἰ γὰρ ἔνθα οὐσία ἐστὶ τὸ μεταλαμβανόμενον καὶ σῶμα, καὶ μερίζεται, καὶ οὐ μερίζεται, πολλῷ μᾶλλον ὅταν περὶ ἐνεργείας ὁ λόγος ᾖ, καὶ ἐνεργείας τῆς ἐξ ἀσωμάτου οὐσίας, οὐδὲν εἰκὸς τοιοῦτον παθεῖν. Διὰ τοῦτο καὶ Ἰωάννης ἔλεγεν, Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν· καὶ

[a] Savil. et Mss. plurimi οὐκ ἀρκεσθεὶς δὲ ἐκείνῃ, τίθησι δευτέραν πάλιν, ἣν νῦν φησι. τίς δέ ἐστιν. Morel. τ. δ. κ. δευτέραν, οὐκ ἀρκεσθεὶς ἐκείνῃ.

* [καὶ οὐδενὶ ἐλ. Savil. et Cod. 706.]

[b] Mss. plurimi et Savil. σταγὼν εὐτελής. Morel. et alii σταγὼν ὀλίγη. [Mox Savil. et Codd. 705, 706 δύναιτ' ἄν. Infra iidem αὐτὸ τοῦτο τὸ π.]

* [μὲν καὶ αὐτό Savil. et Codd. cit., recte.]

[*]συνείρει τὴν αὐτοῦ μαρτυρίαν τῇ τοῦ βαπτιστοῦ. Τὸ γὰρ ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν, οὐ τοῦ προδρόμου ἐστὶ ῥῆμα, ἀλλὰ τοῦ μαθητοῦ. Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· μὴ νομίσητε, φησὶν, ὅτι ἡμεῖς οἱ συγγενόμενοι πολὺν αὐτῷ χρόνον, καὶ ἁλῶν, καὶ τραπέζης κοινωνήσαντες, χάριτι μαρτυροῦμεν. Καὶ γὰρ καὶ Ἰωάννης, ὁ μηδὲ εἰδὼς αὐτὸν πρὸ τούτου, ὁ μηδὲ συγγενόμενος, ἀλλὰ τοσοῦτον μόνον ὅτε ἐβάπτιζε, μετὰ τῶν ἄλλων αὐτὸν θεασάμενος, ἐβόα· Πρῶτός μου ἦν, [a]ἐκεῖθεν πάντα λαβών· καὶ ἡμεῖς δὲ πάντες οἱ δώδεκα, οἱ τριακόσιοι, οἱ πεντακόσιοι, οἱ τρισχίλιοι, οἱ πεντακισχίλιοι, αἱ πολλαὶ τῶν Ἰουδαίων μυριάδες, ἅπαν τὸ πλήρωμα τῶν πιστῶν, καὶ τῶν τότε, καὶ τῶν νῦν, καὶ τῶν αὖθις ἐσομένων, ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἐλάβομεν. Τί δὲ ἐλάβομεν; Χάριν ἀντὶ χάριτος, φησίν. Ἀντὶ ποίας ποίαν; Ἀντὶ τῆς παλαιᾶς τὴν καινήν. Ὥσπερ γὰρ ἦν δικαιοσύνη, καὶ δικαιοσύνη· Κατὰ δικαιοσύνην γὰρ, φησὶ, τὴν ἐν νόμῳ γενόμενος ἄμεμπτος· καὶ πίστις, καὶ πίστις· Ἐκ πίστεως γὰρ εἰς πίστιν· καὶ υἱοθεσία, καὶ υἱοθεσία· Ὧν ἡ υἱοθεσία, φησί· καὶ δόξα, καὶ δόξα· Εἰ γὰρ τὸ καταργούμενον διὰ δόξης, πολλῷ μᾶλλον τὸ μένον ἐν δόξῃ· καὶ νόμος, καὶ νόμος· Ὁ νόμος γὰρ, φησὶ, τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς ἠλευθέρωσέ με· καὶ λατρεία, καὶ λατρεία· Ὧν ἡ λατρεία, φησί· καὶ πάλιν, [b]Πνεύματι Θεῷ λατρεύοντες· καὶ διαθήκη, καὶ διαθήκη· Διαθήσομαι γὰρ ὑμῖν διαθήκην καινὴν, οὐ κατὰ τὴν διαθήκην ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν ὑμῶν· καὶ ἁγιασμὸς, καὶ ἁγιασμός· καὶ βάπτισμα, καὶ βάπτισμα· καὶ θυσία, καὶ θυσία, καὶ ναὸς, καὶ ναὸς, καὶ περιτομὴ, καὶ περιτομή· οὕτω καὶ χάρις, καὶ χάρις. Ἀλλ' ἐκεῖνα μὲν ὡς τύποι, ταῦτα δὲ ὡς ἀλήθεια, ὁμωνυμίαν τινὰ, ἀλλ' οὐχὶ συνωνυμίαν φυλάττοντα· ἐπεὶ καὶ ἐν τοῖς τύποις καὶ ἐν ταῖς εἰκόσι, καὶ [c]ὁ ἐπὶ τῶν χρωμάτων τῶν λευκῶν διὰ τοῦ μέλανος χρώματος ἐγχαραττόμενος, ἄνθρωπος λέγεται, καὶ ὁ δεξάμενος τὴν τῶν χρωμάτων ἀλήθειαν· καὶ ἐπὶ τῶν ἀνδριάντων, ὅ τε χρυσοῦς, ὅ τε πήλινος, ἀνδριὰς προσηγόρευται· ἀλλὰ τὸ μὲν ὡς τύπος, τὸ δὲ ὡς ἀλήθεια.

Μὴ τοίνυν ὡς ἀπὸ τῆς τῶν ὀνομάτων κοινωνίας, ταυτότητα πραγμάτων νομίσῃς, ἀλλὰ μηδὲ ἀλλοτρίωσιν. Εἰ μὲν γὰρ τύπος ἦν, οὐκ ἦν ἀλλότρια τῆς ἀληθείας· εἰ δὲ σκιὰν ἐφύλαττεν, ἐλάττω τῆς ἀληθείας ἦν. Τί οὖν τὸ μέσον τούτων ἁπάντων; Βούλεσθε ἐπεξέλθωμεν ἓν ἢ δύο τῶν εἰρημένων προ-

79 A ris, sed discipuli dictum est. Hoc autem vult significare: Ne putetis, nos qui multo tempore cum illo versati sumus, et ejusdem mensæ consortes fuimus, ex gratia aliqua testimonium ferre. Nam Joannes, qui illum antea non viderat, nec cum illo versatus fuerat, sed cum baptizaret tantum, ipso cum cæteris conspecto, inde omnia accipiens, exclamavit, *Prior me erat*. Nos autem omnes, *De plenitudine Christi quid accipimus.* duodecim, trecenti, quingenti, ter mille, quinquies mille, multæ Judæorum myriades, omnis plenitudo fidelium, qui tunc fuere, qui nunc, qui futuri sunt, de plenitudine ejus accepimus. Quid B autem accepimus? Gratiam pro gratia. Quam pro qua? Pro veteri novam. Sicut enim erat justitia et justitia, *Secundum justitiam*, inquit, *quæ in lege est*, *factus irreprehensibilis*; item fides et *Philipp. 3. 6.* fides est: *Ex fide in fidem*; adoptio quoque et ado- *Rom. 1. 17.* ptio: *Quorum adoptio*, inquit; gloria quoque du- *Ibid. 9. 4.* plex: *Si enim quod evacuatur per gloriam est*, *2. Cor. 3. 11.* *multo magis quod manet in gloria*; et lex duplex: nam ait, *Lex spiritus vitæ liberavit me*; et *Rom. 8. 2.* cultus duplex, *Quorum servitus*, seu cultus; et rursum, *Spiritu Deo servientes*; duplex quoque *Philip. 3. 3.* testamentum: *Disponam vobis testamentum* *Jer. 31. 31.* C *novum, non secundum testamentum quod disposui cum patribus vestris*; duplex quoque sanctificatio, duplex baptisma, duplex sacrificium, duplex templum, duplex circumcisio; sic et duplex gratia. Sed illa quidem ceu figura sunt; hæc ut veritas: quæ homonyma quidem, sed non synonyma sunt. Nam in typis et imaginibus qui colore albo et nigro pingitur, homo vocatur, ut et verus homo nativo colore instructus: in statuis quoque aurea perinde atque figlina, statua dicitur; sed illa typus sunt, hæc veritas. D

2. Ne igitur ex nominum consortio, res easdem, sed neque diversas esse putes. Nam si typus erat, non erat alienus a veritate; si umbram servabat, minor erat veritate. Quid ergo discriminis est inter hæc omnia? Vultis unum aut duo ex dictis tractemus? Sic cætera vobis manifesta

[*] συνείρει. In Editis συναίρει. Sed suspicatus est Savilius legendum esse συνείρει, atque ita legitur in antiquissimo Codice manuscripto.

[a] Sic Savil. et Morel. vero ἐκεῖθεν καὶ οὗτος πάντως λαβών.

[b] Alii πνεύματι Θεοῦ.

[c] Morel. ὁ ἐπὶ τῶν χρωμάτων τῶν λευκῶν. Savil. ὁ διὰ τῶν γραμμάτων τῶν λευκῶν ἐπὶ τοῦ μ., et sic Mss. plurimi; unus tamen habet πραγμάτων τῶν λευκῶν.

erunt : videbimusque illa puerorum præcepta,
hæc virorum fortium fuisse; illa quasi hominibus,
Inter vetera et nova discrimen. hæc quasi angelis constituta. Unde igitur ordiemur?
Vultis ab ipsa adoptione ordiamur? Quid
discriminis inter hanc et illam est? Illa nomine
Psal. 81. 6. tenus erat; hæc re ipsa. De illa dicitur, *Ego dixi,
Dii estis, et filii Altissimi omnes*. De hac autem,
Ex Deo nati sunt. Quomodo et qua ratione?
Per lavacrum regenerationis et renovationis
Spiritus sancti. Et illi quidem postquam
filii appellati sunt, spiritum servitutis adhuc
habebant : nam servi cum essent, hac appellatione
ornabantur; nos autem liberi tunc effecti,
non nomine, sed re honorem accepimus. Et
Rom. 8. 15. hoc Paulus dicebat : *Non enim accepistis spiritum
servitutis iterum in timore, sed accepistis
Spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus,
Abba Pater*. Generati namque superne,
et ut ita dicam, reformati, sic vocati sumus filii.
Sanctitatis vero modum si quis didicerit, quis
hic, quis ille, multam hic quoque differentiam videbit.
Illi namque quando idola non colebant,
cum nec fornicabantur, nec mœchabantur, hoc
vocabantur nomine : nos autem non abstinendo
ab illis rebus tantum, sed et majora possidendo
sancti efficimur. Et primo quidem ex ipso Spiritus
illapsu hoc consequimur donum : deinde ex
vita longe præstantiore quam Judaïca. Et ne ex
Deut. 18. 10. jactantia dicta putes, audi quid illis dicat : *Nolite
lustrare, neque purificare filios vestros, quia
populus sanctus estis*. Itaque apud illos hæc
sanctitas erat, ab idolorum legibus abstinere;
1. Cor. 7. 34. apud nos vero non ita, sed, *Ut sit sancta*, inquit,
*corpore et spiritu. Pacem persequimini et sanctificationem,
Hebr. 12. 14. sine qua nemo videbit Dominum*;
2. Cor. 7. 1. et, *Perficientes sanctificationem in timore
Dei*. Non enim hoc nomen, sanctus, in omnibus,
de quibus dicitur, eamdem habet significationem.
Nam Deus sanctus dicitur, sed non sicut
nos. Cum enim propheta hanc vocem a Seraphinis
Isai. 6. 5. audivit, attende quid dixerit : *Hei mihi,
miser ego, quia homo cum sim, impura labia
habeo, et in medio populi impura labia habentis
ego habito*. Etsi ille et sanctus et purus esset.
Verum si nostram cum superna illa sanctitatem
comparemus, impuri sumus. Sancti sunt angeli,
sancti sunt archangeli, et Cherubim at-

χειρισάμενοι; Οὕτω γὰρ καὶ τὰ ἄλλα ἔσται ὑμῖν
δῆλα· καὶ ὀψόμεθα πάντες ὡς ἐκεῖνα μὲν παίδων ἦν
διδάγματα, ταῦτα δὲ γενναίων καὶ μεγάλων ἀνδρῶν·
καὶ τὰ μὲν ὡς ἀνθρώποις, τὰ δὲ ὡς ἀγγέλοις νενο-
E μοθέτητο. Πόθεν [d] οὖν ποιησόμεθα τὴν ἀρχήν; Βού-
λεσθε ἀπὸ τῆς υἱοθεσίας αὐτῆς; Τί δὴ οὖν τὸ μέσον
ταύτης κἀκείνης; Ἐκείνη, ῥήματος ἦν τιμή· ἐνταῦθα
δὲ καὶ τὸ πρᾶγμα ἕπεται. Καὶ περὶ μὲν ἐκείνης
φησίν· Ἐγὼ εἶπα, θεοί ἐστε, καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάν-
80 τες· περὶ δὲ ταύτης, ὅτι ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν. Πῶς
A καὶ τίνι τρόπῳ; Διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας, καὶ
ἀνακαινώσεως Πνεύματος ἁγίου. Κἀκεῖνοι μὲν μετὰ
τὴν τῶν υἱῶν προσηγορίαν, ἔτι πνεῦμα δουλείας εἶχον·
δοῦλοι γὰρ μένοντες, οὕτως ἐτιμῶντο τῇ κλήσει ταύ-
τῃ· ἡμεῖς δὲ ἐλεύθεροι γενόμενοι, τότε οὐκ ὀνόματι,
ἀλλὰ πράγματι τὴν τιμὴν ἐδεξάμεθα. Καὶ τοῦτο
Παῦλος δηλῶν ἔλεγεν· Οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δου-
λείας πάλιν εἰς φόβον, ἀλλ' ἐλάβετε πνεῦμα υἱοθε-
σίας, ἐν ᾧ κράζομεν, Ἀββᾶ ὁ πατήρ. Γεννηθέντες
γὰρ, ἄνωθεν, καὶ ὡς ἂν εἴποι τις ἀναστοιχειωθέντες,
οὕτως ἐκλήθημεν υἱοί. Καὶ τῆς ἁγιωσύνης τὸν τρόπον
εἴτις καταμάθοι, τίς μὲν οὗτος, τίς δὲ ἐκεῖνος πολλήν;
B ὄψεται πάλιν κἀνταῦθα τὴν διαφοράν. Ἐκεῖνοι μὲν
γὰρ ἡνίκα μὴ εἰδωλολάτρουν, μηδὲ ἐπόρνευον, μηδὲ
ἐμοίχευον, τοῦτο ἐκαλοῦντο τὸ ὄνομα· ἡμεῖς δὲ, οὐκ
ἐν τῇ τούτων [a] ἀποχῇ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ τῶν μει-
ζόνων κτήσει γινόμεθα ἅγιοι. Καὶ πρῶτον μὲν ἀπ'
αὐτῆς τοῦ Πνεύματος τῆς ἐπιφοιτήσεως, ταύτης
τυγχάνομεν τῆς δωρεᾶς· ἔπειτα δὲ καὶ ἐκ πολι-
τείας, πολλῷ μείζονος τῆς Ἰουδαϊκῆς. Καὶ ὅτι οὐ
κόμπος τὰ ῥήματα, ἄκουσον ἐκείνοις μὲν τί φησιν·
Οὐ φοιβάσεσθε, οὐ περικαθαριεῖτε τὰ τέκνα ὑμῶν,
ὅτι λαὸς ἅγιός ἐστε. Ὥστε παρ' ἐκείνοις τοῦτο ἡ
ἁγιωσύνη, τὸ τῶν εἰδωλικῶν ἀπηλλάχθαι νόμων·
C παρὰ δὲ ἡμῖν οὐχ οὕτως, ἀλλ', Ἵνα ᾖ ἁγία, φησὶ,
καὶ σώματι καὶ πνεύματι. Εἰρήνην διώκετε καὶ τὸν
ἁγιασμὸν, οὗ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον· καὶ,
Ἐπιτελοῦντες ἁγιωσύνην ἐν φόβῳ Θεοῦ. Οὐ γὰρ ἀρ-
κεῖ τὸ, ἅγιος, ὄνομα, ἐπὶ πάντων ὧν ἂν λέγηται
τὴν αὐτὴν ἔννοιαν παραστῆσαι· ἐπεὶ καὶ ὁ Θεὸς
ἅγιος λέγεται, ἀλλ' οὐχ ὡς ἡμεῖς. Ὅτε γοῦν ἤκουσε
τὴν φωνὴν ταύτην παρὰ τῶν Σεραφὶμ [b] φερομένην ὁ
προφήτης, ὅρα τί φησιν· Οἴμοι τάλας ἐγὼ, ὅτι ἄν-
θρωπος ὢν καὶ ἀκάθαρτα χείλη ἔχων, ἐν μέσῳ λαοῦ
ἀκάθαρτα χείλη ἔχοντος ἐγὼ οἰκῶ. Καίτοι καὶ ἅγιος
καὶ καθαρὸς ἦν· ἀλλὰ πρὸς τὴν ἁγιωσύνην ἡμεῖς
D τὴν ἄνω κρινόμενοι, ἀκάθαρτοί ἐσμεν. Ἅγιοι καὶ οἱ

[d] Alii et Savil. *πόθεν οὖν δεῖ ποιήσασθαι*. Utrovis modo legas idipsum est.

[a] Savil. et Mss. plurimi *ἀποχῇ, ἀλλ' ἐν τῇ*. Ut nos, ita Morel. et alii, etiam recte.

[b] Savil. et Mss. fere omnes *τῶν Σεραφὶμ φερομένην ὁ πρ.* [Alii *ᾀδομένην*.] Mox post *ἐγὼ* Morel. et Mss. pauci addunt *ὅτι κατανένυγμαι*, sed hæc desunt in Savil. et in Mss. plurimis.

ἄγγελοι, ἅγιοι οἱ ἀρχάγγελοι, καὶ αὐτὰ τὰ Σεραφὶμ, καὶ Χερουβίμ· ἀλλὰ καὶ ταύτης τῆς [c] ἁγιωσύνης ἑτέρα πάλιν διαφορὰ καὶ πρὸς ἡμᾶς καὶ πρὸς τὰς ὑπερεχούσας δυνάμεις. Ἐνῆν καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἐπεξελθεῖν, [d] ἀλλ' ὁρῶ τὸν λόγον εἰς μῆκος πολὺ ἐκτεινόμενον· διὸ περαιτέρω παυσάμενοι προελθεῖν, ὑμῖν ἀφήσομεν τὰ λειπόμενα μεταχειρίσαι. Ἔξεστι γὰρ καὶ ὑμῖν κατ' οἶκον ταῦτα συλλέγουσι συνιδεῖν τὴν διαφορὰν, καὶ τοῖς λοιποῖς ὁμοίως ἐπεξιέναι. Δίδου γὰρ, φησὶ, σοφῷ ἀφορμὴν, καὶ σοφώτερος ἔσται. Ἡ μὲν γὰρ ἀρχὴ παρ' ἡμῶν, τὸ δὲ τέλος ἔσται παρ' E ὑμῶν. Ἡμῖν δὲ ἀναγκαῖον πάλιν ἅψασθαι τῆς ἀκολουθίας. Εἰπὼν, Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν, ἐπήγαγε, Καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος· [e] δεικνὺς ὅτι χάριτι καὶ Ἰουδαῖοι ἐσώζοντο. Οὐ γὰρ διὰ τὸ πολυπληθεῖν ὑμᾶς, φησὶν, ἀλλὰ διὰ τοὺς πατέρας ὑμῶν ἐξελεξάμην. 81 A Εἰ τοίνυν οὐκ ἐξ οἰκείων κατορθωμάτων ἐξελέγησαν παρὰ Θεοῦ, δῆλον ὅτι χάριτι ταύτης ἔτυχον τῆς τιμῆς. Καὶ ἡμεῖς δὲ χάριτι πάντες ἐσώθημεν, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως. Οὐ γὰρ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς, ἀλλ' ἐπὶ πολλῷ μείζοσι καὶ ὑψηλοτέροις. [a] Οὐ τοίνυν τοιαύτη παρ' ἡμῖν χάρις. Οὐδὲ γὰρ δὴ μόνον ἁμαρτημάτων συγχώρησις ἡμῖν ἐδόθη· ἐπεὶ κατὰ τοῦτο κοινωνοῦμεν ἐκείνοις· πάντες γὰρ ἥμαρτον· ἀλλὰ καὶ δικαιοσύνη, καὶ ἁγιασμὸς, καὶ υἱοθεσία, καὶ Πνεύματος χάρις [b] φαιδροτέρα πολλῷ καὶ δαψιλεστέρα. Διὰ ταύτης τῆς χάριτος ἐγενόμεθα τῷ Θεῷ ποθεινοὶ, οὐκ ἔτι μόνον ὡς δοῦλοι, ἀλλὰ καὶ ὡς υἱοὶ καὶ ὡς φίλοι. Διὰ τοῦτό φησι, Χάριν ἀντὶ χάριτος. Καὶ γὰρ B τὰ τοῦ νόμου καὶ αὐτὰ χάριτος ἦν, καὶ αὐτὸ τὸ [c] γενέσθαι ἡμᾶς ἐξ οὐκ ὄντων. Οὐ γὰρ κατορθωμάτων προϋπηργμένων ταύτην ἐλάβομεν τὴν ἀμοιβήν· πῶς γὰρ οἱ μηδὲ ὄντες; ἀλλὰ Θεοῦ [d] πανταχόθεν τῆς εὐεργεσίας κατάρχοντος. Οὐ τὸ γενέσθαι δὲ μόνον ἐξ οὐκ ὄντων, ἀλλὰ καὶ τὸ γενομένους εὐθέως μαθεῖν τά τε πρακτέα, καὶ τὰ μὴ πρακτέα, καὶ τοῦτον ἐν τῇ φύσει λαβεῖν τὸν νόμον, καὶ τὸ τοῦ συνειδότος κριτήριον ἀδέκαστον ἡμῖν παρακαταθέσθαι τὸν ποιήσαντα, χάριτος ἦν μεγίστης καὶ φιλανθρωπίας ἀφάτου. C Καὶ τὸ τὸν νόμον δὲ τοῦτον διαφθαρέντα ἀνακτήσασθαι διὰ τοῦ γραπτοῦ, χάριτος ἦν. Τὸ μὲν γὰρ ἑπόμενον ἦν, τοὺς τὴν ἅπαξ δοθεῖσαν ἐντολὴν παραχαράττοντας, κολάζεσθαι καὶ τιμωρεῖσθαι· τὸ δὲ γενόμενον οὐ τοῦτο ἦν, ἀλλὰ πάλιν διόρθωσις, καὶ συγγνώμη οὐκ ὀφειλομένη, ἀλλ' ἀπὸ ἐλέου καὶ χάριτος διδομένη. Ὅτι γὰρ χά-

que Seraphim; sed hujus sanctitatis alia rursum differentia est inter nos videlicet et superiores illas potestates. Possem cætera omnia persequi, sed video orationem longius progressam; quapropter ulteriore missa perquisitione, vobis cætera exploranda relinquemus. Vobis enim licet domi hæc colligendo, differentiam internoscere, et reliqua similiter indagare. *Da sapienti,* Prov. 9. 9. *inquit, occasionem, et sapientior erit.* Initium namque a nobis est, finis erit a vobis. Operæ pretium autem est seriem persequi. Cum dixisset, *De plenitudine autem ejus nos omnes accepimus,* subdidit, *Et gratiam pro gratia:* ostendens Judæos quoque per gratiam salvos fuisse. Non enim quod multiplicati sitis, sed propter patres vestros elegi vos. Si ergo non ex propriis meritis a Deo electi sunt, palam eos per gratiam hunc esse consequutos honorem. Et nos quoque gratia salvi facti sumus: sed non simili modo. Neque enim iisdem in rebus, sed in multo majoribus et sublimioribus. Non itaque talis est apud nos gratia. Neque enim peccatorum tantum venia nobis collata est; hujus namque cum illis consortes sumus: omnes enim peccaverunt; sed datur etiam justitia, sanctificatio, adoptio, Spiritus gratia longe splendidior et uberior. Per hanc gratiam Deo cari facti sumus, non ultra ut servi tantum, sed etiam ut filii et amici. Ideo inquit, *Gratiam pro gratia.* Etenim legalia quoque ex gratia erant, necnon quod ex nihilo facti simus: non enim ex præcedentibus meritis hanc remunerationem accepimus: quomodo enim, cum non essemus? sed Deus semper beneficiis nos prævenit. Non modo cum nos ex nihilo produxit, sed etiam cum creatis dat ut quæ agenda, quæ non agenda sunt sciamus; et hanc in natura legem nanciscamur: et quod nobis conscientiæ tribunal incorruptum indiderit, id gratiæ maximæ et ineffabilis benignitatis fuit. Quod item hanc legem jam corruptam, per scriptam legem restauraverit, id gratiæ erat. Nam consentaneum erat, ut qui semel datam legem adulterassent, supplicio et ultioni traderentur. Non hoc autem factum est; sed concessa est emendatio, et venia non debita, sed per misericordiam et gratiam data. Quod enim id ex

Gratiam pro gratia quid significet.

[c] Sic Savil. Morel. vero ἁγιωσύνης μείζων ἡ τοῦ θεοῦ καὶ διαφέρουσα, ὥσπερ καὶ πρὸς ἡμᾶς, οὕτω καὶ πρὸς τὰς ὑπὲρ ἡμᾶς δυνάμεις.

[d] [Savil. et Codd. cit. ἀλλὰ μακρὸς ὁ λόγος γίνεται καὶ πολὺ τὸ μῆκος. Mox pro προελθεῖν Cod. 706 προελθόντες.]

[e] [χάριτι γὰρ καὶ ἰουδ. Sav. et Codd. cit.]

[a] Alii οὐ γὰρ τοῦτο παρ'. [Mox Savil. cum Codd 705 et 706 οὐ γὰρ δή.]

[b] Morel. σφοδροτέρα. Savil. [et Codd. cit.] φαιδροτέρα.

[c] Savil. [et Codd. cit.] γενέσθαι ἄνθρωπον.

[d] Savil. πανταχόθεν. Morel. πανταχοῦ.

gratia et misericordia prodierit, audi Davidem
Psal. 102. 6. et 7. dicentem : *Faciens misericordias Dominus, et judicium omnibus injuriam patientibus. Notas fecit vias suas Moysi, filiis Israël voluntates*
Ibid. 24. 8. *suas*. Et iterum : *Dulcis et rectus Dominus; propter hoc legem dabit delinquentibus in via.*

3. Misericordiæ igitur et miserationum et gratiæ opus illud est, legem accipere. Ideo cum dixisset, *Gratiam pro gratia*, vehementius magnitudini donorum insistens subjungit: 17. *Lex per Moysem data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est.* Videte quam placide ac paulatim uno verbo et Joannes Baptista et discipulus ad supremam auditores cognitionem evehant, postquam eos in humilioribus exercitarunt? Ille namque postquam secum contulerat eum, qui sine comparatione omnes excedit, sic ejus postea excellentiam ostendit dicens : *Qui ante me factus est;* deinde subdens illud, *Prior me erat :* hic vero multo majus præstitit, minus tamen quam Unigeniti dignitas postularet. Non enim Joanni, sed ei, qui majori quam Joannes apud Judæos erat admirationi, Moysi nempe, ipsum comparat dicens, *Lex per Moysem data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est.* Et vide prudentiam. Non personarum, sed rerum disquisitionem facit. Nam cum res ipsæ longe majores demonstrarentur, necessario ingrati illi sententiam et opinionem de Christo excipere debebant. Cum enim opera ipsa, quæ nullam habeant vel gratiæ vel odii suspicionem, testificantur, certum etiam impudentibus præbent indicium. Nam qualia illa auctores ediderunt, talia manent et conspicua sunt: quamobrem omni suspicione et exceptione majus est illorum testimonium. Animadverte autem quam modestam faciat comparationem etiam apud infirmiores. Non enim excellentiam illam verbis extollit, sed nudis nominibus differentiam ostendit, dum gratiam et veritatem, legi, et hanc vocem, *Facta est*, huic, *Data est*, opponit. Multum autem est inter utramque discrimen. Nam illud, *Data est*, ministri erat, qui ab alio acceptum dedit quibus jussus erat; illud vero, *Facta est*, gratia et veritas, Regis est qui cum potestate peccata omnia dimittit, et donum præparat suum.
Marc. 2. 9. Quamobrem dicebat, *Dimittuntur tibi peccata;*
Ibid. v. 10. et 11. et rursum, *Ut autem sciatis quia potestatem habet Filius hominis in terra dimittendi peccata, ait paralytico : Surgens tolle lectum*

ριτος ἦν καὶ ἐλέου, ἄκουσον τί φησι ὁ Δαυίδ· Ποιῶν ἐλεημοσύνας ὁ Κύριος, καὶ κρίμα πᾶσι τοῖς ἀδικουμένοις. Ἐγνώρισε τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ τῷ Μωϋσεῖ, τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ τὰ θελήματα αὐτοῦ. Καὶ πάλιν· Χρηστὸς καὶ εὐθὴς ὁ Κύριος· διὰ τοῦτο νομοθετήσει ἐν ὁδῷ ἁμαρτάνοντας.

D Ἐλεημοσύνης οὖν ἄρα καὶ οἰκτιρμῶν καὶ χάριτος τὸ τὸν νόμον λαβεῖν. Διὰ τοῦτο εἰπὼν, Χάριν ἀντὶ χάριτος, ἔτι* θερμότερον ἐπαγωνιζόμενος τῷ μεγέθει τῶν δεδομένων, ἐπάγει λέγων· Ὁ νόμος διὰ Μωϋσέως ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο. Εἴδετε πῶς ἠρέμα καὶ κατὰ μικρὸν ἑνὶ ῥήματι, ὅ τε βαπτιστὴς Ἰωάννης, ὅ τε μαθητὴς πρὸς τὴν ὑψηλοτάτην τοὺς ἀκροατὰς ἐνάγουσι γνῶσιν, πρότερον τοῖς ταπεινοτέροις ἐγγυμνάσαντες; Ἐκεῖνος μὲν γὰρ πρὸς ἑαυτὸν συγκρίνας τὸν ᵃἀσυγκρίτως ἁπάντων ὑπερέχοντα, οὕτως αὐτοῦ μετὰ ταῦτα δείκνυσι τὴν
E ὑπεροχὴν λέγων, Ὃς ἔμπροσθέν μου γέγονεν· εἶτα ἐπάγων τὸ, Πρῶτός μου ἦν· οὗτος δὲ ἐκείνου μὲν πολλῷ μεῖζον ἐποίησε, τῆς δὲ ἀξίας τῆς τοῦ Μονογενοῦς ἔλαττον. Οὐ γὰρ πρὸς Ἰωάννην, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἐκείνου μᾶλλον θαυμαζόμενον παρὰ Ἰουδαίοις ποιεῖται τὴν
82 σύγκρισιν, τὸν Μωϋσέα λέγω· Ὁ νόμος γὰρ, φησὶ,
A διὰ Μωϋσέως ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο. Καὶ θέα τὴν σύνεσιν. Οὐ τοῦ προσώπου ποιεῖται τὴν ἐξέτασιν, ἀλλὰ τῶν πραγμάτων. Τούτων γὰρ ἀποδειχθέντων πολλῷ ** μειζόνων, ἐξ ἀνάγκης καὶ τοὺς ἀγνώμονας εἰκὸς ἦν παραδέξασθαι τὴν ψῆφον καὶ τὴν ὑπόνοιαν περὶ τοῦ Χριστοῦ. Ὅταν γὰρ τὰ πράγματα μαρτυρῇ, τὰ μηδεμίαν ᵃἔχοντα ὑποψίαν ὡς πρὸς χάριν τινὸς, ἢ καὶ πρὸς ἀπέχθειαν τοῦτο ποιοῦντα, ἀναμφισβήτητον καὶ τοῖς ἀγνώμοσι τὴν ψῆφον παρίστησιν. Οἷα γὰρ ἂν αὐτὰ διαθῶσιν οἱ ποιήσαντες, τοιαῦτα μένει φαινόμενα· διὸ μάλιστα πάντων ἀνύποπτος ἡ παρὰ τούτων ἐστὶ μαρτυρία.
B Ὅρα δὲ καὶ πῶς ἀνεπαχθῆ ποιεῖται τὴν παράθεσιν καὶ παρὰ τοῖς ἀσθενεστέροις. Οὐ γὰρ κατασκευάζει τῷ λόγῳ τὴν ὑπεροχὴν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ὀνομάτων γυμνῶν τὴν διαφορὰν παραδείκνυσι, χάριν καὶ ἀλήθειαν ἀντιθεὶς νόμῳ, καὶ τὸ, Ἐγένετο, τῷ, Ἐδόθη. Πολὺ δὲ τὸ μέσον ἑκατέρων. Τὸ μὲν γὰρ διακονουμένου ἦν τὸ, Ἐδόθη, λαβόντος παρ' ἑτέρου καὶ δόντος οἷς προσετάγη δοῦναι· τὸ δὲ, Ἐγένετο, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια, βασιλέως μετὰ ἐξουσίας πάντα ἀφιέντος τὰ ἁμαρτήματα, καὶ αὐτοῦ κατασκευάζοντος τὴν δωρεάν. Διὸ ἔλεγεν· Ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι· καὶ πάλιν· Ἵνα δὲ εἰδῆτε ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀφιέναι ἐπὶ τῆς γῆς ἁμαρτίας, λέγει τῷ
C παραλυτικῷ· ἐγερθεὶς ἆρον τὴν κλίνην σου, καὶ

* [σαφέστερον Codd. cit. et v. l. ap. Savil.]

ᵃ Alii ἀσύγκριτον.

** [Μείζονα Savil. et Cod. 705.]

ᵃ Quidam ἔχοντα αἰτίαν, ὡς.

ἰς τὸν οἶκόν σου. [b] Ὁρᾷς πῶς ἡ χάρις γίνεται
ῦ; Σκόπει δὲ καὶ τὴν ἀλήθειαν. Τὴν μὲν οὖν
αὶ ταῦτα καὶ τὰ κατὰ τὸν λῃστὴν, καὶ ἡ τοῦ
ατος δωρεὰ, [c] καὶ ἡ τοῦ Πνεύματος χαρὶς ἡ
ῦ διδομένη δείκνυσι, καὶ ἕτερα πολλά· τὴν
ιαν σαφεστέραν εἰσόμεθα, ἂν τοὺς τύπους
ωμεν. Τὰς γὰρ [d] μελλούσας ἐπιτελεῖσθαι ἐν
ῇ οἰκονομίας προλαβόντες προδιέγραψαν οἱ
τύποι· ἐλθὼν δὲ ἐπετέλεσεν αὐτὴν ὁ Χρι-
ωμεν τοίνυν καὶ τοὺς τύπους ἐν ὀλίγοις· οὐδὲ D
α διελθεῖν τὰ τῶν τύπων [e] τοῦ νῦν και-
ὸν δὲ παραθήσομαί τινα μαθόντες, καὶ τὰ λοι-
ε. Βούλεσθε οὖν ἀπ' αὐτοῦ τοῦ πάθους ἀρξό-
οῦν φησιν ὁ τύπος; Λάβετε ἀρνίον κατ' οἴ-
θύσατε, καὶ ποιήσατε ὡς προσέταξε καὶ
σεν. Ὁ δὲ Χριστὸς οὐχ οὕτως· οὐ γὰρ προσ-
ῦτο γενέσθαι· ἀλλ' αὐτὸς αὐτὸ γίνεται,
ίαν καὶ προσφορὰν τῷ Πατρὶ προσενεγκών.
ῶς ὁ μὲν τύπος ἐδόθη διὰ Μωϋσέως, ἡ δὲ
γένετο διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καὶ πάλιν ἐν τῷ
[f] τῶν Ἀμαληκιτῶν πολεμούντων Ἑβραίοις,
μὲν ἐστηρίζοντο τοῦ Μωϋσέως, αἰρόμεναι
ὼν καὶ Ὢρ ἑκατέρωθεν ἑστώτων· ὁ δὲ Χρι- E
γενόμενος, αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ τὰς χεῖρας [g] τεί-
ἐν τῷ σταυρῷ. Εἶδες πῶς ὁ μὲν τύπος ἐδί-
δὲ ἀλήθεια ἐγίνετο; Πάλιν ὁ νόμος ἔλεγεν·
ἄρατος πᾶς ὃς οὐκ ἐμμένει ἐν πᾶσι τοῖς γε-
οις ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ· ἡ δὲ χάρις τί φησι; 83
ρός με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμέ- A
ὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς· καὶ ὁ Παῦλος, Χριστὸς
ηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, γενόμε-
ρ ἡμῶν κατάρα. Ἐπεὶ οὖν τοσαύτης ἀπολε-
εν χάριτος καὶ ἀληθείας, παρακαλῶ, μὴ διὰ
θος τῆς δωρεᾶς γενώμεθα ῥαθυμότεροι. Ὅσῳ
ζονος ἠξιώθημεν τιμῆς, τοσούτῳ καὶ πλείονός
ρετῆς ὀφειλέται. Ὁ μὲν γὰρ μικρὰ εὐεργετη-
ν μικρὰ ἐπιδείξηται, [h] οὐ τοσαύτης καταγνώ-
ξιός ἐστιν· ὁ δὲ πρὸς τὴν ἀνωτάτω κορυφὴν
ῆς ἀναβὰς, εἶτα χαμαίζηλα καὶ ταπεινὰ ἐπι-
μενος, πολλῷ μείζονος ἔσται κολάσεως ἄξιος.
μὴ γένοιτο περὶ ὑμῶν τοιαῦτα ὑποπτεῦσαί B
Πεποίθαμεν γὰρ ἐν Κυρίῳ, ὅτι πρὸς τὸν οὐρα-
ς ψυχὰς ὑμῶν ἐπτερώσατε, καὶ τῆς γῆς ἀπανέ-
, καὶ ἐν τῷ κόσμῳ ὄντες, οὐ τὰ τοῦ κόσμου
ιρίζεσθε. Ἀλλ' ὅμως καὶ πεπεισμένοι, οὐ

tuum, et vade in domum tuam. Viden' quomodo gratia per eum fiat? Veritatem quoque vide. Gratiam igitur, et hæc et quæ ad latronem spectant, et baptismatis donum, et Spiritus gratia per ipsum data ostendunt; necnon alia plurima: veritatem autem manifestius intelligemus, si figuras didicerimus. Nam quæ in Novo Testamento dispensenda erant, figuræ prius ut figuræ descripserant; Christus autem veniens consummavit. Paucis ergo figuras illas videamus. Neque enim omnia illa recensere præsentis est temporis; a paucis quæ nunc proferam cætera intelligetis. Vultis ab ipsa passione incipiamus? Quid ait figura: Accipite agnum per domos, et immolate, et facite ut præcepit et statuit Dominus. Christus vero non sic; neque enim præcipit hoc agere: sed ipse sese oblationem et hostiam Patri offert.

Figuræ Veteris Testamenti in Novo implentur.

Exod. 12. 3.

4. Vide quo pacto figura per Moysem data sit, veritas autem per Jesum Christum facta sit. Et rursum in monte Sina, cum Amalecitæ contra Hebræos pugnam committerent, manus Moysis ab Aarone et Or utrinque extensæ sustinebantur; Christus autem ipse per sese manus extensas tenuit in cruce. Viden' quomodo figura data, veritas autem facta sit? Rursus lex dicebat, *Maledictus omnis qui non manet in iis quæ scripta sunt in libro hoc;* gratia vero quid dicit? *Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos;* et Paulus, *Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum.* Quia igitur tanta fruimur gratia et veritate, obsecro ne propter doni magnitudinem segniores evadamus. Quanto majori enim dignati sumus honore, tanto majorem virtutem exhibere tenemur. Nam qui parvis acceptis beneficiis parva retulerit, non usque adeo culpandus est: qui vero ad supremum honoris culmen ascendit, posteaque vilia exiguaque rependit, longe majori erit supplicio dignus. Sed absit, ne de vobis talia umquam suspicemur. Confidimus enim in Domino, vos animas vestras versus cælum ceu alis quibusdam extulisse, et a terra abstraxisse, ac dum in mundo versamini, mundana non tractare. Attamen licet tali instructi fiducia, non cessamus vos frequen-

Deut. 27. 26.

Matth. 11. 28.

Gal. 3. 13.

[b] Savil. ὁρᾷς πῶς. Alii ὅρα πῶς.
[c] Savil. et plurimi Mss. Morel. καὶ ἡ διὰ τοῦ πνεύματος υἱοθεσία ἡμῖν διδομένη δείκνυσιν.
[d] ...ii et Savil. μελλούσας τελεῖσθαι.
[e] ...ii et Savil. τοῦ παρόντος καιροῦ. Quidam ibidem ἀπὸ τῶν ὀλίγων δὲ τὸ πᾶν μαθόντες, τοὺς λοιποὺς εἴσεσθε.
[f] Savil. τῶν Ἀμαληκιτῶν ἐπιστρατευόντων, αἱ χεῖρες.
[g] [ἀνέτεινεν ἐν τ. στ. Savil. et Codd. nostri.]
[h] Savil. οὐ τῆς αὐτῆς, et mox ἀνωτέρω.

ter de iisdem ipsis monere. Nam et in externis illis certaminibus non prostratos, non supinos jacentes, sed strenuos, currentes, hortantur spectatores omnes. Illos enim semel a victoria exclusos, qui nullo possint hortatu moti surgere, ne vane laborent, sinunt decussos jacere : hic autem non de vobis modo qui vigilatis, sed etiam de iis qui collapsi sunt, est aliquid sperandum, si resipiscere velint. Quamobrem nihil non agimus, rogantes, hortantes, exprobrantes, increpantes, laudantes, ut vestram salutem operemur. Ne itaque frequentiorem ad probam vitam hortationem ægre feratis. Non enim ita loquimur ut vos in desidiæ crimen vocemus, sed bona spe fulti monemus. Neque ad vos solum, sed ad nos etiam spectant et hæc et quæ postea dicentur : etenim nos quoque hac egemus doctrina. Etiamsi enim a nobis dicantur, nihil tamen vetat quominus hæc nos etiam attingant. Sermo namque peccatis obnoxium corrigit; probum vero ac scelere vacuum ab eo longius adducit. Neque enim nos a peccatis puri sumus. Communis est medicina, remedia omnibus prostant; sed curatio non communis est, licet usus singulorum arbitrio permittatur. Quapropter is qui ut par est remedio utitur, valetudinem recuperat; qui vulneri remedium non admovet, malum auget, et ad deteriorem finem vergit. Ne itaque medicinam ægre feramus; imo potius gaudeamus, si doctrinæ modus acerbum inferat dolorem : nam suavissimum postea nobis fructum afferet. Nihil ad hoc non agamus, ut a plagis et vulneribus, quæ peccati dentes animæ infligunt, liberi, ad æternam vitam proficiscamur; ut Christi conspectu digni, ne ultricibus immanibusque potestatibus illo die tradamur, sed illis quæ nos ad cælorum hereditatem inducant, quæ præparata iis est qui diligunt illum : quam utinam nos omnes consequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

παυόμεθα συνεχῶς τὰ αὐτὰ παρακαλοῦντες. Ἐπ
ἐν τοῖς ἔξωθεν ἀγῶσιν, οὐ τοὺς ἀναπεπτωκότας
τοὺς ὑπτίους κειμένους, ἀλλὰ τοὺς ἐνεργοῦντας
ἔτι τρέχοντας ἅπαντες προτρέπονται οἱ θεαταί.
ἐκείνων μὲν γὰρ ὡς [b] ἀνόνητα πονοῦντες, καὶ
νάμενοι διὰ τῶν παρακλήσεων αὐτοὺς ἀναστ
ἀποῤῥαγέντας καθάπαξ τῆς νίκης, οὕτω πα
C καταγινώσκοντες· ἐνταῦθα δὲ οὐχ ἐφ' ὑμῶν
τῶν νηφόντων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἀναπεσόντ
βουληθεῖεν μεταβαλέσθαι, ἔστι τι προσδοκῆσαι
στόν. Διὸ καὶ πάντα πράττομεν, παρακαλοῦντες,
δίζοντες, προτρέποντες, ἐπαινοῦντες, ὥστε τὴν
τέραν πραγματεύσασθαι σωτηρίαν. Μὴ τοίνυ
συνεχεῖ τῇ περὶ τῆς πολιτείας δυσχεράνητε παρ
σει. Οὐ γὰρ ῥαθυμίαν κατεγνωκότων ἐστὶ τὰ λεγό
ἀλλὰ χρηστὰς σφόδρα ἐλπίδας ἐχόντων περὶ ὑ
Οὐ πρὸς ὑμᾶς δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἡμᾶς το
γοντας ταῦτα εἴρηται καὶ εἰρήσεται· καὶ γὰρ κα
τοὶ τῆς αὐτῆς δεόμεθα διδασκαλίας. Εἰ γὰρ καὶ
ἡμῶν λέγεται, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἡμᾶς οὐδὲν κ
D ταῦτα λέγεσθαι. Τὸν μὲν γὰρ εὑρὼν ὑπεύθυνον
ὁ λόγος διωρθώσατο, τὸν δὲ ἐκτὸς καὶ ἀπηλλαγμ
ὡς ποῤῥωτάτω πάλιν ἀπήγαγεν. Οὐδὲ γὰρ αὐτο
ἁμαρτημάτων ἐσμὲν καθαροί. Ἥ τε οὖν ἰατρεία κ
τά τε φάρμακα ἅπασι πρόκειται· ἡ δὲ θεραπεία
πὸν οὐ κοινὴ, ἀλλὰ παρὰ τὴν τῶν χρωμένων π
ρεσιν [c] γίνεται. Διὸ καὶ ὁ μὲν δεόντως μεταχειρία
φάρμακον, ἀπώνατό τι τῆς θεραπείας· ὁ δὲ μὴ ἐπ
τῷ τραύματι, μεῖζον εἰργάσατο τὸ κακὸν, καὶ εἰ
χαλεπωτάτην κατέστρεψε τελευτήν. Μὴ τοίνυν δ
μεν ἰατρευόμενοι, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον χαίρωμεν,
πικρὰς φέρῃ τὰς ὀδύνας τῆς διδασκαλίας ἡ μεθο
E πολὺ γὰρ ἥδιστον ἡμῖν ὕστερον ἐπιδείξεται τὸν
πόν. Πάντα οὖν εἰς τοῦτο πράττωμεν, [d] ὅπως κ
ροὶ τραυμάτων καὶ πληγῶν, ἃς οἱ τῆς ἁμαρτίας
τες ἐντιθέασι τῇ ψυχῇ, εἰς τὸν αἰῶνα ἀπάρωμεν
νον, ἵνα ἄξιοι τῆς ὄψεως γενόμενοι τοῦ Χριστοῦ
84 A ταῖς τιμωρητικαῖς καὶ ἀποτόμοις δυνάμεσι κατὰ
ἡμέραν παραδοθῶμεν ἐκείνην, ἀλλὰ ταῖς δυναμ
πρὸς τὴν κληρονομίαν εἰσαγαγεῖν ἡμᾶς τῶν οὐρα
τὴν ἡτοιμασμένην τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν· ἧς γέ
πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία
Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κρ
εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

[b] Alii ἀνόητα ποιοῦντες.

[c] Alii et Savil. γίνεται· ὁ μὲν γὰρ θέλων δεόντως μεταχειρίσαι.

[d] Sic Savil.; at Morel. πράττωμεν καὶ λέγωμεν.

ΟΜΙΛΙΑ ιε'.

; ἑώρακε πώποτε· ὁ μονογενὴς Υἱὸς, ὁ ὢν B κόλπον τοῦ Πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο.

μάτων καὶ τῶν ῥημάτων τῶν ἐν ταῖς Γραφῶν, οὐχ ἁπλῶς ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἐπακούειν ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς συνέσεως. Διὰ τοῦτο ἁριος Δαυὶδ πολλαχοῦ τῶν ψαλμῶν προέ-ἑαυτοῦ τὸ, Εἰς σύνεσιν, καὶ ἔλεγεν· Ἀποὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ κατανοήσω τὰ θαυσοῦ νόμου σου. Μετὰ δὲ τοῦτον καὶ ὁ τούτου θεὶς δείκνυσιν, [a] ὅτι δεῖ καθάπερ ἀργύριον ν σοφίαν· μᾶλλον δὲ ὑπὲρ χρυσίον αὐτὴν ται. Καὶ ὁ Κύριος δὲ τοῖς Ἰουδαίοις παραι- C κελεύων ἐρευνᾷν, ἐπὶ πλέον ἡμᾶς εἰς ζήτησιν ε ἂν γὰρ οὕτως εἶπεν, εἴ γε αὐτόθεν καὶ ἐκ ῆς καταλαβεῖν δυνατὸν ἦν τῆς ἀναγνώσεως. μέσῳ κείμενον, καὶ πρόχειρον, οὐδείς ποτ' ατο, ἀλλὰ τὸ συνεσκιασμένον, καὶ μετὰ δεόμενον τῆς ζητήσεως. Διὰ τοῦτο καὶ θησαυρισμένον αὐτὰς εἶναί φησι, πρὸς τὴν ζήτησιν διεγείρων. Ταῦτα δὲ ἡμῖν εἴρηται, ἵνα μὴ ὡς ἔτυχε προσβάλλωμεν τοῖς τῶν Γραφῶν, ἀλλὰ μετὰ ἀκριβείας πολλῆς. Εἰ μὲν ἀνεξετάστως τις ἐπακούσειε [b] τῶν λεγομένων ἐν D ὰ δέξαιτο πάντα οὕτως ὡς εἴρηται κατὰ τὸ πολλὰ τὰ ἄτοπα ὑποπτεύσει περὶ τοῦ Θεοῦ· καὶ ἄνθρωπον αὐτὸν εἶναι, καὶ ἀπὸ χαλκοῦ ι, καὶ ὀργίλον, καὶ θυμώδη, καὶ πολλὰ ἔτι ρονα περὶ αὐτοῦ δέξεται δόγματα. Εἰ δὲ τὸν ἐν τῷ βάθει κείμενον καταμάθοι, πάσης ἀπαλλαγήσεται τῆς ἀτοπίας. Ἐπεὶ καὶ τὸ νῦν ον ἡμῖν ἀνάγνωσμα κόλπον φησὶ τὸν ν, ὅπερ σωμάτων ἐστὶν ἴδιον. Ἀλλ' οὐδεὶς ηνεν, ὥστε σῶμα ὑποπτεῦσαι τὸν ἀσώματον οὖν ἀξίως τῆς πνευματικῆς ἐννοίας τὸ πᾶν ν, φέρε ἄνωθεν τὸ χωρίον διερευνησώμεθα. ς ἑώρακε πώποτε. Ἐκ ποίας ἐπὶ τοῦτο ἦλ- E θίας ὁ εὐαγγελιστής; Δείξας πολλὴν τῶν τοῦ δωρεῶν τὴν ὑπερβολὴν, ὡς εἶναι τὸ μέσον ούτων τε καὶ τῶν διὰ Μωϋσέως οἰκονομηθένι λοιπὸν καὶ αἰτίαν εὔλογον τῆς διαφορᾶς κεῖνος μὲν γὰρ ὑπηρέτης ὢν, ταπεινοτέρων αγμάτων διάκονος· οὗτος δὲ Δεσπότης, καὶ , καὶ βασιλέως Υἱὸς ὢν, τὰ πολλῷ μείζονα

HOMILIA XV.

B 18. ***Deum nemo vidit unquam: Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit.***

1. Non ea est Dei voluntas, ut sacræ Scripturæ nomina tantum et verba audiamus, sed ut cum multa prudentia intelligamus. Ideo beatus David plerumque sic Psalmos suos inscripsit, *In intellectum*, et dicebat: *Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua.* Psal. 118. 18.
Post ipsum filius ejus docet, sapientiam quasi argentum exquirendam esse; imo plusquam aurum comparandam. Prov. 16. 16.
Dominus vero Judæos hortatur, ut scrutentur Scripturas, ad majoremque nos inducit perquisitionem. Neque enim sic loquutus fuisset, si statim a prima lectione hæc intelligi possent. Quod enim in medio positum statim percipitur, nemo scrutatus fuerit; sed id tantum quod obscurum est et multo eget examine. Ideo thesaurum absconditum Scripturas esse dicit, ut ad inquisitionem nos excitet. Hæc autem ideo dixit, ut ne obiter et perfunctorie Scripturæ verba aggrediamur, sed cum accuratione multa. Si quispiam enim sine examine ejus dicta audiat, et omnia secundum literam accipiat, absurda multa de Deo suspicabitur. Nam illum hominem esse, et æneum, iracundum, furibundum putabit, et his deteriora de illo dogmata excipiet. Si vero profundam ejus mentem edidicerit, absurdis hujusmodi opinionibus liber erit. Nam in hac proposita lectione Deus dicitur sinum habere, quod est corporibus proprium. At nemo ita stultus est, ut incorporeum corpus esse putet. Ut itaque omnia spirituali sensu percipiamus, age altius hunc locum exploremus. *Deum nemo vidit unquam.* Ex qua illud consequentia evangelista dicit? Postquam ostenderat tantam illam donorum Christi magnitudinem, et quam immenso hæc discrimine illa quæ a Moyse dispensata fuerant superarent, vult demum consentaneam differentiæ causam aperire. Ille enim servus cum esset, humiliorum rerum minister fuit; hic vero Dominus, rex, regis Filius, longe majora nobis attulit, qui cum patre semper est et videt cum perpetuo. Propterea hæc intulit, *Deum*

[a] ... ὅτι δεῖ καὶ καθάπερ θησαυρὸν ἐξερευνᾷν. οὐκ ... ἐρευνᾶτε. εἴγε αὐτόθεν.

[b] Morel. τῶν ἱμειρομένων. Savil. τῶν λεγομένων.

[c] Alii τῶν ἐν τῷ βάθει κειμένων.

nemo vidit unquam. Quid ergo dicemus vocalis-
Isai 6. 1. simo Isaïæ dicenti : *Vidi Dominum sedentem*
super solium excelsum et elevatum? quid
Joanni testificanti ipsum hæc dixisse, quando vi-
dit gloriam ejus? quid Ezechieli? nam et ipse su-
per Cherubim sedentem illum vidit : quid Danieli,
Dan. 7. 9. qui et ipse dicit, *Antiquus dierum sedit?* quid
Exod. 33. 13. et ipsi Moysi dicenti, *Ostende mihi gloriam*
tuam, ut manifeste videam te? Jacob vero hinc
appellationem accepit, Israël vocatus : Israël
enim, videns Deum, significat. Alii quoque
ipsum viderunt. Quid ergo Joannes ait, *Deum*
nemo vidit unquam? Ut ostenderet illa omnia
attemperationem quamdam esse, non nudæ sub-
stantiæ visionem. Nam si ipsam naturam vidis-
sent, non diverso vidissent modo. Simplex enim
illa est, sine figura, sine compositione, incircum-
scripta; non sedet, non stat, non ambulat. Hæc
quippe omnia ad corpora pertinent. Quomodo au-
tem sit, ipse solus novit. Et hoc per prophetam
Osee 12. 10. quemdam ipse Deus et Pater declaravit. *Ego*, in-
quit, *visiones multiplicavi, et in manibus pro-*
phetarum assimilatus sum; id est, Me attem-
peravi, neque id quod eram apparui. Quia enim
Filius ejus in vera carne nobis adventurus erat,
jam olim illos exercitabat, ut Dei substantiam
viderent, quantum videre poterant. Nam id quod
Deus est, non modo prophetæ, sed nec angeli nec
archangeli vident : sed si interroges illos, nihil de
substantia respondentes audies, sed tantum canen-
Luc. 2. 14. tes, *Gloria in excelsis Deo et in terra pax, in*
hominibus bona voluntas. Si a Cherubinis et
Seraphinis aliquid ediscere velis, mysticum san-
Isai. 6. 3. ctificationis melos audies, et, *Pleni sunt cæli et*
terra gloria ejus. Si supernas virtutes percontc-
ris, nihil aliud comperies, nisi totum illis opus
Psal. 148. 2. esse Deum laudare : *Laudate*, inquit, *eum*,
omnes virtutes ejus. Solus ergo Filius ipsum videt,
itemque Spiritus sanctus. Creata quippe natura
quomodo increatum videre possit? Nam si incor-
poream quamlibet virtutem, etsi ea creata sit,
clare conspicere nequimus, et hoc sæpe in ange-
lis ostensum est, multo minus incorpoream et non
factam naturam videre poterimus. Ideo Paulus
1. Tim 6. 16. quoque ait : *Quem nemo hominum vidit, ne-*

Deus secundum nudam substantiam a nemine visus est.

88 A ἡμῖν ἐκόμισε, συνὼν ἀεὶ τῷ Πατρὶ, καὶ ὁρῶν αὐτὸν [a] διηνεκῶς. Διὸ καὶ οὕτως ἐπήγαγε λέγων· Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε. Τί οὖν ἐροῦμεν τῷ μεγαλοφωνοτάτῳ Ἡσαΐᾳ λέγοντι· Εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου; [b] τί δὲ τῷ Ἰωάννῃ προσμαρτυροῦντι αὐτῷ ὅτι ταῦτα εἶπεν, ὅτε εἶδε τὴν δόξαν αὐτοῦ; τί δὲ τῷ Ἰεζεκιήλ; καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ καθήμενον αὐτὸν ὁρᾷ· τί δὲ καὶ τῷ Δανιήλ; καὶ γὰρ καὶ οὗτός φησιν· Ὁ παλαιὸς τῶν ἡμερῶν ἐκάθητο· τί δὲ καὶ αὐτῷ τῷ Μωϋσεῖ λέγοντι· Δεῖξόν μοι τὴν δόξαν σου ὅπως γνωστῶς ἴδω σε; Ὁ δὲ Ἰακὼβ καὶ ἀπὸ τούτου τὴν προσηγορίαν ἔλαβε,
B Ἰσραὴλ ἐπικληθείς· Ἰσραὴλ γὰρ ὁ τὸν Θεὸν ὁρῶν ἐστι. Καὶ ἕτεροι δὲ αὐτὸν ἑωράκασι. Πῶς οὖν ὁ Ἰωάννης εἶπε, Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε; Δηλῶν ὅτι πάντα ἐκεῖνα συγκαταβάσεως ἦν, οὐκ αὐτῆς τῆς οὐσίας γυμνῆς ὄψις. Εἰ γὰρ αὐτὴν ἑώρων τὴν φύσιν, οὐκ ἂν διαφόρως αὐτὴν ἐθεάσαντο. Ἁπλῆ γάρ τις καὶ ἀσχημάτιστος αὕτη, καὶ ἀσύνθετος, καὶ ἀπερίγραπτος, οὐ κάθηται, οὐδὲ ἕστηκεν, οὐδὲ περιπατεῖ. Ταῦτα γὰρ πάντα σωμάτων. Πῶς δέ ἐστιν, αὐτὸς οἶδε μόνος. Καὶ τοῦτο διὰ [c] προφήτου τινὸς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἐμφαίνων ἔλεγεν· Ἐγὼ ὁράσεις, φησὶν, ἐπλήθυνα, καὶ ἐν χερσὶ
C προφητῶν ὡμοιώθην· τουτέστι, συγκατέβην, οὐ τοῦτο ὅπερ ἤμην ἐφάνην. Ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλε αὐτοῦ ὁ Υἱὸς δι' ἀληθινῆς σαρκὸς φανήσεσθαι ἡμῖν, ἄνωθεν αὐτοὺς προεγύμναζεν ὁρᾷν τοῦ Θεοῦ τὴν οὐσίαν, ὡς αὐτοῖς δυνατὸν ἦν ἰδεῖν. Ἐπεὶ αὐτὸ ὅπερ ἐστὶν ὁ Θεὸς, οὐ μόνον προφῆται, ἀλλ' οὐδὲ ἄγγελοι εἶδον, οὔτε ἀρχάγγελοι· ἀλλ' ἐὰν ἐρωτήσῃς αὐτοὺς, ἀκούσῃ περὶ μὲν τῆς οὐσίας οὐδὲν ἀποκρινομένους, [d] Δόξα δὲ ἐν ὑψίστοις, μόνον ᾄδοντας, τῷ Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. Κἂν παρὰ τῶν Χερουβὶμ, ἢ τῶν Σεραφὶμ ἐπιθυμήσῃς τι μαθεῖν, τὸ μυστικὸν τοῦ ἁγιασμοῦ μέλος ἀκούσῃ, καὶ ὅτι Πλήρης ὁ οὐρανὸς, καὶ
D ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ. Ἂν τὰς ἀνωτέρω δυνάμεις ἐξετάσῃς, οὐδὲν ἄλλο εὑρήσεις, ἢ ὅτι ἓν ἔργον αὐταῖς ἐστὶ τὸ αἰνεῖν τὸν Θεόν· Αἰνεῖτε γὰρ αὐτὸν, φησὶ, πᾶσαι αἱ δυνάμεις αὐτοῦ. Μόνος οὖν αὐτὸν ὁρᾷ ὁ Υἱὸς, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ [e] ἅγιον. Ἡ γὰρ κτιστὴ φύσις ἅπασα πῶς καὶ ἰδεῖν δυνήσεται τὸν ἄκτιστον; Εἰ γὰρ ἁπλῶς τῆς ὁποιασοῦν ἀσωμάτου δυνάμεως, καίτοι γε γενητῆς οὔσης, οὐ δυνάμεθα δέξασθαι [f] θεωρίαν σαφῆ, καὶ τοῦτο πολλάκις ἐπὶ τῶν ἀγγέλων ἐδείχθη· πολλῷ μᾶλλον τῆς καὶ ἀσωμάτου καὶ ἀγενήτου [g] οὐσίας. Διὰ

[a] Savil. διηνεκῶς. διὰ τοῦτο ἔλεγε, θεόν. Levissimum est discrimen.

[b] Savil. καὶ τῷ ἰωάννῃ δὲ μαρτυροῦντι.

[c] Alii et Savil. προφήτου τινὸς ἔλεγεν ἐμφαίνων. Eadem ipsa sententia est.

[d] Alii et Savil. δόξαν δὲ ἐν ὑψίστοις ἀναπέμποντας τῷ θεῷ.... εἰρήνην.... καὶ εὐδοκίαν.

[e] Alii et Savil. ἅγιον. ἡ γάρ.... δύναται τὸν ἄκτιστον. Morel. τὸ δὲ κτιστῆς φύσεως ὄν, πῶς καί. [Paulo ante μόνος δὲ αὐτὸν Savil. et Codd. cit.]

[f] Morel. θεωρίαν ὅλως.

[g] Morel. οὐσίας. οὕτως αὐτὸ ἐμφαίνων καὶ Παῦλος.

αὶ ὁ Παῦλός φησιν, Ὃν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων, εἶν δύναται. Ἆρ' οὖν τῷ Πατρὶ μόνῳ τὸ ἐξαί- οῦτο πρόσεστι, τῷ δὲ Υἱῷ οὐκέτι; Ἄπαγε· E αὶ τῷ ᵇ Υἱῷ. Ὅτι δὲ καὶ αὐτῷ, ἄκουε Παύλου ηλοῦντος, καὶ λέγοντος· Ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ ῦ ἀοράτου. Ὁ δὲ τοῦ ἀοράτου εἰκὼν ὤν, καὶ 86 όρατος· ἐπεὶ οὐκ ἂν εἴη εἰκών. Εἰ δὲ ἀλλαχοῦ A εὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί, μὴ θαυμάσῃς· ὅτι ἡ σις διὰ τῆς σαρκός, οὐ μὴν κατὰ τὴν οὐσίαν . Ἐπεὶ ὅτι καὶ αὐτὸς ἀόρατος οὐ μόνον ἀνθρώ- λλὰ καὶ ταῖς ἄνω δυνάμεσι, δείκνυσιν ὁ Παῦ- πὼν γάρ, ὅτι Ἐφανερώθη ἐν σαρκί, ἐπήγαγε, φθη ἀγγέλοις.

α καὶ τοῖς ἀγγέλοις τότε ὤφθη, ὅτε σάρκα πε- ετο· πρὸ τούτου δὲ οὐχ ἑώρων αὐτὸν οὕτως, καὶ αὐτοῖς ἀόρατος ἡ οὐσία ἦν. Καὶ πῶς, φησίν, ὸς εἶπεν, Μὴ καταφρονήσητε ἑνὸς τῶν μικρῶν · λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι οἱ ἄγγελοι αὐτῶν διαπαν- έπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρός μου τοῦ ἐν οὐ- ; Τί γάρ; καὶ πρόσωπον ὁ Θεὸς ἔχει, καὶ ἐν B ῖς περιγέγραπται; Ἀλλ' οὐκ ἄν τις οὕτω μανείη, αῦτα εἰπεῖν. Τί ποτ' οὖν ἐστι τὸ λεγόμενον; ρ ὅταν λέγῃ· Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, οὶ τὸν Θεὸν ὄψονται· τὴν κατὰ διάνοιαν ὄψιν τὴν ἡμῖν δυνατήν, καὶ τὴν ἔννοιαν τὴν περὶ οὕτω καὶ ᵃ ἐπὶ τῶν ἀγγέλων εἰπεῖν ἐστιν, ὅτι ν καθαρὰν αὐτῶν καὶ ἄγρυπνον φύσιν οὐδὲν , ἀλλ' ἢ τὸν Θεὸν ἀεὶ φαντάζονται. Διὰ τοῦτο τὸς πάλιν φησίν, Οὐδεὶς γινώσκει τὸν Πατέρα, ὁ Υἱός. Τί οὖν; πάντες ἐν ἀγνοίᾳ ἐσμέν; Μὴ ο· ἀλλ' οὕτως οὐδεὶς οἶδεν ὡς ὁ Υἱός. Ὥσπερ C ον αὐτὸν ᵇ οἱ πολλοὶ κατὰ τὴν ἐγχωροῦσαν αὐ- ψιν, τὴν δὲ οὐσίαν οὐδεὶς ἐθεάσατο· οὕτω καὶ μεν πάντες μὲν τὸν Θεόν, τὴν δὲ οὐσίαν οὐδεὶς ὅ τι ποτέ ἐστιν, εἰ μὴ μόνος ὁ γεννηθεὶς ἐξ . Γνῶσιν γὰρ ἐνταῦθα τὴν ἀκριβῆ λέγει θεωρίαν . κατάληψιν, καὶ τοσαύτην ὅσην ὁ Πατὴρ ἔχει οῦ Παιδός. Καθὼς γὰρ γινώσκει με ὁ Πατήρ, γινώσκω τὸν Πατέρα. Διὸ καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς θ' ὅσης φθέγγεται ᶜ τῆς περιουσίας. Εἰπὼν γάρ, ὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε, οὐκ εἶπεν, ὅτι ὁ Υἱὸς ξηγήσατο, ἀλλ' ἕτερόν τι πλέον τοῦ ἰδεῖν ἔθη- κεν ὅτι Ὁ ὢν ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Πατρός. Τοῦ ἰδεῖν τὸ καὶ ἐν τῷ κόλπῳ ἐνδιαιτᾶσθαι πολλῷ D ἐστίν. Ὁ μὲν γὰρ ἁπλῶς ὁρῶν, οὐ πάντως ἡ τοῦ φαινομένου τὴν γνῶσιν ἔχει· ὁ δὲ τοῖς ς ἐνδιατρίβων, οὐδὲν ἀγνοήσειέ ποτεᵈ. Ἀκούων

que videre potest. Soline igitur Patri hoc præcipuum competit, non autem Filio? Apage: etiam E Filio inest. Quod et illi insit, audi Paulum declarantem: *Qui est imago Dei invisibilis.* Qui au- *Coloss.* 1. 15. tem invisibilis imago est, et ipse invisibilis est; 86 alias non esset imago. Quod si alibi dicat: *Deus* 1. *Tim.* 3. 16. A *manifestatus est in carne;* ne mireris: nam manifestatio per carnem, non secundum essentiam facta est. Siquidem ipsum invisibilem esse, non modo hominibus, sed etiam supernis virtutibus, ostendit Paulus. Cum dixisset enim, *Manifestatus est in carne*, subdidit, *Visus est angelis.*

2. Itaque tunc angelis visus est, cum carnem induit: antea autem ipsum non ita videbant, siquidem substantia ipsis invisibilis erat. Et quomodo, inquies, dicit Christus, *Ne contemnatis* *Matth.* 18. 10. *unum ex his pusillis: dico enim vobis, quod angeli eorum semper vident faciem Patris* B *mei; qui in cælis est?* Quid enim? num faciem habet Deus, et in cælis circumscribitur? Verum nemo ita insaniat, ut hæc dicat. Quid ergo nunc dicitur? Quemadmodum cum ait: *Beati mundo* *Matth.* 5. 8. *corde, quoniam ipsi Deum videbunt;* de illa quæ secundum mentem est visione loquitur, nobis possibili, et de cogitatione Deum respiciente: sic et de angelis dicendum est, ipsos per puram et vigilem naturam suam nihil aliud, quam Deum, semper imaginari. Ideo ipse quoque ait, *Nemo* *Matth.* 11. 27. *novit Patrem, nisi Filius.* Quid igitur? omnes- C ne in ignorantia sumus? Absit: sed nemo sic novit, ut Filius. Ut igitur multi pro captu suo ipsum viderunt, substantiam vero nemo vidit; sic et nunc omnes Deum novimus, substantiam vero ejus quæ sit nemo novit, nisi is qui ex ipso natus est. Cognitionem enim hic dicit certam visionem et comprehensionem, talemque qualem Pater de Filio habet. *Sicut enim cognoscit me* *Joan.* 10. 15. *Pater*, inquit, *et ego cognosco Patrem.* Quapropter vide cum quanta securitate loquatur evangelista. Cum dixisset enim, *Deum nemo vidit umquam*, non addidit, Filius qui vidit, narravit; sed aliquid aliud amplius, quam videre, po- D suit, cum dixit, *Qui est in sinu Patris*: multo enim amplius quam videre, est esse in sinu Patris. Nam qui solum videt, non accuratam omnino rei visæ cognitionem habet: qui autem in sinu ver- Christus quod in sinu Patris sit, accurate Patrem novit.

ᵇ ...lii υἱῷ. ἄκουε τοίνυν αὐτοῦ τὰ πρότερα εἰρηκότος λέ- , et in sequentibus quoque verbo tenus variant.
ᵃ ...avil. ἐπὶ τῶν ἀγγέλων ἐκληπτέον.
ᵇ Morel. οἱ προφῆται. Savil. οἱ πολλοί.

ᶜ Morel. τῆς ἀκριβείας. Savil. et Mss. τῆς περιουσίας.
ᵈ Sic alii et Savil. Morel. ἵν' οὖν ἀκούων ὅτι οὐδείς... ὁ υἱός, μηδαμῶς λέγῃς.

satur, nihil ignoraverit. Ne ergo audiens, *Nemo novit Patrem, nisi Filius,* dicas, Si amplius quam alii novit, at non novit quantus sit; ideo evangelista dicit ipsum in sinu Patris versari; ipseque Christus se tantum illum nosse dicit, quantum Pater Filium. Contradicentem ergo interroga : cognoscitne Pater Filium? Respondebit, Etiam, nisi insaniat. Deinde interrogare pergamus: Accuratane visione et cognitione ipsum novit et videt, ac quidnam sit plane cognoscit? Illud etiam fatebitur. Hinc collige acuratam Filii de Patre cognitionem. Ipse namque dixit, *Sicut novit me Pater, ita et ego cognosco Patrem;* et alibi, *Deum nemo vidit, nisi qui est ex Deo.* Ideo, ut dixi, evangelista sinum commemorat, omnia hoc uno verbo nobis declarans, quod multa sit substantiæ cognatio et unitas; quod omnino par sit utrinque cognitio, quod par potestas. Non enim aliquem alterius substantiæ Pater in sinu habuerit : neque ille auderet, si servus et ex aliorum numero esset, in sinu Patris versari : hoc enim veri filii tantum est, qui multa fiducia cum patre utatur, nihilque minus quam ille habeat. Vis æternitatem ejus discere? Audi quæ dicat Moyses de Patre. Cum enim interrogaret, quid, quærentibus Ægyptiis, quis ipsum misisset, responsurus ipse esset, jussus est dicere, *Qui est, misit me.* Illud autem, *Qui est*, ipsum semper esse significat, atque etiam sine principio, vere et proprie esse. Hoc significat etiam illud, *In principio erat*, ipsumque semper esse indicat. Hoc igitur dicto hic usus est Joannes, ostendens Filium sine principio et ab æterno in sinu Patris esse. Ne itaque ob nominis consortium putares illum ex eorum numero esse qui per gratiam filii sunt, adest articulus qui distinguat illum ab iis qui per gratiam sunt filii. Quod si hoc tibi non sit satis, et si adhuc versus terram pronus incedis, magis proprium audi nomen, *Unigenitus*. Sin adhuc humum respicis, non dubitabo humanum de Deo proferre verbum, nempe sinum; tantum ne quidpiam humile suspiceris. Vidistin' benignitatem et providentiam Domini?

Joan. 10. 15. et 6. 46.

Exod. 3. 14.

οὖν ὅτι Οὐδεὶς γινώσκει τὸν Πατέρα, εἰ μὴ ὁ
ἵνα μὴ λέγῃς, ὅτι * εἰ πλέον ἁπάντων οἶδε τὸν
ρα, ἀλλ' οὐχ ὅσος ἐστὶν οἶδε· διὰ τοῦτο ὅ τε ε
λιστὴς ἐν τῷ κόλπῳ αὐτὸν διαιτᾶσθαι τοῦ Π
λέγει, αὐτός τε ὁ Χριστὸς τοσοῦτον αὐτὸν εἰδέν
E σὶν, ὅσον ὁ Πατὴρ τὸν Υἱόν. Ἐρώτησον οὖν τὸν
λέγοντα· ἆρά γε, εἰπὲ, γινώσκει τὸν Υἱὸν ὁ Π
Καὶ ἐρεῖ πάντως, ἂν μὴ μαίνηται, ὅτι ναί.
τοῦτο κἀκεῖνο [c] ἐρώμεθα πάλιν αὐτόν· τί δὲ, ἀ
τινα ὅρασιν καὶ γνῶσιν αὐτὸν ὁρᾷ καὶ γινώσκε
τοῦτο ὅπερ ἐστὶν οἶδε σαφῶς; Καὶ πάντως καὶ
ἐρεῖ. Ἀπὸ γοῦν τούτου λοιπὸν συνάγαγε τὴν ἀ
τοῦ Υἱοῦ περὶ τοῦ Πατρὸς κατάληψιν. Αὐτὸ
87 εἶπεν, ὅτι Ὡς γινώσκει με ὁ Πατὴρ, οὕτω κα
A αὐτὸν γινώσκω· καὶ ἀλλαχοῦ, Οὐχ ὅτι Θεόν τ
ρακεν, εἰ μὴ ὁ ὢν ἐκ τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο,
ἔφην, καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς τοῦ κόλπου μέμ
πάντα διὰ τοῦ ἑνὸς ῥήματος τούτου ἡμῖν ἐμφ
ὅτι πολλὴ τῆς οὐσίας [a] ἡ συγγένεια καὶ ἡ ἑνότη
ἀπαράλλακτος ἡ γνῶσις, ὅτι ἴση ἡ ἐξουσία. Ο
τὸν ἑτερούσιον ἐν τοῖς κόλποις ἂν ἔσχεν ὁ Π
ἀλλ' οὐδὲ ἂν αὐτὸς ἐτόλμησε, δοῦλος ὢν καὶ τῶν
λῶν εἷς, ἐν τῷ κόλπῳ [b] στρέφεσθαι τοῦ Δεσ
τοῦτο γὰρ υἱοῦ γνησίου μόνον καὶ πολλῇ τῇ παῤ
πρὸς τὸν γεγεννηκότα χρωμένου, καὶ οὐδὲν Ἐ
ἔχοντος. Βούλει καὶ τὸ ἀΐδιον μαθεῖν; Ἄκου
φησιν ὁ Μωϋσῆς περὶ τοῦ Πατρός. Ἐρωτήσας γ
ἐρωτηθείη παρὰ τῶν Αἰγυπτίων, τίς ὁ ἀπεσ
B αὐτὸν [c] εἴη, τί ποτε δὴ καὶ ἀποκρίνεται πρὸς α
κελεύεται εἰπεῖν, ὅτι Ὁ ὢν ἀπέσταλκέ με. Τὸ δ
ὢν, τοῦ ἀεὶ εἶναι σημαντικόν ἐστι, καὶ τοῦ ἀν
εἶναι, καὶ τοῦ ὄντως εἶναι καὶ κυρίως. Τοῦτο κ
Ἐν ἀρχῇ ἦν, ἐμφαίνει, τοῦ ἀεὶ εἶναι δηλωτικ
Τούτῳ * δὴ οὖν ἐνταῦθα κέχρηται τῷ ῥητῷ ὁ Ἰω
δεικνὺς ὅτι ἀνάρχως καὶ ἀϊδίως ἐν τῷ κόλπῳ τ
τρός ἐστιν ὁ Υἱός. [d] Ἵνα τοίνυν μὴ διὰ τὴν τ
ματος κοινωνίαν ἕνα τινὰ τῶν χάριτι γενομένω
εἶναι νομίσῃς αὐτὸν, πρῶτον μὲν πρόσκειται τὸ ἀ
διαιροῦν αὐτὸν τῶν κατὰ χάριν. Εἰ δὲ μὴ τοῦτο
σοι, ἀλλ' ἔτι κάτω κύπτεις, τούτου κυριώτερον
ὄνομα τὸ, Μονογενής. Εἰ δὲ καὶ μετὰ τοῦτο
C κάτω βλέπεις, οὐ παραιτήσομαί πως καὶ ἀνθ

* [εἰ καὶ π. Codd. 705,706. καί ap. Savil. inter uncos.]

[c] Alii ἐροῦμεν. [Supra alii καὶ γινώσκει. Infra Savil. et Codd. cit. πάντως καὶ τοῦτο ἐρεῖ, sine καί.]

[a] ἡ συγγένεια καὶ ἡ ἐγγύτης, sic Savil. et Morel. et quidam Mss. nostri. Duo [705, 706] καὶ ἐγγύτης, sine articulo. Unus melius καὶ ἑνότης, *et unitas*, quem sequimur. Ἐγγύτης enim, sive *propinquitas*, etiam de eo qui alterius sit substantiæ dici potest, scilicet de ἑτερουσίῳ, contra quam Chrysostomus subinfert : οὐ γὰρ τὸν ἑτερούσιον ἐν τοῖς κόλποις ἂν ἔσχεν ὁ Πατήρ, *neque enim quem alterius substantiæ in sinu suo Pater hal* [Mox ἑτεροούσιον Savil. et Cod. 705.]

[b] Morel. et Mss. plurimi στρέφεσθαι. Savil. τρέ

[c] Alii et Savil. εἴη, τί κελεύεται ἀποκρίνασθαι α ἤκουσεν· εἰπὲ ὅτι ὁ ὤν. Quod idipsum est alio verb ordine.

* [δὴ καὶ ἐντ. Codd. 705, 706; δὲ καὶ ἐντ. Savi

[d] Savil. ἵνα γὰρ μή.

νην τινὰ ῥῆσιν εἰπεῖν περὶ τοῦ Θεοῦ, τὴν τοῦ κόλπου λέγω, μόνον ἵνα μηδὲν ὑποπτεύσῃς ταπεινόν. Εἶδες φιλανθρωπίαν καὶ κηδεμονίαν Δεσπότου; Ἀνάξια ῥήματα [e] περιτίθησιν ἑαυτῷ ὁ Θεὸς, ἵνα κἂν οὕτω διαβλέψῃς, καὶ μέγα τι καὶ ὑψηλὸν ἐννοήσῃς· καὶ σὺ κάτω μένεις; Εἰπὲ γάρ μοι· τίνος ἕνεκεν ὁ κόλπος ἐνταῦθα παρείληπται, τὸ παχὺ τοῦτο ὄνομα καὶ σαρκικόν; ἵνα σῶμα τὸν Θεὸν ὑποπτεύσωμεν; Ἄπαγε, οὐδαμῶς, φησί. Τίνος οὖν ἕνεκεν εἴρηται; Εἰ γὰρ μήτε ἡ γνησιότης τοῦ Υἱοῦ παρίσταται διὰ τούτου, μήτε τὸ μὴ σῶμα εἶναι τὸν Θεὸν, περιττῶς προσέρριπται τὸ D
ῥητὸν, οὐδεμίαν χρείαν πληροῦν. Τίνος οὖν ἕνεκεν εἴρηται; οὐ γὰρ ἀποστήσομαί σου τοῦτο [f] πυνθανόμενος. Οὐκ εὔδηλον ὅτι οὐδὲν ἕτερον ἢ ἵνα μὴ ὑπολάβωμεν δι' αὐτοῦ, ἀλλ' ἢ τὸ γνήσιον τοῦ Μονογενοῦς, καὶ τὸ συναΐδιον τῷ Πατρί; Ἐκεῖνος ἐξηγήσατο, φησί. Τί ἐξηγήσατο; Ὅτι Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε· ὅτι εἷς ἐστιν ὁ Θεός. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν καὶ οἱ λοιποὶ προφῆται, καὶ Μωϋσῆς ἄνω καὶ κάτω βοᾷ· Κύριος ὁ Θεός σου, Κύριος εἷς ἐστι· καὶ ὁ Ἡσαΐας· Ἔμπροσθέν μου οὐκ ἐγένετο ἄλλος Θεὸς, καὶ μετ' ἐμὲ οὐκ [g] ἔστιν. E

Τί οὖν πλέον ἐμάθομεν παρὰ τοῦ Υἱοῦ, ὡς ἐν τοῖς κόλποις ὄντος τοῖς πατρικοῖς; τί παρὰ τοῦ Μονογενοῦς; Ὅτι πρῶτον μὲν καὶ αὐτὰ ταῦτα τῆς ἐνεργείας 88
ἐστὶ τῆς ἐκείνου· ἔπειτα, πολλῷ τρανοτέραν ἐδεξάμεθα τὴν διδασκαλίαν, καὶ ἔγνωμεν ὅτι πνεῦμα ὁ Θεὸς, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν· καὶ ἔτι αὐτὸ τοῦτο, ὅτι Θεὸν ἰδεῖν ἀδύνατον, καὶ ὅτι οὐδεὶς αὐτὸν γινώσκει, εἰ μὴ ὁ Υἱός· καὶ ὅτι ὁ Πατήρ ἐστι γνησίου Μονογενοῦς· καὶ τὰ ἄλλα ὅσα περὶ αὐτοῦ διελέχθη. Τὸ δὲ, Ἐξηγήσατο, τὴν τρανοτέραν καὶ σαφεστέραν δείκνυσι διδασκαλίαν, ἣν οὐ πρὸς Ἰουδαίους μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἅπασαν ἐποιήσατο τὴν οἰκουμένην καὶ κατώρθωσε. Τοῖς * μὲν οὖν προφήταις οὐδὲ Ἰουδαῖοι πάντες προσεῖχον· τῷ δὲ Μονογενεῖ τοῦ Θεοῦ πᾶσα ἡ οἰκουμένη καὶ εἶξε καὶ ἐπείσθη. Ἡ τοίνυν ἐξήγησις ἐνταῦθα τὸ σαφέστε- B
ρον τῆς διδασκαλίας δηλοῖ· διὸ καὶ Λόγος λέγεται, καὶ μεγάλης βουλῆς ἄγγελος. Ἐπεὶ οὖν καὶ μείζονος καὶ τελειοτέρας κατηξιώθημεν τῆς διδασκαλίας, οὐκ ἔτι διὰ προφητῶν, ἀλλὰ διὰ τοῦ Υἱοῦ λαλήσαντος ἡμῖν τοῦ Θεοῦ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων, πολλῷ μείζονα καὶ ἀξίαν πολιτείαν ἐπιδειξώμεθα τῆς τιμῆς. Καὶ γὰρ ἄτοπον, αὐτὸν μὲν καταβῆναι τοσοῦτον, ὡς μηκέτι διὰ τῶν δούλων ἡμῖν ἐθέλειν διαλέγεσθαι, ἀλλὰ δι' ἑαυτοῦ· ἡμᾶς δὲ τῶν προτέρων μηδὲν ἐπιδείξασθαι

Indignas sibi voces adscribit Deus, ut vel sic videas, ac magnum quid et sublime cogites; et tu humi repis? Dic enim mihi cur sinus hic memoratur, quod crassum et carnale nomen est? an ut Deum esse corpus suspicemur? Absit, inquies. Cur ergo? Nam si per hoc verbum nec verus Filius esse probatur, nec Deum incorporeum esse statuitur, frustra jactatur hoc dictum nullius usus. Cur ergo dictum est? neque enim ab hac quæstione desistam. Annon palam est ideo prolatum esse, ut non aliud ex illo percipiamus, quam quod ille sit vere Unigenitus, quod coæternus Patri? *Ille enarravit*, inquit. Quid enarravit? *Deum nemo vidit umquam*. Unus est Deus. Sed hoc et reliqui prophetæ, et Moyses frequentissime
clamat: *Dominus Deus tuus, Dominus unus* *Deut.* 6. 4.
est; et Isaias, *Ante me non est factus alius* *Isai.* 43.
Deus, et post me non est. 10.

3. Quid ergo aliud a Filio didicimus, utpote qui sit in sinu Patris? quid ab Unigenito? Primo quod hæc sint ex ejus operatione: deinde, nos longe clariorem accepisse doctrinam, et cognoscere quod Spiritus sit Deus, et quod qui adorant eum,
in spiritu et veritate adorare debeant: insuperque *Joan.* 4. 23.
illud ipsum, impossibile esse Deum videre, et neminem ipsum cognoscere, nisi Filium: et quod sit Pater veri Unigeniti; et quæcumque alia de illo enarrata sunt. Illud autem, *Enarravit*, clariorem et apertiorem effert doctrinam, quam non Judæis modo, sed etiam toti orbi tradidit et complevit. Prophetis certe ne Judæi quidem omnes attendebant; Unigenito autem Dei totus orbis cessit et credidit. Enarratio itaque hic doctrinæ evidentiam significat: ideoque et Verbum dicitur, et magni consili Angelus. Quoniam igitur et majore et perfectiore doctrina dignati sumus, Deo non ultra per prophetas, sed per proprium Filium nobis extremis hisce diebus loquente, vitæ institutum longe melius, et tanto honore dignum exhibeamus. Absurdum enim esset, si cum ipse tantum descenderit, ut non ultra per servos suos nos alloqui velit, sed per seipsum: nos nihil amplius quam illi priores exhiberemus. Illi Moysem, nos Moy-

[e] Alii et Morel. περιτιθέναι ἑαυτῷ δέχεται, ἵνα κἂν.

[f] [Codd. 705, 706 π. ἵνα τί ὑπολάβωμεν δι' αὐτοῦ; οὐκ εὔδ. ὅτι οὐδὲν ἕτερον, ἀλλ' ἢ τὸ γ. Savil. π. οὐκ εὔδ. ὅτι δι' οὐδὲν ἕτερον. ἀλλ' ἢ ἵνα ὑπολ. δι' αὐτοῦ τὸ γν.]

[g] Alii et Morel. ἔτι· ἡμεῖς δὲ καί τι πλέον ἐμάθομεν: deinde post τοῖς πατρικοῖς; τί παρὰ τοῦ μονογενοῦς; πρῶτον μέν. In Morelli Edito hæc secus jacent. Sed Mss. cum Savilio consonant.

* [μὲν γάρ Savil. et Codd. cit.]

sis Dominum doctorem habemus. Tanti ergo honoris dignam philosophiam proferamus, nihilque habeamus cum terra commune. Ideo namque ille de cælis nobis doctrinam attulit, ut eo cogitationem nostram transferret, et pro virili nostra imitatores Doctoris nostri simus. Et quomodo possumus, inquies, imitatores Christi esse? Si omnia ad communem utilitatem faciamus, nec quæ nostra sunt quæramus.
Rom. 15.3. *Nam et Christus non sibi*
Psal. 68. 10. *ipsi placuit, sed sicut scriptum est. Opprobria ex-*
1. *Cor.* 10. 24. *probrantium tibi ceciderunt super me. Nemo igitur quod suum est quærat.* Sic enim quis quod suum est quærit, si quod proximum spectat, respiciat. Nam quæ proximi sunt, nostra sunt.
Rom. 12.5. *Corpus unum sumus, alter alterius membra et partes.*

Christiani unum corpus sunt, quod est maximum amicitiæ vinculum.

Ne igitur ita affecti simus ac si segregati essemus: ne quis dixerit, Ille mihi amicus non est, non cognatus, non vicinus, neque quid commune cum illo habeo: quomodo accedam? quid dicam? Etiamsi enim non cognatus, etiamsi non amicus sit, at homo est ejusdem naturæ, eumdem habens Dominum, conservus, contubernalis: in eodem quippe mundo est. Quod si eamdem fidem habeat, ecce membrum est tuum. Quæ amicitia tantam conjunctionem efficere potest, quantam fidei cognatio? Neque enim tanta solum propinquitas inter nos exhibenda, quanta est amici ad amicum; sed quanta membri ad membrum. Hoc quippe amicitiæ et necessitudinis genere nullum majus reperias. Quemadmodum nec dicere possis, Unde mihi familiaritas et necessitudo cum illo; id enim ridiculum est: sic nec de fratre hoc dicere possis.
1. *Cor.* 12. 13. *Omnes enim,* inquit, *in unum corpus baptizati sumus.* Cur in unum corpus? Ut non segregemur, sed ut ex mutua necessitudine et amicitia unius corporis conditionem servemus. Ne ergo proximum despiciamus, ut ne nos ipsos contemnamus.
Ephes. 5. 29. *Nemo,* inquit, *carnem suam odio habet*, sed nutrit et fovet. Ideo domum unam hunc mundum dedit nobis Deus, omnia ex æquo distribuit, unum accendit omnibus solem, unum tectum extendit, cælum, unam paravit mensam, terram. Dedit quoque alteram mensam, hac longe majorem, sed hanc unam, ut sciunt mysteriorum consortes; unum spiritualem generationis modum omnibus largitus est: una est omnibus patria in cælis: ex eodem calice omnes bibimus. Nihil di-

πλέον. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν Μωϋσέα, ἡμεῖς δὲ τὸν Μωϋ-
C σέως Δεσπότην διδάσκαλον [a] ἔχομεν. Οὐκοῦν ταύτης τῆς τιμῆς ἀξίαν φιλοσοφίαν ἐπιδειξώμεθα, καὶ μηδὲν ἔχωμεν κοινὸν πρὸς τὴν γῆν. Διὰ γὰρ τοῦτο ἡμῖν ἄνωθεν ἐκ τῶν οὐρανῶν διδασκαλίαν ἐκόμισεν, ἵνα ἐκεῖ μεταστήσῃ τὴν διάνοιαν, ἵνα μιμηταὶ τοῦ διδασκάλου γενώμεθα κατὰ δύναμιν τὴν [b] ἡμετέραν. Καὶ πῶς, φησὶν, ἔστι μιμητὰς γενέσθαι τοῦ Χριστοῦ; Εἰς τὸ κοινωφελὲς ἅπαντα πραγματευομένους, καὶ μὴ τὰ ἑαυτῶν ζητοῦντας. Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς, φησὶν, οὐχ ἑαυτῷ ἤρεσεν, ἀλλὰ καθὼς γέγραπται· Οἱ ὀνειδισμοὶ τῶν ὀνειδιζόντων σε ἐπέπεσον ἐπ' ἐμέ. Μηδεὶς τοιγαροῦν τὸ ἑαυτοῦ ζητείτω. Οὕτω γάρ τις τὸ ἑαυτοῦ ζητεῖ, ἂν τὸ τοῦ πλησίον σκοπῇ· καὶ γὰρ τὰ ἐκείνων
D ἡμέτερα. Σῶμά ἐσμεν ἓν, καὶ ἀλλήλων μέρη καὶ μέλη. Μὴ τοίνυν ὡς διεσπασμένοι διακεώμεθα, μηδὲ λεγέτω τις, ὁ δεῖνά μοι φίλος οὐκ ἔστιν, οὐδὲ συγγενὴς, οὐδὲ γείτων, οὐδὲ ἔχω τι κοινὸν πρὸς αὐτόν· πῶς προσελεύσομαι; πῶς διαλέξομαι; Εἰ γὰρ καὶ μὴ συγγενὴς, μηδὲ φίλος ἐστὶν, ἀλλ' ἄνθρωπός ἐστι, τῆς αὐτῆς σοι μετέχων φύσεως, τὸν αὐτὸν ἔχων Δεσπότην, ὁμόδουλος καὶ ὁμόσκηνος· ἐν γὰρ τῷ αὐτῷ γέ-
E γονε κόσμῳ. Εἰ δὲ καὶ τῆς πίστεως μετέχει τῆς αὐτῆς, ἰδού σοι καὶ μέλος γέγονε. Ποία γὰρ φιλία τοσαύτην ἕνωσιν ἐργάσασθαι δύναιτ' ἂν, ὅσην τῆς πίστεως ἡ συγγένεια; Οὐ γὰρ ὅσην φίλους πρὸς φίλους ἐπιδείκνυσθαι χρὴ τὴν ἐγγύτητα, καὶ τοσαύτην ἡμᾶς ἔχειν δεῖ τὴν πρὸς ἀλλήλους οἰκείωσιν· ἀλλ' ὅσην μέλος πρὸς μέλος. Τούτου γὰρ τοῦ τρόπου τῆς [c] φιλίας καὶ κοινωνίας ἄλλην μείζονα οἰκείωσιν οὐκ ἄν τις εὕροι ποτέ. Ὥσπερ οὖν οὐκ ἂν δύναιο λέ-
89 A γειν, πόθεν μοι οἰκειότης καὶ ἐγγύτης πρὸς αὐτόν; καταγέλαστον γὰρ τοῦτο· οὕτως οὐδὲ περὶ τοῦ ἀδελφοῦ δυνήσῃ τοῦτο εἰπεῖν. Οἱ γὰρ πάντες εἰς ἓν σῶμα ἐβαπτίσθημεν, φησί. Διατί, Εἰς ἓν σῶμα; Ὥστε μὴ διεσπάσθαι, ἀλλὰ τῇ πρὸς ἀλλήλους συνόδῳ καὶ φιλίᾳ σώματος ἑνὸς ἀκολουθίαν [a] διατηρεῖν. Μὴ δὴ καταφρονήσωμεν ἀλλήλων, ἵνα μὴ ἑαυτῶν ὑπερίδωμεν. Οὐδεὶς γάρ ποτε τὴν ἑαυτοῦ σάρκα ἐμίσησε, φησὶν, ἀλλ' ἐκτρέφει καὶ θάλπει αὐτήν. Διὰ τοῦτο οἰκίαν μίαν τοῦτον ἡμῖν τὸν κόσμον ἔδωκεν ὁ Θεὸς, πάντα ἐξίσου διένειμεν, ἕνα ἀνῆψε πᾶσιν ἥλιον, ἕνα ἐξέτεινεν ὄρο-
B φον, τὸν οὐρανὸν, μίαν ἀνῆκε τράπεζαν, τὴν γῆν. Ἔδωκε καὶ ἑτέραν ταύτης πολλῷ μείζονα τράπεζαν, ἀλλὰ καὶ ταύτην μίαν· ἴσασιν οἱ συμμύσται τὸ λεγόμενον· ἕνα τρόπον γεννήσεως ἅπασιν ἐχαρίσατο τὸν πνευματικόν· μία πᾶσι πατρὶς, ἡ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ἐκ τοῦ ποτη-

[a] Alii et Savil. *ἔχομεν. ταύτης οὖν τῆς.*
[b] Alii *ἡμετέραν. πῶς δέ ἐστι μιμ.*
[c] Alii *φιλίας καὶ κηδεμονίας.*
[a] Savil. et alii *διατηρεῖν. μὴ δὴ καταφρονῶμεν κ. τ. λ.* Morel. *οὐκοῦν οὕτω κηδώμεθα τῶν πλησίον, ὡς ἕκαστος ἡμῶν τὴν ἑαυτοῦ μὴ ὑπερορῶν σάρκα. οὐδείς.* [Supra Codd. cit. *τί ἐστιν, εἰς ἓν σῶμα.*]

ρίου τοῦ αὐτοῦ πάντες πίνομεν. Οὐ τῷ μὲν πλουτοῦντι πλέον καὶ τιμιώτερον, τῷ πένητι δὲ εὐτελέστερον καὶ ἔλαττον ἐχαρίσατο, ἀλλὰ πάντας ἐξίσης ἐκάλεσε· τὰ σαρκικὰ ὁμοτίμως, τὰ πνευματικὰ ὁμοίως παρέσχε. Πόθεν οὖν ἡ ἀνωμαλία πολλὴ κατὰ τὸν βίον; Ἐκ τῆς τῶν πλουτούντων πλεονεξίας τε καὶ ἀλαζονείας. Ἀλλὰ μὴ, ἀδελφοὶ, μηκέτι ταῦτα γενέσθω, μηδὲ τῶν καθο- C λικῶν καὶ ἀναγκαιοτέρων εἰς τὸ αὐτὸ συναγόντων ἡμᾶς, ἀπὸ τῶν [b] γηΐνων καὶ εὐτελῶν διαιρώμεθα, πλούτου λέγω, καὶ πενίας, καὶ συγγενείας σωματικῆς, καὶ ἔχθρας καὶ φιλίας. Ταῦτα γὰρ πάντα σκιὰ, καὶ σκιᾶς εὐτελέστερα, τοῖς τὸν σύνδεσμον ἔχουσι τῆς ἀγάπης ἄνωθεν. Τοῦτον οὖν φυλάττωμεν ἀῤῥαγῆ, καὶ οὐδὲν ἐπεισελθεῖν δυνήσεται [c] τῶν πνευμάτων τῶν πονηρῶν καὶ διαιρούντων τὴν τοσαύτην ἕνωσιν· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ D τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

viti plus aut pretiosius, nihil pauperi vilius vel minus datur: sed omnes ex æquo vocavit, et carnalia et spiritualia æqualiter tradidit. Unde ergo tanta in vita inæqualitas? Ex divitum avaritia et arrogantia. Sed ne, quæso, fratres, ita in posterum agatur, communibus et magis necessariis nos una copulantibus, ne a terrenis et vilibus rebus distrahamur, a divitiis, inquam, et paupertate, a cognatione corporea, ab odio et amicitia. Hæc quippe omnia umbra sunt, et umbra abjectiora iis, qui superna caritate colligantur. Hoc vinculum infractum servemus: nihilque ex malignis spiritibus surrepere poterit, quod hanc unitatem dividat: quam nos omnes assequi contingat, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, una cum sancto Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

[b] Morel. γηΐνων, καὶ μερικῶν. Savil. γηΐνων καὶ εὐτελῶν.
[c] τῶν πνευμάτων τῶν πονηρῶν, sic Savil. et Morel. Alii τῶν παθημάτων τῶν πονηρῶν, καὶ διαιρούντων τῆς πρὸς αὐτὸν ἑνώσεως.

ΟΜΙΛΙΑ ιϛ'.

Αὕτη γάρ ἐστιν ἡ μαρτυρία τοῦ Ἰωάννου, ὅτε ἀπέστειλαν πρὸς αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι ἐξ Ἱεροσολύμων ἱερεῖς καὶ Λευΐτας, ἵνα ἐρωτήσωσιν αὐτόν· σὺ τίς εἶ.

Δεινὸν ἡ βασκανία, ἀγαπητὲ, δεινὸν καὶ ὀλέθριον E τοῖς βασκαίνουσιν, οὐ τοῖς βασκαινομένοις. Πρώτους γὰρ αὐτοὺς λυμαίνεται καὶ διαφθείρει, καθάπερ ἰός τις θανατηφόρος ἐγκαθήμενος αὐτῶν ταῖς ψυχαῖς. Εἰ δέ που καὶ τοὺς φθονουμένους παραβλάψειε, μικρὰν καὶ οὐδενὸς ἀξίαν βλάβην, καὶ μεῖζον τῆς ζημίας τὸ 90 κέρδος ἔχουσαν. Καὶ οὐκ ἐπὶ τῆς βασκανίας μόνον, A ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων, οὐχ ὁ παθὼν κακῶς, ἀλλ' ὁ δράσας κακῶς, οὗτός ἐστιν ὁ τὴν βλάβην δεξάμενος. Οὐδὲ γὰρ ἂν, εἰ μὴ τοῦτο ἦν, ἀδικεῖσθαι μᾶλλον ἢ ἀδικεῖν προσέταξεν ὁ Παῦλος τοῖς μαθηταῖς, Διατί οὐχὶ μᾶλλον ἀδικεῖσθε; λέγων· διὰ τί οὐχὶ μᾶλλον ἀποστερεῖσθε; Οἶδε γὰρ ἀκριβῶς οὐ τῷ πάσχοντι κακῶς, ἀλλὰ τῷ ποιοῦντι κακῶς, τὸν ὄλεθρον ἑπόμενον πανταχοῦ. Ταῦτα δή μοι πάντα διὰ τὴν βασκανίαν εἴρηται τὴν Ἰουδαϊκήν. Οἱ γὰρ ἀπὸ τῶν πόλεων ἐκχυθέντες πρὸς τὸν Ἰωάννην, καὶ τῶν ἁμαρτημάτων καταγνόντες τῶν οἰκείων, καὶ βαπτισάμενοι, αὐτοὶ μετὰ τὸ βάπτισμα καθάπερ ἔκ τινος μεταμελείας πέμπουσιν ἐρωτῶντες αὐτόν· Σὺ τίς εἶ; B

HOMILIA XVI.

19. *Hoc enim est testimonium Joannis, quando miserunt ad eum Judæi ex Jerosolymis sacerdotes et Levitas, ut interrogarent eum: Tu quis es?*

1. Grave quidpiam invidia est, dilecte, grave, inquam, et perniciosum invidis, non iis quibus invidetur. Ipsis enim prioribus nocet, ipsos priores corrumpit, tamquam virus mortiferum eorum animos occupans. Si autem in quopiam lædat eos quibus invidetur, leve et nullius momenti damnum est, quod damno majus lucrum referat. Neque in invidia solum, sed etiam in cæteris omnibus vitiis, non qui malo afficitur, sed qui afficit, is damnum accipit. Nisi enim res se ita haberet, non præcepisset discipulis Paulus injuriam accipere, potius quam inferre, cum dicit, *Cur non potius injuriam accipitis? cur non magis fraudem patimini?* Accurate quippe noverat, non mala accipienti, sed mala inferenti perniciem ubique paratam esse. Hæc porro omnia propter Judæorum livorem dicta nobis sunt. Nam qui ex urbibus ad Joannem confluxerant, et peccata sua damnantes baptizati fuerant, iidem ipsi quasi pœnitentia ducti, mittunt qui interrogent eum, *Tu quis es?* Vere genimina vipe-

1. Cor. 6. 7.

rarum, serpentes, et si quid his gravius. Generatio mala, adultera et perversa, postquam baptizata es, de Baptista inquiris et curiose scrutaris? Ecquid hac stultitia stultius fuerit? Quomodo exiistis ad eum? quomodo peccata confessi estis? quomodo accurristis ad baptizantem, quomodo interrogastis quid agendum esset? Hæc quippe omnia a vobis inconsiderate facta sunt, qui nec principium, nec qua de re ageretur, intelligeretis. Sed nihil horum dixit vel exprobravit beatus Joannes, verum omni cum mansuetudine respondit. Cur autem ita se gesserit, cognitu dignum est, ut eorum C nequitia omnibus manifesta esset. Sæpe Joannes apud Judæos Christo testimonium perhibuit, et cum baptizaret eos, frequenter Christum commemorabat dicebatque: (*Matth.* 3. 11.) *Ego quidem vos baptizo in aqua: qui autem post me venit, fortior me est. Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igne.* Illi igitur circa Joannem aliquid humanum passi sunt. Mundi namque gloriam spectantes, et ea solum quæ ob oculos erant respicientes, Joanne indignum putabant, si Christo inferior esset. Multa namque Joannem commendabant; primo splendor generis; erat enim principis sacerdotum filius; deinde vitæ D asperitas, humanarum omnium rerum contemtus: vestitum siquidem, mensam, domum, ipsum cibum parvipendens, in deserto antea versatus fuerat. Christus contra, vili genere natus erat, id quod ipsi sæpe his verbis objiciebant: (*Matth.* 13. 55.) *Nonne hic est fabri filius? nonne mater ejus dicitur Maria, et fratres ejus Jacobus et Joses?* Ac quæ videbatur ejus esse patria ita vituperabilis erat, ut etiam Nathanael diceret: *Ex Nazaret potest aliquid boni esse?* Ad hæc, vitæ genus communis; E vestimenta vulgaria. Neque enim zona pellicea cingebatur, neque ex pilis paratum vestimentum habuit, neque melle et locustis vescebatur; sed vulgari victus genere usus, etiam improborum hominum ac publicanorum conviviis intererat, ut illos 91 A attraheret. Quod non intelligentes Judæi, ipsi exprobrabant, ut et ipse ait: (*Matth.* 11. 19.) *Venit Filius hominis manducans et bibens, et dicunt: Ecce homo vorax et potator vini, publicanorum et peccatorum amicus.* (Judæi putabant Christum Joanne inferiorem.) Cum ergo frequenter Joannes ab se Judæos ad Christum mitteret, qui videbatur illis Joanne inferior esse; B cum pudefacti et ægre ferentes

Ὄντως γεννήματα ἐχιδνῶν καὶ ὄφεις, καὶ εἴ τι τούτων χαλεπώτερον. Γενεὰ πονηρὰ καὶ μοιχαλὶς καὶ διεστραμμένη, μετὰ τὸ βαπτίσασθαι, τότε τὸν βαπτιστὴν περιεργάζῃ καὶ πολυπραγμονεῖς; Καὶ τί ταύτης τῆς ἀλογίας ἀλογώτερον γένοιτ' ἄν; [a] Πῶς ἐξίητε; πῶς ἐξωμολογεῖσθε τὰ ἁμαρτήματα; πῶς ἐπετρέχετε τῷ βαπτίζοντι; πῶς αὐτὸν ἠρωτᾶτε περὶ τῶν πρακτέων; Ταῦτα γὰρ ὑμῖν ἅπαντα ἀλόγως ἐπράττετο, τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ὑπόθεσιν ἀγνοοῦσιν. Ἀλλ' οὐδὲν τούτων εἶπεν, οὐδὲ ἐνεκάλεσεν ὁ μακάριος Ἰωάννης, οὐδὲ ὠνείδισεν, ἀλλὰ μετὰ ἐπιεικείας ἁπάσης ἀποκρίνεται πρὸς αὐτούς. [b] Τίνος δὲ ἕνεκεν τοῦτο ἐποίει, ἐκεῖνο μαθεῖν ἄξιον, ὥστε πᾶσιν αὐτῶν κατάδηλον τὴν κακουργίαν γενέσθαι καὶ φανεράν. Πολλάκις πρὸς Ἰουδαίους ἐμαρτύρησεν ὁ Ἰωάννης τῷ Χριστῷ, καὶ ὅτε ἐβάπτιζεν αὐτοὺς, συνεχῶς αὐτοῦ πρὸς τοὺς παρόντας ἐμέμνητο, καὶ ἔλεγεν· Ἐγὼ μὲν ὑμᾶς βαπτίζω ἐν ὕδατι· ὁ δὲ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, ἰσχυρότερός μού ἐστιν· αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί. [c] Ἔπαθον οὖν τι πρὸς αὐτὸν ἀνθρώπινον πάθος. Εἰς γὰρ τὴν τοῦ κόσμου δόξαν ἐπτοημένοι, καὶ τὰ κατὰ πρόσωπον βλέποντες, ἀνάξιον εἶναι ἐνόμιζον ὑποτάσσεσθαι αὐτὸν τῷ Χριστῷ. Τὸν μὲν γὰρ Ἰωάννην πολλὰ τὰ δεικνύντα λαμπρὸν ἦν· καὶ πρῶτον, τὸ γένος ἐπίσημον καὶ περιφανές· [d] ἀρχιερέως γὰρ ἦν υἱός· ἔπειτα ἡ δίαιτα καὶ ἡ σκληραγωγία, ἡ τῶν ἀνθρωπίνων ὑπεροψία πάντων· καὶ γὰρ ἐσθῆτος, καὶ τραπέζης, καὶ οἰκίας, καὶ τροφῆς δὲ αὐτῆς ὑπεριδὼν, κατὰ τὴν ἔρημον τὸν ἔμπροσθεν διέτριβε χρόνον. Ἐπὶ δὲ τοῦ Χριστοῦ πᾶν τοὐναντίον ἦν· τό τε γὰρ γένος εὐτελές· ὃ καὶ πολλάκις αὐτὸ προὔφερον λέγοντες· Οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ τέκτονος υἱός; οὐχ ἡ μήτηρ αὐτοῦ λέγεται Μαριάμ; καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ Ἰάκωβος καὶ Ἰωσῆς; Καὶ ἡ δοκοῦσα δὲ αὐτῷ πατρὶς εἶναι τοσοῦτον ἐπονείδιστος ἦν, ὡς καὶ τὸν Ναθαναὴλ λέγειν· Ἐκ Ναζαρὲτ δύναταί τι ἀγαθὸν εἶναι; Καὶ ἡ δίαιτα δὲ κοινὴ, καὶ τὰ ἱμάτια δὲ οὐδὲν πλέον τῶν πολλῶν ἔχοντα. Οὐ γὰρ περιέκειτο ζώνην δερματίνην, οὐδὲ ἀπὸ τριχῶν τὸ ἔνδυμα εἶχεν, οὐδὲ μέλι καὶ ἀκρίδας ἤσθιεν· ἀλλὰ πᾶσιν ὁμοίως διῃτᾶτο, καὶ συμποσίοις παρεγίνετο πονηρῶν ἀνθρώπων, καὶ τελωνῶν, ὥστε αὐτοὺς ἐπισπᾶσθαι. Ὅπερ οὐ συνιέντες οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ διὰ ταῦτα αὐτῷ ὠνείδιζον, καθὼς καὶ αὐτός φησιν· Ἦλθεν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐσθίων καὶ πίνων, καὶ λέγουσιν· ἰδοὺ ἄνθρωπος φάγος καὶ οἰνοπότης, τελωνῶν φίλος καὶ ἁμαρτωλῶν. Ἐπεὶ οὖν συνεχῶς ὁ Ἰωάννης

[a] Morel. πῶς ἐξείητε, male. Savil. πῶς ἐξίητε. Quidam Mss. πῶς ἐξήειτε. Alii πῶς ἐξίετε. Unus πῶς ἐξηγεῖσθε.

[b] Savil. τίνος οὖν ἕνεκεν. Ibid. Savil. ἐκεῖνο μαθεῖν ἄξιον. Morel. εἰπεῖν.

[c] Savil. ἔπαθόν τι.

[d] ἀρχιερέως γὰρ ἦν υἱός. Non defuere alii qui dicerent Zachariam Joannis Baptistæ patrem fuisse sacerdotum principem: quod tamen in Evangelio Lucæ non dicitur, imo contrarium suadetur. [Supra Savil. γένος καὶ ἐπίσημον. Cod. 705 γένος ἐπ. ὂν κ. π.]

ἀφ' ἑαυτοῦ πρὸς ἐκεῖνον αὐτοὺς παρέπεμπε τὸν δοκοῦντα παρ' αὐτοῖς εὐτελέστερον εἶναι, αἰσχυνόμενοι καὶ δυσχεραίνοντες, καὶ βουλόμενοι τοῦτον μᾶλλον ἔχειν διδάσκαλον, φανερῶς μὲν τοῦτο οὐκ ἐτόλμησαν εἰπεῖν, πέμπουσι δὲ πρὸς αὐτὸν προσδοκῶντες διὰ τῆς κολακείας αὐτὸν ἐπισπάσασθαι εἰς τὸ ἑαυτὸν ὁμολογῆσαι Χριστόν. Οὐ τοίνυν τινὰς εὐκαταφρονήτους B πέμπουσιν ὡς ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ· ἐκεῖνον μὲν γὰρ βουλόμενοι κατασχεῖν, ὑπηρέτας ἀπέστειλαν, καὶ Ἡρωδιανοὺς πάλιν καὶ τοιούτους τινάς· ἐνταῦθα δὲ ἱερεῖς, καὶ Λευΐτας· καὶ οὐχ ἁπλῶς ἱερεῖς, ἀλλὰ τοὺς ἐξ Ἱεροσολύμων, τουτέστι, τοὺς ἐντιμοτέρους (οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς ταῦτα ἐπεσημήνατο ὁ εὐαγγελιστής)· καὶ πέμπουσιν, ἵνα ἐρωτήσωσι, Σὺ τίς εἶ; Καὶ μὴν ἡ γέννησις αὐτοῦ πᾶσι κατάδηλος ἦν, ὡς καὶ λέγειν ἅπαντας· Τί ἄρα τὸ παιδίον τοῦτο ἔσται; καὶ εἰς ὅλην τὴν ὀρεινὴν ὁ λόγος ἐξῆλθεν οὗτος. Καὶ ὅτε παρεγένετο πάλιν ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην, πᾶσαι αἱ πόλεις ἀνεπτερώθησαν, καὶ ἐξ Ἱεροσολύμων καὶ ἐκ πάσης C τῆς Ἰουδαίας ἐπορεύοντο βαπτισθῆναι πρὸς αὐτόν. Οὗτοι τοιγαροῦν ἐρωτῶσι νῦν, οὐχ ὡς ἀγνοοῦντες, (πῶς γὰρ, τὸν τοσούτοις τρόποις γενόμενον δῆλον;) ἀλλὰ βουλόμενοι εἰς τοῦτο, ὅπερ εἶπον, αὐτὸν ἐναγαγεῖν.

Ἄκουσον γοῦν πῶς καὶ ὁ μακάριος οὗτος πρὸς τὴν διάνοιαν μεθ' ἧς ἠρώτων, οὐ πρὸς τὴν ἐρώτησιν αὐτὴν ἀπεκρίνατο. Εἰπόντων γὰρ, Σὺ τίς εἶ; οὐκ εἶπεν εὐθέως ὅπερ ἐξ εὐθείας ἦν εἰπεῖν· Ἐγὼ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ· ἀλλὰ τί; Ὅπερ ὑπώπτευον ἐκεῖνοι τοῦτο ἀνεῖλεν. Ἐρωτηθεὶς γὰρ, φησὶ, Τίς εἶ, ὡμολόγησε, καὶ οὐκ ἠρνήσατο· καὶ ὡμολόγησεν, ὅτι ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ὁ Χριστός. Καὶ ὅρα σοφίαν εὐαγγελιστοῦ. Τρίτον τὸ D αὐτὸ λέγει, καὶ τὴν ἀρετὴν τοῦ βαπτιστοῦ δηλῶν, καὶ τὴν πονηρίαν καὶ τὴν ἄνοιαν τὴν [b] ἐκείνων. Καὶ ὁ Λουκᾶς δέ φησιν ὅτι, τῶν ὄχλων ὑποπτευόντων αὐτὸν εἶναι τὸν Χριστὸν, πάλιν ἀναιρεῖ τὴν ὑπόνοιαν. Τοῦτο οἰκέτου εὐγνώμονος, μὴ μόνον μὴ ἁρπάζειν δόξαν δεσποτικὴν, ἀλλὰ καὶ διακρούεσθαι διδομένην παρὰ τῶν πολλῶν. Ἀλλ' οἱ μὲν ὄχλοι ἐξ ἀφελείας καὶ ἀγνοίας ἐπὶ ταύτην ἦλθον τὴν ὑποψίαν· οὗτοι δὲ ἀπὸ πονηρᾶς γνώμης, καὶ ἧς εἶπον, ἠρώτων αὐτὸν, προσδοκῶντες, ὅπερ ἔφην, ἀπὸ τῆς κολακείας αὐτὸν [c] ἐπισπᾶσθαι εἰς ὅπερ ἐσπούδαζον. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο προσεδόκων, οὐκ ἂν E εὐθέως ἐφ' ἑτέραν ἦλθον ἐρώτησιν, ἀλλ' ἠγανάκτησαν ἂν ὡς ἀπᾴδοντα ἀποκριναμένου, καὶ οὐ πρὸς τὴν πεῦσιν, καὶ εἶπον ἄν· μὴ γὰρ τοῦτο ὑπωπτεύσαμεν; μὴ γὰρ τοῦτο παραγεγόναμεν ἐρησόμενοι; Ἀλλ' ὡς ἁλόντες καὶ κατάφωροι γενόμενοι, ἐφ' ἕτερον ἔρχονται,

mallent Joannem habere doctorem, id tamen aperte dicere ausi non sunt; sed mittunt ad illum, sperantes se per adulationem posse illum allicere, ut se confiteretur Christum. Non infimæ sortis homines mittunt, ut ad Christum, cum vellent eum capere in sermone; servos enim miserunt, deinde Herodianos ejusdemque farinæ homines: hic autem sacerdotes et Levitas; nec quoslibet sacerdotes, sed ab Jerosolymis, id est, honorabiliores (neque enim sine causa hæc significavit evangelista): et mittunt, ut interrogarent, *Tu quis es?* Natales quippe ejus ita conspicui erant, ut omnes dicerent: *Quis putas puer iste erit?* et per omnia *Luc.* 1. 66.
montana hæc divulgabantur. Rursumque cum venit ad Jordanem, omnes civitates advolarunt, et ex Jerusalem omnique Judæa Joannem adibant ut baptizarentur. Hi itaque nunc interrogant, non quod ignorent, (quomodo enim ignorarent eum qui tot modis manifestus erat?) sed ut eum ad id, quod supra dixi, inducerent.

2. Audi ergo quomodo beatus hic ad interrogantium mentem, non ad ipsam interrogationem respondeat. Dicentibus enim, *Tu quis es?* non respondit statim id quod recte respondendum erat, *Ego vox clamantis in deserto*, sed quid? v. 23.
Id quod illi suspicabantur amovit. Nam interrogatus, *Tu quis es?* inquit, 20. *Confessus est, et non negavit: et confessus est, quia non sum ego Christus.* Et vide evangelistæ sapientiam. Ter idipsum dicit, ut et Baptistæ virtutem, et nequitiam insaniamque illorum demonstret. Lucas vero dicit, quod cum turbæ suspicarentur illum esse Christum, ipse hanc amoverit suspicionem. Hoc frugi servi officium est, non modo domini sui gloriam non abripere, sed etiam oblatam a multitudine depellere. Verum turbæ ex simplicitate et ignorantia in hanc venere suspicionem: hi autem malo, ut dixi, animo interrogabant eum, sperantes se adulatione id quod optabant consequuturos esse. Nisi enim hoc sperassent, non statim ad aliam venissent interrogationem, sed indignati quod ad propositum non respondisset, dixissent: Num hoc suspicati sumus? num hoc percontatum venimus? Sed quasi capti ac deprehensi ad aliam

[a] [Savil. et Codd. 705, 706 τί οὖν ἐρωτῶσι νῦν.]

[b] Sic Savil. et Mss. Morel. ἐκείνων. τὸ αὐτὸ καὶ παρὰ τῷ Λουκᾷ ἔστιν ἰδεῖν τὸν Ἰωάννην λέγοντα πρὸς τοὺς διαλογιζομένους περὶ αὐτοῦ μήποτε αὐτὸς εἴη ὁ Χριστὸς, ὅτι ἔρχεται ἰσχυρότερός μου· καὶ δι' ὧν ἀποκρίνεται ἀναιροῦντα πάλιν τὴν τοιαύτην ὑπόνοιαν.

[c] [ἐπισπάσασθαι Savil. et Codd. cit.]

veniunt interrogationem: **21**. *Quid ergo? Elias es tu? Et respondit, Non sum.* Nam et hunc venturum esse sperabant, ut et Christus ait. Nam in-
Matth. 17. 10. terrogantibus discipulis: *Quomodo ergo scribæ dicunt, quod oporteat Eliam primum venire?* ipse respondit: ***Elias quidem veniet, et restituet omnia.*** Deinde interrogant: ***Propheta es tu? Et respondit, Non.*** Et tamen propheta erat. Cur ergo id negat? Rursus interrogantium mentem respicit. Sperabant enim prophetam quemdam eximium
Deut. 18. 15. venturum esse, quod Moyses dixisset: ***Prophetam vobis suscitabit Dominus Deus ex fratribus vestris, sicut me: ipsum audite.*** Hic autem erat Christus. Ideo non dicunt, Propheta es tu? ex numero prophetarum; sed cum articulo: Propheta ille es tu, qui a Moyse prænuntiatus est? Idcirco negavit ille, non se prophetam esse, sed illum prophetam. **22**. *Dixerunt ergo ei: Quis es? ut responsum demus iis qui miserunt nos. Quid dicis de teipso?* Viden' illos quidem instantes et interrogantes, neque desistentes; illum vero moderate prius remotis falsis suspicionibus, veram sententiam statuentem. Nam ait: **23**. *Ego vox clamantis in deserto; parate viam Domini, sicut dixit Isaias propheta.* Quia enim magnum et excelsum quidpiam de Christo loquutus est, illorum se opinioni attemperans, ad prophetam statim confugit, hinc verbis suis fidem concilians. **24**. *Et qui missi fuerant,* inquit, *erant ex Pharisæis:* **25**. *et interrogaverunt eum, et dixerunt ei: Quid ergo baptizas, si tu non es Christus, neque Elias, neque propheta?* Viden' me non temere dixisse, ipsos eo inducere illum voluisse? Et initio quidem id non dicebant, ne ab omnibus deprehenderentur. Deinde quia dixit, *Non sum Christus,* rursum illi ut ea quæ intus machinabantur obtegerent, ad Eliam veniunt, et ad prophetam. Ut vero dixit, se neutrum eorum esse, dubii demum et posita larva, aperte dolosam suam mentem detegunt dicentes: *Quid ergo baptizas, si tu non es Christus?* Deinde rursum obscure loquentes, alios addunt, Eliam nempe, et prophetam. Quia enim adulatione ipsum supplantare non potuerant, sperarunt se accusatione posse illum cogere ad id de se confitendum, quod verum non esset: at non potuerunt. O amentiam! o arrogantiam et intempestivam curiositatem! Missi estis ut disceretis ab

92 A καὶ λέγουσι· Τί οὖν; Ἠλίας εἶ σύ; Καὶ λέγει, οὐκ εἰμί. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτον προσεδόκων ἥξειν, καθὼς καὶ ὁ Χριστός φησιν. [a] Ἐρομένων γὰρ τῶν μαθητῶν· Πῶς οὖν οἱ γραμματεῖς λέγουσιν, ὅτι Ἠλίαν δεῖ ἐλθεῖν πρῶτον; αὐτὸς ἔλεγεν· Ἠλίας μὲν ἔρχεται, καὶ ἀποκαταστήσει πάντα. Εἶτα ἐρωτῶσιν· Ὁ προφήτης εἶ σύ; Καὶ ἀπεκρίθη, οὔ. Καὶ μὴν προφήτης ἦν. Τίνος οὖν ἕνεκεν ἀρνεῖται; Πάλιν πρὸς τὴν διάνοιαν βλέπων τῶν ἐρωτώντων. Προσεδόκων γάρ τινα προφήτην ἐξαίρετον ἥξειν, διὰ τὸ λέγειν Μωϋσέα· Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς
B ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούσεσθε. Οὗτος δὲ ἦν ὁ Χριστός. Διά τοι τοῦτο οὐ λέγουσι, προφήτης * εἶ σύ; ἕνα τῶν πολλῶν αἰνιττόμενοι· ἀλλὰ μετὰ τοῦ ἄρθρου, Ὁ προφήτης εἶ σύ; ἐκεῖνος, φησὶν, ὁ παρὰ Μωϋσέως προανακηρυχθείς. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ οὗτος ἠρνήσατο, οὐ τὸ, προφήτης εἶναι, ἀλλὰ τὸ, ἐκεῖνος ὁ προφήτης. Εἶπον οὖν αὐτῷ· τίς εἶ; ἵνα ἀπόκρισιν δῶμεν τοῖς πέμψασιν ἡμᾶς. Τί λέγεις περὶ σεαυτοῦ; Ὁρᾷς τοὺς μὲν σφοδρότερον ἐπικειμένους [b] καὶ ἐπείγοντας καὶ ἐρωτῶντας πάλιν, καὶ οὐκ ἀφισταμένους· τὸν δὲ μετ' ἐπιεικείας πρότερον τὰς οὐκ οὔσας ὑπονοίας ἀναιροῦντα, καὶ τότε τὴν οὖσαν τιθέντα; Ἐγὼ γὰρ, φησὶ, φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ· εὐθύνατε τὴν ὁδὸν Κυρίου, καθὼς εἶπεν
C Ἡσαΐας ὁ προφήτης. Ἐπειδὴ γὰρ μέγα τι καὶ ὑψηλὸν ἐφθέγξατο περὶ τοῦ Χριστοῦ, ὡς πρὸς τὴν ἐκείνων ὑπόνοιαν, ἐπὶ τὸν προφήτην εὐθέως κατέφυγεν, ἀξιόπιστον καὶ ἐντεῦθεν τὸν λόγον ποιῶν. Καὶ οἱ ἀπεσταλμένοι ἦσαν ἐκ τῶν Φαρισαίων, φησί· καὶ ἐπηρώτησαν αὐτὸν καὶ εἶπον αὐτῷ· τί οὖν βαπτίζεις, εἰ σὺ οὐκ εἶ ὁ Χριστὸς, οὔτε Ἠλίας, οὔτε ὁ προφήτης; Ὁρᾷς ὡς οὐ μάτην ἔλεγον, ὅτι εἰς τοῦτο αὐτὸν ἐναγαγεῖν ἠβούλοντο; Καὶ ἐξ ἀρχῆς μὲν αὐτὸ οὐκ ἔλεγον, ἵνα μὴ κατάφωροι γένωνται ἅπασιν. Εἶτα ἐπειδὴ εἶπεν, Οὐκ
D εἰμὶ ὁ Χριστὸς, πάλιν ἐκεῖνοι συσκιάσαι βουλόμενοι, ἅπερ ἔνδον ἐτύρευον, ἐπὶ τὸν Ἠλίαν ἔρχονται καὶ τὸν προφήτην. Ὡς δὲ ἔφησε μηδὲ ἐκείνων τις εἶναι, ἀπορούμενοι λοιπὸν, καὶ τὸ προσωπεῖον ῥίψαντες, γυμνῇ τῇ κεφαλῇ τὴν δολερὰν αὐτῶν ἐμφαίνουσι γνώμην, λέγοντες· Τί οὖν βαπτίζεις, εἰ σὺ οὐκ εἶ ὁ [c] Χριστός; Εἶτα πάλιν συσκιάσαι βουλόμενοι, καὶ τοὺς ἄλλους προστιθέασι, τὸν Ἠλίαν λέγω καὶ τὸν προφήτην. Ἐπειδὴ γὰρ κολακείᾳ οὐκ ἴσχυσαν ὑποσκελίσαι, [d] ἐγκλήματι προσεδόκησαν αὐτὸν δύνασθαι ἀναγκάζειν
E ὅπερ οὐκ ἦν εἰπεῖν· ἀλλ' οὐκ ἴσχυσαν. Ὢ τῆς ἀνοίας, ὢ τῆς ἀλαζονείας καὶ τῆς ἀκαίρου περιεργίας· ἀπεστάλητε μαθησόμενοι παρ' αὐτοῦ τίς εἴη καὶ πόθεν,

[a] Quidam ἐρωτωμένων.

* εἶ σύ;.... ἐκεῖνός φησιν. Intermedia omnia lapsu typographico desiderantur in Morel.

[b] Alii καὶ ἐπισπεύδοντας.

[c] Sic Savil. et alii. Morel. Χριστός; εἶδες πῶς συσκιάζοντες ἅπερ εἶχον, τοὺς ἄλλους προστιθέασι.

[d] Morel. ἐγκλήματι περιβαλεῖν αὐτόν.... ἀναγκάζοντες.

νόμους αὐτῷ ᵃθήσετε; Τοῦτο γὰρ πάλιν ντων ἦν ὁμολογῆσαι ἑαυτὸν Χριστόν. Ἀλλ' ὲ νῦν ἀγανακτεῖ, οὐδὲ λέγει τι τοιοῦτον πρὸς ν εἰκός· ὑμεῖς ἐμοὶ διατάττεσθε καὶ νομοθε- 93
λὰ πολλὴν πάλιν τὴν ἐπιείκειαν ἐπιδείκνυται. A
ν γὰρ, φησὶ, βαπτίζω ἐν ὕδατι· μέσος δὲ τηκεν, ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε. Οὗτός ἐστιν ὁ ου ἐρχόμενος, ὃς ἔμπροσθέν μου γέγονεν, οὗ ᵃἄξιος ἵνα λύσω τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος.

ὸς ταῦτα λοιπὸν ἂν ἔχοιεν εἰπεῖν οἱ Ἰουδαῖοι; ητος γὰρ κἀντεῦθεν ἡ κατ' αὐτῶν κατηγορία, τος ἡ κατάκρισις, αὐτοὶ καθ' ἑαυτῶν τὴν ήνεγκαν. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Ἀξιόπιστον εἶναι τὸν Ἰωάννην, καὶ οὕτως ἀληθῆ, ὡς μὴ έροις ᵇμαρτυροῦντα, ἀλλὰ καὶ αὐτῷ περὶ έγοντι πιστεῦσαι. Οὐδὲ γὰρ ἄν, εἰ μὴ οὕτω , ἔπεμψαν ἂν εἰσόμενοι παρ' αὐτοῦ τὰ περὶ Ἴστε γὰρ ὅτι μόνοις ἐκείνοις μάλιστα περὶ B
έγουσι πιστεύομεν, οὓς ἂν ἁπάντων ἀληθε- εἶναι νομίζωμεν. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ των αὐτῶν τὰ στόματα, ἀλλὰ καὶ ἡ γνώμη ρὸς αὐτὸν παρέβαλον. Καὶ γὰρ μετὰ πολλῆς ῆς προθυμίας πρὸς αὐτὸν, εἰ καὶ ὕστερον με- ο. Ἅπερ ἀμφότερα δηλῶν ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· ἦν ὁ λύχνος ὁ καιόμενος· καὶ ὑμεῖς ἠθελήσα- ὥραν ἀγαλλιασθῆναι ἐν τῷ φωτὶ αὐτοῦ. Καὶ ἡ ς δὲ αὐτοῦ πάλιν ἀξιοπιστότερον αὐτὸν ἐποίει. ὁ ζητῶν τὴν δόξαν τὴν ἑαυτοῦ, φησὶν, ἀλη- C
, καὶ ἀδικία ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν. Οὗτος δὲ οὐκ , ἀλλ' ἐφ' ἕτερον αὐτοὺς παραπέμπει. Καὶ οἱ έντες δὲ, τῶν ἀξιοπίστων παρ' αὐτοῖς καὶ τὰ ἐχόντων, ὥστε μηδαμόθεν αὐτοῖς εἶναι κατα- ηδὲ παραίτησιν εἰς τὴν ἀπιστίαν, ἣν ἠπίστη- Χριστῷ. Τίνος γὰρ ἕνεκεν οὐκ ἐδέξασθε τὰ εἰ- περὶ αὐτοῦ παρὰ Ἰωάννου; Ὑμεῖς ἀπεστάλ- ς τὰ πρωτεῖα ἔχοντας, ὑμεῖς ἠρωτήσατε δι' ὑμεῖς ἠκούσατε ἅπερ ἀπεκρίνατο ὁ βαπτιστής. ἐκεῖνοι περιεργίαν ἐπεδείξαντο, πάντα ἠρεύ- αὶ οὓς ὑπωπτεύετε πάντας εἶπον· καὶ ὅμως ῥῆσίας πολλῆς ὡμολόγησε μὴ εἶναι μήτε ὁ D
, μήτε Ἠλίας, μήτε ὁ προφήτης. Καὶ οὐδὲ έστη, ἀλλὰ καὶ ἐδίδαξε τίς εἴη, καὶ διελέχθη τῆς τοῦ οἰκείου βαπτίσματος φύσεως, ὅτι αὶ εὐτελὲς, καὶ ὕδατος πλέον ἔχον ᶜοὐδὲν, τὴν ὑπεροχὴν τοῦ βαπτίσματος, τοῦ παρὰ

eo, quis et unde esset ipse; numquid leges ipsi præscribetis? Hoc enim cogentium erat, ut se Christum esse confiteretur. Attamen neque nunc indignatur, neque ut par esse videbatur aliquid profert simile: An vos mihi præcipitis, legemque statuitis? verum multam rursum modestiam exhibet. Nam ait: 26. *Ego quidem baptizo in aqua: medius autem vestrum stat, quem vos nescitis.* 27. *Hic est qui post me venturus est, qui ante me factus est, cujus non sum dignus ut solvam corrigiam calceamenti.*

3. Quid his opponere possunt Judæi? Contra hanc accusationem ne mutire quidem possunt, damnatio nulla venia averti potest, ipsi contra seipsos sententiam tulerunt. Quomodo et qua ratione? Fide dignum putabant esse Joannem, et ita veracem, ut non modo cum de aliis, sed etiam cum de seipso testificaretur, credendus esset. Neque enim, nisi ea fuissent opinione, misissent qui interrogarent illum de seipso. Scitis enim nos illis tantum de seipsis loquentibus credere, quos omnium veracissimos esse putamus. Neque illud tantum ipsorum obstruit ora, sed animus quoque quo illum adorti sunt. Cum vehementi namque studio ipsum adierunt, licet postea mutati sint. Quæ ambo significans Christus dicebat: *Ille erat lucerna ardens, et vos voluistis ad horam exsultare in ejus luce.* Et responsio ejus fidem ipsi conciliabat majorem. *Qui enim non quærit gloriam suam,* inquit, *verax est, et injustitia in illo non est.* Hic vero non quæsivit, sed ad alium ipsos misit. Et qui missi fuerant ex fide dignioribus apud ipsos et ex primariis viris erant, ut nulla ipsis superesset excusatio aut venia quod Christo non crediderint. Cur enim non obtemperastis iis quæ Joannes de illo dicebat? Vos misistis primores vestros, vos ipsorum opera interrogastis! vos audistis quid Baptista responderit. Omne studium, omnem diligentiam illi adhibuerunt, omnia scrutati sunt, omnesque protulerunt quos suspicabamini: et tamen ille cum libertate magna confessus est, se nec Christum, nec Eliam, nec prophetam illum esse. Neque hoc contentus, quis ipse esset docuit, et de baptismatis sui natura disseruit, quod nempe exiguum et vile esset, et præter aquam nihil amplius haberet, ostendens præcellentiam baptismatis a Christo dati. Protulit quo-

Magna Judæorum de Joanne B. opinio.

Joan. 5. 35.

Ibid. 7. 18.

il. et Codd. cit. θήσοντες.]
el. ἱκανός.
υροῦντα, recte suspicatur Savilius legendum ντι.

ᶜ Savil. [et Codd. cit.] οὐδὲν· εἶπε τὴν ὑπ.... παρήγαγε καί. [Infra iidem Codd. καὶ κύριον αὐτὸν καλοῦντα. Savil τὸν μέν γ. κ. sine καί.]

que Isaiam prophetam diu antea testificantem, illum Dominum, hunc servum et ministrum vocantem. Quid demum supererat? annon ut crederent ei de quo testimonium ferebatur, ut adorarent eum, et confiterentur Deum? Quod autem testimonium non ex adulatione, sed ex veritate procederet, id et mores et philosophia testificantis ostendebant. Inde vero palam id erat, quod nemo proximum sibi præferat, neque si possit honorem sibi conciliare, alteri illum cedat, cum maxime tantus esset honor. Itaque Joannes, nisi Christus fuisset Deus, numquam hoc testimonium protulisset. Nam si hunc honorem, utpote naturam suam longe exsuperantem, ab se repulit: certe non alii naturæ inferiori illum tribuisset. *Medius autem vestrum stat, quem vos nescitis.* Hoc dixit, quia ille, ut par erat, quasi unus e turba populo admiscebatur, utpote qui ubique et fastus et pompæ contemtum edoceret. Cognitionem autem hic dicit perfectam notitiam, nempe quis esset, unde venisset. Illud vero, *Post me venturus est*, sæpe posuit, ac si diceret : Ne putetis totum in baptismate meo perfici. Si hoc perfectum esset, non alius post me veniret, alterum allaturus; sed hoc ad illud est præparatio quædam. Nostra sunt umbra et imago; alium venire oportet, qui veritatem afferat. Itaque illud, *Post me veniet*, ejus dignitatem maxime ostendit. Nam si hoc perfectum esset, non secundum quæreretur. *Ante me factus est;* hoc est, me honorabilior et clarior est. Deinde ne putarent præcellentiam ex comparatione indicari, ut nullam esse comparationem declararet, adjicit : *Cujus non sum dignus solvere corrigiam;* hoc est, Non solum ante me factus est, sed ita res est, ut ne quidem inter ultimos ejus famulos computari merear; calceamentum quippe solvere, extremum ministerium est. Quod si Joannes non est dignus qui corrigiam solvat, Joannes
Luc. 7. 28. *Matth.* 11. 11. quo nullus major inter natos mulierum : quo nos ipsi loco ponemus? Si is qui orbi æqualis, imo
Hebr. 11. 38. illo major erat (*Quorum*, inquit, *dignus non erat mundus*), se indignum esse ait qui inter ultimos ejus ministros computetur : quid nos dicemus, qui malis innumeris onusti sumus, qui tantum distamus a Joannis virtute, quantum terra distat a cælo?

4. Hic ergo se indignum esse ait qui solvat corrigiam calceamenti. Inimici autem veritatis in tantam prorumpunt insaniam, ut dicant se nosse

Contra Anomæos.

τοῦ Χριστοῦ διδομένου. Παρήγαγε δὲ καὶ Ἡσαΐαν τὸν προφήτην μαρτυροῦντα ἄνωθεν καὶ πρὸ πολλοῦ τοῦ χρόνου· καὶ τὸν μὲν Κύριον καλοῦντα, τὸν δὲ διάκονον αὐτοῦ καὶ ὑπηρέτην ὀνομάζοντα. Τί λοιπὸν ἔδει; οὐχὶ πιστεῦσαι τῷ μαρτυρηθέντι, καὶ προσκυ-
E νῆσαι, καὶ ὁμολογῆσαι Θεόν; Ὅτι γὰρ οὐχὶ κολακείας ἦν ἡ μαρτυρία, ἀλλ' ἀληθείας, ἐδείκνυ μὲν καὶ ὁ τρόπος καὶ ἡ φιλοσοφία τοῦ μαρτυρήσαντος. Δῆλον δὲ κἀκεῖθεν τοῦτο, ὅτι [d] οὐδεὶς τὸν πλησίον ἑαυτοῦ προτίθησιν, οὐδὲ ἐξὸν αὐτῷ χαρίσασθαι τιμὴν, ἑτέρῳ ταύτης παραχωρεῖν ἐθέλοι, καὶ ταῦτα τοσαύτης οὔσης. Ὥστε οὐκ ἂν οὐδὲ Ἰωάννης μὴ Θεῷ ὄντι τῷ Χριστῷ
94 A ταύτης ἂν ἐξέστη τῆς μαρτυρίας. Εἰ γὰρ καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ ταύτην ὡς μείζονα οὖσαν τῆς οἰκείας φύσεως διεκρούσατο· ἀλλ' οὐκ ἂν ἑτέρᾳ φύσει πάλιν αὐτὴν ἀνέθηκε ταπεινοτέρᾳ. Μέσος δὲ ὑμῶν ἕστηκεν, ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε. * Τοῦτο εἶπεν, ὅτι εἰκὸς ἦν αὐτὸν καὶ ἀναμεμίχθαι τῷ λαῷ ὡς ἕνα τῶν πολλῶν, ἅτε πανταχοῦ τὸ ἄτυφον καὶ ἀκόμπαστον διδάσκοντα. Εἴδησιν δὲ ἐνταῦθα, γνῶσίν φησι τὴν ἀκριβῆ· οἷον, τίς ἐστι, καὶ πόθεν. Τὸ δὲ, Ὀπίσω μου ἐρχόμενος, συνεχῶς τίθησι, μονονουχὶ λέγων· μὴ νομίσητε τὸ πᾶν ἐν τῷ ἐμῷ κεῖσθαι βαπτίσματι. Οὐκ ἂν, εἰ τοῦτο τέλειον ἦν, ἕτερος ἂν ἦλθε μετ' ἐμὲ παρέξων ἕτερον·
B ἀλλὰ παρασκευὴ τοῦτό ἐστιν ἐκείνου καὶ προοδοποίησις. Τὰ δὲ ἡμέτερα σκιὰ καὶ εἰκών· ἄλλον χρὴ τὸν τὴν ἀλήθειαν ἐπιθήσοντα παραγενέσθαι. Ὥστε αὐτὸ τὸ, ὀπίσω μου ἐλθεῖν, τοῦτο μάλιστα αὐτοῦ δείκνυσι τὸ ἀξίωμα. Εἰ γὰρ τοῦτο ἦν τέλειον, οὐκ ἂν δευτέρου ἐζητεῖτο τόπος. Ἔμπροσθέν μου γέγονε· τουτέστιν, ἐντιμότερος, λαμπρότερος. Εἶτα ἵνα μὴ νομίσωσιν ἀπὸ συγκρίσεως εἶναι [a] τὴν ὑπεροχὴν, τὸ ἀσύγκριτον παραστῆσαι θέλων, ἐπήγαγεν· Οὗ οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς λῦσαι τὸν ἱμάντα· τουτέστιν, οὐκ ἁπλῶς ἔμπροσθεν γέγονεν, ἀλλ' οὕτως ὡς ἐμὲ μηδὲ ἐν τοῖς ἐσχάτοις τῶν τούτου διακόνων ἀριθμηθῆναι ἄξιον εἶναι· τὸ γὰρ ὑπό-
C δημα λῦσαι, τῆς ἐσχάτης διακονίας ἐπὶ πρᾶγμα. Εἰ δὲ Ἰωάννης οὐκ ἄξιος τὸν ἱμάντα λῦσαι, Ἰωάννης, οὗ μείζων οὐδεὶς ἐν γεννητοῖς γυναικῶν γέγονε, ποῦ τάξομεν ἡμεῖς ἑαυτούς; Εἰ ὁ τῆς οἰκουμένης ἀντίῤῥοπος, μᾶλλον δὲ [b] μείζων (Οὐκ ἦν γὰρ αὐτῶν, φησὶν, ἄξιος ὁ κόσμος), οὐδὲ ἐν τοῖς ἐσχάτοις τῶν διακονησαμένων ἑαυτὸν καταλέγεσθαί φησιν ἄξιον εἶναι· τί ἐροῦμεν ἡμεῖς οἱ μυρίων γέμοντες κακῶν, οἱ τοσοῦτον ἀποδέοντες τῆς ἀρετῆς τοῦ Ἰωάννου, ὅσον ἡ γῆ τοῦ οὐρανοῦ;

Οὗτος μὲν οὖν οὐδὲ τὸ λῦσαι τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδή-
D ματος ἄξιον εἶναι ἑαυτὸν λέγει. Οἱ δὲ τῆς ἀληθείας ἐχθροὶ τοσαύτην ἐμάνησαν μανίαν, ὡς καὶ τοῦ εἰδέναι

d Quidam οὐδεὶς τῷ πλησίον αὐτοῦ προστίθησιν.

* [Savil. et Codd. cit. εἰκὸς γὰρ ἦν.]

a Savil. τὴν ὑπερβολὴν.... παραστῆσαι βουλόμενος, φησίν·

b Morel. μείζων. οὕτω γὰρ περὶ ὧν γράφει δικαίων ὁ Παῦλός φησιν, ὧν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος.

ὡς αὐτὸς οἶδεν ᶜἑαυτὸν, ἀξίους εἶναι λέγειν
. Τί ταύτης τῆς παραπληξίας χεῖρον; τί
τῆς ἀλαζονείας μανικώτερον; Καλῶς τις
σοφὸς, ὅτι Ἀρχὴ ὑπερηφανίας τὸ μὴ εἰ-
ὸν Κύριον. Οὐκ ἂν κατηνέχθη καὶ διάβολος
ὁ διάβολος, οὐκ ὢν διάβολος πρότερον, εἰ μὴ
ι νόσημα ἐνόσησε. Τοῦτο αὐτὸν τῆς παῤῥησίας
ν ἐκείνης, τοῦτο εἰς τὴν γέενναν ἔπεμψε, τοῦτο
ῶν αἴτιον αὐτῷ πάντων ἐγένετο. Ἱκανὸν γὰρ
' ἑαυτὸ διαφθεῖραι πᾶσαν ἀρετὴν ψυχῆς, κἂν E
ύνην εὕρῃ, κἂν εὐχὴν, κἂν νηστείαν, κἂν
Τὸ γὰρ ὑψηλὸν ἐν ἀνθρώποις, ἀκάθαρτον,
παρὰ Κυρίῳ. Οὐκ ἄρα πορνεία μόνον, οὐδὲ
μολύνειν εἴωθε τοὺς χρωμένους αὐτῇ, ἀλλὰ
ρηφανία, καὶ πολλῷ πλέον ἐκείνων. Διατί;
ορνεία μὲν, εἰ καὶ ἀσύγγνωστον κακὸν, ἀλλ'
ει τις τὴν ἐπιθυμίαν εἰπεῖν· ἀλαζονεία δὲ οὐδὲ 95
ἂν εὕροι τινὰ, οὐδὲ οἱανδήποτε πρόφασιν, δι' ἣν A
ι σκιᾶς γοῦν συγγνώμης· ἀλλ' οὐδὲν ἕτερόν
ἐστη, ἢ διαστροφὴ ψυχῆς καὶ νόσος χαλεπωτά-
ιμόθεν ἄλλοθεν τικτομένη, ἢ ἐξ ἀνοίας. Οὐδὲν
ητότερον ἀλαζόνος ἀνθρώπου, κἂν πλοῦτον ᾖ
λημένος, κἂν πολλὴν κεκτημένος τὴν ἔξωθεν
κἂν ἐν δυναστείᾳ καθεστὼς, κἂν ἅπαντα τὰ
ώποις εἶναι δοκοῦντα ζηλωτὰ περιφέρων. Εἰ
καὶ τοῖς ὄντως καλοῖς ἀλαζονευόμενος, ἄθλιος
αίπωρος, καὶ πάντων ἐκείνων τὸν μισθὸν ἀπολ-
ὁ ἐν τοῖς μηδὲν οὖσιν ἐπαιρόμενος, καὶ διὰ B
ἂν καὶ τὸ ἄνθος τοῦ χόρτου (τοῦτο γάρ ἐστιν
ἴσα δόξα) φυσῶν ἑαυτὸν, πῶς οὐκ ἂν εἴη πάν-
τεγελαστότερος, ταὐτὸν ποιῶν, ὅπερ ἄν τις
ε πτωχὸς καὶ πένης, πάντα μὲν τὸν χρόνον
μόμενος, εἰ δὲ συμβαίη ποτὲ μίαν νύκτα χρη-
ρ ἰδεῖν, διὰ τοῦτο γαυρούμενος; Ἄθλιε καὶ τα-
ε, τῆς ψυχῆς σοι διαφθειρομένης χαλεπωτάτη
καὶ τὴν ἐσχάτην πενόμενος πενίαν, μέγα φρο-
τι χρυσοῦ τάλαντα ἔχεις τόσα καὶ τόσα; ὅτι
ἀνδραπόδων; Ἀλλὰ ταῦτα οὐ σά. Καὶ εἰ μὴ
τοῖς ἐμοῖς ῥήμασιν, ἀπὸ τῆς πείρας τῶν προ- C
ων μάνθανε. Ἐὰν δὲ οὕτω μεθύῃς, ὡς μήτε
ἑτέροις συμβαινόντων ταῦτα παιδεύεσθαι, μι-
νάμεινον, καὶ εἴσῃ διὰ τῶν εἰς σὲ συμβαινομέ-
ι σοι τούτων ὄφελος οὐδὲν, ὅτε ψυχοῤῥαγῶν, καὶ
ὥρας μιᾶς, μηδὲ ῥοπῆς βραχείας κύριος ὢν,
εἰς τοὺς παρόντας ᵃ αὐτὰ καταλείψεις, καὶ τού-
ολλάκις, οὓς οὐκ ἐθέλεις. Πολλοὶ γὰρ οὐδὲ ἐπι-
ι περὶ αὐτῶν συνεχωρήθησαν, ἀλλ' ἀπῆλθον
ι, βουλόμενοι μὲν αὐτῶν ἀπολαύειν, οὐ συγχω-

illum, ut ipse se novit. Qua amentia quid deterius? qua arrogantia quid furiosius? Benedixit sapiens quidam : *Principium superbiæ non nosse Dominum.* (Eccli. 10. 14.) Non dejectus nec diabolus effectus fuisset diabolus ille, qui ante diabolus non erat, nisi hoc morbo captus fuisset. Hoc illum a pristina fiducia dejecit, hoc in gehennam demisit, hoc ipsi caput omnium malorum fuit. Hoc quippe vitium omnem animi virtutem labefactat, eleemosynam nempe, orationem, jejunium, quidvis aliud. (Superbia virtutes omnes labefactat.) *Excelsum in hominibus*, inquit, *impurum est apud Dominum.* Non fornicatio igitur, non adulterium tantum hominem polluit, sed etiam et multo magis superbia. Quare? Quoniam fornicatio licet venia indigna sit, potest tamen quis concupiscentiam prætendere : arrogantia vero nullam habet causam, non obtentum, quo vel veniæ umbram mereatur : sed nihil aliud est quam mentis eversio, morbus gravissimus ex una insipientia ortus. Nihil enim insipientius arrogante homine, etsi opulentissimus sit, etsi externa illa sapientia admodum instructus, quantumvis potens, etiamsi ea omnia quæ hominibus expetenda videntur obtineat. Nam si is qui de veris bonis superbit, infelix ac miser, omnium illorum mercedem amittat; qui de iis quæ nihil sunt extollitur, qui ex umbra et fœni flore, id enim est inanis gloria, sese inflat, quomodo non omnium maxime ridiculus sit, cum idipsum agat quod pauper et mendicus, qui semper famelicus, si semel lætum somnium noctu viderit, ideo glorietur? Infelix et miser, dum anima tua gravissimo morbo corrumpitur, extrema paupertate laborans, altum sapis, quod tot talenta auri habeas, quod servorum turbam! Verum hæc non tua sunt. Si mihi non credis, aliorum divitum experientia id edisce. Sin ita ebrius es, ut hujusmodi exemplis non instituaris, paululum exspecta, et experimento tuo edisces, nihil hinc tibi utilitatis accedere, quando animam efflans, nec horæ nec momenti unius dominus, hæc invitus præsentibus relinques, iisque sæpe quibus nolles. Multis enim nec de iis disponere permissum fuit, sed repente migrarunt, dum iis frui optarent, nec concessum illis est, sed abstracti, ac per vim abducti, aliis, quibus minime volebant, ea reliquerunt. Quod ne nobis accidat, hinc jam, dum per valetudinem licet, mittamus

ᶜ ...el. ἑαυτὸν ἀπαυθαδιαζομένους αὐτοὺς λέγειν.

ᵃ Quidam αὐτὰ παραπέμπεις.

in civitatem nostram. Illo enim tantum modo his frui poterimus, alias minime: sic in tutissimum locum recondemus. Nihil enim, nihil utique potest ea istinc auferre, non mors, non testamenta, non hereditatum successio, non sycophantiæ vel insidiæ; sed qui hinc abscedit multa secum ferens, iis perpetuo fruetur. Quis ergo sic miser est, qui nolit cum pecuniis suis æternum deliciari? Transferamus ergo divitias nostras, illic deponamus. Non nobis opus erit asinis, camelis, curribus, non navibus ad hæc transvehenda: hac difficultate nos eripuit Deus; sed opus tantum habemus pauperibus, claudis, cæcis, infirmis. His talis comportatio demandata est: hi pecunias transmittunt in cælum; hi talium possessores opum in æternorum hereditatem bonorum perducunt; quam nos omnes assequi contingat gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, una cum Spiritu sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

ρούμενοι δὲ, ἀλλὰ ἑλκόμενοι, καὶ ἑτέροις αὐτῶν ἐξιστάμενοι, καὶ μετὰ βίας παραχωροῦντες οἷς οὐκ ἐβούλοντο. D Ὅπερ ἵνα μὴ πάθωμεν, ἐντεῦθεν ἤδη ἐῤῥωμένοι καὶ ὑγιαίνοντες, διαπεμψώμεθα αὐτὰ πρὸς τὴν πόλιν τὴν ἡμετέραν. Οὕτω γὰρ αὐτῶν ἀπολαῦσαι δυνησόμεθα μόνον, ἑτέρως δὲ οὐδαμῶς· οὕτως εἰς ἄσυλον καὶ ἀσφαλῆ τόπον αὐτὰ ἀποθησόμεθα. Οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστιν οὐδὲν ἐκεῖ τῶν δυναμένων αὐτὰ ἀφελέσθαι· οὐκ ἔστι θάνατος, οὐκ εἰσὶν ἀληθεῖς διαθῆκαι, οὐκ εἰσὶ διάδοχοι κλήρων, οὐ συκοφαντίαι καὶ ἐπιβουλαί· ἀλλὰ τὸν ἀπελθόντα ἐντεῦθεν πολλὰ ἐπιφερόμενον, διαπαντός ἐστιν αὐτὰ καρποῦσθαι. Τίς [b] οὖν οὕτως ἄθλιος, ὡς μὴ θελῆσαι τοῖς χρήμασιν ἐντρυφᾷν τοῖς ἑαυτοῦ διόλου; E Μετακομίσωμεν τοίνυν ἡμῶν τὸν πλοῦτον, καὶ μεταθῶμεν ἐκεῖσε. Οὐκ ὄνων ἡμῖν δεήσει, καὶ καμήλων, καὶ ὀχημάτων, οὐδὲ πλοίων πρὸς τὴν τοιαύτην μετάθεσιν· καὶ γὰρ καὶ ταύτης ἡμᾶς τῆς δυσκολίας ἀπήλλαξεν ὁ Θεός· ἀλλὰ πενήτων ἡμῖν δεῖ μόνων, τῶν χωλῶν, τῶν ἀναπήρων, τῶν ἀῤῥώστων. Αὐτοὶ τὴν τοιαύτην εἰσὶν ἐγκεχειρισμένοι μετάθεσιν· οὗτοι τὰ χρήματα παραπέμπουσιν εἰς τὸν οὐρανὸν, οὗτοι τοὺς τῶν τοιούτων χρημάτων κυρίους εἰς τὴν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν κληρονομίαν εἰσάγουσιν· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

[b] οὖν deest in Mss. plurimis.

HOMILIA XVII.

ΟΜΙΛΙΑ ιζ'.

28. *Hæc facta sunt in Bethania trans Jordanem, ubi erat Joannes baptizans.* 29. *Altera autem die videt Jesum venientem ad se, et ait: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.*

Ταῦτα ἐγένετο ἐν Βηθανίᾳ * πέραν τοῦ Ἰορδάνου, ὅπου ἦν Ἰωάννης βαπτίζων. Τῇ ἐπαύριον βλέπει τὸν Ἰησοῦν ἐρχόμενον πρὸς αὐτὸν, καὶ λέγει· Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου.

1. Magnum bonum fiducia et loquendi libertas, omniaque Christi confessioni postponere; ita magnum et mirabile, ut Filius Dei unigenitus talem hominem coram Patre prædicet: etsi non æqualis sit merces. Tu enim confiteris in terra; ille vero confitetur in cælis: tu hominibus præsentibus; ille coram Patre et angelis omnibus. Talis erat

B Μέγα ἀγαθὸν παῤῥησία καὶ τὸ ἐλευθεροστομεῖν, καὶ πάντα δεύτερα τίθεσθαι τῆς ὁμολογίας τῆς εἰς τὸν Χριστόν· οὕτω μέγα καὶ θαυμαστὸν, ὡς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν τοιοῦτον ἀνακηρύττειν ἐπὶ τοῦ Πατρὸς, καίτοι γε οὐκ ἴση ἡ ἀντίδοσις. Σὺ μὲν γὰρ ὁμολογεῖς ἐπὶ τῆς γῆς, [a] αὐτὸς δὲ ὁμολογεῖ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ σὺ μὲν ἀνθρώπων παρόντων,

* Aliqui ἐν Βηθαβαρᾷ: sic in accuratioribus exemplaribus legitur, inquit infra Chrysostomus, qui addit Bethaniam non trans Jordanem esse, sed prope Jerosolymam. Quidam putant aliam hic Bethaniam memorari, quæ sit trans Jordanem.

[a] Savil. οὗτος δὲ ἐν τοῖς. Exemplaria variant, in re certe levissimi momenti.

αὐτὸς δὲ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τῶν ἀγγέλων ἁπάντων. Τοιοῦτος ὁ Ἰωάννης ἦν, οὐ πλῆθος, οὐ δόξαν, οὐκ ἄλλο οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων ὑφορώμενος, ἀλλὰ ταῦτα C πάντα καταπατῶν, καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης ἐλευθερίας τὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ πᾶσιν ἀνακηρύττων. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὸν τόπον ἐπισημαίνεται ὁ εὐαγγελιστής, ἵνα τὴν παῤῥησίαν δείξῃ τοῦ μεγαλοφώνου κήρυκος. Οὐ γὰρ ἐν οἰκίᾳ, οὐδὲ ἐν γωνίᾳ, [b] οὐδὲ ἐν ἐρημίᾳ, ἀλλὰ τὸν Ἰορδάνην καταλαβὼν ἐν μέσῳ τῷ πλήθει, παρόντων ἁπάντων τῶν ὑπ' αὐτοῦ βαπτιζομένων (βαπτίζοντι γὰρ ἐπέστησαν οἱ Ἰουδαῖοι), τὴν θαυμαστὴν ἐκείνην ἀνεκήρυξεν ὁμολογίαν περὶ τοῦ Χριστοῦ, τὴν τῶν ὑψηλῶν [c] καὶ μεγάλων καὶ ἀποῤῥήτων γέμουσαν δογμάτων, καὶ ὡς οὐκ εἴη ἱκανὸς λῦσαι τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος αὐτοῦ. Πῶς οὖν D τοῦτο ποιεῖ; Ἐπάγων καὶ λέγων· Ταῦτα ἐγένετο ἐν Βηθανίᾳ. Ὅσα δὲ τῶν ἀντιγράφων ἀκριβέστερον ἔχει, Ἐν Βηθαβαρᾶ, φησίν. Ἡ γὰρ Βηθανία οὐχὶ πέραν τοῦ Ἰορδάνου, οὐδὲ ἐπὶ τῆς ἐρήμου ἦν, ἀλλ' ἐγγύς που τῶν Ἱεροσολύμων. Τοὺς δὲ τόπους καὶ δι' ἑτέραν αἰτίαν ἐπισημαίνεται. Ἐπειδὴ γὰρ πράγματα οὐ παλαιὰ διηγεῖσθαι ἔμελλεν, ἀλλὰ πρὸ μικροῦ συμβάντα τοῦ χρόνου, τοὺς παρόντας καὶ θεωμένους μάρτυρας ποιεῖται τῶν λεγομένων, καὶ ἀπόδειξιν καὶ ἀπὸ τῶν τόπων παρέχεται. Θαῤῥῶν γὰρ ὅτι οὐδὲν παρ' ἑαυτοῦ προσετίθει τοῖς λεγομένοις, ἀλλὰ τὰ ὄντα ἁπλῶς E ἅπαντα μετὰ ἀληθείας ἐξηγεῖτο, τὴν ἀπὸ τῶν τόπων μαρτυρίαν παραλαμβάνει, ἀπόδειξιν, ὅπερ ἔφην, οὐ τὴν τυχοῦσαν τῆς ἀληθείας ἐσομένην. Τῇ ἐπαύριον βλέπει τὸν Ἰησοῦν ἐρχόμενον πρὸς αὐτὸν, καὶ λέγει· Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. Διενείμαντο τοὺς καιροὺς οἱ εὐαγγελισταί· καὶ ὁ μὲν Ματθαῖος τοὺς πρὶν ἢ δεθῆναι τὸν βαπτι- 97 A στὴν Ἰωάννην χρόνους ἐπιτεμὼν, ἐπείγεται πρὸς τοὺς ἑξῆς· [a] ὁ δὲ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης οὐ μόνον οὐκ ἐπιτέμνει, ἀλλὰ τούτοις μάλιστα καὶ ἐνδιατρίβει. Κἀκεῖνος μὲν μετὰ τὸ ἐλθεῖν τὸν Ἰησοῦν ἀπὸ τῆς ἐρήμου, τὰ μεταξὺ σιωπήσας, οἷον ὅσα ὁ Ἰωάννης ἐφθέγξατο, ὅσα οἱ Ἰουδαῖοι ἀποστείλαντες ἔλεγον, καὶ τὰ ἄλλα πάντα συντεμὼν, μετεπήδησεν εὐθέως ἐπὶ τὸ δεσμωτήριον· Ἀκούσας γὰρ, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς ὅτι παρεδόθη Ἰωάννης, ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν. Ὁ δὲ Ἰωάννης οὐχ οὕτως, ἀλλὰ τὴν μὲν εἰς τὴν ἔρημον ὁδὸν ἀπεσιώπησεν, ἅτε ὑπὸ τοῦ Ματθαίου λεχθεῖσαν· τὰ B δὲ μετὰ τὴν κάθοδον τὴν ἀπὸ τοῦ ὄρους γενομένην διηγεῖται, καὶ πολλὰ διελθὼν, τότε ἐπάγει· Οὔπω γὰρ ἦν βεβλημένος ὁ Ἰωάννης εἰς τὴν φυλακήν. Καὶ τίνος ἕνεκεν, φησὶ, νῦν παραγίνεται πρὸς αὐτὸν ὁ

[b] *οὐδὲ ἐν ἐρημίᾳ* deest in plurimis.

[c] [*ἐκείνων* addunt Savil. et Codd. cit. Infra pro *πῶς οὖν τοῦτο ποιεῖ*, iidem *διὰ τοῦτό φησι*.]

Joannes: non multitudinem, non gloriam, non aliud quidvis respiciebat; sed hæc omnia calcabat, et cum ea qua par erat libertate quæ Christi erant omnibus prædicabat. Ideo locum indicat evangelista, ut vocalissimi præconis fiduciam ostenderet. Non domi, non in angulo, non in deserto, sed ad Jordanem in medio multitudinis, præsentibusque omnibus qui ab ipso baptizabantur (aderant enim Judæi), mirabilem illam de Christo prædicavit confessionem sublimibus, magnis arcanisque plenam dogmatibus, quod non esset ipse dignus qui corrigiam calceamenti ejus solveret. Quomodo autem id agit? His nempe verbis: *Hæc in Bethania facta sunt.* Accuratiora autem exemplaria habent, *In Bethabara.* Nam Bethania non est trans Jordanem, neque in deserto, sed prope Jerosolymam. Loca autem alia etiam de causa significat. Cum enim res non antiquas, sed quæ paulo ante contigerant, narraturus esset, illos qui aderant et viderant dictorum testes advocat, exque locis testimonium accipit. Cum enim fideret se nihil veritati addere, sed ea quæ gesta fuerant vere et simpliciter enarrare, a loco testimonium accipit, quæ non levis, ut dixi, futura erat veritatis demonstratio. *Altera autem die vidit Joannes Jesum venientem ad se, et ait: Ecce agnus Dei, qui tollit peccatum mundi.* Distribuerunt tempora evangelistæ: Matthæus tempora quæ Joannis Baptistæ vincula præcesserunt breviter transcurrens, ad sequentia properat; Joannes autem evangelista non modo hæc non breviter prætercurrit, sed in his maxime immoratur. Ille, postquam venit Jesus e deserto, intermediis omissis; verbi gratia, quæ Joannes loquutus est, quæ mittentes Judæi dixerunt; cæterisque missis omnibus, statim transiit ad carcerem: *Cum audis-* Matth. 14.
set, inquit, *Jesus,* quod traditus esset Joannes, 13.
secessit inde. Joannes vero non sic, sed profectionem in desertum tacuit, utpote a Matthæo narratam; ea vero quæ post descensum ex monte gesta sunt narravit, et multa prætercurrens adjicit: *Nondum enim missus fuerat Joannes in* Joan. 3. 24.
carcerem. Et cur, inquies, nunc Jesus venit ad Joannem non semel, sed bis? Nam Matthæus quidem necessario illum ad baptisma venisse dicit; id quod ostendens Jesus adjicit: *Sic decet* Matth. 3.
nos implere omnem justitiam. Joannes vero ite- 15.

[a] Sic Savil. et Mss. plurimi. Morel. vero *οὗτος δὲ, οὐ μόνον*.

rum venisse illum dicit post baptisma; id quod
v. 32. palam facit his verbis: *Ego vidi Spiritum descendentem quasi columbam, et manentem super eum.* Cur ergo venit ad Joannem? Non modo enim venit, sed et illum adiit. *Cum veniret*, inquit, *ad eum, vidit eum.* Cur ergo venit? Quia ille ipsum cum multis baptizavit, ita ut nemo suspicaretur ipsum eadem de causa, qua alii, ad Joannem accessisse, ut scilicet peccata confiteretur, et in pœnitentiam ablueretur in flumine. Ideo accedit, dans Joanni locum, ut talem amoveret suspicionem. Nam cum dicit, *Ecce agnus Dei, qui tollit peccatum mundi*, totam illam depellit suspicionem. Qui enim ita purus est, ut aliorum peccata possit abluere, is, ut palam est, non ut peccata sua confiteatur accedit, sed ut admirando illi præconi occasionem præbeat, ut secunda repetitaque voce quæ prius dicta fuerant in audientium animis altius imprimerentur, aliaque rursum adjicerentur. Illud autem, *Ecce*, dictum est, quia multi sæpe ex jam dictis et a multo tempore quærebant eum. Ideoque præsentem illum ostendit ac dicit, *Ecce;* ostendens illum ipsum esse qui jam olim quærebatur. Hic est agnus. Agnum autem vocat, in mentem Judæorum revocans prophetiam Isaiæ, necnon umbram illam Moysis tempore, ut per figuram illos magis ad veritatem adduceret. Ille quidem agnus nullius peccatum accepit; hic autem totius orbis terrarum peccata. Periclitantem quippe mundum cito ab ira Dei eripuit. 30. *Hic est de quo dixi, Qui post me venit, ante me factus est.*

2. Viden' etiam hic quo pacto id quod supra dictum fuerat interpretatur? Nam cum dixisset agnum, et ipsum tollere peccatum mundi, tunc ait, *Ante me factus est;* ostendens illud, *Ante*, sic explicandum esse, quod tollat peccata mundi, quod baptizet in Spiritu sancto. Adventus quippe meus nihil plus habuit quam quod communem orbis

Ἰησοῦς, καὶ οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ δεύτερ
ποιεῖ; Ὁ μὲν γὰρ Ματθαῖος ἀναγκαίαν α
παρουσίαν [b] γεγενῆσθαι λέγει διὰ τὸ βάπτ
τοῦτο δεικνὺς καὶ ὁ Ἰησοῦς ἐπάγει καὶ
οὕτω πρέπον ἐστὶν ἡμῖν πληρῶσαι πᾶσαν
νην. Ὁ δὲ Ἰωάννης καὶ πάλιν αὐτὸν παρα
δείκνυσι μετὰ τὸ βάπτισμα· καὶ τοῦτο [c] ἐντε
C λωσεν λέγων· ἐγὼ Τεθέαμαι τὸ Πνεῦμα κα
ὡσεὶ περιστερὰν, καὶ μένον ἐπ' αὐτόν.
ἕνεκεν παραγίνεται πρὸς τὸν Ἰωάννην;
ἁπλῶς ἦλθεν, ἀλλὰ πρὸς αὐτὸν ἐπορεύετο.
νον γὰρ, φησὶ, πρὸς αὐτὸν, βλέπει αὐτόν.
ἕνεκεν ἤρχετο; Ἐπειδὴ αὐτὸς αὐτὸν ἐβάπτ
πολλῶν, ὥστε μηδένα ὑποπτεύειν ὅτι ἀπὸ τ
αἰτίας ἀφ' ἧς καὶ οἱ ἄλλοι πρὸς [d] τὸν Ἰωάνν
γετο, οἷον ὡς ἁμαρτήματα ἐξομολογησόμε
εἰς μετάνοιαν λουσόμενος ἐν τῷ ποταμῷ.
παραγίνεται, διδοὺς ἅμα καὶ τῷ Ἰωάννῃ ταύτ
διορθώσασθαι τὴν ὑπόνοιαν. Καὶ γὰρ τῷ εἰ
D ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ
πᾶσαν ταύτην ἀναιρεῖ τὴν ὑποψίαν. Ὁ τοίνυν
θαρὸς ὡς καὶ τὰ ἑτέρων ἁμαρτήματα [e] ἀπολύ
νασθαι, εὔδηλον ὅτι οὐχ ὥστε ἐξομολογήσασθαι
ματα παραγίνεται, ἀλλ' ὥστε δοῦναι ἀφορμὴ
τῷ θαυμαστῷ κήρυκι, καὶ δευτέρᾳ φωνῇ τοῖς
τερα ἀκηκοόσιν ἀκριβέστερον ἐνθεῖναι τὰ εἰ
καὶ προσθεῖναι ἕτερα πάλιν. Τὸ δὲ, Ἴδε, εἴρη
τὸ πολλοὺς πολλάκις ἐπιζητεῖν αὐτὸν ἀπὸ τῶ
μένων καὶ ἀπὸ μακροῦ τοῦ χρόνου. Διὰ τ
ρόντα δείκνυσιν αὐτὸν οὗτος καὶ λέγει, Ἴδε
ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ πάλαι ζητούμενος. Οὗτος
E Ἀμνὸν δὲ αὐτὸν καλεῖ, τῆς προφητείας ἀναμι
Ἰουδαίους τῆς Ἡσαΐου καὶ τῆς σκιᾶς τῆς
Μωϋσέα, ἵν' ἀπὸ τοῦ τύπου μᾶλλον αὐτοὺ
αγάγηται πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Ἐκεῖνος μὲν οὖν
οὐδενὸς καθάπαξ ἁμαρτίαν ἔλαβεν· οὗτος δὲ
κουμένης ἁπάσης. Κινδυνεύουσαν γὰρ αὐτὴν
σθαι, ταχέως αὐτὴν ἀπήλλαξε τῆς ὀργῆς τ
Οὗτος ἦν περὶ οὗ εἶπον· ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμ
προσθέν μου γέγονεν.

98 A Ὁρᾷς κἀνταῦθα πῶς τὸ ἔμπροσθεν ἑρμηνε
πὼν γὰρ ἀμνὸν, καὶ ὅτι αἴρει τὴν ἁμαρτίαν
σμου, τότε φησὶν, ὅτι Ἔμπροσθέν μου γέγονε
ὅτι τοῦτό ἐστι τὸ, Ἔμπροσθεν, τὸ τὰς ἁμαρτία
τοῦ κόσμου, τὸ βαπτίσαι ἐν Πνεύματι ἁγίῳ
γὰρ ἐμὴ παρουσία πλέον οὐδὲν εἶχε τοῦ κηρ
κοινὸν τῆς οἰκουμένης εὐεργέτην, καὶ τὸ τοῦ ὕδα

b Savil. [et Codd. 705 et 706] γεγενῆσθαί φησι διὰ τὸ βάπτισμα. ἐπάγει γὰρ ὁ Ἰησοῦς, ὅτι οὕτω πρέπον.

c Savil. ἐντεῦθεν ἐδήλωσεν. ἐγὼ γάρ, φησί, τεθέαμαι. Morel. δῆλον ἐργάζεται.

d Alii Ἰωάννην ἀνήγετο.

e Quidam ἀπολούεσθαι. [Ita Savil. et Cod. 70
que ipse Montf. prætulit infra p.]

παρασχεῖν· ἡ δὲ τούτου, τὸ καθᾶραι πάντας
ως καὶ χαρίσασθαι τοῦ Παρακλήτου τὴν ἐνέρ-
ὄντος Ἔμπροσθέν μου γέγονε· τουτέστιν, ἐδεί-
B λαμπρότερος, Ὅτι πρῶτός μου ἦν. Αἰσχυ-
ν οἱ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως τὴν μανίαν
ψμενοι, πρὸς οὕτω φανερὰν ἀλήθειαν ἀνθιστά-
ἐγὼ οὐκ ᾔδειν αὐτόν. Ὅρα πῶς ἀνύποπτον
τὴν μαρτυρίαν ἐργάζεται, δεικνὺς αὐτὴν οὐκ
ἵνης οὖσαν φιλίας, ἀλλ' ἐξ ἀποκαλύψεως
γεννημένην. Οὐκ ᾔδειν γὰρ αὐτὸν ἐγὼ, φησί.
ν ἂν εἴης ἀξιόπιστος μάρτυς; πῶς δὲ ἂν καὶ
διδάξεις αὐτὸς ἀγνοῶν; Οὐκ εἶπεν, οὐκ οἶδα
ἀλλ', Οὐκ ᾔδειν αὐτόν· ὥστε ταύτῃ μάλιστα
τος ἂν γένοιτο. Πῶς γὰρ ἂν ἐχαρίσατο τῷ
ένῳ; Ἀλλ' ἵνα φανερωθῇ τῷ Ἰσραὴλ, διὰ
C λθον βαπτίζων ἐν ὕδατι. Οὐ τοίνυν αὐτὸς βα-
τος ἐδεῖτο, οὐδὲ ἄλλην τινὰ αἰτίαν εἶχεν ἐκεῖνο
ρὸν, ἢ τὸ προοδοποιῆσαι τῇ εἰς Χριστὸν πίστει
τοῖς ἅπασιν. Οὐ γὰρ εἶπεν, ἵνα καθάρω τοὺς
μένους, οὐδ', ἵνα ἀπαλλάξω ἁμαρτημάτων
πτίζων, ἀλλ', Ἵνα φανερωθῇ τῷ Ἰσραήλ. Τί
πέ μοι, τοῦ βαπτίσματος χωρὶς οὐκ ἐνῆν κη-
καὶ ἐπαγαγέσθαι τοὺς [b] ὄχλους; Ἀλλὰ ῥᾳδίως
ὐδαμῶς. Οὐδὲ γὰρ ἂν οὕτω συνέδραμον ἅπαν-
D βαπτίσματος χωρὶς τὸ κήρυγμα ἐγένετο· οὐκ
ον τὴν ἀπὸ τῆς συγκρίσεως ὑπεροχήν. Τὸ
ῆθος ἐξήρχετο, οὐκ ἀκουσόμενον ὧν ἔλεγεν·
; Βαπτίσασθαι ἐξομολογούμενοι τὰς ἁμαρτίας
Παραγενόμενοι δὲ, ἐδιδάσκοντο τὰ περὶ τοῦ
ὶ καὶ [c] τοῦ βαπτίσματος τὸ διάφορον. Καίτοι
δαϊκοῦ τοῦτο σεμνότερον ἦν, καὶ διὰ τοῦτο
ἐπέτρεχον· ἀλλ' ὅμως καὶ οὕτως ἀτελὲς ἦν.
ν σὺ ἔγνως αὐτόν; Διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος
, φησί. Ἵνα δὲ μή τις νομίσῃ πάλιν, ὅτι ἐν
αθειστήκει τοῦ Πνεύματος, καθάπερ ἡμεῖς,
E πῶς καὶ ταύτην ἀναιρεῖ τὴν ὑποψίαν, δεικνὺς
οῦ Πνεύματος κάθοδος ὑπὲρ τοῦ κηρῦξαι τὸν
ν μόνον ἐγένετο. Εἰπὼν γὰρ, Κἀγὼ οὐκ ᾔδειν
ἐπήγαγεν· Ἀλλ' ὁ πέμψας με βαπτίζειν ἐν
ἐκεῖνός μοι εἶπεν· ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ Πνεῦμα
ῖνον, καὶ μένον ἐπ' αὐτὸν, ἐκεῖνός ἐστιν ὁ βα-
99 ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. Ὁρᾷς ὅτι τοῦτο ἔργον τοῦ
A τος ἦν τὸ δεῖξαι τὸν Χριστόν; Ἦν μὲν καὶ ἡ
άννου μαρτυρία ἀνύποπτος. Βουλόμενος δὲ
ἀξιοπιστοτέραν ποιῆσαι, ἀνήγαγεν αὐτὴν ἐπὶ
ν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἐπειδὴ γὰρ ἐμαρ-
ν ὁ Ἰωάννης οὕτω μέγα τι καὶ θαυμαστὸν, καὶ
τοὺς ἀκούοντας ἐκπλῆξαι πάντας, [a] οἷον ὅτι τῆς

benefactorem prædicaverim, et quod baptismum
aquæ ministraverim; hujus autem adventus opus
illud est, purgare homines omnes, Paracleti ope-
B rationem largiri. Hic *Ante me factus est*; id
est, me clarior apparuit, *Quia prior me erat*. Pauli Samosateni insania.
Erubescant ii qui Pauli Samosateni insanum erro-
rem suscepere, qui tam apertam oppugnant veri-
tatem. 31. *Et ego nesciebam eum*. Vide quo
pacto omnem hoc testimonio auferat suspicionem,
ostendens illud non ex humana gratia et ami-
citia, sed ex divina revelatione proficisci. *Ego
nesciebam eum*, inquit. Quomodo ergo fide
dignus testis fueris? quomodo alios docebis, si
ipse ignores? Non dixit, Non novi illum, sed,
Nesciebam eum; ita ut hinc maxime fide di-
C gnus appareat. Quo pacto enim in ejus gratiam,
quem ignorabat, loquutus fuerit? *Sed ut ma-
nifestetur in Israël, ideo veni baptizans in
aqua*. Non ergo ille baptismate opus habebat;
neque alia de causa lavacrum illud paratum fue-
rat, quam ut omnibus ad Christi fidem viam
sterneret. Non enim dixit, Ut baptizatos puros
reddam, neque, Baptizatum veni, ut a peccatis
liberem; sed, *Ut manifestetur in Israël*. Quid
D enim, quæso? an sine baptismate non licebat præ-
dicare et populum attrahere? Verum non id ita
facile fieri poterat. Neque enim ita concurrissent
omnes, si prædicatio sine baptismate fuisset; nec
comparatione facta ejus præeminentiam edidicis-
sent. Siquidem multitudo exibat, non ut quæ di-
cebat audiret: sed cur? Ut confitentes peccata
baptizarentur. Advenientes autem quæ ad Chri-
stum spectabant docebantur, necnon baptismi dif-
ferentiam. Hic enim erat Judaïco præstantior;
ideoque omnes accurrebant: attamen hic bapti-
E smus imperfectus erat. Quomodo igitur cognovisti
eum? Per descensum Spiritus, inquit. Ne quis
autem hinc existimet, illum Spiritu eguisse, ut
nos egemus, audi quomodo hanc quoque suspicio-
nem amoveat, ostendens Spiritus descensum ad
prædicandum Christum solummodo fuisse. Cum
99 dixisset enim, *Et ego non cognoscebam eum*,
A subjunxit: *Sed qui misit me baptizare in aqua,
ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum
descendentem, et manentem super eum, ille
est qui baptizat in Spiritu sancto*. Viden' ad
hoc venisse Spiritum sanctum, ut Christum osten-
deret? Erat quippe etiam Joannis testimonium su-

vil. δεξάμενοι. Morel. et quidam Mss. διαδεξάμε-
cebat Paulus Samosatenus Filium nullam hypo-
habuisse antequam ex Maria nasceretur.

[b] Quidam ὄχλους ῥᾳδίως οὕτως; οὐδαμῶς.
[c] Savil. τοῦ βαπτίσματος τὸ μέσον.
[a] οἷον in quibusdam deest.

spicione vacuum. Ut autem illud fide dignius exhiberet, ad Deum reduxit et ad Spiritum sanctum. Quia enim Joannes rem tantam, tam admirandam prædicavit, quæ posset auditores omnes in stuporem conjicere; nempe quod ipse solus orbis peccata omnia tolleret, et quod doni magnitudo ad tantam redemptionem sufficeret: hanc demum sententiam firmat. Confirmatur autem ex eo quod sit Filius Dei, quod non egeat baptismate, et quod ideo tantum Spiritus descendit, ut illum manifestaret. Non enim penes Joannem erat Spiritum dare, quod declarant ii qui ab ipso baptismum acceperant, dicentes: *Sed neque si Spiritus sanctus est audivimus.* Non ergo baptismate Christus egebat, non illo, non alio; sed potius baptisma potentia Christi. Nam residuum caput erat omnium bonorum, ut scilicet baptizatus Spiritu sancto dignaretur. Hoc Spiritus donum addidit ille cum advenit. **32.** *Et testimonium perhibuit Joannes dicens: Vidi Spiritum descendentem sicut columbam, et manentem super eum.* 33. *Et ego nesciebam eum: sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendentem, et manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto.* 34. *Et ego vidi et testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei.* Frequenter hoc utitur dicto, *Nesciebam eum*; nec sine causa, sed quia cognatus ejus erat secundum carnem. *Ecce Elisabet*, inquit, *cognata tua, et ipsa concepit filium.* Ne videretur ergo cognationis gratia loqui, frequenter dicit, *Nesciebam eum.* Ac vere ita res se habuit: nam toto vitæ tempore in deserto versabatur extra paternam domum. Cur ergo, si ante Spiritus descensum non noverat eum, et si illum tunc primum novit, ante baptismum prohibebat eum dicens, *Ego a te debeo baptizari?* Hoc enim signum erat Christum sibi probe notum fuisse. Verum non diu ante; et jure quidem. Nam miracula illa, quæ dum puer esset Jesus facta sunt, nempe circa magos et similia, multo ante tempore contigerant, ipso quoque Joanne adhuc infante: per multum autem illud quod abhinc intercessit tempus, omnibus erat ignotus. Nam si notus fuisset, non dicturus erat, *Ut manifestetur in Israël, ideo veni baptizare.*

Act. 19. 2.

Christus baptismate Joannis non egebat.

Luc. 1. 36.

Matth. 3. 14.

3. Hinc palam est signa illa quæ a Christo in pueritia facta feruntur, falsa et a quibusdam con-

Quidam falso narra-

οἰκουμένης ἁπάσης τὰς ἁμαρτίας λαμβάνει
τὸς, καὶ ὅτι πρὸς τοσοῦτον ἀρκεῖ λύτρον τ
τὸ μέγεθος, κατασκευάζει λοιπὸν ταύτην
φασιν. Ἡ δὲ κατασκευὴ, ὅτι Υἱός ἐστι
καὶ ὅτι οὐκ ἐδεῖτο βαπτίσματος, καὶ ὅτι
τοῦ Πνεύματος καθόδου γέγονε, τὸ δῆλον αὐ
σαι μόνον. Οὐ γὰρ ἦν τῆς τοῦ Ἰωάννου
B Πνεῦμα διδόναι· καὶ δηλοῦσι τοῦτο οἱ βαπ
ὑπ' αὐτοῦ λέγοντες· Ἀλλ' οὐδὲ εἰ Πνεῦμα ἅ
ἠκούσαμεν. Οὐκ ἄρα τοῦ βαπτίσματος ἐδεῖτ
στὸς, οὐκ ἐκείνου, οὐχ ἑτέρου τινός· ἀλλὰ [b]
βάπτισμα ἔχρῃζε τῆς δυνάμεως τοῦ Χριστοῦ
ἐλλεῖπον τοῦτο ἦν τὸ κεφάλαιον πάντων τῶν
τὸ Πνεύματος ἀξιωθῆναι τὸν βαπτιζόμενον
οὖν τὴν τοῦ Πνεύματος χορηγίαν προσέθηκε
νόμενος. Καὶ ἐμαρτύρησεν ὁ Ἰωάννης, λέγων
θέαμαι τὸ Πνεῦμα καταβαῖνον ὡσεὶ περιστ
μένον ἐπ' αὐτόν. Κἀγὼ οὐκ ᾔδειν αὐτόν· ἀλ
C ψας με βαπτίζειν ἐν ὕδατι, ἐκεῖνός μοι εἶ
ὃν ἂν ἴδῃς τὸ Πνεῦμα καταβαῖνον, καὶ μένο
τὸν, οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν Πνεύματι ἁγ
ἑώρακα καὶ μεμαρτύρηκα ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ
Θεοῦ. Συνεχῶς δὲ τὸ, Οὐκ ᾔδειν αὐτὸν, [c] τίθ
ἁπλῶς οὐδὲ εἰκῇ, ἀλλ' ἐπειδὴ συγγενὴς αὐτοῦ
σάρκα. Ἰδοὺ γὰρ, φησὶν, Ἐλισάβετ ἡ συγγ
καὶ αὐτὴ συνειληφυῖα υἱόν. Ἵν' οὖν μὴ δόξῃ
σθαι διὰ τὴν συγγένειαν, συνεχῶς φησι τὸ, Ο
αὐτόν. Καὶ κατὰ λόγον δὲ τοῦτο συνέβαινε.
τὸν ἅπαντα χρόνον ἐπὶ τῆς ἐρήμου διέτριβε
D πατρῴας οἰκίας ἐκτός. Πῶς οὖν, εἰ οὐκ ᾔδει α
τῆς τοῦ Πνεύματος καθόδου, καὶ εἰ τότε πρ
τὸν ἐγνώρισε, πρὸ τοῦ βαπτίσματος διεκώλυ
λέγων, Ἐγὼ χρείαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆνα
γὰρ τεκμήριον τοῦ σφόδρα αὐτὸν εἰδέναι ἦν.
ἔμπροσθεν καὶ πρὸ πολλοῦ τοῦ χρόνου, καὶ
Τὰ μὲν γὰρ θαύματα ὅσαπερ παιδὸς ὄντος
οἷον τὰ περὶ τοὺς μάγους, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα
πρὸ πολλοῦ συμβεβήκει τοῦ χρόνου, τοῦ
σφόδρα καὶ αὐτοῦ παιδὸς ὄντος· ἐν δὲ τῷ μετ
λοῦ γενομένου τοῦ χρόνου, εἰκότως πᾶσιν [d]
ἐτύγχανεν. Ἐπεὶ εἰ γνώριμος ἦν, οὐκ ἂν εἶπ
φανερωθῇ τῷ Ἰσραὴλ, διὰ τοῦτο ἦλθον βαπτ

E Ἐντεῦθεν ἡμῖν λοιπὸν δῆλον, ὅτι καὶ τὰ
ἐκεῖνα ἃ παιδικὰ εἶναί φασι τοῦ Χριστοῦ, ψ

[b] μᾶλλον deest in quibusdam Mss.

[c] Ita Morel. Savil. [et Codd. 705, 706] τίθησι. τίνος ἕνεκεν καὶ διὰ τί; συγγενὴς αὐτοῦ ἦν.

[d] Savil. ἄγνωστος ἦν. [Mox Savil. et Codd. ci
νερωθῇ. Legebatur in Montf. ὅτι φαν.]

ιστά τινων ἐπεισαγόντων ἐστίν. Εἰ γὰρ ἐκ πρώ-
ξάμενος ἡλικίας ἐθαυματούργει, οὐκ ἂν οὔτε
ς αὐτὸν ἠγνόησεν, οὐδὲ τὸ λοιπὸν πλῆθος ἐδεήθη 100
σκάλου τοῦ φανερώσοντος αὐτόν. Νῦν δὲ αὐτός A
διὰ τοῦτο παραγεγονέναι, Ἵνα φανερωθῇ τῷ
ἰλ· καὶ διὰ τοῦτο ἔλεγε πάλιν, Ἐγὼ χρείαν
ὸ σοῦ βαπτισθῆναι. Ὕστερον δὲ ἅτε σαφέστε-
δὼν, τοῖς ὄχλοις αὐτὸν ἐκήρυττε λέγων· Οὗτός
ἶπον· ὀπίσω μου ἔρχεται ἀνὴρ, ὃς ἔμπροσθέν
γονεν, ὅτι καὶ Ὁ πέμψας με βαπτίζειν ἐν ὕδατι,
ὶ τοῦτο πέμψας, Ἵνα φανερωθῇ τῷ Ἰσραὴλ,
αὐτῷ καὶ πρὸ τῆς τοῦ Πνεύματος καθόδου αὐ-
εκάλυψε. Διὸ καὶ πρὶν ἢ παραγενέσθαι ἔλεγεν·
ω μου ἔρχεται, ὃς ἔμπροσθέν μου γέγονεν. Οὐ
ᾔδει αὐτὸν πρὸ τοῦ ἐλθεῖν ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην καὶ
βαπτίζειν, ἀλλ' ὅτε ἔμελλε βαπτίζεσθαι, τότε B
ἔγνω· καὶ ταῦτα τοῦ Πατρὸς αὐτὸν ἀποκαλύ-
τῷ προφήτῃ, καὶ τοῦ Πνεύματος δείξαντος
όμενον Ἰουδαίοις, δι' οὓς καὶ ἡ κάθοδος τοῦ
τος γέγονεν. Ἵνα γὰρ ἡ Ἰωάννου μὴ καταφρο-
μαρτυρία λέγοντος, ὅτι Πρῶτός μου ἦν, καὶ,
Πνεύματι βαπτίζει, καὶ, ὅτι κρινεῖ τὴν οἰ-
ην, καὶ ὁ Πατὴρ φωνὴν ἀφίησιν ἀνακηρύττων
ν, καὶ τὸ Πνεῦμα ἔπεισι, τὴν φωνὴν ἕλκον ἐπὶ
φαλὴν τοῦ Χριστοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ μὲν ἐβάπτι-
δὲ ἐβαπτίζετο, ἵνα μή τις τῶν παρόντων περὶ
υ νομίσῃ λέγεσθαι τὸ εἰρημένον, ἔρχεται τὸ
ε διορθούμενον τὴν τοιαύτην ὑπόνοιαν. Ὥστε
ῃ, Οὐκ ᾔδειν αὐτὸν, τὸν ἔμπροσθεν λέγει χρό-
τὸν ἐγγὺς τοῦ βαπτίσματος. Ἐπεὶ πῶς αὐτὸν C
λέγων, Ἐγὼ χρείαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆ-
ς δὲ καὶ τοιαῦτα περὶ αὐτοῦ ἔλεγε; Πῶς οὖν
ίστευσαν Ἰουδαῖοι, φησίν; οὐδὲ γὰρ μόνος
ης εἶδε τὸ Πνεῦμα ἐν εἴδει περιστερᾶς. [b] Ὅτι εἰ
ον, ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα οὐχὶ τῶν τοῦ σώματος
ῶν δεῖται μόνον, ἀλλὰ πρὸ τούτων τῆς κατὰ
ν ὄψεως, ὥστε μὴ φαντασίαν περιττὴν τὸ πρᾶ-
μίσαι. * Εἰ γοῦν θαυματουργοῦντα ὁρῶντες, καὶ
ενον ταῖς οἰκείαις χερσὶ τῶν νενοσηκότων καὶ
θνηκότων, καὶ οὕτως αὐτοὺς πρὸς ζωὴν ἐπανά-
καὶ ὑγείαν, τοσοῦτον ἐμέθυον ὑπὸ τῆς βασκα- D
ὥστε ἐναντία τοῖς ὁρωμένοις ἀποφαίνεσθαι· πῶς
ὸ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ Πνεύματος μόνης ἀπε-
ντο τὴν ἀπιστίαν; Τινὲς δέ φασιν, οὐδὲ πάντας
; τεθεᾶσθαι, ἀλλ' ἢ μόνον Ἰωάννην καὶ τοὺς
μονέστερον διακειμένους. Εἰ γὰρ καὶ αἰσθητοῖς
μοῖς δυνατὸν ἦν ἰδεῖν ὡς ἐν εἴδει περιστερᾶς τὸ
α κατιόν· ἀλλ' ὅμως οὐ διὰ τοῦτο πᾶσα ἀνάγκη
κατάδηλον εἶναι τὸ πρᾶγμα. Καὶ γὰρ καὶ Ζα-

lii ἰσραήλ. πῶς οὖν ἔλεγεν· ἐγώ.
iidam ὅτι τὰ τοιαῦτα.

ficta esse. Nam si a puero miracula edidisset, Joannes non illum ignoravisset, nec reliqua multitudo opus habuisset doctore qui illum indicaret. Nunc autem ipse ait, se ideo venisse, *Ut manifestaretur in Israël;* atque ideo rursum dicebat, *Ego a te debeo baptizari.* Deinde, utpote qui clarius edidicisset, turbis ipsum prædicavit dicens: *Hic erat quem dixi: Post me venit vir qui ante me factus est;* quoniam *Qui misit me baptizare in aqua,* ideoque me misit, *Ut manifestaretur in Israël*, ipse illi ante descensum Spiritus ipsum revelavit. Quamobrem antequam adveniret dicebat: *Post me venit, qui ante me factus est.* Non ergo noverat illum antequam veniret ad Jordanem, omnesque baptizaret: sed quando baptizandus erat, tunc illum cognovit: ipso Patre illum prophetæ revelante, et Spiritu ipsum dum baptizaretur ostendente Judæis, quorum causa Spiritus descendit. Etenim ne Joannis testimonium contemneretur dicentis, *Prior me erat*, et, In Spiritu baptizat, et, Judicabit orbem; Pater Filium prædicans, vocem emittit: Spiritus advenit, vocem in Christi caput pertrahens. Quia enim ille baptizabat, hic baptizabatur, ne quis ex præsentibus illud de Joanne dictum esse putaret, venit Spiritus qui hanc suspicionem amoveret. Itaque cum dicit, *Nesciebam eum*, de præterito id intelligendum est tempore, non autem de eo quod baptismo proximum erat. Nam quo pacto prohibuisset eum dicens, *Ego a te debeo baptizari?* quomodo tanta loquutus fuisset? Cur ergo, inquies, non crediderunt Judæi? neque enim solus Joannes Christum viderat in columbæ specie. Quia etiamsi illi viderant, at res hujusmodi non corporeis tantum oculis opus habent, sed potius mentis, ne inanis phantasia esse putaretur. Nam si miracula edentem videntes, si manibus tangentem corpora ægrorum et mortuorum, et sic ad vitam et sanitatem reducentem, tanta livoris ebrietate capti erant, ut contraria iis quæ videbantur proferrent: quomodo ex solo Spiritus adventu incredulitatem abjecissent? Quidam vero dicunt, non omnes vidisse, sed Joannem tantum et eos qui melius affecti erant. Licet enim sensu præditis oculis Spiritus specie columbæ descendens videre posset; non necesse tamen erat rem esse omnibus manifestam. Nam et Zacharias multa sensibili specie vidit, necnon Daniel et Ezechiel, ac sine ullo visionis consorte: Moyses quoque multa vidit, et qualia

[Margin: bant, Christum puerum miracula patravisse.]

[Margin: Joan. 1. 30. 33. et 3. 17.]

* [εἰ γὰρ Savil. et Cod. 705; οἱ γὰρ Cod. 706.]

nullus alius viderat. Transfigurationis quoque in monte visione non omnes discipuli dignati sunt; imo ne resurrectionem quidem omnes viderunt: id quod aperte declarat Lucas dicens, Ostendit *Act. 10. 41.* seipsum *Testibus a Deo præordinatis. Et ego vidi et testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei.* Ubi testimonium perhibuit, esse Filium Dei? Agnum quidem ipsum appellavit, et quod Spiritu baptizaturus esset dixit; Filium autem Dei nusquam. Atqui post baptisma nihil ipsum dixisse scribunt cæteri evangelistæ: verum missis iis quæ interea facta fuerant, miracula post captum Joannem a Christo edita narrant. Unde conjectare possumus et hæc et alia longe plura silentio missa fuisse; quod hic ipse evangelista in fine libri significavit. Tantum enim abfuit ut magnum aliquid de illo confingerent, ut etiam quæ probrosa esse videbantur, omnes uno consensu accurate recenserent, nec quempiam illorum quid simile tacuisse reperias. Miracula vero alia aliis narrantibus omiserunt, alia simul omnes tacuerunt. Hæc autem non sine causa loquor, sed ad contundendam gentilium impudentiam. Hoc quippe satis est ad demonstrandum illorum veri studium, et probandum ipsos nihil ad gratiam dixisse. Hoc argumento et aliis muniti, poteritis cum illis congredi. Verum attendite: nam absurdum esset medicum tam strenue pro arte sua pugnare, coriarium item, textorem, cæterosque omnes artifices; Christianum vero, seque talem profitentem, ne verbum quidem posse ad suam tuendam fidem proferre. Atqui illa neglecta, pecuniæ solummodo damnum referunt; hæc vero si negligantur, ipsam nobis animam perimunt. Attamen ita misere affecti sumus, ut illis totam curam impendamus; necessaria vero, quæ nobis salutis causa sunt, ut nullius pretii contemnamus.

Contra gentiles sui temporis agit Chrysostomus.

χαρίας ἐν αἰσθητῷ εἴδει πολλὰ τεθέαται· καὶ Δανιὴλ E καὶ Ἰεζεκιὴλ, καὶ κοινωνὸν τῆς θέας οὐδένα ἔσχον· καὶ Μωϋσῆς δὲ πολλὰ οἶδε, καὶ οἷα τῶν ἄλλων οὐδείς· καὶ τῆς μεταμορφώσεως δὲ τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους οὐ πάντες [c] ἠξιώθησαν οἱ μαθηταί· ἀλλ' οὐδὲ τῆς κατὰ τὴν ἀνάστασιν ὄψεως ἐκοινώνησαν ἅπαντες· καὶ τοῦτο δηλοῖ σαφῶς ὁ Λουκᾶς εἰπών· ὅτι ἔδειξεν ἑαυτὸν τοῖς Μάρτυσι τοῖς προκεχειροτονημένοις ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Κἀγὼ ἑώρακα καὶ μεμαρτύρηκα, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ 101 A Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Καὶ ποῦ ἐμαρτύρησεν, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ; Ἀμνὸν μὲν γὰρ αὐτὸν ἐκάλεσε, καὶ ὅτι Πνεύματι βαπτίζειν ἔμελλεν, εἶπεν· Υἱὸν δὲ Θεοῦ οὐδαμοῦ. Καίτοι γε μετὰ τὸ βάπτισμα οὐδὲν αὐτὸν ἀναγράφουσιν εἰρηκότα οἱ ἄλλοι εὐαγγελισταὶ, ἀλλὰ τὰ μεταξὺ σιωπήσαντες, τὰ μετὰ τὴν σύλληψιν Ἰωάννου γενόμενα τοῦ Χριστοῦ θαύματα λέγουσιν. Ἀφ' ὧν στοχάζεσθαι εἰκὸς, ὅτι καὶ ταῦτα καὶ πολλῷ ἕτερα πλείονα παραλέλειπται· καὶ τοῦτο αὐτὸς οὗτος ὁ εὐαγγελιστὴς πρὸς τῷ τέλει τῆς συγγραφῆς ἐδήλωσε. Τοσοῦτον γὰρ ἀπέσχον τοῦ πλάσαι τι μέγα περὶ αὐτοῦ, ὅτι τὰ μὲν δοκοῦντα ἐπονείδιστα εἶναι πάντες [a] ὁμοφώνως καὶ μετὰ ἀκριβείας ἔθηκαν ἁπάσης, καὶ οὐκ B ἂν εὕροις οὐδένα αὐτῶν παραλιπόντα οὐδὲν τῶν τοιούτων, Τῶν δὲ θαυμάτων [b] τὰ μὲν ἄλλοις εἴασαν, τὰ δὲ πάντες ἀπεσιώπησαν. Ταῦτα δέ μοι οὐχ ἁπλῶς εἴρηται, ἀλλὰ πρὸς τὴν τῶν Ἑλλήνων ἀναισχυντίαν. Ἱκανὸν γὰρ τοῦτο τοῦ φιλαλήθους αὐτῶν τρόπου δεῖγμα, καὶ τοῦ μηδὲν πρὸς χάριν λέγειν. Καὶ δυνήσεσθε καὶ ταύτῃ μετὰ τῶν ἄλλων ὁπλίζεσθαι τῇ τῶν λόγων ὑποθέσει πρὸς αὐτούς. Ἀλλὰ προσέχετε· καὶ γὰρ ἄτοπον τὸν μὲν ἰατρὸν μετὰ ἀκριβείας ὑπὲρ τῆς τέχνης ἀγωνίζεσθαι τῆς αὐτοῦ, καὶ τὸν σκυτοτόμον, καὶ τὸν ὑφάντην, καὶ πάντας ἁπλῶς τοὺς τεχνίτας· τὸν δὲ Χριστιανὸν εἶναι φάσκοντα, μὴ δύνασθαι λόγον ὑπὲρ τῆς C οἰκείας παρασχεῖν πίστεως. Καίτοι ἐκεῖνα μὲν παροφθέντα, εἰς χρήματα τὴν ζημίαν ἤνεγκε· ταῦτα δὲ ἀμελούμενα, αὐτὴν [c] ἡμῖν διαφθείρει τὴν ψυχήν. Ἀλλ' ὅμως οὕτως ἀθλίως διακείμεθα, ὡς ἐκείνοις μὲν ἅπασαν ἀπονέμειν σπουδήν· τῶν δὲ ἀναγκαίων, καὶ ἃ σωτηρίας ὑπόθεσις τῆς ἡμετέρας ἐστὶ, τούτων ὡς οὐδενὸς ἀξίων καταφρονεῖν.

4. Id vero non sinit gentiles errorem suum ita facile irridere. Cum enim ipsi mendacio nixi nihil non agant, ut dogmatum suorum turpitudinem obtegant, nos autem veritatis cultores ne os quidem aperire valeamus, quomodo non inde dogmatis imbecillitatem arguant et damnent? quomodo non fallaciam stultitiamque nostra esse su-

Τοῦτο οὐκ ἀφίησι τοὺς Ἕλληνας τῆς οἰκείας ταχέως καταγελάσαι πλάνης. Ὅταν γὰρ αὐτοὶ μὲν τῷ ψεύδει D συνιστάμενοι, πάντα πράττωσιν ὥστε συσκιάσαι τῶν δογμάτων τὴν αἰσχύνην, ἡμεῖς δὲ οἱ τῆς ἀληθείας θεραπευταὶ μηδὲ διᾶραι τὸ στόμα δυνώμεθα, πῶς οὐ πολλὴν τοῦ δόγματος καταγνώσονται τὴν ἀσθένειαν; πῶς οὐκ ἀπάτην καὶ μωρίαν τὰ ἡμέτερα ὑποπτεύσου-

[c] Savil. ἀπήλαυον [ἀπήλαυσαν Codd. 705, 706]. Morel. ἠξιώθησαν.

[a] Alii ὁμοφρόνως.

[b] Savil. τὰ μὲν ἄλλοις εἴασαν. Morel. τὰ μὲν ἀλλήλοις παρεχώρησαν.

[c] Alii ὑμῖν, alii ἡμῖν.

σι; πῶς οὐ βλασφημήσουσι τὸν Χριστὸν ὡς εἴρωνα καὶ
ἀπατεῶνα, καὶ τῇ τῶν πολλῶν ἀνοίᾳ πρὸς τὴν ἀπά-
την ἀποχρησάμενον; Ταύτης δὲ ἡμεῖς αἴτιοι τῆς βλα-
σφημίας, οὐκ ἐθέλοντες ἀγρυπνεῖν ἐν τοῖς ὑπὲρ εὐσε-
βείας λόγοις, ἀλλὰ πάρεργα τιθέμενοι ταῦτα, καὶ τὰ
τῆς γῆς μεριμνῶντες. Καὶ ὀρχηστοῦ μέν τις ἐρῶν καὶ
ἡνιόχου καὶ τοῦ τοῖς θηρίοις πυκτεύοντος, πάντα κι-
νεῖ καὶ πραγματεύεται, ὥστε ἐν τοῖς ἀγῶσι τοῖς E
ὑπὲρ αὐτοῦ μὴ ἔλαττον ἔχων ἀπελθεῖν· καὶ μακροὺς
συνείρουσιν ἐπαίνους, πρὸς τοὺς κατηγοροῦντας αὐτῶν
ἀπολογίαν συντιθέντες, καὶ μυρίοις βάλλοντες σκώμ-
μασι τοὺς ἐναντιουμένους· ὑπὲρ δὲ χριστιανισμοῦ [d]προ-
κειμένων λόγων, πάντες κάτω νεύουσι, καὶ κνῶνται,
καὶ χασμῶνται, καὶ καταγελασθέντες ἀναχωροῦσι. 102
Καὶ πῶς οὐκ ἄξια ταῦτα μυρίας ὀργῆς, ὅταν ὁ Χρι- A
στὸς ἀτιμότερος ὀρχηστοῦ φαίνηται παρ' ὑμῖν; εἴ γε
ὑπὲρ μὲν τῶν ἐκείνοις πεπραγμένων μυρίας ἀπολογίας
μεμελετήκατε, καίτοι γε πάντων αἰσχροτέρων ὄν-
των· ὑπὲρ δὲ τῶν τοῦ Χριστοῦ θαυμάτων, καίτοι γε
τὴν οἰκουμένην ἐπισπασαμένων, οὐδὲ ἐννοῆσαί τι καὶ
μεριμνῆσαι ἀνέχεσθε. Πιστεύομεν εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν
καὶ ἅγιον Πνεῦμα· εἰς ἀνάστασιν σωμάτων, εἰς ζωὴν
αἰώνιον. Ἂν τοίνυν ἔρηταί τις Ἑλλήνων· τίς ποτέ
ἐστιν οὗτος ὁ Πατήρ; τίς δὲ ὁ Υἱός; τίς δὲ τὸ Πνεῦμα
τὸ ἅγιον; ἢ πῶς καὶ ὑμεῖς τρεῖς λέγοντες θεοὺς, ἡμῖν
ἐγκαλεῖτε πολυθείαν; τί ἐρεῖτε; τί δὲ ἀποκρινεῖσθε; B
πῶς ἀποκρούσεσθε τὴν προσβολὴν τῶν λόγων τούτων;
Τί δὲ, ἂν σιγώντων ὑμῶν πάλιν ἐπενέγκῃ τὸ ἕτερον
ζήτημα, τί δέ ἐστιν ὅλως ἀνάστασις, ἐρωτῶν; ἆρα
γὰρ ἐν τούτῳ τῷ σώματι πάλιν ἀναστησόμεθα; ἆρα
ἐν ἑτέρῳ παρὰ τοῦτο; καὶ εἰ ἐν τούτῳ, τίς χρεία αὐτὸ
καταλυθῆναι; τί πρὸς ταῦτα ἐρεῖτε; Τί δὲ, ἂν λέγῃ·
διατί νῦν καὶ μὴ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν παρεγένετο χρό-
νοις ὁ Χριστός; νῦν γὰρ ἔδοξεν αὐτῷ προνοῆσαι τῶν
ἀνθρώπων, τὸν δὲ ἄλλον ἅπαντα χρόνον ἡμῶν κατε-
φρόνει; [a]ἢ καὶ ἄλλα ἔτι ἂν πρὸς τούτοις τούτων
πλείονα ἐξετάζῃ; Οὐδὲ γὰρ ἀναγκαῖον πολλὰ ἐφεξῆς C
ζητήματα τιθέντας, τὰς λύσεις ἀποσιγᾷν, ὥστε μὴ
τοὺς ἀφελεστέρους ταύτῃ παραβλάψαι. Ἀρκεῖ γὰρ καὶ
τὰ εἰρημένα πρὸς τὸ ἀποτινάξαι ὑμῶν τὸν ὕπνον. Τί
οὖν; ἂν ταῦτα ἐξετάζωσιν, ὑμεῖς δὲ μηδὲ τῶν ῥημά-
των ὑπακούειν [b]δύνησθε ἁπλῶς τούτων, ἆρα μικρὰν
ὑποστησόμεθα δίκην, εἰπέ μοι, τοσαύτης πλάνης αἴ-
τιοι γινόμενοι τοῖς ἐν τῷ σκότῳ καθημένοις; Ἐβουλό-
μην, εἴ γε σχολῆς ἀπελαύετε πολλῆς, εἰς μέσον ἁπάν-
των ὑμῶν μιαροῦ τινος Ἕλληνος φιλοσόφου βιβλίον
καθ' ἡμῶν εἰρημένον ἀγαγεῖν, [c]καὶ ἑτέρου πάλιν
πρεσβυτέρου τούτου, ἵν' οὕτω γοῦν ὑμᾶς διανέστησα,

spicentur? quomodo non blasphemabunt Christum
ut planum et deceptorem, qui multorum stultitia
ad fraudem usus sit? Hujusmodi vero blasphemiæ
nos in causa sumus, qui noluerimus ediscendis pro
tuenda religione argumentis advigilare; sed his
contemtis velut superfluis, terrena solum curemus.
Et quidem saltatoris, aut aurigæ, aut cum feris
pugnantis amore captus quispiam, nihil non mo-
vet, nihil non agit, ut in certaminibus non infe-
riores evadant; illos admodum laudant, et adver-
sus vituperantes defensionem parant, adversa-
riosque mille convitiis onerant : cum vero de
Christianismo propugnando agitur, omnes caput
inclinant, torpescunt, oscitant, ac cum risu exce-
pti recedunt. Quanta hæc indignatione non digna
fuerint, cum Christus a vobis saltatore inferior
habetur? quandoquidem de illorum gestis mille
paratis defensiones, licet ipsi omnium turpissimi
sint; ubi autem de Christi miraculis, quæ totum
attraxerunt orbem, agitur, ne cogitare quidem aut
curare quidpiam videmini. Credimus in Patrem, et
Filium et Spiritum sanctum, in resurrectionem
corporum, in vitam æternam. Si quis ergo Græcus
interrogaverit, Quis est hic Pater? quis Filius?
quis Spiritus sanctus? et quomodo vos, qui tres
dicitis deos, nos accusatis quod deorum multipli-
citatem admittamus? quid dicetis? quid respon-
debitis? quomodo hanc objectionem depelletis?
Quid vero si, vobis tacentibus, aliam moveant
quæstionem : Quænam est illa resurrectio? num
in hoc corpore resurgemus? num in alio? si in
hoc, quæ necessitas ut dissolvatur? quid ad hæc
respondebitis? quid vero si hoc objiciat: Cur non
superiori tempore advenit Christus? an nunc hu-
mano generi providere visum illi est, et in præte-
rito omni tempore id neglexit? quid si alia plura
examinet? Neque enim expedit ut multas alias
quæstiones adjicientes, solutionem illarum tacea-
mus, ne hæc simplicioribus noceant. Nam quæ
diximus, sunt ad excutiendum somnum vestrum
satis. Quid ergo si hæc percontentur, vos autem
ne audire quidem hæc verba possitis? an, quæso,
exiguum nos manet supplicium, qui sedentibus
in tenebris tanta erroris causa simus? Vellem, si
per otium vestrum liceret, exsecrandi cujusdam
Græci philosophi librum contra nos scriptum huc
afferre, necnon alterius longe antiquioris, ut sic
vos excitarem, et tantam vestram segnitiem excute-

Philosophorum scripta contra Christianos tempore Chrysostomi.

[d] Savil. et plurimi Mss. προκειμένων. Morel. προτεινομένων.

[a] Quidam ἢ καὶ ἕτερα πρός. [Supra Savil. et Codd. cit. νῦν ἔδοξεν sine γάρ.]

[b] Nonnulli δυνήσεσθε.

[c] Morel. καὶ ἕτερον πολὺ πρεσβύτερον. Ibidem ἵν' οὕτω

rem. Nam si illi, ut nos impugnarent, ita advigilarunt, qua erimus digni venia, si illata contra nos tela propulsare nesciamus? Qua de causa producti
. Pet. 3. 5. sumus? Non audis apostolum dicentem : ***Parati estote ad defensionem omni vobis rationem exposcenti ejus quæ in vobis est spei.*** Paulus quo-
ol. 3. 16 que eadem utitur admonitione : ***Verbum Christi inhabitet in vobis abundanter.*** Sed quid ad hæc dicunt homines fucis insipientiores? Benedicta
'rov. 10.9. omnis anima simplex; et, ***Qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter.*** Hoc quippe est omnium causa malorum, quod Scripturarum testimoniis opportune uti multi nesciant. Neque enim hic insipientem intelligit, neque ignarum qui nihil sciat, sed eum qui nec improbus, nec versutus sit, sed prudens. Nam si res ita esset, frustra di-
latth. 10. 6. ceretur : ***Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ.*** Sed quid hæc ultra persequamur, ad nihil profutura? Præter ea enim quæ jam dicta sunt, alia quoque ad mores et vitæ institutum spectantia male geruntur a nobis. Verum undique miseri, undique ridiculi sumus; ac semper parati ad alios coarguendos, segnes sumus ad ea corrigenda quæ in nobis redarguuntur. Quamobrem, obsecro, nobis tandem attendentes, ne in reprehensione gradum sistamus. Neque enim hoc est ad Deum placandum satis; sed etiam optimam in omnibus mutationem exhibere studeamus, ut ad gloriam Dei vitam agentes, et ipsi futura gloria fruamur; quam nos omnes assequi contingat, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

D καὶ τῆς πολλῆς νωθείας ἀπήγαγον. Εἰ γὰρ
μὲν, ὥστε καθ' ἡμῶν εἰπεῖν, τοσαῦτα ἠγρύπνησ
νος ἂν εἴημεν συγγνώμης ἡμεῖς ἄξιοι, εἰ μη
προσβολὰς τὰς καθ' ἡμῶν εἰσόμεθα ἀποκρού
Τίνος δὲ ἕνεκεν καὶ παρήχθημεν; Οὐκ ἀκού
ἀποστόλου λέγοντος· Ἕτοιμοι γίνεσθε πρὸς ἀπο
παντὶ τῷ αἰτοῦντι ὑμᾶς λόγον περὶ τῆς ἐν ὑμῖν
δος. Καὶ ὁ Παῦλος δὲ τὰ αὐτὰ παραινεῖ λέγ
λόγος τοῦ Χριστοῦ ἐνοικείτω ἐν ὑμῖν πλουσίως
τί φασι πρὸς ταῦτα οἱ [e] κηφήνων ἀλογώτεροι;
E εὐλογημένη πᾶσα ἁπλῆ· καὶ, Ὁ πορευόμενος
πορεύεται πεποιθώς. Τοῦτο γὰρ πάντων αἴτι
κακῶν, ὅτι οὐδὲ τὰς μαρτυρίας τῶν Γραφῶν
δέον ἐπίστανται παράγειν οἱ πολλοί. Οὐ γὰρ τὸν
τον ἐνταῦθα λέγει, οὐδὲ τὸν οὐδὲν εἰδότα, ἀλ
103 ἀπόνηρον, τὸν μὴ κακοῦργον, τὸν συνετόν. Ἐ
A τοῦτο ἦν, περιττὸν ἦν ἀκούειν, Γίνεσθε φρόνι
οἱ ὄφεις, καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστεραί. Ἀ
ταῦτα χρὴ λέγειν, εἰς οὐδὲν δέον ἀπαντῶντος
τοῦ λόγου; Πρὸς γὰρ τοῖς εἰρημένοις, οὐδὲ τι
ἡμῖν κατώρθωται, τὰ τοῦ βίου καὶ τῆς ζωῆς
ἀλλὰ πάντοθεν ἄθλιοι καὶ καταγέλαστοί ἐσμ
αἰτιᾶσθαι μὲν ἀλλήλους ἀεὶ πρόχειροι, διορθοῦ
ἐφ' οἷς αἰτιώμεθα καὶ ἐγκαλούμεθα ὀκνηροί. Δ
ρακαλῶ * ὑμᾶς, νῦν γοῦν ἡμῶν αὐτῶν γενομ
μὴ μέχρι τῆς κατηγορίας ἵστασθαι μόνον· οὐ γ
κεῖ τοῦτο ἐξιλεώσασθαι τὸν Θεόν· ἀλλὰ καὶ ἀ
B εἰς πάντα σπουδάσωμεν ἐπιδείξασθαι μεταβολ
εἰς δόξαν τοῦ Θεοῦ βιώσαντες, καὶ αὐτοὶ τῆς μ
σης ἀπολαύσωμεν δόξης· ἧς γένοιτο πάντας ἡμ
τυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμ
σοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς
τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

γοῦν ὑμᾶς διανέστησα, καὶ τῆς πολλῆς νωθείας ἀπήγαγον. In hæc verba probe notat Savilius, *ἵνα* bis hic contra grammaticæ rationem cum indicativo conjungi. Infra hæc verba, *τίνος δὲ ἕνεκεν παρήχθημεν*, non lecta fuisse videntur ab Interprete.

[d] Morel. *ἐλπίδος. ἀλλαχοῦ δὲ ὁμοίως τὰ αὐτά*, male. [Supra Savil. et Cod. 705 *ἕτοιμοι ἔσεσθε.*]

[e] *κηφήνων ἀλογώτεροι*, sic omnes pene Mss. et ita legit Interpres, qui vertit *fucis stultiores*. Savil. et Mor
Codd. 705 et 706] *κηφήνων ἀργότεροι.*

[f] Morel. *εἰ μὴ τοῦτο ἦν, περιττὸν ἦν ἀκούειν.* S
Mss. *εἰ τοῦτο ἦν, περιττὸν ἦν λέγειν*, et ita legit Aretinus.

* [*ὑμᾶς* abest a Savil. et Codd. cit. Mox iid
ἀρίστην πάντοθεν ἐπιδείξασθε τὴν μ.]

ΟΜΙΛΙΑ ιη'.

Τῇ ἐπαύριον πάλιν εἱστήκει ὁ Ἰωάννης, καὶ ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ δύο. Καὶ ἐμβλέψας τῷ Ἰησοῦ περιπατοῦντι, λέγει· Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἤκουσαν αὐτοῦ οἱ δύο μαθηταὶ λαλοῦντος, καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ. C

Ῥάθυμόν πως ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, καὶ ὀξύῤῥοπον πρὸς ἀπώλειαν, οὐ παρὰ τὴν τῆς φύσεως κατασκευὴν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἐκ προαιρέσεως ῥᾳθυμίαν· διὸ πολλῆς δεῖται τῆς ὑπομνήσεως. Καὶ ὁ Παῦλος δὲ διὰ τοῦτο γράφων τοῖς Φιλιππησίοις ἔλεγε· Τὰ αὐτὰ γράφειν, ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνηρὸν, ὑμῖν δὲ ἀσφαλές. Ἡ μὲν γὰρ γῆ τὰ σπέρματα παραλαβοῦσα ἅπαξ, εὐθέως [a] ἀποδίδωσι D τοὺς καρποὺς, καὶ οὐ δεῖται δευτέρας καταβολῆς· ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς τῆς ἡμετέρας οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἀγαπητὸν πολλάκις σπείραντα καὶ πολλὴν ἐπιδειξάμενον ἐπιμέλειαν, ἅπαξ γοῦν δυνηθῆναι τὸν καρπὸν ἀπολαβεῖν. Πρῶτον μὲν γὰρ δυσκόλως ἐνιζάνει τῇ διανοίᾳ τὰ λεγόμενα, διὰ τὸ πολλὴν μὲν ὑποκεῖσθαι τὴν σκληρότητα, μυρίαις δὲ συνέχεσθαι ταῖς ἀκάνθαις, καὶ πολλοὺς εἶναι τοὺς ἐπιβουλεύοντας καὶ τὰ σπέρματα διαρπάζοντας. Ἔπειτα ὅταν παγῇ καὶ ῥιζωθῇ, τῆς αὐτῆς πάλιν δεῖται σπουδῆς, ὥστε πρὸς ἀκμὴν ἐλθεῖν αὐτὰ, καὶ ἐλθόντα μεῖναι ἀσινῆ, καὶ μηδὲν παραβλαβῆναι παρὰ μηδενός. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν σπερμάτων, ὅταν ὁ E στάχυς ἀπαρτισθῇ καὶ τὴν οἰκείαν ἰσχὺν ἀπολάβῃ, καὶ ἐρυσίβης καὶ αὐχμοῦ καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων εὐκόλως καταφρονεῖ· ἐπὶ δὲ τῶν δογμάτων οὐχ οὕτως, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ τελείως ἐργασθῆναι τὸ πᾶν, πολλάκις ἐπελθὼν χειμὼν εἷς καὶ κλυδώνιον [b], δυσκολίας προσβαλούσης, καὶ ἀνθρώπων ἀπατᾷν εἰδότων ἐπιβουλευσάντων, καὶ ἑτέρων πειρασμῶν ποικίλων ἐπενεχθέντων, ἐλυμήνατο. Ταῦτα δὲ ἡμῖν οὐχ ἁπλῶς εἴρηται, ἀλλ' ἵνα ὅταν ἀκούσῃς τοῦ Ἰωάννου τὰ αὐτὰ 104 φθεγγομένου, [a] μὴ φλυαρίας καταγνῷς, μηδὲ περιτ- A τόν τινα εἶναι νομίσῃς καὶ φορτικόν. Ἐβούλετο μὲν γὰρ ἅπαξ εἰπὼν ἀκουσθῆναι· ἐπειδὴ δὲ οὐ πολλοὶ τοῖς λεγομένοις προσεῖχον ἐξ ἀρχῆς διὰ τὸν πολὺν ὕπνον, καὶ δευτέρᾳ πάλιν αὐτοὺς ἀφυπνίζει φωνῇ. Σκόπει δέ· εἶπεν, ὅτι Ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, ἔμπροσθέν μου γέγονε· καὶ, ὅτι Οὐχ ἱκανός * ἐστι λῦσαι τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος αὐτοῦ· καὶ, ὅτι Αὐτὸς βαπτίζει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί· καὶ, ὅτι τὸ Πνεῦμα τεθέαται καταβαῖνον ὡσεὶ περιστερὰν, καὶ μένον ἐπ' αὐτόν·

[a] [ἐκδίδωσι iidem.]

[b] [Addunt iidem ἀπώλεσε, καὶ πραγμάτων.]

HOMILIA XVIII.

35. *Altera die iterum stabat Joannes, et ex discipulis ejus duo.* 36. *Et respiciens Jesum ambulantem, dicit : Ecce agnus Dei.* 37. *Et audierunt eum duo discipuli loquentem, et sequuti sunt Jesum.*

1. Segnis plane est humana natura, et ad perniciem prona, non ex ipsa naturæ conditione, sed ex voluntatis ignavia : quapropter multa opus habet monitione. Ideo Paulus Philippensibus scribens dicebat : *Eadem scribere, mihi quidem non grave, vobis autem tutum.* Nam terra quidem semel suscepto semine, statim fructus profert, neque altera eget satione : in anima autem nostra non ita res se habet; sed optabile est ut postquam frequenter jactum est semen, et post magnam exhibitam diligentiam, semel saltem possit fructum excipere. Primo quidem quæ dicuntur non facile imprimuntur in animum, quod multa substrata sit durities, innumeris spinis obstruatur anima, multosque insidiatores habeat qui semen abripiant. Deinde postquam infixum semen radices egerit, eadem est opus diligentia, ut ad vigorem perveniant semina, illæsaque maneant, neque lædantur ab aliquo. In seminibus enim cum spica perfecta virtutem suam accepit, æstum cæterasque pestes contemnit : in dogmatibus vero non sic; sed postquam totum opus impensum est, superveniens hiems ac tempestas, difficultate præoccupante, et fraudulentis hominibus insidiantibus, ingruentibus variis tentationibus, totum labefactatur. Hæc porro non sine causa a nobis dicta sunt; sed ut dum audis Joannem eadem ipsa repetentem, ne quasi nugacem damnes, neque inanem onerosumve existimes. Voluisset quippe semel loquutus audiri : quia vero non multi erant qui dictis statim attenderent ob somnolentiam, repetita voce illos expergefacit. Jam hic attende : dixit, *Qui post me venit, ante me factus est*; et, *Non sum dignus solvere corrigiam calceamenti ejus*; et, *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igni*, quodque viderit Spiritum descendentem sicut columbam, et manentem super eum; et testificatus est quod ipse esset Filius Dei : nemo attendit, nemo inter-

Philipp. 3. 1.

Cur Joannes Bapt. eadem ipsa repetat.

Matth. 3. 11.

[a] Morel. μὴ ἀπειροκαλίαν αὐτοῦ καταγνῷς.

* [εἰμι Savil. et Codd. nostri.]

rogavit vel dixit, Cur hæc loqueris, qua de causa et ratione? Dixit rursum, *Ecce agnus Dei, qui tollit peccatum mundi*. Neque sic illorum ignaviam tetigit. Ideo eadem ipsa repetere cogitur, ac si terram quamdam asperam et duram renovatione emolliret, et verbo quasi aratro subactam mentem excitaret, ut profunde semina jaceret. Ideo non longo utitur sermone, quia unum tantum curabat, ut illos cum Christo conjungeret. Sciebat enim illos, si hoc semel suscepissent et obtemperassent, non ultra testimonio opus habituros: ut etiam evenit. Nam si Samaritani, postquam illum audierant, mulieri di-
Joan. 4. 42. cunt: *Non jam propter tuam loquelam credimus: ipsi enim novimus, quia hic est Salvator mundi Christus;* multo citius discipuli capti fuissent, ut revera capti sunt. Cum enim accessissent, et una tantum vespera audivissent, non ultra ad Joannem reversi sunt, sed ita illi hæserunt, ut Joannis etiam ministerium acciperent, ipsumque prædicarent.
v. 42. *Invenit,* inquit, *hic fratrem suum Simonem, et dicit ei : Invenimus Messiam, quod est interpretatum Christus*. Hoc vero mihi consideres velim, quomodo, cum diceret, *Qui post me venit, ante me factus est;* et, *Non sum dignus solvere corrigiam calceamenti ejus,* neminem ceperit; cum autem de œconomia loquutus est, et in humiliorem sermonem descendit, tunc sequuti sint discipuli. Neque illud tantum considerandum est; sed etiam quod non tam multi alliciantur, quando quid magnum et sublime de Deo dicitur, quam ubi clementiæ et benignitatis verba, quæ ad auditorum salutem spectent, proferuntur. Audierunt enim quod tolleret peccatum mundi, et statim accurrerunt. Nam si scelera abluenda sunt, inquiunt, Cur cunctamur? adest qui sine labore nos liberet; quomodo non extremæ dementiæ fuerit, donum in aliud tempus rejicere? Audiant catechumeni, qui usque ad extremum halitum salutem suam remittunt. Rursum stetit Joannes, inquit, et dixit: *Ecce agnus Dei*. Nihil Christus loquitur; sed omnia ille. Sic sponsus solet; nihil ipse sponsæ dicit, sed adest silens : alii illum indicant, sponsamque ipsi tradunt : illa comparet, neque sponsus illam per se accipit, sed alio tradente. Postquam vero illam traditam acceperit, ita erga illam afficitur, ut non ultra pronuborum recordetur. Id

Erant quidam catechumeni, qui usque ad extremum halitum baptisma differrent.

καὶ μεμαρτύρηκεν, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· οὐδεὶς προσέσχεν οὐδὲ ἠρώτησεν, οὐδὲ εἶπεν, τί ταῦτα
B λέγεις, καὶ ὑπὲρ τίνος, καὶ διατί; Εἶπε πάλιν, Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. Οὐδὲ οὕτω καθήψατο τῆς ἀναισθησίας αὐτῶν. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἀναγκάζεται τὰ αὐτὰ λέγειν πάλιν, καθάπερ τινὰ σκληρὰν καὶ ἀνένδοτον γῆν τῇ νεώσει μαλάττων, καὶ τῷ [b] λόγῳ οἱόν τινι ἀρότρῳ πεπιλημένην ἀνεγείρων τὴν διάνοιαν, ὥστε εἰς τὸ βάθος τὰ σπέρματα καταβαλεῖν. Διὰ δὴ τοῦτο οὐδὲ μακρὸν ποιεῖ τὸν λόγον, ὅτι ἓν μόνον ἐσπούδαζε, προσαγαγεῖν αὐτοὺς καὶ κολλῆσαι τῷ Χριστῷ. Ἤδει γὰρ ὅτι τοῦτο καταδεξάμενοι καὶ πεισθέντες, οὐ δεήσονται τοῦ μαρτυρή-
C σοντος αὐτῷ λοιπόν· ὅπερ οὖν καὶ γέγονεν. Εἰ γὰρ οἱ Σαμαρεῖται λέγουσι μετὰ τὴν ἀκρόασιν αὐτοῦ τῇ γυναικὶ, Οὐκ ἔτι διὰ τὴν σὴν λαλιὰν πιστεύομεν· αὐτοὶ γὰρ οἴδαμεν ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου ὁ Χριστός· πολλῷ μᾶλλον [c] οἱ μαθηταὶ τάχιον ἐχειρώθησαν ἂν, ὃ δὴ καὶ γέγονεν. Ἐλθόντες γὰρ καὶ ἀκούσαντες μίαν ἑσπέραν, οὐκ ἔτι πρὸς Ἰωάννην ὑπέστρεψαν, ἀλλ' οὕτως αὐτῷ προσηλώθησαν, ὥστε τὴν Ἰωάννου διακονίαν ἀναδέξασθαι, καὶ αὐτοὶ κηρύττειν αὐτόν. Εὑρίσκει γὰρ οὗτος, φησὶ, τὸν ἀδελφὸν τὸν ἴδιον Σίμωνα, καὶ [d] λέγει αὐτῷ· εὑρήκαμεν τὸν Μεσσίαν, ὅ
D ἐστι μεθερμηνευόμενον ὁ Χριστός. Θέα δέ μοι κἀκεῖνο, πῶς, ὅτε μὲν ἔλεγεν, Ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, ἔμπροσθέν μου γέγονε, καὶ, ὅτι Οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς λῦσαι τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος αὐτοῦ, οὐδένα εἷλεν· ὅτε δὲ περὶ τῆς οἰκονομίας διελέχθη, καὶ ἐπὶ τὸ ταπεινότερον τὸν λόγον [e] ἤγαγε, τότε ἠκολούθησαν οἱ μαθηταί. Οὐ τοῦτο δὲ μόνον ἐστὶ κατιδεῖν, ἀλλ' ὅτι καὶ οὐχ οὕτως οἱ πολλοὶ προσάγονται, ὅταν τι μέγα καὶ ὑψηλὸν περὶ Θεοῦ λέγηται, ὡς ὅταν χρηστὸν καὶ φιλάνθρωπον καὶ εἰς τὴν τῶν ἀκουόντων ἀνθρώπων
E σωτηρίαν ἧκον. Ἤκουσαν γοῦν ὅτι αἴρει τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, καὶ εὐθέως ἐπέδραμον. Εἰ γάρ ἐστιν ἀπολούσασθαι τὰ ἐγκλήματα, τίνος ἕνεκεν, φησὶν, ἀναβαλλόμεθα; πάρεστιν ὁ χωρὶς πόνων ἐλευθερώσων ἡμᾶς· πῶς οὖν οὐκ ἐσχάτης ἀνοίας ὑπερτίθεσθαι τὴν δωρεάν; Ἀκουέτωσαν οἱ κατηχούμενοι, καὶ πρὸς ἐσχάτας ἀναπνοὰς τὴν οἰκείαν ἀναβαλλόμενοι σωτηρίαν. Πάλιν εἱστήκει, φησὶν, ὁ Ἰωάννης καὶ λέγει· Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ
105 Θεοῦ. Οὐδὲν ὁ Χριστὸς διαλέγεται, ἀλλὰ πάντα ἐκεῖ-
A νος. Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ νυμφίου γίνεται. Οὐκ αὐτός τι λέγει πρὸς τὴν νύμφην τέως, ἀλλὰ πάρεστι μὲν σιγῇ, ἕτεροι δὲ αὐτὸν δηλοῦσι, καὶ τὴν νύμφην ἐγχειρίζουσι

[b] Savil. λόγῳ καθάπερ ἀρότρῳ. Paulo post Morel. καταβαλεῖν. ἐντεῦθεν οὐδέ. [Tum Savil. et Codd. nostri ἐκτείνει λόγον.]

[c] Sic Savil. et Mss. Morel. οἱ μαθηταὶ τοῦτο ἂν ἔπαθον, καὶ τοῖς λόγοις αὐτοῦ ἐχειρώθησαν ἐλθόντες. [Mox Savil. et Codd. cit. post ἑσπέραν inserunt αὐτοῦ. Iidem Codd. ἀπελθόντες pro ἐλθόντες.]

[d] Morel. λέγει αὐτῷ. θέα δέ μοι, omissis interpositis.

[e] Morel. ἤγαγε, Savil. [et Codd. cit.] κατήγαγε. [Infra iidem ἀνῆκον pro ἧκον.]

δὲ ἕτεροι· αὕτη δὲ φαίνεται μόνον, καὶ οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ ταύτην ἄπεισι λαβὼν, ἀλλ' ἑτέρου παραδόντος αὐτήν. Ὅταν δὲ λάβῃ παραδοθεῖσαν, οὕτως αὐτὴν διατίθησιν, ὡς μηκέτι μεμνῆσθαι τῶν κατεγγυησάντων. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ γέγονεν. Ἦλθεν ἁρμοσόμενος τὴν Ἐκκλησίαν· οὐδὲν αὐτὸς εἶπεν, ἀλλὰ παρεγένετο μόνον· ὁ δὲ φίλος αὐτοῦ ὁ Ἰωάννης τὴν δεξιὰν ἐνέθηκε τῆς νύμφης, διὰ τῶν λόγων ἐγχειρίσας αὐτῷ τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων. Λαβὼν αὐτὸς λοιπὸν, B οὕτως αὐτοὺς διέθηκεν, ὡς μηκέτι πρὸς τὸν ἐγχειρίσαντα ἀπελθεῖν.

Οὐ τοῦτο δὲ [a] μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερόν ἐστιν ἐνταῦθα παρατηρῆσαι. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν γάμων οὐχ ἡ κόρη πρὸς τὸν νυμφίον ἄπεισιν, ἀλλ' οὗτος πρὸς αὐτὴν ἐπείγεται, κἂν βασιλέως υἱὸς ᾖ, κἂν εὐτελῆ τινα καὶ ἀπεῤῥιμμένην, κἂν θεραπαινίδα κατεγγυήσασθαι μέλλῃ· οὕτω καὶ ἐνταῦθα [b] συνέβη. Οὐχ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνῆλθε τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις, ἀλλ' αὐτὸς πρὸς τὴν εὐκαταφρόνητον ταύτην καὶ εὐτελῆ παραγέγονε· καὶ γενομένων [c] τῶν γάμων, οὐκ εἴασεν ἐνταῦθα μένειν αὐτὴν λοιπὸν, ἀλλὰ παραλαβὼν, πρὸς C τὸν οἶκον ἀνήγαγε τὸν πατρικόν. Τί δήποτε δὲ οὐ κατ' ἰδίαν λαμβάνει τοὺς μαθητὰς τοὺς ἑαυτοῦ, καὶ περὶ τούτων αὐτοῖς διαλέγεται ὁ Ἰωάννης, καὶ οὕτως αὐτοὺς * δίδωσι τῷ Χριστῷ, ἀλλὰ δημοσίᾳ μετὰ πάντων αὐτοῖς φησιν· Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ; Ἵνα μὴ δόξῃ συσκευῆς εἶναι τὸ ἔργον. Εἰ μὲν γὰρ παρ' αὐτοῦ κατ' ἰδίαν παρακληθέντες ἀπῄεσαν, καὶ ὡς χάριν αὐτῷ παρέχοντες, ταχέως ἂν ἴσως καὶ ἀπεπήδησαν· νῦν δὲ ἐκ τῆς κοινῆς γενομένης διδασκαλίας καταδεξάμενοι τὴν ἀκολούθησιν, βέβαιοι λοιπὸν ἔμενον μαθηταὶ, ὡς οὐ διὰ τὴν εἰς τὸν διδάσκαλον χάριν ἀκολουθήσαντες, ἀλλ' εἰλικρινῶς καὶ πρὸς τὸ κέρδος ὁρῶντες τὸ ἑαυτῶν. Οἱ μὲν οὖν προφῆται καὶ οἱ ἀπόστολοι πάν- D τες ἀπόντα αὐτὸν ἐκήρυττον· οἱ μὲν πρὸ τῆς κατὰ σάρκα παρουσίας, οἱ δὲ μετὰ τὴν ἀνάληψιν· οὗτος δὲ μόνος παρόντα. Διὸ καὶ φίλον αὐτὸν τοῦ νυμφίου φησὶν, ἐπειδὴ καὶ ἐν τοῖς γάμοις μόνος αὐτὸς παρεγένετο. Καὶ γὰρ αὐτὸς πάντα ἐποίησε καὶ ἀπετέλεσεν, αὐτὸς τῷ πράγματι τὴν ἀρχὴν παρέσχε. Καὶ ἐμβλέψας τῷ Ἰησοῦ περιπατοῦντι λέγει· Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο εἶπε, δεικνὺς ὅτι οὐ τῇ φωνῇ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐμαρτύρει· καὶ γὰρ ἐθαύμαζε τὸν Χριστὸν χαίρων καὶ ἀγαλλόμενος. [d] Καὶ οὐ ποιεῖ τὸν λόγον παρακλητικὸν τέως, ἀλλὰ θαυμάζει μόνον καὶ ἐκπλήττεται τὸν παρόντα· καὶ τὴν δωρεὰν δὲ αὐτοῖς E πᾶσιν ἐφ' ἣν παρεγένετο δηλοῖ, καὶ τὸν τρόπον τοῦ καθαρμοῦ. Ὁ γὰρ ἀμνὸς ἀμφότερα ταῦτα ἐμφαίνει.

circa Christum evenit. Venit in sponsam ducturus Ecclesiam; nihil ipse dixit, sed adfuit tantum : Joannes autem amicus ejus sponsæ dexteram ipsi tradidit, verbis illi hominum animas concilians: quos acceptos ille ita affecit, ut non ultra ad eum qui tradiderat reverterentur.

2. Neque hoc tantum, sed etiam aliud hic est observandum. Quemadmodum in nuptiis non sponsum adit puella, sed ille ad ipsam festinat, etiamsi filius regis sit, etiamsi illa sit vilioris conditionis, imo si ancillam ducturus sit : ita et hic contigit. Hominum natura non ascendit in cælum, sed ipse ad vilem illam et contemtu dignam descendit : postque celebratas nuptias, non sivit illam hic ultra remanere, sed abductam in paternam domum duxit. Cur Joannes non seorsim discipulos accipit, ut de hisce rebus ipsos alloquatur, et sic illos Christo tradat, verum palam præsentibus omnibus dicit, *Ecce agnus Dei?* Ne videretur illud de industria factum esse. Nam si illo seorsim hortante ad Christum abiissent, ut gratiam Joanni habentes, cito fortasse resiliissent: nunc autem ex communi doctrina ad Christum sequendum inducti, firmi perstiterunt discipuli, utpote qui non in gratiam magistri sequuti essent, sed propriæ utilitatis causa. Prophetæ utique et apostoli omnes absentem illum prædicarunt; illi ante adventum, hi post assumtionem ejus : hic vero solus præsentem prædicat; ideoque illum amicum sponsi dicit, quia nuptiis ipse solus adfuit. Etenim ipse omnia fecit et perfecit: ipse rei principium dedit. *Et respiciens Jesum ambulantem dixit, Ecce agnus Dei*; ostendens se non voce tantum, sed et oculis testificari. Mirabatur quippe Christum gaudens et exsultans. Neque statim hortatur, sed interim præsentem miratur tantum et obstupescit; donumque quod allatum venerat ostendit, itemque purgationis modum. Agnus quippe hæc ambo declarat. Neque dixit, Qui sublaturus est, vel, Qui sustulit, sed, *Qui tollit peccata mundi;* utpote qui id semper faciat. Neque enim tunc solum sustulit cum passus est, sed ex illo ad hoc usque tempus tollit peccata, non

Joannes solus præsentem Christum prædicavit.

[a] Morel. *μόνον αὐτοῦ*.
[b] Savil. *γέγονεν*. Morel. *συνέβη*, quod idipsum est.
[c] Alii *τῶν πραγμάτων*.

* [*παραδίδωσι* Savil. et Codd. 705, 706.]
[d] Morel. *καὶ οὐδὲ ποιεῖ*. Savil. *καὶ οὐ ποιεῖ*. [In præcedentibus multum variant Codd.]

semper crucifixus (unum enim pro peccatis ob-
tulit sacrificium), sed semper hoc uno sacrificio
purificat. Quemadmodum igitur Verbum excel-
lentiam ostendit, et Filius præstantiam qua aliis
antecellit: sic agnus, et Christus, et propheta,
lux vera, pastor bonus, et quæcumque de illo di-
cuntur cum articuli additamento, multam præ se
ferunt distinctionem. Nam multi erant agni, pro-
phetæ, christi, filii; sed ab illis omnibus longe
distat ipse. Neque articulo tantum id confirma-
vit, sed etiam additamento Unigeniti. Nihil enim
ipsi commune cum creatura est. Quod si cui ex-
tra tempus dictum videatur, hora nempe decima
(nam hoc tempore, *Hora erat quasi decima,* in-
quit), hic certe mihi longe aberrare videtur.
Nam apud multos quidem eorum qui carni ser-
viunt, post sumtum prandium non videtur oppor-
tunum esse tempus ad res serias tractandas, quod
ciborum mole cor obruatur: ubi autem vir erat
qui ne communi quidem cibo uteretur, quique
etiam vespere ita sobrius et levis erat, ut nos su-
mus matutinis horis, imo longe magis (apud nos
enim sæpe vespertini cibi reliquiæ in imagine
versantur; ille vero nulla re hujusmodi navicu-
lam gravabat): jure vesperi de rebus hisce loque-
batur. Ad hæc vero in deserto sedes habebat et
prope Jordanem, quo omnes cum tremore magno
ad baptismum properabant, parum sæcularia tunc
curantes: quandoquidem cum Christo per triduum
jejuni perseverarunt. Hoc enim præconis stre-
nui, et accurati agricolæ opus est, non ante dis-
cedere, quam videat insitum verbum radices
ponere. Cur autem non totam peragravit Judæam,
ut illum prædicaret, sed secus flumen stetit, ex-
spectans eum, ut advenientem ostenderet? Quia
illud per opera fieri volebat: id vero interim cu-
rabat, ut illum notum faceret, ac quibusdam sua-
deret, ut æternam vitam audirent. Majus autem
ipsi relinquit testimonium, per opera confirman-
Joan. 5.34. et 35. dum; quemadmodum ipse dicit: *Ego non ab*
homine accipio testimonium: opera enim quæ
dedit mihi Pater, hæc sunt quæ testificantur
de me. Vide quam efficacius illud esset. Quia
enim parvam injecerat scintillam, repente flamma
in altum erupit. Nam qui prius Joannis verbis

Καὶ οὐκ εἶπεν, ὁ ληψόμενος, ἢ ὁ ἄρας· ἀλλ', Ὁ αἴ-
ρων τὰς ἁμαρτίας τοῦ κόσμου, °ὡς ἀεὶ τοῦτο ποιοῦν-
τος αὐτοῦ. Οὐ γὰρ τότε μόνον ἔλαβεν ὅτε ἔπαθεν,
106 ἀλλ' ἐξ ἐκείνου μέχρι τοῦ παρόντος αἴρει τὰς ἁμαρ-
A τίας, οὐκ ἀεὶ σταυρούμενος (μίαν γὰρ ὑπὲρ ἁμαρτιῶν
προσήνεγκε θυσίαν), ἀλλ' ἀεὶ καθαίρων διὰ τῆς μιᾶς
ἐκείνης. Ὥσπερ οὖν ἡμῖν ὁ Λόγος τὸ ἐξαίρετον δεί-
κνυσι, καὶ ὁ Υἱὸς τὸ ἐξηλλαγμένον πρὸς τοὺς ἄλλους
ἐμφαίνει· οὕτω καὶ ὁ ἀμνὸς, καὶ ὁ Χριστὸς, καὶ ὁ
προφήτης, καὶ τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν, καὶ ὁ ποιμὴν
ὁ καλὸς, καὶ ὅσα ἂν ἐπ' αὐτοῦ λέγηται * μετὰ τῆς τοῦ
ἄρθρου προσθήκης, πολὺ δείκνυσι τὸ διωρισμένον.
Καὶ γὰρ ἀμνοὶ ἦσαν πολλοὶ, καὶ προφῆται, καὶ χρι-
στοὶ, καὶ υἱοί· ἀλλὰ πάντων ἐκείνων αὐτὸν ἀφίστησι
πολλῷ τῷ μέσῳ. Καὶ οὐδὲ τῷ ἄρθρῳ τούτῳ ἠσφαλίσατο
μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ τοῦ Μονογενοῦς προσθήκῃ. Οὐδὲν
B γὰρ αὐτῷ κοινὸν πρὸς τὴν κτίσιν. Εἰ δέ τινι παρὰ
καιρὸν εἶναι δοκεῖ, τὸ ὥρᾳ δεκάτῃ ταῦτα λέγεσθαι (καὶ
γὰρ οὗτος ὁ καιρὸς τότε τῆς ἡμέρας ἦν· Ὥρα γὰρ ἦν ὡς
δεκάτη, φησὶν), ἐσφάλθαι σφόδρα ὁ τοιοῦτός μοι δοκεῖ.
Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν πολλῶν καὶ τῇ σαρκὶ δουλευόντων,
εἰκότως ὁ μετὰ τὴν ἑστίασιν καιρὸς οὐκ ἔστι σφόδρα
ἐπιτήδειος πρός τι τῶν ἀναγκαίων, διὰ τὸ τὴν καρ-
δίαν τοῖς σιτίοις βαρύνεσθαι· ἔνθα δὲ ἀνὴρ ἦν οὐδὲ
τῆς κοινῆς μετέχων τροφῆς, ἀλλὰ καὶ τὴν ἑσπέραν
μετὰ τοσαύτης διάγων νήψεως, μεθ' ὅσης ἡμεῖς ὑπὸ
τὴν ἕω, μᾶλλον δὲ καὶ μετὰ πολλῷ πλείονος (ἐπὶ
μὲν γὰρ ἡμῶν πολλάκις τῆς ἑσπερινῆς τροφῆς λεί-
ψανα ἐναπολειφθέντα, φαντάζει τὴν ψυχὴν, ἐκεῖνος
C δὲ ᵃ οὐδενὶ τούτων τὸ πλοῖον ἐβάρυνεν)· εἰκότως καὶ
δείλης ὀψίας περὶ τοιούτων ἐφθέγγετο. Ἔπειτα καὶ ἐν
ἐρήμῳ διέτριβε παρὰ τὸν Ἰορδάνην, ἔνθα πάντες
μετὰ πολλοῦ τοῦ τρόμου πρὸς τὸ βάπτισμα ἀπήντων,
τῶν βιωτικῶν βραχὺ φροντίζοντες τότε· ἐπεὶ καὶ τῷ
Χριστῷ τρεῖς ἡμέρας προσεκαρτέρησαν, καὶ ἦσαν
ἄσιτοι. Τοῦτο γὰρ σφοδροῦ κήρυκος καὶ ἐπιμελοῦς
γεωργοῦ, μὴ πρότερον ἀποστῆναι, ἕως ἂν ἴδῃ ᵇ κα-
τασχεθέντα τὸν φυτευθέντα λόγον. Τί δήποτε δὲ οὐ
περιῆλθε πανταχοῦ τῆς Ἰουδαίας κηρύσσων αὐτὸν,
ἀλλ' εἱστήκει παρὰ τὸν ποταμὸν, περιμένων ἐλθεῖν
D αὐτὸν καὶ δεῖξαι παραγενόμενον; Ὅτι διὰ τῶν ἔργων
ἐκεῖνο γενέσθαι ἐβούλετο· τὸ δὲ σπουδαζόμενον, γνώ-
ριμον τέως ποιῆσαι μόνον, καὶ πεῖσαί τινας ἀκοῦσαι
τῆς αἰωνίου ζωῆς. Τὴν δὲ μείζονα αὐτῷ καταλιμπά-
νει μαρτυρίαν τὴν διὰ τῶν ἔργων, καθάπερ καὶ αὐ-
τός φησιν· Ἐγὼ οὐ παρὰ ἀνθρώπου λαμβάνω τὴν
μαρτυρίαν· τὰ γὰρ ἔργα ἃ ἔδωκέ μοι ὁ Πατὴρ, ταῦτά
ἐστι τὰ μαρτυροῦντα περὶ ἐμοῦ. Ὅρα γοῦν πῶς τοῦτο
ἐνεργέστερον ἦν. Ἐπειδὴ γὰρ μικρὸν ἐνέβαλε σπιν-

° Quidam ὡσανεί.
* [διὰ τῆς Savil. et Cod. 705.]

ᵃ Morel. ἐπὶ οὐδενί. In Savil. et Mss. ἐπί deest.
ᵇ Morel. κατασχεθέντα, Savil. κατασχόντα.

θήρα, ἀθρόως ἡ πυρὰ πρὸς τὸ ὕψος ἤρετο. Οἱ γὰρ πρὸ τούτου μηδὲ προσέχοντες τοῖς λεγομένοις, ὕστερον λέγουσι· Πάντα ὅσα εἶπεν Ἰωάννης, ἀληθῆ ἐστιν.

[c] Ἄλλως δὲ καὶ εἰ περινοστῶν ταῦτα ἔλεγεν, ἔδοξεν E ἂν ἐκ σπουδῆς τινος ἀνθρωπίνης γίνεσθαι τὰ γινόμενα, καὶ [d] ὑποψίας ἦν μεστὸν τὸ κήρυγμα. Καὶ ἤκουσαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ οἱ δύο, καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ. Καίτοι γε καὶ ἕτεροι ἦσαν αὐτῷ μαθηταὶ, ἀλλ' ἐκεῖνοι οὐ μόνον οὐκ ἠκολούθησαν, ἀλλὰ καὶ ζηλοτύπως 107 πρὸς αὐτὸν διετέθησαν· Ῥαββὶ γὰρ, φησὶν, ὃς ἦν A μετὰ σοῦ πέραν τοῦ Ἰορδάνου, ᾧ σὺ μεμαρτύρηκας, ἴδε οὗτος βαπτίζει, καὶ πάντες ἔρχονται πρὸς αὐτόν. Καὶ [a] πάλιν οὗτοι φαίνονται ἐγκαλοῦντες· Διατί ἡμεῖς νηστεύομεν, καὶ οἱ μαθηταί σου οὐ νηστεύουσιν; Ἀλλ' οἱ τῶν ἄλλων βελτίους οὐδὲν τοιοῦτον ἔπαθον, ἀλλ' ὁμοῦ τε ἤκουσαν καὶ ἠκολούθησαν. Ἠκολούθησαν δὲ, οὐχ ὡς τοῦ διδασκάλου καταφρονήσαντες, ἀλλ' ὡς αὐτῷ μάλιστα πεισθέντες, καὶ δεῖγμα μέγιστον τοῦ κρίσει λογισμῶν ὀρθῇ τοῦτο ποιεῖν ἐξενεγκόντες. Οὐδὲ γὰρ παρακληθέντες αὐτὸ ἐποίησαν, ὅπερ ὕποπτον ἦν, ἀλλ' ἐπειδὴ προεῖπε μόνον τὸ μέλλον, ὅτι βαπτίσει ἐν Πνεύ- B ματι ἁγίῳ, ἠκολούθησαν αὐτῷ. Οὐ τοίνυν ἀπέστησαν τοῦ διδασκάλου, ἀλλ' ἐβουλήθησαν μαθεῖν, τί πλέον φέρει τοῦ Ἰωάννου. Καὶ ὅρα τὴν σπουδὴν μετὰ αἰδοῦς γινομένην. Οὐδὲ γὰρ εὐθέως προσελθόντες ἐπηρώτησαν τὸν Ἰησοῦν ὑπὲρ ἀναγκαίων καὶ μεγίστων πραγμάτων, οὐδὲ δημοσίᾳ παρόντων ἁπάντων ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν, ἀλλ' ἰδίᾳ διαλεχθῆναι αὐτῷ ἐσπούδαζον. Ἤδεισαν γὰρ οὐ ταπεινοφροσύνης, ἀλλ' ἀληθείας ὄντα τοῦ διδασκάλου τὰ ῥήματα. Ἦν Ἀνδρέας, φησὶν, ὁ ἀδελφὸς Σίμωνος Πέτρου, εἷς ἐκ τῶν δύο τῶν ἀκουσάντων Ἰωάννου, καὶ ἀκολουθησάντων αὐτῷ. Τίνος οὖν ἕνεκεν καὶ τὸ τοῦ ἑτέρου οὐκ ἐγνώρισεν ὄνομα; Τινές C φασι διὰ τὸ αὐτὸν εἶναι τὸν γράφοντα τὸν ἠκολουθηκότα· τινὲς δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὅτι ἐκεῖνος οὐχὶ τῶν ἐπισήμων ἦν. Οὐδὲν οὖν πλέον τῶν ἀναγκαίων λέγειν ἐχρῆν. Τί γὰρ ὄφελος ἐκ τοῦ μαθεῖν ἐκείνου τὴν προσηγορίαν, ἐπεὶ οὐδὲ τῶν ἑβδομήκοντα δύο λέγει τὰ ὀνόματα; [b] Τοῦτο καὶ παρὰ Παύλῳ ἔστιν ἰδεῖν· Συνεπέμψαμεν γὰρ αὐτῷ, φησὶ, τὸν ἀδελφὸν ἐν πολλοῖς πολλάκις σπουδαῖον ὄντα, οὗ ὁ ἔπαινος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ. Τοῦ δὲ Ἀνδρέου μέμνηται καὶ δι' ἑτέραν αἰτίαν. Ποίαν δὴ ταύτην; Ἵνα ὅταν ἀκούσῃς, ὅτι Σίμων ἀκούσας μετ' αὐτοῦ, Δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἁλιεῖς ἀνθρώπων, οὐ διηπόρησε πρὸς τὴν παράδοξον ταύτην ὑπόσχεσιν, μάθῃς ὅτι τὰς ἀρχὰς τῆς πίστεως ὁ ἀδελ- D

non attenderant, demum dicunt: *Omnia quæ Joannes dixit, vera sunt.* Joan. 10. 42.

3. Alioquin autem si circumeundo ista dixisset, hæc humano studio peracta visa fuissent, ac prædicatio deinceps in suspicionem venisset. *Et audierunt eum duo discipuli ejus, et sequuti sunt eum.* Atqui alii quoque erant Joannis discipuli, verum illi non modo non sequuti sunt, sed etiam ipsi invidebant: dicebant enim, *Rabbi, qui erat* Joan. 3. 26. *tecum trans Jordanem, cui tu testimonium perhibuisti, ecce hic baptizat, et omnes veniunt ad eum.* Ac rursum iidem ipsi incusantes dicunt: *Quare nos jejunamus, et discipuli tui* Matth. 9. 14. *non jejunant?* Verum qui aliis erant meliores, non ita affecti erant, sed statim atque audierunt, sequuti sunt. Sequuti sunt autem, non quod pristinum doctorem spernerent, sed quod ipsi maxime obtemperarent; et argumentum erat maximum illos ex rectæ mentis ratiocinio id egisse. Non enim hortatu ad id adducti sunt, quod suspiciosum fuisset; sed quia tantum prædixerat ipsum esse baptizaturum in Spiritu sancto, sequuti sunt eum. Non ergo magistrum reliquerunt, sed ediscere voluerunt quid amplius ille ferret, quam Joannes. Et animadverte verecundam diligentiam. Non enim statim accedentes Jesum interrogarunt de necessariis magnisque rebus: neque palam omnibus præsentibus, et perfunctorie: sed seorsim ipsum alloqui studuerunt. Sciebant enim doctoris sui verba non ex modestia, sed ex veritate profisci. 40. *Erat autem Andreas frater Simonis Petri, unus ex duobus qui audierant a Joanne, et sequuti sunt eum.* Cur ergo alterius nomen non profert? Quidam dicunt eum qui hoc scripsit, ipsum esse qui sequutus est; alii contra, quia ille non ex conspicuis erat, nihil præter necessaria sibi dicendum esse putasse. Quid enim utilitatis ex indicato nomine, quando neque septuaginta duo discipulorum nomina proferuntur? Id quod etiam apud Paulum observes dicentem: *Misimus cum illo fratrem in multis sæpe stu-* 2. Cor. 8. 18. *diosum, cujus laus est in evangelio.* Andreæ autem meminit ob aliam causam. Quænam illa? Ut cum audieris, Simonem ubi cum illo audisset, *Venite post me, et faciam vos piscatores* Matth. 4. 19.

[c] [καὶ πρὸς τούτοις εἰ περιν. Codd. 705, 706.]
[d] Savil. ὑποψίας εἶναι μεστὸν τὸ κήρυγμα. καί. Morel. καὶ ὑποψίας ἦν μετὰ τὸ κήρυγμα λοιπόν.
[a] Savil. [et Cod. 705] πάλιν φαίνονται ἐγκαλοῦντες. Morel. πάλιν οὗτοι αὐτοὶ λέγουσιν ἐγκαλοῦντες.
[b] Savil. [et Codd. 705, 706] τοῦτο καὶ Παῦλος ἐποίησε. Morel. τοῦτο καὶ παρὰ Παύλῳ ἐστὶν ἰδεῖν.

hominum, non dubitasse de tam inexspectata promissione, discas fratrem ejus jam ante fidei fundamenta jecisse. 38. *Conversus autem Jesus, et videns eos sequentes, dicit eis : Quid quæritis?* Hinc docemur Deum donis non prævenire voluntates nostras; sed ubi nos incepimus, cum voluntatem præmisimus, tunc plurimas ille nobis dat salutis occasiones. *Quid quæritis?* Quid hoc est? qui novit corda hominum, cui cogitationes nostræ patent, hic interrogat? Sed non ut discat, (quomodo enim id dici possit?) sed ut per interrogationem illos sibi magis conciliet, majoremque indat fiduciam, illosque colloquio dignos ostendat. Verisimile enim est illos, utpote ignotos, erubuisse et formidasse, qui talia de magistro audissent. Hæc itaque omnia abigens, verecundiam nempe et metum, interrogat illos; nec sinit cum silentio domum pervenire. Etiamsi vero non interrogasset, perstitissent ipsum sequendo, et in domum usque cum illo pervenissent. Cur ergo interrogat? Ut id quod dixi efficeret, ut erubescentes illos hæsitantesque firmaret, ac fiduciam inderet. Neque tantum sequendo, sed etiam per interrogationem illam desiderium suum exhibuerunt. Cum enim nihil ab illo edidicissent vel audissent, magistrum tamen vocant, sese discipulis annumerantes, et cur sequantur ostendentes, ut nempe utilia audirent. Animadverte, quæso, illorum prudentiam. Non dixerunt, Doctrina aut re quapiam necessaria nos imbue: sed quid dicunt? *Ubi manes?* Nam quiete, ut jam dixi, ipsum alloqui, audire et discere cupiebant. Ideo nec differunt, nec dicunt, Die crastino veniemus, et te publice loquentem audiemus: sed magnum audiendi studium præ se ferunt, quod ne quidem instante hora recedant; nam sol ad occasum vergebat: *Erat* quippe *hora circiter decima,* inquit. Ideo Christus domum non docet, non locum, sed ut sequantur magis allicit, ostendens se illos in suos accepisse. Ideoque non quid simile dicit: Intempestivum esset vos nunc domum ingredi, audietis cras quod voletis, nunc domum abite; sed quasi amicos ex diuturna consuetudine ipsos alloquitur. Cur ergo alibi dicit: *Filius hominis non habet ubi caput reclinet;* hic ve-

Hæc cum quadam exceptione intelligenda sunt.

Luc. 9. 58.

φὸς ἤδη [c] προκατεβάλλετο. Στραφεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς καὶ ἰδὼν αὐτοὺς ἀκολουθοῦντας, λέγει αὐτοῖς· Τί ζητεῖτε; Ἐντεῦθεν παιδευόμεθα, ὅτι οὐ φθάνει τὰς βουλήσεις ἡμῶν ὁ Θεὸς ταῖς δωρεαῖς· ἀλλ' ὅταν ἡμεῖς ἀρξώμεθα, ὅταν τὸ θέλειν παράσχωμεν, τότε καὶ αὐτὸς πολλὰς δίδωσιν ἡμῖν τῆς σωτηρίας τὰς ἀφορμάς. Τί ζητεῖτε; Τί τοῦτο; ὁ εἰδὼς [d] τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων, ὁ τοῖς λογισμοῖς ἡμῶν ἐμβατεύων, οὗτος ἐρωτᾷ; Ἀλλ' οὐχ ἵνα μάθῃ, (πῶς γάρ;) ἀλλ' ἵνα διὰ τῆς ἐρωτήσεως μᾶλλον αὐτοὺς οἰκειώσηται, καὶ πλείονος μεταδῷ τῆς παρ-
E ῥησίας, καὶ δείξῃ τῆς ἀκροάσεως ὄντας ἀξίους. Εἰκὸς γὰρ ἦν ἐρυθριᾷν καὶ δεδοικέναι, ἅτε ἀγνῶτας ὄντας, καὶ τοιαῦτα περὶ αὐτοῦ τοῦ διδασκάλου μαρτυροῦντος
108 ἀκηκοότας. Ταῦτ' οὖν ἅπαντα λύων, τὴν αἰδῶ, τὸν
A φόβον, ἐρωτᾷ, καὶ οὐκ εἴασε σιγῇ μέχρι τῆς οἰκίας ἐλθεῖν· καίτοι τὸ αὐτὸ ἂν ἐγένετο, καὶ εἰ μὴ ἠρώτησε. Παρέμειναν γὰρ ἂν ἀκολουθοῦντες αὐτῷ, καὶ κατὰ πόδας βαδίζοντες ἐπέστησαν τῇ οἰκίᾳ. Τίνος οὖν ἕνεκεν ἐρωτᾷ; Τοῦτο ὅπερ εἶπον κατασκευάζων, καταπραΰνων τε αὐτοῖς τὸν λογισμὸν ἐρυθριῶντα, ἔτι καὶ ἀγωνιῶντα, καὶ παρέχων θαῤῥεῖν. Οὐ διὰ τῆς ἀκολουθήσεως δὲ μόνον τὸν πόθον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἐρωτήσεως ἐφανέρωσαν. Οὐδὲ γὰρ οὐδέπω μαθόντες παρ' αὐτοῦ οὐδὲ ἀκούσαντες, διδάσκαλον αὐτὸν καλοῦσιν, εἰς τοὺς μαθητὰς εἰσωθοῦντες ἑαυτοὺς, καὶ τὴν αἰτίαν δεικνύντες, δι' ἣν ἠκολούθουν, ὥς τι τῶν χρησίμων ἀκουσόμενοι. Θέα δέ μοι καὶ τὴν σύνεσιν. Οὐκ εἶπον, δίδαξον ἡμᾶς περὶ δογμάτων ἤ τινος ἑτέ-
B ρου τῶν ἀναγκαίων· ἀλλὰ τί; Ποῦ μένεις; Μετὰ γὰρ ἡσυχίας, ὅπερ ἔμπροσθεν ἔφην, καὶ εἰπεῖν τι πρὸς αὐτὸν, καὶ ἀκοῦσαί τι παρ' αὐτοῦ, καὶ μαθεῖν ἤθελον. Διόπερ οὐδὲ ἀνεβάλοντο, οὐδὲ εἶπον· ἥξομεν πάντως αὔριον, καὶ ἀκουσόμεθα διαλεγομένου σου δημοσίᾳ· ἀλλὰ τὴν πολλὴν σπουδὴν ἣν εἶχον περὶ τὴν ἀκρόασιν ἐπιδείκνυνται, * τῷ μηδὲ ὑπὸ τῆς ὥρας ἀποτραπῆναι. Καὶ γὰρ ἔτυχε λοιπὸν πρὸς δυσμὰς ὁ ἥλιος ὤν· Ὥρα γὰρ ἦν ὡς δεκάτη, φησί. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς οὐ λέγει τὰ σημεῖα τῆς οἰκίας, οὐδὲ τὸν τόπον, ἀλλ' ἐπισπᾶται πλέον αὐτοὺς πρὸς τὴν ἀκολούθησιν, δεικνὺς ὅτι αὐτοὺς ἀπεδέξατο. Καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ αὐτὸς τοιοῦτόν τι εἶπεν· ἄκαιρόν ἐστιν εἰς οἰκίαν
C νῦν ὑμᾶς εἰσελθεῖν, ἀκούσεσθε αὔριον εἴ τι βούλεσθε, ἀναχωρήσατε [a] οἴκαδε νῦν· ἀλλ' ὡς πρὸς φίλους καὶ πολὺν αὐτῷ συγγεγονότας χρόνον, οὕτω διαλέγεται. Πῶς οὖν ἀλλαχοῦ φησιν· Ὁ δὲ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου

[c] Morel. προκαταβαλὼν ἦν.

[d] Savil. τὴν καρδίαν.

* τῷ μηδὲ ὑπὸ τῆς ὥρας ἀποτραπῆναι. Post hæc verba multa legit Fr. Aretinus, quæ in nullo exemplari Græco habentur; vertit enim: *Ne horam quidem dimittentes.* [*Et animadverte animi ardorem. O memorabilem illorum sapientiam, o diligentiam, o in magistrum fidem!*] *Etenim jam sol.* Quæ vero clauduntur uncinis nusquam exstant in Græcis editis et manuscriptis.

[a] Savil. οἴκαδε νῦν· ἀλλ'. Morel. οἴκαδε τέως· ἀλλ'.

οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν [b] κλίνῃ· ἐνταῦθα δὲ λέγει, Ἔρχεσθε καὶ ἴδετε ποῦ μένω; Ὅτι τὸ, Οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνῃ, δηλωτικόν ἐστι τοῦ μηδὲ ἴδιον καταγώγιον κεκτῆσθαι, οὐχ ὅτι ἐν οἰκίᾳ οὐ κατέμενε· καὶ γὰρ καὶ ἡ παραβολὴ τοῦτο βούλεται. Ὅτι μὲν οὖν παρ' αὐτῷ ἔμειναν τὴν ἡμέραν ἐκείνην, εἶπεν ὁ εὐαγγελιστής· τίνος δὲ ἕνεκεν, οὐκ ἔτι προσέθηκεν, ὡς δήλου τῆς αἰτίας οὔσης. Οὐδὲ γὰρ ἑτέρου τινὸς ἕνεκεν οὔτε αὐτῷ ἠκολούθησαν, οὔτε ὁ Χριστὸς αὐτοὺς ἐπεσπάσατο, ἀλλ' ἢ διὰ τὴν διδασκαλίαν· ἧς οὕτω δαψιλῶς καὶ προθύμως ἀπέλαυσαν, καὶ ἐν νυκτὶ μιᾷ, ὡς εὐθέως θατέρους καὶ [c] ἐφ' ἑτέρων θήραν ἐλθεῖν.

Οὐκοῦν καὶ ἡμεῖς ἐντεῦθεν διδαχθῶμεν πάντα πάρεργα τίθεσθαι τῆς θείας ἀκροάσεως, καὶ μηδένα καιρὸν ἄκαιρον εἶναι νομίζειν, ἀλλὰ κἂν εἰς οἰκίαν ἀλλοτρίαν ἀπελθεῖν δέῃ, κἂν γνώριμον ἀνδράσι γενέσθαι μεγάλοις ἀγνῶτα ὄντα, κἂν ἀωρὶ τῆς ἡμέρας, κἂν ὁποιῳδήποτε καιρῷ, μηδέποτε ταύτης ἀμελεῖν τῆς ἐμπορίας. Τροφὴ μὲν οὖν καὶ λουτρὰ καὶ δεῖπνα, καὶ E
τὰ ἄλλα τὰ βιωτικὰ, καιρὸν ἐχέτω τὸν ὡρισμένον· διδασκαλία δὲ περὶ φιλοσοφίας τῆς ἄνω, μηδεμίαν ἀφωρισμένην ὥραν ἐχέτω, ἀλλ' ἅπας αὐτῆς ἔστω ὁ καιρός. Εὐκαίρως γὰρ, φησὶν, ἀκαίρως ἔλεγξον, ἐπι- 109
τίμησον, παρακάλεσον. [a] Καὶ ὁ προφήτης δέ φησιν, A
Ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ μελετήσει ἡμέρας καὶ νυκτός· καὶ τοῖς Ἰουδαίοις δὲ ὁ Μωϋσῆς διαπαντὸς τοῦτο ποιεῖν ἐκέλευε. Τὰ μὲν γὰρ βιωτικὰ, βαλανεῖα λέγω καὶ δεῖπνα, εἰ καὶ ἀναγκαῖα, ὅμως συνεχῶς γινόμενα τὸ σῶμα ἐξίτηλον ἐργάζεται· ἡ δὲ τῆς ψυχῆς διδασκαλία, ὅσωπερ ἂν ἐπιτείνηται, τοσούτῳ τὴν δεχομένην ἰσχυροτέραν ποιεῖ ψυχήν. Νῦν δὲ λήροις μὲν καὶ φλυαρίαις ἀνονήτοις πάντα καιρὸν ἀφορίζομεν, [b] καὶ τὸν ὑπὸ τὴν ἕω, καὶ τὸν περὶ δείλης καὶ μεσημβρίαν, καὶ ἑσπέραν δὲ αὐτὴν συνεδρεύομεν εἰκῇ, καὶ τόπους εἰς τοῦτο ἀπετάξαμεν· τῶν δὲ θείων δογμάτων ἅπαξ ἢ B
δὶς τῆς ἑβδομάδος ἀκούοντες, ναυτιῶμεν, διακορεῖς γινόμεθα. Τί οὖν τὸ αἴτιον; Κακῶς διακείμεθα τὴν ψυχήν. Τὸ ἐπιθυμητικὸν αὐτῆς τὸ περὶ ταῦτα καὶ ὀρεκτικὸν ἐξελύσαμεν ἅπαν. Διὰ τοῦτο οὐκ ἔῤῥωται πρὸς τὴν τῆς πνευματικῆς τροφῆς ὄρεξιν. Μέγα δὲ καὶ τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων ἀῤῥωστίας τεκμήριον, τὸ μὴ πεινῆν, μηδὲ διψῆν, ἀλλὰ δυσαρέστως πρὸς ἀμφότερα ἔχειν. Εἰ δὲ ἐπὶ σωμάτων τοῦτο συμβαῖνον, νοσήματος χαλεποῦ τεκμήριον καὶ ἀῤῥωστίας ποιητικόν· πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τῆς ψυχῆς. Πῶς οὖν αὐτὴν ἀναπεπτωκυῖαν καὶ ἐκλελυμένην ἀναῤῥῶσαι δυνησό-

ro, 39. *Venite et videte ubi maneam?* Quoniam illud, ***Non habet ubi caput reclinet***, significat illum proprium sibi diversorium non habuisse, non quod in domo quapiam non maneret : id enim parabola significat. Evangelista porro dicit, ipsos die illa cum eo mansisse : cur autem ita factum sit, non addidit, quod manifesta res esset. Neque enim alia de causa sequuti sunt eum, vel Christus accivit eos, quam ut doctrinam acciperent; quam tam copiose et cum tanto studio una nocte perceperunt, ut mox uterque ad alios advocandos properaret.

4. Hinc nos quoque discamus omnia divinæ doctrinæ postponere, nullumque tempus non opportunum æstimare; sed etsi in alienam domum ingredi oporteat, etiamsi ignotum homines proceres ignotos adire, etiamsi intempestive et quovis tempore, nunquam hoc commercium esse negligendum. Cibus ergo, balnea, cœnæ, aliaque ad vitam pertinentia, suum tempus habeant : doctrina vero supernæ philosophiæ nullam habeat definitam horam, sed omne tempus ipsi proprium esto. *Opportune*, inquit, *importune argue, obsecra, increpa*. Propheta quoque ait : ***In lege ejus meditabitur die ac nocte***: Moyses quoque Judæis hoc semper facere præcipiebat. Nam ea quæ ad vitam spectant, balnea dico et cœnæ, etsi necessaria sint, si frequentius adhibeantur, corpus extenuant : animæ autem doctrina quanto magis inculcatur, tanto fortiorem reddit animam. Nunc autem nugis inutiliter omne tempus consumimus, auroram, matutinum, meridiem, vesperam in constituto loco vane impendimus; divina autem dogmata si semel aut bis per hebdomadam audiamus, torpescimus, nauseamus. Quare? Quia animo prave affecti sumus. Appetitum studiumque ejus circa istæc omne dissolvimus; ideoque spiritualem escam non appetimus. Magnum hoc præter alia est ægritudinis indicium, cum non esurimus, nec sitimus, sed utrumque nobis fastidiosum est. Si autem hoc, cum in corpore accidit, gravis morbi indicium et causa est : multo magis in anima. Quomodo igitur illam lapsam et dissolutam erigere poterimus? quibus operibus? quibus verbis? Si divinos sermones, propheticos, apostolicos, evangelicos aliosque omnes tractemus. Tunc

Doctrina Christi omnia postponenda.

2. Tim. 4. 2.

Psal. 1. 2.

Cibi animæ qui sint.

[b] Alii κλίνῃ, alii κλίναι. [Eadem varietas infra, p. 111, A.]

[c] Savil. ἐφ' ἑτέρων θήραν. Morel. θύραν.

[a] Savil. καὶ ὁ προφήτης δέ φησιν, ὅτι ἐν τῷ. Secus Morel.

[b] καὶ hoc et sequens deest in Morel.

enim sciemus longe melius esse his uti cibis, quam impuris aliis; sic enim licet intempestivas nugas et confabulationes vocare. Quid enim, quæso, melius, de forensibus, de judicialibus, de militaribus rebus, an de cælestibus loqui, deque iis quæ post hanc vitam eveniunt? quid utilius, de vicino et ejus negotiis loqui, ac de alienis curiose perquirere, an de angelis, et de rebus quæ ad nostram vertuntur utilitatem, verba facere? Quæ enim vicini tui sunt, non tua; quæ ad cælos pertinent, tua sunt. Sed licet, inquies, ei qui semel hæc dixit, omnia implere. Quid vero de iis, quæ frustra et temere disputatis, non idipsum cogitatis, sed totam in illis vitam impendentes, nullum disputationis finem invenitis? Necdum dico his longe graviora. Nam qui modestiores sunt, his de rebus mutuo fabulantur, segniores autem ignavioresque, mimos, saltatores, aurigas in sermone semper versant, auditum deturpantes, animam labefactantes; naturamque hujusmodi narrationibus præcipitem agunt, et in omne flagitii genus animum inducunt. Nam simulatque saltatoris nomen prolatum fuit, statim in anima depingitur ejus facies, coma, mollis vestis, illeque totus his longe mollior. Alius rursum flammam excitat et fovet, dum meretricem in confabulationem inducit, ejusque verba, habitum, oculos lascivos, mollem aspectum, cincinnos capillorum, fucatas pictasque genas. Annon quid humanum passi estis dum hæc narrarem? Sed ne pudeat vobis, ne erubescatis: naturæ namque necessitas id exigit, et sic anima afficitur pro ratione eorum quæ narrantur. Quod si me loquente, si in ecclesia stantes, si ab illis semoti rebus, aliquid humanum audientes patimini, cogita quo affectu
Contra theatra. sint ii qui in theatro sedent, licentia fruentes multa, extra hunc honestum venerandumque consessum, cum impudentia magna illa videntes et audientes. Et cur, dicet fortasse quispiam ex iis qui non adhibent animum, si naturæ necessitas sic animam afficit, illa relicta, nos accusas? Quia hæc audiendo emolliri, illud opus est naturæ: talia autem audire, non naturæ est, sed arbitrii peccatum. Quandoquidem cum qui se igni admoveat, uri necesse est; id nempe vult naturæ infirmitas: verum non natura nos igni et ustioni admovet: id enim ex perversa solum voluntate pendet. Hoc igitur amoveri volo et corrigi, ut ne

C μεθα; τί ποιοῦντες, φησὶ, καὶ τί λέγοντες; Ἁπτόμενοι τῶν λόγων τῶν θείων, προφητικῶν, ἀποστολικῶν, εὐαγγελικῶν, καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων. Τότε γὰρ εἰσόμεθα ὅτι πολλῷ βέλτιον ταῦτα σιτεῖσθαι, ἢ τὰς ἀκαθάρτους τροφάς· οὕτω γὰρ χρὴ τὰς ἀκαίρους φλυαρίας καὶ συνόδους καλεῖν. Τί γὰρ ἄμεινον, εἰπέ μοι, περὶ τῶν κατὰ τὴν ἀγορὰν, περὶ τῶν ἐν τοῖς δικαστηρίοις περὶ τῶν ἐν τῷ στρατοπέδῳ διαλέγεσθαι, ἢ περὶ τῶν ἐν οὐρανοῖς καὶ περὶ τῶν μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν; τί βέλτιον, περὶ τοῦ γείτονος λαλεῖν καὶ τῶν τοῦ γείτονος πραγμάτων, καὶ τὰ ἀλλότρια πολυπραγμονεῖν, ἢ τὰ τῶν ἀγγέλων καὶ τὰ ἡμῖν αὐτοῖς διαφέ-
D ροντα ἀναζητεῖν; Τὰ μὲν γὰρ τοῦ γείτονος, οὐ πάντως σά· τὰ δὲ τῶν οὐρανῶν, σά. Ἀλλ' ἔνεστι, φησὶν, ἅπαξ εἰπόντα ταῦτα πληρῶσαι τὸ πᾶν. Τί δὲ περὶ ὧν διαλέγεσθε μάτην καὶ εἰκῆ, οὐκ ἐννοεῖτε τοῦτο, ἀλλὰ πάντα τὸν βίον εἰς τοῦτο καταναλίσκοντες, τὴν ὑπόθεσιν τὴν περὶ [c] τούτων οὐδέποτε κατεδαπανήσατε; Καὶ οὔπω λέγω τὰ πολλῷ τούτων φορτικώτερα. Οἱ μὲν γὰρ ἐπιεικέστεροι ταῦτα πρὸς ἀλλήλους διαλέγονται· οἱ δὲ ῥαθυμότεροι καὶ μᾶλλον ἠμελημένοι, μίμους καὶ ὀρχηστὰς καὶ ἡνιόχους ἐν τοῖς αὐτῶν περιφέρουσι
E λόγοις, τὴν ἀκοὴν μολύνοντες, τὴν ψυχὴν διαφθείροντες, τὴν φύσιν ἐκβακχεύοντες τούτοις τοῖς διηγήμασιν, ἅπαν κακίας εἶδος εἰς τὴν ἑαυτῶν διάνοιαν διὰ ταύτης εἰσάγοντες τῆς διαλέξεως. Ἅμα γὰρ ἐφθέγξατο ἡ γλῶττα τοῦ ὀρχουμένου τὸ ὄνομα, καὶ εὐθέως ἀνετύπωσεν ἡ ψυχὴ τὴν ὄψιν, τὴν κόμην, τὴν ἐσθῆτα τὴν ἁπαλὴν, αὐτὸν ἐκεῖνον τούτων μαλακώτερον ὄντα.
110 Ἕτερος πάλιν ἑτέρωθεν ἀνεῤῥίπισε τὴν φλόγα, γυ-
A ναῖκα πόρνην εἰς τὴν διάλεξιν εἰσαγαγὼν, κἀκείνης τὰ ῥήματα, τὰ σχήματα, τῶν ὀμμάτων τὰς διαστροφὰς, τῆς ὄψεως τὸ ὑγρὸν, τῶν τριχῶν τὰς στρεβλώσεις, τῶν παρειῶν τὰ ἐπιτρίμματα, τὰς ὑπογραφάς. Ἆρα οὐκ ἐπάθετέ τι καὶ ἐμοῦ ταῦτα διηγουμένου; Ἀλλὰ μὴ αἰσχυνθῆτε, μηδὲ ἐρυθριάσητε· ἡ γὰρ τῆς φύσεως ἀνάγκη τοῦτο ἀπαιτεῖ, καὶ οὕτω διατίθησι τὴν ψυχὴν, ὡς ἂν ἡ τῶν ἀπαγγελλομένων δύναμις ἔχῃ. Εἰ δὲ ἐμοῦ φθεγγομένου, εἰ δὲ ἐν ἐκκλησίᾳ ἑστῶτες, εἰ δὲ ἐκείνων ἀπέχοντες ἐπάθετέ τι πρὸς τὴν ἀκρόασιν, ἐννόησον πῶς εἰκὸς διακεῖσθαι τοὺς ἐν αὐτῷ τῷ θεάτρῳ κα-
B θημένους, τοὺς ἄδειαν πολλὴν ἔχοντας, τοὺς ἐκτὸς τοῦ σεμνοῦ τούτου καὶ φρικτοῦ συνεδρίου, τοὺς μετὰ πολλῆς ἀναισχυντίας καὶ ὁρῶντας ἐκεῖνα καὶ ἀκούοντας. Καὶ τί δήποτε, * φήσειεν ἂν ἴσως τις τῶν οὐ προσεχόντων, εἰ τῆς φύσεως ἡ ἀνάγκη τὴν ψυχὴν οὕτω διατίθησιν, ἐκείνην ἀφεὶς, [a] ἡμῖν ἐγκαλεῖς; Ὅτι τὸ μὲν, ἀκούοντα τοιαῦτα μαλάττεσθαι, τῆς φύσεως

[c] Sic Savil., Morel. τούτων οὔπω καὶ νῦν κατεδ.
* [φησὶ, ἴσως ἂν εἴποι τις Cod. 706, et similiter Savil.]
[a] Quidam ἡμῖν ἐγκαλοῖς.

τοιαῦτα ἀκούειν, οὐκ ἔτι τῆς φύσεως, προαιρέσεως ἁμάρτημα. Ἐπεὶ καὶ τὸν ὁμι- διαφθείρεσθαι δεῖ, καὶ τοῦτο ἡ τῆς φύ- βούλεται· ἀλλ' οὐκ ἔτι καὶ πρὸς τὸ πῦρ ἐκεῖθεν ἄγει διαφθορὰν ἡ φύσις· τοῦτο τὰ προαίρεσιν μόνης ἂν εἴη διαστροφῆς. καλεῖν ἀξιῶ καὶ διορθῶσαι, ὥστε μὴ ἑκόν- C κατακρημνίζειν, μηδὲ πρὸς τὰ βάραθρα ὠθεῖν, μηδὲ αὐτομάτως τρέχειν ἐπὶ τὴν πυρὰν καὶ τῇ τῷ διαβόλῳ κατεσκευασμένῃ ποιήσωμεν ὑπευθύνους ἑαυτούς. Γένοιτο δὲ ἡμᾶς καὶ ταύτης κἀκείνης ἀπαλλαγέντας, τοῦ Ἀβραὰμ χωρῆσαι τοὺς κόλπους, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

sponte vos præcipites detis, neque ad profundum nequitiæ vos impellatis, vel sponte curratis ad rogum; ne flammæ diabolo paratæ nos obnoxios reddamus. Utinam vero nos omnes ab hac et illa flamma erepti, in sinum Abrahæ recipiamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, C quicum Patri gloria, simulque sancto Spiritui, in sæcula sæculorum. Amen.

ΟΜΙΛΙΑ ιθ'. D

HOMILIA XIX.

Εὑρίσκει οὗτος πρῶτος τὸν ἀδελφὸν τὸν ἴδιον Σίμωνα, καὶ λέγει αὐτῷ· εὑρήκαμεν τὸν Μεσσίαν, ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον Χριστός· καὶ ἤγαγεν αὐτὸν πρὸς τὸν Ἰησοῦν.

41. Invenit hic primus fratrem suum Simonem, et dicit ei : Invenimus Messiam, quod est interpretatum Christus : 42. et adduxit illum ad Jesum.

α'. Ὁ Θεὸς παρὰ τὴν ἀρχὴν ποιήσας τὸν ἄνθρωπον, οὐκ εἴασεν εἶναι μόνον, ἀλλ' ἔδωκεν αὐτῷ βοηθὸν τὴν γυναῖκα, καὶ συνοικεῖν ἐποίησεν, εἰδὼς ἀπὸ τῆς συσκηνίας ταύτης πολὺ τὸ κέρδος ἐσόμενον. Τί γὰρ εἰ μὴ E κατὰ τὸ δέον ἐχρήσατο τῇ εὐεργεσίᾳ ταύτῃ ἡ γυνή; Ἀλλ' εἴ τις τοῦ πράγματος αὐτοῦ τὴν φύσιν τις καταμάθοι, πολλὴν ἀπὸ τῆς συνοικήσεως ταύτης ὄψεται τὴν ὠφέλειαν ἐπὶ τῶν νοῦν ἐχόντων γινομένην. Οὐχ ἐπὶ γυναικὸς δὲ μόνον καὶ ἀνδρὸς, ἀλλὰ κἂν ἀδελφοὶ συνοικῶσι, καὶ αὐτοὶ τῆς εὐεργεσίας ἀπολαύσονται. Διὸ καὶ ὁ προφήτης ἔλεγε· Τί καλὸν ἢ τί τερπνὸν, ἀλλ' ἢ τὸ κατοικεῖν ἀδελφοὺς ἐπὶ τὸ αὐτό; Καὶ ὁ 111 Παῦλος παραινεῖ μὴ ἐγκαταλιπεῖν τὴν ἐπισυναγωγὴν A ἑαυτῶν. Καὶ γὰρ τοῦτό ἐστιν ᾧ τῶν θηρίων διεστήκαμεν. Διὰ τοῦτο καὶ πόλεις ἐδειμάμεθα, καὶ ἀγορὰς καὶ οἰκίας, ἵνα ὁμοῦ καὶ μετ' ἀλλήλων ὦμεν, οὐ κατὰ τὴν οἴκησιν μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν τῆς ἀγάπης σύνδεσμον. Ἐπειδὴ γὰρ ἐνδεὴς ἡμῖν ἡ φύσις παρὰ τοῦ πεποιηκότος ἐγένετο, καὶ οὐκ αὐτάρκης ἐστὶν ἑαυτῇ, συμφερόντως ᾠκονόμησεν ὁ Θεὸς τὴν ἐντεῦθεν ἔνδειαν ἐκ τῆς κατὰ τὴν σύνοδον παρ' ἀλλήλων ὠφελείας διορθωθῆναι. * Διὰ τοῦτο γάμος

1. Deus initio cum fecit hominem, non reliquit illum solum, sed dedit ei adjutricem mulierem, ut habitaret cum eo : cum ex hoc contubernio E multum lucri accessurum nosset. Quid enim si non, uti par erat, hoc beneficio usa sit mulier? Attamen si rei naturam quis exploraverit, magnam comperiet ex hoc contubernio utilitatem in eos qui mente valent derivatam. Neque id de viro tantum et uxore dicitur; sed etiam si fratres una vixerint, pari beneficio fruentur. Quamobrem propheta dicebat : *Quam bonum et quam jucundum, habitare fratres in unum?* Psal. 132. 1. Paulusque monet ne nostrum cœtum deseramus. Hebr. 10. 25. Hoc quippe est in quo a feris differimus. Ideo urbes construimus, fora, domos, ut una collecti simus, non habitaculo tantum, sed et caritatis vinculo. Cum enim natura nostra a Conditore ita facta sit, ut aliis egeat, nec sibi ipsi satis sit: rem sic apte dispensavit Deus, ut indigentia hujusmodi a mutuo consortio et a conventibus juvetur. Ideoque nuptiæ constitutæ sunt, ut quod alteri deest, ab altero suppleatur, sicque natura, quæ egena erat,

* ...il. textu et quibusdam Mss. hæc, διὰ τοῦτο ...σάσται, desunt; sed habentur in aliis, nec videntur supervacanea.

sibi tandem sufficit; ita ut licet mortalis facta sit, successione ceu diuturnam immortalitatem servet. Poteram hæc fusius prosequi, ostendereque quantum ex intima et sincera conjunctione lucri accedat. Sed aliud instat tractandum, cujus gratia hæc a nobis dicta sunt. Andreas cum apud Jesum mansisset, multaque didicisset, non thesaurum in se abscondit, sed festinat et currit ad fratrem, ejus ipsum consortem redditurus. Cur vero non narravit Joannes quid dixerit eis Christus? et undenam cognoscimus ipsos ideo apud illum mansisse? Id nuper a nobis ostensum est : licetque etiam ex iis quæ hodie lecta sunt id ediscere. Animadverte enim quid hic fratri suo dixerit : *Invenimus Messiam, quod interpretatum est Christus.* Viden' quo pacto quæ brevi tempore didicerat, hinc ostendat? Nam et Magistri virtutem declarat, qui hoc ipsis suaserit, et ipsorum studium diligentiamque, qui hæc jam a principio curarent. Hoc quippe verbum est animæ adventum ejus summe desiderantis et de cælo venturum exspectantis, gaudioque exsultantis, postquam apparuit, atque festinantis tantam rem cæteris nuntiare. Hoc fraternæ erat benevolentiæ, amicæ cognationis, sinceri affectus, in spiritualibus manum mutuo porrigere. Audi autem illum cum articuli additione loquentem. Non enim simpliciter dixit, Messiam, sed, Messiam illum. Sic quemdam Christum exspectabant, qui nihil commune cum aliis haberet. Animadverte autem, vel a principio, morigerum facilemque Petri animum. Statim nihilque moratus accurrit. *Adduxit eum,* inquit, *ad Jesum.* Sed nemo facilitatem ejus damnet, quod sine multo examine verbum acceperit. Verisimile enim est fratrem hæc ipsi accurate et pluribus narrasse; verum evangelistæ ubique multa compendio narrant, brevitati studentes. Alioquin autem, non dicit eum statim credidisse; sed, *Adduxit eum ad Jesum,* ipsi traditurus eum, ut omnia ab illo edisceret : nam alius quoque discipulus aderat, et ad hæc concurrebat. Quod si Joannes Baptista cum dixit, Agnus est, et in Spiritu baptizat, clariorem hac de re doctrinam a Christo excipiendam reliquit: multo magis Andreas id effecit, qui non ad totum explicandum sufficere censebatur, sed ad ipsum lucis fontem

Sincera animorum conjunctio quantum lucri pariat.

οἰκονομεῖται, ὥστε τὸ λεῖπον ἑτέρῳ παρ' ἑτέρ
B ροῦσθαι, καὶ τὴν ἐνδεῆ γενέσθαι οὕτως αὐτάρ
αὐτὴν ἔχειν καὶ θνητὴν γενομένην, τῇ διαδο
πολλοῦ τὴν ἀθανασίαν διατηρεῖν. Καὶ ἦν μὲν
τερον ἐπεξελθεῖν τούτῳ τῷ λόγῳ, δεικνύ
ἀπὸ τῆς πρὸς ἀλλήλους συνόδου τῆς γνησίας
κρινοῦς τὰ κέρδη τοῖς συνερχομένοις γίνετ
ἕτερόν ἐστι τὸ κατεπεῖγον νῦν, οὗ δὴ καὶ ἕνε
ταῦτα εἴρηται. Ὁ γὰρ Ἀνδρέας μείνας
Ἰησοῦ, καὶ μαθὼν ἅπερ ἔμαθεν, οὐ κατέ
ἑαυτῷ τὸν θησαυρὸν, ἀλλ' ἐπείγεται καὶ τρέχ
παρὰ τὸν ἀδελφὸν, μεταδώσων αὐτῷ τῶν ἀγ
εἰλήφει. Τίνος δὲ ἕνεκεν οὐκ εἶπεν ὁ Ἰωάνν
C ἐστὶν ἃ διελέχθη πρὸς αὐτοὺς ὁ Χριστός; πόθ
δῆλόν ἐστιν ὅτι διὰ τοῦτο ἔμειναν παρ' αὐτ
δείχθη μὲν ἡμῖν τοῦτο καὶ πρώην· ἔξεστι
τῶν τήμερον ἀναγνωσθέντων μαθεῖν. Ὅρα
φησιν οὗτος πρὸς τὸν ἀδελφόν; Εὑρήκαμεν
σίαν, ὃς ἑρμηνεύεται Χριστός. Εἶδες πῶς ὅσα
χεῖ [c] ἔμαθεν, ἔδειξεν ἐντεῦθεν; Καὶ γὰρ καὶ
διδασκάλου ἰσχὺν παρίστησι πείσαντος αὐτ
τὴν αὐτῶν προθυμίαν ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆ
μεριμνώντων. Τοῦτο γὰρ τὸ ῥῆμα ψυχῆς ἐστι
σης τὴν παρουσίαν αὐτοῦ, καὶ προσδοκώ
ἄφιξιν ἄνωθεν, καὶ περιχαροῦς γεγενημένης
φανῆναι τὸ προσδοκώμενον, καὶ ἐπειγομένη
D μεταδοῦναι τῶν εὐαγγελίων. Τοῦτο ἀδελφικῆς
τοῦτο φιλίας συγγενικῆς, τοῦτο εἰλικρινοῦς δι
ἐν τοῖς πνευματικοῖς σπουδάζειν χεῖρα ὀρέγει
λοις. Ἄκουσον δὲ καὶ τούτου μετὰ τῆς τοῦ
προσθήκης λέγοντος. Οὐ γὰρ εἶπε Μεσσίαν, ἀ
Μεσσίαν· οὕτως ἕνα τινὰ Χριστὸν προσεδόκ
κοινὸν πρὸς τοὺς ἄλλους ἔχοντα. Θέα [e] δέ μ
αὐτῆς τῆς ἀρχῆς τὴν εὐπειθῆ καὶ εὐήνιον τοῦ
διάνοιαν. Εὐθέως γὰρ ἐπέδραμε μηδὲν μ
Ἤγαγε γὰρ αὐτὸν, φησὶ, πρὸς τὸν Ἰησοῦ
μηδεὶς εὐκολίαν αὐτοῦ καταγινωσκέτω, εἰ μ
ζητήσας οὕτω τὸν λόγον ἐδέξατο. Εἰκὸς γὰρ
ἀδελφὸν ἀκριβέστερον εἰρηκέναι αὐτῷ ταῦτα
μακρῶν· ἀλλ' οἱ εὐαγγελισταὶ πανταχοῦ πα
E τέμνουσι βραχυλογίας ἐπιμελόμενοι. Ἄλλως
εἴρηται ὅτι ἐπίστευσεν ἁπλῶς, ἀλλ' ὅτι
αὐτὸν πρὸς τὸν Ἰησοῦν, ἐκείνῳ λοιπὸν παρ
ὥστε τὸ πᾶν παρ' ἐκείνου μαθεῖν· καὶ γὰρ κ
ρος μαθητὴς συνῆν καὶ συνεβάλετο πρὸς ταῦτ
ὁ βαπτιστὴς Ἰωάννης εἰπὼν, ὅτι ἀμνός ἐστι

[a] [καθάπερ οὖν καὶ θνητὴν γεν. Savil. et Cod. 706. κ. ο. κ. θνητὴ γενομένη.... διατηρεῖ Cod. 705.]

[b] [Alii μετειλήφει. Paulo post Morel. Χριστός; ἀκολουθήσαντας εὐθέως καὶ μείναντας παρ' αὐτῷ. Savil. et Codd. 705, 706, ut Montf. dedit.]

[c] Savil. ἔμαθεν, ἔδειξε καὶ τὴν τοῦ διδασκάλου σ... σαντος αὐτούς.

[d] Savil. μετὰ τὸ συμβῆναι.

[e] Morel. δέ μοι, ἀγαπητέ.

ἡματι βαπτίζει, τὴν σαφεστέραν περὶ τούτου δι- 112 A
ίαν ἐπέτρεψε παρ' ἐκείνου μαθεῖν· πολλῷ
Ἀνδρέας ἂν τοῦτο ἐποίησεν, αὐτὸς μὲν οὐχ
νος πρὸς τὴν ἐξήγησιν πᾶσαν ἐξαρκεῖν, εἰς δὲ
τοῦ φωτὸς ἕλκων τὴν πηγὴν μετὰ τοσαύτης
ς καὶ χαρᾶς, ὡς μηδὲ τὸ τυχὸν ἀναβαλέσθαι
λῆσαι ἐκεῖνον. Καὶ ἐμβλέψας αὐτῷ, φησὶν, ὁ
λέγει· σὺ εἶ Σίμων ὁ υἱὸς Ἰωνᾶ· σὺ κληθήσῃ
, ὃ ἑρμηνεύεται Πέτρος. Ἄρχεται λοιπὸν ἐν-
κακαλύπτειν τὰ τῆς θεότητος, καὶ κατὰ μι-
ιτὴν παρανοίγειν ἀπὸ τῶν προῤῥήσεων. Οὕτω
τοῦ Ναθαναὴλ ἐποίησε, καὶ ἐπὶ τῆς γυναικὸς B
μαρείτιδος.

γὰρ σημείων οὐχ ἧττον αἱ προφητεῖαι προσ-
ι, καὶ τὸ ἀκόμπαστον ἔχουσι. Τὰ μὲν γὰρ θαύ-
ἂν διαβληθείη παρὰ τοῖς ἀνοήτοις (Ἐν Βεελ-
γὰρ, φησὶν, ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια), περὶ δὲ
φητείας οὐδὲν τοιοῦτον ἐλέχθη ποτέ. Ἐπὶ μὲν
Σίμωνος καὶ τοῦ Ναθαναὴλ τούτῳ τῆς διδα-
; τῷ τρόπῳ κέχρηται· ἐπὶ δὲ Ἀνδρέου καὶ Φι-
τοῦτο οὐκ ἐποίησε. Τί δήποτε; Ὅτι ἐκεῖνοι
ν τὴν μαρτυρίαν Ἰωάννου, οὐ μικρὰν παρα-
ὁ δὲ Φίλιππος τοὺς παρόντας ὁρῶν, ἀξιόπι-
κμήριον ἐλάμβανε πίστεως. Σὺ εἶ Σίμων ὁ C
νᾶ, σὺ κληθήσῃ Κηφᾶς, ὃ ἑρμηνεύεται Πέ-
τὸ τοῦ παρόντος καὶ τὸ μέλλον πιστοῦται. Ὁ
ν πατέρα εἰπὼν, δῆλον ὅτι καὶ τὸ μέλλον
:· καὶ μετ' ἐγκωμίου ἡ πρόῤῥησις. Τοῦτο δὲ
κεύοντος ἦν, ἀλλὰ τὸ μέλλον προλέγοντος·
λον ἐκεῖθεν. Σκόπει γοῦν ἐπὶ τῆς Σαμαρεί-
πῶς [a] μετὰ σφοδρῶν ἐλέγχων ποιεῖται τὴν
ιν. Πέντε γὰρ, φησὶν, ἄνδρας ἔσχες· καὶ νῦν
ς, οὐκ ἔστι σου ἀνήρ. Οὕτω καὶ ὁ Πατὴρ
λλὴν περὶ προφητείας ποιεῖται λόγον, πρὸς τὴν
ώλων δόξαν ἱστάμενος. Ἀπαγγειλάτωσαν γὰρ
μέλλει ἐφ' ὑμᾶς ἔρχεσθαι· καὶ πάλιν· Ἀπήγ- D
αι ἔσωσα, καὶ οὐκ ἦν ἐν ὑμῖν ἀλλότριος· καὶ
; τοῦτο τῆς προφητείας εἰς μέσον ἄγει. Τοῦτο
λιστα ἔργον Θεοῦ, ὅπερ οὐδὲ μιμήσασθαι δύ-
ν οἱ δαίμονες, κἂν σφόδρα φιλονεικῶσιν. Ἐπὶ
ρ τῶν θαυμάτων καὶ φαντασία γένοιτο ἄν· τὸ
μέλλοντα προειπεῖν μετὰ ἀκριβείας, τῆς ἀκη-
ρύσεως ἐκείνης μόνης ἐστίν. Εἰ δέ που καὶ δαί-
τοῦτο πεποιήκασιν, ἀλλ' ἀπατῶντες τοὺς ἀνοη-
κς· ὅθεν καὶ εὐφώρατα αὐτῶν πανταχοῦ τὰ
α. Ὁ δὲ Πέτρος οὐδὲν πρὸς ταῦτα ἀποκρίνεται·
ο γὰρ οὐδὲν ᾔδει σαφῶς, ἀλλὰ τέως ἐμάνθανεν.
δὲ οὐδὲ ὁλόκληρον τὴν πρόῤῥησιν κειμένην. Οὐ E
κεν, ἐγώ σε μετονομάσω Πέτρον, καὶ οἰκοδο-
μου τὴν Ἐκκλησίαν ἐπὶ τῇ πέτρᾳ ταύτῃ, ἀλλὰ,

deduxit fratrem, ita festinum et gaudentem, ut ne tantillum quidem cunctaretur. 43. *Intuitus autem eum Jesus dixit : Tu es Simon filius Jonæ, tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus.* Hic jam incipit divinitatem suam sensim revelare ex prædictionibus. Sic etiam cum Nathanaele fecit, et cum Samaritana muliere.

2. Prophetiæ quippe non minus quam signa movent, nec fastum præ se ferunt. Nam miracula ab insipientibus saltem traducuntur (*In Beelzebub, dicebant, ejicit dæmonia*) : de prophetia nihil umquam tale dictum est. In Simone igitur et in Nathanaele hoc doctrinæ usus est modo : in Andrea autem et Philippo non idipsum fecit. Quare? Quia illi testimonium Joannis habuerant non modicam præparationem : Philippus vero cum adstantes videret, fide dignum accepit ad fidem amplectandam indicium. *Tu es Simon filius Jonæ, tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus.* A præsenti futurum credibile reddit. Nam qui patrem ejus memoravit, sine dubio futurum prævidebat : prædictio autem cum laude conjuncta est. Hoc porro non adulantis erat, sed futurum prædicentis; idque inde palam est. Animadverte autem quam vehementer Samaritanam, præterita revelans, reprehendat. *Quinque viros habuisti, et is quem nunc habes, non vir tuus est.* Sic et Pater ejus multa de prophetia verba facit contra idolorum cultum. *Annuntient quæ vobis ventura sunt;* et rursum, *Annuntiavi et salvos feci, et non erat in vobis alienus;* et in tota prophetia hoc ipsum tractat. Hoc enim maxime opus Dei est, quod non possint dæmones imitari, etiamsi admodum contendant. Nam in miraculis potest quædam species decipere : futura vero accurate prædicere, unius immortalis naturæ est. Quod si id dæmones aliquando fecerint, insipientes fallendo fecerunt : unde et vaticinia eorum semper falsa deprehenduntur. Petrus vero nihil ad hæc respondet : nondum enim quidpiam clare noverat, sed interim ediscebat : neque prædictionem illam clare videbat. Neque enim dixit, Ego te cognominabo Petrum, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam : sed, *Tu voca*

Matth. 12. 14. Joan. 4. 18. Isai 47. 13 et 43. 12.

[a] ...s. plurimi μετὰ σπουδῆς ἐλέγχων ποιεῖ. [Paulo ante ἄκουσον γοῦν Savil. et Codd. cit.]

beris Cephas. Illud enim auctoritatis et potestatis majoris erat. Christus vero non statim et ab initio totam potestatem exhibet suam, sed interim humilius loquitur. Postquam autem divinitatem suam demonstravit, cum majore agit auctoritate dicens: *Beatus es Simon, quia Pater meus revelavit tibi;* et rursum: *Et ego dico tibi, Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*. Hunc ergo sic vocavit, Jacobum autem et fratrem, filios tonitrui. Quare? Ut ostendat se eumdem ipsum esse qui et Vetus Testamentum dedit, et nomina mutavit, qui Abram Abraham vocavit, Saram Sarram, Jacob Israëlem. Multis etiam ab ortu nomina imposuit, ut Isaaco, Samsoni, et aliis ab Isaia et Osee memoratis; quibusdam etiam eam quam a parentibus acceperant appellationem mutavit, ut supra dictis et Jesu filio Nave. Nam id in more erat apud veteres, ut ex rebus nomina imponerent, quod et Elias fecit. Id vero non sine causa, sed ut ipsum nomen beneficii divini monimentum esset, et memoria perpetua per expressam nominibus prophetiam auditorum animis insideret: sic Joannem a principio vocavit. Nam qui a puero virtute clari futuri erant, inde nomina sumebant: iis vero qui postea clari futuri erant, postea nomen imponebatur.

Matth. 16. 17. 18.

3. Sed tunc diversa singuli nomina accipiebant; nunc autem unum omnes habemus, illis omnibus majus, quando Christiani appellamur et filii Dei, et amici et corpus unum. Illa quippe appellatio plus quam aliæ omnes nos excitat, diligentioresque ad virtutem exercendam efficit. Ne ergo indigna faciamus tanti nominis honore, cogitantes dignitatis excellentiam, qua Christi nomine vocamur. Sic enim nos Paulus appellavit. Cogitemus revereamurque nominis magnitudinem. Si enim, qui ducis cujuspiam insignis, vel conspicui viri esse dicitur, altum sapit cum se illius vel illius esse dicitur, nomenque illud magno sibi ducit esse honori, totisque viribus nititur, ne per ignaviam suam tanto nomini notam infamiæ inurat; nos qui non a duce vel principe terreno, non ab angelo, vel archangelo, vel Seraphino, sed ab eorum Rege nomen sortiti sumus, annon animam quoque nostram potius exponemus, ut ne is qui

Christiani nomen quam venerandum,

Σὺ κληθήσῃ Κηφᾶς. Ἐκεῖνο γὰρ αὐθεντίας ἐξουσίας μείζονος. Ὁ δὲ Χριστὸς οὐκ εὐθέως ἀρχῆς τὰ τῆς ἐξουσίας ἐπιδείκνυται πάντα, ἀλ ταπεινότερον φθέγγεται. Ὅτε γοῦν ἔδωκε τῇ
113 A θεότητος ἀπόδειξιν, λοιπὸν αὐθεντικώτερον αὐ σι, [a] λέγων· Μακάριος εἶ Σίμων, ὅτι ὁ Πα ἀπεκάλυψέ σοι· καὶ πάλιν· Κἀγώ σοι λέγω Πέτρος, καὶ ἐπὶ τῇ πέτρᾳ ταύτῃ οἰκοδομήσω Ἐκκλησίαν. Τοῦτον μὲν οὖν οὕτως ὠνόμασε· περὶ Ἰάκωβον, υἱοὺς βροντῆς. Τίνος οὖν ἕνεκ ποιεῖ; Δεικνὺς ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ καὶ τὴν Παλα δωκώς, καὶ τὰ ὀνόματα μεταῤῥυθμίζων, ὁ τὸν Ἀβραὰμ καλέσας, καὶ τὴν Σάραν Σάῤῥαν, Ἰακὼβ Ἰσραήλ. Πολλοῖς μὲν καὶ ἐκ γενετῆς ματα ἔθηκεν, ὡς τῷ Ἰσαὰκ, ὡς τῷ Σαμψὼν, ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ καὶ Ὠσηέ· τοῖς δὲ μετὰ τὴν π γονέων προσηγορίαν, ὡς τοῖς τε εἰρημένοις,
B Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ. Ἔθος δὲ καὶ τοῦτο τοῖς παλ ἀπὸ τῶν πραγμάτων τὰ ὀνόματα τίθεσθαι δήπου καὶ Ἠλίας πεποίηκε. Τοῦτο δὲ οὐχ ἁπ νεται, ἀλλ' ἵνα τὴν προσηγορίαν ἔχωσιν ὑπ τῆς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ, ἵνα μνήμη διηνεκὴς τῶν ὀνομάτων προφητείας ἐνηχῆται τοῖς ἀκ Οὕτω καὶ τὸν Ἰωάννην ἄνωθεν ἐκάλεσεν. (γὰρ ἔμελλεν ἐκ πρώτης ἡλικίας ἡ ἀρετὴ δια ἐκεῖθεν τὰ ὀνόματα ἐλάμβανον· τοῖς δὲ μετ μέλλουσιν ἐπιδιδόναι, μετὰ ταῦτα καὶ ἡ προ ἐτίθετο.

C Ἀλλὰ τότε μὲν διάφορα ἕκαστος ἐλάμβα ματα· νῦν δὲ ἓν πάντες ἔχομεν, τὸ πάντων [c] ἐκεῖνο, τὸ Χριστιανοὶ προσαγορεύεσθαι, καὶ Θεοῦ, καὶ φίλοι καὶ σῶμα. Ἱκανὴ γὰρ αὕτη ἡ ηγορία πασῶν μᾶλλον ἐκείνων ἡμᾶς διανα καὶ ποιῆσαι [d] προθυμοτέρους πρὸς τὴν τῆς ἐργασίαν. Μὴ τοίνυν ἀνάξια πράττωμεν τῆς κ προσηγορίαν τιμῆς, [e] ἐννοήσαντες τὴν ὑπερβο ἀξίας οἱ τοῦ Χριστοῦ καλούμεθα. Οὕτω γὰρ ἡμ λος ὠνόμασεν. Ἐννοήσωμεν καὶ αἰδεσθῶμεν τ ηγορίας τὸ μέγεθος. Εἰ γὰρ στρατηγοῦ τινος ἐπ ἢ καὶ ἄλλως λαμπροῦ τινος εἶναι λεγόμενός τι
D φρονεῖ τοῦ δεῖνος ἀκούων ἢ τοῦ δεῖνος, καὶ ἀξ ὄνομα νομίζει μέγα, καὶ πάντα ποιεῖ ὥστε μὴ οἰκείας ῥαθυμίας βλασφημίαν τῷ ᾧ ἐστιν ἐι προστρίψασθαι· ἡμεῖς οὐ στρατηγοῦ, οὐδὲ ἐ τινος τῶν ἐπὶ γῆς, οὐκ ἀγγέλου, οὐδὲ ἀρχα οὐδὲ τῶν Σεραφὶμ, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ τούτων β καλούμενοι ἀπὸ τῆς προσηγορίας, οὐχὶ καὶ τὴ

[a] Alii λέγων· κἀγώ σοι λέγω, σὺ εἶ Σίμων, σὺ κληθήσῃ Κηφᾶς, ὃ ἑρμηνεύεται Πέτρος.

* [δεδωκώς, αὐτὸς ὁ τὰ ὀν. Savil. et Codd. 705, 706.]

[b] Quidam ὅπερ οὖν.

[c] Savil. ἐκ., χρ. προσαγορευόμενοι.

[d] Savil. [et Cod. 706] σφοδροτέρους.

[e] Quidam ἐννόησον γοῦν ὑπερβολὴν τιμῆς, εἰ τοῦ

ροησόμεθα, ὥστε μὴ ὑβρίσαι τὸν τιμήσαντα;
ε τὰ τάγματα τὰ βασιλικὰ τῶν ἀσπιδηφόρων
οφόρων [f] τὰ περὶ τὸν βασιλέα, πόσης ἀπολαύει
Οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐγγὺς αὐτοῦ γενέσθαι κατα-
ς καὶ πολλῷ πλησιαίτερον, καὶ τοσούτῳ ἐγγύ- E
ν εἰρημένων, ὅσῳ τὸ σῶμα τῇ κεφαλῇ μᾶλ-
των πλησίον ἐστὶ, πάντα πράττωμεν δι' ὧν
στὸν μιμησόμεθα. Τί οὖν, φησὶν, ὁ Χριστός;
πεκες φωλεοὺς ἔχουσι, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐ-
κατασκηνώσεις· ὁ δὲ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ 114
ῇ τὴν κεφαλὴν κλίνῃ. Τοῦτο μὲν οὖν ἂν ἀπαι- A
ν παρ' ὑμῶν, φορτικὸν ἴσως καὶ ἐπαχθὲς εἶναι
ῖς πολλοῖς· διὸ τὴν μὲν ἀκρίβειαν ταύτην ἀφίη-
: τὴν ὑμετέραν ἀσθένειαν, ἀξιῶ δὲ μὴ προσ-
ι τοῖς χρήμασιν, ἀλλ', ὥσπερ ἐγὼ τῆς ὑπερβολῆς
και τῆς κατὰ τὴν ἀρετὴν διὰ τὴν ἀσθένειαν
πολλῶν, οὕτω καὶ ὑμᾶς τῆς κατὰ τὴν κακίαν
ναι, καὶ πολλῷ πλέον. Οὐκ ἐγκαλῶ τοῖς οἰκίας
καὶ ἀγροὺς, καὶ χρήματα, καὶ ἀνδράποδα·
τὰ [a] ἀσφαλείας ταῦτα κεκτῆσθαι βούλομαι καὶ
ῦ πρέποντος. Τί δέ ἐστι, μετὰ τοῦ πρέποντος;
ει δεσποτῶν καὶ μὴ δούλων, ὥστε κρατεῖν αὐ- B
ὶ μὴ κρατεῖσθαι ὑπ' αὐτῶν, ὥστε κεχρῆσθαι
καὶ μὴ παρακεχρῆσθαι. Χρήματα διὰ τοῦτο
, ἵνα αὐτοῖς εἰς τὰς ἀναγκαίας χρώμεθα δια-
οὐχ ἵνα φυλάττωμεν· τοῦτο γὰρ οἰκέτου, δε-
δὲ ἐκεῖνο· δούλου, τὸ τηρεῖν, τὸ δὲ ἀναλίσκειν,
καὶ πολλὴν ἔχοντος τὴν ἐξουσίαν. Οὐ διὰ τοῦτο
ἵνα αὐτὰ καταχώσῃς, ἀλλ' ἵνα αὐτὰ διανεί-
δὲ ἐβούλετο αὐτὰ ὁ Θεὸς φυλάττεσθαι, οὐκ ἂν
θρώποις ἔδωκεν, ἀλλ' εἴασεν ἂν ἐν τῇ γῇ κεί-
ιν. Ἐπειδὴ δὲ βούλεται αὐτὰ δαπανᾶσθαι,
ο αὐτὰ ἡμᾶς εἴασεν ἔχειν, ἵνα ἀλλήλοις μετα-
Ἂν δὲ παρ' ἑαυτοῖς κατέχωμεν, οὐκ ἔτι δε- C
τούτων ἐσμέν. Εἰ δὲ βούλει αὐτὰ πλείω ποιῆ-
ὶ διὰ τοῦτο κατέχεις, καὶ ἐνταῦθα αὕτη πασῶν
μέθοδος, τὸ σκορπίσαι καὶ πανταχοῦ διανεῖ-
δὲ γὰρ ἔνι γενέσθαι πρόσοδον δαπάνης χωρὶς,
λοῦτον ἄνευ ἀναλωμάτων. Τοῦτο καὶ ἐν τοῖς
ῖς γινόμενον ἴδοι τις ἄν. Οὕτως ὁ ἔμπορος,
ὁ γεωργὸς, ὁ μὲν τὰ σπέρματα, ὁ δὲ τὰ χρή-
κβάλλοντες· καὶ γὰρ θάλασσαν ὁ μὲν πλεῖ * τοῦ
σαι τὰ ἑαυτοῦ, ὁ δὲ ἐνιαυτὸν ὁλόκληρον μοχθεῖ,
έρματα καταβάλλων καὶ θεραπεύων. Ἐνταῦ-
οὐδενὸς δεῖ τούτων, οὐ κατασκευάσαι πλοῖον,
αι βοῦς καὶ ἀρόσαι γῆν, οὐκ ἀνωμαλίαν ἀέρων D
φν, οὐ χαλάζης καταβολὴν φοβηθῆναι· οὐκ ἔνι
α ἐνταῦθα, οὐδὲ σκόπελος· οὗτος ὁ πλοῦς καὶ
ὁ σπόρος ἑνὸς δεῖται μόνου, τοῦ ῥῖψαι τὰ ὄντα·

nos hoc honore affecit, contumelia afficiatur? Annon imperatorios ordines nostis, scutatorum, hastatorum, qui Imperatorem stipant, quanto nempe fruantur honore? Ita et nos, qui longe propinquiores Regi nostro sumus, et tanto propinquiores, quanto propinquius est corpus capiti, nihil non acturi sumus, ut Christum imitemur. Quid ergo ait Christus? *Vulpes foveas habent, et volucres cœli nidos, Filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet.* (Luc. 9. 58.) Hoc si a vobis exigamus, forte grave et onerosum multis videbitur: quapropter tam accuratam imitationem non exposcam, ut infirmitati vestræ parcam. Rogo autem ne pecuniis nimis hæreatis; sed ut ego ob infirmitatem vestram tantam a vobis virtutem non exigo: sic et vos multo magis a nequitia recedatis. Non accuso eos qui domos habent, agros, pecunias, servos; sed volo ut licite et cum decore illa possideatis. Quid est, cum decore? Ut domini, non servi illorum sitis, ut ea possideatis, non illa vos possideant; iis utamini, non abutamini. Opes ideo sic vocantur, ut iis in opera necessaria utamur, non ut illas custodiamus. Hoc quippe servi est, illud heri. Custodire, servi est; impendere, heri et potestatem habentis. Non ideo accepisti, ut in terram defodias, sed ut distribuas. Si vellet Deus ut illæ servarentur, non hominibus dedisset, sed in terra occulta dimisisset. Quia autem vult illas impendi, ideo permisit ut illas haberemus, ut illas mutuo communicaremus. Sin apud nos retineamus non ultra domini illarum sumus. Si autem illas augere velis, ideoque servas: illa profecto optima erit augendi ratio, si dispergas et undique distribuas. (Pecunias auget qui pauperibus distribuit.) Nullus enim proventus sine sumtu, nullæ divitiæ sine expensa: id quod in rebus sæcularibus videre est. Sic mercator, sic agricola facit; hic semina, ille pecunias spargit: ille navigat et pecunias impendit, hic per totum laborat annum, serit, excolit. Hic autem nullo eorum est opus; non apparanda navis est, non jungendi boves sunt, non aranda terra, non aeris intemperies observanda, non grando timenda. Non hic fluctus sunt, non scopuli. Hæc navigatio, hæc sementis, hoc uno opus habet, ut facultates dispergantur; cætera vero omnia agricola ille curabit, de quo ait Christus: *Pater meus agricola est.* Quomodo absurdum non fuerit, ubi sine labore omnia sumere possumus, supinos et oscitantes manere; ubi vero multi sudores, labo-

vil. τὰ περί. Morel. τῶν περί. [Mox idem Savil. et cit. πλησιέστερον.]

[a] Alii ἀσφαλείας τούτοις κεχρῆσθαι βούλομαι.
* [ὥστε σκορπ. Savil. et Codd. cit.]

res, sollicitudines, et postea spes incerta, ibi omnem diligentiam adhibere? Ne quæso, ne cum de salute nostra agitur, tantopere desipiamus; sed onerosiora illa mittentes, ad faciliora et utiliora curramus, ut et futura consequamur bona, gratia et misericordia Domini nostri Jesu Christi, qui cum Patri gloria, una cum Spiritu sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

τὰ δὲ λοιπὰ ἅπαντα ὁ γεωργὸς ἐκεῖνος ποιή
οὗ φησιν ὁ Χριστὸς, Ὁ Πατήρ μου ὁ γεωρ
Πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον, ἔνθα μὲν ἔστιν ἀπονη
λαβεῖν, ὕπτιον εἶναι καὶ ῥᾴθυμον· ἔνθα δὲ πο
ἱδρῶτες, [b] πολλοὶ δὲ μόχθοι καὶ φροντίδες,
ταῦτα τὸ τῶν ἐλπίδων ἄδηλον, πᾶσαν ἐπιδε
E προθυμίαν; Μὴ, παρακαλῶ, μὴ μέχρι τοσούτ
ταίνωμεν πρὸς τὴν οἰκείαν σωτηρίαν, ἀλλὰ τ
κώτερα ἀφέντες, πρὸς τὰ ῥᾷστα καὶ κερδα
τρέχωμεν, ἵνα καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμ
θῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶ
Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα
Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας
νων. Ἀμήν.

b Savil. πολλοὶ δὲ μόχθοι. Morel. πλείους δὲ μόχθοι.

---

115 A

HOMILIA XX.

ΟΜΙΛΙΑ κ'.

43. *In crastinum voluit exire in Galilæam, et invenit Philippum, et dicit ei : Sequere me. 44. Erat autem Philippus a Bethsaïda civitate Andreæ et Petri.*

Τῇ ἐπαύριον ἠθέλησεν ἐξελθεῖν εἰς τὴν Γα
καὶ εὑρίσκει Φίλιππον, καὶ λέγει αὐτῷ·
μοι. Ἦν δὲ ὁ Φίλιππος ἀπὸ Βηθσαϊδὰ
πόλεως Ἀνδρέου καὶ Πέτρου.

Prov. 14. 23. 1. Sollicite quærenti aliquid superest, ut in proverbio fertur. Christus vero aliquid magis sub-
Matth. 7. 8. indicavit dicens, *Qui quærit invenit.* Unde mirari subit cur Philippus Christum sequutus sit. Andreas quippe venit, cum audisset a Joanne, Petrus vero, cum audisset ab Andrea : hic autem cum nihil ab alio didicisset, tantum dicente Christo, *Sequere me*, obtemperavit statim, nec recessit, sed et prædicator aliis fuit. Accurrens enim
v. 45. ad Nathanaelem, ait : *Quem scripsit Moyses in lege et prophetæ, invenimus.* Viden' quam vigilaret, et quam frequenter Moysis scripta meditaretur, atque exspectaret Christi adventum? Nam illud, *Invenimus*, ejus est qui semper quærit. *In crastinum exivit Jesus in Galilæam.* Antequam enim ipsi ullus hæreret, neminem vocat. Id vero non sine causa fecit, sed summa sapientia atque prudentia. Nam si nemine sponte acce-

Παντὶ τῷ μεριμνῶντι ἔνεστί τι περισσὸν,
μιώδης λόγος [a] φησί. Ὁ δὲ Χριστὸς καί τι π
ξατο εἰπὼν, Ὁ ζητῶν εὑρίσκει. Ὅθεν καὶ ἐπ
B λοιπὸν θαυμάζειν, πόθεν ὁ Φίλιππος ἠκολού
Χριστῷ. Ὁ μὲν γὰρ Ἀνδρέας ἀκούσας παρ
νου, καὶ ὁ Πέτρος παρὰ Ἀνδρέου· οὗτος δὲ
δενὸς οὐδὲν μαθὼν, ἢ τοῦτο μόνον εἰπόντος
στοῦ πρὸς αὐτὸν, Ἀκολούθει μοι, ἐπείσθη τε
καὶ οὐκ ἀνεχώρησεν, ἀλλὰ καὶ κήρυξ ἑτέροις
Δραμὼν γὰρ ἐπὶ τὸν Ναθαναὴλ, Ὃν ἔγραψ
Μωϋσῆς ἐν τῷ νόμῳ καὶ οἱ προφῆται, εὑρ
Ὁρᾷς πῶς μεμεριμνημένην διάνοιαν εἶχε,
εχῶς ἐμελέτα τὰ Μωϋσέως, καὶ προσεδόκα τὴ
σίαν; Καὶ γὰρ τὸ, Εὑρήκαμεν, ζητούντων
ἀεί. Τῇ ἐπαύριον ἐξῆλθεν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴ
λαίαν. Πρὶν ἢ γὰρ αὐτῷ τινα κολληθῆναι, οὐ
C λεῖ. Ποιεῖ δὲ αὐτὸ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ κατὰ τ
σοφίαν καὶ σύνεσιν. Εἰ μὲν γὰρ, μηδενὸς αὐ

a Alii φησί. καὶ ὁ Χριστὸς δὲ, ὅτι ὁ. Proverbium porro illud, παντὶ τῷ μεριμνῶντι ἔνεστί τι περισσόν, si ad verbum explices significat, Omni curanti, vel, accurate quærenti aliquid superfluum est. Sed hoc sensu non ita consonat cum sequentibus. Nam inquit Chrysostomus : Christus aliquid amplius subindicat cum dicit, *Qui quærit invenit.* Quapropter melius intelligitur proverbium, hoc pacto, Omni sollicite quærenti ali perest quærendum, vel aliquid deest. Cæterum braïco בכל־עצב יהיה מותר *in omni la emolumentum*; vel ut in Vulgata legitur, *in om erit abundantia.* Mox Savil. [et Codd. nostri] ἔπειτα μοι. Morel. autem et plurimi Mss. ἔθεν κ: recte, ut ex serie liquet.

προσελθόντος, αὐτὸς αὐτοὺς ἐφειλκύσατο, κἂν ἀπεπήδησαν ἴσως· νῦν δὲ ἀφ' ἑαυτῶν ἑλόμενοι τοῦτο, βέβαιοι λοιπὸν ἔμενον. Τὸν δὲ Φίλιππον καλεῖ, μᾶλλον αὐτῷ γνώριμον ὄντα· ἅτε γὰρ ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ γεννηθεὶς καὶ τραφεὶς, μᾶλλον αὐτὸν ἐπεγίνωσκε. Λαβὼν τοίνυν τοὺς μαθητὰς, ἔρχεται λοιπὸν ἐπὶ τὴν ἄγραν τῶν λοιπῶν, καὶ τὸν Φίλιππον καὶ τὸν Ναθαναὴλ ἐπισπᾶται. Ἀλλ' ἐπὶ μὲν τούτου οὐκ ἦν οὕτω θαυμαστὸν, ὅτι καὶ ἡ ἀκοὴ τοῦ Ἰησοῦ ἀπεληλύθει εἰς τὴν Συρίαν ἅπασαν· τὸ δὲ θαυμαστὸν, τὸ τῶν [b] περὶ Πέτρον καὶ Ἰάκωβον καὶ Φίλιππον ἦν, οὐχ ὅτι μόνον D πρὸ τῶν σημείων ἐπείσθησαν, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐκ τῆς Γαλιλαίας ὄντες, ὅθεν οὐδὲ προφήτης ἐγείρεται, οὐδὲ δύναταί τι ἀγαθὸν εἶναι. Ἀγροικότερον γάρ πως καὶ ἀγριώτερον καὶ παχύτερον οὗτοι διέκειντο. Ὁ δὲ Χριστὸς κἀντεῦθεν αὐτοῦ τὴν ἰσχὺν ἐνέφηνεν, [c] ἀπὸ τῆς οὐδένα φερούσης καρπὸν γῆς τοὺς τῶν μαθητῶν ἐκκρίτους ἐκλέγων. Εἰκὸς μὲν οὖν τὸν Φίλιππον καὶ τοὺς περὶ Πέτρον ἰδόντα, καὶ παρὰ τοῦ Ἰωάννου ἀκηκοότα, ἀκολουθῆσαι· εἰκὸς δὲ καὶ τὴν φωνὴν τοῦ Χριστοῦ ἐργάσασθαί τι ἐν αὐτῷ. Οἶδε γὰρ τοὺς μέλ- E λοντας ἔσεσθαι ἐπιτηδείους. Ὁ δὲ εὐαγγελιστὴς ἅπαντα ἐκτέμνεται ταῦτα. Ὅτι μὲν οὖν ὁ Χριστὸς ἔμελλεν ἥξειν, ἠπίστατο· ὅτι δὲ οὗτος ὁ Χριστὸς ἦν, 116 ἠγνόει· ὅπερ αὐτὸν ἢ παρὰ Πέτρου, ἢ παρὰ Ἰωάννου A ἀκηκοέναι φημί. Λέγει δὲ καὶ τὴν κώμην αὐτοῦ ὁ Ἰωάννης, ἵνα μάθῃς ὅτι τὰ ἀσθενῆ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ Θεός. Εὑρίσκει Φίλιππος τὸν Ναθαναὴλ, καὶ λέγει αὐτῷ· ὃν ἔγραψε Μωϋσῆς ἐν τῷ νόμῳ καὶ οἱ προφῆται, εὑρήκαμεν, Ἰησοῦν τὸν υἱὸν Ἰωσὴφ τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ. Λέγει δὲ ταῦτα ἀξιόπιστον ποιῶν τὸ κήρυγμα, εἴ γε ἀπὸ Μωϋσέως ἐστὶ καὶ τῶν προφητῶν, καὶ δυσωπῶν τὸν ἀκροατὴν ἐντεῦθεν. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Ναθαναὴλ ἀκριβὴς ἦν, καὶ πάντα διεσκεμμένος μετὰ ἀληθείας, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς ἐμαρτύρησε, καὶ τὸ ἔργον ἔδειξεν, εἰκότως αὐτὸν ἐπὶ τὸν Μωϋσέα καὶ τοὺς προφήτας παρέπεμψεν, ἵνα οὕτω παραδέξηται B τὸν κηρυττόμενον. Εἰ δὲ υἱὸν Ἰωσὴφ αὐτὸν λέγει, μὴ θορυβηθῇς· ἔτι γὰρ τούτου παῖς ἐνομίζετο εἶναι. Καὶ πόθεν δῆλον, ὦ Φίλιππε, ὅτι οὗτος ἐκεῖνός ἐστι; τί λέγεις ἡμῖν τεκμήριον; Οὐ γὰρ ἀρκεῖ μόνον τὸ ἀποφήνασθαι. Ποῖον σημεῖον εἶδες; ποῖον θαῦμα; Οὐκ ἔστιν ἀκίνδυνον πιστεύειν ἁπλῶς ὑπὲρ τοιούτων πραγμάτων. Ποίαν οὖν ἔχεις ἀπόδειξιν; Τὴν αὐτὴν τῷ Ἀνδρέᾳ, φησί. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος παραστῆσαι τὸν πλοῦτον ὃν εὗρεν οὐκ ἔχων, οὐδὲ διὰ ῥημάτων ἐπιδείξασθαι δυνάμενος τὸν θησαυρὸν, ἄγει πρὸς τὸν εὑρεθέντα τὸν ἀδελφόν. Οὕτω δὴ καὶ οὗτος, πῶς μὲν αὐτός ἐστιν ἐκεῖνος ὁ Χριστὸς, C καὶ πῶς αὐτὸν οἱ προφῆται προανεκήρυξαν, οὐκ εἶπεν· ἕλκει δὲ αὐτὸν πρὸς τὸν Ἰησοῦν, οὐκ ἀποστη-

dente ipsos ille attraxisset, fortasse postea resiliissent: ubi autem illud ultro delegerunt, firmi postea mansere. Philippum autem vocat sibi magis notum, utpote qui in Galilæa natus et educatus esset. Assumtis ergo discipulis, ad reliquorum venatum proficiscitur, ac Philippum et Nathanaelem attrahit. De hoc autem non tam mirabile fuit, quia Jesu fama per totam Syriam pervolaverat, sed mirum erat quod Petrus et Jacobus et Philippus sequuti sint, non modo quod ante signa crediderint, sed etiam quod ex Galilæa essent, unde nec propheta prodibat, neque aliquid boni exibat: rustica quippe gens erat, agrestis, aspera. Verum inde Christus potentiam ostendit suam, dum ex terra nullum ferente fructum, selectam discipulorum partem eduxit. Verisimile igitur est Philippum, quod Petrum vidisset et Joannem audisset, sequutum esse; credibile quoque est Christi vocem aliquid in illo operatam esse: noverat enim Christus quinam idonei futuri essent. Evangelista autem hæc omnia carptim enarrat. Quod Christus venturus esset, hoc ille sciebat: quod vero hic esset Christus ignorabat, id quod ipsum vel a Petro vel a Joanne audivisse puto. Joannes porro vicum illius nominat; ut agnoscas Deum infirma mundi elegisse. 45. *Invenit Philippus Nathanael, et dicit illi: Quem scripsit Moyses in lege et prophetæ, invenimus, Jesum filium Joseph a Nazaret.* Hæc dicit ut fidem prædicationi conciliaret, ex Moyse nempe et prophetis, utque auditorem inde venerabundum redderet. Quia enim Nathanael peritus erat, et veritatis studiosus sectator, ut etiam Christus testificatus est, ipsaque res comprobavit, jure illum ad Moysen et prophetas misit, ut sic prædicatum illum susciperet. Si autem illum filium Joseph appellat, ne turberis: adhuc enim Josephi filius esse existimabatur. Et unde constat, Philippe, hunc esse quem dicis? quod signum das nobis? Non sufficit enim ita pronuntiare. Quod signum vidisti? quod miraculum? Non sine periculo tantis rebus temere fides habetur. Quod ergo habes argumentum? Idem ipsum, inquit, quod Andreas. Nam ille cum thesaurum quem repererat enuntiare non valeret, neque verbis declarare, fratrem quem reperit illo adducit. Sic et iste, quomodo ille sit Christus, et quomodo illum prophetæ prænuntiarint, non dicit; sed ducit illum ad Jesum, sciens illum non ultra discessurum esse, si illius verba doctrinamque

[b] Morel. περὶ τὸν Πέτρον.

[c] Alii et Savil. ἀπὸ γῆς οὐδένα φερούσης καρπόν.

gustaret. 46. ***Et dixit ei Nathanael : A Nazaret potest aliquid boni exire? Dicit ei Philippus : Veni, et vide. 47. Vidit Jesus Nathanael venientem ad se, et dicit de eo : Ecce vere Israëlita, in quo dolus non est.*** Quod dixisset, *A Nazaret potest aliquid boni exire?* ideo hominem laudat et miratur. Atqui incusandus potius erat. Minime. Neque enim verba non credentis erant, neque criminatione digna, sed laude. Quomodo et qua ratione? Quia hic magis quam Philippus in propheticis versatus erat. Audierat enim ex Scripturis Christum ex Bethlehem orituru messe, et ex vico in quo fuerat David. Ea itaque fama apud Judæos obtinebat, et propheta olim prædicaverat his verbis: ***Et tu Bethlehem nequaquam***
Mich. 5. 2. ***minima es in principibus Juda : ex te enim exiet***
Matth. 2.6. ***dux qui regat populum meum Israël.*** Cum au-
Joan. 7.42. disset ergo a Nazaret esse, turbatus est et dubitavit, quod Philippi verba cum prophetica prædictione non consonare videret. Animadverte autem ejus in ipsa dubitatione prudentiam modestiamque. Non enim statim dixit, Me fallis, o Philippe, et mentiris : non credo, non adibo : a prophetis didici Christum a Bethlehem venturum esse, et tu dicis, a Nazaret : ergo non is ipse est. Verum nihil simile dixit; sed quid? Adit illum et ipse; ac dum non admittit eum a Nazaret esse, accuratum Scripturarum studium ostendit, et mores suos fallaciæ non obnoxios; quod autem hæc nuntiantem non respuat, magnum Christi adventus desiderium exhibet. Cogitabat enim potuisse Philippum circa locum errare.

2. Animadverte item, quam moderate fidem ipsi neget, et interroget. Neque enim dixit, Nihil boni fert Galilæa; sed quomodo? *A Nazaret potest aliquid boni esse?* Philippus quoque admodum prudens erat. Neque enim contradicente illo, indignatur vel ægre fert; sed perstat tamen, ut virum ad Christum adducat, et a principio apostolicam constantiam exhibet. Ideoque ait Christus : *Ecce vere Israëlita, in quo dolus non est.* Itaque potest Israëlita mendax esse : sed non hic vir talis; ejus quippe judicium nullam habet personarum acceptionem; nihil ad gratiam, nihil ad odium loquitur. Atqui Judæi quoque interrogati ubi Christus nasceretur, dixerunt,

σόμενον λοιπὸν εἰδὼς, ἂν τῶν ῥημάτων γεύσηται καὶ τῆς διδασκαλίας ἐκείνου. Καὶ εἶπεν αὐτῷ Ναθαναήλ· Ἐκ Ναζαρὲτ δύναταί τι ἀγαθὸν εἶναι; Λέγει αὐτῷ Φίλιππος· Ἔρχου καὶ ἴδε. Εἶδεν ὁ Ἰησοῦς τὸν Ναθαναὴλ ἐρχόμενον πρὸς αὐτὸν, καὶ λέγει περὶ αὐτοῦ· Ἴδε ἀληθῶς Ἰσραηλίτης, ἐν ᾧ δόλος [a] οὐκ ἔστιν. Ἐπειδὴ εἶπεν, Ἐκ Ναζαρὲτ δύναταί τι ἀγαθὸν εἶναι, ἐπαινεῖ καὶ θαυμάζει τὸν ἄνθρωπον. Καὶ μὴν ἐγκληθῆναι αὐτὸν ἐχρῆν. Οὐδαμῶς. Οὐδὲ γὰρ ἀπιστοῦντος ἦν τὰ ῥήματα, οὐδὲ ἐγκλημάτων ἄξια, ἀλλ' ἐπαί-
D νων. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Ὅτι Φιλίππου μᾶλλον οὗτος ἐσκεμμένος ἦν τὰ προφητικά. [b] Καὶ γὰρ ἦν ἀκούσας ἀπὸ τῶν Γραφῶν, ὅτι ἀπὸ Βηθλεὲμ δεῖ τὸν Χριστὸν ἐλθεῖν, καὶ ἀπὸ τῆς κώμης ἐν ᾗ ἦν Δαυΐδ. Τοῦτο γοῦν καὶ παρὰ Ἰουδαίοις ἐκράτει, καὶ ὁ προφήτης ἄνωθεν ἐκήρυττε λέγων· Καὶ σὺ Βηθλεὲμ οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα· ἐκ σοῦ γὰρ ἐξελεύσεται ἡγούμενος, ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραήλ. Ἐπεὶ οὖν ἤκουσεν ὅτι ἐκ Ναζαρὲτ, ἐθορυβήθη καὶ διηπόρησεν, οὐχ εὑρίσκων συμβαίνουσαν τοῦ Φιλίππου τὴν ἐπαγγελίαν τῇ προφητικῇ προῤῥήσει. Θέα δὲ αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ διαπορήσει τὴν σύν-
E εσιν καὶ ἐπιείκειαν. Οὐ γὰρ εἶπεν εὐθέως, ἀπατᾷς με, ὦ Φίλιππε, καὶ ψεύδῃ· οὐ πείθομαι, οὐ παραγίνομαι· ἔμαθον ἀπὸ τῶν προφητῶν, ὅτι ἀπὸ Βηθλεὲμ τὸν Χριστὸν ἐλθεῖν δεῖ· σὺ δὲ λέγεις, ἀπὸ Ναζαρέτ· οὐ τοίνυν οὗτος ἐκεῖνός ἐστιν. Ἀλλ' οὐδὲν τούτων εἶπεν· ἀλλὰ τί; Παραγίνεται καὶ οὗτος, τῷ μὲν μὴ καταδέξασθαι ἐκ Ναζαρὲτ αὐτὸν εἶναι, τὴν ἀκρίβειαν
117 τὴν περὶ τὰς Γραφὰς δηλῶν, καὶ τὸ τῶν τρόπων ἀνεξ-
A απάτητον· τῷ δὲ μὴ διαπτύσαι τὸν ἀπαγγείλαντα, τὸν πολὺν πόθον, ὃν εἶχε περὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν, ἐμφαίνων. Ἐνενόησε γὰρ, ὅτι εἰκὸς ἦν Φίλιππον περὶ τὸν τόπον ἐσφάλθαι.

Θέα δέ μοι καὶ τὴν παραίτησιν, πῶς ἐπιεικῆ [a] πεποίηται, καὶ ἐν ἐρωτήσεως τάξει. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, οὐδὲν ἀγαθὸν ἡ Γαλιλαία φέρει· ἀλλὰ πῶς; Ἐκ Ναζαρὲτ δύναταί τι ἀγαθὸν εἶναι; Σφόδρα δὲ ἦν καὶ ὁ Φίλιππος συνετός. Οὐ γὰρ ὡς ἀπορηθεὶς ἀγανακτεῖ καὶ δυσχεραίνει, ἀλλ' ἐπιμένει [b] τὸν ἄνδρα βουλόμενος ἀγαγεῖν, καὶ ἐκ προοιμίων τὴν ἀποστόλῳ προσήκουσαν εὐτονίαν ἡμῖν ἐνδεικνύμενος. Διὰ ταῦτα καὶ ὁ Χριστός φησιν· Ἴδε ἀληθῶς Ἰσραηλίτης, ἐν ᾧ δόλος
B οὐκ ἔστιν. Ὥστε ἔνι καὶ ψευδὴς Ἰσραηλίτης. Ἀλλ' οὐχ οὗτος τοιοῦτος· ἀδέκαστος γὰρ αὐτοῦ, φησὶν, ἡ κρίσις· οὐδὲν πρὸς χάριν, οὐδὲ πρὸς ἀπέχθειαν φθέγγεται. Καίτοι Ἰουδαῖοι ἐπερωτηθέντες, ποῦ ὁ Χριστὸς γεννᾶται, εἶπον ὅτι ἐν Βηθλεὲμ, καὶ τὴν μαρτυρίαν

[a] Morel. οὐκ ἔστιν. ἐντεῦθεν ἐπειδὴ εἶπεν. In Savil et aliis ἐντεῦθεν deest.
[b] Alius καὶ γὰρ ἤκουσεν.

[a] Alius πεποίηται ἐπερωτήσεως τάξει.
[b] Alii τοῦτον τόν.

παρήγαγον λέγοντες· Καὶ σὺ Βηθλεὲμ οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα. Ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν πρὶν ἰδεῖν ἐμαρτύρουν ταῦτα· ἐπειδὴ δὲ εἶδον, ὑπὸ τῆς βασκανίας τὴν μαρτυρίαν ἀπέκρυψαν λέγοντες· Τοῦτον δὲ οὐκ οἴδαμεν πόθεν ἐστίν. Ὁ δὲ Ναθαναὴλ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἣν ἐξ ἀρχῆς περὶ αὐτοῦ γνώμην εἶχε, ταύτην ἔμεινε διατηρῶν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐκ Ναζαρέτ. Πῶς οὖν αὐτὸν Ναζωραῖον οἱ προφῆται καλοῦσιν; C Ἀπὸ τῆς ἀνατροφῆς καὶ τῆς ἐκεῖ διαγωγῆς. Τὸ μὲν οὖν εἰπεῖν, οὐκ εἰμὶ ἐκ Ναζαρὲτ, καθὼς ἀπήγγειλέ σοι Φίλιππος, ἀλλ' ἐκ Βηθλεὲμ, παρίησιν, ὥστε μὴ εὐθέως ἀμφισβητήσιμον ποιῆσαι τὸν λόγον· χωρὶς δὲ τούτων, ὅτι, εἰ καὶ ἔπεισε, τοῦτο οὐκ ἂν ἱκανὸν τεκμήριον ἔδωκε τοῦ αὐτὸν εἶναι τὸν Χριστόν. Τί γὰρ ἐκώλυε καὶ μὴ ὄντα Χριστὸν ἀπὸ Βηθλεὲμ εἶναι κατὰ τοὺς ἄλλους τοὺς ἐκεῖ γεννηθέντας; Τοῦτο μὲν οὖν παρίησιν· ὃ δὲ μάλιστα αὐτὸν δύναται ἐπαγαγέσθαι, τοῦτο ποιεῖ· δείκνυσι γὰρ ἑαυτὸν παρόντα διαλεγομένοις αὐτοῖς. [a] Εἰπόντος οὖν ἐκείνου, πόθεν με γινώσκεις; λέγει· πρὸ τοῦ σε Φίλιππον φωνῆσαι, ὄντα D ὑπὸ τὴν συκῆν εἶδόν σε. Ὅρα ἄνθρωπον εὐσταθῆ καὶ βεβηκότα. Εἰπόντος γὰρ τοῦ Χριστοῦ· Ἴδε ἀληθῶς Ἰσραηλίτης, οὐκ ἐχαυνώθη τοῖς ἐπαίνοις, οὐκ ἐπέδραμε τοῖς ἐγκωμίοις, ἀλλ' ἐπιμένει ζητῶν καὶ ἀκριβέστερον διερευνώμενος, καὶ βούλεταί τι σαφὲς μαθεῖν. Αὐτὸς μὲν οὖν [c] ὡς ἄνθρωπος ἐξήταζεν ἔτι· ὁ δὲ Ἰησοῦς ὡς Θεὸς ἀπεκρίνατο. Καὶ γὰρ εἶπεν, ὅτι ἄνωθέν σε οἶδα· καὶ τῶν τρόπων αὐτοῦ τὴν ἐπιείκειαν, οὐχ ὡς ἄνθρωπος αὐτῷ παρηκολουθηκὼς, ἀλλ' ἄνω- E θεν ὡς Θεὸς ἔγνω· καὶ, νῦν εἶδόν σε ἐν τῇ συκῇ, ὅτε οὐδεὶς αὐτόθι παρῆν, ἀλλὰ μόνος Φίλιππος ἦν καὶ Ναθαναὴλ, καὶ κατ' ἰδίαν ἅπαντα ταῦτα εἶπον. Διὰ δὴ τοῦτο εἴρηται, ὅτι ἰδὼν αὐτὸν πόῤῥωθεν, εἶπεν, Ἴδε ἀληθῶς Ἰσραηλίτης· [d] ἵνα μάθῃ ὅτι πρὶν ἢ πλη- 118 σιάσαι τὸν Φίλιππον ταῦτα ἐφθέγγετο ὁ Χριστὸς, A ὥστε μὴ ὕποπτον γενέσθαι τὴν μαρτυρίαν. Διὸ καὶ τὸν καιρὸν εἶπεν, καὶ τὸν τόπον, καὶ τὸ δένδρον. Εἰ μὲν γὰρ εἶπε μόνον, πρὸ τοῦ Φίλιππον ἐλθεῖν πρὸς σὲ, εἶδόν σε, κἂν ὑπωπτεύθη, ὡς αὐτὸς αὐτὸν ἀπεσταλκὼς, καὶ οὐδὲν μέγα λέγων· νῦν δὲ τῷ τὸν τόπον εἰπεῖν, καθ' ὃν διέτριβε φωνούμενος παρὰ τοῦ Φιλίππου, καὶ τοῦ δένδρου τὴν προσηγορίαν, καὶ τῆς διαλέξεως τὸν καιρὸν, ἀναμφισβήτητον τὴν πρόῤῥησιν ἔδειξεν οὖσαν. Οὐ τὴν πρόῤῥησιν δὲ μόνον ἐδήλωσεν, ἀλλὰ καὶ ἑτέρως αὐτὸν ἐπαίδευσεν. Εἰς ὑπόμνησιν γὰρ αὐτὸν ἤγαγε τῶν τότε λεχθέντων, οἷον, ὅτι Ἐκ Ναζαρὲτ δύναταί τι ἀγαθὸν εἶναι; ἐφ' ᾧ καὶ μάλιστα μειζόνως B

In Bethlehem, et hoc testimonium protulerunt : *Et tu Bethlehem, nequaquam minima es in principibus Juda.* Verum illi priusquam ipsum viderent, hæc testificabantur: ubi autem viderunt, præ invidia testimonium occultarunt dicentes : *Hunc autem nescimus unde sit.* Nathanael vero *Joan.9.29.* non sic; sed quam a principio de illo opinionem habuit, hanc servavit, nempe illum a Nazaret non esse. Cur ergo illum Nazarenum prophetæ vocant? Quod ibi educatus fuisset, et mansisset. Non dicit autem Christus, Non sum ex Nazaret, ut tibi Philippus nuntiavit, sed ex Bethlehem, ne statim dubitationem injiceret. Ad hæc, etiamsi id persuasisset, non idoneum tamen illud indicium erat, quod ipse Christus esset. Quid enim vetabat, eum qui in Bethlehem natus esset non esse Christum, ut tam multi illic nati? Hoc ergo mittit, quodque illum magis ad credendum trahere poterat, id agit, dum declarat se illorum colloquio præsentem fuisse. Cum dixisset ergo ille : 48. *Unde me nosti? respondit: Priusquam te Philippus vocaret, cum esses sub ficu, vidi te.* Vide mihi hominem constantem et firmum. Cum dixisset enim Christus, *Ecce vere Israëlita*, non laudibus emollitus est, non encomiis raptus, sed perstat inquirens et accuratius explorans, vultque clarum quidpiam ediscere. Ipse igitur ut homo adhuc perquirit, Jesus autem ut Deus respondet, Jam te ante vidi; morum quippe ejus æquitatem, non ut homo qui ipsum sequutus esset, sed jam olim ut Deus noverat: et, Nunc vidi te sub ficu, cum nullus ibi adesset, nisi Philippus et Nathanael, qui seorsim ibi hæc loquebantur. Ideo dictum est: *Videns illum a longe, dixit : Ecce vere Israëlita :* ut edisceret, etiam antequam Philippus adventaret, hæc loquutum Christum esse, ne suspectum testimonium haberet. Ideoque et tempus dixit et locum, et arborem. Nam si tantum dixisset, Antequam Philippus veniret, te videram, res suspecta fuisset, quasi ipse misisset Philippum, nihilque magni diceret; nunc autem, et quod locum dicat in quo loquebatur cum Philippo, et quod arboris speciem, et quod colloquii tempus, nihil dubii circa rem prænuntiatam relinquit. Neque hinc tantum, sed alio quoque modo ipsum erudit, dum memo-

[a] [εἰπόντος γὰρ Savil. et Codd. cit.]

[c] Morel. ὡς ἄνθρωπον. Savil. ὡς ἄνθρωπος. Paulo post Morel. ἀπεκρίνατο. εἶπεν. Savil. ἀπεκρίνατο· καὶ γὰρ εἶπεν. Unus οὐ γὰρ εἶπεν. ἄνωθέν σε οἶδα, καὶ τὸν τρόπον, καὶ τὴν ἐπ.

[d] ἵνα μάθῃ. Savil. legendum putat ἵνα μάθῃς. Sed ἵνα μάθῃ melius quadrat ad seriem.

rat ea quæ dixerant, nempe, *A Nazaret potest aliquid boni esse?* quo illum sibi maxime conciliavit; et quod illum ita loquentem non improbaverit, sed laudaverit, miratusque fuerit. Unde hinc etiam vere Christum illum esse cognovit, tum a prophetia, tum quod ejus sententiam accurate exploraret, quo ostendebat se illa etiam quæ in mente erant intelligere : ad hæc etiam quod ea quæ ipse apud se loquutus erat, non argueret, imo laudaret. Quod a Philippo vocatus fuisset, id dixit; ea vero quæ mutuo loquuti fuerant missa fecit, ejus conscientiæ relinquens, quod nollet eum amplius arguere.

3. Quid igitur? an solum cum Philippus vocavit, eum vidit? annon etiam antea insomni illo oculo viderat? Viderat sane; idque nemo diffiteatur : sed hic illud tantum quod opus erat dicendum fuit. Quid ergo ille? Quia signum non dubium præscientiæ ejus acceperat, ad confessionem venit, et per cunctationem priorem, accurationem suam ostendens, et postea per consensum probitatem suam exhibens. Nam respondit, inquit, et ait, 49. *Rabbi, tu es Filius Dei, tu es Rex Israël.* Viden' animam gaudio exsultantem, et verbis Jesum amplexantem? Tu es, inquit, ille exspectatus et desideratus. Viden' stupentem, mirantem, exsultantem, salientem præ voluptate? Ita nos quoque gaudere oportet, quibus Filii Dei cognitio data est; gaudere, inquam, non mente tantum, sed rebus ipsis gaudium efferre. Quid autem gaudentium est? Obtemperare ei quem nosti. Credentium autem est, ea facere, quæ ipse velit. Nam si ea facturi sumus, quæ ipsum ad iram provocent, undenam ostendemus nos gaudere? Cum quis domi amicum excipit, non videtis quomodo cum gaudio omnia faciat, undique circumcursans, nulli rei parcens, etiamsi opus sit facultates omnes profundere; idque ut amico placeat? Quod si vocanti non obtemperaret, neque ad ejus placitum omnia faceret, etiamsi millies diceret se de ipsius adventu lætari, non utique fides ei ab hospite haberetur; et merito sane. Illud enim operibus exhibendum esset. Itaque quia Christus ad nos venit, ostendamus nos gaudere, nihilque quod ad iracundiam provocare possit faciamus; ornemus domum illam in quam advenit : hoc gaudentium est : apponamus in prandium id quod ipsi maxime placet : hoc exsultan-

Credentium est, illa facere quæ Christus velit.

* [ὅτε καί Savil. et Codd. cit.]

a Morel. αὐτοῦ τὸν Ναθαναὴλ· ὅπερ..... ἠπίστατο· τοῦτο συνελογίσατο. ἄλλως τε καί.

b Alii αὐτῷ.

αὐτὸν ἀπεδέξατο· * καὶ ὅτι ταῦτα αὐτοῦ φθεγξαμένου, οὐ κατέγνω, ἀλλ' ἐπῄνεσε καὶ ἐθαύμασε. Διὸ καὶ ἐκ τούτου συνεῖδεν, ὅτι ὁ Χριστὸς ὄντως ἐστὶν, ἀπό τε τῆς προῤῥήσεως, ἀπό τε τοῦ τὴν γνώμην ἐξετάσαι μετὰ ἀκριβείας [a] αὐτοῦ· ὅπερ δεικνύντος ἦν, ὅτι καὶ τὰ ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ ἠπίστατο· ἄλλως τε καὶ τὸ καθ' ἑαυτοῦ δόξαντα λέγειν, μὴ μέμψασθαι, ἀλλὰ καὶ ἐπαινέσαι. Ὅτι μὲν οὖν ἐφώνησεν αὐτὸν ὁ Φίλιππος, εἶπε· τί δὲ αὐτῷ διελέχθη, καὶ τί οὗτος ἐκείνῳ, παρῆκεν, ἀφεὶς [b] αὐτοῦ τῷ συνειδότι, καὶ οὐ βουλόμενος αὐτὸν ἐπὶ πλέον ἐλέγχειν.

C Τί οὖν; πρὶν ἢ τὸν Φίλιππον φωνῆσαι εἶδεν αὐτὸν μόνον, οὐχὶ δὲ καὶ πρὸ τούτου ἑώρα τῷ ἀκοιμήτῳ ὄμματι; Ἑώρα, καὶ οὐδεὶς ἂν ἀντείποι· ἀλλὰ τέως τοῦτο τὸ κατεπεῖγον ἦν εἰπεῖν. Τί οὖν ἐκεῖνος; Ἐπειδὴ τεκμήριον ἀναμφισβήτητον ἔλαβε τῆς προγνώσεως, ἦλθεν ἐπὶ τὴν ὁμολογίαν, καὶ τῇ ἀναβολῇ τῇ προτέρᾳ τὴν ἀκρίβειαν δηλῶν, καὶ τῇ μετὰ ταῦτα συγκαταθέσει τὴν εὐγνωμοσύνην. Ἀπεκρίθη γὰρ, φησὶν, καὶ λέγει αὐτῷ· Ῥαββὶ, σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ; Εἶδες ψυχὴν περιχαρῆ γενομένην ἀθρόον, καὶ τοῖς ῥήμασι περιπτυσσομένην τὸν Ἰη- D σοῦν; Σὺ εἶ, φησὶν, ὁ προσδοκώμενος, ἐκεῖνος ὁ ζητούμενος. Εἶδες ἐκπληττόμενον, θαυμάζοντα, σκιρτῶντα, πηδῶντα ὑπὸ τῆς ἡδονῆς; Οὕτω καὶ ἡμᾶς χαίρειν δεῖ, καταξιωθέντας μαθεῖν τοῦ Θεοῦ τὸν Υἱόν· χαίρειν δὲ, οὐ κατὰ διάνοιαν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν πραγμάτων αὐτῶν τοῦτο δεικνύναι. Τί δὲ τῶν χαιρόντων ἐστί; Πείθεσθαι τῷ γνωρισθέντι. Πειθομένων δέ ἐστι, τὸ ποιεῖν ἅπερ ἂν ἐκεῖνος βούληται. Ἐπεὶ εἰ μέλλοιμεν τὰ παροξύνοντα αὐτὸν πράττειν, πόθεν δηλώσομεν ὅτι χαίρομεν; Οὐχ ὁρᾶτε καὶ ἐν οἰκίαις ὅταν τις τινὰ ὑποδέχηται τῶν ποθουμένων, πῶς μετὰ χα- E ρᾶς πάντα πράττει πανταχοῦ περιτρέχων, καὶ εἰ δέοι πάντα τὰ ὄντα προέσθαι, μηδενὸς φειδόμενος, ὥστε ἀρέσαι τῷ παραγενομένῳ; ** Εἰ δὲ καλῶν τις μὴ ὑπακούοι, καὶ τὰ ἀναπαύοντα αὐτὸν μὴ πράττοι, κἂν 119 μυριάκις λέγῃ τῇ παρουσίᾳ χαίρειν, οὐκ ἂν πιστευθείη A ποτὲ παρὰ τοῦ ξενιζομένου· δικαίως. Ἐπὶ γὰρ τῶν ἔργων τοῦτο ἐπιδεικνύναι χρή. Οὐκοῦν ἐπεὶ καὶ ὁ Χριστὸς πρὸς ἡμᾶς ἦλθε, δείξωμεν ὅτι χαίρομεν, καὶ μηδὲν τῶν παροξυνόντων αὐτὸν πράττωμεν· καλλωπίσωμεν τὴν οἰκίαν εἰς ἣν παρεγένετο· τοῦτο γὰρ χαιρόντων· παραθῶμεν ἄριστον ὃ βούλεται φαγεῖν· τοῦτο γὰρ ἀγαλλομένων. Ποῖον δέ ἐστι τοῦτο τὸ ἄρι-

** εἰ δὲ καλῶν τις, μὴ ὑπακούοι. Sic omnes Editi et Mss. Sed legendum omnino videtur εἰ δὲ καλοῦντι μὴ ὑπακούοι.

στον; Αὐτός φησιν· Ἐμὸν βρῶμά ἐστιν, [a] ἵνα ποιήσω τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με. Θρέψωμεν αὐτὸν πεινῶντα· ποτίσωμεν διψῶντα· κἂν ψυχροῦ δῷς ποτήριον, δέχεται· φιλεῖ γάρ σε· τὰ δὲ παρὰ τῶν φιλουμένων, κἂν μικρὰ τυγχάνῃ, μεγάλα τῷ ποθοῦντι φαίνεται. Μόνον σὺ μὴ κατοκνήσῃς· κἂν ὀβολοὺς δύο καταβάλῃς, οὐκ ἀποστρέφεται, ἀλλ' ὡς πολὺν δέχεται πλοῦτον. Ἐπειδὴ γὰρ ἀνενδεής ἐστι, καὶ οὐ χρείας ἕνεκεν ταῦτα λαμβάνει, εἰκότως οὐκ ἐν τῷ μέτρῳ τῶν διδομένων, ἀλλ' ἐν τῇ προαιρέσει τοῦ παρέχοντος τὸ πᾶν ὁρίζεται. Μόνον δεῖξον ὅτι φιλεῖς παραγενόμενον αὐτὸν, ὅτι σπουδάζεις ἅπαντα ὑπὲρ τούτου, ὅτι χαίρεις ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ. Ὅρα αὐτὸς πῶς πρὸς σὲ διάκειται. Ἦλθε διὰ σὲ, τὴν ψυχὴν ἔθηκεν ὑπὲρ σοῦ· * καὶ μετὰ ταῦτα πάντα οὐδὲ ἱκετεύειν σε παραιτεῖται. Ὑπὲρ Χριστοῦ γὰρ πρεσβεύομεν, φησὶν, ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν. Καὶ τίς οὕτω μαινόμενος, φησὶν, ὡς μὴ φιλεῖν τὸν δεσπότην τὸν ἑαυτοῦ; Τοῦτο καὶ ἐγὼ λέγω, καὶ οἶδα μὲν ὅτι ἕκαστος ἡμῶν οὐκ ἂν ἀρνηθείη τοῦτο τοῖς ῥήμασι καὶ τῇ διανοίᾳ. Ἀλλ' οὐκ ἀπὸ τῶν ῥημάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν πραγμάτων δείκνυσθαι βούλεται ὁ φιλούμενος τοῦτο. Ἂν γὰρ λέγωμεν τοῦτο, μὴ ποιῶμεν δὲ τὰ τῶν ποθούντων, γέλως τοῦτό ἐστιν, οὐκ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων. Ἐπεὶ οὖν τὸ διὰ τῶν λόγων μόνον ὁμολογεῖν, διὰ δὲ τῶν ἔργων ἐναντιοῦσθαι, οὐχὶ ἀνόητον μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπιβλαβὲς ἡμῖν, παρακαλῶ, τὴν διὰ τῶν ἔργων ὁμολογίαν προσθῶμεν, ἵνα καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ τύχωμεν ὁμολογίας κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ὅταν ἐπὶ τοῦ Πατρὸς ὁμολογῇ τοὺς ἀξίους ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

tium est. Quodnam vero prandium illud est? Ipse ait: *Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus qui misit me.* (Joan. 4. 34.) Pascamus ipsum esurientem, potum demus sitienti; si vel aquam frigidam dederis, accipiet: te quippe amat; amici vero dona, quantumvis exigua, amico magna videntur esse. Tu vero solum ne segnis esto; etiamsi duos obolos deposueris, non aversabitur, sed tamquam magnas opes accipiet. Cum enim nullo indigeat, neque hæc ipsi necessaria sint, jure non munerum magnitudinem, sed dantis propositum spectat. Tantum ostende te adventantem ipsum amare, te ea de causa nihil non agere, te de præsentia ejus gaudere. Vide quomodo ille erga te sit affectus. Propter te advenit, animam pro te posuit: et post tanta beneficia ne rogare quidem te recusat. *Pro Christo enim, inquit, legatione fungimur, tamquam Deo obsecrante per nos.* (2. Cor. 5. 20.) Ecquis ita furiosus est, ut dominum suum non amet? Hoc et ego dico, scioque nostrum singulos non aliter verbo saltem et mente sensuros esse. Sed non verbis tantum, sed etiam operibus vult is qui amatur amorem exhiberi. Nam si ita quidem loquamur, neque præstemus id quod amantes solent, ridicula sane res est, non apud Deum tantum, sed etiam apud homines. Quoniam igitur verbis tantum confiteri, et rebus contraria præstare, non inutile modo, sed etiam perniciosum est; rogo, confessionem per opera exhibeamus, ut ipse nos confiteatur illo die, quando apud Patrem quinam digni sint confitebitur: in Christo Jesu Domino nostro, per quem et cum quo Patri gloria, simulque sancto Spiritui, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Non verbis, sed operibus amor exhibetur.

[a] Unus ἵνα ποιῶ τό. Ibid. quidam κἂν ψυχρόν.

* [Savil. et Codd. 705, 706 καὶ μετὰ ταῦτα οὐδὲ ἱκετεῦσαι].

HOMILIA XXI.

49. *Respondit Nathanael, et dicit ei : Rabbi, tu es Filius Dei, tu es Rex Israël.* 50. *Respondit Jesus, et dixit ei : Quia dixi tibi, Vidi* B *te sub ficu, credis? Majora his videbis.*

1. Multa nobis cura opus est, dilecti, multisque vigiliis, ut sacrarum Scripturarum profundum inspicere possimus. Neque enim supini vel dormitantes possumus ejus sensa percipere, sed opus est accurato examine, assiduisque 120 precibus, ut vel tantillum possimus in sacra A illa mysteria penetrare. Ecce namque hodie non levis nobis quæstio proponitur, sed quæ multa egeat diligentia, multa perquisitione. Cum Nathanael dicit, *Tu es Filius Dei;* respondet Christus, *Quia dixi tibi, Vidi te sub ficu, credis? Majora his videbis.* Quid quæritur circa præmissa verba? Cur Petrus post tanta miracula, post tantam susceptam doctrinam, sic confessus, *Tu es Filius Dei,* beatus prædicatur, utpote cui Pater hæc revelaverit; Nathanael vero qui ante signa, ante doctrinam, idem ipsum est loquutus, nihil tale audivit, sed quasi nihil tantum dixisset, B quantum opus erat, ad majora mittitur? Quid igitur in causa est? Quia eadem quidem verba loquuti sunt Petrus et Nathanael, nec tamen eodem uterque sensu. Sed Petrus quidem confessus est eum Filium Dei, ut verum Deum, Nathanael vero simplicem hominem. Et undenam id nobis liquet? Ex sequentibus. Postquam dixit enim, *Tu es Filius Dei,* addidit, *tu es Rex Israël.* Filius autem Dei, non Israëlis tantum, sed etiam orbis totius Rex est. Neque inde solum id palam est, sed etiam ex sequentibus. Petro namque nihil ultra adjecit Christus, C sed quasi fides ejus perfecta esset, Ecclesiam dicit se super confessionem ejus ædificaturum esse. Hic vero nihil hujusmodi, imo contrarium observes. Quasi enim confessio illa potiore sui parte deficeret, reliqua subdidit. Quid enim ait? 51. *Amen, amen dico vobis : amodo videbitis cælum apertum,*

ΟΜΙΛΙΑ κα'.

Ἀπεκρίθη Ναθαναὴλ, καὶ λέγει αὐτῷ· Ῥαββὶ, σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ. Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτῷ· ὅτι εἶπόν σοι, εἶδόν σε ὑποκάτω τῆς συκῆς, πιστεύεις; Μείζω τούτων ὄψει.

Πολλῆς ἡμῖν, ἀγαπητοὶ, δεῖ τῆς μερίμνης, πολλῆς τῆς ἀγρυπνίας, ὥστε δυνηθῆναι τὸ βάθος κατοπτεῦσαι τῶν θείων Γραφῶν. Οὐ γὰρ ἁπλῶς, οὐδὲ καθεύδοντας ἔνι [b] τὸ βούλημα αὐτῶν εὑρεῖν, ἀλλὰ δεῖ μὲν ἐρεύνης ἀκριβοῦς, δεῖ δὲ καὶ εὐχῆς ἐκτενοῦς, ἵνα δυνηθῶμεν μικρόν τι διαβλέψαι πρὸς τὰ ἄδυτα τῶν θείων λογίων. Ἰδοὺ γὰρ καὶ τήμερον οὐ μικρὸν ἡμῖν ζήτημα πρόκειται, ἀλλὰ καὶ πολλῆς δεόμενον τῆς σπουδῆς καὶ τῆς ἐρεύνης. Εἰπόντος γὰρ τοῦ Ναθαναὴλ, Σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ Χριστός φησιν· Ὅτι εἶπόν σοι, εἶδόν σε ὑποκάτω τῆς συκῆς, πιστεύεις; Μείζονα τούτων [a] ὄψει. Τί ποτ' οὖν ἐν τοῖς εἰρημένοις ἐστὶ τὸ ζητούμενον; Ὅτι Πέτρος μὲν μετὰ τοσαῦτα θαύματα καὶ διδασκαλίαν τοιαύτην ὁμολογήσας, ὅτι Σὺ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, μακαρίζεται, ὡς παρὰ τοῦ Πατρὸς τὴν ἀποκάλυψιν δεξάμενος· ὁ δὲ Ναθαναὴλ καὶ πρὸ τῶν σημείων, καὶ πρὸ τῆς διδασκαλίας τὸ αὐτὸ τοῦτο εἰπὼν, οὐδὲν τοιοῦτον ἤκουσεν, ἀλλὰ καὶ ὡς οὐδὲν εἰρηκὼς τοσοῦτον, ὅσον ἐχρῆν εἰπεῖν, ἐπὶ μείζω [b] προσάγεται. Τί ποτ' οὖν τὸ αἴτιον; Ὅτι τὰ μὲν ῥήματα τὰ αὐτὰ ἐφθέγξατο καὶ ὁ Πέτρος καὶ ὁ Ναθαναὴλ, οὐ μετὰ τῆς αὐτῆς δὲ διανοίας ἑκάτερος, ἀλλ' ὁ μὲν Πέτρος ὡμολόγησεν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὡς Θεὸν ἀληθῆ, ὁ δὲ ἄνθρωπον ψιλόν. [c] Καὶ πόθεν δῆλον τοῦτο ἡμῖν; Ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα εἰρημένων. Εἰπὼν γὰρ, Σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἐπήγαγε· Σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς οὐ τοῦ Ἰσραὴλ ἐστι βασιλεὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης. Οὐκ ἀπὸ τούτου δὲ μόνον τοῦτο δῆλον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἑξῆς. Τῷ μὲν γὰρ Πέτρῳ οὐδὲν ὕστερον προσέθηκεν ὁ Χριστὸς, ἀλλ' ὡς ἀπηρτισμένης αὐτῷ τῆς πίστεως, τὴν Ἐκκλησίαν ἔφησεν ἐπὶ τὴν ὁμολογίαν οἰκοδομήσειν τὴν ἐκείνου. Ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτον ἐποίησεν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐναντίον. Ὡς γὰρ πολλοῦ τινος καὶ τοῦ βελτίονος μέρους τῇ ὁμολογίᾳ λείποντος, τὰ λοιπὰ προσέθηκε. Τί γάρ φησιν; Ἀμὴν, ἀμὴν λέγω

[b] Savil. τὸ θέλημα, Morel. τὸ βούλημα.

[a] Sic Savil. et Mss. plurimi. Morel. ὄψει, πολλοὶ ἀναγινωσκόντων τὸ ῥητὸν τοῦτο διαποροῦντές φασι, τί δήποτε [illegible]

[b] Morel. προάγεται.

[c] Sic Savil. et omnes fere Mss. Morel. vero καὶ ὅτι τοῦτο ἀληθὲς, δῆλον ἐκ τῶν.

πάρτι ὄψεσθε τὸν οὐρανὸν ἀνεῳγότα, καὶ τοὺς
ς τοῦ Θεοῦ ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνοντας
Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου. Ὁρᾷς πῶς αὐτὸν ἀπὸ τῆς
γει κατὰ μικρὸν, καὶ ποιεῖ μηκέτι φαντάζεσθαι
ν ἁπλῶς; Ὧ γὰρ ἄγγελοι διακονοῦσι, καὶ D
γγελοι ἀναβαίνουσι καὶ καταβαίνουσι, πῶς ἂν
θρωπος εἴη; Διὰ τοῦτο εἶπε, Μείζονα τούτων
αὶ δεικνὺς αὐτὸ, ἐπήγαγε τὴν τῶν ἀγγέλων
ν. Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· μέγα σοι, φη-
Ναθαναὴλ, ἔδοξεν εἶναι τοῦτο, καὶ διὰ τοῦτό
λέα τοῦ Ἰσραὴλ ὡμολόγησας· τί οὖν ἐρεῖς,
ς τοὺς ἀγγέλους ἐπ' ἐμὲ ἀναβαίνοντας καὶ
νοντας; διὰ τούτων πείθων, καὶ τῶν ἀγγέ-
ὸν ὁμολογῆσαι Δεσπότην. Ὡς γὰρ ἐπὶ υἱὸν
ς γνήσιον, οὕτως ἀνήεσαν καὶ κατήεσαν οἱ
οἱ βασιλικοὶ, τοῦτο μὲν παρὰ τὸν καιρὸν τοῦ
, τοῦτο δὲ παρὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀναστάσεως
ἀναλήψεως, καὶ πρὸ τούτου δὲ, ὅτε προσῆλθον E
ἤνουν αὐτῷ, ὅτε εὐηγγελίζοντο αὐτοῦ τὸν τό-
ἐβόων, Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς
ὅτε πρὸς τὴν Μαριὰμ ἦλθον, ὅτε πρὸς τὸν
Ὅπερ δὲ ἐπὶ πολλῶν ἐποίησε, τοῦτο καὶ νῦν
ύο λέγει προῤῥήσεις, καὶ τῆς μὲν ἤδη τὸν
δίδωσι, τὴν δὲ μέλλουσαν ἀπὸ τῆς παρούσης
Καὶ γὰρ τῶν λεχθέντων τὰ μὲν τὴν ἀπόδειξιν 121
οἷόν ἐστι, Πρὸ τοῦ Φίλιππον φωνῆσαί *σε, A
συκῆν εἶδόν σε· τὰ δὲ ἐκβήσεσθαι ἔμελλε,
μέρους ἐξέβη, ἡ τῶν ἀγγέλων κατάβασις καὶ
ς ἡ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, ἡ ἐπὶ τῆς ἀναστάσεως,
ἀναλήψεως· ὃ καὶ αὐτὸ διὰ τῶν εἰρημένων
ον ποιεῖ καὶ πρὸ τῆς ἐκβάσεως. Ὁ γὰρ ἐπὶ
ελθοῦσιν αὐτοῦ τὴν δύναμιν γνοὺς, καὶ περὶ
λόντων ἀκούων, εὐκολώτερον καταδέχοιτο ἂν
ην τὴν πρόῤῥησιν. Τί οὖν ὁ Ναθαναήλ;
ρὸς τοῦτο ἀποκρίνεται. Διὸ καὶ ὁ Χριστὸς
ύτου τὸν λόγον ἔστησε τὸν πρὸς αὐτὸν, συγ-
κατ' ἰδίαν ἀναλογίσασθαι τὰ λεχθέντα, καὶ οὐ
νος πάντα ἀθρόως ἐκχέειν, ἀλλὰ καταβαλὼν
ρον γῆν τὰ σπέρματα, ἀφίησιν αὐτὴν ἐπὶ B
βλαστῆσαι λοιπόν. Ὅπερ καὶ ἀλλαχοῦ δεικνὺς
Ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀν-
σπείροντι καλὸν σπέρμα. Καὶ ἐν τῷ καθεύδειν
ἐπέρχεται ὁ ἐχθρὸς, καὶ σπείρει ζιζάνια ἀνὰ
οῦ σίτου. Ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ γάμος ἐγένε-
ανᾷ τῆς Γαλιλαίας. Καὶ ἐκλήθη ὁ Ἰησοῦς εἰς
ους. Ἦν δὲ καὶ ἡ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ ἐκεῖ, καὶ
οὶ αὐτοῦ. Εἶπον καὶ φθάσας, ὅτι ἐν τῇ Γαλι-
ἄλλον γνώριμος ἦν· διὸ καὶ καλοῦσιν αὐτὸν εἰς
ον, καὶ παραγίνεται. Οὐδὲ γὰρ πρὸς τὴν ἀξίαν
ν ἑαυτοῦ, ἀλλὰ πρὸς τὴν εὐεργεσίαν τὴν ἡμε-

et angelos Dei ascendentes et descendentes super Filium hominis. Viden' quomodo illum paulatim de terra erigat, et eo deducat, ne ipsum tamquam simplicem hominem effingat? Is enim cui angeli serviunt, super quem angeli ascendunt et descendunt, quo pacto homo fuerit? Ideo dixit, *Majora his videbis;* quod explicans, angelorum ministerium attulit; ac si diceret: Magnum tibi hoc videtur, o Nathanael, ideoque me ut Israëlis Regem confessus es: quid ergo dices cum videris angelos super me ascendentes et descendentes? his illi suadens, ut se angelorum etiam Dominum confiteatur. Nam quasi ad genuinum Regis filium, sic descendebant et ascendebant ministri regii, hoc modo tempore crucis, illo autem in resurrectione et ascensione, imo antea, quando accesserunt, et ministrabant ei, quando ipsius natales prædicabant, quando clamabant, *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax:* quando ad Mariam venerunt, quando ad Josephum. Quod sæpe fecerat, nunc facit. Duo prædicit, et alterius indicium dat, alterum ex hoc confirmat futurum. Ex supra dictis alia jam demonstrata fuerant, quale illud erat Ante Philippi vocationem, *Vidi te sub ficu;* alia eventura erant, et ex parte evenerant, angelorum nempe descensus et ascensus; in cruce, in resurrectione, in ascensione: cui rei ex prædictis fidem facit, etiam ante eventum. Nam qui jam in præteritis ejus virtutem agnovit, futura si audiat, facilius accipiet. Quid ergo Nathanael? Nihil ad hoc respondit. Ideo Christus hic finem dicendi facit, sinens illum dicta secum reputare, nec volens omnia statim effundere, sed jacto in bonam terram semine, sinit eam fructus per otium proferre. Id quod alibi sic declarabat: *Simile est regnum cælorum homini, qui seminavit bonum semen. Cum autem dormiret, venit inimicus ejus, et superseminavit zizania in medio tritici.* 1. *Die tertia nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ.* 2. *Et vocatus est Jesus ad nuptias. Erat autem mater Jesu ibi, et fratres ejus.* Jam dixi eum in Galilæa notiorem fuisse; quare vocant eum ad nuptias, ipseque adest. Non enim ad dignitatem suam respiciebat, sed erat ad beneficium nobis inferendum paratus. Nam qui non dedignatus est formam servi accipere, multo minus dedignabitur ad nuptias servorum venire; qui cum publicanis et peccatoribus versabatur, multo minus recusabit cum invitatis ad nuptias recumbere. Qui vocaverant, non congruentem de illo opinionem habebant,

Luc. 2. 14.
Matth. 13. 24. 25.
Cap. 11.

σε τῇ συκῇ. [Mox Savil. et Codd. nostri σταυροῦ, καὶ τῆς ἀν.]

neque ut magnum quempiam virum invitabant, sed ut popularem et sibi notum. Et hoc subindicavit evangelista dicens : *Erat autem mater Jesu ibi, et fratres ejus.* Quemadmodum illam et fratres ejus, ita et Jesum vocaverant. 3. *Et deficiente vino, dicit mater ejus ad eum : Vinum non habent.* Hic jure quæratur : Unde matri in mentem subiit quid magnum de filio opinari : nullum enim
v. 11. adhuc signum fecerat : nam *Hoc fecit,* inquit, *initium signorum Jesus in Cana Galilææ.*

2. Quod si quis dixerit, non idoneum hoc esse argumentum, quod illud sit initium signorum, eo quod additum sit, *In Cana Galilææ;* quasi hoc primum ibi factum sit, nec tamen absolute primum; verisimile quippe est illum alibi alia fecisse : respondebimus ei id quod jam primo diximus. Quodnam illud est? Id quod ait Joannes : *Ego autem nesciebam eum; sed ut manifestetur in Israël, propterea veni ego in aqua baptizans.* Nam si in primæva ætate miracula edidisset, non opus habuissent Israëlitæ altero, qui ipsum indicaret. Qui enim cum vir factus esset, ita ex miraculis celebratus est, non in Judæa tantum, sed etiam in Syria et ultra; idque trium tantum annorum spatio : imo ne tribus quidem annis ad famam opus habuit; sed quam primum fama ejus ubique pervagata est : qui ergo tam brevi spatio temporis ob miraculorum multitudinem ita claruit, ut nomen ejus omnibus notum esset; multo magis si adhuc puer miracula edidisset, non potuisset tanto tempore latere : majori quippe admirationi fuissent miracula a puero facta, cum maxime tempus et duplex et triplex, imo amplius fuerit. Verum nihil aliud puer
Luc. 2. 46. fecit, nisi id tantum quod Lucas enarrat, duodennem ipsum sedisse in medio doctorum audientem, et interrogatione sua admirandum visum fuisse. Alioquin autem jure ac merito non cœpit in puerili ætate miracula edere. Putassent enim rem illam vere phantasma esse. Nam si de illo jam viro id multi suspicati sunt, multo magis id credidissent, si admodum juvenis signa fecisset; et invidia permoti ipsum citius et ante constitutum tempus in crucem egissent : atque ita res ad

Christus trium annorum spatio miraculis celebratus est.

C τέραν. Ὁ γὰρ μὴ ἀπαξιώσας δούλου μορφὴν λαβεῖν, πολλῷ μᾶλλον οὐκ ἂν ἐπηξίωσεν εἰς γάμον ἐλθεῖν δούλων· ὁ τελώναις καὶ ἁμαρτωλοῖς συναναπεσὼν, πολλῷ μᾶλλον οὐκ ἂν παρῃτήσατο τοῖς ἐν τῷ γάμῳ παροῦσι συγκατακλίνεσθαι. Οὐ μὴν οἱ καλέσαντες τὴν προσήκουσαν περὶ αὐτοῦ κρίσιν εἶχον, οὐδ᾽ ὡς μέγαν τινὰ ἐκάλουν, ἀλλ᾽ ἁπλῶς ὡς τῶν πολλῶν ἕνα καὶ ὡς γνώριμον. Καὶ τοῦτο ᾐνίξατο ὁ εὐαγγελιστὴς εἰπών· Ἦν δὲ ἡ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ ἐκεῖ, καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ. Ὥσπερ οὖν ἐκείνην καὶ τοὺς ἀδελφοὺς ἐκάλεσαν, ἐκάλεσαν καὶ τὸν Ἰησοῦν. Καὶ ὑστερήσαντος οἴνου, λέγει
D ἡ μήτηρ αὐτοῦ· οἶνον οὐκ ἔχουσιν. Ἄξιον ἐνταῦθα ζητῆσαι, πόθεν ἐπῆλθε τῇ μητρὶ μέγα τι φαντασθῆναι περὶ τοῦ παιδός. Οὐδὲ γὰρ σημεῖον ἦν τι πεποιηκώς. Ταύτην γὰρ, φησὶν, ἀρχὴν ἐποίησε τῶν σημείων ὁ Ἰησοῦς ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας.

Εἰ δὲ λέγοι τις, μὴ εἶναι τοῦτο τεκμήριον ἱκανὸν τοῦ ταύτην ἀρχὴν εἶναι τῶν σημείων, διὰ τὸ ἁπλῶς προσκεῖσθαι, Ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας, ὡς ἐγχωροῦν πρῶτον ἐκεῖ γεγενῆσθαι, μὴ μέν τοι [b] πάντως καὶ πρῶτον (εἰκὸς γὰρ αὐτὸν ἀλλαχοῦ πεποιηκέναι ἕτερα)· ἐκεῖνο πρὸς αὐτὸν ἐροῦμεν, ὃ καὶ ἔμπροσθεν εἴπομεν. Ποῖον δὴ τοῦτο; Ὅπερ Ἰωάννης φησίν· Ἐγὼ δὲ οὐκ ᾔδειν αὐτόν· ἀλλ᾽ ἵνα φανερωθῇ τῷ Ἰσραὴλ, διὰ τοῦτο
E ἦλθον βαπτίζων. Εἰ δὲ κατὰ τὴν πρώτην ἡλικίαν ἐθαυματούργει, οὐκ ἂν ἐδεήθησαν Ἰσραηλῖται ἑτέρου τοῦ φανερώσοντος αὐτόν. Ὁ γὰρ εἰς ἄνδρας ἐλθὼν, καὶ οὕτως ἀπὸ τῶν θαυμάτων οὐ τοῖς ἐν Ἰουδαίᾳ γνωρισθεὶς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐν Συρίᾳ καὶ περαιτέρω, καὶ ταῦτα ἐν τρισὶν ἔτεσι μόνον ταῦτα πεποιηκὼς, μᾶλλον δὲ οὐδὲ τῶν τριῶν τούτων δεηθεὶς εἰς τὸ
122 δεῖξαι ἑαυτόν· εὐθέως γὰρ καὶ ἐκ τῆς πρώτης πανταA χοῦ ἡ ἀκοὴ αὐτοῦ ἀπῆλθεν· ὁ τοίνυν ἐν βραχεῖ καιρῷ οὕτω διὰ τοῦ πλήθους τῶν θαυμάτων ἐκλάμψας, ὥστε αὐτοῦ τὸ ὄνομα κατάδηλον γενέσθαι πᾶσι· πολλῷ μᾶλλον εἰ παῖς ὢν ἐκ πρώτης ἡλικίας ἐθαυματούργει, ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον οὐκ ἔμελλε λήσεσθαι. Τά τε γὰρ γινόμενα παραδοξότερα ἂν ἔδοξεν εἶναι, ἅτε παρὰ μειρακίου γινόμενα, ὅ τε χρόνος διπλασίων καὶ τριπλασίων καὶ πολλῷ πλείων ἦν ἄν. Ἀλλὰ γὰρ οὐδὲν ἐποίησε παῖς ὤν· ἀλλ᾽ ἓν τοῦτο μόνον ἐμαρτύρησεν ὁ Λουκᾶς, ὅτι ἐκαθέζετο δωδεκαέτης ὢν τῶν διδασκάλων ἀκροώμενος, καὶ διὰ τῆς ἐρωτήσεως ἐδόκει θαυμαστὸς εἶναι· καὶ ἄλλως δὲ εἰκότως καὶ κατὰ λόγον οὐκ ἤρξατο τῶν σημείων ἐκ πρώτης ἡλικίας εὐθέως.
B Ἐνόμισαν [a] γὰρ ἂν φαντασίαν εἶναι τὸ πρᾶγμα. Εἰ γὰρ ἐν ἡλικίᾳ γενομένου πολλοὶ τοῦτο ὑπώπτευσαν, πολλῷ μᾶλλον, ἐὰν μειράκιον ὢν κομιδῇ ἐθαυματούργει, καὶ θᾶττον δὲ καὶ πρὸ τοῦ προσήκοντος καιροῦ ἐπὶ τὸν σταυρὸν ὥρμησαν ἄν, τῇ βασκανίᾳ τηκόμενοι·

[b] Morel. solus πάντων, male.

[a] Morel. γὰρ φαντασίαν.

: τὰ τῆς οἰκονομίας δ' ἂν ἠπιστήθη πράγματα.
ν ἐπῆλθε τῇ μητρὶ μέγα τι φαντασθῆναι περὶ
φησίν. Ἀποκαλύπτεσθαι λοιπὸν ἤρχετο, καὶ
ννου κατάδηλος ἦν, καὶ ἀπὸ τῶν πρὸς τοὺς
; εἰρημένων αὐτῷ· καὶ πρὸ τούτων δὲ ἁπάν-
τῇ ἡ σύλληψις, [b] καὶ τὰ μετὰ τὴν γέννησιν
ε πάντα, μεγίστην αὐτῇ περὶ τοῦ παιδὸς ἐν-
ῆν ὑπόνοιαν. Ἤκουσε γάρ, φησί, πάντα τὰ C
ῦ παιδός, καὶ συνετήρει ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς.
ν ἕνεκεν, φησίν, οὐ πρὸ τούτου ταῦτα ἔλεγεν;
περ ἔφην, τότε λοιπὸν ἀρχὴν τοῦ φανεροῦσθαι
ε. Πρὸ μὲν γὰρ τούτου ὡς τῶν πολλῶν εἷς ὢν
ῆγεν· ὅθεν οὐδὲ ἐθάῤῥει τοιοῦτόν τι πρὸς αὐτὸν
ι εἰπεῖν. Ἐπειδὴ δὲ ἤκουσεν, ὅτι Ἰωάννης δι'
λθε, καὶ ὅτι αὐτῷ ἐμαρτύρησεν ἅπερ ἐμαρ-
, καὶ ὅτι μαθητὰς ἔσχε, τότε λοιπὸν θαῤῥοῦσα
λεῖ, καὶ ὑστερήσαντος οἴνου, λέγει· Οἶνον οὐχ
. Ἐβούλετο γὰρ καὶ ἐκείνοις καταθέσθαι χά-
ἑαυτὴν λαμπροτέραν ποιῆσαι διὰ τοῦ παιδός.
χα τι καὶ ἀνθρώπινον ἔπασχε, καθάπερ καὶ οἱ D
αὐτοῦ, λέγοντες· Δεῖξον σεαυτὸν τῷ κόσμῳ,
νοι τὴν ἀπὸ τῶν θαυμάτων δόξαν καρπώσα-
ιὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς σφοδρότερον ἀπεκρίνατο,
Τί ἐμοὶ καὶ σοί, γύναι; Οὔπω ἥκει ἡ ὥρα
καὶ ὅτι σφόδρα ᾐδεῖτο τὴν τεκοῦσαν, ἄκουσον
ου διηγουμένου πῶς ὑποτεταγμένος τοῖς γο-
ν, καὶ αὐτοῦ δὲ τούτου τοῦ εὐαγγελιστοῦ δει-
, πῶς αὐτῆς προενόησε καὶ παρ' αὐτὸν τοῦ
ὶ τὸν καιρόν. Ἔνθα μὲν γὰρ ἂν μηδὲν ἐμπο-
μηδὲ παρεγκόπτωσί τι τῶν κατὰ Θεὸν πρα- E
οἱ γονεῖς, ἀναγκαῖον εἴκειν καὶ ὀφειλόμενον,
ὴ τοῦτο ποιεῖν, κίνδυνος μέγας· ὅταν δὲ ἀκαί-
ζητῶσι καὶ [c] ἐγκόπτωσί τι τῶν πνευματικῶν,
αλὲς πείθεσθαι. Διὸ καὶ ἐνταῦθα οὕτως ἀπε-
, καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν· Τίς ἐστιν ἡ μήτηρ μου,
ς εἰσὶν οἱ ἀδελφοί μου; Οὐδέπω γὰρ ἣν ἐχρῆν 123
τοῦ δόξαν εἶχον· ἀλλ' ἐπειδὴ ὤδινεν αὐτόν, A
ατὰ τὴν λοιπὴν τῶν μητέρων συνήθειαν, οὕτως
ε ἐπιτάττειν αὐτῷ, δέον ὡς Δεσπότην σέβειν
οσκυνεῖν. Διὰ τοῦτο οὖν τότε οὕτως ἀπεκρίνατο.
σον γὰρ οἷον ἦν παντὸς τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ δήμου
τος αὐτόν, καὶ τοῦ πλήθους τῆς ἀκροάσεως
ωμένου, καὶ τῆς [a] διδασκαλίας προτεθείσης,
παρελθοῦσαν μέσην, ἀπαγαγεῖν μὲν αὐτὸν τῆς
σεως, ἰδίᾳ δὲ διαλέγεσθαι, μηδὲ ἔνδον ἀνέχε-
θεῖν, ἀλλ' ἕλκειν αὐτὸν ἔξω μόνον πρὸς ἑαυτήν.

œconomiam spectantes creditæ non fuissent. Quomodo igitur matri in mentem subiit, inquies, magnum quid de illo existimare? Manifestari jam cœperat, et ex Joannis testimonio, et ex iis quæ discipulis ipse dixerat: ante hæc autem omnia, ipsa conceptio, et quæ in natali ejus gesta sunt, magnam matri circa filium existimationem indebant. Audivit enim, inquit, omnia de puero, *Et* *Luc.* 2. 51.
conservabat in corde suo. Sed cur, inquies, non id antea dixit? Quia, ut dixi, tunc cœpit in publicum prodire. Antehac enim tamquam unus e vulgo versabatur: quapropter non audebat mater tale quidpiam ipsi dicere. Ubi autem audivit Joannem propter ipsum venisse, ac de illo tale testimonium perhibuisse, discipulos ipsum habere, tunc demum cum fiducia rogat illum, et deficiente vino dicit, *Vinum non habent*. Volebat enim et illos beneficio devincire, seque splendidiorem per filium reddere. Et forte humanum quidpiam passa est, ut et fratres ejus qui dicebant: *Ostende teipsum mundo,* quod vellent ex *Joan.* 7. 4.
miraculis sibi gloriam comparare. Ideo sic illi asperius respondit: 4. *Quid mihi et tibi est, mulier? Nondum venit hora mea.* Nam quod admodum matrem veneraretur, audi Lucam narrantem quam subditus esset parentibus, necnon hunc evangelistam dicentem quantam illius curam in cruce habuerit. Ubi enim parentes rem *Parentibus quandonam obsequendum.*
divinam non impediunt neque prohibent, cedendum ipsis est; et si secus fiat, periculum magnum est: cum autem a nobis intempestive quidpiam postulant, nobisque officiunt in spiritualibus, non tutum est ipsis obsequi. Ideoque hic ita respondet, et alibi rursum: *Quæ est mater* *Marc.* 3. 33.
mea, et qui sunt fratres mei? Nondum enim eam quam par erat de ipso opinionem habebant; sed quia ipsum pepererat, matrum more putabat se illi posse omnia præcipere, quæ illum ut Dominum colere et adorare debuisset: ideo tunc ita respondit. Cogites velim, quid illud erat, circumstante populo, totaque turba ipsum intentis animis audiente, doctrinamque percipiente, illam in medium accedentem a concione ipsum abducere, ut seorsim alloqueretur: non domum ingredi, sed foras ipsum solum educere. Idcirco dicebat ille, *Quæ est mater mea, et qui sunt fra-*

ril. et Mss. plurimi καὶ τὰ περὶ τὴν σύλληψιν. Morel. l. 706] καὶ τὰ μετὰ τὴν γένν. Mox post τὴν ὑπό- Savil. et Mss. ut edidimus. Morel. vero τοῦτο καὶ ς ἡμῖν δείκνυσι λέγων· ἡ δὲ Μαριὰμ συνετήρει, etc. 706 καθὼς καὶ ὁ Λουκᾶς φησί· πάντα περὶ τ. π. ῥή- ματα· ἡ Μαρ. συνετ., etc.]

[c] Ita alii et Savil.; Morel. ἐγκόπτωσιν ἡμᾶς.

[a] Alii διδασκαλίας προελθούσης. [Mox Savil. et Codd. 705, 706 καὶ μηδὲ ἔνδον.]

tres mei? non matrem contumelia afficiens, ab-
sit; sed ipsi optime consulens, nec sinens eam
vile quidpiam et abjectum de se existimare. Nam
si aliorum curam gerebat, nihilque non agebat ut
congruentem de se opinionem illis ingereret,
multo magis erga matrem id agebat. Quia enim
verisimile est, cum talia audisset a filio, noluisse
tamen obtemperare, sed primas sibi semper vin-
dicasse partes, utpote matrem, ideo sic ille re-
spondit. Neque enim illam ab humili opinione ad
sublimiorem sententiam erexisset, si semper ex-
spectasset illa, se ab ipso tamquam a filio hono-
randam, neque ipsum ut Dominum habituram
esse. Hac ergo de causa sic tunc loquebatur: *Quid
mihi et tibi est, mulier?* Alia quoque causa non
minus necessaria afferri potest. Quænam illa? Ne
gesta miracula in suspicionem venirent: ab indi-
gentibus enim, non a matre rogandus erat. Qua-
re? Quia illa quæ cognatorum precibus impe-
trantur, licet magna, non ita grata sunt præsenti-
bus ut plurimum: cum autem indigentes ipsi sup-
plicant, tunc miraculum suspicione vacat, puræ
laudes sunt, magna utilitas.

3. Etenim si quis optimus medicus in ægrorum
complurium domos ingressus, ab ægrotis vel ad-
stantibus nihil audiat, sed a matre tantum rogetur,
hinc suspectus et molestus ægris erit, ac neque
ægri, neque adstantes magnum quidpiam ab illo
exspectabunt. Ideo tunc increpavit dicens. *Qui
mihi et tibi est, mulier?* monens illam ne simi-
le quidpiam in posterum ageret. Curæ namque illi
erat maternus honor, multoque magis illius salus,
et multis præstanda beneficia, pro quibus carnem
induerat. Hæc itaque verba non erant arroganter
matrem alloquentis, sed dispensationis, qua et il-
lam institueret, et miracula cum dignitate fieri
provideret. Nam quod magno illam in honore ha-
beret, vel hoc ipsum, ut cætera taceam, quod il-
lam increpare videatur, probare potest, indigna-
tioque ipsa magnam præ se fert reverentiam. Quo-
nam autem pacto, in sequenti concione dicemus.
Hæc itaque cogitans, cum audieris mulierem quam-
Luc 11.27. dam dicentem, ***Beatus venter qui te portavit,
et ubera quæ suxisti***, illumque respondentem,
Ibid. v. 28. ***Quinimmo beati qui faciunt voluntatem Pa-
tris mei;*** eadem sententia hæc dicta esse existi-
mato. Non enim matrem repellentis responsio est,
sed declarantis, nihil ipsi profuturum fuisse par-

Διὰ τοῦτο ἔλεγε, Τίς ἐστιν ἡ μήτηρ μου καὶ οἱ ἀδελ-
B φοί μου; οὐχ ὑβρίζων τὴν γεγεννηκυῖαν· ἄπαγε· ἀλλ'
ὠφελῶν τὰ μέγιστα, καὶ οὐκ ἀφιεὶς ταπεινὰ περὶ
αὐτοῦ φρονεῖν. Εἰ γὰρ τῶν ἄλλων ἐκήδετο, καὶ πάντα
ἔπραττεν ὥστε ἐνθεῖναι αὐτοῖς τὴν προσήκουσαν περὶ
αὐτοῦ δόξαν, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ μητρός. Ἐπειδὴ γὰρ
εἰκὸς ἦν καὶ ἀκούσασαν παρὰ τοῦ παιδὸς [b] μὴ βούλε-
σθαι μηδὲ οὕτω πεισθῆναι, ἀλλ' ἀξιοῦν ἑαυτὴν παν-
ταχοῦ τῶν πρωτείων, ἅτε μητέρα οὖσαν, διὰ τοῦτο
οὕτως ἀπεκρίνατο πρὸς τοὺς εἰπόντας. Οὐδὲ γὰρ ἂν
ἑτέρως αὐτὴν ἀνήγαγεν ἀπὸ τῆς ταπεινώσεως ταύτης
πρὸς τὸ ὕψος ἐκεῖνο, εἰ προσεδόκα ὡς παρὰ παιδὸς ἀεὶ
τιμηθήσεσθαι, ἀλλὰ μὴ ὡς Δεσπότην ἥξειν αὐτόν.
Καὶ ἐνταῦθα μὲν οὖν ταύτης ἕνεκεν τῆς προφάσεως
C ἔλεγε· Τί ἐμοὶ καὶ σοί, ὦ γύναι; Καὶ δι' ἑτέραν δὲ
ἀναγκαίαν αἰτίαν οὐχ ἧττον. Ποίαν δὲ ταύτην; Ὥστε
μὴ ὑποπτευθῆναι τὰ γινόμενα θαύματα. Παρὰ γὰρ
τῶν δεομένων παρακληθῆναι ἐχρῆν, οὐ παρὰ τῆς
μητρός. Τί δήποτε; Ὅτι τὰ μὲν ἐκ τῆς τῶν οἰκείων
παρακλήσεως γινόμενα, κἂν μεγάλα ᾖ, προσίσταται
τοῖς ὁρῶσι πολλάκις· ὅταν δὲ οἱ χρείαν ἔχοντες οὗτοι
δέωνται, ἀνύποπτον τὸ θαῦμα γίνεται, καὶ καθαρὸς
ὁ ἔπαινος, καὶ πολλὴ ἡ ὠφέλεια.

D Καὶ γὰρ ἰατρὸς εἴ τις ἄριστος, εἰς οἰκίαν καμνόν-
των πολλῶν εἰσελθὼν, παρὰ μὲν τῶν ἀῤῥωστούντων
μηδὲν ἀκούοι μηδὲ τῶν προσηκόντων ἐκείνοις, ὑπὸ δὲ
τῆς οἰκείας μητρὸς παρακαλοῖτο μόνης, ὕποπτός τε
παρὰ τοῖς κάμνουσιν ἔσται [c] καὶ ἐπαχθὴς, καὶ οὔτε
τῶν κειμένων, οὔτε τῶν παρεστώτων αὐτοῖς οἰήσεταί
τις αὐτὸν μέγα τι καὶ γενναῖον ἐπιδείξασθαι δύνασθαι.
Διὸ καὶ τότε ἐπετίμησε, λέγων· Τί ἐμοὶ καὶ σοί, γύ-
ναι; παιδεύων αὐτὴν εἰς τὸ μέλλον μηκέτι τὰ τοιαῦτα
ποιεῖν. Ἔμελε γὰρ αὐτῷ καὶ τῆς εἰς τὴν μητέρα τι-
μῆς, πολλῷ δὲ πλέον τῆς σωτηρίας τῆς κατὰ ψυχὴν,
καὶ τῆς τῶν πολλῶν εὐεργεσίας, δι' ἣν καὶ τὴν σάρκα
ὑπέδυ. Οὐ τοίνυν ἀπαυθαδιαζομένου πρὸς τὴν μητέρα
ταῦτα τὰ ῥήματα ἦν, ἀλλ' οἰκονομίας πολλῆς ῥυθμι-
E ζούσης αὐτήν τε ἐκείνην, καὶ τὰ θαύματα μετὰ τῆς
προσηκούσης γενέσθαι παρασκευαζούσης ἀξίας. Ἐπ[illegible]
ὅτι σφόδρα αὐτὴν ἐτίμα, καὶ χωρὶς τῶν ἄλλων [illegible]
τοῦτο τὸ δοκοῦν ἐπιτιμητικῶς εἰρῆσθαι, μάλιστα [illegible]
νὸν ἐμφῆναι. Τῷ γὰρ δυσχερᾶναι ἔδειξεν ὅτι [illegible]
124 αὐτὴν δυσωπεῖται. Πῶς δὲ καὶ τίνι τρόπῳ, τῇ [illegible]
A τοῦτο ἐροῦμεν. Ταῦτα οὖν ἐννοῶν, καὶ ὅταν ἀκο[illegible]
γυναικός τινος [a] λεγούσης· Μακαρία ἡ κοιλία ἡ βα[illegible]
σασά σε, καὶ μαστοὶ οὓς ἐθήλασας· εἶτα αὐτοῦ
κρινομένου· Μενοῦν γε μακάριοι οἱ ποιοῦντες τ[illegible]
λημα τοῦ Πατρός μου· ἀπὸ τῆς αὐτῆς γνώμη[illegible]

[b] Savil. et alii *μὴ βούλεσθαι εὐκόλως*. Morel. *μὴ βούλε-
σθαι μηδὲ οὕτω*.

[c] Morel. *καὶ φορτικὸς, καὶ ἐπαχθής*. [Mox Savil. *ἡγήσε-
ται* pro *οἰήσεται*. Infra idem cum Codd. cit. 1
sine *τά*.]

[a] Alii *λαλούσης*.

κεῖνα εἰρῆσθαι νόμιζε τὰ ῥήματα. Οὐ γὰρ ἀπωθουμένου τὴν μητέρα ἡ ἀπόκρισις ἦν, ἀλλὰ δεικνύντος ὅτι οὐδὲν αὐτὴν ὁ τόκος ὤνησεν ἂν, εἰ μὴ σφόδρα ἦν ἀγαθὴ καὶ πιστή. Εἰ δὲ τὴν Μαρίαν οὐδὲν ὠφελεῖ, χωρὶς τῆς κατὰ ψυχὴν ἀρετῆς, τὸ γεννηθῆναι παρ' αὐτῆς τὸν Χριστόν· πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς κἂν πατέρα, B κἂν ἀδελφὸν, κἂν παῖδα ἔχωμεν ἐνάρετον καὶ γενναῖον, αὐτοὶ δὲ πόῤῥω ὦμεν τῆς ἀρετῆς τῆς ἐκείνου, οὐδὲν τοῦτο ὠφελῆσαι δυνήσεται. Ἀδελφὸς γὰρ, φησὶν ὁ Δαυὶδ, οὐ λυτροῦται, λυτρώσεται ἄνθρωπος; Ἐν οὐδενὶ γὰρ ἑτέρῳ, ἀλλ' ἐν μόνοις τοῖς οἰκείοις κατορθώμασι μετὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας ἔχειν δεῖ. Ἐπεὶ εἰ τοῦτο ἔμελλεν ὠφελήσειν [b] καθ' ἑαυτὸ τὴν παρθένον, ὠφέλησεν ἂν καὶ Ἰουδαίους· συγγενὴς γὰρ ἦν αὐτῶν κατὰ σάρκα ὁ Χριστὸς, ὠφέλησεν ἂν καὶ τὴν πόλιν ἐν ᾗ ἐτέχθη, ὠφέλησεν ἂν καὶ τοὺς ἀδελφούς. Νῦν δὲ καὶ οἱ ἀδελφοὶ, ἕως μὲν ἑαυτῶν C ἠμέλουν, οὐδὲν αὐτοὺς τὸ τῆς συγγενείας ἀξίωμα ὠφέλει, ἀλλὰ μετὰ τοῦ λοιποῦ κατεγινώσκοντο κόσμου· τότε δὲ ἐθαυμάσθησαν, ὅτε ἀπὸ τῆς οἰκείας ἔλαμψαν ἀρετῆς. Ἀλλ' ἡ πόλις καὶ ἔπεσε· καὶ ἐνεπρήσθη, μηδὲν ἀπὸ τούτου κερδάνασα· κατεσφάγησαν δὲ καὶ ἀπώλοντο σφόδρα ἐλεεινῶς καὶ οἱ κατὰ σάρκα συγγενεῖς, οὐδὲν ἀπὸ τῆς πρὸς αὐτὸν συγγενείας εἰς τὸ σωθῆναι κερδάναντες, ἐπειδὴ τὴν ἀπὸ τῆς ἀρετῆς προστασίαν οὐκ εἶχον. Πάντων δὲ μείζους ἀνεφάνησαν οἱ ἀπόστολοι, ἐπειδὴ τὸν ἀληθινὸν καὶ ζηλωτὸν τρόπον τῆς πρὸς αὐτὸν οἰκειώσεως μετῆλθον τὸν διὰ τῆς ὑπακοῆς. Κἀντεῦθεν οὖν μανθάνομεν, ὅτι πίστεως ἡμῖν D πανταχοῦ χρεία, καὶ βίου λάμποντος καὶ φαιδροῦ. Τοῦτο γὰρ ἡμᾶς μόνον διασῶσαι δυνήσεται. Ἐπειδὴ καὶ μέχρι πολλοῦ οἱ συγγενεῖς αὐτοῦ ἐθαυμάζοντο πανταχοῦ, [a] οἳ καὶ δεσπόσυνοι ἐλέγοντο· ἀλλ' ὅμως αὐτῶν μὲν οὐδὲ τὰ ὀνόματα ἴσμεν, τῶν δὲ ἀποστόλων καὶ ὁ βίος καὶ τὰ ὀνόματα ᾄδεται πανταχοῦ. Μὴ τοίνυν μέγα φρονῶμεν [b] ἐπὶ εὐγενείᾳ τῇ κατὰ σάρκα, ἀλλὰ κἂν μυρίους ἔχωμεν προγόνους θαυμαστοὺς, αὐτοὶ σπουδάσωμεν ὑπερβαλέσθαι τὰς ἐκείνων ἀρετὰς, εἰδότες ὅτι οὐδὲν ἀπὸ τῆς ἑτέρων σπουδῆς εἰς τὴν μέλλουσαν κερδανοῦμεν κρίσιν, ἀλλὰ καὶ τοῦτο κρῖμα ἔσται σφοδρότερον. Ἀγαθῶν γὰρ ὄντες πατέρων, καὶ E οἴκοθεν ἔχοντες τὸ ὑπόδειγμα, οὐδὲ οὕτω μιμούμεθα τοὺς διδασκάλους. Ταῦτα δὲ λέγω νῦν, ἐπειδὴ ὁρῶ Ἕλληνας πολλοὺς, ὅταν ἐπὶ τὴν πίστιν αὐτοὺς ἄγωμεν καὶ παρακαλῶμεν γενέσθαι Χριστιανοὺς, ἐπὶ συγγενεῖς καὶ τοὺς προγόνους καταφεύγοντας καὶ οἰκίαν, καὶ λέγοντας, πάντες οἱ προσήκοντές μοι

tum, nisi admodum proba fidelisque fuisset. Si porro Mariæ nihil proderat quod Christum genuisset, nisi virtute interiore prædita fuisset, multo minus nobis proderit probitatis expertibus si patrem, si fratrem, si filium probum et virtute præditum habeamus, si nos ejus virtute procul fuerimus: ait quippe David: *Frater non redimit, redimet homo?* In nullo quippe alio, nisi bonis operibus, post Dei gratiam spes salutis habenda. Nam si partus ad id profuturus Virgini erat, profuturum quoque Judæis erat, quod Christi secundum carnem cognati essent, profuturum item civitati in qua natus erat, profuturum etiam fratribus. Atqui dum fratres illius sui curam non gererent, nihil a cognationis dignitate juvabantur, sed cum reliquo mundo damnati erant: tunc vero admirationi habiti sunt, cum per propriam virtutem effulserunt. Urbs autem et excisa et combusta est, nihil hinc mutuata subsidii: cognati vero illi secundum carnem, cæsi misere perierunt, nihil ex cognatione ad salutem lucrati, quia virtutis patrocinio destituti erant. Omnium autem præstantissimi claruerunt apostoli, quia verum et expetendum cognationis ejus modum subierunt per obedientiam. Hinc ediscimus, fide nobis opus esse, et vita proba virtuteque fulgente. Id enim tantum nobis salutem parare poterit. Certe cognati ejus multo tempore admirationi fuerunt ubique, et Desposyni appellati; attamen ne nomina quidem illorum scimus; apostolorum autem et nomina et vita ubique celebrantur. Ne itaque de generis nobilitate altum sapiamus; sed etiamsi avos et abavos innumeros claros et illustres proferre possimus, illorum nos virtutem superare conemur, gnari nobis in futuro judicio ex aliorum virtute nihil lucri fore, imo id nobis gravius judicium pariturum esse. Nam probis orti patribus, domique exemplum habentes, ne sic quidem doctores imitamur. Hæc nunc dico, quia gentiles multos video, cum illos ad fidem et Christianismum amplectendum cohortamur, ad cognatos et avos suos confugere ac dicere, Omnes cognati, familiares et contubernales mei, fideles Christiani sunt. Quid hoc ad te, miser et infelix? Hoc in perniciem tuam vertitur, quod nec contubernales reverearis, ut ad virtutem curras. Rursus alii quidam fideles utique, sed ignavi, ad virtutem incitati, idipsum ob-

Improbo non prosunt cognati probi.

Psal. 48. 8.

Cognati Christi Desposyni appellati.

[b] Quidam Mss. cum Morel. καθ' ἑαυτὸ τὴν παρθένον. In Savil. et aliis τὴν παρθένον deest.

[a] Οἳ καὶ δεσπόσυνοι ἐλέγοντο. Cognatos Christi δεσποσύνους, sive Dominicos appellatos fuisse refert Eusebius ex Africano Hist. Eccl. p. 26 editionis Valesii.

[b] Savil. ἐπὶ εὐγενείᾳ. Morel. ἐπὶ τῇ συγγενείᾳ.

tendunt : Pater meus, avus, proavus, pii ac virtute præditi fuerunt. Sed hoc ipsum te maxime damnabit, quod a talibus ortus, genere tuo indigna perpetres. Audi quid propheta Judæis dicat :
Osee 12.12. *Servivit Israël in muliere, et in muliere ser-*
John 8.56. *vatus est ;* et Christus, *Abraham pater vester exsultavit ut videret diem meum ; et vidit, et gavisus est.* Et ubique virtutem avorum non ad laudem, sed ad majorem accusationem proferunt. Hæc cum sciamus et nos, nihil non agamus, ut per propria opera salutem consequi possimus, ne frustra in aliorum gestis spem habentes, tunc discamus nos deceptos fuisse, cum nobis hæc no-
Psal. 6. 6. titia nihil proderit. Nam *In inferno,* inquit, *quis confitebitur tibi ?* Hic ergo pœnitentiam agamus, ut æterna consequamur bona, quæ nos omnes nancisci contingat, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria et imperium, simulque Spiritui sancto, in sæcula sæculorum. Amen.

καὶ ἐπιτήδειοι καὶ συνοικοῦντες, πιστοὶ Χριστιανοὶ τυγχάνουσι. Τί οὖν τοῦτο πρὸς σὲ, ἄθλιε καὶ ταλαί-
125 πωρε; Τοῦτο γάρ σε μάλιστα ἀπολεῖ, ὅτι οὐδὲ τὸ
A πλῆθος τῶν συνοικούντων αἰδεσθεὶς πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἔδραμες. Πάλιν ἄλλοι τινὲς πιστοὶ μὲν ὄντες, βίου δὲ * ἠμελημένως τυγχάνοντες, παρακαλούμενοι πρὸς ἀρετὴν, τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο προβάλλονται λέγοντες· ὁ πατὴρ ὁ ἐμὸς, καὶ ὁ πάππος, καὶ ὁ ἐπίπαππος σφόδρα εὐσεβεῖς καὶ σπουδαῖοι ἐτύγχανον [a] ὄντες. Ἀλλὰ τοῦτο δή σε κατακρινεῖ μάλιστα, ὅτι τοιούτων ὢν ἔγγονος, ἀνάξια τῆς οἰκείας ἔπραξας ῥίζης. Ἄκουσον γὰρ ὁ προφήτης τί φησι πρὸς τοὺς Ἰουδαίους· Ἐδούλευσεν Ἰσραὴλ ἐν γυναικὶ, καὶ ἐν γυναικὶ ἐφυλάξατο· καὶ πάλιν ὁ Χριστὸς, Ἀβραὰμ ὁ πατὴρ ὑμῶν ἠγαλλιάσατο ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμήν· καὶ εἶδε, καὶ ἐχάρη.
B Καὶ πανταχοῦ τὰ τῶν προγόνων κατορθώματα οὐ μόνον ἀντ' ἐγκωμίων, ἀλλὰ καὶ ἀντὶ μείζονος αὐτοῖς [b] προσφέρουσι τῆς κατηγορίας. Ταῦτ' οὖν εἰδότες, καὶ ἡμεῖς ἅπαντα πράττωμεν, ὥστε διὰ τῶν οἰκείων ἔργων σωθῆναι δυνηθῆναι, ἵνα μὴ μάτην ἑαυτοὺς ταῖς εἰς ἑτέρους ἀπατήσαντες ἐλπίσι, τότε μάθωμεν ὅτι μάτην ἠπατήθημεν, ὅτε τῆς γνώσεως ἡμῖν ταύτης ὄφελος οὐδέν. Ἐν γὰρ τῷ ᾅδῃ, φησὶ, τίς ἐξομολογήσεταί σοι; Οὐκοῦν ἐνταῦθα μετανοήσωμεν, ὥστε τῶν αἰωνίων τυχεῖν ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας
C τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* [ἠμελημένου Savil. et Codd. 705, 706.]
[a] Quidam Mss. ὄντες. τοῦτο γάρ σε κατακρίνει.
[b] Alii προφέρουσι.

HOMILIA XXII.

Quid mihi et tibi mulier ? Nondum venit hora mea.

1. Est quidam in concionando labor, quod
1. Tim. 5. 17. Paulus his verbis testatur : *Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur : maxime qui laborant in verbo et doctrina.* At penes vos est hunc laborem vel levem vel gravem reddere. Nam si dicta respuatis, vel non respuentes, operibus non exhibueritis, gravis nobis labor erit, quod frustra laboremus ; sin attendatis, et audita exsequamini, sudoris hujus ne

ΟΜΙΛΙΑ κβ'.

Τί ἐμοὶ καὶ σοὶ, γύναι; Οὔπω ἥκει ἡ ὥρα μου.

Ἔχει μέν τινα πόνον τὸ λέγειν· καὶ τοῦτο ὁ Παῦλος δηλῶν ἔλεγεν· Οἱ καλῶς προεστῶτες πρεσβύτεροι, διπλῆς τιμῆς ἀξιούσθωσαν· μάλιστα οἱ κοπιῶντες ἐν λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ. Ἀλλὰ τὸν μὲν πόνον τοῦτον
D ὑμεῖς κύριοι καὶ κοῦφον ποιῆσαι καὶ βαρύν. Ἂν μὲν γὰρ ἀποπτύητε τὰ λεγόμενα, ἢ μὴ ἀποπτύητε μὲν, ἐν δὲ τοῖς ἔργοις μὴ δεικνύητε, βαρὺς ὁ κόπος ἡμῖν [c] ἔσται διὰ τὸ πονεῖν εἰκῇ καὶ μάτην· ἂν δὲ προσέχητε, καὶ τὴν διὰ τῶν ἔργων ἐπίδειξιν παρέχητε, οὐδὲ

[c] Savil. ἔσται διὰ τὸ πονεῖν. Morel. ἔσται τῷ πονεῖν.

αἴσθησιν ληψόμεθα τῶν ἱδρώτων· ὁ γὰρ ἀπὸ τῶν πόνων τικτόμενος καρπὸς οὐκ ἀφήσει φαίνεσθαι τοῦ πόνου τὸ σφοδρόν. Ὥστε εἰ [d] βούλεσθε ἡμῖν τὴν προθυμίαν διεγεῖραι, καὶ μὴ σβέσαι, μηδὲ ἀσθενεστέραν ποιῆσαι, δείξατε ἡμῖν, παρακαλῶ, τὸν καρπὸν, ἵνα κομῶντα ὁρῶντες τὰ λήϊα, καὶ ἡμεῖς ταῖς τῆς εὐθηνίας ἐλπίσι τρεφόμενοι, καὶ τὸν πλοῦτον [e] ἡμῶν ἀναλογιζόμενοι, μὴ ναρκῶμεν ἐμπορευόμενοι τὴν E καλὴν ταύτην πραγματείαν. Οὐδὲ γὰρ μικρὸν ἡμῖν καὶ τήμερον πρόκειται ζήτημα. Τῆς γὰρ μητρὸς τοῦ Ἰησοῦ εἰπούσης, ὅτι Οἶνον οὐκ ἔχουσιν, ὁ Χριστός φησι, Τί ἐμοὶ καὶ σοὶ, γύναι; Οὔπω ἥκει [f] ἡ ὥρα μου· καὶ τοῦτο εἰπὼν, ἔπραξεν ὅπερ εἶπεν ἡ μήτηρ. Τοῦτο δὲ τοῦ προτέρου οὐκ ἔλαττόν ἐστιν εἰς ζητή- 126 A σεως λόγον. Αὐτὸν οὖν τοῦτον παρακαλέσαντες τὸν τὸ θαῦμα ἐργασάμενον, [a] οὕτως ἔλθωμεν ἐπὶ τὴν λύσιν. Οὐ γὰρ ἐνταῦθα τοῦτο μόνον εἴρηται, ἀλλὰ καὶ προϊὼν ὁ αὐτὸς φαίνεται εὐαγγελιστὴς λέγων, οὐκ ἠδύναντο αὐτὸν πιάσαι, Ὅτι οὔπω ἥκει ἡ ὥρα αὐτοῦ· καὶ πάλιν· Οὐδεὶς ἐπέβαλεν ἐπ' αὐτὸν τὰς χεῖρας, ὅτι οὔπω ἐληλύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ· καὶ πάλιν· Ἐλήλυθεν ἡ ὥρα· δόξασόν σου [b] τὸν Υἱόν. Ταῦτα πάντα δι' ὅλου τοῦ εὐαγγελίου εἰρημένα ἐνταῦθα συνήγαγον, ἵνα πᾶσι μίαν ἐπαγάγω τὴν λύσιν. Τίς ποτ' οὖν ἐστιν τῶν λεγομένων ἡ λύσις; Οὐκ ἀνάγκῃ καιρῶν ὁ Χριστὸς ὑποκείμενος, οὐδὲ ὥρας παρατηρήσει, ἔλεγεν, Οὔπω ἥκει ἡ ὥρα μου· (πῶς γὰρ ὁ τῶν καιρῶν ποιητὴς καὶ τῶν B χρόνων καὶ τῶν αἰώνων δημιουργός;)· [c] ἀλλὰ διὰ τῶν οὕτως εἰρημένων τοῦτο δηλῶσαι βούλεται, ὅτι πάντα μετὰ καιροῦ τοῦ προσήκοντος ἐργάζεται, οὐχ ὁμοῦ [d] πάντα ποιῶν· ἐπεὶ σύγχυσίς τις ἔμελλεν ἔσεσθαι καὶ ἀταξία ἐντεῦθεν, εἰ μὴ τοῖς προσήκουσι καιροῖς ἕκαστον ἐδημιούργει, ἀλλ' ὁμοῦ πάντα ἔφυρε, καὶ γέννησιν, καὶ ἀνάστασιν, καὶ κρίσιν. Σκόπει δέ· ἔδει γενέσθαι τὴν κτίσιν, ἀλλ' οὐχ ὁμοῦ πᾶσαν· καὶ τὸν ἄνθρωπον δὲ μετὰ τῆς γυναικὸς, ἀλλ' οὐδὲ τούτους ὁμοῦ. Ἔδει θανάτῳ καταδικασθῆναι τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὴν ἀνάστασιν γενέσθαι, ἀλλὰ πολὺ τὸ μέσον ἑκατέρων. Ἐχρῆν δοθῆναι τὸν νόμον, ἀλλ' οὐχ ὁμοῦ καὶ C τὴν χάριν, ἀλλ' ἕκαστα καιροῖς τοῖς προσήκουσιν οἰκονομεῖσθαι. Οὐ τοίνυν ὁ Χριστὸς ὑπέκειτο τῇ τῶν καιρῶν [e] ἀνάγκῃ, ὃς καὶ τοῖς καιροῖς μάλιστα τάξιν ἐπέθηκεν, ἐπεὶ καὶ ποιητὴς αὐτῶν ἐστιν. Ἀλλ' Ἰωάν-

sensum quidem percipiemus : fructus enim labore partus non sinet laborem gravem videri. Itaque si vultis studium nostrum excitare, non exstinguere vel minuere, fructum, quæso, exhibete nobis, ut lætas segetes videntes, spe rei bene gerendæ fulti et divitias nostras computantes, ne torpeamus in hac tam fausta negotiatione. Neque enim parva nobis hodie proponitur quæstio. Matre namque Jesu dicente, *Vinum non habent;* cum respondisset Christus, *Quid mihi et tibi est, mulier? Nondum venit hora mea;* cum id, inquam, respondisset, quod volebat mater effecit. Hæc non minor priore quæstio est. Illo igitur invocato qui hoc miraculum operatus est, sic ad solutionem properemus. Non hic solum autem hoc dictum occurrit; ipse namque evangelista in sequentibus dicit, Non potuerunt eum apprehen- *Joan.* 8. 20.
dere, *Quia nondum venerat hora ejus :* et iterum, *Nemo misit in illum manus, quia non- Ibid.* 7. 30.
dum venerat hora ejus : ac rursum, *Venit ho- Ibid.* 17. 1.
ra : glorifica Filium tuum. Hæc omnia per totum Evangelium dicta hic collegi, ut unam omnibus solutionem afferam. Quænam est illa solutio? Non temporum necessitati subjectus erat Christus, neque horas observans dicebat, *Nondum venit hora mea :* (an id observaret temporum Opifex, annorum et sæculorum Creator?) verum per hæc dicta hoc vult significare, se omnia congruenti tempore operari, nec simul facere ne hinc rerum ordo turbaretur, si non opportuno tempore singula ederet, sed omnia simul misceret, generationem, resurrectionem, judicium. Hic animum adhibe : oportuit creaturam facere, sed non omnem simul; hominem et mulierem, sed non una ambos. Oportuit morte damnari humanum genus, et resurrectionem fieri; sed multum inter utrumque intervallum erat. Oportuit dari legem, sed non simul gratiam : verum singula suis temporibus dispensanda. Non suberat ergo Christus temporum necessitati, ut qui temporibus suum ordinem assignavisset, eorum nempe creator. Sed Joannes hic Christum dicentem inducit, *Nondum venit hora mea,* ostendens ipsum nondum notum

[d] Morel. *βούλεσθε τὴν ἐνοῦσαν ἡμῖν προθυμίαν μὴ σβέσαι.*

[e] Savil. *ὑμῶν,* minus recte.

[f] Savil. *ἡ ὥρα μου· καὶ τοῦτο εἰπὼν ἔπραξεν.* Morel. variat. [Paulo ante *φησι* Savil. et Codd. cit. Legebatur in Montf. *εἰπών.*]

[a] Savil. *οὕτω κατίωμεν εἰς λύσιν.* Paulo post Savil. *ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ. φησὶ γὰρ ὁ εὐαγγελιστὴς ὅτι οὐκ ἠδύναντο.*

[b] Savil. *τὸν υἱόν. τί οὖν ἐστι τὸ εἰρ.* Hic longe variant Savil. et Morel., sed in verbis tantum. Morelli series clarior videtur.

[c] Savil. *ἀλλὰ τί ποτέ ἐστιν ὅπερ ἠνίξατο; τοῦτο δηλῶσαι.*

[d] Morel. *ταῦτα ποιῶν.* Paulo post Savil. *ἀταξία γίνεσθαι,* et mox *καιροῖς πάντα.*

[e] Hic multa deerant in Morel. quæ ex Savilio supplentur. Paulo post Savil. *ἀνάγκῃ, ἀλλὰ τοῖς καιροῖς [αὐτὸς] καὶ τάξιν.* Et mox *αὐτῶν αὐτός ἐστιν. διὸ καὶ ἐνταῦθά φησιν.*

fuisse multis, neque totum discipulorum chorum habuisse; sed Andreas eum sequebatur cum Philippo, nullusque alius: imo vero neque hi omnes ipsum uti par erat cognoscebant, neque mater ipsa, neque fratres. Nam post multa edita miracula de
Joan. 7. v. 5. fratribus dicit evangelista, *Neque fratres ejus credebant in eum*. Sed neque illi qui nuptiis aderant, ipsum noverant: alioquin enim accessissent, et in necessitate rogassent illum. Ideo ait, *Nondum venit hora mea*. Nondum notus sum præsentibus, sed neque sciunt illi vinum deficere. Sine, donec id sentiant. Neque enim hæc me a te audire oportuit. Mater quippe es, et miraculum reddis suspectum. Oportebat illos indigentes accedere et precari; non quod ea re opus habeam, sed ut ipsi cum magno consensu miraculum gestum acciperent. Nam qui se in necessitate constitutum novit, cum petita consequitur, magnam habet gratiam; qui vero necessitatem nondum advertit, neque beneficii clare sensum recipiet. Et cur, inquies, postquam dixerat, *Nondum venit hora mea*, et recusaverat, id quod mater dixerat effecit? Ut contradicentibus, et putantibus ipsum horæ subjectum esse, demonstraretur ipsum non esse horæ et tempori subditum. Nam si subditus horæ fuisset, quomodo congruente nondum adveniente hora id opus peregisset? Ad hæc in matris honorem id fecit, ne omnino ipsi repugnare videretur, ne ex imbecillitate id facere videretur, ne tanto adstante cœtu matrem pudore afficeret: nam ministros ipsi obtulerat. Siquidem postquam Cha-
Matth. 15. 26. nanææ dixerat, *Non est bonum sumere panem filiorum, et dare canibus*, dedit tamen postea, ejus assiduitate permotus. Atqui etiam dixerat,
Ibid. v. 24. *Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israël*; postquam tamen hæc dixerat, filiam ejus liberavit.

2. His discimus, nos etsi indignos, assiduitate tamen nos sæpe dignos reddere qui accipiamus. Idcirco mater et exspectavit, et sapienter ministros admovit, ut a pluribus rogaretur. Ideo addidit: 5. *Quodcumque dixerit vobis facite*. Noverat enim ipsum non ex imbecillitate renuisse, sed quod fastum fugeret, nolletque se ad miraculum patrandum statim projicere; ideoque ministros ad-

νης ἐνταῦθα τὸ, Οὔπω ἥκει ἡ ὥρα μου, εἰσάγει τὸν Χριστὸν λέγοντα, δεικνὺς ὅτι οὔπω δῆλος ἦν τοῖς πολλοῖς, καὶ ὅτι οὐδὲ τῶν μαθητῶν τὸν χορὸν πάντα εἶχεν, ἀλλ' Ἀνδρέας αὐτῷ ἠκολούθει καὶ [f] μετ' αὐτοῦ Φίλιππος, ἄλλος δὲ οὐδείς· μᾶλλον δὲ οὐδὲ οὗτοι πάντες ὡς ἐχρῆν αὐτὸν ἐγίγνωσκον, οὐδὲ ἡ μήτηρ, οὐδὲ οἱ ἀδελφοί. Μετὰ γὰρ τὰ πολλὰ θαύματα τοῦτο περὶ τῶν ἀδελφῶν ἔφησεν ὁ εὐαγγελιστὴς, ὅτι Οὐδὲ οἱ
D ἀδελφοὶ αὐτοῦ ἐπίστευον εἰς αὐτόν. Ἀλλ' οὐδὲ οἱ ἐν τῷ γάμῳ αὐτὸν ᾔδεισαν· ἢ γὰρ ἂν αὐτοὶ προσῆλθον καὶ παρεκάλεσαν, ἐν χρείᾳ [g] καταστάντες. Διὰ τοῦτό φησιν· Οὔπω ἥκει ἡ ὥρα μου. Οὐδέπω γνώριμός εἰμι τοῖς παροῦσιν, ἀλλ' οὐδὲ ἴσασιν ὅτι ὑστέρησεν ὁ οἶνος. Ἔασον αὐτοὺς αἰσθέσθαι τοῦτο πρῶτον. Οὐδὲ γὰρ παρὰ σοῦ ταῦτά με ἀκούειν ἐχρῆν. Μήτηρ γὰρ εἶ, καὶ τὸ
E θαῦμα ὕποπτον ποιεῖς. Ἐχρῆν δὲ τοὺς δεομένους προσελθεῖν, καὶ δεηθῆναι, οὐχ ἐπειδὴ τούτου χρήζω, ἀλλ' ἵνα αὐτοὶ τὸ γινόμενον μετὰ πολλῆς δέξωνται τῆς συγκαταθέσεως. Ὁ μὲν γὰρ εἰδὼς ὅτι ἐν χρείᾳ καθέστηκεν, ἐπειδὰν [h] τύχῃ ὧνπερ αἰτεῖ, πολλὴν ἔχει τὴν χάριν· ὁ δὲ τῆς χρείας μὴ λαβὼν αἴσθησιν, οὐδὲ τῆς
127 εὐεργεσίας σαφῆ καὶ τρανὴν αἴσθησιν λήψεται. Καὶ
A τίνος, φησὶν, ἕνεκεν εἰπὼν, Οὔπω ἥκει ἡ ὥρα μου, καὶ παραιτησάμενος, ἔπραξεν ὅπερ εἶπεν ἡ μήτηρ; Μάλιστα μὲν, ὥστε καὶ τοῖς ἀντιλέγουσι, καὶ ὥρᾳ αὐτὸν ὑποκεῖσθαι νομίζουσιν, ἱκανὴν γενέσθαι ἀπόδειξιν τοῦ μὴ ὑποκεῖσθαι αὐτὸν ὥρᾳ. Εἰ γὰρ ὑπέκειτο, πῶς ἂν τῆς προσηκούσης ὥρας μὴ παραγενομένης ἔπραξεν ἂν ὅπερ ἔπραξεν; Ἔπειτα δὲ καὶ τιμῶν τὴν μητέρα, ἵνα μὴ διαπαντὸς ἀντιλέγειν αὐτῇ δόξῃ, ἵνα μὴ ἀσθενείας λάβῃ δόξαν, ἵνα μὴ αἰσχύνῃ τὴν τεκοῦσαν, παρόντων τοσούτων· καὶ γὰρ προσήγαγεν αὐτῷ τοὺς διακόνους. Ἐπεὶ καὶ τῇ Χαναναίᾳ λέγων, Οὐκ ἔστι καλὸν λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ δοῦναι τοῖς κυναρίοις, [a] ἔδωκε μετὰ τὸ εἰπεῖν, τὴν προσεδρείαν
B αὐτῆς αἰδεσθείς. Καίτοι γε μετ' ἐκείνου καὶ τοῦτο εἶπεν, ὅτι Οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ· ἀλλ' ὅμως καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἐθεράπευσε τὸ θυγάτριον τῆς γυναικός.

Ἐντεῦθεν μανθάνομεν, ὅτι κἂν ἀνάξιοι ὦμεν, πολλάκις τῇ προσεδρείᾳ ποιοῦμεν ἀξίους ἑαυτοὺς τοῦ λαβεῖν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ μήτηρ καὶ παρέμενε, καὶ [b] σοφῶς τοὺς διακόνους προσῆγεν, ὥστε παρὰ πλειόνων γενέσθαι τὴν αἴτησιν. Διὰ τοῦτο καὶ προσέθηκε τὸ, Ὅ τι ἂν λέγῃ ὑμῖν, ποιήσατε. Ἤδει γὰρ ὅτι οὐκ ἀσθενείας ἡ παραίτησις ἦν, ἀλλὰ τοῦ ἀκομπάστου, καὶ τοῦ μὴ δόξαι ἁπλῶς ἐπιῤῥίπτειν ἑαυτὸν τῷ θαυ-

[f] Morel. μετ' αὐτοῦ... δὲ οὐδαμῶς οὐδὲ εἷς. [μετ' αὐτὸν Savil.]

[g] Morel. καταστάντες. ὃ οὖν λέγει διὰ τοῦ οὔπω. [Mox Savil. et Codd. 705, 706 τουτέστιν οὐδέπω.]

[h] Savil. τύχῃ τῆς βοηθείας.

[a] Ita Morel. et mox μετ' ἐκεῖνον. Savil. ἔδωκε τὸν ἄρτον... μετ' ἐκεῖνον.

[b] σοφῶς Morel. σαφῶς Savil.

μασι· [c]διὸ καὶ τοὺς διακόνους προσῆγεν. Ἦσαν δὲ ἐκεῖ C ὑδρίαι λίθιναι κείμεναι ἓξ κατὰ τὸν καθαρισμὸν τῶν Ἰουδαίων, χωροῦσαι ἀνὰ μετρητὰς δύο ἢ τρεῖς. Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Ἐμπλήσατε τὰς ὑδρίας ὕδατος. Καὶ ἐνέπλησαν ἕως ἄνω. Οὐχ ἁπλῶς εἶπεν, Κατὰ τὸν καθαρισμὸν τῶν Ἰουδαίων, ἀλλ' ἵνα μή τινες τῶν ἀπίστων ὑποπτεύσωσιν, ὅτι τρυγὸς ἔνδον ἀπομεινάσης, εἶτα τοῦ ὕδατος ἐπιβληθέντος καὶ κραθέντος, οἶνος λεπτότατος γέγονε. Διὰ τοῦτό φησι, Κατὰ τὸν καθαρισμὸν τῶν Ἰουδαίων, δεικνὺς ὅτι οὐδέποτε ἐκεῖνα οἴνου γέγονε δοχεῖα τὰ σκεύη. Ἐπειδὴ γὰρ ἄνυδρός ἐστιν ἡ Παλαιστίνη, καὶ οὐκ ἦν πολλαχοῦ κρήνας D καὶ πηγὰς εὑρίσκειν, ἐπλήρουν ἀεὶ τὰς ὑδρίας ὕδατος, ὥστε μὴ τρέχειν εἰς ποταμοὺς, εἴποτε ἀκάθαρτοι γένοιντο, ἀλλ' ἐγγύθεν ἔχειν τοῦ καθαρσίου τὸν τρόπον. Καὶ τί δήποτε πρὶν ἢ γεμίσαι οὐκ ἐποίησε τὸ σημεῖον, ὃ πολλῷ θαυμαστότερον ἦν; Ἕτερον γάρ ἐστιν ὕλην ὑποκειμένην εἰς ποιότητα μεταβαλεῖν, καὶ αὐτὴν τὴν οὐσίαν ἐξ οὐκ ὄντων ποιῆσαι· θαυμαστότερον μὲν γὰρ ἐκεῖνο. Ἀλλ' οὐχ οὕτως ἂν ἔδοξεν εἶναι πιστὸν τοῖς πολλοῖς. Διὰ τοῦτο γοῦν πολλάκις τῶν θαυμάτων περικόπτει τὸ μέγεθος ἑκὼν, ὥστε εὐπαράδεκτον μᾶλλον γενέσθαι. Καὶ τίνος ἕνεκεν, φησὶν, οὐχὶ τὸ ὕδωρ E αὐτὸς παρήγαγε, καὶ τότε τὸν οἶνον ἔδειξεν, ἀλλὰ τοῖς διακόνοις ἐκέλευσε; Διὰ τὴν αὐτὴν πάλιν αἰτίαν, καὶ ἵνα αὐτοὺς μάρτυρας ἔχῃ τοῦ γινομένου τοὺς ἀντλήσαντας, καὶ ὅτι οὐδεμία φαντασία ἦν τὸ τελούμενον. Εἰ γὰρ ἔμελλόν τινες ἀναισχυντεῖν, ἠδύναντο πρὸς αὐτοὺς λέγειν οἱ διακονησάμενοι, ἡμεῖς τὸ ὕδωρ ἠντλήσαμεν**. 128 A Πρὸς δὲ τοῖς εἰρημένοις καὶ τὰ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ἀναφυόμενα δόγματα ἀνατρέπει. Ἐπειδὴ γάρ εἰσί τινες οἳ τοῦ κόσμου δημιουργὸν ἕτερον εἶναί φασι, καὶ οὐκ αὐτοῦ ἔργα τὰ ὁρώμενα, ἀλλ' ἑτέρου τινὸς ἐναντίου θεοῦ· καὶ τούτων ἐπιστομίζων τὴν μανίαν, οὕτω τὰ πλείονα [a] ποιεῖ τῶν θαυμάτων ἐκ τῶν ὑποκειμένων οὐσιῶν. Εἰ γὰρ ἐναντίος ὁ δημιουργὸς ἦν αὐτῷ, οὐκ ἂν τοῖς ἀλλοτρίοις ἐχρήσατο πρὸς τὴν τῆς οἰκείας δυνάμεως ἐπίδειξιν. Νῦν μέντοι δεικνὺς, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ ἐν ταῖς ἀμπέλοις τὸ ὕδωρ μεταβάλλων, καὶ τὸν ὑετὸν διὰ τῆς ῥίζης εἰς οἶνον τρέπων, ὅπερ ἐν τῷ φυτῷ διὰ πολλοῦ χρόνου γίνεται, τοῦτο ἀθρόον ἐν τῷ γάμῳ εἰργάσατο. Ἐπειδὴ δὲ ἐγέμισαν τὰς ὑδρίας, φησὶν, Ἀντλήσατε B νῦν, καὶ φέρετε τῷ ἀρχιτρικλίνῳ. Καὶ ἤνεγκαν. Ὡς δὲ ἐγεύσατο ὁ ἀρχιτρίκλινος τὸ ὕδωρ οἶνον γεγενημένον, καὶ οὐκ ᾔδει πόθεν ἐστίν· οἱ δὲ διάκονοι ᾔδεισαν οἱ ἠντληκότες τὸ ὕδωρ· φωνεῖ τὸν νυμφίον ὁ ἀρ-

duxit. 6. *Erant autem ibi lapideæ hydriæ sex positæ secundum purificationem Judæorum, capientes singulæ metretas binas vel ternas. 7. Dixit eis Jesus : Implete hydrias aqua. Et impleverunt eas usque ad summum.* Non sine causa dixit, *Secundum purificationem Judæorum;* sed ne quis fortassis infidelium suspicari posset fæce intus remanente, infusa deinde et admixta aqua vinum tenuissimum evasisse; ideo ait, *Secundum purificationem Judæorum,* ostendens in vasis illis numquam servatum fuisse vinum. Nam cum Palæstina aquæ penuria laboret, rarique sint ibi fontes et aquarum scaturigines, semper hydrias aqua implebant, ne si quando immundi fierent, ad flumina currere cogerentur, sed ad manum sese purgandi modum haberent. Cur autem signum non edidit antequam illæ implerentur, quod longe mirabilius fuisset? Aliud enim est subjectam materiam in aliam qualitatem mutare, aliud ipsam substantiam antea non exsistentem creare; hoc enim longe mirabilius est. Sed res non ita credibilis multis visa fuisset. Ideoque miraculorum magnitudinem sæpe libenter minuit, ut facilius illa credantur. Et cur, inquies, non ipse aquam produxit, ut tunc in vinum converteret, sed id ministros facere jussit? Eadem rursum de causa, et ut ipsos, qui hauserant, rei testes haberet, nec id præstigias esse putaretur. Nam si qui ausi essent id impudenter negare, poterant ministri dicere, Nos aquam hausimus. Ad hæc vero dogmata contra Ecclesiam suborta evertit. Manichæorum error. Quia enim quidam alium esse mundi creatorem dicunt, operaque visibilia non ejus esse, sed alterius dei ipsi contrarii; ut eorum insaniam reprimat, ita multa miracula edit ex subjectis substantiis. Nam si creator ipsi contrarius esset, non alienis uteretur ad potentiam suam demonstrandam. Nunc igitur ostendens, se eumdem ipsum esse, qui aquam in vineis mutat, et pluviam per radicem in vinum convertit, id quod in ipsa planta longiori tempore facit, id repente in nuptiis operatus est. Postquam autem implessent hydrias, ait : 8. *Haurite nunc, et ferte architriclino. Et tulerunt. 9. Ut autem gustavit architriclinus aquam vinum factam, et nesciebat unde esset; ministri autem sciebant, qui hauserant aquam: vocat sponsum architriclinus,* 10. *et dicit ei : Omnis*

[c] Morel. διὸ καὶ τὴν ὑπακοὴν ἀναβάλλεται.

* [καί omissum in Savil. et Codd. 705, 706.]

** [Addunt Savil. et Codd. cit. ἡμεῖς τὰς ὑδρίας ἐνεπλήσαμεν.]

[a] Morel. ποιεῖ. Savil. ποιεῖται. Sed omnes Mss. ποιεῖ habent. Videturque Savilius ποιεῖται posuisse, quia apud alios scriptores longe usitatior est hæc forma passiva in activo sensu posita. Verum hoc frequens est apud Chrysostomum.

homo primum bonum vinum ponit, et cum inebriati fuerint, tunc id quod deterius est. Tu servasti bonum vinum usque adhuc. Hic rursum quidam cavillantur dicentes, ebriosorum cœtum fuisse, hebetem gustantium sensum, qui rem non possent capere, nec judicium ferre, ita ut nescirent an vinum an aqua id esset : nam quod ebrii essent, ipse architriclinus declaravit. Ridiculum plane illud est : verum hanc illorum suspicionem jam sustulit evangelista. Non enim convivas ait de re illa sententiam tulisse, sed architriclinum, qui sobrius adhuc nihil gustaverat. Scitis quippe omnes, quibus conviviorum cura committitur esse omnium maxime sobrios, unam hanc curam habentes, ut cum recto ordine omnia disponantur. Ideoque sensum illum vigilem et sobrium ad rei gestæ testimonium evocavit. Non enim dixit, Infundite convivis vinum, sed, *Ferte architriclino. Ut autem gustavit architriclinus aquam vinum factam, et nesciebat unde esset; ministri autem sciebant : vocat sponsum architriclinus.* Cur non ministros alloquitur? sic enim miraculum revelatum esset. Quia ne ipse quidem Jesus quod factum fuerat revelavit, sed sensim paulatimque volebat vim miraculorum in notitiam venire. Si vero tunc declaratum fuisset, non fides habenda erat ministris narrantibus; sed insanire putati fuissent, cum homini, qui opinione multorum e vulgo erat, talia adscriberent. Ipsi quidem experientia rem clare noverant; neque poterant suis manibus fidem negare; non tamen idonei erant ut aliis fidem facerent. Ideo non omnibus revelavit; sed ei qui maxime posset id perspicere, clariorem rei notitiam in posterum reservans. Nam post alia conspicua signa, hoc etiam credibile futurum erat. Quando enim filium reguli postea curavit, per ea quæ tunc dicit evangelista indicat hoc etiam manifestius fuisse. Ideo enim maxime regulus ipsum vocavit, quia signi istius gnarus erat, ut dixi. Quod declarans Joannes dicebat : *Venit Jesus in Cana Galilææ, ubi fecit aquam vinum :* neque modo vinum, sed vinum optimum.

χιτρίκλινος, καὶ λέγει αὐτῷ· πᾶς ἄνθρωπος πρῶτον τὸν καλὸν οἶνον τίθησι, καὶ ὅταν μεθυσθῶσι, τότε τὸν ἐλάσσω. Σὺ τετήρηκας τὸν καλὸν οἶνον ἕως ἄρτι. Πάλιν ἐνταῦθά τινες[b] ἐπισκώπτουσι λέγοντες, οὕτω μεθυόντων ἀνθρώπων ὁ σύλλογος ἦν, καὶ ἡ αἴσθησις τῶν κρινόντων διεφθαρμένη, καὶ οὐχ ἱκανὴ ἀντιλαβέσθαι τῶν γινομένων, οὐδὲ κρῖναι τοῖς πραττομένοις, ὡς μηδὲ εἰδέναι πότερον ὕδωρ ἢ οἶνος τὸ γινόμενον ἦν· C ὅτι γὰρ ἐμέθυον, αὐτὸς ὁ ἀρχιτρίκλινος ἔδειξε δι' ὧν εἶπεν. Μάλιστα μὲν καὶ τοῦτο γελοῖον· πλὴν ἀλλὰ καὶ ταύτην αὐτῶν ἐξέκοψε τὴν ὑποψίαν ὁ εὐαγγελιστής. Οὐ γὰρ τοὺς δαιτυμόνας εἶναί φησι τοὺς ψηφιζομένους περὶ τοῦ γενομένου, ἀλλὰ τὸν ἀρχιτρίκλινον τὸν νήφοντα καὶ οὐδενὸς οὐδέπω γεγευμένον. Ἴστε γὰρ δήπου τοῦτο[c] πάντες, ὅτι μάλιστα πάντων οἱ τὴν διακονίαν τῶν τοιούτων ἐμπεπιστευμένοι δείπνων, οὗτοι μάλιστά εἰσιν οἱ νήφοντες, ἓν ἔργον ἔχοντες, τὸ ἐν κόσμῳ καὶ ἐν τάξει πάντα διατιθέναι. Διὰ τοῦτο τὴν νήφουσαν αἴσθησιν ταύτην εἰς μαρτυρίαν τῶν γενομένων, D ἐκάλεσεν. Οὐ γὰρ εἶπεν [d]οἰνοχοήσατε τοῖς ἀνακειμένοις, ἀλλὰ, Φέρετε τῷ ἀρχιτρικλίνῳ. Ὡς δὲ ἐγεύσατο ὁ ἀρχιτρίκλινος τὸ ὕδωρ οἶνον γεγενημένον, καὶ οὐκ ᾔδει πόθεν ἐστίν· οἱ δὲ διάκονοι ᾔδεισαν· φωνεῖ τὸν νυμφίον ὁ ἀρχιτρίκλινος. Καὶ τίνος ἕνεκεν μὴ τοὺς διακόνους ἐφώνησεν; οὕτω γὰρ ἂν καὶ τὸ θαῦμα ἐξεκαλύφθη. Ὅτι οὐδὲ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς ἐξεκάλυπτε τὸ γεγονὸς, ἀλλ' ἠρέμα καὶ κατὰ μικρὸν ἐβούλετο[e] γνω-E ρισθῆναι τῶν σημείων τὴν δύναμιν. Εἰ μὲν οὖν τότε ἠλέγχθη, οὐκ ἂν διηγούμενοι οἱ διάκονοι ταῦτα ἂν ἐπιστεύθησαν· ἀλλ' ἔδοξαν ἂν μαίνεσθαι, ἀνθρώπῳ ψιλῷ τοῖς πολλοῖς εἶναι δοκοῦντι τότε τοιαῦτα μαρτυροῦντες. Αὐτοὶ μὲν γὰρ καὶ διὰ τῆς πείρας τὸ σαφὲς 129 ἔγνωσαν· οὐ γὰρ δὴ ταῖς ἑαυτῶν χερσὶν ἔμελλον ἀπι-A στεῖν· ἑτέρους δὲ πιστοῦσθαι οὐκ ἦσαν ἱκανοί. Διὰ τοῦτο οὐδὲ αὐτὸς ἐξεκάλυψεν ἅπασιν, ἀλλὰ τῷ μάλιστα συνιδεῖν τὸ γεγονὸς δυναμένῳ, τὴν σαφεστέραν αὐτοῦ γνῶσιν τῷ μέλλοντι χρόνῳ τηρῶν. Μετὰ γὰρ τὴν τῶν λοιπῶν σημείων ἐπίδειξιν, καὶ τοῦτο ἔμελλεν εἶναι πιστόν. Ὅτε γοῦν τοῦ βασιλικοῦ [a]τὸν υἱὸν ὕστερον θεραπεύει, δι' ὧν ἐκεῖ λέγει, δείκνυσιν ὁ εὐαγγελιστὴς ὅτι καὶ τοῦτο σαφέστερον γέγονε. Διὰ γὰρ τοῦτο μάλιστα αὐτὸν ἐκάλεσεν ἐκεῖνος, ἐπειδὴ τὸ σημεῖον ἐγνωκὼς ἦν, ὥσπερ ἔφην. Ὃ καὶ δηλῶν Ἰωάννης ἔλεγεν· Ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας, ὅπου ἐποίησε τὸ ὕδωρ οἶνον· οὐχ ἁπλῶς δὲ οἶνον, ἀλλ' οἶνον κάλλιστον.

3. Talia sunt Christi miracula, quæ res naturales præstantia longe superent. Sic et in aliis quo-

Τοιαῦτα γὰρ τοῦ Χριστοῦ τὰ θαύματα, πολλῷ τῶν διὰ φύσεως τελουμένων ὡραιότερα γίνεται καὶ βελ-

b Morel. [et Cod. 705] ἐπισκήπτουσι.
c [πάντες abest in Savil. et Codd. cit.]
d Morel. οἰνοχοῆσαι.

e Savil. γνωσθῆναι. Mox Savil. ἐλέχθη.
a Savil. υἱὸν ἔμελλε θεραπεύειν, ἐδήλωσεν ὁ εὐαγγελιστής.... ὅπερ καὶ παραδηλῶν, quod idipsum est.

ιτω καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, ὅτε μέλος διώρθου σώ- B
ιαλεῦον, τῶν ὑγιαινόντων ἐδείκνυ τοῦτο ἄμει-
ι μὲν οὖν οἶνος, καὶ οἶνος κάλλιστος ἦν ὁ
ένος, οὐχ οἱ διάκονοι μόνοι, ἀλλὰ καὶ ὁ νυμ-
ὁ ἀρχιτρίκλινος μαρτυρεῖν ἔμελλον· ὅτι δὲ
Χριστοῦ γεγενημένος, οἱ τὸ ὕδωρ ἀντλήσαν-
τε εἰ καὶ μὴ τότε ἐξεκαλύφθη τὸ θαῦμα, ἀλλ'
ς τέλος σιγηθῆναι οὐκ εἶχεν· οὕτω πολλὰς καὶ
ίας αὐτῷ πρὸς τὸ μέλλον προαπέθετο μαρτυ-
οῦ μὲν γὰρ τὸ ὕδωρ οἶνον ποιῆσαι, τοὺς δια-
μάρτυρας εἶχε· τοῦ δὲ καλὸν γενέσθαι τὸν οἶ-
ἀρχιτρίκλινον καὶ τὸν νυμφίον. Εἰκὸς μὲν
νυμφίον ἀποκρίνασθαί τι πρὸς ταῦτα, καὶ εἰ-
λὴν ἀλλ' ὁ εὐαγγελιστὴς ἐπειγόμενος πρὸς τὰ C
ιότερα τῶν πραγμάτων, ἀψάμενος τοῦ σημείου
μόνον, παρέδραμε τὰ λοιπά. Τὸ γὰρ ἀναγκαῖον
ῖν, ὅτι οἶνον τὸ ὕδωρ ἐποίησε, καὶ οἶνον καλόν·
ρὸς τὸν ἀρχιτρίκλινον εἶπεν ὁ νυμφίος, οὐκ ἔτι
ον ἐνόμισεν εἶναι προσθεῖναι. Πολλὰ γὰρ τῶν
πρότερον ὄντα ἀμυδρότερα, τοῦ χρόνου προϊ-
εφέστερα γέγονεν, ὑπὸ τῶν ἐξ ἀρχῆς εἰδότων
ἀκριβέστερον [b]ἀγγελθέντα. Τότε μὲν οὖν οἶνον
τος ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς· καὶ τότε δὲ καὶ νῦν
ίσεις χαύνας καὶ διαῤῥεούσας μεταβάλλων οὐ
. Εἰσὶ γάρ, εἰσὶν ἄνθρωποι οὐδὲν ὕδατος δια- D
ς, οὕτω ψυχροὶ καὶ χαῦνοι καὶ οὐδέποτε ἑστη-
Τοὺς δὴ οὕτω διακειμένους προσάγωμεν τῷ
, [c]ὥστε αὐτῶν τὴν προαίρεσιν εἰς τὴν τοῦ οἴνου
ναι ἕξιν, ὥστε μηκέτι διαῤῥεῖν, ἀλλ' ἔχειν τὸ
μένον, καὶ εὐφροσύνης καὶ ἑαυτοῖς καὶ ἑτέροις
αἰτίους. Τίνες δ' ἂν εἶεν οὗτοι οἱ ψυχροί, ἢ
ῥέουσι τοῦ παρόντος βίου προσέχοντες πρά-
, οἱ μὴ καταγελῶντες τῆς ἐνταῦθα τρυφῆς, οἱ
καὶ δυναστείας ἐρασταί; Ταῦτα γὰρ πάντα
ά ἐστιν, ἱστάμενα μὲν οὐδαμοῦ, κατὰ δὲ πρα-
ὰ φερόμενα μετὰ πολλῆς τῆς ῥύμης. Καὶ γὰρ E
ρον πλούσιος, αὔριον πένης· ὁ σήμερον μετὰ
ς καὶ ζώνης καὶ ὀχήματος καὶ πολλῶν τῶν ῥα-
ν φαινόμενος, πολλάκις τῇ ἑξῆς ἡμέρᾳ τὸ δε-
ριον ᾤκησεν, ἑτέρῳ καὶ ἄκων τῆς φαντασίας
ωρήσας ἐκείνης. Ὁ τρυφῶν πάλιν [d]καὶ διασπώ- 130
ἐπειδὰν διαῤῥήξῃ τὴν ἑαυτοῦ γαστέρα, μέχρι A
μέρας οὐ δύναται τὴν ἐκ τούτων ἐγγενομένην
χορηγίαν κατασχεῖν, ἀλλά, διαπνευσθείσης
, ἀναγκάζεται πάλιν ἕτερα ἐπεμβάλλειν, οὐδὲν
ν χειμάῤῥου. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖ τοῦ προτέρου
ος προχωροῦντος, ἕτερα ἐπέρχεται πάλιν· οὔ-

B que, quando membrum distortum restituit, sanioribus validius effecit. Quod ergo vinum, et vinum optimum illud esset, non modo ministri, sed et architriclinus et sponsus testificaturi erant; quod autem a Christo factum esset, qui aquam hauserant. Ita ut etsi tunc miraculum non revelatum fuisset, non ad finem usque sileri posset: sic multa necessariaque præmittebantur in futurum tempus testimonia. Quod enim aquam vinum fecisset, ministros testes habuit: quod bonum vinum esset, architriclinum et sponsum. Verisimile autem est sponsum aliquid ad hæc respondisse: verum evangelista ad magis necessaria properans, hoc tantum C recensito signo, cætera prætermisit. Necessarium quippe erat ut sciretur ipsum aquam in vinum mutavisse; quid vero architriclino sponsus responderit, referre necessarium non putavit. Multa quippe signa primum obscuriora, progressu temporis clariora facta sunt, iis accurate narrantibus qui a principio viderant. Tunc igitur vinum ex aqua fecit Jesus; tunc et nunc voluntates molles et dissolutas in melius mutare non desinit. Sunt enim, sunt, inquam, homines, qui nihil ab aqua differunt; ita sunt frigidi, molles et numquam con- D sistentes. Illos autem qui sic affecti sunt ad Dominum adducamus, ut illorum voluntatem in vini conditionem mutet, ut non ultra diffluant, sed solidiores sint, ac cum sibi tum aliis lætitiæ causa evadant. Quinam vero sunt illi frigidi, nisi ii qui fluxis hujus vitæ rebus inhærent, qui mundi delicias non derident, qui gloriam et potentiam amant? Hæc quippe omnia fluxa, numquam consistunt, quæ in præceps semper et cum impetu feruntur. Nam qui hodie dives, cras pauper est: qui hodie cum præcone, balteo, curru multisque lictoribus E se effert, sæpe sequenti die carceri mancipatur, aliique invitus hunc fastum relinquit. Qui delicatis cibis deditus est, postquam ventrem crapula disrupit, ne uno quidem die potest in eadem abundantia permanere; sed illa in vaporem versa, co- 130 gitur alia congerere, nihilque differt a torrente. A Nam quemadmodum ibi priore recedente fluctu, alii rursus instant, sic et nos alio post alium cibo indigemus. Hujusmodi est rerum hujus sæculi natura; numquam stant, sed semper fluunt et trahuntur. Deliciæ vero ciborum non modo fluunt et prætercurrunt, sed multa nobis alia negotia inge-

Terrena omnia fluxa sunt, et numquam consistunt.

vil. ἀναγγελθέντα.
idam ὥστε αὐτόν.
διασπώμενος. Boisius in Notis Savilii suspicatur
m καὶ περὶ εὐωχίας καὶ πότους διασπώμενος. Super-
fluus sane conatus alios res exprimendi modos explorare, quod sæpe factitat vir ille alioqui doctissimus, sed nullo fructu; quare multas ejus conjecturas similes tacuimus.

runt. Dum enim cum impetu diffluunt, tum robur corporis, tum animæ virtutem abstrahunt: neque ita violenti fluminum fluctus ripas excedere solent, ut ciborum deliciæ valetudinis fundamenta secum subtrahunt. Si medicum adeas et perconteris, omnem morborum causam hinc prodire disces. Nam tenis et vilis mensa, valetudinis mater est. Ideo medici sic illam vocarunt. Non satiari id valetudinem vocant: Cibi enim parcitas, sanitas; frugalis mensa, mater valetudinis, inquiunt. Quod si frugalitas mater est valetudinis, plane satietas mater est morbi et infirmitatis: paritque ægritudines ipsam medicorum artem superantes; pedum, capitis, oculorum, manuum morbos, tremores, paralysin, icteron, febres diuturnas et ardentes, aliaque longe plura, quæ recensere non vacat: hæc non ex indigentia, nec ex philosophico victu, sed ex satietate et crapula generantur. Quod si velis hinc ortos animæ morbos explorare, deprehendes inde nasci avaritiam, mollitiem, atram bilem, pigritiam, libidinem, omnemque ignorantiam. His gaudentes mensis animæ non asinis meliores evadunt, quæ a talibus feris discerpantur. Nec tacebo et fastidia quibus obnoxii sunt ii qui se huic addixere morbo, quæ omnia recensere non possumus: unum quod est caput omnium declarabo. Lauta mensa, de qua loquimur, numquam illi cum voluptate fruuntur. Frugalitas quippe ut valetudinis, ita et voluptatis mater est; satietas vero, ut morborum, ita fastidii fons est et radix. Nam ubi satietas est, ibi concupiscentia esse nequit: ubi vero concupiscentia non est, quomodo voluptas esse possit? Ideo non modo prudentiores et valentiores divitibus pauperes videmus, sed majori lætitia fruentes. Quæ omnia cogitantes ebrietatem deliciasque fugiamus; non mensæ tantum delicias, sed et alias omnes, que in rebus sæcularibus haberi possunt; earumque loco spiritualem nanciscemur voluptatem, et delectabimur in Domino secundum prophetam, qui dicit: *Delectare in Domino, et det tibi petitiones cordis tui;* ut et præsentibus et futuris fruamur bonis, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi,

Mensa frugalis valetudinis est mater.

Psal. 36. 4.

τω δὴ καὶ ἐνταῦθα, τῆς προτέρας ἐξισταμένη
φῆς, ἑτέρας ἡμῖν δεῖ πάλιν. Καὶ τοιαύτη τῶν
χῶν ἡ φύσις, τὸ μηδέποτε ἑστάναι λαχοῦσα, ἀλ
ρεῖν καὶ παρασύρεσθαι. Ἐπὶ δὲ τῆς τρυφῆς, οὐ
μόνον ἐστὶ τὸ παραῤῥεῖν καὶ παρατρέχειν, ἀλλ
B πολλὰ ἡμῖν ἕτερα παρέχει πράγματα. Ἐν τ
παριέναι μετὰ ῥύμης τό τε ἰσχυρὸν ἀποξύει τ
ματος, τό τε ἀνδρεῖον παρασύρει τῆς ψυχῆς· κ
οὔτω τὰ σφοδρὰ τῶν ποταμίων ῥευμάτων τὰς
εἴωθε διατρώγειν, καὶ ποιεῖν ὑφιζάνειν, ὡς τρυ
σπατάλη τὰ τῆς ὑγείας ἡμῶν ἐρείσματα πάντα
σύρει ῥᾳδίως. Κἂν ἔλθῃς εἰς ἰατρεῖον, καὶ προσ
ἐρωτήσῃς, πάσας σχεδὸν τῶν νοσημάτων τὰς
ἐκεῖθεν εὑρήσεις οὔσας. Ἡ μὲν γὰρ εὐτέλεια καὶ
τράπεζα, ὑγείας μήτηρ ἐστίν. Διὰ τοῦτο καὶ
παῖδες οὕτως αὐτὴν ὠνόμασαν, τό γε μὴ κορένν
C ὑγείαν καλέσαντες· ἀκορίη γὰρ τροφῆς, ὑγιείη*·
ἐνδεῶς ἑστιᾶσθαι, μητέρα ὑγείας εἰπόντες. Εἰ
ἔνδεια μήτηρ ὑγείας, εὔδηλον ὅτι ἡ πλησμονὴ
νόσου καὶ ἀῤῥωστίας ἐστὶ, καὶ τίκτει πάθη κ
τῶν ὑπερβαίνοντα τῶν ἰατρῶν τὴν τέχνην. Κ
ποδαλγίαι, καὶ καρηβαρίαι, καὶ ἀμβλυωπίαι
χειραλγίαι, καὶ τρόμοι, καὶ παρέσεις, καὶ ἴκτ
καὶ πυρετοὶ μακροὶ καὶ φλογώδεις, καὶ ἕτερα τ
πολλῷ πλείονα (οὐ γὰρ καιρὸς πάντα ἐπιέναι
ἀπὸ ἐνδείας καὶ φιλοσόφου διαίτης, ἀλλ' ἐξ ἀδη
καὶ πλησμονῆς τίκτεσθαι πέφυκεν. Εἰ δὲ βούλ
τῆς ψυχῆς τὰς νόσους ἰδεῖν τὰς ἐντεῦθεν φυομ
ὄψει ὅτι πλεονεξίαι, βλακεῖαι, μελαγχολίαι, ν
D ἀσέλγειαι, ἀμαθία πᾶσα ἐντεῦθεν ἔχει τὴν
Ὄνων γὰρ οὐδὲν ἄμεινον ἀπὸ τῶν τοιούτων τρα
αἱ τρυφῶσαι γίνονται ψυχαὶ, [a] ὑπὸ τοιούτων δια
μεναι θηρίων. Εἴπω καὶ λύπας ὅσας ἔχουσι κ
δίας οἱ προσεδρεύοντες τῇ τρυφῇ; Ἀλλὰ πάσ
ἐπελθεῖν οὐ δυνατόν· ἓν δὲ καὶ τούτῳ κεφαλ
πᾶν ποιήσω φανερόν. Τῆς γὰρ τραπέζης, ταύ
λέγω τῆς πολυτελοῦς, μεθ' ἡδονῆς οὐδέποτε ἀπο
ται. Ἡ μὲν γὰρ ἔνδεια, ὥσπερ ὑγείας, οὕτω κα
νῆς μήτηρ ἐστίν· ἡ πλησμονὴ δὲ, ὥσπερ ν
οὕτω καὶ ἀηδίας ἐστὶ πηγὴ καὶ ῥίζα. Ἔνθα γὰ
κόρος, ἐπιθυμίαν εἶναι οὐκ ἔστιν· ἐπιθυμίας δ
E οὔσης, πῶς ἂν εἴη ποτὲ ἡδονή; Διὰ τοῦτο οὐ
συνετωτέρους καὶ ὑγιεινοτέρους τοὺς πενομένου
πλουσίων εὕροιμεν ἂν, ἀλλὰ καὶ πλείονα καρπ
νους τὴν εὐφροσύνην. Ἅπερ πάντα ἐννοήσαντε
γωμεν μέθην τε καὶ τρυφὴν, μὴ τὴν ἐν τρα
μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν τὴν ἐν πρά
βιωτικοῖς· καὶ ἀντ' ἐκείνης ἀνταλλαξώμεθα τ
τῶν πνευματικῶν ἡδονὴν, καὶ κατὰ τὸν προφήτ

* [Hippocrates Epidem. 6, 4, T. 1, p. 809, l. 6, ed. Lind.: ἄσκησις ὑγιείης, ἀκορίη τροφῆς.]

[a] Morel. ὑπὸ τοσούτων.

ωμεν τοῦ Κυρίου (Κατατρύφησον [b] γὰρ τοῦ
ησί, καὶ δώῃ σοι τὰ αἰτήματα τῆς καρδίας 131
: καὶ τῶν ἐνταῦθα καὶ τῶν μελλόντων ἀπο- A
ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυ-
Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πα-
ι, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας
ων. Ἀμήν.

per quem et cum quo Patri gloria, simulque sancto Spiritui, in sæcula sæculorum. Amen.

ὑπὲρ τούτου.

ΟΜΙΛΙΑ κγ'.

ποίησε τὴν ἀρχὴν τῶν σημείων ὁ Ἰησοῦς ἐν
Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας.

ὁ διάβολος ἔγκειται καὶ σφοδρὸς, πάντοθεν
τὴν σωτηρίαν τὴν ἡμετέραν. Δεῖ τοίνυν B
αι καὶ νήφειν, καὶ πανταχόθεν ἐπιτειχίζειν
ἔφοδον. Κἂν γὰρ μικρᾶς ἐπιλάβηταί τινος
εὐρεῖαν ἑαυτῷ κατασκευάζει λοιπὸν τὴν εἴσ-
όλην εἰσάγει κατὰ μικρὸν τὴν ἑαυτοῦ δύνα-
οίνυν λόγος τις ἡμῖν ἐστι τῆς σωτηρίας τῆς
, μηδὲ ἐν τοῖς μικροῖς αὐτῷ συγχωρῶμεν
ἰναι, ἵνα ἀπὸ τούτων τὰ μεγάλα προαναστεί-
αὶ γὰρ ἐσχάτης ἀνοίας ἂν εἴη, ἐκεῖνον μὲν
ἐπιδείκνυσθαι σπουδὴν, ὥστε τὴν ἡμετέραν
αι ψυχήν· ἡμᾶς δὲ ὑπὲρ τῆς ἡμῶν αὐτῶν
μηδὲ τὸ ἴσον [b] ἄγειν μέτρον. Ταῦτά μοι οὐχ C
ηται, ἀλλ' ἐπειδὴ δέδοικα, μήποτε ἐν μέσῳ
καὶ νῦν ὁ λύκος οὗτος ἐστήκῃ μὴ καθορώμε-
καὶ θηριάλωτον ἐκ τούτου γένηται πρόβα-
ιᾳ καὶ ἐπιβουλῇ πονηρᾷ ἀποβουκοληθὲν τῆς
ι τῆς ἀκροάσεως. Εἰ μὲν γὰρ ἦν αἰσθητὰ τὰ
, ἢ καὶ τὸ σῶμα τὰς πληγὰς ἐλάμβανεν,
γον διαγνῶναι τὰς τοιαυτὰς ἐπιβουλάς. Ἐπει-
ατος ἡ ψυχὴ, καὶ αὐτὴ τὰ ἕλκη δέχεται, πολ-
δεῖ τῆς ἀγρυπνίας, ὥστε ἕκαστον ἑαυτὸν δοκι-
ὐδεὶς γὰρ οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου, ὡς τὸ πνεῦμα
ώπου τὸ ἐν αὐτῷ. Ὁ μὲν γὰρ λόγος ἅπασι δια-
καὶ κοινὸν πρόκειται φάρμακον τοῖς δεομένοις· D
κάστου τῶν ἀκροωμένων λαβεῖν ἐστι τὸ ἐπιτή-
οσήματι. Οὐκ οἶδα ἐγὼ τοὺς ἀῤῥωστοῦντας, οὐκ
ὑγιαίνοντας. Διὰ τοῦτο πάντα λόγον [c] κινῶ καὶ
ιτήδειον πάθεσι, νῦν μὲν πλεονεξίας κατηγο-
ις δὲ τρυφῆς, πάλιν ἀσελγείας καθαπτόμενος,

HOMILIA XXIII.

11. *Hoc fecit initium signorum Jesus in Cana Galilææ.*

1. Vehementer instat diabolus, et saluti nostræ undique insidiatur. Vigilandum itaque, et undique ipsi aditus intercludendus est. Nam si vel parvam invenerit occasionem, latum sibi postea apparabit ingressum, et vim suam totam paulatim inducet. Si itaque salutis nostræ aliquam rationem habeamus, ne in parvis quidem rebus ipsum accedere sinamus, ut per hæc majoribus occurramus. Nam extremæ insipientiæ esset, si dum tantam ille diligentiam adhibet, ut animam perdat nostram, nos pro salute nostra non parem adhibeamus sollicitudinem. Hæc a me non sine causa dicta sunt, sed quia timeo, ne in media caula nunc ille lupus adstet occultus, ovemque rapiat, quæ se vel ex segnitie vel dolo malo a grege auditorum semoverit. Nam vulnera si sub sensum caderent, aut si corpus plagas acciperet, non opus esset insidias hasce tantum præcavere. Quia vero invisibilis anima est, ipsaque vulneribus confoditur, multa nobis opus est vigilantia, ut unusquisque sese exploret. *Nemo enim novit ea quæ sunt hominis, ut spiritus hominis qui in ipso est.* (1. Cor. 2. 11.) Oratio enim ad omnes pervadit, et commune omnibus offert remedium : sed ad singulos auditores pertinet illa accipere, quæ morbo suo depellendo sunt congruentia. Ægros non novi, nec bene valentes. Ideo de rebus omnibus loquor, ea quæ animi morbis singulis competant : modo de avaritia, mox de mensæ deliciis, hinc libidinem aggredior : postea vero eleemosynam laudo, ad il-

avil. et Mss. Morel. ἀπολέσαι.
l. εἰσαγαγεῖν. Paulo post Morel. ἔστηκε. Savil.
sed suspicatur legendum ἐστήκῃ, et hæc vera
m habet Codex unus optimæ notæ. Duo au-
tem alii ἑστήκει, mendose.

[c] Ita Mss. [Savil. post πάθεσιν addit ἰατρείαν εἰσφέρω. Cod. 706 et] Morel. κινῶ, πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμοίως ἁρμόζοντα, καὶ πᾶσιν.

lamque erogandam hortor, hinc bonorum operum alia genera. Timeo enim ne dum uni morbo curando incumbo, alii remedium afferam, dum vos aliis ægritudinibus laboratis. Si unus tantum hic adesset, non necessarium ducerem multiplicem habere sermonem. Quia vero in tanta multitudine multos esse morbos verisimile est, non sine causa doctrinam variamus : sermo quippe in omnes effusus, suam certe utilitatem habebit. Ideoque Scriptura ipsa varia est, ac de sexcentis rebus edisserit, quia ad communem hominum naturam sermonem dirigit. In tanta vero multitudine necesse est omnes animi morbos reperiri, licet non omnes in cunctis adsint. His itaque nos expurgantes, divina verba quæ hodie lecta sunt intentis admodum animis audiamus. Quænam illa sunt? *Hoc fecit initium signorum Jesus in Cana Galilææ*. Dixi nuper quosdam non hoc initium esse putare. Quid enim, inquiunt, si dicatur id de Cana Galilææ tantum? nam *Hoc initium*, inquit, *fecit in Cana*. Ego vero hac de re non curiosius edisseram; sed dico ipsum post baptisma signa edere cæpisse; ante baptisma vero nullum fecisse, jam declaravimus. Sive autem hoc, sive aliud post baptisma primum signum fuerit, disquirere non operæ pretium esse existimo. *Et manifestavit gloriam suam*. Quo modo et qua ratione? Neque enim multi rei gestæ attendebant, sed ministri tantum, architriclinus et sponsus. Quomodo ergo manifestavit gloriam suam? Quantum in ipso erat. Quod si non tunc, certe postea omnes miraculum audituri erant: nam ad hoc usque tempus celebratur, nec latet. Quod autem illo die non omnes id noverint, ex sequentibus palam est. Postquam enim dixerat, *Manifestavit gloriam suam,* subdidit : *Et crediderunt in eum discipuli ejus*, qui prius mirabantur. Viden' tunc maxime necessarium fuisse ut miracula ederentur, cum probi homines, qui dictis attendebant, aderant? Hi enim et facilius credituri erant, et gesta accurate observaturi. Et quomodo notus fuisset sine miraculis? Certe satis erant doctrina, et prophetia cum miraculo conjuncta, ut ea in auditorum animos insinuarent, ut

εἶτα ἐλεημοσύνης συντιθεὶς ἔπαινον καὶ παρα
εἶτα τῶν ἄλλων ἑκάστου κατορθωμάτων. Δέδοι
μήποτε [d] περὶ ἓν τῶν λόγων ἡμῖν ἀσχολουμένων
θεραπεύων πάθος ἕτερον, ἄλλα καμνόντων
Ὥστε εἰ μὲν εἷς ἦν ἐνταῦθα ὁ συλλεγόμενος,
οὕτω σφόδρα ἀναγκαῖον εἶναι ἐνόμισα πολυει
E λόγον ποιῆσαι. Ἐπειδὴ δὲ ἐν πλήθει τοσούτῳ
εἶναι καὶ πάθη εἰκὸς, οὐκ ἀπεικότως ποικίλλομ
διδασκαλίαν· πάντως γὰρ εὑρήσει τὴν ἑαυτοῦ
ὁ λόγος ἅπασιν ἐφαπλούμενος. Διά τοι τοῦτο
132 Γραφὴ πολυειδής τίς ἐστι, περὶ μυρίων ἡμῖν δ
A μένη πραγμάτων, ἐπειδὴ κοινῇ τῇ φύσει διαλέγει
ἀνθρώπων. Ἐν δὲ πλήθει τοσούτῳ πάντα ἀνά
πάθη τῆς ψυχῆς εἶναι, εἰ καὶ μὴ πάντα ἐν πᾶσ
των τοίνυν ἑαυτοὺς ἐκκαθάραντες, [a] οὕτω τῶν
λογίων ἀκούσωμεν, καὶ μετὰ συντεταμένης δι
καὶ τῶν σήμερον ἡμῖν ἀναγνωσθέντων ἀκού
Τίνα δὲ ταῦτά ἐστι; Ταύτην ἐποίησε, φησὶ, τ
χὴν τῶν σημείων ὁ Ἰησοῦς ἐν Κανᾷ τῆς Γαλ
Εἶπον καὶ πρῴην ὅτι τινὲς οὐκ ἀρχὴν ταύτη
φασι. [b] Τί γὰρ, φησὶν, εἰ πρόσκειται ἐν Κανᾷ τ
λιλαίας; Τὴν γὰρ ἀρχὴν, φησὶ, ταύτην ἐποίη
B Κανᾷ. Ἐγὼ δὲ ὑπὲρ τούτων μὲν οὐδὲν ἂν ἀκριβ
σαίμην· ἀλλ' ὅτι μέντοι μετὰ τὸ βάπτισμα τ
μείων ἤρξατο, καὶ πρὸ τοῦ βαπτίσματος οὐδὲ
ματούργησε, καὶ ἔμπροσθεν ἐδηλώσαμεν. Ε
τοῦτο, εἴτε ἕτερον πρῶτον σημεῖον ἐγένετο τῶ
τὸ βάπτισμα γενομένων, οὐ σφόδρα διισχυρ
ἀναγκαῖον εἶναί μοι δοκεῖ. Καὶ ἐφανέρωσε τὴ
αὐτοῦ. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Οὐδὲ γὰρ πολλοὶ
χον τῷ γινομένῳ, ἀλλ' οἱ διάκονοι, καὶ ὁ ἀρχι
νος, καὶ ὁ νυμφίος. Πῶς οὖν ἐφανέρωσε τὴ
αὐτοῦ; Τό γε αὐτοῦ μέρος. Εἰ δὲ καὶ μὴ τότε
C ὕστερον ἔμελλον τὸ θαῦμα ἀκούσεσθαι ἅπαντες
γὰρ τοῦ νῦν ᾄδεται, καὶ οὐ διέλαθεν. Ὅτι
ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ οὐ πάντες ᾔδεσαν, ἀπὸ τῶν ἐπ
νων δῆλον. Εἰπὼν γὰρ, Ἐφανέρωσε τὴν δόξαν
ἐπήγαγε· Καὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν οἱ μαθηταὶ
[c] οἱ καὶ πρὸ τούτου θαυμάζοντες αὐτόν. Ὁρᾷς
σημεῖα τότε μάλιστα ἀναγκαῖον ἦν ποιεῖν, ὅτε οἱ
μονες καὶ προσέχοντες τοῖς γινομένοις σαφῶς πα
Οὗτοι γὰρ ἔμελλον καὶ πιστεύειν εὐκολώτερον, κ
ἀκριβείας προσέχειν τοῖς γινομένοις. Καὶ πῶς
νετο γνώριμος τῶν σημείων χωρίς; Ὅτι καὶ δι

[d] Alii περὶ ἓν τῶν λεγομένων ὑμῖν ἀσχολουμένων. Franciscus Aretinus alio modo legisse videtur, qui Latine sic interpretatur : *Timeo enim nequando uni nobis morbo vacantibus, alii, quo magis laboret, medicinam non adhibeam.*

[a] Morel. οὕτω τοῖς θείοις λόγοις προσβάλλωμεν, καὶ οὕτω μετὰ συντεταμένης σφόδρα τῆς διανοίας. Savilium sequimur, qui tamen male συντετριμμένης pro συντεταμένης contra fidem Manuscriptorum omnium.

[b] Sic Savil. et Mss. Morel. [cum Cod. 706 ἄτοπον προσκεῖσθαι ἐν K... καὶ μὴ ἀρχὴν εἶναι τα τοῦ Ἰησοῦ σημείων· ἐγώ.

[c] Morel. ὥστε οἱ καὶ πρὸ τούτου θαυμάζοντες ἐπ ὁρᾷς.

ἡ καὶ [d] προφητεία καὶ τὸ θαῦμα ἐνθεῖναι ταῖς
υόντων ψυχαῖς, ὥστε μετὰ διαθέσεως προσ-
ις γινομένοις, τῆς ψυχῆς προοικειωμένης ἤδη. D
τοῦτο πολλαχοῦ καὶ ἀλλαχοῦ φασιν οἱ εὐαγγελι-
ι πεποιηκέναι σημεῖον αὐτὸν, διὰ τὸ τῶν ἀνθρώ-
ιὼν τῶν ἐκεῖ διατριβόντων. Καὶ μετὰ ταῦτα κα-
Καπερναοὺμ αὐτὸς καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ, καὶ οἱ
καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· καὶ ἦσαν ἐκεῖ οὐ πολλὰς
Τίνος οὖν ἕνεκεν παραγίνεται μετὰ τῆς μητρὸς
ερναούμ; Οὔτε γὰρ θαῦμα οὐδὲν εἰργάσατο
οὔτε οἱ τὴν πόλιν οἰκοῦντες ἐκείνην τῶν ὑγιῶς
τῶν ἐχόντων ἦσαν, ἀλλὰ καὶ τῶν σφόδρα διε-
ων. Καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν ὁ Χριστὸς εἰπών·
Καπερναοὺμ ἡ ἕως τοῦ οὐρανοῦ ὑψωθεῖσα,
ι καταβιβασθήσῃ. Τίνος οὖν ἕνεκεν παραγίνε- E
ιοὶ δοκεῖ, ἐπειδὴ μικρὸν ὕστερον ἔμελλεν ἀνιέ-
ὰ Ἱεροσόλυμα, διὰ τοῦτο τότε ἀπελθεῖν, ὥστε
ταχοῦ τοὺς ἀδελφοὺς ἐπισύρεσθαι καὶ τὴν μη-
πελθὼν γοῦν καὶ ὀλίγον διατρίψας χρόνον διὰ
τὴν μητέρα τιμὴν, οὕτω πάλιν ἐπιλαμβάνεται 133
μάτων, ἀποκαταστήσας τὴν γεγεννηκυῖαν. Διὰ A
φησὶν, ὅτι οὐ μετὰ πολλὰς ἡμέρας Ἀνέβη εἰς
υμα. Πρὸ ὀλίγων ἄρα ἡμερῶν τοῦ [a] πάσχα
ατο. Ἀνελθὼν δὲ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα τί ποιεῖ;
ι πολλῆς αὐθεντίας γέμον. Τοὺς γὰρ καπήλους
, τοὺς τραπεζίτας, τοὺς τὰς περιστερὰς πω-
καὶ βόας καὶ πρόβατα, καὶ διὰ τοῦτο ἐκεῖ δια-
ις, ἐξέβαλε.

ἕτερος μὲν εὐαγγελιστής φησιν, ὅτι ἐκβάλλων
μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ Πατρός μου σπήλαιον
· οὗτος δέ φησιν, Οἶκον ἐμπορίου, οὐκ ἐναν-
ιῆλοις λέγοντες, ἀλλὰ δεικνύντες ὅτι ἐκ δευτέ-
ο ἐποίησε, καὶ ὅτι οὐ κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν
α γέγονεν, ἀλλὰ νῦν μὲν ἐν προοιμίοις, νῦν B
αὐτὸ τὸ πάθος ἐλθὼν, τοῦτο ποιεῖ. Διὸ καὶ
ερον τοῖς λόγοις χρησάμενος, σπήλαιον * ἐκά-
ταῦθα· ἐν δὲ ἀρχῇ τῶν σημείων οὐχ οὕτως,
ιμένῃ μᾶλλον τῇ ἐπιτιμήσει κέχρηται· ὅθεν
ὕτερον τοῦτο πεποιηκέναι. Καὶ τίνος ἕνεκεν,
ὐτὸ τοῦτο πεποίηκεν ὁ Χριστὸς, καὶ τοσαύτῃ
ητι [b] κέχρηται κατ' αὐτῶν, ὅπερ οὐδαμοῦ φαί-
ιῶν, καὶ ταῦτα ὑβριζόμενος, λοιδορούμενος,
αρείτης καὶ δαιμονῶν κληθεὶς παρ' αὐτῶν;
ὲρ ἠρκέσθη τοῖς λόγοις μόνον, ἀλλὰ καὶ φρα-
λαβὼν, οὕτως αὐτοὺς ἐξέβαλεν. Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι
μὲν εὐεργετουμένων, ἐγκαλοῦσι καὶ ἀγριαίνου- C

jam assueti, gestis rebus cum affectu attenderent. Ideo alibi sæpe dicunt evangelistæ, ipsum non edidisse signa, propter hominum illorum perversitatem. 12. *Et post hæc descendit in Capernaum ipse et mater ejus, et fratres, et discipuli ejus : et ibi manserunt non multis diebus.* Cur cum matre Capernaum venit? Neque enim ibi ullum fecit miraculum; neque urbis istius incolæ probe erga illum affecti erant : sed admodum corrupti. Illudque Christus significavit dicens : *Et tu Capernaum usque ad cæ-* Luc. 10. 15.
lum elata, usque ad infernum deprimeris. Cur ergo illo se confert? Ut mihi quidem videtur, quia paulo post iturus erat Jerosolymam, ideo tunc abiit, ne matrem et fratres ubique secum traheret. Abiens igitur illicque in matris honorem paulum commoratus, iterum miracula aggreditur, cum illam ibi reliquisset. Ideo dicit ipsum non paucis elapsis diebus, venisse Jerosolymam. v. 13.
Paucis ergo ante Pascha diebus baptizatus est. Et Jerosolymæ quid agit? Rem magnæ auctoritatis. Nam negotiatores illos, nummularios, eos qui columbas vendebant et boves et oves, ideoque illic versabantur, ejecit.

Christus bis ementes et vendentes ejecit de templo. Matth. 21. 13. et al.

2. Alius autem evangelista narrat ejicientem illum dixisse, Nolite facere domum Patris mei speluncam latronum; hic vero dicit, 16. *Domum negotiationis :* non contraria loquentes, sed demonstrantes ipsum id bis fecisse, et hæc non eodem gesta tempore fuisse, sed et nunc initio prædicationis, atque etiam cum ad passionem pervenisset. Quapropter vehementioribus usus verbis, speluncam vocavit : non item nunc initio, sed moderatiore increpatione utitur : unde verisimile sit idipsum bis fecisse. Et cur, inquies, id Christus et cum tanta vehementia fecit, quanta nusquam agere deprehenditur, et hæc cum contumeliis et conviciis affectus, Samaritanus et dæmoniacus ab illis vocaretur? Neque enim verbis contentus, cum flagello etiam illos expulit. Judæi, cum aliis beneficium confertur, accusant et efferuntur; quando autem par esse videbatur

Savil. Morel. secus. [Mox Savil. προοικειουμένης, marg. προσοικειουμένης. Cod. 706 προσῳκειωμένης. 5 ut Montf. Hinc leg. προῳκειωμένης.]
el. πάσχατος.
ἐλεσεν λῃστῶν. ἐνταῦθα δὲ ἐν ἀρχῇ τῶν σ. Savil. Sic quoque Cod. 705, nisi quod λῃστῶν omisit. Cod. 706 ut Montf. Mox uterque Cod. cum Savil. ὑφειμένως. Infra iidem γεγενῆσθαι pro πεποιηκέναι.]
[b] [κέχρηται inseruimus e Sav. et Codd. cit.]

illos exasperari castigatos, non ita aspere agunt. Neque enim increparunt, aut contumelia affecerunt, sed quid dixerunt? 18. *Quod signum ostendis nobis, quia talia facis?* Viden' livorem ingentem, et quomodo aliis illata beneficia indignius ferrent? Aliquando igitur templum ab illis speluncam latronum factum esse dicebat, ostendens illa quæ vendebantur, furto parta fuisse, atque ex rapina et avaritia prodire, ipsosque ex aliorum calamitate ditescere; aliquando autem domum negotiationis dicit, impudentem negotiationem significans. Sed cur hoc fecit? Quia futurum erat ut in sabbato curaret, et multa hujusmodi faceret, quæ ipsi putabant transgressionem esse legis; ne videretur Deo adversarius esse, qui contra Patrem id faciendo insurgeret, jam hinc illorum hujusmodi suspicionem corrigit. Nam qui pro templi honore tantam ostenderat indignationem, templi Domino, qui in ipso colebatur, non adversaturus erat. Satis erant superiores anni quibus secundum legem vixerat, ut probaretur ejus erga legislatorem reverentia, ipsumque non legi adversaturum esse. Quia autem illi anni in oblivionem venturi erant, quia omnibus noti non erant, eo quod in paupere domo enutritus fuisset, omnibus præsentibus, utpote die festo appropinquante, id facit, nec sine periculo. Neque solum enim ejecit, sed et mensas evertit, argentum effudit, ut illi secum reputarent, eum qui ob decorem domus sese in pericula conjiceret, Dominum domus non despicere. Si enim id simulate tantum fecisset, hortari solum oportuisset: nam se in pericula conjicere, audax facinus erat. Neque enim leve illud erat sese forensium furori objicere, et brutorum hominum, mercatorum videlicet, turbam contumeliis onerare et adversum se exasperare; id non simulantis erat, sed pro domus decore pericula omnia adeuntis. Quamobrem non gestis solum, sed etiam dictis ostendit suam cum Patre concordiam: non dixit enim, Domum sanctam, sed *Domum Patris mei.* Ecce Patrem vocat, nec indignantur: putabant enim ipsum simpliciter loqui. Sed quia deinde clarius loquutus est, ut suam cum Patre æqualitatem declararet,

σιν· ὅτε δὲ εἰκὸς ἦν ἐκθηριωθῆναι ἐπιτιμωμένους, οὐ τοιούτῳ κέχρηνται πρὸς αὐτὸν τρόπῳ. Οὐ γὰρ ἐπετίμησαν, οὐδὲ ὕβρισαν, ἀλλὰ [b] τί φασι; Τί σημεῖον δεικνύεις ἡμῖν, ὅτι ταῦτα ποιεῖς; Ὁρᾷς βασκανίας ὑπερβολὴν, καὶ πῶς αἱ τῶν ἄλλων εὐεργεσίαι μᾶλλον αὐτοὺς παρώξυναν; Ποτὲ μὲν οὖν σπήλαιον λῃστῶν τὸν ναὸν ὑπ' αὐτῶν ἔλεγε γενέσθαι, δεικνὺς ὅτι τὰ πωλούμενα ἀπὸ κλοπῆς ἦν, καὶ ἁρπαγῆς καὶ πλεονεξίας, καὶ ἐκ τῶν ἀλλοτρίων ἐπλούτουν συμφορῶν· ποτὲ δὲ οἶκον ἐμπορίου, τὰς ἀναισχύντους αὐτῶν καπηλείας ἐνδεικνύμενος. Ἀλλὰ τίνος ἕνεκεν τοῦτο πε-
D ποίηκεν; Ἐπειδὴ ἔμελλεν ἐν σαββάτῳ θεραπεύειν, καὶ πολλὰ τοιαῦτα ποιεῖν, ἃ ἐδόκει παρ' [d] αὐτοῖς τοῦ νόμου παράβασις εἶναι· ἵνα μὴ δόξῃ ὡς ἀντίθεός τις καὶ ἐξ ἐναντίας ἥκων τῷ Πατρὶ ταῦτα ποιεῖν, ἐντεῦθεν τῆς τοιαύτης ὑπονοίας αὐτῶν ποιεῖται τὴν διόρθωσιν. Οὐ γὰρ ἂν ὁ τοσοῦτον ζῆλον ἐπιδειξάμενος ὑπὲρ τοῦ οἴκου, τῷ τοῦ οἴκου Δεσπότῃ καὶ ἐν αὐτῷ θεραπευομένῳ ἔμελλεν ἐναντιοῦσθαι. Ἦν μὲν οὖν ἱκανὰ καὶ τὰ πρότερα ἔτη, ἐν οἷς κατὰ τὸν νόμον ἐβίω, δεῖξαι τὴν πρὸς τὸν νομοθέτην αἰδῶ, καὶ ὅτι οὐκ ἀντινομοθετῶν ἦλθεν· ἐπειδὴ δὲ εἰκὸς ἦν ἐκεῖνα λήθῃ παραδοθῆναι
E [e] τῷ χρόνῳ, ἅτε οὐ πᾶσιν ὄντα γνώριμα, διὰ τὸ ἐν οἰκίᾳ τρέφεσθαι πτωχῇ καὶ εὐτελεῖ, παρόντων πάντων λοιπόν (καὶ γὰρ πολλοὶ παρῆσαν, ἅτε ἑορτῆς πλησίον οὔσης), τοῦτο ποιεῖ, καὶ [f] παρακεκινδυνευμένως. Οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς ἐξέβαλεν, ἀλλὰ καὶ τὰς τραπέζας ἀνέτρε-
134 ψε, καὶ τὸ ἀργύριον ἐξέχεε, διδοὺς αὐτοῖς ἐκ τούτων
A λογίσασθαι, ὅτι οὐκ ἂν * ὁ εἰς κινδύνους ῥίπτων ἑαυτὸν ὑπὲρ τῆς εὐκοσμίας τοῦ οἴκου, τοῦ Δεσπότου τοῦ οἴκου κατεφρόνησεν ἄν. Εἰ γὰρ ὑποκρινόμενος ταῦτα ἐποίει, παραινέσαι ἐχρῆν μόνον· τὸ δὲ καὶ εἰς κινδύνους [a] καταστῆναι, πάνυ τολμηρόν. Οὐδὲ γὰρ τὸ τυχὸν ἦν, καὶ θυμῷ τοσούτῳ ἀγοραίων ἑαυτὸν ἐκδοῦναι, καὶ δῆμον πολλῆς γέμοντα ἀλογίας καπήλων ἀνθρώπων καθ' ἑαυτοῦ παροξῦναι ὑβρίζοντα, ζημιοῦντα· οὐχ ὑποκρινομένου ἦν, ἀλλὰ πάντα αἱρουμένου πάθη, ὑπὲρ τῆς εὐκοσμίας τοῦ οἴκου. Διὰ τοῦτο οὐδὲ δι' ὧν ποιεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ δι' ὧν λέγει, δείκνυσι τὴν πρὸς αὐτὸν συμφωνίαν· οὐδὲ γὰρ εἶπε, τὸν οἶκον
B τὸν ἅγιον, ἀλλὰ, Τὸν οἶκον τοῦ Πατρός μου. Ἰδοὺ καὶ Πατέρα καλεῖ, καὶ οὐκ ὀργίζονται· ᾤοντο γὰρ ἁπλῶς αὐτὸν λέγειν. Ἐπειδὴ δὲ προϊὼν τρανότερον ἐφθέγγετο, ὡς ἐκείνην παραστῆσαι τὴν διάνοιαν τὴν τῆς ἰσότητος, τότε ἀγριαίνουσιν. Τί οὖν ἐκεῖνοι; Τί σημεῖον δεικνύ-

[b] Savil. et Morel. τί φησι. Mss. plurimi τί φασι, melius.

[d] [αὐτοῖς pro αὐτῶν dedimus iisdem auctoribus.]

[e] [Iidem τῷ χρόνῳ. Legebatur in Montf. τῷ τρόπῳ.] Savil. [et Codd. nostri] παρακεκινδυνευμένως. Morel. παρακινδυνευομένως.

* [Articulum e Savil. et Codd. cit. adjecimus. Max recte Savil. τοῦ δεσπότου. Legebatur τῷ δεσπότῃ. Cod. 705 τῷ δεσπότῃ... ἐπολέμησεν ἄν.]

[a] Savil. [cum Codd. nostris] καταστῆναι (οὐδὲ γὰρ τὸ τυχὸν ἦν). Mss. alii aliam efferunt lectionem.

ἰν, φησὶν, ὅτι ταῦτα ποιεῖς; Ὢ τῆς ἐσχάτης
:. Σημείου γὰρ χρεία ἦν, ὥστε τὰ κακῶς γινό-
παῦσαι, καὶ τὸν οἶκον ἀπαλλάξαι τοσαύτης
ης; τὸ δὲ ζῆλον τοιοῦτον λαβεῖν ὑπὲρ τοῦ οἴκου
οῦ, οὐ μέγιστον σημεῖον ἀρετῆς ἦν; Οἱ [b] γοῦν
ωνες καὶ ἐντεῦθεν ἐδείκνυντο. Καὶ γὰρ Ἐμνή-
ι οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ τότε, φησὶν, ὅτι ἐστι γε-
ένον· ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου κατεφάγησέ με.
ὐκ ἐκεῖνοι τῆς προφητείας ἐμνήσθησαν, ἀλλὰ, Τί C
ν δεικνύεις ἡμῖν; ἔλεγον, ἅμα μὲν ὑπὲρ τῆς
κερδείας τῆς ἑαυτῶν ἀλγοῦντες ἐκκοπτομένης,
οσδοκῶντες ταύτῃ κωλύειν αὐτὸν, [c] καὶ ἐκκαλέ-
εἰς θαῦμα βουλόμενοι, καὶ ἐπισκῆψαι τοῖς γι-
ις. Διὰ τοῦτο οὐδὲ δίδωσιν αὐτοῖς σημεῖον. Ἐπεὶ
ὕστερον προσελθοῦσι καὶ αἰτοῦσι, τὸ αὐτὸ ἀπε-
ι· Γενεὰ πονηρὰ καὶ μοιχαλὶς σημεῖον ἐπιζητεῖ,
μεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον
Ἀλλὰ τότε μὲν σαφέστερον, νυνὶ δὲ αἰνιγματω-
ον. Ποιεῖ δὲ τοῦτο διὰ τὴν ἐσχάτην αὐτῶν ἀναι-
ν. Οὐ γὰρ ἂν ὁ μὴ αἰτοῦντας [d] προλαμβάνων D
μεῖα διδοὺς, οὗτος αἰτοῦντας ἂν ἀπεστράφη,
τὴν διάνοιαν αὐτῶν εἶδε πονηρὰν οὖσαν καὶ δο-
καὶ ὕπουλον αὐτῶν τὴν προαίρεσιν. Αὐτὸ γὰρ
τὸ ἐρώτημα ἐννόησον ὅσης κακίας μεστὸν ἦν.
ἀρ αὐτὸν ἀποδέξασθαι τῆς σπουδῆς καὶ τοῦ ζή-
ἑον ἐκπλαγῆναι, ὅτι τοσαύτην τοῦ οἴκου ποιεῖται
αν· οἱ δὲ ἐγκαλοῦσι, καπηλεύειν ἐξεῖναι λέγον-
ἐιν δὲ τὴν καπηλείαν οὐκ ἐξὸν εἶναι, ἂν μὴ
ν τι ἐπιδείξηται. Τί οὖν ὁ Χριστός; Λύσατε τὸν
τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν.
τοιαῦτα φθέγγεται, τοῖς μὲν τότε ἀκούουσιν
α δῆλα, τοῖς δὲ μετὰ ταῦτα ἐσόμενα. Τίνος δὲ E
τοῦτο ποιεῖ; Ἵνα δειχθῇ προειδὼς ἄνωθεν τὰ
ταῦτα, ὅταν ἐξέλθῃ καὶ τῆς προῤῥήσεως τὸ
ὃ δὴ καὶ ἐπὶ τῆς προφητείας ταύτης γέγονεν.
ἀρ, φησὶν, ἠγέρθη ἐκ νεκρῶν, τότε ἐμνήσθησαν
ηταὶ αὐτοῦ ὅτι τοῦτο ἔλεγε· καὶ ἐπίστευσαν τῇ
ῃ, καὶ τῷ λόγῳ [e] ᾧ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς. Ὅτε δὲ 135
ο, οἱ μὲν ἠπόρουν τί ποτ' ἂν εἴη τὸ εἰρημέ- A
δὲ ἀμφέβαλλον, λέγοντες· [*] Τεσσαράκοντα καὶ
σιν ᾠκοδομήθη ὁ ναὸς οὗτος, καὶ σὺ ἐν τρισὶν
ις ἐγερεῖς αὐτόν; Τεσσαράκοντα δὲ καὶ ἓξ ἔτη
, τὴν ὑστέραν οἰκοδομὴν δηλοῦντες· ἡ γὰρ
ἑρα εἰς εἴκοσιν ἐτῶν ἀπηρτίσθη χρόνον.

tunc in furorem acti sunt. Quid igitur illi? *Quod signum nobis ostendis, inquiunt, quia hæc facis?* O summam amentiam! Quo signo opus erat, ut a male faciendo desinerent, et domum a tanta turpitudine liberarent? ille tantus pro domo Dei zelus, nonne maximum virtutis signum erat? Probi autem viri hinc agniti sunt : nam 17. *Recordati sunt discipuli ejus tunc, quia scriptum est, Zelus domus tuæ comedit me.* At non illi prophetiæ meminerunt, sed dicebant, *Quod signum ostendis nobis?* de turpi amisso lucro dolentes, sperantesque se sic posse illum abducere, ad miraculum patrandum evocant, ut factum ejus coarguant. Ideo signum non dat illis. Imo cum prius accessissent signum petentes, hoc respondit : *Generatio prava et adultera signum quærit, et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ.* Sed tunc clarius; nunc autem magis ænigmatice. Illud autem agit ob extremam illorum insaniam. Neque enim ille qui non petentes præveniebat et signa dabat, petentes repulisset, nisi illos prava et dolosa mente fuisse scivisset. Nam vel ipsa interrogatio quanta nequitia plena esset, consideres velim. Cum enim oportuisset ejus studium ac zelum approbare, atque obstupescere, quod talem domus curam gereret; illi accusant, ac vendere sibi licere contendunt, neque licere sibi a vendendo desistere, nisi ipse signum ostendat. Quid ergo Christus? 19. *Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud.* Multa hujusmodi loquitur, quæ audientibus sint obscura, sed post futuris clara. Cur hoc? Ut cum rei prædictæ finis adveniret, probaretur ipsum jam olim id præscivisse; quod in hac prophetia accidit. Nam ait : 22. *Cum resurrexisset a mortuis, recordati sunt discipuli ejus quia hoc dicebat : et crediderunt Scripturæ et sermoni quem dixit Jesus.* Cum hæc dicerentur, alii dubitabant quandonam id eventurum esset, alii contendebant dicentes : 20. *Quadraginta sex annis ædificatum est templum hoc, et tu in tribus diebus excitabis illud?* Quadraginta sex annis dicentes, postremam templi constructionem significant; prior enim viginti annis absoluta fuit.

Matth. 12. 39. 4.

Cur Christus obscure prænuntiet.

ῶν μαθηταὶ αὐτ. Savil., qui mox ἐμνήσθησαν τότε. nostri ut Montf. Mox κατέφαγέ με Savil.; κατα- Codd. nostri et Bibl. Infra omnes αἰσχροκερδείας. αἰσχροκερδίας. V. me in Thesauro Par. linguæ Gr.] ια δὲ καὶ ἐκκ. αὐτόν Savil.; καὶ ἐκκ. αὐτόν Cod. 705; ἐκκ. αὐτὸν Cod. 706, qui paulo ante ἅμα δὲ καὶ προσδοκῶντες.]

[d] Quidam προσλαμβάνων. [Mox Savil. et Codd. nostri αὐτῶν post ὕπουλον omittunt.]

[e] [ὃ εἶπεν Bibl.]

[*] [ἐν τεσσ. Savil. et Cod. 706.]

[a] Quidam προτέρα εἰκοσαετῆ ἀπ.

3. Cur ergo ænigma illud non solvit, neque dixit : Non de hoc templo loquor, sed de carne mea; verum evangelista, diu postea scribens evangelium, dictum illud explicavit, ille vero tacuit? Quare? Quia verbis ejus fidem non habuissent. Si enim ne quidem discipuli poterant tunc intelligere, multo minus turbæ. *Cum surrexisset,* inquit, *Je-* B *sus a mortuis, tunc recordati sunt, et crediderunt sermoni et Scripturæ.* Duo enim ipsis tunc proponebantur, resurrectio, et, quod majus erat, num Deus esset is qui intus habitabat; quæ ambo subindicavit dicens : *Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud :* quod Paulus dicit non parvum esse divinitatis signum, his verbis :
Rom. 1. 4. *Qui prædestinatus est Filius Dei in virtute secundum Spiritum sanctificationis, ex resurrectione mortuorum JesuChristi.* Cur et illic et hic et ubique hoc signum dat, modo dicens, *Cum*
Joan. 12. *exaltatus fuero;* et, *Cum exaltaveritis Filium* C
32. et 8.28. *hominis, tunc cognoscetis quia ego sum;* modo
Matth. 12. autem, *Et signum non dabitur vobis, nisi si-*
39. *gnum Jonæ;* atque hic rursum, *In tribus diebus excitabo illud?* Quia hoc maxime argumento ostendebatur ipsum non esse purum hominem, quod posset adversus mortem tropæum erigere, ac diuturnam illius tyrannidem difficileque bellum illud tam cito solvere. Ideo ait, *Tunc scietis. Tunc,* quandonam? Cum postquam resurrexero, attraham totum orbem, tunc scietis me ut Deum et verum Dei Filium id fecisse, ad ulciscendam D Patri illatam contumeliam. Cur autem non dicit, quibus opus esset signis, ad male factum tollendum, sed se signum daturum esse pollicitus est? Quia sic illos magis irritasset; hoc autem modo magis exterruit. Attamen nihil ad hoc responderunt : videbatur enim illis incredibile quidpiam dicere, nec ultra interrogare valuerunt; et quasi res fieri non posset, missam illam fecerunt. Quod si mente valuissent, etiamsi illud incredibile videretur esse, postquam multa signa E fecerat, tunc interrogassent illum, tunc precati fuissent ut illorum dubitationem solveret; sed insani cum essent, aliis dictis ne minimum quidem attenderant : alia vero cum mala mente audiebant. Ideoque Christus ænigmatice ipsis loquebatur. Sed quod jam quæritur, hoc est, cur discipuli non noverint ipsum a mortuis resurrecturum esse? Quia 136 nondum Spiritus gratia dignati fuerant. Quapro- A pter de resurrectione frequenter audientes, nihil

Τίνος οὖν ἕνεκεν οὐκ ἔλυσε τὸ αἴνιγμα, καὶ εἶπεν, ὅτι οὐ περὶ τοῦ ναοῦ λέγω τούτου, ἀλλὰ περὶ τῆς σαρκὸς τῆς ἐμῆς, ἀλλ' ὁ μὲν εὐαγγελιστὴς ὕστερον γράφων τὸ εὐαγγέλιον, ἑρμηνεύει τὸ εἰρημένον, αὐτὸς δὲ ἐσίγησε τότε; Τίνος οὖν ἕνεκεν ἐσίγησεν; Ὅτι οὐκ ἂν τὸν λόγον ἐδέξαντο. Εἰ γὰρ μηδὲ οἱ μαθηταὶ ἱκανοί B πως συνιέναι τὸ λεχθὲν ἦσαν, πολλῷ μᾶλλον οἱ ὄχλοι. Ὅτε γὰρ, φησὶν, ἀνέστη ὁ Ἰησοῦς ἐκ τῶν νεκρῶν, τότε ἐμνήσθησαν καὶ ἐπίστευσαν τῷ λόγῳ καὶ τῇ Γραφῇ. Δύο γὰρ ἦν αὐτοῖς τὰ [b] προϊστάμενα τέως· ἓν μὲν τὸ τῆς ἀναστάσεως, ἕτερον δὲ τὸ τούτου μεῖζον, εἰ Θεὸς ἦν ὁ ἔνδον οἰκῶν· ἅπερ ἀμφότερα ᾐνίξατο εἰπών· Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν· ὅπερ καὶ ὁ Παῦλος οὐ μικρὸν εἶναι σημεῖόν φησι θεότητος, οὕτω λέγων· Τοῦ ὁρισθέντος Υἱοῦ Θεοῦ ἐν δυνάμει κατὰ Πνεῦμα ἁγιωσύνης ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Διατί δὲ καὶ ἐκεῖ καὶ ἐνταῦθα τοῦτο δίδωσι σημεῖον, καὶ πανταχοῦ, νῦν μὲν C λέγων, Ὅταν ὑψωθῶ, καὶ, Ὅταν ὑψώσητε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, τότε γνώσεσθε ὅτι ἐγώ εἰμι· νῦν δὲ, Οὐ δοθήσεται ὑμῖν σημεῖον, εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ· καὶ ἐνταῦθα πάλιν· Ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν; Ὅτι τοῦτο μάλιστα ἦν τὸ δεικνύον αὐτὸν οὐκ ὄντα ἄνθρωπον ψιλὸν, τὸ δυνηθῆναι κατὰ τοῦ θανάτου στῆσαι τρόπαιον, τὸ τὴν τυραννίδα αὐτοῦ τὴν μακρὰν, καὶ τὸν χαλεπὸν καταλῦσαι πόλεμον οὕτω ταχέως. Διὰ τοῦτό φησι, Τότε εἴσεσθε. Τότε· πότε; Ὅταν ἀναστὰς ἐπισπάσωμαι τὴν οἰκουμένην, τότε εἴσεσθε, ὅτι καὶ ταῦτα ὡς Θεὸς καὶ Θεοῦ Υἱὸς γνήσιος ἐποίουν, ἐκδικῶν τὴν D εἰς τὸν Πατέρα ὕβριν. Τί δήποτε δὲ οὐκ εἶπε καὶ ποίων σημείων χρεία πρὸς τὸ παῦσαι τὸ γινόμενον κακῶς, ἀλλ' ἐπηγγείλατο δώσειν σημεῖον; Ὅτι ἐκείνῳ μὲν ἂν αὐτοὺς πλέον παρώξυνε, ταύτῃ δὲ μᾶλλον κατέπληξεν. Ἀλλ' ὅμως οὐδὲν πρὸς τοῦτο εἶπον· καὶ γὰρ ἔδοξεν αὐτοῖς ἄπιστον λέγειν, καὶ οὐδὲ ἐρωτῆσαι ἠνείχοντο, ἀλλ' ὡς ἀδύνατον ὂν παρέδραμον. Εἰ δὲ νοῦν εἶχον, εἰ καὶ τότε ἄπιστον ἔδοξεν αὐτοῖς εἶναι, ὅτε τὰ πολλὰ ἐποίησε σημεῖα, τότε ἂν προσελθόντες ἠρώτησαν, τότε ἂν ἠξίωσαν τὴν ἀπορίαν αὐτοῖς λυθῆ- E ναι· ἀλλ' ἀνόητοι ὄντες, τοῖς μὲν οὐδ' ὅλως προσεῖχον τῶν λεγομένων, τὰ δὲ μετὰ πονηρᾶς ἤκουον διανοίας. Διὸ καὶ ὁ Χριστὸς αἰνιγματωδῶς πρὸς αὐτοὺς ἐφθέγγετο. Ἀλλὰ τὸ ζητούμενον ἐκεῖνό ἐστι, πῶς οἱ μαθηταὶ [c] οὐκ ᾔδεισαν, ὅτι δεῖ αὐτὸν ἐκ τῶν νεκρῶν ἀναστῆναι; Ὅτι οὔπω τῆς τοῦ Πνεύματος ἦσαν κατηξιωθέντες χάριτος. Διὸ συνεχῶς τοὺς περὶ ἀναστάσεως 136 ἀκούοντες λόγους, οὐδὲν συνίεσαν, ἀλλὰ διελογίζοντο A καθ' ἑαυτοὺς, τί ποτε τοῦτό ἐστι. Καὶ γὰρ πολὺ ξένον καὶ παράδοξον ἦν τὸ λεγόμενον, τὸ ἑαυτόν τινα δυνα-

[b] [προεστάμενα Savil. et Cod. 706.]
[c] Morel. οὐκ εἶχον εἰδέναι. [Paulo ante Savil. et Cod. 706 ἀπεφθέγγετο. Infra iidem cum Cod. 705 ἀξιωθέντες.]

νιστῆν, καὶ ἀνιστῆν οὕτως. Διὰ τοῦτο καὶ Πέ-
ετιμήθη, ἐπειδὴ οὐδὲν εἰδὼς περὶ ἀναστάσεως,
Ἵλεώς σοι. Καὶ οὐδὲ ὁ Χριστὸς πρὸ τοῦ πρά-
αὐτοῖς ἀπεκάλυψε τοῦτο σαφῶς, ἵνα μὴ σκαν-
ῶσιν ἐν ἀρχῇ διαπιστοῦντες τῷ λεγομένῳ διὰ
ὸ παράδοξον, καὶ μηδέπω σαφῶς αὐτὸν εἰδέναι
ιτίν. Τοῖς μὲν γὰρ διὰ τῶν πραγμάτων βοω-
ὐδεὶς ἂν διαπιστήσειε· τοῖς δὲ διὰ τῶν λόγων
νοις εἰκὸς ἦν τινας διαπιστεῖν. Διὰ τοῦτο ἐκ
εἴασε συγκεκαλυμμένον εἶναι τὸν λόγον. Ὅτε B
τῆς πείρας πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἤγαγε τὰ εἰρη-
τότε λοιπὸν ἔδωκε καὶ τῶν ῥημάτων τὴν σύν-
ὶ τοσαύτην τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν, ὥστε
πάντα ἀπολαβεῖν. Ἐκεῖνος γὰρ, φησὶν, ἀνα-
ὑμᾶς πάντα. Οἱ γὰρ καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν αἰδῶ
μόνον ἐκβαλόντες ἑσπέρᾳ, καὶ φυγόντες, καὶ
ιν αὐτὸν φάσκοντες, σχολῇ γ' ἂν τῶν ἐν παντὶ
ῳ γενομένων τε καὶ λεχθέντων ἐμνημόνευσαν,
ολλῆς ἀπήλαυσαν τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος.
παρὰ τοῦ Πνεύματος, φησὶν, ἀκούσεσθαι ἔμελ-
ς χρεία ἦν συγγίνεσθαι αὐτοὺς τῷ Χριστῷ,
τες μὴ κατέχειν τὰ λεγόμενα; Ὅτι οὐκ ἐδίδα- C
Πνεῦμα, ἀλλ' ἀνεμίμνησκεν ἃ προλαβὼν ὁ
εἶπεν. Οὐ μικρὸν δὲ εἰς τὴν δόξαν συντελεῖ
ιστοῦ τὸ [a] παραπεμφθῆναι εἰς τὴν μνήμην τῶν
ων αὐτοῖς. Παρὰ μὲν οὖν τὴν ἀρχὴν τῆς τοῦ
ριτος ἐγένετο τὸ ἐπιπτῆναι τὴν τοῦ Πνεύματος
ὕτω δαψιλῆ καὶ πολλήν· ὕστερον δὲ τῆς
ἀρετῆς, τὸ κατασχεῖν τὴν δωρεάν. Βίον γὰρ
εντο λαμπρὸν, καὶ πολλὴν τὴν σοφίαν, καὶ
ς τοὺς πόνους, καὶ κατεγέλασαν μὲν τῆς πα-
ζωῆς, οὐδὲν δὲ ἡγήσαντο τὰ ἀνθρώπινα, ἀλλὰ
ν πάντων ἐγένοντο, καὶ καθάπερ τινὲς ἀετοὶ D
ὑψηλὰ πετώμενοι, διὰ τῶν ἔργων πρὸς αὐτὸν
ιοντο τὸν οὐρανὸν, καὶ διὰ τούτων ἔσχον τοῦ
τος τὴν χάριν ἄφατον. Τούτους τοίνυν καὶ ἡμεῖς
μεθα, καὶ μὴ σβέσωμεν τὰς λαμπάδας, ἀλλὰ
ίσωμεν [b] φαιδρὰς δι' ἐλεημοσύνης. Τούτου τοῦ
ὸ φέγγος οὕτω διακρατεῖται. Συνάξωμεν τοίνυν
εῖα τὸ ἔλαιον, ἕως ἐνταῦθά ἐσμεν. Οὐδὲ γὰρ
ιτο πρίασθαι [c] ἀπελθόντας ἐκεῖ, οὐδὲ ἀλλαχό-
ὸ λαβεῖν, ἀλλ' ἢ διὰ τῆς τῶν πενήτων χειρός.
ωμεν τοίνυν ἐντεῦθεν ἤδη μετὰ πολλῆς τῆς E
ας, εἴ γε βουλόμεθα μετὰ τοῦ νυμφίου εἰσελ-
ἰ δὲ μὴ, ἔξω μένειν τοῦ νυμφῶνος ἀνάγκη.
νον γὰρ, ἀμήχανον, κἂν μυρία κατορθώσωμεν

intelligebant : sed cogitabant intra se quid hoc esset. Nam stupendum et inexspectatum erat, quod dicebatur, quod nempe quispiam sese posset resuscitare, atque illo modo resuscitare. Ideo Petrus increpatus fuit, quod cum nihil nosset de resurrectione, diceret : *Propitius esto tibi*. Neque Christus ante rem ipsam hoc illis revelavit, ne illis offendiculo esset, qui initio vix fidem habebant iis quæ dicebantur, quod ea admodum inexspectata essent, neque clare scirent quis esset Jesus. Iis enim quæ operibus ipsis clare comprobantur, nemo fidem negaverit; illis vero quæ verbis solum proferebantur, verisimile erat quosdam fidem esse negaturos. Idcirco sinebat initio rem occultam manere. Cum autem experimento dicta sua vera comprobabat, tunc verborum dabat intelligentiam, tantamque Spiritus gratiam, ut confestim omnia acciperent. *Ille enim*, inquit, *vobis commemorabit omnia*. Nam qui conceptam de illo reverentiam, una vespera deposuerunt, ac fugerunt, qui se dicebant non nosse illum, vix omnium quæ multo tempore facta dictaque fuerant, recordati fuissent, nisi magnam consequuti fuissent Spiritus gratiam. Si vero, inquies, a Spiritu audituri erant, quid opus erat illos cum Christo versari, non intellecturos ea quæ dicebantur? Quoniam Spiritus non docuit, sed in memoriam revocavit ea quæ Christus dixerat. Non parum autem ad gloriam Christi conferebat, quod Spiritus mitteretur ad renovandam dictorum suorum memoriam. Initio quidem ex Dei beneficio fuit, quod Spiritus gratia involaret, ita copiosa et ampla ; deinde eorum virtutis fuit, quod donum tantum retinerent. Vitam quippe sanctitate conspicuam ducebant, multamque sapientiam exhibebant, laboresque magnos : vitam præsentem contemnebant, humana nihili pendebant, sed superiores omnibus fuere; ac sicut aquilæ leves in altum volantes, operibus ad ipsum cælum pertingebant, perque opera ingentem Spiritus gratiam obtinebant. Hos itaque nos quoque imitemur : ne exstinguamus lampades nostras, sed lucidas per eleemosynam reddamus. Hujusce ignis lumen ita servatur. Colligamus igitur oleum in vasis, dum vivimus. Neque enim post discessum hinc nostrum possumus illud emere, nec aliunde accipere, nisi per manus

Matth. 16. 22.

Apostolorum virtus quanta.

Eleemosyna commendatur.

a παραπεμφθῆναι τῇ μνήμῃ τῶν. [Supra Savil. et 6 συντέλει.] Paulo post Morel. ἐγένετο ἐπιπτῆναι. Mss. multi ἐγένετο τὸ ἐπιπτῆναι. Unus ἐγένετο τὸ ι. Boisius legendum putat ἐπιχυθῆναι, quia Interpres Latinus verterat : *Spiritus itaque gratiæ infusio*.

[ἀφίκοντο Savil. et uterque Cod. noster].

b Sic Savil. et Mss. Morel. φαιδρῶς.

c Mss. quidam ἀπελθόντα.

pauperum. Illud, inquam, hinc abunde colligamus, si velimus cum sponso ingredi : sin minus, extra thalamum necessario manebimus. Impossibile enim, impossibile, inquam, est, etiamsi mille bona edamus opera, sine eleemosyna ad regni limina ingredi. Ideo illam admodum liberaliter exhibeamus, ut ineffabilibus fruamur bonis, quæ utinam nos omnes consequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium ubique, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

ἀγαθὰ, τῆς ἐλεημοσύνης χωρὶς ἐπιβῆναι τῶν τῆς βα- 137 σιλείας προθύρων. Διὸ μετὰ πολλῆς ταύτην ἐπιδειξώ- A μεθα τῆς δαψιλείας, ὥστε ἀπολαῦσαι τῶν ἀποῤῥήτων ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος πάντοτε, καὶ νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

HOMILIA XXIV.

23. *Cum autem esset Jerosolymis in Pascha in die festo, multi crediderunt in eum.*

1. Tunc ex hominibus illis alii quidem in errore perstabant, alii veritatem amplexabantur; verum ex his nonnulli brevi tantum retinebant illam, et ab ea demum excidebant. Hos Christus subindicavit, quando ipsos seminibus comparavit, quæ non profundas mitterent radices, sed eas in superficie terræ ponerent, quos cito perire dixit. Hos quoque hic commemorat evangelista cum ait : *Cum autem esset Jerosolymis in Pascha in die festo, multi crediderunt in eum, videntes ejus signa quæ faciebat. 24. Ipse autem Jesus non se credebat eis.* Firmiores erant discipuli, qui non signis tantum, sed etiam doctrina permoti accesserunt. Crassiores quippe signa pertrahebant, ratione præditos prophetiæ et doctrina. Quotquot igitur per doctrinam capti sunt, hi signorum sequacibus firmiores erant; quos et Christus beatos
Joan. 20. 29. prædicabat his verbis : *Beati qui non viderunt, et crediderunt.* Quod autem illi non veri essent discipuli, probat id quod subjungitur : *Ipse Jesus non se credebat eis.* Quare? *Quia omnia noverat, 25. et quia opus non erat ut quis testimonium perhiberet de homine, ipse enim sciebat quid esset in homine.* Id est, verba non curabat, qui in ipsa corda penetrat et mentes; et cum fervorem illorum temporaneum esse sciret, non fidebat eis ut perfectis discipulis : non omnia ipsis dogmata tradebat, quasi fidem firmiter essent amplexi. Nosse autem ea quæ in corde homi-
Psal. 32. 15. num sunt, illius tantum est, *Qui finxit sigilla-*

ΟΜΙΛΙΑ κδʹ.

Ὡς δὲ ἦν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐν τῷ πάσχα ἐν τῇ ἑορτῇ, πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν.

B Τῶν ἀνθρώπων τῶν τότε οἱ μὲν τῇ πλάνῃ προσεῖχον, οἱ δὲ τῆς ἀληθείας ἀντείχοντο· ἀλλὰ καὶ τούτων ἔνιοι πρὸς ὀλίγον αὐτῆς ἀντιλαμβανόμενοι, πάλιν αὐτῆς ἐξέπιπτον. Τούτους καὶ ὁ Χριστὸς αἰνιττόμενος, σπέρμασι παρέβαλε τοῖς οὐ κατὰ βάθους κειμένοις, ἀλλὰ τὰς ῥίζας ὑπὲρ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς ἐχουσιν, οὓς καὶ ταχέως ἀπολεῖσθαι ἔφη. Τούτους καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς ἐνταῦθα ἡμῖν ἐδήλωσεν, οὕτω λέγων, ὅτι Ὡς ἦν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐν τῷ πάσχα ἐν τῇ ἑορτῇ, πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν, θεωροῦντες αὐτοῦ τὰ ση- C μεῖα ἃ ἐποίει. Αὐτὸς δὲ ὁ Ἰησοῦς οὐκ ἐπίστευεν ἑαυτὸν αὐτοῖς. Ἐκεῖνοι γὰρ ἀκριβέστεροι ἦσαν οἱ μαθηταὶ, ὅσοι μὴ ἀπὸ σημείων προσῄεσαν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς διδασκαλίας. Τοὺς μὲν γὰρ παχυτέρους τὰ σημεῖα ἐφείλκετο, τοὺς δὲ λογικωτέρους αἱ προφητεῖαι καὶ αἱ διδασκαλίαι. Ὅσοι γοῦν ἀπὸ διδασκαλίας κατεσχέθησαν, οὗτοι τῶν ἀπὸ σημείων ἦσαν βεβαιότεροι· οὓς καὶ ὁ Χριστὸς ἐμακάριζε λέγων, Μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες, καὶ πιστεύσαντες. Ὅτι δὲ οὐ τῶν γνησίων ἦσαν οὗτοι, δείκνυσι καὶ ἡ ἐπαγωγή· Αὐτὸς γὰρ, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς οὐκ ἐπίστευεν ἑαυτὸν αὐτοῖς. Διατί; Διὰ τὸ γινώσκειν [a] πάντα, καὶ ὅτι οὐ χρείαν εἶχεν, ἵνα τις μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ ἀνθρώπου, αὐτὸς γὰρ ἐγίνωσκε D τί ἦν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· οὐ προσεῖχε τοῖς ἔξωθεν ῥήμασι, ταῖς καρδίαις ἐμβατεύων αὐταῖς, καὶ πρὸς τὴν διάνοιαν εἰσιών· καὶ τὴν πρόσκαιρον αὐτῶν θερμότητα εἰδὼς σαφῶς, οὐκ [b] ἐθάῤῥει αὐτοῖς ὡς μαθηταῖς ἀπηρτισμένοις, οὐκ ἐνεχείριζε πάντα τὰ δόγματα αὐτοῖς ὡς ἤδη βεβαίως πιστοῖς γενομένοις. Τὸ δὲ τὰ ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν ἀνθρώπων εἰ-

[a] Alii πάντας [sic Bibl. et Cod. 705. τὰ πάντα Cod. 706. Tum uterque cum Savil. γινώσκειν αὐτόν.]

[b] Morel. ἐθάῤῥησεν.

τοῦ πλάσαντος κατὰ μόνας τὰς καρδίας [c] ἐστί· Σὺ γὰρ, φησὶν, ἐπίστασαι καρδίας μονώτατος. ἔτο τοίνυν μαρτύρων ὥστε τῶν οἰκείων πλα- μαθεῖν τὴν διάνοιαν· ὅθεν οὐδὲ ἀπὸ τῆς προσ- E πίστεως [d] αὐτοῖς ἐθάῤῥει. Ἄνθρωποι μὲν γὰρ παρόντα, οὔτε τὰ μέλλοντα εἰδότες, πολλάκις ; δολερῶς προσιοῦσι καὶ τοῖς μικρὸν ὕστερον σομένοις ἅπαντα χωρὶς τινὸς ὑποστολῆς καὶ καὶ ἐγχειρίζουσιν· ὁ δὲ Χριστὸς οὐχ οὕτως. ἀρ αὐτῶν τὰ ἀπόῤῥητα πάντα σαφῶς. Τοιοῦτοι 138 καὶ νῦν εἰσι, τὸ μὲν τῆς πίστεως ὄνομα ἔχον- A ρίπιστοι δὲ καὶ εὐάγωγοι. Διὰ τοῦτο οὐδὲ [a] νῦν τὸς ἑαυτὸν ἐμπιστεύει, ἀλλὰ τὰ πλείονα ἀπο- ται. Καθάπερ γὰρ ἡμεῖς οὐ τοῖς ἁπλῶς φίλοις, οἷς γνησίοις θαῤῥοῦμεν· οὕτω [b] καὶ ὁ Θεός. ν γοῦν τί φησι τοῖς μαθηταῖς ὁ Χριστός· Οὐχ ; λέγω δούλους· ὑμεῖς γὰρ φίλοι μου ἐστέ. Πό- ὶ διατί; Ὅτι πάντα, ὅσα ἤκουσα παρὰ τοῦ ;, ἀπεκάλυψα ὑμῖν. Διὰ τοῦτο οὐδὲ τοῖς Ἰου- τὰ σημεῖα ἐδίδου αἰτοῦσιν, ὅτι πειράζοντες Ἆρα οὖν τὸ σημεῖα αἰτεῖν, πειραζόντων ἐστὶ καὶ νῦν; Καὶ γὰρ καὶ νῦν εἰσιν οἱ ζητοῦντες ντες, διατί μὴ καὶ νῦν σημεῖα γίνεται; Εἰ B τὸς εἶ, ὡς εἶναι χρὴ, καὶ φιλεῖς τὸν Χριστὸν, εῖν δεῖ, οὐ χρείαν ἔχεις σημείων· ταῦτα γὰρ ίστοις δίδοται. Πῶς οὖν Ἰουδαίοις οὐκ ἐδόθη, μάλιστα μὲν ἐδόθη· εἰ δὲ ἔστιν ὅπου καὶ αἰ- ; οὐκ ἔλαβον, ἐπειδὴ οὐχ ὑπὲρ τοῦ τῆς ἀπιστίας γῆναι ταῦτα ᾔτουν, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ μᾶλλον αὐ- βεβαιῶσαι τὴν πονηρίαν. Καὶ ἦν ἄνθρωπος ἐκ ρισαίων, Νικόδημος ὄνομα αὐτῷ, ἄρχων τῶν ων· οὗτος ἦλθε πρὸς αὐτὸν νυκτός. Οὗτος καὶ ῳ τῷ εὐαγγελίῳ φαίνεται τὸν ὑπὲρ τοῦ Χρι- οιούμενος λόγον· λέγει γάρ· Ὁ νόμος ἡμῶν κρίνει, ἐὰν μὴ πρότερον ἀκούσῃ. Πρὸς τοῦτον C δαῖοι δυσχεραίνουσι λέγοντες· Ἐρώτησον καὶ προφήτης ἐκ τῆς Γαλιλαίας οὐκ ἐγήγερται. Καὶ ὸν σταυρὸν δὲ πολλὴν τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ταφῆς ποτικοῦ σώματος πεποίηται. Ἦλθε γὰρ, φησὶ, κόδημος ὁ ἐλθὼν πρὸς τὸν Κύριον νυκτὸς, φέ- γμα μύρου καὶ ἀλόης ὡς λίτρας ἑκατόν. Καὶ διέκειτο μὲν περὶ τὸν Χριστὸν, οὐχ ὡς ἐχρῆν ς μετὰ διανοίας τῆς προσηκούσης, ἀλλ' ἔτι ὑπὸ δαϊκῆς κατείχετο ἀσθενείας. Διὰ τοῦτο καὶ νυ- λθε, δεδοικὼς ἐν ἡμέρᾳ τοῦτο ποιῆσαι. Ἀλλ' ὁ ρωπος Θεὸς οὐδὲ οὕτως αὐτὸν ἀπώσατο, οὐδὲ ξεν, οὐδὲ τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας ἀπεστέρησεν, αὶ μετὰ πολλῆς αὐτῷ τῆς ἐπιεικείας διαλέγε-

tim corda, nempe solius Dei. Nam *Tu,* inquit, *cognoscis corda solus.* Non egebat testibus, ut eas quas formaverat mentes cognosceret; ideoque temporaneæ ipsorum fidei non confidebat. Homines quippe, qui neque præsentia neque futura norunt, sæpe dolose accedentibus et paulo post recessuris omnia sine ullo metu dicunt et tradunt. Christus vero non item; nam arcana eorum omnia probe sciebat. Tales nunc sunt multi, qui fidelium quidem nomen habent, sed versatiles et inconstantes sunt. Ideo Christus non se credit eis, sed plurima ipsis occultat. Ut enim nos non amicis quibuslibet, sed veris fidimus; ita et Deus. Audi itaque quid Christus discipulis dicat : *Non jam dico vos servos : vos enim amici mei estis.* Unde, et quare? *Quia omnia, quæ audivi a Patre meo, nota feci vobis.* Idcirco neque Judæis signa petentibus dabat, quia illi tentantes petebant. Annon ut olim, sic nunc quoque signa petere tentantium est? Nam sunt hodieque qui quærunt ac dicunt, Cur non etiam nunc signa fiunt? Si fidelis es ut esse debes, si amas Christum ut amare par est, non opus habes signis : hæc enim infidelibus dantur. Cur Judæis, inquies, non data sunt? Data certe sunt : siquando vero petentes non acceperint, illud ideo factum est, quod non ut ab infidelitate liberarentur hæc petiissent, sed ut sese magis in nequitia confirmarent. 1. *Et erat homo ex Pharisæis Nicodemus nomine, princeps Judæorum : 2. hic venit ad Jesum nocte.* Hic et in medio Evangelio Christum defendere videtur; ait enim : *Lex nostra neminem judicat, nisi prius audiat ab eo.* Adversus hunc Judæi indignabantur dicentes : *Interroga et vide quia propheta ex Galilæa non surrexit.* Post crucem etiam magnam pro Dominici corporis sepultura curam adhibuit. *Venit,* inquit, *Nicodemus, qui venerat ad Dominum nocte, ferens mixturam unguenti et aloes quasi libras centum.* Hic jam nunc bene affectus erat erga Christum, nec tamen quantum par erat, neque eo quo oportebat animo, sed adhuc Judaïca imbecillitate detinebatur. Ideo noctu venit, quia interdiu id facere formidabat. Sed benignus Deus eum neque repulit, neque redarguit, nec doctrina sua privavit : verum cum mansuetudine magna ipsum alloquitur, sublimiaque ipsi dogmata aperit; ænigmatice quidem, aperitque tamen. Multo magis enim venia dignus

3. Reg. 8. 39.
Joan. 15. 14.
Cur nunc miranda non fiant.
Cap. 3.
Joan 7. 51.
Ibid. v. 52.
Joan. 19. 39.

[c] ...idam ἐστὶ μόνου Θεοῦ. Alii paulum variant.
[d] ...orel. αὐτῶν.

[a] Morel. νῦν αὐτὸς ὁ Χριστός.
[b] Alii καὶ ὁ Χριστός.

ille erat, quam ii qui maligne idipsum agebant. Illi enim omni sunt excusatione indigni; hic vero improbandus quidem erat, sed non tantopere. Cur
Joan. 12. 48. ergo evangelista nihil tale de illo dixit? Dixit quidem alibi, ex principibus multos in illum credidisse; sed propter Judæos non illum confessos esse, ne extra synagogam ejicerentur. Hic vero omnia ista per illum noctu aditum subindicavit. Quid ergo ait? *Rabbi, scimus quod a Deo venisti magister : nemo enim potest facere hæc signa quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo.*

2. Adhuc Nicodemus humi repit, adhuc humanam de Christo sententiam habet, et de illo quasi de propheta loquitur, nihil altum ex signis conjectans. *Scimus,* inquit, *quod a Deo venisti magister.* Cur ergo noctu et clam venis ad eum qui divina loquitur, quia a Deo venit? cur non cum fiducia loqueris? Verum hoc non dixit Jesus, neque re-
Isai. 42. 3. Matth. 12. 20. darguit illum : *Calamum enim conquassatum non confringet,* inquit, *et lignum fumigans non*
Matth. 12. 19. Joan. 12. 47. *exstinguet.* Idem quoque rursum, *Non contendet,* inquit, *neque clamabit;* ac rursum, *Non veni ut judicem mundum; sed ut salvum faciam mundum. Nemo potest hæc signa facere, quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo.* Adhuc ille secundum hæreticorum sententiam loquitur, qui dicit, ab alio moveri, et aliorum ope indigere, ut hoc faciat. Quid ergo Christus? Vide indulgentiæ illius magnitudinem. Non dixit, Aliorum auxilio non egeo, sed cum potestate omnia facio : nam verus sum Dei Filius, et eamdem quam Genitor potestatem habeo : interim vero id efferre noluit, ut audienti sese accommodaret. Nam quod semper dico, hoc nunc repetam, id Christum interim studuisse, non ut dignitatem suam revelaret, sed ut persuaderet se nihil contra Patris voluntatem facere. Ideoque in verbis sæpe moderatus deprehenditur, in rebus non item. Cum enim miracula edit, cum potestate omnia facit dicens :
Marc. 1. 41. et 5. 41. Matth. 12. 13. et 9. 5. Marc. 4. 39. et 2. 11. Ibid. 5. 8. Matth. 5. 28. Marc. 11. 3. *Volo, mundare. Talitha, surge. Extende manum. Dimittuntur tibi peccata. Tace, obmutesce. Tolle grabatum tuum, et vade in domum tuam. Tibi dico, malum dæmonium, Exi ab ipso. Fiat tibi sicut vis. Si quis vobis dixe-*

D ται, καὶ δόγματα αὐτῷ παρανοίγει τὰ σφόδρα ὑψηλὰ, αἰνιγματωδῶς μὲν, παρανοίγει δὲ ὅμως. Πολλῷ γὰρ μᾶλλον οὗτος συγγνώμης ἄξιος ἦν τῶν διὰ πονηρίαν τοῦτο ποιούντων. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ πάσης εἰσὶν ἀπολογίας ἐκτός· οὗτος δὲ καὶ αὐτὸς καταγνώσεως μὲν ὑπεύθυνος ἦν, οὐ μὴν τοσαύτης. Πῶς οὖν ὁ εὐαγγελιστὴς οὐδὲν τοιοῦτον εἶπε περὶ αὐτοῦ; Εἶπε μὲν οὖν ἀλλαχοῦ, ὅτι καὶ ἐκ τῶν ἀρχόντων πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν· διὰ δὲ τοὺς Ἰουδαίους οὐχ ὡμολόγουν, ἵνα μὴ ἀποσυνάγωγοι γένωνται· ἐνταῦθα δὲ τὸ πᾶν διὰ τῆς κατὰ τὴν νύκτα παρουσίας ᾐνίξατο. Τί
E οὖν οὗτός φησι; Ῥαββὶ, οἴδαμεν ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἐλήλυθας διδάσκαλος· οὐδεὶς γὰρ ταῦτα τὰ σημεῖα δύναται ποιῆσαι, ἃ σὺ ποιεῖς, ἐὰν μὴ ᾖ ὁ Θεὸς μετ' αὐτοῦ.

Ἔτι κάτω στρέφεται ὁ Νικόδημος, ἔτι ἀνθρωπίνην ἔχει περὶ αὐτοῦ διάνοιαν, καὶ ὡς περὶ προφήτου διαλέγεται, οὐδὲν μέγα ἀπὸ τῶν σημείων φανταζόμενος. Οἴδαμεν, φησὶν, ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἐλήλυθας διδάσκαλος.
139 Τί οὖν * νυκτὸς ἔρχῃ καὶ λανθάνων πρὸς τὸν τὰ τοῦ
A Θεοῦ λέγοντα; πρὸς τὸν ἐκεῖθεν ἥκοντα; τί μὴ μετὰ παῤῥησίας διαλέγῃ; Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο εἶπεν ὁ Ἰησοῦς, οὐδὲ διήλεγξεν αὐτόν. Κάλαμον γὰρ συντετριμμένον οὐ κατεάξει, φησὶν, καὶ λίνον τυφώμενον οὐ σβέσει. Καὶ αὐτὸς πάλιν, Οὐκ ἐρίσει, φησὶν, οὐδὲ κραυγάσει· καὶ πάλιν, Οὐκ ἦλθον ἵνα κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσω τὸν κόσμον. Οὐδεὶς δύναται ταῦτα τὰ σημεῖα ποιεῖν, ἐὰν μὴ ᾖ ὁ Θεὸς μετ' αὐτοῦ. Ἐκεῖνος μὲν οὖν ἔτι κατὰ τοὺς αἱρετικοὺς φθέγγεται, ἐνεργούμενον αὐτὸν καὶ τῆς ἑτέρων βοηθείας δεόμενον ταῦτα πράττειν, ἅπερ ἔπραττε λέγων. Τί οὖν ὁ Χριστός; Ὅρα
B συγκαταβάσεως ὑπερβολήν· ** οὐκ εἶπε μὲν, ὅτι οὐδὲν δέομαι τῆς ἑτέρων βοηθείας, ἀλλὰ μετ' ἐξουσίας πάντα πράττω· καὶ γὰρ Υἱός εἰμι γνήσιος τοῦ Θεοῦ, καὶ τῆς αὐτῆς τῷ γεγεννηκότι δυνάμεως· παρῃτήσατο δὲ τέως διὰ τὸ πρόσαντες εἶναι τῷ ἀκούοντι. Ὅπερ γὰρ ἀεὶ λέγω, τοῦτο καὶ νῦν ἐρῶ, ὅτι τὸ σπουδαζόμενον ἦν τῷ Χριστῷ οὐχ οὕτω τέως τὴν ἀξίαν ἐκκαλύψαι τὴν ἑαυτοῦ, ὡς τὸ πεῖσαι ὅτι οὐδὲν ἐξ ἐναντίας ἔπραττε τῷ Πατρί. Διὰ τοῦτο ἐν μὲν τοῖς ῥήμασι πολλαχοῦ μετριάζων φαίνεται, ἐν δὲ τοῖς πράγμασιν οὐχ οὕτω ποιῶν. Ὅταν γὰρ θαυματουργῇ, μετ' ἐξουσίας πάντα ποιεῖ, λέγων· Θέλω, καθαρίσθητι. [a] Ταλιθὰ, ἀνάστηθι. Ἔκτεινον τὴν χεῖρα. Ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρ-
C τίαι. Σιώπα, πεφίμωσο. Ἆρον τὸν κράββατόν σου καὶ ὕπαγε εἰς τὸν οἶκόν σου. Σοὶ λέγω, τὸ πονηρὸν δαιμόνιον, ἔξελθε ἀπ' αὐτοῦ. Γενηθήτω σοι ὡς θέλεις. Ἄν τις ὑμῖν εἴπῃ τι, ἐρεῖτε ὅτι ὁ Κύριος αὐτοῦ χρείαν

* [νύκτωρ Savil. et Codd. nostri. Mox iidem οὐδὲν τούτων εἶπεν].

** [εἰπεῖν μὲν.. παρῃτήσατο τέως Savil. et Cod. 705, qui præterea ἑτέρωθεν βοηθείας.]

[a] Alii Ταβιθά. Mox Morel. ἀφέωνταί σοι. Savil. ἀφέωνταί σου.

ον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ. Ἠκού-
έθη τοῖς ἀρχαίοις, οὐ φονεύσεις· ἐγὼ δὲ
ῆτι ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῇ,
τῇ κρίσει. Δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω
ἀνθρώπων. Καὶ πανταχοῦ πολλὴν ὁρῶμεν
αν αὐτοῦ οὖσαν. Ἐν μὲν γὰρ τοῖς πρά-
ις ἂν ἐπελάβετο τῶν γινομένων. Πῶς γάρ;
εὴ [b] ἐξῄει τὰ λεγόμενα, μηδὲ τέλος ἐλάμ- D
ἐκέλευεν, εἶχεν ἄν τις εἰπεῖν ἐκείνων ὅτι
τὰ ἐπιτάγματα· ἐπειδὴ δὲ ἐξέβαινε, καὶ
οὺς ἐπεστόμιζεν ἡ τοῦ τέλους τῶν γινομέ-
ι. Ἐπὶ δὲ τῶν λόγων ἠδύναντο πολλάκις,
τῶν ἀναισχυντίαν, ἀπόνοιαν ἐπισκήπτειν
καὶ ἐπὶ τοῦ Νικοδήμου νῦν, φανερῶς μὲν
ν φθέγγεται, αἰνιγματωδῶς δὲ αὐτὸν ἀνά-
εινότητος, διδάσκων ὅτι αὐτάρκης αὐτός
εἰς τὴν τῶν θαυμάτων ἐπίδειξιν. Τέλειον
γέννησεν ὁ Πατὴρ, καὶ αὐταρκοῦντα ἑαυ-
ὲν ἀτελὲς ἔχοντα. Ἀλλ' ἴδωμεν δὲ πῶς αὐτὸ
σκευάζει. Εἶπεν ἐκεῖνος· Ῥαββὶ, οἴδαμεν E
οῦ ἐλήλυθας διδάσκαλος, καὶ ὅτι οὐδεὶς δύ-
α σὺ ποιεῖς, ἐὰν μὴ ᾖ ὁ Θεὸς μετ' αὐτοῦ.
εγάλα τινὰ εἰρηκέναι ταῦτα εἰρηκὼς περὶ
ῦ. Τί οὖν ὁ Χριστός; Δεικνὺς ὅτι οὐδὲ τῶν
ῆν προσηκούσης γνώσεως ἐπέβη, οὐδὲ ἐν
λαίοις ἔστη, ἀλλ' ἔξω που τῆς βασιλείας 140
τι καὶ αὐτὸς καὶ ὅστις ἂν ἕτερος ταῦτα λέ- A
ὐδέπω πρὸς τὴν ἀληθῆ παρέκυψε γνῶσιν,
περὶ τοῦ Μονογενοῦς ἔχων τὴν δόξαν· τί
ὴν, ἀμὴν λέγω σοι, ἐὰν μή τις γεννηθῇ
δύναται ἰδεῖν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ· του-
σὺ μὴ γεννηθῇς ἄνωθεν, καὶ τὴν τῶν δο-
αραλάβῃς ἀκρίβειαν, ἔξω που πλανᾶσαι,
τῆς βασιλείας εἶ τῶν οὐρανῶν. Ἀλλ' οὕτω
οὔ φησιν· ἵνα δὲ ἀνεπαχθέστερον ποιήσῃ
οὐ πρὸς αὐτὸν ἀποτείνεται φανερῶς, ἀλλ'
λέγει· Ἐὰν μή τις γεννηθῇ· μονονουχὶ λέ-
ὲν σὺ, κἂν ὁστισοῦν ἕτερος ᾖ, τοιαῦτα περὶ B
μου, ἔξω που τῆς βασιλείας ἐστίν· ἐπεὶ εἰ
βουλόμενος κατασκευάσαι ταῦτα ἔλεγε, καὶ
ς πρὸς τὰ εἰρημένα ἡ ἀπόκρισις ἦν. Ἰου-
οὖν εἰ ταῦτα ἤκουσαν, καταγελάσαντες ἀνε-
ν· οὗτος δὲ καὶ ἐν τούτῳ [b] τὸ φιλομαθὲς δεί-
· τοῦτο γὰρ καὶ ἀσαφῶς πολλαχοῦ φθέγγεται
πρὸς τὴν ἐρώτησιν τοὺς ἀκούοντας διαναστῆ-
ενος, καὶ προσεκτικωτέρους ἐργάσασθαι. Τὸ
αφῶς λεχθὲν, πολλάκις καὶ παρατρέχει τὸν
τὸ δὲ ἀσαφὲς περιεργότερον αὐτὸν ποιεῖ καὶ C

. ἐξείη, Savil. ἐξῄει, alius ἐξίῃ
Omnino legendum videtur διὸ καί. Atque ita
retinus qui vertit : *Quamobrem hoc in loco*

rit aliquid, dicite quia Dominus his opus habet. Hodie mecum eris in paradiso. Audistis quia dictum est antiquis, Non occides : ego autem dico vobis, quia qui irascitur fratri suo temere, reus erit judicio. Venite post me, et faciam vos piscatores hominum. Ubique certe magnam videmus ejus auctoritatem. In rebus enim nemo ea quæ facta sunt reprehendere possit. Quomodo possit? Nam si ea quæ ille dicebat non effectum et finem consequuta essent, potuisset quis dicere præcepta illa ex arrogantia prodiisse : quia vero eveniebant, rei veritas illos vel invitos ad silentium compellebat. In verbis autem, impudentes cum essent, poterant illum ut arrogantem carpere. Ita nunc Nicodemum alloquens, nihil sublime aperte dicit, sed per ænigmata ipsum ab humili sententia deducit, ostendens se sibi ipsi sufficere ad miracula patranda. Perfectum enim illum Pater genuit, sibique ipsi sufficientem, et nihil imperfectum habentem. Sed videamus quo pacto hoc ille confirmet. Dixit ille : *Rabbi, scimus quia a Deo venisti magister, et quod nemo potest facere quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo.* Existimavit se magna quæpiam de Christo dixisse. Quid ergo Christus? Ostendens illum ne ad limina quidem veræ cognitionis accessisse, nec vel in vestibulo esse, sed extra regiam aberrare et eum et alium quemvis hæc dicentem, necdum ad veram appropinquasse notitiam, qui talem de Unigenito opinionem haberet : quid ait? 3. *Amen, amen dico tibi, nisi quis natus fuerit desuper, non potest videre regnum Dei;* hoc est, Nisi tu natus fueris desuper, et accuratam dogmatum cognitionem acceperis, foris aberras, et procul es a regno cælorum. Verum id non clare dicit; et ut minus onerosum id quod dicebatur esset, non ipsum aperte alloquitur, sed indeterminate dicit, *Nisi quis natus fuerit;* ac si diceret : Sive tu, sive quivis alius hæc de me sentiat, is extra regnum est. Nisi enim hæc illa mente dixisset, responsio non ad propositum esset. Hoc si Judæi audiissent, deridentes discessuri erant. Hic autem discendi studium præ se tulit. Ideo enim obscure sæpe loquitur Christus, ut auditores et ad interrogandum promtiores, et ad operandum expeditiores reddat. Nam quod clare dicitur, auditorem sæpe fugit; quod autem obscurum est, attentiorem studiosioremque reddit. Hoc autem significat : Nisi

Luc. 23. 43.
Matth. 5. 21.
Matth. 4. 19.

Cur Christus per ænigmata Nicodemo loquatur.

Nicodemum alloquens.

[a] Savil. οὐδέ.

[b] Sic Savil. et Mss. plurimi. Morel. et alii φιλαληθές.

natus fueris desuper, nisi per lavacrum regenerationis Spiritum acceperis, non potes ad rectam de me opinionem pervenire. Hæc tua opinio non spiritualis, sed animalis est. Non tamen his verbis usus est, ne illum pro facultate sua loquentem terreret; sed ad majorem illum cognitionem sine suspicione erigit, cum dicit, *Nisi quis renatus fuerit desuper*. Illud *Desuper,* quidam, de cælo, dicunt significare; alii vero, a principio. Is enim qui non sic natus fuerit, inquit, non potest videre regnum Dei; seipsum significans, et ostendens id non esse quod solum videtur, sed aliis opus esse oculis, ut Christus videatur. His auditis Nicodemus ait : 4. *Quomodo potest homo nasci, cum sit senex?* Rabbi eum appellas, et a Deo venisse dicis, nec ejus verba admittis, dictumque profers magistro, quod possit magnam afferre perturbationem? Illud enim, *Quomodo,* non admodum credentium dubitationem effert, sed eorum qui adhuc terrenis hærent. Nam Sara ideo risit, quia, *quomodo,* dixit : aliique multi hac interrogatione usi, a fide exciderunt.

3. Sic et hæretici in sua perstant hæresi, pari modo interrogantes; dicunt enim alii, Quomodo incarnatus est? alii, Quomodo natus? cogitationumque suarum infirmitati immensam illam subjiciunt substantiam. Quæ cum sciamus, intempestivam illam curiositatem vitare oportet. Neque enim quomodo hæc facta sint scient umquam ii qui hasce movent quæstiones, et a recta fide excident. Ideo Nicodemus dum dubius modum quærit (intellexit enim ea quæ Christus dicebat ad se spectare), turbatur, caligine repletus hæret, utpote qui se hominem adiisse putet, et majora audiat quam quæ ad hominem pertinere possint, quæque nemo umquam audierit : mentem quidem erigit ad dictorum sublimitatem, sed obtenebratur, nec consistere potest : undique circumfertur, et frequenter ex fide excidit. Ideoque persistit impossibilia tentans, ut Jesum ad clariorem doctrinam evocet. *Numquid potest,* inquit, *homo in ventrem matris suæ iterato introire et nasci?* Animadvertite, quando quis propriis cogitationibus spiritualia permittit, quomodo ridicula proferat; ac delirare videatur ut ebrius, quando præter Dei placitum, dicta curiosius scrutatur, neque fidei assensum præbet? Audivit generatio-

In rebus divinis non nimis curiositas adhibenda.

σπουδαῖον. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· ἐὰν μὴ γ
ἄνωθεν, ἐὰν μὴ μετάσχῃς Πνεύματος τοῦ διὰ
παλιγγενεσίας, οὐ δύνασαι περὶ ἐμοῦ δόξαν
τὴν προσήκουσαν. Αὕτη γὰρ [c] οὐ πνευματικὴ ἡ
ἀλλὰ ψυχική. Ἀλλ' οὕτω μὲν οὐκ εἶπε παραιτ
αὐτὸν πλῆξαι, τὰ παρ' ἑαυτοῦ συνεισενεγκόν
ὅσον ἐγχωρεῖ φθεγξάμενον, ἀνάγει δὲ ἀνυπόπτ
τὴν μείζονα γνῶσιν αὐτὸν, λέγων· Ἐὰν μή τ
νηθῇ ἄνωθεν. Τὸ Ἄνωθεν ἐνταῦθα, οἱ μὲν ἐκ
ρανοῦ φασιν, οἱ δὲ ἐξ ἀρχῆς. Τὸν γὰρ μὴ οὕτω
θέντα, οὐ δυνατὸν ἰδεῖν, φησὶ, τὴν βασιλείαν τοῦ
ἑαυτὸν ἐνταῦθα δεικνὺς, καὶ δηλῶν ὅτι οὐ τοῦ
D τὸ ὁρώμενον μόνον, ἀλλ' ἑτέρων ἡμῖν ὀφθαλμ
ὥστε ἰδεῖν τὸν Χριστόν. Ταῦτα ἀκούσας ὁ Νικ
φησίν· Πῶς δύναται ἄνθρωπος γεννηθῆναι γέρ
Ῥαββὶ αὐτὸν καλεῖς, καὶ ἀπὸ Θεοῦ ἐληλυθέναι
καὶ οὐ δέχῃ τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ τὴν πολλοὺς θ
ἐπεισάγουσαν λέξιν φθέγγῃ πρὸς τὸν διδάσκαλ
γὰρ, Πῶς, τοῦτο, τῶν οὐ σφόδρα πιστευόντω
ἐπαπόρησις, τῶν ἀπὸ γῆς ὄντων ἔτι. Ἐπεὶ καὶ ἡ
διὰ τοῦτο ἐγέλασεν, ἐπειδὴ τὸ, πῶς, εἶπε· καὶ
πολλοὶ τοῦτο ζητήσαντες, τῆς πίστεως ἐξέπεσο

Οὕτω καὶ αἱρετικοὶ μένουσιν ἐπὶ τῆς αἱρέσεω
E τὴν πολλαχοῦ τὴν λέξιν ἐπιζητοῦντες· οἱ μὲν λέ
πῶς ἐσαρκώθη; οἱ δὲ λέγοντες, πῶς ἐγεννήθη;
τῶν οἰκείων λογισμῶν ἀσθενείᾳ τὴν ἄπειρον
ὑποβάλλοντες οὐσίαν. Ἅπερ οὖν εἰδότας φεύγ
τὴν ἄκαιρον ταύτην πολυπραγμοσύνην. Οὔτε γ
πῶς, εἴσονται καὶ οἱ ταῦτα ζητοῦντες, καὶ π
ἐκπεσοῦνται τῆς ὀρθῆς. Διὰ τοῦτο καὶ οὗτος [d]
141 A ρῶν τὸν τρόπον ἐπιζητεῖ (καὶ γὰρ συνῆκεν ὅ
πρὸς αὐτὸν λέγεται τὸ λεγόμενον), καὶ θορυ
καὶ ἰλιγγιᾷ, καὶ ἐν ἀμηχανίᾳ ἐστὶν, ἐλθὼν
εἰς ἄνθρωπον, ἀκούων δὲ μείζονα ἢ παρὰ ἄνθρ
καὶ ἃ μηδεὶς ἤκουσε πώποτε· καὶ διανίστατ
πρὸς τὸ ὕψος τῶν λεγομένων τέως, σκοτοῦται δ
οὐχ ἵσταται, πανταχοῦ περιφερόμενος καὶ συ
ἐκπίπτων τῆς πίστεως. Διὸ καὶ ἐπιμένει κατα
ζων τὸ ἀδύνατον, ὥστε εἰς σαφεστέραν αὐτὸν
λέσασθαι διδασκαλίαν. Μὴ δύναται γὰρ, φησὶ
θρωπος εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ δε
B εἰσελθεῖν καὶ γεννηθῆναι; Ὁρᾶτε πῶς, ὅταν τι
κείοις λογισμοῖς ἐπιτρέψῃ τις τὰ πνευματικὰ
καταγέλαστα φθέγγεται, καὶ ληρεῖν δοκεῖ καὶ μ
ὅταν περιεργάζηται παρὰ τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν τὰ
μένα, καὶ μὴ δέχηται τὴν τῆς πίστεως συγκατά
[*] Ἤκουσε γεννήσεως πνευματικῆς, καὶ οὐκ

[c] Suspicatur Savilius legendum *οὐ ψυχικὴ ἡ δόξα, ἀλλὰ πνευματική*. Ego nihil mutandum censeo.

[d] διαπορῶν. Alii δι' *ἀπορίας*. [Paulo ante *καὶ* post *εἴσονται* abest a Savil. et Cod. 706, sed habet Cod. 705]

[*] [Savil. *ἤκουσε γέννησιν πνευματικὴν, ἀλλ' οὐκ* Cod. 705 *ἤκουσε γέννησιν καὶ πνευματικὴν οὐκ ἐν.* Co *ἤκουσε γέννησιν, ἀλλ' οὐκ ἐν. πνευματικήν.* Mox Cod. *μέγα.*]

πνευματικὴν, ἀλλ' εἰς τὴν ταπεινότητα τῆς σαρκὸς καθείλκυσε τὸ εἰρημένον, καὶ μέγα δόγμα οὕτω καὶ ὑψηλὸν τῆς φυσικῆς ἀκολουθίας ἐξήρτησεν. Διὰ τοῦτο λῃρωδίας πλάττει λοιπὸν, καὶ ἀπορίας καταγελάστους. Διὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν, ὅτι Ψυχικὸς ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ Πνεύματος. Πλὴν ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ τὴν αἰδῶ τὴν ἐν τῷ Χριστῷ φυλάττει. Οὐ γὰρ ἔσκωψε τὸ λεχθὲν, ἀλλ' ἀδύνατον εἶναι νομίζων, C ἐσίγησεν. Δύο γὰρ ἦν τὰ ἄπορα, ἥ τε γέννησις ἡ τοιαύτη, ἥ τε βασιλεία. Οὔτε γὰρ βασιλείας ὄνομα ἠκούσθη παρὰ Ἰουδαίοις ποτὲ, οὔτε γεννήσεως τοιαύτης. Ἀλλὰ τέως περὶ τὸ πρότερον ἵσταται, ὃ μάλιστα αὐτοῦ τὴν διάνοιαν κατέσεισε. Ταῦτ' οὖν εἰδότες μὴ λογισμῷ τὰ περὶ Θεοῦ ζητῶμεν, μηδὲ ὑπὸ τὴν ἀκολουθίαν τὴν παρ' ἡμῖν ἄγωμεν τὰ ἐκεῖθεν, μηδὲ ἀνάγκῃ φύσεως ὑποβάλλωμεν· ἀλλ' εὐσεβῶς πάντα νοῶμεν, πιστεύοντες ὡς εἶπον αἱ Γραφαί. Ὁ γὰρ [a]περίεργος καὶ πολυπράγμων κερδαίνει μὲν οὐδὲν, πρὸς δὲ τῷ τὸ ζητούμενον μὴ εὑρεῖν καὶ δίκην δώσει D τὴν ἐσχάτην. Ἤκουσας ὅτι ἐγέννησεν· πίστευσον ὅπερ ἤκουσας· τὸ δὲ πῶς, μὴ ζήτει· μηδὲ διὰ τοῦτο ἀνέλῃς τὴν γέννησιν. Ἀγνωμοσύνης γὰρ ταῦτα ἐσχάτης. Εἰ γὰρ οὗτος ἀκούσας γέννησιν, οὐκ ἐκείνην τὴν ἀπόῤῥητον, ἀλλὰ ταύτην τὴν κατὰ χάριν, ἐπειδὴ μηδὲν μέγα περὶ αὐτῆς ὑπώπτευσεν, ἀλλὰ ἀνθρώπινα καὶ γεώδη, διὰ τοῦτο ἐσκοτώθη καὶ ἠπόρησεν· οἱ τὴν φρικωδεστάτην ἐκείνην καὶ πάντα ὑπερβαίνουσαν καὶ λόγον καὶ νοῦν περιεργαζόμενοι καὶ πολυπραγμονοῦντες, πόσης ἂν εἶεν ἄξιοι τιμωρίας; Οὐδὲν γὰρ οὕτω E ποιεῖ [b]σκοτόδινον, ὡς ἀνθρώπινος λογισμὸς, ἀπὸ τῆς γῆς πάντα φθεγγόμενος, καὶ μὴ ἀνεχόμενος φωτίζεσθαι ἄνωθεν. Πολλὴν γὰρ ἔχει τὴν ἰλὺν τὸ γεῶδες τῶν λογισμῶν. Διὰ τοῦτο τῶν ἄνωθεν ἡμῖν ναμάτων χρεία, ἵνα τῆς ἰλύος ὑφιζανούσης, ὅσον αὐτοῦ καθαρὸν, τοῦτο ἄνω φέρηται καὶ τοῖς ἐκεῖσε δι- 142 δόγμασιν ἀναμιγνύηται. Γίνεται δὲ τοῦτο, ὅταν καὶ A ψυχὴν εὐγνώμονα καὶ ὀρθὸν ἐπιδειξώμεθα βίον. Ἔστι γὰρ, ἔστι καὶ ἀπὸ τρόπων διεφθαρμένων, οὐκ ἀπὸ πολυπραγμοσύνης μόνον ἀκαίρου, σκοτωθῆναι τὴν διάνοιαν. Διὸ καὶ ὁ Παῦλος Κορινθίοις ἔλεγεν· Γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, οὐ βρῶμα. Οὔπω γὰρ ἠδύνασθε, ἀλλ' οὐδὲ ἔτι νῦν δύνασθε· ἔτι γὰρ σαρκικοί ἐστε. Ὅπου γὰρ ἐν ὑμῖν ζῆλος καὶ ἔρεις καὶ διχοστασίαι, οὐχὶ σαρκικοί ἐστε; Καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους δὲ, καὶ πολλαχοῦ τῶν πονηρῶν δογμάτων ταύτην ἴδοι τις ἂν τὸν Παῦλον τὴν αἰτίαν εἶναι λέγοντα· τὴν γὰρ ἐμπαθῆ ψυχὴν οὐ δύνασθαι μέγα τι γενναῖον ἰδεῖν, ἀλλ' ὥσπερ ὑπὸ τινὸς λήμης θολουμένην, ἀμβλυωπίαν ὑπο- B μένειν τὴν χαλεπωτάτην. Ἐκκαθάρωμεν οὖν ἑαυτοὺς,

nem, nec intellexit eam spiritualem esse; sed in carnis vilitatem dictum pertraxit, tantumque tam sublime dogma ad naturalem rerum seriem deduxit. Ideo nugas et ridiculas quæstiones jam comminiscitur. Idcirco Paulus dicebat : *Animalis homo non percipit ea quæ sunt Spiritus.* 1. Cor. 2. 14. Verumtamen hic etiam Nicodemus reverentiam erga C Christum servat. Neque enim dictum irrisit, sed impossibile esse putans siluit. Duo namque dubitationem afferre poterant, generatio talis, et regnum. Nondum enim regni nomen apud Judæos auditum fuerat, neque generatio hujusmodi. Sed interim in priori consistit, quod ejus mentem maxime exagitabat. Hæc cum sciamus, ne ratiocinio divina scrutemur, neque ad naturalem rerum seriem illa referamus, vel naturali necessitati subjiciamus; sed pie omnia cogitemus, credentes Scripturæ dictis. Nam curiosus indagator nihil lu- D cratur, ac præterquam quod id quod quærit non inveniet, extremas etiam dabit pœnas. Audis Patrem genuisse : id quod audisti crede; quomodo autem, ne quæras, neque ideo generationem abneges : hoc enim extremæ improbitatis esset. Nam si Nicodemus audita generatione, non illa ineffabili, sed hac generatione secundum gratiam; quia nihil magnum de illa cogitavit, sed humana tantum et terrena commentus est, in dubium et caliginem conjectus est: qui tremendam illam gene- E rationem, quæ et rationem et mentem omnem exsuperat, curiose scrutantur et explorant, quanto supplicio digni fuerint? Nihil enim tantas parit tenebras, quantas humana ratio, quæ terrena semper loquitur, neque supernam illuminationem admittit. Luteas quippe versat et terrenas cogita- 142 tiones. Ideo supernis nobis fluentis est opus, ut A luto deposito, quidquid in mente purum est sursum feratur, et cum divinis dogmatibus commisceatur. Illud vero tunc contingit, cum et animam probam et rectam vitam exhibemus. Potest enim, potest utique non ex intempestiva modo curiositate, sed etiam ex morum pravitate mens nostra obscurari. Idcirco Paulus Corinthiis dicebat : *Lac vobis potum dedi, non escam. Nondum enim poteratis; sed ne nunc quidem potestis : adhuc enim carnales estis. Cum sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis?* 1. Cor. 3. 2. 3. In Epistola quoque ad Hebræos et alibi sæpe apud Paulum B hæc dicitur esse pravorum dogmatum causa. Anima enim affectibus dedita non potest quid ma-

[a] Quidam πολύεργος.

[b] Ita Savil. Morel. σκοτόδεινον. Alii σκότος δεινόν. Boisius legendum putat σκοτοδινιῶν.

gnum aut generosum intueri; sed ceu quadam lippitudine perturbata, densissimis tenebris subjecta est. Expurgemus itaque nosmetipsos, illuminemus luce cognitionis, ne semen in spinas jaciamus. Quænam hæc sit spinarum copia nostis, etsi nos taceamus. Sæpe namque Christum audistis præsentis vitæ sollicitudinem, divitiarumque fallaciam spinarum nomine vocantem; et jure quidem. Quemadmodum enim illæ infructuosæ sunt, ita et divitiæ; ut illæ tangentes se lacerant, sic et hæc vitia animam : ac quemadmodum spinæ igne facile absumuntur, et odiosæ agricolis sunt, ita et res mundanæ : ac sicut in spinis feræ, viperæ, scorpii occultantur, ita et in divitiarum fallacia. Verum immittamus Spiritus ignem, ut et spinas consumamus, et feras exturbemus, ut purum paremus agricolæ arvum; deinde vero spiritualibus ipsum rigemus alveis. Plantemus olivam fructiferam, mitissimam arborem semperque virentem, illuminantem, nutrientem, valetudini aptam. Hæc omnia in se habet eleemosyna, quæ quasi sigillum est ipsam possidentibus. Hanc arborem ne mors quidem ipsa arefacit : sed stat illa semper mentem illuminans, nervos animæ fovens, vires integras servans, robustioremque reddit animam. Si perpetuo illam habeamus, poterimus cum fiducia Sponsum videre, et in thalamum intrare; quem nos omnes assequi contingat gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri gloria simulque Spiritui sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Divitiæ spinæ sunt quæ lacerant.

φωτίσωμεν * φῶς γνώσεως, μὴ σπείρωμεν ἐπ' ἀκάνθαις. Τί δὲ τὸ τῶν ἀκανθῶν πλῆθος, ἴστε, κἂν ἡμεῖς μὴ λέγωμεν. Καὶ γὰρ πολλάκις ἠκούσατε τοῦ Χριστοῦ, τὴν μέριμναν τοῦ παρόντος βίου καὶ τὴν ἀπάτην ª τοῦ πλούτου τῷ τῶν ἀκανθῶν καλοῦντος ὀνόματι· καὶ εἰκότως. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖναι ἄκαρποι, οὕτω καὶ ταῦτα· καθάπερ ἐκεῖναι τοὺς ἁπτομένους σπαράττουσιν, οὕτω καὶ ταῦτα τὰ πάθη· καὶ ὥσπερ εὐάλωτοι τῷ πυρὶ, καὶ μισηταὶ τῷ γεωργοῦντι αἱ ἄκανθαι, οὕτω καὶ τὰ τοῦ κόσμου πράγματα· καὶ C ὥσπερ ἐν ταῖς ἀκάνθαις θηρία κρύπτονται, καὶ ἔχεις καὶ σκορπίοι, οὕτω καὶ ἐν τῇ ἀπάτῃ τοῦ πλούτου. Ἀλλ' ᵇ ἐπαφῶμεν τὸ πῦρ τοῦ Πνεύματος, ἵνα καὶ τὰς ἀκάνθας δαπανήσωμεν, καὶ τὰ θηρία φυγαδεύσωμεν, ἵνα καθαρὰν παράσχωμεν τῷ γεωργῷ τὴν ἄρουραν, καὶ μετὰ τὸ καθᾶραι τοῖς πνευματικοῖς αὐτὴν ἀρδεύσωμεν νάμασι. Φυτεύσωμεν τὴν κατάκαρπον ἐλαίαν, τὸ ἡμερώτατον φυτὸν, τὸ ἀειθαλὲς, τὸ φωτιστικὸν, τὸ θρεπτικὸν, τὸ ὑγιείας ποιητικόν. Ταῦτα πάντα ἡ ἐλεημοσύνη ἔχει, ὡς σφραγὶς οὖσα μετὰ τῶν κεκτημένων αὐτήν. Τοῦτο οὐδὲ θάνατος ᶜ ἐπελθὼν ξηραίνει τὸ φυ- D τὸν, ἀλλ' ἕστηκεν ἀεὶ φωτίζον τὴν διάνοιαν, τρέφον τὰ νεῦρα τῆς ψυχῆς, τὴν ἰσχὺν δυνατωτέραν ἐργαζόμενον. Ἂν ταύτην ἔχωμεν διηνεκῶς, δυνησόμεθα μετὰ παῤῥησίας καὶ τὸν νυμφίον ἰδεῖν, καὶ εἰς τὸν νυμφῶνα εἰσελθεῖν· οὗ γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Unus habet φωτίσῶμεν φωτισμὸν γνώσεως. Savilius legendum suspicatur φωτίσωμεν φωτὶ γν.

ª Morel. male τοῦ πλούτου τοῦ.

ᵇ Quidam ἐπαφῶμεν τῷ πυρί. [Supra κρύπτεται Savil. Infra ex eodem et Codd. 705, 706, adjecimus καὶ τὰ θηρία φ.]

ᶜ Ita Savil. et alii. Morel. vero ἐπελθόν. [Paulo post dedimus φωτίζον, τρέφον, ἐργαζόμενον ex Savil. et Codd. 705, 706, correctis partim secunda manu, pro masculinis quæ legebantur ap. Montf.]

HOMILIA XXV.

145 A

ΟΜΙΛΙΑ κε'.

5. *Respondit Jesus : Amen dico tibi : Nisi quis natus fuerit ex aqua et Spiritu, non potest introire in regnum Dei.*

Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς· ἀμὴν λέγω σοι· ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.

1. Pueruli quotidie magistros adeuntes, doctrinam accipiunt et recitant, et numquam hoc agendi finem faciunt, imo nonnumquam noctibus

Τὰ παιδία τὰ μικρὰ καθ' ἑκάστην ἡμέραν εἰς διδασκάλους φοιτῶντα, καὶ δέχεται τὰ μαθήματα καὶ ἀποδίδωσι, καὶ οὐδέποτε παύεται ταύτης ª τῆς κτή-

ª Sic Savil. et alii. Morel. τῆς κτίσεως, male. Ibidem multi προστιθέασι. Ibidem Savil. et alii omittunt πραγμάτων παρ' ὑμῶν.

λλ' ἔστιν ὅτε καὶ τὰς νύκτας προστίθησι ταῖς
, καὶ ταῦτα ὑπὲρ ἐπικήρων καὶ προσκαίρων
των παρ' ὑμῶν ἀναγκάζεται ποιεῖν. Ἀλλ' οὐχ
ὡς ἐν ἡλικίᾳ γενομένους ἡμεῖς τοσοῦτον ἀπαι-
τοῦνον, ὅσον ὑμεῖς τοὺς παῖδας τοὺς ὑμετέρους. B
καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ἀλλὰ δύο μόνον τῆς
ος ἡμέρας παρακαλοῦμεν προσέχειν τοῖς λε-
; πρὸς βραχὺ τῆς ἡμέρας μέρος, ὥστε κοῦφον
έσθαι τὸν πόνον. Διὰ τοῦτο καὶ κατὰ μικρὸν
μεν ὑμῖν τὰ ἐν ταῖς Γραφαῖς [b] κείμενα, ἵνα
αλίας ἐξῇ λαβεῖν ὑμῖν αὐτὰ, καὶ τοῖς ταμιείοις
σθαι τῆς διανοίας, καὶ οὕτω πάντα διὰ μνή-
εῖσθαι σπουδάζειν, ὡς δύνασθαι καὶ ἀπαγγέλ-
ὰ μετὰ ἀκριβείας ὑμᾶς· πλὴν εἰ μή τις σφόδρα
εἴη καὶ νωθὴς, καὶ παιδίου μικροῦ ῥᾳθυμό-
Ἀλλὰ φέρε πάλιν ἀψώμεθα τῆς ἀκολουθίας C
προσθεν εἰρημένων, καὶ ἴδωμεν πῶς τοῦ Νικο-
αταπεσόντος, καὶ πρὸς τὴν ἐνταῦθα γέννησιν
; τὸ εἰρημένον, καὶ λέγοντος, ἀδύνατον εἶναι
γεννηθῆναι ἄνωθεν, ὁ Χριστὸς σαφέστερον
ίπτει τῆς γεννήσεως τὸν τρόπον, ἔχοντα μὲν
ν δυσκολίαν τῷ ψυχικῶς ἐρωτῶντι, δυνάμενον
ἀπὸ τῆς ταπεινότητος [c] ἀναγαγεῖν τὸν [d] ἀκού-
ί γάρ φησιν; Ἀμὴν λέγω σοι· ἐὰν μή τις γεν-
; ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελ-
τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Ὁ δὲ διὰ τούτου
τοῦτό ἐστι· σὺ μὲν ἀδύνατον αὐτὸ φῂς εἶναι·
ὕτως αὐτὸ σφόδρα δυνατὸν εἶναι λέγω, ὡς καὶ D
ιον εἶναι, καὶ μηδὲ δυνατὸν ἄλλως σωθῆναι. Τὰ
γκαῖα, [e] σφόδρα ἡμῖν εὔκολα πεποίηκεν ὁ Θεός.
γὰρ γηΐνη γέννησις ἡ κατὰ σάρκα ἀπὸ τοῦ χοός
ὸ καὶ ἀποτετείχισται τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς αὐτῇ·
κοινὸν τῇ γῇ πρὸς τὸν οὐρανόν; ἐκείνη δὲ ἐκ
τος οὖσα, ῥᾳδίως ἡμῖν τὰς ἀψῖδας ἀναπετάν-
ις ἄνω. Ἀκούσατε ὅσοι τοῦ φωτίσματος ἐστὲ
ρρίξατε, στενάξατε· φοβερὰ γὰρ ἡ ἀπειλὴ, φο-
ἀπόφασις. Οὐκ ἔστι, φησὶ, τὸν μὴ γεννηθέντα
ς καὶ Πνεύματος, εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν E
ανῶν. Διότι τὸ τοῦ θανάτου φορεῖ ἔνδυμα, τὸ
τάρας, τὸ τῆς φθορᾶς· οὐδέπω τὸ δεσποτικὸν
σύμβολον· ξένος ἐστὶ καὶ ἀλλότριος· οὐκ ἔχει
ημα τὸ βασιλικόν. Ἐὰν μή τις, φησὶ, γεν-
; ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν
βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ἀλλ' ὁ Νικόδημος 144
τω συνῆκεν. Οὐδὲν γὰρ χεῖρον τοῦ τοῖς λο- A
τὰ πνευματικὰ ἐπιτρέπειν. Τοῦτο καὶ τοῦτον
ῆκεν ὑψηλόν τι καὶ μέγα φαντασθῆναι. Διὰ

dies adjiciunt, idque pro fluxis rebus facere a vobis coguntnr. Nos autem non a vobis, qui in perfectiore ætate estis, hoc requirimus, quod vos a filiis vestris exigitis. Neque enim quotidie, sed bis tantum in hebdomada, idque per brevem diei partem, ut laborem levemus, vos concioni adesse et attendere hortamur. Ideo paulatim vobis Scripturarum dicta decerpimus, ut ea facilius capere, et in mentis vestræ receptaculis deponere valeatis, atque in memoria retinere, ut possitis ea aliis referre. Nisi fortasse quispiam admodum somniculosus sit et ignavus pueruloque hebetior. Dictorum itaque seriem arripiamus; Nicodemo namque in humiliora decidente, et Christi dictum ad terrenam generationem deprimente, ac dicente impossibile esse senem denuo nasci, Christus generationis illius modum clarius explicat, qui difficile quidem intelligeretur ab eo, qui animali modo interrogasset, possetque tamen ab hac abjecta cogitatione interrogantem erigere. Quid enim dicit? *Amen dico tibi, nisi quis natus fuerit ex aqua et Spiritu, non potest intrare in regnum Dei;* id est: Tu quidem hoc impossibile esse dicis: ego vero admodum possibile dico; ut etiam necessarium sit, et sine illo nemo salvus esse possit. Necessaria enim, nobis admodum facilia fecit Deus. Nam terrena quidem generatio, secundum carnem, ex pulvere est: quapropter a cælestibus illa intercluditur: quid enim habet terra cum cælo commune? Illa vero ex Spiritu facile nobis cælestes illos fornices aperit. Audite quotquot nondum illuminati estis: exhorrescite, gemite: tremenda quippe est comminatio, terribilis sententia; *Non potest,* inquit, *qui non natus est ex aqua et Spiritu, intrare in regnum cælorum.* Quia mortis indumentum gestat, nempe maledictionis et corruptionis: nondum Dominicum accepit symbolum; peregrinus est et alienus; non habet regium signum. *Nisi quis natus fuerit,* inquit, *ex aqua et Spiritu, non potest introire in regnum cælorum.* Verum Nicodemus neque sic intellexit. Nihil enim deterius, quam humanis ratiociniis spiritualia permittere. Hoc impedivit, quominus ille sublime quidpiam et magnum cogitaret. Ideo nos fideles vocamur, ut humanarum rationum imbecillitate contemta, ad fidei sublimitatem ascendamus, et

Chrysostomus bis in hebdomade concionabatur.

rel. *κείμενα*, Savil. *εἰρημένα*, idipsum est.
il. et Manuscr. quidam [Codd. 705, 706] *ἐχώ-*
ων τῆς ἀκολουθίας..... εἰρημένων. τοῦ γὰρ Νικοδή-
κπεσόντος... ὅρα πῶς πάλιν ὁ Χριστὸς σαφέστερον....

Morellium sequimur.
[d] Savil. *ἀνάγειν τὸν ἀκούοντα. τί γάρ φησι.* Morel. *ἀναγαγεῖν τὸν ἀκούοντα. καὶ ὅρα τί φησιν.*
[e] Savil. *σφόδρα καὶ εὔκολα ἐποίησεν.*

bonorum nostrorum summam hujusmodi doctrinæ committamus : quod si fecisset Nicodemus, res non illi impossibilis visa fuisset. Quid ergo Christus? Ut illum abducat ab hac cogitatione humi repente, et ostendat se non de hac generatione loqui, ait : *Nisi quis natus fuerit ex aqua et Spiritu, non potest introire in regnum cœlorum*. Sic autem loquutus est, ut per hanc comminationem ipsum ad fidem pertraheret, suaderetque ipsi ne rem esse impossibilem existimaret, atque illum a carnalis generationis cogitatione abstraheret. De alia, inquit, loquor generatione, o Nicodeme; cur sermonem ad terram detrahis? cur naturæ necessitati rem illam subjicis? Hic partus vulgari illo superior est, nec quid commune nobiscum habet. Hæc quoque generatio vocatur, sed nomine tantum communis, re differt. Abscede a vulgari more : alium induco partum in mundum : alio modo gigni homines volo : novum procreationis modum affero. Formavi ex terra et aqua; non utile figmentum fuit, sed vas deterius factum est. Non ultra ex terra et aqua efformare volo, sed ex aqua et Spiritu. Quod si quis interroget, quomodo ex aqua? interrogabo et ego illum, Quomodo ex terra? quomodo lutum varias in partes distributum est? quomodo unius speciei erat illud quod subjectum est? Terra tantum erat; quæ autem ex illa facta sunt, diversæ sunt speciei. Unde ossa, nervi, arteriæ, venæ? unde membranæ, vasa organica, cartilagines, tunicæ, hepar, splen, cor? unde pellis, sanguis, pituita, bilis? unde tot operationes? unde varii colores? hæc enim non ex terra vel luto proficiscuntur. Quomodo terra accepto semine germinat, caro autem hæc accepta corrumpit? quomodo terra jacta semina nutrit, caro autem ab illis nutritur, non illa nutrit? Exempli causa, terra aquam excipiens, vinum fecit; caro sæpe vinum accipiens, in aquam convertit. Unde ergo liquet hæc ex terra esse, cum terra contrariam exhibeat operationem, ut dixi? Id ratiocinio assequi nequeo; sola fide accipio. Si ergo illa quæ quotidie fiunt et tanguntur, fide opus habent : multo magis illa admodum arcana et spiritualia. Quemadmodum enim terra inanimata, immota, Deo sic volente virtutem accepit, ut tam mirabilia ex illa

τοῦτο καὶ ἡ
τὴν ἀσθένει
πίστεως ἀνο
ἡμετέρων [a]
εἰ καὶ Νικό
ἀδύνατον εἶ
αὐτὸν τῆς ἐ
δεικνὺς ὅτι
B λέγει τὸ, Ἐ
τος, οὐ δύνα
ρανῶν. Ταῦ
ἐπισπάσασθ
πεῖσαι τὸ π
τῆς περὶ τὴ
σπουδάζων.
δημε· τί τὸ
φύσεως ἀνά
τῶν τοιούτω
πρὸς ὑμᾶς.
τῷ ὀνόματι
C Ἀπόστησον
ἄγω λοχεία
νᾶσθαι τοὺ
μιουργίας τ
ἐγένετο χρ
σκεῦος. Οὐ
βούλομαι,
ἐρωτᾷ, πῶ
γῆς; πῶς
σθη; πῶς τ
μόνη, τὰ δ
δαπά. Πόθε
φλέβες; πόθ
D δροι, καὶ χ
θεν δέρμα,
τοσαῦται ἐν
γὰρ οὐ γῆς
ματα βλασ
σήπει; πῶς
τρέφεται ὑπ
δεχομένη
λάκις οἶνον,
ἀπὸ τῆς γῆ
τὸ σῶμα,
E οὐ δύναμαι
καθ' ἡμέρα
πολλῷ μᾶλ
τικώτερα.
ἐνεδυναμώθ

[a] Savil. τῇ διδασκαλίᾳ ταύτῃς.

[b] Morel.

αὐτῆς τὰ θαύματα γέγονεν· οὕτω καὶ τοῦ Πνεύματος τῷ ὕδατι παρόντος, τὰ παράδοξα ταῦτα καὶ λογισμὸν ὑπερβαίνοντα εὐκόλως πάντα γίνεται.

145

[a] Μὴ τοίνυν, ἐπειδὴ μὴ ὁρᾷς αὐτὰ, ἀπίστει· ἐπεὶ A οὐδὲ τὴν ψυχὴν ὁρᾷς, καὶ ὅμως πιστεύεις ἔχειν ψυχὴν, καὶ ἄλλο ψυχὴν εἶναί τι παρὰ τὸ σῶμα. Ἀλλ' ὁ Χριστὸς οὐκ ἀπὸ τούτου τοῦ παραδείγματος αὐτὸν ἐνῆγεν, ἀλλ' ἑτέρου. Τοῦτο μὲν γὰρ, εἰ καὶ ἀσώματόν ἐστιν, ἡ ψυχὴ λέγω, διὰ τοῦτο οὐ παρήγαγεν αὐτὸ, ἐπειδὴ ἔτι παχύτερον ἐκεῖνος διέκειτο. Τίθησι δὲ ἕτερον ὑπόδειγμα, ὃ μήτε κοινωνίαν τινὰ πρὸς τὴν τῶν σωμάτων ἔχει παχύτητα, μήτε εἰς τὴν τῶν ἀσωμάτων ἀνέβη φύσιν· ὅπερ ἐστὶν ἡ τοῦ ἀνέμου φορά. Καὶ πρῶτον ἀπὸ τοῦ ὕδατος ἄρχεται, τοῦ λεπτοτέρου μὲν τῆς γῆς, B παχυτέρου δὲ τοῦ ἀνέμου. Ὥσπερ γὰρ ἐν ἀρχῇ ὑπέκειτο στοιχεῖον ἡ γῆ, τὸ δὲ πᾶν τοῦ διαπλάττοντος ἦν· οὕτω καὶ νῦν ὑπόκειται μὲν στοιχεῖον τὸ ὕδωρ, τὸ δὲ πᾶν τῆς τοῦ Πνεύματός ἐστι χάριτος· καὶ τότε μὲν Εἰς ψυχὴν ζῶσαν ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος, νῦν δὲ εἰς Πνεῦμα ζωοποιοῦν. Πολὺ δὲ τὸ μέσον ἑκατέρων. Ἡ μὲν γὰρ ψυχὴ οὐχ ἑτέρῳ παρέχει τὸ ζῆν, τὸ δὲ Πνεῦμα οὐ καθ' ἑαυτὸ ζῇ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις παρέχει τοῦτο. Οὕτω γοῦν καὶ νεκροὺς ἀνέστησαν οἱ ἀπόστολοι. Καὶ τότε μὲν τῆς κτίσεως γενομένης, ὁ ἄνθρωπος ὕστερον πλάττεται· νῦν δὲ τοὐναντίον· πρὸ γὰρ τῆς C καινῆς κτίσεως ὁ ἄνθρωπος ὁ νέος δημιουργεῖται. Καὶ γὰρ πρῶτος οὗτος γεννᾶται, καὶ τότε ὁ κόσμος μετασχηματίζεται. Καὶ καθάπερ ἐξ ἀρχῆς ὁλόκληρον ἔπλασεν, οὕτω καὶ νῦν ὁλόκληρον αὐτὸν δημιουργεῖ. Καὶ τότε μέν φησι, Ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθόν· ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτον. Ὁ γὰρ τὴν τοῦ Πνεύματος λαβὼν χάριν, τίνος δεήσεται βοηθοῦ ἑτέρου; ὁ εἰς τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ τελῶν, ποίαν ἔχει λοιπὸν συμμαχίας χρείαν; Τότε κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον, νῦν αὐτῷ τῷ Θεῷ ἥνωσε· τότε ἰχθύων ἄρχειν καὶ θηρίων ἐκέλευσε, νῦν ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν τὴν ἀπαρχὴν ἡμῶν ἀνήγαγεν· τότε παράδεισον ἔδωκε τὴν δίαιταν, D νῦν δὲ τὸν οὐρανὸν ἡμῖν ἀνέῳξε· τότε ἐπλάσθη τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ, ἐπειδὴ ἔμελλε καὶ συντελεῖσθαι ὁ αἰών· νῦν δὲ τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ καὶ ἐν προοιμίοις, ὅτε καὶ τὸ φῶς. Ἐξ ὧν πάντων δῆλον, [b] ὅτι ἑτέρας ζωῆς ἀμείνονος τὰ τελούμενα ἦν, καὶ καταστάσεως πέρας οὐκ ἐχούσης. Ἡ μὲν οὖν προτέρα πλάσις ἀπὸ γῆς, ἡ τοῦ Ἀδὰμ, καὶ ἀπὸ πλευρᾶς ἡ μετ' ἐκείνην, ἡ τῆς γυναικὸς, καὶ ἀπὸ σπέρματος ἡ μετ' αὐτὴν, ἡ τοῦ Ἄβελ· ἀλλ' ὅμως οὐδεμιᾶς ἐφικέσθαι δυνάμεθα τούτων, οὐδὲ παραστῆσαι λόγῳ τὰ γενόμενα, καίτοι παχύτατα [c] ὄντα. Πῶς

prodirent: ita ex Spiritu et aqua simul hæc mirabilia et rationem superantia omnia facile parantur.

2. Ne itaque quoniam illa non vides, fidem neges. Nam nec animam vides, et tamen credis animam esse, et diversam a corpore. Verum Christus non hoc exemplo Nicodemum instituit, sed alio. Hoc enim, nempe anima, cum incorporeum sit, ideo non in medium adduxit, quia ille adhuc rudior erat. Aliud ergo exemplum ponit, quod cum corporum crassitudine communionem quidem nullam habeat, neque in incorpoream ascendit naturam; id est, ventorum impetum. Et primum ab aqua orditur, quæ tenuior est quam terra, crassior quam ventus. Quemadmodum enim a principio elementum terra subjecta est, totum autem opificis fuit: sic et nunc aqua elementum subjicitur: totum autem est ex Spiritus gratia: et tunc quidem *Factus est homo in animam viventem;* Gen. 2. 7. nunc vero in Spiritum vivificantem. Multum autem est inter utrumque discrimen: anima enim vitam alteri non dat; Spiritus vero non per se tantum vivit, sed et aliis vitam præbet. Sic mortuos suscitarunt apostoli. Et olim quidem post creationem homo demum formatur; nunc vero contra ante novam creationem novus homo creatur. Nam hic prior generatur, deinde mundus transformatur. Et ut a principio totum formavit, sic et nunc totum ipsum creat. Et tunc quidem ait: *Faciamus ei adjutorium;* hic vero nihil simile. Ibid. v. 18. Nam qui Spiritus gratiam accepit, quo altero egebit adjutore? qui in corpore Christi consistit, qua deinde egebit ope? Tunc ad imaginem Dei fecit hominem, nunc ipsi Deo conjunxit: tunc jussit illum imperare piscibus et bestiis, nunc supra cælos primitias nostras assumsit: tunc paradisum habitandum dedit, nunc cælum nobis aperuit: tunc formatus homo est die sexta, quia complendum erat sæculum; nunc prima die et ab initio, et cum luce. Ex quibus omnibus liquet, ea quæ perficiebantur ad aliam meliorem vitam pertinere, et ad statum numquam terminandum. Prima itaque formatio Adæ terrena est, et post hanc ex Adæ latere, mulieris, et post illam ex semine, Abelis. Attamen nullam explorare possumus, nec sermone describere, etsi illa crassiora sint. Quomodo ergo spiritualis per baptismum generatio-

Vita alia longe melior exspectatur.

[a] Savil. μὴ γὰρ, ἐπειδή. [Et mox cum Codd. 705, 706 ἀλλ' ὅμως πιστ.]

[b] Morel. ὅτι ἀπαρχὴ ἑτέρας.

[c] Ita Savil. et Mss. Morel. ὄντα. εἰ δὲ πρὸς ταῦτα λέγειν ἀδύνατον, πῶς περὶ τῆς νοητῆς καὶ πολὺ τούτων ὑψηλοτέρας γεννήσεως οὐκ ἀδυνατώτερον ἔσται τὸ λέγειν· μᾶλλον δὲ πῶς οὐ περιττὸν λόγον ἀπαιτεῖσθαι.

nis, quæ longe sublimior est, rationem dare poterimus? quo pacto stupendi partus ratio a nobis expetatur? nam et angeli huic generationi adfuere. At vero modum explicare mirabilis illius per baptismum generationis, nemo potuerit. Adfuerunt illi, nihil efficientes, sed ea quæ fiebant solum videntes. Pater, Filius et Spiritus sanctus omnia operatur. Obtemperemus ergo Dei sententiæ, quæ est ipso visu certior. Nam visus sæpe fallitur : illa falli nequit. Obtemperemus itaque ipsi. Nam quæ illa quæ non erant produxit, de eorum natura loquens fidem meretur. Quid igitur illa dicit? Id quod efficitur esse generationem. Quod si tibi quispiam dixerit, Quomodo? ex Christi sententia os ejus obstrue, quæ magna claraque est demonstratio. Si quis vero interrogaverit, cur aqua assumatur; vicissim interrogemus et nos, cur terra ab initio ad hominis formationem producta sit. Nam quod sine terra posset hominem formare, nemini non conspicuum est. Ne itaque curiosius inquiras. Quod enim necessaria sit aqua hinc ediscas : cum aliquando Spiritus ante aquam descendisset, non hic stetit apostolus, sed ut ostendat hanc necessariam nec superfluam esse, vide

Act. 10. 47. quid dicat : *Numquid aquam quis prohibere potest, ut non baptizentur hi, qui Spiritum sanctum acceperunt sicut et nos?*

Aqua cur necessaria ad illuminationem.

Quid ergo opus est aqua? Hoc jam dicam, ut occultum mysterium vobis aperiam. Sunt quidem hac de re arcani quidam alii sermones; interim autem vobis ex multis unum dicam. Quis ille est? Divina celebrantur in hoc symbola : sepultura, mortificatio, resurrectio, vita, et hæc simul fiunt omnia.

Baptismi ritus.

In aqua enim tamquam in sepulcro caput immergentibus nobis, vetus homo sepelitur ac demergitur totus : deinde nobis emergentibus, novus exsurgit. Ut enim nobis facile est immergi et postea emergere : sic Deo facile est veterem sepelire hominem, et novum inducere. Ter hoc fit, ut discas virtutem Patris et Filii et Spiritus sancti hæc omnia implere. Quod autem hæc non per conjecturam dicta sint, audi Paulum : *Consepulti sumus cum illo per baptismum in mortem;* ac

Coloss. 2. 12.

Rom. 6. 6. rursum, *Vetus homo noster simul crucifixus*

Ibid. v. 5. *est;* et iterum, *Complantati facti sumus similitudini mortis ejus.* Non modo autem baptisma

E οὖν περὶ τῆς νοητῆς τῆς διὰ τοῦ βαπτίσματος γεννήσεως δυνησόμεθα δοῦναι εὐθύνας τῆς πολλῷ τούτων ὑψηλοτέρας, καὶ λογισμοὺς ἀπαιτεῖσθαι τῆς θαυμαστῆς καὶ παραδόξου ταύτης λοχείας; ἐπεὶ καὶ ἄγγελοι τῇ γεννήσει ταύτῃ παρεστήκασι γινομένῃ. Εἰπεῖν δὲ τὸν τρόπον [d] οὐκ ἂν ἔχοι τις τῆς θαυμαστῆς ἐκείνης γεννήσεως τῆς διὰ τοῦ βαπτίσματος. Καὶ παρεστήκασι τελοῦντες μὲν οὐδὲν, μόνον ὁρῶντες δὲ τὰ γινόμενα. Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα πάντα 148 A ἐργάζεται. Πειθώμεθα τοίνυν τῇ ἀποφάσει τοῦ Θεοῦ· ὄψεως γάρ ἐστιν αὕτη πιστοτέρα. Ἡ μὲν γὰρ ὄψις πολλαχοῦ καὶ σφάλλεται· ἐκείνην δὲ ἀμήχανον διαπεσεῖν. Πειθώμεθα τοίνυν αὐτῇ. Ἡ γὰρ τὰ μὴ ὄντα παραγαγοῦσα, ἀξιόπιστος ἂν εἴη καὶ περὶ τῆς φύσεως αὐτῶν διαλεγομένη. Τί οὖν αὕτη φησίν; Ὅτι γέννησίς ἐστι τὸ τελούμενον. Εἰ δὲ τίς σοι λέγοι, πῶς; ἐπιστόμισον αὐτὸν τῇ ἀποφάσει τοῦ Χριστοῦ, ἥπερ ἐστὶ μεγίστη καὶ σαφὴς ἀπόδειξις. [a] Εἰ δέ τις ἐρωτῴη, τίνος ἕνεκεν τὸ ὕδωρ παρείληπται; ἀντερωτήσωμεν καὶ ἡμεῖς, τίνος δὲ ἕνεκεν ἡ γῆ παρὰ τὴν ἀρχὴν εἰς B τὴν τοῦ ἀνθρώπου διάπλασιν παρήγετο. Ὅτι γὰρ καὶ τῆς γῆς χωρὶς ποιῆσαι ἄνθρωπον αὐτῷ δυνατὸν ἦν, παντί που δῆλον. Μηδὲν τοίνυν περιεργάζου. Ὅτι γὰρ ἀναγκαία καὶ ἀπαραίτητος ἡ τοῦ ὕδατος χρεία, οὕτως ἂν μάθοις. Τοῦ Πνεύματός ποτε καταπτάντος πρὸ τοῦ ὕδατος, οὐκ ἔστη μέχρις ἐκείνου ὁ ἀπόστολος, ἀλλ' ὡς ἀναγκαίου καὶ τούτου καὶ οὐ περισσοῦ, ὅρα τί φησι· Μήτι τὸ ὕδωρ δύναταί τις κωλῦσαι, τοῦ μὴ βαπτισθῆναι τούτους, οἵτινες τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔλαβον ὡς καὶ ἡμεῖς; Τίς οὖν ἐστιν ἡ τοῦ ὕδατος χρεία; Καὶ ταύτην ἤδη λοιπὸν ἐρῶ, τὸ μυστήριον [b] ἐκκαλύπτων ὑμῖν τὸ ἀποκεκρυμμένον. Εἰσὶ μὲν γάρ τινες καὶ ἕτε- C ροι ἀπόῤῥητοι λόγοι τοῦ πράγματος, τέως δὲ ἐκ τῶν πολλῶν ὑμῖν ἐγὼ ἕνα ἐρῶ. Τίς οὖν οὗτός ἐστι; Θεῖα τελεῖται ἐν αὐτῷ σύμβολα, τάφος καὶ νέκρωσις, καὶ ἀνάστασις καὶ ζωὴ, καὶ ταῦτα ὁμοῦ γίνεται πάντα. Καθάπερ γὰρ ἔν τινι τάφῳ, τῷ ὕδατι καταδυόντων ἡμῶν τὰς κεφαλὰς, ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος [c] θάπτεται, καὶ καταδὺς κάτω κρύπτεται ὅλος καθάπαξ· εἶτα ἀνανευόντων ἡμῶν, ὁ καινὸς ἄνεισι πάλιν. Ὥσπερ γὰρ εὔκολον ἡμῖν βαπτίσασθαι καὶ ἀνανεῦσαι, οὕτως εὔκολον τῷ Θεῷ θάψαι τὸν ἄνθρωπον τὸν παλαιὸν, καὶ ἀναδεῖξαι τὸν νέον. Τρίτον δὲ τοῦτο γίνεται, ἵνα μά- D θῃς, ὅτι δύναμις Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἁγίου ἅπαντα ταῦτα πληροῖ. Καὶ ὅτι οὐ στοχασμὸς τὸ εἰρημένον, ἄκουσον Παύλου λέγοντος· Συνετάφημεν αὐτῷ

[d] Alii Mss. et Savil. οὐκ ἂν ἔχοιεν τῆς θαυμαστῆς ταύτης. Paulo post πατὴρ γὰρ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα πάντα ἐργάζεται, *Pater, Filius, et Spiritus sanctus omnia operatur;* ad tria supposita singulari verbo utitur, ut notat Savilius, quo scilicet unitas substantiæ declaratur.

[a] Sic alii et Savil. Morel. ἐπεὶ τὸν ἐρωτῶντα.

[b] Savil. ὑμῖν ἐκκαλύπτων κ. τ. λ. Morel. ἐκκαλύπτων ὑμῖν ὡς ἔνεστιν ἄνωθεν.

[c] Savil. θάπτεται κάτω, καὶ καταποντίζεται εἰς τέλος ἅπας· εἶτα, ἀναν. Morellium sequimur.

βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον· καὶ πάλιν, Ὁ ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη· καὶ πάλιν, γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ. δὲ τὸ βάπτισμα σταυρὸς λέγεται, ἀλλὰ καὶ ὁ άπτισμα. Τὸ γὰρ βάπτισμα ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι, πτισθήσεσθε· καὶ πάλιν, Βάπτισμα ἔχω βα-ι, ὃ ὑμεῖς οὐκ οἴδατε. Καθάπερ γὰρ ἡμεῖς εὐκό-ιζόμεθα καὶ ἀνανεύομεν· οὕτω καὶ αὐτὸς εὐ-θανὼν, ὅτε ἠθέλησεν, ἀνέστη· μᾶλλον δὲ καὶ E ὸν, εἰ καὶ τὰς τρεῖς ἡμέρας διὰ μυστηρίου νομίαν ἀνέμενε.

ύτων οὖν μυστηρίων καταξιωθέντες, βίον ωθα ἄξιον τῆς δωρεᾶς, πολιτείαν ἀρίστην. δέπω τούτων καταξιωθέντες, πάντα πράτ-καταξιωθῆναι, ἵνα γενώμεθα σῶμα ἓν, ἵνα φοί. Ἕως μὲν γὰρ ἂν κατὰ τοῦτο διεστήκω-πατήρ τις ᾖ, κἂν ἀδελφὸς, κἂν ὁστισοῦν, 147 A γγενής ἐστι γνήσιος, τῆς ἄνωθεν συγγενείας ένος. Τί γὰρ ὄφελος ἀπὸ τοῦ πηλίνου γένους, ὅταν ἀπὸ τοῦ πνευματικοῦ μὴ συνημμένοι ῖον δὲ κέρδος τῆς ἐν τῇ γῇ ἀγχιστείας, ὅταν ρανοῖς ἀλλότριοι ὦμεν; Ἀλλότριος γὰρ ὁ κα-ος τοῦ πιστοῦ. Οὐ γὰρ ἔχει κεφαλὴν τὴν αὐ-ἔχει πατέρα τὸν αὐτὸν, οὐκ ἔχει πόλιν τὴν τροφὴν, οὐκ ἔνδυμα, οὐ τράπεζαν, οὐκ οἰ-ὰ πάντα ἐξηλλαγμένα. Καὶ γὰρ πάντα ἐπὶ ῳ, τὰ πάντα ἐν οὐρανοῖς ἐκείνῳ· βασιλεὺς Χριστὸς, ἐκείνῳ δὲ ἡ ἁμαρτία καὶ ὁ διάβο-ὴ τούτῳ μὲν ὁ Χριστὸς, ἐκείνῳ δὲ ἡ σηπο-φθειρομένη. Καὶ ἔνδυμα πάλιν, τούτῳ μὲν B ἔργα, ἐκείνῳ δὲ ὁ τῶν ἀγγέλων Δεσπότης· ύτῳ μὲν ὁ οὐρανὸς, ἐκείνῳ δὲ ἡ γῆ. Ὅταν ἔχωμεν κοινὸν, κατὰ τί κοινωνήσομεν, εἰπέ ὰ τὰς αὐτὰς ἐλύσαμεν ὠδῖνας, καὶ ἐκ μιᾶς ν γαστρός; Ἀλλ' οὐδὲν τοῦτο πρὸς συγγέ-ἀκριβεστάτην. Σπουδάσωμεν τοίνυν τῆς ως γενέσθαι πολῖται. Μέχρι τίνος ἐπὶ τῆς ; μένομεν, δέον τὴν ἀρχαίαν πατρίδα ἀπο-Οὐδὲ γὰρ περὶ τῶν τυχόντων ὁ κίνδυνος. γένοιτο, ὃ μὴ γένοιτο, ἀπροσδοκήτου τῆς ἐπελθούσης, ἀμυήτους ἐντεῦθεν ἀπελθεῖν, α ἔχωμεν ἀγαθὰ, οὐδὲν ἡμᾶς ἕτερον [a] δια-C ἡ γέεννα καὶ σκώληξ ἰοβόλος, καὶ πῦρ, καὶ δεσμὰ ἄλυτα. Ἀλλὰ μὴ γένοιτό τινα τα ἀκουόντων ἐκείνης πειραθῆναι τῆς κο-Τοῦτο δὲ ἔσται, ἂν τῶν ἁγίων καταξιωθέν-

crux dicitur; sed crux quoque baptisma. *Baptismo quo ego baptizor, vos baptizabimini;* Marc. 10. 39. Luc. 12. 50. ac rursum, *Baptismo habeo baptizari, quem vos nescitis.* Quemadmodum enim nos facile baptizamur et emergimus, sic et ille mortuus, cum voluit, resurrexit; imo longe facilius, etiamsi triduo per mysterium et œconomiam manserit.

3. Talibus ergo dignati mysteriis, vitam tanto dono dignam exhibeamus, optimum institutum. Qui vero nondum his dignati estis, omnia facite ut iis dignemini, ut unum corpus efficiamur, ut simus fratres. Quamdiu enim sic separamur, etsi pater quis fuerit, etsi filius, etsi frater, quivis tandem fuerit, nondum vere cognatus est, cum a superna cognatione sit abstractus. Quæ enim utilitas ex lutei generis conjunctione, cum spiritualiter non sumus conjuncti? quod lucrum terrenæ affinitatis, cum in cælis sumus extranei? Extraneus Cathechumeni fidelibus extranei sunt. quippe est catechumenus fideli. Neque enim idem ipsum caput habet, non eumdem patrem, non eamdem civitatem, non escam, non indumentum non mensam, sed omnia segregata. Etenim huic omnia in terra, illi omnia in cælo: huic Christus rex est, illi peccatum et diabolus: huic Christus deliciæ, illi corruptio. Indumentum quoque illi vermium opera, huic angelorum Dominus: civitas huic cælum, illi terra. Cum ergo nihil commune habeamus, in quo, quæso, communicabimus? Sed eodem partu, ex eadem vulva prodimus? Verum neque hoc sufficit ad genuinam cognationem. Studeamus igitur, ut supernæ civitatis cives simus. Quousque in exsilio manemus, cum oporteret veterem repetere patriam? Neque enim de re nullius pretii periculum est. Sed si accidat, quod Contra Catechumenos qui baptismum differebant usque ad mortem. Deus avertat, inexspectata morte non initiatos hinc abripi, etiam si mille bonis instructi simus, nihil aliud nos excipiet, quam gehenna et vermis venenatus, ignis inexstinguibilis, vincula insolubilia. Verum absit ut quispiam auditorum supplicium illud experiatur. Quod vitabimus, si sacris mysteriis dignati, aurum, argentum et lapides pretiosos pro fundamento ponamus. Sic enim poterimus illo

γῆς τούτῳ, τὰ πάντα ἐν οὐρανοῖς ἐκείνῳ. *Hæc requit Savilius,* τούτῳ *et* ἐκείνῳ, *nunc ad* πιστόν, κατηχούμενον *referuntur, contra rigidam leguæ, sed non contra morem suum, qui alias enere non semel peccat, ut suis in locis ostenditur.* Verum id fortasse librariorum incuriæ adscribatur. [Mox pro τρυφή Savil. et uterque Cod. noster τροφή. Infra ex iisdem articulos ante ἀγγέλων, οὐρανός et ἀκριβεστάτην adjecimus.]

[a] Morel. διαδέξεται. Savil. λήψεται.

abeuntes, divites apparere, quando non hic pecu-
nias reliquerimus, sed ad tutos illos thesauros trans-
miserimus per manus pauperum; quando Christo
mutuum dederimus. Multa debemus illic, non pe-
cunias, sed peccata. Mutuo igitur illi pecunias de-
mus, ut impetremus remissionem peccatorum. Ipse
enim est qui judicat. Ne despiciamus illum hic
esurientem, ut et ipse nos ibi nutriat. Hic indua-
mus ipsum, ut non relinquat nos nudos patrocinio
suo. Si hic illi potum dederimus, non dicemus cum
Luc. 16. 24. divite : *Mitte Lazarum, ut intingat extremum
digiti sui in aqua, ut refrigeret linguam no-
stram adustam.* Si hic eum domi accipiamus,
illic multas nobis parabit mansiones. Si invisa-
mus eum in carcere detentum, ipse quoque nos a
vinculis liberabit. Si illum hospitem exceperimus,
non despiciet nos, qui peregrini et hospites sumus
in regno cælorum, sed supernæ civitatis consor-
tes reddet. Si infirmum illum invisamus, cito nos
ille liberabit ab infirmitatibus nostris. Ut ergo qui
magna pro parvis donis accipiamus, saltem illa
exigua demus, ut maxima mercemur. Dum adhuc
tempus est, seminemus, ut metamus. Cum enim
hiems advenerit, cum mare non ultra navigabile
erit, tunc non penes nos erit negotiari. Sed quando
erit hiems? Cum advenerit dies ille magnus et
conspicuus. Tunc enim non hoc mare magnum
et spatiosum navigabimus : mari namque præsens
vita similis est. Nunc serendi tempus est, tunc
metendi et lucrandi. Si quis sementis tempore
semina non jecerit, si tempore messis serat in-
utiliter, sane ridiculus erit. Si serendi sit tem-
pus, non jam colligendum, sed serendum est.
Dispergamus igitur ut colligamus; ne jam col-
ligere satagamus, ne messem perdamus. Nam hoc
tempus, ut dixi, ad serendum evocat, et ad ero-
gandum, non ad colligendum et recondendum.
Ne itaque opportunitatem amittamus, sed uber-
tim semen jaciamus, nec rei familiari ullo modo
parcamus, ut eam cum magno recipiamus fœ-
nore, gratia et benignitate Domini nostri Jesu
Christi, quicum Patri gloria, unaque Spiritui
sancto, in sæcula sæculorum. Amen.

τες μυστηρίων, χρυσὸν καὶ ἄργυρον· καὶ λίθους τι-
μίους οἰκοδομήσωμεν ἐπὶ τὸν θεμέλιον. Οὕτω γὰρ
δυνησόμεθα ἀπελθόντες ἐκεῖ φανῆναι πλούσιοι, ὅταν
μὴ ἐνταῦθα χρήματα καταλείψωμεν, ἀλλὰ μετακομί-
σωμεν πρὸς τοὺς ἀσύλους θησαυροὺς διὰ τῶν χειρῶν
τῶν πενήτων· ὅταν δανείσωμεν τῷ Χριστῷ. Πολλὰ
ὀφείλομεν ἐκεῖ, οὐ χρήματα, ἀλλ' ἁμαρτήματα. Δα-
D νείσωμεν τοίνυν αὐτῷ χρήματα· ἵνα λάβωμεν ἁμαρ-
τημάτων συγχώρησιν. Αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ δικάζων. Μὴ
περιίδωμεν αὐτὸν ἐνταῦθα πεινῶντα, ἵνα καὶ αὐτὸς
ἐκεῖ ἡμᾶς διαθρέψῃ. Ἐνταῦθα ἐνδύσωμεν αὐτὸν, ἵνα
μὴ ἀφῇ ἡμᾶς γυμνοὺς τῆς ἀσφαλείας τῆς παρ' αὐτοῦ.
Ἐὰν ἐνταῦθα αὐτὸν ποτίσωμεν, οὐκ ἐροῦμεν κατὰ τὸν
πλούσιον, Πέμψον Λάζαρον, ἵνα ἄκρῳ τῷ δακτύλῳ
ἐπιστάξῃ τῇ γλώσσῃ ἡμῶν ἀποτηγανιζομένῃ. Ἐὰν ἐν-
ταῦθα εἰς τὰς οἰκίας ἡμῶν αὐτὸν [b] δεξώμεθα, ἐκεῖ
πολλὰς παρασκευάσει μονὰς ἡμῖν. Ἐὰν ἀπέλθωμεν
πρὸς αὐτὸν ἐν φυλακῇ ὄντα, καὶ αὐτὸς ἡμᾶς ἀπαλλά-
E ξει τῶν δεσμῶν. Ἐὰν ξένον ὄντα συναγάγωμεν, οὐ
περιόψεται ξένους ἡμᾶς ὄντας τῆς βασιλείας τῶν οὐ-
ρανῶν, ἀλλὰ μεταδώσει ἡμῖν τῆς πόλεως τῆς ἄνω.
Ἐὰν ἀσθενῆ ὄντα ἐπισκεψώμεθα, ταχέως ἐλευθερώσει
ἡμᾶς καὶ αὐτὸς τῶν ἀσθενειῶν ἡμῶν. Ὡς οὖν μεγάλα
148 λαμβάνοντες καὶ μικρὰ διδόντες, κἂν τὰ μικρὰ δῶ-
A μεν, ἵνα ἐμπορευσώμεθα τὰ μεγάλα. Ὡς ἔτι καιρὸς,
σπείρωμεν, ἵνα ἀμήσωμεν. Ὅταν ὁ χειμὼν καταλά-
βῃ, ὅταν ἡ θάλασσα οὐκ ἔτι πλέηται, οὐκ ἔτι κύριοι
* τῆς ἐμπορίας ἐσμέν. Πότε δὲ ἔσται ὁ χειμών; Ὅταν
ἡ ἡμέρα ἐπισταίη ἡ μεγάλη τότε ἐκείνη καὶ ἐπιφανής.
Τότε γὰρ οὐκ ἔτι πλευσόμεθα τὴν θάλασσαν ταύτην
τὴν μεγάλην καὶ εὐρύχωρον· ταύτῃ γὰρ ὁ παρὼν ἔοικε
βίος. Νῦν ὁ τοῦ σπεῖραι καιρὸς, τότε ὁ τοῦ ἀμῆσαι
καὶ κερδαίνειν. Ἐάν τις ἐν τῷ καιρῷ τοῦ σπόρου μὴ
καταβάλῃ σπέρματα, ἐν ἀμήτῳ σπείρων, πρὸς τῷ
μηδὲν ἀνύειν καὶ καταγέλαστος ἔσται. Εἰ δὲ σπόρου
ἐστὶν ὁ παρὼν καιρὸς, οὐ τοῦ συλλέγειν, ἀλλὰ τοῦ [a]
B σκορπίζειν καιρὸς ἂν εἴη λοιπόν. Σκορπίσωμεν τοίνυν,
ἵνα συναγάγωμεν· μὴ βουληθῶμεν συναγαγεῖν νῦν,
ἵνα μὴ τὸν ἀμητὸν ἀπολέσωμεν. Οὗτος γὰρ, ὅπερ
ἔφην, ὁ καιρὸς ἐπὶ τὸ σπείρειν καλεῖ, καὶ δαπανᾷν
καὶ ἀναλίσκειν, οὐκ ἐπὶ τὸ συλλέγειν καὶ ἀποτίθεσθαι.
Μὴ τοίνυν προδῶμεν τὴν εὐκαιρίαν, ἀλλὰ δαψιλῆ τὸν
σπόρον καταβάλωμεν, καὶ μηδενὸς φεισώμεθα τῶν ἔν-
δον, ἵνα μετὰ πολλῆς αὐτὰ ἀπολάβωμεν τῆς ἀντιδό-
σεως, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰη-
σοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ
ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

[b] Savil. ὑποδεξώμεθα.

* [τῆς ἐμπορίας ταύτης Savil. et Codd. nostri. Mox Cod. 705 ἐπιστῇ pro ἐπισταίη.]

[a] Quidam σκορπίζειν ὁ καιρός ἐστιν οὗτος.

OMIΛIA κς'. C HOMILIA XXVI.

ημένον ἐκ τῆς σαρκὸς, σάρξ ἐστι· καὶ τὸ ημένον ἐκ τοῦ Πνεύματος, πνεῦμά ἐστιν.

ων ἡμᾶς μυστηρίων κατηξίωσεν ὁ μονογενὴς Θεοῦ· μεγάλων, καὶ οἵων ἡμεῖς οὐκ ἦμεν λ' οἵων αὐτῷ παρέχειν πρέπον ἦν. ᾿Αν μὲν ἀξίαν τὴν ἡμετέραν λογίσηταί τις, οὐ μόνον ῆς ἦμεν ἀνάξιοι, ἀλλὰ καὶ κολάσεως ὑπεύθυ- D τιμωρίας. ᾿Επειδὴ δὲ οὐ πρὸς τοῦτο εἶδεν, οὐ λάσεως ἀπήλλαξεν, ἀλλὰ καὶ ζωὴν ἐχαρίσατο ῆς προτέρας [b] λαμπροτέραν, εἰς ἄλλον ἡμᾶς κόσμον, ἑτέραν ἐδημιούργησε κτίσιν· Εἴ τις ριστῷ καινὴ κτίσις, φησί. Ποία καινὴ κτί- ουσον αὐτοῦ λέγοντος· ᾿Εὰν μή τις γεννηθῇ ς καὶ Πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς λείαν τοῦ Θεοῦ. [c] Παράδεισον ἐπιστεύθημεν, τῆς ἐν αὐτῷ διαγωγῆς ἐφάνημεν ἄξιοι, καὶ οὐρανοὺς ἡμᾶς ἀνήγαγεν. ᾿Εν τοῖς πρώτοις θημεν πιστοὶ, καὶ μείζονα ἐνεχείρισεν· ἑνὸς E καὶ ξύλου οὐκ ἰσχύσαμεν, καὶ τὴν ἄνω παρέ- χην· ἐν παραδείσῳ οὐκ ἐκαρτερήσαμεν, καὶ νοὺς ἡμῖν ἀνεπέτασεν. Εἰκότως ἔλεγεν ὁ Ὢ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως ὐκ ἔτι μήτηρ, οὐκ ἔτι ὠδῖνες, οὔτε ὕπνοι, υσίαι καὶ περιπλοκαὶ σωμάτων· ἄνω λοιπὸν ι τῆς ἡμετέρας φύσεως ἡ κατασκευὴ, ἀπὸ Πνεύ- 149 ίου καὶ ὕδατος. Τὸ δὲ ὕδωρ παρείληπται, τό- A κτομένῳ γινόμενον. Ὅπερ γάρ ἐστιν ἡ μήτρα ύῳ, τοῦτο τῷ πιστῷ τὸ ὕδωρ· ἐν γὰρ τῷ πλάττεται καὶ μορφοῦται. Τὸ μὲν γὰρ πρῶ- ετο· ᾿Εξαγαγέτω τὰ ὕδατα ἑρπετὰ ψυχῶν ἐξ οὗ δὲ ἐπέβη [a] τῶν ᾿Ιορδάνου ῥείθρων ὁ Δε- οὐκ ἔτι ἑρπετὰ ψυχῶν ζωσῶν, ἀλλὰ ψυχὰς καὶ πνευματοφόρους τὸ ὕδωρ ἀναδίδωσι. Καὶ οῦ ἡλίου εἴρηται, ὅτι Ὡς νυμφίος ἐκπορευό- παστοῦ αὐτοῦ, τοῦτο περὶ τῶν πιστῶν καιρὸς ᾶλλον εἰπεῖν. Πολλῷ γὰρ φαιδροτέρας [b] ἀφιᾶσι νας ἐκείνου. ᾿Αλλὰ τὸ μὲν ἐν τῇ μήτρᾳ δια- ενον, χρόνου δεῖται· ἐν τῷ ὕδατι δὲ οὐχ οὕ- ' ἐν μιᾷ ῥοπῇ πάντα γίνεται. ῞Ενθα μὲν γὰρ B ἡ ζωὴ καὶ ἀπὸ σωματικῆς φθορᾶς ἔχει τὴν ραδύνει τὸ τικτόμενον (τοιαύτη γὰρ τῶν σω-

6. *Quod natum est ex carne, caro est; et quod natum est ex Spiritu, spiritus est.*

1. Magnis nos mysteriis dignatus est unigenitus Filius Dei; magnis, et quibus digni non eramus, sed quæ decebat illum dare. Nam si merita nostra quis reputet, non solum dono eramus indigni, sed supplicio et ultioni obnoxii. Sed id non respiciens ille, non modo nos a supplicio liberavit, sed vitam largitus est priori longe clariorem; in alium nos mundum induxit, aliam condidit creaturam: *Si qua enim in Christo* 2. Cor. 5. *nova creatura,* inquit. Quæ nova creatura? Audi 17. ipsum: *Nisi quis natus fuerit ex aqua et Spiritu, non poterit intrare in regnum Dei.* Paradisus nobis concreditus fuit, neque digni fuimus qui illic versaremur, et in cælum nos extulit. In prioribus fideles non fueramus, et majora tamen tradidit: non potuimus ab uno abstinere ligno, et supernas præbuit delicias: in paradiso non perseveravimus, et cælos nobis aperuit. Jure dixit Paulus: *O altitudo divitiarum sapientiæ et* Rom. 11. *scientiæ Dei!* Non ultra mater, non ultra par- 33. tus, non somni, non concubitus et amplexus: sursum tandem naturæ nostræ texitur opificium ex Spiritu et aqua. Aqua autem assumta est, partus genito facta. Quod est matrix embryoni, hoc est aqua fideli: in aqua enim fingitur et formatur. Primum dicebatur: *Producant aquæ reptile ani-* Gen. 1. 20. *mæ viventis;* ex quo autem Jordanis fluenta ingressus est Dominus, non amplius reptilia animarum viventium, sed animas rationales Spiritum sanctum ferentes aqua producit. Ac quod de sole dictum est, *Tamquam sponsus procedens* Psal. 18.6. *de thalamo suo;* id de fidelibus jam dici possit, qui splendidiores quam sol emittunt radios. Sed quod in vulva formatur, tempore opus habet; in aqua vero non sic, sed uno temporis momento fiunt omnia. Ubi enim fluxa vita ex corporea corruptione principium habet, moras trahit id quod paritur (talis quippe est corporum natura: tempore illa perfectionem acquirunt): spiritualia vero

l. τιμιωτέραν. Savil. λαμπροτέραν.
d. cit. τῆς γῆς ἐξεπέσαμεν. καὶ οὐδὲ τῆς ἐνταῦθα ἀξ. Pro ἐφάνημεν alii γεγόναμεν. Savil. ut Montf.]
t Morel. τῶν ἰορδάνου, alii et Savil. τῶν ἰορδα- νείων.

b ἀφιᾶσι, sic unus Codex recte: et sic legendum suspicabatur Savilius. Editi ἀφίησι.

non sic. Sed quid? A principio perfecta sunt. Verum quia Nicodemus hæc frequenter audiens turbabatur, vide quomodo ipsi mysterii arcanum aperiat, et clarum reddat id quod obscurum antea erat, cum ait: *Quod natum est ex carne, caro est; et quod natum est ex Spiritu, spiritus est*. Ipsum abducit a rebus omnibus sub sensum cadentibus, neque sinit corporeis oculis mysteria scrutari. Non de carne, inquit, disserimus, sed de spiritu, o Nicodeme. Interim eum ad superna transmittit. Nihil ergo sensile quæras: nam Spiritus his oculis non percipitur: neque putes quod carnem Spiritus pariat. Quomodo ergo, dixerit forte quispiam, Domini caro nata est? Non a Spiritu tantum, sed etiam a carne; quod Paulus his verbis significat: *Factum ex muliere, factum sub lege*. Spiritus enim illam sic formavit, non ex nihilo: nam quid opus fuisset vulva? sed ex virginea carne: quomodo autem, non possum explicare. Illud porro factum est, ne quis alienum a natura nostra partum illum existimaret. Nam si re sic gesta, sunt tamen quidam qui talem non credunt generationem; nisi virginalis carnis particeps fuisset, quo non prorupissent impietatis? *Quod natum est ex Spiritu, spiritus est*. Viden' Spiritus dignitatem? Nam Dei opus ille efficit. Supra dicebat, *Ex Deo nati sunt;* hic vero dicit ipsos a Spiritu gigni: *Quod natum est ex Spiritu, spiritus est;* id est, Qui natus est ex Spiritu, spiritualis est. Generationem quippe hic non secundum substantiam dicit, sed secundum honorem et gratiam. Si ergo Filius sic natus est, quid amplius habebit quam cæteri homines, qui ita nati sunt? quomodo Unigenitus est? Nam et ego ex Deo natus sum, sed non ex ejus substantia. Si ergo neque ipse ex ejus substantia, in quo differt a nobis? Sic quoque Spiritu minor invenietur. Nam hujusmodi generatio fit ex Spiritus gratia. Num ergo ut Filius maneat, Spiritus auxilio opus habet? Ecquid hæc a Judaïca doctrina differunt? Cum dixisset ergo Christus, Qui natus est ex Spiritu, spiritus est; quod turbatum illum adhuc cerneret, ad sensibile exemplum progeditur. 7. *Ne mireris,* inquit, *quia dixi tibi, Oportet nos nasci denuo*. 8. *Spiritus ubi vult spirat*. Cum dicit, *Ne mireris,* ejus animi perturbationem significat, et ad subtiliorem corporum rationem deducit. Nam a carnalibus ipsum abduxerat his verbis, *Quod na-*

Christi caro quomodo nata.

Gal. 4. 4.

μάτων ἡ φύσις· χρόνῳ προσλαμβάνει τὸ
ἐπὶ δὲ τῶν πνευματικῶν οὐχ οὕτω. Τί δήπ
τέλεια ἐξ ἀρχῆς κατασκευάζεται τὰ γινόμε
ἐπειδὴ ὁ Νικόδημος ἀκούων ταῦτα συνεχῶ
τετο, ὅρα πῶς αὐτῷ παρανοίγει τὸ ἀπόρρ
μυστηρίου τούτου, καὶ σαφὲς ἐργάζεται τ
ἐκείνῳ τέως, Τὸ γεγεννημένον, λέγων, ἐκ τῆ
σάρξ ἐστι· τὸ δὲ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Πν
πνεῦμά ἐστιν. Ἀπάγει τῶν αἰσθητῶν αὐτὸν
C καὶ οὐκ ἀφίησι τοῖς ὀφθαλμοῖς τούτοις περ
σθαι τὴν μυσταγωγίαν. Οὐ γὰρ περὶ σαρ
λεγόμεθα, φησὶν, ἀλλὰ περὶ Πνεύματος, ὦ Ν
Τέως αὐτὸν τῷ λόγῳ τούτῳ πρὸς τὸ ἄνω πα
Μηδὲν τοίνυν τῶν αἰσθητῶν ἐπιζήτει· τὸ γὰρ
οὐκ ἂν φανείη τοῖς ὀφθαλμοῖς τούτοις· μη
ὅτι σάρκα τίκτει τὸ Πνεῦμα. Πῶς οὖν, ἴσως
τις, ἡ τοῦ Κυρίου σὰρξ ἐτέχθη; Οὐκ ἀπὸ Π
μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ σαρκός. Διὸ καὶ τοῦτο
Παῦλος ἔλεγε· [c] Γενόμενος ἐκ γυναικὸς, γενό
νόμον. Τὸ μὲν γὰρ Πνεῦμα αὐτὸν διέπλασε
D οὐ μὴν ἐξ οὐκ ὄντων· ἐπεὶ τί ἔδει τῆς μήτρ
ἐκ τῆς σαρκὸς τῆς παρθενικῆς· τὸ δὲ, πῶς
ναμαι ἑρμηνεύειν. Τοῦτο δὲ γέγονεν, ἵνα μὴ
τριον τῆς ἡμετέρας εἶναι νομίσῃ φύσεως τὸ
νον. Εἰ γὰρ τούτου γενομένου εἰσί τινες οἳ δια
τῇ τοιαύτῃ γεννήσει, εἰ μὴ τῆς σαρκὸς ἐκ
τῆς παρθενικῆς, ποῦ οὐκ ἂν ἐξέπεσαν ἀσεβεία
Τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Πνεύματος, πνεῦμ
Ὁρᾷς Πνεύματος ἀξίαν; Τὸ γὰρ τοῦ Θεοῦ ἔρ
νεται ποιοῦν. Ἀνωτέρω [d] μὲν οὖν ἔλεγεν, ὅτι
E Θεοῦ ἐγεννήθησαν· ἐνταῦθα δὲ, ὅτι τὸ Πνε
τοὺς γεννᾷ. Τὸ γεγεννημένον, φησὶν, ἐκ τοῦ
τος, πνεῦμά ἐστιν. Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν·
νημένος ἐκ τοῦ Πνεύματος πνευματικός ἐστι.
γὰρ ἐνταῦθα οὐ τὴν κατ' οὐσίαν λέγει, ἀλλὰ
τιμὴν καὶ χάριν. Εἰ τοίνυν καὶ ὁ Υἱὸς οὕτω
ται, τί πλέον ἕξει τῶν ἀνθρώπων τῶν οὕτω
μένων; πῶς δὲ μονογενής ἐστι; Καὶ γὰρ κα
Θεοῦ γεγέννημαι, ἀλλ' οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας α
150 τοίνυν μηδὲ αὐτὸς ἐκ τῆς οὐσίας, τί κατὰ τ
A νήνοχεν ἡμῶν; Εὑρεθήσεται δὲ ἄρα καὶ τοῦ
τος οὕτως ἐλάττων. Ἡ γὰρ τοιαύτη γέννησι
τοῦ Πνεύματος γίνεται χάριτος. Ἆρ' οὖν ἵ
Υἱὸς, τῆς παρὰ τοῦ Πνεύματος δεῖται βοηθεί
τί ταῦτα Ἰουδαϊκῶν διέστηκε δογμάτων; Εἶπ
νων ὁ Χριστὸς, ὅτι ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Πνε
πνεῦμά ἐστιν· ἐπειδὴ θορυβούμενον πάλιν εἶ
αἰσθητὸν παράδειγμα ἄγει τὸν λόγον. Μὴ θ
γὰρ, φησὶν, ὅτι εἶπόν σοι, ὅτι δεῖ ὑμᾶς γε

[c] Alii γεννώμενον.

[d] Savil. μὲν γὰρ φησι.

. Τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνέει. Τῷ γὰρ εἰπεῖν, ›μάσῃς, δείκνυσιν αὐτοῦ τὸν θόρυβον τῆς ψυ- ιι ἐπὶ τὸ λεπτότερον αὐτὸν ἄγει τῶν σωμάτων. B ὶν γὰρ σαρκικῶν [a] ἀπήγαγεν εἰπὼν, Τὸ γεγεν- ἐκ τοῦ Πνεύματος, πνεῦμά ἐστιν. Ἐπειδὴ δὲ ει τί πότε ἐστὶν ὅ φησιν, Τὸ γεγεννημένον ἐκ εύματος, πνεῦμά ἐστιν, λοιπὸν αὐτὸν πρὸς ἑτέ- ταφέρει εἰκόνα, οὔτε εἰς τὴν τῶν σωμάτων αχύτητα, οὔτε περὶ ἀσωμάτων καθαρῶς διαλε- ; (οὐδὲ γὰρ ἐδύνατο [b] ἀκούων χωρεῖν ἐκεῖνος), ρόν τι μέσον σώματός τε καὶ ἀσωμάτου, τὴν ἐμου φορὰν, ἐντεῦθεν αὐτὸν ἀνάγει. Περὶ γὰρ ησιν, ὅτι Τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἀκούεις, ἀλλ' οὐχ ὅθεν ἔρχεται, καὶ ποῦ ὑπάγει. [c] Εἰ δὲ λέγει, θέλει πνεῖ, οὐχ ὡς προαίρεσίν τινα τοῦ ἀνέμου C λέγει τοῦτο, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ φύσεως φορὰν τὴν ον καὶ μετ' ἐξουσίας γινομένην δηλῶν. Οἶδε ραφὴ καὶ περὶ τῶν ἀψύχων οὕτω διαλέγεσθαι, λέγῃ· Τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη οὖσα. Τὸ οὖν, Ὅπου θέλει πνεῖ, τὸ ἀκάθεκτόν λοῦντος, καὶ ὅτι διαχεῖται πανταχοῦ, καὶ ὁ οὐδεὶς τῇδε κἀκεῖσε φέρεσθαι· [d] ἀλλὰ μετὰ τῆς ἐξουσίας σκεδάννυται, καὶ οὐδεὶς ὁ ἰσχύων ἐψαι τὴν ῥύμην αὐτοῦ.

tum est ex Spiritu, spiritus est. Quia vero non intelligebat ille quid hoc esset, rursus illum ad aliam transfert imaginem, neque ad corporum crassitudinem adducens, neque de incorporeis omnino loquens (neque enim poterat id ille intelligere); sed medium aliquid corporeum inter et incorporeum invenit, venti nempe impetum; indeque illum instituit. De vento namque dicit: *Vocem ejus audis; sed nescis unde veniat, aut quo vadat.* Cum dicit, *Ubi vult spirat,* non significat ventum arbitrio suo ferri; sed naturalem ejus impetum et vim sine impedimento latam. Solet enim Scriptura etiam de inanimatis ita loqui, ut cum dicit: *Vanitati creatura subjecta est non volens.* Illud igitur, *Ubi vult spirat,* non posse illum retineri significat, et ubique diffundi, neminemque illum impedire, quominus huc illuc feratur; sed magna vi effundi, nemine impetum coercere valente. Rom. 8. 20.

τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἀκούεις· τουτέστι, τὸν πά- τὸν κτύπον· ἀλλ' οὐκ οἶδας πόθεν ἔρχεται, καὶ D ἄγει. Οὕτως ἐστὶ πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ ατος. Ἐνταῦθά ἐστι τὸ συμπέρασμα ἅπαν. Εἰ του, φησὶ, τοῦ πνεύματος, οὗ τὴν αἴσθησιν ἀκοῇ καὶ τῇ ἀφῇ, τὴν ὁρμὴν ἑρμηνεῦσαι οὐχ οὐδὲ τὴν ὁδόν· πῶς τὴν ἀπὸ τοῦ θείου Πνεύμα- γειαν περιεργάζῃ, τὴν τοῦ ἀνέμου οὐκ ἐπιστά- καίτοι φωνὴν ἀκούων; [e] Τὸ τοίνυν, Ὅπου θέ- ι, καὶ πρὸς παράστασιν τῆς τοῦ Παρακλήτου ἐξουσίας. Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· εἰ γὰρ δεὶς κατέχει, ἀλλ' ὅπου θέλει φέρεται· πολλῷ τὴν τοῦ Πνεύματος ἐνέργειαν οὐ φύσεως δυνή- νόμοι κατασχεῖν, οὐχ ὅροι σωματικῆς γεννή- E ὅα ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν. [f] Ὅτι δὲ περὶ ἀνέ- ηται τὸ, Τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἀκούεις, δῆλον. Οὐ γὰρ ἂν ἀπίστῳ διαλεγόμενος, καὶ οὐκ εἰ- ῦ Πνεύματος τὴν ἐνέργειαν εἶπε, Τὴν φωνὴν ακούεις. Ὥσπερ οὖν ὁ ἄνεμος οὐ φαίνεται, καί- φωνὴν διδούς· οὕτως οὐδὲ ἡ τοῦ πνευματικοῦ ι γέννησις ὀφθαλμοῖς σώματος, καίτοι γε σῶμα ς, εἰ καὶ λεπτότατον· τὸ γὰρ αἰσθήσει ὑποβαλ- 151 A

2. *Et vocem ejus audis;* strepitum nempe et sonum: *sed nescis unde veniat, aut quo vadat. Sic est omnis qui natus est ex Spiritu.* Hæc conclusio est. Si hujus venti, inquit, quem sensu, nempe auditu et tactu, percipis, impetum explicare non potes, nec viam ejus nosti; cur divini Spiritus operationem curiose exploras, qui venti vim non intelligis, etsi sonum audias? Illud enim, *Ubi vult spirat,* de Paracleti potestate dictum est, et sic explicandum: Si ventum nemo cohibet, sed quo vult ille fertur, multo magis Spiritus operationem nec naturæ leges quælibet, nec corporeæ generationis termini, nec quævis alia hujusmodi poterunt cohibere. Quod autem de vento dicatur illud, *Vocem ejus audis,* inde perspicuum est. Neque enim infideli, qui non nosset operationem Spiritus dixisset, *Vocem ejus audis.* Quemadmodum igitur ventus non apparet, etiamsi sonum emittat: sic nec spiritualis generatio oculis corporeis perspicitur. Atqui ventus est corpus, licet tenuissimum: nam quod sensui subjicitur, corpus est. Si ergo non ægre

dam habent ἀπάγων, εἰπὼν δὲ τό.... ἐστιν, ἄγει ἰ τὰ σωματικώτερα, οὔτε.
ις ἀκούων πολὺ χωρῆσαι.
il. ἂν δὲ λέγῃ, suspicatur vero legendum ὅταν Morel. εἰ δὲ λέγει, bene.

[d] Morel. καὶ γὰρ μετά.
[e] Savil. τὸ δὲ, ὅπου. [Mox εἰ γὰρ pro εἰ dedimus ex Savil. et Codd. cit.]
[f] Savil. ὅτι γὰρ περί.

fers quod corpus non videas, neque ideo ipsum
esse diffiteris; cur de spiritu audiens turbaris, et
tot rationes exigis, cum tamen id circa corpus
non agas? Quid ergo Nicodemus? Adhuc in Ju-
daïca vilitate manet, cum tam manifestum exem-
plum acceperit. Cui adhuc cum dubio dicenti,
9. *Quomodo possunt hæc fieri?* vehementius
dicit Christus, 10. *Tu es magister in Israël,*
et hæc ignoras? Vide quomodo nusquam eum
de malitia, sed de stoliditate potius ac simplici-
tate accusat. Ecquid habet commune, dixerit
quispiam, hæc generatio cum Judaïcis rebus?
Sed quid, quæso, non commune? Etenim primi B
hominis formatio, necnon mulieris ex latere edu-
ctæ, item steriles, et ea quæ per aquas perfecta
sunt, in fonte videlicet, unde Elisæus ferrum
eduxit; ea quæ in mari Rubro, quod trajecerunt
Judæi; ea quæ in piscina, quam angelus agitabat,
et quæ ad Neeman Syrum spectant, qui in Jor-
dane mundatus est : hæc inquam omnia genera-
tionem et purgationem futuram, quasi in figura
prænuntiabant; necnon prophetarum dicta hunc
nascendi modum subindicabant, exempli causa :
Psal. 21. 34. *Annuntiabitur Domino generatio ventura, et*
annuntiabunt justitiam ejus populo qui nasce-
Psal. 102. 5. *tur, quem fecit Dominus;* et illud, *Renovabitur*
Isai. 60. 1. *ut aquilæ juventus tua;* item, *Illuminare Jeru-* C
Psal. 31. 1. *salem : ecce Rex tuus venit;* et, *Beati quorum*
remissæ sunt iniquitates. Et Isaac quoque figura
erat hujus generationis. Dic enim, o Nicodeme,
quomodo natus ille est? an lege naturæ? Nequa-
quam : ergo quidam medius inter hanc et illam
generationem modus erat, illa enim ex concubitu
est, hic vero non ex sanguinibus natus est. Ego
vero demonstrabo, non hanc modo generationem,
sed et illam ex Virgine, hisce modis prænuntiatam
fuisse. Quia enim nemo facile crediturus erat
virginem parere, steriles primum, deinde non- D
modo steriles, sed etiam anus pepererunt : quam-
vis longe mirabilius sit, ex costa mulierem fieri;
verum quia illud antiquissimum erat, alius pa-
riendi novus modus sequutus est, nempe steri-
lium, qui virginalis partus fidem antecessit. Hæc
ergo Nicodemo in memoriam revocans dicebat :
Tu es magister in Israël, et hæc ignoras?
Quod scimus loquimur, et quod vidimus te-
stamur, et testimonium nostrum nemo accipit. E

λόμενον, σῶμα. Εἰ τοίνυν τὸ σῶμα οὐκ ἀσχάλ
μὴ ὁρᾷς, οὐδὲ ἀπιστεῖς διὰ τοῦτο, τί δήποτε π
Πνεύματος ἀκούων ἰλιγγιᾷς, καὶ τοσαύτας ἀ
εὐθύνας, ἐπὶ σώματος τοῦτο οὐ ποιῶν; Τί οὖν
δημος; Ἔτι ἐπὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς εὐτελείας μέν
ταῦτα παραδείγματος οὕτω σαφοῦς λεχθέντος
Ὦ καὶ ἀπορητικῶς πάλιν εἰπόντι, Πῶς δύναται
γενέσθαι; λοιπὸν πληκτικώτερον πρὸς αὐτὸν ὁ Ἰ
διαλέγεται, Σὺ εἶ ὁ διδάσκαλος, λέγων, τοῦ Ἰ
καὶ ταῦτα οὐ γινώσκεις; Ὅρα πῶς οὐδαμοῦ π
κατηγορεῖ τοῦ ἀνδρὸς, ἀλλ' εὐήθειαν καὶ [a] ἀ
μόνον. Καὶ τί κοινὸν αὕτη πρὸς τὰ Ἰουδαϊκὰ
νησις ἔχει; εἴποι τις ἄν. Τί γὰρ οὐ κοινόν; ε
Ὅ τε γὰρ πρῶτος γενόμενος ἄνθρωπος, ἥ τε
πλευρᾶς γενομένη γυνὴ, καὶ αἱ στεῖραι, καὶ
τῶν ὑδάτων ἐπιτελεσθέντα, λέγω δὲ τὰ κατὰ
γὴν ἐξ ἧς ὁ Ἐλισσαῖος τὸ σιδήριον ἐμετεώρι
κατὰ τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν ἣν διέβησαν οἱ Ἰ
τὰ κατὰ τὴν κολυμβήθραν ἣν ὁ ἄγγελος ἐκί
κατὰ τὸν Σύρον Νεεμὰν τὸν ἐν τῷ Ἰορδάνῃ
θέντα· ταῦτα πάντα τὴν γέννησιν καὶ τὸν κα
τὸν μέλλοντα ἔσεσθαι, ὡς ἐν τύπῳ προανεφών
τὰ παρὰ τῶν [b] προφητῶν εἰρημένα τοῦτον αἰ
τῆς γεννήσεως τὸν τρόπον· οἷον τὸ, Ἀναγγε
τῷ Κυρίῳ γενεὰ ἡ ἐρχομένη, καὶ ἀναγγελοῦ
δικαιοσύνην αὐτοῦ λαῷ τῷ τεχθησομένῳ, ὃν ἐ
ὁ Κύριος· * τὸ, Ἀνακαινισθήσεται ὡς ἀετοῦ ἡ
σου· τὸ, Φωτίζου Ἱερουσαλὴμ· ἰδοὺ ὁ βασιλ
ἔρχεται· τὸ, Μακάριοι ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομί
ὁ Ἰσαὰκ δὲ τύπος ἦν τῆς γεννήσεως ταύτης. Ε
ὦ Νικόδημε, πῶς ἐκεῖνος ἐτέχθη; ἆρα νόμῳ
[c] Οὐδαμῶς. Οὕτω μέσος ὁ τρόπος ταύτης κἀκεί
γεννήσεως οὗτος ἦν· ἐκείνης μὲν, ὅτι ἐκ συν
ταύτης δὲ, ὅτι οὐκ ἐξ αἱμάτων ἐτέχθη. Ἐγὼ
κνυμι ὅτι οὐ ταύτην μόνον τὴν γέννησιν, ἀλλὰ
ἐκ παρθένου προανεφώνουν οὗτοι οἱ τρόποι.
γὰρ οὐκ ἄν τις ῥᾳδίως ἐπίστευσεν ὅτι παρθένος
στεῖραι προέλαβον, εἶτα οὐ στεῖραι μόνον, ἀλ
γεγηρακυῖαι. Καίτοι τῆς στείρας πολὺ θαυμ
ρον τὸ ἀπὸ πλευρᾶς γενέσθαι γυναῖκα· ἀλλ'
ἐκεῖνο ἀρχαῖον ἦν καὶ παλαιὸν, πάλιν ἄλλος
τρόπος νέος καὶ πρόσφατος, ὁ τῶν στειρῶν, προα
τῇ πίστει τῆς παρθενικῆς ὠδῖνος. Τούτων οὖ
ἀναμιμνήσκων, ἔλεγε· Σὺ εἶ ὁ διδάσκαλος τοῦ Ἰ
καὶ ταῦτα οὐ γινώσκεις; Ὃ οἴδαμεν, λαλοῦμε
ἑωράκαμεν, μαρτυροῦμεν, καὶ τὴν μαρτυρία
οὐδεὶς λαμβάνει. Ταῦτα ἐπήγαγε, καὶ ἑτέρωθε

[a] Alii ἀφέλειαν μᾶλλον. καὶ τί.
[b] Savil. [et Codd. nostri] προφητῶν δὲ λεγόμενα.
* [Savil. et Codd. nostri καὶ τό. Et mox ille iterum καὶ τὸ, φωτ., hi vero καὶ, φωτ. Infra illi omnes κα
[c] [οὐδαμῶς, ἀλλὰ μέσος Savil. et Codd. nostri.]

ν τὸν λόγον ποιῶν, καὶ πρὸς τὴν ἀσθένειαν
νου συγκαταβαίνων τῇ λέξει.
ἐστιν ὅ φησιν· Ὃ οἴδαμεν, λαλοῦμεν, καὶ ὃ
ν, μαρτυροῦμεν; Ἐπειδὴ καὶ παρ' ἡμῖν ἡ
τῶν ἄλλων αἰσθήσεων πιστοτέρα, κἂν βου-
τινα πιστώσασθαι, οὕτω λέγομεν, ὅτι τοῖς
; ἡμῶν ἑωράκαμεν, οὐκ ἐξ ἀκοῆς οἴδαμεν· διὰ
ὁ Χριστὸς ἀνθρωπινώτερον πρὸς αὐτὸν δια-
τὸν λόγον κἀντεῦθεν πιστούμενος. Καὶ ὅτι
τ, καὶ οὐδὲν ἄλλο παραστῆσαι βούλεται, οὐδὲ
ητὴν ἐμφαίνει, δῆλον ἐκεῖθεν. Εἰπὼν γὰρ,
νημένον ἐκ τῆς σαρκὸς, σάρξ ἐστι· καὶ, Τὸ
ένον ἐκ τοῦ Πνεύματος, πνεῦμά ἐστιν, ἐπή-
Ὃ οἴδαμεν, λαλοῦμεν, καὶ ὃ ἑωράκαμεν, μαρ-
. Τοῦτο δὲ οὐδέπω γεγεννημένον ἦν. Πῶς
, Ὃ ἑωράκαμεν; Οὐκ εὔδηλον ὅτι λέγει περὶ
βοῦς γνώσεως, καὶ οὐκ ἄλλως ἐχούσης; Καὶ
υρίαν ἡμῶν οὐδεὶς λαμβάνει. [a] Τὸ μὲν οὖν, B
μεν, ἤτοι περὶ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ Πατρός φη-
ρὶ ἑαυτοῦ μόνου· τὸ δὲ, Οὐδεὶς λαμβάνει,
αίνοντός ἐστι τὸ ῥῆμα νῦν, ἀλλὰ τὸ γινό-
παγγέλλοντος. Οὐ γὰρ εἶπε· τί δὲ ὑμῶν
ότερον γένοιτ' ἂν, οἳ τὰ παρ' ἡμῶν οὕτως
ἀπαγγελθέντα οὐ προσίεσθε; ἀλλὰ καὶ διὰ
ν καὶ διὰ τῶν ῥημάτων πᾶσαν ἐπιείκειαν
μενος, τούτων μὲν οὐδὲν ἐφθέγξατο, πράως δὲ
ως τὸ συμβησόμενον προανεφώνησεν, ἐντεῦθεν
ν καὶ ἡμᾶς ἐνάγων πραότητα, καὶ παιδεύων
αν πρὸς τινὰς διαλεγώμεθα, καὶ μὴ πείθω-
δυσχεραίνειν, μηδὲ ἐκθηριοῦσθαι. Οὐ γάρ ἐστιν C
τὸν χαλεπαίνοντα, ἀλλὰ καὶ ἀπειθέστερον
μᾶλλον. Διὰ τοῦτο χρὴ τῆς μὲν ὀργῆς
αι, πάντοθεν δὲ ἀξιόπιστον ποιεῖν τὸν λόγον,
ὀργίζεσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ μηδὲ κράζειν.
ρ ὀργῆς ἡ κραυγή. Συμποδίσωμεν τοίνυν τὸν
α καταστρέψωμεν τὸν ἀναβάτην· περικόψω-
πτερὰ τοῦ θυμοῦ, καὶ οὐκ ἔτι πρὸς ὕψος ἀρθή-
κακόν. Ὀξὺ γὰρ ἡ ὀργὴ πάθος, ὀξὺ, καὶ δεινὸν
τὰς ἡμετέρας ψυχάς. Διὰ τοῦτο χρὴ πάντοθεν
πτειν αὐτῷ τὴν εἴσοδον. Καὶ γὰρ ἄτοπον θηρία
σθαι ἡμεροῦν, τὴν δὲ ἡμετέραν διάνοιαν ἀγρι-
περιορᾷν. Πῦρ ἐστι σφοδρὸν ὁ θυμὸς πάντα D
ων· καὶ γὰρ καὶ σῶμα λυμαίνεται, καὶ ψυχὴν
ει, καὶ ἀηδῆ κατασκευάζει καὶ αἰσχρὸν ἰδεῖν·
ν ὀργιζόμενον ἦν δυνατὸν ἑαυτῷ δῆλον εἶναι
καιρὸν τῆς ὀργῆς, οὐκ ἂν ἑτέρας ἐδεήθη πα-
ς. Οὐδὲν γὰρ ἀτερπέστερον ὄψεως ὀργιζομέ-
θη τίς ἐστιν ἡ ὀργὴ, μᾶλλον δὲ μέθης χαλεπω-

Hæc subjunxit, et aliunde rursum dicto fidem faciens, et illius imbecillitati se attemperans.

3. Quid vero significat illud, 11. *Quod scimus loquimur, et quod vidimus testamur?* Quia cum visus plus quam alii sensus nobis fidem
152 A faciat, et cum persuadere volumus, ita loquamur, Non auditu percepimus, sed ipsis oculis vidimus. Ideo Christus humano more ipsum alloquitur, hincque dictis fidem facit. Quodque res ita sit, quod nihil aliud declarare velit, neque visum sensibilem intelligat, hinc palam est. Postquam enim dixerat, *Quod natum est ex carne, caro est; et quod natum est ex Spiritu, spiritus est;* subjunxit, *Quod scimus loquimur, et quod vidimus testamur.* Hoc autem nondum factum fuerat. Cur ergo dicit, *Quod vidimus?* Annon manifestum est ipsum loqui de accurata cognitione, quæ non
B errare possit? *Et testimonium nostrum nemo accipit.* Illud ergo, *Quod scimus,* vel de se et de Patre dicit, vel de seipso solum. Illud vero, *Nemo accipit,* non ægre ferentis nunc est, sed rem gestam narrantis. Non enim dixit: Quid vobis insensibilius sit, qui ea quæ a nobis ita accurate annuntiantur non admittitis? sed rebus et verbis nullam non mansuetudinem exhibens, nihil ita loquitur; sed miti sermone quod futurum erat prædicit, nos hinc quoque ad summam instituens mansuetudinem, ut cum quosdam alloquimur, nec ipsis suademus, ne id indigne feramus. Nam
C qui indignatur, nihil perficere solet, sed magis a fide habenda avertit. Ideo oportet ab ira abstinere: illud vero quod dicimus fide dignum reddere, abstinendo, non ab ira modo, sed etiam a clamore. Materia enim iræ clamor. Impediamus igitur equum, ut dejiciamus equitem; iræ pennas cædamus, ne malum accrescat. Acutus enim morbus est ira, qui possit animas nostras decipere. Ideo illi aditus undique intercludendus est. Nam absurdum esset feras mansuefacere posse, mentem vero nostram efferatam despicere. Ignis vehemens est ira, qui omnia absumit: nam et corpus cor-
D rumpit et animam labefactat, atque injucundum visuque turpem hominem reddit. Certe si iratus seipsum intueri posset, non altera indigeret admonitione. Nihil enim insuavius irato vultu. Ebrietas quædam ira est, imo ebrietate deterior, et dæmone miserabilior. Verum si curemus ne in clamorem erumpamus, optimam philosophiæ viam

el. τὴν ἐκείνων. Ibidem quidam τῇ λέξει. διὰ τοῦτό οἴδαμεν. [Paulo ante ταῦτα δὲ λέγει, καὶ ἔτ. Sa-
od. 706, et, qui δέ om., Cod. 705.]
dam τοῦτο δέ· ὃ οἴδ.

[b] Savilius et Morellus suspicantur ἀνύσαι τι. Et vere sic melius quadraret series. Sed sine Codicum auctoritate nihil mutamus.

inveniemus. Ideo Paulus non iram modo, sed
Ephes. 4. 31. etiam clamorem vitare jubet: *Omnis ira et clamor tollatur a vobis.* Obtemperemus ergo huic omnis philosophiæ magistro: et cum contra servos nostros irascimur, peccata nostra cogitemus, et eorum nos mansuetudinis pudeat. Cum enim tu E convitiis oneras, ille vero silens convitia tolerat; tu te turpiter geris, ille philosophatur: id pro admonitione habeas. Etsi namque servus, homo tamen est, anima præditus immortali, iisdemque a communi Domino honoratus donis. Quod si par 153 A nobis in majoribus et spiritualibus, humanæ cujusdam et vilis prærogativæ gratia convitia nostra ita mansuete ferat: qua venia, et qua defensione digni erimus, qui divino metu non possumus, imo nolumus, ut ille nostro, philosophari? Hæc itaque omnia nobiscum reputantes, ac peccata nostra naturæque consortium cogitantes, mansuete ubique loqui studeamus, ut humiles corde effecti, animabus nostris requiem inveniamus et præsentem et futuram; quam utinam omnes assequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri gloria unaque Spiritui sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

τέρα, καὶ δαίμονος ἐλεεινοτέρα. Ἀλλὰ ἂν μὲ μεν μὴ κράζειν, ἀρίστην ὁδὸν φιλοσοφίας εὑ Διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος μετὰ τῆς ὀργῆς καὶ τὴν γὴν ἀναιρεῖν γράφει, λέγων· Πᾶσα ὀργὴ καὶ ἀρθήτω ἀφ' ὑμῶν. Οὐκοῦν πειθώμεθα τῷ π λοσοφίας διδασκάλῳ· καὶ ὅταν ὀργιζώμεθα τ οἰκέτας, τὰ ἁμαρτήματα τὰ ἑαυτῶν ἐννοῶμεν ἐπιείκειαν αἰσχυνώμεθα τὴν ἐκείνων. Ὅταν ὑβρίζῃς, ἐκεῖνος δὲ σιγῇ φέρῃ τὴν ὕβριν, κα ἀσχημονῇς, ἐκεῖνος δὲ φιλοσοφῇ, τοῦτο ἀντ δέχου νουθεσίας. Εἰ γὰρ καὶ οἰκέτης ἐστὶν, ἀλλ πος καὶ ψυχὴν ἔχων ἀθάνατον, [d] καὶ τοῖς αὐτ τοῦ κοινοῦ Δεσπότου τιμηθεὶς δώροις. Εἰ δὲ μείζοσι καὶ πνευματικωτέροις ὁμότιμος ἡμῖ ἀνθρωπίνην τινὰ εὐτελῆ καὶ μικρὰν ὑπερο πράως φέρει τὰ παρ' ἡμῶν, τίνος ἂν εἴημεν μης ἄξιοι ἢ ποίας ἀπολογίας ἡμεῖς, οἱ διὰ Θεοῦ φόβον μὴ δυνάμενοι φιλοσοφεῖν, μᾶλλ βουλόμενοι, ὥσπερ ἐκεῖνος διὰ τὸν ἡμέτερον οὖν ἅπαντα λογιζόμενοι, καὶ τὰ ἁμαρτήματ ἐννοοῦντες, καὶ τὸ κοινὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσ λετῶμεν ἠρέμα πανταχοῦ φθέγγεσθαι, ἵνα τῇ καρδίᾳ γενόμενοι, ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ἀ εὕρωμεν, τήν τε παροῦσαν, τήν τε μέλλουσαν νοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλα
B τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τ δόξα ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

[c] Unus κραυγὴν ἀνεῖλε. πειθώμεθα τοίνυν τῷ omissis interpositis.

[d] Morel. καὶ τοῖς παρά.

HOMILIA XXVII.

12. *Si terrena dixi vobis, et non creditis, quomodo, si dixero vobis cælestia, credetis?* 13. *Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit, Filius hominis, qui est in cælo.*

1. Quod sæpe dixi, hoc et nunc dicam, nec C finem dicendi faciam. Quid hoc est? Loquuturus Jesus de sublimibus, auditorum sæpe imbecillitati sese attemperat, neque magnitudine sua dignis utitur verbis, sed demissioribus. Nam sublime magnumque dictum semel prolatum, illam posset dignitatem declarare, quantum scilicet audire nos possumus: humiliora vero, quæ auditorum men-

ΟΜΙΛΙΑ κζ'.

Εἰ τὰ ἐπίγεια εἶπον ὑμῖν, καὶ οὐ πιστεύετε, π εἴπω ὑμῖν τὰ ἐπουράνια, πιστεύσετε; Οὐδ βέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ καταβὰς, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὢν ἐν ρανῷ.

Ὃ πολλάκις εἶπον, τοῦτο καὶ νῦν ἐρῶ, κα σομαι λέγων. Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; Ὅτι μέλλων ὑψηλῶν ἅπτεσθαι δογμάτων, διὰ τὴν τῶν ἀ ἀσθένειαν ἑαυτὸν κατέχει πολλάκις, καὶ οὐ τοῖς ἀξίοις τῆς μεγαλωσύνης αὐτοῦ λόγοις ἐνδ ἀλλὰ μᾶλλον τοῖς συγκατάβασιν ἔχουσι. Τὸ ὑψηλὸν καὶ μέγα, καὶ ἅπαξ λεχθὲν, ἱκανὸν π σαι τὴν ἀξίαν ἐκείνην, [a] καθόσον ἡμῖν ἀκοῦ

[a] Morel. καθὼς, Savil. καθόσον. Ibid. Morel. καὶ ἁπτόμενα τῆς. Paulo post quidam τῶν χαμαιζήλων ἀκροατῶν. Fr. Aretinus hunc locum sic vertit, *non facile humilem auditorem ad alta erigunt*, ac si legerit, οὐ τ γαγεν εἰς τὰ ὑψηλὰ [Savil. et Cod. nostri οὐκ ἀ

σὲ ταπεινότερα καὶ ἐγγὺς τῆς τῶν ἀκροωμένων
;, εἰ μὴ διηνεκῶς ἐλέγετο, οὐ ταχέως κατέσχε D
λὰ τὸν χαμαίζηλον ἀκροατήν. Διὰ δὴ τοῦτό
ὶ τὰ πλείονα ταπεινότερα τῶν ὑψηλῶν εἰρη-
ερ' αὐτοῦ. Ἀλλ' ἵνα μὴ τοῦτο ἑτέραν τινὰ ἐρ-
: βλάβην πάλιν, κατέχον κάτω τὸν μαθητὴν,
ῶς τὰ καταδεέστερα τίθησιν, ἂν μὴ πρότερον
ὶ τὴν αἰτίαν δι' ἣν [b] ταῦτα λέγει· ὃ δὴ καὶ ἐν-
ταποίηκεν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε περὶ τοῦ βαπτί-
ὅπερ εἶπε, καὶ τῆς κατὰ χάριν γεννήσεως τῆς
ῇ γινομένης, βουλόμενος καὶ εἰς τὴν γέννησιν
ι τὴν ἑαυτοῦ τὴν ἀπόῤῥητον ἐκείνην καὶ ἄφρα-
ως διαβαστάζει, καὶ [c] οὐ καθίησιν· εἶτα καὶ
αν λέγει, δι' ἣν οὐ καθίησι. Τίς δέ ἐστιν αὕτη;
ύτης καὶ ἡ ἀσθένεια τῶν ἀκουόντων. [d] Καὶ E
αἰνιττόμενος ἐπήγαγε λέγων· Εἰ τὰ ἐπίγεια
ῖν, καὶ οὐ πιστεύετε, πῶς, ἐὰν εἴπω ὑμῖν τὰ
ια, πιστεύσετε; Ὥστε ὅπουπερ ἂν εἴπῃ μέ-
ι καὶ ταπεινὸν, τῇ τῶν ἀκουόντων ἀσθενείᾳ
ν αὐτό. Τὰ δὲ ἐπίγεια ἐνταῦθα τινὲς μὲν περὶ
μου φασὶν εἰρῆσθαι· τουτέστιν, εἰ καὶ ὑπόδει-
154
ὸ τῶν ἐπιγείων ἔδωκα, καὶ οὐδὲ οὕτως ἐπεί- A
πῶς δυνήσεσθε τὰ ὑψηλότερα μαθεῖν; Εἰ δὲ τὸ
μα ἐπίγειον ἐνταῦθα λέγοι, μὴ θαυμάσῃς. Ἢ
τὸ ἐν τῇ γῇ τελεῖσθαι, ἢ πρὸς σύγκρισιν τῆς
γεννήσεως τῆς φρικωδεστάτης ἐκείνης ὀνομά-
ως αὐτὸ καλεῖ. Εἰ γὰρ καὶ ἐπουράνιος αὕτη ἡ
ς, ἀλλὰ πρὸς ἐκείνην παραβαλλομένη τὴν
καὶ ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας οὖσαν, ἐπίγειός
Καὶ καλῶς οὐκ εἶπεν, οὐχὶ νοεῖτε, ἀλλ', Οὐ πι-
. Ὅταν μὲν γὰρ πρὸς ἐκεῖνά τις δυσκολαίνῃ,
οῦ νοῦ λαβεῖν ἔστι, καὶ μὴ ῥᾳδίως καταδέχη-
κότως ἂν ἄνοιαν ἐγκαλοῖτο· ὅταν δὲ ταῦτα μὴ B
ι, ἃ λογισμῷ μὲν οὐκ ἔστι λαβεῖν, πίστει δὲ
κ ἔτι ἀνοίας, ἀλλ' ἀπιστίας ἐστὶ τὸ ἔγκλημα.
ν οὖν αὐτὸν τοῦ μὴ ζητεῖν λογισμοῖς τὸ λεχθὲν,
ερον αὐτοῦ καθικνεῖται, ἀπιστίαν ἐγκαλῶν.
τὴν ἡμετέραν πίστει χρὴ δέχεσθαι γέννησιν,
ν εἶεν ἄξιοι οἱ τὴν τοῦ Μονογενοῦς λογισμοῖς
ραζόμενοι; Ἀλλ' ἴσως εἴποι τις ἂν, καὶ τίνος
ἐλέγετο ταῦτα, εἰ μὴ ἔμελλον πιστεύειν οἱ
τες; Ὅτι εἰ καὶ ἐκεῖνοι μὴ ἐπίστευον, ἀλλ' οἱ
ὕστους ἔμελλον αὐτὰ δέχεσθαι καὶ κερδαίνειν.
ενδύμενος τοίνυν αὐτοῦ σφοδρότατα, δείκνυσι
ὅτι οὐ ταῦτα οἶδε μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερα πολλῷ C
τούτων καὶ μείζω. Ὅθεν καὶ τοῦτο διὰ τῆς
γῆς ἐδήλωσεν, οὕτως εἰπών· Καὶ οὐδεὶς ἀναβέ-
εἰς τὸν οὐρανὸν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατα-

tem attingere possunt, nisi frequenter dicerentur, D sublimia cum essent, humi repentem auditorem non attigissent. Ideo longe plura humilia dixit, quam sublimia. Sed ne hoc aliud damnum importaret, et humi discipulum retineret, inferiora illa non dicit, nisi causam illa dicendi afferat: quod hic etiam fecit. Cum enim dixisset de baptismate, et de illa quæ in terra fit secundum gratiam generatione, volens de generatione illa sua arcana et ineffabili loqui, intermittit tamen, et qua de causa intermittat ipse declarat. Quænam illa causa est? Auditorum crassities et imbecillitas, quam mox subindicavit his verbis: *Si terrena dixi vobis, et non creditis, quomodo, si dixero vobis* E *cœlestia, credetis?* Itaque ubi modestum quid et humile dicit, id auditorum imbecillitati adscribendum est. Terrestria vero hic quidam putant ventum significare, ac si diceret: Si exemplum ex terrenis dedi, nec tamen obtemperastis, quomodo poteritis sublimiora discere? Si porro hic baptisma terrenum appellet, ne mireris. Aut enim illud 154 A ita vocat quod in terris conferatur; aut ita vocat, ipsum comparando cum tremenda illa sua generatione. Nam etsi hæc generatio cælestis sit, si tamen comparetur cum illa ex Patris substantia generatione, terrena dici potest. Ac jure non dixit, Non intelligitis, sed, *Non creditis*. Si quis enim ea credere et admittere nolit, quæ mente percipi possunt, is jure stultitiæ accusetur; si quis vero illa non admittat, quæ non mente, sed fide percipiuntur, is non jam stultitiæ, sed incredulitatis causa arguitur. Ut ergo illum abducat, ne ratiociniis B dictum percipere quærat, vehementius in illum invehitur, de incredulitate accusans. Si vero nostram illam generationem fide admittere oporteat, quo non digni sunt supplicio, qui Unigeniti generationem ratione inquirunt? Sed forte dixerit quispiam, Cur hæc dicta sunt, si auditores non credituri erant? Quia etsi illi non credituri erant, at credituri certe futuri homines, et hinc utilitatem percepturi. Vehementius ergo in illum invehens, ostendit demum, se non modo illa nosse, sed etiam alia longe plura et majora; quod per sequentia ostendit dicens: *Nemo in cælum ascen-* C *dit, nisi qui de cælo descendit, Filius hominis, qui est in cælo*. Et quænam, inquies, hæc consequentia? Maxima certe, et admodum cum supradictis consonans. Quia enim ille dixerat:

Unigeniti generatio non ratione inquirenda.

il ταῦτα ἐρεῖ· ὃ δή.
ii οὐ μὴν καθίησι καὶ τὴν αἰτίαν.
rel. ἣν δὴ καὶ αἰνιττ.

[a] [καὶ οὐκ εἶπεν, οὐκ ἐνοήσατε, ἀλλ', οὐκ ἐπιστεύσατε Codd. 705 et 706 et Savil. Mox quidam δυσκολάνῃ.]
[a] Morel. καθικόμενος.

Scimus quia a Deo venisti magister, hoc ipsum ille corrigit, ac si dicat : Ne putes me ita magistrum esse ut multi prophetæ, qui de terra erant. Ex cælo namque venio. Prophetarum quippe nullus eo ascendit ; ego illic habito. Viden' quomodo illud etiam quod admodum sublime videtur esse, ejus magnitudine indignissimum sit? Non tantum enim in cælo est, sed etiam ubique, et omnia implet. Verum adhuc pro auditoris imbecillitate loquitur, ut paulatim illum erigat. Filium autem hominis hic non carnem vocavit, sed a minori substantia se totum, ut ita dicam, nominavit. Solet enim sæpe a divinitate, sæpe ab humanitate, se totum vocare. 14. *Et sicut Moses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis.* Hoc rursum videtur a superioribus alienum ; sed cum illis maxime consentit. Cum dixisset enim maximum per baptisma collatum hominibus esse beneficium, addit hujus causam, neque illam minorem, scilicet per crucem. Quemadmodum et Paulus Corinthios alloquens, hæc simul jungit beneficia

1. Cor. 1. 13. his verbis : *Numquid Paulus crucifixus est pro vobis ? aut in nomine Pauli baptizati estis ?* Hæc enim duo maxime ineffabilem ejus amorem ostendunt ; quod pro inimicis passus sit, et quod pro inimicis mortuus, per baptismum integram peccatorum veniam largitus sit.

2. Cur autem non clare dixit se crucifigendum esse, sed ad veterem figuram auditores remisit? Primum ut discerent veterum cum novis cognationem, scirentque hæc illis aliena non esse; deinde ut intelligas, ipsum non invitum ad mortem venisse; ad hæc autem ut disceres, nullum ipsi ab illa re damnum importari, et hinc multis ipsum salutem parere. Ne quis enim diceret, Et quomodo fieri potest, ut qui in crucifixum credunt, salutem consequantur, cum et ipse a morte correptus fuerit? ad veterem nos historiam ducit. Nam si imaginem æneam serpentis respicientes Judæi, mortem vitabant; multo magis ii qui in crucifixum credunt, præstantiore fruentur beneficio. Non enim

βὰς, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρα
ποία αὕτη ἡ ἀκολουθία, φησί; [b] Μεγίστη μ
καὶ σφόδρα τοῖς ἔμπροσθεν συνᾴδουσα. Ἐπει
ἐκεῖνος εἶπεν, ὅτι Οἴδαμεν ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἐλήλ
δάσκαλος, τοῦτο αὐτὸ διορθοῦται, μονονουχὶ
μὴ νομίσῃς με οὕτως εἶναι διδάσκαλον ὡς τοὺς
τῶν προφητῶν ἀπὸ γῆς ὄντας. Ἐξ οὐρανοῦ γὰρ
μι νῦν. [c] Τῶν μὲν γὰρ προφητῶν οὐδεὶς ἀνα
ἐκεῖ· ἐγὼ δὲ ἐκεῖ διατρίβω. Εἶδες πῶς καὶ τὸ
D δοκοῦν ὑψηλὸν εἶναι, σφόδρα ἀνάξιον αὐτοῦ τῆ
λωσύνης ἐστίν; Οὐ γὰρ ἐν οὐρανῷ μόνον ἐστὶ
καὶ πανταχοῦ, καὶ πάντα πληροῖ. Ἀλλ' ἔτι π
ἀσθένειαν τοῦ ἀκροατοῦ διαλέγεται, κατὰ μι
τὸν ἀνάγειν βουλόμενος. Υἱὸν δὲ ἀνθρώπου
οὐ τὴν σάρκα ἐκάλεσεν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐλάττονο
ὅλον ἑαυτὸν, ἵν' οὕτως εἴπω, ὠνόμασε νῦν.
τοῦτο ἔθος αὐτῷ, πολλάκις μὲν ἀπὸ τῆς Θ
πολλάκις δὲ ἀπὸ τῆς ἀνθρωπότητος τὸ πᾶν
Καὶ καθὼς Μωϋσῆς ὕψωσε τὸν ὄφιν ἐν τῇ
φησὶ, οὕτως ὑψωθῆναι δεῖ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀν
Πάλιν καὶ τοῦτο δοκεῖ ἀπηρτῆσθαι τῶν ἔμπ
E πολλὴν δὲ καὶ αὐτὸ τὴν συνάφειαν ἔχει. Εἰπ
τὴν μεγίστην εἰς ἀνθρώπους γεγεννημένην εὐε
διὰ τοῦ βαπτίσματος, ἐπάγει καὶ τὴν ταύτης
καὶ ἐκείνης οὐκ ἐλάττονα, τὴν διὰ τοῦ σ
[d] Ὥσπερ οὖν καὶ Παῦλος Κορινθίοις διαλεγ
ταύτας ὁμοῦ τίθησι τὰς εὐεργεσίας, οὕτω λέγ
Παῦλος ἐσταυρώθη ὑπὲρ ὑμῶν, ἢ εἰς τὸ ὄνομα
155 A ἐβαπτίσθητε; Μάλιστα γὰρ πάντων τὰ δύο
τὴν ἄφατον αὐτοῦ δείκνυσιν ἀγάπην, ὅτι τ
ἐχθρῶν ἔπαθε, καὶ ὅτι ἀποθανὼν ὑπὲρ ἐχθρ
τοῦ βαπτίσματος ὁλόκληρον τῶν ἁμαρτημά
συγχώρησιν ἐδωρήσατο.

Τίνος δὲ ἕνεκεν οὐκ εἶπε σαφῶς, ὅτι μέλλ
ροῦσθαι, ἀλλ' ἐπὶ τὸν παλαιὸν παρέπεμψε τύπ
ἀκροατάς; Πρῶτον μὲν, [a] ἵνα μάθωσιν ὅτι συγ
παλαιὰ τοῖς καινοῖς, καὶ οὐκ ἀλλότρια τούτων
ἔπειτα ἵνα γνῷς, ὅτι οὐκ ἄκων ἐπὶ τὸ πάθος
καὶ ἔτι πρὸς τούτοις ἵνα μάθῃς, ὅτι οὔτε αὐτῷ
B τοῦ πράγματος γίνεται βλάβη, καὶ πολλοῖς ἐντε
κτεται σωτηρία. Ἵνα γὰρ μή τις λέγῃ, καὶ πῶς
τὸν σταυρωθέντα πιστεύσαντας σωθῆναι, ὅτ
αὐτὸς ὑπὸ θανάτου κατεσχημένος ᾖ; ἐπὶ τὴν π
ἡμᾶς ἱστορίαν ἄγει. Εἰ γὰρ πρὸς εἰκόνα χαλκῆ
ἰδόντες Ἰουδαῖοι διέφυγον θάνατον· πολλῷ μᾶ
εἰς τὸν ἐσταυρωμένον πιστεύοντες, εἰκότως καὶ
μείζονος ἀπολαύσονται * τῆς εὐεργεσίας. Οὐ γὰρ

[b] Morel. μεγίστη, ἀγαπητὲ, καί.
[c] Morel. τῶν μὲν οὖν.
[d] Morel. ὥσπερ δὴ καί.

[a] Savil. ἵνα μάθῃς.
* [τῆς om. Savil. et Cod. 706. Iidem mox ἀ-
μένου. V. infra, p. 156, D.]

αν τοῦ σταυρουμένου, οὐδὲ διὰ τὸ περιγενέσθαι
ως, τοῦτο γίνεται, ἀλλ' ἐπειδὴ Ἠγάπησεν ὁ Θεὸς
μον, διὰ τοῦτο ὁ ἔμψυχος αὐτοῦ ναὸς σταυροῦ-
ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν, μὴ ἀπόληται,
ῃ ζωὴν αἰώνιον. Ὁρᾷς τὴν τοῦ σταυροῦ αἰτίαν, C
ἐξ αὐτοῦ σωτηρίαν; ὁρᾷς τοῦ τύπου πρὸς τὴν
ν τὴν συγγένειαν; Ἐκεῖ θάνατον ᵇ διέφυγον Ἰου-
λλὰ τὸν πρόσκαιρον· ἐνταῦθα τὸν αἰώνιον οἱ πι-
ες. Ἐκεῖ δήγματα ὄφεων ἰᾶτο ὁ κρεμάμενος ὄφις,
τοῦ νοητοῦ δράκοντος ἐθεράπευσε τὰς πληγὰς ὁ
θεὶς Ἰησοῦς· ἐκεῖ ὁ τοῖς ὀφθαλμοῖς τούτοις βλέ-
ραπεύετο, ἐνταῦθα ὁ τοῖς τῆς διανοίας ὀφθαλμοῖς
πάντα ἀποτίθεται τὰ ἁμαρτήματα· ἐκεῖ χαλκὸς
άμενον ἦν εἰς σχῆμα ὄφεως διατυπωθεὶς, ἐν-
σῶμα δεσποτικὸν ὑπὸ Πνεύματος κατασκευα-
ὄφις ἔδακνεν ἐκεῖ, καὶ ὄφις ἰᾶτο· οὕτω καὶ ἐν- D
θάνατος ἀπώλεσε, καὶ θάνατος ἔσωσεν. Ἀλλ' ὁ
ὀλλὺς ὄφις, ἰὸν εἶχεν· ὁ δὲ σώζων, ἰοῦ καθαρὸς
ἐνταῦθα τὸ αὐτὸ πάλιν· ὁ μὲν γὰρ ἀπολλὺς
ἁμαρτίαν εἶχεν, ὥσπερ τὸν ἰὸν ὁ ὄφις· ὁ δὲ
σπότου, ἁμαρτίας πάσης ἀπήλλακτο, ὥσπερ
χαλκοῦς ὄφις, ἰοῦ. Ἁμαρτίαν γὰρ, φησὶν, οὐκ
, οὐδὲ δόλος εὑρέθη ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. Καὶ
ἐστιν, ὅ φησι Παῦλος· Ἀπεκδυσάμενος τὰς
καὶ τὰς ἐξουσίας, ἐδειγμάτισεν ἐν παῤῥησίᾳ
σας αὐτοὺς ἐν αὐτῷ. Καθάπερ γάρ τις ἀθλη-
ναῖος, ὅταν ἐπὶ μετεώρου τὸν ἀνταγωνιστὴν
καταῤῥάξας, λαμπροτέραν * ἀποφαίνῃ τὴν
οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς, τῆς οἰκουμένης ἁπάσης E
, τὰς ἀντικειμένας δυνάμεις κατέβαλε, καὶ τοὺς
ς ἐρημίας πληττομένους ἰασάμενος, πάντων
ρίων ἀπήλλαξε κρεμασθεὶς ἐπὶ ᶜ τοῦ σταυροῦ.
εἶπε, κρεμασθῆναι δεῖ, ἀλλ', Ὑψωθῆναι.
γὰρ εὐφημότερον εἶναι ἐδόκει διὰ τὸν ἀκροώμε- 156 A
ἐγγὺς τοῦ τύπου, τοῦτο τέθεικεν. Οὕτω γὰρ
ν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὅτι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν
ῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ
αι, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν
θαυμάσῃς ὅτι ἐγὼ μέλλω ὑψοῦσθαι, ἵνα σω-
εῖς. Καὶ γὰρ καὶ τῷ Πατρὶ τοῦτο δοκεῖ, καὶ
ὕτως ὑμᾶς ἠγάπησεν, ὡς ὑπὲρ τῶν δούλων δοῦ-
Υἱὸν, καὶ δούλων ἀγνωμόνων. Καίτοι οὐκ ἄν
ὑπὲρ φίλου τοῦτο ποιήσειεν, ** [οὐδὲ ὑπὲρ
ταχέως, ὅπερ καὶ ὁ Παῦλος δηλῶν ἔλεγε·]
γὰρ ὑπὲρ δικαίου τις ἀποθανεῖται. Ἀλλ' ἐκεῖ-
πλατύτερον, ἐπειδὴ πρὸς πιστοὺς διελέγετο·
δὲ συνεσταλμένως μὲν ὁ Χριστὸς, ἐπειδὴ πρὸς B

propter crucifixi imbecillitatem, neque quod Judæi superiores fuerint, ita factum est: sed quia *Deus dilexit mundum*, ideo animatum ejus templum crucifigitur. 15. *Ut omnis qui credit in illum non pereat, sed habeat vitam æternam*. Viden' crucis causam, et salutem inde partam? viden' figuræ cum veritate consonantiam? Illic mortem effugere Judæi, sed temporaneam; hic æternam fideles. Illic suspensus serpens serpentum morsus curabat; hic crucifixus Jesus a spirituali dracone inflictas plagas curabat. Illic qui oculis corporeis videbat, curabatur; hic qui mentis oculis videt, peccata omnia deponit. Illic æs pendebat ad modum serpentis figuratum; hic corpus Dominicum a Spiritu formatum. Illic serpens mordebat, et serpens curabat; hic mors perdidit, et mors servavit. Sed qui interimebat serpens, venenum habebat; qui vero servabat, veneno vacuus erat. Idipsum jam videre est. Nam mors quæ interimebat, peccatum habebat, ut venenum serpens: Domini autem mors ab omni peccato immunis erat, ut æneus serpens a veneno vacuus. *Peccatum* enim, inquit, *non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus*. (1. Pet. 2. 22.) Hoc ergo est quod significavit Paulus: *Exspolians principatus et potestates, traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso*. (Coloss. 2. 15.) Quemadmodum enim athleta strenuus, cum sublimem actum adversarium prosternit, clariorem refert victoriam: sic et Christus toto spectante orbe, adversarias potestates dejecit; et eis qui in solitudine vulnerati fuerant curatis, ab omnibus feris ipsos in cruce suspensus liberavit. Verum non dixit, Suspendi oportet, sed, *Exaltari*. Quod enim dictu tolerabilius esse videbatur in audientis gratiam, hoc proxime ad figuram accedens posuit. 16. *Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis, qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam*. Hoc est: Ne mireris quod ego exaltandus sim, ut vos salutem consequamini. Nam hoc ita Patri visum est; et sic ille vos dilexit, ut pro servis Filium daret, et pro ingratis servis. Atqui neque pro amico, neque pro justo facile quispiam id agat: quod Paulus his verbis ostendit: *Vix enim pro justo quis moriatur*. (Rom. 5. 7.) Sed ille longiore usus sermone est, quia fidelibus verba faciebat: hic autem brevius Christus, quia Nicodemum alloquebatur;

uidam ἔφυγον.
avil. ἀποφαίνει, minus recte: nam apud Chrysostomum ὅταν subjunctivum semper requirit.
Morel. σταυροῦ. καὶ διὰ τί οὐκ εἶπε. Quod dicit καὶ ἐγγὺς τοῦ τύπου, *et proxime ad figuram*: nonnisi figurate dicitur Christus exaltari, cum in cruce suspenditur.

** [Quæ uncinis inclusa sunt, addidimus e Savil. et utroque Cod. nostro. Reddidit Interpres.]

sed cum majore emphasi: quæ in singulis dictis observatur. His enim verbis, *Sic dilexit*, et, *Deus mundum*, ingens amor significatur. Multum quippe, imo immensum erat discrimen. Nam immortalis et sine principio, magnitudo infinita, ex terra et cinere formatos, innumeris onustos peccatis, qui semper se offendebant, ingratos; hos, inquam, dilexit. Et quæ postea sequuntur perinde vehementia sunt; addit enim: *Ut Filium suum unigenitum daret;* non servum, non angelum, non archangelum ait. Atqui nemo unquam vel circa filium tantum studium adhibuit, quantum Deus circa ingratos servos. Passionem itaque non omnino aperte, sed obscure prædicit; emolumentum autem ex passione futurum clare dicit: *Ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Quia dixerat ipsum exaltatum iri, et mortem subindicaverat, ne verba isthæc mœrorem parerent auditori, et de ipso humanum quidpiam suspicaretur, putaretque mortem ipsi finem exsistendi futuram esse, vide quo pacto id attemperet, cum dicit datum esse Dei Filium, vitæ causam, imo vitæ æternæ. Is vero qui per mortem suam vitam aliis daturus erat, in morte non diu mansurus erat. Nam si ii qui in crucifixum credunt, non pereunt, multo minus peribit ille crucifixus. Qui enim perniciem ab aliis aufert, multo magis ipse a pernicie liber erit: qui aliis vitam impertit, multo magis sibi impertiet. Viden' ubique opus esse fide? Nam crucem vitæ fontem esse dicit. Id ratiocinium non facile admittat: cujus rei testes nunc sunt gentiles, qui id videntes cum risu excipiunt: fides vero quæ ratiocinii imbecillitatem superat, hoc facile admittit et retinet. Unde autem tantopere Deus mundum dilexit? Non aliunde, quam ex sola benignitate sua.

Dei amor erga homines quantus.

3. In pudorem ergo vertamur ob tantam caritatem: erubescamus de benignitatis excessu. Ipse enim ut nos servaret, ne unigenito quidem Filio suo pepercit; nos pecuniis parcimus in nostram perniciem. Ipse unigenitum Filium pro nobis dedit; nos ne argentum quidem in ejus gratiam despicimus, imo nec in nostram utilitatem. Et quanam hæc venia digna sunt? Si hominem videamus pericula et mortem pro nobis subire, ipsum omni-

Νικόδημον ἦν ὁ λόγος· [a] ἐμφαντικώτερον δέ.
ἑκάστη λέξις πολλὴν ἔχει τὴν ἔμφασιν. Τῷ
εἰπεῖν, Οὕτως ἠγάπησε, καὶ τῷ, Ὁ Θεὸς τὸν
πολλὴν δείκνυσι τῆς ἀγάπης τὴν ἐπίτασιν. Π
τὸ μέσον καὶ ἄπειρον ἦν. Ὁ γὰρ ἀθάνατος, ὁ ἀ
ἡ μεγαλωσύνη ἡ ἀπέραντος, τοὺς ἀπὸ γῆς κ
δοῦ, τοὺς μυρίων γέμοντας ἁμαρτημάτων, τ
παντὸς προσκεκρουκότας τοῦ χρόνου, τοὺς ἀγν
τούτους ἠγάπησε. Καὶ τὰ μετὰ ταῦτα δὲ πάλι
ἐμφαντικὰ, ἅπερ ἐπήγαγε λέγων, Ὅτι τὸν Υ
τοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν· οὐ δοῦλον, οὐκ
C οὐκ ἀρχάγγελόν φησι. Καίτοι γε οὐδ' ἂν περὶ τ
τοσαύτην ἐπεδείξατο σπουδὴν, ὅσην περὶ τοὺς
τοὺς ἀγνώμονας ὁ Θεός. Τὸ μὲν οὖν πάθος [b]
δρα γυμνῶς τίθησιν, ἀλλὰ συνεσκιασμένως· τ
τοῦ πάθους κέρδος, σαφῶς καὶ ἀνακεκαλυμμέ
γων οὕτως· Ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν,
ληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. Ἐπειδὴ γὰ
Ὑψωθῆναι δεῖ, καὶ τὸν θάνατον ἠνίξατο, ἵνα μ
φῆς ὁ ἀκροατὴς ἀπὸ τούτων γένηται τῶν ῥ
[c] ἀνθρώπινόν τι περὶ αὐτοῦ ὑποπτεύων, καὶ τ
τον αὐτοῦ νομίζων ἀνυπαρξίαν εἶναι, σκό
αὐτὸ διορθοῦται, Υἱόν τε Θεοῦ λέγων εἶναι τ
μενον, καὶ ζωῆς αἴτιον εἶναι, καὶ ζωῆς αἰων
ἂν δὲ ὁ τοῖς ἄλλοις ζωὴν παρέχων διὰ τοῦ
D αὐτὸς ἔμελλεν εἶναι ἐν τῷ θανάτῳ διηνεκῶς. Ε
πιστεύοντες εἰς [d] τὸν ἐσταυρωμένον οὐκ ἀπό
πολλῷ μᾶλλον αὐτὸς σταυρωθεὶς οὐκ ἀπολεῖτα
τῶν ἄλλων τὴν ἀπώλειαν ἀναιρῶν, πολλῷ μᾶ
τὸς ταύτης ἀπήλλακται· ὁ τοῖς ἄλλοις παρέχ
πολλῷ μᾶλλον ἑαυτῷ πηγάζει ζωήν. Ὁρᾷς ὅτ
χοῦ πίστεως χρεία; Τὸν γὰρ σταυρὸν πηγὴν
ναί φησιν, ὃ λογισμὸς μὲν οὐκ ἂν ῥᾳδίως παρα
καὶ μαρτυροῦσιν ἔτι καὶ νῦν Ἕλληνες καταγ
ἡ δὲ τὴν τῶν λογισμῶν ἀσθένειαν ὑπερβαίνουσ
E ῥᾳδίως ἂν αὐτὸ καὶ δέξαιτο καὶ [e] κατάσχοι. Π
οὕτως ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον; Ἄλλοθεν
δαμόθεν, ἐξ ἀγαθότητος δὲ μόνης.

Ἐντραπῶμεν τοίνυν αὐτοῦ τὴν ἀγάπην· αἰ
157 A μεν τῆς φιλανθρωπίας τὴν ὑπερβολήν. Αὐτὸς
οὐδὲ τοῦ Μονογενοῦς ἐφείσατο δι' ἡμᾶς· ἡμε
χρημάτων φειδόμεθα καθ' ἑαυτῶν. Αὐτὸς καὶ
σιον Υἱὸν ἔδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν· ἡμεῖς δὲ οὐδὲ
καταφρονοῦμεν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀλλ' οὐδὲ ὑπὲρ ἡμ
πῶς ἂν εἴη ταῦτα συγγνώμης ἄξια; Κἂν μὲν
πον ἴδωμεν κινδύνους καὶ θανάτους ὑπὲρ ἡμῶ
δεξάμενον, πάντων προτίθεμεν, καὶ ἐν τοῖς

[a] Quidam ἐμφατικώτερον. [Mox τό τε γὰρ εἰπεῖν Codd. cit.]

[b] Alii οὐ σφόδρα γυμνόν. Paulo post Savil. in textu κέρδος σαφέστερον ἐπάγει. [Supra dedimus ex Savil. et Codd. οὐδ' ἂν περὶ π. pro οὐδὲ π. π.]

[c] Alius ἀνθρωπινώτερον περὶ αὐτόν.

[d] Savil. τὸν σταυρούμενον. [V. infra, p. 155.,

[e] Morel. κατάσχοι. ταῦτα ἀκούοντες ὅτι οὕτως.

μεν τῶν φίλων, καὶ πάντα αὐτῷ τὰ ἡμέτερα
ομεν, καὶ αὐτοῦ μᾶλλον ἢ ἡμέτερα εἶναί φα-
ι οὐδὲ οὕτως ἡγούμεθα ἀντίδοσιν ἀξίαν αὐτῷ
Ἐπὶ δὲ τοῦ Χριστοῦ οὐδὲ τοῦτο τὸ μέτρον τῆς
σύνης φυλάττομεν· ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν τὴν ψυ-
εν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ τὸ αἷμα τὸ τίμιον ἐξέχεε B
, τοὺς οὐκ εὔνους οὐδὲ ἀγαθοὺς γεγενημένους·
οὐδὲ χρήματα χέομεν δι' ἑαυτούς, ἀλλὰ πε-
ν αὐτὸν γυμνὸν καὶ ξένον ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθα-
αὶ τίς ἡμᾶς τῆς μελλούσης ἐξαιρήσεται κολά-
Εἰ γὰρ μὴ ὁ Θεὸς, ἀλλ' ἡμεῖς ἑαυτοὺς ἐκολά-
ρα οὐκ ἂν καθ' ἑαυτῶν τὴν ψῆφον ἐξηνέγκα-
α οὐκ ἂν τὸ τῆς γεέννης [a] ἑαυτοὺς κατεδικά-
ῦρ, τὸν ὑπὲρ ἡμῶν τὴν ψυχὴν θέντα λιμῷ
ον περιορῶντες; Καὶ τί λέγω χρήματα; Εἰ
λίας εἴχομεν ψυχὰς, οὐχ ἁπάσας ὑπὲρ αὐτοῦ
χρῆν; Καίτοι γε οὐδὲ οὕτως ἄξιόν τι τῆς
ας ἐποιήσαμεν ἄν. Ὁ μὲν γὰρ πρώτως εὐερ- C
φανερὰν ἐπιδείκνυται τὴν χρηστότητα· ὁ δὲ
θεὶς, ὅ τι ἂν ἀντιδῷ, ὀφειλὴν ἀποδίδωσιν, οὐ
ατατίθεται· καὶ μάλιστα ὅταν ὁ κατάρξας
εὐεργετῶν [b] εἴη, καὶ ὁ ἀντιδιδοὺς καὶ εἰς εὐερ-
ατατιθῆται τὰ γινόμενα, καὶ αὐτὸς αὐτῶν
πάλιν. Ἀλλ' ἡμᾶς οὐδὲ ταῦτα ἐφέλκεται·
ως ἐσμὲν ἀγνώμονες, ὡς οἰκέταις μὲν καὶ
καὶ ἵπποις περιδέῤῥαια χρυσᾶ περιτιθέναι,
Δεσπότην γυμνὸν περιιόντα, καὶ θύρας ἐκ
μείβοντα, καὶ ἀεὶ πρὸς ταῖς ἐξόδοις ἱστά-
αὶ χεῖρας ἐκτείνοντα περιορᾷν, πολλάκις δὲ
νεῖ βλέπειν αὐτὸν ὀφθαλμῷ· καίτοι γε καὶ D
τὸ δι' ἡμᾶς ὑπομένει. Ἡδέως γὰρ πεινᾷ, ἵνα
ῇς· καὶ γυμνὸς περίεισιν, ἵνα σοι παράσχῃ τοῦ
αρσίας ἐνδύματος τὴν ὑπόθεσιν. Ἀλλ' οὐδὲ
ροΐεσθε τῶν ὑμετέρων οὐδέν· ἀλλὰ τῶν
τὰ μέν ἐστι σητόβρωτα, τὰ δὲ ἄχθος
στίῳ, καὶ περιττὴ φροντὶς τοῖς κεκτημέ-
δὲ καὶ ταῦτα καὶ τὰ ἄλλα πάντα δεδω-
υμνὸς περίεισιν. Ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ κιβω-
ὰ ἀποτίθεσθε, ἀλλ' αὐτοὶ περιβεβλημένοι καλ-
θε; Εἰπὲ, τί τὸ πλέον ὑμῖν ἀπὸ τούτων;
τῶν ἀγοραίων ἴδῃ πλῆθος ὑμᾶς; Καὶ τί τοῦ- E
γὰρ τὸν περικείμενόν σε ταῦτα θαυμάσονται,
ν τοῖς δεομένοις παρέχοντα. Ὥστε εἰ βούλει
σθαι, ἑτέρους περιβάλλων, μᾶλλον μυρίων
ῃ κρότων. Τότε σε καὶ ὁ Θεὸς ἐπαινέσεται
ν ἀνθρώπων. Νυνὶ δὲ ἐπαινέσεται μὲν οὐδεὶς,
σι δὲ ἅπαντες, τὸ μὲν σῶμα κοσμούμενον 158
, τὴν δὲ ψυχὴν ἠμελημένην ἔχοντα. Οὗτος καὶ A

bus anteponimus, et in intimis amicis annumeramus, nostra omnia ipsi tradimus, et ea ipsius esse magis quam nostra dicimus; neque sic putamus dignam rependere vicem. Erga Christum vero neque hunc grati animi modum servamus. Ille animam pro nobis posuit, et propter nos pretiosum sanguinem effudit, nos, inquam, qui nec boni nec grati eramus; nos vero ne in nostram quidem utilitatem pecunias effundimus; sed eum qui pro nobis mortuus est, et nudum et peregrinum despicimus. Ecquis nos a futuro supplicio eximet? Nam si non Deus nos, sed nos ipsi puniremus, annon contra nos calculum ferremus? annon nos ipsos ad gehennæ ignem condemnaremus, quod eum, qui animam pro nobis posuit, fame tabescentem contemserimus? Et quid pecunias memoro? Si enim mille haberemus animas, annon illas omnes pro illo ponere oportuit? Etiamsi ne sic quoque quid beneficio tanto dignum fecissemus. Nam qui prior beneficium ponit, manifestum præ se fert bonitatis indicium; qui autem beneficio afficitur, quidquid tandem dederit, debitum reddit, non gratiam init; maxime vero cum ille prior beneficus inimicis dona confert, et is qui rependit, benefactori suo dona retribuit, quibus etiam donis ipse quoque fruitur. Verum his non movemur, usque adeo ingrati, ut servis, mulis, equis operimenta aurea circumponamus; Dominum vero nostrum, nudum errantem, ostiatim mendicantem, in compitis stantem et manus extendentem despiciamus, imo sæpe torvis intueamur oculis : etiamsi propter nos hisce malis se subjiciat. Libenter enim esurit, ut tu nutriaris; nudus circumit, ut tibi incorruptionis vestem conferat. Nihil tamen vos erogatis : sed vestimenta vestra alia a tineis roduntur, alia, in arca recondita, superfluæ curæ possidentibus sunt : dum is qui et hæc et alia omnia largitus est, nudus obambulat. Verum hæc non in arca reconditis, sed his magnifice induimini? Quid, quæso, hinc vobis plus accedit? Ut forensium turba vos suspiciat? Ecquid hoc? Non enim his indutum admirantur, sed eum qui egenis largitur. Itaque si velis admirationi esse, alios indue, et sic mille plausibus excipieris. Tunc te Deus cum hominibus laudabit. Contra vero si secus agas, nemo te laudabit, sed omnes tibi invidebunt, dum videbunt corpus ornatum, animam vero neglectam. Hujusmodi ornatum meretrices sectantur, quæ sæpe ma-

Contra eos qui luxui dediti, pauperes negligunt.

rel. ἑαυτοῖς κατεδ.
α' καὶ ὁ ἀντ. δὲ καὶ εἰς εὐ. κατατίθεται τὰ διδόμενα...
u. Ita recte Savil.. et Cod. 706, qui tamen δὲ omittit. Mox iidem cum Cod. 705 ἀλλὰ πάντων ἀγνωμονέστεροι, οἰκέταις μὲν... περιτιθέντες, τὸν δὲ δ... περιορῶντες... βλέποντες.]

jori et opulentiori cultu gaudent; ornatus autem animæ penes virtutis studiosos tantum habetur. Hæc frequenter dico, nec finem dicendi faciam, non pauperes tantum curans, quantum animas vestras. Illis enim etsi non a nobis, aliunde tamen quædam erit consolatio; si nulla adsit, et fame pereant, non magnum hoc damnum ipsis. Quid nocuit Lazaro paupertas et fames? Sed vos nihil a gehenna eripiet, nisi pauperum ope juvemini. Sed eadem ipsa dicemus quæ dives ille perpetuo traditus igni, omnis consolationis experti. Verum absit, ut quis illa unquam verba audiat; faxit B Deus ut omnes in sinu Abrahæ recipiantur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, unaque sancto Spiritui, in sæcula sæculorum. Amen.

γυναιξὶ πόρναις πρόσεστιν ὁ κόσμος· πολλάκις δὲ καὶ πολυτελέστερα καὶ φαιδρότερα παρ' ἐκείναις τὰ ἱμάτια· ὁ δὲ τῆς ψυχῆς κόσμος παρὰ τοῖς ἐν ἀρετῇ ζῶσι μόνον ἐστί. Ταῦτα συνεχῶς λέγω, καὶ λέγων οὐ παύσομαι, οὐ πενήτων οὕτω κηδόμενος, ὡς τῶν ὑμετέρων ψυχῶν. Ἐκείνοις μὲν γὰρ, κἂν μὴ παρ' ἡμῶν, ἀλλ' ὅμως ἑτέρωθεν ἔσται τις παραμυθία· κἂν μὴ γένηται παραμυθία, ἀλλὰ λιμῷ διαφθαρῶσιν, οὐδὲν μέγα τὸ τῆς ζημίας αὐτοῖς. Τί γὰρ ἔβλαψε τὸν Λάζαρον ἡ πενία καὶ τὸ λιμῷ τήκεσθαι; Ὑμᾶς δὲ οὐδεὶς ἐξαιρήσεται τῆς γεέννης, ἂν μὴ τῆς παρὰ τῶν [a] πενήτων τύχητε βοηθείας. Ἀλλ' ἐροῦμεν τὰ αὐτὰ τῷ πλουσίῳ, τῷ διηνεκῶς μὲν τηγανιζομένῳ, παραμυθίας δὲ μηδεμιᾶς τυγχάνοντι. Ἀλλὰ μὴ γένοιτο, μηδένα ταῦτα ἀκοῦσαί ποτε τὰ ῥήματα, ἀλλ' εἰς τοὺς κόλπους Ἀβραὰμ ἀπελθεῖν· χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

[a] Quidam πεινώντων.

HOMILIA XXVIII. C ΟΜΙΛΙΑ κη'.

17. *Non enim misit Deus Filium suum in mundum, ut judicet mundum, sed ut salvum faciat mundum.*

Οὐ γὰρ ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσῃ τὸν κόσμον.

1. Multi ex segnioribus, ad peccata multiplicanda et negligentiam augendam divina abutentes clementia, ita loquuntur: Nulla est gehenna, nullum supplicium, omnia Deus peccata remittit. Quorum
Eccli. 5. 6. os sic obstruit sapiens quidam: *Ne dicas, Miseratio ejus magna, multitudinis peccatorum meorum miserebitur: quia misericordia et ira apud* D *ipsum, et super peccatores ardebit furor ejus*;
Eccli. 16. 13. et rursum, *Ut multa misericordia ejus, et multa redargutio ejus*. Et ubi, inquies, benignitas ejus, si secundum peccatorum merita accepturi sumus? Quod secundum merita accepturi simus, audi pro-
Psal. 61. 13. phetam et Paulum dicentem; illum quidem, *Tu reddes unicuique secundum opera sua;* hunc
Rom. 2. 6. autem, *Qui reddet unicuique secundum opus suum*. Quod autem nihilominus magna sit Dei clementia, vel hinc palam est, quod cum in

Πολλοὶ τῶν ῥαθυμοτέρων εἰς ἁμαρτημάτων μέγεθος καὶ ὀλιγωρίας ὑπερβολὴν τῇ τοῦ Θεοῦ κεχρημένοι φιλανθρωπίᾳ, ταῦτα φθέγγονται τὰ ῥήματα· οὐκ ἔστι γέεννα, οὐκ ἔστι κόλασις, πάντα ὁ Θεὸς ἀφίησιν ἡμῖν τὰ ἁμαρτήματα. Οὕσπερ ἐπιστομίζων [b] σοφός τις ἀνήρ φησι· Μὴ εἴπῃς, ὁ οἰκτιρμὸς αὐτοῦ πολὺς, τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν μου ἐξιλάσεται· ὅτι ἔλεος καὶ ὀργὴ παρ' αὐτῷ, καὶ ἐπὶ ἁμαρτωλοὺς καταπαύσει ὁ θυμὸς αὐτοῦ· καὶ πάλιν, Κατὰ τὸ πολὺ ἔλεος αὐτοῦ, πολὺς καὶ ὁ ἔλεγχος αὐτοῦ. Καὶ ποῦ, φησὶ, τὰ τῆς φιλανθρωπίας, εἰ τὰ κατ' ἀξίαν ἀποληψόμεθα τῶν ἁμαρτημάτων; Ὅτι μὲν τὰ κατ' ἀξίαν ἀποληψόμεθα, ἄκουε καὶ τοῦ προφήτου καὶ τοῦ Παύλου λέγοντος· τοῦ μὲν, ὅτι Σὺ ἀποδώσεις ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· τοῦ δὲ, Ὃς ἀποδώσει ἑκάστῳ κατὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ. Ὅτι δὲ καὶ οὕτω πολλὴ ἡ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦτο ἐντεῦθεν δῆλον. Εἰς γὰρ δύο

[b] Aliqui σοφιστής ἀνήρ.

ζωῆς αἰῶνας τὰ ἡμέτερα διελὼν ὁ Θεὸς τούτους, τὸν παρόντα καὶ τὸν μέλλοντα βίον, καὶ τὸν μὲν ἐν E ἀγώνων τάξει, τὸν δὲ ἐν χώρᾳ στεφάνων ποιήσας εἶναι, πολλὴν κἀντεῦθεν τὴν φιλανθρωπίαν ἐπεδείξατο. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; [c] Ὅτι πράξαντας πολλὰ καὶ χαλεπὰ ἁμαρτήματα, καὶ οὐ διαλιπόντας ἀπὸ νεότητος εἰς ἔσχατον γῆρας μυρίοις τὴν ψυχὴν καταῤῥυπαίνειν ἑαυτῶν κακοῖς, οὐδενὸς τούτων ἀπῄτησεν εὐθύνας ἡμᾶς τῶν ἁμαρτημάτων, ἀλλ' ἔδωκεν αὐτῶν ἄφεσιν διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας, καὶ δικαιοσύνην 159 καὶ ἁγιασμὸν ἐχαρίσατο. Τί οὖν, φησὶν, ἂν ἐκ πρώ- A της ἡλικίας μυστηρίων καταξιωθείς τις μετὰ ταῦτα μυρία ἁμάρτῃ; Ὁ τοιοῦτος λοιπὸν μείζονος κολάσεως ἄξιος. Τῶν γὰρ αὐτῶν ἁμαρτημάτων οὐ τὰς αὐτὰς τίννυμεν δίκας, ἀλλὰ πολλῷ χαλεπωτέρας, ὅταν μετὰ μυσταγωγίαν πλημμελήσωμεν. Καὶ δηλοῖ Παῦλος οὕτω λέγων· Ἀθετήσας τις νόμον Μωϋσέως, χωρὶς οἰκτιρμῶν ἐπὶ δυσὶ καὶ τρισὶ μάρτυσι ἀποθνήσκει· πόσῳ δοκεῖτε χείρονος ἀξιωθήσεται τιμωρίας ὁ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας, καὶ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης κοινὸν ἡγησάμενος, καὶ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος ἐνυβρίσας; [a] Μείζονος οὖν ἔσται κολάσεως ἄξιος ὁ τοιοῦτος. Πλὴν ἀλλὰ καὶ τούτῳ μετανοίας ἀνέῳξε θύρας, καὶ πολλοῖς τρόποις ἔδωκεν ἀπονίψα- B σθαι τὰ πεπλημμελημένα, ἂν [b] ἐθέλῃ. Ἐννόησον οὖν ἡλίκα ταῦτα φιλανθρωπίας δείγματα, τὸ καὶ χάριτι ἀφεῖναι, καὶ μετὰ τὴν χάριν τὸν ἁμαρτόντα καὶ ἄξιον ὄντα κολάσεως μὴ κολάζειν, ἀλλὰ διδόναι καιρὸν καὶ προθεσμίαν ἀπολογίας αὐτῷ. Διὰ ταῦτα πάντα ὁ Χριστὸς πρὸς τὸν Νικόδημον ἔλεγεν· Οὐκ ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσῃ τὸν κόσμον. Δύο γάρ εἰσιν αἱ τοῦ Χριστοῦ παρουσίαι, ἡ ἤδη γεγενημένη, καὶ ἡ μέλλουσα· οὐκ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς δὲ αἱ δύο, ἀλλ' ἡ μὲν προτέρα γέγονεν, οὐχ ἵνα ἐξετάσῃ τὰ πεπραγμένα ἡμῖν, ἀλλ' ἵνα ἀφῇ· ἡ δὲ δευτέρα, οὐχ ἵνα ἀφῇ, ἀλλ' ἵνα ἐξετάσῃ. Διὰ τοῦτο περὶ μὲν τῆς προτέρας φησίν· Οὐκ ἦλθον C ἵνα κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσω τὸν κόσμον· περὶ δὲ τῆς δευτέρας, Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Υἱὸς ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ, στήσει τὰ μὲν πρόβατα ἐκ δεξιῶν, καὶ τὰ ἐρίφια ἐξ εὐωνύμων. Καὶ ἀπελεύσονται οἱ μὲν εἰς ζωὴν, οἱ δὲ εἰς κόλασιν αἰώνιον. Καίτοι γε καὶ ἡ προτέρα παρουσία κρίσεως ἦν κατὰ τὸν τοῦ δικαίου λόγον. Διατί; Ὅτι πρὸ τῆς αὐτοῦ παρουσίας νόμος ἦν φυσικὸς, καὶ προφῆται, καὶ γραπτὸς πάλιν νόμος, καὶ διδασκαλία, καὶ μυρίαι ἐπαγγελίαι, καὶ σημείων ἐπιδείξεις, καὶ κολάσεις καὶ τιμωρίαι, καὶ πολλὰ

vitas duas nostra Deus diviserit, aliam certaminum, aliam coronarum, multam hac in re quoque benignitatem exhibuerit. Quomodo? Quia postquam innumera peccata admisimus, nec cessavimus a juventute ad extremam usque senectutem sceleribus animam nostram inquinare, nullas eorum pœnas repetat, sed per lavacrum regenerationis veniam concedat, imo justitiam et sanctificationem elargiatur. Quid ergo, inquies, si quis a prima ætate mysteriis dignatus, post hæc in mille peccata incidat? Hic certe majori obnoxius est supplicio. Eorumdem enim peccatorum non pares subimus pœnas, sed longe graviores, si postquam initiati sumus, in scelera ruimus. Id significat Paulus his verbis: *Irritam faciens quis legem* Hebr. 10. 28. 29. *Mosis, sine ulla miseratione duobus vel tribus testibus moritur: quanto magis putatis deteriora mereri supplicia qui Filium Dei conculcaverit, et sanguinem testamenti pollutum duxerit, et gratiæ Spiritus contumeliam fecerit?* Ergo majori ille dignus erit supplicio. Verumtamen huic pœnitentiæ portas aperuit, ac multos abluendi peccata modos subministravit, si ille voluerit. (Pœnitentiæ portæ omnibus apertæ.) Cogites velim quanta sint hæc clementiæ argumenta, quod per gratiam remiserit, et quod post gratiam peccatorem supplicii dignum non puniat, sed emendationis spatium concedat. Propterea ait Christus Nicodemo: *Non misit Deus Filium suum in mundum, ut judicet mundum, sed ut salvet mundum.* Duo enim sunt Christi adventus; qui jam fuit, et qui futurus est: sed non iisdem de causis ambo; sed prior fuit, non ut facinora nostra examinet, sed ut dimittat; secundus erit, non ut dimittat, sed ut examinet. (Duo Christi adventus.) Ideo de priore quidem dicit: *Non veni ut judicem mundum, sed ut salvem mundum*; de secundo autem, *Cum venerit* Matth. 25. 31. 33. *Filius in gloria Patris sui, statuet oves quidem a dextris, hœdos autem a sinistris. Et abibunt* Ibid. v. 46. *alii quidem in vitam, alii in supplicium sempiternum.* Atqui prior etiam adventus judicii erat secundum justitiæ rationem. Quare? Quia ante adventum ejus lex erat naturalis, prophetæ, rursumque lex scripta, doctrina, mille promissiones, signa, supplicia, et alia multa, quæ possent emendare; quorum ratio omnino exigenda erat, sed quia clemens est, non examen, sed veniam exhibet. Si enim perquisitionem fecisset, omnes plane de medio sublati fuissent: *Omnes enim peccave-* Rom. 3. 23.

[c] Alii ἔτι ἐπράξαμεν πολλὰ... καὶ οὐ διελίπομεν... καταῤῥυπαίνοντες κακοῖς.

[a] Morel. ἄρα μειζόνως κολασθήσεται μετὰ τὴν χάριν ἁμαρτών.

[b] Savil. ἐθέλῃ. ταῦτ' οὖν ἐννόησον ἡλίκα φιλ. [Idem paulo ante πολλοὺς τρόπους ἔδ. εἰς τὸ ἀπον.]

runt, inquit, *et egent gloria Dei*. Vides summam clementiam? 18. *Qui credit in Filium, non judicatur: qui autem non credit, jam judicatus est*. Atqui si tunc non venit ut judicaret mundum, quomodo qui non credit, jam judicatus est, si nondum adest judicii tempus? Vel hoc dicit, quia ipsa incredulitas sine pœnitentia supplicium est; nam extra lucem esse per se magnum est supplicium: vel futura prænuntiat. Quemadmodum enim homicida, licet sententia judicis damnatus non sit, ipsa rei natura jam damnatus est: sic et incredulus. Quandoquidem Adam qua die de ligno comedit, Gen. 2. 17. mortuus est: illa quippe sententia erat: *Quacumque die comederitis de ligno, moriemini*. Atqui vivebat. Quomodo igitur mortuus erat? Ex sententia, et ex ipsa rei natura. Nam qui se supplicio obnoxium reddidit, sub supplicio est; etiamsi non reipsa, sed ex sententia. Ne quis enim audiens, *Non veni ut judicem mundum*, se putet impune posse peccare, hincque negligentior evadat, hanc quoque tollit ignaviam, dicens, *Jam judicatus est*. Quia enim judicium futurum nondum venerat, supplicii timorem admovet, et punitionem jam ostendit: id quod multæ est benignitatis, non modo Filium dare, sed etiam supplicii tempus differre, ut possint peccantes et increduli peccata sua abluere. *Qui credit in Filium, non judicatur*. Qui credit, non qui curiose inquirit; qui credit, non qui multum scrutatur. Quid ergo, si impura ejus vita sit, et gesta non bona? Hos utique non vere fideles esse Paulus ait: Tit. 1. 16. *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant*. Cæterum hic declarat, ipsos non hac de re judicari; sed ob facinora graviori ultione puniendos esse: infidelitatis vero causa, eo quod crediderint, non puniri.

2. Viden' quomodo cum a terribilibus orsus esset, in eadem rursus desinat? Initio quippe dicebat: *Nisi quis natus fuerit ex aqua et Spiritu, non intrabit in regnum Dei;* hic vero rursum, *Qui non credit in Filium, jam judicatus est;*

D [c] ἕτερα τὰ διορθοῦν δυνάμενα· καὶ ἀκόλουθον ἦν τούτων πάντων ἀπαιτῆσαι εὐθύνας· ἀλλ' ἐπειδὴ φιλάνθρωπός ἐστιν, οὐ ποιεῖται ἐξέτασιν, ἀλλὰ συγχώρησιν τέως. Ἐπεὶ εἰ τοῦτο ἐποίησεν, ἅπαντες ἂν ἀθρόον ἀνηρπάσθησαν· Πάντες γὰρ ἥμαρτον, φησὶν, καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ. Εἶδες φιλανθρωπίας ἄφατον ὑπερβολήν; Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν, οὐ κρίνεται· ὁ δὲ μὴ πιστεύων, ἤδη κέκριται. Καὶ μὴν εἰ μὴ διὰ τοῦτο ἦλθεν, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, πῶς ὁ μὴ πιστεύων ἤδη κέκριται, εἰ μηδέπω πάρεστι τῆς κρίσεως ὁ καιρός; Ἢ τοῦτο οὖν φησιν, ὅτι αὐτὸ τὸ E ἀπιστεῖν ἀμετανόητα, κόλασίς ἐστι· τὸ γὰρ ἐκτὸς εἶναι τοῦ φωτὸς, καὶ κατ' αὐτὸ μεγίστην ἔχει τὴν τιμωρίαν· ἢ τὸ μέλλον προαναφωνεῖ. Καθάπερ γὰρ ὁ φονεύων, κἂν μὴ τῇ ψήφῳ τοῦ κρίνοντος καταδικασθῇ, τῇ τοῦ πράγματος [d] καταδεδίκασται φύσει, οὕτω 160 A καὶ ὁ ἄπιστος. Ἐπεὶ καὶ ὁ Ἀδὰμ ᾗ ἡμέρᾳ ἔφαγεν ἀπὸ τοῦ ξύλου, ἀπέθανεν. Οὕτω γὰρ καὶ ἡ ἀπόφασις εἶχεν· Ἧ ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπὸ τοῦ ξύλου, φησὶν, ἀποθανεῖσθε. Καίτοι γε ἔζη. Πῶς οὖν ἀπέθανε; Τῇ ἀποφάσει, καὶ τῇ τοῦ πράγματος φύσει. Ὁ γὰρ ὑπεύθυνον ἑαυτὸν τῇ κολάσει ποιήσας, ὑπὸ τὴν τιμωρίαν ἐστὶ, κἂν μὴ τῷ πράγματι τέως, ἀλλὰ τῇ ψήφῳ. Ἵνα γὰρ μὴ ἀκούσας τις, ὅτι Οὐκ ἦλθον ἵνα κρίνω τὸν κόσμον, ἀτιμωρητὶ νομίσῃ ἁμαρτάνειν, καὶ ῥᾳθυμότερος γένηται, καὶ [a] ταύτην ἀποτειχίζει τὴν ὀλιγωρίαν, λέγων, Ἤδη κέκριται. Ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλεν ἡ κρίσις, καὶ οὔπω παρῆν, ἐγγὺς ἄγει τὸν φόβον τῆς τιμωρίας, καὶ δείκνυσιν ἤδη τὴν κόλασιν. Καὶ τοῦτο δὲ αὐτὸ πολλῆς φιλανθρωπίας ἐστὶ, τὸ μὴ μόνον δοῦ- B ναι τὸν Υἱὸν, ἀλλὰ καὶ τὸν τῆς κρίσεως [b] ἀναβάλλεσθαι καιρὸν, ἵνα γένηται ἐξουσία τοῖς ἡμαρτηκόσι καὶ τοῖς ἀπιστοῦσιν ἀπονίψασθαι τὰ πεπλημμελημένα. Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν, οὐ κρίνεται· ὁ πιστεύων, οὐχ ὁ περιεργαζόμενος· ὁ πιστεύων, οὐχ ὁ πολυπραγμονῶν. Τί οὖν, ἂν ἀκάθαρτον βίον ἔχῃ καὶ πράξεις οὐκ ἀγαθάς; Μάλιστα μὲν τοὺς τοιούτους οὐδὲ γνησίους εἶναι πιστοὺς ὁ Παῦλός φησι· Θεὸν γὰρ ὁμολογοῦσιν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται. Πλὴν ἐνταῦθα [c] ἐκεῖνό φησιν, ὅτι κατ' αὐτὸ τοῦτο οὐ κρίνεται, ἀλλὰ τῶν μὲν ἔργων χαλεπωτέραν δώσει δίκην· ἀπιστίας C δὲ ἕνεκα οὐ κολάζεται διὰ τὸ πιστεῦσαι ἅπαξ.

Ὁρᾷς πῶς ἀπὸ φοβερῶν ἀρξάμενος, εἰς αὐτὰ δὴ ταῦτα πάλιν [d] κατέληξεν; Ἀρχόμενος μὲν γὰρ ἔλεγεν, Ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ· ἐνταῦθα δὲ πάλιν, ὅτι Ὁ μὴ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν, ἤδη [e] κέκριται·

[c] Alii ἕτερα τὰ διορθοῦντα ἦν. καὶ
[d] Quidam δεδίκασται. [Et paulo ante κρίναντος.]
[a] Aliqui ταύτην ἐπιστρέφει τὴν ὀλ.
[b] Morel. ἀναβαλέσθαι.

[c] Morel. ἐκεῖνο παριστᾷ ὅτι.
[d] [τὸν λόγον κατέλ. Savil. et Codd. nostri.]
[e] [κέκριται. Μὴ γὰρ δὴ νομίσῃς, φησί, iidem.]

τουτέστι, μὴ νομίσῃς τὴν ἀναβολὴν ὠφελεῖν τι τὸν ὑπεύθυνον ἤδη γεγενημένον, ἐὰν μὴ μεταβάληται. Τῶν γὰρ ἤδη καταδικασθέντων καὶ κολαζομένων οὐδὲν ἄμεινον διακείσεται ὁ μὴ πιστεύσας. Αὕτη δέ ἐστιν ἡ κρίσις, ὅτι ἦλθε τὸ φῶς εἰς τὸν κόσμον, καὶ ἠγάπησαν οἱ ἄνθρωποι μᾶλλον τὸ σκότος ἢ τὸ φῶς. Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· διὰ τοῦτο κολάζονται, ὅτι σκότος ἀφεῖναι καὶ φωτὶ προσδραμεῖν οὐκ ἠβουλήθησαν. Ἐνταῦθα λοιπὸν καὶ ἀπολογίας αὐτοὺς ἀποστερεῖ πάσης. Εἰ μὲν γὰρ ἦλθον κολάζων, φησὶ, καὶ ἀπαιτῶν εὐθύνας τῶν πεπραγμένων, εἶχον εἰπεῖν ὅτι διὰ τοῦτο ἀπεπηδήσαμεν. Νῦν δὲ ἦλθον ἀπαλλάξαι σκότους, καὶ πρὸς φῶς ἀγαγεῖν. Τίς οὖν τὸν μὴ βουλόμενον ἀπὸ σκότους φωτὶ προσελθεῖν ἐλεήσειεν ἄν; Οὐδὲν γὰρ ἔχοντες ἡμῖν ἐγκαλεῖν, ἀλλὰ μυρία εὐεργετούμενοι, φησὶν, ἀποπηδῶσιν ἡμῶν. Τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ ἐγκαλῶν αὐτοῖς ἔλεγεν, Ἐμίσησάν με δωρεάν· καὶ πάλιν, Εἰ μὴ ἦλθον καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον. Ὁ μὲν γὰρ ἐν ἀπουσίᾳ φωτὸς ἐν σκότει καθήμενος, ἴσως ἂν συγγνώμην σχοίη· ὁ δὲ μετὰ τὴν παρουσίαν αὐτῷ τῷ σκότει προσεδρεύων, διεστραμμένης γνώμης καὶ φιλονείκου τεκμήριον ἐπιφέρει καθ' ἑαυτοῦ. Εἶτα ἐπειδὴ ἐδόκει τὸ εἰρημένον ἄπιστον εἶναι τοῖς πολλοῖς (οὐδεὶς γὰρ ἂν σκότος προτιμήσειε φωτός), τίθησι 161 καὶ τὴν αἰτίαν ἀφ' ἧς τοῦτο ἔπαθον. Τίς οὖν ἐστιν αὕτη; Ἦν γὰρ αὐτῶν, φησὶ, πονηρὰ τὰ ἔργα. Πᾶς δὲ ὁ τὰ φαῦλα πράσσων, μισεῖ τὸ φῶς, καὶ οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς, [a] ἵνα μὴ φανερωθῇ αὐτοῦ τὰ ἔργα. Καὶ μὴν οὐ κρίνων οὐδὲ ἐξετάζων ἦλθεν, ἀλλὰ συγχωρῶν καὶ ἀφιεὶς τὰ πλημμεληθέντα, καὶ ἀπὸ πίστεως σωτηρίαν διδούς. [b] Πῶς οὖν ἔφυγον; Εἰ μὲν γὰρ εἰς δικαστήριον ἐλθὼν ἐκάθισεν, εἶχέ τινα λόγον τὸ εἰρημένον· ὁ γὰρ πονηρὰ συνειδὼς ἑαυτῷ, τὸν δικάζοντα φεύγειν εἴωθε· τῷ δὲ συγχωροῦντι καὶ προστρέχουσιν οἱ πεπλημμεληκότες. Εἰ τοίνυν συγχωρῶν ἦλθε, τούτους μάλιστα προσδραμεῖν εἰκὸς ἦν, τοὺς πολλὰ συνειδότας ἑαυτοῖς ἁμαρτήματα· ὅπερ οὖν καὶ ἐπὶ πολλῶν γέγονε. Καὶ γὰρ καὶ τελῶναι καὶ ἁμαρτωλοὶ ἐλθόντες, συνανέκειντο τῷ Ἰησοῦ. Τί οὖν ἐστι τὸ λεγόμενον; Περὶ τῶν αἱρουμένων διαπαντὸς ἐν κακίᾳ μένειν ταῦτα λέγει. Αὐτὸς μὲν γὰρ διὰ τοῦτο ἦλθεν, ἵνα τὰ μὲν πρότερα ἀφῇ ἁμαρτήματα, πρὸς δὲ τὰ μέλλοντα ἀσφαλίσηται. Ἐπειδὴ δέ τινές εἰσιν οὕτω χαῦνοι καὶ διαλελυμένοι πρὸς [c] τοὺς τῆς ἀρετῆς πόνους, ὡς εἰς ἐσχάτας ἀναπνοὰς βούλεσθαι προσεδρεύειν τῇ πονηρίᾳ, καὶ μηδέποτε αὐτῆς ἀφίστασθαι, τούτους ἐπισκώπτων ἐνταῦθα δηλοῖ. Ἐπειδὴ γὰρ [d] ὁ χριστιανισμὸς καὶ τὸ τῆς τῶν δογμάτων ὀρθότητος

id est, Ne putes moras peccatis obnoxium juvare, nisi resipuerit. Nam qui non crediderit, nihil differet ab eis qui jam judicati sunt et puniuntur. 19. *Hoc est autem judicium, quia lux venit in mundum, et dilexerunt homines magis tenebras quam lucem;* hoc est, Ideo puniuntur, quia tenebras relinquere et ad lucem accurrere noluerunt. His verbis omnem ab illis aufert excusationem. Nam si rationes et pœnas expetiturus venissem, inquit, dicere possent : Ideo resiluimus. Sed veni ut illos a tenebris eriperem, et luci admoverem. Quis ergo misereatur ejus, qui a tenebris ad lucem venire recusat? Cum enim nulla de re nos incusare possint, inquit, sed mille beneficiis sint affecti, a nobis resiliunt. Hac de re quoque illos alibi accusans dicebat, *Odio habuerunt me gratis;* et rursum, *Si non venissem et loquutus fuissem eis, peccatum non haberent.* Qui enim expers lucis in tenebris sedet, fortasse veniam impetret; qui vero post lucis adventum in tenebris residet, perversæ et pervicacis voluntatis argumentum præ se fert. Deinde quia id quod dictum fuerat multis incredibile videbatur (nemo enim tenebras luci prætulerit), causam ponit cur sic affecti essent. Quænam hæc est? *Erant enim,* inquit, *eorum mala opera.* 20. *Omnis autem qui male facit, odit lucem, et non venit ad lucem, ut non arguantur opera ejus.* Certe non ad judicandum vel ad inquirendum venit; sed ut veniam et remissionem peccatorum daret, et salutem per fidem largiretur. Cur ergo fugerunt? Nam si judicaturus in tribunali sedisset, aliquem excusationis colorem habuissent. Qui enim malorum sibi conscius est, judicem fugere solet : veniam autem concedentem peccatores omnes adeunt. Si ergo condonaturus venit, hos maxime accurrere par erat, qui multorum sibi conscii erant peccatorum : quod etiam multi fecerunt. Nam et publicani et peccatores venientes, cum Jesu accumbebant. Quid ergo sibi vult illud? De illis loquitur qui in nequitia omnino permanere decreverunt. Ipse namque ideo venit, ut priora peccata dimitteret, et ad futura cavenda confirmaret. Quia vero quidam sunt ita molles et dissoluti ad virtutis sustinendos labores, ut ad extremum usque halitum velint in peccatis persistere, et numquam ab illis abscedere, illos hic incessere videtur. Quia enim Christianismus cum recta doctrina

Joan. 15. 25. 24.

Christia-

[a] Alii ἵνα μὴ ἐλεγχθῇ αὐτοῦ.

[b] Morel. οὐκοῦν ἐπὶ κακῷ τῷ ἑαυτῶν ἔφυγον. [Mox Savil. et Codd. nostri εἰς ante δικαστήριον omittunt.]

[c] Morel. τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς.

[d] Morel. ὁ χριστιανὸς μετὰ τὸ τῆς.

nismus cum recta doctrina probam vitam expetit.

probam vitam expetit, ad nos venire formidant, inquit, quia nolunt vitam rectam exhibere. Nam eum qui in gentilium errore vitam ducit nemo reprehenderit : qui enim tales colit deos, festos dies perinde turpes et ridiculos, atque dii ipsi sunt, celebrat, ac digna dogmatibus exhibet opera; qui vero Deum colunt, si segniter vivant, a nemine non reprehenduntur et accusantur : tantæ admirationi etiam apud inimicos suos est veritas. Vide ergo quam accurate loquatur. Non enim dicit, Qui prava operatur, non venit ad lucem; sed, Qui in malis perseverat; id est, Qui vult semper in peccati cœno volutari, non vult se legibus meis subjicere; sed extra manens libere fornicatur, cæteraque omnia prohibita exsequitur. Huc enim se conferens, quasi fur in luce, statim manifestus redditur. Ideoque imperium fugit meum. Certe multos gentilium dicentes audimus, se ideo non posse ad fidem nostram accedere, quod non possent ab ebrietate, fornicatione, cæterisque hujusmodi vitiis abstinere. Quid ergo? inquies: annon sunt Christiani non melioris frugis, annon et gentiles philosophice viventes? Christianos esse qui mala perpetrent, ego quoque novi : num autem gentiles sint qui probam ducant vitam, id non perinde notum mihi. Ne mihi illos objicias qui ex natura sua modesti ornatique sunt : hoc enim virtus non est; sed illos afferas, qui affectibus vehementer trahuntur, et tamen philosophantur. At certe non possis. Nam si regni promissio, gehennæ comminatio, et alia hujusmodi vix homines in virtutis exercitio retinent : longe difficilius illam exercebunt qui nihil eorum credunt.

Gentiles philosophi inanis gloriæ causa virtutem exercebant.

Quod si quidam virtutem simulent, id gloriæ causa faciunt; qui autem vanæ gloriæ causa virtutem exercent, ubi latere poterunt, non a pravis cupiditatibus abstinebunt. Verum ne contentiosi videamur, concedamus apud gentiles esse quosdam qui recte vivant: nihil enim hoc dictis nostris officit. Nam quod sæpe contingit, non quod raro accidit, hic intelligendum.

3. Vide etiam quo pacto aliunde quoque illis omnem excusationis modum auferat, cum dicit, lucem in mundum venisse. Num, inquit, illam quæsierunt? num laborarunt ut assequerentur? Ipsa lux ad illos venit, neque sic tamen accurrerunt. Quia vero obtendere possunt, Christianos esse quosdam qui male vivant, respondebimus, hic non agi de iis qui Christiani nati sunt,

καὶ πολιτείαν ὑγιαίνουσαν ἀπαιτεῖ, δεδοίκασι, φησὶ, C μεταθέσθαι πρὸς ἡμᾶς, ἐπειδὴ μὴ βούλονται βίον ὀρθὸν ἐπιδείξασθαι. Τὸν μὲν γὰρ ἐν ἑλληνισμῷ ζῶντα οὐδεὶς ἂν διελέγξειεν. Ὁ γὰρ θεοὺς τοιούτους ἔχων, καὶ ἑορτὰς ὁμοίως τοῖς θεοῖς αἰσχρὰς καὶ καταγελάστους, ἄξια τῶν δογμάτων καὶ τὰ ἔργα ἐπιδείκνυται· οἱ δὲ τοῦ Θεοῦ, ῥᾳθύμως ζῶντες, ἅπαντας εὐθύνοντας ἔχουσι καὶ κατηγόρους· τοσοῦτον καὶ παρὰ τοῖς ἐχθροῖς τῆς ἀληθείας ἐστὶ τὸ θαῦμα. Ὅρα τοίνυν πῶς μετὰ ἀκριβείας τίθησιν ὅ φησιν. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὁ φαῦλα πράξας οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς· ἀλλ', ὁ πράσσων ἀεὶ, τουτέστιν, ὁ ἀεὶ βουλόμενος [a] ἐγκαλινδεῖσθαι τῷ τῆς ἁμαρτίας βορβόρῳ, οὐ βούλεται D τοῖς νόμοις ἑαυτὸν ὑποβάλλειν τοῖς ἐμοῖς, ἀλλ' ἔξω μένων πορνεύει μετὰ ἀδείας, καὶ τὰ ἄλλα πάντα πράττει τὰ κεκωλυμένα. Ἐνταῦθα γὰρ ἐλθὼν, ὡς ἐν φωτὶ κλέπτης, κατάδηλος γίνεται. Διὰ ταῦτα τὴν ἀρχὴν φεύγει τὴν ἐμήν. Πολλῶν γοῦν ἔστιν ἀκοῦσαι καὶ νῦν Ἑλλήνων λεγόντων, διὰ τοῦτο μὴ δύνασθαι πρὸς τὴν πίστιν τὴν ἡμετέραν προσελθεῖν, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι μέθης, καὶ πορνείας, καὶ τῶν τοιούτων ἀφί- E στασθαι πλημμελημάτων. Τί οὖν; φησίν· οὐκ εἰσὶ, καὶ χριστιανοὶ τὰ φαῦλα πράσσοντες, καὶ Ἕλληνες ἐν φιλοσοφίᾳ ζῶντες; Χριστιανοὶ μὲν ὅτι φαῦλα πράσσοντές εἰσιν, οἶδα κἀγώ· εἰ δὲ καὶ Ἕλληνες ὀρθῶς βιοῦντες, τοῦτο οὐκ ἔτι οἶδα σαφῶς. Μὴ γάρ μοι 162 τοὺς ἀπὸ φύσεως εἴπῃς ἐπιεικεῖς καὶ κοσμίους· οὐ γάρ A ἐστι τοῦτο ἀρετή· ἀλλ' εἰπὲ τὸν πολλὴν ἀπὸ τῶν παθῶν ὑπομένοντα βίαν καὶ φιλοσοφοῦντα. Ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοις. Εἰ γὰρ βασιλείας ἐπαγγελία, καὶ γεέννης ἀπειλὴ, καὶ [a] ἄλλη διδασκαλία τοσαύτη, μόλις κατέχουσι τοὺς ἀνθρώπους ἐν ἀρετῇ· σχολῇ γ' ἂν οἱ περὶ μηδενὸς πεπεισμένοι τούτων μετέλθοιεν ἀρετήν. Εἰ δέ τινες καὶ ὑποκρίνονται, δόξης ἕνεκεν τοῦτο ποιοῦσιν· ὁ δὲ δόξης ἕνεκα τοῦτο ποιῶν, ὅταν ἐξῇ λαθεῖν, οὐ φείσεται τοῦ χρήσασθαι ταῖς ἐπιθυμίαις ταῖς πονηραῖς. Πλὴν ἀλλ' ἵνα μὴ δόξωμέν τισιν εἶναι φιλό- B νεικοι, συγχωρήσωμεν ὀρθῶς βιοῦντας εἶναι ἐν Ἕλλησιν· οὐδέποτε γὰρ τοῦτο ἐναντιοῦται τῷ λόγῳ. Τὸ γὰρ ἐπὶ πολὺ συμβαῖνον εἶπεν, οὐ τὸ σπανιάκις γινόμενον.

Ὅρα δὲ πῶς καὶ ἑτέρωθεν ἀποστερεῖ πάσης ἀπολογίας αὐτοὺς, εἰπὼν, ὅτι Ἦλθε τὸ φῶς εἰς τὸν κόσμον. Μὴ γὰρ, αὐτοὶ, φησὶν, αὐτὸ ἐζήτησαν; μὴ γὰρ ἔκαμον; μὴ γὰρ ἐπόνησαν ἵνα εὕρωσιν; Αὐτὸ τὸ φῶς ἦλθε πρὸς αὐτοὺς, καὶ οὐδὲ οὕτω προσέδραμον. * Πλὴν ἐπεί τινας καὶ παρὰ Χριστιανοῖς εἶναι πονηρῶς βιοῦντας, ἐκεῖνο ἂν εἴποιμεν, ὅτι οὐ περὶ τῶν ἐξ ἀρχῆς C γενομένων Χριστιανῶν, καὶ ἐκ προγόνων διαδεξαμέ-

[a] Alii [Savil. et Cod. 705] ἐγκυλινδεῖσθαι. [Mox iidem cum Cod. 706 νόμοις sine articulo.]

[a] Savil. ἄλλη ἐπιμέλεια τοσαύτη.

* [εἰ δέ τινες... εἶεν... βιοῦντες Savil. et Codd. cit.]

ν εὐσέβειαν τοῦτο λέγει· εἰ καὶ τὰ μάλιστα καὶ
πολλάκις ἀπὸ βίου πονηροῦ ἐκ τῆς τῶν δογμά-
κριβείας παρεσαλεύθησαν· ἀλλ' ὅμως οὐ περὶ
ι αὐτὸν οἶμαι νῦν λέγειν, ἀλλὰ περὶ τῶν ἐξ
ων ἢ Ἰουδαίων ὀφειλόντων πρὸς [b] τὴν ὀρθὴν
σθαι πίστιν. Δείκνυσι γὰρ ὅτι οὐδεὶς ἂν ἕλοιτο
νη ζῶν ἐπὶ τὴν πίστιν ἐλθεῖν, μὴ πρότερον ἐπι-
; ἑαυτῷ βίον ὀρθόν· καὶ οὐδεὶς ἂν ἐν ἀπιστίᾳ
, μὴ πρότερον ἑλόμενος διαπαντὸς εἶναι κακός.
ἰρ μοι τοῦτο εἴπῃς, ὅτι σωφρονεῖ, καὶ οὐχ
ει· οὐ γὰρ δὴ ταῦτα μόνα ἐστὶν ἀρετή. Τί γὰρ
, ὅταν ταῦτα μὲν ἔχῃ, δόξης δὲ ᾖ δοῦλος κενῆς, D
λων ἑταιρίαν αἰσχυνόμενος ἐπὶ τῆς πλάνης
Τοῦτο γὰρ οὐκ ἔστιν ὀρθῶς βιοῦν. Ὁ γὰρ
δοῦλος τοῦ πορνεύοντος οὐκ ἐλάττων ἐστίν·
πολλῷ πλείονα καὶ χαλεπώτερα ἐργάζεται
ἐκείνου. Ἀλλ' εἰπέ μοι τινὰ πάντων ἀπηλλα-
τῶν παθῶν, καὶ πάσης κακίας ἐλεύθερον, καὶ
α παρ' Ἕλλησιν. Ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοις. Καὶ γὰρ
μεγάλα παρ' αὐτοῖς κομπάσαντες, καὶ χρημά-
αὶ γαστρὸς περιγενόμενοι, [d] καθώς φασι, δόξῃ
α πάντων ἀνθρώπων ἐδουλώθησαν· ὃ πάντων
ἐστι τῶν κακῶν. Οὕτω καὶ οἱ Ἰουδαῖοι μεμε- E
ν. Διὸ καὶ ἐγκαλῶν αὐτοῖς ἔλεγε· Πῶς δύνασθε
ειν, δόξαν παρὰ ἀνθρώπων λαμβάνοντες; Καὶ
ποτε τῷ Ναθαναὴλ, ᾧ καὶ ἀλήθειαν ἐμαρτύρη-
ὐ διελέχθη περὶ τούτων, οὐδὲ ἐξέτεινε λόγον
ι; Ὅτι οὐδὲ ἐκεῖνος μετὰ τοσαύτης παρεγένετο
ς. Οὗτος μὲν γὰρ τοῦτο ἔργον ἐτίθετο, καὶ ὃν
καιρὸν ἀναπαύσεως εἶχον, τοῦτον οὗτος καιρὸν
ως ἐποιεῖτο. Ἐκεῖνος δὲ παρ' ἑτέρου πει- 163
ἀφίκετο· πλὴν οὐδὲ ἐκεῖνον παρέδραμε· πρὸς A
κεῖνόν φησιν· Ἀπάρτι ὄψεσθε τοὺς οὐρανοὺς
μένους, καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ Θεοῦ ἀναβαίνον-
ὶ καταβαίνοντας. Τούτῳ δὲ τούτων μὲν οὐδὲν
περὶ δὲ τῆς οἰκονομίας καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς
εται, διαφόρως ἑκάστῳ πρὸς τὴν ὑποκειμένην
κεσιν φθεγγόμενος. Ἐκείνῳ μὲν γὰρ, ἐπειδὴ
τῶν προφητῶν ἠπίστατο, καὶ οὐδὲ δειλὸς οὕτως
κει τοσοῦτον ἀκοῦσαι μόνον· οὗτος δὲ ἐπειδὴ
ἔτι κατείχετο, σαφῶς μὲν αὐτῷ τὸ πᾶν οὐκ
υψε, κατέσεισε δὲ αὐτοῦ τὴν γνώμην, ὥστε
φόβον ἐκβαλεῖν, τόν τε μὴ πιστεύοντα λέγων B
θαι, καὶ τὸ μὴ πιστεύειν ἀπὸ πονηρᾶς γίνεσθαι
ήσεως. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ τῆς παρὰ τῶν ἀνθρώ-
όξης πολὺν ἐποιεῖτο λόγον, καὶ ταύτης μᾶλλον ἢ
λάσεως (Πολλοὶ γὰρ, φησὶ, τῶν ἀρχόντων ἐπί-
ν εἰς αὐτὸν, διὰ δὲ τοὺς Ἰουδαίους οὐχ ὡμολό-
, καὶ ἀπὸ ταύτης αὐτοῦ καθάπτεται, καὶ δεί-

quique a majoribus piam accepere religionem; etsi sæpe illi ex prava vita a vera doctrina decussi fuerint. Verum non de iis puto nunc sermonem haberi, sed de iis gentilium vel Judæorum, qui deberent ad rectam converti fidem. Ostendit enim neminem eorum qui in errore degunt, velle ad fidem accedere, nisi prius rectæ vitæ normam sibi præscripserit; neminemque in incredulitate mansurum, nisi prius decreverit in pravitate persistere. Ne mihi dixeris castum illum esse, nec furari: non enim in his tantum consistit virtus. Quæ enim utilitas, si hæc quidem observet, sed vanæ gloriæ sit cupidus, vel amicorum gratia in errore maneat? Hoc enim non est recte vivere. Nam gloriæ servus non minus peccat, quam fornicator; imo longe plura et graviora admittit. Verum indica mihi quemdam apud gentiles ab omnibus vitiis peccatisque liberum. Numquam possis. Nam qui maxime apud illos claruerunt, qui et pecunias et gulæ delicias contemserunt, ut aiunt, ii maxime omnium gloriæ servierunt; quod sane omnium est causa malorum. Sic et Judæi in nequitia perstiterunt. Quare illos arguens
dicebat: *Quomodo potestis credere, qui gloriam ab hominibus accipitis?* Joan. 5. 44.
Et cur Nathanaeli, cui veritatem prædicabat, de his loquutus non est, nec longiori est usus sermone? Quia is non cum illo studio venerat. Hic enim istud sibi faciendum constituerat, et quod alii quieti, hic audiendæ doctrinæ tempus adhibuit. Ille vero alio suadente accessit: nec tamen illum præteriit;
ipsum enim sic alloquitur: *Amodo videbitis* Joan. 1. 51.
cælos apertos, et angelos Dei ascendentes et descendentes. Huic autem nihil horum dixit; sed de incarnatione et de vita æterna ipsum alloquitur, diverso modo singulis pro affectu cujusque loquens. Illi quidem, quia prophetas callebat, neque ita segnis erat, hæc audivisse satis erat: huic vero, quia quadam adhuc formidine detinebatur, non totum statim revelavit; sed mentem ejus excitavit, ut metu metum excluderet, cum dixit eum qui non crederet, judicari, et non credere a prava concupiscentia proficisci. Quia enim hominum gloriam magni faciebat, et pluris quam suppli-
cium (*Multi* enim, inquit, *ex principibus credi-* Joan. 5. 44.
derunt in eum, sed propter Judæos non confitebantur), hinc illum perstringit, ostenditque, non posse eum qui in se non crederet, alia de causa non credere, quam quod vita

[b] Savil. τὴν ὀρθὴν πίστιν ἐλθεῖν. [Mox iidem cum Codd. ...ris πρότερον ὑπογράψας.]

[c] Savil. in marg. οὕτω et mox ἐργάζεται ἐκείνου.
[d] Alii καθώς φησ. [Supra κομπάζοντες Savil.]

Joan. 8. 12. impurus esset. Et in sequentibus ait : *Ego sum lux;* hic autem ait, *Venit lux in mundum.* In principio enim obscurius, deinde clarius loquebatur. Attamen homo ille multitudinis fama detinebatur; quapropter non ea qua par erat utebatur libertate. Fugiamus ergo inanem gloriam; hoc enim vitiorum omnium vehementissimum est. Hinc avaritia et amor pecuniarum oriuntur, hinc odia, bella, lites. Nam qui plura concupiscit, nusquam consistere poterit. Nulla autem alia de causa cætera amat, quam quod vanam gloriam amet. Cur enim, quæso, eunuchorum agmen, gregem servorum, cur tantum fastum multi exhibent? Non alia causa, nisi ut multos habeant inopportunæ magnificentiæ testes. Si hanc ergo rescindamus, cum capite etiam membra nequitiæ tollemus, nihilque prohibebit, quominus terram quasi cælum incolamus. Neque enim ad nequitiam tantum quos capit impellit, sed et virtuti se subdole admiscet; et cum a virtute nos decutere non potest, in ipsa illa virtute magnum detrimentum importat, dum labores tolerare cogit, et laborum fructu privat. Nam qui ad vanam gloriam respicit, sive jejunium, sive orationem, sive eleemosynam exerceat, omnem amittit mercedem. Quo damno quid miserabilius fuerit ? quando nempe quis se frustra macerat, ridiculusque evadit, et a superna gloria excidit. Neque enim potest qui utramque desiderat, utramque consequi. Possumus tamen utramque consequi, si non utramque gloriam concupiscamus, sed cælestem tantum; qui vero utramque amat, non utramque adipisci potest. Quamobrem si velimus gloriam adipisci, fugiamus humanam gloriam, et eam quæ a solo Deo est desideremus; et sic utraque potiemur. Utinam vero hac fruamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria unaque sancto Spiritui, in sæcula sæculorum. Amen.

Vana gloria virtutis fructum tollit.

χνυσι δι' ὧν λέγει, ὅτι οὐχ ἔνεστι τὸν ἐμοὶ μὴ πιστεύοντα δι' ἄλλο τι μὴ πιστεύειν, ἀλλ' ἢ διὰ τὸ βίον ἀκάθαρτον ἔχειν. Καὶ προϊὼν μέν φησιν· Ἐγώ εἰμι τὸ φῶς· ἐνταῦθα δὲ, Ἦλθε τὸ φῶς εἰς τὸν κόσμον. Ἐν γὰρ προοιμίοις συνεσκιασμένως μᾶλλον ἐφθέγγετο· προϊὼν δὲ, [a] σαφέστερον. Ἀλλ' ὅμως ὑπὸ τῆς C δόξης ὁ ἄνθρωπος κατείχετο τῆς τῶν πολλῶν· διὸ καὶ οὐδὲ παῤῥησιάζεσθαι ἠνείχετο ὡς ἐχρῆν. Φεύγωμεν τοίνυν τὴν κενὴν δόξαν· τοῦτο γάρ ἐστι πάντων τὸ πάθος τυραννικώτερον. Ἐντεῦθεν πλεονεξία καὶ χρημάτων ἔρως, ἐντεῦθεν μῖσος καὶ πόλεμοι καὶ μάχαι. Ὁ γὰρ τοῦ πλείονος ἐρῶν, οὐδαμοῦ στῆναι δυνήσεται. Ἐρᾷ δὲ οὐδαμόθεν ἄλλοθεν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ δόξης ἐρᾷν κενῆς. Τίνος γὰρ ἕνεκεν, εἰπέ μοι, πλῆθος εὐνούχων, καὶ ἀνδραπόδων ἀγέλας, καὶ πολλὴν οἱ πολλοὶ περιβάλλονται φαντασίαν; Οὐ χρείας ἕνεκεν, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ μάρτυρας ἔχειν τῆς ἀκαίρου ταύτης φαντασίας D τοὺς ἀπαντῶντας. Ἂν τοίνυν ταύτην ἀποτέμωμεν, μετὰ τῆς κεφαλῆς καὶ τὰ λοιπὰ τῆς κακίας [b] ἀνέλωμεν μέλη, καὶ οὐδὲν τὸ κωλῦσον ἔσται τὴν γῆν ἡμᾶς οἰκεῖν ὡς τὸν οὐρανόν. Οὐδὲ γὰρ πρὸς κακίαν μόνον ὠθεῖ τοὺς ἁλόντας, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἀρεταῖς παρυφέστηκε· καὶ ὅταν ἡμᾶς ἐκεῖθεν ἐκβαλεῖν μὴ δυνηθῇ, ἐν αὐτῇ τῇ ἀρετῇ πολλὴν τὴν ζημίαν ἐργάζεται, τοὺς μὲν πόνους ὑποστῆναι ἀναγκάζουσα, τῶν δὲ καρπῶν ἀποστεροῦσα. Ὁ γὰρ πρὸς ταύτην βλέπων, καὶ νηστεύων, καὶ εὐχόμενος, καὶ ἐλεῶν, ἀπέχει τὸν μισθὸν αὐτοῦ. Τί ταύτης τῆς ζημίας ἐλεεινότερον γένοιτ' ἄν, ἀλλ' ἢ ὅταν συμβαίνῃ κόπτεσθαι εἰκῇ καὶ μάτην, καὶ καταγέλαστον γίνεσθαι, καὶ τῆς ἄνωθεν ἐκπίπτειν E δόξης; Οὐ γὰρ ἔστιν ἀμφοτέρων ἐφιέμενον, ἀμφοτέρων τυχεῖν. [c] Τυχεῖν μὲν γὰρ ἔστιν ἀμφοτέρων, ὅταν δὴ μὴ ἀμφοτέρων, ἀλλὰ τῆς μιᾶς ἐπιθυμῶμεν τῆς ἐκ τῶν οὐρανῶν· ἀμφοτέρων δὲ ἐρῶντα οὐκ ἔστιν ἀμφοτέρων τυχεῖν. Διόπερ εἰ βουλόμεθα δόξης ἐπιτυγχάνειν, φεύγωμεν τὴν ἀνθρωπίνην δόξαν, καὶ τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ μόνης ἐπιθυμῶμεν. Οὕτω γὰρ καὶ ταύτης 164 A κἀκείνης ἐπιτευξόμεθα· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς [a] ἀπολαῦσαι, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

[a] Morel. *σαφέστερον. οὕτως ὑπό.* [Mox Savil. et Codd. nostri *διόπερ οὐδὲ π.*]

[b] Quidam *ἀνείλομεν.* [Mox Savil. et Codd. cit. *οὕτως ἡμᾶς οἰκεῖν.*]

[c] Hæc, *τυχεῖν μὲν γὰρ ἔστιν ἀμφοτέρων,* desunt in quibusdam. [Mox Savil. *ὅταν μή.* Cod. 705 *ὅταν δὲ μή.*]

[a] Morel. *ἀπολαῦσαι.* Savil. *ἐπιτυχεῖν.*

ΟΜΙΛΙΑ κθ'.

τὴν Ἰουδαίαν γῆν αὐτὸς καὶ οἱ μαθηταὶ
:ὶ ἐκεῖ διέτριβε μετ' αὐτῶν, καὶ ἐβά-

; ἀληθείας φανερώτερον, [b] οὐδὲ ἰσχυρότε-
:ν, ὥσπερ τοῦ ψεύδους οὐδὲν ἀσθενέστε-
ἱοις παραπετάσμασι συσκιάζηται. Εὐφώ-
καὶ οὕτω γίνεται, καὶ καταῤῥεῖ ῥᾳδίως.
ια γυμνὴ πρόκειται πᾶσι τοῖς βουλομέ-
ἰν ὥραν περισκοπεῖν· καὶ οὔτε λανθάνειν
ὔτε κίνδυνον δέδοικεν, οὐκ ἐπιβουλὰς
όξης ἐφίεται· τῆς παρὰ τῶν πολλῶν, οὐκ
ῶν ἀνθρωπίνων ἐστὶν ὑπεύθυνος· ἀλλὰ
κεν ἀνωτέρω, δεχομένη μὲν μυρίας ἐπι-
ουσα δὲ ἀκαταγώνιστος, καὶ τοὺς πρὸς
εύγοντας, ὥσπερ ἐν ἀσφαλεῖ τειχίῳ φυ- C
ῇ τῆς οἰκείας δυνάμεως ὑπερβολῇ, καὶ
ραίους ἐκτρεπομένη καταδύσεις, πᾶσι δὲ
προτιθεῖσα τὰ παρ' ἑαυτῆς. Τοῦτο γοῦν
ς τῷ Πιλάτῳ διαλεγόμενος ἐδήλου λέγων·
α παῤῥησίᾳ ἐδίδαξα, καὶ ἐν κρυφῇ ἐλά-
Τοῦτο καὶ τότε εἶπε, καὶ νῦν [c] ἔπραξεν.
ἦλθεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν γῆν αὐτὸς καὶ οἱ
οῦ, καὶ ἐκεῖ διέτριβε, καὶ ἐβάπτιζεν. Ἐν
; ἑορταῖς εἰς τὴν πόλιν ἀνῄει, ὥστε ἐν
ς προτιθέναι τὰ δόγματα, καὶ τὴν ἀπὸ
ων ὠφέλειαν· μετὰ δὲ τὸ λυθῆναι τὰς D
τὸν Ἰορδάνην πολλάκις ἤρχετο, ἐπειδὴ
πολλοὶ συνέτρεχον. Τοὺς δὲ πολυοχλοῦν-
ελάμβανε τόπους, οὐκ ἐπιδεικνύμενος
ούμενος, ἀλλὰ πλείοσι τὴν παρ' ἑαυτοῦ
λειαν σπουδάζων. [d] Καίτοι προϊών φησιν
ῆς, ὅτι Ἰησοῦς οὐκ ἐβάπτιζεν, ἀλλ' οἱ
οῦ· ὅθεν δῆλον, ὅτι καὶ ἐνταῦθα τοῦτο
ὐτοὶ ἐβάπτιζον μόνοι. Καὶ τίνος ἕνεκεν,
βάπτιζεν; Προλαβὼν Ἰωάννης εἶπεν, ὅτι
βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, καὶ πυρί·
ὔπω ἦν δεδωκώς. Εἰκότως οὖν οὐκ ἐβά- E
δὲ μαθηταὶ τοῦτο ἔπραττον, βουλόμενοι
σάγειν τῇ σωτηριώδει διδασκαλίᾳ. Καὶ τί
ν μαθητῶν τοῦ Ἰησοῦ βαπτιζόντων, οὐκ

HOMILIA XXIX.

22\. *Venit autem in Judæam terram ipse et discipuli ejus, et illic demorabatur cum eis,* B *et baptizabat.*

1\. Nihil veritate clarius, nihil fortius, ut mendacio nihil infirmius, etiamsi innumeris se tegat operimentis. Nam facile deprehenditur, et facile diffluit. Veritas contra nuda prostat hominibus, qui volunt ejus pulchritudinem intueri; non vult latere, non periculum timet, non insidias, non gloriam multitudinis ambit, nulli humanarum rerum subjacet; sed omnibus superior, multas excipit insidias, manet autem invicta, eosque qui ad se confugiunt, quasi tutissimo muro munitos servat, idque ex potentiæ suæ magnitudine; et occultos insultus C evertit, sua vero palam omnibus proponit: quod et Christus Pilato his verbis significavit: *Ego palam loquutus sum mundo, et in occulto loquutus sum nihil.* Quod tunc dixit Jesus, hoc nunc fecit. *Post hæc*, inquit, *venit in Judæam terram ipse et discipuli ejus, et illic demorabatur, et baptizabat.* In solennitatibus in civitatem ascendebat, ut in medio doctrinam illis proponeret, utque ex miraculis utilitatem carperent. Peractis autem diebus festis, in Jordanem sæpe veniebat, quia illo multi concurre- D bant. Illa enim quæ magis frequentabantur loca semper petebat; non ostentationis causa vel ambitionis, sed ut pluribus prodesset. Atqui sub hæc dicit evangelista, non Jesum, sed discipulos ejus baptizasse; unde palam est hoc etiam in loco ita intelligi, ipsos nempe solos baptizavisse. Et cur, inquies, non baptizabat? Jam prius dixerat Joannes: *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igni.* Spiritum vero nondum dederat. Jure ergo non baptizabat; sed discipuli tantum, quod vellent plurimos ad salutarem do- E ctrinam attrahere. Et quare, discipulis Jesu baptizantibus, Joannes baptizare non destitit, donec in carcerem traderetur? Nam cum dicitur, *Erat Joannes baptizans in Ænon*; adjiciturque,

Nihil veritate clarius, nihil mendacio infirmius.

Joan. 18. 20.

Cur Christus non baptizavit, sed discipuli.

ἰσχυρότερον, alius οὐδὲν ἰσχυρ.
πραξε. μετὰ γὰρ ταῦτα, φησὶν, ἐξῆλθεν. Morel.
ευε πῶς· ἐπήγαγε γάρ· μετά.
n hunc locum, καίτοι προϊών φησιν, etc. hæc libello *Quæstionum in Joannem ita legitur* *hic locus pluribus verbis*: εἰ δὲ καὶ λέγει ὁ εὐαγγελιστὴς ἐνταῦθα περὶ τοῦ Χριστοῦ, ὅτι ἐβάπτιζεν, οὐχ ὡς αὐτοῦ βαπτίζοντος τοῦτό φησιν, ἀλλὰ τὸ τῶν μαθητῶν ἔργον εἰς τὸν διδάσκαλον ἀνήγαγε· καὶ γὰρ προϊών φησιν.

24. *Nondum missus fuerat in carcerem*, significat utique illum non hactenus destitisse. Et cur ad illud usque tempus baptizavit? nam digniores Jesu discipulos declarasset, si illis incipientibus, ipse destitisset. Cur ergo baptizabat? Ne discipulos suos in majorem invidiam et contentionem conjiceret. Nam si sæpe clamando, primasque Christo concedendo, seseque minorem prædicando non persuasit illis ut ad eum accederent: si hoc etiam adjecisset, longe contentiosiores illos reddidisset. Ideo Christus tunc maxime prædicare cœpit, cum de medio sublatus est Joannes. Puto autem ideo citius Joannem morte sublatum fuisse, ut totius multitudinis animi ad Christum converterentur, neque amplius circa ambos scinderentur. Præterea dum baptizabat Joannes, non finem faciebat monendi et magna de Jesu prædicandi. Baptizabat vero tantum in eum qui post se venturus erat, ut in eum crederent. Qui igitur hoc prædicabat, quomodo discipulorum Christi præstantiam demonstrasset, si a baptismate destitisset? Nam e contrario visum fuisset, ipsum ex invidia vel ira cessare: persistendo autem, hæc firmiora declarabat. Non enim sibi gloriam comparabat, sed auditores ad Christum mittebat, nec minus quam discipuli ad eam rem præstabat; imo plus quam illi. Nam quanto minus suspectum erat ejus testimonium, tanto majore quam ipsi fama valebat apud omnes. Hoc evangelista subindicans dicebat:
Matth. 3. 5. *Exibant et baptizabantur ab eo omnis Judæa et regio circa Jordanem*. Discipulis baptizantibus, non cessabant multi ad Joannem accurrere. Quod si quis percontetur, quid plus habuerit discipulorum, quam Joannis baptisma? dicemus, nihil. Nam utrumque baptisma Spiritus gratia vacuum erat, et una utriusque baptizandi causa erat, ut baptizatos ad Christum pertraherent. Ne enim circumcursantes colligerent eos qui credituri erant, ut Simonem frater, Nathanaelem Philippus adduxerunt, baptizare constituerunt, ut per baptismum omnes sine labore pertraherent, et futuræ fidei viam pararent. Quod autem hæc baptismata alterum altero nihil plus haberent, sequentia indicant. Quænam illa? 25. ***Facta est***, inquit, ***quæstio ex discipulis Joannis cum Judæo de purificatione***. Invidebant quippe semper discipuli Joannis Christi discipulis, imo ipsi Christo; et cum viderent illos baptizare, eos qui

ἐπαύσατο Ἰωάννης τοῦτο ποιῶν, ἀλλὰ μεμένηκε καὶ αὐτὸς βαπτίζων, καὶ μέχρι τῆς εἰς τὸ δεσμωτήριον εἰσαγωγῆς τοῦτο ἔπραττε; Τὸ γὰρ εἰπεῖν, Ἦν δὲ καὶ Ἰωάννης βαπτίζων ἐν Αἰνών· καὶ ἐπαγαγεῖν, Οὔπω 165 A γὰρ ἦν βεβλημένος εἰς τὴν φυλακὴν, δηλοῦντος ἦν, ὅτι ἕως τότε οὐκ ἐπαύσατο τοῦτο ποιῶν. [a] Καὶ τίνος, φησὶν, ἕνεκεν ἕως τότε ἐβάπτιζε; καίτοι γε σεμνοτέρους ἂν ἀπέφηνε τοὺς μαθητὰς τοῦ Ἰησοῦ, εἴ γε ἐκείνων ἀρξαμένων αὐτὸς ἐπαύσατο. Τίνος οὐκ ἕνεκεν ἐβάπτιζεν; Ἵνα μὴ τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς εἰς πλείονα ζῆλον ἐμβάλῃ, καὶ φιλονεικοτέρους ἐργάσηται. Εἰ γὰρ μυριάκις βοῶν, καὶ τῶν πρωτείων ἀεὶ τῷ Χριστῷ παραχωρῶν, καὶ τοσοῦτον ἑαυτὸν ἐλαττῶν, οὐκ ἔπεισεν αὐτοὺς αὐτῷ προσδραμεῖν· εἰ καὶ τοῦτο προσέθηκε, πολλῷ φιλονεικοτέρους ἂν ἐποίησε. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς τότε μάλιστα ἤρξατο κηρύττειν, ὅτε ἐκποδὼν B ὁ Ἰωάννης ἐγένετο. Οἶμαι δὲ καὶ διὰ τοῦτο συγχωρηθῆναι τὴν τελευτὴν Ἰωάννου καὶ ταχίστην αὐτῷ γενέσθαι, ὥστε πᾶσαν τοῦ πλήθους τὴν διάθεσιν ἐπὶ τὸν Χριστὸν μετελθεῖν, καὶ μηκέτι ταῖς περὶ ἀμφοτέρων ἑαυτοὺς σχίζεσθαι γνώμαις. Χωρὶς δὲ τούτων, καὶ ἐν τῷ βαπτίζειν οὐκ ἐπαύσατο συνεχῶς παραινῶν, καὶ μεγάλα καὶ σεμνὰ δεικνὺς τὰ τοῦ Ἰησοῦ. Ἐβάπτιζε δι' οὐδὲν ἕτερον, ἢ μόνον εἰς τὸν ἐρχόμενον μετ' αὐτὸν, ἵνα πιστεύσωσιν. Ὁ τοίνυν [b] τοῦτο κηρύττων, πῶς ἂν σεμνοὺς ἀπέφηνε τοὺς μαθητὰς τοῦ Χριστοῦ; Παυσάμενος γὰρ, τοὐναντίον ἂν ἔδοξε ζήλῳ ἢ ὀργῇ C τοῦτο ποιεῖν· [c] τῷ δὲ ἐπιμεῖναι κηρύττων, ἰσχυρότερα ταῦτα ἀπέφηνε. Οὐ γὰρ ἑαυτῷ τὴν δόξαν ἐκτᾶτο, ἀλλὰ τῷ Χριστῷ παρέπεμπε τοὺς ἀκροωμένους, καὶ οὐχ ἧττον τῶν μαθητῶν αὐτῷ συνέπραττεν, ἀλλὰ καὶ πολλῷ μᾶλλον, ὅσῳ καὶ ἀνύποπτος αὐτοῦ ἡ μαρτυρία ἦν, καὶ πολλῷ μείζονα δόξαν παρὰ πᾶσιν εἶχεν ἐκείνων. Ὅπερ οὖν καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς αἰνιττόμενος ἔλεγεν, ὅτι Ἐξήρχοντο, καὶ ἐβαπτίζοντο πρὸς αὐτὸν πᾶσα ἡ Ἰουδαία καὶ ἡ περίχωρος τοῦ Ἰορδάνου. Καὶ τῶν μαθητῶν δὲ βαπτιζόντων, οὐ διέλιπον πολλοὶ πρὸς αὐτὸν τρέχοντες. Εἰ δέ τις ἐξετάζοι, καὶ τί πλέον εἶχε [d] τὸ τῶν μαθητῶν βάπτισμα, τοῦ Ἰωάννου; ἐροῦμεν, ὅτι οὐδέν. Ἑκάτερα γὰρ ὁμοίως τῆς ἐκ τοῦ D Πνεύματος χάριτος ἄμοιρα ἦν, καὶ αἰτία μία ἀμφοτέροις ἦν τοῦ βαπτίζειν, τὸ τῷ Χριστῷ προσάγειν τοὺς βαπτιζομένους. Ἵνα γὰρ μὴ ἀεὶ περιτρέχοντες οὕτω συνάγωσι τοὺς ὀφείλοντας πιστεύειν, ὅπερ ἐπὶ τοῦ Σίμωνος ὁ ἀδελφὸς ἐποίησε, καὶ ἐπὶ τοῦ Ναθαναὴλ ὁ Φίλιππος, τὸ βαπτίσαι ἐνεστήσαντο, ὥστε δι' αὐτοῦ ἅπαντας ἐπάγεσθαι ἀπονητὶ, καὶ τῇ μελλούσῃ προοδοποιεῖν πίστει. Ὅτι δὲ οὐδὲν πλέον εἶχεν ἀλλήλων τὰ

[a] Savil. *τίνος οὖν ἕνεκεν*. [Ita Codd. cit. Iidem omnes paulo ante *βαπτίζων* pro *τοῦτο ποιῶν*.]

[b] Morel. *τοῦτο*, Savil. *ταῦτα*. [Supra idem hic cum Codd. cit. *ἐβάπτιζε γὰρ οὐδὲν ἕτερον λέγων ἢ εἰς τόν*.]

[c] Unus *τῷ δέ*. Sic legendum putat Savilius. Editi *τὸ δέ*.

[d] Quidam *τὸ τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ βάπτισμα*.

., τὰ ἐχόμενα δηλοῖ. Ποῖα δὴ ταῦτα;
ησὶ, ζήτησις ἐκ τῶν μαθητῶν Ἰωάννου
ϊαίου περὶ καθαρισμοῦ. Ζηλοτύπως γὰρ
πρὸς τοὺς τοῦ Χριστοῦ μαθητὰς οἱ μαθη-
ι, καὶ πρὸς αὐτὸν δὲ τὸν Χριστὸν, ἐπειδὴ
; βαπτίζοντας, ἤρξαντο διαλέγεσθαι πρὸς
ρμένους, ὡς τοῦ παρ' αὐτοῖς βαπτίσματος
ὶ τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ ἔχοντος. Καὶ
α τῶν βαπτισθέντων, ἐπεχείρουν τοῦτον
.' οὐκ ἔπειθον. Ὅτι γὰρ αὐτοὶ οἱ ἐπιδρα-
, ἀλλ' οὐχ ἐκεῖνος ἐζήτησεν, ἄκουσον πῶς
εγγελιστὴς ᾐνίξατο. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι
; μετ' αὐτῶν ἐζήτησεν, ἀλλ' ὅτι ζήτησις
τῶν Ἰωάννου ἐγένετο μετὰ Ἰουδαίου τινὸς
σμοῦ.

ἑ μοι καὶ τὸ ἀνεπαχθὲς τοῦ εὐαγγελιστοῦ.
αφορικῶς ἐχρήσατο τῷ λόγῳ· ἀλλ' ὅση δύ-
αμυθεῖται τὸ ἔγκλημα, ζήτησιν γενέσθαι
ν· ἐπεὶ ὅτι γε ἀπὸ ζηλοτυπίας ἐλέγετο τὰ
ὰ ἑξῆς δηλοῖ, ἃ καὶ αὐτὰ ἀνεπαχθῶς τέ-
λον γὰρ, φησὶ, πρὸς τὸν Ἰωάννην, καὶ εἶ-
Ῥαββὶ, ὃς ἦν μετὰ σοῦ πέραν τοῦ Ἰορδά-
μεμαρτύρηκας, ἴδε οὗτος βαπτίζει, καὶ
νται πρὸς αὐτόν· τουτέστιν, ὃν ἐβάπτισας
γὰρ αἰνίττονται λέγοντες, Ὧ σὺ μεμαρτύ-
, ὃν σὺ λαμπρὸν ἔδειξας, καὶ περίβλεπτον
ὰ αὐτά σοι τολμᾷ. Ἀλλ' οὐκ εἶπον, ὃν σὺ
ἂ γὰρ ἂν ἠναγκάσθησαν καὶ τῆς φωνῆς
τῆς ἄνωθεν κατενεχθείσης, καὶ τῆς τοῦ
ἐπιφοιτήσεως· [a] ἀλλὰ τί; Ὃς ἦν μετὰ σοῦ
Ἰορδάνου, ᾧ σὺ μεμαρτύρηκας· τουτέστιν,
τάξιν ἐπεῖχεν, ὃς ἡμῶν πλέον εἶχεν οὐδὲν,
ἀποσχίσας βαπτίζει. Οὐ τούτῳ δὲ μόνον
κνίζειν αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ τῷ τὰ αὐτῶν πα-
θαι λοιπόν· Πάντες γὰρ, φησὶν, ἔρχονται
. Ὅθεν δῆλον, ὅτι οὔτε τοῦ Ἰουδαίου πε-
μεθ' οὗ τὴν ζήτησιν ἔσχον. Ταῦτα δὲ ἔλε-
τερον ἔτι διακείμενοι, καὶ οὐδέπω φιλοτι-
καθαροί. Τί οὖν ὁ Ἰωάννης; Οὐδὲ αὐτὸς
ρῶς ἐπιτιμᾷ, δεδοικὼς μὴ καὶ αὐτοῦ πά-
ισθέντες ἕτερόν τι κακὸν [b] ἐργάσωνται· ἀλλὰ
δεὶς δύναται ἀνθρώπων λαμβάνειν οὐδὲν,
εδομένον αὐτῷ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Εἰ δὲ τα-
φθέγγεται περὶ τοῦ Χριστοῦ, μὴ θαυμά-
ὰρ ἦν τοιούτῳ πάθει προκατειλημμένους
ἐκ προοιμίων διδάξαι τὸ πᾶν· ἀλλὰ θέλει
ς καταπλῆξαι καὶ φοβῆσαι, καὶ δεῖξαι ὅτι
, ἀλλ' ἢ τῷ Θεῷ πολεμοῦσιν, αὐτῷ πολε-

baptizabantur alloqui cœperunt, quasi baptisma suum quid plus haberet, quam baptisma discipu- E lorum Christi: atque ex baptizatis aliquem adorti, id illi persuadere conati sunt, nec potuerunt. Quod autem illi, non autem Judæus ille, quæstionem moverint, audi quomodo id evangelista subindicet. Non enim dixit, Judæum aliquem ab illis quæsivisse, sed ex Joannis discipulis quæ- 166 A stionem motam fuisse cum Judæo quodam de purificatione.

Discipuli Joannis Christo et ejus discipulis invidebant.

2. Consideres autem velim evangelistæ lenitatem. Non enim in adversum invehitur, sed pro facultate culpam minuit, quæstionemque fuisse tantummodo dicit. Nam quod ex invidia illi loquuti sint, sequentia indicant, quæ etiam ille B moderate narravit; nam ait: 26. *Venerunt ad Joannem et dixerunt ei: Rabbi, qui erat tecum trans Jordanem, cui tu testimonium perhibuisti, ecce hic baptizat, et omnes veniunt ad eum;* id est, Quem tu baptizasti; nam illud, *Cui tu testimonium perhibuisti,* hoc indicat; ac si dicerent, Quem clarum et conspicuum effecisti, hæc quæ tu facis audet aggredi. Non dixerunt, Quem tu baptizasti: nam coacti fuissent vocem illam supernam commemorare, necnon Spiritus sancti descensum: sed quid dicunt? *Qui erat tecum trans Jordanem, cui tu testimonium per-* C *hibuisti:* id est, Qui in discipulorum ordine erat, qui nihil plus habebat quam nos, is se abs te segregans, baptizat. Non hoc autem solum modo putabant se illum concitare posse, sed quod etiam sua jam minus clara et conspicua forent: *Omnes enim veniunt ad eum,* inquiunt. Unde palam est eos nec Judæum, quicum disputaverant, ad suam sententiam adduxisse. Hæc porro dicebant, quod adhuc imperfectiores, nec prorsus ambitione vacui essent. Quid ergo Joannes? Nec ipse illos vehementer arguit, ne se relicto aliud quidpiam mali D aggrederentur; sed quid dicit? 27. *Nemo potest accipere quidquam, nisi fuerit ei datum de cælo.* Quod si humilius loquatur de Christo, ne mireris; non poterat tali affectu præoccupatos statim omnia docere. Sed vult interim illos terrere,

υδαίου. Editi Biblici habent μετὰ Ἰουδαίων, ι, *cum Judæis.* Sed μετὰ Ἰουδαίου in aliis emplaribus fertur.

[a] Quidam ἀλλ' ὅτι.

[b] Morel. ἐργάσονται· ὑφειμένως δέ πως λέγει. [Supra Savil. cum Codd. nostris ἐπιτίμησιν pro ἐπιτιμᾷ.]

ipsisque ostendere, ipsos non alii quam Dei ipsi adversari, dum illum impugnarent; quod ipsum
Act. 5. 39. dicebat Gamaliel : *Non poteritis dissolvere illud, nequando et Deo repugnare reperiamini.* Hoc et ipse subobscure adstruit. Cum enim dicit, *Nemo potest accipere, nisi fuerit ei datum de* E
cælo; nihil aliud significat, quam ipsos impossibilia aggredi, hincque Deo adversarios deprehendi. Quid igitur? Theudas nonne a seipso acceperat? Acceperat quidem, sed statim prostratus periit : res autem Christi non sic. Hinc eos etiam sensim consolatur, ostendens non hominem, sed Deum esse qui ipsos gloria superaret. Quapropter 167
si splendidæ res ejus essent, si omnes illum ad- A
irent, non mirandum esse; hujusmodi enim sunt res divinæ; et Deum esse qui istæc appararet : alias enim non tantum invaluissent. Humana quippe facile deprehenduntur, et fluxa sunt, cito diffluunt et pereunt; hæc porro non item; neque igitur humana sunt. Et animadverte quomodo cum dicerent, *Cui tu testimonium perhibuisti,* putarentque illud ad Christum dejiciendum conducere, hoc ipsum in illos convertat. Nam prius cum ostendisset, non ex testimonio suo Christum clarum evasisse, hinc postea ipsos reprimit dicens : B
Non potest homo a seipso accipere quidquam, nisi ipsi datum fuerit de cælo. Quid hoc est? Si meum prorsus testimonium accipitis, et verum putatis, vel ex eo discite, non me, sed illum potiorem habendum esse. Quid enim testificatus sum? Vos evoco rei testes. Ideo addit : 28. *Ipsi vos mihi testimonium perhibetis, quod dixerim, Non sum ego Christus, sed missus sum ante illum.* Si ergo meo hærentes testimonio, hæc mihi objicitis dicentes, *Cui testimonium perhibuisti :* C
non modo non ille imminutus fuit ex testimonio meo, sed ex illo plurimum augetur : alioquin autem non meum, sed Dei erat testimonium. Quamobrem si fide dignus vobis videar esse, hoc etiam inter alia multa dixi, me missum fuisse ante illum. Viden' quomodo paulatim ostendat vocem illam esse divinam? Hoc enim vult significare : Minister sum, et ea loquor quæ ad mittentem me spectant : non humanam aucupor gratiam, sed

[e] Morel. εὑρεθῶμεν,

[f] [οὐρανοῦ ἄνωθεν, οὐδέν... Savil. et Cod. 706. αὐτῷ ἄνωθεν, οὐδὲν ἄλλο. Cod. 705.]

[g] [Savil. οὐ γὰρ ἄνθρωπος ἴσχυσε τοιαῦτά ποτε. Codd. nostri οὐ γὰρ ἄνθρωπος τοσαῦτα ἴ. π. Mox iidem et] Savil. τὰ γὰρ ἀνθρώπινα πάντα. Morel. τὰ μὲν οὖν ἀνθ.

[h] Savil. οὐρανοῦ. εἰ γὰρ ὅλως ἔχεσθε.

αν εἶναι ἐμέ. Τοῦτο γὰρ ἐκεῖνον δείκνυσι
ιρ Κύριος τῶν πραγμάτων ἐκεῖνός ἐστιν.
ι πάλιν ἐπάγει καὶ λέγει· Ὁ ἔχων τὴν
ίος ἐστίν· ὁ δὲ φίλος τοῦ νυμφίου ὁ ἑστη- D
ίων αὐτοῦ, χαρᾷ χαίρει διὰ τὴν φωνὴν
Καὶ πῶς ὁ εἰπὼν, Οὐκ εἰμὶ ἄξιος λῦσαι
ίντα τοῦ ὑποδήματος, φίλον αὐτοῦ νῦν
εἶναι; Οὐκ ἐπαίρων τὸ καθ' ἑαυτὸν, οὐδὲ
ῦτα λέγει, ἀλλὰ δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι
το μάλιστα σπεύδει, καὶ οὔτε ἄκοντος
πουμένου ταῦτα γίνεται, ἀλλ' ἐπιθυμοῦν-
ιδάζοντος, καὶ ὅτι ταῦτά ἐστιν ὑπὲρ ὧν
ια * ἔπραττεν· ἃ καὶ σφόδρα συνετῶς διὰ
ι προσηγορίας ἐδήλωσεν. Οὐ γὰρ οὕτως
ῦ νυμφίου, ὡς οἱ φίλοι χαίρουσι καὶ εὐ-
τοῖς τοιούτοις. Οὐ τοίνυν τὸ ὁμότιμον· E
τὸ πολὺ τῆς ἡδονῆς παραστῆσαι βουλό-
ὶ καὶ συγκαταβαίνων αὐτῶν τῇ ἀσθενείᾳ,
λέγει εἶναι. Ἐπεὶ καὶ τὴν [f] διακονίαν
πεῖν, ὅτι Ἀπεσταλμένος εἰμὶ ἔμπροσθεν 168
δὴ ταῦτα καὶ τὸ νομίζειν αὐτοὺς [a] δά- A
γινομένοις, φίλον ἑαυτὸν ἐκάλεσε τοῦ
ιος ὅτι οὐ μόνον οὐ δάκνεται, ἀλλὰ καὶ
ι. [b] Ἐπεὶ τοίνυν τοῦτο παρεγενόμην ἀνύ-
ι ἀπέχω τοῦ ἀλγῆσαι τοῖς πραττομένοις,
ιστα ἂν ἤλγησα, εἰ μὴ τοῦτο ἐγένετο.
ροσῆλθεν ἡ νύμφη τῷ νυμφίῳ, τότε ἂν
' οὐχὶ νῦν, φησὶν, ὅταν τὰ ἡμέτερα ἤνυ-
ι τῶν ἐκείνου προκοπτόντων, ἡμεῖς ἐσμεν
ντες· ὃ γὰρ ἐβουλόμεθα, γέγονε, καὶ
ὸν νυμφίον ἡ νύμφη. Καὶ ὑμεῖς δὲ μαρ-
ὶ λέγοντες, ὅτι Πάντες ἔρχονται πρὸς
ο γὰρ καὶ ἐσπούδαζον, καὶ διὰ τοῦτο
τον. Ὅθεν καὶ τοῦτο νῦν ἐκβεβηκὸς B
καὶ ἀγάλλομαι καὶ σκιρτῶ.

ν, Ὁ ἑστηκὼς καὶ ἀκούων αὐτοῦ, χαρᾷ
ιν φωνὴν τοῦ νυμφίου; Ἀπὸ τῆς παραβο-
ι μετήγαγεν ἐπὶ τὸ προκείμενον. Ἐπειδὴ
καὶ νύμφης ἐμνημόνευσε, δείκνυσιν, ἡ
πῶς γίνεται, ὅτι διὰ φωνῆς καὶ διδασκα-
ίας καὶ ἡ Ἐκκλησία ἁρμόζεται τῷ Θεῷ.
ιος ἔλεγεν· Ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς, ἡ δὲ ἀκοὴ
Θεοῦ. Διὰ ταύτην οὐκοῦν ἐγὼ χαίρω τὴν
ὸ Ὁ ἑστηκὼς δὲ, οὐχ ἁπλῶς τέθεικεν,
ὅτι τὰ αὐτοῦ πέπαυται, καὶ ὅτι αὐτὸν
ι χρὴ καὶ ἀκούειν, ἐκείνῳ παραδόντα

Patris ejus qui me misit ministerium exhibeo. Non ergo ad gratiam testificatus sum, sed id dixi, quod ut dicerem missus sum. Ne itaque me ea de causa magnum esse putetis : hoc enim illius ostendit magnitudinem. Ille namque rerum Dominus est; id quod rursum significat his additis verbis : 29. *Qui habet sponsam, sponsus est : amicus autem sponsi, qui stat et audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi*. Quare qui ait, *Non sum dignus, ut solvam ejus corrigiam calceamenti*, se amicum ejus nunc dicit? Non ut extollat et laudet se, hæc dicit; sed ut ostendat id se maxime curare, neque se invito vel nolente hæc fieri, sed admodum cupiente et promovente, et hac de causa se omnia fecisse; quod admodum prudenter amici nomine significavit. Non enim ita servi sponsi, ut amici gaudent, atque his in rebus lætantur. Non ergo se honore æqualem dicit, absit; sed ut gaudii sui magnitudinem declaret, atque ut se eorum infirmitati attemperet, amicum se dicit. Ministerium quippe subindicavit, cum dixit, se missum fuisse ante illum. Idcirco quod putaret illos hæc ægre ferre, se amicum sponsi dicit esse, ostendens se non modo non ægre ferre, sed admodum gaudere. Quia igitur hoc perfecturus adveni, tantum abest ut de gestis doleam, ut maximo mœrore afficerer, si non fierent. Si sponsa ad sponsum non accederet, tunc dolerem; non vero nunc, cum nostra completa sunt. Nam cum res ejus recte procedunt, tunc nos prospere agimus; quia quod volebamus evenit, et sponsa sponsum agnoscit. Et vos ipsi hoc testificamini cum dicitis, *Omnes veniunt ad eum*. Hoc enim curabam, et ea de causa omnia feci. Quare cum illud jam evenisse videam, gaudeo et exsulto.

3. Quid vero significat illud, *Qui stat et audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi?* Ex parabola ad rem propositam sermonem transtulit. Quia enim sponsum et sponsam memoravit, ostendit quomodo sponsalia fiant : per vocem nempe atque doctrinam : ita enim Ecclesia despondetur Deo. Idcirco Paulus dicebat : ***Fides ex auditu, auditus autem per verbum Dei***. Hac ego voce gaudeo. Illud vero, ***Qui stat***, non sine causa posuit, sed ut ostenderet, res suas cessavisse, et sibi jam standum et audiendum esse, ac sponso

Ecclesia quomodo sponsa Christi fiat.

Rom. 10. 17.

τεν. καὶ ταῦτα πάντα διὰ τῆς τοῦ φίλου.
κονίαν ἐδήλωσεν εἰπὼν, ὅτι.
Boisius legendum putant δάκνεσθαι αὐτὸν

b Morel. ἐπεὶ τοίνυν τοῦτο παρεγενόμην ἀνύσαι, καὶ τοσοῦτον. Savil. [cum Codd. 705, 706] τοῦτο γὰρ ἦλθον ἀνύσαι, φησὶ, καὶ τοσοῦτον ἀπ. Morelli series clarior esse videtur; idemque est utrobique sensus.

tradendam esse sponsam : seque ministrum et servum esse, bonam spem suam atque lætitiam in opus jam exiisse. Ideo sic pergit : *Hoc ergo gaudium meum impletum est;* id est, Perfectum est opus meum, nihil ultra quod faciamus habemus. Deinde non præsens modo, sed etiam futurum doloris augmentum cohibens, de futuris pronuntiat ea quæ et ex dictis et ex factis confirmat his verbis : 30. *Illum oportet crescere, me autem minui* : hoc est, Nostra cessaverunt : quæ vero illius sunt augentur. Hoc itaque quod timetis, non modo nunc aderit, sed majus etiam in dies fiet. Illud enim maxime est quod res nostras splendidiores ostendit. Ideo veni, et gaudeo de tanto rerum ad Christum pertinentium incremento, et quod ea evenerint, quorum gratia nostra præcesserunt. Viden' quam placide, quam sapienter illorum ulcus emollierit, livorem exstinxerit, ipsosque impossibilia aggredi demonstraverit? qua re maxime solet nequitia sedari. Ideoque provisum est, ut illo adhuc vivente et baptizante hæc fierent, ut illum tantæ magnitudinis testem haberent, et nullam excusationem, si non obtemperarent. Neque enim a seipso ad id dicendum impulsus est, non aliis sciscitantibus (ipsi enim auditores eum interrogabant) : neque ex se loquenti ita credidissent, ut ipsis percontantibus se confutantem respondentis sententiam exceperunt; quemadmodum et Judæi, maxime ob id, quod ad illum miserunt, talibusque auditis non crediderunt, omnem sibi veniam præciderunt. Quid igitur hinc docemur? Omnium malorum causam esse vanam gloriam. Illa enim ipsos in livorem conjecit : hæc illos concitavit, ut Jesum adirent ac dicerent : *Quare discipuli tui non jejunant?* Hoc ergo vitium, dilecti, fugiamus. Si hoc fugiamus, a gehenna liberabimur. Hoc enim eis maxime ignem incendit : hoc ubique dominatum exercet suum, atque ætatem et dignitatem omnem tyrannice occupat : hoc Ecclesias subvertit, res civiles labefactat, domos evertit, civitates, populos, gentes. Ecquid miraris, quando in desertum venit, magnamque ibi potestatem suam exhibuit? Nam qui divitiis vale dixerant, mundi fastum omnem abjecerant, et humanam consuetudinem, qui vio-

[Vanæ gloriæ damna.]

[Matth. 9. 14.]

C τὴν νύμφην· καὶ ὅτι λειτουργός ἐστι καὶ διάκονος, καὶ τὰ τῆς χρηστῆς ἐλπίδος αὐτῷ καὶ τῆς εὐφροσύνης ἐξῆλθεν εἰς ἔργον. Διὸ καὶ ἐπάγει τοῦτο δεικνύς· Αὕτη οὖν ἡ ἐμὴ χαρὰ πεπλήρωται· τουτέστιν, ἤνυσται παρ' ἐμοῦ τὸ ἔργον, ὃ γενέσθαι ἔδει, καὶ πλέον οὐδὲν δυνάμεθα ἐργάσασθαι λοιπόν. [c] Εἶτα οὐχὶ τὴν παροῦσαν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν μέλλουσαν τοῦ πάθους αὔξησιν γίνεσθαι κωλύων, καὶ περὶ τῶν μελλόντων ἀποφαίνεται λέγων, ἀπὸ τῶν εἰρημένων τε καὶ γεγενημένων ἤδη καὶ ταῦτα πιστούμενος· διὸ ἐπάγει λέγων, Ἐκεῖνον δεῖ αὐξάνειν, ἐμὲ δὲ ἐλαττοῦσθαι· τουτέστι, τὰ μὲν ἡμέτερα ἔστη, καὶ ἐπαύσατο λοιπὸν, D αὐξάνει δὲ τὰ ἐκείνου. Τοῦτο οὖν ὃ δεδοίκατε, οὐχὶ νῦν ἔσται μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλῷ μᾶλλον προϊόν. Τοῦτο γάρ ἐστιν ὃ μάλιστα λαμπρὰ δείκνυσι τὰ ἡμέτερα. Διὰ τοῦτο δὴ καὶ ἦλθον, καὶ χαίρω ὅτι τὰ αὐτοῦ πολλὴν ἔλαβε τὴν ἐπίδοσιν, καὶ γέγονε ταῦτα δι' ἅπερ πάντα τὰ παρ' ἡμῶν ἐγένετο. Εἶδες πῶς ἠρέμα καὶ μετὰ πολλῆς τῆς σοφίας τό τε πάθος αὐτῶν κατεπράϋνε, καὶ τὴν βασκανίαν ἔσβεσε, καὶ ἀδυνάτοις ἐπιχειροῦντας ἔδειξεν, ᾧ μάλιστα παύεται κακία; Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ᾠκονομήθη, ἔτι ζῶντος αὐτοῦ καὶ βαπτίζοντος, ταῦτα γενέσθαι, ἵνα αὐτὸν μάρτυρα τῆς ὑπεροχῆς E ἔχωσι, καὶ μηδεμίαν, εἰ μὴ πείθοιντο, ἀπολογίαν ἔχειν. Οὐδὲ γὰρ ἀφ' ἑαυτοῦ ἐπὶ τὸ ταῦτα εἰπεῖν ἦλθεν, οὔτε ἑτέρων ἐρωτησάντων· αὐτοὶ γὰρ ἦσαν καὶ οἱ [d] πυθόμενοι, καὶ οἱ ἀκούσαντες. Οὐδὲ γὰρ οὕτως ἀφ' ἑαυτοῦ λέγοντι ἐπείθοντο, ὡς αὐτοκατάκριτον τὴν 169 A ψῆφον εἶχον, μετὰ τὴν ἐρώτησιν ἀκούοντες ἀποκρινομένου· ὥσπερ οὖν καὶ Ἰουδαῖοι καὶ διὰ τοῦτο [a] μάλιστα δὴ, τὸ οἴκοθεν ἀποστεῖλαι πρὸς αὐτὸν, καὶ ἀκοῦσαι ἅπερ ἤκουσαν, καὶ μὴ πεισθῆναι, πάσης ἑαυτοὺς ἀπολογίας ἐξέβαλον. Τί τοίνυν ἐντεῦθεν παιδευόμεθα; Ὅτι πάντων αἴτιον τῶν κακῶν [b] ἡ κενοδοξία. Τοῦτο γὰρ αὐτοὺς ἐπὶ τὴν ζηλοτυπίαν ἤγαγε· τοῦτο πάλιν αὐτοὺς μικρὸν λωφήσαντας διήγειρεν· διὸ καὶ προσελθόντες τῷ Ἰησοῦ λέγουσι· Διατί οἱ μαθηταί σου οὐ νηστεύουσι; Φύγωμεν τοίνυν, ἀγαπητοὶ, τὸ πάθος. Ἂν γὰρ τοῦτο φύγωμεν, τῆς γεέννης ἀπαλλαγησόμεθα. Τοῦτο γὰρ μάλιστα αὐτοῖς ἀνάπτει τὸ πῦρ· οὕτω πανταχοῦ τὴν ἀρχὴν ἐξέτεινε τὴν ἑαυτοῦ, καὶ ἡλικίαν πᾶ- B σαν καὶ ἀξίαν πᾶσαν κατέχει τυραννικῶς. Τοῦτο τὰς Ἐκκλησίας ἄνω καὶ κάτω πεποίηκε, τοῦτο καὶ τοῖς πολιτικοῖς λυμαίνεται πράγμασι, τοῦτο καὶ οἰκίας ὁλοκλήρους ἀνέτρεψε, καὶ πόλεις, καὶ δήμους καὶ ἔθνη.

[c] Hic longe variant Editi. Morel. εἶτα οὐκ ἀφ' ὧν εἶπε τὴν παροῦσαν τοῦ πάθους αὔξησιν καθαιρῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν μέλλουσαν γίνεσθαι φθάνων, δι' ὧν ὠδίνει εἰπεῖν, ἄρχεται περὶ τῶν μελλόντων, καὶ ἀποφαίνεται, ἀπὸ τῶν εἰρημένων τε καὶ γεγενημένων ἤδη καὶ ταῦτα πιστούμενος, οὕτως ἐπάγων, καὶ λέγων. Savil. et Mss. brevius et clarius ut supra.

[d] [πυθόμενοι Savil. et Codd. nostri. Legebatur παθόμενοι.]

[a] Savil. [et Codd. nostri] μάλιστα, διὰ τὸ οἴκοθεν.

[b] Morel. ἡ κενοδοξία. τοῦτο γάρ. Savil. ἡ δοξομανί- τοῦτο γοῦν. Idipsum est : γοῦν et γάρ apud Chrysostomum indiscriminatim usurpantur pro *enim*.

ιμάζεις, όπου γε καὶ εἰς τὴν ἔρημον * ἐξῆλ- πολλὴν αὐτοῦ κἀκεῖ τὴν δύναμιν ἐπεδείξατο; πολλὰ χρήμασι χαίρειν εἰπόντες, καὶ τῇ τοῦ αντασίᾳ πάσῃ, καὶ μηδενὶ συγγινόμενοι, καὶ ννικωτέρας τῶν σωμάτων κρατοῦντες ἐπιθυ- :οι πολλάκις, ἁλόντες ὑπὸ κενοδοξίας, πάντα ν. Διὰ τοῦτο τὸ πάθος ὁ πολλὰ καμὼν τοῦ ιμόντος, ἀλλὰ μυρία ἁμαρτῶντος, ὁ Φαρι- ὶ τελώνου, [διὰ τοῦτο τὸ νόσημα] ἧττον ἔχων C . Ἀλλὰ τὸ μὲν κατηγορεῖν τοῦ πάθους, οὐδὲν :ὶ (πάντες γὰρ τὰ αὐτὰ ψηφίζονται), τὸ δὲ ιον, ὅπως αὐτοῦ περιγενώμεθα. Πῶς οὖν αὐ- ιγενόμεθα; Ἂν ἀντιστήσωμεν δόξαν δόξῃ. γὰρ τοῦ τῆς γῆς πλούτου καταφρονοῦμεν, ὅταν ερον ἴδωμεν πλοῦτον, καὶ τῆς ζωῆς ταύτης μεν, ὅταν ἐννοήσωμεν τὴν πολλῷ ταύτης ἀμεί- ο καὶ δόξαν τὴν ἐνταῦθα διαπτύσαι δυνησόμε- ' τὴν ταύτης ἐννοήσωμεν μακρῷ σεμνοτέραν, ας δόξαν. Ἡ μὲν γὰρ κενή τίς ἐστι καὶ μα- ομα ἔχουσα πράγματος ἔρημον· ἐκείνη δὲ ἡ ἀπὸ τῶν οὐρανῶν, οὐκ ἀνθρώπους, ἀλλ' ἀγ- D καὶ ἀρχαγγέλους, καὶ τὸν [d] τῶν ἀρχαγγέλων ν, μᾶλλον δὲ μετ' αὐτοῦ καὶ τοὺς ἀνθρώπους ις ἔχουσα. Ἂν πρὸς ἐκεῖνο τὸ θέατρον ἴδῃς, ἂν ὶ μάθῃς στεφάνους, ἂν πρὸς τὸν ἐκεῖθεν κρό- τον μεταθῇς, οὐδέποτέ σε δυνήσεται τὰ ἐν- κατασχεῖν, οὐδὲ γινόμενα ἡγήσῃ μεγάλα, οὐδὲ ζητήσεις. Καὶ γὰρ ἐν τοῖς βασιλείοις τούτοις τῶν τῷ βασιλεῖ παρεστηκότων δορυφόρων, ίσαι τῷ τὸ διάδημα ἔχοντι καὶ ἐπὶ τοῦ θρό- ημένῳ, κολοιῶν περιεργάζεται φωνάς, ἢ μυιῶν ώπων περιιπταμένων καὶ βομβούντων θόρυ- δὲν γὰρ τούτων ἄμεινον αἱ τῶν ἀνθρώπων εὐ- E διάκεινται. Εἰδότες τοίνυν [e] τῶν ἀνθρωπίνων ὐτέλειαν, πάντα εἰς τοὺς ἀσύλους συναγάγωμεν ὺς, καὶ τὴν μένουσαν καὶ ἀκίνητον δόξαν ἐπι- ιν· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν χάριτι ανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ τι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

lentas corporum cupiditates superaverant: hi sæpe a vana gloria capti omnia perdiderunt. Hujus vitii causa, qui multum laboraverat, ab eo qui nihil laboris, sed multa peccata admiserat, Pharisæus a publicano victus est. At hoc accusare vitium nullo labore possumus (omnes enim eumdem ipsum calculum ferunt); quod quæritur autem est, quomodo ipsum superare possimus. Quomodo ergo profligabimus? Si gloriam gloriæ opponamus. Ut enim terrenas divitias contemnimus, quando ad alias respicimus divitias, et hanc vitam despicimus, cum cogitamus aliam hac longe meliorem; sic et gloriam hujus mundi respuere poterimus, cum aliam longe hac clariorem spectabimus, quæque vere gloria est. Nam hæc, de qua loquimur, vana inanisque est, nec nisi nomen re vacuum habet; illa autem cælestis vera est, quæ non homines, sed angelos, archangelos, et archangelorum Dominum, imo etiam homines ipsos laudatores habet. Si ad illud theatrum respexeris, si coronas illas didiceris, si ad illos plausus te transtuleris: terrena numquam te detinebunt, non magna præsentia reputabis, non absentia quæres. In hac quippe regia nemo satellitum regiorum, non curans diadema gestantis et in solio sedentis gratiam, graculorum voces imitatur, muscarum et culicum volantium stridorem: nihil enim meliores iis sunt hominum laudes. Cognita itaque humanarum rerum vilitate, omnia in tutissimos conferamus thesauros, et manentem perennemque gloriam quæramus: quam utinam nos omnes consequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, unaque sancto Spiritui, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

Vana gloria quomodo fugienda.

ἦλθεν Savil. et Cod. 705. Adjecimus e Cod. 706 ...iderabatur post ἐξῆλθεν copula. Infra ἁμαρτή- ...avil.; ἁμαρτῶντος Cod. 705 ex corr. pro ἁμαρ- ...ς, itemque Cod. 706 a pr. m. ἁμαρτῶντος, ab ἁμαρτόντος. Sub initium literæ C quæ uncis inclusimus verba, absunt a Savil.]

[c] [περιγενώμεθα Savil. et alter Cod. Alter vero περιεσόμεθα. Alterutrum elige.]

[d] Alii et Savil. τὸν τῶν ἀρχαγγέλων. Morel. ἀγγέλων.

[e] Morel. τῶν ἀνθρώπων.

HOMILIA XXX.

31. *Qui de sursum venit, super omnes est: qui est de terra, de terra est, et de terra loquitur.*

1. Grave quiddam est gloriæ amor, grave et malis multis refertum: spina est quæ difficile avellitur, fera quæ mansuefieri nequit, multis capitibus instructa, in eos ipsos qui se nutriunt armata. Sicut enim vermis ligna a quibus gignitur corrodit, et rubigo ferrum ex quo nascitur consumit, et lanam tineæ: ita inanis gloria altricem suam animam perdit. Ideo multa nobis opus est diligentia, ut vitium hoc tollamus. Vide ergo quanta decantet Joannes discipulis suis hoc morbo laborantibus, ac vix eos sedare potest. Nam post priora illa his etiam illos demulcet sermonibus: *Qui de sursum venit, super omnes est: qui est de terra, de terra est, et de terra loquitur.* Quia, inquit, testimonium meum ubique circumfertis, et me fide dignissimum prædicatis; illud sciatis oportet, non licere eum qui de cælo venit, fide dignum reddi ab eo qui in terra habitat. Illud autem, *Supra omnes est,* quid significat? Eum nullo egere, sibi sufficere, et sine comparatione omnium maximum esse. Se vero de terra esse et loqui dicit, non quod ex propria mente
Joan. 3. 12. loqueretur, sed ut Christus ait: *Si terrena dixi vobis, et non creditis.* Baptisma sic appellat, non quod terrenum esset, sed quia illud cum ineffabili generatione sua comparabat; sic et hoc loco se de terra loqui dixit Joannes, suam cum Christi doctrina comparando. Nihil enim aliud significat illud, *De terra loquitur,* quam quod sua exigua, humilia et vilia sint, si cum Christi magnitudine comparentur, ac terrenæ naturæ quasi similia sint.
Col. 2. 3. Apud illum enim *Omnes thesauri sapientiæ reconduntur.* Quod autem de humanis ratiociniis non loquatur, hinc palam est. *Qui est ex terra, ex terra est.* Atqui non erat totus de terra, sed præcipua cælestia erant; animam quippe habebat, et spiritus particeps erat, quæ non sunt de terra. Quomodo ergo se de terra esse dicit? Nihil aliud his significatur quam, Parvus sum et nullius pre-

170 A

ΟΜΙΛΙΑ λ'.

Ὁ ἄνωθεν ἐρχόμενος, ἐπάνω πάντων ἐστίν· ὁ ὢν ἐκ τῆς γῆς, ἐκ τῆς γῆς ἐστι, καὶ ἐκ τῆς γῆς λαλεῖ.

Δεινὸν ὁ τῆς δόξης ἔρως, δεινὸν καὶ πολλῶν γέμον κακῶν· ἄκανθά τίς ἐστι [a] δυσαπόσπαστος, καὶ θηρίον ἀτίθασσον, καὶ πολυκέφαλον, κατὰ τῶν τρεφόντων αὐτὸ ὁπλιζόμενον. Καθάπερ γὰρ ὁ σκώληξ τὰ ξύλα ἀφ' ὧν τίκτεται διατρώγει, καὶ ὁ ἰὸς τὸν σίδηρον ὅθεν πρόεισι
B δαπανᾷ, καὶ οἱ σῆτες τὰ ἔρια· οὕτω καὶ ἡ κενοδοξία τὴν τρέφουσαν αὐτὴν ἀπόλλυσι ψυχήν. Διὸ πολλῆς ἡμῖν δεῖ τῆς σπουδῆς, ὥστε ἀφανίσαι τὸ πάθος. Ὅρα γοῦν καὶ ἐνταῦθα ὅσα ἐπᾴδει τοῖς μαθηταῖς τοῦτο πάσχουσιν ὁ Ἰωάννης, καὶ μόλις αὐτοὺς καταπραΰνει. Μετὰ γὰρ τῶν ἔμπροσθεν εἰρημένων, καὶ ἑτέροις αὐτοὺς ἐπαντλεῖ λόγοις. Ποίοις δὴ τούτοις; Ὁ ἄνωθεν ἐρχόμενος, λέγων, ἐπάνω πάντων ἐστίν· ὁ ἐκ τῆς γῆς ὤν, ἐκ τῆς γῆς ἐστι, καὶ ἐκ τῆς γῆς λαλεῖ. Ἐπειδή, φησί, τὴν ἐμὴν ἄνω καὶ [b] κάτω περιστρέφετε μαρτυρίαν, καὶ ταύτῃ με ἀξιοπιστότερον εἶναί φατε, ἐκεῖνο ὑμᾶς ἀναγκαῖον εἰδέναι, ὡς οὐκ ἔνι τὸν ἐκ τῶν οὐρα-
C νῶν ἐρχόμενον, ἀξιόπιστον ἀπὸ τοῦ τὴν γῆν οἰκοῦντος γενέσθαι. Τὸ δὲ, Ἐπάνω [c] πάντων, τί ποτέ ἐστι, καὶ τί βούλεται δηλοῦν; Τοῦτό ἐστι. Δείκνυσι γὰρ διὰ τούτου ὅτι οὐδενὸς δεῖται, ἀλλ' ἀρκῶν ἐστιν αὐτὸς ἑαυτῷ, καὶ ὅτι πάντων μείζων ἀσυγκρίτως. Ἐκ τῆς γῆς δὲ ὄντα καὶ λαλοῦντα ἑαυτὸν λέγει, οὐχ ὅτι ἐξ οἰκείας διανοίας ἐφθέγγετο, ἀλλ' ὥσπερ ὁ Χριστὸς εἶπεν· Εἰ τὰ ἐπίγεια εἶπον ὑμῖν, καὶ οὐ πιστεύετε· τὸ βάπτισμα οὕτω καλῶν, οὐκ ἐπειδὴ ἐπίγειον ἦν, ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸς τὴν ἀπόῤῥητον αὐτοῦ γέννησιν παρέβαλλε τὸ εἰρημένον· οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἐκ τῆς γῆς λαλεῖν ἑαυτὸν ὁ Ἰωάννης εἶπε, πρὸς τὴν τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίαν τὰ αὐτοῦ
D παραβάλλων. Οὐδὲν γὰρ ἄλλο δηλοῖ τὸ ἐκ τῆς γῆς λαλεῖν, ἢ ὅτι μικρὰ καὶ ταπεινὰ καὶ εὐτελῆ τοῖς ἐκείνου παραβαλλόμενα τὰ ἐμὰ, καὶ τοιαῦτα, οἷα εἰκὸς γηΐνην δέξασθαι φύσιν. Παρὰ γὰρ ἐκείνῳ Πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας ἀπόκρυφοι. Ὅτι δὲ οὐ περὶ λογισμῶν ἀνθρωπίνων λέγει, δῆλον ἐκεῖθεν. Ὁ ἐκ τῆς γῆς ὤν, φησὶν, ἐκ τῆς γῆς ἐστι. Καίτοι γε οὐκ ἐκ τῆς γῆς ἦν αὐτῷ τὸ πᾶν, ἀλλὰ τὰ κυριώτερα οὐράνια· καὶ γὰρ ψυχὴν εἶχε, καὶ πνεύματος μετεῖχεν οὐκ ἐκ τῆς
E γῆς. Πῶς οὖν ἀπὸ τῆς [d] γῆς αὐτὸς εἶναι λέγει; Οὐδὲν

[a] Morel. δυσκπόστατος, Savil. δυσαπόσπαστος.

[b] κάτω στρέφετε Savil.

[c] Morel. πάντων ὅ τι ποτέ ἐστι, καὶ τί. [Savil. πάντων, τί ἐστι; καὶ τί βούλεται ἡμῖν ἐνδείξασθαι ἡ λέξις; ὅτι οὐδενὸς δεῖται, et ita Codd. nostri, nisi quod ut Montf. τί ποτέ ἐστι exhibent.]

[d] Savil. γῆς εἶναί φησιν; ὁρᾷς ὅτι οὐδὲν ἄλλο φησὶν, ἢ ὅτι.

ἄλλο ἐντεῦθεν αἰνίττεται, ἢ ὅτι μικρὸς ἐγὼ καὶ οὐδενὸς ἄξιος λόγου, ἅτε χαμαὶ ἐρχόμενος καὶ ἐν τῇ γῇ τεχθείς· ὁ δὲ Χριστὸς ἄνωθεν ἡμῖν ἀφῖκται. Διὰ δὴ τούτων πάντων σβέσας τὸ πάθος πρῶτον, τότε λοιπὸν μετὰ πλείονος τῆς παῤῥησίας φθέγγεται περὶ τοῦ Χριστοῦ. Πρὸ μὲν γὰρ τούτου περιττὸν ἦν ῥήματα προΐεσθαι, μηδέποτε χώραν ἐν τῇ διανοίᾳ τῶν ἀκροωμένων ἔχειν δυνάμενα· ἐπειδὴ δὲ τὰς ἀκάνθας [c] ἀνέσπασεν, ἄρχεται μετὰ ἀδείας λοιπὸν καταβάλλειν τὰ σπέρματα, λέγων· [a] Ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐρχόμενος, ἐπάνω πάντων ἐστί· καὶ ὃ ἑώρακε καὶ ἤκουσε, τοῦτο μαρτυρεῖ, καὶ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ οὐδεὶς λαμβάνει. Μέγα τι καὶ ὑψηλὸν εἰπὼν περὶ αὐτοῦ, πάλιν ἐπὶ τὸ ταπεινότερον τὸν λόγον ἄγει. Τὸ γὰρ, Ὃ ἤκουσε καὶ ἑώρακεν, ἀνθρωπινώτερον εἴρηται. Οὐ γὰρ ἀπὸ τοῦ παραλαβεῖν ὄψει, οὐδ' ἀπὸ τοῦ ἀκοῦσαι ᾔδει ἃ ᾔδει· ἀλλ' ἐν τῇ φύσει τὸ πᾶν εἶχε, τέλειος ἐκ τῶν πατρικῶν προελθὼν κόλπων, καὶ οὐ δεόμενος τοῦ διδάσκοντος. Καθὼς γὰρ, φησὶ, γινώσκει με ὁ Πατὴρ, οὕτω κἀγὼ γινώσκω τὸν Πατέρα. Τί οὖν ἐστιν, Ὃ ἤκουσε, λαλεῖ, καὶ ὃ ἑώρακε, μαρτυρεῖ; Ἐπειδὴ διὰ τῶν αἰσθήσεων τούτων ἡμεῖς πάντα μανθάνομεν ἀκριβῶς, καὶ ἀξιόπιστοι δοκοῦμεν εἶναι διδάσκαλοι, ὑπὲρ ὧν ἢ ὄψει παραλάβωμεν, ἢ ἀκοῇ δεξώμεθα, ἅτε οὐ πλαττόμενοι, οὐδὲ ψευδῆ λέγοντες· τοῦτο καὶ ἐνταῦθα κατασκευάσαι βουλόμενος ὁ Ἰωάννης εἶπε τὸ, Ἃ ἤκουσε καὶ ἑώρακε· [b] τουτέστιν, οὐδὲν τῶν παρ' αὐτοῦ ψεῦδός ἐστιν, ἀλλὰ πάντα ἀληθῆ. Οὕτω δήπου καὶ ἡμεῖς περιεργαζόμενοι πολλάκις ἐρωτῶμεν· σὺ ἤκουσας; σὺ εἶδες; κἂν δειχθῇ τοῦτο, ἀναμφίβολος ἡ μαρτυρία. Καὶ αὐτὸς δὲ ὅταν λέγῃ, Καθὼς ἀκούω, κρίνω, καὶ, Ἃ ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρός μου, λαλῶ, καὶ Ὃ ἑωράκαμεν, λαλοῦμεν, καὶ ὅσα ἂν ἕτερα τοιαῦτα φθέγγηται, οὐχ ἵνα μάθωμεν ὅτι διδασκόμενος λέγει ἃ λέγει (τοῦτο γὰρ τῆς ἐσχάτης ἀνοίας ἐστὶ νομίζειν)· ἀλλ' ἵνα μηδὲν τῶν λεγομένων ὑποπτεύηται παρὰ τῶν ἀναισχύντων Ἰουδαίων. Ἐπειδὴ γὰρ οὐδέπω τὴν προσήκουσαν περὶ αὐτοῦ δόξαν εἶχον, συνεχῶς ἐπὶ τὸν Πατέρα καταφεύγει, ἐκεῖθεν ἀξιόπιστα ποιῶν τὰ λεγόμενα.

Καὶ τί θαυμάζεις εἰ ἐπὶ τὸν Πατέρα καταφεύγει, ὅπου γε αὐτὸς πολλάκις καὶ ἐπὶ τοὺς προφήτας καὶ ἐπὶ τὰς Γραφὰς ἔρχεται; ὡς ὅταν λέγῃ· Ἐκεῖναί εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ. Ἆρ' οὖν καὶ τῶν προφητῶν ἐλάττονα αὐτὸν εἶναι φήσομεν, ἐπειδὴ τὰς ἐκεῖθεν ἕλκει μαρτυρίας; Ἄπαγε. Διὰ γὰρ τὴν τῶν ἀκουόντων ἀσθένειαν οὕτω μεθοδεύει τὸν λόγον, καὶ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἀκηκοώς φησι λαλεῖν ἅπερ ἐλάλει, οὐχ ὡς διδασκάλου δεόμενος, ἀλλ' ἵνα ἐκεῖνοι πιστεύ-

tii, utpote qui humi repam et in terra natus sim; Christus autem ad nos de cælo venit. Cum per hæc omnia eorum morbum restinxisset, cum majore fiducia de Christo loquitur. Antea enim superfluum fuisset verba profundere, cum hæc in mente auditorum locum invenire non possent: postquam autem spinas evulsit, jam confidenter semina jacere incipit his verbis: *Qui de cælo* 171 A *venit, super omnes est;* 32. *et quod vidit et audivit, hoc testificatur, et testimonium ejus nemo accipit.* Magnum quid et sublime de ipso loquutus, rursus ad humiliora pergit: nam illud, *Quod audivit et vidit,* humanius dictum est. Neque enim ex visu vel auditu illa quæ sciebat acceperat; sed in natura totum habebat, qui perfectus ex sinu paterno exierat, nec egebat doctore: nam ait, *Sicut novit me Pater, ita et ego cognosco Patrem.* Quid ergo significat illud, *Quod audivit, loquitur, et quod vidit, testatur?* Quia per hos sensus nos omnia discimus accurate, et fide digni magistri habemur, circa ea quæ vel visu vel au- B ditu percepimus, utpote qui nec fingamus, nec falsa dicamus. Id adstruere volens Joannes dixit, *Quæ audivit et vidit,* ut ostendat nihil in illo mendacii, sed omnia vera esse. Sic et nos sæpe curiose perquirimus, Tune audisti, tune vidisti? si id affirmetur, tunc certum testimonium habetur. Sic et ipse cum dicit, *Sicut audio, judico,* (Joan. 5. 30.) et, *Quæ audivi a Patre meo, loquor,* (Id. 8. 26.) et, *Quæ vidimus, loquimur,* (et 3. 11.) et similia alia loquitur, non ita dicit, ut discamus illum ea accepisse quæ dicit (id enim putare extremæ dementiæ esset); sed ne quid ex dictis ejus in suspicionem vocaretur ab impudentibus Judæis. Quia enim nondum eam C quam par erat de illo opinionem habebant, frequenter ad Patrem confugit, hincque verbis suis fidem facit.

2. Et quid miraris si ad Patrem confugiat, cum et ad prophetas et ad Scripturas sæpe recurrat? ut quando dicit, *Illæ sunt quæ testimonium perhibent de me.* (Ibid. 5. 39.) Num ergo prophetis illum minorem esse dicemus, quia inde testimonia mutuatur? Absit. Sed propter auditorum infirmitatem D sic sermonem temperat, et ex Patre audita se narrare dicit, non quasi doctore egeat, sed ut illi credant, nihil a se falsum dici. Quod autem dicit

[c] Savil. ἀνέσπασε, τότε μετὰ ἀδείας λοιπὸν καταβάλλει.

[a] Savil. ὁ ἄνωθεν. Morel. ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Mox item variat tantillum in verbis tantum.

[b] Savil. τουτέστιν, οὐδέν. Morel. δηλῶν ὡς οὐδέν. [Mox alii οὕτω γοῦν.]

Joannes, sic intellige :·Mihi opus est audire ab illo. Nam de cælo venit, et cælestia nuntiat, quæ solus ipse clare novit; nam illud, *Audivit et vidit,* hoc significat. *Et testimonium ejus nemo accipit*. Atqui discipulos habuit et multi dictis ejus attendebant; cur ergo dicit, *Nemo accipit?* Hoc est, Pauci accipiunt. Nam si neminem dixisset, cur subjunxisset : 33. *Qui accepit ejus testimonium, signavit quia Deus verax est?* Hic discipulos suos perstringit, ac si non multum ei credituri essent. Quod enim neque postea ipsi crediderint, palam est ex sequentibus. Idcirco illos in carcere inclusus misit ad eum, ut ipsos magis ipsi connecteret. Illi vero tunc etiam vix crediderunt, quod subindicans Christus dixit, *Beatus qui non fuerit scandalizatus in me*. Nulla igitur alia de causa dicit, *Et testimonium ejus nemo accipit,* quam ut discipulos suos erudiat, ac si diceret : Ne putetis quia pauci credituri sunt, ideo falsa illa esse quæ dicuntur, Nam *Quæ vidit, testatur,* inquit. Hæc porro dicit, ut simul Judæorum ignaviam perstringat; ut in principio Evangelii ipsos coarguit his verbis : *In propria venit, et sui eum non receperunt*. Hoc autem non venientis, sed non recipientium peccatum est. *Qui accepit ejus testimonium, obsignavit quia Deus verax est*. Hic illos exterret, cum ostendit eum qui Christo non credit, non modo non ipsi, sed neque Patri credere; quamobrem adjicit: 34. *Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur*. Quia ergo verba ejus loquitur, et credens illi credit, et incredulus illi non credit. Illud autem, *Obsignavit,* id est, Ostendit. Postquam hæc dixit et timorem auxit, adjicit : *Quia Deus verax est;* significans, neminem posse illi non credere, nisi mendacii arguat Deum qui misit ipsum. Quoniam igitur nihil extra ea quæ sunt Patris dicit Christus, sed omnia illius sunt; qui ipsum non audit, mittentem Patrem non audit. Viden' quomodo ipsos per hæc etiam percellat? Hactenus enim nihil grave putabant esse Christum non audire. Ideo tantum periculum incredulis impendere ostendit, ut discant Christum non audire idipsum esse quod Deum non audire. Deinde prosequitur, imbecillitati mentis eorum se attemperans, his verbis : *Non enim ad mensuram dat Deus Spiritum,* Rursus, ut dixi, humiliori modo loquitur, sic va-

Joannis discipuli Christo non crediderant.

Matth. 11. 6.

σωσι μηδὲν εἶναι ψεῦδος τῶν λεγομένων. Ὁ
Ἰωάννης, τοιοῦτόν ἐστιν· ἐγὼ δέομαι ἀκοῦ
παρ' ἐκείνου. Ἄνωθεν γὰρ ἔρχεται, τὰ ἐκεῖθε
γέλλων, ἃ μόνος αὐτὸς οἶδε σαφῶς· τὸ γὰρ, '
καὶ ἤκουσε, τοῦτό ἐστι δηλοῦντος. Καὶ τὴν μ
αὐτοῦ οὐδεὶς λαμβάνει. Καίτοι καὶ μαθητὰς ε
πολλοὶ προσεῖχον τοῖς λεγομένοις. Πῶς οὖν φ
E οὐδείς; Τοῦτο ἀντὶ τοῦ, ὀλίγοι, εἴρηται νῦν·
εἰ μηδένα ἔλεγε, πῶς ἐπήγαγεν, Ὁ λαβὼν α
μαρτυρίαν, ἐσφράγισεν ὅτι ὁ Θεὸς ἀληθής ἐστ
ταῦθα καὶ τῶν ἰδίων καθάπτεται μαθητῶν, ὡς
ὅρα μελλόντων αὐτῷ πιστεύειν τέως. Ὅτι γ
μετὰ ταῦτα ἐπίστευσαν αὐτῷ τὰ ῥήματα, δ
[c] ἐκ τῶν μετέπειτα λεχθέντων. Διὰ τοῦτο γὰ
172 καὶ δεσμωτήριον οἰκῶν ἐκεῖθεν ἔπεμψε πρὸς α
A αὐτῷ συνδήσῃ μᾶλλον. Οἱ δὲ καὶ τότε μόλις ἐπ
ὅπερ δὴ καὶ ὁ Χριστὸς αἰνιττόμενος εἶπεν· Κ
ριος ὃς ἐὰν μὴ σκανδαλισθῇ ἐν [a] ἐμοί. Δι' ο
νυν ἕτερον εἶπε, Καὶ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ οὐδ
βάνει, ἢ τοὺς μαθητὰς ἀσφαλιζόμενος τοὺς
καὶ μονονουχὶ λέγων· μὴ ἐπειδὴ μέλλουσιν ο
γοι τέως πιστεύειν, διὰ τοῦτο ψευδῆ [b] νομί
ναι τὰ λεγόμενα· Ἃ γὰρ ἑώρακε, μαρτυρεῖ
Ταῦτα δὲ λέγει ἅμα καὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς καθα
ἀναισθησίας. [c] Ὅπερ οὖν καὶ ὁ εὐαγγελιστ
μενος ἐπετίμησεν αὐτοῖς, οὕτω λέγων, ὅτι Εἰς
B ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον. Τοῦτ
αὐτοῦ ἔγκλημα, ἀλλὰ τῶν μὴ δεξαμένων κα
Ὁ λαβὼν αὐτοῦ τὴν μαρτυρίαν, ἐσφράγισ
Θεὸς ἀληθής ἐστιν. Ἐνταῦθα αὐτοὺς καὶ φο
κνυσι γὰρ, ὅτι ὁ μὴ τούτῳ πιστεύων, οὐκ αὐτ
ἀλλὰ καὶ τῷ Πατρὶ ἀπιστεῖ. Διὸ καὶ ἐπάγει· '
ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς, τὰ ῥήματα τοῦ Θεοῦ λαλ
οὖν τὰ ἐκείνου φθέγγεται, ὅ τε πιστεύων, ὅ
στῶν, ἐκείνῳ καὶ πιστεύει καὶ ἀπιστεῖ. Τὸ δὲ, '
γισεν, ἔδειξέν ἐστιν. Οὕτως εἰπὼν καὶ ἔτι αὔξ
φόβον, προστίθησιν· Ὅτι ὁ Θεὸς ἀληθής ἐσ
κνὺς, ὡς ἂν ἄλλως τις ἀπιστήσειε τούτῳ, εἰ
C δος καταγνοίη τοῦ πέμψαντος αὐτὸν Θεοῦ. Ἐ
νυν οὐδὲν ἐκτὸς τῶν τοῦ Πατρὸς λέγει, ἀλλὰ
τὰ ἐκείνου, ὁ παρακούων τούτου, τοῦ πέμψαν
ρήκουσεν. Ὁρᾷς πῶς αὐτοὺς καὶ διὰ τούτων
πλήττει; Τέως γὰρ οὐδὲν μέγα ἐνόμιζον εἶνα
κοῦσαι τοῦ Χριστοῦ. Διὰ τοῦτο τηλικοῦτον
ἐπεκρέμασε τοῖς ἀπίστοις, ἵνα μάθωσιν ὅτι α
Θεοῦ παρακούουσιν οἱ τοῦ Χριστοῦ παρακ
Εἶτα καὶ ἐπεξέρχεται τῷ λόγῳ τούτῳ, [e] πρὸς

[c] Alii ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα. Mox Morel. διὰ τοῦτο οὖν ἐκεῖνος..

[a] ἐμοί. καὶ διὰ τοῦτο καὶ νῦν ἔλεγε, καὶ τὴν sic Savil. Paulo post Morel. μονονουχὶ ἀπολογούμενος.

[b] Savil. νομίσητε. Morel. νομίσαι. Ibid. Sav ἑώρακε λαλεῖ. ταῦτα δὲ.

[c] Morel. ὥσπερ οὖν καὶ τοῦ εὐαγγελίου ἀρχόμενος

[d] Savil. τὸν φόβον, φησὶν ὅτι.

ῆς διανοίας αὐτῶν καταβαίνων καὶ λέγων· Οὐ
μέτρου δίδωσιν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα. Πάλιν,
ην, ἐπὶ τὸ ταπεινότερον ἄγει τὸν λόγον, ποι-
αὐτὸν καὶ εὐπαράδεκτον ποιῶν τοῖς ἀκούουσι
ὐ γὰρ ἦν ἄλλως ἐπᾶραι καὶ αὐξῆσαι τὸν φόβον. D
γάρ τι περὶ αὐτοῦ εἶπε μέγα καὶ ὑψηλὸν, οὐκ
ευσαν, ἀλλὰ καὶ κατεφρόνησαν ἄν. Διὰ τοῦτο
Πατέρα ἀνάγει τὸ πᾶν, πάλιν ὡς περὶ ἀνθρώ-
ὶ Χριστοῦ τέως διαλεγόμενος. Τί δέ ἐστιν ὅ
Οὐκ ἐκ μέτρου δίδωσιν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα;
εῖξαι, ὅτι πάντες ἡμεῖς μέτρῳ τὴν τοῦ Πνεύ-
νέργειαν ἐλάβομεν· Πνεῦμα γὰρ ἐνταῦθα τὴν
ν λέγει· αὕτη γάρ ἐστιν ἡ μεριζομένη· οὗτος
ρητον ἔχει καὶ ὁλόκληρον πᾶσαν τὴν ἐνέργειαν.
ἐνέργεια αὐτοῦ ἀμέτρητος, πολλῷ μᾶλλον ἡ E
Ὁρᾷς καὶ τὸ Πνεῦμα ἄπειρον; Ὁ τοίνυν πᾶ-
Πνεύματος δεξάμενος τὴν ἐνέργειαν, ὁ τὰ τοῦ
ῦ, ὁ λέγων, Ὃ ἠκούσαμεν, λαλοῦμεν, καὶ ὃ
εν, μαρτυροῦμεν, πῶς ἂν εἴη δίκαιος ὑπο-
αι; Οὐδὲν γάρ φησιν, ὃ μὴ τοῦ Θεοῦ ἐστιν,
μὴ τοῦ Πνεύματός ἐστι. Καὶ τέως περὶ τοῦ
όγου οὐδὲν φθέγγεται, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Πατρὸς 173
Πνεύματος ἀξιόπιστον ποιεῖται τὴν διδασκα- A
ὅτι μὲν γὰρ Θεός ἐστιν, ᾔδεσαν, καὶ ὅτι Πνεῦ-
, ἠπίσταντο, εἰ καὶ μὴ τὴν προσήκουσαν περὶ
ξαν εἶχον· ὅτι μέντοι Υἱός ἐστιν, οὐκ ᾔδεσαν.
το ἀεὶ ἐπὶ τὸν Πατέρα καὶ ἐπὶ τὸ Πνεῦμα κα-
ι, ἐκεῖθεν πιστούμενος τὰ λεγόμενα. Ἐπεὶ
αὐτὴν ἀνελὼν τὴν αἰτίαν καθ' ἑαυτὸν ἐξετάσῃ
ν, σφόδρα ἀποδεῖ τῆς ἀξίας τοῦ Χριστοῦ. Οὐ
τοῦτο ἀξιόπιστος αὐτοῖς, ἐπειδὴ τὴν τοῦ Πνεύ-
ἐνέργειαν ἔχει· οὐ γὰρ τῆς ἐκεῖθεν δεῖται βοη-
λλ' αὐτός ἐστιν ἀρκῶν ἑαυτῷ. Τέως δὲ πρὸς
νοιαν τῶν ἀτελεστέρων φθέγγεται, ἀπὸ τῶν
ν κατὰ μικρὸν αὐτοὺς ἀναγαγεῖν βουλόμενος. B
δὲ λέγω, ἵνα μὴ ἁπλῶς τὰ ἐν ταῖς Γραφαῖς
παρατρέχωμεν, ἀλλὰ καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ λέ-
καὶ τὴν ἀσθένειαν τῶν ἀκροατῶν, καὶ πολλὰ
ἐν αὐταῖς καταμανθάνωμεν. Οὐ γὰρ πάντα
ονται οἱ διδάσκαλοι φθέγγονται, ἀλλὰ τὰ
ς ἡ ἕξις τῶν ἀσθενούντων ἀπαιτεῖ. Διὸ καὶ
λέγει· Οὐκ ἠδυνήθην ὑμῖν λαλῆσαι ὡς πνευ-
;, ἀλλ' ὡς σαρκικοῖς. Γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, οὐ
Ἐβουλόμην μὲν γὰρ, φησὶν, ὡς πνευματικοῖς
;, οὐκ ἠδυνάμην δέ. Πῶς; Οὐκ ἐπειδὴ αὐτὸς
ς εἶχεν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκεῖνοι οὐκ ἠδύναντο οὕ-
ῦσαι. Οὕτω καὶ Ἰωάννης ἐβούλετο μεγάλα
δάξαι τοὺς μαθητὰς, ἀλλ' οὐδέπω δέξασθαι C
το ἐκεῖνοι· διὰ τοῦτο τοῖς ταπεινοτέροις ἐνδια-
μάλιστα.

ril. πρὸς τὸ μέτρον τῆς ἀσθενείας.

rians ad faciliorem auditorum captum; non enim poterat aliter metum augere. Nam si quid de ipso magnum et sublime dixisset, non credidissent, sed id nihili fecissent. Ideo ad Patrem totum refert, de Christo interim quasi de homine loquens. Quid vero significat illud: *Non ad mensuram dat Deus Spiritum*? Nos omnes, ait, ad mensuram Spiritus operationem accepimus: per Spiritum enim hic operationem intelligit: hæc quippe ea est quæ distribuitur: hic vero totam illam sine mensura habet operationem. Si autem operatio ejus immensa est, multo magis ejus substantia. Viden' Spiritum etiam immensum esse? Qui ergo totam Spiritus operationem accepit; qui ea, quæ sunt Dei, novit; qui dicit: *Quod audivimus loquimur, et quod vidimus testamur;* quomodo possit suspectus haberi? Nihil enim dicit quod non sit Dei, nihil quod non sit Spiritus. Atque interim nihil de Deo Verbo loquitur, sed ex Patre et ex Spiritu doctrinæ suæ fidem conciliat. Quod Deus esset noverant, quod Spiritus esset sciebant, etsi non congruentem de illo opinionem haberent: quod autem Filius esset nesciebant. Ideo semper ad Patrem et ad Spiritum confugit, ut dictis fidem conciliet. Nam si quis hac sublata causa, sermonem per se consideret, longe abest a dignitate Christi. Non enim ideo fide dignus ipsis erat, quod Spiritus operationem haberet: quippe qui non egeat auxilio illius, sed sibi ipse sufficiat. Interim vero secundum simpliciorum opinionem loquitur, ut ab humilioribus paulatim illos erigat. Hæc autem dico, ut ne obiter Scripturæ dicta prætercurramus, sed et dicentis scopum et auditorum imbecillitatem aliaque multa exploranda esse discamus. Doctores enim non omnia ut vellent ipsi proferunt, sed pleraque ad auditorum captum infirmitatemque temperant. Ideo Paulus ait: *Non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Lac vobis potum dedi, non cibum.* Volebam, inquit, vobis ut spiritualibus loqui, nec potui. Quare? Non quod ille non posset, sed quia illi non poterant sic audire. Sic et Joannes volebat magna quædam docere discipulos, sed id illi nondum capere poterant. Ideo in humilioribus maxime versatur.

Scripturæ non obiter legendæ vel audiendæ.

1. Cor. 3. 1.

3. Diligenter igitur omnia sunt exploranda.
Nam Scripturæ dicta spiritualia arma sunt. Ve-
rum si ea adaptare et discipulos probe armare
nesciamus, ipsa quidem suam vim habent,
sed armatis inutilia sunt. Supponamus esse fir-
mum thoracem, galeam, clypeum et hastam :
deinde arma illa quis accipiat, et thoracem pedi-
bus; galeam non capiti, sed oculis; clypeum non
pectori, sed pedibus adaptet : an poterit his ar- D
mis juvari? annon potius iis lædetur? Illud certe
liquidum est. Hoc vero non ex armorum imbe-
cillitate, sed ex imperitia utentis provenit. Ita et
in Scripturis, si illarum ordinem confundamus,
illæ semper sua erunt vi instructæ : nos vero
nihil juvabunt. Hæc vobis publice et privatim
repetens, nihil proficio : nam sæcularibus vos
semper rebus addictos conspicio, dum spiritualia
nihil penditis. Ideo et vitam negligimus, et cum
pro veritate certamus, non magna vi instructi
sumus, sed ridiculi evadimus, tum apud genti- E
les, tum apud Judæos et apud hæreticos. Quod
si in aliis quoque rebus pari negligentia uteremini,
ne sic quidem vobis esset ignoscendum. Verum
in sæcularibus negotiis quisque vestrum est gla-
dio acutior, tam qui artes exercent, quam qui
res civiles tractant. In necessariis vero et spiri-
tualibus, ignavi prorsus sumus, levia rebus
seriis præferentes. Quæ autem cæteris omnibus
anteferenda erant, hæc ne levia quidem censere 174 A
dignamur. An nescitis hæc non priscis tantum
hominibus scripta esse, sed etiam nobis? Non
1. Cor. 10. 11. audis Paulum dicentem : *Hæc ad nostram do-*
Rom. 15.4. *ctrinam scripta sunt, ad quos fines sæculo-*
rum devenerunt : ut per patientiam et conso-
lationem Scripturarum spem habeamus? Scio
equidem me frustra loqui, sed finem dicendi non
faciam. Hæc enim faciendo apud Deum excusa-
tus ero, etiam si nullus audiat. Certe qui attentis
loquitur, consolationem ex auditorum obsequen-
tia accipit : qui autem sæpe concionans non audi-
tur, nec tamen concionari cessat, majori præmio B
dignus erit, quia secundum Dei placitum, auscul-
tante nemine, officium implet suum. Attamen licet
nobis major merces ob socordiam vestram pare-
tur, malumus hanc minui, et salutis vestræ
spem esse majorem : profectum enim vestrum

[a] Sic Savil. Morel. ἀποτείνασθαι.

[b] Morel. πνευματικῶν οὐδένα λόγον ποιουμένους. [Supra ταῦτα δὲ καὶ ἰδίᾳ Codd. 705 et 706. Tum iidem ἀνύω πλέον, ἀλλὰ τοῖς (μὲν add. 705) βιωτικοῖς.]

παρακοῆς, ὅμως ἐπιθυμοῦμεν τοῦτον ἐλαττ-
ιοῦλλον, καὶ τὴν ὑμετέραν αὐξηθῆναι σωτη-
ιθὸν μέγαν τὴν ὑμετέραν εὐδοκίμησιν εἶναι
;. Καὶ ταῦτα λέγομεν νῦν, οὐχ ἵνα ἐπαχθῆ
ποιήσωμεν τὸν λόγον, ἀλλ' ἵνα τὴν ἀλγη-
[c] ἐπιδείξωμεν, ἣν ἔχομεν διὰ τὴν ὑμετέραν
ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἀπαλλαγέντας, τῆς
τῆς ἔχεσθαι σπουδῆς, καὶ τῶν οὐρανίων ἀγα- C
χεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου
τοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα
Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

mercedis loco habemus. Et hæc nunc dicimus, non ut molesti et onerosi vobis simus, sed ut dolorem nostrum de segnitie vestra conceptum exhibeamus: qua utinam nos omnes liberati, spiritualium rerum studio hæreamus, et cælestia bona consequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri gloria unaque Spiritui sancto, in sæcula sæculorum. Amen.

[ομεν Savil. et Cod. 706, melius.]

ΟΜΙΛΙΑ λα'.

ἀγαπᾷ τὸν Υἱὸν, καὶ πάντα δέδωκεν ἐν
ρὶ αὐτοῦ. Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν, ἔχει
αἰώνιον· ὁ δὲ ἀπιστῶν τῷ Υἱῷ, οὐκ ὄψε-
ν ζωὴν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μένει ἐπ' D

τῆς συγκαταβάσεως τὸ κέρδος ἐν ἅπασι δεί-
άγμασιν. Οὕτω τὰς τέχνας κατωρθώσαμεν,
παρὰ τῶν διδασκάλων πάντα μανθάνοντες·
ις ἐδειμάμεθα, ἠρέμα καὶ κατὰ μικρὸν αὐ-
ῶντες· οὕτω τὴν ζωὴν διακρατοῦμεν τὴν
Καὶ μὴ θαυμάσῃς εἰ ἐπὶ τῶν βιωτικῶν τὸ
οσαύτην ἔχει τὴν ἰσχὺν, ὅπου γε καὶ ἐν τοῖς
οῖς πολλὴν ἄν τις εὕροι ταύτης τῆς σοφίας E
δύναμιν. Οὕτω γὰρ καὶ ἠδυνήθησαν ἀπαλ-
ῆς εἰδωλολατρείας Ἰουδαῖοι, ἠρέμα καὶ κατὰ
γόμενοι, καὶ μηδὲν ἐξ ἀρχῆς ὑψηλὸν ἀκού-
τε δογμάτων, μήτε πολιτείας ἕνεκεν. Οὕτω
τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν, ὅτε καὶ ὑψηλοτέ-
των ὁ καιρὸς ἦν, ἅπαντας προσήγοντο οἱ
, οὐδὲν ἐκ πρώτης ὑψηλὸν φθεγγόμενοι. 175
ὁ Χριστὸς τοῖς πλείοσι [a] διελέγετο παρὰ τὴν A
ὕτω καὶ Ἰωάννης ἐποίησε νῦν, ὡς περὶ ἀν-
αλεγόμενός τινος θαυμαστοῦ, καὶ τὰ ὑψηλὰ
μένως παρεντιθείς. Ἀρχόμενος γοῦν οὕτως
ὐ δύναται ἄνθρωπος ἀφ' ἑαυτοῦ λαμβάνειν
α ὑψηλόν τι συνάψας καὶ εἰπὼν, Ὁ ἐκ τοῦ
ρχόμενος, ἐπάνω πάντων ἐστὶ, πάλιν εἰς
ὰ τὸν λόγον κατάγει, λέγων ἄλλα τε πολλὰ,
Οὐ γὰρ ἐκ μέτρου δίδωσιν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦ-
ι ἐπάγει, λέγων· Ὁ Πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱὸν,

HOMILIA XXXI.

35. *Pater diligit Filium, et omnia dedit in manu ejus.* 36. *Qui credit in Filium, habet vitam æternam: qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.*

1. Magnum attemperationis et indulgentiæ lucrum in omnibus rebus experimur. Sic artes perfecimus, non repente omnia a magistris discentes; sic urbes construximus, sensim et paulatim ædificantes; sic vitam sustentamus. Nec mireris si hic modus in hujus vitæ rebus tantam vim habeat, quando in spiritualibus quoque hoc prudens temperamentum ita valet. Sic ab idololatria potuere Judæi eripi, sensim reducti; qui a principio nihil sublime audierunt, neque quantum ad dogmata, neque quantum ad vitæ institutum. Sic etiam post Christi adventum, quando sublimiorum dogmatum tempus erat, omnes adducebant apostoli, nihil sublime a principio loquentes. Sic et Christus multis a principio verba faciebat. Sic Joannes nunc fecit de illo quasi de mirabili quopiam homine loquens, sublimiaque obscurius interserens. Initio namque dicebat: *Non potest homo a seipso accipere quidquam.* Deinde postquam aliquid magnum adjecit, *Qui de cælo venit, supra omnes est;* rursus ad humilia descendit, præter alia multa dicens: *Non enim ex mensura dat Deus Spiritum;* postea rursus, *Pater diligit Filium, et omnia dedit in manu ejus.* Inde cum intelligeret, metum sup-

[a] διαλεγόμενος παρὰ τὴν ἀρχὴν ἐφαίνετο· οὕτω.

[b] Ita alii et Savil. Morel. μεθ' ἃ πάλιν ἐπάγει· λέγων.

plicii magnam utilitatem parere, multosque non B tam promissis quam comminationibus moveri, hic tandem claudit sermonem et ait: *Qui credit in Filium, habet vitam æternam: qui vero non credit Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.* Rursum hic ad Patrem sermonem supplicii refert. Non enim dixit, Ira Filii, etiamsi ille sit judex; sed Patrem memoravit, ut magis terreret. Num ergo sufficit, inquies, in Filium credere, ut vita æterna habeatur? Nequaquam. Audi Christum hoc ipsum declarantem

Matth. 7. 21. his verbis, *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum;* et C blasphemia in Spiritum sufficit ut in gehennam quis detrudatur. Et quid dico de parte dogmatis?

Fides sine vita bona nihil prodest. Nam et si quis recte credat in Patrem et Filium et Spiritum sanctum, si recte non vivat, nihil ipsi fides proderit ad salutem. Ergo quando dicit,

Joan. 17.3. *Hæc est enim vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum,* ne putemus id nobis ad salutem satis esse. Opus namque nobis est et vitæ et morum instituto probo. Et si hic dixerit, *Qui credit in Filium, habet vitam æternam;* verum sequentia vehementius protulit. Neque enim ex bonis tantum, sed etiam ex contrariis sermonem D contexit; et vide quo pacto. Infert enim, *Qui non credit Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.* Attamen non hinc inferimus, solam fidem ad salutem esse satis; quod probatur ex dictis evangelicis frequentibus, bonam vitam spectantibus. Ideo non dixit, Hæc sola est vita æterna, neque, Is qui solummodo credit in Filium, habet vitam æternam; sed in utroque vitam esse significat. Certe si vita proba non sequatur, magnum sequetur supplicium. Neque dixit, Manet eum, sed, *Manet super eum;* declarans E numquam ab eo discessuram iram esse. Ne putares enim illud, *Non videbit vitam,* mortem temporaneam indicare; sed crederes perpetuum esse supplicium, hoc dictum posuit, ut ostenderet illam perpetuo manere et insidere. Illud autem fecit, ut per hæc omnia verba ipsos ad Christum impelleret. Quapropter non ad illos privatim monita dirigit, sed in communi, et ut maxime ipsos allicere pote- 176 rat. Non enim dixit, Si credatis, Si non credatis; A sed in communi loquitur, ut quæ dicuntur nulli sint suspicioni obnoxia: idque fecit vehementius,

[c] Savil. εἶτα καὶ εἰδὼς πολλὴν τῆς κολάσεως οὖσαν τὴν ἰσχύν. Morel. ἔπειτα πολλὴν εἰδὼς ἀπό.

[d] Sic Savil. Morel. ὁρᾷς πῶς κἀνταῦθα.

[e] Morel. οὐδὲν αὐτῷ πλέον ἀπὸ τῆς πίστεως ἔσται.

ἀλλ' ἐπὶ τοῦ κοινοῦ προάγει τὸν λόγον, ...να γενέσθαι τὰ λεγόμενα· καὶ σφοδρότε... ...τὸς τοῦτο πεποίηκεν. Ὁ μὲν γὰρ Χριστὸς ...ὁ μὴ πιστεύων ἤδη κέκριται· οὗτος δὲ, ... τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μένει ...καὶ μάλα εἰκότως. Οὐ γὰρ ὁμοίως ἦν αὐ...ὶ ἑαυτοῦ λέγειν, καὶ ἕτερον περὶ αὐτοῦ. ...ὸ Χριστὸν ἐνόμισαν ἂν φιλαυτίας ἕνεκεν ...κις φθέγγεσθαι καὶ κομπάζειν· ὁ δὲ Ἰωάν...ηλλακτο τῆς ὑποψίας. Εἰ δὲ μετὰ ταῦτα B ...ὡς σφοδροτέρῳ κέχρηται λόγῳ, ἀλλ' ὅτε ... περὶ αὐτοῦ δόξαν ἔσχον λοιπόν. Ὡς οὖν ...ῦς, ὅτι ἤκουσαν οἱ Φαρισαῖοι, ὅτι Ἰη...ς μαθητὰς ποιεῖ καὶ βαπτίζει ἢ Ἰωάννης ...αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς οὐκ ἐβάπτιζεν, ἀλλ' οἱ ...οῦ), ἀνεχώρησεν ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας, καὶ ...ν Γαλιλαίαν. Αὐτὸς μὲν οὖν οὐκ ἐβάπτι... ...αγγέλλοντες, βουλόμενοι διεγεῖραι τοὺς ... φθόνον, οὕτως ἀπήγγελλον. [a] Τί δήποτε ...νεχώρει; Οὐ δειλίας ἕνεκεν, ἀλλ' ἐκκό... τὴν βασκανίαν, καὶ παραμυθούμενος τὸν C ...τὸς μὲν γὰρ ἦν καὶ ἐπελθόντας ἐπισχεῖν, ...ύλετο συνεχῶς τοῦτο ποιεῖν, ὥστε μὴ ἀπι... σαρκὸς τὴν οἰκονομίαν. Εἰ γὰρ συνεχῶς ... διέφευγε, τοῦτο ἂν ὑπωπτεύθη παρὰ ...τοι τοῦτο τὰ πολλὰ ἀνθρωπινώτερον ᾠκο... ...ρ γὰρ ἐβούλετο πιστευθῆναι ὅτι Θεὸς ... Θεὸς ὢν, σάρκα ἐφόρει. Διὰ τοῦτο καὶ ...ἀστασιν πρὸς τὸν μαθητὴν ἔλεγε· Ψηλά...ε, ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει. ...καὶ Πέτρῳ ἐπετίμησεν, εἰπόντι· Ἵλεώς ...σται τοῦτο. Οὕτω σφόδρα αὐτῷ τὸ πρᾶ... ...ύδαστο ἦν.

...τῶν τῆς Ἐκκλησίας δογμάτων οὐ μικρὸν D ...ος [b] ἐστὶ, καὶ τῆς ὑπὲρ ἡμῶν σωτηρίας ... τοῦτο, καὶ δι' οὗ πάντα γεγένηται καὶ ... Οὕτω γὰρ καὶ θάνατος ἐλύθη, καὶ ἁμαρ..., καὶ κατάρα ἠφανίσθη, καὶ τὰ μυρία ...τὸν βίον ἡμῶν ἀγαθά. Διὸ μάλιστα ἐβού...σθαι τὴν οἰκονομίαν, τὴν ῥίζαν καὶ πη...ν μυρίων γενομένην ἀγαθῶν. Οἰκονομῶν ...ινα, οὔτε τὰ θεῖα συσκιάζεσθαι ἠφίει. ... γοῦν, πάλιν τῶν αὐτῶν εἴχετο ὧν καὶ ... γὰρ ἁπλῶς ἐπὶ τὴν Γαλιλαίαν ἀπήρ... ...εγάλα τινὰ κατασκευάζων πράγματα τὰ E ...μαρείτας· [c] καὶ οὐχ ἁπλῶς οἰκονομῶν αὐ...ὰ τῆς προσηκούσης αὐτῷ σοφίας, καὶ τοῦ ...απολιπεῖν Ἰουδαίοις μηδὲ ἀναισχύντου

quam Christus. Nam Christus dicit, *Qui non credit, jam judicatus est*; hic autem, *Non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum*; et jure quidem. Neque enim idem est aliquem de seipso loqui, et alterum de illo. Nam Christum putassent ex ambitione et fastu sæpe talia loqui: Joannes vero hac carebat suspicione. Quod si postea Christus vehementiore usus est sermone, id tunc fecit, quando de ipso magnam habebant opinionem. 1. *Ut ergo cognovit Jesus, quia audierunt Pharisæi, quod Jesus plures discipulos facit, et baptizat, quam Joannes* (2. *quamquam Jesus non baptizaret, sed discipuli ejus*), 3. *secessit ex Judæa, et venit in Galilæam*. Ipse quidem non baptizabat, sed nuntii cum vellent majorem illi invidiam conflare, ita referebant. Cur, inquies, secessit? Non quod timeret, sed ut invidiæ causam præscinderet, et livorem mitigaret. Poterat enim se aggredientes cohibere, sed nolebat illud frequentius agere, ne incarnationis fidem de medio tolleret. Nam si sæpe deprehensus aufugisset, in eam apud multos suspicionem venisset. Ideo multa humano more faciebat. Ut enim credi voluit, se Deum esse, ita et carnem gestasse. Ideo post resurrectionem discipulo dicebat: *Palpa et vide, quia spiritus carnem et ossa non habet*. Idcirco Petrum increpavit dicentem, *Propitius esto tibi, non erit tibi hoc*. Tantum ea de re sollicitus fuit.

Cap. 4.

Christus cur secedat.

Luc. 24. 39.

Matth. 16. 22.

2. Nam non modica hæc est inter Ecclesiæ dogmata portio, imo salutis nostræ caput, per quod omnia facta consummataque sunt. Sic mors soluta, peccatum sublatum, maledictum abrogatum, innumera in vitam nostram inducta bona sunt. Ideo maxime œconomiam credi volebat, quæ radix et fons nobis innumerorum fuerat bonorum. Dum autem humana dispensabat, non sinebat divina obscurari. Cum recessisset ergo, ea ipsa, quæ prius, tractare pergebat. Neque enim sine causa in Galilæam abierat, sed magna parans apud Samaritanos negotia; nec utcumque illa dispensans, sed quanta par ipsi erat sapientia, ut nullam Judæis vel impudentis excusationis ansam relinqueret: quod subindicans evangelista

...ς οὖν ἕνεκεν ἀνεχ.
...ερος ἐράπτεται, μᾶλλον δὲ τῆς.
[c] Morel. μᾶλλον δὲ οὐχ ἁπλῶς.

subjunxit, 4. *Oportebat autem illum transire per Samariam*, ut ostenderet ipsum hoc quasi obiter fecisse. Sic et apostoli agebant. Nam sicut illi, Judæis persequentibus, ad gentes veniebant: ita et Christus, quando ipsum pellebant, tunc gentes adibat, ut in Syrophœnissa fecit. Hæc porro sic gesta sunt, ut omnis defensio Judæis tolleretur, nec dicere possent, Nobis relictis ad incircumcisos profectus est. Quapropter discipuli,
Act. 13.46. ut sese purgarent, dicebant: *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei: quia vero indignos vos judicatis, ecce convertimur ad gentes;* et
Matth. 15. 24. ipse rursum, *Non veni nisi ad oves quæ perie-*
Ibid. v. 26. *runt domus Israël;* et rursum, *Non est bonum accipere panem filiorum, et dare canibus.* Cum autem illum repulerunt, tunc januam gentibus aperuerunt. Neque tamen sic ad illos præcipue veniebat, sed transeundo tantum. Transiens igitur, 5. *Venit in civitatem Samariæ, quæ dicitur Sychar, prope locum, quem dedit Jacob Joseph filio suo.* 6. *Erat autem illic fons Jacob.* Cur evangelista de loco sic accurate loquitur? Ut cum audieris mulierem dicentem, *Jacob pater noster dedit nobis hunc puteum*, ne stupeas. Nam locus ille erat, ubi pro Dina indignantes Levi et Symeon, gravem illam cædem pa-
Samaritanorum origo. trarunt. Non abs re autem fuerit, unde originem habuerint Samaritani narrare. Nam tota illa regio Samaria vocatur. Unde ergo sic appellati sunt? Somor mons ille nominabatur a quodam qui illum
Isai. 7. 9. possederat, ut dicit Isaias, *Et caput Somoron Ephraïm;* sed qui illum incolebant non Samaritani, sed Israëlitæ vocabantur. In decursu vero temporis Deum offenderunt; et Phacee regnante, ascendens Theglath Phalasar, multas cepit urbes, Elam adortus occidit, et Oseæ regnum tra-
4. *Reg.* 17. didit. Hunc aggressus Salmanasar alias cepit urbes, et tributarias fecit. Verum Osee primo quidem cessit, deinde vero rebellavit, et ad Æthiopum auxilium confugit. Re cognita, Assyrius exercitum admovit, et capta civitate, gentem illam non ibi amplius habitare permisit, ne iterum deficerent; sed his Babylonem et in Mediam translatis, gentes alias variis ex locis eductas in Samariam

τινὸς ἀπολογίας πρόφασιν. Ὅπερ καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς αἰνιττόμενος ἐπήγαγεν, Ἔδει δὲ αὐτὸν διέρχεσθαι διὰ τῆς Σαμαρείας, δεικνὺς ὁδοῦ πάρεργον αὐτὸν τοῦτο
177 ποιούμενον. Οὕτω καὶ οἱ ἀπόστολοι ἐποίουν. Καθάπερ
A γὰρ ἐκεῖνοι διωκόμενοι ὑπὸ Ἰουδαίων, τότε ἐπὶ τὰ ἔθνη ἤρχοντο· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς, ὅτε αὐτὸν ἀπήλασαν, τότε καὶ ἐκείνων ἥπτετο, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς Συροφοινικίσσης ἐποίησε γυναικός. Τοῦτο δὲ ἐγένετο, ὥστε πᾶσαν ἐκκοπῆναι Ἰουδαίοις ἀπολογίαν, καὶ ἵνα μὴ ἐξῇ αὐτοῖς λέγειν, ὅτι καταλιπὼν ἡμᾶς πρὸς τοὺς ἀκροβύστους ἀπῆλθε. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ μαθηταὶ ἀπολογούμενοι ἔλεγον· Ὑμῖν ἦν ἀναγκαῖον πρῶτον λαληθῆναι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ· ἐπειδὴ δὲ ἀναξίους κρίνετε ἑαυτοὺς, ἰδοὺ στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη· καὶ αὐτὸς πάλιν, Οὐκ ἦλθον εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ· καὶ πάλιν, Οὐκ ἔστι καλὸν λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ δοῦναι τοῖς κυναρίοις.
B Ἐπειδὴ δὲ αὐτὸν ἀπήλασαν, θύραν τοῖς ἔθνεσιν ἀνέῳξαν. Καὶ οὐδὲ οὕτω προηγουμένως ἐπ' ἐκείνους ἔρχεται, [a] ἀλλὰ παριών. Παριὼν τοίνυν, ἦλθεν εἰς πόλιν τῆς Σαμαρείας λεγομένην Συχὰρ, πλησίον τοῦ χωρίου, οὗ ἔδωκεν Ἰακὼβ Ἰωσὴφ τῷ υἱῷ αὐτοῦ· ἦν δὲ ἐκεῖ πηγὴ τοῦ Ἰακώβ. Τίνος ἕνεκεν ἀκριβολογεῖται ὁ εὐαγγελιστὴς περὶ τοῦ τόπου; Ἵνα ὅταν ἀκούσῃς τῆς γυναικὸς λαλούσης, Ἰακὼβ ὁ πατὴρ ἡμῶν ἔδωκεν ἡμῖν τὴν πηγὴν ταύτην, μὴ ξενισθῇς. Ὁ γὰρ τόπος ἐκεῖνος ἦν ἔνθα ὑπὲρ τῆς Δείνας οἱ περὶ τὸν Λευὶ καὶ Συμεὼν ἀγανακτοῦντες, τὸν χαλεπὸν ἐκεῖνον εἰργάσαντο φόνον. Ἄξιον δὲ εἰπεῖν καὶ πόθεν οἱ Σαμαρεῖ-
C ται συνέστησαν. Καὶ γὰρ ὁ τόπος οὗτος ἅπας Σαμάρεια καλεῖται. Πόθεν οὖν τὴν προσηγορίαν ἔλαβεν; Σομὸρ τὸ ὄρος ἐλέγετο ἀπὸ τοῦ κτησαμένου, καθάπερ καὶ Ἡσαΐας φησί· * Καὶ ἡ κεφαλὴ Σομόρων, Ἐφραΐμ· ἀλλ' οἱ κατοικοῦντες οὐ Σαμαρεῖται, ἀλλ' Ἰσραηλῖται ἐλέγοντο. Χρόνου δὲ προϊόντος, προσέκρουσαν τῷ Θεῷ· καὶ βασιλεύσαντος Φακεὲ, ἀνελθὼν Θεγλὰθ Φαλασὰρ, πόλεις τε εἷλε πολλὰς, καὶ ἐπέθετο τῷ Ἠλᾷ, καὶ ἀνελὼν αὐτὸν, Ὡσηὲ τὴν βασιλείαν ἔδωκεν. Ἐπὶ τοῦτον ἐλθὼν ὁ Σαλμανασὰρ, εἷλε [b] πόλεις ἑτέρας, καὶ ὑποφόρους ἐποίησε καὶ ὑποτελεῖς. Ἀλλ'
D οὗτος τὸ μὲν πρῶτον εἶξεν· ὕστερον δὲ ἀπέστη τῆς ἀρχῆς, καὶ πρὸς τὴν τῶν Αἰθιόπων κατέφυγε συμμαχίαν. Ἔγνω τοῦτο ὁ Ἀσσύριος, καὶ ἐπιστρατεύσας καὶ ἀνελὼν αὐτοὺς, οὐκ ἔτι τὸ ἔθνος ἐκεῖ μέ-

[a] Morel. ἀλλὰ παριών. οὕτως ὃ ἐβούλετο αἰνιξάμενος πάλιν ἄρχεται λέγων· ἔρχεται οὖν ὁ Ἰησοῦς εἰς.

* καὶ ἡ κεφαλὴ Σομόρων, Ἐφραΐμ. In Septuaginta Interpretum Editione et in Hebræo legitur Ephraïm ante Somoron, *Et caput Ephraïm, Somoron*, et eodem ordine in Vulgata. Quæ vero mox memoriter narrat Chrysostomus de Theglath Phalassare, de occiso Ela, de rege Æthiopum quem ponit pro rege Ægyptiorum: hæc, inquam, omnia non accurate dicta sunt; sed ut sese menti concionantis offerebant, quod alias non semel observatur.

[b] Morel. πόλεις μυρίας, καὶ ὑποφόρους ἐποίησε καὶ ὑποτελεῖς.

ὰ τὰς τοιαύτας τῆς ἀποστάσεως ὑποψίας·
ους μὲν εἰς Βαβυλῶνα ἤγαγε καὶ Μή-
εν δὲ ἔθνη ἐκ διαφόρων τόπων ἀγαγὼν,
ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, ὥστε λοιπὸν ἀσφαλῆ αὐ-
ῆν εἶναι, τῶν οἰκείων ἐχόντων τὸν τόπον.
γενομένων, βουλόμενος ὁ Θεὸς δεῖξαι τὴν
μιν, καὶ ὡς οὐ δι' ἀσθένειαν ἐξέδωκεν Ἰου- E
λὰ δι' ἁμαρτίας τῶν ἐκδοθέντων, ἐπαφίησι
ς βαρβάροις· οἵτινες ἐλυμαίνοντο τὸ ἔθνος
γγέλη ταῦτα τῷ βασιλεῖ, καὶ πέμπει ἱε-
ν παραδώσοντα αὐτοῖς τοὺς τοῦ Θεοῦ νό-
' ὅμως οὐδὲ οὕτως ἐξ ὁλοκλήρου τῆς ἀσε-178
τησαν, ἀλλ' ἐξ [a] ἡμισείας. Χρόνου δὲ προϊ- A
ιν τῶν μὲν εἰδώλων ἀπεπήδησαν, ἔσεβον
ν. Τῶν οὖν πραγμάτων ἐν τούτοις ὄντων,
ες Ἰουδαῖοι λοιπὸν, ζηλοτύπως πρὸς αὐ-
ἅτε πρὸς ἀλλοφύλους καὶ πολεμίους, οἳ καὶ
υς Σαμαρείτας αὐτοὺς [b] ἐκάλουν. Ἰουδαίοις
ι καὶ ἐντεῦθεν ἦν πρὸς αὐτοὺς ἡ φιλονεικία.
ταῖς Γραφαῖς πάσαις ἐκέχρηντο, ἀλλὰ τὰ
μόνα δεχόμενοι, τῶν προφητῶν οὐ πολὺν
λόγον. Ἐφιλονείκουν μέντοι εἰς τὴν εὐγέ-
λεῖν ἑαυτοὺς τὴν Ἰουδαϊκὴν, καὶ ἐφιλοτι-
τῷ Ἀβραὰμ, καὶ πρόγονον αὐτὸν ἐπεγρά- B
ἀπὸ τῆς Χαλδαίας ὄντα· καὶ τὸν Ἰακὼβ
ἐκάλουν, ἅτε ἐκείνου ὄντα ἀπόγονον· οἱ δὲ
μετὰ πάντων καὶ τούτους ἐβδελύσσοντο.
τῷ Χριστῷ ταῦτα ὠνείδιζον λέγοντες· Σα-
σὺ, καὶ δαιμόνιον ἔχεις· καὶ ἐπὶ τοῦ κα-
ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Ἱεριχὼ, ταύτης ἕνε-
οθέσεως ὁ Χριστὸς Σαμαρείτην εἰσάγει,
ἰς αὐτὸν πεποιηκότα, τὸν εὐτελῆ, τὸν εὐ-
τον, τὸν βδελυκτὸν παρ' αὐτοῖς· καὶ ἐπὶ
λεπρῶν, ἀλλογενῆ τὸν ἕνα φησὶ διὰ τοῦτο
ης γὰρ ἦν)· καὶ αὐτὸς δὲ τοῖς μαθηταῖς
ν ἐκέλευσεν· Εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθητε,
λιν Σαμαρειτῶν μὴ εἰσέλθητε.
ἱστορίας δὲ ἕνεκεν μόνης τοῦ τόπου μόνον C
ἡμᾶς τοῦ Ἰακὼβ ὁ εὐαγγελιστὴς, ἀλλὰ
τοῦ δεῖξαι τὴν ἀποβολὴν τὴν Ἰουδαϊκὴν
νημένην. Καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν προγόνων αὐτῶν
ς ἀντ' αὐτῶν κατέσχον ἐκεῖνοι. Ἃ γὰρ οἱ
ὗτων εἶχον, οὐκ ὄντα αὐτῶν, ταῦτα διὰ τὴν
αὐτῶν καὶ παρανομίαν, ὄντα αὐτῶν, ἀπώλε-
[c] Οὕτως οὐδὲν κέρδος, προγόνων εἶναι χρη-
μὴ τοιοῦτοι τύχωσιν οἱ ἐξ ἐκείνων ὄντες. Οἱ

habitatum misit, ut firmum suum his in locis imperium postea esset, regione fidis incolis tradita. His ita gestis, Deus ut potentiam suam ostenderet, quodque non ob imbecillitatem Judæos tradidisset, sed propter incolarum peccata, leones in barbaros immisit, qui totam gentem devastabant. Hæc regi nuntiantur; ille mittit sacerdotem quemdam, qui Dei leges ipsis traderet. Attamen ne sic quidem omnino ab impietate destiterunt, sed partim tantum. Insequenti autem tempore, idolorum abjecto cultu, Deum coluerunt. Cum hoc in statu res essent, reversi Judæi, hos ut alienigenas et hostes aversabantur, quos a monte Samaritanos vocabant. Judæis vero non hinc parva cum ipsis oriebatur contentio, quod non totas Scripturas reciperent, sed Moysis tantum libros; nec prophetas multum curarent. Samaritæ vero Judaïcam nobilitatem ambiebant, genusque suum ad Abraham quasi progenitorem referebant, utpote qui ex Chaldæa essent, et Jacob patrem suum vocabant, utpote Abrahæ nepotem: Judæi vero cum cæteris omnibus ipsos quoque abominabantur. Unde et Christo exprobrabant his verbis: *Samaritanus es tu, et dæmonium habes.* Et in historia ejus qui descenderat ab Jerusalem in Jericho, illa ipsa de causa Christus Samaritanum inducit, *Qui fecit misericordiam in illo*, vilem nempe personam, despectam et apud illos abominabilem. Et ex decem leprosis unum alienigenam vocat, quia Samaritanus erat: atque ipse discipulis loquens dicebat: *In viam gentium ne abieritis, et in civitatem Samaritanorum ne intraveritis.*

Samaritæ Judaïcam nobilitatem ambiebant.

Joan. 8. 48.

Luc. 10. 37.

Matth. 10. 5.

3. Non ut historiam texeret tantum, evangelista Jacobum memoravit, sed ut Judæos jamdiu expulsos ostenderet. Siquidem progenitorum temporibus jam hæc olim sua loca occupabant illi. Quæ enim loca progenitores sui, non olim sua, occupabant, hæc ob ignaviam et nequitiam hi suam amiserant. Sic nihil prodest a bonis progenitoribus oriri, si nepotes degenerent. Barbari enim, ut majus experimentum acciperent, ad Judaïcum statim

[a] καὶ γὰρ καὶ χρόνου προϊόντος. [Mox Savil. et ἐὶ τῶν πραγμ.]
[b] ἐκάλουν· καὶ οὐ μικρά. [Paulo ante πολεμίους, , Savil. et Codd. nostri.]

[c] Quidam habent ὄντως οὐδέν. Paulo post unus Codex, isque optimæ notæ, habet ἵνα πλέον πεῖραν, quæ vera videtur esse lectio. Altera enim ἵνα λεόντων πεῖραν λάβωσι ferri nequit.

cultum redierunt; Judæi vero tot ærumnis casti-
gati, ne ita quidem resipuerunt. Huc itaque Chri- D
stus venit, mollem et lascivam vitam semper abi-
Christi vita laboriosa. gens, laboriosam vero et arctam inducens. Non
enim subjugalibus usus est, sed ita assidue iter
agit, ut defatigetur. Hoc ubique docet, ut sibi quis-
que operetur, nec quærat superflua, nec multis
egeat. Ita porro vult nos a supervacaneis alienos
esse, ut etiam multa necessaria amputaret. Ideo
Matth. 8. 20. dicebat : *Vulpes foveas habent, et volucres cœli*
nidos; Filius autem hominis non habet ubi ca-
put reclinet. Quocirca in montibus sæpe versatur
et in desertis, non interdiu tantum, sed etiam no- E
Psal. 109. 7. ctu. Hoc etiam David prænuntians dicebat, *De*
torrente in via bibet, ut ejus expeditam vitæ ra-
tionem demonstraret. Idipsum hic Joannes indi-
cat : *Jesus ergo fatigatus ex itinere, sedebat*
sic super fontem. Hora erat quasi sexta. 7. *Ve-*
nit mulier de Samaria haurire aquam. Dicit
ei Jesus : Da mihi bibere. 8. *Discipuli autem* 179
ejus abierant in forum, ut cibos emerent. Hinc A
ejus patientiam in carpendo itinere, et ciborum ne-
glectum discimus, et quam obiter huic rei det
operam; sic discipuli quoque res suas tractare di-
dicerunt. Non enim viatica secum sumebant: quod
Matth. 16. 11. alter indicat evangelista, cum de fermento Phari-
særorum ipsis loqueretur, quod illi dictum puta-
bant, quia panes non sumserant. Et cum esurien-
tes inducit, et spicas vellentes ut ederent; ac cum
dicit eum, quod esuriret, ad ficum venisse: nihil
aliud his nos docet, quam ventrem esse parvi pen-
dendum, nec illum tantopere curandum esse. Con-
sidera hic quoque illos nihil attulisse, neque tamen B
ideo statim a principio diei hanc rem curare, sed
cum hora prandii advenit, escas emtum ire. Nos
vero contra statim atque a lecto surreximus, ante
omnia hæc curamus, coquos et caupones accersi-
mus, idque magno cum studio agimus : et post
hæc alia curamus, hæc semper carnalia spiritua-
libus anteponentes, et quæ perfunctorie tractanda
erant, quasi necessaria exsequentes. Ideo omnia
præpostere aguntur. Contra omnino agere opor-
tuit, spiritualium magnam habere rationem; qui-
bus perfectis, hæc attingere par fuit. Hinc porro
non laborum tolerantia modo in Christo obser-
vanda, sed etiam quantum esset a fastu alienus;
non tantum quod fatigatus esset, quod sederet se- C
cus viam; sed etiam quod solus relictus esset, et

[d] Morel. ἐνταῦθα δεικνὺς λέγει· ὁ οὖν.
[a] Savil. σταχύων.

ναντίον γὰρ ἐχρῆν ἁπάντων τῶν πνευμα-
ποιησαμένους λόγον, μετὰ τὸ πληρῶσαι
ἅπτεσθαι τούτων. Οὐ τὸ ἐπίπονον δὲ μό-
αὶ τὸ ἄτυφον ἐντεῦθεν δείκνυται, οὐ τῷ
ὁδὲ τῷ καθίσαι ἐπὶ τῆς ὁδοῦ μόνον, ἀλλὰ
λειφθῆναι μόνον καὶ τοὺς μαθητὰς [b] αὐτοῦ
είτοι γε ἐξῆν εἴ γε ἐβούλετο, ἢ μὴ πάντας
ἢ ἀπελθόντων ἐκείνων ἑτέρους διακόνους
οὐκ ἠθέλησε· καὶ γὰρ τοὺς μαθητὰς οὕτως D
ι τῦφον καταπατεῖν. Καὶ τί μέγα, φησὶν,
ν, ἴσως εἴποι τις ἂν, ἁλιεῖς ὄντες καὶ
[Ἁλιεῖς μὲν ἦσαν καὶ [c] σκηνοποιοὶ,]
εἰς αὐτὴν ἀνέβησαν τοῦ οὐρανοῦ τὴν κο-
πάντων ἐγένοντο βασιλέων σεμνότεροι,
νέσθαι καταξιωθέντες τοῦ τῆς οἰκουμένης
καὶ παρακολουθῆσαι τῷ θαυμαζομένῳ
στε δὲ κἀκεῖνο, ὅτι μάλιστα οἱ ἐκ ταπει-
ὄντων ἀξιωμάτων ποτὲ λάβωνται, εὐκολώ-
ται πρὸς ἀπόνοιαν, ἅτε ἀπειροκάλως ἔχον-
τὴν τοσαύτην τιμήν. Κατέχων οὖν αὐτοὺς E
ἰς ταπεινοφροσύνης, ἐπαίδευεν αὐτοὺς διὰ
εστάλθαι, καὶ μηδαμοῦ δεῖσθαι τῶν δια-
ν. Αὐτὸς δὲ Κεκοπιακὼς ἐκ τῆς ὁδοιπο-
, ἐκάθητο οὕτως ἐπὶ τῇ πηγῇ. Ὁρᾷς ὅτι
τον ἡ καθέδρα γέγονε, διὰ τὸ καῦμα, διὰ
αι τοὺς μαθητάς; Ἤδει μὲν γὰρ συμβη-
κατὰ τοὺς Σαμαρείτας. Οὐκ ἐπὶ τοῦτο δὲ
ευμένως· οὐ μὴν ἐπειδὴ διὰ τοῦτο οὐκ
γενόμενον τὸ γύναιον ἀπώσασθαι ἐχρῆν, 180 A
ν φιλομάθειαν ἐπιδεικνύμενον. Οἱ μὲν γὰρ
ι πρὸς αὐτοὺς ἐρχόμενον ἀπήλαυνον, οἱ δὲ
ι ἀλλαχοῦ βαδίζοντα πρὸς ἑαυτοὺς εἷλκον·
φθόνουν, οἱ δὲ ἐπίστευον· ἐκεῖνοι ἠγανά-
ι ἐθαύμαζον καὶ προσεκύνουν. Τί οὖν; ἔδει
ωτηρίαν ὑπεριδεῖν, καὶ προθυμίαν οὕτω
ῆναι; Τοῦτο μὲν οὖν ἀνάξιον ἦν αὐτοῦ
ρωπίας· διόπερ μετὰ τῆς προσηκούσης
ς πάντα τὰ παρόντα οἰκονομεῖ. Ἐκάθητο
ακαύων τὸ σῶμα, καὶ [a] παρὰ τὴν πηγὴν
αὐτό. Αὐτὸ γὰρ ἦν τῆς ἡμέρας τὸ μεσαί- B
ρ καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς ἐδήλωσεν εἰπὼν,
καὶ ἕκτη· καὶ ἐκάθητο οὕτως. Τί δέ ἐστιν,
κ ἐπὶ θρόνου, φησὶν, οὐκ ἐπὶ προσκεφα-
ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν ἐπ' ἐδάφους. Ἔρ-
ἐκ τῆς Σαμαρείας ἀντλῆσαι ὕδωρ.

discipuli ejus discessissent. Atqui poterat, si voluisset, aut non omnes misisse, aut profectis illis alios habere ministros; sed noluit. Etenim discipulos sic assuefaciebat ad fastum omnem calcandum. Et quid mirum, dixerit forte quispiam, si moderati erant, cum piscatores essent, aut tentoriorum opifices? Erant sane: verum statim ad cælum evolarunt, et regibus clariores evaserunt, D familiares nempe facti universi orbis Domini, et admirandi magistri asseclæ. Scitis autem eos qui ex humiliore gradu ad dignitates perveniunt, facilius in arrogantiam efferri, utpote qui antea honoris expertes essent. In hac igitur illos humilitate continens, docuit eos ut per omnia modesti et humiles essent, ac numquam ministris egerent. Ipse autem, inquit, *Fatigatus ex itinere, sedebat sic ad fontem*. Viden' sedisse illum laboris et æstus causa, ad discipulos exspectandos? Norat quippe quid esset Samaritanis eventurum. Non tamen illa præ- E cipue de causa venerat; neque, etiamsi ea de causa non venisset, repellenda muliercula illa erat, quæ se adeo discendi cupidam exhibuit. Judæi enim ipsum ad se venientem repellebant; gentiles contra alio proficiscentem ad se trahebant. Illi invidebant, hi credebant; illi indignabantur, hi mirabantur et adorabant. Quid ergo? oportebatne tot hominum salutem despicere, et tam studiosum affectum dimittere? Hoc certe indignum illius A benignitate: ideoque hæc omnia cum sapientia sibi congruente dispensat. Sedebat, corpus recreabat, et juxta fontem refrigerabat. Eratque tunc meridies, quod evangelista declarat his verbis, *Hora erat quasi sexta, et sedebat sic*. Quid est illud, *Sic*? Non in solio, non in pulvinari, sed simpliciter humi. *Venit mulier ex Samaria haurire aquam.*

Christus exemplo docet fastum esse calcandum.

αὐτοῦ χωρισθῆναι.
σκηνοποιοί; ἀθρόον δὲ εἰς. [Quæ uncis sunt in- Savil. et Codd. nostris accesserunt.]
et Codd. nostri τὴν ἐξαίφνης τιμήν. Iidem ἀξιωμάτων ἐπιλάβωνται.]

[a] Savil. παρὰ τῇ πηγῇ. Ibid. ἀναψύχων αὐτό. αὐτὸ γὰρ ἦν τῆς. In hæc verba notat Savil.: *Legendum ἦν γάρ, deleto αὐτὸ ex præcedentibus frustra repetito, autore libelli Quæstionum in Johannem.*

4. Vide quomodo declaret mulierem propter aliud egressam esse ex civitate, ubique impudentem Judæorum pervicaciam reprimens, ne quis diceret ipsum transgredi præceptum suum, cum vetaret in civitatem ingredi Samaritanorum, qui ipse cum Samaritanis loqueretur. Ideo, *Discipuli ejus in civitatem cibos emturi abierant*, inquit evangelista, multas inducens colloquii cum muliere causas. Quid ergo mulier? Cum audisset, *Da mihi bibere*, admodum prudenter Christum interrogandi occasionem captans inquit : 9. *Quomodo tu, Judæus cum sis, bibere a me poscis, quæ sum mulier Samaritana? Non enim coutuntur Judæi Samaritanis.* Et unde illum Judæum esse novit? Ex habitu forte, aut ex sermone. Tu vero animadverte quam perspicax mulier esset. Nam si cavendum erat, Christo potius cautione opus erat, quam ipsi. Non enim dixit, Non coutuntur Samaritani Judæis; sed, Judæi Samaritanos non admittunt. Attamen mulier, etsi a culpa immunis, quia putabat alium in culpam incidere, non tacuit, sed correxit id quod contra legem fieri putabat. Sed posset quispiam quærere, cur Jesus ab illa potum petierit, id lege non permittente? Si quis enim dixerit, quod prævideret non daturam esse : ideo minus petere oportuit. Quid ergo dicendum? Indifferens jam fuisse tales observationes abrogare. Nam qui alios ad transgrediendum inducebat, multo magis illas transgredi debebat. Non enim quod ingreditur, inquit, coinquinat hominem, sed quod egreditur. Non parva autem Judæorum accusatio est illud cum muliere colloquium : quia illi sæpe et verbis et gestis allecti, non obtemperabant. Hæc autem vide quam cito levi interrogatione capiatur. Jesus vero hac in re, hac in via nondum instabat : sed eos qui accederent non impediebat. Discipulis namque simpliciter dixit, ne in civitatem Samaritanorum intrarent, non tamen ut accedentes illos repellerent : res enim illius benignitate admodum indigna fuisset. Ideoque mulieri sic respondet : 10. *Si scires donum Dei, et quis est qui tibi dicit, Da mihi bibere : tu forsitan petisses ab eo, et dedisset tibi aquam vivam.* Prius indicat eam esse dignam quæ audiatur, nec rejiciatur; ac deinde quis ipse sit revelat. Nam mox auditura

udaicas
rvatio-
abrogat
itus.
th. 15.

"Ορα πῶς καὶ τὴν γυναῖκα δι' ἄλλο
θοῦσαν, πανταχοῦ τὴν ἀναίσχυντον
ἐπιστομίζων ἀντιλογίαν, καὶ ἵνα μὴ
ἐναντιοῦται ἑαυτοῦ τῷ προστάγματι,
κελεύων μὴ εἰσιέναι Σαμαρειτῶν, Σ
C διαλεγόμενος. Διὸ καὶ τὸ, Ἀπεληλύθει
αὐτοῦ εἰς τὴν πόλιν, ἵνα τροφὰς ἀγορ
ὁ εὐαγγελιστὴς, πολλὰς εἰσάγων αἰ
αὐτὴν διαλέξεως. Τί οὖν [b] ἡ γυνή; Ἀ
μοι πιεῖν, σφόδρα συνετῶς εἰς κατασκει
τὸν παρὰ τοῦ Χριστοῦ λόγον λαμβάν
Πῶς σὺ Ἰουδαῖος ὢν, αἰτεῖς παρ' ἐμ
γυναικὸς Σαμαρείτιδος; Οὐ γὰρ συγχρ
Σαμαρείταις. Καὶ πόθεν αὐτὸν Ἰου
εἶναι; Ἀπὸ τοῦ σχήματος ἴσως, καὶ
ξεως. Σὺ δέ μοι σκόπει πῶς διεσκεμμ
D ἦν. Εἰ γὰρ ἐχρῆν φυλάξασθαι, τὸν Ἰησ
ἐκείνην. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι Σαμαρεῖται
οὐ συγχρῶνται, ἀλλ', Ἰουδαῖοι Σαμαρ
ίενται. Ἀλλ' ὅμως ἡ γυνὴ καίτοι κατηγ
γμένη, ἐπειδὴ ἐνόμισεν ἕτερον αὐτῇ
οὐδὲ οὕτως ἐσίγησεν, ἀλλ' ὡς οἴεται δι
κατὰ νόμον γινόμενον. Ἀλλ' ἐκεῖνο ἀ
σεις, πῶς ὁ Ἰησοῦς ἐζήτησε παρ' αὐ
νόμου οὐκ ἐπιτρέποντος; Εἰ γὰρ λέγο
προειδέναι μὴ δώσουσαν, δι' αὐτὸ μὲν
αἰτῆσαι ἐχρῆν. Τί οὖν ἐστιν εἰπεῖν;
αὐτῷ λοιπὸν ἦν τὰς τοιαύτας ἐκβάλ
E σεις. Ὁ γὰρ τοὺς ἄλλους ἐνάγων εἰς
μᾶλλον αὐτὸς αὐτὰς ἂν παρέδραμεν.
πορευόμενον, φησὶ, κοινοῖ τὸν ἄνθ
ἐκπορευόμενον. Οὐ μικρὰ δὲ κατ
τῶν Ἰουδαίων ἡ [c] πρὸς τὴν γυναῖ
ἐκεῖνοι μὲν πολλάκις ἐπεσπῶντο
181 A καὶ διὰ πραγμάτων, καὶ οὐχ ἠνείχ
πῶς κατέχεται ἀπὸ ψιλῆς [a] ἐρω
γὰρ οὐκ ἐνεστήσατο τέως ταύτῃ
οὐδὲ τὴν ὁδόν· εἰ δέ τινες παρεγ
Καὶ γὰρ τοῖς μαθηταῖς ἁπλῶς
μαρειτῶν μὴ εἰσελθεῖν, οὐχὶ καὶ
εσθαι· σφόδρα γὰρ ἀνάξιον ἦν αὐ
Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ἀποκρίνεται·
Εἰ ᾔδεις τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ
σοι, δός μοι πιεῖν· σὺ ἂν ᾔτ
ἄν σοι ὕδωρ ζῶν. Πρότερον
ἀκοῦσαι, καὶ μὴ παροφθῆναι

[b] Alii ἡ γυνὴ αἰτηθεῖσα ὕδωρ παρὰ τοῦ Χριστοῦ; δός μοι γὰρ, φησὶ, πιεῖν, ὁ Χριστὸς ἔλεγε πρὸς αὐτήν. τί οὖν ἐκείνη; πῶς.

[c] Quidam περὶ τὴν γυναῖκα. [Tum alii διάλεξις ἐκείνους μὲν γὰρ π. ἐπεσπάσατο.]

[a] Alii εἰσηγήσεως. Quod aut
γὰρ οὐκ ἐνεστήσατο τέως ταύτ
ὁδόν, id est : Non quærebat
sua imbueret, sed acceden

γὰρ ἔμελλεν εὐθέως μαθοῦσα ὅστις ἐστὶν, ... καὶ προσέξειν αὐτῷ· ὅπερ περὶ Ἰου- ... ἂν τις εἴποι. Καὶ γὰρ μαθόντες, ᾔτησαν ... οὐδὲ ἐπεθύμησάν τι μαθεῖν τῶν χρησί- ... καὶ ὕβριζον καὶ ἀπήλαυνον. Ἡ δὲ γυνὴ ... ἰοῦσα, ὅρα πῶς ἐπιεικῶς ἀποκρίνεται· ... ἄντλημα ἔχεις, καὶ τὸ φρέαρ ἐστὶ βαθύ· ... ἔχεις τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν; Τέως αὐτὴν τῆς ... ταπεινῆς ἀνέστησε, καὶ τοῦ νομίζειν ἕνα ... εἶναι. Οὐ γὰρ ἁπλῶς ἐνταῦθα καλεῖ Κύ- ... πολλὴν ἀπονέμουσα τὴν τιμήν. Ὅτι γὰρ ... ἔλεγεν, ἀπὸ τῶν ἑξῆς εἰρημένων δῆλον. ... εγέλασεν οὐδὲ ἐκωμῴδησεν, ἀλλὰ [b] διηπό- ... Εἰ δὲ μὴ εὐθέως τὸ πᾶν ἐνενόησε, μὴ θαυ- ... γὰρ ὁ Νικόδημος. Τί γὰρ ἐκεῖνός φησι; ... ται ταῦτα γενέσθαι; καὶ πάλιν· Πῶς δύναται γεννηθῆναι γέρων ὤν; καὶ πάλιν· Μὴ δύναται ... λίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ δεύτερον εἰσελθεῖν ... ῆναι; Αὕτη δὲ αἰδεσιμώτερον· Κύριε, ... ημα ἔχεις, καὶ τὸ φρέαρ ἐστὶ βαθύ· πόθεν τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν; Ἄλλο πρὸς αὐτὴν ἔλεγεν, ... πτευεν ἐκείνη, οὐδὲν πλέον ἀκούουσα τῶν ... οὐδὲ ἐννοῆσαι τέως τι ὑψηλὸν δυναμένη, ... ἦν εἰπεῖν προπετῶς φθεγγομένην, ὅτι εἰ ... ωρ τὸ ζῶν, οὐκ ἂν ᾔτησας παρ' ἐμοῦ, ἀλλὰ ... σχες ἂν προτέρῳ· νῦν δὲ κομπάζεις. Ἀλλ' ... εἶπεν, ἀλλὰ μετ' ἐπιεικείας ἀποκρίνε- ... καὶ ἐν ἀρχῇ καὶ μετὰ ταῦτα. Καὶ γὰρ ... σι· Πῶς σὺ Ἰουδαῖος ὢν αἰτεῖς παρ' ἐμοῦ ... οὐκ εἶπεν, ἅτε πρὸς ἀλλόφυλον, καὶ ἐχθρὸν ...· μή μοι γένοιτό σοι μεταδοῦναι ἀνθρώπῳ ... τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἠλλοτριωμένῳ. Καὶ πάλιν ἀκούσασα μεγάλα λέγοντος, ἐφ' ᾧ ... νονται οἱ ἐχθροὶ, οὐ κατεγέλασεν, οὐδὲ ... ἀλλὰ τί φησι; Μὴ σὺ μείζων εἶ τοῦ πατρὸς ... ὃς ἔδωκεν ἡμῖν τὸ φρέαρ τοῦτο, καὶ ... τοῦ ἔπιε, καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, καὶ τὰ θρέμ- ... Ὁρᾷς πῶς εἰσωθεῖ ἑαυτὴν εἰς τὴν εὐγέ- ... Ἰουδαϊκήν; Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· ... ἐκέχρητο τῷ ὕδατι, καὶ πλέον ἔσχεν ... Ταῦτα δὲ ἔλεγε, δεικνῦσα πῶς ἐκ ... κρίσεως ἐδέξατο νόημα μέγα καὶ ὑψηλόν. ... αὐτὸς ἔπιεν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, ... μματα αὐτοῦ, οὐδὲν ἄλλο αἰνιττομένης ... ἢ ὅτι ἔσχε μὲν ἔννοιαν μείζονος ὕδατος, ... [a] δὲ αὐτὸ, οὐδὲ ᾔδει σαφῶς. Ἵνα δὲ καὶ ... εἴπω, ὃ βούλεται εἰπεῖν, τοῦτό ἐστι· οὐκ ..., φησὶν, ὅτι Ἰακὼβ μὲν ἡμῖν ταύτην πηγὴν, ἑτέρᾳ δὲ αὐτὸς ἐχρήσατο· καὶ γὰρ ... υἱοὶ αὐτοῦ ἀπ' αὐτῆς ἔπιον, οὐκ ἂν πιόν-

quis esset, ipsi obtemperatura erat; quod de Ju-
B dæis nemo dixerit. Nam cum didicissent, nihil
ab ipso petierunt, nec quidpiam utile ediscere cu-
pierunt; imo illum contumeliis onerabant et pel-
lebant. His auditis mulier, vide quam modeste
respondeat: 11. *Domine, neque in quo haurias
habes, et puteus altus est; unde ergo habes
aquam vivam?* Jam illam a viliore opinione
retraxit, ita ut non ultra crederet illum vulga-
rem quempiam esse hominem. Non modo enim
illum Dominum vocat, sed honorifice loquitur.
Nam quod honoris causa sic loqueretur, ex se-
C quentibus liquet. Non enim irrisit, non traduxit
illum, sed interim subdubitabat. Quod si non sta-
tim rem totam intellexit, ne mireris: neque enim
Nicodemus intellexerat. Nam quid ille dicit?
Quomodo possunt hæc fieri? et rursum, *Quo-
modo potest homo nasci cum sit senex?* et ite-
rum, *Numquid potest in uterum matris suæ
iterato introire et nasci?* Hæc autem verecun-
dius *Domine, neque in quo haurias habes, et
puteus altus est; unde ergo habes aquam vi-
vam?* Aliud Christus dicebat, aliud illa suspica-
batur, nihil aliud quam verba audiens, neque ad-
D huc sublime quidpiam intelligere valebat. Atqui
petulantius respondere potuisset, Si haberes aquam
vivam, non peteres a me, sed tibi prius præberes:
jam vero te jactas. Verum nihil horum dixit; sed
modeste loquitur et in principio et in sequentibus.
Nam in principio ait: *Quomodo tu, Judæus cum
sis, bibere a me poscis?* Neque dixit, ac si alie-
nigenam et inimicum alloqueretur: Absit ut tibi
præbeam homini inimico et a gente nostra alieno.
Deinde cum magna loquentem audiret, quæ so-
lent inimicos maxime mordere, non irrisit, non
E cachinnis excepit illum; sed quid dicit? 12. *Num-
quid tu major es patre nostro Jacob, qui de-
dit nobis puteum hunc, et ipse ex eo bibit, et
filii ejus, et pecora?* Viden' quo pacto se in Ju-
daïcam nobilitatem ingerat? Hoc autem vult si-
182 gnificare: Ille hac usus est aqua, nihil ultra quod
A daret habuit. His porro declarat se ex prima re-
sponsione magnum et sublime quidpiam intelle-
xisse. Nam cum ait, *Ipse bibit, et filii ejus, et
pecora,* nihil aliud subindicat, quam se in mente
habere aliam præstantiorem aquam, quam nec re-
periret, nec clare nosset. Ut autem quid illa intel-
ligat clarius exprimam: Non potes dicere, inquit,
Jacobum hunc nobis dedisse fontem, sed alio usum
fuisse: nam et ipse et filii ejus ex hac bibebant

[b] ...πόρει.

[a] Morel. δὲ αὐτὸ οὐδὲ αὐτὸς, οὐδὲ ᾔδει σαφῶς.

aqua, non bibituri si aliam meliorem habuissent. Ex hac igitur nec tu poteris dare; aliam vero meliorem habere non potes, nisi te Jacobo majorem B
profitearis. Unde igitur quam te daturum polliceris aquam habere possis? At Judæi non tam miti cum illo sermone utuntur, cum eadem de re loqueretur, ejusdem aquæ mentione facta : sed nihil hinc lucri consequuti sunt. Quando autem Abrahæ meminit, ipsum lapidibus impetere conati sunt. Verum non ita mulier cum illo agit; sed cum mansuetudine in tanto æstu, in meridie, omnia patienter admodum et dicit et audit, et nihil eorum cogitat quæ Judæi verisimiliter dixissent, ipsum nempe insanum et mente captum esse, qui se deluderet circa fontem et puteum, nec quidquam præstaret, C
sed jactabundus loqueretur. Illa vero perseveranter auscultat, dum quod quærit inveniat.

Samaritanæ obsequentia.

5. Si vero mulier Samaritana tantum adhibet studium, ut quid utile ediscat, et Christo assidet, etiamsi illum non noscat; quam nos veniam consequemur, qui ipsum novimus, qui non secus puteum, non in deserto stamus, non in meridie, non adusti solaribus radiis; sed sub aurora, sub hoc tecto umbra fruimur et suaviter agimus, neque patienter audimus quidpiam, sed desidia torpe- D
mus? Non sic illa; sed ita dictis attendit, ut etiam alios advocet. Judæi vero non modo non advocabant, sed etiam eos qui accedere vellent impediebant; quamobrem dicebant : *Num aliquis ex principibus credit in eum? Sed turba hæc quæ non novit legem, maledicti sunt.* Imitemur ergo Samaritanam : colloquamur cum Christo. Nam nunc etiam in medio nostrum stat, per prophetas, per discipulos nos alloquens. Audiamus ergo et obtemperemus. Usquequo frustra et inutiliter vivemus? Nam illa agere quæ Deo non placent, illud est inutiliter vivere; imo non tan- E
tum inutiliter, sed in damnum. Cum enim nobis datum tempus inutiliter prorsus impendimus, hinc migrabimus extremas daturi pœnas inutiliter consumti temporis. Cum is qui pecunias ad negotiandum recepit, et eas insumsit et devoravit, ra- 183
tionem ei qui sibi credidit daturus sit : is certe A
qui hanc vitam inutiliter impendit, non erit a supplicio liber. Non ideo nos Deus in hanc vitam protulit, animamque dedit, ut præsenti tantum fruamur vita, sed ut pro futura vita negotiemur. Bruta præsenti tantum vitæ usui sunt; nos autem

Joan. 7. 48. 49.

[b] Quidam ἰδόντες. [Supra Savil. et Codd. nostri καίτοι γε ἔτι.]

[c] Quidam ἀποκνοῦντες.

[d] Alii εἰσελθεῖν. Paulo post quidam Mss. ἐπίστευσεν

ideo immortalem habemus animam, ut ad illam nobis parandam vitam nihil non agamus. Si quis sciscitetur quis usus sit equorum, asinorum, boum, aliorumque hujusmodi pecorum, nullum alium dicemus quam ministerium in præsenti vita præstitum. De nobis vero non item; sed melior status est
B post discessum ex hac vita: nihilque non agendum est, ut ibi clariores simus et cum angelis choreas agamus, ut Regi adstemus perpetuo et in sæcula infinita. Ideo namque immortalis est anima, et corpus immortale erit, ut perpetuis fruamur bonis. Si vero cælis tibi propositis, terræ inhæreas, cogita quantam datori contumeliam inferas. Ille superna tibi offert: tu vero non magna illius habita ratione, terram anteponis. Ideo gehennam comminatur, utpote contemtus, ut hinc discas quantis te prives bonis. Sed absit ut illud supplicium experiamur;
C verum potius Deo placentes, æterna consequamur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri gloria, unaque Spiritui sancto, in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XXXII.

D 13. *Respondit Jesus et dixit ei: Omnis qui bibit ex hac aqua, sitiet iterum: 14. qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum: sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.*

1. Spiritus gratiam Scriptura modo ignem, modo aquam appellat, non substantiæ, sed operationi indicandæ hæc apta nomina esse demonstrans. Non enim ex diversis substantiis constat
E Spiritus, cum invisibilis et unius generis sit. Alterum certe Joannes significat, cum dicit: *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igne;* alterum vero Christus, *Flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant.* Ita et mulierem alloquens,

Spiritus in Scripturis aliquando appellatur aqua.

Matth. 3. 11.

Joan. 7. 38 39

Paulo post idem αἰῶνα. καὶ τί δήποτε οὕτω τὸ πνεῦμα εἶπε... ὥστε τὸ διεγ... αἰνίξασθαι.

Spiritum vocat aquam : *Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum;* sic 184
Spiritum vocat ignem, ut vim fervoremque gra- A
tiæ, et peccatorum perniciem significet; aquam, ut purificationem refrigeriumque per illam excipientibus animis partum indicet. Et jure quidem. Nam tamquam hortum, fructiferis semperque virentibus arboribus comantem, sic studiosam animam exornat, neque mœroris, neque satanicarum insidiarum sensum capere sinit, quippe quæ ignita maligni tela facile exstinguat. Tu vero mihi Christi sapientiam consideres velim, quam leniter mulierculam erigat. Neque enim a principio dixit
illi, *Si scires quis est qui dicit tibi, Da mihi* B
bibere : sed postquam occasionem illi præbuerat, ut se Judæum vocaret et accusaret, criminationem depellens hoc dicit. Cum vero dixisset, *Si scires quis est qui dicit tibi, Da mihi bibere, forsitan petiisses ab eo,* et magnis promissionibus eo induxisset illam ut patriarchæ mentionem faceret, sic mulieri oculos mentis aperuit. Deinde illa reponente, *Numquid tu major es patre nostro Jacob?* non dixit, Etiam, major sum : nam visus fuisset id se jactando dicere, cum nulla
adhuc esset rei demonstratio : per ea autem quæ C
dicit, ad illud præparat. Non enim simpliciter dicit, Dabo tibi aquam; sed postquam de Jacob tacuit, quod suum erat extulit, a natura doni personarum differentiam per munerum discrimen declarans, necnon suam supra patriarcham excellentiam. Si miraris, inquit, quod ille hanc aquam dederit, si longe meliorem tibi dedero, quid dices? Jam prius pene confessa es me Jacobo majorem esse, cum sciscitando dixisti, *Numquid tu major es patre nostro Jacob,* qui meliorem promittas aquam? si illam acceperis aquam, tunc me plane majorem confiteberis. Viden' mulieris ju-
dicium sine ulla acceptione, quæ ex rebus ipsis D
et de patriarcha et de Christo fert sententiam? Verum non ita Judæi : cum viderent enim illum dæmonia ejicientem, dæmoniacum ipsum vocabant, nedum patriarcha majorem dicerent. Mulier vero non sic, sed inde fert sententiam, unde Christus volebat; ex ipsa nempe operum demonstratione. Nam et ipse quoque inde fert judicium, dicens : *Si non facio opera Patris mei, nolite*
Joan. 10. 37. *mihi credere : si autem facio, etsi mihi non*

* [ἐμφαίνων Savil. et Codd. nostri.]

a Savil. ἐνάγει. [Supra idem et Codd. cit. αἰσθέσθαι. ἀλλὰ σβέννυσι]

ται προσάγεται. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἀκούσας, μείζων εἶ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἰακώβ; τὸν Ἰακὼβ E περὶ τοῦ ὕδατος διαλέγεται λέγων· Πᾶς ὁ πίνων τοῦ ὕδατος τούτου, διψήσει πάλιν· καὶ τὴν σύγκρισιν οὐκ ἀπὸ κατηγορίας, ἀλλ' ἐξ ὑπεροχῆς ποιεῖ. Οὐ γὰρ λέγει, ὅτι τὸ ὕδωρ τοῦτο οὐδέν ἐστιν, οὐδὲ εὐτελὲς καὶ εὐκαταφρόνητον· ἀλλ' ὅπερ καὶ ἡ φύσις μαρτυρεῖ, τοῦτο τίθησι· Πᾶς ὁ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου, διψήσει πάλιν· ὃς δ' ἂν πίῃ ἐκ τοῦ 185 A ὕδατος οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ διψήσει εἰς τὸν αἰῶνα. Ἤκουσεν ὕδωρ ζῶν ἡ γυνὴ πρὸ τούτου, ἀλλ' οὐκ ἐνόησεν. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ ὕδωρ ζῶν [a] τὸ ἀέναον καὶ διαπαντὸς ἀναβλύζον λέγεται, τῶν κρουνῶν οὐ διακοπτομένων, τοῦτο ἐνόμισεν ἡ γυνὴ λέγεσθαι. Διὰ τοῦτο σαφέστερον αὐτῇ λοιπὸν ὃ ἔλεγε καθιστὰς, καὶ ἀπὸ συγκρίσεως τὴν ὑπεροχὴν ποιούμενος, ἐπήγαγεν· Ὃς δ' ἂν πίῃ ἐκ τοῦ ὕδατος οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ διψήσει εἰς τὸν αἰῶνα· διὰ τούτου, ὅπερ ἔφην, δεικνὺς τὴν ὑπεροχὴν, καὶ διὰ τῶν ἑξῆς πάλιν· τούτων γὰρ οὐδὲν ἔχει τὸ αἰσθητὸν ὕδωρ. Τί δέ ἐστι τὰ ἑξῆς; Γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδα- B τος ἁλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον. Ὥσπερ γὰρ ὁ πηγὴν ἔχων ἀποκειμένην, οὐκ ἂν ἁλοίη δίψῃ ποτέ· οὕτως οὐδὲ ὁ τὸ ὕδωρ τοῦτο ἔχων. Καὶ ἐπίστευσεν εὐθέως ἡ γυνὴ, πολὺ τοῦ Νικοδήμου συνετωτέρα φανεῖσα· οὐ συνετωτέρα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀνδρειοτέρα. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ μυρίων τοιούτων ἀκούων, οὔτε ἄλλον τινὰ ἐπὶ τοῦτο [a] ἐκάλεσεν, οὔτε αὐτὸς ἐπαρρησιάσατο· αὕτη δὲ ἀποστολικὰ ἐπιδείκνυται πράγματα, πάντας εὐαγγελιζομένη καὶ καλοῦσα πρὸς τὸν Ἰησοῦν, καὶ πόλιν ὁλόκληρον ἕλκουσα ἔξω πρὸς αὐτόν. Κἀκεῖνος μὲν ἀκούσας, ἔλεγε· Πῶς δύναται ταῦτα γενέσθαι; καὶ τοῦ Χριστοῦ θέντος παράδειγμα σαφὲς τὸ C τοῦ ἀνέμου, οὐδὲ οὕτω τὸν λόγον κατεδέξατο· ἡ γυνὴ δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ τὸ μὲν πρῶτον ἠπόρει, ὕστερον δὲ οὐ μετὰ κατασκευῆς δεξαμένη τὸν λόγον, ἀλλ' ἐν ἀποφάσεως τάξει, ἐπὶ τὴν λῆψιν εὐθέως ἐπείγεται. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ὁ Χριστός· Γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος ἁλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον· εὐθέως φησὶν ἡ γυνή· Δός μοι τοῦτο τὸ ὕδωρ, ἵνα μὴ διψῶ, μηδὲ ἔρχωμαι ἐνθάδε ἀντλεῖν.

Ὁρᾷς πῶς [b] κατὰ μικρὸν πρὸς τὸ τῶν δογμάτων ὕψος ἀνάγεται; Πρῶτον ἐνόμισεν αὐτὸν παράνομον εἶναί τινα Ἰουδαῖον· εἶτα ἐπειδὴ ταύτην ἀπεκρούσατο τὴν κατηγορίαν (ἔδει γὰρ μὴ εἶναι τὸ πρόσωπον ὕποπτον τὸ μέλλον τοιαῦτα αὐτὴν κατηχεῖν), ἀκού- D σασα ὕδωρ ζῶν, ἐνόμισε περὶ αἰσθητοῦ τοῦτο λέγεσθαι. Ὕστερον δὲ μαθοῦσα ὅτι πνευματικὰ ἦν τὰ λε-

creditis, operibus credite. Sic et mulier ad fidem adducitur. Quapropter cum audisset, *Numquid major es patre nostro Jacob?* omisso Jacobo, de aqua loquitur his verbis, *Omnis qui bibet ex hac aqua, sitiet iterum*, et comparationem, missa accusatione, ex præcellentia facit. Non dicit enim, Hæc aqua nihil est, omniaque despicienda; sed illud profert, quod ipsa natura testatur: *Omnis qui bibit ex hac aqua, sitiet iterum; qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum*. Jam audierat aquam vivam mulier, sed non intellexerat. Quia enim aqua viva dicitur, quæ perennis est et semper scaturit, non præcisa scaturigine, de hac intelligendum mulier putabat. Ideo clarius id illi deinceps aperit, et ex comparatione ejus excellentiam demonstrans ita pergit: *Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum;* sic, ut dixi, excellentiam ostendens, necnon ex sequentibus: horum quippe nihil habet vulgaris aqua. Quid vero sequitur? *Fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam*. Sicut enim qui fontem intus habet, numquam sitiet: sic nec ille qui hanc aquam habuerit. Statimque mulier credidit, multo sapientior Nicodemo; nec modo sapientior, sed et fortior. Ille namque multis auditis hujusmodi, nec alium quempiam advocavit, neque ipse fiduciam habuit: hæc vero apostolico fungitur officio, omnibus annuntians, omnes ad Jesum advocans, totamque civitatem ad illum pertrahens. Ille audito Christo, dixit, *Quomodo possunt hæc fieri?* ac cum Christus clarum exemplum venti attulisset, neque ita sermonem admisit. Secus autem mulier: sed primo dubitabat, deinde vero non tanta adhibita cautela, sed quasi latam sententiam dicta excipiens, ad rem accipiendam statim fertur. Quia enim Jesus dixerat, *Fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam;* statim ait mulier, 15. *Da mihi hanc aquam, ut non sitiam, neque veniam huc haurire*.

Samaritana Nicodemo sapientior.

Joan. 3. 9.

2. Viden' quomodo paulatim ad dogmatum culmen deducatur? Primo putavit illum transgressorem quempiam Judæum esse; deinde quia hanc ille criminationem depulit (non decebat enim eum qui illam edocturus erat, suspectum esse), cum audisset aquam vivam, putavit de sensili aqua hoc dici. Demum cum audisset ea quæ dicceban-

[a] ... καὶ ἀέναον τὸ διαπαντός. [Mox in verbis multum ... Savil. Edit.]

[a] [παρεκάλεσεν Savil. et Codd. nostri.]

[b] Savil. κατὰ μικρὸν εἰς τὸ τῶν.

tur, esse spiritualia, credidit quidem posse illam aquam pellere sitim, nec tamen quid illa esset sciebat, sed adhuc dubitabat: putabat certe hæc sublimiora esse, quam ut sensu percipi possent; sed non prorsus id quid esset noverat. Nunc certe melius videbat, neque tamen totum percipiebat: nam ait, *Da mihi hanc aquam, ut non sitiam, neque veniam huc haurire*. Jam illum Jacobo præferebat. Non hoc fonte opus habeo, si a te aquam illam accipiam. Viden' quomodo illum patriarchæ anteponat? Hoc probi animi indicium est. Ostendit quam de Jacobo opinionem haberet: vidit Jacobo meliorem, neque prima illa opinione retenta fuit. Non ergo facile mulier credidit, neque temere dicta recepit, quæ tanta accuratione quæsivit; neque etiam immorigera vel contentiosa fuit. Idque ex petitione sua demonstravit. Atqui Judæis dixit
Joan. 6. 35. Christus: *Qui comederit de carne mea, non esuriet; et qui credit in me, non sitiet umquam;* sed non modo non crediderunt, sed etiam scandalizati sunt. Hæc mulier contra exspectat et petit. Judæis ille dicebat, *Qui credit in me non sitiet;* mulieri vero non ita, sed rudiore modo, *Qui biberit ex hac aqua, non sitiet*. Promissio namque erat spiritualium rerum, non visibilium. Ideo mulieris animum pollicitationibus erigens, adhuc sensibilibus immoratur, quod illa nondum posset spiritualia accurate comprehendere. Nam si dixisset, Si credideris in me, non sities; illa non intellexisset, cum non nosset quis esset ille se alloquens, nec de qua siti ageretur. Cur autem non ita Judæis loquutus est? Quia illi multa signa viderant, illa vero nullum; sed verba primum audierat. Ideo per prophetiam deinceps vim suam ostendit, nec statim arguit illam; sed quid dicit? 16. *Vade, voca virum tuum, et veni huc.* 17. *Illa vero dicit, Virum non habeo. Dicit ei Jesus, Bene dixisti, Virum non habeo:* 18. *quinque enim viros habuisti, et nunc quem habes, non est tuus vir. Hoc vere dixisti.* 19. *Dicit ei mulier, Domine, video quia propheta es tu.*
Samaritanæ philosophia. Papæ, quanta mulieris philosophia! quam mansuete reprehensionem admittit! Cur, inquies, non admisisset? Cur? nonne sæpe Judæos acrius redarguit? Non enim paris virtutis est mentis secreta in medium adducere, et rem clam peractam revelare. Illud enim Dei tantum est, cum nemo novit, nisi is qui id in mente habet; alterum vero saltem familiaribus notum est. Attamen Judæi se

γόμενα, ἐπίστευσεν μὲν ὅτι δύναται τὸ ὕδωρ ἀναιρεῖν τοῦ δίψους τὴν χρείαν· οὔπω δὲ τί ποτε τοῦτό ἐστιν ᾔδει, ἀλλ' ἔτι διηπόρει, ἀνωτέρω μὲν τῶν αἰσθητῶν εἶναι νομίζουσα, τὸ δὲ σαφὲς οὐκ ἐπισταμένη. Ἐνταῦθα δὲ ἀκριβέστερον μὲν διαβλέψασα, οὐ μὴν τὸ πᾶν κατιδοῦσα, Δός γάρ μοι, φησὶ, τοῦτο τὸ ὕδωρ, ἵνα μὴ
E διψῶ, μηδὲ ἔρχωμαι ἐνθάδε ἀντλεῖν. Τέως προετίμησεν αὐτὸν τοῦ Ἰακώβ. Οὐ δέομαι γὰρ ταύτης τῆς πηγῆς, ἐὰν λάβω παρὰ σοῦ τὸ ὕδωρ ἐκεῖνο. Ὁρᾷς πῶς αὐτὸν προτίθησι τοῦ πατριάρχου; Τοῦτο ψυχῆς εὐγνώμονος. Ἔδειξεν ἡλίκην εἶχε περὶ τοῦ Ἰακὼβ δόξαν· εἶδε τὸν βελτίονα, καὶ οὐ κατεσχέθη τῇ προ-
186 λήψει. Οὔτε οὖν εὔκολος ἡ γυνή, (οὐ γὰρ ἁπλῶς
A κατεδέξατο τὰ λεγόμενα· πῶς γὰρ ἡ μετὰ τοσαύτης[c] ἀκριβείας ἐκζητήσασα;) οὔτε ἀπειθὴς καὶ φιλόνεικος. Καὶ τοῦτο ἔδειξεν ἀπὸ τῆς αἰτήσεως. Καίτοι καὶ Ἰουδαίοις εἶπέ ποτε· Ὃς ἂν φάγῃ ἐκ τῆς σαρκός μου, οὐ μὴ πεινάσει· καὶ ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, οὐ μὴ διψήσει πώποτε. Ἀλλ' οὐ μόνον οὐκ ἐπίστευσαν, ἀλλὰ καὶ ἐσκανδαλίσθησαν. Ἡ γυνὴ δὲ οὐδὲν τοιοῦτον ἔπαθεν, ἀλλὰ καὶ παραμένει καὶ αἰτεῖ. Ἰουδαίοις μὲν οὖν ἔλεγεν, Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, οὐ μὴ διψήσει· τῇ δὲ γυναικὶ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ παχύτερον, Ὁ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου, οὐ μὴ διψήσει. Ἐπαγγελία γὰρ ἦν πνευματικῶν καὶ [a]οὐχ ὁρωμένων πραγμάτων. Διὰ τοῦτο ἐπάρας αὐτῆς τὸν νοῦν ταῖς ὑποσχέσεσιν, ἔτι
B τοῖς αἰσθητοῖς ἐνδιατρίβει ῥήμασι, διὰ τὸ μηδέπω δύνασθαι χωρῆσαι τῶν πνευματικῶν τὴν ἀκρίβειαν. Εἰ γὰρ εἶπεν ὅτι, ἐὰν πιστεύσῃς εἰς ἐμὲ, οὐ μὴ διψήσεις, οὐκ ἂν ἐνόησε τὸ εἰρημένον, οὐκ εἰδυῖα τίς ποτέ ἐστιν ὁ διαλεγόμενος, οὐδὲ περὶ ποίου δίψους ἔλεγεν. Τίνος οὖν ἕνεκεν οὐχὶ καὶ ἐπὶ Ἰουδαίων τοῦτο ἐποίησεν; Ὅτι ἐκεῖνοι μὲν πολλὰ σημεῖα ἑωρακότες ἦσαν· αὕτη δὲ σημεῖον μὲν εἶδεν οὐδὲν, τῶν δὲ ῥημάτων ἤκουσε πρῶτον. Διὰ τοῦτο λοιπὸν διὰ προφητείας ἀποκαλύπτει τὴν δύναμιν τὴν ἑαυτοῦ, καὶ οὐκ εὐθέως ἐπάγει τὸν ἔλεγχον· ἀλλὰ τί φησιν; Ὕπαγε, φώνησόν σου τὸν ἄνδρα, καὶ ἐλθὲ ὧδε. Ἡ δέ φησιν·
G οὐκ ἔχω ἄνδρα. Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· καλῶς εἶπας ὅτι ἄνδρα οὐκ ἔχω· πέντε γὰρ ἄνδρας ἔσχες, καὶ νῦν ὃν ἔχεις οὐκ ἔστι σου ἀνήρ. Τοῦτο ἀληθὲς εἴρηκας. Λέγει αὐτῷ ἡ γυνὴ, Κύριε, θεωρῶ ὅτι προφήτης εἶ σύ. Βαβαὶ, πόση τῆς γυναικὸς ἡ φιλοσοφία· πῶς πράως τὸν ἔλεγχον δέχεται. Πῶς γὰρ οὐκ ἔμελλε, φησί; Διατί, εἰπέ μοι· οὐχὶ καὶ Ἰουδαίους ἤλεγξε πολλάκις, καὶ τούτου μείζονα; Οὐ γάρ ἐστιν ἴσον τὰ ἐν διανοίᾳ ἀπόῤῥητα εἰς μέσον ἀγαγεῖν, καὶ πρᾶγμα γινόμενον λάθρᾳ κατάδηλον ποιεῖν. Τὸ μὲν γὰρ Θεοῦ μόνον ἐστὶ, καὶ οὐδεὶς ἕτερος [b]οἶδεν εἰ μὴ ὁ ἐν διανοίᾳ

[c] Alii προθυμίας ἐκζητοῦσα. [Ante Savil. et Codd. cit. παρεδέξατο τ. λ.]

[a] Alii οὐχ ὡρισμένων πρ.
[b] Savil. οἶδεν, ἢ ὁ ἐν διανοίᾳ.

·τὰ δὲ οἱ κοινωνοῦντες ἐπίστανται ἅπαντες. Ἀλλ' D
Ἐλεγχθέντες οὐ φέρουσι πράως· ἀλλ' εἰπόντος, Τί
ζητεῖτε ἀποκτεῖναι; οὐ μόνον οὐ θαυμάζουσιν ὡς ἡ
, ἀλλὰ καὶ [c] λοιδοροῦσι καὶ ὑβρίζουσι. Καίτοι γε
κ μὲν καὶ ἀπὸ ἄλλων σημείων εἶχον τὴν ἀπόδει-
ύτη δὲ τοῦτο μόνον ἦν ἀκηκουῖα· ἀλλ' ὅμως οὐ
οὐκ ἐθαύμασαν, ἀλλὰ καὶ ὕβρισαν λέγοντες,
όνιον ἔχεις, τίς σε ζητεῖ ἀποκτεῖναι; Αὕτη δὲ οὐ
οὐχ ὑβρίζει, ἀλλὰ καὶ θαυμάζει καὶ ἐκπλήττε-
αὶ προφήτην εἶναι ὑπονοεῖ· καίτοι μειζόνως ἂν ὁ E
ς οὗτος τῆς γυναικὸς ἥψατο, ἢ ἐκείνων ἐκεῖνος.
μὲν γὰρ ταύτης μόνης ἁμάρτημα ἦν, ἐκεῖνο δὲ
. Οὐχ οὕτω δὲ ἐπὶ τοῖς κοινοῖς, ὡς ἐπὶ τοῖς ἰδίοις
μεθα. Κἀκεῖνοι μὲν μέγα ᾤοντό τι κατορθοῦν,
Χριστὸν ἀνέλωσι· τὸ δὲ τῆς γυναικὸς ὡμολό-
παρὰ πᾶσι πονηρὸν εἶναι· ἀλλ' ὅμως οὐκ ἐδυσ-
εν ἡ γυνὴ, ἀλλ' ἐξεπλάγη καὶ ἐθαύμαζεν. Καὶ
ῦ Ναθαναὴλ δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο ἐποίησεν ὁ Χρι- 187
Οὐ γὰρ προηγουμένως τὴν προφητείαν εἰσήγα- A
ὲ εἶπεν, Εἶδόν σε ὑπὸ τὴν συκῆν· ἀλλ' ὅτε
ς εἶπε, Πόθεν με γινώσκεις, τότε τοῦτο ἐπή-
. Ἐβούλετο γὰρ καὶ τῶν προῤῥήσεων καὶ τῶν
ίων τὰς ἀρχὰς παρ' αὐτῶν λαμβάνειν τῶν
όντων αὐτῷ, ὥστε καὶ οἰκειοῦσθαι τοῖς γινομέ-
ᾶλλον αὐτοὺς, καὶ τὴν τοῦ κενοδοξεῖν διαφυγεῖν
ιαν. Τοῦτο δὴ καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ. Τὸ μὲν γὰρ
ουμένως ἐλέγξαι, ὅτι Ἄνδρα οὐκ ἔχεις, ἐδόκει
ὸν εἶναι καὶ περιττόν· τὸ δὲ παρ' αὐτῆς λα-
τὴν αἰτίαν, πάντα ταῦτα διορθοῦν, καὶ σφόδρα
υθον ἦν, καὶ τὴν ἀκούουσαν πρᾳοτέραν εἰργάζετο.
οία ἀκολουθία, φησὶ, τὸ εἰπεῖν, Ὕπαγε, φώ-
τὸν ἄνδρα σου; Περὶ δωρεᾶς ἦν ὁ λόγος καὶ
ς ὑπερβαινούσης τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Ἐπέ- B
ἡ γυνὴ ζητοῦσα λαβεῖν, καὶ λέγει· Φώνησόν
τὸν ἄνδρα· ὡσανεὶ ἐνδεικνύμενος ὅτι κἀκεῖνον
κοινωνῆσαι τούτων. Ἡ δὲ σπεύδουσα [b] λαβεῖν,
ρύπτουσα τὸ αἰσχρὸν τοῦ πράγματος, καὶ οἰο-
πρὸς ἄνθρωπον διαλέγεσθαι, φησὶν, Οὐκ ἔχω
. Ταῦτα ἀκούσας ὁ Χριστὸς εὐκαίρως λοιπὸν
ι τὸν ἔλεγχον, ἀμφότερα μετὰ ἀκριβείας λέγων.
τε γὰρ προτέρους ἠρίθμησεν ἅπαντας, καὶ τὸν
ρυπτόμενον ἤλεγξε. Τί οὖν ἡ γυνή; Οὐκ ἐδυσ-
εν, οὐδὲ ἀφεῖσα ἔφυγεν, οὐδὲ ὕβριν τὸ πρᾶγμα
εν εἶναι· ἀλλὰ θαυμάζει μᾶλλον αὐτὸν καὶ
αρτερεῖ πλέον· Θεωρῶ γὰρ, φησὶν, ὅτι προφή-
[σύ. Καὶ σκόπει αὐτῆς τὴν σύνεσιν. Οὐδὲ ἐν- C
εὐθέως ἐπέδραμεν, ἀλλ' ἔτι περισκοπεῖται καὶ
ζει. Τὸ γὰρ, Θεωρῶ, τοῦτό ἐστι, φαίνῃ μοι
ίτης εἶναι. Εἶτα ἐπειδὴ τοῦτο ὑπώπτευσεν, οὐ-

reprehensos esse indigne ferunt. Sed illo dicente, *Quid me quæritis interficere?* non modo non Joan. 7. 20 admirantur, ut mulier illa, sed etiam conviciis et contumeliis afficiunt, etiamsi aliorum signorum argumenta haberent: hæc autem hoc unum tantum audierat. Attamen illi non modo non mirati sunt, sed etiam probro affecerunt dicentes, *Dæmonium habes, quis te quærit interficere?* Hæc vero non modo non conviciatur, sed miratur et obstupescit, prophetamque opinatur esse; etsi acrius hanc reprehendat, quam illos. Hoc enim peccatum unius ipsius erat; illud vero omnibus commune. Non autem ita morderi solemus de communibus delictis, ut de propriis. Et illi quidem magnum quidpiam se perficere putabant, si Christum interficerent: mulieris vero facinus malum esse apud omnes in confesso erat. Attamen non ægre tulit mulier, sed obstupuit mirataque est. Eodem quoque modo cum Nathanaele Christus se gessit. Non primum prophetiam induxit, neque dixit, *Vidi te sub ficu;* sed cum ille dixisset, *Unde me nosti?* id respondit. Volebat enim mi- Joan. 1. 48. racula et prophetias ab illis incipere, qui ad ipsum accedebant, ut et magis illos sibi conciliaret, et vanæ gloriæ suspicionem effugeret. Hoc ipsum hic agit. Existimabat enim molestum et superfluum fore, si eam statim accusaret dicendo, *Virum non habes.* Illud vero corrigere post acceptam ab eadem ipsa occasionem, certe consentaneum erat, et audientem mansuetiorem reddebat. Et quænam illa consequentia, inquies, dicere, *Vade, voca virum tuum?* De dono agebatur et de gratia humanam naturam superante. Instabat mulier flagitans, et dixit ei, *Voca virum tuum;* subindicans illum quoque horum participem esse debere. Illa accipiendi cupida, suam celat turpitudinem, seque hominem alloqui putans ait, *Non habeo virum.* Hinc occasionem captans Christus opportune illam reprehendit, utrumque accurate explicans: nam priores omnes numeravit, et hunc occultum revelavit. Quid ergo mulier? Non ægre tulit, non illo relicto fugit, non id contumeliam esse putavit; sed magis admiratur, magis perseverat: nam ait, *Video quia propheta es tu.* Ejus vero prudentiam perpende. Non statim accurrit, sed adhuc considerat et miratur. Illud enim, *Video*, id est, Videris mihi propheta esse. Deinde quia hoc suspicata erat, nihil terrenum interrogat, non de valetudine corporis rogat, non de opibus, non de divi-

[c] ...lii λοιδοροῦνται.
[b] Morel. λαθεῖν.
...orel. τὸν ἄνδρα ὡσανεὶ ἐνδεικν. Alii aliud habent.

tiis, sed de dogmatibus statim. Quid enim dicit? **20.** *Patres nostri in monte hoc adoraverunt*, Abraham significans, quem filium eo adduxisse dicebant: *Et quomodo vos dicitis quia Jerosolymis est locus ubi adorare oportet?*

3. Viden' quam mente sublimior evaserit? Nam illa cui de sedanda siti cura erat, jam de dogmatibus interrogat. Quid ergo Christus? Non solvit quæstionem (non enim hoc curabat, ut ad omnia accurate responderet; id quippe supervacaneum fuisset), sed rursus mulierem ad majorem sublimitatem ducit; nec prius illa tractat, quam mulier confessa esset ipsum esse prophetam, ut majorem postea dictis fidem haberet. Quæ enim hoc crederet, non ultra de dictis dubitatura erat. Pudeat ergo nos, et erubescamus. Mulier quæ quinque viros habuerat, Samaritana, tantum doctrinæ addiscendæ studium habet, nec hora diei, nec aliud quodvis officium vel negotium illam ab hujusmodi quæstione abducit: nos autem non modo de dogmatibus non interrogamus, sed in omnibus socordes ignavique sumus. Ideo omnia negliguntur.

Lectio divinorum librorum commendatur.

Quis vestrum, quæso, domi christianum librum arripit, dicta examinat, aut Scripturam scrutatur? Nemo sane; sed talos et cubos apud plerosque inveniemus, libros nusquam, vel apud paucos certe. Hi vero perinde affecti sunt, atque ii qui non habent, qui ligatos vel prorsus in scriniis depositos servant, omneque studium ponunt in membranarum tenuitate, aut in literarum pulchritudine, neglecta lectione. Neque enim ad utilitatem quampiam illos acquirunt, sed ut opulentiam suam ambitiose ostentent: tantus est inanis gloriæ fastus.

Libri aureis literis.

Neminem audio id ambire ut libros intelligat; sed potius se libros habere jactant aureis literis scriptos. Et quid, quæso, hinc lucri provenit? Non enim propterea datæ nobis sunt Scripturæ, ut illas in libris tantum habeamus; sed ut in cordibus insculpamus. Certe hæc librorum possessio Judaïcæ ambitionis est, cum videlicet præcepta literis solum mandantur. Nobis utique non ab initio sic lex data fuit, sed in tabulis cordis carnalibus. Hæc vero dico, non quod libros comparare prohibeam, imo id laudo, et ut fiat exopto; sed ve-

δὲν βιωτικὸν αὐτὸν ἐρωτᾷ, οὐ περὶ σώματος ὑγιείας, οὐ περὶ χρημάτων, οὐ περὶ πλούτου, ἀλλὰ περὶ δογμάτων εὐθέως. Τί γάρ φησιν; Οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν τῷ ὄρει τούτῳ προσεκύνησαν· τοὺς περὶ τὸν Ἀβραὰμ λέγουσα· καὶ γὰρ ἐκεῖ φασι τὸν υἱὸν ἀνηνέχθαι· Καὶ πῶς ὑμεῖς λέγετε, ὅτι ἐν Ἱεροσολύμοις ἐστὶν ὁ τόπος, ὅπου χρὴ προσκυνεῖν;

D Εἶδες πῶς ὑψηλοτέρα τῇ διανοίᾳ γέγονεν; Ἡ γὰρ [c] ὑπὲρ τοῦ μὴ σκύλλεσθαι διὰ τὸ διψῆν μεριμνῶσα, καὶ ὑπὲρ δογμάτων ἐρωτᾷ λοιπόν. Τί οὖν ὁ Χριστός; Οὐκ ἔλυσε [d] τὸ ζήτημα (οὐ γὰρ τοῦτο ἦν αὐτῷ περισπούδαστον, πρὸς τὰ λεγόμενα ἁπλῶς ἀποκρίνεσθαι· παρέλκον γὰρ ἦν), ἀλλὰ ἄγει τὴν γυναῖκα πάλιν ἐπὶ τὸ μεῖζον ὕψος καὶ οὐ πρότερον αὐτῇ περὶ τούτων διαλέγεται, ἕως ὡμολόγησεν ὅτι προφήτης ἐστὶν, ὥστε καὶ μετὰ πολλῆς τῆς πληροφορίας ἀκοῦσαι λοιπὸν τῶν λεγομένων. Ἡ γὰρ τοῦτο πεισθεῖσα, οὐκ ἔτι λοιπὸν περὶ τῶν ῥηθησομένων ἀμφιβάλλειν εἶχεν.
E Αἰσχυνθῶμεν τοίνυν καὶ ἐρυθριάσωμεν λοιπόν. Γυνὴ πέντε ἄνδρας ἐσχηκυῖα, καὶ Σαμαρεῖτις οὖσα, τοσαύτην περὶ δογμάτων ποιεῖται σπουδὴν, καὶ οὐχ ὁ καιρὸς τῆς ἡμέρας, οὐ τὸ ἐφ' ἕτερόν τι παραγενέσθαι, οὐκ ἄλλο οὐδὲν αὐτὴν ἀπήγαγε τῆς περὶ τὰ τοιαῦτα ζητήσεως· ἡμεῖς δὲ οὐ μόνον περὶ δογμάτων οὐ ζητοῦμεν, ἀλλὰ καὶ περὶ πάντων ἁπλῶς, καὶ ὡς ἔτυχε
188 A διακείμεθα. Διὰ τοῦτο τὰ πάντα ἠμέληται. Τίς γὰρ ὑμῶν, εἰπέ μοι, ἐν οἰκίᾳ γενόμενος, [a] πυκτίον ἔλαβε χριστιανικὸν μετὰ χεῖρας, καὶ τὰ ἐγκείμενα ἐπῆλθε, καὶ ἠρεύνησε τὴν Γραφήν; Οὐδεὶς ἂν ἔχοι ταῦτα εἰπεῖν· ἀλλὰ πέττους μὲν καὶ κύβους παρὰ τοῖς πλείοσιν εὑρήσομεν ὄντας, βιβλία δὲ οὐδαμοῦ, * ἀλλὰ καὶ παρ' ὀλίγοις. Καὶ οὗτοι δὲ τοῖς οὐκ ἔχουσιν ὁμοίως διάκεινται, δήσαντες αὐτὰ καὶ ἀποθέμενοι διαπαντὸς ἐν κιβωτίοις· καὶ ἡ πᾶσα αὐτοῖς σπουδὴ περὶ τὴν τῶν ὑμένων λεπτότητα, καὶ τὸ τῶν γραμμάτων κάλλος, οὐ περὶ τὴν ἀνάγνωσιν. Οὐδὲ γὰρ ὑπὲρ ὠφελείας καὶ
B κέρδους τὴν κτῆσιν αὐτῶν πεποίηνται, ἀλλὰ πλούτου καὶ φιλοτιμίας ἐπίδειξιν ποιούμενοι, περὶ ταῦτα ἐσπουδάκασιν· τοσαύτη τῆς κενοδοξίας ἡ ὑπερβολή. Οὐδενὸς γὰρ ἀκούω φιλοτιμουμένου, ὅτι οἶδε τὰ ἐγκείμενα, ἀλλ' ὅτι χρυσοῖς ἔχει γράμμασιν ἐγγεγραμμένον. Καὶ τί τὸ κέρδος; εἰπέ μοι. Οὐ γὰρ διὰ ταῦτα ἐδόθησαν αἱ Γραφαὶ, ἵνα ἐν βιβλίοις αὐτὰς ἔχωμεν μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ ἐν καρδίαις αὐτὰς ἐγκολάψωμεν. Ὡς αὕτη γε ἡ κτῆσις Ἰουδαϊκῆς ἐστι φολιτιμίας, τὸ ἐν τοῖς γράμμασι κατατίθεσθαι μόνον τὰς ἐντολάς·

[c] Savil. περὶ τοῦ.

[d] Alii τὸ ζητούμενον.

[a] πυκτίον ἔλαβε χριστιανικόν, *Christianum librum accepit.* Πυκτία apud veteres libros esse compactos probavimus apud Athanasium p. 124, et in Palæographia Græca p. 25, ubi rem exemplis confirmamus, ac præsertim in Collectione nova Patrum T. 2, Animadversione XV in vitam et scripta Athanasii.

* [Alii ἀλλὰ παρ' ὀλ. Fort. ἀλλ' ἤ.]

ὐδὲ τὴν ἀρχὴν [b] οὕτως ὁ νόμος ἐδόθη, ἀλλ' ιαρδίας σαρκίναις. Καὶ ταῦτα λέγω, οὐ κω-ιία κεκτῆσθαι, ἀλλὰ καὶ παραινῶ τοῦτο καὶ χομαι· βούλομαι δὲ ἐξ ἐκείνων καὶ τὰ γράμ-τὰ νοήματα εἰς τὴν διάνοιαν περιφέρεσθαι ἑραν, ἵνα οὕτω καθαίρηται δεχομένη τὴν μμάτων νόησιν. Εἰ γὰρ ἐν οἰκίᾳ, ἔνθα ἂν ν ᾖ κείμενον, οὐ τολμήσει προσελθεῖν ὁ διά-ιλλῷ μᾶλλον ψυχῆς νοήματα τοιαῦτα περι-ούχ ἅψεται ποτὲ, οὐδὲ ἐπιβήσεται δαίμων, ίας φύσις. Ἁγίασον τοίνυν τὴν ψυχήν σου, ιυ τὸ σῶμα, ἀεὶ ταῦτα ἐπὶ τῆς καρδίας καὶ ἐπὶ της ἔχων. Εἰ γὰρ ἡ αἰσχρολογία καταῤῥυποῖ, νας καλεῖ, εὔδηλον ὅτι ἡ πνευματικὴ ἀνά-γιάζει, καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος ἐπισπᾶται ιαί εἰσιν ἐπῳδαὶ [c] τὰ γράμματα. Ἐπᾴδωμεν ιτοῖς, καὶ τοῖς ἐν τῇ ψυχῇ πάθεσιν τὰ ἀπ' άρμακα κατασκευάζωμεν. Ἂν γὰρ εἰδῶμεν τὰ ἀναγινωσκόμενα, μετὰ πολλῆς ταῦτα ὰ τῆς προθυμίας. Ταῦτα ἀεὶ λέγω, καὶ λέ-ύσομαι. Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον, τοὺς μὲν ἐπὶ ἰς καθημένους καὶ ἡνιόχων καὶ ὀρχηστῶν ατα, καὶ γένη, καὶ πόλεις, καὶ ἐνεργείας ἵπους, καὶ αὐτῶν δὲ τῶν ἵππων καὶ ἀρετὴν ν μετὰ ἀκριβείας ἀπαγγέλλειν· τοὺς δὲ ἐν-ιντῶντας μηδὲν τῶν ὧδε γινομένων εἰδέναι, αὐτῶν τῶν βίβλων τὸν ἀριθμὸν ἀγνοεῖν; Εἰ ἧς ἕνεκεν ἐκεῖνα διώκεις, πλείονα ταύτην ὖσαν ἐπιδείξω. Τί γὰρ ἥδιον, εἰπέ μοι, τί τότερον, ἄνθρωπον ἀνθρώπῳ παλαίοντα ἰδεῖν, ον διαβόλῳ πυκτεύοντα, καὶ σῶμα ἀσωμάτῳ υμπλεκόμενον, καὶ νικῶντα [f]; Ταύτας θεω-; πάλας· [a] ταύτας γὰρ καὶ μιμήσασθαι εὐ-ιὶ λυσιτελὲς, καὶ μιμουμένους στεφανωθῆ-ἀλλὰ μὴ ἐκείνας, ὧν ὁ ζῆλος αἰσχύνην φέρει μένῳ. Ἐκείνην μὲν γὰρ μετὰ δαιμόνων θεω-πάλην, ἂν ἄρα θεωρῇς· ταύτην δὲ μετὰ καὶ τοῦ τῶν ἀγγέλων Δεσπότου. Εἰπὲ γάρ σοι ἐξῆν μετὰ ἀρχόντων ἢ βασιλέων καθή-ιεῖν καὶ ἀπολαύειν τῆς θεωρίας, οὐ μεγί-ι τιμὴν εἶναι τοῦτο; Ἐνταῦθα δὲ μετὰ τοῦ τῶν ἀγγέλων [b] θεωρῶν, καὶ ὁρῶν ἐκ μέσων νον τῶν νώτων τὸν διάβολον, καὶ πολλὰ μὲν ὄντα περιγενέσθαι, ἰσχύοντα δὲ οὐδὲν, οὐ

lim eorum et dicta ita et sensa in animis nostris versari, ut ii scriptorum intelligentia purgentur. Nam C si domum, ubi Evangelium est, adire non audet diabolus; multo minus ad animam evangelicis imbutam sententiis accedere aut dæmon aut peccatum audebit. Sanctifica igitur animam tuam, sanctifica corpus: hæc semper in corde et in lingua verses. Nam si turpia verba inquinant, et dæmones evocant; palam certe est lectionem spiritualem santificare et spiritualem gratiam attrahere. Scripturæ divina sunt cantica. Cantemus ergo intra nos ipsos, ac morbis animæ hæc remedia adhibeamus. Si sciremus enim ea quæ leguntur, magno illa studio audiremus. Hæc semper dico, nec finem dicendi fa- D ciam. Annon absurdum fuerit, si dum homines in foro sedentes, aurigarum et saltatorum nomina, genus, urbes, industriam, imo equorum virtutem aut vitia narrant: illi qui huc conveniunt, eorum quæ hic aguntur nihil sciant, imo ipsum librorum numerum ignorent? Si enim voluptatis causa illa percipias, ostendam tibi hinc majorem decerpi voluptatem. Quid enim, quæso, suavius? quid mirabilius? an hominem cum homine luctantem cernere, an hominem cum diabolo pugnantem, et corpus cum incorporea potestate congrediens et superans? Has pugnas contemplemur; has, inquam, E quas imitari decorum utileque est, quas qui imitantur, coronam accipiunt: non autem illas, quarum studium ignominiam parit imitantibus. Illam enim pugnam cum dæmonibus aspicies, si aspexeris; hanc cum angelis et angelorum Domino. Dic enim mihi, si liceret tibi cum principibus 189 A ac regibus sedentem spectaculis frui, annon illud valde honorificum putares? Hic vero cum Rege angelorum videns diabolum a dorso correptum, reluctantem ac vincere frustra conantem, annon curris ad hoc spectaculum? Et quomodo, inquies, possunt hæc fieri? Si librum præ manibus habeas. In illo namque videbis, et fossas, et longa curricula, et captandi ansas, et justi artificium. Hæc si spectacula intueare, disces certandi modum, et dæmonas superabis. Illa vero spectacula dæmonum sunt celebritates, non hominum theatra. Nam si in idolorum templum non licet ingredi, multo minus

ῖτως ὁ νόμος.
ὧν πραγμάτων ὑπόθεσιν. εἰ γάρ.
. οὐχ ἁμαρτίας. Idipsum est.
. τὰ πράγματα. Mox idem post φάρμακα adσκευάζωμεν, quæ vox deest in Savil., sed hic vacanea videtur.
nt Savil. et Codd. nostri τὸν ἀπὸ τοῦ σοῦ (τοσού-705 e corr.) γένους ὄντα. Interpres: et genus suum victoriam referens intueri?]
[a] Morel. ταύτας γὰρ καὶ... στεφανωθῆναι ἔδει. Savil. ταύτας ἃς καὶ... στεφανωθῆναι ἔνι. [Infra id. cum Codd. nostris μετὰ ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων κ. τ. τ. ἀγγέλων (Cod. 705 ἀρχαγγέλων) δ. εἰπὲ οὖν μοι· εἴ σοι ἐξ.]
[b] Morel. θεωρῶν καταισχυνόμενον τὸν διάβολον διὰ τῶν θείων λογίων, καὶ πολλά. [Mox Savil. et Codd. nostri οὐ τρέχεις καὶ διώκεις τὴν τοιαύτην θ.]

licet in satanicam celebritatem. Hæc dicere et agitare non desinam, donec vos mutatos videro. Nam
Philipp. 3. 1. hæc dicere, *Mihi quidem non pigrum*, inquit, *vobis autem tutum est*. Ne igitur admonitionem ægre feratis. Nam si graviter ferendum, mihi potius esset, qui non audior, quam vobis qui semper auditis, numquam autem obtemperatis. Sed absit ut semper vos accusare cogar; faxit Deus ut hac turpitudine liberati, spirituali spectaculo dignemini, et futura gloria fruamini: gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri gloria, unaque Spiritui sancto, in sæcula sæculorum. Amen.

B τρέχεις εἰς τοιαύτην θεωρίαν; Καὶ πῶς ἔνι τοῦτο γενέσθαι; φησίν. Ἂν τὸ βιβλίον μετὰ χεῖρας ἔχεις. Ὄψει γὰρ ἐν αὐτῷ καὶ τὰ σκάμματα, καὶ τοὺς μακροὺς διαύλους, καὶ τὰς λαβὰς τὰς ἐκείνου, καὶ τοῦ δικαίου τὴν τέχνην. Ταῦτα δὲ θεωρῶν, εἴσῃ καὶ αὐτὸς οὕτω παλαίειν, καὶ ἀπαλλαγήσῃ δαιμόνων. Δαιμόνων γὰρ πανηγύρεις, οὐκ ἀνθρώπων θέατρα, τὰ ἔξω τελούμενα. * Εἰ γὰρ ἐν εἰδωλείῳ οὐ θέμις εἰσιέναι, πολλῷ μᾶλλον εἰς ἑορτὴν σατανικήν. [c] Ταῦτα λέγων καὶ διενοχλῶν οὐ παύσομαι, ἕως ἂν τὴν ἐπιστροφὴν ἴδω. Ταῦτα γὰρ λέγειν, ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνηρὸν, φησὶν, ὑμῖν δὲ ἀσφαλές. Μὴ δὴ βαρύνεσθε τὴν παραίνεσιν. Εἰ γὰρ βαρύνεσθαι ἔδει, ἐμὲ ἔδει τὸν πολλάκις λέγοντα καὶ
C [d] οὐκ ἀκουόμενον, οὐχ ὑμᾶς τοὺς ἀεὶ μὲν ἀκούοντας, ἀεὶ δὲ παρακούοντας. Ἀλλὰ μὴ γένοιτο διαπαντὸς ταῦτα ὑμᾶς ἐγκαλεῖσθαι, ἀλλὰ ἀπαλλαγέντας ταύτης τῆς αἰσχύνης, [e] καταξιωθῆναι τῆς πνευματικῆς θεωρίας, καὶ τῆς μελλούσης δόξης ἀπολαῦσαι, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* [Savil. et Codd. cit. addunt διὸ, παρακαλῶ, τῶν σατανικῶν ἀπέχεσθε (vel ἀπέχεσθαι) πανηγύρεων Reddidit Interpres.]

c Alii ταῦτα λέγων οὐ παύσομαι συνεχῶς διοχλῶν, ἕως ἂν γένηταί τι πλέον. ἐμοὶ μὲν γὰρ οὐκ.

d Morel. παρακουόμενον.

e Morel. καταξιωθῆναι τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν, χάριτι.

HOMILIA XXXIII. D ΟΜΙΛΙΑ λγ'.

21. *Dicit ei Jesus: Mulier, crede mihi, quia venit hora, quando neque in monte hoc, neque Jerosolymis adorabitis Patrem*. 22. *Vos adoratis quod nescitis: nos adoramus quod scimus, quia salus ex Judæis est.*

Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· γύναι, πίστευσόν μοι, ὅτι ἔρχεται ὥρα, ὅτε οὔτε ἐν τῷ ὄρει τούτῳ, οὔτε ἐν Ἱεροσολύμοις προσκυνήσετε τῷ Πατρί. Ὑμεῖς προσκυνεῖτε ὃ οὐκ οἴδατε· ἡμεῖς προσκυνοῦμεν ὃ οἴδαμεν, ὅτι ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστίν.

Fide semper opus est. 1. Ubique fide nobis opus est, dilecti, fide, bonorum matre, salutis medicina, sine qua nullam magnarum rerum doctrinam percipere possumus; sed perinde atque illi qui sine navi mare trajicere conantur, tantillum possunt manibus pedibusque natare, sed ulterius progressi, cito a fluctibus demerguntur; sic et qui propriis utuntur ratiociniis, antequam didicerint, naufragium faciunt: quemadmodum et Paulus ait, *Qui circa fidem naufragarunt*. Quod ne nos quoque patiamur, sacram teneamus ancoram, per quam Christus Samaritanam nunc ducit. Nam cum illa diceret, *Quomodo vos dicitis quia in Jerosolymis est locus, in quo*

Πανταχοῦ πίστεως ἡμῖν δεῖ, ἀγαπητοὶ, πίστεως, τῆς μητρὸς τῶν ἀγαθῶν, τοῦ τῆς σωτηρίας φαρμάκου·
E καὶ ταύτης ἄνευ οὐδέν [f] ἔστι κατασχεῖν τῶν μεγάλων δογμάτων. Ἀλλ' ἐοίκασι τοῖς πέλαγος νηὸς χωρὶς ἐπιχειροῦσι διαπερᾶν, οἳ μέχρι μὲν ὀλίγου νηχόμενοι διαρκοῦσι χερσὶν ὁμοῦ καὶ ποσὶ χρώμενοι, περαιτέρω δὲ
190 προελθόντες, ταχέως ὑπὸ τῶν κυμάτων βαπτίζονται·
A οὕτω καὶ οἱ τοῖς οἰκείοις χρώμενοι λογισμοῖς, πρίν τι μαθεῖν, ναυάγιον ὑπομένουσιν· καθὼς καὶ ὁ Παῦλός φησιν, Οἵτινες περὶ τὴν πίστιν ἐναυάγησαν. Ὅπερ ἵνα μὴ καὶ ἡμεῖς πάθωμεν, τὴν ἱερὰν κατέχωμεν ἄγκυραν, δι' ἧς καὶ τὴν Σαμαρεῖτιν ὁ Χριστὸς ἐπάγεται νῦν. Εἰπούσης γὰρ ἐκείνης, Πῶς ὑμεῖς λέγετε

f Savil. ἔνι. Paulo post idem ἐπιχειροῦσι διαβαλεῖν.

oportet adorare? respondit Christus : *Crede mihi, mulier, quia venit hora, quando neque in Jerosolymis, neque in monte hoc adorabitis Patrem.* Maximum huic dogma revelavit, quod nec Nicodemo, nec Nathanaeli dixit. Hæc sua Judaïcis præstantiora esse contendit, et patrum au- B ctoritate firmare nititur : Christus vero nihil ad hoc respondit. Supervacaneum enim tunc fuisset ostendere, cur patres in monte, cur Judæi in Jerosolymis adorarent. Ideo illud tacuit; et sublata de utriusque loci præstantia quæstione, ejus animam erigit, ostendens neque Judæos neque patres posse magnum quidpiam in futuro præstare; et tunc differentiam inducit. Verumtamen præstantiores Judæos significat, non locum loco anteponens, sed illa solum ratione Judæis primas concedens, ac si diceret : Nihil de loco jam disputandum. In cultus quidem modo Judæi præferendi erant Samaritanis : *Vos*, inquit, *adoratis quod nescitis : nos* C *adoramus quod scimus.* Quomodo ergo nesciebant Samaritani quid adorarent? Quia Deum loco circumscribi, imo quasi dividi posse putabant. Sic igitur illum colebant; sic Persis nuntiarunt, istius loci deum sibi iratum esse, nihil de eo amplius quam de idolo rati. Quapropter perseverabant et illum et dæmonas colere, ea quæ misceri non poterant confundentes. Judæi vero hac opinione liberi erant, ipsumque putabant esse orbis Deum; etiamsi id non omnes crederent. Propterea dicit : *Vos adoratis quod nescitis : nos adoramus quod scimus.* Ne mireris autem quod se Judæis annumeret : nam secundum mulieris opinio- D nem loquitur, quasi propheta Judæorum; ideoque illud, *Adoramus*, posuit. Quod enim adoretur, nemini non notum est; adorare enim creaturæ est, adorari vero, creaturarum Domini. Verum interim ille ut Judæus loquitur. Illud ergo, *Nos*, id est, Nos Judæi. Judaïca igitur extollens, se fide dignum præbet, et dictis suis fidem conciliat, suspicionem amovens, ostendensque se non cognationis gratia illa extollere. Qui enim circa locum talem profert sententiam, de quo loco Judæi maxime gloriaban- E tur, ac se cæteris præferendos censebant, dum hanc illis præstantiam aufert, palam est eum jam non ad gratiam cujuspiam loqui, sed ex veritate et ex vi prophetica. Quia igitur a tali existimatione abduxit dicens, *Crede mihi, mulier*, etc., adjicit, *Quia solus a Judæis est;* hoc est, vel quod hinc orbi bona collata sint (nam Dei cognitio idolorum-

Adorare creaturæ est, adorari, creaturarum Domini.

c Savil. ὢν ἰουδαῖος.

que reprobatio hinc ortum habuit, necnon et alia 191
omnia dogmata, et vester cultus licet non rectus A
sit; a Judæis enim ortum habuit): vel hæc ergo, vel adventum suum salutem vocat. Imo vero non aberraverit quispiam si dicat hæc ambo salutem esse, eam scilicet quam ex Judæis esse dicit. Quod Pau-
Rom. 9. 5. lus subindicans dicebat, *Ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus.* Viden' quomodo Vetus prædicet Testamentum, ac bonorum radicem esse declaret, et se nullo modo contrarium esse legi? siquidem ex Judæis bonorum causam omnium esse dicit. 23. *Sed venit hora, et nunc est, quando veri adoratores adorabunt*
Patrem. Vobis præstantiores sumus, o mulier, B
inquit, in adorandi modo: verum hic cultus deinceps finem habebit. Non enim locus tantum, sed etiam modus colendi mutabitur: et hæc ad januam sunt. *Venit* enim *hora, et nunc est.*

2. Quia enim prophetæ multo ante tempore lo- C
quuti sunt, id hoc loco tollens dicit, *Et nunc est.* Ne putes, inquit, hanc prophetiam post multum tempus implendam esse: res enim instat, et in januis est, *Quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate.* Cum dixit veros, cum Samaritanis Judæos repulit; etiamsi enim illi sint his meliores, venturis tamen longe sunt inferiores, et quantum veritas figura melior est. De Ecclesia vero loquitur, quia vera Deoque consentanea adoratio illa ipsa est. *Nam Pater tales quærit adoratores.* Ergo si tales quærebat, non
ex voluntate propria illis olim talem concessit mo- D
dum, sed ex indulgentia, ut hos etiam introduce-
Adoratores veri qui. ret. Quinam ergo sunt veri adoratores? Qui cultum non loco circumscribunt, ac Deum in spiritu co-
Rom. 1. 9. lunt; sicut et Paulus ait: *Cui servio in spiritu*
Ibid. 12. 1. *meo, in evangelio Filii ejus;* et iterum, *Obsecro vos, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum.* Cum autem dicit, 24. *Spiritus est Deus,* nihil aliud quam incorporeum significat. Oportet igitur incorporei cultum etiam talem esse, et per id quod incorporeum in nobis est offerri; id est, per animam et per mentis puritatem.

d Morel. οὖν λογισμὸν τέως.

a Alii εἰπὼν, ἀληθείᾳ σὺ συνεξέβαλε.

τουτέστιν, διὰ τῆς ψυχῆς καὶ τῆς τοῦ νοῦ E
ς. Διό φησι· Καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐ-
ύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν. Ἐπειδὴ
εῖνοι καὶ οἱ Ἰουδαῖοι τῆς μὲν ψυχῆς ἠμέ-
ην δὲ [c] περὶ τὸ σῶμα σπουδὴν ἐποιοῦντο,
ς αὐτὸ παντοδαπῶς, φησὶν ὅτι οὐ τῇ τοῦ 192
αθαρότητι, ἀλλὰ τῷ ἐν ἡμῖν ἀσωμάτῳ, A
τῷ νῷ, ὁ ἀσώματος θεραπεύεται. Μὴ τοί-
τα θύετε καὶ μόσχους, ἀλλ' ὅλον σαυτὸν
Θεῷ καὶ ὁλοκαύτωσον· τοῦτο γάρ ἐστι
αν παραστῆσαι. Ἐν γὰρ ἀληθείᾳ δεῖ προσ-
; τά γε πρότερα τύπος ἦν, ἡ περιτομὴ, τὰ
ματα, τὰ θύματα, τὰ θυμιάματα· νυνὶ δὲ
λλ' ἀλήθεια τὸ πᾶν. Οὐ γὰρ σάρκα, ἀλλὰ
δεῖ περικόπτειν λογισμοὺς, καὶ σταυροῦν
ι τὰς ἀλόγους ἀναιρεῖν ἐπιθυμίας καὶ κατα-
Ἠλιγγίασεν ἡ γυνὴ πρὸς τὰ λεχθέντα, καὶ
ε πρὸς τὸ ὕψος τῶν εἰρημένων, καὶ καμοῦσα
ί φησιν· Οἶδα ὅτι ἔρχεται Μεσσίας ὁ λεγό- B
στός· ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος, ἀναγγελεῖ ἡμῖν
έγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· ἐγώ εἰμι ὁ λαλῶν σοι.
ν Σαμαρείταις τὸ προσδοκᾷν τὴν τοῦ Χρι-
ουσίαν, τὸν Μωϋσέα δεξάμενοι μόνον; Ἀπ'
ν Μωϋσέως γραμμάτων. Καὶ γὰρ ἐν ἀρχῇ
πεκάλυψε. Τὸ γὰρ, Ποιήσωμεν ἄνθρωπον
να καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἡμετέραν, πρὸς τὸν
το· καὶ τῷ Ἀβραὰμ ἐν τῇ σκηνῇ οὗτός ἐστιν
μενος· καὶ ὁ Ἰακὼβ περὶ αὐτοῦ προφητεύων
ὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, οὐδὲ ἡγούμε-
ν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται,
προσδοκία ἐθνῶν. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Μωϋσῆς C
οφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ἐκ
ῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούσεσθε. Καὶ τὰ
ὄφιν, καὶ τὰ κατὰ τὴν ῥάβδον τὴν Μωϋσέως,
τὰ τὸν Ἰσαὰκ καὶ τὸ πρόβατον, καὶ πολλὰ
ν βουλομένοις ἐκλέγειν τὴν παρουσίαν αὐτοῦ
τοντα. Καὶ τί δήποτε, φησὶν, οὐκ ἀπὸ τού-
ι τὴν γυναῖκα ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ τῷ μὲν Νι-
τὸν ὄφιν εἰς μέσον ἤγαγε, καὶ τῷ Ναθαναὴλ
ς ἀνέμνησε· ταύτῃ δὲ οὐδὲν τοιοῦτον εἶπεν;
ν ἕνεκεν καὶ διατί; Ὅτι ἐκεῖνοι μὲν ἄνδρες
ι ἐν τούτοις ἐστρέφοντο· αὕτη δὲ γυνὴ πενι- D
ι ἀμαθὴς, καὶ Γραφῶν ἄπειρος. Διὰ τοῦτο
ἀπὸ τούτων διαλέγεται, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ὕδα-
ῆς προῤῥήσεως αὐτὴν ἐπισπᾶται, καὶ διὰ τού-
μνήμην ἄγει τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐκκαλύπτει
υτόν· ὅπερ ἂν εἰ παρὰ τὴν ἀρχὴν μὴ ζητη-
γυναικὶ εἶπεν, ἔδοξεν ἂν αὐτῇ ληρεῖν, καὶ εἰ-
ρεσθαι. Νῦν δὲ κατὰ μικρὸν αὐτὴν ἐπὶ τὴν

Idcirco ait : *Et adoratores ejus, in spiritu et veritate oportet adorare.* Cum enim et illi et Judæi animam negligerent, multamque corporis curam gererent, ipsumque omnimode purgarent, dicit non corporis puritate, sed illo quod incorporeum in nobis est, scilicet mente, incorporeum esse colendum. Ne itaque oves et vitulos, sed teipsum offer Deo in holocaustum: hoc est enim hostiam viventem exhibere. In veritate namque adorare oportet. Ut priora typus erant, nempe circumcisio, holocausta, sacrificia, incensum; nunc certe non item; sed omnia veritas. Non enim caro circumcidenda, sed malignæ cogitationes, ac seipsum crucifigere oportet, absurdasque concupiscentias tollere et immolare. Hæc mulieri obscura visa sunt : dictorum sublimitatem non assequuta illa, et hærens, audi quid dicat : 25. *Scio quia venit Messias qui dicitur Christus : cum venerit ille, annuntiabit nobis omnia.* 26. *Dicit ei Jesus : Ego sum qui loquor tecum.* Et unde Christi adventum exspectabant Samaritani, qui solum Moysem recipiebant? Ex ipsis Moysis scriptis. Nam in principio Filium revelavit. Illud enim : *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem* Gen. 1. 26.
nostram, ad Filium dictum fuerat; et Abrahamo in tabernaculo Filius loquitur; et Jacob de illo prophetice prædicit : *Non deficiet princeps de Juda, nec dux de femoribus ejus, donec veniat is* Gen. 49. 10.
cui repositum est, et ipse exspectatio gentium. Ipse quoque Moyses ait : *Prophetam vobis suscitabit Dominus Deus, de fratribus vestris* Deut. 18. 15.
sicut me; ipsum audietis. Item quæ de serpente, de virga Moysis, de Isaac et de ove, multaque alia, quis colligere possit, quæ adventum illius prædicebant. Et cur, inquies, his Christus non usus est ut mulieri suaderet, sed Nicodemo serpentem protulit, Nathanaeli prophetias commemoravit; huic vero nihil simile dixit? Cur et qua de causa? Quia illi viri erant, qui in his versabantur rebus; hæc vero mulier inops, rudis, Scripturarum expers. Ideoque non illa mulierem alloquens adhibet; sed ex aqua exque prophetia illam attrahit, ac per illa Christum in memoriam revocat, ac seipsum demum revelat. Quæ si initio non quærenti mulieri dixisset, visus fuisset ei delirare et futilia loqui. Nunc autem paulatim illi memoriam revocans, opportune sese revelat. Et quidem Judæis sæpe dicentibus, *Usque quo animam no-* Joan. 10. 24.
stram tollis? Dic nobis si tu es Christus : his

l. περὶ τοῦ σώματος.

non clare respondit; huic vero manifeste dixit se Christum esse: nam melius affecta mulier erat, quam Judæi. Illi enim non ad discendum quærebant, sed ut ipsum semper traducerent. Nam si discere voluissent, satis fuisset doctrina verborum, Scripturarum, signorum. Illa vero simplici mente et sincero affectu loquebatur, ut palam est ex iis quæ postea fecit. Nam audivit et credidit, et alios ad credendum induxit, in omnibusque videre est mulieris diligentiam et fidem. 27. *Et continuo venerunt discipuli ejus*. Tempestive advenerunt, cum doctrina jam perfecte tradita esset. *Et mirabantur quod cum muliere loqueretur. Nemo tamen dixit, Quid quæris? aut, Quid loqueris cum ea?*

μνήμην [a] ἄγων, εὐκαίρως ἑαυτὸν ἀπεκάλυψε. Καὶ τοῖς μὲν Ἰουδαίοις συνεχῶς λέγουσιν, Ἕως πότε τὴν ψυχὴν ἡμῶν αἴρεις; εἰπὲ ἡμῖν, εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστός· [b] τούτοις μὲν οὐκ ἀπεκρίνατο σαφῶς, ταύτῃ δὲ εἶπε φανερῶς αὐτὸς εἶναι. Εὐγνωμονεστέρα γὰρ ἦν ἡ γυνὴ
E τῶν Ἰουδαίων. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ οὐχ ὑπὲρ τοῦ μαθεῖν ἐζήτουν, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ κωμῳδεῖν αὐτὸν ἀεί. Εἰ γὰρ ἐβούλοντο μαθεῖν, ἱκανὴ καὶ ἡ διὰ τῶν ῥημάτων, καὶ ἡ διὰ τῶν Γραφῶν, καὶ ἡ διὰ τῶν σημείων διδασκαλία ἦν. Αὕτη δὲ ἐξ ἀδεκάστου γνώμης καὶ ἁπλῆς διανοίας ἐφθέγγετο ἅπερ ἐφθέγγετο· καὶ δῆλον ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα ὑπ' αὐτῆς γενομένων. Καὶ γὰρ ἤκουσε καὶ ἐπίστευσε, καὶ ἄλλους ἐπὶ τοῦτο ἐσαγήνευσε·
193 καὶ πανταχοῦ τῆς γυναικὸς ἔστιν ἰδεῖν τὸ ἠκριβωμένον
A καὶ τὸ πιστόν. Καὶ ἐπὶ τούτῳ ἦλθον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. Σφόδρα εἰς καιρὸν ἀπήντησαν, τῆς διδασκαλίας ἀπαρτισθείσης. Καὶ ἐθαύμαζον ὅτι μετὰ γυναικὸς ἐλάλει. Οὐδεὶς μέντοι εἶπε, τί ζητεῖς; ἢ τί λαλεῖς μετ' αὐτῆς;

3. Quid mirabantur? Facilitatem, humilitatem tantam; quod tam conspicuus cum esset, eo se demittere dignaretur, ut mulierem inopem, Samaritanam alloqueretur. Attamen licet stupefacti, causam non quæsierunt; ita nempe instituti erant, ut discipulorum semper ordinem tenerent; ita ipsum timebant ac reverebantur. Etiamsi enim nondum dignam ejus existimationem haberent, at quasi admirandum quemdam virum ipsum suspiciebant observabantque. Attamen sæpe audentiores visi sunt, ut cum Joannes supra pectus ejus recu-
Matth. 18. 1. buit; et cum accesserunt ad eum dicentes, *Quis major est in regno cælorum?* cum filii Zebedæi
Marc. 10. 35. 37. rogant ut alter a dextris, alter a sinistris sedeat. Cur ergo hic non interrogarunt? Quia tunc cum de rebus suis ageretur, necessario sciscitabantur; hic autem res nihil ad eos pertinebat. Joannes autem multo post tempore hoc facere solebat, quando Christi erga se dilectione fretus, magis
Joan. 19. 26. fidebat: *Hic enim erat,* inquit, *quem diligebat Jesus*. Quid huic beatitudini par? Verum non hic gradum sistamus, dilecti, ut apostolum beatum prædicemus; sed nihil non agamus ut in beatorum numero accenseamur; imitemur evangelistam, et videamus quid causæ fuerit, quod tantam sibi Christi dilectionem attraheret. Quænam causa fuit? Patrem reliquit et naviculam et rete, et Jesum sequutus est. Verum hoc illi commune cum fratre suo erat, itemque cum Petro et Andrea, et

Τί δὲ ἐθαύμαζον; Τὸ ἄτυφον, τὸ ταπεινὸν μεθ' ὑπερβολῆς, ὅτι οὕτω περίβλεπτος ὢν, ἠνείχετο μετὰ τοσαύτης ταπεινοφροσύνης γυναικὶ διαλέγεσθαι πενιχρᾷ καὶ Σαμαρείτιδι. Ἀλλ' ὅμως καὶ ἐκπλαγέντες οὐκ ἠρώτησαν τὴν αἰτίαν· οὕτως ἦσαν πεπαιδευμένοι τὴν τῶν μαθητῶν τάξιν διατηρεῖν, οὕτως αὐτὸν ἐδεδοίκεισαν καὶ ᾐδοῦντο. Εἰ γὰρ καὶ μηδέπω τὴν ἀξίαν
B περὶ αὐτοῦ δόξαν εἶχον, ἀλλ' ὅμως ὡς θαυμαστῷ τινι προσεῖχον, καὶ πολλὴν αὐτῷ ἀπένεμον τὴν αἰδῶ. Καίτοι γε πολλαχοῦ φαίνονται πολλὰ παῤῥησιαζόμενοι· οἷον, ὅταν ὁ Ἰωάννης ἐπιπίπτῃ αὐτοῦ τῷ στήθει· ὅταν αὐτῷ προσιόντες λέγωσι, Τίς μείζων ἐστὶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν; ὅταν οἱ υἱοὶ Ζεβεδαίου παρακαλῶσιν, ἵνα εἷς ἐκ δεξιῶν καὶ εἷς ἐξ εὐωνύμων καθίσῃ. Τίνος οὖν ἕνεκεν ἐνταῦθα οὐκ ἠρώτησαν; Ὅτι ἐκεῖνα μὲν πάντα ὡς εἰς αὐτοὺς ἀνήκοντα ἀνάγκην εἶχον ἐξετάζειν· ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν αὐτοῖς τοσοῦτον διέφερε τὸ γιγνόμενον. Καὶ Ἰωάννης δὲ μετὰ πολὺν χρόνον τοῦτο ἐποίησε πρὸς αὐτῷ τῷ τέλει, ὅτε πλείο-
C νος ἀπήλαυσε παῤῥησίας, καὶ ἐθάῤῥει τῇ ἀγάπῃ τοῦ Χριστοῦ· Οὗτος γὰρ ἦν, φησὶν, ὃν ἠγάπα ὁ Ἰησοῦς. Τί τούτου τοῦ μακαρισμοῦ γένοιτ' ἂν ἴσον; Ἀλλὰ μὴ μέχρι τούτου στῶμεν, ἀγαπητοὶ, τοῦ μακαρίζειν τὸν ἀπόστολον, ἀλλ' ὥστε καὶ τῶν μακαριζομένων γενέσθαι, πάντα πράττωμεν, καὶ μιμησώμεθα τὸν εὐαγγελιστὴν, καὶ ἴδωμεν τίνα ἦν ἃ τὴν ἀγάπην ἐποίησε [a] τὴν τοσαύτην. Τίνα οὖν ἦν ταῦτα; Ἀφῆκε πατέρα, καὶ πλοῖον, καὶ δίκτυον, καὶ ἠκολούθησε Ἰησοῦ. Ἀλλὰ τοῦτο κοινὸν αὐτῷ καὶ πρὸς τὸν ἀδελφὸν

[a] Morel. ἀγαγών.
[b] Morel. τοῦτο μέν.

[a] Morel. τὴν περὶ αὐτὸν τοσαύτην. [Mox alii ἠκολούθει.]

ρὸς Πέτρον καὶ Ἀνδρέαν, καὶ πρὸς τοὺς ἄλ-
ἀποστόλων. Τί δὴ οὖν τὸ ἐξαίρετον ἦν, ὃ
ἣν ἀγάπην * ἐποίησεν; Αὐτὸς μὲν γὰρ περὶ D
ὐδὲν τοιοῦτόν φησιν, ἀλλ' ἢ ὅτι ἠγαπᾶτο
ὰ δὲ κατορθώματα αὐτοῦ, δι' ἃ ἠγαπᾶτο,
ησε μετριάζων. Ὅτι γὰρ αὐτὸν ἐξαίρετόν
πην ἠγάπησε, παντί που δῆλον ἦν· ἀλλ'
ὲ διαλεγόμενος, οὐδὲ ἐρωτῶν φαίνεται κατ'
όν, καθὼς Πέτρος πολλάκις, καθὼς Φίλιπ-
ὡς Ἰούδας καὶ Θωμᾶς· ἀλλ' ὅτε τῷ συναπο-
αρίσασθαι καὶ ὑπακοῦσαι ἠθέλησε, [b] τότε
)τε γὰρ ὁ κορυφαῖος αὐτὸν ἠνάγκασε τῶν
ν νεύσας, τότε ἠρώτησεν· πολλὴν γὰρ οὗτοι E
ήλους εἶχον ἀγάπην. Οὕτω γοῦν καὶ ἐπὶ τὸ
ῦ φαίνονται ἀναβαίνοντες καὶ κοινῇ δημηγο-
Καίτοι γε ὁ Πέτρος θερμότερον [c] πολλαχοῦ
ται καὶ φθέγγεται· καὶ πρὸς τῷ τέλει δὲ
ῦ Χριστοῦ λέγοντος· Πέτρε, φιλεῖς με πλέον
Ὁ δὲ πλέον τούτων ἀγαπῶν, εὔδηλον ὅτι καὶ
Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἐκ τοῦ ἀγαπᾷν τὸν Ἰησοῦν,
ἐκ τοῦ ἀγαπᾶσθαι παρὰ τοῦ Ἰησοῦ δῆλον 194
Τί οὖν ἐστιν, ὃ τὴν ἐξαίρετον ἀγάπην ἐποίη- A
οὶ δοκεῖ πολλὴν τὸν ἄνδρα ἐπιείκειαν ἐπι-
ι καὶ πραότητα· διόπερ οὐδὲ παῤῥησιαζόμε-
αχοῦ φαίνεται. Τοῦτο δὲ ἡλίκον ἐστὶν, καὶ
Μωϋσέως δῆλον. Καὶ γὰρ ἐκεῖνον τοσοῦτον
οῦτον τοῦτο εἰργάσατο. Οὐδὲν γὰρ ταπεινο-
ἴσον. Διὰ τοῦτο τῶν μακαρισμῶν ἐντεῦθεν
Χριστός. Ὥσπερ γάρ τινα θεμέλιον καὶ
[a] μεγίστης οἰκοδομῆς καταβάλλεσθαι μέλλων,
ταπεινοφροσύνην πρώτην ἔθηκεν. Οὐ γὰρ
κ ἔστιν ταύτης σωθῆναι χωρίς· ἀλλὰ κἂν
τις, κἂν εὔχηται, κἂν ἐλεημοσύνην ποιῇ
νοίας, [b] βδελυκτὰ πάντα, ταύτης μὴ παρού- B
ερ οὖν ποθεινὰ καὶ ἐπέραστα, παρούσης, καὶ
αλείας πάντα γίνεται. Μετριάζωμεν τοίνυν,
., μετριάζωμεν. Καὶ γὰρ σφόδρα ῥᾴδιον τὸ
α, ἐὰν νήφωμεν. Τί γὰρ ὅλως ἐστὶ τὸ πρὸς
σε ἐπαῖρον, ἄνθρωπε; οὐχ ὁρᾷς τὸ τῆς φύ-
λές; τῆς προαιρέσεως τὸ εὐόλισθον; Ἐννόη-
ῦ τὴν τελευτήν· ἐννόησον τῶν ἁμαρτημάτων
ς. Ἀλλ' ἴσως πολλὰ κατορθῶν μέγα [c] φρονεῖς;
ν οὖν τούτῳ πάντα ἀπολεῖς. Διόπερ οὐχ οὕτω
ρτάνοντα, ὡς τὸν κατορθοῦντα σπουδάζειν
ριάζειν. Τί δήποτε; Ὅτι ὁ μὲν ἔχει τὴν C
τοῦ συνειδότος· ὁ δὲ ἂν μὴ σφόδρα νήφῃ,

cum cæteris apostolis. Quid ergo eximium habuit, quod tantam ipsi dilectionem conciliaret? Ille de D seipso nihil hujusmodi dixit, nisi solum quod diligeretur; causam vero cur diligeretur modeste tacuit. Quod enim eximie a Christo diligeretur omnibus palam erat : attamen non observamus ipsum alloquentem, ac seorsim sciscitantem, ut fecit sæpe Petrus, ut Philippus, ut Judas, ut Thomas; nisi tantum semel in gratiam coapostoli sui rogantis se. Nam innuente apostolorum coryphæo, tunc necessario interrogavit; hi enim mutuo se amore diligebant. Sic in templum simul ascendisse, simul E concionatos esse narratur. Atqui Petrus tamen ardentius sæpe et movetur et loquitur : ac demum Christum dicentem audit : *Petre, amas me plus his?* Qui vero plus cæteris diligebat, procul dubio diligebatur. Verum alterum ex amore erga Jesum, alterum ex amore Jesu erga illum palam erat. Quid ergo illi hunc eximium amorem conciliavit? Videtur mihi ille modestiam et mansuetudinem magnam exhibuisse : quapropter sæpe non A ita libere et fidenter agere deprehenditur. Hæc quanta sit virtus, ex Moyse arguitur : nam hæc illum talem et tantum effecit. Nihil enim par humilitati est. Ideo hinc beatitudines Christus incepit. Nam quasi ædificii maximi fundamentum jacturus, humilitatem primam posuit. Nemo quippe potest absque illa salutem consequi; sed etiamsi quis jejunaverit, etiamsi precatus sit eleemosynamque erogarit, si id superbe faciat, hæc omnia abominanda sunt; ut contra si adsit humilitas, omnia optabilia amabiliaque sunt et cum securitate exercentur. Modeste igitur agamus, dilecti, B modeste agamus : certe facilis hæc virtus est, si vigilemus. Quid tandem illud est, mi homo, quod te in arrogantiam extollit? annon vides naturæ vilitatem? voluntatem ad lapsum pronam? Cogita mortem tuam, peccatorum multitudinem. Verum fortassis ob multa præclare gesta altum sapis? Hoc ipso omnia amittes. Quapropter non tam peccator, quam virtutis sectator modestiæ operam dare debet. Quare? Quia ille ex conscientia ad id cogitur; hic vero, nisi admodum vigilet, cito ceu a vento quopiam abripitur et evanescit, sicut C Pharisæus ille. Sed pauperibus erogas? Verum non tua, sed ea quæ Domini sunt, quæ sunt con-

Petrus Apostolorum coryphæus.

Joan. 21. 15.

Matth. 5. 3.

Humilitas fundamentum virtutum.

ησεν; ἆρα εὑρήσομεν vel εὑρήσωμεν; Savil. et
οστρί.]
τοῦτο μόνον.
ἰ. πανταχοῦ.

[a] Alii μεγίστην οἰκοδομῆς καταβαλέσθαι.

[b] Savil. βδελυκτὰ ταῦτα.

[c] Alii φρονεῖς σεαυτῷ. τούτῳ μὲν, τούτῳ πάντα. Paulo post Morel. ἁμαρτάνοντα, Savil. ἁμαρτόντα.

servis communia. Ideoque humiliter sentiendum, dum in contribulium calamitatibus, quæ tibi instent prævides, et naturæ tuæ conditionem in aliis ediscis. Fortasse nos talibus orti sumus progeni-
Divitiarum vanitas. toribus. Quod si divitiæ ad nos transiere, illas haud dubie relinquemus. Quid vero sunt divitiæ? Umbra inanis, fumus evanescens, flos fœni, imo flore sunt viliores. Cur de fœno altum sapis? Nonne et furibus, et mollibus, et meretricibus et sepulcrorum effossoribus divitiæ accedunt? Ideone intumescis quod tales opum consortes habeas? Sed honoris cupidus es? Verum nihil ad honorem opportunius eleemosyna. Nam honores ex divitiis et potentia parti, coacti sunt et odiosi; hi vero ex arbitrio et conscientia honorantium prodeunt, quos ne ii quidem qui honorant de medio tollere
Eleemosyna commendatur. possunt. Quod si homines tantam erga eleemosynam erogantes reverentiam habent, et omnia ipsis bona apprecantur: cogita quantam a benigno Deo mercedem accepturi sint, quam retributionem. Has ergo quæramus divitias semper manentes, numquam fugientes; ut et in hac vita magni, et in illa conspicui simus, atque æterna consequamur bona; gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri gloria, unaque Spiritui sancto, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

ταχέως, ὥσπερ ὑπὸ τινὸς πνεύματος ἀναῤῥι
αἴρεταί τε καὶ ἀφανίζεται καθάπερ ὁ Φι
Ἀλλὰ πένησι παρέχεις; Ἀλλ' οὐ τὰ σὰ, ἀλλὰ
Δεσπότου, τὰ κοινὰ τῶν ὁμοδούλων. Καὶ δ
μάλιστα ταπεινοῦσθαι χρὴ, ἐν ταῖς τῶν ὁ
συμφοραῖς τὰ ἑαυτοῦ προορῶντα, καὶ τὴν
φύσιν ἐν ἐκείνοις μανθάνοντα. Ἴσως καὶ ἡμεῖ
των ἦμεν προγόνων. Εἰ δὲ μετέστη πρὸς ἡμᾶς
τος, [d] ἀλλ' εἰκὸς αὐτὸν καὶ καταλιπεῖν πάλ
Τί δὲ ὅλως καὶ ὁ πλοῦτός ἐστιν; Σκιὰ ἄδραν
πνὸς διαλυόμενος, ἄνθος χόρτου, μᾶλλον δὲ κα
D εὐτελέστερος. Τί οὖν ἐπὶ χόρτῳ μέγα φρονεῖ
καὶ λῃσταῖς παραγίνεται πλοῦτος, καὶ μαλα
πόρναις, καὶ τυμβωρύχοις; Τοῦτο οὖν σε ἐπα
τοιούτους ἔχεις κοινωνοὺς τοῦ κτήματος; Ἀλ
ἐρᾷς; Ἀλλ' οὐδὲν εἰς τιμῆς λόγον ἐλεημοσύνη
δειότερον. Ἐκεῖναι μὲν γὰρ κατηναγκασμέναι
μετὰ μίσους, αἱ τιμαὶ αἱ τοῦ πλούτου καὶ τ
στείας, αὗται δὲ ἐκ προαιρέσεως καὶ ἀπὸ [e] συ
τῶν τιμώντων. Διόπερ οὐδὲ ἐκβάλλειν αὐτὰς
ποτε οἱ τιμῶντες. Εἰ δὲ ἄνθρωποι τοσαύτην τ
μοσύνης ἀπονέμουσι τὴν αἰδῶ, καὶ πάντα
συνεύχονται τὰ ἀγαθὰ, ἐννόησον πηλίκην π
E φιλανθρώπου Θεοῦ λήψονται τὴν ἀντίδοσιν,
ἀμοιβήν. Τοῦτον τοίνυν ζητῶμεν τὸν πλοῦτον,
μένοντα, καὶ μηδέποτε δραπετεύοντα· ἵνα
ταῦθα μεγάλοι καὶ ἐκεῖ γενόμενοι λαμπροὶ, τ
νίων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλαν
τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ
ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ
τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

[d] ἀλλ' εἰκὸς αὐτὸν καὶ καταλιπεῖν πάλιν ἡμᾶς. Vocis εἰκὸς non vulgaris hic usus est. Nam ἀλλ' εἰκὸς ut plurimum significat, *sed fortassis, sed verisimile est*: hic vero, *sed haud dubie, sed necessario.* [Infra Savil. 706 εὐτελέστερον.]

[e] [συνειδήσεως Savil. et Cod. 706.]

HOMILIA XXXIV.

195 A

ΟΜΙΛΙΑ λδ'.

28. *Reliquit ergo hydriam suam mulier, et abiit in civitatem, et dixit hominibus:* 29. *Venite, videte hominem, qui dixit mihi quæcumque feci: numquid ipse est Christus?*

Ἀφῆκεν οὖν τὴν ὑδρίαν αὐτῆς ἡ γυνὴ, καὶ ἀ
εἰς τὴν πόλιν, καὶ λέγει τοῖς ἀνθρώποις·
Ἴδετε ἄνθρωπον, ὃς εἶπέ μοι πάντα ὅσα ἐ
μήτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός;

Fervore multo opus habent veri Christiani. 1. Multo nos fervore oportet, multo excitari studio; alioquin promissa bona consequi non poterimus. Quod significans Christus modo quidem

Πολλῆς ἡμῖν θερμότητος δεῖ καὶ σπουδῆς δι
μένης· ταύτης γὰρ ἄνευ [a] οὐκ ἔνεστι τυχεῖν τῶ
γελμένων ἡμῖν ἀγαθῶν. Καὶ τοῦτο δεικνὺς ὁ

[a] Motel. οὐδέν ἐστι.

ν μέν· Ἐὰν μή τις ἄρῃ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ B
λουθήσῃ μοι, οὐκ ἔστι μου ἄξιος· νῦν δὲ,
ιον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ τί ἤθελον εἰ ἤδη
δι' ἀμφοτέρων τούτων τὸν διακαῆ καὶ πεπυ-
μαθητὴν καὶ πρὸς πάντα κίνδυνον παρεσκευα-
ἡμῖν παραστῆσαι βουλόμενος. Τοιαύτη τις ἦν
ἡ γυνή. Οὕτω γὰρ ὑπὸ τῶν εἰρημένων ἀνή-
καὶ τὴν ὑδρίαν ἀφεῖναι, καὶ τὴν χρείαν δι'
γένετο, καὶ δραμοῦσαν εἰς τὴν πόλιν, πάντα
ιον ἑλκύσαι πρὸς τὸν Ἰησοῦν. Δεῦτε γὰρ,
καὶ ἴδετε ἄνθρωπον, ὅς εἶπέ μοι πάντα ὅσα
. Σκόπει σπουδὴν καὶ σύνεσιν. Ἦλθεν ὑδρεύ-
καὶ ἐπειδὴ τῆς ἀληθινῆς πηγῆς ἐπέτυχε, κα- C
σε λοιπὸν τῆς αἰσθητῆς, διδάσκουσα ἡμᾶς, εἰ
μικροῦ παραδείγματος, ἀλλ' ὅμως ἐν τῇ τῶν
τικῶν ἀκροάσει πάντων ὑπερορᾷν τῶν βιωτι-
ὶ μηδένα λόγον [b] αὐτῶν ποιεῖσθαι. Κατὰ γὰρ
ν δύναμιν, ὅπερ οἱ ἀπόστολοι ἐποίησαν, καὶ
ποίηκε μειζόνως. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ οἱ κληθέν-
καν τὰ δίκτυα· αὕτη δὲ αὐτομάτως, οὐδενὸς
ύοντος, ἀφίησι τὴν ὑδρίαν καὶ εὐαγγελιστῶν
κεῖ [c] ὑπὸ τῆς χαρᾶς ἀναπτερωθεῖσα. Καὶ οὐχ
εῖ καὶ δεύτερον, καθάπερ Ἀνδρέας καὶ Φίλιπ-
λὰ πόλιν ὁλόκληρον ἀναστήσασα καὶ δῆμον
ν, οὕτω πρὸς αὐτὸν [d] ἤγαγε. Καὶ σκόπει πῶς D
λέγει. Οὐ γὰρ εἶπε, δεῦτε, ἴδετε τὸν Χριστὸν,
ἀλλ' αὐτὴ μετὰ συγκαταβάσεως, μεθ' ἧς καὶ ὁ
αὐτὴν ἐσαγήνευσεν, ἐπισπᾶται τοὺς ἄνδρας.
ῦρ, ἴδετε ἄνθρωπον, φησὶν, ὅς εἶπέ μοι πάντα
ίησα. Καὶ οὐκ ᾐσχύνθη εἰπεῖν, ὅτι Εἶπέ μοι
σα ἐποίησα. Καίτοι γε ἐνῆν εἰπεῖν ἑτέρως·
ἴδετε προφητεύοντα· ἀλλ' ὅταν πυρωθῇ ψυχὴ
ι τῷ θείῳ, πρὸς οὐδὲν τῶν ἐν τῇ γῇ λοιπὸν
πρὸς δόξαν, οὐ πρὸς αἰσχύνην, ἀλλ' ἑνός ἐστι
τῆς κατεχούσης αὐτὴν φλογός. Μήτι οὗτός
Χριστός; Ὅρα πάλιν σοφίαν πολλὴν γυναικός. E
ἀπεφήνατο σαφῶς, οὔτε ἐσίγησεν. Ἐβούλετο
ι ἐκ τῆς οἰκείας ἀποφάσεως εἰσάγειν αὐτοὺς,
τῆς ἀκροάσεως τῆς ἐκείνου τῆς ψήφου ταύτης
ι κοινωνούς· ὃ μᾶλλον εὐπαράδεκτον ἐποίει τὸν
Καίτοι οὐ πάντα αὐτῆς τὸν βίον ἐξήγγειλεν, 196
ἀπὸ τῶν εἰρημένων καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἐπί- A
Καὶ οὐκ εἶπε, δεῦτε, πιστεύσατε· ἀλλὰ,
ἴδετε, ὃ τούτου [a] κουφότερον ἦν, καὶ μᾶλλον
ἐφείλκετο. Εἶδες τῆς γυναικὸς τὴν σοφίαν;
γὰρ, ᾔδει σαφῶς, ὅτι γευσάμενοι μόνον τῆς
ἐκείνης, τὰ αὐτὰ πείσονται ἅπερ καὶ αὐτή.
γε εἴ τις τῶν ἄλλων ἦν τῶν παχυτέρων, καὶ

B ait: *Si quis non accipit crucem suam, et sequitur me, non est me dignus;* modo autem, *Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut accendatur?* Utroque dicto, ferventem incensumque discipulum nobis, et ad omnia subeunda pericula paratum significat. Talis erat et hæc mulier: ita enim verbis Christi incensa est, ut relicta hydria et aqua, cujus gratia eo concesserat, et in urbem accurrens, universum populum ad Jesum traheret. *Venite,* inquit, *et videte hominem, qui dixit mihi omnia quæcumque feci.* Vide studium, vide prudentiam. Venerat ut aquam
C hauriret, et cum verum fontem invenisset, fontem sub sensum cadentem despexit, ut nos doceret, etsi exiguo exemplo, spirituali doctrinæ intentos sæcularia omnia contemnere oportere, nullamque quantum in nobis est, illorum rationem habere. Quod et apostoli fecerunt, ipsa quoque, imo ferventius præstitit. Illi namque vocati, retia dimiserunt; hæc vero sponte sua, nullo præcipiente, relinquit hydriam et evangelistarum officio fungitur, gaudio ipsi alas addente; neque unum aut alterum, ut Andreas et Philippus, sed universam commovet civitatem, et tantum populum ad Chri-
D stum adducit. Et vide quam prudenter loquatur. Non dixit, Venite, videte Christum; sed cum eadem attemperatione qua Christus ipsam ceperat, illos allicit. *Venite,* inquit, *videte hominem, qui dixit mihi omnia quæcumque feci.* Nec puduit illam dicere, *Dixit mihi omnia quæcumque feci;* etsi dicere potuisset, Venite, videte prophetam: verum cum anima divino igne succensa est, nihil ultra terrenum respicit, non famam, non infamiam; sed flammæ tantum ardore movetur. *Numquid ipse est Christus?* Animad-
E verte iterum magnam mulieris sapientiam. Neque penitus affirmat, neque reticet. Volebat enim non ex opinione sua illos inducere; sed illo audito, ipsos suæ sententiæ consortes habere, unde res magis probabilis evasura erat. Atqui non totam vitam suam ipsi Christus declaraverat; sed ex dictis cæ-
A terorum quoque notitiam ipsum habere credidit. Nec dixit, Venite, credite; sed, *Venite, videte,* quod sane levius erat, et magis ipsos allicere poterat. Vidisti mulieris sapientiam? Sciebat enim, et plane sciebat, illo degustato fonte, idipsum illis eventurum esse quod sibi evenerat. Atqui alius crassioris ingenii, criminationem sibi factam

Matth. 10. 38.
Luc. 12. 49.
Samaritanæ humilitas.

ι αὐτῶν ἔχειν. [Supra ἀλλ' ὅμως omittunt Savil. d. nostri.] Paulo post Morel. πεποίηκε μειζόνως. In μειζόνως in margine ponitur.

[c] Ita recte Savil. Morel. ὑπὲρ τῆς χάριτος.
[d] Morel. ἠγάγετο.
[a] Morel. φοβερώτερον.

obscurius dixisset; illa vero vitam suam declarat et in medium adducit, ut omnes attraheret caperetque. 31. *Interea rogabant eum discipuli ejus, dicentes : Rabbi, manduca.* Illud, *Rogabant,* idiomate suo hic significat, Hortabantur. Videntes enim eum ex itinere et æstu defatigatum, hortabantur eum. Non enim ex petulantia, sed ex amore doctoris ad cibum sumendum pellebant. Quid ergo Christus? 32. *Ego cibum habeo manducare, quem vos nescitis : 33. Dicebant ergo ad invicem : Numquid aliquis attulit ei manducare?* Quid ergo miraris si mulier aquam audiens, vere aquam esse arbitrabatur, quando discipuli pari sunt modo affecti, nihilque spirituale intelligunt; sed dubitant, dum doctori reverentiam et honorem pro more exhibent, ac mutuo colloquuntur, nec audent ab illo sciscitari? Hoc etiam alibi faciunt, dum interrogare cupientes, abstinent tamen. Quid ergo Christus? 34. *Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus qui misit me, et perficiam opus ejus.* Hominum salutem hic cibum vocat, ostendens cum quanta cura nobis provideat. Ut enim nos cibum, ita ille nostram salutem desiderat. Audi vero quo pacto non ubique omnia cito revelet, sed primo auditorem in dubitationem conjiciat, ut postquam quærere incepit quid sit illud quod dicitur, cum dubitando laborat, libentius id quod quærebat expositum accipiat, et ad audiendum magis excitetur. Cur ergo non statim dixit, *Meus cibus est ut faciam voluntatem Patris mei :* quod etsi non omnino clarum, tamen clarius illo erat, quod jam dixerat; sed quid? *Ego cibum habeo manducare, quem vos nescitis.* Primo igitur, ut dixi, ex dubitatione attentiores illos reddit, atque assuefacit, ut etiam per ænigmata, dicta intelligant. Quid autem sit voluntas Patris, deinceps explicat. 35. *Nonne vos dicitis, quod adhuc quatuor menses sunt, et messis venit? Ecce dico vobis, Levate oculos vestros, et videte regiones, quia albæ sunt jam ad messem.*

2. En rursum familiaribus verbis illos ad sublimium rerum contemplationem erigit. Nam cum *Cibum* dixit, nihil aliud quam futuram hominum salutem declaravit; ager rursum et messis hoc ipsum significant, animarum nempe multitudinem ad prædicantes excipiendos paratam. Oculos autem hic dicit et mentis et corporis : nam videbant

συνεσκίασεν ἂν τὸν ἔλεγχον· αὕτη δὲ ἐκπομπει
ἑαυτῆς βίον καὶ εἰς μέσον προτίθησιν, ὥστε
ἐπισπάσασθαι καὶ ἑλεῖν. Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ ἠ
αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, λέγοντες· ῥαββὶ, φάγ
Ἠρώτων, ἐνταῦθα παρεκάλουν ἐστὶ, τῇ ἐγχωρί
B τῶν φωνῇ. Ὁρῶντες γὰρ αὐτὸν κεκμηκότα ὑ
ὁδοιπορίας καὶ τῆς ἐπικειμένης φλογὸς, παρε
αὐτόν. Οὐ γὰρ ἦν προπετείας τὸ δεῖσθαι ὑπὲρ
ἀλλὰ φιλοστοργίας τῆς περὶ τὸν διδάσκαλον. Τ
Χριστός; Ἐγὼ βρῶσιν ἔχω φαγεῖν, ἣν ὑμεῖς
δατε. Ἔλεγον οὖν πρὸς ἀλλήλους· μή τις ἤ
αὐτῷ φαγεῖν; Τί τοίνυν θαυμάζεις εἰ ἡ γυνὴ,
ἀκούσασα, ἔτι ὕδωρ ἐφαντάζετο, ὅπου γε καὶ
θηταὶ ἔτι ταῦτα πάσχουσι, καὶ οὐδὲν οὔπω πνε
κὸν νοοῦσιν, ἀλλὰ ἀποροῦσι μὲν, πάλιν δὲ τὴν
τὴν συνήθη καὶ τὴν τιμὴν τῷ διδασκάλῳ νέ
πρὸς ἀλλήλους μὲν διαλεγόμενοι, αὐτῷ δὲ πε
C τολμῶντες προσαγαγεῖν; Τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ πο
ἐπιθυμοῦντες μὲν ἐρωτῆσαι, οὐκ ἐρωτῶντες
οὖν ὁ Χριστός; Ἐμὸν βρῶμά ἐστι, φησὶν, ἵνα
τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με, καὶ τελειώσω αὐ
ἔργον. Τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν ἐνταῦθα β
ἐκάλεσε, δεικνὺς ὅσην ἐπιθυμίαν ἔχει τῆς ἡμ
προνοίας. Ὥσπερ γὰρ ἡμῖν ποθεινὸν τὸ ἐσθίειν,
αὐτῷ τὸ σωθῆναι ἡμᾶς. Ἄκουε δὲ πῶς πανταχ
ἐκ τοῦ προχείρου πάντα ἀποκαλύπτει, ἀλλὰ π
εἰς ἀπορίαν ἐμβάλλει τὸν ἀκροατὴν, ἵνα ἀρξ
[b] ζητεῖν τί τὸ λεγόμενον, εἶτα ἀπορῶν καὶ κα
μετὰ πλείονος ὑποδέξηται προθυμίας φανὲν τὸ ζ
μενον, καὶ μᾶλλον διαναστῇ πρὸς τὴν ἀκρόασιν.
D γὰρ μὴ εὐθέως εἶπε, Ἐμὸν βρῶμά ἐστιν, ἵνα π
τὸ θέλημα τοῦ Πατρός μου; καίτοι οὐδὲ τοῦτο
ἦν, ἀλλὰ τοῦ προτέρου σαφέστερον· ἀλλὰ τί;
φησὶ, βρῶσιν ἔχω φαγεῖν, ἣν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε.
τερον γὰρ αὐτοὺς, ὅπερ ἔφην, τῇ διαπορήσει προ
κωτέρους ἐργάσασθαι βούλεται, καὶ ἐθίσαι κ
τοιούτων αἰνιγμάτων ἀκούειν τὰ λεγόμενα. Τί
τὸ θέλημα τοῦ Πατρός; Λέγει λοιπὸν αὐτὸ καὶ
νεύει. Οὐχ ὑμεῖς λέγετε ὅτι ἔτι τετράμηνόν ἐστ
E ὁ θερισμὸς ἔρχεται; Ἰδοὺ λέγω ὑμῖν, ἐπάρατ
ὀφθαλμοὺς ὑμῶν, καὶ θεάσασθε τὰς χώρας, ὅτι
εἰσι πρὸς θερισμόν.

Ἰδοὺ πάλιν τοῖς συντρόφοις ὀνόμασιν ἀνάγε
τὴν τῶν μεγίστων θεωρίαν αὐτούς. Καὶ γὰρ Β
εἰπὼν, οὐδὲν ἕτερον ἐδήλωσεν, ἢ τὴν τῶν μελλ
παραγίνεσθαι σωτηρίαν ἀνθρώπων· καὶ ἡ χώ
καὶ ὁ θερισμὸς * τὸ αὐτὸ δηλοῖ, τὸ πλῆθος τῶν
τῶν ἑτοίμων πρὸς τὴν ὑποδοχὴν τοῦ κηρύγ
Ὀφθαλμοὺς δὲ ἐνταῦθα λέγει, καὶ τοὺς τῆς διο

[b] Savil. ζητεῖν τὸ λεγόμενον.

* [τὸ αὐτὸ τοῦτο πάλιν δηλ. Savil. et Codd. nost

ς τοῦ σώματος· καὶ γὰρ ἑώρων λοιπὸν τὸ πλῆ-
όμενον τῶν Σαμαρειτῶν· τὴν δὲ τῆς προαιρέ- 197
ὑτῶν ἑτοιμότητα τὰς χώρας τὰς λευκαινομένας A
Ὥσπερ γὰρ οἱ [a] ἀστάχυες ἐπειδὰν λευκανθῶσι,
ητόν εἰσιν ἕτοιμοι· οὕτω καὶ οὗτοι νῦν, φησὶ,
τηρίαν εἰσὶν παρεσκευασμένοι καὶ εὐτρεπεῖς.
τί μὴ εἶπε σαφῶς, ὅτι ἔρχονται πιστεῦσαι οἱ
οι, καὶ ἕτοιμοί εἰσι πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ λόγου,
θέντες μὲν παρὰ τῶν προφητῶν, καὶ τὸν καρ-
ιὸν ἀποδιδόντες, ἀλλὰ χώραν καὶ θερισμὸν
ε; τί βούλονται αὐτῷ αὗται αἱ τροπαί; Οὐ γὰρ
ε μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν παντὶ τῷ εὐαγγελίῳ τοῦτο
καὶ οἱ προφῆται δὲ τῷ αὐτῷ κέχρηνται τρόπῳ,
ρικῶς πολλὰ λέγοντες. Τί δήποτ' οὖν τὸ αἴτιον;
ἁπλῶς ταῦτα τοῦ Πνεύματος ἡ χάρις ἐνομο-
ν· ἀλλὰ τίνος ἕνεκεν, καὶ διατί; [b] Δυοῖν ἕνεκεν B
ν· μιᾶς μὲν, ὥστε ἐμφαντικώτερον γενέσθαι
ν, καὶ μᾶλλον ὑπ' ὄψιν ἄγειν τὰ λεγόμενα.
διάνοια τῆς συντρόφου τῶν πραγμάτων εἰκόνος
μένη, διανίσταται μᾶλλον, καὶ ὥσπερ ἐν
τὰ πράγματα ὁρῶσα, κατέχεται μειζόνως.
ὲν οὖν ἕνεκα τούτου· δευτέρου δὲ, ὥστε καὶ
σθαι τὴν διήγησιν, καὶ μονιμωτέραν εἶναι
ομένων τὴν μνήμην. Οὐ γὰρ οὕτως ἀπόφασις
ι καὶ ἐνάγει τὸν ἀκροατὴν τὸν πολὺν, ὡς ἡ διὰ
γμάτων διήγησις, καὶ [c] ἡ ὑπογραφὴ πείρας. Ὃ
παραβολῆς ἐστι μετὰ πολλῆς γινόμενον ἰδεῖν
φίας. Καὶ ὁ θερίζων, μισθὸν λαμβάνει, καὶ C
καρπὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον. Ὁ μὲν γὰρ τοῦ ἀμή-
του καρπὸς, οὐκ εἰς αἰώνιον ζωὴν, ἀλλ' εἰς τὴν
ρον ταύτην προχωρεῖ· ὁ δὲ πνευματικὸς, εἰς
ρω καὶ ἀθάνατον. Ὁρᾷς πῶς αἰσθητὰ μὲν τὰ
ε, πνευματικὰ δὲ τὰ νοήματα, καὶ δι' αὐτῶν
ων διαιρεῖ τὰ γήϊνα ἀπὸ τῶν οὐρανίων; Ὅπερ
τοῦ ὕδατος διαλεγόμενος ἐποίησε, τὸ ἰδιάζον
ς, ὅτι Ὁ πίνων τὸ ὕδωρ τοῦτο οὐ μὴ διψή-
ῦτο καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ, τὸ εἰς ζωὴν αἰώνιον λέ-
ν καρπὸν συνάγεσθαι τοῦτον· ἵνα καὶ ὁ σπείρων
αίρῃ, καὶ ὁ θερίζων. Τίς ἐστιν Ὁ σπείρων, D
; Ὁ θερίζων; Οἱ προφῆταί εἰσιν οἱ σπείραντες·
ὐτοὶ ἐθέρισαν, ἀλλ' οἱ ἀπόστολοι. Οὐ μὴν
ο ἀπεστέρηνται τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς ἀμοιβῆς
ων, ἀλλὰ συνήδονται καὶ χαίρουσι σὺν ἡμῖν,
μὴ σὺν ἡμῖν θερίζουσιν. Οὐδὲ γὰρ ὁ ἀμητὸς
ῦ σπόρου. Ἔνθα οὖν ἐλάττων ἐστὶ μὲν ὁ πόνος,
δὲ ἡ ἡδονὴ, ἐνταῦθα ὑμᾶς ἐτήρησα, οὐκ ἐν
ρῳ. Πολλὴ γὰρ ἐκεῖ ἡ ταλαιπωρία καὶ ὁ πόνος.
ρ τῷ ἀμητῷ ἡ μὲν πρόσοδος πολλὴ, πόνος δὲ
ῦτος, ἀλλὰ καὶ πολλὴ ἡ εὐκολία. Ἐνταῦθα δὲ E

Samaritanorum turbam venientem: illorum vero promtam voluntatem regiones albas appellat. Quemadmodum enim spicæ, cum albæ sunt, jam ad messem sunt paratæ: sic et isti ad salutem jam sunt parati et idonei. Et cur non clare dixit, illos ad credendum accedere, et paratos ad verbum suscipiendum esse, a prophetis jam institutos, et fructum reddituros; sed regionem et messem ipsos appellavit? quid sibi volunt hæ figuræ? Neque enim hic tantum, sed etiam per totum evangelium id agit: et prophetæ quoque eo ipso utuntur more, et metaphorice multa dicunt. Quanam ergo de causa? Neque enim temere Spiritus gratia sic instituit. Sed cur tandem? Duabus de causis: primo, ut major dictorum emphasis esset, et ea in conspectu ponerentur. Mens enim imaginem rebus consonam assequuta, magis excitatur, ac res quasi depictas videns, ab illis magis abripitur. Hæc prior est causa: secundo, ut narratio sit suavior, et dictorum memoria magis perseveret. Neque enim ita sententia accipitur, neque ita suadet auditoribus multis, ut narratio per res ipsas, quarum experimentum habemus. Quod in parabola sapientissime tractatum videre est. 36. *Et qui metit, mercedem accipit, et fructum colligit in vitam æternam.* Nam terrenæ hujus messis fructus, non ad æternam, sed ad temporaneam vitam juvat; spiritualis vero messis fructus, ad immortalem vitam. Viden' quomodo verba quidem sensibilia sint, sensus vero spirituales, atque ipsa verba a cælestibus terrena distinguant? Quod enim de aqua dixit, postquam ejus proprietatem indicaverat, *Qui bibit ex hac aqua, non sitiet;* id ipsum hic facit, cum ait hunc fructum colligi in vitam æternam: ut et qui seminat et qui metit simul gaudeant. Quis est qui seminat, quis est qui metit? Prophetæ semen jecere, nec ipsi messuere, sed apostoli. Neque tamen ideo illi a voluptate et mercede laborum privati sunt; sed nobiscum lætantur et gaudent, etiamsi non nobiscum metant: neque enim messis opus idem est ac sementis. Ubi igitur minor est labor, et major voluptas, ad hoc vos servavi, non ad sementem, ubi multum laboratur. In messe namque amplus est proventus, labor vero non tantus, sed multa facilitas. Hic autem vult significare, prophetarum voluntatem eam esse, ut homines ad me accedant; hoc et lex apparavit. Ideo seminarunt, ut hunc fructum parcerent. Ostendit quoque se misisse illos, ac multam

Prophetæ seminarunt, Apostoli messuerunt.

[a] ...vil. στάχυες.
[b] ...rel. δυοῖν θάτερον προφ.
[c] Morel. ὑπογραφὴ πεῖρα.

inter veterem et novam legem esse affinitatem, simulque omnia per hanc parabolam efficit. Meminit autem proverbii cujusdam, quod in multorum ore ferebatur. 37. *In hoc enim,* inquit, *est verbum verum : quia alius est qui seminat, alius est qui metit.* Hæc autem dicebant multi, Num alii labores ferrent, alii fructus decerperent? dicitque : Hic sermo jam verus est : prophetæ quidem laborarunt, vos autem laborum ipsorum fructum decerpitis. Non dixit, mercedem : neque enim illi sine mercede tantum suscepere laborem; sed, fructum. Hoc et Daniel fecit; ipse namque
1. Reg. 24. 14. proverbium hoc commemorat : *Exiit ab iniquis scelus.* David quoque flendo hujus proverbii meminit. Ideo jam prius dixerat : *Ut et qui seminat simul gaudeat, et qui metit.* Quia enim dicturus erat alium seminaturum, alium messurum esse, ne quis, ut dixi, putaret prophetas mercede privari sua, novum quidpiam et inexspectatum dicit; quod in rebus sensilibus non accidat, sed in spiritualibus eximium sit. In sensilibus enim si contingat alium serere, alium metere, non una gaudent, sed dolet is qui seminavit, utpote qui alteri laboraverit; gaudent vero ii tantum qui metunt. Hic autem non ita; sed qui non metunt ea quæ seminarunt, una cum metentibus gaudent; unde palam est eos mercedis esse consortes. 38. *Ego misi vos metere quod vos non laborastis : alii laborarunt, et vos in laborem eorum intrastis.* Hoc pacto illos melius hortatur. Quia enim laboriosum videbatur esse totum orbem peragrare et prædicare, rem esse facilem ostendit. Nam hoc laboriosum, hoc multi sudoris erat, semina jacere, et animam non initiatam ad Dei cognitionem deducere. Cur autem hæc loquitur? Ut cum mitteret eos ad prædicandum, non turbarentur, quasi ad rem laboriosam missi. Prophetarum

βούλεται κατασκευάσαι διὰ τούτων, ὅτι καὶ προφητῶν θέλημα τοῦτό ἐστι, τὸ ἐμοὶ τοὺς ἀνθρώπους προσελθεῖν. Τοῦτο καὶ ὁ νόμος κατεσκεύαζεν. Διὰ τοῦτο καὶ ἔσπειραν, [d] ἵνα τοῦτον τέκωσι τὸν καρπόν. Δείκνυσι δὲ ὅτι κἀκείνους αὐτὸς ἀπέστειλε, καὶ ὅτι πολλὴ ἡ συγγένεια τῇ Καινῇ πρὸς τὴν Παλαιὰν, καὶ πάντα ὁμοῦ διὰ τῆς παραβολῆς ταύτης κατασκευάζει. Μέμνηται δὲ καὶ λόγου παροιμιώδους περιφερομένου
198 A παρὰ πολλῶν. Ἐν γὰρ τούτῳ, φησὶν, ὁ λόγος ἐστὶν ὁ ἀληθὴς, ὅτι ἄλλος ἐστὶν ὁ σπείρων, καὶ ἄλλος ὁ θερίζων. Ταῦτα δὲ ἔλεγον οἱ πολλοὶ, εἴποτε ἄλλοι μὲν τοὺς πόνους ὑπέστησαν, ἄλλοι δὲ τοὺς καρποὺς ἐδρέποντο· καὶ λέγει, ὅτι οὗτος ὁ λόγος ἐνταῦθα μάλιστα τὴν ἀλήθειαν ἔχει. Ἐπόνησαν μὲν γὰρ οἱ προφῆται, ὑμεῖς δὲ τοὺς καρποὺς τοὺς ἐκ τῶν ἐκείνων πόνων ἀμᾶσθε. [a] Καὶ οὐκ εἶπε, τοὺς μισθούς· οὐδὲ γὰρ ἐκείνοις ἄμισθος ὁ πολὺς ἐκεῖνος πόνος· ἀλλὰ, τοὺς καρπούς. Τοῦτο καὶ Δανιὴλ ἐποίησε. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς παροιμίας μέμνηται λεγούσης· Ἐξῆλθεν ἐξ ἀνόμων πλημμέλεια. Καὶ ὁ Δαυὶδ ἐν τῷ θρηνεῖν μέμνηται τοιαύ-
B της παροιμίας. Διὰ τοῦτο προλαβὼν εἶπε, Ἵνα καὶ ὁ σπείρων ὁμοῦ χαίρῃ καὶ ὁ θερίζων. Ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλε λέγειν ὅτι ἄλλος ἔσπειρε, καὶ ἄλλος θερίζει, ἵνα μή τις, ὅπερ ἔφην, ἀπεστερῆσθαι τοὺς προφήτας νομίσῃ τοῦ μισθοῦ, ξένον τι λέγει καὶ παράδοξον, καὶ τοῖς αἰσθητοῖς οὐ συμβαῖνον, ἀλλὰ τῶν πνευματικῶν ἐξαίρετον ὄν. Ἐν μὲν γὰρ τοῖς πράγμασι τοῖς αἰσθητοῖς ἐὰν συμβῇ ἕτερον σπεῖραι καὶ ἕτερον θερίσαι, οὐχ ὁμοῦ χαίρουσιν, ἀλλὰ ἀλγοῦσιν οἱ σπείραντες, ἅτε ἑτέροις καμόντες, χαίρουσι δὲ οἱ θερίζοντες μόνοι. Ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ καὶ οἱ μὴ θερίζοντες ἅπερ ἔσπειραν, ὁμοίως τοῖς ἀμῶσι χαίρουσιν· ὅθεν
C δῆλον, ὅτι καὶ αὐτοὶ κοινωνοῦσι τῶν μισθῶν. Ἐγὼ ἀπέστειλα ὑμᾶς θερίζειν ὃ οὐχ ὑμεῖς κεκοπιάκατε· ἄλλοι κεκοπιάκασι, καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν κόπον αὐτῶν εἰσεληλύθατε. Ταύτῃ προτρέπει μᾶλλον αὐτούς. Ἐπειδὴ γὰρ ἐδόκει ἐπίπονον εἶναι τὸ πρᾶγμα τὸ τὴν οἰκουμέ-

[d] Quidam Mss. ἵνα τούτῳ.

[a] Alii νῦν οὐκ εἶπε. Paulo post τοῦτο καὶ Δανιήλ. Savil. hæc notat : *Hæc verba usque ad* διὰ τοῦτο, *olent glossema : quod si retinenda sunt, ut ea retinet uterque Codex noster, pro* Δανιὴλ *legendum est* Δαυὶδ, *et pro* Δαυὶδ *forte legendum vel* Δανιὴλ *vel* Ἱερεμίας; *sed nescio.* Hactenus Savilius. Sed hæc non esse glossema probant omnes Mss. nostri, tum etiam Saviliani, qui hæc similiter habent, et omnino quadrant ad seriem. Postquam enim dixerat, ἐπόνησαν μὲν γὰρ οἱ προφῆται, *Laborarunt enim prophetæ*, ad exempla mox venit, et primo Danielem commemorat; imo potius Davidem; nam hic Danielem puto mendose pro Davide positum a librariis. Siquidem proverbium illud, ἐξῆλθεν ἐξ ἀνόμων πλημμέλεια, ab uno Davide prolatum reperio 1 Reg. 24, 13, ubi Saülem alloquens, et de insidiis contra se structis conquerens, Deique justitiam appellans dicit, καθὼς λέγεται ἡ παραβολὴ ἀρχαία, ἐξ ἀνόμων ἐξελεύσεται πλημμέλεια, *Ut in veteri fertur proverbio, Ex iniquis egredietur scelus.* Itaque hoc nonnisi de Davide dici potuit. Pergit autem : καὶ ὁ Δαυὶδ ἐν τῷ θρηνεῖν μέμνηται τοιαύτης παροιμίας, *David quoque flendo hujus proverbii meminit.* Ut Danielem pro Davide supra positum puto, ita hic David pro Daniele positus fuerit; nam postquam per tres hebdomadas fleverat et jejunaverat Daniel, hæc post alia multa audivit, καὶ ἀνομήσωσιν οἱ ἄνομοι, *et inique agent iniqui*, cap. 12, 10 : id quod in illud supra allatum proverbium recidit, *Ex iniquis egredietur scelus.* Verum contra Manuscriptorum omnium auctoritatem nihil mutare ausi sumus.

ιελθεῖν καὶ κηρῦξαι, δείκνυσιν ὅτι [b] καὶ ῥᾷστόν
Τὸ γὰρ σφόδρα ἐπίπονον ἐκεῖνο ἦν, ὃ πολλοῦ
ι ἐδεῖτο, τὸ καταβαλεῖν τὰ σπέρματα, καὶ
ἀμύητον ἐναγαγεῖν εἰς θεογνωσίαν. Τίνος δὲ
ταῦτα φθέγγεται; Ἵνα ὅταν αὐτοὺς ἀποστείλῃ
ηρῦξαι, μὴ θορυβηθῶσιν, ὡς εἰς πρᾶγμα ἐπί-
ἐμπόμενοι. Τὸ γὰρ ἐπιπονώτερον τῶν προφη-
φησὶ, καὶ μαρτυρεῖ τὸ ἔργον τῷ λόγῳ, ὅτι D
ὶ τὰ εὔκολα ἤλθετε. Ὥσπερ γὰρ ἐπὶ θερισμοῦ
κολίας μὲν ὁ καρπὸς συνάγεται, καὶ ἐν μιᾷ
ἅλως πληροῦται τῶν δραγμάτων, [c] οὐκ ἀνα-
ν τὰς τῶν καιρῶν τροπὰς, καὶ χειμῶνα καὶ
ὄμβρον· οὕτω καὶ νῦν γίνεται· καὶ τὰ ἔργα
μεταξὺ οὖν λέγοντος αὐτοῦ ταῦτα, ἐξήεσαν οἱ
ῖται, καὶ συνήγετο ἀθρόον ὁ καρπός. Διὰ τοῦτο
Ἄρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν, καὶ βλέπετε τὰς
ὅτι λευκαί εἰσιν. Εἶπε ταῦτα, καὶ τὸ ἔργον
καὶ τὰ ῥήματα ἐκ τῶν πραγμάτων ἑωρᾶτο. 199
ι τῆς πόλεως ἐκείνης πολλοὶ, φησὶν, ἐπίστευ- A
αὐτὸν τῶν Σαμαρειτῶν διὰ τὸν λόγον τῆς γυ-
μαρτυρούσης, ὅτι εἶπέ μοι πάντα ὅσα ἐποίησα.
ων γὰρ [a] ὅτι οὐκ ἂν ἐθαύμασε πρὸς χάριν ἢ
ν διελέγξαντα αὐτῆς τὰ πλημμελήματα, οὐδ'
ι τοῦ χαρίσασθαι ἑτέρῳ τὸν ἑαυτῆς ἐξεπόμ-
ιον.

γώμεθα δὴ τὴν γυναῖκα καὶ ἡμεῖς, καὶ ἐπὶ
ίοις ἁμαρτήμασι μὴ αἰσχυνώμεθα ἀνθρώ-
λλὰ φοβώμεθα ὡς χρὴ Θεὸν τὸν καὶ νῦν ὁρῶν-
τνόμενον, καὶ τότε κολάζοντα τοὺς μὴ μετα-
ας νῦν· ὡς νῦν γε τοὐναντίον ποιοῦμεν. Τὸν
μέλλοντα κρίνειν, οὐ δεδοίκαμεν· τοὺς δὲ οὐ-
ἐς παραβλάπτοντας, τούτους φρίττομεν, καὶ B
' αὐτῶν αἰσχύνην τρέμομεν. Διὰ τοῦτο ἐν ᾧ
μεν, ἐν τούτῳ τὴν τιμωρίαν δίδομεν. Ὁ γὰρ
ν ἀνθρώπων ὑφορώμενος νῦν μόνον, Θεοῦ δὲ
μὴ αἰσχυνόμενος πρᾶξαί τι ἄτοπον, * μὴ
μετανοῆσαι καὶ μεταβαλέσθαι, ἐν ἐκείνῃ τῇ
ὐκ ἐνώπιον ἑνὸς καὶ δευτέρου, ἀλλὰ τῆς οἰ-
ς ἁπάσης ὁρώσης παραδειγματίζεται. Ὅτι
τῶν ἀγαθῶν πράξεων, καὶ τῶν οὐ τοιούτων
ατρον ἐκεῖ κάθηται, ἡ τῶν προβάτων καὶ τῶν
παραβολὴ παιδευέτω σε, καὶ ὁ μακάριος Παῦ-
λων· Δεῖ γὰρ ἡμᾶς, φησὶ, παραστῆναι ἔμπρο- C
ὶ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίσηται ἕκαστος
οῦ σώματος ὅσα ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε κα-
πάλιν, Ὃς φανερώσει τὰ κρυπτὰ τοῦ σκότους.

quippe munus longe magis laboriosum erat, ut res ipsa testificatur; vos ad facilia venistis. Sicut enim in messe facile fructus colligitur, et brevi tempore area manipulis impletur, nec tempora exspectantur, non hiems, non ver, non imber: ita et nunc fit; ut ipsa opera clamant. Dum hæc ille diceret, exierunt Samaritani, et confertim collectus est fructus; ideo dicebat: *Levate oculos vestros, et videte regiones, quia albæ sunt.* Hæc dixit, et res ipsa visa est, sermonem opera sequuta sunt. Nam 39. *Ex civitate illa multi crediderunt in eum Samaritanorum propter verbum mulieris testimonium perhibentis, Quia dixit mihi omnia quæcumque feci.* Videbant enim eam non ad gratiam laudasse illum, qui peccata sua coarguisset; neque ut gratiam cujuspiam sibi conciliaret, vitia sua omnibus patefacere.

3. Hanc ergo mulierem et nos imitemur, et in peccatis nostris vulgandis ne vereamur homines; sed Deum ut par est timeamus, qui et nunc facinora nostra videt, et tunc puniturus est eos qui nunc pœnitentiam non agunt. At nos contra eum, qui nos judicaturus est, non timemus; eos autem, qui nobis nocere nequeunt, formidamus, tremimusque ne apud illos infamia laboremus. Idcirco in quo timemus, in eo pœnas dabimus. Nam qui solum ne hominibus turpis videatur cavet, neque erubescit Deo vidente nefarium quidpiam patrare, si non pœnitentiam agat, in illa die non ante unum aut duos, sed orbe toto vidente traducetur. Nam quod ad bona et mala opera spectanda magnus ibi consessus sit, parabola ovium et hœdorum te doceat, necnon beatus Paulus, qui dicit: *Omnes* 1. Cor. 5.
enim nos manifestari oportet ante tribunal 10.
Christi, ut referat unusquisque propria corporis prout gesserit, sive bonum, sive malum; et rursus, *Qui manifestabit abscondita tenebrarum.* 1. Cor. 4. 5.
Commisisti aliquod peccatum, aut cogitasti illud,

ῥᾷόν ἐστι.
lam οὐκ ἀναμενόντων, et sic Savil. At Morel. οὐκ
.
ὐκ ἂν ἐθαύμασε πρὸς χάριν, *eam non ad gratiam laudasse illum.* Sæpe vidimus θαυμάζειν apud Patres esse *laudare, laudibus cum admiratione celebrare.*

* [μηδὲ θέλων μ. Savil. et Cod. 705. Καὶ μὴ θ. Cod. 706 e corr., μὴ θέλ. a pr. m.]

et hominibus occultas? At Deo non occultas. Et tamen nihil curas; oculos autem hominum formidas. Cogita ergo te non homines latere posse in die illo. Omnia enim quasi in imagine tunc stabunt ante oculos nostros, ut unusquisque contra se ferat sententiam; quod ex divite palam est. Etenim pauperem illum quem despexerat, Lazarum dico, ob oculos stantem dives vidit, et quem cum horrore depulerat digitum jam rogat sibi solatio esse. Rogo igitur, etsi nemo nostra videat, singuli in suam conscientiam ingrediantur, et judicem sibi rationem constituant, peccata in medium agant. Et nisi velint ea in die illa terribili promulgari, pœnitentiæ remedia apponant, ac vulnera sanent. Potest enim, potest quisque, etsi mille

Matth. 6. 14. 15. plagis onustus, sanus abire. Nam *Si dimiseritis,* inquit, *peccata dimittentur vobis; si non dimiseritis, non dimittentur*. Quemadmodum enim in baptismate abluta peccata non amplius apparent: ita

Pœnitentia vera quæ. et hæc delebuntur, si pœnitentiam agamus. In hoc autem pœnitentia sita est, ne eadem ipsa patren-

2. Pet. 2. 21. 22. tur: *Nam qui ad peccata revertitur, similis est cani ad vomitum suum redeunti;* necnon ei qui secundum proverbium ignem verberat, et in pertuso dolio haurit. Oportet ergo et re et animo a sceleribus abstinere, atque contraria peccatis singulis remedia apponere. Exempli causa, rapuisti, et avarus fuisti? A rapina abstine, et eleemosynæ remedium vulneri admove. Fornicatus es? A fornicatione absiste, et vulneri castitatem appone. Fratris tui famam verbo læsisti, ipsique nocuisti? A maledictis abstine, et caritatis remedium appone. Ita per singula faciamus, neque peccata transcurramus. Nam instat demum, instat certe rationis reddendæ tempus. Ideo Paulus dicebat:

Philipp. 4. 5. 6. *Dominus prope est; nihil solliciti sitis*. Sed nobis forte contra dicendum est, Dominus prope est, solliciti estote. Illi namque tunc pulchre audiebant, *Nihil solliciti sitis,* qui in ærumnis, laboribus, certaminibus degebant. Qui autem in rapinis versantur, in voluptate, qui graves redditurí sunt rationes, non hoc, sed illud merito

Putat Chrysostomus non longe esse finem mundi. audierint, Dominus prope est: solliciti estote. Non enim longe a consummatione absumus, sed ad finem jam mundus vergit. Hoc prænuntiant bella, ærumnæ, terræ motus, hoc exstincta caritas. Sicut enim corpus exspirans et morti proximum mille doloribus afficitur, et ruitura domus multa præ-

Ἔπραξάς τι πονηρὸν, ἢ ἐνενόησας, καὶ κρύ
θρωπον; Ἀλλὰ τὸν Θεὸν οὐ κρύπτεις. Ἀλλ' οἱ
των σοι μέλει· οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ τῶν ἀνθρώπω
σοι φόβος. Οὐκοῦν ἐννόησον ὅτι οὐδὲ ἀνθρώποι
δυνήσῃ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Πάντα γὰ
εἰκόνι τότε στήσεται κατ' ὀφθαλμοὺς ἡμῶν,
κατάκριτον ἕκαστον γενέσθαι. Καὶ τοῦτο δ
ἀπὸ τοῦ πλουσίου. Καὶ γὰρ καὶ τὸν ὑπεροφθ
D νητα, τὸν Λάζαρον λέγω, πρὸ ὀφθαλμῶν οἶδε
ὁ πλούσιος, καὶ ὃν πολλάκις ἐβδελύξατο δ
τοῦτον παρακαλεῖ παραμυθίαν αὐτῷ γενέσθ
Παρακαλῶ τοίνυν, κἂν μηδεὶς ἴδῃ τὰ ἡμέτερα,
ἡμῶν εἰς τὸ ἑαυτοῦ συνειδὸς εἰσελθεῖν, καὶ
ἑαυτῷ δικαστὴν τὸν λογισμὸν, καὶ εἰς μέσον
πεπλημμελημένα· καὶ εἰ μὴ [b] βούλοιτο ἐκ
θῆναι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ φοβερᾷ, ἐπιτιθέτω τὰ
τῆς μετανοίας, καὶ ἰασάσθω τὰ τραύματα.
γὰρ, ἔξεστι μυρίων γέμοντα τραυμάτων,
ὑγιαίνοντα. Ἐὰν γὰρ ἀφῆτε, φησὶν, ἀφέωντ
E αἱ ἁμαρτίαι· ἐὰν δὲ μὴ ἀφῆτε, οὐκ ἀφέωνται.
γὰρ ἐν τῷ βαπτίσματι καταχωννύμενα τὰ
ματα οὐκ ἔτι φαίνεται· οὕτω καὶ ταῦτα ἀφα
ται, ἐὰν θελήσωμεν μετανοῆσαι. Ἔστι δὲ μετ
μηκέτι [c] τὰ αὐτὰ ποιεῖν. Ὁ γὰρ τοῖς αὐτοῖς
ρῶν, ἔοικε τῷ κυνὶ τῷ πρὸς τὸν ἴδιον ἐμε
200 νιόντι, καὶ τῷ κατὰ τὴν παροιμίαν εἰς πῦρ
A καὶ εἰς τετρημένον ἀντλοῦντι πίθον. Δεῖ τοί
στασθαι καὶ τῇ πράξει καὶ τῇ γνώμῃ τῶν τ
των, καὶ ἀποστάντας φάρμακα ἐπιθεῖναι το
μασι τὰ ἐναντία τῶν ἁμαρτημάτων. Οἷόν τ
ἥρπασας καὶ ἐπλεονέκτησας; Ἀπόστηθι τῆς ἁ
καὶ ἐπίθες ἐλεημοσύνην τῷ τραύματι. Ἐπό
Ἀπόστηθι τῆς πορνείας, καὶ ἐπίθες ἁγνείαν
Κακῶς εἶπες τὸν ἀδελφὸν καὶ ἔβλαψας; Παῦ
κηγορῶν, καὶ ἐπίθες φιλοφροσύνην. Καὶ καθ'
οὕτω ποιῶμεν τῶν πεπλημμελημένων ἡμῖν,
ἁπλῶς παρατρέχωμεν τὰ ἁμαρτήματα· ἐφέσ
λοιπὸν, ἐφέστηκεν ὁ τῶν εὐθυνῶν καιρός. Δ
B Παῦλος ἔλεγεν· Ὁ Κύριος ἐγγὺς, μηδὲν με
Ἀλλ' ἡμῖν τάχα τοὐναντίον ἐστὶν ἐπιλέγειν·
ἐγγὺς, μεριμνᾶτε. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ καλῶς
Μηδὲν μεριμνᾶτε, ἐν θλίψει καὶ πόνοις κα
ὄντες· οἱ δὲ ἐν ἁρπαγαῖς ζῶντες καὶ ἐν τρυφῇ
λεπτὰς εὐθύνας μέλλοντες διδόναι, οὐ τοῦτο, ἀλ
ἂν ἀκούσαιεν εἰκότως· ὁ Κύριος ἐγγὺς, με
Οὐδὲ γὰρ πολὺς λείπεται τῆς συντελείας ὁ
ἀλλὰ πρὸς τὸ τέλο; λοιπὸν ὁ κόσμος ἐπείγετο
οἱ πόλεμοι δηλοῦσι, τοῦτο αἱ θλίψεις, τοῦτ

[b] [βούλοιτο τότε ἐκπ. ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμ. τ. φ., ἰασάσθω ἤδη τὰ τρ., ἐπιτιθέτω τὰ φ. τ. μ. Savil. et Codd. nostri.]

[c] Quidam habent ταῦτα ποιεῖν. Paulo post Savil. ἐπανιόντι· δεῖ τοίνυν ἀφίστασθαι, et sic quidam Mss. nec pauciores et Morellus, ut edidimus.

[a] Savil. κατηγορῶν.

οῦτο ἡ ἀγάπη ψυγεῖσα. Καθάπερ γὰρ σῶμα
αγοῦν, καὶ ἐγγὺς ὂν τῆς τελευτῆς, μυρίας ἐπι-
κακώσεις· καὶ οἰκίας μελλούσης καταπίπτειν,
προπίπτειν εἴωθε καὶ ἀπὸ τῆς ὀροφῆς καὶ ἀπὸ
χων· οὕτω καὶ τῆς οἰκουμένης ἐγγὺς καὶ ἐπὶ
ἕστηκεν ἡ συντέλεια, καὶ διὰ τοῦτο τὰ μυρία
νται πανταχοῦ κακά. Εἰ γὰρ τότε ὁ Κύριος ἐγ-
λλῷ μᾶλλον νῦν ἐγγύς. Εἰ πρὸ [b] τετρακοσίων
ε ταῦτα ἐλέγετο, καὶ πλήρωμα τῶν χρόνων τὸν
ἐκεῖνον ὁ Παῦλος ἐκάλει, πολλῷ μᾶλλον τὸν
ν. Ἀλλ' ἴσως δι' αὐτὸ τοῦτο ἀπιστοῦσί τινες.
ν διὰ τοῦτο πιστεύειν χρὴ μᾶλλον. Πόθεν γὰρ
ἄνθρωπε, ὅτι οὐκ ἐγγὺς τὸ τέλος, καὶ μετὰ βρα-
όνον ἀπαντήσεται τὰ εἰρημένα; Ὥσπερ γὰρ
αυτοῦ τέλος, οὐ τὴν ἐσχάτην ἡμέραν λέγομεν
ἀλλὰ καὶ τὸν ἔσχατον μῆνα, καίτοι γε τριά-
μέρας ἔχοντα· οὕτω καὶ τῶν τοσούτων ἐτῶν
ρακόσια ἔτη τέλος εἴπω, οὐχ ἁμαρτήσομαι.
κτοτε προανεφώνει τὸ τέλος. Συστείλωμεν οὖν
, ἐντρυφήσωμεν τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ. Καὶ γὰρ
ς διατριβόντων ἡμῶν, οὐ σφόδρα μεριμνώντων
οσδοκώντων, ἐπιστήσεται ἀθρόον ἡ παρουσία.
ῦτο δηλῶν ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· Ὥσπερ γὰρ ἐν
έραις τοῦ Νῶε, καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Λὼτ,
σται καὶ ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος τούτου.
αὶ ὁ Παῦλος δηλῶν ἔλεγεν· Ὅταν δὲ λέγωσιν,
καὶ ἀσφάλεια, τότε αἰφνίδιος αὐτοῖς ἐφίσταται
, καὶ ὥσπερ ἡ ὠδὶν τῇ ἐν γαστρὶ ἐχούσῃ. Τί
ἡ ὠδὶν τῇ ἐν γαστρὶ ἐχούσῃ; Πολλάκις αἱ κύου-
σαι παίζουσαι ἢ ἀριστοποιοῦσαι, ἢ ἐν βα-
ἢ ἐν ἀγορᾷ διάγουσαι, οὐδὲν τῶν μελλόντων
μεναι, ὑπὸ τῆς ὀδύνης κατεσχέθησαν ἀθρόον.
ν τοιαῦτα καὶ τὰ ἡμέτερα, ὦμεν ἀεὶ παρε-
μένοι. Οὐ γὰρ ἀεὶ ταῦτα ἀκουσόμεθα· οὐκ ἀεὶ
ἐξουσίαν ἕξομεν. Ἐν γὰρ τῷ ᾅδῃ, φησὶ, τίς
γήσεταί σοι; Οὐκοῦν ἐνταῦθα μετανοήσωμεν,
ς ἵλεω τὸν Θεὸν ἔχωμεν κατὰ τὴν μέλλουσαν
, καὶ πολλῆς ἀπολαῦσαι δυνηθῶμεν συγγνώμης·
ιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλαν-
τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα
κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

C mittit quæ ex tecto et ex parietibus decidunt: sic consummatio orbis jam prope et pro foribus est: ideo mala undique ipsum invadunt. Nam si tunc Dominus prope erat, multo magis nunc prope est. Si ante quadringentos annos cum hæc dicerentur, tempus illud plenitudinem temporum Paulus vocabat, multo magis præsens tempus ita vocandum. At fortassis ideo quidam non credunt. Atqui ideo magis credendum. Unde nosti, mi homo, finem et supra dicta non prope esse? Certe ut anni finem non diem ultimum dicimus esse, sed etiam ultimum mensem, et si triginta dierum sit: ita si tot annorum qnadringentesimum esse finem dixeri-
D mus, non aberrabimus. Itaque jam tunc ille finem prænuntiavit. Coerceamus igitur nos ipsos: læte-mur in timore Dei. Etenim nobis cum licentia versantibus, non valde curantibus, non exspectantibus, repente aderit Dei adventus: quod significans Christus dicebat: *Sicut enim factum est in diebus* Matth. 24.
Noe, et in diebus Lot, sic erit in consummatione 37.
sæculi hujus. Hoc et Paulus sic declarat: *Cum di-* 1. Thess. 5.
xerint, Pax et securitas, tunc repentinus eis su- 3.
perveniet interitus, sicut dolor in utero habentis. Quid est *Dolor in utero habentis?* Sæpe prægnantes mulieres, dum ludunt, prandent, in balneo, in
E foro sunt, de futuro nihil cogitantes, repentinis invaduntur doloribus. Cum ergo ejusdem conditionis res nostræ sint, simus semper parati. Non enim semper hæc audiemus, non semper hanc potestatem habebimus. *In inferno*, inquit, *quis con-* Psal. 6. 8.
fitebitur tibi? Hic itaque pœnitentiam agamus, ut sic Deum propitium habeamus, ac plenam de-
201 lictorum veniam consequamur: quam utinam
A omnes impetremus, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

[b] el. τετρακοσίων, Savil. τριακοσίων, et sic duo ripti. At plures τετρακοσίων habent. [Mox Savil. et Codd. nostri πλήρωμα sine καί.]

HOMILIA XXXV.

40. *Cum venissent ergo ad illum Samaritani, rogaverunt eum ut ibi maneret. Et mansit ibi duos dies.* 41. *Et multo plures crediderunt in eum propter sermonem ejus;* 42. *et mulieri dicebant : Quia jam non propter tuam loquelam credimus : ipsi enim audivimus et scimus, quia hic est vere Salvator mundi Christus.* 43. *Et post dies duos excessit inde, et abiit in Galilæam.*

1. Nihil invidia et livore pejus, nihil inani gloria deterius : hæc innumera corrumpere solet bona. Judæi ergo cum majorem quam Samaritani cognitionem haberent, et cum prophetis educati essent, illis tamen hinc inferiores fuerunt. Samaritani testimonio mulieris fidem habuere, nulloque viso signo exeunt rogaturi Christum ut secum maneret; Judæi vero, etiam visis miraculis, non modo non illum apud se retinuerunt, sed etiam ipsum expulerunt, nihilque non egerunt ut ipsum e regione sua eliminarent. Etiamsi illorum gratia venisset, illum nihilominus ejecerunt; hi contra ut apud se maneret rogarunt. Num ergo ad hos rogantes non accedendum fuit, sed illis, qui sibi bene affecti erant, relictis, apud insidiatores et adversarios manere oportuit? At non fuisset illud ejus providentia dignum. Ideo morem gessit et mansit apud eos duobus diebus. Ipsi quidem voluissent illum perpetuo retinere; illud enim indicat evangelista his verbis : *Rogaverunt eum ut ibi maneret;* ipse vero noluit, sed duos tantum dies cum illis mansit, et illo temporis spatio longe plures crediderunt in eum. Atqui non verisimile erat, illos esse credituros, tum quod nullum signum vidissent, tum quod Judæos odio haberent. Attamen quia dictorum illius veritatem juste æstimarunt, his nihil officientibus, sublimiora de illo cogitarunt, quam quæ possent hujusmodi obicibus impediri, ac certatim illum magis ac magis admirabantur. Nam *Mulieri dicebant : Non jam propter tuam loquelam ei credimus : ipsi enim audivimus et scimus, quia hic est vere Salvator mundi Christus.* * Discipuli magistram illam superarunt. Hi namque Judæos jure accusare pos-

* Discipuli, *id est*, Samaritani.

* [μετὰ δὲ τὰς δύο Savil. et Codd. nostri.]

a Morel. τὰ μύρια διέφθειρεν.

ΟΜΙΛΙΑ λε'.

B Ὡς οὖν ἦλθον πρὸς αὐτὸν οἱ Σαμαρεῖται,
αὐτὸν μεῖναι παρ' αὐτοῖς. Καὶ ἔμεινεν ἐ
ἡμέρας. Καὶ πολλῷ πλείους ἐπίστευσαν εἰ
διὰ τὸν λόγον αὐτοῦ· τῇ τε γυναικὶ ἔλεγον,
ἔτι διὰ τὴν σὴν λαλιὰν πιστεύομεν· αὐτοὶ γ
κόαμεν, καὶ οἴδαμεν, ὅτι οὗτός ἐστιν ἀληθῶ
τὴρ τοῦ κόσμου ὁ Χριστός· * Καὶ μετὰ δύο
ἐξῆλθεν ἐκεῖθεν, καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν Γαλιλ

C Οὐδὲν φθόνου καὶ βασκανίας χεῖρον, οὐδὲν
ξίας χαλεπώτερον· αὕτη a τὰ μυρία εἴωθε δια
ἀγαθά. Οἱ οὖν Ἰουδαῖοι πλείονα τῶν Σ
τῶν γνῶσιν ἔχοντες, καὶ τοῖς προφήταις συν
τες, ὕστεροι τούτων ἐφάνησαν ἐντεῦθεν. Οἱ
γὰρ καὶ ἀπὸ τῆς μαρτυρίας ἐπίστευσαν τῆς γ
καὶ σημεῖον ἰδόντες οὐδὲν, ἐξῆλθον παρακ
b τὸν Χριστὸν μεῖναι παρ' αὐτοῖς· οἱ δὲ Ἰουδ
θαύματα θεασάμενοι, οὐ μόνον οὐ κατεῖχον αὐ
ἑαυτοῖς, ἀλλὰ καὶ ἀπήλαυνον, καὶ πάντα ἐ
ὥστε καὶ τῆς χώρας αὐτὸν ἐκβαλεῖν, καίτοι
D ἡ παρουσία δι' ἐκείνους ἐγεγόνει. Ἀλλ' ἐκεῖ
ἀπήλαυνον, οὗτοι δὲ καὶ μεῖναι ἠξίουν παρ'
Τούτους οὖν οὐκ ἐχρῆν προσίεσθαι παρακαλ
εἰπέ μοι, καὶ δεομένους, ἀλλὰ τοῖς μὲν ἐπιβο
καὶ διακρουομένοις προσεδρεύειν, τοῖς δὲ ἀγαπ
βουλομένοις αὐτὸν κατέχειν, μὴ διδόναι ἑαυτό
οὐκ ἦν τοῦτο ἄξιον τῆς αὐτοῦ κηδεμονίας. Δ
καὶ c ἐδέξατο, καὶ ἔμεινε παρ' αὐτοῖς ἡμέρας
τοὶ μὲν γὰρ ἐβούλοντο διηνεκῶς αὐτὸν κατέχει
γὰρ ἐδήλωσεν ὁ εὐαγγελιστὴς εἰπὼν, ὅτι Ἠρώ
τὸν μεῖναι παρ' αὐτοῖς)· αὐτὸς δὲ οὐκ ἠνείχε
ἡμέρας δύο μόνον ἔμεινεν, καὶ ἐν ταύταις
πλείους ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν. Καίτοι γε τού
E εἰκὸς ἦν πιστεῦσαι, τῷ τε σημεῖον μηδὲν ἑωρ
καὶ τῷ ἀπεχθῶς πρὸς Ἰουδαίους ἔχειν· ἀλ
ἐπειδὴ τοῖς λεγομένοις μετὰ ἀληθείας ἐδίκ
προσέστη τοῦτο αὐτοῖς, ἀλλ' ὑψηλοτέραν τῶν
202 A μάτων ἔλαβον ἔννοιαν, καὶ ἐφιλοτιμοῦντο ἐπὶ
ζόνως θαυμάζειν αὐτόν. Τῇ γὰρ γυναικὶ, φησ
γον· οὐκέτι διὰ τὴν σὴν λαλιὰν πιστεύομεν
αὐτοὶ γὰρ ἡμεῖς ἠκούσαμεν καὶ οἴδαμεν, ὅ
ἐστιν ἀληθῶς ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου ὁ Χρι
μαθηταὶ τὸν διδάσκαλον ὑπερηκόντισαν. Οἱ

b Morel. τὸν Χριστὸν εἶναι σὺν αὐτοῖς.

c Morel. ἐξελέξατο.

'Ιουδαίων κατηγορήσαιεν ἂν δικαίως καὶ τῷ
αι καὶ τῷ δέξασθαι. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ὑπὲρ ὧν
:ὴν πραγματείαν [a] συνεστήσατο, συνεχῶς αὐ-
ϑαζον· οὗτοι δὲ οὐδὲ πρὸς αὐτοὺς ὁρμώμενον
ν πρὸς ἑαυτούς. Καὶ οἱ μὲν μετὰ σημείων
τοι μένουσιν· οὗτοι δὲ χωρὶς σημείων πολλὴν
τὸν τὴν πίστιν ἐπεδείξαντο, καὶ τούτῳ αὐτῷ
ῶνται, τῷ χωρὶς σημείων πιστεῦσαι· ἐκεῖνοι
ύονται καὶ σημεῖα [d] ζητοῦντες καὶ πειράζον-
τως εὐγνώμονος ψυχῆς πανταχοῦ χρεία. Κἂν B
ται τοιαύτης ἡ ἀλήθεια, κρατεῖ ῥᾳδίως· κἂν
τήσῃ, οὐ παρὰ τὴν αὐτῆς ἀσθένειαν, ἀλλὰ
ιν ταύτης ἀγνωμοσύνην τοῦτο [c] γίνεται. Ἐπεὶ
λιος ὅταν λάβῃ καθαροὺς ὀφθαλμοὺς, φωτίζει
ἂν δὲ μὴ φωτίσῃ, τῆς ἐκείνων ἀῤῥωστίας τὸ
μα, οὐ τῆς ἀσθενείας τούτου. Ἄκουσον γοῦν
λέγουσιν. Οἴδαμεν, φησὶν, ὅτι οὗτός ἐστιν
ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου ὁ Χριστός. Ὁρᾷς πῶς
ἐνόησαν ὅτι τὴν οἰκουμένην ἐπισπάσασθαι
, καὶ ἐπὶ διορθώσει τῆς κοινῆς ἦλθε σωτηρίας,
ἐν Ἰουδαίοις ἤμελλεν ἀποκλείειν αὐτοῦ τὴν
ι, ἀλλὰ πανταχοῦ σπείρειν αὐτοῦ τὸν λόγον;
α Ἰουδαῖοι οὕτως· ἀλλὰ ζητοῦντες τὴν ἰδίαν C
νην στῆσαι, τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ οὐχ
σαν. Οὗτοι δὲ ὁμολογοῦσιν ἅπαντας ἐν ἐπι-
εἶναι, ἐκεῖνο τὸ ἀποστολικὸν δηλοῦντες, ὅτι
ἥμαρτον καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ,
ενοι δωρεὰν τῇ αὐτοῦ χάριτι. Εἰπόντες γὰρ
ὴρ ἐστι τοῦ κόσμου, ἔδειξαν ὅτι τοῦ ἀπολω-
αὶ οὐχ ἁπλῶς Σωτὴρ, ἀλλ' ἐν σφόδρα μεγά-
λθον μὲν γὰρ πολλοὶ σῶσαι, καὶ προφῆται
ελοι· ἀλλ' ὁ ἀληθινὸς Σωτὴρ οὗτός ἐστι,
τὴν ἀληθῆ σωτηρίαν παρέχων, οὐ τὴν πρόσ-
μόνον. Τοῦτο πίστεως εἰλικρινοῦς. Καὶ γὰρ
φοτέρωθεν θαυμαστοὶ, καὶ ὅτι ἐπίστευσαν, D
χωρὶς σημείων· οὓς καὶ ὁ Χριστὸς μακαρίζει
Μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες· καὶ
ρινῶς τοῦτο. Καίτοι τῆς γυναικὸς ἀμφιβόλως
; ἀκούσαντες, Μή τι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός;
ν καὶ αὐτοὶ, ὅτι καὶ ἡμεῖς ὑποπτεύομεν,
ι νομίζομεν, ἀλλ' ὅτι Οἴδαμεν· καὶ οὐχ ἁπλῶς,
Οὗτός ἐστιν ἀληθῶς τοῦ κόσμου ὁ Σωτήρ.
ὡς ἕνα τῶν πολλῶν τὸν Χριστὸν ὡμολό-
λὰ τὸν ὄντως Σωτῆρα. Καίτοι τίνα εἶδον σω-
ῶν ῥημάτων ἤκουσαν μόνον, καὶ εἶπον ἅπερ
θαύματα ἐθεάσαντο πολλὰ καὶ μεγάλα, εἶπον.
ς ἕνεκεν ταῦτα οὐ λέγουσιν ἡμῖν οἱ εὐαγγε-
ῥήματα, καὶ ὅτι θαυμαστῶς διελέχθη; Ἵνα

sunt, et quod crediderint et quod eum acceperint. Illi quorum gratia totum hoc opus susceperat, sæpe ipsum lapidaverunt; hi vero non accedentem ad se traxerunt: illi visis signis pertinaces manent, hi sine signis magnam erga illum fidem exhibent, et ea de causa gloriantur, quod sine signis crediderint; illi vero finem non faciunt tentandi et signa quærendi. Ita semper probe affecta anima opus est: quam si veritas B adeat, facile occupabit; si non occupet, id non ex veritatis infirmitate, sed ex ejus pervicacia oritur. Nam et sol puros oculos facile illuminat; sin minus, oculorum culpa, non solis imbecillitas est. Audi igitur quid hi dicunt, *Scimus quia hic est vere Salvator mundi Christus*. Viden' quam cito noverunt, ipsum orbem terrarum attracturum esse et ad communem operandam salutem venisse; quodque non in solis Judæis ejus providentia circumcludenda, sed verbum ejus ubique disseminandum foret? At Judæi non item; imo dum quærerent justitiam suam statuere, justitiæ Dei non subjecti fuerunt. Hi vero fatentur omnes in culpa C esse, illud apostolicum præ se ferentes: *Omnes peccaverunt, et egent gloria Dei, justificati gratis per gratiam ipsius*. Cum dicunt enim ipsum esse Salvatorem mundi, ostendunt mundum periisse; et non modo Salvatorem esse, sed et in rebus maximis. Venerunt enim multi ut homines salvos facerent, prophetæ, angeli; sed verus Salvator hic est, inquit, qui veram præbet salutem, non solum autem temporaneam. Hoc sinceræ fidei argumentum est. Utrinque enim mirabiles sunt, et quod crediderint, et quod sine signis crediderint; quos et Christus beatos præ- D dicat his verbis: *Beati qui non viderunt, et crediderunt*; et quod etiam sincere crediderint. Cum enim audirent mulierem dubie loquentem, *Numquid ipse est Christus?* non dixerunt, Nos quoque dubitamus, neque ita existimamus, sed, *Scimus*; neque hoc tantum, sed etiam, *Hic est vere Salvator mundi*. Neque enim Christum ut unum e vulgo confitebantur, sed vere Salvatorem dicebant. Atqui quem ab illo servatum vi- E derant? Verba tantum audierant, et tamen ea ipsa proferunt quæ dixissent, si vidissent multa magnaque miracula. Et cur evangelistæ non referunt ea quæ dixit, quæque mirabilia erant? Ut discas ipsos multa ex magnis rebus prætermittere;

Samaritani nullo viso signo crediderunt.

Judæi secus.

Rom. 10. 3.

Rom. 3. 23. 14.

a [...]d. [et Codd. nostri] ἐνεστήσατο. Savil. συνεστή-[...] nox Morel. αὐτούς, Savil. αὐτόν.

[...]. αἰτοῦντες.

c Morel. γίνεται, ἤγουν τῆς ψυχῆς, ἐπεί.

d Morel. οὐδ' ὅτι νομίζομεν. Savil. οὐδ' ὅτι ὑπονοοῦμεν.

sed ex eventu totum demonstraverunt. Verbis enim suis totum populum, universamque civitatem convertit. Ubi autem auditores non obtemperant, tunc quæ Christus dixerit referre coguntur, ne auditorum ignaviam in concionantem quis referat. *Post duos autem dies exiit inde, et abiit in Galilæam.* 44. *Ipse enim Christus testimonium perhibuit, quia propheta in patria sua honorem non habet.* Cur hoc adjcitur? Quia in Capernaum non abiit, sed in Galilæam, et inde in Cana. Ne quæras enim, cur non apud suos, sed apud Samaritanos maneat, causam affert, quod nempe ipsum non audirent. Ideo igitur non eo se contulit, ne gravius judicium subirent.

2. Puto enim hic patriam suam intelligi Capernaum : quod autem ibi nullo cum honore ex-
Luc. 10. 15. ceptus sit, audi ipsum dicentem : *Et tu, Capernaum, quæ usque ad cælum exaltata es, usque ad infernum descendes.* Patriam vero suam vocat secundum œconomiæ rationem, quia diutius ibi versatus fuerat. Quid ergo? inquies, annon multos videmus, qui apud populares suos admirationi habentur? Videmus utique; sed per ea quæ raro contingunt non est sententia ferenda. Quod si quidam in patria sua honorem sunt consequuti, multo magis in aliena : consuetudo namque contemtum parere solet. 45. *Cum ergo venisset in Galilæam, exceperunt eum Galilæi, cum vidissent omnia quæ fecerat Jerosolymis in die festo : ipsi enim venerant ad diem festum.* Viden' quomodo ii qui male audiebant, ipsi maxime Christum adeant? Nam hic quidem evan-
Joan. 1. 47. gelista dicit : *Ex Nazaret potest aliquid boni*
Joan. 7. 52. *esse?* alius autem, *Scrutare et vide, quia propheta a Galilæa non surgit :* quod in contumeliam ipsius dicebant. Multi namque putabant ipsum ex Nazaret esse : atque ei tamquam Samaritano exprobrabant. *Samaritanus es,* aiebant, *et dæmonium habes.* Sed ecce, inquit, Samaritani et Galilæi credunt ad ignominiam Judæorum; imo Samaritani Galilæis meliores deprehenduntur : illi enim ex mulieris solum testimonio ipsum acceperunt; hi vero, postquam signa ab illo facta viderant. 46. *Venit ergo Jesus iterum in Cana Galilææ, ubi fecit aquam vinum.* Miraculum in memoriam revocat, ad majorem Samaritanorum laudem. Hi namque post signa et Jerosolymis et apud se edita, ipsum susceperunt : Samaritani vero ex doctrina tantum. Istuc venisse narrat; qua de causa venerit non adjicit.

μάθης ὅτι πολλὰ τῶν μεγάλων παρατρέχουσιν, ἀπὸ
203 δὲ τοῦ τέλους τὸ πᾶν ἐδήλωσαν. Ἔπεισε γὰρ δῆμον
A ὁλόκληρον καὶ πόλιν ὅλην διὰ τῶν εἰρημένων. Ἐνθα δὲ μὴ πείθονται, τότε ἀναγκάζονται λέγειν τὰ εἰρημένα, ἵνα μὴ ἀπὸ τῆς ἀγνωμοσύνης τῶν ἀκουόντων καταψηφίζηταί τις τοῦ δημηγοροῦντος. Καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἐξῆλθεν ἐκεῖθεν, καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Αὐτὸς γὰρ ὁ Χριστὸς ἐμαρτύρησεν, ὅτι προφήτης ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι τιμὴν οὐκ ἔχει. Διατί τοῦτο πρόσκειται; Ὅτι εἰς Καπερναοὺμ οὐκ ἀπῆλθεν, ἀλλ' εἰς τὴν Γαλιλαίαν, κἀκεῖθεν εἰς τὴν Κανᾶ. Ἵνα γὰρ μὴ ἐξετάσῃς, διατί παρὰ μὲν τοῖς αὐτοῦ οὐκ ἔμεινε, παρὰ δὲ τοῖς Σαμαρείταις ἔμεινε, τίθησι τὴν αἰτίαν, λέγων, ὅτι οὐ προσέσχον αὐτῷ. Διὰ τοῦτο οὐκ ἀπῆλ-
B θεν ἐκεῖ, ὥστε μὴ μεῖζον αὐτοῖς γενέσθαι τὸ κρίμα.

Καὶ γὰρ πατρίδα αὐτὸν ἐνταῦθα ἡγοῦμαι λέγειν, τὴν Καπερναούμ. Ὅτι δὲ οὐκ ἀπήλαυσεν ἐκεῖ τιμῆς, ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος· Καὶ σὺ, Καπερναοὺμ, ἡ ἕως τοῦ οὐρανοῦ ὑψώθης, ἕως ᾅδου καταβιβασθήσῃ. Πατρίδα δὲ ἰδίαν καλεῖ, τὸν τῆς οἰκονομίας δηλῶν λόγον, καὶ τούτῳ τὸ πλέον ἐνδιατρίβων. Τί οὖν; οὐχ ὁρῶμεν, φησὶ, καὶ παρὰ τοῖς οἰκείοις πολλοὺς θαυμαζομένους; Μάλιστα μὲν οὐκ ἀπὸ τῶν σπανιζόντων τὰ τοιαῦτα δεῖ ψηφίζεσθαι. Εἰ δέ τινες ἐν τῇ αὐτῶν ἐτιμῶντο, πολλῷ μᾶλλον ἐν τῇ ἀλλοτρίᾳ· ἡ γὰρ συνήθεια εὐκαταφρονήτους ποιεῖν εἴωθεν. Ὡς δὲ ἦλθεν εἰς
C τὴν Γαλιλαίαν, ἐδέξαντο αὐτὸν οἱ Γαλιλαῖοι, πάντα ἑωρακότες, ὅσα ἐποίησεν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐν τῇ ἑορτῇ· καὶ γὰρ ἦλθον εἰς τὴν ἑορτήν. Ὁρᾷς ὅτι οἱ κακιζόμενοι οὗτοι μάλιστα αὐτῷ προσιόντες εὑρίσκονται; Ὁ μὲν γὰρ ἔλεγεν, Ἐκ Ναζαρὲτ δύναταί τι ἀγαθὸν εἶναι; ἄλλος δὲ, Ἐρώτησον καὶ ἴδε, ὅτι ἐκ τῆς Γαλιλαίας προφήτης οὐκ ἐγήγερται. Ταῦτα δὲ καὶ αὐτὸν ὑβρίζοντες ἔλεγον, ἐπειδὴ ἐκ Ναζαρὲτ ἐδόκει τοῖς πολλοῖς εἶναι· καὶ τὸ Σαμαρείτην δὲ εἶναι ὠνείδιζον. Σαμαρείτης γὰρ εἶ, καὶ δαιμόνιον ἔχεις, φησίν. Ἀλλ' ἰδοὺ καὶ Σαμαρεῖται καὶ Γαλιλαῖοι, φησὶ, πιστεύου-
D σιν εἰς αἰσχύνην τῶν Ἰουδαίων. Εὑρίσκονται δὲ καὶ Γαλιλαίων οἱ Σαμαρεῖται βελτίους. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν τῆς γυναικὸς ἐδέξαντο ῥημάτων· οὗτοι δὲ, ἑωρακότες τὰ σημεῖα ἃ ἐποίησεν. Ἦλθεν οὖν ὁ Ἰησοῦς πάλιν εἰς τὴν Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας, ὅπου ἐποίησε τὸ ὕδωρ οἶνον. Ἀναμιμνήσκει τοῦ θαύματος τὸν ἀκροατὴν, τὸ ἐγκώμιον τῶν Σαμαρειτῶν ἐπαίρων. Οὗτοι μὲν γὰρ καὶ ἀπὸ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖ γενομένων σημείων αὐτὸν ἐδέξαντο· οἱ Σαμαρεῖται δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἀπὸ διδασκαλίας μόνης. Ὅτι μὲν οὖν ἦλθεν ἐκεῖ, εἶπε· τὴν δὲ αἰτίαν οὐ προσέθηκε,
E δι' ἣν ἦλθεν. Εἰς μὲν γὰρ τὴν Γαλιλαίαν διὰ τὸν φθόνον τὸν Ἰουδαϊκὸν παρεγένετο· εἰς δὲ Κανᾶ τίνος ἕνεκεν; Παρὰ μὲν γὰρ τὴν ἀρχὴν καλούμενος εἰς γάμον

ος ἕνεκεν, καὶ διατί; Ἐμοὶ δοκεῖ τὴν ἀπὸ τοῦ
πίστιν ἐγγινομένην ἰσχυροτέραν ποιῶν διὰ
υσίας, καὶ μᾶλλον αὐτοὺς ἐφελκόμενος τῷ
ος παραγενέσθαι, καὶ τὴν μὲν ἰδίαν ἀφεῖναι
προτιμῆσαι δὲ ἐκείνους. Ἦν δέ τις βασι-
ὁ Υἱὸς ἠσθένει ἐν Καπερναούμ. Οὗτος ἀκού-
Ἰησοῦς ἥκει ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Γαλι-
θε πρὸς αὐτὸν, καὶ ἠρώτα ἵνα ἔλθῃ, καὶ ἰά-
τοῦ τὸν υἱόν· ἤτοι τοῦ γένους ὢν τοῦ βασι-
ἀξίωμά τι ἀρχῆς ἕτερον οὕτω καλούμενον
νὲς μὲν οὖν τοῦτον ἐκεῖνον εἶναι νομίζουσι
τῷ Ματθαίῳ· δείκνυται δὲ ἕτερος ὢν παρ'
ὐκ ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ
πίστεως. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ καὶ βουλόμενον
τὸν ἐλθεῖν, ἀξιοῖ μένειν· οὗτος δὲ καὶ μηδὲν
ἐπαγγελλόμενον, εἰς τὴν οἰκίαν ἕλκει. Κά-
ν φησιν· Οὐκ εἰμὶ ἄξιος ἵνα μου ὑπὸ τὴν
εἰσέλθῃς· οὗτος δὲ [a] καὶ ἐπείγει, Κατάβηθι,
ρὶν ἀποθανεῖν τὸν υἱόν μου. Κἀκεῖ μὲν ἀπὸ
; καταβὰς εἰς Καπερναοὺμ εἰσῄει· ἐνταῦθα
αμαρείας, καὶ οὐκ εἰς Καπερναοὺμ, ἀλλ' εἰς
όντος παρεγένετο οὗτος. Κἀκείνου μὲν ὁ παῖς
κατέκειτο· ὁ δὲ τούτου υἱὸς πυρετῷ. Καὶ ἐλ-
τα ἵνα ἰάσηται αὐτοῦ τὸν υἱόν· ἤμελλε γὰρ
ειν, Τί οὖν ὁ Χριστός; Ἐὰν μὴ σημεῖα
τα ἴδητε, οὐ μὴ πιστεύσητε. Καὶ μὴν τοῦτο
ἦν, καὶ τὸ ἐλθεῖν καὶ τὸ παρακαλέσαι·
ι ταῦτα δὲ, αὐτὸ μαρτυρεῖ ὁ εὐαγγελιστὴς
ὅτι εἰπόντος τοῦ Ἰησοῦ, Πορεύου, ὁ υἱός
ἐπίστευσε τῷ λόγῳ αὐτοῦ, καὶ ἐπορεύετο.
ἐστιν ὅ φησιν ἐνταῦθα; Ἤτοι τοὺς Σαμα-
αυμάζων ἔλεγε ταῦτα, ὅτι σημείων χωρὶς
αν· ἢ τῆς δοκούσης αὐτοῦ πόλεως εἶναι
μενος τῆς Καπερναοὺμ, ὅθεν οὗτος ἦν.
ὰ ἕτερός τις [*] ἐν τῷ Λουκᾷ λέγων, Πιστεύω,
ήθει μου τῇ ἀπιστίᾳ, ἔλεγε πάλιν. Ὥστε
ὗτος ἐπίστευσεν, ἀλλ' οὐχ ὁλοκλήρως οὐδὲ
Καὶ τοῦτο [b] δηλοῖ ἐκ τοῦ πυνθάνεσθαι ποίᾳ
ῆκεν αὐτὸν ὁ πυρετός. Ἐβούλετο γὰρ μαθεῖν,
ομάτως, εἴτε ἐκ τῆς ἐπιταγῆς τοῦ Χριστοῦ
έγονεν. Ὡς οὖν ἔγνω ὅτι χθὲς ὥραν ἑβδόμην,
ε καὶ αὐτὸς καὶ ἡ οἰκία αὐτοῦ ὅλη. Ὁρᾷς ὅτι
ίστευσεν, ὅτε οἱ παῖδες εἶπον, οὐχ ὅτε ὁ Χρι-
ὴν διάνοιαν τοίνυν ἐλέγχει αὐτοῦ, μεθ' ἧς
ὢν, ταῦτα ἔλεγεν· οὕτω γὰρ μᾶλλον καὶ εἰς πί-
ὸν ἐφείλκετο· πρὸ γὰρ τοῦ σημείου οὐ σφόδρα ἦν
υκώς. Εἰ δὲ καὶ ἦλθε καὶ παρεκάλεσε, θαυ-
οὐδέν. Εἰώθασι γὰρ οἱ πατέρες ὑπὸ πολλῆς

In Galilæam enim propter Judæorum invidiam venit; sed cur in Cana? Primum vocatus ad nuptias illo concesserat; sed nunc quare? Mihi quidem venisse videtur ut fidem patrati miraculi præsentia sua firmaret, utque non vocatus acce-
204 dens, magis illos alliceret, cum relicta patria, il-
A los suis anteferret. *Erat autem quidam regulus, cujus filius infirmabatur Capernaum. 47. Hic cum audisset quia Jesus adveniret a Judæa in Galilæam, venit ad eum, et rogabat eum ut descenderet, et sanaret filium ejus;* sive ex genere regio cum esset, vel ex quadam dignitate regulus appellaretur. Quidam putant hunc ipsum esse qui memoratur a Matthæo; sed alius esse probatur non ex dignitate modo, sed etiam ex fide. Ille namque Christum ire volentem, ne eat rogat; hic nec sese offerentem, domum trahit. Ille
B dicit, *Non sum dignus ut intres sub tectum meum;* hic urget dicens, *Descende priusquam moriatur filius meus.* Ille de monte descendens Capernaum venit; hic vero a Samaria, non in Capernaum, sed in Cana venientem adit. Illius puer paralysi laborabat, hujus filius febri. *Et veniens rogabat eum ut sanaret filium ejus: incipiebat enim mori.* Quid ergo Christus? 48. *Nisi signa et prodigia videritis, non creditis.* Atqui quod veniret et rogaret, id fides erat; et postea hoc ipsum testificatur evangelista dicens: Cum Jesus dixisset, *Vade, filius tuus vivit, credidit sermoni ejus, et ibat.* Quid ergo sibi vult
C hic? Vel hoc Samaritanos, qui sine signis crediderunt, admirans dixit, vel eam, quæ sua videbatur esse, civitatem, Capernaum nempe, perstringit. Siquidem cum alius apud Lucam diceret, *Credo, Domine, adjuva incredulitatem meam,* iisdem usus est verbis. Itaque licet hic crediderit, non tamen plene et integre: quod declarat cum sciscitatur, qua hora reliquit eum febris. Volebat enim dicere, num sponte sua, num ex Christi præcepto febris abscessisset. *Ut vero cognovit quia heri hora septima, credidit ipse et domus ejus tota.* Viden' illum credidisse, servis nuntiantibus, non Christo loquente? Mentem ergo ejus,
D qua venerat, arguit: ita enim magis illum ad fidem inducebat: ante signum enim non admodum credebat. Quod si et venerit et rogaverit, nihil mirum. Solent enim patres ardenti amore ducti, non solum eos, quibus fidunt, medicos adire, ve-

Matth. 8. 8.

Marc. 9. 23.

a καὶ ἐπάγει. [Supra Savil. et Codd. nostri ἐπαγ-
ν. Infra iidem παρέσει κατείχετο.]

* Λουκᾷ. Sic omnia exemplaria. Sed memoria labitur Chrysostomus: nam hæc non apud Lucam, sed apud Marcum leguntur.

b Savil. δῆλον. [Mox alii ὥρᾳ ἑβδόμῃ.]

rum etiam eos quibus non ita fidunt, ne quidpiam præteriisse videantur. Siquidem oblata solum occasione accessit quando venit ille in Galilæam: qui si admodum illi credidisset, filio in extremis laborante, non neglexisset in Judæam venire. Quod si timebat, neque illud excusandum erat. Consideres velim, vel ipsa verba quantam demonstrent viri infirmitatem. Cum oportuisset enim, si non prius, saltem post reprehensam animi sui sententiam, magnum quidpiam de Christo cogitare, audi quomodo adhuc humi serpat. 49. *Descende*, inquit, *priusquam moriatur filius meus,* quasi non posset mortuum suscitare, et quasi non nosset quo statu puer esset. Ideo illum coarguit, et conscientiam perstringit, ostendens signa animæ causa maxime edi. Hic enim non minus patrem animo laborantem curat, quam filium; ut nobis suadeat, non tam signis, quam doctrinæ ejus attendendum esse. Signa quippe non fidelibus, sed infidelibus et crassioribus parata sunt.

Signa non fidelibus, sed infidelibus dantur.

3. Tunc ille mœstus non multum dictis attendebat, nisi iis quæ ad filium spectabant. Postea vero illa in mentem revocaturus erat, atque hinc magnum consequuturus lucrum: quod et evenit. Cur autem Christus centurioni se ultro obtulit iturum: hic autem ne rogatus quidem? Quia ibi fides perfecta erat. Ideo se iturum obtulit, ut viri probitatem edisceremus: at regulus adhuc imperfectus erat. Quia ergo admodum instabat dicens, *Descende,* necdum sciebat ipsum vel absentem posse sanare; id se posse ostendit; ut quam per se centurio notitiam habebat, eam regulus non accedente Jesu acquireret. Cum itaque dicit, *Nisi signa et prodigia videritis, non credititis,* hoc significat, congruenti fide nondum instructi estis; sed adhuc me ut prophetam habetis. Quis ergo ipse sit revelans, et ostendens etiam sine miraculis sibi credendum esse, eadem ipsa quæ Philippo dixit: *Non credis quia ego in Patre, et Pater in me est? Etsi mihi non vultis credere, operibus credite. Jam autem eo descendente, servi occurrerunt ei dicentes, quia filius ejus viveret.* 52. *Interrogabat ergo horam ab eis, in qua melius habuerit. Et dixerunt ei, Quia heri hora septima reliquit eum febris.* 53. *Cognovit ergo pater, quia illa hora*

Joan. 14. 10.

[c] φιλίας οὐ μόνον οἷς θαῤῥοῦσιν ἰατροῖς προσιένα
καὶ οἷς μὴ θαῤῥοῦσι διαλέγεσθαι, μηδὲν ὅλως
λιπεῖν βουλόμενοι. Ἐπεὶ ὅτι ἐκ παρέργου π
θεν, ὅτε ἦλθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, τότε αὐτὸν
ὡς εἴ γε ἦν σφόδρα αὐτῷ πεπιστευκὼς, οὐκ ἂν
σε, τοῦ παιδὸς μέλλοντος τελευτᾷν, εἰς τὴν Ἰο
E ἐλθεῖν. Εἰ δὲ ἐδεδοίκει, οὐδὲ τοῦτο ἀνεκτόν. Ὁρ
καὶ αὐτὰ τὰ ῥήματα πῶς ἐμφαίνει τὴν ἀσθένε
ἀνδρός. Δέον γὰρ εἰ καὶ μὴ πρότερον, ἀλλ' ὅμω
τὸ τὴν διάνοιαν ἐλέγξαι, μέγα τι φαντασθῆνα
αὐτοῦ, ἄκουσον πῶς ἔτι χαμαὶ σύρεται. Κα
γὰρ, φησὶ, πρὶν ἢ ἀποθανεῖν τὸ παιδίον μου·
δυναμένου μετὰ τὸν θάνατον αὐτὸν ἀναστῆσα
205 ὡς οὐκ εἰδότος οἷα τὰ τοῦ παιδίου πράγματα
A Διὰ τοῦτο αὐτὸν ἐλέγχει καὶ τοῦ συνειδότος * καὶ
δεικνὺς ὅτι τὰ σημεῖα προηγουμένως τῆς ψυχῆ
κεν ἐγένετο. Ἐνταῦθα γὰρ οὐχ ἧττον τοῦ παι
πατέρα ἀσθενοῦντα περὶ τὴν διάνοιαν θεραπεύε
θων ἡμᾶς μὴ ἀπὸ σημείων, ἀλλὰ ἀπὸ διδασ
προσέχειν αὐτῷ. Τὰ σημεῖα γὰρ οὐ τοῖς πιστοῖς
τοῖς ἀπίστοις καὶ παχυτέροις.

Τότε μὲν οὖν ὑπὸ τοῦ πάθους οὐ σφόδρα π
τοῖς [a] λεγομένοις, ἢ μόνοις τοῖς περὶ τοῦ παιδός.
ρον δὲ ἤμελλε τὸ λεχθὲν ἀναλαμβάνειν, καὶ τὰ μ
ἐντεῦθεν κερδαίνειν· ὃ δὴ καὶ γέγονεν. Τί δήπ
ἐπὶ μὲν τοῦ ἑκατοντάρχου αὐτεπάγγελτος ὑπ
B παραγίνεσθαι· ἐνταῦθα δὲ οὐδὲ καλούμενος ἀ
Ὅτι ἐκεῖ μὲν ἡ πίστις ἀπήρτιστο. Διὸ καὶ ὑπ
ἀπιέναι, ἵνα μάθωμεν τοῦ ἀνδρὸς τὴν εὐγνωμο
ἐνταῦθα δὲ ὅτι οὗτος ἀτελὴς ἦν. Ἐπεὶ οὖν ἀν
κάτω ἤπειγεν αὐτὸν λέγων, Κατάβηθι, καὶ οὔπ
σαφῶς ὅτι καὶ ἀπὼν δύναται θεραπεῦσαι, δεί
ὅτι καὶ τοῦτο δυνατὸν αὐτῷ, ἵν' ὅπερ οἴκοθεν ὁ ἑ
ταρχος ἔσχε, τοῦτο οὗτος ἐκ τοῦ μὴ παραγενέσθ
Ἰησοῦν μάθῃ. Ὅταν οὖν εἴπῃ, Ἐὰν μὴ σημε
τέρατα ἴδητε, οὐ μὴ πιστεύσητε, τοῦτο λέγει·
προσήκουσαν πίστιν οὐδέπω ἔχετε, ἀλλ' ἔτι ὡς
προφήτου διάκεισθε. Ἐκκαλύπτων οὖν ἑαυτὸν, κ
κνὺς ὅτι καὶ χωρὶς σημείων ἔδει πιστευθῆναι
C ἔλεγεν ἅπερ καὶ τῷ Φιλίππῳ φησίν· Πιστεύ
ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί; Εἰ δ
διὰ τὰ ἔργα πιστεύετέ μοι. Ἤδη δὲ αὐτοῦ κα
νοντος, ἀπήντησαν οἱ δοῦλοι αὐτοῦ λέγοντες,
παῖς σου ζῇ. Ἐπυνθάνετο οὖν παρ' αὐτῶν τη
ἐν ᾗ κομψότερον ἔσχεν. Καὶ εἶπον αὐτῷ· ὅτ
ὥραν ἑβδόμην ἀφῆκεν αὐτὸν ὁ πυρετός. Ἔγνω
πατὴρ ὅτι ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ, ἐν ᾗ εἶπεν αὐτῷ ὁ

[c] Morel. *φιλανθρωπίας*.

* [*καθάπτεται* Savil et Codd. nostri, recte. Paulo ante iid. *ἐν οἷς τὰ τοῦ π.*]

[a] Morel. *λεγομένοις, περὶ τοῦ παιδὸς δὲ τοῖς γι μόνοις.*

** *περὶ προφήτου*, melius dicatur *περὶ προφήτη*

;ς σου ζῇ. Καὶ ἐπίστευσεν αὐτὸς, καὶ ἡ οἰ-
ῦ ὅλη. Ὁρᾷς πῶς τὸ θαῦμα δῆλον ἐγένετο;
ἁπλῶς, οὐδὲ ὡς ἔτυχεν, ἀπηλλάγη τοῦ κιν-
ὰλλὰ ἀθρόον, ὡς φαίνεσθαι μηκέτι φύσεως ἀκο-
ῖναι τὸ γινόμενον, ἀλλὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ D
Πρὸς γὰρ αὐτὰς ἐλθὼν τοῦ θανάτου τὰς πύ-
καὶ ὁ πατὴρ ἐδήλωσεν εἰπὼν, Κατάβηθι πρὶν
ι τὸ παιδίον, ἀθρόον ἀπηλλάγη τῆς νόσου·
καὶ τοὺς οἰκέτας [b] διανέστησεν. Ἐκεῖνοι μὲν
οὐχ ὡς εὐαγγελιζόμενοι μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς
λοιπὸν τοῦ Ἰησοῦ τὴν παρουσίαν εἶναι νομί-
ἐπήντησαν· καὶ γὰρ ᾔδεσαν αὐτὸν ἐκεῖ παρα-
ι· ὅθεν καὶ κατ' αὐτὴν αὐτῷ τὴν ὁδὸν περι-
ὁ δὲ ἄνθρωπος, ἀνεθεὶς τοῦ φόβου, λοιπὸν πρὸς E
ν διέκυψε, θέλων δεῖξαι ὅτι τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ
γέγονε, καὶ φιλοτιμεῖται λοιπὸν ὥστε μὴ
ῇ διεγηγέρθαι· ὅθεν μετὰ ἀκριβείας πάντα
ι. Καὶ ἐπίστευσεν αὐτὸς, καὶ ἡ οἰκία αὐτοῦ
γὰρ ἦν ἀναμφισβήτητος ἡ μαρτυρία λοιπόν.
ἡ παρόντες, μηδὲ ἀκούσαντες τοῦ Χριστοῦ
ἵνου, μηδὲ τὸν καιρὸν εἰδότες, οὗτοι παρὰ 206
ὕτου μαθόντες, ὅτι οὗτος ἦν ὁ καιρὸς, ἀναμ- A
ον ἔσχον τὴν ἀπόδειξιν τῆς αὐτοῦ δυνάμεως·
καὶ αὐτοὶ ἐπίστευσαν. Τί τοίνυν ἀπὸ τούτων
ιθα; Μὴ θαύματα περιμένειν, μηδὲ ἐνέχυρα
; τοῦ Θεοῦ δυνάμεως. Ὁρῶ γὰρ καὶ νῦν πολ-
εὐλαβεστέρους γινομένους, ὅταν ἢ τοῦ παιδὸς
ου, ἢ γυναικὸς ἀῤῥωστούσης, παραμυθίας τι-
ύχωσι. Χρὴ δὲ καὶ μὴ τυγχάνοντας παραμέ-
ς εὐχαριστοῦντας, δοξάζοντας. Τοῦτο γὰρ οἰ-
νωμόνων ἐστί· [a] τοῦτο στεῤῥῶν τε καὶ φιλούν-
ρῆ, τὸν Δεσπότην, μὴ μόνον ἀνιεμένους, ἀλλὰ B
ιζομένους προστρέχειν αὐτῷ. Καὶ γὰρ καὶ
; τοῦ Θεοῦ κηδεμονίας ἔργα. Ὃν γὰρ ἀγαπᾷ
παιδεύει· μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν, φησὶν, ὃν
ται. Ὅταν δὲ ἐν ἀνέσει τις αὐτὸν θεραπεύῃ
ς πολλῆς ἐπιδείκνυται ἀγάπης σημεῖα, οὐδὲ
φιλεῖ τὸν Χριστόν. Καὶ τί λέγω ὑγίειαν
ιάτων ἀφθονίαν, ἢ πενίαν ἢ νόσον; Κἂν
ννan ἀκούσῃς, κἂν ἕτερον χαλεπὸν, οὐδὲ
ίστασθαι χρὴ τῆς περὶ τὸν Δεσπότην εὐφη-
ὰλλὰ πάντα πάσχειν καὶ φέρειν ὑπὲρ τῆς εἰς C
άπης. Τοῦτο γὰρ καὶ οἰκετῶν εὐγνωμόνων
ῆς ἀκλινοῦς· καὶ ὁ τοῦτον διακείμενος τὸν τρό-
τὰ παρόντα διοίσει ῥᾳδίως, καὶ τῶν μελλόν-
τεύξεται ἀγαθῶν, καὶ πολλῆς ἀπολαύσεται
ῷ Θεῷ παῤῥησίας· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς
ν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν

erat, in qua dixit ei Jesus, quod filius ejus viveret. Et credidit ipse, et domus ejus tota. Viden' quo pacto miraculum evulgatum sit? Neque vulgari modo a periculo liberatus est, sed confestim, ita ut liqueat rem non ex naturali serie, sed ex Christi operatione factam esse. Nam cum ad ipsa mortis limina pervenisset, ut declaravit pater his verbis, *Descende, priusquam moriatur filius meus,* subito ex morbo ereptus est: quæ res etiam servos excitavit. Servi enim fortasse non ut nuntiaturi tantum, sed ut superfluum Christi adventum putantes, obviam venerunt. Sciebant enim ipsum jam illic adventare: unde eodem itinere illum convenerunt. Regulus autem, posito timore, ad fidem accedit, ut ostendat ex ipsius profectione hoc opus sequutum esse, ac demum id diligenter agit, ut ne videatur ipsum frustra profectum esse; quare accurate omnia sciscitatur. *Et credidit ipse, et domus ejus tota.* Nam nulli prorsus dubio obnoxium erat testimonium. Qui enim neque adfuerant, neque Christum audierant, neque tempus noverant, ubi ab hero suo didicerunt, idem ipsum esse tempus, certissimam habuere Christi potentiæ demonstrationem; ideo et ipsi crediderunt. Quid ergo per hæc docemur? Ne miracula exspectemus, neve divinæ potentiæ pignora quæramus. Hic namque multos video, qui cum vel filio vel uxore ægrotante, aliquid solatii accepere, majorem erga Deum pietatem exhibuerunt. Etiamsi vero non exaudiamur, in gratiarum actione et laude perseverare par est. Hoc quippe fidelium servorum est, hoc diligentium et Dominum ut par est amantium, ut non modo in tranquillitate, sed etiam in ærumnis ad illum accurrant. Hæc quippe sunt Dei providentiæ opera: *Quem enim diligit Dominus, castigat: flagellat autem omnem filium, quem suscipit.* Qui autem illum in tranquillitate solum colit, non tanti amoris signa exhibet, neque pure Christum amat. Ecquid de valetudine, de opibus loquor, quid de paupertate et morbo? Licet enim gehennam, licet aliud quidpiam gravissimum audieris; neque sic a Deo laudibus celebrando absistendum; sed omnia pro ejus dilectione ferenda. Hoc fidelis servi, hoc constantis animi est. Qui hoc affectus modo est, et præsentia facile sustinebit, et futura consequetur bona, et multa apud Deum fiducia fruetur, quam nos omnes assequi contingat, gratia et be-

διέστησεν.
l. τοῦτο στεργόντων καὶ φιλούντων.

[b] Quidam παρὰ τοῦ Θεοῦ.

nignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

HOMILIA XXXVI.

54. *Hoc iterum secundum signum fecit Jesus, cum venisset a Judæa in Galilæam.*
Cap. 5. 1. *Post hæc erat dies festus Judæorum, et ascendit Jesus Jerosolymam.*

1. Quemadmodum in auri metallis quivis hac in re peritus ne minimam quidem venam neglexerit, utpote cum hinc magnæ possint hauriri divitiæ: sic et in divinis Scripturis ne quidem iota unum vel unum apicem sine damno prætercurras; sed omnia sunt exploranda. Nam a Spiritu sancto hæc omnia prolata sunt, nihilque ibi supervacaneum. Hic vero considera quid dicat evangelista: *Hoc iterum secundum signum fecit Jesus, cum venisset a Judæa in Galilæam.* Neque enim *Secundum* sine causa addidit; sed adhuc Samaritanorum miraculum celebrat, ostendens hos ne post alterum quidem signum ad eam sublimitatem devenisse, ad quam devenerant ii qui nihil viderant. *Post hæc erat festum Judæorum.* Quod festum? Pentecostes, ut mihi videtur. *Et ascendit Jesus Jerosolymam.* Frequenter in solennitatibus versabatur in civitate, tum ut videretur cum illis festum agere, tum ut simplicem multitudinem attraheret. In illis enim maxime diebus ii qui simpliciore erant animo concurrebant. 2. *Est autem Jerosolymis Probatica piscina, quæ cognominatur Hebraïce Bethsaïda, quinque porticus habens.* 3. *In his jacebat multitudo magna languentium, cæcorum, claudorum, aridorum, exspectantium aquæ motum.* Quis hic curationis modus? quale mysterium subindicatur? Neque enim sine causa hæc scripta sunt; sed futura nobis quasi in figura et imagine describit; ne si res stupenda, inexspectata accideret auditorum multorum fidem aliquatenus labefactaret. Quænam igitur hæc descriptio? Futurum baptisma dandum erat, plenum virtute et gratia maxima, baptisma quod peccata

ΟΜΙΛΙΑ λϛ'.

D Τοῦτο πάλιν δεύτερον σημεῖον ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς, ἐλθὼν ἐκ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Μετὰ ταῦτα ἦν ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἀνέβη ὁ Ἰησοῦς εἰς Ἱεροσόλυμα.

Καθάπερ ἐν τοῖς μετάλλοις τοῦ χρυσίου οὐδὲ τὴν βραχυτάτην φλέβα παριδεῖν ἄν τις ἀνάσχοιτο τῶν περὶ ταῦτα δεινῶν, ἅτε πολὺν ἐργαζομένην πλοῦτον· οὕτω καὶ ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς ἰῶτα ἓν ἢ μίαν κεραίαν οὐκ ἀζήμιον [c] παραδραμεῖν· ἀλλὰ πάντα διερευνᾶσθαι
E χρή. Πνεύματι γὰρ ἁγίῳ πάντα εἴρηται, καὶ οὐδὲν πάρελκον ἐν αὐταῖς. Σκόπει γοῦν καὶ ἐνταῦθα τί φησιν ὁ εὐαγγελιστής· Τοῦτο πάλιν δεύτερον ἐποίησε σημεῖον ὁ Ἰησοῦς, ἐλθὼν ἐκ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Οὐδὲ γὰρ τὸ Δεύτερον ἁπλῶς προσέθηκεν, ἀλλ' ἔτι τὸ θαῦμα τῶν Σαμαρειτῶν ἐπαίρει, δεικνὺς ὅτι καὶ δευτέρου σημείου γενομένου, οὐδέπω πρὸς τὸ ὕψος ἐκείνων ἔφθασαν οὗτοι οἱ τεθεαμένοι τῶν οὐδὲν ἑωρακότων. Μετὰ ταῦτα ἦν ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων. Ποία ἑορτή; Ἐμοὶ δοκεῖ, ἡ τῆς πεντηκο-
207 A στῆς. Καὶ ἀνέβη ὁ Ἰησοῦς εἰς Ἱεροσόλυμα. Συνεχῶς ἐν ταῖς ἑορταῖς ἐπιχωριάζει τῇ πόλει· τοῦτο μὲν, ἵνα δόξῃ μετ' αὐτῶν ἑορτάζειν, τοῦτο δὲ, ἵνα τὸ πλῆθος ἐπισπάσηται τὸ ἄδολον. Μάλιστα γὰρ [a] ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις οἱ ἀφελέστερον διακείμενοι συνέτρεχον. Ἔστι δὲ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις προβατικὴ κολυμβήθρα, ἐπιλεγομένη Ἑβραϊστὶ Βηθεσδὰ, πέντε στοὰς ἔχουσα [*] Ἐν ταύταις κατέκειτο πολὺ πλῆθος τῶν ἀσθενούντων, χωλῶν, τυφλῶν, ξηρῶν, ἐκδεχομένων τὴν τοῦ ὕδατος κίνησιν. Τίς ὁ τῆς θεραπείας τρόπος οὗτος; ποῖον ἡμῖν μυστήριον αἰνίττεται; Οὐ γὰρ ἁπλῶς οὐδὲ εἰκῇ ταῦτα ἀναγέγραπται, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα ἡμῖν ὡς ἐν εἰκόνι καὶ τύπῳ [b] ὑπογράφει, ὥστε μὴ τὸ
B σφόδρα παράδοξον, ἀπροσδόκητον παραγενόμενον, λυμήνασθαι παρὰ τοῖς πολλοῖς τῇ τῆς πίστεως δυνάμει. Τί οὖν ἐστιν ὃ ὑπογράφει; Ἔμελλε βάπτισμα δίδοσθαι, πολλὴν δύναμιν ἔχον καὶ δωρεὰν μεγίστην, βάπτισμα πάσας ἁμαρτίας καθαῖρον, καὶ ἀντὶ νεκρῶν ζῶντας ποιοῦν. Καθάπερ οὖν ἐν εἰκόνι προγράφεται

[c] *παραδραμεῖν*, quidam habent *δραμεῖν*. Ibidem Morel. *ὥστε πάντα διερ... ταῦτα εἴρηται.*

[a] Morel. *ἐν ταῖς ἑορταῖς οἱ.*

[*] [*εἰς ἣν κατ. πλῆθος χωλῶν, τυφλῶν* Codd. nostri. Savil. ut Montf., nisi quod omittit *τῶν ἀσθενούντων.*]

[b] Alii et Morel. *προϋπογράφει, ὡς ἂν μὴ τὸ... λυμήνηται... τῇ τῶν ἀκουόντων πίστει.*

λυμβήθρᾳ καὶ ἑτέροις πλείοσι. Καὶ πρῶ-
ωκεν ὕδωρ, καθαῖρον σωμάτων κηλῖδας,
ὺς οὐκ ὄντας, ἀλλὰ δοκοῦντας εἶναι, οἷον
δείας, τοὺς ἀπὸ λέπρας, τοὺς ἀπὸ τοιού-
καὶ πολλὰ ἄν τις ἴδοι δι' ὕδατος γεγονότα
αιᾶς, ταύτης ἕνεκεν τῆς προφάσεως. Πλὴν C
ὁ κατεπεῖγον ἴωμεν νῦν. Πρῶτον μὲν οὖν,
των, μολυσμοὺς σωμάτων, ἔπειτα δὲ καὶ
α διάφορα δι' ὕδατος ποιεῖ λύεσθαι. Βου-
ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἐγγύτερον ἀγαγεῖν τῆς τοῦ
ς δωρεᾶς, οὐκ ἔτι μολυσμοὺς ἁπλῶς μό-
ὶ νόσους ἰᾶται. Αἱ γὰρ ἐγγύτεραι τῆς ἀλη-
;, καὶ ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος, καὶ ἐπὶ τοῦ
[e] ἐπὶ τῶν ἄλλων, τρανότεραι τῶν ἀρχαι-
. Καθάπερ γὰρ οἱ τοῦ βασιλέως ἐγγὺς τῶν
τι λαμπρότεροι δορυφόρων· οὕτω δὴ καὶ
ων ἐγίνετο. Καὶ ἄγγελος καταβαίνων ἐτά- D
δωρ, καὶ ἰαματικὴν ἐνετίθει δύναμιν, ἵνα
ιδαῖοι, ὅτι πολλῷ μᾶλλον ὁ τῶν ἀγγέλων
ἐντα τὰ νοσήματα τῆς ψυχῆς ἰᾶσθαι δύ-
ὥσπερ ἐνταῦθα οὐχ ἁπλῶς ἰᾶτο τῶν ὑδά-
(ἦ γὰρ ἂν διαπαντὸς τοῦτο ἐγίνετο)· ἀλλ'
ἀγγέλου ἐνεργείᾳ· οὕτω καὶ ἐφ' ἡμῶν
τὸ ὕδωρ ἐργάζεται, ἀλλ' ὅταν τὴν τοῦ
δέξηται χάριν, τότε ἅπαντα λύει τὰ ἁμαρ-
ιρὶ ταύτην τὴν κολυμβήθραν Κατέκειτο
τῶν ἀσθενούντων, τυφλῶν, χωλῶν, [f] ξη-
μένων τὴν τοῦ ὕδατος κίνησιν. Ἀλλὰ τότε E
εια κώλυμα τῷ βουλομένῳ θεραπευθῆναι
δὲ κύριος ἕκαστός ἐστι προσελθεῖν. Οὐ
ς ἐστιν ὁ ταράσσων, ἀλλὰ ὁ τῶν ἀγγέλων
τὸ πᾶν ἐργαζόμενος. Καὶ οὐκ ἔστιν εἰπεῖν
μνοντα, ἄνθρωπον οὐκ ἔχω· οὐκ ἔστιν εἰπεῖν,]
ι κατελθεῖν, ἄλλος πρὸ ἐμοῦ καταβαίνει. 208
ἡ οἰκουμένη πᾶσα ἔλθῃ, ἡ χάρις οὐκ ἀνα- A
οὐδὲ ἡ ἐνέργεια δαπανᾶται, ἀλλ' ὁμοία μέ-
ιαύτη, οἵα καὶ πρὸ τούτου. Καὶ καθάπερ
ἀκτῖνες καθ' ἑκάστην φωτίζουσι τὴν ἡμέ-
δαπανῶνται, οὐδὲ ἀπὸ τῆς πολλῆς χορη-
ν αὐταῖς γίνεται τὸ φῶς· οὕτω καὶ πολλῷ
τοῦ Πνεύματος ἐνέργεια οὐδὲν ἐλαττοῦται
πλῆθος τῶν ἀπολαυόντων αὐτῆς. Τοῦτο δὲ
ι οἱ μαθόντες ὅτι ἐν ὕδατι νοσήματα σώ-
θεραπεῦσαι, καὶ τούτῳ πολὺν ἐγγυμνασθέν-
ῥᾳδίως πιστεύσωσιν, ὅτι καὶ νοσήματα ψυ-
δύναται. Καὶ τί δήποτε πάντας ἀφεὶς ὁ Ἰη- B
ὸν τριακονταοκτὼ ἔτη ἔχοντα ἦλθε; τί δὲ
, Θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι; Οὐχ ἵνα μάθῃ

βαπτίσματος πίστεως.
ἐπὶ τῶν ἄλλων μᾶλλον τῶν ἀρχετύπων χειρα-
ται. Mox Savil. τῶν ἔμπροσθεν.
τοῦ ἀγγέλου καταβάσει.

omnia ablueret, quod ex mortuis vivos redderet. Hæc ergo ut in imagine depinguntur in piscina et in aliis multis. Et primo quidem aquam dedit, quæ corporum maculas ablueret, sordesque non veras, sed tales existimatas; ex funere nempe, ex lepra, et similes: multaque videre est eadem de causa in veteri lege per aquam mundata. Sed ad propositum jam redeamus. Primo itaque, ut diximus, corporum maculas, deinde varias infirmitates per aquam solvi curat. Ut enim nos Deus ad baptismi gratiam propius reduceret, non jam maculas solum, sed et morbos sanat. Imagines enim quæ propius ad veritatem accedunt, et in baptismate et in passione et in aliis magis conspicuæ sunt, quam vetustiores. Quemadmodum enim qui prope regem sunt satellites, remotioribus sunt honoratiores: ita et in figuris factum est. Et angelus descendens turbabat aquam, et sanandi vim indebat ipsi, ut discerent Judæi, angelorum Dominum multo magis posse animæ morbos omnes curare. Sed quemadmodum hic aquarum natura non simpliciter curabat; alioquin enim semper id faceret; sed angeli operatione id fiebat: sic in nobis non aqua simpliciter operatur, sed postquam Spiritus gratiam acceperit, tunc omnia solvit peccata. Circa hanc piscinam *Jacebat multitudo magna infirmorum, cæcorum, claudorum, aridorum, aquæ motum exspectantium*. Sed tunc infirmitas impedimento erat, quominus is qui vellet sanaretur: nunc autem unusquisque potestatem accedendi habet. Non enim angelus est qui aquam movet, sed angelorum Dominus omnia efficit. Nec dicere possumus, Dum ego accedo, alius ante me descendit. Sed si totus orbis venerit, gratia non consumitur, neque vis vel operatio deficit, sed semper eadem manet. Ac quemadmodum solares radii quotidie illuminant, nec absumuntur, neque quod multis subministrentur, lucis quidpiam amittunt: sic, imo multo minus Spiritus operatio minuitur a multitudine accipientium. Hoc autem factum est, ut qui discerent in aqua curandos esse corporis morbos, et hac in re diu exercitati essent, facilius crederent etiam morbos animi posse curari. Cur porro missis cæteris omnibus Jesus ad eum, qui triginta octo annos ægrotabat, venit? cur interrogat, *Vis sanus fieri?* Non ut id disceret; illud enim supervacaneum fuisset; sed ut hujus per-

Piscina Probatica baptismi figura.

[f] Alii ξηρῶν, ἀναμένοντες τήν.
[g] [Verba uncis inclusa ex Savil. et Codd. nostris addidimus.]
[a] Quidam παρὰ τοῦ πλήθους.

severantiam ostenderet, et ut sciremus ideo ipsum, cæteris omissis, hunc adiisse. Quid ergo infirmus? *Respondit ei : Domine, hominem non habeo, ut cum turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam : dum venio enim ego, alius ante me descendit*. Ideo interrogavit, *Vis sanus fieri?* ut hæc ediscamus. Neque dixit, Vis ut te sanem? nondum enim tanta de ipso habebatur opinio; sed, *Vis sanus fieri?* Stupenda prorsus est paralytici perseverantia : per triginta et octo annos, dum speraret singulis annis ab ægritudine liberari, C mansit, nec discessit. Etiamsi enim non præterita, annon futura poterant illum a loco abducere, nisi patientissimus fuisset? Cogita enim cum quanta cura cæteri ægri vigilarent. Neque enim tempus quo agitanda erat aqua, notum erat; sed claudi, et mutili observare poterant; cæci vero quomodo vidissent, nisi fortasse ex motu didicissent?

2. Erubescamus ergo, erubescamus, dilecti, et lugeamus de nostra tanta segnitie. Ille triginta D octo annis perseveravit, nec quod volebat acceperat, neque tamen discessit : neque ex negligentia sua non consequutus est; sed aliis impedientibus vimque passus; neque tamen propterea animum despondit : nos vero si decem diebus perseveremus pro re aliqua precantes, nec impetremus, deinde torpemus in eodem adhibendo studio. Et qui hominibus tam diuturno tempore hæremus, militantes, in ærumnis versantes, servilia mini-

Perseverandum in precatione. steria exercentes, et in fine sæpe ab illa spe concidimus; apud Dominum nostrum, ubi longe major merces sequitur, quam sint ipsi labores: E

Rom. 5. 5. nam *Spes,* inquit, *non confundit;* cum eo, quo par esset studio perseverare non sustinemus. Et quanto non supplicio hæc digna fuerint? Nam etiamsi nihil accepturi essemus, vel hoc ipsum quod frequenter alloqueremur eum, annon bonis 209 A innumeris æquiparandum esset? Sed precatio laboriosa et assidua esse debet? Ecquid in virtute non laboriosum est? Vel hoc ipsum, inquies, valde anxium reddit, quod nequitiam voluptas, virtutem labor comitetur : multosque arbitror id-

ª (τοῦτο γ
τὴν χαρ
λους ἀφε
Ἀπεκρίθ
ἵνα, ὅτα
λυμβήθρ
καταβαίν
σθαι; ἵνα
σε θεραπ
περὶ αὐτ
ἡ καρτερ
καὶ καθ'
ματος πρ
γὰρ μὴ τ
ἦν αὐτὸν
ᵇ Ἐννόης
τοὺς κάμ
καθ' ὃν
κυλλοὶ ἠ
Ἀπὸ τοῦ
Αἰσχυ
στενάξωμ
ἔτη εἶχε
ἐβούλετο
παρὰ τὴν
ἑτέρων κ
ἡμεῖς δὲ
ὑπέρ τινο
λοιπὸν τῇ
μὲν τοσο
καὶ ταλαι
διακονίας
ἐλπίδος ἐ
ἔνθα πάν
μείζω τῶ
σίν), οὐκ
ηκούσης
Εἰ γὰρ κ
αὐτῷ δια
ἡγεῖσθαι;
εἰπέ, οὐκ
φησί, πολ
ἡδονή, τῇ
λοὺς οἶμαι

ª [ἐκεῖνος; ναί, Κύριε, φησί, ἄνθρωπον δὲ οὐκ ἔχω Savil. et Codd. nostri.]

ᵇ Alii τοῦ τόπου. ἐννόησον γάρ μοι. Post hæc verba, τοῦ τόπου, in sua interpretatione adjicit Fr. Aretinus: *Quoniam incredibile erat reliquos ægrotos priorem illum ingredi dimissuros*. Sed in nullis Græcis exemplaribus hæc exprimuntur.

ᶜ Morel
ᵈ [μ. αἱ
ἦν Codd.
ᵉ Sic S
καὶ τὴν λ
ἐροῦμεν. τ

ipsum quærere. Quænam igitur hujus rei causa est? Initio dedit nobis Deus vitam sollicitudine laboribusque vacuam: dono abusi sumus; atque ex inertia tanto eversi bono, paradisum amisimus. Ideo laboriosam hominibus vitam reddidit, et apud humanum genus hoc fere modo sese purgat: Delicias a principio dedi vobis; sed ex lenitate B mea deteriores evasistis: ideo laboribus vos sudoribusque addixi. Cum autem ne ille quidem labor vos cohiberet, legem rursus dedit præcepta multa complectentem; ceu cuidam indomito equo frenum et compedes, ut ejus impetum coerceat; sic faciunt equorum domitores. Ideo vita laboriosa instituta est, quia otium nos corrumpere solet. Natura quippe nostra desidiam non fert, sed facile ad vitia deflectit. Ponamus enim temperanti, ut nec alias virtutes exercenti, nullum esse laborem; sed dormientibus omnia optime cedere: quo pacto hac utemur indulgentia? nonne ad arrogantiam et superbiam? Sed cur, inquies, tanta voluptas ne-C quitiam, tantus labor et sudor virtutem comitatur? Ecqua tibi gratia habenda esset, et cujus rei mercedem acciperes, nisi laboriosa virtus esset? Multos enim indicare possim, qui natura sua mulierum horrent consuetudinem, ipsarumque colloquia ceu rem exsecrandam devitant: hosne, quæso, castos appellabimus, aut coronabimus celebrabimusque? Minime. Castitas enim est temperantia et pugna ad voluptates superandas. In bellis porro, ubi vehementiora sunt certamina, ibi tropæa splendidiora: secus vero, quando nemo resistit. Sunt multi natura socordes: hosne man-D suetos dicemus? Minime. Idcirco Christus tribus propositis eunuchorum generibus, duos incoronatos Matth. 19. relinquit, unum in regnum inducit. Sed, inquies, 12. quid opus est malitia? Hoc et ego dico. Ecquis ergo nequitiæ opifex? Quid aliud quam ignavia quæ ex voluntate proficiscitur? At, inquies, bonos tantum esse oporteret. Ecquid bono proprium, an continentem esse et vigilare, an dormire et stertere? Et cur, inquies, non ita statutum est, ut sine labore recte operaremur? Digna verba E pecoribus atque iis qui ventrem deum arbitrantur. Ut discas enim hæc verba inertium esse, responde mihi. Ponamus esse regem et ducem, rege vero dormiente et ebrietati operam dante, ducem ma-210 gno labore tropæa erexisse: cui victoriam impu-A tares? uter pro re gesta voluptatis fructum decerpat? Viden' animum circa illa magis affectum

c Morel. εἰσάγειν λέγει. καὶ τί.

esse, quæ cum labore peperit? Ideo ille virtuti labores admiscuit, ut animam virtuti assuefaceret. Idcirco virtutem miramur, licet illam non sectemur; nequitiam vero, etsi suavissimam, damnamus. Quod si dixeris: Cur non potius eos miramur qui natura boni sunt, quam eos qui voluntate? quia justum est laborantem non laboranti anteferre. Et quare, inquis, ᵃ nunc laboramus? Quia non laborantes, moderate non egimus. Imo vero si quis rem accuratius exploret, alio modo nos desidia perdere solet, multumque laboris inferre. Et si placet, includamus hominem, solum alamus, ventrisque voluptate obruamus, nec ambulare, nec aliquod opus exercere sinamus; sed mensa fruatur, lecto, perpetuisque deliciis: quid hac vita miserabilius fuerit? At aliud est operari, inquies, aliud laborare: poteratque initio homo operari sine labore. Annon poterat? Imo poterat; et ita Deus volebat, sed tu non passus es. Statuit enim te ut paradisum coleres, opus tibi injunxit, sed laborem non admiscuit. Neque enim si initio laborasset homo, hoc illi in pœnam postea statuisset. Potest enim quis simul et operari et non laborare, quemadmodum angeli. Quod enim operentur audi: *Potentes virtute, facientes verbum illius*. (*Psal.* 102. 20.) Nunc certe minores vires gravem efficiunt laborem; tunc vero secus res se habebat. Nam qui ingressus est in requiem suam, *Requievit*, inquit, *ab operibus suis*, sicut et a suis Deus. (*Hebr.* 4. 4.) Non desidiam hic significat, sed laborem non fuisse. Nam Deus etiam nunc operatur, ut Christus dicit: *Pater meus usque modo operatur, et ego operor*. (*Joan.* 5. 17.) Quapropter rogo, depulsa omni desidia, virtutem sectemur. Nequitiæ enim voluptas brevis est, dolor vero perpetuus: virtutis contra immortale gaudium, temporaneus labor. Hæc ante coronas sectatorem suum erigit, speque alit; illa contra ante supplicium cruciat, conscientiam torquet ex gestorum memoria, omniaque suspecta reddit. Atqui hæc quot laboribus, quot sudoribus deteriora sunt? Quod si his depulsis voluptas tantum adesset, quid illa vilius? Statim atque apparet, avolat, marcescit, fugit antequam comprehendatur: etsi corporis, etsi mensæ, etsi divitiarum voluptatem dixeris, non cessat illa quotidie senescere. Cum autem his etiam addatur supplicium et cruciatus, quid illis miserabilius qui ipsam sectantur? Hæc cum sciamus, omnia pro virtute sustineamus; sic enim vera voluptate

Nequitiæ voluptas brevis; virtutis immortale gaudium.

τοῦτο καὶ πόνους ἀνέμιξε τῇ ἀρετῇ, οἰκειῶ
ταύτην βουλόμενος. Διὰ δὴ τοῦτο τὴν μὲν ἀρ
μὴ κατορθώσωμεν, θαυμάζομεν· τῆς δὲ κ
ἡδίστης οὔσης καταγινώσκομεν. Εἰ δὲ λέγ
τοὺς φύσει καλοὺς μὴ θαυμάζομεν μᾶλλον τ
ρέσει τοῦτο ὄντων; ὅτι δίκαιον τὸν πονοῦντ
πονοῦντος προτιθέναι. Καὶ τίνος, φησὶν, ἕ
πονοῦμεν; Ἐπειδὴ τὸ μὴ πονεῖν οὐκ ἠνε
τρίως· μᾶλλον δὲ εἴ τις μετὰ ἀκριβείας ἐξετά
B ἄλλως ἡ ἀργία διαφθείρειν ἡμᾶς εἴωθε, κ
παρέχειν τὸν πόνον. Καὶ εἰ βούλει, συγκλείσ
δρα, τρέφοντες αὐτὸν μόνον, καὶ γαστρίζοντ
βαδίζειν αὐτὸν ἐῶντες, μηδὲ εἰς ἔργον ἐξάγον
ἀπολαυέτω τραπέζης καὶ κλίνης, καὶ τρυφά
κῶς· καὶ τί ταύτης τῆς ζωῆς ἀθλιώτερον γέ
Ἀλλ' ἕτερον τὸ ἐργάζεσθαι, φησὶ, καὶ ἕτερον
νεῖν. Ἀλλ' ἦν τότε ἐργάζεσθαι χωρὶς πόνων.
φησὶ, τοῦτο; Ναὶ, ἔνι· τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς
ἀλλὰ σὺ οὐκ ἠνέσχου. Διὰ τοῦτο ἔθηκε γοῦν
ζεσθαι τὸν παράδεισον, ἐργασίαν μὲν ὁρίσα
δὲ οὐκ ἀναμίξας. Οὐ γὰρ ἂν, εἴπερ ἐπόνει π
ἀρχὴν ὁ ἄνθρωπος, τοῦτο ἐν ἐπιτιμίου μέ
C ταῦτα ἔθηκεν. Ἔστι γὰρ καὶ ἐργάζεσθαι κα
λαιπωρεῖσθαι, ὥσπερ οἱ ἄγγελοι. Ὅτι γὰρ
ται, ἄκουσον τί φησι· Δυνατοὶ ἰσχύϊ, ποιο
λόγον αὐτοῦ. Νῦν μὲν γὰρ ἡ τῆς ἰσχύος ἔνδε
τὸν πόνον ποιεῖ· τότε δὲ οὐκέτι τοῦτο ἦν. Ὁ
ελθὼν εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, Κατέπαυσε,
ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὥσπερ ἀπὸ τῶν ἰδίων
οὐκ ἀργίαν λέγων ἐνταῦθα, ἀλλὰ τὸ μὴ πονεῖ
Θεὸς ἔτι καὶ νῦν ἐργάζεται, καθὼς ὁ Χριστός
Πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζο
τοῦτο παραινῶ, πάντα ἀποθεμένους τὰ τῆς ὀλ
ζηλοῦν τὴν ἀρετήν. Τῆς μὲν γὰρ κακίας ἡ ἡδ
D χεῖα, ἡ δὲ λύπη διηνεκής· τῆς δὲ ἀρετῆς τ
ἀγήρως ἡ χαρὰ, καὶ πρόσκαιρος ὁ πόνος. Κα
καὶ πρὸ τῶν στεφάνων τὸν ἐργάτην ἀνίησι τ
ταῖς ἐλπίσι τρέφουσα· αὕτη δὲ καὶ πρὸ τῆς κ
τιμωρεῖται τὸν ἑαυτῆς ἐργάτην, τὸ συνειδὸς
καὶ ἐκδειματοῦσα, καὶ πάντα ὑποπτεύειν παρ
ζουσα. Καίτοι πόσων ταῦτα πόνων, πόσων
χείρονα; Εἰ δὲ μὴ ταῦτα ἦν, ἡδονὴ δὲ ἦν· τί
νῆς ἐκείνης εὐτελέστερον; Ὁμοῦ τε γὰρ φαίνε
ἀφίπταται μαραινομένη, καὶ φεύγουσα πρὸ τ
σχεθῆναι, κἂν τὴν τῶν σωμάτων εἴπῃς, κἂν
E τρυφῆς, κἂν τὴν τῶν χρημάτων· οὐ παύον
καθ' ἡμέραν γηρῶσαι. Ὅταν δὲ καὶ κόλασις
μωρία, τί γένοιτ' ἂν ἀθλιώτερον τῶν ταύτην
των; Ταῦτα οὖν εἰδότες, ἅπαντα ὑπὲρ τῆς

ᵃ Aliqui τὸ πονεῖν. οὐκοῦν ἐχρῆν ἐργάζεσθαι χωρὶς πόνων; ναὶ, φησί.

Οὕτω γὰρ καὶ τῆς ἀληθοῦς ἡδονῆς ἀπο-
ρεῖτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν
ῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ
τι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

fruemur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri gloria, unaque sancto Spiritui, in sæcula sæculorum. Amen.

ΟΜΙΛΙΑ λζ'.

211 A

HOMILIA XXXVII.

ὁ Ἰησοῦς· Θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι; Ἀπε-
ὁ ἀσθενῶν· ναὶ, Κύριε· ἄνθρωπον δὲ οὐκ
ὅταν ταραχθῇ τὸ ὕδωρ, βάλῃ με εἰς τὴν
αν.

6. Dicit ei Jesus : Vis sanus fieri ? 7. Respondit ei languidus : Etiam, Domine ; sed hominem non habeo, ut cum turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam.

θείων Γραφῶν τὸ κέρδος, καὶ διαρκὴς
φέλεια. Καὶ τοῦτο δεικνὺς ὁ Παῦλος ἔλε-
ὰρ προεγράφη, [a] εἰς νουθεσίαν ἡμῶν B
ἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήντησεν·
πομονῆς καὶ τῆς παρακλήσεως τῶν Γρα-
ίδα ἔχωμεν. Παντοδαπῶν γάρ ἐστι φαρ-
ρὸς τὰ θεῖα λόγια· ὥστε κἂν ἀπόνοιαν
κἂν ἐπιθυμίαν κοιμίσαι, κἂν τὸν τῶν
καταπατῆσαι ἔρωτα, κἂν ὀδύνην ὑπερι-
ιμίαν ἐνθεῖναι, καὶ ὑπομονὴν κατασκευά-
ἐντεῦθεν ἄν τις εὕροι τὴν ἀφορμήν. Τίς
πενίᾳ μακρᾷ παλαιόντων, ἢ τῶν
κῇ κεκρατημένων, ἀναγνοὺς τὸ προ-
ρίον, οὐ πολλὴν δέξεται τὴν παρά-
άκοντα γὰρ καὶ ὀκτὼ ἔτη [c] παράλυτος C
, καὶ καθ' ἕκαστον ἔτος ἑτέρους μὲν
ένους ὁρῶν, ἑαυτὸν δὲ κατεχόμενον τῷ
δὲ οὕτως ἀνέπεσε καὶ ἀπέγνω· καίτοι γε
τῶν παρελθόντων ἀθυμία, ἀλλὰ καὶ ἡ
ων ἀνελπιστία ἱκανὴ ἦν αὐτὸν [d] κατατεῖ-
γοῦν οἷά φησι, καὶ μάθε τῆς τραγῳδίας
Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ὁ Χριστὸς, Θέλεις ὑγιὴς
ι, Κύριε, ἀπεκρίθη· ἀλλ' ἄνθρωπον οὐκ
ὅταν ταραχθῇ τὸ ὕδωρ, βάλῃ με εἰς τὴν
. Τί τούτων τῶν ῥημάτων ἐλεεινότερον
ἢ τῶν πραγμάτων περιπαθέστερον; [e] Εἶ-
συντετριμμένην ὑπὸ τῆς μακρᾶς ἀῤῥω- D
πᾶσαν φλεγμονὴν κατεσταλμένην; Οὐδὲ
ὅ τι βλάσφημον, οἷα τοὺς πολλοὺς ἀκούο-
περιστάσεσιν· οὐ κατηράσατο αὐτοῦ τὴν
ἐδυσχέρανε πρὸς τὴν ἐρώτησιν, οὐδὲ εἶπε·
ᾶς παραγέγονας καὶ κωμῳδῆσαι, ὅτι
θέλω ὑγιὴς γενέσθαι· ἀλλὰ πράως καὶ
ίας πολλῆς, Ναὶ, Κύριε. Καίτοι γε οὐδὲ

1. Magnum Scripturarum sacrarum lucrum, utilitas immensa, ut declarat Paulus his verbis : *Quæcumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ad quos fines sæculorum devenerunt : ut per patientiam et consolationem Scripturarum spem habeamus.* Omnium enim medicinarum thesaurus divinæ Scripturæ sunt ; ita ut si arrogantiam exstinguere opus sit, si concupiscentiam sedare, si pecuniarum amorem calcare, si dolorem despicere, si animum strenuum statuere, si patientiam firmare : hinc ansam magnam quis nanciscatur. Quis enim vel ex iis qui cum paupertate diu concertarunt, vel gravi morbo detenti sunt, hac lecta clausula non magna afficiatur consolatione ? Hic quippe triginta octo annis paralyticus, singulisque annis alios videns valetudinem adeptos, se autem morbo detentum, non concidit, neque animum despondit : etsi præteritorum mœror, et futurorum exspectatio omni ademta spe, possent illum torquere. Audi ergo quid dicat, et rem tragicam edisce. Cum enim dixisset Christus : *Vis sanus fieri ?* respondit : *Etiam, Domine ; sed hominem non habeo, ut cum turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam.* Quid his verbis miserius ? quid ipsis rebus calamitosius ? Viden' animum longo tempore confectum ? viden' compressam et sedatam iracundiam ? Neque enim blasphemum quidpiam loquutus est, qualia in ærumnis a multis dici audimus ; non maledixit diei suæ ; non indigne tulit interrogationem, neque dixit : Ut nos traduceres et irrideres venisti, dum interrogas, num velim sanus fieri ; sed mansuete et modeste admodum respondit, *Etiam, Domine.* Etiamsi non

Scripturarum sacrarum utilitas quanta.

Rom. 15. 4.

ρὸς νουθεσίαν.
ελεπῇ προσηλωμένων.
ραλελυμένος οὗτος, et paulo post ὁρῶν, αὐτὸν
δὲ δεδεμένον.
[d] Morel. καταστῆσαι.
[e] Morel. εἶδες καρτερίαν.

nosset quis ille esset qui ipsum interrogabat, ignoraretque se ab illo sanandum fore; attamen leniter omnia narrat, nec quidpiam postulat, ut ii qui medicum alloquuntur, sed morbi sui tantum rationem explicat. Exspectabat fortasse id subsidii allaturum ipsi Christum esse, ut in aquam conjiceret, et hisce verbis volebat ipsum ad eam rem allicere. Quid ergo Christus? Ostendens se verbo omnia posse, 8. *Surge,* inquit, *tolle grabbatum tuum, et ambula*. Quidam putant hunc eumdem ipsum esse qui apud Matthæum jacet. At non est, ut pluribus argumentis demonstratur. Primo quod hic neminem haberet se curantem, ille vero multos qui se curarent atque gestarent : ideoque hic dicebat, ***Hominem non habeo***. Deinde ex responsione liquet. Ille namque nihil loquitur, hic omnia ad se spectantia recenset. Tertio ex tempore. Hic enim in festo et sabbato sanatus est, ille in die alia. Locus quoque diversus est. Nam ille domi, hic ad piscinam curatur. Modus quoque curationis diversus est. Matth. 9. 2. Illic enim dicit, ***Fili, remittuntur tibi peccata;*** hic vero corpus primo sanat, posteaque animam curat. Illic remissio; nam ait, ***Remittuntur tibi peccata;*** hic monitum et comminatio, ut sibi in posterum caveat. ***Noli amplius peccare,*** inquit, ***ne tibi aliquid deterius contingat***. Judæorum quoque accusationes diversæ sunt. Hic rem in sabbato factam arguunt, illic eum blasphemiæ accusant. Tu vero mihi consideres ingentem Dei sapientiam. Non enim statim ipsum suscitavit; sed primum sciscitando sibi familiarem reddit, ut fidei viam paret : neque modo suscitat et sanat; sed etiam jubet lectulum tollere, ut miraculo fidem adderet, nec posset quispiam hæc speciem et fallaciam tantum esse suspicari. Nisi enim membra firma robustaque essent facta, non poterat lectum tollere. Hoc vero Christus sæpe facit, ut magis impudentium calumniatorum ora obstruat. Nam in panum miraculis, ne quis diceret, turbam tantam satiatam fuisse, remque illam esse phantasiam, curavit ille ut multæ fragmentorum reliquiæ superessent : leproso autem Matth. 8. 4. mundato dicit : *Vade, ostende te sacerdoti;* ut simul curationis firmam fidem faceret, et eorum qui dicebant, ipsum Dei præceptis adversari, impudentiam comprimeret. Idipsum fecit quando vinum in aquam convertit. Non modo enim vinum ostendit, sed architriclino mitti curavit, ut is qui nihil gestorum se nosse confiteretur, mi-

ᾔδει τίς ποτε ἦν ὁ ἐρωτῶν, οὐδὲ ὅτι θεραπεύσειν αὐτὸν ἔμελλεν· ἀλλ᾽ ὅμως μετὰ ἐπιεικείας ἅπαντα διηγεῖται, καὶ πλέον οὐδὲν ἀπαιτεῖ, ὡς πρὸς ἰατρὸν φθεγγόμενος, καὶ τὸ πάθος ἀπαγγεῖλαι μόνον βουλόμενος. E Προσεδόκησε γὰρ ἴσως εἰς τοῦτο χρησιμεύσειν αὐτῷ τὸν Χριστὸν, εἰς τὸ ἐμβαλεῖν εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ διὰ τούτων αὐτὸν ἐπισπάσασθαι τῶν ῥημάτων βούλεται. Τί οὖν [f] ὁ Χριστός; Δεικνὺς ὅτι λόγῳ πάντα δύναται ποιεῖν, Ἔγειραι, φησὶν, ἆρον τὸν κράββατόν σου, καὶ περιπάτει. Τινὲς μὲν οὖν οἴονται τοῦτον 212 εἶναι τὸν ἐν τῷ Ματθαίῳ κείμενον. Ἀλλ᾽ οὐκ ἔστι· A καὶ τοῦτο πολλαχόθεν δῆλόν ἐστι. Καὶ πρῶτον μὲν ἀπὸ τῆς ἐρημίας τῶν προϊσταμένων. Ἐκεῖνος μέντοι πολλοὺς εἶχε τοὺς ἐπιμελουμένους καὶ φέροντας, οὗτος δὲ οὐδένα· διὸ καὶ ἔλεγεν, Ἄνθρωπον οὐκ ἔχω. Ἔπειτα καὶ ἐκ τῆς ἀποκρίσεως. Ὁ μὲν γὰρ οὐδὲν φθέγγεται, οὗτος δὲ πάντα διηγεῖται τὰ καθ᾽ ἑαυτόν. Καὶ τρίτον ἀπὸ τοῦ καιροῦ καὶ τοῦ χρόνου. Οὗτος μὲν γὰρ ἐν ἑορτῇ καὶ ἐν σαββάτῳ, ἐκεῖνος δὲ ἐν ἑτέρᾳ ἡμέρᾳ. Καὶ ὁ τόπος δὲ ἑκατέρων διάφορος. Ὁ μὲν γὰρ ἐν οἰκίᾳ θεραπεύεται, ὁ δὲ παρὰ τὴν κολυμβήθραν. Καὶ ὁ τρόπος δὲ τῆς θεραπείας ἐνηλλαγμένος. Ἐκεῖ μὲν γάρ φησι, Τέκνον, B ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι· ἐνταῦθα δὲ τὸ σῶμα [a] συσφίγγει πρότερον, καὶ τότε τῆς ψυχῆς ἐπιμελεῖται. Κἀκεῖ μὲν ἄφεσις· Ἀφέωνται γάρ σου αἱ ἁμαρτίαι, φησίν· ἐνταῦθα δὲ παραίνεσις καὶ ἀπειλὴ πρὸς τὸ μέλλον αὐτὸν ἀσφαλιζομένη. Μηκέτι γὰρ, φησὶν, ἁμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν τι γένηται. Καὶ τὰ ἐγκλήματα δὲ τῶν Ἰουδαίων διάφορα. Ἐνταῦθα μὲν γὰρ τοῦ σαββάτου τὴν ἐργασίαν προφέρουσιν, ἐκεῖ δὲ βλασφημίαν ἐγκαλοῦσιν αὐτῷ. Σὺ δέ μοι σκόπει τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας τὴν ὑπερβολήν. Οὐ γὰρ εὐθέως αὐτὸν ἀνέστησεν, ἀλλὰ πρῶτον αὐτὸν οἰκειοῦται διὰ τῆς ἐρωτήσεως, τῇ μελλούσῃ προοδοποιῶν πίστει· καὶ οὐκ ἀνίστησι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ κλινίδιον ἆραι κεC λεύει, ὥστε καὶ τὸ γινόμενον πιστώσασθαι θαῦμα, καὶ μηδένα νομίσαι φαντασίαν εἶναι τὸ γεγενημένον ἢ ὑπόκρισιν. Οὐδὲ γὰρ ἂν, εἰ μὴ βεβαίως καὶ σφόδρα συνεπάγη τὰ μέλη, τὴν κλίνην φέρειν ἠδύνατο. Ποιεῖ δὲ ταῦτα πολλάκις ὁ Χριστὸς, ἐκ περιουσίας τοὺς ἀναισχυντεῖν βουλομένους ἐπιστομίζων. Καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν ἄρτων, ἵνα μηδεὶς εἴπῃ, ὅτι ἁπλῶς ἐκορέσθησαν, καὶ φαντασία ἦν τὸ γεγενημένον, παρασκευάζει λείψανα γενέσθαι τῶν ἄρτων πολλά· καὶ τῷ καθαρθέντι δὲ λεπρῷ λέγει· Ὕπαγε, δεῖξον σεαυτὸν τῷ ἱερεῖ· ὁμοῦ τε τοῦ καθαρμοῦ παρεχόμενος τὴν ἀπόδειξιν ἀκριβεστάτην, καὶ τῶν ἀντινομοθετεῖν αὐτὸν D λεγόντων τῷ Θεῷ τὰ ἀναίσχυντα ἐμφράττων στόματα. Καὶ ἐπὶ τοῦ οἴνου δὲ τοῦτο ὁμοίως ἐποίησεν. Οὐ γὰρ

[f] Savil. ὁ Χριστός; ἐγερθεὶς ἆρον, intermediis omissis, quæ tamen videntur huic apta loco.

[a] Morel. συσφίγγει. Savil. ἔσφιγξε... ἐπεμελεῖτο.

;ε τὸν οἶνον, ἀλλὰ καὶ τῷ ἀρχιτρικλίνῳ
κρεσκεύασεν, ὥστε τὸν οὐδὲν τῶν γεγενη-
α ὁμολογοῦντα, ἀνύποπτον αὐτῷ παρα-
ρτυρίαν. Διά τοι τοῦτο καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς
κ ᾔδει ὁ ἀρχιτρίκλινος, πόθεν ἦν, τὸ ἀδέ-
αρτυρίας ἐμφαίνων. Καὶ νεκρὸν ἀναστή-
λέγει· Δότε αὐτῷ φαγεῖν, τῆς ἀκριβοῦς
οῦτο παρεχόμενος σημεῖον· καὶ διὰ τού-
πείθων τοὺς ἀνοήτους, ὅτι οὐκ ἀπατεὼν
αντασιοκόπος, ἀλλὰ διὰ σωτηρίαν παρε- E
νῆς φύσεως τῶν ἀνθρώπων.
δὲ αὐτὸν οὐκ ἀπαιτεῖ πίστιν,[b] ὡς ἐπὶ τῶν
ῶν, λέγων· Πιστεύετε ὅτι δύναμαι τοῦτο
; οὐδέπω αὐτὸν ᾔδει σαφῶς ὅστις ἦν.
τῶν θαυμάτων, ἀλλὰ μετὰ τὰ θαύματα
ποιῶν. Οἱ μὲν γὰρ ἐν ἑτέροις ἑωρακό- 213
δύναμιν, εἰκότως τοῦτο ἤκουον· οἱ δὲ A
ηκότες αὐτὸν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν σημείων
σθαι, μετὰ τὰ θαύματα ἀπαιτοῦνται
ὸ καὶ οὐ παρὰ τὴν ἀρχὴν τῶν σημείων
άγει τοῦτο τὸν Χριστὸν εἰρηκότα, ἀλλ'
ράπευσε, πρὸς μόνους τοὺς δύο τυφλούς.
κῶς ὅρα τοῦ παραλύτου τὴν πίστιν.
, ὅτι Ἆρον τὸν κράββατόν σου, καὶ περι-
γέλασεν, οὐδὲ εἶπε, τί ποτε τοῦτό ἐστιν;
ρχεται καὶ ταράσσει τὸ ὕδωρ, καὶ ἕνα
ον· σὺ δὲ ἄνθρωπος ὢν, ἀπὸ ἐπιτάγμα-
αὶ ῥήματος ἤλπισας μεῖζον ἀγγέλων B
τῦφος ταῦτα καὶ ἀλαζονεία καὶ γέ-
τούτων οὐδὲν εἶπεν, οὐδὲ ἐνενόησεν·
ι ἤκουσε, καὶ ἠγέρθη· καὶ γενόμενος
ηπείθησε [b] τῷ κελεύσαντι αὐτῷ· Ἔγει-
τὸν κράββαττόν σου καὶ περιπάτει.
μὲν οὖν καὶ τοῦτο· τὰ δὲ μετὰ ταῦτα
· μᾶλλον δὲ τὸ μὲν παρὰ τὴν ἀρχὴν μη-
ῦντος πεισθῆναι, οὐχ οὕτω θαυμαστὸν
μετὰ ταῦτα μαινομένων Ἰουδαίων, καὶ
ἐπικειμένων καὶ ἐγκαλούντων [c] καὶ πο-
αὐτὸν, καὶ λεγόντων, Οὐκ ἔξεστί σοι
ράββατόν σου, μὴ μόνον ὑπερορᾶν αὐτῶν
, ἀλλὰ καὶ μετὰ πολλῆς τῆς παῤῥησίας ἐν C
θεάτρῳ τὸν εὐεργέτην ἀνακηρύττειν, καὶ
ντον ἐπιστομίζειν γλῶτταν, πολλῆς ἔγωγε

nime suspectum redderet testimonium. Ideo dixit evangelista : Nesciebat architriclinus unde esset, sicque omnino certum testimonium declaravit. Et postquam mortuum suscitaverat, alibi dicit : Date illi manducare, ut indubitatum resurrectionis argumentum exhiberet. Quibus omnibus vel insipientioribus suadet, se non fallacem vel præstigiatorem esse, sed ad communem hominum salutem venisse. *Luc.* 8. 55.

2. Sed cur ab eo fidem non requirit, ut a cæcis quibus dixit : *Creditis quod hoc possim facere?* Quia ille nondum sciebat quis ipse esset. Neque enim ante, sed post miracula hoc facere solet. Nam ii qui in cæteris potestatem ejus viderant, jure hoc audiebant; qui vero nondum didicerant quis esset, sed ex signis docendi erant, post illa edita ad fidem vocantur. Ideo Matthæus non initio signorum inducit Christum hoc dicentem; sed postquam multos curaverat, id solis duobus cæcis dicit. Tu vero hic paralytici fidem animadverte. Cum audiret, *Tolle grabbatum tuum, et ambula;* non irrisit, nec dixit, Quid hoc est? angelus descendit et turbat aquam, unumque tantum sanat : tu vero, homo cum sis, uno præcepto plus quam angelum te posse speras? hoc superbia, hoc fastus est, risuque dignum. Verum nihil horum dixit vel cogitavit; sed ubi primum audivit, surrexit, et sanus factus, impigre paruit jubenti : *Surge, tolle grabbatum tuum, et ambula.* Illud certe mirandum est; sed quæ sequuntur longe mirabiliora; imo vero quod initio nemine obstrepente crediderit, non ita mirabile est, ut cum postea furentibus Judæis, undique instantibus, accusantibus, obsidentibus ac dicentibus, *Non licet tibi tollere grabbatum tuum,* non modo illorum insaniam despexit, sed cum magna fiducia in medio theatro beneficum prædicavit, illorumque impudentiam repressit; id certe fortis animi esse dico. Instantibus enim Judæis, ac cum convicio et arrogantia dicentibus : *Sabbatum est; non licet tibi tollere grabbatum*

Matth. 9. 28.

Paralytici fides.

[b] quidam Mss. ὡς ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐποίει λέγων, Lectio Morelli, quam retinemus, aliquot rum auctoritate firmatur.
[b] κούσας γὰρ ὅτι μετ' ἐξουσίας, καὶ ὥσπερ κε-ὑτῷ, ἔγειραι, ἆρον τὸν κρα.
[b] κελεύσαντι αὐτῷ· εὐθέως γὰρ ἐγένετο ὑγιὴς, ράββατον, καὶ περιεπάτει· καὶ τὸ μετὰ ταῦτα ον ἦν. τὸ μὲν γὰρ παρὰ τὴν ἀρχὴν ἐνοχλοῦντος μηδενὸς πεισθῆναι, οὐχ οὕτω θαυμαστὸν τοῦτο· τὸ δὲ μετά. Hæc in verbis tantum variant, sensus utrobique idem.
[c] Hic Savilium sequimur. Morellus multo plura effert, ἐγκαλούντων, ὡς διὰ τῆς ἐπαγωγῆς δείκνυσιν ὁ εὐαγγελιστὴς εἰπὼν, ἦν δὲ σάββατον ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ. ἔλεγον οὖν Ἰουδαῖοι τῷ τεθεραπευμένῳ, σάββατόν ἐστιν· οὐκ ἔξεστι. [Mox Savil. et Cod. 706 κράββατόν σου. μηδὲ προσέχειν αὐτῶν τῇ μανίᾳ, ἀλλὰ μετὰ π. παῤῥ.]

tuum; audi quid respondeat: 11. *Qui me sanum fecit, ille mihi dixit, Tolle grabbatum tuum, et ambula;* tantum non dicens, Deliri et insani estis, dum jubetis me illum qui me a tam gravi, tam diuturno morbo liberavit, non reputare magistrum, nec jussa ejus omnia exsequi. Atqui si maligne agere voluisset, poterat alio modo dicere: Non lubens hoc facio, sed alio jubente: si peccatum est, jubentem accusate, et lectum deponam; vel forte sanitatis beneficium occultasset. D Nam probe sciebat ipsos non ita de violato sabbato morderi, ut de ægro curato. Sed neque hoc occultavit, nec illud dixit, nec veniam petiit; sed splendida voce beneficium confessus est et prædicavit. Ita paralyticus. Illi vero quam improbe se gesserint, consideres velim. Non enim dixerunt, Quis te sanum fecit? sed hoc omisso, cum strepitu magno transgressionem illam in medium adducebant. 12. *Quis est ille qui dixit tibi, Tolle grabbatum tuum, et ambula?* 13. *Is* E *autem qui sanus fuerat effectus, nesciebat quis esset. Jesus autem declinavit a turba constituta in loco.* Et cur abscondit se Christus? Primo ut ipso absente testimonium suspicione vacuum esset; qui enim sensum restitutæ sanitatis habebat, beneficii testis erat fide dignus. Ad hæc, ne majorem in ipsorum animis flammam accen- 214 A deret; noverat enim vel solam ejus cui invidetur præsentiam, non parvam invidis scintillam excitare. Ideo secedens, reliquit ipsis rem apud se tractandam; ita ut nihil ipse de se diceret, sed ii tantum qui curati fuerant cum accusantibus loquerentur. Nam et hi quoque miraculo præbent testimonium. Non enim dicunt, Cur hæc jussisti fieri in sabbato? sed, Cur hæc facis in sabbato? non transgressionem indigne ferentes, sed paralytici valetudini invidentes. Atqui si humanum opus spectes, illud potius, quod paralyticus fecit, erat vere opus; Christus enim verbum tantum emiserat. Hic aliter jubet solvi sabbatum; B alibi vero per seipsum solvit illud, cum lutum miscet, et oculos illinit. Illud autem facit, non transgrediens, sed supergrediens legem. De his vero postea. Neque enim ubique simili modo de soluto sabbato accusatus sese purgat: id quod accurate observandum est.

Christus non transgreditur, sed supergreditur legem.

ἀνδρείας εἶναι λέγω. Ἐπισυστάντων γὰρ Ἰ καὶ λεγόντων ἐπιτιμητικῶς καὶ μετὰ αὐθαδεί Σάββατόν ἐστιν, οὐκ ἔξεστί σοι ἆραι τὸν κρ σου· ἄκουσον τί φησιν· Ὁ ποιήσας με ὑγιῆ, μοι εἶπεν, ἆρον τὸν κράββατόν σου, καὶ πε μονονουχὶ τοῦτο λέγων, ληρεῖτε καὶ παραπαί λεύοντες τὸν ἀπὸ μακρᾶς οὕτω καὶ χαλεπῆς μ λάξαντα νόσου μὴ ἡγεῖσθαι διδάσκαλον, μηδὲ πείθεσθαι ἅπερ ἂν κελεύῃ. Καίτοι γε εἰ κακ ἐβούλετο, ἐνῆν καὶ ἑτέρως εἰπεῖν· οἷον, ὅτι οὐ τοῦτο ποιῶ, ἀλλ' ἑτέρου κελεύσαντος· εἰ δὲ ἐ τοῦτο, ἐγκαλεῖτε τῷ ἐπιτάξαντι, καὶ ἀποτίθε κλίνην· καὶ τὴν θεραπείαν δὲ ἔκρυψεν ἄν. Ἤ ᾔδει σαφῶς οὐχ οὕτω δακνομένους ἐπὶ τῇ τοῦ του λύσει, ὡς ἐπὶ τῇ τῆς ἀῤῥωστίας διορθώσει οὔτε τοῦτο ἔκρυψεν, οὔτε ἐκεῖνο εἶπεν, οὐδὲ σ μην ᾔτησεν, ἀλλὰ λαμπρᾷ τῇ φωνῇ τὴν εὐε ὡμολόγει καὶ ἀνεκήρυττε. Καὶ ὁ μὲν παράλυ τως· ἐκεῖνοι δὲ σκόπει πῶς κακούργως. Οὐ γὰ τίς ἐστιν ὁ ποιήσας σε ὑγιῆ; ἀλλὰ τοῦτο μὲν σαν· ἄνω δὲ καὶ κάτω τὴν δοκοῦσαν εἶναι παρ εἰς μέσον ἦγον· Τίς ἐστιν ὁ εἰπών σοι, ἆρον τὸν βατόν σου καὶ περιπάτει; Ὁ δὲ τεθεραπευ οὐκ ᾔδει τίς ἐστιν. Ὁ γὰρ Ἰησοῦς [a] ἐξέκλινεν, ὄντος ἐν τῷ τόπῳ. Καὶ τί δήποτε ἔκρυψεν ἑ Χριστός; Πρῶτον μὲν, ἵνα ἀπόντος αὐτοῦ ἡ ρία ἀνύποπτος γένηται· ὁ γὰρ αἴσθησιν λαβ ὑγιείας, ἀξιόπιστος ἦν τῆς εὐεργεσίας μάρτυς. τα, ἵνα μὴ πλέον τούτων παρασκευάσῃ τὸν ἐκκαῆναι· οἶδε γὰρ καὶ ὄψις μόνη τοῦ φθονουμ μικρὸν τοῖς βασκαίνουσιν ἐνιέναι σπινθῆρα. Διὸ ἀναχωρήσας, ἀφίησιν αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ ἔργο νίζεσθαι παρ' αὐτοῖς, ὥστε μηκέτι αὐτὸν περὶ τι λέγειν, ἀλλὰ τοὺς τεθεραπευμένους, καὶ μετ νων αὐτοὺς τοὺς ἐγκαλοῦντας. Καὶ γὰρ καὶ τέως μαρτυροῦσι τῷ θαύματι. Οὐ γὰρ εἶπον ταῦτα ἐκέλευσας γενέσθαι ἐν σαββάτῳ; ἀλλὰ ταῦτα ποιεῖς ἐν σαββάτῳ; οὐχ ὑπὲρ τῆς παρα δυσχεραίνοντες, ἀλλὰ τῇ σωτηρίᾳ τοῦ παρ φθονοῦντες. Καίτοι γε ὅσον εἰς ἀνθρώπινον τοῦτο μᾶλλον ἔργον ἦν, ὅπερ ἐποίησεν ὁ παρ ἐκεῖνο δὲ λόγος καὶ ῥῆμα. Ἐνταῦθα μὲν οὖν κελεύει λύειν τὸ σάββατον· ἀλλαχοῦ δὲ δι' τοῦτο ἐργάζεται, φυρῶν πηλὸν καὶ ἐπιχρίων μούς. Ποιεῖ δὲ ταῦτα, οὐ παραβαίνων, ἀλλ' βαίνων τὸν νόμον. Καὶ ὑπὲρ μὲν τούτων, ὕ Οὐδὲ γὰρ ὁμοίως πανταχοῦ περὶ τοῦ σαββάτ αὐτῶν ἐγκαλούμενος ἀπολογεῖται· καὶ δεῖ τοῦτ τηρεῖν μετὰ ἀκριβείας.

[a] Morel. ἐξένευσεν.

ὶ ἴδωμεν ὅσον ἡ βασκανία κακὸν, καὶ πῶς υχῆς ὀφθαλμοὺς πηροῖ κατὰ τῆς τοῦ ἀλόν-ἰας. Καθάπερ γὰρ οἱ μαινόμενοι καθ' ἑαυτῶν C ὠθοῦσι τὰ ξίφη· οὕτω καὶ οἱ βασκαίνοντες, ἱνον ὁρῶντες, τὴν ᵃλύμην τοῦ φθονουμένου, ς ἀλογοῦσι σωτηρίας. Οὗτοι καὶ θηρίων Ἐκεῖνα γὰρ ἢ τροφῆς δεόμενα, ἢ πρότερον παροξυνθέντα, ὁπλίζεται καθ' ἡμῶν· οὗτοι ͅγετηθέντες πολλάκις, τὰ τῶν ἀδικούντων ἱτας διέθηκαν. Θηρίων μὲν οὖν οὗτοι χαλε-αιμόνων δὲ ἴσοι, τάχα δὲ καὶ ἐκείνων χεί-ῖνοι γὰρ πρὸς μὲν ἡμᾶς ἄσπονδον ἔχουσιν ις δὲ ὁμογενέσιν οὐκ ἐπιβουλεύουσιν· ὅθεν τοὺς Ἰουδαίους ἐπεστόμιζεν ὁ Χριστὸς, D ν ἐν Βεελζεβοὺλ ἔλεγον ἐκβάλλειν τὰ δαι-οι δὲ οὔτε τὴν κοινωνίαν τῆς φύσεως ᾐδέ-τε ἑαυτῶν ἐφείσαντο. Πρὸ γὰρ τῶν φθονου-ἑαυτῶν ψυχὰς κολάζουσι, θορύβου παντὸς ς πληροῦντες αὐτὰς εἰκῆ καὶ μάτην. Τίνος ἀλγεῖς, ὦ ἄνθρωπε, τοῖς τοῦ πλησίον κα-ῖν ὄντως χρὴ ἡμᾶς ἐφ' οἷς πάσχομεν κακοῖς, ἑτέρους εὐδοκιμοῦντας ὁρῶμεν. Διὰ τοῦτο εστέρηται συγγνώμης τουτὶ τὸ ἁμάρτημα. ρ πόρνος ἔχει τὴν ἐπιθυμίαν εἰπεῖν, καὶ ὁ E ὴν πενίαν, καὶ ὁ ἀνδροφόνος τὸν θυμόν· ς καὶ ἀλόγους, ὅμως δὲ ἔχουσί τινας προ-εῖν. Σὺ δὲ ποίαν αἰτίαν ἐρεῖς, εἰπέ μοι; ᵇοὐδαμόθεν, ἀλλ' ἢ πονηρίαν ἐπιτεταμένην γὰρ ἐχθροὺς ἀγαπᾷν κελευόμεθα, ὅταν καὶ ντας μισῶμεν, ποίαν τίσομεν δίκην; Καὶ εἰ ῶντας ἀγαπῶν, οὐδὲν ἄμεινον τῶν ἐθνικῶν ι· ὁ τοῖς μηδὲν ἠδικηκόσιν ἐπηρεάζων, 215 συγγνώμην, τίνα δὲ παραμυθίαν; Ἄκουσον A υ τί φησιν· Ἐὰν τὸ σῶμά μου παραδῶ ἵνα αι, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι. ου φθόνος καὶ βασκανία, τὰ τῆς ἀγάπης παντί που δῆλόν ἐστι. Τοῦτο τὸ πάθος καὶ αἱ μοιχείας ᵃχεῖρόν ἐστι. Τὸ μὲν γὰρ μέχρι ντος ἵσταται, τῆς δὲ βασκανίας ἡ τυραννὶς ς ὁλοκλήρους ἀνέτρεψε, καὶ τὴν οἰκουμένην υμήνατο. Αὕτη φόνου μήτηρ ἐστίν· οὕτως τὸν ἀδελφὸν ὁ Κάϊν, οὕτω τὸν Ἰακὼβ ὁ ἴτω τὸν Ἰωσὴφ οἱ ἀδελφοὶ, οὕτω τοὺς ἀν-πάντας ὁ διάβολος. Ἀλλὰ σὺ νῦν οὐκ ἀναι-ἰ πολλὰ τοῦ φόνου ποιεῖς χαλεπώτερα, εὐ- B ὸν ἀδελφὸν ἀσχημονεῖν, πάγας πανταχόθεν λύων τοὺς ὑπὲρ ἀρετῆς πόνους, ἀλγῶν ὅτι ἰκουμένης ἀρέσκει Δεσπότῃ. Οὐχ ἐκείνῳ ὶ τῷ δι' ἐκείνου θεραπευομένῳ πολεμεῖς,

5. Interim autem videamus quantum malum sit invidia: quo pacto mentis oculos ad perniciem invidi excæcet. Quemadmodum enim furiosi gladium in seipsos sæpe convertunt, ita quoque invidi, unam solum spectantes illius cui invident perniciem, contra suam salutem bruto impetu feruntur. Hi vel feris sunt deteriores. Nam illæ, vel quod cibo egeant, vel a nobis irritatæ, contra nos armantur; hi autem etiam post accepta beneficia, beneficos sæpe pro inimicis habent. Feris sane hi deteriores sunt, dæmonibus pares; imo forte pejores illis. Illi namque adversum nos implacabiles exercent inimicitias, sed sui similibus dæmonibus non insidiantur; ideoque hinc Christus Judæos confutavit, cum dicerent ipsum in Beelzebub ejicere dæmonia. Hi vero ne naturæ quidem suæ consortium reverentur, neque sibi ipsis parcunt. Nam ante animam suam, quam eos quibus invident, lædunt, dum illam frustra tumultu ac mœrore replent. Cur, mi homo, de proximi bonis cruciaris? Dolere oporteret de malis nostris, non de proximi felicitate. Quapropter hoc peccatum venia prorsus privatur. Nam scortator potest concupiscentiam obtendere, fur paupertatem, homicida iram; excusationes quidem frigidas et insanas, sed quæ tamen proferri queunt. Tu vero, quæso, quam causam obtendes? Nullam omnino, nisi ingentem nequitiam. Nam si inimicos diligere jubemur, si amicos odio habeamus, quo non supplicio puniemur? Et si is qui amicos suos diligit, non melius quam gentes affectus est; qui se nihil lædentibus nocet, quam est habiturus veniam, quam consolationem? Audi Paulum dicentem: *Si tradidero corpus meum ita ut ardeam, caritatem autem non habuero, nihil mihi prodest.* Quod autem ubi livor et invidia est, caritas prorsus sublata sit, nemini non notum est. Hoc vitium est fornicatione et adulterio pejus. Nam illud in operante consistit, invidiæ autem tyrannis Ecclesias integras subvertit, et totum orbem labefactavit. Hæc cædis mater est: hac motus Caïn fratrem occidit: illa concitante Jacobum Esaü, Josephum fratres, humanum genus diabolus aggressus est. At tu non interficis, sed cæde longe graviora perpetras, dum precaris ut frater ignominia afficiatur, dum laqueos ipsi tendis undique, dum pro virtute susceptos labores resolvis, cum ægre fers quod orbis Domino placeat. Non illum ergo, sed eum quem ipse colit impugnas: illum contumelia

Invidorum misera conditio.

1. Cor. 13. 3.

λύπην.
vil. Morel. οὐδαμόθεν ἄλλοθεν, ἀλλ' ἢ ὑπὸ πο-νηρίας ἐπιτεταμένης μονῆς.
ᵃ Morel. χεῖρον πολύ.

afficis, dum honorem tuum illius honori anteponis : quodque gravissimum est, levem putas esse culpam, licet omnium deterrima sit. Nam si des eleemosynam, si vigiles, si jejunes, omnium sceleratissimus es, dum fratri invides. Id vel inde constat. Scortatus est quispiam apud Corinthios; C sed acccusatus cito resipuit. Abeli Caïn invidit, et numquam emendatus est; sed licet Deus ipsi frequenter hoc ulcus memoraret, ille magis intumescebat, et ad cædem properabat: ita hoc vitium illo fortius est, neque facile curatur, nisi attendamus. Radicitus ergo ipsum evellamus, illud cogitantes, nos ut Deum offendimus, dum aliorum bonis invidemus, ita placemus ipsi, cum congratulamur, et ita consortes efficimur bonorum quæ recte operanti parata sunt. Ideo Paulus hortatur, *Gaudere cum gaudentibus, et flere cum flentibus;* ut D magnum utrinque lucrum reportemus. Cogitantes igitur, etsi non laboremus, si erga laborantem recte afficiamur, illius nos coronarum participes effici, livorem omnem ejiciamus, et caritatem in animis nostris inseramus; ut dum fratribus præclare agentibus plaudimus, et præsentia et futura consequamur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, unaque Spiritui sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Rom. 12. 15.

b Alii Παῦλος λέγει χαίρειν.

HOMILIA XXXVIII.

21(A

14. ***Postea invenit eum Jesus in templo, et dixit ei : Ecce sanus factus es; jam noli peccare, ne deterius aliquid tibi contingat.***

1. Res gravis peccatum est, res certe gravis et animæ pernicies; ita ut ex redundantia sæpe etiam corpora lædat. Quia enim ut plurimum ægrotante anima, nullo afficimur dolore; si vero corpus tantillum laboret, omnem adhibemus operam ut ipsum ab infirmitate liberemus, eo quod illam sentia- B mus; ideo Deus corpus castigat ob animæ peccata, ut inferioris partis castigatione, superiori vale-

Deus corpus castigat ob animæ peccata.

a Savil. αὐτό, διὰ τοῦτο καί. Ibid. Morel. κολάζει μᾶλλοι

tudinem pariat. Sic et apud Corinthios fornicatorem Paulus emendavit, per carnis interitum animæ morbum cohibens. Nam invecta in corpus sectione, sic malum compressit : haud secus quam medicus optimus, qui cum hydropisin aut splenem interioribus pharmacis non cedere videt, exterius urit. Sic erga paralyticum egit Christus. Ac vide quo-
C modo id declaret : *Ecce sanus factus es; jam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat.* Quid igitur inde discimus? Primum, ex peccato ipsi natum morbum; secundo, vere credendam esse gehennam; tertio, diuturnum atque perpetuum esse supplicium. Ubinam ergo sunt illi qui dicunt, Horæ unius spatio occidi, brevi tempore adulterium commisi, et immortales dabo pœnas? Ecce hic non tot peccavit quot plexus est annis, et in diuturnitate pœnæ totam fere hominis vitam absumsit. Non enim ex tempore peccata metitur Deus, sed ex ipsa scelerum natura. Ad hæc illud
D quoque considerandum, etsi graves priorum scelerum pœnas demus, si in eadem postea incidamus, longe graviora nos deinceps passuros; ac jure merito. Is enim qui ne supplicio quidem melior efficitur, quasi stupidus demum et contemtor in majorem ducetur cruciatum. Semel enim lapsum debebat supplicium cohibere et ad meliorem frugem reducere : quia vero post illatum supplicium non temperantior efficitur, sed eadem ipsa audet aggredi, jure dabit pœnas ad quas inferendas ipse provocavit. Si vero peccata
E hic repetita gravius puniuntur, quando hic nullas peccatorum pœnas damus, annon magnopere timendum tremendumque nobis est, utpote intolerabilia passuris? Et cur, inquies, non omnes sic puniuntur? Multos enim scelestos videmus pingui valetudine fruentes, prosperaque fruentes fortuna. Verum ne fidamus, sed hujusmodi homines
217 omnium maxime deploremus. Si enim hic nihil
A patiantur, hoc illis viaticum est ad majus supplicium. Hoc Paulus his verbis significavit : *Nunc autem cum judicamur, a Domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur.* 1. Cor. 11. 32.
Hic admonitio, illic supplicium. Quid igitur? inquies; an morbi omnes ex peccatis oriuntur? Non omnes, sed plurimi. Quidam enim ex segnitie ortum habent. Nam gula, ebrietas, segnities, hujusmodi morbos pariunt. Unum porro ubique observandum est, ut plagam omnem cum gratia-

Morbi plurimi ex peccato oriuntur.

Mox iidem multum a Montf. discrepant.]

[d] Savil. εἰ δὲ δίκην δόντες, et paulo post ὅταν μηδ' ὅλως τιμωρηθῶμεν ἁμαρτόντες.

rum actione feramus. Propter peccata etiam inferuntur morbi : nam in libris Regum quemdam
3. Reg. 15. 23. videmus ideo podagra laborantem. Veniunt etiam ut probatiores reddamur; hinc Jobo dicit Deus :
Job. 40. 3. *Ne me putes aliter sic tecum egisse, nisi ut justus appareas?* Sed cur cum de his paralyticis agitur, peccata in medium Christus adducit?
Matth. 9. 2. Nam et illi cujus Matthæus meminit ait, *Confide, fili, remittuntur tibi peccata;* et huic, *Vide, sanus factus es, noli amplius peccare.* Scio quosdam hunc paralyticum criminari, quod Christum accusaverit, et ideo illa audisse dicunt. Quid ergo de paralytico illo dicemus, de quo Matthæus, qui eadem pene audivit? Nam illi quoque dixit, *Remittuntur tibi peccata.* Unde palam est eum non illa de causa hæc audivisse : quod ex sequentibus clarius ediscere licet. *Postea* enim, inquit, *invenit eum in templo Jesus :* quod sane pietatis signum erat. Non enim forum et ambulacra petebat, neque cibo et desidiæ se dedebat, sed in templo degebat : etiamsi illinc se ab omnibus pellendum exspectaret, nihil ipsi suasit, ut a templo discederet. Cum ergo Christus illum invenisset postquam cum Judæis loquutus fuerat, nihil hujusmodi subindicavit. Quod si hac de re illum accusare voluisset, dixisset illi : Rursus in iisdem persistis, nec ex recuperata valetudine factus es melior? Verum nihil dicit hujusmodi, sed in posterum cautiorem reddit.

2. Cur autem cum claudos et mutilos curat, nihil hujusmodi loquitur? Mihi quidem videtur his quidem morbum in peccatorum pœnam venisse, aliis vero ex corporea infirmitate. Nisi hoc esset, alios quoque eadem de causa alloquutus fuisset. Cum enim hic morbus cæterorum omnium sit gravissimus, per eum etiam minoribus remedium præbet. Sicut enim cum alium quemdam curavisset, præcepit ei ut daret gloriam Deo; non illi soli hoc monitum dans, sed per illum omnibus: sic per hos etiam cæteros omnes hortatur, et hæc monita dat singulis. Ad hæc hoc etiam addendum, ipsum nempe magnam ejus perseverantiam vidisse : ideoque illum monet ut qui possit mandatum servare, atque illum beneficio et futurorum timore malorum in sana mente conti-

θυμίας γίγνεται. Καὶ γὰρ καὶ γαστριμαργία καὶ
B μέθη καὶ ἀργία τὰ τοιαῦτα τίκτουσι πάθη. Δεῖ δὲ πανταχοῦ διατηρεῖν ἓν μόνον, ὥστε εὐχαρίστως φέρειν πᾶσαν πληγήν. Γίγνεται δὲ καὶ δι' ἁμαρτήματα, ὥσπερ καὶ ἐν ταῖς Βασιλείαις ὁρῶμέν τινα ποδαλγίᾳ [a] κατασχεθέντα διὰ τοῦτο. Γίγνεται δὲ καὶ δι' εὐδοκίμησιν, ὥσπερ τῷ Ἰὼβ φησιν ὁ Θεός· Μὴ ἄλλως σοι οἴει με κεχρηματικέναι, ἢ ἵνα ἀναφανῇς δίκαιος; Ἀλλὰ τί δήποτε ἐπὶ τῶν παραλυτικῶν τούτων τὰς ἁμαρτίας εἰς μέσον φέρει ὁ Χριστός; Καὶ γὰρ καὶ ἐκείνῳ τῷ παρὰ τῷ Ματθαίῳ κειμένῳ λέγει· Θάρσει, τέκνον, ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι· καὶ τούτῳ, Ἴδε ὑγιὴς γέγονας, μηκέτι ἁμάρτανε. Καὶ οἶδα μὲν ὅτι τινὲς
C τὸν παράλυτον τοῦτον διαβάλλοντές φασιν αὐτὸν τοῦ Χριστοῦ γενέσθαι κατήγορον, καὶ διὰ τοῦτο ταῦτα ἀκηκοέναι. Τί οὖν περὶ ἐκείνου τοῦ παρὰ τῷ Ματθαίῳ τὰ αὐτὰ σχεδὸν ἀκούσαντος ἐροῦμεν; Καὶ γὰρ καὶ ἐκείνῳ εἶπεν· Ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι. Ὅθεν δῆλον ὅτι οὐδὲ οὗτος ταύτης ἕνεκεν τῆς ὑποθέσεως ταῦτα ἤκουε. [b] Καὶ τοῦτο καὶ ἐκ τῶν ἐπαγομένων σαφέστερόν ἐστι μαθεῖν. Μετὰ ταῦτα γάρ, φησὶν, εὑρίσκει αὐτὸν ἐν τῷ ἱερῷ ὁ Ἰησοῦς· ὅπερ μεγίστης εὐλαβείας σημεῖόν ἐστιν. Οὐ γὰρ ἐχώρησεν εἰς ἀγορὰς καὶ περιπάτους, οὐδὲ τρυφῇ καὶ ἀνέσει ἔδωκεν ἑαυτὸν ἀλλ' ἐν τῷ ἱερῷ διῆγε· καίτοι γε τοσαύτην μέλλων ὑπομένειν ἔφοδον, καὶ παρὰ πάντων ἐλαύνεσθαι [c] ἐκεῖθεν·
D ἀλλ' οὐδὲν τούτων ἔπεισεν αὐτὸν ἀποστῆναι τοῦ ἱεροῦ. Εὑρὼν τοίνυν αὐτὸν ὁ Χριστὸς καὶ μετὰ τὸ διαλεχθῆναι τοῖς Ἰουδαίοις, οὐδὲν τοιοῦτον ᾐνίξατο. Εἰ γὰρ τοῦτο ἐγκαλεῖν ἤθελεν, εἶπεν ἂν πρὸς αὐτόν· πάλιν τοῖς αὐτοῖς ἐπιχειρεῖς, καὶ οὔτε τῇ θεραπείᾳ γέγονας βελτίων; Ἀλλ' οὐδὲν τούτων εἶπεν, ἀλλὰ πρὸς τὸ μέλλον αὐτὸν ἀσφαλίζεται μόνον.

Τί δήποτε οὖν καὶ χωλοὺς καὶ κυλλοὺς θεραπεύσας, οὐδαμοῦ τούτων ἐμνημόνευσεν; Ἐμοὶ δοκεῖ τούτοις μὲν ἐξ ἁμαρτημάτων τὰ νοσήματα γενέσθαι, τοῖς δὲ ἄλλοις ἐξ ἀσθενείας φυσικῆς. Εἰ δὲ μὴ τοῦτο,
E καὶ τοῖς ἄλλοις διὰ τούτων καὶ τῶν πρὸς τούτοις εἰρημένων διελέχθη. Ἐπειδὴ γὰρ τῶν ἄλλων πάντων τὸ νόσημα τοῦτο χαλεπώτερον, διὰ τοῦ μείζονος καὶ τὰ ἐλάττονα διορθοῦται. Ὥσπερ γὰρ θεραπεύσας τινὰ ἕτερον, παρήγγειλε δοῦναι δόξαν τῷ Θεῷ, οὐκ ἐκείνῳ μόνῳ ταῦτα παραινῶν, ἀλλὰ καὶ δι' ἐκείνου πᾶσιν· οὕτω καὶ τούτοις διὰ τούτων πᾶσι καὶ τοῖς λοιποῖς πα-
218 ραίνει καὶ συμβουλεύει ταῦτα, ἃ καὶ πρὸς τούτους
A ρηκε. Πρὸς δὲ τούτοις, κἀκεῖνό ἐστιν εἰπεῖν, ὅτι πολλὴν ἐνεῖδεν αὐτοῦ τῇ ψυχῇ τὴν καρτερίαν, καὶ ὡς δυναμένῳ τὸ παράγγελμα δέξασθαι παραινεῖ, τῇ τε εὐεργεσίᾳ καὶ τῷ φόβῳ τῶν μελλόντων κακῶν κατέχων

[a] Savil. κατασχεθέντα. γίνεται δέ.
[b] Alii καὶ τοῦτο καὶ ἑτέρωθεν ἡμῖν ἐκ τῶν.
[c] Savil. ἐκεῖ.

ἱ τῆς ὑγιείας. Καὶ ὅρα τὸ ἀκόμπαστον. Οὐ ι, Ἴδε ὑγιῆ σε ἐποίησα· ἀλλ', Ὑγιὴς γέγο- ἔτι ἁμάρτανε. Καὶ πάλιν οὐκ εἶπεν, ἵνα μή ω· ἀλλ', Ἵνα μὴ χεῖρόν τι σοι γένηται, ως ἀμφότερα τιθεὶς, καὶ δεικνὺς χάριτος ἔσαν τὴν ὑγίειαν, ἢ τῆς ἀξίας. Οὐ γὰρ ἐνέ- ι τὴν ἀξίαν δοὺς ἀπηλλάγη *δίκης, ἀλλ' ἰρωπίᾳ ἐσώζετο. Ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, εἶ- B δοὺ δέδωκας τῶν ἡμαρτημένων δίκην ἱκα- λίζου λοιπόν. Νῦν δὲ οὐχ οὕτως εἶπεν, ἀλλὰ ὑγιὴς γέγονας· μηκέτι ἁμάρτανε. Ταῦτα αὐτοῖς συνεχῶς ἐπιλέγωμεν, κἂν μὲν κολα- παλλαγῶμεν, τοῦτο ἕκαστος πρὸς ἑαυτὸν δε ὑγιὴς γέγονας· μήκετι ἁμάρτανε. Ἂν δὲ δίκην, τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένοντες, ἐκεῖνο τὸ ὸν ἐπᾴδωμεν, ὅτι Τὸ χρηστὸν τοῦ Θεοῦ εἰς ἡμᾶς ἄγει· κατὰ δὲ τὴν σκληρότητα καὶ ον ἡμῶν καρδίαν θησαυρίζομεν ἑαυτοῖς ὀρ- ῷ σφίγξαι δὲ τὸ σῶμα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑτέ- γα αὐτῷ παρέσχετο τῆς οἰκείας θεότητος Γῷ γὰρ εἰπεῖν, Μηκέτι ἁμάρτανε, ἐδήλω- C ι πάντα τὰ ἔμπροσθεν αὐτῷ γεγενημένα ματα· ὅθεν καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα ἔμελλεν εἶναι. Ἀπῆλθεν οὖν ὁ ἄνθρωπος καὶ ἀπήγ- Ἰουδαίοις, ὅτι Ἰησοῦς ἐστιν ὁ ποιήσας αὐ- Καὶ ὅρα αὐτὸν πάλιν ἐπὶ τῆς αὐτῆς μένον- ωσύνης. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ ων τὸν κράββατόν σου. Ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖνοι ἔγκλημα *τοῦτο ἀεὶ προέφερον, αὐτὸς τὴν ἀεὶ προβάλλεται, πάλιν τὸν ἰατρὸν δῆλον ι τοὺς ἄλλους ἐφελκύσασθαι [b]σπεύδων καὶ ἰαι. Οὐ γὰρ οὕτως ἀναίσθητος ἦν, ὡς μετὰ εὐεργεσίαν καὶ παραίνεσιν προδοῦναι τὸν D καὶ κακούργῳ διανοίᾳ τοῦτο εἰπεῖν. Εἰ γὰρ ἦν, εἰ γὰρ ἀπάνθρωπός τις καὶ λίθινος, ἡ εὐεργεσία καὶ ὁ φόβος αὐτὸν ἦν κατα- ὶ γὰρ ἔναυλον ἔχων τὴν ἀπειλὴν, ἔδεισεν ἂν τι πάθῃ, μέγιστα λαβὼν τῆς τοῦ ἰατροῦ [c]δυ- ίγματα· ἄλλως τε εἰ διαβάλλειν ἐβούλετο, ν σιγήσας, τὴν παράβασιν εἶπεν ἂν καὶ κα- ι. Ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστι· ἀλλὰ πολ- ησίας τὰ ῥήματα καὶ εὐγνωμοσύνης, καὶ ει τὸν εὐεργέτην οὐδὲν ἔλαττον τοῦ τυφλοῦ. E εῖνός φησιν· Ἐποίησε πηλὸν, καὶ ἔχρισέ ὀφθαλμούς· οὕτω καὶ οὗτος· Ἰησοῦς ἐστιν με ὑγιῆ. Ἐδίωκον οὖν αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι, ν αὐτὸν ἀποκτεῖναι, ὅτι ταῦτα ἐποίει ἐν

net. Et vide quam sit alienus a fastu. Non enim dixit, Ecce sanum te feci; sed, *Sanus factus es; noli amplius peccare.* Neque dixit, Ne te puniam; sed, *Ne tibi aliquid deterius contingat.* In neutro personam memorat, ostenditque valetudinem ex gratia potius quam ex merito restitutam. Neque enim dixit illum ex merito evasisse pœnas, sed ex benignitate servatum esse. Nisi enim ita res esset, dixisset, Ecce debitas peccatorum pœnas dedisti; cave tibi deinceps. Jam vero non ita dicit, sed quomodo? *Ecce sanus factus es; jam noli peccare.* Hæc nobis ipsis frequenter dicamus, et si castigati evadamus, hæc intra nos loquamur singuli: *Ecce sanus factus es; jam noli peccare.* Quod si in iisdem perseverantes, pœnas non demus, illud apostolicum recitemus: *Benignitas Dei ad pœnitentiam nos* Rom. 2. 4.
adducit: secundum duritiam autem et impœ- 5.
nitens cor nostrum thesaurizamus nobis iram. Neque firmando corpus dumtaxat, sed aliunde etiam magnum divinitatis suæ signum ipsi præbuit. Cum enim dixit, *Jam noli peccare,* significat se peccata illa omnia nosse, quæ ille ante fecerat; unde in posterum fide dignus haberi debebat. 15. *Abiit ergo ille homo, et nuntiavit Judæis, quia Jesus esset qui fecit eum sanum.* Vide iterum ipsum grato animo esse perseverantem. Non enim dixit: Ille est qui dixit mihi, *Tolle grabbatum tuum.* Quia enim illi id quod culpandum videbatur semper objiciebant, ipse responsionem semper affert, ut medicum celebret, et alios alliciat et trahat. Non enim tam stupidus et ingratus erat, ut post tantum beneficium cum admonitione conjunctum, beneficum proderet, et maligno animo sic loqueretur. Nam etsi fera, etsi inhumanus et lapideus fuisset, et beneficium et metus ipsum poterant cohibere. Ex comminatione quippe timebat ne quid sibi deterius contingeret, cum maxima haberet potestatis tanti medici argumenta. Alioquin si calumniari voluisset, non memorata sanitate, transgressionem tantum incusasset. At contra ille magna cum fiducia et grati animi significatione beneficum celebrat, non minus quam cæcus ille, qui dicebat, *Lutum fecit de sputo, et* Joan. 9. 6.
unxit oculos meos; ita et hic: Jesus est qui fecit me sanum. 16. *Propterea persequebantur Judæi Jesum, et volebant illum interficere, quia hæc faciebat in sabbato.* Quid ergo Christus? 17. *Pater meus usque modo operatur, et ego*

Savil. et Codd. nostri.]
deest in quibusdam.

[b] Alii σπεύδων πρὸς τὴν οἰκείωσιν.
[c] Savil. δυνάμεως τὰ ἐνέχυρα.

operor. Quando discipulos defendere oportebat, Davidem illorum conservum in medium afferebat:
Matth. 12. 3. *Non legistis,* inquit, *quid fecerit David, quando*
Filius Dei Patri æqualis. *esuriebat.* Quando autem pro seipso loquitur, ad Patrem confugit, utrinque se Patri æqualem significans, et cum privatim Patrem nominat, et cum se eadem quæ Pater operari ostendit. Et cur non memorat ea quæ in Jericho facta sunt? Volebat illos a terra abducere, ut non amplius ad illum tamquam hominem respicerent, sed tamquam ad Deum et legislatorem. Nisi autem Dei Filius et ex eadem substantia esset, defensio foret accusatione deterior. Si quis enim præfectus, qui regiam legem transgrederetur, accusatus responderet ipsum regem illam transgressum esse, non utique absolveretur; imo majori esset crimini obnoxius. Verum hic quoniam par est dignitas, defensio legitima omnino est. Eadem ratione qua Deum crimine liberatis, et me liberate. Ideo primum dicit, *Pater meus;* ut vel invitis suadeat eadem sibi concedenda esse, si verum Filium revereantur. Quod si quis dixerit, Et ubinam Pater operatur, qui septimo die requievit ab omnibus operibus suis? is modum quo operatur discat. Quis ille modus est? Opificiis suis providet, illaque fovet. Cum vides ergo solem orientem, lunæ cursum, stagna, fontes, fluvios, pluvias et naturæ cursum, sive in seminibus, sive in nostris et brutorum corporibus, aliaque omnia per quæ hoc universum consistit, disce
Matth. 5. 45. perennem Patris operationem, *Qui solem suum,* inquit, *oriri facit super malos et bonos, et pluit*
Matth. 6. 30. *super justos et injustos.* Et rursum, *Si autem fœnum agri quod hodie est, et cras in ignem mittitur, Deus sic vestit*; et de volatilibus quo-
Ibid. v. 26. que, *Pater vester cœlestis pascit illa.*

3. Hic ergo verbis totum perfecit in sabbato, nihilque amplius addidit, sed ex iis quæ in templo fiebant, atque ex ipsorum operibus, objecta crimina solvit. Ubi vero operari præcipit, exempli causa lectum tollere, rem sane non magni momenti, sed quæ tamen sabbati solutionem clare significet, tunc altiora loquitur, ut illos ex

σαββάτῳ. Τί οὖν ὁ Χριστός; Ὁ Πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι. Ὅτε μὲν γὰρ ὑπὲρ τῶν μαθητῶν ἀπολογήσασθαι ἔδει, τὸν Δαυῒδ τὸν ὁμό- 219
A δουλον αὐτῶν εἰς μέσον ἔφερεν, Οὐκ ἀνέγνωτε, λέγων, τί ἐποίησε Δαυῒδ, ὅτε ἐπείνασεν αὐτός; Ὅτε δὲ περὶ ἑαυτοῦ, ἐπὶ τὸν Πατέρα κατέφυγεν, ἑκατέρωθεν τὸ ὁμότιμον δεικνὺς, τῷ τε Πατέρα εἰπεῖν ἰδιαζόντως, καὶ τῷ τὰ αὐτὰ πράττειν ἐκείνῳ. Καὶ διατί μὴ εἶπε τὰ περὶ τὴν Ἱεριχὼ γενόμενα; Ἀναγαγεῖν αὐτοὺς ἠθέλησεν ἀπὸ τῆς γῆς, ἵνα μηκέτι ὡς ἀνθρώπῳ προσέχωσιν, ἀλλ' ὡς Θεῷ καὶ νομοθετεῖν ὀφείλοντι. Εἰ δὲ μὴ γνήσιος ἦν Υἱὸς καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας, ἡ ἀπολογία κατηγορίας μείζων ἐστίν. Οὐδὲ γὰρ εἴ τις ὕπαρχος νόμον βασιλικὸν μεταθεὶς, εἶτα ἐγκαλούμενος ἀπολογοῖτο οὕτω, καὶ λέγοι, ὅτι καὶ γὰρ ὁ βασιλεὺς ἔλυσε, δυνήσεται διαφυγεῖν, ἀλλὰ καὶ μεῖζον τὸ ἔγ-
B κλημα οὕτως ἐργάσεται. Ἀλλ' ἐνταῦθα ἐπειδὴ ἴσα τὰ τῆς ἀξίας, διὰ τοῦτο καὶ τὰ τῆς ἀπολογίας ἀπήρτισται μετὰ ἀσφαλείας ἁπάσης. Ἀφ' ὧν γὰρ, φησὶν, ἀπολύετε τὸν Θεὸν ἐγκλημάτων, ἀπὸ τῶν αὐτῶν καὶ ἐμέ. Διὰ τοῦτο καὶ προλαβὼν εἴρηκεν, Ὁ Πατήρ μου, ἵνα καὶ ἄκοντας πείσῃ τὰ ἴσα αὐτῷ συγχωρεῖν, τὴν ἀκριβῆ γνησιότητα αἰδεσθέντας. Εἰ δὲ λέγοι τις, καὶ ποῦ ὁ Πατὴρ ἐργάζεται, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ καταπαύσας ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ; τὸν τρόπον μαθέτω καθ' ὃν ἐργάζεται. Τίς οὖν ὁ τρόπος τῆς ἐργασίας; Προνοεῖ καὶ [a] συγκροτεῖ τὰ γενόμενα πάντα. Ὁρῶν τοίνυν ἥλιον
C ἀνατέλλοντα, καὶ σελήνην τρέχουσαν, καὶ λίμνας καὶ πηγὰς, καὶ ποταμοὺς, καὶ ὑετοὺς, καὶ φύσεως δρόμον, τὸν ἐν τοῖς σπέρμασι, τὸν ἐν τοῖς σώμασι τοῖς ἡμετέροις καὶ τοῖς τῶν ἀλόγων, τὰ ἄλλα πάντα δι' ὧν τόδε τὸ πᾶν συνέστηκε, μάνθανε τὴν διηνεκῆ τοῦ Πατρὸς ἐργασίαν. Ἀνατέλλει γὰρ, φησὶ, τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους. Καὶ πάλιν· Εἰ δὲ τὸν χόρτον τοῦ ἀγροῦ σήμερον ὄντα καὶ αὔριον εἰς πῦρ βαλλόμενον, οὕτως ὁ Θεὸς ἀμφιέννυσι· καὶ περὶ τῶν πετεινῶν διαλεγόμενος πάλιν· Ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτά.

D Ἐνταῦθα μὲν οὖν διὰ ῥημάτων τὸ πᾶν ἐποίησεν ἐν σαββάτῳ, καὶ οὐδὲν πλέον προσέθηκεν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἐν τῷ ἱερῷ γινομένων, καὶ ἀφ' ὧν αὐτοὶ πράττουσι, λύει τὰ ἐγκλήματα· ἔνθα δὲ καὶ ἔργον γενέσθαι ἐκέλευσεν, οἷον τὸ * τὴν κλίνην ἆραι, οὐδὲν μ πρὸς τὸ πρᾶγμα συντελοῦν, ἀλλ' ἓν τοῦτο μόνον, κνύων σαφῆ τοῦ σαββάτου τὴν λύσιν, ἐπὶ τὸ μεῖζον

[a] συγκροτεῖ. Suspicatur Savil. legendum συγκρατεῖ. [Frustra.]

* τὸ τὴν κλίνην ἆραι, quæ sequuntur ita vertit interpres Aretinus, ut longe breviorem sequutus lectionem videatur: *Tolle grabbatum tuum: ut non grave quidam esse sabbati prævaricationem ostendat, altiora loquitur, ut paterna auctoritate illos terreat, et ad supernam trahat contemplationem. Qua de causa,* etc.

λόγον, μᾶλλον αὐτοὺς καταπλῆξαι βουλόμε-
ς τοῦ Πατρὸς ἀξίας, καὶ ἀναγαγεῖν ἐπὶ τὸ
. Διὰ τοῦτο ὅταν περὶ σαββάτου ᾖ ὁ λόγος,
θρωπος μόνον ἀπολογεῖται, οὔτε ὡς Θεὸς
ἀ ποτὲ μὲν οὕτως, ποτὲ δὲ ἐκείνως. Ἠβού-
μφότερα πιστεύεσθαι, καὶ τῆς οἰκονομίας
τάβασιν, καὶ τῆς θεότητος τὸ ἀξίωμα. Διὰ
ὡς Θεὸς ἀπολογεῖται. Εἰ γὰρ ἔμελλεν ἀπὸ
είνων αὐτοῖς ἀεὶ διαλέγεσθαι μόνον, ἔμειναν
αὐτῆς ταπεινότητος. Διόπερ ἵνα μὴ τοῦτο
ν Πατέρα εἰς μέσον ἄγει. Καίτοι καὶ αὐτὴ
γάζεται ἐν σαββάτῳ. Καὶ γὰρ ὁ ἥλιος τρέ-
οταμοὶ ῥέουσι, καὶ πηγαὶ [a] βρύουσι, καὶ
ίκτουσιν. Ἀλλ' ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐ τῆς κτί-
, οὐκ εἶπε, ναὶ, ἐργάζομαι· καὶ γὰρ ἡ κτί-
ται· ἀλλὰ τί; Ναὶ, ἐργάζομαι, καὶ γὰρ ὁ
ἐργάζεται. Διὰ τοῦτο οὖν μᾶλλον ἐζήτουν
Ἰουδαῖοι, φησὶν, ἀποκτεῖναι, ὅτι οὐ μόνον
ββατον, ἀλλ' ὅτι καὶ Πατέρα ἴδιον ἔλεγε
ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ Θεῷ. * Καὶ μὴν οὐχ
ῦτο μόνον· οὐ γὰρ ἐν τοῖς ῥήμασι τοῦτο
νοις, ἀλλὰ πολλῷ μάλιστα ἐν τοῖς πρά-
δήποτε; Ὅτι τοῖς μὲν λόγοις εἶχον ἐπι-
καὶ ἀλαζονείαν ἐγκαλεῖν· τὴν δὲ τῶν πρα-
ῶντες ἀλήθειαν ἐκβαίνουσαν, καὶ ἐπὶ τῶν
κηρυττομένην τὴν δύναμιν, οὐδὲν ἀντειπεῖν
λοιπόν. Ἀλλ' οἱ μὴ βουλόμενοι μετ' εὐγνω-
αῦτα δέχεσθαι, φασὶν, ὅτι οὐχ ὁ Χριστὸς
τὸν ἴσον τῷ Θεῷ, ἀλλ' οἱ Ἰουδαῖοι τοῦτο
. Οὐκοῦν ἄνωθεν φέρε τὰ εἰρημένα ἐπέλ-
 δή μοι, ἐδίωκον αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι, ἢ
ον; Παντί που δῆλον ὅτι ἐδίωκον. Καὶ διὰ
κον, ἢ δι' ἕτερόν τι; Καὶ τοῦτο συνομολο-
ι διὰ τοῦτο. Ἔλυεν οὖν τὸ σάββατον, ἢ οὐχ
δὲ πρὸς τοῦτο ἔχοι τις ἂν ἀντειπεῖν. Πα-
ἔλεγε τὸν Θεὸν, ἢ οὐκ ἔλεγε; Καὶ τοῦτο
ὐκοῦν καὶ τὰ ἑξῆς τῆς αὐτῆς ἀκολουθίας
ὥσπερ γὰρ τὸ Πατέρα λέγειν ἴδιον τὸν Θεὸν,
ιν τὸ σάββατον, καὶ τὸ διώκεσθαι παρὰ τῶν
διά τε ἐκεῖνο, καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον, οὐχ
ἦν ἐψευσμένης, ἀλλὰ ** πράγματος ἀλη-
 καὶ τὸ ἴσον ἑαυτὸν ποιεῖν τῷ Θεῷ, τῆς
μης ἀπόφασις ἦν. Καὶ ἀπὸ τῶν ἔμπροσθεν
νων τοῦτο σαφέστερόν ἐστιν ἰδεῖν. Τὸ γὰρ,
μου ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι, ἴσον ἐστὶν
κνύντος τῷ Θεῷ. [b] Οὐ γὰρ ἐδείκνυ ἐν τού-
ίαν διαφοράν. Οὐ γὰρ εἶπεν, ἐκεῖνος μὲν ἐρ-
ἐγὼ δὲ ὑπουργῶ· ἀλλ', ὥσπερ ἐκεῖνος ἐργά-

Patris dignitate percellat, et ad sublimiora ducat. Quapropter cum de sabbato agitur, neque ut homo tantum, neque ut Deus tantum sese purgat; sed modo hac, modo illa ratione. Volebat
E enim utrumque credi, et incarnationis humilitatem, et Deitatis dignitatem. Ideo nunc ut Deus sese purgat. Nam si humano semper more ipsos alloquutus fuisset, in eadem perstitissent humilitate. Quamobrem ne id fieret, Patrem in medium adducit. Atqui ipsæ creaturæ in sabbato operan-
220 tur. Sol cursum perficit, flumina manant, fon-
A tes scaturiunt, mulieres pariunt. Verum ut discas ipsum non ex numero creaturarum esse, non dixit, Etiam, operor: nam creaturæ quoque operantur; sed quid? Etiam, operor: nam Pater meus operatur. 18. *Propterea ergo magis quærebant eum Judæi interficere*, inquit, *quia non solum solvebat sabbatum, sed quia et Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo*. Neque verbis tantum id demonstravit, sed longe magis operibus. Cur ita? Quia in verbis cavillari poterant, ac de fastu accusare; cum autem rerum et operum veritatem, quæ potentiam prædicaret, cerne-
B bant, tunc ne hiscere quidem contra audebant. Verum aiunt illi, qui nolunt hæc pia mente accipere, Non Christus se æqualem Deo fecit; sed hoc Judei suspicabantur. Quamobrem hæc dicta altius resumamus. Dic mihi, Christum Judæi persequebantur, necne? Persequebantur utique; id nemini non notum. Illane an alia de causa ipsum persequebantur? Illa certe de causa, ut fatentur omnes. Sabbatum solvebat, necne? Solvebat, id nemo negaverit. Deum Patrem suum dicebat, necne? Dicebat utique. Ergo eadem serie cætera subsequuntur. Sicut enim Patrem
C dicere Deum, solvere sabbatum, ac propter hoc magisque propter illud a Judæis persequutionem pati, non falsa opinio, sed veritas: ita seipsum æqualem Deo facere, eadem mente declarabatur: quod ex supradictis manifestius est. Illud enim *Pater meus operatur, et ego operor*, idipsum est ac si se Deo æqualem faceret. Nullam enim perhibet in his verbis differentiam. Neque enim dixit: Ille operatur, et ego subministro; sed, Sicut ille operatur, ita et ego; magnamque ostendit æqualitatem. Quod si id non ille demonstrare voluisset, sed id Judæi frustra suspicati essent: non sivisset
D illos hæc falso existimare, sed emendavisset. Ne-

Christum æqualem esse Patri probatur.

βλύζουσι.
οὐκ εἶπε λέγων μόνον, ἀλλὰ καὶ πράττων· οὐ... μό- πυκνότερον ἐ. τ. π. Savil. et Cod. 706.]

** [πράγματος ἀληθείας Savil. et Codd. nostri.]
[b] Savil. οὐδὲ γὰρ ἐδείκνυ. Morel. οὐδὲ γὰρ ἔοικεν.

que hoc evangelista siluisset, verum palam dixisset, sic Judæos suspicatos fuisse, sed ipsum non se Deo æqualem fecisse: ut alibi facit, cum videt rem alia mente dictam, alio sensu accipi; ut cum Christus dicit, *Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud,* de carne sua loquens. Verum Judæi id non intelligentes, sed putantes illum de Judaïco templo loqui, dicebant: *Quadraginta sex annis ædificatum est templum hoc, et tu in tribus diebus excitabis illud?* Quia igitur aliud ipse dixerat, aliud illi suspicati fuerant, illeque de carne sua, hi de templo suo intelligebant; id indicans evangelista, imo illorum corrigens opinionem, subjunxit: *Ille autem dicebat de templo corporis sui.* Itaque si hoc loco Christus non se æqualem Patri fecisset, Judæorum certe id opinantium sententiam emendavisset, dixissetque: Judæi putabant ipsum se Deo æqualem facere, ipse vero non de æqualitate illa loquebatur. Neque enim hic solum evangelista id hoc loco facit, sed etiam alius evangelista alibi. Cum enim præcepisset discipulis Jesus:
Matth. 16. 6. *Cavete a fermento Pharisæorum et Sadducæorum:* illi vero cogitarent, dicerentque, Panes non accepimus; cum aliud ille diceret, fermentum doctrinam appellans, aliud illi intelligerent, de panibus dictum putantes, illud
Objectioni respondetur. corrigit, non jam evangelista, sed ipse Christus sic loquens: *Quomodo non intelligitis me non*
Ibid. v. 11. *dixisse vobis a panibus cavere?* Hic vero nihil simile. Atqui dicet aliquis, hoc ipsum de medio tollit Christus dum addit: *Non potest Filius a seipso quidquam facere.* Imo contra, mi homo; non enim tollit æqualitatem, sed firmat eam dum hæc dicit. Verum diligenter attendite: neque enim de levi re quæstio est. Nam illud, *A semetipso,* sæpe in Scriptura habetur, et de Christo et de Spiritu sancto dictum est; visque dictionis est ediscenda, ne in gravissimos errores incidamus. Nam si illam excipias ut statim offertur, vide quanta hinc absurditas consequatur. Neque enim dixit, se alia posse per semetipsum operari, alia

c Savil. ἂν τοῦτο, Morel. τούτῳ.
* [οὐδὲ οὗτος μόνος Savil. et Codd. nostri.]

ζεται, οὕτω καὶ ἐγώ. Καὶ ἰσότητα πολλ
Εἰ δὲ οὐχ αὐτὸς τοῦτο ἐβούλετο κατασ
οἱ Ἰουδαῖοι τοῦτο μάτην ὑπώπτευον·
αὐτῶν εἶναι τὴν διάνοιαν ἐσφαλμένην,
θωσεν c ἂν τοῦτο. Καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς
παρεσιώπησεν, ἀλλ' εἶπεν ἂν φανερῶς,
μὲν οὕτως ὑπώπτευον, αὐτὸς δὲ οὐκ ἐποί
τῷ Θεῷ· ὥσπερ καὶ ἀλλαχοῦ τὸ αὐτὸ
ὅταν ἴδῃ ἄλλως μὲν λεγόμενον, ἄλλως
μενον τὸ λεχθέν· οἷον, Λύσατε τὸν ναὸν
γεν ὁ Χριστὸς, καὶ ἐγὼ ἐν τρισὶν ἡμέρ
E τὸν, περὶ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ λέγων. Ἀλ
τοῦτο μὴ συνιέντες, καὶ νομίσαντες
δαϊκοῦ ναοῦ λέγεσθαι, Ἐν τεσσαράκοντ
σιν, ἔλεγον, ᾠκοδομήθη ὁ ναὸς οὗτος, κ
ἡμέραις ἐγερεῖς αὐτόν; Ἐπεὶ οὖν ἄλλο
τὸς, ἄλλο δὲ ὑπώπτευσαν ἐκεῖνοι (αὐ
περὶ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ ἔλεγεν, ἐκεῖνοι δὲ
τοῦ ἑαυτῶν ἐνόμιζον τοῦτο εἰρῆσθαι),
νος τοῦτο ὁ εὐαγγελιστὴς, μᾶλλον δὲ
221 αὐτῶν τὴν ὑπόνοιαν, ἐπήγαγε λέγων·
A ἔλεγε περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ.
ἐνταῦθα ὁ μὲν Χριστὸς οὐκ ἐποίει ἑαυ
ἐβούλετο τοῦτο παραστῆσαι, οἱ δὲ Ἰ
ὑπώπτευσαν, διώρθωσεν ἂν κἀνταῦθα
αὐτῶν, καὶ εἶπεν· Ἰουδαῖοι μὲν ἐνόμιζ
ποιεῖν τῷ Θεῷ, ἐκεῖνος δὲ οὐ περὶ
ἔλεγε. Καὶ γὰρ οὐδὲ ἐνταῦθα μόνον *
ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν τὸ αὐτὸ
ποιῶν καὶ ἕτερος εὐαγγελιστής. Ὅτε γὰ
τοῖς μαθηταῖς λέγων· Προσέχετε ἀπὸ
Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων, ἐκεῖνοι δὲ
λέγοντες, ὅτι ἄρτους οὐκ ἐλάβομεν· καὶ
τὸς εἶπε, ζύμην τὴν διδασκαλίαν καὶ
B ὑπώπτευσαν οἱ μαθηταὶ, περὶ ἄρτων
ζοντες, διορθοῦται αὐτὸ πάλιν, οὐκ ἔτι ὁ
ἀλλ' αὐτὸς ὁ Χριστὸς, οὕτω a λέγων·
ὅτι προσέχειν οὐ περὶ ἄρτων εἶπον ὑμῖν
οὐδὲν τοιοῦτον. Καὶ μὴν, φησὶν, αὐτὸ
ἐπήγαγεν ὁ Χριστός· Οὐ δύναται ὁ Υἱ
ἑαυτοῦ οὐδέν. Τοὐναντίον μὲν οὖν, ἄνθρ
κεν· οὐδὲ γὰρ ἀναιρῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπ
ἰσότητα τοῦτο λέγει. Ἀλλὰ προσέχετ
βείας· οὐδὲ γὰρ τὸ τυχόν ἐστι τὸ ζητούμ
Ἀφ' ἑαυτοῦ, τοῦτο πολλαχοῦ τῆς Γραφ
ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ
μαθεῖν τῆς λέξεως τὴν δύναμιν, ἵνα
C ἁμαρτάνωμεν. Εἰ γὰρ αὐτὴν καθ' ἑαυτ

a Aliqui λέγων· οὔπω νοεῖτε, οὐδὲ συνίετε

ὥσπερ ἐστὶ πρόχειρον ἐκλαβεῖν, σκόπησον αι τὸ ἄτοπον. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ὅτι τὰ μὲν ' ἑαυτοῦ ποιεῖν, τὰ δὲ οὐ δύναται, ἀλλὰ ιν· Οὐ δύναται ὁ Υἱὸς ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ

ι τοίνυν τὸν ἀντιλέγοντα τούτοις· οὐδὲν τοῦ δύναται ποιεῖν ὁ Υἱὸς, εἰπέ μοι; Κἂν ιδὲν, ἐροῦμεν, ὅτι καὶ μὴν τὸ μέγιστον ἀφ' ἑαυτοῦ πεποίηκε· καὶ βοᾷ Παῦλος, ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορ-λαβών. Καὶ πάλιν αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἀλλα- D σιν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχήν μου, καὶ ἐξου-βεῖν αὐτὴν, καὶ οὐδεὶς αἴρει αὐτὴν ἀπ' ἐθημι αὐτὴν ἀπ' ἐμαυτοῦ. Ὁρᾷς καὶ θα-τῆς ἐξουσίαν ἔχοντα, καὶ τὴν τοσαύτην ν' ἑαυτοῦ ἐργασάμενον; Καὶ τί λέγω περὶ ; Ἡμεῖς γὰρ, ὧν οὐδὲν εὐτελέστερον γέ-λὰ ἀφ' ἑαυτῶν πράττομεν, καὶ κακίαν ἀφ' ομενοι, καὶ ἀρετὴν ἀφ' ἑαυτῶν μετερχό-

μὴ ἀφ' ἑαυτῶν, μηδὲ ἐξουσίαν ἔχοντες, ταν ἁμαρτάνοντες ἐμπεσούμεθα, οὔτε βα-ρθοῦντες ἐπιτευξόμεθα. Οὐδὲν οὖν ἄλλο E ρ' ἑαυτοῦ οὐ δύναται ποιεῖν οὐδὲν, ἢ ὅτι ν τῷ Πατρὶ, οὐδὲν ἀλλότριον, οὐδὲν ξέ-ντα τὴν ἰσότητα ἐνδεικνυμένου καὶ τὴν φωνίαν ἐστί. Καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ εἶπεν, ντίον ποιεῖ, ἀλλ' ὅτι Οὐ δύναται; Ἵνα ἔξῃ πάλιν τὸ ἀπαράλλακτον καὶ τὴν ἀκρί-βητος. Οὐ γὰρ ἀσθένειαν αὐτοῦ κατηγο-, ἀλλὰ καὶ πολλὴν αὐτοῦ τὴν δύναμιν 222 A ἐπεὶ καὶ ἀλλαχοῦ περὶ τοῦ Πατρός φησιν Ἵνα διὰ δύο πραγμάτων ἀμεταθέτων, ἐν ψεύσασθαι Θεόν· καὶ πάλιν, Εἰ ἀρνησό-ος πιστὸς μένει· ἀρνήσασθαι ἑαυτὸν οὐ ἀ οὐ δήπου [a] τοῦτο τὸ, Ἀδύνατον, δηλωτι-ας, ἀλλὰ δυνάμεώς ἐστι, καὶ δυνάμεως οὖν λέγει, τοῦτό ἐστι· πάντων ἀνεπίδεκτος νη τῶν τοιούτων ἐστίν. Ὥσπερ γὰρ ὅταν ἡμεῖς, ἀδύνατον τὸν Θεὸν ἁμαρτεῖν, οὐκ αὐτοῦ κατηγοροῦμεν, ἀλλὰ ἄῤῥητόν τινα τοῦ μαρτυροῦμεν· οὕτω δὴ καὶ αὐτὸς ὅταν δύναμαι ἀπ' ἐμαυτοῦ ποιεῖν οὐδὲν, τοῦτο ἀδύνατον καὶ ἀνεγχώρητόν ἐστιν ἐμὲ ποιῆ- B τίον τῷ Πατρί. Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι τοῦτό ὁμενον, τὰ ἑξῆς ἐπελθόντες, ἴδωμεν τίσι ὁ Χριστός· πότερον τοῖς παρ' ἡμῶν λε-οῖς [b] παρ' ὑμῖν. Σὺ μὲν γὰρ φῂς τὴν ἐξου-

secus; sed generatim dicit : 19. *Non potest Filius a semetipso quidquam facere.*

4. Interrogabimus ergo contradicentem, Nihilne potest a semetipso facere Filius? Si responderit, Nihil; reponemus : Atqui maximum bonorum per semetipsum fecit, id quod Paulus clamat, *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum examinavit, formam servi accipiens.* Philipp. 2. 6.
D
Et rursus ipse Christus alibi : *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo sumendi eam, et nemo tollit eam a me : ego pono eam a meipso.* Psal. 101. 28.
Viden' et mortis et vitæ potestatem habentem, qui tantam œconomiam a semetipso fecit. Ecquid dicam de Christo? Nos enim, quibus nihil vilius, multa a nobis ipsis facimus, a nobis ipsis nequitiam, a nobis ipsis virtutem deligimus. Quod si non a nobis ipsis, neque potestatem habeamus: neque, si
E
peccaverimus, in gehennam incidemus, neque, si bona opera fecerimus, regnum cælorum consequemur. Nihil aliud ergo est illud, *A semetipso non potest facere quidquam,* quam quod nihil possit Patri contrarium facere, nihil alienum, nihil peregrinum, id quod maxime æqualitatem et concordiam magnam ostendit. Et cur non dixit, Nihil contrarium facit, sed, *Non*
222 A
potest? Ut hinc rursum ostendat omnimodam æqualitatem. Non enim imbecillitatem, sed magnam ejus potentiam indicat. Nam alibi quoque de Patre dicit Paulus: *Ut per duas res immobiles, in quibus impossibile est mentiri Deum;* Hebr. 6. 18.
et rursum : *Si negaverimus, ille fidelis manet; negare seipsum non potest.* 2. Tim. 2. 13.
Illud, *Impossibile est,* nusquam imbecillitatem significat, sed potentiam, et potentiam ineffabilem. Hoc autem significat : illa substantia res hujusmodi nullas admittit. Quemadmodum enim cum dicimus, impossibile est Deum peccare, non imbecillitatem ipsi tribuimus, sed ineffabilem quamdam poten-
B
tiam testificamur: sic etiam cum dicit ipse, *Non possum a meipso facere quidquam,* hoc sibi vult: Prorsus impossibile est ut Patri contrarium quidpiam faciam. Ut vero discas illud sic intelligendum esse, sequentia explorantes, videamus

[a] ...ο τὸ, οὐ δύναται, δηλωτ. Paulo post Savil. ὁ ...ητόν ἐστιν, ἔτι ἀνεπίδεκτος.

[b] ...v. Suspicatur Savilius legendum παρ' ὑμῶν. Et ita certe legendum videtur. Sed omnes Mss. παρ' ὑμῖν habent.

an nobiscum, an vobiscum Christus consentiat. Tu dicis, dictum illud potentiam auferre, necnon auctoritatem ipsi competentem, ipsumque imbecillum comprobare : ego contra dico, his demonstrari æqualitatem, omnimodam paritatem, et omnia ex eadem voluntate et potentia fieri. Ipsum percontemur Christum, et per ea quæ postea dicturus est videamus, an secundum tuam, an secundum nostram opinionem dicta interpretetur. Quid ergo dicit? *Quæcumque Pater fecerit, hæc et Filius similiter facit.* Viden' quomodo sententiam vestram radicitus evellat, nostramque confirmet? Nam si a seipso nihil facit, neque Pater a seipso aliquid faciet, si quæcumque facit Pater et ipse faciat. Nam si res non ita esset, aliud absurdum sequeretur. Neque enim dixit, Quæ vidit Patrem facientem, hæc facit; sed, *Nisi viderit Patrem facientem*, non facit, sermonem ad omne tempus extendens : secundum vos autem eadem semper discet. Viden' sententiæ sublimitatem, et verbi humilitatem vel impudentiores ad illud invitos etiam compellere, ut a vili sensu, qui a tanta dignitate abhorret, fugiant? Quis enim adeo miser et infelix fuerit, ut dicat Filium quotidie illa ediscere, quæ facere oportet?

Psal. 101. 28.

Quomodo verum erit illud : *Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient?* quomodo, *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil,* si illa quæ Pater facit, hæc ipse videns imitatur? Vides quomodo et ex iis quæ supra dicta sunt, et ex iis quæ postea dicentur, ejus auctoritas demonstretur? Quod si humilius quædam proferat, ne mireris. Quia enim sublimioribus quibusdam auditis, persequebantur eum, et Deo adversarium esse putabant, paulo demissius verborum tantum tenus loquutus, ad sublimiora rursus evehitur, deinde ad humilia deflectit : sic doctrinam varians, ut facilius vel ab improbis admittatur. Animadverte, quæso : postquam dixerat, *Pater m eus operatur, et ego operor,* et se Deo æqualem ostenderat, rursus dicit: *Non potest Filius a seipso facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem.* Deinde altius: *Quæcumque fecerit ille, hæc et Filius similiter facit;* rursumque humilius : 20. *Pater diligit Filium, et omnia demonstrat ei quæ ipse facit : et majora his demonstrabit ei opera.* Vidistin' tantam humilitatem? Jure quidem. Nam quod

σίαν ἀναιρεῖν τὸ ῥῆμα, καὶ τὴν προσήκουσαι
τίαν αὐτοῦ, καὶ τὴν δύναμιν ἀσθενῆ δειχνύν
δὲ· λέγω ὅτι τὴν ἰσότητα, καὶ τὸ ἀπαράλλαχ
τὸ ὡσανεὶ ἐκ μιᾶς γνώμης καὶ ἐξουσίας καὶ δι
γινόμενον ἐμφαίνει τοῦτο. Οὐκοῦν αὐτὸν ἐρώμ
Χριστὸν, καὶ ἴδωμεν δι' ὧν φησιν ἑξῆς, πότερ
τὴν σὴν ὑπόνοιαν, ἢ πρὸς τὴν ἡμετέραν ἑρμη
εἰρημένα. Τί οὖν φησιν; Ἃ γὰρ ἂν ὁ Πατὴ
C ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ. Εἶδες πῶς π
ἀνεῖλε τὸ ὑμέτερον, καὶ τὰ εἰρημένα παρ' ἡμ
βαίωσεν; Εἰ γὰρ ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδὲν ποιεῖ, ἔστα
Πατὴρ ἀφ' ἑαυτοῦ τι [c] ποιῶν, εἴ γε ὁμοίω
πάντα ποιεῖ. Ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτό ἐστι, καὶ ἕτε
πον ἕψεται. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ὅτι ἃ εἶδε τὸν
ποιοῦντα ἐποίησεν, ἀλλ', Ἐὰν μή τι βλέπῃ τ
τέρα ποιοῦντα, οὐ ποιεῖ, τῷ παντὶ παρατείνω
τὸν λόγον· καὶ ἔσται καθ' ὑμᾶς ἀεὶ τὰ αὐτὰ
νων. Εἶδες πῶς τὸ μὲν νόημά ἐστιν ὑψηλὸν, ἡ
D πεινότης τοῦ ῥήματος καὶ τοὺς λίαν ἀναισχύν
μὴ βουλομένους ἀναγκάζει φυγεῖν τὸ χαμαιζη
σφόδρα τῆς ἀξίας ἐκείνης ἀπᾷδον; Τίς γὰρ
ἄθλιος καὶ ταλαίπωρος, ὡς εἰπεῖν τὸν Υἱὸν κα
στην ἡμέραν μανθάνειν ἃ δεῖ ποιεῖν; Πῶς δ
ἐκεῖνο ἀληθὲς, τὸ, Σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ
οὐκ ἐκλείψουσι; πῶς δὲ, Καὶ πάντα δι' αὐτ
νετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν· εἴ γε τ
Πατὴρ ποιεῖ, τὰ δὲ αὐτὸς ὁρῶν μιμεῖται; Ὁ
E καὶ ἐκ τῶν ἄνωθεν εἰρημένων, καὶ ἐκ τῶν μετὰ
λεχθέντων δείκνυται τῆς αὐθεντίας ἡ ἀπόδει
δὲ ταπεινότερον προάγει τῶν ῥημάτων ἔνια, μ
μάσῃς. Ἐπειδὴ γὰρ ἐδίωκον αὐτὸν, τὰ ὑψηλὰ ἀ
τες, καὶ ἀντίθεον εἶναι ἐνόμιζον, ὀλίγον καθυ
τῶν ῥημάτων μόνων, πάλιν ἐπὶ τὰ ὑψηλότερα
τὸν λόγον· εἶτα πάλιν ἐπὶ τὰ ταπεινὰ, ποικίλλ
τοῦ τὴν διδασκαλίαν, ὥστε εὐπαράδεκτον γενέσ
223 A τοῖς ἀγνώμοσι. Σκόπει δέ· εἰπὼν, Ὁ Πατήρ
γάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι· καὶ ἀποφήνας ἴσον
τῷ Θεῷ, πάλιν λέγει· Οὐ δύναται ἀφ' ἑαυτοῦ
ὁ Υἱὸς οὐδὲν, ἐὰν μή τι βλέπῃ τὸν Πατέρα πο
Εἶτα πάλιν ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον· Ἃ γὰρ ἂν
ποιῇ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ· πάλιν
ταπεινότερον· Ὁ Πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱὸν, καὶ
δείκνυσιν αὐτῷ, ἃ αὐτὸς ποιεῖ, καὶ μείζονα
δείξει αὐτῷ ἔργα. Εἶδες ὅσον πάλιν τὸ [a] ταπειν
κότως. Ὃ γὰρ ἔφθην εἰπὼν, καὶ λέγων οὐ παύ
τοῦτο καὶ νῦν ἐρῶ· ὅτι ἡνίκα ἂν λέγῃ τι χαμα
B καὶ ταπεινὸν, μεθ' ὑπερβολῆς αὐτὸ τίθησιν,
τοὺς ἀγνώμονας ἡ τῶν ῥημάτων εὐτέλεια πεί
εὐσεβοῦς διανοίας δέξασθαι τὰ νοήματα. Ἐπεὶ

[c] Savil. ποιῶν, εἴ γε ὁμοίως αὐτῷ πάντα ποιεῖ. ἐπεὶ εἰ. Morel. ποιῶν, ἵνα τὸ ὁμοίως μένῃ· ἐπεί.

[a] Morel. ταπεινόν; ὥστε εἰκότως ὅπερ ἔφθην εἰπὼν melius, quem sequimur.

τιν, ἐννόησον πῶς ἄτοπον τὸ εἰρημένον, ἀπ' ῥημάτων γυμνάζων. Ὅταν γὰρ εἴπῃ, Καὶ ούτων δείξει αὐτῷ ἔργα, εὑρεθήσεται πολλὰ μαθών· ὅπερ οὐδὲ περὶ ἀποστόλων ἔστιν εἰ- γὰρ Πνεύματος ἅπαξ λαβόντες τὴν χάριν, ἔντα καὶ ᾔδεσαν καὶ ἐδύναντο ἐκεῖνοι, ἅπερ αὐτοὺς καὶ δύνασθαι ἔδει. Οὗτος δὲ εὑρε- ολλὰ ὧν εἰδέναι ἐχρῆν, μηδέπω μαθών. Καὶ γένοιτ' ἂν ἀτοπώτερον; Τί οὖν ἐστι τὸ εἰρη- C πειδὴ τὸν παράλυτον ἔσφιγξε, μέλλει δὲ καὶ ἐρειν, διὰ τοῦτο οὕτως εἶπε, μονονουχὶ τοῦτο αυμάζετε ὅτι παράλυτον ἔσφιγξα; μείζονα εσθε. Ἀλλ' οὕτω μὲν οὐκ εἶπε, ταπεινότε- ς διέξεισιν, ἵνα αὐτῶν [b] παραμυθήσηται τὴν αὶ ἵνα μάθῃς ὅτι τὸ, Δείξει, οὐ κυρίως εἴ- ουσον τῶν ἑξῆς ὧν ἐπάγει πάλιν. Ὥσπερ τὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, φη- καὶ ὁ Υἱὸς οὓς θέλει ζωοποιεῖ. Καίτοι τὸ, ναται ἀφ' ἑαυτοῦ ποιεῖν, τῷ, Οὓς θέλει, στέν. Εἰ γὰρ οὓς θέλει, δύναται ἀφ' ἑαυτοῦ ὸ γὰρ θέλειν, ἐξουσίας)· εἰ δὲ οὐ δύναται D ῦ, οὐκ ἔτι οὓς θέλει. Τὸ μὲν γὰρ, Ὥσπερ ὁ είρει, τῆς δυνάμεως δείκνυσι τὴν ἀπαραλ- ὸ δὲ, Οὓς θέλει, τῆς ἐξουσίας τὴν ἰσότητα. τὸ, Οὐ δύναται ἀφ' ἑαυτοῦ ποιεῖν, οὐ σίαν ἀναιροῦντός ἐστιν, ἀλλὰ τὸ ἀπαράλ- ῆς δυνάμεως καὶ τοῦ θελήματος ἐνδεικνυ- ὕτω καὶ τὸ, Δείξει αὐτῷ, νόησον. Καὶ γὰρ χοῦ φησιν· Ἐγὼ ἀναστήσω αὐτὸν ἐν τῇ μέρᾳ. Καὶ πάλιν, δεικνὺς ὅτι οὐκ ἐνέργειαν ποιεῖ, Ἐγώ εἰμι ἡ ἀνάστασις, φησὶ, καὶ τα ἵνα μὴ λέγῃς, ὅτι νεκροὺς μὲν ἐγείρει καὶ ζωοποιεῖ, τὰ δὲ ἄλλα οὐχ οὕτω ποιεῖ, πᾶσαν ἀπέκλεισεν ἀντιλογίαν τοιαύτην, εἰ- E γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιῇ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ποιεῖ· δηλῶν ὅτι καὶ πάντα ἃ ἐκεῖνος, καὶ ἐκεῖνος ποιεῖ· κἂν νεκρῶν εἴπῃς ἀνάστασιν, άτων διάπλασιν, κἂν ἁμαρτημάτων ἄφεσιν, ποῦν, ὁμοίως ἐργάζεται τῷ γεγεννηκότι.

jam dixi, nec finem dicendi faciam, id nunc repetam. Quando aliquid demissum dicit et humile, id cum hyperbole profert, ut vel improbis verborum vilitas suadeat, ut pia mente sensa percipiant. Nisi enim hoc esset, cogita quam absurdum esset id quod dicitur, quod verba explorando percipies. Quando enim dicit, *Majora his ostendet ei opera,* invenietur multa C nondum didicisse : quod ne de apostolis quidem dicendum. Nam cum Spiritus gratiam accepissent, confertim omnia noverunt, omnia potuerunt, quæ ipsos et scire et posse oportebat; hic autem multa scitu necessaria nondum didicisse deprehendetur : quo quid absurdius esse queat? Quid ergo sibi vult dictum illud? Quia paralytico sic curato, mortuum suscitaturus erat; ideo sic loquutus est, ac si diceret : Miramini me paralyticum sanasse? his majora videbitis. Neque tamen ita loquutus est, sed humiliore usus est sermone, ut illorum furorem compesceret. Ut vero discas D illud, *Demonstrabit,* non proprie dictum esse, audi ea quæ sequuntur. 21. *Sicut enim Pater suscitat mortuos et vivificat, sic et Filius quos vult vivificat.* Atqui illud, *Nihil potest a semetipso facere,* contrarium est illi dicto, *Quos vult.* Si enim quos vult vivificat, a semetipso aliquid facere potest (velle enim potestatis est) : quod si non potest a seipso, jam non quos vult vivificat. Illud enim, *Sicut Pater suscitat,* æqualem probat virtutem; illudque, *Quos vult,* potestatis paritatem. Viden' illud, *Non potest a seipso facere,* potestatem non tollere, sed parem potentiam et voluntatem significare? Sic intelli- E ligas illud, *Demonstrabit ei.* Etenim alibi dicit, *Ego resuscitabo eum in novissimo die.* Joan. 6. 39. Ac rursum, ostendens se vim operandi non accepisse, *Ego sum,* inquit, *resurrectio et vita.* Joan. 11. 25. Deinde ne dicas ipsum quos vult mortuos suscitare et vivificare, sed alia non perinde facere, et hanc objectionem depellere occupat his verbis : *Quæcumque ille fecerit, hæc et Filius similiter facit;* declarans se omnia quæ ille facit similiter facere; mortuos nempe suscitare, corpora formare, peccata remittere, et quidvis aliud, perinde atque Pater operatur, facere.

οὐδενὶ τούτων προσέχουσιν οἱ τῆς ἑαυτῶν 224 ες σωτηρίας· τοσοῦτον κακὸν τὸ προεδρίας A ῦτο τὰς αἱρέσεις ἔτεκε, τοῦτο τὴν τῶν Ἑλλή- είωσεν ἀσέβειαν. Ὁ μὲν γὰρ Θεὸς τὰ ἀόρατα ούλετο διὰ τῆς κτίσεως τοῦ κόσμου νοηθῆναι

5. Verum his animum non adhibent ii qui suam negligunt salutem : tantum malum est, præcellentiæ amor. Hoc hæreses peperit, hoc gentilium impietatem firmavit. Deus quidem volebat invisibilia sua per mundi creationem intelligi :

[b] ρατεύσῃς.

illi vero his omissis, et hanc dedignantes doctrinam, alteram sibi paravere viam; quapropter a vera via aberrarunt. Ideo Judæi non crediderunt, gloriæ humanæ cupidi; illam vero, quæ a Deo est, gloriam non quærentes. Verum nos, dilecti, hunc morbum omni studio et diligentia fugiamus. Licet enim innumera probe gesserimus, hæc omnia vanæ gloriæ pernicies labefactabit. Si ergo ad laudes respiciamus, illas quæramus quæ a Deo sunt. Laus enim hominum, qualiscumque fuerit, statim atque apparet evanescit. Etsi autem non periret, nihil certe lucri nobis afferret, et ex corrupto sæpe judicio provenit. Quid enim tam admirabile humana gloria habeat, qua fruuntur et saltantes juvenes, et impudicæ mulieres, et avari atque raptores? Qui autem a Deo laudatur, non cum his, sed cum sanctis illis admirationi habetur, cum prophetis nempe et apostolis, qui angelicam duxere vitam. Quod si turbam circumducere et suspici optamus, illud quid sit exploremus, ac nullius pretii esse deprehendemus. Uno verbo, si turbam amas, angelorum multitudinem tibi attrahe, et dæmonibus terribilis esto, et sic hominum nullam habebis rationem; sed omnia etiam quæ splendida videntur, ita calcabis ut cœnum atque lutum: et tunc clare videbis nihil animam ita deturpare, ut gloriæ amorem. Non potest enim, non potest utique vanæ gloriæ amator vitam cruciatu plenam non ducere; sicut etiam qui illam calcat, non potest vitia multa non conculcare. Nam qui vanam gloriam superavit, invidiam, pecuniarum amorem, cæterosque gravissimos morbos devicturus est. Et quomodo, inquies, illam superabimus? Si aliam spectemus gloriam; hoc est cælestem, a qua nos hæc ejicere conatur. Illa enim nos et in hac vita conspicuos efficit, et ad futuram vitam nobiscum pergit, atque ab omni servitute carnali nos liberat. Carni misere nunc servimus, terræ terrenisque rebus addicti. Sive in forum te conferas, sive domum intres, sive vias, stationes, diversoria frequentes, si navim conscendas, insulam adeas vel regias ædes, si judiciale forum vel senatum adeas, sæcularium ubique rerum sollicitudinem observabis, singulosque his in rebus laborantes, abeuntes, manentes, navigantes, agricolas, eos qui in agro, eos qui in urbe habitant, uno verbo, omnes. Quæ

Inanis gloria fugienda.

τούτου· ἐκεῖνοι δὲ ταῦτα ἀφέντες, καὶ ἀ
διὰ ταύτης ἐλθεῖν τῆς διδασκαλίας, ἑτέ
ἑαυτοῖς ὁδόν· διὸ καὶ τῆς οὔσης ἐξέπεσον
καὶ Ἰουδαῖοι οὐκ ἐπίστευσαν, δόξαν [a] πα
λαμβάνοντες, καὶ τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ δ
τοῦντες. Ἀλλ' ἡμεῖς, ἀγαπητοί, τοῦτο φ
νόσημα μεθ' ὑπερβολῆς καὶ σπουδῆς ὅ
B γὰρ μυρία κατορθώματα ἔχωμεν, πάντα
σαι τῆς κενοδοξίας ἡ λύμη. Εἰ τοίνυν ἐ
μεν, τοὺς παρὰ τῷ Θεῷ ζητῶμεν ἐπαίν
γὰρ παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἔπαινος οἷος ἂν
ἐφάνη καὶ ἀπώλετο· κἂν μὴ ἀπόληται
οὐδὲν ἡμῖν ἤνεγκε, καὶ ἀπὸ κρίσεως δι
φθαρμένης πολλάκις. Τί γὰρ θαυμαστὸν
θρώπων ἔχει δόξα, ἧς καὶ ὀρχούμενοι
νέοι, καὶ διεφθαρμέναι γυναῖκες, καὶ πλ
ἅρπαγες; Ὁ δὲ παρὰ τοῦ Θεοῦ [b] θαυμ
μετὰ τούτων, ἀλλὰ μετὰ τῶν ἁγίων ἐκε
ζεται, τῶν προφητῶν λέγω, τῶν ἀποστόλ
C γελικὸν ἐπιδειξαμένων βίον. Εἰ δὲ τ
ὄχλους, καὶ τὸ ἀποβλέπεσθαι ποθοῦμεν,
αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ, καὶ οὐδενὸς ἄξιον εὑ
Ὅλως δὲ, εἰ καὶ ὄχλων ἐρᾷς, ἐφέλκου τ
ἀγγέλων, καὶ γίνου φοβερὸς δαίμοσι, καὶ
πίνων οὐδένα ποιήσῃ λόγον· ἀλλὰ πάντα
πατήσεις τὰ λαμπρὰ, ὡς βόρβορον καὶ
ὄψει τότε σαφῶς, ὅτι οὐδὲν οὕτω παρασκε
ἀσχημονεῖν, ὡς τὸ δόξης ἐρᾷν. Οὐ γὰρ ἔσ
τὸν ταύτης ἐρῶντα [c] μὴ ζῆσαι βίον ἐστ
ὥσπερ οὖν οὐκ ἔστι πατήσαντα ταύτην, μ
τῶν παθῶν καταπατῆσαι. Ὁ γὰρ ταύτης
D νος, καὶ φθόνου καὶ φιλοχρηματίας, καὶ
ριέσται τῶν χαλεπῶν νοσημάτων. Καὶ
περιεσόμεθα, φησίν; Ἂν πρὸς τὴν ἄ
δόξαν τὴν ἐκ τῶν οὐρανῶν, ἧς ἐκβάλλει
βιάζεται. Ἐκείνη γὰρ καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ
καὶ μεθ' ἡμῶν πρὸς τὴν μέλλουσαν συναπ
καὶ πάσης ἡμᾶς ἐλευθεροῖ δουλείας σαρκ
πολλῆς ἀθλιότητος δουλεύομεν νῦν, ὅλους
γῇ καὶ τοῖς ταύτης ἐκδόντες πράγμασι.
ρὰν ἐμβάλῃς, κἂν εἰς οἰκίαν εἰσέλθῃς,
ὁδοὺς, κἂν εἰς τοὺς σταθμοὺς, κἂν εἰς τὰ
κἂν εἰς τὰ πανδοχεῖα, κἂν εἰς πλοῖον, κ
E κἂν εἰς τὰ βασίλεια, κἂν εἰς τὰ δικαστήρια,
λευτήρια, πανταχοῦ τῶν παρόντων καὶ τ
πραγμάτων ὄψει τὴν φροντίδα, καὶ ἐκ
τούτων κοπτόμενον, τούς τε ἀπόντας τούς·

[a] Suspicatur Savilius legendum παρ' ἀνθρώπων λαμβάνοντες. [Ante Codd. 705, 706 ἐξέπεσαν vel ἐξέπεσον. Καὶ Ἰουδαῖοι δέ.]

[b] θαυμαζόμενος. Θαυμάζειν pro *laudare*, ut jam diximus, usurpatur sæpe.

[c] [μὴ Savil. et Codd. nostri omittunt, sensit Interpres potestatem verbi σταυροῦσθ A.]

μοῦντας τούς τε μένοντας, τοὺς πλέοντας, οῦντας, τοὺς ἐν τοῖς ἀγροῖς, τοὺς ἐν ταῖς ντας ἁπλῶς. Τίς οὖν ἡμῖν ἐλπὶς σωτηρίας τὴν γῆν οἰκοῦντες τοῦ Θεοῦ, μὴ τὰ τοῦ 225 ῶμεν, ἀλλὰ κελευσθέντες εἶναι ξένοι τῶν A νοι τῶν οὐρανῶν ὦμεν, καὶ τῶν ἐνταῦθα ί ταύτης τῆς ἀναισθησίας χεῖρον γένοιτ' καθ' ἑκάστην ἡμέραν τὰ τῆς κρίσεως, τὰ ας ἀκούοντες, τοὺς ἐπὶ τοῦ Νῶε μιμώμεθα Σοδόμοις, τῇ πείρᾳ τῶν πραγμάτων μέτα μαθεῖν; Καίτοι γε διὰ τοῦτο πάντα ακται, ἵνα εἴ τις τοῖς μέλλουσιν ἀπιστεῖ, η γεγενημένων σαφῆ λάβῃ καὶ περὶ τῶν τὴν ἀπόδειξιν. Ταῦτα οὖν ἐννοοῦντες, καὶ ωθότα καὶ τὰ μέλλοντα, μικρὸν γοῦν ἀνατῆς χαλεπῆς ταύτης δουλείας, καί τινα υχῆς ποιησώμεθα λόγον, ἵνα καὶ τῶν πατῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χά- B λανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριδόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν ἀμήν.

nobis spes salutis erit, quando Dei terram incolentes, nihil ea quæ Dei sunt curamus, sed cum jubeamur hic peregrini esse, peregrini in cælo sumus, et mundi cives? Quid hac stupiditate deterius? Quotidie judicium et regnum audimus, et eos qui in diebus Noe erant necnon Sodomitas imitamur, et experimento omnia ediscere volumus. Atqui ideo illa omnia scripta sunt, ut si quis futura non credat, ex præteritis claram accipiat futurorum notitiam. Hæc itaque cogitantes, tam præterita, quam futura, paulum ex hac servitute respiremus, et aliquam animæ rationem habeamus, ut et præsentia et futura consequamur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

ΟΜΙΛΙΑ λθ'.

μου οὐ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ Υἱῷ, ἵνα πάντες τιμῶσι τὸν Υἱὸν, τιμῶσι τὸν Πατέρα.

ἡμῖν δεῖ τῆς σπουδῆς ἐν ἅπασιν, ἀγαπη- C ἀρ λόγον δώσομεν, καὶ εὐθύνας ὑφέξομεν καὶ ῥημάτων καὶ πραγμάτων. Οὐ γὰρ μέαρόντος [a] τὰ ἡμέτερα ἕστηκεν, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς ἐντεῦθεν ἐκδέξεται ζωῆς κατάστασις, ηρίῳ παραστησόμεθα φοβερῷ. Δεῖ γὰρ ἡμᾶς ι ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ος, ἵνα κομίσηται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώς ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε κακόν. Τοῦτο καστήριον ἐννοῶμεν ἀεὶ, καὶ οὕτω διὰ παν-ρόνου δυνησόμεθα εἶναι ἐν ἀρετῇ. Ὥσπερ ψυχῆς ἐκβαλὼν τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καθά- D τὸν χαλινὸν ἀποῤῥήξας, εἰς κρημνοὺς φέρεηλοῦνται γὰρ, φησὶν, αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ ἐν παντὶ ὸ καὶ τὴν αἰτίαν τιθεὶς, ἐπήγαγεν· Ἀνταιρεῖται τὰ κρίματά σου ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ)· οὕτω ἀπαντὸς τοῦτον ἔχων τὸν φόβον, σωφρόνως . Ἀναμιμνήσκου γὰρ, φησὶ, τὰ ἔσχατά σου,

[a] τὰ ἡμέτερα ἕστηκεν. Morel. τὰ ἡμέτερά ἐστι.

HOMILIA XXXIX.

22. *Pater meus non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio, 23. ut omnes honorificent Filium, ut honorificant Patrem.*

1. Multa nobis opus est in omnibus diligentia, dilecti; accuratam quippe rationem dabimus et verborum et operum. Res enim nostræ non sunt præsentis vitæ limitibus circumscriptæ, sed alia nos exceptura est vitæ conditio, tremendoque judicio sistemur. *Omnes enim nos*, inquit Paulus, *manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque, quæ per corpus egit, prout gessit, sive bonum, sive malum.* Hoc tribunal semper cogitemus, et sic semper virtuti incumbere poterimus. Nam sicut is qui illam diem ab animo ejicit, quasi equus excusso freno in præcipitia ruit (*Profanantur* enim, inquit, *viæ ejus in omni tempore;* et causam afferens ait, *Auferuntur judicia tua a facie ejus*): ita qui semper hoc timore tenetur, temperanter incedet. Nam, *Recordare*, inquit, *novissima tua, et in æternum non peccabis.* Qui enim nunc dimittit no-

Judicium futurum timendum.

2. *Cor.* 5. 10.

Psal. 9. 27.

Eccli. 7. 40.

bis peccata, is tunc judex sedebit; qui mortuus est pro nobis, hic universam naturam judicans
Hebr. 9. 28. apparebit. *Iterum* enim, inquit, *sine peccato videbitur suscipientibus ipsum ad salutem.* Quamobrem hoc loco dicit : *Pater meus non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio, ut omnes honorificent Filium, ut honorificant Patrem.* Ergone Patrem, inquies, illum dicemus? Absit. Ideo namque dicit Filium, ut Filium manentem honoremus sicut Patrem. Qui vero ipsum vocat Patrem, non ultra Filium ut Patrem honorat, sed omnia miscet. Quia ergo beneficio affecti homines non ita ad officium redeunt, ut castigati; ideo terribilia dixit, ut metus saltem ad honorem sibi ferendum traheret. Cum dicit, *Omne,* id est, puniendi et honorandi potestatem habet, atque utrumque pro lubito faciendi. Illud vero, *Dedit,* dictum est, ne ipsum non genitum esse suspiceris, neque putes duos esse Patres : nam quidquid est Pater, est et Filius, genitus et Filius manens. Ut vero discas illud, *Dedit,* idipsum significare quod, genuit, audi illud
v. 7. alio loco declaratum : *Sicut Pater habet vitam in semetipso, ita dedit et Filio vitam habere in semetipso.* Quid ergo? priusne ipsum genuit, ac deinde vitam dedit? Qui dat enim, cuidam exsistenti dat. Ergone genitus erat sine vita? Verum hoc ne dæmones quidem suspicentur : multam quippe habet insaniam cum impietate conjunctam. Quemadmodum ergo illud, *Dedit vitam,* idem est quod, Genuit ipsum vitam : sic, *Dedit judicium,* id est, Ipsum judicem genuit. Etenim ne audiens quod ipse Patrem causam habuerit, diversitatem substantiæ putes, honoremque minorem, ipse venit te judicatum, hinc æqualitatem ostendens. Qui enim quos vult puniendi et honorandi potestatem habet, eadem quæ Pater potest. Nisi enim hoc esset, sed postea quam genitus fuerat honorem accepisset, quæ causa fuit ut ipse posterior honoraretur? quo pacto ita profecit, ut hanc dignitatem acciperet? Non erubescitis dum immortali nullumque augmentum accipienti naturæ humana et tam vilia adscribitis? Cur ergo, inquies, ita loquitur? Ut dicta facilius credantur, et ad sublimiora viam paret; ideo utraque commiscet. Vide autem quomodo : nam e re fuerit hæc a principio obser-

καὶ εἰς τὸν αἰῶνα οὐ μὴ ἁμαρτήσεις.
ἡμῖν τὰ ἁμαρτήματα νῦν, οὗτος καθεί
τότε· ὁ ἀποθανὼν δι' ἡμᾶς, οὗτος φ
κρίνων τὴν φύσιν ἅπασαν. Ἐκ δευτέρ
χωρὶς ἁμαρτίας ὀφθήσεται τοῖς αὐτὸν
νοις εἰς [c] σωτηρίαν. Διὸ καὶ ἐνταῦθα ἔ
E τήρ μου οὐ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ τὴν κρ
δωκε τῷ Υἱῷ, ἵνα πάντες τιμῶσι τὸ
τιμῶσι τὸν Πατέρα. Οὐκοῦν καὶ Πατέρ
ἐροῦμεν, φησίν; Ἄπαγε. Διὰ γὰρ τοῦτο
ἵνα μένοντα Υἱὸν τιμῶμεν ὡς τὸν Πατ
226 τέρα αὐτὸν λέγων οὐκ ἔτι τὸν Υἱὸν ὡς
A σεν, ἀλλὰ τὸ πᾶν συνέχεεν. [a] Ἐπεὶ τοίνυ
νοι οἱ ἄνθρωποι, οὐχ οὕτω προσάγονται
νοι, διὰ τοῦτο οὕτως εἶπε φοβερῶς, ἵνα
τιμὴν ἑαυτοῦ ἐπισπάσηται. Πᾶσαν δὲ δ
λέγει, ὅτι καὶ τοῦ κολάζειν καὶ τοῦ τιμ
καὶ ἑκάτερα ποιεῖν ὡς ἂν ἐθέλῃ. Τὸ δὲ
ρηται, ἵνα μὴ ἀγέννητον αὐτὸν ὑποπ
δύο Πατέρας εἶναι νομίσῃς. Πάντα γὰρ
Πατὴρ, ταῦτά ἐστι καὶ ὁ Υἱὸς, γεννηθ
ἐν τῷ εἶναι Υἱός. Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι τὸ,
τῷ, ἐγέννησεν, ἐστὶν, ἄκουσον ἐξ ἑτέρ
δηλούμενον. Ὥσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ ἔχε
B τῷ, φησὶν, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ Υἱῷ
ἑαυτῷ. Τί οὖν; πρότερον αὐτὸν ἐγέν
ἔδωκε τὴν ζωήν; Ὁ γὰρ διδοὺς, ὄντι
Οὐκοῦν ἦν τῆς ζωῆς χωρὶς γεννηθεί
οὐδ' ἂν δαίμονες ὑποπτεύσαιεν· μετὰ
βείας πολὺ καὶ τὸ ἀνόητον ἔχει. Ὥ
Ἔδωκε ζωὴν, ἐγέννησεν αὐτὸν ζωήν
τὸ, Ἔδωκε κρίσιν, κριτὴν αὐτόν ἐστιν
γὰρ μὴ, ἀκούων ὅτι αἴτιον ἔχει τὸν Π
C λαγὴν οὐσίας νομίσῃς καὶ τιμῆς ἐλάττ
χεταί σε κρίνων, [c] τὴν ἰσότητα καὶ ἐν
Ὁ γὰρ ἔχων ἐξουσίαν κολάζειν καὶ τι
ται, τὰ αὐτὰ δύναται τῷ Πατρί. Ἐπ
ἐστιν, ἀλλ' ὕστερον γεννηθεὶς ἔλαβε τ
γονεν ὥστε αὐτὸν ὕστερον τιμηθῆναι;
τοῦτο ἦλθε προκοπῆς ὥστε τὴν ἀξίαν
καὶ χειροτονηθῆναι; Οὐκ αἰσχύνεσθε
ταῦτα καὶ εὐτελῆ νοήματα τῇ ἀκηράτῳ
δὲν ἐπείσακτον ἐχούσῃ ἀναισχύντως οὐ
D τες; Τίνος οὖν ἕνεκεν οὕτω φθέγγεται
εὐπαράδεκτον γενέσθαι τὸν λόγον, κα
προοδοποιῆσαι ῥήμασι. Διὰ τοῦτο ἀνα
ἐκείνοις, κἀκεῖνα [d] τούτοις. Καὶ ὅρα πῶ

[b] Morel. ὁ τοίνυν ἀφεὶς.
[c] Ita Savil. Alii secus.
[a] Alii ἐπειδὴ γὰρ εὐεργ. οἱ ἄνθρ.. οὐχ οὕτως αἰσθάνονται, πᾶσαν τὴν κρίσιν δέδωκεν αὐτῷ, φησὶν, ἵνα.

[b] Quidam ἐστὶ τῷ πατρὶ, ταῦτά ἐστι κα
[c] Savil. et Morel. τὴν ἰσότητα. Alii τὴν
[d] Alius τούτοις. ὅρα γοῦν ἐξ ἀρχῆς...

αὔτα ἰδεῖν. Εἶπεν, Ὁ Πατήρ μου ἐργάζεται, ράζομαι· δεικνὺς ἐκ τούτου τὸ ἴσον καὶ τὸ ὁμό- αὶ ἐζήτουν αὐτὸν ἀποκτεῖναι. Τί λοιπὸν ποιεῖ; μὲν καθυφίησι, τὰ νοήματα δὲ τὰ αὐτὰ τί- τω λέγων· Οὐ δύναται ὁ Υἱὸς ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ τα πάλιν ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ ἀνάγει τὸν λόγον, Ἃ εῖνος ποιῇ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ, ἶτα πάλιν ἐπὶ τὸ ταπεινότερον· Ὁ γὰρ Πατὴρ ν Υἱὸν, καὶ πάντα δείκνυσιν αὐτῷ ἃ αὐτὸς E καὶ μείζονα τούτων δείξει αὐτῷ. Εἶτα πάλιν ὑψηλότερον· Ὥσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὓς θέλει ζωο- Καὶ μετὰ τοῦτο πάλιν ἐπὶ τὸ ταπεινὸν ὁμοῦ καὶ r Οὐδὲ γὰρ ὁ Πατὴρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ τὴν πᾶσαν ἔδωκε τῷ Υἱῷ. Εἶτα ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον· ἵνα τιμῶσι τὸν Υἱὸν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πα- Ἴδες πῶς τὸν λόγον ποικίλλει, δι' ὑψηλῶν τε 227 A ινῶν αὐτὸν ὑφαίνων ὀνομάτων τε καὶ ῥημά- τα καὶ τοῖς τότε γενέσθαι εὐπαράδεκτον, καὶ τὰ ταῦτα μηδὲν βλαβῆναι, ἀπὸ τῶν ὑψηλῶν τῶν ἑτέρων τὴν προσήκουσαν λαβόντας ἔν- l γὰρ μὴ τοῦτό ἐστι, μηδὲ συγκαταβάσεως ίρηται τὰ εἰρημένα, τίνος ἕνεκεν τὰ ὑψηλὰ το;[a] Ὁ μὲν γὰρ ὀφείλων μεγάλα περὶ ἑαυτοῦ κε, ὅταν μικρόν τι εἴπῃ καὶ ταπεινὸν, πρό- πρόσωπον ἔχει, οἰκονομίας τινὸς ἕνεκεν τοῦτο δὲ εὐτελῆ λέγειν ὀφείλων περὶ ἑαυτοῦ, ἂν ίπῃ, τίνος ἕνεκεν τὰ ὑπερβαίνοντα αὐτοῦ τὴν θέγγεται; Τοῦτο γὰρ οὐκ ἔτι οἰκονομίας τι- B ἐσχάτης ἀσεβείας ἐστίν.

ἡμεῖς μὲν δικαίαν καὶ τῷ Θεῷ πρέπουσαν ομεν εἰπεῖν τῶν ταπεινῶν ῥημάτων, τὴν συγ- ν, καὶ τὸ παιδεύειν μετριάζειν, καὶ τὴν διὰ ἡμῖν οἰκονομουμένην σωτηρίαν· ὃ καὶ αὐτὸς λαχοῦ ἔλεγε· Ταῦτα δὲ λέγω, ἵνα ὑμεῖς σω- πειδὴ γὰρ εἰς τὴν Ἰωάννου κατέφυγε μαρτυ- ἑαυτοῦ ἀφεὶς· ὅπερ ἀνάξιον αὐτοῦ τῆς με- ης ἦν· τῆς εὐτελείας τῆς τοσαύτης τῶν ῥη- θεὶς τὴν αἰτίαν, εἶπε τὸ, Ταῦτα δὲ λέγω, σωθῆτε. Ὑμεῖς δὲ οἱ λέγοντες μὴ ἔχειν αὐ- αὐτὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν δύναμιν τῷ γεγεννη- ἂν εἴπητε ὅταν ἀκούσητε αὐτοῦ φθεγγομένου, C ην δείκνυσι τὴν πρὸς τὸν Πατέρα καὶ δύνα- ἐξουσίαν καὶ δόξαν; Τίνος δὲ ἕνεκεν καὶ τὴν

l. μὲν γὰρ προσήκων αὐτῷ μεγ.

. φθέγγεται, Morel. φθέγγεσθαι; et paulo post άτης ἀσεβείας, Morel. ἐσχάτης παρανοίας. Neutra ιcet; ἐσχάτης ἀσεβείας in Mss. omnibus quos egitur, sed hic non quadrare videtur. An dici ϶eratim loquendo extremæ impietatis esse, si is qui humilia de se loqui debet, magna de se proferat? Altera lectio παρανοίας, quæ haud dubie ex Codice aliquo prodierit, non videtur huic apta loco. Quid si legeretur ἀπονοίας? tunc certe sensus constaret. Sed sine Manuscripti autoritate nihil mutamus.

vare. Dixit. *Pater meus operatur, et ego operor;* et his verbis æqualitatem et parem honorem ostendit: *Et quærebant eum interficere.* Quid deinceps agit? Verba attemperat, eumdem sensum retinens, dum ait: *Non potest Filius a seipso facere quidquam.* Deinde rursum ad sublimia redit: *Quæ enim ille fecerit, hæc et Filius similiter facit.* Post hæc rursus ad humilia descendit: *Pater enim diligit Filium, et omnia demonstrat ei quæcumque facit; et majora his demonstrabit ei.* Hinc rursum sublimiora dicit: *Sicut enim Pater suscitat mortuos et vivificat, sic et Filius quos vult vivificat.* Sub hæc iterum humilia simul et sublimia attingit: *Neque enim Pater judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio.* Hinc ad sublimiora pergit: *Ut omnes honorificent Filium, ut honorificant Patrem.* Viden' quomodo sermonem variet, dum sublimia verba et nomina humilibus admiscet, ut et a præsentibus facilius admitterentur, et a futuris nihil damni acciperetur, sed hi a sublimibus, de aliis quoque consentaneam opinionem haberent? Nam si res non ita se habeat, et si verba non per attemperationem quamdam dicta sunt, cur sublimia admiscuit? Nam qui magna de se loqui debet, si humilius quidpiam protulerit, occasionem dat putandi se per dispensationem quamdam hoc agere: qui autem vilia de se loqui debet, si magnum quidpiam dixerit, cur ea loquitur quæ suam naturam superant? Hoc enim non ex œconomia quadam, sed ex summa impietate prodit.

2. Itaque nos justam Deoque congruentem causam, cur nempe verbis utatur humilibus, dicere possumus, nempe quod sese demittat, nosque doceat ut modeste agamus, sicque nostræ saluti provideat: quod et ipse alibi declarat his verbis: *Hæc autem dico ut vos salvi sitis.* Quia enim ad Joannis testimonium confugit, suo omisso: quod magnitudine sua indignum erat; causam cur vilia verba protulerit, adjicit; nempe, *Hæc autem dico, ut vos salvi sitis.* Vos autem qui dicitis ipsum non habere eamdem quam Pater potestatem, quid dicetis cum audieritis illum dicentem, se parem habere paternæ virtutem, potestatem, gloriam? Cur eumdem exigit honorem, si, ut vos

Cur Christus verbis utitur humilibus.

v. 34.

dicitis, longe inferior est? Hæc enim dixisse non contentus, adjicit: *Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem, qui misit illum.* Viden' quomodo honor Filii cum honore Patris copuletur? Et quid hoc? dicet aliquis. Id et in apostolis videmus : *Qui vos suscipit,* inquit, *me suscipit.* Sed illic servorum res ut sibi proprias tractat, et ideo sic loquitur; hic vero sic dicit, quia est una substantia, una gloria. Alioquin vero apostolis non dixit, ut honorificent. E re autem dixit, *Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem.* Nam si ex duobus regibus alter contumelia afficiatur, in alterum etiam cadit contumelia, maximeque si is qui læditur filius sit: imo etiam milite læso, contumelia afficitur rex; verum non eodem modo, sed per intermedium aliquem. Hic vero non similiter, sed per seipsum. Ideo dicere occupavit, *Ut honorificent Filium, ut honorificant Patrem;* ut cum dixerit, *Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem,* eumdem intelligas honorem. Neque enim simpliciter, Qui non honorificat, sed, Qui non honorificat ut dixi, non honorificat Patrem. Et quomodo, inquies, ejusdem substantiæ sunt qui mittit et qui mittitur? Rursus ad humana sermonem demittis, nec cogitas hæc omnia non alia de causa dicta fuisse, nisi ut causam cognoscamus, ac ne in Sabellii morbum incidamus, et Judæorum infirmitas hoc modo curetur, ut non Deo adversarius apud eos esse existimetur. Nam dicebant, *Hic non est ex Deo; hic a Deo non venit.* Ut vero hanc suspicionem auferret, non tam sublimia quam humilia adhibebat. Idcirco frequentissime dicebat se missum fuisse, non ut hinc putares inferiorem dici, sed ut illorum ora obstrueret. Ideo sæpe ad Patrem confugit, suam tamen auctoritatem interserens. Nam si omnia secundum dignitatem suam dixisset, dicta non admisissent illi : quandoquidem vel ex paucis hisce verbis persequebantur illum sæpe, et lapidabant. Quod si ad illos respiciens semper humilia dixisset, multi postea hinc læsi fuissent. Quapropter doctrinam miscet, per humilia, ut dixi, illis silentium imponens, et per ea quæ dignitatem exprimebant, vilem depellens existimationem apud eos qui mente valerent, ut ostenderet id non sibi prorsus competere. Nam missum esse,

Sabellius putabat unam esse in Deo personam.

αὐτὴν τιμὴν ἀπαιτεῖ, σφόδρα καταδεέστερος
φατε; Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα * ἵσταται, οὕτως εἰπὼ
καὶ ἐπάγει λέγων· Ὁ μὴ τιμῶν τὸν Υἱὸν, ο
τὸν Πατέρα τὸν πέμψαντα αὐτόν. Ὁρᾷς πῶς
πλεκται ἡ τιμὴ τοῦ Υἱοῦ τῇ τιμῇ τοῦ Πατρ
τί τοῦτο, φησί; Τοῦτο γὰρ καὶ ἐπὶ τῶν ἀπ
ἔστιν ἰδεῖν· Ὁ γὰρ δεχόμενος, φησὶν, ὑμᾶς, ἐ
ται. Ἀλλ' ἐκεῖ μὲν, ἐπειδὴ τὰ τῶν δούλων ο
D τῶν ἑαυτοῦ, διὰ τοῦτο οὕτως εἶπεν· ἐνταῦθα δὲ
μία ἐστὶν ἡ οὐσία καὶ ἡ δόξα. ** Ἄλλως δὲ
τῶν ἀποστόλων οὐκ εἴρηται, ἵνα τιμῶσι. Κ
εἶπεν, Ὁ μὴ τιμῶν τὸν Υἱὸν, οὐ τιμᾷ τὸν
Καὶ γὰρ εἰ δύο βασιλέων ὄντων ὁ εἷς ὑβρίζοι
υβρίζεται καὶ ὁ ἕτερος, καὶ μάλιστα ὅταν ὁ
μενος υἱὸς ᾖ. Ὑβρίζεται μὲν γὰρ καὶ ὁπλίτο
νηθέντος· ἀλλ' οὐχ ὁμοίως, ἀλλ' ὡς διὰ
Ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὡς δι' ἑαυτοῦ. Δ
προλαβὼν εἶπεν, Ἵνα τιμῶσι τὸν Υἱὸν, καθὼ
E τὸν Πατέρα· ἵνα, ὅταν εἴπῃ, Ὁ μὴ τιμῶν τ
οὐ τιμᾷ τὸν Πατέρα, τὴν αὐτὴν * ἐννοήσῃς
228 Οὐ γὰρ ἁπλῶς ὁ μὴ τιμῶν, ἀλλ' ὁ μὴ τιμῶν ὡ
A εἶπον, φησὶν, οὐ τιμᾷ τὸν Πατέρα. Καὶ πῶς
τῆς αὐτῆς οὐσίας ὁ πέμπων καὶ ὁ πεμπόμενος
ἐπὶ τὰ ἀνθρώπινα καταφέρεις τὸν λόγον, καὶ
νοεῖς ὅτι ταῦτα πάντα δι' οὐδὲν ἕτερον εἴρητ
ἵνα καὶ τὸν αἴτιον εἰδῶμεν, καὶ εἰς τὴν Σαβελ
περιπέσωμεν νόσον, καὶ τῶν Ἰουδαίων ἡ ἀσθέν
τον θεραπευθῇ a τὸν τρόπον, ὥστε μὴ νομισθῆ
τὸν ἀντίθεον εἶναι παρ' αὐτοῖς. Καὶ γὰρ
Οὗτος οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ· οὗτος ἀπὸ Θ
ἐλήλυθε. Πρὸς δὲ τὸ τὴν ὑποψίαν ταύτην ἀνε
οὕτω τὰ ὑψηλὰ, ὡς τὰ ταπεινὰ συνεβάλλε
τοῦτο συνεχῶς ἄνω καὶ κάτω ἔλεγεν ἀπεστάλ
ἵνα ἐλάττωσίν τινα b αὐτοῦ νομίσῃς εἶναι τὸ
ἀλλ' ἵνα ἐμφράξῃ τὰ ἐκείνων στόματα. Διὰ τ
καταφεύγει συνεχῶς ἐπὶ τὸν Πατέρα, τιθεὶς
B καὶ τὴν οἰκείαν c αὐθεντίαν. Εἴτε γὰρ πάντα
ἀξίαν ἔλεγε τὴν ἑαυτοῦ, οὐκ ἂν ἐδέξαντο τὰ λ
ἐκεῖνοι, ὅπου γε καὶ ἀπὸ ὀλίγων τοιούτων ῥ
ἐδίωξάν τε αὐτὸν καὶ ἐλίθασαν πολλάκις· εἰ
ἐκείνους ἀφορῶν πάντα ἐφθέγγετο ταπεινὰ, μετ
πολλοὶ ἐβλάβησαν ἄν. Διόπερ ἀναμίγνυσι κα
τὴν διδασκαλίαν, καὶ διὰ τούτων, ὅπερ ἔφ
ταπεινῶν ἐμφράττων τὰ ἐκείνων στόματα,
τῶν πρὸς τὴν ἀξίαν λεχθέντων τὴν εὐτελῆ τῶ
μένων d ἀποκρουόμενος ἔννοιαν παρὰ τοῖς νο

* [ἵσταται μόνον, ἀλλὰ Savil. et Codd. nostri.]

** [διὰ τοῦτο ἐπὶ μὲν τῶν ἀ. Savil. et Codd. nostri.]

* Savil. et Morel. ἐννοήσῃς. Alii ὑποπτεύσῃς.

a Morel. τὸν τρόπον. καὶ γὰρ ἐξ ἐσχάτης ἀγνωμοσύνης ἀντίθεος ἐνομίζετο παρ' αὐτοῖς. Savilium et Codices sequimur. [Supra ἴδωμεν pro εἰδῶμεν Savil. et Cod.

b Morel. αὐτοῦ διὰ τούτου ἐμφήνῃ, ἀλλ'.

c Savil. εὐγένειαν.

d Morel. διορθούμενος.

ιxνὺς οὐδὲν αὐτῷ προσήκουσαν ὅλως. Τὸ γὰρ
α, μεταβάσεώς ἐστιν· ὁ δὲ Θεὸς πανταχοῦ C
. Τίνος οὖν ἕνεκέν φησιν, ἀπεστάλθαι; Πα-
έγει, τὴν πρὸς τὸν Πατέρα ὁμόνοιαν δηλῶν·
ι καὶ τὰ ἑξῆς σχηματίζει ῥήματα, τοῦτο κα-
ει θέλων. Ἀμὴν γὰρ, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, φη-
ἀκούων μου τοὺς λόγους, καὶ πιστεύων τῷ
με, ἔχει ζωὴν αἰώνιον. Ὁρᾷς πῶς συνεχῶς
ίθησι, θεραπεύων ἐκείνην τὴν ὑποψίαν, καὶ
καὶ διὰ τῶν ἑξῆς, καὶ φόβῳ καὶ εὐεργεσίας
ξ τὴν πρὸς αὐτὸν φιλονεικίαν καταλύων, κἀν-
ιλιν συγκαταβαίνων πολὺ τοῖς ῥήμασιν;
ι εἶπεν, ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους, καὶ πι- D
οί. Ἦ γὰρ ἂν τῦφον τὸ πρᾶγμα ἐνόμισαν
ιὲ κόμπον ῥημάτων περιττόν. Εἰ γὰρ μετὰ
χρόνον καὶ μυρία θαύματα τοῦτο ὑπώπτευ-
ξαμένου αὐτοῦ οὕτω, πολλῷ μᾶλλον τότε. Διὸ
ν αὐτῷ τότε· Ἀβραὰμ ἀπέθανε, καὶ οἱ προ-
έθανον, καὶ πῶς σὺ λέγεις, ἐάν τις τὸν λόγον
ση, εἰς τὸν αἰῶνα οὐ μὴ γεύσεται θανάτου;
ὴ καὶ ἐνταῦθα ἐκθηριωθῶσιν, ὅρα τί φησιν·
όγον μου ἀκούων, καὶ πιστεύων τῷ πέμψαντί
ζωὴν αἰώνιον. Τοῦτο δὲ οὐ μικρῶς εὐπα- E
ἐποίει τὸν λόγον, τὸ μαθεῖν λέγω, ὅτι τῷ
ιστεύουσιν οἱ αὐτοῦ ἀκούοντες. Τοῦτο γὰρ δε-
μετὰ προθυμίας, καὶ τὰ λοιπὰ ἔμελλον εὐ-
ε δέχεσθαι. Ὥστε καὶ τῷ ταπεινόν τι εἰπεῖν
λοῖς συνετέλει καὶ [f] προοδοποίει. Εἰπὼν δὲ,
ὴν αἰώνιον, ἐπάγει· Καὶ εἰς κρίσιν οὐκ ἔρ-
ἀλλὰ μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν 229 A
ιο τούτοις εὐπαράδεκτον ποιῶν τὸν λόγον, καὶ
ατέρα εἶναι τὸν πιστευόμενον, καὶ τῶν πολλῶν
ν ἀγαθῶν τὸν πειθόμενον. Τὸ δὲ, Εἰς κρίσιν
ται, τοῦτό ἐστιν, οὐ κολάζεται. Θάνατον γὰρ
ν φησι τὸν ἐνταῦθα, ἀλλὰ τὸν αἰώνιον, ὥσ-
καὶ ζωὴν ἐκείνην τὴν ἀθάνατον. Ἀμὴν, ἀμὴν
ῖν, ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐστιν, ὅτε οἱ νεκροὶ
τι τῆς φωνῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ οἱ
τες [a] ζήσονται. Εἰπὼν τὰ ῥήματα, λέγει καὶ τὴν
ἔργων ἀπόδειξιν. Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγεν, Ὥσπερ
ρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ
ὓς θέλει ζωοποιεῖ· ἵνα μὴ δόξῃ κόμπος εἶναι B
μα καὶ τῦφος, παρέχεται καὶ τὴν διὰ τῶν
πόδειξιν λέγων· Ἔρχεται ὥρα. Εἶτα ἵνα μὴ
ὑποπτεύσῃς χρόνον, ἐπάγει· Καὶ νῦν ἐστιν,
κροὶ ἀκούσουσι τῆς φωνῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ,
κούσαντες ζήσονται. Εἶδες αὐθεντίαν ἐνταῦθα
ισίαν ἄφατον; Ὥσπερ γὰρ ἐν τῇ ἀναστάσει,

translationem indicat: Deus autem ubique est. Cur ergo dicit missum fuisse? Crassiori verbo utitur, dum suum cum Patre consensum declarat: et sic sequentia eadem de causa temperat. 24. *Amen, amen dico vobis, quia qui audit sermones meos, et credit ei qui misit me, habet vitam æternam.* Viden' quam frequenter idipsum repetat, ut illam suspicionem tollat, et hic et in sequentibus, metu et promissis a contentione removens, atque hic rursus ad humilia admodum descendat? Neque enim dixit, Qui audit sermones meos, et credit in me; nam id superbe dictum et verborum fastum putassent. Etenim si post tantum temporis et tot patratis miraculis, cum sic ille loqueretur, hoc suspicati sunt; multo magis tunc id putaturi erant. Ideoque dicebant illi: *Abraham mortuus est, et prophetæ mortui sunt, et quomodo tu dicis: Si quis sermonem meum servaverit, in æternum non gustabit mortem?* (Joan. 8. 52.) Ne igitur hic quoque efferarentur, vide quid dicat: *Qui verbum meum audit, et credit ei qui me misit, habet vitam æternam.* Hanc loquendi rationem facile admittere poterant, cum discerent eos qui Jesum audirent Patri credere. Cum enim hoc libenter admitterent, cætera facilius accepturi erant. Itaque cum humile quidpiam diceret, sublimioribus viam parabat. Postquam autem dicit, *Habet vitam æternam,* subjungit: *Et in judicium non venit, sed transiit a morte in vitam.* His duobus sibi fidem conciliat, et quod Patri credendum diceret, et quod obsequenti multa bona polliceretur. Illud autem, *In judicium non venit,* id est, non punitur. Mortem autem non hanc, sed æternam dicit; ut et vitam dicit immortalem. 25. *Amen, amen dico vobis, venit hora, et nunc est, cum mortui audient vocem Filii hominis, et qui audierint, vivent.* Operibus ipsis verba comprobat. Nam cum dixisset, *Sicut Pater suscitat mortuos et vivificat, sic et Filius quos vult vivificat,* ne viderentur hæc ex jactantia et fastu dicta fuisse, ex operibus rem demonstrat, cum dicit, *Venit hora.* Deinde ne putes diu exspectandum esse, adjicit, *Et nunc est, cum mortui audient vocem Filii Dei, et qui audierint, vivent.* Viden' hic auctoritatem et potentiam ineffabilem? Quemadmodum enim in resurrectione, sic et nunc erit, inquit. Nam tunc audita imperantis voce, resurgemus; *In jussu Dei,* inquit, (1. Thess. 4. 16.)

el. πάρεστι. διά τοι τοῦτο καὶ χρήσασθαι οὐ παραι-
χυτέρᾳ λέξει, τὴν πρὸς τόν.
προοδοποίει. οὗτος οὖν, φησὶν, ὄψεται ζωὴν αἰώνιον,
καὶ εἰς κρίσιν.

[a] Morel. ζήσονται. εἶπε λόγοις τὰ μεγάλα ἐκεῖνα. δεῖξαι λοιπὸν βούλεται καὶ ἔργοις αὐτά. ἐπειδή.

mortui resurgent. Et unde, inquies, constat illud non ex fastu dictum esse? Ex eo quod additur, *Et nunc est.* Nam si futura tantum nuntiaret, hinc ipsis suspicio orta esset. Jam vero rei demonstrationem præbet. Me, inquit, vobiscum versante hoc eveniet. C Neque enim, nisi potestatem habuisset, hoc promissurus erat, ne ridiculus omnibus esset. Deinde dicta sua explicat his verbis : 26. *Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio vitam habere in semetipso.*

3. Viden' quomodo æqualitatem stabiliat, et hanc solam differentiam statuat, quod unus sit Pater, alter Filius? Nam vox illa, *Dedit,* hanc solum distinctionem inducit : cætera vero omnia æqualia et paria esse ostendit. D Unde liquet eum cum eadem potestate et virtute omnia facere, qua Pater, nec aliunde vim illam mutuatus. Ita enim vitam habet, ut Pater. Ideoque rursus adjicit id quod sequitur, ut ex hoc illud intelligamus. Quid illud est? *Et potestatem dedit ei judicium facere.* Et cur resurrectionem et judicium tam frequenter memorat? *Sicut enim Pater suscitat mortuos et vivificat, sic et Filius quos vult vivificat;* et rursum, *Neque Pater judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio;* iterumque, *Sicut Pater habet vitam in semetipso, ita de-* E *dit et Filio vitam habere in semetipso;* et, *Qui audient vocem Filii Dei, vivent;* et hoc loco, *Potestatem ei dedit et judicium facere.* Cur ergo hæc frequentius versat, nempe judicium, vitam, resurrectionem? Quoniam hæc maxime sunt quæ vel obstinatum auditorem flectere possint. 230 Qui enim credit se resurrecturum esse, et scelerum A pœnas daturum; etsi non aliud viderit signum, hoc accepto accurret haud dubie, ut propitium sibi judicem reddat. 27. *Quia Filius hominis est,* 28. *nolite hoc admirari.* Paulus Samosatenus non sic legit; sed quomodo? *Dedit ei potestatem judicium facere, quia Filius hominis est.* Verum hoc ita lectum nullam habet consequutionem. Non enim ideo judicium accepit, quia homo est: alioquin quid impediret quominus omnes homines judices essent? sed quia ineffabilis illius substantiæ Filius est, ideo judex est. Ita

Judicium, vitam, resurrectionem cur Christus sæpe memoret.

Paulus Samosatenus quomodo legat.

οὕτω καὶ νῦν ἔσται, φησί. Καὶ γὰρ τότε φωνῆς ἀκούσαντες ἐπιταττούσης ἐγειρόμεθα· [b] Ἐν κελεύσματι γάρ, φησι, Θεοῦ οἱ νεκροὶ ἀναστήσονται. Καὶ πόθεν δῆλον, ἴσως ἐρεῖ τις, ὅτι οὐ κόμπος τὰ εἰρημένα; Ἐξ ὧν ἐπήγαγεν, ὅτι Καὶ νῦν ἐστιν. Εἰ μὲν γὰρ εἰς τὸν μέλλοντα μόνον ἐπήγγελτο χρόνον, ἔμελλεν ὁ λόγος ὕποπτος εἶναι παρ' αὐτοῖς. Νυνὶ δὲ παρέχει τὴν ἀπόδειξιν. Ἐμοῦ γάρ, φησι, διατρίβοντος μεθ' ὑμῶν, τοῦτο γενήσεται. Οὐκ ἂν δὲ μὴ δυνάμενος ἐπηγγείλατο κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον, ὥστε μὴ πλείονα γέλωτα ὀφλεῖν ἐκ τῆς ὑποσχέσεως. Εἶτα καὶ λογισμὸν ἐπάγει τῶν εἰρημένων ἀποδεικτικόν, λέγων· Ὥσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ Υἱῷ ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ.

Ὁρᾷς πῶς τὸ ἀπαράλλακτον, καὶ ἑνὶ μόνῳ τὴν διαφορὰν ἐμφαῖνον, τῷ τὸν μὲν Πατέρα εἶναι, τὸν δὲ Υἱόν; Ἡ γάρ, Ἔδωκε, λέξις, ταύτην εἰσάγει τὴν διαίρεσιν μόνην, τὰ δὲ ἄλλα πάντα ἴσα καὶ ἀπαράλλακτα δείκνυσιν. Ὅθεν δῆλον, ὅτι μετὰ τοσαύτης ἐξουσίας πάντα ποιεῖ καὶ δυνάμεως, μεθ' ὅσης ὁ Πατήρ, καὶ οὐχ ἑτέρωθεν δυναμούμενος. Οὕτω γὰρ ἔχει ζωήν, ὥσπερ ὁ Πατήρ. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ τὸ ἐφεξῆς [c] εὐθέως ἐπήγαγε πάλιν, ἵνα ἀπὸ τούτου κἀκεῖνο νοήσωμεν. Ποῖον δὴ τοῦτο; Τό, Ἔδωκεν αὐτῷ ἐξουσίαν καὶ κρίσιν ποιεῖν. Καὶ τίνος ἕνεκεν ἀνάστασιν καὶ κρίσιν ἄνω καὶ κάτω στρέφει; Ὥσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὓς θέλει ζωοποιεῖ· καὶ πάλιν, Ὁ Πατὴρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν κρίσιν δέδωκε τῷ Υἱῷ· καὶ πάλιν, Ὥσπερ ὁ Πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ Υἱῷ ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ· καὶ πάλιν, Οἱ ἀκούσαντες τῆς φωνῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ζήσονται· [d] καὶ ἐνταῦθα δὴ πάλιν, Ἔδωκεν αὐτῷ ἐξουσίαν καὶ κρίσιν ποιεῖν. Τίνος οὖν ἕνεκεν ταῦτα στρέφει συνεχῶς, κρίσιν λέγω καὶ ζωὴν καὶ ἀνάστασιν; Ὅτι ταῦτα μάλιστα πάντων ἐστὶ τὰ καὶ ἐπαγαγέσθαι δυνάμενα καὶ τὸν ἀνένδοτον ἀκροατήν. Ὁ γὰρ πεισθεὶς ὅτι καὶ ἀναστήσεται, καὶ τούτῳ δώσει τὰς εὐθύνας τῶν πεπλημμελημένων· εἰ καὶ μηδὲν ἕτερον εἶδε σημεῖον, τοῦτο καταδεξάμενος προσδραμεῖται πάντως, ἥμερον κατασκευάζων ἑαυτῷ τὸν δικαστήν. Ὅτι Υἱὸς ἀνθρώπου ἐστί, μὴ θαυμάζετε τοῦτο. Παῦλος μὲν ὁ Σαμοσατεὺς οὐχ οὕτω φησίν, ἀλλὰ πῶς; Ἐξουσίαν ἔδωκεν αὐτῷ κρίσιν ποιεῖν, ὅτι Υἱὸς ἀνθρώπου ἐστίν. Ἀλλ' οὐδεμίαν ἀκολουθίαν ἔχει τοῦτο οὕτω λεγόμενον. Οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἔλαβε κρίσιν ὅτι ἄνθρωπός ἐστιν, (ἐπεί, τί ἐκώλυε πάντας ἀνθρώπους εἶναι κριτάς;) ἀλλ' ἐπειδὴ τῆς ἀῤῥήτου οὐσίας ἐκεί-

[b] Morel. ἐν κελεύσματι καὶ ἐν σάλπιγγι. Savilio hæremus.

[c] Savil. εὐθέως πρόσκειται πάλιν.

[d] Alii καὶ ἐνταῦθα δέ φησι, κρίσιν ἔδωκεν αὐτῷ ποιεῖν.

Υἱὸς, διὰ τοῦτό ἐστι κριτής. Οὕτω τοίνυν
ἐον, Ὅτι Υἱὸς ἀνθρώπου ἐστὶ, μὴ θαυμάζετε B
πειδὴ ἐδόκει τοῖς ἀκούουσι προσίστασθαι τὸ
, καὶ πλέον οὐδὲν ἐνόμιζον εἶναι ἢ ψιλὸν ἄν-
ὰ δὲ λεγόμενα μείζονα ἢ κατὰ ἄνθρωπον ἦν,
μείζονα ἢ κατὰ ἄγγελον, καὶ Θεοῦ μόνου·
ων τὴν ἀντίθεσιν, ἐπήγαγε· Μὴ θαυμάζετε,
ἀνθρώπου ἐστίν· ὅτι ἔρχεται ὥρα, ἐν ᾗ οἱ
νημείοις ἀκούσονται τῆς φωνῆς αὐτοῦ, καὶ
νται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες, εἰς ἀνάστα-
οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες, εἰς ἀνάστασιν
Καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ εἶπε· μὴ θαυμάζετε,
ἀνθρώπου ἐστί; καὶ γὰρ καὶ Υἱὸς Θεοῦ ἐστιν· C
ἀναστάσεως ἐμνημόνευσεν; Ἔθηκε μὲν αὐτὸ
λέγων, Ἀκούσουσι τῆς φωνῆς τοῦ Υἱοῦ Θεοῦ.
αῦθα ἀπεσιώπησε, μὴ θαυμάσῃς. Τὸ γὰρ
ὸν, ὃ Θεοῦ ἴδιον ἦν, δίδωσι τοῖς ἀκροωμένοις
συλλογίσασθαι λοιπὸν, ὅτι καὶ Θεὸς ἦν, καὶ
ς. Παρ' αὐτοῦ μὲν γὰρ λεγόμενον συνεχῶς
ἂν τότε ἐκείνοις· ἀπὸ δὲ τοῦ συλλογισμοῦ
των δεικνύμενον ἀνεπαχθεστέραν τὴν διδα-
ποίει. Καὶ γὰρ οἱ τοὺς συλλογισμοὺς πλέ-
ταν τὰ μέρη θέντες, γενναίως ἀποδείξωσι τὸ
ν, ᵃοὐκ ἐπάγουσιν αὐτοὶ τὸ συμπέρασμα
, ἀλλ' εὐγνωμονέστερον κατασκευάζοντες τὸν D
, καὶ τὴν νίκην λαμπροτέραν ποιοῦντες, αὐ-
ν παρασκευάζουσι τὸν ἀντιλέγοντα τὴν ἀπό-
νεγκεῖν, ὥστε μᾶλλον αὐτοῖς ψηφίσασθαι
όντας τῶν ἀντιδίκων τὴν ὑπὲρ αὐτῶν φε-
ῆφον. Τῆς μὲν οὖν κατὰ τὸν Λάζαρον μνημο-
αστάσεως, τὴν κρίσιν ἐσίγησεν· οὐ γὰρ διὰ
στη Λάζαρος· τὴν δὲ καθόλου εἰπὼν, καὶ
οσέθηκεν, ὅτι Οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες ἐκπο-
ι εἰς ἀνάστασιν ζωῆς· Οἱ δὲ τὰ φαῦλα πρά-
ς ἀνάστασιν κρίσεως. Οὕτω καὶ Ἰωάννης
τὸν ἀκροατὴν, κρίσεως μνησθεὶς, καὶ ὅτι Ὁ
ων εἰς τὸν Υἱὸν, οὐκ ὄψεται τὴν ζωὴν, ἀλλ' E
ῦ Θεοῦ μένει ἐπ' αὐτόν. Οὕτω καὶ αὐτὸς τὸν
ν· Ὁ γὰρ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν, ἔλεγε πρὸς
ὶ κρίνεται· ὁ δὲ μὴ πιστεύων, ἤδη κέκριται.
ὶ ἐνταῦθα καὶ δικαστηρίου καὶ κολάσεως μέ-
ῆς ἐπὶ ταῖς πονηραῖς πράξεσιν. Ἐπειδὴ γὰρ
στέρω, ὅτι Ὁ ἀκούων μου τὸν λόγον, καὶ
τῷ πέμψαντί με, οὐ κρίνεται· ἵνα μὴ νο-
ὅτι τοῦτο ἀρκεῖ πρὸς σωτηρίαν μόνον, καὶ τὰ
ίου προσέθηκεν, εἰπὼν, ὅτι Οἱ τὰ ἀγαθὰ 231
ες, εἰς ἀνάστασιν ζωῆς· οἱ δὲ τὰ φαῦλα πρά- A
ς ἀνάστασιν κρίσεως. Ἐπεὶ οὖν ἔφησεν αὐτῷ
μένην ἅπασαν δώσειν λόγον καὶ πάντας ἀπὸ

igitur legendum, *Quia Filius hominis est, nolite hoc admirari.* Cum videretur auditoribus pugnantia loqui, et nihil aliud quam purum hominem esse illum putarent, verba autem supra hominem, imo supra angelos essent, et solius Dei; hanc solvens objectionem subjunxit: *Nolite mirari hoc, quia Filius hominis est: quia venit hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem ejus; 29. et procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ: qui vero mala egerunt, in resurrectionem judicii.* Et cur non dixit, Nolite mirari, quia Filius hominis est? nam etiam Filius Dei est; sed resurrectionem memoravit? Jam illud supra posuerat, dicens: *Audient vocem Filii Dei.* Quod si hic illud tacuit, ne mireris. Nam cum opus dixerit quod Deo proprium erat, hinc inferendum auditoribus relinquit, ipsum esse et Deum et Dei Filium. Nam si id frequenter dixisset, illos ad repugnandum concitasset; ex miraculis vero comprobatum minus odiosam doctrinam reddebat. Nam qui syllogismos nectunt, positis propositionibus quæ rem probent, sæpe conclusionem non afferunt; sed benevolentiorem hinc sibi auditorem reddunt, et splendidiorem referunt victoriam, dum adversarium ipsum cogunt sententiam ferre quam volunt: ita ut qui præsentes sunt ipsam ideo statim amplectantur. Cum porro Lazari resurrectionem memoravit, judicium tacuit; non enim hac de causa suscitatus est Lazarus: cum autem de universali resurrectione, id adjecit, eos qui bona egerunt ituros in resurrectionem vitæ; qui vero mala, in resurrectionem judicii. Sic et Joannes auditorem excitavit, judicium memorans, et dicens eum qui non credit in Filium, non visurum esse vitam, sed iram Dei mansuram esse super eum. Joan. 3. 36.
Sic et Nicodemo dixit: *Qui credit in Filium, non judicatur: qui autem non credit, jam judicatus est.* Ibid. 3. 18.
Sic et hoc loco et judicii et supplicii meminit, malis actibus deputati. Quia enim supra dixerat, *Qui audit verba mea, et credit ei qui me misit, non judicatur:* ne quis putet hoc ad salutem satis esse, vitæ rationem addit, *Qui bona egerunt, in resurrectionem vitæ; qui mala, in resurrectionem judicii.* Quoniam igitur dixerat totum orbem ipsi rationem redditurum esse, et omnes a voce ejus esse resurrecturos, rem certe novam, inexspectatam, et a multis nondum creditam, ab iis etiam qui credidisse videntur, ne-

ᵃ [...]am οὐδ' ἐπάγουσιν.

dum a Judæis; audi quo pacto hæc proferat auditorum infirmitati se attemperans. 30. *Non possum ego a meipso facere quidquam. Sicut audio, judico, et judicium meum justum est, quia non quæro voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me.* Atqui non parvum jam dederat resurrectionis argumentum, cum paralyticum sanavit. Ideoque non ante de resurrectione loquutus est, quam hoc fecisset, quod a resurrectione non multum aberat : judicium vero post curatum corpus subindicavit his verbis : *Ecce sanus factus es; jam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat.* Attamen et Lazari et orbis terrarum resurrectionem prædicit. Et quia hasce duas resurrectiones prædixit, Lazari quæ mox futura erat, et orbis terrarum diu postea futuram; Lazari resurrectionem per paralyticum indicat, quamprimum futuram, *Venit hora et nunc est;* universalem autem ex Lazari resurrectione, per ea quæ facta fuerant, nondum gesta sub oculos adducens. Quod ipsum ubique facere videmus : dum duas vel tres prædictiones proponit, et futura ex gestis credibilia reddit.

4. Attamen his dictis atque gestis, quia illi imbecilliores erant, hæc non satis habuit, sed aliis quoque allatis illorum pertinaciam reprimit, dicens : *Non possum a meipso facere quidquam. Sicut audio, judico, et judicium meum justum est, quia non quæro voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me.* Quia enim aliena quædam et a prophetis diversa dicere videbatur (illi quippe dicebant Deum esse qui judicat terram omnem, hoc est, genus humanum. Et hoc David
Psal. 95. 10. ubique prædicat, *Judicabit populos in æquitate;*
Psal. 7. 12. et, *Deus judex justus, fortis et patiens;* similiterque omnes prophetæ et Moyses : Christus vero dicebat, *Pater neminem judicat, sed judicium dedit Filio;* et hoc auditorem Judæum turbare poterat, inducereque ut Jesum Deo adversarium suspicaretur): hic admodum sese demittit, quantum scilicet imbecillitas eorum postulabat, ut perniciosam hanc suspicionem radicitus avelleret, aitque, *Ego non possum a meipso facere quidquam;* id est, Nihil alienum, diversum, quod Pater nolit, a me factum videbitis, vel dictum audietis. Et cum prius dixerit, Filius hominis est, quia illi cum purum hominem esse arbitra-

τῆς φωνῆς ἀναστήσεσθαι τῆς αὐτοῦ
καὶ παράδοξον, καὶ ἔτι καὶ νῦν ἀπ
πολλοῖς, καὶ τῶν δοκούντων πεπιστ
τότε παρὰ Ἰουδαίοις, ἄκουσον πῶς
ζει, πάλιν τῇ ἀσθενείᾳ συγκαταβαί
μένων. Οὐ δύναμαι ἐγὼ ποιεῖν ἀπ
Καθὼς ἀκούω, κρίνω, καὶ ἡ κρίσ
ἐστὶν, ὅτι οὐ ζητῶ τὸ θέλημα τὸ ἐ
λημα τοῦ πέμψαντός με. Καίτοι οὐ μ
B στάσεως ἦν δεδωκὼς ἀπόδειξιν, τὸν
ξας. Διόπερ οὐδὲ πρότερον περὶ ἀνασ
ἕως ἐκεῖνο ἐποίησεν, ὃ τῆς ἀναστά
ἀποδέον ἦν. Καὶ τὴν κρίσιν δὲ ἡνί
τὴν τοῦ σώματος σφίγξιν εἰπὼν, Ἴ
μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν τί
ὅμως καὶ τὴν Λαζάρου προαναφωνεῖ
κουμένης. Καὶ ἐπειδὴ δύο ταύτας ἀνε
τήν τε τοῦ Λαζάρου τὴν αὐτίκα μέ
καὶ τὴν τῆς οἰκουμένης τὴν μακροῖς
χρόνοις, ταύτην μὲν ἀπὸ τοῦ παρ
καὶ τῆς ἐγγύτητος τοῦ καιροῦ, λέγω
C καὶ νῦν ἐστιν· ἐκείνην δὲ, ἀπὸ τῆς κ
ἀναστάσεως, διὰ τῶν ἤδη γενομένω
νόμενα ὑπ' ὄψιν ἄγων. Καὶ τοῦτο πο
αὐτὸν ἔστιν ἰδεῖν, δύο τιθέντα προῤῥ
καὶ τὰ ἐσόμενα ἀπὸ τῶν γενομένων

Ἀλλ' ὅμως τοσαῦτα καὶ εἰπὼν καὶ
δὴ τέως ἀσθενέστεροι ἦσαν, οὐκ ἀρκε
λὰ καὶ δι' ὧν ἐπάγει ῥημάτων αὐ
[b] τὴν φιλονεικίαν, λέγων· Οὐ δύναμ
ἐμαυτοῦ οὐδέν. Καθὼς ἀκούω, κρίνω
ἐμὴ δικαία ἐστὶν, ὅτι οὐ ζητῶ τὸ
ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με.
D τινὰ καὶ παρηλλαγμένα παρὰ τοὺς
λέγειν (ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἔλεγον, ὅτ
κρίνων τὴν γῆν ἅπασαν, τουτέστι
γένος· καὶ τοῦτο ὁ Δαυὶδ πανταχ
ἔλεγε, Κρινεῖ λαοὺς ἐν εὐθύτητι· καὶ
δίκαιος καὶ ἰσχυρὸς καὶ μακρόθυμο
ται δὲ πάντες καὶ ὁ Μωϋσῆς· ὁ δὲ
Ὁ Πατὴρ οὐ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ τ
E τῷ Υἱῷ· ἱκανὸν δὲ τοῦτο ἦν θορυβῆ
τότε Ἰουδαῖον, καὶ παρασκευάσαι
αὐτὸν ὑποπτεύειν)· σφόδρα ἐνταῦθ
τῷ λόγῳ, καὶ τοσοῦτον, ὅσον ἀπῄτει α
ὥστε τὴν ὀλεθρίαν ταύτην ὑποψίαν π
καὶ φησίν· Ἐγὼ οὐ δύναμαι ἀπ' ἐμαυ
τουτέστιν, οὐδὲν ξένον, οὐδὲ παρηλ
μὴ βούλεται ὁ Πατὴρ, παρ' ἐμοῦ γ
ἢ λεγόμενον ἀκούσεσθε. Καὶ πρότερο

[a] Morel. ἐπειδὴ καὶ οὕτω παχύτεροι ἦσαν.

[b] Morel. τὴν ἀναισχυντίαν.

ἐστὶν, καὶ δείξας ὅτι ἄνθρωπον αὐτὸν τέως
, οὕτω καὶ ἐνταῦθα προστίθησιν. Ὥσπερ 232
εἰπὼν, Ὃ ἀκηκόαμεν, λαλοῦμεν, καὶ ὃ A
μαρτυροῦμεν· καὶ ὁ Ἰωάννης, Ὃ ἑώρα-
, καὶ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ οὐδεὶς λαμ-
ἀκριβοῦς δὲ ἀμφότερα εἴρηται γνώσεως,
περὶ ἀκοῆς καὶ ὄψεως· οὕτω καὶ ἐνταῦθα
, οὐδὲν ἄλλο ἐμφαίνει, ἢ ὅτι ἀδύνατον
ἦσαι αὐτὸν, ἢ ὅπερ ὁ Πατήρ. Ἀλλ᾽ οὐχ
σαφῶς (οὐ γὰρ ἂν ἐδέξαντο [a] ἐξ εὐθείας
ἀκούοντες)· ἀλλὰ πῶς; Συγκαβατικῶς
ως σφόδρα· Καθὼς ἀκούω, κρίνω. Πάλιν
λέγων ἐνταῦθα (οὐ γὰρ εἶπε, καθὼς
ἀλλὰ, Καθὼς ἀκούω), ἀλλ᾽ οὐδὲ ὡς δεό- B
μενος ταῦτά φησιν (οὐ γὰρ μόνον τοῦ δι-
δαχθῆναι ἦν, ἀλλὰ καὶ τοῦ δεῖσθαι ἀκούειν),
δηλῶν καὶ τὸ ἀπαράλλακτον τῆς
λέγει, τοῦτό ἐστι· οὕτω κρίνω, ὡς ἂν
ρ ἦν ὁ κρίνων. Εἶτα ἐπάγει, Καὶ οἶδα
μὴ δικαία ἐστὶν, ὅτι οὐ ζητῶ τὸ θέ-
ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με. Τί
γὰρ θέλημα ἕτερον παρὰ τὸν Πατέρα;
λαχοῦ εἶπας, Καθὼς ἐγὼ καὶ σὺ ἕν
ἐν, ἐπὶ θελήματος λέγων καὶ ὁμονοίας·
καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἓν ὦσι· τουτέστιν,
πίστει. Ὁρᾷς ὅτι τὰ μάλιστα δο- C
ταπεινὰ, ταῦτά ἐστιν ἅπερ ἔχει ἐγκε-
τὸ ὑψηλὸν νόημα; [b] Ὃ γὰρ αἰνίττεται,
· ὅτι οὐκ ἄλλο μὲν τοῦ Πατρὸς τὸ θέ-
δὲ τὸ αὐτοῦ· ἀλλ᾽ ὥσπερ μιᾶς διανοίας
, οὕτως ἐμοῦ καὶ τοῦ Πατρός. Καὶ μὴ
, εἰ τοσαύτην εἶπε συνάφειαν. Καὶ γὰρ ἐπὶ
ματος τούτῳ κέχρηται τῷ ὑποδείγματι ὁ
λέγων· Τίς γὰρ οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀν-
εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ;
τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα
Οὐδὲν οὖν ἄλλο ἢ τοῦτό φησιν, ὅτι οὐκ ἔστι
ἕτερον καὶ ἴδιον [c] παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἀλλ᾽
βούλεται, τοῦτο καὶ ἐγώ· καὶ εἴ τι ἐγὼ, D
ἐκεῖνος. Ὥσπερ οὖν τῷ Πατρὶ οὐδεὶς ἂν
κρίνοντι, οὕτως οὐδὲ ἐμοί· ἀπὸ γὰρ τῆς
της ἑκατέρα ἡ ψῆφος φέρεται. Εἰ δὲ ἀν-
ως ταῦτα διαλέγεται, μὴ θαυμάσῃς. Ἄν-
αὐτὸν ἔτι ἐνόμιζον εἶναι ψιλόν. Διὸ χρὴ

bantur, ideo illa adjecit. Ut ergo supra cum diceret, *Quod audivimus, loquimur, et quod vidimus, testamur;* et Joannes, *Quod vidit, testatur, et testimonium ejus nemo accipit;* de certa loquitur cognitione ad utrumque, non vero simpliciter de auditu et de visu : ita et hic per auditum nihil aliud significat, quam non posse se aliud velle, quam quod vult Pater. Sed id non ita clare dixit (neque enim ferre potuissent si aperte dixisset); verum quo pacto? Admodum demisso et humano more : *Sicut audio, judico.* Non de doctrina hic agitur; neque enim dicit, Sicut doceor, sed, *Sicut audio* : non quod auditu egeat : non modo non doctrina, sed ne auditu quidem indigebat; sed concordiam indicat, et idem ipsum judicium, ac si diceret : Ita judico ac si Pater ipse judicaret. Postea adjicit : *Et novi quod judicium meum justum est, quia non quæro voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me.* Quid dicis? habesne alteram quam Pater voluntatem? Atqui alibi dixisti : *Sicut ego et tu unum sumus;* et rursum, de voluntate et concordia loquens : *Da eis ut et ipsi in nobis unum sint,* hoc est, in fide nostra. Viden' ea quæ magis humilia videntur, sublimem sensum occultum habere? Quod ergo subindicat, hoc est : ostendit non aliam esse Patris voluntatem, quam suam; sed Ita, inquit, una est mea et Patris, ut unius animi voluntas una est. Nec mireris si tantam dicat conjunctionem. Nam de spiritu quoque eodem Paulus exemplo utitur dicens : *Quis scit hominum quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? Ita et quæ Dei sunt nemo novit, nisi Spiritus Dei.* Nihil ergo aliud quam hoc dicit : Non est mihi voluntas alia et propria quam quæ Patris est : sed si quid ille vult, hoc et ego volo; et si quid ego, hoc et ille. Quemadmodum ergo Patrem nemo reprehendet judicantem, ita nec me : ex eadem quippe sententia uterque calculus fertur. Quod si hæc ille humano more loquatur, ne mireris : nam illum hominem purum esse putabant. Quamobrem in similibus oportet non dicta solum, sed et hominum opinionem perpendere, et responsionem quasi

1. Cor. 2. 11.

ἐστι, διότι ἐκεῖνοι ἄνθρωπον αὐτὸν τέως ὑπώ-
τότε ταῦτα προστίθησιν. ὥσπερ οὖν. Savilius
m sequimur. [Nisi quod Savil., ut et Cod.
pro προστίθησιν.] Qui locus non est obscu-
. Boisius in notis Savilianis.
ἐξ εὐθείας αὐτὸ οὕτως.
φησι, καθὼς... ἐσμὲν, περὶ θελήματος.... Savil.
.]

b Hic longe variant exemplaria. Savil., quem sequimur, cum Mss. consentit. Morel. vero sic habet, ὃ γοῦν αἰνίττεται, τοῦτό ἐστι. δείκνυσι γὰρ οὐκ ἄλλο ὂν τοῦ πατρὸς τὸ θέλημα παρὰ τὸ αὐτοῦ, ἀλλ᾽ οὕτως ἓν εἶναι τὸ αὐτοῦ καὶ τοῦ πατρὸς, ὡς εἰ καὶ μιᾶς ἂν διανοίας ἓν ἦν θέλημα.

c Alii παρὰ τὸ τοῦ πατρός. [Ita Cod. 706 et Savil. e conjectura, recte.]

secundum illam opinionem datam accipere : alioquin multa sequerentur absurda. Animadverte, quæso; dixit, *Non quæro voluntatem meam.* Ergo alia est ejus voluntas, et longe inferior; nec modo inferior, sed etiam non tam utilis. Nam si salutaris esset, et si consonaret cum voluntate Patris, cur illam non quæris? Homines quippe jure hoc ipsum dixerint, ut qui multas habeant voluntates præter Dei placitum. Tu vero qua de causa sic loqueris, qui per omnia Patri similis es? Hoc enim verbum nemo dixerit esse viri accurati, et qui crucifixus sit. Si namque Paulus ita se voluntati Dei copulat, ut dicat, *Vivo autem jam ego, vivit vero in me Christus,* quomodo omnium Dominus dixerit, *Non quæro voluntatem meam, sed ejus qui misit me,* ac si alia sit. Quid ergo sibi vult? Quasi homo loquitur, et secundum auditorum opinionem. Cum enim superius alia ut Deus, alia ut homo dixisse demonstretur, rursus ut homo hæc profert et ait, *Judicium meum justum est.* Et unde hoc liquet? *Quia non quæro voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me.* Sicut enim homo, qui ab affectu liber est, non potest juste accusari quod præter fas judicaverit: sic nec me jam poteritis reprehendere. Nam qui vult sua stabilire, jure fortassis in suspicionem veniat, quod hac de causa justitiam pessumdederit. Qui vero sua non respicit, qua de causa non juste calculum ferat? Hoc itaque ratiocinio quæ ad me spectant explorate. Nam si dicerem me non a Patre missum esse, nec gestorum gloriam ad illum referrem, vestrum fortasse quispiam suspicaretur, me jactabundum vera non dicere : si autem alteri et quæ facta sunt refero, cur dicta illa suspecta habeatis? Viden' quo sermonem deduxerit, et unde judicium suum justum esse asserat? Unde videlicet quivis e vulgo defensionem pararet. Viden' quod sæpe dixi, quomodo clare resplendeat? Quid illud est quod dixi? Illam tantam verborum humilitatem sanæ mentis hominibus suadere, ne dicta statim ad infima deprimant, sed potius in sublimiorem sensum ducant; imo qui

In Christo [illegible] voluntates, quomodo.

Gal. 2. 20.

μάλιστα ἐν τοῖς τοιούτοις μὴ τὰ λεγόμενα
μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπόνοιαν τῶν ἀκροωμέν
τιθέναι, καὶ οὕτω τῶν λεγομένων ἀκούειν,
ἐκείνην εἰρημένων ὑπόνοιαν· ἐπεὶ πολλὰ ἕ
ἄτοπα. Σκόπει γάρ· εἶπεν, Οὐ ζητῶ τὸ θέ
E ἐμόν. Οὐκοῦν ἕτερόν ἐστι τὸ αὐτοῦ θέλημα,
ὅρα ἀποδέον· καὶ οὐδὲ ἁπλῶς ἀποδέον, ἀλλ' ο
λιμον οὕτως. Ἐπεὶ εἰ σωτηριῶδες ἦν καὶ σ
τῷ τοῦ Πατρὸς, τίνος ἕνεκεν αὐτὸ οὐ ζητεῖς;
ποι μὲν γὰρ εἰκότως ἂν τοῦτο λέγοιεν, ὡς π
λήματα ἔχοντες παρὰ τὰ τῷ Θεῷ δοκοῦντε
τίνος ἕνεκεν τοῦτο φῂς, κατὰ πάντα ἐοικὼς τ
233 A Τοῦτο γὰρ οὐδὲ ἀνδρὸς ἠκριβωμένου καὶ ἐστα
εἴποι τις ἂν εἶναι τὸ ῥῆμα. Εἰ γὰρ ὁ Παῦλ
ἑαυτὸν ἐκέρασε τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ, ὡς εἰ
δὲ οὐκ ἔτι ἐγὼ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστὸς, πῶς
Δεσπότης * εἶπεν ἂν, ὅτι Οὐ ζητῶ τὸ θέλημα
ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με, ὡς ἑτέ
ἐκείνου; Τί οὖν ἐστιν ὅ φησιν; Ὡς ἐπ' ἀ
a προσάγει τὸν λόγον, καὶ πρὸς τὴν ὑπόν
ἀκροωμένων φθέγγεται. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ τῶ
σθεν ἀπέδειξε τὰ λεγόμενα, τὰ μὲν θεοπρεπ
ἀνθρωπίνως διαλεχθεὶς, πάλιν ὡς ἄνθρωπ
σκευάζει τὰ αὐτὰ, καὶ λέγει, ὅτι Ἡ κρίσις ἡ
B καία ἐστί. Καὶ πόθεν δῆλον; Ὅτι οὐ ζητῶ τ
τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με
γὰρ ἐπ' ἀνθρώπων ὁ φιλαυτίας ἀπηλλαγμένο
ἔχοι δικαίως ἐγκαλεῖσθαι ὡς παρὰ τὸ δέον
οὕτως οὐδὲ ἐμοὶ νῦν δυνήσεσθε ἐπιτιμᾷν. Ὁ
θέλων τὰ ἑαυτοῦ στῆσαι, ἴσως ὑποπτευθείη
πολλῶν ταύτῃ παραφθείρειν τὸ δίκαιον· ὁ δ
ἑαυτοῦ σκοπῶν, τίνα ἂν ἔχοι πρόφασιν τοῦ μ
καια ψηφίσασθαι; Τοῦτον τοίνυν τὸν λογι
b ἐπ' ἐμοῦ ἐξετάζετε. Εἰ μὲν γὰρ ἔλεγον μὴ ἀ
θαι παρὰ τοῦ Πατρὸς, μηδὲ εἰς ἐκεῖνον τὴν δ
γινομένων ἀνέφερον, ἴσως ἄν τις ὑμῶν ὑπενό
βουλόμενος ἐμαυτὸν ποιῆσαι λαμπρὸν, οὐ
C ὄντα· εἰ δὲ ἑτέρῳ λογίζομαι καὶ ἀνατίθημι
μενα, τίνος ἕνεκεν, ἢ πόθεν ἂν ἔχοιτε ὑποπ
λεγόμενα; c Ὁρᾷς οἷ τὸν λόγον κατεβίβασε,
τὴν κρίσιν τὴν ἑαυτοῦ δικαίαν εἶναι ἔφησεν,
καὶ τῶν πολλῶν εἷς ἀπολογούμενος εἶπεν, ὁρ
λάκις εἶπον, πῶς διαλάμπει σαφῶς; Τί δ
εἶπον; Ὅτι ἡ ὑπερβολὴ τῆς ταπεινότητος τῶ
αὕτη μάλιστα πείθει τοὺς νοῦν ἔχοντας μ
χείρου δεχομένους τὰ λεγόμενα καταπίπτ
παρασκευάζειν μᾶλλον ἐπὶ τὸ ὕψος τῶν

* [Pro εἶπεν ἂν Savil. et Cod. 706 φησίν.]
a Savil. προάγει. [Ita quoque Cod. 706, recte.]

b Alii ἐπ' ἐμοί.
c Savil. ὁρᾷς οὖν πῶς τόν.

τη καὶ τοὺς χαμαὶ συρομένους τότε μετὰ D
τὰ μικρὸν ἀνίστησι τῆς εὐκολίας.
οὖν ἅπαντα ἐννοοῦντες, παρακαλῶ, μὴ
μεν ἁπλῶς τὰ εἰρημένα, ἀλλὰ μετὰ ἀκρι-
ζωμεν ἅπαντα, [a] καὶ τὴν αἰτίαν τῶν λεγο-
ταχοῦ σκοπῶμεν· μηδὲ νομίζωμεν ἀρκεῖν
πολογίαν τὴν ἄγνοιαν καὶ τὴν ἁπλότητα.
κεραίους ἐκέλευσε μόνον εἶναι, ἀλλὰ καὶ
Ἀσκῶμεν τοίνυν μετὰ τῆς ἁπλότητος καὶ
ιν, καὶ ἐπὶ τῶν δογμάτων καὶ ἐπὶ τῶν τοῦ
βιωμάτων· καὶ δικάζωμεν ἑαυτοῖς ἐνταῦθα,
τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν τότε, καὶ τοιοῦ- E
θα περὶ τοὺς δούλους, οἷον βουλόμεθα περὶ
θαι τὸν Δεσπότην ἡμῶν. Ἄφες γὰρ ἡμῖν τὰ
α ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέ-
. Καὶ οἶδα μέν, ὅτι οὐ φέρει πράως πληγ-
ψυχή· ἀλλ' ἐὰν ἐννοήσωμεν ὅτι οὐχὶ τῷ
, ἀλλ' ἑαυτοῖς χαριζόμεθα, ταχέως ἀφή-
ἰὸν τῆς ὀργῆς. Καὶ γὰρ ὁ τὰ ἑκατὸν δη- 234
συγχωρήσας τῷ πεπλημμεληκότι, οὐ τὸν A
ἠδίκησεν, ἀλλ' ἑαυτὸν τοῖς μυρίοις τα-
πεύθυνον ἐποίησεν, ὧν πρότερον τὴν ἄφεσιν
Ὅταν οὖν ἑτέροις μὴ ἀφῶμεν, ἑαυτοῖς οὐκ
Μὴ τοίνυν τῷ Θεῷ λέγωμεν μόνον, μὴ μνη-
ἁμαρτημάτων ἡμῶν· ἀλλὰ καὶ πρὸς ἑαυ-
τοὶ λέγοντες, μὴ μνησθῶμεν τῶν ἁμαρτημά-
συνδούλων τῶν εἰς ἡμᾶς γεγενημένων. Καὶ
ρότερον δικάζεις τοῖς σοῖς, καὶ τότε ἕπεται
ὺ τὸν νόμον γράφεις τὸν περὶ ἀφέσεως καὶ
καὶ τὴν περὶ τῶν τοιούτων ἐκφέρεις ψῆφον.
τοῦ μνησθῆναι καὶ τοῦ μὴ μνησθῆναι τὸν B
ύριος εἶ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἀφεῖναι
ν τις πρός τινα ἔχῃ μομφήν· καὶ οὐχ
ῖναι, ἀλλ' ὥστε μηδὲ λείψανα μένειν.
Χριστὸς οὐ μόνον οὐκ ἤνεγκεν εἰς μέσον
αρτήματα, ἀλλ' οὐδὲ ἡμᾶς αὐτοὺς πεπλημ-
νέμνησεν, οὐδὲ εἶπε, τὰ καὶ τὰ ἥμαρτες·
ῆκε καὶ ἐξήλειψε τὸ χειρόγραφον, μηδὲ
τὰ παραπτώματα, καθὼς καὶ τοῦτο Παῦ-
. Τοῦτο δὴ ποιῶμεν καὶ ἡμεῖς, καὶ ἀπὸ
ἐξαλείφωμεν ἅπαντα. Κἂν μὲν ἀγαθόν τι
ῇ παρὰ τοῦ λελυπηκότος, τοῦτο λογι-
ν· ἂν δὲ λυπηρὸν καὶ ἐπαχθές, ἐκβάλω- C
ἐξαλείψωμεν, ὥστε μηδὲ ἴχνος ἐναπο-
ὲ μηδὲν ἀγαθὸν ἡμῖν γέγονε παρὰ τού-
μισθὸς μείζων συγχωροῦσιν ἡμῖν, καὶ
οκίμησις. Ἄλλοι δι' ἀγρυπνίας καὶ χαμευ-
ρίας ταλαιπωρίας ἐξαλείφουσι τὰ ἁμαρ-
διὰ τῆς εὐκολωτέρας ὁδοῦ, τοῦ μὴ μνη-

D jam humi repunt, hinc paulatim ad altiora facile provehuntur.

5. Hæc omnia cogitantes, quæso, ne dicta prætercurramus, sed accurate omnia exploremus, et causam sic loquendi ubique consideremus: neque putemus sat nobis ad excusationem esse ignorantiam et simplicitatem. Neque enim simplices tantum jussit esse, sed etiam prudentes. Utamur ergo simplicitate, sed cum prudentia, tam in doctrina, quam in operibus; et nobis ipsis jus dicamus, ut non tunc cum hoc mundo damnemur. Tales E nos erga servos nostros exhibeamus, qualem volumus erga nos esse Dominum nostrum. *Dimitte,* inquit, ***nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.*** Scio quidem animam injurias non æquo animo ferre; sed si cogitemus nos non lædenti, sed nobis ipsis ita consulere, cito iræ venenum abjiciemus. Nam qui centum dena- 234 rios debitori non remisit, non conservum læsit, A sed seipsum centum millium talentorum, quæ sibi prius remissa fuerant, debitorem reddidit. Cum ergo aliis non dimittimus, nobis non dimittimus. Ne ergo tantum Deo dicamus, Ne memineris peccata nostra; sed etiam nobis ipsis singuli dicamus, Ne meminerimus conservorum peccata. Nam tu prior in te justitiam exerces, hinc sequitur Deus. Tu legem scribis de venia et pœna, et de his fers sententiam. Ergo penes te est ut Deus peccatorum tuorum vel recordetur vel non recordetur. Ideo Paulus dimittere jubet, si quis quid- B piam adversus alium habeat, nec modo dimittere, sed ita ut nec reliquiæ maneant. Siquidem Christus non modo peccata nostra in medium non attulit; sed neque nos peccavisse commemoravit, neque dixit, Hac et hac in re peccasti; sed dimisit et delevit chirographum, nec peccata recensuit, ut Paulus significat. Hoc et nos faciamus: omnia ex mente deleamus. Si quid boni ab eo qui nos læsit admissum fuerit, hoc solum reputemus; si molestum et odiosum quidpiam, ejiciamus et deleamus, ut ne vestigium quidem remaneat. Quod si nihil boni erga nos egerit, tanto major nobis C condonantibus merces et laus erit. Alii vigiliis et humi cubando, milleque macerationibus peccata expiant; tibi faciliore via, injuriarum nempe oblivione licet omnia abstergere scelera. Cur contra te gladium ut insanus et furens admoves, teque a futura vita expellis, cum nihil non facere oporteret, ut illam consequaris? Nam si præsens vita

Matth. 10. 16.

Matth. 6. 12.

Quando aliis peccata non dimittimus, nobis ipsis non dimittimus.

Coloss. 3. 13.

Ibid. 2. 14.

[a] *καὶ τὴν αἰτίαν... σκοπῶμεν.* Alii paulum variant.

ita desiderabilis est, quid de illa dixeris, unde aufugit omnis dolor, mœror, gemitus, ubi nec mortis timor, nec ullus bonorum finis metuendus? Beati, ter sæpiusque beati, qui illa fruuntur sorte, ut miseri terque et sæpius miseri, qui illa sese privant beatitudine. Ecquid, inquies, illam nobis vitam acquirit? Audi ipsum judicem adolescenti cuipiam hac de re loquentem. Ipso namque ro-
Matth. 19. 16. gante, *Quid faciendo vitam æternam possidebo?* cæteris præmissis Christus præceptis, in amorem proximi desiit. At fortasse auditorum quispiam, ut dives ille, dixerit, Hæc nos servavimus; non furati sumus, non occidimus, non mœchati sumus. Verum hoc dicere non poteris, te proximum ut oportebat dilexisse. Nam vel invidus fuisti, vel maledicta protulisti, vel læso opem non tulisti, vel de bonis non largitus es, nec dilexisti. Verum non hoc solum jussit Christus, sed et
Matth. 19. 21. aliud. Quid illud? *Vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et veni, sequere me.* Sequi Christum, imitari Christum hic significat. Quid hinc discimus? Primo, cum qui hæc omnia non habet, sortem illam non posse cum primis consequi. Cum dixisset enim ille, Omnia feci, ac si magnum
Eleemosyna commendatur. quidpiam deesset ad perfectionem, ait: *Si vis perfectus esse, vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et veni, sequere me.* Hoc itaque primo discendum est; secundo, quod illum frustra venditantem se coarguerit. Qui enim in tanta copia rerum erat, et pauperes contemnebat, quo pacto proximum dilexerit? Non vera ergo dicebat. At nos et hoc et illud faciamus, omniaque nostra diligenter effundamus ut cælum comparemus. Nam si quidam pro sæculari dignitate omnia sua effudit; dignitate, inquam, quam in hac vita solum, neque diuturno tempore retinere potest (multi namque diu antequam morerentur præfecturam amisere; alii vero pro illa vita etiam mulctati sunt; attamen licet hoc sciant, omnia pro illa profundunt): si igitur pro hujusmodi dignitate tot tantaque faciunt: quid miserabilius nobis fuerit, qui pro illa semper manente, quæ tolli numquam potest, ne pauca quidem profundimus, neque ea erogamus quæ paulo post hic amissuri sumus? Quis furor ille, quæ invitis eripientur, ea nolle sponte dare et nobiscum auferre? Si quis nos ad mortem duceret, deinde proponeret, num vitam bonis omnibus redimere vellemus, gratias certe

σιχαχεῖν λέγω, πάντα ἔξεστιν ἀφανίσαι ·
ληθέντα. Τί τοίνυν κατὰ σαυτοῦ τὸ ξίφος
οἱ μαινόμενοι καὶ παραπαίοντες, καὶ τῆς
σεαυτὸν ἐκβάλλεις ζωῆς, δέον πάντα πρά
αὐτῆς ἐπιτυχεῖν; Εἰ γὰρ ἡ παροῦσα οὕτω
ἂν εἴποι τις περὶ ἐκείνης, ἔνθα ἀπέδρα ὀδύν
καὶ στεναγμός; Ἐκεῖ δεῖσαι θάνατον οὐκ
πέρας ἐκείνων ὑποπτεῦσαι τῶν ἀγαθῶν. Μ
τρισμακάριοι καὶ πολλάκις τοῦτο, οἱ τῆς μακ
νης ἀπολαύοντες λήξεως · ὥσπερ οὖν ἄθλιοι
θλιοι καὶ μυριάκις τοῦτο, οἱ τῆς μακαριότη
ἑαυτοὺς ἐκβάλλοντες. Καὶ τί ποτέ ἐστι, φησ
E ἡμᾶς ἀπολαῦσαι τῆς ζωῆς ἐκείνης; Ἄκουσο
δικάζοντος, νεανίσκῳ τινὶ διαλεγομένου π
Ἐπειδὴ γὰρ ἠρώτησεν ἐκεῖνος, Τί ποιήσας ζω
κληρονομήσω; εἰπὼν ὁ Χριστὸς αὐτῷ τὰς ἄλλ
κατέληξεν εἰς τὴν τοῦ πλησίον ἀγάπην. Κα
τις τῶν ἀκουόντων, κατὰ τὸν πλούσιον ἐ
καὶ ἡμεῖς ταῦτα ἐφυλαξάμεθα · οὐδὲ γὰρ
οὐκ ἐφονεύσαμεν, οὐκ ἐμοιχεύσαμεν. Ἀλλ
καὶ τοῦτο εἰπεῖν δυνήσῃ, ὅτι ἠγάπησας τὸ
235 ὡς ἀγαπῆσαι ἔδει. Ἢ γὰρ ἐβάσκηνέ τις, ἢ
A ρησεν, ἢ οὐκ ἤμυνεν ἀδικουμένῳ, ἢ οὐ μετ
όντων, οὐδ' ἠγάπησε. Νῦν δὲ οὐ τοῦτο μόνο
ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ καὶ ἕτερον. Ποῖον δὴ τοῦτ
σόν σου τὰ ὑπάρχοντα, φησὶ, καὶ δὸς πτω
δεῦρο ἀκολούθει μοι · τὴν διὰ τῶν ἔργων μι
γων ἀκολούθησιν. Τί τοίνυν ἐντεῦθεν μα
Πρῶτον μὲν, ὅτι τὸν μὴ πάντα ἔχοντα ταῦ
τῶν πρωτείων ἐπιτυχεῖν τῶν ἐν τῇ λήξει ἐκ
γὰρ τὸ εἰπεῖν αὐτὸν, ὅτι πάντα ἐποίησα,
λελειμμένου μεγάλου τινὸς εἰς τελείαν εὐ
λέγει · Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, πώλησόν σου
B χοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ δεῦρο ἀκολ
Πρῶτον μὲν οὖν τοῦτό ἐστι μαθεῖν · δεύτερ
καὶ αὐτὸν ἐκεῖνον διήλεγξεν εἰκῇ κομπάζοντ
ἐν περιουσίᾳ τοσαύτῃ ζῶν, καὶ τοὺς ἄλλους
ἐν πενίᾳ, πῶς ἂν τὸν πλησίον ἠγάπησεν;
οὐδὲ ἐκεῖνο ἀληθῶς εἶπεν. Ἀλλ' ἡμεῖς κα
ταῦτα ποιῶμεν, καὶ σπουδάζωμεν τὰ ὄντα
καὶ τὸν οὐρανὸν πρίασθαι. Εἰ γὰρ ὑπὲρ ἀξιώ
βιωτικοῦ ὅλην πολλάκις τὴν οὐσίαν ἐπέδω
ματος [a] τοῦ μέλλοντος ἐνταῦθα μένειν, οὐδὲ
ραμένοντος χρόνον (πολλοὶ γὰρ καὶ πρὸ π
C τελευτῆς ταύτην ἀπεδύσαντο τὴν ἀρχὴν, ἕτερ
ταύτην ἐζημιώθησαν καὶ τὴν ζωὴν αὐτὴν
ἀλλ' ὅμως καὶ ταῦτα εἰδότες, πάντα κενοῦ
αὐτῆς)· εἰ τοίνυν ὑπὲρ ταύτης τοσαῦτα

b Alii ἐκακηγόρησεν. εἰ μὴ ἤμυνεν ἀδικουμένῳ, εἰ μὴ μετέδωκε τῶν ὄντων, οὐκ ἠγάπησε.

a Savil. [et Codd. nostri] τοῦ μέλλοντος ἐνταῦθα μένειν. καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα πολύν. Morel. τοῦ μὴ μέλλοντ μένειν, οὐδὲ τῷ κεκτημένῳ πολύν.

; μενούσης ἐκείνης, καὶ ἀναφαιρέτου, τί γέ- ἡμῶν ἀθλιώτερον, μηδὲ ὀλίγα προϊεμένων, ἔτα παρεχόντων ἃ καὶ μικρὸν ὕστερον [b] ὄντες ἀφήσομεν; Ποίας οὖν ταῦτα οὐκ ἂν εἴη μαερ ἔχοντες ἀφαιρούμεθα, ταῦτα παρὸν ἑκόνκαὶ μεθ' ἑαυτῶν λαβεῖν μὴ βουληθῆναι; μὲν ἐπὶ θάνατόν τις ἤγετο, εἶτα προὔκειτο ὄντα προέμενον ἀπαλλαγῆναι, καὶ χάριν ἔγμα ἐνομίσαμεν· νῦν δὲ παρὸν τὴν ἐπὶ γέενένους ὁδὸν, τὰ ἡμίση δόντας ἐλευθερωθῆναι, D καὶ κολάζεσθαι καὶ κατέχειν εἰχῇ τὰ μὴ , ὥστε τὰ ἡμέτερα προέσθαι. Τίνα οὖν ἔξολογίαν; ποίαν συγγνώμην, οὕτως εὐκόλου τεἡμῖν ὁδοῦ πρὸς ζωὴν, κατὰ κρημνῶν φερόμετὴν ἄκαρπον βαδίζοντες ὁδὸν, καὶ τῶν ἐντῶν ἐκεῖ πάντων ἑαυτοὺς ἀποστεροῦντες, ἀμφότερα καρπώσασθαι μετὰ ἀδείας; Ἀλλ' εἰ πρότερον, κἂν νῦν γοῦν ἀνενέγκωμεν, καὶ τῶν γενόμενοι τὰ παρόντα διαθῶμεν εἰς δέον, τὰ μέλλοντα μετ' εὐκολίας λάβωμεν, χάριτι ἀνθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

illi haberemus. Nunc vero cum proponitur deductis ad gehennam, ut dimidiarum facultatum dono eripiamur, malumus ad supplicium duci, et ea frustra servare, quæ nostra non sunt, ita ut nostra perdamus. Quam excusationem habebimus? quam veniam merebimur, si, cum tam facilis nobis via aperta sit, per præcipitia feramur, et infructuosum suscipiamus iter, atque his et illis omnibus nos privemus, cum libere possimus his et illis perfrui? Sed etsi non ante, saltem nunc ad nos redeamus, et sana mente præsentia bona, ut par est, dispensemus, ut futura facile consequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri gloria, unaque sancto Spiritui, in sæcula sæculorum. Amen.

[b] ...ndum putat Savilius ἄκοντες ἐνταῦθα: id mihi non omnino probatur ob ἄκοντες sequens.

ΟΜΙΛΙΑ μ'.

236 A

HOMILIA XL.

... μαρτυρῶ [a] περὶ ἐμαυτοῦ, ἡ μαρτυρία μου ἔστιν ἀληθής. Ἄλλος ἐστὶν ὁ μαρτυρῶν περὶ , καὶ οἶδα ὅτι ἀληθής ἐστιν ἡ μαρτυρία ῦ.

31. *Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est verum.* 32. *Alius est qui testimonium perhibet de me, et scio quia verum est testimonium ejus.*

ς χώραν μεταλλικὴν ἀνορύττειν ἐπιχειροίη, της ταύτης ἄπειρος ὢν, χρυσίον μὲν οὐκ ἐργάπάντα δὲ ἁπλῶς καὶ ὁμοῦ συγχέων, πόνον ἀνό- B ητομενεῖ καὶ ἐπιβλαβῆ. Οὕτω καὶ τῶν θείων οἱ τὴν ἀκολουθίαν οὐκ εἰδότες, οὐδὲ τὰ ἰδιώτοὺς νόμους αὐτῆς ἐξετάζοντες, ἀλλὰ ἁπλῶς τρόπῳ πάντα ἐπιόντες, χρυσίον μετὰ γῆς φύοὐδέποτε τὸν ἐναποκείμενον αὐτῇ θησαυρὸν ισι. Ταῦτα δὲ εἶπον νῦν, ἐπειδὴ τὸ προκείμενον ρίον ἔχει μὲν πολὺν τὸν χρυσὸν, οὐ μὴν κα, ἀλλὰ πολλῇ κατακεχωσμένον ἄνωθεν ἀσαιὸ χρὴ διασκάπτοντας καὶ διακαθαίροντας γνήσια τῶν νοημάτων ἐλθεῖν. Τίς γὰρ οὐκ ἂν θορυβηθείη ἀκούων τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· Ἐὰν C

1. Si quis metallicam terram fodere aggrediatur, cum sit artis imperitus, aurum non efficiet, omnia temere miscebit, eritque labor ejus inutilis, imo noxius. Ita qui divinarum Scripturarum consequentiam non norunt, neque proprietates et leges ejus explorant, sed simpliciter et uno modo omnia percurrunt, aurum cum terra miscentes, numquam repositum in illa thesaurum invenient. Hæc porro nunc dixi, quia is qui jam proponitur locus, multum quidem aurum habet, non quidem conspicuum, sed obscuritate multa obvolutum. Quamobrem oportet fodiendo et expurgando ad verum sensum pertingere. Quis enim non statim turbetur audiens Christum dicentem, *Si ego*

[a] ...rel. ἀπ' ἐμαυτοῦ, et mox ἐπ' ἐμοῦ, καὶ οἶδα.

testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum verum non est? Nam sæpe videmus illum de seipso testimonium perhibere; Samaritanæ quippe dicebat, *Ego sum qui loquor tecum;* et cæco similiter, *Qui loquitur tecum, ille est;* et Judæos increpans, *Vos dicitis, Tu blasphemas, quia dixi, Filius Dei sum.* Et alibi sæpe similiter. Si ergo hæc omnia mendacia essent, quæ nobis esset spes salutis? Unde ergo veritatem reperiemus, cum ipsa veritas dicat, *Testimonium meum verum non est?* Neque hoc tantum contrarium videtur, sed aliud quoque non minus; nam in sequentibus ait: *Et si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum verum est.* Utrum ergo horum accipiam? utrum falsum putabo? Nam si hæc ita acceperimus, nulla facta personæ, nulla causæ et cæterorum similium perquisitione, utraque falsa erunt. Si enim testimonium ejus verum non est, neque hoc ipsum verum est, neque posterius, neque prius. Quid ergo sibi vult? Multa nobis opus est vigilantia, imo potius Dei gratia, ne nudis verbis insistamus. Ita enim hæretici errant, dum neque scopum dicentis, neque audientium affectum explorant. Nisi ergo hæc adjiciamus, imo alia quoque, ut tempora, loca, auditorum animum; multa consequentur absurda. Quid sibi vult ergo id quod jam dictum est? Dicturi erant Judæi: *Si tu testimonium perhibes de teipso, testimonium tuum non est verum.* Ideo hæc præoccupat ac si diceret: Dicetis utique mihi, tibi non credimus: nemo enim qui statim de se testimonium perhibeat, apud homines credetur. Illud ergo, *Non est verum,* non temere legendum, sed subintelligendum est secundum illorum opinionem, ac si diceret, Vobis non est verum. Non ergo contra dignitatem suam, sed contra illorum opinionem sic loquitur. Ac cum dicit, *Testimonium meum verum non est,* illorum sententiam coarguit, necnon objectionem, quam ipsi oblaturi erant. Cum vero dicit, *Et si ego testimonium perhibeo de meipso, verum est testimonium meum,* ipsam rei naturam ostendit, quod scilicet ipsum, utpote Deum, fide dignum credi oporteret, etiam cum de seipso loqueretur. Quia enim dixerat resurrectionem mortuorum et judicium, et quod qui credit in ipsum non judicatur,

Joan. 4. 26.
Joan. 9. 37. et 10. 36.
Dictum Christi explicatu difficile.
Joan. 8. 14.

ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἐμαυτοῦ, ἡ μαρ
C ἔστιν ἀληθής; Καὶ γὰρ πολλαχοῦ φαίνε
ἑαυτῷ· τῇ γοῦν Σαμαρείτιδι διαλε
Ἐγώ εἰμι ὁ λαλῶν σοι· καὶ τῷ τυφ
λαλῶν μετὰ σοῦ, ἐκεῖνός ἐστι· [b] καὶ
ἐπιτιμῶν, Ὑμεῖς λέγετε ὅτι βλασφημ
Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἰμι. Καὶ ἑτέρωθι δὲ
ποιεῖ. Ἂν οὖν ἅπαντα ταῦτα ψευδῆ ᾖ,
σωτηρίας ἐλπίς; Πόθεν δὲ τὴν ἀλήθε
ὅταν αὐτὴ ἡ ἀλήθεια λέγῃ, ὅτι Οὐκ ἔσ
μου ἀληθής; Οὐ τοῦτο δὲ δοκεῖ τὸ ἐν
D μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερον οὐκ ἔλαττον
γάρ φησι· Καὶ ἐὰν ἐγὼ μαρτυρῶ πε
μαρτυρία μου * ἀληθής ἐστι. Ποῖον οὖν
ξομαι; ποῖον δὲ εἶναι νομίσω ψεῦδος;
ἐκλάβοιμεν ἁπλῶς ὡς εἴρηται, μὴ πρό
γασάμενοι, μὴ αἰτίαν, μὴ ἄλλο τι τῶν
ἀμφότερα ἔσται ψευδῆ. Εἰ γὰρ ἡ μαρτ
ἔστιν ἀληθὴς, οὐδὲ τοῦτο αὐτὸ ἀληθές·
μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ πρότερον, Τί οὖν ἐ
νον; Πολλῆς ἡμῖν δεῖ τῆς ἀγρυπνίας
τοῦ Θεοῦ χάριτος, ἵνα μὴ τοῖς ῥήμασι
E μεν ψιλοῖς. Οὕτω γὰρ καὶ οἱ αἱρετικο
ὅτι μήτε τὸν σκοπὸν ἐξετάζουσι τοῦ λ
τὴν ἕξιν τῶν ἀκουόντων. Ἂν οὖν μὴ ταῦ
καὶ ἕτερα δὲ, οἷον καιροὺς, καὶ τόπους
ἀκροατοῦ, πολλὰ ἕψεται τὰ [d] ἄτοπα.
εἰρημένον; Ἔμελλον ὑποφέρειν αὐτῷ οἱ
σὺ μαρτυρῇς περὶ σεαυτοῦ, ἡ μαρτυρία
237 ἀληθής. Διὰ τοῦτο ταῦτα προλαβὼν
A ἔλεγε· πάντως ἐρεῖτέ μοι, ὅτι σοι οὐ πι
δεὶς [a] γάρ ποτε ἑαυτῷ μαρτυρῶν ἀξιόπ
ἀνθρώποις. Τὸ οὖν, Οὐκ ἔστιν ἀληθὴς, ο
γνωστέον, [b] ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐκείνων ὑπό
ὑμῖν οὐκ ἔστιν ἀληθής. Οὐ τοίνυν πρὸς
αὐτοῦ, ἀλλὰ πρὸς τὴν ὑπόνοιαν τὴν ἐκεί
ταῦτα. Καὶ ὅταν μὲν λέγῃ, Ἡ μαρτυρία
ἀληθὴς, τὴν γνώμην ἐλέγχει τὴν ἐκε
μέλλουσαν αὐτῷ παρ' ἐκείνων ἀντίθεσ
Ὅταν δὲ, ὅτι Κἂν ἐγὼ περὶ ἐμαυτοῦ μ
θής ἐστιν ἡ μαρτυρία μου, αὐτὴν δεικν
B γματος τὴν φύσιν, ὅτι ὡς Θεὸν ἀξιόπισ
νομίζειν καὶ περὶ ἑαυτοῦ λέγοντα. Ἐπει
ἀνάστασιν νεκρῶν καὶ κρίσιν, καὶ ὅτι ὁ π
οὐ κρίνεται, ἀλλ' εἰς ζωὴν ἔρχεται, καὶ
πάντας εὐθύνας ἀπαιτήσων, καὶ ὅτι τὴν

[b] Savil. καὶ τοῖς Ἰουδαίοις· πῶς ὑμεῖς.

* [Montf. habebat οὐκ ἀληθής. Negationem expunximus cum Bibl., Savil. et Codd. nostris.]

[c] Morel. πλανῶνται, ὅτι οὔτε τόν [ὅταν... ἐξετάζωσι Savil. et Codd. nostri.] : et mox οὔτε τήν. [Mox Savil. ἂν γὰρ ταῦτα μὴ προσθ. Codd. quoque
οὖν.]

[d] Morel. ἄτοπα. ἴδωμεν οὖν πρὸς τί ταῦτ

[a] Savil. οὐδεὶς γὰρ ταχέως ἑαυτῷ.

[b] Morel. ἀλλὰ προσθέον [προσθετέον?], εἰς

ίαν καὶ δύναμιν· μέλλων πάλιν ἅπαντα κατασκευάζειν καὶ ἑτέρως, ἀναγκαίως τὴν ἀντῶν τίθεικε πρώτην. Εἶπον, φησὶν, ὅτι Ὥσπερ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὓς θέλει ζωοποιεῖ· εἶπον, ὅτι Ὁ Πατὴρ οὐδένα κρίνει, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν κρίσιν δέδωκε τῷ Υἱῷ· εἶπον, ὅτι δεῖ τιμᾷν τὸν Υἱὸν, ὡς τὸν Πατέρα· εἶπον, C ὅτι ὁ μὴ τιμῶν τὸν Υἱὸν, οὐδὲ τὸν Πατέρα τιμᾷ· εἶπον, ὅτι Ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους, καὶ πιστεύων, οὐκ ὄψεται θάνατον, ἀλλὰ μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωήν· εἶπον, ὅτι ἡ φωνή μου τοὺς νεκροὺς ἀναστήσει, τοὺς μὲν νῦν, τοὺς δὲ μετὰ ταῦτα· εἶπον, ὅτι ἀπαιτήσω λόγον τῶν πεπλημμελημένων ἅπαντας· εἶπον, ὅτι δικαίως κρινῶ καὶ ἀμείψομαι τοὺς κατορθοῦντας. Ἐπεὶ οὖν ἅπαντα ταῦτα ἀπόφασις ἦν, καὶ τὰ εἰρημένα μεγάλα, ἀπόδειξις δὲ οὐχ ἦν οὐδέπω εἰδὴς ἐκείνοις, ἀλλ' [d] ἀμυδροτέρα· πρότερον D τὴν ἀντίθεσιν τίθησι, μέλλων ἐπὶ τὴν κατασκευὴν τῶν εἰρημένων ἐμβαίνειν, οὑτωσί πως λέγων, εἰ καὶ μὴ τοῖς αὐτοῖς ῥήμασιν. Ἀλλ' ἴσως ἐρεῖτε, πάντα ταῦτα σὺ λέγεις, οὐκ εἶ δὲ ἀξιόπιστος μάρτυς σαυτῷ μαρτυρῶν. Διὸ πρῶτον καταλύων αὐτῶν τὴν φιλονεικίαν, καὶ ὅπερ ἔμελλον ἐρεῖν, καὶ δεῖξαι ὅτι οἶδε τὰ ἀπόῤῥητα τῆς διανοίας, καὶ ταύτην πρώτην ἀπόδειξιν τῆς αὐτοῦ δυνάμεως παρεχόμενος, μετὰ τὴν ἀντίθεσιν, καὶ ἑτέρας ἀποδείξεις σαφεῖς καὶ ἀναντιῤῥήτους, τρεῖς παράγων τῶν λεγομένων, τὰ ἔργα τὰ ὑπ' αὐτοῦ γε- E νόμενα, τοῦ Πατρὸς τὴν μαρτυρίαν, τοῦ Ἰωάννου τὸ κήρυγμα. Καὶ τίθησι προτέραν τὴν ἐλάττω, τὴν Ἰωάννου. Εἰπὼν γὰρ, Ἄλλος ἐστὶν ὁ μαρτυρῶν περὶ ἐμοῦ, καὶ οἶδα ὅτι ἀληθής ἐστιν ἡ μαρτυρία αὐτοῦ, ἐπήγαγεν· Ὑμεῖς ἀπεστάλκατε πρὸς Ἰωάννην, καὶ ἐμαρτύρησε τῇ ἀληθείᾳ. Καίτοι γε εἰ οὐκ ἔστιν ἀληθὴς ἡ μαρτυρία σου, πῶς λέγεις, ὅτι Οἶδα ὅτι ἀληθής ἐστιν ἡ 238 μαρτυρία Ἰωάννου, καὶ ὅτι Ἐμαρτύρησε τῇ ἀληθείᾳ; A Ὁρᾷς πῶς σαφὲς κἀντεῦθέν ἐστιν ὅτι τὸ, Ἡ μαρτυρία μου οὐκ ἔστιν ἀληθὴς, πρὸς τὴν ἐκείνων ὑπόνοιαν

εἴρηται; Τί δὲ εἰ ἐκεῖνος ἐμαρτύρησε χάριτι; φησίν. Ἵνα γὰρ μὴ τοῦτο λέγωσιν, ὅρα πῶς καὶ ταύτην ἀνεῖλε τὴν ὑπόνοιαν. Οὐ γὰρ εἶπεν, Ἰωάννης ἐμαρτύρησέ μοι· ἀλλὰ πρότερον, Ὑμεῖς ἀπεστάλκατε πρὸς Ἰωάννην· [a] οὐκ ἂν ἀπεστείλατε, εἰ μὴ ἀξιόπιστον ἡγεῖσθε. Καὶ τὸ δὴ μεῖζον· οὐ γὰρ ἔπεμψαν αὐτὸν περὶ τοῦ

sed ad vitam venit, et quod sedens omnium rationes expetiturus, et quod eamdem habeat, quam Pater, potestatem et virtutem; cum hæc omnia confirmaturus esset, alio modo hanc objectionem necessario primam ponit. Dixi, inquit, *Sicut Pater suscitat mortuos et vivificat, sic et Filius quos vult vivificat;* dixi, *Neque Pater judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio;* dixi honorandum esse Filium sicut Patrem; dixi, *Qui non honorificat Filium, neque Patrem honorificat;* dixi, *Qui audit verba mea et credit ea, non videbit mortem, sed translatus est a morte ad vitam;* dixi, vocem meam mortuos suscitaturam esse, et nunc et postea; dixi, me rationem omnium peccatorum repetiturum esse; dixi, me esse juste judicaturum, ac mercedem bene operantibus daturum. Quia ergo illa omnia prolata fuerant, et magna quidem erant, necdum tamen data fuerat horum clara demonstratio, sed obscura plane; primo quod objiciebatur ponit, ad dictorum veram rationem venturus; ac si ita loqueretur, etsi non iisdem verbis. Sed fortasse dicetis : Hæc omnia tu dicis, nec es fide dignus testis, qui tibi ipsi testimonium perhibeas. Hac itaque ratione primo solvens illorum contentionem, quod ea quæ dicturi erant proferret, ostenderetque se arcana cordis eorum nosse, et hanc primam virtutis suæ demonstrationem exhibens, demum post objectionem prolatam, alias adfert demonstrationes claras et inexpugnabiles; tres adducens testes, opera sua, Patris testimonium, et Joannis prædicationem. Primumque testimonium ponit, id quod minus erat, nempe Joannis. Cum enim dixisset, *Alius est qui testimonium perhibet de me, et scio quia verum est testimonium ejus;* subdidit : 33. *Vos misistis ad Joannem, et testimonium perhibuit veritati.* Atqui si non est verum testimonium tuum, quomodo dicis, Verum est testimonium Joannis; et, *Testimonium perhibuit veritati?* Viden' quam clarum vel inde sit, illud, *Testimonium meum non est verum,* adversus eorum suspicionem dictum fuisse?

2. Quid si ille, inquies, testimonium ad gratiam perhibuit? Ne hoc dicerent, vide quomodo hanc amovit suspicionem. Non enim dixit, Joannes testimonium perhibuit de me; sed prius, *Vos misistis ad Joannem;* non misissetis autem, nisi fide dignum existimassetis. Quodque majus est,

... ὄψεται κρίσιν.
[d] ἀμυδρὰ πάντη. Mox Morel. κατασκευὴν χωρεῖν ... et ibidem Morel. μονονουχὶ συλλογιζόμενος αὐτοὺς δι' ὧν λέγει, εἰ καὶ μή.
[a] Morel. ἀπεστάλκατε.

non miserunt interrogatum illum de Christo, sed de seipso; quem fide dignum putabant de seipso testimonium ferentem, multo magis de alio loquentem. Solemus enim nos homines non perinde credere iis qui de se loquuntur, quam iis qui de aliis. Hunc vero ita veracem putabant, ut etiam de se loquens, alterius testimonio non egeret. Nam qui missi fuerant, non dixerunt, Quid dicis de Christo? sed, *Tu quis es? quid dicis de teipso?* Tam mirabilem putabant hominem. Hoc ergo totum subindicavit, cum dixit, *Vos misistis ad Joannem.* Ideo evangelista non solum dicit, eos misisse, sed de missis expresse dicit, fuisse ex sacerdotibus et ex Pharisæis, non e vulgo, nec qui corrumpi vel decipi possent, sed qui ejus dicta accurate perciperent. 34. *Ego autem non ab homine testimonium accipio.* Cur ergo Joannis testimonium accipis? Illius certe testimonium, hominis non erat. *Qui misit me,* inquit, *baptizare in aqua, ille mihi dixit.* Itaque Joannis testimonium, Dei erat testimonium : ab illo enim didicerat ea quæ dicebat. Sed ne dicerent, Unde constat illum a Deo didicisse et hinc adversum starent, illorum ora vehementer reprimit, et adhuc contra illorum opinionem edisserit. Neque enim verisimile erat multos hæc scivisse, sed Joanni attendebant, ut ex se loquenti. Ideo ait : *Ego ab homine testimonium non accipio.* Si ab homine testimonium non accepturus, neque illo usurus eras, cur ejus testimonium adduxisti? Ne igitur hæc dicerent, audi quomodo tali objectioni occurrat. Cum dixisset enim, *Ab homine testimonium non accipio;* subjunxit: *Sed hæc dico, ut vos salvi sitis.* Hoc est: Ego hujus testimonio humano non opus habebam, cum Deus sim; sed quia illum suspicitis et omnibus fide digniorem putatis; et ad illum quidem ut ad prophetam accurrebatis (civitas enim ad Jordanem effundebatur), mihi vero ne quidem miracula patranti credidistis : ideo hoc vobis testimonium commemoro. 35. *Ille erat lucerna ardens et lucens : vos autem voluistis exsultare ad horam in luce ejus.* Ne dicerent enim, Quid, si ille dixit, et nos non recepimus? dicta recepisse illos ostendit. Neque enim vulgares homines miserunt, sed sacerdotes et Pharisæos. Sic hominem mirabantur, nec poterant dictis ejus obsistere. Illud autem, *Ad horam,* nimiam illorum facilitatem indicat, quod

Joannis Bapt. testimonium, Dei erat testimonium.

B Χριστοῦ ἐρωτῶντες, ἀλλ' ὑπὲρ ἑαυτοῦ· * [ὃν
ὑπὲρ ἑαυτοῦ] ἀξιόπιστον εἶναι ἐνόμιζον, πολλ
ἐν τοῖς ὑπὲρ ἑτέρου. Πεφύκαμεν γὰρ, ὡς εἰπ
τες ἄνθρωποι, μὴ οὕτω πιστεύειν τοῖς περὶ
λέγουσιν, ὡς τοῖς περὶ ἄλλων. Τοῦτον δὲ οὕτ
πιστον εἶναι ἐνόμισαν, ὡς καὶ ἐν τοῖς περὶ ἑ
δεηθῆναι μαρτυρίας ἑτέρας. Οἱ γὰρ ἀποσταλ
εἶπον, τί λέγεις περὶ τοῦ Χριστοῦ; ἀλλὰ, Σ
τί λέγεις περὶ σεαυτοῦ; Οὕτω μέγα τοῦ ἀ
θαῦμα εἶχον. Τοῦτο οὖν ὅλον ᾐνίξατο, διὰ τοῦ
Ὑμεῖς ἀπεστάλκατε πρὸς Ἰωάννην. Διὰ τοῦ
εὐαγγελιστὴς, οὐχ ὅτι ἀπέστειλαν, εἶπε μόν
καὶ περὶ τῶν ἀπεσταλμένων [b] ἀκριβολογεῖ
C ἦσαν καὶ ἱερεῖς, καὶ ἐκ τῶν Φαρισαίων, οὐχ
χόντες, οὐδὲ ἀπεῤῥιμμένοι, οὐδὲ οἷοι διαφθαρ
παραλογισθῆναι, ἀλλὰ μετὰ ἀκριβείας ἱκανο
τὰ παρ' ἐκείνου λεγόμενα. Ἐγὼ δὲ παρὰ ἀ
τὴν μαρτυρίαν οὐ λαμβάνω. Τίνος οὖν ἕν
Ἰωάννου παρήγαγες; Καίτοι οὐδὲ ἡ ἐκείνου,
που μαρτυρία ἦν. Ὁ γὰρ πέμψας με βαπ
ὕδατι, φησὶν, ἐκεῖνός μοι εἶπεν. Ὥστε καὶ ἡ
άννου μαρτυρία τοῦ Θεοῦ μαρτυρία ἦν· πα
ἐκείνου μαθὼν ἔλεγεν ἅπερ ἔλεγεν. Ἀλλ' ἵνα
γωσι, πόθεν τοῦτο δῆλον, ὅτι παρὰ τοῦ Θεοῦ
καὶ περὶ ταῦτα καταγίνωνται, ἐκ τοῦ περιό
D τοὺς ἐπιστομίζει, ἔτι πρὸς τὴν ὑπόνοιαν αὐτῶν
γόμενος. Οὐδὲ γὰρ ἦν εἰκὸς ταῦτα πολλοὺς
ἀλλ' ὡς οἴκοθεν λέγοντι, τέως προσεῖχον τῷ
Διὰ τοῦτό φησιν· Ἐγὼ παρὰ ἀνθρώπου τὴ
τυρίαν οὐ λαμβάνω. Καὶ εἰ μὴ ἔμελλες π
θρώπου τὴν μαρτυρίαν λαμβάνειν, καὶ ἐντεῦθε
ρίζεσθαι, τίνος ἕνεκεν παρῆγες αὐτοῦ τὴν μαρ
Ἵνα οὖν μὴ ταῦτα λέγωσιν, ἄκουσον πῶς καὶ τ
αὐτὴν ἀντίθεσιν τῇ ἐπαγωγῇ διωρθώσατο. Εἰπὼ
ὅτι Παρὰ ἀνθρώπου τὴν μαρτυρίαν οὐ λαμβάνω
γαγεν· Ἀλλὰ ταῦτα λέγω, ἵνα ὑμεῖς σωθῆτε.
E λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· ἐγὼ μὲν οὐκ ἐδεόμην τῆς
μαρτυρίας, Θεὸς ὤν, τῆς ἀνθρωπίνης· ἐπειδὴ δ
λον αὐτῷ προσείχετε, καὶ πάντων ἀξιοπιστ
ἡγεῖσθε, καὶ ἐκείνῳ μὲν ὡς προφήτῃ προσεδ
(καὶ γὰρ ἡ πόλις ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην ἐξεχύθη), ἐ
οὐδὲ θαυματουργοῦντι ἐπιστεύσατε· διὰ τοῦτο
ἀναμιμνήσκω τῆς μαρτυρίας ἐκείνης. Ἐκεῖν
λύχνος ὁ καιόμενος, φησὶ, καὶ φαίνων· ὑμεῖς δὲ
239 A σατε πρὸς ὥραν ἀγαλλιασθῆναι ἐν τῷ φωτὶ αὐτο
γὰρ μὴ λέγωσι, τί οὖν, εἰ ἐκεῖνος μὲν εἶπεν, ἡ
οὐκ ἐδεξάμεθα; δείκνυσιν ὅτι καὶ ἀπεδέξαντο τ
μένα. Καὶ γὰρ οὐδὲ τοὺς τυχόντας ἔπεμψαν, ἀ

* [Verba inclusa accesserunt e Savil. et Codd. Expresserat Interpres.]

[b] Morel. ἀκριβολογεῖται δηλῶν ὅτι.

Φαρισαίους. * Οὕτω τὸν ἄνδρα ἐθαύμαζον,
λεγομένοις ἀντειπεῖν οὐκ εἶχον τότε. Τὸ δὲ,
αν, τὴν εὐκολίαν αὐτῶν δεικνύντος ἐστὶ, καὶ
ως αὐτοῦ ἀπεπήδησαν. Ἐγὼ δὲ ἔχω τὴν μαρ-
είζονα τοῦ Ἰωάννου. Εἰ μὲν γὰρ ἐβούλεσθε
ν ἀκολουθίαν τῶν πραγμάτων παραδέχεσθαι
ιν, ἀπὸ τῶν ἔργων μᾶλλον ὑμᾶς ἂν ἐπηγα-
Επειδὴ δὲ οὐ βούλεσθε, ἐπὶ τὸν Ἰωάννην ὑμᾶς
ὡς τῆς ἐκείνου δεόμενος μαρτυρίας, ἀλλ'
ιὰ τοῦτο πάντα ποιῶ, ὥστε ὑμᾶς σωθῆναι.
ν γὰρ μαρτυρίαν Ἰωάννου μείζονα, τὴν ἀπὸ B
ων. Ἀλλ' οὐ τοῦτο σκοπῶ μόνον, ὅπως ἀπὸ
ιστων εὐπαράδεκτος ὑμῖν γενοίμην· ἀλλ'
ὶ ἀπὸ τῶν [a] ὑμῖν γνωρίμων, καὶ παρ' ὑμῶν
μένων. Οὕτω καθαψάμενος αὐτῶν τῷ εἰπεῖν,
ς ὥραν ἠθελήσατε ἀγαλλιασθῆναι ἐν τῷ φωτὶ
ἔτι τε πρόσκαιρον ἐκείνην δείξας τὴν σπουδὴν
ιον, τῷ λύχνον αὐτὸν καλέσαι, ἐνέφηνεν ὅτι
θεν εἶχε τὸ φῶς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς τοῦ Πνεύματος
. Τὸ δὲ πρὸς ἀντιδιαστολὴν αὐτοῦ, τοῦτο οὐκ
εν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης,
ως αἰνιξάμενος μόνον, [b] καθήψατο σφόδρα αὐ-
ι δείκνυσιν, ὅτι ἀπὸ τῆς αὐτῆς γνώμης, ἀφ' ἧς C
κατεφρόνησαν, οὐδὲ τῷ Χριστῷ πιστεῦσαι ἠδυ-
. Καὶ γὰρ τὸν θαυμαζόμενον παρ' αὐτοῖς πρὸς
ύμασαν μόνον· ὡς εἰ μὴ τοῦτο ἐποίησαν, τα-
αὐτοὺς πρὸς τὸν Ἰησοῦν ἐχειραγώγησε. Δεί-
ν αὐτοὺς πάντοθεν ἀναξίους ὄντας συγγνώμης,
λέγων· Ἐγὼ δὲ ἔχω τὴν μαρτυρίαν μείζονα
ννου. Ποίαν δὴ ταύτην; Τὴν ἀπὸ τῶν ἔργων.
ὰ ἔργα, φησὶν, ἃ ἔδωκέ μοι ὁ Πατὴρ, ἵνα τε-
αὐτὰ, αὐτὰ τὰ ἔργα περὶ ἐμοῦ μαρτυρεῖ, ὅτι ὁ
με ἀπέστειλεν. Ἐνταῦθα τοῦ παραλυθέντος καὶ
τος ἀνέμνησε, καὶ ἑτέρων [c] πλειόνων· τὰ μὲν
, εἶπεν ἴσως ἄν τις αὐτῶν, κόμπον εἶναι καὶ
τῆς Ἰωάννου χάριν· καίτοι οὐδὲ τοῦτο ἐνῆν D
εἰπεῖν περὶ Ἰωάννου, ἀνδρὸς μετὰ ἀκριβείας
ιν εἰδότος, καὶ οὕτω παρ' αὐτοῖς θαυμασθέν-
. δὲ πράγματα οὐκ ἔτι οὐδὲ παρὰ τοῖς μαινο-
σφόδρα ταύτην ἠδύνατο τὴν ὑπόνοιαν ἔχειν. Διὰ
ευτέραν ταύτην ἐπήγαγε μαρτυρίαν, εἰπών· Τὰ
ἔδωκέ μοι ὁ Πατὴρ ἵνα τελειώσω αὐτὰ, αὐτὰ τὰ
ἐγὼ ποιῶ, μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ, ὅτι ἀπέστειλέ με
ρ. Ἐνταῦθα καὶ πρὸς τὴν κατηγορίαν τῆς τοῦ
ου λύσεως ἵσταται. Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον ἐκεῖνοι,
ναται εἶναι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ὅτι τὸ σάββατον οὐ

scilicet cito ab illo resilierint. 36. *Ego autem habeo majus testimonium Joanne.* Si velletis enim secundum veram rerum seriem fidem accipere, ab operibus vos magis induxissem. Quia vero non vultis, ad Joannem vos duco; non quod ejus egeam testimonio; sed quia ideo omnia facio ut vobis salutem pariam. Testimonium enim majus habeo quam Joannis; ab operibus. Verum non ad id specto solum, ut a fide dignis viris apud vos commender; sed ut a vobis notis, qui apud vos mira- B biles habeantur. Sic postquam illos incesserat his verbis, *Voluistis exsultare ad horam in luce ejus*, demonstraveratque illud eorum studium temporaneum ac minime firmum fuisse; cum lucernam ipsum vocavit, ostendit ipsum a semetipso lucem non habere, sed a gratia Spiritus. Necdum tamen dixit in quo differret ab ipso, quod scilicet ipse sol justitiæ esset; sed cum illud subindicasset tantum, in illos vehementer invehitur, ostenditque illos eodem animi proposito, quo illum contemserant, Christo credere noluisse. Nam Joan- C nem *Ad horam* solum admirati sunt: quod nisi fecissent, cito illos ad Jesum ducturus erat. Postquam igitur illos omni ex parte indignos venia ostenderat, addidit: *Ego autem habeo testimonium majus Joanne.* Quale? Operum. *Opera enim,* inquit, *quæ dedit mihi Pater, ut perficiam ea, ipsa opera testimonium perhibent de me, quia Pater me misit.* Hic paralyticum sanatum et alios multos commemorat. Verba quidem, dixisset forte quispiam eorum, illa magnifica Joannes ad gratiam dixerit; licet tamen hoc dicere non possent de Joanne ita philosophiæ stu- D dioso, quem admirabantur: opera autem, vel apud insanos, nulli erant suspicioni obnoxia. Ideo alterum adduxit testimonium dicens: *Opera quæ dedit mihi Pater, ut perficiam ea, ipsa opera quæ ego facio testantur de me, quoniam misit me Pater.* Hic accusationem de violato sabbato depellit. Quia enim dicebant illi, Quomodo potest a Deo esse, qui sabbatum non custodit? ideo dixit, *Quæ dedit mihi Pater.* Etiamsi ille auctoritate sua ageret; sed ut validius probaret se

ἠθέλησατε ἀγαλλιασθῆναι addunt Savil. et Codd.

ὑμῖν ἐγγυτέρων. [Mox Savil. et Codd. nostri θαπτόμενος αὐτῶν, καὶ εἰπὼν, ὅτι π. ὥ. ἠθέλησαν. τὶ αὐτοῦ, τὴν προσκ. αὐτῶν ἔδειξε σπ. κ. ἀδ. λύχνον δὲ αὐτὸν ἐκάλεσε, δηλῶν ὅτι.... Savil.; φωτὶ αὐτοῦ, καὶ τ. π. δείξας σπ. κ. ἀδ. λύχνον αὐτὸν ἐκάλεσε Codd nostri.]

b Morel. καθικνεῖται.

c Morel. πλειόνων. ἐπειδὴ γὰρ τὰ ῥήματα.

Patri nihil contrarium facere, ideo quod longe minus erat posuit.

3. Et cur, inquies, non dixit, Opera quæ dedit mihi Pater, testificantur me Patri æqualem esse? Certe utrumque ex operibus edisci poterat, et ipsum nihil contrarium Patri facere, et æqualem genitori esse, id quod et alibi probat cum dicit: *Si mihi non creditis, operibus meis credite, ut sciatis et credatis quia ego in Patre, et Pater in me est.* Utrumque, inquam, testificatus esset, et se æqualem esse Patri, et se nihil facere Patri contrarium. Cur ergo non sic loquutus est, sed majore parte relicta, minorem posuit? Quia hoc primum erat, de quo erat quæstio. Nam etsi longe minus est credi ipsum a Deo venisse, quam credi Deo æqualem esse; illud enim prophetæ dixerant, hoc vero minime; attamen ipse de minore parte magnam curam habet, gnarus si hoc admittatur, illud etiam facile admissum iri, et majore prætermissa, minorem memorat, ut per hanc et illam reciperent. Hoc peracto rursum adjicit: 37. *Qui misit me Pater, ipse testimonium perhibuit de me.* Et ubi testimonium perhibuit de illo? In Jordane, cum dixit: *Hic est Filius meus dilectus: ipsum audite.* Verum hoc apparatu quodam egebat. Quod ad Joannem pertinebat, manifestum erat: ipsi namque miserant, neque id negare poterant. Signa quoque clara erant. Ipsi facta viderant, atque sanatum audierant, et crediderant, ac propterea illum accusabant. Restabat demum ut Patris testimonium afferretur, quod inducturus subdidit: *Nec vocem ejus unquam audistis.* Et quomodo Moyses dicit, *Deus loquebatur, Moyses respondit.* Quomodo David, *Linguam quam non noverat, audivit?* Rursum Moyses, Si est gens talis, quæ audivit vocem Dei? *Neque speciem ejus vidistis.* Atqui illum vidisse dicuntur Isaias, Jeremias, Ezechiel et alii plurimi. Quid ergo nunc sibi vult Christus? In philosophicam illos inducit disciplinam, paulatim ostendens, in Deo nec vocem nec speciem esse, sed superiorem illum esse et sonis et figuris hujusmodi. Nam ut dicendo, *Neque vocem ejus audistis*, non significat, illum vocem emittere, nec audiri: sic cum dicit, *Neque speciem ejus vidistis*, non dicit ipsum speciem habere, nec tamen videri; verum neutrum horum habere Deum intelligit. Ne dice-

Joann. 10. 38.

Pater quomodo audiatur et videatur.

Exod. 19. 9.

Psal. 80. 6.

Deut. 4. 33.

E τηρεῖ; διὰ τοῦτο [d] εἶπε, Ἃ ἔδωκέ μοι ὁ Πατ
γε αὐθεντίᾳ ἐποίει· ἀλλὰ δεικνὺς μετὰ πολλ
ριουσίας, ὅτι οὐδὲν ἐναντίον τῷ Πατρὶ πρ
τοῦτο καὶ τὸ πολλῷ ἔλαττον τέθεικε.

Καὶ διατί, φησὶν, οὐκ εἶπεν, ὅτι τὰ ἔργα
μοι ὁ Πατὴρ, μαρτυρεῖ ὅτι ἴσος εἰμὶ τοῦ Πα
240 φότερα γὰρ ἦν ἀπὸ τῶν ἔργων μαθεῖν, καὶ
A ἐναντίον ποιεῖ, καὶ ὅτι ἴσος ἐστὶ τοῦ γεγ
[a] Ὅπερ ἀλλαχοῦ κατασκευάζων ἔλεγεν· Ε
πιστεύετε, τοῖς ἔργοις μου πιστεύετε, ἵνα
πιστεύσητε, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Π
ἐμοί. Ἀμφότερα οὖν αὐτῷ ἐμαρτύρει, καὶ ὅ
τοῦ Πατρὸς, καὶ ὅτι οὐδὲν ἐναντίον ἔπραττ
Τίνος οὖν ἕνεκεν οὐχ οὕτως εἶπεν, ἀλλὰ τὸ με
τοῦτο τέθεικεν; Ὅτι τὸ σπουδαζόμενον τοῦ
ἦν. Εἰ γὰρ καὶ πολλῷ ἔλαττον τὸ πιστε
παρὰ τοῦ Θεοῦ ἦλθε, τοῦ πιστευθῆναι ὅτι Θ
ἴσος αὐτῷ· ἐκεῖνο μὲν γὰρ καὶ προφῆται εἶ
B δὲ οὐκέτι· ὅμως αὐτὸς ὑπὲρ τοῦ ἐλάττονος π
θεται σπουδὴν, εἰδὼς ὅτι τούτου [b] δεχθέντος
γένοιτ' ἂν λοιπὸν εὐπαράδεκτον. Καὶ τῆς με
δὲν μνημονεύσας μαρτυρίας, τὸ ἔλαττον [c] αὐ
τίθησι, ἵνα διὰ τούτου κἀκείνην δέξωνται.
τασκευάσας πάλιν ἐπάγει· Ὁ πέμψας με Π
τὸς μεμαρτύρηκε περὶ ἐμοῦ. Καὶ ποῦ μεμ
περὶ αὐτοῦ; Ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, Οὗτός ἐστι,
Υἱός μου ἀγαπητός· αὐτοῦ ἀκούετε. Ἀλλὰ
κατασκευῆς ἐδεῖτο. Τὸ μὲν οὖν Ἰωάννου
αὐτοὶ γὰρ ἀπέστειλαν, καὶ ἀρνήσασθαι οὐκ
τὸ ἐκ τῶν σημείων δὲ ὁμοίως. Εἶδον γὰρ
C καὶ παρὰ τοῦ θεραπευθέντος ἤκουσαν, καὶ ἐπ
ὅθεν καὶ ἐνεκάλουν. Ἐλείπετο δὲ λοιπὸν τὸ
τοῦ Πατρὸς μαρτυρίας ἀποδεῖξαι. Εἶτα μέλ
κατασκευάζειν, ἐπήγαγεν· Οὔτε φωνὴν αὐτ
κόατε πώποτε. Καὶ πῶς Μωϋσῆς λέγει, Ὁ Θ
λει, Μωϋσῆς δὲ ἀπεκρίνατο; πῶς δὲ ὁ Δαυ
Γλῶσσαν ἣν οὐκ ἔγνω ἤκουσε; Καὶ πάλιν Μ
εἰ ἔστιν ἔθνος τοιοῦτον, ὃ ἤκουσε φωνὴν Θεο
εἶδος αὐτοῦ ἑωράκατε. Καίτοι καὶ ἑωρακέναι
γονται καὶ Ἡσαΐας, καὶ Ἱερεμίας, καὶ Ἰεζεκ
ἕτεροι πλείους. Τί οὖν ἐστιν ὅ φησιν ὁ Χρισ
Εἰς φιλόσοφον αὐτοὺς ἐνάγει δόγμα, κατὰ
δεικνὺς, ὅτι οὔτε φωνὴ περὶ Θεὸν, οὔτε εἶδος, ἀ
D τερος καὶ σχημάτων ἐστὶ καὶ φθόγγων τοιούτ
περ γὰρ εἰπὼν, ὅτι Οὔτε φωνὴν αὐτοῦ ἀκηκ
τοῦτο λέγει, ὅτι φωνὴν μὲν προΐεται, οὐκ ἀ
δέ· οὕτως εἰπὼν, Οὔτε εἶδος αὐτοῦ ἑωράκατε,
λέγει, ὅτι εἶδος μὲν ἔχει, οὐ θεατὸν δέ· ἀλλ'

d Morel. εἶπε καὶ αὐτὸς, Ἃ.

a Morel. ὃ καὶ προϊὼν κατασκευάζει λέγων.

b Alii λεχθέντος.

c Morel. αὐτῆς λόγου ἀξιοῖ, ἵνα.

περὶ Θεόν. Ἵνα γὰρ μὴ [d] λέγωσιν, εἰκῇ κομ-
Μωϋσεῖ λελάληκεν ὁ Θεὸς μόνῳ (τοῦτο γοῦν
ον· Ἡμεῖς οἴδαμεν ὅτι Μωϋσεῖ λελάληκεν ὁ
οῦτον δὲ οὐκ οἴδαμεν, πόθεν ἐστί)· διὰ τοῦτο
ἴπε, δεικνὺς ὅτι οὔτε φωνὴ περὶ Θεὸν, οὔτε
αὶ τί λέγω ταῦτα; φησίν. Οὐ μόνον οὔτε φω- E
ῦ οὐκ ἀκηκόατε, οὔτε εἶδος ἑωράκατε, ἀλλ'
ᾧ μάλιστα αὐχεῖτε, καὶ ἐφ' ᾧ μάλιστα πάν-
πεπληροφορημένοι, ὅτι τὰ προστάγματα αὐ-
άσθε καὶ κατέχετε, οὐδὲ τοῦτο ὑμῖν δυνατὸν
Διὸ καὶ τοῦτο δηλῶν, ἐπήγαγεν· Οὐδὲ τὸν λό-
ῦ ἔχετε μένοντα ἐν ὑμῖν· τουτέστι, τὰς δια-
ὰ προστάγματα, τὸν νόμον, τοὺς προφήτας. 241
καὶ ὁ Θεὸς αὐτὰ διετάξατο, ἀλλ' ὅμως παρ' A
ἔστιν, ἐπειδὴ μὴ πιστεύετέ μοι. Εἰ γὰρ ἄνω
ω τοῦτό φασιν αἱ Γραφαὶ, ὅτι ἐμοὶ χρὴ πι-
ὑμεῖς δὲ οὐ πιστεύετε, εὔδηλον ὅτι καὶ ὁ λό-
ἀπέστη ἀφ' ὑμῶν. Διὰ τοῦτο πάλιν ἐπήγα-
ι ὃν ἀπέστειλεν ἐκεῖνος, τούτῳ ὑμεῖς οὐ
. Εἶτα ἵνα μὴ λέγωσι, πῶς οὖν, εἰ μὴ φωνὴν
ούσαμεν ἡμεῖς, σοὶ ἐμαρτύρησε; λέγει·
τὰς Γραφάς· ἐκεῖναι γάρ εἰσιν αἱ μαρτυ-
ρὶ ἐμοῦ· δεικνὺς ὅτι διὰ τούτων ἐμαρτύρησε.
αὶ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ἐμαρτύρησε, καὶ ἐν τῷ ὄρει.
φέρει εἰς μέσον τὴν φωνὴν ἐκείνην. Ἴσως B
καὶ ἠπιστήθη ἐντεῦθεν. Τὴν μὲν γὰρ οὐδὲ
τὴν ἐν τῷ ὄρει· τὴν δὲ ἤκουσαν μὲν, οὐ
δέ. Διὰ τοῦτο παραπέμπει αὐτοὺς ταῖς
δεικνὺς ὅτι καὶ [c] ἡ τοῦ Πατρὸς μαρτυρία
ται· πρότερον μέντοι τὰ παλαιὰ ἀνελὼν ἐφ'
ζον, ἢ ὡς ἑωρακότες τὸν Θεὸν, ἢ ὡς φω-
ἀκούσαντες. Ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν αὐτοῦ τῇ
πιστεῖν, καὶ τὰ ἐν τῷ Σιναίῳ ὄρει φαντά-
ορθωσάμενος τὴν περὶ ἐκείνων ὑπόνοιαν
αὶ δείξας συγκατάβασιν ὄντα τὰ γεγενημέ-
αὐτοὺς ἐπὶ τὴν μαρτυρίαν παρέπεμψε τῶν

εῖς τοίνυν ὅταν πρὸς αἱρετικοὺς μαχώμεθα C
λιζώμεθα, ἐντεῦθεν καὶ ἰσχυριζώμεθα. Πᾶσα
ὴ θεόπνευστος, φησὶ, καὶ ὠφέλιμος πρὸς
ν, πρὸς ἔλεγχον, πρὸς ἐπανόρθωσιν, πρὸς
τὴν ἐν δικαιοσύνῃ, ἵνα ἄρτιος ᾖ ὁ τοῦ Θεοῦ
πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν [d] ἀπηρτισμένος.
ὰ μὲν ἔχῃ, τὰ δὲ μὴ ἔχῃ· ὁ γὰρ τοιοῦτος
. Τί γὰρ ὄφελος, εἰπέ μοι, ὅταν εὔχηται
ῶς, μὴ ἐλεῇ δὲ δαψιλῶς; ἢ ὅταν ἐλεῇ μὲν

rent enim, Frustra te jactas, Moysi tantum loquutus est Deus; dicebant enim, *Nos scimus quia Moysi loquutus est Deus: hunc vero nescimus unde sit;* ideo sic loquutus est, ostendens in Deo nec vocem nec speciem esse. Et quid hoc dico? Non modo vocem ejus non audistis, nec speciem vidistis, sed id de quo maxime gloriamini, de quo maximè inflati estis omnes, quod mandata ejus acceperitis et habeatis; ne illud quidem dicere potestis. Ideo subjungit: 38. *Neque verbum ejus habetis in vobis manens;* id est, mandata, præcepta, legem, prophetas. Etiamsi enim Deus hæc præceperit, attamen hæc apud vos non sunt, quia mihi non creditis. Etsi enim passim et ubique dicant Scripturæ, mihi esse credendum, vos tamen non creditis, palamque est verbum ejus a vobis abscessisse. Ideo addit iterum: *Quia ei quem misit ille vos non creditis.* Deinde ne dicerent, Quomodo si vocem ejus non audivimus, tibi testimonium perhibuit? ait ille: *Scrutamini Scripturas; illæ enim sunt quæ testimonium perhibent de me;* indicans per has Deum testimonium perhibuisse. Nam et in Jordane et in monte testimonium perhibuit. Sed illam vocem non fert in medium. Fortassis enim non creditus fuisset. Nam aliam vocem non audierant, nempe in monte; aliam vero audierant quidem, sed non attenderant. Idcirco mittit illos ad Scripturas, ostendens Patris testimonium inde esse sumendum, sublatis prius antiquis in quibus gloriabantur, vel quasi vidissent Deum, vel quasi vocem ejus audissent. Quia vero credibile erat ejus voci non credituros esse, eaque imaginaturos esse quæ in monte Sina acciderunt, correcta prius ea quæ suboriri poterat ea de re suspicione, et ostendens illa per demissionem quamdam facta esse, ipsos ad Scripturarum testimonium mittit.

[Joan. 9. 29.] [v. 39.]

4. Et nosquoque quando contra hæreticos pugnamus et armamur, hinc nos instruamus. *Omnis enim Scriptura,* inquit, *divinitus inspirata, utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corrigendum, ad instituendum in justitia, ut perfectus sit Dei homo, ad omne opus bonum instructus.* Non ut alia habeat, aliis careat: nam talis homo perfectus non esset. Quæ utilitas, quæso, si assidue precetur, nec eleemosynam largiter eroget? vel si

Contra hæreticos ex Scripturis pugnandum.

2. Tim. 3. 16. et 17.

λέγωσιν ὅτι κομπάζεις.
διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν, levissimum discrimen.
κάτω διδάσκουσιν αἱ γραφαὶ, ὥστε ἐμοὶ πιστεύειν,

b Alii καὶ ἠπίστησαν αὐταῖς.
c Quidam ἡ τοῦ πνεύματος.
d Savil. ἐξηρτισμένος.

largiter eroget, sed rapax et violentus sit? vel si non rapax nec violentus, id tamen faciat ad ostentationem et vanam gloriam? vel si eroget quidem accurate, et ad placitum Dei, sed inde sese extollat et altum sapiat? vel si humilis quidem sit et jejuniis se exerceat, avarus tamen et usurarius et terrenis addictus, matremque malorum omnium in animam suam inducat? Avaritia namque radix omnium malorum est. Hanc formidemus, hoc fugiamus peccatum. Hæc orbem terrarum subvertit, hæc omnia miscuit, hæc a beatissima Christi servitute nos abducit : *Non potestis,* inquit, *Deo servire et mammonæ,* qui Christo contraria præcipit. Christus quippe dicit, Da indigentibus; ille, Rape ab indigentibus. Christus dicit, Insidiantibus tibi, et lædentibus te da veniam : hic contra, Laqueos para adversus eos qui te nihil læserunt. Christus dicit, Benignus et mansuetus esto; hic e contrario, Crudelis esto et inhumanus, et nihil esse existimato lacrymas pauperum; ut in illa die severum nobis constituat judicem. Tunc enim nobis omnia, quæ fecimus, ante oculos versabuntur, læsique illi et nudati a nobis omnem nobis defensionem intercludent. Si enim Lazarus qui nihil læsus fuerat a divite, sed nullam ab eo opem acceperat, acerbus ejus accusator exstitit, nec permisit ut veniam ullam consequeretur : quam, quæso, defensionem habebunt, qui aliena rapiunt, nedum eleemosynam erogent, pupillorumque domos evertunt? Si illi qui Christum esurientem non nutrierunt, tantum ignem in caput suum attraxerunt : qui aliena rapiunt, mille lites movent, omniumque bona sibi adscribunt, qua consolatione fruentur? Hanc ergo cupiditatem ejiciamus. Ejiciemus autem, si cogitemus injustos homines et avaros qui ante nos fuerunt et obierunt. Annon alii eorum pecuniis et laboribus fruuntur, ipsi supplicio, cruciatu et malis intolerabilibus plectuntur? Annon extremæ dementiæ fuerit, in sollicitudine et ærumnis versari, ut et in hac vita laboribus atteramur, et hinc migrantes intolerabilibus torqueamur suppliciis atque laboribus, cum oporteret et hic in deliciis vivere (nihil enim tantam voluptatem parit, quantam eleemosyna, conscientia pura), et defunctos ab omnibus erui malis, et innumera consequi bona? Sicut enim nequitia, etiam ante gehennam, eos qui illam exercent sup-

Avaritia uantum ualum.

δαψιλῶς, πλεονεκτῶν δὲ καὶ βιαζόμενος;
πλεονεκτῶν, μηδὲ βιαζόμενος], πρὸς ἐπ
D θρώπων καὶ φιλοτιμίαν τῶν δρώντων; ἢ
μετὰ πάσης ἀκριβείας καὶ πρὸς τὸ τῷ
ἐπαίρηται δὲ αὐτῷ τούτῳ καὶ μέγα φ
ταπεινὸς μὲν ᾖ καὶ νηστείαις προσέχω
δὲ καὶ ἐμπορικὸς καὶ τῇ γῇ προσηλωμέ
μητέρα τῶν κακῶν ἐπεισάγων τῇ ψυχῇ
πάντων τῶν κακῶν ἐστιν ἡ φιλαργυρ
τοίνυν τὸ πρᾶγμα, φύγωμεν τὴν ἁμα
τὴν οἰκουμένην ἀνάστατον ἐποίησε, τοῦ
ἔχεε, τοῦτο τῆς μακαριωτάτης δουλείας
τοῦ Χριστοῦ. Οὐκ ἔστι γὰρ, φησὶ, Θεῷ
E μαμωνᾷ. Ἐξ ἐναντίας γὰρ ἐπιτάττει
Ὁ μὲν γὰρ λέγει, δίδου τοῖς δεομένοις·
τῶν δεομένων. Ὁ Χριστὸς [f] λέγει, καὶ
λεύουσι καὶ ἀδικοῦσι συγχώρει· οὗτος
τασκεύαζε πάγας κατὰ τῶν οὐδὲν ἀδικού
242 στὸς λέγει, φιλάνθρωπος ἔσο καὶ ἥμερ
A ἐναντίας, ὠμὸς ἔσο καὶ ἀπηνὴς, καὶ
νόμιζε δάκρυα πενήτων· ἵνα κατὰ τὴν
νην αὐστηρὸν ἡμῖν κατασκευάσῃ τὸν δι
γὰρ ἡμῖν πάντα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν [a] στ
πραγμένα, καὶ οἱ ἠδικημένοι καὶ οἱ γυμ
ἡμῶν, πᾶσαν ἀπολογίαν ἡμῖν ἐκκλείον
Λάζαρος ἀδικηθεὶς μὲν οὐδὲν παρὰ τοῦ
ἀπολαύσας δὲ τῶν ἐκείνου, πικρὸς ἔστη
γορος, καὶ οὐδεμιᾶς αὐτὸν ἀφῆκε τυχεῖ
τίνος ἀπολογίας, εἰπέ μοι, τεύξονται οἱ
ἐλεεῖν οἴκοθεν, καὶ τὰ ἀλλότρια λαμβάν
τῶν ὀρφανῶν ἀνατρέποντες οἰκίας; Εἰ
B τες πεινῶντα τὸν Χριστὸν, τοσοῦτον ἐπὶ
αὐτῶν εἵλκυσαν πῦρ· οἱ τὰ μηδὲν αὐτοῖ
ἁρπάζοντες, καὶ μυρίας πλέκοντες δίκαι
των ἀδίκως περιβαλλόμενοι, ποίας ἀπολα
μυθίας; Ἐκβάλωμεν τοίνυν τοῦτον τὸν
λοῦμεν δὲ, ἂν ἐννοήσωμεν τοὺς πρὸ ἡμῶν
τοὺς πλεονεκτήσαντας καὶ ἀπελθόντας.
χρημάτων αὐτῶν καὶ πόνων [b] ἀπολαύου
τοὶ δὲ ἐν κολάσει καὶ τιμωρίᾳ καὶ τ
εἰσὶ κακοῖς; Πῶς οὖν οὐκ ἐσχάτης ταῦ
πτεσθαι καὶ ταλαιπωρεῖν, ἵνα καὶ ζῶν
κατατεινώμεθα, καὶ ἀπελθόντες τὰς ἀ
μένωμεν κολάσεις καὶ τιμωρίας, δέο
C τρυφᾷν (οὐδὲν γὰρ οὕτως ἡδονὴν ἐργάζε
μοσύνη, συνειδὸς κεκαθαρμένον), κ
ἐκεῖ, πάντων ἀπηλλάχθαι κακῶν, καὶ

* [ἢ ὅταν μὴ πλεονεκτῶν, μηδὲ βιαζόμενος addidimus e Savil. et Codd. nostris.]

e Morel. ῥίζαν γὰρ π. τ. κ. εἶπεν ὁ Παῦλος τὴν φιλαργυρίαν.

f Savil. λέγει, καὶ τοῖς ἀδικοῦσι συγχ.

a Savil. ἥξει.

b Alii ἀπολαύσουσι.

c Savil. ὡς ἐλεημοσύνης συνειδὸς, καὶ ἀπ

γάνειν ἀγαθῶν; Ὥσπερ γὰρ ἡ κακία καὶ πρὸ τῆς γεέννης τοὺς ἐνταῦθα αὐτὴν μετιόντας κολάζειν εἴωθεν· οὕτω καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ πρὸ τῆς βασιλείας τοὺς ἐνταῦθα αὐτὴν ἐργαζομένους παρασκευάζει τρυφᾷν, ἐλπίσι χρησταῖς καὶ ἡδονῇ διηνεκῇ συζῆν ποιοῦσα. Ἵν' οὖν ταύτης ἐπιτύχωμεν καὶ ἐνταῦθα καὶ κατὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν, ἐπιλαβώμεθα τῶν ἀγαθῶν ἔργων. Οὕτω γὰρ καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτευξόμεθα στεφάνων· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

plicio afficere solet: sic et virtus, etiam ante regnum, illam exercentibus delicias parat, bona spe, perenni voluptate vitam afficiens. Ut hanc itaque et hic et in futura vita consequamur, bonis incumbamus operibus. Sic enim et futuras adipiscemur coronas; quas utinam consequamur omnes gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi,
D per quem et cum quo Patri gloria, unaque Spiritui sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

ΟΜΙΛΙΑ μα'.

Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφὰς, ὅτι ὑμεῖς δοκεῖτε ἐν αὐταῖς ζωὴν αἰώνιον ἔχειν· κἀκεῖναί εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι
E περὶ ἐμοῦ· καὶ οὐ θέλετε ἐλθεῖν πρός με, ἵνα ζωὴν αἰώνιον ἔχητε.

Πολὺν ποιώμεθα τῶν πνευματικῶν, ἀγαπητοὶ, λόγον, μηδὲ ἀρκεῖν ἡμῖν νομίζωμεν πρὸς σωτηρίαν, τὸ καὶ ὁπωσοῦν αὐτὰ μετιέναι. Εἰ γὰρ ἐν τοῖς βιωτικοῖς οὐδὲν μέγα ἀπόνασθαι δυνήσεταί τις, παρέργως καὶ ὡς ἔτυχεν αὐτοῖς κεχρημένος, πολλῷ μᾶλλον ἐν τοῖς 243
A πνευματικοῖς τοῦτο συμβήσεται, ἐπειδὴ καὶ πλείονος ταῦτα δεῖται σπουδῆς. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς παραπέμπων τοὺς Ἰουδαίους ταῖς Γραφαῖς, οὐκ εἰς ψιλὴν ἀνάγνωσιν, ἀλλ' εἰς ἔρευναν ἀκριβῆ καὶ [a] κατεσκευασμένην αὐτοὺς παρέπεμπεν. Οὐ γὰρ εἶπεν, ἀναγινώσκετε τὰς Γραφάς· ἀλλ', Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς. Ἐπειδὴ γὰρ τὰ περὶ αὐτοῦ λεγόμενα πολλῆς ἐδεῖτο τῆς ἐπιμελείας (συνεσκίαστο γὰρ ἄνωθεν συμφερόντως τοῖς τότε), διὰ τοῦτο καὶ διασκάπτειν αὐτοὺς μετὰ ἀκριβείας κελεύει νῦν, ἵνα τὰ ἐν τῷ βάθει κείμενα δυνηθῶσι εὑρεῖν. Οὐδὲ γὰρ ἐξ ἐπιπολῆς εἴρητο, οὐδὲ [b] ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν ἔῤῥιπτο· ἀλλ' ὥσπερ τις θησαυρὸς ἐν πολλῷ τῷ βάθει κατέκειτο. Ὁ δὲ τὰ κάτω
B κείμενα ζητῶν, ἂν μὴ μετὰ ἀκριβείας ζητῇ καὶ πόνου, οὐδέποτε δυνήσεται εὑρεῖν τὸ ζητούμενον. Διά τοι τοῦτο καὶ εἰπὼν, Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφὰς, ἐπήγαγεν· Ὅτι ὑμεῖς δοκεῖτε ἐν αὐταῖς ζωὴν αἰώνιον ἔχειν. Οὐκ εἶπεν, ἔχετε· ἀλλὰ, Δοκεῖτε, δεικνὺς ὅτι οὐδὲν ἐκαρποῦντο μέγα τι καὶ γενναῖον, ἀπὸ τῆς ἀναγνώσεως

HOMILIA XLI.

39. *Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere : et illæ sunt quæ testimonium perhibent de me : 40. et non vultis venire ad me, ut vitam æternam habeatis.*

1. Magnam, dilecti, de spiritualibus rationem habeamus, neque tamen nobis ad salutem satis esse putemus, si ea utcumque tractemus. Nam si in sæcularibus rebus nemo magnum quidpiam lucrari deprehenditur, si obiter et perfunctorie agat, multo magis in spiritualibus rebus id eveniet, quia hæ majori opus habent diligentia. Ideo Christus Judæos ad Scripturas remittens, non ad simplicem lectionem, sed ad accuratum examen illos remittit. Neque enim dixit, Legite Scripturas; sed, *Scrutamini Scripturas*. Quia ea, quæ de ipso ibi dicuntur, multa opus habent investigatione (sub umbra enim quadam occulta veteribus erant), ideo illos accurate fodere jubet, ut in profundo posita reperire possint. Neque enim in superficie vel in conspectu jacent, sed quasi thesaurus quispiam profunde admodum recondita sunt. Qui vero profunde posita quærit, nisi cum diligentia et labore quærat, numquam quod quærit inveniet. Ideo postquam dixit, *Scrutamini Scripturas,* intulit, *Quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere*. Non dixit, Habetis, sed *Putatis habere*, ostendens ipsos nihil magnum lucrari, dum putarent se ex sola lectione sine fide

Scripturæ non perfunctorie legendæ.

[a] Morel. κατεζητημένην.

[b] A ii ὑπὲρ τῆς ἐπιφανείας.

posse salutem consequi. Ac si diceret, Annon miramini Scripturas? annon vitæ fontes esse arbitramini? His jam nitor et ego. Hæ namque sunt quæ testimonium perhibent de me, et non vultis ad me venire, ut vitam æternam habeatis. Jure ergo dicebat, *Vos putatis,* quod nollent ipsi obtemperare, sed de simplici lectione gloriarentur. Deinde ne ex nimia cura in vanæ gloriæ suspicionem veniret, neve quod illorum fidem exigeret, putaretur quæ sua erant curare (nam et Joannis vocem, et Dei testimonium, et opera sua commemoraverat, vitamque promiserat; illis omnibus usus, ut eos ad se alliceret): quia, inquam, credibile erat multos suspicaturos esse quod gloriam captaret, audi quid adjiciat : 41. *Gloriam ab homine non accipio;* hoc est, Illa non egeo. Non sum, inquit, talis naturæ, ut hominum gloria opus habeam, Nam si sol a lucerna lucis additamentum non accipit, multo minus ego humana egebo gloria. Et cur hæc dicis, si non egeas? Ut vos salvi sitis. Illud vero supra dixerat, et hic subindicavit his verbis, *Ut vitam habeatis.* Affert et aliam causam. Quam? 42. *Sed cognovi vos, quia dilectionem Dei non habetis in vobis.* Quia sæpe, quasi Deum diligerent, persequebantur eum, quia æqualem se faciebat Deo, sciebatque ipsos non sibi credituros esse; ne quis diceret, Cur ita loqueris? Ut vos reprehendam, inquit, quia non propter dilectionem Dei me persequimini. Siquidem ipse mihi testimonium perhibet et per opera et per Scripturas. Sicut ergo antehac cum putaretis me Deo adversarium esse, me expellebatis: ita nunc ex quo hæc demonstravi, accurrere vos oportebat, si Deum diligeretis; sed non vere diligitis. Ideo hæc dixi, ut comprobarem vos fastu et jactantia duci, et invidiam vestram obtegere. Neque ex his tantum, sed ex futuris quoque hoc adstruit; nam ait : 43. *Ego veni in nomine Patris mei, et non recepistis me : si alius venerit in nomine suo, illum recipietis.* Viden' illum ubique dicere se ad hoc missum esse, et ex Patre judicium accepisse, nec quid posse a semetipso facere, ut omnem improbitatis ansam resecet? Sed quemnam dicit in suo proprio nomine venturum esse? Antichristum hic subindicat, eorumque nequitiam ineluctabili argumento demonstrat. Nam si tamquam Dei ama-

σωθήσεσθαι προσδοκῶντες μόνης, [c] πίστεως ἔρημοι
ὄντες. Ὃ τοίνυν λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· οὐχὶ θαυμάζετε
τὰς Γραφάς; οὐχὶ πάσης ζωῆς νομίζετε αἰτίας εἶναι;
Ἀπὸ τούτων καὶ αὐτὸς ἰσχυρίζομαι νῦν. Αὗται γάρ
εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ, καὶ οὐ θέλετε ἐλθεῖν
C πρός με, ἵνα ζωὴν αἰώνιον ἔχητε. Εἰκότως τοίνυν
ἔλεγεν, ὅτι Δοκεῖτε, διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι αὐτοὺς πεί-
θεσθαι, ἀλλ' ἐπὶ τῇ ψιλῇ ἀναγνώσει μόνον αὐχεῖν.
Εἶτα ἵνα μὴ ἐκ πολλῆς κηδεμονίας φιλοδοξίας λάβῃ
παρ' αὐτοῖς ὑπόνοιαν, καὶ [d] διὰ τὸ βούλεσθαι πιστευ-
θῆναι παρ' αὐτῶν τὸ ἑαυτοῦ σκοπεῖν νομίζηται (καὶ
γὰρ τῆς Ἰωάννου φωνῆς ἀνέμνησε, καὶ τῆς μαρτυ-
ρίας τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν ἔργων τῶν αὐτοῦ, καὶ πάντα
ἔλεγεν ὥστε αὐτοὺς ἐπισπάσασθαι, καὶ ζωὴν ἐπηγγεί-
λατο)· ἐπεὶ οὖν πολλοὺς εἰκὸς ἦν ὑποπτεύειν ὅτι δόξης
ἐρῶν ταῦτα ἔλεγεν, ἄκουσον τί ἐπάγει· Δόξαν παρὰ
D ἀνθρώπου οὐ λαμβάνω· τουτέστιν, οὐ δέομαι. Οὐκ
ἔστι, φησίν, ἡ φύσις ἡ ἐμὴ τοιαύτη, ὥστε δεῖσθαι
τῆς παρὰ ἀνθρώπων δόξης. Εἰ γὰρ ἥλιος [e] ἀπὸ λυ-
χνιαίου φωτὸς οὐκ ἂν λάβοι προσθήκην· πολλῷ μᾶλ-
λον ἐγὼ τῆς ἀνθρωπίνης ἀφέξω δεηθῆναι δόξης. Καὶ
τίνος, φησίν, ἕνεκεν ταῦτα λέγεις, ἐὰν οὐ δέῃ; Ἵνα
ὑμεῖς σωθῆτε. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἀνωτέρω εἴρηκεν· ᾐνί-
ξατο δὲ αὐτὸ καὶ ἐνταῦθα, εἰπὼν, Ἵνα ζωὴν ἔχητε.
Τίθησι δὲ καὶ ἑτέραν αἰτίαν. Ποίαν δὴ ταύτην; Ἀλλ'
ἔγνωκα ὑμᾶς, ὅτι τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔχετε ἐν
ἑαυτοῖς. Ἐπειδὴ πολλάκις, [f] ὡς δῆθεν τὸν Θεὸν ἀγα-
πῶντες, ἐδίωκον αὐτὸν, ὅτι ἴσον ἑαυτὸν ἐποίει τῷ Θεῷ,
E ᾔδει δὲ ὅτι οὐκ ἔμελλον αὐτῷ πείθεσθαι· ἵνα μή τις
εἴπῃ, τίνος οὖν ἕνεκεν ταῦτα λέγεις; τοῦτο εἶπεν, ἵνα
ἐλέγξω ὑμᾶς, ὅτι οὐ διὰ ἀγάπην τὴν τοῦ Θεοῦ με,
φησὶ, [g] διώκετε. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς μαρτυρεῖ μοι καὶ
διὰ τῶν ἔργων καὶ διὰ τῶν Γραφῶν. Ὥσπερ οὖν πρὸ
244 τούτου νομίζοντες ἀντίθεον εἶναί με ἠλαύνετε· οὕτω
A νῦν ἐξ οὗ ταῦτα ἀπέδειξα προσδραμεῖν ὑμᾶς ἔδει,
εἴ γε ἠγαπᾶτε τὸν Θεόν· ἀλλ' οὐκ ἀγαπᾶτε. Διὰ δὴ
τοῦτο καὶ ταῦτα εἶπον, ἵνα δείξω ὑμᾶς περιττὸν ἔχον-
τας τῦφον, καὶ κομπάζοντας εἰκῆ, καὶ τὴν οἰκείαν [a] βα-
σκανίαν συσκιάζοντας. Οὐκ ἀπὸ τούτων δὲ μόνον, ἀλλὰ
καὶ ἀπὸ τῶν μελλόντων αὐτὰ κατασκευάζει. Ἐγὼ γὰρ
ἦλθον, φησὶν, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρός μου, καὶ οὐκ
ἐδέξασθέ με· ἐὰν ἄλλος ἔλθῃ ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἰδίῳ,
ἐκεῖνον λήψεσθε. Ὁρᾷς ὅτι ἄνω καὶ κάτω διὰ τοῦτο
λέγει ἀπεστάλθαι, καὶ παρὰ τοῦ Πατρὸς εἰληφέναι
τὴν κρίσιν, καὶ οὐδὲν δύνασθαι ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἵνα
B πᾶσαν ἐκκόψῃ πρόφασιν ἀγνωμοσύνης; Τίνα δέ φησιν
ἥξειν ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἰδίῳ; Τὸν ἀντίχριστον ἐνταῦθα

[c] Savil. πίστεως μὴ προσούσης.

[d] Morel. μηδὲ διά, et mox νομισθῇ: et infra καὶ πάντα ἐκεῖνα ὥστε αὐτοὺς ἐπισπάσασθαι πρὸς ἑαυτὸν ἐπηγγείλατο.

[e] Morel. ὑπό. [Mox alii ἀπέχω.]

[f] In Morel. ὡς deest.

[g] Savil. διώκετε, εἴπερ αὐτὸς μαρτυρεῖ μοι.

[a] Morel. βασκανίαν ἐγκαλύπτοντας.

ιαὶ ἀναντίῤῥητον τῆς ἀγνωμοσύνης αὐ-
:όδειξιν. Εἰ γὰρ ὡς ἀγαπῶντες τὸν Θεόν
λλῳ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ [c] ἀντιχρίστου τοῦτο
Ἐκεῖνος γὰρ οὐδὲν τοιοῦτον ἐρεῖ, οὔτε
ιρὰ τοῦ Πατρὸς, οὔτε κατὰ τὴν γνώμην
ιου· ἀλλὰ τοὐναντίον ἅπαν, τυραννικῶς
ῦ προσήκοντα ἁρπάζων, καὶ τὸν ἐπὶ
αυτὸν εἶναι λέγων, καθὼς καὶ Παῦλός
ίντα λεγόμενον θεὸν ἢ σέβασμα, ἀπο-
:ὸν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Θεός. Τοῦτο γάρ
C ὀματι τῷ ἰδίῳ ἐλθεῖν. Ἐγὼ δὲ οὐχ οὕ-
τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρός μου παραγέ-
ιὲν οὖν ἦν καὶ τοῦτο δεῖξαι αὐτοὺς οὐχ
Θεὸν, ὅτι τὸν λέγοντα ἀπεστάλθαι παρ'
ίχοντο· νῦν δὲ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου δεί-
τὴν ἀναισχυντίαν, ἐκ τοῦ τὸν ἀντίχρι-
ξεσθαι. Ὅταν γὰρ τὸν μὲν ἀπ' ἐκείνου
ἐλθαι μὴ δέχωνται, τὸν δὲ μὴ εἰδότα
ζοντα δὲ καὶ λέγοντα ἑαυτὸν εἶναι τὸν
ν μέλλωσι προσκυνεῖν· εὔδηλον ὅτι βα-
ις ἦν, καὶ τοῦ μισεῖν τὸν Θεόν. Διὰ δὴ
D ισιν αἰτίας τῶν εἰρημένων, καὶ πρῶτον
ιοτέραν, λέγων, Ἵνα σωθῆτε, καὶ, Ἵνα
πειδὴ δὲ ἔμελλον αὐτὸν χλευάζειν, τί-
ληκτικωτέραν, δεικνὺς ὅτι κἂν μὴ πεί-
ωντες, τὰ αὐτοῦ ὁ Θεὸς πανταχοῦ ποιεῖν

Παῦλος περὶ τοῦ ἀντιχρίστου διαλεγό-
:ικῶς εἶπεν, ὅτι Πέμψει αὐτοῖς ὁ Θεὸς
ης, ἵνα κριθῶσι πάντες οἱ μὴ πιστεύ-
ιείᾳ, ἀλλ' εὐδοκήσαντες τῇ ἀδικίᾳ. Ὁ
εἶπεν ὅτι ἥξει· ἀλλ', Ἐὰν ἔλθῃ, φει-
E ουόντων. Ἐπειδὴ δὲ [f] οὔπω πᾶσα ἀπηρ-
πῶν ἡ ἀγνωμοσύνη, διὰ τοῦτο αὐτὸς
ν ἐσίγησεν αὐτοῦ τῆς παρουσίας· ὁ δὲ
ναμένοις συνιδεῖν μετὰ ἀκριβείας αὐ-
αὶ γὰρ ἐκεῖνός ἐστιν ὁ πᾶσαν ἀπολογίαν
ύμενος. Εἶτα καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἀπι-
ίθησιν, ἐπάγων· Πῶς δύνασθε πιστεύ-
παρὰ ἀλλήλων λαμβάνοντες, καὶ τὴν
ι τοῦ μόνου Θεοῦ οὐ ζητοῦντες; καὶ ἐν- 245
A πάλιν ὅτι οὐ τὰ τοῦ Θεοῦ ἐσκόπουν,
ήματι τοιούτῳ τὸ οἰκεῖον ἐβούλοντο πά-
Καὶ γὰρ τοσοῦτον ἀπεῖχον διὰ τὴν αὐ-
εῖν ταῦτα, ὅτι αὐτοὶ τὴν ἀνθρωπίνην
ν ἢ τὴν ἐκείνου. Πῶς οὖν ἔμελλον οὗτοι

tores me persequimini, multo magis Antichristum persequi oportuerit. Ille namque nihil simile proferet, neque a Patre se missum, neque ex ejus voluntate venire dicet: sed contra, ea tyrannice rapiet quæ non ad se pertinent, seque deum universorum profitebitur, ut Paulus ait: *Supra* 2. *Thess.* 2.
omnem qui dicitur Deus aut colitur, ostendens se tamquam sit Deus. Hoc enim est in 4.
proprio nomine venire. Ego vero non sic, sed in nomine Patris mei adveni. Vel hinc ostendi poterat ipsos non amare Deum, quod illum, qui se diceret ab illo missum, non reciperent: jam vero ex contrario ostendit illorum impudentiam, ex eo quod Antichristum recepturi essent. Cum enim eum, qui a Deo se missum dicebat, non reciperent; eumque qui Deum non noverat, sed jactabundus se universorum deum dicebat, adoraturi essent: palam erat ex invidia et ex Dei odio persequutionem ortam esse. Ideo duas ponit dictorum causas, priorem nempe illam quæ utilior erat, *Ut salvi sitis*, et *Ut vitam habeatis*. Quia vero ipsum irrisuri erant, vehementiorem ponit, declarans, si audientes non obtemperent, pro more suo Deum ubique facturum esse.

2. Paulus certe de Antichristo loquens prophetice dicit: *Mittet illis Deus operationem er-* *Ibid.* v. 10.
roris, ut judicentur omnes qui non crediderunt et 11.
veritati, sed consenserunt iniquitati. Christus autem non dicit esse venturum; sed, *Si venerit*, auditoribus se attemperans, quia nondum completa erat tota illorum nequitia: ideoque illius adventus causam tacuit. Paulus vero intelligentibus aperte illam declaravit; ille namque est qui omnem ipsis aufert excusationem. Deinde incredulitatis eorum causam his verbis aperit: 44. *Quomodo potestis vos credere, qui gloriam invicem accipitis, et gloriam quæ a solo Deo est non quæritis?* hinc iterum ostendens eos non illa quæ solius Dei erant spectare, sed hoc obtentu effectum suum velle tueri. Tantum enim aberat quin hæc ad Dei gloriam facerent, ut humanam sibi potius quam divinam optarent. Quomodo ergo tantum odii pro Dei gloria suscipe-

ιαὶ ἀναντ.
χρίστου ποιεῖν ὑμᾶς τοῦτο δεῖ.
βασκανίαν.
χρηστότητα λέγων, et paulo post χλευάζειν.

[f] Savil. οὐδέπω πᾶσα... αὐτῶν ἡ ἀγνωμοσύνη, διά. [Sic Cod J. nostri, nisi quod alter δέ post ἐπειδή omittit.] Morel. οὔπω πάντη... αὐτῶν ἡ πονηρία πᾶσα.
[g] [αὐτῶν Savil. αὐτοὺς Cod. 706. αὐτοῖς Cod. 705]
[h] Savil. καὶ τοσοῦτον.

rent, quam usque adeo contemnebant, ut humanam ipsi anteferrent? Postquam autem dixerat ipsos dilectionem Dei non habere, et duplici ratione id probaverat, tum per ea quæ in se facta, tum per ea quæ in Antichristo futura erant, insuperque clarius demonstraverat, esse illos omni venia indignos : sic illos redarguit, Moysen accusatorem adducens : 45. *Nolite putare quod ego accusaturus sim vos apud Patrem : est qui accusat vos Moyses, in quo vos sperastis.* 46. *Si enim crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi : de me enim ille scripsit.* 47. *Si autem illius literis non creditis, quomodo meis credetis verbis?* Hoc est, Ante me ille contumelia afficitur in iis quæ contra me facitis. Moysi enim magis fidem negastis, quam mihi. Vide quomodo illos undique omni intercludat defensione. Dum me persequeremini, Deum vos diligere dicebatis : ostendi vos hoc illius odio facere. Me accusatis quod sabbatum solvam et legem transgrediar : de hac accusatione me purgavi. Affirmatis vos fidem erga Moysen profiteri per ea quæ contra me audetis : ostendo ego illud maxime esse non credere Moysi. Tantum enim abest ut legi repugnem, ut is qui vos accusaturus est nullus alius sit, quam is qui legem vobis dedit. Ut igitur de Scripturis dicebat, *In quibus putatis vitam æternam habere;* ita de Moyse ait: *In quo vos sperastis,* ex suis eos sermonibus capiens ubique. Et unde discemus, inquient Judæi, Moysen accusaturum esse, ac te non id vane jactitare? quid enim tibi cum Moyse commune? Sabbatum solvisti, quod jussit ille servandum : quomodo ergo ille nos accusaverit? Et quomodo probabitur, inquies, nos in alium qui in suo nomine veniat esse credituros? Hæc quippe omnia nullo teste dicis. Atqui hæc omnia ex superioribus probantur. Quando enim ex operibus, ex Joannis voce, ex Patris testimonio in confesso fuerit me a Deo venisse, palam certe est Moysen ipsos accusaturum
Deut. 13. 1. esse. Quid enim ille dixit? annon, quod si quis signa faciens venerit, qui ad Deum ducat, futuraque vere pronuntiet, ipsi credere oporteat? Annon Christus hæc omnia fecit? Signa cum omni veritate edidit, omnes traxit ad Deum, prædictiones ex rerum eventu asseruit. At unde probatur ipsos alteri credituros esse? Ex eo quod Christum oderint. Nam qui eum, qui ex Dei voluntate venit,

ὑπὲρ αὐτῆς ἀναδέχεσθαι τοσαύτην ἀπέχθειαν, ἧς οὕτω κατεφρόνουν, ὥστε καὶ ἀνθρωπίνην αὐτῆς προτιμᾷν; Εἰπὼν δὲ ὅτι τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔχουσι, καὶ ἀποδείξας τοῦτο διὰ τούτων ἑκατέρων, διά τε τῶν εἰς αὐτὸν γινομένων, καὶ διὰ τῶν εἰς τὸν ἀντίχριστον [b] ἐσομένων, καὶ διελέγξας σαφῶς ὅτι πάσης εἰσὶν ἀπεστε-
B ρημένοι συγγνώμης, οὕτως αὐτοῖς ἐφίστησι καὶ τὸν Μωϋσέα κατήγορον ἐπάγων, καὶ λέγων· Μὴ δοκεῖτε ὅτι ἐγὼ κατηγορήσω ὑμῶν πρὸς τὸν Πατέρα· ἔστιν ὁ κατηγορῶν ὑμῶν Μωϋσῆς, εἰς ὃν ὑμεῖς ἠλπίκατε. Εἰ γὰρ ἐπιστεύετε Μωϋσεῖ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί· περὶ ἐμοῦ γὰρ ἐκεῖνος ἔγραψεν. Εἰ δὲ τοῖς ἐκείνου γράμμασιν οὐ πιστεύετε, πῶς τοῖς ἐμοῖς ῥήμασι πιστεύσετε; Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· πρὸ ἐμοῦ ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ὑβρισμένος ἐν τοῖς εἰς ἐμέ. Μωϋσεῖ γὰρ μᾶλλον ἠπιστήσατε ἢ ἐμοί. Ὅρα πῶς πανταχόθεν πάσης αὐτοὺς ἐξέβαλεν ἀπολογίας. Θεὸν ἐλέγετε ἀγαπᾷν ἐν τῷ διώκειν με, φησίν· ἔδειξα ὅτι μισοῦντες αὐτὸν τοῦτο
C [c] ποιεῖτε. Λέγετε λύειν με τὸ σάββατον, καὶ παραλύειν τὸν νόμον· ἀπεδυσάμην καὶ ταύτην τὴν κατηγορίαν. Διισχυρίζεσθε Μωϋσεῖ πιστεύειν δι' ὧν κατ' ἐμοῦ τολμᾶτε· δείκνυμι πάλιν ὅτι τοῦτο μὲν οὖν ἐστι μάλιστα μὴ πιστεύειν τῷ Μωϋσεῖ. Τοσούτῳ γὰρ δέω ἐξ ἐναντίας ἥκειν τῷ νόμῳ, ὅτι οὐδὲ ἔστιν ἄλλος τις ὁ κατηγορήσων ὑμῶν, ἀλλ' ἢ αὐτὸς ὁ τὸν νόμον ὑμῖν δεδωκώς. Ὥσπερ οὖν περὶ τῶν Γραφῶν ἔλεγεν· Ἐν αἷς δοκεῖτε ζωὴν αἰώνιον ἔχειν· οὕτω καὶ περὶ Μωϋσέως φησὶν, Εἰς ὃν ὑμεῖς ἠλπίκατε, ἀπὸ τῶν οἰκείων αὐτοὺς χειρούμενος πανταχοῦ. Καὶ πόθεν δῆλον, φησὶν, ὅτι κατηγορήσει Μωϋσῆς, καὶ οὐ κομπάζεις; τί γάρ σοι
D καὶ Μωϋσεῖ κοινόν; Τὸ σάββατον ἔλυσας, ὅπερ ἐκεῖνος ἐνομοθέτησε κρατεῖν· πῶς οὖν ἡμῶν ἐκεῖνος κατηγορήσειε; Πόθεν δὲ δῆλον ὅτι καὶ [d] εἰς ἄλλον πιστεύσομεν τὸν ἰδίῳ ὀνόματι ἥξοντα; Ταῦτα γὰρ πάντα ἀμάρτυρα λέγεις. Καὶ μὴν ἅπαντα ταῦτα ἄνωθεν ἔχει τὴν κατασκευήν. Ὅταν γὰρ ὁμολογηθῇ, ὅτι παρὰ τοῦ Θεοῦ ἦλθον ἀπὸ τῶν ἔργων, ἀπὸ τῆς φωνῆς Ἰωάννου, ἀπὸ τῆς μαρτυρίας τοῦ Πατρὸς, εὔδηλον ὅτι Μωϋσῆς αὐτῶν κατηγορήσει. Τί γὰρ ἐκεῖνος εἶπεν; ἆρ' οὐχ ὅτι ἐὰν ἔλθῃ τις σημεῖα ποιῶν, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἄγων, καὶ τὰ μέλλοντα προλέγων μετὰ ἀληθείας, μετὰ πά-
E σης ὑπακούειν αὐτῷ χρὴ τῆς πειθοῦς; Ὁ τοίνυν Χριστὸς μὴ οὐ πάντα ταῦτα πεποίηκε; Καὶ γὰρ σημεῖα εἰργάσατο μετὰ ἀληθείας ἁπάσης, καὶ πρὸς Θεὸν ἅπαντας [e] εἷλκε, καὶ ταῖς προῤῥήσεσι τὸ τέλος ἐπήγαγεν. Ἀλλὰ πόθεν δῆλον ὅτι ἑτέρῳ πιστεύσουσιν; Ἐκ τοῦ τὸν Χριστὸν μισεῖν. Οἱ γὰρ τὸν μετὰ τῆς τοῦ Θεοῦ γνώμης ἥκοντα ἀποστρεφόμενοι, εὔδηλον ὅτι καὶ τὸν

[b] Morel. ἐσομένων, ἔτι τε διελέγξας σφοδρῶς ὅτι.

[c] Morel. ποιεῖτε. κατηγορεῖτε λύειν τὸν νόμον : ἀπεδ. Mox pro διισχυρίζεσθε, alii ὑπισχνεῖσθε.

[d] Morel. εἰς ἐκεῖνον.

[e] Morel. εἷλκεν ὥστε καί.

ξονται. Εἰ δὲ Μωϋσέα νῦν προβάλλεται, 246 A
ὢν, Ἐγὼ παρὰ ἀνθρώπου τὴν μαρτυρίαν
ω, μὴ θαυμάσῃς· οὐδὲ γὰρ εἰς Μωϋσέα,
τοῦ Θεοῦ γράμματα αὐτοὺς παραπέμπει.
ἐπειδὴ αἱ Γραφαὶ ἔλαττον αὐτοὺς ἐφόβουν,
ωπον αὐτὸ περιάγει τὸν λόγον, τὸν νομο-
αὐτοῖς ἐφιστὰς [a] κατήγορον, καὶ πολὺ φρι-
οὕτω τὸ δέος ποιῶν, καὶ ἕκαστον τῶν παρ'
ομένων ἐλέγχει. Σκόπει δέ. Ἔλεγον διὰ
ν Θεὸν ἀγάπην διώκειν αὐτόν· δείκνυσιν
μισεῖν τὸν Θεὸν τοῦτο ποιοῦσιν. Ἔλεγον B
Μωϋσέως· δείκνυσιν ὅτι διὰ τὸ μὴ πιστεύ-
ταῦτα ἔπραττον. Εἰ γὰρ τὸν νόμον ἐζή-
δέξασθαι τὸν ἐκεῖνον πληροῦντα· εἰ τὸν
ων, ἔδει πεισθῆναι τῷ πρὸς ἐκεῖνον ἕλκοντι·
ἐπίστευον, ἔδει προσκυνῆσαι τὸν ὑπ' ἐκεί-
υόμενον. Εἰ δὲ ἐκεῖνος ἀπιστεῖται πρὸ
ἀπεικὸς καὶ ἐμὲ τὸν ὑπ' αὐτοῦ κηρυττό-
νεσθαι παρ' ὑμῶν. Ὥσπερ οὖν καὶ θαυμά-
ἐννην ἔδειξε [b] καταφρονοῦντας Ἰωάννου διὰ
τῶν γεγενημένων· οὕτω νομίζοντας πιστεύ-
ι δείκνυσιν ἀπιστοῦντας, καὶ ἀεὶ εἰς τὴν
τῶν περιτρέπει πάντα, ἅπερ ἐνόμιζον ὑπὲρ
βάλλεσθαι. Τοσοῦτον γὰρ ἀπέχω, φησὶν, C
ὑμᾶς τοῦ νόμου, ὅτι καὶ αὐτὸν καλῶ κατή-
ν τὸν νομοθέτην. Ὅτι μὲν οὖν αἱ Γραφαὶ
ιν, εἶπε· ποῦ δὲ μαρτυροῦσιν, οὐκέτι προσ-
φόβον μείζονα αὐτοῖς ἐνθεῖναι βουλόμενος,
υναν παραπέμψαι, καὶ εἰς ἀνάγκην κατα-
τήσεως. Εἰ μὲν γὰρ εἶπεν ἐκ τοῦ προχεί-
μηδὲ ἐρωτῶσιν αὐτοῖς, ἀπέβαλον ἂν τὴν
· νυνὶ δὲ εἰ προσεῖχον τοῖς λεγομένοις, ἔδει
ἄλλων τοῦτο ἐρωτῆσαι καὶ μαθεῖν παρ' αὐ-
ρ τοῦτο καὶ ἐν ταῖς ἀποφάσεσι, καὶ ἐν ταῖς
πλεονάζει μᾶλλον, οὐκ ἐν ταῖς ἀποδείξεσι
κἂν· οὕτως αὐτοὺς ἐπαγάγηται τῷ φόβῳ
ίνων. Οἱ δὲ καὶ οὕτω σιγῶσι. Τοιοῦτον γὰρ D
· ὅσα ἂν τις λέγῃ καὶ ποιῇ, οὐ διανίστα-
μένει τὸν οἰκεῖον ἰὸν διατηροῦσα.

πᾶσαν κακίαν ἀπὸ τῆς ψυχῆς ἐκβαλόντας,
ἔχειν μηδέποτε δόλον. Πρὸς γὰρ τοὺς σκο-
ιὰς ὁδοὺς [c] ὁ Θεὸς, φησὶν, ἀποστέλλει. Καὶ,
ῦμα σοφίας φεύξεται δόλον, καὶ ἀπαναστή-
λογισμῶν ἀσυνέτων. Οὐδὲν γὰρ οὕτω ποιεῖ
ς πονηρία. Ὅταν γὰρ ὕπουλος ᾖ τις, ὅταν
ὅταν ἀχάριστος (ταῦτα δὲ τῆς πονηρίας
ὅταν μηδὲν ἠδικημένος λυπῇ, ὅταν πλέκῃ
ῶς οὐκ ἐσχάτης ἀνοίας ἐξοίσει δεῖγμα; E

aversantur, Deo adversarium sine dubio recipient. Quod si Moysen nunc proferat, licet dixerit, *Ego ab homine testimonium non accipio* : ne mireris : non enim ad Moysen, sed ad divinam Scripturam illos remittit. Verum quia Scripturæ minorem illis terrorem afferebant, legislatorem ipsum accusatorem inducens, majorem illis metum incussit, et singula eorum dicta confutat. Hic autem animum adhibe. Dicebant se ex Dei amore illum persequi; ostendit ille ipsos ex Dei odio id facere. Dicebant se Moysi hærere, ille probat ipsos id agere, quod Moysi non crederent. Nam si legis studio tenebantur, oportuit illum recipere qui legem implebat : si Deum diligebant, illi credere par erat, qui ad Deum trahebat : si Moysi credebant, oportuit illum adorare quem ipse prænuntiavit. Quod si illi priusquam mihi fides negatur, nihil mirum si ego ab illo prænuntiatus a vobis expellor. Sicut ergo illos, qui Joannem mirabantur, ostendit ipsum Joannem despicere ab iis quæ contra se perpetrarunt : sic eosdem, cum se Moysi credere putent, ipsi non credere probat, atque omnia quæ pro se illi afferebant, in caput ipsorum retorquet. Tantum abest, inquit, ut vos a lege retraham, ut ipsum legislatorem contra vos testem advocem. Quod ergo Scripturæ id testificentur dicit; ubi autem testificentur non adjecit : majorem illis timorem incutere volens ut ipsos ad explorandum et interrogandum excitaret. Nam si non rogatus dixisset, testimonium illi rejecissent : jam vero si dictis attendissent, ante omnia oportebat ab illo quærere et ediscere. Ideo enim non demonstrationes tantum, sed etiam sententias et minas frequentat, ut sic eos vel metu reducat. Illi tamen silent. Talis enim res est malitia; quidquid dicatur vel fiat, non exsurgit, sed proprium virus servat.

Judæi confutantur.

3. Quapropter par est omni expulsa animi nequitia, nullum nectere dolum. *Ad pravos* enim, inquit, *pravas vias mittit Deus ;* et, *Spiritus sanctus disciplinæ effugiet dolum et auferet se a cogitationibus, quæ sunt sine intellectu.* Nihil enim ita stultos reddit, ut nequitia. Subdolus enim, improbus, ingratus (hæ quippe sunt nequitiæ genera), si nihil læsus offendatur, si dolos nectat, annon summæ dementiæ indicia proferat?

Prov. 21. 8.

Sap. 1. 5.

Virtus prudentiam parit.

[a] κατήγορον καὶ ἐμφαντικώτερον οὕτω.
[b] ὸ τῶν ἄλλων καὶ σιγήσαντος ζητῆσαι.

[c] Morel. ὁ Θεὸς, φησὶν, ἀποστέλλει, καὶ ὁ Σολομῶν, πνεῦμα ἅγιον παιδείας.

Nihil ita prudentes reddit, ut virtus. Etenim gratos reddit, probos, benignos, mites, mansuetos, modestos : cætera omnia bona hæc parere solet. Quid hoc modo affectis prudentius? Fons enim vere et radix prudentiæ virtus est, malitia vero ex amentia ortum habet. Arrogans enim et iracundus deficiente prudentia his morbis capitur. Ideo
Psal. 37. 4. 6. propheta dicebat: *Non est sanitas in carne mea. Putruerunt et corruptæ sunt cicatrices meæ a facie insipientiæ meæ;* ostendens peccatum quodvis ex insipientia ortum habere : contra vero virtute præditum ac timentem Deum, omnium esse sapientissimum. Idcirco sapiens quidam dicit,
Prov. 1. 7. *Initium sapientiæ, timor Domini.* Si ergo timere Deum est sapientiam habere; malus non ita affectus, vere sapientia privatur : vera autem privatus sapientia, omnium est insipientissimus. Atqui plurimi improbos admirantur, ut qui possint lædere ac nocere ; non intelligentes ipsos omnium miserrimos censendos esse, quod dum cæteros se lædere putant, in seipsos gladium vertant : quod extremæ dementiæ est. Nam inscii seipsos confodiunt, et dum alteri se nocere putant, seipsos jugulant. Ideo Paulus gnarus nos, cum cæteros percutere volumus, nosmetipsos interficere, dicebat :
1. Cor. 6. 7. *Quare non potius injuriam accipitis? quare non magis fraudem patimini?* Injuriam enim non accipit qui non infert, nec malo afficitur, qui malum non operatur : quamvis id multis ænigma esse videatur qui philosophari nolunt. Hæc cum sciamus, non eos qui læduntur, vel injuriam accipiunt, sed illos qui injuriam inferunt, miseros prædicemus et deploremus. Hi enim maxime læduntur, qui Deo bellum inferunt, et mille accusatorum ora aperiunt, malaque fama in hac vita laborant : atque ingens in futuro sibi parant supplicium : ut contra ii qui læsi injurias fortiter ferunt, Deum habent propitium, omnesque se commiserantes, approbantes, laudantes. Hi in hac vita admodum celebres erunt, qui magnum philosophiæ exemplum præbeant, et in futura vita æternis fruuntur bonis : quæ nos omnes assequi contingat, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri et simul Spiritui sancto gloria, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Οὐδὲν οὕτω ποιεῖ φρονίμους, ὡς ἀρετή. Καὶ γὰρ εὐχαρίστους καὶ εὐγνώμονας ἐργάζεται, φιλανθρώπους, ἡμέρους, πράους, ἐπιεικεῖς· τὰ ἄλλα ἅπαντα ἀγαθὰ αὕτη τίκτειν εἴωθε. Τί δὲ τοῦ οὕτω διακειμένου συνετώτερον; Πηγὴ [d] γὰρ ὄντως καὶ ῥίζα φρονήσεώς ἐστιν ἡ ἀρετὴ, ὥσπερ οὖν καὶ πᾶσα πονηρία ἐξ
247 ἀνοίας ἔχει τὴν ἀρχήν. Καὶ γὰρ ὁ ἀλαζὼν καὶ ὁ ὀργί-
A λος ἐξ ἐνδείας φρονήσεως ὑπὸ τῶν παθῶν ἁλίσκεται. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης ἔλεγε· Οὐκ ἔστιν ἴασις ἐν τῇ σαρκί μου. Προσώζεσαν καὶ ἐσάπησαν οἱ μώλωπές μου ἀπὸ προσώπου τῆς ἀφροσύνης μου· δεικνὺς ὅτι πᾶσα ἁμαρτία τὴν ἀρχὴν ἐξ ἀφροσύνης [a] ἔχει· ὥσπερ ὁ ἐνάρετος καὶ φόβον ἔχων Θεοῦ, πάντων ἐστὶ συνετώτερος. Διὸ καὶ σοφός τις λέγει, Ἀρχὴ σοφίας, φόβος Κυρίου. Εἰ τοίνυν τὸ φοβεῖσθαι τὸν Θεὸν, σοφίαν ἐστὶν ἔχειν, ὁ δὲ πονηρὸς τοῦτο οὐκ ἔχει, τῆς ὄντως σοφίας ἐστέρηται· τῆς δὲ σοφίας ἐστερημένος τῆς ὄντως, πάντων ἐστὶν ἀνοητότερος. Καίτοι γε πολλοὶ τοὺς πονηροὺς θαυμάζουσιν, ὡς ἱκανοὺς ὄντας ἀδικεῖν
B καὶ βλάπτειν, οὐκ εἰδότες ὅτι μάλιστα πάντων αὐτοὺς ταλανίζειν χρὴ, ὅτι νομίζοντες ἑτέρους βλάπτειν, καθ' ἑαυτῶν τὸ ξίφος ὠθοῦσιν· ὅπερ ἀνοίας ἐστὶν ἐσχάτης, ἑαυτὸν πλήττοντα, μηδὲ αὐτὸ τοῦτο εἰδέναι, ἀλλ' ἕτερον δοκεῖν ἀδικεῖν, ἐν τῷ κατασφάττειν ἑαυτόν. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος εἰδὼς, ὅτι ἐν τῷ πλήττειν ἑτέρους ἑαυτοὺς ἀναιροῦμεν, ἔλεγε· Διατί μὴ μᾶλλον ἀδικεῖσθε; διατί μὴ μᾶλλον ἀποστερεῖσθε; Τὸ γὰρ μὴ ἀδικεῖσθαι ἐν τῷ μὴ ἀδικεῖν κεῖται· ὥσπερ οὖν τὸ μὴ πάσχειν κακῶς ἐν τῷ μὴ ποιεῖν κακῶς· κἂν αἴνιγμα εἶναι δοκῇ τὸ λεγόμενον τοῖς πολλοῖς καὶ φιλοσοφεῖν οὐκ ἐθέλουσι. Ταῦτ' οὖν εἰδότες, μὴ τοὺς ἀδικουμένους
C μηδὲ τοὺς ἐπηρεαζομένους, ἀλλὰ τοὺς ταῦτα ποιοῦντας ταλανίζωμεν καὶ δακρύωμεν. Οὗτοι γάρ εἰσιν οἱ μάλιστα ἠδικημένοι, οἱ τὸν Θεὸν ἑαυτοῖς ἐκπολεμοῦντες, καὶ μυρίων κατηγόρων ἀνοίγοντες στόματα, καὶ πονηρὰν κτώμενοι κατὰ τὸν παρόντα βίον ὑποψίαν, καὶ μεγάλην κατὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα ἐπισπώμενοι κόλασιν· ὡς οἵ γε ἀδικούμενοι καὶ πάντα φέροντες γενναίως, τόν τε Θεὸν ἔχουσιν ἵλεων, καὶ πάντας συναλγοῦντας αὐτοῖς, καὶ ἐπαινοῦντας, καὶ ἀποδεχομένους. Οἱ τοιοῦτοι καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον πολλῆς ἀπολαύσονται τῆς εὐφημίας, φιλοσοφίας μέγιστον παρεχόμενοι δεῖγμα, καὶ κατὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν τῶν
D αἰωνίων μεθέξουσιν ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

[d] Savil. γὰρ καὶ ῥίζα.

[a] Alii ἔχει. ὁ γὰρ ἐνάρετος.

ΟΜΙΛΙΑ μϐ'.

ἀπῆλθεν ὁ Ἰησοῦς πέραν τῆς θαλάσσης
ιίας εἰς τὰ μέρη Τιβεριάδος· καὶ ἠκο-
ῷ ὄχλος πολὺς, ὅτι ἑώρων τὰ σημεῖα ἃ
τῶν ἀσθενούντων. Ἀπῆλθε δὲ εἰς ὄρος ὁ E
αἰ ἐκεῖ ἐκάθητο μετὰ τῶν μαθητῶν αὐ-
ἐγγὺς τὸ πάσχα τῶν Ἰουδαίων.

ἰς ἀνδράσι μὴ ὁμόσε χωρῶμεν, ἀγαπη-
ανθάνωμεν, ὅταν μηδὲν παραβλάπτῃ τὴν
τὴν, διδόναι τόπον αὐτῶν ταῖς πονηρίαις
ὕτω γὰρ παύεται πᾶσα θρασύτης. Καὶ 248
ιόντια ὅταν [a] εἰς ἐντεταμένον ἐμπέσῃ τι A
ιαὶ ἀντιτυπὲς, μετὰ πολλῆς τῆς ῥύμης
ἐπὶ τοὺς ἀποστείλαντας πάλιν· ὅταν δὲ
τῆς ἀφέσεως μὴ ἔχῃ τὸ ἀντιπίπτον,
έως καὶ λήγει· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν θρασυ-
ώπων, ὅταν μὲν αὐτοῖς ὁμόσε χωρῶ-
υσι μᾶλλον· ὅταν δὲ εἴκωμεν καὶ παρα-
λῶμεν ῥᾳδίως πᾶσαν αὐτῶν τὴν μανίαν.
καὶ ὁ Χριστὸς ἐπειδὴ ἤκουσεν, ὅτι ἤκου-
ισαῖοι ὅτι Ἰησοῦς πλείονας μαθητὰς ποιεῖ
ἢ Ἰωάννης, ἦλθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν,
ινῶν σβεννὺς, καὶ τὸν θυμὸν, ὃν εἰκὸς ἦν
εχθῆναι τῶν λόγων, διὰ τῆς ἀναχωρήσεως B
. Πλὴν εἰς τὴν Γαλιλαίαν πάλιν ἀπερ-
τοῖς αὐτοῖς ἐπιβαίνει τόποις· οὐ γὰρ εἰς
ἀλλὰ πέραν τῆς θαλάσσης. Διὸ καὶ ἠκο-
ὄχλοι πολλοὶ, θεωροῦντες αὐτοῦ τὰ ση-
ει. Ποῖα σημεῖα; διατί μὴ αὐτὰ [b] λέγει
Ὅτι τὸ πλέον τοῦ βιβλίου οὗτος μάλιστα
ῆς ἐν τοῖς λόγοις καὶ ταῖς δημηγορίαις
ἐσπούδασεν. Ὅρα γοῦν πῶς ἐν ἐνιαυτῷ
ἄλλον δὲ πῶς καὶ νῦν ἐν τῇ ἑορτῇ τοῦ
πλέον ἡμᾶς ἐδίδαξε σημείων ἕνεκεν, ἢ
λυτον μόνον ἐθεράπευσε, καὶ τὸν υἱὸν τοῦ
ὐ γὰρ τοῦτο ἐσπούδαζεν ὥστε ἅπαντα C
ἐπειδὴ μηδὲ δυνατὸν ἦν· ἀλλ' ἐκ πολλῶν
ὀλίγα. Καὶ ἠκολούθει, φησὶν, αὐτῷ ὄχλος
ώρων τὰ σημεῖα ἃ ἐποίει. [c] Οὐ σφόδρα
οίας ἡ ἀκολούθησις. Τοσαύτης γὰρ διδα-
λαύσαντες, ἀπὸ τῶν σημείων ἐνήγοντο
αχυτέρας γνώμης ἦν. Τὰ γὰρ σημεῖα,

[a] ...λλὰ ἀγαπῶμεν.
...πεταμένον.
...ΟΜ. VIII.

HOMILIA XLII.

CAP. VI. v. 1. *Post hæc abiit Jesus trans mare Galilææ in partes Tiberiadis; 2. et sequebatur eum multitudo magna, quia videbant signa quæ faciebat super iis qui infirmabantur. 3. Abiit ergo in montem Jesus, et ibi sedebat cum discipulis suis. 4. Erat autem proximum Pascha Judæorum.*

1. Cum improbis noxiisque viris ne versemur, dilecti; sed quando virtutem nostram non lædent, id curemus, ne eorum insidiis ac nequitiæ locum demus. Ita enim omnis impetus frangitur. Ac quemadmodum jacula quando in durum firmumque locum incidunt, magno impetu in eos qui jaculantur resiliunt; quando autem violenter immissa nihil durum et asperum reperiunt, cito sedantur et desinunt: ita fieri audacesque homines, cum repugnamus, magis exasperantur; cum vero cedimus, illorum furorem cito sedamus. Idcirco Christus, cum audissent Pharisæi ipsum plures quam Joannem discipulos colligere, pluresque baptizare, venit in Galilæam, ut invidiam illorum exstingueret, et furorem, quem ipsos ex ea re concepisse verisimile erat, per secessum sedavit. Cæterum in Galilæam reversus, non eadem adit loca: non enim in Cana venit, sed trans mare. Idcirco sequebantur illum turbæ multæ, cum viderent signa quæ faciebat. Quæ signa? cur illa non recenset? Quia hic evangelista magnam libri sui partem concionibus replevit. Vide namque quomodo per annum integrum, imo in festo Paschæ non aliud miraculum memoret, quam paralyticum et filium reguli curatos. Neque enim omnia narrare voluit, id quod certe fieri non poterat; sed ex multis magnisque pauca dixit. ***Et sequebatur,*** inquit, ***eum turba multa, quia videbant signa quæ faciebat.*** Non firma mente sequebantur: ad tantam enim doctrinam ex signis potius inducebantur; quod crassioris erat animi. *Signa* enim, 1. *Cor.* 14.
inquit, *non fidelibus, sed incredulis.* At non 22.
hujusmodi populus apud Matthæum: sed audi quomodo: *Stupebant omnes de doctrina ejus,* *Matth.* 7.
quia docebat eos tamquam potestatem habens. 28. 29.

[b] Quidam habent λέγεις.
[c] Savil. οὐ σφόδρα φιλοσόφου γνώμης τὸ εἰρημένον.

Cur autem montem nunc adiit, et ibi sedebat cum discipulis? Ob futurum signum. Quod autem discipuli tantum ascenderint, illa populi non sequentis culpa est. Neque hac solum de causa montem petiit, sed etiam ut nos doceret, tumultum et turbam esse vitandam, atque idoneam philosophiæ esse solitudinem. Sæpe autem ipse solus montem ascendit, et pernoctat orans, ut nos doceat, eum qui ad Deum accedit, omni tumultu vacuum esse, et tranquillum locum quærere debere. *Erat autem proximum Pascha, dies festus Judæorum.* Cur, inquies, non ascendit ad diem festum, sed cum omnes Jerosolymam pergerent, ipse in Galilæam venit : neque ipse solus, sed cum discipulis, et inde in Capernaum? Paulatim legem solvit, ex Judæorum nequitia occasionem captans. 5. *Et cum sublevasset oculos, vidit turbam multam.* Hic ostendit ipsum numquam sine causa sedisse cum discipulis; sed fortassis ut accuratius ipsos alloqueretur et doceret, eosque sibi devinciret : unde discimus quantam illorum providentiam gereret, quam se demitteret, ut se illis attemperaret. Sedebant vero simul, sese fortasse

Evangelistæ conciliantur. mutuo respicientes. *Deinde respiciens videt multitudinem accedentem.* Cæteri evangelistæ dicunt discipulos accedentes rogasse et obsecrasse illum ne dimitteret eos jejunos; hic vero Philippum inducit a Christo interrogatum. Utrumque mihi verum videtur, sed non eodem ipso tempore gestum; sed aliud alterum præcessisse, ita ut res diversæ narrentur. Cur ergo Philippum interrogat? Sciebat qui discipuli plus doctrina egerent.

Joan. 14.8. Hic enim est qui postea dicit : *Ostende nobis Patrem, et sufficit nobis.* Ideo prius illum instituit. Nam si absque ullo apparatu signum editum fuisset, non tantum apparuisset miraculum : jam vero prius curat ut penuriam confiteatur, ut hinc majus ipsi videretur miraculum. Vide quid dicat ille : *Unde nobis tot panes, ut manducent hi?* Sic in veteri lege Moysi dicebat, idque ante-

Exod. 4.2. quam miraculum patraret : *Quid est in manu tua?* Quia enim miracula quæ repente accidunt, priorum nobis oblivionem inducere solent, primo illum confessione sua alligavit, ut non deinde stupore perculsus confessæ rei memoriam abjiceret, et hinc comparatione facta miraculi magnitudinem edisceret; quod hic etiam accidit. Interrogatus, ille respondet : 7. *Ducentorum denariorum pa-*

φησὶ, τοῖς ἀπίστοις, οὐ τοῖς πιστεύουσιν. Ἀ
νος ὁ δῆμος ὁ παρὰ [d] τῷ Ματθαίῳ οὕτως
πῶς· Ἐξεπλήσσοντο πάντες ἐπὶ τῇ δι
φησὶν, ὅτι ἐδίδασκεν αὐτοὺς ὡς ἐξουσίαν ἐ
D ποτε δὲ τὸ ὄρος καταλαμβάνει νῦν, καὶ ἐ
μετὰ τῶν μαθητῶν; Διὰ τὸ μέλλον ἔσεσ
Τὸ δὲ τοὺς μαθητὰς ἀναβῆναι μόνους, κα
πλήθους ἦν οὐκ ἀκολουθήσαντος αὐτῷ. (
ἕνεκεν μόνον τοῦτο ποιεῖ, τὸ ὄρος καταλαμ
καὶ παιδεύων ἡμᾶς ἀεὶ διαναπαύεσθαι
ρύβων, καὶ τῆς ἐν μέσῳ ταραχῆς· ἐπιτήδει
φιλοσοφίαν ἐρημία. Πολλάκις δὲ καὶ μόν
ὄρος καταλαμβάνει, καὶ διανυκτερεύει κ
διδάσκων ἡμᾶς ὅτι τὸν μάλιστα Θεῷ προσ
ἀπηλλάχθαι δεῖ ταραχῆς, καὶ καιρὸν καὶ
βου καθαρὸν ἐπιζητεῖν. Καὶ ἦν ἐγγὺς τὸ
ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων. Πῶς οὖν οὐκ ἀναβ
E ἑορτὴν, φησὶν, ἀλλὰ πάντων ἐπειγομένων
ροσόλυμα, αὐτὸς εἰς τὴν Γαλιλαίαν ἔρχετ
αὐτὸς μόνος, ἀλλὰ καὶ τοὺς μαθητὰς ἄγων
εἰς Καπερναούμ; Ἠρέμα λοιπὸν ὑπεξέλυ
ἀφορμὴν λαμβάνων ἀπὸ τῆς Ἰουδαϊκῆς π
ἀναβλέψας τοῖς ὀφθαλμοῖς, ὁρᾷ ὄχλον πολ
249 δείκνυσιν ὅτι οὐδέποτε ἁπλῶς ἐκάθητο μ
A θητῶν, ἀλλ' ἴσως ἀκριβολογούμενός τι
[a] καὶ διδάσκων, καὶ ἐπιστρέφων αὐτοὺς
οὗ μάλιστα καὶ ἐντεῦθεν τὴν κηδεμονίαν
καὶ τὸ ταπεινὸν καὶ συγκαταβατικὸν τ
νους. Συνεκάθηντο γὰρ αὐτῷ τάχα πρ
ὁρῶντες. Εἶτα ἀναβλέψας ὁρᾷ τὸν ὄχλον
νον πρὸς αὐτόν. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι εὐαγγ
μαθητάς φασι προσελθόντας ἐρωτᾷν καὶ
ὥστε μὴ ἀπολῦσαι αὐτοὺς νήστεις· οὗτο
τὸν Φίλιππον ἐρωτηθῆναι παρὰ τοῦ Χριστ
δοκεῖ ἀμφότερα εἶναι ἀληθῆ, οὐκ ἐπὶ τῶν
μενα * δὲ ὅμως καιρῶν, ἀλλ' ἐκεῖνα
B πρεσβύτερα· ὥστε ἕτερα μὲν ἐκεῖνα λοιπὰ
ταῦτά ἐστι. Τίνος οὖν ἕνεκεν τὸν Φίλιπ
Ἤδει τῶν μαθητῶν τοὺς μάλιστα πλείον
διδασκαλίας. Οὗτος γάρ ἐστιν ὁ μετὰ τα
Δεῖξον ἡμῖν τὸν Πατέρα, καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν
ἄνωθεν αὐτὸν ἐῤῥύθμιζεν. Εἰ μὲν γὰρ ἀπ
μεῖον ἐγένετο, οὐκ ἂν τοσοῦτον ἐφάνη τὸ
δὲ πρότερον αὐτὸν ἀναγκάζει ὁμολογῆσαι
σπάνιν, ἵνα γνοὺς ἐν τίσιν ἦν, ἀκριβέσ
μάθῃ τοῦ μέλλοντος γίνεσθαι θαύματος
Καὶ ὅρα τί φησιν ἐκεῖνος. Πόθεν ἡμῖν ἄρ
ἵνα φάγωσιν οὗτοι; Οὕτω καὶ ἐν τῇ Παλ

[d] Alii τῷ Ματθαίῳ τοιοῦτος. Ibid. Savil. ἀλλὰ πῶς.

[a] Savil. καὶ προσέχων. [Mox idem cum Codd. nostris ὁ μάλιστα αὐτοῦ τὴν κ. ἐνδείκνυται.]

* [Verba δὲ ὅμως omissa in Savil. et Co
delenda sunt.]

ν. Οὐ γὰρ πρότερον τὸ σημεῖον ἐποίη-
ὑτὸν ἠρώτησε, Τί ποτέ ἐστιν ἐν τῇ χειρί C
γὰρ τὰ παράδοξα καὶ ἀθρόον συμβαί-
ρωτέρων ἡμᾶς εἰς λήθην ἐμβαλεῖν εἴωθε,
ὃν ἐν τῇ τοῦ παρόντος κατέδησεν ὁμολο-
ἐκπλήξεως γενομένης, τὴν μνήμην τῶν
ν μὴ δυνηθῇ λοιπὸν ἐκβαλεῖν· εἶθ' οὕτως
χρίσεως μάθῃ καὶ τοῦ σημείου τὸ μέγε-
ἐ ἐνταῦθα γίνεται. Καὶ ἐρωτηθεὶς ἀπο-
ν· Διακοσίων δηναρίων ἄρτοι οὐκ ἀρ-
ἕκαστος βραχύ τι λάβῃ. Τοῦτο δὲ ἔλεγε
τόν· αὐτὸς γὰρ ᾔδει τί ἔμελλε ποιεῖν.
ράζων αὐτόν; ἆρα γὰρ ἠγνόει τὸ μέλλον D
ήσεσθαι; Οὐκ ἔστι τοῦτο εἰπεῖν.
ποτε τῆς λέξεως ἡ διάνοια; Ἀπὸ τῆς Πα-
ν αὐτὴν καταμαθεῖν. Καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖ
ἐγένετο μετὰ τὰ ῥήματα ταῦτα, καὶ ἐπεί-
ς Ἀβραάμ, καὶ εἶπεν, Λάβε τὸν υἱόν σου
ν, ὃν ἠγάπησας, τὸν Ἰσαάκ. Οὐδὲ γὰρ
ἰδὼν φαίνεται, ὅτι ἀπὸ τῆς πείρας ἀνέ-
ὸ τέλος, εἴτε ὑπακούσεται, εἴτε μή (πῶς
ἴνα εἰδὼς [b] πρὶν γενέσεως αὐτῶν;) ἀλλ'
ἀμφότερα εἴρηται. Ὥσπερ γὰρ ὅταν λέγῃ,
τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων, οὐκ ἀγνοίας
δείκνυσιν, ἀλλ' ἀκριβοῦς εἰδήσεως· οὕτω E
λέγῃ ὅτι Ἐπείρασεν, οὐδὲν ἄλλο φησίν,
ἠπίστατο ἀκριβῶς. Κἂν ἕτερον δὲ ἔστιν
δοκιμώτερον αὐτὸν εἰργάζετο, ὥσπερ οὖν
τότε, οὕτω καὶ τοῦτον διὰ τῆς τοιαύτης
ἀγων νῦν εἰς τὴν ἀκριβῆ τοῦ σημείου
δὴ τοῦτο καὶ ὁ εὐαγγελιστής, ἵνα μὴ τῇ
ς λέξεως ἐναπομείνας, ὑποπτεύσῃς τι 250
τῶν εἰρημένων, ἐπήγαγεν, Αὐτὸς γὰρ A
ποιεῖν. Πλὴν ἐκεῖνο παρατηρεῖν ἀναγ-
ὅταν ᾖ ὑπόνοια πονηρά, εὐθὺς αὐτὴν ὁ
μετὰ [a] πολλῆς ἐπιδιορθοῦται τῆς σπου-
οὖν ἐνταῦθα, ἵνα μή τι τοιοῦτον ὑπο-
ἀκούοντες, προσέθηκε τὴν ἐπιδιόρθωσιν,
ς γὰρ ᾔδει τί ἔμελλε ποιεῖν· οὕτω καὶ
ὅτι ἐδίωκον αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι, Οὐ μόνον
ββατον, ἀλλ' ὅτι καὶ Πατέρα ἴδιον ἔλεγε
ν ἑαυτὸν ποιῶν τῷ Θεῷ· εἰ μὴ ἀπόφα-
τοῦ Χριστοῦ διὰ τῶν ἔργων βεβαιουμένη,
ἂν κἀκεῖ τὴν ἐπιδιόρθωσιν ταύτην. Εἰ
τὸς λέγει, ὑφορᾶται ὁ εὐαγγελιστής, μή B
τῃ· πολλῷ μᾶλλον ἐν οἷς ἕτεροι περὶ αὐ-
λεγον, ὑπείδετο ἄν, εἰ μὴ προσήκουσαν
αὐτοῦ κρατοῦσαν ὑπόνοιαν. Ἀλλ' οὐκ

...itat legendum πρὸ γενέσεως. Non advertit ...toria Susannæ sic legi, v. 42.

nes non sufficiunt illis, ut unusquisque modicum quid accipiat. 6. *Hoc autem dicebat tentans illum : ipse enim sciebat quid esset facturus.* Quid sibi vult, *Tentans illum ?* num ignorabat quid dicturus esset? Hoc dici nequit.

2. Quænam ergo est dicti sententia? Ex veteri lege possumus illam ediscere. Nam ibi quoque dicitur : *Post hæc tentavit Deus Abraham, dicens : Tolle filium tuum unigenitum, quem diligis, Isaac.* Gen. 22. 1. 2. Neque enim id dixit, ut experiretur an obsequuturus esset, necne; utpote qui omnia videat antequam fiant : sed humano more utrumque dictum est. Dan. 13. 42. Ut cum dicit, *Scrutatur corda hominum,* Rom. 8. 27. non ignorantiam, sed accuratam cognitionem indicat; sic cum dicit, *Tentavit,* nihil aliud sibi vult, quam ipsum accurate novisse. Vel aliud dici possit, ipsum nempe probatiorem eum reddidisse, dum et tunc Abrahamum, et nunc Philippum per interrogationem in majorem signi notitiam deduxit. Quapropter evangelista, ne ex verbi simplicitate quid absurdum suspicareris, addidit: *Ipse enim sciebat quid esset facturus.* Cæterum illud maxime observandum, quomodo cum prava suspicio adest, statim eam evangelista diligenter amoveat. Ut igitur hoc loco ne quid simile suspicarentur auditores, correctionem hanc addidit : *Ipse enim sciebat quid esset facturus;* sic et ibi, cum ait : Judæi illum persequebantur, *Non solum quia solvebat sabbatum, sed etiam quia Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo :* nisi ea esset ipsius Christi sententia operibus confirmata, addidisset et ibi correctionem illam. Nam si in verbis Jesu timet evangelista ne quis suspicionem habeat, multo magis in iis quæ de illo alii dicerent suspicatus fuisset, si non vidisset veram de illo opinionem haberi. Sed nihil dixit; sciebat enim Christi sententiam et immobile decretum. Ideoque cum dixisset, *Æqualem se faciens Deo,* non usus est illa correctione;

[a] Alius πολλῆς ἀποκρούεται τῆς.

non enim corrupta illorum erat opinio, sed vera de illo sententia operibus confirmata. Cum ergo Philippum interrogasset, 8. *Dicit Andreas frater Simonis Petri* : 9. *Est puer unus hic, qui habet quinque panes hordeaceos, et duos pisces : sed hæc quid sunt inter tantos?* Sublimius cogitat Andreas quam Philippus, neque tamen penitus rem intellexit. Puto autem illum non sine causa ita loqui; sed cum audisset prophetarum C miracula, ut Elisæi circa panes; hinc ascendit quidem ad quamdam sublimitatem, sed non ad culmen pervenit. Hinc discamus qui deliciis sumus dediti, quis cibus esset tam mirabilium virorum, quam tenuis, cujus generis, ipsosque in mensæ frugalitate et conditione imitemur. Sequentia multam declarant imbecillitatem. Nam postquam dixerat, *Habet quinque panes hordeaceos,* addidit : *Sed hæc quid sunt inter tantos?* Putabat enim miraculorum editorem ex paucioribus pauciora, ex pluribus plura facturum esse; sed non ita res se habebat. Nam perinde illi erat ex pluribus et ex paucioribus ingentem panum D copiam parere. Neque enim subjecta materia opus habebat; sed ne creatura videretur aliena esse ab ipsius sapientia, id quod perperam Marcionistæ dicebant, ipsa creatura ad miracula patranda usus est. Cum ergo ambo discipuli non sperarent, tunc miraculum edit : sic enim magis illi lucrati sunt, cum prius rei difficultatem confessi essent, ut re peracta Dei virtutem nossent. Quia enim futurum signum erat, quod a prophetis editum fuerat, etiamsi non pari modo, et præmissa gratiarum actione ipsum editurus erat, ne imbecilli in suspicionem inciderent; vide quomodo per omnia E mentes erigat et differentiam ostendat. Cum enim nondum panes apparerent, miraculum edit; ut intelligas ea quæ non exsistunt, ut ea quæ sunt, ipsi subdita esse, ut Paulus ait : *Qui vocat ea quæ non sunt, ac si essent*. Ac si enim apparata mensa esset, jussit eos statim discumbere, sicque 251 discipulorum mentem erexit. Cum autem ex in- A terrogatione lucrati essent, statim paruerunt, nec turbati sunt, neque dixerunt : Quid hoc est? cur discumbere jubes, cum nihil in medio appareat? Sic antequam signum viderent, credere cœperunt, qui initio ita non credebant, ut dicerent, *Unde ememus panes?* Imo alacriter turbas discumbere

Victus frugalitas commendatur.

Marcionistarum error.

Rom. 4. 17.

ἐποίησεν· :
ψῆφον ἀκ
ποιῶν τῷ
αὐτῇ· οὐ γ
γόμενον, ὁ
ἔργων. Ἐ
Ἀνδρέας δ
δάριον ἔχο
ἀλλὰ ταῦτ
τοῦ Φιλίπ
[b] Οἶμαι δὲ
αὐτὸν τῶν
ἐποίησε τὰ
[c] ἀνέβη μὲ
φθάσαι τὴν
προσέχοντ
ἐκεῖνοι καὶ
μένων καὶ
τραπέζης ἴ
τούτων πολ
πέντε ἄρτ
ἐστιν εἰς τ
τόνων ἐλά
ποιεῖν ὁ
γὰρ ἦν α
ἐλαττόνων
Οὐ γὰρ ὅ
μὴ δόξαι
σοφίας, ὡ
Μαρκίωνος
χρηται πρὸ
ἀπέγνωσαν
λοιπόν· οὔτ
λογήσαντες
γένηται, μ
γίνεσθαι σ
θὲν, εἰ καὶ
αὐτὸ πρότε
πέσωσιν ὑπ
πάντων ἐπ
τῶν ἄρτων
τὰ μὴ ὄντα
λός φησιν·
μου γὰρ κα
σεν αὐτοὺς
τὴν διάνοια
ἐκέρδαναν

[b] Alii οἶμαι γὰρ αὐτὸν εἰσεληλυθέναι τῶν προφ.

[c] Quidam ἀνέβη μὲν περαιτέρω. Paulo post Savil. μάθωμεν τοίνυν οἱ.

[d] Savil. δὲ τ. π. ἀ.,

[a] Alii δ

ρυβήθησαν, οὐδὲ εἶπον· τί ποτε τοῦτό ἐστι; ις ἀναπεσεῖν, οὐδενὸς ἐν τῷ μέσῳ φαινο- ἔνου καὶ πρὸ τῆς ὄψεως [b]τοῦ σημείου πι- ξαντο οἱ παρὰ τὴν ἀρχὴν τοσοῦτον ἀπιστή- σαντες, Πόθεν ἀγοράσομεν ἄρτους; ὅτι προθυμίας ἀνέκλιναν τοὺς ὄχλους. Ἀλλὰ B τὸν παραλυτικὸν μέλλων ἀνορθοῦν οὐχ οὐδὲ τὸν νεκρὸν ἐγείρων, οὐδὲ τὴν θά- λατταν· ἐνταῦθα δὲ ἐπὶ τῶν ἄρτων τοῦτο ικνὺς ὅτι τοὺς τροφῆς ἀρχομένους εὐ- δεῖ τῷ Θεῷ. Καὶ ἄλλως δὲ, ἐπὶ τῶν αὐτὸ μάλιστα ἐργάζεται, ἵνα μάθῃς ὅτι ς αὐτὸ ποιεῖ. Εἰ γὰρ δεόμενος, πολλῷ ἐπὶ τῶν μειζόνων ἂν αὐτὸ ἐποίησεν. Ὁ δὲ ἐξουσίᾳ ποιήσας, εὔδηλον ὅτι καὶ ταῦτα συγ- ὢς ἔπραττεν.

jusserunt. Sed cur paralyticum sanaturus, mortuum suscitaturus, mare sedaturus, non precatur; hic vero, cum de panibus agitur, id facit? Ut doceat, ante cibum gratias esse Deo agendas. Alioquin autem in minimis id facere solet, ut discas illum non quod indigeat, ita facere. Si enim indiguisset, potius id in majoribus fecisset. Qui vero illa cum auctoritate fecit, hæc sese haud dubie demittendo peregit.

Christus cur precatur.

[c]ι καὶ ὅτι ὄχλος πολὺς ἦν παρὼν, καὶ ἐχρῆν ισθῆναι, ὅτι κατὰ γνώμην Θεοῦ παρεγένετο. ὅταν μὲν μόνος ποιῇ τι σημεῖον, οὐδὲν ἐπιδείκνυται· ὅταν δὲ ἐπὶ πολλῶν αὐτὸ C α πιστεῦσαι αὐτοὺς ὅτι οὐκ ἀντίθεός τίς ἐναντίος τῷ γεγεννηκότι, διὰ τῆς εὐχαρι- ιρεῖ τὴν ὑποψίαν. Καὶ ἔδωκε τοῖς ἀνακειμέ- ἐνεπλήσθησαν. Εἶδες πόσον δούλου καὶ δε- μέσον; Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἐκ μέτρου ἔχον- ριν, οὕτως ἐθαυματούργουν· ὁ δὲ Θεὸς ἐν δυνάμει ποιῶν, μετὰ πολλῆς ἅπαντα τῆς [e]περιουσίας. Καὶ εἶπε τοῖς μαθηταῖς· ι τὰ περισσεύσαντα κλάσματα. Οἱ δὲ συν- ἐγέμισαν δώδεκα κοφίνους. Οὐκ ἐπίδει- ο περιττὴ, ἀλλ' ὥστε μὴ φαντασίαν νομι- πρᾶγμα· διὰ δὴ τοῦτο καὶ ἐξ ὑποκειμένης D υργεῖ. Τίνος δὲ ἕνεκεν οὐ τοῖς ὄχλοις ἔδω- κε, ἀλλὰ τοῖς μαθηταῖς; Ὅτι μάλιστα ιδεῦσαι ἠβούλετο τοὺς μέλλοντας εἶναι δι- τῆς οἰκουμένης. Τὸ μὲν γὰρ πλῆθος οὐδὲν ε καρπώσασθαι ἐκ τῶν θαυμάτων τέως· ἐπελανθάνοντο αὐτοὶ, καὶ ᾔτουν ἕτερον ι δὲ οὐ τὰ τυχόντα κερδαίνειν ἔμελλον. τῷ Ἰούδᾳ κατάκριμα τὸ γινόμενον οὐ τὸ ζοντι τὸν κόφινον. Ὅτι δὲ τῆς αὐτῶν ἕνεκεν ταῦτα ἐγένετο, ἐκ τοῦ εἰρημένου E ον, ὅπερ ἀνέμνησεν αὐτοὺς λέγων· Οὔπω ς κοφίνους ἐλάβετε; Καὶ τὸ ἰσαρίθμους αθηταῖς τοὺς κοφίνους τῶν λειψάνων, τῆς αἰτίας γέγονεν. Ὕστερον δὲ ἐπειδὴ ἐπαι- ὰ ἔτι τοσούτους, ἀλλὰ σπυρίδας ἑπτά. τὸ πλῆθος θαυμάζω τῶν γεγονότων ἄρτων 252 ὶ μὴν μετὰ τοῦ πλήθους καὶ τὴν ἀκρίβειαν A

3. Ad hæc vero turba magna aderat, cui persuadendum erat, se secundum Dei voluntatem venisse. Quapropter quando solus signum quodpiam edit, nihil hujusmodi exhibet: quando autem multis præsentibus id agit, ut illis suadeat se non esse Deo adversarium, neque Patri contrarium, per gratiarum actionem illam suspicionem tollit. 11. *Et dedit discumbentibus, et impleti sunt*. Viden' differentiam inter servum et dominum? Illi namque, ut qui ad mensuram gratiam haberent, sic miracula patrabant; Deus autem absoluta agens potestate, cum auctoritate omnia operabatur. 11. *Et dixit discipulis: Colligite fragmenta*. 13. *Illi vero collegerunt, et impleverunt duodecim cophinos*. Hæc non erat superflua ostentatio; sed ideo factum, ne præstigiæ viderentur esse; ideoque ex subjecta materia creat. Cur non turbis gestanda dedit illa, sed discipulis? Quia hos maxime instituere volebat, qui futuri erant doctores orbis. Multitudo namque non magnum adhuc lucrum ex miraculis reportatura erat; statim quippe sunt obliti, aliudque miraculum requisierunt: discipuli vero non parvam hinc utilitatem accepturi erant. Nec parva hinc damnatio Judæ fuit, quod cophinum gestaret. Quod autem illud ad eorum institutionem factum sit, liquet ex eo quod postremo dicitur, quod illis in memoriam revocaverit dicens: *Nondum cogitatis quot cophinos accepistis?* Eademque de causa factum est ut cophini discipulis numero pares essent. Deinde vero quoniam instituti fuerant, non tot superfuerunt, sed sportæ septem. Ego vero non modo miror panum copiam, sed cum copia

Matth. 16. 9.

Id. 15. 37.

[b] σημείου τῆς πίστεως ἤρξαντο.
[c] ... καὶ ὁ ὄχλος π. ἦν ὁ π. Savil. et Codd. nostri.]

[e] Quidam habent περιουσίας. καὶ ἐπερίσσευσε, φησὶ, κλάσματα.

fragmentorum numeri quoque accurationem, quod neque plus neque minus redundare curaverit, sed quantum voluit, quod præsciret quantum insumendum foret; quod ineffabilis erat potestatis. Confirmarunt itaque fragmenta utrumque miraculum, et probarunt rem non esse imaginariam, et ex iis quæ comederant superfuisse. Piscium vero miraculum tunc ex subjectis piscibus factum est: post resurrectionem vero, non ex subjecta materia. Quare? Ut discas ipsum etiam nunc materia usum fuisse; non quod illa ut fundamento egeret, sed ut hæreticorum ora obstrueret. 14. *Turbæ autem dicebant, Quia hic est vere propheta.* O gulæ aviditatem! Innumera ediderat his mirabiliora, et nusquam hoc confessi sunt, nisi cum essent exsaturati. Inde ergo liquet ipsos prophetam quemdam eximium exspectavisse. Nam illi dicebant, *Tu es propheta?* hi vero, ***Hic est propheta.*** 15. ***Jesus autem, cum cognovisset quia venturi erant ut raperent eum, et facerent eum regem, secessit iterum in montem.*** Papæ, quanta gulæ tyrannis! quanta volubilitas animi! Non ultra legem vindicant, non ultra violatum sabbatum curant, non ultra Dei zelo moventur, sed repleto ventre omnia abjecerunt. Tum propheta apud illos erat, et regem erant coronaturi: Christus autem fugit. Quare? Ut nos doceat spernendas esse dignitates, et ostendat se nulla ex terrenis rebus opus habere. Nam qui omnia vilia elegit, et matrem, et domum, urbem, educationem, vestimenta, non ex terrenis conspicuus futurus erat. Nam cælestia clara magnaque erant, angeli, stella, Pater clamans, Spiritus testificans, prophetæ jam olim prædicantes: in terra autem vilia omnia erant, ut sic ejus potestas magis appareret. Venit certe nos instituturus, ut contemnamus præsentia, neque admiremur ea quæ in hac vita splendida videntur; sed ea omnia irrideamus, futuraque amemus. Nam qui præsentia miratur, non mirabitur ea quæ in cælis sunt. Ideo dicebat Pilato: ***Regnum meum non est de hoc mundo;*** ne videretur humano metu et potentia ad persuadendum uti. Cur ergo dicit propheta: ***Ecce rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super subjugalem?*** Hic de regno loquitur cælesti, non de terreno. Ideo rursum dicebat: ***Gloriam ab homine non accipio.***

Dignitates esse spernendas docet Christus.

Joan. 18. 36.

Zach. 9. 9.

[a] τοῦ περισσεύματος, ὅτι οὔτε πλεῖον οὐ
ἐποίησε περισσευθῆναι, ἀλλὰ τοσοῦτον ὅσο
προειδὼς πόσα ἀναλώσουσιν· ὅπερ ἀφάτο
ἦν. Ἐπὶ τοῦτο μὲν οὖν τὰ κλάσματα τὸ γ
φότερα ἐμφαίνοντα, καὶ ὅτι οὐ φαντασία τι
γενημένα, καὶ ὅτι ἐξ ἐκείνων ἦν ὧν ἐτρ
δὲ τῶν ἰχθύων, τότε μὲν ὑποκειμένων ἐγέ
ρον δὲ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, οὐκ ἔτι ἐξ ὑ
μένης. Τίνος ἕνεκεν; Ἵνα μάθῃς ὅτι καὶ
ἐκέχρητο, οὐ δι' ἔνδειαν, οὐδὲ δεόμενος
ἀλλ' ὥστε τὰ τῶν αἱρετικῶν ἐμφράξαι στ
δὲ ὄχλοι ἔλεγον, ὅτι οὗτός ἐστιν ἀληθῶς ὁ
B Ὢ γαστριμαργίας ὑπερβολή· μυρία τούτω
θαυμαστότερα, καὶ οὐδαμοῦ τοῦτο ὡμολό
ὅτε ἐνεπλήσθησαν. Ἄρα ἐκ τούτου δῆλον,
την τινὰ προσεδόκων ἐξαίρετον. [c] Καὶ γὰρ
γον· Σὺ εἶ ὁ προφήτης; καὶ οὗτοι· Οὗ
προφήτης. Ὁ γοῦν Ἰησοῦς, γνοὺς ὅτι μέ
χεσθαι καὶ ἁρπάζειν αὐτὸν, ἵνα ποιήσωσιν
λέα, ἀνεχώρησεν εἰς τὸ ὄρος. Βαβαὶ πόση
μαργίας ἡ τυραννίς· πόση τῆς γνώμης ἡ
ἔτι αὐτοῖς τῆς τοῦ σαββάτου [d] παραβάσεως
ἔτι ζηλοῦσιν ὑπὲρ Θεοῦ, ἀλλὰ πάντα ἐ
C γαστρὸς αὐτοῖς ἐμπλησθείσης. Καὶ προφή
αὐτοῖς, καὶ βασιλέα χειροτονεῖν ἔμελλον·
στὸς φεύγει. Τί δήποτε; Παιδεύων ἡμᾶς
κῶν καταφρονεῖν ἀξιωμάτων, καὶ δεικνὺς
δεῖται τῶν ἐπὶ γῆς. Ὁ γὰρ πάντα εὐτελῆ
νος, καὶ μητέρα, καὶ οἰκίαν, καὶ πόλιν, καὶ
καὶ ἱματίων στολὴν, οὐκ ἔμελλεν ὕστερον
τῇ γῇ φαίνεσθαι. Τὰ μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν οὐ
πρά τε ἦν καὶ μεγάλα, ἄγγελοί τε καὶ
Πατὴρ βοῶν, καὶ Πνεῦμα μαρτυροῦν, κα
πόῤῥωθεν ἀνακηρύττοντες· τὰ δὲ ἐν τῇ γῇ
τελῆ, ἵνα καὶ οὕτω μειζόνως ἡ δύναμι
D Ἦλθε δὲ καὶ παιδεύων ἡμᾶς καταφρονεῖ
ταῦθα, καὶ μηδαμοῦ τεθηπέναι μηδὲ ἐκ
τὰ τοῦ βίου λαμπρὰ, ἀλλὰ καταγελᾷν ἀπ
των, καὶ τῶν μελλόντων ἐρᾷν. Ὁ γὰρ
θαυμάζων, οὐ θαυμάσεται τὰ ἐν τοῖς οὐ
τοῦτο καὶ τῷ Πιλάτῳ ἔλεγεν· Ἡ ἐμὴ βα
ἔστιν ἐντεῦθεν· ἵνα μὴ δόξῃ λοιπὸν ἀνθρω
καὶ δυναστείᾳ πρὸς τὸ πείθειν ἀποκεχρῆ
οὖν εἶπεν ὁ προφήτης· Ἰδοὺ ὁ βασιλεύς
σοι πραῢς, καὶ ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὑποζύγιον
E σιλείαν ἐκείνην λέγει, τὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς
ταύτην. Διὰ δὴ τοῦτο πάλιν ἔλεγε· Δόξαν
θρώπου οὐ λαμβάνω.

[a] Alii τοῦ περισσεύσαντος.
[b] Morel. οἱ οὖν ἄνθρωποι ἰδόντες τὸ σημεῖον, ἔλεγον.
[c] Ita Savil.; Morel. διὸ καὶ ἄλλως ἔλεγον· μήτι οὗτός ἐστιν ὁ πρ.
[d] Savil. παραλύσεως.
[e] Quidam ἐπιδειξάμενος.

ιν τοίνυν, ἀγαπητοὶ, τῆς τιμῆς τῆς παρὰ καταφρονεῖν καὶ μὴ ἐφίεσθαι. Τετιμήμεθα μεγίστην, καὶ πρὸς ἣν αὕτη παραβαλλο-ς καὶ γέλως καὶ [a] κωμῳδία ὄντως ἐστίν· καὶ ὁ πλοῦτος οὗτος πρὸς ἐκεῖνον πενία, 253
ἡ αὕτη χωρὶς ἐκείνης νέκρωσις ([a] Ἄφες, A
νεκροὺς θάψαι τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς)· οὕτω αὕτη πρὸς ἐκείνην αἰσχύνη καὶ γέλως ἐστί. αὐτὴν διώκωμεν. Εἰ γὰρ οἱ παρέχοντες αὐτὴν ὀνείρων εἰσὶν εὐτελέστεροι, πολλῷ μᾶλλον α· Δόξα γὰρ ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου. ς χόρτου εὐτελέστερον γένοιτ' ἄν; Εἰ δὲ ς ἦν, τί τὴν ψυχὴν ὠφελῆσαι ἴσχυσεν ἄν; ὰ καὶ καταβλάπτει τὰ μέγιστα, δούλους ούλους ἀργυρωνήτων χείρους, δούλους οὐχ ῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ δυσὶ καὶ τρισὶ καὶ μυ-ρα ἐπιτάττουσιν ὑπακούοντας. Πόσῳ βέλ- B
ρον εἶναι, ἢ δοῦλον, ἐλεύθερον μὲν τῆς τῶν δουλείας, δοῦλον δὲ τῆς τοῦ Θεοῦ δεσπο-ως δὲ εἰ βούλει δόξης ἐρᾷν, ἔρα δόξης, ἀθανάτου. Καὶ γὰρ λαμπρότερον αὐτῆς τὸ αὶ [b] μεῖζον τὸ κέρδος. Οὗτοι μὲν γάρ σε δαπανώμενον ἀρέσκειν αὐτοῖς· ὁ δὲ Χρι-ντίον ἅπαν. Καὶ γὰρ ἑκατονταπλασίονά σοι ν διδομένων παρὰ σοῦ, καὶ ζωὴν αἰώνιον οστίθησι. Τί τοίνυν βέλτιον, ἐν τῇ γῇ, ἢ ανοῖς, ὑπὸ ἀνθρώπων, ἢ ὑπὸ Θεοῦ θαυμά-ὰ ζημίᾳ, ἢ ἐπὶ κέρδει; στεφανοῦσθαι πρὸς αν, ἢ πρὸς ἀπείρους αἰῶνας; Δὸς τῷ δεο-μὴ δῷς τῷ ὀρχουμένῳ, ἵνα μὴ μετὰ τῶν C
έτων καὶ τὴν ψυχὴν ἀπολέσῃς τὴν ἐκείνου. τιος εἶ τῆς ἀπωλείας τῆς ἐκείνου διὰ τῆς λοτιμίας. Εἰ γὰρ οἱ ἐπὶ τῆς ὀρχήστρας ι τὸ ἐπιτήδευμα αὐτοῖς ἀκερδὲς ἔμελλεν ἀλαι ἂν ἐπαύσαντο ταῦτα ἐπιτηδεύοντες· σε κροτοῦντα, συντρέχοντα, ἀναλίσκοντα, ὰ σαυτοῦ δαπανῶντα θεάσωνται, κἂν μὴ τοῦτο μετιέναι, τῇ τοῦ κέρδους ἐπιθυμίᾳ ι. Εἰ δὲ ἔγνωσαν, ὅτι οὐδεὶς ἂν ἐπαινέσειε ι, ταχέως ἂν ἀπέστησαν τῶν πόνων διὰ τὸ ὅταν δὲ ἴδωσι τὸ πρᾶγμα παρὰ πολλῶν θαυ-, γίνεται δέλεαρ αὐτοῖς ὁ τῶν ἄλλων ἔπαι-πῶμεν τοίνυν τῆς ἀκερδοῦς δαπάνης· μά- D
ὶ τίσιν ἀναλίσκειν καὶ πότε χρή. Μὴ δὴ θεν παροξύνωμεν τὸν Θεὸν, καὶ συνάγοντες ή, καὶ σκορπίζοντες εἰς ἅπερ οὐ δεῖ. Πόσης ἂν ἄξιον εἴη ὀργῆς, ὅταν τῇ πόρνῃ διδῷς ων τὸν πένητα; Εἰ γὰρ καὶ ἐκ δικαίων πό-ίχες, οὐχὶ ἔγκλημα ἦν τὸ πρᾶγμα, μισθὸν

5. Discamus ergo, dilecti, humanos honores spernere, non desiderare. Honore namque magno afficimur, cui comparatus humanus honor contumelia est, risus et comœdia; ut et divitiæ terrenæ illis comparatæ paupertas sunt, et vita hæc sine illa mors est (*Sine*, inquit, *mortuos sepelire* Matth. 8.
mortuos suos) : sic gloriæ hæc, si ad illam con- 22.
feratur, pudor est et risus. Ne igitur hanc aucupemur. Nam si ii qui dant illam umbra et somniis sunt viliores, multo magis ipsa gloria : *Gloria enim hominis tamquam flos fœni*. Quid Isai. 40. 6.
flore fœni vilius fuerit? Sed etiamsi diuturna es- 1. Petr. 1.
set, quid hinc animæ lucri? Nihil; imo admodum 24.
nocet, et servos efficit, emtitiis servis deteriores, qui non uni domino, sed duobus, tribus, millibus, diversa mandantibus serviant. Quanto melius est liberum esse, quam servum : liberum quidem ab hominum servitute, servum imperanti Deo? Si vis tandem amare gloriam, ama, sed immortalem. Nam ejus et spectaculum splendidius est, et lucrum majus. Hi te jubent dispendio tuo ipsis placere : Christus vero contra centuplum donorum tibi retribuit, et his vitam æternam addit. Quid ergo melius, in terra an in cælis, hominibus an Deo admirationi esse? damno an lucro tuo? coronari ad unam diem, an ad infinita sæcula? Da egenti, non tripudianti, ne cum pecuniis tuis animam illius perdas. Tu enim quod hæc studiose et intempestive colas, perniciei illius auctor es. Si scirent enim illi, qui orchestræ dant operam, ex arte nihil sibi fore lucri, jam pridem destitissent : cum autem te vident plaudentem, accurrentem, sumtus profundentem, tua exhaurientem, etiamsi nollent pergere, lucri cupidine tenentur. Si scirent, neminem sua laudaturum esse, cito desisterent a laboribus, lucro cessante : cum vero rem admirationi multis esse vident, inescantur laudibus. Cessemus inutiliter impendere : discamus qua in re et quando impendere oporteat : ne utrinque Deum ad iram provocemus, et congregando unde non licet, et dispergendo in quæ non oporteret. Qua vindicta non dignus es, cum pauperem prætercurrens meretrici largiris? Etiamsi enim ex justis laboribus erogares, annon culpa esset, nequitiæ mercedem dare, et pro merita pœna honorem impendere? Cum vero spoliatis pupillis, viduis fraudatis, lascivos alis, cogita quis ignis tanto sceleri sit paratus. Audi quid dicat Paulus : *Non tantum qui hæc* Rom. 1. 32

Gloria non fluxa, sed immortalis amanda.

Contra spectacula.

[a] ωμῳδία εἶναι δοκεῖ.
[a] Ἄφετε γὰρ τοὺς νεκρούς.

[b] Morel. μεῖζον τὸ κέρδος· πῶς; ὅτι οὗτοι μέν σε, minus recte.

faciunt, sed qui laudant facientes. Fortasse acrius vos incessimus; sed si nos non incessamus, supplicia manent eos qui numquam emendantur. Quid juvaret vos gratiose alloqui, reipsa supplicio propter opera afficiendos? Laudas saltantem, celebras, miraris? Ergo illo factus es deterior. Illum paupertas excusare videtur, etiamsi non culpa sit immunis; tu vero etiam hac defensione cares. Illum si interrogem, Cur aliis relictis artibus, hanc impuram et exsecrandam sectaris? respondebit, Quia possum parvo labore multum lucrari. Te vero si interrogem, Cur lascivum miraris, qui ad multorum perniciem vitam ducit? non poteris ad eamdem defensionem confugere, sed cogeris demisso vultu erubescere. Quod si nobis rationem exigentibus, ne mutire quidem potes; quando horrendum illud et inevitabile tribunal apparebit, ubi et cogitationum et actuum reddituri sumus rationem, quomodo stare poterimus? quibus oculis judicem respiciemus? quid dicemus? quam defensionem proferemus? quam excusationem aptam, ineptam habebimus? an nos id facere pro impensa, pro voluptate, pro aliorum pernicie, quos in illa arte perire cogimus? Nihil certe poterimus dicere; sed necessario puniemur, supplicio numquam finiendo, numquam terminando. Quod ne accidat, hic jam summo studio caveamus, ut cum bona spe hinc migrantes, æterna bona consequamur: quæ utinam omnes adipiscamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, simulque Spiritui sancto, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

κακίας παρέχειν, καὶ ὑπὲρ ὧν κολάζειν ἐχρ
τούτων τιμᾷν; Ὅταν δὲ καὶ ὀρφανοὺς ἀποδι
*χήρας ἀδικῶν, τρέφῃς ἀσέλγειαν, ἐννόησο
τοῖς ταῦτα τολμῶσιν ἔσται τὸ πῦρ. Ἄκουσο
σιν ὁ Παῦλος· Οὐ μόνον αὐτὰ ποιοῦσιν, ἀλλὰ
E εὐδοκοῦσι τοῖς πράσσουσι. Τάχα σφοδρῶς ὑμᾶ
ψάμεθα, ἀλλὰ κἂν ἡμεῖς μὴ καθαψώμεθα,
τῶν πραγμάτων μένουσι τιμωρίαι τοὺς ἀδ
ἁμαρτάνοντας. Τί οὖν ὄφελος ἐν τοῖς λόγοις
σθαι τοῖς διὰ τῶν ἔργων κολάζεσθαι μέλλου
εὐδοκεῖς τῷ ὀρχουμένῳ, ἐπαινεῖς καὶ θαυ
254 Οὐκοῦν ἐκείνου γέγονας χείρων. Τῷ μὲν γὰρ
A συγγνώμην δίδωσιν, εἰ καὶ λόγον οὐκ ἔχουσα
καὶ ταύτης ἀπεστέρησαι τῆς ἀπολογίας. Ε
μὲν ἐὰν ἔρωμαι, τί δήποτε τὰς ἄλλας τέχνα
ἐπὶ ταύτην ἦλθες τὴν ἐναγῆ καὶ μιαράν; ἐ
ἔξεστιν ὀλίγα πονοῦντα, πολλὰ καρποῦσθαι.
ἐὰν ἔρωμαι, τί δήποτε θαυμάζεις τὸν ἐν ἀ
βιοῦντα καὶ ἐπὶ λύμῃ ζῶντα πολλῶν; οὐκ ἔχ
τὴν αὐτὴν πρόφασιν καταφεύγειν, ἀλλὰ ἀνάγ
κύπτειν, καὶ αἰσχύνεσθαι καὶ ἐρυθριᾷν. Εἰ δ
ἡμῶν εὐθύνας ἀπαιτούμενος οὐδὲν [b] ἂν σχοίης
ὅταν τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο καὶ ἀπαραίτητον παρα
δικαστήριον, ἔνθα τῶν νοημάτων, καὶ πραγ
B καὶ πάντων τίνομεν εὐθύνας, πῶς στησόμεθα;
ὀφθαλμοῖς τὸν κριτὴν ὀψόμεθα; τί ἐροῦμεν; τ
λογησόμεθα; ποίαν εὔλογον, ποίαν ἄλογον πρ
μεθα πρόφασιν; τὴν τῆς δαπάνης; τὴν τῆς τέ
ἢ τὴν τῆς ἑτέρων ἀπωλείας, οὓς διὰ τῆς
τέχνης ἀπόλλυμεν; Οὐκ ἔστιν οὐδὲν εἰπεῖν
ἀνάγκη κολάζεσθαι κόλασιν τέλος οὐκ ἔχουσαν,
οὐκ ἐπισταμένην. Ὅπερ ἵνα μὴ γένηται, ἐ
ἤδη πάντα φυλαξώμεθα, ἵνα μετὰ χρηστῆς ἐ
ἀπελθόντες, τύχωμεν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν·
νοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλ
πίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ κ
C οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύμα
καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* [χήρας Savil. et Cod. 705. Legebatur in Montf. γήρας.]

a Morel. σὺ δὲ ἐάν.

b Alii ἂν ἰσχύῃς εἰπεῖν.

ΟΜΙΛΙΑ μγʹ.

γένετο, κατέβησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς σαν. Καὶ ἀναβάντες εἰς τὸ πλοῖον, ἤρ- πέραν τῆς θαλάσσης εἰς Καπερναούμ. ι ἤδη ἐγένετο, καὶ οὐκ ἐληλύθει πρὸς ησοῦς. Ἥ τε θάλασσα, ἀνέμου μεγάλου ιηγείρετο.

ν τοῖς μαθηταῖς ὁ Χριστὸς σωματικῶς D καὶ μακρὰν γενόμενος τὸ συμφέρον οἰ- γὰρ εὔπορος ὢν καὶ εὐμήχανος, διὰ τῶν μάτων ἓν καὶ τὸ αὐτὸ κατασκευάζει. ἐνταῦθα τί ποιεῖ. Ἀφίησι τοὺς μαθη- εται εἰς τὸ ὄρος. Οἱ δὲ τοῦ διδασκάλου , ὡς ὀψία ἐγένετο, κατέβησαν εἰς τὴν μέχρι μὲν τῆς ἑσπέρας περιέμενον αὐ- σδοκῶντες πρὸς αὐτούς. Γενομένης δὲ E ἔτι ἀνέχονται * μὴ ἐπιζήτησιν αὐτοῦ κς αὐτοὺς κατεῖχεν ἔρως. Οὐδὲ γὰρ εἶ- ῶν ἐστι, καὶ νὺξ κατέλαβε, ποῦ νῦν ἐπικίνδυνος ὁ τόπος, ἐπισφαλὴς ὁ ὑπὸ τοῦ [d] πόθου πυρούμενοι, ἐνέβησαν Οὐ γὰρ ἁπλῶς ὁ εὐαγγελιστὴς καὶ τὸν 255 αίνεται, ἀλλ' ὥστε διὰ τούτου τὴν θερ- A άπην ἐμφῆναι. Τίνος οὖν ἕνεκεν ἀφίη- ἀναχωρεῖ; μᾶλλον δὲ, τίνος ἕνεκεν φαί- νος ἐπὶ τῆς θαλάσσης βαδίζων; Ἐκείνῳ αὐτοὺς πόσον ἐστὶν ἡ ἀπόλειψις, καὶ ιζόμενος μείζονα· τούτῳ δὲ πάλιν τὴν ἐνδεικνύμενος. Ὥσπερ γὰρ ἐν τῇ δι- ετὰ τοῦ ὄχλου πάντα ἤκουον, οὕτω καὶ ον οὐ μετὰ τοῦ πλήθους πάντα ἑώρων. τοὺς μέλλοντας ἐγχειρίζεσθαι τῆς οἰ- ροστασίαν, ἔχειν τι τῶν λοιπῶν πλέον. ῖα καθ' ἑαυτοὺς εἶδον; φησί. Τὴν με- ν ἐπὶ τοῦ ὄρους, τοῦτο τὸ ἐπὶ τῆς θα- B τὰ τὴν ἀνάστασιν πολλὰ καὶ μεγάλα καὶ ἕτερα στοχάζομαι ἀπὸ τούτων. ; Καπερναοὺμ, τὸ μὲν σαφὲς οὐκ εἰ- προσδοκῶντες εὑρήσειν αὐτὸν, ἢ καὶ πλοῦν. Τοῦτο γοῦν ὁ Ἰωάννης ᾐνί- σκοτία ἤδη ἐγεγόνει, Καὶ οὐκ ἐληλύ- ς ὁ Ἰησοῦς, ἥ τε θάλασσα μεγάλου

HOMILIA XLIII.

CAP. VI. v. 16. *Ut autem sero factum est, descenderunt discipuli ejus ad mare.* 17. *Et cum ascendissent navem, venerunt trans mare in Capernaum. Et tenebræ jam factæ erant, et non venerat ad illos Jesus.* 18. *Mare autem, vento magno flante, exsurgebat.*

1. Non præsens tantum corporaliter discipulis Jesus, sed etiam absens et procul versans, eorum studet utilitati. Cum enim et potens sit et sagax, per contraria idem ipsum operatur. Animadverte namque quid hic agat. Relictis discipulis, ascendit in montem. Illi vero, absente magistro, ut sero factum est, descenderunt ad mare; et usque ad vesperam manserunt donec rediret. Adveniente vespera, non ultra se continere potuerunt, quin ipsum quærerent: tanto ejus amore flagrabant. Non dicunt, Vespera jam est, nox adest, quo nunc ibimus? locus, hora periculo non vacant: sed desiderio incensi, navem conscendunt. Neque enim sine causa evangelista tempus indicat, sed ut hoc pacto ferventem illorum amorem declaret. Cur ergo dimissis illis abit? imo cur solus rursum apparet supra mare ambulans? Primo, ut doceret illos, quam grave esset solos relinqui, atque hinc desiderium augeretur: secundo, ut potentiam ostenderet suam. Quemadmodum enim non omnem doctrinam cum turba audiebant, sic non omnia signa cum plebe videbant. Oportebat enim eos, quibus committendus orbis erat, aliquid amplius habere quam cæteros. Ecqua signa, inquies, soli viderunt? Transfigurationem in monte, hoc miraculum in mari, multa et miranda post resurrectionem; atque, ut arbitror, multa alia. Venerunt autem Capernaum, non gnari quidem, sed sperantes se ipsum ibi reperturos esse vel inter navigandum. Hoc subindicavit Joannes, cum dixit jam vesperam fuisse, necdum venisse Jesum, et mare magno reflante vento intumuisse. Quid ergo illi? Turbantur: multa certe erant quæ illos perterrefacerent: tempus, tenebræ namque erant; tempestas, mare namque intumuerat; locus, non enim

Quæ signa discipuli soli viderint.

ἀριστάμενος αὐτῶν τὸ συμ.
ἐπὶ ζήτησιν. Savil. et Codd. nostri οὐ ζητεῖν τὸν διδάσκαλον.]
ο κεντούμενοι ἐνέβ. Mox idem τὸν καιρὸν ἐδήλωσεν, ἀλλὰ διὰ τούτου... ἀγάπην ἐμφαίνων. Τίνος οὖν ἕν. αὐτοὺς ἀφίησι, καὶ οὐ φαίνεται; τίνος δὲ ἕνεκεν φ. π. [Plane ita Codd. nostri.] Inter utramque seriem solum interest verborum quorumdam discrimen.

prope terram erant, sed, 19. *Cum remigassent quasi stadia viginti quinque;* tandem adest res inexspectata : *Vident* enim *eum ambulantem super mare,* iisque admodum perturbatis dixit : 20. *Ego sum, nolite timere.* Cur ergo apparuit? Ut ostenderet se tempestatis sedandæ auctorem. C Hoc significat evangelista cum dicit : 21. *Voluerunt accipere eum in navim; et statim navis prope terram fuit.* Non modo enim tutam, sed etiam secundam ipsis navigationem præbuit. Turbæ autem non se ambulantem super mare conspiciendum dedit : nam majus signum erat, quam eorum imbecillitas ferret. Sed neque discipulis se ita diu videndum præbuit : sed simul et visus est, et recessit. Videtur porro mihi aliud ab eo signum esse, quod apud Matthæum narratur; imo multa probant diversum esse. Cæterum sæpe eadem signa facit, ut ne insolita viderentur spectantibus, sed illa cum fide magna susciperent. *Ego sum,* D *nolite timere.* Verbo timorem ex eorum animo

Matth. 14. 28. pellit : non ita alibi, cum Petrus dicebat : *Domine, si tu es, jube me venire ad te.* Cur ergo tunc non statim hoc acceperunt, nunc autem crediderunt? Quoniam tunc tempestas perseverabat agitabatque navem; nunc autem vox tranquillitatem peperit. Si res non ita sit, id certe erit quod supra dixi, illum sæpe eadem edere signa, ut ex prioribus secunda credibiliora sint. Cur autem non ascendit in navem? Ut signum majus opera- E retur, simulque divinitatem suam clarius ostenderet, atque demonstraret, se cum gratias agit, non quod auxilio egeret id fecisse, sed ut se illis attemperaret. Permisitque tempestatem excitari, ut se semper quærerent; statimque sedavit, ut potentia sua cognosceretur; non ascendit autem in navim, ut 256 A majus miraculum faceret. 22. *Altera autem die turba quæ stabat ibi, videns quia navicula alia non erat ibi, nisi una, in quam ascenderant discipuli ejus, et quia Jesus non introisset cum discipulis suis in navim :* ascenderunt et ipsi in alias naviculas quæ venerant ex Tiberiade. Cur hæc minutatim Joannes recenset; imo cur non dixit, altera die turbas transfretantes abiisse? Aliud quidpiam nos vult docere. Quid illud? Christum

ἀνέμου πνέοντος διηγείρετο. Τί οὖν ἐκεῖνοι;
σονται· πολλὰ δὲ ἦν τὰ τοῦτο ποιεῖν αὐτοὺς
ζοντα, καὶ πολλαχόθεν· καὶ γὰρ καὶ ἀπὸ τοῦ
σκοτία γὰρ ἦν· καὶ ἀπὸ τοῦ χειμῶνος, ἡ γ
λασσα διηγείρετο· καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου, οὐ γὰ
C ἐγγὺς τῆς γῆς, ἀλλ' Ἐληλακότες ὡς σταδίους
πέντε· καὶ ἀπὸ τοῦ παραδόξου τὸ τελευταῖον
ροῦσι γὰρ αὐτὸν ἐπὶ τῆς θαλάσσης περιπατοῦ
καὶ ταραχθεῖσι σφόδρα λέγει· Ἐγώ εἰμι,
βεῖσθε. Τίνος οὖν ἕνεκεν ἐφάνη; Δεικνὺς ὅτ
ἐστιν ὁ τὸν χειμῶνα λύσων. Τοῦτο [a] γὰρ ἐνέ
εὐαγγελιστὴς εἰπὼν, ὅτι Ἤθελον λαβεῖν αὐτ
εὐθέως τὸ πλοῖον ἐγγὺς τῆς γῆς ἐγένετο. Οὐ
νον ἀσφαλῆ, ἀλλὰ καὶ ἐξ οὐρίων αὐτοῖς παρ
πλοῦν. Τῷ ὄχλῳ δὲ οὐκ ἐπέδειξεν ἑαυτὸν ἐπὶ
λάσσης περιπατοῦντα· [b] μεῖζον γὰρ ἢ κατὰ τ
νων ἀσθένειαν τὸ σημεῖον ἦν. Ἀλλ' οὐδὲ τοῖς μ
ὤφθη ἐπὶ πολὺ τοῦτο ποιῶν, ἀλλ' ἅμα τε ὤφ
D ἀπέστη ἀπ' αὐτῶν. Ἐμοὶ δὲ καὶ τοῦτο δοκεῖ
μεῖον ἕτερον εἶναι τοῦ παρὰ τῷ Ματθαίῳ κ
Καὶ ὅτι ἕτερον, πολλαχόθεν [d] δῆλον. Πολλάκι
αὐτὰ ποιεῖ σημεῖα, ὥστε παρασκευάσαι μ
σφόδρα ξενίζεσθαι τοὺς δρῶντας, ἀλλὰ καὶ με
λῆς αὐτὰ δέχεσθαι πίστεως. Ἐγώ εἰμι, μὴ φ
Μετὰ τοῦ ῥήματος καὶ τὴν δειλίαν ἐξέβαλεν
ἐκείνων ψυχῆς. Ἀλλαχοῦ δὲ οὐχ οὕτω ποιεῖ. Δ
γοῦν καὶ ὁ Πέτρος ἔλεγε· Κύριε, εἰ σὺ εἶ,
με πρὸς σὲ ἐλθεῖν. Πόθεν οὖν τότε μὲν οὐκ
E τοῦτο ἐδέξαντο, νῦν δὲ ἐπείσθησαν; Ὅτι τ
ἔτι ὁ χειμὼν ἐπέμενε σαλεύων τὸ πλοῖον· νῦν
τῆς φωνῆς ἡ γαλήνη παρεγένετο· ἢ εἰ μὴ τ
πρότερον ἐκεῖνό ἐστιν ὅπερ ἔφθην εἰπὼν, ὅτι
τὰ αὐτὰ ποιῶν σημεῖα, εὐπαράδεκτα τῷ χ
δεύτερα ἀπὸ τῶν προτέρων εἰργάζετο. Τίνος
256 A οὐκ ἀνέβη εἰς τὸ πλοῖον; Τὸ θαῦμα μεῖζον ἐρ
βουλόμενος, καὶ ἅμα τὴν θεότητα αὐτοῖς ἐκ
[a] τρανότερον, καὶ δεῖξαι ὅτι τότε εὐχαριστήσα
δεόμενος βοηθείας τοῦτο ἐποίησεν, ἀλλ' ἐκεί
καταβαίνων. Καὶ εἴασε μὲν γενέσθαι τὸν χ
ἵνα ἀεὶ αὐτὸν ἐπιζητῶσιν· ἔπαυσε δὲ [b] πάλιν
ἵνα τὴν δύναμιν αὐτοῦ γνωρίσῃ· οὐκ ἐνέβη ε
πλοῖον, ἵνα τὸ θαῦμα μεῖζον ἐργάσηται. [c] Τῇ
ὁ ὄχλος ὁ ἑστηκὼς ἰδὼν ὅτι ἄλλο πλοιάριον οὐκ
εἰ μὴ ἓν εἰς ὃ ἀνέβησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, κ

[a] Morel. γὰρ ἐμφαίνεται τῷ τὸν εὐαγγελιστὴν εἰπεῖν.

[b] Morel. διότι μεῖζον ἤ.

[c] Savil. καὶ ἀνεχώρησε. ἐμοί.

[d] Morel. δῆλον· πλὴν πολλάκις τὰ αὐτά. [Mox Codd. nostri σημεῖα, ὥστε καὶ θαυμάζειν καὶ μὴ σφόδρα. Negationem ante μόνον inseruimus e Savil.]

[a] Savil. γυμνότερον. Morellum sequimur.

[b] In Savil. πάλιν εὐθέως deest.

[c] Savil. et Morel. Scripturæ versum varie Mss. vero cum neutro consentiunt, neque etia vulgaris editio ; etsi verbis solum, non re omnes. Visum est Morelli lectionem intactu quere.

etsi non palam, clanculum tamen turbis id su-
B spicandum reliquisse : nam ait : ***Vidit turba, quia navicula alia non erat ibi, nisi una;*** et quod Jesus non ascendisset cum illis, et conscensis naviculis ex Tiberiade, **24.** ***Venerunt Capernaum quærentes Jesum.*** Quid enim aliud suspicandum relinquebatur, quam quod mare pedibus trajiciendo venisset? Non enim dici poterat ipsum in alia navi trajecisse : nam Una, inquit, erat in quam ingressi sunt discipuli ejus. Attamen post tantum miraculum non interrogarunt
C eum quomodo trajecisset, nec de tanto miraculo inquisierunt : sed quid dicunt? **25.** ***Rabbi, quando huc venisti?*** Nisi quis fortasse dicat hic ***Quando*** poni pro quomodo.

2. Operæ pretium autem est hic perpendere volubilem illorum voluntatem. Nam qui dixerant, *Hic est propheta;* qui studuerant illum rapere et
D regem suum constituere, postquam illum invenerunt, nihil hujusmodi cogitant, sed abjecta miraculi memoria, ut puto, non illum ita uberius mirantur. Et ideo fortassis illum perquirebant, ut cibo fruerentur, sicut antea. Mare Rubrum trajecerunt, Moyse duce, Judæi; sed magna hic erat differentia. Ille namque precans ut servus omnia faciebat; hic vero cum omni potestate. Illic flante noto cessit aqua, ita ut per siccum transire potuerint; hic autem majus fuit miraculum. Aqua enim in sua manens natura, sic Dominum dorso suo
E gestavit, dictum illud confirmans : ***Ambulans supra mare tamquam supra pavimentum.*** Job. 9. 8.
Jure autem in Capernaum ingressurus, duram et immorigeram civitatem, miraculum panum edidit; ut non modo ex miraculis quæ in civitate, sed etiam ex iis quæ extra civitatem fecerat, ejus civium immorigerum animum emolliret. Nam quod tantæ
257 turbæ in civitatem illam adventarent cum tanto
A fervore, quem lapidem non emollivisset? At illi nihil hujusmodi passi sunt; sed cibum solummodo corporeum cupiebant; ideoque a Jesu reprehenduntur. Hæc cum sciamus, dilecti, gratias agamus Deo, non modo pro sensibilibus, sed multo magis pro spiritualibus donis. Sic enim et ille vult, et

τὴν εὔθραυστον αὐτῶν ὁρμήν.

g Savil. ἐθαύμαζον, ἀλλ' ἐπεζήτουν.

h Savil. βουλόμενος αὐτῆς τὴν ἀπείθειαν.

propter hæc illa quoque dat, sensibilibusque imperfectiores allicit et præmonet, utpote qui hujus mundi rebus adhuc inhient. Verum si his acceptis, in iisdem perseverent, reprehenduntur et increpantur. Nam paralytico illud primum dare voluit; sed qui præsentes erant, id non patiebantur. Cum enim dixisset, *Remittuntur tibi peccata*, dicebant : *Hic blasphemat*. Ne, quæso, simile quidpiam patiamur; spiritualium nobis potior sit ratio. Quare? Quia si spiritualia adsint, nihil damni ex corporalium privatione sequetur; si absint, quæ nobis erit spes? quæ consolatio? Quapropter pro his semper Deum rogare oportet, et hæc postulare. Hæc petenda esse Christus docuit. Et si illam orationem excutiamus, nihil in illa carnale reperiemus, sed omnia spiritualia. Illud porro modicum sensile quod ibi petitur, ex modo spirituale efficitur. Nam nihil amplius petere quam panem supersubstantialem, hoc est, quotidianum, spiritualis et philosophici animi fuerit. Quæ vero præcedunt considera: *Sanctificetur nomen tuum; adveniat regnum tuum; fiat voluntas tua, sicut in cælo, et in terra*. Deinde postquam illud sensibile posuit, hoc præterito statim ad spiritualem doctrinam redit : *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*. Non principatum, non divitias, non gloriam, non potentiam, sed omnia quæ ad utilitatem animæ conferebant, in oratione posuit : nihil terrenum, sed omnia cælestia. Si ergo jubemur abstinere a præsentibus hujus vitæ rebus, quam miseri erimus, si illa petamus a Deo, quæ si habeamus, ille jussit abjicere, ut nos a curis eximat; et si quæ ille petere jussit, nullo modo curemus, imo ne cupiamus quidem? Illud certe est superflue loqui. Quapropter orando nihil perficimus. Quomodo ergo, inquies, improbi ditescunt? quomodo iniqui, scelesti, raptores, sunt opulenti? Non Deo præbente, absit. Et cur id Deus permittit? Permisit et diviti, ut ad majus illum reservaret supplicium. Audi quid dicatur illi : *Fili, accepisti bona tua, et Lazarus mala : nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris*. Ne autem et nos hanc vocem audiamus, qui in deliciis frustra vivimus et peccata peccatis addimus, veras divi-

Matth. 9. 2. 3.

Quænam a Deo petenda sint.

Matth. 6. 11. *Luc.* 11. 3.

Matth. 6. 9. 10.

Matth. 6. 12.

Luc. 16. 25.

ματικῶν. Οὕτω γὰρ καὶ αὐτὸς βούλεται, καὶ διὰ ταῦτα καὶ ἐκεῖνα δίδωσι, τοὺς ἀτελεστέρους ἐνάγων τούτοις καὶ [a] προπαιδεύων, ἐπειδὴ πρὸς τὸν κόσμον ἔτι κεχήνασιν. Ἀλλ' ὅταν αὐτὰ λαβόντες, ἐν αὐτοῖς ἐναπομείνωσιν, ἐγκαλοῦνται καὶ ἐπιτιμῶνται. Ἐπεὶ B καὶ ἐπὶ τοῦ [b] παραλυτικοῦ πρῶτον ἐκεῖνο ἐβούλετο δοῦναι, ἀλλ' οὐκ ἠνείχοντο οἱ παρόντες. Εἰπόντος γὰρ, ὅτι Ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι, ἔλεγον· Οὗτος βλασφημεῖ. Μὴ δὴ, παρακαλῶ, τοιοῦτον πάθωμέν τι ἡμεῖς, ἀλλ' ἐκείνων ἡμῖν πλείων ἔστω λόγος. Διατί; Ὅτι τῶν πνευματικῶν παρόντων, οὐδεμία ἀπὸ τῆς τῶν σαρκικῶν [c] ἀπουσίας γίνεται βλάβη· ἐκείνων δὲ οὐκ ὄντων, τίς ἔσται ἡμῖν λοιπὸν ἐλπίς; τίς δὲ παραμυθία; Διὸ χρὴ περὶ τούτων ἀεὶ τὸν Θεὸν παρακαλεῖν, καὶ ταῦτα αἰτεῖν. Τοιαῦτα γὰρ καὶ ὁ Χριστὸς ἡμᾶς εὔχεσθαι ἐδίδαξεν. Κἂν ἀναπτύξωμεν τὴν εὐχὴν ἐκείνην, οὐδὲν εὑρήσομεν ἐν αὐτῇ σαρκικὸν, ἀλλὰ πάντα C πνευματικά. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ μικρὸν ἐκεῖνο τὸ αἰσθητὸν, τῷ τρόπῳ γινόμενον πνευματικόν. Τὸ γὰρ παραινεῖν μηδὲν πλέον ἐπιζητεῖν τοῦ ἄρτου τοῦ ἐπιουσίου, τουτέστι, τοῦ καθημερινοῦ, πνευματικῆς ἂν εἴη καὶ φιλοσόφου διανοίας. Τὰ δὲ πρὸ τούτου ὅρα· Ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου· ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου· γενηθήτω [illegible] θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. Εἶτα [illegible] τὸ αἰσθητὸν ἐκεῖνο, ταχέως ἀπηλλάγη αὐτοῦ, καὶ [illegible] ἐπὶ τὴν πνευματικὴν [d] ἦλθε διδασκαλίαν, Ἄφες ἡμῖν [illegible] ὀφειλήματα ἡμῶν, λέγων, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν [illegible] ὀφειλέταις ἡμῶν. Οὐδαμοῦ ἀρχὴν, οὐδαμοῦ πλοῦτον, D οὐδαμοῦ δόξαν, οὐδαμοῦ δυναστείαν, ἀλλὰ πάντα εἰς [illegible]χῆς ὠφέλειαν συντελοῦντα ἐνέθηκε τῇ εὐχῇ· οὐδὲν γή[illegible]νον, ἀλλὰ πάντα οὐράνια. Εἰ τοίνυν κελευόμεθα ἀπέχε[illegible]σθαι τῶν βιωτικῶν καὶ παρόντων, πῶς οὐκ ἂν εἴημεν ἄθλιοι καὶ ταλαίπωροι ταῦτα αἰτοῦντες παρὰ Θεοῦ, [illegible] ἐκέλευσε καὶ ἔχοντας ἐκβάλλειν, φροντίδος ἀπαλλάττων ἡμᾶς, ὑπὲρ ὧν δὲ ἐπέταξε, μηδεμίαν τίθεσθαι [e] σπου[illegible]δήν· μᾶλλον δὲ μήτε ἔχειν μήτε ἐπιθυμεῖν; Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ βαττολογεῖν. Διὰ τοῦτο καὶ εὐχόμενοι [illegible] ἀνύομεν. Πῶς οὖν οἱ πονηροὶ, φησὶ, πλουτοῦσι; [illegible] οἱ ἄδικοι καὶ μιαροὶ, ἁρπάζοντες, πλεονεκτοῦντες; E Οὐ τοῦ Θεοῦ παρέχοντος, ἄπαγε. Καὶ πῶς ὁ Θεὸς συγχωρεῖ; Ὅτι καὶ τῷ πλουσίῳ τότε συνεχώρησε [illegible] μείζονι τηρῶν αὐτὸν κολάσει. Ἄκουσον οὖν καὶ τί φησι πρὸς αὐτόν· Τέκνον, ἀπέλαβες τὰ ἀγαθά σου, καὶ Λά[illegible]ζαρος τὰ κακά· καὶ νῦν οὗτος παρακαλεῖται, σὺ [illegible] ὀδυνᾶσαι. Ἵν' οὖν μὴ καὶ ἡμεῖς ταύτης ἀκούσωμεν

[a] Morel. προπαιδεύων, ἅτε αὐτοὺς..... κεχηνότες.

[b] Savil. παραλελυμένου. [Idem mox ἠθέλησε δοῦναι.]

[c] Morel. ὑστερήσεως. Savil. [et Codd. nostri] ἡμῖν ἀπουσίας.

[d] Savil. ἤγαγε.

[e] Savil. σπουδήν; τοῦτο γάρ ἐστι. Infra Editi habent πῶς οἱ ἄδικοι καὶ μιαροὶ, ἁρπάζοντες, πλεονεκτοῦντες; [illegible] τοῦ θεοῦ παρέχοντος, ἄπαγε· ἀλλ' ἁρπάζοντες αὐτὰ [illegible] πλεονεκτοῦντες. καὶ πῶς. Verum hic vitiosam repetitionem jure suspicatus est Boisius, quæ cum in tribus Mss. non reperiatur, a nobis jure sublata est, nimirum hæc postrema verba, ἀλλ' ἁρπάζοντες αὐτὰ καὶ πλεονεκτοῦντες.

τρυφῶντες εἰκῆ καὶ μάτην, καὶ πολλὰ
αυτοῖς ἁμαρτήματα, τὸν ἀληθῆ πλοῦτον
. τὴν ἀκριβῆ φιλοσοφίαν, ὥστε τυχεῖν τῶν
ν ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς με-
κτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν
τοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα,
φ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς
αἰώνων. Ἀμήν.

258 A tias, accuratam philosophiam sectemur, ut promissa consequamur bona; quorum utinam consortes simus, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, unaque sancto Spiritui, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

ΟΜΙΛΙΑ μδ'.

ιτοῖς ὁ Ἰησοῦς, καὶ εἶπεν· ἀμὴν, ἀμὴν
, ζητεῖτέ με, οὐχ ὅτι εἴδετε σημεῖα, ἀλλ'
τε ἐκ τῶν ἄρτων, καὶ ἐχορτάσθητε. Ἐρ-
.ὴ τὴν βρῶσιν τὴν ἀπολλυμένην, ἀλλὰ
ιν τὴν μένουσαν εἰς ζωὴν αἰώνιον.

ιὲς καὶ λεῖον οὐ πανταχοῦ χρήσιμον, ἀλλ'
ὶ τοῦ πληκτικωτέρου δεῖ τῷ διδασκάλῳ.
ωθὴς ᾖ ὁ μαθητὴς καὶ παχὺς, [a] κέντρῳ
ς αὐτὸν λοιπὸν χρὴ, ὥστε τῆς πολλῆς κα-
είας. Τοῦτο καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ πεποίη-
τε πολλαχοῦ, καὶ ἐν τῷ παρόντι τόπῳ.
ὰρ τῶν ὄχλων καὶ εὑρόντων τὸν Ἰησοῦν,
ντων αὐτὸν, καὶ λεγόντων· Ῥαββὶ, πότε
; δεικνὺς ὅτι τῆς παρὰ ἀνθρώπων οὐχ
ς, ἀλλ' ἓν μόνον ὁρᾷ, τὴν σωτηρίαν αὐ-
κτικῶς αὐτοῖς ἀποκρίνεται· οὐ ταύτῃ
ῶσαι βουλόμενος, ἀλλὰ καὶ τῷ τὴν διά-
ἐκκαλύψαι καὶ εἰς μέσον ἀγαγεῖν. Τί γάρ
ἢν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν· μετὰ διορισμοῦ
εως· ζητεῖτέ με, οὐχ ὅτι εἴδετε ση-
ὅτι ἐφάγετε ἐκ τῶν ἄρτων, καὶ ἐχορ-
.ήττει μὲν τῷ λόγῳ καὶ ἐλέγχει, ἀλλ'
ως καὶ σφόδρα, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς
ο ποιῶν. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὦ λαίμαργοι
υλοι, τοσαῦτα ἐθαυματούργησα, καὶ οὐ-
ἠκολουθήσατε, οὔτε ἐθαυμάσατε τὰ γε-
λλὰ προσηνῶς οὕτω πως καὶ ἠρέμα, Ζη-
χ ὅτι εἴδετε σημεῖα, ἀλλ' ὅτι ἐφάγετε ἐκ
καὶ ἐχορτάσθητε· οὐ περὶ τῶν παρελθόν-
ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ παρόντος [b] σημείου
μονονουχὶ γὰρ τοῦτο λέγει, δι' ὧν πρὸς
ίνεται· οὐ τὸ θαῦμα ὑμᾶς ἐξέπληξε τὸ
τοις, ἀλλὰ τὸ ἐμπλησθῆναι. Καὶ ὅτι οὐ

HOMILIA XLIV.

B CAP. VI. v. 26. *Respondit eis Jesus et dixit: Amen, amen dico vobis, quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducastis ex panibus, et saturati estis.* 27. *Operemini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam.*

1. Clementia et lenitas non ubique utilis est, sed interdum magister acriore opus habet sermone. Nam cum ignavus crassiorque est discipulus, utendum stimulo, qui tantam ignaviam pungat. Id hic et alibi sæpe fecit Filius Dei. Accedentibus enim ad Jesum turbis, adulantibus, dicentibusque: C *Rabbi, quando huc venisti?* ut ostendat se honores contemnere hominum, et eorum tantum salutem spectare, asperius respondet, non ut corrigat modo; sed ut eorum mentem revelet et in medium referat. Quid enim ait? *Amen, amen dico vobis,* definientis et affirmantis more, *quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia comedistis de panibus, et saturati estis.* Non ita vehementer, sed cum indulgentia agit. Non enim dixit: O lurcones, o voraces! tot miracula edidi, nec sequuti me, nec prodigia admirati estis; sed moderatius et clementius, *Quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia comedistis de panibus, et sa-* D *turati estis,* non de præteritis solum, sed etiam de præsenti signo loquens; ac si diceret: Non vos miraculum perculit, sed quia saturati estis, accéditis. Quod autem illud non per conjecturam diceret, statim illi ostenderunt. Nam ideo rursum accesserunt, ut eodem fruerentur bono. Ideo namque dicebant: *Patres nostri comederunt manna* v. 31.
in deserto. Rursus carnalem cibum expetunt, rem sane multa reprehensione dignam. Verum

[a] ντρῳ διεγείρειν αὐτόν λ. χ. [Et ita Codd.

[b] Savil. [et Codd. nostri] σημείου λέγων. οὐ γὰρ τὸ θαῦμα ὑ. ἐξ. φησί.

ille non in reprehensione sistit gradum, sed doctrinam adjicit his verbis: *Operemini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam, quam Filius hominis dat vobis. Hunc enim Pater signavit Deus.* Id est, Ne talem cibum, sed spiritualem curetis. Verum quia nonnulli, ut otiose vivant, hoc sermone abutuntur, ac si Christus opus manuum sustulerit: opportune ipsis respondeatur; totum quippe Christianismum calumniantur, et id efficiunt, ut ex desidia traducatur. Sed primo Paulus audiendus. Quid ille
Act. 20. 35. ait? *Recordamini Domini dicentis, Beatius est dare, quam accipere.* Atqui unde det qui nihil
Luc. 10. 41. 42. habet? Quomodo ergo Marthæ dicit Jesus: *Sollicita es et turbaris erga plurima: porro unum est necessarium; Maria optimam partem ele-*
Matth. 6. 34. *git?* et rursus, *Nolite solliciti esse de crastino?* Operæ pretium fuerit ad hæc omnia respondere, non modo ut pigros excitemus, si tamen velint: sed etiam ne Scriptura divina secum pugnare vi-
1. Thess. 4. 10. 11. deatur. Etenim alibi ait apostolus: *Rogamus autem vos ut abundetis, et operam detis ut quieti sitis, et negotium vestrum agatis, et operemini manibus vestris, ut honeste ambuletis ad eos*
Ephes. 4. 28. *qui foris sunt*; et rursum, *Qui furabatur, jam non furetur: magis autem laboret operando manibus suis, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti.* Hic Paulus non simpliciter præcipit operari, sed cum tanto labore, ut subvenia-
Act. 20. 34. tur indigenti. Et alibi quoque ait, *Necessitatibus meis, et eorum qui mecum sunt, ministra-*
1. Cor. 9. 18. *verunt manus istæ.* Et Corinthiis dicebat: *Quæ est ergo merces mea? Ut evangelium prædicans, sine sumtu ponam evangelium.* Et in
Act. 18. 2. civitatem illam veniens, *Mansit apud Aquilam et Priscillam, et operabatur. Erant enim scenofactoriæ artis.* Hæc contra dictum illud pugnare maxime videntur: jam solutio referatur.
Laborandum, sed sine sollicitudine. Quid ergo respondebimus? Non esse sollicitum non significat, a labore cessare; sed, hujus mundi rebus non hærere, id est, non esse sollicitum de crastina quiete, sed illam curam supervacuam putare. Potest enim qui operatur non in crastinum thesaurizare: potest qui laborat non sollicitus esse: non enim idipsum est cura et operatio. Non ut operi confidens quis operetur, sed ut det egenti. Quod autem ad Martham dicitur, non laborem et operationem respicit: sed tempus considerandum esse statuit, neque concionis tempus

καταστομαζόμενος αὐτῶν ἔλεγεν, εὐθέως ἔδειξε
νοι. Καὶ γὰρ διὰ τοῦτο πάλιν ἦλθον, ὡς μέ
E τῶν αὐτῶν ἀπολαύσεσθαι. Διὰ τοῦτο καὶ ἔλε
πατέρες ἡμῶν ἔφαγον τὸ μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ
ἐπὶ τροφὴν αὐτὸν [c]ἕλκοντες σαρκικὴν, ὅπερ ἦν
μα καὶ κατηγορία μεγίστη. Ἀλλ' αὐτὸς οὐχ
μέχρι τῶν ἐλέγχων, ἀλλὰ καὶ διδασκαλίαν
προστίθησι, λέγων· Ἐργάζεσθε μὴ τὴν βρῶ
ἀπολλυμένην, ἀλλὰ τὴν βρῶσιν τὴν μένουσαν ε
289 αἰώνιον, ἣν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου δίδωσιν ὑμῖ
A τὸν γὰρ ὁ Πατὴρ ἐσφράγισεν ὁ Θεός. Ὁ δὲ
τοιοῦτόν ἐστι· μηδεὶς ὑμῖν ἔστω λόγος ταύ
τροφῆς, ἀλλ' ἐκείνης τῆς πνευματικῆς. Ἀλλ'
τινες τῶν βουλομένων ἀργῶς τρέφεσθαι, ἀποκέ
τούτῳ τῷ λόγῳ, ὡς τὴν ἐργασίαν ἐκκόπτον
Χριστοῦ, εὔκαιρον καὶ πρὸς αὐτοὺς εἰπεῖν. Ὁ
ὡς εἰπεῖν, διαβάλλουσι τὸν Χριστιανισμὸν,
ἀργίᾳ κωμῳδεῖσθαι παρασκευάζουσι. Πρότερ
πεῖν ἀναγκαῖον τὸ τοῦ Παύλου. Τί δὲ ἐκεῖνό
Μνημονεύετε τοῦ Κυρίου εἰρηκότος· μακάρ
διδόναι μᾶλλον ἢ λαμβάνειν. Καίτοι πόθεν ἂν
διδόναι τῷ οὐκ ἔχοντι; Πῶς οὖν τῇ Μάρθᾳ ὁ
B εἶπεν· Μεριμνᾷς καὶ τυρβάζῃ περὶ πολλὰ,
ἐστι χρεία· Μαρία δὲ τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐξε
καὶ πάλιν, [a]Μὴ μεριμνήσητε εἰς τὴν αὔριον
γκαῖον γὰρ πάντα νῦν ταῦτα ἐπιλῦσαι, οὐχ ἵν
παύσωμεν αὐτοὺς ἀργοῦντας, εἰ βούλοιντο,
μὴ μάχην εἰσάγειν τινὰ δείξωμεν τὰ λόγια τ
Καὶ γὰρ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν ὁ ἀπόστολος· Π
λοῦμεν δὲ ὑμᾶς περισσεύειν καὶ φιλοτιμεῖσθα
χάζειν καὶ πράσσειν τὰ ἴδια, ἵνα εὐσχημόνω
πατῆτε πρὸς τοὺς ἔξω· καὶ πάλιν, Ὁ κλέπτ
κέτι κλεπτέτω· μᾶλλον δὲ κοπιάτω ἐργαζόμε
ἰδίαις χερσὶν, ἵνα ἔχῃ μεταδιδόναι τῷ χρείαν
C Ἐνταῦθα γὰρ ὁ Παῦλος οὐδὲ ἁπλῶς ἐργάζεσ
λευσεν, ἀλλ' οὕτω μετὰ πόνου, ὡς ἔχειν ἐντεῦ
ἑτέρῳ μεταδιδόναι. Καὶ ἑτέρωθι πάλιν ὁ αὐτὸ
Ταῖς χρείαις μου καὶ τοῖς οὖσι μετ' ἐμοῦ ὑπ
σαν αἱ χεῖρες αὗται. Καὶ Κορινθίοις δὲ ἐπι
ἔλεγε· Τίς οὖν μοί ἐστιν ὁ μισθός; Ἵνα εὐαγ
μενος ἀδάπανον θήσω τὸ εὐαγγέλιον. Καὶ ἐν
λει δὲ ἐκείνῃ γενόμενος, Ἔμενε πρὸς Ἀκύ
Πρίσκιλλαν, καὶ εἰργάζετο. Ἦσαν γὰρ σκηνοπ
τέχνην. Ἀλλὰ ταῦτα τὴν μάχην δείκνυσι σφοδ
κατὰ τὸ ῥητόν. Οὐκοῦν ἀνάγκη λοιπὸν τὴν λύ
γαγεῖν. Τί οὖν ἂν εἴποιμεν πρὸς ταῦτα; Ὅτι
D μεριμνᾷν οὐ τὸ μὴ ἐργάζεσθαί ἐστιν, ἀλλὰ
προσηλῶσθαι τοῖς βιωτικοῖς πράγμασι· τουτ
μὴ ποιεῖσθαι φροντίδα περὶ τῆς εἰς αὔριον ἀ
σεως, ἀλλὰ πάρεργον αὐτὴν εἶναι νομίζειν.

[c] Savil. ἕλκουσι.

[a] Savil. *μὴ μεριμνᾶτε, φησὶν,... διαλῦσαι.*

γαζόμενον, μηδὲν εἰς τὴν αὔριον θησαυρί- ιστιν ἐργαζόμενον, μηδὲν μεριμνῶν. Οὐ γὰρ τι μέριμνα καὶ ἐργασία. Οὐδὲ γὰρ ὡς τῷ ἰῶν ἐργάζεταί τις, ἀλλ' ἵνα μεταδῷ τῷ ντι. Καὶ τὸ πρὸς Μάρθαν δὲ εἰρημένον οὐ καὶ ἐργασίας ἐστὶν, ἀλλὰ περὶ τοῦ δεῖν και- , καὶ μὴ τὸν τῆς ἀκροάσεως χρόνον πρὸς ὕτερα ἀναλίσκειν. Οὐ τοίνυν εἰς ἀργίαν αὐ- λων, ταῦτα ἔλεγεν, ἀλλὰ προσηλῶν τῇ ἀκρο- γενόμην, φησὶν, διδάξων ὑμᾶς τὰ δέοντα· ἄριστον ἐσπούδακας; Ὑποδέξασθαί με βού- E λυτελῆ παρασκευάσαι τράπεζαν; Ἑτέραν σον ἑστίασιν, τὴν μετὰ προθυμίας ἀκρόα- ρεχομένη, καὶ τὸν τῆς ἀδελφῆς μιμουμένη τε οὖν τὴν φιλοξενίαν κωλύων ταῦτα ἔλεγεν· ς γάρ· ἀλλὰ τὸ μὴ δεῖν ἐν ἀκροάσεως καιρῷ ἠσχολῆσθαι. Τὸ δὲ λέγειν, Μὴ ἐργάζεσθε 260 τὴν ἀπολλυμένην, οὐ τοῦτό ἐστιν αἰνιττο- A τε δεῖν ἀργεῖν· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο μάλιστα η βρῶσίς ἐστι (Πᾶσαν γὰρ τὴν κακίαν ἐδί- γία)· ἀλλ' ὥστε ἐργάζεσθαι καὶ μεταδιδό- γὰρ οὐκ ἀπολλυμένη βρῶσίς ἐστι λοιπόν. ἀργῶν γαστρίζοιτο καὶ τρυφῆς ἐπιμελοῖτο, βρῶσιν ἐργάζεται τὴν ἀπολλυμένην· ὥσπερ αζόμενος τὸν Χριστὸν τρέφοι, καὶ ποτίζοι, , οὐδεὶς οὕτως ἀναίσθητος *καὶ ἀμαθὴς, ἀπολλυμένην βρῶσιν ἐργάζεσθαι τὸν τοιοῦ- τῆς βασιλείας ἡ ἐπαγγελία τῆς μελλούσης γαθῶν ἐκείνων. Αὕτη γὰρ μένει διηνεκῶς ἡ Ἄλλως δὲ, καὶ τότε δὲ ἐπειδὴ τῆς μὲν πί- B ἵνα λόγον ἐποιοῦντο, οὐδὲ ἐσκόπουν μαθεῖν, ἐργαζόμενος, καὶ ποίᾳ δυνάμει, ἓν δὲ μό- οντο, γαστρίζεσθαι μηδὲν ποιοῦντες, τὴν ροφὴν εἰκότως βρῶσιν ἀπολλυμένην ἐκάλε- ψα ὑμῶν τὰ σώματα, φησὶν, ἵνα ἀπὸ τού- ἑτέραν ἐπιζητήσητε τροφὴν, τὴν μένουσαν, σαν ὑμῶν τὴν ψυχήν· ὑμεῖς δὲ πάλιν ἐπὶ τρέχετε. Διὰ τοῦτο οὐ συνίετε ὅτι οὐκ ἐπὶ ᾶς ἄγω τὴν ἀτελῆ, ἀλλ' ἐπ' ἐκείνην τὴν οὐ παρέχουσαν ζωὴν, ἀλλ' αἰώνιον, τὴν οὐ λὰ ψυχὴν τρέφουσαν. Εἶτα ἐπειδὴ οὕτω C ἑαυτοῦ ἐφθέγξατο, καὶ ἔφησεν αὐτὸς δώσειν μὴ πάλιν αὐτοῖς προστῇ τὸ λεγόμενον, ἀξιό- λόγον ποιῶν, ἐπὶ τὸν Πατέρα τὴν χορη- ς ἀνάγει. Εἰπὼν γὰρ, Ἣν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀν- ώσει ὑμῖν, ἐπήγαγε, Τοῦτον γὰρ ὁ Πατὴρ ν ὁ Θεός· τουτέστιν, ἐπὶ τούτῳ ἔπεμψε ταύ- κομίζοντα τὴν τροφήν. Δηλοῖ δὲ καὶ ἑτέραν ἡ λέξις. Καὶ γὰρ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν ὁ Χρι-

καὶ μανιώδης.
l. ἡ βρῶσις. ἄλλως δὲ καὶ ἐπειδὴ τότε τῆς μὲν π...

circa carnalia expendendum esse. Non igitur hæc dicit, ut in desidiam illam conjiciat, sed ut ad audiendum convertat. Veni, inquit, ut vos necessaria doceam; tu de prandio sollicita es? Me vis excipere, et lautam parare mensam? Alium para cibum, meis attende sermonibus, sororis desiderium imitare. Non ergo hospitalitate cohibet; absit, id ne dicatur; sed docet doctrinæ tempore cætera curanda non esse. Cum porro dicit, *Operemini non cibum qui perit,* non significat, in desidia esse vivendum: hic enim maxime cibus est qui perit, (*Omnem* quippe *malitiam docuit desidia*); sed indicat operandum et erogandum esse. *Eccli.* 33. 29.
Hic porro cibus non perit. Si quis porro otiosus ventri et deliciis deditus sit, is operatur cibum qui perit; contra si quis ex labore suo cibum, potum, vestem Christo dederit, hunc nemo sanæ mentis dicat operari cibum qui perit, cujus cibi causa promittitur regnum, promittuntur illa bona. Hic cibus æternum manet. Tunc quia illi nullam fidei rationem habuere, neque discere studuerunt quis hæc fecisset, qua potestate, sed id unum curabant, ut nihil operando ventrem implerent; hoc alimentum jure vocavit cibum qui perit. Corpora vestra, inquit, enutrivi, ut hinc aliam quæreretis escam manentem, quæ animam vestram enutriret: vos autem rursum ad terrenam curritis. Ideo non intelligitis me non ad illam vos ducere imperfectam, sed ad illam non temporaneam, quæ vitam præbeat æternam, quæ non corpus, sed animam alat. Deinde quia magnifice de se loquutus fuerat, cum diceret se daturum; ne iterum hoc dicto offenderentur, ut ipsi fidem faceret, donum ad Patrem refert. Cum dixisset enim, *Quem Filius hominis vobis dabit;* subdidit, *Hunc enim Pater signavit Deus;* hoc est, Propterea misit qui hunc vobis cibum ferret. Quod aliter potest explicari. Nam alibi quoque Christus dicit: *Qui audit sermones meos, hunc signavit Pater, quia Deus verax est;* hoc est, Manifeste ostendit; id quod mihi et hic videtur subindicari. Nihil enim aliud est, *Signavit Pater,* quam ostendit, revelavit testimonio suo. Se enim ipse ostendit; quia vero Ju- *Joan.* 3.33.

[Savil. et Codd. nostri ἄλλως δέ omittunt, neque conveniunt hæc verba cum reliqua structura.]

dæos alloquebatur, Patris testimonium in medium adduxit.

2. Discamus itaque, dilecti, illa a Deo petere quæ ab illo consentaneum est petere. Sæcularia enim, quoquo modo accidant, nihil afferunt nocumenti. Nam si ditabimur, hic tantum deliciis fruemur : si in paupertatem inciderimus, nihil molesti patiemur. Sive prospera, sive tristia accidant, vim nullam ad voluptatem vel tristitiam habent, sed utraque contemnenda, ut quæ quam celerrime transeant. Ideo hæc jure via vocantur, quod prætereant, nec diu maneant. Futura vero utraque immortalia sunt, tam supplicium, quam regnum. Circa hæc magnam geramus sollicitudinem, ut illa fugiamus, hæc assequamur. Quid enim utilitatis ex præsentibus deliciis? Hodie sunt, cras avolabunt : hodie flos sunt splendidus, cras erunt pulvis dispersus : hodie ignis accensus, cras cinis exstinctus. Spiritualia vero non hujusmodi sunt; sed semper clara et florida, atque in dies splendidiora evadunt. Divitiæ illæ numquam pereunt, numquam transferuntur vel cessant, numquam sollicitudinem, invidiam et calumniam afferunt, non corpus perdunt, non animam corrumpunt, non livorem vel invidiam attrahunt; quæ omnia in hisce reperiuntur divitiis. Gloria illa non in arrogantiam extollit, non tumorem parit, numquam cessat, vel obscuratur. Quies atque deliciæ in cælo perpetuæ manent, semper immotæ et immortales sine ullo fine vel termino. Hanc, obsecro, vitam desideremus. Si enim ipsam cupiamus, nullam præsentium rationem habebimus, sed hæc omnia spernemus et deridebimus. Etiamsi quis nos in regiam evocet, quo nihil beatius existimatur, non annuemus, tali nempe fulti spe; nam iis, qui cælestium amore capti sunt, id vile et nullius pretii reputatur. Quidquid enim finem habet, non admodum expetendum est : quod cessat, et hodie est, et cras desinit, etiamsi maximum, perquam minimum et contemnendum videtur. Ne igitur ea quæ fugiunt et dilabuntur, sed quæ immota manent sectemur, ut illa consequi possimus, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo

Futura immortalia sunt, sive supplicia, sive præmia.

στός· Ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους, τοῦτον
Πατὴρ, ὅτι ὁ Θεὸς ἀληθής ἐστι· τουτέσ
ἀναντιῤῥήτως· ὃ δή μοι δοκεῖ καὶ ἐνταῦ
νίττεσθαι. Οὐδὲν γάρ ἐστιν ἄλλο τὸ, ᾽
D Πατὴρ, ἀλλ᾽ ἢ ἀπέδειξεν, ἐξεκάλυψε ἐ
μαρτυρίας. Ἔδειξε μὲν γὰρ καὶ αὐτὸς ἐ
δὲ πρὸς Ἰουδαίους διελέγετο, τὴν τοῦ Π
ρίαν εἰς μέσον ἤγαγε.

Μάθωμεν τοίνυν, ἀγαπητοὶ, ταῦτ
Θεὸν, ἃ ἄξιόν ἐστι παρ᾽ αὐτοῦ αἰτεῖν.
γὰρ, ὅπως ἂν τύχῃ, τὰ βιωτικὰ λέγω,
μίαν φέρει. Ἄν τε γὰρ πλουτήσωμεν, ἐ
ἀπολαυσόμεθα τῆς τρυφῆς· ἄν τε εἰς πε
σωμεν, οὐδὲν πεισόμεθα δεινόν. Οὔτε γὰ
τοῦ παρόντος βίου, οὔτε τὰ λυπηρὰ εἰς
E ἡδονῆς λόγον ἔχει τὴν ἰσχὺν, ἀλλ᾽ ἑκά
φρόνητα, καὶ μετὰ πολλῆς παραῤῥεῖ τ
Διὸ καὶ ὁδὸς [c] κέκληται εἰκότως, ἅτε
καὶ ἐπὶ πλεῖστον μένειν οὐ πεφυκότα· τ
ἑκάτερα ἀθάνατα μένει, τά τε κολάσεω
βασιλείας. Ὑπὲρ ἐκείνων τοίνυν πολλ
σπουδὴν, ὥστε τὰ μὲν φυγεῖν, τὰ δὲ ἑλ
261 τῆς ἐνταῦθα τρυφῆς ὄφελος; Σήμερόν ἐσ
A οὐκ ἔστι· σήμερον ἄνθος λαμπρὸν, καὶ
σκεδαννυμένη· σήμερον πῦρ καιόμενο
τέφρα κατασβεννυμένη. Ἀλλ᾽ οὐ τὰ πν
αὐτὰ, ἀλλ᾽ ἀεὶ μένει λάμποντα, καὶ ἀ
φαιδρότερα γινόμενα καθημέραν. Ὁ π
οὐδέποτε [a] ἀπόλλυται, οὐδέποτε μεθίστ
τε λήγει, οὐδέποτε ἐπάγει φροντίδα κ
κατηγορίαν, οὐ σῶμα ἐξόλλυσιν, οὐ ψυχ
οὐ φθόνον ἔχει, οὐ βασκανίαν ἐπισ
ἅπαντα ταῦτα τῷ πλούτῳ πρόσεστιν. Ἡ
οὐκ εἰς ἀπόνοιαν αἴρει, οὐ φλεγμαίνειν
οὐδέποτε παύεται, οὐδὲ ἀμαυροτέρα
ἄνεσις καὶ ἡ τρυφὴ ἐπὶ τοῖς οὐρανοῖς πα
αὕτη διηνεκὴς, ἀεὶ ἀκίνητος οὖσα καὶ ἀ
B ἔστι γὰρ πέρας αὐτῆς καὶ τέλος εὑρεῖν.
ρακαλῶ, ποθήσωμεν τὴν ζωήν. Ἂν γὰ
αὐτὴν, οὐδένα τῶν παρόντων ποιησόμεθ
καταφρονήσομεν τούτων ἁπάντων καὶ κ
θα, κἂν εἰς βασιλικὰς αὐλάς τις ἡμᾶς
λεύῃ, οὐχ αἱρησόμεθα ἐκείνην ἔχοντες
καίτοι τούτου οὐδὲν μακαριώτερον εἶνα
τοῖς κατεχομένοις τῷ τῶν οὐρανῶν ἔρ
μικρὸν καὶ εὐτελὲς καὶ οὐδενὸς ἄξιον λ
ὃ τέλος ἔχει, οὐ σφόδρα περισπούδαστο
ται, καὶ σήμερόν ἐστι, καὶ αὔριον οὐκ ἔ
δρα ᾖ μέγα, σφόδρα μικρὸν καὶ εὐ

[c] Alii κέκληται παρὰ τοῦ θεοῦ. ἡ μὲν γὰρ εὐρύχωρος, ἡ δὲ στενὴ καὶ τεθλιμμένη. τὰ δὲ μέλλοντα.

[a] Alii παύεται. [Mox Savil. et Codd. nostri ἀπόλλυσι pro ἐξόλλυσι.]

[a] [Καὶ αὕτη absunt a Savil. et Codd.

Μὴ τοίνυν τῶν φευγόντων ἀντεχώμεθα, ιραῤῥεόντων καὶ ἀπερχομένων, ἀλλὰ τῶν ιὶ ἀκινήτων, ἵνα καὶ αὐτῶν δυνηθῶμεν ἀριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν οῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς ἰώνων. Ἀμήν.

C Patri gloria, simulque Spiritui sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

ΟΜΙΛΙΑ με'.

ρὸς αὐτόν· τί ποιῶμεν ἵνα ἐργαζώμεθα οῦ Θεοῦ; Εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· D τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ, ἵνα πιστεύσητε εἰς ὃν ι ἐκεῖνος. Εἶπον οὖν αὐτῷ· τί οὖν ποιεῖς ἵνα ἴδωμεν καὶ πιστεύσωμέν σοι; τί

HOMILIA XLV.

CAP. VI. v. 28. *Dixerunt ergo ad eum : Quid faciemus, ut operemur opera Dei? 29. Et dixit eis Jesus : Hoc est opus Dei, ut credatis in eum quem misit ille. 30. Dixerunt ergo ei: Quod ergo tu facis signum, ut videamus et credamus tibi? quid operaris?*

αστριμαργίας χεῖρον, οὐδὲν αἰσχρότερον. ὺν ποιεῖ διάνοιαν, τοῦτο σαρκικὴν ποιεῖ πηροῖ, καὶ διαβλέπειν οὐκ ἀφίησιν. Ὅρα τῶν Ἰουδαίων τοῦτο γινόμενον. Ἐπειδὴ E αστριμαργίαν [b]κεχήνασι, καὶ ὅλοι τῶν ιν, καὶ οὐδὲν ἐνενόουν πνευματικὸν, μυλόγοις ἐνάγει ὁ Χριστὸς καὶ κέντρον ιιδῶ· καὶ οὐδὲ οὕτως ἀνίστανται, ἀλλ' ιισι κείμενοι. Σκόπει γάρ. Εἶπεν αὐτοῖς, οὐχ ὅτι εἴδετε σημεῖα, ἀλλ' ὅτι ἐφάγετε ν, καὶ ἐχορτάσθητε. Ἔπληξε διὰ τοῦ 262 A ιξεν ὁποίαν δεῖ ζητεῖν τροφὴν, εἰπών· ὴ τὴν βρῶσιν τὴν ἀπολλυμένην· ἔθηκεν θλον, εἰπών· Ἀλλὰ τὴν μένουσαν εἰς · ἔπειτα *τὸ προσιστάμενον αὐτοῖς ἐθεων ἀπὸ τοῦ Πατρὸς ἀπεστάλθαι. Τί οὖν αρ οὐδὲν ἀκηκοότες, Τί οὖν ποιῶμεν, γαζώμεθα τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ; Ταῦτα δὲ ιστε μαθεῖν καὶ πρᾶξαι (καὶ δείκνυσι τὰ ιάλιν αὐτὸν ἐπὶ τὴν τῆς τροφῆς χορηγίαν εἰς τὸ κορέσαι αὐτοὺς προκαλέσαι ἐθέν ὁ Χριστός; Τοῦτό ἐστι τὸ ἔργον τοῦ ιστεύσητε εἰς ὃν ἀπέστειλεν ἐκεῖνος. Οἱ σημεῖον ποιεῖς, ἵνα ἴδωμεν καὶ πιστεύατέρες ἡμῶν ἔφαγον τὸ μάννα ἐν τῇ

1. Nihil gula deterius, nihil turpius. Hæc obtusum et crassum ingenium, hæc carnalem animam reddit, hæc excæcat, nec sinit respicere. *Gulæ pernicies.* Animadverte quomodo hæc Judæis acciderint. Cum enim gulæ inhiantes, sæcularia solum nihilque spirituale cogitarent, multis illos Christus verbis excitat, acrimonia et indulgentia plenis. Neque tamen sic excitantur, sed adhuc humi jacent. Animum adhibe, quæso; dixerat eis : *Quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducastis ex panibus, et saturati estis.* Incessit illos arguendo : ostendit quænam sit esca quærenda, cum ait, *Operemini, non cibum qui perit :* addit præmium his verbis, *Sed qui permanet in vitam æternam :* deinde eorum objectioni occurrit, dicendo se a Patre missum esse. Quid ergo illi? Quasi nihil audissent, *Quid ergo faciemus,* inquiunt, *ut operemur opera Dei?* Hæc porro dicebant, non ut discerent et facerent, ut sequentia ostendunt; sed ut rursus ad cibum præbendum inducerent, et denuo saturarentur. Quid ergo Christus? *Hoc est opus Dei, ut credatis in eum quem misit ille.* Ad hæc illi : *Quod signum facis, ut videamus et credamus? 31. Patres nostri manducaverunt*

ηνότες ὅλοι τῶν βιωτ.
ἱέμενον αὐτοῖς ἐθεράπευσε : id est ad lite! *illos offendebat medetur.* Is enim est verbi προσίσταμαι in his Commentariis. ! autem Judæi quod putarent Christum et ex auctoritate propria loqui : quod esset, ut sæpe dicit Chrysostomus, Christus tamen illorum imbecillitati se attemperans, cum nondum tempus esset divinitatem suam manifestandi, se a Deo et Patre missum dicebat, quod quidem verissimum erat; sed tacebat illud, se non Patris modo, sed sua quoque auctoritate operari. Hoc ipsum non facit, cum se a Patre missum dicit.

manna in deserto. Nihil his insipientius, nihil stultius. Cum signum adhuc in oculis esset, ac si nullum factum esset, dicebant, *Quod signum facis?* neque ipsi optionem signi relinquunt; sed putant se ad necessitatem illum reducturos esse, ut non aliud signum faceret, quam quod majorum suorum temporibus factum est. Ideo dicunt : *Patres nostri manducaverunt manna in deserto;* hoc modo se illum excitaturos esse putantes, ut hujusmodi signum faceret, quod illos carnaliter alere posset. Cur enim non aliud ex prioribus signis commemorarunt : etsi multa tunc facta fuissent in Ægypto, in mari, in deserto; sed solum manna proferunt? annon quia ventris tyrannide admodum tenebantur? Quomodo autem vos qui prophetam illum vocastis, qui regem ipsum constituere voluistis, quia signum videratis, nunc ac si nihil factum sit, ingrati et perfidi estis, et signum petitis, parasitorum et canum famelicorum vocem emittentes? nunc vobis manna admirationi est, cum anima vestra deficit? Et adverte ironiam. Non dixerunt, Moyses hoc fecit signum, tu quid facis? ne illum concitarent; sed honorifice admodum compellant, cibum exspectantes. Neque etiam dixerunt, Deus hoc fecit, tu vero quid facis? ne viderentur illum Deo exæquare; neque Moysem memorant, ne videantur humiliorem facere; sed in medio id posuerunt, dicentes: *Patres nostri manducaverunt manna in deserto*. Poterat vero Christus dicere, Majus nunc miraculum edidi, quam Moyses, nec virga, nec precatione opus habeo, sed omnia a meipso feci : quod si manna commemoratis, ecce panem vobis præbui. Verum non tunc tempus erat ita loquendi, sed unum curabat, ut illos ad spiritualem cibum deduceret. Et vide quam immensa cum prudentia respondeat: 32. *Non Moyses dedit vobis panem de cælo, sed Pater meus dat vobis panem de cælo verum*. Cur non dixit, Non Moyses dedit, sed ego; sed pro Moyse Deum, pro manna seipsum posuit? Quia multa erat auditorum imbecillitas, ut ex sequentibus liquet. Etenim non illos his verbis cohibuit, tametsi initio dixerat, *Quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia comedistis ex panibus: et saturati estis*. Quia vero id quærebant, in sequentibus quoque ipsos correxit, neque tamen illi destiterunt. Verum cum Samaritanæ se aquam daturum

B ἐρήμῳ. Οὐδὲν τούτων ἀναισθητότερον, οὐδὲ
τερον. Τοῦ σημείου [a] ὄντος ἐν ὀφθαλμοῖς αὐ
ὡς οὐδενὸς γεγονότος, οὕτως ἔλεγον, Τί
ποιεῖς; καὶ εἰπόντες, οὐδὲ αὐτῆς τῆς αἱρέ
σημείου κύριον ἀφιᾶσιν εἶναι, ἀλλ' εἰς ἀνάγκ
οἴονται μεθιστᾷν τοῦ μηδὲν ἕτερον ποιῆσαι
τοιοῦτον, οἷον ἐγένετο ἐπὶ τῶν προγόνων. Δι
λέγουσιν· Οἱ πατέρες ἡμῶν ἔφαγον τὸ μάν
ἐρήμῳ· διὰ τούτου νομίζοντες αὐτὸν ἐρεθίζε
τοιοῦτον ποιῆσαι σημεῖον, ὅπερ αὐτοὺς θρέψαι
σαρκικῶς. Διατί γὰρ οὐδενὸς ἑτέρου τῶν
σημείων ἐμνημόνευσαν, καίτοι γε πολλῶν γι
C τότε, καὶ κατ' Αἴγυπτον καὶ κατὰ τὴν θάλα
ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἀλλὰ τοῦ μάννα; ἆρ' οὐ διότι
αὐτοῦ ἐπεθύμουν διὰ τὴν τῆς γαστρὸς τυ
Πῶς δὲ οἱ προφήτην αὐτὸν λέγοντες καὶ βασι
χειροῦντες ποιεῖν, ἐπειδὴ τὸ σημεῖον εἴδετε,
οὐδενὸς γενομένου ἀχάριστοι καὶ ἀγνώμονες γι
καὶ σημεῖον αἰτεῖτε, παρασίτων καὶ κυνῶν λι
των ῥήματα ἀφιέντες; νῦν τὸ μάννα θαυμαστὸ
ὅτε ἡ ψυχὴ ὑμῶν κατάξηρος; Καὶ ὅρα εἰρωνε
εἶπον, ὅτι Μωϋσῆς τόδε ἐποίησε τὸ σημεῖο
ποιεῖς; νομίζοντες πλήττειν αὐτόν· ἀλλὰ τὰ
μετὰ πολλῆς διαλέγονται τῆς τιμῆς, προσδε
D [c] τροφῆς. Ἄλλως δὲ οὔτε τοῦτο λέγουσιν, ὅτ
τόδε ἐποίησε· σὺ τί ποιεῖς; ἵνα μὴ δόξωσ
ἐξισοῦν τῷ Θεῷ· οὔτε Μωϋσέα παράγουσιν,
δόξωσιν αὐτὸν ταπεινοῦν· ἀλλὰ μέσον αὐτὸ τι
λέγοντες· Οἱ πατέρες ἡμῶν ἔφαγον τὸ μάννα
ἐρήμῳ. Καὶ ἐνῆν μὲν εἰπεῖν, ὅτι Μωϋσέως
ἐθαυματούργησα νῦν, οὐ ῥάβδου δεηθεὶς, οὐ
χρείαν ἐσχηκὼς, ἀλλὰ πάντα ποιήσας ἀπ' ἐ
εἰ δὲ καὶ τοῦ μάννα μέμνησθε, ἰδοὺ καὶ ἄρ
παρέσχον. Ἀλλ' οὐκ ἦν ὁ καιρὸς τούτων τῶ
νῦν, ἀλλ' ἓν ἦν τὸ σπουδαζόμενον, ἐπὶ τὴν πν
E κὴν αὐτοὺς ἀγαγεῖν τροφήν. Καὶ ὅρα τὴν
σύνεσιν, πῶς ἀποκρίνεται· Οὐ Μωϋσῆς ἔδω
τὸν ἄρτον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλ' ὁ Πατήρ μου
263 ὑμῖν τὸν ἄρτον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τὸν ἀληθινόν.
A ποτε οὖν οὐκ εἶπεν, οὐχ ὁ Μωϋσῆς δέδωκεν, ἐ
ἀλλ' ἀντὶ μὲν Μωϋσέως τὸν Θεὸν, ἀντὶ δὲ τοῦ
ἑαυτὸν τέθεικεν; Ὅτι πολλὴ ἦν τῶν ἀκου
ἀσθένεια· καὶ δῆλον ἐκ τῶν ἑξῆς. Καὶ γὰρ κα
εἰρηκὼς, οὐδὲ οὕτως αὐτοὺς κατέσχε, καίτοι γ
μενος ἔλεγε, Ζητεῖτέ με, οὐχ ὅτι εἴδετε σημ
ὅτι ἐφάγετε ἐκ τῶν ἄρτων, καὶ ἐχορτάσθητε.
ταῦτα ζητοῦσι, καὶ διὰ τῶν ἑξῆς αὐτοὺς διωρ
καὶ οὐδὲ οὕτως ἀφίστανται. Ἀλλ' οὐχ ὅτε τῇ

[a] Savil. ὄντος αὐτοῖς ἐν χερσὶν ἔτι.

[b] Savil. ὑμῖν; οὐκέτι ἡ ψυχὴ ὑμῶν κατάξηρος.

[c] Savil. τροφῆς· οὔτε οὖν τοῦτο λέγουσιν.

τισχνεῖτο δώσειν τὸ ὕδωρ, ἐμνημόνευσε τοῦ
ἀλλ' οὕτω πως εἶπεν· Εἰ ᾔδεις τίς ἐστιν ὁ
ι, δός μοι πιεῖν, σὺ ἂν ᾔτησας αὐτὸν, καὶ
ν σοι ὕδωρ ζῶν· καὶ πάλιν, Τὸ ὕδωρ ὃ ἐγὼ B
αὶ οὐ παραπέμπει πρὸς τὸν Πατέρα. Ἐνταῦ-
Πατρὸς μέμνηται, ἵνα μάθῃς πόση μὲν τῆς
ιδος ἡ πίστις, πόση δὲ τῶν Ἰουδαίων ἡ
. Οὐκ ἄρα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἦν τὸ μάννα· πῶς
ῦ οὐρανοῦ λέγεται; Ὥσπερ Πετεινὰ τοῦ οὐ-
ησὶν ἡ Γραφή· καὶ πάλιν, Καὶ ἐβρόντησεν
ῦ ὁ Κύριος. Ἄρτον δὲ ἀληθινὸν καλεῖ ἐκεῖνον,
ὴ ψευδὲς ἦν τὸ θαῦμα τὸ ἐπὶ τοῦ μάννα,
τύπος ἦν, οὐκ αὐτοαλήθεια. Μνησθεὶς δὲ
;, οὐχ ἑαυτὸν ἀντέθηκεν ἐκείνῳ· οὔπω γὰρ
οτίμων Μωϋσέως, ἀλλ' ἔτι περὶ ἐκείνου
όξαν εἶχον. Διὰ τοῦτο εἰπὼν, Οὐ Μωϋσῆς
οὐκ ἐπήγαγεν, ὅτι ἐγὼ δίδωμι, ἀλλ' ἀντ'
ν Πατέρα φησὶ διδόναι. Οἱ δὲ ἀκούσαντες C
άλιν, Δὸς ἡμῖν τὸν ἄρτον τοῦτον φαγεῖν. Ἔτι
ητόν τι πρᾶγμα ἐνόμιζον εἶναι, ἔτι γαστρὸς
ν προσεδόκων· διὸ καὶ ταχέως προσέδραμον.
ὁ Χριστός; [a] Ἀνάγων αὐτοὺς κατὰ μικρὸν,
Ὁ ἄρτος τοῦ Θεοῦ ἐστιν ὁ καταβαίνων ἐκ
νοῦ, καὶ ζωὴν διδοὺς τῷ κόσμῳ· οὐκ Ἰου-
όνον, ἀλλὰ καὶ πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ, φησί.
οὐκ εἶπεν ἁπλῶς τροφὴν, ἀλλὰ ζωὴν ἑτέραν
ὶ [b] ἐνηλλαγμένην, ὥστε δηλῶσαι, ἐπειδὴ
ἦσαν νενεκρωμένοι. Οἱ δὲ ἔτι κάτω νεύουσι
υσι· Δὸς ὑμῖν τὸν ἄρτον τοῦτον. Ἐλέγχων δὲ D
ὅτι ἕως μὲν αἰσθητὴν ὑπώπτευον εἶναι τὴν
ν, ἐπέτρεχον· ὅταν δὲ ἔμαθον, ὅτι πνευματι-
ιν, οὐκ ἔτι, λέγει πάλιν· Ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος
ς· ὁ ἐρχόμενος πρός με, οὐ μὴ πεινάσει· καὶ
ων εἰς ἐμὲ, οὐ μὴ διψήσει πώποτε. Ἀλλ'
ῖν, ὅτι καὶ ἑωράκατέ με, καὶ οὐ πιστεύετέ

ο καὶ Ἰωάννης φθέγγεται ἄνωθεν προλαβών·
λαλεῖ, καὶ ὃ ἑώρακε μαρτυρεῖ, καὶ τὴν μαρ-
ὐτοῦ οὐδεὶς λαμβάνει. Καὶ πάλιν ὁ Χριστός·
μεν λαλοῦμεν, καὶ ὃ ἑωράκαμεν [c] μαρτυροῦμεν, E
μαρτυρίαν ἡμῶν οὐ λαμβάνετε. Τοῦτο δὲ
ρολαμβάνων αὐτοὺς, καὶ δεικνὺς ὅτι οὐ τα-
τὸ πρᾶγμα αὐτὸν, οὐδὲ δόξης ἐφίεται, οὐδὲ
ὰ ἀπόῤῥητα τῆς διανοίας αὐτῶν, οὔτε τὰ πα-
οὔτε τὰ μέλλοντα. Ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς
έλλει λοιπὸν εἰς τὴν τῶν μυστηρίων ἐμβαλεῖν 264
ιν. Καὶ πρῶτον περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ δια- A

polliceretur, Patrem non memoravit, sed ita loquutus est: *Si scires quis est qui dicit tibi, Da mihi bibere, tu forsitan petisses ab eo, et dedisset tibi aquam vivam;* et rursus, *Aqua quam ego dabo;* nec remittit ad Patrem. Hic vero Patrem memorat, ut discas quanta esset Samaritanæ fides, quanta Judæorum imbecillitas. Non ergo de cælo manna erat: quomodo igitur de cælo dicitur esse? Quemadmodum *Volucres* Psal. 8. 9.
cæli, dicit Scriptura; ac rursum, *Et intonuit de* Psal. 17.
cælo Dominus. Panem autem verum vocat illum, 14.
non quod falsum esset miraculum de manna, sed quoniam hoc typus erat, non ipsa veritas. Cum vero Moysis meminisset, non se illi prætulit; nondum enim ipsum Moysi anteferebant, imo Moysem adhuc majorem putabant. Ideo cum dixisset, *Non Moyses dedit,* non adjecit, Ego do, sed Patrem dare dicit. Tum illi, *Da nobis panem hunc ad manducandum*. Adhuc enim rem esse sensilem putabant, adhuc ventrem implere exspectabant: idcirco citius accurrerunt. Quid ergo Christus? Illos paulatim erigens adjicit: 33. *Panis Dei est qui descendit de cælo, et dat vitam mundo;* non Judæis tantum, sed universo orbi, inquit. Neque simpliciter cibum, sed vitam dicit alteram et diversam. Vitam autem dicit, quia omnes mortui erant. Illi vero adhuc terræ adhærent ac dicunt: 34. *Da nobis hunc panem*. Arguit autem illos quod quamdiu sensilem suspicabantur esse mensam, accurrerint; cum autem didicerunt mensam esse spiritualem, jam non accedant; dicitque: 35. *Ego sum panis vitæ: qui venit ad me, non esuriet; et qui credit in me, non sitiet umquam*. 36. *Sed dixi vobis, quia et vidistis me, et non creditis mihi*.

2. Hoc et Joannes superius dicere præverterat: *Quod novit loquitur, et quod vidit testificatur, et testimonium ejus nemo accipit*. Et rursus Christus: *Quod scimus loquimur, et quod vidimus testamur, et testimonium nostrum non accipitis*. Illudque agit, ut præmoneat illos, et ostendat, se non illa re turbari, neque gloriam quærere, vel ignorare secreta mentis eorum, sive præsentia, sive futura. *Ego sum panis vitæ*. Jam in mysteriorum traditionem venturus est. Et primo de divinitate sua disputat dicens, *Ego sum panis*

ιl. ἐνάγων, Morel. ἀνάγων, melius, ni fallor.
Morel. Savil. paulum variat in dictione. [Ha-
n Codd. nostris ἐνηλλαγμένην (παρηλλαγμένην
5). Ζωὴν δὲ λέγει ἐπειδή. Eamdem scripturam ex-
pressit Interpres.]

[c] Savil. μαρτυροῦμεν, καὶ οὐ πιστεύετέ μοι. τοῦτο δὲ, et et sic Mss. non pauci. Alii cum Morel. et cum Evangelio cuso consentiunt.

Panis vitæ quid sit.

vitæ. Neque enim hoc de corpore dictum est, (de illo in fine loquitur: ***Et panis quem ego dabo, caro mea est***); sed adhuc de divinitate agit. Etenim ille propter Deum Verbum panis est, quemadmodum hic propter advenientem Spiritum panis cælestis efficitur. Hic porro non utitur testibus, ut in superiori concione: eo quod haberet testimonium panum, et illi adhuc se credere simularent. Illic vero contradicebant, et arguebant; ideoque hic sententiam profert. Illi spe carnalis cibi manent, neque turbantur, donec postea spe lapsi sunt. Verum neque sic etiam Christus tacuit, sed redarguit et increpat. Illi vero qui, dum comederent, prophetam illum vocarant, hic jam offenduntur, et fabri filium vocant. Non sic vero cum panes manducarent, sed dicebant, ***Hic est ille propheta,*** ipsumque regem constituere volebant. Indignari porro videbantur, cum diceret se de cælo descendisse; sed non hæc vera erat indignationis causa, sed quod non ultra sperarent se mensa corporea fruituros esse. Nam si vere indignabantur, quærendum erat quomodo panis vitæ esset, quomodo de cælo descendisset: nunc porro non id faciunt, sed murmurant. Quod autem non illa de causa offenderentur, hinc palam est, quod dicente Jesu, ***Pater meus dat vobis panem,*** non dixerint, Roga, ut det; sed quid? ***Da nobis panem.*** Atqui non dixerat, Ego do; sed, ***Pater meus dat.*** Illi vero ex cibi cupiditate, illum dare cibum posse arbitrabantur. Qui vero ita credebant, quo pacto offendi debuerunt, cum dicentem audirent, Patrem esse qui daret? Quæ igitur causa est? Cum audirent non ultra comedendum esse, jam non credunt, et incredulitatis causam obtendunt, quod sublimiora loqueretur. Ideoque ait, ***Et vidistis me, et non creditis;*** tum signa, tum Scripturarum testimonium subindicans. ***Illæ enim sunt,*** inquit, ***quæ testimonium perhibent de me;*** et, ***Quod veni in nomine Patris mei, et non accipitis me;*** et, ***Quomodo potestis credere, qui ab invicem gloriam accipitis? 37. Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet, et eum qui venit ad me, non ejiciam foras.*** Vide quomodo nihil non agat ad hominum salutem? Ideo autem hoc addidit, ne curiosius agere, et temere loqui videretur. Quid autem dicit? ***Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet, et resuscitabo eum in novissimo die.*** Cur resurrectionem, cujus et impii consortes erunt, commemorat ut donum credentibus in se concessum? Quia non resurrectio-

λέγεται λέγων, Ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς.
περὶ τοῦ σώματος τοῦτο εἴρηται (περὶ γὰ
πρὸς τῷ τέλει λέγει· Καὶ ὁ ἄρτος δὲ, ὃν ἐγ
ἡ σάρξ μου ἐστίν)· ἀλλὰ τέως περὶ τῆς θεότ
γὰρ ἐκείνη διὰ τὸν Θεὸν Λόγον ἄρτος ἐστί
οὖν καὶ οὗτος ὁ ἄρτος διὰ τὸ ἐπιφοιτῶν αὐτῷ
ἄρτος οὐράνιος γίνεται. Ἐνταῦθα δὲ οὐ κέχρ
τυσι, καθάπερ ἐπὶ τῆς προτέρας δημηγορ
γὰρ αὐτὸ μαρτυροῦν τὸ ἔργον τῶν ἄρτων,
ὑποκρινομένους αὐτῷ πείθεσθαι. Ἐκεῖ δὲ
καὶ ἐνεκάλουν· διὰ τοῦτο ἐνταῦθα καὶ ἀπ
B Οἱ δὲ ἐπειδὴ προσεδόκων ἑστιάσεως ἀπο
[a] σαρκικῆς, μένουσι, καὶ οὐ ταράττονται,
μετὰ ταῦτα ἀπέγνωσαν τῆς ἐλπίδος. Πλὴν ο
ἐσίγησεν ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἐ
λέγει. Οἱ δὲ, ἡνίκα ἤσθιον, προφήτην αὐτὸν
ἐνταῦθα σκανδαλίζονται, καὶ τοῦ τέκτονος
υἱόν· ἀλλ' οὐχ ὅτε τοὺς ἄρτους ἤσθιον, ἀλ
ἐστιν ὁ προφήτης, ἔλεγον, καὶ ἤθελον αὐτὸ
βασιλέα. Ἐδόκουν μὲν οὖν ἀγανακτεῖν, ἐπὶ
αὐτὸν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβεβηκέναι· τὸ δ
οὐ τοῦτο ἦν τὸ ποιοῦν τὴν ἀγανάκτησιν, ἀλ
προσδοκᾷν ἀπολαύσεσθαι τραπέζης σωματικ
εἰ ὄντως ἠγανάκτουν, ἐχρῆν ἐρωτᾷν καὶ πυν
C πῶς ἄρτος ζωῆς ἐστι, πῶς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ
βηκε· νῦν δὲ τοῦτο μὲν οὐ ποιοῦσι, γογγύ
Καὶ ὅτι οὐ τοῦτο αὐτοὺς ἐσκανδάλιζε, δῆλο
Εἰπόντος γὰρ ὅτι Ὁ Πατήρ μου δίδωσιν
ἄρτον, οὐκ εἶπον, παρακάλεσον ἵνα δῷ· ἀλλ
ἡμῖν τὸν ἄρτον. Καίτοι οὐκ εἶπεν, ὅτι ἐγὼ
ἀλλ', ὅτι Ὁ Πατήρ μου δίδωσιν. Οἱ δὲ ἐπιθ
τροφῆς καὶ αὐτὸν ἀξιόπιστον εἶναι ἐνόμισαν
χορηγίαν. Οἱ τοίνυν ἀξιόπιστον εἶναι νομίσαν
τὸ δοῦναι, πῶς ἔμελλον μετὰ ταῦτα σκανδαλ
καὶ ταῦτα ἀκούσαντες ὅτι Ὁ Πατὴρ δίδωσι
D ἐστι τὸ αἴτιον; Ἐπειδὴ ἤκουσαν ὅτι φαγεῖν
πάλιν ἠπίστησαν, καὶ προβάλλονται δῆθεν
στίας προκάλυμμα τὸ ὑψηλὸν εἶναι τὸν λό
τοῦτό φησι, Καὶ ἑωράκατέ με, καὶ οὐ πι
τούτῳ μὲν τὰ σημεῖα αἰνιττόμενος, τούτῳ δὲ
τῶν Γραφῶν μαρτυρίαν. Ἐκεῖναι γάρ εἰσι, φ
μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ· καὶ, Ὅτι ἦλθον ἐν
ματι τοῦ Πατρός μου, καὶ οὐ λαμβάνετέ μ
Πῶς δύνασθε πιστεύειν, δόξαν [b] παρὰ ἀλλήλω
βάνοντες; Πᾶν ὃ δίδωσί μοι ὁ Πατὴρ, πρὸς ἐ
καὶ τὸν ἐρχόμενον πρός με οὐ μὴ ἐκβάλω ἔξ
E πῶς πάντα ποιεῖ διὰ τοὺς σωζομένους. Διὰ δ
καὶ ἐπήγαγεν, ἵνα μὴ δόξῃ περιεργάζεσθαι, κ
ταῦτα λέγειν. Τί δέ ἐστιν ὅ φησι; Πᾶν ὃ δίδω

[a] Savil. σαρκικῆς. διὰ τοῦτο οὐκ ἐταράττοντο, ἕως.

[b] Savil. παρὰ ἀνθρώπων.

, πρὸς ἐμὲ ἥξει, καὶ ἀναστήσω [c]αὐτὸν τῇ
ἡμέρᾳ. Τίνος δὲ ἕνεκεν καὶ τῆς κοινῆς ἀνα-
;, ἧς καὶ ἀσεβεῖς μετέχουσιν, ὡς ἐξαιρέτου
έμνηται τῶν πιστευόντων εἰς αὐτόν; Ὅτι οὐχ
ἀναστάσεως μέμνηται, ἀλλὰ τῆς τοιᾶσδε ἀνα-
;. Πρότερον γὰρ εἰπὼν, Οὐ μὴ ἐκβάλω αὐτὸν, 265
μὴ ἀπολέσω ἐξ αὐτοῦ, τότε εἶπε τὴν ἀνάστα- A
γὰρ τῇ ἀναστάσει οἱ μὲν [a]ἐκβάλλονται, ὡς
εῖν ἐκ τοῦ, Ἄρατε αὐτὸν, καὶ ἐκβάλετε αὐτὸν
κότος τὸ ἐξώτερον· οἱ δὲ ἀπόλλυνται, ὡς καὶ
κνυται ἐκ τοῦ, Φοβήθητε δὲ μᾶλλον τὸν δυ-
καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἐν γεέννῃ ἀπολέσαι.
ὸ, Ζωὴν αἰώνιον δίδωμι, τοῦτο δηλοῖ· Ἐκπο-
ι γὰρ οἱ μὲν τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάστα-
σεως, οἱ δὲ τὰ ἀγαθὰ, εἰς ἀνάστασιν ζωῆς.
τοίνυν τὴν ἀνάστασιν ἐδήλωσεν ἐνταῦθα τὴν
ἀγαθοῖς. Τί δὲ βούλεται δεῖξαι διὰ τοῦ λέγειν,
δίδωσί μοι ὁ Πατὴρ, πρὸς ἐμὲ ἥξει; Καθά- B
τῆς ἀπιστίας αὐτῶν, καὶ δείκνυσιν ὅτι ὁ μὴ
ν αὐτῷ, τὸ θέλημα παραβαίνει τοῦ Πατρός.
μὲν αὐτὸ γυμνῶς οὔ φησιν, ὑφειμένως δέ·
νταχοῦ τοῦτο ποιοῦντα ὄψει αὐτὸν, θέλοντα
αὶ τῷ Πατρὶ προσκεκρουκότας τοὺς ἀπιστοῦν-
κ αὐτῷ μόνῳ. Εἰ γὰρ θέλημα αὐτοῦ τοῦτό
ὶ διὰ τοῦτο ἦλθεν, ἵνα σώσῃ πάντα [b]τὸν κό-
ἱ μὴ πιστεύοντες, τὸ θέλημα αὐτοῦ παραβαί-
Ὅταν οὖν, φησὶν, Ὁ Πατὴρ ὁδηγῇ τινα,
στι τὸ κωλύον αὐτὸν ἐλθεῖν πρός με. Τοῦτο καὶ
λέγει, Οὐδεὶς δύναται ἐλθεῖν πρός με, ἐὰν μὴ
ρ ἑλκύσῃ αὐτόν. Ὁ δὲ Παῦλος εἶπεν, ὅτι αὐτὸς
δωσιν αὐτοὺς τῷ Πατρί· Ὅταν γὰρ παραδῷ C
σιλείαν τῷ Θεῷ καὶ Πατρί. Ὥσπερ οὖν καὶ
ὁ Πατὴρ, οὐκ ἀποστερῶν ἑαυτὸν πρότερον
ποιεῖ· οὕτω καὶ παραδιδοὺς ὁ Υἱὸς, οὐκ ἐκ-
ἑαυτὸν τοῦτο ποιεῖ. Λέγεται δὲ παραδιδόναι,
αὐτοῦ τὴν προσαγωγὴν ἐσχήκαμεν.
ὲ, Δι' οὗ, τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς εἴρηται,
ὅταν λέγῃ· Δι' οὗ ἐκλήθητε εἰς κοινωνίαν τοῦ
αὐτοῦ· τουτέστι, διὰ τοῦ θελήματος τοῦ Πα-
αὶ πάλιν, Μακάριος εἶ, Σίμων Βὰρ Ἰωνᾶ, ὅτι
ὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι. Ὃ δὲ αἰνίττεται
, μονονουχὶ τοῦτό ἐστιν· οὐ τὸ τυχὸν πρᾶγμα
ς ἡ εἰς ἐμὲ, ἀλλὰ τῆς ἄνωθεν δεῖται ῥοπῆς. D
το δι' ὅλου κατασκευάζει τοῦ λόγου, δεικνὺς
ῆς γενναίας [c]τινὸς ὄντως καὶ τῆς παρὰ τοῦ
ελκομένης αὕτη δεῖται ἡ πίστις. Ἀλλ' ἴσως
· εἰ πᾶν ὃ δίδωσιν ὁ Πατὴρ, ἔρχεται πρὸς σὲ,
ὰν ἑλκύσῃ, καὶ οὐδεὶς δύναται ἐλθεῖν πρὸς σὲ,

[a] ...τό Savil., Cod. 706 et Bibl.]
[b] Morel.; Savil. ἐκβάλλονται· ἄρατε.
[c] ...il. τὸν ἄνθρωπον.

nem simpliciter, sed hanc peculiariter resurrectionem intelligit. Nam cum prius dixisset, *Non ejiciam eum*, et, *Non perdam de eo*, tunc subdit resurrectionem. Nam in resurrectione alii ejiciuntur, ut ait: *Tollite eum, et mittite in tenebras exteriores*: alii pereunt, ut his significatur, *Timete potius eum, qui potest et animam et corpus perdere in gehennam*. Itaque illud, *Vitam æternam do*, hoc significat: *Ibunt ii qui mala fecerunt in resurrectionem judicii; qui autem bona egerunt, in resurrectionem vitæ*. Hanc resurrectionem hic indicat, quæ est bonorum. Quid porro sibi vult cum ait: *Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet?* Illorum incredulitatem perstringit, ostenditque eum qui non credit in ipsum, Patris voluntatem transgredi. Quod tamen ille non aperte dicit, sed subindicat: quod ubique facere deprehenditur, ut ostendat non se solum, sed Patrem etiam suum offendere eos qui non credunt. Nam si hæc ejus voluntas est, et si ideo venit in mundum, ut salvum faceret universum orbem, qui non credunt, ejus voluntatem transgrediuntur. Cum ergo Pater aliquem dirigit, inquit, nihil prohibet eum ad me venire. Deinde pergit, *Nemo potest venire ad me, nisi Pater traxerit eum*. Paulus vero dixit, Ipse tradit eos Patri: *Cum enim tradiderit regnum Deo et Patri*. Quemadmodum ergo Pater cum dat, non se privat eo quod dat: sic et Filius cum tradidit, nullo sese fraudavit. Dicitur autem tradere, quia per eum accessum habuimus.

Matth. 22. 13.
Luc. 12. 5
Joan. 5. 29
1. Cor. 15. 24.

3. Illud vero, *Per quem*, de Patre quoque dicitur, ut hoc loco, *Per quem vocati estis in communicationem Filii ejus*; id est, per voluntatem Patris; ac rursum, *Beatus es, Simon Bar Jona, quia caro et sanguis non revelavit tibi*. Hoc loco hæc fere subindicat: Fides in me non parva res est, sed superna gratia opus habet. Et hoc ubique statuit, ostendens generosam animam, a Deo attractam, opus habere fide. Sed dicet fortasse quispiam: Si omne quod dat Pater, venit ad te, si illi item quos ille trahit, et si nemo potest ad te venire, nisi ipsi datum fuerit desuper;

1. Cor. 1. 9.
Matth. 16. 17.
Fides in Christum gratia opus habet.

* [αὐτοῦ· καὶ διὰ τοῦ θ. Savil. et Codd. nostri. Mox iidem αἰνίττεται ἐνταῦθα, τοιοῦτον ὅτι οὐ etc.]
[c] Savil. τινὸς καὶ τῆς παρὰ τοῦ θεοῦ ἐφελκ.

ii quibus non id dat Pater, omni sunt crimine liberi. Hæc verba sunt et obtentus. Nam nostra quoque opus est voluntate: doceri quippe et credere ex voluntate est. Hic vero nihil aliud declarat his verbis, *Quod dat mihi Pater,* quam, Non vulgaris res est in me credere, neque id ex humano ratiocinio pendet, sed opus est superna revelatione, et pia anima quæ revelationem recipiat. Et illud, *Qui venit ad me salvus erit,* hoc sibi vult: Magna fruetur providentia. Pro his enim veni, et carnem servique formam accepi. Deinde subdit, 38. ***Descendi, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me.*** Quid dicis? aliane est tua, alia illius? Ne quis ergo id suspicetur, hanc deinde amovet suspicionem, dicens: 40. ***Hæc est autem voluntas ejus qui misit me, ut omnis qui videt Filium, et credit in eum, habeat vitam æternam.*** Annon hæc est
Luc. 12. 49. voluntas tua? cur ergo alibi dicis, ***Ignem veni mittere in terram, et quid volo, nisi ut accendatur?*** Quod si tu hoc vis, palam est unam esse voluntatem: nam alibi quoque dicit: ***Sicut Pater suscitat mortuos et vivificat, sic et Filius quos vult vivificat.*** Quæ est ergo voluntas Patris? annon ut ne pereat ex eis quisquam? Hoc et tu vis. Non est ergo alia hæc, alia illa voluntas. Sic et alibi quoque æqualitatem cum Patre firmius
Joan. 14. 23. statuit, cum dicit: ***Ego et Pater veniemus, et mansionem apud eum faciemus.*** Hoc est: Non aliud facturus veni, quam illud quod Pater vult; nec aliam quam Patris voluntatem habeo. Omnia enim quæ Patris sunt, mea sunt, et quæ mea sunt,
Ibid. 17. 10. illius sunt. Si igitur Patris et Filii communia omnia, jure ait: ***Non ut faciam voluntatem meam.*** Verum hic non ita loquitur, sed illud ad finem remittit. Nam sublimia, ut dixi, adhuc celat, et velut sub umbra tegit, ut ostendat, quod si dixisset, Hæc est voluntas mea, contemsissent illi. Ait ergo se illius voluntati cooperari, ut magis illos terreat, ac si diceret: Quid putatis? an quod non credendo me irritetis? Patrem meum ad iracundiam concitatis. ***Hæc est enim voluntas ejus qui misit me, ut omne quod dedit mihi, non perdam ex eo.*** Hic ostendit se non eorum cultu indigere, neque ad usus vel honores suos, sed ad illorum salutem venisse; quod etiam in superiore concione dixit, ***Gloriam ab hominibus non ac-***

ἐὰν μὴ ᾖ δεδομένον αὐτῷ ἄνωθεν, τ
καὶ ἐγκλημάτων ἀπηλλαγμένοι οἷς
τήρ. Λόγοι ταῦτα ψιλοὶ καὶ πρόφα
καὶ τῆς οἴκοθεν προαιρέσεως· τὸ γ
προαιρέσεώς ἐστι, καὶ τὸ πιστεύειν.
δὲν ἄλλο ἐμφαίνει διὰ τοῦ, Ὃ δίδ
E ἀλλ' ἢ ὅτι οὐ τὸ τυχὸν πρᾶγμά ἐστ
ἐμὲ, οὐδὲ λογισμῶν ἀνθρωπίνων, ἀ
θεν ἀποκαλύψεως δεῖ, καὶ ψυχῆς ε
μένης τὴν ἀποκάλυψιν. Καὶ τὸ, Ὁ
με, σωθήσεται, τοῦτο δηλοῖ· ἐπιμελ
πολλῆς. Ὑπὲρ γὰρ τούτων καὶ πα
καὶ σάρκα ἀνέλαβον, καὶ τὴν τοῦ
266 ὑπῆλθον. Εἶτα ἐπήγαγε, Κατέβην,
A θέλημα ποιῶ, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ τ
λέγεις; [a] ἕτερον γὰρ τὸ σὸν, καὶ ἕτερο
οὖν μή τοῦτό τις ὑποπτεύσῃ, τῇ ἐπ
αὐτὸ, λέγων· Τοῦτο δέ ἐστι τὸ θέλ
τός με, ἵνα πᾶς ὁ θεωρῶν τὸν Υἱὸν,
αὐτὸν, ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. Τοῦτο οὖν
λημα; καὶ πῶς οὖν ἀλλαχοῦ λέγεις
λεῖν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ τί ἤθελον, εἰ
δὲ καὶ σὺ τοῦτο θέλεις, εὔδηλον ὅτι
γὰρ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν· Ὥσπερ ὁ Π
νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱ
ποιεῖ. Τί οὖν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς
B ἀπόληται ἐξ αὐτῶν μηδὲ εἷς; Τοῦτο
λεις. Οὐ τοίνυν ἕτερον μὲν ἐκεῖνο, ἕ
Οὕτω καὶ ἀλλαχοῦ φαίνεται τὸ πρὸς
ἔτι βεβαιότερον παριστῶν τῷ λέγειν·
τὴρ ἐλευσόμεθα, καὶ μονὴν παρ' αὐτ
οὖν λέγει, τοῦτό ἐστιν· οὐχ ἄλλο τι
τοῦτο ὅπερ καὶ ὁ Πατὴρ βούλεται·
παρὰ τὸ τοῦ Πατρὸς ἔχων θέλημα· τ
Πατρὸς ἐμά ἐστι, καὶ τὰ ἐμὰ ἐκείνου
τὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, εἰκότω
τὸ ἐμὸν θέλημα ποιῶ. Ἀλλ' οὕτω μὲ
πεν, ἀλλὰ πρὸς τῷ τέλει τοῦτο τηρε
λὰ, ὅπερ ἔφην, τέως ἐγκρύπτει, καὶ
C βούλεται δεῖξαι ὅτι εἰ εἶπεν, ὅτι τὸ
τοῦτό ἐστι, κατεφρόνησαν ἄν. Λέγει
ἐγὼ ἐκείνῳ συμπράττω τῷ θελήματι
τοὺς μᾶλλον πλῆξαι, ὡσανεὶ ἔλεγε·
ἐμὲ παροργίζετε ἀπιστοῦντες; Τὸν Π
τὸν ἐμὸν παροξύνετε. Τοῦτο γάρ ἐστ
πέμψαντός με, ἵνα πᾶν ὃ δέδωκέ μοι
αὐτοῦ. Δείκνυσιν ἐνταῦθα οὐχ αὐτ

[a] *ἕτερον γὰρ τὸ σόν.* Hæc per interrogationem dicuntur: quapropter *γὰρ* supervacaneum esse videtur, sed in omnibus habetur exemplaribus.

[b] Sic Savil. Morel. vero *πῶς δὲ καὶ ὅτι ὥσπερ.*

[c] Alii *δὲ τοῦτο. καὶ γὰρ καὶ προϊὼν εἰ*

ατείας, οὐδὲ [a] δι' οἰκείαν χρείαν παραγε-
λλὰ διὰ τὴν ἐκείνων σωτηρίαν, οὐ διὰ τὴν
ν τιμήν. Ὅπερ καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ ἐδήλω-
ν, ὅτι Δόξαν παρὰ ἀνθρώπων οὐ λαμβάνω· D
Ταῦτα λέγω, ἵνα ὑμεῖς σωθῆτε. Ἄνω γὰρ
τοῦτο σπουδάζει [b] δεῖξαι, ὅτι διὰ τὴν ἐκεί-
ίαν παρεγένετο. Λέγει δὲ καὶ τῷ Πατρὶ
κατασκευάζειν, ὥστε ἀνύποπτος δόξαι. Καὶ ὅτι
οὕτως εἶπε, διὰ τῶν ἑξῆς τοῦτο σαφέστε-
ωσεν· Ὁ γὰρ ζητῶν, φησὶ, τὸ θέλημα τὸ
ν δόξαν τὴν ἰδίαν ζητεῖ· ὁ δὲ ζητῶν τὴν δό-
μψαντος αὐτὸν, ἀληθής ἐστι, καὶ οὐκ ἔστιν
αὐτῷ. Τοῦτο δέ ἐστι τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς,
θεωρῶν τὸν Υἱὸν, καὶ πιστεύων εἰς αὐτὸν,
αἰώνιον, καὶ ἀναστήσω αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ
δήποτε συνεχῶς ἄνω καὶ κάτω στρέφει E
μνησιν; Ἵνα μὴ τοῖς παροῦσι πράγμασι κρί-
τὴν τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν· ἵνα κἂν ἐνταῦθα
ώσι, μὴ διὰ τοῦτο ὑπτιώτεροι γένωνται,
μέλλοντα ἐλπίζωσι, καὶ ἵνα μὴ διὰ τὸ μὴ
πρὸς τὸ παρὸν, αὐτοῦ καταφρονῶσιν, ἀλλ'
ροσδοκῶσι ζωήν.

287
καὶ ἐκεῖνοι οὐδὲν ἐκέρδαναν, [a] ἡμεῖς κερ- A
δήσωμεν ἐκ τοῦ συνεχῶς περὶ ἀναστάσεως
ν. Κἂν πλεονεκτῆσαι βουληθῶμεν, κἂν ἁρ-
ἄτοπόν τι πρᾶξαι, εὐθέως τὴν ἡμέραν
νοῦν λαμβάνωμεν, καὶ τὸ δικαστήριον ὑπο-
καὶ παντὸς χαλινοῦ σφοδρότερον καθέξει
τὴν ἄτοπον ὁ λογισμὸς οὗτος. Καὶ λέγω-
ἄλλους τε ἀεὶ καὶ πρὸς ἑαυτούς· ἀνάστα-
ὶ δικαστήριον ἡμᾶς μένει φοβερόν. Κἂν
γαυρούμενον, καὶ ἐπὶ τοῖς παροῦσιν ἀγα-
ώντα, τὸ αὐτὸ ἐπιλέγωμεν, ἐμφαίνοντες
ἐνταῦθα μένει· κἂν ἕτερον ἀλγοῦντα ἴδω-
δυσπετοῦντα, καὶ πρὸς ἐκεῖνον τὸ αὐτὸ B
, δηλοῦντες ὅτι τέλος ἕξει τὰ λυπηρά. Κἂν
καὶ διακεχυμένον, τὸ αὐτὸ πάλιν ἐπᾴδω-
τες ὅτι ἀνάγκη, τῆς ῥᾳθυμίας εὐθύνας δι-
ν τοῦτο τὸ ῥῆμα παντὸς φαρμάκου μᾶλ-
τέραν θεραπεῦσαι ψυχήν. Καὶ γάρ ἐστιν
καὶ ἀνάστασις ἐπὶ θύραις, οὐ μακρὰν οὐδὲ
τι γὰρ [c] μικρὸν, φησὶ Παῦλος, ὁ ἐρχόμενος
χρονιεῖ· καὶ πάλιν, Πάντας ἡμᾶς φανερω-
μπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ· τοῦ-
πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, ἵνα κἀκεῖνοι ἐπὶ
γχύνωνται, καὶ οὗτοι πάλιν ἐπὶ πάντων
γένωνται. Καθάπερ γὰρ οἱ ἐνταῦθα δι-
ὶ πονηροὺς κολάζουσι, καὶ ἀγαθοὺς τι- C

οἰκείαν διακονίαν παραγ.
pro δεῖξαι Savil. et Codd. nostri. Et mox
pro δόξαι.]

cipio; et iterum, *Hæc dico, ut vos salvi sitis.* Semper enim et ubique hoc ostendere satagit, se illorum salutis causa venisse. Dicit autem se Patri gloriam parare, ut nulli sit suspicioni obnoxius. Quod autem ideo sic loquutus sit, in sequentibus ostendit: *Qui voluntatem suam quærit,* inquit, *gloriam propriam quærit; qui autem quærit gloriam ejus qui misit illum, hic verax est, et injusticia in illo non est. Hæc est autem voluntas Patris, ut omnis qui videt Filium, et credit in eum, habeat vitam æternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die.* Cur tam frequenter resurrectionem memorat? Ne præsentibus solum in rebus Dei providentiam statuant: ut si hic bonis non fruantur, ne ideo segniores sint, sed futura sperent; et si in præsenti non puniantur, ne ipsum contemnant, sed aliam exspectent vitam.

Joan. 7. 18.

Cur Christus resurrectionem sæpe memoret.

4. Verum si illi nihil lucrati sunt, nos lucrari studeamus, de resurrectione sæpe loquentes. Si ditescendi, rapiendi, aut pravum quid faciendi voluntas subeat, statim diem illam cogitemus, et tribunal illud nobis describamus; hæcque cogitatio efficacius, quam frenum quodlibet, animi nostri impetum coercebit. Et aliis et nobis semper dicamus: Resurrectio est, et terribile tribunal nos manet. Si quempiam lætum et de præsentibus bonis tumentem videamus, idipsum dicamus, declarantes omnia hic esse mansura; sin alium dolentem ærumnisque pressum videamus, idipsum illi repræsentemus, nempe hæc tristia finem habitura esse; sin supinum et effusum, idipsum illi accinamus, ipsum nempe segnitiei suæ pœnas daturum. Hoc dictum plus quam medicina quævis animam nostram curabit. Est enim resurrectio, et resurrectio in januis est, non procul posita. *Adhuc enim modicum,* inquit Paulus, *qui venturus est veniet, et non tardabit;* et rursum, *Omnes oportet nos manifestari ante tribunal Christi;* id est, et malos et bonos; illos, ut coram omnibus ignominia afficiantur; hos, ut coram omnibus splendidiores evadant. Quemadmodum enim judices hic malos palam puniunt, bonos publice afficiunt honore: sic et illic fiet; ita ut illis pudor

Hebr. 10. 37.

2. Cor. 5. 10.

a Alii ἡμεῖς κερδάνωμεν.
b Quidam πρὸς ἀλλήλους.
c Savil. μικρὸν ὅσον ὁ ἐρχόμενος.

major, his gloria illustrior appareat. Hæc itaque nobis singulis diebus præscribamus. Hæc si semper versemus, nulla rerum præsentium et fluxarum nos occupare poterit. Nam quæ videntur temporanea, quæ non videntur æterna sunt. Hæc ergo frequenter nobis ipsis et mutuo dicamus : Resurrectio est, et judicium; et operum reddenda ratio. Quotquot putant esse fatum, hoc dicant, et mox hujus morbi tabe liberabuntur. Nam si resurrectio est et judicium, non est fatum, quantumvis ipsi contendant. Verum pudet me Christianos docere resurrectionem. Nam qui docendus est esse resurrectionem, nec persuasum habet nullam esse necessitatem, nec res casu ac temere ferri, is certe non est Christianus. Ideo, quæso et obsecro, ab omnibus nos malis purgemus, nihilque non agamus ut consequamur veniam excusationemque in illo die. Sed forte dicet quispiam : Quandonam consummatio, quando resurrectio erit? quantum temporis effluxit, et nihil horum contigit? Sed erit, credite. Nam ante diluvium hoc dicebant, et deridebant Noe : sed venit diluvium, et hos omnes non credentes absorbuit, ille solus credens servatus est. Et tempore Loti divinitus immissam illam plagam non exspectabant, donec ignes et immissa fulmina omnes consumserunt. Neque tunc autem, neque tempore Noe fuit aliquis futurorum index prævius; sed omnibus convivantibus, ebrietati indulgentibus, intolerabilia illa mala irruerunt. Sic erit resurrectio: nihil eam prænuntiabit, sed hominibus lætantibus et rebus prosperis, superveniet. Ideo ait Paulus : *Cum enim dicent pacem et securitatem, tunc repentinus ipsis superveniet interitus : sicut et dolor in utero habenti, et non effugient*. Illud autem ideo ita providit Deus, ut semper simus expediti ad cavendum nobis, nec vel in ipsa securitate fidamus. Quid dicis? non exspectas resurrectionem et judicium? hæc dæmones confitentur, et tu non confiteris? *Venisti huc*, inquiunt, *ante tempus torquere nos*. Qui vero cruciatum futurum dicunt, illi et judicium, et rationes reddendas, et supplicia norunt. Ne itaque Deum provocemus, dum stulta audemus, et resurrectioni non credimus. Sicut enim in aliis nobis principium fuit Christus, ita et in hoc quoque. Nam ideo primogenitus mortuorum dicitur. Quod si resurrectio non esset, quomodo primogenitus futurus esset, nullo ex mortuis ipsum se-

1. *Thess*. 5. 3.

Probatur et resurrectionem et judicium esse futura. *Matth*. 8. 29.

Col. 1. 18.

μῶσι δημοσίᾳ· οὕτω δὴ καὶ ἐκεῖ γίνεται· ὧ μὲν τὴν αἰσχύνην μείζω, τοῖς δὲ τὴν λαμ γενέσθαι περιφανεστέραν. Ταῦτα τοίνυν καθ' ὑπογράφωμεν ἑαυτοῖς τὴν ἡμέραν. Ταῦτα ἂν φωμεν, [d] οὐδὲν ἡμᾶς τῶν παρόντων καὶ ἐ κατασχεῖν δυνήσεται πραγμάτων. Τὰ γὰρ μενα, πρόσκαιρα· τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα, Συνεχῶς τοίνυν καὶ πρὸς ἑαυτοὺς φθεγγώμ [e] πρὸς ἀλλήλους· ἀνάστασίς ἐστι, καὶ κρί εὐθῦναι τῶν πεπραγμένων. Καὶ ὅσοι νομίζ D μαρμένην εἶναι, τοῦτο λεγέτωσαν, καὶ εὐθέω λαγήσονται τῆς σηπεδόνος τοῦ νοσήματος. ἀνάστασίς ἐστι καὶ κρίσις, οὐκ ἔστιν εἱμαρμ μυρία φιλονεικῶσι καὶ ἀποπνίγωνται. Ἀλλὰ σχύνομαι χριστιανοὺς περὶ ἀναστάσεως διδά γὰρ δεόμενος μαθεῖν ὅτι ἔστιν ἀνάστασις, σφόδρα πεπεικὼς ἑαυτὸν, ὅτι οὐκ ἀνάγκη, κα καὶ ὡς ἔτυχε, τὰ πράγματα φέρεται, οὐκ χριστιανός. Διὰ τοῦτο, παρακαλῶ καὶ δέομ των τῶν πονηρῶν ἑαυτοὺς ἐκκαθάρωμεν, κα πράξωμεν, ὥστε συγγνώμης τυχεῖν καὶ ἀπολο τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Ἀλλ' ἴσως ἐρεῖ τις· E συντέλεια; πότε δὲ ἀνάστασις ἔσται; ἰδοὺ πόσ χρόνος, καὶ οὐδὲν τοιοῦτον συνέβη; Ἀλλ' ἔσ στεύσατε. Καὶ γὰρ οἱ πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ ἔλεγον, καὶ κατεγέλων τοῦ Νῶε· ἀλλ' ἦλθεν ὁ σμὸς, [f] καὶ παρέσυρε τούτους μὲν ἅπαντας ἀπισ ἐκεῖνον δὲ διέσωσε μόνον τὸν πιστεύσαντα. Κ τοῦ Λὼτ οὐ προσεδόκων τὴν θεήλατον πληγὴν 268 A ἕως οἱ πρηστῆρες ἐκεῖνοι, καὶ κεραυνοὶ, κατεν ἅπαντας ἠφάνισαν. Καὶ οὔτε ἐπὶ τούτων, οὔτε κατὰ τὸν Νῶε ἐγένετο προοίμιον τῶν μελλόντ ὅήσεσθαι· ἀλλὰ τρυφώντων, μεθυόντων, ἐμπι των ἁπάντων, οὕτως ἐκεῖνα γέγονε τὰ ἀφόρητ καὶ ἡ ἀνάστασις ἔσται, οὐ μετὰ προοιμίω ἀλλ' ἐν μέσαις ὄντων ἡμῶν εὐημερίαις. Δ καὶ ὁ Παῦλός φησιν· Ὅταν δὲ λέγωσιν, εἰ ἀσφάλεια, τότε αἰφνίδιος αὐτοῖς ἐφίσταται ὥσπερ ἡ ὠδὶν τῇ ἐν γαστρὶ ἐχούσῃ, καὶ οὐ μ γωσι. Τοῦτο δὲ οὕτως ᾠκονόμησεν ὁ Θεὸς, ἵνα τὸς ὦμεν ἐναγώνιοι, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἀσφ B θαῤῥῶμεν. Τί λέγεις; οὐ προσδοκᾷς τὴν ἀνάστ σθαι καὶ κρίσιν; δαίμονες ὁμολογοῦσι ταῦτα, οὐχ ὁμολογεῖς; [g] Ἦλθες γάρ, φησὶν, ὧδε πρὸ κα σανίσαι ἡμᾶς. Οἱ δὲ βάσανον ἔσεσθαι λέγον κρίσιν ἴσασι, καὶ εὐθύνας, καὶ τιμωρίας. Μ παροξύνωμεν τὸν Θεὸν πρὸς τὸ φαῦλα τολ ἀπιστοῦντες τῷ τῆς ἀναστάσεως λόγῳ. Ὥσ

[d] Ita Morel. Savil. οὐδεμία φροντὶς τῶν παρόντων ἡμᾶς δάκνειν δυν.

[e] Savil. πρὸς ἄλλους.

[f] Alii καὶ κατέλαβε τούτους.

[g] Savil. καὶ σὺ ἀναισχυντεῖς.

οις ἦρξεν ἡμῶν ὁ Χριστὸς, οὕτω καὶ ἐν γὰρ πρωτότοκος διὰ τοῦτο λέγεται ἐκ τῶν δὲ μὴ ἀνάστασις ἦν, πῶς ἔμελλε πρωτόαι, [b] μηδενὸς αὐτῷ τῶν νεκρῶν ἑπομένου; τασις ἦν, ποῦ τοῦ Θεοῦ τὸ δίκαιον σωθήύτων μὲν πονηρῶν εὐημερούντων, τοσούδων θλιβομένων, καὶ ἐν τῇ θλίψει τὸν βίον ν; Ποῦ γὰρ τὰ κατ' ἀξίαν ἕκαστος ἀποληw, εἴ γε ἀνάστασις μὴ ἔστιν; Οὐδεὶς τῶν ιότων τῇ ἀναστάσει διαπιστεῖ, ἀλλὰ καθ' χονται τὴν ἡμέραν, τὴν ῥῆσιν ἐκείνην τὴν ντες· Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου. Τίνες οὖν ῇ ἀναστάσει διαπιστοῦντες; Οἱ βεβήλους ὁδοὺς καὶ ἀκάθαρτον τὸν βίον, καθάπερ ὁ ησί· Βεβηλοῦνται αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ ἐν παντὶ ανταιρεῖται τὰ κρίματά σου ἀπὸ προσώπου γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν ἄνθρωπον βίον ἔχειν ναστάσει διαπιστοῦντα· ὡς οἵ γε μηδὲν ἑαυτοῖς πονηρὸν, καὶ λέγουσι, καὶ βούλονστεύουσιν ὥστε τὴν ἀνταπόδοσιν λαβεῖν. αὐτὸν παροξύνωμεν, ἀλλ' ἀκούωμεν αὐτοῦ τι Φοβήθητε τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ έσαι ἐν γεέννῃ· ἵνα διὰ τοῦ φόβου γενώως, καὶ τῆς ἀπωλείας ταύτης ἀπαλλαγένωθῶμεν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν· ἧς τας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ προσκυνητῷ καὶ αὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ Πνεύματι, νῦν καὶ ς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων.

quente? Si resurrectio non est, quomodo justicia Dei servabitur, cum tot improbi in prosperis, tot probi in ærumnis vitam exigant? Ubinam horum singuli secundum merita accipient, si non sit resurrectio? Nemo recte viventium resurrectionem
C non credit; sed probi quotidie diem illam optant, sanctam illam vocem proferentes, *Adveniat re-* Matth. 6. 10.
gnum tuum. Quinam ergo sunt qui resurrectionem non credunt? Qui in viis inquinatis ambulant, et impuram vitam ducunt, ut ait propheta : *Inquinatæ sunt viæ illius in omni tempore :* Psal. 9. 26.
auferuntur judicia tua a facie ejus. Non est enim, non est utique homo vitam ducens puram, qui non credat resurrectioni : ac qui nullius sibi conscii sunt mali, dicunt, sperant, et credunt, retributionem se esse accepturos. Ne itaque Deum
D irritemus, sed audiamus eum dicentem, *Timete* Matth. 10. 28.
eum qui potest et animam et corpus perdere in gehennam; ut metu meliores facti, et hac pernicie liberati regno cælorum digni habeamur : quod utinam omnes consequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria cum adorando, sanctissimo et vivifico ejus Spiritu, nunc et semper, et in infinita sæcula sæculorum. Amen.

[b] μηδενὸς ἐκ τῶν.

ΟΜΙΛΙΑ μς'.

269 A

HOMILIA XLVI.

οὖν οἱ Ἰουδαῖοι περὶ αὐτοῦ, ὅτι εἶπεν, ὁ ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς, καὶ ὐχ οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς Ἰωσὴφ, οὗ ἡμεῖς οἴν πατέρα καὶ τὴν μητέρα; Πῶς οὖν λέγει ρανοῦ καταβεβηκέναι;

Cap. VI. v. 41. *Murmurabant ergo Judæi de illo, quod dixisset, Ego sum panis, qui de cælo descendit, 42. et dicebant : Nonne hic est Jesus filius Joseph, cujus nos cognoscimus patrem et matrem? Quomodo ergo dicit se e cælo descendisse?*

ς ἡ κοιλία, καὶ ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐων Φιλιππησίοις [a] ὁ Παῦλος περί τινων τι δὲ καὶ Ἰουδαῖοι τοιοῦτοι, δῆλον μὲν καὶ προσθεν, δῆλον δὲ καὶ ἀφ' ὧν τῷ Χριστῷ

1. *Quorum deus venter est, et gloria in* Philipp. 3. 19.
ignominia eorum, inquit de quibusdam Paulus,
B Philippensibus scribens. Quod autem hi Judæi essent, palam est a præcedentibus, palam item est

[a] Παῦλος περὶ Ἰουδαίων διαλεγόμενος ἔλεγε, καὶ τοῦτο δῆλον.

ab iis quæ Christum adeuntes dicebant. Nam cum panem ipsis dedit, ipsorumque ventres implevit, prophetam vocabant, et regem constituere volebant; cum autem spiritualem cibum et vitam æternam docuit, cum illos a sensilibus abduxit, cum de resurrectione loquutus est, ipsorumque mentem erexit; cum opportuisset illum maxime mirari, tunc murmurant et resiliunt. Atqui si hic erat propheta, ut prius dixerant :
Deut. 18. 15. *Hic est enim de quo dixit Moyses, Prophetam vobis suscitabit Dominus Deus de fratribus vestris, tamquam me : ipsum audite;* oportuit ipsum audire dicentem, *De cœlo descendi.* Verum non audiebant, sed murmurabant. Adhuc enim ipsum reverebantur ob recens panum miraculum. Ideo non manifeste contradicebant; murmurando tamen indignationem præ se ferebant, quia non qualem volebant ipsis mensam parabat. Et murmurantes dicebant, *Nonne hic est filius Joseph?* Unde palam est ipsos mirabilem ejus generationem nondum novisse. Idcirco adhuc eum Josephi filium dicunt. Neque tamen corripit eos, neque dicit, Non sum filius Josephi : non quod Josephi filius esset, sed quod nondum possent admirabilem illum partum audire. Quod si partum illum secundum carnem nondum poterant audire, multo minus ineffabilem illum et supernum. Si quod humilius erat non revelavit, multo minus illa dixerit. Atqui hoc ipsos offendebat quod esset ex vili patre natus : attamen non revelavit, ne aliud tollens offendiculum, aliud inferret. Sed quid illis murmurantibus respondet? 44. *Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit*
Manichæorum error. *eum.* Hic insurgunt Manichæi dicentes, nihil nos ex nobis ipsis posse : cum id maxime probet, voluntatem nostram in nostra esse potestate. Sed si quis venit ad illum, inquit, quid opus habet ut trahatur? Verum hoc nostrum non tollit arbitrium, sed potius declarat nos auxilio opus habere. Hic autem non agitur de quovis homine accedente, sed de illo qui multo fruitur auxilio. Deinde modum ostendit quo trahit. Ne enim sensibile quidpiam de Deo suspicarentur, subjunxit : 46. *Non quia Deum vidit quisquam, nisi qui est a Deo, hic vidit Patrem.* Quomodo trahit? inquit ille. Hoc propheta jam olim declaravit his verbis, 45. *Erunt omnes*

προσελθόντες διελέγοντο. Ὅτε μὲν γὰρ ἄρτο
αὐτοῖς, καὶ τὴν γαστέρα ἐνέπλησε, καὶ προφ
γον εἶναι, καὶ βασιλέα ποιῆσαι ἐζήτουν· ὅ
τοὺς ἐδίδασκε περὶ τῆς πνευματικῆς τροφ
ζωῆς αἰωνίου, ὅτε ἀπήγαγεν αὐτοὺς τῶν α
ὅτε περὶ ἀναστάσεως διελέγετο, καὶ ὑψ
ἐποίει τὴν γνώμην· ὅτε μάλιστα θαυμάζ
ἐχρῆν, τότε γογγύζουσι καὶ ἀποπηδῶσι.
εἰ οὗτός ἐστιν ὁ προφήτης, καθὼς [b] ἔφθησαν
Οὗτός ἐστι περὶ οὗ φησιν ὁ Μωϋσῆς, ὅτι
ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφ
C ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούσεσθε· ἐχρῆν αὐτοὺς τούτου
λέγοντος, ὅτι Ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκα.
ἤκουον, ἀλλ' ἐγόγγυζον. Ἔτι γὰρ αὐτὸν ᾐδο
τὸ νεαρὸν εἶναι τὸ τῶν ἄρτων σημεῖον. Δ
φανερῶς μὲν οὐκ ἀντέλεγον, τῷ δὲ γογγύζει
νον ὡς ἠγανάκτουν, ὅτι μὴ ἔδωκεν αὐτοῖς τρά
περ ἐβούλοντο. Καὶ γογγύζοντες ἔλεγον· Οὐχ
τος ὁ υἱὸς Ἰωσήφ; Ὅθεν δῆλον, ὅτι οὐδὲ τὴν θα
αὐτοῦ καὶ παράδοξον οὐδέπω ᾔδεισαν γέννη
τοῦτο γοῦν υἱὸν Ἰωσὴφ ἔτι λέγουσιν αὐτόν.
D ἐπιτιμᾷ, οὐδὲ λέγει αὐτοῖς· οὐκ εἰμὶ υἱὸς Ἰω
ὅτι υἱὸς Ἰωσὴφ ἦν, ἀλλ' ἐπειδὴ οὐδέπω ἠδύν
θαυμαστὸν ἐκεῖνον ἀκοῦσαι τόκον. Εἰ δὲ
σάρκα οὐκ ἠδύναντο σαφῶς ἀκοῦσαι, πολλῷ
τὸν ἄῤῥητον τὸν ἄνω. Εἰ τὸ ταπεινὸν οὐκ ἀπε
πολλῷ μᾶλλον ἐκεῖνα οὐκ ἂν ἐνεχείρησε. Καίτ
αὐτοὺς σφόδρα ἐσκανδάλιζε, τὸ ἐξ εὐτελοῦς
τρὸς, καὶ τοῦ τυχόντος· ἀλλ' ὅμως οὐκ ἀπε
ἵνα μὴ, ἕτερον σκάνδαλον ἀναιρῶν, ἕτερον
E Τί οὖν αὐτὸς, γογγυζόντων αὐτῶν, ἀποκρίνετ
δεὶς δύναται ἐλθεῖν πρός με, ἐὰν μὴ ὁ Πατὴρ
ψας με ἑλκύσῃ αὐτόν. [c] Τούτῳ ἐπιπηδῶσι Μ
λέγοντες, ὅτι οὐδὲν ἐφ' ἡμῖν κεῖται· ὅπερ
βεβαιοῖ κυρίους ὄντας τῆς γνώμης. Εἰ γάρ τ
ται πρὸς αὐτὸν, φησὶ, τί δεῖ τῆς ἕλξεως;
αὐτὸ οὐ τὸ ἐφ' ἡμῖν ἀναιρεῖ, ἀλλὰ μᾶλλον
ἡμᾶς βοηθείας δεομένους, ὅτι δείκνυσιν ἐντα
τὸν τυχόντα ἐρχόμενον, ἀλλὰ τὸν πολλῆς ἀπο
270 A συμμαχίας. Εἶτα δείκνυσι καὶ τὸν τρόπον
ἕλκει. Ἵνα γὰρ μὴ πάλιν αἰσθητόν τι περὶ τ
ὑποπτεύσωσιν, ἐπήγαγεν· Οὐχ ὅτι τὸν Θεόν τι
κεν, εἰ μὴ ὁ ὢν παρὰ τοῦ Θεοῦ, οὗτος ἑώρ
Πατέρα. Πῶς οὖν ἕλκει, φησί; Τοῦτο ὁ π
ἄνωθεν ἔδειξε, προαναφωνῶν καὶ λέγων·
πάντες διδακτοὶ Θεοῦ. Εἶδες τῆς πίστεως τὸ
Καὶ πῶς οὐ παρὰ ἀνθρώπων οὐδὲ δι' ἀνθρώπ

[b] Alii ἔφθησε. Ibid. Morel. οὗτος γὰρ ἦν.

[c] Savil. τούτοις. [Atque ita Codd. nostri. Mox iidem cum Savil. κεῖται. Καὶ μὴν τοῦτο δείκνυσι κ. ὅ. τ.

ῖ [a] τοῦ Θεοῦ προεῖπεν ὅτι μέλλουσι μανθάνειν; τοῦτο καὶ τὸν λόγον ποιῶν ἀξιόπιστον, ἐπὶ οφήτας αὐτοὺς παρέπεμψεν. Καὶ εἰ εἴρηται, ὅτι Ἔσονται πάντες διδακτοὶ Θεοῦ, πῶς πιστεύουσιν; Ὅτι τὸ εἰρημένον περὶ τῶν B ων εἰρημένον ἐστίν. Ἄλλως δὲ καὶ χωρὶς οὐχ ἁπλῶς πάντας τὸ προφητικὸν, ἀλλὰ πάνὶ τοὺς βουλομένους. Διδάσκαλος γὰρ προκάθηιν ἕτοιμος ὢν τὰ αὐτοῦ παρασχεῖν, εἰς πάντας τὴν διδασκαλίαν τὴν ἑαυτοῦ. Καὶ ἐγὼ ἀναστήν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ. Οὐ μικρὸν ἐνταῦθα ῦ τὸ ἀξίωμα, εἴ γε ὁ Πατὴρ προσάγει, καὶ ίστησιν· οὐχὶ διαιρούμενος πρὸς τὸν Πατέρα :· πῶς γάρ; ἀλλὰ δεικνὺς [c] τὸ ἰσότιμον τῆς ς. Ὥσπερ οὖν ἐκεῖ λέγων, Καὶ ὁ πέμψας με μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ· εἶτα ἵνα τινὲς μὴ φωνὴν ζωνται, παρέπεμψεν αὐτοὺς ταῖς Γραφαῖς· ι ἐνταῦθα, μὴ τὸ αὐτὸ ὑποπτεύσωσι, παρα- C αὐτοὺς τοῖς προφήταις, τούτους συνεχῶς ἄνω ιστρέφων, δεικνὺς ἑαυτὸν οὐκ ἐναντίον ὄντα τῷ Τί δὲ οἱ πρὸ τούτου, φησίν; οὐχὶ διδακτοὶ ἦσαν ; τί οὖν ἐνταῦθα τὸ ἐξαίρετον; Ὅτι τότε μὲν ώπων ἐμάνθανον τὰ τοῦ Θεοῦ· νῦν δὲ διὰ τοῦ ῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἶτα ἐπάγει· Οὐχ ὅτι τὸν Πατέρα τις ἑώραὴ ὁ ὢν ἐκ τοῦ Θεοῦ· οὐ κατὰ τὸν τῆς αἰτίας ταῦθα τοῦτο λέγων, ἀλλὰ κατὰ τὸν τρόπον ως. Ἐπεὶ εἰ τοῦτο ἔλεγε, πάντες παρὰ τοῦ μέν· ποῦ οὖν τὸ ἐξαίρετον τοῦ Υἱοῦ καὶ κε- D νον; Τίνος δὲ ἕνεκεν τρανότερον αὐτὸ οὐ τέσί; Διὰ τὴν ἐκείνων ἀσθένειαν. Εἰ γὰρ εἰἘκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκα, οὕτως ἐσκανν· τί οὐκ ἂν ἔπαθον, εἰ καὶ τοῦτο προσέθητον δὲ ζωῆς ἑαυτὸν καλεῖ, ὅτι τὴν ζωὴν ἡμῶν ῖ καὶ ταύτην καὶ τὴν μέλλουσαν· διὸ καὶ ι· Ὃς ἂν φάγῃ ἐκ τοῦ ἄρτου τούτου, ζήσεται ιῶνα. Ἄρτον δὲ ἤτοι τὰ δόγματα λέγει ἐν: σωτήρια, καὶ τὴν πίστιν τὴν εἰς αὐτὸν, ἢ τὸ ἑαυτοῦ. Ἀμφότερα γὰρ νευροῖ τὴν ψυχήν. ε ἀλλαχοῦ εἰπόντος· Ἐάν τίς μου τὸν λόγον E οὐ μὴ γεύσεται θανάτου, καὶ ἐσκανδαλίσθηῦθα δὲ οὐδέν τι τοιοῦτον ἔπαθον, τάχα διὰ δυσωπεῖσθαι αὐτὸν ἀπὸ τῶν γεγενημένων

δὲ καὶ πόθεν ποιεῖται τὴν πρὸς τὸ μάννα . Ἀπὸ τοῦ οἷον τὸ τέλος ἀκοῦσαι ἑκατέρας ῆς. Δεικνὺς γάρ, ὅτι οὐ ξένην τινὰ ἐκείνη

docibiles Dei. Vidistin' fidei dignitatem, et quomodo non ab hominibus, nec per hominem, sed per Deum ipsum illud edocendi sint? Ideoque ut sermoni suo faceret fidem, ad prophetas ipsos remisit. Et si dictum est, inquit, ipsos fore docibiles Dei, cur aliqui non credunt? Quia illud de pluribus dictum est. Alioquin autem non omnes prorsus, sed omnes qui voluerint, per prophetam significantur. Magister enim omnibus proponitur, paratus ad sua tradenda, qui doctrinam suam omnibus effundit. *Et ego resuscitabo eum in novissimo die.* Non parva hoc loco Filii dignitas : siquidem Pater trahit, et hic resuscitat, non dividens Patris et Filii opera : quomodo enim posset? sed ostendens potestatis æqualitatem. Nam ut illo loco, *Et qui misit me Pater, testimonium perhibet de me*, deinde ne quidam de voce curiosius inquirerent, remisit illos ad Scripturas: ita et hic remittit eos ad prophetas, hos subinde adducens, ut ostendat se non esse Patri contrarium. At, inquies, quid antehac fuerunt? annon docibiles Dei erant? quid hoc in loco eximium est? Quod tunc per homines res divinas discerent; nunc autem per unigenitum Filium Dei et per Spiritum sanctum. Deinde infert : *Non quod Patrem viderit quisquam, nisi is qui a Deo est.* Non secundum causæ rationem hic loquitur, sed secundum modum substantiæ. Nam si secundum causæ rationem diceret, omnes a Deo sumus; in quo tum præstantia et differentia Filii? Et cur, inquies, non illud clarius expressit? Ob illorum infirmitatem. Nam si cum dixit, *De cælo descendi*, ita scandalizati sunt; quid futurum erat, si illud addidisset? Panem autem vitæ seipsum vocat, quia vitam nobis parit et hanc et futuram : ideo adjicit : *Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum.* Panem vero hic dicit doctrinam salutarem, fidem in se, sive corpus suum. Utrumque enim animam roborat. Atqui alibi dixit, *Si quis sermonem meum audierit, non gustabit mortem*, et scandalizati sunt : hic vero non item; forte quia adhuc reverebantur eum ob subministratos panes. Joan. 8. 52.

2. Animadverte autem quam ponat inter hunc panem et manna differentiam, ex utriusque nempe fine. Quod enim ille cibus nihil novum intu

Differentia inter manna et panem verum et vivum.

[a] τοῦ θεοῦ μέλλουσι.

[b] πλειόνων εἴρηται, καὶ χωρὶς τούτου, quæ alii ic continuant, δὲ ἐκεῖνο δηλοῖ τὸ προφητικὸν ὅτι ἰ τούς.

[c] Morel. et quidam Mss. τὸ ἰσότιμον. Savil. et alii τὸ ἰσοστάσιον.

[d] [συγκρατεῖ Sav. et Cod. 706. Recte Montf. Cfr. T. 5, p. 442, C. Eadem varietas et alibi invenitur.]

lerit, adjicit: 49. *Patres vestri manducaverunt manna in deserto, et mortui sunt.* Deinde id præcipue agit ut illis suadeat, se multo majoribus dignatos esse bonis quam patres ipsorum, de Moyse subobscure loquens et de viris illis mirabilibus. Ideo cum dixisset eos qui manna comederant mortuos esse, intulit: *Qui manducat ex hoc pane, vivet in æternum.* Illud vero, *In deserto,* non sine causa posuit, sed indicans, illud non diu durasse, neque in terram promissionis venisse. Hic autem panis non est hujusmodi. 52. *Et panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo, pro mundi vita.* Merito quis dubitans hic quæsierit, cur hoc tempore hæc loquutus sit, quæ nihil proficerent, nihil ædificarent, imo potius ædificatis nocerent. *Ex hoc,* inquit, *multi ex discipulis ejus retro abierunt dicentes, Durus est hic sermo, quis potest eum audire?* Erant enim hæc solis discipulis communi-
Marc. 4. 34. canda, ut Matthæus ait, *Seorsim loquebatur eis.* Quid ad hoc dicemus? quænam horum utilitas? Magna certe utilitas et necessitas. Quia enim instabant cibum petentes, sed corporeum, et majoribus suis præbitam escam memorantes, manna magnum quidpiam esse dicebant, ostendens illa omnia figuram et umbram esse, hunc vero cibum rei veritatem, escam memorat spiritualem. At, inquies, dicendum erat, Patres vestri manducaverunt manna in deserto, ego vero panem dedi vobis. Sed magnum erat discrimen: hoc videbatur minus esse, quod illud de cælo venisset, hoc autem panum miraculum in terra factum esset. Quia ergo quærebant cibum de cælo delatum, ideo sæpe dicebat, *De cælo descendi.* Si quis vero sciscitetur, cur de mysteriis loquutus sit, respondebimus, tempus opportunum fuisse hæc dicendi. Nam verborum obscuritas auditorem semper excitat, et attentiorem efficit. Non ergo offendi oportuit, sed potius interrogare. Nunc autem illi abeunt. Nam si prophetam ipsum esse credebant, dictis credere oportuit. Itaque quod offensi sint, id ex eorum insipientia venit, non ex obscuritate sermonis. Tu vero consideres velim quomodo discipulos suos paulatim
v. 68. alliciat; hi enim sunt qui dicunt, *Verba vitæ habes: quo ibimus?* Cæterum hic se datorem dicit, non Patrem: *Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.* Verum non sic

παρεῖχε τὴν χρείαν, ἐπήγαγεν· Οἱ πατέρες ὑμ
271 γον ἐν τῇ ἐρήμῳ τὸ μάννα, καὶ ἀπέθανον. Ἐ
A τασκευάζει τὸ μάλιστα πεῖθον αὐτοὺς, ὅτι πολ
πατέρων αὐτῶν μειζόνων αὐτοὶ ἠξίωνται, το
Μωϋσέα αἰνιττόμενος θαυμαστοὺς ἄνδρας ἐ
Διὰ τοῦτο ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι ἀπέθανον οἱ τὸ
φαγόντες, ἐπήγαγεν· Ὁ τρώγων ἐκ τοῦ ἄρτου
ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα. Καὶ τὸ Ἐν τῇ ἐρήμῳ
ἁπλῶς τέθεικεν, ἀλλ' αἰνιττόμενος ὅτι οὐδὲ
ἐπὶ χρόνον πολὺν, οὐδὲ συνεισῆλθεν εἰς τὴν τῆ
γελίας γῆν. Οὗτος δὲ ὁ ἄρτος οὐ τοιοῦτος. Κα
τος δὲ, ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σάρξ μού ἐστιν, ἣν ἐγ
ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς. Εἰκότως ζητήσει
ἐνταῦθα διαπορῶν, ποῖος τῶν λόγων τούτ
ἦν, οἰκοδομούντων [a]μὲν οὐδὲν, οὐδὲ χρησιμ
B μᾶλλον δὲ τοῖς οἰκοδομηθεῖσι καὶ λυμαινομέν
τούτου, φησὶ, πολλοὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἀπῆ
τὰ ὀπίσω, λέγοντες· σκληρός ἐστιν ὁ λόγο
τίς δύναται αὐτοῦ ἀκούειν; Ἐνῆν γὰρ ταῦτ
παραδοθῆναι τοῖς μαθηταῖς, καθάπερ ὁ Ματθ
γεν, ὅτι Ἰδίᾳ διελέγετο αὐτοῖς. Τί ποτε ο
τοῦτο ἐροῦμεν; Ὅτι καὶ νῦν τῶν τοιούτων
πολὺ καὶ τὸ χρήσιμον καὶ τὸ ἀναγκαῖον. Ἐπ
ἐπέκειντο τροφὴν αἰτοῦντες μὲν, ἀλλὰ τὴν σω
καὶ τῆς ἐπὶ τῶν προγόνων παρασχεθείσης ἀν
σκοντες αὐτὸν τροφῆς, τὸ μάννα μέγα ἔλεγ
κνὺς ὅτι πάντα ἐκεῖνα τύπος ἦν καὶ σκιὰ, ἡ
γμάτων ἀλήθεια ἡ παροῦσά ἐστι, μέμνηται
C πνευματικῆς. Ἀλλ' ἔδει, φησὶν, εἰπεῖν, ὅτι
ρες ὑμῶν ἔφαγον ἐν τῇ ἐρήμῳ τὸ μάννα· ἐγὼ
τον παρέσχον ὑμῖν. Ἀλλὰ πολὺ τὸ μέσον ἦν.
γὰρ τοῦτο καὶ ἔλαττον ἐκείνου, τῷ ἐκεῖνο μὲν
φέρεσθαι, τοῦτο δὲ κάτω γεγενῆσθαι τὸ θαῦ
ἄρτων. Ἐπεὶ οὖν ἐζήτουν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ φε
τροφὴν, διὰ τοῦτο συνεχῶς ἔλεγεν, Ἐκ τοῦ
καταβέβηκα. Εἰ δὲ ἐξετάζοι τις, τί δήποτε
περὶ μυστηρίων ἐνέβαλε λόγον; ἐκεῖνο ἂν
πρὸς αὐτὸν, ὅτι καὶ τούτων σφόδρα τῶν λόγω
ρὸς ἦν. Τὸ γὰρ ἀσαφὲς τῶν εἰρημένων ἀεὶ τὸν
D τὴν διανίστησι καὶ προσεκτικώτερον ἐργάζετ
τοίνυν σκανδαλίζεσθαι ἔδει, ἀλλ' ἐρωτᾷν μᾶ
πυνθάνεσθαι. Νῦν δὲ [b]ἀναχωροῦσιν. Εἰ γὰρ
την αὐτὸν εἶναι ἐνόμιζον, ἐχρῆν πιστεῦσαι το
μένοις. Ὥστε τῆς ἐκείνων ἀνοίας τὸ σκάνδα
οὐ τῆς ἀπορίας τῶν λεγομένων. Σὺ δὲ ὅρα πῶ
μικρὸν τοὺς μαθητὰς συνέδησεν ἑαυτῷ· οὗ
εἰσιν οἱ λέγοντες, ῥήματα ζωῆς ἔχεις· ποῦ ἀπ
μεθα; Πλὴν ἑαυτὸν ἐνταῦθα εἰσάγει διδόντα

[a] Morel. μὲν οὐδένα.
[b] Savil. ἀνεχώρησαν.
[c] Savil. κατὰ μικρὸν αὐτοὺς ἀνήγαγε πρὸς αὐτόν. ἐνταῦθα γὰρ ἑαυτόν φησι διδόναι, οὐ τὸν πατέρα. Morelli l
sequimur, quam sequutus est Interpres.

ι, Ὁ ἄρτος, λέγων, ὃν ἐγὼ δώσω, σάρξ [a] μού
Ἀλλ' οὐχ οἱ ὄχλοι οὕτως, ἀλλ' ἀπεναντίας· E
ς ἐστιν ὁ λόγος οὗτος. Διὸ καὶ ἀναχωροῦσι.
οὐδὲ ξένη τις ἦν ἡ διδασκαλία, καὶ παρηλλα-
Ὁ γὰρ Ἰωάννης ἄνωθεν τοῦτο ἠνίξατο, ἀμνὸν
προσειπών. Ἀλλ' οὐδὲ οὕτως ᾔδεσαν, φησίν.
ἐγώ· ἀλλ' οὐδὲ οἱ μαθηταὶ ἠπίσταντο. Εἰ γὰρ 272
ναστάσεως οὐδέπω τι ᾔδεσαν σαφὲς, διὰ τοῦτο A
ἠγνόησαν τί ποτέ ἐστι τὸ, Λύσατε τὸν ναὸν
, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν· πολλῷ
περὶ τῶν εἰρημένων· ταῦτα γὰρ ἐκείνων ἀσα-
ἦν. Ὅτι μὲν γὰρ [a] προφῆται ἀνέστησαν,
, εἰ καὶ μὴ οὕτω σαφῶς εἰρήκασιν αἱ Γραφαί·
σάρκα τις ἔφαγεν, οὐδέποτε οὐδεὶς εἶπεν ἐκεί-
Ἀλλ' ὅμως ἐπείθοντο καὶ ἠκολούθουν, καὶ ὡμο-
ῥήματα ζωῆς αἰωνίου αὐτὸν ἔχειν. Τοῦτο γὰρ
ῦ, τὸ μὴ περιεργάζεσθαι τὰ τοῦ διδασκάλου,
ούειν καὶ πείθεσθαι, καὶ τὸν προσήκοντα καιρὸν
ειν τῆς λύσεως. Τί οὖν, φησὶν, ὅτι τοὐναντίον B
, καὶ ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω; Τοῦτο παρὰ τὴν
ἄνοιαν. Ὅταν γὰρ ἡ ζήτησις τοῦ πῶς εἰσέλθῃ,
εται καὶ ἀπιστία. Οὕτω καὶ Νικόδημος ἐθορυ-
έγων· Πῶς δύναται ἄνθρωπος εἰσελθεῖν εἰς τὴν
τῆς μητρὸς αὐτοῦ; οὕτω καὶ οὗτοι ταράττον-
ντες, Πῶς δύναται δοῦναι ἡμῖν φαγεῖν οὗτος
κα αὐτοῦ; Εἰ γὰρ τὸ πῶς ζητεῖς, διατί τοῦτο
ἄρτων οὐκ εἶπες, πῶς τοὺς πέντε εἰς τοσούτους
εν; Ὅτι τοῦ χορεσθῆναι μόνον ἦσαν τότε, οὐ
θαῦμα ἰδεῖν. Ἀλλ' ἡ πεῖρα τότε, φησὶν, ἐπαί-
Οὐκοῦν ἐξ ἐκείνης ἔδει καὶ ταῦτα γενέσθαι
δεκτα. Διὰ γὰρ τοῦτο προλαβὼν ἐθαυματούρ- C
ὸ παράδοξον ἐκεῖνο, ἵνα δι' ἐκείνου διδαχθέντες,
διαπιστῶσι τοῖς μετὰ ταῦτα λεγομένοις. Ἐκεῖ-
οὖν οὐδὲν ἐκαρπώσαντο τότε ἐκ τῶν εἰρημέ-
μεῖς δὲ τῆς εὐεργεσίας δι' αὐτῶν τῶν ἔργων
αύομεν. Διὸ καὶ ἀναγκαῖον μαθεῖν τὸ θαῦμα
στηρίων, τί ποτέ ἐστι, καὶ διατί ἐδόθη, καὶ τίς
εια τοῦ πράγματος. Ἓν σῶμα γινόμεθα, καὶ
ησίν, ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῶν ὀστέων
Οἱ δὲ μεμυημένοι παρακολουθείτωσαν τοῖς
ροις.
οὖν μὴ μόνον κατὰ τὴν ἀγάπην τοῦτο γενώ-
ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, εἰς ἐκείνην D
ασθῶμεν τὴν σάρκα. Διὰ τῆς τροφῆς γὰρ τοῦτο
ἧς ἐχαρίσατο, βουλόμενος ἡμῖν δεῖξαι τὸν
ὃν ἔχει περὶ ἡμᾶς. Διὰ τοῦτο ἀνέμιξεν ἑαυτὸν

turbæ, sed contra, *Durus est hic sermo*, inquiunt. Ideoque recedunt. Atqui non nova erat, neque variabat doctrina : nam Joannes illud supra subindicaverat, cum agnum ipsum vocavit. Sed, inquies, ipsi non intellexerant. Hoc et ego novi; sed neque discipuli id sciebant. Nam si resurrectionem nondum satis clare intelligebant, ideoque ignorabant quid illud esset, *Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud;* (Joan. 2. 19.) multo minus supra dicta capiebant, quæ obscuriora erant. Quod enim prophetæ surrexissent, norant, licet id Scripturæ non clare dicant : quod vero carnem quis manducaverit, nemo eorum dixerat. Attamen obtemperabant et sequebantur, atque confitebantur ipsum verba vitæ æternæ habere. Illud enim discipuli est, magistri verba non curiosius inquirere, sed audire et obsequi, ac tempus ad solutionem opportunum exspectare. Cur ergo contrarium accidit, inquient, et retrorsum abierunt? Id ex illorum insipientia evenit. Quando enim subit animum illa quæstio, *Quomodo*, tunc una ingreditur incredulitas. Sic et Nicodemus turbabatur dicens: *Quomodo potest homo intrare in ventrem matris suæ?* sic et hi nunc turbantur dicentes : 52. *Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum?* Nam si illud, *Quomodo*, inquiris, cur de panibus non dicis, Quomodo quinque panes in tot alios multiplicavit? Nam tunc saturari curabant solummodo, nec considerabant miraculum. Sed experientia, inquies, tunc docuit. Ergo ob illam experientiam hæc facilius credi oportuit. Ideo namque prius illud tam mirabile patravit, ut illo edocti, non ultra dictis fidem negarent. Illi quidem tunc temporis nihil utilitatis ex dictis retulerunt, nos reipsa beneficio fruimur. Quapropter discendum quid sit miraculum mysteriorum, cur data sint, quæ illorum utilitas. (Cur sacra mysteria data sint.) *Unum corpus sumus*, inquit, *et membra ex carne et ossibus ejus*. (Ephes. 5. 30.) Initiati dictis obsequantur.

3. Ut ergo non solum per dilectionem hoc fiamus, sed etiam reipsa, cum illa carne commisceamur; id quod efficitur per cibum quem ille dedit, ut ostendat nobis quanto erga nos ferveat amore. Ideo se nobis commiscuit, et in unum corpus totum redeunt.

ril. μοῦ ἐστιν, ἣν ἐγὼ δώσω ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου
λὰ ξένη τις ἦν ἡ διδασκαλία, φησί, καὶ παρηλλαγμέ-
κ γε ὁ Ἰωάννης. Hic etiam Morelli lectionem se-
quam item sequutus est Franciscus Aretinus.
ambæ lectiones, si quis attente legat, eodem
redeunt.

[a] ὅτι μὲν γὰρ προφῆται ἀνέστησαν. Sic habent omnia exemplaria. Sed fateor non capere me quid hic sibi velit Chrysostomus.

constituit, ut unum simus, quasi corpus junctum capiti. Nam ardentis amoris hoc est indicium. Hoc subindicans Job, de servis suis dicebat, a quibus sic amabatur, ut ejus carnibus admisceri peroptarent : ut enim ardentem amorem ostende-
Job. 31. 31. rent, dicebant : *Quis det nobis de carnibus suis, ut saturemur?* Quod et Christus fecit, ad majorem nos amicitiam inducens, et suum nobis demonstrans amorem; neque se concupiscentibus videndum modo præbuit; sed tangendum, comedendum, dentibus terendum, commiscendum; desideriumque implevit omne. Ab illa ergo mensa recedamus, tamquam leones ignem spirantes, diabolo terribiles, cogitantes quod sit caput nostrum, et quantam nobis dilectionem exhibuerit. Parentes sæpe liberos suos aliisque alendos tradunt; ego contra carnibus illos meis alo, meipsum appono, vos omnes nobiles esse volo, et bonam de futuris spem adfero. Nam qui in hac vita se vobis tradidit, multo magis in futura favebit. Frater esse vester volui, propter vos communem habui carnem et sanguinem : rursum vobis carnem et sanguinem trado per quæ congener vobis factus sum. Hic sanguis in nobis regiam floridamque exhibet imaginem, pulchritudinem parit incredibilem, animæ nobilitatem marcescere non sinit, dum frequenter irrigat et nutrit. Sanguis enim non statim in nobis fit ex cibo, sed aliud quidpiam : hic vero sanguis confestim irrigat animam, et magnam vim indit. Hic sanguis digne acceptus dæmonas procul pellit, angelos ad nos advocat, ipsumque angelorum Dominum. Dæmones quippe fugiunt, ubi vident sanguinem
Sanguinis Christi encomia. Dominicum; accurrunt autem angeli. Hic sanguis effusus totum orbem abluit. Multa de hoc sanguine beatus Paulus in Epistola ad Hebræos philosophice tradidit. Hic sanguis adyta et sancta sanctorum purgavit. Quod si ejus figura tantam vim habuit in Hebræorum templo, in media Ægypto, liminibus aspersus, multo majorem ipsa veritas habet. Hic sanguis aram auream sacravit : sine hoc non audebat princeps sacerdotum in adyta ingredi. Hic sanguis sacerdotes ordinabat, hic in figuris peccata abluebat. Si in figuris tantam vim habuit, si umbram ita mors horruit; veritatem, quæso, quantum formidabit? Hic sanguis salus animarum nostrarum est : hoc abluitur

ἡμῖν, καὶ ἀνέφυρε τὸ σῶμα αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς, ἵνα ἕν τι ὑπάρξωμεν, καθάπερ σῶμα κεφαλῇ συνημμένον. Τῶν γὰρ σφόδρα ποθούντων [b]ἐστὶ τοῦτο δεῖγμα. Τοῦτο γοῦν καὶ ὁ Ἰὼβ αἰνιττόμενος, ἔλεγε περὶ τῶν ἑαυτοῦ οἰκετῶν, οἷς ἦν οὕτω μεθ' ὑπερβολῆς ποθεινὸς, ὡς προσφῦναι ταῖς σαρξὶν αὐτοῦ ἐπιθυμεῖν. Ἐκεῖνοι γὰρ τὸν πολὺν αὐτῶν ἐνδεικνύμενοι πόθον ὃν εἶχον, Τίς ἂν δῴη ἡμῖν τῶν σαρκῶν αὐτοῦ, ἔλεγον, ἐμπλησθῆναι;
E Διὸ δὴ καὶ ὁ Χριστὸς αὐτὸ πεποίηκεν, εἰς φιλίαν ἡμᾶς ἐνάγων μείζονα, καὶ τὸν αὐτοῦ πόθον [c]ἐπιδεικνὺς τὸν περὶ ἡμᾶς, οὐκ ἰδεῖν αὐτὸν μόνον παρέσχε τοῖς ἐπιθυμοῦσιν· ἀλλὰ καὶ ἅψασθαι, καὶ φαγεῖν, καὶ ἐμπῆξαι τοὺς ὀδόντας τῇ σαρκὶ, καὶ συμπλακῆναι, καὶ τὸν πόθον ἐμπλῆσαι πάντα. Ὡς λέοντες τοίνυν πῦρ πνέοντες, οὕτως ἀπὸ τῆς τραπέζης ἀναχωρῶμεν ἐκείνης, φοβεροὶ τῷ διαβόλῳ γινόμενοι, καὶ τὴν κεφαλὴν τὴν
273 ἡμετέραν ἐννοοῦντες, καὶ τὴν ἀγάπην ἣν περὶ ἡμᾶς
A ἐπεδείξατο. Οἱ μὲν οὖν γεννήσαντες, πολλάκις ἑτέροις τρέφειν διδόασι τὰ τεχθέντα· ἐγὼ δὲ οὐχ οὕτω, φησὶν, ἀλλὰ ταῖς σαρξὶ τρέφω ταῖς ἐμαῖς, ἐμαυτὸν ὑμῖν παρατίθημι, πάντας ὑμᾶς εὐγενεῖς εἶναι βουλόμενος, καὶ χρηστὰς ὑμῖν περὶ τῶν μελλόντων [a]ὑποτείνων ἐλπίδας. Ὁ γὰρ ἐνταῦθα ὑμῖν ἐκδοὺς ἑαυτὸν, πολλῷ μᾶλλον ἐν τῷ μέλλοντι. Ἀδελφὸς ἠθέλησα ὑμέτερος γενέσθαι, ἐκοινώνησα σαρκὸς καὶ αἵματος δι' ὑμᾶς, πάλιν αὐτὴν ὑμῖν τὴν σάρκα καὶ τὸ αἷμα, δι' ὧν συγγενὴς ἐγενόμην, ἐκδίδωμι. Τοῦτο τὸ αἷμα τὴν εἰκόνα ἡμῖν ἀνθηρὰν ἐργάζεται τὴν βασιλικὴν, τοῦτο κάλλος ἀμήχανον τίκτει, τοῦτο ἀπομαρανθῆναι τῆς ψυχῆς τὴν εὐγένειαν οὐκ ἀφίησιν, ἄρδον αὐτὴν
B συνεχῶς καὶ τρέφον. Τὸ μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν σιτίων ἡμῖν αἷμα γινόμενον, οὐκ εὐθέως τοῦτο γίνεται, ἀλλ' ἕτερόν τι· τοῦτο δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' εὐθέως τὴν ψυχὴν ἀρδεύει, καὶ μεγάλην τινὰ δύναμιν ἐμποιεῖ. Τοῦτο [b]τὸ αἷμα ἀξίως λαμβανόμενον ἐλαύνει μὲν δαίμονας καὶ πόῤῥωθεν ἡμῶν ποιεῖ, καλεῖ δὲ ἀγγέλους πρὸς ἡμᾶς, καὶ τὸν Δεσπότην τῶν ἀγγέλων. Ὅπου γὰρ ἂν ἴδωσι τὸ αἷμα τὸ δεσποτικὸν, φεύγουσι μὲν δαίμονες, συντρέχουσι δὲ ἄγγελοι. Τοῦτο τὸ αἷμα ἐκχυθὲν πᾶσαν τὴν οἰκουμένην [*]ἐξέπλυνε. Πολλὰ περὶ τοῦ αἵματος τούτου καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐφιλοσόφησε. Τοῦτο τὸ αἷμα τὰ ἄδυτα καὶ τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ἐκάθηρεν. Εἰ δὲ ὁ τύπος αὐτοῦ τοσαύτην
C ἔσχεν ἰσχὺν, ἔν τε τῷ ναῷ τῶν Ἑβραίων, ἔν τε Αἰγύπτῳ [c]μέσῃ, ταῖς φλιαῖς ἐπιχριόμενον· πολλῷ μᾶλλον ἡ ἀλήθεια. Τοῦτο τὸ αἷμα, τὸ χρυσοῦν θυσιαστήριον ἡγίασε· τούτου χωρὶς οὐκ ἐτόλμα ὁ ἀρχιερεὺς εἰς τὰ

[b] Savil. ἐστὶ τοῦτο. τοῦτο γοῦν.
[c] [ἐνδεικνύμενος Savil. et Codd. nostri, recte.]
[a] Alii παρατείνων.
[b] Alii τοῦτο τὸ αἷμα τὸ μυστικὸν [illegible]ς. [Mox Savil. et Codd nostri πόῤῥωθεν εἶναι ποιεῖ.]

[*] Morel. ἐξέλκυσε.
[c] Morel. μέσῃ αὐταῖς ταῖς. [Infra pro ἀπέλουεν Savil. et Cod. 706 ἐκάθηρεν, Cod. 705 ἐκάθαιρεν, idemque ἁμαρτήματα τὰ ἐν.]

ιέναι· τοῦτο τὸ αἷμα ἱερέας ἐχειροτόνει· λουεν ἁμαρτίας ἐν τοῖς τύποις. Εἰ δὲ ἐν τοῖς ταύτην ἔσχεν ἰσχὺν, εἰ τὴν σκιὰν οὕτως ὁ θά-ιξε, τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν, εἰπέ μοι, πῶς οὐχ η; Τοῦτο ἡ σωτηρία τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, ύεται ἡ ψυχὴ, τούτῳ καλλωπίζεται, τούτῳ τοῦτο πυρὸς λαμπρότερον ἐργάζεται τὸν ἡμέτερον, τοῦτο χρυσίου φαιδροτέραν τὴν D αἶ, τοῦτο ἐξεχύθη τὸ αἷμα, καὶ τὸν οὐρανὸν ατόν.

ι ὄντως τὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας, φρι-ς τὸ θυσιαστήριον. Ἀνέβαινεν ἐκ τοῦ παρα-ς, ποταμοὺς * αἰσθητοὺς προχέουσα· ἀπὸ ζης ταύτης ἄνεισι πηγὴ, ποταμοὺς ἀφιεῖσα ούς. Παρὰ ταύτην τὴν πηγὴν πεφυτευμέναι ἰτέαι ἄκαρποι, ἀλλὰ δένδρα πρὸς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν, καρπὸν ἔχοντα ὥριμον ἀεὶ καὶ ι. Εἴ τις καυσοῦται, παρὰ ταύτην ἡκέτω τὴν ὶ καταψυχέτω τὸ καῦσος. Καὶ γὰρ αὐχμοὺς τὰ διακαῆ [f] πάντα παραψύχει, οὐ τὰ ἐξ E ιαιόμενα, ἀλλὰ τὰ ἀπὸ τῶν βελῶν τῶν πε-ν. Καὶ γὰρ τὴν ἀρχὴν ἄνωθεν ἔχει, καὶ τὴν θεν, ὅθεν καὶ ἄρδεται. Πολλοὶ ταύτης οἱ ς πηγῆς, οὓς ἀφίησιν ὁ Παράκλητος· καὶ Υἱὸς γίνεται, οὐ δίκελλαν ἔχων καὶ ὁδο-λὰ τὴν διάθεσιν ἀνοίγων τὴν παρ' ἡμῖν. 274 πηγὴ φωτός ἐστι πηγὴ, ἀναβλύζουσα ἀλη- A νας. Ταύτῃ καὶ αἱ ἄνω παρεστήκασι δυνά-ς τὸ κάλλος ἐνορῶσαι τῶν ῥείθρων, ἐπειδὴ στερον ἐκεῖναι τῶν προκειμένων θεωροῦσι ιν, καὶ τὰς μαρμαρυγὰς τὰς ἀπροσίτους. ἐρ χρυσοῦ τηκομένου, ἄν τε τὴν χεῖρά τις εἰ οἷόν τε ἦν, ἄν τε τὴν γλῶτταν, χρυσῆν τὴν ἐποίησεν *ἄν· οὕτω δὴ καὶ πολλῷ πλέον ἡν ψυχὴν ἐργάζεται τὰ προκείμενα. Ἀναζεῖ υρὸς σφοδρότερον ὁ ποταμὸς, ἀλλ' οὐ καίει, τίζει μόνον ὅπερ ἂν λάβῃ. Τοῦτο τὸ αἷμα οετυποῦτο ἀεὶ, ἐν θυσιαστηρίοις, ἐν δικαίων τοῦτο ἡ τιμὴ τῆς οἰκουμένης, τούτῳ ἠγόρασε λησίαν ὁ Χριστὸς, τούτῳ κατεκόσμησεν ασαν. Καθάπερ γὰρ ἄνθρωπος οἰκέτας ὠνού- B σίον δίδωσι, καὶ καλλωπίσαι πάλιν αὐτοὺς ος, χρυσῷ τοῦτο ποιεῖ· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ισεν ἡμᾶς αἵματι, καὶ ἐκόσμησεν αἵματι. Οἱ ιτέχοντες τοῦ αἵματος, μετὰ ἀγγέλων, καὶ ων, καὶ τῶν ἄνω δυνάμεων ἑστήκασιν, αὐτὴν νοι τοῦ Χριστοῦ τὴν βασιλικὴν στολὴν, τὰ ντες τὰ πνευματικά. Ἀλλ' οὐδὲν εἶπον οὐδέ-· αὐτὸν γάρ εἰσιν ἐνδεδυμένοι τὸν βασι-

l. τούτῳ ἥδεται.
αἰσθητοὺς ἀφιεῖσα.

anima, hoc ornatur, hoc inceditur: hic igne splendidiorem mentem nostram reddit: hic sanguis effusus cælum pervium fecit.

4. Tremenda vere mysteria Ecclesiæ; horrendum vere altare. Ex paradiso fons scaturiit sensiles emittens fluvios: ex hac mensa fons scaturit fluvios emittens spirituales. Ad hunc fontem eriguntur non salices infructuosæ, sed arbores ad ipsum cælum pertingentes, quæ fructus semper producunt tempestivos, qui numquam marcescunt. Si quis æstuat, hunc adeat fontem, et ardorem temperet. Nam æstum fugat, et adusta omnia refrigerat: non quæ ex solis ardore æstuant, sed quæ igneis sagittis exusta sunt. Supernum enim habet principium et radicem, unde et irrigatur. Ex hoc fonte multi rivi manant, quos emittit Paracletus, Filiusque mediator est: non bidente viam parat, sed affectum nostrum aperit. Hic fons lucis est, veritatis radios diffundens. Huic etiam adstant supernæ virtutes, alveorum pulchritudinem intuentes: quia clarius propositæ rei vim, et inaccessos radios perspiciunt. Ut enim si quis in liquefactum aurum manum vel linguam injiciat, si tamen id fieri possit, statim inauratam reddit; id proposita mysteria longe melius animæ præstant. Fluvius enim igne ferventius ebullit; at non urit, sed abluit tantum. Hunc sanguinem olim præfigurabant in altaribus, in legitimis cædibus: hoc est orbis pretium, hoc est quo Christus Ecclesiam emit, hoc illam totam ornavit. Ut enim qui servos emit, aurum dat, et illos si ornare velit, auro ornat: ita et Christus nos sanguine suo et emit et ornavit. Qui hujus sanguinis participes sunt, cum angelis stant et archangelis et supernis potestatibus, regia Christi stola induti et armis spiritualibus instructi. Sed nihil magnum hactenus dixi: nam ipso sunt induti rege. Sed sicut res est magna et mirabilis: ita si cum puritate accesseris, ad salutem accessisti; si cum mala conscientia, ad supplicium et ultionem. *Qui enim manducat,* inquit, 1.
et bibit indigne Domino, judicium sibi manducat et bibit. Si itaque ii qui regiam purpuram in- 29

[f] Savil. πάντα παραμυθεῖται. οὐ τὰ ἐξ ἡλίου, ἀλλὰ τά.
* [ἂν omittunt Savil. et Codd. nostri.]

quinant, ac si discinderent, puniuntur: quid mirum si ii qui immundo animo hoc corpus accipiunt, idem subeant supplicium, quod ii qui illud corpus clavis transfixerunt? Vide quam terribile Paulus exhibeat supplicium: *Irritam quis faciens legem Moysi, sine ulla miseratione duobus vel tribus testibus moritur: quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui Filium Dei conculcaverit, et sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est?* Attendamus igitur nobis ipsis, dilecti, cum tantis fruamur bonis; et cum turpe quidpiam loqui subit animum, vel quando ira, vel pravo quopiam affectu nos corripi cernimus, nobiscum reputemus quibus dignati simus beneficiis, quem Spiritum acceperimus. Hæc cogitatio nostros temperabit affectus. Quousque enim rebus præsentibus hærebimus? quousque non excitabimur? quousque nullam salutis nostræ curam habebimus? Cogitemus quibusnam nos Deus dignatus sit, gratias agamus, gloriam referamus, non modo per fidem, sed etiam per opera: ut futura consequamur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri gloria, una cum sancto Spiritu, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

Hebr. 10. 28. 29.

λέα. Ἀλλ' ὥσπερ ἐστὶ μέγα καὶ θαυμαστὸν, οὔτ
μὲν μετὰ καθαρότητος προσέλθῃς, εἰς σωτηρίαν
ἦλθες· ἂν δὲ μετὰ πονηροῦ συνειδότος, εἰς κ
C καὶ τιμωρίαν. Ὁ γὰρ ἐσθίων, φησὶ, καὶ πίνω
αξίως τοῦ Κυρίου, κρίμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίν
τοίνυν οἱ ῥυποῦντες τὴν πορφύραν τὴν βασιλικ
λάζονται ὁμοίως, ὥσπερ οἱ διαῤῥηγνύντες· [a] τί
κὸς καὶ τοὺς ἀκαθάρτῳ διανοίᾳ δεχομένους τὸ σ
τὴν αὐτὴν ὑπομεῖναι τιμωρίαν τοῖς αὐτὸ διαῤῥ
διὰ τῶν ἥλων; Ὅρα γοῦν πῶς φοβερὰν ἔδειξεν ὁ
λος τὴν κόλασιν, εἰπών· Ἀθετήσας τις νόμον
σέως, χωρὶς οἰκτιρμῶν ἐπὶ δυσὶν ἢ τρισὶ μάρ
ἀποθνήσκει· πόσῳ, δοκεῖτε, χείρονος ἀξιωθήσετ
μωρίας, ὁ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας, κ
αἷμα τῆς διαθήκης κοινὸν ἡγησάμενος ἐν ᾧ ἡγ
D Προσέχωμεν τοίνυν ἑαυτοῖς, ἀγαπητοὶ, τοι
ἀπολαύοντες ἀγαθῶν· καὶ ὅταν βουληθῶμεν αἰ
τι εἰπεῖν, ἢ συναρπαζομένους ἑαυτοὺς ἴδωμεν
ὀργῆς, ἢ ἑτέρου τινὸς τοιούτου πάθους, λογισ
τίνων κατηξιώθημεν, ὅσου Πνεύματος ἀπηλαύσ
καὶ [b] ἔσται σωφρονισμὸς ἡμῖν τῶν ἀλόγων τ
οὗτος ὁ λογισμός. Μέχρι γὰρ τίνος τοῖς παροῦσι
ηλώμεθα; μέχρι τίνος οὐ διεγειρόμεθα; μέχρι
οὐ φροντίζομεν τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας; Ἐννοή
τίνων ἡμᾶς κατηξίωσεν ὁ Θεὸς, εὐχαριστή
E δοξάσωμεν, μὴ διὰ πίστεως μόνον, ἀλλὰ καὶ δι
ἔργων αὐτῶν· ἵνα καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐ
χωμεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου
Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμ
ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς α
τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

[a] Savil. οὐδὲν ἀπεικός. Morel. τί ἀπεικός, et sic legit Franciscus Aretinus.

[b] Alii ἔστω σωφρονισμός. [Ante Savil. οἵου πνευμ

HOMILIA XVLII.

275 A

ΟΜΙΛΙΑ μζ΄.

Cap. VI. v. 53. *Dixit ergo eis Jesus: Amen, amen dico vobis, nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam æternam in vobis.* 54. *Qui autem manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam in semetipso.*

Εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· ἀμὴν, ἀμὴν λέγω
ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρ
καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν α
ἐν ἑαυτοῖς. Ὁ δὲ τρώγων μου τὴν σάρκα, καὶ
μου τὸ αἷμα, ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ.

1. Cum de rebus spiritualibus disserimus, nihil sæculare sit in animis nostris, nihil terrenum, sed his omnibus abdicatis ac depulsis, divinis

Ὅταν περὶ πνευματικῶν διαλεγώμεθα, μηδὲ
B βιωτικὸν ἐν ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς, μηδὲν γ
[a] ἀλλὰ πάντα ἀναχωρείτω, πάντα ἐξοριζέσθω τ

[a] Ita Savil. Morel.; ἀλλὰ πάντων ἀπαγορεύσαντες τούτων, καὶ πάντα ἐξορίσαντες ἐκ τῆς διανοίας ἡμῶν ταῦτα, ὅλοι.

[Mox Codd. nostri ἐπιβαίνοντος sine πόλει, quo
inclusum habet Savil.]

sermonibus toti hæreamus. Nam si rege in urbem
veniente, tumultus omnis depellitur; multo magis
Spiritu nos alloquente, cum multa quiete, cum
multo terrore audire nos par est. Horrore nam-
que digna hodie lecta sunt. Audi enim. *Amen
dico vobis,* inquit, *nisi quis manducaverit car-
nem meam, et biberit sanguinem meum, non
habebit vitam in semetipso.* Quia prius dixerant
id impossibile esse, ostendit id non modo non im-
possibile, sed etiam valde necessarium esse. Quam-
C obrem subdit : *Qui manducat meam carnem,
et bibit meum sanguinem, habet vitam æter-
nam, et ego resuscitabo eum in novissimo die.*
Quia enim dixerat, *Si quis manducaverit ex
hoc pane, non morietur in æternum;* verisimi-
leque erat hinc illos offensos fore, ut prius cum
dicerent, *Abraham mortuus est, et prophetæ
mortui sunt, et quomodo tu dicis, Non gusta-
bit mortem?* resurrectionem ponit solvens quæ-
stionem, et ostendens non moriturum esse usque
in finem. Frequenter autem in mysteriis versatur,
ut ostendat quam necessaria res sit, et quod
D omnino fieri oporteat. Nam 55. *Caro mea vere
est cibus, et sanguis meus vere est potus.* Quid
sibi vult illud? Aut vult significare, hunc esse
verum cibum, qui animam servet; aut vult dictis
suis fidem facere, ne putent id quod dictum fuit,
ænigma vel parabolam esse; sed sciant oportere
omnino corpus comedere. Deinde ait, 56. *Qui
manducat meam carnem, in me manet,* ut si-
gnificet quod se cum ipso admisceat. Quod autem
sequitur, non cohærere videtur, nisi attendamus.
Quæ, inquit, est consequentia, postquam dixerat,
Qui manducat meam carnem, in me manet,
E subjungere, 57. *Sicut misit me vivens Pater,
ita et ego vivo propter Patrem?* Imo hæc ma-
gnam habent consonantiam. Nam cum vitam æter-
nam sæpe dixisset, ad id confirmandum addit,
276 *In me manet.* Si enim in me manet, et ego vivo,
A palam est et illum esse victurum. Deinde ait :
Sicut misit me vivens Pater. Hæc est compara-
tio et similitudo, ac si diceret, Vivo ego sicut et
Pater. Et ne ingenitum putares, statim addidit,
Propter Patrem, non quod operatione quadam
ad vivendum opus habeat. Superius enim hanc
amovens suspicionem dicebat : *Sicut Pater habet
vitam in semetipso, sic dedit et Filio vitam*

βούλεται.

[d] Sic Savil. Morel. δι' ὧν ἐπήγαγε δηλῶν.

[a] Morel. ὥσπερ δέ.

habere in semetipso. Quod si egeat operatione, sequetur aut Patrem non dedisse, et id falsum esse; vel si dederit, nullo postea opitulante opus habiturum esse. Quid sibi vult, ***Propter Patrem?*** Causam solum indicat. Hoc porro vult significare: Sicut vivit Pater, et ego vivo. ***Et qui manducat me, et ille vivet propter me.*** Vitam hic dicit non qualemcumque, sed conspicuam. Quod autem id non de simplici vita dicat, sed de gloriosa et ineffabili illa, hinc palam est, quod omnes infideles et non initiati vivant, licet de ejus carne non manducent. Viden' quod non de hac vita sermo sit, sed de illa? Quod autem dicit, hujusmodi est. Qui manducat meam carnem, moriendo non peribit, neque punietur. Imo non de communi resurrectione loquitur; omnes quippe resurgent; sed de eximia et gloriosa resurrectione, quam merces sequetur. 59. ***Hic est panis qui de cælo descendit: non sicut manducaverunt patres vestri manna, et mortui sunt. Qui manducat hunc panem, vivet in æternum.*** Frequenter id repetit, ut in mentem auditorum infigat (ultima enim hæc erat doctrina), et de resurrectione, deque vita æterna fides confirmaretur. Ideoque resurrectionem addit; tum quia dixit, ***Vitam æternam***, tum ut ostendat illam vitam non nunc esse, sed post resurrectionem. Et undenam, inquies, hoc probatur? Ex Scripturis. Nam ubique illos eo mittit, ut inde discant. Cum vero dixit, ***Qui dat vitam mundo***, in æmulationem deducit, ut alios dono tanto frui videntes, non extra maneant. Frequenter autem manna commemorat, tum ut differentiam indicet, tum ut illos ad fidem inducat. Nam si potuit Deus sine messe, sine frumento, et reliquo apparatu illos per quadraginta annos alere; multo magis nunc, postquam ad majora patranda venit, id poterit. Alioquin si illa figuræ erant, et sine sudore laboreque colligebant escam; multo magis nunc hoc erit, ubi tanta differentia, ubi nulla vere mors, ubi vita vera fruimur. E re autem vitæ sæpe meminit, quia illud apud homines in optatis est; nihilque suavius, quam non mori. Nam in Veteri Testamento diuturnitas vitæ promittebatur; sed nunc non diuturnitas modo, sed vita sine fine promittitur. Simul etiam vult ostendere, se supplicium a peccato inductum nunc revocare, sententiam illam mortis solvendo, dum vitam non qualemcumque, sed æternam, contra quam prius

εὑρεθήσεται ἢ ὁ Πατὴρ μὴ δεδωκὼς ο
δὴς ὁ λόγος· ἢ εἰ οὕτως ἔδωκεν, οὐδενὸς
δεηθήσεται ἑτέρου τοῦ [b] συγκροτοῦντος.
B Διὰ τὸν Πατέρα; Τὴν αἰτίαν ἐνταῦθα
νον. Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· καθὼς ἐ
τὴρ, οὕτω κἀγὼ ζῶ. Καὶ ὁ τρώγων
ζήσει δι' ἐμέ. Ζωὴν δὲ ἐνταῦθα λέγει,
ἀλλὰ τὴν εὐδόκιμον. Καὶ ὅτι οὐ περὶ τῆ
εἶπεν, ἀλλὰ περὶ τῆς ἐνδόξου καὶ ἀποῤῥ
δῆλον ἐκεῖθεν. Καὶ γὰρ πάντες, καὶ οἱ
καὶ οἱ ἀμύητοι, μὴ φαγόντες ἀπὸ τῆς σ
Ὁρᾷς ὅτι οὐ περὶ ταύτης ὁ λόγος ἐστὶ τ
περὶ ἐκείνης; Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστ
μου τὴν σάρκα, οὐκ ἀπολεῖται τελευτ
λασθήσεται. Ἀλλ' οὐδὲ περὶ τῆς ἀναστά
C νῆς φησι· [*] καὶ γὰρ ὁμοίως πάντες ἀνί
περὶ τῆς ἐξαιρέτου, τῆς ἐνδόξου, καὶ μι
Οὗτός ἐστιν ὁ ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κα
θὼς ἔφαγον οἱ πατέρες ὑμῶν τὸ μάννα,
Ὁ τρώγων τοῦτον τὸν ἄρτον, ζήσει εἰς τ
εχῶς τὸ αὐτὸ περιστρέφει, ὥστε αὐτὸ
τῶν ἀκουόντων διανοίᾳ (ἐσχάτη γάρ τι
λία ἡ περὶ τούτων), καὶ τὸ περὶ ἀνασ
πιστῶσαι, καὶ τὸ περὶ ζωῆς αἰωνίου. Δι
στασιν προστίθησιν, ὁμοῦ μὲν ἐπειδὴ εἶπ
νίου, ὁμοῦ δὲ δεικνὺς ὅτι οὐ νῦν ἐστιν αὕτ
τὴν ἀνάστασιν. Καὶ πόθεν ταῦτα δῆλα;
τῶν Γραφῶν. Πανταχοῦ γὰρ αὐτοὺς ἐκεῖ
D παρ' αὐτῶν κελεύων ταῦτα μαθεῖν. Εἰπ
διδοὺς τῷ κόσμῳ, καὶ εἰς ζῆλον αὐτοὺς
κἂν ἀλγήσαντας ἐπὶ τῷ ἄλλους ἀπολαύει
μὴ μεῖναι ἔξω. Συνεχῶς δὲ ἀναμιμνήσκ
καὶ τὸ διάφορον παριστὰς, καὶ αὐτοὺς ε
άγων. [c] Εἰ γὰρ δυνατὸν ἐγένετο τεσσαρ
ἀμητοῦ χωρὶς καὶ σίτου καὶ τῆς ἄλλ
διακρατῆσαι τὴν ἐκείνων ζωήν· πολλῷ
ἅτε ἐπὶ μείζοσι παραγενόμενος, δυνή
Ἄλλως δὲ, καὶ εἰ ἐκεῖνα τύποι τινὲς ἦσ
ἱδρώτων καὶ πόνων συνέλεγον τὸ φερόμ
μᾶλλον νῦν τοῦτο ἔσται, ἔνθα πολλὴ ἡ
τὸ μηδέποτε τελευτᾷν, καὶ τὸ ζωῆς ἐ
E [d] ἀληθοῦς. Καλῶς δὲ ζωῆς πολλάκις μέμ
τοῦτο ποθεινὸν ἀνθρώποις, καὶ οὐδὲν ο
τὸ μὴ ἀποθανεῖν. Ἐπεὶ καὶ ἐν τῇ Παλα
ὑπόσχεσις, μῆκος βίου, καὶ πολλαὶ ἡμέ
οὐκ ἔστι μῆκος ἁπλῶς, ἀλλὰ ζωὴ τέλο
277 Ἅμα δὲ καὶ δεῖξαι βούλεται, ὅτι τὴν ἐκ
A γενομένην κόλασιν ἀνακαλεῖται νῦν, τὴ

[b] Morel. συγκροτοῦντος. ἄρα τὸ, ζῶ, διὰ τόν.

[*] κοινῆς φησι, sic Mss. In Editis φησι deest.

[c] Morel. εἰ δυνατὸς ἐγ.

[d] Alii ἀληθοῦς. ζωῆς δὲ πανταχοῦ μέμνητ

ἣν θανατοῦσαν· καὶ ζωὴν οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ'
ἰσάγων, ἀπεναντίας τοῖς προτέροις. Ταῦτα
ναγωγῇ διδάσκων ἐν Καπερναοὺμ, ἔνθα αἱ
εγένηνται δυνάμεις, ὥστε ἐχρῆν αὐτὸν ἀκου-
λισται.

ἕνεκεν ἐν συναγωγῇ ἐδίδασκε, καὶ ἐν ἱερῷ;
τὸ πλῆθος αὐτῶν θηρεῦσαι θέλων, ὁμοῦ
ουλόμενος, ὅτι οὐκ ἐναντίος ἐστὶ τῷ Πατρί.
ἐκ τῶν μαθητῶν ἀκούσαντες ἔλεγον· Σκλη-
λόγος οὗτος. Τί ἐστι, Σκληρός ἐστι; Τρα-
νος, μόχθον ἔχων. Καὶ μὴν οὐδὲν τοιοῦτον
ὲ γὰρ περὶ πολιτείας διελέγετο, ἀλλὰ περὶ B
ἄνω καὶ κάτω στρέφων τὴν πίστιν τὴν εἰς
ἰ οὖν ἐστι, Σκληρός ἐστιν ὁ λόγος; Ὅτι
γέλλεται καὶ ἀνάστασιν; ὅτι ἐκ τοῦ οὐρανοῦ
ιεβηκέναι; ἀλλ' ὅτι σωθῆναι ἀδύνατον τὸν
ι αὐτοῦ τὴν σάρκα; Ταῦτα οὖν, εἰπέ μοι,
αὶ τίς ἂν ταῦτα εἴποι; Τί οὖν ἐστι, Σκλη-
ρόδεκτος, ὑπερβαίνων αὐτῶν τὴν ἀσθέ-
ν ἔχων τὸν φόβον. Ἐνόμιζον γὰρ μείζονα
ἀξίας φθέγγεσθαι καὶ ὑπὲρ αὐτόν. Διὸ καὶ
δύναται αὐτοῦ ἀκούειν; ὑπὲρ ἑαυτῶν ἀπο-
τάχα, ἐπειδὴ ἔμελλον ἀποπηδᾷν. ᵃ Εἰδὼς
ς ἐν ἑαυτῷ, ὅτι γογγύζουσιν οἱ μαθηταὶ C
(καὶ γὰρ τοῦτο τῆς αὐτοῦ θεότητος, τὸ
α φέρειν εἰς μέσον), εἶτα λέγει· Τοῦτο
λίζει; ἂν οὖν ἴδητε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώ-
οντα, ὅπου ἦν τὸ πρότερον. Τοῦτο καὶ
αναὴλ ἐποίησε, λέγων, ὅτι Εἶπόν σοι ὅτι,
ποκάτω τῆς συκῆς, πιστεύεις; μείζονα
· καὶ ἐπὶ Νικοδήμου, ὅτι Οὐδεὶς ἀναβέ-
οὐρανὸν, εἰ μὴ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὢν
. Τί οὖν; ἀπορίας ἀπορίαις συνάπτει; Οὐχί·
ἀλλὰ τῷ μεγέθει τῶν δογμάτων καὶ τῷ
ὺς ἐπαγαγέσθαι βούλεται. Ὁ μὲν γὰρ εἰ-
ὅτι Ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκα, καὶ
προσθεὶς, μᾶλλον ἂν ἐσκανδάλισεν· ὁ δὲ D
Τὸ σῶμά μου ζωὴ τοῦ κόσμου, καὶ ὁ εἰ-
θὼς ἀπέστειλέ με ὁ ζῶν Πατὴρ, κἀγὼ
Πατέρα· καὶ ὁ εἰπὼν, ὅτι Ἐκ τοῦ οὐρανοῦ
, τὴν ἀπορίαν λύει. Ὁ μὲν γὰρ ἕν τι
υτοῦ φθεγγόμενος, κἂν ὕποπτος γένοιτο,
· ὁ δὲ τοσαῦτα συνείρων ἐφεξῆς, πᾶσαν
ὑποψίαν. Πάντα δὲ ποιεῖ καὶ λέγει, ὥστε
αγεῖν τοῦ νομίζειν αὐτοῦ πατέρα τὸν Ἰω-
νων τὸ σκάνδαλον ἐπιτεῖναι θέλων, τοῦτο
λῦσαι μᾶλλον. Ὁ μὲν γὰρ ἀπὸ τοῦ Ἰω-
ναι νομίζων, οὐκ ἂν παρεδέξατο τὰ λεγό-
εισθεὶς, ὅτι ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκε, E

ν ἔγνω ὁ Ἰησοῦς.

statutum fuerat, induceret. 59. *Hæc dixit in synagoga docens in Capernaum*, ubi multa mirabilia patrarat; quare maxime audiendus erat.

2. Cur porro in synagoga docebat, et in templo? Tum ut multitudinem traheret, tum ut ostenderet se non contrarium esse Patri. 60. *Multi autem ex discipulis audientes dicebant, Durus est hic sermo.* Quid sibi vult hoc, *Durus est?* Id est, asper, laboriosus. Atqui nihil tale dicebat: neque enim de vitæ instituto loquebatur, sed de doctrina, identidem de fide in Christum habenda loquens. Cur ergo durus est sermo? An quod vitam promittat et resurrectionem? an quod dicat se ex cælo descendisse? an quod nemo salvus esse possit, nisi carnem ejus manducet? Hæccine, quæso, dura sunt? Quis hoc dixerit? Quid sibi vult ergo illud, *Durus?* Captu difficilis, infirmitatem illorum superans, terrore plenus. Putabant enim ipsum ea loqui quæ ejus dignitatem et gradum superarent. Ideo dicebant, *Quis potest eum audire?* idque forte ad sui excusationem, quod essent discessuri. 61. *Sciens autem Jesus apud semetipsum, quia murmurabant de hoc discipuli ejus* (hoc enim divinitatis illius erat, secreta in medium proferre), deinde dicit: *Hoc vos scandalizat?* 62. *Si ergo videritis Filium hominis ascendentem, ubi erat prius.* Idem Nathanaeli dixit: *Quia dixi tibi, Vidi te sub ficu, credis? majora his videbis;* et Nicodemo, *Nemo ascendit in cælum, nisi Filius hominis, qui est in cælo.* Quid igitur? difficultates difficultatibus addit? Minime, absit; sed doctrinæ magnitudine et copia ipsos allicere conatur. Nam qui dixerat, *De cælo descendi*, si nihil ulterius addidisset, majus offendiculum obtulisset: cum vero dicit, *Corpus meum vita est mundi;* et, *Sicut misit me vivens Pater, et ego vivo propter Patrem;* et, *De cælo descendi*, ille difficultatem solvit. Qui enim aliquid magnum de se loquitur, suspectus erit mendacii; qui vero talia deinde subdit, omnem tollit suspicionem. Nihil vero non agit ac dicit, ne putent eum esse Josephi filium. Non ergo hæc dixit, ut scandalum augeret, sed ut tolleret. Quisquis enim eum filium Josephi putasset, dicta non accepisset: qui vero persuasus sset ipsum de cælo descendisse, et eo ascensurum esse, facilius libentiusque dictis attendisset.

Joan. 1.50.
Joan. 3.13.

ᵇ Quidam ὑποκάτω τῆς συκῆς. Alii ὑπὸ τὴν συκῆν.

Sub hæc aliam adduxit solutionem : 63. *Spiritus est*, inquit, *qui vivificat, caro non prodest quidquam:* hoc est, Quæ de me dicuntur, spiritualiter sunt accipienda : nam qui carnaliter audit, nihil lucratur, nihil proficit. Carnale erat dubitare quomodo de cælo descendisset, putareque ipsum esse filium Josephi; necnon illud, *Quomodo potest nobis carnem suam dare ad manducandum?* Hæc omnia carnalia; quæ oportebat mystice et spiritualiter intelligere. Et quomodo poterant, inquies, intelligere quid esset carnem comedere? Oportebat certe opportunum tempus exspectare et interrogare, nec desistere. *Verba quæ ego loquutus sum vobis, spiritus et vita sunt*; id est, divina et spiritualia sunt, nihil habent carnale, nec naturalem consequentiam; sed omni hujusmodi necessitate, et hujus vitæ legibus libera sunt, aliumque et diversum sensum habent. Sicut ergo hoc loco spiritum pro spiritualibus dixit, sic cum carnem dicit, non carnalia intelligit, sed carnaliter eos audire subindicat, qui semper carnalia cupiebant, cum oportuisset spiritualia appetere. Si quis enim hoc carnaliter accipiat, nihil lucratur. Quid ergo? an caro ejus non est caro? Est certe. Quomodo ergo dixit, *Caro non prodest quidquam?* Non de carne sua intelligit, absit; sed de iis qui dicta carnaliter acciperent. Quid est autem carnaliter intelligere? Proposita simpliciter intelligere, neque ultra quidpiam excogitare. Hoc est carnaliter videre. Non oportet autem de iis quæ videntur ita judicium ferre, sed omnia mysteria interioribus oculis perspicere, id est, spiritualiter. Si is qui non manducat carnem ejus, nec bibit ejus sanguinem, non habet vitam in semetipso : quomodo ergo caro non prodest quidquam, sine qua non possumus vivere? Non de carne ipsius hoc dictum esse vides, sed de carnali audiendi modo. 64. *Sed sunt quidam ex vobis qui non credunt.* Rursum pro more suo dignitatem verbis adjicit, futuraque prædicit et ostendit, se non ut gloriam apud illos captaret, sed quod eorum saluti prospiceret, hoc dicere. Cum dicit autem, *Quidam*, discipulos subduxit. Initio namque dixerat, *Et vidistis me, et non credidistis mihi;* hic vero, *Sunt quidam ex vobis qui non credunt. Sciebat enim ab initio, quinam essent qui non crederent, et quis traditurus esset eum.* 65. *Et dicebat, Ideo*

καὶ ἐκεῖ ἀναβήσεται, εὐκολώτερον ἂν προσ
λεγομένοις. Μετὰ δὲ τούτων καὶ ἑτέραν λύσι
λέγων· Τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιοῦν, ἡ σὰρ
λεῖ οὐδέν. Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· πνευμ
τὰ περὶ ἐμοῦ ἀκούειν· ὁ γὰρ σαρκικῶς ἀκού
278 ἀπώνατο, [c] οὔτε χρηστόν τι ἀπέλαυσε. Σ
A ἦν τὸ ἀμφισβητεῖν πῶς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατ
καὶ τὸ νομίζειν, ὅτι υἱός ἐστιν Ἰωσὴφ, καὶ
δύναται ἡμῖν τὴν σάρκα δοῦναι φαγεῖν; Ταῦ
σαρκικά· ἅπερ ἔδει μυστικῶς νοεῖν καὶ πνευ
Καὶ πόθεν, φησὶν, ἠδύναντο νοῆσαι τί ποτ
σάρκα φαγεῖν ἐκεῖνοι; Οὐκοῦν ἔδει τὸν π
ἀναμεῖναι καιρὸν, καὶ πυνθάνεσθαι, καὶ μ
ρεύειν. Τὰ ῥήματα, ἃ ἐγὼ λελάληκα ὑμῖν
ἐστι, καὶ ζωή· τουτέστιν, θεῖα καὶ πνευματ
οὐδὲν ἔχοντα σαρκικὸν, οὐδὲ ἀκολουθίαν [a] φυ
B καὶ ἀπήλλακται πάσης μὲν τοιαύτης ἀνάγ
ὑπέρκειται καὶ τῶν νόμων τῶν ἐνταῦθα
ἕτερον δὲ ἔχει νοῦν ἐξηλλαγμένον. Ὥσπερ οὖ
τὸ πνεῦμα εἶπεν ἀντὶ τοῦ πνευματικὰ, οὕ
εἰπὼν, οὐ σαρκικὰ εἶπεν, ἀλλὰ τὸ σαρκικῶς
ἅμα καὶ αὐτοὺς αἰνιττόμενος, ὅτι ἀεὶ σαρκι
θύμουν, δέον πνευματικῶν ἐφίεσθαι. [b] Ἐὰν
σαρκικῶς τις ἐκλάβοι, οὐδὲν ἀπώνατο. Τί
ἐστι ἡ σὰρξ αὐτοῦ σάρξ; Καὶ σφόδρα μὲν
πῶς εἶπεν, Ἡ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν; Οὐ
ἑαυτοῦ σαρκὸς λέγων· μὴ γένοιτο· ἀλλὰ
σαρκικῶς ἐκλαμβανόντων τὰ λεγόμενα. Τί
C σαρκικῶς νοῆσαι; Τὸ ἁπλῶς εἰς τὰ προκείμ
καὶ μὴ πλέον τι φαντάζεσθαι. Τοῦτο γάρ ἐ
κῶς. Χρὴ δὲ μὴ οὕτω κρίνειν τοῖς ὁρωμέν
πάντα τὰ μυστήρια τοῖς ἔνδον ὀφθαλμοῖς κα
Τοῦτο γάρ ἐστι πνευματικῶς. * Ἄρα ὁ μὴ τρ
τοῦ τὴν σάρκα, καὶ πίνων αὐτοῦ τὸ αἷμα,
ζωὴν ἐν ἑαυτῷ· πῶς οὖν οὐδὲν ὠφελεῖ ἡ σὰρ
ζῆν οὐκ ἔνι; Ὁρᾷς ὅτι τὸ, Ἡ σὰρξ οὐκ ὠ
δὲν, οὐ περὶ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ εἴρηται, ἀλλὰ
σαρκικῆς ἀκροάσεως; Ἀλλ' εἰσί τινες ἐξ ὑμ
πιστεύουσι. Πάλιν κατὰ τὸ σύνηθες αὐτοῦ τ
D ἀξίωμα περιτίθησι, τά τε μέλλοντα προλ
δεικνὺς ὡς οὐ τῆς ἐκείνων δόξης ἐφιέμενος τ
γεν, ἀλλ' αὐτῶν κηδόμενος. Εἰπὼν δὲ, Τι
μαθητὰς ὑπεξήγαγε. Παρὰ γὰρ τὴν ἀρχὴν ἐ
ἑωράκατέ με, καὶ [c] οὐ πιστεύετέ μοι· ἐν
Εἰσί τινες ἐξ ὑμῶν, οἳ οὐ πιστεύουσιν. Ἤδε
ἀρχῆς, τίνες εἰσὶν οἱ μὴ πιστεύοντες, καὶ τί
παραδώσων αὐτόν. Καὶ ἔλεγε, διὰ τοῦτο εἴρ
δεὶς δύναται ἐλθεῖν πρός με, ἐὰν μὴ ᾖ δεδομ

[c] Alii οὔτε τοῦ κέρδους τι ἀπ.
[a] Savil. φυσικὴν, ἀλλ' ἀπήλλ.
[b] Morel. ἂν τοίνυν.

* [ὁ μὴ τρώγων... ἐν ἑαυτῷ· πῶς... Savil., p
Codd. nostri ἄρα omittunt.]
[c] Alii οὐκ ἐπιστεύσατέ μοι.

F *dixi vobis, Nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum desuper a Patre meo.* Spontaneam ejus œconomiam hic evangelista subindicat, ejusque patientiam. Illudque, *Ab initio,* non sine causa hic ponitur; sed ut ejus præscientiam intelligas, atque ipsum ante hæc verba, neque postquam illi offensi murmuraverant, proditorem novisse; id quod divinitatis erat. Deinde adjicit, *Nisi fuerit ei datum desuper a Patre*
279 *meo,* suadens eis ut Patrem suum putarent Deum,
A non Josephum, et ostendens rem non esse vulgarem, in eum credere : ac si diceret, Non turbant, non obstupefaciunt me, qui non credunt : hoc jam olim novi antequam fieret : novi quibusnam Pater dederit.

3. Cum illud audis, *Dedit,* ne putes esse sortem quamdam; sed crede eum qui se dignum præbuerit, id accipere. 66. *Ex hoc multi discipulorum ejus abierunt retro, et jam non cum illo ambulabant.* Recte evangelista non dixit, Recesserunt, sed, *Abierunt retro,* ostendens a virtutis profectu excisos, et eam quam olim habuerant fidem perdidisse, cum sese abscinderent.
B Verum duodecim illi non item. Quapropter dixit illis, 67. *Numquid et vos vultis abire?* ostendens se illorum ministerio et cultu non egere, neque ideo illos circumducere. Quomodo enim illis opus habere potuit qui hæc dixit? Cur eos non laudavit? cur non prædicavit? Primo, ut magistri dignitatem servaret, atque ut ostenderet, sic illos trahi oportuisse. Nam si laudasset, putantes se gratiam illi præstitisse, aliquid humanum passi fuissent : cum autem ostendit se illorum non egere comitatu, magis eos continuit. Et animadverte quam prudenter loquatur. Non dixit, Abite:
C id enim repellentis fuisset; sed interrogat, *Num et vos vultis abire?* Quod omnem auferebat vim et necessitatem, ne pudore detinerentur, sed et gratiam haberent. Cum autem illos non palam accusavit, sed modeste tetigit, ostendit quomodo oporteat in similibus philosophari. Nos autem jure contraria patimur, quia omnia gloriæ causa facimus, ideoque ex famulorum recessu nostra minui putamus. Sic porro nec adulatus est, nec repulit, sed interrogavit. Non ergo spernentis hoc erat, sed nolentis eos vi et necessitate detinere; nam ita manere, idem fuisset atque abire. Quid ergo Pe-
D trus? 68. *Ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ habes.* 69. *Et nos credidimus et cognovimus, quia tu es Christus Filius Dei vivi.* Viden' non

In philosophando modeste agendum.

b Alii ἠρώτησε.

verba offensionem peperisse, sed socordiam, desidiam, et improbitatem auditorum? Nam etiamsi hoc non dixisset, nihilominus offensi fuissent, nec destitissent, cibum semper corporeum curantes, ac terræ affixi. Alioquin autem hi una cum illis audierunt, sed contrario affecti modo dixerunt, *Ad quem ibimus?* Verbum magni affectus indicium. Significat enim Magistrum sibi omnibus esse cariorem, patribus, matribus, facultati- E
bus, eosque qui ab ipso discedunt, non habere quo se recipiant. Deinde ne videretur illud, *Ad quem ibimus?* ideo dixisse, quod non essent qui ipsos reciperent, statim adjicit, *Verba vitæ æternæ habes.* Alii enim carnaliter et humana mente audiebant; hi vero spiritualiter, et fidei totum committentes. Ideo Christus dicebat: *Verba quæ* 210
loquutus sum vobis, spiritus sunt; id est, Ne A
suspiceris doctrinam meam, rerum consequentiæ ac necessitati subjacere. Non hujusmodi sunt spiritualia, nec terrenis legibus subdi patiuntur. Id
Rom. 10. 6. 7. Paulus quoque declarat his verbis: *Ne dicas in corde tuo, Quis ascendet in cælum? hoc est, Christum deducere; aut quis descendet in abyssum? hoc est, Christum ex mortuis revocare. Verba vitæ æternæ habes.* Jam hi resurrectionem acceperant, et totam illam sortem. Vide, quæso, fratrum amantem, quomodo totius B
cœtus causam agat: non dixit enim, Cognovi, sed, *Cognovimus:* imo potius animadverte quomodo ad ipsa Magistri verba accedat, non eadem quæ Judæi loquens. Illi enim dicebant, *Hic est filius Joseph;* hic autem, *Tu es Christus Filius Dei vivi;* et, *Verba vitæ æternæ habes.* Forte quia sæpe ipsum dicentem audierat: *Qui credit in me, habet vitam æternam.* Demonstrat enim se dicta omnia retinere, cum ipsa verba usurpat. Quid ergo Christus? Non laudavit, nec celebravit C
Petrum, quod tamen alibi fecit. Sed quid dicit? 70. *Nonne ego vos duodecim elegi, et unus ex vobis diabolus est?* Quia enim ille dixerat, *Et nos credidimus,* excipit ex numero Judam. Alibi enim nihil de discipulis dixit: sed cum Christus
Matth. 16. 15. dixisset, *Vos autem quem me esse dicitis?* respondit, *Tu es Christus Filius Dei viventis.* Hic vero quia dixerat, *Et nos credidimus,* merito Judam eximit ex illo choro; id vero facit, jam

[a] Alii ὁ Χριστός.
[b] Savil. et Morel. αὐτοῦ λέγοντος. Alii τοῦ διδασκάλου

οῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. Ἐνταῦθα δὲ ἐπειδὴ εἶπε· μεῖς πεπιστεύκαμεν, εἰκότως οὐχ ἀφίησι τὸν εἰς τὸν ἐκείνων χορόν. Τοῦτο δὲ ἐποίει, πόρ- D καὶ ἄνωθεν τοῦ προδότου τὴν κακίαν ἀνακρουό- εἰδὼς μὲν ὅτι οὐδὲν ὀνήσει, τὸ δὲ ἑαυτοῦ πράτ-

diu ante proditoris perfidiam propulsans. Gnarus se nihil proficere, quod in se erat fecit.

θέα τὴν σοφίαν· οὔτε αὐτὸν φανερὸν ἐποίησεν, θεῖν εἴασεν· ἐκεῖνο μὲν, ἵνα μὴ ἀναισχυνθήσῃ ιονεικότερος γένηται· τοῦτο δὲ, ἵνα μὴ νομίζων ειν, ἀδεῶς ἐργάσηται τὸ τόλμημα. Διὸ καὶ φανερωτέρους ἐπάγει τοὺς ἐλέγχους. Πρότερον καὶ αὐτὸν μετὰ τῶν ἄλλων ἠρίθμησεν, εἰπὼν, τινες ἐξ ὑμῶν, οἳ οὐ πιστεύουσιν (ὅτι δὲ καὶ δότην [c] ἠρίθμησεν, ἐδήλωσεν εἰπὼν ὁ εὐαγγε- · Ἤδει γὰρ ἐξ ἀρχῆς τίνες εἰσὶν οἱ μὴ πιστεύον- ὶ τίς ἐστιν ὁ παραδώσων αὐτόν)· ἐπειδὴ δὲ E ε, σφοδρότερον ἐπάγει τὸν ἔλεγχον, Εἷς ἐξ ὑμῶν ς ἐστιν, καὶ κοινὸν πᾶσι τὸν φόβον καθίστησιν, συσκιάσαι βουλόμενος. Ἄξιον δὲ ἐνταῦθα δια- αι, τί δήποτε νῦν μὲν οὐδὲν λέγουσιν οἱ μα- ὕστερον δὲ δεδοίκασι καὶ διαποροῦνται πρὸς ους ὁρῶντες καὶ πυνθανόμενοι, Μή τι ἐγώ 281 ύριε; Καὶ τῷ Ἰωάννῃ ὁ Πέτρος [d] ἐννεύει μα- A ν προδότην, καὶ πυθέσθαι τοῦ διδασκάλου τίς Τί ποτε οὖν ἐστι τὸ αἴτιον; Οὔπω ἦν ὁ Πέ- κούσας, Ὕπαγε ὀπίσω μου, σατανᾶ. Διὰ τοῦτο δέος εἶχεν· ἐπειδὴ δὲ ἐπετιμήθη, καὶ ἀπὸ διαθέσεως εἰπὼν, οὐκ εὐδοκίμησεν, ἀλλὰ καὶ ς ἤκουσεν· ἀκούων ὅτι Εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώ- , εἰκότως λοιπὸν ἔδεισε. [*] Ἄλλως δὲ, οὐδὲ νῦν Εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με, ἀλλ', Εἷς ἐξ ὑμῶν ς ἐστι. Διόπερ οὐδὲ ᾔδεσαν τὸ λεγόμενον, ἀλλὰ ας ᾤοντο σκώπτεσθαι μόνον. Τί δήποτε δὲ τὸ γὼ ὑμᾶς, εἶπεν, τοὺς δώδεκα ἐξελεξάμην, καὶ ὑμῶν διάβολός ἐστι; Κολακείας ἀπηλλαγμέ- οῦ τὴν διδασκαλίαν δεικνύς. [b] Ἐπειδὴ γὰρ πάν- τὸν ἐγκαταλειψάντων αὐτοὶ παρέμειναν μόνοι, B τοῦ Πέτρου ὡμολόγουν εἶναι Χριστὸν, ἵνα μὴ σιν ὅτι διὰ τοῦτο ἔμελλεν αὐτοὺς κολακεύειν, ταύτης τῆς ὑποψίας. Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν οὐδέν με δυσωπεῖ πρὸς τὸ τοὺς κακοὺς μὴ ν· μὴ νομίσητε ὅτι ἐπειδὴ ἐπεμείνατε, κολα- ὑμᾶς αἱρήσομαι· ἢ ἐπειδὴ ἠκολουθήσατε, οὐχ τοὺς πονηρούς. Ὃ γὰρ πολὺ τούτου μεῖζόν ς τὸ δυσωπῆσαι τὸν διδάσκαλον, οὐδὲ τοῦτό με ι. Ὁ μὲν γὰρ παραμένων, τῆς αὐτοῦ φιλο- ς παρέχεται τεκμήριον· ὁ δὲ ἐκλεγεὶς παρὰ ιδασκάλου, περιάπτει δόξαν ἀνοίας, ἐκριπτού-

4. Et intuere sapientiam: non illum manifestum reddidit, neque latere omnino permisit; tum ne impudentior pervicaciorque fieret; tum ne se latere putans, audacius illud facinus adiret. Idcirco in sequentibus apertius illum coarguit. Prius certe illum cum aliis connumeravit, cum dixit, *Sunt quidam ex vobis qui non credunt*, id quod declarat evangelista: *Sciebat enim ab initio qui essent non credentes, et quis traditurus esset ipsum*. Quia vero ille persistebat, acrius arguit, *Unus ex vobis diabolus est*, communemque omnibus metum incutit, ut illum obtegeret. Hic jure quæratur: Cur nihil discipuli nunc dicunt, sub hæc autem dubitant, timent, se mutuo respiciunt rogantes, *Numquid ego sum, Domine?* Et Joanni Petrus innuit, ut Magistrum percontetur quis sit proditor. Qua ergo de causa? Nondum audierat Petrus, *Vade post me, satana*. Ideo non timebat: postquam autem increpatus est, et multo cum affectu loquutus, non laudatus est, sed et satanas audivit; hac percepta voce, *Unus ex vobis tradet me*, jure timuit. Alioquin, non dicit nunc, *Unus ex vobis tradet me*; sed, *Unus ex vobis est diabolus*. Quare non intelligebant quid diceretur, sed malitiam tantum reprehendi putabant. Cur autem dixit, *Nonne ego vos duodecim elegi, et unus ex vobis diabolus est?* Doctrinam suam omni adulatione vacuam indicans. Cum enim abscedentibus omnibus, ipsi soli manerent, et Petri ore Christum confiterentur; ne putarent se ideo ipsis adulaturum esse, hanc amovet suspicionem; ac si diceret: Nihil me cohibet quominus malos arguam: ne putetis me vobis, quia manetis, adulaturum esse; aut quia me sequimini, improbos non reprehensurum. Nam quod magis posset Magistrum flectere, id non me flectit. Qui manet, amoris sui dat indicium. Qui electus est a Magistro, ab insipientibus, ac si insaniat, repelletur. Attamen neque hoc me a reprehendendo abducit. Hac de re etiam nunc gentiles Christum accusant, sed frigide et stulte. Non enim necessitate aut vi Deus bonos facere so-

ι ἠρίθμησεν. ἄκουσον τί φησιν ὁ εὐαγγελιστής.
ὕει μαθεῖν Cod. 706. νεύει θέλων μαθεῖν Cod. 705.]
rel. μή ποτε οὖν.

* [καὶ νῦν οὐ λέγει, εἷς Codd. nostri et marg. Savil.]
b Alii δεικνὺς τοῦτό φησιν. ἐπειδή.

Necessitate aut vi homines bonos facit.

In nostro sita est arbitrio sive salus, sive pernicies nostra.

let, neque electio ejus est violenta, sed a suasione perficitur. Ut autem discas vocationem non vim inferre, perpende quot vocati perierint. Unde palam est, in nostro sitam esse arbitrio vel salutem vel perniciem nostram.

5. Hæc itaque audientes, instituamur ad cavendum vigilandumque semper. Nam si ille qui in sancto illo choro censebatur, qui tantum consequutus erat donum, qui signa fecerat (et enim cum aliis missus fuerat ad mortuos suscitandos leprososque mundandos), quia gravissimo avaritiæ morbo captus est, Dominum suum prodidit, nihilque illi profuere beneficia, dona, non consuetudo, non lotio pedum, non mensæ societas, non loculorum custodia; imo hæc illi aditus ad supplicium fuere: timeamus et nos, quando Judam per avaritiam imitemur. Christum non prodis? Sed quando pauperem fame tabescentem, aut frigore enectum contemnis, eidem obnoxius es damnationi. Et cum indigne mysteria participamus, eamdem in perniciem imus, quam qui Christum occiderunt. Cum rapimus, cum egenos opprimimus, maximam nobis ultionem attrahimus; ac jure merito. Usquequo enim rerum præsentium amor, inutilium et supervacuarum nos occupabit? Divitiæ namque inter superflua et inutilia numerantur. Usquequo inanibus rebus affixi erimus? usquequo [a] non respiciemus cælos? non vigilabimus, non in fastidium fluxarum terrenarumque rerum veniemus? annon experimento illarum vilitatem ediscimus? Cogitemus divites illos qui ante nos fuerunt. Annon hæc omnia somnium sunt? annon umbra et flos? annon unda præterfluens? annon verba et fabulæ? Ille dives fuit; sed quo abierunt divitiæ? Perierunt, corruptæ sunt; sed peccata per divitias parta manent, et propter peccata supplicium. Imo vero etsi nec supplicium esset, nec regnum, contribules, congeneres et consortes revereri oporteret. At nunc canes alimus; multi etiam onagros, ursos, variasque feras: hominem autem fame confectum negligimus, ac pluris facimus alienum genus, quam nostrum. Annon pulchra res est, aies, splendidas ædes construere, multos servos habere, aurea laquearia jacentes conspicere? Res est supervacanea et inutilis. Sunt alia ædificia his multo splen-

Erant qui non modo canes, sed etiam onagros, ursos, variasque feras alerent.

[a] Alii βιαστικὴ τῶν μελλόντων ἐστίν.

didiora et honestiora : his oculos oblectare operæ pretium fuerit : ac nemo est qui impediat. Vis tectum pulcherrimum intueri? Appetente vespera C vide cælum stellis ornatum. Sed non est tectum meum, inquies. Imo magis tuum, quam illud aliud. Propter te namque factum est, et commune tibi est cum fratribus tuis. Hoc autem aliud non tuum est, sed heredum post mortem tuam. Illud maxime tibi esse utile poterit, cum ex pulchritudine sua te ad Creatorem advocet; hoc autem aliud maxime nocebit, teque graviter in die judicii accusabit, quando ipsum quidem auro undique fulgebit, Christus vero ne veste quidem necessaria contectus erit. Ne itaque in tantam insaniam incidamus; ne insequamur fugientia, ne fugiamus manentia, ne prodamus salutem nostram, sed fu-D turæ spei hæreamus, senes : quod sciamus parvum nobis vitæ cursum superesse; juvenes, quod persuasi sint non multum sibi superesse temporis. *Ut* 1. *Thess.* 5. 2. *enim fur in nocte, ita dies ille adveniet.* Hæc itaque cum sciamus, et uxores viros hortentur, et viri uxores moneant, juniores ac virgines doceamus, nosque omnes mutuo instituamus ad præsentia contemnenda, et futura concupiscenda, ut illa consequi possimus, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, unaque Spiritui sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

E

---

283 A

HOMILIA XLVIII.

Cap. VII. v. 1. *Post hæc autem ambulabat Jesus in Galilæa : non enim volebat in Judæa ambulare, quia quærebant eum Judæi interficere.* 2. *Erat autem in proximo dies festus Judæorum, Scenopegia.* Cap. 7.

1. Nihil livore, nihil invidia deterius; per eam mors in mundum intravit. Quia enim vidit B diabolus hominem in honore haberi, ejus felicitatem non ferens, nihil non egit ut eum perderet. A tali radice talem fructum erumpere semper videmus. Per hanc Abel occisus est; per hanc David in mortis periculum venit; per hanc multi alii justi passi sunt; per hanc Christum Judæi

Invidia quantum malum. *Sap.* 2. 24.

interfecerunt. Hoc declarans evangelista dicebat : *Post hæc ambulabat Jesus in Galilæa : non enim poterat in Judæa ambulare, quia quærebant eum Judæi interficere.* Quid dicis, beate Joannes? Non poterat qui potest omnia quæ vult? qui dixit, *Quem quæritis,* et eos retro pulsos prostravit? qui præsens non videtur, hiccine potestatem non habuit? Quomodo postea in medio eorum, in templo, in solennitate, ipsis congregatis, præsentibus homicidis, ea loquebatur quæ magis illos exasperarent? Hoc illi mirabantur dicentes, *Nonne hic est quem quærunt interficere? Et ecce palam loquitur, et nihil illi dicunt.* Quæ sunt hæc ænigmata? Apage : non enim hæc dixit, ut ænigmata esse putarentur; sed ut declararet et divinitatis et humanitatis opera exhibita fuisse. Cum enim dixit, *Potestatem non habebat,* quasi de homine loquitur, multa humano more agente : cum vero dicit ipsum in medio eorum stetisse, nec apprehensum fuisse, divinitatis utique potestatem indicat. Nam fugiebat ut homo, apparebat ut Deus; utrumque vere repræsentans. Cum enim in mediis insidiatoribus non capiebatur, invictam potestatem suam significabat; cum vero secederet, incarnationi fidem faciebat; ut nec Paulus Samosatenus, nec Marcion, nec qui eodem morbo laborant, contradicere possent. His igitur illorum omnium os obstruit. *Post hæc erat festus Judæorum, Scenopegia.* Hæc particula, *Post hæc,* nihil aliud significat, quam multum postea temporis intercessisse. Inde vero liquet, quod cum in monte sederet, festum esset Paschæ; hic autem Scenopegiæ meminit, et quinque mensium spatio nihil aliud narravit vel docuit, quam panum miraculum, et concionem habitam iis qui comederant : etiamsi ille non cessaverit signa facere et concionari, non die tantum et vespera, sed etiam sæpe nocte. Ad discipulos enim sic advenit, ut omnes evangelistæ narrant. Cur ergo illud omiserunt? Quia non poterant omnia recensere. Alioquin illa dicere studuerunt, ex quibus quædam reprehensio vel contradictio ex Judæis consequutura erat. Multa enim istis simi-

Paulus Samosatenus et Marcion.

λῶν ὁ εὐαγγελιστὴς ἔλεγε· Μετὰ ταῦτα περιε
Ἰησοῦς ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ· [a] οὐ γὰρ εἶχεν ἐξουσί
Ἰουδαίᾳ περιπατεῖν, ὅτι ἐζήτουν αὐτὸν οἱ Ἰ
ἀποκτεῖναι. Τί λέγεις, ὦ μακάριε Ἰωάννη; Οἱ
ἐξουσίαν ὁ δυνηθεὶς πάντα ὅσα ἠθέλησεν; ὁ
Τίνα ζητεῖτε, καὶ ῥίψας αὐτοὺς εἰς τὰ ὀπίσω
C ρῶν καὶ μὴ ὁρώμενος, οὗτος οὐκ εἶχεν ἐξουσία
δὲ καὶ ὕστερον εἰς μέσον αὐτῶν παρελθὼν, ἐν
ἱερῷ, ἐν μέσῃ τῇ ἑορτῇ, συνόδου οὔσης, καὶ
νώντων παρόντων, διελέγετο ταῦτα, ἃ μᾶλλον
παρώξυνε; Τοῦτο γοῦν καὶ ἐθαύμαζον λέγοντ
οὗτός ἐστιν ὃν ζητοῦσιν ἀποκτεῖναι; Καὶ ἴδε π
λαλεῖ, καὶ οὐδὲν αὐτῷ λέγουσι. Τίνα δή ἐστι
τὰ αἰνίγματα; [b] Ἄπαγε· οὐχ ἵνα αἰνίγματα λ
μισθῇ, οὕτως εἶπεν, ἀλλ' ἵνα δηλώσῃ ὅτι καὶ
θεότητος ἐπεδείκνυτο, καὶ τὰ τῆς ἀνθρωπότητος
μὲν γὰρ λέγῃ, ὅτι Ἐξουσίαν οὐκ εἶχεν, ὡς
θρώπου διαλέγεται, πολλὰ καὶ ἀνθρωπίνως πο
ὅταν δὲ λέγῃ, ὅτι ἐν μέσοις αὐτοῖς εἱστήκει,
D κατεῖχον αὐτὸν, τῆς θεότητος τὴν δύναμιν ἐνδ
δηλονότι. Καὶ γὰρ ἔφευγεν ὡς ἄνθρωπος, καὶ
ὡς Θεός· ἀμφότερα ἀληθεύων. Τό τε γὰρ ἐν
ὄντα τοῖς ἐπιβουλεύουσι μὴ κατέχεσθαι, τὸ ἀ
νιστον αὐτοῦ καὶ ἄμαχον ἐδήλου· τό τε ὑπο
σθαι, τὴν οἰκονομίαν ἐβεβαίου καὶ ἐπιστοῦ
μήτε Παῦλος ὁ Σαμοσατεὺς ἔχῃ τι λέγειν, μή
κίων, καὶ οἱ τὰ ἐκείνων νοσοῦντες. Διὰ τούτου
πάντων ἐμφράττει τὰ στόματα. Μετὰ ταῦτ
ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων, ἡ σκηνοπηγία. Τὸ, Μετὰ
E οὐδὲν ἄλλο δηλοῖ, ἢ ὅτι πολὺν μεταξὺ χρόνο
μῶν ὑπερεπήδησε. Καὶ τοῦτο δῆλον ἐκεῖθεν· [d]
εἰς τὸ ὄρος ἐκάθητο, φησὶν, ἦν ἡ ἑορτὴ τοῦ
ἐνταῦθα δὲ τῆς σκηνοπηγίας μέμνηται, καὶ
284 πέντε μησὶν οὐδὲν ἕτερον ἡμῖν διηγήσατο, οὐ
A δαξεν ἡμᾶς ἄλλο τι, ἢ τὸ κατὰ τοὺς ἄρτους
καὶ τὴν πρὸς τοὺς φαγόντας γενομένην δημη
καίτοι αὐτὸς οὐ διελίμπανε σημεῖα ποιῶν καὶ
μενος, οὐχ ἐν ἡμέρᾳ, οὐχ ἐν ἑσπέρᾳ, πολλάκις δὲ
κτός. Τοῖς γοῦν μαθηταῖς οὕτως ἐπέστη, ὡς πα
σὶν οἱ εὐαγγελισταί. Τί δήποτε οὖν παρέλιπον
Ὅτι οὐκ ἐνῆν ἅπαντα καταλέγειν. Ἄλλως δὲ, κ
λέγειν ἐσπουδάκασιν, ὑπὲρ ὧν ἡ μέμψις ἢ ἀ
τις παρὰ τῶν [a] Ἰουδαίων ἔμελλε παρακολουθεῖ

[a] Hic omnino legisse arguitur Chrysostomus, οὐ γὰρ εἶχεν ἐξουσίαν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, etc. quæ lectio a librario mutata fuerit in titulo. *Vulgata olim*, inquit Jac. Millius ad hunc locum, Non valebat, *uti visum est Erasmo et Drusio, pro quo postea*, Non volebat.. *Mutatum autem in* οὐκ ἤθελεν, *existimant Erasmus et Grotius, a delicatis, quasi Christi potentiæ injuriam faceret.* Recte autem probat Chrysostomus id Christi potentiam non lædere.

[b] Alii οὐκ ἔστιν αἰνίγματα, μὴ γένοιτο, ἀλλ' ἐ εἰπεῖν, ὅτι καὶ τά.

[c] Alii τοίνυν ἀμφοτέρων ἐμφράττει.

[d] Morel. ὅτε μὲν γὰρ καθήμενον αὐτὸν εἰς τὸ ὄρ φησὶν, ἦν ἡ.

[a] Savil. Ἰουδαίων παρηκολουθήκει.

lia erant. Quod enim ægros curaret, mortuos su-
scitaret, quod admirationi esset, sæpe scripserunt :
ubi autem aliquid insolens narrandum suppetit, vel
B quamdam reprehensionem ipsi oblatam referendam
habent, hæc apponunt; ut nunc narrant, fratres
ejus non ipsi credidisse : quæ res odiosum quid-
piam præ se ferre videtur. Et est sane res mira-
bilis, quam veraces ipsi fuerint; quomodo ea non
vereantur referre, quæ Magistro suo ignominiosa
esse videntur; imo hæc potius curent enarrare,
quam cætera. Et nunc itaque Joannes, multis
prætermissis signis, prodigiis, concionibus, ad
hanc rem narrandam accurrit. 3. *Dixerunt*, in-
quit, *ad eum fratres ejus : Transi hinc in Ju-*
C *dæam, ut et discipuli tui videant opera quæ fa-*
cis. 4. *Nemo quippe in occulto aliquid facit, et*
quærit ipse palam esse. Manifesta teipsum
mundo. 5. *Neque enim fratres ejus credebant*
in eum. Ecqua, inquies, hinc incredulitas, dum
rogant eum ut signa edat? Magna utique. Nam et
verba, et audacia, et intempestiva libertas, incre-
dulitatem denotant. Putabant enim se cognationis
causa fidenter loqui posse. Et videtur quidem
compellatio amicorum esse; sed dicta acerbitate
sunt plena : etenim ipsi et timiditatem et vanam
D gloriam exprobrant. Cum enim dicunt, *Nemo in*
occulto aliquid facit, accusantium partes agunt,
qui timiditatem objiciant et gesta ejus suspecta
habeant : cum autem addunt, *Quærit palam esse*,
vanam gloriam suspicantur.

2. Tu vero Christi virtutem considera. Ex his enim qui talia dicebant primus fuit Jerosolymorum episcopus, beatus Jacobus, de quo Paulus dicit : *Alium autem apostolorum vidi neminem nisi Jacobum fratrem Domini*. Dicitur et Judas mirabilis fuisse. Atqui in Cana aderant, cum aquam in vinum convertit; sed nihil adhuc inde

Jacobus frater Domini Jerosolymarum episcopus.
Gal. 1. 19.

E lucrati sunt. Unde ergo illis tanta incredulitas?
Ex mala voluntate et ex invidia : nam cognatis
qui conspicui sunt, solent etiam cognati non ita
conspicui invidere. Quosnam hic discipulos di-
285 cunt? Turbam sequentem, non duodecim illos.
A Quid ergo Christus? Vide quam mansuete respon-
deat. Neque enim dixit : Qui estis vos, qui me
hoc consilio docetis? sed quid? 6. *Tempus meum*
nondum advenit. Hic mihi aliud quidpiam sub-
indicari videtur. Forte enim invidia moti illum

nostri qui tamen verba ὑπ' αὐτοῦ omittunt.]

[d] Alii ἀπὸ πονηρᾶς προαιρέσεως. Quod vero Jacobus frater Domini ex numero fratrum non credentium fuerit, nescio an alius quispiam dixerit.

Judæis tradere meditabantur; ideoque id declarans dicit, *Tempus meum nondum advenit,* id est, tempus crucis et mortis. Cur me ante tempus occidere properatis? *Tempus autem vestrum semper paratum est.* Hoc est : Vos Judæi, etsi semper cum illis versemini, numquam occident, utpote eadem sentientes; me vero statim occidere tentabunt. Itaque vobis semper licet cum illis esse sine periculo : mihi vero tunc tempus erit, cum crucifigi et mori oportebit. Nam quod hoc intelligat ex sequentibus liquet : 7. *Non potest mundus odisse vos.* Quomodo enim, si eadem vultis, eadem persequimini? *Me autem odit, quia reprehendo eum, quod mala sint opera ejus;* hoc est, Quia perstringo, quia arguo, ideo odiosus sum. Hinc ediscamus, cohibendam esse iram et indignationem, etiamsi abjecti sint qui dant consilium. Nam si non credentium consilium Christus moderate tulit, etiamsi illa consulerent, quæ non decebant, idque non ex bono animo; quam nos consequemur veniam, qui sumus terra et cinis, et consulentes iniquo animo ferimus, etiamsi abjecti et viles quidam sint illi, rem indignam esse putantes? Animadverte ergo cum quanta mansuetudine criminationem propulset. Nam cum dicerent illi, *Manifesta teipsum mundo;* respondet : *Non potest mundus odisse vos, me autem odit;* eorum depellens accusationem. Tantum abest, inquit, ut quæram hominum gloriam, ut non finem faciam coarguendi illos; etiamsi noverim mihi hinc et odium et necem apparari. Et ubi, inquies, coarguit eos? Imo quandonam hoc facere cessavit? nonne dicebat, *Nolite putare quia vos accusaturus sum apud Patrem : est qui accusat vos Moyses;* et, *Ego cognovi vos, quia dilectionem Dei non habetis;* et, *Quomodo potestis credere, qui gloriam ab hominibus accipitis, et gloriam, quæ a solo Deo est, non quæritis?* Viden' quomodo per omnia ostenderit, odium adversum se susceptum inde ortum esse, quod ipsos libere redargueret, non quod sabbatum solveret? Cur autem illos ad festum mittit dicens : 8. *Vos ascendite ad diem festum, ego non ascendam adhuc?* Ut ostendat se non illa dixisse, se excusandi vel adulandi causa, sed ut permitteret Judaïcos servare ritus. Cur ergo ascendit, cum dixisset, *Non ascendam?* Non dixit simpliciter, Non ascendam; sed addit, *Nunc,* id est, vobiscum; *Quia tempus meum nondum impletum est.* Atqui in proximo Paschate crucifigendus erat. Cur

λεύοντο, βασκαίνοντες, τοῖς Ἰουδαίοις. Δ
ἐμφαίνων φησὶν, Ὁ καιρὸς ὁ ἐμὸς οὔπω π
τέστιν, ὁ τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ θανάτου.
καιροῦ κατεπείγετε ἀνελεῖν; Ὁ δὲ καιρὸ
πάντοτε ἕτοιμός ἐστιν. Ὥσεὶ ἔλεγεν· ὑμ
συνῆτε τοῖς Ἰουδαίοις, οὐκ ἀναιρήσουσιν ὑ
ζηλοῦντας αὐτοῖς· ἐμὲ δὲ εὐθέως βουλήσον
Ὥστε ὑμῖν μὲν ἀεὶ καὶ καιρὸς συνεῖναι
B νεύουσιν· ἐμοὶ δὲ τότε καιρὸς, ὅταν ὁ
καιρὸς ἐπιστῇ, ὅταν δέῃ ἀποθανεῖν. Καὶ γ
[a] λέγει, δῆλον διὰ τῆς ἐπαγωγῆς· Οὐ δύνατ
μισεῖν ὑμᾶς. Πῶς γὰρ τοὺς τὰ αὐτὰ βουλ
ὑπὲρ τῶν αὐτῶν τρέχοντας; Ἐμὲ δὲ μισεῖ
αὐτὸν, ὅτι πονηρά εἰσιν αὐτοῦ τὰ ἔργα· τ
καθάπτομαι καὶ ἐλέγχω, διὰ τοῦτο μισ
τούτων παιδευώμεθα κρατεῖν ὀργῆς, καὶ
παθεῖν, κἂν εὐτελεῖς ὦσιν οἱ συμβουλεύον
τοὺς οὐ πιστεύοντας ὁ Χριστὸς συμβουλεύ
πράως, καὶ συμβουλεύοντας τὰ μὴ δέοντ
βουλεύοντας τὰ οὐκ ἀπὸ προαιρέσεως ἀ
C ἡμεῖς τευξόμεθα συγγνώμης, γῆ καὶ σποδ
πρὸς τοὺς συμβουλεύοντας δυσχεραίνοντες
εὐτελέστεροι οἱ τοῦτο ποιοῦντες ὦσιν, ἀνά
ἡγούμενοι τοῦτο; Σκόπει γοῦν πῶς μετὰ
πάσης ἀποκρούεται τὴν κατηγορίαν. Εἰ
ἐκείνων, φανέρωσον σεαυτὸν τῷ κόσμῳ, α
Οὐ δύναται ὁ κόσμος ὑμᾶς μισεῖν, ἐμὲ δ
μισεῖ· ἀναιρῶν αὐτῶν τὴν κατηγορίαν. Τ
ἀπέχω, φησὶ, ζητεῖν τὴν παρὰ ἀνθρώπω
οὐ διαλιμπάνω ἐλέγχων αὐτούς· καὶ ταῦτα
D ἐκ τούτου τικτόμενον, καὶ θάνατον κατασκ
Καὶ ποῦ ἤλεγξε, φησί; Πότε γὰρ ἐπα
ποιῶν; οὐχὶ ἔλεγε· Μὴ δοκεῖτε, ὅτι ἐγὼ
ὑμῶν πρὸς τὸν Πατέρα· Ἔστιν ὁ κατη
Μωϋσῆς· καὶ, Ἐγὼ ἔγνωκα ὑμᾶς, ὅτι τ
τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔχετε· καὶ, Πῶς δύνασθε πι
ξαν παρὰ ἀνθρώπων λαμβάνοντες, καὶ τὴ
μόνου Θεοῦ οὐ ζητοῦντες; Εἶδες πῶς ἔδει
των, ὅτι τὸ πρὸς αὐτὸν μῖσος ἐποίει ὁ ἔλε
παῤῥησιασμένος, οὐχ ἡ τοῦ σαββάτου λύ
ποτε δὲ αὐτοὺς πέμπει εἰς τὴν ἑορτὴν, λ
E βητε εἰς τὴν ἑορτὴν, ἐγὼ οὐκ ἀναβαίνω ἄρ
ὅτι ταῦτα εἶπεν, οὐχὶ δεόμενος [b] αὐτῶν,
κεύεσθαι θέλων, ἀλλὰ συγχωρῶν τὰ Ἰουδ
Πῶς οὖν, φησὶν, ἀνέβη, εἰπὼν, Οὐκ ἀνα
εἶπεν καθάπαξ, οὐκ ἀναβαίνω· ἀλλὰ, Νῦν,
τέστι, μεθ' ὑμῶν· Ὅτι ὁ καιρὸς ὁ ἐμὸς οὔ
ρωται. Καὶ μὴν τῷ μέλλοντι πάσχα ἐ
286 ἔμελλε. Πῶς οὖν οὐκ ἀνέβη καὶ αὐτός; Εἰ
A ὁ καιρὸς οὔπω παρῆν, διὰ τοῦτο οὐκ ἀνέβη,

[a] Savil. λέγει, διὰ τῶν ἑξῆς ἐδήλωσεν.

[b] Morel. αὐτῶν τῆς συνουσίας καὶ τῆς τιμῆς,

ergo non ipse ascendit? Si enim non ascendit,
quod nondum tempus esset, non oportebat omnino
ascendere. Verum non ideo ascendit ut pateretur,
sed ut illos erudiret. Cur clam ascendit? Nam
poterat palam ascendere et in medio consistere,
violentumque illorum impetum coercere, ut sæpe
fecit. Sed nolebat id frequentius facere. Nam si
palam ascendisset, rursusque illos quasi cæcos
continuisset, divinitatem suam clarius exhibuisset
ante tempus, et magis inde revelasset eam. Cum
B vero putarent illi ipsum metu detineri, contra
ostendit se et fidenter et prudenter agere, et gna-
rum temporis quo passurus esset; illo adveniente,
se ultro Jerosolymam concessurum esse. Mihi
porro videtur illud, *Vos ascendite,* hoc sibi
velle : Ne putetis me vos cogere ut mecum inviti
maneatis : cum autem addit, *Nondum impletum
est tempus meum,* hoc significare, quod scilicet
oporteat signa fieri, et conciones haberi, ita ut ex
populo multo plures crederent, et discipuli viden-
tes constantiam fiduciamque Magistri sui, atque
eos quos passus est cruciatus, firmiores evaderent.

3. Ex supra dictis porro ejus benignitatem **Benignitas Christi imitanda.**
et mansuetudinem ediscamus : *Discite a me,*
C *quia mitis sum et humilis corde :* omnemque *Matth.* 11. 29.
acerbitatem exscindamus. Si quis nobis insulta-
verit, nos humiliter agamus; si quis ferociter
egerit, ipsum mitigemus; si momorderit, tradu-
xerit et deriserit, ne dejiciamur, neve vicem re-
pendere aggressi, nos ipsos perdamus. Fera quippe
est ira, fera vehemens et ardens. Cantemus itaque
nobis divinæ Scripturæ carmina, et dicamus:
Terra et cinis es, *Quid superbit terra et cinis ?* *Gen.* 3. 19. *Ib.* 18. 27.
et, *Impetus iræ, ruina est illi;* et, *Vir iracun-* *Eccli.* 10. 9.
dus, non modestus est. Nihil enim turpius furi- *Eccli.* 1. 28. (22).
bundo aspectu, nihil ingratius. Quod si aspectu, *Prov.* 11. 25.
D multo magis animo. Quemadmodum enim com-
moto cœno fœtor effunditur: sic animo ira per-
moto, multa orietur turpitudo et molestia. At,
inquies, non fero contumeliam ab inimicis illatam.
Cur? quæso. Nam si vere dicit, etiam coram illo
compungi oporteret, et gratiam ipsi habere; sin
vero mentitur, id contemne. Pauperem vocat?
Ride. Ignobilem vel stultum appellat? Ingemisce
pro illo. Nam, *Qui dicit fratri suo, Fatue, reus* *Matth.* 5. 22.
erit gehennæ ignis. Si contumeliam inferat, co-
gita supplicium quod ipsum manet, nec modo

τότε μάλιστα.

[c] Alii *ἐκκόψωμεν.*

[d] Alii *κινουμένου βορβόρου.*

iram cohibebis, sed etiam lacrymas effundes. Neque enim irritatur quispiam contra febricitantem, aut acuto morbo inflammatum, sed similes viros miseratur et deplorat. Hujusmodi est irati animus. Sed si vis te ulcisci, tace, et opportunam ipsi plagam infliges. Sin contumeliam contumelia depellas, ignem succendisti. At, inquies, si taceamus, pusilli animi arguemur. Non te pusilli animi accusabunt, sed philosophiam tuam mirabuntur. Si vero ex contumelia inflammeris, locum dabis putandi vera esse quæ objiciuntur. Cur, quæso, ridet dives qui se pauperem appellari audit? annon quia ipse scit se non esse pauperem? Ita et nos si de contumeliis rideamus, hoc argumentum erit maximum, nos talis rei conscios nobis non esse. Ad hæc quousque hominum accusationes metuemus? quousque communem

. Cor. 3. Dominum despiciemus, et carni affigemur? *Cum enim inter vos sit contentio et æmulatio et seditiones, nonne carnales estis?* Simus ergo spirituales; hanc deterrimam feram frenemus. Iram inter et furorem nullum discrimen; sed temporarius quidam dæmon est; imo dæmoniaco pejor. Nam dæmoniaco venia datur; iracundus autem mille suppliciis dignus erit, qui se sponte in perniciei barathra dejicit, et ante futuram gehennam hic jam pœnas dare incipit; dum tumultu perpetuo et æstu intolerabili cogitationum nocte dieque exagitatur. Ut itaque et præsenti supplicio et futura vindicta nos liberemus, hoc pulso animi morbo, omnem exhibeamus mansuetudinem, ut requiem animabus nostris inveniamus et hic et in regno cælorum; quod utinam omnes assequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria simulque Spiritui sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

E κόλασιν ἣν κολάζεται, καὶ οὐ μόνον οὐχ ἕξεις
ἀλλὰ καὶ δάκρυα ἀφήσεις. Οὐδὲ γὰρ πρὸς τὸν
τοντά τις παροξύνεται, οὔτε πρὸς τὸν φλεγμαί
ἀλλ' ἐλεεῖ πάντας τοὺς τοιούτους καὶ δακρύει.
τον γάρ ἐστι ψυχὴ ὀργιζομένη. Ἀλλὰ, κἂν ἀμύ
287 βούλῃ, σίγησον, καὶ καιρίαν ἔδωκας αὐτῷ τὴν π
A Ἂν δὲ λοιδορίαν λοιδορίᾳ συνάψῃς, τὸ πῦρ ἀ
Ἀλλ' ἀσθένειαν καταγινώσκουσιν οἱ παρόντες,
ἂν σιγήσωμεν. Οὐκ ἀσθένειαν καταγνώσονται, ἀ
φιλοσοφίᾳ θαυμάσονται. Ἂν δὲ ὑβρισθεὶς δηχθῇς
σας· δηχθεὶς δὲ, ἀναγκάζεις ἀληθῆ νομίζεσθαι
γόμενα. Διατί, εἰπέ μοι, ὁ πλούσιος γελᾷ
πένης; ἆρ' οὐχ ὅτι μὴ σύνοιδεν ἑαυτῷ [a] πενίαν;
καὶ ὑμεῖς, ἂν μᾶλλον γελάσωμεν ἐπὶ ταῖς ὕ
μεγίστην ἀπόδειξιν παρέξομεν τοῦ μὴ συνειδέν
λεγομένοις. Ἄλλως δὲ, μέχρι πότε τὰς τῶν ἀνθ
δεδοίκαμεν εὐθύνας; μέχρι πότε τοῦ κοινοῦ κατ
νοῦμεν Δεσπότου, καὶ τῇ σαρκὶ προσηλώμεθα;
B γὰρ ἐν ὑμῖν ἔρις καὶ ζῆλος καὶ διχοστασίαι, οὐ
κικοί ἐστε; Γενώμεθα τοίνυν πνευματικοὶ, καὶ
νώσωμεν τὸ δεινὸν τοῦτο θηρίον. Ὀργῆς καὶ
μέσον οὐδέν· ἀλλὰ πρόσκαιρός ἐστι δαίμων,
δὲ καὶ δαιμονῶντος χαλεπώτερον. Ὁ μὲν γὰρ
νῶν, καὶ συγγνώμης ἀπολαύσειεν ἄν· ὁ δὲ ὀργ
νος, μυρίων ἔσται κολάσεων ἄξιος, ἑκὼν ἑαυτ
βάραθρα τῆς ἀπωλείας φέρων, καὶ πρὸ τῆς μελ
γεέννης ἐντεῦθεν ἤδη τὴν δίκην τιννύων, θόρυβ
ἄπαυστον καὶ ζάλην [b] ἀσίγητον διὰ πάσης μὲν
διὰ πάσης δὲ ἡμέρας ἐπεισάγων τοῖς τῆς ψυχῆ
σμοῖς. Ἵν' οὖν καὶ τῆς ἐν τῷ παρόντι κολάσεω
τῆς ἐν τῷ μέλλοντι τιμωρίας ἑαυτοὺς ἀπαλλά
C ἐκβαλόντες τουτὶ τὸ πάθος, πραότητα πᾶσαν
ξώμεθα καὶ ἐπιείκειαν, ἵνα καὶ ἐνταῦθα ἀνάπαυ
ρωμεν τῇ ψυχῇ ἡμῶν, καὶ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν
νῶν· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάρ
φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστο
οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ
ματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν α
Ἀμήν.

[a] Morel. *πενίαν; οὕτω καὶ ὑμεῖς· ἂν μᾶλλον γελάσωμεν ἐπὶ ταῖς.* Savil. *πενίαν· ἂν τοίνυν μέλλωμεν γελᾷν ἐπὶ ταῖς ὕβρεσι.*

[b] Alii *ἀφόρητον.*

ΟΜΙΛΙΑ μθ'.

...πὼν αὐτοῖς, ἔμεινεν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ· ὡς δὲ ...σαν οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, τότε καὶ αὐτὸς ἀνέβη D ...ἑορτὴν, οὐ φανερῶς, [c]ἀλλ' ὡς ἐν κρυπτῷ.

...θρωπίνως ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ οἰκονομούμενα, ...ῦτο μόνον οἰκονομεῖται, ἵνα τὴν σάρκωσιν ...ται, ἀλλ' ἵνα καὶ ἡμᾶς παιδεύσῃ πρὸς ἀρε... ...ὰρ πάντα ὡς Θεὸς ἔπραττε, πόθεν ἐδυνάμεθα ...ἔναι, περιπίπτοντες ἀβουλήτοις, τί χρὴ ...όν τι λέγω· ἐν τούτῳ τε αὐτῷ ὢν τῷ χωρίῳ ... τῶν Ἰουδαίων εἰς μέσον εὐθέως παρελθὼν E ...α τὴν ὁρμήν. Εἰ τοίνυν τοῦτο ἐποίει διηνε...ὶς οὐ δυνάμενοι τοῦτο ποιεῖν, περιπίπτοντες ...ἂν ἔγνωμεν πῶς δεῖ τῷ πράγματι χρῆσθαι; ...ον εὐθέως ἀποθανεῖν, ἤ τι καὶ οἰκονομῆσαι ...προχωρῆσαι τὸν λόγον; Ἐπεὶ οὖν οὐκ ἂν ἐμά...ῖς, οἱ μὴ δυνάμενοι, παρελθόντες εἰς μέσον 288 ...εῖν, διὰ τοῦτο καὶ ταῦτα παρ' αὐτοῦ παι- A . Ταῦτα γὰρ, φησὶν, εἰπὼν ὁ Ἰησοῦς, ἔμεινεν ...λαίᾳ. Ὡς δὲ ἀνέβησαν οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, ...η καὶ αὐτὸς, οὐ φανερῶς, ἀλλ' ὡς ἐν κρυ-... εἰπεῖν, ὅτι Ἀνέβησαν οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, ...ός ἐστιν, ὅτι οὐκ ἐβούλετο μετ' ἐκείνων ἀνελ...ὸ καὶ μένει ἐν ᾧπερ ἦν, οὔτε δῆλον κατέ... αὐτὸν, ἐκείνων πως κατεπειγόντων τοῦτο Τί δήποτε δὲ ἐν παῤῥησίᾳ διαλεγόμενος ἀεὶ, ...ῦν τοῦτο ποιεῖ; Οὐκ εἶπε, κρύφα, ἀλλ' ...πτῷ. Οὕτω [b]γὰρ ἐχρῆν, ὅπερ εἶπον, παι...ς τὰ πράγματα οἰκονομεῖν. Καὶ χωρὶς τού...κ ἦν ἴσον ζεόντων αὐτῶν καὶ σφαδαζόντων B καὶ μετὰ ταῦτα τῆς ἑορτῆς διαλυθείσης. Οἱ ...ῖοι ἐζήτουν αὐτὸν, καὶ ἔλεγον, Ποῦ ἐστιν ...αλά γε αὐτῶν τὰ ἐν ταῖς ἑορταῖς κατορθώ...τὶ φόνον ὁρμῶσι, καὶ ἐν τῇ ἑορτῇ βουλεύον... συλλαβεῖν. Οὕτω γοῦν καὶ ἀλλαχοῦ λέγουσι· ...ε ὅτι οὐ μὴ ἔλθῃ ἐν τῇ ἑορτῇ; Καὶ ἐνταῦθα, ... ἐκεῖνος; Ὑπὸ τοῦ πολλοῦ μίσους καὶ τῆς ...; οὐδὲ ὀνομαστὶ αὐτὸν καλεῖν ἐβούλοντο. ...εἰς τὴν ἑορτὴν αἰδὼς, μεγάλη ἡ εὐλάβεια· ...ς τῆς ἑορτῆς αὐτὸν θηρεῦσαι ἐβούλοντο. Καὶ

HOMILIA XLIX.

CAP. VII. v. 9. *Hæc cum dixisset illis, mansit* D *in Galilæa.* 10. *Ut autem ascenderunt fratres ejus, tunc et ipse ascendit ad diem festum, non manifeste, sed quasi in occulto.*

1. Quæ humano more a Christo dispensantur, non ideo tantum fiunt ut incarnationem confirment, sed etiam ut nos ad virtutem instituant. Si enim omnia tamquam Deus fecisset, quomodo possemus nos, cum ingrata accidunt, quid faciendum sit ediscere? ut verbi gratia hoc in loco, si E Judæis necem spirantibus, in medium procedens statim eorum impetum coercuisset. Si itaque hoc assidue fecisset, nos in eadem incidentes, cum non possemus idem præstare, quomodo sciremus quid agendum esset? utrum mori oporteret, an aliud quidpiam providere, ut sermo procede-288 ret? Quia igitur nos, qui pari potestate præditi A non sumus, quid in medium ingressis faciendum esset non didicissemus; hæc ideo ad illo docemur. Nam ait, *Hæc cum dixisset Jesus, mansit in Galilæa. Ut autem ascenderunt fratres ejus, tunc et ipse ascendit, non manifeste, sed quasi in occulto.* Hæc, *Ascenderunt fratres ejus,* significant ipsum noluissse cum illis ascendere. Quamobrem ibi manet, neque sese manifeste ostendit, licet id illi suaderent. Cur vero qui palam semper loquebatur, nunc quasi in occulto id facit? Non dixit, Occulte, sed, *Quasi in occulto.* Sic enim oportebat, quemadmodum dixi, ut nos doceret hæc negotia gerere. Alioqui non par erat illis B iratis et frementibus tunc comparere, sed post diem festum. 11. *Judæi ergo quærebant eum, et dicebant, Ubi est ille?* Præclara certe in die festo opera! ad cædem properant, in festo consultant quomodo capiant illum. Sic et alibi dicunt: *Quid putatis, quia non venit ad diem festum?* Et hic dicebant, *Ubi est ille?* Ex nimio odio ne nominare quidem dignantur. Magna certe festi reverentia, ingens pietas! die festo ipsum capere volebant. 12. *Et murmur multum erat de*

...ἀλλὰ κρυπτῶς.
...ὶ διὰ τοῦτο περιέμενεν, οὐδὲ [vel καὶ οὐ] δῆλον.
...ς. Savil. et Mss. nostri σπουδαζόντων pro κατε-...
... γὰρ ἐδόκει. Mox Morel. οἰκονομεῖν, ἄλλως δέ.

καὶ ὅτι οὐκ ἦν ἴσον. [Tum Codd. nostri et marg. Savil. ἀκμαζόντων pro σφαδαζόντων.]

c Alii ἐπὶ φόνον ὥρμων ἀεὶ, καὶ ἀπὸ τούτων ἐσπούδαζον ἀγρεύειν αὐτὸν, οὕτω.

d Alii ἀπὸ γὰρ τῆς ἑορτῆς αὐτὸν θηρεῦσαι ἐσπούδαζον.

eo in turba. Puto autem illos in furorem actos a loco, ubi signum factum fuerat, atque exasperatos, non ita de re gesta indignatos esse, ut timebant ne quid simile iterum faceret. Contrarium porro accidit, vel inviti clarum ipsum reddiderunt. *Quidam dicebant, quia bonus est, alii, Non, sed seducit turbas*. Illam puto fuisse multitudinis opinionem; aliam vero principum et sacerdotum : nam calumniari ad illorum invidiam et nequitiam pertinebat. *Seducit turbam*, inquiunt. Quomodo, quæso? Num quia signa simulat, non facit? Atqui contrarium experientia docet. 13. *Nemo tamen palam loquebatur de illo propter metum Judæorum*. Vides ubique optimates corruptos, plebem vero recte sentientem, sed non præditam ea fortitudine quam oportebat? 14. *Jam autem die festo mediante, ascendit Jesus, et docebat*. Exspectatio attentiores reddidit. Nam qui prioribus diebus quærebant eum dicentes, *Ubi est ille?* repente illum videntes, animadverte quomodo adstent, et loquentem observent, tam illi qui bonum, quam alii qui malum illum dicebant : sed illi ut quidpiam lucri reportarent, mirarenturque ipsum; alii ut comprehenderent et caperent. Illud autem, *Seducit turbam*, per doctrinam scilicet, non intelligentes quid diceret : illud vero, *Bonus*, a signis dicebatur. Sedato itaque illorum furore ita instituit, ut verba sua diligenter audirent, neque amplius indignati aures obstruerent. Quid docuerit, non narrat evangelista; id solum dicit quod mirabiliter sit loquutus, quod ipsos demulserit, et mutarit : tanta dictorum virtus erat. Qui vero dicebant, *Seducit turbam*, mutati jam admirabantur, ideoque sic loquebantur : 15. *Quomodo scit literas, qui non didicit?* Viden' quomodo admirationem eorum nequitia plenam demonstret? Non enim dicit ipsos doctrinam miratos esse, vel dicta admisisse : sed tantum, *Mirabantur*; id est, in stuporem deciderant dicentes, Unde illi hæc? cum ex dubitatione tali perspicere debuissent nihil puri hominis in illo fuisse. Verum quia hoc illi confiteri nolebant, sed mirabantur solum, audi quid ille dicat : 16. *Mea doctrina non est mea*. Rursus eorum suspicioni respondet, ad Patrem illos abducens, ut inde illis silentium imponat : 17. *Si quis voluerit voluntatem ejus facere, cognoscet de doctrina, utrum ex Deo sit, an ego a meipso lo-*

γογγυσμὸς ἦν περὶ αὐτοῦ πολὺς ἐν το
C δὲ δοκεῖ καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου παροξύνεσ
τὸ σημεῖον ἐγένετο, καὶ ὁμοῦ ἀγριαίν
ναι, οὐχ οὕτως ὑπὲρ τοῦ παρελθόντ
ὡς φοβουμένους, μὴ πάλιν ἐργάση
Ἐξέβαινε δὲ πᾶν τοὐναντίον, καὶ .
αὐτὸν ἐποίουν. Καὶ οἱ μὲν ἔλεγον, ὅτι
δὲ, οὔ, ἀλλὰ πλανᾷ τὸν ὄχλον. Ἐκεί
τὴν δόξαν τῶν πολλῶν εἶναι· ταύτην
των καὶ τῶν ἱερέων. Τὸ γὰρ διαβάλ
βασκανίας καὶ πονηρίας ἐστί. Πλανᾷ
Τί ποιῶν, εἰπέ μοι; ἆρα φαντάζων κ
D νος τὰ σημεῖα; Καὶ μὴν τοὐναντίον
Οὐδεὶς μέντοι παῤῥησίᾳ ἐλάλει περ
φόβον τῶν Ἰουδαίων. Ὁρᾷς πανταχο
διεφθαρμένον, τοὺς δὲ ἀρχομένους ὑ
κρίσει, οὐκ ἔχοντας δὲ [f] ἀνδρείαν
μάλιστα τῷ πλήθει δεῖ; Ἤδη δὲ τῆς
ἀνέβη ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἐδίδασκε. Τῇ ἀ
κωτέρους αὐτοὺς ἐποίησεν. [g] Οἱ γὰρ
τήσαντες αὐτὸν ταῖς πρώταις καὶ λέ
ἐκεῖνος; ἄφνω παρόντα ἰδόντες, ὅρα
καὶ ἔμελλον ἐπικεῖσθαι λέγοντι, οἵ τε
οἵ τε μὴ τοιοῦτον· ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν,
E καὶ θαυμάσαι· οὗτοι δὲ, ὥστε ἐπιλ
τασχεῖν. Τὸ μὲν οὖν, Πλανᾷ τὸν δ
δασκαλίας τῶν δογμάτων ἔλεγον, οὐ
γόμενα· τὸ δὲ, Ἀγαθὸς, ἀπὸ τῶν ση
τοίνυν αὐτῶν τὸν θυμὸν οὕτως ἐκ
σχολῆς ἀκοῦσαι τῶν λεγομένων, μ
289 A ἐμφραττούσης τὰ ὦτα. Τί μὲν οὖν ἐ
ὅτι δὲ θαυμαστῶς, τοῦτο μόνον λέ
αὐτοὺς καὶ μετέβαλε· τοσαύτη τῶ
δύναμις. Οἱ δὲ εἰπόντες, ὅτι Πλανᾷ
βαλλόμενοι ἐθαύμαζον· διὸ καὶ ἔλ
οἶδε γράμματα, μὴ μεμαθηκώς; Ὁ
καὶ ἐνταῦθα πονηρίας γέμον τὸ θαῦμ
εἶπεν, ὅτι τὴν διδασκαλίαν ἐθαύμαζ
το τὰ λεγόμενα· ἀλλ' ἁπλῶς, Ἐθαύ
εἰς ἐκπληξίαν ἐνέπιπτον καὶ διη
Πόθεν τούτῳ ταῦτα; δέον ἀπὸ τῆ
συνιδεῖν, ὅτι οὐδὲν ἀνθρώπινον ἦ
B ἐπειδὴ τοῦτο αὐτοὶ οὐκ ἤθελον [h] ἐ
μέχρι τοῦ θαυμάζειν ἵσταντο μόνον,
αὐτός· Ἡ ἐμὴ διδαχὴ οὐκ ἔστιν
τὴν ὑπόνοιαν αὐτῶν ἀποκρίνεται,
αὐτοὺς ἄγων, κἀκεῖθεν [i] ἐπιστομίσαι
τις θέλῃ τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιεῖν, ·

[e] Savil. ἐγὼ δὲ οἶμαι. Mox Savil. καὶ μάλιστα ἀγριαίνειν.
[f] Morel. δόξαν. [Mox alii ὃ μάλιστα τοῦ πλήθους ἐστίν;]
[g] Morel. οἱ γοῦν ζητοῦντες αὐτὸν καὶ λέγοντες.
[h] Alii χαυνώσας.
[i] Alii ἀποκαλύψαι.

ίας, πότερον ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστιν, ἢ ἐγὼ ἀπ'
λαλῶ. Ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστι· τὴν πονηρίαν
ι ἐκβάλετε, καὶ τὴν ὀργὴν, καὶ τὸν φθόνον,
ος τὸ εἰκῆ πρὸς ἐμὲ γεγενημένον, καὶ οὐδὲν
ν ὑμᾶς γνωρίσαι, ὅτι Θεοῦ ὄντως ἐστὶ τὰ
ὰ ἐμά. Νῦν μὲν γὰρ ὑμῖν ταῦτα ἐπισκοτεῖ,
ρθὴν διαφθείρει κρίσιν λάμπουσαν· ἂν δὲ
λητε, οὐκ ἔτι τοῦτο πείσεσθε. Ἀλλ' οὕτω C
πεν· ἐπλήξε γὰρ ἂν αὐτοὺς σφοδρῶς· πάντα
ηνίξατο διὰ τοῦ εἰπεῖν, Ὁ ποιῶν τὸ θέλημα
ώσεται περὶ τῆς διδαχῆς, πότερον ἐκ τοῦ
ν, ἢ ἐγὼ ἀπ' ἐμαυτοῦ λαλῶ· τουτέστιν, ἢ
τριόν τι καὶ ξένον καὶ ἐναντίον φθέγγομαι.
π' ἐμαυτοῦ, ἀεὶ ἐπὶ τοῦτο κεῖται, ὅτι οὐδὲν
αὐτῷ δοκούντων λέγω, ἀλλὰ πάντα ἃ ὁ
ύλεται, ταῦτα κἀγώ. Ἐάν τις τὸ θέλημα
ῇ, γνώσεται περὶ τῆς διδαχῆς. Τί ἐστιν, Ἐάν
ημα αὐτοῦ ποιῇ; Ἐάν τις ἐραστὴς ᾖ τοῦ
ατ' ἀρετὴν, εἴσεται τῶν λεγομένων τὴν δύ- D
ν τις θέλῃ προσέχειν ταῖς προφητείαις, πό-
αὐτὰς λαλῶ, ἢ οὔ.

αὐτοῦ καὶ οὐκ αὐτοῦ; Οὐ γὰρ εἶπεν, ἡ δι-
ύτη οὐκ ἔστιν ἐμή· ἀλλὰ πρότερον εἰπὼν,
ὴ, καὶ οἰκειωσάμενος αὐτὴν, τότε ἐπήγα-
ἔστιν ἐμή. Πῶς οὖν τὸ αὐτὸ δύναται εἶναι,
, καὶ οὐκ αὐτοῦ; Αὐτοῦ μὲν, ὅτι ὡς μὴ δι-
; ἔλεγεν· οὐκ αὐτοῦ δὲ, ὅτι τοῦ Πατρὸς ἦν
ία. Πῶς οὖν λέγει, Πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς E
καὶ τὰ ἐμὰ αὐτοῦ; Εἰ γὰρ ἐπειδὴ τοῦ Πα-
διὰ τοῦτο οὐκ ἔστι σὴ, ψεῦδος ἐκεῖνο· διὰ
φειλεν εἶναι σή. Ἀλλὰ τὸ, Οὐκ ἐμὴ, σφό-
καὶ τοῦ Πατρὸς μίαν εἶναι δηλοῖ τὴν δι-
ναι ἔλεγεν· οὐδὲν ἔχει παρηλλαγμένον, ὡς
. Εἰ γὰρ καὶ ἡ ὑπόστασις ἄλλη, ἀλλ' οὕτω
ι πράττω, ὡς μὴ νομίζεσθαι ἕτερόν τι
ατέρα, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ὅπερ ὁ Πατὴρ εἶπεν 299
ἶτα καὶ ἄλλον ἐπάγει συλλογισμὸν ἀναν- A
θρώπινόν τι παράγων εἰς μέσον, καὶ ἀπὸ
εία παιδεύων. Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; Ὁ ἀφ'
ν, τὴν δόξαν τὴν ἰδίαν ζητεῖ. Τουτέστιν,
ος ἰδίαν τινὰ στῆσαι διδασκαλίαν, δι'
βούλεται, ἀλλ' ἢ δόξαν ἐκ τούτου καρ-
δὲ ἐγὼ οὐ βούλομαι καρπώσασθαι δόξαν,
ἰδίαν τινὰ βούλομαι στῆσαι διδασκαλίαν;
ῦ λαλῶν· τουτέστιν, ὁ ἴδιόν τι καὶ πα-
, διὰ τοῦτο λαλεῖ, ἵνα τὴν δόξαν αὐτοῦ
ἐγὼ τὴν δόξαν τοῦ πέμψαντός με ζητῶ,
ἂν ἑλοίμην ἕτερα διδάσκειν; Ὁρᾷς ὅτι B
δι' ἣν καὶ ἐκεῖ ἔλεγε μηδὲν ἀφ' ἑαυτοῦ

quar. Hoc est, Nequitiam, iram, invidiam ejicite; necnon odium quod contra me sine causa suscepistis, et nihil impediet quin cognoscatis verba mea vere Dei esse. Nunc hæc vos tenebris offundunt, et rectum apud vos judicium pervertunt; si hæc eliminetis, non illud patiemini. Sed non ita loquutus est, ne nimis illos perstringeret; verum hæc omnia C subindicavit, cum diceret, *Qui facit voluntatem ejus, cognoscet de doctrina, utrum ex Deo sit, an ego a meipso loquar;* id est, Num alienum quid, aut novum, aut contrarium proferam. Nam illud, *A meipso*, semper ad hoc refertur, quod nihil præter placitum ejus loquar; sed omnia quæ Pater vult, hæc et ego volo. *Si quis voluntatem ejus faciat, cognoscet de doctrina.* Quid sibi vult illud, *Si quis voluntatem ejus faciat?* Id est, Si quis virtutis sit amator, dictorum vim cognoscet; si quis velit prophetiis attendere, num D secundum eas loquar, necne.

2. Quomodo sua esse potest, et non sua? Neque enim dixit, Doctrina hæc non est mea; sed cum prius meam dixisset, et sibi propriam fecisset, tunc intulit, *Non est mea.* Quomodo potest idipsum esse suum et non suum? Sua, quia non id edoctus dicebat; non sua, quia doctrina Patris E erat. Quomodo ergo dicit, *Omnia quæ sunt Patris mea sunt, et quæ mea, Patris?* Si enim quia Patris est, ideo non est tua, falsum est illud; ideo namque tua esse debet. Sed illud, *Non est mea*, suam et Patris voluntatem unam esse majorem in modum declarat; ac si diceret, Nihil habet diversum, quasi alterius esset. Etiamsi enim hypostasis sit alia, sic loquor, sic ago, ne existimetur aliud a Patre, sed idem ipsum quod Pater 299 A facit, et agi et dici. Deinde alium adducit syllogismum, cui contradici nequeat, humano et consueto exemplo nixum. Quodnam illud est? 18. *Qui a seipso loquitur, propriam gloriam quærit.* Id est, Qui vult sibi propriam statuere doctrinam, nihil aliud optat, quam ut sibi gloriam hinc pariat. Si autem ego nolo mihi gloriam parere, cur propriam doctrinam statuere cupio? *Qui a semetipso loquitur;* id est, Qui diversum quidpiam et sibi proprium affert, ideo loquitur ut gloriam sibi paret. Si autem ego quæro gloriam B ejus qui misit me, cur alia docere velim? Viden' illum quadam de causa dicere se nihil a seipso

βουλόμενος ἀφ' ἑαυτοῦ λέγειν, δι' οὐδὲν ἕτερον βούλεται, ἀλλ' ἢ δόξαν ἐκ τούτου καρποῦσθαι.

facere? Quænam illa causa est? Ut crederent se non gloriam apud vulgum captare. Quapropter cum humilia loquitur, *Ego Patris gloriam quæro*, inquit, ut ostendat illis ubique, se non quærere gloriam. Cur autem humilia loquatur, multæ sunt causæ; puta, ne ingenitus putetur esse, ne Deo adversarius, ut carnem induisse credatur, ut infirmitati auditorum consulat, ut modestiam sectari et jactantiam fugere doceat. Sublimia vero loquendi una solum reperiatur causa, nempe naturæ præstantia. Sed si quia dixit, se ante Abraham fuisse, offensi sunt, quo non prorupissent, si sublimia semper audissent? 19. *Nonne Moyses dedit vobis legem, et nemo ex vobis facit legem? Quid me quæritis interficere?* Quam consequentiam, quid commune habent hæc cum præcedentibus verbis? Duo illi crimina intentabant; aliud, quod sabbatum solveret; aliud, quod Deum Patrem diceret, seque Deo æqualem faceret. Quod enim non ex illorum suspicione, sed ex propria sententia sic loqueretur; at non sicut alii multi, sed quasi proprium sibi et eximium id diceret, hinc palam est. Multi sæpe patrem suum dixere

Mal. 2. 10. Deum: exempli causa, *Deus unus creavit nos, et pater unus est omnium nostrum;* nec propterea populus æqualis Deo erat. Quapropter non offendebantur cum hæc audirent. Ut ergo cum dicerent ipsum ex Deo non esse, ipsos sæpe correxit, et de sabbati solutione sese defendit: ita si ex illorum opinione, non ex sua sententia hoc dictum fuisset, corripuisset haud dubie illos, dixissetque, Cur me putatis æqualem esse Deo? Non sum æqualis. Verum nihil hujusmodi dixit, imo ostendit in sequentibus se vere æqualem ipsi esse. Illud enim, *Sicut Pater suscitat mortuos et vivificat, sic et Filius;* et, *Ut omnes honorificent Filium, ut honorificant Patrem;* et, *Opera quæ ipse facit, hæc et Filius similiter facit:* hæc omnia æqualitatem confirmant.

Christus se æqualem Deo et Patri dicit.

Matth. 5. 17. De lege quoque ait, *Nolite putare quia veni solvere legem aut prophetas.* Sic solet malas suspiciones ex mentibus evellere. Hic autem æqualitatem cum Patre non modo non tollit, sed confirmat. Quare alibi dicentibus illis, *Facis teipsum Deum,* suspicionem non depulit, imo veram pro-

Matth. 9. 6. bavit his verbis: *Ut autem sciatis quia potestatem habet Filius hominis dimittendi peccata in terra, dicit paralytico: Tolle grabbatum tuum et ambula.* Illud igitur quod prius

ποιεῖν; Τίς δὲ αὕτη; Ἵνα πιστεύσωσ
ἐφίεται τῆς τῶν πολλῶν. Διὰ τοῦτο ὅ
λέγῃ, Ἐγὼ τὴν δόξαν τοῦ Πατρὸς ζη
ταχοῦ πεῖσαι βουλόμενος αὐτοὺς, ὅτι
Τοῦ μὲν οὖν ταπεινὰ φθέγγεσθαι πολλ
οἷον τὸ μὴ ἀγέννητον νομισθῆναι, τὸ
σάρκα περιβεβλῆσθαι, τὸ ἀσθενὲς τῶ
διδάσκειν τοὺς ἀνθρώπους μετριάζειν,
ἑαυτῶν λέγειν μέγα. Τοῦ δὲ ὑψηλὰ φ
C εὕροι τις ἂν αἰτίαν, τῆς φύσεως τὸ μ
ἐπειδὴ εἶπεν, Πρὸ τοῦ Ἀβραὰμ ἐγὼ
λίσθησαν, τί οὐκ ἂν ἔπαθον ἀεὶ ῥη
ἀκούοντες; Οὐ Μωϋσῆς δέδωκεν ὑμῖν
οὐδεὶς ἐξ ὑμῶν ποιεῖ τὸν νόμον; Τί
κτεῖναι; Καὶ ποίαν ἀκολουθίαν ἔχει τοῖ
κοινὸν πρὸς τὰ πρότερον εἰρημένα;
ἐπήγαγον, ἓν, ὅτι τὸ σάββατον λύει·
τέρα ἔλεγε τὸν Θεὸν, ἴσον ἑαυτὸν ποιῶ
γὰρ οὐ τῆς ἐκείνων ὑπονοίας ἦν, ἀλλὰ
μης· καὶ ὅτι οὐχ ὡς οἱ πολλοὶ, ἀλλ'
ἰδιαζόντως ἔλεγε, δῆλον ἐκεῖθεν. Π
D πατέρα εἶπον τὸν Θεὸν ἑαυτῶν· οἷον
ἔκτισεν ἡμᾶς, καὶ πατὴρ εἷς πάντων
παρὰ τοῦτο ἴσος ἦν ὁ λαὸς τῷ Θεῷ· ἀ
δαλίζοντο ἀκούοντες. Ὥσπερ οὖν ὅτε,
Θεοῦ, ἔλεγον, καὶ ἐθεράπευσεν αὐτοὺς
ὑπὲρ τῆς τοῦ σαββάτου λύσεως ἀπολ
καὶ τοῦτο, εἰ τῆς ἐκείνων ὑποψίας ἦ
αὐτοῦ γνώμης, διώρθωσεν ἂν καὶ εἶπ
ζετε ἴσον τῷ Θεῷ; Οὐκ εἰμὶ ἴσος. Ἀ
τον εἶπεν, ἀλλὰ καὶ τοὐναντίον, καὶ ἀ
E ἐστὶ διὰ τῶν ἑξῆς. Τὸ γὰρ, Ὥσπερ ὁ
τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, [b] οὕτω κα
Ἵνα πάντες τιμῶσι τὸν Υἱὸν, καθὼς
τέρα, καὶ, Τὰ ἔργα, ἃ ἂν ἐκεῖνος πο
Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ· ταῦτα πάντα τῆς ἰ
στατικά. Καὶ περὶ τοῦ νόμου δὲ λέγει
ὅτι ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον, ἢ
Οὕτως οἶδε καὶ τὰς ἐν διανοίᾳ πονηρ
291 A ελεῖν. Ἐνταῦθα δὲ τὴν τοῦ ἴσου ὑπόνοι
ἀναιρεῖ, ἀλλὰ καὶ βεβαιοῖ. Διὸ καὶ ἀλ
αὐτῶν, ὅτι Ποιεῖς σεαυτὸν Θεὸν, οὐκ
νοιαν, ἀλλὰ καὶ ἐβεβαίωσεν εἰπών·
ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου
τίας ἐπὶ τῆς γῆς, λέγει τῷ παραλυτ
κράββατόν σου, καὶ περιπάτει. Ἐκ
πρότερον ἐπέτεινε, τὸ ἴσον ἑαυτὸν ποι
κνὺς ὅτι οὐκ ἔστιν ἀντίθεος, ἀλλὰ καὶ
καὶ τὰ αὐτὰ ἐκείνῳ διδάσκει· λοιπὸν

[b] Hæc, οὕτω καὶ ὁ υἱός, desunt in quibusdam Mss. [Mox Bibl. ἃ ἂν ἐκεῖνος ποιῇ. Cod. 706 ἃ ἂ

λύσιν ἵσταται λέγων· Οὐ Μωϋσῆς δέδωκεν νόμον, καὶ οὐδεὶς ἐξ ὑμῶν τηρεῖ τὸν νόμον; B λεγεν· εἶπεν ὁ νόμος, οὐ φονεύσεις· ὑμεῖς δὲ καὶ ἐμοὶ ἐγκαλεῖτε ὡς παραβαίνοντι τὸν ιστί δὲ εἶπεν, Οὐδείς; Ὅτι πάντες ἐζήτουν κτεῖναι. Ἐγὼ μὲν οὖν εἰ καὶ ἔλυσα τὸν νό-ν, ἀλλὰ ἄνθρωπον σώσας· ὑμεῖς δὲ * παρα-ὶ κακῷ. Τὸ ἐμὸν εἰ καὶ παράβασις ἦν, ἀλλ' ίᾳ, καὶ οὐκ ἐχρῆν ὑφ' ἡμῶν τῶν τὰ μεγάλα όντων ἐμὲ κρίνεσθαι. Τὸ γὰρ ὑμέτερον, τοῦ νόμου παντός. Εἶτα καὶ ἐπαγωνίζεται, ἀλλὰ καὶ πάλαι διαλεχθείς· ἀλλὰ τότε μὲν ν καὶ κατὰ τὴν ἀξίαν τὴν αὐτοῦ, νῦν δὲ τα-ν. Τί δήποτε; Ὅτι οὐκ ἐβούλετο συνεχῶς C ιν αὐτούς. ᵃ Νῦν γὰρ τὰ τῆς ὀργῆς ἐπιτέ-ι εἰς φόνον προῄεσαν. Διὸ μένει, δύο τούτοις ιων αὐτούς· τῷ τε ἐλέγξαι αὐτῶν τὸ τόλ-εἰπεῖν, Τί με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι; καὶ τῷ κείας εἰπεῖν, Ἄνθρωπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν, καὶ τῷ δεῖξαι ὅτι φονῶντες οὐκ εἰσὶν ἄξιοι ιρον. Σὺ δὲ ὅρα καὶ τῆς ἐρωτήσεως τὸ τα-τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς ἀποκρίσεως ἐκείνων Δαιμόνιον ἔχεις· τίς σε ζητεῖ ἀποκτεῖναι; ῥῆμα, καὶ θυμοῦ, καὶ ψυχῆς ἀναισχυντού-παραδόξως ἐληλέγχθαι, καὶ προκαταπληκ- D τῶν, ὡς ᾤοντο. Καθάπερ γὰρ λῃσταί τινες ᵇ ι ταῖς ἐπιβουλαῖς, εἶτα βουλόμενοι ἀφύλα-σθαι τὸν ἐπιβουλευόμενον, διὰ τῆς σιωπῆς σιν· οὕτω καὶ οὗτοι. Αὐτὸς δὲ ἀφεὶς ἐλέγ-ὥστε μὴ ἀναισχυντοτέρους ποιῆσαι, πάλιν ας ἅπτεται τῆς ὑπὲρ τοῦ σαββάτου, ἀπὸ λλογιζόμενος αὐτούς.

πῶς συνετῶς. Οὐδὲν θαυμαστὸν, φησὶν, ρακούετε, ὅπου γε τοῦ νόμου, οὗ δοκεῖτε E ι ὃν νομίζετε παρὰ Μωϋσέως δεδόσθαι, Οὐδὲν οὖν καινὸν, εἰ τοῖς ἐμοῖς οὐ προσ-. Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον, ὅτι Μωϋσεῖ λε-Θεὸς, τοῦτον δὲ οὐδὲ οἴδαμεν πόθεν ἐστὶ, ι καὶ εἰς ἐκεῖνον ὕβριζον· καὶ γὰρ τὸν νό-δέδωκε, καὶ οὐκ ἤκουσαν. Ἓν ἔργον ἐποίησα, 292 θαυμάζετε. Σκόπει πῶς ἔνθα ἂν ἀπολογῆ- A, ᵃ καὶ ὡς ἔγκλημα δέχεσθαι τὸ γεγονὸς,

dictum est, confirmat, quod nempe æqualem B se faciat Deo; ostenditque se non esse Deo adversarium, sed eadem, quæ ille dicit, dicere, eadem docere; demum de sabbati solutione agit dicens: *Nonne Moyses dedit vobis legem, et nemo ex vobis servat legem?* Ac si diceret: Lex statuit, Non occides; vos autem occiditis, et me ut legis transgressorem accusatis? Cur autem dixit, *Nemo?* Quia omnes quærebant eum interficere. Ego, inquit, si legem solvi, id feci ut hominem servarem; vos autem ad malum inferendum solvitis illam. Etiamsi transgrederer, id ad salutem facio, neque oporteret me a vobis, qui in C gravibus illam transgredimini, incusari. Nam quod vos facitis, legis eversio prorsus est. Deinde etiam decertat, etsi plura olim disseruisset; sed tunc sublimius, et secundum dignitatem suam; nunc autem humilius. Quare? Quia nolebat tam frequenter illos exasperare; nunc vero ira incendebantur, et in cædem processissent. Quapropter insistit ut eorum sedaret animum, hisce duobus utens modis, et facinus coarguens his verbis, *Quid me quæritis interficere?* et modeste addens, *Hominem, qui veritatem loquutus sum,* D et ostendens illos, cum cædem spirent, non debere de aliis judicare. Tu vero mihi consideres velim, quam sit humilis Christi interrogatio, quam truculenta illorum responsio: **20.** *Dæmonium habes: quis te quærit interficere?* Verbum iræ et furoris, animique in impudentiam acti, quod inexspectato modo redarguerentur, et se lacessitos putarent. Ut enim latrones in insidiis cantant, deinde ut imparatum aggrediantur, silentio rem peragunt: ita et Judæi. Ipse vero, omissa re- Judæorum insidiæ. prehensione, ne impudentiores redderet, de sabbati rursum solutione sese purgat, ex lege cum illis disputans.

3. Et vide quam prudenter. Nihil mirum, in- E quit, si mihi non morem geritis, quando ne legem quidem auditis, et quam a Moyse datam putatis, eam violatis. Nihil ergo novum, si verbis meis non attenditis. Quia enim dixerant, *Moysi loquutus* Joan. 9. 29. *est Deus, hunc autem nescimus unde sit,* ostendit ipse, Moysen ab illis contumeliose habi- 292 tum: cum ille legem dedisset, quam ipsi non A audirent. **21.** *Unum opus feci, et omnes miramini.* Animadverte quomodo ubi sese purgare

lam Mss. nostri. Editi παραβαίνοντες, minus

ν δὲ τά.

ἐπὶ ταῖς ἐπιβουλαῖς. Unus [et Cod. 706] ᾄδου-ται ἐπὶ ταῖς. Fateor hunc locum mihi suspectum esse. Paulo post ἐπὶ τῆς σιωπῆς, alii ἐπὶ τῆς ἀρνήσεως.

ᵃ Omnes fere Mss. rem alio modo efferunt, licet non inter se prorsus dissentiant. Qui clarius rem exponunt,

oporteret, et oblatum crimen confutare, ille non Patrem commemoret, sed personam suam inducat. *Unum opus feci.* Vult ostendere, si non fecisset, tunc legem solutam dici potuisse, et multa esse observatu digniora, quam legem: Moysemque contra legem mandatum accepisse, quod lege dignius esset. Dignior quippe sabbato circumcisio erat, quamvis ea non a lege, sed a patribus inducta fuisset. Ego vero rem digniorem melioremque feci, quam sit circumcisio. Porro non meminit legalis mandati; nempe quod sacerdotes sabbatum transgrediantur, ut jam ante dixit: sed cum majori auctoritate loquitur. Illud autem, *Miramini,* id est, turbamini. Nam si legem ita firmam esse oportuisset, circumcisio non illa præstantior esset; neque dixisset se majus quidpiam fecisse, quam circumcisionem; sed ex auctoritate confutat eos dicens: **23.** *Si circumcisionem accipit homo.* Viden' tunc maxime stare legem, cum ipsam solvit? viden' sabbati solutionem esse legis observationem; ita ut si non fuisset solutum sabbatum, legem solvi necesse fuerit? Itaque legem ego firmavi. Non dixit, Mihi irascimini, quod rem circumcisione majorem fecerim: sed rem tantum exponens, judicium ipsis permisit, num magis necessaria sit integra hominis curatio, quam circumcisio. Ut signum accipiat homo nihil ad valetudinem conferens, lex solvitur, inquit; ut tanto morbo liberetur, indignamini? **24.** *Nolite judicare secundum faciem.* Quid est, *Secundum faciem?* Ne quia Moyses in majore apud vos existimatione est, a personarum dignitate calculum feratis; sed a rerum natura: illud namque est juste judicare. Cur nemo Moysen incusavit? cur nemo obstitit jubenti solvi sabbatum pro præcepto extrinsecus legi addito? Verum ille patitur præceptum illud lege sua dignius esse; præceptum, inquam, a lege non latum, sed extrinsecus allatum; quod est utique mirum: vos autem qui non estis legislatores, ultra modum legem vindicatis. Verum fide dignior vobis est Moyses, qui legem solvi præcipit ob præceptum non legale. Cum ergo dicit totum hominem, declarat circumcisionem partem tantum valetudinis
Gen. 17. 14. esse. Et quæ est sanitas circumcisionis? *Anima,* inquit, omnis *quæ non circumciditur, exterminabitur.* Ego vero non partim ægrum modo, sed

sic habent, *καὶ ὡς ἔγκλημα δέχεσθαι τὸ γεγονὸς, οὐ μέμνηται τοῦ πατρὸς*, quam lectionem sequi visum est. Alii *δέχεσθαι· τὸ γὰρ γεγονός*. Editi *καὶ ὡς ἔγκλημα δεῖξαι, συλλογίζεται. τὸ γὰρ γεγονὸς οὐ τὸ τοῦ πατρός*, perperam certe.

οὐ μέμνηται τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ τὸ α
εἰσάγει. Ἓν ἔργον ἐποίησα. Θέλει δε
ποιῆσαι, λῦσαι τὸν νόμον ἦν· καὶ ὅτι
νόμου κυριώτερα· καὶ ὅτι ἐντολὴν ἠνέ
Μωϋσῆς κατὰ τοῦ νόμου, καὶ τοῦ νόμ
Τοῦ γὰρ σαββάτου ἡ περιτομὴ κυριωτ
ἐστι τοῦ νόμου, ἀλλὰ τῶν πατέρων. '
περιτομῆς τὸ κυριώτερον ἐποίησα καὶ
οὐ μέμνηται ἐντολῆς νομικῆς· οἷον,
σάββατον βεβηλοῦσι, καθάπερ ἤδη
μείζονος περιουσίας. Τὸ δὲ, Θαυμάζ
B θορυβεῖσθε, ταράττεσθε. Εἰ γὰρ ἔδει
τὸν νόμον, οὐκ ἂν ἡ περιτομὴ αὐτοῦ
Καὶ οὐκ εἶπεν, ὅτι μεῖζον ἐποίησα
[b] ἀλλ' ἐκ περιουσίας ἐλέγχει τῷ εἰπεῖν
λαμβάνει ἄνθρωπος. Ὁρᾷς ὅτι τότε μ
ὁ νόμος, ὅταν αὐτὸν λύῃ; ὁρᾷς ὅτι ἡ
λύσις τήρησίς ἐστι τοῦ νόμου; ὡς
σάββατον, ἀνάγκη τὸν νόμον ἦν λυθῆ
ἐγὼ ἔστησα αὐτόν. Καὶ οὐκ εἶπεν, ἐμ
μεῖζον περιτομῆς εἰργασάμην· ἀλλὰ τ
εἰπὼν, αὐτοῖς τὴν κρίσιν ἐπέτρεψεν, ε
C ἀναγκαιότερον ὁλόκληρος ὑγίεια. Ἵνα
ὁ ἄνθρωπος οὐδὲν πρὸς ὑγείαν συντελ
μος, φησίν· ἵνα νόσου τοσαύτης ἀπαλλ
νετε, καὶ ἀγανακτεῖτε; Μὴ κρίνετε κατ
Κατ' ὄψιν; Μὴ ἐπειδὴ Μωϋσῆς μεί
ἔχει τὴν δόξαν, ἀπὸ τοῦ τῶν προσώ
φέρετε τὴν ψῆφον· ἀλλ' ἀπὸ τῆς τῶν
σεως· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ δικαίως κρῖ
οὐδεὶς ἐνεκάλεσε Μωϋσεῖ; διατί οὐδε
λεύοντι τὸ σάββατον λύεσθαι ὑπὸ ἐντολῆ
D ενεχθείσης τῷ νόμῳ; Ἀλλ' ἐκεῖνος μ
νόμου ἀνέχεται ἐντολὴν εἶναι κυριωτ
τὴν οὐχ ὑπὸ τοῦ νόμου εἰσενεχθεῖσαν
ὅπερ ἐστὶ μάλιστα θαυμαστόν· ὑμεῖς
θέται, πέρα τοῦ μέτρου ἐκδικεῖτε τὸν ν
νετε αὐτῷ. Ἀλλὰ ἀξιοπιστότερος ὑμῶν
σῆς, ὁ κελεύων λύεσθαι τὸν νόμον π
νομίμης. Τῷ γοῦν εἰπεῖν, Ὅλον ἄνθρ
E καὶ μερικὴν ὑγείαν οὖσαν τὴν πε
τίς ἡ ὑγεία τῆς περιτομῆς; [c] Ψυχὴ,
ἥτις ἐὰν μὴ περιτμηθῇ, ἐξολοθρευθ
δὲ οὐκ ἀπὸ μέρους κεκακωμένον,
φθαρμένον ἀνέστησα. Μὴ κρίνετε το
[d] Τοῦτο πειθώμεθα μὴ τοῖς τότε εἰρῆσθ
καὶ ἡμῖν, ὥστε μηδενὶ πράγματι διαφθεί

[b] Alii *ἀλλὰ καὶ ἠνίξατο τῷ λέγειν.*
[c] Quidam *ψυχὴ, φησὶν, ἀνθρώπου π.* [Su
καὶ Savil. et Codd. nostri.]
[d] Alii *τοῦτο δὲ οὐ τοῖς τότε εἴρηται μόνο*

...α ὑπὲρ τούτου ποιεῖν· εἴτε πένης, εἴτε πλού- ;, μὴ τοῖς προσώποις προσέχειν, ἀλλὰ τὰ : ἐξετάζειν. Οὐκ ἐλεήσεις, φησὶ, πένητα ἐν (δή ἐστι τὸ λεγόμενον; Μὴ κατακλασθῇς, ...μφθῇς, φησὶν, ἐὰν πένης ὁ ἀδικῶν τύχῃ. ...π χαρίζεσθαι οὐ χρὴ, πολλῷ μᾶλλον πλου- ...ῦτα δὲ λέγω, οὐ πρὸς τοὺς δικάζοντας μόνον, ...ρὸς πάντας ἀνθρώπους, ὥστε μηδαμοῦ δια- ...ὸ δίκαιον, ἀλλὰ πανταχοῦ ἀκέραιον φυλάτ- ...ε, φησὶ, δικαιοσύνην ὁ Κύριος. Ὁ δὲ ἀγα- ...ἰδικίαν, μισεῖ τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν. Μὴ δὴ ...ν τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς, μηδὲ ἀγαπήσωμεν ...Πάντως γὰρ αὐτῆς τὸ [a] κέρδος νῦν μικρὸν ... ἀλλ' εἰς τὸ μέλλον μεγάλα ζημιοῖ· μᾶλλον ...ταῦθα αὐτῆς ἀπολαυσόμεθα. Ὅταν γὰρ ...ιδότος πονηροῦ τρυφῶμεν, ἆρα οὐχὶ κόλα- ...μωρία τοῦτο; Ἀγαπήσωμεν τοίνυν τὸ δί- ...μηδαμοῦ [b] παραβλάψωμεν τοῦτον τὸν νό- ...ὲρ δυνησόμεθα ἐκ τοῦ παρόντος καρπώσα- ...ἂν μὴ λαβόντες ἀρετὴν ἀπέλθωμεν; Τί δὲ προστήσεται; φιλία καὶ συγγένεια καὶ ἡ χάρις; Καὶ τί λέγω ἡ τοῦ δεῖνος χάρις; Κἂν ...ε, κἂν τὸν Ἰὼβ, κἂν τὸν Δανιὴλ ἔχωμεν ...ὲν ἡμᾶς ὠφελήσει τοῦτο, ὅταν ἀπὸ τῶν ...ων ὦμεν προδεδομένοι. Ἀλλ' ἑνὸς ἡμῖν ἀρετῆς τῆς κατὰ ψυχήν. Αὕτη ἡμᾶς δια- ...σεται, καὶ ἀπαλλάξαι τοῦ αἰωνίου πυρός. ...πέμψει εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· ...άντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλαν- Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

293 A totum corruptum suscitavi. *Nolite ergo judicare secundum faciem.* Hoc putemus non illis tantum dictum fuisse, sed nobis quoque, ne ulla in re justitiam corrumpamus, sed pro illa omnia agamus; ne attendamus an pauper an dives quis sit, nec personas, sed res exploremus. *Non misereberis, inquit, pauperis in judicio.* Quid sibi vult illud? Ne frangaris, inquit, ne flectaris, si pauper sit is qui læsit. Quod si pauperi non ignoscendum, multo minus diviti. Hæc porro dico non judici- B bus tantum, sed et omnibus, ne umquam jus violetur, sed incorruptum semper servetur. *Diligit, inquit, justitiam Dominus. Qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam.* Ne, quæso, animas nostras odio habeamus, nec iniquitatem diligamus. Hinc certe parum vel nihil lucri nunc percipimus; sed in futuro magnum aderit damnum. Imo ne hic quoque iniquitate nostra fruemur. Quando enim cum mala conscientia in deliciis versamur, annon hoc cruciatus et supplicium est? Diligamus ergo justitiam et numquam hanc legem violemus. Quid enim fructus ex hac vita C consequi poterimus, nisi hinc cum virtute migraverimus? quid illic nobis patrocinabitur? an amicitia, an cognatio, an gratia? Ecquid gratiam cujuslibet dico? Si Noe patrem habeamus, si Jobum, si Danielem, id nihil nobis proderit, si nostra nos opera prodant. Sed una opus habemus virtute; hæc nos servare poterit, et ab æterno igne liberare. Hæc nos mittet in regnum cælorum; quod utinam omnes consequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, unaque sancto Spiritui, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen

Exod. 23. 3.

Jus incorruptum semper servandum.

Psal. 10. 6.

...ρδος ἐστὶ μικρὸν καὶ οὐδέν. ὕστερον δὲ ἀπολλύ- ...μᾶλλον δὲ οὐδέ.

...t quidam παραβλάψωμεν. Savil. et alii παρα- βλέψωμεν.

[c] Alii παραπέμπει.

ΟΜΙΛΙΑ ν'. D

HOMILIA L.

τινες ἐκ τῶν Ἱεροσολυμιτῶν· οὐχ οὗτός ...ητοῦσιν ἀποκτεῖναι; Καὶ ἴδε παῤῥησίᾳ ...αὶ οὐδὲν αὐτῷ λέγουσι. Μή τι ἀληθῶς οἱ ἄρχοντες, ὅτι οὗτός ἐστιν ἀληθῶς ὁ Ἀλλὰ τοῦτον οἴδαμεν πόθεν ἐστίν.

Cap. VII. v. 25. *Dicebant ergo quidam ex Jerosolymis: Nonne hic est quem quærunt interficere? 26. Et ecce palam loquitur, et nihil ei dicunt. Numquid vere cognoverunt principes, quia hic est vere Christus? 27. Sed hunc scimus unde sit.*

...λῶς ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς κεῖται· Πνεύ-

1. Nihil in divinis Scripturis temere positum

In divinis

Scripturis nihil temere positum.

est; sunt enim Spiritus sancti dicta. Quamobrem omnia accurate disquiramus. Ab una quippe dictione totum sæpe sensum discimus, ut etiam nunc contingit. *Multi enim ex Jerosolymitanis dicebant : Non hic est quem quærunt interficere? Et ecce palam loquitur, et nihil ei dicunt.* Cur Jerosolymitani memorantur? Ostendit evangelista eos maxime, qui tot signis dignati fuerant, omnium miserrimos esse, qui cum divinitatis ipsius signum maximum vidissent, totum corruptorum principum judicio remittebant. Annon maximum signum erat, quod furentes, cædem spirantes, circumcursantes, atque interficere quærentes, cum ipsum præ manibus tenerent, statim quiescerent? quis hoc fecisset? quis tantum furorem sic exstinxisset? Attamen post tot signa, vide stultitiam et furorem. *Nonne hic est quem quærunt interficere?* Vide quomodo se ipsos condemnent. *Quem quærunt interficere,* inquiunt, *et nihil ei dicunt.* Nec modo nihil dicunt, sed neque palam et libere loquentem ipsosque exaspe rantem reprimunt. *Numquid vere cognoverunt, quia hic est Christus?* Vobis autem quid videtur? quam de illo fertis sententiam? Contrariam, inquiunt. Ideo dicebant : *Sed hunc scimus unde sit.* O nequitiam! o contradictionem! Non cum principibus calculum ferunt, sed aliam corruptam efferunt sententiam stultitia sua dignam. *Scimus,* inquiunt, *unde sit : Christus autem cum venerit, nemo sciet unde sit.* Atqui principes vestri interrogati dicebant, in Bethlehem nasciturum.

Joan. 9. 29. Et rursum alii, *Nos scimus quia Moysi loquutus est Deus; hunc autem nescimus unde sit.* Ebriorum verba considera. Rursumque, *Num ex Galilæa venit Christus? annon ex Bethlehem vico?* Viden' ebriorum calculum? Scimus, nescimus; ex Bethlehem venit Christus; *Christus autem cum venerit, nemo sciet unde sit.* Quid hac dictorum pugna manifestius? Id unum respiciebant, ut ne crederent. Quid ergo ad hæc Christus? 28. *Et me nostis, et unde sim scitis : et a meipso non veni, sed est verus qui misit me, quem vos nescitis.* Et rursum, *Si me sciretis, et Patrem meum sciretis.* Quomodo ergo dicit eos et ipsum, et unde sit nosse; et alibi, nec ipsum nosse, nec Patrem? Non secum pugnat, absit; sed valde sibi constat. De alia loquitur cognitione, cum dicit, Non nostis, quemadmodum cum dicit :

E μαστι γὰ θείας ἐ ὁλόκληρ κείμενον οὐχ οὗτ παῤῥησί πρόσχει 294 λιστής, A σημείων θεότητο τῇ κρίσ νων. ᵃΗ νῶντας, κατέχον ἂν τοῦτ σεν; Ἀλ καὶ τὴν κτεῖναι; φησίν, ὁ ἁπλῶς ο μένῳ· ὁ B ἁπάσης ἐποίουν. Χριστός ψῆφον; ᵇ τοῦτον ο ἐναντιολ ἀλλ' ἐπί ἀνοίας ε δὲ Χρισ Καὶ μὴν Βηθλεὲμ δαμεν ὅ C οἴδαμεν πάλιν·] ἀπὸ Βηθ Οἴδαμεν Χριστός νώσκει τ Πρὸς γὰ πρὸς ταῖ πόθεν εἰ ἀληθὴς ὁ Εἰ ἐμὲ · D οὖν φησ καὶ πάλ τέρα; Ο ἑαυτῷ

ᵃ Morel. ὢ τῆς ἀπορίας.

ᵇ [Hic addunt Savil. et Codd. nostri Οἴδαμεν πόθεν ἐστὶ, καὶ οὐκ οἴδαμεν πόθεν ἐστίν. Quæ in Montf. propter ὁμοιοτέλευτον exciderunt. Expressit Interpr., *Scimus unde*

est, et n se repug unde sit

ᵇ καὶ

Οὐκ οἴδατε, ὥσπερ ὅταν λέγῃ· Υἱοὶ Ἠλεὶ, μοὶ, καὶ οὐκ εἰδότες τὸν Κύριον· καὶ πάλιν, . δέ με οὐκ ἔγνω. Ὡς καὶ Παῦλός φησι· Θεὸν ῦσιν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται. Ἔστιν εἰδέναι εἰδότα. Τοῦτο οὖν φησιν· εἰ ἐμὲ οἴδατε, ὅτι τοῦ Θεοῦ Υἱός εἰμι. Τὸ γὰρ, Πόθεν εἰμὶ, τόπον ἐνταῦθά φησι. Καὶ δῆλον ἐκ τῆς ἐπαγω- εἰ ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐκ ἐλήλυθα, ἀλλ' ἔστιν ἀληθὴς ας με, ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε· ἄγνοιαν ἐνταῦθα E τὴν διὰ τῶν ἔργων· καθὼς Παῦλός φησι· Θεὸν ῦσι εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται. Οὐδὲ νοίας ἦν τὸ ἁμάρτημα, ἀλλὰ κακίας καὶ πο- 'γνώμης. Καὶ τοῦτο εἰδότες, ἀγνοεῖν βούλον- ὴν ποία ἀκολουθία ταῦτα; πῶς γὰρ ἐλέγχων , τὰ αὐτῶν φθέγγεται; Εἰπόντων γὰρ ἐκείνων, δὲ οἴδαμεν πόθεν ἐστὶν, ἐπήγαγε, Καὶ ἐμὲ Τί γὰρ εἶπον ἐκεῖνοι, ὅτι Οὐκ οἴδαμεν; Καὶ 295 ὲν οὖν τοῦτο ἔλεγον, ὅτι Οἴδαμεν. Ἀλλ' ἐκεῖ- A ν τὸ, Οἴδαμεν πόθεν ἐστὶ, λέγοντες, οὐδὲν ἔφαινον, ἀλλ' ἢ ὅτι ἐκ τῆς γῆς ἐστι, καὶ ὅτι κτονός ἐστιν υἱός· αὐτὸς δὲ αὐτοὺς ἀνῆγεν εἰς ρανὸν, λέγων· Οἴδατε πόθεν εἰμί· τουτέστιν, ὅθεν ὅθεν ὑποπτεύετε, ἀλλ' ὅθεν ὁ πέμψας με. εἰπεῖν, ὅτι Ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐκ ἐλήλυθα, τοῦτο ται, ὅτι ᾔδεσαν ὅτι παρὰ τοῦ Πατρὸς ἀπέ- ι, εἰ καὶ μὴ ἐξεκάλυπτον. Διπλῇ γοῦν αὐτοὺς ι. Καὶ πρῶτον μὲν ἃ κατ' ἰδίαν ἐλάλουν, ταῦτα ον ἤγαγε κράζων, ὥστε αὐτοὺς ἐντρέψαι· ἔπειτα κατὰ διάνοιαν ἐξεκάλυπτεν· ὡσανεὶ ἔλεγεν· μὶ τῶν ἀπεῤῥιμμένων, οὐδὲ τῶν ἁπλῶς ἐλθόν- B λλ' ἔστιν ἀληθὴς ὁ πέμψας με, ὃν ὑμεῖς οὐκ Τί ἐστιν, Ἀληθὴς ὁ πέμψας με; Εἰ ἀληθὴς ἐπ' ἀληθείᾳ ἔπεμψεν· εἰ ἀληθής ἐστιν, καὶ τὸν λμένον εἰκὸς ἀληθῆ εἶναι.

ἑτέρως δὲ τοῦτο κατασκευάζει, ἀπὸ τῶν οἰ- ὐτοὺς χειρούμενος λόγων. Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον, στὸς ὅταν ἔρχηται, οὐδεὶς γινώσκει πόθεν ἐστὶ, τι καὶ ἐντεῦθεν ἑαυτὸν εἶναι τὸν Χριστόν. Καὶ εῖνοι τὸ, Οὐδεὶς γινώσκει, πρὸς ἀντιδιαστο- κοῦ τινος ἔλεγον διορισμοῦ· καὶ ἐντεῦθεν ν ἑαυτὸν ὄντα τὸν Χριστὸν, ὅτι παρὰ τοῦ Πα- θε· καὶ πανταχοῦ τὴν γνῶσιν ἑαυτῷ μαρτυρεῖ C οῦ Πατρὸς, λέγων· Οὐχ ὅτι τὸν Πατέρα τις ν, εἰ μὴ ὁ ὢν παρὰ τοῦ Πατρός. Καὶ παρώξυ- ους τὰ λεγόμενα. [a] Τὸ γὰρ εἰπεῖν, ὅτι οὐκ οἴ- τὸν, καὶ τὸ ἐλέγξαι ὅτι εἰδότες προσποιοῦνται , ἱκανὸν δακεῖν καὶ καθάψασθαι. Ἐζήτουν οὖν κιάσαι, καὶ οὐδεὶς ἐπέβαλεν ἐπ' αὐτὸν τὴν ὅτι οὔπω ἐληλύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ. Ὁρᾷς αὐτοὺς

Filii Heli, filii pestilentes, nescientes Dominum; ac rursum, *Israël autem me non cognovit.* Ut et Paulus ait : *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant.* Potest ergo qui scit, nescire. Hoc itaque dicit : Si me nossetis, sciretis me esse Filium Dei. Illud autem, *Unde sim,* non locum hic denotat, ut liquet ex sequentibus : *Et a meipso non veni, sed verus est qui misit me, quem vos nescitis.* Hic loquitur de ignorantia operibus comprobata, de qua Paulus dicit: *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant.* Neque enim ignorantiæ peccatum erat, sed nequitiæ et malæ voluntatis. Et cum hoc scirent, ignorare volebant. Sed quænam hæc consequentia? quomodo ut illos confutet, eadem quæ ipsi loquitur? Nam cum illi dicerent, *Hunc autem scimus unde sit,* subdidit, *Et me scitis.* Quid enim dicebant illi? an quod nescirent? Imo vero ipsi dicebant, *Scimus.* Verum cum dicerent se scire unde esset, nihil aliud significabant, quam illum de terra esse et fabri filium. Ille vero in cælos erigebat eos dicens, Scitis unde sim; id est, Non unde suspicamini veni, sed unde is qui misit me. Cum dicit enim, *A meipso non veni,* hoc subindicat, ipsos nempe scire, quod a Patre missus esset, etsi id non confiterentur. Duplici ergo modo illos confutat. Primo ea quæ secreto loquebantur, in medium et cum clamore profert, ut illos pudefaciat; deinde mentem illorum aperit, ac si diceret : Non abjectus sum, non sine causa veni; *Sed verus est qui misit me, quem vos nescitis.* Quid significat illud, *Verus est qui misit me?* Si verus est, in veritate me misit: si verus est, sequitur verum illum esse qui missus fuit.

(1. Reg. 2. 12. — Isai. 1. 3. — Tit. 1. 16.)

2. Alio quoque modo id probat, propriis illos verbis capiens. Quia enim dicebant, *Christus cum veniet, nemo sciet unde sit,* hinc ostendit se Christum esse. Nam ipsi illud, *Nemo sciet,* secundum differentiam locorum loquebantur; et hinc ille ostendit se Christum esse, quia a Patre venerit; et ubique testificatur Patris cognitionem sibi soli competere, dicens, *Non quod Patrem quis vidit, nisi qui est a Patre.* Quibus verbis in iram concitabantur. Nam cum diceret, *Non nostis eum,* et cum evinceret, ipsos scire quidem, sed ignorantiam simulare, jure ipsos mordebat et irritabat. 30. *Quærebant ergo eum apprehendere, et nemo misit in illum manum, quia nondum venerat hora ejus.* Viden' illos invisibiliter

ὁμης, ὅτι καὶ τοῦτο Savil.; γν. καὶ γὰρ τοῦτον Cod. ιer Cod. ut Montf.]

[a] Morel. τὸ εἰπεῖν.

cohibitos, et illorum coercitum furorem? Cur vero non dixit, quod invisibiliter eos detinuerit, sed, *Quod nondum venisset hora ejus?* Volebat evangelista humano humilioreque modo loqui, ut homo etiam esse putaretur. Quia enim ubique sublimia dicit, ideo hæc hinc inde inserit. Cum autem dicit, *Ab ipso sum*, non loquitur ut propheta, qui hoc acceperit, sed quod illum videat, ac cum ipso sit. 29. *Novi illum*, inquit, *quia ab ipso sum*. Viden' quo pacto hoc ubique probet, *A meipso non veni*, et, *Qui misit me verus est?* id contendens, ne a Deo alienus putetur. Et animadverte, quanta sit in humilibus verbis utilitas. Post hæc, inquit, multi dicebant : 31. *Christus cum venerit, numquid plura signa faciet, quam quæ hic facit?* Quæ signa? Atqui tria erant signa, vini, paralytici, et filii reguli : nihilque ultra narravit evangelista. Unde liquet, ut sæpe dixi, ipsos multa præmittere, dum ea recensent quæ maligne principes machinabantur. Quærebant ergo illum apprehendere et interficere. Quinam? Non multitudo, quæ principatum non affectabat, nec invidia corripiebatur; sed sacerdotes. Turba enim populi dicebat : *Christus cum venerit, numquid plura signa faciet?* Attamen hæc fides sana non erat, sed ut solet infimæ plebis esse. Illud enim, *Cum venerit*, non erat credentium hunc esse Christum. Aut ita dicendum est; aut forte in concursu populi, cum principes pro virili ostendere niterentur ipsum non esse Christum, dixerit turba : Ponamus non esse Christum, num melior erit Christus? Ut semper dixi, infimum vulgus, non a doctrina, non a concionibus, sed a signis allicitur. 32. *Audierunt Pharisæi turbam murmurantem, et miserunt ministros, ut apprehenderent eum.* Viden' sabbati solutionem obtentum fuisse? Quod autem illos acrius mordebat, hoc erat. Hic enim cum nihil quod criminarentur haberent, sive in dictis, sive in gestis, propter turbam volebant illum apprehendere. Nec audebant periculum suspicantes, sed ministros miserunt qui tentarent. O violentiam! o furorem! sive potius, o insaniam! Cum id ipsi sæpe tentassent, nec potuissent, ministris rem committunt, furori animoque suo temere indulgentes. Atqui multa juxta piscinam loquutus est, et nihil tale moliti sunt; sed quæsierunt, non tentarunt. Hic vero rem ferre non possunt : cum futurum esset ut turba accurreret. Quid ergo Chri-

Humilium verborum utilitas.

ἀοράτως κατεχομένους, καὶ τὸν θυμ
μενον; Διὰ τί δὲ μὴ εἶπεν, ὅτι κατ
ράτως, ἀλλ', Ὅτι οὔπω ἐληλύθ
Ἀνθρωπινώτερον ἠβουλήθη φθέγξα
D τερον ὁ εὐαγγελιστής, ὥστε αὐτὸν κ
πτευθῆναι. Ἐπειδὴ γὰρ πανταχοῦ
του ἕνεκεν ταῦτα παρασπείρει. Ὁ
Παρ' αὐτοῦ εἰμι· οὐχ ὡς προφήτ
γει, ἀλλ' ὡς ὁρῶν αὐτὸν, καὶ μετ
γὰρ αὐτὸν, φησὶν, ὅτι ἐγὼ παρ'
πῶς ἄνω καὶ κάτω κατασκευάζει
τοῦ οὐκ ἐλήλυθα, καὶ, Ὁ πέμψας
πρὸς ἐκεῖνο μαχόμενος, τὸ μὴ νομ
τοῦ Θεοῦ; Καὶ σκόπει πόσον τῆς τα
μάτων τὸ κέρδος. Μετὰ γὰρ ταῦτ
ἔλεγον· Ὁ Χριστὸς ὅταν ἔλθῃ, μὴ
E ποιήσει ὧν οὗτος ἐποίησε; Πόσα
τρία ἦν σημεῖα, τὸ τοῦ οἴνου, καὶ τὸ
καὶ τὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλικοῦ· καὶ
πλέον ὁ εὐαγγελιστής. Ὅθεν δῆλον,
ὅτι τὰ πολλὰ παρατρέχουσι, καὶ
296 διαλέγονται, ὑπὲρ ὧν οἱ ἄρχοντες ἐ
A τουν οὖν αὐτὸν πιάσαι καὶ ἀνελεῖν. Τ
θος τὸ τῆς ἀρχῆς οὐκ ἐφιέμενον, οὐ
ναι δυνάμενον· ἀλλ' οἱ ἱερεῖς. Οἱ γ
ἔλεγον· Ὁ Χριστὸς ὅταν ἔλθῃ, μὴ πλε
σει; Πλὴν ἀλλ' οὐδὲ αὕτη ἦν ὑγιὴς
πλήθους χυδαίου. Τὸ γὰρ λέγειν, Ὅτ
δρα πεπεισμένων ἦν τοῦτον εἶναι
τοῦτο οὖν ἐστιν εἰπεῖν, ἢ ὅτι κατὰ σ
παρὰ τῶν ὄχλων· ὡς γὰρ τῶν ἀρχόντ
σπουδαζόντων δεῖξαι οὐκ ὄντα αὐτ
θῶμεν μηδὲ εἶναι αὐτὸν τὸν Χριστόν
τίων ἔσται ἐκεῖνος; Ὅπερ ἀεὶ λέγω,
B οὐκ ἀπὸ διδασκαλίας, οὐδὲ ἀπὸ δ
ἀπὸ σημείων ἐνάγονται. Ἤκουσαν
ὄχλου γογγύζοντος, καὶ ἔπεμψαν ὑπ
σωσιν αὐτόν. Ὁρᾷς ὅτι τοῦ σαββάτ
σχῆμα ἦν; Ὃ δὲ μάλιστα αὐτοὺς ἔ
Ἐνταῦθα γὰρ οὐδὲν ἔχοντες ἐγκαλεῖν
μένοις, οὔτε τοῖς πεπραγμένοις, διὰ
λοντο πιάσαι αὐτόν. Καὶ αὐτοὶ μὲν
κίνδυνον ὑφορώμενοι, τοὺς δὲ διακό
ἐκδότους. Ὦ τῆς τυραννίδος καὶ τῆς
δὲ ὢ τῆς ἀνοίας· αὐτοὶ πολλάκις ἐπ
C οὐκ ἰσχύσαντες, τοῖς ὑπηρέταις τὸ
ψαν, ἁπλῶς τὸν θυμὸν αὐτῶν διανα
πολλὰ διελέχθη καὶ ἐν τῇ κολυμβ
τοιοῦτον ἐποίησαν, ἀλλ' ἐζήτησαν μὲν,

a Hæc, ἢ τοῦτο οὖν ἐστιν εἰπεῖν, desunt in quibusdam.

ἴδα δὲ οὐκ ἔτι φέρουσι, τοῦ ὄχλου μέλλοντος
πρέχειν. Τί οὖν ὁ Χριστός; Ἔτι μικρὸν χρό-
μῶν εἰμι. Δυνάμενος καὶ ἐπικάμψαι καὶ φο-
ς ἀκούοντας, ῥήματα φθέγγεται ταπεινοφρο-
μοντα, ὡσανεὶ ἔλεγεν· τί σπουδάζετέ με ἀνε-
λεῖν; Μικρὸν ἀναμείνατε χρόνον, καὶ οὐδὲ
πων με κατέχειν ἀνέξομαι. Εἶτα ἵνα μή τις D
κοινὸν νομίσῃ, τὸ Ἔτι μικρὸν χρόνον μεθ'
(καὶ γὰρ τοῦτο ἐνόμισαν)· ἵν' οὖν τοῦτο
λύσῃ, καὶ ὅτι οὐδὲν [b] ἐνήργει μετὰ τελευτὴν,
Καὶ ὅπου εἰμὶ ἐγὼ, ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν.
ἀλλ' ἐναπομένειν τῷ θανάτῳ, ἠδύναντο
ἐκεῖ γὰρ πάντες ἄπιμεν. Τὸ μὲν οὖν ἀφε-
πλῆθος, ἐπέκαμπτε τὰ λεγόμενα· τὸ δὲ
ν, ἐφόβει· τὸ δὲ φιλομαθέστερον, σπεύδειν
ἐς τὴν ἀκρόασιν, ὡς ὀλίγου λοιπὸν ὑπολει-
χρόνου, καὶ οὐκ ἐνὸν ἀεὶ ταύτης ἀπολαῦσαι E
λίας. Καὶ οὐκ εἶπεν ἁπλῶς, ἐνταῦθά εἰμι,
μεθ' ὑμῶν εἰμι· τουτέστι, κἂν διώκητε, κἂν
, μικρὸν χρόνον οὐ παύσομαι τὰ ὑπὲρ ὑμῶν
, καὶ τὰ πρὸς σωτηρίαν λέγων καὶ παραι-
. Καὶ ὑπάγω πρὸς τὸν πέμψαντά με. Φοβῆ-
ἱκανὸν ἦν, καὶ εἰς ἀγωνίαν ἐμβαλεῖν. Καὶ
χρείᾳ αὐτοῦ καταστήσονται δηλοῖ. Ζητή- 297
με, φησὶν, οὐ μόνον οὐκ ἐπιλήσεσθε, ἀλλὰ A
ετέ με, καὶ οὐχ εὑρήσετε. Καὶ ποῦ ἐζήτη-
οἱ Ἰουδαῖοι; Λέγει ὁ Λουκᾶς, ὅτι ἐκόπτοντο
' αὐτῷ. Εἰκὸς δὲ καὶ ἄλλους πολλοὺς, καὶ
τῆς πόλεως ἁλισκομένης, μεμνῆσθαι τοῦ
τῶν θαυμάτων αὐτοῦ, καὶ τὴν παρουσίαν
αὐτοῦ. Ταῦτα δὴ πάντα ἐπήγαγε, βουλόμενος
ἑλκύσασθαι. Καὶ γὰρ τὸ μικρὸν χρόνον εἶναι
ενον, καὶ τὸ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν ποθει-
, καὶ τὸ μὴ δύνασθαι λοιπὸν αὐτὸν εὑρεῖν,
πεῖσαι προσελθεῖν. Εἰ μὲν γὰρ μὴ ἔμελλε
αι ἡ παρουσία, οὐδὲν μέγα αὐτοῖς ἐδόκει B
ιν δὲ, εἰ ἔμελλε ποθεινὴ εἶναι, δυνατὸν
, οὐδ' ἂν οὕτως αὐτοὺς ἐθορύβησε.
πολὺν ἔμελλε χρόνον παρεῖναι, καὶ οὕτως
γένοντο. Νῦν δὲ πάντοθεν αὐτοὺς συνελαύ-
ει. Τὸ δὲ, Ὑπάγω πρὸς τὸν πέμψαντά
τος ἐστὶν οὐδεμίαν * αὐτῷ γενησομένην
τῆς ἐπιβουλῆς τῆς αὐτῶν, καὶ τὸ πάθος
ύο τοίνυν προεῖπε προῤῥήσεις, ὅτι μετὰ
λεύσεται χρόνον, καὶ ὅτι οὐχ ἥξουσι πρὸς
οὐκ ἦν ἀνθρωπίνης διανοίας, τὴν ἑαυτοῦ
οειπεῖν. Ὅρα γοῦν καὶ τὸν Δαυὶδ λέγοντα· C
οι, Κύριε, τὸ πέρας μου, καὶ τὸν ἀριθμὸν
μου τίς ἐστιν, ἵνα γνῶ τί ὑστερῶ ἐγώ.

stus? 33. *Adhuc modicum tempus vobiscum sum.* Cum posset auditores et flectere et terrere, verba profert humilitate plena, ac si diceret: Cur me interficere, cur persequi quæritis? Modicum exspectate, et sine tanto vestro conatu me capiendum offeram. Deinde ne quis communem dici mortem arbitraretur his verbis, *Adhuc modicum tempus vobiscum sum* (nam hoc putabant); hanc opinionem ut amoveret, ipsum post mortem nihil operaturum esse, subdidit: 34. *Et ubi sum ego, vos non potestis venire.* Si autem in morte mansurus erat, ire sane potuissent: eo namque omnes migramus. Simplicior itaque multitudo his verbis flectebatur; ferocior timebat; studiosior ad audiendum properabat, quod parum superesset temporis, nec semper possent tali frui doctrina. Nec tantum dixit, Hic sum, sed, *Vobiscum sum;* id est, Etsi persequamini, etsi exagitetis, ne tantillum quidem cessabo vobis prospicere, et quæ ad salutem vestram spectant prædicare. *Et vado ad eum qui misit me.* Hæc terrere poterant et angere. Nam fore ut ejus ope indigeant prædicit. *Quæretis me,* inquit; non solum non obliviscemini, sed etiam *Quæretis me, et non invenietis.* Et ubinam quæsierunt eum Judæi? Narrat Lucas, mulieres illum planxisse; et ut verisimile est, multi alii luxerunt eum, ac post urbis excidium, ejus præsentiam optarunt, recordati nempe Christi et miraculorum ejus. Hæc autem omnia dixit, ut eos alliceret. Nam quod parum superesset temporis, quod post discessum optabilis foret, cum non ultra posset inveniri; hæc, inquam, omnia, ut ipsi hærerent suadere poterant. Nam si futurum non erat, ut ejus præsentia optabilis esset, nihil ipsis magnum dicere videbatur. Rursum, si optabilis futura ejus præsentia erat, ita ut tamen inveniri posset, id non ita illos turbavisset. Luc. 23. 49.

3. Iterum si multo tempore præsens mansurus fuisset, supini fortasse evasissent. Nunc autem undique illos exagitat et terret. Illud vero, *Vado ad eum qui misit me,* declarat nihil damni futurum ex insidiis eorum, et se voluntarie passurum. Duo igitur prædixit, et se paulo post abiturum, et illos ad se non venturos esse: quod certe non fuit humanæ mentis, ut mortem suam prædiceret. Vide namque quid dicat David: *Notum fac mihi, Domine, finem meum, et numerum annorum meorum quis est, ut sciam quid desit* Psal. 38. 5.

[b] Boisius non ἐνήργει, ut habent exemplaria ἐνεργεῖ, vel ἐνεργήσει legendum esse.

* [αὐτῷ deerat in Montf. Habent Savil. et Codd. nostri.]

mihi. Id profecto nemo novit. Ex uno autem alterum confirmatur. Ego vero puto id et ministris ænigmatice dici, et ministros spectare, quo maxime illos alliceret; ostendens se scire cur venissent; ac si diceret, Exspectate paulisper, et abibo. 35. ***Dicebant ergo Judæi inter se : Quo iturus est ?*** Tametsi illi qui desiderabant ut abiret, nihilque non agebant, ut ne ultra viderent eum, non debuissent hoc quærere; sed dicere, Gaudemus quod abeas : et quando hoc erit? Sed his verbis movebantur, et ab se mutuo ac stulte quærunt, quo iturus esset. ***Numquid in dispersionem gentium ?*** Quid est, ***In dispersionem gentium ?*** Sic gentes vocabant Judæi, quia ubique dispersæ erant, et libere commiscebantur. Hanc quoque et illi postea ignominiam passi sunt : nam ipsi quoque dispersio fuerunt. Olim tota gens simul coacta erat, nec alibi reperire erat Judæum, quam in Palæstina tantum. Ideo Judæi gentes vocabant dispersionem, exprobrantes illis, ac de se magnifice sentientes. Quid ergo sibi vult illud, ***Quo ego vado, vos non potestis venire***, dum cum illis Judæi ubique per orbem terrarum commiscerentur? Si ergo gentes significare voluisset, non dixisset, ***Quo non potestis venire***. Cum autem dixerunt, ***Num in dispersionem gentium iturus est?*** non addiderunt, Et perditurus eas, sed, ***Docturus***. Sic sedata est illorum ira, et dictis crediderunt. Nam si non credidissent, non quæsituri inter se erant quid diceret. Verum hæc illis dicta sunto. Sed timendum, ne nobis quoque illa competant, quod ubi ille est, eo nos non possimus abire, quod vita nostra peccatis sit plena. De discipulis enim ait, *Volo ut ubi sum ego, et illi sint mecum*. (Joan. 17. 24.) De nobis vero timeo ne contrarium dicatur, *Ubi ego sum, non potestis venire*. Cum enim contra quam præcipitur agamus, quomodo poterimus illo abire? Nam in hoc sæculo, si quis miles ea agat quæ contra regis dignitatem sint, non poterit regem videre, sed exauctoratus extremum luet supplicium. Si ergo rapiamus, avaritiæ studeamus, injuste agamus, percutiamus, eleemosynam non erogemus, non poterimus illo abire; sed id patiemur quod virginibus accidit : quæ ad illum ingredi non potuerunt, sed recesserunt, exstinctis lampadibus; hoc est, gratia deficiente. Flammam quippe illam, quam a Spiritus gratia statim accipimus, si velimus, ardentiorem efficimus; sin nolimus, statim illam perdemus. Illa

Καὶ ὅλως οὐδείς ἐστιν ὁ μαθὼν τοῦτο. Ἐκ δὲ
καὶ τὸ ἕτερον πιστοῦται. Ἐγὼ δὲ οἶμαι, καὶ
ὑπηρέτας τοῦτο [a] αἰνίττεσθαι, καὶ πρὸς αὐτο
γον ἀποτείνειν, ᾧ μάλιστα αὐτοὺς ἐπεσπάσα
ἑαυτὸν εἰδότα τῆς ἀφίξεως τὴν αἰτίαν, ὡσα
περιμείνατε μικρὸν, καὶ ἀπελεύσομαι. Ἔλε
Ἰουδαῖοι πρὸς ἑαυτούς· ποῦ οὗτος μέλλει πο
Καὶ μὴν τοὺς ἐπιθυμοῦντας ἀπαλλαγῆναι, τ
D πράττοντας ὥστε μὴ βλέπειν αὐτὸν, οὐκ ἐχ
ζητεῖν, ἀλλ' εἰπεῖν, ὅτι καὶ ἀσμενίζομεν, καὶ
τοῦτο ἔσται; Ἀλλ' ἔπαθόν τι πρὸς τὰ λεχθ
ζητοῦσι πρὸς ἑαυτοὺς ἀνοήτως ὑποπτεύσ
μέλλει πορεύεσθαι. Μὴ εἰς τὴν διασπορὰν τ
νων; Τί ἐστιν, Εἰς διασπορὰν τῶν Ἑλλήνω
τὰ ἔθνη ἐκάλουν οἱ Ἰουδαῖοι, διὰ τὸ πανι
σπάρθαι, καὶ ἀδεῶς ἀλλήλοις ἐπιμίγνυσθαι.
καὶ αὐτοὶ λοιπὸν τὸ ὄνειδος ὑπέμειναν· δια
ἦσαν καὶ αὐτοί. Τὸ γὰρ παλαιὸν ἅπαν τὸ ἔ
συνείλεκτο, καὶ οὐκ ἦν ἀλλαχοῦ Ἰουδαῖον ε
ἢ ἐν Παλαιστίνῃ μόνῃ. Πρὸς δὴ τοῦτο διασ
Ἕλληνας ἐκάλουν, ὀνειδίζοντες καὶ μεγαλ
E ἐφ' ἑαυτοῖς. Τί οὖν ἐστιν, Ὅπου ἐγὼ ὑπά
οὐ δύνασθε ἐλθεῖν; Ἐκείνοις δὲ πάντες ἐπ
τότε, καὶ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἦσαν Ἰου
ἂν οὖν, εἰ τοὺς Ἕλληνας ἐδήλου, εἶπεν, Ὁ
νασθε ἐλθεῖν. Εἰπόντες δὲ, Μὴ εἰς τὴν διασ
Ἑλλήνων μέλλει πορεύεσθαι; οὐκ εἶπον, κ
νεσθαι αὐτοὺς, ἀλλὰ, Διδάσκειν. Οὕτως ἠφ
καν τῆς ὀργῆς, καὶ τοῖς λεχθεῖσιν ἐπίστε
298 A ἂν δὲ, εἰ μὴ ἐπίστευσαν, ἐζήτησαν πρὸς ἑ
ἐστιν ὁ λόγος. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἴρητο πρὸς
δέος δὲ, μὴ καὶ πρὸς ἡμᾶς καιρὸν ἔχῃ τὸ
ὅτι Ὅπου ἐστὶν, οὐ δυνάμεθα ἀπελθεῖν, δι
ἡμῶν τὸν ἁμαρτημάτων γέμοντα. Περὶ μὲ
μαθητῶν φησι, Θέλω ἵνα ὅπου εἰμὶ ἐγὼ
ὦσι μετ' ἐμοῦ· περὶ δὲ ἡμῶν δέδοικα μὴ
λεχθῇ, ὅτι Ὅπου εἰμὶ ἐγὼ, οὐ δύνασθε ἐλθ
γὰρ ἐναντία τῶν προσταγμάτων πράττωμε
νησόμεθα ἀπελθεῖν ἐκεῖ; Καὶ γὰρ καὶ κα
ρόντα βίον, εἴ τις τῶν στρατευομένων ἀνάξι
B τοῦ βασιλέως, οὐ δυνήσεται τὸν βασιλέα ἰδ
τῆς ἀρχῆς παραλυθείσης, τὴν ἐσχάτην ὑπ
κόλασιν. [a] Ὅταν οὖν ἁρπάζωμεν, πλεονεκτ
ἀδικῶμεν, πλήττωμεν· ὅταν μὴ ἐλεημοσύ
σώμεθα, οὐ δυνησόμεθα ἀπελθεῖν ἐκεῖσε,
πεισόμεθα ὃ γέγονε ταῖς παρθένοις. Ὅπου
οὐκ ἐδυνήθησαν εἰσελθεῖν, ἀλλ' ἀνεχώρησα
σῶν αὐτῶν τῶν λαμπάδων· τουτέστι, τοῦ
τος αὐτὰς καταλιπόντος. Τὴν γὰρ φλόγα

[a] *αἰνίττεσθαι*, id est, inquit Savilius, *αἰνιγματωδῶς λέγειν*.

[a] Alii ὅταν ἁρπάζωμεν.

ξάμεθα τῇ τοῦ Πνεύματος χάριτι, ἂν μὲν
:, σφοδροτέραν ἐργασόμεθα [b] αὐτήν· ἂν δὲ
ωθα, ταχέως αὐτὴν ἀπολέσομεν. Σβεσθεί- C
ἰνης, οὐδὲν ἕτερον, ἀλλ' ἢ σκότος ἐν ταῖς
ἔσται ψυχαῖς. Ὥσπερ γὰρ καιομένης τῆς
πολὺ τὸ φῶς· οὕτω διαλυθείσης οὐδὲν ἕτε-
ἢ γνόφος ἔσται. Διό φησι, Τὸ πνεῦμα μὴ
Σβέννυται δὲ, ὅταν ἔλαιον μὴ ἔχῃ, ὅταν
ιδροτέρα τις ἐμβολὴ γένηται, ὅταν συνέχη-
ενοχωρῆται (καὶ γὰρ οὕτω σβέννυται πῦρ)·
δὲ ὑπὸ φροντίδων βιωτικῶν, καὶ σβέννυ-
ιθυμίας πονηρᾶς. Οὐδὲν δὲ αὐτὴν πρὸς τοῖς
οὕτω σβέννυσιν, ὡς ἀπανθρωπία, καὶ ὠμό-
ρπαγή. Ὅταν γὰρ [c] τῷ ἔλαιον μὴ ἔχειν, καὶ
βάλωμεν ψυχρόν· τοῦτο γάρ ἐστιν ἡ πλεονε- D
ἔχουσα διὰ τῆς ἀθυμίας τῶν ἀδικουμένων τὰς
θεν δυνήσεται ἀναφθῆναι λοιπόν; Ἀπελευ-
ιων τέφραν τε καὶ κόνιν φέροντες, καὶ πο-
; τὸν καπνὸν κατηγοροῦντα ἡμῶν, ὅτι λαμ-
ντες ἀπεσβέσαμεν. Ἔνθα γὰρ ἂν ᾖ καπνὸς,
; εἶναι τὸ σβεσθέν. Ἀλλὰ μὴ γένοιτό τινα ταύ-
ει τὴν φωνὴν τήν, Οὐκ οἶδα ὑμᾶς. Πόθεν δὲ
ἂν ἀκοῦσαι τὴν φωνὴν, ἢ ὅταν πένητα ἰδόντες,
τες αὐτὸν διακείμεθα; Ὅταν ἡμεῖς ἀγνοῶμεν
ντα Χριστὸν, ἀγνοήσει ἡμᾶς καὶ αὐτὸς ἐλέου
καὶ δικαίως. Ὁ γὰρ περιιδὼν τὸν θλιβό- E
μὴ δοὺς ἐκ τῶν αὐτοῦ, πῶς ζητήσει λα-
ν οὐκ αὐτοῦ; Διὸ, παρακαλῶ, πάντα ποιῶ-
πραγματευώμεθα, ὥστε μὴ ἐκλιπεῖν ἡμᾶς
ἀλλὰ κοσμῆσαι τὰς λαμπάδας, καὶ συνεισ-
νυμφίῳ εἰς τὸν νυμφῶνα· οὗ γένοιτο πάν-
ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ
ῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ
όξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ,
ὰς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

deest in Savil. et in quibusdam aliis Mss.

autem exstincta, nihil aliud quam tenebræ in nostris insidebit animis. Sicut enim ardente lucerna, multa lux splendet: sic illa restincta, nihil nisi tenebræ. Ideo ait: *Nolite spiritum exstinguere.* 1. Thess. 5. 19. Exstinguitur autem, cum oleum non habet; quando vento vehementior quædam vis insufflat; quando comprimitur et coarctatur. Sic enim exstinguitur ignis. Comprimitur autem a sollicitudinibus sæcularibus, et exstinguitur a mala concupiscentia. Ad hæc nihil illam ita exstinguit, ut inhumanitas, crudelitas, rapina. Cum autem, oleo deficiente, aquam etiam frigidam infundimus, hoc est avaritiam, quæ per læsorum mœstitiam animas exstinguit, unde poterunt iterum accendi? Migrabimus ergo pulverem cineremque multum nobiscum ferentes fumumque nos accusantem, quod lampadas exstinxerimus. Ubi enim fumus est, ibi necesse est exstinctum ignem fuisse. Verum absit ne quispiam hanc vocem audiat, *Nescio vos*. Quandonam autem hæc vox audietur, nisi ubi cum pauperem videmus, perinde affecti sumus, ac si non videremus? Quando nos Christum esurientem ignorabimus, ignorabit et ille nos oleo egentes: et jure quidem. Nam qui miserum despicit, nec juvat ex bonis suis, quomodo quæret accipere ex non suis? Quamobrem, rogo, omnia faciamus, omnia moveamus ut oleum nobis non deficiat; sed ornemus lampades, et cum sponso in thalamum ingrediamur: quem nos omnes assequi contingat, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, simulque Spiritui sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Avaritia per læsorum mœstitiam animas exstinguit.

[c] [πρὸς τὸ ἔλ. Codd. nostri; πρὸς τῷ ἔλ. Savil., recte.]

ΟΜΙΛΙΑ να'. 299 A HOMILIA LI.

ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ τῇ μεγάλῃ τῆς ἑορτῆς, εἱ-
ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἔκραζε λέγων· ἐάν τις διψᾷ,
ο πρός με, καὶ πινέτω. [a] Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ,
ἶπεν ἡ Γραφὴ, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐ-
ύσουσιν ὕδατος ζῶντος.

Cap. vii. v. 37. *In novissimo autem die magno festivitatis, stabat Jesus, et clamabat dicens: Si quis sitit, veniat ad me et bibat.* 38. *Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ.*

ροσιόντας τῷ θείῳ κηρύγματι, καὶ τῇ πίστει
;ας, τὸν τῶν διψώντων ἔρωτα ἐπιδείκνυσθαι

1. Qui ad divinam accedunt prædicationem, et fidem servant, eos sitientium desiderium præ se Auditores divini ver-

rel. quæ sequuntur deerant in titulo.

Bibi sitientes esse oportet. ferre oportet, atque tantam in seipsis incendere concupiscentiam. Sic enim poterunt dicta cautius retinere. Nam qui sitiunt, acceptum poculum cupidissime hauriunt, et ita sitim sedant. Sic itaque qui divinos hauriunt sermones, si sitientes sorbeant, numquam cessabunt donec exhauserint. Quod
Matth. 5. 6. enim semper oporteat sitire et esurire, dicitur, *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam.* Et hic dicit Christus, *Si quis sitit, veniat ad me et bibat;* id est, Neminem necessitate aut vi traho; sed si quis animo promtus, si quis desiderio fervens sit, hunc ego voco. At cur evangelista sic expressit, *In novissimo die magno?* Etenim primus et ultimus magnus erat, medii autem potius in deliciis consumebantur. Cur ergo *In novissimo* dicit? Quia illo die omnes conveniebant. In primo non venit ille, et causam dixit fratribus. Sed nec in secundo, nec in tertio quidpiam tale dicit; ne irrita forent verba, dum futurum erat ut illi in deliciis essent. Novissimo autem die, quando recedebant domum, viatica ad salutem dat illis, et clamat; tum ut fiduciam et loquendi libertatem ostendat; tum ut tantæ multitudini significet, se de spirituali potu loquutum esse, adjicitque : *Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ.* Ventrem cor vo-
Psal. 39. 9. cat; ut et alibi ait, *Et legem tuam in medio ventris mei.* Et ubinam dicit Scriptura, *Flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ?* Nusquam. Quid sibi vult ergo illud, *Qui credit in me, sicut dicit Scriptura?* Hic interpungendum est; ut illud, *Flumina de ventre ejus fluent,* sit Chri-
v. 26. et 31. sti sententia. Quia enim multi dicebant, *Hic est Christus;* et, *Christus cum venerit, numquid plura signa faciet?* ostendit oportere rectam tenere sententiam, neque ita ex signis, ut ex Scripturis credendum esse. Multi enim cum illum miracula edentem cernerent, non quasi Christum recipiebant; imo dicturi erant, Nonne Scripturæ dicunt, Christum ex semine David venturum esse? Id ille frequenter versabat, ut ostenderet se hujusmodi demonstrationem non fugere : rursusque illos ad Scripturas remittit. Superius enim dixerat:
Joan. 5. 39 et 6. 45. *Scrutamini Scripturas;* et rursum : *Scriptum est in prophetis, Et erunt omnes docibiles Dei;* et,
Ibid. 5. 45. *Moyses vos accusat;* hic vero, *Sicut dixit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent;* uberta-

B χρὴ, καὶ τοσαύτην ἀνάπτειν ἐπιθυμίαν ἐν ἑαυτοῖς. Οὕτω γὰρ δυνήσονται καὶ τὰ λεγόμενα μετὰ πολλῆς κατασχεῖν τῆς φυλακῆς. Καὶ γὰρ οἱ διψῶντες, ἐπειδὰν κύλικα λάβωσι, μετὰ πολλῆς αὐτὴν ἕλκουσι τῆς προθυμίας, καὶ τότε διαναπαύονται. Οὕτω τοίνυν καὶ οἱ τῶν θείων ἀκούοντες λογίων, εἰ διψῶντες προσλάβοιεν, οὐδέποτε καμοῦνται ἕως ἂν ἐκπίωσιν. Ὅτι γὰρ ἀεὶ χρὴ διψᾷν, καὶ πεινῆν· Μακάριοι, φησὶν, οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην. Καὶ ἐνταῦθά φησιν ὁ Χριστός· Εἴ τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρός με, καὶ πινέτω. Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· οὐδένα ἀνάγκῃ καὶ βίᾳ ἐφέλκομαι· ἀλλ' εἴ τις ἔχει προθυμίαν πολ-
C λὴν, εἴ τις ἐκκαίεται τῷ πόθῳ, τοῦτον ἐγὼ καλῶ. Τίνος δὲ ἕνεκεν ἐπεσημήνατο ὁ εὐαγγελιστὴς, ὅτι Ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ τῇ μεγάλῃ; Καὶ γὰρ ἡ πρώτη καὶ ἡ τελευταία μεγάλη ἦν· τὰς γὰρ μεταξὺ μᾶλλον εἰς τρυφὴν ἀνήλισκον. Τίνος οὖν ἕνεκεν Ἐν τῇ ἐσχάτῃ λέγει; Ὅτι ἐν αὐτῇ πάντες ἦσαν συγκεκροτημένοι. Τῇ μὲν γὰρ πρώτῃ οὐ παρεγένετο, καὶ τὴν αἰτίαν εἶπε πρὸς τοὺς ἀδελφούς. Ἀλλ' οὐδὲ ἐν τῇ δευτέρᾳ καὶ τρίτῃ τι τοιοῦτον λέγει, ὥστε μὴ ἐκλυθῆναι τὰ λεγόμενα, μελλόντων αὐτῶν εἰς τρυφὴν ἰέναι. Τῇ δὲ ἐσχάτῃ, ὅτε ἀνεχώρουν οἴκαδε, ἐφόδια αὐτοῖς δίδωσι πρὸς σωτηρίαν, καὶ κράζει· τοῦτο μὲν, τὴν παῤῥησίαν αὐτοῦ ἐμφαίνων·
D τοῦτο δὲ, διὰ τὸν πολὺν ὄχλον, καὶ δηλῶν ὅτι περὶ τοῦ νοητοῦ διελέγετο πόματος, ἐπάγει· Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, καθὼς εἶπεν ἡ Γραφὴ, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσιν ὕδατος ζῶντος. Κοιλίαν ἐνταῦθα τὴν καρδίαν φησὶ, καθάπερ καὶ ἀλλαχοῦ φησι· Καὶ τὸν νόμον σου [b] ἐν μέσῳ τῆς κοιλίας μου. Καὶ ποῦ εἶπεν ἡ Γραφὴ, ὅτι Ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσιν ὕδατος ζῶντος; Οὐδαμοῦ. Τί οὖν ἐστιν, Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή; Ἐνταῦθα ὑποστίξαι δεῖ, ἵνα ᾖ τὸ, Ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσι, τῆς αὐτοῦ ἀποφάσεως. Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον πολλοί, Οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός· καὶ, Ὁ Χριστὸς ὅταν ἔλθῃ,
E μὴ πλείονα σημεῖα ποιήσει; δείκνυσιν, ὅτι διωρθωμένην δεῖ τὴν γνῶσιν ἔχειν, καὶ οὐκ ἀπὸ τῶν σημείων οὕτως, ὡς ἀπὸ τῶν Γραφῶν πιστεύεσθαι. Πολλοὶ γὰρ αὐτὸν καὶ θαυματουργοῦντα ἰδόντες, οὐχ ὡς Χριστὸν ἐδέχοντο· ἔμελλον δὲ λέγειν, ὅτι οὐχὶ αἱ Γραφαὶ λέγουσιν, ὅτι ὁ Χριστὸς ἀπὸ τοῦ σπέρματος τοῦ Δαυῒδ ἔρχεται; Καὶ ταῦτα ἄνω καὶ κάτω [c] ἔστρεφε, δεῖξαι
300 A βουλόμενος, ὅτι οὐ φεύγει τὴν διὰ τούτων ἀπόδειξιν· πάλιν αὐτοὺς εἰς τὰς Γραφὰς παραπέμπει. Καὶ γὰρ ἄνω ἔλεγεν, Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς· καὶ πάλιν, Ἔστι γεγραμμένον ἐν τοῖς προφήταις, καὶ ἔσονται πάντες

[b] ἐν μέσῳ τῆς κοιλίας μου. Hebraice legitur בתוך מעי, *in medio viscerum meorum*, ut vertit Symmachus. Aquila autem et Theodotio, quos sequitur Hieronymus, *in medio ventris mei.* LXX et Vulgata, *in medio cordis mei.* Ex SS. Patribus autem alii hanc, alii illam interpretationem sequuntur.

[c] [ἔστρεφον. Δεῖξαι τοίνυν β. Savil. et Cod. 706, is tamen omittens τοίνυν.]

Ιεοῦ· καὶ, Μωϋσῆς ὑμῶν κατηγορεῖ· καὶ ἐν-
θέως εἶπεν ἡ Γραφὴ, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας
ουσι, τὸ δαψιλὲς καὶ ἄφθονον τῆς χάριτος
ς. Ὅπερ ἀλλαχοῦ φησι· Πηγὴ ὕδατος ἁλ-
; ζωὴν αἰώνιον· τουτέστι, πολλὴν ἕξει χά-
ιοῦ μὲν οὖν, Ζωὴν αἰώνιον, λέγει· ἐνταῦθα
ι ζῶν. Ζῶν δὲ λέγει τὸ ἐνεργοῦν ἀεί. Ἡ
νεύματος χάρις, ἐπειδὰν εἰς διάνοιαν εἰσ- B
ἱδρυνθῇ, πάσης πηγῆς μᾶλλον ἀναβλύζει,
λιμπάνει, οὐδὲ κενοῦται, οὐδ' ἵσταται.
υν καὶ τὸ ἀνελλιπὲς τῆς χορηγίας δηλῶν,
ατον τῆς ἐνεργείας, πηγὴν καὶ ποταμοὺς
οὐχ ἕνα ποταμὸν, ἀλλὰ ἀφάτους· καὶ ἐκεῖ
ημμύραν διὰ τοῦ ἅλλεσθαι παρέστησε. Καὶ
ν τὸ λεγόμενον σαφῶς, εἰ τὴν σοφίαν τοῦ
εἰ τὴν Πέτρου γλῶτταν, καὶ τὴν Παύ-
ι ἐννοήσειε, πῶς οὐδὲν αὐτοὺς ἔφερεν,
τατο· οὐ δήμων θυμὸς, οὐ τυράννων ἐπα-
οὐ δαιμόνων ἐπιβουλαὶ, οὐ θάνατοι καθη-
λλ' ὥσπερ ποταμοὶ πολλῷ τῷ ῥοίζῳ φε- C
ἔντες πάντα παρασύροντες ἀπῄεσαν. Ταῦτα
περὶ τοῦ Πνεύματος, φησὶν, οὗ ἔμελλον
οἱ πιστεύοντες. Οὔπω γὰρ ἦν Πνεῦμα
; οὖν οἱ προφῆται προεφήτευσαν, καὶ τὰ μυ-
αντο θαύματα; Οἱ ἀπόστολοι μὲν γὰρ οὐ
ἐξέβαλον, ἀλλὰ τῇ παρ' αὐτοῦ ἐξουσίᾳ, ὡς
ν· Εἰ ἐγὼ ἐν Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλω τὰ δαι-
υἱοὶ ὑμῶν ἐν τίνι ἐκβάλλουσι; Τοῦτο δὲ
ὢν ὅτι οὐ πάντες Πνεύματι ἐξέβαλον πρὸ τοῦ
λλὰ τῇ παρ' αὐτοῦ ἐξουσίᾳ. Ὅτε γοῦν αὐ-
λε πέμπειν, τότε ἔλεγε, Λάβετε Πνεῦμα D
. πάλιν; Ἦλθεν ἐπ' αὐτοὺς Πνεῦμα ἅγιον,
ὰ σημεῖα ἐποίουν.

; ἔπεμπεν αὐτοὺς, οὐκ εἶπεν, Ἔδωκεν αὐτοῖς
ιον· ἀλλ', Ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν, λέγων·
καθαρίζετε, δαιμόνια ἐκβάλλετε, νεκροὺς
δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε. Ἐπὶ δὲ τῶν
παρὰ πάντων ὡμολόγηται, ὅτι Πνεύματος
; ἦν, ἀλλ' ἦν αὕτη ἡ χάρις συσταλεῖσα καὶ
, καὶ ἀπὸ τῆς γῆς ἀπολιποῦσα ἀπὸ τῆς
ἡνης, ἀφ' ἧς ἐῤῥήθη, Ἀφίεται ὁ οἶκος
μος. Καὶ πρὸ ἐκείνης δὲ ἀρχὴν ἐλάμβανεν
ἀνις. Οὐκ ἔτι γὰρ προφήτης παρ' αὐτοῖς ἦν, E
πευεν [b] αὐτῶν τὰ ἅγια ἡ χάρις. Ἐπεὶ οὖν
μὲν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἔμελλε δὲ λοιπὸν
δαψιλῶς· ταύτης δὲ τῆς διανομῆς ἀρχὴ
σταυρὸν ἐγίνετο, οὐ μόνον δαψιλείας, ἀλλὰ
ων χαρισμάτων (καὶ γὰρ θαυμαστοτέρα ἦν
ὡς ὅταν λέγῃ· Οὐκ οἴδατε ποίου πνεύματός 301
πάλιν, Οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας, A

tem et copiam gratiæ subindicans, ut alibi dicit, *Fons aquæ salientis in vitam æternam;* id est, *Ibid.* 4. 14. multam habebit gratiam. Alibi dixerat, *vitam æternam;* hic dicit, *aquam vivam*. Vivam vocat eam quæ semper operatur, Spiritus enim gratia cum in animam ingressa et stabilita fuerit, plus quam fons quivis scaturit; neque cessat, vel evacuatur, neque desinit. Ut ergo simul et numquam deficere, et ineffabiliter operari denotet, fontem et fluvios appellat; non unum fluvium, sed innumerabiles. Et illic salientem pro inundante dixit. Quod clare percipiet si quis sapientiam Stephani, Petri linguam, Pauli vim consideraverit, quo pacto nihil eos tulerit, nihil sustinuerit; non populorum furor, non tyrannorum violentia, non dæmonum insidiæ, non quotidianæ mortes; sed quasi flumina magno impetu fluentia, sic omnia secum traxerint. 39. *Hæc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Nondum enim erat Spiritus sanctus.* Quomodo ergo prophetæ prophetarunt, et innumera edidere miracula? Apostoli enim non Spiritu, sed ejus virtute dæmonia ejecerunt, ut ipse dicit: *Si ego in Beelzebub ejicio dæmonia, filii vestri in quo ejiciunt?* Hoc autem dicebat significans, non omnes Spiritu ante crucem, sed ejus virtute ejecisse dæmonia. Cum ergo illos missurus erat, tunc dixit, *Accipite Spiritum sanctum;* ac rursum, *Venit in eos Spiritus sanctus, et tunc signa faciebant.*

Stephanus, Petrus et Paulus flumina, quo modo.

Matth. 12. 27.

Joan. 20. 22.

2. Cum autem misit eos, non dixit, Dedit eis Spiritum sanctum; sed, *Dedit eis potestatem,* dicens: *Leprosos mundate, dæmonia ejicite, mortuos suscitate; gratis accepistis, gratis date.* Prophetis autem in confesso apud omnes est Spiritum sanctum fuisse datum; sed gratia illa contracta erat et avulsa, atque in terra desierat ab illa die, qua dictum fuit, *Relinquitur domus vestra deserta.* Et ante illam diem jam rarior 38 esse cœperat. Nullus apud illos propheta erat; neque gratia illorum sacris prospiciebat. Cum igitur Spiritus sanctus jam ablatus esset, futurumque esset ut largius effunderetur, cujus doni principium post crucem fuit, non abundantius modo, sed etiam cum majoribus charismatibus (mirabilius quippe donum fuit, ut cum dicit, *Nescitis cujus spiritus sitis;* et iterum, *Non enim accepi-*

Matth. 10. 1. et 8.

Ibid. 23.

Luc. 9. 55.

Rom. 8. 15.

[a] ἱδρυθῇ, mendo haud dubie typographico.

[b] Alii αὐτῶν τὰ θεῖα ἡ χάρις.

stis spiritum servitutis, sed accepistis spiritum adoptionis. Nam veteres illi quoque Spiritum habebant, sed aliis non impertiebant : apostoli vero innumeros illo replebant); quoniam igitur illam gratiam accepturi erant (nondum enim data erat), ideo ait, *Nondum erat Spiritus sanctus.* De hac igitur gratia evangelista dicebat, *Nondum erat Spiritus sanctus,* nempe datus, *quia Jesus nondum erat glorificatus,* gloriam appellans crucem. Quia enim inimici eramus, peccatores, gratia Dei privati, inimici Dei; gratia vero erat reconciliationis indicium; donum autem non inimicis et perosis, sed amicis et probatis datur; oportebat prius pro nobis offerri sacrificium, et B inimicitiam in carne solvi, nosque Dei amicos effici, et tunc donum accipere. Nam si hoc in promissione Abrahæ factum est, multo magis in gra-

Rom. 4. 14. 15. tia. Et hoc declarat Paulus his verbis : *Si enim, qui ex lege, hæredes sunt, exinanita est fides : lex enim iram operatur;* hoc est, Promisit Deus Abrahæ et semini ejus daturum se terram : sed nepotes ejus promissione illa indigni fuere, et ex propriis laboribus placere non potuerunt. Propterea intravit fides, res facilis, ut gratiam attraheret,

Ibid. v. 16. et promissa non exciderent. Et, *Ideo ex fide,* dicit, *ut secundum gratiam sit, utque promissio firma sit.* Ideo *Secundum gratiam,* quia id la- C bore sudoreque suo non poterant. Cur autem cum dixisset, Secundum Scripturas, non adjicit testimonium? Quia corrupta illorum sententia erat. 40. *Alii enim dicebant, Hic est ille propheta;* 41. *alii dicebant, Seducit turbam; alii, Non ex Galilæa venit Christus,* 42. *sed ex Bethlehem vico; alii dicebant, Christus cum venerit, nemo scit unde sit* : et diversæ erant opiniones, ut in turba confusa. Neque enim dictis adhibebant animum, neque discendi cupidi erant. Ideo D his nihil respondet, etsi dicerent, *Numquid ex Galilæa Christus venit?* Nathanaelem vero vehementius et asperius dicentem, *Ex Nazareth potest aliquid boni exire?* laudavit ut vere Israelitam. Hi enim et qui Nicodemo dicebant, *Scrutare et vide, quia ex Galilæa non surrexit propheta,* non discendi causa dicebant, sed ut opinionem de Christo rejicerent. Ille vero, utpote veritatis amans, qui vetera omnia accurate nosset, hoc dicebat : illi autem unum solum spectabant, ut evincerent ipsum non esse Christum. Quapro- E pter ipsis nihil revelavit. Qui enim contraria lo-

ἀλλ' ἐλάβετε πνεῦμα υἱοθεσίας. Καὶ γ
καὶ αὐτοὶ μὲν πνεῦμα εἶχον, ἄλλοις δὲ
οἱ δὲ ἀπόστολοι μυριάδας ἐνέπλησαν)· ἐ
την ἔμελλον λαμβάνειν τὴν χάριν, οὔπω
διὰ τοῦτό φησιν· Οὔπω γὰρ ἦν Πνεῦμα
οὖν περὶ ταύτης λέγων τῆς χάριτος ὁ
ἔλεγεν· Οὔπω γὰρ ἦν Πνεῦμα ἅγιον, τ
ἐπεὶ Ἰησοῦς οὐδέπω ἐδοξάσθη, δόξαν κ
ρόν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐχθροὶ ἦμεν καὶ ἡμ
ὑστερούμενοι τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ, κ
ἡ δὲ χάρις καταλλαγῆς ἦν ἀπόδειξις· δ
ἐχθροῖς, οὐδὲ τοῖς μισουμένοις, ἀλλὰ
δοται, καὶ τοῖς εὐηρεστηκόσιν· ἔδει π
B ενεχθῆναι τὴν ὑπὲρ ἡμῶν θυσίαν, κ
ἐν τῇ σαρκὶ καταλυθῆναι, καὶ γενέ
φίλους, καὶ τότε λαβεῖν τὴν δωρεάν. Ε
ἐπαγγελίας τοῦτο γέγονε τῆς πρὸς Ἀ
μᾶλλον ἐπὶ τῆς χάριτος. Καὶ τοῦτο δ
ἔλεγεν· Εἰ γὰρ ἐκ νόμου κληρονόμοι
πίστις· ὁ γὰρ νόμος ὀργὴν κατεργάζετ
τοιοῦτόν ἐστιν· ἐπηγγείλατο ὁ Θεὸς τ
τῷ σπέρματι αὐτοῦ δώσειν τὴν γῆν·
ἦσαν τῆς ἐπαγγελίας οἱ ἔκγονοι, καὶ
ἠδύναντο εὐαρεστῆσαι πόνων. Διὰ το
πίστις, πρᾶγμα εὔκολον, ἵνα τὴν χάριν
καὶ μὴ διαπέσωσιν αἱ ἐπαγγελίαι. Κ
C τοῦτο ἐκ πίστεως, ἵνα κατὰ χάριν, εἰ
βαίαν τὴν ἐπαγγελίαν. Διὰ τοῦτο Κατ
ἐξ ἱδρώτων οὐκ ἴσχυσαν. Τίνος δὲ ἕνεκ
τὰς Γραφὰς, οὐκ ἐπάγει καὶ τὴν μ
διεφθαρμένη αὐτῶν ἡ γνώμη ἦν. Οἱ μ
Οὗτός ἐστιν ὁ προφήτης· ἄλλοι δὲ ἔλε
τὸν ὄχλον· ἄλλοι δὲ ἔλεγον, οὐκ ἐκ
ἔρχεται ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ ἀπὸ Βηθλε
ἄλλοι δὲ ἔλεγον, ὁ Χριστὸς ὅταν ἔρχη
νώσκει πόθεν ἐστί· καὶ διάφορος ἦν
D [a] ἐν πλήθει τεταραγμένῳ. Οὐδὲ γὰρ ἀ
χον τοῖς λεγομένοις, οὐδὲ τοῦ μαθεῖν
τοῦτο τούτοις μὲν οὐδὲν ἀποκρίνεται,
Μὴ ἐκ τῆς Γαλιλαίας ὁ Χριστὸς ἔρχετ
θαναὴλ σφοδρότερον εἰπόντα καὶ πληκ
Ναζαρὲτ δύναταί τι ἀγαθὸν εἶναι; ἐπ
θῶς Ἰσραηλίτην. Οὗτοι μὲν γὰρ καὶ ο
κόδημον εἰπόντες, Ἐρεύνησον καὶ ἴδε,
λιλαίας προφήτης οὐκ ἐγήγερται, οὐ μ
ἔλεγον, ἀλλ' ἁπλῶς ἀνατρέψαι τὴν π
δόξαν. Ἐκεῖνος δὲ ἀληθείας ὢν ἐραστ
E λαιὰ ἀκριβῶς πάντα ἐπιστάμενος, το
τοὶ δὲ πρὸς ἓν μόνον ἑώρων, τὸ ἀνατρ

* [ἐπεὶ οὖν ὁ κύριος περὶ τ. λέγει τῆς χάριτος, ὁ εὐ. ἔλεγεν Savil.... ὁ κύριος... λέγων... Cod. 705 Alter Cod., ut Montf., vitiose.]

[a] Morel. ἐν πλήθει μὴ τεταγμένῳ.

Διόπερ αὐτοῖς οὐδὲν ἀπεκάλυπτεν. Οἱ γὰρ ; ἐναντία λέγοντες, καὶ ποτὲ μὲν, Οὐδεὶς ὅθεν ἔρχεται, ποτὲ δὲ, Ἀπὸ Βηθλεὲμ, εὔ- καὶ μαθόντες [b] ἠναντιώθησαν. Ἔστω γὰρ, ἠγνόουν, ὅτι ἀπὸ Βηθλεὲμ, διὰ τὴν ἀνα- ν ἐν Ναζαρὲτ (καίτοι οὐδὲ τοῦτο συγγνώ- 302 οὐ γὰρ ἐκεῖ ἐτέχθη)· ἄρα καὶ τὸ γένος A τι ἐξ οἴκου καὶ πατριᾶς Δαυΐδ; Πῶς οὖν κ ἀπὸ τοῦ σπέρματος Δαυῒδ ἔρχεται ὁ Χρι- ἀ καὶ τοῦτο ἐκείνῳ συσκιάσαι ἐβούλοντο, ; ἅπαντα φθεγγόμενοι. Τίνος δὲ ἕνεκεν οὐχὶ τες εἶπον· ἐπειδὴ τὰ μὲν ἄλλα πάντα θαυ- κελεύεις δέ σοι πείθεσθαι κατὰ τὰς Γραφὰς, εἰ μὲν Γραφαὶ λέγουσιν, ὅτι ἀπὸ Βηθλεὲμ αὐτὸν ἐλθεῖν, σὺ δὲ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἀφῖ- οὐδὲν τούτων εἶπον, ἀλλὰ πάντα πονηρῶς . Ὅτι γὰρ οὐ ζητοῦντες, οὐδὲ μαθεῖν βου- εὐθέως ἐπήγαγεν ὁ εὐαγγελιστὴς, ὅτι Τινὲς έσαι αὐτὸν, καὶ οὐδεὶς ἐπέβαλεν ἐπ' αὐτὸν B αὐτοῦ· εἰ γὰρ καὶ μηδὲν ἕτερον, τοῦτο γοῦν εἰς κατάνυξιν αὐτοὺς ἀγαγεῖν· ἀλλ' οὐ κα- , καθώς φησιν ὁ προφήτης· Διεσχίσθησαν, κατενύγησαν.

ν γὰρ ἡ πονηρία· οὐδενὶ βούλεται εἴκειν, λέπει μόνον, ὥστε τὸν ἐπιβουλευόμενον ἀνε- ὰ τί φησιν ἡ Γραφή; Ὁ ὀρύσσων βόθρον ν, εἰς αὐτὸν ἐμπεσεῖται· ὅπερ καὶ τότε γέ- τὸ μὲν γὰρ ἐβούλοντο αὐτὸν ἀνελεῖν, ὡς δὴ τὸ κήρυγμα· γέγονε δὲ τοὐναντίον. Τὸ μὲν γμα ἀνθεῖ τῇ τοῦ Χριστοῦ χάριτι· τὰ δὲ ἄντα ἐσβέσθη καὶ ἀπόλωλε, καὶ πατρίδος ρίας, καὶ ἀδείας, καὶ λατρείας ἐξέπεσον, ἀπεστερήθησαν εὐημερίας, καὶ γεγόνασι αἰχμάλωτοι. Ταῦτ' οὖν εἰδότες, μηδέποτε μεν ἑτέροις, μαθόντες ὅτι καθ' ἑαυτῶν ἀκο- ξίφος, καὶ βαθυτέραν ἑαυτοῖς διδόαμεν τὴν λλ' ἐλύπησέ τις, καὶ βούλει αὐτὸν ἀμύνα- ἀμύνῃ· οὕτω γὰρ ἀμύνασθαι δυνήσῃ. Ἐὰν οὐκ ἠμύνω. Καὶ μὴ νομίσῃς αἴνιγμα εἶναι ν, ἀλλ' ἀληθῆ λόγον. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; ἀμυνόμενος, τὸν Θεὸν αὐτῷ καθιστᾷς υνόμενος δὲ, οὐκέτι. Ἐμοὶ γὰρ ἐκδίκησις, D δώσω, λέγει Κύριος. Εἰ γὰρ οἰκέτας ἔχο- ρὸς ἀλλήλους [a] διενεχθέντες, μὴ τῆς δίκης λάσεως ἡμῖν παραχωρήσωσιν, ἀλλ' ἑαυ- σιν, κἂν μυριάκις προσέλθωσιν, οὐ μόνον εθα, ἀλλὰ καὶ ἀγανακτοῦμεν, [b] δραπέτα, αἱ, μαστιγία, τὸ πᾶν ἡμῖν ἐπιτρέψαι ἐχρῆν·

quebantur, et modo, *Nemo scit unde venit*, modo, *Ex Bethlehem venit*, dicebant; etiamsi didicissent, contradicturi haud dubie erant. Esto enim, locum ignorarent, quod ex Bethlehem esset, quia in Nazareth versatus fuerat (quamvis hoc venia dignum non esset; neque enim ibi natus erat); num genus quoque ignorabant, quod esset ex domo et familia David? Quomodo ergo dicebant, *Annon ex semine David venit Christus?* Sed hoc illo modo obtegere volebant, ac fraudulenter omnia loquebantur. Cur autem non accesserunt dicturi: Cum cætera omnia admiremur, jubeasque credi tibi secundum Scripturas, dic cur Scripturæ dicant ex Bethlehem Christum esse venturum; tu autem ex Galilæa venisti? At nihil horum dixerunt, verum omnia maligno animo causificabantur. Quod enim discere non quærerent aut vellent, statim significat evangelista: 44. *Quidam volebant apprehendere eum, sed nemo misit super illum manum suam.* Nam etsi nihil aliud, hoc saltem illos compungere debuisset: sed non sunt compuncti, ut ait propheta: *Dissipati sunt, nec compuncti.*

Judæorum nequitia.

Psal. 34. 15.

3. Hujusmodi enim est malitia: nemini vult cedere, unum solum respicit, ut eum perdat, cui insidiatur. Sed quid dicit Scriptura? *Qui fodit foveam proximo, in eam incidet.* Quod tunc etiam contigit. Illi namque ipsum interficere volebant, ut prædicationem abolerent: sed contrarium evenit. Prædicatio namque per Christi gratiam floret, illorum vero omnia exstincta sunt et perierunt, atque illi patria, libertate et cultu suo exciderunt, atque omni felicitate privati, servi et captivi facti sunt. Hæc cum sciamus, numquam aliis insidiemur, gnari nos contra nosmetipsos gladium acuere, et profundiorem nobis infligere plagam. Sed te aliquis læsit, et vis illum ulcisci? Ne ulciscaris, et sic ulcisci poteris. Si ulciscaris, non ulcisceris. Nec putes hoc ænigma esse, sed verum est. Quomodo et qua ratione? Quia si non ulciscaris, Deum ipsi inimicum constituis; si ulciscaris, non item. Nam, *Mihi vindicta, ego retribuam, dicit Dominus?* Nam si servos habeamus qui mutuo rixentur, nec nobis ulciscendi partes concedant, sed sibi: etsi sæpius nos rogent, non modo non ulciscimur, sed etiam indignamur, et fugitivos mastigiasque vocamus: Oportebat enim, dicimus, ut totum nobis deferres; sed, quia

Prov. 26. 27.

Inimicos quomodo ulcisci oporteat.

Rom. 12. 19. Deut. 32. 35.

θησαν: bene advertit Savilius legendum esse ἄν. Sed ἂν repetitum in Mss. omnibus t. Mox quidam ἀνατροφήν.

[a] Alii διαλεχθέντες.

[b] [δραπέτας et μαστιγίας Savil.]

teipsum ultus es, ne molestiam ultra crees; multo magis Deus, qui præcepit, ut sibi omnia committeremus, id dicturus est. Quomodo absurdum non fuerit, cum a servis nostris hanc philosophiam et obsequium exigamus, Domino non ea concedere, quæ volumus a servis nostris concedi nobis? Hæc porro dico, quod ita promti sitis ud ultionem expetendam. Nam eum qui vere philosophatur id facere non decet, sed debet ille peccata dimittere et condonare, etiamsi non magna exspectaretur merces, peccatorum nempe remissio. Nam si damnas peccatorem, cur, quæso, ipse peccas, et in eadem laberis? Te quis contumelia affecit? Ne contumeliam rependas, ut ne illam tibi ipsi inferas. Percussit? Ne repercutias, quia nihil inde utilitatis percipies. Mœrore affecit? Ne vicem referas, quia nihil inde lucri, sed illi similis evadis. Sic illum fortasse in pudorem conjicies, si omnia mansuete feras; sic in ruborem, ita ut iram sedet. Nemo malum malo sanat, sed bono malum. Hæc apud gentiles nonnulli philosophantur. Nos ergo pudeat, quod stultis gentilibus quantum ad philosophiam simus inferiores. Multi eorum injuria affecti, æquo animo tulerunt; multi calumnias non propulsarunt; insidiantes beneficio affecerunt. Timendumque est ne quidam ex illis vitæ instituto nobis præstantiores reperiantur, et hinc nos gravius supplicium maneat. Nam si nos qui Spiritum accepimus, qui regnum exspectamus, qui pro cælorum præmio philosophamur, qui gehennam non timemus, qui angeli esse jubemur, qui mysteriorum participes sumus, non illos virtute attingamus, quam consequemur veniam? Etenim si Judæos superare tenemur (*Nisi*, inquit, *abundaverit justitia vestra plus quam scribarum et Pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum*); multo magis gentiles; si Pharisæos, multo magis infideles. Cum enim, nisi illos superemus, regnum nobis clausum sit; si gentilibus pejores simus, quomodo hoc ipsum regnum consequemur? Omnem itaque acerbitatem, iram, furorem ejiciamus. *Eadem dicere, mihi quidem non molestum, vobis autem tutum*. Nam medici eodem ipso sæpe utuntur remedio. Et nos non finem faciemus eadem clamandi, memorandi, docendi, hortandi. Nam multa est sæcularium rerum turba, quæ in horum oblivionem conjiciat, ac doctrina frequenti est opus. Ne

Malum non malo, sed bono sanatur.

Matth. 5. 20.

Philip. 3. 1.

ἐπειδὴ δὲ σαυτῷ προλαβὼν ἤμυνες, μη
λοιπόν· πολλῷ μᾶλλον ὁ Θεὸς, ὁ παραγ
παραχωρεῖν ἁπάντων, τοῦτο ἐρεῖ. Πῶς γ
πον, ὅταν παρὰ μὲν παίδων τῶν ἡμετέρ
E ἀπαιτῶμεν φιλοσοφίαν καὶ ὑπακοήν· τῷ
μὴ παραχωρῶμεν ὧν βουλόμεθα τοὺς ο
παραχωρεῖν; Ταῦτα δὲ λέγω, διὰ τὸ πρ
περὶ τὴν ἀλλήλων κόλασιν· ἐπεὶ τόν γε ἀ
σοφοῦντα οὐδὲ τοῦτο χρὴ ποιεῖν, ἀλλὰ σ
καὶ ἀφιέναι τὰ ἁμαρτήματα, εἰ καὶ μὴ ἔ
μέγα ἔπαθλον, τὸ ἄφεσιν ἀντὶ τούτων λα
303 γὰρ, εἰπέ μοι, καταγινώσκεις τοῦ ἡμαρτη
A ἕνεκεν καὶ αὐτὸς ἁμαρτάνεις, καὶ τοῖς αὐ
πτεις; Ὕβρισε; Μὴ ἀνθυβρίσῃς· ἐπεὶ σαυ
Ἔπληξε; Μὴ ἀντιπλήξῃς· ἐπεὶ τὸ διάφορ
Ἐλύπησε; Μὴ ἀντιλυπήσῃς· ἐπεὶ τὸ κ
ἀλλὰ γέγονας [a] ἐκείνων πάλιν ἴσος. Οὕτω
τρέψαι δυνήσῃ, ἂν μετὰ πραότητος ἐνέγκ
οὕτως αὐτὸν καταιδέσαι, οὕτως αὐτὸν
ὀργῆς. Οὐδεὶς κακῷ κακὸν ἰᾶται, ἀλλ' ἀγ
κόν. Ταῦτα παρ' Ἕλλησί τινες φιλοσοφοῦ
θῶμεν τοίνυν, εἰ παρ' Ἕλλησι τοῖς ἀνοήτ
οὔσης τῆς φιλοσοφίας, ἡμεῖς ἐλάττους
Πολλοὶ ἠδικήθησαν, καὶ ἤνεγκαν· πολλο
B τήθησαν, καὶ οὐκ ἠμύναντο· ἐπεβουλε
εὐηργέτησαν. Δέος δὲ οὐ μικρὸν, μὴ μ
τινες παρ' αὐτοῖς κατὰ τὸν βίον εὑρεθῶ
δροτέραν ἡμῖν τὴν κόλασιν ἐργάσωνται. [b]
Πνεύματος μετεσχηκότες, οἱ βασιλείαν
τες, οἱ ὑπὲρ τῶν οὐρανῶν φιλοσοφοῦντες
δοικότες γέενναν, οἱ κελευόμενοι ἄγγελ
οἱ μυστηρίων ἀπολαύοντες, μηδὲ εἰς τὴν
νοις φθάσωμεν ἀρετὴν, [c] ποίαν ἕξομεν συ
γὰρ Ἰουδαίους ὑπερβαίνειν χρή (Ἐὰν γ
σεύσῃ ὑμῶν ἡ δικαιοσύνη, φησὶ, πλέον τ
τέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθητε ε
C λείαν τῶν οὐρανῶν), πολλῷ μᾶλλον Ἑλλ
ρισαίους, πολλῷ μᾶλλον τοὺς ἀπίστους.
ὑπερβάντων ἡμῶν τὴν ἐκείνων πολιτεία
σται τὰ τῆς βασιλείας· ὅταν καὶ Ἑλλ
μεθα χείρους, πῶς ἕξομεν ταύτης ἐπιτυ
τοίνυν πικρίαν, καὶ ὀργὴν, καὶ θυμὸν ἐκ
αὐτὰ λέγειν, ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνηρὸν, ὑμ
λές. Καὶ γὰρ καὶ ἰατροὶ τῷ αὐτῷ πολλά
φαρμάκῳ. Καὶ ἡμεῖς οὐ παυσόμεθα τὰ α
τες, ἀναμιμνήσκοντες, διδάσκοντες, πα
Καὶ γὰρ πολὺς τῶν βιωτικῶν πραγμά

[a] ἐκείνων, sic omnia exemplaria, sed legendum ἐκείνου. [Mox καὶ ἐπιεικῶς Savil. et Cod. 706 ex corr. Infra Cod. 705 ἐκκόψαι pro ἐγκόψαι.]

[b] Quidam οἱ δεδοικότες. Utrovis modo legas, sententia constat. [Paulo ante τῶν οὐρανίων Savil. stri.]

[c] Alii inserunt ποίαν ἂν ἐλπίδα ἕξομεν [ai

ergo huc frustra conveniamus, opera exhibeamus bona, ut futura bona consequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria simulque Spiritui sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

---

304 A

HOMILIA LII.

CAP. VII. v. 45. *Venerunt ergo ministri ad pontifices et Pharisæos, et dixerunt eis illi : Quare non adduxistis eum? 46. Responderunt ministri : Numquam sic loquutus est homo ut hic homo.*

1. Nihil veritate clarius, nihil simplicius, nisi nos maligne agamus; sed si maligne nos geramus, nihil difficilius. Ecce Pharisæi et scribæ, qui sapientiores esse videbantur, qui cum Christo semper erant, quia insidias illi struebant, licet miracula viderent, licet Scripturas legerent, nihil lucri, sed multum damni tulerunt : ministri vero, etsi illis omnibus expertes, una concione capti sunt : et qui ad illum vinciendum venerant, admiratione vincti redierunt. Non illorum prudentia tantum admiranda est, quod signis non opus habuerint; sed etiam quod sola doctrina capti sint (non dixerunt enim, Nemo umquam tanta edidit miracula; sed quid? *Nemo umquam sic loquutus est*) : non eorum ergo prudentia solum admirabilis est, sed etiam loquendi libertas, quod hæc iis qui se miserant, dixerint; quod Pharisæis ipsum impugnantibus, qui hac de causa nihil non agebant. *Venerunt ministri, et dicunt eis Pharisæi, Quare non adduxistis eum?* Quod venerint, longe majus fuit, quam si mansissent : sic quidem illorum molestia liberati fuissent; sed nunc Christi sapientiæ sunt præcones, majoremque exhibent fiduciam. Nec dicunt, Non potuimus propter turbam, quæ illum quasi prophetam audit : sed quid? *Nemo umquam sic loquutus est.* Atqui poterant illam excusationem afferre; sed rectum animum præ se ferunt. Hoc enim non admirantium modo erat, sed etiam criminantium quod se ad illum ligandum misissent, quem potius au-

Veritate nihil clarius, nihil simplicius.

Marginal letters: B (beside "per erant"), C (beside "lis est"), D (beside "qui poterant").

dire oportebat. Atqui non longam, sed brevem
audierant concionem. Mens enim sincera non longis opus habet sermonibus. Tanta est vis veritatis. Quid ergo Pharisæi? Cum compungi oportuisset, illi contra sic incusant eos, 47. *Numquid et vos seducti estis?* Adhuc blandiuntur, nec asperis utuntur verbis, veriti ne omnino se desererent; E
sed furorem tamen indicant et caute loquuntur. Cum oportuisset interrogare quid dixisset, et dicta ejus admirari, id non faciunt, gnari se haud dubie captum iri; sed stultissimo illos argumento impetunt. 48. *Cur*, inquiunt, *nemo ex principibus credidit in eum?* Itane, quæso, Christum accusas, et non incredulos? 49. *Sed turba, quæ non novit legem, maledicti sunt.* Hinc magis accu- 305
sandi estis, quod turba credente vos increduli A
manseritis. Populares enim ut legem cognoscentes agebant : quomodo ergo maledicti sunt? Vos qui legem non servatis, maledicti estis; non illi qui legi obsequuntur. Non oportebat enim a non credentibus criminari eum, cui non credebatur. Non probandus hic modus est. Nam et vos non credi-
Rom. 3. 3. distis Deo, ut Paulus ait: *Quid enim si non crediderunt quidam? Numquid incredulitas eorum fidem Dei evacuabit? Absit.* Nam prophetæ quoque ipsos semper accusabant dicentes,
Isai. 1. 10. et 23. *Audite principes Sodomorum;* et, *Principes* B
Mich. 3. 1. *tui non obtemperant;* ac rursum, *Annon vestrum est nosse judicium?* Et ubique vehementius illos incessunt. Quid igitur? Deumne propterea quispiam accusabit? Apage; illorum hoc crimen est. Quonam autem alio signo* quis deprehendere possit vos non cognoscere legem, quam quod non credatis? Cum autem dixissent neminem principum credidisse in eum, sed eos qui legem ignorabant, merito illos arguit Nicodemus his verbis: 51. *Numquid lex nostra judicat hominem, nisi audierit ab ipso prius?* Ostendit eos nec nosse, nec servare legem. Nam si lex vetat quemquam interfici, nisi prius audiatur; ipsi C
vero antequam audirent, id moliebantur : transgressores sunt legis. Et quia dicebant neminem principum credidisse in eum, ideo indicat evangelista ipsum ex eorum numero esse, ut ostendat etiam principes in eum credidisse. Nondum tamen id palam, ut decuisset, exhibuerant : erantque nihilominus Christo addicti. Vide autem quam parce arguit. Non dicit enim, Vos autem vultis illum occidere, et temere condemnatis hominem ut se-

* [ἡμῶν Savil. in textu, Bibl. et Codd. nostri. Legebatur ὑμῶν.]

ductorem. Verum non ita dixit, sed moderatius D ingentem illorum impetum cohibebat, necnon illorum inconsiderantiam et sanguinarium animum. Ideo in legem sermonem convertit, aitque : *Nisi audierit diligenter, et cognoverit quid faciat.* Itaque non audire tantum oportet, sed diligenter audire : id enim sibi vult illud, *Et cognoverit quid faciat,* quid velit, quare, et quam rem spectet, an ad reipublicæ eversionem tendat ut inimicus. Dubitantes ergo cum dixissent, neminem principum in ipsum credere, nec vehementer nec remisse in eum feruntur.

E 2. Quænam hæc consequentia, illo dicente, *Lex nostra non judicat quemquam,* respondere: 52. *Numquid et tu ex Galilæa es ?* Cum oportuisset enim ostendere se non temere eo misisse qui illum vocarent, et non opus esse ipsum alloqui, acerbe furioseque reponunt : *Scrutare et vide, quia ex Galilæa propheta non surgit.* 306 A Quid enim dixit homo ille? num quod propheta esset? Dixit, non judicatum non occidi oportere. Illi vero contumeliose, ac si Scripturarum prorsus ignarus esset, hæc reponunt, ac si dicerent: Vade, disce ; id enim sibi vult illud, *Scrutare et vide.* Quid ergo Christus? Quia Galilæam et prophetam semper in ore versabant, omnes ab aliena opinione removens, et ostendens se non esse unum ex prophetis, sed mundi Dominum, ait : 12. *Ego sum lux mundi.* Non Galilææ, non Palæstinæ, non Judææ. Quid porro Judæi? 13. *Tu de teipso testimonium perhibes, testimonium tuum non est verum.* O stultitiam! Ad Scri- Cap. 8. B pturas illos semper mittit, et dicunt, *Tu testimonium perhibes de teipso.* Quod autem perhibuit testimonium? *Ego sum lux mundi.* Magnum dictum, utique magnum. Sed non valde illos exagitavit, quia nec se jam æqualem Patri dicebat,

σθαι, καὶ τοὺς ὑπηρέτας ἐπαινεῖ τοῦτο πεποιηκότας· ἅμα δὲ καὶ αὐτοὺς αἰνίττεται τοὺς φαρισαίους κρυφῇ τοὺς δόλους πλέκοντας, καὶ ἐν τῷ σκότῳ καὶ τῇ πλάνῃ ὄντας, ἀλλὰ τοῦ φωτὸς οὐ περιεσομένους, καὶ τὸν Νικόδημον ὑπομιμνήσκει, etc. *Ubi notandum verba illa*, τὸ γὰρ κράξαι, τοῦτό ἐστι βουλομένου κατασκευάσαι, ὥστε κἀκείνους ἀκοῦσαι, *ab eo una litura induci, tamquam supposititia, et alii loco magis debita.* Sed meo judicio locus bene habebit usque ad hæc verba, τὸ γὰρ κράξαι, si supra legas καὶ γὰρ πολὺ τοῦτο μεῖζον, non vero καίτοι πολὺ τοῦτο μεῖζον. Quod spectat autem illa verba, τὸ γὰρ κράξαι τοῦτό ἐστι, etc., non video qua ratione ad hanc seriem spectent, et ibi aliquid subesse vitii suspicor ; sed sine Manuscriptorum auctoritate nihil mutamus. Illud vero, τὸ γὰρ κράξαι, videtur respicere illud cap. septimi præcedentis v. 37, καὶ ἔκραξε λέγων.

nec se Filium ejus esse vel Deum, sed lucem tantum. Illud quoque tamen evertere volebant : nam majus illud erat, quam dicere, *Qui sequitur me, non ambulabit in tenebris*. Lucem et tenebras spirituales dicit; hoc est, Non manet in errore. Hic Nicodemum allicit et erigit, utpote qui libere loquutus esset, atque ministros laudat quod ita se gesserint. Clamare enim hoc significat, quod voluerit illos ad audiendum inducere: simulque subindicat, illos clam dolos struere, in tenebris nempe et in errore, sed lucem non superaturos esse. Atque Nicodemo in mentem revocat verba
Joan. 3. 20. illa quæ nuper dixerat : *Omnis qui male operatur, odit lucem, et non venit ad lucem, ne opera ejus appareant*. Quia dicebant, neminem principum in eum credidisse; ideo ait, *Qui male agit, non venit ad lucem*, ostendens non ex lucis imbecillitate illud esse, sed ex illorum perversa voluntate. *Responderunt et dixerunt ei : Tu de teipso testimonium perhibes.* Quid igitur ille ? 14. *Etsi ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum verum est : quia scio unde veni, et quo vado ; vos autem nescitis unde venio*. Quod prius dixerat, hoc opponunt Judæi, tamquam præcipue dictum. Quid ergo Christus? Illud evertit atque ostendit, se illa secundum ipsorum opinionem dixisse eis, quod eum simplicem hominem esse arbitrarentur, aitque : *Etsi ego testimonium perhibeo de meipso, verum est testimonium meum, quia scio unde venio*. Quid sibi vult hoc? Ex Deo sum, et Deus, et Filius Dei. Deus sibi fide dignus testis : vos vero non nostis ; sponte vestra maligne agitis, et cum sciatis, nescire simulatis: sed secundum humanam sententiam loquimini, nihilque amplius intelligere vultis, quam id quod apparet. 15. *Vos secundum carnem judicatis*. Ut secundum carnem vivere, male vivere est : sic secundum carnem judicare, est injuste judicare. *Ego non judico quemquam : 16. et si judico, judicium meum verum est*. Hoc est, Injuste judicatis. Et si injuste judicamus, inquiunt, cur non redarguis? cur non castigas? cur non condemnas? Quia non ad hoc veni, inquit. Id enim significat illud : *Ego non judico quemquam : et si judico, judicium meum verum est*. Nam si judicare vellem, ex damnatorum numero essetis : hæc vero non judicans dico, inquit. Neque ideo dixi, Non judicans dico, quod non fidam, me si judicem, vos

μὲν οὖν ἀνατρέψαι καὶ τοῦτο· καίτοι
ζον τοῦ εἰπεῖν, Ὁ ἀκολουθῶν ἐμοὶ, ο
σει ἐν τῇ σκοτίᾳ, φῶς καὶ σκοτίαν
τουτέστιν, οὐ μένει ἐν τῇ πλάνῃ. Ἰ
Νικόδημον ἐφέλκεται καὶ ἐνάγει ὡς
σιασάμενον, καὶ τοὺς ὑπηρέτας ἐπαι
κότας. Τὸ γὰρ κράξαι, τοῦτό ἐστι β
C σκευάσαι, ὥστε κἀκείνους ἀκοῦσαι· ἅ
αἰνίττεται κρυφῇ τοὺς δόλους πλέκον
σκότῳ καὶ τῇ πλάνῃ· ἀλλὰ τοῦ φωτὸ
Καὶ τὸν Νικόδημον ὑπομιμνήσκει τῶ
νων, ἅπερ ἔλεγε πρώην· Πᾶς ὁ φαῦλα
τὸ φῶς, καὶ οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶ
ρωθῇ αὐτοῦ τὰ ἔργα. Ἐπειδὴ γὰρ ἔλ
τῶν ἀρχόντων ἐπίστευσεν εἰς αὐτὸν,
Ὁ τὰ φαῦλα πράσσων, οὐκ ἔρχεται
δεικνὺς ὅτι οὐ τῆς τοῦ φωτὸς ἀσθενεί
ἀλλὰ τῆς ἐκείνων διεστραμμένης γνώ
σαν καὶ εἶπον αὐτῷ· Σὺ περὶ σεαυτοῦ
D οὖν αὐτός; Κἂν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἐ
τυρία μου ἀληθής ἐστιν· ὅτι οἶδα πόθ
ποῦ ὑπάγω· ὑμεῖς δὲ οὐκ οἴδατε πόθεν
φθάσας [c] εἶπε, τοῦτο οὗτοι προβάλλον
μένως λεχθέν. Τί οὖν ὁ Χριστός; Ἀ
καὶ δεικνὺς, ὅτι ἐκεῖνα ὡς πρὸς αὐτο
νοιαν αὐτῶν διελέγετο, ἄνθρωπον α
των ψιλὸν, φησί· Καὶ ἐὰν ἐγὼ μαρτυ
E τοῦ, ἀληθής ἐστιν ἡ μαρτυρία μου, ὅτι
μαι. Τί ἐστι τοῦτο; Ἐκ τοῦ Θεοῦ εἰμι
307 Υἱὸς Θεοῦ. Ὁ δὲ Θεὸς αὐτὸς ἑαυτῷ
A τυς· Ὑμεῖς δὲ οὐκ οἴδατε. Ἐθελοκακ
εἰδότες προσποιεῖσθε μὴ εἰδέναι· ἀλλ
νης διανοίας ἅπαντα φθέγγεσθε, οὐδὲν
μενοι τοῦ φαινομένου νοεῖν. Ὑμεῖς κ
κρίνετε. Ὥσπερ τὸ κατὰ σάρκα ζῆν
φαύλως ζῆν· οὕτω τὸ κατὰ σάρκα
κρίνειν ἐστίν. Ἐγὼ οὐ κρίνω οὐδένα·
ἡ ἐμὴ κρίσις δικαία ἐστίν. Ὃ δὲ λέγει,
ἀδίκως κρίνετε. Καὶ εἰ ἀδίκως κρίνομεν
ἐγκαλεῖς; διατί μὴ κολάζεις; διατί μ
Ὅτι οὐκ ἐπὶ τοῦτο ἦλθον, φησί. Τοῦτ
Ἐγὼ οὐ κρίνω οὐδένα· καὶ ἐὰν κρίνω
B σις μου ἀληθής ἐστι. Ἐπεὶ εἰ ἐβουλήθ
ἂν τῶν καταδεδικασμένων ἦτε. Καὶ τ
νων λέγω, φησίν. Οὐ διὰ τοῦτο δὲ εἶπ
λέγω, ὡς οὐ θαῤῥῶν, ὅτι εἰ ἔκρινον,
(καὶ γὰρ εἰ ἔκρινον, δικαίως ἂν ὑμᾶ
ἀλλὰ νῦν καιρὸς κρίσεως οὐκ ἔστι. Κα
λούσης μὲν κρίσεως ᾐνίξατο εἰπὼν,

[c] Editi εἶπον, male, ut in notis monuit Savilius.

esse capturum (nam si judicarem, juste vos condemnarem) : at nunc tempus judicii non est. Futurum quoque judicium subindicat, cum dicit, *Quia solus non sum, sed ego et qui misit me Pater*. Hic porro innuit, non se solum ipsos damnare, sed etiam Patrem. Deinde hoc sub umbra quadam dixit, in rei testimonium inducens : 17. ***In lege autem vestra scriptum est, duorum hominum testimonium verum esse.***

C 3. Quid hic dixerint hæretici? Quid plus habeat, quam homines, si hoc dictum simpliciter accipiamus? **Hæreticorum objectio.** Apud homines enim ideo hoc statutum fuit, quia nemo solus est fide dignus : apud Deum autem quomodo hoc stare potuerit? Cur dictum est, Duo? num quia duo sunt, vel quia homines sunt, ideo sunt duo? Si quia duo sunt, cur non confugit ad Joannem, nec dixit, Testimonium ego perhibeo de meipso, perhibet quoque de me Joannes? cur non ad angelum? cur non ad prophetas? nam sexcenta alia proferre poterat testi-
D monia. Sed non hoc tantum vult significare, quod duo sint; sed etiam quod ex eadem sint substantia. 19. ***Dicunt ei : Quis est Pater tuus? Respondit Jesus : Neque me scitis, neque Patrem meum.*** Cum enim scientes tamquam inscii interrrogarent, quasi tentantes eum, ne responsione quidem illos dignatur. Ideo clarius deinceps liberiusque loquitur, atque ex signis exque doctrina sequentium se testimonium accipit, quod
E jam crucis tempus immineret. *Scio*, inquit, ***unde venerim***. Quod illos non valde movit; cum addidit autem, *Quo ego vado*, magis illos exterruit, quasi non esset in morte permansurus. Sed cur non dixit, Deus sum; sed, *Scio unde venio?* Semper humilia sublimibus admiscet, et hæc etiam suboccultat. Cum dixisset enim, *Ego testimonium perhibeo de meipso*, idque ostendisset,
308 ad humiliora venit; ac si dixisset, Scio a quo mis-
A sus sim, et ad quem vadam. Sic non poterant contradicere, cum audirent, ab eo missum esse, et ad eum reverti. Nihil enim, inquit, falsi loquutus sum. Inde veni, illuc remigro, ad verum Deum. Vos autem Deum non nostis : ideo secundum carnem judicatis. Nam post tot audita indicia et argumenta adhuc dicitis, *Non est verus* : et Moysen fide dignum putatis, et de aliis et de se loquentem; Christum vero non item. Hoc est secundum carnem judicare. ***Ego autem non***

sit ea alter Cod.]

[a] Alii οὐ γὰρ εἶπον.

Joan. 5. 22.

judico quemquam. Atqui etiam dicit, *Pater neminem judicat*. Cur ergo hic dicit : *Et si judico, judicium meum justum est, quia non sum solus ?* Rursus secundum illorum opinionem loquitur. Hoc est, Judicium meum Patris est : neque aliter quam ego Pater judicat, neque aliter ego, quam Pater. Cur vero Patrem memoravit ? Non putabant illi fide dignum Filium, nisi Patris testimonium accepisset : alioquin dictum illud non stetisset. Apud homines enim cum duo de re aliena testimonium ferunt, tunc testimonium verum habetur ; hoc est enim, duos testimonium ferre. Si quis vero de se testimonium ferat, non jam duo testes sunt. Viden' illum non alia de causa hoc dixisse, nisi ut ostenderet se consubstantialem esse, et per semetipsum deinde non egere se alio testimonio ; utque probaret se nihil minus habere, quam Patrem ? Vide ergo auctoritatem. 18. *Ego sum qui testimonium perhibeo de meipso, et testimonium perhibet de me qui misit me Pater*. Non id posuisset si minoris substantiæ fuisset. Deinde ne numeri causa id positum putes, vide potestatem in nullo diversam. Testificatur homo cum ex se fide dignus est, non cum testimonio eget ; hocque in aliena re : in re vero sua quum testimonio eget, non jam est fide dignus. Hic vero contra. Nam in re sua testificans, et se alterius testimonium habere dicens, se fide dignum esse dicit, undique suam ostendens auctoritatem. Cur enim cum dixit, *Non sum solus, sed ego et qui misit me Pater* ; et, *Duorum hominum testimonium verum est* ; non tacuit, sed adjecit, *Ego sum qui testimonium perhibeo de meipso ?* Auctoritatem utique demonstrans. Et primo seipsum posuit : *Ego sum qui testimonium perhibeo de meipso*. Hic vero ostendit se honore parem : nihilque illis prodesse, si Deum Patrem se nosse dicant, si se ignorent, cujus rei causam esse dicit, quod se cognoscere nolint. Dicit ergo non posse Patrem cognosci sine sui cognitione, ut vel sic eos ad sui notitiam attraheret. Quia enim, ipso relicto, Patrem semper discere quærebant, ait : *Non potestis nosse Patrem sine me*. Itaque qui in Filium blasphemant, non in ipsum tantum, sed et in Patrem blasphemant.

Christus se Patri consubstantialem ostendit.

4. Hæc nos caveamus, et Filium glorificemus : qui si non ejusdem esset naturæ, non ita loquutus esset. Quod si tantum docuerit, licet alterius esset

οὐδένα. Καὶ μήν φησιν, ὅτι Ὁ Πατὴρ
δένα. Πῶς οὖν ἐνταῦθά φησι, Καὶ ἐὰ
κρίσις ἡ ἐμὴ δικαία ἐστὶν, ὅτι οὐκ εἰμὶ
B πρὸς τὴν ὑπόληψιν τὴν ἐκείνων φθέγγετ
ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ τοῦ Πατρός ἐστιν· οὐκ
νεν ὁ Πατὴρ κρίνων, εἰ μὴ ὡς ἐγώ· κα
ἐγὼ, εἰ μὴ ὡς ὁ Πατήρ. Τίνος δὲ ἕνεκ
τρὸς ἐμνημόνευσεν; Οὐ γὰρ ἐνόμιζον ἀ
τὸν Υἱὸν, εἰ μὴ τοῦ Πατρὸς τὴν μαρτ
δεν· ἄλλως δὲ, οὐδὲ ἕστηκε τὸ λεχθέν
τῶν ἀνθρώπων, ὅταν δύο ἀλλοτρίῳ πρ
ρῶσι, τότε ἡ μαρτυρία ἐστὶν ἀληθής·
δύο μαρτυρεῖν· εἰ δὲ μέλλοι τις ἑαυτῷ
ἔτι δύο εἰσίν. Ὁρᾷς ὅτι δι' οὐδὲν ἕτερον
C ἢ ἵνα δείξῃ ὁμοούσιον ἑαυτὸν, [b] καὶ δι
δείξῃ οὐ δεόμενον αὐτὸν ἄλλης μαρτυρ
οὐδὲν ἔλαττον ἔχοντα τοῦ Πατρός;
αὐθεντίαν. Ἐγώ εἰμι ὁ μαρτυρῶν περὶ
μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ ὁ πέμψας με Πατ
εἰ ἐλάττονος οὐσίας ἦν, τοῦτο ἂν ἔθηκε
μὴ νομίσῃς ὅτι ἀριθμοῦ ἕνεκεν παρεῖλη
ἐξουσίαν οὐδὲν ἔχουσαν παρηλλαγμέν
ἄνθρωπος, ὅταν ἀφ' ἑαυτοῦ ἀξιόπιστ
μαρτυρίας δέηται, καὶ τοῦτο ἐν ἀλλοτρ
ἐν δὲ ἰδίῳ ὅταν μαρτυρίας δέηται τῆς
οὐκ ἔτι ἐστὶν ἀξιόπιστος. Ἐνταῦθα δὲ
D Καὶ γὰρ ἐν ἰδίῳ πράγματι μαρτυρῶν,
ρου λέγων μαρτυρεῖσθαι, ἀξιόπιστον
φησι, πανταχόθεν δεικνὺς ἑαυτοῦ τ
Διατί γὰρ εἰπὼν, Οὐκ εἰμὶ μόνος, ἀ
πέμψας με Πατὴρ, καὶ τὸ, Δύο ἀνθρώ
ρία ἐστὶν ἀληθὴς, οὐκ ἀπεσιώπησεν,
Ἐγώ εἰμι ὁ μαρτυρῶν περὶ ἐμαυτοῦ;
αὐθεντίαν δηλῶν. Καὶ πρῶτον μὲν ἑα
Ἐγώ εἰμι ὁ μαρτυρῶν περὶ ἐμαυτοῦ.
ταῦθα τό τε ὁμότιμον, καὶ ὅτι οὐδὲν ὠ
Θεὸν, λέγοντες εἰδέναι Πατέρα, αὐτὸν
Καὶ τοῦτο αἴτιον εἶναί φησι, τὸ αὐτὸν
E ναι. Λέγει οὖν, ὅτι οὐ δυνατὸν εἰδένα
αὐτοῦ χωρὶς, ἵνα κἂν οὕτως αὐτοὺς ἐ
τὴν αὐτοῦ γνῶσιν. Ἐπειδὴ γὰρ ἀφιέν
τὸν Πατέρα ἐζήτουν μαθεῖν, λέγει· Οὐ
τὸν Πατέρα χωρὶς ἐμοῦ. Ὥστε οἱ τὸν
μοῦντες, οὐκ αὐτὸν βλασφημοῦσι μόνον
γεγεννηκότα.

Ταῦτα φύγωμεν ἡμεῖς, καὶ δοξάσω
309 Καίτοι εἰ μὴ φύσεως ἦν τῆς αὐτῆς,
A εἶπεν. Εἰ γὰρ ἐδίδασκε μόνον, ἑτεροούσ

[b] [καὶ οὐ δεόμενον ἄλλης μ., καὶ οὐδὲν ἔλ. Savil.; Codd. nostri ut Montf., nisi quod Cod. 706 καὶ πλεον οὐδὲν ἔλαττον.]

ἠγνοοῦντα εἰδέναι τὸν Πατέρα· καὶ πάλιν
ὃν εἰδότα πάντως, εἰδέναι τὸν Πατέρα.
ἄνθρωπον εἰδὼς, οἶδεν ἄγγελον. Ναὶ, φησί·
ἣν κτίσιν εἰδὼς, οἶδε τὸν Θεόν. Οὐδαμῶς.
εἰσιν οἱ τὴν κτίσιν εἰδότες· μᾶλλον δὲ
ρωποι (ὁρῶσι γὰρ αὐτήν), καὶ τὸν Θεὸν
Δοξάζωμεν τοίνυν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, μὴ
ῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ διὰ τῶν ἔργων.
ἐκείνης ἐκτὸς οὐδέν ἐστιν. Ἴδε σὺ, φησὶν,
ονομάζῃ, καὶ ἐπαναπαύῃ τῷ νόμῳ, καὶ
Θεῷ. Ὁ οὖν διδάσκων τὸν ἕτερον, σεαυ-
δάσκεις; ὁ ἐν νόμῳ καυχώμενος, διὰ τῆς B
τοῦ νόμου τὸν Θεὸν ἀτιμάζεις; Ὅρα μὴ
εἰς ἐπὶ τῇ ὀρθότητι τῆς πίστεως καυχώ-
τοῦ μὴ συμβαίνοντα τῇ πίστει τὸν βίον
αι, τὸν Θεὸν ἀτιμάζωμεν, ποιοῦντες αὐτὸν
θαι. Καὶ γὰρ διδάσκαλον τῆς οἰκουμένης,
καὶ φῶς, καὶ ἅλας εἶναι βούλεται τὸν
. Τί δέ ἐστι τὸ φῶς; Βίος λάμπων, μηδὲν
σμένον. Τὸ φῶς οὐχ ἑαυτῷ χρήσιμον, οὐδὲ
δὲ ἡ ζύμη, ἀλλ' εἰς ἑτέρους ἐπιδείκνυται
ν. Οὕτως οὐ τὴν ἑαυτῶν ὠφέλειαν ἀπαι-
ων, ἀλλὰ καὶ τὴν ἑτέρων. Τὸ γὰρ ἅλας
ῃ, οὐκ ἔστιν ἅλας. Καὶ ἕτερον δέ τι ἐν- C
ὅτι ἐὰν αὐτοὶ κατορθώσωμεν, ἔσονται
ἕτεροι· ἕως δ' ἂν αὐτοὶ μὴ κατορθώσωμεν,
ὀνῆσαι δυνησόμεθα. Μηδὲν μωρὸν, μηδὲν
ἡμῖν. Τοιαῦτα γὰρ τὰ κοσμικὰ πράγμα-
αἱ βιωτικαὶ φροντίδες. Διὰ τοῦτο αἱ
ροι ἐκλήθησαν, ὅτι περὶ τὰ μωρὰ, τὰ
άγματα, ἠσχόληντο· ἐνταῦθα μὲν συν-
θα δὲ ἐχρῆν μὴ ἀποτιθέμεναι. Δέος οὖν μὴ
τὸ αὐτὸ πάθωμεν· δέος μὴ καὶ ἡμεῖς ῥυ-
θωμεν ἐνδεδυμένοι ἱμάτια, ἔνθα πάντες
ρὰ καὶ περιφανῆ. Οὐδὲν γὰρ ἁμαρτίας
ν, οὐδὲν ἀκαθαρτότερον. Διὸ τὴν φύσιν D
φήτης ἑρμηνεύων ἐβόα· Προσώζεσαν καὶ
μώλωπές μου. Καὶ εἰ βούλει μαθεῖν τῆς
δυσῶδες, ἐννόησον αὐτὴν μετὰ τὸ γενέ-
τῆς ἐπιθυμίας ἀπαλλαγῆς, ὅταν μὴ ἔτι
ῦρ· καὶ τότε ὄψει τίς ἐστιν ἡ ἁμαρτία.
τὸν θυμὸν, ὅταν ἐν γαλήνῃ ἦς· ἐννόησον
ξίαν, ὅταν ἔξω γένῃ τοῦ πάθους. Οὐδὲν
ν, οὐδὲν μιαρώτερον ἁρπαγῆς καὶ πλεονε-
α συνεχῶς λέγομεν, οὐκ ἐνοχλεῖν ὑμῖν βου-
λλὰ κερδᾶναί τι μέγα καὶ θαυμαστόν. Ὁ
ἅπαξ μὴ κατορθώσας, ἴσως ἐκ τοῦ δευτέρου
ήσει τοῦτο· καὶ ὁ δεύτερον παραδραμὼν,
του διορθώσεται. Γένοιτο δὲ πάντας ἡμᾶς E

substantiæ, posset quispiam cognoscere Patrem, et ipsum ignorare: rursumque qui Patrem nosset, non ideo Filium cognosceret. Neque enim qui novit hominem, novit etiam angelum. Imo, inquies; nam qui novit creaturam, novit et Deum. Minime. Multi enim norunt creaturam, imo omnes homines, qui vident illam, et Deum non norunt. Glorificemus ergo Filium Dei, non hac gloria tantum, sed etiam per opera. Sine hac enim gloria, illa nihil est. *Vide tu*, inquit, *Judæus cognominaris, et in lege quiescis, et gloriaris in Deo. Qui alium doces, teipsum non doces? qui in lege gloriaris, per legis transgressionem Deum inhonoras?* Vide ne nos ipsi in recta fide gloriantes, quod vitam fidei conseptaneam non exhibeamus, Deum inhonoremus, dum in causa sumus quod blasphemetur. Vult enim ille Christianum esse doctorem orbis, fermentum, lucem, salem. Quid est lux? Vita splendens, nihil obscuri habens. Lux non sibi utilis est, ut neque sal, neque fermentum, sed aliis utilitatem afferunt. Ita a nobis non utilitas tantum nostra, sed et aliorum exigitur. Sal enim nisi salsum reddat, non est sal. Sed aliud quidpiam deprehenditur. Nam si nos recte vivamus, alii quoque bene se gerent: donec autem recte vivamus, non poterimus aliis prodesse. Nihil fatuum, nihil molle apud nos sit. Tales sunt res sæculares, tales hujus mundi sollicitudines. Ideo virgines fatuæ sunt appellatæ, quia fatuis rebus sæcularibus operam dabant: hic congregantes, nec deponentes ubi deponere par erat. Timendum ergo ne idipsum nobis contingat, neve sordidis induti vestibus abeamus illo, ubi omnes splendidis sunt induti. Nihil enim sordidius peccato, nihil impurius. Quapropter ejus naturam describens propheta clamabat: *Putruerunt et corruptæ sunt cicatrices meæ.* Si vis peccati fœtorem ediscere, postquam commissum est illud, considera cum jam a concupiscentia liber es, cum igne non succenderis, tunc percipies quid sit peccatum. Iram cogita cum tranquillus es; avaritiam, cum expers es illius affectus. Nihil turpius, nihil fœdius rapina et avaritia. Hæc frequenter dicimus, non ut vobis molestiam pariamus, sed ut magnum ac mirabile quidpiam lucremur. Nam qui, re semel audita, non corrigitur, forte si secundo audiat, emendabitur; vel tandem si tertio moneatur. Utinam autem omnes a malis omnibus liberati bonum Christi odorem habeamus, cui gloria

Editi; sed Savilius legendum putat διδά-
quia tres Mss. sic habent, hanc restituimus
lectionem.

cum Patre et Spiritu sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

πάντων ἀπαλλαγέντας τῶν πονηρῶν, τὴν εὐδο
Χριστοῦ ἔχειν, ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα, σὺν τῷ Πατρ
τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς
τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

HOMILIA LIII.

310
A

ΟΜΙΛΙΑ νγ'.

CAP. VIII. v. 20. *Hæc verba loquutus est Jesus in gazophylacio, docens in templo: et nemo apprehendit eum, quia nondum venerat hora ejus.*

Ταῦτα τὰ ῥήματα ἐλάλησεν ὁ Ἰησοῦς ἐν τῷ γ
λακίῳ, διδάσκων ἐν τῷ ἱερῷ· καὶ οὐδεὶς
αὐτόν· οὔπω γὰρ ἐληλύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ.

1. O Judaïcam dementiam! Ante Pascha eum quærebant, atque in medio positum, et per se et per alios ipsum comprehendere sæpe frustra tentaverant; neque tamen sic de illius virtute stupefacti sunt, sed in malitia perstiterunt. Quod enim id semper tentarent, indicat ille: *Hæc loquutus est in gazophylacio; docens in templo, et nemo apprehendit eum.* In templo loquebatur more magistri, quod magis illos excitare debuisset: et ea loquebatur de quibus offendebantur, et accusabant eum, quod seipsum æqualem Patri faceret. Illud enim, *Duorum hominum testimonium verum est*, hoc significat. Attamen *Hæc*, inquit, *loquebatur in templo*, et quasi magister, *et nemo apprehendit eum, quia nondum venerat hora ejus;* id est, tempus idoneum non erat quo crucifigi volebat. Itaque tunc non illorum potestatis fuit, sed dispensationis ejus. Ipsi enim jam olim volebant, nec potuerunt; nec tunc potuissent, nisi ipse permisisset. 21. *Dixit ergo eis iterum Jesus: Ego vado, et quæretis me.* Cur hoc frequenter dicit? Ut illorum animos commoveret ac perterrefaceret. Vide namque quantam id pareret formidinem. Nam cum illum interficere vellent, ut ab illo se exonerarent, quærunt quo vadat: tantam de re tali conceperant opinionem. Aliud quoque illos docere volebat, non ex ipsorum violentia rem ita fore, sed id jam pridem præfiguratum esse, et his verbis resurrectionem prædixit. Dicebant ergo: 22. *Numquid interficiet semetipsum?* Quid ergo Christus? Illorum ut removeret suspicionem, et ostenderet rem illam esse peccatum, ait: 23. *Vos deorsum estis;* id est, Nihil mirum si vos homines carnales talia cogitatis, qui nihil spirituale concipitis. At ego non simile quidpiam faciam; *De*

Ὦ τῆς ἀνοίας τῆς Ἰουδαϊκῆς· πρὸ τοῦ πά
τοῦντες αὐτὸν, εἶτα ἐν μέσῳ λαβόντες, καὶ π
ἐπιχειρήσαντες κατασχεῖν, καὶ δι' ἑαυτῶν,
ἑτέρων, καὶ οὐ δυνηθέντες, οὔτε οὕτως αὐτοῦ
B ναμιν ἐξεπλάγησαν, ἀλλ' ἐπετίθεντο τῇ κακ
οὐκ ἀφίσταντο. Ὅτι γὰρ ἐπεχείρουν ἀεὶ, φησί
ἐλάλησεν ἐν τῷ γαζοφυλακίῳ, διδάσκων ἐν τ
καὶ οὐδεὶς ἐπίασεν αὐτόν. Ἐν τῷ ἱερῷ ἐλάλει
τάξει διδασκάλου, ὃ μᾶλλον ἱκανὸν ἦν αὐτοὺς
ραι· καὶ ταῦτα ἐλάλει, ἐφ' οἷς ἐδάκνοντο κα
λουν, ὅτι ἴσον ἑαυτὸν ποιεῖ τῷ Πατρί. Καὶ
Δύο ἀνθρώπων ἡ μαρτυρία ἀληθής ἐστι, τοῦτ
νει. Ἀλλ' ὅμως Ταῦτα, φησὶν, ἐλάλει ἐν τῷ ἱ
ἐν τάξει διδασκάλου, καὶ οὐδεὶς αὐτὸν ἐπία
οὔπω ἐληλύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ· τουτέστιν, ὅτι
καιρὸς ἦν ἐπιτήδειος καθ' ὃν ἠθέλησε σταυ
C Ὥστε καὶ τότε οὐ τῆς ἐκείνων δυνάμεως γέγον
ἀλλὰ τῆς οἰκονομίας τῆς αὐτοῦ. Αὐτοὶ γὰρ κ
ἐβούλοντο, οὐκ ἴσχυον δέ· οὐ τοίνυν οὐδὲ τότε
ἂν, εἰ μὴ αὐτὸς συνεχώρησεν. Εἶπεν οὖν αὐτ
λιν ὁ Ἰησοῦς· Ἐγὼ ὑπάγω, καὶ ζητήσετέ με
ποτε λέγει τοῦτο συνεχῶς; Κατασείων αὐ
ψυχὰς καὶ φοβῶν. Ὅρα γὰρ ὅσον τοῦτο [a] ἐνε
φόβον. Καὶ γὰρ ἀνελεῖν αὐτὸν βουλόμενοι ἵν
λαγῶσι, ζητοῦσιν ὅπου ὑπάγει· οὕτω μεγάλ
πράγματος ἐφαντάζοντο. Καὶ ἕτερον δὲ διδάξ
ἐβούλετο, ὅτι οὐ τῆς ἐκείνων βίας τὸ πρᾶγ
D ἀλλὰ ἄνωθεν αὐτὸ προδιετύπωσε, καὶ τὴν ἀ
ἤδη διὰ τούτων προέγραψε τῶν λόγων. Ἔλ
Μήτι ἀποκτενεῖ ἑαυτόν; Τί οὖν ὁ Χριστός;
αὐτῶν τὴν ὑποψίαν, καὶ δεικνὺς ὅτι τὸ πρᾶγ
τημά ἐστι, φησί· Ὑμεῖς ἐκ τῶν κάτω ἐσ
λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· οὐδὲν θαυμαστὸν ὑμᾶς
ἐννοεῖν, ἀνθρώπους σαρκικοὺς, καὶ οὐδὲν λογ
πνευματικόν· ἀλλ' οὐκ ἐγὼ πράξω τι τοιοῦτο
θεν γάρ εἰμι· ὑμεῖς ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἐ

[a] Morel. ἐποίει.

ῦθα τὰς κοσμικὰς ἐννοίας καὶ σαρκικάς
ν δῆλον, ὅτι καὶ τὸ, Ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ E
ίτου, οὐ τὸ σάρκα μὴ ἀνειληφέναι ἐστὶν,
ῤῥῶ εἶναι τῆς ἐκείνων πονηρίας. Καὶ γὰρ
τάς φησι μὴ εἶναι ἐκ τοῦ κόσμου· ἀλλ' ὅμως
ν ἐκεῖνοι. Ὥσπερ οὖν ὁ Παῦλος λέγων, Οὐκ
ρκὶ, οὐχὶ ἀσωμάτους αὐτοὺς εἶναί φησιν·
ν τοὺς μαθητὰς οὐκ εἶναι ἐκ τοῦ κόσμου,
ον, ἢ φιλοσοφίαν αὐτοῖς μαρτυρεῖ. Εἶπον 311
ὅτι ἐὰν μὴ πιστεύσητε ὅτι ἐγώ εἰμι, ἐν ταῖς A
ὑμῶν ἀποθανεῖσθε. Εἰ γὰρ διὰ τοῦτο ἦλθεν,
ιν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, καὶ ἑτέρως αὐτὴν
ιαι οὐκ ἔνι, εἰ μὴ διὰ λουτροῦ, ἀνάγκη * τὸν
ύοντα ἔχειν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον. Ὁ γὰρ
μενος *αὐτὸν θανατῶσαι διὰ τῆς πίστεως
ι, ἐναποθανεῖται αὐτῷ, καὶ ἀπελεύσεται
ς εὐθύνας τῶν πρότερον ἡμαρτημένων. Διὰ
εν· Ὁ δὲ μὴ πιστεύων ἤδη κέκριται· οὐ
ιστεύειν μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ τὰ πρότερα
τα ἔχων ἀπέρχεται. Ἔλεγον οὖν· Σὺ τίς
ἀνοίας· μετὰ χρόνον τοσοῦτον, καὶ σημεῖα,
ιαλίαν, ἐρωτῶσι, Σὺ τίς εἶ; Τί οὖν ὁ Χρι-
ν ἀρχὴν ὅ τι καὶ λαλῶ ὑμῖν. Ὁ δὲ λέγει,
στι· τοῦ ὅλως ἀκούειν τῶν λόγων τῶν παρ' B
οἱ ἐστε, μήτι γε καὶ μαθεῖν, ὅστις ἐγώ εἰμι.
ρ πάντα πειράζοντες φθέγγεσθε, καὶ οὐδενὶ
μοῦ προσέχοντες. Καὶ ταῦτα πάντα ἠδυνά-
ει νῦν· τοῦτο γάρ ἐστι, Πολλὰ ἔχω καὶ λέ-
ρίνειν· οὐκ ἐλέγξαι δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ κο-
λ' ὁ πέμψας με, τουτέστιν, ὁ Πατὴρ, οὐ
τοῦτο. Οὐ γὰρ ἦλθον κρῖναι τὸν κόσμον,
αι τὸν κόσμον. Οὐ γὰρ ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς
ὑτοῦ, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, φησὶν, ἀλλ' ἵνα
κόσμον. Εἰ τοίνυν εἰς τοῦτό με ἀπέστειλεν,
ἐστιν, εἰκότως οὐδένα ἐγὼ κρίνω νῦν. Ἀλλὰ C
ῶ τὰ πρὸς σωτηρίαν, οὐ τὰ πρὸς ἔλεγχον.
ῦτα, ἵνα μὴ νομίσωσιν ὅτι τοσαῦτα ἀκούων,
ένειαν οὐκ ἐπεξέρχεται, ἢ ὅτι οὐκ οἶδεν
; διανοίας καὶ τὰς χλευασίας. Οὐκ ἔγνωσαν
Πατέρα αὐτοῖς λέγει. Ὢ τῆς ἀνοίας· οὐ
ιτοῖς περὶ αὐτοῦ διαλεγόμενος, καὶ οὐκ ἐγί-
ἶτα ἐπειδὴ πολλὰ σημεῖα ποιήσας καὶ διδά-
ἐπεσπάσατο, περὶ τοῦ σταυροῦ λοιπὸν δια-
έγων· Ὅταν ὑψώσητε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώ-
γνώσεσθε ὅτι ἐγώ εἰμι, καὶ ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐ D
ι ὅτι μετ' ἐμοῦ ἐστιν ὁ πέμψας με, καὶ οὐκ

supernis enim sum: vos de hoc mundo estis.
E Hic rursum mundanas carnalesque cogitationes dicit. Unde palam est illud, *Ego non sum de hoc mundo,* non significare ipsum non accepisse carnem, sed procul esse ab illorum nequitia. Etenim discipulos ex mundo non esse dicit; habebant tamen illi carnem. Quemadmodum igitur Paulus dicens, *Non estis in carne,* Rom. 8. 9
311 non incorporeos intelligit: sic discipulos non esse
A de hoc mundo, id illorum philosophiam testificatur. 24. *Dixi ergo vobis, quia si non credideritis quia ego sum, in peccatis vestris moriemini.* Nam si ideo venit, ut tolleret peccatum mundi, et si non potest exui peccatum nisi per lavacrum, necesse est non credentem veterem habere hominem. Nam qui non vult sese per fidem morti tradere et sepulturæ, cum veteri homine morietur, et illo migrabit peccatorum pœnas daturus. Ideo dicebat: *Qui non credit, jam judicatus est,* non solum quod non credat, sed etiam quia cum prioribus peccatis abit. Dicebant ergo: 25. *Tu quis es?* O dementiam! Post tantum temporis, post signa et doctrinam, interrogant, *Tu quis es?* Quid igitur Christus? *Prin-*
B *cipium qui et loquor vobis.* Hoc est, Indigni estis, qui verba mea audiatis, nedum discatis qui ego sim. Vos enim me semper tentantes loquimini, nihilque dictis meis attenditis: et his de rebus omnibus nunc coarguere possim; hoc enim significat illud, 26. *Multa habeo de vobis loqui et judicare;* nec tantum reprehendere, sed etiam punire. Sed qui misit me, hoc est, Pater, hoc non vult. *Non enim veni judicare mundum,* Joan. 12 *sed salvum facere. Non enim misit Deus Fi-* 47. et 3. 17. *lium suum, ut judicet mundum, sed ut salvum faciat mundum.* Si ergo ad hoc me misit, et
C verax est, jure neminem ego nunc judico. Sed ea loquor quæ ad salutem sunt, non ad reprehensionem. Hæc porro dicit, ne putent ipsum, cum tot et tanta audierit, præ imbecillitate non posse ultionem inferre, vel eorum mentem irrisionesque non cognoscere. 27. *Illi autem de Patre sermonem haberi non intellexerunt.* O stultitiam! Non desistebat de Patre loqui, et non intelligebant. Deinde cum neque ex tot signis, neque ex doctrina illos pertraxisset, de cruce demum edisserit his verbis: 28. *Cum exaltaveritis Filium*
D *hominis, tunc cognoscetis quia ego sum, et a meipso non loquor;* 29. *et quod qui me misit*

ἡ πιστεύοντα, ἔχοντα τ. π. ἀ. ἀπελθεῖν Savil. et tri.]

ᵃ Editi αὐτόν, quidam ἑαυτόν.

mecum est, et non reliquit me solum Pater.
Ostendit se merito dixisse, *Principium qui et*
loquor vobis.

2. Usque adeo non attendebant iis quæ dice-
bantur. *Cur exaltaveritis Filium hominis.*
Nonne tunc me sublato speratis a me nihil vobis
ultra molestiæ allatum iri? Ego autem dico vobis,
Tunc maxime *cognoscetis, quia ego sum*, per
signa, per resurrectionem, per excidium. Hæc
quippe omnia ejus potentiam comprobabant. Ne-
que dixit, Tunc cognoscetis quis sim. Cum vide- E
ritis, inquit, me nihil ex morte passurum, *Tunc*
cognoscetis quia ego sum : nempe Christus Fi-
lius Dei, qui omnia fero et duco, nec contrarius
Patri. Ideo adjicit, *Et a meipso nihil loquor.*
Utrumque enim cognoscetis, et potentiam meam,
et cum Patre consensum. Illud enim, *A meipso*
nihil loquor, eamdem esse substantiam denotat,
et se nihil ultra paternum sensum loqui. Quando 312
a cultu vestro excidetis, nec concedetur vobis A
pristino more ipsum colere; tunc scietis ipsum me
ulcisci, indignatum adversus eos qui me non au-
dierunt; ac si diceret : Si alienus et Deo contra-
rius essem, non tantam ille contra vos iram conce-
Isai. 53. 9. pisset. Hoc et Isaias dicit, *Dabit impios pro se-*
Psal. 2. 5. *pultura ejus;* et David, *Tunc loquetur ad eos*
Matth. 23. 38. *in ira sua;* et ipse, *Ecce relinquetur domus*
Matth. 21. 40. 41. *vestra deserta;* idipsum et in parabolis, *Quid*
faciet dominus vineæ hujus agricolis illis? Ma-
los male perdet. Viden' eum ubique sic loqui,
quod illi nondum crederent. Quod si ipsos perdat, B
Luc. 19 27. ut revera perdet; nam ait, *Adducite huc eos qui*
me nolunt regnare, et interficite; cur illud non
suum, sed Patris opus esse dicit? Ut illorum se
imbecillitati attemperet, simulque Genitorem suum
honoret. Ideo non dixit, Relinquo domum vestram
desertam; sed, *Relinquetur,* impersonaliter lo-
Luc. 13. 34. quens. Cum porro dicit, *Quoties volui congre-*
gare filios vestros, et noluistis? deindeque
addit, *Relinquetur,* se desolationis auctorem
ostendit. Quia, inquit, beneficiis noluistis ad
credendum induci, ex supplicio cognoscetis quis
sum ego. *Et Pater mecum est.* Ne putarent, C
illud, *Qui misit me*, minorem ipsum decla-
rare, addit, *Mecum est.* Aliud enim dispensa-
tionis, aliud divinitatis est. *Et non reliquit*
me solum, quia, quæ placita sunt ei, facio
semper. Rursum ad humiliora descendit, illud

[b] καὶ οὐκ εἶπε, τότε γνώσεσθε τίς εἰμι. Hæc non lecta sunt ab Interprete.

[c] Alii δηλοῖ ὅτι οὐδέν, et mox φθέγγεται.

με μόνον, ὅτι ἐγὼ τὰ ἀρεστὰ αὐτῷ ποιῶ
[ἀ]λιν ἐπὶ τὸ ταπεινότερον τὸν λόγον κατή-
; ἐκεῖνο συνεχῶς ἱστάμενος ὅπερ ἔλεγον, ὅτι
ἐξ αὐτοῦ, καὶ ὅτι τὸ σάββατον οὐ τηρεῖ,
φησι· Τὰ ἀρεστὰ αὐτῷ ποιῶ πάντοτε·
τι καὶ τὸ λύεσθαι τὸ σάββατον, ἀρεστὸν
ω γοῦν καὶ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ φησι· Δοκεῖτε D
μαι παρακαλέσαι τὸν Πατέρα μου; Καίτοι
μόνον· Τίνα ζητεῖτε; ἔῤῥιψεν ὑπτίους. Τί
ρει, δοκεῖτε ὅτι οὐ δύναμαι ὑμᾶς ἀπολέσαι;
ἐπιδειξάμενος; Πρὸς τὴν ἀσθένειαν αὐτῶν
. Πολλὴν γὰρ ἐποιεῖτο σπουδὴν, ὥστε δεῖξαι
ναντίον ποιεῖ τῷ Πατρί. Οὕτω δὴ καὶ ἐν-
ρωπινώτερον φθέγγεται. [d]Ὥσπερ δὲ τὸ,
με μόνον, εἴρηται· οὕτω καὶ τὸ, ὅτι Ἐγὼ
αὐτῷ ποιῶ πάντοτε. Ταῦτα αὐτοῦ λαλή-
λλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν. Ὅτε εἰς τὸ τα-
λόγον κατήγαγε, τότε πολλοὶ ἐπίστευσαν. E
ρωτᾷς, τίνος ἕνεκεν ταπεινῶς φθέγγεται;
σαφῶς ὁ εὐαγγελιστὴς ᾐνίξατο τοῦτο, εἰ-
Ταῦτα αὐτοῦ λαλήσαντος, πολλοὶ ἐπίστευ-
τόν· μονονουχὶ βοῶν διὰ τούτων τῶν πρα-
ὴ θορυβοῦ, ὦ ἀκροατὰ, ἐάν τι ταπεινὸν
δὲ γὰρ μετὰ τοσαύτην διδασκαλίαν μηδέπω
ι ὅτι παρὰ τοῦ Πατρός ἐστιν, εἰκότως τα- 313
ήκουον ἵνα πεισθῶσι. Καὶ τοῦτο οὖν ἀπολο- A
ὑπὲρ τῶν μελλόντων ταπεινῶς εἰρήσεσθαι.
ν μὲν οὖν, οὐχ ὡς ἐχρῆν δὲ, ἀλλ' ἁπλῶς
εν, ἡσθέντες καὶ ἀναπαυσάμενοι ἐπὶ τῇ τῶν
ινότητι. Ὅτι γὰρ οὐ τελείαν πίστιν εἶχον,
εὐαγγελιστὴς ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα λόγων,
ν πάλιν ὑβρίζουσι. Καὶ ὅτι οὗτοι αὐτοί
ι, ἐδήλωσεν εἰπών· Ἔλεγεν οὖν ὁ Ἰησοῦς
πεπιστευκότας αὐτῷ Ἰουδαίους· ἐὰν ὑμεῖς
τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ· δεικνὺς ὅτι οὐδέπω πα-
τὴν διδασκαλίαν, ἀλλὰ μόνον προσεῖχον
ἐνοις. Διὸ καὶ πληκτικώτερον εἶπεν. Ἐκεῖ B
πλῶς εἶπεν, Ζητήσετέ με· νῦν δὲ * μεῖζον
ι, ὅτι Ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν ἀποθανεῖσθε.
ς δείκνυσιν, ὅτι οὐ δύνασθε ἐλθόντες ἐκεῖ,
αι με λοιπόν. Ταῦτα ἃ λαλῶ εἰς τὸν κό-
τούτων ἐδήλωσε λοιπὸν ἐξερχόμενον αὐτὸν
. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἔγνωσαν λοιπὸν ὅτι τὸν
αὐτοῖς λέγει ἔμπροσθεν, πάλιν φθέγγεται
· καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ταπεινότητος τῶν ῥη-
εικεν ὁ εὐαγγελιστής.

ω τοίνυν θέλωμεν τὰς Γραφὰς ἐρευνᾷν μετὰ
καὶ μὴ ἁπλῶς, δυνησόμεθα τῆς σωτηρίας

λέγεις ὅτι οὐ δύν.
περ οὖν τό.

frequenter tractans quod dicebant, ipsum ex Deo non esse, sabbatumque non servare : ideo dicit, *Quæ placita sunt ei, facio semper* : indicans placitam ipsi esse sabbati solutionem. Sic cum ad crucem duceretur, ait : *An putatis quia non possum rogare Patrem meum?* Atqui hoc solum D dicto, *Quem quæritis?* supinos illos prostravit. Cur ego non dicit, An putatis me non posse vos perdere? cum id reipsa demonstraverit? Illorum infirmitati se attemperat. Multum enim curabat ostendere, se nihil Patri contrarium facere. Sic et hoc loco humano more loquitur. Ut autem illud, *Non reliquit me solum*, dictum fuit : sic et illud, *Quæ placita sunt ei, facio semper*. 30. *Hæc illo loquente, multi crediderunt in eum.* Cum ad humiliora descendit, multi crediderunt. An adhuc interrogas cur humiliter loquatur? Atqui E id manifeste indicavit evangelista dicens : *Hæc illo loquente, multi crediderunt in eum;* tantum non clamans ex rebus ipsis : Ne turberis, auditor, si quid humile audias. Qui enim post tantam doctrinam nondum persuasi erant ipsum a Patre esse, merito humiliora audierunt, ut crederent. Et hæc jam defensio præmittitur pro iis 313 quæ postea humiliter dicturus est. Crediderunt A ergo; non tamen quantum oportebat, sed utcumque, in humilitate verborum placide consistentes. Quod enim non perfectam haberent fidem, monstrat evangelista in sequentibus, ubi ipsi contumeliam inferunt. Quod autem iidem ipsi essent, indicavit his verbis : 31. *Dicebat ergo Jesus ad eos qui crediderant ei Judæos : Si vos manseritis in sermone meo;* ostendens ipsos nondum suscepisse doctrinam, sed dictis attendere tantum. Quaproter vehementius loquitur. Illic enim simpliciter dicebat, *Quæretis me;* nunc vero B addit, *In peccatis vestris moriemini.* Et quomodo id fiat ostendit, Quia cum eo veneritis, non poteritis me rogare. *Hæc quæ loquor in mundo.* His declarat se jam exiturum ad gentes. Cum vero non scirent ipsum de Patre prius loquutum esse, rursum de illo loquitur, et causam, cur humiliter loquutus sit, affert evangelista.

Christus cur humiliter loquatur.

3. Si sic ergo Scripturas accurate scrutari velimus, non perfunctorie, salutem consequi pote-

* [μεῖζον addidimus e Savil. et Cod. 706. μείζονα legitur in Cod. 705.]

rimus; si assidue in illis versemur, et in vera C doctrina et vitæ probitate instituemur. Ac licet durus sit quispiam, immitis, mollis; licet præcedenti tempore nihil lucratus fuerit, nunc saltem proficiet, et aliquam, et si non sentiat, utilitatem decerpet. Nam si unguentariam officinam quis adiens, si in illa moretur, vel invitus suavem aliquem consequetur odorem; multo magis qui ecclesiam frequentat. Ut enim ex desidia, negligentia: sic ex operatione, animi ardor oritur. D Etsi malis sis innumeris refertus, etsi impurus, noli hanc vitare frequentiam. Quid vero, inquis, si audita non exsequar? Non parum lucri est, si te miserum prædicaveris; non inutilis hic timor est, non intempestiva formido: si solum ingemueris, quod audita non exsequaris, aliquando ad agendum te comparabis. Non potest enim qui Deum alloquitur, ipsumque audit, non aliquid lucri consequi. Statim enim nos colligimus manusque abluimus, cum librum accipere volu- E mus. Viden' quanta vel ante lectionem pietas? Quod si diligenter pergamus, magnam carpemus utilitatem. Neque enim nisi anima pie affecta, manus abluemus: et mulier si non operta sit, statim velum assumit, in argumentum pietatis interioris: vir si operto sit capite, nudat caput. Viden' quomodo externus habitus internæ sit pietatis indicium? Inde sedens ad audiendum, frequens ingemiscit, et præteritam vitam damnat.

Lectio divinorum librorum quo ritu fiebat.

Scripturis ergo animum adhibeamus, dilecti, et 314 saltem evangelia studiose tractemus. Statim enim A atque librum aperueris, Christi nomen videbis, et dicentem illum audies: *Jesu autem Christi generatio sic erat. Cum esset desponsata mater ejus Maria Joseph, inventa est in utero habens de Spiritu sancto*. Qui autem hæc audierit, statim virginitatis amore capietur, partum mirabitur, a terra migrabit. Nec pro modico habendum est, si vel carptim obiterque videris Spiritu sancto dignatam Virginem, et angelum ipsam alloquentem. Hæc adhuc in superficie sunt: sed si hæc specu- B lando usque in finem perseveres, sæcularia statim omnia respues, terrena omnia deridebis: si dives sis, divitias nihil esse duces, ubi audies illam fabri uxorem in humili domo, matrem Domini fuisse; si pauper, de paupertate non erubesces, cum didiceris Creatorem mundi vilissimam casam non erubuisse. Hæc si cogites, non rapies, non avarus eris, non in aliena involabis; sed potius

Lectionis utilitas.

Matth. 1. 18.

a [ὁ καθίσας Savil.]

υ δημιουργός. Ταῦτα ἐννοῶν, οὐχ ἁρπάσεις, ικτήσεις, οὐ λήψῃ τὰ τῶν ἑτέρων σύ· ἀλλ' ση μᾶλλον πενίας, καὶ ὑπερόψει τὸν πλοῦ- C δὲ τοῦτο γένηται, πάντα ἐξοριεῖς τὰ κακά. ν ἴδῃς αὐτὸν ἐπὶ φάτνης κείμενον, οὐ σπου- ὶ παιδίῳ σου περιθεῖναι κόσμον χρυσοῦν, ναικὶ ἀργυρένδετον ποιῆσαι κλίνην. [b] Ταῦτα υδάζων, οὐδὲ τὰς ἐκ τούτων ἐργάσῃ πλεονε- ἁρπαγάς. Πολλὰ καὶ ἕτερά ἐστι κερδᾶναι, ἔνεστι νῦν κατὰ μέρος λέγειν· εἴσονται δὲ οἱ ιηφότες. Διὸ παρακαλῶ καὶ κτᾶσθαι βιβλία, τῶν βιβλίων τὰ νοήματα κατέχειν, καὶ ταῖς ἐγγράφειν. Οἱ μὲν γὰρ Ἰουδαῖοι, ἐπειδὴ οὐ D , τῶν χειρῶν ἐκελεύοντο τὰ βιβλία ἐξαρτᾷν· οὔτε ἐν χερσὶν, ἀλλ' ἐν οἰκίᾳ τίθεμεν, δέον τῇ καρδίᾳ. Οὕτω γὰρ τὸν παρόντα ἐκκαθαί- ον, τευξόμεθα τῶν μελλόντων ἀγαθῶν· ὧν ἐντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρω- ὑρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' τρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

paupertatis amator eris, divitiasque despicies : hinc mala omnia eliminabis. Rursus cum videris C Jesum in præsepio jacentem, non ultra curabis filio tuo ornatum aureum circumponere, non lectum argento decoratum uxori parare. His abjectis curis, jam non avaritiæ vel rapinæ studebis. Multa alia hinc lucra sequuntur, quæ nunc non possumus singulatim recensere; sed scient ii qui experimento didicerint. Quapropter rogo, libros hujusmodi vobis comparetis, librorum sensa percipiatis, atque in mentibus vestris describatis. Judæi D namque, quia non animum adhibebant, jussi sunt libros manibus appendere : nos autem non in manibus, sed domi deponimus, cum oporteret in corde exarare. Sic enim abstersis vitæ sordibus, futura consequemur bona : quæ utinam adipiscamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, simulque Spiritui sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

[b] ταῦτα δὲ σπουδάζων.

ΟΜΙΛΙΑ νδ'.

HOMILIA LIV.

315 A

ὖν ὁ Ἰησοῦς πρὸς τοὺς πεπιστευκότας αὐτῷ ους· ἐὰν ὑμεῖς μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ, ς μαθηταί μου ἐστὲ, καὶ γνώσεσθε τὴν αν, καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς.

Cap. VIII. v. 31. *Dicebat ergo Jesus ad eos qui crediderunt ei Judæos : Si vos manseritis in sermone meo, vere discipuli mei eritis,* 32. *et cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos.*

ς ὑπομονῆς δεῖται τὰ ἡμέτερα, ἀγαπητοί. μονὴ γίνεται, ὅταν κατὰ βάθους ἐῤῥιζωμένα τὰ ῇ. Καθάπερ γὰρ τὴν δρῦν τὴν εἰς τοὺς κάτω B ἀφεῖσαν τὰς ῥίζας καὶ περισφιγγομένην μετὰ ;, οὐδεὶς ἄνεμος προσπεσὼν ἀνασπάσαι δυ- οὕτω δὴ καὶ τὴν ψυχὴν τὴν καθηλωμένην οῦ φόβῳ, οὐδεὶς περιτρέψαι δυνήσεται· τοῦ ῶσθαι, τὸ καθηλῶσθαι πλέον ἐστί. Τοῦτο οφήτης εὔχεται, λέγων· Καθήλωσον ἐκ τοῦ υ τὰς σάρκας μου. Οὕτω καὶ σὺ καθήλωσον ον, ὡσανεὶ ἥλῳ προσπεπερονημένῳ. Ὥσπερ δυσάλωτοι, οὕτως οἱ ἐναντίοι εὐάλωτοι γί- ι καταῤῥιπτοῦνται ῥᾳδίως· [a] ὅπερ καὶ τότε οἱ Ἰουδαῖοι. Ἀκούσαντες γὰρ καὶ πιστεύσαν- C ιν ἐξετράπησαν. Βουλόμενος οὖν ἐμβαθῦναι ιν αὐτῶν ὁ Χριστὸς, ὥστε μὴ ἐπιπολαίαν εἶ-

1. Multa nobis patientia opus est, dilecti. Patientia autem tunc acquiritur, cum dogmata in B corde radices egerunt. Ut enim quercum profundis instructam radicibus quævis venti violentia non evellit : sic animam divino confixam timore nemo poterit evertere : clavis enim affixum esse amplius est, quam radicatum esse. Id precabatur propheta, *Confige timore tuo carnes meas.* Sic Psal. 118. 120. et tu confige et alliga, quasi clavo altius impacto. Ut enim sic affecti vix capiantur, sic secus compositi captu faciles, nullo negotio dejiciuntur. Quod tunc Judæi passi sunt. Cum audissent enim C et credidissent, rursus eversi sunt. Cum ergo fidem illorum Christus firmiorem reddere vellet, ne ultra in sola superficie maneret, vehementiore sermone animum configit. Credentium enim erat reprehen-

[a] ...l. ὥσπερ, minus recte.

siones facile tolerare: illi vero statim excanduerunt. Quomodo id agit? Primo hortatur: *Si vos manseritis in sermone meo, vere discipuli mei eritis, et veritas liberabit vos;* ac si diceret: Altam facturus sum incisionem; sed ne exagitemini. Imo vero his illorum superbiam repressit. A quo, quæso, liberabit? A peccatis. Quid ergo arrogantes illi? 33. *Semen Abrahæ sumus, et nemini servivimus umquam.* Statim animo deciderunt, quia terrenis inhiabant. Illud, *Si manseritis in sermone meo,* est indicantis quid in corde versarent, et scientis ipsos credidisse quidem, non autem mansisse in fide. Et magnum quidpiam promittit, ipsos nempe discipulos ejus fore. Cum enim nonnulli nuper recessissent, ipsos subindicans dicit, *Si manseritis:* nam illi audierant, crediderant,
Joan.6.67. et recesserant, quoniam non manserant. *Multi enim discipulorum ejus abierunt retro, et jam non cum illo palam ambulabant. Cognoscetis veritatem;* hoc est, me; nam *Ego sum veritas.* Judaïca quidem omnia typus erant; veritatem autem a me discetis, quæ vos a peccatis liberabit. Quemadmodum enim illis dicebat, *In peccatis vestris moriemini;* sic et his dixit, *Liberabit vos.* Non dixit, Liberabo vos a servitute, sed hoc illis intelligendum reliquit. Quid ergo illi? *Semen Abrahæ sumus, et nemini servivimus umquam.* Atqui si indignandum fuisset, de priori utique oportuerat, cum dixit, *Cognoscetis veritatem,* et dicendum erat: Quid ergo? an veritatem ignoramus? lex ergo et notitiæ nostræ mendacia sunt? Verum hæc non curabant, sed de terrenis tantum rebus dolebant, et hæc servitutem esse suspicabantur. Sunt enim, sunt utique nunc etiam multi qui de rebus indifferentibus et de hac servitute erubescant; de servitute peccati non item; ac mallent millies illa servitute servi vocari, quam hac semel. Tales illi erant, neque aliam noverant servitutem; dicuntque: Servos vocasti eos qui ex genere Abrahæ sunt, nobiles illos? quos ideo non oportebat servos vocare. *Numquam,* inquiunt, *servivimus.* Talis Judæorum fastus est. *Semen Abrahæ sumus, Israëlitæ sumus.* Nusquam gesta sua commemo-
Matth.3.9. rant. Ideo in eos clamabat Joannes, *Nolite dicere, Patrem habemus Abraham.* Cur autem non coarguit illos Christus? siquidem sæpe servierunt Ægyptiis, Babyloniis, aliisque multis. Quia non ad contentionem, sed ad salutem loquutus fuerat,

ναι, διασκάπτει τὴν ψυχὴν πληκτικωτέροις λόγοις. Τῶν γὰρ πιστευόντων ἦν καὶ ἐλέγχων ἀνέχεσθαι· οἱ δὲ εὐθέως ἠγρίαινον. Πῶς δὲ τοῦτο ποιεῖ; Πρῶτον παραγγέλλει· Ἐὰν ὑμεῖς μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ, ὄντως μαθηταί μου ἐστὲ, καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς· μονονουχὶ λέγων, μέλλω βαθεῖαν διδόναι τομὴν, ἀλλὰ μὴ σαλεύεσθε. Μᾶλλον δὲ καὶ διὰ τούτων αὐτῶν τὸν τῦφον αὐτῶν τῆς διανοίας κατέστειλε. Τίνος ἐλευθερώσει, εἰπέ μοι; Ἁμαρτημάτων. Τί οὖν οἱ
D ἀλαζόνες ἐκεῖνοι; Σπέρμα Ἀβραάμ ἐσμεν, καὶ οὐδενὶ δεδουλεύκαμεν πώποτε. Κατέπεσεν εὐθέως αὐτῶν ἡ διάνοια· τοῦτο δὲ γέγονεν, ἀπὸ τοῦ πρὸς τὰ κοσμικὰ ἐπτοῆσθαι. Ἐὰν μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ, δηλοῦντος ἦν τὰ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν, καὶ εἰδότος ὅτι ἐπίστευσαν μὲν, οὐκ ἔμειναν δέ. Καὶ μέγα ἐπαγγέλλεται, τὸ μαθητὰς αὐτοῦ ἐκείνους γενέσθαι. Ἐπειδὴ γάρ τινες ἀνεχώρησαν πρώην, αἰνιττόμενος αὐτούς φησιν, Ἐὰν μείνητε· ἐπεὶ κἀκεῖνοι ἤκουσαν καὶ ἐπίστευσαν, καὶ ἀνεχώρησαν, ἐπειδὴ οὐκ ἔμειναν. Πολλοὶ γὰρ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ οὐκ
E ἔτι μετ' αὐτοῦ [b] παῤῥησίᾳ περιεπάτουν. Γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν· τουτέστιν, ἐμέ· Ἐγὼ γάρ εἰμι ἡ ἀλήθεια. Τὰ μὲν Ἰουδαϊκὰ πάντα τύπος ἦν· τὴν δὲ ἀλήθειαν παρ' ἐμοῦ εἴσεσθε, καὶ ἐλευθερώσει ὑμᾶς τῶν ἁμαρτημάτων. Ὥσπερ γὰρ ἐκείνοις ἔλεγεν· Ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν ἀποθανεῖσθε· οὕτω καὶ τούτοις ἔλεγεν, Ἐλευθερώσει ὑμᾶς. Καὶ οὐκ εἶπεν, ἀπαλλάξω ὑμᾶς δουλείας· ἀλλὰ τοῦτο αὐτοῖς εἴασε συνιδεῖν. Τί οὖν ἐκεῖνοι; Σπέρμα Ἀβραάμ ἐσμεν, καὶ οὐδενὶ δεδου-
316 λεύκαμεν πώποτε. Καίτοι εἰ ἐχρῆν ἀγανακτῆσαι, ἐπὶ
A τῷ προτέρῳ εἰκὸς ἦν, τῷ εἰρηκέναι, Γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν, καὶ εἰπεῖν· τί οὖν; νῦν τὴν ἀλήθειαν οὐκ ἴσμεν; ὁ νόμος οὖν ψεῦδος καὶ ἡ γνῶσις ἡ ἡμετέρα; [a] Ἀλλ' οὐδενὸς τούτων αὐτοῖς ἔμελεν, ἀλλ' ἐπὶ κοσμικοῖς πράγμασιν ἀλγοῦσι, καὶ ταῦτα δουλείαν ὑποπτεύσαντες. Εἰσὶ γὰρ, εἰσὶ καὶ νῦν πολλοὶ οἳ ἐπὶ μὲν τοῖς ἀδιαφόροις αἰσχύνονται, καὶ ἐπὶ τῇ δουλείᾳ ταύτῃ· ἐπὶ δὲ τῆς δουλείας τῆς ἁμαρτίας οὐκέτι, καὶ ἕλοιντο ἂν μυριάκις ἐκείνην κληθῆναι δοῦλοι τὴν δουλείαν, ἢ ταύτην ἅπαξ. Τοιοῦτοί τινες ἦσαν κἀκεῖνοι, καὶ οὐδὲ ᾔδεσαν ἄλλην δουλείαν, καὶ φασί· δούλους ἐκάλεσας τοὺς
B ἀπὸ τοῦ γένους τοῦ Ἀβραὰμ, τοὺς εὐγενεῖς; οὓς οὐκ ἐχρῆν διὰ τοῦτο καλέσαι δούλους. Οὐδέποτε γὰρ, φασὶν, ἐδουλεύσαμεν. Τοιαῦτα γὰρ τῶν Ἰουδαίων τὰ αὐχήματα· Σπέρμα Ἀβραάμ ἐσμεν, Ἰσραηλῖταί ἐσμεν. Οὐδαμοῦ τῶν οἰκείων κατορθωμάτων μέμνηνται. Διὰ τοῦτο πρὸς αὐτοὺς ἀνέκραγεν Ἰωάννης, λέγων· Μὴ δόξητε λέγειν, ὅτι πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ. Δι

[b] παῤῥησίᾳ deest in quibusdam Mss.

[a] Alii ἀλλ' οὐδενὸς αὐτοῖς ἔμελεν ἐπὶ κοσμικοῖς πράγμασι. Infra καὶ ἐπὶ τῇ δουλείᾳ ταύτῃ· ἐπὶ δὲ τῆς δουλείας τῆς ἁμαρτίας, eodem regimine dicendum videbatur ἐπὶ δὲ τῇ δουλείᾳ τῆς. Sed omnia exemplaria ἐπὶ δὲ τῆς δουλείας habent.

λεγξεν αὐτοὺς ὁ Χριστός; καὶ γὰρ πολλάκις κν, καὶ Αἰγυπτίοις, καὶ Βαβυλωνίοις, καὶ ἑτέλοις. Ὅτι οὐ πρὸς φιλοτιμίαν αὐτῷ τὰ λεγό-, ἀλλὰ πρὸς σωτηρίαν, καὶ πρὸς εὐερ- καὶ πρὸς τοῦτο ἠπείγετο. Ἐπεὶ εἶπεν ἂν :κόσια ἔτη· εἶπεν ἂν τὰ ἑβδομήκοντα· εἶ- τὰ ἐπὶ τῶν κριτῶν, τὰ ποτὲ μὲν εἴκοσι, C δύο, ποτὲ δὲ ἑπτά· εἶπεν ἂν, πῶς οὐ- ἐλιπον δουλεύοντες. Ἀλλ' οὐ τοῦτο ἐσπού- αι, δούλους ἀνθρώπων γενομένους, ἀλλὰ τῆς :, ἥπερ ἐστὶ καὶ χαλεπωτάτη δουλεία, ἧς ος ἀπαλλάξαι δύναται. Τὸ γὰρ ἀφεῖναι ἁμαρ- δενὸς ἑτέρου ἐστί· καὶ τοῦτο καὶ αὐτοὶ ὡμο- Ἐπεὶ οὖν τοῦτο ὡμολόγουν Θεοῦ ἔργον εἶναι, αὐτοὺς ἐνάγει, καί φησι· Πᾶς ὁ ποιῶν τὴν , δοῦλός ἐστι τῆς ἁμαρτίας, δεικνὺς ὅτι περὶ :γει τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἀπὸ ταύτης τῆς δου- δὲ δοῦλος οὐ μένει ἐν τῇ οἰκίᾳ· ὁ δὲ υἱὸς μέ- ν αἰῶνα. [b] Ἠρέμα καὶ ἐντεῦθεν τὰ τοῦ νόμου D ει, αἰνιττόμενος τοὺς προτέρους χρόνους. μὴ ἀνατρέχωσι καὶ λέγωσι· θυσίας ἔχομεν :ε Μωϋσῆς· ἐκεῖναι ἡμᾶς ἀπαλλάξαι δύναν- τοῦτο ταῦτα ἐπήγαγεν. Ἐπεὶ ποίαν ἀκο- ἶχε τὰ εἰρημένα; Πάντες γὰρ ἥμαρτον καὶ ται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, δικαιούμενοι δωρεὰν ῦ χάριτι, καὶ οἱ ἱερεῖς αὐτοί. Διὰ τοῦτο καὶ φησι περὶ τοῦ ἱερέως· ὅτι Ὀφείλει, φησὶ, ιν ὑπὲρ ἑαυτοῦ, καθὼς ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, ἐπεὶ ; περίκειται ἀσθένειαν. Καὶ τοῦτο δηλοῦται :πεῖν, Ὁ δοῦλος οὐ μένει ἐν τῇ οἰκίᾳ. Ἐν- καὶ τὸ ὁμότιμον αὐτοῦ δείκνυσι τὸ πρὸς τὸν καὶ τὸ διάφορον δούλου καὶ ἐλευθέρου· ἡ γὰρ E ἡ τοῦτο βούλεται, τουτέστιν, οὐκ ἔχει ἐξου- ῦλος· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ, Οὐ μένει.

δὲ περὶ ἁμαρτημάτων διαλεγόμενος, οἰκίας υσε; Δεικνὺς ὅτι ὥσπερ ἐπὶ οἰκίας ὁ δεσπό- ο πάντων αὐτὸς ἐξουσιάζει. Τὸ δὲ, Οὐ μένει, 317 A :ιν· οὐκ ἔχει ἐξουσίαν χαρίζεσθαι, ἅτε μὴ ὢν της· ὁ δὲ υἱὸς οἰκοδεσπότης ἐστί. Τοῦτο γὰρ ει εἰς τὸν αἰῶνα, ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν ἀνθρω- α μὴ λέγωσι, σὺ τίς εἶ; Ἐμά ἐστι πάντα· εἰμι, καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ μένω τοῦ Πατρός· ν ἐξουσίαν καλῶν. Καὶ γὰρ καὶ ἀλλαχοῦ οἰ- :ῖ τοῦ Πατρὸς, τὴν ἀρχήν· Ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ ου μοναὶ πολλαί εἰσιν. Ἐπειδὴ γὰρ περὶ ς καὶ δουλείας ὁ λόγος, εἰκότως ταύτῃ κέχρη- :ταφορᾷ, λέγων ὅτι οὐκ εἶχον ἐξουσίαν ἐκεῖ- ι. Ἐὰν οὖν ὁ Υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ. Εἶδες B σιον τὸ πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ πῶς δείκνυσι

et ad beneficia præstanda; id illi curæ erat. Potuisset enim quadringentorum annorum servitutem afferre, hinc septuaginta annorum; et quæ sub judicibus, modo viginti, modo duorum, modo septem annorum; potuisset dicere ipsos numquam serviendi finem fecisse. Verum eos non hominum servos ostendere voluit, sed peccati; quæ servitus est gravissima, a qua solus Deus liberare potest. Dimittendi enim peccata potestatem nemo habet nisi Deus: idque illi confitebantur. Ideoque ad hoc illos inducit his verbis: 34. *Omnis qui facit peccatum, servus est peccati;* ostendens se loqui de libertate ab hujusmodi servitute. 35. *Servus autem non manet in domo; filius autem manet in æternum.* Sensim hinc legem dejicit, priora tempora subindicans. Ne enim eo recurrerent dicentes: Sacrificia habemus quæ Moyses præcepit, illa nos eruere poterunt, ideo hæc intulit. Alioquin quam hæc consequentiam haberent? *Omnes enim peccaverunt, et egent gloria Dei, justificati gratis per gratiam illius,* etiamque ipsi sacerdotes. Ideo Paulus de sacerdote ait, *Debet offerre pro seipso, ut pro populo, quoniam ipse circumdatus est infirmitate;* et hoc significat dicendo: *Servus non manet in domo.* Hic autem et parem cum Patre honorem, et servi a libero differentiam significat: nam hoc sibi vult parabola; id est, Non habet potestatem servus; quod indicatur per illud, *Non manet.*

Peccati servitus gravissima.

Rom. 3. 23. 24.

Hebr. 5. 3. et 2.

2. Cur autem cum de peccatis sermonem habet, domum memoravit? Ut ostenderet sicut in domo habet herus, sic se in omnia potestatem habere. Illud vero, *Non manet,* id est, non habet largiendi potestatem, quod non sit herus; filius porro herus est: id enim significat illud, *Manet in sæculum,* secundum humanarum rerum metaphoram: ne dicant, Tu quis es? Mea sunt omnia; Filius enim sum, et in paterna domo maneo: domum vocat potestatem. Nam alibi quoque domum Patris vocat principatum: *In domo Patris mei mansiones multæ sunt.* Nam cum de libertate et de servitute sit sermo, jure hac usus est metaphora, dicens illos non habuisse dimittendi potestatem. 36. *Si ergo Filius vos liberaverit.* Viden' eum Patri esse

Joan. 14. 2.

Codex, isque optimus, ἠρέμα καὶ ἐντεῦθεν τὰ καταβάλλει, recte. Et ita legendum conjecit Boisius. Editi et alii Codices καὶ διὰ τοῦ νόμου, male.

[c] τῇ αὐτοῦ χάριτι deest in quibusdam.

consubstantialem, et quomodo ostendat se parem habere potestatem? *Si vos Filius liberaverit*, nemo contradicet amplius, sed firmam habebitis libertatem. Nam *Deus est qui justificat, quis est qui condemnet?* Hic a peccato se purum ostendit, illamque significat quæ nomine tenus est libertatem, quam dant homines : illam vero aliam, solus Deus. Hinc illis suadet ne propter hanc servitutem erubescant, sed propter peccati servitutem. Et ostendere volens ipsos, etsi servi non sint, quia illam respuerunt servitutem, magis tamen servos factos esse, statim intulit, *Vere liberi eritis ;* indeque declarat hanc non esse veram libertatem. Deinde ne dicerent se peccatum non habere (nam credibile erat hoc esse dicturos), vide quomodo illos accuset. Omissis cæteris in illorum vita reprobandis, hoc facinus, quod jam agitabant, in medium adducit : 37. *Scio quia semen Abrahæ estis, sed quæritis me interficere.* Sensim ejicit illos ab Abrahæ cognatione illa, docens ne altum illa de re saperent. Sicut enim libertas et servitus ab operibus pendent, ita et cognatio. Nec statim dixit, Non estis filii Abrahæ illius justi, vos homicidæ; sed cum illis adhuc consonat dicitque, *Scio quia semen Abrahæ estis ;* verum non est quod quæritur : et jam asperius in illos invehitur. Etenim ut plurimum observandum est, ipsum cum magnum quidpiam est operaturus, postquam id fecerit, majore uti loquendi fiducia, utpote cum ipsa opera contentiosos reprimant. *Sed quæritis me interficere.* Quid, si juste? At non sic se res habet : quapropter causam ille affert, quia *Sermo meus non capit in vobis.* Quomodo ergo ait in ipsum credidisse? Verum, ut dixi, iterum mutati fuerant. Ideo vehementer in illos invehitur. Nam si de cognatione illa gloriamini, ut vita consonet oportet. Nec dixit, Non capitis verbum; sed, *Sermo meus non capit in vobis,* dogmatum suorum sublimitatem declarans. Atqui non ideo interficere oportuit; imo potius honorare et colere? Ut discerent. Sed quid, si tu a temetipso hæc loqueris, ut hæc præveniat, ait : 38. *Quæ ego vidi apud Patrem meum, hæc loquor : et vos quæ audistis apud patrem vestrum, facitis.* Ut ego, inquit, et re et verbis ostendo Patrem, ita et vos re tantum. Non modo enim eamdem substantiam, sed eamdem quam

τὴν αὐτὴν ἔχοντα αὐτῷ ἐξουσίαν ἐκείνῳ; Ἐὰ
ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ, οὐδεὶς ἀντιλέγει λοιπὸν, ἀ
δαίαν ἔχετε τὴν ἐλευθερίαν. Θεὸς γὰρ ὁ δικα
ὁ κατακρίνων ; Ἐνταῦθα δείκνυσι καὶ ἁμαρτί
τὸν καθαρὸν, καὶ τὴν μέχρι προσηγορίας ἐλ
αἰνίττεται· ταύτην γὰρ καὶ ἄνθρωποι διδόασι
νην δὲ μόνος ὁ Θεός. Καὶ διὰ τούτου πείθε
μὴ αἰσχύνεσθαι ἐπὶ τῇ δουλείᾳ ταύτῃ, ἀλλ' ἐπ
ἁμαρτίας. [a] Καὶ βουλόμενος δεῖξαι ὅτι, εἰ κα
οὐκ ἦσαν, διὰ τοῦ ἐκείνην ἀποκρούσασθαι μᾶ
γόνασι δοῦλοι, ἐπήγαγεν εὐθέως, Ὄντως ἐ
C ἔσεσθε. Διὰ δὲ τῆς ἐπαγωγῆς καὶ ἐμφαί
αὕτη ἡ ἐλευθερία οὐκ ἀληθής. Εἶτα ἵνα μὴ
ὅτι ἁμαρτίαν οὐκ ἔχομεν (εἰκὸς γὰρ τοῦτο ἦν
ὅρα πῶς αὐτοὺς εἰς τὴν κατηγορίαν ἐνέβαλε
Ἀφεὶς γὰρ πάντα αὐτῶν ἐλέγξαι τὸν βίον, τ
μετὰ χεῖρας, ὃ ἔτι πράττειν ἐβούλοντο, ἄγει εἰ
καί φησιν· Οἶδα ὅτι σπέρμα Ἀβραάμ ἐστε
ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι. Ἠρέμα καὶ κατὰ
ἐκβάλλει τῆς συγγενείας αὐτοὺς ἐκείνης, παιδ
μέγα φρονεῖν ἐπὶ τούτῳ. Ὥσπερ γὰρ ἐλευθ
δουλεία ἀπὸ τῶν ἔργων, οὕτω καὶ συγγένεια.
D εἶπεν εὐθέως, οὐκ ἐστὲ τοῦ Ἀβραὰμ, οἱ ἀνδροφ
δικαίου· ἀλλὰ καὶ συντρέχει τέως, καί φησι
ὅτι σπέρμα Ἀβραάμ ἐστε· [b] ἀλλὰ οὐ τοῦτό
ζητούμενον, καὶ λοιπὸν καταφορικωτέρᾳ κέχ
δημηγορίᾳ ταύτῃ. Καὶ γάρ ἐστιν ὡς τὰ πολλ
τηρῆσαι, ὅτι μέλλων μέγα ἐργάζεσθαί τι,
ἐργάσασθαι, πλείονι κέχρηται τῇ παῤῥησίᾳ,
μαρτυρίας τῆς ἀπὸ τῶν ἔργων ἐπιστομιζούσης
Ἀλλὰ ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι. Τί οὖν, εἰ δικα
E σίν; Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο· διὸ καὶ τὴν αἰτίαν
ὅτι Ὁ λόγος ὁ ἐμὸς οὐ χωρεῖ ἐν ὑμῖν. Πῶς οὖ
ὅτι ἐπίστευον εἰς αὐτόν; Ἀλλ' ὅπερ ἔφην, μετ
πάλιν. Διὸ καὶ σφόδρα αὐτῶν καθήψατο. Εἰ
συγγένειαν αὐχεῖτε ἐκείνου, καὶ τὸν βίον ἐπιδ
χρή. Καὶ οὐκ εἶπεν, οὐ χωρεῖτε τὸν λόγον, ἀ
χωρεῖ ὁ ἐμὸς λόγος ἐν ὑμῖν, τὸ ὑψηλὸν αὐτοῦ
318 γμάτων ἐπιδεικνύμενος. Καίτοι οὐδὲ ὑπὲρ
A ἀναιρεῖν ἐχρῆν, ἀλλὰ μᾶλλον τιμᾷν καὶ θερ
ὥστε μαθεῖν. Τί οὖν, φησὶν, ἂν ἀπὸ σαυτοῦ τ
λῇς; Διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν· Ἃ ἐγὼ ἑώρακα π
Πατρί μου, ταῦτα λαλῶ· καὶ ὑμεῖς ἃ ἠκούσα
τοῦ πατρὸς ὑμῶν, ποιεῖτε. Ὥσπερ, φησὶν,
ἀπὸ τῶν ῥημάτων, καὶ ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἐμφ
Πατέρα, οὕτω καὶ ὑμεῖς ἀπὸ τῶν πραγμάτων.

[a] Ille ipse Codex optimus hunc locum sic apprime restituit : *καὶ βουλόμενος δεῖξαι ὅτι εἰ καὶ δοῦλοι οὐκ ἦσαν διὰ τοῦ ἐκείνην ἀποκρούσασθαι τὴν δουλείαν*, etc. ut supra. Editi vero sic habent, *καὶ βουλ. δεῖξαι ὅτι δοῦλοι...ἀποκρούσασθαι. μᾶλλον δὲ δείκνυσιν ὄντας δούλους τῷ εἰπεῖν, ὄντως ἐλεύθεροι ἔσεσθε. τοῦτο δὲ ἐμφαίνοντός ἐστιν ὅτι.* Unus h *βουλομένους δεῖξαι*, quæ lectio, meo quidem jud quadrat.

[b] Morel. *ἀλλὰ τοῦτο*, male.

ν οὐσίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν αὐτὴν ἀλήθειαν Πατρί. Λέγουσιν αὐτῷ· ἡμεῖς πατέρα ἔχο- ιβραάμ. Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· εἰ πατέρα Ἀβραὰμ, τὰ ἔργα αὐτοῦ * ἐποιεῖτε. Νῦν δὲ ε ἀποκτεῖναι. Συνεχῶς ἐνταῦθα τὴν φονικὴν ρέφει προαίρεσιν, καὶ τοῦ Ἀβραὰμ μέμνη- B ι δὲ τοῦτο, καὶ ταύτης αὐτοὺς ἀπαγαγεῖν βου- ῆς συγγενείας, καὶ τὸ περιττὸν καύχημα ἐξε- κεῖσαι μηκέτι ἐν ἐκείνῳ τὰς ἐλπίδας τῆς σω- χειν, μηδὲ ἐν τῇ κατὰ φύσιν συγγενείᾳ, τῇ κατὰ προαίρεσιν. Τοῦτο γὰρ ἦν τὸ αὐτοὺς προσελθεῖν τῷ Χριστῷ, τὸ νομί- ειν αὐτοῖς τὴν συγγένειαν ἐκείνην εἰς σωτη- ίαν δὲ ἀλήθειαν λέγει; Ὅτι ἴσος ἐστὶ τῷ ιὰ γὰρ τοῦτο ἐζήτουν αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι ἀπο- ιαί φησι· Ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι, ὅτι τὴν ὑμῖν λελάληκα, ἣν ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρός κνὺς, ὅτι οὐκ ἐναντία τῷ Πατρὶ ταῦτά ἐστι, C ' αὐτὸν καταφεύγει. Λέγουσιν αὐτῷ· ἡμεῖς ας οὐ γεγεννήμεθα· ἕνα Πατέρα ἔχομεν, τὸν ἰ λέγεις; ὑμεῖς Πατέρα τὸν Θεὸν ἔχετε, καὶ τῷ ἐγκαλεῖτε τοῦτο λέγοντι; Ὁρᾷς ὅτι ἐξαι- ιγεν αὐτοῦ Πατέρα εἶναι τὸν Θεόν;

ἡ τοίνυν τῆς συγγενείας αὐτοὺς ἐξέβαλε τοῦ , οὐδὲν ἔχοντες εἰπεῖν, ἕτερόν τι μεῖζον τολ- ὶς τὸν Θεὸν ἀνατρέχοντες. Ἀλλὰ καὶ ταύτης κβάλλει τῆς τιμῆς, λέγων· Εἰ ὁ Θεὸς πατὴρ , ἠγαπᾶτε ἂν ἐμὲ, ὅτι ἐγὼ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐξῆλ- ἥκω· καὶ ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐκ ἐλήλυθα, ἀλλ' D με ἀπέστειλε. Διατί οὐκ οἴδατε τὴν λαλιὰν ν; Ὅτι οὐ δύνασθε ἀκούειν τὸν λόγον τὸν μεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ διαβόλου ἐστὲ, ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ὑμῶν θέλετε ποιεῖν. ἀνθρωποκτόνος ἦν ἀπ' ἀρχῆς, καὶ ἐν τῇ οὐχ ἕστηκεν. Ὅταν λαλῇ τὸ ψεῦδος, ἐκ τῶν λεῖ. Ἐξέβαλεν αὐτοὺς τῆς συγγενείας τοῦ ·· καὶ ἐπειδὴ ᵃ μείζονα ἐτόλμησαν, τότε λοι- γει τὴν πληγὴν, λέγων, ὅτι οὐ μόνον τοῦ . οὐκ εἰσὶν, ἀλλ' ὅτι καὶ τοῦ διαβόλου εἰσὶν, ων τῆς ἀναισχυντίας διδοὺς τὴν τομήν· καὶ E ρτυρον αὐτὴν ἀφίησιν, ἀλλ' ἐλέγχοις αὐτὴν υάζει. Τὸ γὰρ ᵇ φονεύειν, φησὶ, τῆς ἐκείνου στί. Καὶ οὐκ εἶπεν ἁπλῶς, τὰ ἔργα, ἀλλὰ, υμίας αὐτοῦ ποιεῖτε, δεικνὺς ὅτι σφοδρῶς κά- κὶ ᶜ οὗτοι φόνων ἔχονται, καὶ ὅτι φθόνος ἦν ἡ δὲ γὰρ ἔχων τι τῷ Ἀδὰμ ἐγκαλεῖν, ἀλλ' ἢ ων μόνον, ἀνεῖλε. Τοῦτο οὖν καὶ ἐνταῦθα αἰ- . Καὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐχ ἕστηκε· τουτέστιν,

Pater veritatem habeo. 39. *Dicunt ei : Nos patrem habemus Abraham. Dicit eis Jesus: Si patrem haberetis Abraham, opera ejus faceretis.* 40. *Nunc autem quæritis me interficere.* Frequenter hic illorum sanguinarium animum exagitat, et Abrahamum commemorat : idque, ut illos ab hac cognatione abducat, et superfluam illam jactantiam auferat, suadeatque ne illa in re spem salutis habeant, neque in cognatione naturæ, sed in cognatione propositi. Hoc enim illos impediebat quominus ad Christum accederent, quod putarent cognationem talem illis esse satis ad salutem. Quam veritatem dicit? Quod sit æqualis Patri. Ideo enim quærebant illum Judæi interficere, ut ait ille : *Quæritis me interficere, quia veritatem vobis loquutus sum, quam audivi a Patre meo.* Ostendens hæc non esse Patri contraria, rursus ad illum confugit. 41. *Dicunt ei : Nos ex fornicatione non sumus nati; unum Patrem habemus, Deum.* Quid dicitis? Vos Patrem habetis Deum, et Christum incusatis hoc dicentem? Viden' illum præcipuo quodam modo dixisse Deum esse Patrem suum?

3. Quia igitur illos ex Abrahæ cognatione ejecit; cum nihil habeant quod objiciant, aliud quidpiam majus audent, ad Deum se referentes. Sed hoc etiam honore illos dejicit dicens : 42. *Si Deus pater vester esset, diligeretis utique me, quia ego ex Deo exivi, et venio : neque a meipso veni, sed ille me misit.* 43. *Quare loquelam meam non cognoscitis? Quia non potestis audire sermonem meum.* 40. *Vos ex patre diabolo estis, et desideria patris vestri vultis facere. Ille homicida erat ab initio, et in veritate non stetit. Cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur.* Exclusit eos a cognatione Abrahæ; et quia majora ausi sunt, tunc demum plagam infligit, cum dicit eos non modo ex Abraham non esse, sed etiam ex diabolo esse, impudentiæ par vulnus infligens; neque id sine testimonio, sed adhibita probatione. Interficere enim, inquit, diabolicæ est malitiæ. Nec simpliciter opera dixit, sed *Desideria;* ostendens et diabolum et Judæos cædibus esse deditos, idque invidiæ causa. Adamum enim occidit non alia quam invidiæ causa. Hoc et nunc quoque subindicat. *Et in veritate non stetit;* id est, in vitæ probitate. Quia enim illum frequenter incusabant quod non esset ex

Invidia diaboli Adam ejectus est.

ιεῖτε ἂν Savil. ἂν ἐπ. Cod. 706.]
lam habent μεῖζον.

ᵇ Alii φονᾷν.
ᵈ Alii οὗτοι φονῶσι.

Deo, dicit hoc inde provenire. Ille namque prior peperit mendacium, cum dixit : *In quacumque* Gen. 3. 5. *die comederitis, aperientur oculi vestri.* Ille primus mendacio est usus. Homines enim illo ut non sibi proprio utuntur, sed ut alieno; hic ut proprio. 45. *Ego autem quia veritatem dico, non creditis mihi.* Qua consequentia arguit? Nulla oblata accusatione vultis me interficere. Quia enim inimici veritatis estis, ideo me persequimini : sin minus, peccatum meum dicite. Ideo pergit : 46. *Quis ex vobis arguet me de peccato?* Hinc illi : *Nos ex fornicatione nati non sumus.* Atqui multi ex fornicatione nati erant, utpote illicitis coitibus assueti : verum non ideo arguit, sed in hoc instituit. Quia enim ostenderat illos non ex Deo, sed ex diabolo esse, ex his omnibus procedit. Nam interficere, diabolicum est, ut et mentiri, quod utrumque facitis. Ostendit vero ex amore probari quempiam ex Deo esse. *Quare loquelam meam non cognoscitis?* Cum enim semper dubitarent dicerentque : *Quid est quod dicit, Quo ego vado, vos non potestis venire?* ideo ait : *Non cognoscitis loquelam meam, quia sermonem Dei non habetis.* Idque accidit, quia mens vestra humi repit, et quod mea longe sublimiora sint. Quid ergo si intelligere non poterant? Hic non posse, est nolle, Quia vos ita instituistis, ut abjecti sitis, quod nihil magnum cogitatis. Quia enim dicebant se ideo illum persequi, quod Dei cultui studerent; ideo ubique ostendere conatur, quod se persequi sit Deum odisse, contra vero se amare, sit, Deum nosse. *Unum Patrem habemus, Deum.* Hinc gloriam aucupantur ab honore, non ab operibus. Incredulitas ergo vestra probat non me alienum a Deo esse; sed vos Deum non nosse. In causa autem est quod mentiri, et diaboli opera facere velitis. Illud autem ex abjecto animo proficiscitur, ut apostolus 1. Cor. 3. 3. inquit : *Cum enim sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis?* Quare autem non potestis? *Quia desideria patris vestri vultis facere,* id curatis, et contenditis. Viden' illud, *Non* Judæorum opera Abrahæ operibus contraria. *potestis,* significare quod non velint? *Hoc Abraham non fecit.* Sed quænam sunt ejus opera? Mansuetudo, modestia, obsequium. Vos contra inhumani et crudeles estis. Unde autem moti sunt, ut ad Deum confugerent? Illos Abrahamo indignos ostenderat. Cum illud vitare vellent, in majus quidpiam ascenderunt. Cum enim cædes illis exprobraret, quasi ad defensionem dicunt se Deum ulcisci. Ostendit ergo illud ipsum esse Deo adversantium. Illud autem, *Exivi,* significat illum

319 A ἐν τῷ ὀρθῷ βίῳ. Ἐπειδὴ γὰρ συνεχῶς
γόρουν, ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστι, λέγει
ἐκεῖθέν ἐστιν. Ἐκεῖνος γὰρ ἔτεκε τὸ ψεῦ
λέγων· Ἧ ἂν ἡμέρᾳ φάγητε, διανοιχθήσ
οἱ ὀφθαλμοί. Καὶ αὐτὸς αὐτῷ πρῶτος ἐχ
θρωποι μὲν γὰρ οὐχ ὡς ἰδίῳ αὐτῷ χρῶν
ἀλλοτρίῳ· οὗτος δὲ ὡς ἰδίῳ. Ἐγὼ δὲ
λέγω, οὐ πιστεύετέ μοι. Ποία αὕτη ἀκολ
ἐγκαλοῦντες, ἀνελεῖν με θέλετε. Ἐπειδὴ
ἐστε τῆς ἀληθείας, διὰ τοῦτό με διώκετε.
διὰ τοῦτο, εἴπατε τὸ ἔγκλημα. Διὰ γὰρ
γαγε· Τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγξει με περὶ ἁμα
B ἐκεῖνοι· Ἡμεῖς ἐκ πορνείας οὐ γεγεννήμε
ἐκ πορνείας ἐγεννήθησαν πολλοί· καὶ γὰ
ηκούσας ἐπιμιξίας ἐποιοῦντο· ἀλλ' οὐδὲ τ
ἀλλὰ πρὸς ἐκεῖνο ἵσταται. Ἐπειδὴ γὰρ
ὄντας ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐκ τοῦ διαβόλου
ἁπάντων (καὶ γὰρ τὸ φονεύειν διαβολικὸν,
δεσθαι διαβολικόν· ἅπερ ἀμφότερα ὑμεῖς
κνυσιν ὅτι τὸ ἀγαπᾷν, τοῦτο σημεῖον τὸ
εἶναι. Διατί οὐκ οἴδατε τὴν λαλιὰν τὴν ἐμ
γὰρ ἀεὶ ἠπόρουν λέγοντες· Τί ἐστιν ὅ τι
ἐγὼ ὑπάγω, ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν; διὰ τ
Οὐκ οἴδατε τὴν ἐμὴν λαλιὰν, ὅτι τὸν λόγ
οὐκ ἔχετε. Τοῦτο δὲ ὑμῖν γίνεται διὰ τὸ
C τῆς διανοίας, καὶ διὰ τὸ πολὺ μείζονα ε
Τί οὖν, εἰ μὴ δύναιντο συνιδεῖν; Ἐνταῦθ
νασθαι, τὸ μὴ βούλεσθαί ἐστιν, ὅτι ταπειν
εἶναι ἐπαιδεύσατε, ὅτι οὐδὲν μέγα φαντάζε
γὰρ ἔλεγον διώκειν αὐτὸν ὡς ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ
διὰ τοῦτο πανταχοῦ πειρᾶται δεῖξαι, ὅτι
αὐτὸν, τοῦτο μισούντων ἐστὶ τὸν Θεόν· τ
τὸ ἀγαπᾷν εἰδότων τὸν Θεὸν, φησίν. Ἕ
ἔχομεν, τὸν Θεόν. Ἀπὸ τούτων σεμνύνοντ
μῆς, οὐκ ἀπὸ κατορθωμάτων. Οὐκ ἄρα τ
με εἶναι, τὸ μὴ πιστεύειν ὑμᾶς τεκμήριον
D ὑμᾶς μὴ εἰδέναι τὸν Θεὸν, ἡ ἀπιστία σημ
αἴτιον, ἐκ τοῦ θέλειν ψεύδεσθαι καὶ τὰ τ
ποιεῖν. Τοῦτο δὲ ποιεῖ ψυχῆς εὐτέλεια,
ἀπόστολός φησιν· Ὅπου γὰρ ἐν ὑμῖν ἔρις
οὐχὶ σαρκικοί ἐστε; Διατί δὲ οὐ δύνασθ
ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ὑμῶν θέλετε ποιεῖ
ζετε, φιλονεικεῖτε. Ὁρᾷς ὅτι τὸ, Οὐ δύνα
θέλειν λέγει; Ὅτι Ἀβραὰμ τοῦτο οὐκ ἐποί
τίνα ἐστὶν αὐτοῦ τὰ ἔργα; Τὸ ἥμερον, τὸ
E πειθήνιον. Ὑμεῖς δὲ ἐξ ἐναντίας ἵστασθε,
τες καὶ ὠμοί. Πόθεν δὲ αὐτοῖς ἐπῆλθεν ε
καταφυγεῖν; Ἀναξίους αὐτοὺς ἔδειξε τοῦ
Βουλόμενοι οὖν τοῦτο διαφυγεῖν, ἐπὶ τὸ μ
σαν. Ἐπειδὴ γὰρ ὠνείδισε φόνον, ὥσπερ
τινὰ ποιούμενοι ὅτι τὸν Θεὸν ἐκδικοῦσι, το
Δείκνυσιν οὖν ὅτι τοῦτο αὐτὸ ἐναντιουμέν

δὲ, Ἐξῆλθον, δείκνυσιν αὐτὸν ἐκεῖθεν ὄντα.
δὲ λέγει, τὴν πρὸς ἡμᾶς ἄφιξιν αἰνιττόμενος. 320
ὶ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς εἰπεῖν, ὅτι ξένα τινὰ λέ- A
καινὰ, παρὰ τοῦ Θεοῦ φησιν ἥκειν. Εἰκότως
κούετε αὐτῶν, φησὶν, ἐκ τοῦ διαβόλου ὄντες.
ἕνεκεν ἀναιρεῖτε; τί ἔχοντες ἐγκαλέσαι; Εἰ
ἐστι, διατί οὐ πιστεύετέ μοι; Οὕτως οὖν
τας ἐκ τοῦ διαβόλου ἀπὸ τοῦ ψεύδους καὶ
δείξας, ἔδειξε καὶ ἀλλοτρίους ὄντας τοῦ
καὶ τοῦ Θεοῦ, ἀπό τε τοῦ μισεῖν τὸν
ηκότα, ἀπό τε τοῦ μὴ ἀκούειν τὸν λό-
Καὶ δείκνυσιν ἄνω καὶ κάτω, ὅτι οὔτε
ν, οὔτε διὰ τοῦτο οὐκ ἐπίστευον, ἀλλ' ὅτι
ἦσαν τοῦ Θεοῦ. Ὁ γὰρ ἁμαρτίαν μὴ πε- B
ὁ λέγων ἑαυτὸν ἥκειν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ
σταλθαι, ὁ τὴν ἀλήθειαν λαλῶν, καὶ οὕτω
αν λαλῶν, ὡς πάντας πρὸς ἔλεγχον προσ-
εἶτα μὴ πιστευόμενος, εὔδηλον ὅτι διὰ τὸ
κείνους εἶναι οὐ πιστεύεται. Οἶδε γὰρ, οἶδε
υχὴν ποιεῖν ἁμαρτήματα. Διὰ τοῦτό φη-
ωθροὶ γεγόνατε ταῖς ἀκοαῖς ὑμῶν. Ὅταν
τῇ γῇ καταφρονεῖν μὴ δύνηταί τις, πῶς
ἐν οὐρανοῖς φιλοσοφήσει ποτέ;

το, παρακαλῶ, πάντα πράττωμεν, ὥστε C
ιῶν κατορθωθῆναι, ὥστε καθαρθῆναι τὴν
στε μηδὲν ἡμῖν ῥυπαρὸν γενέσθαι κώλυμα.
γὰρ ἑαυτοῖς φῶς γνώσεως, καὶ μὴ σπείρητε
ς. Ὁ γὰρ μὴ εἰδὼς ὅτι τὸ πλεονεκτεῖν κα-
ἴσεται τὸ μεῖζον; ὁ μὴ ἀπεχόμενος τούτων,
ων ἀνθέξεται; Καλὸν τὸ ἁρπάζειν, ἀλλ'
ολλύμενα, ἀλλὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρα-
αὶ γὰρ, φησὶν, ἁρπάζουσιν αὐτήν. Οὐκ ἄρα
μίας ἐστὶν ἐπιτυχεῖν αὐτῆς, ἀλλὰ μετὰ
ί δέ ἐστι, Βιασταί; Βίας χρεία πολλῆς
ἡ ὁδός), καὶ νεανικῆς δεῖ ψυχῆς καὶ γεν-
ἁρπάζοντες πάντας βούλονται προλαβεῖν· D
ὁρῶσιν, οὐ πρὸς κατάγνωσιν, οὐ πρὸς κα-
ὐ πρὸς τιμωρίαν· ἀλλ' ἑνὸς γίνονται μό-
βεῖν ἅπερ βούλονται ἁρπάσαι, καὶ πάντας
σθεν παρατρέχουσιν. Ἁρπάσωμεν τοίνυν
ίαν τῶν οὐρανῶν. Οὐ γάρ ἐστιν ἐνταῦθα
ἁρπάσαι, ἀλλ' ἔπαινος· ἔγκλημα δὲ, τὸ
ι. Ἐνταῦθα οὐ τῆς ἑτέρου ζημίας ὁ ἡμέ-
ται πλοῦτος. Σπουδάσωμεν οὖν αὐτὴν ἁρ-
ἐνοχλῇ θυμὸς, κἂν ἐνοχλῇ ἐπιθυμία, βια-
ν φύσιν· ἡμερώτεροι γενώμεθα· κάμωμεν
ἀναπαυσώμεθα διηνεκῶς. Μὴ ἁρπάσῃς E
ὰ ἅρπασον πλοῦτον, τὸν βόρβορον δεικνύντα
Εἰπὲ γάρ μοι· εἰ προὔκειτο μόλυβδος καὶ

inde venisse. *Exivi* enim[b] subindicat ejus ad nos adventum. Quia autem verisimiliter dicturi erant, Aliena et nova loqueris, se a Deo venisse dicit. Ideo hæc non auditis, inquit, quia ex diabolo estis. Cur me vultis interficere? quid criminis offerre potestis? Si nihil, cur non creditis mihi? Sic ergo cum ex mendacio et cæde illos ex diabolo esse ostendisset, probat et ab Abrahamo et a Deo alienos esse; tum quod odio haberent eum qui se nihil læserat, tum quod non audirent sermonem ejus. Demonstrat autem ubique se non esse Deo adversarium, neque ideo illos sibi non credere, sed quod alieni essent a Deo. Nam eum qui peccatum non fecit, qui dicit se a Deo venire et ab ipso missum esse, qui veritatem loquebatur, et ita loquebatur, ut omnes ad se redarguendum provocaret, neque tamen credebatur; palam erat ideo non credi, quod illi carnales essent. Noverat enim, noverat utique peccata animam abjectam reddere. Ideo inquit, *Quoniam imbecilles facti* Hebr. 5. 11
estis ad audiendum. Quando enim terrena non potest quis contemnere, quomodo de cælestibus philosophari poterit?

4. Quamobrem, obsecro, nihil non agamus ut rectam instituamus vitam, animum purgemus, ut nihil sordium nobis impedimento sit. Accendite vobis lucem cognitionis, et ne seminetis in spinis. Qui non intelligit malam esse avaritiam, quomodo id quod majus est sciet? Qui ab his non abstinet, quomodo illis hærebit? Rapere bonum est, at non peritura, sed regnum cælorum; nam *Violenti,* inquit, *rapiunt illud*. Non igitur desides possumus illud consequi, sed cum diligentia et studio. Sed quid sibi vult, *Violenti?* Violentia multa est opus (nam angusta est via), et strenuo opus est animo. Qui rapiunt, omnes volunt antevertere: nihil respiciunt, non damnationem, non accusationem, non supplicium, sed unum tantum, id rapere quod appetunt, et omnes qui ante sunt antevertere student. Rapiamus ergo regnum cælorum. Non est culpa id rapere, sed laudi datur; culpa vero est non rapere. Hic divitiæ nostræ non in alterius detrimentum vertunt. Studeamus ergo illud rapere. Si ira, si concupiscentia instent, naturæ vim inferamus, mansuetiores simus, paululum laboremus, ut perpetuo quiescamus. Ne rapias aurum; sed illas rape divitias, quæ te aurum pro luto habere suadeant. Dic mihi, si plumbum et aurum prostarent, quid raperes? nonne au-

Rapere oportet, non peritura bona, sed regnum cælorum.

Matth. 11. 12.

καὶ καινά Ibidem quidam habent ἥκειν, ut Savil.; alii ἥκει, ut Morel.

rum? Tu vero ubi is qui rapit punitur, quod majus est honoras; ubi autem raptor honoratur, quod majus est prodis. Quod si utrinque punitio esset, annon ad hoc magis venisses? Hic autem nihil tale est, sed beatitudo. Et quomodo, inquies, rapi potest? Projice ea quæ præ manibus habes. Donec enim hæc tenueris, illa rapere non potes. Cogita virum argento plenas manus habentem; num poterit hoc retento aurum rapere, nisi illud prius projiciat et expeditus sit? Raptorem enim expeditum esse oportet, ne retineatur. Nam sunt quædam adversariæ potestates quæ nos invadunt, ut illud auferant. Sed fugiamus illas, fugiamus, nullam relinquamus foris ansam. Funes incidamus, nudi rebus sæcularibus simus. Quis usus est sericarum vestium? quousque his ridiculis implicabimur? quousque aurum defodiemus? Vellem hæc perpetuo dicendi finem facere : sed vos non sinitis, mihi semper ansam præbentes. Verum nunc tandem absistamus, ut exemplo alios instituentes promissa consequamur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, simulque sancto Spiritui, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

χρυσὸς, τί ἂν ἥρπασας; οὐκ εὔδηλον ἐ
Εἶθα ἔνθα μὲν ὁ ἁρπάζων κολάζεται, τ
ἔνθα δὲ ὁ ἁρπάζων τιμᾶται, προδίδως
γὰρ ἀμφοτέρωθεν κόλασις ἦν, οὐκ ἂν
λον ἦλθες; Ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτ
321 καὶ μακαρισμός. Καὶ πῶς ἔστιν ἁρπάσ
A ψον τὰ ὄντα ἐν χερσίν. Ἕως [a] γὰρ ἂν
ἐκεῖνα ἁρπάσαι οὐ δυνήσῃ. Ἐννόησον
ἀργυρίου τὰς χεῖρας πεπληρωμένας ἔχο
σεται, ἕως ἂν κατέχῃ τοῦτο, ἁρπάσαι
μὴ ῥίψῃ αὐτὸ καὶ εὔλυτος γένηται; Τ
ζοντα εὔζωνον εἶναι δεῖ, ὥστε μὴ κατε
γὰρ καὶ νῦν εἰσιν ἐναντίαι δυνάμεις
ἡμῶν, ἵνα ἀφέλωνται. Ἀλλὰ φεύγωμ
γωμεν, μηδεμίαν ἐπισυρόμενοι λαβὴν
μωμεν τὰ σχοινία, γυμνοὶ γενώμεθα
Τίς χρεία τῶν σηρικῶν ἱματίων; μ
γέλωτα τοῦτον ἀνελίττομεν; μέχρι πό
B κατορύττομεν; Ἐβουλόμην παύσασθαι
ἀεί· ἀλλ' ὑμεῖς οὐκ ἐᾶτε, ἀεί μοι παρ
μὰς καὶ ὑποθέσεις. Ἀλλὰ νῦν γοῦν ἀ
καὶ ἑτέρους διὰ τοῦ βίου παιδεύσαντες
ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φι
Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ
τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύ
ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀ

[a] Alii γὰρ ἂν τὰ παρόντα κατέχῃς.

HOMILIA LV.

ΟΜΙΛΙΑ νε'.

Cap. VIII. v. 48. ***Responderunt ergo Judæi et dixerunt ei : Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu, et dæmonium habes ? 49. Respondit Jesus : Ego dæmonium non habeo, sed honorifico Patrem.***

Ἀπεκρίθησαν οὖν οἱ Ἰουδαῖοι καὶ εἶ
καλῶς λέγομεν ἡμεῖς, ὅτι Σαμαρεί
C δαιμόνιον ἔχεις; Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησο
μόνιον οὐκ ἔχω, ἀλλὰ τιμῶ τὸν Πατ

1. Impudens petulansque est malitia, quæ cum erubescere deberet, magis exasperatur; ut Judæis usu venit. Cum oportuisset enim ex dictis compungi, et admirari fiduciam, verborumque consequentiam, Jesum contumeliis incessunt, Samaritanumque ac dæmoniacum vocant, dicuntque: *Nonne bene diximus, quia Samaritanus es tu, et dæmonium habes?* Quando enim sublime quidpiam dicebat, id furor esse ab insensatis existimabatur. Atqui nusquam evangelista ante dixit ipsum Samaritanum appellatum fuisse; hinc tamen credibile est ipsum sæpe hoc nomine vo-

Ἀναίσχυντον ἡ κακία καὶ ἰταμὸν, κ
δύεσθαι δέῃ, τότε μᾶλλον ἀγριοῦται
τῶν Ἰουδαίων γέγονε. Δέον γὰρ ἐπὶ το
τανυγῆναι, θαυμάσαντας τὴν παῤῥησία
εἰρημένων ἀκολουθίαν· οἱ δὲ καὶ ὑβρίζο
την καλοῦντες καὶ δαιμονῶντα λέγοντε
D Οὐχὶ καλῶς ἐλέγομεν, ὅτι Σαμαρείτ
δαιμόνιον ἔχεις; Ὅταν γὰρ ὑψηλόν τι
τοῦτο δοκεῖ παρὰ τοῖς λίαν ἀναισθήτοις
γε οὐδαμοῦ ὁ εὐαγγελιστὴς εἶπεν ἔμπρο
μαρείτην ἐκάλεσαν· ἀλλ' εἰκὸς ἐκ τῆς ῥ
πολλάκις παρ' αὐτῶν εἰρῆσθαι τοῦτο. Δ

κ τίς ὁ δαιμόνιον ἔχων; ὁ τιμῶν τὸν Θεὸν,
ῶντα ὑβρίζων; Τί οὖν ὁ Χριστὸς, ἡ πραό-
ἐκεια; Ἐγὼ δαιμόνιον οὐκ ἔχω, ἀλλὰ τιμῶ
ι τὸν πέμψαντά με. Ἔνθα μὲν διδάξαι αὐ- E
ι καὶ τὸν πολὺν αὐτῶν κατασπάσαι τῦ-
ιδεῦσαι μὴ μέγα φρονεῖν ἐπὶ τῷ Ἀβραὰμ,
· ἔνθα δὲ ὑβριζόμενον αὐτὸν ἔδει ἐνεγκεῖν,
ότητι κέχρηται. Ὅτε μὲν γὰρ ἔλεγον, ὅτι
ν Θεὸν ἔχομεν καὶ τὸν Ἀβραὰμ, σφόδρα
ήψατο· ὅτε δὲ αὐτὸν δαιμονῶντα ἐκάλουν,
τῷ λόγῳ κέχρηται, παιδεύων ἡμᾶς, τὰ μὲν 322
ν ἐκδικεῖν, τὰ δὲ εἰς ἡμᾶς παρορᾷν. Ἐγὼ A
τὴν δόξαν τὴν ἐμήν. Ταῦτα εἶπον, φησὶ,
οὐ προσῆκεν ὑμῖν τὸν Θεὸν καλεῖν πατέρα,
ς οὖσιν. Ὥστε τῇ τιμῇ τῇ πρὸς ἐκεῖνον
γξάμην, καὶ δι' ἐκεῖνον ταῦτα ἀκούω, καὶ δι'
άζετέ με. Ἀλλ' οὐδέν μοι μέλει [1] τῆς ὕβρεως
ίνῳ γὰρ εὐθύνας ὀφείλετε τῶν λεχθέντων,
ι ἀκούω νῦν. Ἐγὼ οὐ ζητῶ τὴν δόξαν τὴν
οῦτο ἀφεὶς τὸ κολάζειν ὑμᾶς, ἐπὶ παραί-
μαι, καὶ συμβουλεύω ταῦτα ποιεῖν, ἐξ ὧν
ν κόλασιν διαφεύξεσθε, ἀλλὰ καὶ τῆς αἰω-
ἐπιτεύξεσθε. Ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐάν
ι λόγον τηρήσῃ, οὐ μὴ θεωρήσει θάνατον
να. Ἐνταῦθα οὐ τὴν πίστιν μόνον φησὶν, B
ὸν βίον τὸν καθαρόν. Καὶ ἄνω μὲν ἔλεγε,
ον ἕξει· ἐνταῦθα δὲ, φησὶ, Θάνατον οὐ μὴ
ίμα δὲ καὶ αἰνίττεται, ὅτι οὐδὲν δύνανται
αι. Εἰ γὰρ ὁ τὸν λόγον αὐτοῦ τηρῶν οὐκ
ι, πολλῷ μᾶλλον αὐτός. Τοῦτο γοῦν συν-
αὐτοὶ, λέγουσι· Νῦν ἐγνώκαμεν ὅτι δαιμό-
Ἀβραὰμ ἀπέθανε καὶ οἱ προφῆται ἀπέθα-
τιν, οἱ τὸν λόγον ἀκούσαντες τοῦ Θεοῦ
καὶ οἱ τὸν σὸν ἀκούσαντες οὐκ ἀποθανοῦν-
ι μείζων εἶ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἀβραάμ; Ὢ C
ίας· πάλιν ἐπὶ τὴν συγγένειαν αὐτοῦ κα-
. Καίτοι ἀκόλουθον ἦν εἰπεῖν· μὴ σὺ μεί-
Θεοῦ; ἢ οἱ ἀκούσαντές σου, τοῦ Ἀβραάμ;
γουσι τοῦτο, ἐπειδὴ καὶ τοῦ Ἀβραὰμ ἐλάτ-
εἶναι ἐνόμιζον. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον ἔδειξεν
ς, καὶ ταύτῃ αὐτοὺς ἀπήγαγε τῆς συγγε-
δὲ ἐνέμειναν, ἑτέρως αὐτὸ μεθοδεύει πά-
; ὅτι ἀνόνητα πονοῦσι, καὶ περὶ μὲν τοῦ
ὲν αὐτοῖς διελέχθη, οὐδὲ ἀπεκάλυψεν, οὐδὲ
λέγει θάνατον· τέως δὲ πείθει, ὅτι τοῦ
ρείττων ἐστὶν, ἵνα καὶ τούτῳ δυσωπήσῃ. D
ὲν γὰρ εἰ καὶ ὁ τυχὼν, φησὶν, ἤμην, οὐκ
νεῖν οὐδὲν ἀδικήσαντα· ὅταν δὲ καὶ τὴν
λέγω, καὶ μηδεμίαν ἁμαρτίαν ἔχω, καὶ
Θεοῦ ἀπεσταλμένος ὦ, καὶ Ἀβραὰμ ὢ

1 τῆς ὑβρίσεως ταύτης.

catum fuisse. *Dæmonium habes,* inquis. Atque uter dæmonium habet? an qui Deum honorat, an qui ipsum honorantem contumelia afficit? Quid ergo Christus, ipsa mansuetudo, ipsa modestia? *Ego dæmonium non habeo, sed honorifico Patrem qui misit me?* Ubi oportebat docere illos, fastum illorum deprimere, et instituere ne de Abrahamo altum saperent, ibi vehemens erat; ubi contumelias ferre, multa utebatur mansuetudine. Cum dicebant, Patrem habemus Deum et Abraham, in illos invehebatur; cum autem dæmoniacum appellabant, modeste loquutus est; ut nos institueret, quatenus ea quæ in Deum proferebantur ulcisceremur, quæ in nos autem, patienter ferremus. 50. *Ego non quæro gloriam meam.* Hæc dixi, inquit, ut ostenderem vobis non competere Deum vocare patrem, qui homicidæ estis. Itaque honoris ipsius causa hæc dixi, et propter illum hoc audio, atque propter ipsum me inhonoratis. Verum hanc contumeliam non curo. Illi enim ideo pœnas debetis dictorum, propter quem hæc nunc audio. *Ego non quæro gloriam meam.* Ideo omissa vindicta ad cohortationem vertor, et auctor vobis sum, ut illa faciatis, quorum gratia non modo supplicium effugietis, sed etiam vitam æternam consequemini. 51. *Amen, amen dico vobis, si quis sermonem meum servaverit, non videbit mortem in æternum.* Hic non modo de fide agit, sed etiam de vita pura. Ac superius ait, *Vitam æternam habebit;* hic vero, *Mortem non videbit:* et una subindicat illos nihil adversum se posse. Nam si qui sermonem ejus servaverit, non morietur, quanto minus ipse? Id cum illi intelligerent, aiunt: 52. *Nunc cognoscimus quia dæmonium habes: Abraham mortuus est, prophetæ mortui sunt;* id est, Qui Dei sermonem audierunt, mortui sunt, et qui tuum audierunt, non morientur? 53. *Numquid tu major es patre nostro Abraham?* O jactantiam! Rursus ad ejus cognationem refugiunt. Atqui par fuisset dicere, Numquid tu major es Deo? aut qui te audiunt, majores sunt Abrahamo? Sed non hoc dicunt, quia illum Abrahamo minorem putabant. Primum itaque illos homicidas ostendit, atque hac ratione ipsos a cognatione abducit: et cum persisterent, alia id aggreditur via, demonstrans ipsos frustra laborare. De morte vero nihil dicit, aut revelat, neque explicat de qua loqueretur morte. Interim autem suadet illis se majorem Abrahamo esse, ut sic illis pudorem in-

Quæ contra Deum dicuntur ulcisci, quæ contra nos, patienter ferre par est.

ferret. Sane, inquit, etiamsi de vulgo essem, non oporteret innoxium morte mulctari; cum autem veritatem dicam, nullumque admiserim peccatum, atque a Deo missus major sim Abrahamo, annon furore pleni frustra laboratis, cum me tentatis interficere? Quid ergo illi? *Nunc cognoscimus quia dæmonium habes*. At non ita Samaritana; neque enim dixit illi, Dæmonium habes; sed tantum, *Numquid tu major es patre nostro Jacob?* Hi quippe contumeliosi et arrogantes erant; illa vero discendi cupida. Ideo dubitavit, et debita cum modestia respondit, Dominumque vocat illum. Qui enim longe majora pollicitus, et fide dignus erat, non contumelia afficiendus, imo admirationi habendus erat: hi vero dæmoniacum illum appellant. Samaritanæ verba dubitantis erant;
Joan. 4. 12. hæc autem incredulorum et perversorum. *Numquid tu major es patre nostro Abraham?* Itaque hoc eum majorem facit, quam Abrahamum. Cum autem illum exaltatum videritis, ipsum majorem esse confitebimini. Ideo dicebat, *Cum exaltaveritis me, tunc cognoscetis quia ego sum.* Et vide prudentiam. Primo, illis a cognatione semotis, ostendit se illo majorem esse, ut prophetis longe excellentior esse intelligeretur. Cum enim illum semper prophetam appellarent, ideo dice-
v. 37. bat: *Sermo meus non capit in vobis.* Illic porro dicebat, se mortuos suscitare; hic vero, illum qui crederet, non visurum esse mortem: quod multo majus erat, quam non concedere ut a morte retineretur. Ideo magis exasperabantur. Quid ergo dicunt? *Quem teipsum facis?* Et hoc contumeliose; Tu, inquiunt, te venditas. Ad hæc Christus: 54. *Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est.*

2. Quid hic dicunt hæretici? Audivit, *Numquid major es patre nostro Abraham?* nec ausus est respondere, Etiam; sed obscure loquitur. Quid ergo? nihilne est gloria ejus? Apud illos nihil. Quemadmodum enim dicit, *Testimonium meum non est verum,* nempe secundum illorum opinionem: sic et hoc loco dicit, *Est qui glorificat me.* Et cur non dixit, Pater qui misit me? ut supra dixit, sed, *Quem vos dicitis quia Deus vester est, et non novistis eum?* Volebat ostendere ipsos non modo Patrem, sed etiam Deum ignorare. *Ego autem novi eum.* Itaque cum dico, *Novi eum,* non est jactantia; si dicerem me non nosse, mendacium esset: vos autem cum dicitis

κρείττων, πῶς οὐ μαίνεσθε καὶ ἀν ἐπιχειροῦντες ἀνελεῖν; Τί οὖν ἐκεῖνοι μεν ὅτι δαιμόνιον ἔχεις. Ἀλλ' οὐχ ἡ τως· οὐ γὰρ εἶπεν αὐτῷ· δαιμόνιον ἔ σοῦτον μόνον, Μὴ σὺ μείζων εἶ τοῦ
E Ἰακώβ; Οὗτοι μὲν γὰρ ἦσαν ὑβρισταὶ ἐκείνη δὲ μαθεῖν ἐβούλετο. Διὸ καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης συμμετρίας ἀ Κύριον αὐτὸν καλεῖ. Τὸν γὰρ πολλῷ μ λόμενον, καὶ ἀξιόπιστον ὄντα, οὐχ ὑ ἀλλὰ καὶ θαυμάζεσθαι· οὗτοι δὲ δαιμ λέγουσιν. Ἐκεῖνα μὲν γὰρ, τὰ τῆς ἀπορούσης ἦν· ταῦτα δὲ, ἀπιστούντων
323 μένων. Μὴ σὺ μείζων εἶ τοῦ πατρὸς ἡ
A Ὥστε τοῦτο μείζονα εἶναι ποιεῖ τοῦ Ἀ οὖν [a] ὑψωθέντα ἴδητε, ὁμολογήσετε ὅτ Διὰ τοῦτο ἔλεγεν, Ὅταν ὑψώσητέ με, ὅτι ἐγώ εἰμι. Καὶ θέα σύνεσιν. Πρῶτ σχίσας τῆς συγγενείας, δείκνυσιν ἑαυτ ζονα ὄντα, ἵνα ἐκ πολλῆς τῆς ὑπεροχ ρηθῇ καὶ τῶν προφητῶν. Ἐπειδὴ γὰ ἔλεγον αὐτὸν, διὰ ταῦτα ἔλεγεν· Ὁ λ χωρεῖ ἐν ὑμῖν. Ἐκεῖ μὲν οὖν ἔλεγεν, νεκρούς· ἐνταῦθα δὲ, Οὐ μὴ θεωρήσει στεύων· ὃ πολλῷ μεῖζον ἦν τοῦ μὴ συ
B τηθῆναι θανάτῳ· διὸ μᾶλλον ἠγριαί ἐκεῖνοι; Τίνα σεαυτὸν ποιεῖς; Καὶ τοῦ σὺ, φησὶ, χαρίζῃ σαυτῷ. Πρὸς τοῦτο Ἐὰν ἐγὼ δοξάζω ἐμαυτὸν, φησὶν, ἡ ἐστι.

Τί λέγουσιν ἐνταῦθα οἱ αἱρετικοί; Ἠ μείζων εἶ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἀβραάμ; ρησεν εἰπεῖν αὐτοῖς, ὅτι ναί, ἀλλὰ σ αὐτὸ ποιεῖ. Τί οὖν; οὐδέν ἐστιν ἡ δόξα ἐκείνους οὐδέν ἐστιν. Ὥσπερ γὰρ λέγει μου οὐκ ἔστιν ἀληθής, πρὸς τὴν ἐκεί
C οὕτω καὶ ἐνταῦθά φησιν· Ἔστιν ὁ δο διατί μὴ εἶπεν, ὁ Πατὴρ ὁ πέμψας με γεν, * ἀλλ', Ὃν ὑμεῖς λέγετε ὅτι Θεὸς οὐκ οἴδατε αὐτόν; Ἐβούλετο γὰρ δεῖξαι Πατέρα αὐτὸν οὐκ ἴσασιν, ἀλλ' οὐδὲ Θ οἶδα αὐτόν. Ὥστε οὐ τὸ λέγειν, Ἐγ κόμπος ἐστίν· ἀλλὰ τὸ εἰπεῖν μὴ εἰδ μεῖς δὲ λέγοντες εἰδέναι αὐτὸν, ψεύδεσ

[b] Alii διηπόρησε.
[a] Alii ἐξελθόντα.

* [ἀλλ' addidimus e Savil. et Codd.

vos illum nosse, mendaces estis. Atque ut vos nosse falso dicitis, ita ego me non nosse falso dicerem. *Si ego glorifico meipsum.* Quia dicebant, *Quem teipsum facis?* respondet ille, *Si ego me-*
D *ipsum* facio, *gloria mea nihil est.* Ut ergo illum perfecte novi, sic vos ignoratis ipsum. Ut cum de Abrahamo ageretur, non totum abstulit, sed dixit, Scio quia semen Abrahæ estis, ut hinc majorem inferret accusationem; sic et hoc loco non totum abstulit, sed quid? *Quem vos dicitis.* Illam concedens gloriam, majorem effecit criminationem. Quomodo autem illum ignoratis? Quia illum, qui omnia ad ejus gloriam facit et dicit, contumelia afficitis, licet ab ipso missus sit. Verum hoc sine testimonio est, sed quod sequitur ad
E illud probandum usu veniet. 55. *Et sermonem ejus servo.* Hic si quid contra habuissent, objicere poterant; magnum quippe hoc erat indicium, ipsum a Deo missum fuisse. 56. *Abraham pater vester exsultavit ut videret diem meum; et vidit, et gavisus est.* Rursum probat illos ab
824 Abrahamo alienos esse, quando de quibus ille
A gaudebat, ipsi dolent. Diem autem crucis hic indicare puto, quam arietis et Isaaci sacrificio præfiguraverat. Quid ergo illi? 57. *Quadraginta annos nondum habes, et Abraham vidisti?* Itaque quadraginta annos prope jam attigerat Christus. Dixit eis: *Priusquam Abraham fieret, ego sum.* 59. *Et acceperunt lapides, ut jacerent in eum.* Viden' quomodo se Abrahamo majorem esse probaverit? Qui enim gavisus est ut videret diem, et id optabile putavit, sine dubio id beneficio esse
B putavit, quod ille major esset. Nam cum Judæi illum fabri filium dicerent, neque amplius quidquam de illo existimarent, paulatim eos ad sublimiorem intelligentiam erigit. Cum ergo audierunt se Deum non nosse, id non ægre tulerunt; cum autem audierunt, *Antequam Abraham fieret, ego sum,* ac si eorum nobilitas degeneraret, exasperantur et lapides jaciunt. *Vidit diem meum, et gavisus est.* Ostendit se non invitum ad crucem venire: siquidem laudat eum qui de cruce gaudet, quæ salus mundi erat. Illi autem lapidabant: ita erant ad cædes parati, et sine ullo examine
C id ex se faciebant. Cur vero non dixit, Priusquam Abraham fieret, ego eram, sed, *Ego sum?* Sicut ipsius Pater illa usus est voce, *Sum*, sic et ille.

Matth. 13. 55.

Barberino Codice. Sed aliorum Novi Testamenti exemplarium recepta lectio est πεντήκοντα. Vulgata *quinquaginta*.

In Christo vox, *sum*, perpetuitatem significat.

Hæc quippe vox significat ipsum perpetuo esse, ab omni liberum tempore; ideoque ipsis blasphema vox esse videbatur. Qui vero comparationem illam cum Abrahamo non ferebant, licet illa non tanta esset; si sæpe se Patri coæquasset, annon illum perpetuo impetiissent? Deinde fugit iterum humano more, et abscondit se, cum satis eos docuisset et sua implesset; exivit de templo, et secessit ad cæci curationem, operibus fidem sibi concilians, quod nempe ante Abraham esset. Sed forte dicet quispiam: Cur illorum conatum non fregit? sic enim forte credidissent. Paralyticum sanavit, nec crediderunt; mille signa fecit, et in ipsa passione supinos illos prostravit, illorum oculos obtenebravit, et non crediderunt; et quomodo credidissent, si vim et conatum eorum solvisset? Animo quippe desperato nihil pejus: sive signa viderit, sive prodigia, in eadem perseverat impudentia. Nam Pharao mille plagis acceptis, cum castigaretur tantum, resipiscebat, et usque ad ultimum diem idem perstitit, illos quos dimiserat persequutus. Ideo Paulus sæpe dicit, *Ne obduretur quis ex vobis fallacia peccati.* (Hebr. 3. 8.) Quemadmodum enim vires corporis demum exstinguuntur, et omnem sensum amittunt: sic et anima multis affectibus detenta, ad virtutem fit velut mortua. Quidquid ipsi obtuleris, nihil sentit; sed sive supplicium, sive quidvis aliud commineris, sine sensu manet.

3. Quamobrem, obsecro, donec spem salutis habemus, donec converti possumus, omnia faciamus. Nam qui sensu carent, tamquam gubernatores desperantes, navem ventis committunt, nihil ex se afferentes; sic se denique isti gerunt. Invidus hoc unum spectat, ut cupiditatem suam impleat: etsi supplicium et mortem sit subiturus, morbum animi curat solum; ut et impudicus et avarus. Si vero tanta sit morborum animi tyrannis, multo major virtutis vis esse debet. Si propter illa mortem despicimus, propter hanc multo magis despiciamus. Si suam illi animam spernunt, multo magis nobis pro salute omnia spernenda sunt. Quæ enim nobis erit excusatio, si cum illi, qui pereunt, tantam perniciei suæ dant operam, non parem nos pro salute nostra exhibeamus, sed semper invidia tabescamus? Nihil enim invidia pejus; ut alium perdat invidus, ipse perit. Invidi oculus dolore tabescit, in morte vivit perpetua,

Invidus ut alium perdat, ipse perit.

σύγκρισιν οὐχ ἤνεγκαν, καίτοι γε μικρ
συνεχῶς ἑαυτὸν ἐξίσου τῷ Πατρὶ, ἆρα
αὐτὸν βάλλοντες; Εἶτα φεύγει πάλιν ἀνθ
κρύπτεται, ἱκανὴν διδασκαλίαν αὐτοῖς
καὶ τὰ αὐτοῦ πληρώσας, ἐξῆλθεν ἐκ το
ἀνεχώρησεν ἐπὶ τὴν ἴασιν τοῦ τυφλ
ἔργων πιστούμενος, ὅτι πρὸ τοῦ Ἀβραάμ
ἴσως ἐρεῖ τις· τίνος ἕνεκεν οὐκ ἐξέλυσεν
D δύναμιν; οὕτω γὰρ ἂν ἐπίστευσαν. Πα
ἐθεράπευσε, καὶ οὐκ ἐπίστευσαν· ἀλλα
σατο, καὶ ἐν αὐτῷ δὲ πάθει ἔῤῥιψεν αὐτ
καὶ ἐσκότωσεν αὐτῶν τὰς ὄψεις, καὶ οὐκ
καὶ πῶς ἂν ἐπίστευσαν, εἰ τὴν δύναμιν
λυσε; [b] Ψυχῆς γὰρ ἀπεγνωκυίας χεῖρον
σημεῖα ἴδῃ, κἂν τέρατα, μένει τὴν αὐτ
τίαν ἔχουσα. Καὶ γὰρ ὁ Φαραὼ μυρία
πληγὰς, ὅτε ἐκολάζετο μόνον, ἐσωφρόνιζ
χρι τῆς ἐσχάτης ἡμέρας τοιοῦτος ἔμεινε
ἀπέλυσε. Διὰ τοῦτο ἄνω καὶ κάτω ὁ Π
E Μὴ σκληρυνθῇ τις ἐξ ὑμῶν ἀπάτῃ τῇ
Καθάπερ γὰρ οἱ στῦλοι τοῦ [c] σώματος νεκ
πὸν, καὶ οὐδεμίαν αἴσθησιν ἔχουσιν· οὕτω
ὅταν πολλοῖς κατασχεθῇ πάθεσι, νεκ
τὴν ἀρετήν. Κἂν εἰτιοῦν προσενέγκῃς,
τοῦ πράγματος αἴσθησιν· ἀλλὰ κἂν κ
ὁτιοῦν ἀπειλήσῃς, ἀνάλγητος μένει.

Διὸ δὴ δέομαι, ἕως ἐλπίδας ἔχομεν
325 A ἕως δυνάμεθα ἐπιτρέψαι, πάντα ποιεῖ
ἀπηλγηκότες, καθάπερ τῶν κυβερνητῶ
γνόντες τῇ πνεούσῃ τὸ σκάφος παραδι
δὲν παρ' ἑαυτῶν εἰσφέρουσιν· οὕτω καὶ
ρῶνται λοιπόν. Ὅ τε γὰρ βάσκανος εἰς ἓν
τὴν ἐπιθυμίαν πληρῶσαι τὴν ἑαυτοῦ· κἂν
μέλλῃ, κἂν ἀναιρεῖσθαι, τοῦ πάθους γίνε
καὶ ὁ ἀκόλαστος καὶ ὁ φιλοχρήματος. Εἰ
θῶν τοσαύτη ἡ τυραννὶς, πολλῷ μᾶλλον
Εἰ δι' ἐκεῖνα θανάτου καταφρονοῦμεν, πο
διὰ ταύτην. Εἰ ἐκεῖνοι τῆς ψυχῆς καταφ
ἑαυτῶν, πολλῷ μᾶλλον ὑπὲρ τῆς σωτηρία
τέρας τοῦτο ποιεῖν χρή. Τίς γὰρ ἡμῖν
B ὅταν τῶν ἀπολλυμένων οὕτω σπουδαζόντω
ἑαυτῶν ἀπωλείας, ἡμεῖς ὑπὲρ τῆς ἑαυτῶ
μηδὲ τοσαύτην ἐπιδειξώμεθα σπουδὴν, ἀλ
τηκόμενοι διαμένωμεν; Οὐδὲν γὰρ βασκα
ἵνα ἕτερον ἀπολέσῃ, καὶ ἑαυτὸν προσαπ

[b] In aliis γὰρ deest.

Savil.: *Inter* σώματος *et* νεκροῦνται *inserit ex conjectura doctiss. Boisius*, νόσοις διηνεκέσι δαπανηθέντες, *vel* καταβληθέντες, *et quidem aliquid huji
derari clarum est.* Verum reclamant omn
ria, et sic posse stare textum arbitror.

omnes arbitratus sibi inimicos, qui etiam nihil se læserunt. Dolet quod Deus honoretur, gaudet de quibus lætatur diabolus. Ille honoratur ab hominibus? Sed non est hic honor, ne invideas. Sed a Deo honoratur? Imitare illum? Sed non vis? Cur ergo teipsum perdis? cur projicis id quod habes? C Non potes illi par esse, neque virtutem assequi? cur malitiam amplecteris? Oporteret illi gratulari, ut si non possis laborum consors esse, saltem ex congratulatione lucreris. Sæpe namque propositum sufficit ad magnum præstandum opus. Ait quippe Ezechiel, ideo Moabitas puniri, quod de Israëlitarum malis gauderent; aliosque salutem consequi, quod de aliorum malis ingemiscerent. Quod si aliquid boni et solatii sit iis qui gemunt de aliorum malis, multo magis iis qui de aliorum honoribus gaudent. Moabitas incusabat D quod de Israëlitarum malis gauderent : atqui Deus castigabat illos; sed non vult nos gaudere de suppliciis ab se illatis : neque enim lætatur dum ulciscitur. Quod si condolendum est patientibus, multo magis oportet honoratis non invidere. Sic perierunt Core et Dathan, qui eos, quibus invidebant, splendidiores reddiderunt, seseque ultioni tradiderunt. Fera quippe est venenosa invidia, fera impura; malitia voluntaria, quæ veniam non mereatur, nequitia quæ defendi nequit, omnium malorum causa et mater. Ideo illam radicitus evellamus, ut et a præsentibus malis liberemur, E et futura consequamur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, simulque Spiritui sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Ezech. 35. 12.

stris.]

826 A

HOMILIA LVI.

Cap. IX. v. 1. *Et præteriens Jesus vidit hominem cæcum a nativitate :* 2. *et interrogaverunt eum discipuli ejus, dicentes : Rabbi, quis peccavit, hic, an parentes ejus, ut cæcus nasceretur?*

1. *Et præteriens Jesus vidit hominem cæcum a nativitate.* Humanus cum sit, et nostræ

salutis cupidus, ut improborum ora obstrueret, ni-
hil omittit eorum quæ adhibere par erat, etsi nemo
Psal. 50. 6. ei attenderet. Hoc videns propheta dicebat : *Ut*
justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum
judicaris. Ideo nunc, quia verborum sublimita-
tem non capiebant, sed etiam dæmoniacum il-
lum vocabant, atque interficere tentabant, e tem-
plo egressus, cæcum sanat, ut et absentia sua illo-
rum furorem sedaret, et signo facto duritiem illo-
rum immanitatemque emolliret, ac fidem dictis
conciliaret; signumque edit non vulgare, sed quod
v. 32. tunc primum visum fuerat. *A sæculo,* inquit,
non est auditum, quod aperuerit quis oculos
cæci nati. Cæci enim oculos forte quis aperuerit;
cæci nati, non item. Ac quod egressus e templo ad
hoc data opera venerit, inde palam est, quod
ipse cæcum viderit, cæcus vero ad ipsum non ve-
nerit. Et tam diligenter illum intuitus est, ut id
discipuli adverterent, et ad interrogandum indu-
cerentur. Videntes enim eum studiose conspicien-
tem, interrogaverunt eum : *Quis peccavit, hic, aut*
parentes ejus? Falso nixa interrogatio. Quomo-
do enim peccasset antequam nasceretur? quomodo
ob parentum peccatum hic punitus esset? Quomodo
ergo ad hanc venerunt interrogationem? Antehac
Ioan. 5. 14. cum paralyticum sanavit, dixit : *Ecce sanus fa-*
ctus es; noli amplius peccare. Discipuli ergo
considerantes illum propter peccatum in paraly-
sin incidisse, dicunt : Esto, ille propter peccata
in paralysin inciderit; de hoc quid dixeris? num
hic peccavit? Verum id dici nequit : nam a na-
tivitate cæcus est. Num forte parentes ejus? Ne-
que hoc dici potest : filius enim pro patre non dat
pœnas. Ut ergo puerum morbo laborantem vi-
dentes dicimus : Quid de hoc dicendum, quid fe-
cit hic puer? non rogando, sed dubitando : sic di-
scipuli non tam interrogando quam dubitando, id
dicebant. Quid ergo Christus? 3. *Neque hic pec-*
cavit, neque parentes ejus. Quod non dicit, ut
eos prorsus peccatis liberos indicet (neque enim
simpliciter dixit, *Neque hic peccavit, neque pa-*
rentes ejus; sed addidit : Ut cæcus nasceretur),
sed ut glorificetur Filius Dei. Peccavit namque
hic et parentes ejus : sed non inde cæcitas venit.
Hæc porro dicit, non ut indicaret, non hunc qui-
dem, sed alios his de causis cæcos fuisse, nempe
ob parentum iniquitatem : neque enim licet, alio

B σωτηρίας κηδόμενος, καὶ τῶν ἀγνωμόνων τὰ
ἐμφράξαι θέλων, οὐδὲν τῶν εἰς αὐτὸν ἡκόντω
λιμπάνει, κἂν μηδεὶς ὁ προσέχων ᾖ. Τοῦτο
ὁ προφήτης εἰδὼς ἔλεγεν· Ὅπως ἂν δικαιωθῇ
λόγοις σου, καὶ νικήσῃς ἐν τῷ κρίνεσθαί σε.
τοῦτο καὶ ἐνταῦθα, ἐπειδὴ τὸ τῶν λόγων ὑψ
ἐδέξαντο, ἀλλὰ καὶ δαιμονῶντα ἐκάλεσαν, κα
ἐπεχείρουν, ἐξελθὼν ἐκ τοῦ ἱεροῦ, θεραπεύει
τῇ τε ἀπουσίᾳ τὸν θυμὸν παραμυθούμενος,
τῆς ἐργασίας τοῦ σημείου τὸ σκληρὸν αὐτῶν :
νὲς καταμαλάσσων, καὶ τὰ εἰρημένα πιστούμ
C ποιεῖ σημεῖον, οὐ τὸ τυχὸν, ἀλλὰ τότε πρῶτον
Ἀπὸ γὰρ τοῦ αἰῶνος, φησὶν, οὐκ ἠκούσθη, ὅ
τις ὀφθαλμοὺς τυφλοῦ γεγεννημένου. Τυφλοῦ
ἴσως ἤνοιξέ τις· γεγεννημένου δὲ, οὐκ ἔτι.
ἐξελθὼν ἐκ τοῦ ἱεροῦ, ἐπὶ τὸ ἔργον ἦλθεν ἑ
δῆλον ἐκεῖθεν· αὐτὸς γὰρ εἶδε τὸν τυφλὸν, οὐ
φλὸς αὐτῷ προσῆλθε· καὶ οὕτω σπουδαίως ἐν
ὡς καὶ τοῖς μαθηταῖς αἴσθησιν παρασχεῖν. Ἀ
του γοῦν καὶ ἐπὶ τὴν ἐρώτησιν ἦλθον. Ὁρῶν
αὐτὸν σπουδαίως προσέχοντα, ἐπυνθάνοντο λ
Τίς ἥμαρτεν, οὗτος, ἢ οἱ γονεῖς αὐτοῦ; Ἐσ
ἡ ἐρώτησις. Πῶς γὰρ ἂν ἥμαρτε, πρὶν ἢ γεν
D πῶς δὲ, τῶν γονέων ἁμαρτόντων, αὐτὸς ἂν ἐ
Πόθεν οὖν ἦλθον ἐπὶ τὴν ἐρώτησιν ταύτην; Ἐ
του τὸν παραλελυμένον θεραπεύων, ἔλεγεν· Ἰ
γέγονας· μηκέτι ἁμάρτανε. Οὗτοι τοίνυν ἐννο
ὅτι ἐκεῖνος δι' ἁμαρτίας παρελύθη, λέγουσιν
ἐκεῖνος δι' ἁμαρτήματα παρελύθη· [a] περὶ τού
ἂν εἴποις; οὗτος ἥμαρτεν; Ἀλλ' οὐκ ἔστιν εἰ
γενετῆς γάρ ἐστι τυφλός. Ἀλλ' οἱ γονεῖς αὐτ
οὐδὲ τοῦτο. Παῖς γὰρ ὑπὲρ πατρὸς οὐ δίδωσ
Ὥσπερ οὖν παιδίον κακούμενον ὁρῶντες λέγ
ἄν τις εἴποι περὶ τούτου; τί ἐποίησε τὸ παιδ
ἐρωτῶντες, ἀλλὰ διαποροῦντες· οὕτω δὴ καὶ
E ταὶ οὐ τοσοῦτον ἐρωτῶντες τοῦτο ἔλεγον, ἀ
ροῦντες. Τί οὖν ὁ Χριστός; Οὔτε οὗτος ἥμαρ
οἱ γονεῖς αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ οὐχ ἁμαρτημάτω
λάττων αὐτούς φησιν (οὐ γὰρ ἁπλῶς εἶπεν, Ο
τος ἥμαρτεν, οὔτε οἱ γονεῖς αὐτοῦ· [b] ἀλλ' ἐπ
ἵνα τυφλὸς γεννηθῇ), ἀλλ' ἵνα δοξασθῇ ὁ Υ
Θεοῦ. Ἥμαρτε μὲν γὰρ καὶ οὗτος, καὶ οἱ γο
327 τοῦ· ἀλλ' οὐκ ἐντεῦθεν, φησὶν, ἡ πήρωσις. Τ
A ἔλεγεν, οὐ τοῦτο ἐμφαίνων, ὅτι οὗτος μὲν οὐ
ἄλλοι δέ τινες ἐκ τούτων ἐτυφλώθησαν τῶν αἰ
τὰς τῶν γονέων ἁμαρτίας. Οὐδὲ γὰρ ἔνι, ἁμ
τος ἑτέρου, κολάζεσθαι ἕτερον. Ἐπεὶ εἰ τοῦτ

[a] Alii περὶ τούτου τί.

[b] ἀλλ' ἐπήγαγεν, ἵνα τυφλὸς γεννηθῇ. Atqui hæc verba nusquam in Evangelio reperiuntur. [sunt ea verba discipulorum in ore Magistri repetita. Quæ ut fortasse aptiorem sedem alicui habitura videantur pos responsi partem (οὔτε οἱ γονεῖς αὐτοῦ, ἵνα τυφλὸς at, cum Codd. in hoc ordine consentiant, no stinctionem orationis paulum mutavimus.]

κεῖνο δώσομεν, ὅτι πρὸ γενέσεως ἥμαρτεν. οὖν εἰπὼν, ὅτι Οὔτε οὗτος ἥμαρτεν, οὐ τοῦτο ὅτι ἔνι ἐκ γενετῆς ἁμαρτεῖν καὶ κολασθῆναι· ἰπὼν, Οὔτε οἱ γονεῖς αὐτοῦ, οὐ τοῦτο εἶπεν, ὅτι γονέας κολασθῆναι. Καὶ γὰρ διὰ τοῦ Ἰεζεκιὴλ ἀναιρεῖ τὴν ὑπόνοιαν· Ζῶ ἐγὼ, λέγει Κύριος, ι ἡ παραβολὴ αὕτη ἡ λεγομένη· οἱ πατέρες ὄμφακα, καὶ οἱ ὀδόντες τῶν τέκνων [a] ὡμοδία- B κὶ ὁ Μωϋσῆς δέ φησιν· Οὐκ ἀποθανεῖται πα- ὲρ τέκνου. Καὶ περὶ τινὸς βασιλέως φησὶν, ὅτι ὸτο τοῦτο οὐκ ἐποίησε, φυλάττων τὸν Μωϋσέως Εἰ δὲ λέγει τις, πῶς οὖν εἴρηται, Ὁ ἀποδι- αρτίας γονέων ἐπὶ τέκνα ἐπὶ τρίτην καὶ τετάρ- ιάν; ἐκεῖνο ἂν εἴποιμεν, ὅτι οὐκ ἔστι καθολικὴ ισις, ἀλλ' ἐπὶ τινῶν εἴρηται τῶν ἐξ Αἰγύπτου των. Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· ἐπειδὴ οἱ ἐξ υ ἐξελθόντες, μετὰ τὰ σημεῖα καὶ τὰ θαύματα γόνων, γεγόνασι χείρους τῶν οὐδὲν τούτων θεα- ν, τὰ αὐτὰ πείσονται, φησὶν, ἅπερ ἔπαθον C ἐπειδὴ τὰ αὐτὰ τετολμήκασι. Καὶ ὅτι περὶ εἴρηται, τῷ τύπῳ τις ἐπιστήσας ἀκριβέστερον Τίνος οὖν ἕνεκεν τυφλὸς ἐγεννήθη; Ἵνα φανε- δόξα τοῦ Θεοῦ, φησίν. Ἰδοὺ πάλιν ἄπορον χωρὶς τῆς τούτου κολάσεως οὐκ ἐνῆν φανῆναι ῦ τὴν δόξαν. Μάλιστα μὲν οὐ τοῦτο εἴρηται, ἐνῆν· ἐνῆν γάρ· ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ ἵνα φανε- ί οὖν, φησίν; ἠδικήθη διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν; δικίαν; εἰπέ μοι· εἰ γὰρ μηδὲ ὅλως παραγα- ὸν ἐβούλετο. Ἐγὼ δὲ καὶ εὐηργετῆσθαι αὐτόν ὸ τῆς πηρώσεως. [b] Τοὺς γὰρ ἔνδον ἀνέβλεψεν D ώς. Τί γὰρ ὄφελός ἐστι τοῖς Ἰουδαίοις τῶν ὀμ- Μείζονα γὰρ κόλασιν ἔσχον, πηρωθέντες ἐν ιν. Τί δὲ τούτῳ βλάβος ἀπὸ τῆς πηρώσεως; ταύτης ἀνέβλεψεν. Ὥσπερ οὖν τὰ κακὰ οὐκ ὰ τὰ κατὰ τὸν παρόντα βίον· οὕτως οὐδὲ τὰ γαθά· ἀλλ' ἁμαρτία μόνη κακὸν, πήρωσις δὲ ν. Ὁ δὲ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγα- υσίαν εἶχε καὶ οὕτως αὐτὸν ἀφεῖναι. Φασὶ δέ ι τοῦτο οὐδὲ αἰτιολογικόν ἐστι τὸ ἐπίῤῥημα, ς ἐκβάσεως· οἷον ὡς ὅταν λέγῃ, Εἰς κρίμα ν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, ἵνα οἱ μὴ βλέποντες , καὶ οἱ βλέποντες τυφλοὶ γένωνται. Καὶ μὴν E ῦτο ἦλθεν, ἵνα οἱ βλέποντες τυφλοὶ γένωνται. ιν ὁ Παῦλος· Τὸ γὰρ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ φα- τιν ἐν αὐτοῖς, εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογή- ίτοι οὐ διὰ τοῦτο αὐτοῖς ἔδειξεν, ἵνα ἀποστε- ἀπολογίας, ἀλλ' ἵνα τύχωσιν ἀπολογίας. Καὶ λαχοῦ· Νόμος δὲ παρεισῆλθεν, ἵνα πλεονάσῃ

peccante, alium castigare. Nam si hoc concedamus, illud etiam concedamus oportet, ipsum antequam nasceretur peccavisse. Ut ergo cum dicit, *Neque hic peccavit,* non intelligit ab ortu quempiam peccare et puniri: sic cum dicit, *Neque parentes ejus,* non declarat quempiam de peccatis parentum pœnas dare. Nam Ezechielis ore hanc tollit opinionem: *Vivo ego, dicit Dominus, si erit hæc parabola dicens: Patres comederunt uvam acerbam, et dentes filiorum obstupuerunt.* Moyses item ait: *Non morietur pater pro filio.* Et de quodam rege dicit, quod propterea id non fecerit, servans legem Moysis. Quod si quis objecerit: Quomodo ergo dicitur: *Qui reddit peccata parentum in filios usque ad tertiam et quartam generationem?* reponemus, sententiam non esse universalem; sed de quibusdam dici, qui ex Ægypto exierant; hoc est, Quia ii qui ex Ægypto exierant, post tot signa et prodigia parentibus suis pejores evaserunt, qui tamen parentes nihil horum viderant, eadem illa patientur, inquit, quæ illi passi sunt, quia eadem scelera perpetrarunt. Et quod res sic intelligenda sit, probe capiet, si quis locum exploret. Cur ergo cæcus natus est? *Ut manifestaretur,* inquit, *gloria Dei.* Hinc rursus alia exsurgit quæstio: Num absque hujus punitione, non poterat gloria Dei apparere? Certe non dicitur non potuisse; poterat enim: sed ut in hoc etiam appareret. Ergone, inquies, injuriam propter Dei gloriam accepit? Quam, quæso, injuriam? qui, si numquam illum nasci voluisset? Ego vero etiam ex cæcitate beneficium accepisse dico; nam interioribus quoque vidit oculis. Quid juvant oculi Judæos? Majus enim supplicium habuerunt, quod videndo cæci essent. Quid vero huic damni fuit ex cæcitate? Propter illam visum accepit. Itaque ut mala hujus vitæ, mala non sunt; sic bona non sunt bona; sed unum peccatum malum est, cæcitas vero non mala. Qui autem ex nihilo producit, potuit illum sic relinquere. Quidam vero dicunt hanc particulam non esse causalem, sed ex eventu dici; ut quando dicit: *In judicium veni in hunc mundum, ut non videntes videant, et qui vident, cæci fiant.* Non enim venit ut videntes cæci fierent. Et rursum Paulus: *Nam quod notum est Dei, manifestum est in illis, ut sint inexcusabiles.* Etsi non ideo manifestaverit, ut excusatione privarentur, sed ut illam haberent.

Nemo de peccatis parentum dat pœnas.

Ezech. 8. 3. et 2.

Deut. 24. 16.

4 Reg. 14. 6.

Deut. 5. 9.

Joan. 9. 39.

Rom. 1. 19.

[a] Savil. Alii ἡμωδίασαν [velut Cod. 706; ὡμωδία- 705]; Morel. ὡμοδίεσαν, mendose.

[b] ...ndum putant Savilius et Boisius τοῖς . . ὀφθαλμοῖς. Sed τοὺς ὀφθαλμοὺς in casu simili dici posse arbitror.

om. 5.20. Et rursum alibi, *Lex autem subintravit, ut abundaret delictum*. Atqui non ideo subintravit, sed ut cohiberetur peccatum.

328 A
2. Viden' ubique adverbium ex eventu poni? Ut enim architectus optimus partem ædium perfecit, partem imperfectam reliquit, ut ex residuo apud incredulos de toto sese defendat: ita et Deus corpus nostrum conglutinat et perficit, tamquam domum quamdam labantem, cum manum aridam sanat, paralytici membra firmat, claudos erigit, leprosos mundat, ægros sanat, crura debilia confirmat, mortuos suscitat, clausos oculos aperit, non habenti oculos visum dat. Quæ omnia infirmæ naturæ vitia dum corrigit, potestatem ostendit suam. Cum dicit autem, *Ut manifestetur gloria Dei,* de se, non de Patre loquitur. Illius quippe B
gloria manifesta erat. Quia enim audierant, Deum, cum hominem formaret, accepisse limum de terra; ideo sic ille lutum formavit. Si enim dixisset: Ego sum qui accepi pulverem de terra, et hominem formavi, id auditoribus offensioni fuisset; ubi vero id ipso opere ostendit, non repugnare potuerunt. Accepto itaque pulvere, quem cum sputo commiscuit, sic occultam gloriam suam manifestam reddidit. Non parva enim gloria erat, quod creaturæ opifex putaretur. Ex hoc enim cætera sequebantur: ex parte totum crede- C
batur. Majoris namque fides id quod minus erat confirmabat. Creatarum enim rerum omnium præstantissimus est homo, et membrorum pretiosissimum est oculus: idcirco non simpliciter, sed illo modo hic oculos creavit. Etsi enim parvum sit membrum, est tamen maxime necessa-
1. Cor. 12. 16. rium corpori: hoc Paulus declarat: *Et si dixerit auris, Non sum oculus, non sum de corpore: num ideo non est de corpore?* Omnia quippe quæ in nobis sunt, divinam potentiam demonstrant; multo magis oculus, qui totum corpus gubernat, qui toti corpori pulchritudinem indit, qui faciem ornat, qui lucerna est omnium membrorum. Nam D
quod sol est orbi, id oculus est corpori. Si solem exstinguas, omnia perdidisti, omnia turbasti: si exstinguas oculos, pedes sunt inutiles, manus, item ipsa anima. Cognitio enim his labefactatis
Rom. 1.20. abit: his namque Deum novimus. *Invisibilia enim ipsius, a creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta, conspiciuntur,* Non ergo corpori solum lucerna est oculus, sed animæ plus quam corpori. Quapropter ceu in regio quodam

* [παρὰ τοῦτο Savil. et Codd. nostri.]

ρᾶται. Οὐκ ἄρα τῷ σώματι λύχνος ὁ ὀφθαλ-
ι, ἀλλὰ καὶ πρὸ τοῦ σώματος τῇ ψυχῇ.
ὥσπερ ἐν τινὶ βασιλικῷ χωρίῳ ἵδρυται, E
λῆξιν λαχὼν, καὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων
ενος. Τοῦτον οὖν διαπλάττει. Εἶτα, ἵνα μὴ
ῃ ὕλης δεῖται ὅταν ποιῇ, καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι
τὴν ἀρχὴν πηλοῦ χρείαν εἶχεν (ὁ γὰρ οὐχ
ίας τὰς μείζους παραγαγὼν, πολλῷ μᾶλλον
ρὶς ὕλης ἐποίησεν)· ἵνα οὖν μάθῃς ὅτι οὐ
χεν τοῦτο ποιεῖ, ἀλλὰ διδάσκων ἑαυτὸν εἶ- 329
ργὸν τὸν ἐν ἀρχῇ, χρίσας τὸν πηλόν φησιν· A
ίψαι· ἵνα εἰδῇς ὅτι οὐ πηλοῦ δέομαι πρὸς
ι ὀφθαλμοὺς, ἀλλ' ἵνα φανερωθῇ ἐν αὐτῷ ἡ
μή. Ὅτι γὰρ περὶ ἑαυτοῦ φησιν, εἰπὼν,
ωθῇ ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ, ἐπήγαγεν· Ἐμὲ δεῖ
ι τὰ ἔργα τοῦ πέμψαντός με· τουτέστιν,
νερῶσαι ἐμαυτὸν, καὶ ποιῆσαι τὰ δυνάμενά
τὰ αὐτὰ τῷ Πατρὶ ποιοῦντα, οὐ τοιαῦτα,
ὐτὰ, ὃ μείζονός ἐστιν ἀπαραλλαξίας, καὶ
ῶν οὐδὲ κατὰ μικρὸν διεστηκότων λέγεται.
ντιβλέψει λοιπὸν, ὁρῶν αὐτὸν τὰ αὐτὰ δυνά-
Πατρί; Οὐ γὰρ ἔπλασε μόνον ὀφθαλμοὺς,
ξεν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὁρᾷν ἐχαρίσατο· ὅπερ τε- B
στι τοῦ καὶ ψυχὴν ἐμφυσῆσαι. Ἐκείνης γὰρ
ύσης, ὀφθαλμὸς κἂν ἀπηρτισμένος ᾖ, οὐχ
ποτὲ οὐδέν. Ὥστε καὶ τὴν ἀπὸ τῆς ψυχῆς
ν ἐχαρίσατο, καὶ τὸ μέλος ἔδωκε πάντα
ἀρτηρίας, καὶ νεῦρα, καὶ φλέβας, καὶ αἷ-
τὰ ἄλλα πάντα, ἐξ ὧν σύγκειται ἡμῖν
Ἐμὲ δεῖ ἐργάζεσθαι ἕως ἡμέρα ἐστί. Τί
λεται τὰ ῥήματα; ποίαν δὲ ἀκολουθίαν ἔχει;
Ὃ γὰρ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· ἕως ἡμέρα
; ἔξεστι τοῖς ἀνθρώποις πιστεύειν εἰς ἐμὲ,
; οὗτος ἐνέστηκε, δεῖ με ἐργάζεσθαι. Ἔρχε- C
τουτέστιν, ὁ μέλλων καιρός· ὅτε οὐδεὶς δύνα-
εσθαι. Οὐκ εἶπεν, ὅτε ἐγὼ οὐ δύναμαι ἐργά-
λλ', Ὅτε οὐδεὶς δύναται ἐργάζεσθαι, τουτέ-
οὐκ ἔτι πίστις ἐστὶν, οὔτε πόνοι, οὔτε
Ὅτι γὰρ ἔργον τὴν πίστιν λέγει, λέγουσιν
ί ποιήσομεν, ἵνα ἐργασώμεθα τὰ ἔργα τοῦ
γει· Τοῦτό ἐστι τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ, ἵνα πι-
εἰς ὃν ἀπέστειλεν ἐκεῖνος. Πῶς οὖν τοῦτο τὸ
εὶς δύναται ἐργάζεσθαι τότε; Ὅτι οὔτε πί-
ι, ἀλλὰ καὶ ἑκόντες καὶ ἄκοντες ὑπακούσον-
γὰρ μή τις εἴπῃ, ὅτι φιλοτιμούμενος τοῦτο
ίκνυσιν ὅτι φειδόμενος αὐτῶν πάντα ἐργάζε-
ῦθα μόνον ἐξουσίαν ἐχόντων πιστεύειν, καὶ D
υναμένων ἐκεῖ καρποῦσθαί τι. Διὰ τοῦτο οὐδὲ
ντος τοῦ τυφλοῦ ἐποίησεν ὅπερ ἐποίησεν. Ὅτι

loco superne locatur, cæterisque superponitur sensibus. Hunc itaque format. Deinde ne putes ipsum materia opus habuisse ad agendum, et discas non luto opus habuisse initio (nam qui substantias majores ex nihilo produxit, multo magis hanc sine prævia materia fecisset) : ut ergo discas illa non indiguisse, docens se Creatorem in principio fuisse, apposito luto dicit : *Vade, lavare*, ut v. 7.
intelligas me ad formandos oculos luto opus non habere, sed ut manifestetur in ipso gloria mea. Quod enim de seipso loquatur cum dicit, *Ut manifestetur gloria Dei*, intulit, 4. *Me oportet facere opera ejus qui misit me*; id est, Oportet me manifestare meipsum; et ea facere, quæ demonstrare possint me eadem facere quæ Pater facit; non similia, sed eadem, quod majorem significat æqualitatem, diciturque de iis, qui ne vel tantillum inæquales sunt. Quis ergo jam contradixerit, videns eum eadem posse quæ Pater potest? Non modo enim oculos formavit, nec solum aperuit, sed et visum largitus est, quod argumentum etiam est, ipsum animam quoque inspirasse. Illa enim non operante, oculus etsi sanus et integer fuerit, nihil umquam viderit. Itaque animæ etiam operationem indidit, et membrum dedit omnibus instructum arteriis, nervis, venis, sanguine, cæterisque omnibus, ex quibus corpus nostrum constituitur. ***Me oportet operari, dum dies est.*** Quid hæc sibi volunt? et quam habent consequentiam? Multam. Hoc enim vult significare : Donec dies est, donec possunt homines in me credere, dum vivo, operandum mihi est. *Venit nox*, hoc est futurum tempus, *quando nemo potest operari*. Non dixit, Quando ego operari non possum; sed, *Quando nemo potest operari*; id est, Quando non est amplius fides, non labores, non pœnitentia. Quod enim fidem opus appellat, dicunt ei, *Quid faciemus, ut operemur opera Dei?* Respondet, *Hoc est opus Dei, ut credatis in eum quem ille misit*. Quare ergo hoc opus nemo potest tunc operari? Quia tunc fides non erit, sed velint, nolint, omnes audient. Ne quis enim diceret, illum ambitione motum hoc facere, ostendit se eorum gratia omnia facere, quippe qui hic solum habeant credendi facultatem, nec quidpiam ibi lucri consequi possint. Ideo nec accedentem cæcum curavit. Quod enim dignus esset qui curaretur : quodque si vidisset, credidisset accessissetque; et si ab aliquo audisset præsentem, non

picatur Savilius legendum τὴν ἄνω τάξιν. Sed
λῆξιν hic probe quadrare.

b εὐγένειαν Morel.

neglexisset, ex iis quæ sequuta sunt palam est, ex fortitudine nempe et ex fide ejus. Poterat enim secum cogitare ac dicere : Quid hoc est? lutum fecit, et lenivit oculos meos ; et dixit mihi, *Vade, lavare*. Annon poterat curare me, et tunc in Siloam mittere? Sæpe ibi me lavi cum aliis, nihilque mihi profuit. Si quam potestatem haberet, præsens
. Reg. 5. 1. me sanavisset. Quod etiam dicebat Naaman Elisæo. Jussus enim lavare se in Jordane, non credebat, E
cum tamen tanta esset Elisæi fama. At cæcus non fuit incredulus, nec contradixit, nec secum reputavit: Quid hoc est? an lutum imponere oportuit? hoc potius cæcum reddiderit : quis umquam sic visum recepit? Sed nihil horum cogitavit. Vidistin' fidem et animum firmum? *Venit nox*. Hinc ostendit, etiam post crucem se impiorum curam 330
habiturum esse, multosque attracturum. *Adhuc* A
dies est. Posthac vero illos penitus abscindet, quod ita declarat : 5. *Quamdiu in mundo sum,*
Joan. 12. 6. *lux sum mundi*. Quod etiam aliis dixit : *Credite, donec lux vobiscum est*.

3. Cur ergo Paulus præsentem vitam noctem vocavit, illam autem vitam diem? Non contraria Christi verbis, sed eadem ipsa dicens mente, non
Rom. 13. 2. litera, nempe, *Nox præcessit, dies autem ap-* B
propinquavit. Noctem enim præsens tempus vocat, propter eos qui in tenebris sedent, vel comparando eam cum illa die : Christus vero noctem appellat futurum tempus, quod tunc a peccando cessetur. Paulus vero præsentem vitam noctem appellat, quia ii qui in nequitia et incredulitate vivunt, in tenebris sunt. Fideles igitur alloquens ait, *Nox præcessit, dies autem appropinquavit*, utpote qui luce illa fruituri sint : noctem vero
Ibid. veterem vitam appellat. *Abjiciamus*, inquit,
opera tenebrarum. Viden' illum noctem ipsis C
esse dicere? Quare addit : *Sicut in die honeste ambulemus*, ut illa fruamur luce. Nam si lux hæc tam pulchra est, cogita qualis erit illa. Quantum enim solaris radius est lucernæ lumine splendidior, tanto, imo longe magis erit lux illa hac præstantior. Et hoc significabat his verbis, *Sol obtenebrabitur ;* id est, ob vim splendoris illius non apparebit. Quod si nunc ut splendidas et bono
Supernæ patriæ felicitas. aere fruentes ædes habeamus, infinitas opes expendimus misere exædificando: cogita quot sint

[b] Morel. ἀνδρὸς, minus recte.

ἢν, ὑπὲρ τοῦ λαμπρὰς ἡμῖν οἰκίας ἐν οὐ-
ɔμηθῆναι, ἔνθα τὸ φῶς ἐκεῖνο τὸ ἀπόῤῥη-
α μὲν γὰρ καὶ μάχαι καὶ φιλονεικίαι περὶ
οίχων· ἐκεῖ δὲ οὐδὲν τοιοῦτόν ἐστιν· οὐ
βασκανία· οὐδὲ φιλονεικήσει τις ἡμῖν περὶ
ἰαὶ ταύτην μὲν ἀπολιπεῖν ἀνάγκη πάντως,
υμπαραμένει διηνεκῶς· καὶ ταύτην μὲν
ιοῦσθαι τῷ χρόνῳ, καὶ μυρίαις ὑποκεῖσθαι
είνην δὲ μένειν ἀγήρω διηνεκῶς· καὶ ταύ-
ίνης οὐ δύναται οἰκοδομεῖν, ἐκείνην δὲ ἔστι
ι ὀβολῶν οἰκοδομῆσαι, καθάπερ ἡ χήρα.
ποπνίγομαι, ὅτι, τοσούτων ἡμῖν προκει-
ῶν, ῥαθυμοῦμεν, ὀλιγωροῦμεν, καὶ ὅπως
λαμπρὰς σχοίημεν οἰκίας, ἅπαντα πράτ-
δὲ ἐν τοῖς οὐρανοῖς κἂν μικρὸν κτησώμεθα
οὐ μεριμνῶμεν, οὐ φροντίζομεν. Εἰπὲ
ῦ ἐβούλου οἰκίαν ἔχειν ἐνταῦθα; ἆρα ἢ ἐν
ι μιᾷ τῶν πόλεων τῶν μικρῶν; Οὐκ ἔγωγε
ἐν ταῖς βασιλικωτάταις καὶ μεγάλαις,
ι ἡ ἐμπορία, ἔνθα μείζων ἡ περιφάνεια.
εἰς πόλιν ἄγω τοιαύτην, ἧς τεχνίτης καὶ
ὁ Θεός. Ἐκεῖ παρακαλῶ κτίζειν τε καὶ οἰ-
ι' ἐλαττόνων χρημάτων, * δι' ἐλάττονος
νην τὴν οἰκίαν τῶν πενήτων οἰκοδομοῦσιν
αὶ τοῦτο μάλιστά ἐστιν οἰκοδομή· ὡς τά
να, ἐσχάτης ἀνοίας. Καὶ γὰρ εἴ τις σε εἰς
ιαγε γῆν, ὀψόμενον τὰ ἐκεῖ, καὶ ἐπανή-
ἐκέλευσεν οἰκίας δείμασθαι· ἆρα οὐκ ἂν
νως ἄνοιαν τὴν ἐσχάτην, ὡς ἀκαίρως δα-
ντος; Πῶς οὖν ἐπὶ τῆς γῆς τὸ αὐτὸ τοῦτο
ικρὸν ὕστερον ἀπολείψῃ; Ἀλλὰ τοῖς παι-
είψω, φησίν. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι μικρὸν
ιλείψουσι μετὰ σέ· πολλάκις δὲ καὶ πρὸ
μετ' ἐκείνους πάλιν. Καὶ γίνεταί σοι καὶ
ιρᾶγμα ἀθυμίας ὑπόθεσις, ὅταν τοὺς κλη-
ιέχοντας μὴ ἴδῃς. Ἐκεῖ δὲ οὐδὲν τοιοῦτόν
ῦται· ἀλλ' ἀκίνητος ἡ κτῆσις μένει, καὶ
παιδίοις καὶ τοῖς ἐγγόνοις, ἂν τὴν αὐτὴν
σωνται. Ἐκείνης τῆς οἰκοδομῆς ὁ Χριστὸς
ἐκείνην οἰκοδομοῦντα, οὐκ ἀνάγκη ἐπιμε-
ἶν, * οὐδὲ φροντίζειν, οὐδὲ μεριμνᾷν. Ὅταν
ὸ ἔργον ἀναδέξηται, τίς χρεία φροντίδος;
τα συνάγει, καὶ ἀνίστησι τὴν οἰκίαν. Καὶ
ον ἐστὶ τὸ θαυμαστὸν, ἀλλ' ὅτι οὕτως αὐ-
ι, ὡς σοι ἀρεστόν ἐστιν· μᾶλλον δὲ καὶ
στὸν, καὶ ὑπὲρ ὃ βούλει. Τεχνίτης γὰρ
ς, καὶ σφόδρα σου κήδεται τῶν συμφε-
πένης ᾖς, καὶ βουληθῇς οἰκοδομῆσαι τὴν
ν, οὐ φέρει σοι φθόνον, οὐδὲ τίκτει σοι

subeundi corporei labores, ut splendidas ædes
D nobis in cælis exstruamus, ubi lux illa ineffabilis.
Hic enim et pugnæ et contentiones de terminis et parietibus : ibi vero nihil simile, nulla invidia vel livor; nemo de terminis nobiscum contendet. Hæc porro necessario relinquenda domus est; illa perpetuo manet : hæc tempore teritur, innumerisque obnoxia est detrimentis; illa semper stat : hanc pauper excitare nequit; illa vel duobus obolis construitur, ut vidua illa construxit. Ideo præfocor, quod tot nobis propositis bonis, ita segnes desidesque simus, nihilque non agamus, ut
E hic conspicuis fruamur ædibus, dum nihil curamus ut in cælis vel minimum paremus nobis diversorium. Dic, quæso, ubi hic domum habere velles? in deserto, aut in aliquo parvo oppidulo? Non puto : sed in magnis regiisque urbibus, ubi majus commercium, ubi splendor major est. Ego in talem te duco civitatem, cujus opifex et auctor est Deus. Hic, quæso, construamus, hic exædifi-
331 A cemus minore sumtu et labore. Has ædes construunt manus pauperum, hoc optimum est ædificium; quæ autem hic construimus, extremæ sunt dementiæ argumentum. Nam si quis te in Persidem ageret, visurum illam regionem et mox reversurum; atque te illic juberet ædes exstruere : annon stultissimum illum diceres, qui tibi inanem sumtum suaderet? cur ergo in terra idipsum facis, unde brevi migraturus es? At, inquies, filiis relinquam. Verum illi quoque te paulo post sequuturi sunt; imo sæpe te præcedent, illorumque similiter posteri; hincque tibi mœroris causa, cum heredes non tibi superesse videas. Ibi vero nihil
B hujusmodi timendum, sed immota manet hereditas tibi, filiis, nepotibus, si eamdem virtutem imitabuntur. Illam Christus ædificat : quo opifice nullis curatoribus, nulla sollicitudine est opus. Ubi enim Deus in se suscipit opus, quid ultra curandum? Ille omnia colligit, et domum excitat. Neque id solum mirabile est; sed quod ita illam exstruat ut optare, imo melius quam optare possis. Est enim artifex optimus, qui tibi utilissima curat. Si pauper sis, et hanc construere domum velis, nullam invidiam, nullum tibi pariet livorem. Nemo enim invidus illam videt, sed angeli
C tantum, qui de bonis tuis gaudent : nemo illius fines invadere poterit, quia hoc morbo laborantium nullus vicinus erit. Vicinos illic habebis sanctos, Paulum, Petrum, prophetas omnes, martyres,

ινος πόνου, hæc desunt in quibusdam Mss.

* [οὐδὲ φροντίζειν addidimus e Savil. et Codd. nostris.]

angelorum et archangelorum cœtus. His vero de causis facultates pauperibus effundamus, ut illa tabernacula consequamur, quæ nos omnes adipisci contingat, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, simulque Spiritui sancto, in sæcula sæculorum. Amen.

βασκανίαν. Οὐδεὶς γὰρ [b] αὐτὴν ὁρᾷ τῶν ἐπι
φθονεῖν, ἀλλ' οἱ ἐπιστάμενοι χαίρειν ἄγγελοι
θοῖς τοῖς σοῖς· οὐδεὶς αὐτὴν παρορίσαι δυνήσ
δεὶς γὰρ αὐτὴν παροικεῖ τῶν τὰ τοιαῦτα ν
Γείτονας ἔχεις ἐκεῖ, τοὺς ἁγίους, τοὺς περ
καὶ Πέτρον, τοὺς προφήτας ἅπαντας, τοὺς μ
D τὸν δῆμον τῶν ἀγγέλων, τῶν ἀρχαγγέλων
ταῦτα πάντα, τὰ ὄντα εἰς τοὺς πένητας κε
ἵνα ἐκείνων ἐπιτύχωμεν [c] τῶν σκηνῶν· ὧ
πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρ
Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μ
Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς
νας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

[b] Legendum putat Boisius in notis Savilianis αὐτῇ παροικεῖ.

[c] τῶν σκηνῶν deest in quibusdam Mss.

HOMILIA LVII.

ΟΜΙΛΙΑ νζ'.

Cap. IX. v. 6. *Hæc cum dixisset Jesus, exspuit in terram, et fecit lutum ex sputo, et linivit lutum super oculos cæci, et dixit : 7. Vade, lavare in piscina Siloë.*

Ταῦτα εἰπὼν ὁ Ἰησοῦς, ἔπτυσε χαμαὶ, κα
πηλὸν ἐκ τοῦ πτύσματος, καὶ ἐπέχρισε
E ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ τυφλοῦ, καὶ εἶπεν
νίψαι εἰς τὴν κολυμβήθραν τοῦ Σιλωάμ.

1. Qui aliquam ex lectionibus utilitatem carpere volunt, ne minimum quidem prætercurrant. Ideo namque Scripturas scrutari jubemur, quia multa quæ statim facilia videntur, magnam habent latentem sententiæ profunditatem. Vide namque quid in præsenti proponatur. *Hæc cum dixisset,* inquit, *exspuit in terram.* Cur hoc? Ut manifestetur gloria Dei, et quod oporteat me facere opera ejus qui misit me. Neque enim sine causa hæc memoravit evangelista, addiditque ipsum exspuisse; sed ut declararet Jesum operibus sermonem confirmare. Et cur non aqua usus est, sed sputo ad lutum faciendum? Missurus illum erat in Siloë. Ne quid ergo fonti adscriberetur, sed disceres, ex ore ejus exiisse virtutem, quæ efformavit et aperuit oculos, exspuit in terram. Hoc significans evangelista dicebat, *Et lutum fecit ex sputo.* Deinde ne putaretur opus ex terra processisse, lavare jussit. Cur ergo non statim hoc fecit, sed in Siloam misit? Ut cæci fidem discas, utque Judæorum pervicacitas reprimeretur. Credibile enim est omnes vidisse illum abeuntem, illitumque lutum in oculis habentem. Res enim inexspectata omnium oculos ad ipsum convertit : tum qui viderunt, tum qui ignorabant, ad rei exitum intenti erant. Quia enim non facile creditu erat cæcum visum recuperasse, per longam viam multos parat testes,

r. 3. et 4.

Cæci nati ides quan- a.

Τοὺς μέλλοντάς τι παρὰ τῶν ἀναγινω
καρποῦσθαι, οὐδὲ τὸ μικρὸν τῶν λεγομένω
τρέχειν δεῖ. Διὰ γὰρ τοῦτο ἐρευνᾷν τὰς Γρ
332 λεύσθημεν, ἐπειδὴ δοκεῖ τὰ πολλὰ, καίτοι γ
A ὄντα εὔκολα, πολλὴν ἐν τῷ βάθει διάνοιαν ἔ
κεκρυμμένην. Ὅρα γὰρ οἷόν ἐστι καὶ
Ταῦτα γὰρ εἰπὼν, φησὶν, ἔπτυσε χαμαί. Πο
Ἵνα φανερωθῇ ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι Δεῖ
ζεσθαι τὰ ἔργα τοῦ πέμψαντός με. Οὐ γὰ
ἀνέμνησεν ἡμᾶς τῶν εἰρημένων ὁ εὐαγγελι
ἐπήγαγεν, ὅτι Ἔπτυσεν· ἀλλὰ δηλῶν ὅτι
διὰ τῶν ἔργων ἐπιστώσατο. Καὶ διατί μὴ
χρῆται, ἀλλὰ πτύσματι εἰς τὸν πηλόν; Ἔμ
τὸν πέμπειν εἰς τὸν Σιλωάμ. Ἵν' οὖν μηδὲν
τῇ πηγῇ, ἀλλὰ μάθῃς ὅτι ἡ ἐκ τοῦ στόμ
B θοῦσα δύναμις αὐτὴ καὶ διέπλασε καὶ ἀν
ὀφθαλμοὺς, ἔπτυσε χαμαί. Τοῦτο γοῦν καὶ
λιστὴς ἐπισημηνάμενος ἔλεγε, Καὶ ἐποίη
ἀπὸ τοῦ πτύσματος. Εἶτα, ἵνα μὴ δόξῃ τῆς
τὸ κατόρθωμα, ἐκέλευσε νίψασθαι. Τίνος ο
οὐκ εὐθέως τοῦτο ἐποίησεν, ἀλλ' ἐπὶ τὸν Σιλω
ψεν; Ἵνα μάθῃς τοῦ τυφλοῦ τὴν πίστιν· κα
στομισθῇ τῶν Ἰουδαίων ἡ ἀγνωμοσύνη. Ε
ἦν ἅπαντας ὁρᾷν αὐτὸν ἀπιόντα, τὸν πηλὸν ἐ
τοὺς ὀφθαλμοὺς κεχρισμένον. Τῷ γὰρ παρα
τας ἂν ἐπέστρεψε πρὸς ἑαυτὸν, τούς τε εἰδότ
τούς τε ἀγνοοῦντας, καὶ μετὰ ἀκριβείας

Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ εὔκολον τυφλὸν ἀναϐλέ-
ψαι, πολλοὺς ποιεῖ γενέσθαι πρότερον C
διὰ μακρᾶς τῆς ὁδοῦ, [a] καὶ ἀκριβεῖς θεατὰς
ἔργῳ τῆς θέας, ἵνα προσεκτικώτεροι γενό-
μένοι μηκέτι δύνωνται λέγειν, οὗτός ἐστιν, οὐκ ἔστιν
; δὲ τούτοις κἀκεῖνο βούλεται κατασκευά-
ὅτι οὐκ ἀλλότριός ἐστι τοῦ νόμου καὶ τῆς Πα-
πέμπων εἰς τὸν Σιλωάμ. Οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνο
φοβηθῆναι ὑποπτεῦσαι ἦν, μὴ ὁ Σιλωὰμ λάϐῃ τὴν δό-
γὰρ πολλοὶ πολλάκις ἐκεῖ τοὺς ὀφθαλμοὺς
νοι, οὐδενὸς ἀπήλαυσαν τοιούτου. Κἀκεῖ
μις ἦν τοῦ Χριστοῦ, ἡ πάντα ἐργαζομένη.
καὶ τὴν ἑρμηνείαν ἡμῖν προστίθησιν ὁ
ής. Εἰπὼν γὰρ, Εἰς τὸν Σιλωὰμ, προσ- D
ἐστιν, ἀπεσταλμένος· ἵνα μάθῃς ὅτι κἀκεῖ
αὐτὸν ἐθεράπευσε, καθάπερ ὁ Παῦλός φη-
ον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέ-
πέτρα ἦν ὁ Χριστός. Ὥσπερ οὖν πέτρα
ὁ πνευματική· οὕτω καὶ Σιλωὰμ ἦν πνευ-
μοὶ δὲ δοκεῖ καὶ τὸ ἀθρόον τῆς τοῦ ὕδατος
αἰνίττεσθαι μυστήριον ἡμῖν ἀπόῤῥητον.
τοῦτο; Τὸ ἀπροσδόκητον τῆς ἐπιφανείας καὶ
ἐλπίδα πᾶσαν. Ἀλλ' ὅρα τοῦ τυφλοῦ τὴν γνώ-
μην πάντα ὑπακούουσαν. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, εἰ
πηλός ἐστιν, ἢ τὸ πτύσμα τὸ παρέχον τοὺς
, τί μοι χρεία τοῦ Σιλωάμ; εἰ δὲ χρεία E
μ, τίς χρεία τοῦ πηλοῦ; τίνος ἕνεκεν ἔχρι-
ἕνεκεν νίψασθαι ἐκέλευσεν; Ἀλλ' οὐδὲν τού-
των ἐνενόησε· ἀλλὰ πρὸς ἓν παρεσκεύαστο μόνον,
πείθεσθαι τῷ κελεύοντι, καὶ οὐδὲν αὐτὸν τῶν
ἐσκανδάλιζεν. Εἰ δὲ λέγοι τις· πῶς οὖν
ἀποθέμενος τὸν πηλόν; οὐδὲν ἄλλο ἀκού-
ἡμῶν, ἢ ὅτι τὸν τρόπον οὐκ ἴσμεν. Καὶ τί
, εἰ ἡμεῖς οὐκ ἴσμεν; Οὐδὲ γὰρ ὁ εὐαγγε- 333
στατο, οὐδὲ αὐτὸς ὁ τεθεραπευμένος· ἀλλὰ A
γεγενημένον οἶδε, τὸν δὲ τρόπον καταλα-
δύναται. Τοῦτο δὲ καὶ ἐρωτώμενος ἔλε-
πηλὸν ἐπέθηκεν ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμούς μου,
ην, καὶ βλέπω. Πῶς δὲ τοῦτο γέγονεν, οὐκ
, κἂν μυριάκις ἐρωτήσωσιν. Οἱ οὖν γείτονες,
οἱ θεωροῦντες αὐτὸν [a] ὅτι προσαίτης ἦν,
οὐχ οὗτός ἐστι ὁ καθήμενος καὶ προσαιτῶν;
γον· οὗτός ἐστι. Τὸ γὰρ παράδοξον τοῦ
ν, καὶ εἰς ἀπιστίαν αὐτοὺς ἦγε· καίτοι γε
οἰκονομηθέντων ὥστε μὴ ἀπιστῆσαι. Οἱ δὲ
οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ καθήμενος καὶ προσαιτῶν;
; τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας· ποῦ κατέϐαινε,

et tam insolitæ rei spectatores; ut attentiores facti, jam non possent dicere, Hic est, non est hic. Ad hæc vero vult illud ostendere, se veteri legi contrarium non esse, dum in Siloë mittit. Neque enim metuendum erat, ne facti gloria Siloë referretur. Multi namque istic oculos laverant, qui nihil inde boni sunt consequuti. Hic enim virtus Christi omnia operatur: ideoque interpretationem hic adjicit evangelista. Cum dixisset enim, *In Siloë*, adjecit, *Hoc est, Missus*, ut intelligas illic a Christo curatum esse, ut Paulus ait: *Bibebant autem de* 1. *Cor.* 10. *spirituali consequente illos petra: petra autem* 4. *erat Christus*. Ut ergo Christus erat spiritalis petra, ita et spiritalis Siloë. Videtur autem mihi repentina illa aquæ præsentia arcanum nobis significare mysterium, Quodnam illud? Inexspectatum præter spem omnem adventum. Sed vide mihi cæci animum in omnibus obsequentem. Neque enim dixit, Si lutum aut sputum mihi oculorum usum restituunt, quid opus est Siloë? si vero Siloë, quid opus est sputo? cur linivit, cur lavare jussit? Nihil horum vel cogitavit; sed unum in proposito habebat, ut jubenti obtemperaret: nihil ipsum retinuit, nihil offendit. Si quis vero dicat, Quo pacto luto deposito visum recepit? nihil a nobis audiet aliud, quam nos modum nescire. Et quid mirum si nesciamus, quando ne evangelista quidem sciebat, neque etiam ipse qui sanatus fuit? Sed quid factum fuisset noverat, modum vero deprehendere non poterat. Illud vero interrogatus dicebat: *Lutum imposuit oculis meis, et lavi, et video*. Id autem quomodo factum sit, dicere nequit, etiamsi millies interrogent. 8. *Itaque vicini*, inquit, *et qui viderant eum prius, quia mendicus erat, dicebant: Nonne hic est qui sedebat, et mendicabat?* 9. *Alii dicebant, Hic est*. Rei insolentia, ad incrudelitatem ducebat eos, licet tam multa provisa essent, quæ ipsos ad credendum inducerent. Alii autem dicebant: *Nonne hic est qui sedebat, et mendicabat?* Papæ, quanta Dei humanitas! Quousque descendit dum cum tanta benevolentia mendicos curat, et hinc Judæis silentium imponit, quia non claros, illustres ac principes viros, sed obscuros etiam sua providentia dignabatur: nam ad omnium salutem venerat. Quod autem accidit in paralytico, hic quoque evenit. Neque enim ille quis se

Dei bonitas erga omnes cujusvis conditionis

[a] ἀκριβεῖς θεατάς, sic Savil. recte. Morel. vero καὶ αὐτάς, perperam.
ἂν accessit e Savil. et Cod. 706.]

[a] ὅτι προσαίτης ἦν. Vulgata Latina *quia mendicus erat*. In Editis Græcis Evangelii legitur ὅτι τυφλὸς ἦν, *quia cæcus erat*.

B curasset norat, neque hic. Hoc autem accidit ob Christi discessum : qui cum curabat, semper secedere solebat, ut circa signa omnis suspicio tolleretur. Qui enim non noverant quis esset, quomodo in ejus gratiam circa res gestas aliquid finxissent? Neque enim hic cæcus erro quispiam erat, sed ad templi januas sedebat. Dubitantibus ergo omnibus circa illum, quid dicit? *Ego sum.* Non puduit pristinæ cæcitatis, non formidavit populi furorem, neque veritus est sese ostendere, ut beneficum prædicaret. 10. *Dicunt ei, Quomodo aperti sunt tibi oculi?* 11. *Respondit eis : Homo qui dicitur Jesus.* Quid dicis? an homo hæc operatur? Sed nihil adhuc de eo magnum opinabatur. C *Homo qui dicitur Jesus, fecit lutum et unxit.*

D **2.** Vide quam verax sit. Non dixit unde fecerit : quod enim non viderat, non dicit. Neque enim viderat illum exspuisse in terram, sed quod unxisset, sensu et ex tactu perceperat. *Et dixit mihi, Vade, lavare in natatoria Siloë.* Hoc ex auditu testificabatur. Et unde Christi vocem noverat? Ex ejus cum discipulis colloquio. Hæc omnia narrat, allato ex operibus testimonio : modum dicere nequit. Quod si in iis quæ sensu et tactu percipiuntur, fide est opus; multo magis in iis quæ videri nequeunt. 12. *Dicunt ei, Ubi est ille? Respondit, Nescio.* Id porro dicebant, *Ubi* E *est ille?* occidendi animo. Vide autem hic quam sit Christus a fastu alienus, quomodo non aderat post restitutam sanitatem, non gloriam, non populi plausum quærebat. Vide autem quam veraciter ad omnia cæcus respondeat. Quærebant ergo Christum, ut ad sacerdotes ducerent; cum autem non invenirent, cæcum ducunt ad Pharisæos, qui 334 A asperius interrogarent. Ideo namque evangelista sabbatum fuisse dicit, ut pravum eorum animum ostenderet, et quam calumniandi miraculum ansam captarent, quod scilicet legem transgressus videretur. Hincque palam est, quod ubi primum illum viderunt, nihil aliud dixerint, quam, 15. *Quomodo aperuit oculos tuos?* Et animadverte non dixisse

In iis quæ videri nequeunt, fide est opus.

B τοὺς προσαιτοῦντας μετὰ πολλῆς τῆς εὐ
πεύων, κἀντεῦθεν τοὺς Ἰουδαίους ἐπιστομ
οὐ τοὺς λαμπροὺς, οὐδὲ τοὺς περιφανεῖς,
ἄρχοντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀσήμους τῆς α
προνοίας. Καὶ γὰρ ἐπὶ σωτηρίᾳ πάντων ἀφ
ἐπὶ τοῦ παραλυτικοῦ γέγονε, τοῦτο καὶ
γίνεται. Οὔτε γὰρ ἐκεῖνος ᾔδει τίς ἐστιν ὁ
αὐτὸν, οὔτε οὗτος. Ἐγίνετο δὲ τοῦτο διὰ τὴ
σιν τοῦ Χριστοῦ. Ἀνεχώρει δὲ ἀεὶ θεραπε
σοῦς, ὥστε πᾶσαν ὑποψίαν περιαιρεθῆνα
μείων. Οἱ γὰρ μὴ εἰδότες αὐτὸν ὅστις ἐσ
ἐχαρίσαντο αὐτῷ καὶ συγκατεσκεύασαν
μένα; Οὐδὲ γὰρ τῶν περιιόντων ἦν οὗτος,
C καθημένων παρὰ τὰς θύρας τοῦ ἱεροῦ. Ἀμ
των δὲ πάντων περὶ αὐτοῦ, τί φησιν ἐκεῖνος;
Οὐκ ᾐσχύνθη τὴν προτέραν πήρωσιν, οὐδὲ
δήμου τὸν θυμὸν, οὐδὲ παρῃτήσατο δεῖξαι
κηρύξῃ τὸν εὐεργέτην. Λέγουσιν αὐτῷ· πῶ
σάν σου οἱ ὀφθαλμοί; Λέγει αὐτοῖς· ἄνθρ
μενος Ἰησοῦς. Τί λέγεις; ἄνθρωπος τοιαῦτα
Ἀλλ' οὐδὲν μέγα τέως ᾔδει περὶ αὐτοῦ. [a]
λεγόμενος Ἰησοῦς ἐποίησε πηλὸν καὶ ἐπέχ
D Ὅρα πῶς ἀληθής ἐστιν. Οὐκ εἶπεν, πόθ
ὃ γὰρ οὐκ οἶδεν, οὐ λέγει. Οὐδὲ γὰρ εἶδεν
ἔπτυσεν· ὅτι δὲ ἐπέχρισε, διὰ τῆς αἰσθή
θανε καὶ τῆς ἀφῆς. Καὶ εἶπέ μοι, Ὕπαγε
τὴν κολυμβήθραν τοῦ Σιλωάμ. Καὶ τοῦ
ἐμαρτύρησε. Καὶ πόθεν ἐπεγίνωσκεν αὐτοῦ
Ἀπὸ τῆς διαλέξεως τῆς πρὸς τοὺς μαθ
ταῦτα λέγων ἅπαντα, καὶ τὴν διὰ τῶν ἔργ
ρίαν λαβὼν, τὸν τρόπον εἰπεῖν οὐ δύναται.
τῶν αἰσθητῶν καὶ ψηλαφωμένων πίστεως
μᾶλλον ἐπὶ τῶν ἀοράτων. Λέγουσιν αὐτῷ
E ἐκεῖνος; Λέγει· οὐκ οἶδα. Ἔλεγον δὲ [c] τοῦ
ἐστιν ἐκεῖνος; φονῶντες ἤδη κατ' αὐτοῦ.
Χριστοῦ τὸ ἀκόμπαστον, πῶς οὐ παρῆν τοῖ
μένοις. Οὐ γὰρ δόξαν καρπώσασθαι ἐβού
ὀχλαγωγεῖν, οὐδὲ ἐπιδείκνυσθαι. Ὅρα πῶ
φιλαλήθως ἀποκρίνεται ὁ τυφλός. Ἐβούλον
τὸν Χριστὸν εὑρεῖν, ὥστε αὐτὸν ἀγαγεῖν
ἱερεῖς· ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἐπέτυχον, ἄγουσι
A πρὸς τοὺς Φαρισαίους, ὡς σφοδρότερον ἐρ
Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς ἐπισημ
σάββατον ἦν, ἵνα τὴν πονηρὰν αὐτῶν γνώ
ξηται, καὶ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἐζήτουν, ὡς λ
εὑρίσκοντες, καὶ δυνάμενοι τὸ θαῦμα δια
τῆς δοκούσης εἶναι τοῦ νόμου παραβάσεως
δῆλον ἐκ τοῦ εὐθέως ἰδόντας αὐτὸν μηδὲν ἄ

[a] Hæc ἄνθρωπος λεγόμενος Ἰησοῦς, desunt in quibusdam Mss.

[c] Hæc, τοῦτο, τό, desunt in quibusdam M

ἰῳξέ σου τοὺς ὀφθαλμούς; Καὶ ὅρα πῶς ρ εἶπον, πῶς ἀνέβλεψας, ἀλλὰ, Πῶς ; ὀφθαλμούς; διδόντες αὐτῷ πρόφασιν τὸν ἐπ' ἐργασίᾳ. Ὁ δὲ ὡς πρὸς ἀχη- τερον φθέγγεται. Οὔτε γὰρ τὸ ὄνομα τι εἶπέ μοι, Ὕπαγε, νίψαι, εὐθέως B :έθηκεν ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ λέπω. Ὡς πολλῆς ἤδη γεγενημένης των εἰρηκότων, Ἴδε ὁ Ἰησοῦς οἷα ἐργά- τῳ, πηλὸν χρίει. Σὺ δέ μοι σκόπει, ται ὁ τυφλός. Ὅτε μὲν γὰρ ἐπ' ἀκιν- δύνως ἐρωτώμενος, οὐχ οὕτω μέγα ἦν εἰπεῖν· τὸ δὲ θαυμαστόν ἐστι νῦν, ὅτι φόβῳ καταστὰς, οὔτε ἀρνεῖται, οὔτε οἷς προτέροις. Τί οὖν οἱ Φαρισαῖοι; ἱ ἄλλοι; Ἤγαγον μὲν αὐτὸν ὡς ἀρνη- ντίον δὲ ἔπαθον ὅπερ οὐκ ἐβούλοντο, C ν ἔμαθον. Καὶ τοῦτο πανταχοῦ τῶν ουσι· μᾶλλον δὲ ἐν τοῖς ἑξῆς τοῦτο δείξομεν. Τί οὖν οἱ Φαρισαῖοι; Ἔλεγον ;, ἀλλ' οἱ ἰταμώτεροι· Οὗτος ὁ ἄνθρω- ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὅτι τὸ σάββατον οὐ τηρεῖ· πῶς δύναται ἄνθρωπος ἁμαρτωλὸς ποιεῖν; Ὁρᾷς ὅτι ἀπὸ τῶν σημείων γὰρ πρὸ τούτου πέμψαντες, ὥστε ἄκουσον τί λέγουσι νῦν, εἰ καὶ μὴ πάν- ἄρχοντες ὄντες ὑπὸ τῆς φιλοδοξίας πτον. Ὅμως δὲ καὶ τῶν ἀρχόντων οἱ D ταν εἰς αὐτόν· οὐχ ὡμολόγουν δέ. Ὁ λαὸς εὐκαταφρόνητος ἦν, ἅτε μηδὲ εἰς τὴν συναγωγὴν αὐτῶν· οἱ δὲ ἀρ- περίβλεπτοι ὄντες, δυσκολώτερον ἐπαρ- ὺς μὲν γὰρ φιλαρχία κατεῖχε, τοὺς δὲ ρὰ τῶν πολλῶν φόβος. Διὸ καὶ ἔλεγε· ιστεύειν, δόξαν παρὰ ἀνθρώπων λαμ- αὐτοὶ μὲν φονεύειν ζητοῦντες ἀδίκως, ν εἶναι· τὸν δὲ τυφλοὺς θεραπεύοντα αι ἐκ τοῦ Θεοῦ, διὰ τὸ σάββατον μὴ αὖτα ἀντέθηκαν οὗτοι, ὅτι ἁμαρτωλὸς ι οὐ δύναται ποιεῖν. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν E γεγονὸς σιγῶντες, τὴν δοκοῦσαν εἶναι μέσον ἔφερον. Οὐ γὰρ ἔλεγον, ὅτι ἐν ραπεύει, ἀλλ' ὅτι Τὸ σάββατον οὐ τη- ἅλιν ἀσθενῶς. Δέον γὰρ ἐπιδεῖξαι πῶς λύεται, ἀπὸ τῶν σημείων ἰσχυρίζον- εἰκότως. Ἔτι γὰρ ἄνθρωπον αὐτὸν Ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, καὶ ἑτέρως εἶχον , ὅτι τοῦ σαββάτου κύριος ἦν, καὶ αὐτὸς

illos, Quomodo visum recepisti; sed, *Quomodo aperuit oculos tuos?* occasionem ipsi offerentes calumniandi ipsum ob opus editum. Ille vero quasi non ignaris brevius loquitur : non nomen protulit, non ait, Dixit mihi, *Vade, lavare;* sed statim ait, *Lutum imposuit super oculos meos, et lavi, et video.* Utpote cum jam illi multum calumniati essent dixissentque, Vide quanta Jesus operetur in sabbato; lutum illinit. Tu vero perpende quomodo non turbetur cæcus. Nam ubi primum interrogatus sine periculo respondit, non tam magna res erat veritatem profiteri : hoc vero mirum est, in majori constitutum metu, non negare, non contraria prioribus dicere. Quid ergo Pharisæi? imo etiam alii? Adduxerunt eum tamquam negaturum. Contra vero evenit quam optabant ipsi, et accuratius rem didicerunt : id quod illis ubique circa signa accidit; in sequentibus autem id clarius ostendemus. Quid ergo Pharisæi? *Dixerunt quidam* (non omnes, sed petulantiores) : 16. *Hic homo non est a Deo, quia sabbatum non custodit. Alii dicebant, Quomodo potest homo peccator hæc signa facere?* Viden' illos a signis allectos? Nam qui miserant, ut adduceretur, audi quid nunc dicant, etsi non omnes. Cum enim principes essent, ex gloriæ cupiditate in incredulitatem deciderunt. Attamen ex principibus multi crediderunt in eum, neque tamen confitebantur. Populus despectui erat, ut qui nihil magni conferret in synagogam. Principes autem difficilius se credere profitebantur, alii principatus amore, alii metu cæterorum detenti. Quare dicebat : *Quomodo potestis credere, qui gloriam ab hominibus accipitis?* Et ipsi quidem qui injuste interficere conabantur, se Dei esse dicebant; illum vero, qui cæcos curabat, non posse ex Deo esse, quia sabbatum non servabat. His opponebant isti, non posse peccatorem talia facere signa. Illi versute tacito signo, quam transgressionem vocabant, in medium afferebant. Non enim dicebant, In sabbato curat; sed, *Sabbatum non custodit.* Hi rursum ignave agunt. Cum enim oportuisset ostendere non violari sabbatum, ex signis tantum arguunt; et jure quidem. Adhuc enim illum esse hominem putabant. Alioquin poterant illum alio modo defendere, quod nempe sabbati Dominus esset, qui illud statuisset : sed nondum hac erant sententia. Nemo certe

Joan. 5.44.

lorel. ἀνήγοντο. Sed Savil. putat legen- aque lectio quadrat. [ἐνήγοντο recte Cod. 705.]

eorum audebat ea quæ sentiebat aperte profiteri, sed dubitando proponebat, alii metu repressi erant, alii principatus amore. *Schisma igitur erat inter illos*. Quod prius fuit in
Joan. 7. 12. populo, deinde in principibus. *Alii dicebant, Bonus est; alii, Non, sed seducit turbam*. Viden' plebe imprudentiores principes discissos? Sed postquam ita scissi sunt, nihil generosum exhibuere, cum instare Pharisæos viderent. Qui si penitus discissi fuissent, statim veritatem cognituri erant. Potest enim dissensio recta esse. Ideo ille
Matth. 10. 34. dicebat, *Non veni pacem mittere in terram, sed gladium*. Est enim etiam mala concordia, et discordia bona. Nam qui turrim ædificabant, in damnum suum concordes erant; atque iidem ipsi, licet inviti, in commodum suum divisi sunt. Core autem cum sociis male consenserant; ideo bene divisi sunt. Judas quoque cum Judæis male consensit. Potest ergo bona discordia, et mala con-
Matth. 5. 29. et 18. 8. cordia esse. Ideo ait, *Si oculus tuus scandalizat te, erue eum; et si pes tuus, abscinde*. Si membrum male conjunctum abscindendum, nonne multo magis ab amicis male conjunctis abscindi oportet? Itaque concordia non semper bona est, ut nec semper discordia mala.

Est quandoque mala concordia, et discordia bona.

3. Hæc dico ut malos fugiamus, sequamur bonos. Nam si membra putrida incurabilia exscindimus, ne reliquum corpus perdant; idque facimus, non quod membrum despiciamus, sed ut cætera servemus : quanto magis hoc agendum circa eos qui male nobis juncti sunt? Quod si possimus illis emendatis, nihil damni accipere; id omni conatu tentandum : sin illi corrigi nequeant, nobisque noceant, exscindere et abjicere oportet. Hinc enim illi sæpe magis lucrabuntur.
1. Cor. 5. 13. Ibid. v. 2. Unde Paulus sic hortatur : *Auferte malum de medio vestrum*; et, *Ut tollatur de medio vestrum qui hoc opus fecit*. Perniciosum enim, perniciosum utique est pravorum consortium. Non tam cito pestis grassatur, et scabies corrumpit
1. Cor. 15. 33. illa affectos, ut pravorum nequitia : nam *Corrumpunt bonos mores colloquia prava*. Pro-
Jer. 51. 45. pheta quoque, *Egredimini de medio eorum, et segregamini*. Nemo itaque improbo utatur amico. Nam si pravos filios exheredamus, neque na-

335 A αὐτὸ πεποίηκεν· ἀλλ' οὐδέπω ταύτην
γνώμην. Οὐδεὶς μέντοι αὐτῶν ἐτόλμα ἀ
φανερῶς εἰπεῖν, οὐδὲ ἐν ἀποφάσει, ἀλλ'
τήσει, οἱ μὲν διὰ τὸ ἀπαῤῥησίαστον, ο
λαρχίαν. Σχίσμα οὖν ἦν ἐν αὐτοῖς. Τοῦτ
πρῶτον ἤρξατο ἐν τῷ λαῷ· εἶτα ὕστερον
ἄρχουσι. Καὶ οἱ μὲν ἔλεγον, ὅτι ἀγαθός
δὲ, οὐχὶ, ἀλλ' ἀπατᾷ τὸν ὄχλον. Ὁρᾷς ἀ
τεροι τῶν πολλῶν οἱ ἄρχοντες σχισθέν
Ἀλλὰ μετὰ τὸ σχισθῆναι πάλιν, οὐδὲν
γενναῖον, ὁρῶντες τοὺς Φαρισαίους ἐπαι
εἴ γε τέλεον ἀπεσχίσθησαν, ταχέως ἂν τ
B ἐπέγνωσαν. Ἔστι γὰρ σχισθῆναι καλ
αὐτὸς ἔλεγεν, Οὐκ ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην
ἀλλὰ μάχαιραν. Ἔστι γὰρ καὶ κακὴ ὁ
καὶ καλὴ διαφωνία. Καὶ γὰρ οἱ τὸν πύ
μοῦντες, ὡμονόησαν ἐπὶ κακῷ τῷ ἑαυ
αὐτοὶ οὗτοι πάλιν, ἄκοντες μὲν, ἐπὶ σ
ὅμως ἐσχίσθησαν. Καὶ οἱ περὶ Κορὲ δὲ
νόησαν, διὰ τοῦτο καλῶς ἐσχίσθησαν·
ὡμονόησε μετὰ τῶν Ἰουδαίων κακῶς. Ἔ
σθῆναι καλῶς, καὶ ἔστιν ὁμονοῆσαι κακ
φησιν· Ἐὰν ὁ ὀφθαλμός σου σκανδαλίζῃ
αὐτόν· ἐὰν ὁ πούς σου, ἔκτεμε αὐτόν. Εἰ δ
ἀποσχίζεσθαι χρὴ κακῶς συνημμένου, οὐ
C λον ἀπὸ φίλων κακῶς ἡνωμένων ἡμῖν; Ἰ
ταχοῦ ὁμόνοια καλὸν, ὥσπερ οὖν οὐδὲ παν
στασις κακόν.

Ταῦτα λέγω, ἵνα φεύγωμεν πονηροὺς
μεν ἀγαθούς. Εἰ γὰρ ἐν τοῖς μέλεσι τὸ
ἀνιάτως ἔχον ἐκκόπτομεν, φοβούμενοι μὴ
πὸν τὴν αὐτὴν λύμην ὑποδέξηται σῶμα·
τοῦτο, οὐκ ἐκείνου καταφρονοῦντες, ἀλ
διαφυλάξαι βουλόμενοι· πόσῳ μᾶλλον ἐπ
των ἡμῖν ἐπὶ κακίᾳ τοῦτο πράττειν ἀν
μὲν γὰρ δυνάμεθα κἀκείνους διορθῶσαι
D μὴ παραβλαβῆναι, πάντα ποιεῖν χρή· ε
μένοιεν ἀδιόρθωτοι, καὶ ἡμᾶς παραβλάπ
πτειν αὐτοὺς καὶ ῥίπτειν ἀναγκαῖον. Π
οὕτω [b] κερδανοῦσι μᾶλλον. Διὸ καὶ Παῦλ
ρήνει λέγων· Καὶ ἐξαρεῖτε τὸν πονηρὸν
τῶν· καὶ, Ἵνα ἐξαρθῇ ἐκ μέσου ὑμῶν ὁ τ
ποιήσας. Δεινὸν γὰρ, δεινὸν συνουσία π
οὕτω ταχέως λοιμὸς ἅπτεται, καὶ ψώρ
τοὺς ἀναχρωννυμένους, τοὺς τῷ νοσήμα
νους, ὡς ἡ τῶν πονηρῶν κακία ἀνδρῶν. Φ
ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί. Καὶ ὁ προ
Ἐξέλθετε ἐκ μέσου αὐτῶν, καὶ ἀφορίσ

[a] τὴν γνώμην. Suspicatur Savilius legendum τὴν γνῶσιν. At γνώμην etiam hic apte adhibetur.

[b] Alii κερδαίνουσι.

ον ἐχέτω φίλον. Εἰ γὰρ υἱοὺς φαύλους E
ῥίπτομεν, καὶ οὐκ αἰδούμεθα τὴν φύσιν,
ύτης νόμους, οὐδὲ τὴν ἐξ αὐτῆς ἀνάγκην·
ον τοὺς συνήθεις καὶ γνωρίμους φεύγειν
ς ὄντας. Κἂν γὰρ μηδεμίαν παρ' αὐτῶν
ιβην, τὴν γοῦν πονηρὰν δόξαν διαφυγεῖν
ιν. Οἱ γὰρ ἔξωθεν οὐ τὸν βίον ἐρευνῶσιν, 336
ν συνόντων ἡμᾶς κρίνουσι. Ταῦτα καὶ γυ- A
αρθένοις παρεγγυῶ. Προνοούμενοι γάρ,
οὐ μόνον ἐνώπιον Κυρίου, ἀλλὰ καὶ ἐνώ-
των. Πάντα τοίνυν πράττωμεν, ὥστε μὴ
ναι τὸν πλησίον. Βίος γὰρ κἂν σφόδρα
νδαλον ἑτέροις παρέχων, τὸ πᾶν ἀπώλε-
; ἔνι τὸν ὀρθὸν βίον σκανδαλίσαι; Ὅταν
τῶν οὐκ ὀρθῶν πονηρὰν αὐτῷ περιθῇ δό-
ν γὰρ θαῤῥοῦντες ἑαυτοῖς συνῶμεν τοῖς
ν αὐτοὶ μὴ βλαβῶμεν, ἑτέρους ἐσκανδα-
ῦτα καὶ ἀνδράσι καὶ γυναιξὶ λέγω καὶ
καταλιμπάνων αὐτῶν τῷ συνειδότι μετὰ
δέναι πόσα ἐντεῦθεν τίκτεται κακά. Ἐγὼ B
ν ὑποπτεύω πονηρόν, οὐδὲ ἄλλος τις ἴσως
ρων· ὁ δὲ ἀφελέστερος ἀδελφὸς ἐπὶ τῇ σῇ
ται τελειότητι. Δεῖ δὲ καὶ τῆς ἀσθενείας
προνοεῖν. Κἂν οὗτος μὴ βλαβῇ, ἀλλ' ὁ
ραβλάπτεται. Ὁ δὲ Παῦλος ἐκέλευσεν
ς εἶναι, καὶ Ἰουδαίοις καὶ Ἕλλησι, καὶ τῇ
τοῦ Θεοῦ. Ἐγὼ πονηρὸν οὐδὲν ὑποπτεύω
ρθένου (ἀγαπῶ γὰρ τὴν παρθενίαν· Ἡ δὲ
ογίζεται τὸ κακόν)· ἐγὼ σφόδρα ἐραστὴς
λιτείας ταύτης, καὶ οὐδὲ λογίσασθαί τι
οπον. Πῶς τοὺς ἔξω πείσομεν; Δεῖ γὰρ
οιεῖσθαι πρόνοιαν. Οὕτω τοίνυν τὰ καθ'
νομῶμεν, ἵνα μηδὲ τῶν ἀπίστων τις ἔχῃ C
ιχαίαν εὑρεῖν λαβήν. Ὥσπερ γὰρ οἱ βίον
ικνύμενοι δοξάζουσι τὸν Θεόν· οὕτως οἱ
, βλασφημηθῆναι παρασκευάζουσιν. Ἀλλὰ
τινας τοιούτους εἶναι * παρ' ἡμῖν, ἀλλ'
ι τὰ ἔργα ἡμῶν, ὥστε δοξασθῆναι τὸν
ῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τῆς παρ' αὐ-
μᾶς ἀπολαῦσαι· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς
άριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν
τοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα,
ῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

* .. ρ' ἡμῶν.

turam reveremur, vel leges ejus, neque necessitudinem quamvis: multo magis notos et familiares fugere oportet, si mali sint. Quamvis enim nullo hinc damno afficiamur, malam tamen famam vitare non poterimus. Extranei namque non vitam explorant, sed ex sociis judicant. Hæc ipsa et nuptas et virgines rogo. *Providentes,* inquit, *bona* Rom. 12. 17.
non solum coram Domino, sed etiam coram hominibus. Nihil ergo non agamus, ne proximo offendiculo simus. Vita enim, etsi rectissima, si offendiculo aliis sit, totum perdidit. Et quomodo potest recta vita offensioni esse? Cum malorum consortium malam parit famam. Cum enim fidenter cum improbis versamur, etsi nihil nobis damni accidat, aliis offendiculo sumus. Hæc viris, mulieribus, virginibus dico, eorum conscientiæ explorandum relinquens, quanta hinc oriantur mala. Ego quidem nihil mali suspicor, neque alius fortasse perfectiorum; sed simplicior frater in tua offenditur perfectione. Oportet autem illius consulere imbecillitati. Etiamsi hinc ille non lædatur, sed gentilis offendetur. Jubet autem Paulus sine offensione esse Judæis, et Græcis, et Ecclesiæ Dei. 1. Cor. 10. 3.
Ego nihil mali de virgine suspicor; virginitatem quippe amo; *Caritas* autem *non cogitat malum.* 1. Cor. 13.
Hoc institutum vitæ admodum diligo, neque absurdum quid cogitare possum. Quomodo id externis persuadebimus? Oportet enim illorum etiam rationem habere. Sic itaque nostra disponamus, ne quis infidelium contra nos ansam reperire possit. Sicut enim ii qui vitam rectam exhibent, Deo gloriam referunt: ita qui secus agunt, in causa sunt cur blasphemetur. Verum absit ut tales apud nos sint; sed ita luceant opera nostra ut glorificetur Pater noster qui in cælis est, et nos ejus gloria fruamur: quam utinam nos omnes consequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, unaque sancto Spiritui, in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA LVIII.

Cap. IX. v. 17. *Dicunt cæco iterum: Tu quid dicis de illo, qui aperuit oculos tuos? Ille autem dixit, Quia propheta est.* 18. *Non crediderunt ergo Judæi.*

1. Scripturæ non simpliciter neque perfunctorie, sed quam diligentissime legendæ sunt, ne quid obicis oriatur. Etenim jam quis merito quæstionem moveat, Quomodo, postquam dixerunt, *Hic non est a Deo, quia sabbatum non servat,* jam dicunt ei, *Tu quid dicis de illo, qui aperuit oculos tuos?* Non dixerunt, Tu quid dicis de illo, qui sabbatum solvit? sed excusationem nunc pro accusatione ponunt. Quid ergo dicendum? Non iidem sunt qui dicebant, *Hic non est ex Deo;* sed ii qui ab ipsis sententia disjuncti dicebant: *Homo peccator non potest hæc signa facere.* Cum enim vellent ii os comprimere, ne Christum ipsi defendere viderentur, illum qui virtutis ejus experimentum ceperat, in medium adducunt et interrogant. Vide ergo pauperis sapientiam, qui prudentius quam illi omnes loquutus est. Et primo quidem ait : *Propheta est :* neque formidavit perversum Judæorum judicium, repugnantium dicentiumque : *Quomodo potest hic a Deo esse, qui sabbatum non custodit?* sed dixit, *Propheta est. Et non crediderunt Judæi quod cæcus fuisset et vidisset, donec vocaverunt parentes ejus.* Animadverte quot modis miraculum obtegere et abolere conentur. Verum ipsa veritatis natura iisdem ipsis firmatur, quibus ab insidiatoribus impetitur; iisdem fulget, quibus obscurari tentatur. Nisi enim hæc facta essent, miraculum apud multos suspectum esse potuisset : nunc vero ac si studiose veritatem indagarent, ita omnia faciunt, neque aliter fecissent, si pro Christo hæc operati essent. His tamen ipsum deprimere tentabant, cum dicerent, *Quomodo aperuit oculos tuos?* id est, Num quibusdam præstigiis? Nam alibi quoque cum nihil objiciendum haberent, modum curandi
Matth. 12. 24. calumniari conantur dicentes : *Non ejicit dæmonia nisi in Beelzebub.* Et hic etiam cum nihil op-

ΟΜΙΛΙΑ νη'.

D Λέγουσι τῷ τυφλῷ πάλιν· σὺ τί λέγ
ὅτι ἤνοιξέ σου τοὺς ὀφθαλμούς; Ὁ
προφήτης ἐστίν. Οὐκ ἐπίστευσαν οἱ

Τὰς Γραφὰς οὐχ ἁπλῶς οὐδὲ πα
χρὴ, ἀλλὰ μετὰ ἀκριβείας ἁπάσης, ὥσ
δίζεσθαι. Καὶ γὰρ καὶ νῦν εἰκότως ἄν τι
πορήσειε, πῶς εἰπόντες, Οὗτος οὐκ ἔστ
E ὅτι τὸ σάββατον οὐ τηρεῖ, λέγουσιν αὐτ
περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἤνοιξέ σου τοὺς ὀφθαλ
εἶπον, σὺ τί λέγεις περὶ αὐτοῦ, ὅτι πα
βατον; ἀλλὰ τὸ τῆς ἀπολογίας νῦν ἀντ
ρίας τιθέασι. Τί οὖν ἐστιν εἰπεῖν; Οὐκ
λέγοντες, Οὗτος οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ
337 A σθέντες ἀπ' αὐτῶν· [a] οἳ καὶ εἶπον, Ἀν
τωλὸς οὐ δύναται τοιαῦτα σημεῖα ποιε
γὰρ αὐτοὺς ἐπιστομίσαι πλέον, ἵνα μὴ
συνηγορεῖν τῷ Χριστῷ, τὸν λαβόντα
αὐτοῦ πεῖραν εἰς μέσον ἄγουσι καὶ ἐρ
τοίνυν τοῦ πένητος τὴν σοφίαν. Ἁπάντ
συνετωτέρως φθέγγεται. Καὶ πρῶτον
Προφήτης ἐστὶ, καὶ [b] οὐ κατέπτηξεν
στραμμένων Ἰουδαίων τὴν κρίσιν, τῶν
καὶ λεγόντων· Πῶς δύναται οὗτος εἶ
Θεοῦ, τὸ σάββατον οὐ τηρῶν; ἀλλ' Ὁ
φήτης ἐστί. Καὶ οὐκ ἐπίστευσαν ὅτι
B ἀνέβλεψεν, ἕως οὗ ἐφώνησαν τοὺς γον
σκόπει πόσοις τρόποις ἐπιχειροῦσι τὸ θ
σαι καὶ ἀνελεῖν. Ἀλλ' αὐτὴ τῆς ἀληθεί
ὧν δοκεῖ παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἐπιβο
τούτων ἰσχυροτέρα γίνεται· διὰ τούτω
ὧν συσκιάζεται. Εἰ γὰρ μὴ ταῦτα ἐγέν
πτεύθη παρὰ τοῖς πολλοῖς τὸ θαῦμα· νυ
δάζοντες γυμνῶσαι τὴν ἀλήθειαν, οὕτως
τουσι, καὶ οὐκ ἂν ἑτέρως ἐποίησαν, εἰ
Χριστοῦ πάντα ἐποίουν. Καὶ γὰρ ἐπ
τούτου τοῦ τρόπου καταβαλεῖν αὐτὸν,
C ἀνέῳξέ σου τοὺς ὀφθαλμούς; τουτέστι
τινί; Καὶ γὰρ ἀλλαχοῦ μηδὲν ἔχοντες
τρόπῳ τῆς θεραπείας ἐπηρεάζειν ἐπιχ
τες· Οὐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, εἰ μὴ [c]

[a] Manuscriptus Savilii Orientalis, quem ad hanc solam homiliam contulit, *οἱ εἰπόντες*, et mox *βουλόμενος γὰρ τοὺς διεστραμμένους τῶν Ἰουδαίων ἐπιστ... ἵνα μὴ δόξωσιν οἱ σχισθέντες ἀπ' αὐτῶν.* Paulo post pro *φθέγγεται* Ms. Orient. *ἀποκρίνεται.*

[b] Alii *οὐ κατέπληξεν αὐτὸν... ἡ κρίσις τῶ*

[c] Ms. Orient. Savil. *ἐν Βεελζεβοὺλ τῷ μονίων.* Infra Morel. et Ms. Orient. *φθ φονῶντας.*

ἀλιν, οὐδὲν ἔχοντες εἰπεῖν, ἐπὶ τὸν και-
ουσι λέγοντες, ὅτι Λύει τὸ σάββατον·
Ἁμαρτωλός ἐστι. Καὶ μὴν * φθονοῦντας
ιους ὄντας ἐπιλαβέσθαι τῶν αὐτῷ πε-
ετὰ πάσης ἠρώτησεν ἀκριβείας, λέ-
ιῶν ἐλέγχει με περὶ ἁμαρτίας; Καὶ οὐ-
, οὐδὲ εἶπεν, [d] ὅτι βλασφημεῖς, ἀνα-
ον σεαυτόν. Καίτοι γε εἰ εἶχον εἰπεῖν,
εν. Οἱ γὰρ διὰ τὸ ἀκοῦσαι, ὅτι πρὸ D
ττι, λιθάσαντες αὐτὸν καὶ εἰπόντες ὅτι
οῦ Θεοῦ, καὶ ἑαυτοὺς μὲν ἐκ τοῦ Θεοῦ
ι, ἀνδροφόνους ὄντας, τὸν δὲ τοιαῦτα
ντα, ἐπειδὴ [e] ἐθεράπευσεν, οὐκ εἶναι ἐκ
τὸ μὴ τηρεῖν τὸ σάββατον λέγοντες·
ἶχον ἐγκλήματος, οὐκ ἂν παρέδραμον.
ὸ ἁμαρτωλὸν καλοῦσι, διότι τὸ σάββα-
ιν, καὶ τοῦτο ἕωλον ἐφάνη τὸ ἔγκλημα,
ν τεταγμένων, ψυχρότητα πολλὴν [f] καὶ
καταγνόντων αὐτῶν. Πάντοθεν τοίνυν
ς, ἐφ' ἕτερον ἔρχονται λοιπὸν ἀναισχυν-
ιμώτερον. Ποῖον δὴ τοῦτο; Οὐκ ἐπίστευ- E
ἦν τυφλὸς καὶ ἀνέβλεψε. Πῶς οὖν ἐνε-
σάββατον οὐ τηρεῖ, ἢ δηλονότι ὡς πι-
ῶς δὲ οὐ προσείχετε τῷ πολλῷ λαῷ; τοῖς
ἰδόσιν αὐτόν; Ἀλλ', ὅπερ ἔφην, πανταχοῦ 338
ῷ μὲν περιπίπτει, δι' ὧν ἐπηρεάζειν τῇ A
, τὴν δὲ ἀλήθειαν λαμπροτέραν [a] ἐμφαί-
ὶ νῦν γέγονεν. Ἵνα γὰρ μή τις λέγοι,
ῶς εἶπον οἱ γείτονες καὶ οἱ θεωροῦντες
παρωμοίαζον, ἄγουσιν εἰς μέσον τοὺς
ἐποίουν [b] ἄκοντες τὸ γεγενημένον ἀλη-
. Καὶ γὰρ οὗτοι μάλιστα πάντων τὸ
ντο τὸ ἑαυτῶν. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτὸν κα-
κὺκ ἴσχυσαν, ἀλλ' ἑώρων μετὰ πάσης
εὐεργέτην κηρύττοντα, ἀπὸ τῶν γονέων
τρώσκειν τὸ θαῦμα. Καὶ ὅρα τῆς ἐρω-
ιαν. Τί γάρ φησιν; Στήσαντες αὐτοὺς B
ὥστε εἰς ἀγωνίαν ἐμβαλεῖν, μετὰ πολ-
ρότητος καὶ τοῦ θυμοῦ προσάγουσι τὴν
ἐστιν ὁ υἱὸς ὑμῶν; Καὶ οὐκ εἶπαν, ὁ
ἀλλὰ πῶς; Ὃν ὑμεῖς λέγετε ὅτι τυφλὸς
κεὶ κακουργούντων αὐτῶν, [c] καὶ τὰ τοῦ
ροτούντων, Ὦ μιαροὶ, καὶ παμμίαροι·
το πατὴρ τοιαῦτα καταψεύσασθαι παι-
ὶ γὰρ λέγουσιν, ὃν ὑμεῖς ἐποιήσατε τυ-

ponendum habeant, ad tempus et sabbati solutionem confugiunt, dicuntque, *Solvit sabbatum;* et, *Peccator est.* Atqui ille vos invidos, qui gesta ejus carpere studebatis, ille aperte interrogavit, *Quis ex vobis arguet me de peccato?* Et nemo respondit, neque dixit, Blasphemas, dum te impeccabilem dicis. Atqui si dicere potuissent, haud dubie non tacuissent. Nam qui dicentem, se ante Abraham esse, lapidibus impetierunt, et ipsum a Deo non esse, se vero esse a Deo gloriati sunt, licet homicidæ essent; et eum qui hujusmodi signa operabatur, ex Deo non esse dicebant, quia sabbatum non custodiret : si vel accusandi umbram habuissent, non præteriissent utique. Si autem ideo peccatorem vocant, quia sabbatum solvere videbatur, futile certe crimen erat, vel sociorum judicio, qui ut frigidum illud et ex simultate profectum damnabant, Undique ergo cohibiti, aliud quidpiam impudentius ac petulantius aggrediuntur. Quodnam illud? *Non crediderunt,* inquit, *quod cæcus fuisset, et vidisset.* Cur ergo accusarunt quod sabbatum non custodiret, nisi illud credidissent? cur non fidem habetis tantæ multitudini, et vicinis qui ipsum cognoscunt? Verum, ut dixi, ubique mendacium in seipsum impingit, per ea ipsa queis veritatem oppugnat; ipsamque veritatem clariorem efficit : quod etiam nunc evenit. Ne quis enim diceret vicinos et spectatores nihil accurate dixisse, sed de simili loquutos esse, parentes in medium adducunt, et sic inviti veritatem patefecerunt. Nam hi maxime omnium filium suum noverant. Quia enim ipsum perterrefacere non poterant, sed audacter ipse beneficum prædicabat, per parentes se miraculum infirmare posse sperabant. Et vide interrogationis nequitiam. Quid enim ait? Illos in medium adductos, ut terrorem incuterent, cum vehementia furentes interrogant : 19. *Hic est filius vester?* Nec dicunt, Qui pridem cæcus erat : sed quomodo? *Quem vos dicitis quia cæcus natus est;* ac si illi versute fingerent, ut opera Christi confirmarent. O exsecrandi, et plus quam exsecrandi! Ecquis pater hæc de filio confinxerit? Ac si dicerent : Quem vos cæcum dixistis; neque id tantum; sed hoc ubique sparsistis. *Quomodo ergo nunc videt?* O stultitiam!

Joan. 8. 46

Mendacium ubique in se ipsum impingit.

Savil. et vetus Interpres.]
ι deest. Paulo post Ms. Orient. πρὸ τοῦ
ι... καὶ εἰπόντες πάλιν ἐπὶ τοῦ τυφλοῦ, ὅτι.
ἐπευσεν ἐν σαββάτῳ διὰ τὸ μὴ τηρεῖν τὸ σάβ-
ἁμαρτωλὸν, εἰ σκιάν.
ucenter monuimus μικροψυχίαν apud Patres

Ecclesiæ significare *simultatem, rixas.* Paulo post pro λοιπὸν Ms. Orient. λόγον.

[a] Idem ἀποφαίνει.

[b] Idem ἄκοντες, συνεστῶντες τὸ γεγενημένον. καὶ γὰρ οὗτοι.

[c] Morel. καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ.

Vestrum est, inquiunt, hoc commentum, hæc simulatio vestra. Dupliciter ad id negandum inducunt, et his verbis, *Quem vos dicitis*, et illis, *Quomodo ergo nunc videt?*

2. Cum tres essent interrogationes, si filius eorum esset, si cæcus fuisset, et quomodo visum recepisset, duo tantum confitentur, tertium non addunt. Illudque ad veritatem firmandam conduxit, ut nemo alius, quam cæcus curatus, qui fide dignus erat, hæc confiteretur. Et quomodo ad gratiam loquuti essent parentes, qui etiam quædam ex iis, quæ sciebant, tacuerunt propter metum Judæorum? Quid enim dicunt? 20. ***Quod hic est filius noster, scimus, et quod cæcus natus sit;*** 21. ***quomodo autem nunc videat, aut quis aperuit ejus oculos, nos nescimus. Ipse ætatem habet, ipse de se loquatur.*** Fide dignum illum statuunt, et sic se excusant: Non est puer, inquiunt, neque infans; potest de se testimonium ferre. 22. ***Hæc autem dixerunt propter metum Judæorum.*** Vide quomodo evangelista illorum sententiam propositumque enuntiet. Hæc dico ob verbum illud ante dictum, ***Æqualem se facit Deo.*** Quia si illa fuisset Judaïca sententia, non autem Christi judicium, id certe addidisset evangelista, dixissetque eam fuisse Judæorum sententiam. Cum igitur parentes illos ad cæcum sanatum remisissent, iterum vocaverunt eum. Nec tamen palam et impudenter dicunt, Nega Christum te sanasse, sed sub pietatis specie id volunt assequi. 24. ***Da gloriam Deo,*** inquiunt. Nam si parentibus dixissent, Negate filium vestrum esse, et cæcum natum, res admodum ridicula visa esset, idipsumque filio dicere, manifesta fuisset impudentia. Ideo non sic dicunt; sed alio modo insidias parant, dicentes: ***Da gloriam Deo;*** id est, Confitere ipsum nihil fecisse. ***Nos scimus quia hic homo peccator est.*** Cur ergo non reprehendistis eum cum diceret,
Joan. 8. 46. ***Quis ex vobis arguet me de peccato?*** unde scitis illum esse peccatorem? Cum dicerent autem illi, ***Da gloriam Deo,*** et ipse nihil respondisset, occurrens Christus laudavit eum, nec reprehendit quod gloriam Deo non dedisset; sed quid? ***Credis in***

φλόν· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ διεδώκατε π
τὸν λόγον. Πῶς οὖν βλέπει νῦν; Ὢ τῆς ἀνοίας
φησὶν, ἐστὶ τὸ [d] σκευώρημα καὶ ἡ κατασκευή.
C τούτοις αὐτοὺς εἰς ἄρνησιν ἄγειν ἐπιχειροῦσι,
εἰπεῖν, Ὃν ὑμεῖς λέγετε, καὶ τῷ εἰπεῖν, Π
βλέπει ἄρτι;

Τριῶν τοίνυν ἐρωτήσεων γενομένων, εἰ υἱὸ
ἦν, εἰ τυφλὸς ἦν, καὶ πῶς ἀνέβλεψε, τὰς δύ
ὁμολογοῦσι, τὴν δὲ τρίτην οὐ προστιθέασι. Κ
δὲ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας γέγονεν, ὥστε μηδένα
ἀλλὰ τὸν τεθεραπευμένον, τὸν [e] καὶ ἀξιόπιστ
ταῦτα ὁμολογεῖν. Πῶς γὰρ ἂν ἐχαρίσαντο ο
οἳ καὶ ὧν ᾔδεσάν τινα σιγήσαντες διὰ τὸν φ
Ἰουδαίων; Τί γάρ φασιν; Ὅτι οὗτός ἐστι
ἡμῶν, ἡμεῖς οἴδαμεν, καὶ ὅτι τυφλὸς ἐγεννή
δὲ νῦν βλέπει, ἢ τίς ἀνέῳξεν αὐτοῦ τοὺς ὀφθ
D ἡμεῖς οὐκ οἴδαμεν· αὐτὸς ἡλικίαν ἔχει, αὐ
ἑαυτοῦ λόγον λαλήσει. Ἀξιόπιστον αὐτὸν ποι
οὕτω παρῃτήσαντο· οὐκ ἔστι παιδίον, φησὶν, ο
λής, ἀλλ' * ἱκανὸν ἑαυτῷ μαρτυρῆσαι. Ταῦ
πον διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων. Ὅρα πῶ
τὴν δόξαν αὐτῶν ὁ εὐαγγελιστὴς καὶ τὴν γνώ
μέσον ἄγει. Ταῦτα λέγω, διὰ τὸ ῥῆμα ἐκεῖν
προσθεν ἔλεγον, εἰπόντες ὅτι Ἴσον ἑαυτὸν
Θεῷ· ὅτι εἰ καὶ ἐκεῖνο τῆς γνώμης ἦν τῶν Ἰ
[f] ἀλλὰ μὴ τῆς κρίσεως τοῦ Χριστοῦ, προσέ
καὶ εἶπεν, ὅτι γνώμη ἦν Ἰουδαϊκή. Ἐπεὶ ο
E πεμψαν αὐτοὺς πρὸς τὸν τεθεραπευμένον, πά
νησαν ἐκ δευτέρου. Καὶ φανερῶς μὲν καὶ ἀναι
οὐ λέγουσιν, ἄρνησαι ὅτι ὁ Χριστὸς ἐθεράπευ
σχήματι δὲ εὐλαβείας τοῦτο κατασκευάσαι β
Δὸς γὰρ, φησὶ, δόξαν τῷ Θεῷ. Τοῖς μὲν γὰρ
339 εἰπεῖν, ἀρνήσασθε ὅτι υἱὸς ὑμῶν ἐστι, καὶ ὅτι
A ἐγεννήσατε, σφόδρα ἐδόκει καταγέλαστον εἶν
δὲ πάλιν εἰπεῖν τοῦτο, φανερὰ ἦν ἀναισχυ
τοῦτο μὲν οὐ λέγουσιν, ἑτέρως δὲ αὐτὸ [a] μεθ
Δὸς δόξαν τῷ Θεῷ, λέγοντες· τουτέστιν, ὁμ
ὅτι οὗτος οὐδὲν εἰργάσατο. Ἡμεῖς οἴδαμεν
ἄνθρωπος ἁμαρτωλός ἐστι. Πῶς οὖν αὐτὸν ο
ξατε λέγοντα· Τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἁ
πόθεν δὲ ἴστε ὅτι ἁμαρτωλός ἐστι; Εἰπόντω
τῶν, Δὸς δόξαν τῷ Θεῷ, καὶ τούτου μηδὲν
ἀπαντήσας ὁ Χριστὸς, ἐπῄνεσε καὶ οὐκ ἐν
οὐδὲ εἶπε, διατί οὐκ ἔδωκας δόξαν τῷ Θεῷ;
Πιστεύεις εἰς τὸν Υἱὸν [b] τοῦ Θεοῦ, ἵνα μ

[d] Alii σκαιώρημα, Ms. Orient. σκευώρημα. Sic etiam unus ex Mss. nostris, et hæc vera lectio est. Ibid. ἄγειν, idem Ms. τρέπειν.

[e] Idem καὶ ἀξιόπιστον ὄντα μάρτυρα.

* [ἱκανός Savil. et Cod 705; ἱκανῶς Cod. 706.]

[f] Idem ἀλλὰ τὸ τῆς κρίσεως τοῦ Χριστοῦ προσέθηκε· καὶ εἶπεν ὅτι γνώμη τῶν Ἰουδαίων ἀποσυναγώγους ποιεῖ
λογοῦντας αὐτὸν Χριστόν. ἐπεὶ οὖν οἱ γονεῖς παρέ
τοὺς πάλιν πρός.

[a] Ms. Orient. μηχανῶνται λέγοντες· δός.

[b] Morel. τοῦ ἀνθρώπου.

Filium Dei? Ut discas illud esse, dare gloriam
B Deo. Quod si ipse non esset æqualis Patri, hæc gloria non esset. Sed quoniam qui Filium honorat, Patrem quoque honorat, jure non increpatur cæcus. Cum ergo exspectabant ut parentes annuerent et negarent, nihil dicebant isti : cum vero se nihil hinc consequutos viderunt, jam huic dicunt, *Hic peccator est.* 25. *Respondit ille et dixit, Si peccator est, nescio : unum scio, quod cum cæcus essem, nunc video.* Numquid timuit cæcus? Minime. Et cur qui dixerat, *Propheta est,* nunc dicit, *Si peccator est, nescio?* Non ita affectus erat
C neque id putabat; sed quod vellet rei ipsius testimonio, non voce sua, illum a crimine liberare, et fide dignam efferre defensionem, ex beneficii ipsos damnantis testimonio. Nam si post multa verba, dicente illo, *Nisi esset Dei cultor, non potuisset talia signa facere,* ita indignati sunt ut dicerent, *In peccatis natus es totus, et tu doces nos?* si ab initio hæc dixisset, quid non fecissent? quid non dixissent? *Si peccator est, nescio;* id est, Nihil ea de re nunc dico, neque sententiam fero : illud probe scio et pronuntio, si peccator esset, non talia fecisset. Quibus verbis se et testimonium
D suum omni suspicione liberavit, ut qui non ad gratiam rem gestam narraret. Quia ergo non poterant illam evertere vel abolere, rursus ad modum curationis explorandum redeunt, velut si quipiam feram undique pervestigantes, modo huc, modo illuc accurrant. Ad priores ergo sermones redeunt, id curantes ut illos per crebras interrogationes infirment, dicuntque : 26. *Quid fecit tibi? quomodo aperuit tibi oculos?* Quid ergo ille? Illis devictis et prostratis, non ultra remisse loquitur. Donec enim res examine et perquisitione
E opus habuit, moderate rem declaravit : postquam autem illos cepit, splendidamque victoriam retulit, audacter illos aggreditur, aitque : 27. *Dixi vobis semel, et non audistis; quid iterum vultis audire?* Vidistin' mendici adversus scribas et Pharisæos confidentiam? Tam firma res est veri-
340 tas, tam infirmum mendacium. Illa enim viros ex
A infima plebe claros efficit; hoc vero fortes deprimit. Id porro vult cæcus significare : Dictis non attenditis; ideo non ultra loquar, neque crebris et vanis interrogationibus respondebo, cum non discendi causa audiatis, sed ut dicta insectemini.

Filius æqualis Patri.

f Alii τινὲς κύνες θήραν ἀσφαλῶς συγκεκλεισμένην. Ibid. προκειμένην. Quidam κειμένην.

Numquid et vos vultis discipuli ejus fieri? Jam se discipulis annumerat. Illud enim, *Numquid et vos,* significat ipsum esse discipulum. Deinde vero illos satis traducit et incessit.

3. Cum enim sciret hoc illos maxime pungere, lacessendi causa dixit; quod erat animi fidentis, sublimis, illorumque furorem despicientis, atque illius, in quo fidebat, dignitatem celebrantis, ut ostenderet ipsos virum admirabilem contumelia afficere; ipsum autem non vere affici contumelia, sed contumeliam illatam in honorem sibi rapere. 28. *Tu es discipulus ejus*, inquiunt; *nos autem discipuli sumus Moysis*. Verum id non ratione nixum est. Vos enim neque Moysis, neque hujus discipuli estis. Si Moysis essetis, et Christi essetis.
Joan. 5.46. Ideo Christus supra dicebat illis: *Si crederetis Moysi, crederetis utique et mihi: de me enim ille scripsit:* quoniam ad hos semper sermones confugiebant. 29. *Nos scimus quod Moysi loquutus est Deus*. Quo narrante? quo nuntiante? Majoribus, aiunt, nostris. Annon illis fide dignior est, qui hoc per signa confirmat, cum dicit se a Deo venire et cælestia loqui? Neque dixerunt, Audivimus quod Moysi loquutus sit Deus; sed, *Scimus*. Quæ ex auditu scitis, o Judæi, affirmatis; et quæ visu percipitis, minora putatis esse? Atqui illa quidem non vidistis, sed audistis; hæc vero non audistis, sed vidistis. Quid ergo cæcus? 30. *In hoc enim est mirabile, quod vos nescitis unde sit,* et talia signa facit: quod vir non insignis apud vos, neque clarus vel illustris, talia possit: ut omnino manifestum sit, esse Deum, qui ne minimo quidem humano egeat auxilio. 31. *Scimus autem quod Deus peccatores non exaudit.* Cum enim antea dixissent: *Quomodo potest homo peccator talia signa facere?* eorum nititur judicio, et hæc ipsis in mentem revocat. Hæc sententia, inquit, et mihi et vobis communis est: in hac persistite. Et vide mihi prudentiam. Signum semper in ore versat, quia illud tollere non poterant, et inde ratiocinatur. Viden' eum, cum initio diceret, *Si peccator est, nescio,* id non du-

ἰσχυρῶν ᾖ, [a] ἀσθενεῖς αὐτοὺς δείκνυσι
τοιοῦτόν ἐστι· οὐ προσέχετε τοῖς
τοῦτο οὐκ ἔτι ἐρῶ, οὐδὲ ἀποκρινοῦμαι
ἐρωτῶσιν εἰκῇ, καὶ οὐχ ὑπὲρ τοῦ μαθ
ἀκοῦσαι, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ τοῖς λεγομέ
Μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε μαθηταὶ αὐτοῦ
ἑαυτὸν εἰς τὸν τῶν μαθητῶν [b] ἐγκατ
B γάρ, Μὴ καὶ ὑμεῖς, δεικνύντος ἑαυτ
τὴν ὄντα. Εἶτα αὐτοὺς ἐκωμῴδησε
ἱκανῶς.

Ἐπειδὴ γὰρ ᾔδει, ὅτι σφόδρα αὐτο
τε, καθάψασθαι μεθ' ὑπερβολῆς αὐτ
τοῦτο εἴρηκεν· ὅπερ ἦν ψυχῆς πεπαρ
ἀνεπτερωμένης καὶ ὑπερορώσης αὐτ
καὶ δεικνυούσης αὐτοῦ μέγα τὸ ἀξίωμ
ἐθάῤῥει, καὶ δηλούσης ὡς ἐκεῖνοι
αὐτὸν ὕβριζον, αὐτὸς δὲ οὐχ ὑβρίζετο
ὕβριν προσέφερον, τοῦτο ὡς τιμὴν ἥρ
θητὴς ἐκείνου, φησίν· ἡμεῖς δὲ τοῦ
μαθηταί. Ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοι λόγον τοῦτο
C Μωϋσέως, οὔτε τούτου. Εἰ γὰρ ἦτε
τούτου ἂν ἐγένεσθε. Διὰ τοῦτο ἄνωθεν
Χριστός· Εἰ ἐπιστεύετε Μωϋσῇ, ἐπι
περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψεν· ἐπειδ
τοὺς λόγους κατέφευγον. Ἡμεῖς οἴδα
λελάληκεν ὁ Θεός. Τίνος εἰπόντος; τί
τος; Τῶν προγόνων, φησὶ, τῶν ἡμετ
προγόνων, φησὶ, τῶν ὑμετέρων οὐ
τερος ὁ διὰ τῶν σημείων τοῦτο διαβ
τε ἀπὸ Θεοῦ ἥκει, καὶ ὅτι τὰ ἄνωθεν
οὐκ εἶπαν, ἡμεῖς ἠκούσαμεν, ὅτι Μω
D Θεὸς, ἀλλ', ὅτι Οἴδαμεν. Τὰ ἐξ ἀκοῆ
δαῖοι, ὡς εἰδότες διισχυρίζεσθε· τὰ δ
ἀκοῆς ἐλάττονα εἶναι νομίζετε; Καὶ
[c] οὐκ εἴδετε, ἀλλ' ἠκούσατε· ταῦτα δ
ἀλλ' εἴδετε. Τί οὖν ὁ τυφλός; Ἐν τ
θαυμαστὸν, ὅτι ὑμεῖς οὐκ οἴδατε πόθ
αὖτα σημεῖα ποιεῖ· ὅτι ἄνθρωπος ο
παρ' ὑμῖν ὢν, οὐδὲ τῶν περιφανῶν, ο
σμένων, τοιαῦτα δύναται· ὡς εἶναι
ὅτι Θεός ἐστιν, [d] οὐδεμιᾶς ἀνθρωπίνη
E θείας. Οἴδαμεν δὲ ὅτι ὁ Θεὸς ἁμαρτ
Ἐπειδὴ γὰρ προλαβόντες εἶπον, πῶς
πος ἁμαρτωλὸς τοιαῦτα σημεῖα ποιεῖ
ἐκείνων παραλαμβάνει κρίσιν, τῶν
ὑπομιμνήσκων ῥημάτων. Ἡ δόξα, φ
ἐμοῦ καὶ ὑμῶν κοινή· ταύτῃ τοίνυν
θέα μοι τὴν σύνεσιν. Πανταχοῦ τὸ σ

[a] Ms. Orient. ἀσθενεστέρους. Infra pro ἐρωτῶσιν idem Ms. ἐνοχλοῦσιν.

[b] Idem ἐγκατέλεξε. [Ut editum infra p. 345, A.]

[c] Ms. Orient. οὐκ εἴδετε, recte. Edit

[d] Idem Ms. οὐδὲν ἀνθρωπίνης ἐπιδεόμ

bitando dixisse ? absit, norat enim non esse peccatorem. Nunc ubi opportunum est tempus, vide
341 quomodo respondeat. *Scimus autem quod Deus*
A *peccatores non audiat; sed si quis Dei cultor est, et voluntatem ejus facit.* Hic non modo a peccatis absolvit, sed et Deo acceptum, et Dei opera facientem probat. Quia enim illi se Dei cultores dicebant, ideo addidit, *Et voluntatem ejus facit.* Non satis est, inquit, Deum cognoscere, sed ejus est facienda voluntas. Inde miraculum extollit. 32. *A sæculo non est auditum quod aperuerit quis oculos cæci nati.* Si ergo confitemini, Deum non exaudire peccatores; hic vero miraculum patravit, et tale miraculum, quale nemo fecit: palam est illum virtute omnia superasse, ejus-
B que potestatem plus quam humanam esse. Quid ergo illi? 34. *In peccatis natus es totus, et tu doces nos?* Donec enim negaturum eum sperabant, fide dignum putantes, semel et iterum vocarunt. Quod si fide dignum non putabatis, inquam, cur vocastis et secundo interrogastis? Cum porro nihil veritus, vera loqueretur, quando maxime mirari illum oportebat, tunc illum damnant. Quid porro sibi vult illud, *In peccatis natus es totus?* Hic illi cæcitatem exprobrant, ac si dicerent: A prima ætate in peccatis es; ac si ideo cæcus fuis- *In peccatis natus es*, quid significet.
C set, quod præter rationem est. Hac in re ipsum consolans Christus dicebat: *In judicium ego* Joan 9.39.
veni in mundum, ut non videntes videant, et qui vident, cæci fiant. In peccatis natus es totus, et tu doces nos? Quid dixerat ille? num suam sententiam attulerat? annon potius communem, cum diceret, *Scimus quod Deus peccatores non exaudit?* nonne ea quæ vos dixeratis in medium attulit? *Et ejecerunt eum foras.* Vidistin' veritatis præconem, et quomodo paupertas philosophiam non interturbarit. Viden' quot et quanta a principio audierit et passus sit? et quomodo verbis et operibus testificatus sit?

D

4. Hæc porro scripta sunt, ut nos illa imitemur. Nam si mendicus, cæcus, qui Christum non vi-

τοίνυν ὡμολόγηται ὅτι ἁμαρ. Paulo post idem οὐδεὶς ἀνθρώπων ἐποίησέ ποτε.

c Idem εἰ δὲ μὴ ἐνόμιζον ἀξιόπ. τ. ἐ. ἐκάλουν, καὶ δεύτερον ἠρώτων.

d Alii ἐνταῦθα αὐτῷ. Ibid. pro ἀφειδῶς Ms. Orient. σαφῶς.

derat, tantum fiduciæ statim ostendit ante Christi hortamenta, stans contra populum totum, cædem spirantem, a dæmone actum, furentem, ex ejus voce Christum damnare cupientem : neque cessit ille, neque recessit, sed fidenter illos confutavit, maluitque foras ejici, quam veritatem prodere : quanto magis nos, qui tamdiu in fide viximus, qui per fidem sexcenta miracula vidimus, qui majora quam ille beneficia accepimus, qui interioribus oculis arcana mysteria vidimus, et ad tantum honorem vocati sumus, omnem fiduciam exhibere oportet adversus eos qui Christianos accusant, illosque confutare, neque eis temere parcere? Hoc vero facere poterimus, si fiduciam assumamus et Scripturis attendamus, neque perfunctorie illas audiamus, Nam si quis assidue veniat, etiamsi domi non legat, sed hic dictis attendat: anni unius spatio poterit multa discere. Neque enim hodie has, cras alias Scripturas legimus, sed semper easdem. Attamen multi ita misere affecti sunt, ut post tantam lectionem ne nomina quidem librorum sciant; nec verentur, neque formidant tam negligenter ad divinam ingredi concionem. Sed si citharœdus, si saltator vel alius quivis ad scenam vocarit civitatem, diligenter omnes accurrunt, et gratias habent vocanti, atque in spectaculo hujusmodi dimidium diei insumunt : Deo autem nos per prophetas et apostolos alloquente, oscitamus, nos scalpimus, fastidimus. In æstate quidem et æstu magno forum petimus; in hieme vero a pluvia et luto domi continemur. At in hippodromis, ubi nullum est tectum quod a pluvia defendat, multi, imbre urceatim labente, vento aquam in vultum ferente, insania ducti stant, frigore, pluvia, luto, viæ longitudine despectis; nihil eos domi retinet, nihil a spectaculo cohibere potest : huc autem ubi tectum, ubi mire temperatus calor, venire refugiunt, cum de animæ salute agatur. Hæccine, quæso, toleranda? Ideo in illis apprime edocti, in necessariis imperitiores quam pueruli sumus. Quod si quis te aurigam vel saltatorem appellet, id contumeliam dicis, licet nihil non agas ut tibi hoc vituperium attrahas; si vero ad rei spectaculum evocet, non resilis; artemque, cujus nomen refugis, totam fere prosequeris. Ubi vero et rem et nomen tenere debes, atque esse et vocari Christianus, nequidem quid id sit intelligis. Quid hac amentia pejus? Hæc frequenter vobis dicere velim; sed timeo ne

Contra spectaculorum frequentiam.

τοσαύτην εὐθέως παῤῥησίαν ἐπεδείξατ
Χριστοῦ παρακλήσεως, πρὸς ὁλόκληρ
φονῶντα καὶ δαιμονῶντα καὶ μαινόμεν
ἐκείνου φωνῆς βουλόμενον καταδικάσ
καὶ οὐκ εἶξεν, οὐδὲ ὑπεχώρησεν, ἀλλὰ
ἁπάσης αὐτοὺς ἐπεστόμισεν, καὶ εἵλετ
E μᾶλλον, ἢ προδοῦναι τὴν ἀλήθειαν·
ἡμᾶς τοὺς ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ἐν π
τοὺς μυρία θαύματα διὰ τῆς πίστε
τοὺς μείζονα εὐεργετηθέντας ἐκείνου,
ὀφθαλμοὺς ἀναβλέψαντας, καὶ τὰ ἀπ
μένους μυστήρια, καὶ εἰς τοσαύτην κλ
342 ἅπασαν παῤῥησίαν ὑπὲρ αὐτοῦ ἐπι
A πρὸς τοὺς ἐγκαλεῖν ἐπιχειροῦντας κ
κατὰ Χριστιανῶν, καὶ ἐπιστομίζειν, ἀ
νώσκειν ἁπλῶς; Δυνησόμεθα δὲ τοῦτο
παῤῥησίαν ἔχωμεν, καὶ ταῖς Γραφα
καὶ μὴ παρέργως αὐτὰς ἀκούωμεν. I
ὅως ἐνταῦθα εἰσέρχοιτο, κἂν οἴκοι μ
προσέχῃ δὲ τοῖς ἐνταῦθα λεγομένοις,
τὸς εἷς εἰς ἐμπειρίαν αὐτὸν καταστῆ
γὰρ νῦν μὲν ταύτας, αὔριον δὲ ἑτέρας
Γραφάς· ἀλλ' ἀεὶ τὰς αὐτὰς καὶ δ
ὅμως οὕτως ἀθλίως οἱ πολλοὶ διάκειντ
B σαύτην ἀνάγνωσιν μηδὲ τὰ ὀνόματα
ϐλίων· καὶ οὐκ αἰσχύνονται, οὐδὲ φ
παρέργως εἰς ἀκροατήριον θεῖον εἰσερ
μὲν κιθαρῳδὸς, ἢ ὀρχηστὴς, ἢ ἄλλ
σκηνῆς καλέσῃ τὴν πόλιν, μετὰ σ
τρέχουσι, καὶ χάριν αὐτῷ τῆς κλήσεως
ρας ὁλοκλήρου τὸ ἥμισυ μέρος ἀναλ
μόνῳ προσέχοντες· τοῦ δὲ Θεοῦ διὰ
ἀποστόλων ἡμῖν διαλεγομένου, χασμώ
ὀλιγγιῶμεν. Καὶ [a] ἐν μὲν τῷ θέρει
εἶναι δοκεῖ, καὶ τὴν ἀγορὰν καταλαμ
χειμῶνι πάλιν, ὁ ὑετὸς κώλυμα καὶ ὁ
καθήμεθα. Καὶ ἐν μὲν ταῖς ἱπποδρομί
C ἐπικειμένου τοῦ τὸν ὑετὸν στέγοντος,
λῶν ὄμβρων καταφερομένων, καὶ ἀνέ
τὰς ὄψεις ῥιπίζοντος, ἑστήκασι μαινό
χους, καὶ ὑετοῦ, καὶ πηλοῦ, καὶ μήκ
φρονοῦντες, καὶ οὐδὲν αὐτοὺς οὔτε
[c] οὔτε ἐκεῖ κωλύει διαβῆναι· ἐνταῦθα
ἐπικειμένων, καὶ θέρμης οὔσης θαυμα
ται καὶ οὐ συντρέχουσι· καὶ ταῦτα ἐπ
κείας ψυχῆς. Ποῦ ταῦτα ἀνεκτὰ, εἰπέ
ἐν ἐκείνοις πάντων ὄντες ἐμπειρότερο
καίοις παίδων ἐσμὲν ἀμαθέστεροι. Κα

[c] Idem πρὸ τῆς παρὰ τοῦ Χριστοῦ.
[a] Hæc, ἐν μὲν τῷ θέρει, desunt in quibusdam Mss.

[b] Ms. Orient. πολλῶν καὶ σφοδρῶν.
[c] Idem οὔτε κωλύει καταβῆναι.

D frustra et sine ullo fructu vobis sim odiosus. Video namque insanientes, non modo juvenes, sed etiam senes: quorum maxime causa erubesco, cum virum cerno canitie venerandum, canos dehonestare, et filium secum trahere. Quid magis ridiculum? quid turpius? filius a patre turpiter agere docetur.

E

5. Mordent hæc verba? Hoc ego volo, ut mœrorem verba pariant, ut reipsa a tanta turpitudine liberemini. Sunt enim nonnulli his longe frigi-
348 diores, quos hujusmodi verborum non pudet, sed
A longam texunt hac de re orationem. Quos si interrogaveris quis sit Amos, quis Abdias, quot prophetæ, quot apostoli, ne hiscere quidem possunt; sed circa equos et aurigas, graviorem quam sophistæ et rhetores afferunt defensionem : et post hæc omnia dicunt: Ecquid hinc detrimenti? quid damni? Ideo ingemisco, quod noxiam esse rem nesciatis, neque in sensum malorum veneritis. Vitæ tempus dedit tibi Deus, ut ipsum colas : tu vero frustra et inutiliter consumens illud, quæris adhuc, quod sit damnum? Si tantillum frustra insumas pecuniæ, id damnum vocas; dum vero dies integros in sa-
B tanicis pompis insumis, nihil absurde te facere putas? Cum oporteret precibus et obsecrationibus totam vitam impendere, tu in clamoribus, in tumultu, obscœnis verbis, pugnis, intempestivis voluptatibus, præstigiis, totam vitam consumis; idque frustra et in perniciem tuam. Et post hæc omnia interrogas, quod sit damnum : neque intelligis, nihil parcius insumendum esse quam tempus. Aurum si impenderis, recuperare poteris; amissum tempus difficile recuperes. Breve namque ejus spatium in hac vita nobis conceditur; quo nisi ut par est utamur, quid illo advenientes dice-

Quodnam sit spectaculorum damnum.

γενομένοις ἐν τοῖς θεωρίοις, ἀλλὰ μακρὸν ἐγείρουσιν ὑπέρ. Infra pro ἢ ποῖος idem ἢ πόσος.

[b] Idem ἀπολογίας.

[c] Editi ἐν οὐδενί. Idem ἐπ' οὐδενί, non male.

[d] Idem ἐλεημοσύνας.

[e] Idem παντὸς μᾶλλον τοῦ χρόνου ἐργασίαν ἀπαιτηθήσῃ. Infra idem τεταμίευται χρόνος κατὰ τὸν παρ.

mus? Dic, quæso, si quem filiorum tuorum juberes artem quampiam ediscere, ille vero vel domi vel alibi tempus tereret, annon magister illum deferret? annon diceret tibi : Pactum mecum scripto fecisti, tempusque definivisti : si vero filius tuus non velit tempus apud nos insumere, sed alibi terere, quomodo poterimus tibi discipulum sistere? Hæc nos quoque dicere cogimur. Nam dicet nobis Deus : Tempus assignavi vobis, quo pietatis artem edisceretis; cur frustra et incassum tempus illud insumsistis? cur non magistrum assidue adiistis? cur dictis non attendistis? Quod enim pietas sit ars quædam, audi prophetam dicentem :
Psal. 33. 12. *Venite, filii, audite me, timorem Domini docebo vos*; et iterum, *Beatus vir quem tu erudieris, Domine, et de lege tua docueris eum.*
Psal. 93. 12.
Cum ergo tempus inutiliter consumseris, quam excusationem habebis? Et cur, inquies, nobis breve tempus præscripsit? O insipientiam! o ingratum animum! Quia tibi labores sudoresque minuit, ad requiem tibi diuturnam et immortalem paravit, ideo incusas et moleste fers? Sed nescio quomodo sermonem huc transtulimus, et tamdiu peroramus. Quapropter jam finem facere opus est. Nam hoc quoque miseriæ nostræ tribuendum, quod si hic longa sit oratio, illam omnes fastidiamus; illic vero a meridie orsi, cum lucernis recedant. Verum ne semper incusemus, rogamus vos et obsecramus : hanc et nobis et vobis gratiam concedite, ut aliis omissis omnibus, his incumbamus. Siquidem hæc ex vobis lucrabimur, gaudium, lætitiam, laudem, gloriam et mercedem. Totum autem præmium vos lucrabimini, quod antehac ad furorem usque orchestræ addicti; ob Dei timorem et cohortationem nostram, vos ab hujusmodi morbo erueritis, et vinculis solutis, ad Deum accurreritis. Neque ibi solum mercedem recipietis; verum etiam in hac vita veram consequemini voluptatem. Talis quippe virtus est : præter coronas illas, hic quoque suavem nobis vitam parat. Dictis ergo obtemperemus, ut hæc et illa consequamur bona, gratia et misericordia Domini nostri Jesu Chri-

C αὐτῷ μὴ χρησώμεθα, τί ἐροῦμεν ἀπελθόντες ἐκεῖ Εἰπὲ γάρ μοι· εἴ τινά σου τῶν υἱῶν ἐκέλευσας τέχνην μαθεῖν, εἶτα ἐκεῖνος οἴκοι διὰ παντὸς ἔμενεν, ἢ καὶ ἀλλαχοῦ που διέτριβεν, οὐκ ἂν αὐτὸν παρῃτήσατο ὁ διδάσκαλος; οὐκ ἂν εἶπε πρός σε, συγγραφὴν πρός με πεποίηκας, καὶ χρόνον ὥρισας. Εἰ μὴ μέλλει τοίνυν τὸν χρόνον τοῦτον παρ' ἡμῖν, ἀλλ' ἑτέρωθι ἀναλίσκειν ὁ παῖς, πῶς σοι παραστησόμεθα [f] μαθητήν; Ταῦτα καὶ ἡμᾶς εἰπεῖν ἀνάγκη. Ἐρεῖ δὲ καὶ ὁ Θεὸς ἡμῖν· χρόνον ὑμῖν δέδωκα, φησὶ, πρὸς τὸ μαθεῖν τὴν τέχνην ταύτην τὴν τῆς εὐλαβείας· τίνος ἕνεκεν εἰκῇ καὶ μάτην τὸν χρόνον ἀνηλώσατε τοῦτον; τί δὲ πρὸς τὸν δι-
D δάσκαλον συνεχῶς οὐκ ἐβαδίζετε, οὐδὲ προσείχετε τοῖς λεγομένοις; Ὅτι γὰρ τέχνη ἐστὶν ἡ εὐλάβεια, ἄκουσον τί φησιν ὁ προφήτης· Δεῦτε, τέκνα, ἀκούσατέ μου, φόβον Κυρίου διδάξω ὑμᾶς· καὶ πάλιν· Μακάριος ἄνθρωπος, ὃν ἂν παιδεύσῃς, Κύριε, καὶ ἐκ τοῦ νόμου σου διδάξῃς αὐτόν. Ὅταν οὖν τοῦτον ἀναλώσῃς εἰκῇ, ποίαν ἕξεις ἀπολογίαν; Καὶ τίνος ἕνεκεν, φησὶν, ὀλίγον ἡμῖν ἐταμιεύσατο χρόνον; Ὢ τῆς ἀναισθησίας καὶ τῆς ἀγνωμοσύνης· ὑπὲρ οὗ μάλιστα εὐχαριστεῖν ἔδει, ὅτι σοι τοὺς πόνους ἐπέτεμε, καὶ τοὺς ἱδρῶτας ἐνέκοψε, καὶ τὴν ἀνάπαυσιν μακρὰν ἐποίησε καὶ ἀθάνατον,
E ὑπὲρ τούτων ἐγκαλεῖς καὶ δυσχεραίνεις; Ἀλλὰ γὰρ οὐκ οἶδα πῶς ἐνταῦθα τὸν λόγον ἐξηγάγομεν καὶ μακρὸν εἰργασάμεθα. Διόπερ ἀναγκαῖον αὐτὸν συστεῖλαι λοιπὸν. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο τῆς ἡμετέρας ταλαιπωρίας,
343 A ὅτι ἐνταῦθα μὲν, ἂν μακρὸς γένηται ὁ λόγος, [a] πάντες ἀκηδιῶμεν· ἐκεῖ δὲ ἐκ μέσης ἡμέρας ἀρχόμενοι, ἐν λαμπάσι καὶ λύχνοις ἀναχωροῦσιν. Ἀλλ' ἵνα μὴ ἀεὶ ἐγκαλῶμεν, παρακαλοῦμεν ὑμᾶς λοιπὸν καὶ δεόμεθα, δότε ταύτην [b] τὴν χάριν καὶ ἡμῖν καὶ ἑαυτοῖς, καὶ πάντων ἀπαλλαγέντες τῶν ἄλλων, τούτοις ἑαυτοὺς προσηλώσωμεν. Κερδανοῦμεν γὰρ καὶ ἡμεῖς ἐξ ὑμῶν τὴν χαρὰν καὶ τὴν εὐφροσύνην, καὶ τὸ σεμνύνεσθαι ἐφ' ὑμῖν, καὶ τὴν ἐπὶ τούτοις λαβεῖν ἀμοιβήν· τὸν δὲ μισθὸν ἅπαντα ὑμεῖς καρπώσεσθε, ὅτι μανικῶς οὕτω προσηλωμένοι τῇ ὀρχήστρᾳ πρὸ τούτου, διὰ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον, καὶ τὴν ἡμετέραν παράκλησιν, ἀπερρήξατε
B τοῦ νοσήματος ἑαυτοὺς ἐκείνου, καὶ τὰ δεσμὰ διελύσατε, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἐδράμετε. Οὐκ ἐκεῖ δὲ μόνον λήψεσθε τὸν μισθὸν, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα εἰλικρινῆ καρπώσεσθε τὴν ἡδονήν. Τοιοῦτον γὰρ ἡ ἀρετή· μετὰ τῶν ἐκεῖ στεφάνων καὶ ἐνταῦθα ἡδὺν καθίστησιν ἡμῖν τὸν βίον. Πειθώμεθα τοίνυν τοῖς εἰρημένοις, ἵνα καὶ τῶν ἐνταῦθα καὶ τῶν ἐκεῖσε ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,

[f] Idem τεχνίτην αὐτόν.
[a] πάντες deest in quibusdam Mss. et paulo post ἀεί in nonnullis desideratur.

[b] Ms. Orient. ταύτην ἡμῖν τὴν χάριν, μᾶλλον δὲ καὶ ἡμῖν καὶ ἑαυτοῖς.

Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

sti, quicum Patri gloria, simulque Spiritui sancto, in sæcula sæculorum. Amen.

ΟΜΙΛΙΑ νθ'.

ν αὐτὸν ἔξω· καὶ ἤκουσεν ὁ Ἰησοῦς, ὅτι αὐτὸν ἔξω· καὶ εὑρὼν αὐτὸν, εἶπεν αὐτῷ· ιεις εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ; Ἀπεκρίθη ὶ εἶπε· καὶ τίς ἐστι, Κύριε, ἵνα πιστεύσω ; καὶ τὰ λοιπά.

ν ἀλήθειαν καὶ τὴν εἰς Χριστὸν ὁμολογίαν τι δεινὸν καὶ ὑβριζόμενοι, οὗτοι μάλιστά ώμενοι. Ὥσπερ γὰρ ὁ χρήματα ἀπολλὺς τος μάλιστά ἐστιν ὁ εὑρίσκων· καὶ ὁ τὴν D ἱ μισῶν, αὐτὸς μάλιστά ἐστιν ὁ φιλῶν· ὑβριζόμενος; οὗτος μάλιστά ἐστιν ὁ τι- τερ καὶ ἐπὶ τοῦ τυφλοῦ γεγένηται. Ἐξέ- λον ἐκ τοῦ ἱεροῦ οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ εὗρεν τότης τοῦ ἱεροῦ. Ἀπηλλάγη τοῦ συνεδρίου , καὶ περιέτυχε τῇ σωτηρίῳ πηγῇ· ἠτι- ὲ τῶν τὸν Χριστὸν ἀτιμασάντων, καὶ ρὰ τοῦ τῶν ἀγγέλων Δεσπότου. Τοιαῦτα θείας ἔπαθλα. Οὕτω καὶ ἡμεῖς, ἂν ἐν- εν τὰ χρήματα, εὑρίσκομεν ἐκεῖ παῤῥη- αῦθα δῶμεν τοῖς θλιβομένοις, ἀναπαυσό- E οὐρανοῖς· ἂν ὑβρισθῶμεν διὰ τὸν Θεὸν, ὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ. Ὡς δὲ ἐξέβαλον αὐ- ερου, εὗρεν αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς. Δείκνυσιν ὁ ; ὅτι [c] ἐπὶ τούτῳ ἦλθεν, ὥστε αὐτῷ συν- ὅρα τίσιν αὐτὸν ἀμείβεται· τῷ κεφαλαίῳ Καὶ γὰρ ἑαυτὸν ἐγνώρισεν αὐτῷ πρότε- τι, καὶ εἰς τὸν τῶν οἰκείων μαθητῶν ἐγ- 345 ρόν. Σὺ δὲ σκόπει, πῶς τὴν ἀκρίβειαν A τῆς ἐξηγεῖται. Εἰπόντος γὰρ αὐτοῦ, Σὺ ; τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, λέγει; Κύριε, καὶ Οὐδέπω γὰρ αὐτὸν ᾔδει, καίτοι τεθε- Τυφλὸς γὰρ ἦν, πρὶν ἢ πρὸς τὸν εὐερ- , καὶ μετὰ τὴν ἴασιν ὑπὸ τῶν κυνῶν ἐκεί- κετο. Καθάπερ οὖν τις ἀγωνοθέτης, λὰ καμόντα καὶ στεφανωθέντα δέχεται. ; Πιστεύεις εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ; Τί τοσαύτην ἀντίῤῥησιν τὴν πρὸς τοὺς Ἰου- τοσαῦτα ῥήματα, ἐρωτᾷ, εἰ πιστεύεις; , ἀλλὰ βουλόμενος ἑαυτὸν γνωρίσαι, καὶ πολλοῦ τιμᾶται τὴν αὐτοῦ πίστιν. Ὑβρισέ οὗτος, φησὶν, ἀλλ' οὐδεὶς ἐμοὶ λόγος ἐκεί- B

HOMILIA LIX.

C Cap. IX. v. 35. *Et ejecerunt eum foras : et audivit Jesus quia ejecerunt eum foras : et cum invenisset eum, dixit ei : Tu credis in Filium Dei?* 36. *Respondit ei, Et quis est, Domine, ut credam in eum ?* etc.

1. Qui propter veritatem et Christi confessionem, malo vel contumelia quadam afficiuntur, hi maxime a Deo honorantur. Ut enim qui propter D Deum pecunias perdidit, hic maxime illas invenit; et qui odit animam suam, hic potissimum diligit illam : sic qui contumelia afficitur, hic potissimum honore cumulatur; id quod cæco accidit. Illum igitur ex templo Judæi ejecerunt, et invenit illum templi Dominus. A pestifero consessu liberatus, salutiferum fontem est consequutus : dehonestatus est ab iis qui Christum dehonestarunt, et honoratus est ab angelorum Domino. Hæc sunt veritatis præmia. Sic et nos si hic pecunias amittamus, illic fiduciam reperimus; si E hic ærumnosis largiamur, requiescemus in cælis; si propter Deum contumeliis afficiamur, et hic et illic honorem consequimur. Ejectum e templo invenit Jesus. Significat evangelista ideo venisse, ut illi occurreret. Et considera quod ipsi præmium conferat : caput bonorum. Se namque ei notum facit prius ignoranti, et eum in discipulorum chorum adscivit. Tu vero consideres velim quomodo ejus diligentiam evangelista exhibeat. Illo enim dicente, *Tu credis in Filium Dei?* respondet, *Domine, quis est?* Nondum enim ipsum norat, etsi sanatus, quia cæcus fuerat priusquam ad beneficum accederet, et post receptum visum a canibus illis trahebatur. Jesus ergo ceu agonotheta quispiam athletam post multos labores coronatum excipit. Et quid dicit? *Credis in Filium Dei?* Quid hoc? Post tantam cum Judæis disceptationem, post tot verba, interrogat num credat? Non quod ignoret, sed quod velit se notum facere, et quanti faciat ejus fidem, ostendere. Me contumelia, inquit, tantus populus affecit, sed nihil curo; unum opto, ut credas. Melior quippe est unus

Cæcus natus in discipulorum chorum adscitus est.

Eccli. 16. 3. qui facit voluntatem Domini, quam mille iniqui. *Tu credis in Filium Dei?* Ut præsens et dicta excipiens, sic interrogat; et prius in illo sui desiderium excitat. Non dixit enim, Statim crede, sed interrogavit. Quid igitur ille? *Et quis est, Domine, ut credam in eum?* Optantis ac vehementer desiderantis verbum. Pro quo tanta loquutus est, hunc ignorat, ut discas quam veritatis amans esset. Nondum enim ipsum viderat. 37. *Dicit ei: Et vidisti eum, et qui loquitur tecum, ille est.* Non dixit, Ego sum, sed remissius adhuc, *Et vidisti eum.* Illud adhuc obscurum erat; ideo clarius addit, *Qui loquitur tecum, ille est.* Respondit ille: 38. *Credo, Domine: et adoravit eum statim.* Neque dixit, Ego sum qui sanavi te, qui dixi tibi, Vade, lavare in Siloë: sed his silentio missis, ait: *Credis in Filium Dei?* Deinde ille, multum exhibens affectum, statim adoravit eum: quod pauci ex iis qui curati sunt, fecerunt, ut leprosi illi, et si qui alii: hinc ostendit divinam suam virtutem. Ne quis enim putaret hæc verba tantum esse, ipsum opus addidit. Illo autem adorante, ait Christus: 39. *In judicium ego veni in mundum, ut non videntes videant, et qui vident, cæci fiant.* Idipsum Rom. 9. 30. Paulus dicit: *Quid ergo dicemus? Quod gentes non sequentes justitiam, acceperunt justitiam, justitiam autem quæ est ex fide Jesu: Israël autem sequens legem justitiæ, in legem justitiæ non venit.* Cum dixit Christus. *In justitiam veni in hunc mundum;* et illum fidei tenaciorem effecit, et sequentes se excitavit: nam Pharisæi sequebantur illum, *In judicium* porro est, in majus supplicium; ostendens eos qui se damnarent, esse damnatos, et qui se peccatorem pronuntiarent, ipsos esse peccato obnoxios. Hic vero duplicem visus restitutionem et duplicem cæcitatem memorat, sensibilem nempe, et spiritualem. Tum dicunt ei quidam ex sequentibus: 40. *Numquid* Joan. 8. 33. 41. *et nos cæci sumus?* Et ut alibi dicebant, *Nemini servivimus umquam;* et, *Non ex fornicatione nati sumus:* ita et nunc sensibilibus tantum inhiant, et hujus illos pudebat cæcitatis. Deinde ostendens melius esse, ipsos esse cæcos quam videre, ait: 41. *Si cæci essetis, non haberetis peccatum.* Cum calamitatem illam, ignominiam esse putarent, id in ipsorum caput convertit dicens, Hoc vobis tolerabilius redderet supplicium.

νων· ἑνός μοι μέλει, τοῦ σε πιστεῦσαι.
εἷς ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου, ἢ μυρ
Σὺ πιστεύεις εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ; Ὡ
καὶ ἀποδεχόμενος τὰ εἰρημένα, οὕτως
καὶ πρότερον αὐτὸν εἰς πόθον ἑαυτοῦ κ
γὰρ εἶπεν, εὐθέως πίστευσον, ἀλλὰ κατ'
οὖν ἐκεῖνος; Καὶ τίς ἐστι, Κύριε, ἵνα
αὐτόν; Ποθούσης καὶ σφόδρα ἐπιζητοῦ
ῥῆμα. Ὑπὲρ οὗ τοσαῦτα διελέχθη, τοῦτ
μάθῃς αὐτοῦ τὸ φιλάληθες. Οὔπω γὰρ
ρακώς. Λέγει αὐτῷ· καὶ ἑώρακας αὐτὸν
C μετὰ σοῦ, ἐκεῖνός ἐστιν. Οὐκ εἶπεν, ἐγ
[a] μέσος ἔτι καὶ ὑπεσταλμένος· Καὶ ἑώ
Τοῦτο ἔτι ἄδηλον ἦν· διὸ τὸ σαφέστερ
Ὁ λαλῶν μετὰ σοῦ, ἐκεῖνός ἐστι. Λέγ
Κύριε· καὶ προσεκύνησεν αὐτῷ εὐθέως.
ἐγώ εἰμι ὁ τεθεραπευκώς σε, ὁ εἰπών σοι,
εἰς τὸν Σιλωάμ· ἀλλὰ πάντα ἐκεῖνα σ
Πιστεύεις εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ; Εἶτα τ
θεσιν ἐμφαίνων προσεκύνησεν εὐθέως· ὅ
τεθεραπευμένων ἐποίησαν, οἷον οἱ λεπρ
ἄλλος· διὰ τούτου ἐμφαίνων αὐτοῦ την
D Ἵνα γὰρ μή τις νομίσῃ ῥῆμα μόνον εἶ
καὶ τὸ ἔργον προσέθηκε. Προσκυνήσαν
φησὶν ὁ Χριστός· Εἰς κρίμα ἐγὼ ἦλθο
σμον, ἵνα οἱ μὴ βλέποντες βλέπωσι, κ
τες τυφλοὶ γένωνται. Τοῦτο καὶ Παῦλό
ἐροῦμεν; Ὅτι ἔθνη τὰ μὴ διώκοντα δικα
λαβε δικαιοσύνην, δικαιοσύνην δὲ τὴν ἐκ
σοῦ· Ἰσραὴλ δὲ διώκων νόμον δικαιοσύ
δικαιοσύνης οὐκ ἔφθασεν. Εἰπὼν δὲ, Ε
ἦλθον εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, κἀκεῖνο
περὶ τὴν πίστιν εἰργάσατο, καὶ δι
ἀκολουθοῦντας αὐτῷ· καὶ γὰρ ἠκολούθε
E ρισαῖοι. Τὸ δὲ, Εἰς κρίμα, εἰς μείζονα
δεικνὺς ὅτι οἱ καταδικάσαντες αὐτὸν,
καταδεδικασμένοι· οἱ καὶ ὡς ἁμαρτωλ
τες, αὐτοί εἰσιν οἱ κατακεκριμένοι. Ἐ
λέγει ἀναβλέψεις καὶ δύο τυφλότητας,
τὴν, τήν τε νοητήν. Λέγουσιν αὐτῷ ἐ
346 A θούντων αὐτῷ· Μὴ καὶ ἡμεῖς τυφλοί
ἀλλαχοῦ ἔλεγον· Οὐδενὶ δεδουλεύκαμε
πορνείας οὐ γεγεννήμεθα· οὕτω καὶ νῦ
σθητὰ κεχήνασι μόνον, καὶ ταύτην [a]
τὴν πήρωσιν. Εἶτα δεικνὺς ὅτι βέλτι
τοὺς εἶναι ἢ βλέποντας, φησίν· Εἰ τ
ἂν εἴχετε ἁμαρτίαν. Ἐπειδὴ αἰσχύν
ἐνόμιζον εἶναι [b] τὴν συμφορὰν, περιέ

[a] [μέσως... ὑπεσταλμένως Savil. et Codd. nostri, ut loqui solet noster.]
[b] Ἰησοῦ non legitur in vulgatis exemplaribus.

[a] Quidam ἐπῃσχύνοντο.
[b] τὴν συμφοράν hic redundare putatu

HIL. LIX. al. LVIII.

Ita semper humanos sensus resecat, et ad ma mirabilemque cogitationem erigit. *Nunc aute vos videre dicitis*. Sicut ibi dicit, *Quem dicebatis quia Deus vester est*: sic et hoc *Nunc autem vos videre dicitis*: neque
B videtis. Hic quod sibi maxime laudi esse arl bantur, id supplicio fore ostendit. Et cæcur tum de priore cæcitate consolatur: postea de rum cæcitate loquitur. Ne dicerent enim: Non ex cæcitate provenit, quod ad te non accedamus, sed te ut deceptorem aversamur; ea solum de re disserit.

2. Nec sine causa evangelista narravit, Pharisæos quosdam, qui cum illo erant, hæc audivisse ac dixisse, *Numquid et nos cæci sumus?* sed ut
C tibi in memoriam revocaret eos ipsos esse, qui ante ab illo recesserant, illumque lapidabant. Erant enim quidam qui perfunctorie sequebantur, et facile in contrarium vertebantur. Undenam ergo se probat, non deceptorem, sed pastorem esse? Allatis utrinque indiciis et pastoris et deceptoris, et hinc illis explorandæ veritatis ansam præbet. Et primo quis sit deceptor et fur ostendit, ex Scripturis sic vocans illum his verbis: 1. *Amen, amen dico vobis, qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est et latro*. Vide latronis signa; primo, non palam intrat; secundo, non per Scripturarum testimonium: hoc enim est non intrare per ostium. Hic
D porro et qui fuerunt, et qui futuri erant indicat, Antichristum, falsos Christos, Judam et Theudam, et alios hujusmodi; jure autem *Ostium* Scripturas vocat. Hæ namque nos ad Deum ducunt, et Dei cognitionem aperiunt: hæ oves faciunt, hæ custodiunt, nec lupos ingredi sinunt. Tamquam enim tutum ostium, hæreticos ab ingressu arcent, nosque in securitate qua volumus constituunt, nec sinunt errare. Et si hoc ostium non pandamus, non erimus inimicis captu faciles. Hinc eos, qui vere pastores, et qui non pastores sunt, cognoscemus. Quid sibi vult autem, *In ovile?* Id est,
E Ad curandas oves. Qui enim sacra non utitur Scriptura, sed aliunde ascendit; id est, qui sibi aliam et non statutam viam aperit: hic fur est. Viden' hinc eum cum Patre consentire, dum Scripturas in medium affert? Ideo Judæis dicebat, *Scrutamini Scripturas*; et Moysen in me- Joan. 5. 39.

Cap. 10.

Antichristus, falsi Christi, Judas et Theudas.

dium adduxit in testem, necnon prophetas omnes. *Omnes*, inquit, *qui audiunt prophetas, venient* Ibid. v. 46. *ad me*; et, *Si crederetis Moysi, crederetis et mihi*. Hic porro illud ipsum metaphorice ponit. Cum dixit autem, *Ascendit aliunde*, scribas Matth. 15. 9. subindicavit, quia docebant præcepta, doctrinas hominum, et legem transgrediebantur, quod ipsis Joan. 7. 19. exprobrans dicebat : *Nemo vestrum facit legem*. Ac probe dixit, *Ascendit*, non, Ingreditur, quod est furis parietem supergredi nitentis, et cum periculo omnia facientis. Viden' quomodo furem descripsit ? Jam pastoris indicium animadverte. Quodnam illud est ? 2. *Qui intrat per ostium, pastor est ovium*. 3. *Huic ostiarius aperit, et vocem ejus oves audiunt, et proprias vocat nominatim ; 4. et cum eas emiserit, ante eas vadit*. Indicia posuit et pastoris et latronis. Videamus quo pacto illis sequentia applicet. *Huic*, inquit, *ostiarius aperit*. In metaphora persistit, ut significantius loquatur. Quod si parabolæ verba singula explorare velis, nihil obstat quominus hic ostiarium intelligamus Moysen. Illi namque Dei eloquia credita sunt, cujus vocem oves audiunt, *Et proprias vocat nominatim*. Cum enim illum frequenter deceptorem vocarent, idque ex incredulitate sua confirmarent dicentes, Joan. 7. 48. *Quis principum credidit in eum ?* non ex ipsorum incredulitate se, sed illos deceptores et perniciosos esse vocandos dicit, quod sibi non attenderent, ac proinde ex ovium numero jure ejecti essent. Nam si pastoris est per statutum ingredi ostium, et ipse per hoc ingressus est ; qui sequuntur omnes, oves esse poterunt ; qui autem se sequestrarunt, non ideo pastori nocuere, sed se ex ovium societate disjunxerunt. Quod si se ipse postea ostium dicit, nemo perturbetur : nam se et pastorem dicit et ovem, secundum diversas œconomiæ suæ rationes. Nam quando nos Patri offert, se ostium appellat ; cum nostri curam gerit, pastorem. Ne enim solum ejus opus esse putes, quod nos Patri offerat, se pastorem vocat. *Et oves vocem ejus audiunt, et proprias oves vocat, et educit eas, et ante eas vadit*. Atqui contra, pastores sequuntur oves. Verum ille, ut ostendat se omnes ad veritatem deducturum esse, contra pastorum morem agit : ut etiam cum oves

347 ὁδόν· οὗτος κλέπτης ἐστίν. Ὁρᾷς κὰν
A τρὶ συμφωνοῦντα, τῷ τὰς Γραφὰς εἰ
ρειν; Διὰ τοῦτο καὶ τοῖς Ἰουδαίοις Ἐ
τὰς Γραφάς· καὶ Μωϋσέα παρήγαγε
μάρτυρα αὐτὸν ἐκάλει, καὶ τοὺς προ
Πάντες γὰρ, φησὶν, οἱ ἀκούσαντες
ἥξουσι πρός με· καὶ, Εἰ ἐπιστεύετε
στεύετε ἂν ἐμοί. Ἐνταῦθα δὲ τὸ αὐτ
ἔθηκεν. Εἰπὼν δὲ, Ἀναβαίνων ἀλλα
γραμματέας ᾐνίξατο, ὅτι ἐδίδασκον
δασκαλίας ἀνθρώπων, καὶ τὸν νόμον π
οὖν καὶ αὐτὸς ὀνειδίζων ἔλεγεν· Οὐδεὶ
τὸν νόμον. Καὶ καλῶς εἶπεν, Ἀναβαίν
B ὅπερ ἐστὶ κλέπτου θριγκὸν ὑπερπηδῆσ
καὶ ἐπικινδύνως πάντα πράττοντος. Ε
γραψε τὸν λῃστήν; Σκόπει καὶ τοῦ π
ρισμα. Τί οὖν τοῦτό ἐστιν; Ὁ εἰσερχ
θύρας, οὗτός ἐστιν ὁ ποιμὴν τῶν προβ
θυρωρὸς ἀνοίγει, καὶ τὴν φωνὴν αὐτοῦ
βατα, καὶ τὰ ἴδια καλεῖ κατ' ὄνομα,
γάγῃ αὐτὰ, πορεύεται ἔμπροσθεν αὐτ
τοῦ ποιμένος καὶ τοῦ λυμεῶνος τὰ δεί
πάλιν πῶς αὐτοῖς ἐφήρμοσε τὰ ἑξῆς.
ὁ θυρωρὸς ἀνοίγει. Ἐπέμεινε τῇ μεταφ
φαντικώτερον ποιῆσαι τὸν λόγον. Εἰ δ
C ξιν ἐθέλοις τὴν παραβολὴν ἐξετάζειν,
θυρωρὸν ἐνταῦθα νοεῖν τὸν Μωϋσέα. Ἐ
λόγια τοῦ Θεοῦ ἐμπιστευθείς· οὗ Καὶ
τοῦ ἀκούει τὰ πρόβατα, καὶ τὰ ἴδια κ
μα. Ἐπειδὴ γὰρ ἄνω καὶ κάτω ἔλεγ
τεῶνα εἶναι, καὶ τοῦτο ἐκ τῆς ἀπιστ
ἐβεβαίουν λέγοντες· Τίς τῶν ἀρχόντων
αὐτόν; δείκνυσιν, ὅτι οὐκ αὐτὸν ἐκ τῆ
στίας λυμεῶνα καὶ πλάνον δεῖ καλεῖν
ἐκ τοῦ μὴ προσέχειν αὐτῷ, καὶ τῆς
ἀκολούθως ἐκβληθῆναι τάξεως. Εἰ γὰρ
τὸ διὰ τῆς νενομισμένης εἰσιέναι θύρας
ἦλθε διὰ ταύτης· οἱ μὲν ἀκολουθήσαντ
D ναιντ' ἂν εἶναι πρόβατα· οἱ δὲ ἀποῤῥ
ποιμένα διέβαλον, ἀλλὰ τῆς τῶν πρ
νείας ἐξέβαλον ἑαυτούς. Εἰ δὲ λέγει πρ
ἑαυτὸν εἶναι, πάλιν οὐ χρὴ θορυβεῖσ
καὶ ποιμένα ἑαυτὸν λέγει, καὶ πρόβ
φόρως τὰς οἰκονομίας κηρύττει τὰς
γὰρ προσάγῃ ἡμᾶς τῷ Πατρὶ, θύραν
ὅταν δὲ ἐπιμελῆται, ποιμένα. Ἵνα γὰρ
γον εἶναι νομίσῃς αὐτοῦ μόνον τὸ προσ
καὶ ποιμένα ἑαυτόν. Καὶ τὰ πρόβατα
τοῦ ἀκούει, καὶ καλεῖ τὰ ἴδια πρόβατ
E αὐτὰ, καὶ αὐτὸς ἔμπροσθεν αὐτῶν
μὴν τοὐναντίον οἱ ποιμένες ποιοῦσιν,
ἀκολουθοῦντες. Ἀλλ' αὐτὸς, δεικνὺς ὅτι

emisit, non extra, sed in medium luporum emisit. Nam longe mirabilior nostra hæc pastoralis cura est.

3. Videtur autem mihi hic cæcum subindicari,
348 quem vocavit ex medio Judæorum, et ille vocem
A ejus audivit et novit. 5. *Alienum vero non sequuntur, quia alienorum vocem nesciunt.* Hic Theudæ aut Judæ asseclas dicit (nam *Quotquot,* inquit, *in* illos *crediderunt, dispersi sunt*); sive etiam futuros pseudochristos qui multos postea seducturi erant. Ne dicerent enim, se quemdam ipsorum esse, longe se ab illis diversum ostendit. Primam differentiam affert, doctrinam ex Scripturis sumtam, quarum ductu illos agebat : alii vero secus. Secunda differentia erat ovium obedientia.
B Ipsi namque non viventi tantum, sed etiam mortuo crediderunt : illos vero statim reliquerunt. Tertiam nec modicam adjicere possumus. Illi ut tyranni ad defectionem omnia faciebant : ipse tantum a tali suspicione aberat, ut cum vellent ipsum regem facere, fugerit; et cum interrogarent an liceret censum dare Cæsari, solvere juberet, atque ipse etiam didrachma daret. Ad hæc ipse pro salute ovium venit, ut vitam haberent, et abundantius haberent : illi vero præsenti etiam vita suos privarunt. Illi eos qui sibi crediti erant prodiderunt, et fugerunt : Christus vero ita fortiter stetit, ut animam suam traderet. Illi inviti, coacti et fu-
C gientes passi sunt : hic libens et volens omnia pertulit. 6. *Hoc proverbium dixit eis Jesus. Illi autem non cognoverunt quid loqueretur eis.* Cur obscure loquebatur? Ut attentiores redderet. Ubi autem illud effecit, obscuritatem tollit his verbis : 9. *Ego sum ostium : per me si quis introierit, ingredietur et egredietur, et pascua inveniet.* Hoc est, In securitate et libertate vivet (pascua autem hic vocat pabulum ovium, potestatemque et dominatum); hoc est, Intus manebit, et nemo inde expellet : quod etiam apostolis eve-
D nit, qui libere intrabant et exibant, quasi universi orbis domini; nemoque illos ejicere potuit. 8. *Omnes quotquot ante me venerunt, fures sunt et latrones; sed non audierunt eos oves.* Non de prophetis hic loquitur, ut aiunt hæretici (illos enim audierunt, et per illos crediderunt quotquot in Christum crediderunt); sed de Theuda et

Act. 5. 36. 37.

In quo distinguatur verus Christus a falsis Christis.

* [Verba ἃ ἔπαθον adjecimus e Savil. et Codd. nostris.]

b Αὐτοῖς deest in Savil.

Juda aliisque seditiosis agit. Præterea verbum il-
lud, *Non audierunt vos*, in earum laudem di-
cit : nusquam vero laudat eos qui prophetas non
audierunt; imo illos admodum improbat et repre-
hendit. Hinc palam est illud, *Non audierunt*, de
seditiosis illis dictum fuisse. 10. *Fur non venit,
nisi ut furetur et mactet et perdat;* ut hic con-
tigit; omnes enim mactati occisique sunt. *Ego au-* B
*tem veni ut vitam habeant, et abundantius ha-
beant*. Quid, quæso, vita abundantius? Regnum
cælorum. Verum id nondum dicit, sed vitæ no-
men affert, ut notum illis. 11. *Ego sum pastor
bonus*. Hic demum de passione loquitur, osten-
dens illam pro mundi salute futuram esse, nec se
invitum illam adire. Deinde exemplum rursus af-
fert pastoris et mercenarii. *Bonus enim pastor* 348
animam suam ponit. 12. *Mercenarius autem,* A
*qui non est pastor, cujus non sunt oves pro-
priæ, videt lupum venientem, et dimittit oves,
et fugit, et venit lupus, et rapit eas*. Hic se per-
inde atque Patrem imperantem exhibet; siquidem
pastor ipse est, cujus propriæ sunt oves. Viden'
quomodo in parabolis sublimius loquatur, ubi ob-
scurior est sermo, neque auditoribus carpendi an-
sam præbeat? Quid ergo facit mercenarius? *Videt
lupum venientem, et dimittit oves, et venit lu-
pus, et rapit eas*. Hoc illi fecerunt, ipse contra.
Joan. 18. 8. Etenim cum apprehensus fuit, dixit : *Sinite illos
abire*, ut impleretur sermo, quod nullus eorum
perierit. Hic potest etiam spiritualis lupus intelligi, B
quem non sivit oves abripere. Non lupus tantum
1. Pet. 5. 8. hic est, sed etiam leo. Nam *Adversarius noster
diabolus tamquam leo rugiens circuit*. Hic ser-
Luc. 10, 19. pens et draco est : *Calcate super serpentes et
scorpiones*.

4. Quare rogo, maneamus sub pastoris cura : C
manebimus autem si vocem ejus audiamus, si
ipsi morem geramus, si alienum non sequamur.
Matth. 5. Ecqua vox ejus est? *Beati pauperes spiritu :
3. 8. 7. beati mundo corde : beati misericordes*. Si hæc
servemus, sub pastore manebimus, et lupus in-
gredi non poterit. Sed etiamsi irruat, id in per-
niciem suam faciet. Pastorem enim ita nos aman-
tem habemus, ut animam suam pro nobis tradi-
derit. Cum ergo et potens sit et diligat, quid

υνατὸς ᾖ καὶ φιλῇ, τί τὸ κωλύον ἡμᾶς σω-
ὐδὲν, εἰ μὴ ἡμεῖς αὐτοὶ ἀποσταίημεν. Πῶς
ησόμεθα; Ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος· Οὐ δύ-
σὶ κυρίοις δουλεύειν, Θεῷ καὶ μαμωνᾷ. Ἂν D
ύτῳ δουλεύωμεν, οὐχ ὑποστησόμεθα τὴν
ραννίδα. Καὶ γὰρ τυραννίδος ἁπάσης πικρό-
τῶν χρημάτων ἐπιθυμία. Ἡδονὴν μὲν γὰρ
ἔχει· φροντίδας δὲ καὶ φθόνους, καὶ ἐπιβου-
μῖσος καὶ συκοφαντίας, καὶ ἀρετῆς μυρία
α, ῥᾳθυμίαν, ἀσέλγειαν, πλεονεξίαν, μέθην·
ς ἐλευθέρους δούλους ποιεῖ καὶ ἀργυρωνή-
υς, καὶ δούλους, οὐκ ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ
πωτέρου τῶν παθῶν καὶ τῶν νοσημάτων τῆς
τοιοῦτος πολλὰ τῶν καὶ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις
όντων τολμᾷ, δεδοικὼς μή τις αὐτοῦ τὴν δε-
ἀφεληται ταύτην. Ὢ πικρᾶς δουλείας καὶ δια-
υναστείας· τοῦτο γὰρ μάλιστα πάντων ἐστὶ τὸ E
τατον, ὅτι ἐν τοσούτοις κατεχόμενοι κακοῖς
καὶ τὴν ἅλυσιν ἀσπαζόμεθα, καὶ δεσμωτή-
ντες σκότους πεπληρωμένον εἰς φῶς ἐξελθεῖν
μεθα, ἀλλ' ἐπισφίγγομεν ἑαυτοῖς τὰ κακὰ, καὶ
α τῷ νοσήματι. Ὅθεν οὐδὲ ἀπαλλαγῆναι δυ- 350
ἀλλὰ τῶν τὰ μέταλλα ἐργαζομένων χαλεπώ- A
κείμεθα, τοὺς μὲν πόνους καὶ τὴν ταλαιπω-
μένοντες, τῶν δὲ καρπῶν οὐκ ἀπολαύοντες. Καὶ
ρον πάντων, ὅτι κἂν ἀπαλλάξαι βουληθῇ τις
ς ταύτης αἰχμαλωσίας ἡμᾶς, οὐκ ἀνεχόμε-
καὶ δυσχεραίνομεν καὶ ἀγανακτοῦμεν, οὐδὲν
τῶν μαινομένων διακείμενοι ταύτῃ, ἀλλὰ καὶ
πάντων ἐκείνων ἀθλιώτερον, καὶ τοσοῦτον,
ὲ ἀπαλλαγῆναι τῆς μανίας ἐθέλομεν. Μὴ γὰρ
ο παρήχθης εἰς τὸν κόσμον, ὦ ἄνθρωπε, τοῦ-
γὰρ διὰ τοῦτο γέγονας ἄνθρωπος, ἵνα τὰ
ταῦτα ἐργάζῃ, καὶ συλλέγῃς χρυσίον; Οὐ διὰ B
πλασέ σε κατ' εἰκόνα· ἀλλ' ἵνα αὐτῷ ἀρέσῃς,
μελλόντων ἐπιτύχῃς, [a] ἵνα μετ' ἀγγέλων
ς. Τί τοίνυν ἐκβάλλεις σεαυτὸν τῆς τοιαύτης
ας, καὶ πρὸς τὴν ἐσχάτην ἀτιμίαν καὶ δυσ-
ξωθεῖς; Ὁ τὰς αὐτάς σοι λύσας ὠδῖνας, ὠδῖ-
γω τὰς πνευματικὰς, λιμῷ διαφθείρεται· σὺ
πλησμονῆς διαῤῥήγνυσαι. Ὁ ἀδελφὸς γυμνὸς
περιάγει, σὺ δὲ καὶ τοῖς ἱματίοις ἱμάτια κα-
ζεις, ἐπιτειχίζων τοῖς σκώληξι τὴν τοιαύτην
ήν. Καὶ πόσῳ βέλτιον ἦν τὰ σώματα περι-
τὰ τῶν πενήτων; [b] Οὕτω γὰρ καὶ ἀνάλωτα C
καὶ φροντίδος ἁπάσης ἀπήλλαττε, καὶ τὴν
τάν σοι ζωὴν ἐκόμιζεν. Εἰ γὰρ μὴ βούλει ταῦτα
σητόβρωτα, δὸς τοῖς πτωχοῖς· ἐκεῖνοι γὰρ
τὰ ἱμάτια ταῦτα εἰδότες τινάσσειν καλῶς.

impedit quominus salutem consequamur? Nihil, nisi nos ipsi deficiamus. Quomodo deficiemus? Illum audi dicentem : *Non potestis duobus do-* Matth. 6. 24.
D *minis servire, Deo et mamonæ.* Si ergo huic serviamus, illius tyrannidi subjecti non erimus. Nam tyrannide quavis acerbior est pecuniarum concupiscientia. Nullam habet voluptatem, sed sollicitudines, invidiam, insidias, odium, sycophantias, et mille virtutis impedimenta, desidiam, lasciviam, avaritiam, ebrietatem, quæ liberos in servitutem redigunt, et servis deteriores constituunt : servos, inquam, reddunt, non hominum, sed gravissimi omnium animi morborum. Hic multa audet quæ nec Deo nec homininibus placent, metuens ne quis se ab hac servitute liberet. O acerbam servitutem, et diabolicam potestatem! Servitus omnium deterrima.
E Hæc quippe est omnium gravissima, quod tot detenti malis delectemur, et catenas amplectamur, et quod tenebrosum carcerem habitantes, lucem fugiamus, sed nos malis constringamus, et in morbo oblectemur. Quare nec liberari possumus, et pejore quam qui metalla fodiunt conditione sumus, dum labore et miseria obruti, nullum inde fructum percipimus. Quodque omnium deterrimum est, si quis nos ab acerba hujusmodi captivitate eruere velit, id non patimur; imo etiam ægre ferimus et indignamur; nihil melius affecti quam qui insania capti sunt, imo longe miserabiliores illis, quod nolimus ab insania liberari. Numquid ea de causa in mundum venisti, o homo? an ideo homo factus es, ut hæc metalla operareris et aurum colligeres? Non ideo certe ad imaginem suam te formavit; sed ut ipsi placeres,
B ut futura consequereris, ut cum angelis choreas ageres. Cur te ab hac nobilitate ejicis, et in extremam conjicis ignobilitatem et infamiam? Qui eodem quo tu partu natus est, partu dico spirituali, fame tabescit : tu copia rerum dirumperis. Frater nudum corpus circumfert : tu vestes vestibus addis, tineis hunc amictum apparans. Quanto melius esset pauperum corpora his obtegere? Ita enim illa non consumerentur, te cura omni liberarent, et futuram tibi parerent vitam. Si nolis ea a tineis consumi, da pauperibus : illi Eleemosyna commendatur.
C namque hæc vestimenta probe sciunt excutere. Christi namque corpus qualibet arca pretiosius et tutius est; neque tantum ea custodit incorrupta, sed etiam splendidiora reddit. Arca sæpe cum vestibus abrepta extremo te affecit damno : hanc

rel. χαλεπώτερον.
[a] μετ' ἀγγέλων χορεύσῃς deerat in Morel.

[b] Οὕτω γὰρ ἀνάλωτα ἔμενε. Aretinus male, *quæ si hoc pacto consumerentur.*

vero custodiam ne mors quidem potest labefactare. Neque enim portis aut vectibus hic nobis est opus, non servis vigilantibus, nec alia quavis cautione. Ab insidiis prorsus libera sunt, ut par est, quæ in cælis sunt recondita. Locus enim ille a nequitia nulla adiri potest. Hæc nos dicendi finem non facimus, vosque audientes non obtemperatis. Cujus rei causa est, quod pusilli simus animi, et terrenis inhiemus. Imo absit ut omnes vos damnem, ac si omnes incurabiliter ægrotetis. Etiamsi enim ii qui divitiis inebriantur, obstruant aures ne audiant; at ii qui in paupertate vitam agunt, dictis attendere poterunt. Et quid hæc ad pauperes, inquies, qui nec aurum, nec vestimenta hujusmodi habent? Verum illi panem habent et aquam frigidam; habent duos obolos et pedes, queis ægros invisant; habent linguam et sermonem, ut consolentur male affectum; habent domum et tectum, quo recipiant hospitem. Neque enim tot et tot talenta auri a pauperibus, sed a divitibus exigimus. Quod si ad pauperis ostium venerit Dominus, non pudebit eum vel obolum accipere; sed se plura accepisse dicet, quam ab iis qui multa deposuerunt. Quot nunc homines illo tempore fuisse optarent, quo Christus in carne terram obibat, ut colloquii et mensæ cum eo consortes essent! Ecce jam licet, possumus illum ad prandium vocare, cum ipso convivari, et cum majori lucro. Eorum enim qui cum illo convivabantur multi perierunt, ut Judas et hujusmodi homines; quicumque vero illum jam domum vocabunt, ut mensæ et tecti consortem efficiant, benedictione

Matth. 25. 34.—36. magna fruentur. *Venite*, inquit, *benedicti Patris mei, possidete præparatum vobis regnum a constitutione mundi. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare : sitivi, et dedistis mihi bibere : hospes eram, et suscepistis me : infirmus, et visitastis me : in carcere eram, et venistis ad me.* Ut ergo hæc audiamus verba, nudum vestiamus, colligamus hospitem, nutriamus esurientem, sitienti potum demus, ægrum et carcere detentum invisamus, ut fiduciam et veniam peccatorum accipiamus, et illa bona quæ omnem sermonem et mentem superant consequa-

Καὶ γὰρ τοῦ κιβωτίου τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ
τερόν τε καὶ ἀσφαλέστερον. Οὐδὲ γὰρ μόνον
σει τὰ ἱμάτια, οὐδὲ ἀνάλωτα διατηρεῖ μόνο
καὶ λαμπρότερα ἐργάζεται. Τὸ κιβώτιον
μετὰ τῶν ἱματίων ληφθὲν ἐσχάτῃ σε περιβ
μίᾳ· ταύτην δὲ οὐδὲ θάνατος λυμήνασθαι δύνα
φυλακήν. Οὐδὲ γὰρ θυρῶν ἐνταῦθα ἡμῖν δεῖ
χλῶν· οὐκ οἰκετῶν ἀγρυπνούντων, οὐκ ἄλλ
D τοιαύτης ἀσφαλείας. Καὶ γὰρ πάσης ἐπιβουλῆ
λακται, καὶ ἀπόκειται φυλαττόμενα· ὥσπερ
ἐν τοῖς οὐρανοῖς κείμενα. Πάσῃ γὰρ κακίᾳ
τόπος ἄβατος. Ταῦτα οὔτε ἡμεῖς ἀεὶ λέγοντες
πάνομεν, οὔτε ὑμεῖς ἀκούοντες πείθεσθε. Τὸ δὲ
ψυχῆς ἐσμεν εὐτελοῦς, καὶ πρὸς τὴν γῆν κεχ
καὶ χαμαὶ συρομένης. Μᾶλλον δὲ μὴ γένοιτο
ὑμῶν καταγνῶναι κακίαν, ὡς πάντας ἀνίατα
Εἰ γὰρ καὶ οἱ τῷ πλούτῳ μεθύοντες, ἐκφρ
τὴν ἀκοὴν πρὸς τὰ λεγόμενα, ἀλλ' οἱ πενίᾳ
τες δυνήσονται διαβλέψαι πρὸς τὰ λεγόμεν
τί ταῦτα πρὸς τοὺς πένητας, φησίν; οὐ γὰρ
E αὐτοῖς ἐστιν, οὐδὲ ἱμάτια τοσαῦτα, φησίν. Ἀλ
τος ἐστὶν αὐτοῖς καὶ ὕδωρ ψυχρόν· ἀλλ' ὀβολ
καὶ πόδες, ὥστε ἐπισκέψασθαι τοὺς ἀῤῥωστ
ἀλλὰ γλῶσσα καὶ λόγος, ὥστε παρακαλέσαι
βλημένον· ἀλλ' οἰκία καὶ στέγη, ὥστε ὑπο
ποιῆσαι τὸν ξένον. Οὐ γὰρ δὴ τάλαντα χρυσ
καὶ τόσα ἀπαιτοῦμεν παρὰ τῶν πενήτων· ἀλλ
μὲν παρὰ τῶν πλουτούντων. Εἰ δέ τις πένης
ἐπὶ τὰς τῶν ἄλλων ἔρχεται θύρας, οὐδὲ ὀβολ
351 βεῖν ὁ Δεσπότης ἡμῶν ἐπαισχύνεται· ἀλλὰ κ
A ζονα ἐρεῖ τῶν πολλὰ βεβληκότων εἰληφέναι π
τοῦ. Πόσοι τῶν νῦν ἑστηκότων ηὔξαντο κατ'
γενέσθαι τὸν καιρὸν, καθ' ὃν μετὰ σαρκὸς ὁ
περιεπόλει τὴν γῆν, ὥστε καὶ ὁμοδίαιτοι αὐτῷ
σθαι, καὶ σύσσιτοι; Ἰδοὺ νῦν ἔξεστι τοῦτο γεν
καὶ καλεῖν αὐτὸν μᾶλλον ἐπὶ ἄριστον καὶ ἑστι
μετ' αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ μείζονι κέρδει. Τῶν μὲν γ
αὐτῷ συνεστιαθέντων πολλοὶ καὶ ἀπώλοντο, ο
ὁ Ἰούδας ἦν, καὶ ἕτεροι δὲ τοιοῦτοι· τῶν δὲ κ
των αὐτὸν ἕκαστος νῦν εἰς τὴν οἰκίαν τὴν ἑαυτ
μεταδιδόντων αὐτῷ τραπέζης καὶ στέγης, εὐ
ἀπολαύσεται μεγάλης. Δεῦτε γὰρ, φησὶν, οἱ
B μενοι τοῦ Πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν
σμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου.
νασα [a] γὰρ, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψησ
ἐποτίσατέ με· ξένος ἤμην, καὶ συνηγάγετέ με·
νησα, καὶ ἐπεσκέψασθέ με· ἐν φυλακῇ ἤμην, κ
θετε πρός με. Ἵν' οὖν τούτων ἀκούσωμεν τῶν
των, ἐνδύσωμεν τὸν γυμνὸν, συναγάγωμεν τὸν
θρέψωμεν τὸν πεινῶντα, ποτίσωμεν τὸν διψ

[a] γὰρ deest in quibusdam Mss.

mur: quæ utinam omnes adipiscamur, gratia et
benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria
et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

C

HOMILIA LX.

Cap. X. v. 14. *Ego sum pastor bonus, et cognosco oves meas, et cognoscunt me meæ.* 15. *Sicut novit me Pater, et ego cognosco Patrem, et animam meam pono pro ovibus meis.*

D 1. Magnum quidpiam, magnum certe est Ec-
clesiæ præfectura, quæ multa egeat philosophia
et fortitudine, ac quanta Christus dixit, ita ut ani-
mam ponat pro ovibus, numquam illas deserat, et
contra lupum stet fortiter. In hoc differt pastor a
mercenario. Hic enim contemtis ovibus propriæ
saluti semper advigilat: ille vero, sua dimissa,
salutem curat ovium. Post data ergo pastoris in-
dicia, duos gregi perniciosos memorat: furem ma-
ctantem et rapientem oves; et alterum qui non ipse
E perdit, sed furem non arcet nec impedit. Per il- Pastores
lum autem Theudam significat, per hunc Judæo- mali qui.
rum doctores traducit, qui de commissis sibi ovi-
bus nullam habebant curam; qua de re jam olim
Ezechiel illos incusabat his verbis: *Væ pastoribus* Ezech. 34.
Israël! Nonne pastores pascebant semetipsos? [b] 2.
nonne oves pascuntur a pastoribus? Sed illi con-
trarium faciebant, quod malitiæ maximæ genus
352 A est, aliorumque causa malorum. Ideo namque dicit:
Neque errantes oves reducebant, neque quod per- Ibid. v. 4.
ierat quærebant, neque quod contritum erat alli-
gabant, neque quod infirmum curabant, quia se-
ipsos, non oves, pascebant. Idipsum Paulus alio
verbo significabat: *Omnes quæ sua sunt quæ-* Philipp. 2.
runt, non quæ Jesu Christi; et rursum, *Nemo* 21.
quæ sua sunt quærat, sed proximi unusquis- 1. Cor. 10.
que. Ab utroque genere se Christus segregat: ab 24.
illis qui ad perniciem veniunt, cum ait, *Ideo*
B *veni ut vitam habeant, et abundantius ha-*
beant; ab his vero qui nihil curant, si oves a lu-

[b] Savil. οὐαὶ ὦ ποιμένες. Sed οὐχὶ deest in Edit. Morelli [inque Codd. 705, 709], et in Edit. Romana τῶν ο', ubi illud ὦ pro הוי Hebraice legitur.

pis rapiantur; cum illas non relinquit, sed animam suam ponit ne illæ pereant. Cùm enim consultarent illum occidere, neque a doctrina destitit, neque credentes prodidit; sed stetit, et mortem subiit. Ideo ubique dicebat, *Ego sum pastor bonus.* Deinde cum nullum adesse videretur rei testimonium (nam illud, *Animam meam pono,* brevi postea accidit; illud vero, *Ut vitam habeant, et abundantius habeant,* post suum ex hac vita discessum futurum erat), quid facit? Alterum ab altero confirmat; nempe ex eo quod C det animam, quod det etiam vitam. Quod et Pau-
Rom. 5 10. lus dicebat : *Si cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus : multo magis reconciliati salvi erimus.* Et rursum
Rom. 8. 32. alibi : *Qui etiam Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donabit?* Sed cur non jam accusant illum ut prius, dicentes :
Joan. 8. 13. *Tu de teipso testimonium perhibes, testimonium tuum non est verum?* Quia sæpe illos silere coegerat; et a signis major accesserat fiducia, D ut illis obsisteret. Deinde quia superius dixerat : *Et oves vocem ejus audiunt, et sequuntur eum;* ne quis diceret, Quid ad non credentes? audi quid addat : *Et cognosco oves meas, et cognoscunt*
Rom. 11. 1. *me meæ.* Quod et Paulus significavit : *Non repulit Deus populum suum quem præcognovit;* et
2. Tim. 2. 19. Moyses : *Cognovit Dominus qui sunt ejus:* illos dico, inquit, quos præscivi. Deinde ne parem cognitionis modum putares, audi quomodo illud per sequentia corrigat. *Cognosco meas,* inquit, *et cognoscunt me meæ.* Sed non æqualis est cognitio: sed ubi æqualis est? In Patre et in me : nam *Sicut* E *cognoscit me Pater, et ègo cognosco Patrem.* Nisi enim hoc probare voluisset, cur id addidisset? Quia enim se frequenter in cæterorum ordine ponit, ne quis putaret se ita cognoscere Patrem ut homo cognoscit, subdidit : *Sicut cognoscit me Pater, et ego cognosco Patrem.* Ita perfecte
Luc. 10. 22. ipsum cognosco, ut ipse me. Ideo dicebat, *Nemo cognoscit Filium, nisi Pater, et Patrem, nisi Filius,* peculiarem quamdam cognitionem indi- 353 cans, et qualem nemo alius potest attingere. *Ego* A *pono animam meam.* Id frequenter dicit, se non deceptorem esse declarans. Quandoquidem apostolus ut se verum magistrum ostenderet, seque falsis apostolis opponeret, ex periculis et mortibus
2. Cor. 11. 23. sese commendat dicens : *In plagis supra modum,*

τῷ εἰπεῖν, Διὰ τοῦτο ἦλθον, ἵνα ζωὴν
ρισσὸν ἔχωσι· τούτων δὲ τῶν περιος
λύκων ἁρπαζόμενα τὰ πρόβατα, τῷ
ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θεῖναι ὑπ
μὴ τὰ πρόβατα ἀποθανεῖν. Ἐπειδὴ
λεύοντο ἀνελεῖν, οὔτε τῆς διδασκαλίας
τοὺς πιστεύοντας προύδωκεν, ἀλλ' ἐ
ἀποθανεῖν. Διὰ τοῦτο ἄνω καὶ κάτω
εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός. Εἶτα ἐπειδὴ
τὰ λεγόμενα εἶναι (τὸ μὲν γὰρ, Τὴν
C θημι, οὐ μετὰ πολὺ τὴν ἀπόδειξιν ἔλα
ζωὴν ἔχωσι, καὶ περισσὸν ἔχωσι, μετ
ἔμελλεν ἀποδημίαν συμβήσεσθαι, κατὰ
μέλλοντα), τί ποιεῖ; Θάτερον ἀπὸ θατε
ἀπὸ τοῦ δοῦναι τὴν ψυχὴν, ὅτι καὶ τὴν
Ὅπερ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν, ὅτι Εἰ ἐχ
τηλλάγημεν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ θανάτου
πολλῷ μᾶλλον καταλλαγέντες σωθησόμ
ἀλλαχοῦ· Ὅς γε τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφ
ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτὸν,[a]
αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαριεῖται; Ἀλλ
D οὐκ ἐγκαλοῦσιν αὐτῷ νῦν, ἃ καὶ πρότε
Σὺ περὶ σεαυτοῦ μαρτυρεῖς, ἡ μαρ
ἔστιν ἀληθής; Ὅτι πολλάκις ἐπεστόμι
πλείων ἡ παῤῥησία πρὸς αὐτοὺς ἀπὸ
ἐγένετο. Εἶτα, ἐπειδὴ εἶπεν ἀνωτέρω
βατα τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούει, καὶ ἀκ
ἵνα μή τις εἴπῃ· τί οὖν πρὸς τοὺς μὴ
ἄκουσον τί ἐπήγαγε· Καὶ γινώσκω τὰ ἐμ
μαι ὑπὸ τῶν ἐμῶν. Ὅπερ καὶ ὁ Παῦλος
Οὐκ ἀπώσατο ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ ὃν
Μωϋσῆς, Ἔγνω Κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ
φησὶν, οὓς προέγνων. Εἶτα, ἵνα μὴ τῇ
E τὸ μέτρον νομίσῃς, ἄκουσον πῶς διορθ
ἐπαγωγῇ. Γινώσκω τὰ ἐμὰ, φησὶ, κ
ὑπὸ τῶν ἐμῶν. Ἀλλ' οὐκ ἴση ἡ γνῶσις.
Ἐπὶ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐμοῦ. Ἐκεῖ γὰρ
σκει με ὁ Πατὴρ, κἀγὼ γινώσκω τὸν
εἰ μὴ τοῦτο ἐβούλετο κατασκευάσαι, τί
ἐπήγαγεν; Ἐπειδὴ γὰρ πολλαχοῦ ἑαυ
τάξει τῶν πολλῶν, ἵνα μή τις νομίσῃ ὅτι
οὕτως ἐγίνωσκεν, ἐπήγαγε· Καθὼς γινώ
τὴρ, κἀγὼ γινώσκω τὸν Πατέρα. Οὕτως
A ἐπίσταμαι, ὡς αὐτὸς ἐμέ.[a] Διὰ τοῦτο κ
δεὶς γινώσκει τὸν Υἱὸν, εἰ μὴ ὁ Πατὴρ
τέρα, εἰ μὴ ὁ Υἱὸς, κεχωρισμένην τινὰ
καὶ τοιαύτην, οἵαν οὐδεὶς ἕτερος δύνατο
τίθημι τὴν ψυχήν μου. Συνεχῶς τοῦτο
ὅτι οὐκ ἔστι πλάνος. Ἐπεὶ καὶ ὁ ἀπόστο

[a] Hæc, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν π. π. αὐτὸν, desunt in quibusdam Mss.

[a] Savil. putat legendum ἑαυτόν.

το δεῖξαι γνήσιον ὄντα διδάσκαλον, καὶ πρὸς
ποστόλους ἀντιπαρεξήγαγε τὸν λόγον, ἀπὸ
ων καὶ τῶν θανάτων ἑαυτὸν συνίστησι λέ-
κληγαῖς ὑπερβαλλόντως, ἐν θανάτοις πολ-
μὲν γὰρ λέγειν, ὅτι Φῶς εἰμι, καὶ, Ζωή
ι εἶναι τύφου παρὰ τοῖς ἀνοήτοις· τὸ δὲ
ποθανεῖν βούλομαι, οὐδεμίαν βασκανίαν
φθόνον. Διὰ τοῦτο οὐδὲ λέγουσιν αὐτῷ· Σὺ B
περὶ σεαυτοῦ· ἡ μαρτυρία σου οὐκ ἔστιν
ολλὴν γὰρ ἐδείκνυ τὸ ῥῆμα κηδεμονίαν, εἴ
ν λιθαζόντων ἐβούλετο ἑαυτὸν ἐκδοῦναι.

το καὶ εὐκαίρως τὸν περὶ τῶν ἐθνῶν εἰσάγει
ι γὰρ καὶ ἄλλα πρόβατα ἔχω, φησὶν, ἃ οὐκ
ῆς αὐλῆς ταύτης· κἀκεῖνά με δεῖ ἀγαγεῖν.
ι τὸ, Δεῖ, ῥῆμα κείμενον, οὐκ ἀνάγκης ἐστὶν,
άντως ἐσομένου δηλωτικόν· ὡσανεὶ ἔλεγε·
τε, εἰ οὗτοί μοι μέλλουσιν ἕπεσθαι, καὶ τὰ
ῆς φωνῆς μου ἀκούειν; Ὅταν γὰρ καὶ ἄλλα
κολουθοῦντα, καὶ τῆς φωνῆς μου ἀκούοντα,
γήσεσθε μειζόνως. Εἰ δὲ λέγει, Ἃ οὐκ C
ῆς αὐλῆς ταύτης, μὴ θορυβηθῇς. Ἡ γὰρ
ρὶ τὸν νόμον μόνον, καθάπερ καὶ ὁ Παῦ-
Οὔτε περιτομή τι ἰσχύει, οὔτε ἀκροβυστία.
δεῖ ἀγαγεῖν. Δείκνυσιν ἀμφοτέρους ἐσκορ-
καὶ μεμιγμένους καὶ ποιμένας οὐκ ἔχοντας,
αὶ τούτους, οὔπω τοῦ καλοῦ παραγενομέ-
ς. Εἶτα καὶ τὴν μέλλουσαν αὐτῶν προα-
νάφειαν, ὅτι Ἔσονται μία ποίμνη. Ὅπερ
άλιν ὁ Παῦλος ἐδήλωσεν εἰπών· Ἵνα τοὺς
ἐν ἑαυτῷ εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον. Διὰ D
γαπᾷ ὁ Πατὴρ, ὅτι ἐγὼ τὴν ψυχήν μου
ι πάλιν λάβω αὐτήν. Καὶ τί τοῦ ῥήματος
ινότερον γένοιτ' ἂν, εἴ γε δι' ἡμᾶς ὁ Δε-
πᾶσθαι μέλλει ὁ ἡμέτερος, ἐπειδὴ ὑπὲρ
ήσκει; Τί οὖν, εἰπέ μοι; τὸν ἔμπροσθεν
ἠγαπᾶτο, ἀλλὰ νῦν τῆς ἀγάπης ἤρξατο
καὶ ἡμεῖς γεγόναμεν τῆς ἀγάπης αὐτῷ
ᾷς πῶς κέχρηται τῇ συγκαταβάσει; Τί
ι κατασκευάσαι βούλεται; Ἐπειδὴ ἀλ-
ν ἔλεγον τοῦ Πατρὸς καὶ πλάνον, καὶ
κειν αὐτὸν καὶ ἀπωλείᾳ, λέγει· καὶ εἰ E
, τοῦτο γοῦν με ἔπειθεν ἀγαπᾷν ὑμᾶς,
ς ἀγαπᾶσθαι παρὰ τοῦ Πατρὸς ὡς ἐμέ·
το ἀγαπᾶσθαι παρ' αὐτοῦ, ἐπειδὴ ὑπὲρ
ήσκω. Καὶ μετὰ τούτου δὲ καὶ ἐκεῖνο
ι βούλεται, ὅτι τε οὐκ ἄκων ἐπὶ τὸ πρᾶ-
· (εἰ γὰρ ἄκων, πῶς ἀγάπης ἦν ποιητι-
ιενον;) καὶ ὅτι καὶ τῷ Πατρὶ μεθ' ὑπερ-
δοκεῖ. Εἰ δὲ ὡς [c] ἄνθρωπος τοῦτο διαλέ-
αυμάσῃς· πολλάκις γὰρ τὴν ὑπὲρ τούτων

αὐτὸς πάλιν.

in mortibus frequenter. Cum enim diceret, *Sum lux, Sum vita,* ex fastu loqui apud insipientes videbatur; cum vero dicebat, Mori volo, nullam sibi invidiam pariebat. Ideo hic non dicunt ei, *Tu testimonium perhibes de teipso, testimonium tuum verum non est.* Hoc verbo magnam exhibebat curam, si quidem pro lapidantibus volebat se tradere.

2. Propterea de gentibus opportune sermonem inducit. 16. *Etenim alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili: et illas oportet me adducere.* En rursus vocem *Oportet* adhibet, quæ non necessitatem indicat, sed rem prorsus esse futuram; ac si diceret: Quid miramini, si hi me sequuturi sunt, et si oves vocem meam sunt audituræ? Cum enim alias me sequentes videbitis, et vocem meam audientes, tunc magis obstupescetis. Etsi vero dicat, *Quæ non sunt ex hoc ovili,* ne turberis. Differentia enim in lege solum est, ut ait Paulus : *Neque circumcisio aliquid valet, neque præputium.* 1. Cor. 7. 19. *Et illas oportet me adducere.* Declarat utrosque dispersos et commixtos esse, sine pastoribus, cum nondum pastor ille bonus venisset. Deinde futuram illorum conjunctionem prænuntiat : *Et erit unum ovile.* Quod ipsum Paulus significavit: *Ut duos condat in semetipso in unum* Ephes. 2. 15. *novum hominem.* 17. *Propterea me diligit Pater, quia ego animam meam pono, ut iterum accipiam eam.* Ecquid hoc verbo humilius? siquidem propter nos Dominus amandus est, quoniam pro nobis moritur. Quid ergo, dic mihi? an superiori tempore non diligebatur, sed nunc diligere incepit Pater, et nos in causa amoris ipsi fuimus? Viden' quantum nostræ se accommodet infirmitati? Quid hic ergo vult probare? Cum alienum illum a Patre et deceptorem dicerent, ipsumque in pestem ac perniciem venisse, dicit ille: Si non aliud, illud saltem me ad vos amandos induxit, quod vos, ut et ego, a Patre amemini, et ideo ab illo amemini, quia ego pro vobis morior. Præterea illud vult demonstrare, se non invitum mortem adire; (nam si invitus moreretur, quomodo id amoris vinculum fuisset?) et quod ea maxime sit Patris voluntas. Si autem ut homo hoc loquatur, ne mireris : sæpe namque hujus rei causam diximus, superfluumque et onerosum esset id repetere. *Ego pono animam meam, ut iterum su-*

[c] Quidam ἄνθρωπος ταῦτα διαλ.

mam eam : 18. et nemo tollit eam a me. Ego 354 A
pono eam a meipso. Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo sumendi eam. Quia enim sæpe consilium inierant ut illum interficerent, dicit : Me nolente, inutilis labor vester erit; et a priori secundum confirmat, a morte resurrectionem. Hoc enim stupendum admirandumque est. Etenim utrumque novum fuit et præter communem consuetudinem. Dicto igitur diligenter attendamus. *Potestatem habeo,* inquit, *ponendi animam meam.* Ecquis potestatem non habeat ponendi animam suam? Quisque enim potest se interimere. Verum non hoc sensu B

Christus quomodo potestatem habet ponendi et resumendi animam.

loquitur. Quomodo ergo? Ita potestatem habeo ponendi eam, ut nemo possit me nolente id facere. Secus autem cæteri homines. Nos enim potestatem non habemus animam ponendi, nisi occidendo nos ipsos. Si autem in insidiatores incidamus, qui occidere possint, non ultra potestatem habemus ponendi, necne; sed invitis nobis illi occidunt. In Christo secus : nam aliis insidiantibus, poterat ille non ponere animam. Cum dixisset ergo, *Nemo tollit eam a me;* addidit, *Potestatem habeo ponendi animam meam;* id est, Ego solus possum ponere illam : quod vobis non competit. Nam multi alii possunt animam nobis abripere. Sed hoc C
in principio non dixit; neque enim id creditum fuisset, sed cum ex rebus ipsis testimonium accepit, ac sæpe insidiantes non potuerunt eum comprehendere (frequenter enim ex manibus eorum elapsus est); tunc demum ait : *Nemo tollit eam a me.* Si hoc verum est, hinc sequitur eum libenter ad hoc venisse; indeque confirmatur, illum posse cum voluerit eam resumere. Nam si ita mori plus quam humanum est, de reliquo ne dubites. Etenim cum solus sit vitam ponendi dominus, cum eadem potestate illam cum voluerit resumet. Viden' quomodo a priori secundum probet, et a morte resurrectionem indubitatam ostendat? *Hoc præce-* D

Joan. 12. 49.

ptum accepi a Patre. Quodnam? Ut moriar pro mundo. Num exspectavit donec audiret, et tunc acquievit, et an opus habuit discere? Ecquis sanus hoc dixerit? Verum ut supra cum dicit, *Propterea me Pater diligit,* liberam ostendit voluntatem, et contrariam amovit suspicionem : sic et hoc loco cum dicit se præceptum accepisse a Patre, nihil aliud declarat, quam Patri placere quod ipse facit; ne occisum postea illum, a Patre putarent derelictum et proditum, nec exprobrarent, ut E

* [δὲ addidimus e Savil. et Codd. 705, 709.]
* Morel. et quidam παρεσκεύασε. Savil. et alii κατε-

revera exprobrarunt: *Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere;* et, *Si Filius Dei es, descende de cruce.* Atqui ideo non descendit, quia Filius Dei est. Matth. 27 42. et 40.

355 A

3. Deinde ne audiens, *Præceptum accepi a Patre,* alienum ab eo hoc opus esse putares, jam prius dixerat, *Bonus pastor animam suam ponit pro ovibus,* his ostendens oves esse suas, et opus gestum totum esse suum, nec se egere præcepto. Nam si præcepto opus habuisset, cur dixisset, *A meipso pono?* Nam qui a seipso ponit, non eget præcepto. Causam quoque addit cur hoc faciat. Quænam illa? Quod pastor sit, et bonus pastor. Bonus vero pastor non eget alio qui ad rem B illam se hortetur. Quod si id in hominibus, multo magis in Deo. Ideo Paulus dicebat, *Semetipsum exinanivit.* Philip. 2. 7. Nihil ergo aliud hic sibi vult præceptum, quam concordiam cum Patre ostendere. Quod si tam humano et humili more dictum sit, id auditorum imbecillitati tribuendum. 19. *Dissensio itaque facta est inter Judæos.* 20. *Dicebant alii, Dæmonium habet et insanit. Quid eum auditis?* 21. *Alii dicebant: Hæc verba non sunt dæmonium habentis. Numquid dæmonium potest cæcorum oculos aperire?* Cum enim plus quam humana essent quæ dicebantur, et præter communem consuetudinem, dæmonia- C cum illum dicebant, jamque quater sic illum vocarunt. Christus quater dæmoniacus fuit appellatus. Nam antea dicebant: *Dæmonium habes: quis te quærit interficere?* ac rursum, *Nonne bene diximus quia Samaritanus es tu, et dæmonium habes?* Joan. 7. 20. et 8. 48. et hic, *Dæmonium habet et insanit; quid eum auditis?* Imo non quater, sed sæpius id illum audivisse constat. Nam quod dicunt, *Nonne bene diximus quia dæmonium habes?* non bis vel ter, sed sæpius illud dictum fuisse confirmant. *Alii dicebant,* inquit, *Hæc verba non sunt dæmonium habentis. Numquid dæmonium potest cæcorum oculos aperire?* Quia enim ex verbis non poterant illis silentium imponere, D ex operibus id demonstrant. Certe verba non sunt

set, post allata tria loca quartum sic expresserit, *sæpeque alias.* Certe τέταρτον habent omnia exemplaria, et bis hic habetur.

[a] Alii ἄλλοι δὲ ἔλεγον.

Joan. 10. 38. dæmoniaci. Quod si verbis non obtemperatis, opera revereamini. Quod si non dæmoniaci, sed plus quam humana illa sunt, palam est a divina quadam virtute proficisci. Viden' syllogismum? Quod enim supra hominem essent, hinc palam erat quod dicerent, *Dæmonium habet:* quod vero dæmonium non haberet, ex iis quæ fecit demonstravit. Quid ergo Christus? Nihil ad hæc respondit. Prius enim responderat, *Ego dæmonium non habeo;* E nunc vero non item. Quia enim ex rebus ipsis demonstrationem concinnaverat, demum tacuit. Neque enim responsione digni erant ii qui dæmo- 356 niacum dicebant, ex operibus quæ admirari opor- A tebat, et Deum ipsum esse putare. Ecquid opus erat, ut illos confutaret, cum jam ipsi inter se dissiderent et digladiarentur? Ideo silebat et omnia æquo animo ferebat. Non ea solum de causa, sed ut nos instituerет ad mansuetudinem et patientiam.

4. Hunc itaque imitemur. Neque solum enim tacuit, sed etiam iterum stat, et interrogatus respondet, et providentiæ suæ signa dat: atque dæmoniacus appellatus et insanus, ab hominibus qui mille ab se beneficiis affecti fuerant, idque non semel aut bis, sed pluries, non modo se non ultus est, sed etiam beneficia conferendi finem non fecit. Ecquid dico beneficia conferendi? B Pro ipsis animam ponit, et crucifixus pro ipsis Patrem alloquitur. Hæc et nos imitemur. Hoc enim est Christi esse discipulum, si mansueti simus et mites. (Discipuli Christi officia.) Unde autem ad hanc perveniemus mansuetudinem? Si peccata nostra frequenter cogitemus, si lugeamus, si lacrymemur. Anima quippe in dolore hujusmodi versans, non indignatur. Ubi namque luctus est, ibi ira esse nequit; ubi dolor, ibi iracundia eliminatur; ubi contritio animi, nulla ibi indignatio. Luctu affectus animus non spatium temporis habet ut excitetur; sed acerbe ingemiscet, amarius flebit. Scio multos hæc audientes ridere; C at ego non finem faciam illos deplorandi qui rident. Luctus enim est præsens tempus, planctus et gemituum. Multa quippe et in verbis et in rebus peccamus. Talia vero perpetrantes excipient gehenna, fluvius ardens igneo alveo, regni cælorum amissio, quod est omnium gravissimum. Post hanc comminationem, dic mihi, rides, in deliciis vivis? ac Domino tuo irato et comminante, in lapsu perstas, nec times ne tibi sic ardentem fornacem compares? Non audis quid quotidie clamet? Matth. 25. 42. et 41. *Esurientem me vidistis, et non dedistis mihi man-*

νῶντός ἐστιν· εἰ δὲ οὐ πείθεσθε ἀπὸ τῶν ῥη
ἀπὸ τῶν ἔργων δυσωπήθητε. Εἰ δὲ μὴ δαιμ
ἐστι, μείζονα δὲ ἢ κατὰ ἄνθρωπον, εὔδηλον ὅ
τινὸς ταῦτά ἐστι δυνάμεως. Εἶδες συλλογισμό
γὰρ μείζονα ἢ κατὰ ἄνθρωπον ἦν, δῆλον ἐκ τοῦ
ὅτι Δαιμόνιον ἔχει· ὅτι δὲ δαιμόνιον οὐκ εἶχ
λωσεν ἀφ' ὧν ἐποίησε. Τί οὖν ὁ Χριστός; Οὐδ
ταῦτα ἀποκρίνεται. Πρότερον μὲν γὰρ ἀπο
E Ἐγὼ δαιμόνιον οὐκ ἔχω· νυνὶ δὲ οὐ τοῦτο.
γὰρ τὴν διὰ τῶν πραγμάτων παρέσχεν ἀπόδει
γα λοιπόν. Οὐδὲ γὰρ ἀποκρίσεως ἦσαν ἄξιοι ο
356 νῶντα αὐτὸν καλοῦντες ὑπὲρ τούτων, ὑπὲρ ὧν
A ζειν, καὶ Θεὸν ἡγεῖσθαι αὐτὸν ἐχρῆν. Τί δὲ
τῶν παρ' αὐτοῦ λοιπὸν ἐλέγχων, αὐτῶν κατ'
ἱσταμένων καὶ διελεγχόντων ἀλλήλους; Δι
ἐσίγα καὶ πράως πάντα ἔφερεν. Οὐ διὰ τοῦτο
ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς παιδεύων ἐπιείκειαν καὶ μακρ
πᾶσαν.

Τοῦτον τοίνυν ζηλώσωμεν. Οὐδὲ γὰρ ἐσίγ
νον, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐπέστη, καὶ ἐρωτηθεὶς ἀ
ται, καὶ τὰ τῆς προνοίας αὐτοῦ ἐπιδείκνυ
δαιμονῶν κληθεὶς καὶ μαινόμενος, παρὰ ἀ
μυρία εὐηργετημένων, καὶ οὐχ ἅπαξ οὐδὲ δὶ
καὶ πολλάκις, οὐ μόνον οὐκ ἠμύνατο, ἀλλὰ κ
γετῶν αὐτοὺς οὐ διέλιπε. Καὶ τί λέγω εὐ
B Ὑπὲρ αὐτῶν καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔθηκε, κ
ρούμενος ὑπὲρ αὐτῶν τῷ Πατρὶ διαλέγετα
οὖν καὶ ἡμεῖς μιμησώμεθα. Τοῦτο γάρ ἐστι
εἶναι μαθητὴν, τὸ πρᾶον εἶναι καὶ ἐπιεικῆ.
γένοιτ' ἂν ἡμῖν αὕτη ἡ πραότης; Ἂν τὰς
ἡμῶν λογιζώμεθα συνεχῶς, ἂν πενθῶμεν, ἂν
μεν. Οὐδὲ γὰρ ἀνέχεται ψυχὴ τοσαύτῃ συ
ὀδύνῃ παροξύνεσθαι καὶ ὀργίζεσθαι. Ἔνθα γ
πένθος, ὀργὴν εἶναι ἀμήχανον· ἔνθα λύπη, πα
δῶν ὀργή· ἔνθα συντριβὴ διανοίας, οὐδεὶς
σμός. Ὑπὸ γὰρ πένθους μαστιζομένη ἡ διά
σχολὴν ἔχει διεγερθῆναι· ἀλλὰ [a] στενάζει πι
C κλαύσεται πικρότερον. Καὶ οἶδα μὲν, ὅτι πο
λῶσι ταῦτα ἀκούοντες· ἀλλ' ἐγὼ τοὺς γελῶν
νῶν οὐ παύσομαι. Πένθους γὰρ ὁ παρὼν κ
θρήνων καὶ ὀδυρμῶν. Πολλὰ γὰρ καὶ ἐν ῥή
ἐν πράγμασιν ἁμαρτάνομεν. Τοὺς δὲ τοιαῦτα
λοῦντας γέεννα ἐκδέχεται, καὶ ποταμὸς ζέω
θίῳ τοῦ πυρὸς, καὶ βασιλείας ἔκπτωσις, τὸ
χαλεπώτατον. Τούτων οὖν ἠπειλημένων, ε
γελᾷς σὺ καὶ τρυφᾷς; καὶ τοῦ Δεσπότου σου
νομένου καὶ ἀπειλοῦντος, ἕστηκας ἀναπεπτω
οὐ δέδοικας μὴ τούτῳ σαυτῷ λαμπρὰν ἀνα
κάμινον; Οὐκ ἀκούεις τί καθ' ἑκάστην ἡμέ

[a] Morel. [cum Codd. 705, 709] στενάζει. Savil. et alii στενάξει.

D *ducare ; sitientem, et non dedistis mihi bibere. Discedite in ignem paratum diabolo et angelis ejus.* Hæc quotidie comminatur. Sed cibum illi dedi, inquies. Quando et quot diebus? decem aut viginti? At non hoc satis habet ille; sed quanto tempore in terra versaris. Nam et virgines o[leum] habuerunt; sed non quantum ad salutem [satis] erat. Siquidem et ipsæ lampades accenderunt; exclusæ tamen sunt a thalamo, ac jure quidem: exstinctæ quippe sunt ante sponsi adventum. Pro-
E pterea multo nobis opus est oleo, et magna liberalitate. Audi quid dicat propheta : *Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam.* Psal. 50. 1.
Itaque nos ita proximi oportet misereri, quanta possumus misericordia. Quales enim erga conservos fuerimus, talem experiemur Dominum. Quænam magna est misericordia? Quando non ex su-
357 perfluis dabimus, sed ex iis quibus egemus. Quod
A si ne ex superfluis quidem demus, quæ nobis spes supererit? unde a malis liberabimur? quo fugiemus ut salutem consequamur? Si enim virgines post tot sudores nullam prorsus invenere consolationem, quis nobis patrocinabitur cum illa tremenda verba Judicis exprobrantis audiemus : Esurientem non me nutrivistis; et, Quod non fecistis uni ex istis minimis, nec mihi fecistis. Non de discipulis, neque de monachis tantum hæc dicit, sed et de quovis fideli. Nam qui talis est, etsi servus sit, etsi in foro mendicet, si modo credat in Deum, jure omni fruitur benevolentia. Si
B despiciamus illum nudum aut esurientem, hæc audiemus verba : et merito quidem. Quid enim grave, quid onerosum a nobis exigit, quid non facillimum? Neque enim dixit, Infirmus eram, et non sanastis me; sed, *Non visitastis me.* Non dixit, In carcere eram, et non eduxistis me; sed, *Non venistis ad me.* Quanto igitur faciliora sunt præcepta, tanto majus supplicium non servantibus. Quid enim, quæso, facilius, quam carcerem adire? quid suavius? Cum videris alios vinctos, alios squalidos, comatos, et pannis indutos, alios fa-
C me tabescentes, et ad pedes canum more accurrentes, alios discerptis lateribus, alios ex foro ligatos revertentes, qui tota die mendicantes, ne cibum quidem necessarium collegerunt; vespere autem a custodibus ad laboriosum et immane ministerium coactos: etiamsi lapis esses, humanissimus hinc evades; etiamsi vitam mollem dissolutamque ducas, hinc plane philosophus evades, dum humanæ vitæ conditionem in alienis calamitatibus intueberis. Tunc in mentem veniet tremendus ille dies, variaque supplicia. Hæc animo versans, iram, volu-

Matth. 25. 42. 40.

Officia Christiana quam facilia.

ptatem, sæcularium rerum amorem abjicies, et D
tranquillo quovis portu tranquilliorem animam
efficies. De judicio illo philosophaberis, tecum
reputans, si apud homines tantus ordo rerum,
tantus terror, tantæ comminationes, multo magis
[illegible] apud Deum. *Nulla enim potestas est, nisi a*
Deo. Qui principibus hæc ordinanda commisit,
multo magis ipse exsequetur.

E

5. Nam nisi ille instaret timor, omnia sane per-
irent: quando tot imminentibus suppliciis multi
ad nequitiam sese conferunt. Hæc si philosopheris,
ad eleemosynam eris promtior, magna frueris volu-
ptate, et longe majore, quam qui a theatro descen-
dunt. Nam qui a theatro surgunt, concupiscentia
ardent. Cum vident enim illas in scena mulieres,
ornatibus splendentes, mille affecti vulneribus, 358
instar maris æstuantis erunt, dum earum aspectu, A
habitu, verbis, incessu, cæterisque omnibus animus
obsidetur. Qui autem ab illo alio spectaculo egre-
diuntur, nibil tale patientur, imo magna fruentur
Visendi sunt incarcerati. tranquillitate. Compunctio enim ex vinctorum
aspectu parta hujusmodi ignem totum exstinguit.
Si exeunti ex carcere occurrat lasciva meretrix,
nihil illi mali inferet. Nam fuco nulli obnoxius,
aspectus hujusmodi retibus non capietur, cum
contra talem aspectum metus judicii ob oculos
versetur. Ideo ille qui omne voluptatis genus ex- B
Eccle. 7. 3. pertus erat, dicebat, *Melius est ire in domum lu-*
ctus, quam in domum risus. Et hic talem secta-
tus philosophiam, illic beatissima audiet verba.
Ne ergo illud negligamus opus. Etiamsi enim non
possimus eo cibum inferre, nec argentum, at pote-
rimus verbis lapsum animum consolari, et in aliis
multis juvare, sive eos qui in carcerem truserunt
alloquentes, sive custodes mansuetiores reddentes,
et vel quantulumcumque opis afferemus. Si dixe-
ris, nec frugi nec probos viros illic esse, sed ho-
micidas, sepulcrorum effossores, fures, mœchos,
lascivos, multisque sceleribus obnoxios, rursus
mihi necessarium hunc aditum probas. Non enim C

[a] *γαληνοτάτου* deest in quibusdam Mss.
[b] [*καί* quod abest a Savil. et Codd. 705, 709, uncis

στοι, οὐδὲ ἐπιεικεῖς ἄνδρες, ἀλλ' ἀνδροφό-
ιδωρύχοι, καὶ βαλαντιοτόμοι, καὶ μοιχοὶ,
στοι, καὶ πολλῶν γέμοντες κακῶν, πάλιν
μοι καὶ ἐντεῦθεν δεικνύεις τῆς ἐκεῖ διατρι-
όφασιν. Οὐ γὰρ δὴ τοὺς μὲν ἀγαθοὺς ἐλεεῖν,
νηροὺς κολάζειν ἐκελεύσθημεν· ἀλλὰ περὶ
ιείκνυσθαι τὴν φιλανθρωπίαν ταύτην. Γίνε-
ησίν, ὅμοιοι τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν τοῖς
'τι ἀνατέλλει τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἐπὶ πονηροὺς
ις, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους. Μὴ
ηγόρει τῶν ἀλλοτρίων πικρῶς, μηδὲ ἴσο D
ιαστὴς, ἀλλ' ἥμερος καὶ φιλάνθρωπος. Καὶ
εῖς, εἰ καὶ μὴ μοιχοὶ, μηδὲ τυμβωρύχοι,
ιντιοτόμοι γεγόναμεν, ἀλλ' ἔχομεν ἕτερα
κατα μυρίας ἄξια κολάσεως. Καὶ γὰρ [a] καὶ
ν μωρὸν ἐκαλέσαμεν πολλάκις, ὅπερ τὴν
ιῖν προξενεῖ· καὶ γυναῖκας ἀκολάστοις εἴ-
ιλμοῖς, ὅπερ μοιχείαν ἀπηρτισμένην συν-
ι τὸ πάντων χαλεπώτερον, τῶν μυστηρίων
μεν ἀξίως, ὅπερ ἐνόχους * ἡμᾶς ποιεῖ τοῦ
αὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ. Μὴ τοίνυν
ώμεθα τῶν ἄλλων ἐξετασταὶ, ἀλλὰ τὰ
ν ἐννοῶμεν, καὶ οὕτω παυσόμεθα τῆς ἀπαν-
ρώτης καὶ τῆς ὠμότητος. Χωρὶς δὲ τούτων E
:ιν εἰπεῖν, ὅτι καὶ ἐπιεικεῖς ἄνδρας πολλοὺς
αὐτόθι, καὶ τῆς πόλεως πολλάκις ἀντα-
ς. Ἐπεὶ καὶ τὸ δεσμωτήριον ἐκεῖνο, ἔνθα
ν, πολλοὺς εἶχε πονηρούς· ἀλλ' ὅμως πάν-
λεῖτο ὁ δίκαιος ἐκεῖνος, καὶ ἦν [b] καὶ αὐτὸς
ἄλλων κρυπτόμενος ὅστις ἦν. Καὶ γὰρ τῆς
πάσης ἀντάξιος ἦν, καὶ τὸ δεσμωτήριον 359
, καὶ οὐδεὶς ᾔδει τῶν ἔνδον ὄντων. Καὶ νῦν A
λοὺς εἶναι εἰκὸς χρηστοὺς καὶ ἐπιεικεῖς,
:ᾶσιν εἶεν κατάδηλοι· καὶ ἡ περὶ τοὺς τοιού-
λεια, τῆς περὶ πάντας σπουδῆς δίδωσί σοι
ν. Ἂν δὲ καὶ μηδεὶς ᾖ τοιοῦτος, καὶ ἐν-
λὴ ἡ ἀντίδοσις. Ἐπεὶ καὶ ὁ Δεσπότης ὁ σὸς
οις διελέγετο μόνον, τοὺς δὲ ἀκαθάρτους
λλὰ καὶ τὴν Χαναναίαν μετὰ πολλῆς εὐδέ-
ϊνοίας, καὶ τὴν Σαμαρεῖτιν τὴν ἐναγῆ καὶ
, καὶ ἑτέραν δὲ πόρνην πάλιν, ὑπὲρ ἧς καὶ
ἱ Ἰουδαῖοι, καὶ ἐδέξατο καὶ ἐθεράπευσε,
πόδας βρεχομένους ὑπὸ τῶν δακρύων τῆς
είχετο, παιδεύων ἡμᾶς συγκατιέναι τοῖς ἐν
οῦσι. Τοῦτο γὰρ μάλιστα φιλανθρωπία. Τί B
εἰ καὶ τυμβωρύχοι τὸ δεσμωτήριον οἰκοῦσι;
λιν, εἰπέ μοι, δίκαιοι πάντες εἰσὶν οἱ κα-
ἀλλ' οὐχὶ πολλοὶ καὶ τούτων χείρους μετὰ

jubemur bonos miserari, et malos punire; sed hujusmodi humanitatem omnibus impertire. Nam ait, *Estote similes Patri vestro, qui in cœlis est, qui oriri facit solem suum super malos et bonos, et pluit super justos et injustos.* Matth. 5. 45. Ne ergo alios acrius insecteris, neve sis judex vehementior, sed mitis et humanus. Nos etenim etsi non mœchi simus, non sepulcrorum effossores, non fures, sed aliis sumus obnoxii vitiis, quæ mille suppliciis digna sunt. Nam vel fratrem fatuum vocavimus, quod nos gehennæ obnoxios reddit; vel mulieres impudicis oculis aspeximus, quod est consummatum adulterium: quodque omnium gravissimum est, indigne mysteria participavimus, quod reos facit corporis et sanguinis Christi. Ne ergo acerbi aliorum scrutatores simus; sed nostra cogitemus, et sic inhumanitatem hanc et crudelitatem sedabimus. Ad hæc vero dicendum etiam, nos ibi probos viros multos reperturos esse, toti plerumque civitati exæquandos. Nam carcer ille, in quo Joseph erat, multos improbos continebat; et tamen omnium curam gerebat justus ille, et cum aliis occultus erat. Nam cum toti Ægypto esset exæquandus, in carcere tamen erat nemini notus. Nunc quoque verisimile est ibi multos esse probos et frugi viros, etsi non omnibus notos; et cura illis exhibita, officium aliis præstitum abunde tibi compensat. Etiamsi vero nullus ibi talis esset, magna tamen tibi reposita est merces. Certe Dominus tuus non justos modo alloquebatur, nec impuros fugiebat; sed et Chananæam cum multa benevolentia excepit, et Samaritanam scelestam et impuram, aliamque meretricem, quod Judæi exprobrarunt, excepit et curavit, passusque est ut impuræ mulieris lacrymis pedes sui rigarentur, ut nos doceret humane peccatores excipere. Hæc enim maxima humanitas est. Quid dicis? fures et sepulcrorum effossores carcerem occupant? Num, quæso civitatis incolæ omnes justi sunt? annon hic multi pejores sunt, qui impudentius furantur? Alii enim solitudinem saltem et tenebras obtendunt, et hæc clam faciunt: alii, posita larva, nudo capite, mala perpetrant, violenti,

ındum in Mss. quibusdam desideratur.
ıddidimus e Codd. 705, 709. Savil. habet

[a] Hic etiam καὶ secundum deest in quibusdam exemplaribus.

raptores, avari. Difficile namque est virum reperire insontem.

6. Quod si non aurum rapimus, si non tot et C
tot jugera terræ, at fraude et furto idipsum in minoribus pro virili facimus. Nam cum in commercio, vel in emendo et vendendo, minus quam oportet numerare contendimus, omnemque machinam movemus, annon illud latrocinium est? annon furtum et rapina? Ne mihi dixeris, te nec domum nec servum abstulisse. Injustitia namque non raptæ rei pretio, sed rapientis voluntate penditur. Justitia namque et injustitia in magnis et parvis rebus eamdem vim habent: et furem appello tam eum qui exsecta crumena aurum abripit, quam ementem, qui aliquid defraudat de pretio; et parietis effossorem voco, non eum modo qui, rupto D
pariete, aliquid intus furatur; sed etiam eum qui, jure violato, aliquid a proximo aufert. Ne ergo rebus nostris omissis, alienarum judices simus; neque dum humanitatis tempus est, nequitiam scrutemur: sed cogitantes quomodo nos olim affecti fuerimus, simus tandem mansueti et benigni. Quomodo ergo affecti eramus? Audi Paulum dicen-
Tit. 3. 3. tem: *Eramus enim aliquando et nos inobedientes, insipientes, errantes, servientes desideriis et voluptatibus variis, odibiles, odien-*
Ephes. 2. 3. *tes invicem;* et rursum, *Eramus enim natura filii iræ.* Sed Deus nos quasi in carcere detentos E
videns, et gravibus constrictos catenis, quæ ferreis longe graviores, non erubuit, sed venit in carcerem, et innumeris dignos suppliciis eduxit inde, et in regnum induxit; cæloque splendidiores effecit, ut et nos pro virili nostra hoc ipsum faciamus.
Joan. 13. 14. Nam cum discipulis dicit: *Si ego lavi pedes vestros Dominus et Magister, et vos debetis alter alterius lavare pedes: exemplum enim dedi* 360
vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita et A
vos faciatis: non de lavandis pedibus tantum hic legem dat, sed et de aliis omnibus, quæ ipse nobis contulit. Homicida est in carcere? At nos bene facere ne desistamus. Sepulcrorum effossor est, aut mœchus? Sed ne malitiæ, verum calamitatis misereamur. Sæpe autem, ut dixi, reperietur ibi quispiam innumeris viris exæquandus; et si sæpe vinctos adeas, hunc venatum assequeris. Sicut Abraham, qui quosvis excipiebat, in angelos inci-

[a] Morel. ὅταν λέγει.

ντάξιος ἀνδρῶν. Κἂν συνεχῶς ἀπίῃς πρὸς
μένους, οὐκ ἀποτεύξῃ τῆς τοιαύτης θήρας.
ἐρ ὁ Ἀβραὰμ καὶ τοὺς τυχόντας ξενοδοχῶν, B
ποτε καὶ ἀγγέλων, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐπιτευξό-
μεγάλων ἀνδρῶν, ἂν ἔργον τὸ πρᾶγμα ποιη-
Ὃ δὲ χρὴ καὶ θαυμαστόν τι εἰπεῖν, οὐχ οὕ-
ιον ἄξιος ὁ μέγαν ὑποδεχόμενος, ὡς ὁ τὸν
αὶ ταλαίπωρον. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ οὐ μικρὰν
ἔχει τὸν ἑαυτοῦ βίον πρὸς τὸ παθεῖν εὖ· ὁ
μμένος καὶ ὑπὸ πάντων προδεδομένος, ἕνα
νον ἔχει, τὸν ἔλεον τοῦ ποιοῦντος αὐτὸν εὖ·
ἀνθρωπία καθαρὰ τοῦτο μάλιστά ἐστι. Καὶ
θαυμαστὸν καὶ περιφανῆ θεραπεύων, πολ-
πρὸς ἀνθρώπων ἐπίδειξιν τοῦτο ἐποίησεν· ὁ
περριμμένον καὶ ἀπεγνωσμένον, διὰ μόνην C
ην τοῦ Θεοῦ τοῦτο ἐργάζεται. Διὸ κἂν δοχὴν
χωλοὺς καὶ ἀναπήρους ὑποδέχεσθαι κελευό-
ἐλεημοσύνην ἐργαζώμεθα, ἐλαχίστους καὶ
λεεῖν ἐπετάγημεν. Ἐφ' ὅσον γὰρ ἐποιήσατε,
ι τούτων τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε.
οίνυν τὸν ἐκεῖ κείμενον θησαυρὸν, εἰσίωμεν
αὶ πραγματευώμεθα, καὶ τὰς περὶ τὰ θέα-
ιβὰς [a] ἐκεῖ τρέψωμεν. Κἂν μηδὲν ἔχῃς εἰσ-
εἰσάγαγε τὴν ἀπὸ τῶν λόγων παράκλησιν.
ἡ μόνον τὸν τρέφοντα, ἀλλὰ καὶ τὸν εἰσιόντα
ιίδεται. Ὅταν γὰρ εἰσελθὼν τρέμουσαν καὶ D
τὴν ψυχὴν διαναστήσῃς, παρακαλῶν, βοη-
χνούμενος ἀμύνειν, φιλοσοφεῖν παρασκευά-
ικρὸν καὶ ἐντεῦθεν λήψῃ τὸν μισθόν. Ἔξω
ου τοιαῦτα διαλεγομένου, πολλοὶ καὶ γελά-
ὸ τῆς πολλῆς τρυφῆς διακεχυμένοι· οἱ δὲ
αῖς ὄντες, [b] κατεσταλμένης αὐτοῖς τῆς δια-
τὰ πολλῆς τῆς ἐπιεικείας καὶ προσέξουσι τοῖς
ς, καὶ ἐπαινέσονται, καὶ ἔσονται βελτίους.
Παύλου δημηγοροῦντος, Ἰουδαῖοι μὲν πολ-
εγέλων· οἱ δὲ δεσμῶται μετὰ πολλῆς ἐπη-
τῆς ἡσυχίας. Οὐδὲν γὰρ οὕτως εἰς φιλοσοφίαν
ν κατασκευάζει τὴν ψυχὴν ὡς συμφορὰ, καὶ E
ς, καὶ θλίψις ἐπικειμένη. Ταῦτ' οὖν ἐννοή-
παντα, ὅσα μὲν τοὺς ἔνδον ἀγαθὰ, ὅσα δὲ
ὺς ἐργασόμεθα, συνεχῶς αὐτοῖς [c] ἀναμιγνύ-
ὶ τὰς ἐν ἀγορᾷ διατριβὰς, καὶ τὰς ἀκαίρους 361
ἐκεῖ καταναλώσωμεν, ἵνα κἀκείνους κερδάνω- A
ἡμᾶς αὐτοὺς εὐφράνωμεν, καὶ τὸν Θεὸν δοξα-
αρασκευάσαντες, τῶν αἰωνίων ἐπιτύχωμεν
χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν
ιστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα
γίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

dit: sic et nos in viros magnos incidemus, si id frequentemus. Si vero liceat quid admirandum dicere, non tanta laude dignus est, qui magnum quempiam excipit, quam is qui miserum et infelicem. Ille namque non parvum argumentum affert sui recipiendi, nempe vitam suam; homo autem omnibus abjectus et miser unum habet portum, nempe misericordiam ejus qui se bene excipit: itaque hæc humanitas pura est. Qui claro et conspicuo officia exhibet, sæpe ad ostentationem id facit: qui vero abjectum excipit despectumque hominem, ob solum Dei præceptum id facit. Quare si convivium paremus, claudos et cæcos excipere jubemur; si eleemosynam erogemus, minimis et vilissimis elargiri præcipimur: nam ait, *Quantum uni ex his minimis fecistis, mihi fecistis*. Matth. 25. 45. Cum ergo illic reconditum thesaurum sciamus, eo frequenter ingrediamur, et ibi negotiemur, ac theatrorum studium illo vertamus. Si nihil aliud afferendum habeas, verborum consolationem adhibe. Non modo enim alentem, sed et intrantem Deus mercede donat. Nam si ingressus, trementem metuentemque animum confirmaveris, hortando, juvando, opem promittendo, philosophiam docendo, non parvam hinc mercedem recipies. Extra positi multi, te ita loquente, ridebunt, multis perfusi deliciis; sed qui in calamitate versantur, animo compuncto cum modestia multa dictis attendent, te laudabunt, et meliores evadent. Nam et Paulum prædicantem Judæi sæpe deriserunt, vincti autem cum summo silentio audiebant. Nihil enim ita animum ad philosophiam præparat, ut calamitas, tentatio, ærumnæ. Hæc itaque cogitantes, quot nempe in carcere positis bona, quot nobis ipsis conferemus, si sæpe cum illis versemur, forenses illas et intempestivas consuetudines eo vertamus, ut et illos lucremur, et nobis ipsis lætitiam pariamus, ac Dei gloriam curantes, æterna consequamur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria simulque Spiritui sancto, in sæcula sæculorum. Amen.

Nihil ita ad philosophiam comparat, ut calamitas.

[a] [et Codd. nostri] ἐκεῖ τρέψωμεν, Morel. ἐκεῖ alii ἐκεῖ θάψωμεν.

[b] Alii κατεσταλμένης αὐτῶν.

[c] Alii ἀναμιγνύμεθα.

HOMILIA LXI.

Cap. X. v. 22. *Facta sunt autem encænia in Jerosolymis, et hiems erat.* 23. *Et ambulabat Jesus in templo, in porticu Salomonis.* 24. *Circumdederunt ergo* * *eum Judæi, et dicebant ei : Quousque animam nostram tollis ?*

1. Omnis quidem virtus bona est, maxime au- B
tem mansuetudo et clementia. Hæc nos homines
esse demonstrat, et a feris dirimit : hæc nos ange-
lis exæquat. Ideo Christus frequentes de hac vir-
tute verba facit, cum mites et mansuetos esse ju-
bet. Neque verba tantum facit, sed et operibus ad
id nos instituit, modo alapas perferens, modo
convicia et insidias, ac rursum cum insidiantibus
versans. Nam qui dæmoniacum illum et Samari- C
tanum appellaverant, qui sæpe occidere illum vo-
luerant, qui lapidibus impetierant, hi circumsi-
stunt et interrogant, *Si tu es Christus?* Neque
illos post tot talesque insidias repulit, sed man-
suete admodum respondit. At necessarium est
hunc sermonem altius repetere. *Facta sunt,* in-
quit, *encænia in Jerosolymis, et hiems erat.*
Magnus hic dies festus et solennis erat. Qua enim
die templum constructum fuerat, ex longa et Per-
sica reversi captivitate, hanc celebritatem solen-
niter agebant. Diei festo aderat Christus. Instante D
namque morte, frequenter in Judæam veniebat.
Circumdederunt ergo eum Judæi et dicebant :
Quousque animam nostram tollis? Si tu es
Christus, dic nobis palam. Non dixit, Quid a
me quæritis? dæmoniacum sæpe vocastis, furio-
sum, Samaritanum : Deo adversarium et dece-
ptorem me putastis esse : et nuper dicebatis,
Ioan. 8. 13. *Tu testimonium perhibes de teipso ; testimo-*
nium tuum non est verum : cur ergo interroga-
tis et de me audire vultis, cujus testimonium re-
jicitis? Nihil horum dixit, etsi nosset malum
interrogantium animum. Nam quod eum circum- E
dederint ac dixerint, *Quousque animam no-*
stram tollis? id videbatur ex amore quodam et
Subdolus Judæorum animus. discendi studio proficisci. Mens autem interrogan-
tium corrupta et subdola erat. Quia enim opera
calumniis non obvia erant, verbis capere quære-

* [ἐπὶ cum desit in Savil. et Codd. nostris, uncis inclusimus. Mox eorumdem auctoritate καὶ ante δαιμονῶντα adjecimus.]

bant, aliter quam prius interrogantes, ac frequen-
382 ter sciscitantes, ex ipsis verbis eum confutare vo-
A lebant; et cum opera carpere non possent, ex
verbis ansam quærebant. Ideo dicebant, *Dic no-*
bis. Atqui sæpe dixit. Nam sic Samaritanam allo-
quutus est : *Ego sum qui loquor tecum :* et cæco Joan. 4. 26.
dixit : *Et vidisti eum, et qui loquitur tecum,* Joan. 9. 37.
ille est. Illis quoque dixit, sed aliis verbis. Atqui
si mente valuissent, et recte explorare voluissent,
verbis ipsum confiteri debuissent, qui operibus hoc
ipsum sæpe comprobaverat. Nunc vero illorum
perversitatem considera. Cum concionatur et verbis
docet, aiunt : *Quod signum ostendis?* Cum autem
B operibus demonstrationes profert, dicunt illi : *Si*
tu es Christus, dic nobis palam. Dum opera cla-
mant, verba quærunt; et cum verba docent, ad opera
confugiunt, contrariisque semper insistunt. Quod
enim non discendi causa interrogarent, exitus de-
monstravit. Quem enim ita fide dignum puta-
bant, ut de seipso testificantem admitterent, vel
pauca loquentem, statim lapidibus impetunt. Ita-
que quod circumdarent eum et instarent, id ex
nequitia proficiscebatur. Modus quoque interro-
gandi multum præ se ferebat odium. *Dic nobis*
palam, si tu es Christus. Atqui palam ille loque-
C batur in solennitatibus, quibus semper aderat,
nihilque clam dicebat; ideoque adulantes dicunt,
Quousque animam nostram tollis? ut provo-
cantes, aliquam criminandi ansam reperiant.
Quod enim semper illo animo interrogarent,
non ut discerent, sed ut dicta carperent, non hinc
solum, sed et aliunde sæpe probatur. Nam cum
accesserunt dicentes : *Licet censum dare Cæsari,* Matth. 22.
necne? et cum de repudianda uxore agerent, 17.
cumque de illa sciscitarentur, quam dicebant se-
ptem habuisse viros, deprehensi sunt, non discen-
di studio, sed ex pravo animo sciscitari. Sed tunc
illos coarguit his verbis, *Quid me tentatis, hy-*
D *pocritæ?* ostendens se illorum secretam mentem
cognoscere. Hic vero nihil loquitur simile, ut nos
doceat, insidiatores non semper esse arguendos,
sed multa modeste et mansuete esse ferenda. Quia
ergo stultum erat, ipsis operibus prædicantibus,
verborum testimonia quærere, audi quomodo ipsis
respondeat, simul subindicans hæc illos frustra
quærere, non discendi causa, et significans, se jam
verbis ipsis clariorem emisisse vocem, per opera
scilicet. Nam ait : 25. *Sæpe dixi vobis, et non*
creditis mihi : opera quæ ego facio in nomine

a Alii εἶπε ἐγώ.

Patris mei, illa testimonium perhibent de me. Quod ii, qui apud illos moderatiores erant, sæpe Joan. 9.16. mutuo dicebant: *Neque enim potest homo peccator hæc signa facere;* et rursum, *Non potest dæmonium cæcorum oculos aperire;* et, *Nemo potest talia signa facere, nisi sit cum illo Deus.* Et videntes signa quæ faciebat, dicebant: *Numquid hic est Christus?* Alii autem dice- Joan. 7.31. bant: *Quando venerit Christus, num plura signa faciet, quam hic fecit?* Iidem vero ipsi ex operibus volebant in illum credere dicentes: Ibid. 2.18. *Quod signum ostendis nobis, ut videamus et credamus tibi?*

2. Quia ergo tunc simulabant se ex solo verbo credituros, qui tot tantisque operibus non crediderant, illorum nequitiam arguit his verbis: *Si operibus non creditis, quomodo verbis credetis?* Quare superflua est interrogatio. 26. *Sed dixi vobis,* inquit, *et non creditis mihi, quia non estis de ovibus meis.* Ego totum pastoris officium exhibui: si vero me non sequimini, non quod ego non pastor sim renuistis, sed quod vos oves meæ non sitis. Nam 27. *Oves meæ,* inquit, *vocem meam audiunt, et sequuntur me,* 28. *et vitam æternam do eis, et non peribunt in æternum: et nemo potest eas rapere de manu mea.* 29. *Quia Pater, qui dedit mihi, major est omnibus: et nemo potest eas rapere de manu Patris mei.* 30. *Ego et Pater unum sumus.* Animadverte quomodo illos rejiciendo, hortetur tamen ut se sequantur. *Vos,* inquit, *non auditis me; neque enim estis oves;* qui vero sequuntur, hi sunt ex ovili. Hæc porro dicebat, ut illi oves esse conarentur. Deinde ubi quid consequuturi sint exposuit, incitat illos, ut sequendi desiderium inferat. Quid ergo? num ob Patris potentiam nemo rapit, tu vero nihil potes, et custodire non vales? Minime. Ut discas enim, illud, *Pater, qui dedit mihi,* ideo dictum fuisse, ne illum denuo Deo adversarium dicerent; postquam dixerat, *Nemo rapit eas de manu mea,* pergit ostendens suam et Patris manum unam esse. Nisi enim hoc ita esset, dicturus erat: Pater qui dedit mihi, major omnibus est, et nemo potest eas rapere de manu mea. Verum non ita dixit, sed, *De manu Patris mei.* Deinde ne putes ipsum esse infirmum, sed per Patris potentiam oves in tuto esse, subdidit:

Eadem potentia Patris et Filii, eadem manus.

E ὅτι καὶ τῆς διὰ τῶν ῥημάτων σαφεστέραν νην, τὴν διὰ τῶν ἔργων. Πολλάκις γάρ, φ ὑμῖν, καὶ οὐ πιστεύετέ μοι· τὰ ἔργα ἃ ἐγ τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρός μου, ἐκεῖνά ἐστι ροῦντα περὶ ἐμοῦ. Ὅπερ καὶ οἱ ἀνεκτότ συνεχῶς πρὸς ἀλλήλους ἔλεγον· Οὐ γὰρ δ θρωπος ἁμαρτωλὸς τοιαῦτα σημεῖα ποιεῖ λιν, Οὐ δύναται δαιμόνιον ὀφθαλμοὺς τυφλῶ καί, Οὐδεὶς δύναται σημεῖα τοιαῦτα ποι 363 ᾖ μετ' αὐτοῦ ὁ Θεός. Καὶ θεωροῦντες τὰ A ἐποίει, ἔλεγον· Μή τι οὗτός ἐστιν ὁ Χρισ δὲ ἔλεγον, Ὅταν ἔλθῃ ὁ Χριστός, μὴ π μεῖα ποιήσει ὧν ἐποίησεν οὗτος; Καὶ αὐτ ἐντεῦθεν ἐβούλοντο πιστεῦσαι αὐτῷ λέγοντ μεῖον δεικνύεις ἡμῖν, ἵνα ἴδωμεν καὶ πιστεύ

Ἐπεὶ οὖν προσεποιοῦντο τότε ἀπὸ ψιλοῦ ῥήματος, οἱ τοσούτοις μὴ πεισθέντες ἔργο τὴν πονηρίαν αὐτῶν λέγων, ὅτι Εἰ τοῖς ἔρ στεύετε, πῶς τοῖς ῥήμασι πιστεύσετε; Ὥσ ἡ ἐρώτησις. Ἀλλ' εἶπον ὑμῖν, φησί, καὶ οὐ μοι, ὅτι οὐκ ἐστὲ ἐκ τῶν προβάτων τῶν ἐ μὲν γὰρ τὰ παρ' ἐμαυτοῦ πάντα ἐπλήρω B ποιμένα ποιῆσαι ἐχρῆν· εἰ δὲ μὴ ἀκολου οὐχ ἐπειδὴ οὐκ εἰμὶ ποιμήν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐστὲ πρόβατα τὰ ἐμά. Τὰ γὰρ πρόβατα τὰ σι, τῆς φωνῆς μου ἀκούει, καὶ ἀκολουθεῖ ζωὴν αἰώνιον δίδωμι αὐτοῖς, καὶ οὐ μὴ εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ οὐδεὶς δύναται ταῦτα ἁ τῆς χειρός μου. Ὅτι ὁ Πατήρ, ὃς ἔδωκέ μ πάντων ἐστί· καὶ οὐδεὶς δύναται ἁρπάζειν τῆς χειρὸς τοῦ Πατρός μου. Ἐγὼ καὶ ὁ ἐσμεν. Σκόπει πῶς ἐν τῷ ἀπαγορεύειν πρ τὴν ἀκολούθησιν αὐτούς. Ὑμεῖς οὐκ ἀκο φησίν· οὐδὲ γάρ ἐστε πρόβατα· οἱ δὲ ἀκολ C οὗτοι τῆς ποίμνης εἰσί. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, ἵν χήσωσι γενέσθαι πρόβατα. Εἶτα εἰπὼν ἃν· παρακνίζει τούτους, ὥστε αὐτοὺς διεγεῖρ ἐπιθυμίαν ἐμβαλεῖν. Τί οὖν; [a] εἰ διὰ τὴν δύ Πατρὸς οὐδεὶς ἁρπάζει· σὺ δὲ οὐκ ἰσχύεις, ἐ νὴς εἶ πρὸς τὴν φυλακήν; Οὐδαμῶς. Καὶ ὅτι τό, Ὁ πατήρ, ὃς ἔδωκέ μοι, δι' ἐκεῖ ται, ἵνα μὴ πάλιν αὐτὸν ἀντίθεον εἴπωσιν· Οὐδεὶς ἁρπάζει αὐτὰ ἐκ τῆς χειρός μου, πρ τὴν αὐτοῦ χεῖρα καὶ τοῦ Πατρὸς μίαν γὰρ μὴ τοῦτο, ἀκόλουθον ἦν εἰπεῖν, ὅτι ὃς ἔδωκέ μοι, μείζων πάντων ἐστί, καὶ D νάται ἁρπάζειν αὐτὰ ἐκ τῆς χειρός μου. Ἀλ πεν οὕτως, ἀλλ', Ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ Πα Εἶτα, ἵνα μὴ νομίσης, ὅτι αὐτὸς μέν ἐστι

[a] διά Savil. et Codd. nostri. Aberat ei in Montf.]

Ego et Pater unum sumus; ac si diceret, Non
ideo dixi, ob Patris potentiam neminem eas esse
rapturum, quasi illas ego servare non valeam.
Nam *Ego et Pater unum sumus;* id est, secun-
dum potentiam : nam de illa hic sermo erat. Si
autem eadem est potentia, palam est eamdem esse
substantiam. Cum enim multa facerent Judæi,
E insidias pararent, extra synagogam ejicerent, dicit
illos omnia incassum machinatos esse. Nam in
manu Patris mei sunt oves, ut propheta dicit : *In* Isai. 49. 16.
manu mea depinxi muros tuos. Deinde unam
esse manum ostendens, illam modo suam, modo
Patris esse dicit. Cum manum audis, nihil sen-
sile cogites, sed virtutem, potentiam. Si autem
nemo rapuit, quia Pater sibi potestatem indidisset,
superfluum fuisset addere, *Ego et Pater unum*
364 *sumus.* Nam si minor Filius esset, temerarium
A esset dictum. Nihil certe aliud declarat, quam po-
tentiæ æqualitatem : quod cum Judæi intellige-
rent, lapidibus ipsum impetebant. Neque tamen
ille hanc amovit opinionem. Atqui si id falso opi-
nati fuissent, illos emendare oportuit ac dicere :
Cur hoc facitis? non hæc dixi, ut parem paternæ
meam potentiam indicarem. Nunc contra, illis fe-
rocientibus, illam opinionem confirmat et probat.
Non sese purgat, ut qui male et falso dixerit; imo
illos increpat, ut qui non consentaneam de se
habeant opinionem. Cum enim dicerent : 33. *De*
B *bono opere non lapidamus te, sed de blasphe-*
mia, et quia homo cum sis, facis teipsum
Deum; audi quid dicat : 35. *Si illos dicit Scri-*
ptura deos, ad quos sermo Dei factus est,
36. *quomodo vos dicitis quia blasphemo, quia*
dixi, Filius Dei sum? Id est, Si ii qui per gra-
tiam hoc acceperunt, non accusantur cum se deos
vocant; qui ex natura sua hoc habet, quo jure in-
crepetur? Verum non ita dixit, sed demum id
probavit, postquam demissius loquutus est his
verbis : *Quem Pater sanctificavit et misit;* et
C postquam illorum furorem sedavit, tunc claram
affert demonstrationem. Interim vero, ut admitte-
retur id quod dicebat, humilius loquutus est, ac
demum ad majora ipsos adducit, dicens : 37. *Si*
non facio opera Patris mei, nolite credere
mihi; 38. *sin autem facio, etsi mihi non cre-*
ditis, operibus meis credite. Viden' quomodo
probet, ut dixi, se Patre in nullo inferiorem esse,
sed æqualem omnino? Quia enim non poterat
substantia ipsius videri, ab operum æqualitate

[b] προσήκουσαν, deest in quibusdam

et identitate æqualis potestatis demonstrationem affert.

3. Ecquid, quæso, credemus? *Quod ego in* D
Patre, et Pater in me sit. Nihil enim aliud ego
sum, quam Pater, manens Filius; nihil aliud est
ille, quam quod ego, manens Pater : et qui me
novit, novit et Patrem, Filiumque didicit. Quod
si potentia minor esset, etiam cognitio falsa esset.
Neque enim alia per aliam vel substantia vel po-
tentia disci potest. 39. *Voluerunt ergo eum
apprehendere : et exiit de manibus eorum,*
*40. et abiit trans Jordanem, ubi erat Joannes
baptizans primum. 41. Et multi venerunt ad* E
*eum, et dicebant : Joannes quidem signum
fecit nullum; omnia autem quæcumque dixit
Joannes de hoc, vera sunt.* Postquam enim
magnum quidpiam et sublime dixit, statim sece-
dit, illorum cedens furori, ut per absentiam illius
sedetur et sopiatur. Quod etiam tunc fecit. Sed
cur evangelista locum indicat? Ut discas ipsum
ideo istuc abiisse, ut ipsis in memoriam illa re- 365
vocaret, quæ Joannes illic fecerat dixeratque, nec- A
non testimonium ipsius. Istuc ergo cum venissent,
statim Joannis recordati sunt; ideo dicunt, *Joan-
nes nullum fecit signum;* nam alias quid ad
rem fecisset id addere? sed quia locus Baptistæ
memoriam revocavit, necnon ejus testimonii. Vide
autem quam certos syllogismos concinnent. Joan-
nes, inquiunt, nullum fecit signum; hic signa
facit : hinc ergo ejus præcellentia ostenditur. Si
ergo illi nullum signum edenti credidimus, multo
magis huic credemus. Deinde, quia Joannes erat
qui testimonium perhibuerat, ne qui signum non
fecerat, indignus fuisse putaretur qui testimonium B
ferret, adjiciunt, etiamsi signum non fecerit, vera
tamen omnia de Christo dixisse, ita ut non Chri-
stus ex illo, sed ille ex operibus Christi fide di-
gnus haberetur. 42. *Multi ergo crediderunt in
eum.* Multa enim illos attrahebant. Nam recor-
dati sunt verborum ejus, cum ipsum se fortiorem
dicebat, lucem, vitam, veritatem cæteraque
omnia; vocis quoque desuper allatæ, Spiritusque
specie columbæ apparentis, ipsumque omnibus
ostendentis. Ad hæc miraculorum demonstratio

• [κἂν τὸν πατέρα ἔγνω, τὸν υἱὸν ἐμ. Savil. et Cod. 705. Non errore tamen hæc verba intercidisse in Montf. ostendit Cod. 709, eamdem præbens lacunam.]

* ἐπιστεύσαμεν, sic unus Codex optimus, et sic legendum opinabatur Savilius, Manuscriptorum auctoritate destitutus. [Vulgo ἐπίστευσαν.] Paulo post Morel. αὐτὸν

ἀπόδειξιν, εἰς ἣν ὁρῶντες ἐβεβαιοῦντο λοι-
ν Ἰωάννῃ, φησὶ, πιστεύειν ἐχρῆν, πολλῷ
τῷ. Εἰ χωρὶς σημείων ἐκείνῳ, πολλῷ
τῳ, μετὰ τῆς ἐκείνου μαρτυρίας καὶ τὴν
σημείων ἀπόδειξιν [b] ἔχοντι. Ὁρᾷς ὅσον αὐ- C
τοῖς ἡ περὶ τὸν τόπον διατριβὴ, καὶ ἡ τῶν
θρώπων ἀπαλλαγή; Διὰ τοῦτο αὐτοὺς συν-
καὶ ἀπάγει τῆς ἐκείνων συνουσίας· ὅπερ
τῆς Παλαιᾶς ποιήσας φαίνεται, πόῤῥω
ίων ἐπὶ τῆς ἐρήμου τοὺς Ἰουδαίους δια-
καὶ ῥυθμίζων ἐν ἅπασιν. Ὃ καὶ ἡμῖν πα-
ἀγορὰς μὲν φεύγειν κελεύων καὶ θορύ-
κραγὰς, ἐν δὲ τῷ ταμιείῳ προσεύχεσθαι
συχίας. Καὶ γὰρ πλοῖον ταραχῆς ἀπηλλα-
οὐρίας πλεῖ· καὶ ψυχὴ πραγμάτων οὖσα
μένι κάθηται. Διὸ καὶ τὰς γυναῖκας φιλο-
τῶν ἀνδρῶν ἐχρῆν εἶναι, οἰκουρίᾳ προσ- D
τὰ πλείονα. Οὕτω γοῦν καὶ ὁ Ἰακὼβ ἄπλα-
ο, ἐπειδὴ οἰκίαν ᾤκει, καὶ τῶν ἐν μέσῳ
λεύθερος ἦν. Οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς αὐτὸ τέθεικεν
εἰποῦσα, Οἰκῶν οἰκίαν. Ἀλλὰ καὶ ἐν οἰκίᾳ
ν, ὁ θόρυβος. Ἐπειδὴ σὺ βούλει, καὶ πε-
υτῇ φροντίδων ὄχλον. Ὁ μὲν γὰρ ἀνὴρ ἐν
ρεφόμενος ταῖς ἀγοραῖς καὶ δικαστηρίοις,
τινῶν κυμάτων, τῶν ἔξωθεν περιαντλεῖται
ἡ δὲ γυνὴ καθάπερ ἐν τινὶ διδασκαλείῳ φι-
ῇ οἰκίᾳ καθημένη, καὶ τὸν νοῦν συνάγουσα E
, καὶ εὐχαῖς προσέχειν καὶ ἀναγνώσεσι
λῃ δυνήσεται φιλοσοφίᾳ. Καὶ καθάπερ οἱ
ς οἰκοῦντες, οὐδένα ἔχουσι τὸν ἐνοχλοῦντα· 366
ύτη διαπαντὸς ἔνδον οὖσα, διηνεκῶς δύνα- A
ιειν γαλήνης. Εἰ δέ ποτε καὶ ἐξελθεῖν ἀνάγ-
ν, οὐδὲ τότε ἐκεῖ θορύβων ὑπόθεσις. Ἢ
τῆς ἐνταῦθα παρουσίας, ἢ ἡνίκα ἂν τὸ
ρῷ θεραπευθῆναι δέῃ, ἀναγκαῖαι ταῖς γυ-
ξοδοι· τὸν δὲ πλείονα χρόνον ἔνδον καθη-
υνατὸν αὐτήν τε φιλοσοφεῖν, καὶ τὸν ἄνδρα
, τεταραγμένον καταστέλλειν, ῥυθμίζειν,
ν αὐτοῦ τὰ περιττὰ καὶ ἄγρια τῶν λογι-
οὕτω πάλιν ἐκπέμπειν, ὅσα μὲν ἀπὸ τῆς
λύσατο κακὰ, ἀποθέμενον, ὅσα δὲ ἀπὸ τῆς
ε καλὰ, μεθ᾽ ἑαυτοῦ φέροντα. Οὐδὲν γὰρ, οὐ-
ερον γυναικὸς εὐλαβοῦς καὶ συνετῆς, πρὸς
ν ἄνδρα, καὶ διαπλάττειν αὐτοῦ τὴν ψυχὴν B
λῃ. Οὔτε γὰρ φίλων, οὔτε διδασκάλων, οὔτε
ντως ἀνέξεται, ὡς τῆς συνοίκου παραινού-
υμβουλευούσης. Ἔχει γάρ τινα καὶ ἡδο-
ίνεσις, διὰ τὸ σφόδρα φιλεῖσθαι τὴν συμ-

accedebat, qua confirmabantur. Nam si Joanni, inquiunt, credendum, multo magis huic. Si absque signis illi credidimus, multo magis huic, qui illius testimonio celebratus, et ex signis demonstratus est. Viden' quantum illis locus profuerit, quantum sequestratio a viris improbis? Ideo illos frequenter ab istorum consortio abducit. Quod etiam in veteri lege fecisse deprehenditur, Judæos procul ab Ægyptiis in deserto informans, et sic in omnibus instituens. Id quod etiam nobis faciendum suadet, jubens forum vitare, tumultumque et turbam, atque in cubiculo tranquille orare. Navicula enim tempestate non agitata, secundo vento navigat: animaque a negotiis vacans, in portu sedet. Ideoque mulieres philosophiæ magis deditas esse oporteret, quam viros, quæ rei familiari ut plurimum incumbunt. Sic Jacob simplicior fuit, qui domi habitaret, a tumultibus liber. Neque enim sine causa hæc Scriptura dixit, *Habitans domum*. Atqui domi etiam, inquies, magnus tumultus. Siquidem tu vis, et multas tibi attrahis curas. Vir certe in medio foro, et pro tribunali, externis rebus quasi fluctibus agitatur: mulier vero, ceu in quodam philosophiæ gymnasio, domi sedens, mentem colligens, poterit et precibus et lectioni cæterisque philosophiæ exercitiis incumbere. Ac quemadmodum ii qui desertum incolunt, a nemine turbantur: sic mulier semper intus manens, perpetua poterit frui tranquillitate. Si quando autem domo sit execundum, nulla inde perturbationis causa. Sive enim in ecclesiam veniant, sive ad balneum sit pergendum, sæpe coguntur quidem mulieres exire: ut plurimum autem domi sedet mulier, potestque philosophari, adventantemque virum perturbatum sedare, compescere, superfluos ac molestos ejus cogitatus eliminare, et sic rursus emittere curis in foro susceptis vacuum, et bona quæ domi didicit secum ferentem. Nihil enim, nihil utique fortius muliere pia et prudente, ut virum informet, ejusque animam, ut voluerit, instituat. Non amicos, non doctores, non principes perinde feret, ut uxorem monentem, et consilium dantem. Monitio quippe talis cum quadam voluptate conjuncta est, quod illa multum ametur. Multos possem afferre viros asperos, immorigeros, ab uxoribus mitigatos. Uxor viri et mensæ et lecti et liberorum procreationis consors, ipsa conscia dictorum et arcanorum, ingressus et exitus, plurimorumque aliorum, in omnibus marito de-

Anima negotiis vacans, in portu sedet.

Gen. 25. 27.

Mulierum officium.

lecst in quibusdam.

[c] Quidam περιφόμενος ἀγοραῖς.

dita, et sic illi juncta, ut par est corpus capiti copulari, si prudens sit et diligens, plus quam omnes alii conjugem fovebit et curabit.

4. Quamobrem hortor, ut operam illi rei dent, C et quæ decent suadeant. Ut enim ad virtutem uxor, sic et ad nequitiam inducendam multam vim habet. Mulier Absalonem, mulier Amnonem perdidit, mulier Jobum perdere conata est: uxor Nabalem a cæde eripuit, mulier totam gentem servavit. Nam Debora et Judith, et aliæ multæ imperatorum probe functæ sunt officio. Ideo Paulus ait: *Quid enim scis, mulier, an virum salvum facies?* Illisque temporibus Persida, et Mariam et Priscillam, apostolicis certaminibus se dedidisse scimus. Quas et vos imitari debetis, nec D verbis solum, sed etiam operibus conjuges informare. Et quomodo maritum operibus erudiemus? Cum te videbit nec improbam, nec curiosam, nec ornatus amantem, non superfluos sumtus expetentem, sed præsentibus contentam; tunc te consulentem feret. Si autem verbis philosopheris, rebus vero contraria feceris, tunc loquacitatem tuam damnabit. Sin verbis simul et operibus doctrinam inferas, tunc te excipiet atque magis obtemperabit: ut cum aurum non quæres, neque E margaritas, neque vestimentorum magnificentiam; sed horum loco, modestiam, temperantiam, benevolentiam: utque ex teipsa hæc afferes, sic ab illo eadem exiges. Nam si quid ad placendum viro sit agendum, animam oportet, non corpus ornare, imo corrumpere. Neque enim ita te illi amabilem aurum reddet, ut temperantia et benevolentia, atque animus ad vitam pro marito ponendam paratus. Hæc viros capiunt. Nam cultus ille superfluus displicet 367 illi, rem familiarem coartat, et sumtum et curas A parit. At quæ prius dicta sunt, virum uxori copulant. Benevolentia quippe, amicitia, desiderium, nec curas faciunt, nec impensam exigunt; imo contrarium omnino. Ornatus quidem ille a consuetudine fastidium ingenerat: animæ vero ornatus quotidie floret, et majorem accendit flammam. Itaque si viro placere velis, orna animam

1. Cor. 7. 16.
Rom. 16.

δουλεύουσαν. Καὶ πολλοὺς ἂν ἔχοι
σκληροὺς καὶ ἀπειθεῖς καταμαλαγέν
γὰρ καὶ τραπέζης αὐτῷ καὶ εὐνῆς,
καὶ ῥητῶν καὶ ἀποῤῥήτων, καὶ εἰς
καὶ πολλῷ πλειόνων κοινωνοῦσα
ἅπασιν αὐτῷ [d] δεδεμένη, καὶ οὕτ
μένη, ὡς εἰκὸς σῶμα κεφαλῇ συ
συνετή τις οὖσα καὶ ἐμμελὴς, ἅπαν
καὶ νικήσει εἰς τὴν τοῦ συνοικοῦντο
Διὰ τοῦτο παραινῶ, ἔργον τοῦτο
δέοντα συμβουλεύειν. Ὥσπερ γὰρ
καὶ πρὸς κακίαν πολλὴν ἔχει τὴν
Ἀβεσσαλὼμ ἀπώλεσεν, αὕτη τὸν
Ἰὼβ ἔμελλεν· αὕτη τὸν Νάβαλ ἐξ
γῆς, αὕτη ὁλόκληρον ἔθνος διέσωσε.
ρα καὶ Ἰουδὶθ ἀνδρῶν στρατηγῶν
δείξαντο· καὶ ἄλλαι δὲ μυρίαι γυν
καὶ Παῦλός φησι· Τί γὰρ οἶδας, γύ
σώσεις; Καὶ ἐπὶ τῶν χρόνων δὲ ἐκε
δα καὶ τὴν Μαριὰμ καὶ τὴν Πρίσ
κῶν ἁψαμένας σκαμμάτων εἴδομεν.
καὶ ὑμᾶς ζηλοῦν, καὶ μὴ ῥήμασι
πράγμασι ῥυθμίζειν τὸν συνοικοῦντ
παιδεύσομεν διὰ τῶν πραγμάτων;
νηρὰν οὖσαν ἴδῃ, μηδὲ πολυτελῆ
μηδὲ προσόδους χρημάτων ἀπαιτοῦ
ἀρκουμένην τοῖς οὖσι· τότε γὰρ,
λευούσης ἀνέξεται. Ἐὰν δὲ φιλοσοφ
σιν, ἐν δὲ τοῖς πράγμασι τἀναντία
σεταί σου φλυαρίαν πολλήν. Ὅταν
μάτων καὶ τὴν ἀπὸ τῶν ἔργων πα
σκαλίαν, τότε καὶ ἀποδέξεταί σ
μᾶλλον· οἷον ὅταν χρυσίον μὴ ζητῇ
τας, μηδὲ ἱματισμῶν πολυτέλειαν·
κοσμιότητα, σωφροσύνην, εὔνοιαν,
ταῦτα εἰσαγάγῃς, καὶ παρ' ἐκείνο
Εἰ γὰρ χρή τι εἰς ἀρέσκειαν ποιε
δεῖ, οὐ σῶμα κοσμεῖν καὶ διαφθείρε
χρυσίον περικείμενον ποιήσει ἐπέρα
ἐκείνῳ, ὡς σωφροσύνη καὶ εὔνοια
ὑπεραποθανεῖν τοῦ συνοικοῦντος. Τ
ροῦται τοὺς ἄνδρας. Ἐκεῖνος μὲν
προσίσταται αὐτῷ, εἰς στενὸν τὰ χ
θιστὰς, καὶ δαπάνην καὶ φροντίδα
τὰ δὲ εἰρημένα προσηλώσει τῇ γυ
Εὔνοια γὰρ καὶ φιλία καὶ πόθος οὐ
ρέχει, οὔτε δαπάνην ἐργάζεται, ἀλλ
Κἀκεῖνος μὲν ὁ κόσμος ὑπὸ τῆς σ

d [δεδεμένη, quod legendum conjecerant Boisius et Savilius, præbet Cod. 705. συνδεδεμένη Cod. 709. Legebatur δεδομένη].

e Alii παρέχει.

ἐ τῆς ψυχῆς καθ' ἑκάστην ἀνθεῖ τὴν ζονα ἀνάπτει τὴν φλόγα. Ὥστε εἰ βού-κειν, κόσμει τὴν ψυχὴν σωφροσύνῃ, τασίᾳ οἰκίας. Ταῦτα καὶ μᾶλλον χει-ποτε παύεται. Οὐ γῆρας καταλύει τὸν
B οὐ νόσος ἀπόλλυσι. Τὸν μὲν γὰρ τοῦ ν χρόνος πολὺς ἐξέλυσε, καὶ νόσος ἀνά-ρα πλείονα· τὰ δὲ τῆς ψυχῆς πάντων τούτων. Κἀκεῖνος μὲν ὁ κόσμος καὶ ὶ ζηλοτυπίαν ἀνάπτει· οὗτος δὲ κα-ἱματος, καὶ πάσης ἀπήλλακται κενο-καὶ τὰ κατὰ τὴν οἰκίαν εὐκολώτερα ρόσοδος μετ' εὐμαρείας, ὅταν τὸ χρυ-ματι τῷ σῷ περικείμενον ᾖ, μηδὲ τὰς ν, ἀλλ' εἰς ἀναγκαίας [b] παραχωρῇ ς διατροφὴν οἰκετῶν, καὶ παίδων ἐπι-ιίαν, καὶ ἑτέρας χρειώδεις προφάσεις. α ᾖ, περικέηται δὲ [c] αὐτὰ τῇ ὄψει, καὶ
C ωρῆται, τί τὸ κέρδος; ποῖον τὸ ὄφελος; ταύτης θαῦμα ὀφθῆναι ἐκείνη λυπου-ἐρ, ἴστε ὅτι, κἂν αὐτὴν πασῶν εὐπρε-τις γυναῖκα, οὐ δύναται τέρπεσθαι ἐν ψυχῇ· τὸν γὰρ μέλλοντα τέρπεσθαι, ιότερον καὶ ἀγάλλεσθαι. Τοῦ χρυσίου ρευμένου εἰς τὸν κόσμον τοῦ σώματος, καὶ στενοχωρίας οὔσης κατὰ τὴν οἰ-τέρψις ἐστὶ τῷ συνοικοῦντι. Ὥστε εἰ σκειν τοῖς ἀνδράσιν, ἐν ἡδονῇ αὐτοὺς · ἐν ἡδονῇ δὲ καταστήσομεν, ἂν περι-σμον καὶ τοὺς καλλωπισμούς. Ταῦτα
D αρ' αὐτὸν τῆς νυμφαγωγίας τὸν καιρὸν ην δοκεῖ· ὕστερον δὲ τῷ χρόνῳ μαραί-τὸν οὐρανὸν οὕτω καλὸν ὄντα, καὶ τὸν μπρὸν, οὗ σῶμα οὐδὲν ἂν ἔχοις ἴσον οίως θαυμάζομεν διὰ τὴν συνήθειαν· καλλωπισμένον θαυμάσομεν; Ταῦτα ινος ὑμᾶς κοσμεῖσθαι τὸν κόσμον τὸν ῦλος ἐπέταξε· Μὴ χρυσῷ ἢ μαργαρί-μῷ πολυτελεῖ, ἀλλ' ὃ πρέπει γυναιξὶν ις θεοσέβειαν δι' ἔργων ἀγαθῶν. Ἀλλὰ ιν βούλει, καὶ ἐπαινεῖσθαι παρ' αὐτῶν; ῦν οὐ σώφρονος γυναικὸς ὁ πόθος οὗτος.
E ει, καὶ τούτους οὕτως ἐραστὰς ἕξεις τῆς σωφροσύνης ἐπαινέτας. Ἐκείνην ἐπαινέσεται ἐπιεικὴς καὶ μέτριος, ἀλλὰ λάγνοι· μᾶλλον δὲ, οὐδὲ οὗτοι ἐπαινέ-αὶ κακῶς ἐροῦσιν, ἀναπτερούμενοι τὰς περὶ τὴν γυναῖκα ἀσωτίας· ταύτην δὲ ιτοι, καὶ πάντες ἀποδέξονται, ἅτε μη-

castitate, pietate, rei domesticæ cura. Hæc maxime alliciunt, et numquam desinunt. Hunc ornatum non senectus solvit, non morbus aufert; sed corporis cultum diuturnum tempus atterit, morbus consumit, aliaque multa perdunt. At animæ bona his omnibus sunt superiora. Ille ornatus invidiam parit et zelotypiam; hic vero a morbo quovis et a vana gloria liber est. Hoc pacto res domestica facilior erit, et proventus uberior, quando aurum non corpori tuo circumpositum erit, nec manus ligabit; sed pro necessariis expendetur usibus: ut in cibum servorum, filiorum curam necessariam, aliaque rationi consentanea. Alioquin si hæc in luxum præponantur, dum cor angitur, quod lucrum? quæ utilitas? Tantum cultum non sinit dolor aspicere. Scitis enim, scitis utique, quod si quis mulierem omnium ornatissimam videat, delectari non potest, si animus sit in mœrore; qui enim vult delectari, hilaris sit oportet. Si autem aurum totum ad ornandum uxoris corpus insumtum est, in angustia rei familiaris nulla potest esse heri voluptas. Quapropter si vultis placere viris, dabitis voluptati locum: dabitis porro, si talem cultum et ornatum tollatis. Hæc quippe omnia sponsalium tempore quandam videntur habere voluptatem; demumque tempore marcescunt. Si enim cælum tam pulchrum, solem tam splendidum, cui nullum par esse corpus dixeris, ob consuetudinem non usque adeo miramur, quomodo ornatum corpus diu mirabimur? Hoc dico, quod velim vos ornari vero cultu, quem Paulus præcepit: *Non auro et margaritis, aut veste pretiosa, sed quod decet mulieres, promittentes pietatem per opera bona*. Sed vis externis placere, ab iisque laudari? Certe non castæ mulieris est desiderium. At si velis, etiam illos habebis et amatores et castitatis laudatores. Illam enim talem mulierem nemo æquus æstimator laudabit, sed lascivi tantum et molles homines; imo ne hi quidem laudabunt, sed illi maledicent, cum mulieris lasciviam intuebuntur: probam vero hanc mulierem et hi et illi omnesque laudabunt; quippe qui nihil ab illa mali acceperint, sed philosophiæ doctrinam: magna apud homines laus aderit, magna apud Deum merces. Hunc ergo quæramus ornatum, ut et hic cum libertate vivamus, et futura consequamur bona: quæ nos omnes assequi contingat, gratia et benignitate Domini

ιοχωρῇ.
Savil. et Cod. 705. Similiter et alter Cod. 709, sed ut solet cum iotacismi vitiis, περίκειται δὲ αὐτὰ ἡ ὄψεις.]

nostri Jesu Christi, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

368 A δὲν κακὸν παρ' αὐτῆς λαμβάνοντες, ἀ
σκαλίαν φιλοσοφίας· καὶ πολὺς μὲν ἔσται
πων ὁ ἔπαινος, πολὺς δὲ παρὰ τῷ Θεῷ ὁ
τον τοίνυν ζηλώσωμεν τὸν κόσμον, ἵνα
μετὰ ἀδείας ζήσωμεν, καὶ τῶν μελλόν
μεν ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐ
ριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν
στοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰ

HOMILIA LXII.

Cap. XI. v. 1. *Erat autem quidam languens Lazarus a Bethania, ex castello Mariæ et Marthæ sororis ejus.* 2. *Maria autem erat ea quæ unxit Dominum unguento.*

1. Multi cum aliquos vident homines Deo acceptos, in ærumnam quampiam, ut morbum, paupertatem, aut quid simile incidisse, perturbantur, nescii Deo amicis id maxime competere. Nam Lazarus ex Christi amicis erat, et infirmabatur: id quod dicebant ii qui miserunt: *Ecce quem amas infirmatur.* Sed locum altius repetamus. *Erat,* inquit, *quidam languens Lazarus a Bethania.* Non abs re dixit unde esset Lazarus, sed ea de causa, quam postea dicturus est. Interim vero præsentia tractemus. Sorores utiliter indicat, et Mariam quæ in aliquo præstabat, hoc adjiciens, *Erat autem Maria quæ Dominum unxerat unguento.* Hic quidam quæstionem movent, cur Dominus hoc mulierem facere permiserit? Primo itaque discas oportet, non hanc esse meretricem de qua Matthæus et Lucas, sed aliam honestam mulieram. Illæ namque mulieres erant peccatis onustæ: hæc vero et honesta et studiosa. Nam Christum excipere curavit. Narrat autem evangelista, sorores quoque ipsum amavisse; et tamen Lazarum mori permisit. Quare non, ut centurio et regulus, relicto fratre ægrotante, Christum adeunt, sed mittunt? Admodum Christo fidebant, ipsique familiares erant. Alioquin mulieres erant infirmæ, et luctu detinebantur. Quod enim non ex contemtu sic fecerint, postea demonstrarunt. Quod igitur hæc illa non esset palam est. Sed illam, inquies, cur admisit Christus? Ut solveret nequitiam, ut

De Maria sorore Lazari quæstio.

* ΟΜΙΛΙΑ ξϐ.'

Ἦν δέ τις ἀσθενῶν Λάζαρος ἀπὸ Βηθ
B κώμης Μαρίας καὶ Μάρθας τῆς ἀ
Ἦν δὲ Μαρία ἡ ἀλείψασα τὸν Κύριο

Πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ὅταν ἴδωσί τι
σκόντων Θεῷ πάσχοντάς τι δεινὸν, οἷο
περιπεσόντας, ἢ πενίᾳ, ἢ ἄλλῳ τινὶ το
δαλίζονται· οὐκ εἰδότες, ὅτι τῶν μάλ
φίλων τὸ ταῦτα πάσχειν ἐστίν· ἐπεὶ κ
τῶν φίλων ἦν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἠσθένε
καὶ οἱ πέμψαντες ἔλεγον· Ἴδε ὃν φιλεῖς ἀ
ἴδωμεν ἄνωθεν τὴν περικοπήν. [a] Ἦν
C ἀσθενῶν Λάζαρος ἀπὸ Βηθανίας. Οὐχ ἁ
ἔτυχεν εἶπε πόθεν ἦν ὁ Λάζαρος, ἀλλὰ
τίαν ἣν μετὰ ταῦτα ἐρεῖ. Τέως δὲ τοῦ
ἐχώμεθα. Καὶ τὰς ἀδελφὰς δὲ αὐτοῦ ἡ
χρησίμως· καὶ ἔτι ὃ πλέον εἶχε Μαρία,
[b] λέγων· Ἦν δὲ Μαρία ἡ ἀλείψασα τὸν
Ἐνταῦθά τινες διαποροῦντες, πῶς, φησ
ὁ Χριστὸς γυναικὸς τοιαῦτα ποιούσης;
οὖν ἐκεῖνο ἀναγκαῖον μαθεῖν, ὅτι οὐχ
πόρνη ἡ ἐν τῷ Ματθαίῳ, οὐδὲ ἡ ἐν τῷ [c]
γὰρ αὕτη. Ἐκεῖναι μὲν γὰρ πόρναι δή τ
πολλῶν γέμουσαι κακῶν· αὕτη δὲ κα
D σπουδαία. Καὶ γὰρ περὶ τὴν ὑποδοχὴν ἐ
Χριστοῦ. Δείκνυσι δὲ ὁ εὐαγγελιστὴς, ὅτι
φαὶ ἐφίλουν αὐτὸν, καὶ ὅμως συνεχώρησε
ἀποθανεῖν. Τίνος δὲ ἕνεκεν οὐκ, ἐάσασα
κάμνοντα, ὅπερ ἐποίησεν ὁ ἑκατόνταρχος
ὁ βασιλικὸς, ἀπῆλθον πρὸς αὐτὸν, ἀλλ
Σφόδρα ἐθάῤῥουν τῷ Χριστῷ, καὶ πολλὴ
εἶχον οἰκείωσιν. Ἄλλως δὲ, καὶ γυναῖκε
νεῖς, καὶ τῷ πένθει κατείχοντο· ἐπεὶ ὅτι

* Hanc homiliam et duas sequentes edidere olim Parisienses typographi Tomo secundo Bibliothecæ Patrum, Editione secunda, nomine sancti Basilii Seleuciæ episcopi, Latine versas per Theodorum Peltanum, Societatis Jesu Theologum. [Mox ἀδελφῆς αὐτῆς Codd. nostri et Bibl. Legebatur αὐτοῦ. Savil. αὐτῶν

[a] Morel. ἦν γάρ τις Savil. et alii ἦν τις.

[b] Alii λέγων· αὕτη γὰρ ἦν, φησὶ, Μαρία
ροῦντες, alii ἀμφισβητοῦσι.

[c] Morel. Λουκᾷ· ἀλλ' ἑτέρα τις σεμνή. ἐκεῖ

οίουν, ὕστερον ἐδήλωσαν. Ὅτι μὲν οὖν
ιείνη, δῆλον. Ἀλλὰ καὶ ἐκείνην τίνος
ὁ Χριστὸς, φησίν; Ἵνα λύσῃ τὴν κα-
τὴν φιλανθρωπίαν· ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐκ E
κῶν αὐτοῦ τὴν ἀγαθότητα. Μὴ τοίνυν
ς, ὅτι ἐδέξατο, ἀλλὰ κἀκεῖνο σκόπει,
Καὶ τίνος ἕνεκεν [a]ἀναμιμνήσκει τῆς
ἡμᾶς ὁ εὐαγγελιστής; μᾶλλον δὲ τί
ι τῷ λέγειν, Ἠγάπα δὲ ὁ Ἰησοῦς τὴν 369
ν ἀδελφὴν αὐτῆς, καὶ τὸν Λάζαρον; A
ακτεῖν μηδὲ δυσχεραίνειν, εἴ τις
ὁ περὶ τοὺς σπουδαίους ἄνδρας καὶ τῷ
δε ὃν φιλεῖς, ἀσθενεῖ. Εἰς οἶκτον ἐπι-
ίλοντο τὸν Χριστόν. Ἔτι γὰρ ὡς ἄν-
ον· καὶ δῆλον ἐξ ὧν λέγουσιν· Εἰ ἦς
έθανε· [a]καὶ ἐκ τοῦ μὴ εἰπεῖν, Ἴδε Λά-
ἀλλ', Ἴδε ὃν φιλεῖς ἀσθενεῖ. Τί οὖν ὁ
ἡ ἀσθένεια οὐκ ἔστι πρὸς θάνατον,
όξης τοῦ Θεοῦ, ἵνα δοξασθῇ δι' αὐτῆς
. Ὅρα πῶς πάλιν μίαν τὴν δόξαν φη-
οῦ Πατρός. Εἰπὼν γὰρ, Θεοῦ, ἐπήγα-
θῇ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Αὕτη ἡ ἀσθένεια B
θάνατον. [*]Ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλεν ἐκεῖ
ειν, τέως αὐτοὺς ἀποπέμπεται τοῦτο
Ἐφ' ᾧ καὶ θαυμάσαι ἐστὶ τὰς ἀδελ-
ἀκούσασαι, ὅτι Οὐκ ἔστι πρὸς θάνα-
ι αὐτὸν ἀποθανόντα, οὐκ ἐσκανδαλί-
ίας τοῦ πράγματος γενομένου· ἀλλὰ
ὕτω, καὶ οὐκ ἐνόμισαν αὐτὸν διαψεύ-
Ἵνα, ἐνταῦθα οὐκ αἰτιολογίας, ἀλλ'
Συνέβη μὲν γὰρ ἑτέρωθεν ἡ ἀῤῥωστία·
ῃ εἰς δόξαν Θεοῦ. Καὶ ταῦτα εἰπὼν,
δύο. Τίνος ἕνεκεν ἔμεινεν· Ἵνα ἀπο-
ῇ, ἵνα μηδεὶς ἔχῃ λέγειν, ὅτι οὔπω C
ὐτὸν ἀνέστησεν· ὅτι κάρος ἦν, ὅτι
καταγωγὴ ἦν, καὶ οὐ θάνατος. Διὰ
ι [b]τοσοῦτον μένει, ὡς καὶ φθορὰν γε-
εῖν, Ἤδη ὄζει. Εἶτα λέγει τοῖς μαθη-
ς τὴν Ἰουδαίαν. Τί δήποτε οὐδαμοῦ
οῦ, ἐνταῦθα προλέγει; Ἐδεδοίκεισαν
καὶ ταύτῃ διέκειντο, προλέγει, ἵνα μὴ
ῃ αὐτούς. Τί δὲ οἱ μαθηταί; Νῦν ἐζή-
ι λιθάσαι, καὶ πάλιν ὑπάγεις ἐκεῖ;
ν οὖν καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ· τὸ δὲ πλέον,
υτῶν· οὔπω γὰρ ἦσαν ἀπηρτισμένοι. D
κατασειόμενος λέγει Θωμᾶς· Ἄγω-
ιεῖς ἀποθάνωμεν. Ἀσθενέστερος γὰρ

humanitatem exhiberet, ut discas nullum esse morbum, qui ejus bonitatem superet. Ne itaque hoc tantum respicias quod illam admiserit, sed et illud considera, quomodo mutaverit. Et cur hanc memorat historiam evangelista? imo vero quid nos vult docere, cum ait : 5. *Amabat autem Jesus Martham et sororem ejus, et Lazarum?* Ne umquam indignemur vel ægre feramus, si viri virtute præditi et Dei amici, in morbum incidant. 3. *Ecce quem amas, infirmatur.* In commiserationem Christum pertrahere volebant. Adhuc enim hominem esse putabant, quod ex dictis eorum arguitur, *Si fuisses hic, non fuisset mortuus.* Neque dixerunt, Ecce Lazarus infirmatur; sed, *Ecce quem amas, infirmatur.* Quid ergo Christus? 4. *Hæc infirmitas non est ad mortem, sed pro gloria Dei, ut glorificetur Filius Dei per eam.* Vide quomodo rursum eamdem dicat gloriam suam et Patris. Cum enim dixisset, *Dei*, subdidit, *Ut glorificetur Filius Dei. Hæc infirmitas non est ad mortem.* Cum enim illic biduo mansurus esset, remittit illos ut hæc nuntient. Qua in re mirandum est, quod sorores cum audissent non esse ad mortem, et postea mori vidissent, offensæ non fuerint, rem contra cessisse cernentes; verum accesserunt, nec putarunt mentitum illum esse. Illa autem particula, *Ut*, non causalis est, sed eventum significat. Alia namque fuit morbi causa; illo autem ad Dei gloriam usus est. 6. *Et cum hæc dixisset, mansit in eo loco duos dies.* Cur mansit? Ut exspiraret ille et sepeliretur : ne quis diceret, Nondum defunctum suscitavit, sopitus tantum erat; vel, Solutus defecerat, non mors erat. Ideo tanto tempore manet, ut, illo jam corrupto, dicere possent, *Jam fœtet.* v. 39.
7. *Deinde dicit discipulis : Eamus in Judæam.* Cur cum nusquam ita prædixerit, hic prædicit? Valde timebant : et quia sic affecti erant, prædicit, ne statim turbentur. Quid vero discipuli? 8. *Nunc quærebant te Judæi lapidare, et rursus eo vadis?* Timebant enim etiam ei, sed sibi magis; nondum enim perfecti erant. Quapropter timore exagitatus Thomas dicit ei : *Eamus, ut et* v. 16.
nos moriamur. Infirmior namque et magis incredulus quam cæteri erat. Sed vide quomodo Christus dictis suis illos confirmet. 9. *Nonne duodecim horæ sunt diei?* Vel hoc dixit, ut declara-

σκει.
πεν· ἴδε.
edidimus e Savil. et Codd. nostris.

Legebatur ἐπειδήπερ.]
[b] Savil. τοσοῦτον ἔμεινε.
[c] Alii σφόδρα. διὰ τοῦτο προλέγει.

ret, nihil timendum esse nullius sibi mali conscio; sed eum qui male fecerit puniendum (quare nobis nihil timendum, cum nihil morte dignum fecerimus): vel sic intelligas, Qui lucem hujus mundi videt, in tuto est; si autem ille in tuto est, multo magis is qui mecum est, nisi a me discesserit. His verbis illos confirmavit, et necessariam causam subdidit, cur illo migrandum esset: et postquam declarasset, non ituros Jerosolymam, sed Bethaniam, dixit: 11. *Lazarus amicus dor-* E
mit, et vado ut illum excitem. Hoc est, Non iterum vado cum Judæis disputaturus et congressurus, sed amicum nostrum excitaturus. 12. *Dicunt discipuli: Domine, si dormit, salvus erit.* Id vero non sine causa dixerunt, sed ut impedirent 370
quominus iret. Dicis, inquiunt, illum dormire? A
ergo nihil cogit illo abire. Atqui ille ideo dixerat, *Amicus noster*, ut ostenderet necessariam esse profectionem.

2. Quia vero illi segniores erant, dixit tandem, 14. *Mortuus est.* Primo itaque ut fastum tolleret, sic loquutus fuerat; cum autem id illi non intel- B
ligerent, adjecit, *Mortuus est*, 15. *et gaudeo propter vos.* Cur, *Propter vos?* Quod absens prædixerim: itaque cum resuscitavero, nulla remanebit suspicio. Viden' quomodo adhuc imperfectiores essent discipuli, nec ejus virtutem ut par erat cognoscerent? Quod ex metu illorum animos turbante proveniebat. Et cum dixit, *Dormit*, addidit, *Vado ut excitem eum;* cum autem dixit, *Mortuus est*, non jam addidit, *Vado ut suscitem eum.* Non enim volebat ex verbis prædicere, quæ opere confirmaturus erat, nos semper docens, vanam gloriam esse fugiendam, neque temere esse promittendum. Quod si rogatus hoc centurioni fe-
Matth. 8. 7. cit (dixit enim, *Ego veniam; et curabo eum*); id dixit, ut ejus fidem ostenderet. Si quis vero dixerit, Cur somnum suspicabantur esse discipuli, C
neque noverunt mortuum esse, cum diceret, Vadam et curabo eum? (stultum enim erat si putarent Jesum quindecim stadia confecturum esse, ut illum expergefaceret): respondebo, putasse illos hoc ænigma esse, ut alia multa quæ dicebat. Omnes itaque Judæorum impetum formidabant; omnium maxime Thomas: ideo dixit, 16. *Eamus, ut et*

d Morel. *καὶ δειλότερος.* Deinde post *τῆς ἡμέρας* Morel. *τοῦτο δὲ εἶπεν, ἐμφῆναι βουλόμενος ὅτι ὁ μηδέν.*

e Morel. *ἔσται.*

f [*ἀναγκαίαν οὖσαν* Savil. *ἀναγκαίαν εἶναι* Codd. 705,

nos moriamur cum eo. Quidam vero dicunt, ipsum mori optasse; sed non ita res est : nam potius ex timore loquebatur. Sed non increpatus fuit. Ejus enim infirmitatem adhuc tolerabat; demum certe is omnium fortissimus effectus est et insuperabilis. Nam, quod admiratione dignum est, is quem ita infirmum ante crucem vidimus, post crucem et post resurrectionis fidem ferventissimum omnium conspicimus. Tanta est Christi virtus. Nam qui cum Christo Bethaniam ire non audebat, hic Christo non præsente orbem fere percurrit, in mediis populis versabatur sanguinariis, qui illum interficere quærebant. Si autem stadiis quindecim distabat Bethania, quæ sunt milliaria duo, quomodo quatriduanus erat Lazarus? Mansit duobus diebus, et pridie venerat nuntius, eo ipso mortis die : deinde quarta die advenit. Ideo donec vocaretur exspectavit; neque non accersitus venit ne qua oriretur suspicio. Neque ipsæ, quæ amabantur, venerunt; sed alii mittuntur. 18. *Erat autem Bethania quasi stadiis quindecim.* Hinc significatur multos ex Jerosolymis adfuisse; nam statim adjicit, multos ex Judæis adfuisse qui consolarentur eas. Quomodo a Christo dilectas Judæi consolabantur? Atqui convenerant ut si quis Christum confiteretur, extra synagogam fieret? Vel ob calamitatis magnitudinem, vel quia ut nobiliores venerabantur; vel forte qui non improbi erant, venerunt : multi enim ex ipsis crediderunt. Hæc porro dicit evangelista, Lazari mortem confirmans. Cur porro Christo obviam venit sine sorore comite? Vult seorsim illum adire, et rem nuntiare. Postquam autem Christus spem bonam indiderat, tunc abit, et Mariam vocat, et occurrit illi, luctu adhuc vigente. Viden' amoris magnitudinem? Hæc est de qua dicebat : *Maria vero optimam partem elegit.* Quomodo ergo, inquies, Martha nunc ferventior videtur? Non erat hæc ferventior; sed illa

Thomas omnium fortissimus effectus est.

Stadia quindecim sunt milliaria duo.

v. 19.

Luc. 10. 42.

371

μοτέρα νῦν ἡ Μάρθα φαίνεται; οὐ θερμοτέρα, ἀλλ' ἐπειδὴ οὔπω μαθοῦσα ἦν ἐκείνη· ἐπεὶ αὕτη καὶ ἀσθενεστέρα ἦν. καὶ γὰρ ἀκούσασα τοσαῦτα, ἔτι ταπεινὰ φθέγγεται· ἤδη ὄζει. Sed altera lectio omnium pene Manuscriptorum auctoritate nititur, eamque sequutus est Franciscus Aretinus. Estque perspicua si quis attenderit. Cum enim Martha prior occurrerit Christo, quærit Chrysostomus cur Martha ferventior appareat quam Maria, quæ tamen optimam partem elegerat; respondetque non ferventiorem fuisse, sed ideo non venisse Mariam, quia de adventu Christi nihildum audierat. Martham vero infirmiorem fuisse, quæ postquam tanta audierat, dixit, *Jam fætet, quatriduanus est;* quod tamen non dixit Maria, licet nihil dum audisset.

nihil didicerat: nam Martha imbecillior erat. Cum enim tot tantaque audisset, adhuc tamen dicit, *Jam fœtet; quatriduanus est enim.* Illa vero, etsi nihildum audisset, nihil hujusmodi loquuta est; sed statim credens dixit: **21**. *Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus.*

3. Videte quanta sit mulierum philosophia, C
etiamsi imbecilla mente essent? Viso namque Christo non statim in luctum, in planctum, in gemitum erumpunt, ut nos solemus, quando notos quospiam ad luctum venientes conspicimus; sed statim illæ magistrum mirantur. Credebant utique ambæ in Christum; sed non ut par erat. Nondum enim perfecte sciebant, nec Deum esse, neque sua potestate et auctoritate hæc facere: quod utrumque ipsas edocuit. Quod autem igno- D
rarent, patet ex eo quod his verbis, *Si fuisses hic, frater noster non esset mortuus*, addiderint, **22**. *Quæcumque petieris a Deo, dabit tibi;* quasi de virtute prædito et conspicuo viro loquentes. Vide autem quid Christus respondeat: **23**. *Resurget frater tuus;* illud confutans, *Quæcumque petieris*. Neque enim dixit, Petam, sed quid? *Resurget frater tuus*. Si dixisset enim: O mulier! adhuc terram respicis? alieno non egeo auxilio, a meipso omnia facio; hæc molesta fuis- E
sent, et mulierem offendissent. Nunc vero dicens, *Resurget*, medium tenuit modum, et per sequen- 372
tia ea quæ dixi subindicavit. Dicente enim illa, A
24. *Scio quia resurget in novissimo die*, clarius suam ostendit auctoritatem, dicens, 25. *Ego sum resurrectio et vita;* commonstrans se non alterius auxilio egere, siquidem ipse vita est. Quod si alterius egeret opera, quomodo ipse fuerit resurrectio et vita? Sed non tam clare dixit, subindicavit tamen. Rursum illa dicente, *Quæcumque poposceris*, ille reponit: *Qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet;* ostendens se bonorum datorem esse, et a se petendum esse. **26**. *Et omnis qui vivit, et credit in me, non* B
morietur in æternum. Vide quomodo mentem ejus erigat. Non enim tantum quærebatur resurrectio Lazari, sed oportebat et hanc, et qui præsentes cum illa erant, resurrectionem ediscere. Propterea antequam suscitet eum, verbis philosophatur. Quod si resurrectio sit et vita, non loco cir-

[c] Alii [cum Codd. 705, 709] ἀλλ' ἐπίστευσε λέγουσα.
[d] Alii οὐδέπω γὰρ γνωρίζουσι.
[e] Morel. ἐδίδαξεν. ὅτι δὲ οὐκ ᾔδεσαν, δῆλον καὶ ἐκ τοῦ εἰπεῖν, εἰ... ἡμῶν, καὶ ἐκ τοῦ ἐπαγαγεῖν, ὅσα ἂν αἰτήσῃ. Sa-

ις, Εἰπὲ λόγῳ, καὶ ἰαθήσεται ὁ παῖς μου,
ἐποίησεν· ἐπειδὴ δὲ ἐκάλεσαν αὐτὸν πρὸς
καὶ παραγενέσθαι ἠξίωσαν, τούτου ἕνεκεν
σιν, ὥστε αὐτὰς ἀναστῆσαι ἀπὸ τῆς [b] ταπει-
τῆς περὶ αὐτὸν, καὶ παραγίνεται κατὰ τὸν C
Ὅμως καὶ συγκατιὼν δείκνυσι καὶ οὕτως,
ἐπὼν δύναται θεραπεύειν· διὰ τοῦτο δὲ καὶ
. Οὐ γὰρ ἂν ἐφάνη ἡ χάρις εὐθέως δοθεῖσα,
ιὴ ἡ δυσωδία προεχώρησε. Καὶ πόθεν ᾔδει ἡ
ι μέλλουσαν ἀνάστασιν; Ἤκουσε πολλὰ τοῦ
περὶ ἀναστάσεως λέγοντος, ἀλλ' ὅμως ἐκείνη
θύμει ἰδεῖν· καὶ [c] ὅρα πῶς κάτω στρέφεται
ύσασα γὰρ, ὅτι Ἐγώ εἰμι ἡ ἀνάστασις καὶ
οὐδὲ οὕτως εἶπεν, ἀνάστησον αὐτόν· ἀλλὰ τί;
ὅτι σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Τί οὖν
ς πρὸς αὐτήν; Πᾶς ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, κἂν
, ζήσεται· τοῦτον τὸν θάνατον λέγων· καὶ D
ὢν καὶ πιστεύων εἰς ἐμὲ, οὐ μὴ ἀποθάνῃ·
τον ἐκεῖνον δηλῶν. Ἐπεὶ οὖν ἐγώ εἰμι ἡ ἀνά-
μὴ θορυβηθῇς εἰ καὶ τέθνηκεν ἤδη, ἀλλὰ
Οὐ γάρ ἐστι τοῦτο θάνατος. Τέως αὐτὴν ἐπὶ
εθνηκότι παρεμυθήσατο, καὶ ἐλπίδας ὑπέ-
ι τῷ εἰπεῖν ὅτι Ἀναστήσεται, καὶ τῷ εἰπεῖν,
ι ἡ ἀνάστασις· καὶ ὅτι ἀναστὰς, κἂν πάλιν
, οὐδὲν πείσεται. Ὥστε οὐ χρὴ φρίττειν τοῦ-
θάνατον. Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν, ὅτι
ς τέθνηκεν, οὔτε ὑμεῖς τεθνήξεσθε. Πιστεύεις
έγει ἐκείνη· πιστεύω ὅτι σὺ εἶ ὁ Χριστὸς E
ῦ Θεοῦ, ὁ εἰς τὸν κόσμον ἐρχόμενος. Δοκεῖ
υνιέναι τὸ γύναιον τὸ λεχθέν. [d] Ἀλλ' ὅτι μὲν
ἦν, συνεῖδεν· οὐ μὴν κατενόησε τὸ πᾶν. Διὰ
ερον ἐρωτηθεῖσα, ἕτερον ἀποκρίνεται. Τέως
κεῖνο ἐκέρδανε, τὸ καταλῦσαι τὸ πένθος.
γὰρ τῶν τοῦ Χριστοῦ λόγων ἡ δύναμις. Διὰ 873
ι ἐκείνη προέφθασε, καὶ αὕτη ἠκολούθησεν. A
ις τὸν διδάσκαλον εὔνοια τοῦ παρόντος οὐ
ισθάνεσθαι συνεχώρει. Ὥστε μετὰ τῆς χά-
ι ἡ γνώμη τῶν γυναικῶν φιλόσοφος ἦν.

νῦν μετὰ τῶν ἄλλων κακῶν καὶ τοῦτο τῶν
τὸ νόσημα κρατεῖ. Ἐπίδειξιν γὰρ ἐν τοῖς
οιοῦνται καὶ τοῖς κωκυτοῖς, [a] γυμνοῦσαι βρα-
σπαράττουσαι τρίχας, χαράδρας ποιοῦσαι
ν παρειῶν. Καὶ τοῦτο ποιοῦσιν, αἱ μὲν ὑπὸ
αἱ δὲ ὑπὸ ἐπιδείξεως καὶ φιλοτιμίας, αἱ δὲ

cumscribitur, sed ubique sanare potest. Si vero dixissent ut centurio, *Dic verbo, et sanabitur puer meus*, id profecto fecisset: quia vero illum ad se vocabant; et ut veniret rogabant, ideo obtemperavit, ut illas a tam humili, quam de se habebant, opinione retraheret; et ad locum venit: et tamen dum sese attemperat, ostendit posse se, etiam dum absens est, sanare; ideo tardat. Non enim vulgata fuisset gratia repente collata, nisi fœtorem emisisset. Et unde sciebat mulier futuram resurrectionem? Audierat Christum multa de resurrectione loquentem, sed nunc videre cupiebat; et vide quomodo adhuc humi versetur. Cum audisset enim, *Ego sum resurrectio et vita*, non respondit, Resuscita eum; sed quid? *Credo quia tu es Christus Filius Dei.* Quid ergo Christus illi? 25. *Omnis qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet*, si hac nempe morte mortuus fuerit; 26. *et omnis qui vivit et credit in me, non morietur*, illa videlicet morte. Cum igitur ego sim resurrectio, ne turberis si jam mortuus fuerit, sed crede. Hæc enim non mors est. Interim illam de eventu consolatus est, spemque adjecit, tum dicens eum esse resurrecturum, tum hæc proferens, *Ego sum resurrectio*; tum etiam quia, si resurgat et iterum moriatur, nihil mali passurus sit. Itaque non est hæc mors formidanda; hoc est, Neque ipse mortuus est, neque vos moriemini. *Credis hoc? Ait illa: Credo quia tu es Christus Filius Dei, qui in mundum venisti.* Videtur mulier Christi dictum non intellexisse. Novit certe magnum esse quidpiam, sed totum non intellexit. Ideo de alia re interrogata, de alia respondet. Id vero interim lucrata est, quod luctum poneret. Hæc quippe virtus est verborum Christi. Ideo illa prævenit, hæc sequuta est. Nam benevolentia erga magistrum re præsenti non multum affici permittebat. Itaque cum gratia mens quoque mulierum philosophabatur.

Matth. 8. 8.

Cur fœtentem Christus suscitat.

4. Verum nunc, præter alia mala, hic quoque mulierum morbus obtinet. Nam in luctu et planctu ostentationem affectant, brachia nudant, crines discerpunt, genas laniant; aliæ ob dolorem; aliæ ad ostentationem; aliæ impudico animo brachia nudant, viris intuentibus. Quid facis, o mulier?

Mulierum planctus et luctus immodestus.

lam ταπεινότητος ἐκείνης, παραγινόμενος εἰς τὴν
συγκατιών.
ὅρα ἔτι κάτω στρεφομένην. [Supra ἤκουσαν pro
il. et Cod. 705].
ὅτι Montf. ἀλλ' ὅτι edidimus e Savil. et Codd.

nostris, qui uterque mox ἦν omittunt.]

[a] Savil. et Morel. γυμνοῦσαι. Alii αἱμάσσουσαι. More nempe gentilium, qui præficas in funera inducebant, quarum officia descripsimus Tomo quinto Antiquitatis explanatæ sub initium.

te in medio foro turpiter nudas, quæ Christi membrum es, idque in foro viris præsentibus? Crines vellicas, vestem discindis, magnos ejulatus emittis, choream circum efficis, et mænadum illarum imaginem servas, nec te putas Deum offendere? Quæ illa insania? Annon gentiles ridebunt? annon fabulas nostra esse putabunt? Dicent enim, Nulla est resurrectio; sed Christianorum dogmata ridicula sunt, fraudes, fallaciæ. Ac si enim nihil post hanc vitam supersit, ita lugent apud illos mulieres; nihil attendunt Scripturis suis. Figmenta sunt illa omnia, ut ipsæ comprobant. Si enim crederent eum qui mortuus est, non vere mortuum esse, sed ad meliorem vitam translatum; non illum quasi jam ultra non esset lugerent, non ita se macerarent, non illas emitterent voces incredulitatis plenas : Non te amplius videbo, non te recuperabo. Fabulæ apud illos omnia sunt. Quod si id quod caput omnium bonorum est non credunt, multo minus credent cætera. Non tam effeminati gentiles sunt : multi apud illos philosophantur. Audiens gentilis mulier filium in pugna cecidisse, statim sciscitata est, quomodo se res publica haberet : aliusque philosophus coronatus, ut audivit filium pro patria cecidisse, sublata corona sciscitatus uter ex duobus, cum quis esset didicisset, coronam statim reposuit. Multi in deorum suorum honorem filios filiasque mactandos tradidere. Lacænæ autem mulieres filios hortantur, ut scutum ex prælio referant, vel super ipsum mortui referantur. Pudet me ita gentiles philosophari, dum nos turpiter agimus. Qui nihil de resurrectione norunt, perinde agunt ac si nossent : qui norunt resurrectionem, ita se gerunt ac si illam ignorarent. Multi quod propter Deum non facerent ex humano pudore faciunt. Opulentiores enim mulieres capillos non vellunt, brachia non nudant; quod quidem summopere improbandum, non quod non nudent, sed quia non pietatis causa, ac ne turpes videantur, hoc faciunt. Pudor luctum cohibet, Dei metus non cohibet? et quomodo hæc non admodum improbanda? Oporteret ergo quod opulentæ faciunt quia opulentæ sunt, id

ὑπὸ ἀσωτίας· καὶ τοὺς βραχίονας γυμνοῦ
B καὶ ταῦτα ἀνδρῶν. Τί ποιεῖς, ὦ γύναι;
τὴν ἀσχημόνως, εἰπέ μοι, ἐπὶ μέσης
τοῦ Χριστοῦ μέλος οὖσα, ἀνδρῶν παρόν
ἀγοράν; καὶ τρίχας [b] τίλλεις, καὶ διασχ
καὶ μέγα κωκύεις, καὶ χορὸν περιιστᾷς
δων γυναικῶν εἰκόνα διασώζεις, καὶ οὐχ
προσκρούειν; Πόσης ταῦτα μανίας; ἆρ' ο
Ἕλληνες; ἆρ' οὐ μύθους τὰ ἡμέτερα εἶνα
Ἐροῦσι γάρ· οὐκ ἔστιν ἀνάστασις, ἀλ
τῶν Χριστιανῶν, ἀπάτη καὶ συσκευή.
οὐδενὸς ὄντος μετὰ ταῦτα, οὕτω κωκύο
αὐτοῖς γυναῖκες· οὐ προσέχουσι τοῖς ῥή
C τοῖς βιβλίοις αὐτῶν κεχαραγμένοις. Πλά
πάντα, καὶ δηλοῦσιν αὐταί. Εἰ γὰρ ἐπίσ
τετελευτηκὼς οὐ τετελεύτηκεν, ἀλλ' ἐπὶ β
μετέστη, οὐκ ἂν αὐτὸν ὡς οὐκ ἔτι ὄντα ἐθ
ἂν οὕτω [c] κατεκόπτοντο, οὐκ ἂν τοιαύτας
νὰς ἀπιστίας γεμούσας· οὐκ ἔτι σε ὄψομ
ἀπολήψομαι. Μῦθος ἅπαντα τὰ παρ' αὐτ
κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν οὕτω διαπιστε
μᾶλλον καὶ τὰ ἄλλα τὰ παρ' αὐτοῖς σεμν
Ἕλληνες γυναικίζονται· πολλοὶ παρ' αὐ
φησαν. * Καὶ ἀκούσασα Ἕλλην γυνὴ πε
πολέμῳ πεσόντος, εὐθέως ἤρετο· τὰ δὲ
D πῶς διάκειται πράγματα; καὶ ἄλλος φιλ
φανωμένος, ἐπειδὴ ἤκουσεν ὅτι ὑπὲρ τῆ
παῖς ἔπεσεν, ἀφελόμενος τὸν στέφανον,
ὁπότερος τοῖν δυοῖν, ἐπειδὴ ἔμαθε τὸν
στέφανον εὐθὺς πάλιν ἐπέθηκε. Πολλοὶ δὲ
θυγατέρας ἐπέδωκαν εἰς σφαγὴν, δαίμον
Αἱ δὲ Λακωνικαὶ γυναῖκες καὶ παραινοῦσι
ἢ τὴν ἀσπίδα διασῶσαι ἐκ τοῦ πολέμου,
ἐνεχθῆναι νεκρόν. Διὰ ταῦτα αἰσχύνομαι
τοιαῦτα φιλοσοφοῦσιν, ἡμεῖς δὲ ἀσχημονοῦ
ἀναστάσεως οὐδὲν εἰδότες, τὰ τῶν εἰδότων
E οἱ δὲ εἰδότες, τὰ τῶν ἀγνοούντων. Πολλ
Θεὸν οὐ ποιοῦσι, τοῦτο δι' ἀνθρώπων αἰδ
πολλάκις. Αἱ γὰρ εὐπορώτεραι τῶν γυναι
374 οὐ τίλλουσιν, οὐ βραχίονας γυμνοῦσιν· ὃ
A τηγορίας ἐσχάτης, οὐχ ἐπειδὴ οὐ γυμ
ἐπειδὴ οὐ δι' εὐλάβειαν αὐτὸ πράττουσιν,
μὴ δόξαι καταισχύνειν ἑαυτάς. Εἶτα αἰδὼς

[b] Alii *τίλλεις, καὶ κωκυτοὺς ἐγείρεις χαλεποὺς, καὶ χορόν.*

[c] Alii *ἐνεπυρίσθησαν.*

* *ἀκούσασα Ἕλλην γυνὴ... πολέμῳ πεσόντος*, sic omnes pene Mss. [Περιπεσόντος Savil. qui Ἕλλην inter uncos habet, nec agnoscunt Codd. nostri.] Hæc puto referri ad illud apophthegma Lacænæ mulieris apud Plutarchum p. 401 Edit. Paris., s. p. 241. Quæ cum filios quinque ad pugnam emisisset, et in suburbio pugnæ exitum exspectaret, nuntianti filios suos omnes in pugna cecidisse, *Vide mancipium*, respon
quærebam; sed quo loco essent res patri
ille victoriam penes Spartiatas esse. *Nun*
filiorum cædem non invita audio. Alius
hic memoratus Xenophon est. Hanc po
refert Diog. Laertius in Xenophonte vers
memoriter loquens Chrysostomus, rem
narrat.

[d] Alii *τρίχας οὐ λύουσιν.*

pauperes ob Dei timorem facere. Nunc omnia inverso ordine fiunt : illæ ob vanam gloriam philosophantur, hæ ob pusillanimitatem turpiter agunt. Quid hac inæqualitate deterius? Omnia hominum gratia facimus. Verba quoque stultitiæ plena et ridicula proferunt. Dominus quidem dicit : *Beati qui lugent,* de iis loquens, qui peccata lugent : nemoque illo luget luctu, nec curat si pereat anima; hoc non jussi sumus facere, et facimus. Quid ergo, inquies, hominem deflere non licebit? Hoc non veto, sed tunsiones, sed immoderatos fletus. Non sum ferinus, non inhumanus : scio naturam flecti, et quotidianam requirere consuetudinem. Non possumus non lugere, quod et Christus ostendit : lacrymatus enim est de Lazaro. Hoc et tu facito! lacrymare, sed leniter, sed pudenter, sed cum timore Dei. Si sic lacrymeris, non lacrymaris quasi resurrectionem non credens, sed quasi separationem non ferens.

C

5. Nam illos etiam qui peregre proficiscuntur lacrymis prosequimur; sed non quasi desperantes. Sic et tu lacrymas emitte, ac si proficiscentem præmitteres. Hæc non jubens, sed humanæ me infirmitati attemperans dico. Nam si peccator erat is qui defunctus est, qui sæpe Deum offenderit, deflendus utique est; imo non deflendus tantum, cum id nihil ipsi afferat utilitatis, sed ea facienda sunt, quæ possint illum juvare, ut eleemosynæ, oblationes. Hinc etiam lætandum est, quod omnis malitiæ occasio ipsi ablata sit. Si vero justus sit, exsultandum, quod in tuto sit collocatus, et liber ab incerto futuro statu : si juvenis sit, gaudendum quod cito ereptus sit hujus vitæ malis; si senex, quod eo diutius sit usus, quod maxime desiderabile videbatur. Tu vero his prætermissis omnibus, ancillas ad luctum incitas, quasi in defuncti honorem, quod extremum dedecus est. Honor enim defuncto sunt, non fletus, non ejulatus, sed hymnorum psalmorumque cantus, optimaque vita. Ille namque digressus cum angelis versabitur, etiamsi funeri nemo adsit : qui porro improbus moritur, etsi totam civitatem exsequiis præsentem

[c] Alii αὐτῷ δοῦναι, ἐλεημοσύνας καὶ προσφ. Infra Morel. ἀγάλλεσθαι πλέον. Savil. ἀγάλλεσθαι πάλιν.

[d] Alii ἀνοίας, alii μανίας.

habeat, nihil inde lucrabitur. Vis defunctum cohonestare? Alia adhibe, eleemosynas, beneficia, ministeria. Quid ex tot fletibus lucri? Ego aliud gravius audivi: multas nempe esse quæ per fletus amatores alliciunt, dum vehementia luctus maritalis amoris famam sibi comparant. O diabolicum inventum! o satanicum artificium! Usquequo terra et cinis, usquequo sanguis et caro erimus? Respiciamus in cælos, spiritualia cogitemus. Quomodo gentiles arguemus? quomodo de resurrectione cum illis agemus, quomodo de virtutibus? qua securitate vivemus? an ignoras ex mœrore provenire mortem? Dolor enim mentem obtenebrans, non modo nihil ut par esset videre sinit, sed multum infert damni. Illo itaque modo Deum offendimus, ac neque nobis, neque defuncto prosumus: hac autem ratione Deo placemus, et ab hominibus celebramur. Nam si nos non concidamus, cito mœroris reliquias aufert; sin indignemur, nos dolori quasi dedititios reddit. Si gratias agamus, non dolebimus. Et quomodo potest, inquies, non lugere, qui filium, aut filiam, aut uxorem amisit? Non dico non lugendum, sed non sine modo lugendum esse. Si enim cogitemus Deum abstulisse, nosque seu virum seu filium mortalem habere, cito consolationem admittemus. Indignari namque est eorum qui majus quidpiam requirunt, quam natura ferat. Homo et mortalis natus es, cur doles quod secundum naturam contigerit? An doles quod comedas ad vitam servandam? num quæris sine cibo vivere? Sic circa mortem facito, nec quæras immortalitatem, mortalis cum sis. Hoc semel definitum est. Ne doleas, ne te maceres, sed fer ea quæ omnibus statuta sunt. Dole de peccatis. Hic optimus luctus est, hæc maxima philosophia. Hæc ergo perpetuo defleamus, ut illic gaudium consequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

875 μῆσαι τὸν ἀπελθόντα; Ἑτέρως τίμησον, ἐλ
A ποιῶν, εὐεργεσίας, λειτουργίας. Τί τὸ ὄφελο
πολλῶν ὀδυρμῶν; Ἐγὼ δὲ καὶ ἕτερον ἤκο
πόν· ὅτι δὴ πολλαὶ καὶ ἐραστὰς ἐπισπῶντ
θρήνων, τῇ θερμότητι τῶν κοπετῶν φιλανδ
ἑαυταῖς κατασκευάζουσαι. Ὢ διαβολικῆς
ὢ σατανικῆς ἐφευρέσεως· μέχρι πότε γῆ
ἡμεῖς, μέχρι πότε αἷμα καὶ σάρκες; Ἀν
εἰς τοὺς οὐρανούς, [b] λάβωμεν ἔννοιαν τῶν
κῶν. Πῶς Ἕλλησιν ἐπιτιμῆσαι δυνησόμεθ
ραμυθήσασθαι τοιαῦτα ποιοῦντες; πῶς
B ἀναστάσεως διαλεξόμεθα; πῶς περὶ τῆς ἀ
σοφίας; πῶς αὐτοὶ βιωσόμεθα μετ' [c] ἀδει
δας, ὅτι ἀπὸ λύπης ἐκβαίνει θάνατος;
γὰρ τὸ διορατικὸν τῆς ψυχῆς, οὐ μόνον οὐδ
ἰδεῖν τῶν δεόντων, ἀλλὰ καὶ πολὺ τὸ βλάβος
Ἐκείνως μὲν οὖν καὶ τῷ Θεῷ προσκρούομ
ἑαυτούς, οὔτε τὸν ἀπελθόντα ὠφελοῦμεν
καὶ τῷ Θεῷ εὐαρεστοῦμεν, καὶ παρὰ ἀνθρώ
κιμοῦμεν. Ἐὰν γὰρ μὴ καταπέσωμεν καὶ
χέως ἀναιρεῖ τὸ λείψανον τῆς ἀθυμίας· ἐὰν
κτῶμεν, ἀφίησιν ἡμᾶς ἐκδότους τῇ λύπη
C Ἐὰν εὐχαριστῶμεν, οὐκ ἀθυμήσομεν. Καὶ
ται, φησὶ, μὴ λυπεῖσθαι ὁ υἱὸν ἢ θυγατέρα
ἀποβαλών; Οὐ λέγω, μὴ λυπεῖσθαι, ἀλλ
τρως τοῦτο ποιεῖν. Ἐὰν γὰρ ἐννοήσωμεν ὅ
ἀφείλετο, ὅτι θνητὸν ἔσχομεν ἄνδρα καὶ υἱὸ
ληψόμεθα παραμυθίαν. Τὸ γὰρ ἀγανακτεῖν,
τῆς φύσεως ἐπιζητούντων ἐστίν. Ἄνθρωπος
καὶ θνητός· τί οὖν ἀλγεῖς, ὅτι τὸ κατὰ φύσιν
Μὴ ἀλγεῖς ὅτι ἐσθίων τρέφῃ; μὴ ζητεῖς [d] χωρ
ζῆν; Οὕτω ποίει καὶ ἐπὶ τοῦ θανάτου, καὶ
τέως ἀθανασίαν θνητὸς γενόμενος. Ἅπαξ τ
D σθη. Μὴ τοίνυν ἄλγει, μηδὲ κατακόπτου, ἀ
γε τὰ κοινῇ πᾶσι νομοθετηθέντα· ἄλγει δὲ
ἁμαρτημάτων. Τοῦτο γὰρ πένθος καλὸν, τοῦ
σοφία μεγίστη. Οὐκοῦν τοῦτο πενθῶμεν διην
τῆς ἐκεῖ χαρᾶς ἐπιτύχωμεν, χάριτι καὶ φιλ
τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξ
αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

[a] Alii διανοίας [vel ἐννοίας Codd. 705, 709]· ὢ σατανικῆς ἐνθυμήσεως.

[b] Alii ἐννοήσωμεν τὸ πνευματικόν.

[c] Alii ἀδείας. ἀπὸ γὰρ λύπης ἐκβ. θ. σκοτοῖ τὸ

[d] Alii χωρὶς τροφῆς ζῆν;

[e] Alii φιλοσοφίας μεγίστης.

HOMILIA LXIII.

CAP. XI. v. 30. *Nondum autem venerat Jesus*
E *in castellum, sed erat in loco, ubi occurrit*
ei Martha. 31. *Judæi autem, qui erant*
cum illa, etc.

1. Magnum bonum est philosophia : philosophiam dico nostram, non externam. Gentilis enim philosophia verba et fabulæ sunt : fabulæque illæ nihil ad philosophiam pertinent. Omnia quippe
376 apud illos gloriæ causa fiunt. Magnum itaque
A bonum philosophia est, quæ nobis vel in hac vita vicem suam reddit. Nam qui divitias contemnit, jam hic utilitatem decerpit, superfluis inutilibusque curis vacuus. Qui gloriam calcat, jam hic mercedem suam recipit, cum nullius sit servus, sed vera libertate liber. Qui cælestia desiderat, hic præmium accipit, cum præsentia omnia nihil esse existimet, et dolorem omnem facile superet. En igitur mulierem philosophantem, quæ hic mercedem suam accepit. Cum enim lugenti et mœrenti omnes assiderent, non exspectavit ad se venientem
B Magistrum, neque dignitatem servavit, neque luctu detenta fuit. Nam præter hanc miseriam, quæ lugent, hoc morbo laborant quod velint a præsentibus in honore haberi. Secus illa, statim atque audivit, cito venit ad illum. Jesus autem nondum in vicum advenerat. Lento enim gradu veniebat, ne ad signum edendum accurrere videretur, sed rogatus venire. Vel hoc subindicare vult evangelista cum ait, cito surrexisse illam; vel declarat ita accurrisse, ut adventum ejus præverteret. Venit autem non sola, sed cum Judæis qui domi erant. Et perquam prudenter ei soror clam Magistri adventum
C significavit, ne cœtum turbaret : neque surgendi causam dixit: alioquin multi recessissent. Nunc autem illam omnes quasi ad luctum proficiscentem sequuntur : et forte hinc etiam mortuum fuisse Lazarum confirmatur. 32. *Et procidit ad pedes ejus.* Ferventior hæc erat, quam soror ejus. Non turbam reverita est, non suspicionem quam circa illum habebant (multi enim ipsi erant inimici qui

σθαι παρ' ἐκείνων, et sic habent Mss. multi. Verum, ut notat Savilius, Theophylactus et libellus Quæstionum in Joannem habent ἀλλ' ὡς ἀξιούμενος παρ' ἐκείνων τοῦτο πεποιηκέναι.

v. 37. dicebant : *Non poterat hic, qui aperuit oculos*
cæci nati, facere ut hic non moreretur?) sed
præsente Magistro humanam omnem rationem ex-
pulit, unumque curabat Magistri honorem. Et
v. 21. quid dicit? *Domine, si fuisses hic, frater meus*
non fuisset mortuus. Quid vero Christus? Ni-
hil adhuc cum illa loquitur, neque dixit eadem
quæ sorori dixerat (turba quippe multa aderat,
et non erat hæc loquendi tempus); sed se attem-
perat ac demittit, atque humanam sibi naturam
esse declarans, tantisper lacrymatur, et signum
differt interim. Quia enim magnum erat miracu-
lum, et quale raro fecerat, multique per illud cre-
dituri erant, ne si turba absente factum esset, non
crederetur, nihilque illis prodesset, multos attra-
hit testes, in hoc illis se attemperans, ne prædam
amitteret. Humanam autem exhibet naturam : la-
crymatur enim et turbatur. Solet quippe luctum
humanus affectus excitare. Deinde affectum corri-
piens (illud enim, *Infremuit spiritu,* hoc signifi-
cat), turbationem cohibuit, et sic interrogat :
34. *Ubi posuistis eum?* ne flendo interrogaret.
Cur autem interrogat? Quod nollet sese proferre,
sed omnia cuperet ab illis ediscere rogatus; ita ut
omni suspicione liberum foret signum. Dicunt
illi, *Veni, et vide.* 35. *Lacrymatus est Jesus.*
Viden' ipsum nullum adhuc resurrectionis signum
dedisse, atque accedere non ut suscitaturum, sed
ut lacrymaturum? id quod significant Judæi, qui
dicebant : 36. *Ecce quomodo amabat eum.*
Quidam autem ex illis dicebant : 37. *Non po-*
terat hic, qui aperuit oculos cæci, facere ut et
hic non moreretur? Ne in calamitatibus quidem
nequitiam represserant. Atqui facturus est rem longe
mirabiliorem. Nam longe mirabilius est post mor-
tem ad vitam revocare, quam instantem mortem
depellere. Ex quo ergo ejus virtutem mirari par
erat, illum calumniantur; confitentur tamen ipsum
oculos cæci aperuisse : et cum oportuisset ideo
mirari, illi contra criminantur, quod hoc etiam
non fecerit. Neque inde solum probatur illos per-

ἣν εἶχον περὶ αὐτοῦ (ἦσαν γὰρ πολλοὶ :
οἵ γε καὶ ἔλεγον· Οὐκ ἠδύνατο οὗτος,
ὀφθαλμοὺς τοῦ τυφλοῦ, ποιῆσαι ἵνα κα
θάνῃ;) ἀλλὰ πάντα ἐξέβαλε τὰ ἀνθρώ
D τοῦ διδασκάλου, καὶ ἑνὸς ἐγένετο μόν
διδάσκαλον τιμῆς. Καὶ τί φησι; Κύ
οὐκ ἂν ἀπέθανεν ὁ ἀδελφός [d] μου. Τ
Οὐδὲν αὐτῇ διαλέγεται τέως, οὐδὲ λέγ
πρὸς τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς (ὄχλος γὰρ π
οὐκ ἦν τῶν ῥημάτων καιρὸς ἐκείνων)·
τριάζει τε καὶ συγκαταβαίνει, καὶ τ
φύσιν πιστούμενος δακρύει ἠρέμα, καὶ
τὸ παρὸν ἀναβάλλεται. Ἐπειδὴ γὰρ
ἦν, καὶ τοσοῦτον οἷον ὀλιγάκις ἐποίησ
πολλοὶ πιστεύειν δι' αὐτοῦ, ἵνα μὴ
E ποιῆσαι προστῇ τοῖς ὄχλοις, καὶ μη
ὑπὸ τοῦ μεγέθους, πολλοὺς ἐπισπᾶτα
συγκαταβάσει, ἵνα μὴ τὴν θήραν ἀπολ
σιν ὅπερ ἦν ἀνθρωπίνης φύσεως· δα
συγχεῖται. Οἶδε γὰρ πάθος ἀναῤῥιπίζε
377 ἐπιτιμήσας τῷ πάθει (τὸ γὰρ, Ἐνε
A πνεύματι, τοῦτό ἐστιν, ἐπέσχε τὴν σύγ
τως ἐρωτᾷ, Ποῦ τεθείκατε αὐτόν; ὥστ
φυρμοῦ γενέσθαι τὴν ἐρώτησιν. Τί δή
Οὐ βουλόμενος ἑαυτὸν ἐπιῤῥίπτειν, ἀλ
ἐκείνων μανθάνειν καὶ παρακαλούμεν
πάσης ὑποψίας ἀπαλλάξαι τὸ σημεῖον
τῷ· Ἔρχου καὶ ἴδε. Ἐδάκρυσεν ὁ
ὅτι οὐδὲν οὔπω ἀναστάσεως σημεῖο
οὐδὲ οὕτως ἄπεισιν ὡς ἀναστήσων,
κρύσων; Ὅτι γὰρ οὕτως ἀπιέναι ἐδό
σων, ἀλλ' οὐχ ὡς [a] ἀναστήσων, δηλο
οἳ δὴ καὶ ἔλεγον· Ἴδε πῶς ἐφίλει αὐτ
B αὐτῶν εἶπον· Οὐκ ἠδύνατο οὗτος ὁ ἀ
ναι τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ τυφλοῦ, ποιῆσα
μὴ ἀποθάνῃ; Οὐδὲ ἐν ταῖς συμφοραῖ
καθυφίεσαν. Καίτοι ὃ μέλλει ποιεῖν, τ
τερον. Τοῦ γὰρ στῆσαι τὸν θάνατον ἐπι
νόμενον καὶ κρατήσαντα ἀπελάσαι,
ἐστιν. Ἐξ ὧν οὖν ἔδει θαυμάζειν αὐτ
ἐκ τούτων αὐτὸν διαβάλλουσι. Τέως
ἀνέῳξε τοῦ τυφλοῦ τοὺς ὀφθαλμούς·
ἐκείνου θαυμάζειν, ἀπὸ τούτου καὶ
βάλλουσιν ὡς οὐδὲ γεγονός. Οὐκ ἐντ
δείκνυνται πάντες διεφθαρμένοι· ἀλλὰ
C πω ἐλθόντος, μηδὲ ἐπιδειξαμένου, πρ

d Quidam μου. τί οὖν; οὐδέν.
e Alii καὶ ἔμελλον μεγάλα κερδαίνειν δι' αὐτοῦ.
f Morel. μάρτυρας ἔτι συγκαταβαίνων, ἵνα. Ibid. alii δείκνυσι τέως τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν.

a Alii ἀναστήσων, ἄκουσον τί φησιν. οἱ μ
ἐρ. α. ἄλλοι δὲ ἔλεγον, οὐκ ἐῶν.
* [τὸ παρ. Savilius solus.]

verso fuisse animo; sed quod cum nondum adve-
nisset, nec quidpiam præstitisset, criminationibus
prævertant, non exspectato rei fine. Viden' quam
corrupto essent judicio?

2. Venit ergo ad monumentum, et rursus affe-
ctum corripit. Cur de industria identidem dicit
evangelista lacrymatum illum esse, et infremuisse?
Ut discas illum vere natura nostra indutum fuisse.
Quia enim plura de seipso, majoraque quam qui-
vis alius palam dixerat, rursum in corporeis
humiliora dicit. Nihil de ipsius morte, ut reliqui Evi
evangelistæ, narrat hic; quod tristis, quod in sta h
agonia esset; sed contra quod supinos prostraverit. de C
D Quod illic omissum, hic supplevit, dum luctum scribi
ejus memorat. Nam de morte disserens dicebat: Matt.
Potestatem habeo ponendi animam meam: et 38.
nihil abjectum ibi loquitur. Ideo autem in passione 14. 3
multa illi humana adscribunt, hinc comprobantes Joan
veram incarnationem esse. Matthæus ab agonia, a 6.
perturbatione, a sudore; hic a luctu id suadet. Si Joan
enim nostræ non fuisset naturæ, non a luctu semel 18.
et iterum correptus fuisset. Quid vero Jesus? A Luc.
criminibus non se defendit: quid enim opus erat 44.
verbis confutare eos qui mox operibus erant con-
futandi? id quod minus molestum erat, et magis
E poterat illos pudefacere. 39. *Ait autem: Tollite
lapidem.* Cur non absens vocavit et surgere jus-
sit? imo, cur non adhuc superposito lapide susci-
tavit? Nam qui poterat corpus mortuum voce Joan
movere et animatum ostendere, multo magis voce 43. 4
lapidem removisset: qui vinctum fasciis, et impe-
ditum, voce ut ambularet effecit, longe facilius
378 lapidem removisset. Quid dico? Etiam absens hoc
A facere potuit. Cur ergo non fecit? Ut ipsos mira-
culi testes faceret, ne idipsum dicerent quod circa
cæcum: *Hic est,* non est hic. Ipsæ namque ma- Joan
nus, et quod venisset ad sepulcrum, testimonio 9.
erant eumdem ipsum esse. Quare si non eo advenis-
sent, putaturi erant aut phantasma esse, aut alium
et non illum esse quem videbant. Nunc autem
cum ad sepulcrum venerint, lapidem removerint,
jussique ligatum a vinculis solverint, et amici qui
ex sepulcro retulerant, ex pannis illum agnove-
rint, quod sorores non abscesserint, quod altera
dixerit, *Jam fœtet, quatriduanus enim est;*
B jam hæc omnia abunde poterant improbos ipsi
miraculi testes cohibere. Ideo præcipit illis ut

* [καὶ τοῦ τρόμου καὶ τοῦ ἱδρῶτος Savilius.]

[a] Alii ἐσπαργανωμένον ἐξελθεῖν, καὶ τὸ ἐπιτρ. λῦ. δεδεμένον καὶ τό.

lapidem a sepulcro amoverent, ostendens se ipsum suscitare : ideo etiam interrogat, *Ubi posuistis eum?* ut qui dixerant, *Veni et vide,* et qui duxerant illum, dicere non possint alium fuisse suscitatum : ut et vox et manus testificarentur (vox dicendo, *Veni et vide;* manus lapidem tollendo, et fascias solvendo); visus quoque et auditus (hic vocem audiendo, ille exeuntem videndo); olfactus quoque, qui odorem excepit; *Jam fœtet,* inquit; *quatriduanus enim est.* Jure ergo dixi, non intellexisse mulierem hoc Christi dictum, *Etiam si mortuus fuerit, vivet.* Vide ergo quid nunc dicat, quasi res ob diuturnitatem amplius fieri non possit. Res enim stupenda erat, quatriduanum et corruptum cadaver suscitare. Discipulis quidem dixit, *Ut glorificetur Filius Dei,* de seipso loquens; mulieri vero ait : *Videbis gloriam Dei,* de Patre verba faciens. Viden' auditorum differentiam diversi sermonis esse causam? In mentem revocat ea quæ mulieri dixerat, ac si redarguat, quod oblita sit; vel cum nollet adstantes percellere, placide dicit : 40. *Nonne dixi tibi, si credideris, videbis gloriam Dei?*

Fides quantum sit bonum.

3. Magnum ergo bonum est fides, magnum utique, et multorum causa bonorum; ita ut homines Dei opera in nomine ipsius edere possint.
Matth. 17. 19. Nam, *Si habueritis fidem,* inquit, *dicetis monti huic, Transi hinc, et transibit;* ac rursum,
Joan. 14. 12. *Qui credit in me, opera, quæ ego facio, et ipse faciet, et majora his faciet.* Quæ majora? Ea quæ discipuli postea fecere. Nam um-
Act. 5. 15. bra Petri mortuum suscitavit. Sic enim magis prædicabatur Christi potestas. Siquidem non tam mirabile erat ipsum viventem miracula edere, quam post mortem ejus alios in nomine ipsius majora præstare posse. Nam argumentum illud non dubium erat resurrectionis ejus : quæ si ab omnibus visa fuisset, non ita fuisset credita; potuissent enim dicere phantasma esse : quia autem

[b] ἀπὸ τῶν σπαργάνων ἐπιγινώσκειν, καὶ
φὰς μὴ ἀπολειφθῆναι, καὶ τὸ ταύτην
ὄζει· τεταρταῖος γάρ ἐστι· πάντα ἤδη
ἐπιστομίσαι ἀγνωμονοῦντας μάρτυρας γ
σημείου. Διὰ τοῦτο αὐτοὺς κελεύει τὸν λ
τοῦ τάφου, δεικνὺς ὅτι αὐτὸν ἐγείρει· δ
ἐρωτᾷ· Ποῦ τεθείκατε αὐτόν; ἵνα οἱ εἰπό
καὶ ἴδε, καὶ ἀγαγόντες αὐτὸν, μὴ ἔχω
ἕτερον ἤγειρεν· ἵνα καὶ ἡ φωνὴ, καὶ αἱ
τυρῶσιν (ἡ μὲν φωνὴ, λέγουσα, Ἔρχο
C δὲ χεῖρες, τὸν λίθον ἄρασαι, τὰ σπάργα
καὶ ἡ ὄψις καὶ ἡ ἀκοή (ἐκείνη, τῆς φωνῆ
αὕτη, ἰδοῦσα ἐξελθόντα)· καὶ ἡ ὄσφρ
δυσωδίας ἀντιλαμβανομένη· φησὶ γάρ,
τεταρταῖος γάρ ἐστιν. Εἰκότως ἄρα ἔλ
δὲν οὐ συνίει τὸ γύναιον ὧν εἶπεν ὁ
Κἂν ἀποθάνῃ, ζήσεται. Ὅρα γοῦν ἐντα
ὡς ἀδυνάτου τοῦ πράγματος ὄντος λοιπὸ
Καὶ γὰρ ἦν ξένον, τὸ τεταρταῖον καὶ δι
στῆσαι νεκρόν. Καὶ τοῖς μὲν μαθηταῖς εἶ
ξασθῇ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, περὶ ἑαυτοῦ δ
ναικὶ δὲ, Ὄψει τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, τ
D τρὸς λέγων. Ὁρᾷς ὅτι ἡ ἀσθένεια τῶν ἀ
διαφορᾶς τῶν λεγομένων αἰτία ἐστίν; Ἀ
δὲ ὧν διελέχθη πρὸς αὐτὴν, σχεδὸν ἐπιτ
[d] ἀμνημονούσῃ. Ἢ καὶ ἐπεὶ οὐκ ἠβούλετο
ξαι τοὺς παρόντας, ἠρέμα φησίν· Οὐκ ε
ἐὰν πιστεύσῃς, ὄψει τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ
Μέγα ἄρα πίστις ἀγαθὸν, μέγα, καὶ πα
αἴτιον· ὥστε τὰ τοῦ Θεοῦ δύνασθαι τοὺ
ποιεῖν ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἐκείνου. Ἐὰν γὰρ
φησὶν, ἐρεῖτε τῷ ὄρει τούτῳ, μετάβηθι,
E σεται· καὶ πάλιν, Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ,
ἐγὼ ποιῶ, ποιήσει, καὶ μείζονα τούτ
Ποῖα, φησὶ, μείζονα; Ἃ οἱ μαθηταὶ φα
ταῦτα ποιοῦντες. Καὶ γὰρ ἡ σκιὰ Π
ἤγειρεν. Οὕτως ἐκηρύττετο καὶ ἡ τοῦ Χ
379 λον δύναμις. Καὶ γὰρ οὐχ οὕτω θαυμαστὸ
A τὸν θαυματουργεῖν, [a] ὡς θανόντος αὐτοῦ
τῷ ὀνόματι ἐκείνου μείζονα αὐτοῦ δυνηθ
φισβήτητος γὰρ ἦν τοῦτο τῆς ἀναστάσεω
οὐκ ἂν οὐδὲ εἰ πᾶσιν ὤφθη, οὕτως ἐπιστ
νοι μὲν γὰρ εἶχον ἂν καὶ εἰπεῖν, ὅτι φάν
δὲ ὁρῶν ἀπὸ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ μόνου πο

[b] Alii ἀπὸ τῶν ἱματίων ἐπιγ.

[c] Alii οὐδὲν ᾔδει τὸ γυν.

[d] Ita Morel. Savil. [cum Codd. nostris, qui tamen ἀμνημονούσης] ἀμνημονούσῃ· οὐκ ἐβούλετο δὲ τέως ταράξαι τοὺς θεατάς· διό φησιν. Mox Mss. pene omnes [nostri quoque] μέγα καὶ πολλῶν ἀγαθῶν αἴτιον, etc. ut supra, et hanc lectionem sequutus est interpres Aretinus. Editi vero sic habent : μέγα, καὶ μεγάλους δεικνῦον τοὺς μετὰ βίου κατορθοῦντας αὐτήν· ἀπὸ ταύτης καὶ ἂν Θεοῦ ποιεῖν ἐν τῷ ὀνόματι ἐκείνου. καὶ καλῶς ὁ Χ ἐὰν ἔχητε πίστιν. In sequentibus etiam aliq sunt, sed quæ seriei non officiant.

[a] Savil. ὡς θανόντος, alii variant. [C ἀποθανόντος. Paulo ante οὕτως ἦν θαυμ. i Codd. nostri.]

videbat ex solo nomine ejus longe majora signa fieri, quam cum ipse inter homines versaretur, fidem negare non poterat, nisi admodum desiperet. Magnum itaque bonum fides est, cum ex ferventi animo, amore magno, ardenti corde procedit. Hæc nos philosophos ostendit : hæc humanam detegit
B vilitatem, et missis ratiociniis, de cælestibus philosophatur; imo potius ea quæ non potest humana sapientia reperire, ipsa capit et dirigit. Huic itaque hæreamus, neque ratiociniis nostra committamus. Cur, quæso, gentiles nihil reperire potuerunt? annon totam illam externam sapientiam noverant? cur piscatores et tentoriorum opifices superare non potuerunt? nonne quia illi ratiociniis, hi fidei totum commiserant? Ideo Platonem illi, Pythagoram et alios omnes errones longe superarunt; astrologos, mathematicos, geometras, arithmeti-
C cos, quavis disciplina instructos vicerunt, iisque superiores effecti sunt; ita ut hi vere videantur philosophi, illi autem stulti ac deliri. Animadverte enim, hos dixisse animam immortalem; nec dixisse modo, sed etiam id suasisse. Illi vero primo quid esset nesciebant; postquam autem invenerunt, et distinxerunt eam a corpore, divisi sunt inter se, aliis incorpoream illam, aliis corpus esse, et cum corpore dissolvi dicentibus. Cælum item illi animatum et deum esse dixerunt : piscatores vero opificium esse Dei et dixerunt et suaserunt. Sed quod gentiles ratiociniis utantur, nihil mirum : quod autem ii qui fideles esse videntur,
D animales inveniantur, hoc luctu dignum est. Ideo hi quoque erraverunt, et alii quidem dicunt se ita nosse Deum, ut Deus seipsum novit, quod ne gentilium quidem quisquam dicere ausus est : alii dicunt non posse Deum sine passione gignere, nec plus illi tribuunt quam hominibus : alii dicunt nihil prodesse vitam probam, vel rectum institutum. Sed hæc confutare non licet per tempus.

Apostoli quam præstantiores philosophis.

4. Quod autem fides recta nihil prosit, si corrupta vita sit, et Christus et Paulus declarant,

Fides ni-

matam, quamquam alteram Interpres quoque sequutus sit.]

e Savil. καὶ τέχνημα Alii καὶ τεχνίτευμα. Morel. καὶ τεχνεύματα.

f Quidam τὸ καταγέλαστον. [Mox Savil. et Codd. nostri ἐπλαν., οἱ μὲν λέγοντες (οὕτως addit Savil.) εἰδέναι θεὸν π. τ. λ. Et infra οἱ δὲ λέγοντες.]

g Alii πολιτεία ὀρθή.

hil prodest improbo.

qui hoc maxime curant : Christus, cum sic docet : *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum ;* et rursum, *Multi dicent mihi in illa die : Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus ? Et tunc confitebor illis, Quia nescio vos : discedite a me qui operamini iniquitatem.* Qui enim non sibi attendunt, facile ad nequitiam sæpe declinant, etiamsi fidem rectam habeant Paulus autem Hebræis scribens, hæc dicit et monet : *Pacem cum omnibus persequimini, et sanctificationem, sine qua nemo videbit Dominum.* Sanctificationem appellat castitatem, ut unusquisque sua uxore contentus sit, neque aliam adeat. Nam qui sua contentus non est, salvus esse nequit ; sed pereat oportet, etsi mille bonis operibus sit instructus. Fornicantem enim impossibile est intrare in regnum cælorum ; imo id jam non fornicatio est, sed adulterium. Sicut enim alligata viro, si cum altero coeat, adulteratur : sic alligatus uxori, si aliam habeat, adulter est. Hic vero non heres erit regni cælorum, sed in gehennam incidet. Audi quæ de his dicit Christus : *Vermis eorum non morietur, et ignis non exstinguetur.* Nulla enim venia ei qui uxoris consolationem habens, illam, altera admissa, contumelia afficit : hæc quippe intemperantia vere est. Quod si multi jejunandi et precandi causa ab uxore abstinent ; qui sua non contentus alteram admittit, quantum sibi ignem accumulat? Si non licet ei qui uxorem repudiavit et ejecit, cum altera coire ; hoc quippe est adulterium ; qui uxorem secum habens, alteram inducit, quantum scelus perpetrat? Nemo igitur hunc morbum in anima insidere sinat, sed radicitus evellat. Neque enim tam uxorem, quam seipsum lædit. Adeo grave, adeo venia indignum est hoc peccatum, ut si uxor, invito conjuge etiam idololatra, ab illo separetur, a Deo puniatur ; si ab adultero, minime. Viden' quantum sit hoc malum? Nam *Si qua fidelis,* inquit, *habeat virum infidelem, et ipse consentit habitare cum illa, ne dimittat ipsum.* De adultera secus ; sed quid? *Si quis dimiserit uxorem suam præter causam fornicationis, facit eam mœchari.* Nam si conjugium unum corpus facit ; si quis cum meretrice coeat, unum cum illa corpus efficitur. Quomodo ergo honesta mulier, quæ est membrum Christi, talem virum

Matth. 7. 21.

Matth. 7. 22. 23.

Hebr. 12. 14.

Marc. 9. 45

Contra adulteros.

1. Cor. 7. 13.

Matth. 5. 32.

E λοῦσι, τὸ πλεῖον τούτου τοῦ μέρους φροντίσ
μὲν [b] Χριστὸς, ὅταν διδάσκῃ· Οὐ πᾶς ὁ λέ
360 Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλ
A οὐρανῶν· καὶ πάλιν, Πολλοὶ ἐροῦσί μοι ἐν ἐ
ἡμέρᾳ· Κύριε, οὐ τῷ σῷ ὀνόματι [a] προεφητε
Καὶ τότε ὁμολογήσω αὐτοῖς, ὅτι οὐδέποτε ἔγν
ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνο
γὰρ μὴ προσέχοντες ἑαυτοῖς, εὐκόλως εἰς τ
ἐξολισθαίνουσι, κἂν πίστιν ἔχωσιν ὀρθήν. Ὁ
λος, ὅταν Ἑβραίοις ἐπιστέλλων οὕτω λέγῃ :
ραινῇ· Εἰρήνην μετὰ πάντων διώκετε, καὶ τ
σμὸν, οὗ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον· ἁ
καλῶν τὴν σωφροσύνην, ὥστε ἕκαστον ἀρκεῖ
ἰδίᾳ γυναικὶ χρὴ, καὶ [b] μὴ περιπίπτειν ἑτ
γὰρ μὴ ἀρκούμενον, ἀμήχανον σωθῆναι· ἀλλ
B πάντως ἀπολέσθαι, κἂν μυρία ἔχῃ κατορ
Μετὰ γὰρ πορνείας ἀδύνατον εἰσελθεῖν εἰς τ
λείαν τῶν οὐρανῶν· μᾶλλον δὲ οὐ πορνεία τ
πὸν, ἀλλὰ μοιχεία. Ὥσπερ γὰρ ἡ δεδεμένη ἀ
ἑτέρῳ συνέλθῃ, λοιπὸν μεμοίχευται· οὕτως ὁ
νος γυναικὶ, ἂν ἑτέραν ἔχῃ, ἐμοίχευσεν. Ὁ
τος οὐ κληρονομήσει βασιλείαν, ἀλλ' εἰς
ἐμπεσεῖται. Ἄκουσον δὲ περὶ τούτων φησὶν ὁ
Ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει, καὶ τὸ πῦρ
σθήσεται. Οὐδεμίαν γὰρ ἔχει συγγνώμην ὁ μ
ναῖκα καὶ παραμυθίαν τοσαύτην ἐξυβρίζων εἰς
τοῦτο [c] γὰρ ἀκρασία λοιπόν. Εἰ δὲ καὶ αὐτῆς
C ται οἱ πολλοὶ, ὅταν νηστείας καιρὸς ᾖ, ὅταν
χῆς· ὁ μηδὲ ταύτῃ ἀρκούμενος, ἀλλὰ καὶ ἑτ
γνύμενος, πόσον οὗτος σωρεύει πῦρ ἑαυτῷ;
ἀπολύσαντα τὴν ἑαυτοῦ καὶ ἐκβαλόντα, ἑτέρ
σθαι οὐκ ἔνι· μοιχεία γὰρ τοῦτό ἐστιν· ὁ ἔνδ
ἑτέραν ἐπεισάγων, πόσον ἐργάζεται κακόν;
τοίνυν τοῦτο τὸ νόσημα συγχωρείτω μένειν ἐ
χῇ, ἀλλὰ πρόῤῥιζον ἀνασπάτω. Οὐχ οὕτως δὲ
γυναῖκα, ὡς ἑαυτόν. Οὕτω γὰρ τὸ ἁμάρτημ
χαλεπὸν καὶ ἀσύγγνωστον, ὅτι, ἂν μὲν εἰδωλ
χωρισθῇ, μὴ βουλομένου ἐκείνου, κολάζει τὴν
D ὁ Θεός· πόρνου δὲ ἐὰν χωρισθῇ, οὐκέτι. Ὁ
ἐστὶ τοῦτο κακόν; Ἐὰν γάρ τις, φησὶ, πιστ
ἔχῃ ἄπιστον, καὶ αὐτὸς [d] εὐδοκῇ οἰκεῖν μετ'
μὴ ἀφιέτω αὐτόν. Περὶ δὲ πόρνης οὐχ οὕτως·
Ἐάν τις ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ παρεκτ
πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι. Εἰ γὰρ ἡ
σία σῶμα ἓν ποιεῖ, τὸν συγγινόμενον πόρνῃ
ἓν σῶμα γίνεσθαι. Πῶς οὖν δέξεται ἡ κοσμία
Χριστοῦ μέλος οὖσα; ἢ πῶς ἑαυτῇ συνάψει τ

[g] Alii Χριστὸς τὰ πλείονα διαλέγεται περὶ τούτου καὶ φησιν. οὐ πᾶς.

[a] Nonnulli προεφητεύσαμεν. καὶ ἐρῶ αὐτοῖς, οὐκ οἶδα ὑμᾶς· καὶ πάλιν, μὴ χαίρετε, ὅτι τὰ δαιμόνια ὑμῖν ὑπακούει. οἱ γὰρ μὴ π. ἑ. ε. ε. π. πολλάκις ἐντρέπονται, κἂν.

[b] μὴ προσέχειν, sic quidam.

[c] Alii γὰρ βλακεία.

[d] Quidam συνευδοκῇ.

admittat? aut quomodo sibi junget membrum me-
E retricis? Et vide quam mira res sit. Quæ cum infideli habitat, non est impura (nam *Sanctificatus est,* inquit, *vir infidelis in muliere*) : de meretrice non sic, sed quomodo? *Tollens* igitur *membra Christi, faciam membra meretricis?* Illic 1. Cor. 7. 14. Ibid. 6. 15.
381 sanctitas manet, infideli cum illa habitante; hinc
A recedit. Grave namque malum est fornicatio, grave utique, et immortale afferens supplicium. Et in hac vita innumera attrahit mala, vitam miseram, nec meliorem, quam eorum qui supplicio afficiuntur, dum in alienam domum furtim et cum tremore ingreditur, omnesque suspectos habet, tam servos quam liberos. Quamobrem obsecro, hoc vos expedire morbo curetis. Sin non obsequamini, ne in sacra limina ingrediamini. Nam scabiosas et morbidas oves non oportet in bene valentium grege versari, sed ab ovili exigendæ sunt, donec morbum deponant. Nam membra Christi sumus:
B ne efficiamur membra meretricis. Non est lupanar hic locus, sed ecclesia. Si membrum meretricis habeas, ne stes in ecclesia, ne locum contumelia afficias. Etiamsi enim gehenna nulla, nullum supplicium esset, post pacta illa et nuptiales lucernas, post justum lectum et liberorum procreationem, post tale consortium, quomodo audes alteri copulari? cur non vereris, nec erubescis? An ignoras eos qui post uxoris mortem, aliam ducunt, a multis improbari, etiamsi pœnas non daturi sint? Tu vero, uxore superstite, aliam inducis. Ecqua est illa incontinentia? Disce quæ hac de re dicta sint:
C *Vermis eorum non morietur, et ignis non exstinguetur.* Minas perhorresce, time supplicium. Marc. 9. 45.
Non est tanta hic voluptas, quantum illic supplicium. Verum absit ut quis tali sit obnoxius supplicio; sed utinam sanctitatem sectantes videamus Christum, et promissis fruamur bonis: quæ nos omnes assequi contingat, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri gloria unaque Spiritui sancto, in sæcula sæculorum. Amen.

D

[c] Alii μὴ βούλεσθε, τῶν ἀδόντων μή.
[d] Quidam προστίθεσθαι.

HOMILIA LXIV.

Cap. XI. v. 41. *Jesus autem, elevatis sursum oculis, dixit : Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me. 42. Ego autem sciebam quia semper me audis ; sed propter turbam circumstantem dixi*, etc.

1. Quod sæpe dixi, hoc et nunc dicam, Christus non tam suam dignitatem, quam salutem nostram respicit, nec quærit magnum quidpiam dicere, sed quod nos possit ad se trahere. Ideo pauca magna et sublimia, atque etiam subobscure dicit, humilia vero et abjecta frequenter sermonibus admiscet. Quia enim hæc auditores magis alliciebant, his utitur frequentius. Neque semper sic loquitur, ne postea credituris noceat; neque illa tacet, ne præsentes offendat. Nam qui abjectam illam mentem deposuerunt, vel ex uno sublimi dogmate totum intelligere potuerunt : qui vero demissiore animo semper erant, nisi hæc frequenter audissent, non utique accessissent. Neque tamen manent, postquam tot et tanta audierunt, sed lapidibus impetunt, persequuntur et occidere tentant, blasphemumque vocant ; ac cum se Deo æqualem facit, dicunt, *Hic blasphemat;* cum autem dicit, *Remittuntur tibi peccata tua,* dæmoniacum vocant ; ut etiam cum dixit, qui verba sua audiret, morte superiorem esse : cum autem sic loquitur, *Ego in Patre, et Pater in me*, ipsum relinquunt; rursusque offenduntur cum ait, se de cælo descendisse. Si ergo hæc, etsi rarius dicta, non ferebant tamen, vix certe attendissent, si sublimia semper loquutus fuisset. Quando igitur dicit : *Sicut mandavit mihi Pater, sic loquor ;* et, *A meipso non veni ;* tunc credunt, ut palam significat evangelista cum dicit, *Hæc illo loquente, multi crediderunt in eum.* Si ergo humilia verba ad fidem trahebant, sublimia vero avertebant, annon extremæ dementiæ fuerit non cogitare humilia verba ad auditorum captum attemperata esse? Siquidem et alio loco, cum magnum quidpiam loqui vellet, tacuit, et causam silentii addi-

Christus humilia sæpe loquitur, quare.

Marc. 2. 7.
Matth. 9. 2.
Luc. 5. 20.
Joan. 14. 10.
Ibid. 14. 31.
Ibid. 7. 28.
Ibid. v. 31.

ΟΜΙΛΙΑ ξδ'.

Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἦρε τοὺς ὀφθαλμοὺς ἄνω, Πάτερ· εὐχαριστῶ σοι, ὅτι ἤκουσάς μ[ου] ᾔδειν ὅτι πάντοτέ μου ἀκούεις· ἀλλὰ διὰ τὸν περιεστῶτα εἶπον, καὶ τὰ ἑξῆς.

Ὃ πολλάκις εἶπον, τοῦτο καὶ νῦν ἐρῶ, [Χρι]στὸς οὐχ οὕτω πρὸς τὴν ἀξίαν ὁρᾷ τὴν ἑ[αυτοῦ]
E πρὸς τὴν σωτηρίαν τὴν ἡμετέραν· οὐδ' ὅπ[ως] φθέγξηται, ἀλλ' ὅπως δυνάμενον ἡμᾶς ἐπι[σπάσασθαι]. Διὰ τοῦτο τὰ μὲν ὑψηλὰ καὶ μεγάλα, ὀλίγα δὲ [a] κεχρυμμένα· τὰ δὲ ταπεινὰ καὶ εὐτε[λῆ] περιῤῥεῖ τοῖς αὐτοῦ λόγοις. Ἐπειδὴ γὰρ τ[αῦτα ἐπάγ]γοντο μᾶλλον, τούτοις καὶ ἐνδιατρίβει, κα[ὶ οὔτε] διόλου φθέγγεται, ὥστε μὴ τοὺς μετὰ ταῦ[τα βλάπτειν], οὔτε αὐτὰ ἀποσιωπᾷ, ὥστε μὴ τοὺς
382 A [σκαν]δαλισθῆναι. [b] Οἱ μὲν γὰρ τῆς ταπεινότητο[ς ἀπαλλαγέν]τες, καὶ ἐξ ἑνὸς ὑψηλοῦ δόγματος τὸ πᾶν [ἠδύναντο] κατιδεῖν· οἱ δὲ ἀεὶ ταπεινοὶ ὄντες, εἰ μὴ [συνεχῶς] ταῦτα ἤκουον οὐδ' ἂν ὅλως [a] προσῆλθον. Ἀ[λλ'] οὐδὲ μετὰ τοσαῦτα μένουσιν, ἀλλὰ καὶ λι[θάζουσι καὶ] διώκουσι, καὶ ἀναιρεῖν ἐπιχειροῦσι, καὶ [βλάσφημον] ἀποκαλοῦσι· καὶ ὅταν μὲν ἴσον ἑαυτὸν ποι[ῇ τῷ Θεῷ], οὕτω λέγουσιν· Οὗτος βλασφημεῖ· ὅταν [δὲ λέγῃ,] Ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι, ἔτι καὶ δαιμο[νᾶν καὶ]λοῦσιν· ὥσπερ καὶ ὅταν θανάτου κρείττονα [εἶναι τὸν] ἀκούοντα αὐτοῦ τῶν ῥημάτων, ἢ καὶ ὅταν λ[έγῃ, Ἐγὼ]
B ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ, ἐγκ[αταλιμπά]νουσιν αὐτόν· καὶ σκανδαλίζονται πάλιν, ὅτ[ε λέγει ἐκ] τοῦ οὐρανοῦ καταβεβηκέναι. Εἰ γοῦν ταῦτ[α, καίτοι σπα]ρον σπανιάκις λεγόμενα, σχολῇ γ' ἂν, εἰ δ[ιόλου] ὑψηλὸς ἦν ὁ λόγος καὶ οὕτως ὑφαίνετο, πρ[οσέσχον] αὐτῷ. Ὅταν γοῦν λέγῃ, Καθὼς ἐνετείλατό [μοι ὁ Πα]τὴρ, οὕτω λαλῶ· καὶ, ὅτι Ἀπ' ἐμαυτοῦ [οὐκ ἐλή]λυθα, τότε πιστεύουσι. Καὶ ὅτι τότε, δηλ[οῖ] τὸν εὐαγγελιστὴν τοῦτο ἐπισημήνασθαι : ὅτι Ταῦτα αὐτοῦ λαλοῦντος, πολλοὶ ἐπί[στευσαν εἰς] αὐτόν. Εἰ τοίνυν τὸ μὲν ταπεινὰ [c] φθέγγ[εσθαι] πίστιν ἐφεῖλκε, τὸ δὲ ὑψηλὰ, ἀπεσόβει, πῶ[ς οὐκ ἐσχά]της ἀνοίας μὴ λογίζεσθαι τῶν ταπεινῶν
C πᾶσαν ὅτι διὰ τοὺς ἀκροατὰς εἴρηται. Ἐ[...]

[a] Savil. [et Codd. nostri] ἐγκεκρυμμένα,
[b] [οἱ μὲν γὰρ πρὸς τὸ τέλειον ἐξ. Cod. 705. οἱ μ. γ. τῆς ταπεινότητος πρὸς τὸ τέλειον ἐξ. Savil et Cod. 709.]
[a] Editi προσῆλθον, alii ἐκρατήθησαν.
[b] Savil. et Morel. οὐκ ἐλήλυθα. Quidam Mss. οὐ λαλῶ οὐδέν.
[c] Quidam φθέγγεσθαι πίστιν ἐποίει, τὸ δὲ [συνορᾷν λογίζεσθαι Savil ; συνορᾷν pro λογί[ζεσθαι] nostri. Mox] Morel. τὴν αἰτίαν πᾶσαν δ. τ. ἀ[...]

dit: ***Ne scandalizemus eos, projice hamum in mare.*** Quod etiam hic facit. Nam postquam dixerat, ***Ego sciebam quia semper me audis;*** addidit, ***Sed propter turbam circumstantem dixi, ut credant.*** An nostra hæc sunt? an humana conjectura? Cum ergo quis ex scriptis se persuaderi non patitur, quod ipsi de sublimioribus offenderentur, is audiens Christum dicentem se ideo humilia loqui ne scandalizentur, quomodo suspicari poterit illum ex natura rei loqui, et non per indulgentiam quamdam? Sic et alibi voce superne D delata dicit: ***Non propter me hæc vox facta est, sed propter vos.*** Atqui magno licet multa de se humiliter prædicare; vili autem et abjecto non licet magnum quidpiam et sublime de se dicere. Illud ex attemperatione quadam fit, ut ad audientium imbecillitatem accommodetur, imo magis, ut humilitatem illi exerceant, et vere indutum carne esse sciant; itemque ut doceat auditores, numquam magnum quidpiam de se loquendum esse; tum eo quod ipse putaretur Deo adversarius E esse, et quod non crederetur a Deo venire, quodque suspicarentur ipsum solvere legem, quod auditores ipsi inviderent, ipsumque odio haberent, quia se dicebat æqualem Deo. Quod autem is qui vilis abjectusque est, sublimia de se loquatur, nulla potest esse consentanea causa, sed id solum ar-

383 A rogantiæ et impudentiæ adscribatur, audaciæque nulla venia dignæ. Cur ergo humilia loquitur, qui ineffabilis illius et magnæ substantiæ est? Tum iis quas diximus de causis, tum ne putaretur ingenitus esse. Nam et Paulus tale quidpiam timuisse videtur. Ideo ait: ***Præter eum qui illi cuncta subjecit.*** Hoc enim vel cogitare impium esset. Si enim minor Patre et ex alia substantia fuisset, annon omnia fecisset, ne talis putaretur esse? Nunc vero contrarium efficit dicens: ***Si non facio opera ejus qui misit me, nolite mihi credere.*** Et cum dicit, ***Ego in Patre, et Pater in me est,*** B æqualitatem nobis subindicat. Oportuisset enim cum vehementia illam opinionem avertere, si minor fuisset, et nusquam dicere: ***Ego in Patre, et Pater in me;*** et, ***Unum sumus;*** aut, ***Qui videt me, videt et Patrem.*** Nam cum de virtute sermo erat, dicebat, ***Ego et Pater unum sumus;*** et cum de potestate, ***Sicut enim Pater suscitat***

Matth. 17. 26.

Joan. 12. 30.

1. Cor. 15. 27.

Joan. 10. 37.

Probatur substantiam camdem esse Patris et Filii.

Joan. 10. 38 et 30.

Ibid. 12. 45. et 5. 21.

nostris, recte.] Paulo post quidam Mss. τὸν νόμον· καὶ τὴν τῶν ἀκουόντων βασκανίαν, καὶ τὸ λέγεσθαι συνεχῶς ἐν τῇ Παλαιᾷ, Κύριος ὁ Θεός σου, Κύριος εἷς ἐστι· τὸ δὲ ταπεινόν, etc.

a Morel αἰτίαν, ὅλως τοῦτο εὐπρόσωπον.

b [Alii λογισθῆναι. Tum εἰ γὰρ Savil.; εἰ δὲ Cod. 709.]

mortuos et vivificat : sic et Filius quos vult
vivificat. Quod non poterat facere, si alterius fuis-
set substantiæ. Quod si etiam potuisset, non id
dicendum erat, ne suspicarentur unam eamdem-
que esse substantiam. Si enim, ne suspicentur ipsum
esse Deo adversarium, etiam quæ sibi non con-
veniunt sæpe loquitur, multo magis tunc opor-
Joan.5.23. tuit. Nunc vero cum dicit : *Ut honorificent Fi-*
Ibid. v. 36. *lium , sicut honorificant Patrem ;* et, *Opera*
quæ ipse facit, et ego similiter facio ; et se es-
se resurrectionem et vitam, lucemque mundi, sese
Patri exæquantis verba sunt, ac suspicionem quam
illi habebant confirmantis. Viden' quomodo sese
purgat accusatus quod legem solvat ; æqualitatis
vero cum Patre opinionem non modo non tollit,
Ibid. 10. 36 sed firmat. Sic dicentibus illis, ***Blasphemas, quia***
facis teipsum Deum, illud ipsum ab operum
æqualitate statuit.

2. Ecquid dico Filium id fecisse, quando Pa-
ter qui non carnem assumsit, idipsum facit? Nam
et ipse passus est multa de se humilia dici ad
Gen. 3. 9. audientium salutem. Illud enim, *Adam, ubi es ?*
Ibid. 18. 21. et illud, *Ut cognoscam si forte secundum cla-*
Ibid. 22. 1. *morem eorum perficiant ;* et, *Nunc cognovi*
Ezech. 3. 11. *quod tu timeas Deum;* et, *Si forte audiant ;*
et, *Si intelligant;* et, *Quis det cor populi hu-*
Deut. 5.29. *jus sic esse?* et, *Non est similis tui in diis, Do-*
Psal. 85. 17. *mine*; et multa alia in veteri lege si quis colligat,
indigna Dei majestate esse comperiet. Et de
2. Paral. 18. 19. Achab dictum est, *Quis decipiet mihi Achab ?*
Et quod facta cum diis gentilium comparatione
se semper illis præponat, hæc omnia indigna sunt
Deo ; sed alia ratione digna sunt illo. Nam ita
benignus est, ut propter salutem nostram verba
dignitati suæ convenientia contemnat. Imo et quod
homo factus sit, formamque servi acceperit, quod
humilia verba loquatur, quod viliter sit amictus,
indignum illo est, si quis majestatem ejus respi-
ciat; dignum vero, si quis benignitatis ejus inef-
fabiles divitias secum reputet. Est et alia humi-
litatis verborum causa. Quænam hæc? Quia Pa-
trem quidem et noverant et confitebantur ,
ipsum vero non noverant. Ideo frequenter ad
Patrem refugit, quod ille in confesso esset, quasi
ipse nondum fide dignus esset; non ex se, sed ex
auditorum stultitia et imbecillitate. Ideo precatur

σίας ὅτε λόγος ἦν, πάλιν ἔλεγεν· Ὥσπερ γ
ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω
οὓς θέλει ζωοποιεῖ· ὅπερ οὐ δυνατὸν ἦν
οὐσίας ποιεῖν. Εἰ δὲ καὶ δυνατὸν ἦν, οὐκ
εἰπεῖν, ἵνα μὴ ὑποπτεύσωσι μίαν καὶ τὴν
C σίαν εἶναι. Εἰ γὰρ ἵνα μὴ ὑποπτεύσωσιν
ἐστι, καὶ τὰ μὴ προσήκοντα αὐτῷ φθέγ
λάκις, πολλῷ μᾶλλον ἔδει τότε. Νῦν δὲ
Ἵνα τιμῶσι τὸν Υἱὸν, καθὼς τιμῶσι τὸν Π
τὸ λέγειν, Τὰ ἔργα ἃ ἐκεῖνος ἐργάζεται, κ
ποιῶ· καὶ τὸ λέγειν ἑαυτὸν ἀνάστασιν εἶνα
καὶ φῶς τοῦ κόσμου, ἐξισοῦντός ἐστι τῷ
ἑαυτὸν, καὶ τὴν ὑποψίαν ἱστῶντος, ἣν εἶχ
Εἶδες πῶς ὅτι μὲν τὸν νόμον οὐ λύει, τα
καὶ ἀπολογεῖται· τὴν δὲ δόξαν τῆς ἰσότητ
D τὸν Πατέρα οὐ μόνον οὐ καθαιρεῖ, ἀλλὰ κ
Οὕτω καὶ εἰπόντων, ὅτι Βλασφημεῖς,
σεαυτὸν Θεὸν, ἀπὸ τῆς τῶν ἔργων ἰσό
ἔστησε.

Καὶ τί λέγω ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦτο ἐποίησ
καὶ ὁ Πατὴρ ὁ μὴ [b] σάρκα λαβὼν τὸ
ποιεῖ. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ἠνέσχετο πολλὰ
ταπεινὰ λεχθῆναι διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν
Τὸ γὰρ, Ἀδὰμ ποῦ εἶ; καὶ τὸ, Ἵνα γνῶ,
τὴν κραυγὴν αὐτῶν συντελοῦνται· καὶ τὸ,
ὅτι φοβῇ τὸν Θεὸν σύ· καὶ τὸ, Ἐὰν ἄρα
καὶ τὸ, Ἐὰν ἄρα συνῶσι· καὶ, Τίς δώσ
E δίαν τοῦ λαοῦ τούτου οὕτως εἶναι; καὶ τ
Οὐκ ἔστιν ὅμοιός σοι ἐν θεοῖς, Κύριε· καὶ
τοιαῦτα ἐν τῇ Παλαιᾷ εἴ τις ἐκλέγοι, ἀνε
Θεοῦ ἀξίας ὄντα εὑρήσει. Καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀ
ρηται· Τίς ἀπατήσει μοι τὸν Ἀχαάβ; Κ
Ἑλληνικῶν θεῶν κατὰ σύγκρισιν ἑαυτὸν
πάντα ἀνάξια τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' ἑτέρως ἄξ
Καὶ γὰρ οὕτω φιλάνθρωπός ἐστιν, ὡς διὰ
ραν σωτηρίαν καὶ τῶν τῇ ἀξίᾳ αὐτοῦ πρ
384 μάτων ὑπεριδεῖν. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸ, τὸ ἄ
A νέσθαι, ἀνάξιον, καὶ τὸ δούλου μορφὴν
ταπεινὰ φθέγγεσθαι ῥήματα, καὶ ταπεινὰ
σθαι, ἀνάξιον μὲν, εἴ τις πρὸς τὴν ἀξίαν
ἄξιον δὲ, εἴ τις τὸν ἄφατον τῆς αὐτοῦ [a] φ
πλοῦτον λογίσαιτο. Ἔστι δὲ καὶ ἑτέρα τ
τητος τῶν ῥημάτων αἰτία. Ποία αὕτη; [c]
Πατέρα καὶ ᾔδεσαν [b] καὶ ὡμολόγουν, α
ᾔδεσαν. Διὰ τοῦτο συνεχῶς ἐπ' αὐτὸν κα
ὡμολογημένον, ἅτε αὐτὸς οὐκ ὢν οὐδέπω
οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν εὐτέλειαν, ἀλλὰ παρ

[a] Alii ἐκεῖνοι, καὶ νῦν δὲ ὅτι μέν.
[b] Quidam σάρκα περιβαλλόμενος.... καὶ γάρ.
[c] Ita Morel. Savil. γίνεται, ὅτι οὕτω. Infra Morel. ὑπεριδεῖν. ἀλλὰ καὶ αὐτό.

[a] Alii φιλανθρωπίας ὄγκον.
[b] Quidam καὶ ἐθαύμασαν.

et dicit : *Pater, gratias ago tibi, quoniam au-*
B *disti me.* Nam si quos vult vivificat, et ita vivificat ut Pater, cur precatur? Sed jam tempus est ad locum venire. Tulerunt ergo lapidem, ubi erat mortuus jacens. *Jesus autem, elevatis sursum oculis, dixit : Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me. Ego autem sciebam quod semper me audis; sed propter turbam circumstantem dixi, ut credant quia tu me misisti.* Interrogemus ergo hæreticum : num per preces gratiam consequutus mortuum suscitavit? quomodo ergo alia sine precibus operatus est, ut cum ait, *Tibi dico dæmonium, Egredere ab eo ;* et,
C *Volo, mundare;* et, *Tolle grabbatum tuum;* et, *Remittuntur tibi peccata tua ;* et mari, *Tace, obmutesce ?* quid plus habet quam apostoli, si et ipse precibus operatur? Imo ne ipsi quidem per preces omnia faciebant, sed sæpe sine precibus nomine Jesu utebantur. Si vero nomen ejus tantam virtutem habuit, quomodo ipse precibus opus habuerit ? Si precibus eguisset, plane nomen ejus eam vim non habuisset. Cum autem hominem fecit, quibus est precibus usus? nonne multa ibi æqualitas? *Faciamus,* inquit, *hominem.* Quid G autem infirmius, si illi precandum fuit ? Sed vi-
D deamus quæ sit oratio : *Pater, gratias ago tibi, quia audisti me.* Quis umquam ita precatus est ? Priusquam quid aliud loquatur, dicit, *Gratias ago tibi,* ostendens se precibus non egere. *Ego autem sciebam quia semper me audis.* Hoc dixit, non quod ipse non posset, sed quod una esset voluntas. Cur precandi forma usus est? Non me, sed illum dicentem audi : *Propter circumstantem turbam, ut cognoscant quia tu me misisti.* Non dixit, Ut cognoscant me minorem
E esse, me superna gratia egere, et sine precatione operari non posse; sed, *Quia tu me misisti.* Hæc quippe omnia precatio significat, si simpliciter illam accipiamus. Non dixit, Misisti me infirmum, servitutis conscium, qui nihil ex me possum; sed his missis omnibus, ne aliquid horum suspiceris,
385
A veram precandi causam affert, Ne me Deo adversarium putarent ; ne dicerent, Non est ex Deo ; ut ostendam rem factam esse secundum voluntatem tuam; ac si diceret, Si Deo contrarius essem, res non processisset. Illud vero, *Audisti me,* etiam inter amicos dicitur et æquales. *Ego autem*

φησί. Quæ putat Savilius conjungi posse cum iis quæ in textu habentur, sic, ἐγὼ δὲ ᾔδειν ὅτι πάντοτέ μου ἀκούεις· πάντα γὰρ ποιεῖς, etc. Sed sine Manuscriptorum auctoritate nihil jungere audemus.

sciebam quia semper me audis; id est, Ut voluntas mea fiat, non egeo precibus; sed hoc dico ut illis suadeam tibi et mihi unam esse voluntatem. Cur ergo precaris? Propter infirmos et crassiores. 43. ***Et cum hæc dixisset, clamavit voce magna***. Cur non dixit, In nomine Patris mei veni foras? cur non dixit, Suscita illum, Pater? sed his missis omnibus, assumtoque precantis habitu, rebus ipsis auctoritatem demonstrat? Quia hoc sapientiæ suæ est, verbis humilitatem, operibus potentiam ostendere. Quia enim nulla alia de re poterant illum accusare, quam quod non esset ex Deo, et sic multitudinem decipiebant; ideo ex abundanti illud verbis suis ostendit, eo quo infirmitas illorum exigebat modo. Poterat enim alio modo concordiam ostendere una cum dignitate sua; sed eo turba pervenire non poterat. Dixit, 43. ***Lazare, veni foras***. Hoc est, quod dixerat: ***Venit hora, quando mortui audient vocem Filii Dei, et qui audierint, vivent***. Ne putes enim illum ab altero virtutem accepisse, jam superius te docuit, et id operibus ostendit. Non dixit, Surge; sed, ***Veni foras***, mortuum tamquam viventem alloquens.

Christus verbis humilitatem, operibus potentiam ostendit.

Joan. 5. 28.

3. Quid huic potestati par fuerit? Quod si non propria virtute hoc fecit, quid plus habebit quam apostoli, qui dicunt: ***Quid nobis attenditis, tamquam propria virtute aut pietate fecerimus hunc ambulare?*** Nam si non propria virtute faciebat, cur non adjecit id quod apostoli de se dicebant? Ita certe illi majorem philosophiam et virtutem exercuerint, qui gloriam propulsarint. Et alibi, ***Viri, quid hæc facitis? Similes vobis homines sumus***. Num apostoli quia nihil per se faciebant, hæc dixerunt, ut hoc ipsum persuaderent; ille vero si hanc de se opinionem habuisset, annon illorum existimationem amovisset, nisi sua auctoritate operatus esset? ecquis hoc dixerit? Atqui contra loquitur Christus dicens: ***Propter circumstantem turbam dixi, ut credant***. Itaque si credidissent, non opus erat precibus. Si autem precari indignum ipso non erat, cur illis causam imputet? cur non dixit, Ut credant me non esse tibi æqualem? oportebat enim ob illam opinionem ad hoc venire. Sed cum legem solvere existimabatur, illis nihil proferentibus ipse dictum expressit: ***Nolite putare quia veni solvere legem;*** hic vero opinionem firmat. In summa, quid opus erat cir-

Act. 3. 12.

Ibid. 14. 14.

Matth. 5. 17.

τὸ θέλημα οὐ δέομαι εὐχῆς, ἀλλ' ὥστε
σοὶ καὶ ἐμοὶ μία βούλησις. Τί οὖν εὔχ
ἀσθενεῖς [a] καὶ παχυτέρους. Καὶ ταῦτα ε
φωνῇ μεγάλῃ. Διατί γὰρ οὐκ εἶπεν, ἐν
τοῦ Πατρός μου δεῦρο ἔξω; διατί μὴ εἶ
B σον αὐτὸν, Πάτερ; ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἀ
χομένου σχῆμα ἀναλαβὼν, διὰ τῶν πρ
αὐθεντίαν ἐνδείκνυται; Ὅτι καὶ τοῦτο τ
φίας, διὰ μὲν ῥημάτων συγκατάβασιν,
ἔργων ἐξουσίαν ἐπιδείκνυσθαι. Ἐπειδὴ γὰ
εἶχον ἐγκαλεῖν αὐτῷ, ἀλλ' ἢ ὅτι οὐκ ἐ
Θεοῦ, καὶ οὕτω τοὺς πολλοὺς ἠπάτων, τ
μεθ' ὑπερβολῆς δείκνυσι τοῦτό τε αὐτὸ
καὶ καθ' ὃν τρόπον ἡ ἀσθένεια ἐκείνων ἀ
μὲν γὰρ καὶ ἄλλως δεῖξαι τὴν συμφωνί
οἰκείας ἀξίας· ἀλλ' οὐκ ἐδύνατο ἀναβῆνα
ὄχλος. Καί φησι· Λάζαρε, δεῦρο ἔξω.
C ὃ ἔλεγεν· Ἔρχεται ὥρα ὅτε οἱ νεκροὶ ἀ
φωνῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ οἱ ἀκούσ
ται. Ἵνα γὰρ μὴ νομίσῃς, ὅτι παρ' ἑτέρ
ἐνέργειαν, ἄνωθέν σε τοῦτο ἐδίδαξε, καὶ
γων ἐπέδειξε. Καὶ οὐκ εἶπεν, ἀνάστηθι·
ἔξω, ὡς ζῶντι διαλεγόμενος τῷ τετελευτ

Τί ταύτης τῆς ἐξουσίας γένοιτ' ἂν ἴσ
ἰδίᾳ δυνάμει τοῦτο ποιεῖ, τί πλέον ἕξει
λων τῶν λεγόντων· Τί ἡμῖν προσέχετε,
μει ἢ εὐσεβείᾳ πεποιηκόσι τοῦ περιπατ
γὰρ οὐ ποιῶν ἰδίᾳ δυνάμει, οὐ προσετίθ
D οἱ ἀπόστολοι περὶ ἑαυτῶν ἔλεγον, ἔσον
νοι μᾶλλον φιλοσοφοῦντες, τῷ διακρ
δόξαν. Καὶ ἀλλαχοῦ· Ἄνδρες, τί ταῦτα
ἡμεῖς ὁμοιοπαθεῖς ἐσμεν ὑμῖν ἄνθρωποι
ἀπόστολοι, ἐπειδὴ οὐδὲν οἴκοθεν ἔπρ
ἔλεγον ὥστε πεῖσαι τοῦτο· αὐτὸς δὲ
ἑαυτοῦ δόξαν ἔχων, οὐκ ἂν τὴν ὑπόνοιαν
μὴ οἰκείᾳ αὐθεντείᾳ ἐποίει; καὶ τίς ἂν
Καὶ μὴν τὸ ἐναντίον ποιεῖ ὁ Χριστὸς, λ
περιεστῶτα ὄχλον εἶπον, ἵνα πιστεύσ
ἐπίστευον, οὐκ ἦν χρεία τῆς εὐχῆς. Εἰ
ξιον αὐτοῦ τὸ εὔχεσθαι, διατί ἐκείνοις
E γίζεται; διατί δὲ μὴ εἶπεν, ὅτι ἵνα πι
οὐκ εἰμί σου ἴσος; ἐχρῆν γὰρ διὰ τὴν
τοῦτο ἐλθεῖν. Ἀλλ' ὅτε μὲν ὑπωπτεύετο
μον, τὴν λέξιν αὐτὴν τέθεικε, μηδὲ
ἐκείνων· Μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον λῦσ
ἐνταῦθα δὲ ἵστησι τὴν ὑπόνοιαν. Ὅλω
περιόδου τοσαύτης καὶ αἰνιγμάτων; Ἢ

[a] Alii *καὶ ἀτελεστέρους*.

[b] Alii *τὴν δόξαν. πάλιν, τί προσέχετε ἡμῖν ὡς ἰδίᾳ δυνάμει; ὁμοιοπαθεῖς*.

[c] Quidam *εἴποι; ἀλλὰ καὶ τὸ ἐναντίον* … *ριεστῶτας ὄχλους, ἵνα πιστεύσωσιν. ὥστε εἰ γ*

386 A cuitione et ænigmatibus? Satis erat dixisse, Non sum æqualis, et rem solvere. Quid ergo? annon dixit, inquies, *Non facio voluntatem meam?* Sed illud subobscure dixit, et propter eorum imbecillitatem, eadem de causa, qua etiam precatus est. Quid autem sibi vult illud, *Quoniam audisti me?* Hoc est, Nihil inter me et te contrarium est. Quemadmodum igitur illud, *Audisti me,* non significat ipsum non posse (nam si hoc esset, non impotentia solum, sed et ignorantia esset, siquidem ante precationem nescivisset Deum assensurum esse : si vero ignorabat, quomodo dixit, *Vado ut*
B *suscitem eum?* nec dixit, Vado precaturus Patrem, ut suscitet eum) : quemadmodum, inquam, hoc non imbecillitatis, sed concordiæ est; sic et illud, *Semper me audis.* Aut hoc dicendum, aut respondendum, hæc propter illorum opinionem dicta fuisse. Quod si nec ignorabat, nec imbecillus erat, palam est illum ideo humilia verba loquutum fuisse, ut vel ex hyperbole credas et confiteri cogaris, hæc dixisse illum non secundum dignitatem suam, sed secundum imbecillitatem auditorum. Quid ergo aiunt veritatis hostes? Non ad imbecillitatem auditorum dixit, *Audisti me;* sed
C ut ostenderet præcellentiam. Verum hoc non erat præcellentiam demonstrare, sed admodum humiliter agere, ostendereque se nihil plus quam hominem habere. Nam precari non est Dei, nec ejus qui in eodem sedet solio. Viden' nulla alia de causa ad hoc venisse, nisi propter eorum incredulitatem? Animadverte ergo rem ipsam ejus auctoritatem testificari. Vocavit, et prodiit mortuus ligatus. Hinc ne videretur res esse phantasma (nam prodire ligatum non minus admirandum videbatur, quam resurgere), *Jussit solvi illum,* ut tangentes et accedentes viderent vere illum esse. Et dixit, 44. *Sinite illum abire.* Viden' quam
D sit alienus a fastu? Non ducit eum secum, neque sequi se jubet, ne videatur sese ostentare : tanta utebatur modestia. Signum tantum alii mirabantur, alii Pharisæis nuntiaverunt. Quid igitur illi? Cum mirari et obstupescere oportuisset, consultant ut illum interficiant, qui mortuum suscitavit. O insipientiam! Eum qui in aliis corporibus mortem superaverat, morti se tradituros esse putabant, et dicunt, 47. *Quid facimus, quia hic homo multa*
E *signa facit?* Hominem illum adhuc vocant, qui illius divinitatis tantam acceperant demonstratio

Precari non est Dei.

a [κἂν accessit e Savil. et Codd. nostris.]

b Alii περιπατεῖν, et mox γενομένου δὲ τούτου τοῦ θαύματος.

nem. *Quid facimus?* Credere oportebat, ipsum colere et adorare, neque amplius hominem existimare. 48. *Si dimittimus eum sic, venient Romani, et tollent gentem nostram et civitatem.* Quid facere deliberant? Populum concitare volunt, ut periclitaturum ob tyrannidis suspicionem. Si discant Romani ipsum circumagere turbam, nos suspectos habebunt, et venient tollentque nostram civitatem. Cur quæso? num defectionem docebat? nonne jubebat tributum dare Cæsari? annon cum illum regem facere volebatis, aufugit? annon vilem et sine fastu vitam ducebat, sine domo et aliis hujusmodi? Hæc dicebant, non metuentes, sed invidentes. Verum id contigit, quod minime exspectabant, et gentem et urbem ceperunt, quia Christum ipsi occiderant. Erant enim gesta illius procul omni suspicione. Nam qui ægros sanabat, qui optimum vitæ institutum docebat, et principibus parere jubebat, is non affectabat, sed propulsabat tyrannidem. At, inquiunt, id ex superioribus conjectamus. Verum ipsi defectionem docebant, secus ille. Viden' illa dicta simulationem fuisse? Quid enim simile exhibebat? num satellitibus stipabatur? num currus trahebat? annon solitudines obibat? Sed ne viderentur hæc ex animi sui morbo dicere, civitatem totam periclitari dicunt, et reipublicæ insidias parari, seque de extremis metuere. Non hæc vobis captivitatis causa fuerunt; sed his contraria, et hanc et Babylonicam, et illam quæ sub Antiocho contigit pepererunt: non quod apud vos Dei cultores essent, sed quod injusti et Deum irritantes; hoc vos prodidit.
Invidiæ cæcitas. Verum hujusmodi res est invidia: nihil decorum sinit videre, excæcato semel animo. Nonne mites esse Christus docuit? nonne alapis cæsos in dextera, alteram vertere? nonne injuria affectos tolerare? nonne majorem ad mala patienda, quam alii ad mala facienda animum exhibere? Hæccine tyrannidem affectantis? annon potius propulsantis?

4. Verum, ut dixi, gravis est invidia, et simulatione plena. Hæc orbem innumeris implevit malis: hujus morbi causa, reis et noxiis tribunalia replentur: hinc oritur gloriæ et pecuniarum amor, hinc amor principatus, hinc superbia: hinc viæ scelestis latronibus, mare piratis infestatur: hinc cædes per orbem, hinc genus nostrum discerpitur.

[c] ἔρχονται οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ ἀροῦσιν ἡμῶν κα
καὶ τὴν πόλιν. Τί ἐστιν ὃ βουλεύονται ποι
λαὸν ἐπισεῖσαι βούλονται λοιπὸν, ὡς μέλλο
387 δυνεύειν ἐπὶ ὑποψίᾳ τυραννίδος. Ἐὰν γὰ
A γωγοῦντα, φησὶ, [a] μάθωσιν αὐτὸν οἱ Ῥωμαῖ
πτεύσουσιν ἡμᾶς, καὶ ἐλεύσονται, καὶ κ
ἡμῶν τὴν πόλιν. Τίνος ἕνεκεν, εἰπέ μοι; μὴ
στασίαν ἐδίδασκεν; οὐκ ἐπέτρεψε φόρον δοῦ
σαρι; οὐχὶ βασιλέα αὐτὸν ποιῆσαι ἠθελήσ
ἔφυγεν; οὐχὶ τὸν εὐτελῆ [b] καὶ ἀπέριττον ἐπ
βίον, μήτε οἰκίαν ἔχων, μήτε ἄλλο τῶν
οὐδέν; Ταῦτα μὲν οὖν ἔλεγον, οὐ προσδοκῶν
βασκαίνοντες. Ἐξέβη δὲ καὶ μὴ προσδοκώντω
καὶ τὸ ἔθνος καὶ τὴν πόλιν ἔλαβον, ἐπειδὴ
αὐτόν. Καὶ γὰρ πόῤῥω πάσης ὑποψίας ἦν τὰ
B Ὁ γὰρ ἰώμενος νοσοῦντας, καὶ ἄριστον διδάσ
καὶ ἄρχουσι πείθεσθαι ἐπιτάττων, οὐχὶ τ
συνίστη, ἀλλὰ κατέλυεν. Ἀλλ' ἀπὸ τῶν
στοχαζόμεθα, φησίν. Ἀλλ' ἐκεῖνοι ἀποστα
δασκον· οὗτος δὲ τοὐναντίον. Ὁρᾷς; ὅτι ὑπό
τὰ λεγόμενα; Τί γὰρ ἐπεδείξατο τοιοῦτον;
ρους σοβοῦντας ἐπήγετο; ὀχήματα ἐπεσύρ
τὰς ἐρημίας ἐδίωκεν; Ἀλλ' ἵνα μὴ [c] δόξωσιν
θους τοῦ ἑαυτῶν λέγειν, τὴν πόλιν φασὶ κι
πᾶσαν, καὶ τὸ κοινὸν ἐπιβουλεύεσθαι, καὶ
ἐσχάτων αὐτοῖς εἶναι τὸν φόβον. Οὐ ταῦτα τῆ
λωσίας ὑμῖν αἴτια γέγονεν, ἀλλὰ τὰ ἐναντία,
της καὶ τῆς εἰς Βαβυλῶνα, καὶ τῆς ἐπὶ Ἀντι
C μετὰ ταῦτα· οὐ τὸ εἶναι παρ' ὑμῖν θεραπεύοντ
τὸ εἶναι ἐν ὑμῖν ἀδικοῦντας, καὶ τὸν Θεὸν
ζοντας, τοῦτο ὑμᾶς ἐκδότους ἐποίησεν. Ἀλλὰ
ὁ φθόνος· οὐδὲν τῶν δεόντων ὁρᾷν ἀφιεὶς, ἐπι
σας τὴν ψυχήν. Οὐχὶ πράους ἐδίδασκεν εἶ
ῥαπιζομένους τὴν δεξιὰν, στρέφειν καὶ τὴν ἑ
φέρειν ἀδικουμένους; οὐ μείζονα ἐπιδείκνυσθ
μίαν πρὸς τὸ κακῶς παθεῖν, ἢ ἕτεροι ἔχουσι
κακῶς ποιῆσαι; Ταῦτ' οὖν, εἰπέ μοι, τ
συνιστῶντος, ἀλλ' οὐ τυραννίδα καθαιροῦντο

D Ἀλλ' ὅπερ ἔφην, δεινὸν ἡ βασκανία καὶ
σεως γέμον. Τοῦτο τὴν οἰκουμένην μυρίων
κακῶν· ἀπὸ τοῦ νοσήματος τούτου τὰ δι
κρινομένων πεπλήρωται· ἀπὸ τούτου δόξης
μάτων ἔρως· ἀπὸ τούτου φιλαρχία, καὶ [d] ὁ
ἐντεῦθεν ὁδοὶ λῃστὰς μιαροὺς, καὶ θάλαττα
ἔχει· ἐντεῦθεν οἱ κατὰ τὴν οἰκουμένην φόνοι,

[c] Alii ἐλεύσονται. Mox alii τί ἐστιν ὃ βούλονται εἰπεῖν.
[a] Alii ἴδωσιν. Ibid. alii ὑποπτεύσουσιν ἡμᾶς ἐπὶ τυραννίδι.
[b] Savil. καὶ ἀκόμπαστον μετεδίωκε βίον.
* [δορ. περιεφέρετο καὶ ἐπ. margo Savil.; δορ. περιεβάλετο Codd. nostri.]

[c] Savil. δόξωσιν τὸ πάθος τοῦ ἑαυτῶν λέγειν.
[d] Alii κενοδοξία. [Supra κρινομένων inter un
Savil., nec agnoscunt Codd. nostri.] Ibid. qu
πολιορκοῦνται καὶ θάλαττα.

Quodcumque malum vides, inde proficiscitur : hoc in Ecclesias irrepsit : hoc jamdiu innumera peperit mala : amorem pecuniæ ubique induxit :
E hic morbus cuncta subvertit, justitiam corrupit (*Dona enim, inquit, sapientium oculos excæcant, et tamquam frenum ori, avertunt correptiones*) : hoc servos pro liberis facit : de hoc quotidie disserimus, et nihil proficimus. Feris pejores efficimur, pupillorum bona rapimus, viduas nudamus, pauperes lædimus, væ super væ
388 adjicimus. *Væ mihi, quia periit pius de terra.*
A Nostrum jam est lugere; imo illud quotidie dicendum. Nihil precando proficimus, nihil ex consiliis et monitis lucramur : restat ut lacrymas fundamus. Illud et Christus fecit : cum multa Jerosolymis monita dedisset, cum id illis nihil prodesset, eorum deflevit cæcitatem. Hoc et prophetæ faciunt : hoc et nos nunc faciamus. Lacrymarum, fletuum, ejulatus nunc tempus est. Opportune dicamus : *Vocate lugentes mulieres, et ad sapientes mittite, et loquantur.* Sic forte poterimus morbum abigere eorum qui ædes splendidas construunt, qui ex rapina agros sibi comparant. Lugendi tempus est : sed mecum vos lugete qui nudati,
B qui læsi estis : vestro luctui lacrymas meas jungite. Verum non nos, sed illos lugeamus : non vos læserunt, sed sibi perniciem intulerunt. Vos enim pro injuria illata regnum cælorum habetis; illi pro lucro gehennam. Ideo melius est lædi, quam lædere. Lugeamus eos, non humano luctu, sed ex divinis Scripturis desumto, quo prophetæ luxerunt. Acerbe cum Isaia lugeamus, et dicamus : *Væ conjungentibus domum domui, et agrum agro adjicientibus, ut a vicino aliquid auferant, numquid habitabitis soli in terra? Domus magnæ et pulchræ, et non erunt qui in eis habitent.*
C Lugeamus cum Nahumo, et cum illo dicamus, *Væ qui ædificat in altum domum suam:* imo lugeamus illos, ut tunc Christus Judæos, et dicamus : *Væ vobis divitibus, quia habetis mercedem vestram et consolationem.* Sic, quæso, nos lugere non desistamus : et nisi turpe sit, plangamus super fratrum segnitiem. Ne lugeamus jam mortuum, sed raptorem, avarum, pecuniarum amantem, insatiabilem. Cur mortuos lugemus, nullo fructu? Hos lugeamus, qui mutari possunt. Verum nobis lugentibus, ipsi fortasse rident. At

[b] Alii μὴ τὸν κοινόν. Paulo post quidam μετὰ Ἡσαΐου οὕτω λέγοντες, οὐχί.

hoc quoque luctu dignum, quia rident de quibus lugere oporteret. Si fletu nostro moverentur, cessandum a luctu esset, cum illi jam ad emendationem pergerent: verum quia illi sine sensu supini jacent, nos flendo persistamus, non divites tantum, sed etiam pecuniæ amantes, avaros. Non malæ sunt divitiæ, quippe quibus ut par est uti possumus in egenorum usum; sed avaritia malum est, quæ æterna parit supplicia. Lugeamus ergo. Forte quædam sequetur emendatio. Si qui in hoc incidere malum non eruantur, alii forte sibi cavebunt ne in idipsum incidant. Faxit Deus ut et illi a morbo liberentur, et nemo nostrum in illum incidat, ut in communi omnes promissa consequamur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

c Alii γάρ ποτε ἔσται, et mox ἀπαλλαγῶσιν, ἀλλ' ἕτεροι σ

HOMILIA LXV.

388 A

Cap. XI. v. 49. *Unus autem ex illis Caïphas, cum esset pontifex anni illius, dixit eis: Vos nescitis quidquam,* 50. *nec cogitatis quia expedit vobis, ut unus moriatur homo pro populo,* etc.

Psal. 9. 16. 1. *Infixæ sunt gentes in interitu, quem fecerunt: in laqueo isto, quem absconderunt, comprehensus est pes eorum.* Hoc Judæis contigit. Ipsi namque dicebant, occidendum esse Jesum, ne venirent Romani, et tollerent ipsorum gentem et civitatem. Postquam autem occiderunt eum, hæc passi sunt: et quod ut effugerent fecerant, hoc quia fecere, non effugerunt. Sed qui occisus fuit, est in cælis; qui autem occiderunt, gehennam sortiti sunt: etsi id non in voto haberent; sed quid? Volebant, inquit, a die illo occidere ipsum. Dicebant enim, *Venient Romani et tollent gentem nostram. Unus autem ex illis Caïphas, cum esset pontifex anni illius, dixit,* cæteris impudentior: *Vos nescitis quidquam.* Illi nempe dubitabant, et deliberando proposuerant (dice-

bant enim, *Quid facimus?*) hic impudenter, aperta fronte, et petulanter clamavit. Quid vero dicit? *Vos nescitis quidquam, neque cogitatis quia expedit vobis, ut unus moriatur homo, et ne tota gens pereat.* 51. *Hoc autem a semetipso non dixit, sed cum esset pontifex anni illius, prophetavit.* Vides quanta sit pontificalis potestas? Quia enim pontificatum sortitus erat, licet indignus, prophetavit, quid diceret igno-
D rans : gratia ejus tantum ore usa est, impurum vero cor non tetigit. Multi quoque alii futura prædixerunt, indigni licet, Nabuchodonosor, Pharao, Balaam, omniumque causa manifesta est. Hoc autem vult ille significare : Vos sedetis, adhuc segnius hoc negotium attenditis, nec scitis unius hominis salutem pro communi contemnendam esse. Vide quanta sit virtus Spiritus: ex improba mente mirabilis prophetiæ verba potuit elicere. Filios autem Dei gentes appellat evangelista, ex eo quod futurum erat, sicut et ipse ait, *Et alias oves habeo;* ab eo quod futurum erat
E sic vocans. Quid sibi vult illud, *Cum esset pontifex anni illius?* Cum aliis hic quoque mos corruptus erat. Non enim ultra toto vitæ tempore, sed anno uno sacerdotium gerebant, ex quo venales facti erant principatus. Attamen vel sic adhuc aderat Spiritus. Postquam autem in Christum manus sustulerunt, tunc illos reliquit, et ad apostolos translatus est. Et hoc velum scissum ostendit, nec non Christi vox dicentis : *Ecce di-*
390
A *mittetur domus vestra deserta.* Et Josephus qui paulo post fuit, dixit quosdam angelos, qui apud illos manebant, se inde migraturos esse significavisse, nisi resipiscerent. Quamdiu enim vinea perstitit, pro more omnia facta sunt; ubi autem heredem occiderunt, non item, sed perierunt : et quasi splendidam vestem ab ingrato filio, a Judæis scilicet, auferens Deus, probis illam servis dedit, ex gentilibus conversis, et desertos illos nudosque reliquit. Nec parum fuit quod inimicus hæc prophetaret. Hoc enim alios quoque
B allicere poterat. Nam contra quam ille volebat evenit. Quia enim mortuus est, ideo a futuro supplicio liberati fideles sunt. Quid sibi vult illud,

Multi indigni futura prædixerunt.

Joan. 10. 16.

Matth. 23. 38.

Josephus historicus.

stionibus in Joannem, quibus etiam adstipulatur Interpres, hunc locum ita explet, omnino recte, τί ἐστιν, ἵνα συναγάγῃ εἰς ἕν; ὅτι τοὺς ἐγγὺς καὶ τοὺς μακρὰν ἓν σῶμα ἐποίησε, καὶ ὁ ἐν Ῥώμῃ. Ita placet hæc restitutio, ut si vel unus Codex adstipularetur, eam libenter induxissem in seriem. Interpres Aretinus hanc sequutus lectionem sic vertit : *Sed quid signat*, ut congregaret in unum?

52. *Ut congregaret eos qui prope, et eos qui procul sunt?* Unum corpus reddidit. Qui Romæ est, Indos putat membrum suum esse. Quid huic congregationi par? Omniumque caput est Christus. 53. *Ab illo die cogitaverunt Judæi ut interficerent eum.* Antea quærebant; dicit enim,

Joan. 5. 18. et 7. 20. *Ideo quærebant eum Judæi interficere;* et, *Quid me quæritis interficere?* Sed tunc quærebant, nunc autem id statuerunt, et rei manum admoverunt. 54. *Jesus autem jam non palam* C *ambulabat in Judæa.* Rursus humano more saluti suæ cavet, ac frequenter hoc facit.

2. Jam causam dixi, cur frequenter abierit, et secesserit. Nunc prope desertum habitat in Ephrata, et ibi manebat cum discipulis suis. Quantum

Christus humano more fugit. putas turbatos fuisse discipulos videntes ipsum humano more saluti suæ providere? Nemo jam sequutus est. Nam cum prope esset dies festus, omnes Jerosolymam accurrebant; ipsi vero, cum gauderent omnes et festum agerent, tunc latebant, tunc in periculis erant; attamen perstabant. Certe cum Pascha et Scenopegia celebrarentur, illi in Galilæa latebant. Rursum postea in die festo, dum D soli cum Magistro fugerent et laterent, suam erga illum benevolentiam ostendebant. Hinc Lucas

Luc. 22. 28. illum dixisse ait: *Ego perseveravi vobiscum in tentationibus.* Hæc porro dicebat ut ostenderet, illos gratia sua roborari. 55. *Multi enim de regione ascenderunt, ut sanctificarent seipsos.* 57. *Et dederant pontifices et Pharisæi mandata, ut apprehenderent eum.* Mira sanctificatio cum sanguinaria voluntate, cum cruentatis manibus. 56. *Et dicebant: Putatis quia non veniet ad diem festum?* In Paschate insidiabantur E illi, tempusque solennitatis tempus cædis reddebant; id est: Huc illum incidere oportet, advocante festo. O impietatem! Cum majore opus erat 391 pietate, et cum extremis obnoxii sceleribus, li- A beri emittebantur, tunc innoxium comprehendere conantur. Atqui cum jam illud tentassent, non modo nihil perfecerant, sed etiam ridiculi apparuerant. Ideo frequenter incidit et evadit, et cupientes se interficere retinet, et dubios relinquit, ut virtutem suam demonstrando illos ad compunctionem deducat; et ut postquam captus fuerit, sciant, non vi sua, sed ipsius concessione id accidisse. Neque enim tunc potuerunt illum comprehendere, etsi propinqua Bethania esset: et

μακράν; Ἓν σῶμα ἐποίησεν. Ὁ ἐν Ῥώμ νος, τοὺς Ἰνδοὺς μέλος εἶναι νομίζει ἑαυτο της τῆς συναγωγῆς ἴσον; Καὶ πάντων κεφα στός. Ἀπ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἐβουλεύσαν δαῖοι, ἵνα ἀποκτείνωσιν αὐτόν. Καὶ μὴν ἐζήτουν. Λέγει γάρ· Διὰ τοῦτο ἐζήτουν ο αὐτὸν ἀποκτεῖναι· καί, Τί με ζητεῖτε ἀ Ἀλλὰ τότε μὲν ἐζήτουν, νῦν δὲ καὶ ἐκύρωσα μην, καὶ ὡς ἔργῳ τῷ πράγματι κέχρηντα δὲ οὐκ ἔτι παῤῥησίᾳ περιεπάτει ἐν τῇ Ἰου λιν ἀνθρωπίνως ἑαυτὸν σώζει, καὶ συνεχ ποιεῖ.

Τὴν δὲ αἰτίαν εἶπον, δι' ἣν πολλάκις ἀ ἀνεχώρησε. Καὶ νῦν ἐγγὺς τῆς ἐρήμου δι Ἐφρατὰ, καὶ ἐκεῖ ἔμενε μετὰ τῶν μαθητ Πῶς οἴει θορυβεῖσθαι τοὺς μαθητὰς, ὁρῶ ἀνθρωπίνως σωζόμενον; Οὐδεὶς λοιπὸν ἠ Τῆς γὰρ ἑορτῆς οὔσης ἐγγὺς, πάντες ἐπὶ τ λυμα ἔτρεχον· αὐτοὶ δὲ, ὅτε πάντες ἔχαιρον ηγύριζον, τότε κρύπτονται, τότε ἐν κινδύν ἀλλ' ὅμως παρέμενον. Καὶ γὰρ ἐν τῇ Γαλι πάσχα ὄντος καὶ τῆς σκηνοπηγίας, ἐκρύπτ πάλιν μετὰ ταῦτα, τῆς ἑορτῆς οὔσης, τῷ φ τῷ κρύπτεσθαι μόνοι τῶν ἄλλων μετὰ τοῦ δι τὴν εὔνοιαν [d] ἐπιδεικνύμενοι. Ἐντεῦθέν φησ κᾶς αὐτὸν εἰρηκέναι, Ἐγὼ παρέμεινα ὑμε πειρασμοῖς. Ταῦτα δὲ ἔλεγε, δεικνὺς ὅτι τ αὐτοῦ ῥοπῆς ἐνδυναμοῦνται. Πολλοὶ δὲ ἐκ τ ἀνέβησαν ἁγνίσαι ἑαυτούς. Καὶ ἐδώκαν κα οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι, ἵνα πιάσωσ Θαυμαστὸς ἁγνισμὸς, μετὰ μιαιφόνου προ μετὰ ἀνδροφόνου διανοίας, μετὰ ἡμαγμένω Καὶ ἔλεγον· δοκεῖτε ὅτι οὐ μὴ ἔλθῃ ἐν τῇ ἑ τοῦ πάσχα ἐπεβούλευον, καὶ τὸν καιρὸν τ ἐποιοῦντο καιρὸν σφαγῆς· τουτέστιν, ἐνταῦ ἐμπεσεῖν δεῖ, τοῦ καιροῦ καλοῦντος αὐτόν ἀσεβείας· ὅτε πλείονος ἔδει τῆς εὐλαβείας, ἐπὶ τοῖς ἐσχάτοις εἰλημμένους ἀφιέναι, τὸν δὲν ἠδικηκότα θηρεῦσαι ἐπιχειροῦσι. Καίτο τοῦτο ποιήσαντες, οὐ μόνον οὐδὲν ὤνησαν, καταγέλαστοι γεγόνασι. Διὰ τοῦτο συνεχῶς διαφεύγει, καὶ [a] βουλευομένους αὐτὸν ἀνελε καὶ ἀπορεῖν ποιεῖ, τῇ τῆς δυνάμεως ἀποδεί νύξαι βουλόμενος· καὶ ἵνα ὅταν λάβωσιν ε δωσιν ὅτι οὐ τῆς οἰκείας ἰσχύος ἦν, ἀλλὰ τῇ συγχωρήσεως τὸ γινόμενον. Οὐδὲ γὰρ τότ αὐτὸν συλλαβεῖν, καὶ ταῦτα πλησίον οὔσης θανίας· καὶ ὅτε δὲ συνέλαβον, ἔῤῥιψεν αὐτοὺ

Quod qui prope erant, et qui longe, unum corpus reddidit, qui Romæ est, etc.

[c] Alii ταῦτα ποιεῖ.

[d] Savil. et Boisius legendum censent ἐπι recte quidem; sed omnes Mss. ἐπιδεικνύμενοι

[a] Quidam βουλομένους.

cum comprehendissent, supinos illos prostravit.
1. *Ante sex dies Paschæ venit Jesus in Be-* Cap. 12.
B *thaniam, ubi fuerat Lazarus mortuus : 2. et*
manducabat apud eos, et Martha ministra-
bat, Lazarusque manducabat. Hoc veræ re-
surrectionis signum erat, quod post multos dies et
viveret et manducaret. Unde palam est prandium
in ejus domo fuisse : nam ut amici et dilecti Jesum
excipiunt. Quidam tamen dicunt id in alia domo
gestum fuisse. Maria autem non ministrabat : di-
scipula enim erat. Rursus hic major adest illi Spi-
ritus gratia. Non ministrabat enim tamquam vo-
cata, neque communi incumbebat ministerio; sed
Christo soli honorem defert : neque ut homini, sed
C ut Deo adstat. Unguentum enim ideo effudit, et
capillis capitis abstersit, quod signum erat illam
de Christo non eamdem quam alii opinionem ha-
bere. Sed increpavit Judas pietatem simulans.
Quid ergo Christus? 7. *Bonum opus operata est*
in sepulturam meam. Cur discipulum circa mu-
lierem non reprehendit, neque dixit ut evangeli-
sta, ipsum furti faciendi causa mulierem incre-
passe? Patientia sua voluit eum in pudorem
deducere. Quod autem nosset illum esse prodito-
rem patet, quod jam illum sæpe redarguerit, ut
D cum dixit, Non omnes credunt; et, *Unus ex* *Joan.* 6. 65.
vobis diabolus est. Indicavit ergo se nosse illum *Ibid.* v. 71.
esse proditorem, non vero aperte redarguit, sed
indulsit, quod vellet eum a proposito revocare.
Cur ergo alius dixit, omnes discipulos sic loquutos
esse? Et omnes, et ille; sed reliqui non eodem *Matth.* 26. 8.
animo. Quod si quis quærat, cur furi loculos pau-
perum commiserit, et avarum dispensatorem fece-
rit, respondebimus, rem arcanam unum nosse
E Deum; quod si quidpiam sit conjectando dicen-
dum : ut omnem auferret excusationis causam. Non
enim dicere poterat se ex pecuniarum amore id
fecisse, cum posset cupiditati suæ ex loculis facere
satis, sed ex ingenti nequitia, quam volebat
392 Christus cohibere, indulgentia erga illum multa
A usus. Quamobrem illum furantem non arguebat, et-
si non nescius, ejus malam obstruens cupiditatem,
et omnem auferens excusationem. *Sinite illam,*
inquit; *in diem sepulturæ meæ hoc fecit.* Rursus
proditorem admonet, cum sepulturæ meminit. Sed
non incessit illum monitio, neque hoc verbum emol-
livit : etsi potuisset illum in commiserationem in-

Cur Christus furi loculos commiserit.

γέτην οὐκ ἂν παρέδωκεν. ὁ δὲ Χριστὸς πολλῇ συγκαταβάσει πρὸς αὐτὸν κεχρημένος, ἠνείχετο αὐτοῦ μακροθυμῶν. διὸ οὐδὲ ἐν.

ᵃ οὐδὲ κολάσει τό, sic quidam.

jicere; ac si diceret : Molestus sum et onerosus; sed exspecta paulisper, et migrabo. Huc enim respexit cum diceret : 8. *Me autem non semper habebitis*. Sed nihil horum ferum et furiosum hominem flexit, etiamsi multa alia dixerit et fecerit, pedes ejus laverit illa nocte, ac mensæ con- B
sortem fecerit, quod vel latronum animos mulcere potest; et alia verba loquutus sit, quæ possent etiam lapidem emollire. Et hæc non multo ante, sed in ipso die, ne tempus in oblivionem induceret. Sed adversus omnia perstitit.

Avaritia quantum sit malum.

3. Gravis namque est avaritia : gravis certe, quæ oculos et aures obturet, et fera sæviores reddit : non conscientiam, non amicitiam, non societatem, non propriam salutem cogitare sinit; sed ab omnibus simul avertens, quos capit in servitutem redigit, ut gravissima domina. Quodque in hac dura servitute deterius est, gratias sibi habendas esse ipsis suadet; et quanto magis C
illi servitur, tanto magis augetur voluptas : hincque incurabilis morbus gignitur. Hinc venatu difficilis hæc fera est; hæc Giesi ex discipulo et propheta leprosum fecit; hæc Ananiam perdidit; hæc Judam proditorem fecit; hæc principes Judæorum corrupit, qui dona accipiebant et furum socii efficiebantur; hæc plurima induxit bella, sanguine vias, lamentis et gemitibus urbes replevit; hæc cœnas impuras, mensasque exsecrandas, cibos iniquos reddidit. Idcirco idolorum servitutem

Coloss. 3. 5.

illam vocavit Paulus. Sed neque ita deterruit. D
Cur autem idololatriam dicit? Habent multi divitias, illisque uti non audent, sed illas consecrant, et nepotibus intactas transmittunt, eorumque successoribus, quasi Deo dicata munera contingere non audent. Si quando vero iis uti cogantur, ita affecti sunt ac si rem illicitam facerent. Alioquin autem ac si quis gentilis simulacrum coleret, sic tu aurum portis et vectibus munis, ac pro templo tibi arcam statuis, et in aureis vasis deponis. Sed non adoras simulacrum ut ille? At omnem ipsi cultum exhibes. Hujusmodi homo prius oculos et animam tradat, quam idolum illud. Hoc faciunt E
auri amatores. At aurum non adoro, inquies. Neque ille idolum adorat, sed inhabitantem dæmonem. Ita et tu, etsi aurum non adores, sed illum adores dæmonem qui ex auri intuitu et concupiscentia in tuam involat animam. Dæmone namque deterior est pecuniarum cupiditas, cui multi magis

Amor pecuniæ dæmone deterior.

[b] Editi χάριν αὐτῆς, male. Maxima pars Manuscriptorum χάριν αὐτοῖς, optime, si construas cum ἀναπείθει, *ipsis suadet*.

388 obsequuntur, quam idolis alii. Hi namque in mul-
A tis non parent; illi vero in omnibus cedunt, et
quidquid faciendum suggerat, obsequuntur. Quid
dicit avaritia? Esto omnibus hostis et inimicus,
naturam obliviscere, Deum contemne, sacrifica
mihi teipsum : et in omnibus illi obtemperant.
Idolis quidem boves et oves immolantur : avaritia
autem dicit, Immola mihi animam tuam : et ava-
rus morem gerit. Viden' quales aras habeat? qua-
lia excipiat sacrificia? Regnum Dei avari non 1. Cor.
possidebunt : ac nihil tamen formidant. Atqui hæc 10.
cupiditas omnium infirmissima est. Neque enim
innata, neque naturalis est : alioquin enim nobis a
B principio adfuisset : at initio aurum non erat, nec
aurum quispiam amabat. At si vultis, dicam unde
malum irrepserit. Singuli eos qui præcesserant
æmulati, morbum auxerunt, et vel invitum inci-
tat is qui præcessit. Cum vident enim splendidas
ædes, agrorum copiam, servorum greges, argen-
tea vasa, et multam vestium congeriem, nihil non
agunt ut illos superent : ut primi secundis, hi se-
quentibus causa cupiendi exsistant. Quod si voluis-
sent moderate agere, non aliis doctores fuissent;
imo neque his ulla est excusatio. Sunt enim alii qui
C pecunias spernant. Et quis spernit, inquies? Quod
enim gravius est, tanta hujus vitii vis est, ut vide-
atur non posse superari, nec credatur quempiam
esse qui contrariam virtutem sectetur. Multos
tamen hujusmodi numerare possum et in urbibus
et in montibus. Et quid inde lucri? neque enim
hinc meliores evadetis. Alioquin autem non de his
nobis sermo nunc est, nec dicimus divitias effundi
oportere : vellem utique; sed quia majus esse onus
videtur, non cogam, sed hortor ne aliena concu-
D piscatis, atque ex facultatibus largiamini. Multos
autem inveniemus rebus suis contentos, sua curan-
tes, et ex justis laboribus victum parantes. Cur
non hos imitamur et æmulamur? Cogitemus eos
qui ante nos fuerunt : annon illorum prædia stant,
dum ipsorum sola nomina circumferuntur? En hu-
jus balneum, illius suburbanum et diversorium :
annon statim atque hæc videmus, ingemiscimus,
cogitantes quot labores sustinuerit, quot quantaque
rapuerit? et nusquam ille apparet; sed alii ejus
E facultatibus delectantur, quos ille numquam pu-
tasset; et forte etiam inimici, dum extremas ille
dat pœnas. Eadem nos manent. Nam sine dubio
moriemur, eumdemque finem sortiemur. Quanta,
quæso, odia, quantos sumtus, quantas inimicitias

gebatur διασώζεται. Supra Cod. 709 ἑστήκασι frequenti
in Codd. Chrysostomi numeri varietate.]

sustinuerunt? Et quid inde lucri? Immortale supplicium, et consolatio nulla, criminationes ab omnibus non viventi modo, sed etiam defuncto oblatas. Quid porro? cum multorum imagines in ædibus positas conspicimus, annon magis luge-
Psal. 38. 12. mus? Vere plane dixit propheta: *Verumtamen vane conturbatur omnis homo vivens.* Perturbatio enim vere est harumce rerum cura; perturbatio et anxietas superflua. Secus autem in æternis illis mansionibus et tabernaculis. Hic alius laboravit, alius laborum fructu potitur; ibi vero laborum suorum quisque dominus erit, et multiplicem accipiet mercedem. Ad illam ergo possessionem properemus: illic paremus nobis ædes, ut quiescamus in Christo Jesu Domino nostro, quicum Patri et Spiritui sancto gloria in sæcula. Amen.

στησόμεθα. Πόσην ὀργὴν, εἰπέ μοι, πόσην δ
[b] πόσας ἀπεχθείας ὑπέστησαν; Καὶ τί τὸ
394 Κόλασις ἀθάνατος, καὶ τὸ μηδεμιᾶς τυχεῖν
A θίας· καὶ τὸ μὴ ζῶντας μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπ
κατηγορεῖσθαι παρὰ πάντων. Τί δέ; τῶν πολ
εἰκόνας ὅταν ἴδωμεν ἀνακειμένας ἐν ταῖς οἰκί
μᾶλλον θρηνοῦμεν; Ἀληθῶς καλῶς εἶπεν ὁ πρ
Πλὴν μάτην ταράσσεται πᾶς ἄνθρωπος ζῶν.
γὰρ ὄντως ἡ περὶ τὰ τοιαῦτα σπουδή· ταραχὴ
ρυβος περιττός. Ἀλλ' οὐκ ἐν ταῖς μοναῖς ταῖς
τοῦτό ἐστιν, οὐδὲ ἐν ταῖς σκηναῖς ἐκείναις.
μὲν γὰρ ἕτερος ἐμόχθησε, καὶ ἕτερος ἀπολα
δὲ τῶν ἑαυτοῦ μόχθων ἕκαστος ἔσται κύριος,
B λυπλασίονα λήψεται τὴν ἀμοιβήν. Πρὸς ἐκεί
νυν ἐπειγώμεθα τὴν κτῆσιν· ἐκεῖ κατασκευ
ἑαυτοῖς οἰκίας, ἵνα ἀναπαυσώμεθα ἐν Χρισ
σοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δό
τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

[b] Morel. πόσας ἀπεχθεῖς, mendose.

HOMILIA LXVI.

ΟΜΙΛΙΑ ξϛʹ.

Cap. XII. v. 9. *Cognovit ergo turba multa ex Judæis quia illic esset: et venerunt, non propter Jesum tantum, sed ut et Lazarum viderent, quem suscitavit a mortuis.*

Ἔγνω οὖν ὄχλος πολὺς ἐκ τῶν Ἰουδαίων ὅτι ἐ
καὶ ἦλθον, οὐ διὰ τὸν Ἰησοῦν μόνον, ἀλλ'
τὸν Λάζαρον ἴδωσιν, ὃν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν.

1. Quemadmodum divitiæ incautos perdere consueverunt, ita et principatus: illæ enim in avaritiam deducunt, hic in arrogantiam. Vide ergo apud Judæos subditam quidem turbam sanam, principes autem corruptos. Quod enim plebs in illum crederet, testificantur passim evangelistæ:
Joan 7.31. *Multi de turba crediderunt in eum.* Ex principibus autem multi non credebant. Ipsi vero dicunt,
Ibid. 7.48. non turba, *Numquid aliquis ex principibus cre-*
Ibid. v. 49. *didit in eum?* Sed quid dicunt? *Turba populi, qui non norunt Deum, maledicti sunt.* Eos qui credebant, maledictos dicebant; se vero qui occiderunt Christum, prudentes. Hic quoque multi qui miraculum viderant, crediderunt; principes autem, non modo non contenti propriis malis erant,
v. 10. sed etiam Lazarum interficere tentabant. Esto, Christum, qui sabbatum solvebat, qui se æqua-

C Ὥσπερ ὁ πλοῦτος τοὺς οὐ προσέχοντας ἐ
λίζειν εἴωθεν, οὕτω καὶ ἡ ἀρχή. Ἐκεῖνος μὲν
πλεονεξίαν, αὕτη δὲ εἰς ἀπόνοιαν ἄγει. Ὅρα
ἀρχόμενον πλῆθος τῶν Ἰουδαίων ὑγιαῖνον,
ἄρχοντας διεφθαρμένους. Ὅτι γὰρ οὗτοι ἐπί
στευον, λέγουσι μὲν συνεχῶς οἱ εὐαγγελιστ
Πολλοὶ ἐκ τοῦ ὄχλου ἐπίστευσαν αὐτῷ. Ἐκ δὲ
χόντων ἠπίστουν. Καὶ αὐτοὶ λέγουσιν, οὐχὶ ὁ
Μή τις τῶν ἀρχόντων ἐπίστευσεν εἰς αὐτόν;
* φησι; Τὸ πλῆθος, οἱ μὴ εἰδότες τὸν Θεὸν, ἐ
ρατοί εἰσι. Τοὺς πιστεύοντας ἐπικαταράτους
D ἑαυτοὺς δὲ ἀναιροῦντας, συνετούς. Καὶ ἐνταῦ
θαῦμα θεασάμενοι, ἐπίστευον οἱ πολλοί· οἱ δὲ
τες οὐκ ἠρκοῦντο μόνον τοῖς οἰκείοις κακοῖς,
τὸν Λάζαρον ἀνελεῖν [a] ἐπεχείρουν. Ἔστω,
στὸν, ὅτι τὸ σάββατον ἔλυεν, ὅτι ἴσον ἑαυτ
τῷ Πατρὶ, καὶ διὰ τοὺς Ῥωμαίους οὓς φ

* [φασίν Codd. nostri.]

[a] Hæc sequuntur in Florilegio: ἐβουλεύσαντο γὰρ οἱ ἀρχιερεῖς ἵνα καὶ τὸν Λάζαρον ἀποκτείνωσιν, ὅτι αὐτὸν ὑπῆγον τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἐπίστευον εἰς τὸν Ἰησ

lem Patri faciebat, propter Romanos interficere
quæratis; in Lazaro quid sceleris deprehendistis,
ut cogitetis interficere? An beneficium accipere cri-
mini dandum? Viden' sanguinarium illorum pro-
E positum? Atqui multa signa fecerat; sed nullum eos
395 ita efferaverat, non paralyticus, non cæcus. Hoc
A enim et natura mirabilius erat, et post alia multa
factum; resque stupenda erat videre mortuum qua-
triduanum ambulantem et loquentem. Pulchra sane
festi officia, cædibus celebritatem miscere. Præter-
ea illic de violato sabbato accusabant eum, et hac
ratione populum adducebant: hic vero quia nihil
poterant criminis offerre, contra suscitatum ma-
chinantur. Neque poterant hic dicere, ipsum esse
Patri adversarium; precatio enim cohibebat illos.
Quoniam igitur sublata erat assidua illa accusandi
materia, signumque conspicuum erat, ad cædem
feruntur: idipsumque facturi erant erga cæcum,
nisi sabbati crimen adfuisset. Alioquin ignobilis
B ille erat, ejeceruntque illum de templo: hic au-
tem vir insignis, ut liquet ex eo quod multi soro-
res ejus consolatum venerint; et miraculum viden-
tibus omnibus editum fuerat, atque stupendo
modo. Ideo omnes visum accurrebant. Hoc illos
mordebat, quod instante solennitate, illa missa
omnes Bethaniam advolarent. Illum ergo occidere
moliti sunt, et nihil audire sibi videbantur: ita
sanguinarii erant. Ideo lex ab his verbis incipit,
Non occides; et de hoc propheta accusat, ***Manus*** *Exod.* 20.
eorum sanguine plenæ. Quomodo ergo cum non 13. *Isai.* 1. 15.
palam in Judæa ambularet, et in desertum seces-
C sisset, iterum fidenter intrat? Postquam secessu
iram illorum sedaverat, jam quietos adit. Alioquin
plebs præcedens et subsequens poterat illis metum
incutere: nihil enim eam ita allexerat, ut signum
Lazari. Alius porro evangelista dicit, ***Straverunt*** *Luc.* 19.
sub pedibus ejus vestimenta; et, ***Omnis civitas*** 36. *Matth.* 21.
commota est; cum tanto scilicet honore ingredie- 10.
batur. Hoc porro faciebat ut prophetiam aliam
figuraret, aliam impleret: et idem fuit alterius
principium, alterius finis. Nam illud, ***Lætare*** *Matth.* 21.
quia Rex tuus venit tibi mansuetus, prophetiam 5.

exprimunt. Florilegus autem multa de suis addidit, quæ in Chrysostomi commentariis non erant. Infra ἐκεῖ μὲν ἐδόκουν ἐγκαλεῖν: *illic accusabant eum*. In Onomastico Athanasiano, et alibi non semel diximus exemplisque confirmavimus vocem δοκεῖν non minuere affirmationem, ut neque *videtur* apud Scriptores Latinos inferioris ævi. *Ubi Marolus Abbas præesse videtur*. Vide Onomasticon illud.

implet : quod autem asino insideat, rem futuram præsignificat, quia immundum gentilium genus subditum habiturus erat. Quomodo autem alii dicunt ipsum discipulos misisse et dixisse, *Solvite asinam et pullum;* hic vero nihil simile dicit, sed invento asello insedisse? Utrumque factum esse credibile est, et post solutam asinam, ducentibus discipulis, invento asello Christum insedisse. Ramos autem palmarum et olivarum acceperunt, et vestimenta straverunt, ostendentes se majorem de illo, quam de propheta, opinionem habere; et dicebant: 13. *Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini*. Vides hoc maxime illos dolore obruisse, quod omnes persuasum haberent ipsum non esse Deo adversarium? Et hoc maxime populum scindebat, quod se diceret a Patre venire. Quid sibi vult illud, 15. *Lætare multum, filia Sion?* Quia omnes ipsorum reges ut plurimum iniqui erant et cupidi, ipsosque hostibus tradebant, plebem subvertebant et hostibus subditos reddebant: Confide, inquit, hic non talis est, sed mansuetus et mitis; quod ex asina ostenditur. Neque enim exercitu stipatus ingressus est, sed cum asina tantum. 16. *Hoc autem nesciebant,* inquit, *discipuli ejus, quod scriptum de illo esset*. Viden' illos plurima ignorasse, quia ipse nondum eis revelaverat? Nam cum dixit, *Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud :* neque tunc intellexerunt discipuli ejus. Et alius evangelista dicit, absconditum fuisse sermonem ab eis, nec scivisse resurrecturum illum esse a mortuis. Sed hoc jure absconditum illis erat. Quapropter alius evangelista narrat ipsos singula audientes doluisse et mœstos fuisse. Id autem contingebat quod resurrectionem non nossent. Et jure id occultabatur ipsis, quia illorum captum superabat: asinæ vero historia cur illis occulta fuit? Quia hæc quoque res magna erat.

Marc. 11. 2.

Ignorantia Apostolorum ante mortem Christi. Joan. 2. 19. Marc. 9. 9.

Matth. 17. 22.

2. Vide autem evangelistæ philosophiam, quomodo non erubescat pristinam illorum ignorantiam profiteri. Quod scriptum esset sciebant; quod vero de illo scriptum esset, id ignorabant. Nam certe hoc illis offendiculo futurum erat, si rex cum esset, hæc esset passurus, atque ita tradendus. Alioquin autem non tam facile quod regnum illud esset intellexissent. Nam alius evangelista dicit, de hujus mundi regno dici putavisse. 17. *Testificabatur*

Matth. 20. 5.

D καθίσαι, μέλλον πρᾶγμα [a] προδιατυποῦντος
ἀκάθαρτον τῶν ἐθνῶν γένος ἔμελλεν ὑποχείρι
Πῶς δὲ οἱ ἄλλοι φασὶν, ὅτι μαθητὰς ἔπεμψε
πεν· Λύσατε τὴν ὄνον καὶ τὸν πῶλον· οὗτος
τοιοῦτόν φησιν, ἀλλ' ὅτι ὀνάριον εὑρὼν ἐπε
Ὅτι ἀμφότερα γενέσθαι εἰκὸς ἦν, καὶ μετὰ
ναι τὴν ὄνον ἀγόντων τῶν μαθητῶν, εὑρόν
ἐπικαθίσαι. Τὰ δὲ βαΐα τῶν φοινίκων καὶ τῶν
ἔλαβον, καὶ τὰ ἱμάτια ὑπεστόρεσαν, δεικνύ
λοιπὸν μείζονα ἢ περὶ προφήτου δόξαν εἶχον
τοῦ, καὶ ἔλεγον· Ὡσαννὰ εὐλογημένος ὁ ἐρχό
ὀνόματι Κυρίου. Ὁρᾷς ὅτι τοῦτο μάλιστα
E ἀπέπνιγε, τὸ πεισθῆναι πάντας ὅτι οὐκ ἔστ
θεος; Καὶ τοῦτο μάλιστα διῄρει τὸν δῆμον,
αὐτὸν παρὰ τοῦ Πατρὸς ἥκειν; Τί δέ ἐστι
σφόδρα, θύγατερ Σιών; Ἐπειδὴ πάντες
βασιλεῖς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἄδικοί τινες ἦσαν κα
κται, καὶ παρέδωκαν αὐτοὺς τοῖς ἐχθροῖς,
396 πλῆθος διέστρεφον, καὶ ὑπευθύνους ἐποίουν
A μίοις· θάῤῥει, φησίν· οὗτος οὐ τοιοῦτος, ἀλλ
καὶ ἐπιεικής· καὶ δείκνυται ἀπὸ τῆς ὄνου.
στρατόπεδον ἐπισυρόμενος εἰσῆλθεν, ἀλλ' ὄ
μόνον. Τοῦτο δὲ οὐκ ᾔδεσαν, φησὶν, οἱ μαθ
τοῦ, ὅτι ἦν ἐπ' αὐτῷ γεγραμμένον. Ὁρᾷς
πλείονα ἠγνόουν, ἐπειδὴ αὐτὸς οὐκ ἀπεκάλυ
τοῖς; Καὶ γὰρ ὅτε εἶπεν· Λύσατε τὸν ναὸν τ
ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτὸν, [a] οὐδὲ τότε
μαθηταί. Καὶ ἄλλος δὲ εὐαγγελιστὴς λέγει
κεκρυμμένος ὁ λόγος ἀπ' αὐτῶν, καὶ οὐκ ᾔδ
B δεῖ αὐτὸν ἀναστῆναι ἐκ τῶν νεκρῶν. Ἀλλὰ
εἰκότως ἐκρύπτετο. Διὸ καὶ ἄλλος λέγει εὐαγγ
ὅτι καθ' ἕκαστον ἀκούοντες ἤλγουν, καὶ ἦσαν
φείᾳ· τοῦτο δὲ, ἐκ τοῦ μὴ εἰδέναι τὸν περὶ
στάσεως λόγον. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν εἰκότως ἐκρ
ἅτε μεῖζον ἢ κατ' αὐτούς· τὸ μέντοι τῆς ὄν
αὐτοῖς οὐκ ἀπεκαλύφθη; Ὅτι καὶ τοῦτο μέγα

Ὅρα δὲ φιλοσοφίαν εὐαγγελιστοῦ, πῶς αἰ
σχύνεται τὴν προτέραν αὐτῶν ἄγνοιαν [b] ἐκπο
Ὅτι μὲν οὖν γέγραπται, ᾔδεσαν· ὅτι δὲ ἐπ'
γραπται, οὐκ ᾔδεσαν. Καὶ γὰρ ἂν ἐσκανδαλ
τοὺς, εἴ γε βασιλεὺς ὢν τοιαῦτα μέλλοι πάσ
οὕτως ἐκδίδοσθαι. Καὶ ἄλλως δὲ, οὐκ ἂν εὐθέ
C ρησαν τὴν γνῶσιν τῆς βασιλείας, ἣν ἔλεγε.
ἄλλος εὐαγγελιστής φησιν, ὅτι περὶ βασιλείας
ταύτης λέγεσθαι. Ἐμαρτύρει δὲ ὁ ὄχλος, ὅτι

[a] Alii προκατυποῦντος. [Paulo ante ἐπὶ ὄνον, vel ἐπ' ὄνον Cod. 709 et Savil.; ὄνῳ Cod. 705. Illud voluisse videtur Montf.]

[a] Alii οὐδὲ τοῦτο ᾔδεσαν.
[b] Nonnulli ἐκπομπεύων.

autem turba, quod Lazarum resuscitasset. Non enim tot repente mutati fuissent, inquit, nisi signo credidissent. 19. *Pharisæi autem dixerunt illis, Videtis quia nihil proficitis? Ecce mundus totus post illum abit.* Hoc dictum mihi videtur ab iis qui sanæ mentis erant, nec audebant palam loqui; et ex eventu confutabant illos, ut qui inutilia tentarent. Mundum autem hic turbam vocant. Solet enim Scriptura mundum dicere et creaturas,
D et eos qui in nequitia vivunt: illud quidem cum ait, *Efferens secundum numerum mundum* Isai. 40. 26.
suum: hoc vero cum dicit, *Mundus vos non odit, me autem odit.* Joan. 7. 7.
Hæc accurate scire par est, ne præter nominum significationem hæretici ansam arripiant. 20. *Erant autem quidam gentiles, qui ascenderant adorare in solennitate.* Cum jam prope esset ut proselyti fierent, venerant ad solennitatem, et fama commoti dicunt: 21. *Volumus Jesum videre.* Philippus autem Andream adit, utpote qui ipsum præcederet, et rem ei communi-
E cat. Verum non sine cautione nec palam id facit : audierat enim, *In viam gentium ne abieritis.* Matth. 10. 5.
Ideo rem cum discipulo communicatam Magistro refert: ambo enim id retulerunt ei. Ille vero quid dicit? 23. *Venit hora ut clarificetur Filius hominis.* 24. *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet.* Quid
397
A significat illud, *Venit hora?* Dixerat, *In viam gentium ne abieritis,* omnem Judæis præscindens pervicaciæ ansam; illos cohibuit. Cum autem illi immorigeri manerent, gentiles autem accedere vellent, Tempus demum, inquit, est ad passionem accedendi, cum omnia impleta sint. Nam si contumacibus illis semper hæreremus, illosque accedere volentes non admitteremus, indignum hoc esset providentia nostra. Quia igitur discipulos suos post crucem ad gentes missurus erat, cum videt illas jam accedere, ait, Tempus est ut ad crucem ve-
B niam. Non antea sivit accedere, ut id esset in testimonium illis. Antequam enim illum repellerent, antequam in crucem agerent, non dixit, *Euntes docete omnes gentes;* Matth. 28. 19. et 10. 5.
sed, *In viam gentium ne abieritis;* et, *Non missus sum nisi ad oves quæ perierunt domus Israël;* Ibid. 15. 24. 26.
et, *Non est bonum accipere panem filiorum, et dare canibus.* Cum autem odio haberent eum, et ita odio haberent, ut occiderent, superfluum erat persistere, renitentibus illis. Nam recusarunt illum dicentes, *Non habemus regem nisi Cæsarem.* Joan. 19. 15.
Tunc demum illos dimisit, quia ipsi priores dimiserant. Ideo dicit,

et vere sic melius haberet.

Matth. 23. 7. *Quoties volui congregare filios vestros, et noluistis?* Quid sibi vult, *Granum frumenti, nisi* C *cadens in terram mortuum fuerit?* De cruce loquitur. Ne enim turbarentur, cogitantes tunc illum occisum fuisse, cum gentes accesserunt, dicit: Hoc ipsos maxime ad accedendum inducit, hoc prædicationem meam augebit. Deinde quia sermonibus non ita persuadebat, a rerum experientia ipsos allicit dicens : In frumento hoc accidit, ut mortuum majorem fructum afferat. Si hoc in seminibus, multo magis in me. Verum discipuli dicta non intellexerunt. Quare frequenter hoc repetit evangelista, ut excuset eos quod postea fugerint. D Istiusmodi sermonem de resurrectione disputans 1. Cor. 15. 6. sqq. Paulus attulit.

3. Quam ergo excusationem habebunt ii qui resurrectionem non credunt, cum illam in seminibus quotidie contemplari possimus, in plantis quoque, et in generatione nostra? Primo enim corrumpi semen oportet, et inde fieri generationem. Universim vero cum Deus aliquid facit, nullis opus est ratiociniis. Quomodo enim nos ex non exstantibus fecit? Hæc Christianis dico, qui se dicunt Scripturis credere : addam aliud ex E humanis ratiociniis. Ex hominibus alii improbi, alii probi sunt : ex improbis multi re prospera ad extremam senectutem devenerunt; ex probis secus res cessit. Quandonam ergo et quo tempore singuli pro merito accipient? Sane, inquiunt, sed corporum resurrectio non est. Non audiunt Paulum 1. Cor. 15. 3. dicentem, *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem?* Non de anima (non enim anima corrumpitur): et resurrectio dicitur de illo qui 398 cecidit : cecidit vero corpus. Cur autem non vis A esse corporis resurrectionem? annon possibilis Deo est? Sed hoc negare extremæ insipientiæ esset. At non decet? Cur non decet hoc corruptibile, Hæretici antiqui dicerent carnem non resurrectuream esse. quod et laborem et mortem una subiit, coronas etiam participare? Nam si non deceret, non a principio factum fuisset, neque Christus carnem sumsisset. Quod autem sumserit, illamque resuscita- Joan. 20. 27. verit, audi quid dicat : *Infer digitos tuos, et vide quia spiritus ossa et nervos non habet.* Cur Lazarum suscitavit, si melius erat sine cor- B pore resurgere? cur inter signa et beneficia hoc posuit? cur cibos præbuit? Ne itaque, dilecti, ab hæreticis decipiamini. Et resurrectio, et judicium est. Hæc autem de medio tollunt quotquot nolunt operum suorum rationem reddere. Oportet enim resurrectionem talem esse, qualis fuit resurrectio Christi. Primitiæ enim ille est, et primogenitus mortuorum. Quod si resurrectio est animæ pur-

κνα ὑμῶν, καὶ οὐκ ἠθελήσατε; Τί ἐστιν· Ὁ
C τοῦ σίτου, ἐὰν μὴ πεσὼν ἀποθάνῃ; Περὶ τοῦ
λέγει. Ἵνα γὰρ μὴ θορυβῶνται ἐννοοῦντες
καὶ Ἕλληνες προσῆλθον, τότε ἀνῃρέθη, λέγε
μὲν οὖν τοῦτο μάλιστα αὐτοὺς ποιεῖ προσελθ
αὐξήσει τὸ κήρυγμα τὸ ἐμόν. Εἶτα, ἐπειδὴ
γων οὐχ οὕτως ἔπειθεν, ἀπὸ τῆς τῶν πραγμάτ
ρας αὐτὸ μεθοδεύει λέγων· ἐπεὶ καὶ ἐν τῷ σίτ
γίνεται· μᾶλλον φέρει καρπὸν, ὅταν ἀποθάνῃ
ἐν τοῖς σπέρμασι τοῦτο, πολλῷ μᾶλλον ἐν ἐμο
οὐκ ᾔδεσαν οἱ μαθηταὶ τὰ λεγόμενα. Διὸ
αὐτὸ τίθησιν ὁ εὐαγγελιστὴς, ἀπολογούμενο
D τῆς μετὰ ταῦτα φυγῆς. Τοῦτον καὶ περὶ τῆς ἀ
σεως διαλεγόμενος ὁ Παῦλος τὸν λόγον ἐκίνησε.

Ποίαν οὖν ἕξουσιν ἀπολογίαν οἱ τῇ ἀναστά
πιστοῦντες, ἐν τοῖς σπέρμασι τοῦ πράγματ
ἑκάστην μελετωμένου τὴν ἡμέραν, καὶ ἐν φυτ
ἐπὶ τῆς γενέσεως τῆς ἡμετέρας; Πρότερον
φθαρῆναι τὸ σπέρμα, καὶ τότε γενέσθαι
Ὅλως δὲ ὅταν ὁ Θεὸς τὶ ποιῇ, λογισμῶν
χρεία. Πῶς γὰρ ἐξ οὐκ ὄντων ἡμᾶς ἐποίησε;
πρὸς Χριστιανοὺς λέγω, τοὺς λέγοντας πείθεσθα
E φαῖς. Ἐγὼ δὲ καὶ ἕτερον ἐρῶ ἀπὸ λογισμῶν
πίνων. Τῶν ἀνθρώπων οἱ μὲν ἐν κακίᾳ διά
οἱ δὲ ἐν ἀρετῇ. Ἀλλὰ τῶν ἐν κακίᾳ διατ
των πολλοὶ εἰς ἔσχατον γῆρας ἦλθον εὐπαθ
τῶν δὲ ἐν ἀρετῇ, τὰ ἐναντία ὑπομείναντε
τε οὖν τὰ κατ' ἀξίαν ἀπολήψεται ἕκαστος;
καιρῷ; Ναὶ, φησίν· ἀλλὰ σωμάτων οὐκ ἔστι
στασις. Οὐκ ἀκούουσι τοῦ Παύλου λέγοντο
τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν; Ο
398 ψυχῆς (οὐδὲ γὰρ φθείρεται ἡ ψυχή)· καὶ ἀνά
A δὲ τοῦ πεπτωκότος λέγεται· ἔπεσε δὲ τὸ σῶμα.
δὲ οὐ βούλει ἀνάστασιν εἶναι σώματος; Πότερον
νατὸν τῷ Θεῷ; Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἐσχάτης ἀνοίας
Ἀλλ' οὐ πρέπει; Διατί οὐ πρέπει τὸ φθαρτὸν καὶ
καὶ θανάτου κοινωνῆσαν, κοινωνῆσαι καὶ τῶν
νων; Εἰ γὰρ μὴ ἔπρεπεν, οὐδ' ἂν παρὰ τὴν
ἐγένετο, οὐκ ἂν σάρκα αὐτὸς ἀνέλαβεν. Ὅτι
ἀνέλαβε, καὶ αὐτὴν ἀνέστησεν, ἄκουσον τί
Βάλε τοὺς δακτύλους, καὶ ἴδε, ὅτι πνεῦμα ὀσ
νεῦρα οὐκ ἔχει. Διατί δὲ τὸν Λάζαρον ἀνέστη
B βέλτιον ἦν χωρὶς σώματος ἀναστῆναι; τί ἐν τά
μείου καὶ εὐεργεσίας αὐτὸ ποιεῖ; τί δὲ ὅλως
τροφάς; Μὴ τοίνυν ἀπατᾶσθε παρὰ τῶν αἱρ
ἀγαπητοί. Καὶ γὰρ ἀνάστασίς ἐστι, καὶ κρίσι
Ταῦτα δὲ ἀναιροῦσιν, ὅσοι μὴ βούλονται δοῦναι
τῶν πεπραγμένων. Καὶ γὰρ δεῖ τὴν ἀνάστασι
αὐτὴν εἶναι, οἵα γέγονεν ἡ τοῦ Χριστοῦ. Ἀπαρ
ἐκεῖνος, καὶ πρωτότοκος ἀπὸ τῶν νεκρῶν. Εἰ
στασις τοῦτό ἐστι, ψυχῆς καθαρμὸς, καὶ ἀμ

gatio, et liberatio a peccatis; Christus vero non peccavit : cur resurrexit? quomodo nos a maledictione liberati sumus, si ipse peccavit? quomodo
C dicit, *Venit princeps hujus mundi, et in me non habet quidquam?* Nam hoc impeccabilitatem ejus significat. Igitur secundum illos, aut non surrexit, vel ut resurgeret, ante resurrectionem peccavit. Sed et resurrexit, et peccatum non fecit. Ergo resurrexit; et hæc prava doctrina nihil aliud est quam inanis gloriæ proles. Hunc ergo morbum fugiamus. Nam *Corrumpunt bonos mores colloquia prava.* Non sunt hæc apostolorum dogmata.
D Marcion et Valentinus hæc innovarunt. Fugiamus ergo, dilecti. Nihil prodest vita bona, cum prava doctrina : ut vicissim nihil sana doctrina, cum vita corrupta. Hæc gentiles pepererunt : hæc illi auxerunt ab externis accepta philosophis, et materiam non factam et multa hujuscemodi statuentes. Ut ergo dixerunt non esse creatorem sine materia non facta : sic et resurrectionem negarunt. Verum ne iis attendamus, cum immensam Dei potestatem noscamus : ne attendamus. Vobis hæc dico. Nos enim adversus illos pugnare non recusabimus. Sed inermis et nudus, etsi in infirmiores incide-
E rit, licet fortior, facile capietur. Nam si Scripturis attenderetis, et vos quotidie ad pugnam appararetis, non auctor vobis essem ut pugnam adversus illos vitaretis, sed manum consererc suaderem : nam fortis est veritas. Quia vero Scripturis uti nescitis, congressum timeo, ne inermes vos illi prosternant. Nihil enim, nihil utique imbecillius iis qui Spiritus auxilio sunt destituti. Quod si ex-
399 A teriore utantur sapientia, mirandum non est, sed potius ridendum quod stultis utantur doctoribus. Neque enim vel de Deo, vel de creatura quid sanum illi invenire potuerunt; sed ea quæ apud nos vidua novit, Pythagoras prorsus ignoravit. Sed dicunt animam fruticem, piscem, canem fieri. Hisne, quæso, attendas? et qua ratione? Magni sunt illi in vico, cincinnos pulchros alunt, palliis induuntur : hactenus pertingit eorum philosophia.
B Si intus respicias, cinis, pulvis, nihil sanum est, sed *Sepulcrum patens est guttur eorum;* omnia immunditie et sanie plena, et eorum dogmata vermibus scatent. Primus eorum aquam dixit esse deum; qui sequutus est, ignem; alius, aerem; et omnes ad corpora delati sunt. Hosne, quæso, mi-

[c] Sic Mss. Editi vero male μεθ' ἑκάστην.

[a] Savil. ὅτι θάμνος καί.

[*] Justinus Martyr in Parænetico ad Græcos paulo post initium de rerum omnium principio secundum

reris, qui ne incorporei quidem Dei notitiam attigere? Quod si postea quid noverunt, id evenit postquam in Ægypto cum nostris colloquuti sunt. Sed ne vos nimium perturbemus, hic orandi finem faciamus. C Si enim illorum doctrinam proponere incipiamus, quid de Deo, quid de materia, quid de anima et de corpore dixerint, magnus consequetur risus : neque nostra egebunt confutatione; ipsi enim sese mutuo confodiunt. (Philosophus quidam librum de materia contra Christianos scripsit.) Qui contra nos de materia librum scripsit, seipsum confodit. Quare ne vos frustra detineamus, nec sermonum labyrinthum texamus, his missis, hoc dicemus : divinarum Scripturarum lectioni attendendum, neque verbis certandum esse, nullo fructu. Quod etiam (2. Tim. 2. 14.) Paulus Timotheum docet, etsi multa instructum sapientia, et signorum gratiam habentem. D Ipsi ergo obtemperemus, abjectisque nugis, operibus manum admoveamus, fratrum amori dico, hospitalitati, et magnam eleemosynæ rationem habeamus; ut promissa consequamur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

θεὸν, καὶ ὁ μετ' ἐκεῖνον τὸ πῦρ, ἄλλος τὸν ἀέρα καὶ [b] πάντες εἰς τὰ σώματα κατηνέχθησαν. Τούτους οὖν, εἰπέ μοι, θαυμάζειν χρὴ, τοὺς οὐδὲ ἔννοιαν ἀσωμάτου λαβόντας Θεοῦ; Εἰ δήποτε καὶ ὕστερον ἔλαβον, μετὰ τὸ συγγενέσθαι ἐν Αἰγύπτῳ τοῖς ἡμετέροις. Ἀλλ' ἵνα μὴ πολὺν ὑμῖν ἐπάγωμεν θόρυβον, ἐνταῦθα τὸν λόγον καταλύσωμεν. Ἂν γὰρ ἀρξώμεθα τὰ ἐκείνων προτιθέναι δόγματα, καὶ τί μὲν περὶ Θεοῦ, τί δὲ περὶ ὕλης, τί δὲ περὶ ψυχῆς, τί δὲ περὶ σωμάτων εἶπον, πολὺς ἕψεται γέλως. Καὶ οὐδὲ τῆς παρ' ἡμῶν κατηγορίας δεήσονται· αὐτοὶ γὰρ ἀλλήλους ἔβαλον. Ὁ γοῦν καθ' ἡμῶν γράψας τὸν περὶ τῆς ὕλης λόγον, ἑαυτὸν ἀνεῖλε. Διόπερ ἵνα μὴ ματαίως ὑμᾶς ἀποσχολήσωμεν, καὶ λαβύρινθον λόγων ἀνελίσσωμεν, ταῦτα ἀφέντες, ἐκεῖνο ἐροῦμεν, τῆς ἀκροάσεως τῶν θείων ἔχεσθαι Γραφῶν, καὶ μὴ λογομαχεῖν εἰς οὐδὲν δέον· ὃ καὶ Παῦλος παραινεῖ Τιμοθέῳ, καίτοι γε πολλῆς σοφίας ἐμπεπλησμένῳ, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν σημείων ἔχοντι δύναμιν. Πειθώμεθα τοίνυν ἐκείνῳ, καὶ τὰς φλυαρίας ἀφέντες, τῶν ἔργων ἐχώμεθα, φιλαδελφίας λέγω καὶ φιλοξενίας· καὶ πολὺν ποιησώμεθα τῆς ἐλεημοσύνης λόγον, ἵνα τῶν ἐπηγγελμένων τύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

philosophorum sententiam loquitur, aitque Thaletem dicere aquam esse omnium rerum principium, Heraclitum Metapontinum ignem, Anaximenem Milesium, aerem, etc.

[b] [πάντες omissum in Savil. et Codd. nostris.]

HOMILIA LXVII.

ΟΜΙΛΙΑ ξζ'.

400 A

CAP. XII. v. 25. *Qui amat animam suam, perdet eam; et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam.* 26. *Si quis mihi ministrat, me sequatur.*

Ὁ φιλῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀπολέσει αὐτήν· καὶ ὁ μισῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, εἰς ζωὴν αἰώνιον φυλάξει αὐτήν. Ἐὰν ἐμοί τις διακονῇ, ἐμοὶ ἀκολουθείτω.

1. Dulcis est præsens vita, et multæ plena voluptatis; B verum non omnibus, sed iis qui ipsi hærent. Si quis vero cælum respiciat, et bona ibi reposita, cito illam despiciet, et pro nihilo habebit. Nam et corporum pulchritudo, donec alia speciosior appareat, in admiratione habetur : cum vero formosius quidpiam conspicitur, primum contemnitur. Si velimus ergo illam intueri pulchritudinem, et regni illius speciem, cito præsentia vincula dissolvemus. Vinculum enim est rerum præsentium amor. Et hoc nobis suadens Christus, audi quid

Γλυκὺς ὁ παρὼν βίος, καὶ πολλῆς γέμων ἡδονῆς· ἀλλ' οὐχ ἅπασιν, ἀλλὰ τοῖς προσηλωμένοις αὐτῷ. Εἰ δέ τις εἰς τὸν οὐρανὸν διαβλέψειε, καὶ τὰ ἐκεῖ [illegible] * καλὰ, ταχέως αὐτοῦ καταφρονήσει, καὶ οὐδένα ποιήσεται λόγον. Ἐπεὶ καὶ κάλλος σωμάτων, ἕως ἂν ἕτερον μὴ φαίνηται λαμπρότερον, θαυμάζεται· ἐπειδὰν δὲ φανῇ τὸ κρεῖττον, καταφρονεῖται τὸ πρότερον. Ἂν τοίνυν θελήσωμεν καὶ ἡμεῖς εἰς ἐκεῖνο τὸ κάλλος ἰδεῖν, καὶ τὴν εὐπρέπειαν τῆς ἐκεῖ βασιλείας κατοπτεῦσαι, ταχέως ἑαυτοὺς τῶν δεσμῶν ἀπολύσομεν τῶν παρόντων. Δεσμὸς γάρ τίς ἐστιν ἡ πρὸς τὰ παρόντα συμ-

* [καλὰ addidimus e Savil.; κάλλει Codd. nostri, i. e. κάλλη, vere fortasse.]

dicat : *Qui amat animam suam, perdet eam; et qui odit animam suam in hoc mundo, in*
C *vitam æternam custodit eam. Qui mihi ministrat, me sequatur : et ubi ego sum, illic et minister meus erit.* Hæc ænigmati similia videntur, neque tamen sunt, sed multæ plena sapientiæ. Et quomodo *Qui amat animam suam, perdet eam?* Qui absurdis ejus concupiscentiis obtemperat, qui plus quam par est ei indulget. Ideo admonet quispiam, *Noli ambulare in cupiditatibus animæ tuæ.* Sic enim illam perdes (nam a via ad virtutem agente abducit) : ut contra, *Qui odit eam in hoc mundo, servabit eam.* Quid est, *Qui odit eam?* Qui illi perniciosa jubenti resistit.
D Neque dixit, Qui non credit ei, sed, *Qui odit eam.* Quemadmodum enim odiosos nec audire libenter, nec videre placide possumus : sic et animam, cum contraria Dei voluntati præcipit vehementer aversari oportet. Quia enim jam de morte loquuturus est illis, de morte scilicet sua, prævidetque illos in mœstitiam delapsuros esse, rem sublimiori modo tractat : Quid dico, si mortem meam non fortiter feratis? Nisi vos ipsi moriamini, nihil vobis lucri supererit. Et vide quomodo consolationem sermoni admiscet. Valde durum et molestum erat audire, hominem animæ suæ amantissimum mori
E oportere. Ecquid vetera recenseam, quando nunc etiam multos inveniemus qui libenter omnia tolerent, ut hac vita fruantur, etiamsi futura credant? qui cum vident ædificia, opificia, machinas, lacrymantes talia dicunt : Quanta machinatur homo, et pulvis efficitur? Ita magna est hujusce vitæ concupiscentia. Hæc itaque vincula solvens Christus ait : *Qui odit animam suam in hoc mundo, in*
401 *vitam æternam custodiet eam.* Quod autem ut
A illos moneret, et metum eorum solveret, hæc dixerit, audi ex sequentibus : 26. *Qui mihi ministrat, me sequatur;* de morte loquens, et ut per opera ipsum sequantur exigens. Minister enim eum cui ministrat sequi omnino debet. Et considera quandonam hæc loquatur : non cum persequutionem patiebantur, sed cum in fiducia degebant et in tuto esse putabant, a multis honorati et culti; cum sese erigere poterant et audire : *Et tollat crucem suam, et sequatur me* : id est, Paratus semper esto ad pericula, ad mortem, ad migrandum ex hac vita. Deinde cum gravia et molesta dixisset,
B præmium addit. Quodnam illud? Quod ipsum sequatur, quod sit una secum : ostendens fore ut

placet.]

resurrectio mortem sequatur. Nam *Ubi sum ego,* inquit, *illic et minister meus.* Ubi est Christus? In cælis. Ergo etiam ante resurrectionem illuc et anima et mente transferamur. *Si quis mihi ministraverit, diliget eum Pater.* Cur non dixit. Ego? Quia nondum consentaneam de ipso opinionem habebant, sed majorem de Patre. Qui enim nondum sciebant ipsum esse resurrecturum, quomodo magnam de illo opinionem concepissent? Quamobrem filiis Zebedæi ait : *Non est meum dare, sed quibus paratum est a Patre meo.* Atqui ipse est qui judicat. Hic vero se genuinum Filium declarat. Illos enim ut genuini et veri Filii ministros excipiet. 27. *Nunc anima mea turbata est . Et quid dicam? Pater, salvifica me ex hac hora.* Atqui hæc non sunt mortem adire suadentis, imo hortantis utique. Ne dicerent enim eum, humanis carentem doloribus, facile de morte philosophari, et sine suo periculo nos hortari; ostendit se, licet eam formidaret, ipsam utpote utilem non recusare. Hæc porro ad assumtam carnem, non ad divinitatem pertinent. Idcirco ait : *Nunc anima mea turbata est :* (nisi enim hoc esset, qua serie hæc consequi possent, *Pater, salvifica me ex hac hora?*) et ita perturbatus est ut liberari se postularet, si effugere posset.

Marc. 10. 40.

Christus quomodo turbatus.

2. Hæc humanæ naturæ infirmitas est. Sed quid dicam non habeo, cum mortem deprecer. *Propterea veni in horam hanc :* ac si diceret : Etiamsi turbemur, et consternemur, mortem ne fugiamus. Nam ita perturbatus ego, non fugiendum dico : ferendum quippe illud est quod accidit. Non dico, Libera me ex hac hora; sed, 28. *Pater, clarifica nomen tuum.* Etiamsi perturbatio ad hæc dicenda compellat, contrarium dico, *Clarifica nomen tuum;* id est, Duc in crucem : quod humanum affectum indicat, naturamque mori nolentem, sed vitam servare cupientem ; ostenditque se non extra humanos affectus esse. Sicut enim neque esurire neque dormire crimini datur, sic neque præsentem vitam optare. Christus vero corpus habuit a peccatis liberum, non a naturalibus necessitatibus : alioquin corpus non fuisset. His etiam aliud docuit. Quodnam illud? Ut si umquam in mœstitia et metu simus, ne ideo a proposito resi-

φησὶν, πρὸς κινδύνους, πρὸς θάνατον, πρὸ
μίαν τὴν ἐντεῦθεν. Εἶτα ἐπειδὴ τὰ φορτικὰ
τὸ ἔπαθλον τίθησι. Ποῖον δὲ τοῦτο ἦν; Τὸ α
λουθεῖν, καὶ εἶναι ἔνθα ἐστί· δεικνὺς ὅτι
τὸν θάνατον διαδέξεται. Ὅπου γὰρ εἰμὶ, φ
ἐκεῖ καὶ ὁ διάκονος ὁ ἐμός. Ποῦ δὲ ὁ Χρι
οὐρανοῖς. Καὶ πρὸ τῆς ἀναστάσεως τοίνυν ἐ
στῶμεν τῇ ψυχῇ καὶ τῷ νῷ. Ἐάν τις ἐμοὶ
ἀγαπήσει αὐτὸν ὁ Πατήρ. Διατί οὐκ εἶπ
Ἐπειδὴ οὐδέπω τὴν προσήκουσαν περὶ αὐτ
C εἶχον, ἀλλὰ μείζονα περὶ τοῦ Πατρός. Οἱ
ὅτι ἀναστῆναι αὐτὸν ἐχρῆν εἰδότες, πῶς με
αὐτοῦ [a] ἐφαντάσθησαν; Διὸ καὶ τοῖς υἱοῖς
φησίν· Οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡ
παρὰ τοῦ Πατρός μου· καίτοι γε αὐτός ἐσ
νων. Ἐνταῦθα δὲ καὶ τὸ γνήσιον παρίστησι
γνησίου παιδὸς διακόνους, οὕτως ὁ Πατὴρ
ται. Νῦν ἡ ψυχή μου τετάρακται. Καὶ τί ε
τερ, σῶσόν με ἐκ τῆς ὥρας ταύτης. Καὶ
[b] οὐκ ἔτι προτρεπομένου ἐπὶ τὸν θάνατον ἀλ
λιστα μὲν οὖν προτρεπομένου. Ἵνα γὰρ μὴ
ὅτι αὐτὸς ἔξω τῶν ὠδίνων ὢν τῶν ἀνθρωπίν
λως περὶ θανάτου φιλοσοφεῖ, καὶ ἡμῖν ἐξ
παραινεῖ, δείκνυσιν ὅτι καίτοι ἀγωνιῶν αὐ
D διὰ τὸ χρήσιμον οὐ παραιτεῖται. Ταῦτα δὲ
νομίας ἐστὶν, οὐ τῆς θεότητος. Διὰ τοῦτό φ
ἡ ψυχή μου τετάρακται· (ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτό ἐ
ἀκολουθίαν ἔχει τὸ λεχθὲν, καὶ τὸ εἰπεῖν· Πά
σόν με ἐκ τῆς ὥρας ταύτης;) καὶ οὕτω τε
ὡς καὶ ἀπαλλαγὴν ζητεῖν, εἴ γε ἐνῆν διαφυ

Ταῦτα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὰ ἀσθ
Ἀλλ' οὐκ ἔχω τί εἴπω, φησὶν, ἀπαλλαγὴν
νος. Διὰ γὰρ τοῦτο ἦλθον εἰς τὴν ὥραν ταύ
E ανεὶ ἔλεγε· κἂν θορυβώμεθα, κἂν ταραττώ
φεύγωμεν θάνατον· ἐπεὶ κἀγὼ νῦν ταραττό
λέγω ὥστε φυγεῖν· δεῖ γὰρ φέρειν τὸ ἐπιό
γω, ἀπάλλαξόν με ἐκ τῆς ὥρας ταύτης·
Πάτερ, δόξασόν σου τὸ ὄνομα. Καίτοι τῆς
τοῦτο ἀναγκαζούσης λέγειν, τὸ ἐναντίον λέ
σόν σου τὸ ὄνομα· τουτέστιν, ἄγαγε λοιπὸν
σταυρόν· ὃ πολὺ τὸ ἀνθρώπινον ἐπιδείκνυται
402 A φύσιν μὴ βουλομένην ἀποθανεῖν, ἀλλὰ τῆς
ἀντεχομένην ζωῆς· δεικνὺς, ὅτι οὐκ ἔξω τῶ
πίνων παθῶν ἦν. Ὥσπερ γὰρ τὸ πεινῆν οὐκ
οὐδὲ τὸ καθεύδειν· οὕτως οὐδὲ τὸ τῆς παρο
ἐφίεσθαι. Ὁ δὲ Χριστὸς σῶμα καθαρὸν ἁμα
εἶχεν, οὐχὶ φυσικῶν ἀναγκῶν ἀπηλλαγμέ
οὐδ' ἂν σῶμα ἦν. Διὰ δὴ τούτων καὶ ἑτερό
δευσε. Ποῖον δὴ τοῦτο; Ἵνα, εἴ ποτε ἐν ἀ

[a] Alii ἐφαντάζοντο.

[b] Savil. οὐκ ἔστι Morel. οὐκ ἔτι.

καὶ δειλίᾳ, μηδὲ οὕτως ἀποπηδήσωμεν
ιένων. * Πάτερ, δόξασόν σου τὸ ὄνομα.
τι ὑπὲρ ἀληθείας ἀποθνήσκει, δόξαν εἰς
ὸ πρᾶγμα καλῶν. Καὶ τοῦτο συνέβαινε
υρόν. Ἔμελλεν ἐπιστρέφειν ἡ οἰκουμένη,
ν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ θεραπεύειν αὐ-
ὐ τὸ τοῦ Πατρὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ
μως τοῦτο σιγᾷ. Ἦλθεν οὖν φωνὴ ἐκ τῶν
ι ἐδόξασα, καὶ πάλιν δοξάσω. Ποῦ ἐδόξα-
ις πρὸ τούτων γενομένοις. Καὶ πάλιν δο-
ὸν σταυρόν. Τί οὖν ὁ Χριστός; Οὐ δι' ἐμὲ
η γέγονεν, ἀλλὰ δι' ὑμᾶς. Ἐκεῖνοι δὲ
μισαν εἶναι, ἢ ἄγγελον αὐτῷ λελαληκέ-
ιν τοῦτο ἐνόμισαν; μὴ γὰρ οὐχὶ τρανὴ καὶ
ἡ φωνή; Ἀλλὰ ταχέως αὐτῶν ἀπέπτη,
ρων ὄντων καὶ σαρκικῶν καὶ ῥαθύμων.
ὸν ἦχον κατεῖχον[a]· οἱ δὲ, ὅτι μὲν ἔναρ-
ωνὴ, ᾔδεισαν· τί δὲ ἐσήμαινεν, οὐκ ἔτι.
ριστός; Οὐ δι' ἐμὲ ἡ φωνὴ αὕτη γέγο-
' ὑμᾶς. Διὰ τί τοῦτο εἶπεν; Πρὸς [b] ἐκεῖνο
ὃ ἔλεγον ἀεὶ, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ.
τοῦ Θεοῦ δοξαζόμενος, πῶς οὐκ ἔστιν
ὶ, οὗ τὸ ὄνομα δι' αὐτὸν δοξάζεται; Διὰ
ιαὶ ἡ φωνὴ ἠνέχθη. Διὸ καὶ αὐτός φησιν,
ωνὴ αὕτη γέγονεν, ἀλλὰ δι' ὑμᾶς· οὐχ ἵνα
ι ἀγνοῶν παρ' αὐτῆς (πάντα γὰρ οἶδα τὰ
), ἀλλὰ δι' ὑμᾶς. Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον, ὅτι
λησεν αὐτῷ, ἢ βροντὴ γέγονε, καὶ οὐ
φησίν· ὅτι δι' ὑμᾶς ἐγένετο, ἵνα κἂν οὕ-
θε πρὸς τὸ ἐρωτῆσαι τί τὸ λεχθέν. Οἱ δὲ
οὐδὲ οὕτως ἐπύθοντο, ἀκούσαντες ὅτι
ει τὸ πρᾶγμα. Τῷ γὰρ οὐκ εἰδότι πρὸς ὃ
ότως οὐκ ἐδόκει εὔσημος εἶναι ἡ φωνή.
φωνὴ γέγονεν. Ὁρᾷς ὅτι τὰ ταπεινὰ δι'
ται, οὐχ ὡς τοῦ Υἱοῦ δεομένου βοη-
κρίσις ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου. Νῦν
τοῦ κόσμου τούτου κάτω βληθήσεται.
ν ἀκολουθίαν ἔχει πρὸς τὸ, Ἐδόξασα, καὶ
ολλὴν καὶ σφόδρα συνᾴδουσαν. Ἐπειδὴ
δοξάσω, δείκνυσι καὶ τὸν τρόπον τῆς δό-
ὁ τρόπος ἐστίν; Ἐκεῖνος βληθήσεται κά-
Τί δέ ἐστι, Κρίσις ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου;
γε, δικαστήριον ἔσται καὶ ἐκδίκησις. Πῶς
πῳ; Ἀνεῖλε τὸν πρῶτον ἄνθρωπον, ὑπεύ-
ν τῇ ἁμαρτίᾳ (Διὰ γὰρ τῆς ἁμαρτίας εἰσ-
νατος)· ἐν ἐμοὶ τοῦτο οὐχ εὗρε. Τίνος οὖν
ήδησε, καὶ θανάτῳ παρέδωκε; τίνος ἕνε-

liamus. *Pater, clarifica nomen tuum.* Ostendit se pro veritate mori, rem illam gloriam Dei vocans. Et hoc post crucem contigit. Futurum erat B ut orbis converteretur, ac nomen Dei cognosceret, ipsique serviret; non Patris nempe nomen dumtaxat, sed etiam Filii : attamen illud tacet. *Venit ergo vox de cœlis : Et clarificavi, et iterum clarificabo.* Ubi clarificavit? In præcedentibus. Et iterum clarificabo post crucem. Quid ergo Christus? 30. *Non propter me vox hæc facta est, sed propter vos.* Illi autem tonitruum esse putarunt, vel angelum ipsi loquutum fuisse. Et unde hoc putarunt? annon clara et conspicua vox fuit? Verum cito avolavit ab illis, utpote crassioribus, carnalibus, segnibus. Alii sonum tantum retinue- C runt, alii articulatam fuisse vocem noverant; quid vero significaret, non item. Quid ergo Christus? *Non propter me hæc vox venit, sed propter vos.* Cur hoc dixit? Ad illud respiciens quod semper dicebant, illum ex Deo non esse. Qui enim a Deo clarificatur, quomodo non est ex Deo, cujus nomen propter ipsum clarificatur? Ideo vox delata est. Propterea inquit ipse, *Non propter me hæc vox venit, sed propter vos :* Non ut aliquid a me ignoratum ab illa audiam (omnia enim quæ Patris sunt novi), sed propter vos. Quia enim di- D cebant angelum loquutum illi esse, vel factum esse tonitruum, et non advertebant, inquit, propter vos delatam esse vocem, ut hinc concitaremini ad interrogandum quid dictum fuisset. Illi vero stupefacti, neque sic interrogarunt, cum audirent id ad se pertinere. Nescienti enim cujus gratia diceretur, jure non insignis vox videbatur esse. *Propter vos vox delata est.* Viden' quomodo res humiles eorum gratia fiant, non quasi Filius auxilio egeat? 31. *Nunc judicium est mundi, nunc princeps hujus mundi infra ejicietur.* Hoc quomodo aptatur illi, *Clarificavi, et clarificabo?* Optime et admodum consentanee. Quia enim dixit, *Clarifi-* E *cabo,* modum gloriæ ostendit. Quis ille modus? Ille, inquit, *Ejicietur infra.* Quid sibi vult illud : *Judicium est mundi hujus?* Ac si diceret, Judicium erit et ultio. Quomodo? Occidit primum hominem, quem peccato obnoxium invenit (*Per peccatum enim mors intravit*): in me hoc non invenit. Cur ergo insiliit, et morti tradidit? cur in Judæ animam ingressus est, ut me occideret? Ne mihi enim jam dixeris, ita Deum dispensavisse : Rom. 5. 12.

ὸ δὲ εἰπεῖν, πάτερ.]
ιddit Savil.]

b Alii ἐκεῖνο ἱστάμενος.

hoc enim non diaboli est, sed ipsius sapientiæ. Exploretur interim mens maligni illius. Quomodo ergo mundus in me judicatur? Quasi constituto judicio, dicetur illi: Esto, omnes occideris, sed quia peccato obnoxios reperisti; Christum vero cur occidisti? nonne plane injuste? Per Christum ergo totus mundus vindicabitur. Quod ut clarius evadat, exemplo utar. Sit violentus tyrannus quispiam, qui in manus suas incidentes omnes innumeris afficiat malis. Hic si cum rege vel cum filio regis congressus, occidat illum injuste, ejus mors etiam alios ulcisci poterit. Sit aliquis qui a debitoribus exigat, verberet, in carcerem conjiciat; deinde eadem arrogantia nihil debentem perinde cogat. Eorum quæ in alios commisit tunc pœnas dabit: ille namque ipsum occidet.

3. Sic et in Filio factum est. Eorum enim quæ contra vos fecerit diabolus, per ea quæ contra Christum ausus fuit, dabit pœnas. Quod autem id subindicetur, audi: *Nunc princeps hujus mundi ejicietur infra*, per mortem meam. 32. *Et ego si exaltatus fuero, omnes traham ad meipsum;* hoc est, etiam gentiles. Et ne quis diceret, Quomodo ejicietur infra, si te vicerit? Non vincet, inquit. Quomodo enim vincet eum qui alios trahit? Nec loquitur de resurrectione; sed quod resurrectione majus est, *Omnes traham ad meipsum.* Nam si dixisset, Resurgam, nondum palam esset ipsos esse credituros: cum autem dicit, Credent, utrumque declarat, et resurrecturum se confirmat. Si enim mortuus mansisset, et homo purus esset, nemo credidisset. *Omnes traham ad meipsum.* Cur ergo dicit Patrem trahere? Quia trahente Filio, trahit et Pater. Traham, inquit, utpote a tyranno detentos, qui non possint per se accedere, et ejus obsistentis manus effugere. Alibi autem illud
Matth. 12. 9. rapinam vocat. *Nemo potest spolia fortis rapere, nisi prius fortem alliget, et tunc vasa ejus rapiat.* His ejus violentiam significat. Quod ergo illic rapinam, hic tractionem appellavit. Hæc cum sciamus, excitemur, glorificemus Deum, non per fidem tantum, sed etiam per vitam; alioquin non gloria, sed blasphemia in Deum esset. Non ita blasphematur Deus ab exsecrando gentili, ut a Christiano corrupto. Idcirco omnia, obsecro, fa-

403 κεν εἰς τὴν Ἰούδα ψυχὴν ἐνέβαλεν ὥστε μ
A Μὴ γάρ μοι εἴπῃς νῦν, ὅτι ὁ Θεὸς ᾠκονόμη
γὰρ οὐ τοῦ διαβόλου, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ σοφ
ἐκείνου ἡ γνώμη ἐξεταζέσθω τοῦ πονηροῦ.
κρίνεται ὁ κόσμος ἐν ἐμοί; Ὡσανεὶ δικαστ
θεζομένου, λεχθήσεται πρὸς αὐτὸν, ἔστω
ἀνεῖλες, διὰ τὸ [a] ἁμαρτίας ὑπευθύνους ε
Χριστὸν διατί ἀνεῖλες; οὐκ εὔδηλον ὅτι ἀδί
οὖν δι' αὐτοῦ ἐκδικηθήσεται ὁ κόσμος ἅπα
καὶ σαφέστερον ᾖ, καὶ ἐπὶ παραδείγματος
σω φανερόν. Ἔστω τις βίαιος τύραννος, π
ἐμπίπτοντας μυρίοις περιβάλλων κακοῖς.
B συμβαλὼν βασιλεῖ, ἢ υἱῷ βασιλέως, ἀν
ἀδίκως, ὁ ἐκείνου θάνατος καὶ τοὺς ἄλλους
δυνήσεται. Ἔστω τις ὀφειλέτας ἀπαιτῶν,
πτέτω, καὶ εἰς δεσμωτήριον ἐμβαλλέτω· ε
αὐτῆς ἀπονοίας καὶ τὸν οὐδὲν ὀφείλοντα ὑπ
τὴν εἱρκτὴν ἀγέτω. Οὗτος καὶ ὧν εἰς τοὺ
ἐποίησε, δώσει δίκην· ἀναιρήσει γὰρ [b] αὐτὸ

Οὕτω καὶ ἐπὶ Υἱοῦ γέγονεν. Ὧν γὰρ εἰς ὑμ
σεν ὁ διάβολος, δι' ὧν εἰς τὸν Χριστὸν ἐ
ἀπαιτηθήσεται δίκην. Καὶ ὅτι τοῦτο αἰνίττετ
σον τί φησι· Νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτ
σεται κάτω, διὰ τοῦ θανάτου τοῦ ἐμοῦ. Καὶ ἐ
C ὑψωθῶ, πάντας ἑλκύσω πρὸς ἐμαυτόν· τουτ
τοὺς ἐξ ἐθνῶν. Καὶ ἵνα μή τις εἴπῃ, πῶς
ται κάτω, εἰ καὶ σοῦ περιγίνεται; λέγει, ο
νεται· πῶς γὰρ, τοῦ καὶ τοὺς ἄλλους ἕλκο
οὐ λέγει τὴν ἀνάστασιν, ἀλλ' ὃ τῆς ἀναστάσε
ἐστὶ, Πάντας ἑλκύσω πρὸς ἐμαυτόν. Εἰ μὲ
πεν, ὅτι ἀναστήσομαι, οὔπω δῆλον ὅτι κα
σουσι· τὸ δὲ εἰπεῖν, ὅτι πιστεύσουσιν, ἀμφότ
αποδέδεικται, ὅτι καὶ ἀναστήσεται. Εἰ γὰ
ἔμεινε, καὶ ψιλὸς ἄνθρωπος ἦν, οὐδεὶς ἂν ἐ
Πάντας ἑλκύσω πρὸς ἐμαυτόν. Πῶς οὖν φησι
D Πατὴρ ἕλκει; Ὅτι Υἱοῦ ἕλκοντος, Πατὴρ ἕλ
κύσω δὲ, φησὶν, ἅτε ὑπὸ τυράννου κατεχομέ
ἀφ' ἑαυτῶν μόνον οὐ δυναμένους προσελθεῖν,
ἐκείνου χεῖρας [c] οὐ διαφυγεῖν, ἅτε ἀντεχομέ
λαχοῦ δὲ τοῦτο ἁρπαγὴν καλεῖ. Οὐδεὶς δύ
σκεύη τοῦ ἰσχυροῦ διαρπάσαι, ἐὰν μὴ πρῶ
τὸν ἰσχυρὸν, καὶ τότε τὰ σκεύη αὐτοῦ δι
Ταῦτα δὲ τὸ βίαιον αὐτοῦ παριστῶν ἔλεγεν. Ὁ
ἐκεῖ ἁρπαγὴν, ἐνταῦθα ἕλξιν ἐκάλεσε. Ταῦτ
δότες, διαναστῶμεν, δοξάσωμεν τὸν Θεὸν, μὴ
E στεως μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ βίου· ἐπεὶ οὐ
δόξα, ἀλλὰ βλασφημία. Οὐ γὰρ οὕτω βλασ
Θεὸς, Ἕλληνος ὄντος μιαροῦ, ὡς Χριστιανοῦ

[a] Putat Savilius legendum ἁμαρτίαις. Ita certe melius esset; sed sine auctoritate Codicum nihil mutamus.

[b] Morel. αὐτὸς ἐκεῖνος.

[c] [Negationem omittunt Savil. et Cod. 709, terea, ut est mendosissime scriptus, διελθεῖν.

ciamus, ut Deus gloria afficiatur. Nam ait, Væ servo illi, per quem nomen Dei blasphematur (quando autem Væ dicitur, omnis cruciatus sequitur atque supplicium) : beatus autem ille est,
604 per quem nomen ejus honoratur. Ne itaque simus
A quasi in tenebris, sed omnia peccata fugiamus, maxime autem illa quæ in publicam perniciem transeunt : in his enim præsertim Deus blasphematur. Quam enim veniam consequemur, si aliis dare jussi, aliena rapiamus? quæ nobis erit spes salutis? Si esurientem non alas, punieris; si indutum exuas, quam consequeris veniam? Hæc frequenter dicere non cessabimus. Forte qui hodie non audiunt, cras audient : qui cras non attendent, postridie audient. Quod si qui immorigeri sint, nos saltem innoxii judicium non subibimus, qui
B quæ nostra erant impleverimus. Utinam nec nos de dictis erubescamus, nec vos pudore afficiamini, sed omnes cum fiducia stare possimus ante tribunal Christi, ut et nos possimus in vobis gloriari, deque malis nostris aliquam consolationem accipere; vestram nempe probationem, in Christo Jesu Domino nostro, quicum Patri gloria, simulque Spiritui sancto in sæcula. Amen.

Contra avaros et rapaces.

HOMILIA LXVIII.

C Cap. XII. v. 34. *Respondit ei turba : Nos audivimus ex lege, quod Christus manet in æternum : et quomodo tu dicis, Oportet exaltari Filium hominis? Quis est iste Filius hominis?*

1. Error deprehensu facilis et infirmus est, etiamsi exterius mille depingatur coloribus. Et quemadmodum ii, qui ruinæ proximos parietes oblinunt, non illos tamen illitos firmant : sic qui mentiuntur, facile confutantur : id quod hic passi sunt Judæi. Nam Christo ipsis dicente, *Cum*
D *exaltatus fuero, a terra omnes traham ad meipsum; Nos audivimus*, inquiunt, *a lege, quia Christus manet in æternum. Quomodo tu dicis, Oportet exaltari Filium hominis? Quis est iste Filius hominis?* Norant igitur Christum esse immortalem, et vitam habere sine termino. Ergo quid diceret intelligebant. Etenim in Scripturis passim et passio et resurrectio occurrunt. Nam

Isai. 53. 7. Isaias hæc simul ponit : *Tamquam ovis ad occi-
sionem ductus est, et quæ sequuntur omnia. Et
David in secundo Psalmo, et alibi sæpe hæc ambo
Gen. 49. 9. copulat. Patriarcha quoque cum dicit, ***Decidens***
dormivit ut leo, addiditque, ***Et ut catulus leonis,***
quis suscitabit eum? simul passionem et resur-
rectionem significat. Verum hi sperantes se illi si-
lentium imposituros ac demonstraturos ipsum non
esse Christum, hinc Christum in æternum ma-
nere confitentur. Et vide quam maligne. Non di-
xerunt enim, Nos audivimus quod Christus non
passurus, non crucifigendus sit, sed, ***Quod ma-***
net in æternum. Atqui neque hoc dictum con-
trarium erat. Passio namque immortalitatis non
fuit impedimentum. Hinc videre licet multa eos
scivisse quæ in dubium vocari poterant, atque
sponte sua malignatos esse. Quia enim ante de
morte disseruerat, cum hic audirent illum exal-
tandum esse, hoc suspicati sunt. Deinde dicunt,
Quis est iste Filius hominis? Et hoc maligne.
Ne putes, inquiunt, nos de te hoc dicere, neu di-
cas, nos inimicitiæ causa tibi contradicere. Ecce
nescimus de quo loquaris, et tamen hæc proferi-
Mors Christi non obfuit quominus maneret in æternum. mus: Quid ergo Christus? Ipsos confutat, osten-
ditque passionem nihil obesse quominus ipse ma-
neat in æternum. 35. ***Adhuc***, inquit, ***modicum***
tempus lumen in vobis est; significans mortem
suam esse translationem. Nam lux solis non ex-
stinguitur, sed parvo tempore secedens, rursum ap-
paret. ***Ambulate dum lucem habetis***. Quod hic
tempus indicat? an totam hanc vitam? an tempus
ante crucem? Utrumque arbitror. Ob ineffabilem
enim ejus benignitatem, multi etiam post crucem
crediderunt. Hæc porro dicit ut illos ad creden-
dum concitet, ut etiam superius fecit ita dicens,
Joan. 7. 33. ***Adhuc modicum tempus vobiscum sum. Qui***
ambulat in tenebris, nescit quo vadat. Quanta
nunc Judæi ignorantes faciant, ac si in tenebris
ambularent! Videntur sibi recta incedere via,
dum contraria procedunt, sabbatum servantes,
et legem ciborumque observationes; et nesciunt
ubi ambulent. Ideo dicebat : 36. ***Ambulate in***
Joan. 1. 13. ***luce, ut filii lucis sitis;*** id est, filii mei. At-
qui in principio inquit evangelista : ***Non ex san-***
guinibus, neque ex voluntate carnis, sed ex
Deo nati sunt; id est, ex Patre : hic vero ipse il-
los gignere dicitur, ut scias unam esse operationem
Patris et Filii. ***Hæc loquutus Jesus, abiit, et ab-***
scondit se ab eis. Cur abscondit se nunc? Neque

Καὶ γὰρ Ἡσαΐας ἅμα ταῦτα τίθησιν, Ὡς
ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, λέγων, καὶ τὰ ἑξῆς ἅπ
ὁ Δαυῒδ ἐν τῷ δευτέρῳ ψαλμῷ, καὶ ἀλλαχ
χοῦ συνάπτει ταῦτα ἀμφότερα. Καὶ ὁ πατ
E εἰπὼν, Ἀναπεσὼν ἐκοιμήθη ὡς λέων, ἐπὶ
ὡς σκύμνος λέοντος, τίς ἐγερεῖ αὐτόν; Ὁ
πάθος καὶ τὴν ἀνάστασιν ἐνδείκνυται. Ἀλλ
μίζοντες ἐπιστομίζειν αὐτὸν καὶ δεικνύνα
Χριστὸν ἐκ τούτου, ὁμολογοῦσιν ὅτι ὁ Χρισ
αἰῶνα μένει. Καὶ ὅρα πῶς κακούργως. Οὐ
405 ὅτι ἡμεῖς ἠκούσαμεν ὅτι ὁ Χριστὸς οὐδὲν πε
A σταυροῦται, ἀλλ', Ὅτι μένει εἰς τὸν αἰῶ
οὐδὲ τοῦτο τὸ εἰρημένον ἐναντίον ἦν. Τῇ γ
σίᾳ τὸ πάθος οὐκ ἐγένετο κώλυμα. Ἐντα
ἰδεῖν, ὅτι πολλὰ τῶν ἀμφιβόλων συνίεσαν, κ
ἐκακούργουν. Ἐπειδὴ γὰρ ἔφθη περὶ θαν
λεχθεὶς ἀνωτέρω, ἀκούσαντες τὸ ὑψωθῆνα
τοῦτο ὑπώπτευσαν. Εἶτα λέγουσι· Τίς ἐσ
Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου; Καὶ τοῦτο κακούργως
δὴ νομίσῃς, φησὶν, ὅτι περὶ σοῦ τοῦτο λέ
εἴπῃς ὅτι δι' ἀπέχθειαν ἐναντιούμεθα. Ἰδο
οἴδαμεν περὶ τίνος λέγεις, καὶ ὅμως ἀπο
Τί οὖν ὁ Χριστός; Ἐπιστομίζων αὐτοὺς, κα
ὅτι τὸ πάθος οὐδὲν κώλυμα πρὸς τὸ μένειν
B τὸν αἰῶνα, Ἔτι, φησὶ, μικρὸν χρόνον τὸ
ὑμῶν ἐστι· δηλῶν, ὅτι ὁ θάνατος αὐτοῦ μ
ἐστι. Καὶ γὰρ τὸ φῶς τὸ ἡλιακὸν οὐκ ἀ
ἀλλὰ μικρὸν ὑποχωρῆσαν πάλιν φαίνεται.
τεῖτε, ἕως τὸ φῶς ἔχετε. Ποῖον ἐνταῦθα
ρόν; ἆρα τὴν παροῦσαν ζωὴν ἅπασαν, ἢ τὸ
σταυροῦ χρόνον; Ἔγωγε οἶμαι ἀμφοτέρους
τὴν ἄφατον αὐτοῦ φιλανθρωπίαν πολλοὶ καὶ
σταυρὸν ἐπίστευσαν. Λέγει δὲ ταῦτα κατεπ
τοὺς εἰς τὴν πίστιν, ὅπερ καὶ ἀνωτέρω π
οὕτω λέγων, Ἔτι μικρὸν χρόνον μεθ' ὑμῶν
C περιπατῶν ἐν τῇ σκοτίᾳ, οὐκ οἶδε ποῦ ὑπά
γοῦν οἱ Ἰουδαῖοι νῦν πράττουσιν, καὶ οὐκ
πράττουσιν, ἀλλ' ὡς ἐν σκότῳ, οὕτω β
Δοκοῦσι μὲν τὴν ὀρθὴν ὁδεύειν ὁδὸν, τὴν δὲ
βαδίζουσι, [a] σάββατα τηροῦντες, καὶ νόμο
τοντες, καὶ βρωμάτων παρατηρήσεις, [b]
ἴσασι ποῦ περιπατοῦσι. Διὰ τοῦτο ἔλεγε·
τεῖτε εἰς τὸ φῶς, ἵνα υἱοὶ φωτὸς γένησθε· τ
ἐμοὶ υἱοί. Καίτοι ἐν προοιμίοις φησὶν ὁ εὐαγ
ὅτι Οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος
ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν· τουτέστι, τοῦ
ἐνταῦθα δὲ αὐτὸς λέγεται τούτους γεννᾷν, ἵν
ὅτι μία ἐνέργεια Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Ταῦτα
D Ἰησοῦς, καὶ ἀπελθὼν ἀπ' αὐτῶν, ἐκρύβη

[a] Editi σάββατον κατηγοροῦντες. Savil. putat legendum τηροῦντες. Quatuor autem ex Mss. nostris σάββατα τη-ροῦντες habent, quæ est haud dubie vera lecti

[b] [καὶ addidimus e Savil. et Cod. 709.]

enim lapides contra eum tulerunt, neque blasphemarunt, ut ante fecerant. Cur ergo se abscondit? Cum in corda penetraret, sciebat eorum animos exasperari, etiamsi nihil loquerentur : sciebat fervere illos et cædem spirare; neque exspectavit donec in opus procederent, sed abscondit se, ut illorum invidiam sedaret. Vide quomodo id subindicet evangelista, qui statim addit : 37. *Cum autem tanta signa fecisset, non crediderunt in*
E *eum*. Quæ illa tanta signa? Ea quæ prætermisit evangelista, ut ex sequentibus palam est. Nam cum secessisset, et postea reversus esset, rursus placide illos alloquitur his verbis : *Qui credit in me, non* Joan. 12.
credit in me, sed in eum qui misit me. Vide 44.
quid facit : ab humilibus incipit, et confugit ad
406 Patrem, iterumque extollit sermonem. Et cum eos
A efferatos intelligit, discedit, et rursus comparet, et ab humilibus iterum incipit. Et ubinam hoc fecit? Imo ubi non fecit? Vide quid initio dicat :
Sicut audio, judico; deinde sublimius, *Sicut* Joan. 5. 30.
enim Pater suscitat mortuos et vivificat, sic et 21.
Filius quos vult vivificat; iterumque, *Ego non* Ibid. 8. 50.
judico vos, alius est qui judicat. Rursumque
secedit; posteaque in Galilæa comparens, *Opera-* Ibid. 6. 27.
mini, inquit, *non cibum qui perit*. Et cum magna de se dixisset, quod ex cælo descenderit, quod vitam æternam det, rursum abscedit. Et in Scenopegia rursum adstans, idipsum facit.

B 2. Ac perpetuo videas illum doctrinam suam variantem, præsentia, absentia, humilibus, sublimibus verbis. Quod etiam hic fecit. *Cum autem tanta signa fecisset, non crediderunt in eum*, inquit, 38. *ut impleretur sermo Isaiæ, quem dixit : Domine, quis credidit auditui nostro? et brachium Domini cui revelatum est?* Et rursum, *Non potuerunt*, inquit, *credere, quia dixit Isaias : Auditu audietis, et non intelligetis*. 41. *Hæc autem dixit quando vidit gloriam ejus, et loquutus est de eo*. Ecce iterum
C hoc, *Quia*, et, *Dixit*, non causales sunt voces, sed eventum significantes. Neque enim quia id dixit Isaias, ideo non crediderunt; sed quia credituri non erant, ideo hæc dixit Isaias. Cur ergo non ita loquitur evangelista, sed incredulitatem a prophetia, non prophetiam ab incredulitate esse dicit : imo in sequentibus illud significantius ponit sic loquens, *Propterea non poterant credere, quia dixit Isaias?* Hic pluribus vult significare Scripturæ veracitatem, et quod quæ illa prædixit, non alio quam quo dixit modo evenerint. Ne quis enim
D diceret, Cur venit Christus? non sciebat non credi-

turos illos? prophetas inducit, qui hoc præsciverunt. Venit autem, ne aliquam peccati sui excusationem haberent. Quæ enim prædixit propheta, ut prorsus futura prædixit: nisi enim omnino futura essent, non prædixisset. Erant autem prorsus futura, cum illi incurabiles essent. Illud autem, *Non potuerunt*, id est, Noluerunt. Nec mireris. Nam alibi quoque ait: *Qui potest capere, capiat*. Sic sæpe solet potestatem pro voluntate ponere. Iterumque, *Non potest mundus vos odio habere; me autem odio habet*. Quod etiam in communi usu observatur: ut cum dicit quispiam, Non possum illum talem amare, voluntatis vehementiam potestatem vocans: ac rursum, Ille talis fieri non potest bonus. Et propheta quid ait? *Si mutabit Æthiops pellem suam, et pardus maculas suas; et populus hic poterit bene facere, qui didicit mala*. Non ideo hæc dicit, quod non possint illi virtutem exercere; sed quod nollent, ideo non posse. Hoc autem hic sibi vult evangelista, non posse mentiri prophetam, neque tamen ideo impossibile erat illos credere. Poterat enim fieri ut etiam illis credentibus verax esset propheta. Neque enim hæc dixisset, si credituri fuissent. Cur, inquies, non ita dixit? Quia tales quasdam proprietates habet Scriptura, et id ejus legibus concedendum. *Hæc porro dixit, cum vidit gloriam ejus*. Cujus? Patris. Cur ergo Joannes de Filio loquitur, et Paulus de Spiritu? Non ut confundentes hypostases, sed unam significantes dignitatem. Nam quæ Patris sunt, Filii sunt, et quæ Filii, Patris. Atqui multa per angelos dixit, et nemo tamen ait, Sicut dixit angelus; sed quid? Deus dixit. Quæ enim a Deo per angelos dicta sunt, Dei sunt; non item quæ Dei sunt, angelorum sunt. Hic vero ait verba Spiritus esse. *Et loquutus est de eo*. Quid loquutus est? *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum*, etc. Gloriam ergo hic dicit visionem illam, fumum, arcana audisse mysteria; Seraphim vidisse, fulgur a throno exsiliens, in quod respicere potestates illæ non valebant. *Et loquutus est de eo*. Quid loquutus est? Quod audierit vocem dicentem, *Quem mittam, et quis ibit? Et dixi, Ecce ego sum, mitte me. Et dixit, Auditu audietis, et non intelligetis; et videntes videbitis, et nescietis. Excæcavit enim oculos eorum, et induravit cor eorum, ne forte videant oculis, et corde intelligant*. Eu

Prophetiæ nullam imponunt necessitatem.
Matth. 19. 12.
Joan. 7. 7.
Jer. 13. 23.
Isai. 6. 1.
Isai. 6. 8.—10.

μὴ ἔχωσι περὶ τῆς ἁμαρτίας αὐτῶν. Ἃ γὰρ
ὁ προφήτης, ὡς πάντως ἐσόμενα προεῖπε
μὴ πάντως ἔμελλεν ἔσεσθαι, οὐκ ἂν προεῖπε
δὲ ἔμελλεν ἔσεσθαι, ἐπειδὴ ἀνιάτως εἶχον
δὲ κεῖται τὸ, Οὐκ ἠδύναντο, ἀντὶ τοῦ, οὐ
ᵃ κεῖται. Καὶ μὴ θαυμάσῃς. [Καὶ γὰρ καὶ
φησιν· Ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρείτω. Ο
πολλαχοῦ δύναμιν τὴν προαίρεσιν λέγειν.
Οὐ δύναται ὁ κόσμος μισεῖν ὑμᾶς· ἐμὲ δὲ μι
δὲ καὶ ἐν τῇ κοινῇ συνηθείᾳ φυλαττόμενον
E ὡς ὅταν λέγῃ τις· οὐ δύναμαι ἀγαπῆσαι τὸν
σφοδρὸν τῆς βουλήσεως δύναμιν λέγων. Καὶ
δύναται ὁ δεῖνα γενέσθαι χρηστός. Καὶ ὁ πρ
τί φησιν; Εἰ ἀλλάξεται Αἰθίοψ τὸ δέρμα
πάρδαλις τὰ ποικίλματα αὐτῆς, καὶ ὁ λαὸς
νήσεται εὖ ποιῆσαι μεμαθηκὼς κακά. Οὐ τοῦ
ὅτι ἀδύνατος αὐτοῖς ἡ τῆς ἀρετῆς ἐργασία
οὐ βούλονται, διὰ τοῦτο οὐ δύνανται. Καὶ
407 εὐαγγελιστής, τοῦτό φησιν, ὅτι ἀδύνατον
A σθαι τὸν προφήτην. Οὐ μὴν διὰ τοῦτο ἀδ
αὐτοὺς πιστεῦσαι. Ἐνῆν γὰρ, καὶ πιστευσά
τῶν, ἀψευδῆ μένειν. Οὐ γὰρ ἂν ταῦτα πρ
πιστεύειν ἔμελλον. Τί οὖν, φησὶν, οὐχ οὕτ
Ὅτι ἰδιώματά τινα ἡ Γραφὴ τοιαῦτα ἔχει
τοῖς νόμοις αὐτῆς παραχωρεῖν. Ταῦτα δὲ
εἶδε τὴν δόξαν αὐτοῦ. Τίνος; Τοῦ Πατρός.
ὁ Ἰωάννης περὶ τοῦ Υἱοῦ λέγει, ὁ δὲ Παῦλο
Πνεύματος; Οὐχ ὡς συναλείφοντες τὰς ὑπ
ἀλλὰ μίαν ἀξίαν δηλοῦντες εἶναι, φησί. Κ
τοῦ Πατρὸς, τοῦ Υἱοῦ, ᵃ καὶ τὰ τοῦ Υἱοῦ,
τρός ἐστι. Καίτοι πολλὰ δι' ἀγγέλων εἶπε,
B λέγει, καθὼς εἶπεν ὁ ἄγγελος· ἀλλὰ τί;
εἶπεν. Τὰ μὲν γὰρ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δι' ἀγγέλω
να, τοῦ Θεοῦ ἂν εἴη· οὐκ ἔτι δὲ καὶ τὰ τ
τῶν ἀγγέλων. Ἐνταῦθα δὲ τοῦ Πνεύματ
εἶναι τὰ ῥήματα. Καὶ ἐλάλησε περὶ αὐτοῦ.
σεν; Εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου
καὶ τὰ ἑξῆς. Δόξαν οὖν ἐνταῦθά φησι, τὴν
νην, τὸν καπνὸν, τὸ ἀκοῦσαι μυστηρίων ἀ
τὸ ἰδεῖν τὰ Σεραφὶμ, τὴν ἀστραπὴν τὴν ἀπ
νου πηδῶσαν, ᾗ ἀντιβλέψαι αἱ δυνάμεις
ἐκεῖναι. Καὶ ἐλάλησε περὶ αὐτοῦ. Τί ἐλάλη
C ἤκουσε φωνὴν λέγουσαν· τίνα ἀποστείλω
πορεύσεται; Καὶ εἶπον· ἰδοὺ ἐγώ εἰμι, ἀπόσ
Καὶ εἶπεν· ἀκοῇ ἀκούσετε, καὶ οὐ μὴ συν
βλέποντες βλέψετε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε. Ἐτύφ
αὐτῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ πεπώρωκεν α
καρδίαν, μή ποτε ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ

ᵃ [Ita Montf. et Codd. nostri. Justa oratio ap. Savilium hæc verba, κεῖται. καὶ, omittentem. Sed fortasse ab initio sententiæ præstat legere κεῖται δέ.]

ᵃ Savil. καὶ τὰ τοῦ υἱοῦ, τοῦ πνεύματός ἐσ
omnes fere Manuscripti.

rursus aliam quæstionem, quæ nulla tamen est, si recte attendamus. Quemadmodum enim sol debiles oculos percellit, non per propriam naturam : sic quoque accidit iis, qui Dei verbis non attendunt. Ita et Pharaonis cor indurasse dicitur, quod accidit illis etiam qui Dei dictis repugnant. Proprietas autem hæc Scripturæ est, ut et illud, *Tra-* *Rom.* 1. 28.
D *didit eos in reprobum sensum;* et illud, *Distri-* *Deut.* 4. 19.
buit gentibus; id est, concessit, dimisit. Non enim illum hic operantem inducit, sed ex aliorum nequitia hæc facta esse significat. Cum enim derelinquimur a Deo, tradimur diabolo; diabolo traditi, innumeris afficimur malis. Ut auditorem ergo terreat, ait, *Induravit*, et, *Tradidit*. Nam quod ille non modo non tradat, sed nec nos deserat, nisi nolimus, audi quid dicat : *Nonne pec-* *Isai.* 59. 2.
cata vestra dividunt me a vobis? ac rursum :
Qui elongant se a te, peribunt. Osee autem di- *Psal.* 72. 27.
cit : *Oblita es legis Dei tui, et ego tui oblivi-* *Osee* 4. 6.
E *scar;* et ipse in Evangeliis : *Quoties volui con-* *Luc.* 13. 34.
gregare filios vestros, et noluistis? et Isaias
rursum : *Veni, et non erat homo : vocavi, et* *Isai.* 50. 2.
non erat qui audiret. Hæc autem dicit ut ostendat nos priores in causa esse cur derelinquamur, et cur pereamus. Deus enim non modo nec relinquere, nec punire nos vult; sed etiam quando punit, non libens hoc facit. *Nolo* enim, inquit, *mortem pec-* *Ezech.* 18. 32.
catoris, sed ut convertatur et vivat. Christus
408 autem de excidio Jerosolymæ lacrymatur : quod
A nos etiam erga amicos facimus.

3. Hæc cum sciamus, nihil non agamus ne nos separemus a Deo, sed animæ nostræ curæ amorique fraterno operam demus, neque nostra discerpamus membra (illud enim furentium et mente captorum est); sed quanto pejus affectos videmus, tanto majorem impendamus curam. Nam multos sæpe conspicimus difficilibus insanabilibusque corporis morbis laborare, nec finem facimus impo-
B nendi pharmaca. Quid podagra, quid chiragra pejus? num ideo membra abscindimus? Minime; sed nihil non facimus ut saltem leniamus, si sanare non possimus. Hoc et circa fratres nostros faciamus. Si incurabili morbo laborent, curare perseveremus, aliorumque onera mutuo feramus. Sic enim Christi legem implebimus, et promissa con-

κρύει, ὃ καί.

[b] Quidam μέλη, ὅπερ μαινομένων.

[c] Alii σώματι πολλὰ πολλάκις.

sequemur bona, gratia et benignitate Domini uostri Jesu Christi, quicum Patri gloria simulque Spiritui sancto, in sæcula sæculorum. Amen.

τοῦ Χριστοῦ, καὶ τευξόμεθα τῶν ἐπηγγε
ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίο
Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα ἅ
ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν α
Ἀμήν.

HOMILIA LXIX.

C

ΟΜΙΛΙΑ ξθ'.

Cap. XII. v. 42. *Verumtamen ex principibus multi crediderunt in eum; sed propter Pharisæos non confitebantur, ut de synagoga non ejicerentur.* 43. *Dilexerunt enim gloriam hominum magis quam gloriam Dei.*

Ὅμως μέντοι καὶ ἐκ τῶν ἀρχόντων πολλοὶ ἐ
σαν εἰς αὐτόν· ἀλλὰ διὰ τοὺς Φαρισαίους οὐ
λόγουν, ἵνα μὴ ἀποσυνάγωγοι γένωνται. Ἠ
σαν γὰρ τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων [d] μᾶλλο
τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ.

Avaritia gravissimus morbus.

1. Pravi omnes animi affectus omnino fugiendi nobis sunt; sed longe magis ii qui plura pariunt peccata : exempli causa, avaritia, quæ ex se gravis est D morbus, sed longe gravior efficitur, quia radix et mater est omnium malorum. Ejusmodi est inanis gloria. Ecce hi ob gloriæ cupidinem a fide sunt avulsi. Nam *Multi,* ait, *ex principibus crediderunt in eum; sed propter Judæos non confitebantur, ut de synagoga non ejicerentur.* Id

Joan. 5. 44.

quod illis supra dicebat : *Quomodo potestis credere, gloriam ab invicem accipientes, et gloriam, quæ a solo Deo est, non quærentes?* Non ergo principes erant, sed servi, extrema servitute. Cæterum hic postea timor sublatus est. Nusquam E enim sub apostolis hoc morbo captos videmus. Nam tunc et principes et sacerdotes crediderunt. Gratia enim Spiritus superveniens illos omnes adamante firmiores reddidit. Cum igitur hoc ne tunc crederent impediret, audi quid dicat : 44. *Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me;* ac si diceret, Cur timetis in me credere? fides per me transit in Deum, ut etiam incre-

Substantia Patris et Filii ἀπαράλλακτος, eadem ipsa.

dulitas. Vide quo pacto per omnia substantiam 409 camdem declaret. Non dixit, Qui credit mihi, ne A quis diceret, de verbis ejus tantum hoc dici, quod de hominibus quoque dici poterat. Nam qui apostolis credit, non ipsis credit, sed Deo. Verum ut discas de fide in substantiam suam hæc agi, non dicit, Qui credit verbis meis, sed, *Qui credit in me.* Et cur, inquies, nusquam vice versa dicit, Qui credit in Patrem, non credit in Patrem, sed in me? Quia dixissent illi, Ecce nos in Patrem

Πάντα μὲν φεύγειν ὁμοίως ἡμῖν ἀναγκαῖον
ψυχὴν διαφθείροντα πάθη· πολλῷ δὲ πλέον ἐκ
D πολλὰ καὶ ἐξ ἑαυτῶν τίκτοντα ἁμαρτήματα·
λέγω, ἡ φιλαργυρία. Ἔστι μὲν οὖν καθ' ἑαυτ
τὸ νόσημα· πολλῷ δὲ γίνεται χαλεπώτερον, ἐ
καὶ μήτηρ ἐστὶ πάντων τῶν κακῶν. Τοιοῦτο
κενοδοξία. Ἰδοὺ γοῦν καὶ οὗτοι τῆς πίστεως
τῆς δόξης ἀπεῤῥάγησαν ἔρωτα. Πολλοὶ γάρ,
καὶ ἐκ τῶν ἀρχόντων ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν·
τοὺς Ἰουδαίους οὐχ ὡμολόγουν, ἵνα μὴ ἀποσυ
[e] γένωνται. Ὅπερ οὖν καὶ αὐτοῖς ἄνωθεν ἔλεγ
δύνασθε πιστεύειν, δόξαν παρ' ἀλλήλων λαμβ
καὶ τὴν δόξαν τὴν παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ οὐ ζητ
E Οὐκ ἄρα ἄρχοντες ἦσαν, ἀλλὰ δοῦλοι δουλε
ἐσχάτην. Πλὴν ἀλλὰ καὶ οὗτος ὕστερον ἐλύθη
Οὐδαμοῦ γὰρ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων ὁρῶμεν το
τεχομένους τῷ πάθει. Καὶ γὰρ ἄρχοντες ἐπ'
ἐπίστευσαν καὶ ἱερεῖς. Ἡ γὰρ τοῦ Πνεύματο
ἐλθοῦσα, πάντας αὐτοὺς ἀδάμαντος ἐποίησε
τέρους. Ἐπεὶ οὖν τοῦτο ἦν τὸ κωλύον αὐτοὺς
σαι τότε, ἄκουσον τί φησιν· Ὁ πιστεύων εἰς
πιστεύει εἰς ἐμὲ, ἀλλ' εἰς τὸν πέμψαντά με·
ἔλεγε· τί δεδοίκατε πιστεῦσαι εἰς ἐμέ; εἰς τὸν
A πίστις διαβαίνει δι' ἐμοῦ, ὥσπερ οὖν καὶ ἡ ἀ
Ὅρα πῶς διὰ πάντων τὸ ἀπαράλλακτον δείκν
οὐσίας. Καὶ οὐκ εἶπεν, ὁ πιστεύων ἐμοὶ, ἵνα
εἴπῃ, ὅτι τῶν ῥημάτων ἕνεκεν ἔλεγεν, ὃ καὶ
θρώπων δυνατὸν ἦν εἰπεῖν. Ὁ γὰρ τοῖς ἀπ
πιστεύων, οὐκ αὐτοῖς πιστεύει, ἀλλὰ τῷ Θε
ἵνα μάθῃς, ὅτι περὶ τῆς εἰς τὴν οὐσίαν πίστεω
φησιν, οὐκ εἶπεν, ὁ πιστεύων μου τοῖς ῥήμασ
Ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ. Καὶ διατί μηδαμοῦ, φησ

[d] Savil. μᾶλλον ἤπερ τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ, et sic legitur in vulgatis exemplaribus. Morel. μᾶλλον ὑπὲρ τὴν τοῦ θεοῦ.

[e] Morel. γένωνται. καὶ ὅπερ οὖν αὐτοῖς.

credimus, in te non credimus. Nam infirmiores ad-
B huc erant. Discipulos enim alloquens sic dicebat,
Creditis in Deum, et in me credite. Hos autem Joan. 14. 1.
cum infirmiores ad hæc audienda videret, aliter
instituit. Ostendit ergo non posse in Patrem credere eos, qui non in se credant. Et ne putes id quasi de homine dici, subdit : 45. *Qui videt me, videt eum qui misit me*. Quid ergo? an corpus est Deus? Minime. Visionem quippe mentalem hic significat, et hinc consubstantialitatem demonstrat. Et quid sibi vult illud, *Qui credit in me?* Ac si quis diceret, Qui aquam de flumine tollit, non de flumine, sed de fonte accipit. Imo infir-
C mius hoc exemplum est ad rem propositam. 46. *Ego lux in mundum veni*. Cum enim Pater et in veteri et in nova lege sic appelletur, et hoc
ipse utatur nomine; ideo Paulus hinc edoctus Hebr. 1. 3.
splendorem vocat illum. Multam certe cum Patre affinitatem hic ostendit, imo nullam differentiam : nam fidem in se, non in se, sed in illum transire dicit. Lucem porro se vocavit, quod ab errore liberet, et quod spirituales solvat tenebras. 47. *Si quis me non audierit, ego non judico illum. Non enim veni ut judicem mundum, sed ut*
D *salvificem mundum*. Ne putarent enim se propter infirmitatem contemtores dimisisse, ideo dixit : *Non veni ut judicem mundum*.

2. Deinde ne hinc segniores fiant, quod didicerint eum qui credit salvum fieri, et qui non credit puniri, vide quam formidolosum illis tribunal minetur, cum adjicit : 48. *Qui me spernit, et*
E *non accipit verba mea, habet qui judicet eum*. Si pater neminem judicat, et tu non venisti ut judices mundum, quis illum judicabit? *Sermo quem loquutus sum, ipse judicabit illum*. Quia enim dicebant illum non ex Deo esse, sic loquutus est, ut declaret quod tunc non poterunt poterunt hæc dicere; sed, Verba quæ nunc loquutus sum, accusatoris vicem agent, qui illos con-
410
A vincet, et omnem defensionis modum adimet. *Sermo quem loquutus sum*. Quis sermo? 49. *Quod a me ipso non venerim, quia qui misit me Pater, ille dedit mihi mandatum quid dicam,*

b [Savil. et Codd. nostri τοῦτό φησι, ὅτι οὐ τότε (ἀλλ' οὐ τότε Cod. 709; ὅτι ἀλλ' οὐ τότε Cod. 705) δυνήσονται. Aberat τότε in Montf.]

a Morel. τοιαῦτα ἔργα.

et quid loquar : et alia hujusmodi omnia. Ergo hæc ideo propter illos dicta sunt, ut nullam haberent defensionis ansam. Nam nisi ita res se haberet, quid plus habebit quam Isaias? Nam ille
Isai. 50. 4. hoc ipsum dicit : *Dominus dat mihi linguam eruditionis, ut sciam quando sermonem dicere oporteat.* Quid plus quam Jeremias? Nam et ille cum mittebatur, tunc inspirationem habebat.
Ezech. 3. 1. Quid plus quam Ezechiel? Hic enim, devorato capitulo, ita loquutus est. Alioquin autem ii qui dicta ejus audituri erant, causa ipsi cognitionis fuisse reperirentur. Si enim cum mittebatur, mandatum accepit quid esset dicturus, subinde dices ipsum, antequam mitteretur, nihil scivisse : quibus verbis quid magis impium fuerit, si quis nempe hæc ita accipiat, nec causam humilitatis verborum hujusmodi ediscat? Verum Paulus
Rom. 12. 2. ipsos etiam discipulos intelligere dicit, *Quæ sit voluntas Dei bona, beneplacita et perfecta ;* et Filius nescivit donec mandatum accepit? et qua ratione id consistere possit? Viden' eum isthæc admodum humiliter loqui, ut illos attrahat, et iis qui futuri erant, silentium imponat? Ideo igitur humana loquitur verba, ut vel sic illos eo adigeret, ut vilitatem verborum fugerent, gnari non ex natura, sed ex auditorum imbecillitate hæc ita dici. 50. *Scio quia mandatum ejus vita æterna est. Quæ ergo loquor, sicut dixit mihi Pater, sic loquor.* Viden' verborum humilitatem? Qui enim mandatum accipit, non sui dominus est. Atqui ipse ait : *Quemadmodum enim Pater suscitat mortuos et vivificat : ita et Filius quos vult vivificat.* An ergo suscitandi quos vult potestatem habet, dicendi quod vult non habet? Hoc autem vult his verbis significare : Non secundum naturam est, ut ille alia loquatur, alia ego. *Et scio quia mandatum ejus vita æterna est.* Illos autem alloquitur, qui ipsum deceptorem, atque in perniciem venisse dicebant. Cum autem dicit, *Ego non judico,* ostendit se istorum pernicici non esse causam. Per hæc enim pene testificatur, cum discessurus esset, neque ultra cum eis versaturus, Quia nihil tamquam a meipso loquutus sum vobis, sed omnia quasi a Patre. Ideoque in humilia desinit et sermonem concludit, ut diceret, Hanc vobis usque in finem emisi vocem. Quam vocem? *Sicut dixit mihi Pater, sic loquor.* Quod si Deo contrarius essem, contrarium certe dixissem,

ἔχωσιν ἀπολογίας πρόφασιν. Ἐπεὶ εἰ μὴ
τί Ἠσαΐου πλέον ἕξει; Καὶ γὰρ ἐκεῖνος τὸ
φησι· Κύριος δίδωσί μοι γλῶσσαν παιδείας
ναι ἡνίκα δεῖ εἰπεῖν λόγον. Τί δὲ Ἱερεμίο
ἐκεῖνος ὅτε ἐπέμπετο ἐνεπνεῖτο. Τί δὲ Ἰεζ
γὰρ καὶ οὗτος τὴν κεφαλίδα καταφαγὼν, οὕ
γετο. Ἄλλως δὲ, εὑρεθήσονται οἱ μέλλον
ὅπερ ἔλεγεν, αἴτιοι τῆς γνώσεως ὄντες αὐτ
B ὅτε ἐπέμπετο, ἐντολὴν τότε ἔλαβε, τί εἰ
ἐρεῖς, ὅτι καὶ πρὶν ἢ πεμφθῆναι οὐκ ἤδ
τούτων ἀσεβέστερον τῶν ῥημάτων, εἰ οὕτω
δέχοιτο, καὶ μὴ καταμανθάνοι τῆς τα
[b] αὐτῶν τὴν αἰτίαν; Ἀλλ' ὁ μὲν Παῦλό
αὐτὸς εἰδέναι καὶ τοὺς μαθητευομένους, Τί
τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον κα
ὁ δὲ Υἱὸς οὐκ ἠπίστατο ἕως ἐντολὴν ἔλαβε
ἂν ἔχοι λόγον τοῦτο; Ὁρᾷς ὅτι διὰ τοῦτο ε
λὴν ταπεινότητος τὰ λεγόμενα ἄγει, ἵνα
ἐπισπάσηται, καὶ τοὺς μετὰ ταῦτα ἐπιστο
C γοῦν τοῦτο ἀνθρώπινα φθέγγεται ῥήματα,
τως ἀναγκάσῃ φυγεῖν τὸ εὐτελὲς τῶν λεχθέ
ειδότας ὅτι οὐ τῆς φύσεώς ἐστι τὰ λεγόμ
τῆς τῶν ἀκουόντων ἀσθενείας. Καὶ οἶδα ὅτ
αὐτοῦ ζωὴ αἰώνιός ἐστιν. Ἃ οὖν λαλῶ, κα
λατό μοι ὁ Πατήρ μου, οὕτω λαλῶ. Ὁρᾷ
νὸν τῶν εἰρημένων; Ὁ γὰρ ἐντολὴν λαβὼν
ἑαυτοῦ κύριος. Καίτοι γε αὐτός φησιν·
ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ
ὁ Υἱὸς οὓς θέλει ζωοποιεῖ. Εἶτα ἐγεῖραι μ
ἐξουσίαν ἔχει· εἰπεῖν δὲ ὃ βούλεται οὐκ
οὖν θέλει εἰπεῖν διὰ τοῦ εἰρημένου, τοῦτο
D οὐκ ἔχει φύσιν τὸ πρᾶγμα ἕτερα μὲν ἐκε
ἕτερα δὲ ἐμὲ φθέγγεσθαι. Καὶ οἶδα ὅτι ἡ
τοῦ ζωὴ αἰώνιός ἐστι. Πρὸς ἐκείνους τ
αὐτὸν λέγοντας, καὶ ἐπὶ λύμῃ παραγεγον
εἶπεν. Ὅταν δὲ λέγῃ, Ἐγὼ [d] οὐ κρίνω, μ
ἀπωλείας τῶν τοιούτων ἑαυτὸν δείκνυσιν
γὰρ τούτων μονονουχὶ διαμαρτύρεται, μέλλ
σθαι αὐτῶν καὶ μηκέτι συγγίνεσθαι, ὅτι οὐ
ἴδιον φθεγγόμενος διελέχθην ὑμῖν, ἀλλὰ πα
ρὰ τοῦ Πατρός. Καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὰ ταπε
E γον πρὸς αὐτοὺς κατέκλεισεν, ἵνα εἴπῃ, ὅτι
ταύτην πρὸς αὐτοὺς ὑστέραν ἀφῆκα φωνὴν
ταύτην; Καθὼς εἴρηκέ μοι ὁ Πατὴρ,
Εἰ δὲ ἀντίθεος ἤμην, τοὐναντίον ἂν εἶπον
τῶν τῷ Θεῷ δοκούντων λέγω, ὥστε εἰς ἐμε
στῆσαι τὴν δόξαν. Νυνὶ δὲ τοσοῦτον εἰς αὐ
ἀνήγαγον, ὡς [e] μηδὲν ἐμὸν φῆσαι. Τίνος

[b] Alii αὐτῶν τὴν πρόφασιν; ἀλλ'.

[c] Alii ἔχει; τί οὖν ἐστι τὸ εἰρημένον τοῦτο, φησὶν, ὅτι οὐκ ἐ.

[d] Alii οὐ κρίνω, οὐκ εἰμὶ τῆς ἀπωλείας τῶν τοιούτων αἴτιος, φησὶν, ἀλλ' αὐτοί· διὰ γάρ.

[e] Quidam μηδὲν ἴδιόν τι φῆσαι.

ιετέ μοι λέγοντι, ὅτι ἐντολὴν ἔλαβον, καὶ 411 A
ἰρῶς ἀναιροῦντι τὴν πονηρὰν ὑμῶν ὑπόνοιαν
ᵃ ἀντιστάσεως; Ὥσπερ γὰρ τοὺς ἐντολὴν
ις ἀδύνατον ἄλλο τι ποιεῖν ἢ λέγειν, ἢ ὅσα
ντες βούλονται, ἕως ἂν ἐντολὴν πληρῶσι καὶ
χαράττωσιν· οὕτως οὐδὲ ἐμὲ ἄλλο τι πρᾶ-
ξιν δυνατὸν, ἀλλ' ἢ ἅπερ ὁ Πατὴρ βούλεται.
γὼ ποιῶ, ἐκεῖνος ποιεῖ, ὅτι μετ' ἐμοῦ ἐστι,
ἐφῆκέ με μόνον ὁ Πατήρ. Ὁρᾷς πῶς παν-
κνυσι συνημμένον τῷ γεγεννηκότι, καὶ οὐδὲν
Καὶ γὰρ ὅταν λέγῃ, Ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐκ ἐλή- B
τὴν ἐξουσίαν ἀφαιρούμενος λέγει, ἀλλὰ τὸ
ι καὶ ἐναντίον ἀναιρῶν. Εἰ γὰρ ἄνθρωποι
υτῶν, πολλῷ μᾶλλον ὁ μονογενὴς Υἱός. ᵃ Καὶ
ἔστιν ἀληθὲς, ἄκουσον τί φησιν ὁ Παῦλος·
ν ἑαυτὸν, καὶ παρέδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν. Ἀλλ',
ν, δεινὸν ἡ κενοδοξία, δεινόν. Αὕτη γὰρ καὶ
μὴ πιστεύειν, καὶ ἑτέρους κακῶς πιστεύειν
ασε, καὶ ἃ δι' ἐκείνους ἐλέγετο φιλανθρω-
εν, ταῦτα ᵇ εἰς ἀσέβειαν ἐκλαβεῖν.

μεν τοίνυν τὸ θηρίον τοῦτο διὰ πάντων. Ποι-
ι ἐστι καὶ παντοδαπὸν, καὶ πανταχοῦ δια- C
ν οἰκεῖον ἰὸν, καὶ ἐν χρήμασι, καὶ ἐν τρυφῇ,
άλλει σωμάτων. Διὰ τοῦτο πανταχοῦ τὴν
περβαίνομεν· διὰ τοῦτο ἡ περὶ τὰ ἱμάτια
, ὁ πολὺς τῶν οἰκετῶν ἑσμός· διὰ τοῦτο παν-
ν ἡ χρεία καταπεφρόνηται, καὶ ἐν οἰκίαις,
ματίοις, καὶ ἐν τραπέζῃ· ἡ δὲ πλεονεξία κρα-
ι δόξης ἀπολαύειν; Ἔργασαι ἐλεημοσύνην·
παινέσονται οἱ ἄγγελοι· τότε σε ὁ Θεὸς ἀπο-
Νῦν μὲν γὰρ τὸ θαῦμα μέχρι τῶν χρυσο-
ηκε καὶ τῶν ὑφαντῶν· σὺ δὲ ἀστεφάνωτος
ς, κατάρας ὁρῶσα σεαυτὴν δεχομένην πολ-
ν δὲ ταῦτα μὴ τῷ σώματι περιθῇς, ἀλλ' εἰς D
ἑρας τῶν πενομένων κενώσῃς, πολὺς ὁ κρό-
αχόθεν ἔσται, πολὺς ὁ ἔπαινος. Τότε αὐτὰ
ν ἑτέροις δῷς· ἕως δ' ἂν μόνη κατέχῃς, οὐκ
ησαυρὸς γὰρ ἄπιστος ἡ οἰκία· θησαυρὸς δὲ
ὶ τῶν πενήτων χεῖρες. Τί τὸ σῶμα κοσμεῖς,
ῆς ἠμελημένης, ἀκαθαρσίᾳ κατεχομένης; τί
ὴν ἀπονέμεις τῇ ψυχῇ πρόνοιαν, ὅσην τῷ
Καίτοι γε πλείονα ἔδει· ἀλλ' ὅμως, ᶜ ἀγα-

me nihil eorum quæ Deo placent dicere, ut gloriam ad me referrem. Nunc autem adeo omnia in Patrem retuli, ut nihil meum loquar. Cur ergo non creditis mihi dicenti, me mandatum accepisse, et ita vehementer amoventi malam illam vestram opinionem, me esse Deo contrarium? Sicut enim fieri nequit ut ii, qui mandatum acceperunt, aliud faciant aut dicant, quam pro mittentis voluntate, donec mandatum accurate impleverint: ita neque ego aliud facere aut dicere possum, quam quæ Pater voluerit. Nam *Quæ ego facio, ille facit, quia mecum est*, et non dimisit me solum Pater. *Joan. 8. 29.* Viden' quo pacto semper declaret, se Genitori sine ullo intermedio junctum esse? Nam cum dixit, *A meipso non veni*, non sibi potestatem adimit, sed se non Patri contrarium esse significat. Nam si homines sui domini sunt, multo magis Filius. Quod autem hoc verum sit, audi Paulum dicentem, *Exinanivit semetipsum, et tradidit pro nobis*. *Philipp. 2. 7. Ephes. 5. 2.* Sed, ut dixi, gravis res est inanis gloria, gravis utique. Ipsa enim id effecit, ut illi non crederent, et alii male crederent, et quæ ille benignitatis gratia dicebat ipsis, ad impietatem verterent.

3. Hanc itaque feram omnino fugiamus; varia quippe est et multiformis, virusque suum ubique disseminat, et in pecuniis, et in deliciis, et in corporum pulchritudine. Idcirco ubique necessitatem excedimus: inde vestium luxus, servorum greges. Ideo ubique necessitas contemnitur, in domibus, in vestibus, in mensa; luxusque dominatur. Vis gloria frui? Eleemosynam eroga: tunc te laudabunt angeli; tunc Deus approbabit. Nunc autem in aurifices tantum et textores admiratio vertitur; tu vero, o mulier, incoronata recedis, teque sæpe vides maledictis exceptam. *Contra luxum mulierum.* Si porro hæc non corpori tuo circumponeres, sed in pauperes effunderes, ubique plausus adesset, et laus magna. Tunc illa habebis, cum aliis dabis; donec vero sola retinueris, non habes. Domi namque thesaurus non tutus est; tutus vero est in pauperum manibus. Cur corpus ornas, dum animam impuritate correptam negligis? cur non tantam animæ quantam corpori curam impendis, cum majorem oporteret? Attamen oporteret, dilecti, parem saltem adhibere. Dic, quæso, si quis te interroget, quid malue-

ᵃ ...τάσεως Savil. et Codd. nostri. Legebatur ἀνα-...

ᵃ ... καίτοι τοῦτό ἐστιν ἀληθές· δείκνυσι γὰρ ὁ Παῦλος ...

ᵇ ...ς ἀσέβειαν εἵλκυσαν. φεύγ.

ᶜ Savil. et Mss. ἀγαπητοί. Morel. [et Cod. 709] ἀγαπητὸν, quæ lectio fortasse melior, si vocem ἔδει sequentem tollas, tuncque sensus erit, *attamen optandum est ut par saltem illi adhibeatur cura*; sed cum ἔδει in Manuscriptis omnibus legatur, nihil mutare audemus.

ris, an corpus tuum vegetum formosumque esse ac vilibus indutum vestibus; an mutilum, morbosum et auro ornatum: annon optares potius in natura corporis pulchra gaudere forma, quam in vestium ambitu? an in corpore sic optares, in anima secus? ac dum illam turpem, deformem, nigram habes, ex aureis ornamentis te fructum percipere putas? Quænam hæc amentia? Ornatum in interiora verte, et torquibus illis animam circumda. Nam quæ circum corpus ponuntur, neque ad valetudinem, neque ad formam juvant: non nigrum album reddunt, neque quod turpe est formosum efficiunt. Hæc autem si animæ circumponas, cito illam pro nigra albam reddes, pro turpi et deformi, pulchram et formosam. Non meus hic

Isai. 1. 18. sermo est, sed Domini dicentis: *Si fuerint peccata vestra ut coccinum, ut nivem dealbabo*; et,

Luc. 11.41. *Date eleemosynam, et omnia vobis munda erunt*. Si ita sis affecta, non te solam, sed virum quoque tuum formosum reddes. Nam si te luxum deponentem viderit, non magnis opus erit sumtibus: hinc autem habendi cupiditatem deponet, et pronior erit ad eleemosynam, et tu fidenter poteris illi ea quæ decent suadere. Nunc autem, o

Eleemosyna commendatur. vos mulieres, non parem habetis potestatem. Quo ore, qua fronte conjuges ad eleemosynam hortabimini, cum maximam opum partem ad corporis ornatum insumatis? Tum poteris cum fiducia virum de eleemosyna alloqui, cum aureum cultum deposueris. Etiamsi vero nihil proficias, quod tuum erat totum implesti: imo fieri nequit ut illum non flectas, cum per res ipsas loqueris. *Quid*

1. *Cor.* 7 16. *enim scis, mulier, an virum tuum salvum factura sis?* Ut nunc et pro te et pro illo rationem redditura es: sic si luxum hujusmodi deponas, duplicem coronam consequeris, cum viro coronata et gloriosa per infinita illa sæcula, et æternis fruens bonis: quæ nos omnes assequi contingat, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

πητοὶ, κἂν τὴν ἴσην αὐτῇ παρέχειν ἔδει
Εἰπὲ γάρ μοι· εἴ τίς σε ἤρετο, τί βούλει, τ
E σου εἶναι λαμπρὸν καὶ εὐεκτοῦν, καὶ ὥρᾳ
ἱμάτια φορεῖν εὐτελῆ· ἢ τοῦτο μὲν ἀνάπηρ
καὶ νόσων ἐμπεπλησμένον, καὶ χρυσοφορεῖν
λωπίζεσθαι; οὐ πολλῷ μᾶλλον εἵλου ἐν τῇ φ
σώματος ἔχειν τὴν εὐμορφίαν, ἢ τῇ περιϐο
ἱματίων; εἶτα ἐπὶ μὲν τοῦ σώματος τοῦτο
ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς τοὐναντίον, καὶ αἰσχρὰν αὐτὴν
καὶ δυσειδῆ καὶ μέλαιναν· οἴει τι καρποῦσθαι
χρυσίων; Καὶ πόσης ταῦτα ἀνοίας; Στρέψον
412 σμον τοῦτον ἔνδον, καὶ τὰ περιδέραια ταῦτα
A περίθες. Τὰ μὲν γὰρ σώματι περικείμενα
ὑγίειαν, οὔτε εἰς εὐμορφίαν αὐτοῦ τοῦτο
οὔτε γὰρ τὸ μέλαν λευκὸν ἐργάσεται, οὔτε τὸ
καλὸν ἢ εὐειδές· τῇ δὲ ψυχῇ[a] ἂν περιθῇς, ταχ
τὴν ἀντὶ μελαίνης λευκὴν ἐργάσῃ, ἀντὶ αἰσχ
δυσειδοῦς καλὴν καὶ εὐειδῆ. Καὶ οὐκ ἐμὸς
ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου οὕτω λέγοντος· Ἐὰν
ἁμαρτίαι ὑμῶν ὡς φοινικοῦν, ὡς χιόνα λευκαν
Δότε ἐλεημοσύνην, καὶ πάντα ὑμῖν ἔσται καθ
σαυτὴν δὲ μόνην, ἀλλὰ καὶ τὸν ἄνδρα οὕτω
μένη καλὸν ποιήσεις. Ἂν γὰρ ἴδωσι τὸν κόσμ
B τον ἀποθεμένας, οὐ πολλὴν ἕξουσι δαπάνης
οὐκ ἔχοντες δὲ, πλεονεξίας ἀποστήσονται
εἰς ἐλεημοσύνην ἔσονται εὐκολώτεροι, καὶ
αὐτοῖς δυνήσεσθε μετὰ παῤῥησίας συμβουλ
δέοντα. Νῦν μὲν γὰρ πᾶσαν παρήρησθε τὴν
ἐξουσίαν. Ποίῳ γὰρ στόματι ταῦτα διαλέξεσθε
δὲ ὀφθαλμοῖς ἀντιϐλέψετε ἐλεημοσύνην ἀπ
τοὺς ἄνδρας, ὅταν τὰ πλείονα εἰς τὴν τοῦ
περιϐολὴν ἀναλίσκητε; Τότε δυνήσῃ μετὰ πα
διαλέγεσθαι τῷ ἀνδρὶ περὶ ἐλεημοσύνης,
κόσμον τῶν χρυσίων ἀποθῇ. Κἂν μηδὲν ἀν
σαυτῆς ἐπλήρωσας ἅπαν· μᾶλλον δὲ ἀμήχ
καὶ ἐκεῖνον κερδᾶναι, διὰ τῶν πραγμάτων
C διαλεγομένη. Τί γὰρ οἶδας, γύναι, εἰ τὸν ἄν
σεις; Ὥσπερ οὖν νῦν καὶ ὑπὲρ ἑαυτῆς καὶ ὑπ
νου δώσεις τὸν λόγον, οὕτως, ἐὰν τὴν φαντασ
την ἀποδύσῃ πᾶσαν, διπλοῦν τὸν στέφανον ἕξ
τοῦ ἀνδρὸς στεφανηφοροῦσα καὶ πομπεύουσ
τοὺς ἀκηράτους αἰῶνας ἐκείνους, καὶ τῶν αἰων
λαύουσα ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐ
χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν
Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
Ἀμήν.

[a] Alii χρυσῷ.

OMIΛIA ό.

τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα, εἰδὼς ὁ Ἰησοῦς ὅτι D
ν αὐτοῦ ἡ ὥρα, ἵνα μεταβῇ ἐκ τοῦ κόσμου
ου πρὸς τὸν Πατέρα, ἀγαπήσας τοὺς ἰδίους
ἐν τῷ κόσμῳ, εἰς τέλος ἠγάπησεν αὐτούς.

ηταί μου γίνεσθε, φησὶν ὁ Παῦλος, καθὼς
Χριστοῦ. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ σάρκα ἐκ τοῦ φυ-
ς ἔλαβε τοῦ ἡμετέρου, ἵνα δι' αὐτῆς ἡμᾶς παι-
τὴν ἀρετήν. Ἐν γὰρ ὁμοιώματι σαρκὸς, φη-
μαρτίας, καὶ περὶ ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν E
αν ἐν τῇ σαρκί· * καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς, † Μά-
' ἐμοῦ ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ.
ῦτα οὐ διὰ ῥημάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν
των ἐδίδασκε. Καὶ γὰρ καὶ Σαμαρείτην καὶ
ντα αὐτὸν ἐκάλουν, καὶ πλάνον, καὶ λίθους
κατ' αὐτοῦ· καὶ νῦν μὲν ὑπηρέτας ἀπέστελ-
Φαρισαῖοι ὥστε [b] αὐτὸν συλλαβεῖν, νῦν δὲ ἄλ-
θίεσαν ἐπιβουλεύοντας· καὶ αὐτοὶ δὲ πολλάκις 413
τες διετέλουν, καὶ ταῦτα οὐδὲν ἔχοντες ἐγκα- A
λὰ καὶ εὐεργετούμενοι [a] διηνεκῶς· καὶ ὅμως
αῦτα οὐκ ἀφίσταται αὐτοὺς εὖ ποιῶν καὶ διὰ
ν καὶ διὰ πραγμάτων. Καὶ οἰκέτου δέ τινος
τος αὐτὸν, φησίν· Εἰ μὲν κακῶς ἐλάλησα,
ησον περὶ τοῦ κακοῦ· εἰ δὲ καλῶς, τί με δέ-
λλ' ἐκεῖνα μὲν πρὸς τοὺς ἐχθροὺς καὶ τοὺς ἐπι-
ντας· ἴδωμεν δὲ καὶ πρὸς τοὺς μαθητὰς τί
ῦν· μᾶλλον δὲ καὶ ἃ [b] νῦν ἐπιδείκνυται πρὸς
βουλον. Ὃν γὰρ μάλιστα πάντων ἐχρῆν μι-
μαθητὴς ὢν, καὶ τραπεζῶν καὶ ἁλῶν κοινω-
καὶ θαύματα ἰδὼν, καὶ τοσούτων ἀξιωθεὶς,
ἐποίησε χαλεπώτερα, λίθοις μὲν οὐ βάλλων
ρίσας, ἀλλὰ προδοὺς αὐτὸν καὶ παραδοὺς, B
ὅρα πῶς φιλοφρόνως δέχεται, νίπτων αὐτοῦ
δας. Καὶ γὰρ ταύτῃ αὐτὸν κατασχεῖν ἐβούλετο
νηρίας ἐκείνης. Καίτοι γε ἐνῆν, εἴπερ ἤθελε,
ᾶναι αὐτὸν ὡς τὴν συκῆν, καὶ διατεμεῖν ὥσ-
πέτρας ἔῤῥηξε, καὶ διασχίσαι ὥσπερ τὸ κα-
σμα· ἀλλ' οὐκ ἐβούλετο ἀνάγκῃ, ἀλλὰ προαι-
ῆς ἐπιβουλῆς αὐτὸν ἀπαγαγεῖν. Διὰ τοῦτο καὶ
τοὺς πόδας. Καὶ οὐδὲ τοῦτο ᾐδέσθη ὁ ταλαίπω-
νος καὶ ἄθλιος. Πρὸ δὲ τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα,
ἰδὼς ὁ Ἰησοῦς ὅτι ἦλθεν αὐτοῦ ἡ ὥρα. Οὐ τότε
λλ' ὅτι ἐποίησεν ὅπερ ἐποίησεν, πάλαι εἰδὼς,

αὐτῆς φησι Codd. nostri, quod placet; καὶ α. ὁ
Savil.]
αὐτὸν ἀνελεῖν.

HOMILIA LXX.

CAP. XIII. v. 1. *Ante diem festum Paschæ, Jesus sciens quia venit hora ejus, ut transeat ex hoc mundo ad Patrem, cum dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos.*

1. *Imitatores mei estote,* inquit Paulus, *sicut et ego Christi.* (1. Cor. 11. 1.) Ideo enim ex massa nostra carnem accepit, ut per eam nos virtutem doceret. *In similitudinem,* inquit, *carnis peccati, et de peccato peccatum in carne damnavit;* (Rom. 8. 3.) ipseque Christus ait: *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde.* (Matth. 11. 29.) Hæc non verbis tantum, sed et rebus docuit. Nam et Samaritanum et dæmoniacum ipsum vocabant, et deceptorem, lapidesque in ipsum jaciebant: et nunc quidem ministros miserunt Pharisæi, ut illum caperent; nunc alios subjecerunt insidiatores: ipsi quoque sæpe contumelias inferebant, cum tamen nihil adesset in quo accusarent ipsum, sed beneficia frequenter acciperent. Verumtamen post hæc tanta, non cessat eos et verbis et operibus juvare: et cum a servo quodam cæderetur, ait: *Si male loquutus sum, testimonium perhibe de malo; si autem bene, quid me cædis?* (Christi erga inimicos benignitas. Joan. 18. 23.) Verum hæc inimicis et insidiatoribus dixit. Videamus autem, quid nunc faciat erga discipulos; imo quæ nunc exhibeat erga insidiatorem. Qui enim omnium maxime odio dignus erat, quia cum discipulus et mensæ consors esset, cum miracula vidisset, et tot dignatus esset muneribus, deterrima omnium fecit: non lapidibus, non contumeliis impetiit, sed illum prodidit: hunc vero vide quam benigne excipiat. Lavit ejus pedes, ut hoc officio ipsum cohiberet a tanta nequitia. Atqui poterat ipsum sicut ficum arefacere, si voluisset, vel discindere sicut petras discidit, et sicut item velum templi discidit. Verum noluit vi, sed proposito voluntatis a proditione abducere. Ideo lavit ejus pedes. Neque hac de re erubuit infelix et miser ille. *Ante diem festum Paschæ,* inquit, *sciens Jesus quia venit hora ejus.* Non tunc primum scivit, sed cum fecit id quod fecit, jam olim sciebat. *Ut transeat.* Magnifice evangelista transitum ejus mortem vocat. *Cum dile-*

[a] Quidam διηνεκῶς, ἀλλ' ὅμως.
[b] Alii νῦν ποιεῖ πρὸς τόν.

xisset suos, in finem dilexit eos. Viden' quomodo relicturus eos vehementiorem amorem exhibeat? Illud enim, *Cum dilexisset suos, in finem dilexit eos,* hoc significat : nihil prætermisit eorum quæ ardenter amantem oportet facere. Cur non a principio hoc fecit? Majora in extremo facit, ut eorum caritatem augeat, et magnum indet animum ad futura perferenda mala. Suos autem dicit secundum familiaritatis rationem : nam et alios suos
Joan. 1. 11. vocat secundum creationem ; ut cum dicit, *Sui eum non receperunt*. Quid sibi vult illud, *Qui erant in mundo?* Quia sui erant etiam mortui, Abraham, Isaac, Jacob, ipsisque similes; sed hi non in mundo erant. Viden' eum esse Deum et veteris et novæ legis? Quid significat illud, *In finem dilexit eos?* Id est, amare perseveravit, ac ferventis amoris signum hoc esse dicit. Atqui aliud alibi dixerat, animam suam se ponere pro amicis suis. Sed nondum hoc acciderat. Cur autem hoc nunc fecit? Quia id longe mirabilius erat, quando tam conspicuus apud omnes esse videbatur, nec parvam consolationem abscessurus reliquit. Quia enim in mœrore vehementi futuri erant, parem illis consolationem inducit. **2.** *Et cœna facta, cum diabolus jam misisset in cor, ut traderet eum Judas*. Hoc dicit perculsus evangelista, narrans quomodo pedes ejus, qui ipsum prodere instituerat, laverit. Ingentem porro ejus nequitiam ostendit, quod nec mensæ consortium ipsum cohibuerit, quæ res maxime solet malitiam continere, nec suaserit illi ut usque ad ultimum diem cum Magistro se superante maneret. 3. *Sciens autem Jesus, quia omnia tradidit ei Pater in manus, et quia a Deo exivit, et ad Deum vadit*. Hic etiam mirabundus dicit : Cum tantus et talis esset, qui a Deo exierat, et ad Deum ibat, qui omnibus imperabat, hoc tamen fecit, nec dedignatus est rem talem aggredi. Cum tradidisse ait, ut puto, fidelium
Matth. 11. 27. salutem respicit. Nam cum dicit, *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo,* de hoc tradendi ge-
Joan. 17 6. nere loquitur, ut et alibi ait : *Tui erant, et mihi*
Ibid. 6. 44. et 3. 27. *eos dedisti ;* et rursum, *Nemo potest venire ad me, nisi Pater traxerit eum;* et, *Nisi datum sit ei de cœlo*. Vel hoc dicit, vel se nihil ex hoc minuendum esse, qui a Deo exierit, ad Deum vadat, et omnia contineat. Cum vero illud tradere audis,

C φησίν. Ἵνα μεταβῇ. [e] Μεγαλοφρόνως ὁ εὐαγγ
μετάβασιν αὐτοῦ τὸν θάνατον καλεῖ. * [Ἀγαπήσ
ἰδίους, εἰς τέλος ἠγάπησεν αὐτούς.] Εἶδες πῶ
λων ἐγκαταλιμπάνειν αὐτοὺς, σφοδροτέραν τὴν
ἐπιδείκνυται; Τὸ γὰρ, Ἀγαπήσας, εἰς τέλος
σεν αὐτοὺς, τοῦτο δηλοῖ, οὐδὲν ἐνέλιπεν ὧν τ
δρα ἀγαπῶντα εἰκὸς ἦν ποιῆσαι. Τί δήποτε δ
ἀρχῆς τοῦτο ἐποίησε; Τὰ μείζονα [d] ὕστερον
ται, ὥστε αὐτῶν ἐπιτεῖναι τὴν οἰκείωσιν, καὶ
αὐτοῖς προαποθέσθαι παράκλησιν πρὸς τὰ μ
ἐπιέναι δεινά. Ἰδίους δὲ αὐτοὺς λέγει κατὰ
οἰκειώσεως λόγον· ἐπεὶ καὶ ἄλλους ἰδίους λέγει
τὸν τῆς δημιουργίας, ὡς ὅταν λέγῃ· Οἱ ἴδιοι
D οὐ παρέλαβον. Τί δέ ἐστι, Τοὺς ἐν τῷ κόσμῳ;
ἦσαν αὐτοῦ ἴδιοι καὶ οἱ τετελευτηκότες, οἱ
Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ, καὶ οἱ κα
νους· ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ κόσμῳ ἦσαν ἐκεῖνοι. Ὁρ
Παλαιᾶς καὶ Καινῆς αὐτός ἐστιν ὁ Θεός; Τί δ
Εἰς τέλος ἠγάπησεν αὐτούς; Ἀντὶ τοῦ, ἔμενεν
διηνεκῶς, καὶ τεκμήριον τῆς πολλῆς ἀγάπη
λέγει· καίτοι γε ἀλλαχοῦ ἕτερον εἶπε, τὸ, τὴν
θεῖναι ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ. Ἀλλ' οὔπω ἐκ
γόνει. Τίνος δὲ ἕνεκεν τοῦτο νῦν ἐποίησεν; Ὅτι
θαυμαστότερον ἦν, ὅτε λαμπρότερος παρὰ
E ἐφάνη· καὶ παραμυθίαν δὲ οὐ μικρὰν κατέλι
λων ἀναχωρεῖν. Ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλον ὀδυνᾶσθαι
δρῶς, ἀντίῤῥοπον αὐτοῖς διὰ τούτων παράκλησιν
άγει. Καὶ δείπνου γενομένου, τοῦ διαβόλου
κότος εἰς τὴν καρδίαν Ἰούδα, ἵνα παραδῷ
Τοῦτο [e] ἐκπληττόμενος εἶπεν ὁ εὐαγγελιστὴς,
ὅτι τοῦτον τὸν ἤδη προδοῦναι ἑλόμενον αὐτὸν
414 A Δείκνυσι δὲ αὐτοῦ πολλὴν τὴν πονηρίαν, ὅτι οὐ
ἁλῶν αὐτὸν ἡ κοινωνία κατέσχεν, ὃ μάλιστα οἶδε
χειν πονηρίαν, οὐ τὸ μέχρι τῆς ἐσχάτης ἡμέρ
ραμεῖναι τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ διαβαστάζοντα.
δὲ ὁ Ἰησοῦς, ὅτι πάντα αὐτῷ εἰς χεῖρα [a] δέδ
Πατὴρ, καὶ ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἐξῆλθε, καὶ πρὸς τὸ
ὑπάγει. Ἐνταῦθα καὶ θαυμάζων λέγει, ὅτι ὁ τοι
καὶ τηλικοῦτος, ὁ παρὰ Θεοῦ ἐλθὼν, καὶ πρὸς
ἀπιὼν, ὁ πάντων κρατῶν, τοῦτο εἰργάσατο, καὶ
τως ἀπηξίωσε καταδέξασθαι πρᾶγμα τοσοῦτον.
δοσιν δὲ, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, τὴν τῶν πιστῶν σωτηρ
ταῦθα καλεῖ. Καὶ γὰρ ὅταν λέγῃ, Πάντα μοι π
B παρὰ τοῦ Πατρός μου, ταύτην λέγει τὴν [b] παρ
ὡς καὶ ἀλλαχοῦ φησιν, Σοὶ ἦσαν, καὶ ἐμοὶ αὐτοὺς
κας· καὶ πάλιν, Οὐδεὶς δύναται ἐλθεῖν πρός μ

[c] Quidam *μεγαλορώνως*. Paulo ante Savil. [et Codd. nostri] *εἰδὼς πάλαι*. [Et superius id. Savil. cum Cod. 705 *ἀλλ' ὅτι ἐποίησεν*. Recte. In Montf. legebatur *ὅτε ἐπ*. et aberat *πάλαι*. Cod. 709 *ἀλλὰ τότε ἐπ*.]

* [Quæ inter uncos sunt, accesserunt e Savil.]

[d] Alii *ὕστερον ἐπετίθει, ὥστε*.

[e] Quidam *ἐκπληττόμενος παρενέβαλεν ὁ εὐαγγ*.

[a] Alii *παρέδωκεν*, quæ lectio confirmatur i[n] mox *ὑπάγει, ἢ τοῦτό φησιν, ὅτι*.

[b] Alii *παράδοσιν, καθώς φησιν, σοί*.

ττὴρ ἑλκύσῃ αὐτόν· καὶ ὅτι Ἐὰν μὴ ᾖ δεδο-
ὐτῷ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. [a]Ἢ τοῦτο οὖν φησιν, ἢ ὅτι
αττοῦσθαι ἔμελλεν ἀπὸ τούτου, ἀπὸ Θεοῦ ἐξελ-
ὶ πρὸς τὸν Θεὸν ὑπάγων, καὶ πάντα ἔχων.
δὲ ἀκούσῃς παράδοσιν, μηδὲν ἀνθρώπινον ὑπο-
τὴν γὰρ εἰς τὸν Πατέρα ἐνδείκνυται τιμὴν
νοιαν. Ὥσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ αὐτῷ παραδίδω-
ω καὶ αὐτὸς τῷ Πατρί. Καὶ δηλοῖ Παῦλος λέ-
ταν παραδῷ τὴν βασιλείαν τῷ Θεῷ καὶ Πα-
νθρωπινώτερον δὲ αὐτὸ ἐνταῦθα εἶπε, τὴν C
περὶ αὐτοὺς ἐπιμέλειαν [c]δεικνύμενος, καὶ τὴν
περὶ αὐτοὺς ἐμφαίνων ἀγάπην, ὅτι ὡς οἰκείων
εῖτο λοιπὸν, διδάσκων αὐτοὺς τὴν μητέρα τῶν
τὴν ταπεινοφροσύνην, ἣν καὶ ἀρχὴν καὶ τέλος
εἶναι τῆς [d]ἀρετῆς. Οὐχ ἁπλῶς δὲ πρόσκειται
ὸ Θεοῦ ἐξῆλθε καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ὑπάγει·
μάθωμεν ὅτι ἄξια ἐποίει τοῦ ἐκεῖθεν ἐλθόντος
ἀπιόντος, ἅπαντα καταπατῶν τῦφον. Καὶ ἀνα-
ὸ τοῦ δείπνου, καὶ θεὶς τὰ ἱμάτια.

πῶς οὐ τῷ νίψαι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑτέρως τὸ
ν ἐνδείκνυται. Οὐ γὰρ πρὶν ἢ κατακλιθῆναι,
τὰ τὸ ἀναπεσεῖν πάντας, τότε ἀνέστη. Ἔπειτα D
λῶς νίπτει, ἀλλὰ τὰ ἱμάτια ἀποτιθέμενος.
δὲ μέχρι τούτων ἔστη, ἀλλὰ καὶ λέντιον διε-
. Καὶ οὐδὲ τούτῳ ἠρκέσθη, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς
, καὶ οὐχ ἑτέρῳ [e]πληρῶσαι ἐκέλευσεν, ἀλλὰ
ὐτὸς ἐργάζεται ταῦτα, διὰ πάντων δεικνὺς ὅτι
ιουμένους δεῖ ποιεῖν τὰ τοιαῦτα, ὅταν εὖ
, ἀλλὰ μετὰ πάσης προθυμίας. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ
δότου πρώτου νίψαι τοὺς πόδας, ἐκ τοῦ εἰ-
ρξατο νίπτειν τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν, καὶ
ῖν, Ἔρχεται πρὸς Σίμωνα Πέτρον, καὶ λέγει
εῖνος· σύ μου νίπτεις τοὺς πόδας; Ταῖς χερσὶ E
, φησὶν, αἷς ὀφθαλμοὺς ἀνέῳξας, καὶ λεπροὺς
ς, καὶ νεκροὺς ἀνέστησας; Πολλὴν γὰρ ἔμ-
αὶ τοῦτο ἔχει· διόπερ οὐδὲ ἐδέησεν αὐτῷ τι
πεῖν, ἢ τὸ Σύ. Καὶ γὰρ καθ' ἑαυτὸ ἱκανὸν ἦν
ἐνδείξασθαι. Ζητήσειε δ' ἄν τις εἰκότως, πῶς
ὐτὸν τῶν ἄλλων ἐκώλυσεν, ἀλλὰ Πέτρος μό- 415
ρ οὐ μικροῦ φίλτρου καὶ αἰδοῦς ἦν. Τίς οὖν A
αἰτία; Ἐμοὶ δοκεῖ πρότερον τὸν προδότην νί-
α πρὸς τὸν Πέτρον ἐλθεῖν, καὶ τοὺς ἄλλους
είνου παιδευθῆναι λοιπόν. Ὅτι μὲν οὖν ἄλλον
ὸ αὐτοῦ ἔνιψε, δῆλον ἐκ τοῦ εἰπεῖν, ὅτε δὲ
ὸς Πέτρον. Ἀλλ' οὐκ ἔστι σφοδρὸς κατήγορος
ελιστής· τὸ γὰρ, Ἤρξατο, τοῦτό ἐστιν αἰνιτ-
. [*]Εἰ δὲ καὶ ὁ Πέτρος πρῶτος ἦν, ἀλλ' εἰκὸς
δότην ἰταμὸν ὄντα, καὶ πρὸ τοῦ κορυφαίου

nihil humanum suspiceris: honorem enim Patri redditum et concordiam significat. Sicut enim Pater ipsi tradit, sic ipse Patri; quod declarat Paulus dicens, *Cum tradiderit regnum Deo et* 1. Cor. 15. 24. *Patri.* Hic autem humaniori more loquitur, ineffabilem erga illos exhibens caritatem, quorum curam ut suorum gerebat, docens illos humilitatem matrem bonorum, quam et initium et finem virtutis esse dicit. Nec temere jacet illud, *A Deo exivit, et ad Deum vadit;* sed ut discamus ipsum digna fecisse ejus qui illinc exiisset et illuc ivisset, omnemque fastum conculcavisse. 4. *Et cum surrexisset a cœna, positis vestibus.*

2. Vide quomodo non lavando solum, sed et alio quoque modo humilitatem exhibeat. Non enim antequam recumberet, sed postquam omnes recubuissent, tunc surrexit. Deinde non solum lavat, sed positis vestibus. Neque his contentus, linteo se præcinxit. Neque id satis habuit, sed ipse pelvim implevit, neque alteri implendam tradidit, sed hæc omnia ipse facit: his omnibus ostendens hæc non perfunctorie nobis esse facienda, cum recte facimus, sed cum omni diligentia et alacritate. Videtur porro mihi illum proditoris primum lavisse pedes, quod dixerit, 5. *Cœpit lavare pedes discipulorum;* et addiderit, 6. *Venit ad Simonem Petrum, qui dicit ei: Tu mihi lavas pedes?* His manibus, inquit, quibus oculos aperuisti, leprosos mundasti, mortuos suscitasti? Hæc quippe magnam habent emphasim: quare non alio opus habuit, quam illa voce, *Tu,* quæ per se totum significat. Jure autem quæras: Cur nullus alius ipsum cohibuit, nisi Petrus, quod non parvi amoris reverentiæque signum fuit? Qua ergo de causa? Videtur mihi primo proditoris pedes abluisse; deinde ad Petrum venisse, aliosque deinceps admonitos fuisse. Quod enim alium quempiam ante illum laverit, palam est ex his verbis, Cum autem venit ad Petrum. Sed non est vehemens accusator evangelista. Illud enim, *Cœpit*, hoc subindicat. Etiamsi vero Petrus primus esset, verisimile est proditorem, utpote

Putat Chrysostomus Christum Judæ pedes primum lavisse.

ἐνδεικνύμενος.
nulli *ἀρετῆς. τί οὖν πρόσκειται.* Paulo post qui-
γει, τουτέστιν ἄξια ἐποίει.

[e] Alii *ἐμπλῆσαι.*
[a] Alii *ὑπ' ἐκείνου.*
[*] [*εἰ δὲ καὶ ὁ* Savil., melius. Aberat *καί.*]

petulantem, ante coryphæum accubuisse. Aliunde namque ejus petulantia dignoscebatur, quando intinxit cum Magistro, et quando reprehensus non compunctus est. Petrus autem jam semel antea increpatus, qui illa ex amoris vehementia dixerat, ita repressus est, ut anxius et tremens altero opus haberet ad interrogandum; hic vero sæpe reprehensus ne sensit quidem. Cum ergo venisset ad Petrum, *Dicit ei Petrus : Domine, tu mihi lavas pedes?* 7. *Respondit ei : Quod ego facio tu nescis modo, scies autem postea :* id est, quantum hinc lucri, quantam doctrinæ utilitatem, et quantam hoc ad humilitatem nos ducere possit. Quid ergo Petrus? Adhuc cohibet et dicit : 8. *Non lavabis mihi pedes in æternum.* Quid facis, Petre? non recordaris eorum quæ prius dicta sunt? annon cum dixisti, *Propitius esto tibi*, audisti, *Vade post me, satana?* neque resipiscis, sed adhuc vehemens es? Etiam, inquit : res enim magna et stupore plena agitur. Quia igitur id ex vi amoris faciebat, hinc quoque capitur a Christo. Ut ergo tunc vehementer in-
Matth. 16. 23. crepavit, dixitque, *Scandalum es mihi :* sic et hoc loco dicit, *Nisi lavero te, non habebis partem mecum.* Quid ergo fervens ille ardensque vir? 9. *Domine, non tantum pedes meos, sed et manus et caput.* Recusando vehemens, concedendo vehementior efficitur. Utrumque autem ex amore prodibat. Sed cur non dixit Jesus, qua de causa id faceret, sed minas addidit? Quia ille non alio modo morem gessisset. Nam si Christus dixisset, Sine; hoc enim modo vos docebo humilitatem : millies se humilem fore promisisset, ne Dominus hoc faceret. At nunc quid dicit Christus? Quod Petrus maxime timebat, ne separaretur a Domino. Ille enim erat qui frequenter, quo iret, interrogabat. Ideo dicebat, *Animam meam dabo pro te.* Nam si cum audivit, *Quod ego facio tu nescis modo, scies autem postea,* ne sic quidem abstitit, multo minus si scivisset. Ideo dixit, *Scies autem postea*, gnarus eum, si scivisset, adhuc repugnaturum fuisse. Neque dixit Petrus, Doce nunc me, ut sinam; sed quod longe vehementius erat, ne scire quidem sustinuit, sed instat rursus: *Non lavabis mihi pedes.* Ubi autem comminatus est, statim cessit. Quid autem significat, *Scies postea*? quandonam? Quando in nomine meo dæmonia ejicies, cum me videris in

κατακλιθῆναι. Καὶ γὰρ καὶ ἑτέρωθεν τὸ ἰτα
τοῦ δείκνυται, ὅταν βάπτῃ μετὰ τοῦ διδασκάλ
ὅταν ἐλεγχόμενος μὴ κατανύσσηται. Ἀλλ' ὁ
τρος ἅπαξ ἐπιτιμηθεὶς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, καὶ
B ἀπὸ φιλοστοργίας τὰ ῥήματα εἰπὼν, οὕτω συν
ὡς καὶ ἀγωνιῶν καὶ τρέμων ἑτέρου δεηθῆναι
ἐρώτησιν· οὗτος δὲ συνεχῶς ἐλεγχόμενος οὐ
νετο. Ὅτε γοῦν ἦλθε πρὸς τὸν Πέτρον, Λέγ
ἐκεῖνος· Κύριε, σύ μου νίπτεις τοὺς πόδας;
αὐτῷ· Ὃ ἐγὼ ποιῶ σὺ οὐκ οἶδας ἄρτι,
δὲ μετὰ ταῦτα· τουτέστι, τὸ κέρδος ὅσον
τούτου, τὴν ὠφέλειαν τῆς διδασκαλίας, κα
ἱκανὸν εἰς πᾶσαν ἀγαγεῖν ταπεινοφροσύνην
Τί οὖν ὁ Πέτρος; Ἔτι κωλύει, καὶ λέγ
μὴ νίψῃς τοὺς πόδας μου εἰς τὸν αἰῶνα. Τί
C ὦ Πέτρε; οὐ μέμνησαι τῶν προτέρων ῥη
οὐκ εἶπας, Ἵλεώς σοι, καὶ ἤκουσας, Ὕπα
σω μου, σατανᾶ· καὶ οὐδὲ οὕτω σωφρονίζ
ἔτι σφοδρὸς εἶ; Ναὶ, φησί· πολὺ γὰρ τὸ γι
καὶ ἐκπλήξεως γέμον. Ἐπεὶ οὖν ἀπὸ πολλῆς
τοῦτο ἔπραττεν ἐκεῖνος, ἀπὸ τῆς αὐτῆς αὐτὸν
ται πάλιν καὶ ὁ Χριστὸς, ὥσπερ οὖν καὶ ἐκεῖ
ἐπιτιμήσας καὶ εἰπὼν, Σκάνδαλόν μοι εἶ· οὕ
ἐνταῦθα λέγων, Ἐὰν μὴ νίψω σε, οὐκ ἔχεις
μετ' ἐμοῦ. Τί οὖν ὁ θερμὸς καὶ διακαής; Κύρ
τοὺς πόδας μου μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς χεῖρας
κεφαλήν. Καὶ ἐν τῇ παραιτήσει σφοδρὸς, καὶ
συγχωρήσει σφοδρότερος γίνεται· ἑκάτερα δὲ
D πης. Διατί γὰρ οὐκ εἶπε, τίνος ἕνεκεν ἐποίει
ἀλλ' ἀπειλὴν ἐνέθεικεν; Ὅτι ἐκεῖνος μὲν οὐκ ἂ
σθη. Εἰ γὰρ εἶπεν, ἔασον, διὰ γὰρ τούτου πείθ
ταπεινοφρονεῖν, ὑπέσχετο ἂν μυριάκις τοῦτο, ὑπ
μὴ τὸν Δεσπότην τοῦτο ποιῆσαι. Νῦν δὲ τί φησ
μάλιστα ἐδεδοίκει καὶ ἔτρεμε, τὸ διασχισθῆναι
Αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ συνεχῶς ἐρωτῶν, Ποῦ ὑπ
Διόπερ καὶ ἔλεγεν, ὅτι Καὶ τὴν ψυχήν, φησὶ, [b]
ὑπὲρ σοῦ. Εἰ γὰρ ἀκούσας, ὅτι οὐκ οἶδας ὃ ποι
E γνώσῃ δὲ μετὰ ταῦτα, οὐδὲ οὕτως ἀπέστη,
μᾶλλον, εἰ ἔμαθε. Διὰ γὰρ τοῦτο εἶπε, Γνώ
μετὰ ταῦτα, εἰδὼς, ὅτι ἐὰν νῦν μάθῃ, ἀντ
ἔτι. Καὶ οὐκ εἶπε, δίδαξον οὖν με, ἵνα ἀφῶ·
πολλῷ σφοδρότερον ἦν, οὐδὲ μαθεῖν ἠνέσχετο,
ἐνίσταται πάλιν, λέγων· Οὐ μὴ νίψῃς μου τοὺς
416 Ἐπειδὴ δὲ ἠπείλησεν, εὐθέως ἐχάλασε τὸν τόν
A δέ ἐστι, Γνώσῃ μετὰ ταῦτα; Μετὰ ταῦτα,
Ὅταν τῷ ἐμῷ ὀνόματι δαιμόνια ἐκβάλῃς,
ὅταν ἴδῃς εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀναλαμβανόμενον·
παρὰ τοῦ Πνεύματος μάθῃς, ὅτι ἐκ δεξιῶν [a]

[b] Alii δώσω, alii ἐπιδώσω.

[a] Editi κάθηται, Mss. pene omnes κάθημαι, quæ vera est lectio. Et paulo ante Editi παρὰ τοῦ πατρός, scripti fere omnes παρὰ τοῦ πνεύματος, et hæc

εἴσῃ τὸ νῦν γινόμενον. Τί οὖν ὁ Χριστός; ...πεν ὁ Πέτρος, Μὴ τοὺς πόδας μου μόνον, ...ὰς χεῖρας καὶ τὴν κεφαλὴν, Ὁ λελουμένος, ...ρείαν ἔχει εἰ μὴ τοὺς πόδας νίψασθαι μό-...ἐστι καθαρὸς ὅλος. Καὶ ὑμεῖς [b] καθαροί ...οὐχὶ πάντες. Ἤδει γὰρ τὸν παραδιδόντα ...αὶ καθαροί εἰσι, τίνος ἕνεκεν νίπτεις τοὺς ...τε ἡμᾶς μετριάζειν μαθεῖν. Διὰ τοῦτο οὐχ ...μέρος ἦλθεν, ἀλλ' ὃ τῶν ἄλλων ἀτιμότερον
B ...Τί δέ ἐστιν, Ὁ λελουμένος; Ἀντὶ τοῦ, ὁ ...ρ' οὖν αὐτοὶ καθαροὶ [c] ἦσαν; οἵ γε οὐδέπω ...ημάτων ἦσαν ἀπηλλαγμένοι, οὐδὲ Πνεύ-...ωμένοι, ἅτε τῆς ἁμαρτίας ἔτι κρατούσης, ...ς τοῦ χειρογράφου μένοντος, τοῦ ἱερείου ...οσενεχθέντος; πῶς οὖν αὐτοὺς καθαροὺς εἶ-...Ἀλλ' ἵνα μὴ διὰ ταῦτα νομίσῃς αὐτοὺς κα-...ἁμαρτημάτων ἀπηλλαγμένους, ἐπήγαγεν·
C ...εῖς καθαροί ἐστε διὰ τὸν λόγον ὃν λελάληκα ...έστι, ταύτῃ τέως ἐστὲ καθαροί. Ἤδη τὸ ...φῶς, ἤδη τῆς πλάνης ἀπηλλάγητε τῆς Ἰου-...ὶ γὰρ ὁ προφήτης φησί· Λούσασθε, κα-...σθε, ἀφέλετε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ...στε ὁ τοιοῦτος λέλουται καὶ καθαρός ἐστι. ...πᾶσαν πονηρίαν ἔρριψαν ἀπὸ τῆς ψυχῆς ...ὶ μετὰ εἰλικρινοῦς διανοίας συνῆσαν αὐτῷ, ...φησι κατὰ τὸν προφητικὸν λόγον, ὁ λελου-...καθαρός ἐστι. Καὶ γὰρ ἐκεῖ λουτρὸν οὐ τὸ ...λέγει τὸ Ἰουδαϊκὸν, ἀλλὰ [d] τὸν τῆς συνει-...θαρμόν.

...εθα τοίνυν καὶ ἡμεῖς καθαροί· μάθωμεν κα-.... Τί δέ ἐστι τὸ καλόν; Κρίνετε ὀρφανῷ, ...ώσατε χήραν· καὶ δεῦτε, καὶ διαλεχθῶμεν,
D ...ριος. Πολὺς οὗτος ὁ λόγος ἐν ταῖς Γραφαῖς ...ν καὶ τῶν ὀρφανῶν· ἀλλ' ἡμῖν οὐδεὶς τούτου ...εῖτοι γε ἐννόησον ἡλίκον τὸ ἔπαθλον. Ἐὰν ...ν, αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν ὡς φοινικοῦν, ὡς χιόνα ...ἐὰν δὲ ὦσιν ὡς κόκκινον, ὡς ἔριον λευκανῶ. ...προστάτευτον ἡ χήρα· διὰ τοῦτο πολλὴν ὑπὲρ ...εῖται σπουδήν. Καὶ γὰρ παρὸν δευτέροις ὁμι-...λοις, διὰ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον τὰ ἀπὸ τῆς χη-...μένουσι δεινά. Ὀρέγωμεν τοίνυν αὐταῖς χεῖρα ...καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες, ἵνα μή ποτε ὑπο-...τὰ τῆς χηρείας [e] δεινά. Κἂν ὑποστῶμεν,
E ...ποθώμεθα φιλανθρωπίας ἡμῖν ἀφορμήν. ...ἡ δύναμις τῶν δακρύων τῆς χήρας ἐστὶν,

...i advertas voces πατρός et πνεύματος in Mss. ...undi, quia utramque vocem sic efferunt πρς ...que inter ρ et ι in Mss. quædam similitudo. ...οί ἐστε. Post hæc quidam Mss. alia addunt, ...atur infra, et consulto hic omittuntur.

cælum assumi, cum a Spiritu didiceris me a dextris sedere, tunc cognosces quid nunc factum sit. Quid ergo Christus? Quia Petrus dixerat, *Non tantum pedes, sed et manus et caput,* 10. *Qui lotus est*, inquit, *non indiget, nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus. Et vos mundi estis, sed non omnes.* 11. *Sciebat enim quis traditurus esset eum.* Si mundi sunt, cur lavas pedes eorum? Ut nos modestiam discamus. Ideo quod vilissimum membrorum videtur esse, solum lavit. Quid significat illud, *Qui lotus est?* Id est, qui purus est. Num illi puri erant, qui nondum a peccatis liberi erant, nec Spiritu dignati, cum adhuc peccatum dominaretur, et maledictionis chirographum maneret, necdum victima esset oblata? quomodo igitur illos esse puros dicit? Verum ne putes, quia puros illos dicit, esse prorsus a peccatis liberos, addidit: *Jam vos mundi estis, propter sermonem quem loquutus sum vobis;* hoc est, Hac tantum ratione mundi estis. Jam lucem accepistis, jam a Judaïco errore liberi estis. Nam propheta dicit: *Lavamini, mundi estote, abjicite malitiam ab animabus vestris.* (Isai. 1. 16.) Itaque qui talis est, lotus est, et purus. Quia ergo omnem malitiam ab anima respuerant, et pura mente cum illo versabantur: ideo secundum propheticum sermonem dicit, Qui lotus est, jam mundus est. Non lavacrum illud per aquam et Judaïcum dicit, sed conscientiæ purgationem.

3. Simus ergo et nos mundi; discamus bene facere. Quid est bene facere? *Judicate pupillo, defendite viduam : et venite, disceptemus, dicit Dominus.* (Ibid. v. 17. 18.) Frequenter in Scriptura viduarum et pupillorum fit mentio : at nobis illorum nulla ratio est. (Viduarum et pupillorum habenda cura.) Atqui cogita quanta sit reposita merces. *Si fuerint*, inquit, *peccata vestra sicut puniceum, ut nivem dealbabo; si ut coccinum, ut lanam dealbabo.* (Ibid. v. 18.) Defensore namque caret vidua; ideo magnam illius curam habet. Vidua enim cum possit secundas adire nuptias, ob Dei timorem viduitatis ærumnas tolerat. Manum ergo ipsis porrigamus omnes et viri et mulieres, ne quando viduitatis molestias subeamus. Sin subeamus, magnam nobis experiundæ benignitatis ansam parabimus. Non parva vis lacrymarum

[b] Alii ἦσαν, καίτοι οὐδέπω.
[c] [ἦτε Savil. et Cod. 705.]
[d] Alii τὸν τῆς δημιουργίας καθαρμόν.
[e] Morel. δεινά. οὐχ ὑποστησόμεθα δὲ ἂν π. ά. φιλανθρωπίας ἑαυτοῖς ἀφ.

viduæ est, sed potest illa vel ipsum cælum aperire. Ne ergo illis insultemus, nec calamitatem augeamus, sed omni modo feramus opem. Si ita faciamus, multam nobis securitatem comparabimus et in hoc sæculo et in futuro. Non enim hic tantum, sed et illic nobis opem ferent, dum maximam peccatorum nostrorum partem ob beneficia ipsis præstita abscindent, et id nobis conciliabunt, ut possimus ante tribunal Christi adstare cum fiducia; quam nos omnes assequi contingat, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν οὐρανὸν διανοῖξαι δύνα τοίνυν αὐταῖς ἐπεμβαίνωμεν, μηδὲ χείρονα τὴν συμφορὰν, ἀλλὰ παντὶ τρόπῳ βοηθῶ οὕτω ποιῶμεν, πολλὴν ἑαυτοῖς περιβαλοῦμ
417 λειαν, καὶ κατὰ τὸν παρόντα καὶ κατὰ τὸν
A αἰῶνα. Οὐ γὰρ ἐνταῦθα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐ προστήσονται, τὰ πλείονα τῶν ἁμαρτημάτ διὰ τῆς εἰς αὐτὰς εὐεργεσίας ὑποτεμνόμεναι, παῤῥησίας ποιοῦσαι παραστῆναι τῷ βήματι στοῦ· [a] οὗ γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖ καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμ

[a] Alii ἧς γένοιτο.

HOMILIA LXXI.

ΟΜΙΛΙΑ οα'.

Cap. XIII. v. 12. *Et accepit vestimenta sua, et cum recubuisset iterum, dixit eis: Scitis quid fecerim vobis?* etc.

B Καὶ ἔλαβε τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, καὶ ἀναπεσ εἶπεν αὐτοῖς· γινώσκετε τί πεποίηκα ὑμ ἑξῆς.

1. Perniciosum est, dilecti, perniciosum utique, in profundum malorum incidere. Ex hinc enim difficile convertitur animus. Ideoque nihil non agendum est, ut ne a principio capiamur. Facilius quippe est non cadere, quam lapsum re-
Judæ pervicacia. sipiscere. Vide ergo, quando semel lapsus est Judas, quot oblatis sibi auxiliis, non tamen resurgat. Dixit Jesus, *Unus vestrum diabolus*
Joan. 6.71. 65; et 13, 18. *est;* dixit, *Non omnes credunt;* dixit, *Non de omnibus dico;* et, *Scio quos elegi:* et nihil horum sensit. *Postquam autem lavit pedes, et accepit vestimenta sua, cum recubuisset, ait: Scitis quid fecerim vobis.* Non ultra Petrum solum, sed omnes alloquitur. 13. *Vos vocatis me Magistrum et Dominum; et bene dicitis; sum etenim. Vos vocatis me.* Illorum judicium acceptum habet. Deinde ne ad illorum gratiam hæc dicta esse videantur, subdit, *Sum etenim.* Cum ergo sermonem eorum inducit, jam onerosus non est; quod illum confirmet, nulli suspicioni obnoxium reddit. *Sum etenim,* inquit. Viden' quo pacto, quando discipulos alloquitur,
Matth. 23. 8 9. de se apertius loquatur. Ut ergo dicit: *Nolite vocare magistrum super terram: unus enim præceptor vester est;* ita ait, *Et nolite vocare*

Χαλεπὸν, ἀγαπητοὶ, χαλεπὸν εἰς βάθος θεῖν. Λοιπὸν γὰρ δυσδιόρθωτος ἡ ψυχὴ γίν τοῦτο χρὴ πάντα πράττειν, ὥστε μὴ ἁλῶν χήν. Εὐκολώτερον γὰρ μὴ [b] ἐμπεσεῖν, ἢ ἀνακτήσασθαι ἑαυτόν. Ὅρα γοῦν, ἐπειδὴ ἑαυτὸν ὁ Ἰούδας, πόσης ἀπολαύει βοηθείας, οὕτω διανίσταται. Εἶπε πρὸς αὐτὸν, ὅτι Εἷ διάβολός ἐστιν· εἶπεν, ὅτι Οὐ πάντες πι εἶπεν, ὅτι Οὐ περὶ πάντων λέγω· καὶ, ὅτι οὓς ἐξελεξάμην, καὶ οὐδενὸς τούτων αἰσθάν
C δὲ ἔνιψε τοὺς πόδας, καὶ ἀνέλαβε τὰ ἱμάτια κατεκλίθη, φησί· Γινώσκετε τί πεποίηκα ὑμ ἔτι πρὸς Πέτρον μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἅπα λέγεται. Ὑμεῖς φωνεῖτέ με, [c] ὁ Κύριος καὶ ὁ λος· καὶ καλῶς λέγετε· εἰμὶ γάρ. Ὑμεῖς φ Τὴν κρίσιν αὐτῶν προσλαμβάνει. Εἶτα ἵν ἐκείνων χάριτος εἶναι δόξῃ τὰ ῥήματα, ἐπά γάρ. Τῷ μὲν οὖν [d] παρ' αὐτῶν τὸν λόγον εἰ εὐθέως ἀνεπαχθῆ ποιεῖ· τῷ δὲ παρ' ἑαυ αχθέντα βεβαιῶσαι παρ' ἑαυτοῦ, ἀνύποπτον.
D φησίν. Ὁρᾷς ὅταν πρὸς τοὺς μαθητὰς δι πῶς ἐκκαλύπτων τὰ καθ' ἑαυτὸν φθέγγεται Ὥσπερ οὖν λέγει, Μὴ καλέσητε διδάσκαλ γῆς· εἷς γὰρ ὑμῶν ἐστιν ὁ καθηγητής· οἱ

[b] Morel. ἐκπεσεῖν.
[c] Alii et Morel. ὁ Χριστός.
[d] Morel. παρ' αὐτοῖς.

patrem super terram. Illud autem, unus et unus, non de Patre tantum dicitur, sed etiam de ipso Filio; sin de se non loqueretur, quomodo dixisset, *Ut filii lucis sitis?* Ac rursus, si magistrum solum Patrem diceret, quomodo sic loqueretur, *Sum* Joan 12. 36.
E *etenim?* et, *Unus est præceptor vester, Christus?* 14. *Si ergo*, inquit, *ego Dominus et Magister lavi pedes vestros, et vos debetis alter alterius lavare pedes*. 15. *Exemplum dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita et vos faciatis*. Atqui non est idipsum. Ille namque Magister est et Dominus, et vos mutuo conservi. Quid ergo sibi vult illud, *Ita?* Eodem studio. Ideo ex majoribus rebus exempla sumit, ut saltem minus
418
A faciamus. Nam magistri pueris literas pulcherrimas scribunt, ut, licet imperfectius, imitentur. Ubi nunc sunt qui conservos nihili pendunt? ubi qui honores expetunt? Proditoris pedes Christus lavit, sacrilegi et furis, etiamque proditionis tempore, et cum nulla resipiscentiæ spes esset, mensæ consortem effecit; et tu altum sapis, et supercilia extollis? Pedes mutuo lavemus, inquit, etiamque servorum. Et quid magnum, si servorum quoque? Hic enim liber et servus nomine tenus differunt, illic vero rei veritate. Nam ille natura Dominus

Discipulorum, pedes lavit Christus ut nos humilitatem doceat.

B est, et nos servi; neque tamen id facere nunc recusavit. Nunc vero mirum, si non liberis ut servis et ut emtis mancipiis utamur. Ecquid tunc dicemus, cum tantæ patientiæ et moderationis exempla habeamus, nec imitemur, imo ex diametro oppositi et elati stemus, neque debitum reddamus? Nos quippe mutuo debitores constituit Deus, ipse prius exorsus, et in minori parte debitores. Ipse namque Dominus erat; et nos vero si id faciamus, erga conservos facimus. Quod ipsum subindicavit cum diceret, *Si ergo ego Dominus et Magister;* ac rursum, *Ita et vos*. Consequens enim erat dicere,
C Quanto magis vos servi? verum illud auditorum conscientiæ reliquit. Cur autem hoc nunc fecit? Honorem consequuturi erant, alii majorem, alii minorem.

2. Ne igitur sese adversus alios extollerent, dicerentque ut antea, *Quis major est?* neque alii adversus alios indignarentur, omnem ab ipsis tol-

* [καὶ πάλιν. Hæc non habentur in Savil. et Codd. nostris ; et aliena sunt ab h. l.]

b Morel. καθαίρει.

lit elationem, dicens: Quantumcumque magnus D
sis, non debes erga fratrem altum sapere. Neque
dixit id quod majus erat: Si ego proditoris pedes
lavi, quid magnum, si vos sociorum pedes lave-
tis? sed cum hoc reipsa exhibuisset, id spectato-
Matth. 5. 19. rum judicio reliquit. Ideo dicebat, *Qui fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur*. Hoc enim vere docere est, cum per opera docetur. Quem enim fastum hoc non tollat? quam non arrogantiam et superbiam deprimat? Qui sedet super Cherubim, proditoris pedes lavit; tu vero, mi homo, qui cinis, terra et pulvis es, teipsum extollis et altum sapis? ecqua gehenna dignus non fueris? Quod si altos sensus capias, ego tibi monstrabo viam : E
quid enim sit ignoras. Qui rebus præsentibus quasi magnis hæret, hic vilis et abjecti est animi. Itaque neque humilitas est sine magnitudine animi; neque superbia, sine pusillanimitate. Quemadmodum enim pueruli vilibus inhiant, sphæris, trochis, talis, magna vero ne cogitatione quidem capere possunt: sic et nunc qui philosophatur, præsentia nihil existimabit (non ergo illa 41
habere vel ab alio assequi optabit); qui vero non A
philosophatur, contra affectus, araneis, umbræ, somniis et vilioribus rebus hærebit. 16. *Amen, amen dico vobis: non est servus major domino suo; neque apostolus major est eo qui misit eum*. 17. *Si hæc scitis, beati eritis si feceritis ea*. 18. *Non de omnibus vobis dico, sed ut impleatur Scriptura: Qui manducat panem mecum, levavit calcaneum suum contra me*. Id quod superius dixit, hic quoque repetit, ut redarguat. Nam si non est servus major domino suo, neque apostolus major eo qui misit ipsum; B
et si hoc a me factum est: multo magis a vobis fiat oportet. Deinde, ne quis diceret: Cur hoc dicis? nunc enim nescimus: hoc ipsum adjecit: Non ut ignorantibus hæc dico; sed ut per opera, quæ dicta sunt exhibeatis. Nam scire quidem, omnium; facere vero, non omnium. Ideo enim hoc dicit, *Beati estis si hæc feceritis*. Ideo frequentissime hoc repeto, etsi vos sciatis, ut vos ad agendum inducam. Nam etiam Judæi norunt, sed non ideo sunt beati, cum hæc non faciant. *Non de omnibus vobis dico*. Papæ, quanta patientia! Nondum proditorem arguit, sed rem obtegit, hinc illi pœnitentiæ C
locum concedens. Et arguit et non arguit, hæc dicens: *Qui manducat panem mecum, levavit calcaneum suum contra me*. Videtur mihi illud, *Non est servus major domino suo*, ad hoc dictum esse, ut si quidpiam a servis, vel aliis

ᵃ Alii εἰ γὰρ ὄντως.

vilioribus personis quidquam mali patiantur, ne turbentur, ad Judæ exemplum respicientes, qui innumera consequutus bona, contraria rependit. Ideo subdidit, *Qui manducat mecum panem;*
D missisque aliis omnibus, hoc, quod ipsum poterat cohibere et pudore afficere, protulit. Qui a me alebatur, qui mihi mensæ consors erat, inquit. Hæc porro dicebat, ut illos institueret ad beneficia iis præstanda, qui sibi malum inferrent, etiamsi insanabiles essent. Cum dicit autem, *Non de vobis omnibus dico,* ne omnibus timorem incuteret, illum tandem segregat his verbis, *Qui manducat mecum panem*. Illud enim, *Non de omnibus,* non omnino unum quempiam designabat : propterea subdidit, *Qui manducat mecum panem,* misero declarans, se non ignorantem sed probe
E scientem comprehendi, id quod illum maxime cohibere poterat. Neque dixit, Tradit me; sed, *Levavit super me calcaneum;* ut dolum et occultas insidias declararet.

3. Hæc porro scripta sunt, ut ne injuriam
420 inferentibus succenseamus, sed illos arguamus et
A deploremus. Lacrymis enim digni sunt, non patientes, sed inferentes injuriam. Nam se maxime lædunt raptor, sycophanta, et si qui aliud mali inferant; nobis autem valde prosunt, nisi nos ipsi ulciscamur. Exempli causa, rapuit quispiam, et tu pro injuria gratias Deo egisti, ipsique gloriam retulisti? Per gratiarum actionem innumera præmia consequutus es : quemadmodum ille immensum sibi ignem apparavit. Si quis vero dixerit : Quid, si inferior cum essem, injuriam non potui propulsare? responderim ego, Potuisti indignari
B et succensere : hæc enim in nostra sunt potestate, imprecari lædenti, ipsumque mille maledictis prosequi et infamare. Qui hoc non facit, omissæ vindictæ mercedem recipiet. Constat enim eum, cum hoc posset facere, non fecisse tamen. Nam qui læsus est, obviis quibusque armis utitur, si injuriam non ferat, maledictis, conviciis, insidiis lædentem ulciscitur. Ab his ergo tu si non modo abstineas, sed etiam pro illo preceris, hoc pacto Deo similis effectus es. *Orate,* inquit, *pro persequentibus vos, ut sitis similes Patri vestro, qui est*

Miser est, non qui patitur, sed qui infert injuriam.

Matth. 5. 44. 45.

nostri ἀμύνηται. Editi male ἀμύνεται.

b Alii αὐτοῦ. ἂν τοίνυν ταῦτα μή. [Paulo ante ταῦτα τοίνυν σὺ μή sine καὶ Savil., recte. ταῦτα τοίνυν σὺ μὴ μόνον μὴ ποιήσῃς Codd. nostri.]

in cœlis. Viden'quanta lucremur ex illatis injuriis? Nihil ita Deum delectat, ut non reddere malum pro malo, imo bonum pro malo reddere. Contraria ergo reddere jubemur, officia, preces. Ideo Christus eum qui se proditurus erat beneficiis afficiebat, pedes ejus lavabat, clam arguebat, parce reprehendebat, officiis, mensa, osculo dignabatur. Neque tamen ille resipuit, sed Christus sua agens perstitit. Verum age, servorum exemplo te erudiamus, atque, quod validius est, ex ipso Veteri Testamento, ut videas nos nullam excusationem habere, si injuriarum recordemur. Vultis Moysen afferam, vel altius repetam? Quanto enim vetustiora sunt exempla, tanto ad persuadendum aptiora. Quare? Quia tunc difficilior erat virtus. Neque enim tunc illi leges scriptas habebant, non veterum exempla; sed nuda per se natura pugnabat, et sine portu vel ora ubique nare cogebatur. Quapropter Noe laudans Scriptura, non modo

Genes.6.9. perfectum vocat, sed addit, ***In generatione sua***, hoc est, illo tempore, cum multa essent impedimenta : nam alii post illum claruerunt, quibus tamen ille non inferior habebitur. Temporibus enim suis perfectus erat. Quis ergo ante Moysem

Joseph exemplum patientiæ. patiens fuit? Beatus ac strenuus ille Joseph, qui castitate fulgens, non minus patientia resplenduit. Venditus est cum nullum læsisset, imo officia etiam servilia omnino præstitisset. Ipsi convicium intulerunt, nec se ultus est, licet patrem secum haberet : sed abiit cibum afferens illis in desertum; et cum non inveniret eos, non maledixit, neque reversus est, etiamsi ansam arripere posset, si voluisset; sed erga illas feras, erga illos immanes, fratris semper affectum servavit. Rursus in carcere constitutus, et causam rogatus, nihil mali de fratribus loquutus est, sed tantum, Ni-

Gen.40.15. hil feci; et, ***Furto sublatus sum de terra Hebræorum.*** Ac postea rursus ubi potestatem accepit, illos aluit et a malis innumeris eripuit. Nam si vigilemus, non potest proximi nequitia nos a virtute dejicere. At fratres ejus contra. Nam veste illum exuerunt, et occidere tentarunt, somniumque exprobrarunt, etiamsi cibum ab illo acceperant, atque vita et libertate illum spoliare nitebantur. Illi comedebant, et nudum fratrem in cisterna demissum contemnebant. Quid hac feritate deterius? quot illi homicidis non immaniores erant? Eductum postea illum mille mortibus tradiderunt, dum vendiderunt barbaris et feris ho-

C φησὶν, ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς, ὅπω
ὅμοιοι τῷ Πατρὶ ὑμῶν τῷ ἐν τοῖς οὐρανο
πῶς μέγιστα κερδαίνομεν ἀπὸ τῆς τῶν ἐπ
ρείας; Οὐδὲν οὕτω τὸν Θεὸν εὐφραίνει, ὡ
ἀποδιδόναι κακὸν ἀντὶ κακοῦ. Καὶ τί λ
ἀποδιδόναι κακὸν ἀντὶ κακοῦ; Τἀναντία
ἀποδιδόναι ἐπετάγημεν, εὐεργεσίας εὐχάς. Δ
καὶ ὁ Χριστὸς τὸν μέλλοντα αὐτὸν προδιδ
ἐναντίοις πᾶσιν ἠμείψατο· οἷον, τοὺς πόδας
ἤλεγχε λάθρα, φειδομένως ἐπλήττεν, ἐθε
τραπέζης καὶ φιλήματος μετεδίδου· καὶ οὐδὲ
ἐγένετο βελτίων, καὶ ὅμως παρέμενεν αὐτὸς
D τοῦ ποιῶν. Ἀλλὰ φέρε καὶ ἀπὸ τῶν δούλων
δεύσωμεν, καὶ ἐκ περιουσίας τῶν ἐν τῇ Πα
εἰδῇς οὐδεμίαν ἔχοντας ἡμᾶς ἀπολογίας
ὅταν μνησικακῶμεν. Βούλεσθε οὖν εἴπω Μ
ἔτι τὸν λόγον ἀνωτέρω ἀγάγωμεν; Ὅσῳ γ
χαιότερα δειχθῇ τὰ παραδείγματα, τοσούτ
ἡμεῖς νικώμεθα. Τί δήποτε δέ; Ὅτι τότε
τέρα ἦν ἡ ἀρετή. Οὐδὲ γὰρ ὑποθήκας ἐγγράφ
ἐκεῖνοι τότε, οὐ βίων παραδείγματα· ἀλλ
καθ' ἑαυτὴν ἡ φύσις ἠγωνίζετο, καὶ ἀνερ
πανταχοῦ νήχεσθαι ἠναγκάζετο. Διὰ τοῦτο
Νῶε ἐπαινῶν, οὐχ ἁπλῶς τέλειον ἐκάλεσεν, ἀ
E ἔθηκεν, Ἐν τῇ γενεᾷ αὐτοῦ, δηλῶν, ὅτι
τῷ χρόνῳ, ὅτε πολλὰ τὰ κωλύματα ἦν·
αὐτὸν ἔλαμψαν ἕτεροι, καὶ ὅμως οὐδὲν ἔλα
τῶν ἕξει. Ἐν γὰρ τοῖς χρόνοις αὐτοῦ τέλειο
οὖν πρὸ Μωϋσέως μακρόθυμος; Ὁ μακά
γενναῖος Ἰωσὴφ, ὃς τῇ σωφροσύνῃ λάμψας,
τον ἔλαμψε τῇ μακροθυμίᾳ. Ἐπράθη γὰρ ο
κηκὼς, ἀλλὰ θεραπεύων, δουλεύων, τὰ
421 A πάντα ἐπιδεικνύμενος. Κατήνεγκαν γοῦν αὐτ
πονηρὸν, καὶ οὐκ ἠμύνατο, καίτοι τὸν πατέ
μεθ' ἑαυτοῦ· ἀλλὰ καὶ ἀπῆλθε κομίζων αὐτο
ἔρημον τροφήν· καὶ οὐχ εὑρὼν αὐτοὺς, οὐ
κησεν, οὐδὲ ὑπέστρεψε (καίτοι γε εἶχε πρό
γε ἐβούλετο), ἀλλὰ πρὸς τὰ θηρία καὶ τοὺ
ἐκείνους ἔμενεν ἀδελφοῦ γνησίου φυλάττων
σιν. Πάλιν τὸ δεσμωτήριον οἰκήσας, καὶ τὴ
ἐρωτηθεὶς, οὐδὲν εἶπε περὶ αὐτῶν πονηρὸν,
οὐδὲν ἐποίησα, καὶ, Κλοπῇ ἐκλάπην ἐκ γῆς
B Καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν γενόμενος κύριος, κα
καὶ ἀπήλλαξε μυρίων δεινῶν. Ἂν γὰρ νήφ
ἰσχύει τοῦ πλησίον ἡ κακία τῆς ἀρετῆς ἡμᾶς
τῆς ἑαυτῶν. Ἀλλ' οὐκ ἐκεῖνοι τοιοῦτοι·
ἀπέδυσαν, καὶ ἀνελεῖν ἐπεχείρησαν καὶ ὀνει
ἐνύπνιον, καίτοι καὶ τροφὴν [a] παρ' αὐτοῦ κομ
καὶ ζωῆς καὶ ἐλευθερίας αὐτὸν ἐκβαλεῖν ἐπ

[c] Alii τούτῳ.

[a] Ita Savil. Alii et Morel. παρ' αὐτοῦ που δεξ

minibus, qui ad barbaros proficiscebantur. Verum ille quando rex effectus est, non modo non ultus illos est, sed etiam a peccato illos, quantum in ipso erat, liberavit, dum rem gestam Dei providentiam vocavit, non illorum nequitiam.
C Quæ vero contra illos fecit, non ulciscendæ injuriæ animo, sed pro fratre illa simulavit. Postea vero ubi vidit illos fratrem suum defendere, posita larva, statim lamentatus est, amplexatusque est illos, ac si ab eis magna beneficia accepisset, qui pene ab illis olim interemtus fuerat: atque illos omnes in Ægyptum deduxit, milleque beneficiis cumulavit. Quam ergo defensionem habebimus, qui post legem et gratiam, post tantum
D philosophiæ augmentum, ne illum quidem qui ante legem et gratiam fuit imitamur? quis nos a supplicio eximet? Nihil est enim, utique nihil deterius injuriarum memoria. Et hoc manifestum reddidit is qui decem millia talenta debebat, qui *Matth.* 18.
prius debito absolutus, postea ad solvendum coactus est; absolutus, per Dei misericordiam; coactus vero per propriam nequitiam, quod conservo suo debitum non remiserit. Quibus perspectis, 24.
E proximo peccata dimittamus, imo beneficiis illos prosequamur, ut misericordiam Dei consequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

• Morel. ἀντεχομένους αὐτούς.

422
A

HOMILIA LXXII.

CAP. XIII. v. 20. *Amen, amen dico vobis, qui accipit si quem misero, me accipit: qui autem me accipit, accipit eum qui me misit.*

1. Magna Dei merces collata iis qui servos suos fovent et beneficio afficiunt, indeque fructus nobis proveniunt. Nam *Qui recipit vos,* inquit, *me recipit; et qui recipit me, recipit eum qui*
B *misit me.* Christum et ejus Patrem recipere, quid huic officio æquiparandum? Et quæ consequentia ad dicta superius? quid hæc commune habent cum

iis quæ supra dixit, *Beati eritis, si hæc feceritis : Qui recipit vos?* Optime hæc consonant : vide autem quomodo. Quia exituri erant, et gravia multa passuri, duobus illos modis consolatur : et a se, et ab aliis. Si philosophati fueritis, inquit, meique memoriam servaveritis, et quæ passus sum et quæ feci omnia versantes, facilius ærumnas feretis. Neque hoc solum modo, sed quod etiam ab omnibus multa officia sitis accepturi. Primum vero significavit cum dixit, *Si hæc feceritis, beati eritis;* alterum vero cum dicit, *Qui vos recipit, me recipit.* Omnium quippe domos ipsis aperuit; ita ut ex morum probitate, et ex sibi operam ferentium caritate duplicem haberent consolationem. Deinde postquam hæc illis præcepit, utpote totum orbem pervasuris, cogitans proditorem his utrisque privari, nihilque horum consequuturum esse, neque ex patientia in laboribus, neque ex suscipientium officiis, turbatus est rursum. Quod significans evangelista, et illum ideo turbatum declarans, adjicit : 21. *Et cum hæc dixisset Jesus, turbatus est spiritu, et protestatus est, et dixit : Unus ex vobis me tradet.* Iterum omnibus timorem incutit, quod non il-
v. 22. lum nominatim efferat. Illi vero anxii sunt, licet nullius sibi mali conscii, quia Christi sententiam tutiorem quam suas ipsas cogitationes ducebant. Quare se mutuo respiciebant. Quod in unum proditionem restringeret, timorem minuebat; quod adderet, *Unus ex vobis,* omnes conturbabat. Quid ergo? Alii quidem omnes se mutuo respiciunt; Petrus vero semper fervens,
v. 24. Joanni annuit. Quia enim pridem correptus fuerat, et lavare volentem cohibuerat, et ubique comparet amore ardens, sed increpatur, ideo timens, neque quievit, neque loquutus est, sed Joannis opera vult ediscere. Illud porro quæsitu dignum est, cur omnibus anxiis, timentibus, coryphæo metuente, Joannes quasi lætus in sinu Jesu recubat; nec recubat solum, sed in pectus incidit : neque hoc solum quæsitu dignum est, sed et aliud consequens. Quid illud? Quod de se dicit, *Quem diligebat Jesus.* Cur nemo alius id de se dixit, quamvis alii quoque amarentur? Verum hic magis quam alii. Quod si nullus alius hoc de se dixit, sed ipse solus, nihil mirum. Hoc ipsum
2. Cor. 12. 2. opportuno tempore facit Paulus his verbis : *Scio hominem ante annos quatuordecim.* Atqui non

Cur, cæteris timentibus, Joannes in sinu Christi recubat.

ἔχει πρὸς ὃ εἶπεν, Ἐὰν ποιῆτε ταῦτα, μακάριοί ἐστε, τὸ ἐπαγαγεῖν, Ὁ δεχόμενος [b] ὑμᾶς; Μεγάλη καὶ σφόδρα συνᾴδουσα· καὶ σκόπει πῶς. Ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλον ἐξιέναι, καὶ πολλὰ πάσχειν δεινὰ, δύο τρόποις αὐτοὺς παραμυθεῖται· ἑνὶ μὲν, τῷ παρ' ἑαυτοῦ· ἑτέρῳ δὲ, τῷ παρ' ἑτέρων. Ἐὰν γὰρ φιλοσοφῆτε, φησὶν, ἐμὲ διὰ παντὸς ἔχοντες ἐν μνήμῃ, καὶ ἅπερ ἔπαθον, καὶ ἅπερ ἐποίησα περιφέροντες ἅπαντα, ῥᾳδίως οἴσετε τὰ δεινά. Οὐ τούτῳ δὲ μόνῳ τῷ τρόπῳ, ἀλλὰ καὶ τῷ παρὰ πάντων πολλῆς ἀπολαύειν θερα- C πείας. Καὶ τὸ μὲν πρότερον ἐδήλωσεν, εἰπών· Ἐὰν ποιῆτε ταῦτα, μακάριοί ἐστε· τὸ δὲ ἕτερον, Ὁ δεχόμενος ὑμᾶς, ἐμὲ δέχεται, λέγων. Τὰς γὰρ πάντων ἀνέῳξεν αὐτοῖς οἰκίας, ὥστε καὶ ἐκ τῆς τῶν τρόπων φιλοσοφίας, καὶ ἐκ τῆς τῶν θεραπευόντων προθυμίας διπλῆν ἔχειν παράκλησιν. Εἶτα, ἐπειδὴ ταῦτα αὐτοῖς διετάξατο ὡς μέλλουσι τὴν οἰκουμένην διατρέχειν ἅπασαν, ἐννοῶν ὅτι ἑκατέρων τούτων ὁ προδότης ἀπεστέρηται, καὶ οὐδενὸς αὐτῶν ἀπολαύσεται, οὔτε τῆς ἐν τοῖς πόνοις ὑπομονῆς, [c] οὔτε τῆς τῶν ὑποδεχομένων θεραπείας, ἐταράχθη πάλιν. Ὅπερ καὶ ὁ D εὐαγγελιστὴς ἐπισημαινόμενος, καὶ δηλῶν ὅτι δι' ἐκεῖνον ταράσσεται, ἐπάγει· Ταῦτα εἰπὼν ὁ Ἰησοῦς, ἐταράχθη τῷ πνεύματι, καὶ ἐμαρτύρησε, καὶ εἶπεν· Εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με. Πάλιν εἰς πάντας περιΐστησι τὸν φόβον τῷ μὴ ὀνομαστὶ εἰπεῖν· οἱ δὲ ἀποροῦνται, καίτοι ἑαυτοῖς μηδὲν συνειδότες πονηρόν· τῶν οἰκείων γὰρ λογισμῶν τὴν ἀπόφασιν τοῦ Χριστοῦ πιστοτέραν ἡγοῦντο. Διὸ καὶ ἔβλεπον εἰς ἀλλήλους. [d] Τῷ μὲν οὖν εἰς ἕνα περιστῆσαι τὸ πᾶν, ὑπετέμνετο τὸν φόβον· τῷ δὲ προσθεῖναι, Εἷς ἐξ ὑμῶν, συνετάρασσεν ἅπαντας. Τί οὖν; Οἱ μὲν ἄλλοι βλέπουσιν εἰς ἀλλήλους· ὁ δὲ πανταχοῦ θερμὸς Πέτρος τῷ Ἰωάννῃ νεύει. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ πρότερον ἐπετιμήθη, καὶ βου- E λομένου νίψαι ἐκώλυσε, καὶ πανταχοῦ εὑρίσκεται ἐκ πόθου μὲν ὁρμῶν, ἐγκαλούμενος δὲ, τούτου χάριν δεδοικὼς, οὔτε ἡσύχασεν, οὔτε ἐφθέγξατο, ἀλλὰ διὰ μέσου τοῦ Ἰωάννου βούλεται μαθεῖν. Ἐκεῖνο δὲ ἄξιον διαπορῆσαι, τί δήποτε πάντων ἀγωνιώντων, τρεμόντων, 423 τοῦ κορυφαίου δεδοικότος, ὁ Ἰωάννης ὥσπερ ἐντρυ- A φῶν ἀνάκειται εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἰησοῦ· καὶ οὐκ ἀνάκειται μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ στήθει· καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἄξιον ζητήσεως, ἀλλὰ καὶ τὸ ἑξῆς. Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; Ὃ περὶ ἑαυτοῦ λέγει, Ὃν ἠγάπα ὁ Ἰησοῦς. Διατί γὰρ μηδεὶς ἕτερος τοῦτο εἶπε περὶ αὐτοῦ, καίτοι καὶ οἱ ἄλλοι ἠγαπῶντο; Ἀλλ' οὗτος πλέον τῶν ἄλλων. Εἰ δὲ μηδεὶς ἄλλος τοῦτο περὶ αὐτοῦ εἶπεν, ἀλλ' αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ, θαυμαστὸν οὐδέν. Ποιεῖ δὲ αὐτὸ

[b] Alii ὑμᾶς; καὶ πολὺ τὸ ἀκόλουθόν ἐστιν ἰδεῖν. ἐπειδή.
[c] Morel. et quidam Mss. οὔτε τῆς ἀπὸ τῶν δεχομένων θερ. Mox aliquot Mss. ἐπισημήνατο δηλῶν ὅτι.
[d] Sic Savil. Morel. τὸ μὲν οὖν.

paucas alias sui laudes prosequutus est. An putas
id parum esse, quod ut audivit, *Sequere me,* sta- *Matth.* 4. 20.
tim relictis retibus et patre sequutus sit, et quod
cum Petro solus assumtus sit in montem, et rursus *Id.* 17. 1.
B cum in domum ingressus est? Ipse vero quantum *Luc.* 8. 51.
Petri encomium narravit, nec tacuit dixisse Christum illi : *Petre, amas me plus his?* Et ubique il- *Joan.* 21. 15.
lum ferventem et sincere ipsi affectum exhibet.
Quando autem dicebat, *Hic autem quid?* ex *Ibid.* v. 21.
amore magno sic loquebatur. Ideo nemo alius hoc de illo dixit, sed neque ipse Joannes dixisset, nisi in hunc incidisset locum. Nam si postquam dixit Petrum annuisse Joanni ut interrogaret, nihil addidisset, nos certe in dubium conjecisset, et causam inquirere coegisset : ideo ipse affert : *Recubuit super pectus Jesu.* An parum te didicisse
C putas, cum recubuisse audis, et quod tanta apud Magistrum frueretur fiducia? Si vero causam quæris, id ex amore proveniebat : ideo ait, *Quem diligebat Jesus.* Ego vero puto illum ob aliam causam id fecisse, ut ostenderet se a crimine alienum. Ideo fidenter agit. Nam cur non alio in loco id dicit, sed innuente coryphæo? Ne putes enim ipsi innuisse ut majori, ait ex amore multo id profectum esse. Cur in pectus Christi incidit? Quod nihil adhuc magnum de illo opinarentur : præterea mœrorem ita leniebat. Verisimile namque est illos vultu mœstos fuisse. Nam si animo

Cur in sinu Christi recubuit Joannes.

D turbati erant, multo magis vultu. Illos lenit et verbis et interrogatione, hinc invitat conceditque ut in pectus suum recidat. Vide autem quam sit alienus a fastu. Non dicit quippe nomen, sed, *Quem diligebat* : quemadmodum et Paulus cum diceret, *Scio hominem ante annos quatuordecim.* Tunc autem primum ipsum confutat Jesus, neque tamen nominatim; sed quomodo? 26. *Cui ego intinctum panem porrexero.* Modus quoque reprehensionem afferebat : neque enim mensam reveritus est, cum eodem vesceretur pane. Esto, non cohibuerit mensæ consortium; ab eo bucel-
E lam panis accipere quem non flexisset? Non illum certe. Quapropter 27. *Tunc satanas in illum intravit,* ejus deridens impudentiam. Donec in choro fuit, non ausus est ingredi, sed extrinsecus oppugnabat : postquam vero ipsum Christus palam fecit, et segregavit, libere demum in illum insiluit. Neque enim talis cum esset sine spe emen-

οὖν οὐδεὶς ἄλλος εἶπε π. α. ὅτι οὐδὲ Codd. nostri.]
[e] Savil. et Morel. αὐτοῖς. Suspicatus est Savil. legendum αὐτῷ.

Judas a satana abreptus. dationis, decebat illum adhuc intus manere. Ideo ejecit illum, et separatum illum satanas abripit, dimissisque illis noctu proditor recessit. 27. *Dicit ei Jesus, Amice, quod facis, fac citius.* 28. *Hoc autem nemo scivit discumbentium.*

2. Papæ, quantum sensu omni carebat! quomodo non flexus est, nec erubuit, sed impudentior factus exivit? Illud autem, *Fac citius*, non imperantis, nec consulentis est; sed exprobrantis, et demonstrantis se optare ut resipiscat. Sed cum obduratus esset, dimisit eum. *Et nemo*, inquit, *discumbentium novit*. Hic magna quæstio moveri possit, quo pacto interrogantibus discipulis, quis esset, dicit, *Cui intinctum panem porrexero*, neque sic intellexerunt; nisi forte clam dixerit, ita ut nemo audiret. Nam ideo Joannes supra pectus recumbens, ad aurem fere interrogabat, ita ut proditor non palam fieret : et Christus sic respondit, ut non manifestum illum faceret. Et quamvis cum emphasi Jesus dixerit : *Amice, quod facis, fac citius;* illi neque sic intellexerunt. Hoc autem dicebat, ut ostenderet ea quæ Judæis ille de morte dixerat, vera esse; nempe:
Joan. 10. 18. *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam;* et, *Nemo tollit eam a me*. Quamdiu ergo retinere voluit, nemo contra potuit; cum permisit autem, tunc facile fuit. Hæc igitur omnia subindicans dixit, *Quod facis, fac citius :* neque tunc illum notum fecit. Forte namque illum discerpsissent, forte Petrus occidisset. Ideo id nemo discumbentium novit. Quid, neque Joannes? Ne ille quidem: non putavit enim discipulum in tantam prorupturum iniquitatem. Quia enim procul erant a tanto scelere, de aliis nihil hujusmodi suspicari poterant. Ut ergo prius dixerat illis, *Non de omnibus dico*, et nihil aperuerat : sic et nunc de alio dici putarunt. 30. *Erat autem nox quando exivit*, inquit. Cur mihi tempus dicis? Ut discas ejus petulantiam, cujus impetum ne tempus quidem cohibuit. Sed neque hoc illum palam fecit. Illi igitur metu detenti et formidine multa, turbabantur,

μα ἐπιπηδῆσαι, ἀλλ' ἔξωθεν ᵈ προσέβαλλεν·
424 A δὲ δῆλον αὐτὸν ἐποίησε καὶ ἀφώρισεν, ἐπε
λοιπὸν μετὰ ἀδείας· οὐδὲ γὰρ ἔδει τοιοῦτον ὄ
ἀδιόρθωτον ἐπὶ πολὺ μένοντα κατέχειν ἔνδ
τοῦτο καὶ ἐξέβαλεν αὐτὸν λοιπὸν, καὶ ἀποτμ
λαμβάνει τότε ἐκεῖνος, καὶ καταλιπὼν αὐτο
ἦλθε νυκτός. Λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ἑταῖρε, ὃ
ποίησον τάχιον. Καὶ οὐδεὶς ἔγνω τῶν ἀνακειμ

Βαβαὶ, πόση ἡ ἀναισθησία· πῶς οὐκ ἐμα
οὐδὲ ᾐσχύνθη, ἀλλὰ ἀναισχυντότερος γενόμενο
Τὸ δὲ, Ποίησον τάχιον, οὐ προστάττοντός ἐστι
συμβουλεύοντος, ἀλλ' ὀνειδίζοντος καὶ δεικ
B ὅτι αὐτὸς μὲν ἐβούλετο διορθώσασθαι· ἐπειδὴ δ
θωτος εἶχεν, ἀφίησιν αὐτόν. Καὶ τοῦτο οὐδεὶς,
ἔγνω τῶν ἀνακειμένων. Πολλὴν ἄν τις ἐνταῦθ
ρίαν εὕροι, εἴ γε, ἐρωτησάντων τῶν μαθητῶν, τ
λέγει· ᵃὯ βάψας τὸ ψωμίον ἐπιδώσω, καὶ οὐ
συνῆκαν· πλὴν εἰ μὴ λάθρᾳ εἴρηκεν, ὥστε
ἀκοῦσαι. Καὶ γὰρ ὁ Ἰωάννης διὰ τοῦτο παρὰ
θος ἀναπεσὼν, ἐρωτᾷ μονονουχὶ πρὸς τὸ οὖς
μὴ γενέσθαι φανερὸν τὸν προδότην· καὶ ὁ
οὕτως ἀπεκρίνατο, καὶ οὐδὲ τότε αὐτὸν ἐποίη
νερόν· καὶ ὁ μὲν καίπερ ἐμφαντικῶς εἰπὼν, ᵇ
C ὃ ποιεῖς, ποίησον τάχιον· οἱ δὲ οὐδὲ οὕτω σ
Τοῦτο δὲ ἔλεγε, δεικνὺς ὅτι ἀληθῆ τὰ πρὸς τ
δαίους εἰρημένα ἦν αὐτῷ περὶ τοῦ θανάτου.
πρὸς ἐκείνους εἴρηκε τὸ, Ἐξουσίαν ἔχω θε
ψυχήν μου, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν
καὶ, Οὐδεὶς αἴρει αὐτὴν ἀπ' ἐμοῦ. Ἕως γοῦν κ
οὐδεὶς ἴσχυσεν· ἐπειδὴ δὲ ἀφῆκε λοιπὸν, εὐκολ
τὸ πρᾶγμα γίνεται. Ταῦτ' οὖν ἅπαντα αἰνι
εἶπεν, Ὃ ποιεῖς, ποίησον τάχιον· καὶ ᶜοὐ
αὐτὸν δῆλον ἐποίησε. Τάχα γὰρ ἂν αὐτὸν καὶ
σαν, τάχα ἂν ὁ Πέτρος καὶ ἀνεῖλεν αὐτόν. Δ
Οὐδεὶς ἔγνω τῶν ἀνακειμένων. Ἆρα οὐδὲ ὁ Ἰ
D Οὐδὲ οὗτος· οὐ γὰρ ἂν προσεδόκησεν, ὅτι
ἐπὶ τοσοῦτον ᵈχωρήσει παρανομίας. Ἐπει
πόῤῥω τῆς τοιαύτης πονηρίας ἦσαν, οὐδὲ περὶ
τοιαῦτα ὑποπτεύειν εἶχον. Ὥσπερ οὖν ἔμπρο
τοῖς εἶπεν, ὅτι Οὐ περὶ πάντων λέγω, καὶ
ἐξεκάλυψεν· οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἐνόμισαν περ
λέγεσθαι. Ἦν δὲ νὺξ ὅτε ἐξῆλθε, φησί. Διατί
καιρὸν λέγεις; Ἵνα μάθῃς τὴν ἰταμότητα, ὅ
καιρὸς αὐτὸν ἐπέσχε τῆς ὁρμῆς. Ἀλλ' οὐδὲ το
τὸν κατάδηλον ᵉἐποίησε. Ἐκεῖνοι γοῦν φόβῳ

d Morel. προέβαλλεν.

a Alii ἐξῆλθεν ἐκτός.

b Alii φανερόν. ἀλλ' ὁ μὲν γυμνότερον ἔλεγεν αὐτὸ, ὃ ποιεῖς... ἐκεῖνοι δὲ οὐ συνίεσαν. [Pro εἰπὼν Savil. εἶπεν, e correctione, ut videtur.]

c Quidam οὐδὲ τότε αὐτοῖς δῆλον. Putat Savilius legendum αὐτοῖς ἐκεῖνον δῆλον ἐποίησε.

d Quidam ἐξήει.

e Morel. ἐποίησε. ἐκεῖνοι γοῦν φόβῳ κατ. Savil. | nostri] καὶ γὰρ φόβῳ. [Mox τεθορύβηντο correctu 705; θορύβηντο Cod. 709; ἐθορυβοῦντο Savil. I ἐθορύβηντο. Iidem Codd. πολὺ pro πολλῷ, et ὁ pro καὶ τ. μ.]

et veram dictorum causam non norant : su- v. 29.
E spicabantur autem, *Ut egenis aliquid daret*, ista
dixisse. Multam enim gerebat pauperum curam,
ut nos ad idipsum naviter agendum institueret.
Neque sine causa id putabant; ille namque locu- *Joan.* 12. 6.
los habebat. Atqui nemo pecuniam ipsi dedisse
narratur : verum quod discipulæ ex bonis suis ad
victum necessaria ipsi suppeditabant; hoc vero
425 nusquam vel subindicavit. Cur porro is qui jubet, **Cur Christus loculos habuerit.**
A nec peram, neque æs, neque baculum ferri, locu-
los ferebat ad pauperum ministerium? Ut discas
vel eum qui nihil habeat et crucem portet, hanc
maxime rem curare oportere. Multa enim faciebat,
ut nos institueret. Hoc igitur Jesum dixisse puta-
runt discipuli, ut quidpiam pauperibus daretur.
Neque hoc proditorem flexit, quod ad ultimam
usque diem illum traducere et notum facere no-
luerit. Hoc et nobis quoque faciendum est : contu- **Peccata aliorum non revelanda.**
bernalium peccata non revelanda sunt, etiamsi
incurabilia sint. Etenim postea ipsi ad prodendum
B accedenti osculum dedit, ac rem suscepit tantam,
cum ad longe formidabiliorem pergeret, ad cru-
cem nempe, et mortem ignominiosissimam : ac
rursum illic benignitatem suam ostendebat. Hic
vero rem illam gloriam vocat, docens nihil adeo
turpe, adeo ignominiosum esse, quod non clariorem
reddat, quando secundum Deum efficitur. Post-
quam igitur exierat Judas ad prodendum, dicit :
31. *Nunc clarificatus est Filius hominis :* hinc
lapsos discipulorum animos erigens, suadensque
ut non modo non tristentur, sed etiam gaudeant.
Ideo Petrum a principio increpavit. Nam quod
C morte quis mortem vincat, gloria est magna. Et
hoc est quod ille de seipso dicit : *Cum exaltatus* *Joan* 8. 28.
fuero, tunc cognoscetis quia ego sum; et rur- 12. 33.
sum, *Solvite templum hoc;* iterumque, *Signum* *Joan.* 2. 19.
non dabitur, nisi signum Jonæ. Quomodo enim *Luc.* 11. 29.
non gloria sit maxima, post mortem majora posse
quam ante mortem? Ut enim resurrectio credere-
tur, majora fecere discipuli. Si enim non vixisset,
et Deus non fuisset, quomodo hi in nomine ejus
tanta fecissent? 32. *Et Deus clarificabit eum.*
Quid est, *Deus clarificabit eum in seipso?* Hoc
D est, per seipsum, non per alium. *Et statim cla-*

g καίτοι γε οὐδείς Hæc subobscura sunt, neque ita facile intelliguntur.

a Alii χαλεπώτερον... τὸν δὲ σταυρὸν αὐτοῦ. Morel. τὸν σταυρὸν αὐτόν.

b Putat Savil. legendum ἐπὶ τῷ.

c [Ita Codd. nostri. Πέτρον Savil. Πέτρος Montf.]

rificabit eum; id est, simul cum cruce. Non post longum tempus, inquit, nec diu post resurrectionem illum reddet splendidum; sed statim in ipsa cruce conspicuæ res apparebunt. Sol namque obscuratus est, petræ scissæ sunt, velum quoque scissum est, multa corpora sanctorum qui dormierant suscitata sunt; sepulcrum signacula habebat, custodes assidebant, et cum lapis corpori superpositus esset, corpus surrexit: post quadraginta dies Spiritus datus est, et statim omnes illum prædicarunt. Hoc est illud, *Glorificabit illum in seipso, et statim glorificabit illum:* non per angelos et archangelos, non per aliam quamdam potestatem, sed per seipsum.

Matth. 27. 51. sqq. Luc. 23. 45.

3. Quomodo clarificavit per seipsum? Omnia faciendo ad gloriam Filii. Atqui omnia Filius fecit. Viden' ipsum opera Filii ad Patrem referre? 33. *Filioli, adhuc modicum vobiscum sum. Quæretis me, et non invenietis: et sicut dixi Judæis, Ubi ego sum, vos non potestis venire; et vobis dico modo.* Jam tristia orditur post cœnam. Nam cum Judas exivit, non vespera erat, sed nox. Cum enim paulo post adventuri essent qui illum caperent, oportebat omnia illis commendare, ut memoria retinerent: imo potius Spiritus omnia ipsis suggerebat; multaque tunc, ut verisimile est, abjecerunt, utpote qui tunc primum audirent, et tot tentationes passuri essent. Nam qui in somnum præ tristitia lapsi sunt, ut ait alius evangelista; et ipse quoque Christus ait: *Sed quia hæc loquutus sum vobis, tristitia implevit cor vestrum;* quomodo hæc omnia accurate retinere potuissent? Sed cur illis dicebantur? Non modicum ipsis lucrum ad Christi gloriam obveniebat, quod hæc clare scirent postea, dum recordarentur se hæc a Christo audivisse. Cur autem illorum animum prius dejicit, dicens, *Adhuc modicum tempus vobiscum sum?* Judæis namque jure dicebatur, nos vero quare cum ingratis illis locas? Minime facio. Et cur ait, *Sicut dixi Judæis?* Reduxit in memoriam, quia non nunc ob malorum præsentiam hæc prædixit, sed jam olim præviderat, ipsique testes erant, qui audierant ipsum hæc Judæis dicentem. Quare addidit illud, *Filioli;* ut cum audirent illud, *Sicut dixi Judæis,* ne putarent simili modo sibi dictum fuisse. Non ergo ut dejiceret illorum animos hoc dixit, sed ut consolaretur, ne inexspectatæ ærumnæ ipsos turbarent.

Luc. 22. 45. Joan. 16. 6.

ξάσει αὐτόν· τουτέστιν, ἅμα τῷ σταυρῷ. Ο
διὰ χρόνου πολλοῦ, φησὶν, οὐδὲ τὸν μακρὸν
στάσεως ἀναμενεῖ καιρὸν, οὐδὲ τότε δείξει λ
ἀλλ' εὐθέως ἐν αὐτῷ τῷ σταυρῷ τὰ λαμπρὰ φ
Ὁ γοῦν [c] ἥλιος ἐσκοτίσθη, αἱ πέτραι ἐῤῥάγη
καταπέτασμα ἐσχίσθη, πολλὰ σώματα τῶν κ
μένων ἁγίων ἠγέρθη, ὁ τάφος σήμαντρα εἶ
φύλακες παρεκαθέζοντο· καὶ ἐπικειμένου τῷ
τοῦ λίθου, ἀνέστη τὸ σῶμα· τεσσαράκοντα
παρῆλθον, καὶ ἡ τοῦ Πνεύματος ἦλθε χορηγ
E πάντες αὐτὸν εὐθέως ἀνεκήρυττον. Τοῦτό ἐστι
σει αὐτὸν [d] ἐν ἑαυτῷ, καὶ εὐθέως δοξάσει αὐτό
ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων, οὐδὲ δι' ἄλλης τινὸ
μεως, ἀλλὰ δι' ἑαυτοῦ.

Πῶς δὲ καὶ ἐδόξασε δι' αὐτοῦ; Πάντα πρ
πρὸς δόξαν τοῦ Υἱοῦ· καίτοι πάντα ὁ Υἱὸς ἐ
426 Ὁρᾷς ὅτι τὰ ὑπ' αὐτοῦ γινόμενα τῷ Πατρὶ ἀ
A σι; Τεκνία, ἔτι μικρὸν μεθ' ὑμῶν εἰμι. Ζ
με, * καὶ καθὼς εἶπον τοῖς Ἰουδαίοις, ὅτι ὅπο
ἐγὼ, ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν· καὶ ὑμῖν λέγ
Ἄρχεται λοιπὸν τῶν λυπηρῶν μετὰ τὸ δεῖπν
γὰρ Ἰούδας ἐξῆλθεν, οὐκ ἔτι ἑσπέρα ἦν, ἀ
Ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλον μικρὸν ὕστερον ἐπιστῆ
ἔδει πάντα παρακαταθέσθαι αὐτοῖς, ὥστε ἰ
μνήμῃ· μᾶλλον δὲ τὸ Πνεῦμα [a] πάντα αὐτ
μνησε. Πολλὰ γὰρ εἰκὸς, ἅτε πρῶτον τότε ἀκ
καὶ τοιούτους μέλλοντας πειρασμοὺς ὑπομένε
βάλλειν αὐτούς. Οἱ γὰρ πρὸς ὕπνον καταφε
καθὼς καὶ ἕτερός φησιν εὐαγγελιστὴς, καὶ
B συνεχόμενοι, καθὼς καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς λέγ
ὅτι ταῦτα λελάληκα ὑμῖν, ἡ λύπη πεπλήρωκ
τὴν καρδίαν· πῶς ἂν ταῦτα πάντα κατέσχον ἀ
Τί δήποτε οὖν ἐλέγετο; Οὐ μικρὸν αὐτοῖς
κέρδος εἰς τὴν Χριστοῦ δόξαν, τὸ σαφῶς εἰδέ
ταῦτα ὑπομιμνησκομένους, ὅτι ταῦτα πάλαι
τες ἦσαν παρὰ τοῦ Χριστοῦ. Τίνος δὲ ἕνεκεν
ταβάλλει αὐτῶν τὴν ψυχὴν, λέγων, Ἔτι μικρὸ
μεθ' ὑμῶν εἰμι; Τοῖς μὲν γὰρ Ἰουδαίοις εἰκό
γετο· ἡμᾶς δὲ τίνος ἕνεκεν ἐπίσης εἰς τὴν αὐ
ξιν ἄγεις ἐκείνοις τοῖς ἀγνώμοσιν; Οὐδαμῶς. Κ
C ἕνεκεν εἶπε, Καθὼς εἶπον τοῖς Ἰουδαίοις; Ἀ
ὅτι οὐχὶ νῦν ἀπὸ τῆς τῶν δεινῶν παρουσία
προλέγει· ἀλλ' ἄνωθεν αὐτὰ προῄδει, καὶ μ
αὐτοὶ οἱ ἀκούσαντες, ὅτι καὶ πρὸς Ἰουδαίο
ἔλεγε. Διὸ καὶ προσέθηκε τὸ, Τεκνία· ἵνα ἀκ
Καθὼς εἶπον τοῖς Ἰουδαίοις, μὴ καὶ πρὸ
ὁμοίως εἰρῆσθαι τὸ εἰρημένον νομίσωσιν. Ο
βάλλων τοίνυν αὐτοὺς, ἀλλὰ παραμυθούμεν

[c] Alii ἥλιος ἀπεστράφη.
[d] Morel. ἐν αὐτῷ. [Mox καὶ ἀρχαγγέλων e Savil. et Codd. nostris accesserunt.]

* [καὶ οὐχ εὑρήσετε ex Bibliis addunt nostri C
[a] Alii πάντα ὑπεμίμνησκε. πολλά.

Quo ego vado, vos non potestis venire. Ostendit mortem suam esse translationem et transitum ad meliora, et ad locum corruptibilia corpora non recipientem. Hæc porro dicit etiam ut eorum erga
D se amorem excitet et ferventiorem efficiat. Scitis enim cum aliquos nobis amicissimos videmus abscedentes, nos magis incendi; maxime cum videmus eos in locum concedere quo nos ire non possumus. Ut ergo Judæos terreret, hæc dixit, utque discipulorum amorem incenderet. Talis est ille locus, quo non illi modo, sed nec vos quoque amicissimi possitis venire. Hic quoque dignitatem suam ostendit. *Et vobis dico modo*. Cur, *modo?* Aliter illis, aliter vobis; id est, non cum illis. Ubinam illumquæsierunt Judæi? ubi discipuli? Discipuli,
E cum fugerent; Judæi vero, quando in calamitates ingentes et inauditas inciderunt, urbe capta, et ira Dei undique illos circumsidente. Discipulis ergo tunc propter incredulitatem ita loquutus est: vobis nunc ego, ne inexspectatam subeatis calamitatem. 34. *Mandatum novum do vobis*. Cum enim verisimile esset illos, iis auditis, ac si deserti prorsus
427 essent, in perturbationem delapsuros esse: consola-
A tur ipsos, omnium bonorum radice ad securitatem muniens eos, nempe caritate; ac si diceret: Me abeunte doletis? verum si vos mutuo diligatis, fortiores eritis. Cur ergo non ita dixit? Quia quod longe utilius erat protulit: 35. *In hoc cognoscent omnes quod discipuli mei estis*. His enim significavit, chorum suum numquam esse solvendum, postquam hoc indicium illis dederat. Hoc vero dixit, quando proditor ab illis separatus est. Cur autem hoc mandatum dicit novum esse, quod in Veteri quoque Testamento positum erat? Ipse illud novum fecit ipso præcipiendi modo; intulit enim, *Sicut dilexi vos*. Non enim vestris præcedentibus
B meritis debitum persolvi, sed ipse cœpi, inquit. Sic et vos oportet amicis vestris beneficia præstare, nullo debito obstrictos. Et omissis miraculis quæ edituri erant, ex caritate illos distinguit. Quare? Quia hoc maxime sanctorum indicium et argumentum est: omnem quippe.indicat sanctita tem. Per hoc maxime omnes salutem consequimur. Hoc est, inquit, esse discipulum. Sic vos laudabunt omnes, cum vos viderint meam imitari dilectionem.

C 4. Quid ergo? annon potius hoc miracula

[a] Alii καὶ διὰ τοῦτο.

* [τὴν καὶ ἐν Savil.]

[b] Savil. ἅπαντες, melius. Quidam ἅπαντας.

Matth. 7. 22. ostendunt? Minime. *Multi enim dicent : Domine, nonne in nomine tuo dæmonia ejicimus?* et iterum, gaudentibus ipsis, quod dæmonia sibi pa-
Luc. 10. 20. rerent, dicit : *Ne gaudeatis quia dæmonia vobis subjiciuntur; sed quia nomina vestra scripta sunt in cœlis.* Atqui hoc orbem adduxit, quia illud jam aderat : si illud non adfuisset, hoc non mansisset. Caritas enim illos statim bonos probosque reddidit, effecitque ut omnes unum cor et anima essent. Nam si dissensio fuisset, omnia peritura erant. Neque illis tantum hoc loquutus est, sed et omnibus in ipsum postea credituris : siquidem et nunc nihil aliud gentilibus offendiculo est, quam quod caritas non adsit. At, inquies, nos quoque arguunt quod signa non fiant. Verum non usque adeo. In quo autem dilectionem ostenderunt apostoli? Viden' Petrum et Joannem qui numquam separantur, in templum ascendentes? viden' Paulum, quo nempe sit erga illos affectu; et tamen dubitas? Nam si aliis fuerunt virtutibus instructi, multo magis bonorum matrem possederunt. Hæc quippe ab anima virtute prædita germinat; at ubi
Matth. 24. 12. nequitia est, exarescit. *Cum abundaverit iniquitas,* inquit, *refrigescet caritas multorum.* Gentiles certe non ita movent signa, ut vita : vitam nihil ita instituit, ut dilectio. Nam signorum editores deceptores sæpe vocarunt; vitam vero puram numquam carpere possunt. Quamdiu ergo prædicatio non tantum profecerat, jure signa in admiratione erant : nunc autem ex vita mirabiles esse oportet. Nihil enim gentiles ita afficit, ut virtus; nihil ita illis offendiculo est, ut improbitas; et jure quidem. Cum enim viderit avarum et raptorem contraria præcipientem, eumque qui inimicos diligere jubetur, in contribules suos, tamquam in feras, sævientem, nugas præcepta illa vocabit. Cum viderit quempiam mortis formidine captum, quo pacto immortalitatis doctrinam accipiet? Cum ambitiosos viderit, aliisque animi morbis captos, potius in sua manebit sententia, nihilque de nobis magnum putabit. Nos enim, nos utique in causa sumus cur illi in suo errore persistant. Nam doctrinam illam olim suam repudiarunt, et nostra admirantur; sed ex vita nostra arcentur. Nam verbis philosophari facile est : multi enim apud illos id fecerunt : adhuc vero requirunt opera bona. Veteres illos qui apud nos fuerunt recogitent. At illi non credunt, et nos præsentes observant. Ostende nobis, inquiunt, fidem per opera. Hæc nus-

Gentiles Christianis improperabant quod nec signa fierent, nec caritas inter illos esset

τοῦτο; Οὐδαμῶς. Πολλοὶ γὰρ ἐροῦσι· Κύρι
τῷ ὀνόματί σου δαιμόνια ἐξεβάλομεν; καὶ π
ρόντων αὐτῶν ὅτι τὰ δαιμόνια αὐτοῖς ὑπακού
Μὴ χαίρετε ὅτι τὰ δαιμόνια ὑμῖν ὑπακούει·
τὰ ὀνόματα ὑμῶν γέγραπται ἐν τοῖς οὐρανοῖς.
τοῦτο τὴν οἰκουμένην ἐπηγάγετο, ἐπειδὴ ἐκεῖν
εἰ δὲ μὴ ἦν ἐκεῖνο, οὔτε τοῦτο παρέμενεν. Τ
εὐθέως αὐτοὺς ἐποίησε καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς, [c]
τὴν καρδίαν πάντων καὶ τὴν ψυχὴν εἶναι μία
D διέστησαν ἀπ' ἀλλήλων, ἅπαντα ἂν ἀπολώ
ἐκείνοις δὲ ταῦτα διελέγετο [d] μόνοις, ἀλλὰ
τοῖς μέλλουσι πιστεύειν εἰς αὐτόν· ἐπεὶ καὶ ν
ἄλλο ἐστὶν τὸ σκανδαλίζον Ἕλληνας, ἢ τὸ μὴ
εἶναι. Ἀλλὰ καὶ τὸ σημεῖα μὴ γίνεσθαι ἐγ
φησίν. Ἀλλ' οὐχ οὕτως. Ποῦ δὲ τὴν ἀγάπην
ξαντο οἱ ἀπόστολοι; Ὁρᾷς Πέτρον καὶ Ἰωάνν
σπάστως ἔχοντας ἀλλήλων, καὶ ἐπὶ τὸ ἱερὸν
νοντας; ὁρᾷς Παῦλον οὕτω πρὸς αὐτοὺς δια
καὶ ἀπορεῖς; Εἰ γὰρ τὰ ἄλλα ἐκέκτηντο, πολ
E λον εἶχον τὴν μητέρα τῶν ἀγαθῶν. Ἀπὸ γὰ
ἐναρέτου τοῦτο τὸ πρᾶγμα βλαστάνει· ἔνθα δ
ρία, τοῦτο ξηραίνεται τὸ φυτόν. Ὅταν γὰρ
πληθυνθῇ ἡ ἀνομία, ψυγήσεται ἡ ἀγάπη τῶν
Καὶ Ἕλληνας δὲ οὐχ οὕτως ἐπάγεται σημ
βίος· βίον δὲ οὐδὲν οὕτως εἶναι ποιεῖ, ὡς
Ἐκεῖνα μὲν γὰρ τοὺς ποιοῦντας πολλάκις καὶ
ἐκάλεσαν· βίου δὲ ἐπιλαβέσθαι οὐκ ἂν ἔχοιε
428 ροῦ. Ὅτε μὲν οὖν οὔπω τὸ κήρυγμα διαδοθὲν
A κότως τὰ σημεῖα ἐθαυμάζετο· νῦν δὲ ἀπὸ β
θαυμάζεσθαι. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐντρέπει Ἕ
ὡς ἀρετή· οὐδὲν σκανδαλίζει, ὡς κακία· κ
τως. Ὅταν γὰρ ἴδῃ πλεονεκτοῦντα, ἁρπάζο
ἐναντία κελεύοντα, καὶ τοῖς ὁμοφύλοις ὡς θηρ
χρημένον τὸν κελευσθέντα καὶ ἐχθροὺς ἀγαπᾷ
ἐρεῖ τὰ εἰρημένα. Ὅταν ἴδῃ τρέμοντα θάνατ
δέξεται τοὺς περὶ ἀθανασίας λόγους; Ὅταν
λαρχοῦντας καὶ τοῖς ἄλλοις δουλεύοντας π
ἀκριβέστερον ἐν τοῖς ἑαυτοῦ μενεῖ δόγμασιν
B μέγα περὶ ἡμῶν φανταζόμενος. Ἡμεῖς γάρ ἐσ
τιοι, ἡμεῖς, τοῦ μένειν αὐτοὺς ἐπὶ τῆς πλάνη
μὲν γὰρ δογμάτων τῶν παρ' ἑαυτοῖς παλαι
γνωσαν, καὶ τὰ ἡμέτερα δὲ ὁμοίως θαυμάζου
τοῦ βίου δὲ ἡμῶν κωλύονται. Τὸ μὲν γὰρ διὰ
φιλοσοφῆσαι, εὔκολον (πολλοὶ γὰρ καὶ παρ'
τοῦτο ἐποίησαν)· ἐπιζητοῦσι δὲ τὴν διὰ τῶν
ἐπίδειξιν. Ἀλλὰ τοὺς παλαιοὺς παρ' ἡμῖν ἐν
σαν. Ἀλλ' οὐδαμῶς πιστεύουσιν, ἀλλὰ τοὺς ν
τας ἐπιζητοῦσιν. Δεῖξον γάρ μοι, φησὶ, τὴν
διὰ τῶν ἔργων σου. Ἀλλ' οὐκ ἔστιν· ἀλλὰ

c [καὶ, quod a Savil. et Codd. abest, uncis inclusimus.]

d Alii μόνον.

ϰαὶ θηρίου σπαράττοντας ἡμᾶς τοὺς πλησίον, ὄλεθρον ἡμᾶς ϰαλοῦσι τῆς οἰϰουμένης. Ταῦτα Ἕλληνας ϰατέχει, ϰαὶ οὐϰ ἀφίησι πρὸς ἡμᾶς μεταστῆναι. C Ὥστε ϰαὶ ἡμεῖς ϰαὶ τούτων δίϰην δώσομεν, οὐχ ὑπὲρ ὧν πράττομεν μόνον, ἀλλὰ ϰαὶ ὑπὲρ ὧν βλασφημεῖται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ. Μέχρι τίνος χρήμασι, τρυφῇ, ϰαὶ τοῖς ἄλλοις ἐσμὲν [a] προσδεδομένοι πάθεσιν; ἀποστῶμεν οὖν λοιπόν. Ἄϰουσον τί φησιν ὁ προφήτης περὶ τινῶν ἀνοήτων· Φάγωμεν ϰαὶ πίωμεν· αὔριον γὰρ ἀποθνήσϰομεν. Ἐπὶ δὲ τῶν παρόντων οὐδὲ τοῦτο ἔστιν εἰπεῖν· οὕτω πολλοὶ τὰ τῶν ἁπάντων ϰαταναλίσϰονται. Οὕτω ϰαὶ αὐτοῖς ὀνειδίζων ἔλεγεν ὁ προφήτης· Μὴ οἰϰήσετε μόνοι ἐπὶ τῆς γῆς; Διὸ ϰαὶ δέδοιϰα μή τι γένηται χαλεπὸν, ϰαὶ πολλὴν ἐπισπασώμεθα τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ τιμωρίαν. Ὅπερ ἵνα μὴ D γένηται, τῆς ἀρετῆς [b] ἐπιμελώμεθα πάσης, ἵνα ϰαὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι ϰαὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ ϰαὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν ϰαὶ ἀεὶ ϰαὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

quam sunt. Sed cum nos vident plus quam feras proximos nostros discerpere, nos orbis perniciem vocant. Hæc gentiles retinent, ne ad nos transeant. Itaque nos horum pœnas dabimus, non solum quod mala perpetremus, sed etiam quod nomen Dei blasphemetur. Quousque pecuniis, deliciis aliisque vitiis dediti erimus? Abstineamus denique. Audi quid de quibusdam insensatis dicat propheta : *Comedamus et bibamus : cras enim* Isai. 22. 13.
moriemur. De præsentibus hoc dicere non possumus : ita multi omnium bona absorbent. Quod illis exprobrans dicebat propheta : *Numquid soli* Isai. 5. 8.
habitabitis terram? Quamobrem timeo ne quid mali accidat, et ingentem nobis attrahamus Dei ultionem. Quod ne fiat, virtutem exerceamus omnem, ut futura consequamur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, unaque Spiritui sancto, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

[a] Boisius legendum προσδεδεμένοι, verum sine manuscriptorum auctoritate.

[b] Quidam ἐπιλαβώμεθα.

429 A

HOMILIA LXXIII.

Cap. XIII. v. 36. *Dicit Simon Petrus: Domine, quo vadis? Respondit ei Jesus: Quo ego vado, non potes sequi me modo; sequeris autem postea.*

1. Magnum quidpiam dilectio, et igne vehementius, quod ad ipsum cælum sustollit: nullus potest obex impetum ejus cohibere. Ferventissi- Petri fervens animus.
B mus igitur Petrus, cum audisset dicentem, *Quo ego vado, vos non potestis venire,* quid dicit? *Domine, quo vadis?* Hoc autem dicebat, non tam discendi, quam sequendi illum desiderio. Non ausus certe est dicere, Venio; sed ait, *Quo vadis?* Christus non verbis, sed animo ejus respondet, ut ex ipsis ejus verbis palam est. Quid enim ait? *Quo ego vado, non potes modo me sequi.* Viden' illum sequi optavisse, ideoque interrogasse? Ut audivit autem, *Sequeris postea,* neque sic desiderium cohibuit, etsi sperandum audiret; sed
C eo venit ut diceret: 37. *Quare non possum te sequi modo? Animam meam pro te ponam.* Quia enim proditionis metum deposuerat, et inter probos censebatur, cum fiducia demum, aliis silentibus, sciscitatur. Quid ais, Petre? dicit ille, *Non potes;* et tu dicis, Possum? Experimento itaque dices dilectionem tuam sine superna gratia nihil esse. Dilectio sine superna gratia nihil est. Unde palam est, eum lapsum illum ad utilitatem Petri permisisse. Volebat quidem Christus his prolatis verbis ipsum instituere: quia vero ille in vehementia sua perseverabat, non injecit quidem, neque impulit ad negationem, sed deseruit, ut suam edisceret infirmitatem. Dixit Je-
D sus se tradendum fore; respondit ille: *Propitius esto tibi: non erit tibi hoc.* Matth. 16. 22. Correptus, non emendatus est; sed cum vellet ipsi Jesus pedes lavare, dixit, *Non lavabis mihi pedes in æternum.* Audiens rursum, *Non potes me sequi modo,* dicit: *Etsi omnes te negaverint, ego non negabo.* Quia igitur videre erat illum in arrogantiam prolabi, contradicere meditantem, monet demum ne repugnet. Id porro subindicans Lucas, dixisse illum ait: *Et ego pro te rogavi, ut non deficeret fides tua;* Luc. 22. 32.
E id est, Ne prorsus et usque in finem pereas: in omnibus humilitatem docens, et

[b] Alii *οὐ μὴ ποιήσεις τοῦτο εἰς τὸν.*

arguens humanam naturam per se nihil esse. Quia enim dilectionis vis id efficiebat, ut ad contradicendum paratus esset, illum ad resipiscendum monet, ne postea in idipsum incideret, cum orbis totius administrationem susciperet; sed ut memor eorum quæ sibi acciderant, seipsum cognosceret. Et vide quantus sit lapsus. Non enim semel aut bis, sed eousque processit, ut breviter negaret; ut disceret se non ita dilexisse, ut dilectus fuerat. Attamen ei qui ita lapsus fuerat, rursum dicit: *Diligis me plus his?* Itaque non quod frigidus esset, sed quod superna nudatus esset ope, cecidit. Dilectionem ergo Petri amplectitur, contradictionem vero inde partam succidit. Si diligis, debes dilecto obtemperare. Dixit ille et tibi et sociis, *Non potes:* quid contendis? non intelligis quid sit Dei negatio? Quia vero hac in re non vis discere, non posse quod ego dico non fieri; in negatione tua id dices; etsi hoc tibi incredibile visum sit. Hoc quidem nesciebas; hujus vero cognitionem in animo habebas; sed tamen contra quam exspectabas accidit. *Animam meam pro te ponam.* Quia enim audierat majorem hac caritatem neminem habere, insiluit statim, insatiabilis cum esset et suprema attingere vellet. At Christus ut ostendat, ad se tantum pertinere hæc cum auctoritate loqui, dicit: 39. *Antequam gallus cantet;* hoc est, nunc. Neque enim longe aberat: intempesta quippe nocte loquebatur, et jam prima et

Cap. XIV. secunda vigilia præterierat. 1. *Non turbetur cor vestrum.* Hoc dicit, quia verisimile erat ipsos ista

Petrus coryphæus. audientes turbatos fuisse. Si enim coryphæus ita fervens audivit negaturum se esse antequam gallus ter cantaret; credibile erat ipsos magnam calamitatem passuros esse, quæ posset vel adamantinos animos evertere. Quia igitur par erat illos hæc cogitantes terreri, vide quomodo ipsos consolетur, *Non turbetur cor vestrum:* hoc primo divinitatis suæ virtutem demonstrans, quod ea quæ illi in mente habebant, ipse sciret et palam faceret. *Creditis in Deum, et in me credite;* id est, omnes ærumnæ pertransibunt. Nam fides in me et in Patrem fortior est ærumnis omnibus, nec sinet vos malis obrui. Deinde subdit: 2. *In domo Patris mei mansiones multæ sunt.* Ut mœrentem Petrum consolatur dicens, *Sequeris autem postea:* sic eamdem illis spem suggerit. Ne putarent enim ad illum solum promissionem perti-

σοῦ, ἵνα μὴ ἐκλείπῃ ἡ πίστις σου· τουτέστιν
εἰς τέλος ἀπόλῃ· διὰ πάντων ταπεινοφροσύν
διδάσκων, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἐλέγχων φύ
αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν οὖσαν. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ πολ
πη ἀντιλογικὸν αὐτὸν ἐποίησε, σωφρονίζει λο
τὸν, ἵνα μὴ καὶ ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα τοῦτο πά
430 τῆς οἰκουμένης τὴν οἰκονομίαν ἀναδέξηται·
A ἀναμιμνησκόμενος ὧν ἔπαθεν ἐπιγινώσκῃ ἑαυ
ὅρα σφοδρότητα πτώματος. Οὐ γὰρ ἅπαξ
τοῦτο ἔπαθεν, ἀλλ' οὕτως ἐξέστη, ὡς ἐν βραχεῖ
τρίτον εἰπεῖν τὸ ῥῆμα τὸ τῆς ἀρνήσεως· ἵνα
ὅτι οὐχ οὕτως ἠγάπησεν, ὡς ἠγαπήθη. Ἀλλ' ἑ
οὕτω πεσόντι πάλιν λέγει· Ἀγαπᾷς με πλέον·
Οὕτως οὐκ ἀπὸ ψύξεως, ἀλλ' ἐκ τοῦ γυμνωθῆ
ἄνωθεν βοηθείας γέγονε. Τὴν μὲν οὖν ἀγάπ
δέχεται τοῦ Πέτρου, τὴν δὲ ἐξ αὐτῆς τικτομέ
τιλογίαν περικόπτει. Εἰ γὰρ ἀγαπᾷς, ὀφεί
ἠγαπημένῳ πείθεσθαι. Εἶπε καὶ σοὶ καὶ το
B σοῦ, Οὐ δύνασαι· τί φιλονεικεῖς; οὐκ οἶδας·
ἐστιν ἀπαγόρευσις Θεοῦ; Ἐπειδὴ δὲ ἐν τούτῳ
οὐ θέλεις ὅτι οὐχ οἷόν τε μὴ γενέσθαι ὃ λέγω
ἀρνήσει [a] αὐτὸ μαθήσῃ· καίτοι πολύ σοι τοῦ
ἀπιστότερον ἐφαίνετο. Τοῦτο μὲν γὰρ οὐδὲ
ἐκείνου δὲ [b] τὴν γνῶσιν αὐτὸς εἶχες ἐν τῇ ψυχ
ὅμως ἐγίνετο τὸ μηδὲ προσδοκηθέν. Τὴν ψυ
ὑπὲρ σοῦ θήσω. [c] Ἐπειδὴ γὰρ ἤκουσεν, ὅτι
ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἐπεπήδησεν εὐθέω
ρεστος ὢν καὶ τῶν ἄκρων ἐφικνεῖσθαι βουλ
Ἀλλ' ὁ Χριστὸς, δεικνὺς ὅτι αὐτοῦ μόνου ἐστὶ
μετὰ αὐθεντίας ἐπαγγέλλεσθαι, φησί· Πρὶν ἀλ
φωνῆσαι· τουτέστι, νῦν. Οὐδὲ γὰρ ἦν πολὺ
C στημα· ἀωρὶ γὰρ τῶν νυκτῶν διελέγετο, καὶ
καὶ δευτέρα ἦν φυλακὴ διελθοῦσα. Μὴ ταρα
ὑμῶν ἡ καρδία. Τοῦτο λέγει, ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν
ἀκούσαντας ταράττεσθαι. Εἰ γὰρ ὁ κορυφαῖος κ
διάπυρος πρὸ φωνῆς ἀλέκτορος τρὶς ἀπαρνη
ἤκουσε· μεγάλην τινὰ προσδοκᾷν αὐτοὺς περ
ὑποστήσεσθαι εἰκὸς ἦν, ἱκανὴν καὶ τὰς ἀδαμα
περιτρέψαι ψυχάς. Ἐπεὶ οὖν ταῦτα λογιζομένο
ἦν αὐτοὺς καὶ ἐκστῆναι, ὅρα πῶς αὐτοὺς παρα
ται, Μὴ ταρασσέσθω ὑμῶν ἡ καρδία, λέγων·
D πρώτῳ τῆς θεότητος αὐτοῦ τὴν δύναμιν ἐνδει
νος, ὅτι ἃ κατὰ ψυχὴν εἶχον, ταῦτα οἶδε καὶ
σον ἄγει. Πιστεύετε εἰς τὸν Θεὸν, καὶ εἰς ἐ
στεύετε· τουτέστι, πάντα παρελεύσεται τὰ δε
γὰρ εἰς ἐμὲ πίστις καὶ τὸν γεγεννηκότα δυνα
τῶν ἐπιόντων ἐστὶ, καὶ οὐδὲν ἐάσει κρατῆσαι τ
χερῶν. Εἶτα ἐπάγει· Ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Πατ

* [καιρῷ additum e Savil. et Codd. nostris.]

a Alii αὐτὸ εἴσῃ.

b Alii τὸ συνειδός. Paulo post Morel. μὴ προσδοκηθέν.

c Morel. ἐπειδήπερ.

d Interpres legisse videtur τούτῳ τῷ τρόπῳ, qu
hoc pacto; sed omnia exemplaria τούτῳ πρώτῳ

nere, ait: *In domo Patris mei mansiones multæ sunt; si quo minus, dixissem vobis, quia vado parare vobis locum*: id est, Quod vos ille locus excepturus sit qui et Petrum. Nam magna ibi est mansionum copia, nec potest dici illle
E apparatu opus habere. Quia enim dixit, *Non potestis me sequi modo*; ne putarent exclusos se esse, addit: 3. *Ut ubi ego sum, et vos sitis*. Tantam hujusce rei curam habeo, ut id jam fecissem, nisi jam olim vobis præparatum esset: ostendens multum ipsis esse fidendum.

431
A

2. Deinde ne videretur id dicere adulandi causa, sed crederent rem ita se habere, subdit: 4. *Et quo ego vado scitis, et viam scitis*. Viden' quomodo ostendat eis hæc non frustra dicta fuisse. Illud vero dicit, quod sciret illos hanc cupere notitiam. Nam Petrus non discendi causa, sed ut sequeretur eum, superiora loquutus est. Quia vero increpatus ille fuerat, et interim Christus quod impossibile videbatur, possibile esse monstravit; et cum impossibile videretur, cupi-
B ditatem injecit quid illud esset cognoscendi: ideo ait illis: *Et viam scitis*. Sicut enim ubi dixit, *Me negabis*, cum nemo quidquam præfatus esset, ut quæ in cordibus erant scrutaretur, addidit, *Ne turbemini*: ita et hoc loco, ubi dixit, *Scitis*, cupiditatem animi eorum declaravit, et ipse dat illis interrogandi occasionem. Illud vero, *Quo vadis?* Petrus ex vi amoris, Thomas vero præ timore dicit. 5. *Domine, nescimus quo vadis*. Locum nescimus, inquit, *Et quomodo possumus viam scire?* Vide quam reverenter. Non enim
C dixit, Dic nobis locum; sed, *Nescimus quo vadis*. Hoc enim jam olim omnes discere cupiebant. Nam si Judæi id audientes animi pendebant, tametsi cupiebant illum abscedere; multo magis ii qui numquam volebant ab illo separari, id discere cupiebant. Reverebantur autem illum interrogare; interrogant tamen et amore et anxietate ducti. Quid ergo Christus? 6. *Ego sum via, veritas, et vita. Nemo venit ad Patrem, nisi per me*. Cur ergo interrogatus a Petro quo iret, non statim respondit, Ego ad Patrem vado, vos vero non

b Morel. ἔδειξεν.
c Alii ὑπὸ τοῦ πολλοῦ. [Paulo ante ἐρωτῆσαι e Savil. et Codd. additum.]

potestis nunc venire; sed tantum verborum circuitum intulit, tot interrogationes et responsiones? Judæis namque merito non hoc dixit; his vero quare? Dixerat quidem et his et Judæis, se ex Deo exivisse, et ad Deum ire : et nunc id clarius dicit, quam prius. At Judæis non ita clare dixit. Nam si dixisset, Non potestis ad Patrem venire nisi per me, id ex fastu dici putavissent : cum celat vero, dubios reddit. At, inquies, cur discipulis et Petro ita dixit? Fervidum noverat Petri animum, et ad instandum inquirendumque pronum. Ut ergo illum avertat, obscure loquitur. Postquam autem id quod volebat per sermonis obscuritatem effecit, iterum id revelat. Cum dixisset enim, *Ubi sum, nemo potest venire*, addit : *In domo Patris mei mansiones multæ sunt;* et rursus : *Nemo venit ad Patrem, nisi per me.* Hoc itaque nolebat illis initio dicere, ne in mœrorem majorem induceret : postquam autem illos consolatus est, hoc dicit. Etenim ab increpatione Petri multum mœroris abstulit, metuentesque ne ea ipsa audirent, hinc magis reprimebantur. *Ego sum via.* Hæc est explicatio illius dicti, *Nemo venit, nisi per me :* illud vero, *Et veritas et vita,* significat hæc prorsus futura esse. Si veritas, nihil a me falsum exhibit : si etiam vita, ne mors quidem vos impedire poterit, quin ingrediamini. Alioquin vero, si *Ego sum via,* duce non egebitis : si veritas sum, non loquor falsa : si vita, etiamsi moriamini, promissa consequemini. Quod de via dicebat, intellexerunt et confessi sunt : reliqua vero ignorabant : non tamen de illis audebant sciscitari. Attamen multum ex via consolationis acceperunt. Si ergo in mea potestate est, inquit, ad Patrem adducere, istuc omnino venietis. Neque enim alia venire potestis via. Cum autem dixisset antea, *Nemo potest venire ad me, nisi Pater traxerit eum;* ac rursum, *Si ego exaltatus fuero a terra, omnes traham ad me ipsum;* et nunc iterum, *Nemo venit ad Patrem, nisi per me,* se Patri æqualem ostendit. Quomodo autem cum dixerit, *Quo vadam scitis, et viam scitis,* subdit : 7. *Si cognovissetis me, et Patrem meum utique cognovissetis : et amodo cognoscetis eum, et vidistis eum?* Non sibi contradicit : noverant enim illum, non tamen ut oportebat. Deum enim noverant, Patrem vero non-

[Margin: Christus quædam discipulis occultabat, ne in mœrorem injiceret.]

[Margin: Joan. 6. 44. Joan. 12. 2.]

[Margin: Christus se Patri æqualem ostendit.]

ὑμεῖς δὲ οὐ δύνασθε ἐλθεῖν νῦν· ἀλλὰ τοσ
έβαλεν λόγων περίοδον, ἐρωτήσεις καὶ ἀποκρ
D τιθείς; Ἰουδαίοις μὲν γὰρ εἰκότως τοῦτο
τούτοις δὲ διατί; Εἶπε μὲν καὶ τούτοις καὶ Ἰ
ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐξῆλθε, καὶ πρὸς τὸν Θεὸ
καὶ νῦν δὲ αὐτὸ λέγει σαφέστερον ἢ πρότερ
δὲ, καὶ Ἰουδαίοις μὲν σαφῶς οὕτως οὐκ εἶπε
εἶπεν, ὅτι οὐ δύνασθε πρὸς τὸν Πατέρα ἐλθεῖ
δι' ἐμοῦ, εὐθέως ἂν τῦφον τὸ πρᾶγμα ἐνόμ
δὲ ἀποκρύψας, εἰς ἀγωνίαν αὐτοὺς ἐνέβαλεν.
μαθηταῖς δὲ τίνος ἕνεκεν οὕτως εἶπε, φησ
Πέτρῳ; Ἤδει αὐτοῦ πολλὴν προθυμίαν, καὶ
E λον ἐντεῦθεν ἐπιχείσεται ἐνοχλῶν. Ὥστε
ἀπαγαγεῖν, κρύπτει. Κατορθώσας δὲ ὅπερ
διὰ τῆς ἀσαφείας καὶ τοῦ κρύψαι τὸν λόγ
αὐτὸ ἐκκαλύπτει. Εἰπὼν γὰρ, ὅτι Ὅπου εἰμ
δύναται ἐλθεῖν, ἐπήγαγεν· Ἐν τῇ οἰκίᾳ το
μου μοναὶ πολλαί εἰσι· καὶ πάλιν, Οὐδεὶ
πρὸς τὸν Πατέρα, εἰ μὴ δι' ἐμοῦ. Τοῦτ
ἐβούλετο αὐτοῖς παρὰ τὴν ἀρχὴν εἰπεῖν, ὥσ
432 πλείονα ἀθυμίαν ἐμβαλεῖν· ἐπειδὴ δὲ αὐτ
A πράϋνε, τότε λέγει. Ἀπὸ γὰρ τῆς ἐπιτιμή
Πέτρου τὸ πολὺ τῆς ἀθυμίας [a] ἐξέβαλεν, εἰς
ἐμπεσόντες μήποτε τὰ αὐτὰ ἀκούσωσι, κατει
μᾶλλον. Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός. Τοῦτο ἀπόδειξις
δεὶς ἔρχεται, εἰ μὴ δι' ἐμοῦ· τὸ δὲ, Καὶ ἀλ
ἡ ζωὴ, τοῦ, ὅτι πάντως ταῦτα ἔσται. Οὐ
παρ' ἐμοῦ ψεῦδος, εἰ ἀλήθεια· εἰ δὲ καὶ ζ
αὐτὸς ὁ θάνατος ὑμᾶς κωλῦσαι δυνήσεται ἐλθ
λως δὲ, * εἰ Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς, οὐ δεήσεσθε
ραγωγοῦντος· εἰ δὲ καὶ ἡ ἀλήθεια, οὐ ψευδ
B γόμενα· εἰ δὲ καὶ ζωὴ, κἂν ἀποθάνητε, τεύξ
εἰρημένων. Τὸ μὲν οὖν τῆς ὁδοῦ καὶ συνῆκαν
λόγησαν· τὰ δὲ λοιπὰ ἠγνόουν· οὐ μὴν ἐπ
πεῖν ἅπερ ἠγνόουν. Ἀλλ' ὅμως πολλὴν ἀπὸ
τὴν παραμυθίαν ἔλαβον. [b] Εἰ τοίνυν ἐγὼ Κύρ
φησὶ, τοῦ πρὸς τὸν Πατέρα ἀγαγεῖν, πάντ
ἐκεῖ. Οὐδὲ γάρ ἐστιν ἑτέραν ἐλθεῖν ὁδόν.
ἔμπροσθεν, Οὐδεὶς δύναται ἐλθεῖν πρός με
ὁ Πατὴρ ἑλκύσῃ αὐτόν· καὶ πάλιν, Ἐὰν ἐγ
ἀπὸ τῆς γῆς, πάντας ἑλκύσω πρὸς ἐμαυτόν
πάλιν, Οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν Πατέρα,
ἐμοῦ, δείκνυσιν ἴσον ἑαυτὸν τῷ γεγεννηκότι
C εἰπὼν, Ὅποι ὑπάγω οἴδατε, καὶ τὴν ὁδὸ
ἐπήγαγεν· Εἰ ἐμὲ ἐγνώκειτε, καὶ τὸν Πα
ἐγνώκειτε ἄν, καὶ ἀπάρτι γνώσεσθε αὐτὸν, κ
κατε αὐτόν; Οὐχὶ ἐναντιολογῶν· ᾔδεσαν

[d] [Additum e Savil. εἰ μὴ δι' ἐμοῦ. Infra idem τὴν πολλὴν πρ.]

[a] Alii ἐξέκοψεν, et paulo post ἡ ὁδός· τουτέστιν, ὅτι δι' ἐμοῦ ἔρχεσθε· τὸ δὲ καὶ ἡ ἀλήθεια, ὅτι πάντως.

* [εἰ additum e Savil. Codd. nostri ἐλθεῖν. εἰ

[b] Alii εἰ γὰρ ἐγὼ κύριός εἰμι.

dum : nam Spiritus postea veniens totam illis cognitionem intulit. Hoc autem vult dicere : Si meam nossetis substantiam et dignitatem, Patris quoque nossetis. *Et modo cognoscetis eum, et vidistis eum* (alterum futuri, alterum præsentis); hoc est, per me. Visionem vero dicit, mentis cognitionem. Eos enim qui videntur, possumus videre et ignorare : eos vero qui cognoscuntur, non
D possumus cognoscere et ignorare. Ideo ait, *Et vidistis eum;* ut visus est, inquit, et angelis. Atqui non ipsa substantia visa est; sed tamen visam esse dicit, ut videlicet videre poterant. Sic vero loquutus est, ut discas eum qui ipsum novit, Genitorem quoque ejus nosse. Videbant porro illum non nuda substantia, sed carne indutum. Alibi quoque visionem cognitionem appellat; ut cum dicit : *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Mundos autem dicit, non tantum a fornicatione, sed a peccatis omnibus : nam omne peccatum maculam indit animæ.

Visio pro cognitione accipitur.

1. Tim. 3. 16.

Matth. 5. 8.

E 3. Nihil itaque non agamus, ut sordes abstergamus. Abstergit autem primo lavacrum; deinde aliæ multæ et variæ viæ[b]. Nam clemens cum sit Deus, alias nobis variasque vias, quibus purgemur, aperuit, quarum prima est eleemosyna. Eleemosynis enim et fide purgantur peccata, in-
433 quit. Eleemosynis, inquam, non ex iniquo partis :
A illud enim non eleemosyna, sed inhumanitas et crudelitas est. Quæ enim utilitas alterum spoliare, alterum induere? A misericordia incipiendum est : alioquin immanitas esset. Etsi enim omnia aliena demus, nihil hinc lucri nobis, ut ostendit Zacchæus, qui se Deum placare dicit dando quadruplum eorum quæ rapuerat. Nos vero qui innumera rapimus, et pauca damus, placare Deum putamus, ignorantes nos illum magis irritare. Dic, quæso, mihi, si asinum mortuum et fœtidum e triviis ad aram tractum offerres in sacrificium, nonne te omnes lapidarent ut impium et exse-
B crandum? Quid vero, si probem, sacrificium ex rapina magis exsecrandum esse, quam defensionem habebimus? Ponamus enim cimelium ex rapina partum : annon magis fœtet, quam asinus mortuus? Vis discere quantus sit peccati fœtor? Audi prophetam dicentem : *Putruerunt et corruptæ sunt cicatrices meæ.* Tu vero Deum verbis precaris, ut scelerum tuorum

Eccli. 3. 33.

Luc. 19. 8.

Psal. 37. 6.

b Alii μιαρόν.

obliviscatur; dum per rapinas et fraudes tuas illud agis, ut eorum semper recordetur, dum peccatum tuum aræ imponitur. Jam vero non hoc solum peccatum est, sed quod est gravius, sancto-
Altare lapis erat. rum animas inquinas. Hoc enim lapis est, et sanctificatur : illæ autem semper Christum ferunt : et audes tam immunda offerre? Minime, inquies; non eas pecunias offero, sed alias. Ridicula hæc et nugacia sunt. Nescis quod si in multam pecuniam vel stilla injustitiæ inciderit, tota inquinatur? Ut enim si quis in purum fontem fimum injiciat, totam aquam reddit immundam : ita si in divitias
Manus lavabant cum in Ecclesiam intrarent. rapina ingrediatur, omnia fœtore implet. Quid ergo? manus lavamus cum in ecclesiam ingredimur, cor vero non item? num manus vocem emittunt? Anima verba profert : in illam Deus respicit : illa fœdata, nihil prodest corporis puritas. Quæ utilitas si manus exteriores abstergas, interiores vero impuras relinquas? Illud grave est, illud omnia subvertit, quod parva cum metu curantes, magna contemnamus. Illotis certe manibus orare indifferens est; illota vero conscientia, illud est omnium malorum deterrimum. Audi quid dictum sit Judæis, de tali immunditia sollicitis :
Jer. 4. 14. *Lava a malitia cor tuum*. Quousque erunt in te cogitationes laborum tuorum? Lavemus et nos, non luto, sed aqua pura, eleemosyna, non avaritia. Prius a rapina abstine, et tunc eleemosynam lar-
Psal. 33. 27. gire. Declinemus a malo, et faciamus bonum. Manus coerce a rapina, et sic eas ad eleemosynam
Eleemosyna ex rapina scelus est. porrige. Si vero iisdem manibus alios spoliemus, etiamsi non ex ablatis alios induamus, neque sic supplicium effugiemus. Sic enim propitiationis materia sceleris quoque materia est. Melius certe est non misereri, quam sic misereri. Siquidem Caino melius fuisset nihil prorsus offerre. Si vero qui minora obtulit, Deum irritavit; qui aliena dat, quomodo non provocabit? Ego tibi dixi, inquit, Ne rapias; et tu me ex raptis honoras? quid existimas? an me his delectari? Dicet igitur
Psal. 49. 21. tibi : *Existimasti inique, quod ero tui similis. Arguam te, et statuam contra faciem tuam peccata tua*. Sed absit ut quis talem audiat vocem; verum utinam post puras erogatas eleemosynas, cum splendidis lampadibus, in thalamum ingrediamur, gratia et benignitate Domini nostri

θέσθαι ὧν ποιεῖς κακῶν· αὐτὸς δὲ δι' ὧν ποι
ζων καὶ πλεονεκτῶν, καὶ παρασκευάζεις μ
διηνεκῶς, ἐπιτιθείς σου τὴν ἁμαρτίαν ἐπὶ
στήριον. Νῦν δὲ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ ἁμάρτη
C καὶ τὸ τούτου χαλεπώτερον, ὅτι τὰς τῶν ἁγί
νεις ψυχάς. Τοῦτο μὲν γὰρ λίθος ἐστὶ, καὶ ἁ
ἐκεῖναι δὲ διὰ παντὸς αὐτὸν φέρουσι τὸν Χρι
τολμᾷς ἐκεῖ πέμπειν ἀπὸ τοιαύτης ἀκαθαρσία
φησίν· οὐκ αὐτὰ τὰ χρήματα, ἀλλ' ἕτερα
ταῦτα καὶ λῆρος. Οὐκ οἶδας, ὅτι κἂν εἰς πολ
χρημάτων τῆς ἀδικίας ἐμπέσῃ ῥανὶς, πάντα
ται; Καθάπερ οὖν εἰς πηγὴν καθαρὰν κόπρο
βαλὼν, πᾶσαν * αὐτὴν ἀκάθαρτον εἰργάσατ
καὶ ἐν πλούτῳ πλεονεξία τις εἰσελθοῦσα, πά
πνεῖν ποιεῖ τῆς ἐκεῖθεν δυσωδίας. Εἶτα χε
νιπτόμεθα, εἰς ἐκκλησίαν εἰσιόντες· τὴν δὲ
D οὐκέτι; Μὴ γὰρ αἱ χεῖρες φωνὴν ἀφιᾶσιν;
c προφέρει τὰ ῥήματα· εἰς ἐκείνην ὁ Θεὸς
οὐδὲν δεῖ τῆς τοῦ σώματος καθαρότητος, ἐκε
μολυσμένης. Τί γὰρ ὄφελος, ἂν τὰς ἔξωθεν μὲ
ἀποσμήξῃς, τὰς δὲ ἔνδον ἀκαθάρτους ἔχῃς;
δεινὸν καὶ πάντα ἀνατρέπον, τοῦτό ἐστι, ὅτι
κρὰ δεδοικότες, τῶν μεγάλων καταφρονοῦμεν.
οὖν ἀνίπτοις χερσὶν εὔξασθαι, ἀδιάφορον· τὸ
πτῳ διανοίᾳ, τοῦτό ἐστι τὸ πάντων ἔσχατον τ
κῶν. Ἄκουσον καὶ Ἰουδαίοις τοῖς περὶ τὰς
ἀκαθαρσίας ἠσχολημένοις, τί εἴρηται; Ἀπ
ἀπὸ κακίας τὴν καρδίαν σου. Ἕως πότε ἔσο
διαλογισμοὶ πόνων σου; Ἀποπλύνωμεν καὶ ἡμ
E βορβόρῳ, ἀλλ' ὕδατι καθαρῷ, ἐλεημοσύνῃ,
πλεονεξίᾳ. Πρῶτον ἀπαλλάγηθι τοῦ ἁρπάζειν,
ἐπίδειξαι τὴν ἐλεημοσύνην. Ἐκκλίνωμεν ἀπὸ
καὶ ποιήσωμεν ἀγαθόν. Στῆσον τὰς χεῖρας ἀ
ονεξίας, καὶ οὕτως αὐτὰς ἐπὶ τὴν ἐλεημοσύν
e Ἂν δὲ ταῖς αὐταῖς ἄλλους ἀποδύσωμεν, εἰ
434 A τοῖς ἐξ ἐκείνων ἀφῃρημένοις ἐνδύωμεν, οὐδ
διαφεύγομεν τὴν κόλασιν. Ἡ γὰρ ὑπόθε
ἱλασμοῦ πάσης πλημμελείας ὑπόθεσις γίνετ
γὰρ οὕτως ἐλεεῖν τὸ μὴ ἐλεεῖν κρεῖττον. Ἐπεὶ
Κάϊν βέλτιον ἦν μηδὲ ὅλως προσενεγκεῖν. Εἰ
ἐλάττω κομίσας, τὸν Θεὸν παρώξυνεν· ὁ τὰ ἀ
διδοὺς, πῶς οὐ παροξυνεῖ; Ἐγώ σοι εἶπον, φη
ἁρπάζειν· καὶ σύ με ἐξ αὐτῶν τιμᾷς; τί νομί
ἥδομαι τούτοις; Οὐκοῦν ἐρεῖ πρὸς σέ· Ὑπέλαβ
μίαν, ὅτι ἔσομαί σοι ὅμοιος. Ἐλέγξω σε, καὶ
στήσω κατὰ πρόσωπόν σου τὰς ἁμαρτίας σο

* [αὐτήν e Codd. nostris et Savil. additum.]

c Alii προσφέρει.

d Nonnulli κακῶν. διὰ τοῦτο καὶ Ἰουδ... τί φησιν. [Infra Codd. nostri et marg. Savil. ἀποπλύνωμεν τοίνυν μὴ βορ-βόρῳ.]

e Manuscripti multi ἂν δὲ ταῖς αὐταῖς τοὺς ἀποδύωμεν, vel ἀποδύσωμεν. Editi ἄλλους ἀποδύωμ ἀφῃρημένοις, alii διδομένοις. Paulo post Mss. no ἐπεὶ καὶ ὁ Κάϊν βελτίων ἦν μηδὲ ὅλως προσενεγκών.

Jesu Christi, cui gloria in sæcula sæculorum.
B Amen.

HOMILIA LXXIV.

CAP. XIV. v. 8. *Dicit ei Philippus : Domine, ostende nobis Patrem, et sufficit nobis.* 9. *Dicit ei Jesus : Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovisti me, Philippe? Qui videt me, videt et Patrem.*

C 1. Dicebat propheta Judæis : *Facies meretricis facta est tibi,* qui impudenter cum omnibus agis. Ut autem videtur, non illi civitati tantum hoc jure dicatur, sed etiam iis qui veritati impudenter obsistunt. Dicente enim Philippo, *Ostende nobis Patrem*, respondit Christus : *Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovisti me, Philippe?* Et tamen quidam sunt, qui post hæc verba Filium a Patre abscindunt. Atqui quam majorem quæris propinquitatem? Quidam enim D ex hoc dicto in Sabellii morbum inciderunt. Verum et his et illis relictis, ut ex diametro et impie oppositis, accuratum verborum sensum exploremus. *Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovisti me, Philippe.* Quid enim? tunc Pater es quem inquiro? Non, inquit. Ideo non dixit, Non cognovisti eum; sed, *Non cognovisti me;* nihil aliud declarans, quam non aliud esse Filium, quam quod est Pater, manens tamen ipse Filius. Cur E Philippus ad interrogandum accessit? Dixerat Christus, *Si cognovissetis me, et Patrem meum utique cognovissetis;* Judæisque sæpe hoc ipsum dixerat. Quia ergo eum frequenter et Petrus et Judæi interrogaverant, quis esset Pater, interrogaverat item Thomas, et nullus quid clarum acceperat, sed adhuc res ignorabatur; ne molestus videretur esse Philippus, et cum Judæis tentando eum fastidiosus, ut dixit, *Ostende nobis Patrem tuum*, adjecit, *Et sufficit nobis;* nihil ultra quærimus. Atqui Christus dixerat : *Si cognovissetis me, et Patrem meum utique cognovissetis,* et per se
435 A Patrem ostendebat : ille vero mutavit ordinem dicens, Ostende Patrem, ac si Christum accurate cognosceret. Verum non illi morem gessit Christus,

Jer. 3. 3.

Hæretici hæc dicta male interpretabantur.

Sabelliani.

Joan. 14. 7.

sed ad viam direxit, suadens illi ut per se Patrem cognosceret. Ipse vero carneis oculis ipsum videre volebat, forte quia audierat Deum vidisse prophetas. Verum illa humiliore modo dicta
Joan. 1. 18. sunt, o Philippe. Ideo dicebat Christus: *Deum*
Ibid. 6. 45. et 5. 37. *nemo vidit umquam;* et rursum, *Omnis qui audivit a Deo, et didicit, venit ad me. Neque vocem ejus audistis, neque faciem ejus*
Exod. 33. 20. *vidistis.* Et in Veteri Testamento, *Nemo videbit faciem meam, et vivet.* Quid ergo Christus? Admodum increpat: *Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovisti me, Philippe?* Non dixit, Non vidisti me; sed, *Non cognovisti me.* Numquid te nosse volo? inquit. Patrem tuum videre nunc quæro; tu vero mihi dicis, *Non cognovisti me?* quænam hæc consequentia? Multa sane. Quia enim Filius idipsum est quod Pater, manens tamen Filius, jure in se Patrem ostendit. Deinde hypostases distinguens ait: *Qui videt me, videt et Patrem,* ne quis diceret eumdem esse Patrem et Filium. Si enim idem ipse Pater esset, non diceret, Qui videt me, illum videt. Quomodo autem non dixit ei, Impossibilia petis, quæ non sint puri hominis? mihi enim tantum hoc possibile est. Quia dixerat, *Sufficit nobis*, quasi ipsum vidisset, ostendit eum neque se vidisse: alioquin illum vidisset, si se videre potuisset. Ideo dicebat: *Qui videt me, videt et Patrem.* Si quis me vidit, et illum videbit; hoc est: Neque me, neque illum potest quis videre. Philippus enim visus cognitionem quærebat: et quia se illum vidisse putabat, volebatque sic Patrem videre, ostendit ipsum neque se vidisse. Quod si quis hic visionem pro cognitione intelligi velit, non contradicam. Nam qui me novit, inquit, novit et Patrem. At non hoc dicit, sed ut consubstantialitatem ostendat dicit: Qui novit substantiam meam, novit et Patris. Et quid hoc, inquies? Nam qui novit creaturam, novit et Deum. Atqui creaturam omnes norunt et vident; Deum vero non omnes norunt. Ad hæc, videamus quid Philippus videre quærat: num sapientiam Patris? num ejus bonitatem? Minime; sed, quid sit Deus, ipsam substantiam. Ad hoc respondet Christus: *Qui videt me.* Qui autem creaturam videt, non Dei substantiam videt. *Qui videt me, videt et Patrem,* inquit. Si alterius esset substantiæ, non hoc dixisset. Ut autem crassiore utar sermone: nemo qui aurum ignoret, in argento auri substantiam videre potest:

Consubstantialitas Christi declaratur.

στὸς, ἀλλ' ἐπὶ τὴν ὁδὸν αὐτὸν ἵστησι, δι' ...
Πατέρα μανθάνειν πείθων· [a] αὐτὸς δὲ τοῖς ...
τος ὀφθαλμοῖς τούτοις ἐβούλετο ἰδεῖν, ἴσως ...
προφητῶν ἀκούων, ὅτι εἶδον τὸν Θεόν. Ἀλ...
τάβασις ἦν ἐκεῖνα, ὦ Φίλιππε. Διὰ τοῦτο ...
ἔλεγε· Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε· καὶ πά...
ὁ ἀκούσας παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ μαθὼν, ἔρχε...
με. Οὔτε φωνὴν αὐτοῦ ἀκηκόατε, οὔτε εἶ...
B ἑωράκατε. Καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ, Οὐδεὶς ὄψεται ...
ωπόν μου, καὶ ζήσεται. Τί οὖν ὁ Χριστός; ...
ἐπιτιμητικῶς· Τοσοῦτον χρόνον μεθ' ὑμῶν ...
οὐκ ἔγνωκάς με, Φίλιππε; Καὶ οὐκ εἶπεν, ...
με, ἀλλ', Οὐκ ἔγνωκάς με. Μὴ γάρ σε β...
φησὶ, μαθεῖν; Τὸν Πατέρα σου ἰδεῖν ζητῶ ν...
μοι λέγεις, Οὐκ ἔγνωκάς με; ποίαν οὖν ἀ...
ἔχει τοῦτο; Πολλὴν μὲν οὖν. Ἐπειδὴ γὰρ τα...
ὅπερ ἐστὶν ὁ Πατὴρ, μένων Υἱὸς, εἰκότως ...
δείκνυσι τὸν γεγεννηκότα. Εἶτα διαιρῶν τὰς ...
σεις, φησίν· Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν ...
ἵνα μή τις εἴπῃ, ὅτι αὐτὸς Πατὴρ, αὐτὸς ...
γὰρ αὐτὸς ἦν ὁ Πατὴρ, οὐκ ἂν εἶπεν, ὁ ἑωρα...
C ἐκεῖνον ἑώρακε. Πῶς δὲ οὐκ εἶπεν αὐτῷ, ...
αἰτεῖς, καὶ οὐ κατὰ ἄνθρωπον; ἐμοὶ γὰρ μό...
δυνατόν. Ἐπειδὴ εἶπεν, Ἀρκεῖ ἡμῖν, ὡς αὐτὸ...
δείκνυσιν ὅτι οὐδὲ αὐτὸν ἑώρακεν. Ἦ γὰρ ἂν ...
εἶδεν, [b] εἰ καὶ αὐτὸν ἠδυνήθη. Διόπερ ἔλεγεν ...
ρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα. Εἴ τις ἐμὲ ...
κεῖνον ὄψεται. Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν, ...
ἐμὲ, οὔτε ἐκεῖνον δυνατόν ἐστιν ἰδεῖν. Ὁ γὰ...
πος τὴν δι' ὄψεως ἐζήτει γνῶσιν· καὶ ἐπε...
μὲν ἑωρακέναι ἐνόμιζεν, ἐβούλετο δὲ καὶ τὸν ...
οὕτως ἰδεῖν, δείκνυσιν ὅτι οὐδὲ αὐτὸν εἶδεν. Ε...
τις ὄψιν ἐνταῦθα τὴν γνῶσιν, οὐδὲ τούτῳ ...
D Ὁ γὰρ ἐμὲ γνοὺς, φησὶν, ἔγνω τὸν Πατέρα. ...
εἶπε τοῦτο, ἀλλὰ τὸ ὁμοούσιον παραστῆσαι ...
νος εἶπεν· ὁ τὴν ἐμὴν οὐσίαν εἰδὼς, οἶδε κα...
Πατρός. Καὶ τί τοῦτο, φησί; Καὶ γὰρ ὁ τ...
εἰδὼς, οἶδε καὶ τὸν Θεόν. Καίτοι πάντες ...
κτίσιν καὶ ἑωράκασι· τὸν δὲ Θεὸν οὐκ ἴσασ...
Ἄλλως δὲ, ἴδωμεν τί ὁ Φίλιππος ζητεῖ ἰδ...
τὴν σοφίαν τοῦ Πατρός; ἆρα τὴν ἀγαθότητα ...
ἀλλὰ [c] αὐτὸ τὸ τί ποτέ ἐστιν ὁ Θεὸς, αὐτὴν ...
σίαν. Πρὸς τοῦτο οὖν ἀποκρίνεται ὁ Χριστός ...
E ρακὼς ἐμέ. Ὁ δὲ τὴν κτίσιν ἰδὼν, οὐχὶ καὶ ...
τὴν οὐσίαν εἶδεν. Εἴ τις εἶδεν ἐμὲ, τὸν Πα...
εἶδε, φησίν. Εἰ δὲ ἑτέρας οὐσίας ἦν, οὐκ ...
εἶπεν. Ἵνα δὲ καὶ παχυτέρου ἅψωμαι λόγο...
χρυσὸν ἀγνοῶν, ἐν ἀργύρῳ τοῦ χρυσίου τὴ...

[a] Morel. αὐτοῖς δέ, male.

[b] Morel. εἰ καὶ τοῦτο ἠδυνήθη.

[c] [Ita Savil. Pronomine αὐτό carebat Mo... culo carent Codd. nostri.]

436 non enim alia natura per aliam dignoscitur. Ideo
A jure increpavit dicens : *Tanto tempore vobiscum sum*. Tanta dignatus es doctrina, vidisti signa cum auctoritate facta, et omnia quæ divinitatis erant propria, et quod Pater solus facit, peccata remissa, arcana in medium adducta, fugatam mortem, creationem ex terra factam, *Et non cognovisti me?*

2. Quia enim carne circumdatus erat, ideo dixit, *Non cognovisti me*. Vidisti Patrem? Ne quæras amplius videre : in me enim illum vidisti. Si vidisti me, ne curiose inquiras : etenim in me ipsum nosti. 10. *Non credis quia ego in Patre?* Hoc est, In illa substantia appareo. *Verba quæ ego lo-*
B *quor, a meipso non loquor*. Viden' propinquitatis excessum, et unius substantiæ argumentum? *Pater autem in me manens, ipse facit opera*. Quomodo a verbis orsus, transit ad opera? Ex consequenti enim dicere debuit, Ipse loquitur verba; sed duo hic ponit, doctrinam et signa; vel quod etiam verba essent opera. Quomodo ergo facit ille? Etenim alibi dicit : *Si non facio opera* Joan. 10.
Patris mei, nolite mihi credere : quomodo ergo 37.
hic Patrem facere dicit? Hoc ipsum indicans, nihil medium esse inter Patrem et Filium; hoc est,
C Non aliter fecit Pater, aliter ego facio : siquidem alibi et ipse et Pater operari dicitur: *Pater meus* Joan 5.17.
usque modo operatur, et ego operor. Illic nullam esse operum differentiam, hic idipsum indicat. Quod si prima fronte verba aliquam exhibent humilitatem, ne mireris. Nam cum prius dixisset, *Non credis*, tunc sic loquutus est; ostendens se ideo ita verba temperasse, ut illum ad fidem adduceret. In cordibus namque eorum versabatur. 11. *Creditis quia ego in Patre, et Pater in me?* Oportebat certe vos audientes Patrem et Filium, non aliud quærere ad declarandum substan-
D tiam esse eamdem. Quod si hoc non satis est vobis ad demonstrandam honoris æqualitatem et consubstantialitatem, ab operibus quoque discite. Illudque, *Qui videt me, videt et Patrem meum*, si de operibus dictum esset, non dixisset postea: *Sin minus, propter opera credite mihi*. Deinde ostendens se non hæc tantum posse, sed et alia his multo majora, cum hyperbole illa ponit. Neque enim dicit, His majora possum facere; sed quod longe mirabilius, Et aliis, inquit, possum facultatem dare majora his faciendi. 12. *Amen, amen*
E *dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio, et ipse faciet, et majora his faciet, quia*

b Morel. καὶ ἀπὸ τῶν.

ad Patrem vado. Hoc est, Vestrum erit deinceps miracula edere; ego enim abeo. Deinde cum perfecisset ea quæ sermo indicabat, dicit : 13. *Quodcumque petieritis in nomine meo, accipietis, et ego hoc faciam, ut in me glorificetur Pater*. Viden' quomodo rursum hoc ipse faciat? *Ego faciam*, inquit, et non dixit, Rogabo Patrem; sed, *Ut in me glorificetur Pater*. Atqui dicebat alibi : *Deus glorificabit eum in seipso;* hic vero, Ipse glorificabit Patrem. Cum enim Filius magna posse deprehendetur, Genitor glorificabitur. Quid sibi vult illud, *In nomine meo?* Quod apostoli dicebant, *In nomine Jesu Christi surge et ambula*. Omnia quippe signa quæ illi edebant, ipse operabatur, *Et manus Domini erat cum illis*. 14. *Ego faciam*, inquit. Viden' auctoritatem? quæ per alios fiunt, ipse facit; et quæ per se, non poterit, nisi Patre vim dante? Ecquis hæc dixerit? Cur hoc secundum ponit? Ut suum confirmet sermonem, et ostendat priora per attemperationem quamdam dicta fuisse. Illud autem, *Ad Patrem vado*, id est, Non pereo, sed in propria dignitate maneo, et in cælis sum. Hæc porro omnia illis ad consolationem dicebat. Quia enim credibile erat eos, qui nondum resurrectionis rationem probe noverant, triste aliqnid in animo versare, aliis ipsos hæc daturos esse promittit, ubique curans illos, et ostendens se semper manere; nec manere modo, sed etiam majorem exhibiturum se virtutem.

Christi auctoritas.

Act. 11. 21.

3. Sequamur ergo illum, et crucem tollamus. Etiamsi enim nulla sit persequutio, alterius tamen mortis tempus adest. *Mortificate*, inquit, *membra vestra, quæ sunt super terram*. Exstinguamus ergo concupiscentiam, opprimamus iram, tollamus invidiam. Hoc est vivum sacrificium : quod sacrificium non desinit in cinerem, non in fumum diffunditur, non eget lignis et igne, vel gladio. Ignem quippe habet et gladium, Spiritum sanctum. Hoc usus gladio, circumcide cordis superflua et aliena, aperi obturatas aures. Morbi namque et malæ concupiscentiæ solent verbo aditum obstruere. Pecuniarum concupiscentia non sinit audire verbum de eleemosyna; invidia accedens arcet doctrinam de caritate; aliusque rursum ingruens morbus animam reddit ad omnia segniorem. Tollamus ergo malas concupiscentias. Nam sufficit velle, et omnia exstinguuntur. Ne, quæso, illud attendamus, pecuniarum amorem

Col. 3. 5.

Sacrificium novum quam præstet sacrificio veteris legis.

τέστιν, ὑμῶν ἐστὶ λοιπὸν τὸ θαυματουργεῖν·
ἀπέρχομαι. Εἶτα ἐπειδὴ ἤνυσεν ὅπερ ὁ λόγ
λετο, φησὶν, ὅτι Ὃ ἂν αἰτήσητε ἐν τῷ ὀνόμ
λήψεσθε, καὶ ἐγὼ τοῦτο ποιήσω, ἵνα ἐν ἐμ
σθῇ ὁ Πατήρ. Ὁρᾷς πῶς πάλιν αὐτὸς ποιεῖ
437 Ποιήσω γὰρ, φησὶν, ἐγώ. Καὶ οὐκ εἶπεν,
A Πατέρα· ἀλλ', Ἵνα δοξασθῇ ἐν ἐμοὶ ὁ Πατή
μὴν ἀλλαχοῦ ἔλεγεν· Ὁ Θεὸς δοξάσει αὐτὸν ἐν
ἐνταῦθα δὲ αὐτὸς δοξάσει τὸν Πατέρα. Ὅτε
Υἱὸς φαίνηται μεγάλα δυνάμενος, δοξασθή
γεγεννηκώς. Τί δέ ἐστιν, Ἐν τῷ ὀνόματί μου
οἱ ἀπόστολοι ἔλεγον, Ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησ
στοῦ ἔγειραι καὶ περιπάτει. Πάντα γὰρ τὰ
ἅπερ ἐποίησαν, αὐτὸς ἐνήργει, Καὶ χεὶρ Κυ
μετ' αὐτῶν. Ἐγὼ ποιήσω, φησίν. Ὁρᾷς αὐ
τὰ δι' ἄλλων αὐτὸς ποιεῖ· τὰ δὲ δι' αὐτοῦ οὐκ
ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Πατρὸς ἐνεργούμενος; Καὶ τίς ἂ
εἴποι; Τίνος δὲ ἕνεκεν δεύτερον αὐτὸ τίθη
βαιῶν τὸν ἑαυτοῦ λόγον, καὶ δεικνὺς ὅτι τὰ
B συγκαταβάσεως ἦν. Τὸ δὲ, Πρὸς τὸν Πατ
ρεύομαι, τοῦτό ἐστιν· οὐκ ἀπολοῦμαι, ἀλλ'
οἰκείας ἀξίας μένω, καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς εἰμι
δὲ ταῦτα παραμυθούμενος αὐτοὺς ἔλεγεν.
γὰρ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς μηδέπω τοὺς περὶ τῆς
σεως εἰδότας λόγους ἐννοεῖν τι σκυθρωπὸν,
ἐπαγγέλλεται τοιαῦτα δώσειν αὐτοὺς, παντ
ραπεύων αὐτοὺς, καὶ δεικνὺς ὅτι μένει δ
καὶ οὐ μένει μόνον, ἀλλὰ καὶ μείζονα ἐπ
δύναμιν.

Ἀκολουθήσωμεν τοίνυν αὐτῷ καὶ λάβω
C σταυρόν. Εἰ γὰρ καὶ μὴ πάρεστι διωγμὸς, ἑ
ρου πάρεστι θανάτου καιρός. Νεκρώσατε γὰρ
τὰ μέλη ὑμῶν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. Σβέσωμεν οὖν
μίαν, ἀποκτείνωμεν θυμὸν, ἀνέλωμεν φθόνον
ἐστι θυσία ζῶσα. Οὐκ εἰς τέφραν αὕτη ἡ θυ
λευτᾷ, οὐδὲ εἰς καπνὸν διαχεῖται, οὐδὲ ξύλων
καὶ πυρὸς, καὶ μαχαίρας. Ἔχει γὰρ πῦρ καὶ
ραν, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ταύτῃ χρησάμ
μαχαίρᾳ, περίτεμε τῆς καρδίας τὸ περιττὸν
λότριον, ἄνοιξον τὸ μεμυκὸς τῆς ἀκοῆς. Τὰ γ
ματα καὶ αἱ πονηραὶ ἐπιθυμίαι ἐμφράττειν εἰώ
D λόγου τὴν εἴσοδον. Καὶ γὰρ χρημάτων ἐπιθυ
τεθεῖσα οὐκ ἀφίησιν ἀκοῦσαι τὸν περὶ ἐλε
λόγον, καὶ βασκανία παραγενομένη διατειχ
περὶ τῆς ἀγάπης διδασκαλίαν, καὶ ἕτερον νόσ
πεσὸν πάλιν νωθροτέραν αὐτὴν κατασκευά
πάντα. Ἀνέλωμεν τοίνυν τὰς πονηρὰς ἐπιθυμ
γὰρ ἀρκεῖ θελῆσαι, καὶ πάντα ἔσβεσται. Μ

a In quibusdam hæc, καὶ μὴν ἀλλαχοῦ... τὸν πατέρα, desunt.

ωμεν, ὅτι τυραννικὸν ὁ τῶν χρημάτων ἔρως,
τῆς ἡμετέρας ῥᾳθυμίας ἡ τυραννίς. Πολλοὶ
ἰ' ὅτι ἔστιν ἀγρύριον εἰδέναι λέγουσιν. Οὐ γάρ
ικὴ ἡ ἐπιθυμία αὕτη. Αἱ γὰρ φυσικαὶ ἄνωθεν E
ρχῆς κατεβλήθησαν· χρυσὸς δὲ καὶ ἄργυρος
ρι πολλοῦ χρόνου οὐδ' ὅ τι ποτέ ἐστι γνώρι-
Πόθεν οὖν ηὐξήθη ἡ ἐπιθυμία αὕτη; Ἀπὸ
ας καὶ ῥᾳθυμίας ἐσχάτης. Τῶν γὰρ ἐπιθυ-
μέν εἰσιν ἀναγκαῖαι, αἱ δὲ φυσικαὶ, αἱ δὲ
ν τούτων. Οἷόν τι λέγω· ὅσαι μὴ πληρούμε-
ἰρουσι τὸ ζῶον, αὗται φυσικαὶ καὶ ἀναγκαῖαι
υσιν· οἷον ἡ τῶν σιτίων καὶ ποτῶν, καὶ ἡ τοῦ
ν ἐπιθυμία· ὁ δὲ τῶν σωμάτων ἔρως, φυσι- 438
ἐστιν, οὐκ ἀναγκαῖος δέ. Πολλοὶ γὰρ αὐτοῦ A
ἤνασι, καὶ οὐκ ἀπώλοντο. Ἡ δὲ τῶν χρημά-
θυμία οὔτε φυσικὴ, οὔτε ἀναγκαία, ἀλλὰ πε-
κὰν βουλώμεθα, οὐ δεχόμεθα αὐτῆς τὴν
Ἀμέλει καὶ ὁ Χριστὸς περὶ παρθενίας διαλεγό-
ησίν· Ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρείτω· περὶ δὲ
ων οὐχ οὕτως, ἀλλὰ τί; Ἐὰν μή τις ἀποτά-
ται πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσι, οὐκ ἔστι μου ἄξιος.
γὰρ ἦν εὔκολον παρῄνει· ὃ δὲ ὑπερβαίνει τοὺς
, ἐπιτρέπει τῇ προαιρέσει. Τί τοίνυν πάσης B
οῦμεν ἑαυτοὺς ἀπολογίας; Ὁ μὲν γὰρ ὑπὸ
αννικωτέρου πάθους ἁλοὺς, οὐ πολλὴν δώσει
δὲ ὑπὸ τοῦ ἀσθενοῦς χειρωθεὶς, πάσης ἀπε-
ι ἀπολογίας. Τί γὰρ ἐροῦμεν, ὅταν λέγῃ, πει-
με εἴδετε, καὶ οὐκ ἐθρέψατε; ποίαν ἕξομεν
ιν; τὴν πενίαν προβαλούμεθα πάντως; Ἀλλ'
ἐν τῆς χήρας ἐκείνης πενέστεροι, ἥτις δύο
βαλοῦσα, πάντας ὑπερηκόντισεν. Οὐ γὰρ πο-
[1] εἰσφορᾶς ἀπαιτεῖ ὁ Θεὸς, ἀλλὰ μέτρα γνώ-
ὶ τοῦτο δὲ τῆς αὐτοῦ κηδεμονίας. Θαυμά-
τοίνυν αὐτοῦ τὴν φιλανθρωπίαν, τὰ δυνατὰ
έγκωμεν· ἵνα καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον καὶ C
ν μέλλοντα πολλῆς τυχόντες τῆς τοῦ Θεοῦ φι-
ίας, δυνηθῶμεν ἀπολαῦσαι τῶν ἐπηγγελμέ-
ν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου
ησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
Ἀμήν.

esse tyrannidem, sed vere tyrannidem esse segnitiem nostram. Multi certe sunt qui argentum quid sit se nescire dicunt. Neque enim naturalis est illa cupiditas. Naturales quippe affectus ab initio infusi sunt: aurum vero et argentum an esset, multo tempore ignotum fuit. Unde ergo crevit hæc cupiditas? Ex vana gloria, et summa desidia. Ex cupiditatibus enim aliæ sunt necessariæ, aliæ naturales, aliæ neutrum. Exempli causa: quæ si non expleantur animal perimunt, hæ sunt naturales et necessariæ; ut cibi, potus, somni cupiditas: amor vero corporum, naturalis quidem est, sed non necessarius. Multi enim ipsum superarunt, nec perierunt. Pecuniarum vero cupiditas, nec naturalis nec necessaria est, sed superflua. Si voluerimus, ejus dominium non recipiemus. Certe de virginitate loquens Christus ait, *Qui potest capere, capiat*: de divitiis vero non item, sed quid? *Nisi quis renuntiaverit omnibus quæ possidet*, non est me dignus. Ad id quod facile est hortatur; ad id vero quod multos exsuperat, arbitrio rem permittit. Cur ergo nos omni privamus defensione? Nam qui a violentiore morbo captus erit, non magnas dabit pœnas: qui vero ab infirmiore affectu capitur, omni privatur defensione. Quid enim respondebimus quando dicet: Esurientem me vidistis, et non nutrivistis? quam excusationem habebimus? paupertatem objiciemus? At non sumus vidua illa pauperiores, quæ duobus depositis obolis, omnes superavit. Neque enim doni magnitudinem requirit Deus, sed voluntatis modum: et hoc ad illius providentiam pertinet. Illius itaque benignitatem mirati, quæ possumus offeramus; ut et in præsenti vita et in futura multam consequuti Dei clementiam, promissis frui bonis possimus, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Amor pecuniæ unde.

Matth. 19 12.

Luc. 14 33.

Matth. 25 42.

1. φορᾶς

HOMILIA LXXV.

Cap. XIV. v. 15. *Si diligitis me, mandata mea servate :* 16. *et ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum,* 17. *Spiritum veritatis, quem* D *mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum.*

1. Operibus semper egemus, non verborum ostentatione. Loqui enim et promittere cuivis facile est; operari non item. Cur hæc dixi? Quia multi nunc sunt qui dicunt se Deum timere et amare; sed operibus contraria exhibent: Deus autem per opera diligi quærit. Ideo discipulis dicebat: *Si diligitis me, mandata mea servabitis.* Cum enim dixisset, *Quodcumque petieritis, ego faciam;* ne putarent solam petitionem esse satis, E subdidit: *Si diligitis me;* tunc, inquit, faciam. Quia autem verisimile erat eos, cum dicentem audissent, *Ad Patrem vado,* turbatos esse, dicit: Non est hoc diligere, nunc turbari, sed dictis obtemperare. Dedi vobis mandatum, ut diligatis invicem, ut sic invicem faciatis, ut ego feci vobis. Hæc est dilectio, his obtemparare, et dilecto concedere. *Et rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis.* 439 A Sese demittentis verba sunt. Quia enim cum nondum illum probe cognoscerent, verisimile erat, eos illius absentis consortium, verba, carnalemque præsentiam admodum exquisituros esse, et nullam, ipso absente, accepturos consolationem; quid ait? *Rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis;* id est, Alium qualis ego sum. Erubescant qui Sabellii morbo laborant, et qui de Spiritu non recte sentiunt. Nam in hoc sermone mirum illud est, quod hæreses ex diametro oppositas uno ictu prosternat. Nam cum dicit, *Alium,* hypostasis illius differentiam indicat; cum vero dicit, *Paracletum,* substantiam eamdem. Quare dicit, *Rogabo Patrem?* Quia si B dixisset, Ego mittam, non ita credidissent: nunc enim id curat, ut Spiritus credatur: nam postea se missurum illum esse dicit: *Accipite Spiritum sanctum:* hic vero se rogaturum esse Patrem dicit, ut fide dignus sermo ipsis esset. Joannes quippe de illo dicit: *De plenitudine ejus nos omnes*

Deus vult per opera diligi.

Contra Sabellianos et Pneumatomachos.

Joan. 20. 22.

Ibid. 1. 16.

ΟΜΙΛΙΑ οε'.

Ἐὰν ἀγαπᾶτέ με, τὰς ἐντολὰς τὰς ἐμὰς
καὶ ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν Πατέρα, καὶ ἄλ
κλητον δώσει ὑμῖν, ἵνα μένῃ μεθ' ὑμῶν
τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ ὁ κόσμος
λαβεῖν, ὅτι οὐ θεωρεῖ αὐτὸ, οὐδὲ γινώσκει

Ἔργων ἡμῖν δεῖ καὶ πράξεων πανταχ
διὰ ῥημάτων ἐπιδείξεως. Εἰπεῖν γὰρ καὶ ὑπ
παντί που ῥᾴδιον, πρᾶξαι δὲ οὐκέτι ὁμοίως
Τί δήποτε δὲ ταῦτα εἶπον; Ὅτι πολλοὶ νῦν
γοντες φοβεῖσθαι τὸν Θεὸν καὶ ἀγαπᾷν, τοῖς
τὰ ἐναντία ἐπιδείκνυνται· ὁ δὲ Θεὸς τὴν διὰ
γων ἀγάπην ἐπιζητεῖ. Διὰ τοῦτο καὶ πρὸς τ
τὰς ἔλεγεν· Ἐὰν ἀγαπᾶτέ με, τὰς ἐντολὰς
E ῥήσετε. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ὅτι Ὃ ἐὰν αἰτή
ποιήσω, ἵνα μὴ νομίσωσιν ἁπλῶς τὴν αἴτησ
ἐπήγαγεν· Ἐὰν ἀγαπᾶτέ με· τότε, φησὶ,
Ἐπειδὴ δὲ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς καὶ ἀκούοντας,
πρὸς τὸν Πατέρα [b] πορεύομαι, θορυβεῖσθαι,
τοῦτό ἐστι τὸ ἀγαπᾷν τὸ θορυβεῖσθαι νῦν, ἀλλ
θεσθαι τοῖς λεγομένοις. Ἔδωκα ὑμῖν ἐντολὴν
πᾶτε ἀλλήλους· ἵνα οὕτω ποιῆτε ἀλλήλοις,
439 ἐγὼ ὑμῖν ἐποίησα. Τοῦτό ἐστιν ἀγάπη, τὸ
A τούτοις, καὶ εἴκειν τῷ ποθουμένῳ. Καὶ ἐρ
Πατέρα, καὶ ἄλλον Παράκλητον δώσει ὑμῖ
ταβάσεως πάλιν ὁ λόγος. Ἐπειδὴ γὰρ οὐδέ
ἐγνωκότας εἰκὸς ἦν σφόδρα ἐπιζητεῖν τὴν
ἐκείνην, τὰ ῥήματα, τὴν κατὰ σάρκα αὐτο
σίαν, καὶ μηδεμίαν δέχεσθαι παραμυθίαν ἀ
φησιν; Ἐρωτήσω τὸν Πατέρα, καὶ ἄλλον Πα
δώσει ὑμῖν· τουτέστιν, ἄλλον ὡς ἐμέ. Αἰσ
σαν καὶ οἱ τὰ Σαβελλίου νοσοῦντες, καὶ οἱ
Πνεύματος οὐ τὴν προσήκουσαν δόξαν ἔχο
γὰρ τὸ θαῦμα τοῦ λόγου τοῦτό ἐστιν, ὅτι τὰς
τρου ἑστώσας αἱρέσεις μιᾷ πληγῇ κατήνεγκ
γὰρ εἰπεῖν, Ἄλλον, δείκνυσιν αὐτοῦ τῆς ὑπ
B τὴν διαφοράν· τῷ δὲ εἰπεῖν, Παράκλητον,
τὴν συγγένειαν. Διατί δέ φησιν, Ἐρωτήσω
τέρα; Ὅτι εἰ εἶπεν, ἐγὼ πέμψω, οὐκ ἂν ὁμ
στευσαν· νῦν δὲ τὸ σπουδαζόμενον τοῦτό ἐ
πιστευθῆναι αὐτόν. Ὕστερον γὰρ αὐτός φη
πέμπειν, λέγων· Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον·
φησιν ἐρωτᾷν τὸν Πατέρα, ὥστε ἀξιόπιστ

[b] Alii ἀπέρχομαι.

λόγον. Ἐπειδὴ ὁ Ἰωάννης φησὶ περὶ αὐ- Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ὃ δὲ εἶχε, πῶς παρ' ἑτέρου λαμβάνει; Καὶ :ὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ τῶν ἀποστόλων πλεῖον εἶχεν, εἰ τὸν Πα- ἔμελλεν ὥστε διδόναι ἑτέροις, ὁπότε ἐκεῖ- C ις καὶ χωρὶς εὐχῆς φαίνονται τοῦτο ποιοῦν- ἱ, εἰ κατὰ ἀξίωσιν παρὰ τοῦ Πατρὸς πέμ- ὸ ἀφ' ἑαυτοῦ ἐφίπταται; πῶς δὲ παρ' ἑτέ- ται, τὸ πανταχοῦ παρὸν, καὶ διαιροῦν ἰδίᾳ θὼς βούλεται, καὶ λέγον μετὰ αὐθεντίας· δή μοι τὸν Παῦλον καὶ τὸν Βαρνάβαν; Θεῷ ἐλειτούργουν οἱ λειτουργοῦντες, ἀλλ' αὐθεντίας εἰς τὸ ἴδιον ἔργον ἐκάλεσεν· οὐχ ιο ἔργον ἐκάλει, ἀλλ' ἵνα τὴν ἐξουσίαν δεί- , φησὶν, ἐστὶν, Ἐρωτήσω τὸν Πατέρα; Δει- D παρουσίας τὸν καιρόν. Ὅτε γὰρ αὐτοὺς ὲ τῆς θυσίας, τότε ἐπέπτη τὸ Πνεῦμα τὸ τί δήποτε ὄντος μετ' αὐτῶν οὐκ ἐπήρχετο; ω ἦν ἡ θυσία ἀνηνεγμένη. Ἐπειδὴ δὲ λοι- ἁμαρτία ἐλύθη, καὶ αὐτοὶ πρὸς κινδύνους , καὶ πρὸς τοὺς ἀγῶνας ἀπεδύοντο, ἔδει ντα ἐλθεῖν. Τίνος δὲ ἕνεκεν οὐκ εὐθέως ἀνάστασιν τὸ Πνεῦμα ἔρχεται; Ἵνα ἐν ῦ καταστάντες ἐπιθυμίᾳ, μετὰ πολλῆς αὐτὸ χάριτος. Ἕως μὲν γὰρ ἦν μετ' αὐτῶν ὁ ὐκ ἦσαν ἐν θλίψει· ἐπειδὴ δὲ ἀπῆλθε, γυ- καὶ ἐν φόβῳ πολλῷ καταστάντες, μετὰ E λον αὐτὸ τῆς προθυμίας δέχεσθαι. Μεθ' ι. Τοῦτο δηλοῖ, ὅτι οὐδὲ μετὰ τελευτὴν Ἵνα δὲ μὴ Παράκλητον ἀκούσαντες, πά- σιν ἑτέραν ὑποπτεύσωσι, καὶ ὀφθαλμοῖς σιν αὐτὸ θεωρεῖν, διορθούμενός φησιν· Ὃ ὶ δύναται λαβεῖν, ὅτι οὐ θεωρεῖ αὐτό. Οὐ ὑμῖν συνέσται ὥσπερ ἐγώ· ἀλλ' ἐν αὐταῖς 410 ; ὑμετέραις ψυχαῖς· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ,[a] Ἐν A Πνεῦμα δὲ ἀληθείας αὐτὸ καλεῖ, διὰ τού- πους τοὺς ἐν τῇ Παλαιᾷ δηλῶν. Ἵνα μεθ' ἐστι, Μεθ' ὑμῶν ᾖ; Ὅ φησιν αὐτὸς, ὅτι ὑμῶν εἰμι. Ἄλλως δὲ, καὶ ἕτερόν τι αἰνίττε- πείσεται ταῦτα ἅπερ ἐγὼ, οὔτε ἀποφοιτή- σμος οὐ δύναται λαβεῖν, ὅτι οὐ θεωρεῖ αὐτό. τί μοι, τῶν ἄλλων* θεωρητόν; Οὐδέν. Ἀλλ' γνῶσίν φησιν. Ἐπήγαγε γοῦν· Οὐδὲ γινώ- [b] οἶδε γὰρ καὶ ἐπὶ τῆς ἀκριβοῦς γνώσεως ειν. Ἐπειδὴ γὰρ τῶν αἰσθήσεων τρανοτέρα ;, διὰ ταύτης ἀεὶ τὴν ἀκριβῆ παρίστησι

accepimus: quod autem habebat, quomodo ab altero acciperet? Et iterum: *Ipse vos baptizabit* Luc. 3. 16.
in Spiritu sancto et igni. Quid vero plus habuisset quam apostoli, si Patrem rogaturus erat ut aliis daret, quando illi sæpe sine precatione operari videntur? quomodo autem si per preces Spiritus a Patre mittitur, ipse a seipso involat? quomodo ab alio mittatur, qui ubique præsens est, qui dividit unicuique sua sicut vult, qui cum auctoritate dicit: *Segregate mihi Paulum et* Act. 13. 2.
Barnabam? Atqui Deo ministrabant illi ministri; attamen cum auctoritate eos ad proprium sibi opus vocavit, non quod ad aliud opus evocaret, sed ut potestatem suam ostenderet. Quid ergo sibi vult, inquies, illud, *Rogabo Patrem?* Ut ostendat tempus adventus ejus esse. Cum enim illos per sacrificium mundasset, tunc advolavit Spiritus sanctus. Cur non supervenit quando erat cum illis Jesus? Quia nondum oblatum fuerat sacrificium. Cum autem jam peccatum deletum esset, et ipsi ad pericula missi, ad pugnam se appararent, hortatorem mitti oportuit. Cur vero non statim post resurrectionem Spiritus venit? Ut ejus majore capti desiderio, cum majori gratia illum acciperent. Donec enim cum illis Christus erat, non affligebantur; postquam autem discessit, nudati et in timore magno versantes, cum magno illum desiderio excepturi erant. *Vobiscum manet,* hoc est, ne post mortem quidem abscedit. Ne vero Paracletum audientes, aliam rursus incarnationem suspicarentur, sperarentque se oculis ipsum esse visuros, hanc amovens suspicionem ait: *Quem mundus non potest accipere, quia non videt eum.* Non enim ita vobiscum deget, ut ego; sed in animabus vestris habitabit; hoc enim sibi vult illud, *In vobis manet.* Spiritum autem veritatis eum appellat, hinc figuras veteris legis denotans. *Ut vobiscum sit.* Quid sibi vult illud, *Vobiscum sit?* Id quod ipse ait, *Ego vobiscum sum.* Matth. 28. 20
Præterea aliud quoque subindicat: Non eadem patietur quæ ego passus sum, neque abscedet. *Quem mundus non potest accipere, quia non videt eum.* Quid ergo? an ex numero visibilium erat? Minime. Sed hic cognitionem intelligit; addit enim, *Neque cognoscit eum:* solet enim accuratam cognitionem visionem appellare. Quia enim sensuum clarissimus visus est, per

Cur Spiritus sanctus non advenit præsente Christo.

[a] ...ν ὑμῖν μένει. [Postea διὰ τούτου e Savil. et ...tutum. Legebatur διὰ τούτους.]

[*] ...od. 709] habet θεωρητῶν; sed etiam sic series ...idebitur, nisi addatur quidpiam, verbi gratia, τί γὰρ, εἰπέ μοι; τῶν ἄλλων θεωρητῶν ἦν, cum duplici interrogatione: *Quid ergo? dic mihi: num ex aliorum visibilium numero est?* Utrovis modo legatur sensus hic est.

[b] Alii οἶδε καί.

hunc sensum semper accuratam cognitionem denotat. Mundum autem hic vocat improbos, hincque discipulos consolatur, quod illis eximium afferat donum. Vide quantopere doni magnitudinem extollat. Dicit alium esse, quam ipse sit; addit, Non relinquet vos; subdit, Ad ipsos tantum venturum esse, ut et ego veni; dixit, In vobis manet; sed neque sic illorum mœrorem expulit. Illum enim consortiumque ejus adhuc quærebant. Cui rei ut medeatur, ait : 18. *Neque ego vos relinquam orphanos : venio ad vos.* Ne timeatis, inquit; non ideo dixi me alium Paracletum missurum esse vobis, quod vos ad finem usque relicturus sim : non ideo dixi, *Apud vos manet,* quasi non ultra vos visurus sim. Certe ipse quoque venio ad vos. *Non relinquam vos orphanos.* Quia enim a principio dixerat, *Filioli :* ideo hic ait : *Non relinquam vos orphanos.*

2. Initio itaque dixit : *Ubi ego vado, venietis;* et, *In domo Patris mei mansiones multæ sunt;* hic vero quia diuturnum erat tempus, dat Spiritum. Sed cum, quid diceret non intelligentes, non sat inde consolationis haberent, *Non relinquam vos orphanos,* inquit. Hoc enim maxime requirebant. Sed quia illud, *Venio ad vos,* præsentiam significabat : ne rursus eamdem ipsam præsentiam requirerent, quam prius, vide quomodo hoc ipsum non clare quidem dixerit, sed subindicaverit. Cum dixisset enim, 19. *Adhuc modicum, et mundus me non videt;* subdidit, *Vos autem videtis me ;* ac si diceret : Venio quidem ad vos, sed non ut prius quotidie vobiscum versaturus. Et ne dicerent, Cur ergo Judæis dixi-
Joan. 16. 10. sti, *Jam non videbitis me?* objectionem solvit dicendo, *Ad vos* tantum. Nam Spiritus quoque talis est. *Quia ego vivo, et vos vivetis.* Crux enim non usque ad finem nos separabit, sed ad brevissimum tempus me abscondet. Vitam autem, ut videtur mihi, non præsentem tantum, sed et futuram dicit. 20. *In illa die cognoscetis, quia ego in Patre, et vos in me, et ego in vobis.* In Patre secundum substantiam, in vobis secundum concordiam et auxilium divinitus præstitum. Et qua, quæso, ratione? qua ratione hæc contraria quadrare possunt? multa enim, imo infinita est distantia inter Christum et discipulos. Etiamsi eadem ipsa verba jaceant, ne mireris. Solet enim Scriptura iisdem verbis de Deo et de hominibus
1. Cor. 8. 5. dictis, diverso modo uti. Nam et dii dicimur, et

* [τῷ δοῦναι Savil.]

c Alii ἐπειδὴ ἔρχομαι.

B γνῶσιν. Κόσμον δὲ ἐνταῦθα τοὺς πονηρούς
ταύτῃ παραμυθούμενος αὐτοὺς *τοῦ δοῦναι ...
ρον ἐξαίρετον. Ὅρα πόσοις ἐπῆρε τὸν περὶ αὐ...
Εἶπεν, ὅτι ἄλλος ὡς ἐγώ ἐστιν· εἶπεν, ὅτι ...
σιν ὑμᾶς· εἶπεν, ὅτι πρὸς ὑμᾶς μόνους ἔρχ...
περ οὖν καὶ ἐγώ· εἶπεν, ὅτι ἐν ὑμῖν μένει·
οὕτω τὴν ἀθυμίαν αὐτῶν ἐξέβαλεν. Αὐτὸν
τουν ἔτι, καὶ τὴν συνήθειαν τὴν αὐτοῦ, τ...
θεραπεύων, φησίν· Οὐδὲ ἐγὼ ἀφήσω ὑμᾶς ...
ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς. Μὴ δείσητε, φησίν· οὐ
εἶπον ἄλλον Παράκλητον πέμπειν, ὡς αὐτὸς
τέλος ἀπανιστάμενος· οὐ διὰ τοῦτο εἶπον,
C ὑμῖν μένει, ὡς οὐκέτι ὀψόμενος ὑμᾶς. Καὶ
αὐτὸς ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς. Οὐκ ἀφήσω ὑμ...
νούς. Ἐπειδὴ γὰρ ἀρχόμενος ἔλεγε, Τε...
τοῦτο καὶ ἐνταῦθα φησίν· Οὐκ ἀφήσω ὑμᾶς ...

Παρὰ μὲν οὖν τὴν ἀρχὴν ἔλεγεν, ὅτι Ἡ...
ἐγὼ ὑπάγω· καὶ, ὅτι Ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Πα...
μοναὶ πολλαί εἰσιν· ἐνταῦθα δὲ, ἐπειδὴ μακ...
νος ἐκεῖνος ἦν, δίδωσι τὸ Πνεῦμα. Ἀλλ' ...
εἰδότες, ὅ τι ποτὲ ἦν τὸ λεγόμενον, οὐκ εἶχ...
D παράκλησιν, Οὐκ ἀφήσω ὑμᾶς ὀρφανοὺς, λέγ...
γὰρ μάλιστα ἐζήτουν. Ἀλλ' c ἐπειδὴ τὸ, ...
πρὸς ὑμᾶς, δηλοῦντος ἦν παρουσίαν, ἵνα ...
τὴν αὐτὴν ἐπιζητῶσι παρουσίαν, οἵαν καὶ ...
ὅρα πῶς αὐτὸ σαφῶς μὲν οὐκ εἶπεν, ᾐνίξατ...
πὼν γὰρ, Ἔτι μικρὸν, καὶ ὁ κόσμος οὐ θε...
ἐπήγαγεν, Ὑμεῖς δὲ θεωρεῖτέ με· ὡσανεὶ ἔλ...
χομαι μὲν πρὸς ὑμᾶς, οὐ μὴν ὁμοίως ὡς
καθ' ἑκάστην ὑμῖν d ἀεὶ συγγινόμενος τὴν
Καὶ ἵνα μὴ λέγωσι, πῶς οὖν Ἰουδαίοις εἶπας
E οὐκ ὄψεσθέ με; λύει τὴν ἀντίθεσιν εἰπὼν, Ἡ...
μόνους· ἐπεὶ καὶ τὸ Πνεῦμα τοιοῦτόν ἐστιν.
ζῶ, καὶ ὑμεῖς ζήσεσθε. Οὐ γὰρ δὴ ὁ σταυρὸς
ἡμᾶς εἰς τέλος, ἀλλ' ἢ ῥοπὴν μικρὰν ἀ...
μόνον. Ζωὴν δέ μοι δοκεῖ οὐχὶ τὴν παροῦσ...
ἀλλὰ καὶ τὴν μέλλουσαν λέγειν. Ἐν ἐκείνῃ ...
γνώσεσθε, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὑμεῖς
441 καὶ ἐγὼ ἐν ὑμῖν. Ἐπὶ μὲν οὖν τοῦ Πατρὸ...
A ἐστίν· ἐπὶ δὲ αὐτῶν, ὁμονοίας καὶ βοηθείας
τοῦ Θεοῦ τὸ εἰρημένον. Καὶ πῶς ἔχει λόγον,
φησί; πῶς μὲν οὖν τὸ ἐναντίον ἔχει λόγον;
τὸ μέσον καὶ σφόδρα ἄπειρον τοῦ Χριστοῦ ...
μαθητῶν. Εἰ δὲ τὰ αὐτὰ κεῖται ῥήματα, μ...
σῃς. Οἶδε γὰρ ἡ Γραφὴ πολλάκις τοῖς αὐτοῖ...
ἐπὶ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων κειμένοις οὐχ ὁμοί...
σθαι· ἐπεὶ καὶ θεοὶ λεγόμεθα, καὶ υἱοὶ Θε...

d [ἀεὶ adjecimus e Savil et Codd. nostris.

χὺν ἔχει τὸ ῥῆμα ἐφ' ἡμῶν καὶ τοῦ Θεοῦ
ἰ εἰκὼν ὁ Υἱὸς λέγεται, καὶ δόξα· καὶ
πολὺ τὸ μέσον. Καὶ πάλιν, Ὑμεῖς δὲ
ιστὸς δὲ Θεοῦ· οὐχ ὁμοίως δὲ Θεοῦ ὁ B
ι ἡμεῖς τοῦ Χριστοῦ. Τί δέ ἐστιν ὃ λέγει;
ῶ, φησὶν, εἴσεσθε ὅτι οὐκ ἀπέσχισμαι
, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἔχω δύναμιν, καὶ ὅτι
ἰμι διηνεκῶς, τῶν πραγμάτων ἀνακη-
ὴν περὶ ὑμᾶς βοήθειαν παρ' ἐμοῦ γινο-
χθρῶν κατεσταλμένων, ὑμῶν παῤῥησια-
ν δεινῶν ἐκ μέσου γινομένων, τοῦ κηρύ-
ἑκάστην ἀνθοῦντος τὴν ἡμέραν, πάντων
παραχωρούντων τῷ λόγῳ τῆς εὐσεβείας.
τειλέ με, κἀγὼ ἀπέστειλα ὑμᾶς. Ὁρᾷς
αὖθα τὴν αὐτὴν ἰσχὺν ἡ λέξις ἔχει; Εἰ C
ὕτως ἐκδεξόμεθα, οὐδὲν ἔσονται διεστη-
στολοι τοῦ Χριστοῦ. Διατί δέ φησι, Τότε
ὅτι τότε εἶδον αὐτὸν ἀναστάντα καὶ συν-
τότε τὴν ἀκριβῆ πίστιν ἔμαθον. Μεγά-
; Πνεύματος δύναμις ἦν, ἡ πάντα αὐτοὺς
Ὁ ἔχων μου τὰς ἐντολὰς, καὶ τηρῶν
ός ἐστιν ὁ ἀγαπῶν με. Οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὸ
ἀλλὰ καὶ φυλακῆς ἡμῖν δεῖ ἀκριβοῦς.
λάκις αὐτοῖς τὸ αὐτὸ λέγει; οἷον· Ἐὰν
, τὰς ἐντολάς μου τηρήσετε· καὶ, Ὁ
ολάς μου, καὶ τηρῶν αὐτάς· καὶ, Ἐάν
σῃ τὸν λόγον, καὶ τηρήσῃ αὐτὸν, ἐκεῖνός
ῶν με· ὁ μὴ ἀκούων μου τοὺς λόγους, D
ε. Οἶμαι αὐτὸν αἰνίττεσθαι τὴν ἀθυμίαν
δὴ γὰρ πολλὰ περὶ θανάτου αὐτοῖς ἐφι-
ίγων· Ὁ μισῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν τῷ
, εἰς ζωὴν αἰώνιον φυλάξει αὐτήν· καὶ,
άβῃ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθήσῃ
; μου ἄξιος· μέλλει δὲ καὶ ἕτερα πλείονα
ίζων αὐτούς φησιν· νομίζετε ὑμεῖς ἐξ
ειν τὸ λυπεῖσθαι; Τὸ μὴ λυπεῖσθαι μὲν
ἦν. Ὅτι δὲ τοῦτο δι' ὅλου κατασκευάσαι
αὐτὸ προϊὼν τὸν λόγον ἀνεκεφαλαίωσεν.
πᾶτέ με, φησὶν, ἐχάρητε ἂν, ὅτι πρὸς E
μου πορεύομαι. Νῦν γὰρ ὑπὸ δειλίας
ε. Τὸ δὲ οὕτω διακεῖσθαι πρὸς θάνατον,
ἐμῶν ἐντολῶν μεμνημένους [b]ποιεῖν·
μᾶς σταυροῦσθαι, εἴ γε ὄντως ἠγαπᾶτέ
ὁ ἐμὸς λόγος παραινεῖ μὴ φοβεῖσθαι ἀπὸ
όντων τὸ σῶμα. Τοὺς τοιούτους καὶ ὁ
ρ, καὶ ἐγώ. Καὶ ἐμφανίσω αὐτοῖς ἐμαυ-
Ἰούδας, Καὶ τί, φησὶν, ὅτι ἡμῖν μέλλεις
εαυτόν;

442

δειλίας πεπιλημένην αὐτῶν τὴν ψυχήν; A
ρ καὶ ἐταράχθη, καὶ ἐνόμισεν, ὥσπερ

filii Dei: nec eamdem vim habet cum de nobis Gal. 3. 26.
dicitur, quam cum de Deo. Imago item dicitur Col. 1. 15.
Filius et gloria, ut et nos; sed multa est differen- 1. Cor. 11. 7.
tia. Rursum, *Vos autem Christi, Christus vero* 1. Cor 3. 23.
Dei; non ita tamen est Dei Christus, ut nos sumus Christi. Quid porro sibi vult? Cum resurrexero, inquit, scietis me non a Patre separari, sed eamdem habere virtutem, et me vobiscum perpetuo esse, rebus ipsis prædicantibus auxilium a me vobis præstitum, inimicis repressis, vobis fidenter agentibus, molestis de medio sublatis, prædicatione quotidie florente, omnibus piæ doctrinæ cedentibus. *Sicut misit me Pater, et ego misi* Joan. 20. 21
vos. Vides hic quoque idem dictum non eamdem vim habere? Nam si eodem accipiamus modo, nihil different apostoli a Christo. Cur porro ait, *Tunc cognoscetis?* Quia tunc viderunt eum resurrexisse et secum versari. Tunc veram fidem didicerunt. Magna quippe Spiritus virtus erat, quæ omnia docebat illos. 21. *Qui habet mandata mea, et servat ea, ille est qui diligit me.* Non enim sufficit habere solum, sed nobis accurata opus est custodia. Cur autem hoc ipsum illis sæpe dicit? ut, *Si diligitis me, mandata mea servate;* et, *Qui habet præcepta mea, et servat ea;* et, *Si quis audierit sermonem meum, et* v. 24.
servaverit eum, ille est qui diligit me: qui non audit sermones meos, non diligit me. Puto illum subindicare illorum mœrorem. Quia enim de morte multa philosophatus erat, dicens: *Qui odit* Joan 12. 25.
animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodiet eam; et, *Nisi quis acceperit* Matth. 10. 38.
crucem suam, et sequatur me, non est me dignus; pluraque adhuc dicturus erat, exprobrans eis dicit: Putatis vos ex amore tristes esse? Non tristari potius dilectionis esset indicium. Quia autem illud vult efficere, in sequentibus id repetit. *Si enim diligeretis me, gauderetis utique, quia ad Patrem vado.* Nunc autem præ metu id patimini. Quod vero circa mortem sic afficiamini, non est eorum qui mandatorum meorum recordantur: oporteret enim vos crucifigi, si vere diligeretis me. Vos enim hortatus sum, ut non timeatis ab iis, qui occidunt corpus. Tales Pater amat, et ego amo. *Et manifestabo eis meipsum.* Tum Judas, 22. *Et quid,* inquit, *quia manifestaturus es nobis teipsum?*

Quanta virtus Spiritus sancti.

3. Viden' animam eorum a timore obrutam? Commotus turbatusque est, ac putabat, sicut in

[b] ...t in quibusdam.

somnis mortuos videmus, sic illum se visurum esse. Ne igitur hoc suspicarentur, audi quid dicat: 23. *Ego et Pater veniemus ad eum, et mansionem apud eum faciemus* : ac si diceret, Sicut Pater manifestat seipsum, sic et ego. Neque hoc tantummodo, sed etiam quod adjecerit, *Mansionem apud eum faciemus*, omnem tollit suspicionem : id quippe non ad somnia pertinet. Tu vero mihi perpendas discipulum et turbatum et non audentem clare dicere quod cupiebat. Neque enim dixit : Væ nobis, quod moriaris, et ita nobis appariturus es ut mortui apparent. Non sic ille; sed, *Quid est quia manifestaturus es nobis teipsum, et non mundo?* Dicit ergo, Vos acceptos habeo, quia vos mandatum meum servatis. Ne enim postea videntes ipsum, phantasma se videre putarent, ideo hæc prædicit. Et ne eo, quo dixi, modo ipsum appariturum esse opinarentur, causam apponit, quod nempe mandata ejus servarent, dicit etiam Spiritum sanctum sic illis appariturum esse. Quod si tanto tempore cum illo versati, illam substantiam non ferunt, imo ne intelligunt quidem; quid futurum erat si ab initio sic illis apparuisset? Ideo cum illis comedit, ne phantasma esse putetur. Nam si super aquas ambulantem videntes, id existimarunt, licet idem vultus ac species viderentur, nec multum distaret ille; quid non suspicati fuissent, si statim vidissent illum resurgentem, quem captum viderant et involutum? Propterea frequenter dicit illis se appariturum esse, cur, et quomodo appariturus sit, ne illum esse phantasma putent. 24. *Qui non diligit me, sermones meos non servat. Et sermo quem audistis, non est meus, sed ejus qui misit me.* Itaque qui hæc verba non audit, nec me, nec Patrem diligit. Nam si hoc dilectionis signum est, audire mandata, ipsaque Patris sunt; qui audit, non Filium modo, sed etiam Patrem amat. Quomodo sermo tuus est, et non tuus? Id est, Nihil extra Patrem loquor, neque proprium quidpiam præter placitum ejus. 25. *Hæc loquutus sum vobis, apud vos manens.* Quia hæc obscura erant, et alia non intelligebant, in pluribusque dubitabant; ne rursus turbarentur, neve dicerent, Quæ præcepta? omni anxietate eripuit illos, dicens: 26. *Paracletus autem, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit.* Obscura forte nunc vobis dicuntur; sed doctor ille clare vos docebit. Illud autem, *Apud vos manebit*, subindicat se abi-

τοὺς νεκροὺς ὁρῶμεν ὄναρ, οὕτω καὶ αὐτ
ὁρᾶσθαι. Ἵν' οὖν μὴ τοῦτο ὑποπτεύσωσιν,
φησιν· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐλευσόμεθα πρὸς
μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν· μονονουχὶ λέγ
ὁ Πατὴρ ἐμφανίζει ἑαυτὸν, οὕτω καὶ ἐγώ.
δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ εἰπεῖν, ὅτι Μονὴν
ποιήσομεν, ἀνεῖλε τὴν ὑποψίαν· ὅπερ ὀνει
ἐστι. Σὺ δέ μοι θέα τὸν μαθητὴν καὶ θο
B καὶ οὐ τολμῶντα σαφῶς εἰπεῖν, ὅπερ εἰπεῖν
Οὐ γὰρ εἶπεν· οὐαὶ ἡμῖν, ὅτι ἀποθνήσκ
οἱ τετελευτηκότες μέλλεις ἡμῖν ἐφίστασθαι
εἶπεν οὕτως, ἀλλὰ, Τί ἐστιν ὅτι ἡμῖν μέλ
νίζειν σεαυτὸν, καὶ οὐχὶ τῷ κόσμῳ; Λέγ
ὑμᾶς ἀποδέχομαι, ὅτι ὑμεῖς τὴν ἐντολήν μ
Ἵνα γὰρ μὴ μετὰ ταῦτα ὁρῶντες αὐτὸν φά
μίσωσι, διὰ τοῦτο ταῦτα προλέγει. Καὶ ἵ
τως, ὡς εἶπον, νομίσωσιν αὐτοῖς φαίνεσθαι
τὴν αἰτίαν· διὰ τὸ τὰς ἐντολάς μου τηρεῖ
C καὶ τὸ Πνεῦμα οὕτω μέλλει φαίνεσθαι. Εἰ δ
αὐτῷ συγγενόμενοι χρόνον, οὔπω φέρουσ
τὴν οὐσίαν, μᾶλλον δὲ οὐδὲ νοοῦσιν αὐτήν·
θον, εἰ παρὰ τὴν ἀρχὴν οὕτως αὐτοῖς ἐ
τοῦτο καὶ συνεσθίει, ἵνα μὴ φάντασμα
νομισθῇ. Εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν ὑδάτων ἰδόντες·
μισαν, καίτοι τῆς αὐτῆς ὄψεως φαινομένη
πρὸ πολλοῦ διαστάντος, τί ἂν ὑπώπτευ
εἶδον αὐτὸν εὐθέως ἀναστάντα, ὃν εἶδον κ
καὶ ἐσπαργανωμένον; Διὰ τοῦτο συνεχῶς
γει, ὅτι φανεῖται, καὶ διατί φανεῖται, καὶ
μὴ φάντασμα νομίσωσιν. Ὁ μὴ ἀγαπῶν μ
D γους μου οὐ τηρεῖ. Καὶ ὁ λόγος, ὃν ἠκο
ἔστιν ἐμὸς, ἀλλὰ τοῦ πέμψαντός με. Οὐ
μόνον, ἀλλ' οὐδὲ τὸν Πατέρα ἀγαπᾷ ὁ
ἀκούων τῶν λόγων. Εἰ γὰρ τοῦτο τεκμήριο
τὸ ἀκούειν τῶν ἐντολῶν, αὗται δὲ τοῦ Πα
ὁ ἀκούων, οὐχὶ τὸν Υἱὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τ
ἠγάπησε. Πῶς δὲ σὸς, καὶ οὐ σός; Τουτέστι
δὲν ἔξω τοῦ Πατρὸς φθέγγομαι, οὐδὲ ἴδι
παρὰ τὸ [a] δοκοῦν αὐτῷ. Ταῦτα ἐλάλησα ὑ
ὑμῖν μένων. Ἐπειδὴ ταῦτα ἀσαφῆ ἦν, κ
οὐδὲ συνίεσαν, τὰ δὲ πλείονα καὶ ἀμφέβαλ
θορυβῶνται πάλιν, μηδὲ λέγωσι, ποίας ἐντο
E λαξεν αὐτοὺς τῆς ἀγωνίας ἁπάσης, εἰπών·
ράκλητος, ὃν πέμψει ὁ Πατὴρ ἐν τῷ ὀνό
ἐκεῖνος ὑμᾶς διδάξει. Τάχα ἀσαφῆ τὰ εἰ
ὑμῖν· * ἀλλ' ἐστὶ τούτων σαφὴς διδάσκαλ
Τὸ δὲ, Παρ' ὑμῖν μένει, αἰνιττομένου ἐστὶ
ἄπεισιν. Εἶτα ἵνα μὴ λυπῶνται, φησὶν,
παρ' αὐτοῖς αὐτὸς μένῃ, καὶ τὸ Πνεῦμα

[a] Alii δοκοῦν ἐκείνῳ.

* Legendum videtur ἀλλ' ἔσται.

443 turum esse. Deinde ne tristentur, ait : Donec apud
A illos ipse manserit, nec Spiritus venerit, nihil magnum vel sublime poterunt intelligere. Hæc porro dicit illos præparans ut secessum suum generose ferant, utpote qui magna ipsis bona conciliaturus esset. Frequenter vero Paracletum vocat, ob ærumnas, quibus tunc affligebantur. Quia igitur his auditis turbabantur, cogitantes molestias, bella et secessum ejus, vide quomodo illos soletur iterum dicens : 27. *Pacem relinquo vobis :* ac si diceret, Quid damni vobis erit a perturbationibus mundi, si pacem mecum habeatis? Neque enim talis hæc pax est. Externa pax enim perniciosa sæpe est et inutilis, nihilque prodest : ego
B vero talem vobis do pacem, ut illam mutuo servetis, quod vos fortiores efficiet. Sed quia rursum dixerat, *Relinquo,* quod recidentis erat, illosque turbare poterat, ideo rursum ait : *Non turbetur cor vestrum, neque formidet.* Viden' eos partim amore, partim metu turbatos esse? 28. *Audistis quia ego dixi vobis, Vado ad Patrem, et venio ad vos. Si diligeretis me, gauderetis utique, quia vado ad Patrem : quia Pater major me est.* Et quod gaudium hoc ipsis allaturum erat? quam consolationem?

4. Quid sibi vult hoc dictum ? Nihildum nove-
C rant de resurrectione, neque de Christo eam, quam par erat, opinionem habebant : (quomodo enim habuissent, qui ne sciebant quidem ipsum esse resurrecturum ?) Patrem vero magnum esse putabant. Dicit ergo : Si mihi timetis, quasi non valeam me tueri, neque confiditis me post crucem a vobis posse videri; tamen audientes me ad Patrem ire, gaudere tandem oportuit, quia ad majorem vado, omniaque mala solvi possunt. *Vos audistis, quia ego dixi vobi.* Cur hoc adjecit? Ita gestis rebus confido, inquit, ut prædicere non verear. 29. Hoc ergo, et quæ futura sunt, *Dixi*
D *vobis priusquam fiant, ut cum facta fuerint, credatis,* quia ego sum : ac si diceret : Num sciretis, nisi ego dicerem? neque dicerem, nisi confiderem. Viden' sermonem auditorum captui attemperatum? Nam cum dicit, *Putatis, quia non* Matth. 26.
possum rogare Patrem, et exhibebit mihi duo- 53.
decim legiones angelorum? secundum auditorum opinionem loquutus est. Nemo enim, etsi insaniat, dixerit eum non potuisse sibi opem ferre, sed angelis opus habuisse : verum quia illum esse hominem putabant, ideo dixit, *Duodecim legio-*

[b] Quidam ἑαυτοῦ.

nes angelorum. Atqui cum interrogasset tantum, supinos prostravit. Si quis vero dixerit majorem esse Patrem, ut Filii principium; non huic contradicemus. At hoc non facit Filium alterius esse substantiæ. Hoc autem vult dicere : Donec hic fuero, par est vos putare quod nos periclitemur : si porro illuc abeam, confidite nos in tuto esse; illum enim nemo vincere potest. Hæc porro omnia ad discipulorum infirmitatem se demittens dicebat. Ipse namque confido, nec mortem curo. Ideo ait : *Hæc dixi vobis priusquam fiant.* Quia enim vos nondum potestis hac de re sermonem capere, a Patre, quem magnum appellatis, consolationem adduco. Consolatus ergo illos, tristia rursum affert: 30. *Jam non ultra loquar vobiscum.* Quare? *Venit enim princeps hujus mundi, et in me non habet quidquam.* Principem mundi diabolum dicit, et improbos homines. Non enim cælo et terræ imperat; nam omnia evertisset et prostravisset; sed illis dominatur, qui se illi dediderunt. Ideo vocat illum principem tenebrarum hujus sæculi: tenebras autem hic dicit mala opera. Quid ergo? diabolusne te perdit? Minime : nihil enim in me habet. Cur ergo te illi interficiunt? Quia ita volo, et ut cognoscat mundus, quod Patrem diligam. Non enim quod sim morti obnoxius, neque quod illi quidpiam debeam, sed ob amorem erga Patrem hæc subeo. Hoc autem ait, ut iterum illorum animum excitet, ut discant, ipsum non invitum, sed lubentem, et diabolum despicientem ad hoc venire. Non enim satis erat dixisse, *Adhuc modicum tempus vobiscum sum;* sed illud, triste licet, frequenter versat, et jure quidem; donec autem sermonem illis acceptum reddat, lætiora admiscet. Ideo aliquando dicit : *Vado et venio;* et, *Ut ubi ego sum, et vos sitis;* et, Non potestis me nunc sequi, sequemini autem postea; et, *Ad Patrem vado;* et, *Pater major me est;* et, *Antequam fierent dixi vobis;* et, Non ex necessitate hæc patior, sed ob Patris amorem; ut cognoscant illi, non perniciosam nec damnosam rem esse; siquidem admodum diligebat illum, et dilectus ita volebat. Ideo hæc lætiora admiscens, tristia quoque frequenter memorabat, ut illorum animos exerceret. Nam illud, *Apud vos manebit,* et, *Expedit vobis,* ut recedam, consolantis erant. Ideo prius innumera de Spiritu dixerat, ut, *In vobis est,* et, *Mundus*

Qua ratione Pater sit major Filio.

Joan. 7. 33.

Joan. 13. 36.

Joan. 14. 7. et 16. 7.

εἰς τὰ ὀπίσω. Εἰ δὲ λέγοι τις μείζονα εἶναι τὸν Πα-
E τέρα * καθ' ὃ αἴτιος τοῦ Υἱοῦ, οὐδὲ τοῦτο ἀντεροῦμεν.
Ἀλλ' οὐ μὴν τοῦτο ἑτέρας εἶναι τὸν Υἱὸν οὐσίας ποιεῖ.
Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· ἕως μὲν ἂν ἐνταῦθα ὦ,
εἰκὸς νομίζειν ὑμᾶς ὅτι κινδυνεύομεν· ἐὰν δὲ ἐκεῖ
ἀπέλθω, θαῤῥεῖτε ὅτι ἐν ἀσφαλείᾳ ἐσμέν· ἐκείνου γὰρ
444 οὐδεὶς περιγενέσθαι δυνήσεται. Ταῦτα δὲ πάντα πρὸς
A τὴν ἀσθένειαν τῶν μαθητῶν ἐλέγετο. Καὶ αὐτὸς [a] μὲν
γὰρ θαῤῥῶ, καὶ οὐ φροντίζω τοῦ θανάτου. Διὰ γὰρ
τοῦτο εἶπε, Ταῦτα εἶπον ὑμῖν πρὶν γενέσθαι. Ἐπειδὴ
δὲ, φησὶ, ὑμεῖς οὐδέπω δύνασθε τὸν περὶ τούτων δέ-
ξασθαι λόγον, καὶ ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, ὃν ὀνομάζετε μέ-
γαν εἶναι, εἰσάγω τὴν παράκλησιν. Παραμυθησάμε-
νος τοίνυν αὐτοὺς, πάλιν λέγει τὰ λυπηρά· Οὐκέτι
λαλήσω μεθ' ὑμῶν. Διατί; Ἔρχεται γὰρ ὁ τοῦ κό-
σμου τούτου ἄρχων, καὶ ἐν ἐμοὶ ἔχει οὐδέν. Κόσμου
δὲ ἄρχοντα τὸν διάβολόν φησι, καὶ τοὺς πονηροὺς
ἀνθρώπους οὕτω καλῶν. Οὐ γὰρ οὐρανοῦ ἄρχει καὶ
B γῆς, ἐπεὶ ἂν ἀνέτρεψε πάντα καὶ κατέβαλε· ἄρχει δὲ
τῶν ἑαυτοὺς παραδιδόντων αὐτῷ. Διὰ τοῦτο καὶ ἄρ-
χοντα τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου καλεῖ, σκότος
ἐνταῦθα πάλιν τὰς πονηρὰς πράξεις καλῶν. Τί οὖν;
διάβολός σε ἀναιρεῖ; Οὐδαμῶς· οὐ γὰρ ἔχει ἐν ἐμοὶ
οὐδέν. Πῶς οὖν σε ἀναιροῦσιν; Ἐπειδὴ βούλομαι,
ἵνα γνῷ ὁ κόσμος, ὅτι ἀγαπῶ τὸν Πατέρα. Οὐ γὰρ
ὑπεύθυνος ὢν θανάτῳ, φησὶν, οὐδὲ ὀφείλων αὐτῷ,
διὰ * δὲ τὴν ἀγάπην τὴν εἰς τὸν Πατέρα ὑπομένω.
Τοῦτο δέ φησιν, ἵνα πάλιν αὐτῶν ἀναστήσῃ τὴν ψυ-
χὴν, καὶ μάθωσιν ὅτι οὐχ ἄκων, ἀλλ' ἑκὼν ἐπὶ τοῦτο
ἔρχεται, καὶ ὅτι καταφρονῶν τοῦ διαβόλου. Οὐ γὰρ
C ἤρκει τὸ εἰπεῖν, ὅτι Μικρὸν χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι,
ἀλλὰ συνεχῶς αὐτὸ στρέφει τοῦτο τὸ λυπηρὸν, εἰκό-
τως, ἕως ἂν αὐτὸ παρ' αὐτοῖς εὐπαράδεκτον ποιήσῃ,
παρυφαίνων αὐτῷ τὰ χρηστά. Διὰ τοῦτο ποτὲ μὲν
λέγει, Ὑπάγω καὶ ἔρχομαι· καὶ, ὅτι Ὅπου εἰμὶ ἐγὼ,
ἵνα καὶ ὑμεῖς ἦτε; καὶ, οὐ δύνασθέ μοι νῦν ἀκολου-
θῆσαι, ἀκολουθήσετε δὲ ὕστερον· καὶ, Πρὸς τὸν Πα-
τέρα πορεύομαι· καὶ, Ὁ Πατὴρ μείζων μου ἐστί·
καὶ, Πρὶν γενέσθαι εἴρηκα ὑμῖν· καὶ, ὅτι οὐκ ἐξ
ἀνάγκης ταῦτα πάσχω, ἀλλὰ δι' ἀγάπην τοῦ Πατρός·
ὥστε ἐννοῆσαι αὐτοὺς, ὅτι οὐκ ὀλέθριον τὸ πρᾶγμα
οὐδὲ βλάβην ἔχον, εἴ γε ὅ τε σφόδρα αὐτὸν ἀγαπῶν,
καὶ ὁ ἀγαπώμενος παρ' αὐτοῦ οὕτω βούλεται. Διὰ δὴ
D τοῦτο τὰ χρηστὰ ταῦτα ἀναμιγνὺς, συνεχῶς ἔλεγε
καὶ τὰ λυπηρὰ, ἐγγυμνάζων αὐτῶν τὴν διάνοιαν. Καὶ
γὰρ τὸ, Παρ' ὑμῖν μένει, καὶ, ὅτι Συμφέρει ὑμῖν
ἀναχώρησις, παραμυθουμένου ἦν. Διὰ γάρ τοι ταῦτα

* καθ' ὃ αἴτιος τοῦ υἱοῦ, *ut Filii principium*. Ea solum ratione potest Pater major dici; imo non proprie major, sed prior : ut quivis pater non est natura major filio suo, sed prior tantum. Ea est mens Chrysostomi.

[a] Alii μὲν θαῤῥῶ.

* [δέ inseruimus e Cod. 709.]

non potest capere, et, *Ipse vobis suggeret omnia*, et, *Spiritus veritatis*, *Spiritus sanctus*, et, *Paracletus*, et, *Expedit vobis*: ne animo deficerent quasi omni ope et auxilio destituti. Expedire autem dicit, ostendens se illos spirituales redditurum.

5. Hoc utique factum videmus. Nam illi tre-
E mentes et metuentes, accepto postea Spiritu sancto, in pericula insiliebant, et ferrum, bestias, maria, supplicia omnia adibant; et illiterati idiotæque cum tanta fiducia loquebantur, ut auditores percellerent. Ex luteis enim Spiritus illos ferreos reddidit, volucres effecit, nec sivit eos ab
446 humana ulla re prosterni. Talis est hujusmodi Gratiæ vis magna.
A gratia : si mœrorem inveniat, illum solvit, concupiscentiam malam absumit, timorem exigit, nec sinit sui participem ultra hominem esse; sed quasi in cælos translatum omnia quæ illic sunt contemplari jubet. Ideo nemo sibi aliquid proprium esse dicebat, sed perseverabant in orationibus, in læti- *Act.* 2. 46.
tia et in simplicitate cordis. Hoc enim maxime requirit Spiritus sanctus: *Fructus enim Spiritus* *Gal.* 5. 22. 23.
est gaudium, pax, fides, mansuetudo. Atqui sæpe, inquies, tristantur spirituales homines. At hæc tristitia gaudio dulcior est. Nam Cain con-
B tristatus est, sed tristitia hujus mundi : Paulus quoque contristatus est, sed secundum Deum. Quidquid enim spirituale est, lucrum habet maximum; quidquid sæculare, extremum damnum. Attrahamus igitur nobis inexpugnabilem Spiritus opem, per præceptorum observationem et nihilo inferiores angelis erimus. Neque enim illi, etsi incorporei, tales sunt (si enim hoc ita esset, nullus incorporeus malus fuisset) : sed voluntas arbitrii ubique in causa est. Ideoque etiam inter incorporeos reperti sunt hominibus, etiamque brutis, pejores; et in corporeis multi incorporeis meliores.
C Omnes quippe justi terram inhabitantes, corporei licet, bona opera ediderunt. Nam ut peregrini, terram incoluerunt; ut cives, cælum. Ne ergo dicas, Carne circumdatus sum, vincere non possum, neque pro virtute labores suscipere. Ne accuses Creatorem. Nam si caro virtutem impossibilem reddit, non in culpa sumus : quod autem impossibilem non reddat, ostendit sanctorum chorus. Paulum quippe natura carnis non impedivit quominus talis evaderet, nec Petrum, quominus cla-

* [Καὶ insertum e Savil. et Cod. 705.]
b Alii περιγενέσθαι τῶν ὑπὲρ κ. τ. μὴ νατην.

ves cælorum acciperet. Enoch carnem gestans translatus est, et non ultra visus. Sic et Elias cum carne raptus est; Abraham, Isaac, et Jacob in carne resplenduerunt; Joseph carne opertus impudicam mulierem superavit. Ecquid dico carnem quæ etiamsi catena constringatur, non læditur?
2. Tim. 2. 9. Etsi ego vinctus sum, inquit Paulus, *At verbum Dei non est alligatum*. Ecquid dico vincula et catenam? Adde carcerem et claustra, et neque sic illa virtutis impedimenta erunt. Ita ergo docet Paulus. Nam vinculum animæ, non ferrum, sed timor et cupiditas pecuniarum, innumerique morbi. Hæc vinciunt corpus, etsi solutum sit. At hæc a corpore pariuntur, inquies. Hæc obtentus sunt et vanæ cavillationes. Nam si a corpore parerentur, omnes sic essent affecti. Ut enim lassitudinem, somnum, famen, sitim non possumus vitare, quia hæc naturalia sunt : sic et hæc, si quidem talia essent, neminem sinerent sua tyrannide liberum. Quod si multi hæc effugiunt, palam est hæc vitia ex deside anima proficisci. Hæc igitur abscindamus, neque corpus incusemus; sed ipsum animæ subjiciamus, ut illo ad parendum inducto, æterna consequamur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

ξεν ὁ τῶν ἁγίων χορός. Τὸν γοῦν Παῦλον οὐκ ἐκώλυσε τῆς σαρκὸς ἡ φύσις γενέσθαι τοιοῦτον, οἷος ἐγένετο· οὐδὲ Πέτρον λαβεῖν τὰς κλεῖς τῶν οὐρανῶν. Καὶ ὁ Ἐνὼχ δὲ σάρκα φορέσας, μετετέθη, καὶ οὐχ εὑρίσκετο. Οὕτω καὶ ὁ Ἠλίας ἡρπάγη μετὰ τῆς σαρκὸς, καὶ ὁ Ἀβραὰμ μετὰ τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τοῦ ἐγγόνου σάρκα ἔχοντες ἔλαμψαν· καὶ ὁ Ἰωσὴφ μετὰ ταύτης ἐπάλαισε πρὸς τὸ ἀκόλαστον ἐκεῖνο γύναιον. Καὶ τί λέγω σάρκα; Κἂν γὰρ ἅλυσιν τῇ σαρκὶ περιθῇς, οὐδὲν ἐβλάβη. Εἰ γὰρ καὶ ἐγὼ δέδεμαι, φησὶν ὁ Παῦλος, Ἀλλ' ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ οὐ δέδεται. Καὶ τί λέγω δεσμὰ καὶ ἅλυσιν; Πρόσθες καὶ [c] δεσμωτήριον καὶ κλεῖθρα, καὶ οὐδὲ οὕτω κώλυμα γίνεται ταῦτα τῇ ἀρετῇ. Οὕτω γοῦν ἐμυσταγώγησεν ὁ Παῦλος. Δεσμὸς γὰρ ψυχῆς οὐ σίδηρος, ἀλλὰ δειλία καὶ χρημάτων ἐπιθυμία, καὶ τὰ μυρία πάθη. Ταῦτα δεσμεῖ, κἂν λελυμένον ᾖ, τὸ σῶμα. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ σώματος ταῦτα τίκτεται, φησί. Σκῆψις ταῦτα καὶ πρόφασις ψευδής. Εἰ γὰρ ἀπὸ τοῦ σώματος ἐτίκτετο, πάντες ἂν αὐτὰ ὑπέμενον. Ὥσπερ γὰρ κόπον καὶ ὕπνον καὶ τὸ πεινῆν καὶ διψῆν οὐκ ἔστι διαφυγεῖν, ἐπειδὴ φύσεώς ἐστιν· οὕτω καὶ ταῦτα, εἰ 446 A τοιαῦτα ἦν, οὐδένα ἂν ἀφῆκαν ἔξω τῆς αὐτῶν τυραννίδος. Εἰ δὲ πολλοὶ διαφεύγουσιν, εὔδηλον ὅτι ῥᾳθυμούσης ἐστὶ ψυχῆς τὰ τοιαῦτα ἐλαττώματα. Ταύτην τοίνυν ἐγκόψωμεν, καὶ μὴ κατηγορῶμεν τοῦ σώματος, ἀλλ' ὑποτάξωμεν αὐτὸ τῇ ψυχῇ· ἵνα εὐήνιον ἔχοντες, τῶν αἰωνίων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

[c] Quidam δεσμωτήρια.

HOMILIA LXXVI.

CAP. XIV. v. 31. *Surgite, eamus hinc.* CAP. XV. v. 1. *Ego sum vitis vera : vos palmites, et Pater meus agricola est.*

1. Timidam et imbecillem animam ignorantia efficit; ut magnam et sublimem cælestis doctrinæ institutio : nam si non instituatur, formidolosa est, non natura, sed voluntatis proposito. Cum enim quempiam strenuum video modo audacem, modo formidolosum, non jam naturæ vitium esse dico : naturalia enim immutabilia sunt. Rursum, cum video nunc meticulosos quospiam, statimque audaces, idipsum facio : arbitrio totum adscribo.

ΟΜΙΛΙΑ ος'.

B Ἐγείρεσθε, ἄγωμεν ἐντεῦθεν. Ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή· ὑμεῖς τὰ κλήματα, καὶ ὁ Πατήρ μου ὁ γεωργός ἐστιν.

Δειλὴν καὶ ἄνανδρον τὴν ψυχὴν ἡ ἀμαθία ποιεῖ· ὥσπεροῦν μεγάλην καὶ ὑψηλὴν ἡ τῶν οὐρανίων δογμάτων παίδευσις· οὐδεμιᾶς γὰρ ἀπολαύουσα ἐπιμελείας, δειλή τίς ἐστιν, οὐ κατὰ φύσιν, ἀλλὰ κατὰ προαίρεσιν. Ὅταν γὰρ ἴδω * τὸν ἄνδρα ποτὲ μὲν τολμητὴν, νῦν δὲ δειλὸν, οὐκέτι φύσεως εἶναί φημι τὸ πάθος· τὰ γὰρ τῆς φύσεως ἀμετάθετα. Πάλιν, ὅταν ἴδω τοὺς νῦν δειλοὺς ἀθρόον τολμητὰς γινομένους, τὸ αὐτὸ πάλιν ψηφίζομαι, τῇ προαιρέσει

* [Ita restituimus locum e Cod. 709. Montf. cum Savil. et Cod. 705 τὸν ἀνδρεῖον μὲν ποτὲ, νῦν δέ.]

C Nam discipuli admodum timidi erant antequam id quod par erat ediscerent, et dono Spiritus sancti dignarentur : postmodum vero leonibus audaciores fuerunt. Et Petrus, qui puellæ minas non tulerat, inverso capite appensus, et verberatus, milleque periculis expositus, non tacebat, sed quasi hæc per somnium pateretur, sic libere loquebatur; sed non ante crucem. Ideo Christus dicebat : *Surgite, eamus hinc*. Qua de causa, quæso ? an ignorabat horam quo superventurus erat Judas ? an timebat ne adveniens, suos apprehenderet, et antequam doctrinam illam optimam D compleret, insidiatores irrumperent? Absit : hæc procul ab ipsius dignitate sunt. Si non timebat, cur istinc abducit eos, et completo sermone, tunc ad hortum Judæ notum adducit? Etiamsi vero Judas advenisset, annon poterat ipsorum oculos excæcare ; id quod ipso non præsente fecit ? cur ergo discedit ? Ut modicum respirandi tempus discipulis det. Verisimile quippe erat eos, utpote in patenti loco, tremuisse et formidasse, et a tempore, et a loco. Nox quippe erat profunda, nec poterant dictis attendere, cum semper animo versa- E rent eos, qui se invasuri essent, cum maxime Magistri sermo mala exspectanda esse doceret. *Adhuc modicum,* inquit, et non ero vobiscum ; et, *Venit princeps hujus mundi.* Cum talia ergo audientes turbarentur, ac si mox capiendi essent, in alium illos ducit locum; ut putantes se jam in tuto esse, libere demum audirent : magna quippe dogmata audituri erant. Ideo ait : *Surgite, eamus hinc :* deinde adjicit : 1. *Ego sum vitis, vos pal- C 447 mites.* Quid vult per hanc parabolam subindicare?
A Eum qui non dictis attendat vivere non posse, et futura signa a Christi virtute proventura esse. *Pater meus agricola est.* Quid igitur? auxilio eget Filius ? Absit : hoc exemplum id non indicat. Vide quam diligenter hanc parabolam exsequatur. Non enim dicit, radicem agricolæ cura frui, sed palmites. Radix enim non hic memoratur, sed docet nihil posse illos operari sine suæ virtutis auxilio, et ita ipsos sibi fide conjungi oportere, ut palmus viti jungitur. 2. *Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum Pater.* Hic vitam subindicat, declarans, non B posse quempiam sine operibus in ipso esse. *Et omnem qui fert fructum, purgabit eum ;* id est, Multo frui cultu curabit. Atqui radix prius quam palmites cura opus habet; circumfodi et

ῆν.]
ᵉ Morel. ἀπαγγελῶν.

nudari debet : sed nihil hic de radice dicit, verum omnia de palmitibus, ostendens se quidem sibi sufficere ; discipulos autem multa egere agricolæ cura, quantumvis sint virtute præditi. Ideo ait : Palmitem qui fructum fert, purgat. Eum qui nullum fert, non relinquit in vite, neque potest ibi manere : eum vero qui fert fructum, fructuosiorem efficit. Hoc de ærumnis mox inducendis intelligi dixeris. Illud enim, *Purgabit eum,* id est, incidet, unde palmes fructuosior efficitur. Hinc ostenditur, tentationes illos fortiores efficere. Deinde ne interrogarent de quibusnam hæc diceret, neve illos iterum sollicitos redderet, ait : 3. *Jam vos mundi estis propter sermonem, quem loquutus sum vobis.* Viden' quomodo se ut palmitum curatorem efferat ? Ego vos purgavi, inquit, licet superius hoc Patrem fecisse declaret : sed nulla est inter Patrem et Filium differentia. Vestra quoque afferatis oportet. Deinde ut ostendat se eorum ministerio non opus habentem id fecisse, sed ut ipsi proficerent, subdit : 4. *Sicut palmes non potest ferre fructum a semetipso : sic nec qui in me non manet.* Ne præ metu abscinderentur, emollitam formidine ipsorum animam roborat, et sibi conglutinat, bonamque spem affert. Radix enim manet ; auferri aut relinqui, palmitum est. Deinde utrinque procedens, a bonis et a tristibus, priora a nobis exigit. 5. *Qui manet in me, et ego in eo.* Viden' Filium non minus quam Patrem ad discipulorum curam conferre ? Pater purgat, ipse in se continet. Manere autem in radice, id efficit, ut palmites fructum ferant. Nam quod non purgatum manet in radice, fructum fert, licet non quantum oporteret ; quod non manet, nihil. Attamen purgare etiam Filii esse ostensum est, et in radice manere, Patris, qui radicem genuit.

2. Viden' quomodo omnia communia sint, et purgare, et radicis virtute frui? Magnum certe detrimentum, nihil posse facere ; verum non hic sistitur pœna, sed ulterius procedit. 6. *Mittetur,* inquit, *foras,* non amplius excoletur, *et arescet;* id est, Si quid habuit ex radice, id deponit ; si quam gratiam, illa nudatur, et omni inde auxilio et vita spoliatur. Ecquis finis ? *In ignem injicie-*

καθαίρει αὐτό τουτέστι, πολλῆς ἐπιμελεί
λαύειν ποιεῖ. Καίτοι ἡ ῥίζα δεῖται ἐπιμελ
τῶν κλημάτων, περισκαπτομένη, γυμνουμέ
οὐδὲν ἐνταῦθα περὶ ταύτης φησὶν, ἀλλὰ τὸ
κλημάτων· δεικνὺς, ὅτι αὐτὸς μὲν ἑαυτῷ ἀ
δὲ μαθηταὶ δέονται πολλῆς παρὰ τοῦ γεωργ
θείας, κἂν σφόδρα ἐνάρετοι ὦσι. Διὰ τοῦτό φ
καρπὸν φέρον καθαίρει αὐτό. Τὸ μὲν γὰρ, ἐπειδ
C πόν ἐστιν, οὐδὲ ἐν τῇ ἀμπέλῳ εἶναι δύναται
ἐπειδὴ καρπὸν φέρει, γονιμώτερον αὐτὸ ἐρ
Τοῦτο δὲ καὶ πρὸς τὰς θλίψεις αὐτῶν εἰρῆσ
τότε ἐπαγομένας εἴποι τις ἄν. Τὸ γὰρ, Καθαίρ
περικόπτει ἐστὶν, ὅπερ γονιμώτερον ποιεῖ τὸ
Ὅθεν δείκνυται ὅτι οἱ πειρασμοὶ μᾶλλον αὐτο
ροτέρους ἐργάζονται. Εἶτα ἵνα μὴ λέγωσι, πε
ταῦτα λέγει, καὶ πάλιν εἰς φροντίδα αὐτοὺς ἐ
φησί· Ἤδη ὑμεῖς καθαροί ἐστε διὰ τὸν λόγον
λάληκα ὑμῖν. Ὁρᾷς πῶς ἑαυτὸν εἰσάγει ἐπιμ
νον τῶν κλημάτων; Ἐγὼ γὰρ ὑμᾶς ἐκάθηρα
Καίτοι γε ἀνωτέρω δείκνυσι τὸν Πατέρα τοῦτο
D τα· ἀλλ' οὐδὲν μέσον Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Δεῖ δ
ξαι λοιπὸν τὰ παρ' ὑμῶν. Εἶτα ἵνα δείξῃ, ὁ
τῆς αὐτῶν δεόμενος [a] διακονίας τοῦτο ἐποίησε
ἵνα προκόπτωσιν, ἐπάγει· Ὥσπερ τὸ κλῆμα ο
ται ἀφ' ἑαυτοῦ φέρειν καρπὸν, οὕτως οὐδὲ ὁ
μὴ μένων. Ἵνα γὰρ μὴ ἀπὸ τῆς δειλίας ἀποσχ
χαυνωθεῖσαν αὐτῶν τῷ φόβῳ τὴν ψυχὴν ἐπι
καὶ ἑαυτῷ συγκολλᾷ, καὶ χρηστὰς ὑποτείνει
ἐλπίδας. Ἡ μὲν γὰρ ῥίζα μένει· τὸ δὲ αἱρε
ἀφίεσθαι, τῶν κλημάτων ἐστίν. Εἶτα ἑκατέρω
ρορμήσας, καὶ ἀπὸ τῶν χρηστῶν καὶ ἀπὸ τ
E πηρῶν, τὰ παρ' ἡμῶν ἀπαιτεῖ πρῶτα. Ὁ ἐν ἐ
νων, κἀγὼ ἐν αὐτῷ. Ὁρᾷς καὶ τὸν Υἱὸν οὐκ
συντελοῦντα τοῦ Πατρὸς πρὸς τὴν τῶν μαθητ
μέλειαν; Ὁ μὲν γὰρ Πατὴρ καθαίρει, αὐτὸ
ἑαυτῷ κατέχει. [Τὸ δὲ ἐν τῇ ῥίζῃ μένειν, τοῦ
καρποφορεῖν τὰ κλήματα. Τὸ μὲν γὰρ μὴ κ
μενον, μένον δὲ ἐν τῇ ῥίζῃ, φέρει καρπὸν, εἰ
ὅσον προσῆκε· τὸ δὲ μὴ μένον, οὐδ' ὅλως. Ἀλ
443 A καὶ τὸ καθαίρειν τοῦ Υἱοῦ ἐδείχθη ὄν, καὶ τ
ἐν τῇ ῥίζῃ, τοῦ Πατρὸς τοῦ καὶ τὴν ῥίζαν γ
κότος.

Εἶδες πῶς κοινὰ πάντα, καὶ τὸ καθᾶραι,
τῆς δυνάμεως τῆς ἀπὸ τῆς ῥίζης ἀπολαύειν;
μὲν οὖν ζημία καὶ τὸ μηδὲν δύνασθαι ποιεῖν·
μέχρι τούτου ἵστησι τὴν κόλασιν, ἀλλὰ πε
προάγει τὸν λόγον. Ἐβλήθη γὰρ, φησὶν, ἔξω
τῆς γεωργικῆς ἀπολαῦον χειρός· Καὶ ξηραίνε
τέστιν, εἴ τι εἶχε τῆς ῥίζης, ἀποτίθεται· εἴ τιν
γυμνοῦται ταύτης, καὶ ἐρημοῦται τῆς ἐκεῖθ

[a] Nonnulli διδασκαλίας.

tur. Sed non talis est qui manet in vite. Deinde
B ostendit quid sit manere, et ait : 7. ***Si verba mea
in vobis manserint.*** Viden' me jure superius
dixisse, ipsum operum demonstrationem quærere? Cum dixisset enim, Quodcumque petieritis,
faciam, addidit, ***Si diligitis me, mandata mea*** Jo
servate; et hic, ***Si manseritis in me, et verba*** 14
mea in vobis manserint, quodcumque volueritis, petite, et fiet vobis. Hæc autem dicebat,
ostendens illos qui insidiabantur ei, combustum
iri; ipsos autem fructum laturos esse. Metu itaque
ex his in illos translato, postquam ostendit ipsos
C inexpugnabiles fore, ait : 8. ***In hoc clarificatus
est Pater meus, ut efficiamini mei discipuli, et
fructum plurimum afferatis.*** Hinc fide dignum
sermonem profert. Nam si ad gloriam Patris vergit quod fructus afferatur, non negliget gloriam
suam. ***Et efficiemini mei discipuli.*** Viden' quomodo ille qui fert fructum discipulus sit? Quid
significat illud, ***In hoc clarificatus est Pater?***
Id est, Gaudet, cum vos in me manetis, cum fructum fertis. 9. ***Sicut dilexit me Pater, et ego
D dilexi vos.*** Hic demum humanius loquitur :
nam illud, ut ad homines dictum, propriam vim
habet. Nam qui mori voluit, qui servos, inimicos et hostes tanto dignatus est honore, qui ad
cælum duxit, quantum amoris modum exhibuit?
Si ergo vos diligo, confidite. Si Patris est gloria
quod fructum feratis, nihil malum suspicemini.
Deinde ne supinos redderet, vide quomodo rursus
devinciat. ***Manete in dilectione mea.*** Hoc in
vestra est potestate. Quomodo autem hoc erit?
10. ***Si præcepta mea servaveritis, sicut et ego
præcepta Patris mei servavi.*** Rursus humano
more sermo procedit. Neque enim legislator præ-
E ceptis subditus esse debebat. Viden' id quod semper dico, hic etiam exhiberi propter auditorum
imbecillitatem? Nam secundum illorum opinionem multa dicit, ac per omnia ostendit, illos in
tuto esse, et inimicos illorum pessum ire, atque
omnia quæ habent, a Filio habere, et si vitam
puram agant, a nullis umquam superatum iri.
Animadverte autem cum quanta loquatur ipsis
449 auctoritate. Non dixit enim, Manete in dilectione
A Patris; sed, ***In dilectione mea.*** Deinde ne dicerent, Postquam nos omnibus inimicos fecisti, tunc
nos relinquis et recedis; ostendit se illos non relinquere, sed ita ipsis copulari, si quidem velint,
ut palmitem viti. Rursumque ne nimium fidentes

[a] Morel. πρὸς ἀνθρώπου.
[b] Savil. ἀναγαγών. Alii ἀνάγων.

supini evaderent, non immotum fore bonum dicit, si desides fuerint. Hinc ne sibi totum referret, et ad lapsum majorem deduceret, ait: *In hoc clarificatus est Pater*. Ubique enim et suum et Patris erga illos amorem demonstrat. Non ergo res Judæorum gloria Patris erant, sed ea quæ ipsi erant accepturi. Tum ne dicerent, Ex paternis excidimus, omnibus nudati desertique sumus: In me, inquit, respicite: diligor a Patre, et tamen hæc quæ nunc adsunt, patior. Non ergo vos relinquo nunc, quod vos non diligam. Nam si ego interficior, nec tamen hoc pro indicio habeo me non amari a Patre, neque vos turbari par est. Nam si in dilectione mea maneatis, nihil hæc vobis nocere mala poterunt, quantum ad dilectionem.

3. Quia igitur magna inexpugnabilisque res est dilectio, nec ea in verbis solum consistit, illam per opera exhibeamus. Ipse nos inimicos sibi reconciliavit; nos amici facti, tales maneamus: ipse cœpit, nos saltem sequamur: ipse non ad proprium sibi lucrum diligit (nullo enim indiget), nos saltem ad utilitatem nostram: ipse nos inimicos dilexit, nos saltem amicum diligamus. At nunc contraria facimus. Quotidie namque propter nos blasphematur Deus, ob rapinas, ob avaritiam. Fortasse vero quispiam vestrum dixerit, Quotidie de avaritia disseris. Utinam singulis quoque noctibus id liceret: utinam et in foro sequi, et ad mensam possem: utinam mulieres, amici, filii, servi, agricolæ, vicini, ipsumque pavimentum et parietes, in hanc possent erumpere vocem, ut paulum remitteremus. Orbem namque totum invasit hic morbus, omniumque detinet animos, magna certe mamonæ tyrannis. A Christo redemti sumus, et auro servimus. Alium dominum prædicamus, et alii obsequimur; et quidquid jusserit diligenter audimus: genus, amicitiam, naturam, leges, et omnia pro illo obliviscimur. Nemo respicit in cælum, nemo futura cogitat. Sed tempus erit, cum nullum erit horum verborum lucrum. Nam *In inferno,* inquit, *quis confitebitur tibi?* Desiderabile est aurum, multasque nobis profert delicias, et nobis honorem conciliat; sed non tantum quantum cælum. Divitem namque multi oderunt et aversantur; virtute præditum autem reverentur et honorant. At, inquies, pauper deridetur, etiamsi virtute præditus sit. Verum non apud homines, sed apud eos qui ratione præditi non sunt: quare nihil curandum. Neque

Contra rapinam et avaritiam.

Psal. 6. 6.

νωνται, οὐ φησὶν ἀκίνητον εἶναι τὸ καλὸν, ἐὰν ῥᾳθυμῶσιν. Εἶτα ἵνα μὴ εἰς ἑαυτὸν περιστήσῃ τὸ πρᾶγμα, καὶ πεσεῖν παρασκευάσῃ μᾶλλον, φησίν· Ἐν τούτῳ ἐδοξάσθη ὁ Πατήρ. Πανταχοῦ γὰρ τὴν ἑαυτοῦ καὶ τὴν τοῦ Πατρὸς δείκνυσιν ἀγάπην πρὸς αὐτούς. Οὐκ ἄρα τὰ Ἰουδαίων δόξα, ἀλλὰ ταῦτα, ἃ ἔμελλον λαμβάνειν.
B Εἶτα ἵνα μὴ λέγωσιν, ἐξεπέσομεν τῶν πατρῴων, [a] ἐγκατελείφθημεν, γυμνοὶ καὶ ἔρημοι πάντων ἐγενόμεθα· εἰς ἐμὲ, φησὶ, βλέπετε· ἠγάπημαι παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ὅμως πάσχω ταῦτα τὰ προκείμενα. Οὐ τοίνυν οὐδὲ ὑμᾶς διὰ τὸ μὴ ἀγαπᾷν ἐγκαταλιμπάνω νῦν. Εἰ γὰρ ἐγὼ ἀναιροῦμαι, καὶ οὐ ποιοῦμαι τοῦτο τεκμήριον τοῦ μὴ ἀγαπᾶσθαι παρὰ τοῦ Πατρὸς, οὐδὲ ὑμᾶς θορυβεῖσθαι χρή. Ἂν γὰρ ἐπὶ τῆς ἀγάπης μένητε τῆς ἐμῆς, οὐδὲν ὑμᾶς ταῦτα τὰ δεινὰ παραβλάψαι δυνήσεται εἰς τὸν τῆς ἀγάπης λόγον.

Ἐπεὶ οὖν μέγα καὶ ἀκαταγώνιστον ἡ ἀγάπη, καὶ οὐκ ἔστι ῥῆμα ψιλὸν, ἐπιδειξώμεθα διὰ τῶν ἔργων
C αὐτήν. Αὐτὸς ἐχθροὺς ὄντας κατήλλαξεν, ἡμεῖς φίλοι γενόμενοι μείνωμεν· αὐτὸς ἤρξατο, ἡμεῖς κἂν ἀκολουθήσωμεν· αὐτὸς οὐκ εἰς οἰκεῖον κέρδος ἀγαπᾷ (ἀνενδεὴς γάρ ἐστιν), ἡμεῖς κἂν εἰς τὸ συμφέρον ἡμῖν· αὐτὸς ἐχθροὺς ὄντας ἐφίλησεν, ἡμεῖς κἂν φίλον ὄντα ἀγαπήσωμεν· ὡς νῦν γε τὰ ἐναντία ποιοῦμεν. Καθ' ἑκάστην γὰρ ἡμέραν βλασφημεῖται δι' ἡμᾶς ὁ Θεὸς, διὰ τὰς ἁρπαγὰς, διὰ τὰς πλεονεξίας. Καὶ τάχα τις ὑμῶν ἴσως ἐρεῖ· καθ' ἑκάστην ἡμέραν περὶ πλεονεξίας διαλέγῃ. Εἴθε καὶ καθ' ἑκάστην νύκτα ἐνῆν τοῦτο εἰπεῖν· εἴθε καὶ ἐν ἀγορᾷ παρακολουθοῦντα,
D καὶ ἐπὶ τῆς τραπέζης· εἴθε καὶ γυναῖκας, καὶ φίλους, καὶ παῖδας, καὶ οἰκέτας, καὶ γεωργοὺς, καὶ γείτονας, καὶ αὐτὸ τὸ ἔδαφος, καὶ τοὺς τοίχους ἦν δυνατὸν ταύτην ἀεὶ ῥηγνύναι τὴν φωνὴν, ἵνα κἂν μικρὸν οὕτως ἐνεδώκαμεν. Τὴν γὰρ οἰκουμένην κατέλαβεν ἅπασαν τουτὶ τὸ νόσημα, καὶ τὰς πάντων κατέχει ψυχὰς, καὶ πολλὴ τοῦ μαμωνᾶ ἡ τυραννίς. Ὑπὸ Χριστοῦ ἐλυτρώθημεν, καὶ τῷ χρυσίῳ δουλεύομεν. Ἑτέρου τὴν δεσποτείαν ἀνακηρύττομεν, καὶ ἑτέρῳ πειθόμεθα· καὶ ὅπερ ἂν ἐπιτάξῃ, μετὰ προθυμίας ὑπακούομεν, καὶ γένος, καὶ φιλίαν, καὶ φύσιν, καὶ νόμους, καὶ πάντα ἠγνοήσαμεν δι' ἐκεῖνον. Οὐδεὶς ἀναβλέπει εἰς
E τὸν οὐρανὸν, οὐδεὶς ἐννοεῖ τὰ μέλλοντα. Ἀλλ' ἔσται καιρὸς, ὅτε οὐδὲ τῶν λόγων τούτων [b] ἔσται κέρδος. Ἐν γὰρ τῷ ᾅδῃ, φησὶ, τίς ἐξομολογήσεταί σοι; Ποθεινὸν τὸ χρυσίον, καὶ πολλὴν παρέχει τὴν τρυφὴν ἡμῖν, καὶ τιμίους εἶναι ποιεῖ· ἀλλ' οὐχ οὕτως, ὡς ὁ οὐρανός. Τὸν γὰρ πλουτοῦντα καὶ ἀποστρέφονται πολλοὶ καὶ μισοῦσι· τὸν δὲ ἐν ἀρετῇ ζῶντα αἰδοῦνται καὶ τιμῶσιν. Ἀλλὰ καταγελᾶται ὁ πένης, κἂν ἐνάρετος ᾖ, φησίν. Ἀλλ' οὐ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλὰ

[a] Quidam ἐγκατελίπομεν.

[b] Savil. ἔσται κέρδος, recte. Morel. ἔσται καιρός.

450 enim si asini contra nos ruderent, graculique
A acclamarent, sapientes vero laudarent omnes, hoc
misso consessu, ad brutorum clamores nos verteremus. Sunt enim graculis similes et asinis pejores ii qui præsentia admirantur. Certe si terrenus rex te laudet, vulgi multitudinem nihil curabis, etiamsi te omnes derideant : et cum universorum Dominus te laudet, adhuc cantharorum et culicum laudes quæris ? Tales enim sunt isti, si cum Deo comparentur; imo his quoque viliores sunt. Quousque in cœno versabimur? quousque parasitos et gulæ deditos spectatores nobis
B statuemus ? Illi aleatores probare possunt, ebriosos, lurcones : virtutem autem et vitium ne in somniis quidem imaginari valent. Certe si quis te derideat quod terræ sulcos ducere nescias, non ægre feres, imo vicissim deridebis eum, qui tibi hujusmodi imperitiam exprobret : cum autem virtutem vis exercere, eos qui illam prorsus ignorant, spectatores tibi constituis ? Eapropter numquam pervenimus ad illam artem. Non enim peritis, sed ignaris nostra committimus. Illi vero non secundum artis regulas, sed secundum ignorantiam suam illa explorant. Quapropter,
C obsecro, multitudinem despiciamus, imo nec laudes desideremus, non pecunias, non divitias : nec malum quid existimemus paupertatem. Nam prudentiæ, patientiæ, omnisque philosophiæ magistra paupertas est. Siquidem Lazarus in paupertate vixit, et coronatus est : Jacob panem solum expetebat : Joseph in extrema paupertate non modo servus, sed etiam captivus erat, ideoque illum magis laudamus; neque ita miramur cum frumentum dispensaret, ut cum in carcere degeret, non ita cum diademate ut cum catena cingebatur; non quando in solio sedebat, sed
D quando insidiis impetebatur et vendebatur. Hæc itaque omnia cogitantes, necnon coronas his certaminibus paratas, ne divitias, honorem, delicias, potentiam, sed paupertatem, catenas, vincula, patientiam pro virtute susceptam laudemus. Illorum enim finis tumultu ac perturbationibus plenus est, et in hac vita hæc desinunt : horum vero fructus, cælum et cælestia bona, quæ nec oculus vidit, nec auris audivit : quæ nos omnes assequi
E contingat, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Paupertatis laudes.

[b] Alii καὶ τρυφήν.

HOMILIA LXXVII.

451 A

AP. XV. v. 11. *Hæc loquutus sum vobis, ut gaudium meum in vobis maneat, et gaudium vestrum sit plenum.* 12. *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos.*

1. Omnia bona tunc mercedem habent, cum ;bitum finem consequuntur : si intercipiantur, nc naufragium est. Et sicut navis, innumeris onu- B a mercibus, nisi ad portum appulerit, sed in meo pelago submergatur, nihil ex longa navigaone lucri refert, sed eo majorem patitur calamitem, quo plures sustinuit labores : sic animæ iæ ante finem decidunt, si in mediis certaminiis ruant. Ideo Paulus gloriam, honorem et pacem nsequi eos dicit, qui secundum bonorum operum itientiam currunt. Quod etiam nunc Christus scipulis innuit. Quia enim illos acceperat, et ea re illi gavisi erant; deindeque passio, tristiaque rba gaudium interceptura erant; postquam illos C uribus alloquutus consolatusque fuerat, dicit : *æc loquutus sum vobis, ut gaudium meum vobis maneat, et gaudium vestrum implear;* hoc est, Ne discedatis a me, neve a cursu sistatis. Gavisi estis in me, et admodum gavisi, d incidit tristitia. Hanc ejicio, ut in fine gauum veniat; ostendens præsentia non esse luctu gna, sed potius lætitia. Vos vidi perturbatos; n contemsi, nec dixi, Cur strenui non manetis? d loquutus sum ea, quæ vos consolari possent. c vos volo semper in hac dilectione servare. Au- D stis de regno; gavisi estis. Ut itaque gaudium strum impleatur, hæc dixi vobis. *Hoc est aum præceptum, ut diligatis invicem, sicut dixi vos.* Viden' Dei dilectionem cum nostra mplicatam, et quasi catena annexam. Ideo aliiando duo dicit præcepta, aliquando unum : nee enim potest qui alteram accepit, alteram non ibere. Aliquando dicit : *In hoc lex et prophetæ ndent;* aliquando, *Quæcumque vultis ut faant vobis homines, et vos eis facite.* Hæc est im lex et prophetæ. Et, *Plenitudo legis est dictio.* Quod etiam hic dicit. Nam si *manere* ex E lectione pendet, dilectio autem ex præceptorum servatione, præceptum vero est, ut diligamus vicem; manere in Deo ex dilectione mutua dar. Neque dilectionem solum dicit, sed etiam mo-

ΟΜΙΛΙΑ οζ'.

Ταῦτα λελάληκα ὑμῖν, ἵνα ἡ χαρὰ ἡ ἐμ μείνῃ, καὶ ἡ χαρὰ ὑμῶν πληρωθῇ. Αἱ ἐντολὴ ἡ ἐμὴ, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, : ἠγάπησα ὑμᾶς.

Πάντα τὰ ἀγαθὰ τότε ἔχει τὸν μισθὸν τέλος ἔλθῃ τὸ προσῆκον· ἐὰν δὲ ἐκκοπῇ μετ γιον γίνεται. Καὶ καθάπερ τὸ πλοῖον τὸ μ ἐὰν μὴ φθάσῃ καταντῆσαι πρὸς τοὺς λιμέν μέσῳ βαπτισθῇ τῷ πελάγει, οὐδὲν ἀπώνατ λοῦ πλοῦ, ἀλλὰ καὶ μείζονα εἰργάσατο τ ρὰν, ὅσῳ καὶ πλείους ὑπέμεινε πόνους· οὐ πρὸς τὸ τέλος τῶν πόνων ἀναπεσοῦσαι ψυ μέσοις ἐκλυόμεναι τοῖς ἀγῶσι. Διὰ τοῦτο καὶ δόξαν καὶ τιμὴν καὶ εἰρήνην ἔλεγε συνα τοῖς καθ' ὑπομονὴν ἔργων ἀγαθῶν τρέχου οὖν καὶ ἐπὶ τῶν μαθητῶν ὁ Χριστὸς κατ νῦν. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπεδέξατο αὐτοὺς, καὶ ἔχ αὐτῷ· εἶτα τὸ πάθος παρεμπεσὸν καὶ τὰ ῥήματα διακόπτειν ἔμελλε τὴν ἡδονὴν, μετὰ λεχθῆναι ἱκανὰ καὶ παραμυθήσασθαι αὐτοὺ Ταῦτα λελάληκα ὑμῖν, ἵνα ἡ χαρὰ ἡ ἐμὴ μείνῃ, καὶ ἡ χαρὰ ὑμῶν πληρωθῇ· τουτέστι ἀποσχισθῆτέ μου, ἵνα μὴ διακόψητε τὸ Ἐχαίρετε ἐν ἐμοὶ, καὶ σφόδρα ἐχαίρετε, ἀ σεν ἀθυμία. Ταύτην οὖν ἐξαιρῶ, ἵνα πρὸς ἔλθῃ ἡ χαρά· δεικνὺς, ὅτι οὐ λύπης ἄξια τὰ ἀλλ' ἡδονῆς. Εἶδον ὑμᾶς σκανδαλισθέντας φρόνησα, οὐκ εἶπον· διατί γὰρ μὴ μένετε ἀλλ' ἐλάλησα ὑμῖν τὰ παράκλησιν φέροντα. λομαι ὑμᾶς διαπαντὸς ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀγάπ Ἠκούσατε περὶ βασιλείας· ἐχάρητε. Ἵν' ρωθῇ ἡ χαρὰ ὑμῶν, ταῦτα εἶπον ὑμῖν. Αὕτ ἡ ἐντολὴ, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς πησα ὑμᾶς. Ὁρᾷς τοῦ Θεοῦ τὴν ἀγάπην γμένην τῇ ἡμετέρᾳ, καὶ ὥσπερ σειράν τινα νην; Διὰ τοῦτο ποτὲ μὲν δύο φησὶ τὰς ἐντ δὲ μίαν· οὐ γὰρ ἔνι τῆς προτέρας λαβόμε ἄλλην ἔχειν. Ποτὲ μὲν γάρ φησιν· Ἐν τα καὶ οἱ προφῆται κρέμανται· ποτὲ δὲ, Ὅσ ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, τὰ αὐτὰ καὶ ὑμ αὐτοῖς. Οὗτος γάρ ἐστιν ὁ νόμος καὶ οἱ προφ Πλήρωμα νόμου ἡ ἀγάπη· ὃ καὶ ἐνταῦθ γὰρ τὸ μεῖναι ἀπὸ τῆς ἀγάπης γίνεται, ἀπὸ τῆς τῶν ἐντολῶν τηρήσεως, ἡ δὲ ἐντ ἵνα ἀγαπῶμεν ἀλλήλους· τὸ μεῖναι ἐν τῷ

λλήλους ἀγάπης γίνεται. Καὶ οὐχ ἁπλῶς ιν, ἀλλὰ καὶ τὸν τρόπον δηλοῖ· Καθὼς α ὑμᾶς. Πάλιν δείκνυσιν, ὅτι οὐχὶ μίσους ἡ ἀναχώρησις, ἀλλὰ ἀγάπης· ὥστε με ῆν θαυμάζεσθαι ὑπὲρ τούτου. Ὑπὲρ γὰρ 482 υχήν μου τίθημι. Ἀλλ' οὐδαμοῦ οὕτω φη- A λλὰ ἀνωτέρω μὲν, τὸν ἄριστον ὑπογράφων ταῦθα δὲ, ἐν τῷ παραινεῖν αὐτοὺς καὶ δει- ἐγάπης τὸ μέγεθος, καὶ ἑαυτὸν ὅστις ἐστί. ιεν πανταχοῦ τὴν ἀγάπην ἐπαίρει; Ὅτι ὸ δεῖγμα τῶν μαθητῶν, τοῦτο τὸ συγκρο- ιτήν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος τοσαῦτα περὶ , ἅτε μαθητὴς ὢν γνήσιος τοῦ Χριστοῦ, αὐτῆς λαβών. Ὑμεῖς φίλοι μου ἐστέ. Οὐκ ω δούλους· ὁ γὰρ δοῦλος οὐκ οἶδε τί ποιεῖ τοῦ. Ὑμεῖς φίλοι μου ἐστέ· πάντα γὰρ, παρὰ τοῦ Πατρός μου, ἐγνώρισα ὑμῖν. ει, Πολλὰ ἔχω λέγειν ὑμῖν, ἀλλ' οὐ δύ- B ζειν ἄρτι; Οὐδὲν ἄλλο διὰ τοῦ Πάντα καὶ ι κατασκευάζει, ἢ ὅτι οὐδὲν ἀλλότριον ἀλλ' ἢ τὰ τοῦ Πατρός. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο εῖ φιλίας εἶναι τὸ τὰ ἀπόῤῥητα λέγειν, [a] ἠξιώθητε, φησὶ, τῆς κοινωνίας. Πάντα , ὅσα αὐτοὺς ἀκοῦσαι ἐχρῆν, λέγει. Εἶτα μήριον, οὐ τὸ τυχὸν, φιλίας τίθησι. Ποῖον ὐχ ὑμεῖς με ἐξελέξασθε, φησὶν, ἀλλ' ἐγὼ ὑμᾶς· τουτέστιν, ἐγὼ τῇ φιλίᾳ ἐπέδρα- έρᾳ. Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἔστη· ἀλλὰ καὶ C ιν, ὑμᾶς, τουτέστιν, ἐφύτευσα, Ἵνα ὑμεῖς ι τῇ μεταφορᾷ κέχρηται τῆς ἀμπέλου)· να ἐκταθῆτε, Καὶ καρπὸν φέρητε, καὶ ὁ ν μένῃ. Εἰ δὲ ὁ καρπὸς μένει, πολλῷ ς. Οὐ γὰρ ἐφίλησα μόνον ὑμᾶς, φησὶν, μέγιστα εὐηργέτησα, πανταχοῦ τῆς οἰ- κτείνων ὑμῶν τὰ κλήματα.

' ὅσων δείκνυσι τὴν ἀγάπην; τῷ τὰ πεῖν, τῷ πρώτως ἐπιδραμεῖν τῇ φιλίᾳ, αὐτοῖς χαρίσασθαι τὰ ἀγαθὰ, τῷ πα- ὑτῶν ἅπερ ἔπασχε τότε. Ἀπὸ δὲ τούτου ι καὶ παραμένει διηνεκῶς αὐτοῖς μέλ- D ι καρπόν. Ἀνάγκη γὰρ τῆς παρ' αὐτοῦ ολαύοντας, οὕτω καὶ καρποφορῆσαι. Ἵνα τε τὸν Πατέρα ἐν τῷ ὀνόματί μου, δῷ τοῦ αἰτουμένου ἐστὶ τὸ ποιῆσαι· εἰ δὲ ὁ ται, πῶς ὁ Υἱὸς ποιεῖ; Ἵνα μάθῃς, ὅτι ὁ Υἱός. Ταῦτα λελάληκα ὑμῖν, ἵνα ἀγα- υς· τουτέστιν, οὐκ ὀνειδίζων ταῦτα λέγω, ἡν μου τίθημι, ὅτι πρῶτος ὑμῖν ἐπέδρα- ; φιλίαν ὑμᾶς ἐνάγων. Εἶτα ἐπειδὴ τὸ

dum significat: *Sicut dilexi vos*. Rursus ostendit, secessum suum non ex odio, sed ex dilectione oriri. Itaque me magis mirari eam ob causam oportebat. Pro vobis enim animam meam pono. Verum nusquam ita loquitur; sed supra cum optimum pastorem describit; hic vero, cum admonet illos, et dilectionis magnitudinem ostendit, seipsum quis sit declarat. Cur autem ubique dilectionem extollit? Quia hoc est discipulorum indicium, hoc virtutem fovet. Ideo Paulus de illa hæc dicit, utpote verus Christi discipulus, qui illam experiretur. 14. *Vos amici mei estis. Jam non dicam vos servos : 15. quia servus nescit quid faciat dominus ejus. Vos amici mei estis; quia omnia quæ audivi a Patre meo, nota feci vobis*. Cur ergo ait, *Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo?* Joan. 16. 12. Cum dicit, *Omnia quæ audivi*, nihil aliud vult significari, quam quod nihil alienum loquatur; sed quæ a Patre audivit. Quia vero illud maxime amicitiæ esse videtur, cum arcana dicuntur; hac quoque, inquit, dignati estis gratia. Cum vero dicit *Omnia*, intelligas ea, quæ audire illos oportebat. Deinde aliud effert non vulgare amicitiæ signum. Quodnam illud? 16. *Non vos me elegistis*, inquit, *sed ego elegi vos*. Ego vestram amicitiam ardens quæsivi. Neque hoc satis habuit, sed, *Posui vos*, inquit, id est, Plantavi, *ut eatis* (adhuc in metaphora vitis persistit), id est, Ut extendamini, *et fructum afferatis, et fructus vester maneat*. Quod si fructus maneat, multo magis vos. Non enim vos amavi tantum, inquit, sed magnis quoque beneficiis affeci, ubique terrarum palmites vestros propagans.

2. Viden' quot modis dilectionem suam ostendat? cum secreta aperit, cum prior ad amicitiam accurrit, cum magna ipsis confert beneficia, et illa quæ passus est pro illis sustinuit. Hinc ostendit se perpetuo mansurum cum illis fructum emissuris. Ipsius enim auxilio ad fructum ferendum opus habent. *Ut quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, det vobis*. Atqui ejus a quo petitur est, facere: si vero a Patre petitur, cur Filius id facit? Ut discas non minorem esse Filium. 17. *Hæc loquutus sum vobis, ut diligatis invicem;* id est, Non exprobrans hæc dico, me animam meam ponere, me priorem ad vos accurrisse, sed ut ad amicitiam vos inducam. Deinde

[a] ἦτε τῆς κοιν.

[b] ἐκτείνων deest in quibusdam.

quia persequutionem a multis pati, et exprobrari durum erat et intolerabile, quod posset etiam sublimem animum dejicere; ideo innumeris præmissis ad hoc venit, postquam animum illorum demulserat, et ex abundanti monstraverat hæc pro illis facta esse, ut et alia quæ jam ostenderat. Sicut enim dixit non modo non dolendum, sed etiam gaudendum, quod iret ad Patrem; non enim ut relinqueret illos hoc se facere dicit, sed quod illos valde amaret: ita et hic ostendit lætandum, non dolendum esse. Et animadverte quo pacto probet illud. Non enim dixit: Scio rem esse molestam, sed propter me illud sustinete, quia propter me patimini. Nondum enim hæc sufficiens consolationis causa fuisset: quapropter missa illa, aliam proponit. Quam? Quod prioris virtutis hoc esset argumentum, et contra dolendum esset, non quod nunc odiosi sitis, sed si diligeremini. Hoc enim subindicat, cum ait: 19. *Si de mundo essetis, mundus quod suum esset diligeret.* Itaque si diligeremini, improbitatis indicium præberetis. Deinde quia his dictis nihil profecerat, iterum prosequitur: 20. *Non est servus major domino suo. Si me persequuti sunt, et vos persequentur.* Hinc maxime ostendit ipsos imitatores fore. Donec enim Christus in carne fuit, contra ipsum certabatur; postquam autem assumtus est, adversus illos pugnatum est. Hinc quia pauci contra tantum populum concertaturi turbabantur, ipsorum animos erigit dicens, hanc esse maxime lætandi causam, quod ab illis odio haberentur: Ita enim, inquit, mihi passionum consortes eritis. Non ergo vos turbari oportet; non enim me potiores estis; siquidem, ut dixi, *Non est servus major domino suo.* Inde tertia sequitur consolatio: quod Pater una cum ipsis contumelia afficiatur. 21. *Hæc omnia facient vobis,* inquit, *propter nomen meum, quia nesciunt eum qui misit me;* hoc est, Illum quoque contumelia afficiunt. Ad hæc illos omni venia indignos pronuntians, aliam affert consolationem his verbis: 22. *Si non venissem, et loquutus fuissem eis, peccatum non haberent;* ostendens ipsos inique in se et in discipulos esse acturos. Cur ergo nos in hæc induxisti mala? annon prævidebas bella et odia? Ideo addit: 23. *Qui me odit, et Patrem meum odit.* Non parvum hinc illis supplicium prænuntiat. Quia enim ubique obtendebant, se propter Patrem Christum persequi, illis omnem auferens defensionem, hæc dixit. Nullam enim habent excusationem:

Christus discipulos multis modis consolatur.

διώκεσθαι παρὰ τῶν πολλῶν καὶ ὀνειδίζεσ
E πὸν ἦν καὶ ἀνήκεστον, καὶ ἱκανὸν καὶ τὴν
πεινῶσαι ψυχὴν, διὰ τοῦτο μυρία προειπὼν
τοῦτο καθῆκεν ὁ Χριστός. Προλεάνας γὰρ
ψυχὴν, οὕτως ἐπὶ ταῦτα ἔρχεται, καὶ αὐτὰ
σίας δεικνὺς ὑπὲρ αὐτῶν ὄντα, ὥσπερ καὶ
ἀπέδειξε. Καθάπερ γὰρ εἶπεν, ὅτι [c] οὐ μάλλ
γεῖν, ἀλλὰ καὶ χαίρειν δεῖ, ὅτι ἀπέρχομαι
Πατέρα (οὐ γὰρ ἐγκαταλιμπάνων αὐτοὺς,
453 σφόδρα φιλῶν, τοῦτο ποιεῖ)· οὕτω καὶ ἐνι
A κνυσιν, ὅτι χαίρειν, οὐκ ἀλγεῖν δεῖ. Καὶ ὅρα
κατασκευάζει. Οὐ γὰρ εἶπεν, οἶδα λυπηρὸν
γμα, ἀλλὰ δι' ἐμὲ φέρετε, ἐπειδὴ καὶ δι'
σχετε. Οὐδέπω γὰρ αὕτη ἡ πρόφασις ἱκανὴ
μυθήσασθαι. Διόπερ αὐτὴν ἀφεὶς, ἑτέραν
Ποίαν δὴ ταύτην; Ὅτι τῆς προτέρας ἀρ
τεκμήριον. Καὶ τοὐναντίον ἀλγεῖν ἐχρῆν, αὐ
σθε νῦν, ἀλλ' εἰ ἐμέλλετε φιλεῖσθαι. Τοῦτο
τεται ἐκ τοῦ λέγειν· Εἰ ἐκ τοῦ κόσμου ἦτε
ἂν τὸ ἴδιον ἐφίλει. Ὥστε εἰ ἐφιλεῖσθε,
πονηρίας ἐξεφέρετε δεῖγμα. Εἶτα, ἐπειδὴ τ
πὼν οὐκ ἐξειργάσατο αὐτὸ, ἐπεξέρχεται
B λόγῳ· Οὐκ ἔστι δοῦλος μείζων τοῦ κυρίου
ἐμὲ ἐδίωξαν, καὶ ὑμᾶς διώξουσιν. Ἔδειξ
αὐτοὺς κατὰ τοῦτο μάλιστα γινομένους. Ἕ
ἦν ἐν σαρκὶ ὁ Χριστὸς, πρὸς ἐκεῖνον τὸν
χον· ἐπειδὴ δὲ μετέστη, πρὸς αὐτοὺς πάλ
μάχη. Εἶτα ἐπειδὴ ὀλίγοι ὄντες ἐθορυβοῦ
τοσούτου μέλλοντες πόλεμον καταδέχεσθαι
σιν αὐτῶν τὴν ψυχὴν λέγων, ὅτι τοῦτο μάλ
ἔργον ἐστὶ τὸ μισεῖσθαι παρ' αὐτῶν· οὕτ
κοινωνήσετε τῶν παθῶν. Οὐ τοίνυν ὑμᾶς
χρή· οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐμοῦ κρείττους· ὥσπ
προλαβὼν εἶπον, Οὐκ ἔστι δοῦλος μείζων
C αὐτοῦ. Εἶτα καὶ τρίτη παραμυθία, ὅτι κ
ὑβρίζεται μετ' αὐτῶν. Ταῦτα γὰρ ἅπαντα
φησὶ, διὰ τὸ ὄνομά μου, ὅτι οὐκ οἴδασι τὸ
με· τουτέστι, κἀκεῖνον ὑβρίζουσιν. Πρὸς τ
γνώμης αὐτοὺς ἀποστερῶν, καὶ τιθεὶς καὶ
ραμυθίαν, φησίν· Εἰ μὴ ἦλθον καὶ ἐλάλ
ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον, δεικνὺς ὅτι ἀδίκως κα
τὸν καὶ τὰ εἰς ἐκείνους ἐργάσονται. Τί οὖν
ἡμᾶς [a] ἤγαγες κακά; οὐχὶ προῄδεις τοὺς πο
τὸ μῖσος; Διὰ τοῦτο πάλιν φησίν· Ὁ ἐμὲ
τὸν Πατέρα μου μισεῖ, οὐ μικρὰν καὶ ἐντ
D προαναφωνῶν κόλασιν. Ἐπειδὴ γὰρ ἀνω
προεφασίζοντο, ὅτι διὰ τὸν Πατέρα αὐτ
ἀναιρῶν αὐτῶν τὴν ἀπολογίαν ταῦτα εἴρη
ἔχουσι πρόφασιν· τὴν ἀπὸ τῶν λόγων
παρεσχόμην, τὴν ἀπὸ τῶν ἔργων προσέθη

[c] Interpres Aretinus legit οὐ μόνον, melius ut videtur.

[a] Morel. ἤγαγε.

verborum doctrinam ipsis præbui, operibus verba
confirmavi secundum Moysis legem, qui hæc fa-
cienti et dicenti obtemperare jubet omnes, quando
dicta et ad pietatem ducunt, et magnis sunt fulta
miraculis. Nec simpliciter miracula dixit, sed qua-
E lia nemo alius patravit : cujus rei ipsi testes erant
cum dicerent : *Numquam homo sic apparuit in* M
Israël; et, *A sæculo non est auditum, quod* 33 Jo
quis aperuerit oculos cæci nati: item de Lazaro,
atque similia multa proferri possent, necnon mi-
raculorum modus : omnia certe nova, et stupenda.
Cur ergo, inquit, et te et nos persequuntur?
*Quia de mundo non estis. Si de mundo esse-
tis, mundus quod suum est diligeret.* Prius in
454 memoriam illis revocat verba, quæ fratribus suis
A dixerat : sed illic quidem cautius, ne ipsos offen-
deret; hic vero contra totum revelavit. Et unde
liquet nos propterea odio haberi? Ex iis quæ in
me facta sunt. Nam quod dictorum gestorumve
meorum coarguere potuerunt, ut me non recipe-
rent? Deinde cum res stupenda nobis esset, cau-
sam quoque dixit; nempe ipsorum nequitiam. Ne-
que hoc satis habuit, sed etiam prophetam adducit,
ostendens illum hæc jam olim prænuntiasse ac
dixisse : 25. *Quia odio habuerunt me gratis.* P
Quod et Paulus facit. Multis enim mirantibus
B quod Judæi non crediderint, prophetas affert id
olim prænuntiantes, et causam proferentes incre-
dulitatis, nempe malitiam et arrogantiam eorum.
Quid ergo? si sermonem tuum non servarunt, ne-
que nostrum servabunt : si te persequuti sunt, et
nos persequentur : si viderunt signa qualia nullus
alius fecit; si verba audierunt non hactenus au-
dita, et nihil profecerunt; si Patrem tuum et te
oderunt : cur nos in medios injecisti? quomodo
nos fide digni erimus? quis ex contribulibus nos
audiet?

3. Ne itaque hæc cogitantes turbarentur, vide
quam afferat consolationem. 26. *Cum venerit*
C *Paracletus, quem ego mittam, Spiritum veri-
tatis, qui a Patre procedit, ille testimonium
perhibebit de me.* 27. *Et vos testimonium,
perhibebitis, quia ab initio mecum estis.* Ille
fide dignus erit : nam Spiritus veritatis est. Ideo
non Spiritum sanctum, sed *Spiritum veritatis*
ipsum vocavit. Illud vero, *Qui a Patre procedit,*
ostendit ipsum omnia accurate nosse, quod etiam
de seipso dicit Christus : *Scio unde venio, et
quo vado,* et hic de veritate loquens. *Quem ego
mittam.* Ecce non Pater solus, sed etiam Filius

mittit. Et vos quoque fide digni eritis, qui mecum fuistis, neque ab aliis audistis. Ipsique apostoli D
Act. 10. 41. hinc asseverantes loquuntur: *Qui cum eo comedimus et bibimus.* Quod autem hæc non ad gratiam dicta sint, testificatur ipse Spiritus.
Cap. xvi. 1. *Hæc loquutus sum vobis, ut non scandalizemini;* cum nempe videbitis multos non credentes, et vos gravia patientes. 2. *Extra synagogam facient vos.* Jam enim decreverant, ut si quis Christum confiteretur, extra synagogam ejiceretur. *Sed venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur se obsequium præstare Deo.* Ita vestram moliuntur necem, ac si rem piam et Deo gratam agerent. Deinde consolationem rursus af- E fert: 3. *Et hæc facient, quia non noverunt Patrem, neque me.* Vobis ad consolationem satis est, quod propter me et propter Patrem hæc patiamini. Hic illis in memoriam revocat beatitu-
Matth. 5. 11. 12. dinem illam, quam in principio protulerat: *Beati estis cum vobis exprobraverint, et persequuti vos fuerint, et dixerint omne malum verbum* 455 *adversum vos mentientes, propter me. Gaudete* A *et exsultate, quia merces vestra multa est in cælis.* 4. *Hæc loquutus sum vobis, ut cum venerit hora eorum, reminiscamini* horum, et cætera fide digna habeatis. Neque enim dicere poteritis me adulandi aut gratiæ ineundæ causa hæc dixisse, neque fallacia esse verba mea. Nam si quis vos decipere vellet, non hæc prædiceret quæ vos deterrere possent. Ideo ergo prædixi, ne istæc inexspectata vos turbarent: et alia quoque de causa, ne diceretis me hæc futura esse non præscivisse. *Reminiscamini* igitur, *quia ego dixi vobis.* Nam semper Judæi obtentum malum af- B ferebant, cur illos persequerentur, ipsos pellentes quasi perniciosos. Verum hæc discipulos non turbabant, quia hæc futura audierant, et sciebant cur paterentur: quæ causa erat ad erigendos ipsorum animos idonea: illamque ideo ubique versat di-
Joan. 16. 3. et 15. 21. cens, Non noverunt me; et, Propter me facient, et propter nomen meum, et propter Patrem; et, Ego primus passus sum; et, Non ex justa causa hæc audent.

In tentationibus unde consolatio sumenda. 4. Hæc nos quoque in tentationibus animo versemus, cum ab improbis aliquid patimur; ducem nostrum et fidei perfectorem respiciamus; et quod ab improbis, quod propter virtutem, et propter C Christum patimur. Nam si hæc cogitemus, facilia omnia et tolerabilia erunt. Nam si pro dilectis ali-

δὲ ἔχετε τὸ ἀξιόπιστον οἱ σὺν ἐμοὶ γενόμενοι D παρ' ἑτέρων ἀκηκοότες. Καὶ οἱ ἀπόστολοι διισχυρίζονται, λέγοντες· Οἵτινες συνεφάγο συνεπίομεν αὐτῷ. Ὅτι δὲ οὐ πρὸς χάριν ἐπιμαρτυρεῖ τὸ Πνεῦμα τοῖς λεγομένοις. Ταῦτ ληκα ὑμῖν, ἵνα μὴ σκανδαλισθῆτε· τουτέστι ἴδητε πολλοὺς ἀπειθοῦντας, καὶ δεινὰ πά ὑμᾶς. Ἀποσυναγώγους ποιήσουσιν ὑμᾶς. Ἤδη γ έθεντο, ἐάν τις ὁμολογήσῃ τὸν Χριστὸν, ἵνα ἀ άγωγος γένηται. Ἀλλ' ἔρχεται ὥρα, ἵνα πᾶς κτείνας ὑμᾶς δόξῃ λατρείαν προσφέρειν τῷ Οὕτω τὸν ὑμέτερον [b] διώξουσι φόνον, ὡς πρᾶ σεβὲς καὶ τῷ Θεῷ ἀρέσκον. Εἶτα τὴν παρ E ἐπάγει πάλιν· Καὶ ταῦτα ποιήσουσιν, ὅτι οὐκ ἔ τὸν Πατέρα, οὐδὲ ἐμέ. Ἀρκεῖ ὑμῖν εἰς παράκλ δι' ἐμὲ καὶ τὸν Πατέρα ταῦτα πάσχειν. Ἐνταῦθ μιμνήσκει πάλιν αὐτοὺς μακαρισμοῦ, ὃν ἀρ ἔλεγε· Μακάριοί ἐστε, ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμ διώξωσι, καὶ εἴπωσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ' ψευδόμενοι, ἕνεκεν ἐμοῦ. Χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶ ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ταῦτα A ληκα ὑμῖν, ἵνα, ὅταν ἔλθῃ ἡ ὥρα, μνημονεύη των· * ὥστε ἀπὸ τούτων καὶ τὰ λοιπὰ πιστὰ ἡ Οὐ γὰρ ἕξετε εἰπεῖν, ὅτι κολακεύων ὑμᾶς τὰ π ριν ἔλεγον μόνον, οὐχ ὅτι ἀπάτης ἦν τὰ ῥ οὐ γὰρ ἂν ὁ μέλλων ἀπατᾷν, καὶ ταῦτα προεῖπ τὰ ἀποτρέποντα. Διὰ τοῦτο οὖν προεῖπον, ἀπροσδόκητα προσπεσόντα ὑμᾶς διαταράξῃ· ἑτέραν δὲ αἰτίαν, ἵνα μὴ λέγητε, ὅτι οὐ π ἐσόμενα ταῦτα. Μνημονεύετε οὖν, ὅτι ἐγὼ εἶπο Καὶ γὰρ ἀεὶ περιετίθησαν σχῆμα τῇ διώ τῶν πονηρὸν, ὡς λυμεῶνας ἐλαύνοντες. Ἀλλ' ο ρύβει τοὺς μαθητὰς τοῦτο, προακούσαντας κα B τας ὑπὲρ ὧν ἔπασχον· ἱκανὴ γὰρ αὐτοὺς ἡ αἰ γινομένων ἀναστῆσαι. Διὰ τοῦτο αὐτὴν πανταχ ριστρέφει λέγων· οὐκ ἔγνωσάν με, καὶ, ὅτι ποιήσουσι, καὶ διὰ τὸ ὄνομά μου, καὶ διὰ τὸν ρα, καὶ, ὅτι ἐγὼ πρῶτος ἔπαθον, καὶ, ὅτι οὐ δικαίας αἰτίας ταῦτα τολμῶσι.

Ταῦτα καὶ ἡμεῖς ἐν τοῖς πειρασμοῖς στρ ὅταν παρὰ πονηρῶν τι πάσχωμεν ἀνθρώπων, ἀρχηγὸν ἡμῶν ὁρῶντες καὶ τελειωτὴν τῆς π C καὶ ὅτι παρὰ φαύλων ἀνθρώπων, καὶ ὅτι δι' ἀρ ὅτι δι' αὐτόν. Ἂν γὰρ ταῦτα ἐννοῶμεν, ἅπαντ ἔσται καὶ φορητά. Εἰ γὰρ ὑπὲρ ἀγαπητῶν τις

b Quidam δόξουσι.

* [Verba, ὥστε ἀπὸ τούτων, supplevimus e Savil. et Codd. nostris.]

quid passus quispiam gloriatur; si quis propter
Deum passus fuerit, quem malorum sensum habebit? Si enim Christus rem probrosam, crucem
nempe, gloriam propter nos vocabat : multo magis
nos hoc affectu esse debemus. Et si cruciatus sic
contemnere possumus, multo magis pecunias et
avaritiam. Oportet ergo, quando quid grave passuri sumus, non labores solum, sed etiam coronas
D respicere. Ut enim mercatores non maria solum,
sed et lucra cogitant : sic et nos cælum, et eam
quæ secundum Deum est fiduciam cogitare oportet. Quod si tibi dulces videantur opes, cogita
Christum non id velle, et statim ingratæ tibi videbuntur. Rursum si molestum est pauperibus dare,
ne impensam tantum cogites, sed a semente ad
messem statim animum transferas. Et si durum
tibi videtur abstinere ab amore alienæ uxoris, tecum reputa coronam ex hoc labore partam, et facile laborem feres. Nam si timor hominum a malis
facinoribus avertit, quanto magis Christi amor?
Dura virtus est; sed ipsi circumponamus magnas
E futurorum promissiones. Probi enim ipsam per se
virtutem, missis cæteris, speciosam habent, ideoque ipsam colunt, ac propter Dei placitum, non
propter mercedem recte agunt : magnamque rem
continentiam putant, non ut supplicium vitent,
sed quia id Deus præcepit. Si quis vero infirmior
456 sit, is præmia cogitet. Sic circa eleemosynam fa-
A ciamus, et contribulium nostrorum misereamur :
ne fame enectos despiciamus. Quomodo enim non
absurdum fuerit, nos ad mensam sedere in risu,
in deliciis, dum alios in trivio audimus ejulantes,
neque ad ejulantem nos convertere, sed eum moleste ferre, et deceptorem vocare. Quid dicis, o homo? an pro pane uno quis decipit? Etiam, dices.
Ideo ergo magis debet ad commiserationem movere, ideo maxime ex necessitate eruendus est. Si
vero dare nolis, saltem ne contumeliam inferas :
si nolis ex naufragio eripere, ne impellas in barathrum. Tecum reputa, cum accedentem repellis,
quid Deum rogando impetraturus sis. *Qua enim*
B *mensura*, inquit, *mensi fueritis, remetietur vobis*. Cogita quomodo ille repulsus abeat, prono capite, lugens, paupertatis simul et contumeliæ vulnus referens. Nam si mendicare maledictum putatis, petentem non accipere, et cum contumeliis
discedere, cogita quantam excitet tempestatem.
Quousque feris similes erimus, et naturam ipsam

[a] Alii μηδὲ περιορῶμεν.

[b] [Articulum hic ante θηρίοις et infra ante Χριστοῦ supplevimus e Savil. et Codd. nostris.]

per avaritiam ignorabimus? Multi de his ingemiscunt : at volo non nunc tantum, sed semper hanc misericordiam obtinere. Cogita mihi diem illam, qua stabimus ante tribunal Christi : quando misericordiam petemus, et in medium adductos Christus sic alloquetur : Propter panem unum, aut unum obolum, tantam in horum animis excitatis tempestatem; quid dicemus? quam defensionem afferemus? Quod enim ipsos in medium adducturus sit, audi ex ejus verbis : *In quantum non fecistis uni ex his, neque mihi fecistis*. Neque enim illi tunc dicent aliquid ad nos, sed Deus pro illis nos coarguet. Nam Lazarum quidem dives vidit, Lazarusque nihil ei dicit, sed Abraham pro eo loquutus est. Sic et pauperibus eveniet, qui nunc a nobis spernuntur. Non enim manum extendentes videbimus, misero habitu, sed in requie constitutos. Nos autem illorum speciem et habitum induemus : atque utinam solum habitum, nec, quod multo gravius erit, supplicium. Neque enim dives ille de micis saturari cupiebat ibi, sed torrebatur et graviter cruciabatur; et audivit : *Recepisti bona in vita tua, et Lazarus mala*. Ne igitur magnum quidpiam esse divitias existimemus. Hæ namque viaticum ad supplicium nobis erunt, nisi attendamus; ut contra, si attendamus, paupertas additamentum nobis erit deliciarum et quietis. Nam peccata abstergimus si hanc cum gratiarum actione toleremus, et magnam apud Deum acquirimus fiduciam.

Eleemosyna commendatur.

Matth. 25. 45.

Luc. 16. 25.

5. Ne ergo semper requiem quæramus, ut illic requie fruamur; sed pro virtute labores suscipiamus, superflua resecemus, et nihil amplius quæramus, sed in pauperes omnia nostra effundamus. Quænam nobis erit excusatio, quando ipse nobis cælum promittit, nos autem neque panem ipsi præbemus? cum ipse tibi solem oriri curet, et omne tibi creaturarum ministerium præbeat; tu vero ne vestem quidem des ipsi, neque ipsum tecti consortem facias? Et quid dico solem et creaturam? Corpus tibi suum dedit, et sanguinem pretiosum; tu vero ne potum quidem illi præbes? At semel dedisti? Verum non est hoc misericordia : donec enim habens non dederis, nondum totum implevisti. Nam virgines quæ lampades habebant, oleum quoque habebant, sed non sufficiens. Oportebat, si tua dares, non ita parcum esse : nunc vero cum ea quæ Domini sunt largiris, cur tam tenax es? Vultisne dicam tantæ causam inhumanitatis? Hi qui

Matth. 5. 45.

καὶ τὴν φύσιν αὐτὴν διὰ τὴν πλεονεξίαν ἐ
Πολλοὶ στενάζουσιν ἐπὶ τούτοις· ἀλλ' οὐ
νῦν, ἀλλὰ διαπαντὸς τοῦτον ἔχειν τὸν ἔλεο
σόν μοι τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ὅταν παραι
C βήματι τοῦ Χριστοῦ· ὅταν παρακαλῶμεν ἐ
καὶ εἰς μέσον αὐτοὺς ἀγαγὼν ὁ Χριστὸς
ἡμᾶς· ὅτι δι' ἄρτον ἕνα καὶ ὀβολὸν ἕνα, τοσ
ψυχαῖς ταύταις ἐνειργάσασθε κλυδώνιον·
μεν; τί δὲ ἀπολογησόμεθα; Ὅτι γὰρ καὶ
αὐτοὺς ἄξει, ἄκουσον τί φησιν· Ἐφ' ὅσον ο
σατε ἑνὶ τούτων, οὐδὲ ἐμοὶ ἐποιήσατε. Οὐδὲ
νοι λοιπὸν [c] ἐροῦσί τι πρὸς ἡμᾶς, ἀλλ' ὁ Θ
αὐτῶν ἡμῶν καθάψεται. Ἐπεὶ καὶ τὸν Λ
πλούσιος εἶδε· καὶ ὁ μὲν Λάζαρος οὐδὲν π
εἶπεν, ὁ δὲ Ἀβραὰμ τὸν ὑπὲρ ἐκείνου λόγ
σατο. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν πενήτων ἔσται τῶ
D ἡμῶν καταφρονουμένων. Οὐ γὰρ χεῖρας αὐ
τείνοντας ὀψόμεθα ἐλεεινῷ σχήματι, ἀλλ' ἐ
σει ὄντας· ἡμεῖς δὲ τὸ ἐκείνων ληψόμεθα σ
εἴθε τὸ σχῆμα μόνον, καὶ μὴ τὸ πολλῷ χαλ
τιμωρίαν. Οὐδὲ γὰρ ὁ πλούσιος ψιχίων ἐπαθ
τασθῆναι ἐκεῖ· ἀλλ' ἀπετηγανίζετο καὶ ἐκολ
λεπῶς, καὶ ἤκουσεν, ὅτι Ἀπέλαβες τὰ ἀγαθὰ
ζωῇ σου, καὶ Λάζαρος τὰ κακά. Μὴ τοίνυν μ
πλοῦτον νομίζωμεν. Οὗτος γὰρ ἐφόδιον ἡ
κολάσεως, ἐὰν μὴ προσέχωμεν· ὥσπερ οὖν
E ἔχωμεν, καὶ ἡ πενία προσθήκη γίνεται κα
καὶ ἀναπαύσεως ἡμῖν. Καὶ γὰρ καὶ ἁμ
ἀποτιθέμεθα, ἂν εὐχαρίστως ταύτην φέρ
πολλὴν παρὰ τῷ Θεῷ κτώμεθα τὴν παῤῥη

Μὴ τοίνυν ἀεὶ τὴν ἄδειαν ζητῶμεν, ἵ
ἀπολαύσωμεν ἐκεῖ· ἀλλὰ τοὺς ὑπὲρ ἀρετῆς
πόνους, καὶ τὰ περιττὰ περικόπτωμεν, κ
πλέον ἐπιζητῶμεν, ἀλλ' εἰς τοὺς δεομένους
457 πάντα ἀναλίσκωμεν. Τίνα γὰρ ἕξομεν ἀ
A ὅταν αὐτὸς μὲν ἡμῖν τὸν οὐρανὸν ἐπαγγέλλη
δὲ μηδὲ ἄρτον αὐτῷ παρέχωμεν; ὅταν αὐτὸ
τὸν ἥλιον ἀνατέλλῃ, καὶ πᾶσαν τῆς κτίσε
τὴν διακονίαν· σὺ δὲ οὐδὲ ἱμάτιον αὐτῷ δ
στέγης κοινωνεῖν ποιεῖς; Καὶ τί λέγω ἥλιο
σιν; Τὸ σῶμά σοι παρέθηκε, τὸ αἷμα τὸ τίμ
σὺ δὲ οὐδὲ ποτηρίου μεταδίδως; Ἀλλ' ἔδω
Ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο ἔλεος· ἕως γὰρ ἂν ἔχων
κῇς, οὐδέπω τὸ πᾶν ἐπλήρωσας. Ἐπεὶ κα
θένοι τὰς λαμπάδας ἔχουσαι, εἶχον ἔλαιο
δαψιλές. Ἐχρῆν μὲν οὖν, εἰ καὶ ἀπὸ τῶν σ
B ρεῖχες, μηδὲ οὕτως εἶναι φειδωλός· νῦν
Δεσπότου διδοὺς, τίνος ἕνεκεν μικρολογῇ;
λεσθε τὴν αἰτίαν ταύτης τῆς ἀπανθρωπίας;

[c] [Legebatur ἐροῦσι, τί πρὸς ἡμᾶς; Savilium expressimus.]

per avaritiam colligunt, ad eleemosynam sunt pigri : nam qui ita lucrari didicit, expendere nescit. Quomodo enim sic ad rapinam paratus, ad contrarium se converterit? qui aliena rapit, quomodo sua alii dabit? Etenim canis qui carnibus vesci assuevit, non ultra potest gregem custodire : ideo eos qui hujusmodi sunt pastores mactant. Quod ne nos etiam patiamur, a tali cibo abstineamus. Nam hi carnibus vescuntur, qui per famem mortem inducunt. Non vides quomodo omnia communia nobis Deus permisit? Nam si pauperes esse
C permisit, id in divitum gratiam fecit, ut possent per eleemosynam peccata deponere. Tu vero hac in re crudelis et inhumanus es. Unde liquet te, si in majoribus hanc haberes potestatem, innumeras admissurum cædes, et lucem vitamque omnibus interclusurum fuisse. Quod ne fieret, insatiabilitati tali viam præcidit. Quod si hæc audientes ægre fertis, multo magis ego, qui hæc videam. Quousque tu dives, ille pauper erit? Usque ad vesperam : ulterius non licet. Adeo enim brevis est
D vita, et omnia jam in januis sunt, ut brevis hora omnia existimanda sint. Quid tibi opus est redundante penu, quid servorum et dispensatorum grege? cur non potius tibi mille eleemosynæ præcones comparas? Penus nullam emittit vocem, sed fures multos allicit : penus vero pauperum ad Deum ipsum ascendit, præsentem vitam reddit suavem, omniaque solvet peccata, ac gloriam apud Deum, honorem apud homines afferet. Cur ergo tibi tot bona invides? Tibi enim longe magis quam pauperibus beneficium præstas : illis namque præsentia largiris; tibi vero futuram gloriam et fi-
E duciam apparas : quam nos omnes utinam assequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium in sæcula. Amen.

ἐσχάτοις, καὶ πάντα.]

HOMILIA LXXVIII.

Cap. XVI. v. 5. *Hæc autem ab initio vobis non dixi, quia vobiscum eram. Nunc autem vado ad eum qui misit me, et nemo ex vobis interrogat me, Quo vadis? 6. Sed quia hæc loquutus sum vobis, tristitia implevit cor vestrum.*

1. Magna tristitiæ vis, et multa nobis opus est fortitudine, ut huic animi morbo generose resistamus; et hinc parta utilitate, quod superfluum in illa est, relinquamus: aliquid enim utilitatis habet.
Tristitia quæ bona sit. Nam cum peccamus vel nos vel alii, tunc solum tristitia bonum est: cum autem in humanas incidimus calamitates, inutilis tristitia est. Quia ergo discipulos nondum perfectos hæc oppugnabat, vide quomodo Christus illos etiam increpatione adhibita corrigat. Nam qui millies illum antea inter-
Joan. 13. 36. et 14. 5. rogaverant, ut cum Petrus diceret, *Quo vadis?* et Thomas, *Nescimus quo vadis: et quomodo pos-*
Ibid. v. 8. *sumus viam scire?* et Philippus, *Ostende nobis Patrem tuum:* hi nunc audientes, *Extra syna-*
Ibid. 15. 19. et 16. 2. *gogam facient vos;* et, Odio habebunt; et, *Qui interficiet vos, arbitrabitur se obsequium præstare Deo;* ita animo conciderunt, ut ne mutire quidem possent vel loqui. Quod exprobrans eis dicebat: *Hæc ab initio non dixi vobis, quia vobiscum eram. Nunc autem vado ad eum, qui me misit; et nemo ex vobis interrogat me, Quo vadis? Sed quia hæc loquutus sum vobis, tristitia implevit cor vestrum.* Nimia quippe tristitia gravis est; gravis, inquam, et ad mortem viam
2. Cor. 2. 7. parat. Ideo Paulus dicebat: *Ne abundantiore tristitia absorbeatur ille. Hæc autem ab initio vobis non dixi,* inquit. Cur ab initio non dixit? Ne quis diceret eum a sæpe contingentibus conjecturam fecisse. Et cur rem aggreditur tam difficilem? Hæc, inquit, ab initio sciebam, nec ideo tacebam quod nescirem; sed *Quia vobiscum eram.* Hoc rursum humano more dicitur; id est: Quia in tuto eratis, et poteratis pro lubito sciscitari, atque in me totum bellum vertebatur; superfluumque fuisset hæc ab initio dicere. An ergo non dixit?
Matth. 10. 18. 17. nonne convocatis duodecim dicebat, *Ad præsides*

ΟΜΙΛΙΑ οη'.

418 A Ταῦτα δὲ ἐξ ἀρχῆς οὐκ εἶπον ὑμῖν, ὅτι ἤμην. Νῦν δὲ ὑπάγω πρὸς τὸν πέμψαν οὐδεὶς ἐξ ὑμῶν ἐρωτᾷ με, ποῦ ὑπάγεις ταῦτα λελάληκα ὑμῖν, ἡ λύπη πεπλήρ τὴν καρδίαν.

Μεγάλη τῆς ἀθυμίας ἡ τυραννὶς, καὶ πο
B τῆς ἀνδρείας δεῖ, ὥστε στῆναι πρὸς τουτὶ γενναίως, καὶ τὸ χρήσιμον ἀπ' αὐτοῦ καρ τὸ περισσὸν ἐᾷν· ἔχει γάρ τι καὶ χρήσιμον. γὰρ ἁμαρτάνωμεν ἡμεῖς ἢ ἕτεροι, τότε μό σθαι καλόν· ὅταν δὲ ἀνθρωπίναις περιστά πέσωμεν, ἄχρηστος λοιπὸν τῆς ἀθυμίας Ἐπεὶ οὖν καὶ τοὺς μαθητὰς οὐδέπω τελ αὕτη κατεπάλαισεν, ὅρα πῶς αὐτοὺς διορθ τῆς ἐπιπλήξεως. Οἱ γὰρ μυρία πρὸ τούτ ἐρωτῶντες (καὶ γὰρ ὁ Πέτρος ἔλεγε, Ποῦ καὶ ὁ Θωμᾶς δὲ, Οὐκ οἴδαμεν ποῦ ὑπάγεις
C δυνάμεθα τὴν ὁδὸν εἰδέναι; καὶ ὁ Φίλιππο ἡμῖν τὸν Πατέρα σου)· οὗτοι νῦν ἀκούσ Ἀποσυναγώγους ποιήσουσι, καὶ ὅτι μισήσου καὶ, ὅτι Ὁ ἀποκτείνας ὑμᾶς, δόξει λατρεί φέρειν τῷ Θεῷ, οὕτω κατέπεσον, ὡς ἀφασ σχεθῆναι λοιπὸν, καὶ μηδὲν αὐτῷ διαλέγεσθ οὖν αὐτοῖς ὀνειδίζων ἔλεγε· Ταῦτα ἐξ ἀ εἶπον ὑμῖν, ὅτι μεθ' ὑμῶν ἤμην. Νῦν δ πρὸς τὸν πέμψαντά με, καὶ οὐδεὶς ἐξ ὑμ με, ποῦ ὑπάγεις; Ἀλλ' ὅτι ταῦτα λελάλη ἡ λύπη πεπλήρωκεν ὑμῶν τὴν καρδίαν. Δ ἡ ταύτης ἀμετρία, δεινὸν, καὶ θανάτο
D σκευαστικόν. Διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος ἔλεγε· Μ περισσοτέρᾳ λύπῃ καταποθῇ ὁ τοιοῦτος. Τ ἐξ ἀρχῆς οὐκ εἶπον ὑμῖν, φησί. Τίνος δὲ ἀρχῆς οὐκ εἶπεν; Ἵνα μή τις λέγῃ, ὅτι ἀπὸ λάκις συμβάντων στοχαζόμενος ἔλεγε. Καὶ τ πράγματι ἐπιχειρεῖ τοσαύτην ἔχοντι δυσκολία μὲν, φησὶν, αὐτὰ καὶ ἐξ ἀρχῆς, καὶ οὐ διὰ δέναι οὐκ ἔλεγον· ἀλλ' Ὅτι μεθ' ὑμῶν ἦ τοῦτο ἀνθρωπίνως πάλιν· ὡσανεὶ ἔλεγεν, ὅτι λείᾳ ἦτε, καὶ ἐξὸν ἦν [b] ἐρωτᾷν ὅτε ἐβούλεσθ ἐμὲ ὁ πόλεμος ἅπας ἀνεῤῥιπίζετο, καὶ πε εἰπεῖν ταῦτα ἐξ ἀρχῆς. Ἆρ' οὖν [c] τοῦτο ο

[a] Quidam omittunt αὐτόν.

[b] Alii ἐρωτᾷν ὅτι.

[c] [τοῦτο τότε οὐκ εἶπεν Savil.; Codd. nostri habent: ἐξ ἀρχῆς τότε. ἆρ' οὖν οὐκ εἶπεν;]

E *et reges ducemini, et flagellabunt vos in syn-*
agogis? cur ergo ait, *Ab initio non dixi?* Quia
verbera et abductiones prædixerat; non tamen si-
gnificaverat cædem eorum ita cordi fore hostibus
ut rem divinum cultum esse putarent. Hoc enim
maxime illos deterrere poterat, si tamquam impii
et perniciosi erant judicandi. Ad hæc vero, tunc ea
quæ a gentilibus passuri erant prænuntiabat; hic
vero Judaïca addidit, et cum majore vehementia,
459 docuitque in januis illa esse. *Nunc autem vado*
A *ad eum qui me misit, et nemo ex vobis interro-*
gat me, Quo vadis? Sed quia hæc loquutus
sum vobis, tristitia implevit cor vestrum. Non
parva hæc consolatio erat, quod ipsi scirent nosse
illum quanto in mœrore essent. Nam præ anxie-
tate, ob discessum ejus et mala ipsos invasura,
quæ utrum ferre possent ignorabant, attoniti erant.
Cur non dixit illis postea, cum acceperunt Spiri-
tum sanctum? Ut discas illos jam in virtute fir-
matos fuisse. Si enim nondum Spiritu dignati non
resilierunt, licet tristitia obruti, cogita quales fu-
B turi erant gratia repleti. Nam si tunc his auditis
rem tulissent, totum Spiritui reputaremus: nunc
vero totus animæ eorum fructus est, et clara ex
nuda anima profecti amoris erga Christum de-
monstratio. 7. *Sed ego veritatem dico vobis.*
Vide quomodo rursum consolatur illos. Non ad
gratiam loquor, inquit; sed etiamsi admodum
contristemini, quod expedit audiendum est. Vos
ut adsim optatis, usus aliud postulat. Curatoris
autem est, non parere amicis, si quando rem
sibi utilem amoveri velint. *Si ego non abiero,*
C *Paracletus non veniet.* Quid hic dicunt illi, qui
de Spiritu non recte sentiunt? expeditne Domi-
num abire, et servum venire? Viden' quanta sit
Spiritus dignitas? *Si autem abiero, mittam il-*
lum ad vos. Ecqua hinc utilitas? 8. *Cum vene-*
rit ille, arguet mundum; id est, Non impune
hæc facient, si ille venerit. Quæ jam facta sunt enim,
erant ad silentium ipsis imponendum satis: cum
autem hæc per illum facta fuerint, perfectiorque
doctrina et majora miracula fuerint, multo magis
damnabuntur, tot tantaque videntes in nomine
meo fieri; quod clariorem reddit resurrectionis
demonstrationem. Nunc enim dicere possunt, fa-
bri filium esse, cujus nos patrem et matrem novi-
D mus: cum viderint autem solutam mortem, pul-
sam malitiam, claudicantem naturam recte ince-
dentem, fugatos dæmonas, immensam Spiritus lar-
gitionem, et hæc nominis mei invocatione fieri:
quid dicent? Testimonium perhibuit de me Pa-

ter, perhibebit et Spiritus. Atqui a principio hoc fecit; sed etiam nunc faciet.

Quid est, Arguet de peccato. *Quid, De justitia.*

2. Illud autem, 9. *Arguet de peccato,* id est, E
Omnem excusationem eis auferet, ostendetque illorum scelera sine venia esse. 10. *Et de justitia, quia ad Patrem vado, et jam non videbitis me;* id est, Quia irreprehensibilem vitam duxi : cujus rei indicium est, quod ad Patrem vadam. Quia enim semper illum accusabant, quod ex Deo non esset, et ideo illum peccatorem et iniquum dicebant, se hanc illis criminandi ansam sublaturum esse dixit. Nam si putare me non ex Deo esse, id 460
me transgressorem exhibet : cum Spiritus me illo A
abeuntem, non ad horam, sed ut ibi maneam, ostenderit (illud enim, *Jam non videbitis me,* hoc indicat), quid postea dicent? Vide pravam opinionem per hæc duo sublatam. Nam signa facere non est peccatoris, neque enim id potest peccator, neque a Deo esse peccatoris est. Ergo non ultra potestis dicere ipsum peccatorem, nec ex Deo non esse.

Quid, De judicio.

11. *De judicio autem, quia princeps hujus mundi jam judicatus est.* Hic rursum de B
justitia sermonem habet, quia adversarium superavit, quod peccator non potuit, neque justus quivis hominum. Quod enim propter me condemnatus sit, scient ii qui in posterum illum calcabunt, et resurrectionem meam manifeste videbunt, id quod condemnantis est. Neque enim me potuit detinere. Quia ergo dicebant, me dæmonium habere et deceptorem esse : hæc omnia futilia esse deprehendentur. Non enim illum cepissem, si peccato essem obnoxius : nunc vero condemnatus et ejectus est. 12. *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo.* Expedit ergo ut ego va- C
dam, siquidem tunc portaturi estis, cum abiero. Et quid factum est? an Spiritus te major est, quando nunc non portamus, et ille nos ad portandum idoneos reddet? num major et perfectior est ejus efficacia? Minime : nam ille quæ mea sunt dicet. Ideo ait : 13. *Nihil loquetur a semetipso, sed quæcumque audiet, loquetur, et quæ ventura sunt annuntiabit.* 14. *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis.* 15. *Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt.* Cum di-

a Alii καίτοι τὴν ἀρχήν.

b Suspicatur Savilius legendum ἀνεπίληπτον. Sed ἄληπτον legitur in omnibus exemplaribus. Ibidem unus

xisset, Ille vos docebit et vobis suggeret, atque in
D ærumnis vos consolabitur, quod ipse non fecit; et;
Expedit ut ego vadam, et ut ille veniat; et, Nunc
quidem non potestis portare, tunc vero poteritis;
et, Vos deducet in omnem veritatem : ne his auditis, majorem esse Spiritum putarent, et in
extremam inciderent impietatem, ideo ait : *De
meo accipiet;* id est, Quæ ego dixi, et ille dicet.
Cum vero dicet, *Nihil a se loquetur,* nihil contrarium, nihil proprium aut alienum, sed mea
E loquetur. Ut igitur de seipso loquens ait, *A me- Joan*
ipso non loquor, id est, Nihil nisi quæ Patris, 10.
nihilque proprium vel ab illo alienum : ita et de
Spiritu intelligendum. Illud vero, *De meo,* id est,
De iis quæ novi, de mea cognitione. Una quippe
est mea et Spiritus scientia. *Et quæ ventura
sunt annuntiabit vobis.* Illorum erigit animos :
nullius enim tam cupidum est humanum genus,
461 quam futura discendi. Hoc enim frequenter inter-
A rogabant eum, *Quo vadis?* quæ est via? Hac
igitur cura eximens illos, dicit: Omnia vobis
prædicet, ne incauti ruatis. *Ille me clarificabit.*
Quomodo? In nomine meo opera efficiet. Quia
enim post adventum Spiritus majora edituri signa
erant, ideo æqualitatem indicans ait : *Ille me
clarificabit.* Quam vero dicit *omnem veritatem?* Nam testificatur, quod nos deducturus sit
ad omnem veritatem. Ipse namque quia carne indutus erat, et ne videretur de seipso magnifice
loqui, quia item discipuli resurrectionem non no-
B verant, et adhuc imperfectiores erant, tum propter Judæos, ne tamquam legis transgressorem
punire viderentur, non sæpe magnum quidpiam
de se loquebatur, neque aperte a lege dissentiebat.
Quia vero discipuli ab illis discissi erant, et Judæi
extra positi, multique credituri et peccata abstersuri erant, aliique erant qui de ipso loquerentur, jure ille non magna ulterius de se dicebat. Itaque non est ignorantiæ meæ adscribendum,
quod non dicam, quæ dicere oporteret, sed auditorum imbecillitati. Ideo cum dixisset, *Deducet
vos in omnem veritatem,* addidit : *Non loque-*
C *tur a semetipso.* Quod enim Spiritus doctrina
non egeat, audi Paulum dicentem : *Ita et quæ* 1. Cor.
Dei sunt nemo novit, nisi Spiritus Dei. Quem- 11.
admodum ergo spiritus hominis non ab alio doctus
novit : ita Spiritus sanctus *De meo accipiet;* id
est, Verbis meis consona dicet. *Omnia quæcum-*

que Pater habet, mea sunt. Quia ergo mea sunt illa, Spiritus autem ex iis quæ Patris sunt loquetur, ex meis loquetur.

3. Cur autem non venit Spiritus antequam ille discederet? Quia cum nondum maledictum sublatum erat, nondum peccatum erat solutum, sed adhuc omnes supplicio obnoxii erant, non venerat ille. Oportet ergo, inquit, inimicitiam solvi, et nos Deo reconciliari, tuncque donum illud accipere. Sed cur dicit, *Mittam eum?* Id est, Vos præparabo ad illum recipiendum. Quomodo enim qui ubique est, mittatur? Alioquin autem hypostasium distinctionem ostendit. Duabus de causis hæc ita loquitur: et cum vix possent illi separari, ut Spiritui hæreant, et ipsum ut colant, suadens. Poterat enim et ipse hæc operari; sed ideo ipsum miracula patrare sinit, ut ejus dignitatem ediscant. Sicut enim Pater quæ sunt producere potuit, Filius autem idipsum facit, ut ejus discamus potentiam: sic et Spiritus. Ideo ipse incarnatus est, Spiritui operationem reservans, ut eorum obstrueret ora, qui ineffabilis benignitatis argumentum in occasionem impietatis arriperent. Cum enim dicunt, Ideo incarnatus est Filius, quia inferior Patre erat, ipsis respondebimus: Quid ergo dicetis de Spiritu sancto? Non enim carnem accepit, neque tamen ideo majorem Filio dicetis, neque Filium illo inferiorem. Ideo ad baptismum Trinitas assumitur. Nam Pater totum perficere potest, et Filius, et Spiritus sanctus: verum quia de Patre nemo dubitat, sed dubium circa Filium et Spiritum sanctum versatur, in initiatione assumitur, ut in communi largitione ineffabilium bonorum, dignitatis communionem ediscamus. Nam quod Filius per seipsum ea possit, quæ in baptismate cum Patre potest, atque etiam Spiritus sanctus, clare dictum audi. Nam Judæis dicebat: *Ut sciatis quia potestatem habet Filius hominis in terra dimittendi peccata;* et rursum, *Ut filii lucis sitis;* et, *Ego vitam æternam do eis;* et postea, *Ut vitam habeant, et abundantius habeant.* Videamus quoque Spiritum hoc ipsum facientem. Ubinam? *Unicuique,* ait, *manifestatio Spiritus datur ad utilitatem.* Qui ergo hæc exhibet, multo magis peccata dimittit. Et iterum, *Spiritus est qui vivificat;* et, *Vivificabit per inhabitantem Spiritum in vobis;* et, *Spiritus vita per justitiam;* et rursum, *Si Spiritu ducimini, non*

Hypostasium distinctio.

Æqualitas Personarum.

Marc. 2. 10.

Joan. 12. 36. et 10. 28. 10.

1. Cor. 12. 7.

Joan. 6. 64.

Rom. 8. 11.

Ibid. v. 10.

Gal. 5. 18.

ἐμά ἐστιν ἐκεῖνα, ἐκεῖνος δὲ ἐκ τῶν τοῦ
ἐκ τῶν ἐμῶν ἐρεῖ.

Διατί δὲ οὐκ ἤρχετο πρὶν ἢ αὐτὸν ἀπ
οὔπω τῆς κατάρας ἀρθείσης, οὔπω τῆς ἁ
θείσης, ἀλλ' ἔτι πάντων ὑπευθύνων ὄντ
D ρίᾳ, οὐκ ἂν παρεγένετο. Δεῖ οὖν, φησὶ
λυθῆναι, καὶ καταλλαγῆναι ὑμᾶς τῷ Θε
δέξασθαι τὸ δῶρον ἐκεῖνο. Διατί δέ φ
αὐτόν; Τουτέστι, προπαρασκευάσω ὑμ
ὑποδοχήν. Πῶς γὰρ τὸ πανταχοῦ ὂν πέ
λως δὲ, καὶ τῶν ὑποστάσεων τὸ διάφο
* Διὰ δύο δὲ ταῦτα οὕτω φθέγγεται· καὶ
δυσαποσπάστως εἶχον, πείθων τοῦ Πνεύμ
καὶ ἵνα αὐτὸ θεραπεύσωσιν. Ἠδύνατο
αὐτὸς ταῦτα ἐργάζεσθαι· ἀλλὰ διὰ τοῦτο
χωρεῖ θαυματουργεῖν, ἵνα μάθωσιν αὐτ
Ὥσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ ἠδύνατο τὰ ὄντα
E ὁ δὲ Υἱὸς αὐτὸ ποιεῖ, ἵνα μάθωμεν αὐτοῦ
οὕτω καὶ τοῦτο. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἐσ
Πνεύματι τηρῶν [c] τὴν ἐνέργειαν, καὶ
τὰ στόματα τῶν τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἀφάτ
πίας εἰς ἀφορμὴν ἀσεβείας λαμβανόντων
λέγωσιν, ὅτι διὰ τοῦτο ἐσαρκώθη ὁ Υἱὸς
ταδεέστερος ἦν τοῦ Πατρὸς, ἐροῦμεν πρὸ
οὖν ἂν εἴποιτε περὶ τοῦ Πνεύματος; Ο
462 σάρκα, καὶ οὐ δήπου διὰ τοῦτο μεῖζον τ
A ἐρεῖτε, οὐδὲ τὸν Υἱὸν αὐτοῦ καταδεέστερ
καὶ ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος ἡ Τριὰς παρα
Καὶ γὰρ ὁ Πατὴρ τὸ πᾶν ἐργάζεσθαι δύ
Υἱὸς, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἀλλ' ἐπε
Πατρὸς οὐδεὶς ἀμφιβάλλει, τὸ δὲ ἀμφίβολο
Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, παρελ
μυσταγωγίᾳ, ἵνα ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῆς χ
ἀποῤῥήτων ἐκείνων ἀγαθῶν, καὶ τὴν κα
ἀξίας καταμανθάνωμεν. Ἐπεὶ ὅτι δύνα
καθ' ἑαυτοῦ ταῦτα, ἅπερ ἐπὶ [a] τοῦ βαπτί
τοῦ Πατρὸς δύναται, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ
σον ταῦτα σαφῶς. Τοῖς γὰρ Ἰουδαίοις ἔ
B γὰρ εἰδῆτε ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀ
τῆς γῆς ἀφιέναι ἁμαρτίας· καὶ πάλιν, Ἵ
τὸς γένησθε, καὶ, Ἐγὼ ζωὴν αἰώνιον δίδ
Εἶτα μετὰ ταῦτα, Ἵνα ζωὴν, φησὶν, ἔχωσ
σὸν ἔχωσιν. Ἴδωμεν δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ
ποιοῦν. Ποῦ ἐστιν ἰδεῖν; Ἑκάστῳ δὲ ἡ φα
Πνεύματος, φησὶ, δίδοται πρὸς τὸ συμφέ
νυν ταῦτα παρέχων, καὶ ἁμαρτήματα πο
ἀφίησι. Καὶ πάλιν· Τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ

* [Ita Savil.; διὸ δὴ δύο ταῦτα Codd. nostri. Legebatur διὸ δὴ ταῦτα.]
b [ἐκείνῳ Savil. et Cod. 705.]

c Morel. τὴν εὐγένειαν.
a Alii ἐπὶ τοῦ βήματος.

estis sub lege. Non enim accepistis spiritum Rom. 8. 15.
servitutis iterum in timore; sed accepistis Spi-
ritum adoptionis filiorum. Tunc vero quæ fa-
C ciebant miracula, per Spiritum qui supervenerat
edebant. Et Corinthiis scribens dicebat Paulus :
Sed abluti estis, sed sanctificati estis in no- 1. Cor. 6.
mine Domini nostri Jesu Christi, et in Spiritu 11.
Dei nostri. Cum igitur multa de Patre audissent,
et Filium vidissent multa operantem, de Spiritu
autem nihildum manifeste scirent : ipse miracula
edit, et perfectam inducit cognitionem. Sed ne
hinc major esse putaretur, ut dixi, ideo ait : *Quæ-*
cumque audiet, loquetur, et quæ ventura sunt,
annuntiabit. Nam nisi hoc esset, quomodo non
D absurdum foret, si tunc auditurus esset, et propter
discipulos? Neque enim secundum vos tunc no-
titiam accepturus erat, nisi propter audituros. Quo
dicto quid iniquius fuerit? Alioquin, quid audi-
turus erat? nonne hæc omnia dixerat per pro-
phetas? Nam sive de legis solutione loquuturus
erat, sive de Christo, de divinitate, et de incar-
natione, hæc jam dicta fuerant. Quid enim apertius
postea dicturus erat? *Et quæ ventura sunt, an-*
nuntiabit. Hic maxime ostendit ejus dignitatem :
nam Dei maxime proprium est, futura prædicere.
E Quod si hoc discat ab aliis, nihil plus quam pro-
phetæ habebit : sed hic accuratissimam in Deo
cognitionem ostendit, quod nihil aliud loqui pos-
sit. Illud vero, *De meo accipiet;* nempe de gratia
quæ in carnem meam advenit, sive de illa ipsa,
quam ego habeo cognitione; non quasi egeat, vel
ab alio discat, sed quod una eademque sit cogni-
tio. Cur vero sic, neque aliter dixit? Quia non-
dum Spiritus notitiam habebant. Quare unum
tantum curat, ut credatur et accipiatur ab eis,
463 nec scandalizentur. Quia enim dixerat : *Unus est* Matth. 23.
A *Magister vester Christus;* ne putarent Christo 8.
non habere fidem, si illi crederent, Una est, in-
quit, et mea et illius doctrina; ex iis quæ ego di-
cturus eram, ex iisdem et ipse dicet. Ne putetis
alia ab illo dici; nam illa mea sunt, meamque
gloriam celebrant. Una enim est voluntas Patris,
Filii, et Spiritus sancti. Ita et nos esse vult dicens :
Ut sint unum, sicut ego et tu unum sumus. Joan. 17.
11.

4. Nihil enim par concordiæ et consensui : unus Concordiæ
B enim ita multiplex est. Si enim concordes sint duo bonum.

vel decem, non amplius quisque unus est; sed unusquisque eorum decuplex erit, et invenies in decem illis unum, et in uno decem illos. Si inimicum habeant, non quasi unum aggrederetur, sed quasi decem aggressurus, vincitur. Non enim ab uno tantum, sed a decem impetitur. Indiget unus? Sed non in egestate est; nam majore parte, nempe novem aliorum abundat, et pars illa deficiens tegitur, minor ab ampliore. Singuli eorum viginti manus habent, viginti oculos, pedes totidem. Non suis enim modo oculis respicit, sed et aliorum, nec suis tantum gestat pedibus, nec suis solum manibus operatur, sed et alienis. Animas decem habet : non enim ipse solum sua curat, sed et alii quoque. Si vero centum essent, idem contingeret, et virtus augeretur. Caritatis excellentia. Vidistin' caritatis excellentiam, quomodo unum reddat inexpugnabilem et multiplicem? quomodo unus possit simul esse et in Perside et Romæ? Quod non potest natura, id dilectio potest. Pars quippe ejus hic erit, pars illic; imo totus hic, totus illic. Si vero mille sive bis mille amicos habeat, considera in quantam sit perventurus potestatem. Viden' quantum dilectio augmentum efficiat. Illud enim mirabile est, quod unus mille efficiatur. Cur ergo non tantam nobis potestatem conferimus, nec nos in securitate constituimus? Hoc potentia et divitiis quibuslibet præstantius est; hoc valetudine, hoc ipsa luce melius est; hoc lætitiæ argumentum. Usquequo in uno et duobus dilectionem circumscribemus? Ex contrario rem edisce. Sit quispiam qui nullum habeat amicum, quod Eccli. 28. 17. extremæ est amentiæ (fatuus enim dicet, Non est mihi amicus); hujusmodi homo quam ducet vitam? Quamvis enim ditissimus sit, quamvis in rerum copia et deliciis, quamvis innumera bona possidens, nudus prorsus desertusque est. In amicis non sic; etsi enim pauperes sint, divitibus sunt opulentiores : et quæ ipse pro seipso dicere non audet, amicus dicet : quæ sibi præstare nequit, per alium poterit, imo longe plura, atque sic et voluptatis et securitatis nobis causa erit. Nec potest ipsi quidpiam mali accidere qui tot satellitibus cingitur. Neque enim regii satellites ita vigiles et diligentes sunt, ut isti. Illi namque necessitate et metu ducti custodiunt, hi benevolentia et dilectione: amoris autem longe major vis est, quam timoris. Ille custodes suos metuit, hic illis magis

ἢ δέκα, οὐχ ἔτι εἷς ἐστιν ὁ εἷς, ἀλλὰ δεκα
ἕκαστος αὐτῶν γίνεται, καὶ εὑρήσεις ἐν τοῖς
ἕνα, καὶ ἐν τῷ ἑνὶ τοὺς δέκα. Κἂν ἐχθρὸν ἔχ
τῷ ἑνὶ προσβαλὼν, ὡς τοῖς δέκα προσβαλὼν
ἁλίσκεται. Οὐ γὰρ ὑφ' ἑνὸς βάλλεται μόνον,
τῶν δέκα στομάτων. Ἠπόρησεν ὁ εἷς; Ἀλλ' ο
ἐν ἀπορίᾳ· τῷ γὰρ μείζονι μέρει, τουτέστι,
νέα, εὐπορεῖ, καὶ τὸ ἀποροῦν συσκιάζεται
τὸ ἔλαττον, διὰ τοῦ πλείονος τοῦ εὐποροῦντος.*
τούτων εἴκοσι χεῖρας ἔχει, καὶ εἴκοσι ὀφθ
καὶ πόδας τοσούτους. Οὐ γὰρ τοῖς ἑαυτοῦ μόνο
C μοῖς ὁρᾷ, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἑτέρων, οὐ τοῖς
[a] βαστάζει ποσὶν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἑτέρων· οὐ τ
τοῦ χερσὶν ἐργάζεται, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἐκείνων.
ἔχει δέκα· οὐ γὰρ αὐτὸς ὑπὲρ ἑαυτοῦ μόνον,
ἐκεῖναι ὑπὲρ αὐτοῦ μεριμνῶσιν. Εἰ δὲ καὶ ἑκ
νοιντο, τὸ αὐτὸ ἔσται πάλιν, καὶ ἐκταθήσεται
δυνάμεως. Εἶδες ἀγάπης ὑπερβολὴν, πῶς ἀ
νιστον ποιεῖ τὸν ἕνα καὶ πολλαπλασίω; πῶς
πολλαχοῦ δύναται εἶναι; ὁ αὐτὸς καὶ ἐν Περ
ἐν Ῥώμῃ; Καὶ ὅπερ φύσις οὐ δύναται, ἡ ἀγ
ναται. Τὸ μὲν γὰρ αὐτοῦ ἐνταῦθα ἔσται, τὸ
D μᾶλλον δὲ ὁλόκληρος ἐνταῦθα, καὶ ὁλόκλη
Ἐὰν οὖν χιλίους ἔχῃ φίλους ἢ δισχιλίους, ἐννό
πάλιν ὑπερβήσεται τὰ τῆς δυνάμεως. Ὁρᾷς
ξητικὸν ἡ ἀγάπη; Τὸ γὰρ θαυμαστὸν τοῦτό
χιλιοστὸν ποιῆσαι τὸν ἕνα. Τίνος οὖν ἕνεκεν
μεθα τὴν δύναμιν ταύτην, καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ κ
μεν ἑαυτούς; Τοῦτο [b] δυναστείας καὶ πλούτου
παντός· τοῦτο ὑγείας, τοῦτο αὐτοῦ τοῦ φωτὸ
τοῦτο εὐθυμίας ὑπόθεσις. Μέχρι τίνος εἰς ἕνα
περιιστῶμεν τὴν ἀγάπην; Μάθε καὶ ἐξ ἐνα
πρᾶγμα. Ἔστω τις μηδένα φίλον ἔχων, ὅπε
E ἐστὶν ἐσχάτης (μωρὸς γὰρ ἐρεῖ, οὐχ ὑπάρχει
λος)· ὁ τοιοῦτος ποίαν ζήσεται ζωήν; Κἂν
ριάκις ᾖ πλούσιος, κἂν ἐν ἀφθονίᾳ καὶ τρ
μυρία ἀγαθὰ κεκτημένος, πάντων ἔρημος κα
[c] καθίσταται. Ἐπὶ δὲ τῶν φίλων οὐχ οὕτω
κἂν πένητες ὦσι, τῶν πλουσίων εὐπορώτεροι
νουσι· καὶ ἅπερ αὐτὸς ὑπὲρ αὐτοῦ οὐκ εἰπεῖν
ρεῖ, ταῦτα ὁ φίλος ἐρεῖ· καὶ ὅσα οὐ δύνατ
464 A χαρίσασθαι, δι' ἑτέρου δυνήσεται, καὶ πολλῷ
καὶ πάσης ἡμῖν ἔσται ἀπολαύσεως καὶ ἀσφαλ
θεσις. Οὐ γὰρ ἔστι παθεῖν κακῶς ὑπὸ τοσούτ
φόροις φυλαττόμενον. Οὐ γὰρ τοιοῦτοι τοῦ
οἱ σωματοφύλακες ἀκριβεῖς, ὡς οὗτοι. Οἱ
ἀνάγκῃ * καὶ φόβῳ τὴν φυλακὴν ἐπιδείκνυν
εὐνοίᾳ καὶ ἀγάπῃ· πολλῷ δὲ φόβου τυραν

* [Savilium et Interpretem sequuti, ita edidimus. Codd. nostri et Montf. μέρει· τὸ δὲ ἔλαττον διὰ τοῦ κ.τ.λ.]

[a] [βαδίζει Savil. et Cod. 709.]

[b] δυναστείας καὶ deest in quibusdam.

[c] Alii καθέστηκεν.

* [καὶ φόβῳ addidimus e Savil. et Codd. 1

quam sibi fidit, et his fultus neminem insidiatorem formidat. Has ergo merces nobis comparemus: pauper, ut in paupertate consolationem habeat; dives, ut divitias in tuto habeat; princeps,
B ut cum securitate imperet; subditus, ut benevolos habeat principes. Hæc benevolentiæ, hæc mansuetudinis occasio est. Nam inter feras illæ maxime sævæ et intractabiles sunt, quæ non in gregem coeunt. Ideo urbes incolimus, fora habemus, ut una versemur. Id Paulus jubet dicens, *Non deserentes collectionem nostram*. Nihil enim pejus solitudine, ac societatis et aditus privatione. Quid ergo monachi, inquies, et ii qui cacumina montium occupant? Neque illi vacant amicis; sed dum fori tumultus fugiunt, multos habent socios, et amoris vinculo conjunctos; quod ut assequerentur, secesserunt. Quia enim negotiorum contentiones multas pariunt rixas: ideo secedentes, dilectionem accuratissime colunt. Et quid, inquies, si quis solus sit, num innumeros habebit amicos? Ego certe vellem, si fieri posset, ut etiam simul versari liceret: interim vero firma maneat amicitia. Non enim locus amicos facit. Multos illi habent laudatores, qui non laudarent, nisi amarent. Et ipsi rursum pro toto orbe precantur, quod maximum est amicitiæ argumentum. Ideo in mysteriis nos mutuo amplectimur, ut multi unum efficiamur: et pro non initiatis communes effundimus preces, pro infirmis, pro orbis fructibus, pro terra et mari. Viden' totam dilectionis vim, in orationibus, in mysteriis, in admonitionibus? Hæc omnium est causa bonorum. Si huic diligenter inhæreamus, præsentia recte administrabimus, et regnum consequemur: quod utinam omnes adipiscamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, unaque sancto Spiritui, in sæcula sæculorum. Amen.

Hebr. 10. 25.

Monachi in montibus.

In mysteriis Christiani se mutuo amplectebantur.

E

HOMILIA LXXIX.

Cap. XVI. v. 16. *Modicum, et non videbitis me: et iterum modicum, et videbitis me, quia vado ad Patrem.* 17. *Dixerunt ergo ex discipulis ejus ad invicem: Quid est hoc quod dicit, Modicum?* etc.

1. Dolentem et tristitia affectum animum nihil ita dejicere solet, ut frequenter repetita verba mœrorem afferentia. Cur ergo Christus cum dixisset, *Vado*, et, *Non ultra loquar vobiscum*, frequenter hæc repetit dicens: *Modicum, et jam non videbitis me;* et, *Vado ad eum qui misit me?* Cum enim illos per verba de Spiritu sancto recreasset, rursum illorum animos dejicit. Cur ergo id facit? Eorum animum explorat, et probatiorem efficit, et probe illos assuefacit ad tristia audienda, ut discessum suum generose et fortiter ferant. Nam qui ex verbis hæc meditati fuerant, reipsa facilius postea laturi erant. Quod si quis accurate examinaverit, hoc ipsum consolatio est, quod dicat se ad Patrem ire. Significat enim se non periturum, sed mortem ejus esse translationem. Aliam quoque consolationem ipsis indidit. Non enim tantum dixit, *Modicum, et non videbitis me;* sed et addidit, *Modicum, et videbitis me;* indicans se rediturum esse, et brevem fore separationem, perpetuumque cum illis consortium. Hoc certe illi non intellexerunt. Unde jure miretur quispiam, quomodo cum hæc frequenter audissent, ita dubitarent quasi nihil audissent. Quare ergo non intellexerunt? Aut propter tristitiam, ut arbitror; ipsa enim dictorum omnium memoriam eliminabat; vel ob dictorum obscuritatem, ut contraria protulisse videretur, quæ vere contraria non erant. Si te videbimus, aiunt, quo vadis? si vadis, quomodo te videbimus? Ideo dicunt, *Nescimus quid loquitur*. Quod enim abiturus esset, id noverant: ignorabant autem ipsum paulo post esse rediturum. Ideo increpat illos quod dictum non nossent. Nam cum vellet de morte doctrinam illis vehementer inculcare, quid ait? 20. *Amen, amen dico vobis, quia plorabitis et flebitis vos;* in morte scilicet et cruce; *mundus autem gaudebit*. Quia enim cum id nollent, facile inducebantur ut cre-

465 A

ΟΜΙΛΙΑ οθʹ.

Μικρὸν, [a] καὶ οὐ θεωρεῖτέ με· καὶ πάλι
ὄψεσθέ με, ὅτι ὑπάγω πρὸς τὸν Πα
οὖν ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ πρὸς ἀ
ἐστιν ὃ λέγει, μικρόν; καὶ τὰ ἑξῆς.

Τὴν ὀδυνωμένην ψυχὴν καὶ ὑπὸ ἀθυ
μένην πολλῆς οὐδὲν οὕτως εἴωθε καταβά
B τὴν λύπην τίκτοντα ῥήματα στρεφόμενα
δήποτε οὖν ὁ Χριστὸς εἰπὼν, Ὑπάγω, κ
λαλήσω μεθ' ὑμῶν, συνεχῶς τὰ αὐτὰ στ
Μικρὸν, καὶ οὐκ ἔτι θεωρεῖτέ με· καὶ,
πρὸς τὸν πέμψαντά με; Ὅτε γὰρ αὐτοὺ
διὰ τῶν περὶ τοῦ Πνεύματος λόγων, τότε
καταβάλλει τὰ φρονήματα. Τίνος οὖν
ποιεῖ; Βασανίζει τὴν διάνοιαν, καὶ δοκιμ
ζεται, καὶ συνεθίζει καλῶς αὐτοὺς ἐν τ
ρῶν ἀκροάσει γενναίως ἐνεγκεῖν αὐτοῦ τ
Οἱ γὰρ ἐν τοῖς ῥήμασι τοῦτο μελετήσαν
καὶ ἐν τοῖς πράγμασιν αὐτὸ ῥᾳδίως ο
C Εἰ δέ τις ἀκριβῶς ἐξετάσειε, καὶ αὐτὸ τ
μυθία ἐστὶ, τὸ εἰπεῖν, ὅτι Πρὸς τὸν Πα
μαι. Τοῦτο γὰρ δηλοῦντος ἦν, ὅτι οὐ
ἀλλὰ μετάστασίς τίς ἐστιν αὐτοῦ ἡ τελευ
ραν παραμυθίαν αὐτοῖς ἐνέθηκεν. Οὐ γὰρ
καὶ οὐκ ἔτι θεωρεῖτέ με, μόνον· ἀλλὰ κα
Μικρὸν, καὶ ὄψεσθέ με, δηλῶν ὅτι κ
καὶ πρὸς ὀλίγον ἔσται ὁ χωρισμὸς,
ἡ μετ' αὐτῶν συνουσία. Τοῦτο μέντο
δον. Ὅθεν καὶ εἰκότως ἄν τις θαυμάσειε,
ταῦτα ἀκούοντες, ὡς μηδὲν ἀκηκοότες
φιβάλλουσι. Πόθεν οὖν οὐ συνίεσαν; Ἡ
πην, ὡς ἔγωγε οἶμαι· αὕτη γὰρ ἐξέβαλλ
D αὐτῶν τὰ λεγόμενα· ἢ διὰ τὴν ἀσάφεια
μένων. Διὸ καὶ ἔδοξεν αὐτοῖς δύο ἐνα
οὐκ ὄντα ἐναντία. Εἰ γὰρ ὀψόμεθά σε, φη
γεις; εἰ δὲ ὑπάγεις, πῶς ὀψόμεθά σε; Δ
γουσιν, Οὐκ οἴδαμεν τί λαλεῖ. Ὅτι μὲν
ἔμελλεν, ᾔδεσαν· ἠγνόουν δὲ ὅτι μετὰ
πρὸς αὐτούς. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ἐπιτιμᾷ
οὐ συνεῖδον τὸ λεγόμενον. Βουλόμενος
[c] ἐμπῆξαι τὸ περὶ τοῦ θανάτου δόγμα, τί φ
ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι κλαύσετε καὶ θρην
E ὅπερ ἦν τοῦ θανάτου καὶ τοῦ σταυροῦ·

[a] Alii μικρὸν, οὐκέτι θεωρ.
[b] Alii παραμυθίας ἐστί.

[c] [ἐμπῆξαι restituimus e Savil. et Cod
ἐκπλῆξαι.]

derent, ipsum non moriturum esse, dubiique erant, ignorantes quid significaret illud, *Modicum;* ait ille : *Plorabitis et flebitis; sed tristitia vestra vertetur in gaudium.* Deinde postquam ostendit post tristitiam sequuturum gaudium esse, mœroremque lætitiam pariturum,
466 ipsumque brevem esse futurum, lætitiamque per-
A petuam, ad vulgare decurrit exemplum : et quid ait? 21. *Mulier cum parit, tristitiam habet.* Qua parabola prophetæ frequenter usi sunt, mœrorem partus doloribus comparantes. Hoc autem vult significare : Vos ceu partus dolores invadent; at partus dolor est lætitiæ causa : sic et futuram resurrectionem confirmans, ostendensque hinc abire perinde esse atque ex utero in splendidam egredi lucem; ac si diceret, Ne miremini quod per hunc dolorem vos ad utilia ducam : nam mater sic per
B dolorem mater efficitur. Hic etiam mysticum quidpiam subindicat, quod ipse quoque mortis dolores solverit, et novum hominem regenerari curaverit. Non dixit autem solum tristitiam transituram, sed ne memorat illam quidem; tantum erat adventurum gaudium. Sic sanctis eveniet. Atqui non ideo gaudet mulier, quia venit homo in mundum, sed quia sibi natus est infans. Nam si ideo gauderet, nihil impediret quominus illæ quæ non pariunt, de aliis parientibus gauderent. Cur ergo sic loquutus est? Quia ad hoc solum usus
C est exemplo, ut ostenderet temporaneum esse dolorem, gaudium vero perpetuum; mortem esse translationem ad vitam, magnumque partus dolorum lucrum. Nec dixit, Natus est infans, sed, *Homo.* Hic enim resurrectionem suam subindicare videtur, et quod non morti illi parienti, sed regno nasceretur. Ideo non dixit, Natus est ei infans, sed, *Homo natus est in mundo.* 22. *Et vos nunc quidem tristitiam habebitis ; iterum autem videbo vos, et tristitia vestra vertetur in gaudium.* Deinde quod non ultra moriturus sit, inquit : *Et nemo illud tollet a vobis.* 23. *In
D illa die me non rogabitis quidquam.* Iterum autem nihil aliud his confirmat, quam quod a Deo sit. Tunc scietis omnia. Quid sibi vult autem, *Me non rogabitis?* Mediatore opus non habebitis, sed sufficiet solum nomen proferre ut totum accipiatis; 23. *Amen, amen dico vobis : si quid petieritis Patrem in nomine meo.* Ostendit nominis potestatem, siquidem nec visus

nostri, sed necessaria ea esse hoc loco, declarant quæ sequuntur.]

nec rogatus, sed nominatus tantum, apud Patrem mirabiles reddit. Ubi autem hoc factum
Act. 4. 29. 30. 31. est? Ubi dicunt: *Respice ad minas eorum, et da servis tuis cum fiducia loqui sermonem tuum, et facere in nomine tuo signa. Et concussus est locus ubi erant.* **24.** *Usque modo non petistis quidquam.* Hinc ostendit rursum, expedire ut abeat, siquidem usque ad illud tempus nihil petierunt; tunc accipient omnia quæcumque petierint. Neque enim, licet vobiscum deinceps non versaturus sim, putetis vos derelictos fuisse: nomen meum majorem dabit vobis fiduciam.

2. Cum ergo dicta illa obscuriora essent, ait: **25.** *Hæc in proverbiis loquutus sum vobis. Venit hora cum jam non in proverbiis loquar vobis.* Erit tempus, cum omnes clare intelligetis; hoc est, resurrectionis tempus. Tunc palam de Patre
Act. 1. 3. 4. annuntiabo vobis. Nam quadraginta diebus versabatur loquebaturque cum illis, convescens et exponens ea quæ ad regnum Dei pertinebant. Nunc enim metu correpti, dictis non attenditis: tunc resuscitatum videntes, et una versantes, poteritis fidenter omnia discere; quia Pater vos amabit, cum vestra de me fides firmior erit. **26.** *Et non rogabo Patrem.* Sufficit vestra in me dilectio ad patrocinium. **27.** *Quia vos me amastis, et credidistis quia a Deo exivi. Exivi a Patre, et veni in mundum. Iterum relinquo mundum, et vado ad Patrem.* Cum enim resurrectionis verbum non parum eos consolatum esset, necnon quod audirent illum a Patre exivisse, et eodem redire, frequenter illa versat. Alterum enim pollicebatur, quod recte in ipsum crederent; alterum, quod in tuto esse deberent Quando igitur dicebat, *Modicum, et non videbitis me; et modicum, et videbitis me,* jure quid sibi vellet ignorabant: nunc vero non item. Quid autem significat, *Me*
Joan. 14. 8. et 13. 36. *non interrogabitis?* Non dicetis, *Ostende nobis Patrem tuum*, et, *Quo vadis?* quia omni cognitione pleni eritis, et erga vos afficietur Pater sicut et ego. Hoc maxime illis bonam spem indidit, quod discerent futuros se Patri amicos. Ideo dicunt: **30.** *Nunc scimus quia nosti omnia.* Viden' quomodo secundum affectum animi ipsorum responderet? *Et non est opus tibi, ut quis te*

νος, ἀλλ' ὀνομαζόμενος μόνον, καὶ παρὰ τ
ποιεῖ θαυμαστούς. Ποῦ δὴ τοῦτο γέγονεν; Ἤ
γουσιν· Ἔπιδε ἐπὶ τὰς ἀπειλὰς αὐτῶν, καὶ
δούλοις σου μετὰ παῤῥησίας λαλεῖν τὸν λό
καὶ ποιεῖν ἐν τῷ ὀνόματί σου σημεῖα. Καὶ
E ὁ τόπος ἔνθα ἦσαν. [b] Ἕως ἄρτι οὐκ ᾐτήσα
Ἐντεῦθεν δείκνυσιν, ὅτι συμφέρει πάλιν αὐτ
θεῖν, εἴ γε ἕως τότε οὐδὲν ᾔτησαν, [c] τότε δὲ
πάντα ὅσα ἂν αἰτήσωσι. Μὴ γάρ, ἐπειδὴ λ
συνέσομαι ὑμῖν, νομίσητε ἐγκαταλελεῖφθαι·
μου μείζονα ὑμῖν δώσει παῤῥησίαν.

467
A Ἐπεὶ οὖν συνεσκιασμένα ἦν τὰ εἰρημένα
Ταῦτα ἐν παροιμίαις λελάληκα ὑμῖν, καὶ ἔρχ
ὅτε οὐκ ἔτι ἐν παροιμίαις λαλήσω ὑμῖν. Ἔσ
ρὸς, ὅτε πάντες εἴσεσθε σαφῶς. Λέγει δὲ τὸν
στάσεως χρόνον. Τότε παῤῥησίᾳ περὶ τοῦ
ἀναγγελῶ ὑμῖν. Καὶ γὰρ ἐπὶ τεσσαράκοντα
συνῆν καὶ διελέχθη αὐτοῖς, συναλιζόμενος, κ
τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Νῦν μὲν
φόβῳ ὄντες, οὐ προσέχετε τοῖς λεγομένοις·
ἀναστάντα ἰδόντες, καὶ συνόντες, δυνήσεσθε
πάντα μανθάνειν, ὅτι αὐτὸς ὁ Πατὴρ ὑμᾶς
τῆς εἰς ἐμὲ πίστεως βεβαίας γεγενημένης.
B ἐρωτήσω τὸν Πατέρα. Ἀρκεῖ ἡ εἰς ἐμὲ ἀγά
στῆναι ὑμῶν. Ὅτι ὑμεῖς ἐμὲ πεφιλήκατε, κ
στεύκατε, ὅτι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἐξῆλθον. Ἀπὸ
τρὸς ἐξῆλθον, καὶ ἔρχομαι εἰς τὸν κόσμον
ἀφίημι τὸν κόσμον, καὶ πορεύομαι πρὸς τὸν
Ἐπειδὴ γὰρ ὁ τῆς ἀναστάσεως λόγος οὐχ ὡ
αὐτοὺς παρεμυθεῖτο, καὶ μετὰ τούτων τὸ ἀκ
παρὰ Θεοῦ ἐξῆλθον, καὶ ἐκεῖ ὑπάγω, συνεχ
περιστρέφει. Τὸ μὲν γὰρ ἠγγυᾶτο, ὅτι ὀρθῶς
ουσιν εἰς αὐτόν· τὸ δὲ, ὅτι μέλλουσιν ἐν
εἶναι. Ὅτε μὲν οὖν ἔλεγε, Μικρὸν, καὶ οὐ
C με· καὶ μικρὸν, καὶ ὄψεσθέ με, εἰκότως ἠγν
δὲ οὐκ ἔτι. Τί δέ ἐστιν, Ἐμὲ οὐκ ἐρωτήσε
ἐρεῖτε, Δεῖξον ἡμῖν τὸν Πατέρα σου, καὶ, Π
γεις; ὅτι πᾶσαν εἴσεσθε τὴν γνῶσιν, καὶ δια
πρὸς ὑμᾶς ὁ Πατὴρ, ὥσπερ καὶ ἐγώ. Τοῦτο
αὐτοὺς ἀναπνεῦσαι ἐποίησε, τὸ μαθεῖν ὅτι τ
ἔσονται φίλοι. Διὸ λέγουσι· Νῦν οἴδαμεν ὅ
πάντα. Ὁρᾷς ὅτι πρὸς τὸ ὑφορμοῦν τῇ διαν
κρίνατο; Καὶ οὐ χρείαν ἔχεις ἵνα τίς σε ἐρω
τέστι, πρὶν ἢ ἀκοῦσαι οἶδας τὰ σκανδαλίζοντ

[b] ἕως ἄρτι οὐκ ᾐτήσατε οὐδέν. Hæc suo marte adjecit Savilius: et quidem hoc loco desiderantur, et a librariis sunt omissa. Qua de re sic ille loquitur in notis: *His verbis præposuimus verba contextus, quæ tamen Codices nostri non exhibebant. Hoc autem in Chrysostomi exemplaribus sæpe fieri, ex eoque ἀσάφειαν magnam nasci, quæ textu apposito facile tolletur, præ volo eruditum lectorem. Erit enim hoc docume plurima Chrysostomi nostri loca corrigenda stranda diligenti lectori perutile.* Ejus exemp quuti, hæc quæ mox explicantur, adjecimus.

[c] Quidam τότε λήψονται.

interroget. Id est, Antequam audias, vides quid nos perturbet, et recreasti nos dicendo, *Pater vos*
D *amat, quia vos me amastis*. Post tot et tanta, tunc tandem dicunt, *Nunc scimus*. Viden' quam v. rudes adhuc essent? Deinde quia, ceu gratias agentes, dicunt, *Nunc scimus*, ait ille, Multis aliis opus habetis, ut perfectionem attingatis : nihil adhuc a vobis perfectum est. Nunc igitur me inimicis tradetis, et tanta vos invadet formido, ut neque simul abscedere possitis. Sed nihil hinc ego damni patiar. Viden' quomodo rursum attemperatus sermo sit? Hac ergo de re illos accusat,
E quod perpetuo indulgentia opus haberent. Cum enim dicerent, 29. *Ecce nunc palam loqueris, et proverbium nullum dicis*, 30. *et* ideo *credimus tibi*; ostendit etiam nunc cum credunt, nondum credere, nec se illorum dicta admittere. Hæc vero dicit ad aliud illos tempus remittens. Illud autem, 32. *Pater mecum est*, propter eos ite-
468 rum posuit : hoc enim illos discere semper voluit.
A Deinde ut ostendat se hæc dicendo nondum illis perfectam tradidisse notitiam; sed ne ratiociniis exagitarentur (verisimile enim erat eos humana quædam cogitasse, metuisseque se nullum ab eo auxilium habituros esse), ait : 33. *Hæc loquutus sum vobis, ut in me pacem habeatis*; id est, Ut non excidam ex animo vestro, sed me recipiatis. Ne quis ergo hæc dicta in dogma trahat : nam hæc ad nostram consolationem dilectionemque dicta sunt. Neque enim hæc tantum patiemi-
B ni : ærumnæ vestræ tandem sedabuntur; sed donec in mundo eritis, in ærumnis versabimini, non solum nunc cum trador, sed etiam postea. Sed animum erigite : nihil enim grave patiemini. Postquam enim Magister inimicos vicerit, non oportet discipulos contristari. Et quomodo, quæso, mundum vicisti? Jam dixi, me principem ejus ejecisse foras; scietis autem postea, cum omnes cedent vobis, et obtemperabunt.

3. Licet enim nobis quoque vincere, si voluerimus ducem fidei nostræ respicere, et illa via, quam ille aperuit, incedere. Ita neque mors nos superabit. Quid ergo? inquies; an non moriemur?
C hinc enim constaret mortem non vicisse. Atqui tunc certator clarus est, non quando cum hoste non confligit, sed quando congressus non vincitur. Non ergo propter congressum mortales, sed propter victoriam immortales. Tunc enim mortales essemus, si perpetuo in morte maneremus. Ut sii ta

στητε.]
b Alii καὶ ἡμᾶς.

enim longissimæ vitæ animalia non immortalia dixerim, etsi diuturno ante mortem vivant tempore : sic nec mortalem dixerim eum, qui post mortem resurrecturus est. Dic, quæso, si quis ad breve tempus erubesceret, illumne perpetuo rubrum diceremus? Minime : non enim id habitus est. Si quis pallidus fieret, an hunc regio morbo captum diceremus? Minime : temporaneus quippe morbus est. Ne ergo mortalem dicas eum, qui modico tempore in morte fuit. Nam sic dormientes possemus mortuos appellare : sunt enim, ut ita dicam, mortui, nihilque operantes. Sed mors corpora corrumpit? Et quid hoc? non enim moriuntur ut in corruptione maneant, sed ut meliora evadant. Vincamus ergo mundum; ad immortalitatem curramus, sequamur regem, ipsi tropæum erigamus, voluptates despiciamus. Non opus est laboribus; animam transferamus ad cælum, et totus mundus victus est. Si illum non concupiscas, victus est; si derideas illum, superatus est. Hospites sumus et peregrini : de nulla ergo re tristi doleamus. Neque enim si ex florente patria et claris majoribus ortus, in longinquam migrares terram, nemini notus, sine liberis, sine opibus, deinde a quopiam contumeliam acciperes, perinde ægre ferres ac si domi id passus esses. Cum scires enim te in peregrina et aliena regione esse, id tibi omnia facile ferenda et contemnenda esse suaderet, et famem et sitim, et si qua alia. Hoc etiam nunc cogita : te nempe advenam et peregrinum esse, et utpote in aliena regione a nulla re turberis. Civitatem enim habes, cujus opifex et creator est Deus; hæc vero peregrinatio ad breve tempus est. Qui vult verberet, contumeliis, conviciis oneret. In peregrina terra sumus, et misere vivimus. Grave quippe esset id in patria pati, inter concives; tunc maxima esset infamia et jactura. Si autem ibi quis esset, ubi neminem sibi notum habet, omnia facile toleraret. Contumelia enim ex inferentis voluntate gravior judicatur. Ut exempli causa, si quis prætorem sibi notum contumelia afficeret, tunc contumelia esset acerba; si autem privatum esse ratus offenderet, ne attingere quidem videretur eum cui infertur. Sic nobiscum reputemus. Neque enim contumeliosi illi quinam simus sciunt; nempe cælorum cives, in supernam adscripti patriam, et inter Cherubinorum choreas. Ne itaque doleamus, neque contumeliam putemus

ἂν εἴποιμι τὰ μακροβιώτατα τῶν ζώων
καίτοι γε πολὺν μένοντα χρόνον ἔξω θανάτ
οὐδὲ θνητὸν, διὰ τὸ λύεσθαι θανάτῳ, τὸν
μετὰ τὸν θάνατον ἀνίστασθαι. Εἰπὲ γάρ μ
πρὸς ὀλίγον ἐρυθριάσειε, τοῦτον οὕτω καλέσ
D νεκῶς [c] ἐρυθρόν; Οὐδαμῶς· οὐ γάρ ἐστι τ
ἕξις. Εἴ τις ὠχρὸς γένοιτο, τοῦτον ἰκτεριῶ
ἐροῦμεν; Οὐδαμῶς· πρόσκαιρον γὰρ τὸ πα
οὖν οὐδὲ θνητὸν καλέσεις τὸν ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ
ἐν θανάτῳ· ἐπεὶ καὶ τοὺς καθεύδοντας οὕτω
τεθνήκασι γὰρ, ὡς εἰπεῖν, καὶ εἰσὶν ἀν
Ἀλλὰ φθείρει τὰ σώματα; Καὶ τί τοῦτο; ο
ἐν φθορᾷ μείνῃ, ἀλλ' ἵνα βελτίω γένηται. Ν
τοίνυν τὸν κόσμον, πρὸς ἀθανασίαν δράμωμ
λουθήσωμεν τῷ βασιλεῖ, στήσωμεν * αὐτῷ
καταφρονήσωμεν αὐτοῦ τῶν ἡδονῶν. Καὶ ο
νων· μεταθῶμεν τὴν ψυχὴν [d] πρὸς τὸν οὐ
E νενίκηται ὁ κόσμος ἅπας. Ἂν μὴ ἐπιθυμήσ
νενίκηται· ἂν καταγελάσῃς αὐτὸν, ἥττητ
ἐσμὲν καὶ παρεπίδημοι· μηδενὶ τοίνυν τῶν
ἀλγῶμεν. Οὐδὲ γὰρ, εἰ πατρίδος γενόμενος
καὶ προγόνων περιφανῶν, εἰς μακράν τινα γῆν
μηδενὶ γνώριμος ὢν, μηδὲ παῖδας ἔχων, μηδ
469 εἶτά τις ὕβρισεν, ἤλγησας ἂν ὡς οἴκοι ταῦτα π
A γὰρ εἰδέναι σαφῶς, ὅτι ἐν ξένῃ καὶ ἀλλοτρίᾳ ε
φέρειν εὐκόλως ἔπειθε, καὶ τὸ καταφρονεῖσθ
πεινῆν καὶ διψῆν, καὶ τὸ ὁτιοῦν παθεῖν. Τοῦτ
καὶ νῦν, ὅτι ξένος εἶ καὶ παρεπίδημος, καὶ
τῶν ἐν τῇ ξένῃ ταύτῃ θορυβείτω. Καὶ γὰρ πό
ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός· [a] ἡ δὲ π
σις αὕτη πρὸς βραχὺ γίνεται καὶ ὀλίγον. Ὁ βο
τυπτέτω, ὑβριζέτω, λοιδορείτω. Ἐν ξένῃ ἐ
εὐτελῶς ζῶμεν. Τὸ γὰρ δεινὸν, ἐπὶ τῆς πατρί
παθεῖν, ἐπὶ τῶν πολιτῶν· τότε ἡ μεγίστη ἀτ
νη καὶ ζημία. Ἐὰν δὲ ᾖ τις ἔνθα μηδένα ·
B ἔχῃ, πάντα εὐκόλως ὑφίσταται. Ἡ γὰρ ὕβρι
γνώμης τῶν ὑβριζόντων χαλεπωτέρα γίνετ
ἐάν τις εἰδὼς τὸν ὕπαρχον ὄντα ὕπαρχον ὑβρ
ἡ ὕβρις πικρά· ἐὰν δὲ ἰδιώτην νομίσας ὑβρ
ἅψασθαι δύναται τοῦ ταῦτα πάσχοντος. Οὕτ
ἡμεῖς λογισώμεθα. Οὐδὲ γὰρ ἴσασιν ὅπερ
ὑβρισταὶ, οἷον ὅτι πολῖται τῶν οὐρανῶν, κα
ἄνω [b] ἀπογεγραμμένοι πατρίδα, καὶ τῶν
ἐσμεν συγχορευταί. Μὴ τοίνυν ἀλγῶμεν, μ
ἡγώμεθα τὴν ὕβριν. Εἰ ἐγνώριζον, οὐκ ἂν
Ἀλλὰ πτωχοὺς καὶ εὐτελεῖς νομίζουσι; Μ
C μηδὲ ἡμεῖς ταύτην ὕβριν νομίζωμεν. Εἰπὲ
εἴ τις ὁδοιπορῶν παῖδας τοὺς αὐτοῦ φθάσα

c Alii post ἐρυθρὸν addunt εἶναι.

* [καὶ αὐτῷ Savil.; καὶ αὐτοὶ Codd. nostri, quod placet.]

d Quidam εἰς τὸν οὐρανόν.

a Morel. εἰ δέ.

b Alii ἀπεγράφημεν.

esse contumeliam. Nos si cognoscerent, non utique lræderent. Sed nos pauperes miserosque putant? Ne ergo id pro contumelia habeamus. Dic enim mihi, si quis iter agens servos suos aliquandiu in diversorio exspectaret, caupo autem vel viator, seu alius quispiam ignarus, illi malediceret et conviciaretur, nonne illius ignorantiam rideret, illiusque errore delectaretur? nonne lætaretur ac si alius, non ipse, afficeretur contumelia? Ita et nos
D faciamus. Nam in diversorio sedemus, viæ socios exspectantes. Cum omnes conveniemus, tum quos læserint, intelligent. Tunc, demisso capite, dicent: Hic est quem nos stulti habuimus in derisum. *Sap.* 5. 3.

4. His ergo duobus consolationem accipiamus, et quod non nos injuriam accipiamus (non enim sciunt quinam simus), tum quod, si ulcisci velimus, pœnas illi gravissimas demum sint daturi. Verum absit ut quispiam tam crudelis et inhumanus sit. Quid si a contribulibus nostris injuriam accipiamus? illud enim molestum esset. Imo levissimum. Quare? Quia non pari modo dilectos atque ignotos convicantes toleramus. Hæc contumelia affectis hortandi causa sæpe dicimus: Fra-
E ter est qui læsit, fortiter feras: pater est, vel patruus. Quod si fratris vel patris nomina revereris, dicam quid propinquius. Non solum enim fratres mutuo sumus, sed et membra et corpus unum. Quod si fratris nomen reveremur, multo magis membri. Non audisti externum illud proverbium, amicos cum vitiis esse ferendos? non Adagium.
470 audisti Paulum dicentem, *Alter alterius onera* *Gal.* 6. 2.
A *portate?* annon amatores vides? Cogor enim, quia a vobis tale exemplum mutuari non possum, ad illud recurrere: quod ipsum facit Paulus sic dicens: *Deinde patres quidem carnis nostræ* *Hebr.* 12.
habuimus eruditores, et reverebamur. Imo 9.
illud opportunius dicatur, Quod Romanis dicit: *Sicut exhibuistis membra vestra servire im-* *Rom.* 6. 19.
munditiæ et iniquitati ad iniquitatem: ita exhibete membra vestra servire justitiæ. Ideo et nos fidenter exemplum referre pergimus. Non
B vides igitur amatores, qui meretrices depereunt, quanta perferunt mala, alapis cæduntur, verberantur, irridentur, lascivum scortum perferunt, dum se adversatur et mille contumelias infert? Et tamen si semel blandum quidpiam et suave vi-

[a] Alii *καὶ οὐκ ἐντρεπόμεθα*, et sic legit Interpres Latinus. [Mox *φησὶν, εἰπεῖν, ὅπερ* Ṗ. Cod. 705; *εἰπεῖν, ὅπερ* Ṗ. *φησὶν* Savil. omisso proximo *φησί*.]

[*] [Ita quoque Cod. 705; *ἁπτόμεθα* Cod. 709; *ἐχώμεθα* Savil., haud dubie recte.]

deant, omnia sibi felicia putant, priora avolant, prospera cuncta sunt, sive paupertas accidat, sive morbus, sive quidpiam hujusmodi. Vitam sibi vel miseram vel felicem existimant, prout affectam sibi amasiam habent. Non gloriam humanam, non ignominiam norunt; sed si injuria inferatur, ex hujusmodi voluptate et rebus apud illam prosperis omnia facile ferunt. Si illa convicietur, si in faciem conspuat, illi se rosis aspergi putant. Et quid mirum si tali erga illam affectu sunt? Illius quippe domum omnium splendidissimam esse putant, etsi lutea illa sit, etsi in ruinam vergat. Ecquid de parietibus loquor? Nam visis iis in queis versari solent locis, excitantur. Hic vero concedite mihi ut apostolicum illud proferam : *Sicut exhibuistis membra vestra servire immunditiæ, ita exhibete membra vestra servire justitiæ*. Idipsum ego dico : ut illas dileximus, sic nos mutuo diligamus, nec nos grave quidpiam pati existimabimus. Et quid dico nos mutuo? Sic Deum diligamus. Inhorruistis audientes me tantum exigere erga Deum amorem, quantum erga meretricem exhibemus? At ego exhorresco quod ne parem quidem exhibeamus. Et si placet, illud expendamus, etsi admodum molesta res sit. Amasia amantibus nihil boni promittit, sed ignominiam, turpitudinem, contumeliam; hoc enim affert meretricis consuetudo, ridiculum reddit, turpem, infamem. Deus vero cælum et cælestia bona pollicetur; filios suos et Unigeniti fratres reddit, viventi tibi innumera largitur, mortuo resurrectionem, et tot tantaque bona, ut ne cogitare quidem ea possis, nosque honorabiles venerandosque efficit. Illa iterum expendere cogit omnia in voraginem et perniciem; Deus jubet cælum ipsum serere, et centuplum dat, atque vitam æternam. Illa amatore ut mancipio utitur, quovis tyranno acerbior; Deus vero dicit : *Jam non dicam vos servos, sed amicos.*

Discrimen inter amorem Dei, et amorem meretricis.

Joan. 15. 15.

κἂν ἅπαξ ἡδύ τι καὶ ἥμερον ἴδωσιν, πάντ εὐπραγίᾳ, καὶ πάντα οἴχεται τὰ πρότερα τα ἐξ οὐρίων φέρεται, κἂν πενία, κἂν ὁτιοῦν τούτοις ἕτερον. Τὸν γὰρ βίον τὸν ἑαι ται ἄθλιόν τε καὶ μακάριον, ὡς ἂν τὴν ἐρωμ πρὸς αὐτοὺς διακειμένην. Καὶ οὐ δόξαν ἴσα
C πίνην, οὐκ ἀτιμίαν· ἀλλὰ, κἂν ὑβρίζῃ τι πολλῆς ἡδονῆς καὶ τῆς παρ' ἐκείνης εὐημ τα φέρουσι ῥᾳδίως· ἐκείνη δὲ κἂν λοιδορῇ εἰς τὸ πρόσωπον πτύσῃ, ῥόδοις βάλλεσθαι ταῦτα πάσχοντες. Καὶ τί θαυμαστὸν, εἰ οὕτω διάκεινται; Καὶ γὰρ τὴν οἰκίαν τὴν ἐ σῶν εἶναι λαμπροτέραν νομίζουσι, κἂν κἂν καταπίπτουσα. Καὶ τί λέγω τοὺς τοι γὰρ τοὺς τόπους αὐτοὺς, ἔνθα διατρίβουσ ρᾳ, ὁρῶντες διανίστανται. [b]Ἐνταῦθα δέ μ πὸν τὸ ἀποστολικὸν εἰπεῖν. Καθάπερ ἐκεῖ Ὥσπερ παρεστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλ θαρσίᾳ, οὕτω παραστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν
D σύνῃ· τὸν αὐτὸν τρόπον κἀγὼ λέγω· ὡς ἠ ταύτας, ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους, καὶ οὐ ἡγησόμεθα πάσχειν. Καὶ τί λέγω ἀλλήλ ἀγαπήσωμεν τὸν Θεόν. Ἐφρίξατε ἀκού τοσοῦτον ἀπαιτῶ μέτρον ἀγάπης ἐπὶ Θεοῦ τὴν πόρνην ἐπεδειξάμεθα; Ἀλλ' ἐγὼ φρίττ τοσοῦτον ἐπιδεικνύμεθα. Καὶ, εἰ βούλεσθε μεν τῷ λόγῳ, εἰ καὶ σφόδρα φορτικὸν τὸ Ἡ ἐρωμένη τοῖς ἐρῶσιν οὐδὲν ὑπισχνεῖτα ἀλλ' ἀτιμίαν, καὶ αἰσχύνην, καὶ ὕβριν. εἶναι ποιεῖ τὸ προσεδρεύειν πόρνῃ γυναικ λαστον, αἰσχρὸν, ἄτιμον. Ὁ δὲ Θεὸς οὐρα
E ἐν οὐρανοῖς ἐπαγγέλλεται ἀγαθὰ, καὶ ἐποίησε, καὶ ἀδελφοὺς τοῦ Μονογενοῦς, κα μυρία παρέσχε, καὶ τελευτῶντι ἀνάστασ σαῦτα ἐπαγγέλλεται δώσειν ἀγαθὰ, ὅσα σαι δυνατὸν, καὶ τιμίους καὶ αἰδεσίμους Καὶ πάλιν, ἐκείνη δαπανᾷν ἀναγκάζει πάν εἰς βάραθρον καὶ ἀπώλειαν· ὁ δὲ Θεὸς σ
471 λεύει τὸν οὐρανὸν, καὶ ἑκατονταπλασίονα
A ζωὴν αἰώνιον. Πάλιν, ἐκείνη ὡς ἀνδραπόδ τῷ φιλοῦντι, τυράννου παντὸς χαλεπώτερ τουσα· ὁ δὲ Θεός φησιν, Οὐκέτι λέγω ὑμᾶ ἀλλὰ φίλους.

5. Vidistisne magnitudinem hic malorum, illic bonorum? Quid ad hæc? Illius gratia multi vigilant, et imperanti toto animo morem gerunt, domum relinquunt, patrem, matrem, amicos, pecunias, patrocinia, omnia sua deserunt et labefactari sinunt; Dei vero causa, imo potius nostri

Εἴδετε τὴν ὑπερβολὴν καὶ τῶν ἐνταῦθα τῶν ἀγαθῶν [a]τῶν ἐκεῖθεν; Τί οὖν τὰ μ Ταύτης μὲν ἕνεκεν καὶ ἀγρυπνοῦσι πολλο ἂν ἐπιτάξῃ, μετὰ προθυμίας ὑπακούουσι ἀφιᾶσι, καὶ πατέρα, καὶ μητέρα, καὶ χρήματα, καὶ προστασίαν, καὶ πάντα ἐν

[b] Quidam ἐνταῦθα δότε. Morel. ἐνταῦθα δὲ δότε. Savil. ut nos. [a] [τῶν ἐκεῖ Savil., ex correctione, opi

causa, sæpe ne tertiam quidem facultatum partem
B expendere volumus, sed famelicum despicimus, nudum videntes prætercurrimus, neque alloqui dignamur. Illius vero si ancillulam viderint amatores, barbaram licet, in medio foro stantes, blande et hilari vultu alloquuntur, longioreque utuntur sermone. Propter illam nihil esse vitam arbitrantur, nihil principes, nihil regnum (id sciunt certe quotquot hunc experti sunt morbum); et majorem habent imperanti gratiam, quam servientibus cæteris. Nonne merito gehenna, nonne innumera nos manent supplicia? Evigilemus itaque, et Dei ministerio exhibeamus aut tantumdem
C dem aut dimidiam certe partem eorum quæ meretrici cæteri præbent, aut tertiam ut minimum partem. Forte iterum horretis? Et ego quoque. At vellem vos non de verbis tantum, sed et de rebus ipsis horrere. Nunc autem hic cor movetur, egressi vero omnia abjicimus. Quid hinc ergo lucri? Si illic consumendæ essent pecuniæ, nemo defleret paupertatem, sed fœneraretur etsi sæpe captus fuisset: hic vero si eleemosyna nominetur, statim filios, uxorem, domum, curam rei familiaris, et millia obtendimus. Sed multa, inquies, Ad eleemosynam pro more hortatur.
D illic voluptas est. Hoc est quod doleo, de quo excrucior. Quid vero si ostendero hic majorem esse voluptatem? Illic enim non parum voluptatem minuit pudor, contumelia, sumtus; itemque bellum et inimicitiæ: hic vero nihil hujusmodi. Quid enim, quæso, huic voluptati par esse possit, sedere regnum cælorum exspectantem, sanctorum splendorem, vitam perpetuam? At, inquies, hæc exspectantur, illa experimur. Quomodo experiris? Visne tibi ostendam hic quoque experimentum haberi? Cogita quanta fruaris libertate, quod nullum timeas vel tremas dum virtutem sectaris, non inimicum, non insidiatorem, non sycophan-
E tam, non æmulum, non rivalem, non zelotypum, non paupertatem, non ægritudinem, non aliud quidpiam humanum. Illic vero, etsi innumera ex voto succedant, et divitiæ quasi ex fonte manent, rivalium bellum, insidiæ, omnium miserrimam, illorum vitam efficiunt, qui in his volutantur. Ad voluptatem enim illius respuendæ et effeminatæ necesse est moveri bella; quod mille morti-
472 bus gravius et omni supplicio intolerabilius est.
A Hic autem nihil hujusmodi. *Fructus* enim, inquit, *Spiritus, caritas, gaudium, pax*. Nusquam bellum, non intempestivi pecuniarum sumtus, non post Gal. 5. 22.

expensam opprobria : si obolum des, si panem, si calicem aquæ frigidæ, multa tibi gratia habebitur, nihilque te mœrore doloreve afficiet; sed omnia te liberum gloriosumque reddent, et ab omni te turpitudine liberabunt. Quam ergo excusationem habebimus, quam veniam, qui hæc relinquimus, contrariis nos damus, et in caminum ignis ardentis nos sponte conjicimus? Quare hortor eos qui hoc morbo laborant, ut resipiscant, et ad sanitatem redeant, nec in desperationem in-
Luc. 15. cidant. Nam et ille filius his longe graviora passus est; sed quia ad paternam domum reversus est, et ad pristinum restitutus honorem est, et illo qui semper probe se gesserat, clarior apparuit. Hunc et nos imitemur; et ad Patrem reversi vel sero tandem, ab illa captivitate resiliamus, et in libertatem nos transferamus, ut regno cælorum fruamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri gloria, unaque Spiritui sancto, in sæcula sæculorum. Amen.

Πνεύματος, ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη. Οὐδαμοῦ π οὐδὲ χρημάτων ἄκαιρος δαπάνη, οὐδὲ ὀνείδ δαπάνης· κἂν ὀβολὸν δῷς, κἂν ἄρτον, κἂν π ψυχροῦν, πολλήν σοι τὴν χάριν εἴσεται, καὶ [a]ἐπὶ τό σε δακεῖν, καὶ λυπῆσαι ποιεῖ, ἀλλὰ ὥστε ποιῆσαί σε ἔνδοξον, καὶ πάσης ἀπαλλάξαι νης. Τίνα οὖν ἕξομεν ἀπολογίαν, ποίαν συγγ ταῦτα μὲν ἀφιέντες, τοῖς δὲ ἐναντίοις ἑαυτοὺ δόντες, καὶ εἰς τὴν τοῦ πυρὸς κάμινον τὴν και
B ἑκόντες ἑαυτοὺς [b] ἐκβάλλοντες; Διὸ παρακαλῶ· τοιαῦτα νοσοῦντας ἀνακτήσασθαι ἑαυτοὺς, κα τὴν ὑγείαν ἐπαναγαγεῖν, μηδὲ ἀφιέναι εἰς ἀπ ἐμπεσεῖν. Ἐπεὶ καὶ ὁ υἱὸς ἐκεῖνος πολλῷ χαλε τούτων ἔπαθεν· ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸς τὸν οἶκον ἐπ τὸν πατρῷον, καὶ ἐπὶ τῆς προτέρας ἐγένετο καὶ τοῦ διαπαντὸς εὐδοκιμήσαντος ἐφάνη λαμ ρος. Τοῦτον καὶ ἡμεῖς ζηλώσωμεν, καὶ πρὸς τὸ τέρα ἐπανελθόντες, ὀψὲ γοῦν ποτε τῆς αἰχμα ἀποστῶμεν ἐκείνης, καὶ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἑ μεταγάγωμεν, ἵνα καὶ τῆς βασιλείας τῶν ο
C ἀπολαύσωμεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν α Ἀμήν.

[a] Savil. putat legendum ἐπὶ τῷ σε. [In sequentibus eumdem Savil. sequuti sumus. Legebatur ἀλλὰ πάντα ὥστε ἀπαλλαγῆναι καὶ ποιῆσαι ἔνδοξον, nec aliter habent Codd. nostri.]

[b] [ἐμβάλλοντες Codd. nostri, melius.]

HOMILIA LXXX.

ΟΜΙΛΙΑ π'.

Cap. XVII. v. 1. *Hæc loquutus est Jesus, et sublevatis oculis in cælum, dixit: Pater, venit hora, clarifica Filium tuum, ut et Filius tuus clarificet te.*

Ταῦτα ἐλάλησεν ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἐπῆρε τοὺς [a] μοὺς αὐτοῦ εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ εἶπε· Πάτε λυθεν ἡ ὥρα, δόξασόν σου τὸν Υἱὸν, ἵνα καὶ σου δοξάσῃ σε.

Matth. 5. 19. 1. *Qui fecerit et docuerit*, inquit, *hic magnus vocabitur in regno cælorum;* et merito sane. Verbis enim philosophari facile est, opera autem exhibere, fortis et magni animi. Quare Christus de patientia verba faciens, seipsum in medio proponit, jubens inde exempla sumere. Ideo post hanc admonitionem in preces convertitur, docetque nos, in tentationibus omnia relinquenda et ad Deum confugiendum esse. Postquam enim dixit, *In mundo tribulationem habebitis*, illorumque animos concitavit, per orationem rursum erigit. Illum enim adhuc pro homine habe-

D Ὁ ποιήσας καὶ διδάξας, φησὶν, οὗτος μέγα θήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν· καὶ μάλ τως. Τὸ μὲν γὰρ διὰ ῥημάτων φιλοσοφεῖν, εὐ ἡ δὲ διὰ τῶν ἔργων ἐπίδειξις, γενναίου τινὸς κ γάλου. Διὸ καὶ ὁ Χριστὸς περὶ ἀνεξικακίας δι μενος, μέσον ἑαυτὸν προτίθησι, κελεύων ἐκεῖθε βάνειν τὰ ὑποδείγματα. Διὰ τοῦτο καὶ μετὰ τ ραίνεσιν ταύτην ἐπὶ εὐχὴν τρέπεται, παιδεύω ἐν τοῖς πειρασμοῖς πάντα ἀφέντας ἐπὶ τὸν Θεὸν φεύγειν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, Ἐν τῷ κόσμῳ ἕξετε, καὶ κατέσεισεν αὐτῶν τὰς ψυχὰς, διὰ τῆ
E ἀνίστησι πάλιν. Ὡς γὰρ ἀνθρώπῳ τέως πρ

[a] Alii ὀφθαλμοὺς εἰς τόν.

bant. Et propter illos hoc agit, ut in Lazaro, causamque aperit, *Propter turbam circumstantem* *Joan.* 11.
dixi, ut credant quia tu me misisti. Etiam, in- 42.
quies, sed coram Judæis hæc jure sic disposita sunt; coram discipulis autem quare? Etiam jure coram discipulis. Qui enim post tot tantaque dicebant, *Nunc scimus quia scis omnia*, plusquam omnes indigebant confirmatione. Alioquin vero id evangelista non orationem vocat; sed quid ait?
473 A *Sublevatis oculis in cælum,* et magis illud colloquium cum Patre fuisse insinuat. Quod si alibi orationem vocet, et illum exhibeat nunc genua flectentem, nunc vero oculos ad cælum levantem, ne turberis. His enim instituimur quantum sit in oratione perseverandum; ut stantes suspiciamus, non carnis tantum, sed etiam mentis oculis; et ut flectamus genua, corda nostra conterentes. Venit enim Christus non modo ut sese exhiberet; sed etiam ut virtutem nos doceret ineffabilem. Magister autem non verbis tantum, sed re etiam erudiat
B oportet. Audiamus ergo quid hic dicat. *Pater, venit hora, clarifica Filium tuum, ut et Filius tuus clarificet te*. Iterum ostendit nobis se non invitum ad crucem venire. Quomodo invitus veniret, qui hoc et fieri rogat, et rem appellat gloriam, non crucifixi modo, sed etiam Patris? Nam ita factum est: non enim Filius tantum, sed etiam Pater clarificatus est. Ante crucem enim nec Ju-
dæi ipsum noverant (*Israël,* inquit, *me non co-* *Isai.* 1. 3
gnovit)*:* post crucem autem universus orbis accurrit. Deinde modum etiam gloriæ addit, et quo
C pacto ipsum glorificabit. 2. *Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ut omne quod dedisti ei non pereat*. Semper enim benefacere, id gloria Dei est. Quid sibi vult illud, *Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis?* Interim ostendit prædicationem non ad Judæos tantum circumscriptam, sed orbem totum pervasuram esse, et gentium vo-
cationis primordia statuit. Quia enim dixerat, *In* *Matth.* 10
viam gentium ne abieritis; dicturusque postea 5.
erat, *Euntes docete omnes gentes,* ostendit Pa- *Ibid.* 28.
trem etiam id velle. Nam id Judæos admodum 19.
offendebat, etiamque discipulos. Neque enim po-
D stea æquo animo ferebant quod gentes adjungerentur, donec Spiritus doctrinam acceperunt; illud quippe Judæis non parum displicebat. Post tantam igitur advenientis Spiritus celebritatem, Jerosoly-
mam veniens Petrus, vix potuit criminationem *Act.* 11.
effugere, cum de sindone loqueretur. Quid vero

significat illud, *Dedisti ei potestatem omnis* Haeretici confutantur. *carnis?* Interrogabo hæreticos, Quandonam potestatem illam accepit? ante vel postquam illos efformasset? Ipse namque ait, postquam crucifixus Matth. 28. 18. 19. est et resurrexit, *Data est mihi omnis potestas. Euntes docete omnes gentes.* Quid ergo? non habebat potestatem operum suorum; sed fecit quidem eos, potestatem vero in eos non habuit postquam fecit? Atqui omnia facere exhibetur etiam priscis temporibus, et illos quidem ut peccatores Gen. 18. 17. punit, alios vero qui convertuntur, emendat (*Non abscondam,* inquit, *a puero meo Abraham, quod facturus sum*); alios vero qui recte faciunt, honorat. Itane tunc quidem habebat, nunc perdidit, et rursum recepit? Ecquis dæmon hæc loquutus est? Quod si eadem et tunc et in præsenti ipsi potestas inerat (ait enim, *Sicut Pater suscitat mortuos et vivificat, sic et Filius quos vult vivificat*); quid significat dictum illud? Missurus illos erat ad gentes; ne itaque putarent quid innovari, quod dixisset, *Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israël,* ostendit hanc esse quoque Patris voluntatem. Quod si illud perquam humiliter loquatur, nihil mirum: sic enim illos tunc instituebat, necnon eos qui post futuri erant; atque, ut dixi, ex tanta verborum humilitate, suadebat se auditorum imbecillitati sermonem attemperare.

2. Quid vero sibi vult illud, *Omnis carnis?* Neque enim omnes crediderunt. Verum, quod ad ipsum attinet, omnes. Quod si non dictis attendebant, non erat hæc culpa doctoris, sed non accipientium. *Ut omne quod dedisti ei, det eis vitam æternam.* Quod si hic etiam humanius loquitur, ne mireris. Jam memoratis enim de causis id agit, atque cavens semper ne magnifice ex se loquatur: illud enim auditores offendisset, qui nihildum magnum de ipso opinabantur. Joannes tamen cum ex se loquitur, non ita facit, sed sublimiore utitur Joan. 1. 3. 9. 11. sermone hujusmodi: *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil;* et, *Vita erat;* et, *Lux erat;* et, *In propria venit;* non quod non haberet potestatem, nisi accepisset; sed Ibid. v. 12. quod aliis quoque daret *Potestatem filios Dei* Philipp. 2. *fieri.* Paulus similiter ipsum æqualem Deo dicit. Ipse vero humaniore modo petit sic: *Ut omne quod dedisti ei, det eis vitam æternam.* 3. *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum.*

λις ἴσχυσεν τὰ ἐγκλήματα διαφυγεῖν, εἰπὼν
τὴν σινδόνα. Τί δέ ἐστιν, Ἔδωκας αὐτῷ
πάσης σαρκός; πότε ἄρα τὴν ἐξουσίαν ταύτην
ἐρήσομαι τοὺς αἱρετικούς; πρὸ τοῦ πλάσαι ἢ
μετὰ τὸ πλάσαι; Αὐτὸς μὲν γάρ φησι, [b]
σταυρωθῆναι καὶ ἀναστῆναι. Τότε γοῦν λέγει
E μοι πᾶσα ἐξουσία. Πορευθέντες μαθητεύσατε
τὰ ἔθνη. Τί οὖν; οὐκ εἶχεν ἐξουσίαν τῶν ἐργ
ἑαυτοῦ· ἀλλ' ἐποίησε μὲν αὐτοὺς, ἐξουσίαν δ
οὐκ εἶχε μετὰ τὸ ποιῆσαι; Καὶ μὴν φαίνετα
αὐτὸς ποιῶν, καὶ ἐν τοῖς ἄνω χρόνοις, καὶ τ
κολάζων ὡς ἁμαρτάνοντας, [c] τοὺς δὲ διορθ
474 ἐπιστρέφοντας (Οὐ μὴ κρύψω γὰρ, φησὶν,
A παιδός μου Ἀβραὰμ, ὃ ἐγὼ μέλλω ποιεῖν)·
καὶ τιμῶν ὡς κατορθοῦντας. Εἶτα τότε μὲν ε
δὲ ἀπώλεσε, καὶ πάλιν ἔλαβε; Καὶ ποῖος ἂν τα
μων ἐφθέγξατο; Εἰ δὲ ἡ αὐτὴ ἐξουσία καὶ τ
νῦν (Ὥσπερ ὁ Πατὴρ ἐγείρει, φησὶ, τοὺς νεκ
ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὓς θέλει ζωοποιεῖ)·
τὸ εἰρημένον; Ἔμελλεν αὐτοὺς πέμπειν εἰς τ
ἵν' οὖν μὴ νομίσωσι καινοτομίαν εἶναι διὰ τὸ
Οὐκ ἀπεστάλην, εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπ
οἴκου Ἰσραὴλ, δείκνυσι καὶ τῷ Πατρὶ τοῦτο
Εἰ δὲ μετὰ πολλῆς αὐτὸ τῆς εὐτελείας φθέγγετ
μαστὸν οὐδέν· οὕτω γὰρ κἀκείνους ᾠκοδόμει τ
τοὺς μετὰ ταῦτα· καὶ ὅπερ εἶπον, ἀεὶ τῇ τῆ
B λείας ὑπερβολῇ σφόδρα ἔπειθεν ὅτι συγκαταβα
[a] τὰ εἰρημένα.

Τί δέ ἐστι, Πάσης σαρκός; Οὐ γὰρ δὴ πάν
στευσαν. Καὶ μὴν, τὸ αὐτοῦ μέρος, πάντες ἐ
σαν· εἰ δὲ μὴ προσεῖχον τοῖς λεγομένοις, οὐ τ
σκοντος τὸ ἔγκλημα, ἀλλὰ τῶν μὴ δεχομένω
πᾶν, ὃ δέδωκας αὐτῷ, δῷ αὐτοῖς ζωὴν αἰώνιον
καὶ ἐνταῦθα ἀνθρωπινώτερον φθέγγεται, μὴ
σῃς. Τῶν τε γὰρ εἰρημένων αἰτιῶν ἕνεκεν τοῦτ
καὶ φυλαττόμενος ἀεὶ τὸ αὐτός τι περὶ ἑαυτοῦ
μέγα, ἐπειδὴ τοῦτο προσίστατο τοῖς ἀκροωμέν
C τὸ μηδὲν μέγα περὶ αὐτοῦ φαντάζεσθαι τέως.
Ἰωάννης, ὅταν ἐξ οἰκείου φθέγγηται προσώπ
οὕτω ποιεῖ, ἀλλ' ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον ἀνάγει τὸν
οὕτω λέγων· Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶ
ἐγένετο οὐδὲ ἕν· καὶ, ὅτι Ζωὴ ἦν, καὶ, ὅτι Φ
καὶ ὅτι Εἰς τὰ ἴδια ἦλθεν· οὐχ ὅτι οὐκ εἶχεν ἐξου
μὴ ἔλαβεν· ἀλλ' ὅτι καὶ ἑτέροις ἔδωκεν Ἐξουσ
γενέσθαι τέκνα Θεοῦ. Καὶ ὁ Παῦλος ὁμοίως ἴ
τὸν λέγει τῷ Θεῷ. Αὐτὸς δὲ ἀνθρωπινώτερ
οὕτω λέγων· Ἵνα πᾶν, ὃ δέδωκας αὐτῷ, δῷ
ζωὴν αἰώνιον. Αὕτη δέ ἐστιν ἡ αἰώνιος ζωὴ,
D νώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν, καὶ ὃν ἀ

b Ita Savil. Morel vero et quidam μετὰ τὸ σαρκωθῆναι.

c [Hæc, τοὺς δὲ διορθούμενος ἐπιστρέφοντας, absunt in Savil. et Codd. nostris.]

a Savil. τὰ λεγόμενα.

Solum verum Deum, ad differentiam eorum, qui
dii non sunt, sic loquitur. Ad gentes namque mit-
tendi apostoli erant. Quod si id non admittant,
sed propter hoc solum negent esse vere Dei Fi-
lium; sic progressi Deum esse negant. Nam ait :
Gloriam, quæ a solo Deo est, non quæritis. Jo
Quid ergo? non erit Deus Filius? Si vero Deus
Filius, et solius Patris, palam est et verum esse,
et ejus qui solus verus dicitur Filium. Quid ergo
E cum dicit Paulus, *An solus et ego Barnabas?* 2.
an Barnabam tollit? Minime; illud enim, *Solus*,
ad aliorum differentiam ponitur. Quod si Filius
non verus sit Deus, quomodo veritas est? non
multum enim differt a vero veritas. Eum qui
verus homo non sit, quid esse dicemus, quæso?
annon hominem esse negabimus? Sic si Filius non
est verus Deus, quomodo Deus est? Quomodo nos
475 deos facit et filios, cum verus non sit? Sed de his
A accuratius alibi loquuti sumus : quare cætera
persequamur. *Ego te clarificavi super terram*.
Recte dixit, *Super terram;* nam in cælo glorifi-
catus erat, cum naturalem haberet gloriam, et ab
angelis adoraretur. Non ergo de gloria substan-
tiæ ejus propria dicit (illam enim gloriam, quam-
vis nemo ipsum glorificet, semper plenam habet);
sed hanc quæ humano cultu exhibetur. Itaque il-
lud, *Clarifica me*, sic intelligendum. Ut autem
discas illum de hujusmodi gloria loqui, audi se-
quentia. 4. *Opus consummavi, quod dedisti*
B *mihi ut faciam*. Atqui res adhuc in principio
erat; imo ne in principio quidem. Quomodo ergo
dicit, *Consummavi?* Vel se quod in se erat to-
tum effecisse; vel quod futurum est ut factum
dicit; vel potius dicatur, totum jam factum fuis-
se, quia jam radix bonorum posita erat, ex qua
necessario producendi fructus erant, seque iis qui
post futuri erant adfuturum esse, cum ipsis con-
jungendum. Ideo rursum humili modo dicit,
Quod dedisti mihi. Nam si audiendo et discen-
do perseveravit, hæc gloria ejus longe minora es-
C sent. Quod enim ad hoc ex propria voluntate ve-
nerit, ex multis perspicuum est, ut cum dicit
Paulus : Sic dilexit nos, ut traderet seipsum pro E
nobis; et, *Semetipsum exinanivit, formam servi* P
accipiens; et iterum, *Sicut dilexit me Pater, et* J
ego dilexi vos. 5. *Clarifica me tu, Pater,*
apud teipsum claritate, quam habui prius-
quam mundus fieret apud te. Et ubi claritas

quin series non constabit. Sic etiam legendum putat
Boisius apud Savilium.

ᵃ Morel. et quidam alii πατὴρ, οὕτως ἠγάπησα.

illa? esto apud homines inglorius fuerit, ob carnem qua induebatur; sed cur apud Deum glorificari quærit? Quid ergo hic dicit? De incarnatione hic sermo est, quod carnis natura nondum glorificata esset, nec incorruptionem consequuta, neque esset solii regii particeps. Ideo non dixit, Super terram; sed, *Apud te*.

3. Hac nos quoque fruemur gloria secundum mensuram nostram, si vigilemus. Ideo Paulus ait, Rom. 8. 17. *Si tamen compatimur, ut et conglorificemur.* Innumeris ergo lacrymis digni sunt ii, qui tanta sibi proposita gloria, ob desidiam et somnolentiam sibi ipsis insidiantur, atque etiamsi gehenna non esset, omnium tamen essent miserrimi, qui cum possent cum Filio Dei regnare et gloria frui, ipsi tantis se bonis defraudant. Nam si concidi oporteret, si mille subire mortes, si mille animas et totidem corpora quotidie tradere: nonne hæc omnia pro tanta gloria pati deberemus? Nunc vero ne quidem pecunias contemnimus, quas demum vel inviti relinquemus. Non contemnimus pecunias, quæ nos innumeris circumplicant malis, quæ hic remanebunt, et nostræ non sunt. Illa enim administramus, quæ nostra non sunt, licet paterna. Cum autem aderit gehenna, vermis ille non moriens, ignis inexstinguibilis, stridorque dentium, quomodo illa feremus? Usquequo non videbimus, sed in quotidianas rixas et bella et inania verba omnia consumimus, terram alimus, corpus impinguamus, animam negligimus, necessaria nihil curamus, de superfluis et inutilibus sollicitisumus? Magnifica construimus sepulcra, splendidas emimus ædes, servorum greges varios nobiscum trahimus, dispensatores varios excogitamus, agrorum, ædium, pecuniarum principes statuimus, imo principum principes; desertæ vero animæ nulla nobis cura est. Ecquis horum finis erit? nonne unum implemus ventrem? nonne uno corpore circumdamur? quis tantus rerum tumultus? cur eam quam sortiti sumus animam dividimus, discerpimusque in talia ministeria, duram nobis excogitantes servitutem? Nam qui multis eget, multorum est servus, licet illis imperare videatur. Etenim famulorum servus est herus, et servitutis aliud gravius genus inducit. Et alio modo servus est, cum non audeat sine servis vel in forum, vel ad balneum, vel in agrum ire:

Amor pecuniæ damnatur.

ξος [b] ἦν διὰ τὸ περιχείμενον ἔνδυμα· πῶς κα
Θεῷ δοξασθῆναι ζητεῖ; Τί οὖν ἐνταῦθά φη
τῆς οἰκονομίας ὁ λόγος· ἐπεὶ οὔπω δεδόξα
σαρκὸς ἡ φύσις, οὐδὲ ἀφθαρσίας ἀπολαύσασ
D τοῦ θρόνου κοινωνήσασα τοῦ βασιλικοῦ. Διὰ τ
εἶπεν, ἐπὶ τῆς γῆς· ἀλλὰ, Παρὰ σοί.

Ταύτης καὶ ἡμεῖς ἀπολαυσόμεθα τῆς δόξης
ἡμέτερον μέτρον, ἐὰν νήφωμεν. Διὰ τοῦτο καὶ
φησιν· Εἴπερ συμπάσχωμεν, ἵνα καὶ συνδοξα
Μυρίων ἄρα ἄξιοι δακρύων οἱ, τοσαύτης πρ
δόξης, διὰ νωθείαν καὶ ὕπνον ἐπιβουλεύοντες
καὶ εἰ γέεννα μὴ ἦν, ἀθλιώτεροι πάντων, ο
λεῦσαι παρὸν καὶ συνδοξασθῆναι τῷ Υἱῷ τ
τοσούτων ἑαυτοὺς ἀποστεροῦντες ἀγαθῶν. Ε
E ταχοπῆναι ἔδει, εἰ γὰρ μυρίους ἀποθανεῖν θ
εἰ μυρίας ἐπιδοῦναι ψυχὰς, καὶ τοσαῦτα
καθ' ἑκάστην ἡμέραν· [c] οὐκ ἔδει τοσαῦτα ὑ
ὑπὲρ τοσαύτης δόξης; Νῦν δὲ οὐδὲ χρημάτ
φρονοῦμεν, ὧνπερ ὕστερον καὶ ἄκοντες ἀποστ
οὐ καταφρονοῦμεν χρημάτων, τῶν μυρίοις ἡμ
βαλλόντων κακοῖς, τῶν ἐνταῦθα μενόντων,
ἡμῶν. Τὰ γὰρ οὐχ ἡμῶν διοικοῦμεν, κἂν
476 ἔχωμεν. Ὅταν δὲ καὶ γέεννα προσῇ, καὶ
A ἀτελεύτητος, καὶ ἄσβεστον πῦρ, καὶ βρυγμὸς
πῶς οἴσομεν ταῦτα; εἰπέ μοι. Μέχρι τίνος οὐ
πομεν, ἀλλ' εἰς μάχας καθημερινὰς, καὶ φιλο
καὶ λόγους ἀνοήτους τὸ πᾶν δαπανῶμεν,
τρέφοντες, τὸ σῶμα πιαίνοντες, καὶ τῆς ψυχ
λοῦντες, τῶν μὲν ἀναγκαίων οὐδένα ποιούμεν
τῶν δὲ περιττῶν καὶ ἀνοήτων πολλὴν τὴν φ
Καὶ λαμπροὺς μὲν οἰκοδομοῦμεν τάφους, κα
μεθα πολυτελεῖς οἰκίας, καὶ παντοδαπῶν
ἀγέλας περισύρομεν, καὶ οἰκονόμους διαφόρ
νοοῦμεν, ἀγρῶν, οἰκιῶν, χρημάτων ἄρχοντας,
B χοντας ἀρχόντων καθιστῶντες· τῆς δὲ ψυχῆς
μένης οὐδεὶς ἡμῖν λόγος. Καὶ τί τούτων ἔσται τ
οὐχὶ μίαν γαστέρα πληροῦμεν; οὐχὶ ἓν σῶμ
βάλλομεν; τίς ὁ πολὺς τῶν πραγμάτων θόρυ
δήποτε, καὶ διατί * τὴν ψυχὴν, [a] ἣν ἐλάχομεν
κόπτομεν, σπαράττομεν εἰς τὴν τῶν τοιούτ
τουργίαν, χαλεπὴν ἑαυτοῖς ἐπινοοῦντες δουλ
γὰρ πολλῶν δεόμενος, πολλῶν δοῦλός ἐστι, κ
κρατεῖν τούτων. Ἐπεὶ καὶ τῶν οἰκετῶν δοῦλός
δεσπότης, καὶ θεραπείας ἕτερον εἰσφέρει τρό
ζονα· καὶ ἄλλως δὲ δοῦλος, χωρὶς ἐκείνων οὐκ
ρὰν ἐμβαλεῖν τολμῶν, οὐκ εἰς βαλανεῖον, **

[b] Alii ἧς, et paulo post ζητεῖς.

[c] Alii οὐκ ἔδει πάντα ὑποστ.

* [τὴν μίαν ψυχήν Savil. et Cod. 709; τὴν τιμίαν ψυχήν Cod 705]

[a] Alii ἣν ἐλάβομεν, et mox τὴν τῶν τούτων λειτ

** [Hæc, οὐκ εἰς ἀγρόν, reddita e Savil. et C
stris. Paulo ante pro ἐκβαλεῖν dedimus ἐμβαλεῖ
nostri ἐμβάλλειν.]

illi vero sæpe sine hero circumquaque incedunt.
C Sed qui videtur esse dominus, nisi adsint servi, non audet exire domo; sed si extra domum vel compareat, se putat esse ridiculum. Quidam forte nos irrident hæc dicentes; sed ideo multis illi lacrymis sunt digni. Quod enim hæc servitus sit, ut ostendam, libenter interrogaverim: an velles egere aliquo, qui ori tuo cibum vel poculum admoveret? annon lacrymis dignum putares tale ministerium? Quid, si semper gestantibus egeres, ut incederes, nonne te ideo omnium miserrimum putares? Sic nunc te affectum esse oporteret. Nihil
D enim refert, an homines, an jumenta gestent. Annon, quæso, hinc angeli a nobis differunt, quod non tot egeant rebus, quot nos egemus? Itaque quanto paucioribus indigemus, tanto propinquiores illis sumus: quanto pluribus, tanto magis ad hanc caducam vitam deflectimus. Atque ut rem ita esse discas, senes interroga, quam vitam beatam existiment, an illam quando his rebus stulte vincebantur, an hanc quando illis sunt superiores? Ideo enim illos advocavimus, quia illi qui in juventute ebriosi sunt, servitutis pondus non
E sentiunt. Quid febricitantes? an cum sitientes multum bibunt, et multis egent, an cum in valetudinem restituti, sitim deponunt, se beatos existimant? Viden' ubique miserum esse multis egere, et procul a philosophia esse miseram servitutem, et vim cupiditatis? Cur ergo sponte nobis miseriam augemus? Dic, quæso, si sine tecto et parie-
477 tibus commode degere posses, annon id potius
A eligeres? cur ergo infirmitatis symbola auges? annon ideo Adamum beatum prædicamus, quia nullo egebat, non ædibus, non vestibus? Sane quidem, inquies; sed nunc in necessitate constituimur. Cur ergo necessitatem augemus? Nam si multi etiam de rebus necessariis multa sibi subtrahunt (servos nimirum, ædes, pecunias), quam nos excusationem habebimus, qui necessitatem excedimus? Quanto pluribus stiparis, tanto magis servituti addictus es. Quanto enim pluribus egebis, tanto magis libertatem minuisti. Vera quippe libertas est nullo egere; quæ post illam sequitur,
B est paucis egere, quam libertatem habent et angeli et illorum imitatores. In mortali autem corpore id exercere, cogita quantum laudi sit. Hoc Paulus Corinthiis scripsit: *Ego autem vobis parco*, et, Ne tribulationem carnis habeant hujusmodi. Ideo opes dicuntur, ut illarum ope

Contra fastum.

Vera libertas est nullo egere.

1. *Cor.* 7. 28.

[a] Alii ὑπετέμον.

ad necessaria utamur, non ut custodiamus defodiamusque : hoc enim non est possidere, sed possideri. Si enim considerare voluerimus, quomodo illas accumulemus, non ut iis ad necessaria utamur; certe inversus ordo est, et illæ nos possident, non nos illas. Ab hac ergo gravi servitute libere- C
mur, et aliquando liberi evadamus. Quid innumera et diversa nobis vincula excogitamus? Non sufficit tibi naturæ vinculum, et vitæ necessitas, innumerarumque rerum turba; sed illa tibi ipsi nectis retia, et iis pedes constringis? Et quando cælum apprehendes, et in tanta sublimitate stare poteris? Optandum certe, optandum utique esset, his succisis funibus, supernam adire posse civitatem. Tot alia restant impedimenta; quæ omnia ut superemus, paupertatem amplectamur. Sic enim æternam consequemur vitam, gratia et beni- D
gnitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

* [Ita Savil. Legebatur ἀντέτραπται. Codd. nostri ἀντέστρεπται.]

HOMILIA LXXXI.

Cap. XVII. v. 6. *Manifestavi nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi de mundo.* 7. *Tui erant, et mihi eos dedisti, et sermonem tuum servaverunt.*

1. Magni consilii Angelus dicitur Filius Dei, E
et aliorum quæ docuit gratia, et præcipue quia Patrem hominibus annuntiavit : quod et nunc dicit, *Manifestavi nomen tuum hominibus.* Nam cum dixisset se perfecisse opus illius, narrat deinde quid illud opus sit. Atqui manifestum erat no-
Isai. 65. 16. men. Nam Isaias ait : Jurastis Deum verum. Ve- 478
rum, ut sæpe dixi, et nunc dicam, manifestum A
fuit, sed Judæis; neque illis omnibus : nunc autem de gentilibus loquitur. Neque hoc tantum significat, sed quod Patrem illum esse nossent. Non idem vero est scire ipsum esse Creatorem, et, Filium habere. Manifestavit autem nomen ejus et verbis, et rebus. *Quos dedisti mihi de mundo.*
Joan. 6.66. Quemadmodum supra dixit, *Nemo venit ad me,*
Ibid. v. 44. *nisi ei datum fuerit;* et, *Nisi traxerit eum Pater meus :* sic et hoc loco, *Quos dedisti mihi.* Atqui se viam esse dixit. Unde palam est eum duo his significare, quod nempe non sit Patri con-

B trarius, et quod voluntas ejus sit ut Filio credant. *Tui erant, et mihi eos dedisti.* Hic vult docere se multum a Patre amari. Quod enim illos accipere non opus habuerit, hinc liquidum est : ipse fecit illos, et illis perpetuo providet. Quomodo accepit illos? Sed, ut dixi, concordiam cum Patre significat. Quod si quis velit humano more illud explorare, ut dictum est, non ultra Patris erunt. Nam si cum Pater illos habuit, Filius non habuit, palam est eum, cum Filio dedit illos, dominium deposuisse : hincque absurdius quidpiam sequitur. Nam cum apud Patrem erant, im- C perfecti fuisse deprehendentur; et cum ad Filium venerunt, tunc perfecti evaserint. Sed hæc vel dictu ridicula sunt. Quid ergo his significat? Quod ipsi visum fuerit ut Filio crederent. *Et sermonem tuum servaverunt.* 7. *Et nunc cognoverunt, quia omnia quæ dedisti mihi, abs te erant.* Quomodo sermonem tuum servaverunt? Cum mihi crediderunt, non Judæis. Nam Qui credit ei, inquit, *Obsignavit quia Deus verax est.* Joan. Quidam enim sic dicunt, Nunc cognovi omnia quæcumque dedisti mihi, abs te esse. At illud præter rationem dicitur. Quomodo enim ignora- D turus erat Filius ea quæ Patris erant? Sed hæc de discipulis dicta sunt. Ex quo enim ea dixi, inquit, omnia quæ dedisti mihi, abs te esse didicerunt. Nihil alienum, nihil proprium mihi a te est. Quod enim proprium est, multa quasi aliena indicat. Cognoverunt ergo omnia quæ docuerim, tuam esse doctrinam et disciplinam. Et undenam hoc didicerunt? A verbis meis : sic enim docebam. Neque hoc tantum, sed quod a te exierim : hoc enim per v. 8 E totum curavit evangelium. 9. *Ego pro eis rogo.* Quid dicis? ut ignorantem Patrem doces? ut nescium hominem alloqueris? Quid ergo sibi vult hæc divisio? Viden' non alia de causa emitti preces, quam ut discant suum erga ipsos amorem? Qui enim non modo id quod in se est præbet, sed ad idipsum alium advocat, is sane majorem ostendit amorem. Quid ergo significat illud, *Pro eis* 479 A *rogo? Non pro toto mundo,* inquit, *sed pro iis, quos dedisti mihi.* Illud, *Dedisti,* persæpe ponit, ut idipsum Patri visum esse intelligant. Deinde quia sæpe dixerat, *Tui sunt, et tu mihi illos dedisti,* ut pravam suspicionem tollat, ne quis putaret imperium suum esse recens, et se nunc illos accepisse; quid ait? 10. *Omnia mea tua sunt, et tua mea sunt, et clarificatus sum*

c Morel. τὸ παρ' αὐτοῦ.

Æqualitas Patris et Filii. *in eis.* Viden' æqualitatem? Ne enim audiens, *Dedisti mihi,* putares eos alienari a Patris potestate, aut antea a potestate Filii, hæc ambo sustulit per ea quæ dixit, ac si ita loqueretur : Ne dum audis, *Mihi eos dedisti,* putes illos esse B a Patre alienos (nam quæ mea sunt, illius sunt); nec audiendo, *Tui erant,* existimes a me fuisse alienos : nam quæ illius sunt, mea sunt. Itaque illud, *Dedisti,* accommodate solum dictum est. Nam quæ Pater habet, Filii sunt; et quæ Filius habet, Patris. Illud autem non de Filio secundum hominem dici potest, sed quatenus major est. Nam quod minoris est, majoris etiam esse nemini non notum est; contrarium vero, minime. Hic autem conversio est, quæ conversio æqualitatem indicat. Joan. 16. 15. Hoc alibi quoque declarabat, *Omnia* quæ Patris sunt, *mea sunt,* de cognitione loquens. Illud porro, *Dedisti mihi,* et similia, declarant ipsum non ut C alienum illos abripuisse, sed proprios accepisse. Deinde causam et demonstrationem affert, dicens, *Et clarificatus sum in eis;* id est, Vel potestatem in eos habeo, vel glorificabunt me, cum et tibi credent et mihi, similiterque glorificabunt. Quod si non similiter glorificatus est in eis, non jam sua sunt quæ illius sunt. Nemo enim glorificatur in quibus potestatem non habet.

2. Quomodo autem similiter glorificatus est? Omnes pro eo, ut pro Patre moriuntur, et perinde atque Patrem illum prædicant : et ut omnia in ejus nomine fieri dicunt, sic et in nomine Filii. **11.** *Et* D *jam non sum in mundo, et hi in mundo sunt.* Hoc est, Quamvis in carne non videar, per hos glorificor. Cur frequenter dicit, In mundo non sum; et, Relinquo illos, eos tibi commendo; et, v. 12. Cum essem in mundo, ego servavi eos? Nam si quis illa simpliciter accipiat, multa sequentur absurda? Qua enim ratione ipse in mundo non sit, et cum hinc migrat, alteri ipsos commendet? Hæc enim E

γὰρ μὴ, ἀκούων, ὅτι Ἔδωκάς μοι, νομίσ
ἀλλοτριοῦσθαι τῆς τοῦ Πατρὸς ἐξουσίας, ἢ τ
τῆς τοῦ Υἱοῦ, ἀμφότερα ἀνεῖλεν, εἰπὼν ἅ
ὡσανεὶ ἔλεγε· μήτε ἀκούων, ὅτι Ἐμοὶ αὐτο
B νομίσῃς αὐτοὺς ἀλλοτρίους εἶναι τοῦ Πατρ
ἐμὰ, αὐτοῦ ἐστι)· μήτε ἀκούων, ὅτι Σοὶ ἦ
σῃς ἀλλοτρίους αὐτοὺς εἶναι ἐμοῦ· τὰ γὰρ
ἐστιν. Ὥστε τὸ, Ἔδωκας, συγκαταβάσ
ἕνεκεν εἴρηται. Ἅπερ γὰρ ὁ Πατὴρ ἔχει,
ἐστι· καὶ ἅπερ ὁ Υἱὸς ἔχει, τοῦ Πατρός.
οὐδὲ ἐπὶ Υἱοῦ κατὰ ἄνθρωπον δύναται λέγε
ἐπειδὴ μείζονός ἐστιν. Τὸ μὲν γὰρ τοῦ ἐ
ὅτι τοῦ μείζονός ἐστι, παντί που δῆλον· τὸ
λιν, οὐκέτι. Ἐνταῦθα δὲ ἀντιστρέφει, ἡ δὲ ἀ
τὴν ἰσότητα δηλοῖ. Τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ δηλ
Πάντα τὰ τοῦ Πατρός μου, ἐμά ἐστι, παρ
διαλεγόμενος· τὸ δὲ, Ἔδωκάς μοι, καὶ ὅσ
C ἵνα δείξῃ, ὅτι οὐχ ὡς ἀλλότριος ἐλθὼν αὐτο
σατο, ἀλλὰ τοὺς ἰδίους ἔλαβεν. Εἶτα καὶ τ
τίθησι καὶ ἀπόδειξιν, λέγων· Καὶ δεδόξασμ
τοῖς· τουτέστιν, ἢ ὅτι ἐξουσίαν αὐτῶν ἔχω,
ξάσουσιν ἐμὲ, σοὶ πιστεύοντες καὶ ἐμοὶ, κα
σιν ὁμοίως. Εἰ δὲ οὐχ ὁμοίως δεδόξασται
οὐκέτι αὐτοῦ ἐστι τὰ ἐκείνου. Οὐδεὶς γ
οὐκ ἔχει ἐξουσίαν δοξάζεται.

Πῶς δὲ δεδόξασται ὁμοίως; Ἅπαντες ὑμ
θνήσκουσιν ὑπὲρ αὐτοῦ, ὡς καὶ ὑπὲρ τοῦ Π
κηρύσσουσιν, ὥσπερ καὶ τὸν Πατέρα· καὶ
D τῷ ὀνόματι αὐτοῦ λέγουσι πάντα γίνεσθαι
ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Υἱοῦ. Καὶ οὐκέτι εἰμὶ ἐν
καὶ οὗτοι ἐν τῷ κόσμῳ εἰσί. Τουτέστι, κἂν
μαι κατὰ σάρκα, διὰ τούτων δοξάζομαι.
δὲ συνεχῶς λέγει, ὅτι ἐν τῷ κόσμῳ οὐκ εἰμ
ἐπειδὴ ἀφίημι αὐτοὺς, σοὶ αὐτοὺς παρατίθ
ὅτε ἤμην ἐν τῷ κόσμῳ, ἐγὼ τετήρηκα
γὰρ ταῦτα ἁπλῶς ἐκλάβοι τις, πολλὰ ἕψετ
E πα. Πῶς γὰρ ἂν ἔχοι λόγον, τὸ μὴ εἶναι

a Alii habent *ἀλλ' ἐπειδὴ μείζονος ἐστιν ἰσοτιμίας. τὸ μὲν γάρ.* Alii *ἀλλ' ἐπειδὴ μείζονός ἐστιν παντί που δῆλον.* Savil. *ἀλλ' ἐπειδὴ μεῖζόν εἰσιν ἰσοτ.* Morel. *ἀλλ' ἐπειδὴ μεῖζόν ἐστιν.* Vox illa *ἰσοτιμίας* hic omnia turbat. Quæ cum in tribus Manuscriptis non habeatur, hic omissa fuit. Locum itaque sic Latine convertimus : *Illud autem non de Filio secundum hominem dici potest; sed quatenus major est. Nam quod minoris est, majoris etiam esse nemini non notum est; contrarium vero minime. Hic autem conversio est, quæ conversio æqualitatem indicat.* Hæc porro omnia referuntur ad superius allata Evangelii verba : *Omnia mea tua sunt, et tua mea sunt,* quæ æqualem Patri Filium confirmant. Illud vero de Filio secundum hominem dici non potest, sed quatenus major sive Deus est. *Na*
noris est, majoris etiam esse nemini non
contrarium vero minime. Christus Deus di
esse, crucifigi, pati; Christus homo non di
lis Patri. In his autem verbis, *mea tua sunt*
sunt, conversio est, quæ æqualitatem Filii
dicat. Hanc puto Chrysostomi mentem e
verbis quædam adhuc difficultas remaneat.
sic restaurare nititur Boisius in Editione S
δὲ οὐδὲ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ κατ' ἀνθρωπότητα δύνατ
ἀλλ' ἐπειδὴ κατὰ θεότητα ἔλαχεν ἰσοτιμίας.
non est seriem dictorum restituere, sed
dere seriem.

verba sunt hominis simplicis, qui perpetuo ab illis
440 separaretur. Viden' eum plurima humano more
A loqui, ac secundum illorum captum, qui putabant
se ex illius præsentia magis in tuto esse? Qua-
propter ait, *Quando eram cum eis, servabam* v. 12.
illos. Atqui dicit, *Venio ad vos;* et, *Vobiscum* Matth.
sum usque ad consummationem. Quomodo 20.
ergo, tamquam ab illis separandus, hæc loquitur?
Ut dixi, secundum illorum opinionem, ut paulum
respirarent audientes illum ita loquentem, et illos
Patri commendantem. Quia enim multis ab eo
auditis consolatoriis verbis, non obtemperabant,
B demum Patrem alloquitur, suam erga illos dile-
ctionem exhibens; ac si diceret, Quia me ad te
evocas, illos in tuto constitue. Ego enim ad te
venio. Quid dicis? nonne tu potes illos servare?
Etiam, possum. Cur ergo hæc dicis? *Ut habeant* v. 13.
gaudium meum plenum; id est, Ut ne pertur-
bentur, imperfectiores cum sint. His verbis osten-
dit se ad illorum quietem et gaudium hæc omnia
sic loquutum esse: nam aliter contrarius esse sermo
videtur. *Nunc autem non sum in mundo, et hi*
in mundo sunt. Ita enim opinabantur illi; interim
vero illorum infirmitati se attemperat. Si enim Chr
C dixisset, Ego servo illos, non credidissent: qua- disci
propter ait: *Pater sancte, serva illos in* rum i
nomine tuo; hoc est, Per auxilium tuum. **12.** *Cum* mitati s
essem in mundo, ego servabam illos in nomine temper
tuo. Rursus ut homo et ut propheta loquitur:
nusquam enim apparet in nomine Dei quid fecisse.
Quos dedisti mihi, custodivi, et nemo ex eis
periit, nisi filius perditionis, ut Scriptura im-
pleatur. At alibi ait: *Omne quod* dedisti *mihi,* Joan. 6
non perdam ex eo. Atqui non ille tantum periit;
sed et alii multi postea. Quomodo ergo ait, *Non*
perdam? Quantum in me erit, non perdam;
D quod et alibi clarius dicebat: *Non ejiciam eum* Ibid. v.
foras: non mei causa, non me impellente vel re-
linquente. Quod si sponte resiliant, non ex neces-
sitate traham. **12.** *Nunc autem ad te venio*.
Viden' humaniore modo concinnatam orationem?
Itaque si quis velit ex his Filium minuere, mi-
nuet Patrem. Animadverte enim a principio: aliud
quasi docens et explicans dicit, aliud ut præci-
piens: modo docet, ut cum dicit, *Non pro mun-*
do rogo; modo præcipit: Ego custodivi eos usque
modo, *Et nemo periit;* et, *Tu serva eos;* et rur-
sus, *Tui erant, et mihi illos dedisti;* et, *Cum*
E *essem in mundo, servabam illos*. Sed hæc omnia

b Morel. ὅρα μὲν γὰρ ἐξ. [Mox Savil. διδάσκων φησί.]

solvuntur dicendo ipsum eorum imbecillitati se attemperantem hæc dixisse. Cum ait autem, *Nemo ex illis periit, nisi filius perditionis*, addidit : *Ut Scriptura impleretur*. Quam dicit scripturam? Eam quæ de se multa prædixerat. Neque tamen ideo periit, ut Scriptura impleretur. Hac de re multa supra disseruimus, quia hic proprius est Scripturæ modus, quæ dicta ponere videtur quasi eventuum causam. Oportet autem omnia accurate explorare, et dicentis modum, et argumentum, et Scripturæ leges, nisi velimus absurda colligere : *Fratres, nolite pueri fieri mentibus*.

1. Cor. 14. 20.

3. Hoc porro non ad solam Scripturarum intelligentiam legendum est, sed ad vitam probe instituendam. Nam pueruli magna non quærunt, sed quæ nullius sunt pretii mirari solent. Nam currus, equos, aurigam, rotas ex luto factas, cum gaudio respiciunt; si autem regem videant currui aureo insidentem, alborum mulorum jugum, multumque ornatum, ne respiciunt quidem. Puellas quoque fictiles exornant; veras autem puellas conspicuas ne videre quidem volunt : in multisque aliis sic affecti sunt. Hoc multi homines etiam nunc patiuntur : quando cælestia audiunt, ne attendunt quidem; ad lutea vero omnia perinde atque pueri inhiant, terrenas divitias mirantur, iisque hærent, et gloriam et delicias hujus vitæ in pretio habent. Atqui hæc puerilia sunt ut et illa : alia autem vere sunt vitæ, gloriæ et quietis causa. Verum sicut pueri his privati flent, illa vero ne desiderare quidem sciunt : ita se habent multi qui videntur esse viri. Ideo ait : *Nolite pueri esse mentibus*. Pecunias, quæso te, amas, nec manentes, sed illa puerilia crepundia? hinc si videris quempiam nummum plumbeum mirantem, et sese ad illum colligendum inclinantem, pauperrimum illum esse judicas : tu autem cum etiam his viliora colligis, te inter divites annumeras? annon hæc cum ratione pugnant? Illum namque divitem dicemus, qui præsentia omnia contemnit. Nemo enim, nemo sane hæc vilia, argentum, aurum, cæteraque imaginaria deridere voluerit, nisi majorum amore teneatur; sicut nec plumbeum nummum quis spernet, nisi aureos habeat. Et tu itaque cum videris hominem totum orbem prætercurrentem, ne putes alia de causa illum id facere, nisi ut majorem videat

Veræ divitiæ quæ.

καὶ πάλιν· Σοὶ ἦσαν, καὶ ἐμοὶ αὐτοὺς ἔδ
Ὅτε ἤμην ἐν τῷ κόσμῳ, ἐτήρουν αὐτούς.
των ἡ λύσις, τὸ πρὸς τὴν ἀσθένειαν αὐτ
τὰ εἰρημένα. Εἰπὼν δὲ, ὅτι Οὐδεὶς ἐξ αὐτῶ
εἰ μὴ ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, ἐπήγαγεν· Ἱ
πληρωθῇ. Ποίαν γραφήν φησι; Τὴν πολλὰ
προλέγουσαν. Οὐ μὴν διὰ τοῦτο ἀπώλ
481 Γραφὴ πληρωθῇ. Καὶ περὶ τούτου πολλὰ
A σθεν διελέχθημεν, ὅτι ἰδιάζων οὗτος τῆς Γ
ὁ τρόπος, ὡς αἰτιολογίαν τιθεμένης τὰ ἐκ
σεως συμβαίνοντα. Καὶ δεῖ πάντα μετὰ
ἐξετάζειν, καὶ τὸν τρόπον τοῦ λέγοντος, κα
θεσιν, καὶ τοὺς νόμους τοὺς τῆς Γραφῆς
μέλλοιμεν παραλογίζεσθαι· Ἀδελφοὶ γὰρ,
γίνεσθε ταῖς φρεσί.

Τοῦτο δὲ οὐχ ὑπὲρ τῆς τῶν Γραφῶν κα
ἀναγινώσκειν χρὴ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τ
βίον σπουδῆς. Καὶ γὰρ οἱ παῖδες οἱ μικ
μεγάλων οὐκ ἐφίενται, τὰ δὲ μηδενὸς ἄξι
εἰώθασι. Καὶ γὰρ ὀχήματα, καὶ ἵππους, κα
χόμον, καὶ τοὺς τροχοὺς, πάντα ἐξ ὀστρά
B μένα χαίρουσι βλέποντες· ἂν δὲ βασιλέα
ἐπ' ὀχήματος ἴδωσι χρυσοῦ, καὶ ἡμιόνων
κῶν, καὶ πολὺν τὸν κόσμον, οὐδὲ ἐπιστρέ
νύμφας πάλιν ἀπὸ μὲν τῆς αὐτῆς ὕλης λ
ποιημένας, καλλωπίζουσι· τὰς δὲ ὄντως
λαμπούσας, οὐδὲ ἴσασι· καὶ ἐπὶ πολλῶν
αὐτὸ πάσχουσι. Τοῦτο πολλοὶ καὶ τῶν ἀνθ
μένουσι νῦν. Τὰ μὲν γὰρ τῶν οὐρανῶν
οὐδὲ προσέχουσι· πρὸς δὲ τὰ πήλινα πα
τοῖς παισίν εἰσιν ἐπτοημένοι, καὶ τὸν ἀ
πλοῦτον τεθήπασι, καὶ δόξαν καὶ τρυφὴ
ρόντι βίῳ τιμῶσι· καίτοι αὐτὰ μέν ἐστι τ
C περ ἐκεῖνα· ἐκεῖνα δὲ ζωῆς καὶ δόξης
αἴτια. Ἀλλ' ὥσπερ οἱ παῖδες τούτων μὲν
μενοι κλαίουσιν, ἐκείνων δὲ οὐδὲ γενέσθαι
ἴσασιν· οὕτω δὴ καὶ τῶν ἀνδρῶν εἶναι δοκ
λοί. Διὰ τοῦτό φησι· Μὴ παιδία γίνεσθε
Χρημάτων ἐρᾷς, εἰπέ μοι, καὶ οὐκ ἐρᾷς
μένοντος, ἀλλὰ ἀθυρμάτων παιδικῶν;
τινα ἴδῃς θαυμάζοντα μολύβδου νόμισμ
τακύπτοντα ὥστε ἀνελέσθαι, καὶ καταγ
αὐτοῦ τὴν πενίαν· σὺ δὲ τὰ τούτων εὐτε
άγων, ἐν τοῖς πλουτοῦσι [a] σαυτὸν ἀριθ
ἂν ἔχοι τοῦτο λόγον; Πλούσιον γὰρ
D σομεν, τὸν ὑπερορῶντα τῶν παρόν
δεὶς γὰρ, οὐδεὶς τῶν μικρῶ
χρυσοῦ καὶ τῆς ἄλλης
λάσαι, ἂν μὴ τῶν μειζ

[a] Morel. αὐτόν.

ὀδίνου νομίσματος, ἂν μὴ χρυσοῦ νο-
ίνος ᾖ. Καὶ σὺ τοίνυν ὅταν ἴδῃς ἄν-
ν κόσμον παρατρέχοντα, μηδαμόθεν
οὕτω ποιεῖν, ἢ ἀπὸ τοῦ πρὸς μείζονα
Οὕτω καὶ γεωργὸς τῶν ὀλίγων πυ-
ὅταν μείζονα προσδοκήσῃ τὸν ἀμη-
λου τῆς ἐλπίδος οὔσης, τῶν ὄντων
πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τῆς βεβαίας προσ- E
ποιεῖν. Διὸ δὴ δέομαι καὶ παρακαλῶ,
:ούς, μηδὲ βόρβορον κατέχοντας ἀπο-
:ῶν ἄνωθεν θησαυρῶν, μετὰ καλάμης
τλοῖον εἰς τοὺς λιμένας ἄγοντας. Ὁ
γέτω περὶ ἡμῶν, δυσχεραινέτω πρὸς
αραινέσεως, φλυάρους καλείτω, προσ-
:ς· οὐκ ἀποστησόμεθα συνεχῶς ὑπὲρ
ντες, καὶ συνεχῶς ἐκεῖνο τὸ τοῦ προ- 482
φωνοῦντες ὑμῖν· Τὰς ἁμαρτίας σου ἐν A
τρωσαι, καὶ τὰς ἀνομίας σου ἐν οἰ-
ων, καὶ ἄφαψαι αὐτὰς ἐπὶ σῷ τρα-
ρον μὲν ποιήσῃς, αὔριον δὲ ἀποστῇς.
ια τοῦτο καθημερινῆς δεῖται τροφῆς.
ἡ, καὶ πολλῷ μᾶλλον ἐκείνη· ᵃκἂν μὴ
ιεστέρα γίνεται καὶ αἰσχροτέρα. Μὴ δὴ
λυμένην, ἀγχομένην. Πολλὰ λαμβάνει
μέραν τραύματα, ἐπιθυμοῦσα, ὀργι-
ῦσα, λοιδορουμένη, ἀμυνομένη, βα- B
:οίνυν αὐτῇ καὶ φάρμακα κατασκευά-
δὲ τὸ τῆς ἐλεημοσύνης φάρμακον,
ασιν ἐπιτεθῆναι δυνάμενον. Δότε γὰρ
;σί, καὶ πάντα ὑμῖν ἔσται καθαρά·
ι πλεονεξίαν· τὰ γὰρ ἐκ πλεονεξίας οὐ
δεομένοις δῷς. Ἐλεημοσύνη γάρ, ἡ
μένη ἀδικίας ἐστίν· αὕτη πάντα ποιεῖ
καὶ νηστείας βέλτιον καὶ χαμευνίας.
ι μοχθηρότερα καὶ ἐπιπονώτερα, ἀλλ'
έρα· φωτίζει ψυχήν, λιπαίνει, καλὴν
. Οὐχ οὕτω τοὺς ἀθλητὰς ὁ τῆς ἐλαίας
ὡς τοὺς ἀγωνιστὰς τῆς εὐσεβείας τουτὶ
ῥᾶται. Ἀλείφωμεν τοίνυν τὰς χεῖρας, C
:ίπαλον ἀντάρωμεν καλῶς. Ὁ μελε-
ιεόμενον, ταχέως καὶ τοῦ πλεονεκτεῖν
ι διατελῶν ἐν τῷ διδόναι πένησι, τα-
ἀποστήσεται, καὶ οὐδὲ μέγα φρονήσει
γὰρ τοὺς τετραυματισμένους συνεχῶς
ὸς, συστέλλεται ῥᾳδίως, ἐν ταῖς ἑτέ-
ρὴν ἀνθρωπίνην καθορῶν φύσιν· οὕτω

mundum. Sic et agricola paulum frumenti despicit, cum majorem sperat messem. Si vero cum adhuc incerta spes est, quæ habemus contemnimus : multo magis id agendum, cum secura est exspectatio. Quamobrem, quæso et obsecro, ne nos ipsos mulctemus, neve cœnum possidentes, supernis nos thesauris privemus, dum culmis et paleis onustam navim in portum agimus. Carpat si quis velit monitionum frequentiam, nugaces nos appellet, fastidiosos, onerosos: non cessabimus hæc frequenter monere, et prophetæ dictum illud vobis omnibus repetere : *Peccata tua eleemosynis redime, et iniquitates tuas miserationibus pauperum, et suspende illas in collo tuo.* L
Ne hodie facias, et cras desistas. Nam ut hoc corpus quotidiano eget cibo, ita quoque anima; imo longe magis anima; et nisi eroget, et infirmior evadit et turpior. Ne despiciamus pereuntem, præfocatum. Multa quotidie excipit vulnera ex cupiditate, ira, desidia, ex conviciis, vindicta, invidia. Ipsi ergo pharmaca sunt apponenda. Neque parvum est eleemosynæ pharmacum, quod omnibus apponi potest vulneribus. *Date eleemosynam,* inquit, *et omnia vobis munda erunt:* L
eleemosynam, non rapinam : quæ ex rapina dantur, non manent, etsi illa egenis largiaris. Eleemosyna enim est, quæ omni caret iniquitate : hæc omnia pura efficit : hæc melior est jejunio et humi cubatione. Etsi illa molestiora sint et laboriosiora ; hæc tamen lucri majoris est : animam illuminat, fovet, formosam reddit. Non sic athletas oleum roborat, ut pietatis certatores hoc oleum recreat. Ungamus ergo manus, ut strenue illas contra inimicum attollamus. Qui egenorum misereri cogitat, cito ab avaritia absistet. Qui pauperibus erogare perseverat, statim iram deponet, et numquam altum sapiet. Quemadmodum enim vulneratos sæpe curans medicus, facilius reprimitur, dum in alienis calamitatibus humanam conspicit naturam : sic et nos si ad pauperes [illegible] nos contulerimus, facilius philosophabimur, [illegible] que divitias admirabimur, neque [illegible] piam præsentia bona ducemus, sed [illegible] ciemus, et sublimes ad [illegible] consequemur æterna, gratia et [illegible]

ιου. Plumbei veterum ar
tur.
Mss. uno [Cod. 705
Itaque vero lectio
, *nisi deponat, nisi*

nam; κἂν μὴ [illegible]
cibo supra agitar [illegible]
leemosyna. B [illegible]
ταλάξῃ. N [illegible]

nostri Jesu Christi, quicum Patri gloria, simulque Spiritui sancto, in sæcula sæculorum. Amen.

καὶ ἡμεῖς [b] ἐὰν ταῖς τῶν πενήτων συνειοίλθω
χουρίαις, φιλοσοφήσομεν εὐκόλως, καὶ οὐ (
μεθα πλοῦτον, οὐδὲ μέγα τι τὰ παρόντα ἡγ
D ἀλλὰ καταφρονήσομεν πάντων, καὶ μετάρσιο
νοι πρὸς τὸν οὐρανὸν, εὐκόλως ἐπιτευξόμεθα
νίων ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τ
ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ
ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶ
Ἀμήν.

b Alii ἐὰν ἐν ταῖς τῶν.

HOMILIA LXXXII.

ΟΜΙΛΙΑ πβ'.

CAP. XVII. v. 14. *Ego dedi eis sermonem tuum, et mundus eos odio habuit, quia non sunt de mundo, sicut ego non sum de mundo.*

1. Cum virtute præditi a scelestis vexamur, et
virtutis studiosi ab illis deridemur, ne id ægre
vel moleste feramus. Hæc quippe natura virtutis
est, quæ ubique apud improbos odium parere solet. Cum enim probe viventibus invideant, et putantes id in suam cedere defensionem, si aliorum
gloriam dejiciant, oderunt illos, utpote contraria
sectantes, et nihil non agunt, ut illorum vitam
traducant. Verum ne doleamus: illud enim vir-
Joan. 15. 19. tutis indicium est. Ideo ait Christus: *Si de mundo essetis, mundus quod suum est amaret*; et
Luc. 6. 26. alibi rursum, *Væ vobis cum benedixerint omnes homines*. Propterea hic quoque dicit: *Sermonem tuum dedi eis, et mundus eos odio habuit*.
Rursumque causam affert cur tanta Patris cura
digni sint. Nam propter te, inquit, et sermonem
tuum odio habiti sunt, itaque digni prorsus sunt
providentia tua. 15. *Non rogo ut tollas eos de mundo, sed ut serves eos a malo*. Rursus sermonem explicat et clariorem reddit: quo nihil
aliud declarat, quam se multam illorum curam
habere, quod illos tam diligenter commendet.
Atqui ipse dicebat, Patrem omnia quæ ipsi petierint facturum esse; quomodo ergo hic pro illis
rogat? Nulla alia, ut dixi, de causa, quam ut dilectionem suam demonstret. 16. *De mundo non*
Joan. 17. 6 *sunt, sicut ego non sum de mundo*. Cur ergo alibi
dixit, *Quos dedisti mihi de mundo, tui erant?*
Illic de natura loquebatur; hic de operibus malis.
Et longo illos encomio celebrat: primo, quod non
sint de mundo; deinde, quod ipse illos dederit,

Ἐγὼ δέδωκα αὐτοῖς τὸν λόγον σου, καὶ ὁ κό
σησεν αὐτοὺς, ὅτι οὐκ εἰσὶν ἐκ τοῦ κόσμ
ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ κόσμου.

E Ὅταν ἐνάρετοι γενόμενοι διωκώμεθα
πονηρῶν, καὶ τῆς ἀρετῆς ἐφιέμενοι χλευαζό
ἐκείνων, μὴ ἀλύωμεν μηδὲ δυσχεραίνωμεν.
γὰρ τὸ πρᾶγμα τὴν φύσιν ἔχει, καὶ παντα
εἴωθε τίκτειν ἡ ἀρετὴ παρὰ τοῖς πονηροῖς.
483 τες γὰρ τοῖς ἐπιεικῶς βιοῦν βουλομένοις,
A νοι παρασκευάζειν ἑαυτοῖς ἀπολογίαν, ἐὰν
δόξαν καταβάλωσι, μισοῦσί τε ὡς τὰ ἐναντ
τας, καὶ πάντα πράττουσιν ὑπὲρ τοῦ κα
τὸν βίον τὸν ἐκείνων. Ἀλλὰ μὴ ἀλγῶμεν·
ἀρετῆς σημεῖον. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστός
ἐκ τοῦ κόσμου ἦτε, ὁ κόσμος ἂν τὸ ἴδιον ἐ
ἀλλαχοῦ πάλιν, Οὐαὶ ὑμῖν, ὅταν καλῶς ὑμ
πάντες οἱ ἄνθρωποι. Διὰ τοῦτο καὶ ἐνταῦθά
λόγον σου δέδωκα αὐτοῖς, καὶ ὁ κόσμος ἐμ
τούς. Πάλιν λέγει τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἄξιοι
λῆς παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐπιμελείας τυχεῖν.
B ἐμισήθησαν, φησὶ, καὶ τὸν λόγον τὸν σὸν
καιοι πάσης ἂν εἶεν ἀπολαῦσαι προνοίας. (
ἵνα ἄρῃς αὐτοὺς ἐκ τοῦ κόσμου, ἀλλ' ἵνα τη
τοὺς ἐκ τοῦ πονηροῦ. Πάλιν σαφηνίζει τὸν
λιν τρανότερον ἐργάζεται· ὅπερ οὐδὲν ἄλλ
δεικνυμένου, ἢ ὅτι πολλὴν αὐτῶν ποιεῖτα
νίαν, τῷ μετὰ ἀκριβείας ποιεῖσθαι τὴν ὑ
παράκλησιν. Καὶ μὴν αὐτὸς ἔλεγεν, ὅτι πάν
[a] ὁ Πατὴρ, ὅσα ἂν αἰτήσωσι. Πῶς οὖν ἐντ
ὑπὲρ αὐτῶν παρακαλεῖ; Οὐδὲν ἄλλο, ὅπερ
τὴν ἀγάπην ἐνδεικνύμενος. Ἐκ τοῦ κόσμου
καθὼς ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ κόσμου. Πῶς οὐ
φησιν, Οὓς ἔδωκάς μοι ἐκ τοῦ κόσμου, σοὶ ἦ
C μὲν τὴν φύσιν λέγων, ἐνταῦθα δὲ περὶ πρ

a Alii ὁ πατὴρ ἅπερ αἰτήσωσι.

et quod sermonem servaverint, ideoque odio habeantur. Quod si dicat, *Sicut ego non sum de mundo,* ne turberis. Illud enim, *Sicut,* hic non accuratam denotat æqualitatem. Ut enim cum de ipso et de Patre illud, *Sicut,* dicitur, multa ob naturæ cognationem indicatur æqualitas : sic cum de ipso et de nobis dicitur, multa significatur diversitas ob magnum et infinitum discrimen inter utramque naturam. Nam si *Peccatum non fecit, neque dolus inventus est in ore ejus,* quomodo possint apostoli illi comparari? Quid ergo

Æqualitas personarum Patris et Filii.

Isai. 53. 9. 1. Petr. 2. 22.

D sibi vult, *De mundo non sunt?* Ad aliud respiciunt, nihil cum terra commune habent, sed cælorum facti sunt cives. His vero amorem suum ostendit, cum apud Patrem laudat illos, et Genitori commendat. Cum dixit autem, *Serva eos,* non solum rogat ut a periculis illos eruat; sed etiam, ut in fide permaneant : ideo addidit, 17. *Sanctifica eos in veritate tua;* sanctos redde per donum Spiritus et per recta dogmata; ut cum dicit, *Mundi estis propter sermonem, quem loquutus sum vobis;* idipsum nunc ait : Institue Joan. 15. 3.

E illos, doce veritatem. Atqui hoc Spiritum facere dicit. Cur autem illud a Patre nunc postulat? Ut rursum æqualitatem discas. Recta quippe de Deo dogmata animam sanctificant. Si autem verbo sanctificari dicit, ne mireris. Quod vero de doctrina loquatur, his verbis innuit : *Sermo tuus veritas est;* hoc est, Nihil mendacii in ipso; omnino quippe oportet omnia dicta ejus evenire; et quod nihil figuratum vel corporeum, sic rursum ostendit, ut et Paulus de Ecclesia ait : *San-* Ephes. 5. 26.

484

A *ctificavit eam in verbis.* Solet enim verbum Dei purgare. Videtur autem mihi illud, *Sanctifica eos,* aliud quoque significare; nempe, Segrega eos verbo et prædicationi; quod ipsum ex sequentibus liquet. 18. *Sicut enim me,* inquit, *misisti in mundum, et ego misi eos.* Quod et Paulus dicit, *Ponens in nobis verbum reconciliationis.* 2. Cor. 5. 19.
Pro quo enim Christus abiit, pro hoc hi orbem comprehenderunt. Illud vero, *Sicut,* non similitudinis est inter ipsum et apostolos : (quomodo enim aliter homines mitti poterant?) sed mos est

B ei de futuro ut de præterito loqui. 19. *Et pro eis sanctifico meipsum, ut sint sanctificati in veritate.* Quid est, *Sanctifico meipsum?* Offero tibi sacrificium. Sacrificia vero omnia, sancta dicuntur, et proprie sancta quæ Deo consecrata sunt. Cum enim olim in figura sanctificatio esset in

ove; nunc autem non in figura, sed in ipsa veritate sit: ideo ait: *Ut sint sanctificati in veritate tua.* Etenim illos tibi consecro et oblationem facio. Sive propter caput hoc fieri dicit, sive quia ipsi
Rom. 12. 1. immolabantur. Constituite, inquit, membra vestra
Psal. 43. 22. *Hostiam viventem, sanctam;* et, *Æstimati sumus sicut oves occisionis;* et, Sine morte hostiam eos facit et oblationem. Quod enim suam immolationem subindicaret dicens, *Sanctifico*, ex sequentibus palam est. 20. *Non pro eis autem rogo tantum, sed et pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me.* Quia enim pro ipsis moriebatur (dixit vero, *Pro eis sanctifico meipsum*); ne quis putaret, ipsum id pro apostolis tantum facere, addidit: *Non pro his rogo solum, sed pro credentibus per sermonem eorum in me.*

2. Hinc iterum illorum erigit animos, indicans multos futuros discipulos. Cum enim id, quod præcipuum habebant, commune fecerit, rursum illos consolatur, ostendens illos aliorum salutis causam fuisse. Cum autem de illorum salute loquutus esset, indicassetque ipsos sanctificari fide et immolatione, de concordia demum loquitur, et in hoc sermonem claudit; hinc exorsus eodem-
Joan. 13. 34. que desinens. Principio dixerat, *Mandatum novum do vobis;* et nunc, 21. *Ut sint unum, sicut tu, Pater, in me, et ego in te.* Iterum illud, *Sicut*, non exactam æqualitatem hic exprimit; neque enim ita unum esse poterant; sed
Luc. 6. 36. quantum hominibus fas est: ut cum dicit, *Estote misericordes, sicut Pater vester.* Quid sibi vult illud, *In nobis?* In fide in nos. Quia enim nihil ita omnes perturbat ut dissensio, id agit, ut unum fiant. Quid ergo? an hoc effecit? inquies. Sane quidem; omnes enim qui per apostolos crediderunt, unum sunt: etiamsi quidam ex illis disjuncti fuerint. Neque enim hoc illum latuit, imo id ille prædixit, et significavit hoc ex hominum desidia provenire. *Ut mundus credat quia tu*
Joan. 13. 35. *me misisti.* Quod etiam in principio dixit: *In hoc cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si invicem diligatis.* Et quomodo hinc erant credituri? Quia pacis es Deus, inquit. Si ergo quæ ex iis didicerunt servaverint, a discipulis Magi-

πᾶσαι ἅγιαι λέγονται· καὶ κυρίως ἅγια τὰ
ἀνακείμενα. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ παλαιὸν ἐν τύπ
σμὸς ἦν ἐν τῷ προβάτῳ· νυνὶ δὲ [b] οὐκ ἔστι
ἀλλ' αὐτῇ τῇ ἀληθείᾳ· διό φησιν· Ἵνα ὦσιν
C νοι ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου. Καὶ γὰρ καὶ αὐτοὺς
τίθημι καὶ ποιῶ προσφοράν. Ἤτοι διὰ τὸ
λὴν τοῦτο [c] γίνεσθαί φησι, ἢ διὰ τὸ καὶ α
σθαι. Παραστήσατε γάρ, φησί, τὰ μέλη ὑμ
ζῶσαν, ἁγίαν· καί, Ἐλογίσθημεν ὡς πρόβ
γῆς· καί, χωρὶς θανάτου θυσίαν αὐτοὺς
καὶ προσφοράν. Ὅτι γὰρ τὴν θυσίαν ᾐνίξα
τοῦ εἰπών, Ἁγιάζω, δῆλον ἐκ τῶν ἑξῆς. *
τούτων δὲ ἐρωτῶ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν
των διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν εἰς ἐμέ. Ἐπειδὴ
αὐτῶν ἀπέθνησκεν [d] (εἶπε δέ, ὅτι Ὑπὲρ αὐτ
ἐμαυτόν)· ἵνα μή τις νομίσῃ, ὅτι ὑπὲρ τῶ
λων τοῦτο μόνον ἐποίει, ἐπήγαγεν· Οὐ π
δὲ ἐρωτῶ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πιστε
τοῦ λόγου αὐτῶν εἰς ἐμέ.

D Ἐντεῦθεν πάλιν ἀνέστησεν αὐτῶν τὰς ψ
ξας ἐσομένους πολλοὺς μαθητάς. Ἐπειδὴ
εἶχον ἐξαίρετον, κοινὸν ἐποίησε, πάλιν αὐτοὺ
θεῖται, δηλῶν καὶ τῆς τῶν ἄλλων σωτηρ
νους αὐτοὺς αἰτίους. Εἰπὼν δὲ καὶ περὶ τῆς
αὐτῶν καὶ τοῦ ἁγιασθῆναι τῇ πίστει καὶ τῇ
λοιπὸν περὶ ὁμονοίας, καὶ εἰς τοῦτο λοιπὸν
τὸν λόγον, ἐντεῦθεν ἀρξάμενος, καὶ [e] εἰς αὐτὸ
Καὶ γὰρ ἀρχόμενός φησιν, Ἐντολὴν καιν
ὑμῖν· καὶ ἐνταῦθα, Ἵνα ὦσιν ἕν, καθὼς σ
E ἐν ἐμοί, κἀγὼ ἐν σοί. Πάλιν τὸ, Καθὼς
βοῦς ἐξισώσεως ἐπ' αὐτῶν· οὐδὲ γὰρ δυνα
ἦν τοσοῦτον, ἀλλ' ὡς ἀνθρώποις δυνατόν·
λέγῃ, Γίνεσθε οἰκτίρμονες, ὡς ὁ Πατὴρ ὑ
ἐστιν, Ἐν ἡμῖν; Ἐν τῇ πίστει τῇ εἰς ἡμ
γὰρ οὐδὲν οὕτως σκανδαλίζει ἅπαντας, ὡς
σθαι, τοῦτο κατασκευάζει ὥστε γενέσθαι
ἥνωσεν αὐτό, φησί; Καὶ σφόδρα ἥνωσεν. Ἀ
οἱ διὰ τῶν ἀποστόλων πιστεύσαντες ἕν ει
485 τινες ἐξ αὐτῶν διεσπάσθησαν. Οὐδὲ γὰρ
A παρέλαθεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ προεῖπε, καὶ
τῶν ἀνθρώπων ῥᾳθυμίας ὄν. Ἵνα ὁ κόσμος
ὅτι σύ με ἀπέστειλας. Ὅπερ οὖν καὶ ἀρχ
γεν, ὅτι Ἐν τούτῳ γνώσονται πάντες, ὅτι
μαθηταί, ἐὰν ἀγαπᾶτε ἀλλήλους. Καὶ πῶ
πιστεύειν ἔμελλον; Ὅτι τῆς εἰρήνης εἶ Θ
Ἂν τοίνυν, ἅπερ ἐξ ὧν ἔμαθον, διατηρήσ
ται τὸν διδάσκαλον ἀπὸ τῶν μαθητῶν οἱ

b Quidam Mss. οὐκ ἔτι.
c Alii γίνεται, φησί.
* [Totum Scripturæ versiculum, qui deerat in Montf., sumsimus e Cod. 705 et Savil., qui tamen πιστευσόντων habet, et ultima verba, διὰ... ἐμέ omittit.]
d Alii εἰπὼν δέ. Hic aliquatenus variat Sa ullo in re discrimine.
e Alii εἰς αὐτὸ τελευτήσας καί.

strum auditores cognoscent : sin dissideant, non dicent Dei pacifici discipulos esse : si pacificus non sim, non confitebuntur me abs te missum fuisse. Viden' quomodo ad finem usque suam cum Patre concordiam probet? **22.** *Et ego claritatem,* B *quam dedisti mihi, dedi eis :* id est, per signa, per doctrinam, et ut concordes sint. Hæc enim claritas est, ut sint unum, quæ etiam signis major est. Quemadmodum enim Deum miramur, quod in natura illa nulla sit dissensio, nulla pugna; et hæc maxima gloria est : Sic et hi, inquit, hinc clari efficiantur. Et cur, inquies, Patrem rogat, hæc det illis, cum seipsum id dare dicat? Nam sive de signis, sive de concordia, sive de pace sermo ipsi sit, hæc eum ipsis præbere dignoscitur. Unde palam erat, consolandi eos gratia petitionem esse factam. **23.** *Ego in eis, et tu in me.* C Quomodo claritatem dedit? In eos adveniens, et Patrem secum habens, ut illos una copulet. Alibi vero non ita loquitur; non enim in se, ait, advenire Patrem, sed ipsum et Patrem advenire, et mansionem apud eum facere; illic Sabellii, hic Arii opinionem confutans. *Ut sint consummati in unum, ut cognoscat mundus quia tu me misisti.* Hoc frequenter dicit, ut ostendat pacem plus quam signa attrahere. Sicut enim contentio dissolvit, ita concordia populat. *Et dilexi eos, sicut me dilexisti.* Hic rursum *Sicut* hoc significat, Sicut D homines amari possunt : signum autem amoris est, quod se pro illis tradiderit. Cum dixisset ergo illos in tuto fore, nec evertendos esse, sanctos futuros, multosque per ipsos credituros esse, illos item magna fruituros gloria esse, non se solum ipsos dilexisse, sed etiam Patrem; loquitur demum de iis quæ post excessum ex hac vita futura sunt, de præmiis et coronis, quæ ipsis repositæ

nes protulerit, Christi verbis. Respicit vero cap. 14, v. 23 : *Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus.* Uterque vero Cod. noster omittit verba, ἀλλ' αὐτὸν καὶ τὸν πατέρα παραγίνεσθαι.]

[d] Alii [inter quos Codd. nostri] τὰ τῶν Σαβελλίων ἐπιστομίζων στόματα, ἐντ. Ibid. quidam Ἀρείου τὴν ἄνοιαν. [Mox Savil. καὶ ἵνα γινώσκῃ.]

[e] Alii ἡ διαίρεσις.

[f] [Savilium sequuti ita edidimus. Cod. 705 ὡς ἀνθρώποις ἀγ. ἐχώρει. Cod. 709 ὡς ἀνθρώποις τὸ ἀγ. συγχωρεῖ. Quod legebatur ὡς ἄνθρωπος, error esse videtur Morellianæ Editionis pro ὡς ἀνθρώποις. Mox καὶ ante τεκμήριον e Savil. et Codd. nostris addidimus.]

[g] Putat Savilius legendum ἐντεῦθεν.

sunt. Nam ait : **24.** ***Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi sum ego, et illi sint mecum.*** Quod ergo semper quærebant dicentes, ***Quo vadis?*** quid dicis? id petendo accipis, et nondum habes?
Matth. 19. 28. cur ergo dicebas eis, ***Sedebitis super sedes duodecim?*** quomodo alia pollicitus es et plura et majora? viden', ipsum omnia sese attemperando dicere?
Joan. 13. 36. Nam quomodo dicebat, ***Sequeris autem postea?*** Verum id ait ad majorem amoris confirmationem. ***Ut videant claritatem meam, quam dedisti mihi.*** Iterum hoc suæ cum Patre concordiæ argumentum est; sublimius quidem prioribus (***Ante constitutionem mundi,*** inquit), sed cum quadam tamen attemperatione : nam ait, ***Dedisti mihi.*** Quod si res non ita sit, adversarios libenter interrogaverim : Qui dat subsistenti certe dat : ergo cum prius ipsum genuisset, postea ipsi gloriam dedit, cum ante eum sine gloria reliquisset? Quod qua ratione stare possit? Viden' hic, ***Dedisti***, intelligendum esse, genuisti? Sed cur non dixit, Ut participent, sed, ***Ut videant claritatem?***

3. Hic subindicat omnimodam hanc esse requiem, ad Filium Dei spectare. Hoc enim claros
2. Cor. 3. 18. reddit : quod et Paulus inquit : ***Revelata facie gloriam Domini speculantes.*** Ut enim qui radios aspiciunt, et aere tenuissimo fruuntur, ex visu voluptatem percipiunt : sic et tunc erit, imo id longe majorem nobis pariet voluptatem. Ostendit etiam, id non esse quod videtur, sed tremendam quamdam substantiam. **25.** ***Pater juste, et mundus te non cognovit.*** Quid hoc sibi vult? quænam hic consequentia? Hic declarat neminem nosse Deum, nisi eos qui Filium cognoscunt; hoc est, Vellem omnes hoc in statu esse; sed te non noverunt, etsi nihil possint arguere. Illud enim significat, ***Pater juste.*** Hic videtur illa dicere, ægre ferens, quod tam bonum, tam justum cognoscere noluerint. Cum enim Judæi dicerent se Deum nosse, ipsum vero non nosse, eo respicit ille dicens: ***Dilexisti me ante mundi constitutionem,*** a Judaïcis accusationibus sese purgans. Nam qui gloriam accepit, qui dilectus fuit ante mundi constitutionem, qui illos voluit hujus gloriæ testes habere, quomodo contrarius Patri fuisset? Non igitur hoc verum est quod dicunt Judæi, quod ipsi te cognoscant, ego autem te ignorem; sed contrarium prorsus : Ego te novi, alii te non noverunt. ***Et***

b Alii λέγεται.
a Alii πολλῷ πλείονα.
b Alii τις οὖσα.

στεφάνων τῶν ὑποκειμένων αὐτοῖς. I
φησὶν, οὓς δέδωκάς μοι, θέλω ἵνα ὅπ
E καὶ αὐτοὶ ὦσιν. Ὅπερ οὖν ἐζήτουν ἀεὶ λέ
ὑπάγεις; τί λέγεις; τοῦτο ἐν αἰτήσει λα
οὐδέπω ἔχεις; πῶς οὖν αὐτοῖς ἔλεγες, Κ
δώδεκα θρόνους; πῶς ἕτερα ἐπηγγείλω
μείζω; ὁρᾷς ὅτι πάντα συγκαταβάσεως ἐ
486 Ἐπεὶ πῶς ἔλεγεν, Ἀκολουθήσεις δὲ ὕσ
A ὑπὲρ πλείονος πληροφορίας καὶ ἐνδείξ
τοῦτό φησιν. Ἵνα θεωρῶσι τὴν δόξαν τ
δέδωκάς μοι. Πάλιν τοῦτο τοῦ πρὸς τὸν Π
νοεῖν σημεῖον, ὑψηλότερον μὲν τῶν πρ
καταβολῆς γὰρ κόσμου, φησὶν), ἔχον
αὐτὸ συγκατάβασιν· Ἔδωκας γάρ μοι
μὴ τοῦτό ἐστιν, ἡδέως ἂν ἐροίμην τοὺς ἐ
ὁ διδοὺς, ὑφεστῶτί τινι δίδωσιν· ἆρ' οὖν
τὸν γεννήσας, ὕστερον τὴν δόξαν ἔδωκ
ἀφεὶς εἶναι ἄδοξον; Καὶ πῶς ἂν ἔχοι λόγο
τὸ, Ἔδωκεν, ἐγέννησέν ἐστι; Διατί δὲ μ
μετέχωσι τῆς δόξης, ἀλλ', Ἵνα θεωρῶσι

B Ἐνταῦθα αἰνίττεται, ὅτι ἡ πᾶσα ἀνά
ἐστὶ, τὸ θεωρεῖν εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ.
καὶ δοξάζεσθαι ποιεῖ· ὃ καὶ Παῦλός φη
καλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου
μενοι. Ὥσπερ γὰρ οἱ πρὸς ἀκτῖνας θε
ἀέρος ἀπολαύοντες λεπτοτάτου, ἀπὸ τῆς ὄ
τὴν ἀπόλαυσιν· οὕτω καὶ τότε, καὶ [a] π
τοῦτο ἡμῖν ἐργάσεται τὴν ἡδονήν. Ἅμα
κνυσιν, ὅτι οὐ τοῦτό ἐστι τὸ ὁρώμενον,
[b] τις οὐσία. Πάτερ δίκαιε, καὶ ὁ κόσμος
C Τί βούλεται τοῦτο; ποίαν ἔχει τὴν ἀκολ
κνυσιν ἐνταῦθα μηδένα εἰδότα Θεὸν, ἀ
τοὺς τὸν Υἱὸν ἐπεγνωκότας. Ὃ δὲ λέγ
ἐστιν· ἐβουλόμην ἅπαντας τοῦτο εἶναι
ἔγνωσάν σε, καίτοι οὐδὲν ἔχοντες ἐγκα
γάρ ἐστι, Πάτερ δίκαιε. Ἐνταῦθά μοι δο
χεραίνων ταῦτα λέγειν, ὅτι τὸν οὕτως ἀγ
καιον οὐκ ἠθέλησαν ἐπιγνῶναι. Ἐπειδὴ γ
ἔλεγον τὸν Θεὸν εἰδέναι, * αὐτὸν δὲ μὴ ε
τοῦτο ἀποτείνεται λέγων, ὅτι Ἠγάπησάς
ταβολῆς κόσμου, ἀπολογίαν συντιθεὶς π
τηγορίας τὰς Ἰουδαϊκάς. Ὁ γὰρ δόξαν λα
πηθεὶς πρὸ καταβολῆς κόσμου, ὁ μάρτυρ
D νος ἔχειν αὐτοὺς τῆς δόξης ἐκείνης, πῶς
τῷ Πατρί; Οὐ τοίνυν τοῦτό ἐστιν ὅπερ φα
δαῖοι, ὅτι αὐτοὶ μέν σε γινώσκουσιν, ἐγὼ

* [Hæc, αὐτὸν δὲ μὴ εἰδέναι, supplevimus Codd.]

hi cognoverunt, quia tu me misisti. Viden' illum hic eos subindicare, qui dicebant ipsum non ex Deo esse, et ad hoc omnia reducere? 26. *Et notum feci eis nomen tuum, et notum faciam.* Atqui dixisti perfectam cognitionem esse Spiritus: verum ea quæ sunt Spiritus, mea sunt. *Ut dilectio qua dilexisti me, in ipsis maneat, et ego in ipsis.* Nam si didicerint quis tu sis, tunc
E scient me abs te non esse sejunctum, sed maxime dilectum, verum Filium et conjunctum tibi. Qui hoc ut par est credent, et fidem in me et dilectionem firmam servabunt. Si ipsi ut oportet diligant, ego in illis manebo. Viden' quomodo in optimum finem desiit, in dilectionem nempe, omnium matrem bonorum? Credamus ergo, et diligamus
487 Deum, ne de nobis dicatur: *Confitentur se nos-*
A *se Deum, factis autem negant;* et iterum, *Fidem negavit, et est infideli deterior.* Cum enim ille servis, cognatis et alienis opituletur, tu vero ne congeneres quidem cures, quæ demum erit tibi defensio, cum Deus propter te blasphemetur, et contumeliis impetatur? Perpende enim quot nobis Deus bene faciendi occasiones dederit. Hunc, inquit, ut sanguineum, hunc ut amicum, illum ut vicinum, illum ut concivem, alium ut hominem miserare. Quod si horum nihil te retineat, sed omnia vincula dissolvas, audi Paulum dicentem,
B te esse infideli deteriorem: quia ille cum nihil audisset de eleemosyna, vel de cælestibus, te tamen humanitate superavit: tu vero jussus inimicos diligere, propinquos ut inimicos respicis, et pecuniis magis parcis, quam corporibus. Atqui divitiæ absumtæ nihil damni patientur; hic vero contemtus peribit. Quis ergo furor pecuniis parcere, et cognatos despicere? undenam hic amor sic invaluit? unde tanta inhumanitas atque crudelitas? Si quis enim, quasi in summo theatro sedens, totum spectet mundum; imo si placet, civitatem
C unam interim spectemus.

Deus credendus et diligendus. *Tit.* 1. 16. 1. *Tim.* 5. 8.

4. Si quis ergo in sublimi sedens humana omnia videre posset, cogita quantam reprehenderet stultitiam, quantas funderet lacrymas, quam effuse rideret, quantum odium conciperet. Ea enim facimus, quæ risu, furore, lacrymis et odio digna sint. Ille canes alit, ut feras capiat, qui ipse in feritatem incidit: ille asinos et tauros, ut lapides transferat, dum homines despicit fame per-

Vitia quanta apud Christianos.

709], recte. [Legebatur ἀπήρτησεν]
a Ita Morel. Savil. ἐμπίπτων.

euntes. Aurum immensum impendit, ut lapideos homines faciat; illos autem qui vere homines sunt, lapidei tamen per calamitatem effecti, contemnit. Alius laminas aureas colligens, muros circum misere exornat, pauperum autem pectora nuda cernens, nihil flectitur. Alii vestibus novas excogitatas vestes addunt; dum alius nihil habet quo corpus nudum tegat. In judiciis iterum alius alium devorat. Alius in meretrices et parasitos sua profundit, alius in mimos et saltatores, ille in splendida ædificia, alius impendit in emendis prædiis et domibus. Ille usuras computat, alius usurarum usuras: ille syngraphas edit cædibus plenas, neque nocturna fruitur quiete, in aliorum mala vigilans. Illucescente die, alius ad iniquum lucrum, alius ad lascivam impensam, alius ad peculatum pergit. In superfluis et vetitis magnum studium: in necessariis nihil curarum. Qui judicant, judicum nomen habent; re autem fures et homicidæ sunt. Si quis lites, si quis testamenta exploret, in his quoque mille scelera reperiet, fraudes, furta, insidias. In his otium omne versatur: spiritualium vero ratio nulla; sed ecclesiam videndi solum causa omnes frequentant. At non est hoc quod quærimus, sed operibus nobis et puro animo est opus. Sin autem in avaritiæ studio totam transigas diem, posteaque hic ingressus pauca verba dixeris, non modo Deum non placasti, sed multum irritasti. Si enim tibi Dominum conciliare volueris, opera exhibe: disce calamitatum molem, respice nudos, famelicos, injuria læsos: multas tibi exhibendæ humanitatis vias aperuit. Ne itaque nos ipsos decipiamus, frustra et in cassum vivendo, neque, quia nunc bene valemus, despiciamus; sed cogitantes nos sæpe in morbum delapsos, et in extremis positos, terrore et futurorum exspectatione pene mortuos fuisse, vereamur ne in eadem ipsa et in parem metum incidamus, et hinc meliores evadamus: cum nunc simus mille criminibus obnoxii. Qui judices sedent, leonibus canibusque sunt similes; qui in foro, vulpibus. Qui in otio degunt, non ut deceret, otio fruuntur, tempus omne in theatris et hujusmodi malis consumentes. Ac qui hæc emendet nullus est; qui his invident et mordentur, quod non paria illis præstare possint, multi: ita ut hi quoque puniendi sint, etiamsi mala non agant. *Non solum enim hæc faciunt, sed et cum facientibus consentiunt.* (Rom. 1. 32.) Animus enim illis perinde corruptus est: unde

δὲ περιορᾷ, λιμῷ τηκομένους. Καὶ χρυσίο
D ρον δαπανᾷ, ἵνα λιθίνους ἀνθρώπους ἐργά
δὲ ὄντως ἀνθρώπους λιθίνους γενομένους δ
κουχίας, ὑπερορᾷ. Ἕτερος ψηφῖδας χρυσ
μετὰ πολλῆς ταλαιπωρίας περιβάλλει τοὶ
τὰς δὲ γαστέρας τῶν πενήτων γυμνὰς ὁρῶ
κάμπτεται. Καὶ οἱ μὲν τοῖς ἱματίοις αὐτ
πάλιν ἐπινοοῦσιν· ἕτερος δὲ οὐδὲ αὐτὸ τὸ
μνὸν περιβάλλειν ἔχει. Ἐν δικαστηρίοις
ἄλλος ἄλλον κατέπιεν· ἄλλος εἰς πόρνας ἀ
εἰς παρασίτους· ἕτερος εἰς μίμους καὶ ὀ
εἰς οἰκοδομὰς ἕτερος λαμπρὰς, εἰς ἀγορασ
E καὶ οἰκιῶν. Πάλιν ὁ μὲν τόκους ἀριθμεῖ, ὁ
τόκων, ὁ δὲ γραμματεῖα [b] συντίθησι πολλ
φόνων, καὶ οὐδὲ τὴν ἀπὸ τῆς νυκτὸς ἀνάπ
ποῦται, ἐπὶ τοῖς ἑτέρων κακοῖς ἀγρυπνῶ
δὲ γενομένης, ὁ μὲν ἐπὶ κέρδος ἄδικον, ὁ
πάνην ἀσελγῆ, οἱ δὲ ἐπὶ κλοπὴν δεδημ
τρέχουσι. Καὶ τῶν μὲν περιττῶν καὶ κε
488 πολλὴ ἡ σπουδή· τῶν δὲ ἀναγκαίων οὐδε
A Οἱ δὲ κρίνοντες, τὸ μὲν ὄνομα δικαστῶν
δὲ ἔργον λῃστῶν καὶ ἀνδροφόνων. Κἂν τὰς
ἐξετάσῃ, κἂν τὰς διαθήκας, μυρία πάλιν
ἐνταῦθα κακὰ, δόλους, κλοπὰς, ἐπιβουλάς.
ταῦτα ἅπασα ἡ σχολὴ, τῶν δὲ πνευματι
οὐδείς· ἀλλὰ τὴν ἐκκλησίαν ὑπὲρ τοῦ μόνον
χλοῦσιν ἅπαντες. Τὸ δὲ ζητούμενον οὐ τοῦ
ἀλλ' ἔργων δεῖ ἡμῖν καὶ διανοίας καθαρᾶς.
πᾶσαν ἡμέραν ἀναλώσῃς εἰς πλεονεξίαν, ε
ῥήματα εἰσελθὼν εἴπῃς, οὐ μόνον οὐκ ἐποί
τὸν Θεὸν, ἀλλὰ καὶ παρώξυνας μειζόνως. Ει
B λει καταλλάξαι σου τὸν Δεσπότην, ἔργα
μάθε τὸν φορυτὸν τῶν συμφορῶν, βλέπε τοὺς
τοὺς πεινῶντας, τοὺς ἀδικουμένους· μυρίας
θρωπίας ἔτεμεν ὁδούς. Μὴ τοίνυν ἀπατῶμεν
εἰκῇ καὶ μάτην ζῶντες, μηδὲ, ὅτι νῦν ὑγ
καταφρονήσωμεν· ἀλλ' ἐννοήσαντες ὅτι πολ
νόσον καταπεσόντες, καὶ εἰς ἔσχατον ἀῤῥωσ
θόντες, ἀπεθάνομεν τῷ δέει καὶ τῇ προσδ
μελλόντων, προσδοκήσωμεν πάλιν εἰς τὰ αὐ
πεσεῖσθαι, καὶ τὸν αὐτὸν κτησώμεθα φόβον
νώμεθα βελτίους· ὡς τά γε νῦν μυρίας κ
ἄξια. Οἱ μὲν γὰρ ἐν τοῖς δικαστηρίοις λέουσι
C καὶ κυσὶ, οἱ δὲ ἐν ταῖς ἀγοραῖς, ἀλώπεξιν·
ἀπράγμονα ζῶντες βίον, οὐδὲ οὗτοι εἰς δέον
γμοσύνῃ κέχρηνται, τὴν σχολὴν ἅπασαν εἰ
καὶ τὰ ἐκεῖθεν κακὰ ἀναλίσκοντες. Καὶ ὁ μ
μῶν τοῖς γινομένοις, οὐδείς· οἱ δὲ ζηλοῦντες
κνόμενοι, ὅτι μὴ ἴσα αὐτοῖς πράττουσι, πολλ

[b] Morel. τίθησι.

liquet, ex voluntate sola pœnas dari. Hæc quotidie dico, neque dicendi finem faciam. Nam si quidpiam audiant, id lucri obveniet; sin nullus attendat, tunc sane audietis, cum nihil esse lucri
D poterit, vosque ipsos damnabitis, nosque culpa liberi erimus. Verum absit ut hanc solum defensionem referamus; sed utinam vos nobis gloria sitis ante tribunal Christi, ut illis simul fruamur bonis, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri gloria, unaque sancto Spiritui, in sæcula sæculorum. Amen.

489
A

HOMILIA LXXXIII.

Cap. XVIII. v. 1. *Hæc cum dixisset Jesus, egressus est cum discipulis suis trans torrentem Cedron, ubi erat hortus, in quem introivit ipse et discipuli ejus.*

1. Horrendum quid mors est et terrore plenum, sed non iis qui superna sunt imbuti philosophia. Qui enim de futuris nihil clare cognovit, sed dis-
B solutionem quamdam et finem esse vitæ putat, jure horret et formidat, ut qui non ultra futurus sit. Nos vero qui per Dei gratiam occulta et abscondita sapientiæ ejus didicimus, et mortem peregrinationem esse putamus, non jure formidemus; imo gaudeamus et bono animo simus oportet, quia ex hac fluxa vita ad aliam meliorem ac splendidiorem venimus, quæ finem non habeat. Quod Christus operibus docens, non vi et necessitate, sed libens ad passionem venit. *Hæc*, inquit, *loquutus est Jesus, et egressus est trans torrentem Ce-*
C *dron, ubi erat hortus, in quem introivit ipse et discipuli ejus.* 2. *Sciebat autem et Judas, qui tradidit eum, locum; quia frequenter Jesus convenerat illuc cum discipulis suis.* Media nocte iter facit, torrentem transit, et festinat ad locum proditori notum, insidiatoribus laborem adimens et sudorem omnem, ostenditque discipulis se eo lubentem venire: quod ipsum maxime consolari eos poterat; seseque in horto quasi

701] μέσον νυκτῶν. Morel. et Mss. [?] μεσονυκτῶν.

in carcere locat. *Hæc loquutus est eis*. Quid ais?
Patrem oraverat, Patrem precatus erat. Cur ergo
non dicis ipsum, finita oratione, illo venisse? Quia D
non precatio erat, sed alloquutio propter discipu-
los facta. Et introierunt discipuli in hortum. Ita
metu liberavit eos, ut non abnuerent, sed in hor-
tum ingrederentur. Quo permotus Judas illo ve-
nit? vel unde didicit illo veniendum esse? Hinc
liquet Jesum sæpe foris pernoctavisse. Neque enim
si domi egisset, ille in desertum locum venisset,
sed domum, ut dormientem illic caperet. Ne vero
hortum audiens, in latibulum venisse putares, ad-
dit: *Sciebat Judas locum ;* neque id tantum, sed,
*Quia frequenter convenerat illuc cum discipu-
lis suis*. Sæpe namque cum illis conveniebat, ut E
seorsim de necessariis illos alloqueretur, quæ non
par erat alios audire. Illud vero facit in montibus
et hortis, tumultu vacuum locum semper quæ-
rens, ne auditores a doctrina interpellarentur.

Christus tumultu vacua loca quærebat, et discipulis alloquebatur.

3. *Judas autem cum accepisset cohortem, et a
pontificibus et Pharisæis ministros, venit il-
luc*. Hi sæpe alias miserant qui apprehenderent
eum; sed non potuerant. Unde palam est, tunc 490
illum se sponte tradidisse. Et quomodo id cohorti A
suaserunt? Milites erant qui pecuniæ causa nihil
non agere parati erant. 4. *Jesus autem sciens
omnia, quæ ventura erant super eum, pro-
cessit, et dixit eis : Quem quæritis?* Id est,
non ex illorum adventu hæc primo didicit, sed
imperturbato animo, ut omnia sciens, hæc sic di-
xit et fecit. Cur cum armis illum capturi veniunt?
Timebant ejus sequaces, et ideo, intempesta nocte,
id agressi sunt. *Egressus dixit eis : Quem quæ-
ritis?* 5. *Responderunt ei, Jesum Nazarenum.*
Viden' insuperabilem potentiam, quomodo in me-
dio consistens ipsos excæcaverit? Quod enim id B
non ex tenebris noctis proveniret, indicavit
evangelista, cum dixit, illos faces habuisse. Etiam-
si vero faces non adfuissent, ex voce cognosci po-
terat : quod si illi ignorabant, quomodo ignorare
potuit Judas, qui frequenter cum ipso erat? Nam
et ipse stabat cum eis, nec plus quam illi agno-
scebat, imo etiam cum illis supinus lapsus est. Id
vero fecit Jesus, ut ostenderet, eos se in medio
stantem non modo non capere, sed ne videre qui-
dem posse, nisi ipse vellet. 7. *Iterum dicit illis :
Quem quæritis?* O stultitiam! Verbo illos su- C
pinos prostravit, neque ita resipiscunt tantam ex-
perti potestatem, sed eadem rursus aggrediuntur.
Cum autem quod suum erat implesset, tunc de-
mum seipsum tradit, aitque illis : 8. *Dixi vobis,
quia ego sum. Stabat autem et Judas qui tra-*

debat eum. Animadverte evangelistæ moderationem, quomodo non maledicat proditori, sed rem gestam narret, unum ostendere studens, totum, illo permittente, factum esse. Inde ne quis diceret, ipsum Christum sese prodentem et monstrantem illos ad id impulisse; postquam exhibuit omnia,
D quæ illos absterrere poterant, quia in nequitia perseverabant, nullamque habebant excusationis ansam, tunc seipsum tradidit, dicens : *Si ergo me quæritis, sinite hos abire,* usque ad ultimam horam suam erga illos benignitatem exhibens. Si me opus habetis, inquit, nihil cum istis sit vobis commune. Ecce meipsum trado. 9. *Ut impleretur sermo quem dixit, quia non perdidi ex illis quemquam*. Perditionem autem hic dicit, non mortem hanc, sed illam æternam. Evangelista autem et in præsenti hoc accepit. Miretur autem quis
E quomodo non eos etiam ceperint et conciderint, cum maxime Petrus illos concitaret, cum mulctavit servum. Quis illos detinuit? Non aliud, quam ipsa vis quæ illos supinos prostravit. Quod significat evangelista, cum declarans id non ex illorum voluntate profectum esse, sed ex comprehensi virtute atque sententia, addit: *Ut sermo*
491 *impleretur, quem dixit, Nullus ex eis periit*.
A 2. Petrus ergo hac voce et iis quæ gesta fuerant fretus, contra irruentes armatur. Et quomodo, inquies, qui jussus erat non peram habere, non duas tunicas, gladium habuit? Ut videtur mihi, hoc metuens, se jam olim præmunierat. Quod si dicas : Quomodo qui jussus est non alapam infligere, homicidam agit? maxime quidem se non ulcisci præceptum acceperat; hic vero non se, sed Magistrum ultus est. Ad hæc, nondum perfecti et consummati erant. Tu vero si vis Petrum philosophantem videre, videbis postea cæ-
B sum et mille affectum malis, nec exasperatum. Jesus autem hic etiam miraculum edit, ut una te doceat, etiam lædentibus beneficia impendi oportere, et ut virtutem suam revelet. Servo igitur aurem restituit, Petroque dicit : *Omnes qui gladium accipient, gladio peribunt*. Ut in lotione pedum fecit, cum minis contentionem ejus sedavit, sic etiam hoc loco. Nomen autem servi addit evangelista, quia magnum facinus erat, non tantum quod curaverit, sed etiam quod eum curaverit, qui sibi paulo post erat alapam inflicturus; et quod hinc concitandum contra discipulos bel-
C lum compescuerit. Ideo nomen ejus posuit evange-

sta, ut possent ii qui tunc legerent, perquirere
t rei veritatem explorare. Nec sine causa auri-
ulam dexteram dicit; sed, ut quidem puto, quo
postoli impetum declararet, quod ipsum fere
aput impeteret. Verum Jesus non minis tantum
lum cohibet, sed aliis illum verbis consolatur:
1. *Calicem, quem dedit mihi Pater, non bi-
am?* ostendens non illorum potentiæ, sed per-
iissioni suæ id esse adscribendum, declaransque
: non esse Deo contrarium, sed Patri obedire
sque ad mortem. 12. *Tunc comprehenderunt* D
esum, et ligaverunt eum; 13. *et adduxerunt*
um ad Annam. Cur ad Annam? Læti rem
itentabant, ac si tropæum erigerent. *Erat autem*
xer Caïphæ. 14. *Hic autem Caïphas erat qui*
onsilium dederat Judæis, quod expedit unum
ominem mori. Cur iterum prophetiam nobis
ı mentem revocat evangelista? Ut pro salute hoc
ctum esse significet. Et tanta erat hujus veritatis
ccellentia, ut etiam inimici illam prædicerent.
e enim vincula quis audiens turbaretur, hanc
ommemorat prophetiam, quia mors illius, salus
bis erat. 15. *Sequebatur autem Petrus, et* E
lius discipulus. Quis est alius discipulus? Ipse
ıi hæc scripsit. Et cur se non nominat? Nam
ım supra pectus Jesu recubuit, jure nomen oc-
ıltat; nunc autem cur idipsum facit? Eadem
rte de causa. Nam hic quoque rem præclaram
ırrat, quod nempe, omnibus aufugientibus, ipse
queretur. Ideo nomen tacet suum et Petrum prio-
m ponit, suique tamen meminisse coactus est,
: ediscas, eum accuratius quam alios ea quæ in 492
ıla gesta sunt enarrasse, utpote qui intus esset. A
t vide quomodo laudem præcidat suam. Ne quis
iim diceret, Quomodo, omnibus fuga semotis,
se etiam ulterius quam Simon ingressus est?
ldit, 16. *Quia notus erat pontifici,* ut nemo
iretur, si sequutus sit, nec ejus fortitudinem ce-
bret. Illud vero mirandum, quod Petrus, formi-
ılosus cum esset, aliis recedentibus, usque ad
rium sit ingressus. Quod illuc se contulerit,
noris fuit; quod non ultra intus progressus sit,
noris pavorisque. Ideo namque hæc scripsit
angelista, ut viam pararet ad excusandam ne- B
tionem. Neque enim ut rem magnam de se di-
t, quod notus esset pontifici; sed quia dixit,
lum se cum Jesu intravisse, ne putares magni
m esse animi, causam addit. Quod vero Petrus

τοῦτο καὶ τὸ ὄνομα τέθεικεν ὁ εὐαγγελιστ
τότε ἀναγινώσκουσιν ἐξεῖναι ζητῆσαι κ
σασθαι, εἴ γε ὄντως γέγονε τὰ γεγεν
ἁπλῶς δὲ καὶ τὸ δεξιὸν ὠτίον λέγει· ἐ
κεῖ, τὴν ὁρμὴν εἰπεῖν τοῦ ἀποστόλου·
σχεδὸν ἐπ' αὐτὴν ὥρμησε τὴν κεφαλήν.
σοῦς οὐκ ἀπειλῇ μόνον αὐτὸν κατέχει, ἀλ
ροις παραμυθεῖται, λέγων· Τὸ ποτήριον,
ὁ Πατὴρ, οὐ μὴ πίω αὐτό; δεικνὺς ὅτι
νων δυνάμεως τὸ γινόμενον, ἀλλὰ τῆς αἱ
ρήσεως· καὶ δηλῶν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀντίθ
ὑπήκοος μέχρι θανάτου τῷ Πατρί. Τότε
λαμβάνεται ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἔδησαν αὐτόν
γαγον πρὸς Ἄνναν. Διατί πρὸς Ἄνναν
ἡδονῆς ἐνεπόμπευόν τοῖς γινομένοις, ὡς
στήσαντες. Ἦν δὲ οὗτος πενθερὸς τοῦ Κ
Καϊάφας οὗτος ἦν ὁ συμβουλεύσας τοῖς Ἰ
συμφέρει ἕνα ἄνθρωπον ἀποθανεῖν. Τί πά
σεν ἡμᾶς τῆς προφητείας ὁ εὐαγγελιστής
ὑπὲρ σωτηρίας ταῦτα ἐγίνετο. Καὶ τοσαύ
θείας ἡ ὑπερβολὴ, ὡς καὶ τοὺς ἐχθροὺς αἰ
φωνεῖν. Ἵνα γὰρ μὴ δεσμοὺς ἀκούσας ὁ ἀ
ρυβῆται, ἀναμιμνήσκει τῆς προφητείας ἱ
ἡ σωτηρία τῇ οἰκουμένῃ ὁ θάνατος αὐτο
λούθησε δὲ Πέτρος, καὶ ὁ ἄλλος μαθητής
ὁ ἄλλος μαθητής; Αὐτὸς ὁ ταῦτα γράψας
ἕνεκεν ἑαυτὸν οὐ λέγει; Ὅτε μὲν γὰρ ἐ
ἀνέπεσε τοῦ Ἰησοῦ, εἰκότως ἑαυτὸν κρύ
τίνος ἕνεκεν τοῦτο ποιεῖ; Τῆς αὐτῆς ἕν
Καὶ γὰρ καὶ ἐνταῦθα μέγα κατόρθωμα διη
πάντων [b] ἀποπηδησάντων, αὐτὸς ἐπηκο
τοῦτο κρύπτει ἑαυτὸν καὶ προτίθησιν ἑαυ
τρον· καὶ ἑαυτοῦ δὲ ἠναγκάσθη ἐπιμν
ἵνα μάθῃς, ὅτι ἀκριβέστερον διηγεῖται τὰ
κατὰ τὴν αὐλὴν, ἅτε ἔνδον ὤν. Καὶ ὅρα
μνεται τὸ ἴδιον ἐγκώμιον. Ἵνα γὰρ μή τι
πάντων ἀναχωρησάντων, οὗτος καὶ ἐνδοτ
μωνος εἰσῆλθε; λέγει, Ὅτι καὶ τοῦ ἀρχ
ριμος ἦν· ὡς μηδένα θαυμάζειν, ὅτι
μηδὲ ἐπὶ ἀνδρείᾳ αὐτὸν ἀνακηρύττειν. Ἰ
ἐκεῖνο ἦν τὸ τοῦ Πέτρου, ὅτι οὕτω περι
μέχρι τῆς αὐλῆς ἦλθε, τῶν ἄλλων ἀναχ
Τὸ μὲν οὖν ἐλθεῖν ἐκεῖ, πόθου· τὸ δὲ μὴ ε
σον, ἀγωνίας καὶ φόβου. Διὰ τοῦτο γὰρ
ἀνέγραψεν ὁ εὐαγγελιστὴς, προοδοποιῶν τ
τῆς ἀρνήσεως. Οὐ γὰρ ὡς μέγα τι [a] περὶ ε
σιν, ὅτι γνώριμος ἦν τῷ ἀρχιερεῖ· ἀλλ' ἐ
ὅτι συνεισῆλθε τῷ Ἰησοῦ μόνος, ἵνα μὴ

* [θέλων abest a Mss. nostris.]
b Putat Savilius legendum ἑτέρους, et vere ita legen-
m videtur. [?]
c Alii ἀναχωρησάντων.

a Suspicatur Savilius legendum περὶ ἑαυτ
αὐτοῦ dici potest, quia non in prima, sed i
sona dicit, *erat notus pontifici*. Paulo post
ὑψηλῆς γνώμης εἶναι τὸ πρ.

quoque intraturus fuisset, si id illi permissum fuisset, ex sequentibus significat. Cum enim exiisset, et ostiariam jussisset illum intromittere, statim intravit Petrus. Cur non illum ipse introduxit? Christo hærebat, et sequebatur eum; ideoque mulieri mandavit ut introduceret eum. Petri negatio.
C Quid ergo mulier? 17. *Numquid et tu ex discipulis es hominis hujus? Dicit ille, Non sum.* Quid dicis, Petre? nonne dicebas nuper, si oporteret pro illo animam ponere, te positurum eam? quid igitur factum est, ut ne quidem ostiariæ interrogationem ferre possis? num miles erat qui sciscitabatur? num quis ex iis qui Jesum apprehenderant? Vilis erat ostiaria, neque aspera interrogatio. Non enim dixit, Deceptorisne et scelesti illius discipulus es? sed, *Hominis hujus,* quod miserantis potius erat. Verum nihil horum pertulit Petrus. Illud autem, *Numquid et tu,*
D ideo dicit, quia Joannes intus erat; adeo mansuete mulier loquebatur. Sed nihil horum sentiebat, vel intelligebat, nec primo, nec secundo, nec tertio; sed quando gallus cantavit: neque hoc advertit, donec Christus ipsum acerbe respexit. Et ipse quidem stabat se calefaciens cum servis pontificis; Christus vero vinctus detinebatur intus. Hæc porro dicimus, non Petrum accusantes, sed ut dictorum Christi veritatem exhibeamus. 19. *Princeps autem sacerdotum interrogavit Christum de discipulis et de doctrina.*

E 3. O malitiam! Cum sæpe audisset in templo concionantem et palam docentem, nunc id vult discere. Quia enim nihil habebant, de quo accusarent, de discipulis interrogabant: forte ubinam esset, et qua de causa collegisset illos, quid vellet, de quibus ageretur. Hoc autem dicebat, quod vellet illum ut seditiosum et novatorem arguere, quasi
493 A nemo alius ipsi crederet præter illos, quasi scilicet mala quædam esset officina. Quid ergo Christus? Hæc confutans ait: 20. *Ego palam loquutus sum mundo,* non privatim discipulis; *ego palam docui in templo.* Quid ergo? nihilne secreto dixit? Dixit quidem: at non, ut illi putabant, timens et seditiones movens; sed cum ea quæ dicebat, supra multitudinis captum erant. 21. *Quid me interrogas? Interroga eos qui audierunt.* Non arrogantis hæc sunt, sed fidentis dictorum veritati. Quod igitur in principio dicebat: *Si ego testimonium perhibeo de meipso,* Joan. 5. 31.
B *testimonium meum verum non est:* hoc et nunc subindicat, fide dignius volens testimonium

ituere. Cum enim de discipulis ut discipulis
rcontaretur, quid ait? Mene de meis interrogas?
terroga inimicos, insidiatores, eos qui me vin-
lis constrinxerunt: hi loquantur. Hæc quippe est
n dubia veritatis demonstratio, cum quis inimi-
s dictorum testes advocat. Quid ergo summus
cerdos? Cum sic oportuisset perquisitionem fa-
re, hoc ille non fecit. 22. *Unus autem ex ad-
antibus ministris dedit ei alapam,* hæc di-
nti. Quid hoc petulantius fuerit? Exhorresce
lum, contremisce terra de Domini patientia, et
servorum scelere. Sed quid dixerat? Non enim
nquam respondere nolens dixerat, *Quid me in-
rrogas?* sed ut omnem improbitatis ansam suc-
leret. Ac cum hac de re cæsus, posset omnia
overe, perdere, subvertere, nihil horum fecit;
d ea loquutu sest, quæ possent omnem lenire fe-
atem. 23. *Si male loquutus sum, testimonium
rhibe de malo;* hoc est, Si verba mea repre-
ndere potes, id ostende; *si non potes, cur me
edis?* Viden' judicium tumultu, ira et pertur-
tione plenum? Interrogavit subdole princeps
cerdotum: respondit Christus recte et ut dece-
t. Quid ergo consequens erat? Confutare, vel
quiescere. At secus agitur; nam servus cædit
um. Sic non judicium hoc erat, sed tumultus
violentia. Deinde cum nihil amplius inveni-
nt, 24. *Mittunt illum ligatum ad Caïpham.*
. *Erat autem Petrus stans, et calefaciens se.*
apæ! quanto torpore detinebatur fervens ille et
riosus, cum Jesus abduceretur! Neque postea mo-
tur, sed se calefacit, ut discas quanta sit naturæ
firmitas, cum nos Deus deserit. Et interrogatus,
erum negat. Deinde 26. *Cognatus servi illius,
ujus Petrus auriculam absciderat,* ea de re in-
gnatus dixit, *Nonne ego te vidi in horto?*
eque hortus illi factorum memoriam revocavit,
que amor quem ibi verbis ostenderat, sed hæc
nnia ex formidine missa fecit. Cur autem evan-
listæ in hac re scribenda concordes sunt? Non
discipulum accusent, sed ut nos doceant quan-
m malum sit, non totum Deo committere, sed
bi confidere. Tu autem mirare Magistri provi-
entiam, quod etiam detentus ac vinctus, discipu-
m multum curaret, cum intuitu suo lapsum
citavit, et ad lacrymas deduxit. Ducunt er-
eum a Caïpha ad Pilatum. Hoc autem factum
t, ut judicum multitudo vel invita veritatem
ploratam fuisse demonstraret. *Erat autem ma-*

σίας βουλόμενος ἀξιόπιστον καταστῆσαι τ
ρίαν. Ἐπειδὴ γὰρ τῶν μαθητῶν [ὡς μαθητ
μόνευσε, τί φησιν; Ἐμὲ περὶ τῶν ἐμῶν
ἐρώτησον τοὺς ἐχθροὺς, τοὺς ἐπιβούλους, τ
τας· οὗτοι λεγέτωσαν. Αὕτη γάρ ἐστι τῆς
ἀναμφισβήτητος ἡ ἀπόδειξις, ὅταν τοὺς ἐ
ὑπὲρ ὧν λέγει καλῇ μάρτυρας. Τί οὖν ὁ
Δέον οὕτω ποιήσασθαι τὴν ἐξέτασιν, τοῦτ
ἐποίησεν ἐκεῖνος. Εἷς δὲ τῶν παρεστηκότ
C τῶν ἔδωκεν αὐτῷ ῥάπισμα ταῦτα εἰπόντι.
γένοιτ' ἂν ἰταμώτερον; Φρῖξον οὐρανὲ, ἐ
τῇ τοῦ Δεσπότου μακροθυμίᾳ, καὶ τῇ τ
ἀγνωμοσύνῃ. Καίτοι τί ποτε ἦν τὸ λεχθ
ὡς παραιτούμενος εἰπεῖν ἔλεγεν· Τί με ἐρω
πᾶσαν ἐκκόψαι βουλόμενος ἀγνωμοσύνης
Καὶ ἐπὶ τούτοις ῥαπισθεὶς, πάντα σεῖσαι κα
καὶ μετακινῆσαι δυνάμενος, τούτων μὲν οὐ
φθέγγεται δὲ ῥήματα πᾶσαν δυνάμενα
ἐκλῦσαι. Καί φησιν· Εἰ κακῶς ἐλάλησα,
σον περὶ τοῦ κακοῦ· τουτέστιν, εἰ μὲν ἔχει
σθαι τῶν εἰρημένων, ἀπόδειξον· εἰ δὲ οὐκ ἔ
τύπτεις; Ὁρᾷς τὸ δικαστήριον θορύβου γέμ
D ραχῆς καὶ θυμοῦ καὶ συγχύσεως; Ἠρώτησ
ρεὺς ὑπούλως καὶ δολερῶς· ἀπεκρίνατο ὁ
εὐθείας καὶ ὡς ἐχρῆν. Τί τοίνυν τὸ ἀκόλουθο
λέγξαι ἢ ἀποδέξασθαι τὸ εἰρημένον. Ἀλλ'
ἀλλ' ὁ δοῦλος αὐτὸν ῥαπίζει. Οὕτως οὐχὶ
ριον, ἀλλὰ σύστασις καὶ τυραννὶς τὰ γινόμ
μηδὲ οὕτως εὑρίσκοντές τι πλέον, πέμπο
δεδεμένον πρὸς Καϊάφαν. Ἦν δὲ Πέτρος ἑ
θερμαινόμενος. Βαβαὶ, πόσῳ κάρῳ κατείχ
μὸς καὶ μεμηνὼς, ἀπαγομένου τοῦ Ἰησοῦ;
τοσαῦτα οὐδὲ κινεῖται λοιπὸν, ἀλλ' ἔτι θε
E ἵνα μάθῃς ὅση τῆς φύσεως ἡ ἀσθένεια, ἐ
ἐγκαταλίπῃ· καὶ ἐρωτηθεὶς πάλιν ἀρνεῖται.
Ὁ συγγενὴς τοῦ δούλου, οὗ ἀπέκοψεν ὁ
ὠτίον, ἀλγῶν ἐπὶ τῷ γεγενημένῳ· Οὐκ ἐ
ἐν τῷ κήπῳ; Καὶ οὐδὲ ὁ κῆπος αὐτὸν ε
[b] τῶν γεγενημένων ἤγαγεν, οὐδὲ ἡ πολλὴ φ
ἣν ἐκεῖ διὰ τῶν ῥημάτων ἐπεδείξατο ἐκε
πάντα ταῦτα ὑπὸ τῆς ἀγωνίας ἐξέβαλε. Τί
οἱ εὐαγγελισταὶ ὁμοφώνως περὶ αὐτοῦ
494 A Οὐχὶ τοῦ μαθητοῦ κατηγοροῦντες, ἀλλ' ἡμ
σαι βουλόμενοι, πόσον κακὸν τὸ μὴ Θεῷ
τρέπειν, ἀλλ' ἑαυτῷ θαῤῥεῖν. Σὺ δὲ θαύμα
δασκάλου τὴν κηδεμονίαν, ὅτι καὶ κατεχό
δεδεμένος πολλὴν ἐποιεῖτο τοῦ μαθητοῦ πρ
τοῦ βλέμματος αὐτοῦ κείμενον ἀνιστὰς,
κρυα καθέλκων. Ἄγουσιν οὖν αὐτὸν πρὸ

[a] Savil. ἐπερωτᾷς. [Paulo ante verba ὡς μαθητῶν ab
vil. et Codd. nostris omissa, uncis inclusimus.]

[b] Alii τῶν εἰρημένων.

ne. Antequam gallus cantaret, ad Caïpham ducitur, mane ad Pilatum. Queis ostendit evangelista, a media nocte, semper a Caïpha interrogatum, in nullo convictum fuisse: ideoque misit illum ad Pilatum. Sed illa aliis mittens, ipse sequentia narrat. Animadverte autem quam ridiculi sint B Judæi. Innocente capto, armati in prætorium non intrant, *Ut non contaminarentur*. Atqui quæ contaminatio, ingredi in prætorium, in quo pœnas dant scelesti? Qui decimabant mentham et anethum, injuste occidentes se contaminari non putabant; contra vero in prætorium intrantes. Sed cur ipsi eum non occiderunt, sed ad Pilatum duxerunt? Jam multum ipsis de potentia et de imperio decisum erat, cum Romanis omnia subjecta essent. Alioquin vero timebant ne pœnas ipsi darent ab illo accusati. Quid sibi vult illud, *Ut manduca-* C *rent Pascha?* Atqui illud jam Christus celebraverat una die azymorum. Vel Pascha vocat totam solennitatem; vel ipsi tum Pascha faciebant; Christus vero pridie fecerat, cædem suam in parasceven reservans, quo die olim Pascha celebrabatur. Ipsi vero dum arma gestant, quod non licebat, et dum sanguinem effundunt, de loco accurate cavent, et Pilatum ad se evocant: qui, egressus ait: 29. *Quam accusationem affertis adversus hominem hunc?*

D

4. Viden' eum longe ab illorum ambitione et invidia remotum? Videns enim illum vinctum, et ab illis adductum, non existimavit indubitatam esse accusandi causam; sed interrogat, absurdum esse dicens quod illi, præmisso judicio, supplicium ab se sine judicio sumendum postularent. Quid ergo illi? 30. *Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum*. O stultitiam! Cur facinus illud non dicitis, sed obtegitis? quid non malum aperitis? Viden' illos semper recusare re- E ctam accusandi viam, nec quidpiam dicendum habere? Anna de doctrina percontatus est, et illum auditum, misit ad Caïpham. Hic interrogatum, cum nihil invenisset, misit ad Pilatum. Pilatus dicit, *Quam accusationem affertis contra eum?* Neque hic habent quid respondeant, sed conje-

d Suspicatur Savil. hic legendum ἐκεῖνον. [ὁ οὖν Ἀ. ἐκεῖνος Cod. 709.]

e νέχρηνται πάλιν deest in quibusdam.

cturis quibusdam rursus utuntur. Hinc anceps Pilatus ait: *Accipite eum vos, et secundum legem vestram judicate illum. Dixerunt ergo illi: Nobis non licet interficere quemquam.* 32. Hoc autem dicebant, *Ut impleretur sermo Domini, quem dixit, significans qua morte esset moriturus.* Et quomodo hoc significabat, *Non licet interficere quemquam?* Aut hoc dicit evangelista, quia non pro ipsis solum, sed etiam pro gentibus occidendus erat; vel quia ipsis crucifigere illum non licebat. Si vero dicunt, *Non licet nobis interficere quemquam,* illo tempore significant. Nam occiderunt, et etiam alio modo occiderunt; id quod probat lapidatus Stephanus: sed illum crucifigere cupiebant, ut mortis modum jactare possent. Pilatus vero ut ab hac molestia liberaretur, non ad diuturnum mittit judicium. Ingressus autem Jesum interrogat: 33. *Tu es Rex Judæorum?* 34. *Respondit ille: A temetipso hoc dicis, an alii tibi hoc dixerunt?* Cur hoc Christus interrogat? Ut pravum Judæorum animum detegat. Hoc enim jam Pilatus a multis audierat; quia vero illi nihil quod dicerent habebant, ne longa fieret discussio, quod semper illi opponebant, in medium adducit. Quia vero dixerat illis, *Secundum legem vestram judicate eum;* ut ostendant peccatum illum non esse Judaïcum, dicunt, *Non licet nobis.* Non enim in legem nostram peccavit, sed commune crimen est. Hoc perspecto Pilatus, ac si ipse periclitaretur, ait: *Tu es rex Judæorum?* Non ignorans ergo Christus interrogat, sed cum vellet Judæos ab eo accusari ait, *Alii tibi dixerunt?* Quod declarans Pilatus ait: 35. *Numquid ego Judæus sum? Gens tua et pontifices tradiderunt te mihi: quid fecisti?* hic se excusare volens. Deinde quia dixit, *Tu es Rex?* ipsum arguens Jesus ait: Hoc audisti a Judæis. Cur non accuratam facis perquisitionem? Dixerunt me malefactorem esse: interroga quid mali fecerim. Verum id non facis, sed simpliciter causam exponis. *A temetipso hoc dicis,* an aliunde? Deinde ille quia auditis non poterat statim respondere, simpliciter turbam allegat; *Tradiderunt te mihi,* inquit. Oportet ergo te interrogare quid feceris. Quid ergo Christus? 36. *Regnum meum non est de hoc mundo.* Pilati mentem erigit, qui non ita malus erat, neque illis similis, vultque ostendere se non esse simplicem hominem, sed Deum, et Dei Filium. Et quid ait? *Si de hoc mundo esset regnum meum, ministri mei utique decertarent, ut non traderer Judæis* Quod hactenus timuerat Pilatus,

495 A χρῶνται πάλιν. Ἐντεῦθεν αὐτὸς ἀπορήσα
Λάβετε αὐτὸν ὑμεῖς, καὶ κατὰ τὸν νόμ
κρίνατε αὐτόν. Εἶπον οὖν ἐκεῖνοι· Ἡμῖν
εστιν ἀποκτεῖναι οὐδένα. Τοῦτο δὲ ἔλεγον,
ρωθῇ ὁ λόγος τοῦ Κυρίου, ὃν εἶπε, σημαίν
θανάτῳ ἤμελλεν ἀποθνήσκειν. Καὶ πῶς τοῦτ
Οὐκ ἔξεστιν ἀποκτεῖναι οὐδένα; Ἢ τοῦτό
εὐαγγελιστής, ὅτι οὐχ ὑπὲρ αὐτῶν μόνον,
ὑπὲρ τῶν ἐθνῶν ἔμελλεν ἀναιρεῖσθαι· ἢ ὅτι
σαι αὐτοὺς οὐκ ἐξῆν. Εἰ δὲ λέγουσιν, Οὐκ ἔξ
οὐδένα, κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνόν φασιν. Ἐπεὶ
ρουν καὶ ἄλλῳ τρόπῳ ἀνῄρουν, δείκνυσιν ὁ
B λιθαζόμενος· ἀλλὰ σταυρῶσαι αὐτὸν ἐπεθύμου
τὸν τρόπον τῆς τελευτῆς ἐκπομπεύσωσιν. Ὁ δὲ
ἀπαλλαγῆναι ἐπαχθείας βουλόμενος, εἰς κρίσι
ἀφίησι μακράν· εἰσελθὼν δὲ ἐρωτᾷ τὸν Ἰησ
φησί· Σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; Ὁ δὲ
σαυτοῦ τοῦτο λέγεις, ἢ ἄλλοι σοι τοῦτο εἶπο
ἕνεκεν τοῦτο ἐρωτᾷ ὁ Χριστός; Τὴν πονη
Ἰουδαίων ἐκκαλύψαι γνώμην θέλων. Ἤκη
οὖν παρὰ πολλῶν τοῦτο ὁ Πιλᾶτος· ἐπειδὴ
ἔσχον εἰπεῖν ἐκεῖνοι ὑπὲρ τοῦ μὴ πολλὴν γίνε
ἐξέτασιν, ὅπερ ἀεὶ περιεφέρετο, τοῦτο εἰς μέ
γειν βούλεται. Ἐπειδὴ δὲ εἶπεν αὐτοῖς,
C τὸν νόμον ὑμῶν κρίνετε αὐτὸν, δεῖξαι βουλόμεν
ἔστιν Ἰουδαϊκὸν τὸ ἁμάρτημα, λέγουσιν, ὅτι
εστιν ἡμῖν. Οὐ γὰρ δὴ κατὰ τὸν νόμον τὸν
ἥμαρτεν, ἀλλὰ κοινόν ἐστι τὸ ἔγκλημα. Τ
συνιδὼν ὁ Πιλᾶτος, ὡς μέλλων κινδυνεύειν
Σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; Οὐ τοίνυν
ὁ Χριστὸς ἐρωτᾷ, ἀλλὰ καὶ ὑπ' αὐτοῦ κατη
ναι τοὺς Ἰουδαίους βουλόμενος, φησὶν, Ἄλλο
πον; Ὅπερ οὖν ἐμφαίνων ὁ Πιλᾶτος ἔλεγε·
ἐγὼ Ἰουδαῖός εἰμι; Τὸ ἔθνος σου καὶ οἱ ἀρχιε
ρέδωκάν σε ἐμοί· τί ἐποίησας; ἐνταῦθα βου
ἑαυτὸν ἀπαλλάξαι. Εἶτα ἐπειδὴ εἶπε, Σὺ εἶ
λεύς; ἐλέγχων αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς φησι· τοῦτο γ
D σας παρὰ τῶν Ἰουδαίων. Τίνος ἕνεκεν οὐκ ἀκρι
τὴν ἐξέτασιν; Εἶπον, ὅτι κακοποιός εἰμι· ἐρ
τί κακὸν ἐποίησα. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐ ποιεῖς
δὲ αἰτίας συντιθεῖς. Ἀπὸ σαυτοῦ τοῦτο λέγεις
ρωθεν; Εἶτα ἐκεῖνος, ὅτι μὲν ἤκουσε, παραχρ
ἔχει λέγειν, ἁπλῶς δὲ ἕπεται τῷ δήμῳ, Πα
σε ἐμοὶ, λέγων. Δεῖ οὖν σε ἐρωτῆσαι τί ἐ
Τί οὖν ὁ Χριστός; Ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ
τοῦ κόσμου τούτου. Ἀνάγει τὸν Πιλᾶτον α
ὄντα πονηρὸν, οὐδὲ κατ' ἐκείνους, καὶ βούλετα
ὅτι οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος ψιλὸς, ἀλλὰ Θεὸς,
E Υἱός. Καὶ τί φησιν; Εἰ ἐκ τοῦ κόσμου τού
βασιλεία ἡ ἐμὴ, οἱ ὑπηρέται οἱ ἐμοὶ ἠγωνίσ
ἵνα μὴ παραδοθῶ τοῖς Ἰουδαίοις. Ὅπερ
τέως ὁ Πιλᾶτος, διέλυσε, τὴν τῆς τυραννίδος

nempe tyrannidis suspicionem, ita solvit. Annon regnum Christi de hoc mundo est? Sane quidem est. Quomodo, ergo ait, *Non est?* Non quod hic
496 non imperet, sed quod etiam in cælo imperium
A obtineat, sed illud non est humanum, verum longe majus ac splendidius. Si majus, quomodo captus est ab illo? Sponte et seipsum tradens. Verum hoc tum non revelat, sed quid ait? *Si ex hoc mundo essem, ministri mei utique decertarent, ut non traderer.* Hic ostendit regni terreni imbecillitatem, quod in ministris potestatem habeat : supernum autem regnum sibi sufficit, nulloque opus habet. Hinc ansam arripientes hæretici, alienum ipsum dicunt a Creatore. Quid ergo
B cum dicit, *In propria venit?* quid cum : *Non sunt de mundo, sicut ego non sum de mundo?* Sic et regnum suum dicit non hinc esse, non mundum privans providentia sua et imperio suo, sed ostendens, ut dixi, non humanum vel fluxum esse. Quid ergo Pilatus? 37. *Ergo Rex es tu? Respondit Jesus, Tu dicis, quia Rex sum. Ego in hoc natus sum.* Si ergo Rex natus est, secundum alia omnia natus est : nihilque habet quod acceperit. Itaque cum audis, *Sicut Pater habet vitam in semetipso : ita dedit et Filio vitam habere,* nihil aliud quam generationem intelligas. In aliis
C quoque similiter. *Et ad hoc veni, ut testimonium perhibeam veritati;* hoc est, Ut hoc ipsum doceam omnes, et ipsis suadeam.

5. Tu vero hæc audiens, ac Dominum videns vinctum et circumactum, præsentia nihil esse existimes. Quomodo enim non absurdum fuerit, cum Christus tot tantaque propter te sit passus, ne verba quidem sæpe ferre posse? Sed ille conspuitur, tu te ornas vestibus et annulis, et si non bona fama apud omnes fruaris, non vitalem vitam putas. Ille opprobriis impetitur, dicteria tolerat, turpes in maxilla plagas; tu semper in honore vis
D esse, nec fers vituperium Christi. Non audis Paulum dicentem : *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi?* Cum ergo te quispiam traduxerit, recordare Domini tui, quem ridentes adorabant, verbis et rebus dehonestabant, magnamque exhibebant ironiam; ille vero non modo vicem non reddebat, sed contraria, mansuetudinem, clementiam exhibebat. Hunc et nos imitemur : sic enim poterimus omni ignominia liberari. Non enim qui conviciatur, sed qui dejecto est animo et dolet, injuriis dat locum ut, illæ mordeant et pungant. Si
E

ª Morel. ἀλλ' οὐ καλύπτει.

enim non ægre ferres, non injuriam acciperes. Non enim ab inferentibus, sed a patientibus, hæc mala gravia fiunt. Quid doles? Si injuste tibi injuriam intulit, non indignari, sed illum miserari oporteret : si jure, multo magis quiescendum. Quemadmodum enim si quis te pauperem divitem appellaret, nihil ad te laudes illæ, sed id potius risum putares : ita si is, qui conviciatur, falsa dixerit, nihil id ad te. Quod si te conscientia reprehendat, ne te verba conturbent, sed re ipsa vitam corrigas. Et hæc circa veras contumelias loquor. Nam si paupertatem aut ignobilitatem exprobraverit, hæc irrideas. Hoc quippe non audientis opprobrium est, sed dicentis qui philosophari nesciat. At, inquies, quando hæc coram multis rei veritatem ignorantibus dicuntur, intolerabile ulcus efficitur. Imo tunc maxime tolerabile est, cum theatrum adest testium laudantium te atque probantium, illum autem improbantium et deridentium. Neque enim is qui se ulciscitur, sed is qui nihil dicit, mirabilis est apud eos qui mente valent; si vero nullus ex præsentibus mente valeat ideo maxime illos rideas, et coram cælesti theatro gaudeas. Illic enim te omnes laudabunt, tibi plaudent, te probabunt. Unus autem angelus est toto orbi æquiparandus. Ecquid de angelis loquor, quando ipse Dominus te laudaturus est? Hisce nos cogitationibus exerceamus. Neque enim damnum est ei, qui contumelia afficitur, si taceat; secus, si se ulciscatur. Nam si damnum esset di-
Matth. 5. 39. cteria silentio excipere, non dixisset Christus : *Si quis te percusserit in dexteram maxillam, præbe illi et alteram*. Si ergo falsa dixerit, ideo illius misereamur, quia sibi conviciantium supplicium attrahit, nec Scripturas legere dignus est.
Psal. 49. 16. 20. *Peccatori* namque *dixit Deus, quare tu enarras justitias meas per os tuum? Sedens contra fratrem tuum loquebaris*. Sin vera dixerit, sic etiam commiseratione dignus est. Nam et Pharisæus vera dicebat; sed is audientem certe nihil læsit, imo juvit illum; se vero mille privavit bonis, et ex tali accusatione naufragium passus est. Itaque ille utrinque mulctatur, non tu. Tu certe si vigilaveris, dupliciter lucraris, et quod silentio Deum tibi propitium reddas, et quod moderatior sis, quodque ex dictis occasionem captes ad emendanda gesta tua, quod etiam humanam gloriam despicias. Etenim hinc nobis dolor exoritur, quod multi hominum famæ inhient. Sic si philosophari voluerimus, probe intelligemus res humanas nihil

E σιν, ἐκεῖνός ἐστιν ὁ κατασκευάζων τὰς
δάκνειν ποιῶν. Ἂν γὰρ μὴ ἀλγήσῃς, οὐ
Οὐ γὰρ παρὰ τοὺς ποιοῦντας, ἀλλὰ πα
σχοντας γίνεται τὸ τὰ δεινὰ πάσχειν. Τ
ἀλγεῖς; Εἰ μὲν ἀδίκως ὕβρισε, ταύτῃ μ
νακτεῖν οὐ χρὴ, ἀλλ' ἐκεῖνον ἐλεεῖν· εἰ
πολλῷ μᾶλλον ἡσυχάζειν χρή. Ὥσπερ γὰ
ὄντα πλούσιον προσεῖπέ τις, οὐδὲν πρὸς
μένων ὁ ἔπαινος, ἀλλὰ χλευασία μᾶλλον·
497 οὕτως ἂν ὑβρίζων τὰ μὴ ὄντα εἴπῃ, οὐ
A πάλιν τὸ ὄνειδος. Εἰ δὲ ἐπιλαμβάνεται τὸ
εἰρημένων, μὴ ἀλγήσῃς τοῖς ῥήμασιν, ἀλ
τοῖς πράγμασι. Καὶ ταῦτα λέγω ἐπὶ
ὕβρεων. Ἐπεὶ, ἂν πενίαν ὀνειδίζῃ καὶ δυσ
ταγέλαστον πάλιν. Οὐ γὰρ ὄνειδος ταῦτα
τος, ἀλλὰ τοῦ λέγοντος, ἅτε οὐκ εἰδότος
Ἀλλ' ὅταν ἐπὶ πολλῶν ταῦτα λέγηται,
ούντων τὴν ἀλήθειαν, ἀφόρητον γίνετα
Τοῦτο μὲν μάλιστά ἐστι φορητὸν, ὅταν
παρῇ μαρτύρων ἐπαινούντων, ἀποδεχο
B πτόντων ἐκεῖνον, κωμῳδούντων. Οὐ γὰρ ὁ
ἀλλ' ὁ μηδὲν εἰπὼν, οὗτος θαυμαστὸς π
ἔχουσιν. Ἂν δὲ μηδεὶς ᾖ νοῦν ἔχων τῶ
ταύτῃ μάλιστα αὐτὸν καταγέλασον, καὶ
τῷ θεάτρῳ τοῦ οὐρανοῦ. Ἐκεῖ γάρ σε πά
σονται καὶ κροτήσουσι καὶ ἀποδέξονται.
ἄγγελος ἀντὶ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης.
τοὺς ἀγγέλους, ὁπότε αὐτός σε ὁ Δεσπότ
ξει; Τούτοις τοῖς λογισμοῖς γυμνάζωμε
γάρ ἐστιν ἐλάττωμα ὑβρισθέντα σιγῆσαι,
τίον, ὑβρισθέντα ἀμύνασθαι. Εἰ γὰρ ἐλά
C φέρειν σιγῇ τὰ λεγόμενα, οὐκ ἂν εἶπεν ὁ
τίς σε ῥαπίσῃ εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα,
καὶ τὴν ἄλλην. Ἂν μὲν οὖν τὰ μὴ ὄντα
τοῦτο αὐτὸν ἐλεῶμεν, ὅτι τὴν τῶν [b] κατηγ
σπᾶται κόλασιν καὶ τιμωρίαν, οὐδὲ Γρα
σκειν γινόμενος ἄξιος. Τῷ γὰρ ἁμαρτωλῷ
ἱνατί σὺ ἐκδιηγῇ τὰ δικαιώματά μου, καὶ
τὴν διαθήκην μου διὰ στόματός σου
κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου κατελάλεις. Ἂ
εἴπῃ, καὶ οὕτως ἐλεεινός. Ἐπεὶ καὶ ὁ Φαρι
ἔλεγεν· ἀλλὰ καὶ οὗτος τὸν μὲν ἀκούοντα
D ἀλλὰ καὶ ὠφέλησεν· ἑαυτὸν δὲ ἀπεστέρησ
θῶν, ναυάγιον ἀπὸ τῆς κατηγορίας ὑπομ
Ὥστε ἀμφοτέρωθεν ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἀδικο
Σὺ δὲ, ἂν νήφῃς, διπλᾶ κερδανεῖς, τό τε
Θεὸν τῇ σιγῇ, καὶ τὸ μετριάζειν μειζόνως
λαμβάνειν ἐκ τῶν εἰρημένων διορθοῦσθ
γμένα, καὶ τὸ τῆς δόξης τῆς ἀνθρωπίν
Καὶ γὰρ ἐντεῦθεν ἡμῖν τὸ ἄλγος ἐγένετ

[a] Editi ἀνακηρύξῃ, Mss. ἀνακηρύξει melius.

[b] Savilius putat legendum κακηγορούντ

esse. Discamus igitur: et vitia nostra reputantes, paulatim ea corrigamus; hoc mense istud, sequenti aliud, tertio similiter aliud nobis corrigendum definiamus. Ita ceu gradibus ascendentes, ad
E cælum per scalam Jacobi perveniamus. Etenim scala in visione illa mihi illum per virtutem ascensum subindicare videtur, per quem a terra ad cælum ascendere possumus, non gradibus sub sensum cadentibus, sed morum emendatione et augmento. Hanc ergo peregrinationem, hunc ascensum aggrediamur; ut cælos consequuti, omnibus illic fruamur bonis, gratia et benignitate Domini
498 nostri Jesu Christi, cui gloria in sæcula sæculo-
A rum. Amen.

HOMILIA LXXXIV.

Cap. XVIII. v. 37. *Ego in hoc natus sum, et ad*
B *hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati. Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam.*

1. Mirabilis res est patientia, quæ animam a fluctibus spiritibusque malignis liberatam, quasi in tranquillo portu constituit. Hanc nos ubique Christus docuit; nunc vero maxime, cum ad judicium trahitur et circumagitur. Etenim ad Annam adductus, cum mansuetudine magna respondit, et cædenti servo ea respondit, quæ fastum omnem coercere possent. Hinc ad Caïpham, de-
C inde ad Pilatum ductus, totaque consumta nocte, in his ubique magnam præ se tulit mansuetudinem. Cum dicerent ipsum facinorosum esse, quod probare non poterant, silens tamen ille stetit: cum autem de regno interrogatus est, tunc loquutus est Pilato, erudiens eum et ad sublimiora ducens. Sed cur Pilatus ipsis præsentibus non rem examinat, sed in prætorium ingreditur? Magnam de illo habebat opinionem, et extra Judæorum tumultum, omnia volebat accurate discere. Deinde

t sic habent aliquot Mss.

cum dixit, *Quid fecisti?* hac quidem de re nihil respondit, sed de qua re magis Pilatus audire cupiebat, nempe de regno ipsius, de illa respondit his verbis : ***Regnum meum non est de hoc mundo;*** id est, Rex quidem sum, sed non qualis tu suspicaris, verum longe splendidior. Hinc et ex sequentibus declarat se nihil mali fecisse. Nam qui dicit, ***In hoc natus sum, et ad hoc veni ut testimonium perhibeam veritati,*** se nihil mali fecisse declarat. Deinde cum dicit, ***Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam,*** allicit eum, et suadet ut dicta illa audiat. Si quis, inquit, verax est et hæc desiderat, me plane audiet. Hoc pacto illum paucis verbis allicit, ita ut dicat, 38. *Quid est veritas?* Sed interim urgenti rei instat. Vidit enim talem interrogationem tempore egere : volebat autem illum ex Judæorum furore eripere. Ideo exivit. Et quid ait? ***Ego nullam in eo invenio causam.*** Et animadverte quam prudenter. Non dixit enim, Quoniam peccavit, et dignus est morte, solennitati illum concedite : sed prius illum ab omni crimine liberat, tunc ex abundanti rogat : si nolint ut innocentem dimittere, saltem ut noxium solennitati tribuant : quare adjecit : 39. ***Est autem consuetudo vobis, ut unum dimittam in Pascha;*** deinde supplicantis more, ***Vultis ergo dimittam vobis Regem Judæorum? Clamaverunt omnes,*** **40.** ***Non hunc, sed Barabbam.*** O exsecrandam mentem! Moribus sibi similes et noxios dimittunt, innoxium vero plecti jubent : hic enim jam olim mos illorum erat. Tu autem in omnibus considera Domini benignitatem. ***Flagellavit eum Pilatus,*** forte ut, sedato Judæorum furore, illum erueret. Quia enim per priora non potuerat illum eruere, ut malum his sisteret, flagellavit, et cætera permisit, ut chlamydem et coronam ipsi imponerent, quæ illorum frangeret iram. Ideo coronatum ad eos adduxit, ut illam videntes ipsi illatam contumeliam, furorem compescerent et virus totum evomerent. Et quomodo milites hæc faciebant, si quidem non mandavit prætor? In Judæorum gratiam : siquidem initio non ab illo jussi noctu profecti sunt, sed in gratiam Judæorum et pecuniæ causa omnia audebant. Attamen cum tot tantaque fierent, stabat ille silens, ut etiam fecit cum examinaretur, nihilque respondit. Tu vero non solum hæc audias, sed etiam in mente semper retineas, cum orbis et angelorum Regem vides a militibus irrisum, et verbis et rebus, omniaque cum silentio ferentem,

ἀχριβῶς μαθεῖν. Εἶτα ἐπειδὴ εἶπε, Τί ἐποί
μὲν τούτου οὐδὲν ἀπεχρίνατο· περὶ δὲ οὗ
D Πιλᾶτος ἀχοῦσαι ἐπόθει, τῆς βασιλείας τ
περὶ ταύτης ἀποχρίνεται λέγων· Ἡ βασιλ
ἐστὶν ἐχ τοῦ χόσμου τούτου· τουτέστι, βα
εἰμι, ἀλλ' οὐ τοιοῦτος οἷον ὑποπτεύεις, ἀ
λαμπρότερος· χαὶ διὰ τούτων χαὶ διὰ τῶν
οὐδὲν εἴργασται αὐτῷ δεινὸν, [b] ἀποφαίνω
εἰπὼν, Εἰς τοῦτο γεγέννημαι, χαὶ εἰς τα
ἵνα μαρτυρήσω τῇ ἀληθείᾳ, δείχνυσιν οὐ
σμένον αὐτῷ δεινόν. Εἶτα εἰπὼν, Πᾶς ὁ
ἀληθείας, ἀχούει μου τῆς φωνῆς, ἐπισπᾶτ
των, χαὶ πείθει γενέσθαι τῶν λεγομένων ἀχ
E τις γάρ ἐστι, φησὶν, ἀληθὴς, χαὶ ταῦτα π
τως ἀχούσεταί μου. Οὕτω γοῦν χαὶ αὐτὸ
βραχέσι ῥήμασιν, ὡς εἰπεῖν, Τί ἐστιν ἀλήθ
τέως πρὸς τὸ χατεπεῖγον ἵσταται. Συνεῖδ
τοῦτο μὲν ἐδεῖτο χαιροῦ τὸ ἐρώτημα· θέλ
ἐξαρπάσαι τῆς ὁρμῆς τῶν Ἰουδαίων. Διὸ ἐ
Καὶ τί φησιν; Ἐγὼ οὐδεμίαν αἰτίαν εὑρίσχ
Καὶ σχόπει πῶς συνετῶς. Οὐ γὰρ εἶπεν,
499 ἥμαρτε χαὶ ἄξιός ἐστι θανάτου, χαρίσασθ
A ἑορτῇ· ἀλλὰ πρῶτον αὐτὸν ἀπαλλάξας αἰτί
τότε ἐχ περιουσίας ἀξιοῖ, εἰ χαὶ μὴ βο
ἀθῷον ἀφιέναι, χἂν ὡς ὑπεύθυνον τῷ χαι
σθαι· διὸ χαὶ ἐπήγαγεν· Ἔστι συνήθει
ἕνα ἀπολύσω ἐν τῷ πάσχα· εἶτα ἐντρεπτ
λεσθε οὖν ἀπολύσω τὸν βασιλέα τῶν
Ἔχραξαν οὖν πάντες· μὴ τοῦτον, ἀλλὰ τὸν
Ὢ τῆς μιαρᾶς γνώμης· τοὺς μὲν ὁμοτρόπ
χαὶ τοὺς ὑπευθύνους ἀφιᾶσι· τὸν δὲ ἀνεύθυ
χελεύουσιν· οὗτος γὰρ αὐτοῖς ἄνωθεν ὁ ν
διὰ πάντων σχόπει τὴν φιλανθρωπίαν τ
ἐπὶ τούτοις. Ἐμάστιξεν αὐτὸν ὁ Πιλᾶτος,
σαι βουλόμενος χαὶ παραμυθήσασθαι τὸν
B ζῆλον. Ἐπειδὴ γὰρ τοῖς προτέροις οὐχ ἴσ
ἐξελέσθαι, σπεύδων μέχρι τούτου τὸ δειν
χαὶ ἐμάστιξε, χαὶ γενέσθαι τὰ γενόμενα σ
τὴν χλαμύδα χαὶ τὸν στέφανον περιτεθῆνα
τῶν χαλάσαι τὴν ὀργήν. Διὰ τοῦτο χαὶ ἐ
νον ἐξήγαγε πρὸς αὐτοὺς, ἵνα τὴν ὕβριν τ
γεγενημένην ἰδόντες, μιχρὸν ἀναπνεύσωσι
χαὶ ἐμέσωσι τὸν ἰόν. Καὶ πῶς οἱ στρατ
ἐποίουν, εἴ γε μὴ ἐπίταγμα τοῦ ἄρχοντ
χάριν τὴν Ἰουδαϊχήν· ἐπεὶ οὐδὲ τὴν ἀρχὴ
νου χελευσθέντες εἰσῆλθον νυχτὸς, ἀλλὰ τ
C χαριζόμενοι, χρημάτων ἕνεχεν πάντα ἐτ
ὅμως τοσούτων χαὶ τηλιχούτων γενομ
εἱστήχει σιγῶν· ὅπερ οὖν χαὶ ἐπὶ τῇ
ἐποίησε, χαὶ οὐδὲν ἀπεχρίνατο. Σὺ δὲ μὴ

b. Alii ὑποφαίνων.

illum reipsa imitare. Cum enim dixisset Pilatus, *Regem Judæorum,* habitum illi vestemque deridendam circumponunt. Deinde educens illum, dixit: 4. *Nullam causam invenio adversus eum.* Exiit ergo habens coronam, neque ita sedata est ira, sed clamabant, 6. *Crucifige, crucifige eum.* Videns ergo Pilatus omnia frustra tentari, dicit: *Accipite eum vos, et crucifigite.* Unde palam est eum priora illorum furori concessisse. *Ego* D *nullam,* inquit, *causam invenio adversus eum.* Cap. XIX

2. Animadverte quot modis judex illum purget, et quam frequenter crimina propulset; sed canes illos nihil avertere potuit. Nam illud, *Accipite et crucifigite,* fastidientis est, et ad rem illicitam impellentis. Ipsi itaque duxerunt illum, ut post prætoris judicium hoc fieret: contra autem E accidit, ut sententia judicis magis absolveretur. Deinde ignominia affecti dixerunt: 7. *Nos legem habemus, et secundum legem nostram debet mori, quia Filium Dei se fecit.* Cur ergo cum judex dixit vobis, *Accipite illum, et secundum legem vestram judicate,* dixistis: *Non* 500 A *licet nobis interficere quemquam;* hic vero ad legem confugitis? Et considera accusationem. *Filium Dei se fecit.* An hoc criminandum, dic mihi, quod is, qui Filii Dei opera facit, se Filium Dei dicat? Quid ergo Christus? Illis hæc mutuo loquentibus tacebat, illud implens propheticum dictum, *Non aperiet os suum: in humilitate sua de judicio sublatus est.* Isai. 53. 7. 8. Deinde Pilatus timet, cum ab illis audisset quod Filium Dei se fecerit, formidans ne id quod dicebatur verum esset, et ipse videretur inique agere. Illi vero cum hoc et ex verbis et ex operibus didicissent, non exhorrescunt, sed illis eum de causis occidunt, B quibus adorare debuerant. Ideo non ultra illum interrogat, *Quid fecisti?* sed timore permotus a sublimioribus interrogationem parat dicens: *Si tu es Christus?* Sed nihil respondit. Nam qui audierat, *In hoc natus sum, et ad hoc veni;* et, *Regnum meum non est hinc,* cum debuisset obsistere, ipsumque eruere; id non fecerat, sed Judaïcum impetum sequutus fuerat. Deinceps illi undique confutati, ad publicum crimen confugiunt, et dicunt: *Qui se regem facit, contradicit Cæ-* v. 12.

sari. Oportebat ergo hoc diligenter explorare, an tyrannidem affectaret, et Cæsarem e regno depellere tentaret. Sed illud non examinat; ideo ipse non respondit, cum sciret ipsum frustra interrogare. Alioquin, rebus ipsis testificantibus, nolebat verbo vincere, et defensionem parare, ostendens se sponte ad hoc venisse. Cum sileret ergo, 10. ***Ait Pilatus : Nescis quia potestatem habeo crucifigere te?*** Viden' quomodo seipsum damnare præoccupet? Nam si in te totum situm est, cur cum nullam causam invenias, non liberum dimittis? Cum ergo sententiam adversum se protulisset, tunc dicit : 11. ***Qui me tradidit tibi, majus peccatum habet,*** ostendens ipsum quoque peccato obnoxium esse; deinde illius fastum arrogantiamque deprimens ait : ***Non haberes potestatem, nisi tibi datum esset,*** declarans non temere, neque secundum communem usum, sed mystice id completum fuisse. Ne vero audiens, ***Nisi tibi datum esset,*** se omni crimine liberum putaret, dicit : ***Qui me tradidit tibi, majus peccatum habet***. Atqui si datum erat, neque hic neque illi obnoxii erant. Frustra sic loqueris : hic enim ***Datum*** pro concessum dicitur; ac si diceret, Hæc fieri permisit : nec ideo tamen culpa liberi vos estis. Verbis illum perterruit, claramque præbuit sui purgationem : quapropter ille ipsum absolvere quærebat. Illi vero rursum clamabant : 12. *Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris*. Quia enim ex lege crimina proferentes, nihil perfecerant, vafre ad externas vertuntur leges, dicentes : *Omnis qui se regem facit, contradicit Cæsari*. Et ubinam hic tyrannus apparuit? unde id comprobare poteritis? ex purpura? ex diademate? ex habitu? ex militibus? annon solus semper cum duodecim discipulis ibat, omnibus vilioribus utebatur, cibo, veste, habitaculo? Sed o impudentiam et intempestivam formidinem! Pilatus enim cum periculum formidaret, si hæc negligeret, exit quidem quasi rem examinaturus (id enim sibi vult, cum sedisse dicit); sed nullo facto examine, tradidit eum, putans se illos inflexurum esse. Quod enim illo esset animo, ex dictis audi : 14. *Ecce Rex vester*. Cum dixissent illi, *Crucifige*, rursum addidit : 15. *Regem vestrum crucifigam?* *Illi vero clamabant, Non habemus regem nisi Cæsarem*. Sponte se ultioni subjecerunt. Ideo

σαρι. Ἐχρῆν οὖν τοῦτο ἐξετάσαι μετὰ
γε τυραννίδι ἐπέθετο, καὶ τὸν Καίσαρα
ἐκβαλεῖν ἐπεχείρισεν. Ἀλλ' οὐ ποιεῖται
μετὰ ἀκριβείας. Διὰ τοῦτο οὐδὲν αὐτῷ
C ἐπειδὴ ᾔδει εἰκῆ πάντα [a] ἐρωτῶντα. Καὶ
τῶν ἔργων μαρτυρούντων αὐτῷ, οὐκ ἐβο
γου νικᾷν καὶ ἀπολογίαν συντιθέναι, δεικ
ἐπὶ τοῦτο ἔρχεται. Ἐπεὶ οὖν ἐσίγησε,
λᾶτος· Οὐκ οἶδας ὅτι ἐξουσίαν ἔχω στ
Ὁρᾷς πῶς ἑαυτὸν προκατέκρινεν; Εἰ γ
πᾶν κεῖται, τίνος ἕνεκεν οὐδεμίαν αἰτία
ἀπολύεις; Ἐπεὶ οὖν καθ' ἑαυτοῦ τὴν
ἤνεγκε, τότε λέγει· Μείζονα ἁμαρτίαν ἔχ
δούς μέ σοι· δεικνὺς, ὅτι καὶ αὐτὸς ὑπεύ
D τίᾳ ἐστίν. Εἶτα κατασπῶν αὐτοῦ τὸ φρόν
τῦφον, φησίν· Οὐκ εἶχες ἐξουσίαν, εἰ μὴ
μένον· δηλῶν οὐχ ἁπλῶς καὶ κατὰ [b] τὴν
ἀκολουθίαν τοῦτο γινόμενον, ἀλλὰ μυστ
λούμενον. Ἵνα δὲ μὴ ἀκούσας, Εἰ μὴ ἦν
νον, νομίσῃ τοῦ παντὸς ἀπηλλάχθαι ἐγκλ
τοῦτο εἶπε· Μείζονα ἁμαρτίαν ἔχει ὁ πα
σοι. Καὶ μὴν εἰ δεδομένον ἦν, οὔτε οὗτος,
ὑπεύθυνοι ἐγκλημάτων. Εἰκῆ ταῦτα λέγ
Δεδομένον ἐνταῦθα τὸ συγκεχωρημένον
ἔλεγεν· εἴασε ταῦτα γενέσθαι· οὐ μὴν δ
πονηρίας ἐκτὸς ὑμεῖς. Κατέπληξεν αὐτὸν
E μάτων, καὶ σαφῆ παρέσχετο τὴν ἀπολογί
ἐζήτει αὐτὸν ἀπολῦσαι ἐκεῖνος. Ἀλλ' αὐτοὶ
ζον· Ἐὰν τοῦτον ἀπολύσῃς, οὐκ εἶ φίλος
ρος. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ τοῦ νόμου παραγαγ
ματα, οὐδὲν ὤνησαν, κακούργως ἐπὶ τ
πονται νόμους, λέγοντες· Πᾶς ὁ βασιλέα
801 ἀντιλέγει τῷ Καίσαρι. Καὶ ποῦ οὗτος τύρ
A πόθεν δὲ ἔχετε δεῖξαι τοῦτο; ἀπὸ τῆς ἁλου
τοῦ διαδήματος; [a] ἀπὸ τοῦ σχήματος, ἀπ
τιωτῶν; οὐχὶ μόνος ἀεὶ μετὰ τῶν δώδεκ
ἐβάδισε, πάντα εὐτελῶς μετιὼν, καὶ τροφ
λὴν, καὶ οἴκησιν; Ἀλλ' ὢ τῆς [b] ἀναιδ
ἀκαίρου δειλίας· ὁ γὰρ Πιλᾶτος, νομίσας
λοιπὸν, εἰ παρίδοι ταῦτα, ἐξέρχεται μὲν
τὸ πρᾶγμα (τὸ γὰρ καθίσαι τοῦτο ἐδήλου
δὲ [c] ποιησάμενος ἐξέτασιν, παραδίδωσιν
ζων δυσωπήσειν αὐτούς. Ὅτι γὰρ οὕτως
ἄκουσον τί φησιν· Ἴδε ὁ βασιλεὺς ὑμῶν.
B εἶπον ἐκεῖνοι, Σταύρωσον, πάλιν ἐπήγαγε
βασιλέα ὑμῶν σταυρώσω; Οἱ δὲ ἔκραζον,
βασιλέα, εἰ μὴ Καίσαρα. Ἑκόντες ἑαυτο

[a] Editi ἐρωτῶν. Savil. ἐρῶν legendum esse conjicit. Verum Mss. pene omnes ἐρωτῶντα optime.

[b] Alii τὴν τῶν ἄλλων ἀκολ.

[a] Alii ἀπὸ τοῦ ὀχήματος.

[b] Alii ἀνανδρίας.

[c] Morel. πονησάμενος.

Deus illos tradidit, quando se ipsi priores ex ejus providentia et protectione subtraxerant : et cum uno consensu regnum[r] ejus abnegassent, permisit eos suis calculis subruere. Atqui quæ dicta fuerant, totam illorum iram sedare debuissent. Sed timuerunt ne dimissus denuo populum congregaret, quod ne eveniret omnia movebant. Grave enim quidpiam est ambitio, grave, et quod animam perdere possit. Ideo numquam illum audierunt. At Pilatus
C verbis tantum vult illum dimitti : illi vero instant dicentes, *Crucifige*. Et cur tantopere illum interficere satagebant? Ignominiosa mors illa erat. Timentes ergo ne qua in posterum ejus memoria servaretur, hoc probrosum supplicium ipsi inferre student, nescii impedimentis veritatem extolli. Nam quod hoc suspicarentur, audi quid dicant: *Nos audivimus, quia seductor ille dixit, Post* *Matth.* 27.
tres dies resurgam. Ideo omnia sus deque vertentes miscebant, ut hanc in posterum statuerent 63.
perniciosam opinionem; et frequenter clamabant,
D *Crucifige*, incondita nempe turba a principibus corrupta.

3. Nos autem hæc non solum legamus, sed in mente feramus, coronam spineam, vestimentum, calamum, alapas, plagas oculis inflictas, sputa, irrisiones. Hæc quippe in mente frequenter versata omnem iram sedare possunt. Etiamsi irrideamur, etiamsi quid injuste patiamur, frequenter dicamus : *Non est servus major domino suo:* et quæ a Judæis dicuntur, adducamus in medium, cum rabidi dicerent : *Dæmonium habes;* et, *Sa-*
E *maritanus es tu;* et, *In Beelzebub ejicit dæmonia*. Ideo enim hæc omnia passus est, ut ejus vestigia sequamur, et dicteria feramus, quæ maxime concitare solent. Attamen ille non solum hæc pertulit; sed etiam omnia fecit, ut eos qui hæc moliti fuerant a destinato supplicio liberaret. Nam apostolos ad illorum salutem misit. Audis enim dicentes illos, *Scimus quia ignoranter fe-* *Act.* 3. 17.
502 A *cistis;* et sic illos ad pœnitentiam attrahunt. Hæc et nos imitemur. Nihil enim ita Deum placat, ut inimicos diligere, et benefacere lædentibus. Cum quis tibi molestiam creaverit, ne illum respicias, sed dæmonem qui movet illum, et contra dæmonem totam iram effunde : illum vero a diabolo motum miserare. Nam si mendacium a diabolo est, sine causa irasci multo magis ab illo procedit. Cum te irridentem videbis, cogita illum a diabolo concitari; non enim Christianorum dicteria hu-

Passio Christi semper in mente ferenda.

Joan. 13. 16.

Ibid. 7. 20. et 8. 48. *Luc.* 11. 15.

[r] Alii κολάσεως, καὶ τοὺς ἀπ.

jusmodi. Nam qui jussus est lugere et audiens il-
Luc. 6. 25. lud, *Væ qui ridetis,* certe cum exprobrat, irri- B
det, exardescit, non opprobriis, sed lacrymis dignus
est: nam et Christus turbatus est, Judam recogitans. Hæc itaque omnia operibus exsequi meditemur. Nisi enim hæc fecerimus, frustra et incassum in hunc mundum venimus; imo potius in malum. Non enim potest fides sola in cælum introducere; sed etiam magis eos, qui malam vi-
Luc. 12. 47. tam exhibent, condemnare potest. *Qui enim novit voluntatem domini sui, et non fecit, vapulabit*
Joan. 15. 22. *multis;* et rursum, *Si non venissem, et loquutus fuissem eis, peccatum non haberent.* Quam ergo C
excusationem habebimus, qui intra regiam constituti, in adyta penetrare dignati, et consortes facti mysteriorum a peccatis liberantium, gentilibus, qui horum nullo fruuntur, deteriores sumus? Si enim illi ob vanam gloriam tantam exhibuere philosophiam; multo magis nos, quia ita Deo placet, par est omnem adire virtutem. At ne pecuniam qui-
Gentiles filios suos dæmonibus devoverunt. 4. *Reg.* 3. 26. dem despicimus; illi vero suam sæpe contemserunt animam, in bellis filios devoverunt dæmonum insaniæ, et propter dæmonas naturam ipsam spreverunt: nos vero ne argentum quidem pro Christo spernimus, neque, ut Deo placeamus, iram deponimus; sed incendimur, et a febricitantibus nihil D
differimus. Ut enim illi morbo laborantes, ardentes sunt: sic et nos, quasi igne quopiam suffocati, cupiditatem nusquam sistere possumus, iram atque avaritiam augemus. Ideo pudet me et obstupesco, dum apud gentiles video qui pecunias despiciunt, apud nos vero omnes illa cupiditate insaniunt. Nam etiamsi aliquos apud vos respiciamus, qui illas spernant, ii aliis capti vitiis sunt, ira et invidia: resque difficilis admodum est puram inve- E
nire philosophiam. In causa vero est, quod non studeamus pharmaca ex Scripturis capere, neque cum compunctione illis attendamus, cum dolore et gemitibus; sed perfunctorie, si quando otium suppetat. Ideo quia multa rerum sæcularium colluvies ingressa est, omnia inundat, et si quid lucri obvenerat, disperdit. Neque enim si quis vulnere affectus, pharmacum apponat, nec accurate alliget, sed decidere permittat, et aquæ, pulveri, 503
æstui, innumerisque aliis, quæ possint ulcus la- A
befactare, exponat, aliquid ille proficiet: id vero non ex remedii imbecillitate, sed ex ægri desidia evenit. Hoc nobis quoque contingere solet, cum

δοῦντα ἴδῃς, ἐννόησον ὅτι ὁ διάβολός ἐσ
B κινῶν. Οὐ γὰρ Χριστιανῶν τὰ σκώμματα.
λευσθεὶς πενθεῖν, καὶ ἀκούων, Οὐαὶ οἱ γελ
ὀνειδίζων καὶ σκώπτων καὶ διακαιόμενος,
δορεῖσθαι παρ' ἡμῶν, ἀλλὰ θρηνεῖσθαι ἄξι
ὁ Χριστὸς ἐταράχθη τὸν Ἰούδαν ἐννοήσας.
ἅπαντα μελετῶμεν ἐπὶ τῶν ἔργων. Ἂν γὰ
κατορθώσωμεν, εἰκῇ καὶ μάτην εἰς τὸν κ
μεν· μᾶλλον δὲ καὶ ἐπὶ κακῷ. Οὐ γάρ ἐσ
ἱκανὴ εἰς τὴν βασιλείαν εἰσαγαγεῖν, ἀλλὰ
μάλιστα κατακρῖναι τοὺς βίον φαῦλον ἐπιδ
ἔχει. Ὁ γὰρ εἰδὼς τὸ θέλημα τοῦ κυρίου
C μὴ ποιήσας, δαρήσεται πολλάς· καὶ πά
ἦλθον, φησὶ, καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτία
Ποίαν οὖν ἕξομεν ἀπολογίαν, ἐντὸς τῶν βασ
μενοι, καὶ εἰς τὰ ἄδυτα διακύψαι καταξιω
κοινωνοὶ καταστάντες μυστηρίων [a] ἁμαρτ
λαττόντων, τῶν οὐδενὸς τούτων μετεσχηκό
νων γινόμενοι χείρους; Εἰ γὰρ ἐκεῖνοι διὰ
τοσαύτην ἐπεδείξαντο φιλοσοφίαν, πολλῷ μ
διὰ τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν χρὴ πᾶσαν ἀρετ
Νῦν δὲ οὐδὲ χρημάτων καταφρονοῦμεν·
μὲν καὶ τῆς ἑαυτῶν πολλάκις ὑπερεῖδον
παῖδας ἐπέδωκαν ἐν πολέμοις τῇ τῶν δαι
νίᾳ, καὶ τῆς φύσεως κατεφρόνησαν διὰ τοὺ
D ἡμεῖς δὲ οὐδὲ ἀργυρίου διὰ τὸν Χριστὸν,
διὰ τὸ δοκοῦν τῷ Θεῷ, ἀλλὰ φλεγμαίνομ
ρεττόντων οὐδὲν ἄμεινον διακείμεθα. Κα
ἐκεῖνοι τῷ κακῷ κατεχόμενοι διακαεῖς
καὶ ἡμεῖς, ὥσπερ ἀπὸ πυρός τινος ἀγχόμ
μοῦ τῆς ἐπιθυμίας στῆναι δυνάμεθα, κα
φιλοχρηματίαν αὔξοντες. Διὰ ταῦτα αἰσ
ἐκπλήττομαι, παρὰ μὲν Ἕλλησι βλέπων
ὑπερορῶντας, παρὰ δὲ ἡμῖν μαινομένου
E Εἰ γὰρ καὶ τούτων εὕροιμέν τινας κατα
* ἀλλ' ἑτέροις ἁλίσκονται, θυμῷ καὶ βα
πρᾶγμα δύσκολον, καθαρὰν φιλοσοφίαν εὑ
αἴτιον, οὐ σπουδάζομεν τὰ φάρμακα λαβεῖ
Γραφῶν, οὐδὲ μετὰ κατανύξεως αὐταῖς
καὶ ὀδύνης καὶ στεναγμοῦ, ἀλλ' ἁπλῶς,
λὴν ἀγάγοιμεν. Διὰ τοῦτο, ἐπειδὰν πολὺς
βιωτικῶν πραγμάτων, ἐπικλύζει πάντα,
γονε κέρδος, ἀπόλλυσιν. Οὐδὲ γὰρ, εἴ
ἔχων, εἶτα φάρμακον ἐπιτιθεὶς, μὴ μετ
A ἐπιδήσειεν, ἀλλ' ἐάσειεν ἐκπεσεῖν, καὶ ὕδα
νει, καὶ αὐχμῷ, καὶ μυρίοις ἑτέροις τοῖς
ἐπιτρίψαι τὸ ἕλκος [a] ἑαυτοῦ ἐκδοίη, γενήσετ
αὐτῷ· ἀλλὰ οὐ παρὰ τὴν τῶν φαρμάκων

[a] [ἁμαρτιῶν addidimus e Codd. nostris.]
* [Ita e Codd. nostris edidimus. Legebatur ἑτέρους ἁλίσκοντας. Savil. ἑτέροις ἁλόντας, sine ἀλλά et ipse.]

[a] Ita Savil. Alius ἑαυτοῦ ἐκδοίη, ἔσται τι. M
ἐκγενήσεταί τι.

divinis oraculis tantillum quidem attendimus; sæcularibus vero rebus nos perpetuo damus. Ita namque semen suffocatur, et omnia fructu carent. Ne ergo id eveniat, tantillum inspiciamus. Intueamur cælum, et oculos inde flectamus in sepulcra et mortuorum tumulos. Nos enim eadem mors exspectat, et ipsa migrandi necessitas, sæpe ante vesperam, nos invadet. Apparemus ergo nos
B ad hanc profectionem; multis namque viaticis opus habemus. Ibi enim multus calor, æstus multus, magna solitudo. Non licet tunc ad pandocheum divertere; non in foro emere; omnia hinc asportanda sunt. Audi quid dicant virgines: *Ite* Matth. 25.
ad vendentes; at illæ euntes non invenerunt. 9.
Audi quid dicat Abraham: *Chaos est inter nos* Luc. 16. 26.
et vos. Audi quid Ezechiel de illa die proferat:
Noe, Job, et Daniel filios suos non liberabunt. Ezech. 14.
Verum absit ut nos talia audiamus verba, sed 14.
acceptis hinc quæ ad æternam vitam sufficiant viaticis, utinam videamus Dominum nostrum Jesum Christum, quicum Patri, unaque Spiritui
C sancto, gloria, imperium, honor nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA LXXXV.

Cap. XIX. v. 16. *Tunc ergo tradidit eis illum Pilatus, ut crucifigeretur. Susceperunt autem*
D *Jesum, et eduxerunt illum.* 17. *Et bajulans sibi crucem, exivit in eum qui dicitur Calvariæ locus, Hebraïce Golgotha,* 18. *ubi illum crucifixerunt.*

1. Res prosperæ facile possunt dejicere ac prosternere eos qui non attendunt. Ita Judæi a principio Dei gratia fruentes, morem regni gentilium postea quærebant, et in deserto post manna cæparum recordabantur. Eodem modo hic, Christi recusato regno, regnum Cæsaris sibi acclamarunt.
E Ideo secundum illorum sententiam constituit eis regem. Cum ergo hoc Pilatus audisset, tradidit eum ut crucifigeretur: admodum injuste. Erat enim interrogandum an regnum affectasset: sed timore tantum motus, sententiam tulit, quod ne

ille admitteret, Christus jam monuerat dicens :
Regnum meum non est de hoc mundo. Sed præ-
sentibus se totum dedens, nihil magni philosopha-
ri voluit. Atqui uxoris somnium ipsum perterrefa-
cere debuisset. Sed nullo horum melior est effe-
ctus : non respexit ad cælum, sed ipsum tradidit.
Illi ut jam damnato crucem imposuerunt. Lignum
quippe illud abominabantur, nec contingere qui-
dem volebant. Sic et in figura factum est : nam
Isaac ligna portavit. Sed tunc in patris tantum
voluntate res constitit (figura quippe erat) : nunc
vero res consequuta est, quia veritas erat. *Et
venit in Calvariæ locum*. Quidam dicunt Ada-
mum ibi mortuum esse et jacere : et Jesum ubi
mors regnaverat, ibi tropæum erexisse. Nam tro-
pæum gestabat crucem contra mortis tyrannidem :
et sicut victores, sic et ipse victoriæ symbolum hu-
meris gestabat. Quid enim, si hæc alio animo præ-
ceperunt Judæi? Crucifigunt eum cum latronibus,
inviti prophetiam implentes. Quæ enim illi ad
contumeliam faciebant, hæc veritati inserviebant :
ut discas quanta sit ejus virtus. Nam et illud jam
Isai. 53. 12. olim propheta prædixit : *Cum iniquis reputatus
est*. Voluit ergo dæmon rem gestam obscurare;
sed non potuit. Tres enim sunt crucifixi; solus
resplenduit Jesus : ut discas ejus virtutem omnia
esse operatam. Atqui tribus crucifixis, miracula
facta sunt; nemo tamen aliquod ex illis alii quam
Jesu tribuit; ita infirmæ erant diaboli insidiæ,
quæ in ipsius caput totæ sunt conversæ. Nam ex
his duobus unus salutem est consequutus. Non
modo igitur crucifixi gloriæ non nocuit, sed non
parum ipsi contulit : non minus enim erat latro-
nem in cruce convertere, et in paradisum induce-
re, quam petras commovere. 19. *Scripsit autem
titulum Pilatus;* tum ut Judæos ulcisceretur,
tum ut Christum purgaret. Quia enim ut scele-
stum tradiderant, et id ex latronum consortio
confirmare studebant; ne quis deinde illum incu-
sare posset, et ut scelestum improbumque tradu-
cere, illorum ora obstruit, omniumque qui ipsum
vellent accusare : ostendensque illos in proprium
Regem insurrexisse, sic descripta verba posuit,
ut in tropæo : quæ verba claram vocem emitterent,
ac victoriam regnumque ejus prædicarent, etiamsi
non regnum totum. Hoc autem non una lingua sed
triplici declaravit. Quia enim credibile erat mul-

ἐπιθέσθαι τυραννίδα, ἀπὸ τοῦ φόβου μ
φασιν ἤνεγκε· καίτοι γε ἵνα μὴ τοῦτο
δὼν ὁ Χριστός φησιν· Ἡ ἐμὴ βασιλεία
504 τοῦ κόσμου τούτου. Ἀλλὰ τοῖς παροῦσι
A δοὺς, οὐδὲν μέγα φιλοσοφῆσαι ἠθέλησε·
γυναικὸς ὄναρ ἱκανὸν ἦν αὐτὸν καταπλῆ
δενὶ τούτων ἐγένετο βελτίων, οὐδὲ πρὸ
εἶδεν, ἀλλὰ παρέδωκεν αὐτόν. Οἱ δὲ ἐ
τὸν σταυρὸν ὡς καταδίκῳ λοιπόν. Καὶ
οἰωνίζοντο, καὶ οὐδὲ θιγεῖν ἠνείχοντο. Ο
τύπῳ γέγονε· καὶ γὰρ ὁ Ἰσαὰκ τὰ ξύλ
Ἀλλὰ τότε μὲν μέχρι τῆς γνώμης τοῦ Π
πρᾶγμα (τύπος γὰρ ἦν)· νῦν δὲ καὶ ἐ
ἐξῆλθεν· ἀλήθεια γὰρ ἦν. Καὶ ἦλθεν εἰ
τόπον. Τινές φασιν ἐκεῖ τὸν Ἀδὰμ τετελ
B κεῖσθαι· καὶ τὸν Ἰησοῦν [a] ἐν τῷ τόπῳ, ὅ
ἐβασίλευσεν, ἐκεῖ καὶ τὸ τρόπαιον στῆ
τρόπαιον ἐξῄει βαστάζων τὸν σταυρὸν κ
θανάτου τυραννίδος· καὶ καθάπερ οἱ ν
καὶ αὐτὸς ἐπὶ τῶν ὤμων ἔφερε τὸ τῆς νί
Τί γὰρ, εἰ καὶ ἑτέρᾳ γνώμῃ [b] ἐπέτατ
Ἰουδαῖοι; Σταυροῦσι δὲ αὐτὸν καὶ μ
ἄκοντες καὶ ἐν τούτῳ τὴν προφητείαν π
γὰρ ὑβρίζοντες ἐποίουν οὗτοι, ταῦτα τῇ
ετέλει· ἵνα μάθῃς ὅση αὐτῆς ἡ δύναμις.
τοῦτο ἄνωθεν προεῖπεν ὁ προφήτης, ὅτι
ἐλογίσθη. Ἐβούλετο τοιγαροῦν συσκιάσα
ὁ δαίμων· ἀλλ' οὐκ ἴσχυσεν. Ἐσταυρώθ
C οἱ τρεῖς, ἔλαμψε δὲ μόνος ὁ Ἰησοῦς·
ἡ δύναμις αὐτοῦ τὸ πᾶν εἰργάσατο. Καί
ἐπὶ τοῦ σταυροῦ προσηλωμένων, τὰ θ
ἐγένετο· ἀλλ' ὅμως οὐδεὶς οὐδὲν τῶν γιν
τρεψεν οὐδενὶ ἐκείνων, ἀλλ' ἢ μόνῳ τῷ
ἕωλος ἡ τοῦ διαβόλου ἐπιβουλὴ γέγονε,
αὐτοῦ τὸ πᾶν περιετράπη κεφαλήν. Κ
δύο τούτων διεσώθη εἷς. Οὐ μόνον τοίνυ
σε τῇ δόξῃ [c] τοῦ σταυροῦ, ἀλλὰ καὶ
μικρόν· τοῦ γὰρ κλονῆσαι τὰς πέτρα
ἦν τὸ λῃστὴν ἐν σταυρῷ μεταβαλεῖν,
D δεισον εἰσαγαγεῖν. Ἔγραψε δὲ καὶ τίτλ
ὁμοῦ μὲν τοὺς Ἰουδαίους ἀμυνόμενος,
λογούμενος ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ. Ἐπειδὴ γ
ἐξέδωκαν, καὶ τὴν ψῆφον ταύτην τῇ
λῃστῶν βεβαιῶσαι ἐπεχείρουν, ἵνα μηδ
πονηρὰς ἐπιφέρειν αἰτίας καὶ κατηγορε
τινὸς καὶ πονηροῦ, ἐμφράττων αὐτῶν
καὶ πάντων τῶν κατηγορεῖν βουλομένω

[a] ἐν τῷ τόπῳ deest in aliis.
[b] Savil. ἔπραττον. Morel. ἐπέταττον.
* Boisius suspicatur legendum ἀνέθηκεν. Savil. ἐπέ-
τριψεν : sed ἐπέτρεψεν, ut in omnibus exe
tur, hic quadrare puto.
[c] Alii τοῦ σταυρωμένου.

tos Judæis commixtos fuisse propter solennitatem, ut nemo ejus apologiam ignoraret, omnibus lin-
E guis Judæorum furorem denotavit. Nam vel crucifixo invidebant. Atqui quid hoc vobis nocebat? Nihil. Si enim mortalis erat, imbecillus, et exstinguendus, cur timetis scriptas litteras dicentes illum esse Regem Judæorum? Et quid dicunt? Dic quod ille dixerit. Nam nunc sententia est v. 21
et communis calculus; si vero adjiciatur, *Ipse dixit*, illius petulantiæ et arrogantiæ id adscribitur.
505 A Neque tamen sententiam mutavit Pilatus, sed perstitit. Hinc autem non parva quæpiam res, sed totum dispensatur. Cum enim crucis lignum defossum fuisset, nec illud quispiam eruere auderet, instante metu, et fideles, aliis rebus urgentibus, incumberent; et tamen futurum erat, ut insequenti tempore crux perquireretur, et tres cruces una jacerent: ne ignoraretur quænam Domini fuisset, primo quod in medio esset, deinde ex titulo agnita fuit; latronum quippe cruces titulos non habebant. Milites autem diviserunt vestimenta, sed non tunicam. Vide rursum per prava illorum gesta prophetias ubique impleri. Nam illud quo-

Cui usui fuerit crucis Christi titulus.

B que jam olim prædictum fuerat. Atqui tres erant crucifixi; sed prophetiæ in illo implebantur. Cur enim non in aliis idem fecerunt, sed in hoc tantum? Tu vero mihi consideres velim prophetiæ accurationem. Non modo enim divisisse dicit propheta, sed etiam non divisisse: alia diviserunt, tunicam non diviserunt, sed sorti rem commiserunt. Illud vero, 23. *Desuper contexta*, non sine causa ponitur; sed alii dicunt allegoriam esse, quia non simpliciter homo erat crucifixus ille, sed prius divinitatem habuit.
C

2. Alii dicunt illud vestis genus describere evangelistam. Quia enim in Palæstina duos consuentes pannos, sic vestimenta texunt, ut significet Joannes, talem fuisse tunicam, dicit, *Desuper con-*
D *texta*. Id vero dicere mihi videtur, ut vestium vilitatem subindicet: et sicut in aliis omnibus, sic in veste eum vilitati studuisse. Et hæc quidem milites. Ipse vero crucifixus matrem suam v. 24

Vestium ritus in Palæstina.

Tunica inconsutilis.

discipulo commendat, ut nos doceat ad extremum usque halitum, parentum curam præcipuam esse gerendam. Quando igitur Mater intempestive accessit, dicit : *Quid mihi et tibi est mulier?* et, *Quæ est mater mea?* hic vero magnum exhibet amorem, et discipulo quem diligebat ipsam commendat. Rursus nomen suum Joannes modeste tacet: nam si gloriari voluisset, causam etiam dixisset cur diligeretur, quam verisimile est fuisse magnam mirabilemque. Cur nihil aliud Joanni dicit, neque illum mœstum consolatur? Quia tempus consolandi non erat. Alioquin non parva res erat quod ille tali dignaretur honore, et perseverantiæ suæ præmium acciperet. Tu vero mihi considera quomodo crucifixus omnia sine perturbatione faciat, discipulum de matre alloquatur, prophetias impleat, latroni bonam spem indat; etiamsi antequam crucifigeretur visus fuerit sudare, in agonia esse, timere. Quid igitur hoc est? Nihil dubii, nihil incerti. Illic enim naturæ infirmitas ostensa est, hic potestatis magnitudo. Ad hæc, hic duobus nos admonet, etiamsi antequam mala ingruant perturbemur, non ideo absistendum esse a malis; sed cum in ipsa certamina ingressi sumus, tunc omnia facilia et levia existimanda esse. Ne itaque mortem formidemus: naturæ quippe inest vitæ amor; sed in nostra potestate est aut vinculum solvere,et cupiditatem illam minuere; vel alligare, et vehementiorem reddere. Sicut enim coitus cupiditatem habemus, sed si philosophemur illam cohibemus tyrannidem : sic et in vita accidit. Nam sicut concupiscentia carnalis servandæ prolis causa indita est; quod Deus successionem generis stabilierit, neque tamen impedierit ut superiorem continentiæ viam teneamus : sic et vitæ amorem indidit, vetans ne quis sese interficiat, nec tamen vetans ne præsentem vitam spernamus. Horum gnaros oportet modum servare; nec sponte ad mortem ruere, etsi quis mille prematur malis; neque abreptos ob causas Deo acceptas, formidare et renuere, sed fidenter adire, futuramque vitam præsenti anteponere. 25. *Stabant autem mulieres juxta crucem.* Infirmior sexus, fortior tunc apparuit : ita omnia tunc invertebantur. Ipse vero Matrem commendans dicit : 26. *Ecce filius tuus.* Papæ, quantum honorem discipulo collatum! Cum enim ipse jam abiret, ipsam discipulo curandam tradit. Quia enim credibile erat ipsam, utpote matrem,

Joan. 2. 4. Matth. 12. 48.

Matrem cur discipulo Christus commendet.

αὐτὸς δὲ σταυρούμενος παρατίθεται τὴν μ
τῷ μαθητῇ, παιδεύων ἡμᾶς μέχρις ἐσχά
πᾶσαν ποιεῖσθαι ἐπιμέλειαν τῶν γεγεννη
μὲν οὖν ἀκαίρως ἠνόχλησε, λέγει· Τί ἐ
γύναι; καί, Τίς ἐστιν ἡ μήτηρ μου; ἐντα
λὴν τὴν φιλοστοργίαν ἐπιδείκνυται, καὶ
αὐτὴν τῷ μαθητῇ, ὃν ἠγάπα. Πάλιν ἐα
E ὁ Ἰωάννης μετριάζων· εἰ γὰρ ἐβούλετο
καὶ τὴν αἰτίαν ἂν ἐνέθηκε, δι' ἣν ἠγαπᾶ
εἰκὸς ἦν μεγάλην τινὰ εἶναι καὶ θαυμαστ
ἕνεκεν οὐδὲν ἕτερον τῷ Ἰωάννῃ διαλέγετ
ραμυθεῖται αὐτὸν [b] κατηφοῦντα; Ὅτι κ
τῆς τῶν ῥημάτων παρακλήσεως. Καὶ ἐ
μικρὸν ἦν τὸ τιμηθῆναι αὐτὸν τιμῇ τοια
παραμονῆς λαβεῖν τὸν μισθόν. Σὺ δέ μοι
καὶ ἐσταυρωμένος ἅπαντα ἀταράχως ἐ
506 μαθητῇ διαλεγόμενος περὶ τῆς μητρός,
A πληρῶν, τῷ λῃστῇ χρηστὰς ὑποτείνων ἐλ
τοι γε πρὶν ἢ σταυρωθῆναι φαίνεται ἱδρῶ
δεδοικώς. Τί ποτε οὖν τοῦτό ἐστιν; Οὐ
οὐδὲν ἀσαφές. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἡ τῆς φύσε
ἐδείχθη· ἐνταῦθα δὲ ἡ τῆς δυνάμεως περ
χνυτο. Ἄλλως δέ, καὶ ἡμᾶς δι' ἀμφοτέρ
τούτων, κἂν πρὸ τῶν δεινῶν θορυβώμεθ
τοῦτο ἀφίστασθαι τῶν δεινῶν· ἐπειδὰν
ἀγῶνα ἐμβῶμεν, πάντα ῥᾷστα καὶ εὔκολα
Μὴ τοίνυν τρέμωμεν θάνατον· ἔχει μὲν
B κατὰ φύσιν τὸ φιλόζωον· ἀλλ' ἐν ἡμῖν κεῖτ
λῦσαι ταύτης τὰ δεσμά, καὶ τὴν ἐπιθυμ
ποιῆσαι, ἢ δῆσαι, καὶ τυραννικωτέραν ἐ
Ὥσπερ γὰρ ἔχομεν τὴν ἐπιθυμίαν τῆς τῆ
μίξεως, ὅταν δὲ φιλοσοφῶμεν, ἀσθενῆ π
τυραννίδα· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ζωῆς συμβα
περ γὰρ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν σωμάτων ἐ
παιδοποιίαις, συγκρατῶν ἡμῶν τὰς διαδο
οὐ κωλύων τὴν ἀνωτέρω τῆς ἐγκρατείας ὁ
οὕτω καὶ τὸν πόθον τῆς ζωῆς ἐνέσπειρ
ἑαυτοὺς ἀναιρεῖν, οὐκ ἐμποδίζων δὲ ἡμῖν
παρούσης ζωῆς ὑπερορᾷν. Καὶ χρὴ ταῦτα
μέτρα διατηρεῖν, καὶ μήτε αὐτομάτως ἐπὶ
C ἰέναι ποτέ, κἂν μυρία ἂν ἔχῃ δεινά· μήτε
ὑπὲρ τῶν τῷ Θεῷ δοκούντων ἀναδύεσθαι
ἀλλὰ θαῤῥοῦντας ἀποδύεσθαι, τὴν μέλ
παρούσης [b] ζωῆς προτιμῶντες. Αἱ δὲ γυνα
στήκεισαν τῷ σταυρῷ, καὶ τὸ ἀσθενέστερ
δρειότερον ἐφάνη τότε· οὕτω πάντα με
λοιπόν. Αὐτὸς δὲ τὴν μητέρα παραθέμεν
Ἴδε ὁ υἱός σου. Βαβαὶ τῆς τιμῆς· ὅσῃ τ
ἐτίμησε τιμῇ; Ἐπειδὴ γὰρ αὐτὸς ἀπῄει

[b] Morel. κατηφιῶντα.
[a] ἡγεῖσθαι deest in quibusdam Mss.

[b] ζωῆς in aliquibus deest.

dolere et patrocinium quærere, jure illam disci-
pulo tradit dicens : 27. *Ecce mater tua*. Hæc
D porro dicebat, ipsos mutuo conjungens amore :
quod cum intelligeret discipulus, ipsam in sua
accepit. Cur autem nullam aliam memoravit mu-
lierem, licet alia quoque adstaret? Ut nos doceret
plus tribuendum matribus esse. Ut enim paren-
tes, cum spiritualia impediunt, ne cognoscendi
quidem sunt : sic cum non ea cohibent, omne de-
bitum est ipsis præstandum, et aliis sunt anteponen-
di, quia nos genuerunt, educarunt, milleque mala
subierunt. Sic Marcionis impudentiam reprimit. **Marcion dicebat Christum non vere ex Maria natum esse.**
Si enim secundum carnem natus non esset, nec
E matrem haberet, cur tantam de illa sola gerit
curam ? 28. *Postea sciens Jesus, quoniam jam*
omnia consummata sunt; id est, quod nihil œco-
nomiæ desit. Ubique enim satagebat ostendere hanc
novam esse mortem : siquidem in potestate mo-
rientis sita omnia erant, neque prius mors corpori
advenit, quam ipse vellet : volebat autem cum
507 omnia implesset. Ideo dicebat : *Potestatem ha-* *Joan.* 10.
A *beo ponendi animam meam, et potestatem ha-* 18.
beo iterum sumendi eam. Sciens ergo omnia
consummata, ait, *Sitio*. Hic rursum prophetiam
implet. Tu vero mihi perpende sceleratum adstan-
tium animum. Etiamsi enim innumeros habeamus
inimicos, et intolerabilia ab eis perpessi simus,
quando videmus eos interfici, plangimus : hi
vero non flexi sunt erga illum, neque his conspe-
ctis mitiores facti sunt; sed magis efferabantur,
et irrisionem augebant, in spongia offerentes illi
acetum · sic illi potum dederunt, ut damnatis
porrigitur : nam hyssopus ideo offertur. 30. *Cum*
B *accepisset autem dixit, Consummatum est*.
Vidistin' eum imperturbatum cum potestate hæc
facere; quod ex sequentibus ostenditur. Cum
enim omnia consummata essent , *Inclinato*
capite (non enim illud clavis erat affixum), *tra-*
didit spiritum, hoc est, exspiravit. Atqui non
post inclinatum caput exspiratur; hic vero con-
trarium efficitur. Non postquam exspiraverat ca-
put inclinavit, ut apud nos fieri solet; sed post-
quam inclinaverat, exspiravit. Quibus omnibus
declaravit evangelista, ipsum universorum esse
Dominum.

C 3. At Judæi rursum, qui camelum deglutie- *Matth.* 23.
bant et culicem excolabant, tantum nefas ausi, de 24.
die consultant. 31. *Quia Parasceve erat, ut*
non remanerent in cruce corpora, rogaverunt
Pilatum, ut frangerentur eorum crura. Viden'
quam fortis sit veritas? Per studia eorum pro-

phetia impletur. Alia quoque prædictio finem ac-
v. 32. cipit. Venientes enim milites aliorum frege-
runt crura, Christi non item. Attamen hi in gra-
tiam Judæorum ejus latus lancea perforarunt, et
mortuo corpori contumeliam inferunt. O scele- D
stum et exsecrandum facinus! Sed ne turberis, ne
dejiciaris, dilecte. Nam quæ mala illi voluntate
faciebant, veritatem propugnabant. Prophetia nam-
v. 37. que erat, *Videbunt in quem transfixerunt*. Ne-
que hoc tantum; sed etiam iis qui infideles futuri
erant, hoc facinus demonstrationi fuit, ut Thomæ
et ipsi similibus. Ad hæc etiam mysterium inef-
fabile consummabatur. *Exivit* enim *sanguis et
aqua*. Non sine causa vel casu hi fontes manarunt;
sed quia ex hoc utroque Ecclesia constituta est.
Hoc sciunt initiati, qui per aquam regenerantur, E
ac per sanguinem et carnem nutriuntur. Hinc
initium mysteria sumunt, ut cum ad tremendum
poculum accesseris, sic venias ac si ex hoc latere
potaturus esses. 35. *Et qui vidit, testimonium
perhibuit, et verum est testimonium ejus*. Hoc
est, Non ab aliis audivi, sed ipse præsens vidi, et
verum est testimonium. Merito sane. Contume-
liam narrat; non magnum quid et mirabile, ut 508
possis contra suspicari; verum ille hæreticorum A
ora comprimens, et futura prænuntians mysteria,
atque contentum in ipsis thesaurum considerans,
minutatim recenset ea quæ gesta sunt. Impleta
est autem prophetia illa, 36. *Os ejus non com-
minuent*. Etiamsi enim hoc de Judæorum agno
dictum sit, sed propter veritatem figura præces-
sit, et in hoc magis completum est. Ideo prophe-
tam in medio adduxit. Cum sese testem afferens
ubique non videretur fide dignus haberi, adducit
Moysen, ut innuat hoc non casu factum esse, sed
jam olim scripto fuisse prænuntiatum. Hoc illud B
Exod. 12. 46. *Num.* 9. 12. dictum est: *Os ejus non comminuetur*. Rur-
sumque ex seipso prophetæ fidem facit. Hæc dixi,
inquit, ut discatis magnam esse affinitatem inter
figuram et veritatem. Viden' quantam curam ad-
hibeat, ut credatur illud quod turpe ignominio-
sumque videtur? Nam corpus a milite contumelia
affici, longe pejus erat quam crucifigi. Attamen
et hæc dixi, inquit, et cum diligentia magna dixi
Mors Christi non contumelia est. 35. *Ut credatis*. Nemo itaque fidem neget, ne-
que præ pudore nostris noceat. Nam quæ maxime
contumeliosa videntur, hæc sunt bonorum nostro- C
rum honestissima. 38. *Post hæc autem veniens
Joseph ab Arimathia, cum esset discipulus:*

a Morel. τούτου.

non ex duodecim, sed fortassis ex septuaginta. Jam enim putantes sedatam iram esse per crucem, cum libertate accesserunt, et funus curaverunt. Accedens igitur, a Pilato gratiam petit, ille concedit. Cur enim non fecisset? Tum ipsi operi manum adhibuit etiam Nicodemus : et magnifice sepeliunt. Adhuc enim illum pro puro homine habebant. Et aromata ferunt hujusmodi, quæ maxime possint corpus diuturno tempore conservare,
D ne citius in corruptionem vergat : quo indicabatur illos non magnum quidpiam de ipso sentire; attamen multum amorem præ se ferebant. Cur autem nemo ex duodecim accessit, non Joannes, non Petrus, non alius quispiam ex insignioribus? Neque hoc occultat discipulus. Nam si quis dixerit, ob metum Judæorum, hi quoque timebant : nam hic erat, inquit, *Absconditus ob metum Judæorum*. Nec dixeris, sic fecisse quod contemnerent; sed ipse quoque metuens accessit. Joannes autem qui adfuerat et exspirantem viderat, nihil hujus-
E modi fecit. Quid ergo dicendum? Mihi videtur eum ex insignioribus viris fuisse, ut ex funeris sumtu liquet, et Pilato notum fuisse : quapropter id impetravit, ipsumque sepelivit, non ut damnatum, sed ut mos erat Judæis sepelire virum magnum et admirandum.

609 A 4. Cum autem tempore urgerentur (illo enim hora nona mortuo, deinde iis Pilatum adeuntibus, et corpus auferentibus, credibile erat vesperam adventuram esse, qua non licebat operari), in proximo monumento corpus deponunt. Dispensatum est ipsum deponi in novo monumento, in quo nemo depositus ante fuerat : ut non crederetur alterum resurrexisse, qui cum illo depositus fuisset; et ut discipuli facile possent eo venire, et quæ evenerant spectare, cum vicinus esset locus; utque testes resurrectionis forent, non illi tantum, sed etiam inimici. Nam quod signacula in sepulcro posita fuerint, quodque custodes milites asse-
B derint, id certe testimonium sepulturæ erat : illam enim non minus quam resurrectionem in confesso esse Christus curavit. Ideo discipuli admodum student comprobari mortem. Nam resurrectionem totum sequens tempus confirmaturum erat; mors vero si obscura nec prorsus manifesta

[Id a nostris quoque Codd. exhibitum recepimus pro Morelli scriptura. Respicit enim Chrysostomus unum Josephum.]

fuisset, resurrectionis rationem obscurasset. Neque his solum de causis in vicino loco sepultus est, sed ut falsus ostenderetur corporis furto sub-
Cap. xx. lati rumor. 1. *Una autem sabbatorum*, hoc est, Dominica, *primo diluculo, Maria Magdalene venit mane, et videt lapidem revolutum a monumento*. Surrexerat enim, et lapide et signis impositis. Cum autem oporteret etiam alios certiores fieri, sepulcrum post resurrectionem aperitur, et sic quod factum erat confirmatur. Hoc etiam Mariam movit. Quæ cum Magistrum tantopere amaret, quia sabbatum transierat, non cessavit; sed primo diluculo venit, ut ex loco aliquid acciperet consolationis. Et viso loco, lapideque sublato, non intravit, nec introspexit, sed ad discipulos cucurrit, desiderio ardens. Hoc enim maxime curabat, ut quamprimum sciret quid de corpore factum esset. Hoc enim cursus significabat, et verba declarabant. 2. *Tulerunt Dominum meum, et nescio ubi posuerunt eum*. Viden' quomodo de resurrectione nondum quid clare cognosceret, sed putaret translatum fuisse corpus; et sine fuco omnia discipulis nuntiat? Evangelista vero tanta laude mulierem non fraudavit, neque dedecori putavit esse, si ab illa quæ noctu profecta erat, hoc primum didicerint: sic ubique fulget ejus veracitas. Cum venisset illa, et hæc dixisset, hoc audito, illi ad sepulcrum statim properant, et vident linteamina posita; quod erat resurrectionis signum. Neque enim, si quipiam corpus abstulissent, illud antea nudavissent; nec, si furati essent, ita curassent sindonem auferre,
v. 7. involvere, et certo in loco ponere; sed ut erat, corpus abstulissent. Ideo Joannes dicere præoccupat, cum multa myrrha fuisse sepultum, quæ non minus quam plumbum linteamina corpori conglutinat: ut cum audieris sudaria seorsim posita jacuisse, ne feras eos qui dicunt, ipsum furto sublatum fuisse. Neque enim fur adeo stultus fuisset, ut in re superflua tantam poneret curam. Qua de causa sudaria reliquisset? quomodo id faciendo latuisset? Nam diutius erat ea in re immorandum, et si tardasset, deprehensus fuisset. Cur autem separatim linteamina jacebant, et sudarium seorsim involutum? Ut discas, non festinanter et tumultuose hoc factum esse, ut hæc separatim jacerent, et illa seorsim involuta : hinc enim factum, ut resurrectionem crederent. Ideo post hæc illis Christus apparet, ex visu jam confirmatis. Hic

Mariæ Magdalenæ fervens amor.

σθη, καὶ μὴ σφόδρα κατάδηλος γέγονε, ἔμελλε λυμαίνεσθαι τῷ τῆς ἀναστάσεως λόγῳ. Οὐ τούτων δὲ μόνων ἕνεκεν τὸ ἐγγὺς τεθῆναι γέγονεν, ἀλλ' ὥστε καὶ ψευδῆ δειχθῆναι τὸν περὶ τῆς κλοπῆς λόγον. Τῇ δὲ μιᾷ τῶν σαββάτων (τουτέστι, τῇ κυριακῇ) ὄρθρου βαθέος,
C Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ ἔρχεται πρωῒ, καὶ βλέπει τὸν λίθον ἠρμένον ἐκ τοῦ μνημείου. Ἀνέστη μὲν γὰρ, καὶ τοῦ λίθου καὶ τῶν σημάντρων * ἐπικειμένων. Ἐπειδὴ δὲ ἐχρῆν καὶ τοὺς ἄλλους πληροφορηθῆναι, ἀνοίγεται τὸ μνημεῖον μετὰ τὴν ἀνάστασιν, καὶ οὕτω πιστοῦται τὸ γεγονός. Τοῦτο γοῦν καὶ τὴν Μαρίαν ἐκίνησε. Πάνυ γὰρ περὶ τὸν διδάσκαλον φιλοστόργως ἔχουσα, ἐπειδὴ τὸ σάββατον παρῆλθεν, οὐκ ἠνέσχετο ἡσυχάζειν, ἀλλ' ἦλθεν ὄρθρου βαθέος, ἀπὸ τοῦ τόπου παραμυθίαν τινὰ εὑρεῖν βουλομένη. Καὶ [a] ἰδοῦσα τὸν τόπον, καὶ τὸν λίθον ἠρμένον, οὐκ εἰσῆλθεν, οὐδὲ διέκυψεν, ἀλλ' ἐπὶ
D τοὺς μαθητὰς ἔδραμεν ἀπὸ πολλοῦ τοῦ πόθου. Τοῦτο γὰρ ἦν αὐτῇ τὸ σπουδαζόμενον, μετὰ πολλοῦ τοῦ τάχους μαθεῖν ἤθελε τί γέγονε τὸ σῶμα. Καὶ γὰρ ὁ δρόμος τοῦτο ἐβούλετο, καὶ τὰ ῥήματα τοῦτο ἐμφαίνει. Ἦραν γὰρ, φησὶ, τὸν Κύριόν μου, καὶ οὐκ οἶδα ποῦ τεθείκασιν αὐτόν. Ὁρᾷς πῶς οὐδέπω περὶ ἀναστάσεως ᾔδει τι σαφὲς, ἀλλ' ᾤετο μετάθεσιν γεγενῆσθαι τοῦ σώματος, καὶ ἀπλάστως πάντα ἀπαγγέλλει τοῖς μαθηταῖς; Ὁ δὲ εὐαγγελιστὴς οὐκ ἀπεστέρησε τὴν γυναῖκα ἐγκωμίου τηλικούτου, οὐδὲ αἰσχύνην ἐνόμισε τὸ παρ' αὐτῆς αὐτοὺς μαθεῖν προτέρας ταῦτα διανυκτε-
E ρευούσης· οὕτω πανταχοῦ τὸ φιλάληθες αὐτοῦ διαλάμπει τῶν τρόπων. Ἐπεὶ οὖν ἦλθε, καὶ ταῦτα εἶπεν, ἀκούσαντες ἐκεῖνοι μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς ἐφίστανται τῷ μνημείῳ, καὶ θεωροῦσι τὰ ὀθόνια κείμενα· ὅπερ ἦν ἀναστάσεως σημεῖον. Οὔτε γὰρ, εἰ μετέθηκάν τινες, τοῦτο ἂν ἐποίησαν τὸ σῶμα γυμνώσαντες· οὔτε, εἰ ἔκλεψαν, [b] τούτου ἂν ἐφρόντισαν ὥστε ἆραι τὸ σουδάριον καὶ ἐντυλίξαι, καὶ θεῖναι εἰς
510 ἕνα τόπον· ἀλλὰ πῶς; Ὡς εἶχεν, ἔλαβον ἂν τὸ σῶμα.
A Διὰ γὰρ τοῦτο προλαβὼν ὁ Ἰωάννης, φησὶν, ὅτι σμύρνῃ συνετάφη πολλῇ, ἢ μολύβδου οὐχ ἧττον συγκολλᾷ τῷ σώματι τὰ ὀθόνια· ἵν', ὅταν ἀκούσῃς ὅτι τὰ σουδάρια ἔκειτο ἰδίᾳ, μὴ ἀνάσχῃ τῶν λεγόντων, ὅτι ἐκλάπη. Οὐ γὰρ οὕτως ἀνόητος ἦν ὁ κλέπτων, ὡς περὶ πρᾶγμα περιττὸν τοσαύτην ἀναλίσκειν σπουδήν. Τίνος γὰρ ἕνεκεν τὰ σουδάρια ἠφίει; πῶς δὲ ἂν ἔλαθε τοῦτο ποιῶν; Καὶ γὰρ πολὺν εἰκὸς ἦν αὐτὸν ἀναλῶσαι χρόνον, καὶ κατάφωρον γενέσθαι μέλλοντα καὶ βραδύνοντα. Τί δήποτε δὲ καὶ χωρὶς τὰ ὀθόνια κεῖται, καὶ τὸ σουδάριον χωρὶς ἐντετυλιγμένον; Ἵνα μάθῃς, ὅτι
B οὐκ ἦν σπευδόντων οὐδὲ θορυβουμένων τὸ πρᾶγμα, τὸ χωρὶς μὲν ἐκεῖνα, χωρὶς δὲ ταῦτα ἐνθεῖναι καὶ ἐν-

* [ἐπικειμένων pro ἐκκειμένων recte Savil. et Codd. nostri.]

a Alli ἰδοῦσα τὸν λίθον ἠρμένον.

b Morel. τοῦτο ἄν.

mihi perpende quam sit evangelista a fastu alienus, et quomodo accuratam Petri perquisitionem testificetur. Nam cum prævenisset illum, et vidisset linteamina posita, nihil ultra perquisivit, sed discessit : ille vero fervens cum intrasset, omnia diligenter inspexit, et quid amplius vidit, et tunc hic ad spectaculum evocatus est. Nam post illum ingressus, sepulcralia vidit jacentia et divisa. Nam divisisse, et hoc et illud involutum separatim posuisse, diligentis et accurati cujuspiam erat,
C neque perturbati.

5. Tu vero cum audieris Dominum nudum resurrexisse, absiste ab insano funerum sumtu. Quid sibi vult enim illa superflua inutilisque impensa, quæ lugentibus multum affert detrimenti, defuncto nihil lucri; imo si vere dicatur, multum damni? Sepulturæ namque magnificentia in causa sæpe fuit ut fures corpus nudum et insepultum
D projicerent. Sed o inanem gloriam! quantam illa in luctu tyrannidem, quantam insaniam ostendit! Multi enim, ne id accidat, tenuia scindunt linteamina, et aromatibus impleta multis, ut duplici ratione furibus sint inutilia, sic terræ mandant. Annon hæc furentium, annon insanorum sunt, ambitionem præ se ferre, et rursum illam tollere? Etiam, inquiunt, ut in tuto sint penes defunctum, hæc omnia machinamur. Quid ergo? si fures non auferant, annon vermes et tineæ auferent? Quid vero? si parcant ei vermes et tineæ, annon tempus
E et sanies perdent? Ponamus autem ut nec vermes, nec tineæ, non tempus, nec quidpiam aliud hæc consumat, sed corpus ad usque resurrectionem intactum maneat, et hæc omnia nova et minuta serventur, quid amplius inde defunctis, quando corpus nudum suscitabitur, illa vero in sepulcro manebunt, nihilque nos juvabunt ad rationem reddendam? Cur ergo, inquies, id in Christo factum est? Noli hæc cum rebus humanis miscere : nam unguentum mulier meretrix effudit in sanctos pe-
511 des. Si de hac re sit loquendum, primo quidem
A hæc facta sunt ab iis, qui resurrectionem nondum noverant; ideo ait, *Ut mos Judæis erat*. Non enim ex duodecim erant qui sic Christum honorabant, sed hi non multum ei honoris tribuebant. Duodecim ergo eum non sic colebant, sed mortem, cædes, periculaque pro illo subeuntes. Ille quippe honor quidem erat, sed longe minor isto.

[a] Morel. αὐτόν. Alius omisit.

Alioquin, ut dixi, de hominibus nobis nunc sermo est: tunc vero illa Domino exhibita sunt. Et ut discas nihil hæc Christum curavisse, ait ille: Esurientem me vidistis, et nutrivistis; sitientem, et potum dedistis; nudum, et induistis. Nusquam dixit, Mortuum, et sepelistis. Hæc porro dico, non ut sepulturam tollam: absit; sed ut luxum et intempestivam ambitionem succidam. Affectus, inquies, dolor et commiseratio erga defunctum hæc suadent. Non sunt hæc commiseratio erga defunctum, sed vana gloria. Si velis defunctum commiserari, aliam tibi funeris monstro rationem, et doceo te, quo pacto vestimenta apponas quæ cum illo resurgant et illum reddant splendidum: quæ vestimenta non vermes, non tempus absumunt, non a furibus illa tolluntur. Quænam hæc sunt? Eleemosynæ amictus. Hæc cum illo resurget: eleemosynæ signaculum cum illo est. His fulgebunt vestibus qui tunc audient: Esurientem me nutrivistis. Hæc insignes, hæc claros reddunt, hæc in tuto collocant. Quæ nunc fiunt, nihil aliud sunt, quam sumtus tinearum et mensa vermium. Hæc porro dico, non funeralia prohibens, sed modum excedere vetans, ut tegatur corpus, nec nudum terræ mandetur. Nam si viventibus præcipitur, ut nihil plus habeant quam vestimentum; multo magis mortuis. Neque enim ita mortuus veste indiget, ut vivus. Dum vivimus enim, tam frigoris quam pudoris causa vestibus egemus; mortuis ad hæc non opus est, sed ne corpus in funere nudum jaceat. Primum enim tegumentum pulcherrimum habemus terram, corporum naturæ aptissimam. Si ergo ubi tot sunt necessitates, nihil superfluum inquirendum; multo magis ubi non tanta est necessitas, intempestiva est ambitio.

Matth. 25. 35. 37.

Eleemosyna defunctis prodest.

6. At qui viderint, ridebunt, inquies. Ridentem sane non tam curare oportet, qui tantum insaniat. Nunc autem multi potius erunt qui mirabuntur, et nostram laudabunt philosophiam. Risu digna sunt non hæc, sed quæ nos facimus, plorantes, lugentes, nos simul cum mortuis defodientes. Hæc et risu et supplicio digna sunt. Philosophari autem et in his, et in vestium modo, hoc certe coronas et laudes nobis conciliat,

δεκα οὐχ οὕτως αὐτὸν ἐτίμων, ἀλλὰ θανάτῳ κ
γῇ, καὶ τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ κινδύνοις. Ἦν μὲν
ἐκείνη τιμὴ, πολλῷ δὲ ἐλάττων ταύτης ἧς εἶπ
λως δὲ, ὅπερ ἔφην εἰπὼν, περὶ ἀνθρώπων ἡμ
γος νῦν· τότε δὲ ταῦτα περὶ τὸν Δεσπότην
B Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι τούτων οὐδεὶς τῷ Χριστῷ
εἶπε· πεινῶντά με εἴδετε, καὶ ἐθρέψατε·
ψῶντα, καὶ ἐποτίσατε· καὶ γυμνὸν, καὶ περιεβάλ
οὐδαμοῦ εἶπε, καὶ τεθνεῶτα, καὶ ἐθάψατε. Κα
λέγω, οὐ ταφὴν ἀναιρῶν· μὴ γένοιτο· ἀλλὰ τ
τίαν ἐκκόπτων καὶ τὴν ἄκαιρον φιλοτιμίαν.
πάθος, φησὶ, καὶ ἡ ὀδύνη, καὶ ἡ πρὸς τὸν ἀπ
συμπάθεια ταῦτα πείθει. Οὐκ ἔστι ταῦτα συμ
τῆς πρὸς τὸν ἀπελθόντα, ἀλλὰ κενοδοξίας.
βούλει συναλγῆσαι τῷ τεθνηκότι, δείκνυμί σο
ὁδὸν κηδείας, καὶ διδάσκω σε ἱμάτια τιθ
* συνανιστάμενα αὐτῷ, καὶ λαμπρὸν ἀποφ
C Ταῦτα γὰρ τὰ ἱμάτια οὔτε ὑπὸ σητῶν ἀναλ
οὔτε ὑπὸ χρόνου δαπανᾶται, οὐδὲ ὑπὸ τυμβ
κλέπτεται. Ποῖα δὴ ταῦτά ἐστιν; Ἡ τῆς ἐλεη
περιβολή. Αὕτη γὰρ μετ' αὐτοῦ ἀνίσταται ἡ
ἐλεημοσύνης γὰρ σφραγὶς μετ' αὐτοῦ. Ἀπὸ
λάμπουσι τῶν ἱματίων οἱ τότε ἀκούοντες, πειν
ἐθρέψατε. Ταῦτα ἐπισήμους ποιεῖ, ταῦτα περ
ταῦτα ἐν ἀσφαλείᾳ καθίστησι· τὰ δὲ νῦν, οὐ
ρόν ἐστιν, ἡ δαπάνη σητῶν καὶ τράπεζα σκω
Καὶ ταῦτα λέγω, οὐ κηδεύειν κωλύων, ἀλλ
συμμετρίας τοῦτο ποιεῖν, ὥστε σκέπειν τὸ σῶ
D μὴ γυμνὸν παραδιδόναι τῇ γῇ. Εἰ γὰρ ζῶντα
ἔχειν πλέον κελεύει, ἀλλ' ἢ σκέπασμα· πολλ
λον τελευτήσαντας. Οὐ γὰρ οὕτω [a] τετελευτ
σῶμα δεῖται ἱματίων, ὡς ζῶν καὶ ἐμπνέον.
μὲν γὰρ, καὶ ψύχους ἕνεκεν καὶ εὐσχημοσύνη
μεθα τῆς τῶν ἱματίων περιβολῆς· τελευτήσαν
τούτων μὲν οὐδενὸς ἕνεκεν, ἵνα δὲ μὴ γυμνὸν
τὸ σῶμα, δεόμεθα τῶν ἐνταφίων· καὶ πρὸ τῶ
φίων δὲ ἔχομεν κάλυμμα κάλλιστον τὴν γῆν,
τοιαύτῃ τῶν σωμάτων φύσει πρεπωδέστερον.
νυν ἔνθα τοσαῦται χρεῖαι, οὐδὲν δεῖ περιττὸν
E τεῖν· πολλῷ μᾶλλον, ἔνθα οὐ τοσαύτη ἡ ἀ
ἄκαιρος ἡ φιλοτιμία.

Ἀλλ' οἱ ὁρῶντες γελάσονται, φησίν. Μάλι
κἂν ᾖ τις ὁ γελῶν, οὐ πολὺν δεῖ ποιεῖσθαι λόγ
οὕτω σφόδρα ἀνοηταίνοντος· νυνὶ δὲ πολλοὶ
μάζοντες μᾶλλον, καὶ τὴν φιλοσοφίαν δεχόμε
ἡμετέραν. Γέλωτος γὰρ ἄξια οὐ ταῦτα, ἀλλ' ἃ
μεν νῦν, ὀδυρόμενοι, πενθοῦντες, συγκατορύ
ἑαυτοὺς τοῖς ἀπελθοῦσι. Ταῦτα καὶ γέλωτος κα
512 σεως ἄξια. Τὸ δὲ φιλοσοφεῖν καὶ ἐν τούτοις, κα
A τῶν ἱματίων συμμετρίᾳ, στεφάνους καὶ ἐπαίνο

* [Ita Savil. et Codd. Legebatur συνιστάμενα.]

a Morel. τετελευτηκότος.

nobisque omnes plaudent, atque mirabuntur Christi virtutem, dicentque : Papæ, quanta est Crucifixi virtus : suasit morientibus, mortem non esse mortem : non ergo quasi pro pereuntibus agunt, sed pro iis qui ad meliorem locum præmittuntur. Suasit illis corpus hoc fluxum et terrenum induendum esse incorruptione, sericis et aureis vestibus longe pretiosiore. Ideoque non tantam sepulturæ gerunt curam, sed funeralia mirabilia putant esse vitam optimam. Hæc dicent, si nos ita philosophantes viderint; sin fractos, præficarum choros circumducentes, nos deridebunt, traducent, maledictis insequentur, vanum superfluumque sumtum carpent. Hæc enim incusantes omnes audimus, et jure quidem. Quam enim habebimus excusationem, quando corpus, quod sanie et vermibus absumitur, exornamus, Christum vero despicimus sitientem, nudum ambulantem, hospitem? Vanæ igitur curæ finem imponamus, defunctos sepeliamus, ut et nobis et illis conferat ad gloriam Dei. Multam pro illis erogemus eleemosynam : mittamus illis pulcherrima viatica. Nam si memoria præclarorum virorum qui mortui sunt prodest viventibus (ait enim, *Protegam hanc civitatem propter me, et propter David servum meum*), longe magis eleemosyna hoc faciet. Hæc certe, hæc, inquam, mortuos suscitavit, quando circumsteterunt viduæ ostendentes quæ fecerat ipsis contubernalis Dorcas. Cum quis ergo moriturus est, qui propinquior est ipsi, paret funeralia, et moribundo suadeat, ut egenis quidpiam relinquat. Cum his emittat indumentis : suadeat etiam, ut Christum heredem relinquat. Nam si reges cum heredes conscribunt, familiaribus multam securitatem constituunt, qui Christum cum filiis heredem relinquit, cogita quantam sibi et suis omnibus attrahet benevolentiam. Hæc funeralia pulchra sunt, hæc juvant et superstites et defunctos. Si his utamur funeralibus, resurrectionis tempore splendidi erimus : sin corpus curantes, animam negligamus, multa ibi gravia patiemur, et magnum excitabimus risum. Non enim parva est ignominia, virtute nudum abire : neque sic insepultum et projectum corpus dehonestatum videtur, ut anima virtute nuda. Hanc induamus, hac maxime amiciamur per omne tempus : vel

Præficarum chori in funeribus.

4. Reg. 19. 34.

Act. 9. 36.

Χριστὸν εἶναι κληρονόμον.]

b [Emendavimus e Codd. nostris. Morel., quem sequutus est Montf., τοῖς οἰκείοις μοῖραν κ. ἀσφάλειαν, Savil. ἀσφαλείας, de conjectura, ut videtur.]

si eam hic neglexinus, saltem in morte sapiamus, et id curemus per eleemosynam, ut a proximis juvemur. Sicque ex mutuis auxiliis fiduciam multam assequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri et una Spiritui sancto, gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

ἄταφον ἐῤῥιμμένον καταισχύνεται. ὡς ψυ μνὴ τῆς ἀρετῆς φαινομένη. Ταύτην ἀμ E ταύτην περιστείλωμεν, * μάλιστα μὲν παρ χρόνον· εἰ δὲ ἐνταῦθα ἠμελήσαμεν, κἂν νήψωμεν, καὶ τοῖς οἰκείοις ἐπισκήψωμεν σ ἀπελθοῦσι δι' ἐλεημοσύνης ἡμῖν. Οὕτω δ βοηθούμενοι παῤῥησίας πολλῆς [c] ἐπιτύχω καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησο μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύμ κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰώνων. Ἀμήν.

* [Ita locum e Savil. et Codd. restituimus. Legebatur περιστείλωμεν μάλιστα. παρὰ πάντα τὸν χρόνον ἠμελήσαμεν κ. τ. λ.]

c Legendum putat Savil. ἐπιτευξόμεθα.

---

513 A

HOMILIA LXXXVI.

ΟΜΙΛΙΑ πϛ'.

CAP. XX. v. 10. *Abierunt ergo iterum discipuli ad semetipsos.* 11. *Maria autem stabat ad monumentum foris plorans.*

Ἀπῆλθον οὖν πάλιν πρὸς ἑαυτοὺς οἱ μαθη δὲ εἱστήκει πρὸς τὸ μνημεῖον κλαίουσα

1. Proclive ad misericordiam est muliebre genus. Hoc autem dico, ne mireris cur Maria acerbe fleat in sepulcro; Petrus vero non item : nam ait, *Discipuli abierunt ad semetipsos, illa vero flens stabat*. Imbecillis erat natura, necdum futuram resurrectionem clare noverat : quemadmodum etiam illi, visis linteaminibus, credentes abierunt ad semetipsos perculsi. Et cur non statim abierunt in Galilæam, ut mandatum ipsis fuerat ante passionem? Fortasse reliquos exspectabant. Alioquin autem adhuc admodum perplexi erant. Hi igitur nunc abierunt; illa vero ad locum stabat. Multum enim, ut dixi, eam consolabatur vel conspectum monumentum. Vides illam ad majus solatium se inclinantem, ut locum perspiceret ubi corpus jacebat? Ideo non parvam tantæ diligentiæ mercedem accepit. Quod enim discipuli non viderunt, hoc mulier prima vidit, sedentes angelos, alium ad pedes, alium ad caput, in vestibus albis : vel ipse habitus hilaritatem et gaudium præ se ferebat. Quia enim non animi sublimis mulier erat, ut ex sudariis resurrectionem conjiceret; aliquid amplius efficitur : angelos videt sedentes hilari veste, ita ut hoc spectaculum illam erigeret et consolaretur. Verum nihil ei de resurrectione dicunt; sed paulatim ad hanc doctrinam inducitur. Lætas nec assuetas visiones

Maria Magdalena Christum post resurrectionem prima vidit.

Περιπαθές πως τὸ γυναικεῖον γένος, καὶ ἐπιῤῥεπέστερον. Τοῦτο δὲ εἶπον, ἵνα μὴ τί δήποτε Μαρία μὲν πικρῶς ἐθρήνει τῷ τ τρος δὲ οὐδὲν τοιοῦτον ἔπαθεν. Οἱ μὲν γὰρ φησὶν, ἀπῆλθον πρὸς ἑαυτοὺς, ἡ δὲ εἱστήκει B σα. Καὶ γὰρ ἡ φύσις εὐέμπτωτος, καὶ τὸν στάσεως οὐδέπω σαφῶς ᾔδει λόγον· καθάπ τὰ ὀθόνια θεασάμενοι καὶ πιστεύσαντες, πρὸς ἑαυτοὺς ἐκπληττόμενοι. Καὶ τίνος ἕ εὐθέως ἦλθον εἰς τὴν Γαλιλαίαν, καθάπερ α τέτακτο πρὸ τοῦ πάθους; Ἀνέμενον τοὺ [a] ἴσως· καὶ ἄλλως δὲ, ἔτι ἐν ἀκμαζούσῃ ἦσ ξει. Οὗτοι μὲν οὖν ἀπῆλθον· ἐκείνη δὲ εἱστ τῷ τόπῳ. Μέγα γὰρ, ὅπερ ἔφην, πρὸς πα καὶ μνῆμα φαινόμενον. Ὁρᾷς γοῦν αὐτ πλέον ἀναπαύεσθαι, καὶ παρακύπτουσαν, κ μένην τὸν τόπον ἰδεῖν ἔνθα τὸ σῶμα ἔκειτ C τοῦτο καὶ τῆς πολλῆς ταύτης σπουδῆς μισθ οὐ μικρόν. Ὃ γὰρ οὐκ εἶδον οἱ μαθηταὶ, τ ἡ γυνὴ πρώτη, καθημένους ἀγγέλους, τὸν ποδῶν, τὸν δὲ πρὸς κεφαλῆς ἐν λευκοῖς σχῆμα φαιδρότητος πολλῆς γέμον καὶ χαρᾶς γὰρ οὐκ ἦν ὑψηλὴ τῆς γυναικὸς ἡ διάνοια, τῶν σουδαρίων [b] ὑποδέξασθαι τὴν ἀνάστασιν τί πλέον, καὶ ἀγγέλους θεωρεῖ καθημένους ἐ τῷ σχήματι, ὥστε αὐτὴν ἀναστῆσαι τέως π ἐντεῦθεν καὶ παραμυθήσασθαι. Ἀλλ' οὐδὲν

a Alii ἴσως· ὅτι δὲ ἔτι.

b Savil. [et Codd. nostri] παραδέξασθαι.

conspexit. Vidit habitum splendidum, audivit
D consolantem vocem. Quid enim ait? 13. ***Mulier, quid ploras?*** Per hæc, quasi aperta janua, paulatim ad sermonem de resurrectione ducebatur. Ex modo quoque sedendi ad interrogandos illos inducebatur: videbantur quippe scire quod factum fuerat. Ideo non una sedent, sed aliquantum distantes. Quia enim credibile non erat, ipsam interrogare ausuram esse, et interrogatione sua et sedendi modo invitant illam ad colloquium. Quid ergo illa? Ferventer simul et amanter: ***Tulerunt Dominum meum, et nescio ubi posuerunt eum.*** Quid dicis? nondum resurrectionem cogitas, et positum esse imaginaris? Viden' quomodo nondum
E sublimem doctrinam acceperit? 14. ***Hæc cum dixisset, conversa est retrorsum.*** Et quænam hæc consequentia? illos alloquens, cum nihildum audisset, ab illis retrorsum convertitur? Mihi quidem videtur, hæc illa dicente, repente Christum
514 A retro apparuisse, et angelos obstupefecisse, illosque, viso Domino, statim et habitu, et aspectu, et nutu indicavisse, se Dominum videre; quod effecit ut se mulier retro converteret. Illis ergo sic apparuit; mulieri vero non sic, ne illam ex primo conspectu perterrefaceret, sed in viliore et vulgatiore vestitu. Hinc vero palam illud est, quod eum esse hortulanum putaverit. Tam humilem autem non par erat statim ad sublimia ducere, sed sensim. Illam ergo rursus interrogat: 15. ***Mulier, quid ploras? quem quæris?*** Hoc declarat ipsum intellexisse, quod vellet interrogare, et ad respon-
B dendum induxit. Hoc cum ipsa mulier intelligeret, non Jesu nomen dixit, quasi ipse nosset de quo illa sciscitaretur, sed ait: ***Si tu sustulisti eum, dicito mihi ubi posuisti, et ego eum tollam.*** Rursum dicit positum, sublatum, ac si mortuus esset. Hoc porro significat: Si propter Judæorum timorem hinc sustulistis eum, dicite mihi, et ego eum tollam. Magna benevolentia, magnus amor mulieris; sed nihil sublime sapit. Ideo jam non visu, sed voce se notum ipsi facit.
C Quemadmodum enim Judæis modo notus, modo ignotus etiam præsens erat: sic cum loqueretur, notus erat, si quando id vellet. Nam cum Judæis dicebat, *Quem quæritis?* neque vultu, neque voce notus fuit, donec voluit: id quod etiam hic contigit, ipsamque tantum nomine suo vocavit, expro-

[b] Alii εἰδέναι αὐτόν, alii [Savil. et Codd. nostri] αὐτήν.

[a] Morel. ὑψηλὸν δὲ οὐδέπω παρ' αὐτῆς.

brans ipsi quod de vivente talia imaginaretur. Quomodo autem 16. *Conversa dicit*, si quidem illam alloquebatur? Opinor ipsam, cum diceret, *Ubi posuistis eum*, ad angelos conversam esse, ut sciscitaretur cur obstupescerent: hinc Christum vocantem ad se illam convertisse, seseque voce notum reddidisse. Nam cum vocavit illam, *Maria*, tunc ipsa illum cognovit. Sic non a visu, sed a voce cognitio profecta est. Quod si dixeris, Unde constat angelos obstupuisse, et ideo conversam fuisse mulierem? hic etiam dices: Unde constat ipsam tetigisse illum, et procidisse? Verum ut hoc liquet ex eo quod dixerit, 17. *Noli me tangere:* sic et illud constat ex eo quod sese convertisse dicatur. Cur dixit: *Noli me tangere?* Quidam dicunt ipsam spiritualem gratiam petere, quod audisset illum discipulis dicentem: *Si abiero ad Patrem, rogabo eum, et dabit vobis alium Paracletum.*

Cur Christus a Maria tangi noluit.

Joan. 14. 3. 16.

2. Et quomodo illa quæ non aderat cum discipulis, hæc audire potuit? Alioquin longe est ab hac sententia imaginatio hujusmodi. Quomodo petit, cum nondum ille ad Patrem abiisset? Quid ergo? Videtur mihi adhuc velle illam cum ipso versari, ut prius, et ex gaudio nihil magnum cogitare, etiamsi longe melior factus erat secundum carnem. Ab hac ergo illam cogitatione abducens, neve tanta cum libertate se alloquatur (neque enim cum discipulis similiter versari conspicitur), illius cogitationem erigit, ut cum majore reverentia sibi attendat. Si dixisset ergo, Noli ad me accedere, ut prius; non enim eodem in statu res sunt, neque eodem modo vobiscum versaturus deinceps sum; id fastum et arrogantiam sapuisset: illud vero, *Nondum ascendi ad Patrem*, etsi lenius, idipsum significat. Cum dicit enim, *Nondum ascendi*, declarat se eo festinare et tendere: eum autem qui illuc migraturus erat, nec ultra cum hominibus versaturus, non oportebat eodem quo prius animo intueri. Quod autem ita se res habeat, sequentia declarant. *Vade, dic fratribus: Vado ad Patrem meum et Patrem vestrum, et Deum meum et Deum vestrum.* Atqui non hoc statim facturus erat, sed post quadraginta dies. Cur ergo hoc dicit? Ut illius

τεῖτε; οὐ τὴν ὄψιν, οὐ τὴν φωνὴν ἐπέ
ἠθέλησαν· ὃ δὴ καὶ ἐνταῦθα συνέβη. Κ
αὐτῆς μόνον ἐκάλεσεν, ὀνειδίζων καὶ κα
ὅτι ταῦτα περὶ τοῦ ζῶντος ἐφαντάζετο. Π
φεῖσα λέγει, εἴ γε πρὸς αὐτὴν διελέγετο;
εἰποῦσαν αὐτὴν τὸ, Ποῦ τεθείκατε αὐτὸ
ναι πρὸς τοὺς ἀγγέλους ὡς ἐρωτῶσαν, τί ἐ
εἶτα τὸν Χριστὸν καλέσαντα αὐτὴν ἐπιυ
ἑαυτὸν ἀπ' ἐκείνων, καὶ διὰ τῆς φωνῆς
D ποιῆσαι. Ὅτε γὰρ ἐκάλεσεν αὐτὴν, Μαρ
τὸν ἐπέγνω. Οὕτως οὐκ ὄψεως ἦν, ἀλλὰ
γνωσις. Εἰ δὲ λέγοιεν, πόθεν δῆλον, ὅτ
ἐξεπλάγησαν, καὶ διὰ τοῦτο ἐπεστράφη ἡ γ
ταῦθα ἐροῦσι, πόθεν δῆλον, ὅτι ἥψατο
προσέπεσεν; Ἀλλ' ὥσπερ τοῦτο δῆλον ἀπ
Μή μου ἅπτου· οὕτω κἀκεῖνο, ἀπὸ τοῦ
ἐστράφη. Τίνος δὲ ἕνεκεν εἶπε, Μή μου ἅ
φασιν, ὅτι χάριν αἰτεῖ πνευματικὴν, ἀκ
τῶν μαθητῶν λέγοντος· Ἐὰν πορευθῶ πρ
ρα, ἐρωτήσω αὐτὸν, καὶ δώσει ὑμῖν ἄ
κλητον.

E Καὶ πῶς ἡ μὴ παροῦσα μετὰ τῶν μαθ
ἤκουσε; Ἄλλως δὲ, καὶ πόῤῥω τῆς διανο
τοιαύτη φαντασία. Πῶς δὲ αἰτεῖ, οὐδέ
Πατέρα ἀπελθόντος; Τί οὖν; Δοκεῖ μ
αὐτὴν ἔτι συνεῖναι αὐτῷ, ὥσπερ τότε, καὶ
616 ρᾶς μηδὲν ἐννοῆσαι μέγα, εἰ καὶ πολλῷ
A γόνει κατὰ σάρκα. Ταύτης γοῦν ἀπάγω
ἐννοίας, καὶ τοῦ μετὰ πολλῆς αὐτῷ [a] ἀδείας
(οὐδὲ γὰρ τοῖς μαθηταῖς φαίνεται λοιπὸ
ζων ὁμοίως), ἀνάγει αὐτῆς τὴν διάνοιαν,
σιμώτερον αὐτῷ προσέχειν. Τὸ μὲν οὖ
πρόσιθί μοι, καθάπερ καὶ πρότερον· οὐ
αὐτοῖς τὰ πράγματα, οὐδὲ ὁμοίως μέλλω
πὸν ὑμῖν· πρόσαντες ἦν καὶ κόμπον ἔχον·
Οὔπω ἀναβέβηκα πρὸς τὸν Πατέρα,
παχθὲς, τὸ αὐτὸ δηλοῦντος ἦν. Εἰπὼν γὰ
ἀναβέβηκα, ἐμφαίνει, ὅτι ἐκεῖ σπεύδει κα
B τὸν δὲ ἐκεῖ μέλλοντα ἀπιέναι, καὶ μηκέ
θρώπων στρέφεσθαι, οὐκ ἔδει μετὰ τῆς
διανοίας ἧς καὶ πρὸ τούτου. Καὶ ὅτι τοῦτό
τὸ ἑξῆς. Πορεύου, * εἰπὲ τοῖς ἀδελφοῖς, ὅτι
πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρα ὑμῶν
μου καὶ Θεὸν ὑμῶν. Καίτοι οὐκ ἔμελλε ε
ποιεῖν, ἀλλὰ μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας. Π
φησιν; Ἀνάστῆσαι βουλόμενος αὐτῆς τὴ
καὶ πεῖσαι, ὅτι εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀπέρχε
Πατέρα μου καὶ Πατέρα ὑμῶν, καὶ Θε

[d] Suspicatur Savilius legendum στραφῆναι. Aliquot Mss. habent στραφεῖσα. [Στραφῆναι pro στραφεῖσαν edidimus e duobus Codd. nostris.]

[a] [Ita optime uterque Codex noster. E Savilius conjecerat παῤῥησίας, alii aliud.]

* [καὶ εἰπέ Savil. et Cod. 705.]

ι, τῆς οἰκονομίας ἐστὶ, ἐπεὶ καὶ τὸ ἀναβῆ-
ρκός ἐστι. Πρὸς γὰρ τὴν οὐδὲν μέγα φαν- C
ταῦτα φθέγγεται. Ἑτέρως οὖν αὐτοῦ Πα-
ἑτέρως ἡμῶν; Πάνυ μὲν οὖν. Εἰ γὰρ τῶν
έρως Θεὸς καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων· πολ-
τοῦ Υἱοῦ καὶ ἡμῶν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, Εἰπὲ
οῖς, ἵνα μὴ ἀπὸ τούτου ἴσον τι φαντασθῶσι,
ὸ ἐνηλλαγμένον. Αὐτὸς μὲν γὰρ ἔμελλε κα-
πὶ τοῦ θρόνου τοῦ πατρικοῦ, οὗτοι δὲ παρε-
ὥστε εἰ καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν τὴν ἐν σαρκὶ
ῶν ἐγένετο, ἀλλὰ τῇ τιμῇ πολὺ διενήνοχε,
στιν εἰπεῖν ὅσον. Αὕτη μὲν οὖν ἀπέρχεται
αγγέλλουσα τοῖς μαθηταῖς. Τοσοῦτόν ἐστι D
καὶ καρτερία καλόν. Ἐκεῖνοι δὲ πῶς λοιπὸν
σαν μέλλοντος ἀπιέναι, οὐδὲ ἐφθέγξαντο οἷα
ρον; Τότε μὲν οὖν ὡς τεθνηξομένου, τοῦτο
νῦν δὲ, ἀναστάντος, τίνος ἕνεκεν ἔμελλον ἀλ-
ήγγειλε δὲ καὶ τὴν ὄψιν καὶ τὰ ῥήματα, ἅπερ
ὐτοὺς παραμυθήσασθαι. Ἐπειδὴ οὖν εἰκὸς ἦν
ιτὰς ταῦτα ἀκούοντας, ἢ διαπιστεῖν τῇ γυ-
ιστεύσαντας ἀλγεῖν, ὅτι αὐτοὺς οὐ κατηξίωσε
, καίτοι γε ἐπαγγειλάμενος ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ
ἐνεσθαι· ἵν' οὖν μὴ ταῦτα στρέφοντες ἀλύω-
ἡμέραν μίαν ἀφῆκε διελθεῖν, ἀλλ' εἰς ἐπι- E
ιτοὺς ἀγαγὼν τῷ τε ἤδη εἰδέναι ἐγηγέρθαι
ῷ τε παρὰ τῆς γυναικὸς ἀκοῦσαι, διψῶσιν
ὶν καὶ περιφόβοις οὖσιν (ὃ καὶ αὐτὸ μάλιστα
ἐποίει πλείονα), τότε ὀψίας γενομένης, [b] ἐφί-
αὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ θαύματος. Καὶ τί δή-
έρας ἐφάνη; Ὅτι τότε μάλιστα εἰκὸς ἦν
ναι περιδεεῖς. Ἀλλὰ τὸ θαυμαστὸν, πῶς 516
αὐτὸν οὐκ ἐνόμισαν; καὶ γὰρ κεκλεισμέ- A
θε τῶν θυρῶν, καὶ ἀθρόον. Μάλιστα μὲν
ἡ προλαβοῦσα πολλὴν τὴν πίστιν εἰργάσατο·
, καὶ τρανὴν καὶ ἥμερον τὴν ὄψιν αὐτοῖς
. Ἡμέρας δὲ οὐκ ἐπέστη μὲν, ὡς συλλεγῆναι
ὁμοῦ· πολλὴ γὰρ ἦν ἡ ἔκπληξις. Οὐδὲ γὰρ
ν ἐπάταξεν, ἀλλ' ἀθρόον ἔστη μέσος, καὶ
τὴν πλευρὰν καὶ τὰς χεῖρας. Ἅμα δὲ καὶ
ῇ κατεστόρεσε κυμαίνοντα τὸν λογισμὸν,
Εἰρήνη ὑμῖν· τουτέστι, μὴ θορυβεῖσθε· καὶ
ἀναμνήσας, ὃ πρὸ τοῦ σταυροῦ πρὸς αὐτοὺς
Εἰρήνην τὴν ἐμὴν ἀφίημι ὑμῖν· καὶ πάλιν, B
. εἰρήνην ἔχετε, ἐν τῷ κόσμῳ θλίψιν ἕξετε.
αν δὲ οἱ μαθηταὶ ἰδόντες τὸν Κύριον. Ὁρᾷς
ἔργων τοὺς λόγους ἐκβαίνοντας; Ὃ γὰρ ἔλεγε
σταυροῦ, ὅτι Πάλιν ὄψομαι ὑμᾶς, καὶ χαρή-
ῶν ἡ καρδία, καὶ τὴν χαρὰν ὑμῶν οὐδεὶς
ὑμῶν, [a] τοῦτο νῦν ἔργῳ ἐπλήρωσεν. Ἅπαντα

mentem erigeret, ipsique suaderet, se ad cælos ascensurum. Illud vero, *Patrem meum et Patrem vestrum, et Deum meum et Deum vestrum*, ad incarnationem pertinet; sicut et ascendere carnis est. Hæc enim illi dicit, quæ nondum sublimia cogitabat. Alio itaque modo ejus Pater est, et alio noster? Sane quidem. Nam si alio modo justorum Deus est, alio cæterorum hominum: multo magis aliter Filii, aliter noster est Deus. Cum enim dixit, *Dic fratribus*, ne hinc aliquam suspicarentur æqualitatem, differentiam apponit. Ipse namque in solio paterno sessurus erat; illis vero adstare datum est. Itaque licet secundum carnalem substantiam frater noster sit effectus, honore multum a nobis differt; nec quantum differat dici potest. Ipsa ergo abiit, v. 18.
hæc nuntiatura discipulis. Tantum est assiduitas et perseverantia bonum. Illi vero cur non doluerunt quod abiturus esset, neque eadem quæ prius loquuti sunt? Tunc ut moriturum plangebant; nunc illo resurgente, quæ dolendi causa? Nuntiavit autem Maria et visionem et verba, quæ possent illos consolari. Quia ergo credibile erat, eos hæc audientes, vel non credituros esse mulieri, vel, si crederent, ægre laturos, quod se non visu illo dignatus esset, etsi promisisset se in Galilæa ipsis appariturum esse: ne igitur hæc secum versantes moleste ferrent, ne unam quidem diem præterire sivit; sed injecto ex resurrectionis notitia desiderio, necnon ex narratu mulieris, cum jam videndi desiderio ferverent, et metu essent suspensi (idipsum enim desiderium augebat): tunc, cum vesper jam esset, adstitit, idque mirabili modo. Et cur in vespera apparuit? Quia verisimile erat, ipsos tunc maxime formidare. Sed quod mirabile est, quomodo non ipsum phantasma esse putaverint? nam januis clausis, et statim ingressus est. Certe mulier præoccupans magnam fidem indiderat: alioquin vero clarum ipsis et suavem conspectum exhibuit. Interdiu autem non venit, ut simul omnes congregarentur: multo namque erant stupore repleti. Non pulsavit januam, sed statim medius stetit, et ostendit latus et manus: simulque voce fluctuantes cogitationes sedavit dicens, 19. *Pax vobis*, hoc est, Ne turbemini; in mentemque ipsis revocat id quod ante crucem dixerat ipsis, *Pacem meam relinquo vobis; ac rursum, In me pacem habete; in mundo tribulationem habebitis.* 20. *Gavisi sunt*

Cur in vespera Christus discipulis apparuerit.

ἐφίσταται. Paulo post Morel. ὅτε μάλιστα.

[a] Alii τοῦτο τοίνυν ἔργῳ.

autem discipuli viso Domino. Viden' rebus
Joan. 16. 22. verba confirmari? Nam quod dixit ante crucem : *Iterum videbo vos, et gaudebit cor vestrum, et gaudium vestrum nemo tollet a vobis ;* hoc nunc opere complevit. Hæc porro omnia ipsos ad certissimam fidem induxerunt. Quia enim inexpiabile bellum contra Judæos habebant, sæpe repetit illud, *Pax vobis*, parem bello consolationem afferens.

3. Hoc primum ipsis verbum post resurrectionem dixit (ideo Paulus quoque ubique ait, *Gratia vobis et pax*) : mulieribus autem lætitiam dicit, quia in mœrore hic sexus degebat, et hanc primum acceperat maledictionem. Congruenter itaque viris propter bellum, pacem; mulieribusque propter dolorem, lætitiam annuntiat : solutisque tristibus omnibus, crucis præclara opera prædicat : hæc sunt pax. Postquam igitur obices omnes sublati sunt, victoriam splendidam constituit, omniaque recte completa sunt; deinde ait demum : 21. *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos*. Nullam habebitis difficultatem, tum ob ea quæ facta sunt, tum ob meam mittentis auctoritatem. Hoc illorum animum erigit, et magnam verbis fidem facit, si quidem velint opus ipsius suscipere. Neque ultra Patrem rogat, sed auctoritate sua virtutem illis indit. 22. *Insufflavit* enim, *et dixit : Accipite Spiritum sanctum*. 23. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur; et quorum retinueritis, retenta sunt*. Sicut enim rex præfectos mittens, potestatem dat ut in carcerem mittant, et ex carcere liberent : sic Christus illos mittens, hac potestate donat. Quomodo ergo dicit : *Nisi ego abiero, ille non veniet*, et nunc Spiritum dat? Quidam dicunt, ipsum non Spiritum dedisse, sed illos per insufflationem ad reci-
Dan. 8. 17. piendum Spiritum idoneos fecisse. Nam si Daniel viso angelo perculsus est, quid non passi fuissent illi, si tam ineffabilem gratiam accepissent, nisi prius illos adhuc discipulos præparasset? Ideo non dixit, Accepistis; sed, *Accipite Spiritum sanctum*. Nec tamen aberraverit quis si dicat illos tunc accepisse potestatem quamdam spiritualem et gratiam; sed non ita ut mortuos suscitarent, et virtutes facerent, sed ut peccata dimitterent : di-

δὲ ταῦτα ἐνῆγεν αὐτοὺς εἰς πίστιν ἀκρ
Ἐπειδὴ γὰρ πόλεμον ἄσπονδον εἶχον πρὸς
συνεχῶς ἐπιλέγει τὸ, Εἰρήνη ὑμῖν, ἀντίῤῥο
τοῦ πολέμου τὴν παραμυθίαν.

C Τοῦτο γοῦν πρῶτον μετὰ τὴν ἀνάστασ
ῥῆμα (διὸ καὶ Παῦλος πανταχοῦ φησι,
καὶ εἰρήνη)· ταῖς δὲ γυναιξὶ χαρὰν εὐα
διότι ἐν λύπαις τὸ γένος ἐκεῖνο ἦν, καὶ ταύ
* πρώτην ἀράν. Καταλλήλως μὲν οὖν το
διὰ τὸν πόλεμον, εἰρήνην· ταῖς δὲ γυναιξ
λύπην, εὐαγγελίζεται χαράν. Πάντα δὲ
τὰ λυπηρὰ, ἐπιλέγει τὰ κατορθώματα τὸ
ταῦτα δὲ ἦν ἡ εἰρήνη. Ἐπεὶ οὖν ἅπαντα
τὰ κωλύματα, καὶ τὴν νίκην κατέστ
πρὰν, καὶ κατώρθωται πάντα· εἶτα λο
D Καθὼς ἀπέσταλκέ με ὁ Πατὴρ, κἀγὼ πέ
Οὐδεμίαν ἔχετε δυσκολίαν ἀπό τε τῶν ἤδη
νων, ἀπό τε τῆς ἀξίας ἐμοῦ τοῦ πέμπον
ταῦθα ἐπαίρει αὐτῶν τὴν ψυχὴν, καὶ δεί
τὸ ἀξιόπιστον, εἴ γε μέλλοιεν αὐτοῦ τὸ ἔρ
χεσθαι. Καὶ οὐκέτι παράκλησις πρὸς τὸ
γίνεται, ἀλλ' αὐθεντίᾳ δίδωσιν αὐτοῖς τὴ
Ἐνεφύσησε γὰρ, καὶ εἶπε· Λάβετε Πνεῦ
Ὧν ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφέωνται, καὶ ὧν
κεκράτηνται. Καθάπερ γάρ τις βασιλεὺς
ἀποστέλλων, ᵉ ἐξουσίαν εἰς δεσμωτήριον καὶ
καὶ ἀφιέναι δίδωσιν· οὕτω καὶ τούτους ἐ
E ταύτῃ περιβάλλει τῇ δυνάμει. Πῶς οὖν φη
μὴ ἀπέλθω, ἐκεῖνος οὐ μὴ ἔλθῃ, καὶ δὴ τ
δίδωσι; Τινὲς μέν φασιν, ὅτι οὐ τὸ Πνεῦμ
ἀλλ' ἐπιτηδείους αὐτοὺς πρὸς ὑποδοχὴν δι
ματος ᵈ κατέστησεν. Εἰ γὰρ ἄγγελον ἰδὼν
ἐξέστη, τί τὴν ἀπόῤῥητον χάριν ἐκείνην
οὐκ ἂν ἔπαθον, εἰ μὴ μαθητὰς αὐτοὺς πρότ
σκεύασε; Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε, φησὶν, Ἐλάβε
517 ἅγιον· ἀλλὰ, Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον. Οὐχ
A ἁμάρτοι καὶ τότε εἰληφέναι αὐτοὺς λέγων
τινὰ πνευματικὴν καὶ χάριν· ἀλλ' οὐχ ὥσ
ἐγείρειν καὶ δυνάμεις ποιεῖν, ἀλλ' ὥστε ἀφι
τήματα· διάφορα γὰρ τὰ χαρίσματα τοῦ Π

* [Ita Savil. et Morel. Πρώτην χαράν Montf. et Cod. 709; πρώτην τὴν ἀράν Cod. 705. Verbis, ταῖς δὲ γυναιξὶ χαράν, respicit Matth. 28. 9. Cfr. Inc. in Pascha VI inter Spur. hujus Tomi, p. 273, C.]

b [Ita Cod. 705. Addebantur post πέμποντος verba διό φησιν, quæ Savilius uncis inclusit.]

e [καί, quod legebatur ante ἐξουσίαν, auct vilio et Cod. 709, ante ἐμβαλεῖν transposuimu ita habet hunc locum : καθάπερ τις...... ἀποστ σίαν ἔχων καὶ τοῦ ἀφεῖναι καὶ τοῦ ἐμβαλεῖν εἰς δεσ

d Alii κατεσκεύασεν.

versa enim sunt Spiritus charismata. Ideo addidit: *Quorum remiseritis, remittuntur,* ostendens quod genus operationis largiatur. Illic vero post quadraginta dies vim signorum acceperunt: id-
circo ait: *Accipietis virtutem supervenientis* Act. 1. 8.
Spiritus sancti in vos, et eritis mihi testes in
Jerusalem et in Judæa. Testes fuerunt per si- Spiritus gratia ineffabilis.
B gna: ineffabilis quippe est Spiritus gratia et multiplex donum. Hoc ita fit, ut discas Patris, Filii et Spiritus sancti unum esse donum, unam potestatem. Nam quæ Patris propria videntur, eadem et Filii et Spiritus sancti esse deprehenduntur.
Quomodo ergo nemo venit ad Filium, *Nisi* Joan. 6. 44.
Pater traxerit eum? Verum hoc Filii quoque
esse ostenditur: nam ait, *Ego sum via; nemo* Ibid. 14. 6.
venit ad Patrem, nisi per me. Hoc quoque Spi-
ritus esse videas: nam *Nemo potest dicere Do-* 1. Cor. 12.
minum Jesum Christum, nisi in Spiritu sancto. 3.
Ac rursum apostolos, modo a Patre, modo a Filio,
C modo a Spiritu sancto Ecclesiæ datos fuisse dicitur: ac divisiones gratiarum Patris, Filii et Spiritus sancti esse videmus.

4. Omnia ergo faciamus ut Spiritum sanctum nobiscum habere possimus, et concreditam operandi gratiam summopere colamus. Magna quippe est sacerdotum dignitas. *Quorum remiseritis peccata,* inquit, *remittuntur.* Ideo dicebat Paulus:
Obedite præpositis vestris, et subjacete eis, ut Hebr. 13.
maximum ipsis habeatis honorem. Tu enim rem 17.
tuam curas; et si tu hæc recte disponas, nulla
D tibi aliorum ratio erit: sacerdos autem si recte suam ordinaverit vitam, tuam vero aliorumque omnium sibi commissorum non diligenter curaverit, cum scelestis in gehennam abibit; ac sæpe non ex suis, sed ex alienis in perniciem ruit, nisi omnia, quæ penes ipsum erant, perfecerit. Tantum ergo videntes periculum, multa illos benevolentia prosequamini: id quod et Paulus signifi- Sacerdotum dignitas et onus.
cavit dicens: *Ipsi pervigilant pro animabus* Ibidem.
vestris, non simpliciter, sed *Ut rationem reddituri.* Quapropter ipsi magno sunt cultu honorandi. Quod si eis cum aliis insultaveritis, neque ve-
E stra bene disponetis. Quamdiu enim gubernator bono est animo, rectores etiam in tuto erunt. Quod si, conviciantibus illis et hostiliter agentibus, misere agat, nec vigilare potest, neque artem suam exercere, et vel invitus in sexcenta illos mala conji-

[b] Morel. ἐστὶ λόγος. [Mox Savil. τοῦ δὲ σοῦ. Tum verba ἤτοι ἁπάντων τῶν περὶ αὐτὸν absunt a Codd. nostris. Et vere videntur ab interpolatore esse profecta.]

* [Hic desinit Cod. 709, mutilus aliquot foliis.]

ciet. Sic et sacerdos si debito apud vos honore frua-
tur, etiam vestra poterit recte dispensare: sin illum
in mœrorem conjiciatis, sic solutis manibus illos
vobiscum fluctibus absorbendos objicietis, etiamsi
strenuo sint animo. Cogita quid de Judæis Christus
Matth. 23. 2. 3. dicat: ***Super cathedram Moysis sederunt scribæ***
et Pharisæi. Omnia quæcumque dixerint vobis
ut faciatis, facite. Nunc non est dicendum: Su-
per cathedram Moysis sederunt sacerdotes; sed, Su-
per cathedram Christi. Ejus enim doctrinam exce-
2. Cor. 5. 20. perunt. Ideo dicit Paulus: ***Pro Christo legatione***
fungimur, tamquam Deo exhortante pro nobis.
Nonne videtis sæculi principibus omnes subesse:
ac sæpe etiam eos qui genere, vita, et prudentia
potiores illis sunt? Attamen ob ejus reverentiam
qui illos constituit, nihil horum cogitant, sed re-
gis placitum verentur, quisquis tandem sit is qui
præfecturam accipit. Atqui ubi homo constituit,
tantus adest timor: ubi vero Deus ordinat, ordi-
natum despicimus, ipsique conviciamur, mille con-
tumeliis eum aspergimus, et cum de fratribus nostris
judicare prohibeamur, contra sacerdotes linguam
acuimus. Et qua venia hæc digna fuerint, quando
trabem in oculo nostro non videntes, festucam in
Matth. 7. 3. alterius oculo acerbius scrutamur? nescis te tibi
Luc. 6. 41. gravius judicium parare, cum sic judicas? Hæc
porro dico, non quod illos probem, qui indigne
sacerdotium administrant; nam illos admodum
deploro et lugeo: neque tamen sic illi sunt a sub-
ditis, maximeque a simplicioribus judicandi. Licet
eorum vita sit infamata, tu, si attendas, nihil da-
mni accipies in iis, quæ illis a Deo commissa sunt.
Si enim per asinam vocem emitti curavit, et per
vatem benedictiones spirituales largitus est; si
bruti ore, et impura Balaami lingua propter im-
probos Judæos operatus est: multo magis pro-
pter vos bene moratos, etiamsi sacerdotes admo-
dum scelesti sint, sua omnia perficiet, et mittet
Spiritum sanctum. Neque enim pura mens pro-
pter propriam puritatem Spiritum attrahit; sed
1. Cor. 3. 22. gratia omnia operatur. *Omnia* enim, inquit, pro-
pter vos, ***sive Paulus, sive Apollo, sive Cephas.***
Quidquid enim concreditum habet sacerdos, solius
Dei donum est, et quantumcumque humana philoso-
phia proficiat, gratia semper illa minor apparebit.
Hæc porro dico, non ut segniter vitam institua-

ζειν, καὶ ἄκων μυρίοις αὐτοὺς περιβάλλει
καὶ ἱερεὺς, [c] ἂν μὲν ἀπολαύῃ τῆς παρ'
518 καὶ τὰ ὑμέτερα διαθεῖναι καλῶς δυνήσετ
A μίᾳ αὐτοὺς περιβάλλητε, τὰς χεῖρας ἐκλ
ρώτους μεθ' ὑμῶν αὐτοὺς ποιήσετε τοῖς
σφόδρα γενναῖοι ὦσιν. Ἐννόησον τί περὶ
φησὶν ὁ Χριστός· Ἐπὶ τῆς Μωϋσέως κ
θισαν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι.
ὅσα λέγουσιν ὑμῖν ποιεῖν, ποιεῖτε. Νῦν δὲ
πεῖν· ἐπὶ τῆς Μωϋσέως καθέδρας ἐκάθι
ἀλλ', ἐπὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ. Τὴν γὰρ ἐκεί
διδασκαλίαν. Διὸ καὶ Παῦλός φησιν· Ἰ
πρεσβεύομεν, ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντ
B Οὐχ ὁρᾶτε ἐπὶ τῶν ἔξωθεν ἀρχόντων ἅ
κύπτοντας, καὶ γένει βελτίους ὄντας
βίῳ καὶ συνέσει τῶν δικαζόντων αὐτούς
διὰ τὸν δεδωκότα οὐδὲν τούτων ἐννοοῦ
δοῦνται τὴν ψῆφον [a] τοῦ βασιλεύοντος,
ὁ λαβὼν ᾖ τὴν ἀρχήν. Εἶτα ἂν ἄνθρω
νήσῃ, τοσοῦτος φόβος· τοῦ δὲ Θεοῦ χει
καὶ ὑπερορῶμεν τὸν χειροτονούμενον, κα
μεν, καὶ μυρίοις ὀνείδεσι πλύνομεν, καὶ
φοὺς ἡμῶν κωλυθέντες κρίνειν, κατὰ τῶν
γλῶσσαν ἀκονῶμεν. Καὶ ποῦ ταῦτα ἀπο
C ὅταν τὴν μὲν ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τῷ ἡμετέρ
βλέπωμεν, τὸ δὲ κάρφος τοῦ ἑτέρου πι
γαζώμεθα; οὐκ οἶσθα ὅτι καὶ χαλεπώτ
ποιεῖς τὸ δικαστήριον οὕτω δικάζων; Καὶ
οὐκ ἀποδεχόμενος τοὺς ἀναξίως τὴν ἱερα
κοῦντας, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἐλεῶν καὶ
μὴν διὰ τοῦτό φημι δίκαιον εἶναι παρὰ
μένων κρίνεσθαι, * καὶ μάλιστα τῶν πάν
ρων. Κἂν γὰρ ὁ βίος αὐτῶν σφόδρα δι
ᾖ, σὺ δὲ, ἂν σαυτῷ προσέχῃς, [c] οὐδὲν π
εἰς τὰ ἐγκεχειρισμένα αὐτῷ παρὰ τοῦ Θ
δι' ὄνου φωνὴν ἀφεθῆναι ἐποίησε, καὶ
D εὐλογίας πνευματικὰς ἐχαρίσατο, καὶ ἐν
ματι καὶ ἐν ἀκαθάρτῳ γλώττῃ τοῦ Βαλαά
διὰ τοὺς προσκεκρουκότας Ἰουδαίους· πο
δι' ὑμᾶς [d] τοὺς εὐγνώμονας, εἰ καὶ σφόδρα
οἱ ἱερεῖς, τὰ αὐτοῦ πάντα ἐργάσεται, κα
Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Οὐδὲ γὰρ ὁ καθαρὸς ἀπ
ἐπισπᾶται αὐτὸ καθαρότητος· ἀλλὰ χάρ
πᾶν ἐργαζομένη. Πάντα γὰρ, φησὶ, δι
Παῦλος, εἴτε Ἀπολλὼς, εἴτε Κηφᾶς. Ἃ
ρισται ὁ ἱερεὺς, Θεοῦ μόνου ἐστὶ δωρεῖσθ

[c] Morel. κἂν μὲν ἀπολαύει τῆς παρ' ὑμῶν τιμῆς. Alii τῆς παρ' ὑμῶν θεραπείας.

[a] Alii τοῦ βασιλέως.

[b] Alii λοιδορούμεθα.

* [Hæc, καὶ.... ἀφελεστέρων, apud Savilium inclusa, absunt a Cod. 705, videnturque deberi inte codem Savil. mox pro κἂν edidimus κἂν γ Morel. οὐδὲ παραβ. [Mox αὐτοῖς pro αὐτ

[d] Morel. τοὺς ἀγνώμονας.

mus, sed ne, si quando antistites quidam vestri
E negligenter se gerant, vos ideo mala vobis ipsis comparetis. Ecquid sacerdotes dico? Neque angelus, neque archangelus in iis, quæ a Deo data sunt, aliquid efficere potest; sed Pater, Filius et Spiritus sanctus omnia administrat. Sacerdos vero linguam suam commodat, manum porrigit. Neque enim justum fuisset, ut propter alterius improbitatem illi, qui fidem sunt amplexi, in symbolis
519 salutis nostræ læderentur. Quibus perspectis
A omnibus, et Deum timeamus, et sacerdotes ejus veneremur, ipsis omnem præbeamus honorem; ut et pro operibus nostris et pro cultu illis exhibito magnam accipiamus a Deo mercedem, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri unaque Spiritui sancto gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

B

HOMILIA LXXXVII.

Cap. XX. v. 24. *Thomas autem unus ex duodecim, qui dicitur Didymus, non erat cum eis quando venit Jesus.* 25. *Dixerunt ergo ei alii discipuli : Vidimus Dominum. Ille autem dixit : Nisi videro, non credam,* etc.

1. Sicut simpliciter leviterque credere facilitatis est : sic ultra modum perquirere et explorare, crassissimæ mentis. Ideo et Thomas accusatur.
C Apostolis enim dicentibus, *Vidimus Dominum,* non credidit; non tantum illis fidem negans, quantum rem fieri non posse existimans, nempe resurrectionem a mortuis. Non enim dixit, Non credo vobis; sed, *Nisi mittam manum meam, non credam.* Quomodo aliis congregatis hic solus aberat? Verisimile est ex dispersione præcedenti illum nondum reversum fuisse. Tu vero cum vides non credentem discipulum, Domini clementiam cogita, quomodo vel pro una anima ostendat se vulnera excepisse, et adveniat ad unius salutem, etiamsi crassiore quam cæteri animo esset. Ideo per crassissimum omnium sensum fidem quæ-
D rebat, neque oculis credebat. Neque enim tantum dixit, Nisi videro; sed etiam, Nisi attrectavero; ne

9 pro ἀπελίμπανε e Savil. dedimus.]

id quod videbatur, phantasia esset. Atqui discipuli, qui hæc nuntiabant, fide digni erant, et Dominus quoque, qui pollicitus erat. Attamen quia plura requisivit, neque illis quidem ipsum Christus privavit. Et cur non statim illi apparuit, sed post dies octo? Ut antea a discipulis institutus et edoctus, in majus traheretur desiderium, et magis in futuro confirmaretur. Unde didicerat latus apertum fuisse? Id a discipulis audierat. Cur aliud credidit, aliud non credidit? Quia hoc admodum mirabile erat. Perpende autem quam vere loquantur apostoli, quomodo nec sua nec aliena vitia occultent, sed veracissime scribant. Adstat iterum Jesus, neque ab illo rogari exspectat, neque quidquam tale audire; sed illo nihil dicente, præoccupans, quæ cupiebat implet, significans se præsentem fuisse, cum ille hæc discipulis diceret: nam iisdem usus est verbis, ac vehementer increpat et in futurum instituit. Nam cum dixisset ei: 27. *Infer digitum tuum, et vide manus meas, et mitte manum tuam in latus meum;* subdit, *Et noli esse incredulus, sed fidelis.* Viden' eum ex infidelitate dubitare? sed antequam Spiritum acciperent; post hæc autem non ultra, sed perfecti tunc erant. Nec illo autem modo solum increpavit, verum etiam in sequentibus. Postquam enim ille certior factus resipuit et exclamavit, 28. *Dominus meus, et Deus meus,* ait: 29. *Quia vidisti me, credidisti: beati qui non viderunt et crediderunt.* Hoc enim fidei est, etiam non visa admittere. *Est* enim *Fides sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium.* Hic vero non discipulos solum beatos prædicat; sed etiam eos qui postea credituri erant. Atqui discipuli, inquies, viderunt, et crediderunt. Verum illi nihil hujusmodi quæsierunt; sed ex sudariis statim verbum resurrectionis admiserunt, et antequam corpus viderent, plenam habuere fidem. Cum ergo quispiam dixerit, Vellem illo fuisse tempore, videreque Christum miracula patrantem, cogitet illud, *Beati qui non viderunt, et crediderunt.* Quærendum autem incumbit, quomodo corpus incorruptibile clavorum cicatrices habuerit, et a mortali manu tangi potuerit. Sed ne turberis; id enim Christi sese ad humilia demittentis erat. Corpus enim tam tenue, tam leve, ut januis clausis ingrederetur, crassitie omni carebat: sed ut resurrectio crederetur, sese talem exhibuit; utque discerent ipsum fuisse crucifixum, neque alium pro ipso

Cur post dies octo tantum Thomas Christum vidit.

Hebr. 11.

Cur Christi corpus cicatrices habuerit.

πεν, ἂν μὴ ἴδω· ἀλλ', ἐὰν μὴ ψηλαφήσω, φησ
φαντασία τὸ ὁρώμενον ᾖ. Καὶ μὴν οἱ μαθη
ἀπαγγέλλοντες ἀξιόπιστοι τότε ἦσαν, καὶ ε
σχνούμενος· ἀλλ' ὅμως, ἐπειδὴ πλέον ἐζήτ
τούτων αὐτὸν ἀπεστέρησεν ὁ Χριστός. Καὶ
κεν οὐκ εὐθέως αὐτῷ φαίνεται, ἀλλὰ μετ
ὀκτώ; Ὥστε μεταξὺ κατηχούμενον αὐτὸν
μαθητῶν καὶ τὸ αὐτὸ ἀκούοντα, καὶ εἰς πλ
καῆναι πόθον, καὶ πιστότερον πρὸς τὸ μέλ
σθαι. Πόθεν δὲ ᾔδει ὅτι καὶ ἡ πλευρὰ [b]
E Παρὰ τῶν μαθητῶν ἀκούσας. Πῶς οὖν τὸ
στευσε, τὸ δὲ οὐκ ἐπίστευσεν; Ὅτι τοῦτο π
δοξον καὶ θαυμαστὸν ἦν. Σκόπει δέ μοι τὸ
τῶν ἀποστόλων, πῶς τὰ ἐλαττώματα οὐ κρ
οὔτε τὰ ἑαυτῶν, οὔτε τὰ ἑτέρων, ἀλλὰ μετ
520 αὐτὰ ἀναγράφουσι τῆς ἀληθείας. Ἐφίσταται
A ὁ Ἰησοῦς, καὶ οὐ περιμένει παρ' ἐκείνου ἐξ
οὐδὲ ἀκοῦσαί τι τοιοῦτον, ἀλλὰ, μηδὲν εἰπό
τὸς προλαβὼν, ἅπερ ἐπεθύμει, πληροῖ, δε
καὶ, ἡνίκα ταῦτα ἐφθέγγετο πρὸς τοὺς μαθη
ρῆν. Καὶ γὰρ τοῖς ῥήμασιν ἐχρήσατο τοῖς α
σφόδρα ἐπιτιμητικῶς, καὶ εἰς τὸ ἑξῆς παι
Εἰπὼν γὰρ, Φέρε τὸν δάκτυλόν σου, καὶ ἴδε
ράς μου, καὶ βάλε τὴν χεῖρά σου εἰς τὴν
μου· ἐπήγαγε, Καὶ μὴ γίνου ἄπιστος, ἀλλ
Ὁρᾷς ὅτι ἀπιστίας ἦν ἡ ἀμφιβολία; ἀλλὰ
Πνεῦμα λαβεῖν· μετὰ δὲ ταῦτα οὐκέτι, ἀλ
τισμένοι λοιπὸν ἦσαν. Οὐ ταύτῃ δὲ μόνον ἐπ
B ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἑξῆς. Ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖνος
πληροφορηθεὶς, καὶ ἀνεβόησεν, Ὁ Κύριός
ὁ Θεός μου, λέγει· Ὅτι ἑώρακάς με, πεπ
μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες, καὶ πιστεύσαντες.
ἐστι πίστεως, τὸ τὰ μὴ ὁρώμενα δέξασθαι.
πίστις ἐλπιζομένων ὑπόστασις πραγμάτων
οὐ βλεπομένων. Ἐνταῦθα δὲ οὐ τοὺς μαθητὰ
ζει μόνους, ἀλλὰ καὶ τοὺς μετ' ἐκείνους πιστ
Καίτοι, φησὶν, οἱ μαθηταὶ εἶδον, καὶ ἐπίστευ
οὐδὲν τοιοῦτον ἐζήτησαν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν σουδ
θέως τὸν περὶ ἀναστάσεως ἐδέξαντο λόγον, κ
τὸ σῶμα θεάσασθαι, τὴν πίστιν ἐπεδείξαντ
C Ὅταν οὖν λέγῃ τις νυνὶ, ἐβουλόμην κατὰ
ροὺς ἐκείνους εἶναι, καὶ ὁρᾷν τὸν Χριστὸν θα
γοῦντα, ἐννοείτω, ὅτι Μακάριοι οἱ μὴ ἰδό
πιστεύσαντες. Ἄξιον δὲ διαπορῆσαι π
ἄφθαρτον τύπους ἐδείκνυτο τῶν ἥλων, καὶ
θνητῇ χειρί. Ἀλλὰ μὴ θορυβηθῇς· συγκα
γὰρ ἦν τὸ γινόμενον. Τὸ γὰρ οὕτω λεπτὸν κα
ὡς κεκλεισμένων εἰσελθεῖν τῶν θυρῶν, π
πάσης ἀπήλλακτο· ἀλλ' ὥστε πιστευθῆναι

[b] Morel. [et Cod. 705] ἠνοίγη.

resurrexisse. Ideo resurrexit signa crucis habens,
et ideo manducat. Apostoli quippe hoc signum
D magnopere prædicabant dicentes : *Qui cum eo* Act. 10. 41.
simul manducavimus et bibimus. Quemadmo-
dum ergo, cum illum ante crucem videmus supra Matth. 14.
fluctus ambulantem, non dicimus corpus illud al- 25.
terius esse naturæ, sed nostræ : sic, cum post re-
surrectionem illum videmus cicatrices habentem,
non ideo corruptibilem dicemus. Propter discipu-
lum enim id ostenditur. 30. *Multa vero alia si-
gna fecit Jesus*. Cum enim pauciora quam alii
hic evangelista narrasset, dicit, neque alios omnes
E omnia recensuisse, sed quanta opus esset, ut audi-
tores ad fidem pertraherent. Nam *Si omnia*, in- Joan. 21.
quit, *scriberentur, nec ipsum arbitror mundum* 25.
capere eos, qui scribendi sunt, libros.

2. Unde palam est eos non jactantiæ, sed utili-
521 tatis causa hæc scripsisse. Qui enim plura præter-
A miserunt, quomodo hæc jactantiæ causa scripsis-
sent? Cur igitur non omnia narrarunt? Maxime pro-
pter multitudinem; deinde hoc quoque cogitabant,
eum qui dictis non crederet, nec si plura dicerentur
crediturum fuisse; illum vero qui hæc admiserit,
non alio opus habere ad fidem habendam. Mihi au-
tem hic videtur de signis post resurrectionem lo-
qui : ideo ait : *In conspectu discipulorum ejus*.
Sicut enim ante resurrectionem multa necessaria
erant, ut crederent ipsum esse Filium Dei : sic et post
resurrectionem, ut persuasum haberent ipsum re-
B surrexisse. Ideo addidit : *In conspectu discipulo-
rum ejus*, quia cum illis tantum versatus fuerat
post resurrectionem. Ideo dicebat : *Mundus me
jam non videt*. Deinde ut discas discipulorum
tantum causa hæc facta fuisse, subdidit : 31. *Ut
et credentes vitam æternam habeatis in nomine
ejus*, generaliter naturam alloquens, et ut osten-
dat, non illi, in quem creditur, sed nobis ipsis se
maxime gratificari. *In nomine ejus*, hoc est, per
eum. Ipse namque vita est. 1. *Postea manifesta-* Cap. XXI.
vit se discipulis ad mare Tiberiadis. Viden'
quomodo non frequenter cum illis versetur, neque
C sicut antea? Apparuit enim vespere, et avolavit;
deinde post dies octo semel, et rursum avolavit;
postea ad mare, et rursum cum multo timore.
Quid sibi vult illud, *Manifestavit*? Hinc liqui-
dum est, illum nonnisi ex indulgentia visum fuis-
se, quia jam incorruptibile et immortale corpus

[a] Editi πῶς ἐνταῦθα. Suspicatur Savil. legendum πῶς ταῦτα. Codex unus melius πῶς ἂν ταῦτα.

erat. Cur autem locum memoravit? Ut jam eum magna ex parte metum abstulisse ostendat, ita ut jam domo exirent, et circumquaque ambularent. Non enim amplius domi se continebant, sed in Galilæam ierant, ut a Judæis periculum declinarent. Venit ergo Simon piscatum. Cum enim non frequenter cum illis versaretur, necdum Spiritus datus esset, neque adhuc quidpiam illis commissum esset, nec quid facerent haberent, ad artem suam redierant. 2. *Et erant simul Simon et Thomas, et Nathanael qui a Philippo vocatus erat, et filii Zebedæi, et alii duo.* Cum nihil ergo haberent quod facerent, piscatum se contulerunt, et hoc noctu faciebant, quod formidarent. Hoc etiam Lucas ait; sed non idem ipsum, verum aliud indicat. Alii vero discipuli sequebantur, quod una de reliquo conjuncti essent, et simul vellent piscantes videre, atque hoc otio placide frui. Laborant ergo, et præpeditis adstitit Jesus, neque statim sese cognoscendum dedit, ut in colloquium venirent. Dicit ergo illis : 5. *Numquid pulmentarium habetis?* Adhuc humano more loquitur, ac si emturus aliquid esset ab eis. Cum se nihil habere dicerent, jussit ad dexteram rete mitti : cum misissent, ceperunt. Ut autem cognoverunt illum, tunc proprios sibi mores exhibent discipuli, Petrus et Joannes. Ille ferventior, hic sublimior erat : ille promtior erat, hic perspicacior. Ideo Joannes prior Jesum cognovit, Petrus prior illum adiit : neque enim modica signa erant. Quænam illa? Primo, quod multi pisces capti essent : deinde, quod rete non scissum fuisset : hinc, quod prius, quam exscenderent, prunas invenirent, appositum piscem et panem. Neque enim ex subjecta materia id faciebat; quod tamen per quamdam dispensationem ante crucem facere solebat. Ubi autem illum agnovit, omnia projecit, et pisces et retia, seque succinxit Petrus. Viden' et reverentiam et desiderium? Atqui ducentis cubitis aberant; sed neque illum navi adire sustinuit, verum natando venit. Quid ergo Jesus? 12. *Venite*, inquit, *prandete. Et nemo audebat eum interrogare.* Non jam solitam fiduciam habebant et loquendi libertatem, neque ad illum rogaturi accedebant; sed cum silentio, timore et reverentia magna sedebant illi attendentes. *Sciebant enim Dominum esse.* Ideoque non interrogabant, Quis es? formamque videntes aliam, terroris plenam, admodum perculsi erant, volebant-

Petrus ferventior, Joannes sublimior.

τοῦ τόπου; Δεικνὺς ὅτι τὸ πλέον ἀφεῖλε
ὡς λοιπὸν αὐτοὺς καὶ προκύπτειν τῆς οἰκία
ταχοῦ περιιέναι. Οὐκέτι γὰρ ἐπὶ τῆς οἰκ
κλεισμένοι ἦσαν, ἀλλ' ἐπὶ τὴν Γαλιλαίαν
κίνδυνον ἐκκλίνοντες τῶν Ἰουδαίων. Ἔρχ
D ὁ Σίμων ἁλιεῦσαι. Ἐπειδὴ γὰρ οὔτε αὐτὸς
εχῶς συνῆν, οὔτε τὸ Πνεῦμα δοθὲν ἦν, οὔτ
χειρισμένοι τότε ἐτύγχανον, οὐδὲν ἔχοντες
τὴν τέχνην μετῄεσαν. Καὶ ἦσαν Σίμων ὁμο
μᾶς καὶ Ναθαναὴλ ὁ ὑπὸ τοῦ Φιλίππου κλ
οἱ υἱοὶ Ζεβεδαίου, καὶ ἄλλοι δύο. Οὐδὲν ε
πράττειν ἐπὶ τὴν ἁλείαν ᾔεσαν, καὶ ἐν ν
αὐτὸ ἐποίουν, διὰ τὸ περιδεεῖς εἶναι. Τό
Λουκᾶς φησιν· ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο ἐκεῖνο,
ρον. Οἱ δὲ ἄλλοι μαθηταὶ εἵποντο διὰ τὸ σ
E λοιπὸν ἀλλήλοις, καὶ ἅμα βουλόμενοι θεά
ἁλείαν καὶ τὴν σχολὴν [b] εὖ θέσθαι. Κάμνο
καὶ ταλαιπωρουμένοις ἐφίσταται ὁ Ἰησοῦς
εὐθέως ἑαυτὸν δείκνυσιν, ὥστε καὶ εἰς διάλ
Λέγει οὖν αὐτοῖς· Μή τι προσφάγιον ἔχ
ἀνθρωπινώτερον διαλέγεται, ὡς μέλλων τ
522 παρ' αὐτῶν. Ὡς δὲ ἀνένευσαν μηδὲν ἔχει
A βαλεῖν εἰς τὰ δεξιά· καὶ βαλόντες ἐπέτυχον
Ὡς δὲ ἐπέγνωσαν αὐτὸν, πάλιν τὰ ἰδιώμα
κείων ἐπιδείκνυνται τρόπων οἱ μαθηταὶ,
Ἰωάννης. Ὁ μὲν γὰρ θερμότερος, ὁ δὲ
ἦν· καὶ ὁ μὲν ὀξύτερος ἦν, ὁ δὲ διορατικ
τοῦτο ὁ μὲν Ἰωάννης πρῶτος ἐπέγνω τὸν
Πέτρος πρῶτος ἦλθε πρὸς αὐτόν· καὶ γὰρ
χόντα γενόμενα ἦν σημεῖα. Τίνα δὲ ἦν τὰ
Πρῶτον μὲν, τὸ πολλοὺς συλληφθῆναι τ
ἔπειτα, τὸ μὴ σχισθῆναι τὸ δίκτυον· εἶτ
ἐπιϐῆναι, εὑρεθῆναι τοὺς ἄνθρακας, καὶ
B ἐπικείμενον καὶ ἄρτον. Οὐκέτι γὰρ ἐξ ὑ
μένης ἐποίει, ὥσπερ διά τινα οἰκονομίαν
τοῦ σταυροῦ. Ὡς οὖν ἐπέγνω αὐτὸν, πά
καὶ τοὺς ἰχθῦς καὶ τὰ δίκτυα, καὶ διεζώ
τρος. Ὁρᾷς καὶ τὴν αἰδῶ καὶ τὸν πόθον;
διακοσίων πηχῶν ἦσαν· ἀλλ' οὐδὲ οὕτως
τῷ πλοίῳ πρὸς αὐτὸν ἐλθεῖν, ἀλλὰ νηχόμε
νετο. Τί οὖν ὁ Ἰησοῦς; Δεῦτε, φησὶν,
Καὶ οὐδεὶς ἐτόλμα ἐρωτῆσαι αὐτόν. Οὐκ
αὐτὴν παῤῥησίαν εἶχον, οὐδὲ ὁμοίως ἐθάῤ
ἤρχοντο πρὸς αὐτὸν διὰ λόγου λοιπὸν,
C σιγῆς καὶ δέους πολλοῦ καὶ αἰδοῦς ἐκάθε
ἔχοντες πρὸς αὐτόν. Ἤδεισαν μὲν γὰρ ὅτ
ἐστι. Καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἠρώτων, τίς εἶ;
φὴν ἀλλοιοτέραν ὁρῶντες, καὶ πολλῆς ἐκπ
μουσαν, σφόδρα ἦσαν καταπεπληγμένοι,

[b] Alii εὖ διαθέσθαι.

que aliquid de illa sciscitari. Sed et quod timerent, et quod scirent non alium esse, sed illum ipsum, ab interrogatione abstinuerunt, solumque comedebant ea, quæ ipse cum majori potestate creaverat. Hic vero non ultra respicit in cælum, neque humana illa facit, ostendens illa eo, quod D sese demisisset, facta fuisse. Quod vero non frequenter, nec simili modo cum illis versaretur, dicit : 14. *Hoc jam tertio manifestatus est illis, cum resurrexisset a mortuis*. Et jubet ex obsoniis afferri, ostendens id, quod visum fuerat, non phantasma esse. At hic non dicit ipsum comedisse cum illis. Lucas vero alibi dicit : *Et convescens cum illis*. Quomodo autem, non nostrum est dicere : modo enim perquam mirabili hæc facta sunt, non quod natura cibis deinceps opus haberet, sed ex indulgentia ad resurrectionis demonstrationem hæc permisit. Act. 1. 4.

3. Hæc audientes forte efferbuistis, et eos, qui cum illo erant, beatos prædicastis, necnon eos, qui cum illo futuri sunt in generali resurrectione. E Itaque nihil non agamus, ut admirandam illam faciem videamus. Nam si nunc audientes sic incendimur, et desideramus illis fuisse diebus, queis in terra versabatur, vocem audisse, faciem vidisse, accessisse, tetigisse, ministrasse; cogita quid sit illum videre non ultra in mortali corpore, neque 523 humana facientem, sed angelis stipatum, in im- A mortali corpore illum conspicere, et reliqua frui felicitate, quæ omnem superat sermonem. Quamobrem, obsecro, nihil non agamus ne a tali gloria excidamus. Nihil adest difficile, si velimus, nihil onerosum, si attendamus. Nam *Si sustinemus, et conregnabimus*. Quid est illud, *Sustinemus?* Si ærumnas et persequutiones feramus; si in arcta incedamus via. Arcta enim via natura sua laboriosa est, sed instituto voluntatis levior efficitur, spe futurorum. Nam *Quod in præsenti momentaneum est et leve tribulationis, supra modum* B *in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur, non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur*. Transferamus igitur oculos ad cælum, et perpetuo illa imaginemur, et inspiciamus. Nam si semper in illis versemur, neque suavia hujus vitæ nos allicient, neque tristia moleste feremus; sed et hæc et similia irridebimus, nihilque nos vel in servitutem redigere, vel extollere poterit; si modo illuc semper desiderio 1. Tim. 2. 12. 2. Cor. 4. 17. 18.

et αὐτόν delendum esse. [Græce dici posse vulgatur, hodie satis constat.]

tendamus, si illam dilectionem intueamur. Et quid dico, de præsentibus malis non dolebimus? Neque illa postea videre putabimus. Talis est quippe amor. Illos enim qui absentes sunt, quos amamus, quotidie imaginamur : magna quippe est dilectionis tyrannis, ab omnibus abscedit, et amatæ rei animam colligat. Si ita Christum amaremus, omnia hic nobis umbra, omnia imago et somnium viderentur. Diceremus et nos : *Quis nos separabit a caritate Christi? tribulatio vel angustia?* Non dixit, pecunia, divitiæ, aut forma (hæc quippe admodum vilia sunt et ridicula); sed quæ gravia videntur esse posuit, famem, persequutiones, mortes. Atqui ille hæc ut nihili respuit; nos vero propter pecunias a vita nostra separamur et a luce. Et Paulus quidem non mortem, non vitam, non instantia neque futura, neque creaturam aliam præponebat ejus dilectioni : nos autem si tantillum auri videamus, incendimur, et Christi leges calcamus. Quod si hæc dictu non ferenda sunt, longe minus factu. Et quod grave est, hæc audientes horrescimus, facientes non horrescimus, sed facile juramus, pejeramus, rapimus, usuras exigimus, continentiam negligimus, ab oratione ferventi desistimus, præceptorum maximam partem transgredimur, pecuniarum causa nullum membrorum nostrorum curamus. Pecuniarum enim amator millia proximo inferet mala, et sibi quoque : irascetur facile, convitiabitur, fatuum appellabit, jurabit, pejerabit; neque veteris etiam legis modum servabit : qui enim aurum amat, non amabit proximum. Atqui nos etiam inimicos propter regnum cælorum amare jubemur. Nam si vetera præcepta servando, non poterimus intrare in regnum cælorum, nisi abundaverit justitia nostra plus quam illorum: qui illa quoque transgredimur, quam habebimus defensionem? Qui pecunias amat, non modo inimicum non amabit, sed etiam amicis ut inimicis utetur.

Amor [C]hristi re[r]um terre[n]arum con[t]emtum pa[r]it.

Rom. 8. 35.

Matth. 5. 20.

4. Ecquid dico, amicis? Pecuniarum amatores ipsam quandoque naturam ignorarunt. Ille non cognationem novit, non consuetudinis recordatur, non ætatem reveretur, nullum habet amicum, sed erga omnes inimico erit animo; verum erga se maxime, non tantum quod animam perdat suam, sed

οὔτε ἐπᾶραι δυνήσεται, μόνον ἂν [a] τὸν πόθο
νωμεν, ἂν πρὸς τὴν ἀγάπην ἐκείνην βλέπω
C τί λέγω, οὐκ ἀλγήσομεν τοῖς παροῦσι δειν
γὰρ ὁρᾷν δόξομεν αὐτὰ λοιπόν. Τοιοῦτον γά
ἔρως. Τοὺς γοῦν μὴ συμπαρόντας ἡμῖν, ἀλ
τας, ποθουμένους δὲ, καθ' ἑκάστην φανταζό
ἡμέραν. Μεγάλη γὰρ τῆς ἀγάπης ἡ τυραν
των ἀφίστησι, καὶ τῷ ποθουμένῳ προσδεσμε
χήν. Ἂν οὕτω τὸν Χριστὸν ἀγαπήσωμεν, τ
ἐνταῦθα σκιὰ, πάντα εἰκὼν φανεῖται καὶ ὄνε
μεν καὶ ἡμεῖς· Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τ
τοῦ Χριστοῦ; θλίψις ἢ στενοχωρία; Οὐκ ε
ματα, ἢ πλοῦτος, ἢ κάλλος (ταῦτα γὰρ σφ
D τελῆ καὶ καταγέλαστα)· ἀλλὰ τὰ δοκοῦντα
ρέα τέθεικε, λιμοὺς, διωγμοὺς, θανάτους. Ἐ
μὲν ὡς οὐδὲν ὄντα καὶ ταῦτα διέπτυσεν·
διὰ χρήματα χωριζόμεθα τῆς ζωῆς τῆς ἡμετ
τοῦ φωτὸς ἀποσχιζόμεθα. Καὶ Παῦλος μὲν ο
οὐδὲ ζωὴν, οὐδὲ ἐνεστῶτα, οὐ μέλλοντα,
ἑτέραν προτιμᾷ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης· ἡμε
σίον ὀλίγον ἂν ἴδωμεν, ἐκκαιόμεθα καὶ κ
πατοῦμεν νόμους. Εἰ δὲ οὐκ ἀνεκτὰ ταῦτα
πολλῷ μᾶλλον ἐκεῖνα μὴ γινόμενα. Τὸ γ
τοῦτό ἐστιν, ὅτι ἀκούοντες μὲν φρίττομεν, π
δὲ οὐ φρίττομεν, ἀλλὰ καὶ ὄμνυμεν εὐκό
E ἐπιορκοῦμεν, καὶ ἁρπάζομεν, καὶ τόκου
τοῦμεν, καὶ σωφροσύνης ἀμελοῦμεν, κ
ἀκριβεστάτης ἀφεστήκαμεν, καὶ τὰ πλεί
βαίνομεν τῶν ἐπιταγμάτων, καὶ χρημάτ
τῶν μελῶν τῶν ἡμετέρων οὐδένα ποιού
γον. Ὁ γὰρ χρημάτων ἐρῶν, μυρία τὸ
διαθήσει κακὰ, καὶ ἑαυτὸν μετ' ἐκείνου.
ὀργιεῖται ῥᾳδίως, καὶ λοιδορήσεται, καὶ
λέσει, καὶ ὀμεῖται, καὶ ἐπιορκήσει, καὶ
παλαιοῦ τὰ μέτρα [b] διατηρεῖ νόμου· οὐ γὰρ
524 τὸν πλησίον ὁ τὸ χρυσίον ἀγαπῶν. Καί
A ἡμεῖς καὶ τοὺς ἐχθροὺς κελευόμεθα διὰ τὴν
φιλεῖν. Εἰ γὰρ τὰ παλαιὰ ἐπιτάγματα πλη
δυνησόμεθα ἐπιβῆναι τῆς βασιλείας τῶν οὐ
μὴ περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ἡμῶν πλέον ἢ
καὶ ἐκεῖνα παραβαίνοντες, τίνος τευξόμε
γίας; Ὁ χρημάτων ἐρῶν, οὐ μόνον ἐχθροὺ
πήσει, ἀλλὰ καὶ φίλοις ὡς ἐχθροῖς χρήσετ

Καὶ τί λέγω φίλους; Καὶ γὰρ αὐτὴν τὴ
φύσιν ἠγνόησαν οἱ χρημάτων ἐρῶντες. Ὁ
οὐ συγγένειαν οἶδε, οὐ συνηθείας μέμνητα
κίαν αἰδεῖται, οὐ φίλον ἔχει τινὰ, ἀλλὰ π
B ἀπεχθῶς διακείσεται, καὶ πρὸ τῶν ἄλλ
πρὸς ἑαυτόν· οὐ μόνον τῷ ἀπολλύναι τὴν

[a] Morel. τὸν πόθον ἐκεῖνον τείνωμεν.

* [Ita Cod. 705. Vulgo ἐπαιτοῦμεν.]

[b] Alii διατηρήσει.

quod sese millibus torqueat sollicitudinibus, laboribus, mœroribus. Nam peregrinationes suscipiet, pericula, insidias et quidvis aliud, ut radicem malorum secum habeat, et multum numeret auri. Quid illo morbo gravius fuerit? Nam et cibo voluptateque omni, ob quam solent homines peccare multum, privatur, necnon gloria honoreque. Etenim qui pecunias amat, innumeros homines suspectos habet, multosque accusatores, invidos,

Pecuniarum amor quanta mala pariat.

C calumniatores, insidiatores. Etenim qui injuste læduntur, odio habent, utpote qui male passi sint : qui nondum læsi sunt, timent ne patiantur, et erga læsos commiseratione ducti, hoc ipsum bellum suscipiunt : optimates vero et potentiores de minoris conditionis hominibus stomachantes et indignantes, tum etiam illis invidentes, pariter eorum sunt inimici et hostes. Ecquid de hominibus loquor? Cum quis Deum habet inimicum, quæ illi postea spes erit? quæ consolatio? quod refrigerium? Pecuniarum amator illis numquam uti poterit; sed servus custosque erit, non dominus. Cum enim plures sem-

D per acquirere studeat, nusquam impendere volet, sed sibi ipsi expensam detrahet, omniumque pauperum pauperrimus erit, utpote qui cupiditatem sistere nequeat. Atqui pecuniæ ideo sunt, non ut illas custodiamus, sed ut iis utamur. Quod si velimus illas aliis defodere, quid nobis miserabilius fuerit, qui circumcurrimus ad acquirendas illas, ut eas claudamus et illarum communem usum auferamus? Est enim alius quoque morbus non minor isto. Nam hi in terram defodiunt, illi in ven-

E trem, voluptatem, ebrietatem, et sibi simul et iniquitatis et lasciviæ supplicium adjiciunt. Alii parasitis et adulatoribus, alii ludis et meretricibus, alii similibus impensis gaudent, innumeras sibi ad gehennam parantes vias, cum semel rectam et constitutam viam reliquerunt, quæ ad cælos ducit. Atqui qui hanc suscipit, non modo majus lucrum, sed majorem etiam, quam illi, volupta-

525 tem assequatur. Qui enim meretricibus largitur,

A ridiculus erit et turpis, et multa suscipiet bella, et voluptatem brevem; imo nec brevem : quantumcumque enim scortis dederit, nullam illæ gratiam habebunt. *Dolium enim pertusum est domus aliena*. Alioquin autem petulans est genus muliebre, ejusque amorem inferno comparavit Salomon: et tunc solum cessat, cum amantem videt omnibus nudatum; imo ne tunc quidem cessat, sed magis exornatur, et jacenti insultat, illumque deridendum exhibet, totque malis afficit, quot ne descri-

Prov. 23. 27.

bere quidem possumus. At eorum, qui salutem consequuntur, voluptas non talis est : neque enim rivalem hic habet quis; sed omnes gaudent et exsultant, tam ii qui bene valent, quam qui bene valentes vident. Nulla ira, nullus mœror, non turpitudo, non opprobrium ejus animum obsidet; sed multa conscientiæ lætitia, multa de futuris spes, gloria magna splendorque magnus, major Dei benevolentia et securitas : nullum præcipitium, nulla suspicio, sed tranquillissimus portus, aerisque serenitas. Hæc itaque omnia cogitantes, et voluptatem voluptati comparantes, eam quæ melior est eligamus, ut et futura consequamur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

κατ' αὐτοῦ κινεῖ γέλωτα, καὶ τοσαῦτα ζεται κακὰ, ὅσα οὐδὲ ἐπελθεῖν λόγῳ δυ B οὐχ ἡ ἡδονὴ τῶν σωζομένων τοιαύτη· οὐ τεραστὴν ἔχει τις ἐνταῦθα, ἀλλὰ πάντ καὶ ἀγάλλονται, οἵ τε εὖ πάσχοντες, τες. Οὐ θυμὸς, οὐκ ἀθυμία, οὐκ ὄνειδος τὴν τοῦ τοιούτου πολιορκεῖ ψ πολλὴ μὲν εὐφροσύνη τοῦ συνειδότος, τῶν μελλόντων ἐλπίς· λαμπρὰ δὲ ἡ δόξ ἡ περιφάνεια, καὶ πλείων πάντων ἡ πα εὔνοια καὶ ἀσφάλεια· καὶ κρημνὸς οὐδ ὑποψία, ἀλλὰ λιμὴν ἀκύμαντος, καὶ γα οὖν ἅπαντα ἐννοοῦντες, καὶ ἡδονὴν ἡδο λοντες, ἑλώμεθα [a] τὴν βελτίω, ἵνα καὶ τῶ ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρω C ρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα κ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

[a] Morel. τὰ βελτίω.

HOMILIA LXXXVIII.

ΟΜΙΛΙΑ πη'.

Cap. XXI. v. 15. *Cum ergo prandissent, dicit Jesus Simoni Petro : Simon Jonæ, diligis me plus his? Dicit ei : Etiam, Domine, tu scis quia amo te.*

Ὅτε οὖν ἠρίστησαν, λέγει ὁ Ἰησοῦς τῷ τρῳ, Σίμων Ἰωνᾶ, ἀγαπᾷς με πλ Λέγει αὐτῷ· ναὶ, Κύριε, σὺ οἶδας ὅτι

1. Multa quidem alia sunt quæ possint nobis apud Deum fiduciam præbere, nosque conspicuos et probatos exhibere : quod autem nobis omnium maxime supernam benevolentiam conciliat, est proximi cura et dilectio; id quod a Petro Christus exigit. Cum enim comedendi finem fecissent, *Dicit Jesus Simoni Petro : Simon Jonæ, diligis me plus his? Dicit ei : Etiam, Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei : Pasce oves meas.* Et cur aliis prætermissis, de his hunc alloquitur? Eximius erat inter apostolos, os discipulorum, et cœtus illius caput : ideo Paulus præ aliis hunc visurus venit. Simul ostendens ei, oportere deinceps fidere, quasi abolita negatione, fratrum ei præfecturam committit; neque negationem commemorat vel exprobrat. Dicit autem : Si amas me, fratrum præfecturam suscipe, et ferventem illum amorem, quem semper exhibuisti, et de quo exsultabas, nunc ostende, animamque illam, quam te pro me daturum esse dicebas, da pro ovibus meis. Cum igitur semel et iterum interrogatus, illum ipsum, qui secreta cordis novit, in

Petrus Apostolorum os et caput.

D Πολλὰ μέν ἐστι καὶ ἕτερα τὰ δυνάμενα ῥησίαν ἡμῖν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ δεῖξαι λ εὐδοκίμους· τὸ δὲ μάλιστα πάντων παρέ ἄνωθεν εὔνοιαν ἡ περὶ τοὺς πλησίον ἐστὶ ὅπερ οὖν καὶ ὁ Χριστὸς ἀπαιτεῖ τὸν Πέτ γὰρ τέλος εἶχεν αὐτοῖς τὰ τῆς ἐδωδῆς, λ μωνι Πέτρῳ ὁ Ἰησοῦς· Σίμων Ἰωνᾶ, πλέον τούτων; Λέγει αὐτῷ· ναὶ, Κύριε, φιλῶ σε. Λέγει αὐτῷ· Βόσκε τὰ πρόβα τί δήποτε, τοὺς ἄλλους παραδραμὼν, τού των διαλέγεται; Ἔκκριτος ἦν τῶν ἀπ E στόμα τῶν μαθητῶν, καὶ κορυφὴ τοῦ χορ καὶ Παῦλος ἀνέβη τότε αὐτὸν ἱστορῆσαι ἄλλους. Ἅμα δὲ καὶ δεικνὺς αὐτῷ, ὅτι λοιπὸν, ὡς τῆς ἀρνήσεως ἐξεληλαμένης, ται τὴν προστασίαν τῶν ἀδελφῶν. Καὶ τ σιν οὐ προφέρει, οὐδὲ ὀνειδίζει τὸ γεγον ὅτι εἰ φιλεῖς με, προΐστασο τῶν ἀδελφῶν, μὴν ἀγάπην, ἣν διὰ πάντων ἐπεδείκνυσ 526 ἠγαλλιάσω, νῦν δεῖξον, καὶ τὴν ψυχὴν, ἣ A σειν ὑπὲρ ἐμοῦ, ταύτην ὑπὲρ τῶν προβ τῶν ἐμῶν. Ἐπεὶ οὖν ἅπαξ [a] ἐρωτηθεὶς

[b] Alii ἐγχειρίζει.

[a] Alii ἐπερωτηθείς.

testem vocasset, et adhuc tertio interrogatus, tur-
batus esset, ob priora timidus effectus (nam tunc
affirmate loquutus, postea superatus est) : ideo
rursus ad illum confugit. Nam cum dicit, 17. *Tu
omnia scis;* id est, præsentia et futura. Viden'
quanto melior factus sit, quanto modestior, non **Petrus post lapsum cautior et modestior.**
arroganter contradicens, ut ante? Ideo turbatus
est : Num forte cum amare me putem, non amo
tamen : ut ante altum sapiens et asseverans, postea
B superatus sum? Ter interrogat, et ter eadem im-
perat, ut ostendat, quanti faciat ovium curam,
et hoc maximum esse amoris erga se argumen-
tum. De amore erga se illum alloquutus, marty-
rium quod passurus erat prædicit : declarans se
non quod diffideret ita loquutum esse, sed ma-
xime credere. Ut autem amoris exemplum osten-
deret, doceretque quomodo ipsum amare oporte-
ret, ait : 18. ***Cum esses junior, cingebas te, et
ambulabas ubi volebas : cum autem senueris,***[c]
alii te cingent, et ducent quo tu non vis. Atqui
C hoc volebat et desiderabat : ideo et hoc ipsi ma-
nifestum fecit. Cum enim frequenter dixisset,
Animam meam pro te ponam; et, *Si oportue-*
rit me mori tecum, non te negabo, desiderata *Joan.* 13. 37. *Matth.* 26. 35.
ipsi concessit. Quid sibi vult illud, *Quo tu non
vis?* Naturæ affectum et carnis necessitatem in-
dicat, innuitque animam invitam a corpore sepa-
rari. Itaque, licet voluntas firma et constans effecta
erat, attamen natura erat imbecilla. Nemo enim
sine dolore corpus deponit, ita Deo, ut dixi, utili-
ter dispensante, ne plurimi violentam sibi mortem
inferrent. Nam si rebus ita dispositis, potuit ta-
D men diabolus id efficere, et innumeros ad præci-
pitia et voragines impellere : nisi tale desiderium
erga corpus animæ insitum esset, multi vel ex le-
vissimo mœrore sibi mortem inferrent. Illud igi-
tur, *Quo tu non vis,* naturalem demonstrat af-
fectum. Cur vero cum dixisset, *Cum esses ju-
nior,* addit, *Cum autem senueris?* Hoc signifi-
catur, ipsum nec juniorem, nec senem tunc fuisse,
sed virum perfectum. Cur priorem vitam ipsi
commemoravit? Ut ostenderet ita se rem habuisse.
In sæcularibus enim juvenis utilis, senex inutilis
est : apud me non ita, sed in senectute fortitudo
major est, strenuitas præstantior, ætate nihil obi-
E cis afferente. Hæc porro dixit, non ut illum terre-
faceret, sed ut excitaret : noverat enim ejus amo-
rem, illumque ad hæc promte ferri : simulque

[c] Alius ἔοικεν.

futuræ mortis modum significat. Quia enim Petrus semper pro Christo pericula subire cupiebat, Confide, inquit; ita desiderium implebo tuum, ut ea, quæ non juvenis perpessus es, senex patiaris. Deinde auditorem erigens evangelista intulit: 19. *Hæc autem dicebat, significans qua morte clarificaturus esset Deum*. Non dixit, Moriturus esset; sed, *Clarificaturus esset Deum*: ut discas, pati pro Christo, gloriam esse et honorem. *Et cum hæc dixisset, ait: Sequere me*. His ostendit curam et affectum magnum erga ipsum. Quod si quis dixerit, Cur ergo Jacobus Jerosolymorum thronum accepit? respondebo, Petrum non throni hujus, sed totius orbis doctorem a Christo statutum fuisse. 20. *Conversus ergo Petrus, vidit illum discipulum, quem diligebat Jesus, sequentem, qui et recubuit in cœna super pectus ejus; et dixit: Domine, hic autem quid?*

Petrus totius orbis doctor.

ὅταν ἐπέλθῃ τὸ γῆρας, τότε ἡ ἀριστεία λ
τότε ἡ ἀνδραγαθία περιφανεστέρα, οὐδὲν
κίας κωλυομένη. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, οὐ κα
νος αὐτὸν, ἀλλὰ διεγείρων· ᾔδει γὰρ αὐτο
καὶ ὅτι τοῦτο πάλαι ὤδινε τὸ καλόν· ὁμο
527 A τρόπον δηλοῖ τοῦ θανάτου. Ἐπειδὴ γὰρ
παντὸς ἐβούλετο εἶναι ἐν τοῖς ὑπὲρ αὐτο
θάῤῥει, φησίν· οὕτω γὰρ ἐμπλήσω σο
μίαν, ὥστε ἅπερ οὐκ ἔπαθες νέος ὢν,
παθεῖν γεγηρακότα. Εἶτα ἐγείρων τὸν ἀκ
αγγελιστὴς, ἐπήγαγε· Ταῦτα δὲ ἔλεγ
ποίῳ θανάτῳ δοξάσει τὸν Θεόν. Οὐκ εἶπ
ται· ἀλλὰ, Δοξάσει τὸν Θεὸν, ἵνα μάθῃ
θεῖν ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ, δόξα τοῦ πάσχον
Καὶ ταῦτα εἰπὼν, φησὶ, λέγει· ἀκολού
B τεῦθεν πάλιν τὸ κηδεμονικὸν αἰνίττεται,
ὅρα πρὸς αὐτὸν οἰκείως διακεῖσθαι. Εἰ
πῶς οὖν ὁ Ἰάκωβος τὸν θρόνον ἔλαβε τ
μων; ἐκεῖνο ἂν εἴποιμι, ὅτι τοῦτον οὐ
ἀλλὰ τῆς οἰκουμένης ἐχειροτόνησε
Στραφεὶς οὖν ὁ Πέτρος βλέπει τὸν
ἠγάπα ὁ Ἰησοῦς ἀκολουθοῦντα, ὃς καὶ ἀν
δείπνῳ ἐπὶ τὸ στῆθος αὐτοῦ· καὶ λέγει·
δὲ τί;

2. Qua de causa recubitum illum memorat? Non abs re, sed ut ostendat quantam Petrus fiduciam haberet post negationem. Qui enim tunc non audebat interrogare, sed alteri ut id faceret annuebat, hic præfecturam in fratres habuit. Neque solum sua non alteri committit, sed etiam pro alio ipse Magistrum interrogat, et Joanne tacente, ille loquitur. Hic porro amorem ostendit quem erga illum habuit: nam Petrus Joannem admodum amabat, ut ex sequentibus liquet; perque totum Evangelium hæc necessitudo ostenditur, necnon in Actibus Apostolorum. Quia ergo magna ipsi prædixerat, orbem commiserat, martyrium prænuntiarat, majorem quam cæterorum amorem ejus indicaverat, volens Petrus hunc consortem habere, dixit: *Hic autem quid?* annon eadem nobiscum via incedet? Ac quemadmodum tunc, cum interrogare non auderet, hunc protulit: sic et nunc vicem reddens, putansque ipsum de se velle interrogare, nec audere, ipse sciscitatur. Quid ergo Christus? 22. *Si eum volo manere donec veniam, quid ad te?* Quia magno motus desiderio id dicebat Petrus, quod nollet ab eo separari, ostendens Christus quantavis ipsum dilectione prosequeretur, non tamen suam attingere dilectionem, ait: *Si eum volo manere, quid ad te?* his erudiens nos non ægre ferendum esse, nec curiose

Τίνος ἕνεκεν ἀνέμνησεν ἡμᾶς τῆς ἀνα
νης; Οὐχ ἁπλῶς οὐδὲ ὡς ἔτυχεν, ἀλλὰ δ
Πέτρος τὴν παῤῥησίαν ἔσχε μετὰ τὴν
C γὰρ τότε μὴ τολμῶν ἐρωτῆσαι, ἀλλ' ἑτέρ
τρέπων, οὗτος καὶ τὴν προστασίαν ἐνε
ἀδελφῶν. Καὶ οὐ μόνον ἑτέρῳ τὰ καθ' ἑαυ
τρέπει, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὑπὲρ ἑτέρου προ
δασκάλῳ πεῦσιν λοιπόν· καὶ Ἰωάννης
ἐκεῖνος δὲ διαλέγεται. Δείκνυσι δὲ καὶ
ἀγάπην, ἣν πρὸς αὐτὸν εἶχε· καὶ γὰρ σφόδ
Ἰωάννην ὁ Πέτρος· καὶ τοῦτο καὶ ἐκ τῶν
δῆλον· καὶ διὰ τοῦ εὐαγγελίου δὲ παντ
τούτων ὁ σύνδεσμος, καὶ ἐν ταῖς Πράξεσι
μεγάλα αὐτῷ προεῖπε, καὶ τὴν οἰκουμ
ρισε, καὶ τὸ μαρτύριον προανεφώνησε,
D ἐμαρτύρησε πλείονα τῶν ἄλλων, βουλόμε
τον λαβεῖν κοινωνὸν, φησίν· Οὗτος δὲ τί
τὴν ἡμῖν ὁδὸν ἥξει; Καὶ καθάπερ τότε αὐ
μενος ἐρωτῆσαι, τοῦτον προβάλλεται·
ἀποδιδοὺς αὐτῷ τὴν ἀμοιβὴν, καὶ νομίσα
λεσθαι ἐρωτᾷν τὰ κατ' αὐτὸν, εἶτα μὴ θ
ἀνεδέξατο τὴν ἐρώτησιν. Τί οὖν ὁ Χριστ
τὸν θέλω μένειν ἕως ἔρχομαι, τί πρὸς
σφόδρα κηδόμενος ἔλεγε, καὶ μὴ βουλ
διασπασθῆναι, δεικνὺς ὁ Χριστὸς, ὅτι
πήσῃ, τὴν ἀγάπην τὴν αὐτοῦ οὐ φθάνει,
αὐτὸν θέλω μένειν, τί πρὸς σέ; διὰ τού

inquirendum, ultra quam ipsi placitum sit. Quia enim Petrus semper ad tales interrogationes fervens promtusque erat, fervorem ejus præcidens, et docens non esse ulterius inquirendum, sic respondit. 23. *Exiit ergo sermo iste inter fratres*, id est, discipulos, *quod ille non moritur. Et non dixit Jesus, Non moritur; sed, Si volo eum manere donec veniam, quid ad te?* Ne putes, inquit, me uno modo vestra dispensare. Hoc au-
528 tem faciebat, ut intempestivum illum mutuum
A affectum tolleret. Quia enim orbis terrarum curam suscepturi erant, non ita copulari eos oportebat : alioquin, magnum hinc futurum erat orbi detrimentum. Quamobrem ait illi : Opus tibi commissum est, hoc cura, hoc perfice, pugna, decerta. Quid enim si velim eum hic manere? tu tua cures et provideas. Hic mihi consideres velim quam sit evangelista a fastu alienus. Cum enim discipulorum opinionem narrasset, illam corrigit, quasi quid Christus dixerit non intellexerint : ait

Joannes Evangelista quam sit a fastu alienus.

B enim, *Non dixit Jesus, Non moritur; sed, Si eum volo manere.* 24. *Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de his, et scripsit hæc; et scimus quia verum est testimonium ejus.* Cur, nullo alio id agente, hic solus hæc ait, et secundum de seipso perhibet testimonium : videturque auditoribus occurrere? qua de causa? Dicitur ultimus, Deo movente, scripsisse : ideo illius dilectionem frequenter exhibet, subindicans qua de causa ad scribendum impulsus sit. Ideo id frequenter memorat, ut fide dignam reddat narrationem, et ostendat se inde motum ad hoc venisse. Novi, inquit, vera esse quæ dicit : quod
C si multi non credant, hinc ipsis credendum est. Unde? Ex eo quod deinde dicitur. 25. *Sunt et alia multa, quæ fecit Jesus : quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere eos, qui scribendi sunt, libros.* Unde constat, me non ad gratiam loquutum esse. Qui enim, cum tot dici possint, ne tanta quidem dixerim, quanta reliqui, sed horum plurima prætermiserim; Judaïcis vero in medium allatis insidiis, lapidationibus, odiis, contumeliis, conviciis, narraverim quomodo illum dæmoniacum et deceptorem vocarent, palam est me non ad gratiam lo-
D quutum esse. Nam qui ad gratiam loqui voluisset, contrarium facere oportebat, probrosa occultare,

θεοῦ. Alii cum Savil. τοῦ χριστοῦ.

b Alii μέμνηται αὐτῆς ἀξιόπ.

c Alii πιστεύσωσιν.

et splendida narrare. Quia ergo quæ certissime sciebat scripsit, non recusat suum etiam in medium proferre testimonium, sibiquè proponit singula explorare et examinare. Mos enim est nobis, cum rem verissimam nos dicere putamus, nostrum non recusare testimonium. Si vero nos id facimus, multo magis ille qui in Spiritu scribebat : quod etiam reliqui apostoli prædicantes dicebant : *Nos testes sumus eorum quæ dicimus, et Spiritus, quem dedit obedientibus sibi.* Omnibus enim affuerat, crucifixum non reliquerat, matrem sibi commendatam habuit : quæ omnia signa amoris erga illum erant, et quod ille omnia accurate nosset. Quod si tanta facta fuisse signa dicat, ne mireris; sed cogitans ineffabilem operantis virtutem, id quod dictum est cum fide accipe. Sicut enim loqui nobis facile est : sic, imo multo magis illi facile ea operari quæ vellet. Sufficiebat enim ipsi velle solum, et omnia sequebantur.

Act. 5. 32.

3. Attendamus itaque diligenter dictis hujusmodi, neque illa explicare et interpretari desinamus : ex frequenti enim tractatione aliquid consequimur. Sic vitam nostram expurgare poterimus, sic spinas succidere. Talis quippe res est peccatum, et sæcularis sollicitudo, infructuosa nempe et molesta. Ac quemadmodum spina, ubicumque retinetur, retinentem pungit : sic et sæcularia, undecumque detineas, detinentem lædunt. Verum spiritualia non hujusmodi sunt, sed margaritæ cuidam similia; undecumque illam verses, oculos delectat. Exempli causa, fecit aliquis eleemosynam; non modo spe futuri nutritur, sed et hujus vitæ bonis lætatur, fiducia multa semper plenus. Malam vicit concupiscentiam; et ante regnum hinc jam fructum accepit, dum laudatur et celebratur ante alia omnia a propria conscientia. Et quodvis bonum opus hujusmodi est, sicut contra mala opera ante gehennam hic conscientiam excruciant. Et si peccans futura cogitaveris, etiam nemine puniente, formidolosus et trepidus es; si præsentia cogites, multos habes inimicos et in suspicione vivis, neque jam lædentes obtuëri possis, imo nec non lædentes. Non enim tantum ab eis voluptatis, quantum mœroris assequimur : occlamante conscientia, damnantibus foris hominibus, irritato Deo, gehenna nos cupide exspectante, cogitationibus non quiescentibus. Grave enim, grave et onerosum est peccatum, et plumbo omni

Peccatum plumbo gravius.

χαριζόμενον τοὐναντίον ἔδει ποιεῖν, τὰ μ
στα [d] ἀποκρύπτεσθαι, τὰ λαμπρὰ προτι
οὖν ἀπὸ πολλῆς πληροφορίας ἔγραψεν ἅπ
οὐ παραιτεῖται τὴν ἑαυτοῦ μαρτυρίαν εἰ
ρειν, προκαλούμενος καθ' ἕκαστον ἐξετά
σανίζειν τὰ γεγενημένα. Ἔθος γὰρ ἡμῖν,
ἀληθεύειν δοκῶμεν, μήποτε τὴν ἑαυτῶν
E ἀρνεῖσθαι. Εἰ δὲ ἡμεῖς τοῦτο ποιοῦμεν, π
ἐκεῖνος ὁ Πνεύματι γράφων· ὅπερ οὖν κ
ἀπόστολοι κηρύττοντες ἔλεγον· Ἡμεῖς ἐσ
ρες, φησὶν, ὧν λέγομεν, καὶ τὸ Πνεῦμα
πειθαρχοῦσιν αὐτῷ. Καὶ πᾶσι δὲ παρῆν, κ
ρουμένου ἀπελιμπάνετο, καὶ τὴν μητέρα
ἅπερ πάντα σημεῖα τῆς πρὸς αὐτὸν ἀγάπ
μετὰ ἀκριβείας εἰδέναι πάντα. Εἰ δὲ το
γεγενῆσθαι τὰ σημεῖα, μὴ θαυμάσῃς· ἀ
529 τὴν ἄφατον τοῦ ποιοῦντος δύναμιν, δέξαι μ
A τὸ εἰρημένον. Ὥσπερ γὰρ ἡμῖν εὔκολον
οὕτως ἐκείνῳ, μᾶλλον δὲ πολλῷ ῥᾷον, ποι
λεν. Ἤρκει γὰρ θελῆσαι μόνον, καὶ πά

Προσέχωμεν τοίνυν ἀκριβῶς τοῖς εἰρη
μὴ διαλίπωμεν ἀναπτύσσοντες αὐτὰ καὶ
νοι· ἀπὸ γὰρ τῆς συνεχοῦς ἐντεύξεώς ἐσ
ἡμῖν. Οὕτω τὸν βίον τὸν ἑαυτῶν ἐκκαθ
μεθα, οὕτω τὰς ἀκάνθας ἐκτεμεῖν. Τοι
ἁμαρτία καὶ ἡ βιωτικὴ φροντὶς, ἄκαρπον
ρόν. Καὶ καθάπερ ἡ ἄκανθα, ὅθεν ἂν
κεντεῖ τὸν κατέχοντα· οὕτω καὶ τὰ βιωτι
B κατάσχῃς, λυπεῖ τὸν περισφίγγοντα αὐτ
ποντα. Ἀλλ' οὐ τὰ πνευματικὰ τοιαῦτα, ἀ
ρίτῃ τινὶ προσέοικεν· ὅθεν ἂν περιστρέ
τοὺς ὀφθαλμούς· οἷόν τι λέγω· ἐποίησέ τι
νην· οὐ μόνον τῇ ἐλπίδι τοῦ μέλλοντο
ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐνταῦθα ἀγαθοῖς γάννυτ
πανταχοῦ καὶ μετὰ πολλῆς πάντα ποιῶν
σίας. Περιεγένετο πονηρᾶς ἐπιθμίας· καὶ
λείας ἐντεῦθεν ἤδη τὸν καρπὸν ἔλαβεν, ἐπ
θαυμαζόμενος πρὸ τῶν ἄλλων πάντων ὑπὸ
C συνειδότος. Καὶ ἕκαστον δὲ τῶν ἀγαθῶν ἔρ
τόν ἐστιν, ὥσπερ οὖν τὰ πονηρὰ καὶ πρὸ
ἐνταῦθα κολάζει τὸ συνειδός. Κἂν τὰ μέλλ
σῃς ἁμαρτὼν, περιδεὴς καὶ ἔντρομος καὶ μ
λάζοντος γέγονας· κἂν τὰ παρόντα, πολ
ἐχθροὺς καὶ μεθ' ὑποψίας ζῇς, καὶ οὐδὲ
δυνήσῃ τοῖς ἠδικηκόσι λοιπόν· μᾶλλον δὲ
ἠδικηκόσιν. Οὐ γὰρ τοσαύτην ἐπ' αὐτῶν κ
τὴν ἡδονὴν, ὅσην τὴν ἀθυμίαν, τοῦ συνειδ
βοῶντος, τῶν ἔξωθεν ἀνθρώπων καταγιν
τοῦ Θεοῦ παροξυνομένου, τῆς γεέννης ὠδινο

[d] Editi ἀποκρούεσθαι. Suspicatur Savilius legendum ἀποκρύπτεσθαι, et sic etiam legitur in duobus optimis Codicibus manuscriptis.

gravius. Qui id sentit, ne minimum quidem oculos
D attollere poterit, etiamsi insensilis sit. Sic et Acha- 3. *Reg.* 21. 27.
ab, etsi valde impius, quia hoc sensit, prono capite, contritus, misere incedebat. Ideo se sacco præcinxit, et fontes lacrymarum emittebat. Si hoc et nos faciamus, si lugeamus ut ille, si peccata exuamus ut Zacchæus, nos quoque veniam consequemur. Ut enim in tumoribus et fistulis, nisi quis fluentem humorem et vulnus afficientem sistat, frustra remedia adhibebit, malo semper grassante:
E sic et nos nisi manum coerceamus ab avaritia, et pravum illum fluxum reprimamus, nisi eleemosynam demus, frustra cætera facimus. Nam si quid ab illa curatum sit, adveniens avaritia obruit et labefactat, gravioremque priore plagam infert. Finem ergo faciamus rapiendi, et ita eleemosynam erogemus. Quod si nos ipsos in præcipitia feramus, quomodo respirare poterimus? Nam si quis cadentem erigeret, id quod facit eleemosyna; alius
530 autem vi ad lapsum pelleret, id quod avaritia fa-
A cit; nihil aliud ex hac pugna eveniret, quam quod homo ille discerperetur. Id ne nobis accidat, neve avaritia nos deorsum trahente, eleemosyna nos derelinquat et abeat, nos leviores efficiamus et avolemus, ut a malis liberati, et ex bonis operibus ad perfectionem deducti, æterna consequamur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri unaque Spiritui sancto gloria, honor, imperium, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

B

b Alii κατέλυσε.

to D. Joannis Chrysostomi
n Theologi finis.

SPURIA.

ADMONITIO

IN SPURIA SEQUENTIA.

lus umquam veterum Ecclesiæ Græcæ scriptorum fuit, qui tot emiserit γνήσια opera, quot hrysostomus: ita nullus fuit, cui tot spuria adscripta fuerint; quorum tantus numerus, tanta ut si cæterorum Ecclesiæ Græcæ doctorum, Athanasii, Basilii, Gregorii Nazianzeni scripta percur-m deprehendas, qui tot germana opera emiserit, quot spuria doctori nostro adscripta fuere. a autem quæ ad calcem priorum sex Tomorum bene multa edidimus, et in fine hujus octavi ımero damus, atque in sequentibus Tomis dabimus, ingentem adhuc spuriorum supellectilem mi nomine insignitam in bibliothecis Manuscriptorum latere sivimus, utpote luce prorsus indi-mur etiam nos multa ex iis, quæ Savilius ut νοθευόμενα edidit, in tenebris relicturos fuisse; everentia tanti tam de re literaria bene meriti viri ducti, tum etiam ne in multorum reprehensio-reremus, omnia quæ Savilius emisit dabimus, etiam illa quæ ipse non sine scrupulo, quasi ypis dedit, ut monuit in Notis ad Tomum septimum, p. 857. Illius hic verba proferimus.

IN SCRIPTA SUPPOSITITIA CHRYSOSTOMI.

θευομένων *ingens passim in omnibus fere bibliothecis tam privatis quam publicis numerus; cupide exquiri, tam ambitiose edi a viris doctis miror. Gerardus Vossius, vir, ut audio, excellenti, ex Bibliotheca Strozziana novem orationes in Ascensionem Domini Latine ılgavit, easque* δῆθεν *in novem annos episcopatus Joannis nostri tribuit, in quibus* οὐδὲν *:sem idem de aliis, sed contineo me. Nobis certe venia, ut spero, dabitur, post tot egre-ı edentibus hæc pauca* κίβδηλα. *Et tamen scias, lector, nos multa rejecisse, ut luce ıdigna, quæ a librariis meis in meum usum descripta fuerant, qualia sunt* μετὰ τῶν ἄλ-δε.

:c autem septemdecim seu sermonum seu homiliarum titulos initiaque subjicit, quæ nos omnia-ım vera quam spuria in fine operum Chrysostomi alphabetico ordine incipiendo a primis cu-ɜris verbis, Deo dante, typis indicari curabimus. Quæ igitur Savilius protulit spuria seu vo-illa omnia typis esse danda censuimus. Ex aliis vero, quæ hactenus publicata non fuerant, ea isimus, quæ alicujus pretii esse videbantur.

la vero spuria, quæ postremam hujusce Tomi partem occupant, quædam, licet pauca, alicujus ı, ut verbi gratia Sermo in sanctum Thomam qui numeratur quintus, et Homilia septima in uæ hic quinquagesima tertia recensetur, fortassisque aliæ quæpiam. Ex iis etiam, quæ infimæ ɔtur esse, quædam interdum res nonnullas attingunt ac memorant, quæ usui etiam doctis esse

porro spuriorum, quæ postremam hujusce Tomi partem occupant, catalogus seu index se-

INDEX SPURIORUM

QUÆ IN OCTAVO TOMO CONTINENTUR.

[Numeri uncis inclusi paginas indicant voluminis sexti editionis Frontonis Ducæi excusæ Parisiis, apud Si[...]on. Piget, anno 1642.]

Sequentia opuscula, Græce tantum a Savilio edita, nunc primum Latine convertimus.

39. In S. Stephanum primum martyrem. Init. Πάντες μὲν οἱ μαρτύρων ἀγῶνες ἐπίδοξοι, καὶ θαυμάζεται. p. 227. Savil. T. 5. p. 871.

40. In mediam hebdomadam jejuniorum. Init. Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ὁ χαρισάμενος τοῖς ἀγωνισταῖς τῆς νηστείας. p. 229. Savil. T. 5. p. 876.

41. In ramos palmarum. Init. Ἐκ θαυμάτων ἐπὶ θαύματα Κυρίου βαδίσωμεν. p. 231. Savil. T. 5. p. 882.

42. In sanctam Virginem et Deiparam. Init. Πᾶσαι μὲν αἱ μαρτυρικαὶ πανηγύρεις θαυμασταί. p. 236. Savil. T. 5. p. 887.

43. Contra hæreticos et in sanctam Deiparam. Init. Πάλιν τῇ παῤῥησίᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος διασπῶν τὰς σειράς. p. 238. Savil. T. 5. p. 889.

44. In proditionem Servatoris, et in lotionem pedum. Init. Ἐβουλόμην εἰς τέλος διανύσαι τοῦ σταυροῦ τὰ θεωρήματα. p. 242. Savil. T. 5. p. 893.

45. In latronem et in proditionem Servatoris. Init. Ὢ πόση δύναμις τῆς ἡμετέρας πίστεως, ὢ πόση. p. 247. Savil. T. 5. p. 910.

46. Sermo catecheticus in S. Pascha. Init. Εἴ τις εὐσεβὴς καὶ φιλόθεος, ἀπολαυέτω τῆς καλῆς ταύτης. p. 250. Savil. T. 5. p. 916.

47. In S. Pascha I. Init. Πάσχα μὲν γήϊνον ἑορτάζουσιν Ἰουδαῖοι τὸ οὐράνιον. p. 251. Savil. T. 5. p. 917.

48. In S. Pascha II. Init. Τὸ τῶν νομικῶν τύπων εὔλογον, ἐπὶ τῆς ἀληθείας. p. 254. Savil. T. 5. p. 920.

49. In S. Pascha III. Init. Τὴν μὲν ἁγιότητα Χριστοῦ, τὸ θῦμα τοῦ πάσχα. p. 257. Savil. T. 5. p. 923.

50. In S. Pascha IV. Init. Πάσχα μὲν ἑορτάζουσιν Ἰουδαῖοι, τῆς ἐξ Αἰγύπτου σωτηρίας ἀνάμνησιν. p. 259. Savil. T. 5. p. 925.

51. In S. Pascha V. Init. Ἐν Ἰουδαίοις οἱ τύποι, παρ' ἡμῖν δὲ ἡ ἀλήθεια. p. 261. Savil. T. 5. p. 927.

52. In S. Pascha VI. Init. Ἱερaὶ μὲν ἤδη φωτὸς ὑπεραυγοῦσι Χριστοῦ ἀκτῖνες. p. 264. Savil. T. 5. p. 930.

53. In S. Pascha VII. Init. Χθὲς μὲν, ἀδελφοὶ, περὶ τῆς προθεσμίας τοῦ ἁγίου. p. 275. Savil. T. 5. p. 940.

54. In synaxin archangelorum. Init. Ἀγγέλους ἐγκωμιάζειν χρή· καὶ γάρ. p. 285. Savil. T. 5. p. 997.

55 De pœnitentia, et in Herodem, et in Joannem Baptistam. Init. Φέρε δὲ καὶ τῶν ὑμετέρων χρόνων τὴν ὑμετέραν προτιμήσωμεν. p. 287. Savil. T. 6. p. 804. Edita item a Combefisio et postea a Benzelio.

...ITUM

...M SEQUENTEM.

...Tom. 8, p. 869 : *Cum Græculus quispiam ineptus ...a Joanne nostro habitam esse apud Ecclesiasticæ ...rudentissimus humano capiti corpus plane bellui...mum fetum supposuit, vix lectione, nedum emen...*, qui initium homiliæ Chrysostomi attulerunt, sunt ...p. 20, qui ambo ipsissima verba referunt, nullo pene ...s est. Hanc certe homiliam quovis sagaci homine, ...otquot ea de re sententiam tulerunt. Sic orsus ineptus ...hincque transit ad probas et sanctas quæ in Veteri

...cit homiliam hanc a recenti quodam Græco concinna...li scriptor, Quæstione in Scripturam *LIX*, cui titulus, ...*o?* magnam hujus homiliæ partem Chrysostomi no... *fera potest comparari cum muliere mala et ver...* hæc verba desinit : *Qui ergo habet malam mulie...: dicit enim Sapiens : Mulier mala dabitur viro* ...n nec pauciora, ad verbum habentur in opusculo 49 S. ..., sine alio discrimine quam quod interpretum diver...ex S. Ephremo hoc assumentum mutuatum esse. In...ornatam rejecimus, novamque paravimus.

A [1] *In decollationem Præcursoris et Baptistæ Joannis, et in Herodiadem.*

1. Rursus Herodias insanit, rursus turbas movet, rursus saltat, rursus injuste caput Joannis Baptistæ ab Herode amputari cupit. Rursus Jezabel circuit, quærens Nabuthæ vineam eripere, et sanctum Heliam in montibus persequi. Puto autem non me solum in stuporem conjici, sed etiam vos omnes qui vocem evangelii auditis, et mecum mirari Joannis loquendi libertatem, Herodis levitatem, impiarumque mulierum furiosam insaniam. Quid enim audivimus? Herodes apprehensum *Matth.* 14. 3. Joannem posuit in carcere. Quare? Propter Herodiadem uxorem Philippi fratris sui. Et jure vituperes Herodis a miserrimis mulieribus eo inducti levitatem. Quid vero dicas, et quomodo enarres B mulierum illarum ingentem nequitiam? Mihi quidem videtur nullam in mundo esse feram malæ mulieri comparabilem. Mihi certe nunc de mala,

[b] Alii σπαραχθεῖσαν.

n de proba et honesta muliere sermo habetur. io namque multas esse bonas et honestas mulies, quarum vitam recensere mihi operæ pretium erit ad ædificationem, et ad bonorum excitanm amorem. Nulla itaque fera in mundo est ma- mulieri comparabilis. Quid in quadrupedibus ne ferocius? Nihil. Quid in serpentibus dracone vius? Nihil. Attamen et leo et draco malæ muri hac in re cedunt. Testis mihi est sapientissius Salomon dicens : *Cohabitare cum leone et acone placet magis, quam cum muliere mala linguosa*. Et ne putes prophetam per ironiam ec dixisse, ex ipsis rebus id ediscas. Danielem lacu leones reveriti sunt, justum vero Nabuthe zabel occidit : cetus Jonam in ventre servavit; lida vero Samsonem deprehensum et ligatum enigenis tradidit : dracones, aspides et ceras Joannem in deserto tremuerunt : Herodias B ro ipsi in prandio caput abscidit : corvi in mon- Heliam aluerunt; Jezabel vero ipsum post pluæ præstitum beneficium ad necem persequebar. Quid enim dicebat? Si tu Helias, ego Jezabel: *æc mihi faciant dii, et hæc addant, si non astina die hac hora ponam animam tuam ut unius eorum qui interfecti sunt*. Et tiuit Helias, et abiit pro anima sua, et perrexit in sertum per viam quadraginta dierum. Et venit b Rathmen, et petiit animæ suæ ut moreretur, xitque : *Domine Deus, sufficiat mihi nunc, cipe animam meam a me, quia non sum o melior patribus meis*. Hei mihi! Helias opheta mulierem timuit? qui pluviam orbis in igua gestabat, qui ignem de cælo eduxit, et pretione sua mortuos suscitavit, timuit mulierem? C iam timuit. Nulla enim nequitia cum muliere ala comparari potest. Attestatur huic verbo meo ipientia quæ dicit, *Non est caput super caput rpentis, et non est malitia super malitiam ulieris*. O malum et acutissimum diaboli telum! r mulierem ab initio Adamum in paradiso conlit : per mulierem mitissimum Davidem ad iam dolo occidendum impulit : per mulierem pientissimum Salomonem ad prævaricationem duxit : per mulierem fortissimum Samsonem ram excæcavit : per mulierem filios Heli sacerdo- prostravit : per mulierem nobilissimum Joseph carcere vinctum conclusit : per mulierem Joans orbis lucernæ caput abscidit. Ecquid de homibus loquor? Per mulierem angelos de cælo deit : per mulierem omnes jugulat, omnes inho- D rat, omnes contumelia afficit, impudens quippe ulier nemini parcit : non Levitam honorat, non cerdotem, non prophetam reveretur. O malum nni malo pejus mulier mala! Si inops sit, maia ditatur; si facultates habeat malitiæ cooperans, duplex est malum, intolerabile animal, incu-

ρίον ἐφάμιλλον γυναικὸς πονηρᾶς. Ἀλλὰ νῦν ἐμοὶ περὶ πονηρᾶς ὁ λόγος, οὐ περὶ ἀγαθῆς καὶ σώφρονος. Οἶδα γὰρ πολλὰς εὐσχήμονας καὶ ἀγαθὰς, ὧν με δεῖ μνημονεῦσαι τὸν βίον πρὸς οἰκοδομὴν καὶ ἔρωτα τῶν καλῶν. Οὐδὲν τοίνυν θηρίον ἐν κόσμῳ ἐφάμιλλον γυναικὸς πονηρᾶς. Τί λέοντος θυμωνότερον ἐν τετραπόδοις; Ἀλλ' οὐδέν. Τί δὲ ἀγριώτερον δράκοντος ἐν ἑρπετοῖς; Ἀλλ' οὐδέν. Πλὴν καὶ λέων καὶ δράκων ἐν τῷ κακῷ ἐλάττω τυγχάνουσι. Καὶ μαρτυρεῖ μου τῷ λόγῳ ὁ σοφώτατος Σολομὼν, λέγων· Συνοικῆσαι λέοντι καὶ δράκοντι [a] εὐδόκησα, ἢ μετὰ γυναικὸς πονηρᾶς καὶ γλωσσώδους. Καὶ ἵνα μὴ νομίσῃς τὸν προφήτην εἰρωνείᾳ εἰρηκέναι, ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων κατάμαθε ἀκριβῶς. Τὸν Δανιὴλ ἐν τῷ λάκκῳ οἱ λέοντες ᾐδέσθησαν, τὸν δὲ δίκαιον Ναβουθαὶ Ἰεζάβελ ἐφόνευσε· τὸ κῆτος τὸν Ἰωνᾶν ἐν τῇ κοιλίᾳ ἐφύλαξε, Δαλιδὰ δὲ τὸν Σαμψὼν ξυρήσασα καὶ δήσασα, τοῖς ἀλλοφύλοις παρέδωκε· δράκοντες καὶ ἀσπίδες καὶ κεράσται τὸν Ἰωάννην ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐτρόμασαν, Ἡρωδιὰς δὲ αὐτὸν ἐν ἀρίστῳ ἐκτεμεῖν· οἱ κόρακες τὸν Ἠλίαν ἐν τῷ ὄρει διέθρεψαν, Ἰεζάβελ δὲ αὐτὸν μετὰ τὴν εὐεργεσίαν τοῦ ὑετοῦ πρὸς φόνον ἐδίωκε. Τί γὰρ ἔλεγεν; Εἰ σὺ Ἠλιοὺ, καὶ ἐγὼ Ἰεζάβελ· τάδε ποιήσαισάν μοι οἱ θεοὶ, καὶ τάδε προσθείησαν, εἰ μὴ αὔριον ταύτῃ τῇ ὥρᾳ θήσομαι τὴν ψυχήν σου, ὡς ἑνὸς τῶν τεθνηκότων. Καὶ ἐφοβήθη Ἠλίας, καὶ ἐπορεύθη κατὰ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν ἔρημον ὁδὸν ἡμερῶν τεσσαράκοντα. Καὶ ἦλθεν ὑπὸ [b] Ῥαθμὲν, καὶ ᾐτήσατο τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀποθανεῖν, καὶ εἶπε· Κύριε ὁ Θεὸς, ἱκανούσθω μοι νῦν, λάβε τὴν ψυχήν μου ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι οὐ κρείσσων ἐγώ εἰμι ὑπὲρ τοὺς πατέρας μου. Οἴμοι· ὁ προφήτης Ἠλίας ἐφοβήθη γυναῖκα; ὁ τὸν ὑετὸν τῆς οἰκουμένης ἐν τῇ γλώττῃ βαστάζων, ὁ πῦρ [c] οὐρανόθεν κατενέγκας, καὶ δι' εὐχῆς νεκροὺς ἐγείρας, ἐφοβήθη γυναῖκα; Ναὶ ἐφοβήθη. Οὐδεμία γὰρ κακία συγκρίνεται γυναικὶ πονηρᾷ. Μαρτυρεῖ δέ μου τῷ λόγῳ [d] ἡ Σοφία λέγουσα, ὅτι Οὐκ ἔστι κεφαλὴ ὑπὲρ κεφαλὴν ὄφεως, καὶ οὐκ ἔστι κακία ὑπὲρ κακίαν γυναικός. Ὦ τὸ κακὸν τοῦ διαβόλου καὶ ὀξύτατον ὅπλον· διὰ γυναικὸς ἐξ ἀρχῆς τὸν Ἀδὰμ ἐν παραδείσῳ κατέτρωσε· διὰ γυναικὸς τὸν πραότατον Δαυὶδ πρὸς τὴν τοῦ Οὐρίου δολοφονίαν ἐξέμηνε· διὰ γυναικὸς τὸν σοφώτατον Σολομῶντα πρὸς παράβασιν κατέστρωσε· διὰ γυναικὸς τὸν ἀνδρειότατον Σαμψῶνα ξυρήσας ἐτύφλωσε· διὰ γυναικὸς τοὺς υἱοὺς Ἠλεὶ τοῦ ἱερέως ἠδάφισε· διὰ γυναικὸς τὸν εὐγενέστατον Ἰωσὴφ ἐν φυλακῇ δεσμῷ κατέκλεισε· διὰ γυναικὸς τὸν παντὸς κόσμου λύχνον Ἰωάννην [e] ἀπέτεμε. Τί δὲ λέγω περὶ ἀνθρώπων; διὰ γυναικὸς τοὺς ἀγγέλους οὐρανόθεν κατέβαλε· διὰ γυναικὸς πάντας κατασφάζει, πάντας φονεύει, πάντας ἀτιμάζει, πάντας ὑβρίζει. Γυνὴ γὰρ ἀναιδὴς οὐδενὸς φείδεται· οὐ Λευίτην τιμᾷ, οὐχ ἱερέα ἐντρέπεται, οὐ προφήτην αἰδεῖται. Ὦ κακὸν κακοῦ κάκιστον γυνὴ πονηρά. Κἂν μὲν πενιχρὰ ᾖ, τῇ κακίᾳ πλουτεῖ· ἐὰν δὲ πλοῦτον ἔχῃ τῇ πονηρίᾳ συνεργοῦντα, διπλοῦν

[a] Al. εὐδόκησας. [Paulo ante Savil. ὁ σοφὸς, λέγων.]

[b] Al. Ῥαμέθ. Aliam quoque lectionem affert in margine Savilius, καὶ ῥαθυμήσας ᾐτήσατο.

[c] Savil. in margine οὐρανόθεν ῥήματι κατενέγκας.

[d] Al. ὁ σοφὸς λέγων.

[e] Al. ἀπέκτεινε.

rabilis morbus, immanis fera. Novi ergo aspides blanditiis cicures factas, et leones, tigres, pardos tractabiles redditos : mala vero mulier si injuria afficiatur, furit; si demulceatur, extollitur. Si principis uxor sit, nocte dieque virum ad necem dolo inferendam excitat, ut Herodias Herodem : si pauperem virum habeat, ad rixas et pugnas ipsum concitat : si vidua sit, ipsa sola omnes dedecore afficit. Lingua namque ejus timore Domini non
E frenatur; non futurum respicit judicium, non Deum ipsum; non amicitiæ leges servare novit. Pro nihilo habet mala mulier virum suum morti tradere. Certe justum Jobum uxor sua blasphemiæ morti tradebat dicens : Dic verbum quod- *Job.* 2. 9.
dam contra Dominum, et morere. O malam naturam! o scelestum animum! Non miserata viri sui viscera pustulis ceu carbonibus ardentibus tumi-
3
A da, et adusta, carnesque totas vermibus scatentes: non ad commiserationem versa est, videns illum totum obvolutum, infirmum, in agone certantem, et crebro anhelitu, hianti ore hæc sustinentem ; non flexa est ad misericordiam, videns illum qui olim cum regia purpura incedebat, tunc in fimo nudum jacentem : non recordata est veteris consuetudinis, neque quanta per ipsum gloria, quantis bonis floruisset. Sed quid? Dic verbum contra Dominum, et morere. O gratiam uxoris! o malagma doloribus mitigandis! o conjugalis amicitiæ legem! Num aliquando tibi ægrotæ quid simile dixit? annon precibus et curis morbum tuum curavit? annon satis erat illi hæc temporanea castigatio, ut tu illum in æternum supplicium ob blasphemiam
B conjicias? an ignoras illud, *Omnis blasphemia* *Matth.* 12.
et peccatum remittetur hominibus; blasphemia 31.
autem in Spiritum sanctum non remittetur neque in hoc sæculo, neque in futuro? Vis aliam quoque videre huic malitiæ parem? Dalidam intuere. Nam et illa fortissimum Samsonem *Jud.* 16.
abrasum et vinctum alienigenis tradidit; virum nempe suum, ejusdem lecti consortem, quem fovebat, cui adulabatur, quem seipsa cariorem habere simulabat; quem hesterno die diligebat, hodie decipiebat; quem hesterno die diligendo fovebat, hodie decipiendo tumulabat. Sed non formosus erat? Ecquis illo tempore formosior, qui septem cincinnos capite gestabat, septiformis gratiæ imaginem? Sed fortis non erat? Et quis illo
C fortior, qui leonem terribilem in via solus suffocavit, et una asini maxilla alienigenas mille prostravit? Sed sanctus non erat? Usque adeo sanctus erat, ut cum sitiret aliquando ex aquæ penuria, precibus impetraret, ut aqua ex ipsa maxilla, quam tenebat, scaturiente, sitim sedaret. Et tamen uxor ipsa tam formosum, tam fortem, tam sanctum, quasi inimicum alienigenis tradidit. Et undenam mulier tam strenuum superare potuit?

μένας.

b Al. προσφέρεις τιμωρίαν.

c Al. μυρίους ἀλλοφύλους.

ipsa viri bonitate. Nam cum arcanam fortitu-nis ejus causam noctu abstulisset, nudum illum aculis prævalidis domuit. Ideo hoc tibi Sapien- præcipit : A conjuge tua custodi te, ne quid ei mmittas. Quæ fera, quæso, contra masculum um tale quidpiam molita est? quæ dracæna isculum suum vult perdere? quæ leæna marem um ad necem tradit? Viden' quam apposite Sa- entia dixerit : *Non est caput super caput serpen-, et non est malitia super malitiam mulieris?* D summa, qui uxorem habet malam, sciat se jam iquitatum suarum mercedem retulisse. Id non ret testimonio : audi Sapientiam dicentem : Mu- r mala viro iniquo dabitur pro operibus malis. erum de muliere mala hæc satis sunto.

τῆς δίψης ἀρύσασθαι. Καὶ τὸν οὕτως ἀρε- τως ἀνδρεῖον, τὸν οὕτως ἅγιον, ἡ ἰδία γυνὴ μιον δήσασα, τοῖς ἀλλοφύλοις παρέδωκε ἄρα γυνὴ τοῦ οὕτως ἀνδρείου κατίσχυ οἰκείας τοῦ ἀνδρὸς ἀγαθότητος. Τὸ γὰ αὐτοῦ τῆς ἰσχύος νύκτωρ ἀποσυλήσασα, τὸν ἱμᾶσιν ἰσχυροῖς κατέστρεψε. Διὰ τοῦτ λει [d] σοι ἡ Σοφία · Ἀπὸ τῆς συγκοίτου σ τοῦ ἀναθέσθαι τι αὐτῇ. Ποῖον, εἰπέ μοι, τοῦ ἰδίου ἄῤῥενος τοιαῦτα ἐμελέτησε δράκαινα τὸν ἴδιον ὁμόζυγον ἀπολέσθαι θ λέαινα τὸν ἴδιον ἄῤῥενα πρὸς σφαγὴν π Ὁρᾷς ὅτι ἐπιτετευγμένως εἶπεν ἡ Σοφία, κεφαλὴ ὑπὲρ κεφαλὴν ὄφεως, καὶ οὐκ ἔστι κακίαν γυναικός; Καὶ ἁπαξαπλῶς, ὁ ἔ πονηρὰν, γινωσκέτω ἤδη τοὺς τῶν ἀνομι κομίσθαι μισθούς. Οὐκ ἀμάρτυρος ὁ λόγο Σοφίας λεγούσης, γυνὴ πονηρὰ ἀνδρὶ ἀνό ται ἀντὶ ἔργων πονηρῶν. [e] Ἀλλὰ περὶ γ ναικὸς ὁ λόγος ἄχρι τούτου ἐχέτω ὅρον.

2. Operæ pretium autem jam nobis fuerit de ulieribus bonis sermonem habere, maxime pro- er eas quæ adsunt. Bonæ namque bonarum rtutes quasi sibi proprias respiciunt, illarum- ie labores suas esse coronas arbitrantur. Bona et E spitalis mulier erat beata Sunamitis, quæ vi- m hortata, domunculam Elisæo construxit, ut divertens ibi libere quiesceret ; ipsique lectum cernam et mensam apposuit : lectum non indu- entis vacuum, sed qui culcitras prophetæ com- tentes haberet : lucernam non sine ellychnio, d et cum oleo ignem fovente : mensam non sine inibus, sed cibis instructam. Quid vero dixeris beata illa vidua, quæ Heliam prophetam susce- 4 t? quam nihil impedivit pauperies ob bonæ A luntatis divitias? cui nullum erat frumentum, num, aut pulmentum, nulla terrestris alimonia l paupertatis consolationem : non ager frumento tus panem suppeditabat, non vinea suaves uvas inistrabat, non arbor dulcissimos fructus pro- rebat. Quomodo enim habuisset, cui ne ad pal- æ quidem spatium locus arabilis erat, nec vel ibitale solum ad vitem inserendam ; sed messis mpore semper in agris incurvata decidentes a essoribus spicas manu legebat, et sic ad anni currentis spatium alimentum recondebat? Hanc liit Helias in tempore famis, quando pluvia illa decidente tota aruerat terra ; quando cælum neum, aer æneus erat, et nubes detinebantur ; ando nulla herba, flos nullus, nullum fruticum rmen, non aura roscida, non spica virens flu- uabat, et fontium ubera æstus constringebat : B are salsuginem auxerat, non influente aqua dul- , et repressis imbribus. Tunc Helias inopem lam viduam adiit. Scitis quanta patiatur vidua

Δεῖ δὲ ἡμᾶς μνημονεῦσαι καὶ τὰς ἀγαθ διὰ τὰς παρούσας. Αἱ γὰρ ἀγαθαὶ τὰς ἀρετὰς ὡς ἰδίας ὁρῶσι, καὶ τοὺς ἐκείνω ἰδίους στεφάνους εἶναι λογίζονται. Γυνὴ φιλόξενος ἦν ἡ μακαρία Σουμανῖτις, ἥτι παρακαλέσασα, δωμάτιον ᾠκοδόμησε τῷ ἵνα διερχόμενος ἀκωλύτως ἔχῃ τὴν ἀνάπ κυῖα αὐτῷ κλίνην καὶ λυχνίαν καὶ τράπ οὐ κενὴν ἱματίων, ἀλλ' ἔχουσαν πρέπον φήτῃ τὰ στρώματα· λυχνίαν οὐκ ἄνευ λ σὺν τῷ ἄρδοντι ἐλαίῳ τὸ φῶς · τράπεζαν ἄρτων, ἀλλ' ἔγκαρπον ἐδεσμάτων. Τί δ' περὶ τῆς μακαρίας ἐκείνης χήρας τῆς τ Ἠλίαν ὑποδεξαμένης; ἣ οὐδὲν ἐνεπόδιζεν χρημάτων, διὰ τὸ πλούσιον τῆς προαιρ παρῆν οὐ σῖτος, οὐκ οἶνος, οὐ προσέψημ τι τῶν γεηρῶν πρὸς τὴν τῆς πενίας παρ χώρα αὐτῇ σιτοφόρος σπέρμα ἄρτου πρ ἄμπελος αὐτῇ γλυκόῤῥυτον βότρυν ἐγεωρ δρον αὐτῇ ὀπώρας καρπὸν ἥδιστον [a] πρ γὰρ, ᾗ οὔτε σπιθαμὴ γῆς ἀροσίμου τό οὔτε πηχυαῖον ἔδαφος πρὸς ἀμπέλου φ ἀεὶ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ θέρους ἐν ταῖς ἀρο βατοῦσα, τοὺς ἀποπίπτοντας τῶν δρεπαν μαις ἀστάχυας ἐρανιζομένη, συμμεμετ ἐνιαυσιαίῳ κύκλῳ τοῦ χρόνου τὴν τροφὴ Πρὸς ταύτην ἀπῆλθεν Ἠλίας ἐν τῷ καιρ ὅτε πᾶσα ἡ γῆ ἐκ τῆς ἀβροχίας σχεδὸν ὅτε οὐρανὸς ἐπεπύρωτο, καὶ ὁ ἀὴρ ἐχαλ νεφέλαι ἐχαλινοῦντο · ὅτε οὐ βοτάνη, οὐκ ἀκροδρύων βλαστὸς, οὐκ αὔρα ἔνδροσο χυος ἀκμὴ ἐσαλεύετο· ὅτε ποταμοὶ ἐ καὶ πηγαὶ τοὺς μαζοὺς τῶν ὑδάτων τῷ κ ξαν, καὶ θάλασσα ἐξηλμίσθη, μὴ ἐπι αὐτῇ γλυκέων ὑδάτων καὶ ὄμβρων ἀ

[d] Al. σοι ὁ προφήτης.

[e] Al. ἀλλὰ τὰ περὶ γυναικῶν πονηρῶν μέχρι τούτου ἐχέτω ν ὅρον.

[a] Al. προσεκόμιζε.

[b] Al. οὐκ ἀσταχύων ἀράχνην ἐσάλευσεν, ε ἔσμηξαν.

Ἡλίας πρὸς τὴν πενιχρὰν, καὶ τὴν
ἔσχει χήρα καὶ ἐν καιρῷ εὐθηνίας,
ιε τοὺς πλουσίους ὁ προφήτης, τοὺς
ἄρτους, καὶ καταϐὰς ἀπὸ τοῦ ὄρους,
. Διὰ τί γὰρ μᾶλλον ὁ πῦρ οὐρανό-
ήγκας, ἄρτους ἑαυτῷ οὐ κατήνεγκε;
; Ναὶ, ἠδύνατο· ἀλλὰ τοῦτο οὐκ
Ἵνα μὴ τῆς φιλοξενίας τοὺς καρ-
ν χήραν· ἄλλως δὲ καὶ τὴν δράκα
τὸ ὀλιγοστὸν ἔλαιον διὰ [f]τῆς εὐλο-
ὐ γὰρ τοσοῦτον ἀπῆλθεν ὁ προφή-
τον θρέψαι τὴν πενιχρὰν, καὶ ἐλέγ-
ν καρδίαν καὶ εὐπροαίρετον. Τοῦτο
υνάμενος πάντας τοὺς ἁγίους, τοὺς
, δι' ἑαυτοῦ θρέψαι· ἐπέχει τὴν δό- C
ροαιρέτους καρδίας ἐν τῷ τῆς φιλο-
τῶν καρπῶν διακρίνῃ. Ἐπειδὰν δὲ
φελλοντες αὐτοὺς ὑποδέξασθαι, ἢ δι'
ὡς τὸν Ἠλίαν ἐν τῷ ὄρει, ἢ διὰ
ὡς τὸν Δανιὴλ ἐν τῷ λάκκῳ, ἢ διὰ
, ὡς τὸν Ἰωνᾶν διὰ τοῦ κήτους, ἢ
τὴν τροφὴν ἐπόμβρισεν, ὡς τοῖς πα-
ἐρήμῳ· οὐκ ὄντων γὰρ τῶν ὀφειλόν-
ἔξασθαι, οὐρανόθεν τὸ μάννα ἐπόμ-
τρας ὕδωρ ἐπήγαζεν· ὅταν δὲ ὦσιν
ῳ συναναστρεφόμενοι τοῖς ἄλλοις,
ι τὴν δεξιὰν χεῖρα· κἂν ὁρᾷ αὐτοὺς
ίησιν, ἵνα δῷ [e]χάριν διὰ τῆς εἰς
; εὐποιίας πολλῆς τοῖς βουλομένοις
ρπώσασθαι. Ἀπῆλθεν οὖν Ἡλίας πρὸς
ὲν παρῆν, εἰ μὴ δρὰξ ἀλεύρου, ὅπερ D
ῇ καὶ τοῖς τέκνοις αὐτῆς ἐν τῷ
τήρκει. Καὶ τί πρὸς αὐτήν; Λάϐε
εἰς ἄγγος, καὶ πίομαι. Αὐτῆς δὲ
όησεν ὀπίσω αὐτῆς· Λήψῃ δέ μοι
ἐν τῇ χειρί σου. Ἡ δὲ, ὃ μὲν οὐκ
δὲ εἶχεν, ὡμολόγησε. Τί γάρ; Ζῇ
ι μοι ἐγκρυφίας, ἀλλ' ἢ ὅσον δρὰξ
λίγον ἔλαιον ἐν τῷ καμψάκῃ. Θαυ-
οιαύτῃ σπάνει τροφῶν τὸ παρὸν αὐτῇ
νον οὐκ ἠρνήσατο. Πόσοι νῦν χρυσὸν
πηλὸν ἔχοντες, παρακαλούμενοι τὰς
φίλων ἀνανεύουσι, καὶ κολακευόμε-
ἔχειν; κἂν παρακλήσει καμφθῶσι
ν, γράμματα [g]συντάττουσι σιδήρου
τὴν δεχομένην χεῖρα πρῶτον τοῖς
σμεύουσιν, ἱκανοδότας καὶ μεσίτας E
ιϐάνοντες. Ἐκείνη δὲ ἀπὸ μιᾶς φω-
ο τὴν δράκα τοῦ ἀλεύρου. Καὶ τί
οφήτης; Σπεῦσον, καὶ ποίησόν μοι
κώτοις ἐμοὶ, ἐπ' ἐσχάτῳ δὲ σεαυτῇ
σου. Πειρασμὸς ἦν τὸ ῥῆμα τοῦ προ-
καρδίας, προαιρέσεως βάσανος· καὶ
γοῦ κειμένη ἡ καρδία τῆς μακαρίας
ιμαζομένη. Ποῦ ἄρα ῥέπει; Πρὸς
ἑαυτῆς εὔνοιαν, ἢ πρὸς τὴν τοῦ προ-

vel ubertatis tempore. Missis divitibus qui pane abunde fruebantur, descendens de monte propheta illam adiit. Cur is qui solo verbo ignem de cælo eduxit, panes sibi non eduxit? annon poterat? Certe poterat; sed id non fecit. Quare? Ne viduam hospitalitatis fructibus privaret. Alioquin autem pugillum farinæ et paululum olei, benedictione sua auget. Non enim tam ad suum quam ad inopis viduæ alimentum properabat propheta, ut ostenderet bonum ejus et occultum animi propositum.. Hoc facit Deus, qui potest sanctos omnes, qui in mundo sunt, alere: donum retinet, ut bona cordis proposita, hospitalitatis tempore, ex fructibus discernat. Cum
C autem non adsunt qui possint illos suscipere fructus, aut per aves alit, ut Heliam in monte; aut per prophetam e longiquo transmissum, ut Danielem in lacu; aut per marinum animal, ut Jonam per cetum; aut ipse per se escam quasi imbrem demittit, ut patribus nostris in deserto. Cum enim nulli essent qui possent ipsos excipere, manna de cælo ut imbrem demisit, et ex petra aquam scaturire jussit: cum vero sancti in mundo simul versantur, tum dexteram cohibet; et cum videt illos in ærumnis versantes, dimittit, ut gratiam aliis impertiat, quatenus per beneficia ipsis præstita possint ii, qui voluerint, salutem consequi. Adiit ergo Helias viduam nihil habentem, nisi pugillum farinæ, quem cum labore sibi et filiis ad prandium pararet. Quid illi dicit? Accipe mihi paulu- 3. *Reg.* 17.
D lum aquæ in vasculo, et bibam. Illa autem abeun- 10.—12.
te, clamavit post illam: Accipias mihi et frustum panis in manu tua. Illa vero, quod non habebat dixit, et quod habebat se habere confessa est. Quid enim ait? Vivit Dominus, si erit mihi subcinericius, nisi pugillus farinæ, et paululum olei in lecytho. Mirum quod in tanta cibi penuria, præsentes paupertatis suæ reliquias non negaverit. Quot nunc sunt qui aurum et argentum quasi lutum habentes, rogati amicis beneficia præstare abnuunt, et blande compellati se negant habere? et si tandem rogati cedant, ferro duriores syngraphas edunt, tutosque fidejussores exigunt ut aurum commodent. Illa vero una voce rogata, non negavit se pugillum farinæ habere. Et quid illi propheta? Festina, et fac mihi subcinericium,
E primo mihi, deinde tibi et filiis tuis. Tentatio erat prophetæ verbum, probatio cordis, examen propositi: eratque cor beatæ mulieris illius quasi sub jugo positum et exercitatum. Quo autem tendit? an ad filiorum amorem, an ad hospitalitatem erga prophetam exercendam? Verum illa maluit se et filios in angustiam conjicere, et prophetam excipere. Sciebat enim quod, *Qui recipit* *Matth.* 10.
prophetam in nomine prophetæ, mercedem 41. 42.
prophetæ accipiet: et qui potum dat calicem

ιρ ὧν πάντας τοὺς ὄντας ἐν.

[f] Al. ὀλιγοστόν.
[g] Al. συνάγουσι.

aquæ frigidæ in nomine discipuli, non perdet
mercedem suam. Quid sibi vult cum dicit pro-
pheta, Festina? num adeo fame premebatur, ut
egeret festinatione? Non utique. Sed volebat bene-
ficium diligenter, hilariter ardenterque præstari,
2 Cor. 9. 7. non ex tristitia aut ex necessitate: *Hilarem enim*
datorem diligit Deus. Festina; et fac primo
Gen. 18. mihi, deinde tibi et filiis tuis. Festina, ut Abra-
ham in angelorum adventu festinavit ad boves, ad
vitulum, ut acciperet agnum: et ut Sara festina-
vit ad subcinerios, ut acciperet panem in cælis
absconditum. Festina, et fac ut Abraham hostias
Deo. Ne prius tibi, et postea mihi, ut Caïn,
Ophni et Phinees filii Heli sacerdotis, qui Deum
contumelia afficiebant, dum ipsi priores donorum
Deo oblatorum primitias acciperent. Illa vero
jussum diligenter exsequuta est. Propheta autem
subcinericium panem locupletem vidit, cepit, lo-
3. Reg. 17. 14. quutus est, et domum ejus bonis replevit. Non
deficiet, inquit, pugillus farinæ ex hydria, et
oleum ex lecytho, donec det Dominus pluviam
super terram. Cur usque ad illud tempus? Neces-
sario utique. Oportebat enim, nova gratia ut plu-
via adveniente, veterem legem finem accipere. Et
verbum res sequuta est. Viden' quomodo bonæ
mulieres hospitalitatis fructus decerpserint? Bono-
rum quippe laborum fructus gloriosi sunt, et
inconcussa prudentiæ radix. Audistis, mulieres,
malarum mulierum opera, bonarum virtutes. Has
diligite, illas secus: has imitemini, illas odio ha-
beatis; ut bonorum cursum et vestigia sequentes,
in sanctarum choro annumeremini, in Christo Jesu
Domino nostro, cui gloria et imperium in sæcula
sæculorum. Amen.

5 φήτου φιλοξενίαν; Ἡ δὲ εἵλετο μᾶλλον
A τέκνα αὐτῆς στενοχωρῆσαι, καὶ τὸν πρ
δέξασθαι. Ἤδει γὰρ, ὅτι Ὁ δεχόμενος
ὄνομα προφήτου, μισθὸν προφήτου λή
ποτίζων ποτήριον ψυχροῦ εἰς ὄνομα μαθ
ἀπολέσῃ τὸν μισθὸν αὐτοῦ. Τί δέ ἐστιν ὁ
φήτης, σπεῦσον; ἆρά γε τοσοῦτον ἐπείνα
σπουδῆς; Οὐ πάντως· ἀλλὰ τὸ τῆς εὐποιΐ
καὶ ἱλαρὸν καὶ θερμὸν, μὴ μετὰ λύπης, ἢ
κης· Ἱλαρὸν γὰρ δότην ἀγαπᾷ ὁ Θε
καὶ ποίησον ἐν πρώτοις ἐμοὶ, ἐπ' ἐσχάτ
καὶ τοῖς τέκνοις σου. Σπεῦσον, ὡς Ἀβρ
τῶν ἀγγέλων ἐπιδημίᾳ ἔσπευσεν ἐπὶ
ἐπὶ τὸν μόσχον, ἵνα λάβῃ τὸν ἀμνόν· κα
ἔσπευσεν ἐπὶ τοὺς ἐγκρυφίας, ἵνα λάβῃ
ρανοῖς κρυπτόμενον ἄρτον. Σπεῦσον, κ
ὡς Ἀβραὰμ τὰς θυσίας τῷ Θεῷ· μὴ
σαυτῇ, καὶ τότε ἐμοὶ, ὡς Κάϊν, καὶ Ὀφ
B νεὲς, υἱοὶ Ἡλὶ τοῦ ἱερέως, οἵτινες τὸν
ρύβριζον, πρῶτοι τὰς ἀπαρχὰς λαμβάνοντ
Θεῷ προσφερομένων δώρων. Ἡ δὲ τὸ
γμένον σπουδαίως ἐποίει. Ὁ δὲ τὸν ἄρτον
πλούσιον θεασάμενος ἐδέξατο, ἐφθέγξατο,
οἶκον αὐτῆς ἐνέπλησεν ἀγαθῶν. Οὐκ ἐκλ
φησὶν, ἡ δρὰξ τοῦ ἀλεύρου ἐκ τῆς ὑδρία
ἔλαιον ἐκ τοῦ καμψάκου, ἕως τοῦ δοῦναι
ὑετὸν ἐπὶ τὴν γῆν. Διὰ τί ἕως τότε; Καὶ
Ἔδει γὰρ τῆς καινῆς χάριτος ὡς ὑετοῦ ἐλ
παλαιὸν νόμον λαβεῖν τέλος. Καὶ ἠκολο
γον τῷ λόγῳ. Ὁρᾷς πῶς τῆς φιλοξενίας τ
ἐτρύγησαν αἱ ἀγαθαί; Ἀγαθῶν γὰρ πό
εὐκλεεῖς, καὶ ἀδιάπτωτος ἡ ῥίζα τῆς
Ἠκούσατε, γυναῖκες, τὰς τῶν πονηρῶν γυν
ξεις, καὶ τὰς τῶν ἀγαθῶν ἀρετάς. Τὰς μ
πήσατε, τὰς δὲ μὴ ποθήσατε· καὶ τὰς μ
C σθε, τὰς δὲ μισήσατε, ἵνα τὸν αὐτῶν δ
καλῶν λέγω, ἰχνηλατήσαντες, εἰς τὸν
ἁγίων χορὸν ἀριθμηθῆτε ἐν Χριστῷ Ἰησο
ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς
αἰώνων. Ἀμήν.

MONITUM

IN SEQUENTEM SERMONEM.

Hunc sermonem, flosculis ad nauseam usque redundantem, nemo sanus Chrysostomo
Est enim potius nugacis cujusdam Græculi, ut existimabit quisquis doctoris nostri scripti
ribus labris attigerit.

Interpretatio Latina, accurata sane, est Petri Pantini.

5 A

Εἰς τὸν πρόδρομον.

ἱτατοι λειμῶνες ἄνθεσι χρυσοκόμοις πε-
δένδρεσι καλλιπνόοις κοσμούμενοι, ὄρ-
νοις κλονούμενοι, καὶ τὴν ἀκοὴν τῶν ἀν-
κυσι, καὶ τὴν ὅρασιν θάλπουσι. Τοῦ γὰρ
υσᾶς αὐγὰς κυκλοτερῶς περιστίλβοντος,
αἱ αἴγλαι πυραυγεῖς ἀνταστράπτουσι
Ἐκεῖ τραυλαὶ λάλων ὀρνίθων, συριγγώ-
; λιγυρὸν ἀποπέμπουσι μέλος· ἐκεῖ ἀνέ-
ζέφυροι ἐν ταῖς κυκλότησι τῶν ὀρνέων
ῶν κρημνῶν κοιλάδας σαλεύοντες, ἐν εἰ-
δμοφώνως ᾄδουσιν· ὡς καὶ τοὺς ἐν ταῖς
ῦντας ποιμένας τε καὶ βουνόμους, ἔναυλα B
ῶν μουσικῶν ὀρνίθων λυρικὰ μελῳδή-
ι πολυφθόγγοις ἀντίμιμα κελαδοῦντας, 6 A
τερπνοῦ τόπου καὶ πάσης βοτάνης τὰς
ς φέρειν. Ἀλλ' ἐκεῖ μὲν πηγὴ ἀθλοφόρα
ι, ἐνταῦθα δὲ μελίσταχτον σοφίας Θεοῦ
κει· ἐκεῖ μουσικῶν ὀρνίθων λιγυρίσματα,
ιῶν ἁγίων μελῳδήματα· ἐκεῖ τρυγὼν ἡ
νδροβατοῦσα, γοεροῖς μέλεσι τὸ καλλί-
μαίνει, ἐνταῦθα ὁ ἐν ἀκρίσι καὶ μέλιτι
νης, τοῖς ἐρημικοῖς κηρύγμασι, μᾶλλον
οῖς, τὰς ἐκκλησίας κινήσας, τὸ οὐράνιον
τῷ κόσμῳ σαλπίζει. Ἐν γὰρ ταῖς ἡμέραις
ι, παραγίνεται Ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς κη-
ἐρήμῳ, καὶ λέγων· μετανοεῖτε· ἤγγικε
ία τῶν οὐρανῶν. Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκεί-
ις Ἰησοῦ τοῦ Θεοῦ ἀποδείξεσιν, ἐν ταῖς
βασιλέως ἀποδημίαις, ἐν ταῖς τοῦ ἀϊδίου B
ιψεσιν, Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις παρα-
νης ὁ βαπτιστὴς κηρύσσων ἐν τῇ ἐρήμῳ.
κουμένῃ· ὅτι ἔρημος ἦν ἡ τῶν ἀνθρώπων
μήπω οἰκουμένη ὑπὸ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ
νεύματος. Τί δὲ ἐκήρυσσε; Μετανοεῖτε·
βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Ὦ μετάνοια ἐν
ιάκρυσι τὴν ζωὴν θερίζουσα, καὶ ἐν τῷ
λῳ τὸ νυμφικὸν φέγγος στολιζομένη· ὦ
ιαβόλου κατήγορε, ἐπιστρεφόντων συν-
ὲ ὁ Ἰωάννης τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ ἀπὸ τριχῶν
ζώνην δερματικὴν περὶ τὴν ὀσφὺν αὐτοῦ.
θα, ἀγαπητοί, τὸ ἔνδυμα Ἰωάννου·
υ ἔνδυμα αἴνιγμα ἡμῖν σωτηρίας γένηται.
τὴν εἰκόνα τῶν ἐξ ἐθνῶν ἐπιστρεφόντων C
φησί, τὸ ἔνδυμα ἀπὸ τριχῶν καμήλου.
λάκις παρεικάζει ἡ Γραφὴ τὸν διάβολον,
κον καὶ πολύστρεβλον καὶ βαρυμήνιον.
ὴν θεωρήσας ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ λέγει· Εἶδον
υ, καὶ ἀναβάτην καμήλου. Ἀναβάτην
, Χριστόν, ἐπειδήπερ ὄνῳ καθεσθεὶς εἰσ-
οσόλυμα· ἀναβάτην καμήλου, τὸν ἐπ'
ἡμερῶν κατ' ἐνέργειαν τοῦ διαβόλου ἐπι-
κόσμῳ ἀντίχριστον. Εἶχε δὲ τὸ ἔνδυμα
ιχῶν καμήλου ὁ Ἰωάννης. Ἤδη γὰρ τῷ

In Præcursorem Domini Sermo.

Floridissima prata floribus auricomis variega-
ta, arboribus suave spirantibus exornata, avibus
dulce cantantibus perstrepentia, hominum aures
demulcent, visumque oblectant. Sole porro aureo
suo splendore in orbem circumquaque refulgente,
reflexi ejusdem radii ignitum contra fulgorem
effulminant. Ibi blæsæ et loquaces aviculæ, velut
ad fistulam efformatis minuritionibus, argutum
melos emittunt: ibi ventorum lene murmuran-
tium auræ, inter circulos avium mutuo cantu
contendentium, concavitates montium abrupto-
rum concutientes, ad instar citharæ concorditer
recinunt. Quo fit ut pastores quoque ac bubulci
in tuguriis suis habitantes, hujusmodi vocalium
avicularum tinnulo musicoque cantu fruentes, ipsi
quoque multisonis calamis ad illarum imitatio-
nem modulantes, per amœniorem quemque lo-
cum, et herbam, pecus suum placide agant. Ve-
rum ibi quidem fons latices excellentissimos ebul-
lit; hic melliflua divinæ sapientiæ doctrina elucet:
ibi musicarum avium arguti cantus; hic sacro-
rum psalmorum dulcis modulatio: ibi turtur soli-
tudinis amans, arbori inambulans, querulis voci-
bus ver amœnum significat; hic Joannes melle et
locustis nutritus, præconiis solitariis, seu potius
spiritualibus, hominum ad se cœtum incitans,
cæleste illud ver jam mundo apparens, velut tu-
ba denuntiat. *In diebus autem illis*, inquit, *ve-* Matth. 3. 1.
nit Joannes Baptista prædicans in deserto, *et* 2.
*dicens: Pœnitentiam agite: appropinquavit
enim regnum cælorum. In diebus illis.* Sub
hisce de Jesu Deo tam manifestis indiciis; in hac
cælestis Regis ad nos peregrinatione; in his sem-
piterni luminis splendoribus; *In diebus illis ve-
nit Joannes Baptista prædicans in deserto.* In
deserto, inquam, non in terra habitata: eo quod
desolatum adhuc esset humanum genus, necdum
a Patre et Filio et Spiritu sancto inhabitaretur.
Quid porro prædicabat? *Pœnitentiam agite:
appropinquavit enim regnum cælorum.* O pœ-
nitentia, quæ inter ipsas lacrymas nobis vitam
suppeditas, et cum nuptiali peplo nuptialem etiam
claritatem indueris! o pœnitentia, diaboli accu-
satrix, conversorum patrona! *Joannes autem* Ibid. v. 4.
*habebat vestimentum de pilis cameli, et zo-
nam pelliceam circa lumbos suos.* Circumspicia-
mus, dilecti, vestimentum Joannis: fortassis illud
ipsum vestimentum ænigma nobis salutis fuerit.
Gerit enim illud signum atque imaginem populo-
rum ex gentibus se convertentium. *Habebat*,
inquit, *vestimentum de pilis cameli.* Camelo
frequenter Scriptura diabolum adsimilat, propter
plurimum tumorem, calliditatem, et furorem. Qui
e specula apud Isaiam prospexerat, ait: Videbam Isai. 21. 7.

Ascensorem asini, et ascensorem cameli.
Ascensorem enim asini dicit Christum; propterea
quod asino insidens Jerosolyma fuit ingressus :
ascensorem autem cameli illum, qui in ultimo
dierum, efficiente diabolo, in mundum ventu- D
rus est Antichristus. *Habebat autem Joannes
vestimentum suum de pilis cameli.* Cum enim
jam pietatis præconio ethnicos, pilorum instar
diabolum cooperientes, ad se convertisset, illo-
que denudato et Ecclesia condensata, ejusdem
Ecclesiæ corpus per fidei unitatem velut conte-
xuisset, salutis ipse sibi vestimentum confecerat.
*Habebat autem zonam pelliceam circa lum-
bos suos.* Lumborum et zonæ pelliceæ Scriptura
meminit : ut per zonam ex mortuis pellibus con-
fectam, foris cingentem, omnem in ipso libidi-
nis affectum castitatis studio edomitum mortuum-
que fuisse ostendat. Hoc enim virginitatis, quæ
intus occulebatur, minime mendax argumentum.
Vescebatur autem, inquit, locustis et melle sylve- E
stri. Hic Judæos a lege et præceptis resilientes
Nahum. 3. denotat, ut alibi Scriptura : Exsiliebat ut bruchus
16. 17. promiscuus tuus : vel ut locusta in sepe, in die
glaciei. Exortus est sol, et absiliebat; et non
cognovit amplius locum suum. Mel autem sylve-
stre, propterea quod Judæi legis dulcedinem
Matth. 3. transgressione præceptorum exacerbassent. *Tunc,*
13.—15. inquit, *venit ad ipsum Jesus in Jordanem, ut
baptizaretur ab eo : ipse autem prohibebat eum,* 7
dicens : Ego a te debeo baptizari, et tu venis A
*ad me? Respondens autem Jesus dixit ei : Sine
modo;* te oportet esse testem ejus, quæ de me
mox emittetur, vocis : *sic enim decet impleri
omnem justitiam.* Me oportet docere, quod nisi
Joan. 3. 5. quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu, non possit
intrare in regnum cælorum. Par est igitur, me
primum facere, et tunc docere : ne Judæi occasio-
Rom. 2. 21. nem hoc mihi improperandi habeant : *Alios do-
cens, teipsum non doces? Sine modo* : oportet
Job. 14. enim dictum patientis Job adstrui : Nemo mundus
4. 5. sec. a sorde, ne si unius diei ipsius sit vita : oportet
Septuag. me detergere antiquum corporis peccatum : oportet
me Spiritu renovare animam, et aqua corpus. *Sine
Rom. 8. 29. modo :* oportet me aperire aquæ et Spiritus vul-
vam, ut fiam primogenitus multis fratribus. Ab
illa enim vulva qui aberraverant, Judæos pro-
Psal. 57. 4. pheta accusans convincit, dum ait : *Alienati* B
sunt peccatores a vulva. Tunc dimisit eum.
Cum autem Jesus descendisset in Jordanem, di-
lecti, videre erat magnum miraculum, fontem in
flumine lotum, et flumen in flumine baptizatum.
Jer. 2. 13. Fons enim Christus, ut ipse ait : *Me dereliquе-
runt fontem aquæ viventis.* Et sponsa, quæ est
Cant. 4. 12. Ecclesia ad ipsum : *Fons signatus,* emittens.
Psal. 64. Ipse quoque flumen, ut ait propheta : *Flumen*
10. *Dei repletum est aquis.* Venit in aquas et sancti-
ficatæ sunt, et sanavit eas. Si quis vestrum est,

a Putat Savilius legendum τριχῶν αὐτόν.

b Hic legendum existimat Savilius τῇ ἀγνοίᾳ.

Υἱός. Ὁ Πατὴρ τῷ Υἱῷ ἐρεύγεται ῥῆμα, Παῦλος λέγει· Λάβετε τὴν μάχαιραν τοῦ ος, ὅ ἐστιν ῥῆμα Θεοῦ· ᾧ τινι ῥήματι τοὺς μᾶς συστήσει ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν Ἀμήν.

dilecti, nondum baptismo initiatus, veniat et videat, quomodo Pater de cælo clamet : *Hic est* Matth. 3.
Filius meus dilectus, in quo mihi bene com- 17. Luc. 9.
placui : ipsum audite. Jordanis clamat, Spiritus 35.
aera emundat, Filium vocat Pater, cælum purgat Filius, terram exornat Spiritus, aeremque illustrat. Nunc impletur, quod olim a propheta dictum fuerat : *Dies diei eructat verbum.* Dies Psal. 18.2.
Pater, dies Filius, Pater Filio eructat verbum, sicut Paulus ait : *Sumite gladium Spiritus, quod* Ephes. 6.
est verbum Dei. Quo quidem verbo omnes nos 17.
stabiliet in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

MONITUM

IN SEQUENTES DUAS ORATIONES.

ıabus sequentibus orationibus hæc monet Fronto Ducæus in margine prioris : *Hæ duæ oratio-equentes primum editæ sunt Romæ Græce et Latine, anno* 1580, *industria et interpre-Gerardi Vossii.* Concors est autem eruditorum opinio esse ambas spurias Chrysostomoque in-Id styli genus, id omnia suadent : neque est ea in re probanda diutius immorandum. pretationem Latinam Gerardi Vossii aliquot in locis castigavimus.

οὺς κορυφαίους τῶν ἀποστόλων Πέτρον καὶ λον, καὶ τὸ αὐτῶν μαρτύριον ἐνδοξότατον.

A *Oratio encomiastica, in principes Apostolorum Petrum et Paulum, eorumdemque gloriosissimum martyrium.*

νοῦ καὶ γῆς ἅμιλλαν ὁρῶ διὰ τὴν παροῦσαν ν τῆς μνήμης τῶν ἀποστόλων, τῶν μὲν ίων δυνάμεων εὐφημουσῶν ἐντίμοις φωναῖς ν αὐτῶν τὸ διδασκάλιον, ὡς δι' αὐτῶν γνωριτοῖς τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον, καθὼς ὁ βοᾷ, Ἵνα γνωρισθῇ νῦν ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ς ἐν τοῖς ἐπουρανίοις διὰ τῆς Ἐκκλησίας ἡ ίλος σοφία τοῦ Θεοῦ· τῶν δὲ ἐπὶ γῆς ἀνθρώ- B βιαζομένων ἀξίαν εὐφημίαν [a] διὰ τῆς τιμῆς 8 ὺς κορυφαίους δεῖξαι, ὡς δι' αὐτῶν εἰς σωτη- A ανελθόντων. Τί γὰρ Πέτρου μεῖζον; τί δὲ Παύ; οἵτινες τῷ ἔργῳ καὶ τῷ λόγῳ πᾶσαν τὴν ἐν ; καὶ ἐπὶ γῆς [b] κτίσιν ἐνίκησαν· οἱ τῷ πηλῷ ματος συμπεπλεγμένοι, καὶ ἀμείνους ἀγγέλων ες. Τί οὖν ἐροῦμεν πρὸς τοὺς διδασκάλους τῆς ι τῆς κάτω κτίσεως; Οὐχ εὑρίσκω γὰρ λόγον ἐγκωμιάσαι τοὺς ἐγκωμιάσαντας τὸ γένος

1. Certare inter se cælum terramque conspicio, de hac solenni apostolorum memoria celebranda. Nam et cælestium potestatum agmina collaudant honestis vocibus eorum labore mixtam doctrinam : quippe quorum opera dispensationis ipsis mysterium innotuit : quemadmodum exclamat Paulus : *Ut in-* Ephes. 3.
notescat nunc principatibus et potestatibus in 10.
cælestibus per Ecclesiam, multiformis sapientia Dei : et in orbe terrarum homines dignam, apostolorum principes exornando, laudationem proferre totis nervis ac viribus conantur, ut qui per eos salutem adepti sunt. Quid enim Petro majus, quid par Paulo? qui opere atque sermone creatam omnem naturam cælestem simul ac terrestrem superarunt : atque homines corporis luto complicati, angelis ipsis meliores exstiterunt. Quid igitur de utriusque naturæ doctoribus dicemus? Neque enim

llata cum tribus Mss. Regiis, et cum marginatis Savil.
il. in marg. διὰ τῆς μνήμης, et sic unus Cod.

b Savil. in marg. κτίσιν ἐκόσμησεν. Paulo post tres Mss. ἀμείνω ἐκείνων.

dignam orationem invenio, qua laudes eas compensem, quibus hi genus nostrum tantopere honestarunt, qui terram omnem et mare circuierunt, scelerum radices evulserunt, pietatisque semina in corde infidelium injecerunt. Petrus, apostolorum dux; Paulus, orbis doctor, et supernarum virtutum consors: Petrus, ingratorum Judæorum frenum; Paulus, gentium cohortatio. Cerne mihi sublimem Domini sapientiam, qua quidem Petrum
Matth. 4. Marc. 1. Act. 4. Ibid. 18. et 20. e piscatoribus, Paulum vero e pellionibus elegit: idque ad utilitatem fecit: nam Judæorum gloria deprimebatur. Quapropter huic tamquam piscatori recte Dominus fidit, cum diceret:
Matth. 17. 26. *Vade ad mare, et mitte hamum: et eum piscem qui prius ascenderit, tolle: et aperto ore ejus, invenies staterem*: sceleratorum Judæorum instabilem mentem, mare vocans. Hamus artificiosum doctrinæ sermonem, piscis legem significat: os aperire, est interpretari: quod autem in illo staterem invenerit, id significat ipsum spiritualiter dijudicare. Paulo vero tamquam sutori gentes commisit universas: ut tam eos qui a lege, quam qui a gratia nudi erant, veste coccinea indueret, Domini aqua et sanguine intincta. Sic ad eum clamat
Act. 22. 21. Dominus: *Vade, quoniam ego in nationes longe mittam te*. O par beatum, cujus fidei totius mundi animæ sunt concreditæ! Petrus orthodoxæ fidei principium, magnus atque illustris Ecclesiæ sacerdos, necessarius Christianorum consiliarius, supernarum potestatum thesaurus, honoratus a Domino apostolus: Paulus magnus præco veritatis, universi terrarum orbis gloria, in cælis homo, et in terra angelus, decus Ecclesiæ, in sublimibus volans aquila, lyra, spiritus, hirundo atque cicada: organum Dominicum, vigilans Christi minister. Paulus et Petrus jugati boves Ecclesiæ: qui orbi terrarum insignem operam negotiantes navarunt; qui pro jugo crucem tulerunt, pro sessore Salvatorem, pro jugi nexu Scripturarum utrumque Testamentum, pro stimulo Spiritus sancti gratiam. Paulus et Petrus Ecclesiæ luminaria, quibus ipsa quotidie illuminatur; penuaria Dominica, publica totius mundi hospitia, Spiritus receptacula, apta sanctæ Trinitatis interpretandæ instrumenta, divini verbi œconomiæ doctores. Petrus spiritualis meus amor; Paulus vas electionis, meus baculus: Petrus templum Dei; Paulus os Christi, lyra Spiritus, tricubitalis homo, qui cælum attingit, qui loco circumscribitur, et universum
Rom. 15. 19. mundum Domino circumscribit; qui ab Jerusalem per circuitum usque ad Illyricum replevit evan-
Act. 9. gelium Christi: cursor velocissimus, in cælum aquila volitans, divina repletus gratia, quem te-

ἡμῶν, τοὺς τὴν ἅπασαν γῆν καὶ θάλασσαν περιελθόντας, καὶ τὰς ῥίζας τῶν ἁμαρτημάτων ἀνασπάσαντας, καὶ τὰ σπέρματα τῆς εὐσεβείας καταβαλόντας ἐν ταῖς καρδίαις τῶν ἀπειθούντων ἀνθρώπων. Πέτρος ὁ καθηγητὴς τῶν ἀποστόλων, Παῦλος ὁ γνωριστὴς τῆς οἰκουμένης, καὶ τῶν ἄνω δυνάμεων συμμέτοχος· Πέτρος τῶν ἀγνωμόνων Ἰουδαίων ὁ χαλινὸς, Παῦλος [b] τῶν ἐθνῶν ἡ παράκλησις. Καὶ βλέπε μοι τοῦ Δεσπότου τὴν ὑπερέχουσαν σοφίαν. Τὸν γὰρ Πέτρον ἀπὸ B ἁλιέων ἐξελέξατο, τὸν δὲ Παῦλον ἀπὸ σκηνοῤῥάφων· καὶ τοῦτο δὲ πρὸς ὠφέλειαν πεποίηκεν· ἐδυθίζετο γὰρ ἡ δόξα τῶν Ἰουδαίων. Διὰ τοῦτο τούτῳ τῷ ἁλιεῖ ἐνεπίστευσεν ὁ Κύριος, φήσας πρὸς αὐτόν· Ἄπελθε εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ βάλε ἄγκιστρον· καὶ τὸν ἀναβάντα πρῶτον ἰχθὺν ἄρας, ἄνοιξον τὸ στόμα αὐτοῦ, καὶ εὑρήσεις στατῆρα. Θάλασσαν λέγων, τὴν ἄστατον τῶν ἀνόμων Ἰουδαίων γνώμην· ἄγκιστρον, τὸν ἔντεχνον λόγον τῆς διδασκαλίας· ἰχθῦς, τὸν νόμον σημαίνει. Τὸ δὲ ἀνοῖξαι τὸ στόμα αὐτοῦ, τὸ ἑρμηνεύειν αὐτὸν λέγει· τὸ δὲ εὑρεῖν ἐν αὐτῷ στατῆρα, τὸ πνευματικῶς αὐτὸν ἀνακρίνειν σημαίνει. Τῷ δὲ Παύλῳ ὡς σκηνοῤῥάφῳ τὰ ἔθνη ἐνεχείρισεν, ἵνα ἐνδύσῃ διὰ νόμου καὶ τῆς χάριτος γυμνοὺς, [c] τὸ κόκκινον ἔνδυμα, τὸ ἐξ C ὕδατος καὶ αἵματος δεσποτικοῦ βαφέν. Οὕτως αὐτῷ ὁ Δεσπότης βοῶν, Ἄπελθε, φησὶν, ὅτι ἐγὼ εἰς ἔθνη μακρὰν ἀποστελῶ σε. Ὢ μακαρία δυὰς ἡ πιστωθεῖσα ὅλου τοῦ κόσμου τὰς ψυχάς. Πέτρος ἡ ἀρχὴ τῆς ὀρθοδοξίας, ὁ μέγας τῆς Ἐκκλησίας ἱεροφάντης, ὁ ἀναγκαῖος σύμβουλος τῶν Χριστιανῶν, τὸ κειμήλιον τῶν ἄνω δυνάμεων, ὁ τετιμημένος ὑπὸ τοῦ Δεσπότου ἀπόστολος. Παῦλος ὁ μέγας τῆς ἀληθείας κήρυξ, τὸ καύχημα τῆς οἰκουμένης, ὁ ἐν οὐρανοῖς ἄνθρωπος, καὶ ἐπὶ γῆς ἄγγελος, ἡ δόξα τῆς Ἐκκλησίας, ὁ ἐν ὑψηλοῖς πετόμενος ἀετὸς, ἡ λύρα τοῦ Πνεύματος, ἡ χελιδὼν καὶ τέττιξ, τὸ ὄργανον τὸ δεσποτικὸν, [d] ὁ γρήγορος τοῦ Χριστοῦ ὑπηρέτης. Παῦλος καὶ Πέτρος, οἱ ζευκτοὶ βόες τῆς Ἐκκλησίας, οἱ καλὴν πραγματείαν [e] τῇ οἰκουμένῃ ἐμπορευσάμενοι, D οἱ τὸν σταυρὸν ἀντὶ ζυγοῦ ἄραντες, ἀντὶ δὲ ἐπιβάτου τὸν Σωτῆρα, ἀντὶ δὲ ζευγλῶν τὰς Γραφῶν ἐνθήκας, ἀντὶ δὲ κέντρου τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Παῦλος καὶ Πέτρος, οἱ τὴν Ἐκκλησίαν καθ' ἡμέραν φαιδρύνοντες, τὰ ταμιεῖα τὰ δεσποτικὰ, τὰ πανδοχεῖα τῆς οἰκουμένης, τὰ δοχεῖα τοῦ Πνεύματος, τῆς ἁγίας Τριάδος τὰ ἑρμηνευτήρια, τῆς οἰκονομίας τοῦ θείου λόγου οἱ ὑφηγηταί. Πέτρος, ὁ ἐμὸς πνευματικὸς ἔρως· Παῦλος, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, ἡ ἐμὴ βακτηρία. Πέτρος, ὁ ναὸς τοῦ Θεοῦ· Παῦλος, τὸ στόμα τοῦ Χριστοῦ, ἡ λύρα τοῦ Πνεύματος, [*] ὁ τρίπηχυς ἄνθρωπος, [f] καὶ τῶν οὐρανῶν ἁπτόμενος· ὁ ἐν τόπῳ περιγραφόμενος, καὶ τὸν κόσμον ἅπαντα τῷ Δεσπότῃ περιγράφων· ὁ ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ καὶ κύκλῳ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ πεπληρωκὼς τὸ εὐαγγέλιον τοῦ

[b] Al. τῶν ἐθνῶν ὁ διδάσκαλος.

[c] Tres Mss. τὸ κόκκινον δέρμα.

[d] Tres Mss. ὁ ἀναγκαῖος τοῦ Χριστοῦ.

[e] Iidem τῇ οἰκουμένῃ παραγαγόντες. Infra duo Mss. ἀντὶ δὲ γόμου. Savil. in marg. ἀντὶ δὲ νόμου.

[*] ὁ τρίπηχυς ἄνθρωπος, *tricubitalis homo*. Sic hominem a staturæ mensura vocat Chrysostomus Tom. 7, p. 589, et alibi: vocat item Geographus Nubiensis.

[f] Savil. in marg. καὶ εἰς τρίτον οὐρανὸν φθάνων.

ύδρομος δρομεὺς, ὁ εἰς οὐρανὸν ἀνιπτά- E
ὁ θείας χάριτος πεπληρωμένος, ὁ μαρ-
:ὸ τοῦ Κυρίου βαστάζειν τὸ ὄνομα αὐτοῦ
ς τῆς οἰκουμένης, ὁ τριώροφον οὐρανὸν
εἰς παράδεισον εἰσελθὼν, καὶ μέχρι τῆς
αὶ ἀπερινοήτου καθέδρας ἀναβὰς, καὶ
ἀπορῤήτων μυστηρίων, ὧν οὐκ ἐξὸν ἀν-
:αι. Τί δὲ καὶ πρὸς Πέτρον ἐροῦμεν; τὸ
κκλησίας θέαμα, ἡ λαμπηδὼν τῆς οἰ- 9
προαγνὸς περιστερὰ, ὁ καθηγητὴς τῶν A
θερμὸς ἀπόστολος, ὁ ζέων τῷ πνεύματι,
ἄνθρωπος, ὁ χάριτος μεμεστωμένος,
πίστεως πέτρα, τὸ γηραλέον τῆς Ἐκκλη-
, ὁ μακάριος καὶ υἱὸς περιστερᾶς ἀκού-
ιγνείαν ἐκ τοῦ δεσποτικοῦ στόματος, ὁ
; βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐξ αὐτοῦ τοῦ
ώς. Τῶν ἀγγέλων τὰ τάγματα ὑμεῖς
ι τί πολλὰ λέγω; Αὐτὸς ὁ Κύριος ἐγκω-
λέγων· Ὑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου·
ὐπορώτεροι, οἱ πλουσίων δυνατώτεροι,
ἰσχυρότεροι, οἱ σοφῶν καὶ φιλοσόφων
ῥητόρων εὐγλωττότεροι, Οἱ μηδὲν ἔχον-
α κατέχοντες. Ὑμεῖς ἐστε τῶν μαρτύ-
, τῶν πατριαρχῶν [b] τὸ ὀρθόδοξον, τῶν
ἄσκησις, τῶν παρθένων οἱ στεφανῖται, B
υγίαις οἱ εἰρηνοποιοὶ, τῶν ἁρπακτῶν
αλινοὶ, τῶν ἀκολάστων οἱ σωφρονισταὶ,
βασιλέων, τὰ τείχη τῶν Χριστιανῶν, τῶν
ἀντίπαλοι, οἱ φιμὸν τοῖς αἱρετικοῖς ἐπι-
ιροῦντες τὰ ἄλογα πάθη τῶν σωμάτων,
ας τῶν δαιμόνων ἀπελάσαντες, οἱ τοὺς
Ἑλλήνων καθελόντες, οἱ τὰ ἄνω καὶ τὰ
μήσαντες· τῶν μὲν ἄνω τὰς κλεῖς εἰλη-
κάτω λύειν καὶ δεσμοῦν τὰς ἁμαρτίας
τες. Ὢ τοῦ ἰδιώτου τὸ θαῦμα, ὢ τοῦ
ἡ σοφία. Πέτρος, ὁ ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ
σφίγγων, καὶ θάνατον λύων· Παῦλος, ὁ
οις αὐτοῦ νοσήματα ἐκδιώκων, καὶ δαί-
ύων· οἱ [d] εἰς μέσον τὴν μητέρα τοῦ Κυ-
καὶ κρείττους πνεύματος δικαίου ὑπάρ-
ος ἡ ἄπαυστος χελιδὼν τῆς Ἐκκλησίας· C
ιεχῶς τῇ οἰκουμένῃ, καθάπερ ἀηδὼν,
ύστως· οἱ στῦλοι τῆς Ἐκκλησίας, οἱ
οἰκουμένης φωστῆρες, οἱ κρείττους ἀλ-
είνους πάσης ὁμοῦ τῆς κτίσεως. Χαίροις
ίστεως ἡ πέτρα· χαίροις Παῦλε, τῆς
ὸ καύχημα· χαίροις Πέτρε, ἡ κρηπὶς
ς· χαίροις Παῦλε, ἡ μέριμνα τῶν Ἐκ-
ροις Πέτρε, τὸ ἐγκαλλώπισμα τῆς οἰ-
ίροις Παῦλε, ἡ εἴσοδος τοῦ παραδείσου·
ε, ὁ χειραγωγὸς τῆς βασιλείας τῶν οὐ-
οις Παῦλε, εὔδιος λιμὴν τῶν χειμαζο-
ις Πέτρε, ὁ πολλῶν ἐπαίνων ἀξιωθεὶς
ου· χαίροις Παῦλε, ὁ τῶν πολλῶν χα-

statur Dominus suum nomen per universum terrarum orbem ferre: qui tertium cælum pervasit, paradisum ingressus est, et usque ad Dominicam incomprehensibilemque cathedram ascendit, et audivit arcana mysteria, quæ non licet homini loqui. Sed de Petro quid dicemus? qui dulce spectaculum est Ecclesiæ, splendor totius mundi, columba castissima, apostolorum doctor, apostolus ardens, spiritu fervens, angelus et homo, gratia plenus, firma fidei petra, senilis Ecclesiæ sapientia, qui ob puritatem beatus et filius columbæ, ex
Dominico ore audivit; qui claves regni cælorum *Matth.* 16.
ab ipso Domino accepit. Angelorum ordines vos 17. 19.
exspoliastis. Et quid multis? Ipse vos Dominus
laudibus ornat, inquiens: *Vos estis lux mundi:* *Matth.* 5.
qui regibus estis copiosiores, divitibus potentiores, 14.
militibus robustiores, sapientibus et philosophis
sapientiores, oratoribus eloquentiores; *Nihil ha-* 2. *Cor.* 6.
bentes, et omnia possidentes. Vos estis marty- 10.
rum patientia, patriarcharum orthodoxa fides, monachorum exercitatio, virginum coronatores, pacificatores conjugum, rapacium divitum frena, intemperantium impudicorumque moderatores, regum protectio, Christianorum muri, barbarorum adversarii: vos hæreticorum audaciam refrenatis, animi perturbationes comprimitis, dæmonum legiones exegistis, Græcorum aras evertistis, inferiorum supernarumque rerum heredes constituti; illarum siquidem claves, istarum ligandi atque solvendi peccata potestatem accepistis. O idiotæ
miraculum! o illiterati sapientiam! Petrus sua *Act.* 5. 15.
ipsius umbra paralyticos solidavit, et mortem solvit; Paulus vestimentis suis morbos propulit, et dæmonas fugavit: qui in medio habetis matrem Domini, et justo spiritu estis potentiores: Paulus quidem indefessa Ecclesiæ hirundo; Petrus vero orbi terrarum, quemadmodum luscinia, assidue canens: Ecclesiæ columnæ, magna mundi lumina, vobis inter vos præstantiores, et quavis simul creata natura excellentiores. Gaudeas Petre, fidei petra; gaudeas Paule, Ecclesiæ gloriatio: gaudeas Petre, rectæ fidei fundamentum; gaudeas Paule, sollicitudo Ecclesiarum: gaudeas Petre, gloria et decus orbis terrarum; gaudeas Paule, introitus paradisi: gaudeas Petre, introductor in regnum cælorum; gaudeas Paule, qui tranquillus portus es tempestate jactatis: gaudeas Petre, qui multis laudibus a Domino cumulatus es; gaudeas Paule, qui multorum es charismatum rector: gaudeas Petre, qui sancto Spiritui ferves; gaudeas Paule, strenuus cursor: qui sancta prædicatione vestra totum orbem terrarum illuminastis, qui infinita propter Ecclesiam sustinuistis mala, carceribus inclusi, a Judæis abominationi habiti, a barbaris indigne tractati, a

marg. *καὶ ἡ λευκὴ καὶ ἁγνὴ περιστερά.*
δοξία.
ν εἰδώλων καθ. Savil. Mox quidam *τὰ κάτω*

[d] Savil. in marg. *τὸν Χριστὸν ἔχοντες, καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου δοχεῖα.*
[e] Al. *μυρίζων.*

regibus ignominiosis verberibus affecti : quibus nec commode respirandi, nec a docendo consistendi facultas est concessa : nec tamen docere cessastis : qui ne membrum quidem corporis præ graviorum rerum pondere movere potuistis; totumque terrarum orbem sceleribus devinctum, vestris salutaribus epistolis solvistis. Vos dæmonum phalangas præcipites egistis : per vos per orbem terrarum Spiritus sancti gratia diffusa est : vos erroris caliginem compressistis, vos dæmonum audaciam depressistis : altaria gentilium vos diruistis, vos omnem falsi nominis cultum in cinerem redegistis, vos sejunctas a frumento zizaniorum sordes ejecistis; et Ecclesiæ fruges quotidiana vestra doctrina puras reddidit.

2. Quanam igitur gratiarum actione tot tantosque labores compensabimus, quos nostri causa pertulistis? Memini tui, Petre, et obstupesco : recordor tui, Paule, et quasi extra me positus, lacrymis perfundor. Quid enim dicam, aut quid loquar, dum vestras contemplor angustias, non intelligo. Quot carceres sanctificastis? quot vincula illustrastis? quot custodias doctrina vestra replevistis? quot catenas celebres reddidistis? quot tormenta sustinuistis? quot loca vestris gressibus sanctificastis? quot convicia superastis? ut Christum portastis? ut Ecclesias prædicatione exhilarastis? Benedictum instrumentum linguæ vestræ : membra vestra sanguine perfusa sunt propter Ecclesiam : vos in omnibus semper Christum imitati estis. *Psal.* 18. 5. In omnem terram exiit sonus vester, et in fines orbis terræ vestra verba. Indivulsam suam sponsam Ecclesiam a vobis desponsatam conservabit Christus. Nemo ante vos, neque post vos talis apparuit. Quis enim magistri officio fungens, dicere quidquam citra vestram traditionem ausus fuerit? Cunctos doctores vos perfecistis, cunctos theologos reddidistis, cunctos tenebris oppressos illuminastis. *Rom.* 9. 3. Vicit nostri cordis duritiem vestra tolerantia : anathema ipsi esse optantes, ut mundum lucrifaceretis. Quid igitur vobis retribuemus, pro omnibus bonis quæ retribuistis nobis? Hodie certaminis vestri celebratur memoria; hodie festivitas testimonii vestri, quod Christo dixistis; hodie læti nos omnes sanctas vestras reliquias veneramur. Martyrium S. Petri. Gaudeas Petre, qui ligno crucis fruitus es, et ad Magistri similitudinem recta quidem figura, sicut Dominus noster, crucifigi noluisti, sed magis inverso capite, veluti in terra ad cælum iter parans. O clavos illos beatos, qui membra illa sanctissima pertransierunt,

ρισμάτων κυβερνήτης ὑπάρχων· χαίροις Πέτρε, ὁ θερμὸς καὶ ζέων τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ· χαίροις
D Παῦλε, ὁ εὔτονος δρομεύς· οἱ τὴν ὑφήλιον ἅπασαν τῷ κηρύγματι τῷ ἁγίῳ φωτίσαντες, οἱ μυρία δεινὰ διὰ τὴν Ἐκκλησίαν ὑπομείναντες, ἐν φυλακαῖς κατακλειόμενοι, ὑπὸ Ἰουδαίων βδελυττόμενοι, ὑπὸ βαρβάρων συρόμενοι, ὑπὸ βασιλέων αἰκιζόμενοι, οἱ ἀναπνεῖν εὐχερῶς μὴ συγχωρούμενοι, καὶ παύσασθαι μὴ ἀνεχόμενοι τῆς διδασκαλίας· οἱ μέλος τοῦ σώματος κινῆσαι μὴ δυνάμενοι, διὰ τὸ βάρος τῶν δεσμῶν, καὶ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην δεδεμένην τῇ ἁμαρτίᾳ δι' ἐπιστολῶν λύοντες. Τῶν δαιμόνων τὰς φάλαγγας ὑμεῖς [f] κατετροπώσατε· δι' ὑμῶν ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάρις εἰς τὴν οἰκουμένην ἐφήπλωται· τὴν ἀχλὺν τῆς πλάνης ὑμεῖς συνεστείλατε, τῶν δαιμόνων τὰ θράση ὑμεῖς κατεβάλετε· τοὺς βωμοὺς τῶν Ἑλλήνων ὑμεῖς κατελύσατε· πᾶσαν ψευδώνυμον λατρείαν ὑμεῖς σποδὸν
E ἐποιήσατε· ἐκ τοῦ σίτου τὰ ζιζάνια ὑμεῖς αποβαλίσαντες ἐῤῥίψατε· καὶ καθαρὸν τῆς Ἐκκλησίας τὸ γέννημα ἡ καθημερίνη ὑμῶν διδασκαλία ἔδειξε.

Ποίας οὖν εὐχαριστίας ἀνταποδῶμεν ὑμῖν τοῖς τοσαῦτα κεκοπιακόσι δι' ἡμᾶς; Μιμνήσκομαί σε, Πέτρε, καὶ ἐκπλήττομαι· ἀναμιμνήσκομαί σε, Παῦλε, καὶ ἐξιστάμενος δάκρυσι συνέχομαι. Τί γὰρ εἴπω, ἢ
10 A τί λαλήσω, ἀναθεωρῶν ὑμῶν τὰς θλίψεις, οὐκ οἶδα. Πόσας φυλακὰς ἡγιάσατε; πόσα δεσμωτήρια ἐφαιδρύνατε; πόσας εἱρκτὰς διδασκαλίαις ὑμῶν ἐνεπλήσατε; πόσας ἁλύσεις ἐλαμπρύνατε; πόσας βασάνους ὑπεμείνατε; πόσους τόπους τοῖς βήμασιν ὑμῶν ἡγιάσατε; πόσας λοιδορίας παρεποιήσασθε; πῶς τὸν Χριστὸν ἐβαστάσατε; [a] πῶς τὰς Ἐκκλησίας ἐφαιδρύνατε τῷ κηρύγματι; Εὐλογημένον τὸ ὄργανον τῆς γλώττης ὑμῶν· αἵματι συμπεφυρμένα διὰ τὴν Ἐκκλησίαν τὰ μέλη ὑμῶν τυγχάνει· ἀνελλιπῶς ἐν πᾶσι τὸν Χριστὸν ὑμεῖς ἐμιμήσασθε. Εἰς πᾶσαν γὰρ τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος ὑμῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα ὑμῶν. Ἀδιάῤῥηκτον τὴν ὑφ' ὑμῶν νυμφευθεῖσαν Ἐκκλησίαν διαφυλάξει ὁ Χριστός. Οὐδεὶς πρὸ
B ὑμῶν, οὐδὲ μεθ' ὑμᾶς ἐφάνη τοιοῦτος. Τίς γὰρ τὸ διδασκαλικὸν ἐπέχων ἀξίωμα, ἀπετόλμησε λέγειν τι ἄνευ τῆς ὑμῶν παραδόσεως; Πάντας διδασκάλους ὑμεῖς ἀπετελέσατε, πάντας θεολόγους ἀπειργάσασθε, πάντας ἐσκοτισμένους ἐφωτίσατε. Ἐνίκησε τὰς ἡμετέρας [b] πηρώσεις ἡ ὑμετέρα ὑπομονή· οἱ ἀνάθεμα εἶναι αὐτοὶ εὐχόμενοι, ἵνα τὸν κόσμον κερδήσητε. Τί οὖν ἀνταποδώσομεν ὑμῖν περὶ πάντων, ὧν ἀνταπεδώκατε ἡμῖν ἀγαθῶν; Σήμερον ὑμῶν τῆς ἀθλήσεως τὰ μνημόσυνα· σήμερον ἡ πανήγυρις τῆς περὶ Χριστοῦ μαρτυρίας ὑμῶν· σήμερον πάντες ἡμεῖς ἀγαλλόμενοι τιμῶμεν τὰ ἅγια ὑμῶν λείψανα. Χαίροις Πέτρε, ὁ τοῦ ξύλου τοῦ σταυροῦ ἀπολαύσας, καὶ καθ' ὁμοιότητα τοῦ διδασκάλου σταυρωθῆναι μὴ θελήσας ἐν ὀρθίῳ τῷ σχήματι, καθὼς ὁ Δεσπότης ἡμῶν· ἀλλὰ μᾶλλον ἐπὶ κεφαλὴν, ὡς εἰς οὐρανὸν τὴν πορείαν ἐπὶ γῆς ποιούμενος.
C Ὦ εὐλογημένοι ἧλοι, οἵτινες τὰ ἅγια ἐκεῖνα μέλη διῆλθον, τὰ ἐμοὶ ποθεινὰ, καὶ κρείττω οὐρανίων

[f] Omnes Mss. et Savil. in marg. ἠλλοιώσατε.

[a] Al. πόσας ἐκκλησίας.

[b] Omnes fere Mss. πωρώσεις.

membra mihi optabilia, ipsaque cælesti gloria longe meliora. Qui cum fiducia spiritum in manus Domini tradidisti, qui continue Domino, ipsique desponsatæ Ecclesiæ summa cum animi alacritate inservisti; Domini amans, recteque Domino serviens, Spiritu fervens, tu omnium Domini fidus apostolus. Beatissimus vero Paulus, cui caput ense præcisum est, vir cujus laudes verbis exprimi nequeunt. At cujusmodi ensis illius guttur, dominicum, inquam, instrumentum cælo suspiciendum et terræ tremendum pervasit? qualis locus tuum, Paule, sanguinem excepit, qui lacteus apparuit in ejus veste qui te percussit? qui quidem sanguis
D barbaricum illius animum reddens melle dulciorem, ut ipse una cum sociis ad fidem traduceretur, ita affecit? Sit mihi instar coronæ gladius ille. Is triginta et quinque annos, summa ad serviendum alacritate, Domino mancipavit. Perfecto denique octo et sexaginta annorum vitæ cursu, quem pro pietate institutum tenuerat, quievit. Vobis beatas vestras voces vicissim reddimus. *Gaudete in Domino semper :* absque intermissione pro nobis orate : repromissiones vestras explete. Succlamas enim, beate Petre, sic dicens : Studebo post meum obitum memoriam vestri facere. Est ergo beatus Petrus apostolus Christi a Bethsaïda Galilææ, ubi Dominus noster Jesus Christus plurima miracula operatus est : unde et Philippus prodiit : beatus vero Paulus ex urbe Ci-
E liciæ Tarso. Obdormiere autem ambo in magna urbe Roma veteri, vigesimo nono die mensis Junii, sub iniquissimo Imperatore Nerone e medio sublati, et ad omnium Dominum atque magistrum plurimis rebus præclarissime gestis profecti. Omne itaque studium, carissimi, adhibeamus precantes omnium regem Christum Deum nostrum, uti nos pro suo in humanum genus amore dignos reddat; qui possimus illorum traditionibus atque doctrinis feliciter insistere, ut consequamur misericordiam coram tribunali ipsius : per quem, et cum quo, Deo et Patri honor, cum sanctissimo et optimo et vivifico Spiritu, nunc et semper, in sæcula sæculorum. Amen.

Martyrium S. Pauli.

Miraculum insigne conversio barbarorum.

Ætas Divi Pauli.

Philipp. 4. 4.

1. *Thess.* 5. 17.

2. *Petr.* 1. 15.

Patria principium apostolorum.

Act. 21. 39.

Dies martyrii Petri, et Pauli.

καὶ ἡμᾶς κύριος ὁ θεὸς ταῖς παραδόσεσι καὶ ταῖς διδασκαλίαις αὐτῶν ἐμμένειν, ἵνα λάβωμεν διὰ τῶν ἁγίων αὐτῶν εὐχῶν ἔλεον ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ μεθ' οὗ τῷ πατρί, etc.

11
A

Sermo in sanctos duodecim Apostolos.

Merito etiam hodie in adventu Spiritus sancti sagena hæc piscatorum impleta est, dum nos in

eam pisces rationis compotes ultro insilimus. Nam Verbum verbi illiteratos erudiens, et linguis igneis tardiloquos corroborans, artem eorum in divinius
Matth. 4. 19. quoddam transtulit, cum diceret : *Venite post me, et faciam vos piscatores hominum.* Dixit, *Venite post me,* et cuncta e vestigio in melius fuere traducta. Duodecim electi erant athletæ, et horum nemo remansit incoronatus. Una enim gratia cum omnibus simul certabat et currebat, quæ uniuscujusque victoriam reddidit illustriorem. Unus infelix Judas ab hujusmodi anchora se divulsit, osculo lupis prodens ovem, et triginta argenteis vendens Dominum : sanguis autem venditi redemit mundum. Sed o felicem illam et præclaram, apostoli, vestram societatem, qua omnibus omnia facti estis gratia; non arundine, sed sermone hominum greges sapienter cepistis. Vos enim rectæ fidei immobiles estis columnæ, Ecclesiæ petra, regni sceptrum, et hujus maxime gregis vigiles præfecti, infirmitatis humanæ gratis medici, nostræque versus Deum pœnitentiæ compatientes fidejussores. Tamquam enim incudes quædam animatæ, dum feriremini, qui vos feribant, eos ad intelligentiam fabrefecistis.
Apostolorum divisio. Petrus hinc Romam erudit : Paulus inde mundo evangelium annuntiat : Andreas Græciæ sapientes corrigit : Simon Deum docet barbaros : Thomas baptismate Æthiopas dealbat : Jacobi cathedram Judæa honorat : Marci thronum Alexandria ad Nilum complectitur : Lucas et Matthæus conscribunt Evangelia : Joannes autem divina tractans mysteria, etiam post mortem tamquam vivus Ephesum curat : Bartholomæus Lycaonas ad temperantiam instituit : Philippus miraculis conservat Hierapolim. Omnes ubique omnibus beneficia conferre non desistunt : pulverem immortalem in sepulcris reliquerunt : nunc quidem cultores, non multo post sublimes mundi judices consessuri. Huic cum claudus adhæsisset, rectis pedibus recessit : in illum paralyticus incidens, lectum portare jussus est : alius mortuos vocabat, et hos statim sibi audientes habuit : alterius vel sola umbra morbos propulit : alterius invocationem perhorrescebant dæmones, illorumque sudaria distillabant medelam. Nam discipuli illius erant, cujus vestimenti fimbria furtivo contactu arrepta, sanguinis fluxum patienti, rubeum sanguinis exsiccavit mare. Sed jam ad principes apostolorum converto sermonem, illius prophe-
Psal. 132. 1. ticæ vocis memor : *Ecce quam bonum, et quam jucundum habitare fratres in unum!* Præeat igitur oratione Petrus, quandoquidem et prior in vineam Domini conductus fuit : Petrus boni Pastoris gregis primogenita ovis, Petrus qui e stagno in cælum ascendit, nautas dimisit, et cum angelis colloqui meritus est : qui navem reliquit, et Eccle-

τοκελεύστως ἐν αὐτῇ τῶν λογικῶν ἰχθύων ἡμῶν εἰσπηδώντων. Ὁ γὰρ Λόγος τοῦ λόγου τοὺς ἀγραμμάτους σοφίσας, καὶ γλώσσαις πυρίναις τοὺς βραδυγλώσσους στομώσας, τὴν τέχνην αὐτῶν μετέθηκε ἐπὶ τὸ θειότερον, λέγων, Δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἁλιεῖς ἀνθρώπων. Εἶπε, Δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ πάντα πρὸς τὸ κρεῖττον εὐθὺς μετεβλήθη. Δώδεκα ἐπιλεγθέντες ἐτύγχανον ἀθληταὶ, καὶ τούτων οὐδαμῶς οὐδεὶς ἔμεινεν ἀστεφάνωτος. Ἡ γὰρ μία χάρις τοῖς ἅπασι
B συνῆλθε καὶ συνέτρεχε, καὶ τὴν ἑκάστου νίκην λαμπροτέραν ἐδείκνυε. Μόνος ὁ τάλας Ἰούδας τῆς τοιαύτης [b] ἀγκύρας ἑαυτὸν ἀπεσχοίνισε, φιλήματι τοῖς λύκοις ὑποδείξας τὸ πρόβατον, καὶ τριάκοντα ἀργυρίων πωλήσας τὸν Κύριον· οὗ τὸ αἷμα τὸν κόσμον ἠγόρασεν. Ἀλλ' ὢ τῆς ὑμῶν, ἀπόστολοι, μακαρίας καὶ λαμπρᾶς ξυνωρίδος, ὅτι τὰ πάντα τοῖς πᾶσι γεγόνατε χάριτι, οὐ καλάμῳ, ἀλλὰ λόγῳ τὰς τῶν ἀνθρώπων ἀγέλας ἐμπείρως ζωγρήσαντες. Ὑμεῖς γάρ ἐστε τῆς ὀρθοδοξίας ἀμετάθετοι στῦλοι, τῆς Ἐκκλησίας πέτρα, τῆς βασιλείας σκῆπτρα, καὶ τοῦ ποιμνίου μάλιστα τούτου ἄγρυπνοι προστάται, τῆς νοσούσης ἀνθρωπότητος ἄμισθοι ἰατροὶ, καὶ τῆς ἡμῶν μετανοίας πρὸς Θεὸν ἀνάδοχοι συμπαθεῖς. Ὡς γὰρ ἄκμονές τινες ἔμψυχοι τυγχάνοντες, ἐν τῷ τύπτεσθαι τοὺς τύπτοντας ἐχαλκεύσατε πρὸς ἐπίγνωσιν. Πέτρος ἐντεῦθεν μαθη-
C τεύει τὴν Ῥώμην· Παῦλος ἐκεῖθεν εὐαγγελίζεται κόσμον· Ἀνδρέας τῆς Ἑλλάδος σοφοὺς διορθοῦται· Σίμων διδάσκει τὸν Θεὸν τοὺς βαρβάρους· Θωμᾶς διὰ βαπτίσματος λευκαίνει τοὺς Αἰθίοπας· Ἰακώβου τὴν καθέδραν ἡ Ἰουδαία τιμᾷ· Μάρκου τὸν θρόνον Ἀλεξάνδρεια ἡ παρὰ Νεῖλον ἀσπάζεται· Λουκᾶς καὶ Ματθαῖος γράφουσι τὰ Εὐαγγέλια· Ἰωάννης ἔτι θεολογῶν, καὶ μετὰ τέλος ὡς ζῶν θεραπεύει τὴν Ἔφεσον· Βαρθολομαῖος παιδαγωγεῖ [c] σωφρονεῖν τοὺς Λυκάονας· Φίλιππος θαυματουργῶν σώζει τὴν Ἱεράπολιν. Ἅπαντες ἁπανταχοῦ πάντας εὐεργετοῦντες οὐ παύονται· κόνιν ἀθάνατον ἐν τάφοις καταλελοίπασι, νῦν μὲν θεραπευταὶ, μετ' ὀλίγον δὲ δικασταὶ τοῦ κόσμου προκαθήμενοι. Τούτῳ προσπελάσας χωλὸς, ὀρτίπους ἀνέλυσεν· ἐκείνῳ συντυχὼν παράλυτος, κλινοφορεῖν ἐκελεύετο· ἄλλος ἐκάλει νεκροὺς, καὶ τούτους
D εἶχεν εὐθὺς ὑπακούοντας· ἑτέρου καὶ σκιὰ μόνη τὰς νόσους ἐδίωκεν· ἄλλου τὴν ἐπίκλησιν οἱ δαίμονες ἔφριττον, καὶ τὰ σουδάρια τούτων ἀπέσταζον ἴασιν. Μαθηταὶ γὰρ ὑπῆρχον ἐκείνου, οὗπερ τὸ κράσπεδον κλαπὲν τῆς αἱμοῤῥοούσης ἀφῇ τὴν ἐρυθρὰν τῶν αἱμάτων ἀπεξήρανε θάλασσαν. Ἀλλ' ἐγὼ πρὸς τοὺς κορυφαίους τῶν ἀποστόλων ἐπάνειμι τῷ λόγῳ, καὶ τῆς προφητικῆς ἐκείνης ἐπιμέμνημαι φωνῆς· Ἰδοὺ δὴ τί καλὸν, ἢ τί τερπνὸν, ἀλλ' ἢ τὸ κατοικεῖν τοὺς ἀδελφοὺς ἐπὶ τὸ αὐτό. Ἡγείσθω τοίνυν τοῦ λόγου Πέτρος, ἐπειδὴ καὶ πρότερος εἰς τὸν ἀμπελῶνα τοῦ Κυρίου μεμίσθωται, Πέτρος τῆς τοῦ καλοῦ ποιμένος ἀγέλης τὸ πρωτότοκον πρόβατον, Πέτρος ὁ ἀπὸ λίμνης εἰς οὐρανὸν ἀναβὰς, ὁ τοὺς ναύτας ἀφεὶς, καὶ συλλαλεῖν ἀγγέλοις ἀξιωθεὶς, ὁ τὴν ὁλκάδα καταλιπὼν, καὶ τὴν

[b] Savil. in marg. *χορείας*. Et infra Reg. *τὸν κύριον. τὸ γὰρ αἷμα τοῦ πραθέντος τὸν κόσμον ἠγόρασεν.*

[c] Editi *σωφρονῶν*. Reg. *σωφρονεῖν* melius.

παραλαβὼν εἰς κυβέρνησιν· ὁ κλειδοῦχος
ι [a]προσκληθεὶς, καὶ τὸ δεσμοῦν καὶ λύειν
ξουσίᾳ δεξάμενος· ὁ πρὸς τὴν κλῆσιν τα- E
ὸς τὴν πίστιν ἀνενδοίαστος, καὶ περὶ
; τοῦ διδασκάλου συνήγορος· Σὺ εἶ ὁ Χρι-
; τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, φθεγξάμενος· ὁ
ειν τῷ Δεσπότῃ προθέμενος, καὶ μέχρι 12
οῦ Καϊάφα τῷ δεδεμένῳ λυτρωτῇ συνεισ- A
ὁ καὶ ἀρνούμενος συγγνωστὸς, καὶ με-
θαυμαστός. Οὐδὲ γὰρ μέμψεως τοσοῦτον
ιστιν, ὅσον μακαρισμοῦ διὰ τὴν μετάνοιαν
γὰρ καὶ σφαλλόμενος ὠφέλιμος, ὅτι ταχὺ
ι πταῖσμα κατέλυσε, καὶ πρὸς μικρὸν
ῖς αἰῶνα τῶν πιστῶν εὑρέθη θεμέλιος.
πήσῃς, ἀγαπητὲ, τὸν τότε καιρὸν τῆς εὐ-
κς, οὐκ ἂν εὕροις πολὺ τὸν Πέτρον πρὸς
ὑπεύθυνον. Ὅτε γὰρ ἥλιος ἔφυγεν, οὐρα-
ο, γῆ ἐσαλεύετο, πέτραι διεθρύπτοντο, οὐ
ρειν τὴν ὕβριν τοῦ κτίσαντος· τότε Πέ-
ι, τότε ὁ κορυφαῖος ἠρνήσατο· καὶ τὸν
ἡμέρας ἄγγελον, ἔλεγχον εὐθὺς εὗρε τῆς
ς ἀρνήσεως. Πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι,
ε τρίς. Ἀλλὰ πρῶτος ἀρνησάμενος, πρῶ- B
τάφον ἔδραμε, πρῶτος εἶδεν ἀναστάντα
ν τῶν νεκρῶν, παρὰ Μαρίας μαθὼν ὅπερ
θάῤῥησεν ὁ ἐπάνω τοῦ λίθου καθήμενος
λλ' ἐλθῃ μετ' αὐτὸν εἰς μέσον Παῦλος ὁ
ς οἰκουμένης ῥήτωρ, ὁ ἀπὸ λύκου [a]ἀμνὸς,
ὧν βότρυς, ὁ ἐκ ζιζανίων σῖτος, ὁ ἀπὸ
ς, ὁ ἀπὸ Ἑβραίων μένων Ἑβραῖος, ὁ
; Σαῦλος ἐμπνέων ἀπειλῆς καὶ φόνου, παρ'
λος Ἰησοῦ Χριστοῦ κλητὸς ἀπόστολος, ὁ
μου θεολόγος, ὁ ἀπὸ διώκτου εὐαγγελι-
πειράτου κυβερνήτης, ὁ ἀπὸ προδότου
ὁ μετὰ Πέτρου τὴν Ῥώμην λαχὼν εἰς
μετ' αὐτοῦ καὶ ταύτην [b]μὴ παρορῶν τὴν
ατὰ τὸν Βενιαμὶν τοῦ Ἰωσὴφ ἀδελφὸς,
ν Θέκλαν καὶ τῶν παίδων πατὴρ καὶ δι- C
ὁ πρὸ τῆς Δαμασκοῦ τυφλὸς, καὶ καθ'
ιν τοῦ κηρύγματος ὀφθαλμός· ὁ ἐξ οὐρα-
, καὶ εἰς οὐρανὸν ἁρπαγείς· ὁ θεωρήσας
σον πρὸ τῆς ἐντεῦθεν ἀφίξεως, καὶ τὸν
ς νίκης ἔτι παλαίων λαβὼν, καὶ πάλιν,
ρεωστούμενον. Τί γάρ φησιν; Ὃν ἀποδώ-
ιος ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ. Παῦλος ὁ ἐξ ἐσχά-
, ὁ ἀπὸ ἐκτρωμάτων τέλειος ἀνὴρ, ὁ καὶ
ς, καὶ διωκόμενος γλυκύς· ὁ Ῥωμαῖος,
ῖος, καὶ πάντα τοῖς πᾶσι διὰ πίστιν γενό-
ριστὸς γὰρ ὁ εἰπὼν Πέτρῳ, δεῖ σε παθεῖν,
ρὶ Παύλου, ὅσα αὐτὸν ἔδει ὑπὲρ τοῦ ὀνό-
παθεῖν, ἵνα ὁ μὲν σταυρούμενος, ὁ δὲ τὴν
μνόμενος, μίαν πίστιν κηρύξαντες, ἕνα
σαντες, μάρτυρες ἀληθεῖς τῆς ἀναστάσεως
παθόντος καὶ ταφέντος καὶ ἀναστάντος,
ι εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς φθάσαντος, D
τοτε καταλέλοιπε. Πρὸς οὓς αὐτὸς ὁ Δε-

siæ regimen assumsit: qui claviger regni cælorum vocatus est, et ligandi atque solvendi in terra potestatem accepit: ad vocationem celer, et in fide non ambiguus, et in omnibus fervens Magistri cooperator: qui dixit: *Tu es Christus, Filius* Matth. 16.
Dei vivi: qui simul cum Domino mori propo- 16.
suerat, et usque ad Caïphæ atrium, una cum vincto Redemtore ingressus est: qui etiam negans dignus fuit venia, et pœnitens admirabilis. Neque enim tam propterea quod negarit reprehendendus, quam, quod se pœnituerit, est felix prædicandus. Nobis siquidem et errans utilis fuit, quia cito flens delictum inundatione abluit, et ad modicum fluctuans, in perpetuum inventus est fundamentum fidelium. Etenim si consideres, o dilecte, opportunum illius temporis metum, Petrum magnæ reprehensioni profecto non reperies obnoxium. Nam cum sol fugiebat, cælum abscondebatur, terra commovebatur, petræ scindebantur, ut quæ ferre nequirent tantam Creatoris contumeliam: tunc Petrus lapsus est, tunc coryphæus negavit, et rationis expertem diei nuntium reperit, statim redarguentem prædictam negationem. *Priusquam* Matth. 26.
gallus cantet, ter me negabis. Verum cum pri- 34.
mus negasset, primus ad sepulcrum cucurrit, primus vitæ datorem a mortuis resurrexisse vidit: id a Maria edoctus, quod ei angelus super lapidem sedens, dicere non erat ausus. Cæterum post eum prodeat in medium Paulus, totius orbis terrarum sapientissimus orator: qui ex lupo factus est agnus, ex scalpribus racemus, ex zizaniis frumentum, ex inimico amicus, ex Hebræis Hebræus manens: qui apud illos Saulus spirans necem et cædem, apud nos autem Paulus Jesu Christi vocatus apostolus, ex blasphemo theologus, ex persequutore evangelii prædicator, ex pirata gubernator, ex proditore miles: qui Romam una cum Petro sortitus est sepulcrum: quorum neuter tamen hanc Sichem contemsere: qui ratione Benjamin, Joseph frater, et ratione Theclæ, filiorum pater atque magister fuisti: qui ante Damascum cæcus, et in unaquaque civitate prædicationis oculus; ex cælo vocatus, et in cælum raptus es: qui priusquam hinc discederet, paradisum contemplatus, victoriæque coronam adhuc certans accepit, eamque sibi debitam affirmat. Quid enim ait? *Quam reddet mihi Domi-* 2. Tim. 4.
nus in illo die. Paulus ex novissimis primus, ex 8.
abortivis perfectus vir, persequutor suavis, et dum persequutiones patitur, dulcis: qui Romanus et Pharisæus, et omnia omnibus propter fidem factus. Christus enim qui dixit Petro: Oportet te Act. 9. 16.
pati: etiam de Paulo dixit, quam multa oporteret eum pro nomine ipsius pati: ut ille quidem cruci affixus, hic vero truncatus capite, una fide propagata, unoque etiam cursu terminato, veri testes re- Periphrasis

οκληθεὶς, Savil. in marg. προβληθείς.
ι legendum putat ἀγγεῖλαι.
νός. Editi ἀρνός.

[b] Sic Reg. recte, et sic legit Interpres. Editi καὶ παρορῶν. Reg. infra multum variat, sed verborum tenus tantum.

resurrectionis Christi. surrectionis ejus essent, qui passus et sepultus est, et resurrexit, uti novit; et pervenit in sinum Patris, quem numquam reliquit. Ad quos ipse Dominus prophetice loquitur : *Circumdate* hanc novam *Sion, et complectimini eam,* hoc est : Conservate, muris cingite, precibus munite, ut quando merito iratus fuero, universamque mundi machinam concussero, considerans immortale vestrum sepulcrum, quæque mei causa geritis æquo animo stigmata, iram misericordia vincam : qua quidem ductus, en præmature vestram admitto supplicationem. Sacerdotium enim et regnum cum videro lacrymas fundere, quasi dolorum consors, statim ad commiserationem flectar, meæque illius vocis recordabor : *Protegam civitatem hanc propter David servum meum, et Aaron sanctum meum.* Qui sicut vos una fide consentientes, voluntaria animi submissione dignitatem suam occultantes, vestitu denique ipso humilitatem animi præ se ferentes, multa ad me discipulorum millia traduxerunt, me tamquam insigne ferentium, et mundo placare studentium. Dixi enim : *Petite, et dabitur vobis : quærite, et invenietis.* Ipsi gloria et imperium, nunc et semper, in sæcula sæculorum. Amen.

Psal. 47. 13.

4. Reg. 19. 34.

Matth. 7. 7.

σπότης προφητικῶς διαλέγεται· Κυκλώσατε τὴν νέαν ταύτην Σιὼν, καὶ περιλάβετε αὐτήν· τουτέστι, φυλάξατε, τειχίσατε, ταῖς εὐχαῖς ὀχυρώσατε, ἵνα, ὅταν εὐκαίρως ὀργίζωμαι, καὶ σαλεύω τὴν σύμπασαν, βλέπων τὸν ὑμῶν ἀτελεύτητον τάφον, καὶ ἅπερ ἑκουσίως δι' ἐμὲ βαστάζετε στίγματα, νικῶ τὸν θυμὸν εὐσπλαγχνίᾳ, καὶ προλαμβάνω τὴν ὑμῶν διὰ ταύτην πρεσβείαν. Ἱερωσύνην γὰρ καὶ βασιλείαν ὅταν ἴδω δακρύουσαν, εὐθὺς πρὸς οἶκτον ὡς συμπαθὴς ἐπικάμπτομαι, καὶ τῆς ἐμῆς ἐκείνης φωνῆς ἐπιμέμνημαι· Ὑπερασπιῶ τῆς πόλεως ταύτης διὰ Δαυὶδ τὸν δοῦλόν
E μου, καὶ Ἀαρὼν τὸν ἅγιόν μου· οἵτινες ὡς ὑμεῖς ὁμονοήσαντες τῇ πίστει, καὶ τὰς ἀξίας αὐθαιρέτῳ ταπεινοφροσύνῃ καλύψαντες, καὶ τῇ στολῇ δείξαντες τῆς ψυχῆς τὴν ταπείνωσιν, πολλάς μοι τῶν μαθητῶν μυριάδας προσήνεγκαν, ἐμὲ φεροῦσας, καὶ παρ' ἐμοῦ τῷ κόσμῳ τὸν ἱλασμὸν αἰτούσας. Εἶπον γὰρ, Αἰτεῖτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν· ζητεῖτε, καὶ εὑρήσετε. Αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ ἀεὶ, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

11

ADMONITIO

AD ORATIONEM IN SANCTUM THOMAM.

Probe de hac oratione sic sententiam tulit Savilius : *Orationem hanc editam Burdigalæ a Frontone Ducæo, accurate emendavimus ex Cod. Bavarico. Quominus autem credam duabus Synodis, scilicet Lateranensi et VI universali Constantinopolitanæ, Chrysostomo hanc orationem asserentibus, facit totius homiliæ textura et stylus a Chrysostomo, meo judicio, diversissima. Est enim oratio tota fere dramatica, et ex prosopopæis conflata. Neque, ut alias monui, novum est aut nuper natum, fetus* ὑποβολιμαίους *claris parentibus subdere.*

Idipsum opinatur Fronto Ducæus in notis ad Tomum 6 Parisinæ Editionis anni 1636, ubi sic loquitur pag. 1035 : *Hunc quoque nobis Chrysostomi sermonem monasterii Cryptæ Ferratæ mss. Codices conservarunt, ex quibus exscriptus, et ad nos ab illustriss. Card. Baronio transmissus est. Licet autem ut genuinum eum auctoris nostri fetum propter styli disparitatem non agnoscamus, tamen eum commendat auctoritas Synodi Lateranensis sub Martino I coactæ circa annum 650 contra Monothelitas : in cujus consultatione citatur ex eo locus hoc modo :* Item S. Joannis episcopi Constantinop. in Thomam apostolum : Hæc audiens mundavi animam a perfidia, *etc.; quæ habes hic, p. 326. Profertur idem locus in sexta Synodo universali Constantinopoli sub Agathone habita contra eosdem Monothelitas, anno Christi 681, inter testimonia ostendentia duas voluntates et duas operationes in Domino, exscripta ex libris patriarchii Constantinopolitani actione 10 :* Item relectum est ex eodem codicillo testimonium S. Joannis archiep. Constantinopolitani ex Sermone in Thomam apostolum et contra Arianos, cujus initium : Legi quidem et Ecclesiæ obtemperans, continens ista : Hæc audiens, purgavi animam a perfidia, et exui me ambiguam sententiam, assumsi credulum sensum, accepi corpus gaudens ac tremens. Expendi cum digitis et animæ oculum, et duas per hoc operationes sensi. Quod testimonium similiter collatum est cum libro

oeo prolato a parte sedis Apostolicæ antiquæ Romæ et constitut. *Rectius tamen legitur hic* ιφ τῆς Ἐκκλησίας, *quam illic,* legi quidem et Ecclesiæ.

certe est omnium eruditorum opinio concionem esse Chrysostomo prorsus indignam. Tillero, qui quantum ad νοθείαν opusculi cæteris adstipulatur, opinatur hanc homiliam anno 402 Mesopotamia dictam. *Videtur,* inquit, *ad tumulum S. Thomæ, id est Edessæ in Mesohanc orationem dictam fuisse. Hic dicitur Deus turrim et caput Arianismi dejecisse, que a tyrannide liberasse, tyrannumque exterminavisse. Precaturque ut etiam Occi-* ı *Arianorum furore eruat, ut fur ille barbarus vincatur et profligetur, Arius pellatur,* · *victor maneat. Hæc porro referri posse videntur in annum 402, anno videlicet elapso Thracia a Gaïnæ tyrannide liberata fuerat, cum Alaricus Italiæ formidolosus erat. nim Arianus erat. Hic orator Arianos interrogat, undenam blasphema dicta sua accen utThomas Christi plagas tetigissent :* Ecqua manu, *inquit,* an ea qua pretiosa vasa raı apostolos compilasti? qua barbari spolia excepisti? qua mercedem impietatis tenuisti? qua rasa conflasti? *Hæc certe referri possunt ad direptiones a Gaïna Arianisque patratas, qui siis non pepercerant. Verum his quidpiam singularius subindicari videtur. Cum enim ıarretur Gaïnam aliquam apostolorum celebrem ecclesiam diripuisse : opinamur ipsum* ; *Constantinopolitanæ Apostolorum ecclesiæ pretiosa vasa abstulisse, cum urgente instanteque necessitate, non posset alio modo tantam auri vim conflare, quantam lle pro se et pro militibus suis. Huic vero sententiæ favent hæc verba,* mercedem impieti.

e omnia, si non omnino explorata, admodum probabilia sunt. Quod autem ante tumulum 14 hæc concio habita fuerit, planum et assertum videtur ex hisce verbis sub finem homiliæ : *bem cineri tuo supplicantem : ætatem omnem ad legationem subeundam misit : senes tumulo advolvimur.*

tatio Latina est Frontonis Ducæi.

γιον Θωμᾶν τὸν ἀπόστολον, καὶ κατὰ ν, καὶ εἰς τὸν ἐν τῇ Θρᾴκῃ τυραννήσαντα ρεθέντα, καὶ αὐτὸν Ἀρειανόν. A

Sermo in sanctum Thomam apostolum, et contra Arianos, deque eo qui tyrannidem in Thracia occupavit, et e medio sublatus est, cum ipse Arianus esset.

νόμῳ τῆς Ἐκκλησίας πειθόμενος ἡψάμην, τοῦ βήματος· τῷ δὲ μεγέθει τῆς ὑποθέσεως ; Ἰλιγγιῶ, καὶ πανταχόθεν συνέχομαι, πῶς ῷ πράγματι, ποίαν εὕρω τῷ λόγῳ διέξοδον. κηρύξω τὸν Θωμᾶν; Ἀλλ' ὁ τάφος ἀνακηάνατον. Ὡς νεκρὸν διηγήσομαι; Ἀλλ' ὑπὸ ίτων ἐλέγχομαι. Καὶ νεκρός ἐστι, καὶ ἀθά- B τέθνηκεν ὡς ἄνθρωπος, καὶ διατρέχει τὸν ἄγγελος· καὶ πάθος ἐδέξατο, καὶ πάθεσι ι κάτω κεῖται, [a] καὶ ἄνω εὐφραίνεται. Οὐτὸν ἴσχυσεν ἀποκρύψαι, οὐδεὶς αὐτὸν ἠφά- · ὅλην τὴν οἰκουμένην ἐφώτισεν. Ἔλαβε ι πανταχόθεν ὡς ἥλιος ἀνατέλλει· ἐνίκησε λείψανα τοῦ δικαίου, καὶ πλατύτερος ἐφάνη ὅλης· ἔσπειρεν αὐτὸν ἡ χάρις εἰς ὅλον τὸν σα γωνία μέρος ἔχει τοῦ Θωμᾶ, πάντα ἐπλήρωσε, καὶ μένει κατὰ τόπον ὁλόκληταν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ἡ δόξα αὐτοῦ, καὶ εἰς ῆς οἰκουμένης τὰ τρόπαια αὐτοῦ. Πῶς οὖν

Legi quidem Ecclesiæ obtemperans, ut licuit, in hoc tribunal ascendi; verum argumenti magnitudine superatus hæreo, et undiquaque constrictus, quo pacto rem istam exsequi, et quo genere orationis expedire possim, ignoro. Anne tamquam vivum Thomam prædicabo? Atqui mortem ejus prædicat tumulus. Anne mortuum narrabo? Atqui a rebus ipsis redarguor. Et mortuus est, et immortalis : et mortuus est ut homo, et mundum percurrit ut angelus : et passionem excepit, et cum passionibus pugnat : et deorsum jacet, et sursum lætatur. Nihil enim eum celare potuit, nullus eum locus occultavit; totum orbem terrarum illuminavit. Tumulum subiit, sed undecumque tamquam sol exoritur : vicerunt terram justi reliquiæ, ac rebus omnibus creatis amplior apparuit : per universum mundum gratia ipsum dispersit. Omnis angulus partem aliquam habet Thomæ : omnem mundum implevit, et in singulis lo- *Psal.* 18.5.

[a] Savil. in marg. καὶ ἄνω παραφαίνεται.

cis integer manet. In omnem terram exivit gloria ejus, et in fines orbis terræ tropæa ejus. Quo igitur eum nomine appellabo? solemne dicam? Atqui a nocte non vincitur. An stellam? At hunc dies minime abscondit: omni tempore creaturas illuminat, omnem caliginem ab orbe terrarum exterminat. Non cum ipso nox permanet, non eum tenebræ obscurant, non flumen impedit; mare continere non potest, oceanus virum novit, barbari Thomam honore afficiunt: omnes gentes festum hodie celebrant, ejusque dictum Domino tamquam
Joan. 20. 28. donum offerunt, *Dominus meus et Deus meus:* Consanguineus meus et Creator meus, Redemtor meus et Rex meus. Hæc enim docuit Thomas, hanc nobis tamquam filiis hereditatem reliquit: tamquam thesaurum hunc sermonem natura retinet; universum genus hoc dicto firmatur: hoc verbum ad angelos usque protenditur: angeli tamquam anchoram confessionem hanc tenent: omnis creatura doctrinam hanc velut diadema circumfert. Solus Arius hac oratione privatur, solus ille ab hereditate excidit, solus Christum cum Thoma Dominum non confitetur: non eum cum ipso Deum agnoscit: servum appellat dominum; creaturam, splendorem; spurium, legitimum; figmentum, opificem; non dicit Dominum et Deum herum suum, non favet veritati, non conjungit se cum Thoma, non sequitur justum; idque cum ejus diem colat, cum universo terrarum orbe festum celebret, et amicis Thomæ seipsum aggreget. Verum improbitas virtutem non fallit, neque cum duce veritatis seductor apte copulatur: novit feram pastor, novit lupum venator, novit fluctum gubernator, novit tempestatem portus, novit hostem imperator, novit Thomas Arium, novit et ipsum repellit. Blasphemi cultum non admittit, in homicidarum speluncam non intrat, non cum illis diversatur; impiorum confessum aversatur, vocem cum ipso pugnantem detestatur; os quod
Psal. 74.6. contra Deum loquitur iniquitatem, odit; linguam quæ Dominum ac Deum non appellat, aversatur, et ad eum ex toto terrarum orbe clamat: Ari, quid mihi blandiris? quid oleo caput meum impinguas? cur diem meum festum celebras, o nefarie? Blasphemum tuum hymnum non admitto: vanæ fidei tuæ non assentior: iniquam doctrinam tuam non agnosco. Ne me honores, qui Conditorem probro afficis, non suscipio honorem ignominiam parientem. Si dominum probris oneras, quomodo servum coles? si meam fidem non tenes, quomodo memoriam festo celebrabis? si mecum non sentis, quomodo sepulcro meo communicas? Ego Christum Dominum et Deum esse sum edoctus: palpavi manu, et veritatem inveni: propriis digitis sum certior factus: non alius mihi doctri-

αὐτὸν ὀνομάσω; ἥλιον; Ἀλλ' ὑπὸ νυκτὸς αἱ
ται. Ἀστέρα; Ἀλλ' ἡμέρα τοῦτον οὐ κρ
C παντὶ καιρῷ καταυγάζει τὴν κτίσιν, πάντα
λαύνει τῆς οἰκουμένης. Οὐκ ἔτι νὺξ με
σκότος αὐτὸν [b] οὐκ ἀμβλύνει, ποταμὸς ο
θάλασσα κατέχειν οὐ δύναται, ὠκεανὸς ἐ
τὸν ἄνδρα, βάρβαροι τιμῶσι τὸν Θωμᾶν·
ἔθνη σήμερον ἑορτάζει, καὶ τὴν τούτου φ
θάπερ τι δῶρον, τῷ Δεσπότῃ προσφέρει·
μου καὶ ὁ Θεός μου· ὁ συγγενής μου καὶ πο
ὁ λυτρωτής μου καὶ ὁ βασιλεύς μου. Ταῦτ
δαξεν ὁ Θωμᾶς, τοῦτον ἡμῖν ὡς τέκνοις
κλῆρον· ὡς θησαυρὸν ἡ φύσις κατέχει
ὅλον τὸ γένος διὰ ταύτης τῆς φωνῆς ὀχυροῦ
τῶν ἀγγέλων ἐξετάθη τὸ ῥῆμα· ἄγγελοι
ἄγκυραν τὴν ὁμολογίαν κρατοῦσι· πᾶσα ἡ
D διάδημα περιφέρει τὸ δόγμα. Μόνος ὁ Ἄρει
ρεῖται τοῦ λόγου, μόνος ἐκεῖνος ἐκπίπτει τοῖ
μόνος οὐχ ὁμολογεῖ Κύριον τὸν Χριστὸν με
οὐ γνωρίζει αὐτὸν Θεὸν μετ' αὐτοῦ· δοῦλον
τὸν δεσπότην, κτίσμα τὸ ἀπαύγασμα, νόθο
σιον, πλάσμα τὸν πλάστην· οὐ λέγει Κύριο
τὸν Δεσπότην, οὐκ ἀνέχεται τῆς ἀληθείας,
θεται τῷ Θωμᾷ, οὐκ ἀκολουθεῖ τῷ δικαίῳ·
τιμῶν αὐτοῦ τὴν ἡμέραν, καὶ πανηγυρίζων
σης τῆς οἰκουμένης, καὶ συντάττων ἑαυτὸν
τοῦ Θωμᾶ. Ἀλλ' οὐ κλέπτει τὴν ἀρετὴν ἡ
συναρμόζει τῷ ὁδηγῷ τῆς ἀληθείας ὁ πλάνος
ποιμὴν τὸ θηρίον, οἶδεν ὁ σφενδονίτης τὸν λ
E δεν ὁ κυβερνήτης τὸ κῦμα, οἶδεν ὁ λιμὴν
μῶνα, οἶδεν ὁ στρατηγὸς τὸν πολέμιον, οἶδε
μᾶς τὸν Ἄρειον, οἶδε καὶ διώκει αὐτόν. Οὐ
τὴν τιμὴν τοῦ βλασφήμου, οὐκ εἰσέρχεται
σπήλαιον τῶν φονέων, οὐ συναυλίζεται μετ'
A ἀποστρέφεται [c] σύνοδον ἀθετούντων, βδελύσσ
νὴν αὐτῷ μαχομένην, μισεῖ στόμα κατὰ τοῦ
λοῦν ἀδικίαν, ἐκτρέπεται γλῶτταν Κύριον καὶ
Χριστὸν μὴ καλοῦσαν· καὶ βοᾷ πρὸς ἐκεῖνον
σης τῆς οἰκουμένης, Ἄρειε, τί με καθέλκει
παίνεις ἐλαίῳ τὴν κεφαλήν μου; τί μου τὴν
ἑορτάζεις, παράνομε; Οὐ δέχομαί σου τὸν βλ
ὕμνον· οὐ συμφωνῶ τῇ ματαίᾳ σου πίστει·
ρίζω σου τὸ παράνομον δόγμα. Μή με τιμ
μάζων [a] τὸν πλάστην· οὐ δέχομαι τιμὴν ἀτι
τέρα. Εἰ τὸν Δεσπότην ὑβρίζεις, ἐμὲ τὸν δο
θεραπεύσεις; εἰ μὴ κρατεῖς μου τὴν πίστιν,
τάσεις τὴν μνήμην; εἰ μὴ συμφωνεῖς μοι,
νωνεῖς μου τῷ τάφῳ; Ἐγὼ Χριστὸν Κύριον
ἐδιδάχθην· ἐψηλάφησα τῇ χειρὶ, καὶ τὴν
εὗρον· οἰκείοις ἐπιστώθην δακτύλοις· οὐκ ἄλ
θετό μοι τὸ δόγμα, οὐκ ἐξ ἀκοῆς ἔχω τὸ θα
B ἐπίστευσα τοῖς εἰποῦσί μοι, Ἑωράκαμεν τὸν
ἐμαχεσάμην τοῖς ἀποστόλοις, ἀντέκρουσα Πέ
σκειν με πειρωμένῳ· εἶπον πρὸς αὐτὸν, ἄνθρ
ταράττεις; τί μοι λόγους ἀντὶ πραγμάτων χαρ

[b] Reg. *οὐ καταλαμβάνει*, non male. Savil. in marg. *αὐτῷ οὐ καταμολύνει*.

[c] Savil. in marg. *σύνοδον ἀσεβούντων*. Quam lectionem malle videtur in notis Fronto Ducæus, licet nostram non respuat, et quadrare posse fateatur. Ill omnibus exemplaribus habetur.

[a] Idem *τὸν κτιστήν*.

[b] Ita Reg. optime. Editi *ὑπέθετό μοι*.

ημάτων πιστεύειν; Ἐὰν μὴ ἴδω, οὐ μὴ πι-
ἴδες καὶ σὺ, ἴδω κἀγώ· ὡς ἐδιδάχθης, δι-
ιαθες, μάθω. Ὃ κηρύττειν μέλλω, θεάσω-
ύττω. Οὐδεὶς [c] ἀκούων ἀπαγγέλλει· οὐδεὶς
γμα προφέρει· οὐδεὶς ἀποδέχεταί με τὰ σὰ
. Ἂν ἐρωτηθῶ, πῶς ἀνέστη ὁ Χριστὸς,
ἔξω. Ἐὰν εἴπω, Πέτρος μοι εἶπε, τίς ὡς
ιοσέξει; Ἴδω, καὶ κηρύττω· μάθω, καὶ
ιστωθῶ, καὶ πιστοῦμαι. Εἴπω κἀγὼ, Θω-
κ οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, οὐδὲ δι' ἀνθρώπων.
έγοντος, Κύριος ἐπεφάνη, καὶ τὴν μά-
ιραγρῆμα· καί φησι πρός με· τί σοι γέ-
C
τί μάχῃ τῷ Πέτρῳ; τί φιλονεικεῖς [d] τοῖς
ῦρο, λάβε τὸ θαῦμα τῇ πείρᾳ· μάθε τὴν
ηγῷ· φέρε τὴν χεῖρα, καὶ βλέπε τὸ σῶμα.
κράτει· εἰ καθαροὺς ἔχεις δακτύλους,
των· εἰ πιστεύεις, καὶ φθάσεις· εἰ δὲ φι-
χ εὑρίσκεις· εἰ ἀπιστεῖς, οὐ γνωρίζεις·
ις, τὸ παθητὸν οὐ κατέχεις· εἰ πάθος
παθὲς οὐ μανθάνεις. Ταῦτα ἀκούσας ἐκά-
χὴν ἀπιστίας· ἀπεδυσάμην τὴν ἀμφίβο-
ἀνέλαβον τὸν νοῦν πεπεισμένον· ἡψάμην
χαίρων καὶ τρέμων· ἐξήπλωσα μετὰ
ν καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα, καὶ δύο λοιπὸν
D
όμην. Ἐκράτουν, καὶ [e] ἑώρων· καὶ τῇ
μα κατεῖχον, τῇ δὲ ψυχῇ Θεὸν κατενόουν·
ηὕρισκον θαυμαστὸν, καὶ τὸ ἔσωθεν φο-
φαινόμενον, μέγα, καὶ τὸ κρατούμενον,
σα τοίνυν ἐκπλαγεὶς ὃ κατέλαβον· Ὁ Κύ-
ὁ Θεός μου· οὐδαμοῦ γὰρ ἔβλεπον δοῦλον,
ινὸν ἐφαίνετο σχῆμα· καὶ τὸ συγγενὲς
ὶ τὸ θεῖον ἐξήστραπτε· καὶ τὸ φορούμενον
τὸ φοροῦν ἐδεδόξαστο· καὶ δύο νοουμένων
ἓν ἦν τὸ προσκυνούμενον πρόσωπον.
είρᾳ παρέλαβον, ταῦτα δακτύλῳ ἐκρά-
ψυχῇ κατενόησα. Σὺ δὲ, Ἄρειε, πόθεν
ν ἐδιδάχθης; πόθεν ἔμαθες, ἃ κηρύττεις;
λάφησας ὡς ἐγώ; τὴν χεῖρα προσήνεγκας;
E
ἠρεύνησας; οἱ δάκτυλοι μαρτυροῦσί σοι;
Κύριον σύ; εἰς ποίαν χεῖρα; εἰς ἣν ἥρπα-
λια· εἰς ἣν τοὺς ἀποστόλους ἐσύλησας;
ω τοῦ βαρβάρου τὰ λάφυρα; εἰς ἣν ἐκρά-
θὸν τῆς ἀσεβείας; εἰς ἣν ἐχώνευσας τὰ
ματος; εἰς ταύτην Χριστὸν ἐψηλάφησας;
16
A
Οὐχ οὕτως ἄδικος ὁ Δεσπότης, οὐχ οὕ-
ῆς ὁ Χριστὸς, ἵνα σοι τὴν ἰδίαν ἐμπι-
α. Οὐκ ἐκράτησας, ὃν ἠθέτησας· οὐκ
ὃν ἐμίσησας· οὐκ ἠρεύνησας, ὃν ἐσμί-
γὰρ ἠρεύνησας, οὐκ ἂν ἐταπείνωσας·
εζήτησας, οὐκ ἂν οὕτω κακῶς παρηρ-
παγε, [a] ἀπόλαυε τῆς κακίας, πῖπτε μετὰ
συμμάχων. Τέως ἕνα σοῦ κατέβαλον
ς τὴν Θρᾴκην ἠλευθέρωσα τῆς σῆς τυ-
ι μικρὸν καὶ πανταχόθεν σε καταλύω·
καὶ διώκω σε τῆς οἰκουμένης. Ἄρτι
αλὴν ἀφαιροῦμαι· ἄρτι καὶ τὴν δύσιν
τῆς σῆς ἀπονοίας. Ναὶ, μακάριε Θωμᾶ,

nam inseruit, non miraculum auribus accepi, non iis credidi, qui mihi dicebant, *Vidimus Dominum*: repugnavi apostolis, restiti Petro, cum docere me conaretur: dixi illi, O homo, quid me perturbas? quid mihi verba pro rebus offers? quid mihi imperas ut verbis adductus credam? Nisi videro, non credam. Ut vidisti tu, videam et ego: ut edoctus es, edocear: ut didicisti, discam. Quod prædicandum mihi est, intuear, ac deinde prædicabo. Nemo fando audita annuntiat, nemo doctrinam a rumore manantem proponit, nemo
C me res tuas divulgantem recipiet. Si interroget, quo pacto resurrexerit Christus, quid dicam nescio. Si dicam, Petrus mihi dixit, quis ut fide digno assentietur? Videam, et prædicabo; discam, et docebo; persuadear, et persuadebo. Dicam ego quoque, Thomas apostolus non ab hominibus, neque per homines. Hæc ego cum dicerem, apparuit Dominus, et continuo pugnam diremit, aitque ad me: Quid tibi accidit, Thoma? quid cum Petro pugnas? quid cum amicis contendis? Ades, et miraculum experimento cognosce: disce reipsa resurrectionem: affer manum tuam, et corpus
D vide. Si potes, tene; si mundos digitos habes, vestigia clavorum tange; si credas, assequeris etiam; si vero contendas, non invenies; si sis incredulus, non cognosces; si dubites, quod passibile est non comprehendes; si passione tenearis, quod passioni obnoxium non est, non percipies. Hæc audiens purgavi animam ab incredulitate, et ambiguam sententiam exui, credulum sensum assumsi, tetigi corpus, gaudens et tremens, expandi cum digitis et animæ oculum, et duas de cætero operationes cognovi; prehendi, et aspexi, ac manu quidem corpus tenui, anima vero Deum percepi; et quod exterius mirabile erat, inveni; quod interius, formidabile; quod apparebat, ingens; quod-
E que tenebatur, admirandum. Exclamavi ergo, de eo quod comprehenderam obstupescens: *Dominus meus et Deus meus*. Nusquam enim servum intuebar, nusquam species humilis apparebat. Et quod ejusdem mecum erat naturæ, elucebat, de eo divinitas effulgebat; et quod ferebatur, exaltatum erat; et quod ferebat, glorificatum apparebat: cumque duæ res diversæ intelligerentur, una erat persona, quæ adorabatur. Hæc ego experimento percepi, hæc digitis tractavi, hæc animo intellexi: tu vero, Ari, unde basphemiam es edoctus? unde quæ prædicas, didicisti? num Christum ut ego palpasti? num manum admovisti? num vestigia clavorum scrutatus es? num digiti testimonium ferunt? Tune Christum tenuisti? qua vero manu? an ea qua pretiosam suppellectilem rapuisti? qua apostolos compilasti? qua barbari spolia excepisti? qua mercedem impietatis tenuisti? qua sanguinis vasa conflasti? hac ipsa Christum contrectasti? Absit. Non adeo iniquus est Dominus, non adeo

Joan. 20. 28.

ήν.
; ἑτέροις.
. οὐκ ἔχεις.

[e] Reg. ἑώρων, καὶ ἐψηλάφουν, καὶ ἐθεώρων.
[a] Savil. in marg. ἀπόβαλε.

prudens Christus, ut suam tibi carnem credat:
n prehendisti, quem repudiasti; non attrectasti,
em odisti; non scrutatus es, quem depressisti.
enim scrutatus esses, non humiliasses; si recte
rquisivisses, non adeo perverse interpretatus es-
ı. Apage, recipe mercedem nequitiæ, cade cum B
mmilitonibus tuis. Interim jam unam ex tur-
ɔus tuis dejeci, jam Thraciam tua tyrannide li-
ravi. Adhuc modicum, et te funditus undiqua-
e perdam : adhuc modicum, et te ex orbe ter-
rum exterminabo. Modo tibi caput abscindam,
ɔdo superbia tua Occidentem quoque liberabo.
ı fac, beate Thoma, sermonem opere comple,
sequere quæ dixisti, præclarum principium fine
nfirma : ut Thraciam liberasti, sic et Occiden-
m liberato. Audiam et latronem sicut et tyran-
ım excisum : Imperatorem victoria coronato,
ıcem mundo largire, sudores eorum qui conve-
runt, suscipe. Suscipe urbem cineri tuo suppli-
ntem : ætatem omnem ad legationem obeundam
isit. Senes ac juvenes tumulo advolvimur, vir-
nes et adolescentes tuum corpus amplectimur,
fantes passerum in morem hianti ore prospiciunt:
ɔli talem speciem aspernari; ne vacuos labores
ıstros dimittas : da competentem sudoribus no-
ris mercedem. Nihil a te magnum postulamus :
ıæ possides petimus; quæ das, quærimus; quæ
dere vis, desideramus, barbarum subactum,
rium pulsum, Imperatorem coronatum, mun-
ım conversum, Christum exaltatum, et ab uni-
ɛrso simul orbe terrarum audientem, *Dominus*
ɛus et Deus meus : cui gloria, honor, et impe-
um in sæcula sæculorum. Amen.

πλήρωσον ἔργῳ τὸν λόγον· ἀκολούθησον τῇ φωνῇ σου·
καλὴν τὴν ἀρχὴν βεβαίωσον καὶ τῷ τέλει. Ὡς τὴν
Θρᾴκην ἠλευθέρωσας, ἐλευθέρωσον καὶ τὴν δύσιν.
Ἀκούσω καὶ τὸν λῃστὴν ὡς τὸν τύραννον ἐκκοπέντα,
στεφάνωσον τὸν βασιλέα τῇ νίκῃ, βράβευσον εἰρήνην
τῷ κόσμῳ, δέξαι τοὺς ἱδρῶτας τῶν συνελθόντων,
δέξαι τὴν πόλιν [b] ἱκετεύουσάν σοι· τὴν κοινὴν πᾶσαν
ἡλικίαν ἀπέστειλέ σοι πρεσβείαν. Γέροντες καὶ νέοι
προσπίπτομέν σου τῷ τάφῳ· παρθένοι καὶ νεανίσκοι
περιπλεκόμεθά σου τῷ σώματι· νήπια στρουθίων δί-
κην ἀτενίζουσι πρὸς σὲ κεχηνότα· μὴ παρίδῃς σχῆμα
τοιοῦτον· μὴ κενοὺς ἡμῶν ἀποπέμψῃς τοὺς πόνους·
δὸς ἡμῖν ἄξιον μισθὸν τῶν ἱδρώτων. Οὐδὲν ἀπαιτοῦ-
μέν σε μέγα· ἅπερ ἔχεις, αἰτοῦμεν· ἃ δίδως, ζητοῦ-
μεν· ἃ θέλεις ἰδεῖν, ἐπιθυμοῦμεν· τὸν βάρβαρον ...
τηθέντα, τὸν Ἄρειον ἐλαθέντα, τὸν βασιλέα στε...
νωθέντα, τὸν κόσμον ἐπιστραφέντα, τὸν Χρι...
ὑψωθέντα, καὶ παρὰ πάσης ὁμοῦ [c] τῆς οἰκου...
ἀκούοντα, Ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου· ᾧ ἡ δό...
τιμὴ, καὶ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμ...

[b] Reg. ἱκετεύουσάν σου τὴν κόνιν πᾶσα ἡλικία.

[c] Savil. τῆς κτίσεως.

MONITUM

IN ORATIONEM SEQUENTEM.

Jure inter spurias hanc sive orationem sive homiliam ablegavit Fronto Ducæus. Nihil enim ...
hrysostomo dignum, non stylus, non dictio : nulla ex dotibus hic comparet, queis fulgebat ille ...
ator. Hic vero quisquis sit Græculus exclamationibus, maximeque interrogationibus totam ...
ationem. Memoria autem labitur cum in longissima apostrophe Stephanum inducit Judæis dicent...
λ' ὁ ἐξ ὑμῶν, καθ' ὑμῶν δὲ μᾶλλον, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, Παῦλος κράζει· Εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν Κύ...
ῆς δόξης ἐσταύρωσαν : *Verum is qui ex vobis est, vel contra vos potius, vas electionis, Pa...*
lamat : Si enim cognovissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent : quasi vero po...
aulus, tunc Christo et Christianis infensissimus, hoc dictum jam protulisse. Verum hujusmodi ...
oriæ lapsus non satis esset ad hanc concionem Chrysostomo abjudicandam, nisi alia adessent ...
ulta, quæ opusculi νοθείαν arguunt. Quot enim μνημονικὰ σφάλματα in doctoris nostri concion...
ıimadvertimus! Multa certe, quæ longum esset recensere. Plurima quoque hujusmodi ad hunc locum ...

›nto Ducæus, quibus referendis supersedemus, ne in re notissima diutius immoremur. Verum oribus indiciis constat hanc concionem alicujus indocti hominis esse, qui eam Chrysostomo

atio Latina est Frontonis Ducæi.

ν ἅγιον Στέφανον τὸν πρωτομάρτυρα. 17 A

ν ἄνθεσιν ἐγκωμίων τὸν Στέφανον, καὶ αἰνων αὐτὸν περιῤῥάνωμεν ῥόδοις· ἤδη αυτὸν τοῖς τῆς πίστεως προεστεφάνωσεν ιτο μὲν γὰρ ἐν γράμμασι· Μὴ φοβεῖσθε τοκτεινόντων τὸ σῶμα· ἀλλ' ἡ περὶ τὸ ειαν τὴν δυσχέρειαν εἰσῆγε. Τούτου δὲ τοῦ ιηθέντος μαρτυρικὰς ἀναδέξασθαι νίκας, λαται δυσχέρεια· δειλία δὲ καὶ φόβος ἀρ σεν. Οὔτε γὰρ ἀρχιερέων ἐφοβήθη μαρέων ἐδειλίασε θρασύτητα, οὔτε πρεσβυ κατέπληξαν λόγοι, οὐ γραμματέων αὐτὸν ἔραξεν, οὐ λόγοι συκοφαντῶν τὴν αὐτοῦ ἐνέκοψαν, γενναίῳ δέ τινι φρονήματι εἰς Χριστοῦ ἀγῶνας κατέσπευδε. Τίς τοίνυν υς ἐπαίνους τῷ ἀγωνιστῇ προσαγάγῃ; τίς B ἐνάλογον τῆς αὐτοῦ πολιτείας ἐγκώμιον τοία γλῶσσα τὰς τοῦ ἀριστέως ἐξειπεῖν δυας; ποῖον στόμα πρὸς ἔπαινον τῶν τοῦ ωνισμάτων ἀνοιγήσεται; ποῖα χείλη ἐπαρ νδραγαθίας εἰπεῖν τοῦ πρωτομάρτυρος; ς γὰρ ἐπάλαιε, καὶ τὰ ἐν οὐρανοῖς περιεν τῷ βίῳ παρῆν, καὶ τὰ ἐν ὑψίστοις πετὰ τῶν θνητῶν διελέγετο, καὶ ἀθανάτοις · ἀνθρώποις ἀπεμάχετο, καὶ συνεχόρευ. Πᾶσα λοιπὸν ἡλικία τὸ βέβαιον ἐχέτω· ὰρ ἐπάλαισε, καὶ ὁ ἀρχέκακος ἔπεσεν. τὸν καὶ ὁ ἐν πολιᾷ ἀγωνιζόμενος τὸ βέ ἐν γήρᾳ κατορθῶν τοὺς στεφάνους λαμ νεανίας ἀθλήσας στεφανοῦται, καὶ μειράεν κομίζεται γέρα, καὶ νήπια ἀγωνιζόμενα στεφάνους, καὶ γύναια παραταξάμενα στεξῃ, καὶ παρθένοι παλαίσασαι κομίζονται C ένου τοίνυν ἀνοίξαντος τοῦ μαρτυρίου τὰς ι λοιπὸν ἡλικία ἐπὶ τὸ μαρτύριον τρεχέτω. Στέφανος τῷ τυράννῳ ἀντέστη, πρῶτος τὰς ἐνεδέξατο νίκας, πρῶτος τῶν καλλινίκων ρξατο ἀγώνων, πρῶτος διὰ Χριστὸν τὰ τοῦ δέξατο πάθη· ὑπέδειξε θνητοῖς, πῶς παίζε · ἔδειξεν ἀνθρώποις, πῶς νέκρωσις γέλως ρισε τοῖς ἐν τῷ βίῳ τὰς οὐρανίους ἀνόδους. ὰρ πλήρης χάριτος καὶ δυνάμεως ἐποίει τέρατα ἐν τῷ λαῷ. Εἰς μείζονα προκο έφανον ἡ τοῦ Πνεύματος προεβίβαζε χά ἄμετρον τῆς αὐτοῦ πίστεως παρηγγυᾶτο D Διάκονος γὰρ ταγεὶς, μάρτυς ἀνεδείχθη· ατασταθεὶς χρείαν, εἰς θαυμάτων προέ τραπεζῶν ἐτάγη διάκονος, καὶ τεραστίων

Laudatio sancti Stephani protomartyris.

1. Coronemus Stephanum laudum floribus, eumque rosis præconiorum conspergamus: jam enim se ipse fidei præmiis ante coronavit. Scriptum quidem erat: *Nolite timere eos, qui occidunt corpus;* at connexio cum corpore difficultatem affe- *Matth.* 10. 28. rebat. Verum ubi juvenis iste victorias martyrum voluit obtinere, difficultas omnis submota est; timiditas autem metusque cessavit. Nam neque pontificum insaniam est veritus, neque sacerdotum audaciam reformidavit, neque terruerunt eum verba seniorum; non scribarum ipsum minæ perturbarunt, neque sycophantarum sermones ejus ardorem animi restinxerunt, sed ad obeunda pro Christo certamina generosa mente properabat. Quis ergo mortalium dignas athletæ laudes offerat? quis hominum convenientem ejus vitæ actionibus laudationem contexet? quæ lingua poterit decora præstantissimi bellatoris effari? quodnam os ad Stephani agones prædicandos aperietur? quæ tandem labia strenui protomartyris sufficient facinoribus enarrandis? Etenim luctabatur in terris, et quæ sunt in cælis contemplabatur: in hac vita versabatur, et quæ sunt in excelsis, percurrebat: cum mortalibus colloquebatur, et immortalium ordinibus jungebatur: cum hominibus depugnabat, et cum angelis choreas ducebat. Omnis ætas deinceps bono animo esto: Stephanus enim luctatus est, et auctor mali collapsus est. Bono animo deinceps esto etiam is qui in canitie decertat; et qui in senecta præclare se gerit, corona donatur; et qui adolescens pugnaverit, coronatur; et puer qui luctatus fuerit, refert præmia; et infantes qui in agone contendunt, coronas reportant; et mulieres quæ in acie steterint, gloria coronantur; et virgines quæ luctatæ sunt, victorias consequuntur. Postquam igitur martyrii portas Stephanus reseravit, omnis in posterum ætas ad martyrium currat. Primus enim Stephanus tyranno restitit, primus de illo victoriam obtinuit, primus illos gloriosos agones inchoavit, primus propter Christum Christi passiones excepit: quo pacto mors ludatur, mortalibus indicavit; quo pacto interitus sit risus futurus, hominibus demonstravit: his qui in hac vita versantur, vias, quæ in cælum ferunt, patefecit. *Stephanus* enim, *plenus gratia* *Act.* 6. 8 *et fortitudine, faciebat signa et prodigia in populo.* Ad majorem profectum Stephanum Spi-

cum Codice Regio 2342.

ritus gratia provehebat: ejus quippe fidei immensitas constantiam pollicebatur. Diaconus enim constitutus, martyr effectus est: viduarum necessitati præpositus, ad miraculorum gratiam profecit: diaconus mensis præfectus est, et prodigiorum effector est redditus. Stephanus autem plenus fide et fortitudine. Habeat, inquit, in nomine coronam victoriæ Stephanus: Stephanus, qui bellum, in quo se nemo exercuerat, hominum vitæ manifestavit: qui pugnam, quam nemo docuerat, mundo patefecit. Non erat hoc positum in more naturæ, et Stephanus adversus militiam incorpoream solus in acie stabat. Fides quippe feliciter ei certamina conficiebat; spes incitabat ut ad finem usque depugnaret. Stephanus, plenus fide et fortitudine. Stephanus, qui mali auctorem captivum ostendit, qui generoso mentis arbitrio tropæum adversus ipsum erexit, qui dæmones ut lugerent, et homines choreas agerent, effecit: Stephanus primus martyrum tropæum tenens, pro Christo decertantium dux copiarum. Quisquis enim cœperit propter Christum pugnare, Stephanum doctorem nanciscitur: quisquis certamina martyrum aggressus fuerit, Stephanum imitatur. Stephanus primitiæ propter Christum decertantium, fundamentum propter ipsum morientium. Stephanus plenus fide et fortitudine. Undique munitus armis erat Christi miles, ex utraque parte loricatus erat pius imperator: plenus fide et fortitudine. Sufficiebant, inquit, hæc ad victoriam: poterant hæc tropæum acquirere. Fides enim ac fortitudo et mali auctorem vincebat, et Judæos perterrefaciebat. *Plenus* fide *et fortitudine faciebat signa et prodigia magna in populo*. Miraculorum turbam vir fortissimus edebat, portentorum magnam vim Christi miles operabatur: faciebat signa et prodigia in populo, tum claudis cursum largiens, tum paralyticis sanitatem effundens, ut pontifices ad invidiam concitaret: adeo Christi causa mortem oppetere desiderabat. Tum adversus ipsum hominum impiissimorum evocat pentapolim. *Surrexerunt* enim, inquit, *quidam de synagoga. quæ appellatur Libertinorum, et Cyrenensium, et Alexandrinorum, et eorum qui erant a Cilicia et Asia, disputantes cum Stephano*. O quantam turbam improbitas congregavit! o quantam invidia multitudinem convocavit! Libertinos, Cyrenenses, Alexandrinos, et qui erant a Cilicia et Asia. Infinita, inquit, turba contra unum militem aciem instruxit; innumerabiles copiæ adversus unum fortissimum bellatorem impetum fecerunt; quinque civitatum viri in unum juvenem incurrerunt. O malitiam Judæorum insanabilem! Ex ipso aspectu fortissimum bellatorem terrere voluerunt, ut multitudinis copia nervi debilitarentur. Deinde ordinem adhibent pugnæ sceleratissimi homines, atque initio quæstionum nodos sermonibus nectunt. *Surrexe-*

Act. 6. 9.

ἀνεδείχθη ἐργάτης. Στέφανος δὲ πλήρης
δυνάμεως. Ἐχέτω, φησὶν, ἐν προσηγορίᾳ
στέφανον ὁ Στέφανος· Στέφανος, ὁ ἀμελέτ
γνωρίσας τῷ βίῳ, ὁ ἀδίδακτον μάχην
κόσμῳ. Οὐκ εἶχεν ἐν ἔθει τοῦτο ἡ φύσις
νος κατὰ ἀσωμάτου στρατιᾶς παρετάξατ
στις γὰρ αὐτῷ τοὺς ἀγῶνας κατώρθου
τέλος προετρέπετο παλαίειν. Στέφανος
E στεως καὶ δυνάμεως. Στέφανος, ὁ αἰχμά
χέκακον δείξας, ὁ προαιρέσει γενναίᾳ κα
παια ἐγείρας, ὁ δαίμονας παρασκευάσα
ἀνθρώπους χορεύειν· Στέφανος ὁ πρῶτο
ρων τροπαιοῦχος, ὁ στρατηγὸς τῶν διὰ
18 νιζομένων. Ὃς γὰρ ἂν διὰ Χριστὸν ἄρξη
A Στέφανον εὑρίσκει διδάσκαλον· ὅστις
ἐφάψεται ἀγώνων, Στέφανον μιμεῖται.
ἀκροθίνιον τῶν διὰ Χριστὸν ἀγωνιζομέν
τῶν δι' αὐτὸν ἀποθνησκόντων. Στέφανος
στεως καὶ δυνάμεως. Πανταχόθεν περι
τοῦ Χριστοῦ στρατιώτης, ἑκατέρωθεν ἐτ
εὐσεβὴς πολεμάρχης· πλήρης πίστεως κ
Ἐπήρκεσαν, φησὶ, ταῦτα πρὸς νίκην, ἐξίσ
παρασχεῖν τὸ τρόπαιον. Πίστις γὰρ καὶ
τὸν ἀρχέκακον ἐνίκα, καὶ Ἰουδαίους κατέπ
ρης πίστεως καὶ δυνάμεως ἐποίει σημεῖα
μεγάλα ἐν τῷ λαῷ. Θαυμάτων ὁ ἀριστεὺς
πλήθη, τεραστίων πλῆθος ὁ Χριστοῦ εἰργ
τιώτης· ἐποίει σημεῖα καὶ τέρατα ἐν τῷ λ
μὲν χαριζόμενος δρόμους, παρετοῖς δὲ ὑγ
πων, ἵνα πρὸς φθόνον τοὺς ἀρχιερεῖς διεγ
B ἐπεθύμει διὰ Χριστὸν γεύσασθαι θανάτ
καλεῖται κατ' αὐτοῦ ἀνδρῶν ἀσεβεστάτων·
Ἀνέστησαν γὰρ, φησὶ, τινὲς τῶν ἀπὸ τῆς
τῆς λεγομένης Λιβερτίνων, καὶ Κυρηναίω
ξανδρέων, καὶ τῶν ἀπὸ Κιλικίας καὶ Ἀ
τοῦντες τῷ Στεφάνῳ. Ὢ πόσον ὄχλον ἡ κα
γεν· ὢ πόσον δῆμον ὁ φθόνος [a] συνέτρεψε·
Κυρηναίους, Ἀλεξανδρεῖς, καὶ τοὺς ἀπὸ
Ἀσίας. Ἄπειρος, φησὶν, ὄχλος καθ' ἑνὸς
στρατιώτου· ἄμετρα πλήθη καθ' ἑνὸς ὡ
στέως· πέντε πόλεων ἄνδρες ἐφ' ἕνα κατ
νίαν. Ὢ τῆς ἀνιατρεύτου τῶν Ἰουδαίων
αὐτῆς τῆς θέας ἠθέλησαν τὸν ἀριστέα ἐκ
τῇ ὑπερβολῇ τοῦ πλήθους ὑπεκλυθῇ τὰ
καὶ τάξιν οἱ παμπόνηροι ἐπιτιθέασι τῇ μ
τημάτων τῷ Στεφάνῳ ἐν προοιμίοις πλέ
C Ἀνέστησαν γὰρ, φησὶ, τινὲς ἐκ τῆς συ
λεγομένης Λιβερτίνων, καὶ Κυρηναίων,
δρέων, καὶ τῶν ἀπὸ Κιλικίας καὶ Ἀσίας,
τῷ Στεφάνῳ. Τί, φασὶν, ὦ νεανία,
ὑβρίζεις τὸ θεῖον; τί μεμελετημένοις λ
τὸν ὄχλον; τί θαυμάτων ἀπάτῃ διασκεδά
Ὧδε τῶν ζητημάτων τὸ πέρας· Θεός ἐσ
ρίας τεχθείς; δημιουργὸς ὁ τοῦ τέκτονος
θλεὲμ τούτου κώμη, καὶ τροφὸς ἡ Να
φαντάζῃ τὸν ἐπὶ γῆς τεχθέντα; Θεὸς, ὁ
σπαργανωθεὶς ἐν τῇ φάτνῃ; ὁ ἀποδράσα

[a] Legendum putant Fronto Ducæus et Savil. συνήθροισε.

[b] Reg. ἐξ αὐτῆς τῆς ὄψεως ἐζήτησαν τὸν πλῆξαι, ἐξ αὐτῆς τῆς θέας, etc.

δην; ὁ πρὸς κάθαρσιν λουτρὸν δεξάμενος Ἰορ-
πείνῃ δουλεύσας καὶ δίψῃ; ὁ κόπου αἰσθό-
ὕπνου; ὁ κρατηθεὶς, καὶ μὴ ἰσχύσας διαδρα-
πισθεὶς, καὶ ἑαυτὸν μὴ ἐκδικήσας; ὁ ἀναρ-
D ιαὶ κατελθεῖν μὴ ἰσχύσας; ὁ ἐπάρατον καὶ
ον εὑράμενος τέλος; Τὸν ἐν τάφῳ τεθέντα, ἐν
εἶναι φαντάζῃ; τὸν παραπλήσιον θνητοῖς,
ωὴν εἶναι κηρύττεις; Κατεδέχετο οὖν Θεὸς
θεῖν; οὐκ ἐκέλευσε, καὶ τοὺς ἐπελθόντας ἐνέ-
χὶ προστάττων αἰφνίδιον ἐπῆγε τὸν θάνατον;
αι τοίνυν τῆς πλάνης, ἢ τὸν ἴσον αὐτοῦ δέχου
ἀνατον.

τά τινα λέγοντες ἦσαν συζητοῦντες τῷ Στε-
ἶτα ὁ Στέφανος· οὐ παρ' ὑμῖν φυλάττονται
φητῶν τὰ συγγράμματα; οὐχ ὑμεῖς τὰς τῆς
ἀναπτύσσετε βίβλους; οὐκ ἐλέγετε ἀλλήλοις, E
ἴδαμεν, ὅτι Μωϋσῇ λελάληκεν ὁ Θεὸς, τοῦτον
ἴδαμεν πόθεν ἐστίν; ἡμεῖς τοῦ Μωϋσέως μα-
μεν. Οὐχὶ Μωϋσῆς ἔλεγε· Προφήτην ὑμῖν
ι Κύριος ὁ Θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν ὡς
οῦ ἀκούσεσθε; οὐ προέγραψε πόῤῥωθεν Μι-
Καὶ σὺ, Βηθλεὲμ γῆ Ἰούδα, οὐδαμῶς ἐλαχί-
ν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα· ἐκ σοῦ γὰρ ἐξελεύσε-
μενος; οὐ τῆς ἀπειρογάμου ὁ Ἡσαΐας προ-
ι τὸν τόκον· Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει;
ἐν τῇ φάτνῃ ζώων τὴν παράστασιν ὁ Ἀμ-
προεῖπεν· Ἐν μέσῳ δύο ζώων γνωσθήσῃ; οὐ 19
A γύπτῳ φυγὴν δι' Ἡρώδην εἶπεν ὁ Ἡσαΐας·
ριος ἔρχεται ἐπὶ νεφέλης κούφης εἰς Αἴ-
οὐ τῶν ὑδάτων τοῦ Ἰορδάνου τὸν δρασμὸν ὁ
σεμήνυσεν· Εἴδοσάν σε ὕδατα, ὁ Θεὸς, εἴδο-
ατα, καὶ ἐφοβήθησαν; οὐ τῶν κόπων καὶ πό-
ἔκβασιν ὁ Ἡσαΐας προέγραψεν· Αὐτὸς τὰς
ἡμῶν ἔλαβε, καὶ τὰς νόσους ἐβάστα-
τῶν ἥλων τὴν βίαν Δαυὶδ προεῖπεν ὁ
· Ὤρυξαν χεῖράς μου καὶ πόδας μου;
τῷ ξύλῳ ἀνάρτησιν ὁ Μωϋσῆς προανεκή-
εσθε τὴν ζωὴν ὑμῶν κρεμαμένην ἐπὶ ξύλου;
φὴν τὴν ἐν μνημείῳ ὁ Ἰακὼβ προέγραψεν·
ἐκοιμήθη ὡς λέων; οὐ τὰ τῆς ἀναστάσεως
σεν ὁ Δαυίδ· Ἀνάστα, ὁ Θεὸς, κρῖνον τὴν
ὰ τῆς ἀναλήψεως ὁ αὐτὸς προεῖπεν· Ἀνέβη
ἀλαλαγμῷ; Ἢ δείξατε τοίνυν ἐν ἄλλῳ τινὶ
ρητειῶν τὴν ἔκβασιν, ἢ ὡς Θεῷ τῷ ἐσταυ- B

τῆς προρητῶν.

runt, inquit, *quidam de synagoga, quæ appellatur Libertinorum, et Cyrenensium, et Alexandrinorum, et eorum qui erant a Cilicia et Asia, disputantes cum Stephano*. Quid, inquiunt, adolescens, inconsiderate contumeliis Numen incessis? quid meditatis verbis populo persuades? quid miraculorum fallacia gentem dissipas? Hic terminus quæstionum: Deusne est qui ex Maria natus est? Creator ne est fabri filius? nonne Bethleem castellum istius, et nutrix Nazaret fuit? Deum confingis eum esse, qui in terris partu est editus? qui propter tenuitatem in præsepio fasciis est obvolutus, qui Herodem fugit iratum, qui lavacro Jordanis ad emundationem est usus, qui fami subditus fuit et siti, qui fatigationem sensit et somnum? qui captus est, nec aufugere valuit? qui alapis cæsus est, neque seipsum est ultus? qui suspensus est, nec descendere potuit? qui exsecrandum et ignominiosum finem sortitus est? Eum qui positus est in sepulcro, in cælo esse confingis? qui mortalibus est æqualis, eum mortuorum esse prædicas vitam? Num igitur Deus ista pati sustinuisset? nonne solo mandato suo sese invadentes necasset? nonne imperans subito mortem intulisset? Aut ergo cessa ab hac impostura, aut parem tu quoque mortem excipe.

2. Talia quædam dicebant, dum cum Stephano disputarent. Tum Stephanus: Nonne prophetarum apud vos scripta servantur? nonne vos
libros Veteris Testamenti pervolutatis? nonne in-
vicem dicebatis : *Nos scimus quia Moysi lo-* Joan. 9. 29.
quutus est Deus, hunc autem nescimus unde 28.
sit? nos Moysis discipuli sumus. Nonne Moy-
ses dixit : *Prophetam suscitabit vobis Dominus* Deut. 18.
Deus de fratribus vestris, tamquam me; ipsum 15.
audietis? nonne ante multos annos scripsit Mi-
chæas : *Et tu, Bethleem terra Juda, nequaquam* Mich. 5. 2.
minima es in principibus Juda : ex te enim
exiet dux? nonne partum innuptæ prænuntiavit
Isaias : *Ecce virgo in utero habebit?* nonne adsti- Isai. 7. 14.
tura in præsepio duo animalia prædixit Ambacum:
In medio duorum animalium cognosceris? nonne Habac. 3.
fugam in Ægyptum propter Herodem dixit Isaias : 2.
Ecce Dominus venit super nubem levem in Isai. 19. 1.
Ægyptum? nonne Jordanis aquarum fugam Da- Psal. 76.
vid præsignificavit : *Viderunt te aquæ Deus,* 17.
viderunt te aquæ, et timuerunt? nonne mole-
stiarum et laborum ejus eventum ante scripsit
Isaias : *Ipse peccata nostra accepit, et ægro-* Isai. 53. 4.
tationes portavit? nonne clavorum violentiam Matth. 8.
David propheta prædixit : *Foderunt manus* 17.
meas et pedes meos? nonne suspensionem in li- Psal. 21.
gno Moyses ante prædicavit: Videbitis vitam ve- 17. Deut. 28.
stram pendentem in ligno? nonne sepulturam in 66.
monumento Jacob ante scripsit : Recumbens dor- Gen. 49. 9.
mivit ut leo? nonne resurrectionem David præ-
nuntiavit : *Surge Deus, judica terram?* nonne Psal. 81. 8.
quæ ad ascensionem spectant idem prædixit : et 46. 6.

Ascendit Deus in jubilo? Aut igitur in alio quo-
piam ostendite prophetias esse completas, aut tam-
quam Deum crucifixum adorate. Nam vos quidem,
o stulti, Moysis prophetiam ignorantes, nudum vos
hominem crucifigere putabatis: verum is qui ex
vobis est, vel contra vos potius, vas electionis,
1. *Cor.* 2. 8. Paulus clamat : *Si enim cognovissent, num-
quam Dominum gloriæ crucifixissent*. De ipso
redarguens vos princeps apostolorum dicebat :
Act. 3. 14. 15. *Vos autem sanctum et justum negastis, et pe-
tistis virum homicidam donari vobis : aucto-
rem vero vitæ interfecistis*. Vestram hanc vocem
Isai. 5. 20. cum multo ante novisset Isaias, dicebat : Væ iis
qui dicunt amarum dulce, et dulce amarum. Cum
igitur Stephanus ita dissereret, *Non poterant re-
sistere sapientiæ et Spiritui qui loquebatur*. Re-
cteque dictum est illud, *Resistere*. Nam quia su-
perius dixerat, *Surrexerunt quidam de syna-
goga*, hic dicit, *Non poterant resistere*. Itaque
silentio lingua eorum compressa erat, sua omnes
labia concludebant, sermonum sagittas inhibebant,
verborum arcus compescebant, sub lingua lanceam
improbitatis occultabant. *Non poterant resistere
sapientiæ et Spiritui qui loquebatur*. O res no-
vas et inusitatas! quam recte scripsit Lucas! quam
certo effecit, ut promissa Christi apparerent! Di-
Luc. 21. 15. xit enim Christus : *Dabo vobis os et sapien-
tiam, cui non poterunt resistere omnes adversa-
rii vestri*. Recte igitur inquit : *Non poterant
resistere sapientiæ et Spiritui, qui loquebatur*.
Cui tandem sapientiæ? Christo qui in ipso loque-
batur. Christum autem sapientiam esse, prodeat
1. *Cor*. 1. 24. qui dicit Paulus : Christus Dei virtus, et Dei sa-
pientia. Ipsum autem loqui in iis, qui se gratos
2. *Cor*. 13. 3. præbent, ut scias, alio loco scribens aiebat : *An
experimentum quæritis ejus, qui in me loqui-
tur Christus, qui in vobis non infirmatur, sed
potens est in vobis? Et non poterant resistere
sapientiæ*, hoc est, Christo. Quis enim resistet
ei, et sustinebit? *Et non poterant resistere sa-
pientiæ et Spiritui, qui loquebatur*. Cuinam spi-
ritui? Paracleto, de quo in præcedentibus dicebat :
Stephanus autem plenus fide et fortitudine :
Act. 7. 55. et 6. 11. ac rursus, *Cum autem esset plenus Spiritu san-
cto, intendens in cælum, vidit gloriam Dei*.
Tunc itaque *summiserunt viros, qui dicerent se
audivisse eum dicentem verba blasphemiæ in
Moysen et Deum*. Successit invidiæ falsum te-
stimonium. *Summiserunt viros*. Pecunia menda-
cium coemerunt : Venite, aiebant, o venerabiles
viri, rebus nostris studia vestra subministrate : co-
gitatis nostris operam lingua vestra navet : con-
siliis nostris os vestrum inserviat. Novus enim
Galilæi defensor exortus est : propugnator illius
surrexit ac vindex. Deum in sepulcro jacentem
colit : Creatorem sepulcro conclusum prædicat :

ρωμένῳ προσκυνεῖτε. Ὑμεῖς γὰρ, ὦ ἀ
νώσκοντες τὴν προφητείαν Μωϋσέως,
ἄνθρωπον σταυροῦν· [b] ἀλλ' ὁ ἐξ ὑμῶν
μᾶλλον, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, Παῦ
γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆ
ρωσαν. Περὶ αὐτοῦ ἐλέγχων ὑμᾶς ὁ
ἀποστόλων ἔλεγεν· Ὑμεῖς δὲ τὸν ἅγ
ἠρνήσασθε, καὶ ᾐτήσασθε ἄνδρα φο
ὑμῖν, τὸν δὲ ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς ἀπεκτε
ὑμῶν τὴν φωνὴν πόῤῥωθεν εἰδὼς Ἡσαΐ
τοῖς λέγουσι τὸ πικρὸν γλυκὺ, καὶ τὸ
Οὕτω τοίνυν διαλεγομένου τοῦ Στεφά
ἀντιστῆναι τῇ σοφίᾳ καὶ τῷ Πνεύματι
καλῶς εἴρηται τὸ, Ἀντιστῆναι. Ἐπειδ
C εἶπεν, Ἀνέστησάν τινες τῶν ἐκ τῆς συ
λέγει, Οὐκ ἴσχυον ἀντιστῆναι. Εἰς σιωπ
τὴν γλῶσσαν, συνέκλειον ἅπαντες τὰ
ἀνέστελλον τῶν λόγων τὰ βέλη, ἀπ
ῥημάτων τὰ τόξα, ὑπὸ τὴν γλῶσσαν ἐ
κίας τὸ δόρυ. Οὐκ ἴσχυον ἀντιστῆνα
τῷ Πνεύματι, ᾧ ἐλάλει. Ὦ τῶν καινῶ
πῶς καλῶς συγγράφεται ὁ ἀοίδιμος
τὰς ἐπαγγελίας τοῦ Χριστοῦ εἰς πέρ
γὰρ ὁ Χριστὸς, ὅτι Δώσω ὑμῖν στόμα
οὐ δυνήσονται ἀντιστῆναι πάντες ο
ὑμῖν. Καλῶς οὖν λέγει· Οὐκ ἴσχυον
σοφίᾳ, καὶ τῷ Πνεύματι, ᾧ ἐλάλει.
Τῷ Χριστῷ τῷ ἐν αὐτῷ φθεγγομένῳ.
στὸς σοφία, ἠχέτω Παῦλος λέγων·
δύναμις, καὶ Θεοῦ σοφία. Ὅτι δὲ
D εὐχαριστοῦσι, γράφων ἐν ἄλλοις Ἀ
κιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος
εἰς ὑμᾶς οὐκ ἀσθενεῖ, ἀλλὰ δυνατεῖ ἐν
ἴσχυον ἀντιστῆναι τῇ σοφίᾳ, τουτέστι
Τίς γὰρ ἀντιστήσεται αὐτῷ, καὶ ὑπομ
ἴσχυον ἀντιστῆναι τῇ σοφίᾳ καὶ τῷ Πνε
λει. Ποίῳ πνεύματι; Τῷ Παρακλήτῳ
πρώτοις ἔλεγε· Στέφανος δὲ πλήρης πίσ
νάμεως· καὶ αὖθις, Ὑπάρχων δὲ Πνε
πλήρης, ἀτενίσας εἰς τὸν οὐρανὸν, εἶδ
Τότε οὖν ὑπέβαλον ἄνδρας λέγοντας, ὅ
αὐτοῦ λαλοῦντος ῥήματα βλάσφημα εἰς
τὸν Θεόν. Διεδέξατο ψευδομαρτυρία
Ὑπέβαλον ἄνδρας. [c] Ἀργυρίου ἠγόρασα
E δεῦτε, λέγοντες, ὦ τίμιοι ἄνδρες, τοῖς
ὑμέτερα διακονήσατε· ἐν τοῖς ἡμῶν
ὑμῶν ὑπουργήσειε γλῶσσα· τοῖς ἡμετέρο
σιν ὑπηρετήσειε τὸ ὑμέτερον στόμα.
τις τοῦ Γαλιλαίου ἀνέστη, ὑπέρμαχος
θη καὶ ἀντίμαχος. Θεὸν ἐν τάφῳ κείμ
δημιουργὸν τὸν ἐν τύμβῳ συγκλεισθέν
Τὸν ἐν μνημείῳ τεθέντα ἐν τοῖς οὐρανοῖ
εἶναι· τὸν ὑπὸ στρατιωτῶν ἐμπαιχθέ
στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ φημίζει παραγ
μήτε ἑαυτὸν ἐκδικῆσαι ἰσχύσαντα, κ
γέλλεται τῆς κτίσεως. Ἰωσὴφ ἀπέθε

[b] Hic memoria labitur concionator, ut in Monito pluribus dictum est.

[c] Editi ἀργυρίου, Reg. ἀργυρίοις : et pe
τοῖς ἡμετέροις λόγοις ὑπκείσατε τὰ ὦτα, τοῖ

20 A μνημείῳ, καὶ οὗτος αὐτὸν ἐκ δεξιῶν τοῦ τάζεται ὑπάρχειν. Οἱ μαθηταὶ αὐτὸν ἠρ- ὡς ἀπατεῶνα, καὶ οὗτος λέγει, ὅτι πᾶ- α αὐτῷ ἐξομολογήσεται· ἐκ τοῦ σταυροῦ ;ε καταβῆναι, καὶ δευτέραν αὐτοῦ πα- ,τος ἐκ τῶν οὐρανῶν ἐπαγγέλλεται· οἱ κα- τὸν ἐβλασφήμουν μὴ δυνάμενον μήτε ἑαυ- , μήτε ἐκείνους· καὶ οὗτος τρανότατα κρά- ὑτός ἐστιν ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου. Εἴδετέ ;τον τόλμημα; ἠκούσατε δὲ ὅλως τοιαύτης ιαὶ βλασφημίας ῥήματα; ὑπουργήσατε τοί- ήψει, καὶ ἐπίκοινον παρὰ τῶν νῦν κομίσεσθε τα οἱ ἀπόγονοι τῶν ἐπὶ Ναβουθὲ συκοφαν- ις ἐχρήσαντο λόγοις· ἀκηκόαμεν λαλοῦντος ατα βλάσφημα εἰς Μωϋσῆν, καὶ τὸν Θεόν. B ῦ, φησὶ, τοῦ νομοθέτου ἀπετόλμησε λέγειν· ήγγειλεν ἡμῖν λέγων, Προσέχετε, λαός μου, μου· καὶ οὗτος κράζει, ὅτι Ἰησοῦς ἀλλάξει παρέδωκεν ἡμῖν Μωϋσῆς. Εἰς Μωϋσῆν ἐβλα- τὸν σεβάσμιον παρ' ὅλῳ τῷ ἔθνει, τὸν εἰς ν ὅλην λαβόντα τὴν κτίσιν, τὸν δουλείας λευθερώσαντα τὸ ἔθνος, τὸν ῥάβδῳ τὰ τῆς τειχίσαντα ὕδατα, τὸν βυθίσαντα προσευχῇ ἰγυπτίων στρατεύματα, τὸν ἐν νυκτὶ προσ- ένιον ἀνάψαντα στῦλον, τὸν μεθοδεύσαντα ἀγεώργητον ἄρτον, τὸν ἐξαντλήσαντα τῇ ς ἀγόνου τὰ ῥεῖθρα. Εἰς Μωϋσῆν. Καὶ τί Μωϋσῆν, παρατείνω τὸν λόγον; Καὶ τὸν ; αὐτὸν τὸν οὐρανὸν ἠκόντισε τὰ βέλη· κατ' δημιουργοῦ ἐξέτεινε τὴν γλῶσσαν· νεκρὸν ηρύττει τοῦ κτιστοῦ. Εἰς Μωϋσῆν, καὶ εἰς Συνεκίνησάν τε τὸν λαὸν, καὶ τοὺς πρεσβυ- C ιὶ τοὺς γραμματεῖς· καὶ ἐπιστάντες ἥρπα- ', καὶ ἤγαγον εἰς τὸ συνέδριον. Εἰς ὀργὴν υνεκίνησαν, καὶ ἥρπασαν αὐτόν· ἥρπασαν τὸ πρόβατον, καὶ ἤγαγον εἰς τὸ συνέδριον, σεως ἀνάμεστον καὶ φθόνου· εἰς τὸ συνέ- ἀλλότριον ἀληθείας, καὶ χηρεῦον δικαίου· ν αὐτὸν εἰς τὸ συνέδριον, περὶ οὗ πόρρω- γεν Ἱερεμίας· Οὐκ ἐκάθισα ἐν συνεδρίῳ ταιότητος. Καὶ ἔστησαν μάρτυρας ψευδεῖς ὁ ἄνθρωπος οὗτος οὐ παύεται λαλῶν ῥή- σφημα κατὰ τοῦ τόπου τοῦ ἁγίου, καὶ τοῦ ὸ ἱερὸν, φησὶ, τὸν τόπον τοῦτον οὐκ ἠρυ- υβρίσαι, ὅπου τὰ θεῖα ἀναγινώσκονται ῥή- ν τῶν προφητῶν σαλπίζονται τὰ συγγράμ- α αἱ πλάκες καὶ τὸ οὐράνιον μάννα, ὅπου ἡ ιαὶ ἡ τοῦ Ἀαρὼν ῥάβδος, ὅπου ἀρχιερέων D αὶ πρεσβυτέρων ἀξίωμα, καὶ γραμματέων λὰ παίγνιον ἡγεῖται τὸν τόπον, εὐτελὲς τὸ ραίνεται. Καὶ οὐ μόνον κατὰ τοῦ τόπου ἐτόλ- γξασθαι, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦ νόμου. Σκιὰν εἶναι φαντάζεται· τύπον τὴν Παλαιὰν ἀνα- κηρύττει· μείζονα τὸν Γαλιλαῖον εἶναι λέ- έως, ἰσχυρότερον τὸν ἐκ Μαρίας τοῦ νομο-

eum qui positus est in monumento, in cælis esse confingit: eum cui milites illuserunt, autumat cum militia cælesti versari: eum qui ne seipsum quidem vindicare potuit, creaturæ judicem fore pollicetur. Hujus corpus Joseph in monumento reposuit: et hic eum a dextris Dei sedere confingit: cujus discipuli tamquam deceptorem ipsum negarunt, et hic ait fore ut omnis ei lingua confiteatur: de cruce descendere minime potuit, et hic ejus secundum adventum a cælis pollicetur: ei malefici conviciabantur, quod neque seipsum neque illos salvare posset, et hic contenta voce Salvatorem hunc mundi esse proclamat. An tale facinus umquam vidistis? an vero omnino tantæ dementiæ ac blasphemiæ verba audistis? Vos itaque prætextui operam navate, et celebrem apud eos, qui nunc vivunt, gloriam vobis comparabitis. Tum vero posteri calumniatorum, qui Nabuthem quondam oppresserunt, ejusmodi verbis sunt usi: Audivimus eum loquentem verba blasphemiæ in Moysen et Deum. Adversus ipsum, inquiunt, legislatorem ausus est dicere: denuntiabat ille nobis dicens: *Attendite, popule meus,* Psal. 77. 1.
legem meam: et hic clamat fore, ut traditiones mutet Jesus: quas tradidit nobis Moyses. In Moysen apud universam gentem venerabilem blasphemavit: in eum qui in auxilium sibi creaturam omnem adscivit, qui a gravi servitute gentem liberavit, qui virga maris undas in murum convertit, qui oratione copias Ægyptiorum in profundum demersit, qui oratione cælestem de nocte columnam accendit, qui cælestem panem nullaque agriculturæ ope confectum comparavit, qui virga fluenta ex sterili saxo hausit. *In Moysen.* Quid autem de hoc, *In Moysen,* sermonem protraho? *Et in Deum.* In ipsum cælum tela jacit; adversus ipsum Conditorem linguam extendit: mortuum Deo Creatorique oppositum prædicat. *In Moysen et in Deum. Commoverunt itaque plebem, et* Act. 6. 12.
seniores, et scribas: et concurrentes rapuerunt eum, et adduxerunt in concilium. Populum in iram concitarunt, et eum rapuerunt: ovem rapuerunt feræ, et adduxerunt in concilium hypocrisis atque invidiæ plenum, a veritate alienum, et expers æquitatis: et adduxerunt eum in concilium, de quo Jeremias multo ante clamavit: *Non* Jer. 15. 17.
sedi in concilio ipsorum vanitatis. Et statue- Act. 6. 13.
runt falsos testes dicentes: Homo iste non cessat loqui verba blasphemiæ adversus locum sanctum, et legem. Templum, inquiunt, locum istum non erubuit afficere contumeliis, ubi eloquia divina recitantur, ubi prophetarum scripta buccinantur, ubi tabulæ ac manna cæleste, ubi arca et virga Aaronis, ubi canities pontificum, et dignitas seniorum, honorque scribarum: sed lu-

o Ducæus cum Savilio legendum putat σκέψει. ... vox desumitur ex Psal. 25, v. 5, ubi legitur, ... μετὰ συνεδρίου ματαιότητος. In Jeremia vero 15, 17, sic legitur, οὐκ ἐκάθισα ἐν συνεδρίῳ αὐτῶν παιζόντων.

dibrium existimat locum : templum vile esse pronuntiat. Neque contra locum tantum verba facere, sed et contra legem est ausus. Umbram esse legem fingit : figuram Vetus Testamentum esse audacter prædicat : Galilæum dicit Moyse esse majorem, Mariæ filium legislatore prædicat potentiorem : non seniorum est reveritus dignitatem, non scribarum turbas reformidavit, sed blasphemiam in locum legemque jactavit.

3. Ac verborum ejus specimen istud cognoscite.
Ibid. v. 14. *Audivimus enim eum dicentem, quoniam Jesus Nazarenus destruet locum istum, et mutabit traditiones, quas tradidit nobis Moyses.* Mortuum nobis Herum comminatur, defunctum Dominum nobis denuntiat. Jesus Nazarenus resurget, ac locum istum destruet. Spectris delusus est hic adolescens : celebris templi amœnitatem ignorat : latent eum labores eorum quæ in ipso perfecta sunt. Hanc domum sapientia Salomonis descripsit : cælestem gratiam auxiliatricem habuit sapiens : multas difficultates in hujus operis constructione toleravit : atque octoginta quidem millia lapides in monte cædebant, septuaginta vero millia ligna scindebant, triginta millia lapides adtrahebant, ter mille sexcenti operi præsidebant : liberalem et magnificam in templum manum extendit, ac vix quadraginta et sex annorum spatio potuit opus perficere; et hic dicit fore ut Jesus Nazarenus locum destruat : neque hoc tantum, sed etiam ut mutet traditiones quas tradidit nobis Moses. Fore ait ut sanctissimum ab illo sabbatum destruatur : circumcisionem legis eversum iri a Nazareno pronuntiavit : neomenias nostras ut viles rejiciendas affirmat : jucunditatem festi tabernaculorum Mariæ filium non admittere prædicat : minime accepta Deo sacrificia nostra esse confingit : aspersiones et solitas purgationes mortuum evertisse declarat. Quis porro exitum Nazareni non novit? ecquando autem mortuus viventes potest ulcisci? Isaias sectus est, nec uspiam qui exigeret pœnas, comparuit : Jeremias suffocatus est, et se non potuit vindicare : lapidibus e medio sublatus est Nabuthes, nec uspiam ultor istius exoritur : Zacharias mactatus est, et ad hunc usque diem impuniti permanemus; et Nazareni defuncti vindex iste consurgit. Mortuum nobis tamquam judicem comminatur : tamquam disceptatorem eum, qui sepulcro conditus est, seductor annuntiat. Postea vero cum isti sic falsas accusationes proferrent, intuentes eum omnes, qui sedebant in consilio, truculentos in eum oculos defigentes, ira repleta supercilia in eum vibrantes, ipso aspectu perterrefacere athletam conantes, in improbitate sua prophetici
il. 36. cum oraculum adimplentes : *Considerat peccator justum, et quærit mortificare eum : Intuen-*
6. 15 *tes in eum omnes, viderunt faciem ejus tamquam faciem angeli.* Gaudium quippe martyrii subeundi ante ex ore prosiliens, efficiebat ut

θέτου κηρύττει· οὐκ ἠρυθρίασε τῶν π
ἀξίαν, οὐκ ἐδειλάνθη τῶν γραμματέων
ἐβλασφήμησε κατὰ τοῦ τόπου καὶ τοῦ

Καὶ μάθετε αὐτοῦ τῶν λόγων τὴν π
μεν γὰρ αὐτοῦ λέγοντος, ὅτι Ἰησοῦς ὁ
ταλύσει τὸν τόπον τοῦτον, καὶ ἀλλάξει
ρέδωκεν ἡμῖν Μωϋσῆς. Νεκρὸν ἡμ
Δεσπότην, τεθνεῶτα ἡμῖν ἐπαγγέλλετ
E σοῦς ὁ Ναζωραῖος ἀναστήσεται, καὶ
τόπον τοῦτον. Ἐφαντάσθη, φησίν,
ἠγνόησε τοῦ περιβοήτου ναοῦ τὴν τέ
αὐτὸν τῶν ἐν αὐτῷ τελεσθέντων οἱ π
μῶντος σοφία τοῦτον διέγραψε τὸν οἶ
ἔσχεν ὁ σοφὸς τὴν ἄνωθεν χάριν· πολ
τῇ κτίσει ὑπέμεινε τοῦ ἔργου· καὶ ὀγδο
λιάδες ἐλατόμουν ἐν τῷ ὄρει· ἑβδομήκ
δες ἐξέτεμνον τὸ ξύλον· τριάκοντα χ
κόμιζον τὸν λίθον· τρισχίλιοι ἐξακ
21 τουν τῷ ἔργῳ· φιλότιμον χεῖρα τ
A ἔτεινε, καὶ ἐν τεσσαράκοντα καὶ ἓξ ἔτεσι
κατασκευάσαι τὸ ἔργον· καὶ οὗτος λέγει
Ναζωραῖος καταλύσει τὸν τόπον [τοῦτο
νον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἀλλάξει τὰ ἔθη
ἡμῖν Μωϋσῆς. Τὸ πανάγιον σάββατο
καταλυθήσεσθαι λέγει· τὴν ἔννομον
τοῦ Ναζωραίου ἀνατραπήσεσθαι ἀπεφή
μηνίας ἡμῶν ὡς εὐτελεῖς παραγράφεσθ
σκηνοπηγιῶν τὴν τέρψιν τὸν ἐκ Μαρ
χεσθαι κηρύττει· τὰς θυσίας ἡμῶν
παρὰ τῷ Θεῷ εἶναι φαντάζεται· τοὺς ῥ
τὰ συνήθη καθάρσια τὸν θανόντα ἀνατρ
νεται. Τίς τοιγαροῦν οὐκ οἶδε τοῦ Ναζω
λος; πότε δὲ θνητὸς τοὺς ζῶντας ἀμύνα
Ἡσαΐας ἐπρίσθη, καὶ οὐδαμοῦ ὁ τὰς δί
των· Ἱερεμίας ἐπνίγη, καὶ ἐπεξελθεῖν
B ὁ Ναβουθὲ λίθοις ἀνῃρέθη, καὶ οὐδαμ
τούτου· Ζαχαρίας ἐσφάγη, καὶ μένομεν
ἀνέγκλητοι· καὶ τοῦ Ναζωραίου θανόντ
ἵσταται οὗτος. ὡς κριτὴν ἡμῖν τὸν νεκ
λεῖται· Ὡς δικαστὴν τὸν ἐν τύμβῳ κ
πλανώμενος. Εἶτα τούτων οὕτω ψευδῆ
των, ἀτενίσαντες εἰς αὐτὸν πάντες οἱ κα
τῷ συνεδρίῳ, βλοσυρὸν ὄμμα κατ' αὐτοῦ ἐ
ὀφρύας ὀργῇ μεμεστωμένας κατ' αὐτοῦ ἀ
ἐξ αὐτῆς τῆς θέας βουλόμενοι ἐκπλῆξαι
στὴν, ἐν τῇ ἑαυτῶν κακίᾳ τὸ προφητικὸν
λόγιον· Κατανοεῖ ὁ ἁμαρτωλὸς τὸν δίκαιο
τοῦ θανατῶσαι αὐτόν. Ἀτενίσαντες εἰς α
εἶδον τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡσεὶ πρόσωπ
Ἡ γὰρ περὶ τὸ μαρτύριον χαρὰ προεκπ
ὄψεως, ἀγγελικὰς τῷ νεανίᾳ περιήστραπ
Καὶ διὰ τί τὸ πρόσωπον ἀγγέλου; Ἵνα

[a] Morel. οὐ διαδέχεσθαι. In Reg. et Savil. οὐ deest.

C angelicæ gratiæ ex adolescente splendor emicaret.
Quare vero faciem angeli? Ut adimpleretur sermo
Christi quem dixerat: *In resurrectione neque du-* Matth. 22.
cunt uxores, neque nubunt, sed sunt sicut ange- 30.
li in cælis. Ita refulserunt Moyses et Elias, dum Matth. 17.
in monte cum Jesu loquerentur, sic ut discipuli, 6.
cum eos vidissent, in faciem ceciderint: ita fu- Ibid. 13. 43.
turum est ut justi omnes in regno Patris effulgeant.
Viderunt faciem ejus sicut faciem angeli. Di- Act. 6. 15.
xit autem princeps sacerdotum: *Si hæc ita se*
habent? O plenum hypocrisis sermonem! o verba
fraude invidiaque velata! *Si hæc ita se habent?* Ibid. 7. 1.
Ausus es, inquit, o homo, ignominia legislatorem
Moysen afficere? num alium quemdam deum Deo
tamquam in acie opposuisti? num adversus locum
sanctissimum es impudenter loquutus? num ex
Deo datam legem irritam esse imaginatus es? num
ea quæ Moysis sunt, Nazarenum immutaturum
D censuisti? Magnorum tibi malorum auctor es fa-
ctus. Tum ad hæc protomartyr: *Viri fratres et* Ibid. v. 2.
patres, audite. Omni ætati interim, inquit, honor
cuique conveniens deferatur. *Viri fratres et pa-*
tres, audite. Audite, non dico Credite: novi si-
quidem vestræ mentis incredulitatem; sed, *Au-*
dite. Deus gloriæ apparuit patri nostro Abra-
hæ cum esset in Mesopotamia. Non in Jerusalem,
non in illo celebri templo, sed, *In Mesopotamia*,
ubi deditus idololatriæ locus erat, ubi regio im-
piorum cœtibus opprimebatur: in Mesopotamia,
ubi sculptilibus cultus exhibebatur, ubi sanctissi-
E mum Dei nomen lignis ac lapidibus indebatur, il-
lic apparuit ei. Sciebat enim inter spinas rosas
nasci, et in medio zizaniorum genuinum triticum
germinare: quemadmodum ille multarum palma-
rum victor Jobus in luxuriosa regione Ausitide
tamquam rosa inter spinas apparuit, tamquam li-
lium inter tribulos, tamquam lampas in tenebris
22 ignorantiæ, virtutibus relucebat, et tamquam tur-
A ris in expugnationis cunctis supernis virtutibus
insignis ac notus erat, a terra in cælum præclara
facinora adaugens, a profundo in sublime justitiæ
fructus emittens: unde fructum eorum Deus odo-
ratus, sicut et illum Noe post diluvium (*Odora-* Gen. 8. 21.
tus enim *est Dominus odorem suavitatis*), fa-
mulo suo testimonium dicebat: Ecce homo justus, Job. 1. 1.
verax, colens Deum, abstinens ab omni malo, qui
ante legem ea quæ sunt legis adimplet: cum enim
habeat insitam natura legem, scripta non indiget:
nota enim Deo sunt a sæculo omnia opera ejus.
Deinde ad Abraham dicit: *Exi de terra tua, et* Gen. 12. 1.
de cognatione tua, et veni in terram, quam
monstravero tibi. Exi de terra tua. Cur, inquit,
regio, cui multi sunt dii, gentium detinet patrem?
cur idololatriæ dedita patria progenitorem deti-
B net gentis? *Exi de terra tua, et de cognatione*

• [Savil. conj. αὐτοῦ.]
• Sic Reg. Editi περιεσάλευσεν.

tua. Difficilia sunt, si conditionem humanam spectes, quæ patriarchæ imperantur. Patriam, inquit, derelinque : totum genus dimitte : terræ in qua natus es, renuntia : a patre et matre sejungere. Verum nihil horum patriarcham perturbavit : non secum ipse tamquam mortalis reputavit, Incerta, inquiens, mihi, qui apparuit, promittit : instabilia iste pollicetur. Ergone quæ sunt in manibus, derelinquam, et invisibilia consectabor? quæ ante pedes sunt, dimittam, et quæ incerta sunt, appetam? At nihil horum pater gentium cogitabat : sed jussus separationi est assensus : mandata accipiebat, et incerta quærere desiderabat : siquidem fides hanc in ipso cupiditatem accendebat. Nam cum ea, quæ promissa erant, perfecte intelligeret, vehementius, excessum e patria accelerabat. *Exi* enim, inquit, *de terra tua*. Ex femoribus tuis, ex te secundum carnem sum nasciturus. Nihil itaque tibi polliceor: solum enim sufficit, ut meus pater appelleris.
Matth. 1. 1. *Liber generationis Jesu Christi filii David, filii Abraham*. Deinde postquam ea quæ Abrahæ acciderunt, narravit, una scilicet audita Dei voce paruisse, illum vocanti, servitutem seminis ejus prædixisse, ac fore ut quadringentis annis in Ægypto servirent, et ex illa necessitate Dei dextera liberarentur; illique circumcisionis testamentum dedisse, subjicit deinde mirabilem Isaac partum, fuisseque ab ipso, prout imperatum erat, octavo die circumcisum. Commemorat præterea Jacob etiam generationem ex Isaac, et duodecim patriarcharum Jacob parentem esse factum. Commemorat et germanorum invidiam adversus Joseph, utque fuerit a fratribus venditus in Ægypto, et invenerit gratiam et sapientiam apud regem Ægypti, ac post servitutem dominus sapiensque sit factus. Commemorat etiam per universum pene orbem terrarum exortam esse famem, Chanaan propter inopiam cibariorum sua carissima pignora tradidisse, cum gloria seipsum Joseph germanis suis manifestasse, patriarcham Jacob in Ægyptum Joseph accersivisse, in septuaginta quinque animabus illuc Jacob descendisse, multiplicatum esse in immensum Israël in Ægypto, et alterum regem surrexisse, qui Joseph non noverat, eumque circumvenientem Israëlis gentem afflixisse, ac masculos infantes expositos Nilo flumini tradidisse. Narrat autem Moysis quoque legislatoris ortum, utque fuerit a parentibus inclusus theca et projectus, utque sustulerit eum filia regis Pharaonis, utque omni Ægyptiorum sapientia fuerit eruditus, ac potens in verbis et operibus factus sit, utque post annum quadragesimum ad visitandam gentem ascenderit, et ut Israëlitam injuriam patientem viderit, Ægyptiumque sit ultus, utque litigantibus Israëlitis consuaserit amicitiam copulare, utque eum contumelia affecerit gentilis

σατο καθ' ἑαυτὸν, οἷά γε θνητὸς, ἄδηλά μοι, φησὶν, ὁ ὀφθεὶς ὑπισχνεῖται· ἀβέβαια ἐπαγγέλλεται οὗτος. Καταλίπω τοίνυν τὰ ἐν χερσὶ, καὶ τὰ ἀόρατα μεταδιώξω; ἀφιῶ τὰ ἐν ποσὶ, καὶ τὰ ἄδηλα ποθήσω; Ἀλλ' οὐδὲν τούτων ὁ πατὴρ τῶν ἐθνῶν ἐλογίσατο· ἀλλὰ προσετάγη, καὶ τῷ χωρισμῷ συνετίθετο· ἐντολὰς ἐλάμβανε, καὶ τὰ ἄδηλα ζητεῖν ἐπεπόθει. Πίστις γὰρ αὐτῷ τοῦτον ἀνέκαιε τὸν ἔρωτα. Τὰ γὰρ ἐπαγγελλόμενα τελείως κατανοήσας, πλέον πρὸς τὴν ἔξοδον τῆς πατρίδος ἐσπούδαζεν. Ἔξελθε γὰρ, φησὶν, ἐκ τῆς γῆς σου. Ἐκ τῶν μηρῶν σου μέλλω, ἐκ σοῦ κατὰ σάρκα γεννᾶσθαι. Οὐδέν σοι τοιγαροῦν ὑπισχνοῦμαι· ἀρκεῖ σοι γὰρ μόνον, ἵνα πατήρ μου χρηματίσῃς. Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Δαυὶδ, υἱοῦ Ἀβραάμ. Εἶτα τὰ κατὰ τὸν Ἀβραὰμ διηγησάμενος, ὅτι μιᾷ
C φωνῇ Θεοῦ ὑπήκουσε καλοῦντος, ὅτι προεῖπε τὴν τοῦ σπέρματος αὐτοῦ δουλείαν, καὶ ὅτι τετρακοσιοστὸν ἐν Αἰγύπτῳ δουλεύσουσιν ἔτος, καὶ ὅτι τῇ δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ λυτρωθῶσι τῆς ἀνάγκης, καὶ ὅτι ἔδωκεν αὐτῷ περιτομῆς διαθήκην, λέγει λοιπὸν τὸν τοῦ Ἰσαὰκ παράδοξον τόκον, καὶ ὅτι τῇ ὀγδόῃ αὐτὸν περιέτεμε, καθὼς προσετάχθη. Ἔτι λέγει καὶ τὴν τοῦ Ἰακὼβ ἐκ τοῦ Ἰσαὰκ γένεσιν, καὶ ὅτι ὁ Ἰακὼβ δώδεκα πατριαρχῶν πατὴρ ἀνεδείχθη. Λέγει καὶ τὸν φθόνον πρὸς τοῦ Ἰωσὴφ τῶν συγγενῶν, καὶ τὴν πρᾶσιν αὐτοῦ τὴν ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ ὅτι εὗρε χάριν καὶ σοφίαν παρὰ τῷ βασιλεῖ τῆς Αἰγύπτου, καὶ ὅτι μετὰ τὴν δουλείαν κύριος καὶ σοφὸς ἀνεδείχθη. Λέγει καὶ, ὅτι λιμὸς καθ' ὅλου, ὡς εἰπεῖν, ἀνεδείχθη τοῦ κόσμου, καὶ ὅτι Χαναὰν τῇ ἀπορίᾳ τῶν βρωμάτων τὰ οἰκεῖα φίλτατα προέδωκε...
D δου, καὶ ὅτι ἐν δόξῃ ἐνεφάνισεν ἑαυτὸν Ἰωσὴφ τοῖς ἰδίοις συγγενέσι, καὶ ὅτι μετεκαλέσατο Ἰωσὴφ ἐν Αἰγύπτῳ Ἰακὼβ τὸν πατριάρχην, καὶ ὅτι ἐν ἑβδομήκοντα πέντε ψυχαῖς ὁ Ἰακὼβ ἐκεῖσε κατῆλθε, καὶ ὅτι ἐπληθύνθη Ἰσραὴλ εἰς ἄμετρον ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ ὅτι ἕτερος ἀνέστη βασιλεὺς, τὸν Ἰωσὴφ ἀγνοήσας, καὶ ὅτι κατασοφισάμενος τὸ τοῦ Ἰσραὴλ ἐκάκωσεν ἔθνος, καὶ ὅτι τὰ ἄῤῥενα βρέφη ἔκδοτα παρέπεμπε τῷ Νείλῳ ποταμῷ. Λέγει δὲ καὶ τὴν γένεσιν Μωϋσέως τοῦ νομοθέτου, καὶ ὅτι παρὰ τῶν γονέων ἐν τῇ θήκῃ ἐῤῥίφη, καὶ ὅτι ἀνείλετο αὐτὸν ἡ θυγάτηρ Φαραὼ τοῦ βασιλέως, καὶ ὅτι πάσῃ τῇ τῶν Αἰγυπτίων ἐπαιδεύθη σοφίᾳ, καὶ ὅτι δυνατὸς ἐν λόγοις ἐδείχθη
E καὶ ἔργοις, καὶ ὅτι μετὰ τὸ τεσσαρακοστὸν ἔτος ἀνῆλθεν εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ ἔθνους, καὶ ὅτι εἶδεν Ἰσραηλίτην ἀδικούμενον, καὶ ἠμύνατο τὸν Αἰγύπτιον, καὶ ὅτι μαχομένοις Ἰσραηλίταις συνεβούλευσε φιλιάσαι, καὶ ὅτι ὑβρίσθη παρὰ ὁμοέθνους, ὡς ἐργασάμενος φόνον, καὶ ὅτι ἔφυγεν εἰς γῆν Μαδιὰν διὰ τοῦτον τὸν λόγον, καὶ ὅτι ἐκεῖ δύο υἱῶν πατὴρ ἀνεδείχθη, καὶ ὅτι ἄγγελος αὐτῷ ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ ὤφθη, καὶ ὅτι εἶδε πυρὸς καὶ βάτου ἄμαχον φιλίαν, καὶ ὅτι φωνῆς οὐρανόθεν ἐπήκουσε θείας, καὶ ὅτι σύντρομος ἐγένετο μὴ [b] τολμῶν κατανοῆσαι τὸ θαῦμα, καὶ ὅτι ἐκε-
23 λεύσθη τῶν οἰκείων ποδῶν λῦσαι τὸ ὑπόδημα, καὶ ὅτι
A τὸν τόπον ἐν ᾧ ἔστη, γῆν ἤκουσεν ἁγίαν, καὶ ὅτι μετὰ σημείων τὸν λαὸν ἐξήγαγεν ἐξ Αἰγύπτου, καὶ ὅτι διὰ

[b] Reg. μὴ κατανοῶν τολμῆσαι, errore manifesto.

ipsius, quasi cædem patrasset, utque propter hoc verbum in terram Madian fugerit, ibique duum liberorum pater sit factus, utque angelus ipsi in monte Sina apparuerit, et ignis ac rubi pacificam viderit amicitiam, vocemque divinam de cælo lapsam exaudierit, quodque tremefactus non ausus fuerit considerare miraculum, et jussus fuerit pedum suorum solvere calceamentum, ac locum in quo erat, terram esse sanctam audiverit, quod cum signis eduxerit populum ex Ægypto, et per mare Rubrum quasi per aridam Israëlis copias imperator traduxerit. Commemorat autem et iniquorum idololatriam in monte, cum illi maris viatores numen vitulo assimilarunt, et ab Ægyptiis reportatas victorias idolo acceptas
B retulerunt. Commemorat ipsis et captivitatem gentis in Babylone, utque acceptus Deo fuerit David, quoniam invenit gratiam ante Deum, et Christi pater est nuncupatus. Commemorat et ædificatam domum a Salomone, Deumque in locis manufactis non diversari. Postquam igitur patrum historias ita percurrit, Spiritu sancto sibi in auxilium ascito, probris eos increpare deinceps aggreditur, aitque : Duri cervice, inflexibiles atque indomiti : nam quæ tandem ærumna collum vestrum inflexit : quæ calamitas vestram cervicem inclinavit? nonne Pharaoni quadringentos annos in Ægypto servistis? nonne octo vos annos Chusarsat, rex Syriæ, sub ditionem suam subjunxit? nonne octodecim annis subditi Moabitarum regno fuistis?
C nonne rursus annos viginti Chananæorum servitutis jugum tulistis? nonne iterum septem annis Madianitis paruistis? nonne rursus octodecim annis subacti ab Ammonitis fuistis? nonne Philistim annis quadraginta dicto audientes fuistis? nonne septuaginta Babyloniorum servitio mancipati fuistis? nonne Salmanazar ad incolendos montes vos transtulit Chaldæorum? neque vestras umquam mentes ulla calamitas immutavit? Duri cervice, quos Ægypti cophinus non edomuit, quos palearum onus non emolliit, quos conficiendorum laterum violenta necessitas non inflexit. Tum vero, auditis vocibus istis, *Ejicientes eum extra civitatem lapidabant*. Ubi Regem crucifixerant, ibi Act. 7. 57.
D lapidibus militem feriunt. *Et ejicientes eum extra civitatem lapidabant*. At enim post lapidum etiam jactus athleta victoriam exspectabat, et ejusmodi vocibus Creatorem compellabat : *Domine Jesu, suscipe spiritum meum*. Domine Jesu, qui de sententia Patris passionem subiisti, qui Parentis consilio mortem sustinuisti, suscipe spiritum meum. Separa deinceps a corpore animam, incorpoream illam hinc transfer, suscipe spiritum meum omnigenis virtutibus redimitum, suscipe spiritum meum : *Cursum etenim consummavi, fidem servavi:* propterea obsecro, suscipe spiritum meum. Quamdiu enim hoc sum mortali corpore circumseptus, pertimesco : quamdiu terrenam
E hanc gesto carnem, reformido, ne post labores fructus amittam : vereor admodum, ne post lu-

Ibid. v. 58.

2. Tim. 4. 7.

ım corona privatus remaneam, ne præmia post ones amittam. *Suscipe* igitur *spiritum meum.* ıgeat deinceps diabolus, ut qui victoriam amirit : lamentetur auctor malorum, ut qui contra ortalem superior non evaserit : ingemiscant inrporei, quoniam qui in corpore sunt, pasınes irrident. *Suscipe spiritum meum. Positis ıtem genibus, clamavit voce magna : Doine, ne statuas illis hoc peccatum.* Atque, ut m intelligas cum affectu precari, non perfunctoprecatur stans et inclinatus, sed positis genis, dixit cum compunctione ac dolore, cum multa mpassione et affectu : *Domine, ne statuas illis ›c peccatum. Et cum hoc dixisset, obdormit.* Somnus enim justis est mors, et requies saentibus obitus. Idcirco namque somnus mors t, ut tamquam ex sopore quodam in resurreione expergefacti, bonis æternis perfruantur : ıorum bonorum utinam participes fiamus nos nnes, gratia et intercessione Christi, per quem oria Patri in Spiritu sancto paracleto, sicut a incipio, nunc et semper, et in sæcula sæculom. Amen.

τινὸς ἐν τῇ ἀναστάσει διεγερθέντες, τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἀπολαύσωσιν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς μεταλαβεῖν, χάριτι καὶ μεσιτείᾳ τοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ δόξα τῷ Πατρὶ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ τῷ παρακλήτῳ, ὡς ἀπ' ἀρχῆς, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

MONITUM

AD ORATIONEM IN ILLUD,

SUFFICIT TIBI GRATIA MEA, ETC.

Hanc ut et alias multas Chrysostomo nostro adscriptas orationes, Severiano adjudicat nuperus quiını. Sed etsi hic quisquis sit scriptor ferream, ut Severianus, eloquentiam præ se ferat, est tamen veriano longe nugacior, et oratio tam inepta, ut meo judicio indigna sit quæ legatur. Quamobrem non ıe fastidio interpretationem novam Latinam paravi, quia illa, quæ Jacobo Beurero auctore circumferıtur, paraphrasim sapiebat.

ı *illud :* Sufficit tibi gratia mea : virtus enim mea in infirmitate perficitur.

A Εἰς τὸ, Ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου· ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται.

1. Cum Deus hunc mundum tanto, tam connno ordine ab initio creavit, miracula miraculis ldidit, non legi naturæ serviens, sed vi potestaı suæ omnia efformans. Verbi gratia : *In prinpio fecit Deus cælum et terram.* Vides ordiım et consequentiam ? Primo tectum, deinde ıvimentum. Nam, ut dixi, non legi naturæ, ın arti subditus erat, sed ex potestate operaba-

Ὅτε τὸν παναρμόνιον τουτονὶ κόσμον ἐξ ἀρχῆς ἔπλαττεν ὁ Θεὸς, θαύματα ἐπὶ θαύμασιν εἰργάσατο, οὐ νόμῳ φύσεως δουλεύων, ἀλλ' ἐξουσίᾳ δυνάμεως πάντα [a] τεκταινόμενος. Οἷόν τι λέγω· Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Εἶδες τάξιν καὶ ἀκολουθίαν; Πρότερον τὸν ὄροφον, καὶ τότε τὸ ἔδαφος. Ὅπερ γὰρ εἶπον, οὐ νόμῳ φύσεως ἐδούλευεν, οὐδὲ τάξει τέχνης, ἀλλ' ἐξουσίᾳ δυνάμεως. Εἰστήκ[illegible]

[a] Savil. in marg. τεμνόμενος.

ὶ τὸ ἔδαφος οὐκ ἐφαίνετο· ἡ γὰρ δύναμις
μένου πάντα διεκράτει. Ἐρώτησον τὸν B
ἰπέ μοι, πῶς ἡ στέγη ἐγένετο, καὶ τὸ
ὑπέκειτο; εἰπέ μοι τὸν λογισμὸν, εἰπέ μοι
Ἀλλὰ σιγᾷς, καὶ πίστει σεαυτῷ παρα-
κς ἄξιος εἶ συγγνώμης, τὰ μὲν κοσμικὰ
τῇ πίστει σεαυτῷ παραχωρῶν, τὰ δὲ θεῖα
ια περιεργαζόμενος καὶ πολυπραγμονῶν;
ὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· ἐποίησε τὴν γῆν
ὕδατα αὐτῇ ὑπέθηκεν. Εἶδες θεμέλιον τοῦ
τος; Ἄνωθεν γῆ, καὶ κάτωθεν ὕδατα. Καί-
κοδόμοι ἑτέρως ἐργάζονται, ἐξαντλοῦσι τὰ
τότε τὸν θεμέλιον καταβάλλονται. Ὁ δὲ
τῶν ὑδάτων ἔθηκε τὸν θεμέλιον, ἵνα μὴ
τοῦ θεμελίου, ἀλλὰ τὴν ἐξουσίαν τοῦ
θαυμάσῃς. Ἀλλ', ὅπερ ἔλεγον, προσ-
ἀκριβείας· φιλοσόφων γὰρ ἅπτομαι λό- C
ἡ τὸν παναρμόνιον τουτονὶ κόσμον εἰργά-
ν ἄλλα πάντα ἀπὸ μοναδικῆς ἐποίησεν
ἀσαφὴς ᾖ ὁ λόγος, ποιήσω αὐτὸν σαφέ-
προσέχητε. Τὰ μὲν ἄλλα πάντα ἀπὸ μο-
ίησεν οὐσίας, τὰ ἄνω καὶ τὰ κάτω (καὶ
ἐκεῖνος, καὶ κόσμος οὗτος· δύο οὗτοι
λ' ἕκαστος τῶν γενομένων, ἀπὸ μοναδικῆς
. Οἷόν τι λέγω· τὰ ἄνω πάντα ἀσώματα,
ντα σώματα, τὰ ἄνω νοερὰ, τὰ κάτω αἰ-
ἄνω ἀόρατα, τὰ κάτω ὁρατά. Πάντα σώ-
τω, καὶ οὐρανὸς, καὶ ἥλιος, καὶ σελήνη,
θάλαττα, καὶ δένδρα καὶ φυτὰ, καὶ βόες,
κ, καὶ ἵπποι· πάντα ὁρώμενα, πάντα
ἔντα σώματα, πάντα ἁφῇ ὑποβαλλόμενα,
ώμενα. Τὰ ἄνω πάντα ἀόρατα, νοερὰ, D
ρχάγγελοι, θρόνοι, κυριότητες, ἀρχαὶ,
νάμεις, τὰ Χερουβὶμ, τὰ Σεραφίμ. Οὔτε
, οὔτε ταῦτα ἀόρατα· οὔτε ἐκεῖνα σώ-
ταῦτα ἀσώματα, ἀλλὰ καὶ ταῦτα σώ- 25
ἐκεῖνα ἀσώματα· πάντα ἐκ μοναδικῆς A
ας, καὶ τὰ κάτω, καὶ τὰ ἄνω· καὶ τὰ
μάτων, τὰ δὲ ἐξ ἀσωμάτων, τὰ μὲν σώ-
ἀσώματα. Μόνος ὁ ἄνθρωπος ἐκ διπλῆς
ας, τῆς μὲν βελτίονος, τῆς δὲ χείρονος,
ὶ σώματος· ἡ μὲν γάρ ἐστιν ἀόρατος καὶ
υχή· τὸ δὲ σῶμα αἰσθητὸν καὶ ὁρατόν.
νεκεν οἱ μὲν δύο κόσμοι οὗτοι ἀπὸ μοναδι-
το οὐσίας, καὶ οὔτε ἄνω σώματα, οὔτε
ατα· ἄνθρωπος δὲ μόνος ἀπὸ ἀσωμάτου καὶ
νέστηκεν; Ἀκούσατε τὴν αἰτίαν, καὶ μά-
γαζομένου τὴν σοφίαν. Ἐπειδὴ γὰρ δύο
οὗτοι τῇ οὐσίᾳ διεστηκότες, ὁ μὲν ἀσώ-
ἐνσώματος· ὁ μὲν ἀόρατος, ὁ δὲ ὁρατός·
; ὁ ἄνω, ὁ δὲ αἰσθητὸς ὁ κάτω· ἵνα μὴ ἡ
ἔργων διαφόρους δημιουργοὺς εἰσαγάγῃ,
ται, ὅτι ἄλλος τὰ ἄνω ἐποίησε, καὶ ἄλλος
πλοῦν ζῶον ἐν τῷ κόσμῳ ἔθηκεν ἀνακη-
τῶν ἄνω καὶ τῶν κάτω τὴν δημιουργίαν. B
μος ἄνθρωπος, καὶ τῶν ἄνω τὸ συγγενὲς
χὴν, καὶ τῶν κάτω τὸ σῶμα, σύνδεσμός

tur. Stabat tectum, et solum non apparebat : nam Opificis potestas totum continebat. Hæreticum interroga : Dic, quæso, mihi, quomodo tectum factum est, et solum non subjectum fuit? rationem mihi explica, dic modum. Sed siles, et ad fidem te recipis. Qua dignus es venia, dum circa mundana et terrena ad fidem te recipis, et divina cælestiaque curiose ac temere scrutaris? Fecit cælum et terram : fecit terram solum, et aquas subdidit. Vidisti fundamentum ædificii? Superior terra, inferiores aquæ. Atqui secus architecti faciunt : aquas exhauriunt, et tunc fundamentum jaciunt. Deus vero aquis fundamentum superposuit, ut ne fundamenti vim, sed Opificis potestatem mireris. Sed, ut dicebam, diligenter auscultate; nam philosophice loqui aggredior. Cum hunc mundum tam concinno ordine formatum fabricatus est, alia quidem omnia ex una substantia fecit. Quod si obscurus sermo sit, clariorem illum reddam, si attendatis. Alia quidem omnia ex una substantia fecit, tam quæ sursum, quam quæ deorsum sunt (nam et ille mundus, et hic mundus est); sed singula opera ex una substantia erant. Verbi causa : superna omnia incorporea, inferna omnia corpora sunt; superna intelligibilia, inferna sensibilia; superna invisibilia, inferna visibilia. Quæ inferna sunt, omnia sunt corpora, cælum, sol, luna, terra, mare, arbores, plantæ, boves, oves, equi : omnia visibilia et sensibilia; omnia tactui et aspectui subjiciuntur. Superna omnia invisibilia sunt et intelligibilia, angeli, archangeli, throni, dominationes, principatus, potestates, virtutes, Cherubim et Seraphim. Neque illa visibilia, neque hæc invisibilia sunt; neque illa corpora, neque hæc incorporea : sed et hæc corpora, et illa incorporea sunt; omnia ex una substantia formata, et quæ deorsum, et quæ sursum sunt; alia quidem ex corporibus, alia ex incorporeis; alia corpora, alia incorporea. Solus homo ex duplici substantia factus est; alia præstantiore, alia deteriore, ex anima et corpore : illa enim, anima scilicet, est invisibilis et spiritualis; corpus vero sensibile et visibile est. Cur ergo hi duo mundi ex una substantia sunt facti, neque sursum corpora, neque deorsum incorporea sunt; solus autem homo ex incorporeo et ex corpore constat? Audite causam, et discite Opificis sapientiam. Quia enim duo mundi erant substantia distincti; alius incorporeus, alius corporeus, alius visibilis, alius invisibilis; alius spiritualis, nempe superior, alius sensibilis, inferior : ne diversitas operum diversos induceret opifices, et ne diceretur alium superna, alium inferna fecisse, animal duplex in mundo posuit, quod et superiorum et inferiorum creationem prædicaret. Duplex mundus est homo, qui superioribus affinem habet animam, et inferioribus corpus. Ligamen quod-

m videtur cum Savilio ἦν οὐσίας.

piam et pons est, qui unum habet Creatorem, superiorum et inferiorum opificem : ac quemadmodum virgo, in medio corpore anima implexa est. Quia ergo duplex est substantia, et duplex ejus est usus. Attende diligenter huic sermoni : duplex ejus est usus. Est anima, est et corpus. Corpori cibum, animæ doctrinam præscripsit : alitur corpus pane, anima doctrina : corpus vestibus induitur ; anima virtute. *Adstitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate.* (Psal. 44. 10.) Non de sensilibus vestibus loquitur Scriptura, sed de virtute. *Omnis enim gloria filiæ regis ab intus, in fimbriis aureis.* (Ibid. v. 14.) Quid ergo? Duplex est homo, duplex substantia ; et opus habet anima ratione docente, intelligente, affectus depellente, vulnera curante. Ne itaque mensæ tantum sensibili attendamus, sed et spiritualem vobis apponamus, ex Pauli verbis vobis convivium parantes, ac tentoriorum opificem in medium adducentes, idiotam, indoctum, orbis doctorem, dæmonibus terribilem, morbos curantem, sursum deorsum currentem, qui in paradisum venit, qui in tertium cælum ascendit, qui in arte sua tantam habuit gratiam, qui ab arte sua non impediebatur, sed dum eam tractaret, operibus fulgebat. Illum in medium agamus : neque enim laudibus ejus possum satiari. Ejus pulchritudinem amo : neque enim illa corporea est, ut putrescat, sed spiritualis, quæ numquam marcescit. Corpus solutum est, et forma plus quam sol splendet. Sol sursum currit, Paulus in terra currit : ille sensilem lucem emittit, hic spiritualem in animas inducit : ille noctu occidit, hic noctu lucet. Hic reges cepit, et pietate replevit : cepit mulieres, et viris fortiores reddidit : cepit juvenes, et senibus prudentiores effecit : utrumque sexum, quamlibet ætatem instituit, qui cultrum sutorium habebat, qui pelles consuebat ; neque enim finem faciam artem ejus memorandi. Nympha illa ornata, regibus honoratior, divitibus ditior, militibus fortior, muris tutior, lyra est lingua, melle dulcior, mari altior, cælo sublimior, igne ferventior, ferro acutior : ille Dei gratia præditus, templum Dei, os Christi, lyra Spiritus, catechumenorum præco ; fidelium magister, undique circumcursans, murus qui numquam delabitur, Epistolæ ejus et orbem vincunt et arcam.

2. Quemadmodum enim Noë, junctis asseribus arcam fecit : sic et Paulus scriptis epistolis arcam spiritualem struxit, illa meliorem. Illa namque bruta animalia recepit, et bruta servavit ; hæc bruta recipit, et immutat. Verbi gratia, ingressus est in arcam illam lupus, et egressus est

τις καὶ γέφυρα, ἕνα δημιουργὸν ἔχων, τὸν τὰ ἄνω καὶ τὰ κάτω ἐργασάμενον· καὶ καθάπερ παρθένος, ἐμπέπλεκται ἡ ψυχὴ ἐν μέσῳ τῷ σώματι. Ἐπεὶ οὖν διπλῆ γέγονεν ἡ οὐσία, διπλῆ αὐτῆς καὶ ἡ χρεία. Πρόσεχε μετὰ ἀκριβείας τῷ λόγῳ· διπλῆ αὐτῆς καὶ ἡ χρεία. Ἔστι σῶμα, καὶ ἔστι ψυχή. Ὥρισε τῷ σώματι τροφὴν, καὶ τῇ ψυχῇ λόγον· τρέφεται τὸ σῶμα ἄρτῳ, τρέφεται καὶ ἡ ψυχὴ τῷ λόγῳ· ἔχει ἔνδυμα τὸ σῶμα, ἱμάτια· ἔχει ἔνδυμα καὶ ἡ ψυχὴ, τὴν ἀρετήν. Παρέστη ἡ βασίλισσα ἐκ δεξιῶν σου ἐν ἱματισμῷ διαχρύσῳ περιβεβλημένη, πεποικιλμένη· οὐ περὶ αἰσθητῶν ἱματίων λέγουσα ἡ Γραφὴ, ἀλλὰ περὶ τῶν τῆς
C ἀρετῆς. Πᾶσα γὰρ ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως ἔσωθεν ἐν κροσσωτοῖς χρυσοῖς. Τί οὖν; Διπλοῦς ὁ ἄνθρωπος, καὶ διπλῆ ἡ οὐσία· καὶ δεῖται ἡ ψυχὴ λόγου διδάσκοντος, νοοῦντος, [a] ἀπωθουμένου τὰ πάθη, διορθοῦντος τὰ τραύματα. Μὴ τοίνυν τὴν αἰσθητὴν μόνον προσέχωμεν τράπεζαν, ἀλλὰ καὶ τὴν νοερὰν ὑμῖν [b] παραθῶμεν, ἀπὸ τῶν Παύλου ῥημάτων τὴν ἑστίασιν ὑμῖν ἐργαζόμενοι, καὶ τὸν σκηνοποιὸν εἰς μέσον ἄγοντες, τὸν ἰδιώτην, τὸν ἀμαθῆ, τὸν τῆς οἰκουμένης διδάσκαλον, τὸν τοῖς δαίμοσι φοβερὸν, τὸν νοσήματα ἐλαύνοντα, τὸν ἄνω καὶ κάτω περιτρέχοντα, τὸν εἰς παράδεισον ἐλθόντα, τὸν εἰς τρίτον ἀνελθόντα οὐρανὸν, τὸν ἐν τῇ τέχνῃ τοσαύτην ἔχοντα τὴν χάριν, τὸν οὐ παρὰ τῆς τέχνης διακωλυόμενον, ἀλλ' ἐπιτήδευμα μεταχειρίζοντα, καὶ λάμποντα τοῖς κατορθώμασιν. Ἄγωμεν αὐτὸν εἰς τὸ μέσον· οὐ γὰρ λαμβάνω
D αὐτοῦ κόρον τῶν ἐγκωμίων. Ἐραστὴς αὐτοῦ εἰμι τοῦ κάλλους· οὐ γάρ ἐστι σωματικὸν, ἵνα σήπηται, ἀλλὰ πνευματικὸν μηδέποτε μαραινόμενον. Τὸ σῶμα διελύθη, καὶ ἡ μορφὴ λάμπει ὑπὲρ τὸν ἥλιον. Ὁ ἥλιος ἄνω τρέχει, Παῦλος κάτω ἀντιτρέχει· ὁ μὲν αἰσθητὸν φαίνων φῶς, ὁ δὲ νοερὸν εἰς τὰς ψυχὰς εἰσάγων· ὁ μὲν ἐν νυκτὶ παραχωρῶν, ὁ δὲ καὶ ἐν νυκτὶ λάμπων. Ἔλαβε βασιλέας, καὶ εὐσεβείας ἐνέπλησεν· ἔλαβε γυναῖκας, καὶ ἀνδρῶν ἀνδρειοτέρας κατέστησεν· ἔλαβε νέους, καὶ γεγηρακότων συνετωτέρους κατεσκεύασεν· ἑκατέραν φύσιν, πᾶσαν ἡλικίαν κατώρθωσεν ὁ σμίλην ἔχων, ὁ δέρματα ῥάπτων· οὐ γὰρ παύσομαι συνεχῶς αὐτοῦ λέγων τὴν τέχνην. Νύμφη παρεσκευα-
E σμένη, βασιλέων σεμνότερος, πλουσίων εὐπορώτερος, στρατιωτῶν δυνατώτερος, τειχῶν ἀσφαλέστερος· λύρα ἡ γλῶσσα, μέλιτος γλυκύτερος, θαλάσσης βαθύτερος, οὐρανοῦ ὑψηλότερος, πυρὸς θερμότερος, σιδήρου τομώτερος· Θεοῦ τὴν χάριν ἔχων, ναὸς τοῦ Θεοῦ, στόμα τοῦ Χριστοῦ, λύρα τοῦ Πνεύματος, τῶν κατηχουμένων κήρυξ, τῶν πιστῶν παιδοτρίβης, πανταχοῦ περιερχόμενος, τεῖχος μηδέποτε καταπῖπτον, ἐπιστολαὶ τὴν οἰκουμένην νικῶσαι καὶ τὴν κιβωτόν.

Καθάπερ γὰρ Νῶε σανίδας ῥάψας κιβωτὸν εἰργάσατο, οὕτω καὶ Παῦλος ἐπιστολὰς γράψας κατεσκεύα-
26 A σε κιβωτὸν νοεράν· αὕτη ἐκείνης βελτίων. Ἡ μὲν γὰρ ἐλάμβανε τὰ ἄλογα, καὶ ἐτήρει τὰ ἄλογα· αὕτη δὲ λαμβάνει τὰ ἄλογα, καὶ μεταβάλλει. Οἷόν τι λέγω· εἰσῆλθεν εἰς τὴν κιβωτὸν λύκος, καὶ ἐξῆλθε λύκος·

[a] Al. ἀποθεμένου.

[b] [Marg. Savil. σήμερον παραθ.]

τὰς Παύλου ἐπιστολὰς λύκος, καὶ ἐξῆλθε
εἰσῆλθε μάγος, καὶ διωρθώθη· εἰσῆλθεν
βελτίων ἐγένετο. Καὶ ἐκείνη μὲν ἡ κιβω-
ι διέσωσε μόνον μετὰ δύο ἢ τριῶν ὀνομά-
ιὲ ἡ κιβωτὸς τὴν οἰκουμένην ἐσαγήνευσε.
λέει καθ' ἑκάστην ἡμέραν, καὶ αἱ σανίδες
ει· οὐ γὰρ πίσσῃ, ἀλλὰ Πνεύματί εἰσι κε-
Απῆλθεν ὁ Νῶε ἐξ αὐτῆς, καὶ αὐτὴ πλέει·
ῦλος, καὶ ἡ κιβωτὸς ζῇ· καθ' ἑκάστην
ηνεύει, καὶ οὐ καταποντίζεται· ἔχει γὰρ
του τῆς οἰκουμένης τὴν χάριν αὐτὴν κα-
Ἐπεὶ οὖν τοιαῦται αἱ ἐπιστολαὶ, τοιαῦται
τοιαύτη ἡ σωτηρία, φέρε δὴ τὴν γλῶτταν B
ήσωμεν, μίαν λέξιν ὑμῖν ἑρμηνεύοντες,
ὴν ὁμιλίαν εἰς ταύτην ἀναλίσκοντες. Τοι-
τῶν Γραφῶν περιουσία. Καθήμενος γὰρ
αὐτοῦ λέγοντος, ὅτι ἡρπάγη εἰς τρίτον
ι ἤκουσεν ἄῤῥητα ῥήματα, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀν-
ίν· εἶτα προϊόντος καὶ λέγοντος· Ἐν τῇ
ῶν ἀποκαλύψεων ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι,
ιόλοψ τῇ σαρκὶ, ἄγγελος σατᾶν, ἵνα με
ἐφοβήθην, μή τις τῶν ἀκουόντων ἀγνοῶν
πλουστέρως σκανδαλισθῇ, ἀνάγκην ἐποιη-
ην εἰς μέσον τὴν ῥῆσιν ἀγαγεῖν, καὶ δια-
ὕτως. Εἴτε γὰρ ἠγνόει τις, [b] σαφὲς ἔσται·
ωριμώτερον καὶ εὔληπτον ἔσται· ὁ μὲν
ἰναμνησθήσεται, ὁ δὲ μὴ εἰδὼς, μαθήσε-
ρ πολλῶν ἤκουσα τὸ νόημα ἀγνοούντων
, ὅτι παρεδόθη τῷ σατανᾷ ὁ Παῦλος. Τί C
μοι; Παρεδόθη, φησὶ, τῷ σατανᾷ, ἵνα
αὐτοῦ πλήξῃ· καὶ κεφαλαλγίαν αὐτῷ ἐν-
βολος. Τοῦτο ὅλον; τὸν διδάσκαλον τῆς
τὸν παραδείσου πολίτην, τὸν ναὸν τοῦ
ερ ἔφην, τὴν λύραν τοῦ Πνεύματος, τὸ
λογῆς, τὸν τὴν οἰκουμένην διαδραμόντα,
ἰνθας τῶν ἁμαρτημάτων [c] ἀνασπάσαντα,
ματα τῆς εὐσεβείας ἐμβαλόντα, τὸν ἐν γῇ
ὸν ἐν θαλάσσῃ ἀγωνιζόμενον, τὸν νυχθή-
βυθῷ πεποιηκότα, τὸν ἐν δεσμωτηρίοις
ν, τὸν ἐν δικαστηρίῳ τρόπαιον στήσαντα,
πιδραμόντα τὴν οἰκουμένην, τὸν ἄϋπνον
ὰ ἱμάτια νόσους ἐφυγάδευσεν, οὗ ἡ ζωὴ
τετεύειν παρεσκεύασε, τοῦτον ὑποχείριον
ζε; Καὶ μὴν τὸ ἐναντίον ἀκούω ποιοῦντα.
ις παρὰ Κορινθίοις· ἤκουσεν ὁ Παῦλος,
Καὶ ὑμεῖς πεφυσιωμένοι ἐστὲ, καὶ οὐχὶ D
ήσατε, ἵνα ἐξαρθῇ ἐκ τοῦ μέσου ὑμῶν ὁ
ιτο ποιήσας. Ἐγὼ μὲν γὰρ ὡς ἀπὼν τῷ
ρὼν δὲ τῷ πνεύματι, ἤδη κέκρικα ὡς
ιτω τοῦτο κατεργασάμενον, ἐν τῷ ὀνόμα-
υ συναχθέντων ὑμῶν ἁπάντων, καὶ τοῦ
τος, σὺν τῇ δυνάμει τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ
ραδοῦναι τὸν τοιοῦτον τῷ σατανᾷ εἰς ὄλε-
ρκὸς, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ
Ἰησοῦ. Ἐννόησον ἐξουσίαν Παύλου· τὸν
ι παρέδωκε τῷ σατανᾷ, ἵνα πλήξῃ αὐτὸν

lupus : ingressus est in Pauli epistolas lupus, et egressus est ovis : ingressus est magus, et emendatus est : ingressus est consul, et melior est effectus. Illa quidem arca Noe servavit solum cum duobus aut tribus hominibus; hæc autem arca orbem quasi sagena cepit : hæc quotidie ubique navigat, et tabulæ ejus non dissolvuntur; neque enim pice, sed Spiritu unctæ sunt. Exiit ex illa Noe, et ipsa navigat; mortuus est Paulus, et arca vivit : quotidie hæc sagena capit, nec demergitur; habet enim gratiam Gubernatoris orbis se sustinentem. Quia ergo tales sunt epistolæ, tales tabulæ, tanta salus; age hic linguam expediamus, unum vobis dictum explicantes, totam homiliam ea in re insumamus. Talis enim est Scripturarum ubertas. Cum enim sedens audivi ipsum dicentem, 2. *Cor.* 12.
se raptum esse usque ad tertium cælum, et audi- 4.
visse arcana verba, quæ non licet homini loqui; ubi deinde pergit ille dicens, *Ne magnitudo* *Ibid.* v. 7.
revelationum extollat me, datus est stimulus carni meæ, angelus satanæ, qui me colaphizet : metui ne quis simplicium auditorum hæc non intelligens offenderetur, et necesse duxi hoc dictum in medium proferre et tractare. Nam sic ignaro clarum erit, gnaro lucidius et facilius; gnarus in memoriam revocabit, ignarus docebitur. Nam multos ignaros audivi dicentes, Paulum traditum fuisse satanæ. Quid dicis, quæso te? Paulus traditus est, inquit, satanæ, ut caput ejus percuteret : dolorem capitis immisit ipsi diabolus. Quid hoc est? an doctorem orbis, paradisi civem, Christi templum, ut dixi, lyram Spiritus, vas electionis, eum qui orbem percurrerat, qui spinas peccatorum evulserat, qui semina pietatis injecerat, qui in terra currebat, qui in mari certabat, qui nocte et die in profundo maris fuerat, qui in carceribus coronabatur, qui in judicio tropæum erexerat, qui totum orbem percurrerat, insomnem illum, cujus vestes morbos fugabant, cujus vita mortem profligavit, hunccine diabolus subditum habuit? Atqui contra ipsum fecisse audio. Fornicatus erat quispiam apud Corinthios; id Paulo nuntiatum est : quid dicit? *Et vos inflati estis,* 1. *Cor.* 5.
et non magis luctum habuistis, ut tollatur de 2.—5.
medio vestrum qui hoc opus fecit. Ego quidem absens corpore, præsens autem spiritu, jam judicavi ut præsens eum, qui sic operatus est, in nomine Domini congregatis vobis omnibus, et meo spiritu, cum virtute Domini nostri Jesu Christi, tradere hujusmodi satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini Jesu. Cogita Pauli potestatem : fornicantem tradidit satanæ, ut illum satanas percuteret, ut hæc castigatio peccatum ejus expiaret. Nam quod ita factum sit, in epistola secunda dicit : *Confirmate* 2. *Cor.* 2.
in illum caritatem, ut non circumveniamur a 8. 11.

Fronto Ducæus suspicantur legendum
: marg. Savil. ἁπλούστερος ὤν.]

[b] [Marg. Savil. σαφέστερον.]
[c] [Marg. Savil. διασπάσαντα.]

satana: Tune diabolo tradidisti, et dicis, *Ut non circumveniamur a satana?* Modum, inquit, non novit satanas. Tradidi cum oportuit, cum par est resumo: tradidi ipsum satanæ ut carnifici, ut saltem homo noster abstergeretur: recipiamus eum. Nam si amplius ipsum dimittamus, circumvenimur a satana: nullum enim modum novit satanas. Tradidi, ut seipsum emendaret: si dimittamus, occidet eum ut Judam. Ideo dicit: *Confirmate in illum caritatem, ut non circumveniamur a satana.* Quam pulchra dixit! Non ultra satanæ est; non enim in fornicatione, sed in pœnitentia degit: ne igitur ille quod meum est auferat. Cum illius esset, ipsi tradidi; ut quod illius erat, meum tandem fieret. O Pauli sapientiam! Per lupum ovem servavit: per piratam, naufragum nautam reduxit: per inimicum, militem in ordinem restituit: pro acerbo pharmaco, diaboli plaga utor. Si modo erudiat, ab illo decedam. Castiget ille, ut fornicator quid fecerit sentiat: cum peccatum et putredinem absterserit, cum vulnus curaverit, tum anima fortis apparebit. Non relinquo aurum in igne, ne labefactetur, ipsum extraho. Sapientis enim est nosse modum, quamdiu igni tradendum

2. *Cor.* 2. 11. sit, et quando extrahendum. *Ut non circumveniamur a satana.* Non enim cogitata illius ignoramus. Qui ergo cogitata illius novit, tantam habet potestatem, ut illi et temporis et modi fines præscribat; temporis, cum rapit ab illo; modi, cum tradit eum satanæ in interitum carnis. Quia enim insatiabilis est bellua, quæ carnibus nostris numquam potest expleri, ne ipsum aliquando interficeret, ideo dicit: *In interitum carnis,* ne animam ejus attingeret. Quod Deus circa Jobum di-

Job. 2. 6. cit: Abi, percute carnem ejus, animam autem ejus ne attingas: diaboloque terminos ponit Deus. Ita et servus Dei, ex ejus virtute Dominum imitatus, sententiam fert in illum, quam diabolus transilire non ausus est. Quod si fecisset, Paulum domuis-

Act. 16. 27. set. Nam cum in carcere esset, ejusmodi quidpiam diabolus tentavit: quia enim carcer concussus, soluta vincula erant, experrectus carceris custos, gladium arripuit ut seipsum interficeret, impellente diabolo. Cum pastor intus esset, ne servaretur ovis, venit lupus ut illam raperet. Verum pastor, etsi vinctus, ipsum detinuit dicens: *Nihil mali tibi facias.* O pastoris humanitatem! Vinctus est, et vincientem se miseratur: suis reli-

Ibid. v. 28. ctis res illius curat. *Nihil mali tibi facias.* Fores vides apertas, sed ego benevolus sum domesticus: fores sunt apertæ, sed ego intus maneo, donec salutem tibi pariam, non exeo. Ideo ingressus sum, ut te ex catenis erutum, a peccatis liberem. Tu me vinxisti, ego te solvo. *Nihil mali tibi facias: omnes enim hic sumus.* Quid ergo? Lupus stabat interemturus, gladium impellens in

ὁ σατανᾶς, ἵνα ἡ κόλασις αὐτῷ αὕτη καθάρ
ται τοῦ ἁμαρτήματος. Ὅτι γὰρ τοῦτο ἐγίν
δευτέρᾳ ἐπιστολῇ λέγει· Κυρώσατε εἰς αὐτὸ
ἵνα μὴ πλεονεκτηθῶμεν ὑπὸ τοῦ σατανᾶ. Σ
κας τῷ σατανᾷ, καὶ σὺ λέγεις, Ἵνα μὴ πλε
E μεν ὑπὸ τοῦ σατανᾶ; Οὐ γὰρ οἶδε, φησὶ,
σατανᾶς. Παρέδωκα ὅτε ἔδει, ἀπολαμβάνω
παρέδωκα ὡς δημίῳ τῷ σατανᾷ, ἵνα μόνον
χθῇ ὁ ἡμέτερος ἄνθρωπος· λάβωμεν αὐτόν.
ἐπὶ πλεῖον ἀφῶμεν αὐτὸν, πλεονεκτούμεθα
σατανᾶ· οὐ γὰρ οἶδε μέτρον ὁ σατανᾶς. Π
ἵνα διορθώσηται ἑαυτόν· ἐὰν δὲ ἀφῶμεν αὐ
κτενεῖ αὐτὸν ὡς τὸν Ἰούδα. Διὰ τοῦτο λέγε
σατε εἰς αὐτὸν ἀγάπην, ἵνα μὴ πλεονεκτη
τοῦ σατανᾶ. Τί κάλλιστα εἶπεν; Οὐκέτι τ
ἐστιν· οὐ γὰρ ἐν πορνείᾳ ἐστὶν, ἀλλ' ἐν μετα
37 οὖν τὸ ἐμὸν λάβῃ ἐκεῖνος. Ὅτε ἦν ἐκείνο
A αὐτῷ, ἵνα ἐμὸν γένηται τὸ ἐκείνου. Ὦ σοφία
διὰ τοῦ λύκου τὸ πρόβατον ἔσωσε· διὰ τοῦ
τὸν ναύτην ναυαγήσαντα ἀνιμήσατο· διὰ τοῦ
τὸν στρατιώτην εἰς τάξιν ἐπανήγαγεν. Ἀντ
κου πικροῦ κέχρημαι τῇ τοῦ διαβόλου π
μόνον παιδεύσει, ἀφίσταμαι αὐτοῦ. Κολαζέτ
ἵνα αἴσθηται τί εἰργάσατο ὁ πεπορνευκ
ἀποσμήξῃ τὸ ἁμάρτημα, ὅταν ἀποσμήξῃ τ
δόνα, καὶ ἐκκαθάρῃ τὸ τραῦμα, τότε ἰσχυρ
ται ἡ ψυχή. Οὐκ ἀφίημι τὸ χρυσίον ἐν τῷ
μὴ φρυγῇ, ἀνιμῶμαι αὐτό. Τοῦτο γάρ ἐστι
εἰδέναι τὸ μέτρον, πόσον δοῦναι τῷ πυρὶ,
λαμβάνειν. Ἵνα μὴ πλεονεκτηθῶμεν ὑπὸ τ
Οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν. Ὁ
νοήματα αὐτοῦ ἐπιστάμενος, ὁ τοσαύτην ἐ
σίαν, ὡς καὶ ὅρους αὐτῷ τιθέναι καὶ χρόν
B τρου· χρόνου μὲν, ἁρπάζων παρ' αὐτοῦ αὐτ
δὲ, παραδιδοὺς τὸν τοιοῦτον τῷ σατανᾷ ε
τῆς σαρκός. Ἐπειδὴ γὰρ ἀκόρεστον τὸ θ
οὐδέποτε λαμβάνει πλησμονὴν ἀπὸ τῶν
σαρκῶν, ἵνα μὴ * καθάπαξ ἀποκτείνῃ αὐτὸν
λέγει, Εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκὸς, ἵνα μὴ
αὐτοῦ ἅψηται· ὅπερ ὁ Θεὸς λέγει τῷ Ἰωβ
πλῆξον αὐτοῦ τὴν σάρκα, τῆς δὲ ψυχῆς αὐτ
καὶ ὅρους τίθησι τῷ διαβόλῳ ὁ Θεός. Ο
δοῦλος τοῦ Θεοῦ, τῇ δυνάμει τοῦ Θεοῦ τὸν
μιμούμενος, ἀπόφασιν αὐτῷ δίδωσιν, ἣν ὁ
διάβολος οὐκ ἐτόλμησεν. Εἰ γὰρ ὑπερέβη,
λον ἴσχυσεν· ἐπεὶ καὶ τότε, ὅτε ἦν ἐν τῷ δε
τοιοῦτόν τι ἐργάσασθαι ἐβουλήθη ὁ διάβολ
γὰρ τὸ δεσμωτήριον ἐσαλεύθη, ἐπειδὴ τὰ
θη, ἐπειδὴ ὁ δεσμοφύλαξ ἔξυπνος ἐγένετο,
C χαιραν, ἵνα ἀνέλῃ ἑαυτὸν, τοῦ διαβόλου κα
ἀναιρεθῆναι αὐτόν. Ἐπειδὴ γὰρ ἔνδον ἦ
ἵνα μὴ τὸ πρόβατον σωθῇ, ἦλθεν ὁ λύκος
ποιῆσαι τὸ πρόβατον. Ἀλλ' ὁ ποιμὴν, καί
νος, κατέσχε, λέγων· Μηδὲν ποιήσῃς σα
Ὦ φιλανθρωπία ποιμένος· δέδεται, καὶ τ
ἐλεεῖ· ἀφῆκε τὰ ἑαυτοῦ, καὶ τὰ ἐκείνο
Μηδὲν ποιήσῃς σεαυτῷ κακόν. Ὁρᾷς τὰς θ

* [Λαβὼν καθάπαξ marg. Savil.]

ἐγὼ εὐγνώμων οἰκέτης· ἠνεῳγμέναι αἱ
μένω ἔνδον· ἕως ἂν σε διασώσω, οὐχ
ὰ τοῦτο εἰσῆλθον, ἵνα λύσας σε τῶν σει-
ῳ σε ἁμαρτημάτων. Σὺ ἔδησας, ἐγὼ
οιήσης σαυτῷ κακόν· πάντες γάρ ἐσμεν
ι; Ὁ λύκος εἱστήκει βουλόμενος ἀπο-
φος ὠθῶν κατὰ τοῦ δεσμοφύλακος· ὁ
ιν· ἤκουσεν ὁ λύκος, ἀφῆκε τὸ πρόβα- D
ὁ ποιμὴν θηριάλωτον μέλλον γενέσθαι.
, φησίν, ἵνα σωθῶ; Βαπτίσθητι εἰς τὸ
. Βαβαὶ, πῶς εὔκολος ἡ σωτηρία, ἄφα-
ωπία; Τὸν δεσμοφύλακα ἔσωσεν ὁ δε-
σμωτήριον ἐκκλησίαν εἰργάσατο. Πότε,
θῶ ἵνα σωθῶ; Ἡ φυλακὴ οὐ κωλύει, ὁ
οδίζει· χάρις ἐστὶν ἡ οὐ τόπου δεομένη,
ζουσα· γενέσθω καὶ τὸ δεσμωτήριον ἐκ-

custodem carceris pastor clamavit. Audivit lupus, dimisit ovem, mox abripiendam pastor cepit. *Quid faciam,* inquit, *ut salvus fiam?* Baptizare in nomine Christi. Papæ, quam facilis salus! quam ineffabilis benignitas! Custodem carceris vinctus servavit, carcerem fecit ecclesiam. Quandonam, inquit, baptizabor, ut salvus sim? Carcer non impedit, locus non officit: gratia est quæ loco opus non habet, nec opportunitate: sit ipse carcer ecclesia. Ibid. v. 30.

ὲ οὗτος οὐδαμοῦ τῆς τέχνης τῆς ἑαυτοῦ
λὰ πανταχοῦ ἥλιευε, καὶ ἐν δικαστηρίῳ,
η, καὶ ἐν νήσῳ, καὶ ἐν γῇ, καὶ ἐν ἐρή-
κουμένῃ. Ὁ μὲν γὰρ ἁλιεὺς, ἐὰν μὴ
οὐχ ἁπλοῖ τὰ δίκτυα. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος
ἀλλὰ νοερὸς, καὶ ἐν πλοίῳ ἥλιευε, καὶ
πηγαῖς, καὶ ἐν ὁδοῖς, καὶ ἐν λειμῶσι, E
ς, καὶ οὐδεὶς τόπος κώλυμα ἐγένετο τῇ
ερ ἔλεγον· κἂν γὰρ πολλὰς ποιήσωμαι
τοῦ ζητήματος οὐκ ἀποστήσομαι. Τί
τοίνυν τοσαύτην ἔχων ἐξουσίαν, ὡς ἐπι-
ιβόλῳ, καὶ ὅρους αὐτῷ τιθέναι, καὶ
ίμματος· οὗτος τῷ διαβόλῳ παραδίδο-
σας τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, ὅτι πατεῖτε
, καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύ-
ροῦ; τί οὖν ἐστι τὸ εἰρημένον, Ἐδόθη
κί μου, ἄγγελος σατᾶν, ἵνα με κολαφί-
γνοια ὡς ἐπὶ πολὺ ἐντεῦθεν γίνεται τοῖς
ὶ μὴ εἰδέναι τὰ ἰδιώματα τῶν λέξεων,
νείας αὐτῶν. Τὸ, κολαφίζειν, τινὲς ἐπὶ
ν μόνον· κολαφισμὸς δὲ λέγεται κά- 28
ωσις. Ἐκολάφισεν αὐτὸν ἐχθρὸς αὐτοῦ, A
ὅδε τὸ πρᾶγμα, ἐκολάφισεν, ἀντὶ τοῦ,
οὐ μόνον γὰρ ἐπὶ κεφαλῆς λέγεται. Καὶ
ι τῇ λέξει πάλιν. Ἐπειδὴ γὰρ ἰδιώτης
ι λέξει κέχρηται εἰς παράστασιν τῶν
ἔχρι τῆς ἄρτι ὥρας καὶ πεινῶμεν, καὶ
γυμνητεύομεν, καὶ κολαφιζόμεθα, καὶ
παρὰ τῶν ἐχθρῶν, ἐπιβουλευόμεθα,
μποδιζόμεθα, ἀδικούμεθα, τουτέστι,
, κακουχούμεθα, μαστιγούμεθα, δεινὰ
δεσμωτηρίῳ ἐμβαλλόμεθα, ἀπαγόμεθα,
ιμῷ παραδιδόμεθα. Ὅλην οὖν ταύτην
κολαφισμὸν ἐκάλεσε καὶ ταπείνωσιν.
μὴ παραδράμῃς αὐτό· χρείαν ἔχω τῆς
τῷ καιρῷ. Τί οὖν; Σαφῶς παρέξωμεν.
ρμηνείαν ἣν εἶπόν σοι, πρόσεχε τοῖς
τοίνυν κολαφισμὸς, τουτέστιν, ἡ τα-
ρὰ τῶν ἐχθρῶν γινομένη, εἴτε διὰ δε-
τε δι' ἀπαγωγῆς, εἴτε διὰ δικαστηρίου, B
, εἴτε διὰ οἱουδήποτε πράγματος. Τί οὖν
ὑπερβολῇ τῶν ἀποκαλύψεων ἵνα μὴ
ἐδόθη σκόλοψ τῇ σαρκί μου, ἄγγελος

3. Quam artis suæ nusquam obliviscitur! sed ubique piscatur, in carcere, in mari, in insula, in continenti, in deserto, in orbe. Piscator enim, nisi mare viderit, retia non expandit. Quia vero Paulus piscator erat, non sensilis, sed spiritualis, et in navicula piscabatur, et in monte, in fontibus, in viis, in pratis, in fluminibus, nullusque locus arti officiebat. Sed, ut dicebam, licet multoties excurram, a quæstione non decedam. Quid ergo agitur? Qui tanta præditus erat potestate, ut diabolo imperaret, et terminos ipsi poneret, modumque præscriberet: hic diabolo traderetur? Annon audisti Christum dicentem, Calcate *Super serpentes et scorpiones, et super omnem* Luc. 10. 19.
virtutem inimici? quid ergo significat illud, *Datus est stimulus carni meæ, angelus sata-* 2. Cor. 12.
næ, qui me colaphizet? Ignorantia multorum 7.
inde plerumque proficiscitur, quod verborum proprietatem et sensum non noverint. Colaphizare quidam de percussione tantum capitis accipiunt: κολαφισμός autem dicitur afflictio, humiliatio. Inimicus ipsum colaphizavit, afflixit, humiliavit: neque enim de capite solum dicitur. Ipseque alibi eadem utitur voce. Nam cum idiota esset, ad exprimenda sensa sua, voce utitur assueta: *Usque* 1. Cor. 4.
in hanc horam esurimus, et sitimus, et nudi 11.
sumus, et colaphis cædimur, ærumnis afficimur ab inimicis, insidiis appetimur, impedimur, injuriis afficimur; hoc est, colaphizamur, affligimur, flagellamur, gravia patimur, in carcerem conjicimur, abducimur, in exilium pellimur, fami objicimur. Has ærumnas omnes colaphismum et humiliationem vocavit. Animum adhibe, et ne prætercurras: hic interpretatione opus est. Quid ergo? Clare rem expendemus. Interpretationem, quam dixi, retine, dictis attende. Colaphismus humiliatio est ab inimicis invecta; sive per carcerem, sive per abductionem, sive per judicium, sive per famem, sive quocumque alio modo. Quid ergo sibi vult illud?
Ne magnitudo revelationum extollat me, da- 2. Cor. 12.
tus est stimulus carni meæ, angelus satanæ, 7.—9.
qui me colaphizet. Propter quod ter Dominum rogavi: et dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea;

nam virtus mea in infirmitate perficitur. Ob-
serva quis sit hic angelus satanæ. Non enim di-
xit, datus est mihi angelus satanas, sed, *Ange-
lus satanæ.* Mos est in Scriptura quod jam sæpe
Philipp. 3. 1. dictum est, et nunc etiam dicetur : *Eadem* enim
dicere *non piget, vobis autem tutum est* : do-
ceo enim, nec eloquentiam ostento; planto, nec
simpliciter transeo; non sum viator, sed semen
jacio. Viator namque currit, ut iter conficiat :
qui vero seminat, etiam fodit : granum conjicit,
deinde terram sulcat, ut altius defodiat, ne semen
non opertum, avibus pateat. Quod agricola in se-
minibus, hoc ego in sententiis facio. Ut enim in
seminibus corvi sunt, sic in sententiis dæmones
et diaboli, sæcularesque curæ. Idcirco illud con-
tego, ne sæcularis cura diabolica id arripiat. Nam
si obvium relinquam, diabolus abripit; si pro-
fundius defodiam, conservatur. Non enim tempore
opus est, sed voluntate; non pluvia, sed ferventi
animo. Ferventer audi, diligenter complectere, et
nemo ipsum abripere poterit. Quinam ergo, quod
jam dicebam, mos est Scripturæ? Ut plerumque
nomina ex moribus imponat, neque hominem ea
appellatione donet, quam ab initio parentes sta-
tuerunt, sed ea, quam aut vitium aut virtus expe-
tunt. Exempli causa : si quem viderit impuden-
tem, canem vocat, non suo, sed vitii sui nomine;
si rapacem, lupum appellat, non parentum nomine,
sed ex nequitia; si alium viderit improbe agentem,
hinc illi nomen indit. Sed ne id temere efferre vi-
dear, et ut dicti probationem afferam, testes vobis
Isai. 1. 1.—4. adducam. *Visio quam vidit Isaias filius Amos
contra Judæam et contra Jerusalem.* Hic at-
tendite, *Contra Judæam et Jerusalem. Audi
cælum, et auribus percipe terra, quia Domi-
nus loquutus est : Filios genui et exaltavi :
ipsi autem spreverunt me. Cognovit bos pos-
sessorem suum et asinus præsepe domini sui :
Israël autem me non cognovit, et populus me
non intellexit. Væ genti peccatrici!* Quibus
hæc? Judæis. Populus plenus peccatis. Eorum re-
censet iniquitates, peccata, pertinaciam, tyranni-
Ibid v. 10.—13. dem, supplicium. Initio dixit, *Contra Judæam,
et contra Jerusalem;* et postea dicit : *Audite
verbum Domini, principes Sodomorum,* atten-
dite legi Dei, populus Gomorrhæ. *Quo mihi mul-
titudinem victimarum vestrarum, dicit Domi-
nus? Plenus sum holocaustis arietum : adipem
agnorum, et sanguinem taurorum et hircorum
nolo.* Si offeratis mihi similam, vanum thymia-
ma, *Abominatio est mihi.* Neomenias vestras et
sabbata odit anima mea. Quæ sabbata odit? quas
neomenias, quæ thymiamata, quos tauros, quas
oves? Nihil horum norant Sodomitæ : ante Moy-
sen fuerant, ante Abraham, a Lotho erant, Sodo-
mitæ perierant. Sodomitasne alloquitur adustos,

σατᾶν, ἵνα με κολαφίζῃ· ὑπὲρ τούτου τρὶς τ
παρεκάλεσα, καὶ εἶπέ μοι· ἀρκεῖ σοι ἡ χάρ
γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται. Π
ἐστιν οὗτος ὁ ἄγγελος τοῦ σατᾶν. Οὐ γὰρ εἶ
μοι σατανᾶς ἄγγελος, ἀλλ', Ἄγγελος σατᾶν.
Γραφῇ. ὃ πολλάκις μὲν εἴρηται, λεχθήσετ
νῦν· Τὰ γὰρ αὐτὰ λέγειν ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνη
δὲ ἀσφαλές· διδάσκω γὰρ, οὐκ ἐπίδειξιν
λόγων· φυτεύω, οὐχ ἁπλῶς παρέρχομαι.
C ὁδοιπόρος, ἀλλὰ σπόρον καταβάλλω. Ὁ μὲν
πόρος τρέχει, ἵνα τὴν ὁδὸν ἀνύσῃ· ὁ δὲ σπ
βάλλων σκάπτει, εἶτα καταβάλλει τὸν κ
ἐπάγει τὴν γῆν, καὶ ἐν τῷ βάθει τίθησιν,
μνὸν προκείμενον τὸ σπέρμα γένηται πρ
ἄνωθεν ὀρνέοις. Ὅπερ οὖν ὁ γεωργὸς ἐπὶ τῶ
των, τοῦτο ἐγὼ ἐπὶ τῶν νοημάτων. Ὥσπ
τῶν σπερμάτων εἰσὶ κόρακες, οὕτως ἐπὶ τ
των εἰσὶ δαίμονες καὶ διάβολοι, καὶ φροντ
καί. Διὰ τοῦτο αὐτὸ περιστέλλω, ἵνα ἐξ
φροντίδι τῇ βιωτικῇ μὴ λάβῃ τοῦ διαβόλ
γὰρ ἁπλώσω αὐτὸ, ἁρπάζεται· ἐὰν δὲ ἐν
θῶ, διαφυλάττεται. Οὐ γὰρ χρεία καιροῦ,
μης· οὐ χρεία ὑετοῦ, ἀλλὰ προθυμίας. Μ
μίας ἄκουσον, μετὰ σπουδῆς περίστειλον·
αὐτὸ ἁρπάσαι δύναται. Τί οὖν ἔλεγον ἔθος
D Τὰ ὀνόματα πολλαχοῦ ἀπὸ τῶν τρόπων
μὴ ἀπὸ τῆς προσηγορίας ἐκείνης καλεῖν τὸν
ἀφ' ἧς ἔθηκαν οἱ γονεῖς ἀπ' ἀρχῆς· ἀλ
προσηγορίας ἐκείνης, ἀφ' ἧς ἡ κακία ἢ
δωσιν. Οἷόν τι λέγω· ἐὰν ἴδῃ τινὰ ἀναίσχ
αὐτὸν καλεῖ, οὐ τῷ ἰδίῳ ὀνόματι, ἀλλὰ
τῆς κακίας· ἐὰν ἴδῃ τινὰ ἅρπαγα, λύκον
οὐ τῷ ὀνόματι τῶν γονέων, ἀλλὰ [a] τῇ
προσηγορίας· ἐὰν ἴδῃ ἕτερον πονηροῦ ἀνθ
πράττοντα, ἀπ' ἐκείνου τοῦ ὀνόματος α
Ἀλλ' ἵνα μὴ ἁπλῶς αὐτὸ ἀποφαίνωμαι, κ
παρέχω τῶν λεγομένων, μάρτυρας ὑμῖν
βούλομαι. Ὅρασις, ἣν εἶδεν Ἡσαΐας
κατὰ τῆς Ἰουδαίας, καὶ κατὰ τῆς Ἱερου
ταῦθα προσέχετε, Κατὰ τῆς Ἰουδαίας,
Ἱερουσαλήμ. Ἄκουε, οὐρανὲ, καὶ ἐνωτίζ
Κύριος ἐλάλησεν· υἱοὺς ἐγέννησα, καὶ ὕ
δέ με ἠθέτησαν. Ἔγνω βοῦς τὸν κτησάμε
E τὴν φάτνην τοῦ Κυρίου αὐτοῦ· Ἰσραὴλ
ἔγνω, καὶ ὁ λαός με οὐ συνῆκεν. Οὐαὶ ἔθ
λόν. Τίσι ταῦτα; Τοῖς Ἰουδαίοις. Λαὸς π
τιῶν. Λέγει αὐτῶν τὰς παρανομίας, τὰς
ἀδιόρθωτον, τὴν τυραννίδα, τὴν τιμωρί
νος εἶπε, Κατὰ τῆς Ἰουδαίας, καὶ κατὰ
καὶ πάλιν λέγει, Ἀκούσατε λόγον Κυρί
Σοδόμων· προσέχετε [b] νόμον Θεοῦ, ὁ λαὸ
Τί μοι πλῆθος τῶν θυσιῶν ὑμῶν; λέγει
ρης εἰμὶ ὁλοκαυτωμάτων κριῶν, καὶ στέα
αἷμα ταύρων καὶ τράγων οὐ βούλομαι.
29 ρητέ μοι σεμίδαλιν, μάταιον θυμίαμα,
A ἐστι. Τὰς νουμηνίας ὑμῶν καὶ τὰ σάβ

* Hæc perplexe et intricata sunt.

[a] Savil. et Fronto legendum putant τῇ προσηγορίᾳ τῆς πονηρίας.

[b] [νόμῳ marg. Savil.]

exstinctos? Hic dixit, *Contra Judæam, et contra*
Jerusalem : Sodomam aggreditur, sed jam pœ-
nas dedit. Quem alloquitur? Hæc sine consequen-
tia dicuntur, nisi verborum significationem at-
tendas; sed si didiceris, consequentiam invenies.
Neque enim Sodomitas alloquitur, sed Judæos,
quos Sodomitas vocat. Quia mores eorum secta-
bantur, illis ob similia gesta hoc nomen impo-
nit. Rursum alibi : *Canes muti* Judæi, *qui* Isai. 56. 10.
latrare non possunt ; non quod in canum natu-
ram transissent, sed quod moribus canes imita-
rentur. Joannes solitudinis civis, excelsus animus,
mens invicta, qui humi incedens cælestem for-
nicem attingebat, sterilis partus, qui mutam
patris linguam solvit, vox muti; qui in deserto
B clamabat, in matrice (matrix enim desertum
erat, utpote sterilis), duplex ille præco, contem-
tor puerorum, visibilia transcendens, Judæos adit,
dixitque illis : *Serpentes genimina viperarum ;* Matth. 23.
non quod natura serpentes, sed quod animo dolo- 33. et 3. 7.
si essent. Alius iterum propheta : *Equi in fe-* Jer. 5. 8.
minas furentes facti sunt; unusquisque ad
uxorem proximi sui hinniebat. An equos allo-
quitur? Minime, sed lascivos et improbos homi-
nes. Ipse Christus Judæis : *Vos filii diaboli estis*. Joan. 8. 44.
Num filii erant diaboli, et naturæ diabolicæ?
Nequaquam, sed propositum ejus imitabantur,
nomenque ejus acceperunt, quod ille sic explicat :
Vos filii diaboli estis, et desideria patris ve-
stri vultis facere : ille homicida erat a prin-
cipio. Hanc regulam tenete : impudentes, canes
sunt; rapaces, lupi; subdoli, serpentes; versi-
pelles, aspides; stupidi, asini; lascivi et impu-
C ri, equi emissarii; immundi, cornices : Sodomi-
tæ sunt, qui illorum gesta et opera imitantur.
Non natura mala, sed institutum corruptum est.
Diligenter animadvertite, et observate nomina
a moribus imposita, et appellationes ab instituto
animi. Neque id in Scriptura tantum, sed etiam
in vulgari usu. Si hodie mansuetum hominem vi-
deamus, dicimus, Ovis est homo ille; si impu-
dentem quemdam, dicimus, Non homo, sed canis
est; si dolosum, serpentem vocamus. Viden' hanc
esse communem consuetudinis legem? Si videa-
mus hominem sceleribus multis onustum, dici-
mus, Satanas; non quod sit satanas, neque natura
D ipsi affinis, sed proposito, quia pro viribus illum
studet imitari. Nomina itaque ex moribus dantur.
Cum ergo audis Paulum dicentem, *Datus est* 2. Cor. 12.
stimulus carni meæ angelus satanæ ; ne putes 7.
esse diabolum; sed eos qui diaboli facta æmula-
bantur, gentiles, Judæos, dæmonas : qualis dæ-
mon angelus satanæ erat Alexander ærarius, qui 2. Tim. 4.
multa ipsi mala exhibuerat. Angelus satanæ, satanæ 14.
enim opera faciebat. Quales erant ii, qui ipsum in
carcerem conjecerunt, qui flagellarunt. Homines er-
go angelos satanæ dicit, qui satanæ opera edebant,
qui evangelium præcidebant, qui prædicationem

εἰς κύνας.

pediebant, qui ipsum flagellabant, qui pellent. Attende : tota difficultas soluta est.

E

4. Animum diligenter adhibete, ut sciatis m qui loquebatur laborasse, et Paulum humana ssum esse. Postquam enim Christus ascenderat, prædicationem legationemque præclaram ipsis 30 ididerat. Nam Christus legatus a Patre venit A nos, missus ut pacem nobis annuntiaret. Belm enim erat inter homines et Deum; misitque gatum, non servum, sed Filium. O curam prodentiamque legati! o benignitatem mittentis! um audis mittentem et missum, ne mutationem ci putes, sed incarnationis œconomiam cogita. tiamsi enim nobiscum esset, etiam apud Patrem at. Et Paulus ait : *Pro Christo legatione funmur, tamquam Deo exhortante per nos : renciliamini Deo.* Pro Christo legatione funge-? Sane quidem. Et ubi legatus est? Abiit. Quo iit? Ad Patrem. Quare? Res stupendas obser-. In humanis negotiis cum gens genti legatiom mittit, legatus ex legationis lege, securitate uitur; si quid legatus patiatur, magnum inter ntes illas bellum movetur. Contra vero apud eum. Venit a Patre ad homines Legatus : occi- B s est, tuncque statuta pax fuit. Verum Legati na ferunt et dona recipiunt. Quid ergo? quod num attulit mihi, et quod donum stupendum? t stupendus est Legatus, ita stupendum donum. nguinem suum venit donum afferens, et corpus um perinde venit afferens donum. Ecquod a e donum accepit? Fidem. Ecquis mihi fidei atiam dedit? Credidi ego, ille gratiam dedit, imicitia soluta est. Viden' rerum facilitatem? den' conciliationis celeritatem? Legatus cum ad ntem venerit, non dignatur forensem vel paupem alloqui; sed statim ad regem ingreditur. Hic gatus venit, et statim meretricem alloquutus t, latronem, magum, publicanum. Viden' Leti humanitatem? Non ad unum aut alterum vet, sed ad communem naturam; venitque meo C dutus vestimento; ne si cum nuda divinitate nisset, prædam abigeret. Sed venit ad hominem homo. Ubi ergo venit, primitias nostras evet, et vocatis apostolis, legationem ipsis tradit : Legationem accipite. Quomodo, quæso, posmus? *Accipite Spiritum sanctum.* Tu occisus , nobis vero quid patiendum est? *Accipite iritum sanctum*, et, *Ego vobiscum sum :* voscum, quia legatione fungor; neque enim vos

a [ἐγκόπτοντας conjecit Savil.]

νέβη, καὶ τὴν πρεσβείαν αὐτοῖς ἐνε-
θαυμάζεις, εἰ καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ὁ
:; Ὑπὲρ Χριστοῦ πρεσβεύομεν, ὡς
:λοῦντος δι' ἡμῶν. Ὁ ὑβρισθεὶς πα-
; Καταλλάγητε τῷ Θεῷ. Ὦ φιλαν-
ότης ἄφατος. Ἐπειδὴ τοίνυν ἀνέβη, D
ιν τοῖς ἀποστόλοις ἐνεχείρισε· τὰ δὲ
:ιόρθωτα, καὶ ἡ οἰκουμένη ἀκανθῶν
ια ἐτυράννει, καὶ ἡ κακία ἐκράτει,
οντο, καὶ κνίσσα ἐμόλυνε, καὶ αἷμα-
φύσις ἐπατεῖτο, καὶ ὠδῖνες κατεφρο-
:οι καὶ θεσμοὶ * καινοὶ παρελύοντο,
τέρας καὶ υἱοὺς αὐτῶν τοῖς δαιμονίοις
λα πάντα ἦσαν πανηγύρεις, καὶ ῥη-
φιλοσόφων σύλλογοι, καὶ δαιμόνων
ιαβόλου δύναμις, καὶ ξίφη ἠκονημένα,
ημνοὶ, καὶ πανταχοῦ σκόπελοι, καὶ
ῦσα, καὶ ὠδῖνες πατέρων, καὶ ἡ προ-
ιδὸν ἡδονῆς ἔχουσα, καὶ νόμοι βασι-
οι, καὶ δοῦλοι καὶ δεσπόται, καὶ
ιῶται, καὶ πλούσιοι καὶ πένητες,
υμπεπλεγμένοι, καὶ ᵃ πολλὰ ἔχοντες E
οἱ δὲ ἀπόστολοι πάντες ἦσαν δώδεκα,
· ὁ γὰρ εἷς θηριάλωτος γέγονεν· ἦσαν
οίνυν Παῦλος οὐ λόγων δύναμιν κε-
ιμάτων περιουσίαν ἔχων, οὐ γλῶτταν
:ατρίδος μέγεθος, οὐ γένους περιφά-
τος ἰσχὺν, γυμνὸς, μεμονωμένος,
ιος, ἄσημος ἐξ ἀσήμων, ἰδιώτης,
ιήρχετο σπείρων κατὰ τὴν οἰκουμέ-
: τῆς εὐσεβείας, καὶ πάντες ἀντέπι-
ἐνέβαλε, καὶ ἐμαστίγου· ὁ δὲ ἐλάμ-
μωτήριον εἷλκεν· ὁ δὲ ἐλάμβανε, καὶ 31
ιλλεν, ὁ δὲ ἐσκανδάλιζε· καὶ μυρίοι A
:ν μάχαι, ἔσωθεν φόβοι. Διάκονοι
ραφρονῶν λαλῶ, ὑπὲρ ἐγώ· ἐν κό-
ως, ἐν πληγαῖς ὑπερβαλλόντως, ἐν
ντέρως, ἐν θανάτοις πολλάκις· * τεσ-
μίαν ἔλαβον, τρὶς ἐῤῥαβδίσθην, τρὶς
ήμερον ἐν τῷ βυθῷ πεποίηκα, ὁδοι-
:, κινδύνοις ποταμῶν, κινδύνοις λῃ-
κ γένους, κινδύνοις ἐξ ἐθνῶν, κινδύ-
κινδύνοις ἐν ἐρημίᾳ, κινδύνοις ἐν
οις ἐν ψευδαδέλφοις, ἐν κόπῳ καὶ
:νίαις πολλάκις, ἐν λιμῷ καὶ δίψει,
άκις, ἐν ψύχει καὶ γυμνότητι, χωρὶς
ἐπισύστασίς μου ἡ καθ' ἡμέραν, ἡ
τῶν Ἐκκλησιῶν. Τίς ἀσθενεῖ,
; τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ
:ελφὸς ἔπιπτεν, οὗτος ἤλγει· ἐχθρὸς
ῦτος ἔπασχεν. Οἶδας τοῦτο, ὅτι B
ιε πάντες οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ. Πάλιν·
ς πάλιν ὠδίνω, ἄχρις οὗ μορφωθῇ
Ποῦ ἤμελλεν ἀρκεῖν τοῖς ἔξω, τοῖς
ιξι, ταῖς λύπαις, τῇ θαλάσσῃ, τοῖς
σμωτηρίοις, ταῖς ἀπαγωγαῖς, τηγά-
, δήμοις, βασιλεῦσιν, οἰκείοις, ἀλ-

reliqui. Cum ergo ascenderit, et legationem ipsis tradiderit, quid miraris si ipse rex et Pater legatione fungatur? *Pro Christo legatione fungimur,* 2. Cor. 5. 20.
tamquam Deo exhortante per nos. Qui contumeliis est affectus, exhortatur. Quid? *Reconciliamini Deo.* O benignitatem! o bonitatem ineffabilem! Quia igitur ascendit, legationem apostolis commisit; cum res eversæ essent, orbisque spinis repletus; cum impietas tyrannidem exerceret, nequitia dominaretur, aræ incenderentur, nidor omnia fœdaret, sanguis funderetur, natura calcaretur, partus contemnerentur, leges et statuta nova solverentur, cum filias et filios dæmonibus immolarent, cæteraque omnia celebritates essent; rhetorum chori, philosophorum cœtus, dæmonum debacchationes, diaboli potestas, gladii acuti, ubique præcipitia et scopuli, cum consuetudo prævaleret, patrum dolores, majorum impietas, in via voluptatis incedens, leges regum corruptæ essent; ac servi et heri, principes et privati, divites et pauperes, omnes impietate circumplexi essent, multis instructi machinamentis: tunc apostoli duodecim erant, imo undecim; unus enim a fera captus fuerat; undecim igitur erant. Paulus ergo, non eloquentia instructus, non pecuniis, non acuta lingua, non patriæ celebritate, non generis claritate, non corporis robore, nudus, solus, magis mutus quam pisces, ignobilis, idiota, indoctus, circuibat per orbem semina pietatis jaciens, et omnes ipsi adversabantur; alius invadebat illum et flagellabat, alius apprehensum in carcerem trahebat, alius captum in sartaginem conjiciebat, alius offendebat: Innumera bella:
Foris pugnæ, intus timores. Ministri Christi 2. Cor. 7. 5.
sunt! Ut minus sapiens dico, Plus ego: in 2. Cor. 11.
laboribus abundantius, in plagis supra mo- 23. — 29.
dum, in carceribus abundantius, in mortibus frequenter. A Judæis quinquies quadragenas una minus accepi. Ter virgis cæsus sum, ter naufragium feci, nocte et die in profundo maris fui: in itineribus sæpe; periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in civitate, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis in falsis fratribus: in labore et ærumna, in vigiliis multis, in fame et siti, in jejuniis multis, in frigore et nuditate, præter illa quæ extrinsecus sunt instantia mea quotidiana, sollicitudo omnium Ecclesiarum. Quis infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror? Frater cadebat, ille dolebat: inimicus insidiabatur, ille patiebatur.
Scis hoc, quod adversati sunt me omnes, qui 2. Tim. 1. 15.
sunt in Asia. Rursum: *Filioli mei, quos iterum parturio, donec efformetur Chistus in* Gal. 4. 19.
vobis. Quomodo sufficere poterat iis quæ foris, iis quæ intus erant, verberibus, doloribus, ma-

* [Addit marg. Savil. cum Bibl. ὑπὸ Ἰουδαίων πεντάκις.]

[...]lit marg. Savil.]

ri, periculis, carceribus, abductionibus, sarta-
ginibus, insidiis, populis, regibus, domesticis,
alienis, falsis fratribus insidiantibus, fratribus in-
firmis, alienis abscedentibus, familiaribus, sup-
plantatis? quomodo corpus, quomodo anima suf-
ficere poterat? Catenis constringebatur, in carcere
habitabat, epistolas scribebat, hinc ejiciebatur,
illic insidiis appetebatur, hinc angeli satanæ, illinc
angelus satan: multi angeli satanæ, hi in carce-
rem, illi in tribunalia trahebant. Non sufficiebat
illis, peribat, anima cruciabatur. Canes non vide-
bat, et mordebatur, insidiis undique appetebatur.
Ad Deum accedit dicitque: Rogo te, paulum re-
spirem: quomodo his sufficiam? Angelus satanæ
pellit me, inimici, insidiatores, gentiles, Judæi,
falsi fratres, infirmi fratres: parturio et abortum
faciam: non gigno, et alii insidiantur: hodie in
carcere, cras in mari, deinde in pelago, in fame,
in siti, in nuditate, in sartaginibus, in caminis, in
itineribus. Quomodo iis sufficiam? Una est ani-
ma, unum corpus. Rogo te, me tuere, ne colaphis
cædar. Nihil illi Deus respondit. Ad illum denuo
accedit: Dimitte me, quæso, paulum respirem:
homo sum unus, et orbem mihi commisisti: ho-
mo sum unus, et ab omnibus undique telis obruor.
Accedit iterum ad ipsum, et ait: Rogo te, tuere
me, ne colaphizer. Nihil ipsi Deus respondit: Ac-
cessit denuo ad eum, fastidio affectus velut athleta
quidam sexcentis objectus aliis, qui ipsum mor-
deant et caput ejus tundant. Secundæ precationi
nihil respondit. Accescit tertio, et tunc respondit.

5. Cur distulit? Ut discas, non statim esse re-
cedendum; ut discas, si quid petas quod non pro-
sit, et contrarium accipias, non ægre ferendum
esse. Petis sæpe id quod profuturum putas, nec
prodest. Deus non lacrymas attendit, sed ea quæ
mala sunt. Puer namque sæpe panem a matre pe-
tit: at si quid noxam afferens petat, non dat illa,
nec dolentem curat, sed utilitatem respicit. Fe-
bricitans quoque medico sæpe molestus est, ut
frigidam potionem det, neque ille concedit: neque
enim præsenti noxiæ cupiditati attendit, sed fu-
turæ valetudini studet. Ita et Paulus id quod utile
esset petere nesciebat. Qua ergo venia digni su-
mus? Siquidem animum despondens, accessit ad
illum dicens: Paululum respirem, a periculis li-
berer, paululum mihi quietis concede: solus sum,
et mihi totum orbem commisisti. Primo accessit
ad eum, et nihil respondit: secundo et tertio ac-
2. Cor. 12. cessit: *Propter quod ter Dominum rogavi.*
8. Quare? Ut abscederet a me angelus satanæ, id
est, adversarii. Cur ita? Ut sine labore prædicem,
ut ne insidiatorem habeam, ne inimicus adsit, ne
verbera, ne pericula, ne carceres, ne abductiones,
ne nuditas. Ideo accedo, hoc rogo. Laboravi, su-
davi, miseriis affectus sum, undique ejectus. Quid,
quæso, respondet illi Deus? Non annuit petitioni,
2. Cor. 12. non dedit id quod petebat; sed dixit ei: *Sufficit*
9.

λοτρίοις, ψευδαδέλφοις ἐπιβουλεύουσιν, ἀσ
νοῦσιν, ἀλλοτρίοις ἀπερχομένοις, τοῖς ο
[a] σκελιζομένοις; ποῦ ἤρκει τὸ σῶμα;
ψυχή; Ἅλυσιν περιέκειτο, δεσμωτήριον
στολὰς ἔγραφεν· ἔνθεν ἐξεβάλλετο, ἐκε
λεύετο· ἔνθεν ἄγγελοι σατᾶν, ἐκεῖθεν ἄγ
πολλοὶ ἄγγελοι τοῦ σατᾶν, οἱ μὲν εἰς δεσ
δὲ εἰς δικαστήρια. Οὐκ ἤρκει, ἀπώλλυ
διεκόπτετο. Τοὺς κύνας οὐχ ἑώρα, κα
C ἐπεβουλεύετο πανταχόθεν. Προσέρχεται
λέγει αὐτῷ· δέομαί σου, ἀναπνεύσω
ἀρκέσω; Ὁ ἄγγελος τοῦ σατᾶν βάλλει μ
οἱ ἐπίβουλοι, οἱ Ἕλληνες, οἱ Ἰουδαῖοι,
ἀσθενεῖς ἀδελφοί· ὠδίνω, καὶ γίνεται
γεννῶ; καὶ ἄλλοι ἐπιβουλεύουσι· σήμερο
τήριον, εἰς θάλασσαν αὔριον, μετ᾽ αὐτὰ
εἶτα εἰς λιμὸν, εἰς δίψαν, εἰς γυμνότητα,
εἰς καμίνους, εἰς ὁδούς. Ποῦ ἀρκέσω; Μ
σῶμα. Δέομαί σου, ἄνες μοι, ἵνα μὴ κ
Οὐδὲν αὐτῷ ὁ Θεὸς ἀπεκρίνατο. Προσ
δεύτερον· ἄνες μοι, δέομαί σου, ἀναπνε
ἄνθρωπός εἰμι εἷς, καὶ τὴν οἰκουμένην μ
σας· ἄνθρωπός εἰμι εἷς, καὶ πάντες παντα
λουσι βέλη. Προσῆλθεν αὐτῷ ἅπαξ, καὶ
δέομαί σου, ἄνες μοι, ἵνα μὴ κολαφίζω
D αὐτῷ ἀπεκρίνατο ὁ Θεός. Προσῆλθεν αὐ
ναυτιῶν· καθάπερ γὰρ παγκρατιαστὴς μ
δάκνοντας καὶ βάλλοντας τὴν κεφαλήν. Ο
νατο αὐτῷ τὸ δεύτερον. Προσῆλθεν αὐτῷ
τότε αὐτῷ ἀπεκρίνατο.

Διὰ τί ἡ ἀναβολή; Ἵνα σὺ παιδευθῇς ἐκ
ἀναχωρεῖν· ἵνα σὺ παιδευθῇς, κἂν αἰτῇ
ἀσυμφόρων, καὶ τὸ ἐναντίον λάβῃς, μὴ
Αἰτεῖς πολλάκις, ὃ νομίζεις συμφέρειν,
δέ. Ὁ Θεὸς οὐ τοῖς δάκρυσί σου προσέχει
δυστυχίᾳ. Ἐπεὶ καὶ παιδίον πολλάκις
τῆς μητρὸς ἄρτον· ἀλλ᾽ εἴ τι βλαβερὸν, ὃ
σαι, οὐ δίδωσιν ἡ μήτηρ, οὔτε τῇ ὀδύνῃ
ἀλλὰ τῇ ὠφελείᾳ. Καὶ ἰατρῷ παρενοχλεῖ
πυρέττων προσδοθῆναι αὐτῷ ψυχρὸν, καὶ
ὁ ἰατρός· οὐ γὰρ τῇ πρὸς τὸ παρὸν βλαπ
E μίᾳ προσέχει, ἀλλὰ τῇ πρὸς τὸ μέλλον
ὑγείᾳ. Οὕτω καὶ ὁ Παῦλος συμφέρον οὐκ
Ποίαν ἡμεῖς συγγνώμην ἔχομεν; εἰ μὴ
προσῆλθεν αὐτῷ, λέγει αὐτῷ· ἀναπνεύ
ἀνεθῶ τῶν κινδύνων, δός μοι ἄδειαν μ
εἰμὶ, καὶ τὴν οἰκουμένην μοι ἐνεχείρ
προσῆλθεν αὐτῷ, καὶ οὐδὲν εἶπε· δεύτερ
τρίτον προσῆλθεν· Ὑπὲρ τούτου τρὶς τὸν
ρεκάλεσα. Ἵνα τί; Ἵνα ἀποστῇ ἀπ᾽ ἐμ
τοῦ σατᾶν, οἱ ἀντικείμενοι. Τί ἐστιν; Ἵ
νως τὸ κήρυγμα κηρύξω, ἵνα μὴ ἔχω ἐ
32. μὴ ἔχω ἐχθρὸν, ἵνα μὴ μάστιγες, ἵνα
A ἵνα μὴ δεσμωτήρια, ἵνα μὴ ἀπαγωγαὶ,
μνότης. Τούτῳ προσέρχομαι, τοῦτο παρα
μνον, ἐπόνησα, ἐταλαιπωρήθην, πανταχ
Τί οὖν αὐτῷ λέγει ὁ Θεὸς, εἰπέ μοι;

[a] [σκανδαλιζομένοις marg. Savil. Et mox ἐβάλλετο pro ἐξεβάλλετο.]

tibi gratia mea; nam virtus mea in infirmitate perficitur. Sufficit tibi gratia mea. Vides quæ pateris, non vides quæ facis: quæ contra te inimici faciunt vides, quæ ego in te facio non vides. Illi te flagellant, ego do gratiam. Intrastine in carcerem, annon intrasti? Intravi, et te rogo. Vidisti illic angelum satanæ, necne? Vidi eum, qui me illo conjiciebat. Vinxit te, an non vinxit? quid ego feci? annon muros concussi? annon fores aperui? annon vincula solvi? annon custodem carceris captivum tibi tradidi? num te læsit angelus satanæ? annon gratia mea tibi profuit? annon miraculum illud te splendidiorem reddi-
B dit? *Sufficit tibi gratia mea.* Et hæc et illa quæris? Non vis flagella, cur quæris signa? non vis pericula, cur quæris miracula? Cum flagellaris, vides; cum mortuum suscitas, non vides? cum vestimenta tua scissa sunt, vidisti; cum verba tua morbos fugarunt, non vidisti? cum vinctus in judicium veniebas, vidisti; cum Festus dixit tibi, *In modico suades me Christianum fieri,* non Act. 26.
vidisti? *Sufficit tibi gratia mea.* Magnum cepisti 28.
telum, Spiritus virtutem, quæ vincit insidias, teque splendidiorem reddit. Quid vis? nihilne pati? Et quomodo virtus mea ostenderetur? Ostenderetur quidem, sed non ut nunc ostenditur. Quo pacto? Quia enim Paulus dolens dicebat: Væ mihi, regni præco sum, Christi discipulus, res immortales prædico; et flagellor, contumeliis afficior, abducor: ne propterea animo deficias, hæc te splendidiorem reddunt: nisi hæc patereris,
C non ita conspicuus esses. In carcerem instrasti. Nisi vinctus fuisses, et si tantum ingressus esses, te ille detinuisset, et eduxisset: jam vero cum vinctus esses, te vinctum solvit. Pedes ligno detenti erant, et gratia muros concussit. Hæc dico ne quis de insidiis contra nos structis obstupescat. Hæc dicimus, non Paulo nos exæquantes (neque enim adeo stulti sumus), sed ut ostendamus, Deum humilibus hoc ipsum inferre. *Sufficit tibi gratia mea.* Non ejecti sumus. Ubi gratia? Ubi sexcenti inimici insidias struxerunt. Ubi illa gratia? Plures amatores fuerunt, qui me a vobis separari noluerunt. Ubi gratia? Etiam Judæos nobis addiderunt. *Sufficit tibi gratia mea;*
D *nam virtus mea in infirmitate perficitur.* Ne ergo te moveant ærumnæ, quæ in evangelii sortem datæ sunt. *Sufficit tibi gratia mea; nam virtus mea in infirmitate perficitur.* Quomodo flagellaris, et flagellantes submoves? insidiis appeteris, et insidiantes superas? *Nam virtus mea in infirmitate perficitur.* Quod ergo Paulus audivit, hoc tu vis? hoc tibi satis est? Ut flagellis cædar, dedecore et ignominia afficiar, hoc volo. *Propter quod placeo mihi in infirmitatibus, in* 2. Cor. 12.
10.

b [κατήχευσέ σε Savil. in textu.]
* Perplexa sententia.

contumeliis, in persequutionibus. O gratum servi animum? Accessit ad eum, petens liberari ab ærumnis: ut autem audivit Dominum non modo id nolle, sed etiam contrarium velle: Hoc ita tibi videtur, inquit, ut ego affligar; hoc volo, hac in re gratiam habeo. Non dixit tantum, Volo; sed, Hoc mihi placet, cupio, desidero flagellari, pelli, in augustiis esse. *Propter quod placeo mihi in infirmitatibus, in contumeliis, in persequutionibus, in angustiis*. Quare? *Ut inhabitet in me virtus Christi,* cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

δὲ ἤκουσεν, ὅτι ὁ Δεσπότης αὐτοῦ οὐ θέλει μόνον, ἀλλὰ καὶ βούλεται τὸ ἐναντίον, τοῦτό σοι δοκεῖ, ἵνα θλίβωμαι, καὶ ἐγὼ τοῦτο βούλομαι, καὶ ὑπὲρ τούτου E χάριν ἔχω. Οὐκ εἶπε, θέλω, μόνον, ἀλλ' ἀρέσκομαι, βούλομαι, ἐπιθυμῶ μαστίζεσθαι, ἐλαύνεσθαι, [d] στενοχωρεῖσθαι. Διὸ εὐδοκῶ ἐν ἀσθενείαις, ἐν ὕβρεσιν, ἐν διωγμοῖς, ἐν ἀνάγκαις, ἐν στενοχωρίαις. Διὰ τί; Ἵνα ἐπισκηνώσῃ ἐπ' ἐμὲ ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

[d] [ὑβρίζεσθαι, στενοχωρεῖσθαι marg. Savil.]

83

MONITUM

IN ORATIONEM SEQUENTEM.

Hanc homiliam, ut et alias bene multas Chrysostomo attributas, Severiani esse ex conjectura puta[vit] quispiam. Verum hujusce, quisquis sit, scriptoris stylus a Severiani orandi genere longe alienus [...] videtur; non est enim ita salebrosus, non ita ferreus; non tam excurrit extra argumentum ut Severi[anus] estque scriptoris non imperiti.

Interpretationem Latinam Frontonis Ducæi aliquot in locis, ubi aliam ipse lectionem sequutus e[st] emendavimus.

Luc. 15. 11. *In parabolam de filio prodigo.*

A * Εἰς τὴν παραβολὴν περὶ τοῦ ἀσώτου.

1. Semper quidem, fratres, divinam benignitatem prædicare debemus: quippe qui ejus benefi-
Act. 17. 28. cio et vivamus et moveamur et simus: præsertim vero hoc tempore id a nobis fieri par est, cum ob communem utilitatem, tum ob beneficium eorum siderum quæ ex piscina exoritura sunt. Nam et hæc per ipsam effulgebunt, et nos per ipsam servati sumus ac servamur: quæ quidem nobis hereditatis loco data est a Creatore et parente nostro Deo. Age ergo, dicamus de ea quæ Christus Dominus dixit, beniguus Filius benigni Patris, qui solus idoneus enarrator est paternæ naturæ: explicemus totam prodigi parabolam, ut ex ea discamus, quomodo ad eum accedendum sit, qui est
Luc. 15. 11. inaccessibilis, et delictorum venia petenda. *Homo quidam habuit duos filios*. Parabolæ in modum, non quasi dogmata proponens, disserit salvator. Propterea de Patre suo tamquam de homine quo-

Ἀεὶ μὲν, ἀδελφοὶ, τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν κη[ρύττειν] ὀφείλομεν (δι' αὐτῆς γὰρ ζῶμεν καὶ κινού[μεθα] καὶ ἐσμεν)· μάλιστα δὲ ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ χρεωστ[...] τοῦτο ποιεῖν, διὰ τὴν κοινὴν ὠφέλειαν, καὶ τὴν ε[ὐερ]γεσίαν τῶν μελλόντων ἐκ τῆς κολυμβήθρας ἀνα[τέλ]λειν ἀστέρων. Καὶ γὰρ οὗτοι διὰ ταύτης ἐκλάμ[ψουσι] καὶ ἡμεῖς δι' αὐτῆς ἐσώθημεν καὶ σωζόμεθα· [...] ἡμῖν ἀντὶ κληρονομίας ἐδόθη ἐκ τοῦ δημιουργοῦ Θ[εοῦ] καὶ πατρὸς ἡμῶν. Εἴπωμεν τοίνυν περὶ αὐτῆς, [...] εἶπεν ὁ Δεσπότης Χριστὸς, ὁ φιλάνθρωπος Υἱὸς [τοῦ] φιλανθρώπου Πατρὸς, ὁ μόνος ἀξιόχρεως τῆς [πα]τρῴας οὐσίας ἐξηγητής· ἀναπτύξωμεν πᾶσαν τὴν [...] τοῦ ἀσώτου παραβολὴν, ἵνα μάθωμεν ἐξ αὐτῆς, [...] δεῖ προσπελάζειν τῷ ἀπροσπελάστῳ, καὶ συγγ[νώμην] B τῶν πταισμάτων αἰτεῖν. Ἄνθρωπός τις, φησὶν, [εἶχε] δύο υἱούς. Παραβολικῶς ὁ Σωτὴρ, οὐ δογματ[ικῶς] διαλέγεται. Διὰ τοῦτο περὶ τοῦ ἰδίου Πατρὸς ὡς πε[ρὶ] ἀνθρώπου τινὸς ὁμιλεῖ, καὶ περὶ τῶν δούλων ὡς

* Collata cum quatuor Mss. Regiis, quæ in multis variant; sed plerumque in vocibus rebusque levissimis.

dam verba facit, et de servis velut de filiis loqui-
tur, ut Dei in homines paternum amorem signifi-
cet. *Homo quidam*, inquit, *habuit duos filios*.
Quis hic homo est? *Pater misericordiarum, et* 2.Cor.1.3.
Deus totius consolationis. Quosnam porro ha-
buit duos filios? Justos scilicet et peccatores, eos
qui divina ejus mandata servant, et qui Dominica
transgrediuntur præcepta. *Et dixit adolescentior* Luc.15.12.
ex illis patri. Quis hic est adolescentior filius?
Qui mente fuit instabili præditus, et juventutis
turbinibus agitatus. Patrem agnovit natura eum,
C. qui se condiderat, licet honore non prosequuta
sit voluntas libera Creatorem suum. *Pater, da
mihi portionem substantiæ quæ me contingit*.
Recte petiit a Deo quæ Dei sunt, sed male quæ
accepit, absumsit. *Et divisit illis substantiam
pater*. Dedit illis ut domum propriam mundum
universum; dedit ipsis, ut Creator, creaturam
omnem : ipsis corpora et animas ratione præditas
largitus est, ut ratione quasi manu ducti nihil
agerent contra rationem : proposuit ipsis legem Lex homi-
suam, et naturalem et scriptam, quasi divinum num pæda-
pædagogum, ut ab ea instituti Legislatoris volun- gogus.
tatem adimplerent. *Et non post multos dies*, Ibid. v.13.
congregatis omnibus, adolescentior filius (ut
D adolescentiorem decebat, fecit) *profectus est pe-
regre in regionem longinquam*. Discessit a
Deo, et discessit ab eo Deus : non enim vim facit
54 illi, qui nolit ipsi servire. Sunt enim arbitrii,
A non necessitatis, virtutes omnes. *Ibi dissipavit
substantiam suam vivendo luxuriose*. Ibi ani-
mæ divitias omnes perdidit; ibi delectans et de-
liciis perfruens naufragium fecit : ibi ludens et
delusus pauper est factus : ibi corruptrices animæ
voluptates mercatus, et risum emens, parentes
lacrymarum accepit : ac virtutes quidem, quas ha-
buit, abjecit; scelera autem, quæ non habuit, as-
sumsit. *Cum vero omnia consumsisset* (non v. 14.
enim solent durare turpiter viventibus opes gra-
tiæ), *facta est fames valida in regione illa*.
Ubi enim temperantiæ fruges non excoluntur, ibi
fames valida : ubi continentiæ vitis plantata non
est, ibi fames valida : ubi castitatis racemus in tor-
culari non premitur, ibi fames valida : ubi mu-
stum cæleste non abundat, ibi magna fames : ubi
fertilitas malorum, ibi omnino sterilitas bonorum :
B ubi abundantia malarum actionum, ibi omnino
raritas virtutum : ubi humanitatis oleum non sca-
turit, ibi fames valida. *Tunc* ergo *et ipse cœpit
egere*. Nihil enim ei reliquum erat, nisi ea quæ
intemperantiæ propria sunt mala, postquam omnia
turpitudinis facinora commiserat. *Et profectus* v. 15.
adhæsit uni civium regionis illius. Cives autem
regionis illius erant dæmones, in qua profugus
degebat. *Et misit eum in villam suam* civis

[a] Sic Mss. omnes. Editi ἀπεβάλετο. Iidem mox προσέλαβε. Editi προσελάβετο.

[b] Alii ὅπου τῆς παρθενίας ὁ βότρυς οὐ ληνοβατεῖται.

e, *ut pasceret porcos*. Sic enim honore affi-
ınt dæmones eos, qui se honore prosequuntur:
: amant eos, a quibus amantur: talia dona lar-
untur illis qui sibi obediunt. *Et cupiebat im-*
ere ventrem suum de siliquis, quas porci
anducabant. Quid autem hoc est, *De sili-*
uis? Siliquarum gustus dulcis est, sed tamen et
per simul et difficilis. Ejusmodi est et peccati
ıtura; paululum quidem exhilarat, sed torquet
urimum: delectat ad tempus, et in æternum
stigat. *In se autem reversus*, apud se priorem
licitatem cogitans ac posteriorem hanc mise-
ım, sibique in memoriam revocans qualis esset,
ım versaretur cum Deo et patre, qualis autem
ınc sit, dum dæmonibus subjectus est: *In se*
go *reversus, dixit: Quanti mercenarii in domo*
ıtris mei abundant panibus, ego autem hic
me pereo! Quam multi nunc catechumeni sa-
is literis perfruuntur, ego autem fame divino-
m oraculorum teneor! O quantis meipsum bonis
ivavi! o quantis me ipsum malis implicui! Cur
im a beato illo convictu secessi? cur me in hanc
ortiferam vitam ingessi? Didici ex iis, quæ pas-
s sum, Deum non derelinquere: didici eum
nper tenere, qui se retinentes semper conservat:
lici impuris dæmonibus non credere, qui
nem impuritatem et depravationem docent. Quid
go ait? *Surgam, et ibo ad patrem meum.*
vertar bene, unde discessi male: redibo ad
trem meum, Conditorem, Dominum, Curato-
n, et Provisorem: et perveniam ad eum qui
let exspectare et prævenire eos qui se ad ipsum
nvertunt. *Surgam, et ibo ad patrem meum,*
dicam illi: Pater, peccavi in cœlum et co-
m te: jam non sum dignus vocari filius
us; fac me sicut unum de mercenariis tuis.
ıfficiunt mihi ad salutem hæc verba, sufficit
ihi ad obsecrationem patris mei nomen: etenim
cere non potest pater meus, pater a me appella-
s, quin se patrem operibus prodat: non potest
on commovere viscera sua, qui misericors est:
on potest, cum audierit, *Peccavi*, non veniam
ıre delictis meis: non potest, cum vocem meam
audierit, justæ iræ suæ non oblivisci. Scio
ıantum apud eum valeat pœnitentia, scio quan-
m possint apud eum lacrymæ: scio quo pacto
ıisque peccator ad ipsum conversus, et flens
nare, ut Petrus, peccatorum obtineat remissio-
m: novi Dei mei bonitatem: novi patris mei
ınignitatem. Miserebitur mei pœnitentis, quem
on punivit peccantem.

2. *Et cum surrexisset, venit ad patrem suum.*
ræclaro consilio præclaram adjunxit actionem.
os enim oportet non modo de rebus profuturis
liberationem instituere, sed et affectus probos
tionibus indicare. Cum autem ille adhuc longe
staret loco, animo autem prope esset, et mani-

τοιαύτας [c] δωρεὰς χαρίζονται τοῖς πειθομέ
Καὶ ἐπεθύμει γεμίσαι τὴν κοιλίαν αὐτοῦ
κερατίων, ὧν ἤσθιον οἱ χοῖροι. Τί δέ ἐστιν
κερατίων; Τῶν κερατίων ἡ γεῦσις γλυκεῖα
ὅμως καὶ σκληρὰ κατ' αὐτό τε καὶ τραχεῖα.
γὰρ καὶ τῆς ἁμαρτίας ἡ φύσις· εὐφραίνει
C καὶ κολάζει μεγάλα· τέρπει πρόσκαιρα, κα
αἰώνια. Εἰς ἑαυτὸν δὲ ἐλθὼν, καὶ λογισ
προτέραν μακαριότητα καὶ τὴν δευτέραν
καὶ βαλὼν κατὰ νοῦν, τίς μὲν ἦν, ὅτε ἦν
Θεοῦ καὶ πατρὸς τεταγμένος, τίς δὲ γέγ
ταγμένος τοῖς δαίμοσιν· Εἰς ἑαυτὸν οὖν ἐ
Πόσοι μίσθιοι τοῦ Πατρός μου περισσεύου
ἐγὼ δὲ ὧδε λιμῷ ἀπόλλυμαι. Πόσοι νῦν
νοι κατατρυφῶσι τῶν ἁγίων Γραφῶν, τῷ λ
θείων λογίων ἐγὼ συνέχομαι; ὢ πόσων ἀγ
τὸν ἐστέρησα; ὢ πόσοις κακοῖς ἐμαυτὸν
Τί γὰρ ἀφιστάμην τῆς μακαρίας ἐκείνης
τί δὲ ταύτης ἐντὸς ἐγενόμην τῆς θανατηφ
Ἔμαθον ἀφ' ὧν ἔπαθον, μὴ ἐγκαταλιμπ
ἔμαθον κρατεῖν τὸν ἀεὶ φυλάσσοντα τοὺς
αὐτόν· ἔμαθον μὴ πιστεύειν τοῖς ἀκαθάρτο
D τοῖς διδάσκουσι πᾶσαν ἀκαθαρσίαν τε καὶ
οὖν φησιν; Ἀναστὰς πορεύσομαι πρὸς τ
μου. Ὑποστρέψω καλῶς, ὅθεν ἐξῆλθον κακῶ
πρὸς τὸν ἐμὸν πατέρα, καὶ ποιητὴν, καὶ
καὶ κηδεμόνα, καὶ προνοητήν· καταλάβω
περιμένοντα καὶ προλαμβάνοντα τοὺς π
ἐπιστρέφοντας. Ἀναστὰς πορεύσομαι πρὸς
τέρα μου, καὶ ἐρῶ αὐτῷ· πάτερ, ἥμαρτ
οὐρανὸν καὶ ἐνώπιόν σου, καὶ οὐκέτι εἰμὶ
θῆναι υἱός σου· ποίησόν με, ὡς ἕνα τῶν μι
Ἀρκεῖ μοι πρὸς σωτηρίαν ταῦτα τὰ ῥήμα
μοι πρὸς τὴν πρεσβείαν τοῦ πατρός μου
οὐ δύναται γὰρ ὁ πατὴρ ὁ ἐμὸς, πατὴρ πρ
θεὶς παρ' ἐμοῦ, μὴ φανῆναι τοῖς ἔργοις
δύναται μὴ κινῆσαι τὰ σπλάγχνα, εὔσπλα
οὐ δύναται τὸ, Ἥμαρτον, ἀκούσας, μὴ δοῦνα
E μην τοῖς ἐμοῖς ὀλισθήμασιν· οὐ δύναται
ἀκούσας φωνῆς, μὴ ἐπιλαθέσθαι τῆς δικαί
Οἶδα πόσα δύναται παρ' αὐτῷ ἡ μετάνοια·
ἰσχύει παρ' αὐτῷ τὰ δάκρυα· οἶδα πῶς ἕκασ
τωλὸς πρὸς αὐτὸν ἀνανεύων, καὶ δακρύων
ὡς ὁ Πέτρος λαμβάνει τῶν ἁμαρτημάτων
σιν· οἶδα τοῦ Θεοῦ μου τὴν ἀγαθότητα·
πατρός μου τὴν ἡμερότητα. Ἐλεήσει με μετ
ὃν οὐκ ἐκόλασεν ἁμαρτήσαντα.

85 Καὶ ἀναστὰς ἦλθε πρὸς τὸν πατέρα αὐτ
A ἔθηκε τῇ καλῇ βουλῇ τὴν πρᾶξιν τὴν ἀγ
γὰρ ἡμᾶς οὐ μόνον βουλεύεσθαι τὰ συμφέρον
καὶ τὰς ἀγαθὰς ὁρμὰς δεικνύειν ταῖς πράξε
δὲ αὐτοῦ μακρὰν ἀπέχοντος τοῦ τόπου, πλ
όντος τῷ τρόπῳ, καὶ τὰς χεῖρας [a] συνεχῶς

[c] Alii δωρεὰς παρέχουσι.
[d] Sic Mss. Editi ταύτῃ.

[a] Alii et Editi συχνῶς.

τύπτοντος τὸ ἴδιον στῆθος, ὡς τῶν πο-
ῶν ὑπάρχον ἐργαστήριον, καὶ τὸ πρόσ-
ιοῦντος τῇ γῇ, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς
ιοῦναι συμπρεσβευτὰς τὰς τῶν δακρύων
ὶ προμελετῶντος τὴν ἀπολογίαν, φθάσας
ῇ μεγάλῃ, μετὰ δακρύων λέγων· Πά-
εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἐνώπιόν σου. Ἥμαρ-
ιστὲ Δέσποτα, καὶ Θεέ· ἐμὰς ἁμαρτίας
γνασαι· ἥμαρτον, ἐλέησον ὡς Θεὸς καὶ
ὐκ εἰμὶ ἄξιος εἰς τὸν οὐρανὸν βλέπειν,
ἵν σε τὸν ἀγαθόν μου Δεσπότην, γέμων B
χαλεπῶν ἐγκλημάτων· οὐκ ἔστιν ἀρι-
ιῶν ἁμαρτημάτων. Ἐλέησον ὡς ἀγαθὸς
Ὅτι οὐκ εἰμὶ ἄξιος κληθῆναι υἱός σου,
; ἕνα τῶν μισθίων σου. Οὕτως ἱκετεύοντα
; καρδίας εἶδεν αὐτὸν ὁ βλέπων πλημμε-
παραβλέπων ἁμαρτάνοντας, καὶ περι-
τὴν μετάνοιαν· εἶδεν αὐτὸν ὁ πατὴρ
πλαγχνίσθη· Πατὴρ γὰρ ἦν τῇ χρηστό-
Θεὸς ὑπῆρχε τῇ φύσει. Καὶ δραμὼν
ν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ κατεφίλησεν αὐ-
μεινε τὸν προσκρούσαντα πλησίον ἐλθεῖν,
ὐτῷ προαπήντησε προθύμως. Καὶ οὐχ
ν τράχηλον αὐτοῦ, ὡς ταῖς κηλῖσι τῆς
ἀστικτον καὶ μεμιαμμένον· ἀλλὰ ταῖς
οῦ χερσὶ περιλαβὼν κατεφίλησεν ἀπλή-
αι ποτὲ ποθούμενον. Ὢ τῆς ἀφάτου τε
ὐσπλαγχνίας· ὢ παραδόξου φιλανθρω-
σπονδῶν, ὢ ξένων καταλλαγῶν. Ἐπει- C
Θεὸν εἰς ῥοπὴν μίαν μόνην καὶ συγκα-
δάκρυσι, καὶ παραδραμεῖν πλῆθος
κύμασας ἐνορῶν Θεὸν κολακεύοντα ἁμαρ-
ῆς στοργῆς τῶν σπλάγχνων τῶν πατρι-
ωλὸς ἐπὶ γῆς ἐδάκρυσε, καὶ ὁ μόνος
οὐρανόθεν ἑαυτὸν πρὸς τὴν φιλανθρω-
ι. Τίς εἶδέ ποτε ἁμαρτωλὸν ὑπὸ Θεοῦ
ν; τίς εἶδέ ποτε τὸν δικαστὴν κατάδικον
τίς εἶδέ ποτε κατάκριτον κολακευόμενον;
Θεὸς παρακαλεῖ, ὥς ποτε τὸν Ἰσραήλ.
ησὶ, τί ἠδίκησά σε, ἢ τί παρηνώχλησά
τὰ αὐτὰ γίνεται, καὶ ἐγένετο, ἐπειδὴ
τάλλακτος βούλεται Θεὸς, οὕτως εἴωθεν
ιχᾶσθαι ὁ Πατὴρ τῶν οἰκτιρμῶν καὶ
παρακλήσεως. Οὐ μὲν ἠρκέσθη τούτοις ὁ D
υἱός· ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς τῆς μετανοίας
ος ὢν, οὐδὲ ἐνόμισεν αὐτῷ πρὸς τὸ πλη-
ιτηθέντων τὴν τοσαύτην φιλανθρωπίαν
ιίαν σωτηρίαν ἀρκεῖν· ἀλλ' ἅπερ ἐμελέ-
τῷ πατρὶ, ταῦτα καὶ παρὼν διελέγετο
ρέποντος σχήματος· πάτερ, εἴ γε ὅλως
ατέρα σε εἰπεῖν· εἰ μὴ καὶ τοῦτο μετὰ
ου πταισμάτων, καλῶν σε πατέρα, ἐξα-
μὴ ὑβρίζω τῇ κλήσει τὸ ἀνύβριστον
κλείει μου τὰ χείλη [b] τὸ συνειδός· εἰ
υ τὴν γλῶτταν ὁ τρόπος τῆς πράξεως·
μου τὸν λόγον ὁ βίος· δέξαι, πάτερ
ῥυπαρὰν ἐκ στόματος ῥυπαροῦ. Πάτερ
καὶ δημιουργὲ κατὰ φύσιν, Ἥμαρτον E

ειδος.

bus continuo pectus suum rumperet ac percuteret, utpote quod pravarum cogitationum esset officina, et vultum terræ affigeret, atque ab oculis suis lacrymarum posceret stillas comites ad intercedendum, et excusationem meditaretur: prius exclamavit voce magna, cum lacrymis dicens, *Pater,* v. 21.
peccavi in cœlum et coram te. Peccavi, sat scio, Christe Domine et Deus; peccata mea tu solus nosti; peccavi, miserere, ut Deus et Dominus. Non sum dignus ut in cælum intuear, et te deprecer optimum Dominum meum, utpote qui maximis et gravissimis peccatis scateam: numerari non possunt peccata mea. Miserere, cum bonus sis semper Deus, *Quoniam dignus non sum vocari* v. 19.
filius tuus; fac me sicut unum de mercenariis tuis. Sic ex intimo pectore deprecantem vidit, qui delinquentes videt, et in peccatorum sceleribus connivet, eorumque pœnitentiam exspectat: vidit eum pater ejus, et miseratione ductus est: Pater quippe erat bonitate, licet Deus esset natura. *Et accurrens cecidit super collum ejus,* v. 20.
et osculatus est eum. Non exspectavit, ut, qui offenderat, prope accederet, sed ipse illi propere occurrit: neque ejus collum detestatus est, ut sordibus incontinentiæ compunctum, atque fœdatum; sed impollutis manibus suis eum complexus, deosculatus est, quem olim desideraverat, ita ut exsatiari non posset. O ineffabilem simul et tremendam misericordiam! o incredibilem humanitatem! o stupenda pacta! o mirabilem reconciliationem! Inflexit continuo Deum, vel uno momento, ad id, ut tum lacrymis cederet, tum tantam delictorum multitudinem præteriret. Num miratus es, cum videres Deum peccatori blandiri? O ingentem amorem viscerum paternorum! Peccator in terris lacrymas fudit, et qui solus est peccati expers, de cælis seipsum ad humanitatem inclinavit. Quis umquam vidit peccatorem, cui adularetur Deus? quis umquam vidit judicem officiose colentem reum? quis umquam ullum vidit adulari damnato? Verumtamen obtestatur Deus, ut olim Israëlem.
Populi meus, inquit, quam injuriam tibi intuli, Mich. 6. 3.
aut quid molestus fui tibi? Nunc etiam eadem fiunt, et facta sunt, quandoquidem ita vult placatu facilis Deus, ita solet a seipso vinci pater misericordiarum et Deus totius consolationis. Neque vero his contentus fuit prodigus ille filius, sed in iis bonis quæ ad pœnitentiam pertinent, prodigus fuit. Non enim sufficere sibi tantam humanitatem in tanta multitudine peccatorum arbitratus est, ad perfectam salutem obtinendam; sed, quæ patri dicere meditatus erat antea, ea et præsens convenienti habitu compositus dixit: Pater, si quidem omnino licet patrem te appellare, nisi forte et in hoc præter alia mea delicta pecco, dum te patrem voco; nisi nomen illud contumelia afficio, quod extra omnem contumeliæ aleam positum est; nisi labia mea conscientia claudit; nisi

conditio morum linguam meam devincit; nisi orationem impedit anteacta vita: suscipe, pater sancte, pollutam deprecationem ab ore polluto. Pater secundum gratiam, et conditor secundum naturam, *Peccavi in cœlum et coram te, et non sum dignus vocari filius tuus.* Peccavi, confiteor peccata mea, non occulto quæ cernis, non nego quæ scis; ut reus abjectus jaceo, ut iniquus condemnor, ut judex miserere mei. *Peccavi in cœlum et coram te.* Vereor oculos meos ad cælum convertere. Etenim firmamenti speciem ut accusatoris vocem reformido: vereor in luce deitatis figere obtutum, cum mentis oculos habeam sordidatos. *Peccavi in cœlum et coram te, nec jam sum dignus vocari filius tuus.* Ecce meipsum prodo, meipsum condemno, sententiam in meipsum pronuntio. Non est opus mihi judice ad pronuntiandam sententiam, non opus est accusatoribus ad convincendum reum, non opus est testibus ad tabulas confirmandas. Intus habeo præsidentem conscientiam, judicem implacabilem in anima gero, ac forum formidabile: in conscientia testes circumfero, in oculis meis accusatores produco: theatra me accusant, in me circi clamant, in me spectacula eorum, qui cum bestiis pugnant, vociferantur: prodigalitas me traducit, me actiones meæ infamia obruunt, me præsens nuditas manifestat; ipsi ignominiæ panni quibus amictus sum, me pudore suffundunt, et non sum dignus vocari filius tuus: *Fac me sicut unum ex mercenariis tuis.* Ne me autem abigas ab aula tua, Domine, ut ne rursum me inventum hostis errantem velut captivum adducat: neque me prope tremendam ac mysticam mensam tuam sistas: non enim ausim apertis oculis intueri sancta sanctorum. Sine me cum catechumenis intra ecclesiæ fores consistere, ut contemplans quæ in ea perficiuntur mysteria, eorum sensim rursus particeps fieri concupiscam; ut divinis laticibus perfusus, turpium canticorum sordes in auribus meis residentes abstergam, ut cum tuas margaritas a piis viris abripi videro, manus et ipse dignas quæ tale munus accipiant, habere desiderem. Cum his cum invasisset prodigus, essetque cum lacrymis

Luc. 15. 22. ita vociferatus, ***Dixit pater ad servos suos.*** Ad quosnam servos? Audi: ad sacerdotes et ministros mandatorum suorum. ***Proferte cito stolam primum, induite illum.*** Proferte stolam desuper textam, ab igne spirituali præparatam; proferte stolam in aquis piscinæ contextam; proferte stolam ex igne spiritali conflatam, et induite eum qui sese exuit: induite novum Adamum quem nudavit diabolus; induite regem creaturæ, ornate eum per quem mundum ornavi, condecorate filii mei membra carissima: non enim possum eum inornatum intueri, non fero ut imago mea nuda

εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐνώπιόν σου, καὶ οὐκ κληθῆναι υἱός σου. Ἥμαρτον, ὁμολογῶ τὰ ματά μου, οὐ κρύπτω ἅπερ βλέπεις, οὐ ἅπερ ἐπίστασαι· ὡς ὑπεύθυνος πρόκειμαι νομος κατακρίνομαι· ὡς κριτὴς ἐλέησόν τον εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐνώπιόν σου. Δέδ οὐρανὸν τὰ ὄμματά μου ἀνατεῖναι· φοβοῦ στερεώματος τὴν μορφὴν, ὡς κατηγόρου

33 λαβοῦμαι ἐνατενίσαι τῷ φωτὶ θεότητος

A ἔχων τοὺς τῆς διανοίας ὀφθαλμούς. Ἥμα οὐρανὸν καὶ ἐνώπιόν σου, καὶ οὐκ εἰμὶ ἄξ υἱός σου. Ἰδοὺ ἐμαυτὸν ἀνακηρύττω, ἐμ κρίνω, κατ' ἐμαυτοῦ ἀποφαίνομαι. Οὐ δέομ πρὸς ἀπόφασιν, οὐ δέομαι κατηγόρων πρὸ δέομαι μαρτύρων πρὸς ἔγγραφα· ἔνδον θήμενον τὸ συνειδὸς, τὸν ἀπαραίτητον δικ ψυχῇ βαστάζω, τὸ φοβερὸν δικαστήριον εἰδότι περιφέρω τοὺς μάρτυρας, ἐν τοῖς μοῖς τοὺς κατηγόρους ἐπάγων· τὰ θέατρ γορεῖ, αἱ ἱπποδρομίαι μου κατακράζουσιν τῶν θηριομαχούντων καταβοῶσί μοι· ἡ ἀσ βεύει με, αἱ πράξεις μου στηλιτεύουσί με γυμνότης [a] φανεροῖ με, αὐτὰ τὰ ῥάκη τῆ ἃ περιβέβλημαι, καταισχύνει με, καὶ οὐ

B κληθῆναι υἱός σου· Ποίησόν με ὡς ἕνα τ σου. Μήτε τῆς αὐλῆς σου ἀποπέμψῃς με ἵνα μὴ πάλιν ὁ πολέμιος εὑρών με πεπλα αἰχμάλωτον ἀπαγάγῃ· μήτε πλησίον ἕλκ φοβερᾶς σου καὶ μυστικῆς τραπέζης· [b] οὐ ὀφθαλμοῖς ἐναγέσιν ὁρᾷν τῶν ἁγίων τὰ ἅ με στῆναι μετὰ τῶν κατηχουμένων, τῶν ἐκκλησίας ἔνδον, ἵνα θεωρῶν τὰ ἐν αὐτῇ μυστήρια, ποθήσω κατὰ μικρὸν ταῦτα π βεῖν· ἵνα τοῖς θείοις νάμασιν ἐπαντλούμ σμήξω τὴν αἰσχύνην τῶν αἰσχρῶν ᾀσμάτω πον τὸν ἐγκείμενον ταῖς ἐμαῖς ἀκοαῖς· ἵ τοὺς σοὺς μαργαρίτας ἁρπαζομένους παρὰ βῶν ἀνδρῶν, ἐπιθυμήσω κἀγὼ κτήσασθαι χ τῆς τούτων ὑποδοχῆς. Ταῦτα τοῦ ἀσώτου σαντος, καὶ μετὰ δακρύων βοῶντος, Εἶπε πρὸς [c] τοὺς δούλους αὐτοῦ. Πρὸς ποίους

C Ἄκουε· πρὸς τοὺς ἱερεῖς καὶ λειτουργοὺς προσταγμάτων. Ἐξενέγκατε ταχὺ τὴν στολὴ τὴν, καὶ ἐνδύσατε αὐτόν· ἐξενέγκατε τὴν σ ἄνωθεν ὑφαντὴν, τὴν ἐκ τοῦ πνευματικοῦ ταρτιζομένην· ἐξενέγκατε τὴν στολὴν τὴ ὕδασι τῆς κολυμβήθρας ὑφαινομένην. Ἐξενέ στολὴν τὴν ἐκ τοῦ πνευματικοῦ πυρὸς κατ μένην, καὶ ἐνδύσατε αὐτόν. Ἐνδύσατε τὸν ἑα δύσαντα, ἐνδύσατε τὸν νέον Ἀδὰμ, ὃν ἐγ διάβολος· ἐνδύσατε τὸν βασιλέα τῆς κτίσεω σατε τοῦτον, δι' ὃν τὸν κόσμον ἐκόσμησα πίσατε τοῦ υἱοῦ μου τὰ φίλτατα μέλη· οὐ αὐτὸν ἀκαλλώπιστον καθορᾷν· οὐ φέρω τὴν κόνα γεγυμνωμένην καταλιπεῖν· ἐμὸν ὄνειδο

[a] Alii *στηρίζει με.*

[b] Alii *οὐ δύναμαι γὰρ ἀνανεύειν καὶ ὀφθαλμοῖς.*

[c] Alii *τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ.*

; τοῦ ἐμοῦ παιδὸς, ἐμὴν δόξαν ἡγοῦμαι τοὐ-
ὔκλειαν.
.αὶ δακτύλιον εἰς τὴν χεῖρα αὐτοῦ· ἵνα φορῇ
ῶνα τοῦ Πνεύματος, καὶ φορῶν αὐτὸν φρου-
αὐτοῦ τοῦ Πνεύματος· ἵνα τὴν ἐμὴν σφρα-
D φέρων, φοβερὸς ᾖ πᾶσι τοῖς πολεμίοις τε καὶ
· ἵνα πόῤῥωθεν φαίνηται, ποίου πατρός ἐστιν
;. Δότε καὶ ὑποδήματα εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ·
άλιν εὕρῃ ὁ ὄφις γυμνὴν τὴν πτέρναν αὐτοῦ,
ξῃ αὐτὸν διὰ τοῦ κέντρου· ἀλλ' ἵνα μᾶλλον
:απατῇ τὴν τοῦ δράκοντος κεφαλὴν, ἵνα συν-
ὶ πολεμίου τὰ κέντρα, καὶ ἵνα τρέχῃ τὴν
ν ὁδόν. Καὶ ἐνέγκαντες τὸν μόσχον τὸν σι-
ίσατε. Ποῖον μόσχον λέγει σιτευτόν; Ποῖον;
μαλις Μαρία παρθένος ἐγέννησεν. Ἐνέγκατε
ν τὸν ἀδάμαστον, τὸν μὴ δεξάμενον ἁμαρ-
ν, τὸν παρθένον, καὶ ἐκ παρθένου, τὸν ἀκο-
ι τοῖς ἀκολουθοῦσιν αὐτῷ, οὐκ ἐξ ἀνάγκης,
E σίως· τὸν μὴ χρώμενον τῇ δυνάμει αὐτοῦ,
κέρασιν, ἀλλ' ἑτοίμως ὑποκλίναντα τὸν ἑαυ-
να τοῖς σφάττειν θέλουσι. Θύσατε οὖν ἑκόντα
θύσατε τὸν ζωοποιοῦντα τοὺς θύοντας, θύ-
θυόμενον καὶ μὴ νεκρούμενον· θύσατε τὸν με-
, καὶ τοὺς μελίζοντας αὐτὸν ἁγιάζοντα· θύσατε
μενον παρὰ τῶν εἰδότων αὐτὸν, καὶ μηδέποτε
ινον· θύσατε τὸν τοὺς ἐσθίοντας μακαρίους
μενον. Καὶ φαγόντες πάντες εὐφρανθῶμεν,
37 ς ὁ υἱός μου νεκρὸς ἦν, καὶ ἀνέζησεν· ἀπολω-
A αὶ εὑρέθη. Καὶ ἤρξαντο εὐφραίνεσθαι. Ἐπί-
ν πνευματικὴν εὐφροσύνην, οἱ ταύτης γευσά-
μεμνημένοι τῶν φρικτῶν μυστηρίων, τῶν
ν τῆς θείας ἱερουργίας, τῶν μιμουμένων τὰς
λων πτέρυγας ταῖς λεπταῖς ὀθόναις ταῖς ἐπὶ
ερῶν ὤμων κειμέναις, καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ
ντων καὶ βοώντων· μή τις τῶν κατηχου-
ή τις τῶν μὴ ἐσθιόντων, μή τις τῶν κατασκό-
τις τῶν μὴ δυναμένων θεάσασθαι τὸν μό-
όμενον, μή τις τῶν μὴ δυναμένων θεάσασθαι
ον αἷμα τὸ ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρ-
τις ἀνάξιος τῆς ζώσης θυσίας, μή τις ἀμύη-
ις μὴ δυνάμενος ἀκαθάρτοις χείλεσι προσ-
ι τῶν φρικτῶν μυστηρίων· εἶτα καὶ [a] τῶν
οὐρανόθεν ἐπευφημούντων καὶ λεγόντων·
B ατὴρ, ὁ θελήσας τυθῆναι τὸν μόσχον τὸν σι-
ὸν μὴ γνόντα ἁμαρτίαν, καθώς φησιν ὁ προ-
σαΐας· Ὃς ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑ-
ος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ· ἅγιος ὁ Υἱὸς, ἅμα
ος ὁ ἀεὶ θυόμενος ἑκὼν, καὶ ἀεὶ ζῶν· ἅγιος ὁ
τος, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ τὴν θυσίαν τε-
ίσαν. Τούτων οὖν ἔνδον ἐπιτελουμένων ὁ
ρος υἱὸς μακρόθεν παραγενόμενος ἤκουσε
ς καὶ χορῶν· καὶ προσκαλεσάμενος ἕνα τῶν
ἐπυνθάνετο τί ἂν εἴη τοῦτο· [b] ἦχός τις περιε-
υ τὰ ὦτα. Ὁ δέ φησι, Δαυὶδ ὁ προφήτης
ῳδεῖ· Τότε ἀνοίσουσιν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριόν
ους. Ὁ αὐτὸς πάλιν προτρέπεται τοὺς παρόν-
τὴν ἑστίασιν, καὶ λέγει· Γεύσασθε, καὶ ἴδετε,

relinquatur: meum probrum censeo filii probrum, meam gloriam existimo hujus celebre nomen.

3. *Date etiam annulum in manum ejus:* ut Spiritus pignus gerat, et ipsum ferens custodiatur ab ipso Spiritu; ut meum sigillum circumferens, formidabilis omnibus hostibus adversariisque appareat; ut a longe, cujus patris iste sit filius, intelligatur. *Date etiam calceamenta in pedes ejus:* ne rursum nudatum reperiat serpens calcaneum ejus, eumque aculeo suo percutiat; sed ut ipse potius caput draconis conculcet, ut hostis conterat stimulos, et viam quæ secundum Deum est, percurrat. *Et adducite vitulum saginatum, et* v. 23.
occidite. Quem tandem vitulum dicit saginatum? Quemnam? Quem juvenca Maria Virgo peperit. Proferte Vitulum indomitum, qui nondum peccati jugum sustinuit, virginem, ex Virgine natum, qui sequitur eos qui sequuntur se, non ex necessitate, sed sponte; qui non utitur robore suo, neque cornibus, sed promte cervicem inclinat iis, qui mactare ipsum volunt. Mactate itaque eum qui sponte mactatur; mactate eum, qui vivificat eos qui se mactant; occidite eum, qui occiditur, sed non moritur; occidite eum, qui membratim conciditur, et eos sanctificat, qui se concidunt; occidite eum, qui comeditur ab iis qui ipsum norunt, et numquam consumitur; occidite eum, qui comedentes beatos reddit. Et epulantes omnes lætemur, *Quia hic filius* v. 24.
meus mortuus erat, et revixit; perierat, et inventus est. Et cœperunt epulari. Nostis spiritales delicias, qui eas degustatis et tremendis mysteriis initiati estis, dum ministri sacri officii, imitantes angelorum alas tenuibus suis lineis velis, quæ sinistris humeris insident, in ecclesia discurrunt, clamantque: Ne quis ex catechumenis, Alludit ad
ne quis eorum qui non edunt, nullus ex explora- diaconorum
toribus, ne quis eorum qui non possunt intueri stolas.
Vitulum qui comeditur, neve quis eorum qui spectare non possunt cælestem sanguinem, qui effunditur in remissionem peccatorum, ne quis indignus hostia vivente, ne quis non initiatus, ne quis eorum, qui non possunt impollutis labiis tremenda mysteria attingere: deinde subjunguntur voces angelorum collaudantium de cælis et dicentium: Sanctus Pater, qui voluit mactari Vitulum saginatum, qui peccatum non novit, ut propheta dixit Isaias: *Qui peccatum non fecit, ne-* Isai. 53. 9.
que inventus est dolus in ore ejus. Sanctus est 1. Pet. 2.
Filius simul et Vitulus qui semper occiditur spon- 22.
te, qui semper vivit: sanctus Paracletus, Spiritus sanctus, qui sacrificium perficit. Hæc itaque dum intus agerentur, senior filius cum venisset, audi- Luc. 15. 25.
vit a longe symphoniam, et choros; et cum ex pueris unum advocasset, interrogabat quid hoc esset: Aures meas verberat sonus quispiam. Ille autem inquit: David propheta intus concinit:

[a] ...ῶν ἁγίων.... ὁ πατὴρ ὁ κελεύσας.

[b] Alii ἠχός τις περιηχεῖ.

Ps. 50.21. *Tunc imponent super altare tuum vitulos.* Idem
rursus eos, qui adsunt, ad epulas cohortatur, ait-
Ps. 33.9. que : *Gustate et videte, quoniam suavis est*
Dominus. Paulus divinarum rerum interpres pro-
1.Cor.5.7. clamat, ac dicit : *Pascha nostrum immolatus*
est Christus. Ecclesia festum agit, epulatur, et
choreas ducit. Ille autem ait servo : Itane est?
dum ego foris sum, alii mysteria mea, me absente,
dividunt? Sic est, inquit, quoniam frater tuus ve-
nit, et occidit pater tuus vitulum saginatum,
Luc. 15. 28. quia salvum eum recepit. His auditis iratus est
justus, neque ingredi voluit. Iratus est justus, et
invidiæ factus est servus : qui delicias vitæ pedi-
bus conculcaverat, ab invidia superatus est. Quo-
Rom. 9. 3. modo autem ait Paulus : *Optabam ego ipse ana-*
thema esse a Christo pro fratribus meis, qui
sunt cognati mei secundum carnem? Non ut
invidum ostenderet esse justum, sed ut magnitu-
dinem quamdam immensam innueret, ita oratio-
nem conformavit Salvator, ut immensas divitias
bonitatis Patris sui declararet. Idque per ea, quæ
consequuntur, indicat. *Pater* enim *egressus cœpit*
rogare illum. O ineffabilem sapientiam! o reli-
giosam providentiam! Et peccatoris est misertus,
et justo est adulatus; et non permisit ut caderet is
qui stabat, et eum qui ceciderat, excitavit: paupe-
rem divitem efficit, neque divitem sivit invidia pau-
Luc. 15. 29. perem fieri. *At ille respondens dixit patri suo :*
Ecce tot annis servio tibi, et numquam man-
datum tuum præterivi, et numquam dedisti
mihi hœdum, ut cum amicis meis epularer : sed
Hebr. 11. 37. circumeo in melotis, in pellibus caprinis, egens,
angustiatus, afflictus. Sed postquam filius tuus
hic, qui contemsit, qui devoravit substantiam
tuam cum meretricibus, venit, subito occidisti illi
vitulum saginatum, et neque verbo ipsum casti-
gasti, neque in speciem vultum ab ipso avertisti;
sed continuo ipsum hospitio excepisti, et omni-
bus tuis vestimentis exornasti, aureo annulo splen-
didum reddidisti, calceamentis munivisti, eccle-
siam aperuisti, mensam adornasti, crateras imple-
visti, vitulum occidisti saginatum, ad epulas fide-
les convocasti, angelos ad choreas impulisti, ad-
mirabile cæli terræque convivium convocasti.
Tanta ergo munera in eum qui tuam bonitatem
contemserat, quique nobilitatem tuam probris af-
fecerat, contulisti. Quid dicam de tuarum mise-
rationum pelago? quomodo tuæ benignitatis ocea-
num admirabor? Misereris omnium, Domine,
quod omnia possis, et in hominum peccatis con-
Luc 15.31. nives, ut ad pœnitentiam convertantur. *Pater*
autem dixit ipsi : Fili, tu semper mecum es.
Tu a meo sinu haud umquam sejunctus es ; tu ab
Ecclesia mea numquam dissiluisti; tu psalmis
semper et hymnis operam dedisti; tu cum angelis
quovis tempore versaris; tu altari assistens cum
Matth.6.9 fiducia clamas, *Pater noster, qui es in cœlis :*

ὅτι χρηστὸς ὁ Κύριος. Παῦλος ὁ τῶν θείων μυ
C ἐξηγητὴς ἀναβοᾷ καὶ λέγει· Τὸ πάσχα ἡμῶ
ἡμῶν ἐτύθη Χριστός. Ἡ Ἐκκλησία πανηγυρ
φραινομένη, καὶ χορεύει. Ὁ δέ φησι πρὸς τὸν
ναὶ, καὶ μὴ παρόντος ἐμοῦ ἄλλοι τὰ ἐμὰ μ
παρὰ τὴν ἐμὴν ἀπουσίαν ἐν τῇ ἐμῇ αὐλῇ με
Ναὶ, φησίν· ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἥκει, καὶ
πατήρ σου τὸν μόσχον τὸν σιτευτὸν, ὅτι ὑγ
αὐτὸν ἀπέλαβεν. Ὠργίσθη δὲ πρὸς ταῦτα ὁ
καὶ οὐκ ἠθέλησεν εἰσελθεῖν. Ὠργίσθη ὁ δίκα
τοῦ φθόνου ἐγένετο δοῦλος· ὁ καταπατήσας
τὰ τερπνὰ, φθόνῳ κεκράτηται. Καὶ πῶς φησι
λος λέγων· Ἐβουλόμην αὐτὸς ἐγὼ ἀνάθε
ἀπὸ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου τῶν
μου κατὰ σάρκα; Οὐχ ἵνα βάσκανον δείξῃ τὸν
ἀλλὰ διὰ τὴν ὑπερβολὴν οὕτω τὸν λόγον ἐσχ
ὁ Σωτήρ· ἵνα κηρύξῃ τὸν ὑπερβάλλοντα πλ
χρηστότητος τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ. Καὶ τοῦτο δηλ
D ἐφεξῆς. Ὁ γὰρ πατὴρ αὐτοῦ, φησὶν, ἐξελθὼν π
αὐτόν. Ὢ σοφίας ἀῤῥήτου, ὢ προνοίας θεοφιλοῦ
ἁμαρτωλὸν ἠλέησε, καὶ τὸν δίκαιον ἐκολάκευσ
ἱστάμενον οὐκ ἀφῆκε πεσεῖν, καὶ τὸν πεσόντα
καὶ τὸν πένητα πλούσιον ἀπέδειξε, καὶ τὸν
οὐ συνεχώρησε τῷ φθόνῳ γενέσθαι πτωχόν. Ὁ
κριθεὶς εἶπε τῷ πατρί· ἰδοὺ ἐγὼ τοσαῦτα
δουλεύων σοι, καὶ οὐδέποτε ἐντολήν σου π
καὶ ἐμοὶ οὐκ ἔδωκάς ποτε ἔριφον, ἵνα μετὰ τ
μου εὐφρανθῶ· ἀλλὰ περιέρχομαι ἐν μηλω
αἰγείοις δέρμασιν, ὑστερούμενος, θλιβόμενος,
χούμενος. Ὅταν δὲ ὁ υἱός σου οὗτος ἦλθεν, ὁ κ
νήσας σου, καὶ καταφαγών σου τὸν βίον με
νῶν, εὐθέως ἔθυσας αὐτῷ τὸν μόσχον τὸν σ
καὶ οὔτε ῥήματι ἐνεκάλεσας αὐτῷ, οὔτε σχή
πρόσωπόν σου ἀπέστρεψας ἀπ' αὐτοῦ· ἀλλ'
ἐξενοδόχησας αὐτὸν, καὶ πάσῃ τῇ στολῇ σου
E κόσμησας, καὶ τῷ χρυσῷ δακτυλίῳ περιήστ
καὶ τοῖς ὑποδήμασι [c] περιέφραξας, καὶ τὴν ἐκ
ἠνέωξας, καὶ τὴν τράπεζαν ἐκαλλώπισας, κα
κρατῆρας ἐπλήρωσας, καὶ τὸν μόσχον τὸν σ
κατέσφαξας, καὶ πρὸς τὴν εὐωχίαν τοὺς πιστοὺς
ἐκάλεσας, καὶ τοὺς ἀγγέλους χορεύειν ἐποίησα
ξένον οὐρανοῦ καὶ γῆς συμπόσιον συνεκρότησα
τοιαύτας δωρεὰς παρέσχες τῷ καταφρονήσαν
σῆς ἀγαθότητος, καὶ τὴν εὐγένειαν καθυβρίσαν
38 εἴπω πρὸς τὸ βάθος καὶ τὸ πέλαγος τῶν σῶν ο
A μῶν; πῶς θαυμάσω τὴν θάλατταν τῆς σῆς χρη
τος; Ἐλεεῖς, Κύριε, πάντας, ὅτι πάντα δύ
καὶ παρορᾷς ἁμαρτήματα ἀνθρώπων εἰς μετά
Ὁ δὲ Πατὴρ αὐτοῦ εἶπεν αὐτῷ· τέκνον, σὺ π
μετ' ἐμοῦ εἶ. Σὺ τῶν ἐμῶν κόλπων οὐκ ἐχω
ποτέ· σὺ τῆς Ἐκκλησίας τῆς ἐμῆς οὐκ ἀπεσκίρ
σὺ ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις προσέσχες ἀεί· σὺ μετ
ἀγγέλων ἐντυγχάνεις διαπαντός· σὺ τῷ θυσια
παριστάμενος, μετὰ παῤῥησίας βοᾷς, Πάτερ ἡ
ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου. Οὐ
προσῆλθέ μοι κατακεχριμένος, κατῃσχυμμέν
πρόσωπον ὠθῶν εἰς τὴν γῆν, καὶ μετὰ συντετριμ

* [ὑπὲρ ἡμῶν inseruimus e Savil. et Bibliis.]

[c] Quidam περιεσφράγισας.

sanctificetur nomen tuum. Hic vero accessit ad me condemnatus, vultu pudore suffuso, et in terram inclinato, corde contrito ac voce tristi clamavit: *Pater peccavi in cælum et coram te; jam non sum dignus vocari filius tuus; fac me sicut unum de mercenariis tuis*. Quid potuissem facere, auditis his vocibus? potuine non misereri filii mei ad me accedentis? judica tu qui iratus es. Atqui non fert natura mea, cum humanus sim, ut inhumanum quid perpetrem; non possum non ejus misereri, quem procreavi, non possum non miseratione duci ejus, quem ex meis visceribus genui. *Fili, tu semper mecum es, et omnia mea tua sunt*. Tuum est cælum, tuum firmamentum, sol laternarius tuus, luna ancilla tua, stellæ sunt faces tuæ, aer nutritius tuus, tuaque omnia quæ in aere versantur: tua est terra, et omnia quæ in ea sunt; tuum est mare, quæque in eo sunt cuncta; tuus mundus, ecclesia tua, tuum altare, tuus vitulus saginatus, tuum sacrificium, tui angeli, tui apostoli, tui martyres, tua præsentia, tua futura, tua resurrectio, tua immortalitas, tua incorruptio, tuum regnum cælorum, omnia quæ cernuntur oculis, quæque mente percipiuntur, sunt tua. Num tua abripui, et illi apposui? num te exui, et illum indui? nonne ex meis operibus misericordiam largitus sum? nonne pariter sum et tuus et illius pater? Et te honore afficio virtutis nomine, et illius me miseret propter insignem conversionem: te diligo propter vitam, et illum propter transmutationem: te propter conversationem, illum propter pœnitentiam: te propter longanimitatem, illum propter conversionem in me. *Epulari enim et gaudere te oportebat, quia frater tuus hic mortuus erat, et revixit; perierat, et inventus est*. Quis cum viderit mortuum excitatum ab inferis, non oblectatur? quis cum invenerit ea, quæ perdiderat, gaudio non effertur? Veni et tu, fili mi, oblectare nobiscum, exsulta cum angelis, complectere nobiscum fratrem tuum, et cum Davide psalle illud spiritale canticum, quod huic convenit festivitati: *Beati, quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata. Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum*. Audistis divinam parabolam, et ejus scopum novistis, vimque perspexistis: quam benignum Dominum habeamus, quam patientem didicistis. Ad eum ergo cum puro corde confugiamus. Venite, communi voce ad eum clamemus: Here, Domine benigne, unigenite Dei Fili, peccavimus in cælum, et coram te, nec digni sumus qui filii tui vocemur, sed in miserationibus tuis confidimus, habemus obsidem tuæ benignitatis pretiosam crucem, quam nostra causa pertulisti: habemus fidejussorem tuæ misericordiæ illam olim meretricem, et illum quondam latronem:

Luc. 15. 32.

Psal. 31. 1. 2.

b [Alii οὕτω καί.]

propter illos enim et nos et peccatores omnes incitamur, ut ad humanitatem tuam recurramus. Ut illos celebres ac beatos reddidisti, sic etiam nostri, qui lapsi sumus, miserere : qui crucifixus mortuos suscitasti, nos quoque a peccato enecatos per humanitatem exsuscita, ut una perfruamur cum illis qui redemti sunt, et participes facti sunt, tua resurrectione. Hæc cum dixerimus, exspectemus,
Matth. 9. 29. ut et nobis dicat Dominus noster Christus : *Secundum fidem vestram fiat vobis.* Vos vero qui baptismatis dono perfruituri estis, omnem alienam cogitationem abjicite, animasque vestras ad cælestem sponsum convertite : Spiritus sancti gratia
Philipp. 4. 5. 6. perfruimini. *Dominus prope est, nihil solliciti sitis.* Etenim adstat pro foribus Redemtor, adest credentibus medicus, officina medici aperta est, parata sunt pharmaca, omnes exspectat piscina, gratia explicata est, spiritalis stola a Patre et Filio et Spiritu sancto pertexta est. Beati qui digni habiti fuerint, ut stolam ferant. Vos lucernas tantum fidei accendite, et oleum pietatis copiose infundite, ut de nocte cum audita vox fuerit dicens,
Matth. 25. 6. *Ecce sponsus venit,* exeatis obviam illi cum splendidis lucernis, choreas ducentes, saltantes, et clamantes,
Ibid. 21. 9. *Benedictus qui venit in nomine Domini :* ipsi gloria et potestas, nunc et semper, et in sæcula. Amen.

μένων τῆς σῆς ἀναστάσεως. Ταῦτα λέγοντες, ἐπιμείνωμεν, ἵνα καὶ πρὸς ἡμᾶς εἴπῃ ὁ Δεσπότης ἡμῶν Χριστός· Κατὰ τὴν πίστιν ὑμῶν γενηθήτω ὑμῖν. Καὶ
39 A ὑμεῖς δὲ οἱ μέλλοντες ἀπολαύειν τῆς τοῦ βαπτίσματος δωρεᾶς, πάντα λογισμὸν ἀλλότριον ἀποῤῥίψαντες, καὶ τὰς ψυχὰς ὑμῶν εἰς τὸν οὐράνιον νυμφίον εὐθύναντες, τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριτος ἀπολαύσατε. Ὁ Κύριος ἐγγὺς, μηδὲν μεριμνᾶτε. Ἐπὶ θύραις ὁ λυτρωτὴς ἐφέστηκεν, ὁ ἰατρὸς τοῖς πιστεύουσι πάρεστι, τὸ ἰατρεῖον ἠνέῳκται, τὰ φάρμακα πρόκεινται, ἡ κολυμβήθρα πάντας προσδέχεται, ἡ χάρις ἐξήπλωται, ἡ πνευματικὴ στολὴ παρὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐξυφαίνεται. Μακάριοι οἱ καταξιούμενοι φορέσαι τὴν στολήν. Μόνον ὑμεῖς τῆς πίστεως τὰς λαμπάδας ἀνάψατε, καὶ τὸ ἔλαιον τῆς εὐσεβείας δαψιλῶς ἐπιβάλλετε, ἵνα νυκτὸς, ὅταν γένηται φωνὴ λέγουσα, Ἰδοὺ ὁ νυμφίος ἔρχεται, ἐξέλ-
B θητε εἰς ὑπάντησιν αὐτοῦ μετὰ φαιδρῶν τῶν λαμπάδων [a], χορεύοντες καὶ σκιρτῶντες, καὶ βοῶντες, Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου· αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

[a] [Alii adjiciunt τῆς πίστεως.]

MONITUM

IN SEQUENTEM SERMONEM.

Hunc ut et alios quam plurimos sermones, qui Chrysostomi nomine circumferuntur, Severiano Gabalorum episcopo adscripsit nuperus scriptor. Nec satis perspicio cur omnia ejusdem farinæ opuscula ad unum Severianum referat. Multi certe erant Græculi qui sua Chrysostomi præmisso nomine publicabant. Hujus vero stylus non tam implicatus esse videtur, quam illarum orationum series, quas Severiani esse liquet. Est autem prorsus ineptus et ἀπροσδιόνυσος, flosculis ad nauseam usque redundans.

Interpretatio Latina est Frontonis Ducæi.

In saltationem Herodiadis, et decollationem Joannis Præcursoris et Baptistæ.

A * Εἰς τὴν ὄρχησιν τῆς Ἡρωδιάδος, καὶ εἰς τὴν ἀποτομὴν τῆς κεφαλῆς Ἰωάννου τοῦ προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ.

1. Quemadmodum si quis amator solitudinis in aliquo saltibus referto loco sub arborum umbra consideat, et jucundo volucrum concentu, ac

Ὥσπερ τις ἀνὴρ φιλέρημος ἐν τινὶ τόπῳ ἀλσώδει ὑπὸ δένδρα σκιαζόμενος, ταῖς τῶν ὀρνέων καλλιφώνοις κλαγγαῖς, καὶ ταῖς τῶν ὑδάτων εὐήχοις ῥοαῖς

* Collata cum Codice Reg. 1971.

fluentis aquæ murmure placido delectetur, fieri nequit ullo modo, quin ejus animus sensusque omnis ad humanitatem traducatur, omnibusque sese affabilem præbeat : ita nos quoque superioribus diebus benignitate Spiritus commoti, de eleemosyna sermonem apud vos habebamus. Ubi vero stultitiam Herodis evangelium prædicavit, mulierumque petulantiam, convivium delirantium virorum, exsecrandam mensam, donum iniquum,
B opus injustum, et exequias corporis omni veneratione prosequendi, penitus immutatus sum. Mutus enim fio, dilectissimi, cum meis observantur oculis præterita Herodis facta, vel potius vulnera, unde tam immania spectacula consequantur. *In illo, inquit, tempore audivit Herodes tetrarcha famam Jesu, et ait pueris suis : Hic est Joannes Baptista, quem ego decollavi; ipse surrexit a mortuis, et ideo virtutes operantur in eo.* Confitetur cædem prophetæ, quam negare non potest, et, quem occidit, novit prophetam esse, virumque justum. Nisi enim nosset, haud illum diceret a mortuis surrexisse, ideoque virtutes operari in eo. O improbam conscientiam! in quali cæde testimonium in se dicit! o improbam con-
40 scientiam, quæ cum anima perversa usque ad
A mortem vivens illamque crucians, post mortem etiam implacabiliter torquet. Quam vero ob causam prophetam occidit? Quoniam præco veritatis erat, et injustam ejus actionem impedire sua reprehensione contendebat : et quem ut regem oportebat mandatorum Dei esse custodem, ipse indomita voluptatum petulantia leges violabat. Rex quippe ille est, qui justas fert leges, primusque agit, nec eas transgreditur. Quomodo enim alioquin sibi subditas gentes recto ordine componet, nisi justis legibus quasi frenis pervicax et insolens genus hominum regat? Herodes autem rex non populorum, sed voluptatum, vel potius servus earumdem (nam *A quo quis superatus est, hujus et servus est*), non modo leges Dei transgressus est, sed et cædem inique perpetravit. Quem vero occidit? Virum justum, quo major inter natos
B mulierum non surrexit : quod et Dominus ipse testatus est : virum qui desertum inhabitabile, inaquosum, infrugiferum, inaccessum, sine arboribus, sine graminibus, sine herbis habitabat. Desertum autem habitabat Joannes, non homines tribules et cognatos suos fugiens, sed ne videret audiretque hominum scelera detestanda. Is neque serebat, neque metebat umquam, propterea neque panem habebat, neque vinum, non mensam, non lectum voluptatum administrum, non suffultas molli anserum pluma culcitras, quæ effeminatorum hominum corpora frangunt et emolliunt; non lucernam habebat, non candela-

Matth. 14. 1.

2. Pet. 2. 19.

Matth. 11. 11.

a [ἀκρατήτῳ marg. Savil.]
* Forte ὑπηρέτιν.
b Reg. οὐδενός.

brum, non mensam, non scamnum, non poculum, non
discum. Nam cum extra mundum esset, nulla re
mundi indigebat. Habitabat porro non in ædibus,
quarum inaurata essent laquearia, sed sub petra se
contegente. Huic et mensa, et scamnum, et cubile
erat pavimentum, carnes erant locustæ; placen-
ta, mel sylvestre: huic phiala erat vola manus;
et vinum delicatum, quæ manabat a saxo aqua
limpidissima. Hunc tenuit Herodes, et alligavit.
Matth. 14. 3. *Herodes,* inquit, *cum prehendisset Joannem,*
vinxit eum, et posuit in carcerem propter He-
rodiadem uxorem Philippi fratris sui. O rem
prodigiosam! Joannes vinctam ejus animam peccati
catena, reprehensione sua solvere conabatur, ille
autem solventem vinciebat. Verumtamen licet
vinciretur Joannes, loquebatur, et in carcerem
conjectus, reprehendebat: implebat enim quod
118. scriptum est: *Et loquebar in conspectu regum,*
et non confundebar. Neque enim mortem refor-
midabat Joannes, sed veritatem non eloqui refor-
midabat. Hunc vero dum occidit, non unam mo-
do cædem perpetravit, sed et plures. Qui enim
eum, qui animas docet, ac de iis bene mereri non
cessat, occidit, non unum occidit, sed totidem
quotquot ille vivens vivificare poterat sermone.
Quando autem istum occidit? Pudor erat dicere,
pudor quidem non ei qui dicit, sed ei qui cædem
patravit. Die namque natalis Herodis saltavit filia
Herodiadis in medio, et placuit ipsi: unde cum
juramento pollicitus est ei dare quodcumque po-
stulasset ab eo. At illa præmonita a matre sua,
Matth. 10. 8. ***Da mihi,*** inquit, ***in disco caput Joannis.*** O na-
tale pessimum, quod prophetæ cædem spirat, cum
oportuisset potius viros sanctos mensa exceptos
opipare reficere. Sic nimirum anima ejus perversa
Psal. 17. 26. 29. correcta fuisset. Etenim ***Cum sancto sanctus eris,***
et cum perverso perverteris. Cum debuisset po-
tius viduarum res agere, orphanorum misereri, ut
vitam suam multis ac variis precibus inconcussam
servaret: nunc autem cum intemperantibus ho-
minibus et inhonestis mulieribus epulans, multo
vino gravatus, ab impudicis mulieribus illusus,
præcursorem diei matutinum Joannem cæsum e
medio sustulit; qui decore fidei lampadem præ-
ferebat, lucernam totius mundi Joannem exstinxit.
Hanc autem lucernam dum exstinxit Herodes,
seipsum tenebris oppressit. Quamvis ejus fictile
vas in terram resolutum sit, tamen Spiritus ejus
irradians lampas iis, qui apud inferos erant, fidei
lumina recte præferens illuxit. Nam cum esset
propheta, sciretque se Dominum suum apud in-
feros præcessurum, misit aliquot ex discipulis
Matth. 11. 3. suis ad illum dicens: ***Tu es, qui venis, an***
alium exspectamus? Neque vero quod ignoraret,
interrogabat. Quomodo enim ignoraret Dominum,
Joan. 1. 29. quando ipsum etiam indicabat, dicens: ***Ecce***
agnus Dei, qui tollit peccata mundi? quomodo

κόσμου ἐκέχρητο. Ὤκει δὲ, οὐχ ὑπὸ ο
φον, ἀλλ' ὑπὸ πέτραν αὐτόροφον. Τούτῳ
καὶ σκάμνος, καὶ κλίνη τὸ ἔδαφος ἦν,
C ἀκρίδες, καὶ πλακοῦς τὸ μέλι τὸ ἄγριον·
ἡ τῆς χειρὸς κοτύλη ἐτύγχανε, καὶ οἶνος
τὸ πετρογενὲς καὶ διειδέστατον ὕδωρ. Τ
σας ὁ Ἡρώδης, ἐδέσμει. Ὁ γὰρ Ἡρώδη
τήσας τὸν Ἰωάννην, ἔδησε, καὶ ἔθετο ἐ
Ἡρωδιάδα τὴν γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀ
Ὢ πράγματος ἀλλοκότου. Ἰωάννης τ
αὐτοῦ ψυχὴν τῇ σειρᾷ τῆς ἁμαρτίας δι
ἐβούλετο λύειν, κἀκεῖνος τὸν λύοντα ἐ
καὶ εἰ ἐδεσμεῖτο ὁ Ἰωάννης, ἐφθέγγετο,
ζόμενος ἤλεγχεν· ἐπλήρου γὰρ τὸ γεγρα
ἐλάλουν ἐναντίον βασιλέων, καὶ οὐκ ἠσ
γὰρ ἐφοβεῖτο τὸν θάνατον ὁ Ἰωάννης,
τὴν ἀλήθειαν μὴ λαλῆσαι. Τοῦτον ἐφόνε
D δης· τοῦτον δὲ φονεύσας, οὐχ ἕνα μόνον
ἀλλὰ καὶ πολλούς. Ὁ γὰρ διδάσκαλον κ
ψυχῶν ἀποκτείνας, οὐχ ἕνα ἀποκτείνει,
τους, ὅσους ἂν ζῶν διὰ τοῦ λόγου ἠδύν
σαι. Καὶ πότε τοῦτον ἐφόνευσεν; Αἰσχύ
αἰσχύνη δὲ οὐ τῷ λέγοντι, ἀλλὰ τῷ π
φόνον. Γενεσίων γὰρ ἀγομένων τοῦ Ἡρ
σατο ἡ θυγάτηρ τῆς Ἡρωδιάδος ἐν τ
ἤρεσεν αὐτῷ· ὅθεν καὶ μεθ' ὅρκου ὡμολ
δοῦναι ὃ ἐὰν αἰτήσηται. Ἡ δὲ προβιβασθ
μητρὸς αὐτῆς, Δός μοι, φησὶν, ἐπὶ πίνα
λὴν Ἰωάννου. Ὢ γενέθλιον κάκιστον, προ
πνέον φόνον, ἀνθ' ὧν ἔδει ἄνδρας ἁγίους ε
τράπεζαν φιλοφρονήσασθαι. Οὕτω γὰρ ἂν
E μένη ψυχὴ αὐτοῦ διωρθοῦτο. Μετὰ γὰρ
θήσῃ, καὶ μετὰ στρεβλοῦ διαστρέψεις.
χήρας οἰκονομῆσαι, ὀρφανοὺς οἰκτεῖραι,
λῶν καὶ ποικίλων εὐχῶν τὴν ἑαυτοῦ ζ
διατηρήσῃ, νῦν δὲ μετὰ ἀνδρῶν ἀσελγῶ
κῶν ἀσέμνων εὐωχούμενος, οἴνῳ πολλ
καὶ ὑπὸ γυναικῶν ἀκολάστων χλευασθε
δρομον τῆς ἡμέρας ὄρθρον Ἰωάννην τῷ φ
τὸν καλῶς δᾳδουχήσαντα, τὴν λαμπάδα
41 τὸν λύχνον τοῦ παντὸς κόσμου Ἰωάνν
A [b] συνέτριψε. Τοῦτον δὲ τὸν λύχνον συντρ
δης, ἑαυτὸν ἐσκότισεν. Ἐκείνου γὰρ εἰ κ
κινον σκεῦος εἰς γῆν διελύετο, ἀλλ' οὖν γε
ματος αὐτοῦ φεγγοβόλος λαμπὰς τοῖς ἐν τ
πίστεως φέγγος καλῶς ἐδᾳδούχει. Προφ
καὶ εἰδὼς, ὅτι ἔμελλε τὸν Κύριον αὐτοῦ
ἐν τῷ ᾅδῃ, πέμπει πρὸς αὐτὸν τινὰς τῶν
τοῦ, λέγων· Σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἕτερο
μεν; Καὶ οὐκ ἀγνοῶν αὐτὸν, ἐπυνθάνε
ἂν ἠγνόει τὸν Κύριον, ὁπότε αὐτὸν ἐδεί
Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμα
σμου; πῶς γὰρ ἂν ἠγνόει ὁ καὶ θεατὴς τ
ματος ἐξ οὐρανοῦ καταβάσεως γεγονὼς,
τῆς τοῦ Πατρὸς φωνῆς περὶ αὐτοῦ λεγ
ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, εἰς ὃν ηὐδ
πυνθάνεται, πῶς; Σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ

[b] Reg. συνέτριβε.

ἐλθών· ἦλθε γὰρ ἐπὶ τῆς γῆς· ἀλλὰ, Σὺ
ς (δῆλον γὰρ ὅτι ἐν τῷ ᾅδῃ), ἢ ἕτερον
;

ρ ἐν ἑαυτῷ ὁ Ἰωάννης, ὅτι μήποτε βού-
ι ἐνδυναμώσας εἰς τὸν ᾅδην ἐκπέμψαι,
ρον ἐπιτελοῦντα; ἢ μήποτε θελήσει τοὺς
φωνῇ ἀναστῆσαι, ὡς ἐπὶ τοῦ Λαζάρου
ιὰ τοῦτο μὴ δυνάμενος κρίνειν τὴν βουλὴν
ι, πυνθάνεται λέγων· Σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος
οσδοκῶμεν ἐν τῷ ᾅδῃ; Τοῦτον ἀπέκτεινεν
αὶ πῶς ἀπέκτεινε; Γενεσίων γὰρ, φησὶν,
ρχήσατο ἡ θυγάτηρ τῆς Ἡρωδιάδος ἐν
ξιον παίγνιον τῆς τοιαύτης τραπέζης.
ρύψις καὶ χλιδὴ καὶ μέθαι καὶ κῶμοι,
ι, ἀλλὰ πάντα σεσαλευμένα καὶ ἀνάστα-
οντα τὴν Ἡρώδου παραφοράν. Ἀκούσατε
ιες τῶν ὀρχηστῶν, οἱ τοῖς πολυστρόφοις
ελυμένων μειρακίων τοὺς ἑαυτῶν ὀφθαλ-
ντες, καὶ τὰς ἑαυτῶν καρδίας τοῖς λε-
μασιν αὐτῶν συνεκλύοντες· ἀκούσατε,
φόνου ἡ πολύγυρος ὄρχησις ἤνθησεν. Ἡ
ιεῖσα ὑπὸ τῆς μητρός φησι· Δός μοι ὧδε
ν κεφαλὴν Ἰωάννου. Ὢ κακῆς λεαίνης
ον τέκνον· οὐ χρυσὸν ἐπεζήτησεν, οὐκ
ίθους τιμίους, ἀλλὰ τὴν κεφαλὴν Ἰωάν-
ὲν διὰ πίστιν ἐπεζήτησε, πολὺ τιμιωτέ-
Ἰωάννου παντὸς χρυσίου καὶ ἀργυρίου
λυτελῶν. Ἀλλ' οὐκ ἐπεζήτησε διὰ πίστιν,
ἀλλ' ἵνα τὸν ἔλεγχον ἀποκτείνασα, τῇ
ται ἄδειαν, τὴν [a] ἐπὶ τῶν κακῶν ἁμαρ-
ς δὲ Ὁ βασιλεὺς ἐλυπήθη, οὐ διὰ τὸν
φήτου, ἀλλὰ διὰ τὸν φόβον τοῦ ὄχλου,
ς προφήτην αὐτὸν εἶχον. Εἰ γὰρ δι' εὐ-
εῖτο, οὐκ ἂν παρὰ τὴν ἀρχὴν δεσμεύσας
λακῇ ἀπέθετο· ἀλλ' ἐλυπήθη διὰ τὸν
ν τότε ἡ ψυχὴ Ἡρώδου ὥσπερ ἐν τῇ θα-
ἀπειλημμένον, καὶ πρὸς ἑκάτερον τοῖχον
τὸ ποιῆσαι τὸν φόνον διὰ τὸν ὄχλον φο-
ὶ τὸ μὴ ποιῆσαι τὸν φόνον διὰ τοὺς ὀρ-
ς συνανακειμένους μὴ συγχωρούμενος.
ὁ ἄθλιος ὑπὸ τῆς πρὸς τὴν γυναῖκα πο-
νῆς, χρησάμενος δῆθεν τῇ εὐορκίᾳ πρὸς
ν τοῦ φόνου, πέμψας ἀπεκεφάλισε τὸν
τι κακόν ἐστι τὸ ὀμνύειν, νῦν μὲν μνη-
ἡδέως ὀμνύοντες· ἀκούσατε τοῦ Κυρίου
ὀμνύειν ὅλως. Εἰ γὰρ μὴ ὤμοσε τότε ὁ
ἂν ἠνέσχετο τὸν φόνον ποιῆσαι. Ἔδει
ν μηδὲ ὅλως ποιῆσαι· ἀλλ' ἐπεὶ ὤμοσε,
τῷ ψευδορκῆσαι· ἐν γὰρ κακῶν ἐκλογῇ
ἔλαττον δέξασθαι. Πέμψας ἀπεκεφάλι-
οία χεὶρ ἐτόλμησεν, ἀγαπητοί, τῷ ἁγίῳ
ννου προσενέγκαι τὸ ξίφος, ὃν θῆρες ἐν
έσθησαν, ὃν λέοντες [b] ἐτρόμαξαν, ὃν χε-

B ignoraret, qui spectator descensus de cælo Spiritus sancti fuit, et paternæ vocis auditor, de ipso dicentis: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui?* Verum interrogat, quo pacto? Tu es qui venis, an alius? Non dixit, Tu es qui venisti: nam et in terram venit: sed, *Tu es, qui venis* (scilicet apud inferos), *an alium exspectamus?* Matth. 3. 17.

2. Dicebat enim apud se Joannes: Num forte angelum potentia instructum a se ac munitum, ad inferos ad munus suum exsequendum vult mittere? an vero cunctos una voce exsuscitaturus est, ut in Lazaro fecit? Quamobrem cum de consilio Domini judicare non posset, interrogat dicens: *Tu es qui venis, an alium exspectamus* apud inferos? Hunc occidit Herodes. Quo pacto occidit? Cum natalem suum diem celebraret, saltavit filia Herodiadis in medio. Dignum profecto ludicrum tali mensa. Ubi enim effeminatio et luxus et ebrietates et convivia, nihil firmum est, sed omnia perturbata et eversa, quæ Herodis insaniam indicant. Audite qui saltatorum spectacula usque C adeo amatis, qui ad flexibiles dissolutorum adolescentium pedes vestros oculos accommodantes, vestros animos simul cum eorum infractis atque emollitis corporibus effeminatis; audite ad quale obsonium cædis effloruit hæc flexuosa saltatio. Illa vero præmonita a matre ait: *Da mihi hic in disco caput Joannis.* Ibid. 14. 8. O improbæ leænæ ex aspide genitum fœtum? Non aurum, non argentum, non lapides pretiosos, sed caput Joannis petivit. Ac si quidem propter fidem postulasset, multo sane pretiosius est caput Joannis auro quovis, argento, lapillisque maximi pretii. Atqui non ob fidem petiit, ut honore afficeret, sed ut reprehensore occiso, omni timore matrem liberaret, quo impune se omni scelere commacularet. *Et contristatus* Ibid. v. 9. D *est rex*, cum hoc audisset, non ob cædem prophetæ, sed ob metum plebis, quoniam omnes ut prophetam illum habebant. Etenim si ob reverentiam modestiamque contristatus esset, non eum a principio vinctum in carcerem misisset; sed propter plebem contristatus est. Erat tunc Herodis animus quasi navis in mari intercepta a fluctibus, et in utrumque latus vacillans: qui cædem patrare propter plebem timebat, et cui non permittebatur, ut a cæde patranda abstineret, *Cum propter jusjurandum, tum propter eos, qui simul discumbebant.* Sed miser, oppressus et illectus ab ardenti vi amoris, quo mulierem prosequebatur, E cum et religionem sacramenti observandi cædi factæ prætexeret, *Misit, et decollavit Joannem.* Ibid. v. 10. Quam perniciosum sit jurare, nunc quidem vobis in memoriam revocate, qui libenter juratis. Audite Dominum dicentem, *Non jurare omnino.* Matth. 5. 34. Nam si non jurasset infelix iste, numquam ad patrandam cædem impelli potuisset. Oportebat quidem, ut omnino non jurasset: verum ubi juravit,

[a] κακῷ.
[b] ιασαν. Infra Savil. χαμαρεύουσαι. Morel. χαμαιτεύουσαι

utile illi fuit, ut pejeraret : nam in malorum delectu satius fuit minus admittere. *Misit, et decollavit* ipsum. Quæ dextera ausa est, dilectissimi, gladium in sanctam cervicem Joannis injicere, quam in deserto belluæ reverebantur, quam leones tremebant, quam cerastæ ac dracones et aspides horrebant, quam apes sylvestres propter viri sanctitatem labore cellulas parantes alebant? Nam ex variis floribus atque herbis in deserto, velut emendicantes aureolas roris guttas, conflatum a se mel illi offerebant. Hanc carnificis manus abscidit, neque similem angelis vultum ejus reformidavit, non tremuit, non reverita est faciem ejus divinum ejaculantem splendorem. Sed excæcatus opinor ab Herodis ebrietate, qui missus est carnifex, ensem quidem habuit, oculos vero non habuit. Et abscissum est caput Joannis (non enim umquam vinum biberat), et efferebatur in disco caput Joannis in convivio, tum quoque vociferans ad Herodem, *Non licet tibi habere uxorem fratris*

Matth. 14. 4. *tui.* Etenim etiam post mortem vivebat justus, et abscisso capite vox ipsa vivit. O hominis crudelitatem! In quo disco edebat carnes, ei caput Joannis imposuit. O inique tyranne! non sufficiebat illa recens natorum puerorum a priore illo Herode in Bethleem patrata cædes, cum patrum ac matrum pariter lugentium ejulatus spiculis acutiores audirentur; cum copiosæ fusarum lacrymarum guttæ ex visceribus scaturientes fontes superarent; cum patrum pectora tunderentur et continua suspiria laboriose ex corde ad ora emitterentur; cum matres viscerum suorum gramen ante tempus arefactum, filios suos lugerent; cum etiam ubera lac effundentia terram candore tingerent; cum infantes, qui ea sugebant, derepente jugulati jacerent; cum parentum sinus suis pignoribus orbati essent, cum matrum ubera delicatorum dentium mordaces titillationes requirerent? Nam quæ tandem bellua non flevisset, cum vidisset inique occidi innocentes infantes, quorum animæ ab omni penitus fraude alienæ erant, quorum animæ tam erant insontes quam tenella membra, utpote adhuc infantium? Sed numquid et illi priorem te illum Herodem reprehenderunt, quibus neque lingua fuit diserta, neque dentes in ore, ut lingua, circumvallata per labia sermonem effunderent? Non suffecit illorum tanta crudelitas. Verum et tu illius immanitatem imitatus, Joannis cervices fregisti, cujus vel unum capillum pretio non æquabas. Filios Rachelis ille trucidavit, tu Ecclesiæ doctorem Joannem exstinxisti. Quibus horum propitius ero tibi? dicit Dominus. O civitas sangui-

Hebr. 8. 12. num, in qua Herodes regnavit, et eodem nomine insignitus ejus filius, iisdemque moribus imbutus! Hei mihi, qui videntur recti ordinis et moderationis esse auctores, ii perturbationis et confusionis sunt principes Hujusmodi regibus subditi

42 ράσται καὶ δράκοντες καὶ ἀσπίδες ἔφριξαν,
A μέλισσαι διὰ τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἁγιότητα χαμ
ἔτρεφον; Ἐκ γὰρ ποικίλων ἀνθῶν καὶ βοταν
ἐρήμῳ ἐρανιζόμεναι τῶν δρόσων τὰς σταγόν
ειδεῖς, συνυφαίνουσαι αὐτῷ τὸ μέλι προσέφε
τον χεὶρ δημία ἀπέτεμεν, οὐ φρίξασα τὸ ἀ
αὐτοῦ πρόσωπον, οὐδὲ τρομάσασα αὐτοῦ τὸ
στιλπνότητας θεοειδεῖς ἀποπέμπον. Ἀλλ' ο
τῇ μέθῃ τοῦ Ἡρώδου σκοτωθεὶς ὁ πεμφθεὶ
ξίφος μὲν εἶχεν, ὀφθαλμοὺς δὲ οὐκ εἶχε. Καὶ
ἡ κεφαλὴ Ἰωάννου [a] (οὐ γὰρ ἔπιέ ποτε ο
ἐφέρετο ἐπὶ πίνακι ἡ κεφαλὴ Ἰωάννου ἐν τ
καὶ τότε βοῶσα πρὸς Ἡρώδην, Οὐκ ἔξεστί
τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ σου. Καὶ γὰρ καὶ
νατον ὁ δίκαιος ἔζη, καὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ
θείσης ἡ φωνὴ ζῇ. Ὢ ὠμότης ἀνθρώπου· ἐ
B πίνακι τὰ κρέα, ἐπ' ἐκείνῳ κεφαλὴν ἀνδρὸς
Ὢ παράνομε τύραννε, οὐκ ἤρκεσεν ὑπὸ τ
Ἡρώδου ἡ τῶν νεαρῶν τέκνων ἐν Βηθλεὲμ
σφαγή, ὅτε πατέρων καὶ μητέρων ὀλολυγμο
νοι ζιβύνων ὑπῆρχον ὀξύτεροι; ὅτε δακρύω
των σταγόνες ἐκ σπλάγχνων ἀναβρύουσαι ἐνίκ
ὅτε πατέρων στήθη ἐτύπτοντο, καὶ συνεχῆ
μετὰ πόνων ἐκ καρδίας ἐπὶ μυκτήρων ἐπέμ
μητέρες τῶν οἰκείων λαγόνων τὴν χλόην τ
παρὰ καιρὸν μαρανθεῖσαν ἐπένθουν; ὅτε κ
ῥέοντες γάλα τὴν γῆν ἐλεύκαινον, τῶν ὑφ
νηπίων ἄφνω σφαγέντων; ὅτε πατέρων ἀγκ
οἰκείων γόνων κεναὶ ἐγίνοντο, καὶ μητέρ
τοὺς ἀπὸ τῶν τρυφερῶν ὀδόντων κνησμώδεις τ
ἐπεζήτουν; Ποῖος γὰρ θὴρ τότε οὐκ ἐπεδάκρυ
C φονευόμενα τὰ ἄκακα νήπια ἀδίκως, ἀδόλ
κεκτημένα; ὧν αἱ ψυχαὶ τοσοῦτον ἦσαν ἄκα
καὶ τὰ μέλη αὐτῶν τρυφερὰ ἅτε νηπίων ἐ
Μὴ γὰρ κἀκεῖνα τὸν πρὸ σοῦ Ἡρώδην ἤλε
οὔτε γλῶσσα τρανὴ ὑπῆρχεν, οὔτε ὀδόντες ἐν
ματι, ἵνα τὴν γλῶσσαν τορνεύσαντες, λόγον
λέων ἐκπέμψωσιν; Οὐκ ἤρκεσεν * ἐκείνων ἡ
ὠμότης. Ἀλλὰ καὶ σὺ τὸ ἄσπλαγχνον ἐκείν
σάμενος, Ἰωάννην ἀπέτεμες, οὗ μιᾶς τριχὸς
ἀντάξιος. Τοὺς γόνους τῆς Ῥαχὴλ ἀπέσφαξε
καὶ σὺ τῆς Ἐκκλησίας τὸν παιδευτὴν Ἰωάν
τεμες. Ποίοις τούτων ἵλεως ἔσομαί σοι; λέγε
Ὢ πόλις αἱμάτων, ἐν ᾗ Ἡρώδης ἐβασίλευσ
τούτου ἔκγονος ὁμώνυμος, καὶ τοῖς τρόποι
Οἴμοι, οἱ δοκοῦντες εἶναι τῆς εὐταξίας, οὗτ
νες τῆς ἀταξίας γεγένηνται. Ὑπὸ τῶν τοιούτ
D μενοι οἱ Ἰουδαῖοι, τὸν φόνον ὑπ' αὐτῶν δι
εἰς χριστοκτονίαν συνηλάθησαν, τὸν Ἡσαΐα
σαν, τὸν Ἱερεμίαν ἀπέκτειναν, τὸν Ναβουθα
λησαν, τὸν Ζαχαρίαν ἐφόνευσαν, τὸν Χριστ
ρωσαν. Ἀλλ' ἐκείνοις τὸ ἐπὶ τοῖς κακοῖς πέν
λείψαντες, ἐπὶ τὸ τῆς μυσταγωγίας φέγγος ἀ

[a] [Additur in marg. Savil. αἷμα τὸ στάζοντα.]

* *Forte* ἐκείνου, inquit Savil.

Κριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα ͻάτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

43 A Judæi, et in cædibus ab eis eruditi, ad Christum interficiendum impulsi sunt, Isaiam secuerunt, Jeremiam interfecerunt, Nabuthe lapidarunt, Zachariam occiderunt, Christum crucifixerunt. Verumtamen illis ob mala sua luctum relinquentes, ad sacri mysterii lumen accurramus in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et potestas in sæcula sæculorum. Amen.

MONITUM

IN SERMONEM SEQUENTEM.

quoque orationem spuriam esse omnia prædicant, utpote flosculis, exclamationibus, interroga- inepte redundantem. Adsunt item voces non paucæ in tam brevi opusculo, Chrysostomo inusi- ınc quoque concionem Severiano adscripsit, idque ex conjectura tantum, nuperus ille scriptor. Severianum non agnosco. Puto autem hanc et duas sequentes ejusdem esse scriptoris, tum ob ıilitudinem, tum quia, ut dicitur in titulo, prima habita fuit in sancta et magna feria secunda ; 43 in sancta et magna feria tertia, ultima in sancta et magna feria quarta, scilicet majoris hebdo- cundum usum Græcorum : unus scilicet has tres conciones continenter habuit, vel habuisse se

ı interpretatio Latina est Frontonis Ducæi.

Συνήγαγον οἱ Ἰουδαῖοι συνέδριον, καὶ ἔλεγον· τί ποιήσωμεν;

Τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ β'.

ːσιν οἱ τῆς Ἐκκλησίας φίλτατοι παῖδες νηπίοις ι, τοῖς τοῦ γάλακτος τροφὴν καθ' ἑκάστην κ τῆς μητρικῆς θηλῆς ὑφέλκουσι, καὶ καθ' ζητοῦσιν. Ἐοίκαμεν καὶ ἡμεῖς μητρὶ πενιχρᾷ ːίας συσταλθείσῃ τὰς τοῦ γάλακτος πηγάς. ερ, ὁπόταν τις ἴδῃ μητέρα φιλότεκνον ἄφο- κτος, καὶ ὑπὸ ἰδίου τέκνου καταχλαυθμυρι- καὶ προστιθεῖσαν τὴν θηλὴν, οὐχ ἵνα θρέψῃ ν, ἀλλ' ἵνα τοῦ κλαυθμυρισμοῦ καταπαύσῃ· ἡμᾶς δεῖ σκοπεῖν τε πάσχοντας τὰ αὐτὰ, B ὔντας τὰ ὅμοια. Καὶ γὰρ ἡμεῖς ὁρῶντες τὸ ο σύστημα τῶν τῆς Ἐκκλησίας παίδων πε- ν κυκλόθεν, καὶ ἀπεκδεχομένων [a] τὸ λογικὸν λόγου, τὴν θηλὴν τῆς διανοίας ἡμῶν χαλῶ- ἵνα θρέψωμεν αὐτούς (ἄπειροι γὰρ καὶ πέ- λόγῳ τυγχάνομεν), ἀλλ' ἵνα τὸν πόθον καὶ ωνα παύσωμεν. Ἀλλὰ δεῦτε, ἀγαπητοὶ, ἐπὶ λίου κήρυκα καταδράμωμεν, ἵνα ἴδωμεν τὴν

A In illud Evangelii, *Collegerunt* Judæi *concilium, et dicebant : Quid facimus ?* Joan. 11. 47.

In sancta et magna feria secunda.

Persimiles sunt infantibus, qui lactis alimoniam sugunt, Ecclesiæ filii carissimi : singulis diebus maternam mammam sugunt, et singulis diebus quærunt. Nos quoque cum egena matre conferri possumus, cui lactis fontes propter inediam exaruerunt. Et quemadmodum videt quis nonnumquam matrem filiorum amantem, lactis expertem, et a filio suo ejulatu sollicitatam, ei mammam porrigere, non ut infantem alat, sed ut ejus B sedet ejulatum : ita et nos spectare oportet pariter affectos, et eadem facientes. Etenim cum novum hunc filiorum Ecclesiæ conventum intuemur in orbem astantium, et rationabile orationis lac exspectantium, mentis nostræ mammam laxamus, non ut eos alamus, imperiti quippe sumus, et egeni sermone, sed ut desiderium ardoremque sedemus. Verumtamen adeste, dilectissimi, ad solis præconem accurramus, ut paratas Domino frau-

l. in marg. τὸ ἄδολον γάλα... ἄποροι γάρ.

dulentas a Judæis insidias videamus. *Collegerunt*, inquit, Judæi *concilium, et dicebant : Quid facimus?* Hæc nobis Joannes evangelista paulo ante pronuntiavit. Etsi enim nobiscum nunc ore non sermocinatur, spiritu tamen ad aures astantium clamat. *Collegerunt* enim, inquit, *concilium et dicebant : Quid facimus?* Bonum quidem est illud, *Collegerunt*, sed malum illud, *Concilium*, non ad caritatem, sed ad pugnam, non ad pacem vocantes, sed ad bellum incitantes. Collegerunt concilium, non ut Deum glorificarent, sed ut Christum ignominia afficerent. Collegerunt concilium, non ut fidem stabilirent, sed ut lapidem angularem abjicerent. Collegerunt concilium, non ut oves errantes ad ovile deducerent, sed ut, occiso pastore, gregem dispergerent. Collegerunt concilium, non ut margaritam niveo candore micantem fide exciperent, sed ut phengiten lapidem, ut quidem putabant, perfidia inobscurarent. Collegerunt concilum, non ut thesaurum absconditum in agro benigne susciperent, sed ut improbe Dei templum everterent. Collegerunt concilium, non ut mellifluos vitis racemos decerperent, sed ut vitem veram ad crucis arborem applicantes, seipsos vites arbustivas perditionis, nos autem salutis, efficerent. O concilium a diabolo adversus Christum collectum! o consistorium iniquitate repletum! o concilium luporum potius sanguinis avidorum, quam hominum Deo plenorum! Quid vero luporum immanium dico? Imo leonibus immanibus pejores dixerim rectius. Etenim
Dan. 6. leones, in Daniele, quamquam nullum signum intuebantur, sed virum tantum spectantes, et modestiam honore prosequentes, immansueta ora sua refrenarunt : Judæi vero licet tot tantorumque signorum spectatores facti essent, vehementius ex invidia ad cædem armati sunt, et dicebant: *Quid facimus?* O providam malitiæ investigationem! o gemitum et planctum ab invidia effusum! o lamentationem et luctum ob res malas conceptum! Ne ipsa quidem Rachel plorans liberos adeo ingemuit. *Quid facimus?* Cum debuissent potius miseri gaudere, cum debuissent lætitiæ diem solemnem agere, quod mortui revixissent, quod vita manifestata esset, quod mors exstincta esset, quod diabolus confusus, quod dæmonum turma deleta, quod humanum genus in libertatem vindicatum, quod resurrectio mortuorum omnibus prædicata esset : jam vero ob tanta hæc bona non gaudent, sed lugent, et de auctore tantorum bonorum e medio tollendo deliberant. Quid vero dicunt? *Quid facimus?* Nihil aliud dicendum erat, quam, Pœnitentiam agamus, et ante ipsum procumbentes credamus. Quid aliud quam hoc dicendum erat? *Quid faciemus*, cum simus transgressi mandatum Dei nobis traditum, cum datam nobis legem non servaverimus, quæ dicebat

κατὰ τοῦ Κυρίου παρὰ τῶν Ἰουδαίων
ἐπίϐουλον ἐνέδραν. Συνήγαγον γὰρ, φησ
δαῖοι συνέδριον, καὶ ἔλεγον· τί ποιήσωμε
ἡμῖν ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἀρτίως ἐφ
γὰρ καὶ τῷ στόματι * ἡμῖν νῦν οὐ διαλέγε
γε τῷ πνεύματι ταῖς τῶν ἑστώτων ἀκοαῖ
ήγαγον γὰρ, φησὶ, τὸ συνέδριον, καὶ
C ποιήσωμεν; Καλὸν τὸ, Συνήγαγον· ἀλλ
Συνέδριον· οὐ πρὸς ἀγάπην, ἀλλὰ πρὸς
πρὸς εἰρήνην καλοῦντες, ἀλλὰ πρὸς πόλε
ναντες. Συνήγαγον τὸ συνέδριον, οὐχ ἵνα
σωσιν, ἀλλ' ἵνα Χριστὸν ἀτιμάσωσι. Σ
συνέδριον, οὐχ ἵνα πίστιν οἰκοδομήσωσ
τὸν ἀκρογωνιαῖον λίθον ἀποῤῥίψωσι. Σ
συνέδριον, οὐχ ἵνα τὰ πεπλανημένα π
δρεύσωσιν, ἀλλ' ἵνα τὸν ποιμένα φον
ποίμνιον διαλύσωσι. Συνήγαγον τὸ συνέδ
τὸν χιονόφεγγον μαργαρίτην πίστει ὑποδέ
ἵνα τὸν φεγγίτην λίθον, ὡς ἐνόμιζον, τῇ
τίσωσι. Συνήγαγον τὸ συνέδριον, οὐχ ἵν
ἀγρῷ κεκρυμμένον θησαυρὸν εὐγνωμόν
ται, ἀλλ' ἵνα τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ ἀγνωμό
D σωσι. Συνήγαγον τὸ συνέδριον, οὐχ ἵνα
τοὺς μελισταγεῖς βότρυας τρυγήσωσιν,
ἀληθινὴν ἄμπελον ἐπὶ τὸ δένδρον
ἐφαπλώσαντες, ἑαυτοὺς ἀναδενδράδας ἀπ
σωσιν, [c] ἡμᾶς δὲ ἀναδενδράδας σωτηρίας
Ὢ συνέδριον ὑπὸ διαϐόλου κατὰ Χριστ
νον· ὢ βουλευτήριον κακίας μεμεστωμ
έδριον, μᾶλλον λύκων αἱμοϐόρων, ἢ ἀνθ
φόρων. Τί δὲ λέγω, λύκων ἀνημέρων; Ἀ
λεόντων ἀνημέρων χείρους. Οἱ γὰρ λέον
Δανιὴλ μηδὲν θεωρήσαντες σημεῖον, ἀλλ
σκοπήσαντες, καὶ τὴν εὐλάϐειαν τιμήσαντ
θασσα αὐτῶν στόματα ἐχαλίνωσαν. Ἰουδα
ούτων καὶ τοσούτων σημείων θεαταὶ γενόμε
νως ἐκ τοῦ φθόνου πρὸς τὸν φόνον ὡπλ
44 ἔλεγον· Τί ποιήσωμεν; Ὢ κακίας ἔρευνα
A ὢ στεναγμὸς καὶ θρῆνος ὑπὸ φθόνου γε
ὀδυρμὸς καὶ κοπετὸς ἐπὶ κακοῖς γενόμεν
Ῥαχὴλ κλαίουσα τὰ τέκνα αὐτῆς οὕτως
Τί ποιήσωμεν; Ἀνθ' ὧν ἔδει χαίρειν το
ἀνθ' ὧν ἔδει εὐφροσύνης ἡμέραν πάνδημο
ὅτι νεκροὶ ἀνεϐίωσαν, ὅτι ζωὴ πεφανέρωτ
νατος λέλυται, ὅτι ὁ διάϐολος κατῃσχύνθ
μόνων στῖφος κατήργηται, ὅτι ἡ ἀνθρωπό
ρωται, ὅτι νεκρῶν ἀνάστασις πᾶσι κεκήρ
δὲ ἐπὶ τοιούτοις ἀγαθοῖς οὐ χαίρουσιν, ἀλλ
καὶ τὸν τοσούτων ἀγαθῶν αἴτιον ἀναλίσκ
ονται. Καὶ τί λέγουσι; Τί ποιήσωμεν; Ο
ἦν εἰπεῖν, ἢ ὅτι μετανοήσαντες ἐπιστρέψ
αὐτῷ προσπεσόντες πιστεύσωμεν. Τί γὰρ
νοοῦντες εἶχον λέγειν, ἢ τοῦτο; Τί ποιήσω
ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ παρέϐημεν, ὅτι τὸν νό
θέντα ἡμῖν οὐκ ἐφυλάξαμεν, τὸν λέγοντα
B Προφήτην ἡμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ἐ
φῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούσεσθε κα

* [Idem ὑμῖν in textu, ἡμῖν in marg.]

[b] Al. διασυλήσωσι.

[c] Savil. in marg. ἡμῖν δὲ ἀναδενδράδας σ
μάσωσι.

ιεῖται ὑμῖν. Νῦν δὲ οὐ πρὸς μετάνοιαν λέ-
κοιήσωμεν; ἀλλὰ, Τί ποιήσωμεν; πῶς
εν τὸν δίκαιον; Ὡς ὁ Ἰσραὴλ [a] φρενολυ-
ἐ τοῦτο οὐκ ἤκουσας, ὅτι Ἀθῷον καὶ δί-
ἀποκτενεῖς; Οὐκ ἤρκεσέ σοι τὰ ἀρχαῖα
ῶν αἵματα; Καὶ γὰρ μέχρι τοῦ νῦν κρά-
ὸν Θεὸν, τὴν παρ' αὐτοῦ ἐκδίκησιν ἐκδε-
λ' ἀκμὴν ἐκείνοις τοῖς αἵμασι προστιθεὶς,
ίκαιον αἷμα καταχρίνεις, καὶ λέγεις, Τί
Ὢ γνώμης ἀγνώμονος, καὶ βουλῆς ἀβου-
ωμένης. Ὁ τεταρτήμερος αὐτῶν ἀνεβίωσε·
ῶν ἁμαρτημάτων διεῤῥήγνυντο· κἀκεῖνοι
νίαν κατ' αὐτοῦ ὡπλίζοντο. Ἀνθ' ὧν ἔδει
ιταστρέψαντας εἰπεῖν, Τί ποιήσωμεν, ὅτι
υβρίσαμεν, ὅτι εἰς τὸν τοῦ Θεοῦ παῖδα οὐκ C
ν; Τί ποιήσωμεν; λεπρῶν χαλαζώματα
υ τῷ λόγῳ ἀπέξεσε, καὶ τούτῳ οὐκ ἐπι-
Τί ποιήσωμεν; τυφλοὺς ἐκ γενετῆς ὑπ'
ωθέντας ἔγνωμεν, καὶ τούτῳ οὐκ ἐπιστεύ-
οιήσωμεν; ἐκ πέντε ἄρτων πέντε χιλιάδας
ἐρήμῳ ὑπ' αὐτοῦ διατραφέντας ἔγνωμεν,
ὐκ ἐπιστεύσαμεν. Τί ποιήσωμεν; πηγὰς
κσπέδοις ἱματίων ἐξήρανε, καὶ τούτῳ οὐκ
ν. Τί ποιήσωμεν; παραλυτικὸν ἐπὶ κλίνης
ἐν τριάκοντα καὶ ὀκτὼ ἔτεσι σύγχρονον
ζωῆς τὴν νόσον ἔχοντα, ῥήματι ἐξήγειρε,
ὐκ ἐπιστεύσαμεν. Τί ποιήσωμεν; ἐπὶ θα-
ὸν περιπατοῦντα, καθάπερ ἐπὶ ἐδάφους,
, καὶ τῶν παλιστρόφων πνευμάτων βίας D
ἀνηκέστους νεύματι χειρὸς κατασιγήσαν-
καὶ τούτῳ οὐκ ἐπιστεύσαμεν. Ἀλλ' ἔλε-
ήσωμεν; οὐκ ἐν τῷ μετανοεῖν, ἀλλ' ἐν τῷ
ι. Ἡ χώρα αὐτῶν τοὺς νεκροὺς ζῶντας,
ἔχυας λευχείμονας καὶ πεπείρους, ἀπόνως
κἀκεῖνοι ἐστέναζον. Μὴ ἃ ἐσπείρατε,
ὐκ ἐθερίσατε; μὴ γάρ τις ὑμῶν ὑποδεξά-
ύριον ἐβαρύνθη; τί ζημιωθέντες ἐβαρύν-
κήθητε παρὰ τοῦ Θεοῦ; τί τοὺς νεκροὺς
:ε ὑπὸ φθόνου ἐλαυνόμενοι; τί τοὺς ἀεννά-
ῆς μελιῤῥύτου πηγῆς διαλῦσαι [b] βούλεσθε,
ες μὴ διψῶσι; τί τοὺς ἀῤῥώστους ὑμῶν
, τὸν ἰατρὸν αὐτῶν ἀναλίσκειν βουλόμενοι; E
ων πάντων αἴτιος ὁ κάκιστος φθόνος. Ὢ
γεννήτωρ, διαβόλου εὕρημα, θανάτου
φθόνε, ὁ μήτε τοὺς ὑπὸ σοῦ βασκαινομέ-
λων, καὶ τοὺς ἔχοντάς σε μειζόνως κολά-
ὸνε, διαβόλου σύνοικε· ὦ φθόνε, φιλίας
ης ἀντίπαλε, ἀγάπης ἀντίδικε, διαβόλου
σκοτεινόχροον ἄνθος· οἵ σε νεμόμενοι,
ιν ἐργάζονται· σὺ δὲ τὸν Ἀδὰμ ἐν παρα-
ῆς ἐβάσκανας, καὶ γλυκείας ἡδονῆς ἀπο-
πικροτάτῳ θανάτῳ παρέδωκας· θάνατος 45
ἐν τῷ κόσμῳ, εἰ μὴ σὺ αὐτὸν, φθόνε, A
ιὶ μαρτυρεῖ μοι τὸ θεῖον λόγιον, λέγον·
ιν ὁ Θεὸς θάνατον, οὐδὲ τέρπεται ἐπ' ἀπω-
ν. Φθόνῳ δὲ διαβόλου θάνατος εἰς τὸν κό-
ι. Σὺ καὶ τὸν Κάϊν τῆς φιλαδελφίας τὴν

nobis : *Prophetam de fratribus vestris, sicut* Deut. 18.
me suscitabit vobis Dominus Deus; ipsum au- 15.
dietis in omnibus quæ imperarit vobis? Nunc autem non ad pœnitentiam dicunt, *Quid facimus?* sed, *Quid facimus?* quo modo occidemus justum? Ut mente captus est Israël. Ne hoc qui- Exod. 23.
dem audisti, *Innocentem et justum non interfi-* 7.
cies? Non sufficit tibi antiquus prophetarum san- Dan. 13. 53.
guis effusus? Nam usque ad hoc tempus clamat ad Deum, et ab eo vindictam exspectat. Sed ut illi sanguini etiam nunc adjicias, insontem ac justum sanguinem damnas, et dicis: *Quid facimus?* O mentem amentem, et inconsultum consilium! Quatriduanus illorum revixit, peccatorum dirupta sunt vincula: et illi ad insidiosam cædem in ipsum armantur. Debuissent potius verbis immutatis dicere, *Quid facimus?* quia sanctum contumeliis affecimus? quia in Filium Dei non credidimus? Quid facimus? leprosorum tubercula tamquam sordes sermone abrasit, et huic non credidimus. Quid facimus? cæcos a nativitate novimus oculis ab eo fuisse donatos, et huic non credidimus. Quid facimus? ex quinque panibus quinque millia in deserto ad satietatem ab eo pasta novimus, et huic non credidimus. Quid facimus? sanguinis fontes vestium fimbriis exsiccavit, et huic non credidimus. Quid facimus? paralyticum in lecto jacentem triginta jam et octo annos æquævum alentem vitæ suæ morbum verbo erexit, et huic etiam non credidimus. Quid facimus? in mari eum ambulantem, tamquam in solo, spectavimus, et vorticosorum fluctuum impetus turbinesque indomitos solo gestu manus repressisse novimus, neque tamen huic credidimus. Sed dicebant, *Quid facimus?* non ut eos pœniteret, sed ut malitiæ parerent. Ipsorum regio mortuos viventes tamquam albas segetes et maturas, nullo labore ex se profundebat, et illi ingemiscebant. Num quæ seminastis, Judæi, non metitis? num quis vestrum suscepto Domino læsus est? qua in re damno aliquo affecti gravati estis? in quo a Deo injuria affecti estis? cur invidia commoti a vita mortuos arcetis? cur perennes melliflui fontis canales vultis confringere, ex quo qui biberint non sitient amplius? cur ægros vestros necatis, dum eorum medicum vultis e medio tollere? Verum horum omnium causa est perniciosissima invidia. O invidia cædis mater, diaboli inventum, auctor mortis! o invidia, quæ neque eos quibus invides, vivere vis, et eos qui te fovent, vehementius torques! o invidia diaboli contubernalis! o invidia hostis amicitiæ, pacis inimica, caritatis adversaria, diaboli fetus, flos tenebrosi coloris, qui te possident, cædem Christi machinantur! Tu et Adamo jam a principio in paradiso invidisti, et dulci degustata voluptate acerbissimæ morti tradidisti: neque enim esset mors in mundo, nisi tu eam, invi-

[a] marg. φρενοληπτεῖται.

[b] Savil. in marg. βουλεύεσθε, ἵνα οἱ διψῶντες μὴ πίωσι.

a, peperisses. Testatur id divinorum librorum
ıctoritas his verbis : *Deus mortem non fecit,*
ɪc lætatur in perditione vivorum. Invidia au-
m diaboli mors introivit in orbem terrarum.
u et Cainum candida fraterni amoris veste spolia-
i, et insidiosæ cædis gladio armasti : tu eum oc-
dere, et continuo miserum tremere docuisti.
u in Pharaonis animo insidens recens genitos He-
ræorum infantes, quasi herbam arefecisti. Tu, o
ıvidia, beneficio affecta, in eos qui beneficio te
fecerunt, vehementius commoveris; ut Saül
Davide adjutus, et a te correptus ad cæ-
ɜm ardentius ferebatur. A te agitati filii Jacob
rmosum et splendidum Joseph in tenebrico-
m Ægyptum miserunt, et liberum tamquam
rvum vendiderunt : neque insomnia terruerunt
ɪs : divina enim visio indicabat figuram eum
se Christi; ab undecim quippe stellis in visione
lorabatur; postquam et proditor Judas invidia
ıpulsus laqueo vitam finivit. Nos autem mortis
ırentem fugientes invidiam, surgentes, Deum,
ıem in Trinitate adoramus, celebremus laudibus,
ıoniam ipsi convenit potestas, honor, gloria et
agnificentia, nunc et semper, et in sæcula sæ-
ılorum. Amen.

λευχείμονα στολὴν ἀπέδυσας, καὶ τῆς δολ
μάχαιραν ὥπλισας, καὶ τοῦτον φονεύε
καὶ εὐθὺς τὸν ἄθλιον τρέμειν [a] ἐδίδαξας. Σ
ἐνοικήσας, τὰ ἀρτιγενῆ βρέφη τῶν Ἑβ
χλόης ἀπεμάρανας. Σὺ, ὦ φθόνε, εὐεϱ
πλείω κατὰ τῶν εὐεργετούντων [b] κινῆσαι
Σαοὺλ ὑπὸ τοῦ Δαυὶδ βοηθούμενος, καὶ ὑ
γούμενος, μειζόνως πρὸς τὸν φόνον ὡ
ἐσχηκότες οἱ υἱοὶ τοῦ Ἰακὼβ, τὸν κα
λαμπρὸν Ἰωσὴφ εἰς τὴν σκοτοδινιῶσα
ἔπεμπον, καὶ τὸν ἐλεύθερον ὡς δοῦλον
καὶ οὔτε τὰ ἐνύπνια αὐτοὺς ἐφόβησε· θεῖα
ἐμήνυσε Χριστοῦ εἰκόνα αὐτὸν ὑπάρχει
B ἕνδεκα ἀστέρων ἐν δράμασι προσεκυνεῖτο
ὁ προδότης Ἰούδας τῷ φθόνῳ κινούμενο
Ἡμεῖς δὲ φυγόντες τὸν τοῦ θανάτου γεννή
ἀναστάντες τῷ ἐν Τριάδι προσκυνουμένω
σωμεν· ὅτι αὐτῷ πρέπει τὸ κράτος, ἡ·
δόξα καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια, νῦν καὶ ἀεὶ,
αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

[a] Al. ἀπέδειξας. σὺ τῷ.
[b] Hic legendum putant Savil. et Fronto κινῆς καὶ κινῆσαι πέφυκας.

ı parabolam decem Virginum, et de eleemo-
syna.

In sancta et magna feria tertia.

1. Cum fragilem et caducam vitæ nostræ con-
tionem perpendo, ac nutantem vertentis anni
rculum, multisque obnoxiam molestiis hominum
nversationem, et humanos casus, fugax ævum,
gotiorum umbram, fluxam gloriam, fragilitatem
testatis, prosperitatis imaginem, et somnium
vitiarum : cum deinde considero diem illum
tremum, et inevitabilem illam consummationis
leritatem, reddendæ rationis tempus, et nullis
xibilem blanditiis Judicem, horrendamque ju-
cii constitutionem; quomodo e cælis fulgurans
venit Judex, quomodo commotæ virtutes cæle-
ɜ antecedunt, quo pacto tremendus præparatur
ronus, cælum ut liber convolvitur, elementa
tu dissoluta inflammantur, concutitur solum
dicis incessum excipiens, quam horrendum
morem edunt tubæ, aperiuntur monumenta,
ɔutiuntur sepulcra, exsiliunt e somno experge-
ti mortui, pulvis in ictu oculi ad propriam dis-

C [*] Εἰς τὴν παραβολὴν τῶν δέκα παρθένων
ἐλεημοσύνης.

Τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ γ'.

Ὅταν τὸ εὐδαπάνητον τῆς ζωῆς ἐννοήσ
ἐνιαυτοῦ [b] τὸν ἐπινεύοντα κύκλον, καὶ τὴν
τον τῶν ἀνθρώπων διαγωγὴν, καὶ τὰς βιω
στάσεις, τό τε παρατρέχον τοῦ παρόντος ε
τὴν σκιὰν τῶν πραγμάτων, τῆς δόξης τὸ π
τῆς δυναστείας [c] τὸ εὐδιάλυτον, τῆς εὐημερία
τασίαν, καὶ τοῦ πλούτου τὸ ὄναρ· εἶτα σκοπ
D τοῦ τέλους ἡμέραν, καὶ τῆς συντελείας ἐκεῖ
ραίτητον τάχος, τόν τε τοῦ λογοθεσίου κ
τὸν ἀκολάκευτον δικαστὴν, καὶ τὴν γέμουσ
κατάστασιν, πῶς ἀστράπτων ὁ κριτὴς παρ
οὐρανῶν, πῶς ταραττόμεναι αἱ δυνάμει
χουσι, πῶς ὁ φοβερὸς ἑτοιμάζεται θρόνος,
ρανὸς ὡς βιβλίον εἱλίσσεται, πῶς καυσοῦντ
χεῖα τῷ φόβῳ λυόμενα, πῶς κλονεῖται
προσδεχόμενον τὴν τοῦ κριτοῦ ἐπίβασιν, πῶ
[d] ἀλαλάζουσι σάλπιγγες, πῶς ἀνοίγονται τὰ
πῶς ἐκτινάσσονται τάφοι, πῶς ὡς ἐξ ὕπνο
δῶσιν οἱ νεκροὶ, πῶς ὁ χοῦς ὡς ἐν ῥιπῇ

[*] Collata est cum tribus Codicibus Regiis.
[b] Duo Mss. τὸν ἐπινεύοντα κύκλο.
[c] τὸ εὐκατάλυτον tres Mss.
[d] Sic omnes Mss. Editi vero ἀλαλάξουσι.

positionem revertitur, quomodo ad sua recurrunt corpora animæ, justi in occursum pergunt: quomodo sistit se sponsus media nocte, dignique habentur ingressu justi, quomodo negligentibus thalami sponsalis occluduntur fores: cum hæc omnia mente mea revolvi, beatas existimo prudentes virgines, quas nobis paulo ante Evangeliorum liber proposuit; quoniam et cum infirmitate somni depugnarunt, et cum mutabilem temporis præterlabentis conditionem animadvertissent, divinam immortalemque vitam ac fugax ævum perpendentes, horam adventus observarunt, animumque suum timore occursus incorruptibilis sponsi excitarunt, quodque cum nocturnas tenebras explorassent, accuratam lucernarum curam gesserint. Nihil autem vetat quominus ipsa etiam divina verba percurramus. *Simile factum est,* inquit, *regnum* Matth. 25.
cælorum decem virginibus, quæ cum accepis- 1.
46 *sent lampades suas, exierunt obviam sponso.*
A Sed quando, quæso, exierunt? num forte cum præstitutus vitæ dies illas comprehendit? cum mandatum advenit, cum sententia mortis allata est, cum urgentes angeli missi sunt, tunc exierunt obviam sponso? Nequaquam. Sed quando tandem exierunt? Quando distractionibus sæcularibus nuntium remiserunt, quando per arctam et angustam viam incedere statuerunt, quando voluntariam adamarunt duram educationem, quando se nuptiarum legibus non obstrinxerunt, cum voluptates vitæ neglexerunt, cum optimam partem incorruptionis elegerunt, cum veræ lætitiæ mores adamarunt, cum peccati sordes detestatæ sunt, cum temperantiæ fœdus inierunt, cum sancti Sponsi amore arserunt, cum regni pulchritudinem
B desiderarunt, cum omnem curam vitæ sæcularis abjecerunt: tunc exierunt obviam sponso. *Erant* Ibid. v. 2.
autem, inquit, *quinque prudentes, et quinque fatuæ.* Unde dignoscuntur prudentes? Ex eo nimirum, quod eleemosynam cum continentia copularunt, beneficentia virginitatem ornarunt, intellexerunt fidem sine operibus mortuam esse, censuerunt non sufficere rem unam laudabilem ad salutem; neque enim una ala sese aquila in altum tollit. Recordatæ sunt illius Sponsi vocis dicentis,
Misericordiam volo, non sacrificium; et rur- Osee 6. 6.
sus, *Super judicium misericordia exsultat.* Hæc Jac. 2. 13.
secum recte perpendentes impleverunt vasa sua oleo. Quænam autem vasa? Nimirum fame laborantium ventres. Spiritalium nuptiarum conciliatores sibi pauperes asciverunt, compararunt sibi
C miserationum viaticum: fame laborantes nutriebantur, et lampades illuminabantur; mendici gratias agebant, et sponsus delectabatur; eleemosyna spargebatur, et quæ exspectabatur merces præparabatur. Prudentes verba illa Davidis pronuntiabant:
Paratus sum et non sum turbatus: fatuæ vero ge- Psal. 118.
stantes lampades sine oleo longe a sponso conspi- 60.

[b] Unus τῇ παρθενίᾳ τὴν εὐποιίαν.

ciebantur. Quomodo uni adhærebant officio? quomodo castitatem quidem sibi comparaverant, humanitatem autem repudiaverant? corpori quidem suo immunitatem a passionibus conciliaverant, commiserationem autem erga egenos non præ se tulerant? qui factum est, ut temperantiam quidem dilexerint, hospitalitatem autem aversatæ fuerint?
Matth. 25. 5. Quis tandem igitur finis fuit? *Moram autem faciente sponso,* inquit, *dormitaverunt omnes et dormierunt*. Verum eæ quidem, quæ oleum præparaverant, securæ erant, numquam exstinctum iri lampades suas: fatuæ autem ad id tempus differebant, quo necessum esset id habere. Cur igitur non comprehendo brevi? Venit hora, tempus adfuit, sonitus audiri cœperunt, resonabant tubæ, concutiebantur elementa, aer agitabatur, cælum inclinabatur, firmamentum tremebat, stellæ solvebantur, perturbabantur virtutes, præcurrebant angeli, fulgura antecedebant, ingenti tumultu concitabantur creaturæ. Non enim lucente die, sed noctis medio Judex advenit. Quid deinde? Fit
Ibid. v. 6. clamor ad occursum vocans, *Ecce sponsus venit, exite obviam ei*. Quid ergo accidit? Surrexerunt omnes virgines, excusserunt somnum, arripuerunt lampades; sed aliæ quidem ardebant, aliæ vero minime apparebant. Ac prudentum quidem lampades bonorum operum oleo irrigabantur: fatuarum vero, exstinguebantur. Res erat plane miseratu digna. Inevitabilis quædam necessitas mulierculas illas obsessas tenebat; non erat relictus illa calamitate consolationi locus. Tum enim ad prudentes conversæ, quod accipere non poterant,
Ibid. v 8. petebant. *Date nobis de oleo vestro*, inquiunt, *quia lampades nostræ exstinguuntur*. Oportuit igitur olim eas imitari, non autem jam obtestari: nam ab iis, qui vendunt, oleum emendum fuit. *Date vos,* inquiunt, *nobis oleum*. Frustra prudentes obsecratis, o pigræ: jam dimissus est vitæ conventus, jam theatrum vitæ præteriit; non est jam tempus contrahendarum pactionum; nunc exigitur operum exhibitio. Prævidisse periculum sæculi hujus, occursus curam gessisse oportuit: cogitandum fuit sine oleo lampades illuminare non posse. Dicitis, *Date nobis de oleo vestro*. Nemo alienis operibus exornatur; unusquisque ea, quæ severit, metit. Date vos nobis oleum. Quid ergo prudentes
Ibid. v. 9. responderunt? *Ne forte non sufficiat nobis et vobis, ite potius ad vendentes, et emite.* Adhuc etiam, quamvis perexigua quædam reliqua sit hora, currite, elaborate; nondum advenit sponsus; properate antequam occludantur fores; ad vendentes proficiscimini. Quinam autem, o prudentes, sunt illi vendentes? dicite: ignorant enim ipsæ, quæ numquam huic commercio sunt assuefactæ. Quinam hi sunt vendentes? Qui ecclesiarum fores obsident pauperes, ratione præditæ hirundines, quæ rationabile animarum ver annuntiant, venerandi

θειαν μὲν τῷ σώματι περιεποιήσαντο, συμ
περὶ τοὺς δεομένους οὐκ ἐπεδείξαντο; πῶς
σωφροσύνην ἠγάπησαν, τὴν δὲ φιλοξενίαν ἀ
σαν; Τί οὖν τὸ πέρας; Χρονίζοντος γοῦν τοῦ
φησὶν, ἐνύσταξαν πᾶσαι, καὶ ἐκάθευδον. Ἀ
προαποθέμεναι τὸ ἔλαιον, εἶχον τὸ ἀσφα
λαμπάδες αὐτῶν οὐ σβεσθήσονται· αἱ δὲ
τῆς ἀνάγκης καιρὸν ἐξεδέχοντο. Τί οὖν συ
λέγω; Ἐπέστη ἡ ὥρα, ἔφθασεν ὁ καιρὸς
D κατήρξαντο, ἤχουν αἱ σάλπιγγες, ἐδονοῦν
χεῖα, [c] ὁ ἀὴρ ἐκλονεῖτο, ἐκλίνετο ὁ οὐραν
τὸ στερέωμα, ἀστέρες ἐλύοντο, ἐταράττον
μεις, προέτρεχον ἄγγελοι, ἀστραπαὶ π
μέγαν εἶχεν ἡ κτίσις τὸν θόρυβον. Οὐ γὰρ
ἀλλ' ἐν μεσονυκτίῳ ὁ δικαστὴς παραγίνετα
Γίνεται κραυγὴ καλοῦσα πρὸς τὴν ἀπάντ
ὁ νυμφίος ἔρχεται, ἐξέλθετε εἰς ἀπάντησι
οὖν τὸ γινόμενον; Ἐξανέστησαν πᾶσαι αἱ
ἀπετινάξαντο τὸν ὕπνον, ἐπελάβοντο τῶν
ἀλλ' αἱ μὲν ἐκαίοντο, αἱ δὲ οὐκ ἔφαινον. Ἀ
E νίμων τῷ ἐλαίῳ τῆς εὐποιίας ἠρδεύοντο,
μωρῶν ἀπεσβέννυντο. Ὄντως ἐλεεινὸν ἦν τ
Ἄφευκτος ἐκύκλωσεν ἀνάγκη τὰ γύναια· ο
ἀποτυχία ἀφορμὴν παρακλήσεως. Τότε αἱ
θοῦσαι ταῖς φρονίμοις ἐπεζήτουν, ὅπερ
ἠδύναντο. Δότε γὰρ ἡμῖν ἐκ τοῦ ἐλαίου ὑμ
λαμπάδες ἡμῶν σβέννυνται. Ἔδει οὖν π
μιμήσασθαι, καὶ μὴ νῦν ἱκετεύειν· ἔδει
τῶν πωλούντων ἀγοράσαι τὸ ἔλαιον. Δότε ὑμ
47 φασὶν, ἡμῖν. Μάτην παρακαλεῖτε τὰς φρ
A ῥάθυμοι· ἔφθασε λυθῆναι τῆς ζωῆς ἡ π
παρῆλθε τοῦ βίου τὸ θέατρον· οὐκ ἔστι νῦ
λαγμάτων καιρός· νῦν ἡ τῶν ἔργων ἐπ
ἐπίδειξις. Ἔδει προθεωρεῖν τὸν κίνδυνον τοῦ
αἰῶνος· ἔδει ταύτης φροντίσαι τῆς ἀπαντήσ
ἐνθυμηθῆναι, ὅτι αἱ λαμπάδες χωρὶς ἐλαίου
οὐ δύνανται. Λέγετε, Δότε ἡμῖν ἐκ τοῦ ἐλαί
Οὐδεὶς ἀλλοτρίοις ἐγκαλλωπίζεται ἔργοις· ἐκ
ρίζει ὅπερ ἔσπειρε. Δότε ὑμεῖς ἡμῖν ἔλαιο
πρὸς αὐτὰς αἱ φρόνιμοι; Μήποτε οὐκ ἀρκέσῃ
ὑμῖν· πορεύεσθε δὲ μᾶλλον πρὸς τοὺς πω
καὶ ἀγοράσατε. Ἔτι κἂν μικρά τις ὑπολέλειπ
δράμετε, κάμετε· οὔπω ἐφέστηκεν ὁ νυμφί
σατε πρὸ τοῦ κλεισθῆναι τὰς θύρας, πρὸς τ
B λοῦντας ἀπέλθετε. Καὶ τίνες, ὦ φρόνιμοι, οἱ
τες; εἴπατε· ἀγνοοῦσι γὰρ αὗται μὴ κτησάμ
αλλάγματος τοιούτου συνήθειαν. Τίνες οἱ πω
Οἱ ταῖς θύραις τῶν ἐκκλησιῶν παρακαθήμ
νητες, αἱ λογικαὶ χελιδόνες, αἱ τῶν ψυχῶν
λιζόμεναι λογικὸν ἔαρ, οἱ αἰδέσιμοι πρὸς τὸν
την μεσῖται, οἱ ἀήττητοι ῥήτορες ἐν τῇ ἡμ
διαγνώσεως. Ἀπερχομένων δὲ αὐτῶν ἀγορ
ἔλαιον, ἦλθεν ὁ νυμφίος, καὶ ἐκλείσθησαν
Ὢ τῆς ἐπιβλαβοῦς ῥαθυμίας· ὢ τῆς ἀθεραπε
νης· ὢ τῆς ἀπαραμυθήτου ζημίας· ὢ πένθ
ρακλήτου. Ἀπερχομένων δὲ αὐτῶν ἀγοράσ
ὁ νυμφίος. Ἦλθεν ἡ προσδοκωμένη χαρά,

[c] Quidam ὁ ἀὴρ ἐσκοτοῦτο (al. ἐσκοτεῖτο), ἐκλονεῖτο ὁ οὐρανός.

κύχημα, ἦλθε μεσονυκτίῳ τὸ φῶς. Ἀπήν-
ίνιμοι, συνεισῆλθον τῷ νυμφίῳ, καὶ ἐκλεί-
ιραι.

τὸ γενόμενον ἐνθυμούμενος· τρέμω, τὸ
γυναίοις ἀστόχημα διηγούμενος. Τὴν πα-
ροδερὰν ἰδεῖν ἐπεθύμουν· δι' αὐτὴν γὰρ
μου τερπνοῖς ἀπετάξαντο, τρυφῆς κατε-
ξης ὑπερεῖδον, ὁδοὺς σκληρὰς ἐφυλάξαν-
κατεκράτησαν, ἡδονῶν κατηγωνίσαντο·
ἔλαιον οὐκ εἶχον, εὗρον ἀπαράνοικτα τῆς
κλεῖθρα. Ἐλθοῦσαι γὰρ ἔκρουον, Λέγουσαι·
ιε, ἄνοιξον ἡμῖν· ἔνδοθεν τοῦ κριτοῦ φο-
γότος· Ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐκ οἶδα
ς ἐσχάτης ἀποφάσεως· κἂν οὔτε δι' ἀγ-
δι' ἑαυτοῦ τὴν ὀδυνηρὰν ἀπόκρισιν δέδω-
ς φωνῆς ἀκούσασαι, καὶ τὸ πρόσωπον
άμεναι, μείζονα τὴν βάσανον ὑπομείνω-
ἐγω ὑμῖν, οὐκ οἶδα ὑμᾶς. Οὐκ οἶδας ἡμᾶς,
ε μήτρας ἐπὶ σὲ ἐπεῤῥίφημεν, ἠκολουθή-
ο σου ἐκ νεότητος ἡμῶν, τὴν ἁγνείαν διε-
ὅπερ ἔπλασας ἡμῖν σῶμα, ἄφθαρτον διε-
οὐ προυδώκαμεν τὰ μέλη τοῖς πάθεσι,
ταρὰ τῆς σῆς δεξιᾶς προσεδοχήσαμεν δέ-
νῦν τὰς θύρας ἐπέκλεισας καὶ λέγεις, Οὐκ
Ναὶ, ὄντως οὐκ οἶδα ὑμᾶς. Διὰ τί, ὦ
ὁ Δεσπότης· διὰ τί; Ἐπειδὴ ἐπείνασα,
κατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ οὐκ ἐποτί-
νος ἤμην, καὶ οὐ συνηγάγετέ με· γυμνὸς,
ιδάλλετέ με· ἀσθενὴς καὶ ἐν φυλακῇ, καὶ
πρός με. Ἐγγράφως διεστειλάμην ὑμῖν,
ὅσον οὐκ ἐποιήσατε ἑνὶ τούτων τῶν ἀδελ-
ν ἐλαχίστων καὶ μικρῶν, οὐδὲ ἐμοὶ ἐποιή-
ὶ εἶπον· μάτην οὖν, Δέσποτα, τὸν πόνον
αιπωρίαν τῆς σαρκὸς ὑπεμείναμεν, μάτην
καὶ νηστείαις ἑαυτὰς κατετήξαμεν, μάτην
ι νυμφίον μέχρι τέλους ποθήσασαι, τὴν
τρωτον διεφυλάξαμεν. Ναὶ, φησὶ, παρθέ-
ε, ἀλλὰ προῖκας οὐκ ἔχετε· παρθένοι μὲν,
κὸν οὐ περίκεισθε κόσμον· τὴν τῆς σαρκὸς
ἁγνείαν, ἀλλὰ ἀπανθρωπίᾳ τὴν ἁγνείαν
ἀμόλυντον ὑμῶν τὸ σῶμα, ἀλλ' ὁ τρόπος
φύσεως, ἀλλ' ἀπανθρωπίας. Ὁ ἐμός ἐστι
ησαμένων τῆς εὐποιίας τὸ ἔλαιον. Δεῖ τοί-
ὶ νυμφευομένας κατάλληλον τῷ κόσμῳ πε-
αὶ τρόπον. Οὐ δύναμαι τοῖς ἐμοῖς θαλά-
ένην νύμφην λαβεῖν· οὐκ εἰσάγω πόλεμον
ας εἰρηνικάς. Λοιπὸν ἀπέλθετε ἀπ' ἐμοῦ,
την ταῖς θύραις ἐνοχλεῖτε· τῶν ἐλεημόνων
ήριον ἡ ἐμὴ βασιλεία. Ἐκεῖνος ἐμοὶ εὐκό-
ρχεται, ὁ τὴν ἐμὴν μιμησάμενος περὶ τοὺς
σπλαγχνίαν, ὁ πτωχεύσας τῷ πνεύματι, ὁ
οις τὴν ἀκοὴν ὑποκλίνας, ὁ τὰ τοῦ πλησίον
νος πάθη, ὁ δακρύσας ἐπὶ συμφοραῖς ἀλ-

apud Dominum mediatores, invicti in die judicii oratores. *Dum autem irent illæ emere oleum,* Ibid. v. 10.
C *venit sponsus, et clausæ sunt januæ.* O perniciosam negligentiam! o incurabilem dolorem! o damnum nulla consolatione mitigandum! o intolerabilem luctum! *Dum autem illæ irent emere, venit sponsus.* Venit exspectatum gaudium, venit exsultatio justorum, media nocte venit lumen. Iverunt obviam prudentes, cum sponso ingressæ sunt, et clausæ sunt fores.

2. Horresco dum mihi in mentem venit, quod accidit; dum eum enarro casum, qui mulierculis evenit, totis artubus contremisco. Tremendum thalamum intueri optabant: propter eum enim delicias mundi abjecerant, voluptates neglexerant, gloriam despexerant, vias duras custodierant, animi affectus superaverant, cum delectationibus decertarant: sed quoniam oleum non habebant, occlusa regni claustra repererunt, omni spe introeundi sublata. Nam cum venissent, pulsabant, *Dicentes, Domine, Domine, aperi nobis:* Ibid. v. 11. et 12.
Judice ex interioribus ædibus terribiliter inclamante: *Amen, amen dico vobis, nescio vos.* O supremam sententiam! licet non per angelum,
D sed per se ipse luctuosum responsum dederit; ut cum vocem audirent, faciem autem videre non possent, multo amplius torquerentur. *Amen dico vobis, nescio vos.* Non nosti nos, Domine? in te projectæ sumus ex utero, sequutæ sumus te a juventute nostra, castitatem servavimus, quod nobis effinxisti corpus, incorruptum conservavimus, non subjecimus membra effectibus, coronas a dextera tua suscipiendas exspectabamus; et nunc fores occlusisti ac dicis, *Nescio vos?* Etiam, vere nescio vos. Quid ita, Domine? Tum Dominus, Quid ita? *Quoniam esurivi, et non dedistis* Matth. 25. 42. 43.
mihi manducare; sitivi et non potastis me; hospes eram, et non collegistis me; nudus, et non induistis; infirmus et in carcere, et non
E *venistis ad me.* Scriptis verbis declaravi vobis, dicens: *Quatenus non fecistis uni ex his* fratribus meis *minimis* et parvis, *nec mihi fecistis.* Ibid. v. 45.
Illæ autem dixerunt: Frustra ergo, Domine, laborem et afflictionem carnis sustinuimus, frustra vigiliis et jejuniis nos ipsas confecimus, frustra cælestem sponsum ad finem usque desiderantes, virginitatem illibatam conservavimus. Sane, inquit, virgines quidem estis, sed dotem non habetis; virgines estis, sed nuptiali mundo exornatæ non estis:
48 carnis castitatem exercuistis, sed inhumanitate
A castitatem læsistis: incorruptum vestrum est corpus, sed mores immisericordes; non naturæ, sed inhumanitatis. Meus thalamus est habentium bonorum operum oleum. Oportet ergo, eas quæ meæ sponsæ factæ sunt eis moribus exornari, qui mundo illi conveniant. Non possum thalamis meis sponsam excipere quæ mecum pugnet: non introducam bellum in thoro pacatos. Discedite a me, ne frustra obstrepite foribus meis: misericor-

ium est domicilium regnum meum. Ille mecum icile ingredietur, qui meam in pauperes misericordiam imitatus fuerit, qui spiritu pauper fueit, qui indigentibus aures faciles præbuerit, qui roximorum malis non aliter perculsus fuerit ac ropriis, qui alienis calamitatibus illacrymatus ierit, qui animam esurientis satiarit bonis, qui udorum humeros calefecerit, qui ægroti vocem B ure surda non prætcrierit, qui pusillanimi consoitionis sermonem fuerit mutuatus, qui peregrinum ecto exceperit, qui commiserationis spongia larymas viduarum absterserit, qui orphanorum conitionem gravem et miseram subsidio suo levait. His admoniti, fratres, nolite lingua laudare, ed opere imitari: linguæ siquidem sigillum est manus, eamque dexteræ interpretatur largitio, quæ erba imitatur. Amorem in pauperes plurimi iciamus, dispergere nummos in pauperes, quæ-), ne gravemur; Domini voces audiamus, meim experti experientiam declinemus, nostri cuim per pauperes geramus. Etenim virgines, quod umanitatem non coluissent, a Sponsi thalamo jjiciuntur. Quæ porro spes peccatoribus relicta C it, qui præ inhumanitate contumeliis affecerunt? æc dum multitudini dico, negligentiorum conientiam in tuto pono, nulla in re benignos edens, sed eos, etiam ut ardentius in pietem incumbant, incitans. Disperge itaque, mi ater, quamdiu durant hujus vitæ nundinæ: egotiare in iis, quæ tibi defensioni futura sint: itequam throni ponantur, luctum præ te fer: æveni Sponsi adventum: curre velocius quam eccatum; præoccupa illam dijudicationem, quæ æstituto futura est tempore: cole Judicem, ne bi accidat ut tribunali nudus sistaris. Nunc ecunias distribue, ut tunc crimina diluas: alquere solus Judicem solum, ne coram omnibus D indemnet te: accipe mediatorem pauperem ad us favorem promerendum: per illum concilia bi muneribus Judicem: illi soli tale crede secrem: vende per illum jus jure. Mendicus accipit, Judex remissionem subscribit; sine scripto suspit, et manu scripta profert. *Qui enim misetur pauperis, Domino fœneratur.* Id quod inc in manum pauperis jacis, hoc in Judicis extera agnosces. Si ergo judicium elabi contenmus, hic etiamnum Judicem per pauperes orabimus. Et tum quoque, cum domi tuæ moturus disponis inter cognatos et amicos tuos eredem, scribe animam tuam excedentem e vis: da illi quamvis exiguum necessitatis viatim: sit in tabulis testamenti scriptum nomen E dicis: ne sit expers mentionis pauperis charta. nciliatricem gaudii, non luctu dignam mortem lde: ne sine patronis horrendo te sistas foro: sce ventres eorum, quorum linguæ apud Domim tibi patrocinari debent. Per eos nobis debi-

λοτρίαις, ὁ ἐμπλήσας ἀγαθῶν τὴν ψυχὴ τος, ὁ τῶν γυμνῶν [a] διαθερμάνας τοὺς παρακούσας τῆς φωνῆς τοῦ νοσοῦντος, ὁ γοψύχῳ παρακλήσεως λόγον, ὁ τὸν ξένον γην δεξάμενος, ὁ τῷ σπόγγῳ τῆς συμπα ρῶν ἀποσμήξας τὸ δάκρυον, ὁ ἐλαφρύνας τῆς ὀρφανίας τὸ βάρος. Ταῦτα εἰδότες, τῇ γλώσσῃ θαυμάζετε, ἀλλὰ τοῖς ἔργοι Σφραγὶς γὰρ γλώσσης ἡ χεὶρ, καὶ ταύ τῆς δεξιᾶς ἡ ἐπίδοσις, ζηλοῦσα τὰ ῥήμ λοπτωχίαν περὶ πολλοῦ ποιησώμεθα, σ πένησι τοὺς ὀβολοὺς μὴ φεισώμεθα, τα δεσποτικῶν φωνῶν ἐπακούσωμεν· τοῦ φ τὴν πεῖραν ἐκκλίνωμεν· ἑαυτῶν διὰ φροντίσωμεν. Αἱ γὰρ παρθένοι φιλανθρ μήσασαι, τοῦ νυμφῶνος ἐκβάλλονται. τοῖς ἁμαρτωλοῖς ἐλπὶς περιλείπεται ἀπαν σασι; Ταῦτα πρὸς τὸ πλῆθος λέγων, τ ρων τὸ συνειδὸς ἀσφαλίζομαι, βλάπτ εὐγνώμονας, ἀλλὰ καὶ θερμοτέρους π βειαν ἐργαζόμενος. Οὐκοῦν σκόρπισον, ἔτι συνέστηκεν ἡ τοῦ βίου πανήγυρις. Τ γίας πραγμάτευσαι· πρὸ τοῦ τεθῶσιν οἱ θ ἐπίδειξαι· φθάσον τοῦ νυμφίου τὴν παρο τῆς ἁμαρτίας ὀξύτερον· πρόλαβε τὴν διάγνωσιν· θεράπευσον τὸν κριτήν· μὴ βήματι παραστῆναι γυμνός. Νῦν σκόρπισ ἵνα τότε διαλύσῃς ἐγκλήματα· λάλησον καταμόνας, ἵνα μὴ ἐπὶ πάντων κατ λάβε μεσίτην πρὸς τὴν αὐτοῦ θεραπεί τα· δι' αὐτοῦ τὸν κριτὴν δωροδόκησον· θάῤῥει τὸ τοιοῦτον μυστήριον· δι' αὐτο [b] καταδίκοις τὸ δίκαιον. Ὁ πτωχὸς λ ὁ κριτὴς ὑπογράφει συγχώρησιν· ἀγράφ καὶ προσφέρει χειρόγραφα. Ὁ γὰρ ἐλ δανείζει Θεῷ. Ὅπερ ἂν νῦν βάλλῃς τοῦ πτωχοῦ, γνωρίσεις ἐν τῇ παλάμῃ τ Εἰ διαδρᾶσαι τὴν κρίσιν τοίνυν σπουδ τεῦθεν ἤδη τὸν δικαστὴν διὰ τῶν πτωχ σωμεν. Εἰ καὶ ὁπηνίκα τελευταῖα διατυπ μετὰ τῶν συγγενῶν ἢ φίλων τὴν ἀποδημοῦ ψυχήν· δὸς αὐτῇ κἂν μικρὰ τῆς ἀνάγ ἐχέτω τοῦ δικαστοῦ τὸ ὄνομα τῆς διαθήκ ματα· μνήμης πτωχοῦ μὴ ἀμοιρείτω ὁ γ ρᾶς πρόξενον, καὶ μὴ θρήνων ἄξιον ἔργα νατον· συνηγόρων ἐκτὸς μὴ παραστῇς κριτηρίῳ· χόρτασον τὰς κοιλίας τῶν ὀφει γλώσσαις ὑπὲρ σοῦ ῥητορεῦσαι πρὸς τὸν Κ σώμεθα δι' αὐτῶν χρεώστην τὸν κτίστ δοῦναι δίκην κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν· χρήμασι τῆς τοιαύτης ἐπιτυχίας ῥήτορας. φησὶ, μάρτυρα τῆς περὶ ἐμὲ φιλίας τὸν δάς με τὰ τῶν πτωχῶν οἰκειούμενον. χόρτον τοῖς κτήνεσι, καὶ πᾶσι τὴν τροφ καὶ ὅμως σου ποιοῦντος τὴν ἐλεημοσύνην, νητι συγκλίνω τὴν χεῖρα, καὶ τὸν ὀβολὸν Ἀναβάλλομαι τὸ φῶς ὡς ἱμάτιον· κἂν μ

[a] Al. διαθερμάνας τὸ σῶμα.

[b] Sic Savil. Morel. vero τοῖς δικαίοις τὸν

torem reddamus Creatorem, ne illa die pœnas demus : emamus pecuniis nobis oratores futuros ad rem ejuscemodi consequendam : habes quippe amoris erga me testem pauperem : scis me ea quæ sunt
19 mendicorum mihi propria censere. Ego fœnum
A pecoribus oriri jubeo, et omnibus præbeo cibum : et tamen te eleemosynam faciente, ego cum paupere
manum extendo, et obolum excipio. *Amictus* sum Psal. 103
lumine sicut vestimento ; et, si solum pauperem 2.
operias, ego sentio calorem. Scis in cælo me sedere cum Patre : et, si solum ad eos, qui in carcere sunt, visitandos perrexeris, invenies me inter vincula residentem : quod si ad ægrotos properaveris, a lecto non absum. Ubique sum enim, et iis, qui premuntur necessitate, succurro. Quod pauperi dederis, id apud me multiplicatum videbis. Si in ædes tuas introduxeris eum, qui tecto caret, et me per ipsum domi tuæ suscipias, hæc tibi tria præbebo, et lucrum augebo, et domum tuam custodiam, et habitationem tibi præparabo in cælis : unde aufugit omnis dolor et tristitia et gemitus : in Deo Patre, simul cum Spiritu sancto, cui gloria et potestas, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

B *In meretricem et Pharisæum.* Luc. 7. 37.

In sancta et magna feria quarta.

1. Semper quidem peccatoribus Deus, utpote benignus, tempus ad pœnitentiam concedit ; sed animam suam vir negligens per socordiam perdit. Etenim rebus inanibus et caducis dum addictus est, bonis cælestibus privatur : et qui rerum omnium dominus rexque constitutus est ab Opifice suo ac Deo, ob sæcularia desideria factus est servus peccati. Quamobrem de iis, qui hæc faciunt,
inquit David : *Nescierunt, neque intellexerunt;* Psal. 81. 5.
in tenebris ambulant. Et Christus peccatores in-
nuens ait : *Non veniunt ad lucem, ut non ar-* Joan. 3 20.
guantur opera eorum : omnis enim qui mala
agit, odit lucem. Et rursus dicit : *Dum lucem* Ibid. 12.
habetis, ambulate in luce, ut non tenebræ vos 35.
C *comprehendant;* et rursus, *Ego veni in mun-* Ibid. 10.
dum, ut non pereant, sed *ut vitam habeant;* et 10. et 12.
rursus, *Non veni ut judicem mundum, sed ut* 47. et 10.
salvum faciam; et rursus, *Animam meam pono* 15.
pro ovibus. Hæc verba cum audiisset meretrix, Luc. 7. 37
tamquam aromata undequaque divulgata, et omnibus, qui digni erant, odorem vitæ fundentia; cum illi mala opera sua in mentem venissent, ea damnavit, ipsorum deplorans infamiam, cum secum cogitaret quanta sibi ob hæc scelera imminerent mala : multa enim tristitia, multusque dolor illic eos, qui meretricie vivunt, invadit. Horum

[b] Hic quædam secus posita ex Mss. emendantur.

etu perculsa, mutata est meretrix, nec jam
nplius meretrix fuit, sed continuo virgine ho-
stior facta est. Etenim sedens adversus se-
sam judicium exercuit, et seipsam condemnans
xit : Hei mihi peccatrici, hei mihi perditæ,
iousque tandem a malis me non sejungam? cur
n cogito quanta sit misericordia Dei, cum pro-
er me tamquam ovem errantem, omnes vias cir-
meat Dominus? Propter me siquidem inclinavit
los et descendit, cum peccatore Pharisæo cibum
mit, qui dat escam omni carni. Appropinquat
ccatori, qui omnis expers est peccati : mensæ fit
rticeps, qui omnes nutrit : et jacet in terra, qui
per Cherubim gestatur, et peccatoribus omni-
is chirographa peccatorum ultro largitur. Quid
amnum exspectas? Aude anima mea, accede :
n venit ut salvos faceret justos, sed peccatores.
ec cum illa dixisset, continuo a mensa Christi
nus odor indulgentiæ ad meretricem pervenit,
m incontinentem, nunc castam; olim feram,
nc ovem; olim servam peccati, nunc liberam
enitentia; olim meretricem, nunc castam. Et
ns apprehensionis promtitudine, animo venit
ipsum, ac cernens Dominum apud mensam, non
tiit micas, ut Chananæa, sed ipsum vitæ panem
tum complexa est. Nam Chananæa quidem pro
ia a dæmonio vexata precabatur, et cum audiret
nis, ut micas accipere liceret, petebat : hæc
tem non filiam habebat a dæmone obsessam, sed
tum corpus ab impudicitiis obsessum. Ac Cha-
næa quidem coram omnibus clamabat : Miserere
ei, fili David; meretrix autem ne vocem qui-
m mittebat, sed cum probe sciret Deum omnia
sse, tacens ore, corde loquebatur ei, qui corda
vit, et plorans deosculabatur pedes, atque ita
ominum ad commiserationem inflexit. Enimvero,
tres, investiganda nobis est, si lubet, sapientis
ius mens, ut discamus, quomodo illam ita exce-
rit Christus, et quomodo tenebris obsessæ animæ
uxerit. Vere enim, ut prædixit David, *Specio-*
s forma præ illis hominum Dominus : neque
lum speciosus, sed et speciosorum amator. Hanc
im, priusquam ad ipsum ingrederetur, jam no-
rat optima mente ac consilio instructam. Verum,
idiamus, si videtur, ipsa Evangelii verba. Cum
cumberet Jesus in domo Pharisæi, mulier quæ-
m in civitate peccatrix audivit. Et cum cepisset
guentum pretiosum, ingressa, pedes ejus unge-
it, et lacrymis rigabat, capillisque tergebat. Ma-
ium studium mulieris, magnus ad salutem cur-
s, magna contentio animæ, quæ se periculo ex-
dire cupit : audiit et properavit, ad pœnitentiam
imum appulit, hæc secum reputans : O peccatrix
ima terque misera, quid exspectas? quid sus-
nso animo differs? *Ecce nunc tempus acce-*
abile, ecce nunc dies salutis. Ecce tempus,
od quærebas, advenit : ecce adest qui solvit et

ἔτι ἔμεινε πόρνη, ἀλλ' εὐθέως παρθένοι
μνοτέρα. Καθίσασα γὰρ καθ' ἑαυτὴν δικα
εστήσατο, καὶ ἑαυτὴν κατακρίνουσα ἔλεγ
ἁμαρτωλῷ, οἴμοι τῇ ἀσώτῳ, ἕως τίνος οὐ
τῶν κακῶν; τί οὐ λογίζομαι τὴν εὐσπλαγχν
ὅτι δι' ἐμὲ τὴν πλανωμένην, ὡς πρόβατον
D περιέρχεται ὁ Δεσπότης. Δι' ἐμὲ γὰρ οὐρ
καὶ κατέβη· δι' ἐμὲ τῷ ἁμαρτωλῷ Φ
δειπνεῖ ὁ διδοὺς τροφὴν πάσῃ σαρκί.
ἁμαρτωλῷ ὁ ἀναμάρτητος· τραπέζης με
τας τρέφων, καὶ κατάκειται ἐπὶ τὴν γ
Χερούβιμ βασταζόμενος, καὶ χαρίζετα
ἁμαρτωλοῖς τὰ χειρόγραφα τῶν ἁμαρτ
πὸν ᶜμένεις; Θάρσει, ψυχή μου, πρόσελ
δικαίους σῶσαι, ἀλλὰ ἁμαρτωλούς. Καὶ
σης αὐτῆς, εὐθὺς ἐκ τῆς τραπέζης τοῦ Χ
δία συγχωρήσεως ἦλθεν ἐπ' αὐτὴν, τὴν
νυνὶ δὲ σώφρονα· τὴν ποτὲ θῆρα, νῦν δὲ
τὴν ποτὲ δούλην τῆς ἁμαρτίας, νῦν δὲ
E μετανοίᾳ· τὴν ποτὲ πόρνην, νῦν δὲ σ
στᾶσα τῆς ἀντιλήψεως προθύμῳ τῇ ψυχ
πρὸς αὐτόν· Καὶ ἰδοῦσα ἐπὶ τῆς τραπέζης
την, οὐκ ἐζήτησεν, ὡς ἡ Χαναναία, ψιχία
τὸν ἄρτον τῆς ζωῆς ὅλον περιέλαβεν. Ἡ
ναία περὶ θυγατρὸς δαιμονιζομένης παρ
67 κύνα ἑαυτὴν ἀκούσασα, ψιχία λαβεῖν ἠ
A δὲ οὐ θυγατέρα δαιμονιζομένην εἶχεν, ἀλλ
δαιμονιζόμενον ταῖς ἀσελγείαις. Ἀλλ'
ἐπὶ πάντων ἔκραζεν· ἐλέησόν με, υἱὲ Δ
πόρνη οὐ κραυγὴν ἀφῆκεν, ἀλλ' ἰδοῦσα
οἶδεν ὡς Θεὸς, σιγῶσα τῷ στόματι, τῇ κ
τῷ τὰς καρδίας εἰδότι· καὶ κλαίουσα κατ
πόδας, καὶ οὕτω τὸν Δεσπότην εἰς συμπ
γκεν. Ἀλλ' ἤθελον, ἀδελφοὶ, ἐρευνῆσαι
ἐκείνης τὰς φρένας, καὶ μαθεῖν, πῶς ἐδ
ὁ Χριστὸς, καὶ πῶς ἐνέλαμψε τῇ ἐσκοτι
Καὶ γὰρ ἀληθῶς, καθὼς προεφήτευσε
Ὡραῖος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρ
ριος· καὶ οὐ μόνον ὡραῖος, ἀλλὰ καὶ
ἐραστής. Ταύτην γὰρ καὶ πρὶν εἰσελθεῖν
ἐπεγίνωσκεν ἔχουσαν ψυχῆς ἀγαθῆς προαι
εἰ δοκεῖ, καὶ τοῦ ῥητοῦ τοῦ εὐαγγελικοῦ
Ἀνακειμένου τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ
B γυνή τις ἁμαρτωλὸς ἐν τῇ πόλει ἤκουσε.
μύρον πολύτιμον, εἰσελθοῦσα ἤλειφεν αὐ
δας, καὶ τοῖς δάκρυσιν ἔβρεχε, καὶ ταῖς θρ
Μεγάλη σπουδὴ γυναικὸς, μέγας δρόμο
μεγάλη προαίρεσις ψυχῆς κινδύνων θελο
λαγῆναι· ἤκουσε καὶ ἔσπευσεν, ὤθησε
εἰς τὴν μετάνοιαν, λέγουσα ταῦτα ἐν αὐ
ἁμαρτωλὴ καὶ τρισαθλία, τί ἀναμένεις;
Ἰδοὺ νῦν καιρὸς εὐπρόσδεκτος, ἰδοὺ νῦν ἡ
ρίας. Ἰδοὺ ὁ καιρὸς, ὃν ἐζήτεις, ἔφθασεν·
στιν ὁ λύων καὶ καθαίρων καὶ ἀποσμήχο
τήματα· πάρεστι τὸ μύρον· μέχρι τίν
νεις τῷ βορβόρῳ καὶ τῇ δυσωδίᾳ; ἄπελθε
καὶ γὰρ αὐτὸς διὰ σὲ ἦλθεν. Ἄφες τὰ π

ᶜ Al. ἀναμένεις.

purgat et abstergit peccata; adest unguentum : quousque tandem in luto ac fætore hæres? perge ad illum : etenim propter te venit ille. Abjice ve-
C tera illa vana, et dilige quæ nunc sunt tempesti- va; illa detestabilia, hæc desiderabilia et æterna : odio prosequere pristinam mentem, unge unguenti Creatorem, blandire illi, qui te salvam facere vult. Invenisti amatorem potiorem omnibus, quos umquam habueris, amatoribus. Illos osculata, multa tibi peccata cumulasti : hunc si osculata fueris, etiam priora peccata, quæ ex illis contraxisti, ipse condonabit. Ita secum ratiocinata in ædes irrepsit, aitque : Recedo a veteribus malis, et nova invenio bona, illisque assentior : vale dico, et abdico me malo, atque conjungor bono : audivi enim dicentem Davidem, *Accedite ad eum, et illuminami-* Psal. 33. 6.
D *ni;* et Dominum ipsum dicentem : *Appropinquate mihi, et ego appropinquabo vobis.* Jac. 4. 8. Appropinquo et ego Deo, sed vereor accedere peccatrix ad eum, qui peccati expers est, lutum ad unguentum. Verum habeo misericordiæ pignus vocem ejus dicentem : Venite ad me omnes peccatores, Matth. 11. 28. et ego reficiam vos. Proficiscor igitur : non me probro afficit, non dicit mihi, Recede a me, peccatrix : hactenus in tenebris vixisti, et nunc me justitiæ solem visum venisti? Verum quid differo? accipiam unguentum, et ad eum pergam : Pharisæi domum mihi baptisterium faciam, et ex fluentis lacrymarum piscinam mihi et lavacrum parabo : ex alabastro unguenti sigillum fidelium in fronte sumam, et per pœnitentiam mundabor a pec-
E catis, ac medicæ orationis opera laqueos evadam diaboli. Nihil est quod non sperem. Novi in Veteri Testamento Raab meretricem, quæ ad portam Jos. 2. urbis domicilium peccati collocaverat : atqui ipsa cum Israëlis exploratores excepisset, mercedem hospitalitatis vitam accepit. Qui enim eam servavit Jesus Nave, Jesu veri figuram gessit : optimum meretrici præmium propter exploratores Jesu Nave filius largitus est. Si tum igitur Jesu nomen salutem et peccatorum remissionem attulit; nunc verus Jesus, et virgo et ex Virgine natus, meretricem hospitio excipientem, et unguento pedes ungen-
61 tem, repellendam censebit, ac non potius pecca-
A torum indulgentia donabit? Verum tunc quidem Raab exploratores dimisit, ego vero constanter teneo quem desideraveram, non ut illa exploratorem urbis, sed ut Episcopum animarum omnium hominum. 1. Pet. 2. 25. Ecce utique, ut dixi, tempus advenit, quod cernere optabam; illuxit mihi dies solque justitiæ et annus acceptabilis a Domino, et magna a Deo visitatio. Vere namque visitavit nos Oriens ex alto, ut appareret iis, qui in tenebris et in umbra mortis sedent. In Simonis ædibus diversatur Luc. 7. 36. Dominus; pergam ad illum. Quid vero faciam? plorabo ut ploravit Anna sterilitatem? Sed me Simon quasi ebriam reputabit, ut quondam etiam Heli pontifex Annam. Sed manebo orans corde 1. Reg. 1.

νέα καλά. συμφωνῶ, καὶ ἀποτάσσομαι.

pedes Christi, et lacrymas fundens? Hoc fa-
m.
2. Huic puro meretricis proposito auxiliata fides, acceditque ad unguentorum venditorem, ue ita sermonem apud illum instituit. Quando- B idem magnus mihi amicus præ omnibus filiis minum advenit, si eximium habes aliquod unentum, da mihi, ut digne offeram illi, qui meo suo a me diligitur, qui mihi cor et renes e quodam novo ussit. Ne tibi sit curæ pretium, amsi me opus sit corpore et ossibus satisfacere, rata sum, possum emere, ac dare, ut vel exium quid habeam, quod illi offeram, qui me ita ndare vult. Ille autem videns ardorem fidei, imique propositum, ait ipsi : Dic mihi, quæso, isnam ille sit quem amas, qui adeo suo te amore lammavit? quid hujus unguenti gratia te ab o impetraturam existimas? Tum illa respondit : uid tu dicas, mi homo, nescis; non nosti quæ ueris. Mihi quidem ille munus dare potest unenti loco, cujus pretium nullo umquam dono C uari potest. Ne cælum quidem ipsum, neque ra, neque ullus eorum, qui mundum incolunt, m eo conferendus est, qui ad me venit. Quam quidem vilem intueris, at ille, utpote benignus, gnam existimans, a peccatis liberavit. Hic filius t David secundum carnem; propterea et formos est : nam de ipso dixit : *Speciosus forma æ filiis hominum.* Hic Filius est Dei, et eum n vidi, sed de eo cum audissem, amore vulrata sum. Davidem cum amaret Melchol, filia ül, regiam dereliqnit, et eum egentem sequuta t. Ego vero divitias meas vendo, licet perperam s congregaverim : et emo unguentum, atque ad avidis nepotem mea causa egenum factum acrro. Cumque accepisset fidelis meretrix unguenm, perinde quasi vocata esset, ad ædes Phari- D i properavit. Ac Pharisæus quidem cum meretrim videret Jesu pedes tenentem, eosque ungentem, tamque domum unguenti odore repletam, sic ud se ratiocinabatur, dicebatque : *Hic si esset opheta, sciret utique, quæ et qualis est muer, quæ tangit eum, quia peccatrix est.* Et ulieris confidentiam vituperabat, ut quæ impunter accessisset, eumque tetigisset : et Dominum sum reprehendebat, ut qui inconsiderate omnes l se accedentes exciperet. Ignorantiam igitur us condemnans apud se dicebat : Quid hoc rei t? illum ego tamquam ex prophetis unum ad randium vocavi : et hanc, quam omnes, qui urem incolunt, noverunt, quam quisque perspeam habet, ecce non novit. Si propheta esset, sci- E t quænam hæc mulier sit. Christus autem, qui rutatur corda et renes, cogitationes Pharisæi viebat. In varias partes agitatis ejus consideratiobus, fit intus tranquillitas Christus, aitque ipsi : *imon, habeo tibi aliquid dicere. At ille ait : lagister, dic.* Ait ipsi : Dignum tibi reprehensioe visum est, quod hanc peccatricem non sim avertus, sed exceperim : dignum tibi reprehensione

τῷ πεσόντι καὶ ἀνάσταντι, λυπῇ ἐπὶ 52
' οὐχ εὔλογος ἡ μέμψις σου. Σύγκρι- A
ῦλλω σοι λέγειν. Δύο χρεωφειλέται
νι· ὁ εἷς ὤφειλε δηνάρια πεντακόσια,
κοντα. Τούτοις δὲ ἀπορήσασιν ἀμφο-
τὰ χειρόγραφα ὁ δανειστής. Τίς οὖν
έον ἀγαπᾷν; Ὁ δὲ λέγει, Ὑπολαμ-
πλεῖον ἐχαρίσατο. Καὶ λέγει αὐτῷ,
Εἶτα Στραφεὶς πρὸς τὴν γυναῖκα, τῷ
έπεις ταύτην τὴν γυναῖκα, τήν σοι
σύ μου νίψαι τοὺς πόδας οὐ κατηξίω-
χρυσί μου τοὺς πόδας ἔβρεξε· φίλη-
οὐ προσήγαγες, αὕτη δὲ οὐ διέλιπε
ι τοὺς πόδας· ἐλαίῳ τὴν κεφαλήν μου
τη δὲ μύρῳ ἤλειψέ μου τοὺς πόδας.
Φαρισαῖε, τίς ὁ δανειστής, καὶ τίνες
Ἐγώ εἰμι ὁ δανειστὴς τῶν δύο, σοῦ
ὐ μόνον ὑμῶν, ἀλλὰ καὶ πάντων ἀν-
ᾶσιν ἐχάρισα, ἅπερ καὶ ἔλαβον, ἀπ' B
ὴν, σῶμα, αἴσθησιν, γνῶσιν, κίνη-
ειστὴν, τὸν *οὐκ ἀπαιτοῦντά σε πα-
αδες, εἰς πλῆρες, ἂν μὴ ἔχῃς ἀπο-
ν συγχωρῆσαί σοι τὸ δάνειον. Εἰ δὲ
ύνασαι, οὔτε ἱκετεῦσαι ἀξιοῖς συγχω-
ὴ ἀναισχυνθῇς πολυλογῶν καὶ ἀνθι-
ον ὡς αὕτη ἡ πόρνη, ἥτις τὰ πολλὰ
ιέη, εἶπεν ἐν ἑαυτῇ· τί λαλήσω, ἢ
ι θελήσω εἰπεῖν, οὐ χρεωστῶ τὸ δά-
τα οἶδε, καὶ πόσα χρεωστῶ αὐτὸς
ἀπὸ ποίων χρόνων ὑπεύθυνός εἰμι.
ῦσα, ὅτι πάντα οἶδε, καὶ οὐδὲν τῶν
τῇ κακῶν ἐστιν, ὃ λανθάνει αὐτὸν,
κρύουσα, καὶ τῇ καρδίᾳ αὐτῆς πάντα
ῦσα, ἐξημενίσατο τὸν Θεόν. Σίγη-
Φαρισαῖε, ἵνα σοι χαρίσηται ὁ Κύριος C
σὺ, κατάδικος ὤν, καταδίκαζε τὴν
ν· μὴ σὺ, εὐτελὴς ὤν, εὐτέλιζε τὴν
Ησύχασον· οὔτε γὰρ τῶν σῶν, οὔτε
ν ἔχω· ἀλλ' ἀμφοτέροις ἦλθον τὴν
ϑαι. Τῶν γὰρ δύο δανειστὴς φιλάν-
οὐ μόνον δὲ ὑμῶν, ἀλλὰ καὶ πᾶσι
ἀποδοῦναι· ἐὰν μόνον ὁμολογήσωσι
τήσωνταί με συγχωρῆσαι αὐτοῖς διὰ
ρόγραφον. Εἴ τις οὖν χρεωστῇ, καὶ
τι τοῦ βαπτίσματος, δι' αὐτῆς ἐλευ-
υς. Ὑπάγετε τοίνυν, ἰδοὺ τῶν χρεῶν
ς ἐνοχῆς τῇ χάριτι ἠλευθερώθητε·
ειρόγραφον ἑαυτοῖς ἐπεισενέγκητε,
σχισθέντος. Ἀλλὰ, Κύριε Δέσποτα D
πειδὴ ἀποδοῦναί σοι ἃ χρεωστῶ, οὐκ
(ἀπὸ γὰρ τῶν πολλῶν ἀνομιῶν μου
σὺν τόκῳ κακῶς ἀνήλωσα), μὴ
παρέσχες μοι, τῆς ψυχῆς τὸ κεφά-
ρχὸς τὸν τόκον· ἀλλὰ κούφισόν με
ιεῶν μου, ὡς φιλάνθρωπος, καὶ εἰπὲ
ι, ἀφέωνταί σου αἱ πολλαὶ ἁμαρτίαι.
ἀναμάρτητος καὶ ἀγαθὸς καὶ φιλάν-

visum est quod non abegerim, sed justificarim: reprehendendum videtur quod non iratus fuerim, sed placatus: reprehendendum videtur, quod eam, quæ ob peccata sua fugere volebat, revocarim: cum deberes potius gratulari lapso, et mox resurgenti, dolorem inurunt tibi aliorum bona. Verumtamen non est rationi consentanea reprehensio tua: confer hoc cum eo quod tibi narraturus sum. *Duo debitores erant* Ibid. v. 41.
cuidam fœneratori: unus debebat denarios quingentos, et alius quinquaginta. Cum vero egestate premerentur, ambobus chirographa sua ultro reddidit fœnerator. Quis ergo illorum plus diligere debet? Ille autem ait: *Æstimo quia is,* Ibid. v. 43.
cui plus donavit. Ait ipsi: *Recte judicasti.* *44.
Deinde *Conversus ad mulierem, ait Simoni: Vides hanc mulierem,* de qua tu spem omnem abjeceras? tu meos lavare pedes non es dignatus; *hæc autem lacrymis pedes meos rigavit: osculum mihi* caritatis *non dedisti; hæc autem non cessavit osculari pedes meos: oleo caput meum non unxisti; hæc autem unguento unxit pedes meos.* Verum disce, o Pharisæe, quis sit fœnerator, et qui debitores. Ego sum fœnerator duorum, tui et illius; nec vestri solum, sed et omnium mortalium. Ego omnibus largitus sum gratis, a me acceperunt, animam, spiritum, corpus, sensum, cognitionem, motum. Creditorem itaque a te repetentem in solidum, quæ accepisti, si non habeas, unde reddas, ora ut debitum tibi donet: quod si neque reddere possis, neque orare digneris, ut tibi donetur, licet non erubescas, dum garrulus es, et contendis; tace ut hæc meretrix, quæ multa esse videns debita sua, dixit apud se: Quid dicam, aut quid respondebo? si dicere velim, Non debeo, scit ipse me debere, et a quo tempore referendis rationibus sim obnoxia. Itaque cum probe sciret, eum omnia nosse, nullumque ex iis sceleribus, quæ in se admiserat, eum latere, silentio processit lacrymans, et in corde suo omnia debita confessa, Deum placatum reddidit. Tace igitur et tu, Pharisæe, ut tibi debitum Dominus condonet. Noli tu, cum reus sis, condemnatam jam condemnare: noli tu, cum vilis sis, vilem vilipendere. Quiesce; neque enim aut tuis aut illius rebus indigeo, sed ambobus ut remitterem debitum veni. Ego enim sum ille humanus fœnerator duorum, neque tantum vobis, sed et omnibus, qui solvendo non fuerint, dummodo fateantur debitum, et postulent per pœnitentiam, ut sibi remittam, donemque chirographum. Si quis ergo æs alienum contraxerit, accedat ad gratiam baptismi, et per eam a debito liberabitur. Abite ergo, ecce a debitis soluti estis, ab omni obligatione liberati per gratiam estis, ne vos, primo jam rescisso, alio rursus chirographo obnoxios reddatis. Verum, Domine dominator Jesu Christe, quando-

aale irrepsisse videtur.

idem ea quæ debeo tibi, unde reddam, neque habeo neque possum reddere, meis siquidem multis sceleribus tuam sortem cum fœnore absumsi: ne læso a me repetas, quæ mihi dedisti, animæ sortem corporis fœnus: quin potius pro tua humanitate ra me pondere debitorum meorum, mihique c, ut meretrici: Dimittentur tibi peccata multa. u enim solus es sine peccato, bonus, et benignus, peccata condonans; teque decet omnis gloria, nor, et adoratio, cum Patre tuo, qui principio ret, et omnino sancto, bono, et vivifico Spiu, nunc et semper et in sæcula sæculorum. nen.

θρωπος, καὶ συγχωρῶν ἁμαρτίας· καὶ σοὶ πρ δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ ἀν Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας νων. Ἀμήν.

MONITUM

AD HOMILIAM DE SAMARITANA.

De hac homilia hæc habet Savilius Tom. VIII, in notis, pag. 867 : *In hac homilia nihil stomo dignum præter epilogum, qui totus fere sumtus est ex trigesima prima Chrysos ilia in Joannem. Codex Oxoniensis, Cæsareus, et Ducæi Romanus inter se consentiunt. enior, sed illorum brevitas magis placet.* Hæc scite observata sunt. Medicei lectiones nimi lit Savilius; et bene quidem neglexit : neque enim tantam accurationem meretur inficetum op icque nos Regii cujusdam Codicis lectiones misimus, cujus librarius multum excurrebat, ulta adjiciebat. Epilogum ex Chrysostomi Homilia trigesima prima in Joannem desumtum notamus.

Interpretatio Latina est Frontonis Ducæi.

n Samaritanam, et in illud, Venit Jesus in civitatem Samariæ, quæ dicitur Sychar.

1. Samaritanæ certamina Christus nobis hodie promulgavit : et inopem orationem nostram portet ejus recte factorum pelagus trajicere. Fidem enim ejus intueor, et statui laudationem ejus medium afferre, ac vobiscum encomiis celebrare endicam illam et opulentam; meretricem illam apostolam; luxuriosam et fidelem; multis nuptiis junctam, et multis viribus præditam; eam quæ multos corrupit, et quæ unigenitum Dei Verbum obsequiis demeruit; quæ inquinata fuit, et purgata; quæ sitiebat, aquasque vivas desideravit, et cælestium fluentorum gratiam consequuta est. Quid enim ait Joannes evangelista, qui mysteria ineffabilia intonuit? *Venit Jesus in civitatem Samariæ, quæ dicitur Sychar, juxta prædium quod dedit Jacob Joseph filio suo. Erat au-*

A * Εἰς τὴν Σαμαρεῖτιν, καὶ εἰς τὸ, Ἔρχεται εἰς πόλιν τῆς Σαμαρείας, λεγομένην Σ

Σήμερον ἡμῖν ὁ Χριστὸς τοὺς ἄθλους τῆ ρείτιδος ἀνεκήρυξεν· καὶ χρὴ τὸν πτωχὸν λό πέλαγος τῶν αὐτῆς κατορθωμάτων διαπλεῦσ γὰρ αὐτῆς τὴν πίστιν, καὶ τὸν ἐγκωμιαστι λόγον ἐξειπεῖν βούλομαι, καὶ μεθ' ὑμῶν ἐπαι πτωχὴν καὶ πλουσίαν, τὴν πόρνην καὶ ἀπόστ ἄσωτον καὶ πιστὴν, τὴν πολύγαμον καὶ πολυ τὴν πολλοὺς μιάνασαν, καὶ τὸν μονογενῆ Λ B Θεοῦ θεραπεύσασαν, τὴν μιανθεῖσαν, καὶ κα σαν, τὴν διψήσασαν, καὶ ὑδάτων ζώντων ἐπ σαν, καὶ τῶν ἐπουρανίων ναμάτων τὴν χάρι νομήσασαν. Τί γάρ φησιν ὁ εὐαγγελιστὴς ὁ τὰ ἄῤῥητα βροντήσας μυστήρια; Ἔρχετ σοῦς εἰς πόλιν τῆς Σαμαρείας, λεγομένην πλησίον τοῦ χωρίου, ὃ ἔδωκεν Ἰακὼβ Ἰωσὴφ αὐτοῦ. Ἦν γὰρ ἐκεῖ πηγὴ τοῦ Ἰακώβ.

* Collata cum quatuor Regiis Codicibus. [Titulus in Savil. εἰς τὴν Σαμαρεῖτιδα· καὶ ἑρμηνεύεται Μεσσ

πιακὼς ἐκ τῆς ὁδοιπορίας ἐκαθέζετο
πηγῇ. Ὥρα ἦν ὡσεὶ ἕκτη. Ἔρχεται
: Σαμαρείας, ἀντλῆσαι ὕδωρ. Λέγει
ς, δός μοι πιεῖν. Οἱ γὰρ μαθηταὶ αὐτοῦ
ν εἰς τὴν πόλιν, ἵνα τροφὰς ἀγοράσωσι.
ς κεκοπιακώς. Τί οὖν Ἡσαΐας ὁ προφή-
Θεὸς ὁ μέγας οὐ πεινάσει, οὐδὲ μὴ δι-
μὴ κοπιάσει· οὐδὲ ἔστιν ἐξεύρεσις τῆς C
τοῦ; Ἀλλὰ καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος
τῷ κατ' αὐτὸν εὐαγγελίῳ γράφει· Καὶ
έρας τεσσαράκοντα καὶ νύκτας τεσσα-
ερον ἐπείνασεν. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ εὐαγ-
ἰννης, καθὼς ἀρτίως ἤκουες, λέγει· Ὁ
εκοπιακὼς ἐκ τῆς ὁδοιπορίας ἐκαθέζετο
ῇ πηγῇ. Ὥρα ἦν ὡσεὶ ἕκτη. Καὶ ὁ μὲν
τείνασεν· ὁ δὲ ὅτι καὶ ἐκοπίασεν. Ὁ δὲ
οἱ Ἡσαΐας Πνεύματι ἁγίῳ φθεγγόμενος·
γας οὐ πεινάσει, οὐδὲ μὴ διψήσει, οὐδὲ
οὐδέ ἐστιν ἐξεύρεσις τῆς φρονήσεως αὐ-
; δύναται παρὰ τούτοις ἡ ὁμοφωνία δια-
ν τε εὐαγγελίων καὶ τῆς προφητείας;
προφήτης ἐψεύσατο· μὴ γένοιτο· οὔτε
ἀλλότρια τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἔγραψαν
ητείας· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν
Θεοῦ οἰκονομία διπλῆν τινα καὶ παρά- 84
μπλοκήν, ἐκ θεότητος λέγω καὶ ἀνθρω- A
ὰ τὴν αὐτοῦ εὐδοκίαν καὶ βούλησιν, διὰ
τροφήτης τῆς θεότητος τὴν δύναμιν ἐξ-
ὶ τὴν μεγαλειότητα· οἱ δὲ ἀπόστολοι καὶ
τὴν τοῦ σώματος οἰκονομίαν ἀληθῆ δια-
Ὁ οὖν Ἰησοῦς κεκοπιακὼς ἐκ τῆς ὁδοιπο-
το οὕτως ἐπὶ τῇ πηγῇ. Ὥρα ἦν ὡσεὶ
ται γυνὴ ἐκ τῆς Σαμαρείας ἀντλῆσαι
αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· δός μοι πιεῖν. Οἱ γὰρ
οῦ ἀπεληλύθεισαν εἰς τὴν πόλιν, ἵνα τρο-
σι. Λέγει οὖν αὐτῷ ἡ γυνὴ ἡ Σαμαρεῖ-
Ἰουδαῖος ὤν, παρ' ἐμοῦ πιεῖν αἰτεῖς,
ὸς Σαμαρείτιδος; Ἀναγκαῖον οὖν ἐστιν,
ιζητῆσαι, διὰ τί καὶ τὸν τόπον ἐσήμανε,
ν, καὶ τὴν τῶν μαθητῶν ἀπόλειψιν· τὸν
έζετο παρὰ τῇ πηγῇ· τὴν ὥραν, Ὥρα ἦν
ῶν μαθητῶν τὴν ἀπόλειψιν, Οἱ γὰρ μα-
ἀπεληλύθεισαν εἰς τὴν πόλιν, ἵνα τροφὰς B
Γίνος οὖν ἕνεκεν τὸν τόπον εἶπεν; Ἐγὼ
εἶχε πνευματικήν, δι' ἣν καὶ ἀπῆλθεν εἰς
ἐξ οὗ εἶχε τὴν θήραν ἑλκύσαι. Οὐχ ὁρᾷς,
ν οἱ ἁλιεῖς; ὅτι οὐ πάντα τόπον διατρέ-
άσσης, ἀλλ' εἰς τόπον φανερόν, ἔνθα ἂν
ὺς ἰχθύας ἐνεδρεύοντας; Εἰσὶ γὰρ πολλοὶ
άλασσαν μᾶλλον τῶν ἄλλων τοὺς ἰχθύας
Οὕτω δὴ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς
έγας Θεὸς κατὰ τὴν προφητείαν, ᾔδει ὡς
ὅθεν ἠδύνατο λαβεῖν τὴν θήραν, τουτέστι
τὴν Σαμαρεῖτιν. Ὥσπερ οὖν εἶπον, οἱ
όποις ἐκείνοις ἐνεδρεύουσιν, ὅθεν καὶ τὸν
σι θηρεῦσαι· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἦλθεν
ν, ὅθεν τὴν Σαμαρεῖτιν εἶχε θηρεῦσαι,
μεγάλην ζωγρείαν ἀνθρώπων ἀπεργά-

tem ibi fons Jacob. Jesus ergo fatigatus ex itinere sedebat sic supra fontem. Hora erat quasi sexta. Venit mulier de Samaria haurire aquam. Dicit ei Jesus: Da mihi bibere. Discipuli enim ejus abierant in civitatem, ut cibos emerent. Jesus ergo fatigatus ex itinere. Cur igitur Isaias propheta dicit: Deus magnus non esuriet, neque *Isai. 40.*
sitiet, neque fatigabitur, *Nec est inventio prudentiæ ejus?* *28.* Sed et Matthæus evangelista in Evangelio secundum ipsum de eo scribit: *Et cum jejunasset quadraginta diebus et quadraginta noctibus, postea esuriit.* *Matth. 4. 2.* Similiter autem et Joannes evangelista, sicut audiebas paulo ante, dicit: *Jesus ergo fatigatus ex itinere sedebat sic supra fontem. Hora erat quasi sexta.* Atque ille quidem esuriisse Dominum ait, hic vero fatigatum etiam eum fuisse. At Isaias propheta declarat ex Spiritu sancto loquens: Deus magnus non esuriet, neque sitiet, neque fatigabitur, *Nec est inventio prudentiæ ejus.* Quo pacto potest apud istos consensus Evangeliorum et prophetiæ conservari? Verumtamen neque propheta mentitus est; absit: neque apostoli aliena a Spiritu sancto et a prophetia scripserunt; sed quoniam Salvatoris nostri magni Dei dispensatio geminam quamdam et inusitatam habuit connexionem, ex divinitate, inquam, et humanitate, secundum ejus beneplacitum ac voluntatem: idcirco propheta quidem divinitatis potentiam et amplitudinem prædicat; apostoli vero et evangelistæ veram corporis dispensationem exponunt. *Jesus ergo fatigatus ex itinere sedebat sic supra fontem. Hora erat quasi sexta. Venit mulier de Samaria haurire aquam. Dicit ei Jesus: Da mihi bibere. Discipuli enim ejus abierant in civitatem, ut cibos emerent. Dicit ergo ei mulier illa Samaritana: Quomodo tu, Judæus cum sis, bibere a me poscis, quæ sum mulier Samaritana?* Operæ pretium igitur est, dilectissimi, ut perquiramus, qua de causa et locum, et horam, et absentiam discipulorum indicavit: locum, *Sedebat juxta fontem:* horam, *Hora erat quasi sexta:* discipulorum absentiam, *Discipuli enim ejus abierant in civitatem, ut cibos emerent.* Cur igitur locum dixit? Ego docebo. In spirituali venatione versabatur, cujus causa in locum illum se contulerat, unde poterat prædam referre. Non vides quid faciant piscatores? Neque enim omnia maris loca percurrunt, sed ad certum locum abeunt, in quo latitare pisces noverunt. Sunt enim multa in mari loca, quæ plus cæteris pisces alunt. Ita nimirum et Dominus noster Jesus Christus, juxta prophetiam magnus Deus, noverat ut Deus, inde se posse prædam reportare, mulierem scilicet Samaritanam. Ut igitur dicebam, piscatores ea loca insident, unde sperant piscem se posse venari: sic etiam Christus in eum venit locum, unde poterat Samaritanam venari, et per ipsam ingentem hominum capturam parare.

γαλειότητα decst in quibusdam et in Savil. Mox Morel. et Mss. διαγορεύουσι. Savil. διαγράφουσι.

Ecce loci causam indicavi. Cur autem horam quoque dixit? Ait enim, ***Fatigatus Jesus ex itinere sedebat sic supra fontem. Hora erat quasi sexta.*** Audi ergo, carissime, de hora quoque. Egena quæpiam erat hæc Samaritana, quæ sibi manuum labore semper victum quærebat, egena, inquam, et corpore et pecuniis, at non ita religione atque animæ pietate. Sic igitur expergefacta currebat ad telam propter opificium, unde et victum sibi comparabat. Hora vero sexta, quo tempore quieti a labore vacabant omnes, tum illa, cum hydriam arripuisset, aquam advehebat. Noverat ergo, qui sciebat omnia, Dominus, quam horam cæteri captandæ quieti dabant, illa solere istam advehendæ aquæ vacare, propterea sexta hora Dominus abiit: quippe qui noverat eam ad aquam advehendam profectam, seque spiritualem hanc prædam posse venari. Quare vero discipulos suos ablegavit Dominus? ***Discipuli enim ejus***, inquit Evangelium, ***abierant in civitatem, ut cibos emerent.*** Mulier illa paupercula quædam erat misera, ut jam antea declaravimus, neque potuisset multorum satellitum numerum contueri. Quod si Magistri dignitatem vidisset, ac discipulorum comitatum, Magistrum, discipulos, turbam, ordinem, dignitatem, speciem, splendorem, subito fortassis aufugisset, ac præda periisset: accedere ausa non esset, piscis ex retibus evasisset, neque sagena captus fuisset, imo resiliisset: propterea discipulos in civitatem ablegavit. Abeuntes enim, inquit, emite cibos: vos abeuntes emite, ego aliud prandium habeo. ***Meus enim cibus est, ut faciam voluntatem ejus qui misit me, et perficiam opus ejus:*** vos carnalia, et ego spiritualia: vos emite; nam ego redemi. ***Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum,*** inquit vas electionis, Paulus: per aquas hanc spiritualem piscaturam venari volo. Didicisti cur locus notatus sit, et hora, et discipulorum absentia. Itaque operæ pretium est, ut deinceps ea quæ sequuntur, aggrediamur. ***Venit mulier de Samaria haurire aquam.*** Venit Samaritana, ut aquam hauriret, hora sexta, cum ab opificio telæ conquievisset, id aquandum hora intermissionis a labore, atque, ut sæpe dictum est, hora sexta: quandoquidem et cum Eva mandatum in paradiso transgressa est, hora erat quasi sexta: ideoque Samaritana salutem consequuta est in fonte eadem sexta hora. Deinde vero Samaritana venit, ut aquam hauriret: et Jesum tamquam hospitem quemdam vidit, ac solum tamquam viatorem, qui levare vellet æstum, et juxta fontem sederet. Vidit hominem contemtum, nec illum magni fecit. At ipse Deus qui cuncta novit, priusquam in lucem edantur, fidei thesaurum contemplans, ***Da mihi bibere,*** inquit. Fons vitæ, juxta fontem sedens

Joan. 4.34. — Gal. 3.13.

C σασθαι. Ἰδοὺ, τοῦ τόπου τὴν αἰτίαν ἐμήνυσα. δὲ καὶ τὴν ὥραν εἶπε; Φησὶ γάρ· Ὁ Ἰησοῦ πιακὼς ἐκ τῆς ὁδοιπορίας ἐκαθέζετο οὕτως πηγῇ. Ὥρα ἦν ὡσεὶ ἕκτη. Ἄκουε τοίνυν, ἀγ καὶ περὶ τῆς ὥρας. Πτωχή τις ἦν ἡ Σαμαρεῖ παντὸς ἐκ τῶν χειρῶν αὐτῆς τρεφομένη, πτ καὶ τῷ σώματι καὶ τοῖς χρήμασιν, ἀλλ' οὐ τῇ τῇ εὐσεβείᾳ. Οὕτως οὖν ἐγειρομένη ἐπὶ τὸν ἱστὸν χε διὰ τὴν ἐργασίαν, ὅθεν καὶ τὴν τροφὴν ἐι τεύετο. Ἀλλ' ἐν ὥρᾳ ἕκτῃ, ὅταν πάντες πρὸς σιν ἠσχολοῦντο, τότε ἐκείνη τὴν ὑδρίαν λαμβ τὸ ὕδωρ [b] ἐγέμιζεν. Ἤδει οὖν ὁ τὰ πάντα ἐπισ Κύριος, ὅτι τὴν ὥραν, ἣν πάντες πρὸς ἀν εἶχον, ἐκείνη πρὸς τὸ κομίζειν τὸ ὕδωρ ἑαυτ

D σχόλει. Καὶ διὰ τοῦτο ὥραν ἕκτην ἀπῆλθεν ὁ ὅτε ἐγίνωσκεν, ὅτι ἀπέρχεται κομίσαι τὸ ὕδ δύναται θηρεῦσαι τὴν πνευματικὴν ταύτην θήρ τίνος ἕνεκεν τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ὁ Κύριος ἀπ το; Οἱ γὰρ μαθηταὶ αὐτοῦ, φησὶ τὸ εὐαγγέλι ληλύθεισαν εἰς τὴν πόλιν, ἵνα τροφὰς ἀγοράσ γυνὴ πτωχή τις ἦν ἐλεεινὴ, ὡς ἤδη φθάσαντες σαμεν, μὴ ἰσχύουσα πρὸς δορυφορίαν πολλῶ βλέψαι. Καὶ εἰ ἐθεάσατο ἀξίωμα διδασκάλ μαθητῶν περιβολὴν, τὸν διδάσκαλον, τοὺς δ μένους, τὸν ὄχλον, τὴν τάξιν, τὸ ἀξίωμα, τὸ τὸ ἐπίσημον, εἶχεν ἂν εὐθὺς ἀποφυγεῖν, καὶ ἀπ θήρα· οὐκ ἐτόλμα προσελθεῖν, καὶ ὁ ἰχθὺς ἀ δικτύων ἐξέφυγε, καὶ οὐκ ἐσαγηνεύετο, ἀλλ' ἀπ διὰ τοῦτο ἀπεπέμψατο τοὺς μαθητὰς εἰς τὴν

E Ἀπελθόντες γὰρ, φησὶν, ἀγοράσατε βρώματα ἀπελθόντες ἀγοράσατε, ἐγὼ ἕτερον ἄριστο Ἐμὸν γὰρ βρῶμά ἐστιν, [c] ἵνα ποιῶ τὸ θέλη πέμψαντός με, καὶ τελειώσω αὐτοῦ τὸ ἔργον· τὰ σαρκικὰ, ἐγὼ τὰ πνευματικά· ὑμεῖς ἀγορ ἐγὼ γὰρ ἐξηγόρασα. Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν κατάρας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κ φησὶ τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, Παῦλος· δι' ὑδάτ λομαι θηρεῦσαι τὴν πνευματικὴν ταύτην Ἔμαθες διὰ τί καὶ ὁ τόπος, καὶ ἡ ὥρα, καὶ μαθητῶν ἀπόλειψις. Οὐκοῦν ἀναγκαῖον λοιπὸ

55 A σθαι τῶν ἑξῆς. Ἔρχεται γυνὴ ἐκ τῆς Σαμαρ τλῆσαι ὕδωρ. Ἔρχεται ἡ Σαμαρεῖτις ἀντλῆσ ὥραν ἕκτην, παυσαμένη τοῦ ἱστοῦ, ἐπὶ τὸ ὑ σθαι ὕδωρ τῇ ὥρᾳ τῆς ἀναπαύσεως, καὶ, ὡς π εἴρηται, ὥρᾳ ἕκτῃ· ἐπειδὴ καὶ ἡ Εὔα ὅταν παραδείσῳ παρέβη τὴν ἐντολὴν, ὥρα ἦν ὡσ καὶ διὰ τοῦτο ἡ Σαμαρεῖτις διεσώθη ἐν τῇ π αὐτῇ ὥρᾳ ἕκτῃ. Εἶτα λοιπὸν ἦλθεν ἡ Σαμαρ τλῆσαι ὕδωρ, καὶ βλέπει τὸν Ἰησοῦν ὥς τιν καὶ μόνον ὡς ὁδοιπόρον ἀποκαυματῆσαι βου καὶ παρὰ τῇ πηγῇ καθεζόμενον. Εἶδεν ἄνδρα φρονημένον, καὶ οὐδὲ λόγον αὐτοῦ ἐποιήσατ αὐτὸς ὁ τὰ πάντα ἐπιστάμενος Θεὸς, πρὶν γ αὐτῶν, θεασάμενος τὸν θησαυρὸν τῆς πίστεω αὐτῇ· Δός μοι πιεῖν. Ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς π πηγὴν καθεζόμενος πιεῖν ἀπαιτεῖ, οὐ * πι

[b] Sic Savil. et omnes Mss. Morel. vero ἐκόμιζεν.

[c] Alii ἵνα ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ.

* [λαβεῖν pro πιεῖν Savil.]

ιόμενος. Δός μοι πιεῖν, ἵνα σοὶ δώσω ὕδωρ
πιεῖν. Ἐγὼ γὰρ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώ-
οὐχ ἵνα πίω, ἀλλ' ἵνα ποτίσω. Ἐμιμησά-
κεῖον Πατέρα· λέγει γὰρ ὁ Θεὸς πρὸς
δός μοι τὸν υἱόν σου· ἀνένεγκέ μοι Ἰσαὰκ
ι τὸν ἀγαπητὸν, τὸν μονογενῆ, εἰς ὁλοκάρ-
ἓν τῶν ὀρέων, ὧν ἄν σοι δείξω. Ἀλλ' οὐ
λων λαβεῖν, τοῦτο εἴρηκεν, ἀλλὰ βουλόμε-
ν Υἱὸν τῇ οἰκουμένῃ χαρίσασθαι.

ρ ὁ τῆς βροντῆς υἱὸς ὁ θεσπέσιος Ἰωάννης·
ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν
τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων
ιὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. Δός
νογενῆ, ἵνα χαρίσωμαι [a] τῷ κόσμῳ τὸν
θῦσον τὸν υἱόν σου, οὐχ ἵνα θύσῃς, ἀλλ'
τὸν Υἱόν μου τὸν μονογενῆ ὑπὲρ τῆς τοῦ
τηρίας, θυσίαν ζῶσαν, εὐάρεστον, ἁγίαν.
νταῦθα· Δός μοι πιεῖν, οὐχ ἵνα πίω, ἀλλ'
ι. Λέγει αὐτῷ ἡ γυνή· πῶς σὺ, Ἰουδαῖος
ιοῦ πιεῖν αἰτεῖς, γυναικὸς Σαμαρείτιδος;
ρῶνται Ἰουδαῖοι Σαμαρείταις. Ἀκριβὴς ἡ
ύτοις ἡ πόρνη φιλοτιμεῖται· ἐν τούτοις ἡ
φυλακὴν τοῦ νόμου δείκνυσι. Τοιοῦτον
ὸ τῶν Σαμαρειτῶν γένος· ἐν πορνείαις
καὶ ἐν βαπτίσμασι καθαρίζεσθαι νομίζου-
ὺ, Ἰουδαῖος ὢν, παρ' ἐμοῦ πιεῖν αἰτεῖς,
ικὸς Σαμαρείτιδος; οὐ γὰρ συγχρῶνται
αμαρείταις. Τὴν ψυχὴν κηλῖδος πληροῦσι,
ια ἀποσμήχειν δοκοῦσιν. Οὕτω καὶ ἡ Σα-
ὴν ψυχὴν ἐν πορνείαις πεφυρμένην ἔχουσα,
ς ὑδάτων δικάζεται. Τί οὖν ὁ Ἰησοῦς; Οὐκ
αὐτήν· οὐκ εἶπεν αὐτῇ· ἐγὼ Θεός εἰμι ἐκ
τὸν οὐρανὸν ἐστερέωσα, καὶ τὴν γῆν ἐθε-
καὶ περὶ ὑδάτων καὶ πόσεως δικάζῃ μοι,
γυνὴ [b] ταῖς ἁμαρτίαις μεμιασμένη; ἀλλὰ
ις τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ, καὶ τίς ἐστιν ὁ
δός μοι πιεῖν· σὺ ἂν ᾔτησας αὐτὸν, καὶ
σοι ὕδωρ ζῶν. Εἶδες, πῶς κατ' ὀλίγον
ὐτῆς τὸν πόθον εἰς ἐπιθυμίαν, εἰπὼν, Εἰ
δωρεὰν τοῦ Θεοῦ, καὶ τίς ἐστιν ὁ λέγων
οι πιεῖν, σὺ ἂν ᾔτησας αὐτὸν, καὶ ἔδωκεν
ι ζῶν. Τί οὖν πάλιν πρὸς αὐτὸν ἡ γυνή;
ε ἄντλημα ἔχεις, καὶ τὸ φρέαρ ἐστὶ βαθύ·
χεις καὶ τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν; Μὴ σὺ μείζων εἶ
ἡμῶν Ἰακὼβ, ὃς ἔδωκεν ἡμῖν τὸ φρέαρ,
ξ αὐτοῦ ἔπιεν, καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, καὶ τὰ
αὐτοῦ; Μεγάλην τινὰ φαντασίαν εἶχεν ἡ
οῦ πατριάρχου Ἰακὼβ (προσέχετε, παρα-
ὰ πάσης ἀκριβείας)· ὑπόληψιν μεγάλην
τοῦ Ἰακὼβ ἡ Σαμαρεῖτις γυνὴ, καὶ μεγά-
ιν δόξαν περὶ αὐτοῦ, ὡς περὶ πατριάρχου,
αίου, ἐπειδήπερ οὗτος ἐγένετο τῶν δώδεκα
ν πατήρ· αἱ γὰρ δεκαδύο φυλαὶ τοῦ Ἰσραὴλ
ὼβ ἐγένοντο. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλ' ὅτι
σε μετὰ Θεοῦ, καὶ εὑρέθη δυνατὸς, ὡς καὶ
εἰπεῖν πρὸς αὐτόν· Ἀπόλυσόν με, διότι
ρος. Καὶ Θεὸς μετὰ ἀνθρώπου παλαίων,

B bibere poscit, non bibere volens, sed dare potum. *Da mihi bibere,* ut tibi dem bibendam aquam immortalitatis. Ego enim salutem mortalium sitio; non ut bibam, sed ut potum præbeam. Patrem imitor meum : sic enim ait Deus ad Abraham : Da mihi filium tuum; offer mihi filium *Gen.* 22. 2.
tuum Isaac dilectum, unigenitum, in holocaustum, super unum montium, quem ostendero tibi. Non quod accipere filium vellet, id dixit; sed quod proprium Filium orbi terrarum largiri vellet.

2. Nam ut ait tonitrui filius divinus Joannes : *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum* *Joan.* 3. 16.
unigenitum daret : ut omnis qui credit in ipsum non pereat, sed habeat vitam æternam. Da mihi unigenitum, ut mundo largiar Unigeni-
C tum : immola filium, non ut immoles, sed ut Filium meum unigenitum immolem pro salute mundi, hostiam viventem, placentem, sanctam. *Rom.* 12. 1.
Ita hic quoque, *Da mihi bibere,* non ut bibam, sed ut potum præbeam. *Dicit ei mulier* : *Quomodo tu Judæus cum sis, bibere a me poscis, quæ sum mulier Samaritana? non enim coutuntur Judæi Samaritanis.* Acuta mulier: in his meretrix laudem quærit ; in his meretrix observationem præ se fert legis. Tale Samaritanorum est genus : in scortationibus polluitur, et in baptismatibus purgari se arbitratur. *Quomodo tu Judæus cum sis, bibere a me poscis, quæ sum mulier Samaritana? non enim coutuntur Judæi Samaritanis.* Animam sordibus replent, et corpus videntur abstergere. Sic et Samaritana cum animam scortationibus inquinatam habeat, de aqua-
D rum potu litigat. Quid ergo Jesus? Illam a se non repulit; non dixit : Ego Deus ex Deo sum; ego cælum firmavi, terramque fundavi; et tu mecum de aquis et potu litigas, atque adeo mulier commaculata peccatis? sed quid? *Si scires do-* *Joan.* 4. 10.
num Dei, et quis est qui dicit tibi : Da mihi bibere, tu forsitan petisses ab eo, et dedisset tibi aquam vivam. Vides, ut paulatim amorem ejus ad cupiditatem excitarit, dicens : *Si scires donum Dei, et quis est qui dicit tibi : Da mihi bibere, tu forsitan petisses ab eo, et dedisset tibi aquam vivam?* Quid ergo rursus ad eum mulier? *Domine, neque in quo haurias habes,* *Ibid.* v. 11.
et puteus altus est; unde ergo habes aquam 12.
vivam? Numquid tu major es patre nostro Jacob, qui dedit nobis puteum, et ipse ex eo bibit, et filii ejus, et pecora ejus? Magnam
E conceperat opinionem de patriarcha Jacob mulier (attendite quæso diligenter) : magna in existimatione erat apud mulierem Samaritanam, eumque plurimi faciebat, tamquam patriarcham, tamquam justum : quandoquidem hic duodecim patriarcharum fuerat pater; duodecim enim tribus Israël ex Jacob proseminatæ sunt. Neque ob id solum, sed quoniam et cum Deo luctatus est, et potens inventus est : sic ut ei diceret Deus : *Di-* *Gen.* 32. 26.

[a] ...ῳ deest in quibusdam.

[b] Savil. et alii ταῖς πορνείαις.

mitte me; jam enim ascendit aurora. Et cum homine luctans aiebat Deus : Dimitte me, quia meus amicus es, et ascendit aurora. Tum ille : *Non te dimittam, nisi me benedixeris.* Quid hoc sibi vult, et quænam tandem est hæc Dei cum homine lucta, nisi quod nostræ similem propter nos carnem induturus erat? Quid ergo illi respondit Deus? Non vocaberis ultra Jacob, sed Israël erit nomen tuum : quoniam invaluisti cum Deo et cum hominibus potens eris. Magnam igitur opinionem conceperat de patriarcha mulier; idcirco Domino dicebat : *Numquid tu major es patre nostro Jacob, qui dedit nobis puteum et ex eo bibit, et filii ejus, et pecora ejus?* Quid ergo Christus? Animadverte Domini sapientiam : vide Magistri benignitatem. Non dixit illi : Sic est, ego patre vestro Jacob ma-
Joan. 8. 58. jor sum : neque dixit ei, sicut Judæis dixit : *Antequam Abraham fieret, ego sum*; vel rursus
Matth. 13. 17. ut dicebat : *Amen dico vobis quia multi reges et justi cum prophetis cupierunt videre quæ vos videtis, et non viderunt.* Nihil horum dixit mulieri, sed luctam inhibet cum patriarcha ineundam, et ex eo, quod manifestum est, validiorem pugnam reddit. Si enim dixisset illi : Sic est, ego major sum quam Jacob : nam ille quidem a me benedictionem accepit, ego vero ipsam illi præbui : fortassis illa, cum tantam capere revelationum altitudinem minime posset, statim aufugisset. Nihil igitur tale dixit illi; sed ex iis, quæ subjecta erant oculis, rem dilucidam et inexpu-
Joan. 4. 13. 14. gnabilem reddit. Quid enim ait illi? *Omnis qui biberit ex aqua hac, sitiet iterum : qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum : sed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.* Prolatæ fuerant in medium personæ Jacob et Christi, sed omissa personarum lucta, venit ad luctam aquarum, quæ videntur, ac donorum quæ non videntur. Si enim dixisset : Etiam, major sum quam Jacob; confestim illa in urbem aufugiens abacta esset, resiliisset ante responsum, et antequam verba fecisset, ad civitatem pervenisset, dicens : Hic quidem insanit, homo est aliquis a dæmone vexatus, furiosus est, et phrenesi laborat : cum sit unus aliquis peregrinus ac nullius pretii, majorem seipsum patre nostro dicit; imo vero illo, qui duodecim tribuum Israël pater fuit, qui benedictiones accepit a Deo, qui pauper quidem peregre profectus est, sed ob dispensationem et providentiam, qua rexit eum Deus, opulentus reversus est : sed accommodabat se mulieri Christus, et infirmitati mulieris aliquid concedebat, ut sensim ad rerum eam graviorum sublimitatem proveheret. Nam quemadmodum piscium venatores (audi enim prudenter quid illi faciant) hamum in mare mittunt, cumque senserint captum esse piscem, non statim

ἔλεγεν· Ἀπόλυσόν με, διότι φίλος μου εἶ
56 ὁ ὄρθρος. Ὁ δέ· Οὐ μή σε ἀπολύσω, ἐὰν
A γήσῃς. Τί τοῦτο δηλῶν, καὶ τίς ἡ πάλ
μετὰ ἀνθρώπου, ἢ ὅτι τὴν καθ' ἡμᾶς δ
λεν ἐνδύσασθαι σάρκα; Τί οὖν ὁ Θεὸς
Οὐκ ἔτι κληθήσῃ Ἰακὼβ, ἀλλ' ἔσται τ
Ἰσραὴλ, ὅτι ἐνίσχυσας μετὰ Θεοῦ, καὶ
πων δυνατὸς ἔσῃ. Μεγάλην οὖν εἶχεν ὑπ
τοῦ πατριάρχου ἡ γυνή· διὰ τοῦτο ἔλεγε
Μὴ σὺ μείζων εἶ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἰακ
ἡμῖν τὸ φρέαρ, καὶ αὐτὸς ἐξ αὐτοῦ ἔ
υἱοὶ αὐτοῦ, καὶ τὰ θρέμματα αὐτοῦ
Χριστός; Βλέπε τὴν σοφίαν τοῦ Δεσ
τὴν ἐπιείκειαν τοῦ διδασκάλου. Οὐκ
ναὶ ἐγὼ μείζων εἰμὶ τοῦ πατρὸς ὑμ
οὐδὲ εἶπεν αὐτῇ, καθὼς εἶπεν τοῖς Ἰ
Πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγώ εἰμι·
ἔλεγεν, Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι πολλοὶ βασ
B καιοι σὺν τοῖς προφήταις ἐπεθύμησαν ἰ
βλέπετε, καὶ οὐκ εἶδον. Οὐδὲν τούτων
ναικὶ, ἀλλὰ καταστέλλει τὴν πάλην τὴν
τριάρχην, καὶ ἐκ τοῦ φανεροῦ τὴν μάχην
ποιεῖ. Εἰ γὰρ εἶπεν αὐτῇ, ὅτι ναὶ μείζ
Ἰακὼβ· ἐκεῖνος μὲν γὰρ παρ' ἐμοῦ τὴν εὐ
ξατο, ἐγὼ δὲ παρέσχον αὐτὴν αὐτῷ· ταχ
πρὸς τοσοῦτον ὕψος ἀποκαλύψεων ἀντιβλ
ναμένη, φεύγειν ἂν εἶχεν. Οὐδὲν οὖν τ
αὐτῇ, ἀλλ' ἐκ τῶν φαινομένων τὸ πρᾶγμ
ἄμαχον ποιεῖ. Τί γὰρ πρὸς αὐτήν; Πᾶς
τοῦ ὕδατος τούτου, διψήσει πάλιν· ὃς δ'
τοῦ ὕδατος οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ
τὸν αἰῶνα· ἀλλὰ τὸ ὕδωρ, ὃ ἐγὼ δώσω
σεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος ἀλλομένου εἰ
νιον. Πρόσωπον ἦν ἐν μέσῳ τοῦ Ἰακὼβ κ
στοῦ· ἀλλ' ἀφῆκε τὴν πάλην τὴν περὶ τῶν
C καὶ ἔρχεται πρὸς τὴν πάλην τῶν φαινομέ
καὶ * τῶν μὴ φαινομένων χαρισμάτων. Ε
ναὶ μείζων εἰμὶ τοῦ Ἰακὼβ, εὐθὺς ἐκείν
γοῦσα, εἰς τὴν πόλιν ἐφυγαδεύετο, καὶ
τῆς ἀποκρίσεως, καὶ πρὸ τοῦ λόγου τὴν
λάμβανε, λέγουσα· οὗτος παραπαίει, δα
ἐστι, κορυβαντιῶν, φρενίτιδι βέβληται·
καὶ εὐκαταφρόνητος, μείζονα ἑαυτὸν λέγει
ἡμῶν, μᾶλλον δὲ τοῦ πατρὸς γενομένου
φυλῶν τῶν Ἰσραὴλ, τοῦ τὰς εὐλογίας
παρὰ τοῦ Θεοῦ, τοῦ πτωχοῦ μὲν ἀποδ
πλουσίου δὲ διὰ τὴν οἰκονομίαν τὴν εἰς
τοῦ Θεοῦ γενομένην ἐπανελθόντος· ἀλλὰ
νε τῇ γυναικὶ ὁ Χριστὸς, καὶ ἐνεδίδου
τῆς γυναικὸς πρὸς τὸ κατὰ μικρὸν εἰς
κρειττόνων αὐτὴν ἀναφέρεσθαι. Καθάπερ
ἰχθύων θηρευταὶ (τί γὰρ ἐκεῖνοι ποιοῦσιν,
ετῶς) βάλλουσιν ἄγκιστρον εἰς τὴν θάλασσ
D αἴσθωνται ὅτι ἰχθὺς ἐζωγρήθη, οὐκ εὐθὺς
αὐτὸν, ἀλλ' ἐνδιδόασι κατὰ μικρὸν, ἵνα ἐκ
καταπίῃ καὶ ἀμερίμνως τὸ δέλεαρ, καὶ ὅτ
λάβωσιν, ὅτι εἰς τὸ βάθος τῆς καρδίας
ἐγκάτοις ἐδέξατο τὸ ἄγκιστρον, τότε μ

* [Sic Savil. Legebatur καὶ φαινομένων.]

ἰχθὺν ἀνασπῶσιν οἱ πρότερον αὐτῷ
ἶντες· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς τῇ γυναικὶ
κ ἐξ ἀρχῆς ἀπεκάλυψεν αὐτῇ τῆς θεό-
ς, οὐδὲ μεγάλων ἀγαθῶν ἐπαγγελίας
οὐδὲ τὸν Ἰακὼβ ὡς ποιήσας αὐτὸν
λὰ τὴν ὄρεξιν τῆς ψυχῆς αὐτῆς εἰς ἐπι-
ιι, λέγων πρὸς αὐτήν· Πᾶς ὁ πίνων ἐκ
ύτου διψήσει πάλιν· ὃς δ' ἂν πίῃ ἐκ
ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ διψήσει εἰς τὸν
ὸ ὕδωρ, ὃ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, γενήσεται E
ὕδατος ἁλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον.
προσώπων τὴν πάλην, καὶ λοιπὸν εἰς
ιάτων ἀφθονίαν ᵃἦλθε, μᾶλλον δὲ ὑπὲρ
ιοῦ τοῦ πράγματος τὴν ὑπεροχὴν δεί-
ἡ γυνή; Κύριε, δός μοι τοῦτο τὸ ὕδωρ,
μηδὲ ἔρχωμαι ἐνθάδε ἀντλεῖν. Εἶδες,
ταχέως, ὅτι τὸ παρὰ τοῦ Χριστοῦ δι-
δίψαν οὐκ ἔτι ἐργάζεται; Κύριε, δός
ὕδωρ, ἵνα μὴ διψῶ, μηδὲ ἔρχωμαι ἐν-
Διήγειρεν αὐτὴν κατ' ὀλίγον εἰς ἐπιθυ-
υματικῶν αὐτοῦ ὁ Χριστὸς ναμάτων. 67
τι ἔστιν ὕδωρ πινόμενον, καὶ δίψαν οὐκ A
μεταλαμβανόμενον, καὶ ἁμαρτημάτων
χειρόγραφον. Κύριε, δός μοι τὸ ὕδωρ,
μηδὲ ἔρχωμαι ἐνθάδε ἀντλεῖν. Λέγει
;· ὕπαγε, φώνησον τὸν ἄνδρα σου, καὶ
ὶ κοινωνὸν, φησὶν, ἔχεις τῆς μίξεως,
θω καὶ τῆς πίστεως· μὴ μόνη λάμβανε
ῶνδε τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων.
ον τὸν ἄνδρα σου, καὶ ἐλθὲ ἐνθάδε. Διὰ
γενόμην, οὐχ ἵνα μόνην τὴν Εὔαν σώσω
θένου Μαρίας καὶ θεοτόκου, ἀλλ' ἵνα καὶ
μοῦ εἰς τὸν παράδεισον πάλιν ἀνακαλέ-
ε, φώνησον τὸν ἄνδρα σου, καὶ ἐλθὲ ἐν-
ἀγαπητοὶ, καὶ ὁ τῆς οἰκουμένης διδά-
ς τῷ αὐτῷ κανόνι Κορινθίοις γράφων
οἶδας, γύναι, εἰ τὸν ἄνδρα σώσεις;
ροκειμένων ἁψώμεθα. Ὕπαγε, φώνη-
σου, καὶ ἐλθὲ ἐνθάδε. Λέγει αὐτῷ ἡ B
ἄνδρα. Καὶ ἤρξατο λοιπὸν ἡ γυνὴ τὰς
ας ἀνακαλύπτειν· ἤρξατο λοιπὸν ἐξομο-
λέγειν, Οὐκ ἔχω ἄνδρα. Καὶ γὰρ λοι-
ρνείας καὶ τῷ τῆς ἀσωτίας κατεβαπτί-
ὶ ἄνδρα οὐκ ἔχω. Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς·
ὅτι ἄνδρα οὐκ ἔχω· πέντε γὰρ ἄνδρας
, ὃν ἔχεις, οὐκ ἔστι σου ἀνήρ· τοῦτο
ις. Τί δέ ἐστι τοῦτο, Τὸ πέντε γὰρ
καὶ νῦν, ὃν ἔχεις, οὐκ ἔστι σου ἀνήρ;
πεῖν. Ἡ γυνὴ πέντε ἄνδρας ἔσχεν, καὶ
μετ' ἐκείνους δὲ ἐπόρνευσεν· ὅθεν οὐδεὶς
; γυναικὶ νομίμῃ προσεγγίζειν ἐβούλετο.
φέρουσα χαλινῶσαι τῆς ἡδονῆς τὰ κύ-
ως εἶχε λοιπὸν τὸν πορνεύοντα μετ'
ἦν οὐδὲ πόρνη περιφανὴς, οὔτε νομί-
δρα λαθραίως· ἐνόμιζε δὲ ὡς ἄνθρωπον C
αρακρούεσθαι, καὶ ἔλεγεν αὐτῷ, Οὐκ
ἴτα ὁ Χριστὸς γινώσκων τὰ κρύφια τῆς
ἰδὼς τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν,

extrahunt illum, sed paulatim laxant, ut ille plane atque intrepide illecebram devoret; cumque animadverterint intimis ejus præcordiis hamum ac visceribus infixum esse, tum majori cum impetu piscem extrahunt, qui prius se illi accommodaverant: ita se Christus erga mulierem gessit. Non a principio pulchritudinem illi divinitatis revelavit, neque ingentium illi bonorum promissa proposuit, neque se Jacob ipsum creasse indicavit, sed ejus appetitum animi ad cupiditatem excitat, dicens illi: *Omnis qui biberit ex aqua hac, sitiet iterum: qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum: sed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.* Personarum contentionem ac luctam omisit, et ad alteram donorum partem transiit, imo vero præstantiam illorum ex re ipsa demonstrat. Quid igitur mulier? *Domine, da mihi hanc aquam, ut non sitiam, neque veniam huc haurire.* Vides, ut cito crediderit, aquam a Christo datam, ut non amplius sitiamus, efficere. *Domine, da mihi hanc aquam, ut non sitiam,* Ibid. v. 15.
neque veniam huc haurire. Ad spiritualium fluentorum suorum cupiditatem Christus eam sensim incitavit. Credidit aquam esse, quæ bibitur, et sitim non generat; quæ participatur, et peccatorum delet chirographum. *Domine, da mihi hanc aquam, ut non sitiam, neque veniam huc haurire. Dicit ei Jesus: Vade, voca* Ibid. v. 16.
virum tuum, et veni huc. Si consortem habes copulæ, fiat et consors fidei: ne spiritualium horum sola donorum gratiam accipias. *Vade, voca virum tuum, et veni huc.* Idcirco enim veni, non ut Evam solam salvam faciam per semper virginem Deique genitricem Mariam, sed etiam ut virum per me in paradisum rursus revocem. *Vade, voca virum tuum, et veni huc.* Recte quoque totius orbis doctor Paulus, dilectissimi, ex eadem regula scribens ad Corinthios dicebat: *Unde enim scis,* 1. Cor. 7.
mulier, si virum salvum facies? Jam vero rem 16.
propositam attingamus. *Vade, voca virum tuum,* Joan. 4. 17.
et veni huc. Dicit ei mulier, Non habeo virum. Cœpitque deinceps aperire peccata sua mulier: cœpit deinceps confiteri, ac dicere: *Non habeo virum.* Jam enim in scortationis et luxuriæ profundo demersa sum, et virum non habeo. *Dicit ei Jesus: Bene dixisti, quia non habeo virum: quinque enim viros habuisti; et nunc* Ibid. v. 18.
quem habes, non est tuus vir: hoc vere dixisti. Quid autem hoc est, *Quinque enim viros habuisti; et nunc quem habes, non est tuus vir?* Operæ pretium est dicere. Quinque viros habuit mulier, et mortui sunt: post illos scortata est; quamobrem nemo deinceps cum illa voluit tamquam cum uxore legitima copulari. At illa cum libidinis cohibere fervorem non posset, clam deinceps eum habebat, cum quo scortabatur; sic ut neque aperte meretrix esset neque legi-

et Mss. Morel. ἐχώρησε.

time nupta, sed virum clam haberet : existimabat autem se Christum velut hominem decepturam, eique dicebat : *Non habeo virum.* Deinde Christus, qui cordis occulta cognoscit,
Dan. 13. 42. quique novit omnia antequam fiant, ait illi : *Bene dixisti, quia non habeo virum : quinque enim viros habuisti; et nunc quem habes, non est tuus vir : hoc vere dixisti. Dicit ei mulier :*
Joan. 4. 19. 20. *Domine, video quia propheta es tu. Patres nostri in monte hoc adoraverunt, et vos Judæi dicitis, quia Jerosolymis est locus, ubi adorare oportet.* Quem tandem prophetam dicis,
Deut. 18. 15. mulier? eumne quem scripsit Moses, *Prophetam suscitabit vobis Dominus Deus vester de fratribus vestris sicut me,* an alium quempiam? hunc tu dicis, mulier, qui cordis revelat occulta? Nam cum sua revelari peccata vidisset, ait : *Domine, video quia propheta es tu :* quod perinde
Psal. 18. 13. erat ac si diceret cum Davide : *Ab occultis meis munda me.*

3. Et sedebat cum muliere colloquens Deus. O insignem humanitatem! Qui super Cherubim sedet, cum muliere meretrice confert sermonem. *Video quia propheta es tu. Patres nostri in monte hoc adoraverunt, et vos dicitis, quia Jerosolymis est locus, ubi adorare oportet.* Meretrix de dogmatibus sermonem infert, et Dominum prophetam esse arbitrata, nihil sæculare postulavit : Dominum confessa est, et pecuniarum copiam non requisivit. *Domine, video quia propheta es tu.* Dominum confessa est, et nihil præter paterna dogmata petivit. *Patres nostri in monte hoc adoraverunt, et vos dicitis, quia Jerosolymis locus est, ubi adorare oportet.* Etenim illo in monte Somor Abraham filium suum Isaac Deo in sacrificium obtulit : Jerosolymis vero Jacob cum in Mesopotamia ad Laban Syrum descenderet, scalam, quæ a terra in cælum extendebatur, in somnis vidit, et cum Deo lucta-
Gen. 48. 3. tus est : propterea dicebat : *Deus apparuit mihi in Luza.* Idcirco mulier dogmata attingit, et ait : *Domine, video quia propheta es tu. Patres nostri in monte hoc adoraverunt et vos dicitis, quia Jerosolymis locus est, ubi adorare oportet.* Itaque Dominus cum ea quæ decebat ipsum sapientia respondet. Nam quia Judæus ab ea existimabatur, ipsa vero Samaritana erat, respondere noluit interrogationi, ut neque mentiretur, neque asperiorem mulierem redderet. Nihil quippe aliud propositum illi fuit, nisi ut mulierem venaretur, et ad salutis viam traduceret : propterea nihil asperius apud eam proloquutus est, ut neque mentiretur, neque Samaritanæ pudorem incuteret. Si enim dixisset illi Jerosolymis locum esse, ubi adorare oportet, sicut Moses filiis Israël præcepit, ipsam exasperasset : quoniam vetus, ut diximus, ipsam opinio præoccupaverat de monte illo in Sicimis; in eo jussum esse Abraham a Deo Isaacim-

λέγει αὐτῇ· Καλῶς εἶπας, ὅτι ἄνδρα οὐκ ἔχ
γὰρ ἄνδρας ἔσχες, καὶ νῦν ὃν ἔχεις, οὐκ
ἀνήρ· τοῦτο ἀληθὲς εἴρηκας. Λέγει αὐτῷ
Κύριε, θεωρῶ, ὅτι προφήτης εἶ σύ. Οἱ πατέ
ἐν τῷ ὄρει τούτῳ προσεκύνησαν, καὶ ὑμεῖς
οἱ Ἰουδαῖοι ὅτι ἐν Ἱεροσολύμοις ἐστὶν ὁ τόπ
δεῖ προσκυνεῖν. Ποῖον προφήτην λέγεις, ὦ γ
Μωϋσῆς ἔγραψεν, ὅτι Προφήτην ὑμῖν ἀνασ
ριος ὁ Θεὸς ὑμῶν ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν ὡ
D ἕτερόν τινα; τοῦτον σὺ λέγεις, γύναι, τὸν
πτοντα τὰ κρύφια τῆς καρδίας; Καὶ γὰρ τὴ
λυψιν τῶν ἁμαρτημάτων παρὰ τοῦ Δεσπό
σα, λέγει· Κύριε, θεωρῶ, ὅτι προφήτης εἶ σ
ἦν αὐτὴν τὸ τοῦ Δαυὶδ εἰπεῖν· Ἐκ τῶν κρ
καθάρισόν με.

Καὶ ἐκάθητο ὁ Θεὸς ὁμιλῶν τῇ γυναικί.
φιλανθρωπίας· ὁ καθήμενος ἐπὶ τὸν Χερου
γυναικὶ διαλέγεται. Θεωρῶ, ὅτι προφήτης
πατέρες ἡμῶν ἐν τῷ ὄρει τούτῳ προσεκύν
ὑμεῖς λέγετε, ὅτι ἐν Ἱεροσολύμοις ἐστὶν ὁ τό
δεῖ προσκυνεῖν. Ἡ πόρνη περὶ δογμάτων εἰ
γον, καὶ νομίσασα τὸν Δεσπότην εἶναι προφ
δὲν ᾔτησε βιωτικόν· Κύριον ὡμολόγησε, κα
των περιουσίαν οὐκ ἐπεζήτησε. Κύριε, θε
E προφήτης εἶ σύ. Κύριον ὡμολόγησε, καὶ οὐδ
πλέον τῶν πατρικῶν δογμάτων. Οἱ πατέρες
τῷ ὄρει τούτῳ προσεκύνησαν, καὶ ὑμεῖς λέγ
Ἱεροσολύμοις ἐστὶν ὁ τόπος, ὅπου δεῖ πρ
[a] Καὶ γὰρ ἐν τῷ ὄρει ἐκείνῳ τῷ Σώμωρ ὁ Ἀβ
ἴδιον υἱὸν Ἰσαὰκ εἰς θυσίαν ἀνήνεγκε τῷ Θε
τοῖς Ἱεροσολύμοις ὁ Ἰακὼβ ἐν Μεσοποταμίᾳ
μενος πρὸς Λάβαν τὸν Σύρον, τὴν ἀπὸ τῆς
οὐρανοῦ κλίμακα τεταμένην κατὰ τοὺς ὕπνου
δε, καὶ τὴν πάλην τὴν μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐπάλα
καὶ ἔλεγεν· Ὁ Θεὸς ὤφθη μοι ἐν Λούσᾳ. Διὰ
58 γυνὴ δογμάτων ἅπτεται, καὶ φησί· Κύριε,
A ὅτι προφήτης εἶ σύ. Οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν
τούτῳ προσεκύνησαν, καὶ ὑμεῖς λέγετε, ὅτι ἐ
σολύμοις ἐστὶν ὁ τόπος, ὅπου δεῖ προσκυνεῖν.
ὁ Κύριος; Πάλιν μετὰ τῆς πρεπούσης αὐτῷ
ἀποκρίνεται. Ἐπειδὴ γὰρ Ἰουδαῖος ἐνομίζε
αὐτῆς, αὐτὴ δὲ Σαμαρεῖτις ἦν, οὐκ ἠθέλησε
πεῦσιν ἀποκρίνασθαι, ἵνα μήτε διαψεύσητα
τὴν γυναῖκα σκληροτέραν ἀπεργάσηται. Οὐ
αὐτῷ ἄλλο τι τὸ κατασκευαζόμενον, ἀλλὰ θηρ
γύναιον πρὸς τὴν τῆς σωτηρίας ὁδὸν ἐπεζήτει·
τοῦτο οὐδὲν σκληρότερον πρὸς αὐτὴν λέγει, ἵν
διαψεύσηται, μήτε καταισχύνῃ τὴν Σαμαρεῖ
γὰρ εἶπεν αὐτῇ, ὅτι ἐν Ἱεροσολύμοις ἐστὶν ὁ
ὅπου δεῖ προσκυνεῖν, καθὼς προσέταξε Μωϋσ
υἱοῖς Ἰσραὴλ, σκληροτέραν ἂν αὐτὴν ἀπειρ
ἐπειδὴ, ὡς εἰρήκαμεν, παλαιὰν εἶχεν ὑπόληψ
B τοῦ ὄρους τοῦ ἐν Σικίμοις, ὅτι ἐν αὐτῷ θυσ

[a] Hæc usque ad sequens προσκυνεῖν, desunt in Savil. et in duobus Mss.

molare. Rursus autem si morem illi gerere voluisset, ac dicere hunc esse montem illum; et, Recte adoratis; rursus falsum verbum protulisset. Idcirco ergo utrumque in terram abjiciens, mulierculam ad eam, quæ paulo magis spiritualis erat, adorationem quasi manu ducit, aitque :
Mulier, crede mihi dicenti, quia venit hora, Joan. 4. 21.
et nunc est, quando neque in monte hoc, neque — 24.
Jerosolymis adorabunt Patrem : sed veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate. Nam et Pater tales quærit, qui adorent eum. Spiritus est Deus : et eos qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare. Vidisti doctrinam optimam? vidisti doctoris industrii sapientiam? *Mulier, crede mihi dicenti.*
C Vide quomodo conciliat fidem mulieris; vide quomodo sensim animam ejus in cælum evehit : non erubescit amictum meretricis, sed salutem animæ
promovet. Quid ita? Quia non venit vocare ju- Luc. 5. 32.
stos, sed peccatores ad pœnitentiam : quia propter ovem, quæ perierat, minime deserto sinu Patris, ad nos inclinatis cælis descendit, et perfectus homo factus est, simulque quod erat permansit. *Mulier, crede mihi dicenti, quia venit hora, et nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate. Nam et Pater tales quærit, qui adorent eum. Spiritus est Deus, et qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare.* Non circumscribitur loco adoratio Dei, sed undiquaque diffusa est gratiæ divinæ cognitio : non jam amplius Judæi et Samaritani ad se legis insignia rapiunt. *Nam eos,*
D *qui adorant Deum, in spiritu et veritate oportet adorare.* Non amplius in alienis holocaustis, et vitulis, et arietibus; non amplius circumcisio et sabbati observatio; non amplius templum, et altare, et hircus emissarius, et sancta sanctorum; non amplius umbra, et cultus, et sabbata emen-
tita. *Neomenias enim vestras et sabbata,* in- Isai. 1. 13.
quit Deus per prophetam, *et diem magnum non* 14.
fero : jejunium et otium, et solennitates vestras odit anima mea. Nam eos qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare. Omnia illa velut umbra præterierunt; vetera transierunt; ecce nova facta sunt omnia. Commutata est deinceps rerum gratia; non amplius secundum
E legem unum in locum eos, qui Deum adorant, congregari sino; quippe qui velim omnem in ter-
rarum orbem salutis dona diffundere. *In omnem* Rom. 10.
enim *terram exivit sonus eorum, et in fines* 18.
orbis terræ verba eorum. Spiritus est Deus, et eos qui adorant eum, in spiritu et veritate
oportet adorare. Dicit ei mulier : Scio quia Joan. 4. 25.
Messias venit, qui dicitur Christus : cum ergo venerit ille, nobis annuntiabit omnia. O meretricem de spiritualibus philosophantem! o meretricem Scripturas sacras in ore habentem! Etsi

b Savil. et unus γραμμάτων.

nim corpore sordibus scortationis cooperta est, nimo tamen sacrarum literarum prænuntiatione t lectione purgata est. *Scio quia Messias venit.* Iessias vero, si interpretari velis, est Unctus. 'ropterea mulier, Exspecto, inquit, unctum, cuıs caro divinitate ungetur. *Cum ergo venerit lle, annuntiabit nobis omnia.* O profectum spiitualem! o mulierem meretricem, et omnia scienım! Vide quo pacto a terrenis ad cælos evolarit. Iessiam dicit eum qui mittebatur, Christum, qui xspectabatur, qui ad mundi totius salutem prourandam veniebat: et rursus prophetam, rursusue Dominum, non amplius Judæum ipsum vost, non amplius de aquæ largitione disceptat, non mplius illi dicit: *Quomodo tu, Judæus cum is, bibere de me poscis, quæ sum mulier Samaitana? non enim coutuntur Judæis Samaritai:* sed quid? *Domine, video quia propheta s tu:* et rursus attingens dogmata, *Patres nostri ı monte hoc adoraverunt, et vos dicitis quia erosolymis est locus, ubi adorare oportet.* 'ide, quomodo spiritualium donorum gratiam raiat: vide, quomodo cuncta depromtis ex Scritura demonstrationibus firmet. *Scio quia Mesıas venit, qui dicitur Christus, cum venerit le, annuntiabit nobis omnia.* Illum quæro, ilım præstolor, illum exspecto. *Dicit ei Jesus, go sum, qui loquor tecum.* O magna et increibilia miracula! Quod multis ex apostolis non evelavit, hoc meretrici palam revelat.

4. Cum Cleophæ apparuit, seipsum apostolis on manifestavit; sed cum oculos illorum apeıit, tunc ex ipsorum conspectu ablatus est: ita t dicerent discipuli: *Nonne cor nostrum arens erat in nobis, dum loqueretur nobis in ia, dum aperiret nobis Scripturas?* Seipsum lis non revelavit, et mulieri dicit: *Ego sum, ui loquor tecum.* Quod soli Paulo fecit, qui l tertium usque cælum ascendit, qui raptus t in paradisum, et audivit arcana verba, qui rrarum orbem sagena cepit, hoc multo ante ımaritanæ fecit. Paulo se manifeste revelavit cælo dicens: *Saule, Saule, quid me perseueris? Durum est tibi contra stimulum caltrare. Saulus vero respondit, dicens: Qui , Domine? Tum ille respondit: Ego sum esus Christus, quem tu persequeris.* Hoc et ınc Samaritanæ dicit: *Ego sum, qui loquor cum.* Interea veniunt discipuli, et cum muliere lloquentem offendunt: *Ac mirati sunt quia cum uliere loquebatur.* Qui ab angelis adoratur, ım meretrice colloquebatur: qui cum Patre reıat in æterno regno, solus cum sola sermonem nferebat. At illa relicta hydria sua, civitatem gressa est. Reliquit hydriam, postquam aquis ris expleta fuit, et ad cives ingressa clamabat: enite, vidite hominem, qui dixit mihi omnia,

φερούσης. Κἂν γὰρ τῷ σώματι βεβάκτιστ πορνείας ἀκαθαρσίᾳ, ἀλλ' ἡ ψυχὴ κεκαθά
89 τῶν θείων Γραφῶν ἐπαγγελίᾳ καὶ ἀναγνώ
A ὅτι Μεσσίας ἔρχεται. Μεσσίας δὲ ἑρμηνεύετ μένος. Διὰ τοῦτο ἡ γυνὴ, προσδοκῶ, φησὶ, μένον, [a] οὗ ἡ σὰρξ ἀλειφθήσεται τῇ θεότητι ὅταν ἔλθῃ, ἀναγγελεῖ ἡμῖν πάντα. Ὢ προκ ματικῆς, ὦ γυναικὸς πόρνης καὶ πάντι Βλέπε πῶς ἀπὸ τῶν καταχθονίων εἰς τοὺ ἀνεπτερώθη. Μεσσίαν λέγει τὸν ἀποστελλό προσδοκώμενον Χριστὸν, τὸν ἐπὶ σωτηρίᾳ τ κόσμου ἐρχόμενον, καὶ πάλιν προφήτην, Κύριον· οὐκ ἔτι καλεῖ αὐτὸν Ἰουδαῖον, οὐ κρίνεται περὶ τὴν δόσιν τοῦ ὕδατος, οὐκ πρὸς αὐτόν· Πῶς σὺ, Ἰουδαῖος ὢν, παρ' ἐ αἰτεῖς, οὔσης γυναικὸς Σαμαρείτιδος; οὐ χρῶνται Ἰουδαίοις Σαμαρεῖται· ἀλλὰ τ θεωρῶ, ὅτι προφήτης εἶ σύ· καὶ πάλιν δογμάτων· Οἱ πατέρες ἡμῶν ἐκ τῷ ὄρει το εκύνησαν, καὶ ὑμεῖς λέγετε, ὅτι ἐν Ἱεροσολ
B ὁ τόπος, ὅπου δεῖ προσκυνεῖν. Βλέπε, πῶ τὴν δωρεὰν τῶν πνευματικῶν χαρισμάτω πῶς ἅπαντα μετὰ γραφικῆς ἀποδείξεως λέ ὅτι Μεσσίας ἔρχεται, ὁ λεγόμενος Χριστός· ἐκεῖνος, ἀναγγελεῖ ἡμῖν πάντα. Ἐκεῖνο ἐκεῖνον προσδοκῶ, ἐκεῖνον ἐκδέχομαι. Λέγ Ἰησοῦς· ἐγώ εἰμι ὁ λαλῶν σοι. Ὢ μεγάλω ραδόξων θαυμάτων· ὃ πολλοῖς τῶν ἀποστ ἀπεκάλυψε, τοῦτο τῇ πόρνῃ φανερῶς ἀπο

Ἐπὶ τοῦ Κλεώπα ἑαυτὸν τοῖς ἀποστόλοις κάλυψεν· ἀλλ' ὅτε διήνοιξεν αὐτῶν τοὺς ὀφ τότε ἄφαντος ἐγένετο ἀπ' αὐτῶν, ὡς καὶ τοὺς εἰπεῖν, ὅτι Οὐχὶ ἡ καρδία ἡμῶν καιομένη ἦν ὡς ἐλάλει ἡμῖν ἐν τῇ ὁδῷ, ὡς διήνοιγεν
C Γραφάς; Ἐκείνοις ἑαυτὸν οὐκ ἀπεκάλυψε, κα ναικὶ λέγει· Ἐγώ εἰμι, ὁ λαλῶν σοι. Ὃ ἐποί λῳ μόνῳ, τῷ ἕως τρίτου οὐρανοῦ ἀνελθόντι, τ γέντι εἰς τὸν παράδεισον, καὶ ἄρρητα ῥήμα σαντι, τῷ τὴν οἰκουμένην σαγηνεύσαντι, τό λαβὼν καὶ τῇ Σαμαρείτιδι πεποίηκεν. Παύλ ἀπεκάλυψεν ἐξ οὐρανοῦ λέγων· Σαῦλε, Σαῦλ διώκεις; Σκληρόν σοι πρὸς κέντρα λακτίζει Σαῦλος ἀπεκρίθη λέγων· τίς εἶ, Κύριε; Ὁ κρίθη· ἐγώ εἰμι Ἰησοῦς Χριστὸς, ὃν σὺ Τοῦτο δὲ νῦν τῇ Σαμαρείτιδι λέγει· Ἐγώ λαλῶν σοι. Ἐπὶ τούτοις ἔρχονται οἱ μαθη εὑρίσκουσιν αὐτὸν ὁμιλοῦντα τῇ γυναικί· Κα μασαν, ὅτι μετὰ γυναικὸς ἐλάλει. Ὁ παρὰ τῶ
D λων προσκυνούμενος, μετὰ πόρνης διελέγετο τοῦ Πατρὸς συμβασιλεύων βασιλείαν τὴν ἀ τον, μόνος πρὸς μόνην τὴν γυναῖκα ὡμίλ ἐκείνη τὴν ὑδρίαν ἀφεῖσα, εἰσῆλθεν εἰς τὴ Ἀφῆκε τὴν ὑδρίαν, ἐπειδὴ ἐνεπλήσθη τῶν ὑδάτων, καὶ εἰσελθοῦσα πρὸς τοὺς πολίτας Δεῦτε, ἴδετε ἄνθρωπον, ὃς εἶπέ μοι πάντα, ὅσ σα· μήτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός; Δεῦτε, ἴδ

[a] Hæc, οὗ ἡ σὰρξ ἀλειφθήσεται τῇ θεότητι, desunt in quibusdam.

εἶπε, δεῦτε, βλέπετε Θεὸν ἐν ἀνθρώποις, νθρώποις δόξῃ παραφρονεῖν, ἵνα μὴ εἴ- τοι, αὕτη μαίνεται. Πότε γὰρ εἶδέ τις :οῦντα; πότε τις εἶδε Θεὸν μετ' ἀνθρώ- :ρεφόμενον; Δεῦτε, ἴδετε ἄνθρωπον, ὅς 'α, ὅσα ἐποίησα. Διεγείρει αὐτοὺς πρὸς λθεῖν, καὶ θηρευθῆναι· ὡς ἐσαγηνεύθη, τὸ Ἰουδαίου εἰς Κύριον προέκοπτεν αὐτὴ,) εἰς Θεὸν χειραγωγεῖ. Ὢ πόρνης ἀπο- E όρνη γέγονε τῶν ἀποστόλων δυνατωτέρα. :ολοι μετὰ τὸ πληρωθῆναι πᾶσαν τὴν ότε τῶν ἀποστολικῶν ἤρξαντο [b] κηρυ- πόρνη καὶ πρὸ τοῦ πάθους καὶ τῆς οἰ- τῆς ἀναστάσεως τὸν Χριστὸν εὐαγγελί- , ἴδετε ἄνθρωπον, ὅς εἶπέ μοι πάντα,

Στηλιτεύω τὰ ἐμὰ ἁμαρτήματα, ἵνα γήσω· ἵνα ὑμεῖς ἴδητε Θεὸν πρὸς ἀν- γενόμενον, ἐκπομπεύω μου τὰ κακά· ίσθω Χριστὸς ὁ τοὺς ἁμαρτωλοὺς μὴ 60 ;. Δεῦτε, ἴδετε ἄνθρωπον, ὅς εἶπέ μοι A ἐποίησα· μήτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός; γυναικὸς, βλέπε πόρνης εὐγνωμοσύνην. α εἶπεν αὐτῇ ὁ Χριστὸς μόνον τὸ τῆς ιείνη ἀφεῖσα τὴν ὑδρίαν, ἔδραμεν εἰς τὴν :α· Δεῦτε, ἴδετε ἄνθρωπον, ὅς εἶπέ μοι ποίησα. Κηρύττει τὸν εἰδότα τὰ πάντα, ἀποστόλων ἰσχυρότερα. Οὐκ εἶδεν αὐτὸν ι ἐγειρόμενον, οὐκ εἶδε τετραήμερον Λά- ζαρον ἀνακαλούμενον, οὐκ εἶδε θάνατον ἐκ εἶδε θάλασσαν τῷ ῥήματι χαλινουμέ- :ὸν πλάσαντα τὸν Ἀδὰμ, ἐπὶ τοῦ τυφλοῦ ;ς δημιουργίας πηλῷ προσαναπληροῦντα, :ραδείσῳ κεραμέα διὰ τὸν λόγον ἀνακη-

Δεῦτε, ἴδετε ἄνθρωπον, ὅς εἶπέ μοι ἐποίησα. Ἐκ δὲ τῆς πόλεως ἐκείνης τῶν πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν διὰ τὸν λό- B :κὸς μαρτυρούσης, ὅτι εἶπέ μοι πάντα,

[a] Μιμησώμεθα τὴν γυναῖκα ταύτην τὴν αἱ ἡμεῖς, καὶ ἐπὶ τοῖς οἰκείοις ἁμαρτή- χυνώμεθα, ἀλλὰ φοβώμεθα τὸν Θεόν. ντίον ὁρῶ γινόμενον· τὸν μὲν γὰρ μέλ- ἡμᾶς οὐ δεδοίκαμεν, τοὺς δὲ οὐδὲν ἡμᾶς τας, τούτους φρίττομεν, καὶ τὴν παρ' ην δεδοίκαμεν· διὰ τοῦτο ἐν οἷς δεδοίκα- των διδόαμεν τὴν τιμωρίαν. Ὁ γὰρ ος ἀνθρώπῳ ἀποκαλύψαι τὰ ἁμαρτή- δὲ ὁρῶντος μὴ αἰσχυνόμενος πρᾶξαι, μολογῆσαι, καὶ μετανοῆσαι, ἐν ἐκείνῃ ἐνώπιον ἑνὸς καὶ δύο, ἀλλὰ τῆς οἰκου- ὁρώσης παραδειγματίζεται. Διαλεχθῶ- Χριστῷ· καὶ γὰρ καὶ νῦν μέσος ἡμῶν διὰ τῶν προφητῶν, καὶ διὰ τῶν ἀποστό- γγόμενος. Ἀκούσωμεν τοίνυν, καὶ πει- ι. Μέχρι τίνος ζῶμεν εἰκῇ καὶ μάτην; ν δοθέντα ἡμῖν χρόνον ἀναλώσωμεν εἰς C σόμεθα δίκην δώσοντες τὴν ἐσχάτην τῆς :νης. Διὰ τοῦτο γὰρ ἤγαγεν ἡμᾶς ὁ Θεὸς

quæcumque feci : numquid ipse est Christus? Venite, videte hominem. Non dixit : Venite, cernite Deum inter homines : ne hominibus videretur delirare : ne dicerent homines, Hæc insanit. Quando enim vidit quis Deum ambulantem? quando vidit quis Deum cum hominibus conversari? *Venite, videte hominem, qui dixit mihi omnia, quæcumque feci.* Excitat eos ad cupiditatem ut egrederentur, et venatu caperentur : ut retibus capta est, ita retia tendit : a Judæo ad Dominum progressum fecit ista; ab homine ad Deum manu ducit. O meretricem apostolicam! Meretrix apostolis potentior evasit. Siquidem apostoli, postquam omnis Domini dispensatio completa fuit, tum demum apostolicam prædicationem aggressi sunt : at meretrix etiam ante passionem et dispensationem et resurrectionem, Christum evangelizat. *Venite, videte hominem, qui dixit mihi omnia, quæcumque feci.* Mea peccata divulgo, ut vos manu ducam : ut vos Deum, qui ad homines venit, cernatis, mala mea publico : Christus adoretur, qui peccatores non aversatur. *Venite, videte hominem, qui dixit mihi omnia, quæcumque feci : numquid ipse est Christus?* Vide mulieris sapientiam; vide meretricis probitatem. Unum ei tantum dixit scortationis peccatum Christus, et illa relicta hydria cucurrit ad urbem, dicens : *Venite, videte hominem, qui dixit mihi omnia, quæcumque feci.* Prædicat eum qui novit omnia, vel ipsis apostolis prædicat vehementius. Non vidit illum a mortuis excitatum, non vidit Lazarum quatriduanum e monumento evocatum, non vidit mortem conclusam, non vidit mare verbo frenatum, non vidit eum, qui Adam formaverat, creationis defectum in cæco luto adimplentem, et illum in paradiso Figulum sermone prædicabat. *Venite, videte hominem, qui dixit mihi omnia, quæcumque feci. Ex civitate autem illa Samaritanorum multi crediderunt in eum propter verbum mulieris testimonium perhibentis, Quia dixit mihi omnia, quæcumque feci.* Imitemur et nos hanc mulierem Samaritanam, et ob propria peccata non erubescamus, sed Deum timeamus. Jam vero contrarium fieri video : nam eum, qui nos judicaturus est, non reformidamus; eos vero, qui nullatenus nos lædunt, perhorrescimus, et ignominiam ab ipsis inurendam reformidamus : quapropter in iis quæ timemus, pœnam sustinemus. Qui enim homini detegere peccata erubescit, Deo vero cernente facere non erubescit, neque confiteri vult, et pœnitentiam agere; in die illa non coram uno vel duobus, sed universo terrarum orbe spectante traducetur. Colloquamur ergo cum Christo : nam et nunc in medio nostrum stetit, et per prophetas ac per apostolos nobis loquitur. Audiamus igitur, et illi pareamus. Quousque tandem temere ac fru-

Ibid. v. 39.

ιάτων.

in multis ad verbum similis epilogo Homiliæ 31 Chrysostomi in Joannem.

stra vivimus? Cum enim datum nobis tempus in re nulla consumserimus, immodicarum pœnas extremas expensarum daturi discedemus. Idcirco enim in hanc vitam nos introduxit Deus, animamque participem rationis inspiravit, non ut vita præsenti utamur tantum, sed ut ad futuram vitam adipiscendam omnes incumbamus. Nam brutæ animantes huic solum vitæ sunt utiles: nos animam immortalem propterea sortiti sumus, ut ad vitam, quæ illic ducitur, obtinendam cuncta faciamus, ut illic fulgeamus, ut cum angelis choreas agamus, ut in æternum per infinita sæcula Regi D astemus. Propterea namque et immortalis facta est anima, corpusque nostrum rursus erit. Quod si, propositis rebus cælestibus, affixus terræ fueris, cogita quanta inferatur ignominia largitori, cum ille tibi superna porrigat, tu nihilominus illa non admodum curans, cum terra commutas. Idcirco gehennam quoque veluti contemtus minatus est, ut hinc intelligas quantis teipsum bonis prives. Sed absit ut illud experiamur supplicium: quin potius Deo placentes æternis nos perfrui bonis contingat, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium una cum Patre et sancto vivificoque Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

εἰς τὸν παρόντα βίον, καὶ ψυχὴν ἐνέπνευσε λογικὴν, οὐχ ἵνα τῷ παρόντι βίῳ χρησώμεθα μόνον, ἀλλ' ἵνα πρὸς τὴν μέλλουσαν ζωὴν πάντες πραγματευσώμεθα. Τὰ γὰρ ἄλογα μόνῳ τῷ παρόντι χρήσιμα βίῳ· ἡμεῖς διὰ τοῦτο ψυχὴν ἀθάνατον ἔχομεν, ἵνα πρὸς τὴν ἐκεῖ ζωὴν πάντα πράξωμεν, ἵνα ἐκεῖ λάμψωμεν, ἵνα μετὰ ἀγγέλων χορεύσωμεν, ἵνα τῷ βασιλεῖ παριστώμεθα διὰ παντὸς ἐν τοῖς αἰῶσι τοῖς ἀκηράτοις. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἀθάνατος γέγονεν ἡ ψυχὴ, καὶ τὸ σῶμα ἔσται πάλιν. Ἐὰν δὲ τῇ γῇ προσηλωμένος ᾖς, τῶν οὐρανίων προκειμένων, ἐννόησον, ὅση γίνεται ὕβρις εἰς τὸν δωρούμενον, ὅταν ἐκεῖνος τὰ ἄνω σοι προτείνῃ, σὺ δὲ οὐ πολὺν αὐτῶν ποιούμενος λόγον, τὴν γῆν αὐτῶν ἀνταλλάσσῃ. Διὰ ταῦτα καὶ γέενναν ἠπείλησεν, ὡς καταφρονούμενος, ἵνα μάθῃς ἐντεῦθεν, ὅσων ἀποστερεῖς σεαυτὸν καλῶν. Ἀλλὰ μὴ γένοιτο πεῖραν λαβεῖν τῆς κολάσεως ἐκείνης· ἀλλ' εὐαρεστήσαντας ἡμᾶς τῶν αἰωνίων ἐπιτυχεῖν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

61

ADMONITIO

AD HOMILIAM DE CÆCO NATO.

Hanc homiliam inter spuria ablegarunt Fronto Ducæus et Savilius, aliique quotquot de illa sententiam tulerunt: et jure quidem. Stylus enim toto cælo differt a Chrysostomi dicendi genere. Non assentimur autem nupero cuidam scriptori, qui hanc Joanni nostro falso adscriptam homiliam, ut et alias bene multas, Severiano Gabalorum episcopo sine ulla auctoritate adscribit; nam meo quidem judicio non minus a Severiano in dicendi genere differt, quam a Chrysostomo. Severiani namque stylus strigosus est atque perplexus, et Savilio judice totus ferreus. Hic vero orandi genere utitur clariore et simpliciore, licet inculto. Sub finem vero contra Arianos agit, videturque antiquus esse scriptor; nec fortasse diu post Chrysostomum scripserit.

Interpretatio Latina est Frontonis Ducæi.

De zelo ac pietate, et de cæco nato.

1. Fons est luminis verbum Dei: cum enim plenum sit luminis, et lumen effundat, fidelium mentes illuminat, et splendore circumdat: siquidem ipsum ex seipso fulget, et eos qui ipso fruun-

A * Περὶ ζήλου καὶ εὐσεβείας, καὶ εἰς τὸν ἐκ γενετῆς τυφλόν.

Πηγὴ φωτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος· φωτὸς γὰρ γέμων, καὶ φωτὸς ἐκλάμπων, φωτίζει καὶ περιαστράπτει τὰς τῶν πιστῶν διανοίας. Αὐτὸς γὰρ ἐξ ἑαυτοῦ καὶ ἐν ἑαυτῷ λάμπει, καὶ τοὺς ἀπολαύοντας αὐτοῦ καταυγά-

* Collata cum duobus Regiis Codicibus.

όνον φωτίζει τῶν πιστῶν τὴν διάνοιαν,
α φωτὸς χαρίζεται. Ἡ γὰρ θεία Γραφὴ
ι συντρόφους ὄντας, καὶ τῇ ἀπιστίᾳ συ-
ως ὀνομάζει σκότος, μὴ δεχομένους τὴν
ἀληθείας, ἵνα ὦσιν υἱοὶ φωτός. Διὰ τοῦ-
ὁ θεῖος ἀπόστολος Παῦλος· Οὐχ ἐσμὲν B
ὐδὲ σκότους, ἀλλ' υἱοὶ φωτὸς καὶ ἡμέρας.
ῶς υἱοὶ φωτός ἐσμεν οἱ τοῦ εὐαγγελικοῦ
ηθέντος διὰ στόματος Θεοῦ· Ἐγὼ γάρ
Χριστὸς, τὸ φῶς τοῦ κόσμου· ὁ ἀκο-
οῦ μὴ περιπατήσει ἐν τῇ σκοτίᾳ, ἀλλ'
ῆς ζωῆς. Ἐκεῖνος γὰρ λόγος ἐστὶ φωτὸς,
ῇ παρ' ἡμῶν, υἱὸς φωτὸς παρασκευάζει
θεν φησὶ καὶ ὁ Σωτήρ· Ἕως τὸ φῶς
ετε εἰς τὸ φῶς, ἵνα υἱοὶ φωτὸς γένησθε.
τῶν σωμάτων τὸ αἰσθητὸν τοῦτο φῶς,
ἰν ψυχῶν ὁ νοερὸς τοῦ Θεοῦ λόγος· καὶ
τῇ νυκτὶ τὸ σκότος, τοῦτο ἐν ταῖς πε-
ψυχαῖς ἡ ἄγνοια. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μακά-
ερὶ τῶν τοιούτων γράφει, λέγων· Οὐκ
ὲ συνῆκαν· ἐν σκότει διαπορεύονται.
ὶ τὴν συναγωγὴν ὁ Θεὸς τὴν ἀγνοίᾳ βε- C
καὶ μὴ βουλομένην ἀνανεῦσαι πρὸς τὴν
πνευματικῆς διδασκαλίας, νύκτα καλεῖ,
σαν αὐτῇ ἄγνοιαν. Ὅτε γὰρ τοῖς Ἰου-
ἔλεγε διὰ τοῦ προφήτου· Νυκτὶ ὡμοίω-
ρα ὑμῶν· καὶ ἑρμηνεύων ὁποίαν λέγει
σκότους, ἐπήγαγεν· Ὡμοιώθη ὁ λαός
ἔχοντι γνῶσιν. Διὰ τοῦτο Οὐκ ἔγνωσαν,
· ἐν νυκτὶ διαπορεύονται. Ἀλλ' ἐκεῖνοι
ὶ δὲ τῆς τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας δεξά-
;, οἱ τοιοῦτοι φῶς ἀποτελοῦνται. Ἔστι
ιῶν φῶς· καὶ ὁ Λόγος αὐτοῦ ὁ ἐξ αὐτοῦ
ἀπαθῶς γεννηθεὶς, φῶς λέγεται· καὶ τὸ
οούσιον καὶ ζωαρχικὸν Πνεῦμα, φῶς.
ς, καὶ φῶς· ἀλλ' ἓν φῶς· καὶ ἡ ψυχὴ ἡ 62
λόγον, φῶς ὀνομάζεται. Ἀλλ' ὁ μὲν Θεὸς A
ἰστατον φῶς, ἡμεῖς δὲ κατὰ μετουσίαν
τάλιν αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χρι-
ερὶ οὗ ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης φησίν·
ὸ ἀληθινὸν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον
τὸν κόσμον. Ἀλλὰ φῶς ὑπάρχων ἐκ
υ, καὶ τὸν νόμον διαπέμπεται φωτὸς
ὰ τὸν προφήτην τὸν λέγοντα· Λύχνος
ὁ νόμος σου, καὶ φῶς ταῖς τρίβοις μου.
ιυν ἡ ψυχὴ τῆς ἀληθείας τὸν φωτεινὸν
ὴ φῶς ἀποτελεῖται, καὶ ἀκούει παρὰ
Ἦτε γάρ ποτε σκότος, νυνὶ δὲ φῶς ἐν
δὲ δέξηται ἡ διάνοια τὸ φῶς τὸ εὐαγγε-
ὰ τὴν πίστιν φῶς ὀνομάζεται· ὡσαύτως
ὰ ἔργα. Λαμψάτω γὰρ, φησὶ, τὸ φῶς
θεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν
, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν
ἴγκη γὰρ τὸν δεξάμενον φῶς πίστεως
ἔργα φωτός. Οὐ μόνον δὲ εἶναι δεῖ τοῦ B
ψυχὴν φῶς, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰ ἔργα
οσθεν τῶν ἀνθρώπων· διὰ τοῦτο καὶ ὁ
· Λαμψάτω φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν
τως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ

tur, illustrat; nec solum fidelium mentem illuminat, sed et lucis nomen impertit. Nam eos qui ignorantiæ sunt innutriti, et infidelitati addicti, merito Scriptura tenebras appellat, utpote qui veritatis lucernam non recipiant, ut sint filii lucis. Propterea dicit et divinus apostolus Paulus: *Non sumus filii noctis: neque tenebrarum, sed filii lucis et diei.* Ac re vera lucis filii sumus, qui evangelici verbi, quod Dei ore prolatum est, filii sumus: *Ego* enim, inquit Christus, *sum lux mundi: qui sequitur me, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen vitæ.* Illud namque verbum est lucis; cui si nos fidem adhibuerimus, efficit ut in filios lucis evadamus. Unde etiam Salvator ait: *Dum lucem habetis, credite in lucem, ut filii lucis sitis.* Ut enim se habet erga corpora lux ista, quæ sensu percipitur: sic erga animas spirituale verbum Dei: quodque tenebræ sunt in nocte, hoc in animabus seductis est ignorantia. Idcirco etiam de talibus scribit beatus David, dicens: *Nescierunt, neque intellexerunt: in tenebris ambulant.* Sic igitur synagogam ignorantia obrutam, nec volentem oculos ad spiritualis doctrinæ cognitionem reflectere, noctem appellat Deus ob ignorantiam, cui addicta erat. Cum enim diceret Deus Judæis per prophetam: *Nocti assimilavi matrem vestram;* quam similem tenebris noctem appellaret, exponens addidit: *Assimilatus est populus meus populo non habenti scientiam.* Propterea *Nescierunt, neque intellexerunt:* in nocte ambulant. Verum illi quidem hoc pacto: at qui doctrinæ Christi lucem receperunt, ejusmodi homines lux redduntur. Lux enim est Deus noster; itemque Verbum ejus, quod ex ipso ante sæcula absque ulla passione generatum est, lux dicitur; et sanctus, atque consubstantialis, vitæque largitor Spiritus, lux vocatur. Lux, et lux, et lux; sed una lux est: et anima quæ verbum suscepit, lux appellatur. Sed Deus quidem lux est naturaliter in tribus personis subsistens; nos vero per illius participationem: et rursus ipse Dominus noster Jesus Christus lux est, de quo Joannes evangelista dicit: *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum.* Cum vero sit lux de luce ineffabili, legem luce redundantem transmittit, juxta prophetam dicentem: *Lucerna pedibus meis verbum tuum, et lumen semitis meis.* Postquam igitur lucem veritatis verbum susceperit anima, lux ipsa quoque redditur, et audit a Paulo: *Eratis enim aliquando tenebræ; nunc autem lux in Domino.* Cum autem lucem evangelicam mens receperit, ratione fidei lux etiam nominatur, eodemque modo ratione operum. *Luceat* enim, inquit, *lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est.* Necesse namque est eum, qui fidei lucem receperit, ad opera quoque lucis progredi. Neque vero lucem

I. Thess. 5. 5.
Joan. 8. 12.
Joan. 12. 36.
Psal. 81. 5.
Osee. 4. 5.
Ibid. 4. 6.
Joan. 1. 9.
Psal. 118. 105.
Ephes. 5. 8.
Matth. 5. 16.

et Savil. Al. προφητικῆς.

esse tantum oportet fidelis animam, sed et per
opera coram hominibus lucere: propterea Salvator
etiam dicit: *Luceat lux vestra coram homini-*
bus, ut videant opera vestra bona, et glorificent
Patrem vestrum, qui in cælis est. Ac vide rem
mirabilem: lux quidem a Deo procedens simplex
est, sed radios habet differentes, non natura, sed
operatione: ac mittitur quidem in omnem ani-
mam splendida doctrina Dei, juxta illud dictum:
Psal. 89. *Et sit splendor Domini Dei nostri super nos,*
17. ut apud eum opera nostra dirigantur. Unus est
splendor, sed adveniens multos apud nos splendo-
res efficit, splendorem eleemosynæ, splendorem
castitatis, splendorem hospitalitatis, splendorem
fraterni amoris. Apud Deum quidem splendor
est unus: hic vero cum ad nos transmissus fue-
rit, diversos operatione sua fulgores producit,
dum huic splendorem prophetiæ largitur, alii
splendorem apostolatus, alii martyrii splendorem.
Illic quidem splendor unus est; in nobis autem
Psal. 109. multi, sicut scriptum est: *Tecum principium in*
3. *die virtutis tuæ in splendoribus sanctorum*
tuorum. Cur igitur recenset eos Paulus, et dicit:
1. Cor. 12. *Numquid omnes apostoli? numquid omnes*
29. *prophetæ? numquid omnes doctores?* Non ita
sine causa dividit Paulus, sed ut idoneas offendit
animas, non pro sua auctoritate, sed secundum fi-
dei confessionem; non quod pro arbitrio suo det,
aut pro libito, sed quod ejus arbitrium sine ju-
dicio non sit, verum secundum donationes gratia-
rum. Nam quemadmodum floridæ recteque tinctæ
regiæ vestes radium quidem solarem excipiunt, at
diversos fulgores emittunt: et qualis tincturæ fue-
rit pulchritudo, talem coloris nitorem efficit: ut-
que transmittatur a subjecta tinctura decor in au-
rum, vel in purpuram, vel in prasinum, aut in
alium quemdam colorem, non quod radius divi-
datur, sed quod pro conditione sua vestis radium
luce dispenset: ejusmodi floribus semper relucet
Ecclesiæ pulchritudo, quæ regia veste induta est,
et cælesti ac variegata stola decorata, sicut et Psal-
Psal. 44. morum auctor dicit: *Filiæ regum in honore*
10. *tuo. Astitit regina a dextris tuis, in vestitu*
deaurato circumamicta, variegata. Quomodo
variegata est? Spiritus sancti donis, sicut Paulus
Hebr. 2. 4. ait, Operante *Deo signis, et portentis, et variis*
virtutibus, et Spiritus sancti distributionibus.
Quid vero Christi Ecclesiam appellabo? Sponsam
ornatam, reginam comtam, hortum vernantem,
pratum redundans fertilitate; et si quid aliud
dixero, minus quam pro dignitate verba fecero.
Propterea dicebat Isaias propheta, ex persona Ec-
Isai. 61. clesiæ vocem ejus assumens: *Exsultet anima mea*
10. *in Domino: induit enim me vestimento salu-*
tis. Et quoniam exemplo utebatur, neque totam
Ecclesiæ pulchritudinem describere poterat, illud
varietate distinguit, dicens: Sicut sponsam ornavit

δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς
ὅρα τὸ θαυμαστόν· τὸ μὲν γὰρ ὑπὸ τ
ἁπλοῦν ἐστιν, ἀκτῖνας δὲ διαφόρους ἔχει
ἀλλὰ ταῖς ἐνεργείαις· καὶ πέμπεται μὲν
τοῦ Θεοῦ διδασκαλία ἐπὶ πᾶσαν πιστὴν
τὸ εἰρημένον· Καὶ ἔστω ἡ λαμπρότης Κυ
ἡμῶν ἐφ' ἡμᾶς, ἵνα παρ' αὐτῷ κατ
ἔργα ἡμῶν. Μία ἐστὶν ἡ λαμπρότης,
πρὸς ἡμᾶς πολλὰς λαμπρότητας ἀποτε
τητα [b] ἐλεημοσύνης, λαμπρότητα
λαμπρότητα φιλοξενίας, λαμπρότητα
C Παρὰ μὲν τῷ Θεῷ μία λαμπρότης· αὕτ
πεμπομένη, ταῖς ἐνεργείαις διαφόρους
μαρμαρυγάς· τῷ μὲν χαριζομένη λαμπρ
τείας, ἄλλῳ λαμπρότητα ἀποστολῆς,
τητα μαρτυρίου. Ἐκεῖ μὲν μία λαμπρ
δὲ πολλαὶ, κατὰ τὸ εἰρημένον· Μετὰ
ἡμέρᾳ τῆς δυνάμεώς σου ἐν ταῖς λα
ἁγίων σου. Διὰ τί οὖν Παῦλος ἀπα
λέγει· Μὴ πάντες ἀπόστολοι; μὴ πάν
μὴ πάντες διδάσκαλοι; Οὐχ ἁπλῶς
Παῦλος, ἀλλ' ὡς εὑρίσκει ψυχὰς ἐπιτη
τὴν αὐθεντίαν μερίζει, ἀλλὰ κατὰ τὴν
πίστεως· οὐχ ὅτι παρὰ τὸ βούλημα
οὐδὲ παρὰ τὸ θέλημα, ἀλλ' ὅτι τὸ θέλη
ἐστιν ἄκριτον, ἀλλὰ κατὰ τὰ χαρίσματ
D Ὥσπερ γὰρ τὰ ἀνθηρὰ καὶ εὔβαφῆ τῆς β
τος δέχεται μὲν ἀκτῖνα ἡλιακὴν, διαφόρ
μαρυγὰς [c] ἀνατέλλει, καὶ οἷον ἂν εἴη τῆς
λος, τοιαύτην τὴν εὔχροιαν ἀπεργάζεται, κ
τῆς προκειμένης βαφῆς μεταβάπτεται κα
κάλλος εἰς χρυσὸν, ἢ εἰς πορφύραν, ἢ εἰς π
ἄλλο τι τῶν χρωμάτων, οὐ τῆς ἀκτῖνος
ἀλλὸ τῆς ἐσθῆτος τὴν οἰκονομίαν τῆς ἀκ
τιζομένης τῷ φωτί· τοιούτοις ἀεὶ ἄνθεσ
Ἐκκλησίας τὸ κάλλος, βασιλικὴν ἔχουσα
καὶ ἐστολισμένη οὐράνιον καὶ ποικίλην στ
ὁ ψαλμῳδὸς λέγει· Θυγατέρες βασιλέων
σου· πάρεστι ἡ βασίλισσα ἐκ δεξιῶν σου
διαχρύσῳ περιβεβλημένη, πεποικιλμένη.
κιλται; Ταῖς τοῦ ἁγίου Πνεύματος δωρεα
Παύλου φωνὴν, ἐνεργοῦντος τοῦ Θεοῦ
τέρασι καὶ ποικίλαις δυνάμεσι, καὶ Πνε
E μερισμοῖς. Ἀλλὰ τί ὀνομάσω τοῦ Χρισ
κλησίαν; Νύμφην ἐστολισμένην, βασιλίδα
σμένην, παράδεισον κομῶντα, λειμῶνα
εὐκαρπίαν, καὶ εἴ τι ἕτερον ἂν εἴπω, τῆς
τον φθέγγομαι. Διὰ τοῦτο ὁ προφήτης
προσώπου τῆς Ἐκκλησίας ἀναλαβὼν αὐ
νὴν, ἔλεγεν· Ἀγαλλιάσθω ἡ ψυχή μου ἐπ
63 ἐνέδυσε γάρ με ἱμάτιον σωτηρίου. Καὶ ἐ
A δείγματι ἦν, καὶ ὅλον τὸ κάλλος τῆς Ἐ
ἠδύνατο φράσαι, διαφορὰν αὐτῷ περιτίθ
ὡς νύμφην κατεκόσμησέ με κόσμῳ, κα
περιέθηκέ μοι μίτραν, καὶ ὡς γῆν αὔξου

[a] Unus Codex et Savil. in marg. ἡ ἐκλάμπουσα.
[b] Unus et Savil. in marg. δικαιοσύνης.

[c] Morel. et unus ἀνατέλλει. Savil. et ali

ς, καὶ ὡς κῆπον [a] λαχάνων τὰ σπέρματα
; γὰρ ὡς ἀληθῶς κεκλεισμένος καὶ παρά-
λησία τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος· παράδεισον
:τὰ τὸν ἀρχαῖον ἐκεῖνον, ἀλλὰ πολὺ ἐκεί-
. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἐβασίλευσεν ὄφις, ἐν-
λεύει ὁ Χριστός.

οπιστίᾳ πρόσεχε τοῦ ὀνόματος, ἀλλὰ τῇ
πράγματος. Οὔτε γὰρ παράδεισός ἐστι
ὰν μὴ ἔχῃ Θεοῦ ἐντολὴν τηρουμένην·
ῇ τῶν τόπων ὑβρίζεται, ἐὰν ἔχῃ Θεοῦ
τὸν νόμον. Τί βέλτιον; τί κρεῖττον;
ἢ κοπρία; Ἀλλ' ὅμως τὸν Ἀδὰμ διὰ τὴν
ιράδεισος οὐκ ὠφέλησεν· τὸν Ἰὼβ δὲ διὰ
ι κοπρία οὐκ ἔβλαψεν· ὁ Ἀδὰμ ἐν παρα-
χύνεται διὰ τὴν παρακοὴν, Ἰὼβ δὲ ἐπὶ
τεφανοῦται διὰ τὴν ὑπομονήν. Οὐδαμοῦ B
ία τῶν τόπων συμβάλλεται, μὴ συντρε-
γαθῆς γνώμης· καὶ παραδείσου ὑψηλότε-
, ἀλλὰ πίπτει ἐκεῖθεν ὁ διάβολος. Ἡ γῆ
ὁ οὐρανὸς μετεωρίζεται· πίπτει ἐξ οὐ-
λος παραβὰς, κατὰ τὸ, Ἐθεώρουν τὸν
ἀστραπὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσόντα·
ἀπὸ γῆς πτωχοὶ, κατὰ τὸ, Ὁ ἐγείρων
χὸν, καὶ ἀπὸ κοπρίας ἀνυψῶν πένητα.
ἡ τῶν τόπων διαφορὰ χαρίζεται ἡμῖν
ματα, ἀλλὰ πανταχοῦ πίστις, καὶ ὑπο-
λπὶς τοὺς στεφάνους πλέκει τοῖς ἀξίοις;
ος σεμνότερον, οὐδὲν θεάτρου γυμνότερον·
τὴν ἀκόλαστον Αἰγυπτίαν ἡ ἐν κοιτῶνι
λαψε [b] τὴν πρωτομάρτυρα Θέκλαν τὸ ἐν
ἣν παλαίειν; Οὐχ ἡμάρτησε γυμνουμέ-
εται ἡ ἁγία, ἀλλὰ στεφανοῦται. Καὶ ἡ C
ἀτρῳ στεφανοῦται, ἡ δὲ ἐν τῷ νυμφῶνι
Τί ὠφέλησε τὰ εἴδωλα, καὶ ἡ τῶν μὴ
νησις; τὰ τῶν ναῶν μεγέθη λέγω· τί δὲ
ιάρτυρας ἡ τῶν τάφων εὐτέλεια; οὐ κα-
λάνη ἐν μεγέθει, καὶ ὑψώθη τὰ τῶν
ταπεινώσει; Οὕτως ἡ Ἐκκλησία Θεοῦ
ράδεισός ἐστι τρυφῆς. Ἐν τῷ παραδείσῳ
ἐχόρευσε, καὶ ἠπάτα· ἐν τῷ παραδείσῳ
Σωτήρ· Ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν τὴν ἐξουσίαν
άνω ὄφεων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν
οῦ ἐχθροῦ, καὶ οὐδὲν ὑμᾶς οὐ μὴ ἀδι-
ι παραδείσῳ ἐκλείσθη ἡ ὁδὸς τῆς ζωῆς
: τὴν παράβασιν· καὶ ἵνα δείξῃ ὁ Θεὸς,
ίζεται ἡ ἐνάρετος ψυχὴ, ἔξω τοῦ παρα-
ίζονα λαμβάνει τῶν ἐν τῷ παραδείσῳ.
οκλείεται ὁ παράδεισος, καὶ Πέτρος πι- D
κλεῖς τοῦ οὐρανοῦ· Ἀδὰμ ἐκβάλλεται
ου, καὶ Παῦλος ἁρπάζεται ἕως τρίτου
Ἀδὰμ ἀποτειχίζεται τὸ ξύλον τῆς ζωῆς·
εὸς, φησὶ, μήποτε ἅψηται Ἀδὰμ τοῦ
ς. Ἐκεῖ ἡ ζωὴ κεκώλυται, καὶ τὸ ξύλον
λύθη παρὰ τοῦ παραβάντος· ὧδε ἐπάγη
ταυροῦ, καὶ πάντες οἱ βουλόμενοι τρύ-

me mundo muliebri, et sicut sponso circumposuit mihi mitram: sicut terram efferentem fruges suas, et sicut hortum olerum semina sua. Hortus enim *Cant.* 4. 12. re vera conclusus ac paradisus est Ecclesia Dei vivi: paradisum autem dico non antiquo illi similem, sed illo multo sublimiorem. Etenim illic quidem serpens regnabat, hic vero Christus regnat.

2. Noli dignitatem nominis spectare, sed rei virtutem. Nam neque paradisus in pretio habendus est, nisi Dei mandatum in eo servetur: neque vilia loca sunt ignominiosa, si in eis sit lex Dei regnantis. Utrum melius? utrum potius? paradisus, an sterquilinium? Verumtamen Adamo propter *Gen.* 3. 9. transgressionem paradisus nihil profuit: Job vero *Job.* 2. 8. sterquilinium propter patientiam minime nocuit. Adamus in paradiso propter inobedientiam ignominia afficitur: Jobus autem propter patientiam in sterquilinio coronatur. Nusquam enim locorum dignitas comparatur, nisi bona mens concurrat: et paradiso sublimius est cælum, sed cadit inde diabolus. Profunda est terra, et cælum in sublime *Prov.* 25. 3. tollitur: at cælo cadit diabolus, postquam transgressus est, juxta illud: *Videbam satanam sicut* *Luc.* 10. 18. *fulgur de cælo cadentem*: at exaltantur de terra inopes, juxta illud: *Suscitans e terra inopem,* *Psal.* 112. 7. *et de stercore erigens pauperem*. Vides non locorum discrimen efficere, ut superiores evadamus, sed ubique fidem, et patientiam, et spem promerentibus coronas acquirere? Nihil cubiculo honestius, nihil theatro patentius: quid lascivæ profuit Ægyptiæ adulterium in cubiculo? quid primæ martyri Theclæ nocuit nudam in theatro certare? Non peccavit denudata, non afficitur ignominia, sed coronatur sancta. Atque hæc quidem in theatro coronatur, illa vero in thalamo infamatur. Quid profuere idola, et eorum quæ non sunt adoratio, templorum inquam amplitudo? quid vero martyribus obfuit vilitas sepulcrorum? nonne dedecus inustum est errori in amplitudine, et in humilitate res martyrum sunt exaltatæ? Ita paradisus est deliciarum Ecclesia Dei vivi. In illo paradiso serpens tripudiabat, et decipiebat: in hoc paradiso Salvator ait: *Ecce dedi vobis potestatem cal-* *Luc.* 10. 19. *candi supra serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici; et nihil vobis nocebit.* In paradiso via vitæ Adamo propter transgressionem occlusa est: utque ostenderet Deus, animam virtute præditam minime impediri, extra paradisum majora recipit, quam quæ fuerant in paradiso. Occluditur Adamo paradisus, et Petro claves cælorum creduntur: ejicitur e paradiso Adamus, et in tertium cælum rapitur Paulus: interdicitur Adamo lignum vitæ: dixit enim Deus, inquit, Ne forte attingat Adam lignum vitæ. Illic prohibita *Gen.* 3. 22. est vita, et lignum vitæ prohibitum est ei qui transgressus erat: hic lignum crucis plantatum est, et

ἰνων ὑπὸ τὰ φρέατα αὐτοῦ. κῆπος γὰρ ἀληθῶς

ἐν θεάτρῳ γυμνωθῆναι; ἐν θεάτρῳ οὐχ ἡμάρτησε... Infra idem in marg. κοιτῶνι, pro νυμφῶνι.]

avil. τὴν ἁγίαν Θέκλαν. [Mox Savil. in textu

nnes qui voluerint, vitam æternam decerpunt.
paradiso post transgressionem occultat se Deo
damus, a conscientia perculsus : revocat eum is
ii cuncta perquirit, et ait : *Adam, ubi es?* Non
iebas ubi esset? *Adam; ubi es?* Ut ejus arguat
iquitatem, dicit : *Ubi es?* quasi diceret, Quo in
atu es? numquid æqualem te Deo reddidit fraus
rpentis? vides ut nudatus fueris? *Ubi es?* Vo-
m tuam audivi, et absconditus sum. Ille abs-
nditur in paradiso : apostoli dicunt : *Nos
nnes revelata facie gloriam Domini specu-
mur, a claritate in claritatem.* Vidisti fidu-
am extra paradisum? vidisti ignominiam intra
radisum? In paradiso post transgressionem pel-
eis tunicis induit Adamum Deus. Videamus
o indutus fuerit. Ille tunica fuit illic indutus;
c *Quicumque in Christo baptizati sunt,
hristum induerunt.* Illic occluso paradiso, Che-
bim, et gladius versatilis, qui viam intercludit
aradisi; eratque tamquam paries et munimentum,
o ingredi prohibebatur Adamus propter inobe-
entiam, quæ in paradiso acciderat post trans-
essionem. Non ut accusem paradisum, hoc dico;
d ut ostendam locum illum Deo convenientem
hil ei profuisse, qui bono animo conversari no-
erit. Eratque paries igneus, qui paradisum cir-
mvallabat, neque sinebat ingredi transgresso-
m : ut indicaret Deus, non ignem illi fuisse ad-
rsatum, sed prohibuisse transgressionem, ne
neum parietem penetraret : nam et Heliam cur-
s igneus in cælum abripuit. Non mentitur Ec-
lesia Dei, quæ dicit : *Induit me Deus vesti-
ento salutis,* et sicut sponsam ornavit me mundo
uliebri, sicut terram efferentem fruges suas, et
cut magnum hortum veritatis. Magnus hic pa-
disus est universi orbis Ecclesia. Christus re-
at, eique leges ferenti fides habetur, nisi quis
rte fuerit inventus in Ecclesia hæretico infectus
rore, et serpentis doctrina corruptus, hoc est,
ereticorum errore; et ejicitur inde, sicut Ada-
us e paradiso. Nam quemadmodum illic is, qui
rpentis doctrinæ fuerat obsequutus, e paradiso
legatus est : sic in Ecclesia, qui Paulo non pa-
nt, qui a Petro non docentur, sed documentis
rpentum obsequuntur, ex hoc paradiso extermi-
antur. Unde hoc constat? Ait Paulus : *Æmulor
im vos Dei æmulatione : despondi enim vos
ni viro virginem castam exhibere Christo.
imeo autem, ne sicut serpens Evam seduxit,
a corrumpantur sensus vestri.* Verum hic lo-
m non habet doctrina serpentis, cum magnus
astor fidei baculo capita serpentum conterat. Et-
im tamquam pastor, mirificus Pater noster
angelica fide ac spe in Christum conterit capita
raconum; et tamquam optimus plantarum cultor
hortulanus, plantas quidem Ecclesiæ nutrit,
dicitus autem evellit quodcumque fuerit semen
dulterinum aut germen; impietatis morbum, er-

γῶσι ζωὴν αἰώνιον. Ἐν τῷ παραδείσῳ μετὰ
ράβασιν κρύπτεται ὁ Ἀδὰμ τὸν Θεὸν, ὑπὸ τ
δότος πληττόμενος· ἀνακαλεῖται αὐτὸν ὁ τ
E ζητῶν, καί φησιν· Ἀδὰμ, ποῦ εἶ; Οὐκ ᾔδεις
ἐστιν; Ἀδὰμ, ποῦ εἶ; Ἐλέγχων αὐτοῦ τὴν
μίαν λέγει, Ποῦ εἶ; ἀντὶ τοῦ, ἐν τίσιν εἶ; Μὴ
σοι ἤνεγκεν ἡ ἀπάτη τοῦ ὄφεως; εἶδες πῶς
σαι; Ποῦ εἶ; Τῆς φωνῆς σου ἤκουσα, καὶ
Ἐκεῖνος κρύπτεται ἐν παραδείσῳ· οἱ ἀπόσ
γουσιν, Ἡμεῖς πάντες ἀνακεκαλυμμένῳ προ
δόξαν Κυρίου κατοπτριζόμεθα, ἀπὸ δόξης ε
Εἶδες παῤῥησίαν ἔξω τοῦ παραδείσου; εἶδες
64 ἔσω τοῦ παραδείσου; Ἐν τῷ παραδείσῳ
A παράβασιν ἐνέδυσεν ὁ Θεὸς τὸν Ἀδὰμ χιτῶν
τίνους. Ἴδωμεν τί ἐνδέδυται. Ἐκεῖνος ἐκε
ἐνεδύσατο· ὧδε, Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπ
Χριστὸν ἐνεδύσαντο. Ἐκεῖ ἀποκλεισθέντος τ
δείσου, τὰ Χερουβὶμ, καὶ ἡ στρεφομένη ῥομ
λύουσα τὴν ὁδὸν τοῦ παραδείσου· καὶ ἦν ὡσ
χος καὶ ἀποτείχισμα τῷ Ἀδὰμ, μὴ σ
εἰσελθεῖν διὰ τὴν παρακοὴν τὴν ἐν παραδε
τὴν παράβασιν. Οὐκ εἰς κατηγορίαν λέγω τ
δείσου, ἀλλ' ὅτι ἐκεῖνο τὸ θεοπρεπὲς χωρ
ὠφέλησε τὸν μὴ μετὰ γνώμης ἀγαθῆς ἀναστ
βουληθέντα. Καὶ ἦν πυρὸς τεῖχος κυκλοῦν τ
δεισον, καὶ μὴ συγχωροῦν τῷ παραβάντι ε
ἵνα δείξῃ ὁ Θεὸς, ὅτι οὐ τὸ πῦρ πολέμιον ἦ
ἀλλ' ἡ παράβασις τὸν Ἀδὰμ ἐκώλυσε τοῦ
τεῖχος εἰσελθεῖν· καὶ Ἠλίαν ἅρμα πυρὸς ἥρπ
τὸν οὐρανόν. Οὐ ψεύδεται ἡ Ἐκκλησία τοῦ
B γουσα· Ἐνέδυσέ με ὁ Θεὸς ἱμάτιον σωτηρίου
νύμφην κατεκόσμησέ με κόσμῳ, ὡς γῆν αὔξ
γεννήματα αὐτῆς, καὶ ὡς [a] μέγας τῆς ἀληθεία
Οὗτος ὁ μέγας παράδεισος, ἡ Ἐκκλησία ἡ οἰ
κή. Χριστὸς βασιλεύει, καὶ νομοθετῶν πιστε
μήπου τις εὑρεθῇ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ αἱρετικὴν
νοσῶν, ὑπὸ τῆς τῶν ὄφεων διδασκαλίας, λέγω
αἱρετικῆς πλάνης, καὶ ἐκβαλλόμενος ἐντεῦθεν
παραδείσου Ἀδάμ. Ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ ὁ πεισθεὶ
ὄφεως διδασκαλίᾳ ἐξωρίσθη τοῦ παραδείσου· ο
ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ οἱ Παύλῳ μὴ πειθόμενοι, ὑ
τρου μὴ διδασκόμενοι, ἀλλὰ ταῖς τῶν ὄφεων
νοι διδασκαλίαις, ἐκβάλλονται τούτου τοῦ παρ
Πόθεν τοῦτο δῆλον; Λέγει ὁ Παῦλος· Ζηλῶ γ
ζῆλον Θεοῦ· ἡρμοσάμην γὰρ ὑμᾶς ἑνὶ ἀνδρὶ π
C ἁγνὴν παραστῆσαι τῷ Χριστῷ. Φοβοῦμαι δὲ
ὡς ὁ ὄφις ἐξηπάτησεν Εὔαν, οὕτω φθαρῇ τὰ ν
ὑμῶν. Ἀλλ' οὐκ ἔχει χώραν ἐνταῦθα ὄφεως δι
λία, τοῦ μεγάλου ποιμένος τῇ βακτηρίᾳ τῆς
συντρίβοντος τὴν κεφαλὴν τῶν ὄφεων. Καὶ
ποιμὴν ὁ θαυμάσιος ἡμῶν πατὴρ συντρίβει τὰ
λὰς τῶν δρακόντων τῇ εὐαγγελικῇ πίστει καὶ
Χριστὸν ἐλπίδι· καὶ ὡς ἄριστος φυτοκόμος
πουρος, τρέφει μὲν τὰ φυτὰ τῆς Ἐκκλησίας,
δὲ, εἴ τι νόθον σπέρμα καὶ βλάστημα· τὴν νό
δυσσεβείας, τὴν πλάνην τὴν Ἑλληνικὴν ὡς
πυρὶ παραδίδωσι· τὴν δὲ αἱρετικὴν πλάνην ὡς
στιν ἐκτίλας ἐκβάλλει, ζήλῳ ἐνδεδυμένος Θεο

[a] Putant legendum Savil. et Fronto ὡς μέγαν τῆς ἐκκλησίας κῆπον.

σιν. Εἰώθασι γάρ τινες κατασοφιστεύειν
ις καὶ τῶν ἁγίων ποιμένων, ὥσπερ οὖν
οῦ θαυμασίου πατρός· καὶ πολλοὶ ἐν D
ματι ἀργίαν εἰσάγουσι, καὶ ζῆλον ὑβρί-
ιοῦ ἀκμάζοντα λόγον πειρῶνται ἀμβλύ-
ὰρ εὑρεῖν τινα ἐν σχήματι ἐπιεικείας
γὰρ κοινὸν ἔχομεν πρὸς τοὺς Ἕλληνας;
ι; σωθήτω. Ὁ ταῦτα λέγων οὐδέπω
εὐσεβείας· ὁ βλέπων ἀπολλύμενον, καὶ
ν ἐκείνου ἀπώλειαν, καὶ ἰδίαν ζημίαν
κ οἶδε ζῆλον εὐσεβείας, οὐκ ἐτρώθη βέ-
ς.

οὖν ἀπολλύμενον, καὶ μὴ ζηλῶν ὥς που
, Τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; οὐκ
χθητὴς Παύλου. Ἀντιπαραβαλλέτω τοῦ
ατορθώματα, καὶ εὑρήσει αὐτὸν συν-
ποστολικαῖς φωναῖς· Τίς ἀσθενεῖ, καὶ
τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦ-
φρονοῦντες, ἀδελφοί εἰσι τῶν ἀποστό- E
γὰρ οὐκ ἐν οἷς ἁμαρτάνει μόνον ἀθυμεῖ,
οἷς βλέπει ἄλλους ἁμαρτάνοντας, ὥς
· Ἀθυμία κατέσχε με ἀπὸ ἁμαρτωλῶν
ιπανόντων τὸν νόμον σου. Εἴ τις ἐπὶ ταῖς
ίαις ἀθυμεῖ, ζῆλον ἔχει εὐσεβείας Ὁ
ταν τὸν ἑαυτοῦ βίον διορθῶται, δακρύει
οῦ τὴν ἁμαρτίαν ἐξαλεῖψαι τὴν ἑαυτοῦ·
ἁμαρτίας τῆς ἰδίας παυσάμενος, τὰς
πενθεῖ ἁμαρτίας, καθὼς καὶ Παῦλος· 65
πολλοὺς πενθήσω τῶν προημαρτηκότων, A
ησάντων. Παῦλος πενθεῖ τοὺς ἁμαρτή-
ιὴ μετανοήσαντας· Σαμουὴλ πενθεῖ τὸν
ιπεῖν τὸν Θεόν· Ἕως πότε σὺ πενθεῖς
λέπεις ψυχὴν ἀπολλυμένην, καὶ οὐ πεν-
ἐάν τις ἴδῃ προκομιζόμενον, καὶ μὴ δα-
ηνὴς καὶ σκληρὸς καὶ θηριώδης ἐλέγχε-
ὰν ἴδῃς ἐν ἀσεβείᾳ βαπτιζομένην, καὶ
τῳ καταδικαζομένην, καὶ τῇ ἀπιστίᾳ
οὐ δακρύεις, εἰπέ μοι, καὶ πενθεῖς; καὶ
ς ψυχῆς; Πάντα μὲν οὖν τὰ ἄλλα ἁμαρ-
ενθεῖν τὸν εὖ φρονοῦντα, ἐξαιρέτως δὲ,
ὴν ἐν ἀσεβείᾳ βεβαπτισμένην ἑλληνι-
ῇ τοιαύτῃ ψυχῇ οὐ δεῖ μόνον πενθεῖν,
ούσθαι καὶ ἐμπιπρᾶσθαι τῷ ζήλῳ· ἵνα
ου μαθητής. Διατρίβοντος γάρ, φησι, B
ς Ἀθήναις, ἐνεπίπρατο αὐτοῦ τὸ πνεῦ-
κ κατείδωλον οὖσαν τὴν πόλιν. Διὰ τί
ιοι φρονοῦσιν, ὥς που καὶ ὁ θαυμάσιος
κδικος τῆς εὐσεβείας ἦν; Καθάπερ γὰρ
ὁ ἐπὶ γῆς κατέχων τῆς ὑπ' αὐτὸν οἰκου-
ὲ ἐν ἑκάστῳ δικαστηρίῳ τοῦ παλατίου
;· οὕτως ἔχει ὁ Θεὸς τοὺς πιστοὺς ποι-
ς τῆς εὐσεβείας. Πολλοὶ γὰρ πολλάκις
ῶν Ἑλλήνων λέγουσιν, ὅταν ἀκούσωσι
εγόντων αὐτοῖς, διὰ τί βλασφημεῖτε;
τε; εὐθέως διασύρουσιν· ἴδε οἱ ἔκδικοι
δύναται ἑαυτὸν ἐκδικῆσαι ὁ Θεός; Ἀλλ'

rorem gentilitatis tamquam spinas igni tradit; hæreticum errorem tamquam gramen evulsum abjicit zelo Dei indutus, qui multis ignotus est. Solent enim nonnulli Ecclesiam et sanctos pastores, qualis est hic admirabilis pater, captive ac fraudulenter aggredi; et per speciem clementiæ et benignitatis negligentiam introducunt, zelum vituperant, Deique verbum quod viget ac floret debilitare conantur. Reperies enim aliquem, qui specie ac prætextu clementiæ commendandæ dicet : Quid enim nobis rei est cum gentilibus? vult salvus fieri? salvus fiat. Qui hæc dicit, nondum zelo pietatis accensus est : qui pereuntem videt, neque illius perditionem luget, neque suam jacturam arbitratur, pietatis zelum minime novit, spiculis veritatis sauciatus non est.

3. Qui ergo videt pereuntem, neque zelo ducitur, ut ait Paulus, *Quis infirmatur, et ego non* 2. *Cor.* 11.
infirmor? is Pauli discipulus non est. Conferat 29.
cum isto patris recte facta, et videbit eum cum apostolicis vocibus consentire : *Quis infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror?* Qui ita sentiunt, fratres sunt apostolorum. Justus enim non ob ea tantum, in quibus peccavit, mœrore afficitur, sed etiam ob ea in quibus alios peccantes viderit, ut ait David : *Mœ-* *Psal.* 118.
stitia tenuit me pro peccatoribus derelinquen- 53.
tibus legem tuam. Si quis ob aliorum peccata mœrore afficitur, zelum et æmulationem habet pietatis. Justus enim, cum vitam suam correxerit, lacrymatur, et luget, ut peccatum suum deleat : ac deinde ubi peccatis suis finem imposuit, aliorum deinceps peccata deplorat; quemadmodum et Paulus : *Ne forte, cum venero, multos lu-* 2. *Cor.* 12.
geam ex iis, qui ante peccaverunt, et non ege- 21.
runt pœnitentiam. Paulus eos luget, qui peccarunt, et pœnitentiam non egerunt; Samuel luget Saülem, ita ut diceret Deus : *Usquequo tu lu-* 1. *Reg.* 16.
ges ob Saül? Vides animam pereuntem, et non 1.
luges? Si quis mortuum efferri viderit, et non fleverit, tamquam immitis, durus et efferatus reprehenditur : si videris animam in impietate demersam, et æterna morte damnatam, et in infidelitate perseverantem, non ploras, dic quæso? non luges? hoccine est animæ religiosæ? Sane quidem alia omnia lugere oportet peccata eum qui recte sapiat, præcipue vero, cum animam viderit in gentilitatis impietate demersam. Ob ejusmodi animam non solum lugere oportet, verum etiam uri, et zelo accendi, ut quis discipulus Pauli fiat. Cum enim versaretur, inquit, Paulus Athenis, inflam- *Act.* 17. 16.
mabatur spiritus ejus, videndo civitatem deditam idolorum cultui. Quare vero ita sentiunt viri sancti, quemadmodum et admirabilis hic pater pietatis erat defensor? Nam quemadmodum rex in terris subjectum sibi regit orbem terrarum, habet autem in singulis tribunalibus palatii, qui jus dicant : sic et Deus fideles habet pastores pietatis ac religionis defensores. Multi enim ex gentilibus irridentes dicunt, cum Christianos audiunt dicentes

ipsis, Cur blasphematis? cur impie agitis? continuo irrident: Ecce defensores Dei: non potest Deus seipsum defendere? Imo seipsum non defendit (neque enim divinitatem probro afficit); sed per fideles famulos, ingratos servos castigat. An indiget Deus defensoribus? Ita est; non quod ipse sit infirmus, sed ut tibi zeli fores aperiat. Si enim omnia per se faceret, interclusa esset æmulatori via vitæ. Nonne repugnabat Deo Pharao, et in impietatis profundum erat demersus; neque tamen ultra plaga inferebatur, donec Moses fidelis exortus est? Nonne florebat multorum deorum error cum falsis sacerdotibus et falsis prophetis, nec ulla plaga a Deo illata est, donec Helias æmulator exortus est? Defensores Dei sine dubio sunt sancti.
2. Cor. 10. 6. Quare et ait Paulus: *In promtu* habemus *ulcisci omnem inobedientiam, cum impleta fuerit vestra obedientia*. Adhuc admiranda Debora inter mulieres, quæ mulieris infirmitatem præ se ferebat, et virilem virtutem prophetando exhibebat, de
Judic. 5. 7. qua dicit Scriptura, Et surrexit Debora, mater in Israël, mater populi facta est ob pietatem; adeoque celebris fuit, ut, exorto bello, duces exercitus
Jud. 4. 8. et Barac mulieri dicerent: Nisi tu venias ad bellum nobiscum, nos non veniemus. Non in mulieris fortitudine, sed in prophetiæ virtute confidebant. Exierunt multi divinæ voluntatis adjutores, et alienigenas interfecerunt. Illa ergo beata Debora
Jud. 5. 31. veritatem prædicans ait: Domine, qui diligunt te, sicut ortus solis: inimici vero tui, sicut purgamentum lucernæ. Domine, qui diligunt te, sicut ortus solis, siquidem sol numquam exstinguitur: inimici vero tui, sicut purgamentum lucernæ, siquidem lucerna lucem habet ad tempus durantem, et rursus exstinguitur. Deinde laudat exercitus ducem, qui Dei voluntati inservierat, et jubet maledicere habitatoribus Mazor, quoniam non exierunt in auxilium Domini. Ergone Deus auxilio indigebat? Sic est. Oportet ut sui specimen exhibeant, qui ferunt auxilium religioni. Sic igitur hic etiam admirabilis pater non tamquam imbecilli fert auxilium Deo, sed huic præfectus muneri, religionem defendit; dum corpori quidem interitum afferre videtur, animabus autem potentiam immit-
Psal. 44. 7. tit. *Sagittæ* quippe potentis *acutæ*. Neque vero mireris, si Christi pastores ac pietatis magistri veritatem ulciscantur. Imo licet doctor non sit quispiam, neque doctoris ei cathedra sit commissa, sed Christi verbum simpliciter exceperit, et in ordine discipuli constitutus, zelum debet habere Dei, atque hanc gratiam benefactori rependere, ut libere loquatur, et pro veritate verba faciat, atque adversus impietatem decertet, ut a sancta Scri-
Eccli. 4. 30. 33. ptura sibi dictum audiat: Fili, decerta pro veritate, *Et Dominus Deus pugnabit pro te*. Nihil mirum, si sancti pietatem ulciscuntur. Sæpenumero loquitur aliquid Deus clementiæ causa, utpote bonus; et prophetæ non sinunt lædi pietatem propter clementiam Dei. Dicit Deus per Mosen:
Exod. 8. 1. 2. *Dic Pharaoni, Dimitte populum meum*. Quod

ἑαυτὸν οὐκ ἐκδικεῖ (οὐ γὰρ ὑβρίζει τὴν Θε
διὰ πιστῶν οἰκετῶν τοὺς ἀγνώμονας δούλ
C Χρείαν ἔχει ἐκδίκων ὁ Θεός; Ναί· οὐκ ἐ
ἀσθενεῖ, ἀλλ' ἵνα σοι θύραν ζήλου ἀνοί
πάντα δι' ἑαυτοῦ ἐποίει, ἀπεκλείετο ἡ ὁδ
τῷ ζηλωτῇ. Οὐκ ἐθεομάχει ποτὲ Φαραὼ,
ἀσεβείᾳ βεβυθισμένος· καὶ οὐδαμοῦ μάστι
χθη, ἕως ἂν ἔκυψε Μωϋσῆς ὁ πιστός; Οἱ
πολύθεος πλάνη σὺν τοῖς ψευδέσιν ἱερεῦ
ψευδοπροφήταις, καὶ οὐδαμοῦ παρὰ Θεοῦ
ἀνέκυψεν Ἠλίας ὁ ζηλωτής; Ἔκδικοί εἰσι
μένως τοῦ Θεοῦ οἱ ἅγιοι. Διὸ καὶ Παῦλος
ἑτοίμῳ ἔχομεν ἐκδικῆσαι πᾶσαν παρακοὴν,
ρωθῇ ὑμῶν ἡ ὑπακοή. Ἔτι δὲ ἡ θαυμασί
ἐν γυναιξὶν, ἡ γυναικὸς ἀσθένειαν ἔχουσα, κ
ἀρετῆς προφητεύουσα, περὶ ἧς φησιν ἡ
Ἀνέστη Δεβόῤῥα, μήτηρ ἐν τῷ Ἰσραὴλ,
νετο τοῦ λαοῦ δι' εὐσέβειαν, καὶ τοσοῦτ
ὥστε καὶ τοὺς στρατηγοὺς πολέμου γεν
περὶ τὸν Βαρὰκ λέγειν τῇ γυναικί· ἐὰν
D εἰς πόλεμον μεθ' ἡμῶν, ἡμεῖς οὐκ ἐρχό
τῆς γυναικὸς ἐθάῤῥουν ἀνδρείᾳ, ἀλλὰ τῇ
τείας δυνάμει. Ἐξῆλθον πολλοὶ συνερ
Θεοῦ βουλῆς, καὶ ἐξέκοπτον τοὺς ἀλλοφύ
οὖν ἡ μακαρία Δεβόῤῥα τὴν ἀλήθειαν φ
Κύριε, οἱ ἀγαπῶντές σε, ὡς ἀνατολὴ τοῦ
ἐχθροί σου, ὡς ἀπόσμηγμα λύχνου. Κύ
πῶντές σε, ὡς ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου· ἐπειδ
δέποτε σβέννυται· οἱ δὲ ἐχθροί σου, ὡ
λύχνου· λύχνος γὰρ καὶ πρόσκαιρον
πάλιν σβέννυται. Εἶτα ἐπαινεῖ τὸν στρα
γήσαντα τῇ τοῦ Θεοῦ βουλῇ, καὶ μετὰ
καταρᾶσθαι τοὺς κατοικοῦντας Μαζὼρ,
θον εἰς βοήθειαν Κυρίου. Βοηθείας ἄρα ἔχ
E Ναί. Δεῖ φανῆναι τοὺς βοηθοῦντας τῇ
τως οὖν καὶ ὁ θαυμάσιος οὗτος πατὴρ
ἀτονοῦντι βοηθεῖ, ἀλλ' εἰς τοῦτο ταγεὶ
εὐσέβειαν, τῷ σώματι μὲν ἐνδεικνύμεν
λειαν, ἀλλὰ ψυχὰς ἐμβαλλόμενος πρὸς
Τὰ γὰρ βέλη τοῦ δυνατοῦ ἠκονημένα. Κ
σῃς, εἰ οἱ ποιμένες Χριστοῦ καὶ διδάσκ
ἐκδικοῦσι τὴν ἀλήθειαν· ἀλλὰ κἂν μὴ
66 λος, μηδὲ διδασκαλικὸν θρόνον πεπιστ
A ἁπλῶς δεξάμενος Χριστοῦ λόγον, καὶ ἐν
τυγχάνων, ὀφείλει ζῆλον ἔχειν Θεοῦ, καὶ
διδόναι τῷ εὐεργέτῃ ἐν τῷ ἐλευθεροστο
τῆς ἀληθείας φθέγγεσθαι, καὶ κατὰ ἀσ
ζεσθαι, ἵνα ἀκούσῃ παρὰ τῆς ἁγίας Γρα
ἀγώνισαι ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, καὶ Κύρι
λεμήσει ὑπὲρ σοῦ. Οὐδὲν θαυμαστὸν,
ἐκδικοῦσιν ἅγιοι. Πολλάκις καλεῖ τι
ὡς Θεὸς ἀγαθὸς, καὶ οἱ προφῆται οὐ συγ
θῆναι τὴν εὐσέβειαν ἐκ τῆς τοῦ Θε
Λέγει ὁ Θεὸς διὰ Μωϋσέως· Εἰπὸν τῷ
ἀπόστειλον τὸν λαόν μου· εἰ δὲ οὐ βού
στελῶ τὰ σημεῖα, καὶ πατάξω σε. Ἐπ
ἐπὶ τῷ ῥήματι, καὶ δίδοται ἔννοια τῷ
φησι· μὴ νομίσῃς, ὅτι ἐξ ἰσοτιμίας ἔχ
καὶ λαὸν ὁ Θεός. Καὶ ἀγωνιάσας, μήπο
Θεοῦ ἀγαθότης καὶ ἐπιείκεια βλάψῃ αὐ

ισθαι Θεῷ, ἀκούσας ὁ λαός σου, καὶ ὁ
ἔρει τὸ κήρυγμα. Τάδε λέγει Κύριος ὁ
ιων· ἐξαπόστειλον τὸν λαόν μου· εἰ δὲ B
ὁ ἐγὼ ἐξαποστελῶ τὰ σημεῖα, καὶ πα-
ς θεράποντάς σου· ἵνα μάθῃς ὅτι Τοῦ
αὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς. Ἡ γῆ ἤκουσε
καὶ οὐχ ἠκολούθησε τῷ λόγῳ, ἀλλὰ
γῆ τοῦ Κυρίου ἐστίν. Εἰ γὰρ καὶ ἐπι-
ὁ Θεὸς, ἀλλ' οὗτος οὐ προδίδωσι τὴν
εντίαν. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Θεὸς οὐ-
ἵνα γυμνωθῇ τοῦ εὐσεβοῦς ὁ ζῆλος.
ισιν ἀεὶ πιστοὶ ὑπερβαίνειν τοῦ Θεοῦ
γει γὰρ ὁ Σωτὴρ τοῖς μαθηταῖς· Τίνα
ἄνθρωποι εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου;
μαθητῶν αὐτοῦ· Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ
τοῦ ζῶντος. Ὁ ζῆλος τοῦ ἁγίου Πνεύ-
; διδασκέτω ζηλωτὰς εἶναι, καὶ ὑπὲρ
ειν, καὶ ἀγωνίζεσθαι ὑπὲρ δικαιοσύνης
α. C

στι τὸ μιμητὰς εἶναι διδασκάλου ἀγα-
ῶς καὶ Παῦλος λέγει· Μιμηταί μου
κἀγὼ Χριστοῦ. [b] Θέλεις μαθεῖν, ὅτι
ιθητὴς καὶ μαθητοῦ τάξιν ἔχων ὀφεί-
εὐσεβείας; Ἄκουε πῶς ὁ Χριστὸς τὸν
λὸν ἐθεράπευσε· μᾶλλον δὲ αὐτῆς ἐξ
ρίας ἀκούσωμεν. Μετὰ γὰρ πολλὰ τῷ
ημένα, οὕτως ἤρξατο λέγειν· Παρά-
δεν ἄνθρωπον τυφλὸν ἐκ γενετῆς. Καὶ
ν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ λέγοντες· καὶ τὰ
ς, καὶ πηλὸν ποιήσας, ἔχρισεν αὐτοῦ
, Καὶ εἶπεν αὐτῷ· ὕπαγε, νίψαι εἰς
ν τοῦ Σιλωάμ· καὶ νιψάμενος ἀνέβλε-
ι ἔγνωσαν αὐτὸν, καὶ λέγουσιν· Οὐχ
ὸς τὴν ἐλεημοσύνην καθήμενος τυφλὸς
ον, ναί· ἄλλοι, οὔ· ἀλλ' ὅμοιος αὐτῷ D
λεγεν, ὅτι ἐγώ εἰμι. Οἱ Φαρισαῖοι δὲ
Ἰουδαίων ὁρῶντες, ὅτι τὸ θαῦμα πολ-
ται πρὸς τὸν Χριστὸν, δακνόμενοι ἐκ
ἀσεβείας, καὶ πληττόμενοι τῷ κέντρῳ
αλοῦσιν ἔσω τὸν ποτὲ τυφλόν. Καὶ ἦν
έατρον, εὐσεβείας ἐκδικουμένης, καὶ
ῶν κρινόντων, καὶ μεγάλου συνηγόρου
υ, καὶ Θεοῦ βραβεύοντος καὶ ἐφορῶν-
ν ποτὲ τυφλὸν καὶ ἀναβλέψαντα Ἰου-
καὶ ἱστῶσιν ἐν μέσῳ τοῦ συνεδρίου,
τῷ· εἰπὲ πῶς ἀνέβλεψας, καὶ τίς σου
θαλμοὺς, καὶ τί σοι ἐποίησεν; Ταῦτα
: μάθωσιν, ἀλλ' ἵνα τῷ σχήματι τῆς
ν ἐνέγκωσιν. Πολλάκις γὰρ τὸ σχῆμα
διδάσκαλος γίνεται τῷ ἐρωτωμένῳ
σιωπῆσαι· ὡς ἄν τις εἴποι τινὶ μέλ- E
ν εἰς πρᾶγμα· οἶδας τὴν ὑπόθεσιν;

si nolueris, ecce immittam signa, et percutiam te. Perculsus est hoc dicto Moses, et subiit animum viri pii hæc cogitatio, dixitque: Noli existimare ipsum ex æqualitate honoris populum suum habere, ac Deum populum suum. Et cum anxie dubitaret, num immensa Dei bonitas et clementia illi noceret, videreturque Deo refragari, cum audiisset, Populus tuus, et, Populus meus, prædicationem refert. *Hæc dicit Dominus Deus Hebræorum : Dimitte populum meum :* sin autem nolueris, ecce ego immittam signa, et percutiam te et famulos tuos : ut discas, quia *Domini est terra et plenitudo ejus.* Audivit terra populum et populum, neque verbis paruit : verumtamen dixit, Omnis terra Domini est. Licet enim clementer se gesserit Deus, hic tamen Dominus auctoritatem prodere noluit. Propterea namque sic loquutus est Deus, ut hominis pii zelus pateficeret. Sed et fideles Dei verba semper amant excedere : sic enim inquit Salvator discipulis : *Quem me dicunt homines esse Filium hominis?* Dicit unus ex discipulis, *Tu es Christus Filius Dei vivi.* Doceat vos quoque æmulatores esse Spiritus sancti æmulatio, ac pro pietate pati, bonumque certamen pro justitia certare.

Exod. 9. 1.
Psal. 23. 1.
Matth. 16. 13. 16.

4. Æquum enim est, ut boni discipuli sint imitatores magistri, sicut et Paulus ait : *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi.* Vis nosse cum eum, qui omnino sit discipulus, tum eum, qui discipuli locum obtineat, habere pietatis æmulationem debere? Audi quo pacto cæcum a nativitate Christus sanarit : imo vero a principio historiam audiamus. Post multa siquidem ab evangelista dicta, sic narrare cœpit : *Præteriens Jesus vidit hominem cæcum a nativitate. Et interrogaverunt eum discipuli ejus dicentes ;* et quæ sequuntur. Et cum exspuisset, ac lutum fecisset, *Linivit oculos ejus, et dixit ei : Vade, lava in natatoria Siloam :* et cum lavisset, vidit. Judæi noverant eum, et dicunt : *Nonne hic est, qui ad eleemosynam sedebat, cæcus?* alii dicebant, Sic est; alii, Non, sed similis ipsi est. *Ille dicebat, Quia ego sum.* Pharisæi et principes Judæorum videntes multos ad Christum posse miraculum trahere, impietatis æmulatione stimulati, et veritatis aculeo compuncti, eum qui cæcus fuerat intro vocant. Ac videre erat miserum spectaculum, cum pietas exagitaretur, improbi judices disceptarent, magnus patronus certantem juvaret, et Deus certamini præsideret ac spectaret. Vocant eum, qui cæcus fuerat et visum receperat, Judæi, atque in medio concilio statuunt, et dicunt ei : Dic quomodo visum recepisti, et quis oculos tuos aperuit, et quid fecit tibi? Hæc dicebant, non ut discerent, sed ut ipsa interrogationis forma timorem incuterent. Sæpe namque forma interrogationis illum admonet, quem interrogamus, quid respondere, aut si tacere debeat :

1. Cor. 11. 1.
Joan. 9. 1. et sqq.
Ibid. v. 10.

ἰν.

[b] Al. τῆς εὐσεβείας.

si quis ei dixerit, qui in rem quampiam testi-
onium sit laturus : Vidisti rem de qua agitur?
terfuisti? unde rem nosti? vel ipsa forma docet
um negare. Sic et illi : Quomodo visum rece-
sti? quis aperuit oculos tuos? Ille minas eorum
inus curans, veritati magis adhærebat, et ait :
omo quidam, *qui dicitur Jesus, cum lutum*
cisset, linivit oculos meos, et dixit mihi :
ade, lava in Siloam. Et cum abiissem, lavi,
vidi. Non noverat veritatem, sed beneficium
novit : dignitatem benefactoris nondum noverat.
omo quidam cum lutum fecisset, unxit oculos
eos et video. *Non crediderunt Judæi, quia*
ecus fuisset, et vidisset, donec vocaverunt
rentes ejus qui viderat. Improbitatis exceptio
ritatem in dubitationem adduxit. Vocant paren-
s cæci : testimonia colligit adversus seipsam
probitas. Vocati sunt parentes cæci. Rursus
dem forma interrogationis usurpatur : *Hic est*
lius vester, quem vos dicitis, quia cæcus na-
s est? Quomodo ergo nunc videt? Illi cum
orem improbitatis probe nossent, eos scilicet
inas intendere, dicunt illis: *Scimus quia hic est*
lius noster, et quia cæcus natus est scimus :
uomodo autem nunc videat, aut quis aperuit
us oculos, nescimus : ipse ætatem habet,
sum interrogate : ipse de se loquetur. Ani-
adverte Dei sapientiam. Ne vocem ejus, qui
sum receperat, exceptione rejicerent ut qui ju-
nis esset, nec publicis in judiciis verba facere
sset, providit Deus ut legitima prius ætas ejus
dicaretur. *Ætatem habet*, inquiunt; *ipsum*
terrogate : propterea quod impuberes patronis
digent; qui vero perfectam ætatem attigerunt,
si patroni fiunt suipsorum. *Responderunt pa-*
ntes ejus, et dixerunt : Scimus, quia hic est
lius noster, et quia cæcus natus est. Confessi
nt parentes ejus, ne qua dubitatio superesset,
is cæcus fuisset. *Ætatem habet, ipsum inter-*
gate, ipse de se loquetur. Vocant rursus,
quit, *eum secundo, et dicunt illi :* Quid fecit
bi? quomodo aperuit oculos tuos? Tum vero
e, Dei zelo indutus, interrogationem despexit,
ut indignos responso minime dignatus est allo-
ui; sed quid ait illis? *Dixi vobis jam, et non*
udistis : quid iterum vultis me audire? num-
uid et vos vultis discipuli ejus fieri? Itaque
octrinam imitatur Christi, cum nondum Christi
octrinam audierit. Nam cum in encæniis cir-
umdedissent Salvatorem in porticu Salomonis
udæi, dicebant illi : *Quousque animam no-*
ram tollis? Si tu es Christus, dic nobis pa-
m. Ait illis : Dixi vobis, et non audistis :
uid iterum vultis audire? Ac vide pietatem
troni. Cum Judæorum malitiam animadver-
sset, eosque nihil non agere ac simulare, ut et
etum incuterent, ne magistrum illum confite-
tur, ait illis : *Dixi vobis jam, et non audi-*
is : quid iterum vultis audire? numquid et
os vultis discipuli ejus fieri? Cum dixit,

παρῆς; πόθεν οἶδας τὸ πρᾶγμα; καὶ τὸ
διδάσκει ἀρνήσασθαι. Οὕτω κἀκεῖνοι· πῶ
τίς ἠνέῳξέ σου τοὺς ὀφθαλμούς; Ὁ δὲ ἥττ
τῆς ἀπειλῆς, εἴχετο μᾶλλον τῆς ἀληθεία
Ἄνθρωπός τις, λεγόμενος Ἰησοῦς, π
ἐπέχρισέ μου τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ εἶπέ
67 νίψαι εἰς τὸ Σιλωάμ. Καὶ ἀπελθὼν
A ἀνέβλεψα. Οὐκ ᾔδει τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ
σίαν ἐγνώρισε· τοῦ εὐεργέτου τὸ ἀξίωμ
Ἄνθρωπός τις πηλὸν ποιήσας ἐπέχρι
ὀφθαλμοὺς, καὶ βλέπω. Οὐκ ἐπίστευσαν
ὅτι τυφλὸς ἦν, καὶ ἀνέβλεψεν, ἕως ὅτου ἐ
γονεῖς αὐτοῦ τοῦ ἀναβλέψαντος. Ἡ πα
κακίας εἰς ἀμφιβολίαν ἤνεγκε τὴν ἀλήθ
τοὺς γονεῖς τοῦ τυφλοῦ· ἡ κακία καθ' ἑ
τοὺς μάρτυρας. Ἐκλήθησαν οἱ γονεῖς
Πάλιν τὸ αὐτὸ σχῆμα τῆς ἐρωτήσεως·
υἱὸς ὑμῶν, ὃν ὑμεῖς λέγετε, ὅτι τυφλὸς ἐ
οὖν ἄρτι βλέπει; Ἐκεῖνοι τὸν τρόπον
νοήσαντες, ὅτι ἀπειλὰς προσφέρουσιν, λέ
Ἴσμεν, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς ἡμῶν· κα
ἐγεννήθη, οἴδαμεν· πῶς δὲ νῦν βλέπει,
αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλμοὺς, οὐκ οἴδαμεν·
ἔχει, αὐτὸν ἐρωτήσατε· αὐτὸς τὰ περὶ ἑ
B σει. Καὶ ὅρα τοῦ Θεοῦ τὴν σοφίαν. Ἵνα
φωνται αὐτοῦ τὴν φωνὴν τοῦ ἀναβλέψαντ
ὄντος, ἢ ὡς οὐκ εἰδότος εἰπεῖν, ὡς ἐπὶ τ
καστηρίων, ᾠκονόμησεν ὁ Θεὸς πρῶτ
αὐτὸν τῆς ἐννόμου ἡλικίας. Ἡλικίαν
φησίν· αὐτὸν ἐρωτήσατε· ἐπειδὴ οἱ ἀφή
ρων χρήζουσιν, οἱ δὲ τελείαν φέροντες
αὐτοὶ ἑαυτῶν συνήγοροι γίνονται. Απ
γονεῖς αὐτοῦ, καὶ εἶπον, ὅτι οὗτός ἐστιν
καὶ ὅτι τυφλὸς ἐγεννήθη, οἴδαμεν. Ὡμ
γονεῖς, ἵνα μὴ ᾖ ἀμφιβολία, ὅτι οὐκ ἦν
κίαν ἔχει, αὐτὸν ἐρωτήσατε· αὐτὸς τὰ
λαλήσει. Καλοῦσι πάλιν, φησὶν, αὐτὸν
καὶ λέγουσιν αὐτῷ· τί ἐποίησέν σοι; πῶς
τοὺς ὀφθαλμούς; Ἐκεῖνος λοιπὸν ἐνδυσ
ζῆλον, διαπτύει τὴν ἐρώτησιν, καὶ ὡς ἀ
C κρίσεως, οὐκ ἀξιοῖ λόγου, ἀλλὰ τί λέγει
ὑμῖν ἤδη, καὶ οὐκ ἠκούσατε· τί πάλιν
ἀκούειν; μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε αὐτοῦ μαθη
Καὶ μιμεῖται τὴν Χριστοῦ διδασκαλία
ἀκούσας τὴν Χριστοῦ διδασκαλίαν. Οἱ
ἐν τοῖς ἐγκαινίοις κυκλώσαντες τὸν Σ
στοᾷ Σολομῶντος, ἔλεγον αὐτῷ· Ἕως
χὴν ἡμῶν αἴρεις; Εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστὸς
παῤῥησίᾳ. Λέγει αὐτοῖς· εἶπον ὑμῖν, καὶ
τί πάλιν θέλετε ἀκούειν; Καὶ ὅρα συν
βειαν. Ἐπειδὴ πρόσεσχεν τῇ κακίᾳ τῶ
ὅτι πάντα ποιοῦσι, καὶ σχηματίζονται
φόβον αὐτῷ ἐπισείειν ὑπὲρ τοῦ μὴ ὁμολο
δάσκαλον, λέγει αὐτοῖς· Εἶπον ὑμῖν ἤ
ἠκούσατε· τί πάλιν θέλετε ἀκούειν; μὴ
λετε μαθηταὶ αὐτοῦ γενέσθαι; Τῷ εἰ
D ὑμεῖς; ἔδειξεν, ὅτι τὸ ἐγὼ ὁμολογεῖται.
φωνὴν ἐχέτω πᾶς Χριστιανὸς ἀπ' ἐλλη
γόμενος. Ὅταν γάρ σοι συντύχοι ἕλ
ἔχων συνήθειαν πλάνης, καὶ εἴποι σοι,

Numquid et vos, confiteri se discipulum esse indicavit. Hanc vocem usurpet omnis Christianus, a paganismo deductus: cum enim occurrerit tibi paganus veteris erroris addictus consuetudini, et dixerit tibi, Christianus es, dic illi : Etiam; numquid et tu vis fieri? Hic igitur fuit hominis istius scopus, qui visum et animæ et corporis receperat. *Dixi vobis jam, et non audistis : quid iterum vultis me audire? numquid et vos vultis discipuli ejus fieri?* Quasi diceret : Tantum abest ut
E me de sententia dimovere possitis, ut ego vos sperem potius de sententia dimotos, Christum ipsum confessuros. Quid ad illum deinde Judæi? *Maledixerunt ei, et dixerunt : Tu discipulus illius sis, nos autem Mosis discipuli sumus. Nos scimus, quia Mosi loquutus est Deus ; hunc autem nescimus unde sit*. Cogita quænam esset multitudo contradicentium, et quænam unius potentia qui resistebat. Neque siluit rursus patronus veritatis, sed instituit : *In hoc enim mirabile est*, inquit, *quia vos nescitis unde sit, et aperuit meos oculos. Nisi esset hic a Deo, non poterat facere quidquam*. Stabat decertans, et spectator
68 erat ac certaminis præses Deus : multi formidabi-
A les adversus unum robustum, nubes infidelis adversus unam fidei guttam. *A seculo non est auditum*, inquit, *quia quis aperuit oculos cæci nati. Nisi esset hic a Deo, non poterat facere quidquam*. Quandoquidem de doctrina Mosis gloriamini. Non ille quidem adhuc Mosis mentionem facit, ne exasperet eos; sed ait : *A sæculo non est auditum, quia quis aperuit oculos cæci nati :* hoc est, Quis alius aperuit propheta? neque qui antecellat occurrit, neque qui possit comparari. At quantum iste veritatem tuebatur, tantum illi in impudentia perseverabant. Quia negare non poterant, deinceps occultare contendebant : et dicunt, *Da gloriam Deo : nos scimus quia hic homo peccator est*. Gloria Filii, Patris est gloria et indivisa est gloria. Decertat inito præclaro cum Judæis certamine. Dicunt ei : *Da glo-*
B *riam Deo*. Cuinam? Deo legis nostræ? An vero justum est, ut alius beneficium contulerit, et alius gloriam reportet? *Da gloriam Deo.* Alius beneficus fuit, et alii gloriam dabo? Confessi sunt lutum fecisse Jesum, et unxisse oculos ejus : eum qui aperuit, confitentur, et alteri gloriam deferam? Quare vero gloriam Deo dabo? Quia nempe Dei opus hoc est. Igitur Deum esse Christum imprudentes fatemini. *Da gloriam Deo.* Nam si Dei est opus, eique gloria debetur : qui auctor est operis, ipse est Deus. *Da gloriam Deo. Nos scimus quia hic homo peccator est. Respondit eis, qui cæcus fuerat : Si peccator est, nescio ; unum scio, quia cæcus cum essem, modo video.*

5. Hucusque cum libere loquutus esset, ejici foras ipsum jusserunt. *Et ejecerunt eum*, inquit evangelista, *foras*. Beatus qui ablegatus est a con-

Marginal references: *Ibid.* 9. 28. 29. — *Ibid.* v. 30. et 33. — *Ibid.* v. 32. — *Ibid.* v. 24. — v. 25. — v. 34. — *Psal.* 63. 3.

: τὸ, δόξα τῷ Θεῷ.]

lio malignantium. Ac vide, quid fiat. Postea
iam bonum certamen certavit, Dei gloriam de-
odit, ac multa cum fiducia dicendique libertate
ilvatorem confessus est; jam absolutis certami-
im suorum spectaculis, foras ejectus est athleta,
rona minime accepta, et foris illi præmiorum
currit distributor. *Audivit* enim, inquit, *Jesus,*
uia ejecerunt eum foras: et cum invenisset
im, dicit ei. O verbum notandum, Invenit
im! quem perdidit error, veritas invenit. Cur
item occurrit illi? Vidit Salvator animam probi-
tis plenam: vidit animam pro Deo verba facere
ondum scientem, sed pro fideli aliquo propheta
loqui existimantem: interrogatur enim de
hristo. Et quid de illo dicit? Quia propheta est,
ilvator autem hæc ait: Si, cum me prophetam ar-
tratur, et hominem esse suspicatur, ita decertat,
iid non faciet, si gloriam divinitatis cognoverit?
cum hominem esse me censet, ac prophetam
ppellat, tantum veritati subsidium tulit, tantum-
ie certamen suscepit nondum fidei elementis
ibutus, sed solo beneficio illuminatus: cogita
ir hominem putans se patrocinio tueri, a veri-
te non deflexerit; si secundum evangelium effari
dicerit: *In principio erat Verbum, et Ver-*
im erat apud Deum, et Deus erat Verbum;
iid tandem erit? Propterea deinceps ejus scien-
im corrigit, ejusque certamine collaudato fidem
sius obsignat. Occurrit ei Salvator: non enim
m de facie noverat iste. Quando enim misit eum
l Siloam natatoriam ut lavaret, cæcum misit:
autem videns rediit, Salvatorem cum turba
ixtum non aspexit; ac confestim antequam Domi-
im cerneret, ad certamen vocatus decertavit.
orro lutum fecit Dominus, antequam lavaret
se, atque inunxit oculos ejus, ut defectum sar-
ret. Quando igitur ejecerunt eum foras,
venisset eum Christus, dixit ei: *Tu credis in*
ilium Dei? Non enim te credere oportet, ut
ophetæ decertanti, sed ut Filio Dei. Ille cum
iem non nosset, vocem agnovit. *Tu credis in*
ilium Dei? inquit. Vocem agnovit, et summa
m lætitia clamavit, *Quis est, Domine, ut*
edam in eum? Cur credis dicenti tibi fideli:
u credis in Filium Dei? Scio verum tuum
se sermonem; ac licet hanc mihi tu des cogni-
onem, non dubitabo tamen tibi credere. *Et quis*
t, Domine, ut credam in eum? Tum futu-
rum provisor respondit: *Et vidisti eum, et*
ui loquitur tecum, ipse est. Qui patrocinatus
t intus, foris alloquitur: *Tu credis in Filium*
ei? At is qui in corpore et animo fuerat illumi-
tus ait: *Et quis est, Domine, ut credam in*
m? Respondens ille dixit ei: *Et vidisti eum,*
qui loquitur tecum ipse est. Tum alter ait:
redo, Domine, et adoravit eum. Hæc a me
cta sunt, ut discatis omnes bonum magistrum

νηρευομένων. Καὶ ὅρα τί γίνεται. Ἐπειδὴ
τὸν καλὸν ἀγῶνα, καὶ συνηγόρησε Θεοῦ
τὸν Σωτῆρα ὡμολόγησεν ἐνδόξως μετὰ
παῤῥησίας· καὶ ἦν αὐτοῦ τὸ θέατρον τε
τῶν παλαισμάτων, ἐξεβλήθη ἔξω ὁ πα
λαβὼν τὸν στέφανον, καὶ ἀπαντᾷ αὐτῷ
θευτής. Ἤκουσε γὰρ, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς, ὅ
C αὐτὸν ἔξω· καὶ εὑρὼν αὐτὸν λέγει αὐτῷ.
σεως τοῦ εὑρόντος αὐτόν· ὃν ἀπόλλυσιν ἡ
ρίσκει ἡ ἀλήθεια. Διὰ τί δὲ αὐτῷ ἀπήντη
Σωτὴρ ψυχὴν εὐγνωμοσύνης γέμουσαν·
μηδέπω γνωσθεῖσαν ὑπὲρ Θεοῦ λέγειν, ἀ
σαν ὑπὲρ προφήτου τινὸς πιστοῦ· ἐρωτ
τοῦ Χριστοῦ. Καὶ τί λέγει περὶ αὐτοῦ; Ὁ
ἐστιν. Ὁ δὲ Σωτὴρ τοῦτο εἶπεν· εἰ προφή
καὶ ἄνθρωπον ὑπονοῶν, οὕτως ἀγωνίζ
ποιήσει, ἐὰν μάθῃ τὴν δόξαν τῆς θεότητος
πον ὑπονοῶν, καὶ προφήτην ὀνομάζω
ἤνεγκεν ὑπὲρ ἀληθείας συνηγορίαν, καὶ
κοῦτον ἀνεδέξατο μηδέπω κατηχηθεὶς, ἀ
νης τῆς εὐεργεσίας φωτισθείς· ἐννόησον
ὑπὲρ ἀνθρώπου νομίζων συνηγορεῖν, οὐκ
D ἀληθείας, ἐὰν μάθῃ εὐαγγελικῶς λέγειν·
ὁ Λόγος· καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν,
ἦν ὁ Λόγος· τί ἔσται; Διὰ τοῦτο λοιπὸν
γνῶσιν διωρθώσατο, τὸν μὲν ἀγῶνα ὑπ
τὴν δὲ πίστιν αὐτῷ σφραγίσας. Ἀπαντᾷ
τήρ· οὐκ ἐγνώριζε γὰρ τὸν χαρακτῆρα ὁ
γὰρ ἀπέστειλεν αὐτὸν ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ
τοῦ νίψασθαι, τυφλὸν ἀπέστειλεν· ὡς δὲ
βλέπων, τὸν μὲν Σωτῆρα οὐκ εἶδε τῷ
ἀναμεμιγμένον, ἀλλὰ εὐθέως, πρὶν τοῦ
ἰδεῖν, εἰς τὸν ἀγῶνα κληθεὶς ἠγωνίσατο.
πρὸ τοῦ αὐτὸν νίψασθαι ἐποίησεν ὁ Δεσ
ἔχρισεν αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἵνα ἀναπ
E λεῖπον. Ὅτε οὖν ἐξέβαλον αὐτὸν ἔξω, εὑρ
Χριστὸς, εἶπεν αὐτῷ· Σὺ πιστεύεις εἰς τὸ
Θεοῦ; Οὐ δεῖ γάρ σε ὡς προφήτῃ πιστεῦσαι
μένῳ, ἀλλ' ὡς Υἱῷ τοῦ Θεοῦ. Ἐκεῖνος τὸ
μὴ γνωρίσας, τὴν φωνὴν ἀνεγνώρισε. Σὺ
φησὶν, εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ; Ἐπέγνω τ
καὶ μετὰ περιχαρείας ἐβόησε, καὶ τίς ἐστι,
πιστεύσω εἰς αὐτόν; Διὰ τί πιστεύεις σοὶ
πιστῷ· Σὺ πιστεύεις εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θ
ὅτι ὁ λόγος σου ἀληθής ἐστιν· ὅμως δὲ καὶ
τὴν γνῶσιν, οὐκ ἀμφιβάλλω σοι πιστεῦσαι
ἐστι, Κύριε, ἵνα πιστεύσω εἰς αὐτόν; Καὶ
στης ἀντέφη· Καὶ ἑώρακας αὐτὸν, καὶ ὁ λ
69 σοῦ ἐκεῖνός ἐστιν. Ὁ ἔσω συνηγορήσας, ἔξ
A ται· Σὺ πιστεύεις εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ;
φωτισμένος καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν διάνοιαν,
τίς ἐστι, Κύριε, ἵνα πιστεύσω εἰς αὐτόν; Ὁ
θεὶς εἶπεν αὐτῷ· Καὶ ἑώρακας αὐτὸν, κ
μετὰ σοῦ ἐκεῖνός ἐστιν. Ὁ δὲ ἔφη· Πιστεύ
καὶ προσεκύνησεν αὐτῷ. Ταῦτά μοι εἴρηται
θητε πάντες καλῷ διδασκάλῳ ἕπεσθαι, κ
ἀγαθὸν μιμεῖσθαι, καὶ ὑπὲρ ἀληθείας ἀγω

b [Alia hic habet Savilius, qui per totam orationem in multis variat.]

:γὼν συνεργείᾳ γίνεται τοῦ μεγάλου ποιμέ-
ιάσατε, ὅτι τυφλὸς ἐγένετο συνήγορος τῆς
εργετηθείς· ἐθαυμάσατε τὸν λῃστὴν τὸν πρὸ
ίας συνηγορήσαντα τῷ Χριστῷ. Ἀεὶ γὰρ θεία
:ιαν ζηλοῦσα, διὰ τὴν ἑαυτῆς ἀξιοπιστίαν
λὰ στόματα συνηγοροῦντα τῇ ἀληθείᾳ. Ἐπὶ
Χριστὸς ἐκρέματο, καὶ δύο λῃσταὶ, εἷς ἐκ
εἷς ἐξ εὐωνύμων, καὶ Ἰουδαῖοι φλυαροῦσιν,
βλασφημοῦσιν· Ἴδε ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰου-
πάλιν, Εἰ βασιλεὺς Ἰσραήλ ἐστι, κατα- B
:πὸ τοῦ σταυροῦ, ἵνα ἴδωμεν, καὶ πιστεύ-
ῷ· καὶ πάλιν, Ἄλλους ἔσωσεν, ἑαυτὸν οὐ
ται. Ὡσαύτως καὶ ὁ συσταυρωθεὶς λῃστὴς
ἐφλυάρει λέγων· Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ,
τὸν καὶ ἡμᾶς. Ὁ δὲ ἕτερος λῃστὴς οὐχ
ν, τῇ σιωπῇ κολάζων τοὺς καταδίκους.
ἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς, οἱ νόμον
λλον δὲ ἀγνοοῦντες, οἱ ὀφείλοντες ἀπὸ τῶν
ἀναγνωσμάτων Χριστὸν ὁμολογῆσαι,
ησαν· ἀνοίγει ὁ Θεὸς ἀπροσδόκητον στόμα
υροῦ, συνηγοροῦν τῇ ἀληθείᾳ. Καὶ βλέπε
ὐ πρῶτον ἀξιοῖ τὸν Χριστὸν, οὐδὲ πρῶτον
ῆς Χριστοῦ, καὶ οὕτω συνηγορεῖ, ἀλλὰ
ηγορεῖ, καὶ τότε στεφανοῦται. Ἐσταυρώ-
φησὶ, σὺν αὐτῷ δύο λῃσταὶ, εἷς ἐκ δεξιῶν,
ὐωνύμων· καὶ ἦν ὁ Σωτὴρ μέσος ὥσπερ C
είας, κουφίζων μὲν τὸν ὁμολογοῦντα,
ων δὲ τὸν βλασφημοῦντα. Καὶ ὅρα τὸ
Τῶν γραμματέων καὶ τῶν ἀρχιερέων βλα-
τὸν Χριστὸν, καὶ λεγόντων· Εἰ βασιλεὺς
ι, καταβάτω νῦν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, ἵνα
πιστεύσωμεν αὐτῷ· καὶ τοῦ ἄλλου λῃστοῦ·
:οῦ Θεοῦ, σῶσον σεαυτὸν καὶ ἡμᾶς· οὐδὲν
ν λῃστῶν ὁ εὐγνώμων. Οἱ γὰρ δύο λῃσταὶ
τοῦ λαοῦ τῶν Ἰουδαίων καὶ τοῦ ἡμετέρου.
βλασφημεῖ, καὶ κατακρίνεται· ὁ δὲ πι-
μετανοεῖ, καὶ σώζεται. Λέγει οὖν τῶν
ὁ τῆς Ἰουδαϊκῆς λῃστείας ἀδελφὸς (λῃ-
ῆσαν λαὸς οἱ ἀγνώμονες Ἰουδαῖοι, ὡς μαρ-
τὴρ λέγων· Ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς
ὑμεῖς δὲ ἐποιήσατε αὐτὸν σπήλαιον λῃ-
μὲν τοῦ πρώτου προαίρεσις Ἰουδαϊκή· ἡ D
ρου Χριστιανικὴ, ἀπὸ κακῶν μὲν ὁρμω-
νοίᾳ δὲ τὴν σωτηρίαν ἁρπάζει)· λέγει οὖν
λῃστὴς, καὶ Ἰουδαϊκὴν ἔχων προαίρεσιν·
:οῦ Θεοῦ, σῶσον σεαυτὸν καὶ ἡμᾶς, κατα-
σταυροῦ· ὁ δὲ ἄλλος εὐγνώμων εὑρίσκεται,
αστηρίῳ ὑπεύθυνος, ἐν τῷ σταυρῷ δικα-
καὶ διδάσκων φόβον Θεοῦ. Ἡ γὰρ πρώτη
ιστοῦ τῷ συλλῃστῇ λέγει· Οὐδὲ φοβῇ σὺ τὸν
τῷ αὐτῷ κρίματι εἶ; Καὶ ἡμεῖς μὲν δικαίως·
ν ἐπράξαμεν, ἀπολαμβάνομεν· οὗτος δὲ
ν ἔπραξε. Τί λέγεις; ὁ ἔξω κλέπτων, ὧδε
ις; ὁ ἔξω φονεύων, ὧδε φόβον διδάσκεις;
σὺ τὸν Θεόν; Μάθε τοῦ Χριστοῦ τὸν σταυ-
φωνὴ γένηταί σοι εὐσεβείας διδάσκαλος.

sequi, bonumque pastorem imitari, ac pro veritate certare: vestrum enim certamen magno Pastore subsidium ferente committitur. Admirati estis cæcum, qui beneficio affectus patronus factus est veritatis; latronem, qui ante beneficium acceptum Christo patrocinatus est, admirati estis. Semper enim anima divina, quæ veritatem æmulatur, multa merito suo reserat ora, quæ veritati suffragentur. Pendebat in cruce Christus et duo latrones, unus a dextris et unus a sinistris, et Judæi deblaterant, principes sacerdotum blasphemant: *Ecce Regem Judæorum*: et rursus, *Si Rex Israël est, descendat nunc de cruce, ut videamus, et credamus ei*: et rursus, *Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere*. Similiter et qui cum eo crucifixus erat latro et ipse deblaterabat dicens: *Si Filius Dei es, salvum fac temetipsum, et nos*. Alter vero latronum nihil dicebat, et alios obnoxios suo silentio castigabat. Postquam igitur principes sacerdotum et scribæ, qui legem noverant, imo vero qui ignorabant, qui prophetarum lectione commoniti Christum debuerant confiteri, confessi non erant: inexspectatum os aperuit Deus in cruce, quod veritati patrocinetur. Ac vide quid faciat. Non primum compellavit Christum, neque primum vocem audivit Christi, atque ita ei patrocinatur, sed primum patrocinatur, ac deinde coronatur. *Crucifixi* enim *sunt*, inquit, *cum eo duo latrones; unus a dextris, et unus a sinistris;* eratque medius Salvator tamquam statera veritatis, unum elevans confitentem, et alterum blasphemantem condemnans. Ac vide rem mirabilem. Dum scribæ ac principes sacerdotum Christum blasphemarent, et dicerent: *Si Rex Israël est, descendat nunc de cruce, ut videamus, et credamus ei;* et alio latrone dicente, *Si Filius Dei es, salvum fac teipsum et nos;* nihil ait unus ex latronibus probus: quippe latrones populi Judæorum et nostri figuræ fuerunt. Nam hic quidem blasphemat, et damnatur; ille vero credit, et pœnitentiam agit, et salvatur. Ait igitur improborum ex Judaïco latrocinio germanus (fuerunt enim populus latronum improbi Judæi, ut testatur Salvator dicens: *Domus mea domus orationis vocabitur; vos autem fecistis illam speluncam latronum*: ac prioris quidem propositum animi Judaïcum fuit, posterioris vero Christianum, cum a malis exorsus, pœnitentia salutem extorqueat): ait igitur improbus latro, cui propositum animi fuit Judaïcum: *Si Filius Dei es, salvum fac temetipsum et nos*, de cruce descendens: alter autem probus invenitur, in judicio reus, in cruce judex. Sed et timorem Dei docet. Prima enim vox latronis ad socium latronem hæc fuit: *Neque tu times Deum, quod in eadem damnatione es? Et nos qui-*

Marc. 15. 26. 32.
Ibid. v. 31.
Luc. 23. 39.
Matth. 27. 38.
Ibid. 21. 13.
Luc. 23. 40. 41.

:um e Savilio supplevimus. Montf. τί ποιεῖ. ἀκούει φωνῆς Χριστοῦ, καὶ οὗτος συνηγορεῖ, καὶ

b [βαρύνων pro καταδικάζων Savil. in textu. Tum idem in marg. ἀπιστοῦντα pro βλασφημοῦντα.]

dem juste; nam digna factis recipimus : hic vero nihil mali gessit. Quid ais? qui foris furabaris, hic condemnas? qui foris occidebas, hic timorem doces? *Neque tu times Deum?* Cognosce Christi crucem, ut vox ista te doceat pietatem. Vide namque rem miram; latro socio latroni dicit : *Neque tu times Deum?* Deum ipsum prædicat, qui cum illis ultro crucifixus est, ac toleranter pro humano genere patitur. De ipso enim Salvatore dicere illum, *Neque tu times Deum?* ex iis quæ sequuntur intellige: *Neque tu times Deum, quod in eadem damnatione es? Et nos quidem juste; nam digna factis recipimus : hic vero nihil mali gessit.* Hæc ideo dico, ut pro pietate laborare discatis, et cum domi tum publice æmulationem præ vobis ferre, ac pro Christo decertare, ut et ab ipso justitiæ coronam accipiatis, sicut et iste probus latro. Audi enim quibus verbis socium latronem blasphemantem affatur : *Neque tu times Deum, qui in eadem damnatione es? Et nos quidem juste; nam digna factis recipimus : hic vero nihil mali gessit. Et dicebat ad Jesum : Domine, memento mei, cum veneris in regnum tuum.* Vidisti verum patrocinium? vidisti, ut Christum verum Deum sit confessus? *Memento mei, Domine, cum veneris in regnum tuum.* Mala propria confitetur, et Domino patrocinatur. Adeo tortus es, latro, coram præside, ut latrocinia tua, cædes, et furta a te commissa fatereris, nec tamen fassus es : et nunc extra tormenta dicis : *Digna factis recipimus?* Mille tormentis admotis vix apud præsidem fassus es; et hic, nemine te cogente, ita facile confiteris? Sic est, inquit; verum illic confessionem excipit mors, hic confessionem pœnitentia sequitur et vita. *Nos enim digna factis recipimus : hic vero nihil mali gessit.* Si nos, inquit, juste, hic injuste. Nos enim vivos occidimus, hic mortuos suscitavit : nos aliena prædati sumus, hic divitias suas orbi terrarum largitus est. Pugnat latro cum socio latrone, et ait : Ad hoc usque tempus, quo cruci affixi sumus, inter nos convenimus, et iter una fecimus; verumtamen ab ipsa cruce finditur mihi via : si mecum iter facere velis ad vitam, veni : sin minus, vade vias tuas. Hactenus cum te comitarer, prima via tecum ibam : jam vero crux secundam hanc viam in duas divisit. Pœnitentia dividitur latronum via. Tumque Psalmus et finis Psalmi adimplebatur : *Psal.* I. 6. *Novit Dominus viam justorum, et iter impiorum peribit.* Postquam igitur veritati patrocinatus est latro, ad Dominum gloriæ se vertit, et ait : *Memento mei, Domine, cum veneris in regnum tuum.*

6. Erubescant deinceps Ariani, et audiant quid latro dicat : *Domine, memento mei, cum veneris in regnum tuum.* Videt cruci affixum latro, et Dominum confitetur : hæreticus ejusdem throni participem cum Patre confitetur, et ut creaturam blasphemat. *Domine, memento mei, cum vene-*

Ὅρα γὰρ τὸ θαυμαστόν· ὁ λῃστὴς λέγει τῷ
E Οὐδὲ φοβῇ σὺ τὸν Θεόν; Θεὸν αὐτὸν κ
ἑκουσίως συνεσταυρωμένον αὐτοῖς, καὶ
ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος πάσχοντα. Καὶ ὅ
τοῦ τοῦ Σωτῆρος λέγει, Οὐδὲ φοβῇ σὺ τ
τῶν ἑξῆς μάνθανε· Οὐδὲ φοβῇ σὺ τὸν Θε
αὐτῷ κρίματι εἶ; Καὶ ἡμεῖς μὲν δικαίως·
ἐπράξαμεν, ἀπολαμβάνομεν· οὗτος δὲ ο
ἔπραξεν. Ταῦτα λέγω, ἵνα μάθητε ὑπὲρ ε
70 μνειν, καὶ ἐν οἰκίᾳ καὶ ἐν ἀγορᾷ τὸν ζηλ
A σθαι, καὶ ὑπὲρ Χριστοῦ ἀγωνίζεσθαι, ἵ
αὐτοῦ τὸν τῆς δικαιοσύνης λάβητε στέ
εὐγνώμων οὗτος λῃστής. Ἄκουε γὰρ αὐτ
βλάσφημον συλλῃστήν· Οὐδὲ φοβῇ σὺ τ
ἐν τῷ αὐτῷ κρίματι εἶ; Καὶ ἡμεῖς μὲν δι
γὰρ ὧν ἐπράξαμεν, ἀπολαμβάνομεν· οὐ
ἄτοπον ἔπραξεν. Καὶ ἔλεγε τῷ Ἰησοῦ, Μ
Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. Ε
ρίαν ἀληθῆ; εἶδες πῶς αὐτὸν τὸν Χριστὸ
θινὸν ὡμολόγησε; Μνήσθητί μου, Κύριε,
ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. Ὁμολογεῖ τὰ ἴδια κα
ηγορεῖ τῷ Δεσπότῃ. Τοσαῦτα ἐβασανίσθ
ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος, ἵνα ὁμολογήσῃς τὰς λῃ
τοὺς φόνους, καὶ τὰς κλοπὰς, ἃς ἐποίησας
ὡμολόγησας· καὶ ὧδε λέγεις ἐκτὸς βασάν
ἐπράξαμεν, ἀπολαμβάνομεν; Διὰ μυρίω
μόλις ὡμολόγησας ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος· καὶ
ἔχων τὸν ἀναγκάζοντα, εὐκόλως οὕτως
B Ναὶ, φησίν· ἀλλ' ἐκεῖ τῇ ὁμολογίᾳ ἀκολου
ὧδε τῇ ὁμολογίᾳ ἕπεται μετάνοια καὶ ζωὴ
ἡμεῖς ὧν ἐπράξαμεν, ἀπολαμβάνομεν· οὗτ
ἄτοπον ἔπραξεν. Εἰ ἡμεῖς, φησὶ, δικαίως·
κως. Ἡμεῖς γὰρ τοὺς ζῶντας ἐφονεύσαμεν,
νεκροὺς ἤγειρεν· ἡμεῖς τὰ ἀλλότρια ἐσυλήσ
τὸν ἴδιον πλοῦτον τῇ οἰκουμένῃ δέδωκε.
λῃστὴς τῷ συλλῃστῇ, καί φησι· μέχρι
καιροῦ τοῦ κατὰ τὸν σταυρὸν ἀλλήλοις
καὶ συνωδεύομεν, ἀλλὰ νῦν ἀπὸ τοῦ σταυρο
μοι ἡ ὁδός· ἐὰν θέλῃς συνοδεῦσαί μοι πρὸς
ἐλθέ· εἰ δὲ μὴ, τὴν οἰκείαν πορεύου. Ἐνθ
σοὶ συνώδευον, τὴν πρώτην μετὰ σοῦ ἤμην
ὁ σταυρὸς ἔσχισεν αὐτὴν τὴν ὁδὸν τὴν δευτέρ
Μετανοίᾳ σχίζεται ἡ ὁδὸς τῶν λῃστῶν. Καὶ
C μὸς καὶ τὸ τέλος τοῦ ψαλμοῦ τότε πληρού
νώσκει Κύριος ὁδὸν δικαίων, καὶ ὁδὸς ἀσεβ
ται. Ὅτε οὖν συνηγόρησεν ὁ λῃστὴς τῇ ἀλη
φεται πρὸς τὸν βασιλέα τῆς δόξης, καί φησι,
μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν βασιλείᾳ σου.

Αἰσχυνέσθωσαν λοιπὸν οἱ Ἀρειανοὶ, καὶ
σαν τί ὁ λῃστὴς λέγει· Κύριε, μνήσθητί
ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. Ὁ λῃστὴς βλέπ
ρωμένον, καὶ Κύριον ὁμολογεῖ· ὁ αἱρετικὸς
σύνθρονον τοῦ Πατρὸς, καὶ ὡς κτίσμα β
Μνήσθητί μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βα

ι εἰπεῖν πρὸς τὸν λῃστήν· μνησθείη σου ὁ
ἴξιον ποιήσαντος; ὅτι ἐφόνευσας; ὅτι ἐσύ-
ς γάρ, Μνήσθητί μου, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ
. Ἀλλὰ μή τις νομιζέτω, ὅτι κατὰ χάριν
τὸν λῃστὴν ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ κατὰ ὀφει-
ειτο αὐτῷ. Ποῖον χρέος; φησίν· ὅτι ἐδι-
ν; ἐλεημοσύνας ἔδωκεν; τὰ ἴδια ἐμέρισεν,
ἠγρύπνησεν; ἐποίησε πρᾶγμα, ὃ μηδεὶς
ὅτι ἐπίστευσε τῷ Θεῷ; Καὶ προφῆται
τῷ Θεῷ, καὶ πατριάρχαι ἐπίστευσαν,
ἐπίστευσαν, ἀπόστολοι, κήρυκες, μάρτυ-
τοι πάντες ἐν δόξῃ θεασάμενοι τὸν Θεὸν,
ὕβρει. Ἀλλὰ στῆσον μυρίους οἰκέτας δου-
πότῃ, ὅτε ὁ δεσπότης ἐστὶν ἐν εὐπραγίᾳ
αὶ ἕνα δοῦλον ἐν καιρῷ πειρασμοῦ καὶ
φυγῆς, οὐκ ἀναχωροῦντα τοῦ ἰδίου δε-
ίνους δὲ τοὺς μυρίους δούλους ἐν τῷ τοῦ
αιρῷ καὶ τῆς φυγῆς καταλιπόντας τὸν δε-
ὑποχωρήσαντας· ἆρά γε οὗτοι οἱ δοῦλοι
ία τὸν δεσπότην ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πειρα-
πόντες, ὅμοιοι εἶναι δύνανται τοῦ ἐν δυσ-
δεσπότῃ ἀκολουθήσαντος; Οὐδαμῶς.
Πέτρος, ἀλλ' ἰδὼν νεκροὺς ἐγείραντα, τὴν
θεασάμενος ἐπίστευσεν· ἐπίστευσε Παῦ-
ὼν φῶς οὐρανόθεν, καὶ τὰς μὲν σωματι-
ρώσαντα, τὰ δὲ ψυχικὰ ὄμματα φωτί-
τευσεν Ἀβραὰμ, ἀλλὰ θεασάμενος ὄψιν
κίας ἐπίστευσεν, ἀλλ' ἰδὼν αὐτὸν καθήμε-
ου ὑψηλοῦ, καὶ τὰ Χερουβὶμ κύκλῳ αὐτοῦ.
ἀλλ' ἐν δόξῃ· οὗτος δὲ ἐν ὕβρει· διὸ καὶ
ήσθητί μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασι-
τὸ τῶν κατ' ἐμὲ ὀφείλετέ μοι εἰπεῖν· διὰ
ὅτι ἁμαρτωλός εἰμι, καὶ φονεύς· λῃστὴς
ιας ταύτης· πολλά μου τὰ κακὰ, ὁμολογῶ,
τῇ διανοίᾳ μου πίστιν κεκρυμμένην, ἣν
εἰ μὴ ὁ Δεσπότης μόνος ὁ σὺν ἐμοὶ πά-
εν ἔχει ὁ Δεσπότης τὰ τοῦ πάθους φαινό-
α· καὶ ἐγὼ, φησὶν, οὐ προσέσχον τῇ φαι-
ι, ἀλλὰ τὴν κεκρυμμένην βασιλείαν δο-
καὶ σὺ λέγε· Κύριε, μὴ ἴδῃς μου τὰς
φαινομένας, ἀλλὰ τὴν πίστιν τὴν κρυπτ-
Μνήσθητί μου, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ
μηδὲν μηδενὶ λαλήσας Χριστὸς, ἀλλὰ
καὶ μήτε τῷ Πιλάτῳ ἀποκριθεὶς, μήτε
νώμονι ψυχῇ τῶν Ἰουδαίων, ἀποκρίνεται
ειδὴ πολὺ βαρὺ ἦν καὶ ἄτοπον τὸ σιωπᾶν,
λοιπὸν, καὶ λέγει τῷ λῃστῇ· Ἀμὴν, ἀμὴν,
ήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ.
γέτου χάρις· ἐπειδὴ βραδεῖαν ᾐτήσω τὴν
λέγεις, Μνήσθητί μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς
εία σου. Σὺ βραδεῖαν ᾔτησας, ἐγὼ ταχεῖαν
χάριν· Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ πα-
δες Θεοῦ σωτηρίαν; εἶδες Δεσπότου εὐερ-
ς τὸν μέγαν τῆς ἀληθείας δικαστήν; Σή-
ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ. Πρὸ τούτου
σεν τῶν Ἰουδαίων ἢ τῶν πατριαρχῶν
παραδείσου, ἀφ' οὗ ὁ Ἀδὰμ παρέβη, καὶ
αὐτοῦ· καίτοι μυρία ὁ Θεὸς ἐπηγγείλατο
τοις τοῖς πιστοῖς· καὶ οὐδενὶ ἐπηγγείλατο
ἢ τῷ λῃστῇ· οὐδαμοῦ φαίνεται τὸ στόμα

ris in regnum tuum. Vellem et ipse verbis qui-
busdam latronem compellare: Ut meminerit tui
Christus, quid tandem fecisti, quo id commerue-
ris? an quia occidisti, quia deprædatus es? sic
enim ais, *Memento mei, cum veneris in regnum*
D *tuum.* Sed nemo existimet, secundum gratiam
tantum salvatum esse a Christo latronem; imo
secundum debitum illi reddendum hoc fuit. Quod
tandem debitum, dicet aliquis? an quod res justas
egerit? eleemosynas dederit? res suas distribue-
rit? jejunarit? vigilarit? rem fecerit, quam nemo
alius? An vero quod Deo crediderit? Et prophe-
tæ Deo crediderunt, et patriarchæ crediderunt,
hymnorum scriptores crediderunt, apostoli, præ-
dicatores, martyres: verum omnes isti, cum Deum
in gloria conspexissent, hic autem, cum in igno-
minia. Tu vero mille mihi famulos domino ser-
vientes siste, quo tempore ille prospera fortuna et
E honoribus fruitur: et unum servum, qui in tem-
pore tentationis, afflictionis et exsilii a domino suo
non recedat; illos autem mille servos, qui tenta-
tionis in tempore et exsilii dominum deserue-
rint, ac recesserint: numquid hi prospera favente
fortuna servi, qui tentationis tempore dominum
reliquerunt, pares esse possunt ei, qui rebus in
adversis Dominum est sequutus? Nequaquam.
Credidit Petrus; sed cum mortuos eum suscitan-
tem vidisset, cum gloriam ejus contemplatus
71 esset, credidit: credidit Paulus, sed cum cæ-
A litus missam lucem vidisset, eumque lumina
corporis excæcantem, animæ vero oculos illu-
minantem: credidit Abraham; sed cum divi-
nam visionem aspexisset: Isaias credidit; sed cum *Isai.* 6. 1.
eum in solio sedentem excelso vidisset, et Cheru-
bim in circuitu ejus. Omnes viderunt, sed in glo-
ria: hic autem in ignominia; quamobrem etiam
clamabat: *Domine, memento mei, cum veneris*
in regnum tuum. Sed spectato rerum mearum
statu, mihi dicturi estis: Quamobrem hoc ais?
Equidem peccator sum, et homicida: latro ad hanc
horam usque: multa sunt scelera mea, fateor;
sed in mente mea fidem absconditam habeo, quam
nemo novit, nisi Dominus solus, qui mecum pa-
titur. Habet exterius apparentes notas passionis
Dominus: at ego eam, quæ apparet, ignominiam
B non attendo, sed absconditam majestatem glorifico.
Sic et tu dicito: Domine, noli, quæ apparent scele-
ra mea, sed absconditam fidem spectare; et *Me-*
mento mei, cum veneris in regnum tuum. Cum
nulli prorsus quidquam loquutus esset Christus,
sed tacuisset, et neque Pilato, neque ulli alteri
Judæorum scelerato capiti respondisset, tum re-
spondet; et quoniam grave admodum et incommo-
dum erat silentium, jam respondet, aitque latro-
ni: *Amen, amen, dico tibi: hodie mecum eris*
in paradiso. O eximium largitoris beneficium!
Quandoquidem tardum beneficium postulasti, ac
dixisti, *Memento mei, Domine, cum veneris*
in regnum tuum, sero postulasti, ego præprope-
C rum beneficium confero: *Hodie mecum eris in* *Luc* 23. 43.

paradiso. Vidisti Dei salutem? vidisti Domini beneficium? vidisti magnum veritatis Judicem? *Hodie mecum eris in paradiso.* Nemo hactenus Judæorum, aut patriarcharum, de paradiso fieri mentionem audivit, ex quo transgressus est Adamus, et ex illo egressus est : ac tametsi Deus hominibus innumera fidelibus promisit, nulli tamen paradisum, nisi latroni promisit : nusquam homini apparet Dei ore promissum esse paradisum, postquam ejectus Adamus est, nisi huic primum latroni. Cur nulli patriarcharum primum de paradiso loquutus est, nulli prophetarum, nulli apostolorum? Antiquis vero promisit : Dabo tibi *Terram lacte et melle manantem;* apostolis dicit : *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum :* nusquam paradisus : reservat in medio paradisum, ut latroni primum promittatur. Licet enim dixerit Paulus, Raptus sum in paradisum; post latronem tamen hoc accidit. Cur igitur primus ingressus est, qui unam prope vocem protulit? quid enim? an sæpe psalmos cantavit? sæpe decertavit? sæpe de divinitate verba fecit? Semel, inquit. Justus nimirum est Deus meus salutis arbiter : quandoquidem primum hominum Adamum non ob multa peccata, sed ob unam inobedientiam e paradiso ejecit : ita justitiæ statera latroni primum in paradisum ingressurum eum promisit, non cum multa quædam confessus esset, verum cum unam fidei confessionem obtulisset. Dixi peccatum Adami fuisse, quod contra quam præceptum erat, lignum attigerit. Quæ porro fuit latronis purgatio? Quod cum fide crucem attigerit, in paradisum intravit. Quid fit deinceps? Salvator quidem salutem promiserat, sed tempus non erat, neque permittebatur latroni credere, ac baptizari : pronuntiarat enim Salvator, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu, non introibit in regnum cælorum.* Opportunitatem aut licentiam non reperiebat latro, suscipiendi baptismi tempus illi non suppetebat, quippe qui suspensus esset in cruce. Salvator igitur viam invenit, qua impedita expediret. Nam quia crediderat is Salvatori, qui in peccatis inveteraverat, eumque necesse erat baptizari, sic disponit Deus ut post passionem lancea miles Domini latus vulneret; et exsilit sanguis et aqua : ex ejus enim latere, inquit evangelista, *Exivit sanguis et aqua,* ut de veritate passionis constaret, et figura sacramentorum exstaret. Neque vero sic exierunt sanguis et aqua, ut simpliciter fluerent, sed cum impetu, ut latronis corpus aspergerent. Quod enim cum impetuoso fluxu emittitur, aspergit : quod autem fluit, leniter fluit, prout venit. At cum impetu exivit ex latere sanguis et aqua, ut latronem aspersum baptizarent, sicut apostolus ait : *Accessimus ad Sion montem, et aspersionem sanguinis melius loquentem quam Abel.* Quare melius quam Abel loquitur sanguis Christi? Quia sanguis Abel insidet capiti homicidæ, Christi vero sanguis homicidas etiam pœnitentes emundat. Disce igitur æmula-

τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελλόμενον παράδεισον ἀν
τὸ ἐκβληθῆναι τὸν Ἀδάμ, ἢ τούτῳ πρῶτο
Διὰ τί μηδενὶ τῶν πατριαρχῶν πρῶτον εἰ
ραδείσου, οὐδενὶ τῶν προφητῶν, οὐδενὶ τ
λων; Ἀλλὰ τοῖς ἀρχαίοις ἐπηγγείλατο·
γῆν ῥέουσαν γάλα καὶ μέλι· τοῖς ἀποστ
Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐ
βασιλεία τῶν οὐρανῶν· παράδεισος οὐδαμ
τηρεῖ τὸν παράδεισον εἰς ἐπαγγελίαν πρῶτ
Ὅταν γὰρ εἴπῃ Παῦλος· ἡρπάγην εἰς τὸν
ἀλλὰ μετὰ τὸν λῃστὴν τοῦτο ἐγένετο. Διὰ
τος εἰσῆλθεν ὁ μίαν ὁμοῦ φθεγξάμενος φω
πολλάκις ἔψαλλε; πολλάκις ἠγωνίσατο; π
D λόγησεν; Ἅπαξ, φησί· δίκαιος ὁ Θεός
δευτὴς τῆς σωτηρίας· ἐπειδὴ τὸν πρῶτ
Ἀδὰμ οὐ διὰ πολλὰς ἁμαρτίας ἐξέβαλε τ
σου, ἀλλὰ διὰ μίαν παρακοήν· οὕτως ὁ τ
νης ζυγὸς πρῶτον εἰσελθεῖν ἐν παραδείσῳ
ἐπηγγείλατο, τὸν μὴ πολλά τινα ὁμολογή
μίαν ὁμολογίαν πίστεως προσενεγκόντα
ἁμάρτημα τοῦ Ἀδάμ, ὅτι ἥψατο τοῦ ξύλ
ἐντολήν· τίς ἡ δικαιολογία τοῦ λῃστοῦ;
τοῦ σταυροῦ μετὰ πίστεως, εἰσῆλθεν εἰς τ
σον. Τί λοιπὸν γίνεται; Ἐπηγγείλατο μὲ
ρίαν ὁ Σωτήρ· καιρὸς δὲ οὐκ ἦν, οὐδὲ
λῃστῇ πιστεῦσαι καὶ φωτισθῆναι· ὁ Σωτ
φήνατο· Ἐὰν μήτις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ
οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐ
E ηὕρισκεν εὐκαιρίαν ἢ παῤῥησίαν ὁ λῃστὴ
καιρὸν βαπτισθῆναι· ἐν τῷ σταυρῷ γὰρ
Εὑρίσκει τοιγαροῦν ὁ Σωτὴρ ἐν ἀπόροις π
δὴ γὰρ ἐπίστευσε τῷ Σωτῆρι ὁ πεπαλαιω
ἁμαρτίαις, καὶ ἔδει αὐτὸν καθαρισθῆναι,
Χριστὸς μετὰ τὸ πάθος τὸν στρατιώτη
λόγχῃ τὴν πλευρὰν τοῦ Κυρίου, καὶ ἐκπηδ
ὕδωρ· ἐκ γὰρ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ, φησὶν
στής, Ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ, ἐν ἀληθείᾳ
τος, εἰς τύπον τῶν μυστηρίων. Καὶ οὐχ ἁ
72 αἷμα καὶ τὸ ὕδωρ οὕτως ἁπλῶς ῥέον, ἀλλ
A ῥαντίσῃ τὸ σῶμα τοῦ λῃστοῦ· τὸ γὰρ
πεμπόμενον ῥαντίζει, τὸ δὲ ῥέον ἠρέμα
ἔρχεται. Ἀλλὰ μετὰ ῥοίζου ἐξῆλθεν τὸ α
ὕδωρ ἐκ τῆς πλευρᾶς, ἵνα ῥαντίσας τὸν λ
πτίσῃ, ὡς καὶ ὁ ἀπόστολος λέγει· Προσ
Σιὼν ὄρει καὶ αἵματι ῥαντισμοῦ κρεῖττο
παρὰ τὸν Ἄβελ. Διὰ τί παρὰ τὸν Ἄβελ κρε
τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ; Ἐπειδὴ τὸ αἷμα τ
τῇ κορυφῇ τοῦ φονέως· τὸ δὲ αἷμα τοῦ Χρι
ρίζει καὶ τοὺς φονευτὰς μετανοοῦντας. Μ
ζῆλον τῆς ἀληθείας, καὶ ἀγάπησον τὴν ὑπ
παῤῥησίαν· ἀκολούθησον ἀληθεῖ διδασκάλῳ
θείας ἀγωνιζομένῳ, ἵνα οὕτως ἀκούσας παρ
στόλου Παύλου, Μιμηταί μου γίνεσθε, κ
B Χριστοῦ, καταξιωθῇς καὶ αὐτὸς τῶν στ
δικαιοσύνης, καὶ ὧν ἡτοίμασεν αἰωνίων ἀ
ἠγαπηκόσιν αὐτὸν Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν·
καὶ ἡμᾶς πάντας ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φι
τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δ

καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

tionem ac zelum veritatis, et libertatem pro Christo loquendi adamato; sequere verum Magistrum pro veritate decertantem, ut cum ab apostolo Paulo sic audiveris, *Imitatores mei estote, sicut et* 1. *Cor.* 11. *ego Christi,* justitiæ tu quoque coronam obtinere 1. merearis, et quæ Christus Deus noster æterna bona præparavit iis, qui diligunt illum; quæ nobis omnibus utinam consequi detur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

ADMONITIO

IN SERMONEM

DE PSEUDOPROPHETIS ET FALSIS DOCTORIBUS.

tionem a multis auctam, retractatam et mutatam fuisse perspicuum est, neque unus occurrit uscriptus qui cum alio consentiat. Longiorem homiliam Latine solum ediderat Gerardus ijus autem interpretationi Latinæ ex aliquo exemplari breviorem aptavit Græcam homiliam æus, ita ut non paucis in locis hiulcam et mutilam seriem repræsentet; et tamen si extrema iatus incipit, cum sequentibus quo desinit, conjungas, nihil desiderari existimes. Sub hæc iiana et Frontoniana longiorem orationem edidit Savilius, sed multis in locis vitiatam. Nos Codice Coisliniano 349 hanc sartam et tectam proferimus, a Frontoniana et Vossiana longe t cum Saviliana magis consonantem.

hrysostomi nomen in titulo ementitus est, sese fingit populo suo ultimum vale dicere : *olutionis meæ instat,* inquit. Hic omnia νοθείας signa sese statim offerunt. Stylus humilis , a Chrysostomi orandi genere toto cælo diversus : dictio inelegans est, grammaticæ leges violantur, epitheta insipida ad nauseam usque accumulantur. Demum Dionysius Areopagita celeberrimus memoratur. Hujus tamen scripta, quæ spuria apud eruditos omnes habentur, mortem Chrysostomi sæculis confecta publicataque sunt. Inter hæreticos recensetur Nestoarguitur quanta fuerit Græculi hujus imperitia.

ationem novam Latinam adornavimus.

ψευδοπροφητῶν, καὶ ψευδοδιδασκάλων, ν αἱρετικῶν, καὶ περὶ σημείων τῆς συνοῦ αἰῶνος τούτου. Ἐῤῥήθη δὲ μέλλοντος ήμεῖν ἀπὸ τοῦ σώματος.

; ὁ λόγος, καθότι καὶ ἔσχατος, ὥς μοι δεαλλὰ καὶ πολλῆς χαρᾶς γέμων. Ὀδυνηρὸς κ ἔτι λαλήσω πρὸς ὑμᾶς· πολλῆς δὲ χαὅτι ἐφέστηκέν μου ὁ καιρὸς εἰς τὸ ἀναλῦον Χριστῷ εἶναί με· καὶ καθὼς εἶπεν ὁ ὐκέτι λαλήσω μεθ' ὑμῶν. Ἔτι δὲ νῦν 73 A ὀδύνῃ καρδίας περὶ τῶν ψευδοπροψευδοδιδασκάλων, καὶ ἀθέων αἱρετικῶν,

Sermo de pseudoprophetis, et falsis doctoribus, et impiis hæreticis, et de signis consummationis sæculi hujus. Dicta est paulo antequam (sanctus) de vita migraret.

1. Lugubris oratio, utpote ultima, ut mihi significatum est: attamen magno gaudio plena. Lugubris, quia non ultra vos alloquar; multo gaudio plena, quia tempus resolutionis meæ instat, ut sim cum Christo; ac sicut dixit Dominus, *Non amplius loquar vobiscum.* Adhuc tamen *Joan.* 14. nunc loquar in dolore cordis de falsis prophetis, de 30. falsis doctoribus, et de impiis hæreticis, de qui-

2. Tim. 3. 13. bus dicebat apostolus : *Mali homines et præ-
*stigiatores proficient in pejus, in errorem
inducentes et errantes* : de quibus etiam vos
frequenter commonefeci. Multa enim verba feci
per Christi gratiam, ut vos scitis, viri religiosi,
fereque in singulis concionibus vos monui, si
recordamini eorum, quæ heri dicebam : ac scio
vos meminisse, maxime vero qui laboriosi, le-
ctioni dediti, et Christi amantes estis. Nam qui
lectionis studiosus est, jure Christi amans voce-
tur, secundum id quod dictum est a Domino :
Joan. 14. 23. *Qui diligit me, sermones meos servat*; et, *Qui
diligit me, diligetur a Patre meo.* Qui diligit
me, in lege meditabitur die ac nocte, videlicet in
Evangelio et reliquis Scripturis. Talis enim num-
quam delendam in corde suo Dei retinet memo-
riam : exspectans quippe illum de cælis venturum,
ejus adventus horam semper observat. Sacros ma-
nibus libros pertractans, non obliviscetur illorum
tremendorum librorum, de quibus scriptum est :
Dan. 7. 10. *Judicium sedit, et libri aperti sunt.* Vide quan-
tum sit lucrum, scrutari Scripturas, ut sæpe
audivistis. Quid porro est id quod dicimus? Scri-
pturam divinam nihil tacuisse eorum, quæ utilia
nobis esse possent; sed perpetuo clamare per pro-
phetas et apostolos, ac velut matrem prolis aman-
tem prænuntiare, singulosque præmunire. Com-
monefacit enim circa præterita, præsentia et futu-
ra, nihilque negligit, ut dictum est, eorum quæ
nobis utilia sunt : id vero non in occulto, nec de-
missa voce, sed ubique totis viribus clamat, per
legem, prophetas et apostolos, imo per ipsum Do-
minum. Per Isaiam quidem prophetam dicit :
Isai. 58. 1. *Clama in fortitudine, et ne parcas, quasi tu-*
Ibid. 40. 9. *bam exalta vocem tuam;* et iterum dicit : *Su-
per montem excelsum ascende qui evangelizas
Sion;* ac postea dicit : *Exaltate, ne timeatis.*
Psal. 68. 4. Rursumque David ait : *Laboravi clamans, raucæ
factæ sunt fauces meæ.* Joannes autem Theologus
2. Joan. 8. in Catholica sua epistola dicit : *Videte vosmeti-*
Ephes. 5. 15. *psos.* Paulus vero quid? *Videte quomodo am-
buletis;* Dominus item : *Ego palam loquutus*
Joan. 18. 20. *sum mundo, et in abscondito nihil loquutus
sum.* Et alibi evangelista de ipso ait, stetisse illum
Ibid. 7. 37. et clamasse : *Si quis sitit, veniat ad me, et bi-
bat.* Vides quanta contentione, quanto studio,
quomodo palam loquatur, et nemo intelligat? Rur-
Philip. 3. 2. sumque beatus Paulus dicit : *Videte canes, vi-*
Ephes. 5. 15. 16. *dete malos operarios, videte concisionem. Vi-
dete quomodo ambuletis, quia dies mali sunt.*
2. Joan. 8. Et Joannes : *Videte vosmetipsos, ne perdatis ea,*
7. *quæ operati estis, quia multi seductores exie-
runt in mundum.* Multaque hujusmodi sunt in
divinis Scripturis tum Veteris tum Novi Testa-
menti, quæ occlamant, et nos somno sopitos exci-
tant. Nos autem contrarium facimus, quemadmo-
Isai. 6. 10. dum dixit Isaias propheta : *Auribus suis graviter
audierunt, et oculos suos clauserunt.* O quam
multas et quales scripturas audientes non intelligi-
mus! Quamobrem inexcusabiles erimus in die exa-

περὶ ὧν ὁ ἀπόστολος ἔλεγε· Πον
καὶ γόητες προκόψουσιν ἐπὶ τὸ χεῖ
τες καὶ πλανώμενοι· περὶ ὧν πολλά
μνησα. Πολλοὺς γὰρ λόγους ἐποιησάμ
στοῦ, ὡς καὶ ἐπίστασθε φιλόθεοι· καὶ
στῳ λόγῳ περὶ τούτων ὑπεμνήσαμεν,
σθε τῶν χθὲς εἰρημένων· οἶδα δὲ ὅτι
μάλιστα οἱ φιλόπονοι, καὶ φιλόβιβλοι, κ
Ὁ γὰρ φιλόβιβλος δικαίως ἂν ἐκλήθ
κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Δεσπότου,
με, τοὺς λόγους μου τηρεῖ· Ὁ ἀγαπῶ
θήσεται ὑπὸ τοῦ Πατρός μου. Ὁ ἀγα
νόμῳ μελετήσει ἡμέρας καὶ νυκτός· δηλ
γελίῳ καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς Γραφαῖς.
τος ἀνεξάλειπτον ἔχει ἐν τῇ καρδίᾳ
Θεοῦ μνήμην· ἀπεκδεχόμενος αὐτὸν ἐ
B ἀεὶ τηρεῖ τὴν ὥραν τῆς αὐτοῦ παρου
ἐν χερσὶν αὐτοῦ κατέχων τὰς ἱερὰς βίβ
λήσεται ἐκείνων τῶν φοβερῶν βιβλίων
γραπται· Κριτήριον ἐκάθισε, καὶ βίβλ
Ὅρα πόσον κέρδος ἐστὶ τοῦ ἐρευνᾷν τὰ
θὼς πολλάκις ἠκούσατε. Τί δέ ἐστι
Ὅτι οὐδὲν ἔλειπεν, οὐδὲ παρεσιώπησε
των ἡμῖν ἡ θεία Γραφή, ἀλλὰ πανταχ
τε προφητῶν καὶ ἀποστόλων, προαν
προασφαλιζομένη ἕκαστον ὡς μήτηρ
ἴδια τέκνα φιλοῦσα, προμαρτυρεῖται·
σκει περὶ τῶν παρῳχηκότων καὶ περὶ τ
καὶ περὶ τῶν μελλόντων, μηδὲν παριδ
ρηται, τῶν ἡμῖν συμφερόντων· καὶ
κρυπτῷ λαλοῦσα, οὐδὲ μικροφωνοῦσα,
χοῦ πόνῳ καὶ δυνάμει κράζουσα διὰ
προφητῶν, καὶ ἀποστόλων, καὶ αὐτοῦ
C Διὰ μὲν γὰρ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου λέγ
ἐν ἰσχύϊ, καὶ μὴ φείσῃ, ὡς σάλπιγγα ὕψ
νήν σου· καὶ πάλιν λέγει, Ἐπ' ὄρος ὑ
ὁ εὐαγγελιζόμενος Σιών· καὶ προϊὼν λέ
μὴ φοβεῖσθε. Καὶ πάλιν Δαυὶδ λέγε
κράζων, ἐβραγχίασεν ὁ λάρυγξ μου.
θεολόγος ἐν τῇ καθολικῇ αὐτοῦ ἐπιστολ
πετε ἑαυτούς. Παῦλος δὲ τί; Βλέπετε
τεῖτε· ὁ δὲ Κύριος, Ἐγὼ παῤῥησίᾳ
κόσμῳ, καὶ ἐν κρυπτῷ ἐλάλησα οὐδέν.
ὁ εὐαγγελιστὴς περὶ αὐτοῦ, ὅτι Ἕστηκ
λέγων· Ἐάν τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρός με
Ὁρᾷς πόσος ἀγὼν, πόση σπουδὴ, πῶς
ζει, καὶ οὐδεὶς ὁ συνιών; Καὶ πάλιν ὁ μα
D λέγει· Βλέπετε τοὺς κύνας, βλέπετε τοὺ
τας, βλέπετε τὴν κατατομήν. Βλέπετε
τεῖτε, ὅτι αἱ ἡμέραι πονηραί εἰσι.
Βλέπετε ἑαυτοὺς, ἵνα μὴ ἀπολέσητε
ὅτι πολλοὶ πλάνοι ἐξῆλθον εἰς τὸν κόσμο
ἐστι τοιαῦτα ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς Π
Καινῆς Διαθήκης, βοῶντα καὶ διυπνί
τῆς ῥᾳθυμίας ἡμῶν. Ἡμεῖς δὲ τὸ ἐναν
καθὼς εἶπεν Ἡσαΐας ὁ προφήτης, ὅτι
τῶν βαρέως ἤκουσαν, καὶ τοὺς ὀφθ
ἐκάμμυσαν. Ὢ πόσων καὶ πηλίκων
ἀκούοντες οὐ συνιοῦμεν. Ὅθεν καὶ ἀνα
μεθα ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς διαγνώσεως, ὅτα

minis, cum venerit is qui illuminat abscondita te-
E nebrarum, et manifesta facit consilia cordium : cum *Dan.* 7. 10.
judicium sedebit, et libri aperientur, quos nunc
cum audimus, ridemus, et non suspicimus. Nos
enim singuli in propria via erramus, relinquentes
rectam viam, et facti sumus sicut ab initio, cum *Isai.* 63. 19.
nobis non imperares, Domine. Vereque in nobis
impleta est prophetia Davidis, quæ sic habet : *Et* *Psal.* 105.
commixti sunt inter gentes, et didicerunt opera 35.
eorum. Ideo humiles vilesque sumus per univer-
sam terram propter peccata nostra, et in nos per-
venerunt fines sæculorum, sicut scriptum est; et 1. *Cor.* 10.
pastores lupi sunt, et oves contritæ; et fames in- 11.
stans, non fames panis, neque sitis aquæ, sed fames
74 audiendi verbum Dei. Sed nemo sperantium in
A Dominum animum despondeat. Ne igitur animo
deficiatis, semper respicientes in eum, qui dixit :
Vobiscum sum. *Matth.* 28.
2. Confidite ergo. Neque enim fame necabit 20.
Deus animas justorum. De hac fame loquitur Do- *Prov.* 10. 3.
minus per prophetam : *Et erit in diebus illis,* *Amos.* 8. 11.
inducam famem super terram; non famem pa- 12.
*nis, neque sitim aquæ, sed famem audiendi
verbum Domini. Et circumquaque current ab
Occidente usque ad Orientem, quærentes ver-
bum Domini*. Vides hic non de pane verba fieri?
Deus enim non de pane loquitur. O diram, exitio-
sam et damnosam famem! o famem æternum sup-
plicium procurantem! Hæc fames est, quæ rem
omnem malam subministrat : hæc fames omnis
mali causa. Hanc prævidens futuram famem pro-
B pheta David verbis Deum rogabat : *Deus meus,* *Psal.* 27. 1.
ne taceas a me. Et de probis fidelibus sic vati- et 32. 19.
cinatus est : *Ut eruat a morte animas eorum,* et 36. 19. et
et alat eos in fame. Et alibi dicit : *Et in diebus* 110. 4. 5.
famis saturabuntur; et rursum : *Miserator et
misericors Dominus escam dedit timentibus
se*. Hæc dixit David de iis, qui scrutantur Scri-
pturas, quod non sint esurituri. Scrutemur Scri-
pturas, fratres, ne esuriamus accedente exitiosa illa
fame : scrutemur, ne in errorem abducamur, et
circumferamur omni vento. Ideo negligentibus di-
cit Dominus : *Erratis, non intelligentes Scri-* *Matth.* 22.
pturas. Vere namque ii, qui tales sunt, errant. 29.
Undenam exitiosa fames advenit? annon ex eo
quod Scripturas non scrutemur? O quantis nos
privamus bonis, quod divinas Scripturas relin-
C quamus! Dominicum enim præceptum est. Scru-
tare diligenter, scrutare et inquire, inveniesque
magnas inæstimabilesque divitias, et thesaurum
in agro absconditum, intelligesque sacram Scri-
pturam. Scrutare, et invenies : cumque invene-
ris, vende omnia quæ habes, et eme agrum illum,
præclaram nempe sanctarum Scripturarum scien-
tiam, in quibus absconditur Filius, vera Sapientia
Patris. Quem cum inveneris, beatus eris, sicut
scriptum est : *Beatus homo, qui invenit sapien-* *Prov* 3. 13.
tiam. Scrutare, dilecte, sive dives sis sive pau-
per, sive servus sive liber, sive mas sive femina.
Scrutamini Scripturas. Divina quippe Scriptura *Joan.* 5. 39.

penus est omnis boni. Sed ad propositum redeamus : de consummatione quippe sermo est, de falsis prophetis, deque falsis doctoribus, et impiis hæreticis, qui torrentium instar omnia ubique inundant, multosque in errorem inducunt. Undenam id contigit? Certe ex ignorantia et imperitia præfectorum : ubi enim imperitia pastorum est, ibi ovium pernicies. Quid ergo primum dicam? an de consummatione nostra? an impiorum hæreticorum detestanda dogmata traducam? Si per tempus liceret, possem illorum profana dogmata et scelerata gesta triumphare : sed magno opus est certamine longoque sermone, quo impura illorum doctrina detegatur et triumphetur. Cæterum in præsenti operæ pretium est illos ex sacris Scripturis inimicos Christi comprobare, et lupos gregem ejus invadentes, ubique pellendos, et ab ovibus ejus abigendos. Ideo lupi jure vocati sunt et a prophetis, et ab ipso Domino, et a beatis apostolis ; nec modo lupi, sed perniciosi, impii, hostes, inimici, insidiatores, blasphemi, hypocritæ, fures, latrones, abominandi, falsi prophetæ, falsi doctores, duces cæci, errones, maligni, antichristi, scandala, filii hostis maligni, zizania, athei, pneumatomachi, qui in Spiritum gratiæ blasphemant : quibus non remittetur neque in hoc sæ-
2. Pet. 2. 2. culo neque in futuro : *Per quos via veritatis blasphemabitur*. Ad hæc, filii maligni diaboli, ut
1. Joan. 3. 10. ait Theologus : *Manifesti sunt filii diaboli*. Oportet ergo primum circa istos occupari, et post-
1. Cor. 10. 11. ea de consummatione loqui. Quandoquidem igitur in nos fines sæculorum devenerunt, ut ait apostolus, et exorta sunt tempora difficilia, et multiplicata est iniquitas, refrixitque caritas multorum, seductoresque multi sunt, ac plures qui seducuntur; age, sacros libros evolvamus, in iisque reperta veritatis via, per eam incedamus, et ad sanctos montes accurramus; ad prophetas dico et
Ephes. 4. 14. apostolos, ut non erremus, nec *Circumferamur omni vento doctrina, in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris*. Ne infra maneamus, sed simul ascendamus cum sanctis discipulis ad beatum montem, audiamusque Pastorem
Luc. 21. 8. nostrum dicentem : *Videte ne seducamini : Vi-*
Matth. 24. 4. *dete ne quis vos seducat* : videte ubique. Joannes
2. Joan. 8. quoque similia dicit : *Ne perdatis quæ operati*
Philip. 3. 2. *estis;* et Paulus : *Videte canes : Videte quomodo*
Ephes. 5. 15. *ambuletis*. Illud autem, *Videte,* ad nihil aliud dicitur, quam ad nostram tutelam contra eos, qui sub ovina pelle seducunt, et lupum occultant, ac negligentiores seducunt. Certe necessario in Scripturis ubique occurrit illud, Videte, respicite, vigilate, attendite, non modo vobis, sed et universo gregi. Divina namque Scriptura, eorum quæ nobis proderant nihil tacuit.

3. Mihi vero erumpunt lacrymæ, cum audio quosdam ex nostra Ecclesia dicere, hæc in divi-

ἐστι παντὸς ἀγαθοῦ. Ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανέλθωμεν· περὶ γὰρ συντελείας ὁ λόγος, καὶ περὶ ψευδοπροφητῶν, καὶ ψευδοδιδασκάλων, καὶ περὶ ἀθέων
D αἱρετικῶν, χειμάῤῥων δίκην ἐπικλυσάντων πανταχοῦ, καὶ πλανώντων πολλούς. Καὶ πόθεν τοῦτο συμβέβηκεν; Δῆλον ὅτι ἐκ τῆς ἀγνωσίας καὶ ἀπειρίας τῶν προϊσταμένων· ὅπου γὰρ ἀπειρία ποιμένων, ἐκεῖ προβάτων ἀπώλεια. Τί οὖν εἴπω πρῶτον; περὶ τῆς συντελείας ἡμῶν; ἢ τῶν ἀθέων αἱρετικῶν στηλιτεύσω τὰ βέβηλα δόγματα; Εἰ καιρὸς ἦν, εἶχον ἂν θριαμβεῦσαι καὶ δημοσιεῦσαι αὐτῶν τὰ βέβηλα δόγματα, καὶ τὰ ἄθεσμα πράγματα· ἀλλὰ μέγας ἐστὶν ὁ ἀγὼν, καὶ πολὺς ὁ λόγος, τὰ τούτων γυμνῶσαι καὶ θριαμβεῦσαι ἀκάθαρτα δόγματα. Πλὴν πρὸς τὸ παρὸν ἀναγκαῖόν ἐστι παραστῆσαι ἐκ τῶν ἁγίων Γραφῶν τούτους ὡς ἐχθροὺς τοῦ Χριστοῦ, καὶ λύκους τῆς αὐτοῦ ποίμνης, πανταχοῦ ἐλαυνομένους, καὶ ἐκβαλλομένους τῶν Χριστοῦ προβάτων. Διὸ καὶ λύκοι δικαίως ἐκλήθησαν
E ὑπὸ τῶν προφητῶν, καὶ αὐτοῦ τοῦ Δεσπότου, καὶ τῶν μακαρίων ἀποστόλων· καὶ οὐ μόνον λύκοι, ἀλλὰ καὶ λοιμοὶ, καὶ ἀσεβεῖς, καὶ ἀντίδικοι, καὶ ἐχθροὶ, καὶ ἐπίβουλοι, καὶ βλάσφημοι, καὶ ὑποκριταὶ, καὶ κλέπται, καὶ λησταὶ, καὶ βδελυκτοὶ, καὶ ψευδοπροφῆται, καὶ ψευδοδιδάσκαλοι, καὶ ὁδηγοὶ τυφλοὶ, καὶ πλανῆται, καὶ πονηροὶ, καὶ ἀντίχριστοι, καὶ σκάνδαλα, καὶ υἱοὶ τοῦ πονηροῦ, καὶ ζιζάνια, καὶ ἄθεοι, καὶ πνευματομάχοι, οἱ βλασφημήσαντες τὸ Πνεῦμα τῆς χάριτος· οἷς οὐκ ἀφεθήσεται οὔτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι· Δι' οὓς ἡ ὁδὸς τῆς ἀληθείας βλασφημηθήσεται. Πρὸς δὲ τούτοις καὶ τέκνα τοῦ πονηροῦ διαβόλου, καθώς φησιν ὁ Θεολόγος· Φανερά ἐστι τὰ τέκνα τοῦ διαβόλου. Δεῖ οὖν πρῶτον περὶ τούτων ἀσχοληθῆναι, καὶ τότε περὶ τῆς συντελείας λαλῆσαι. Ἐπεὶ οὖν εἰς
73 ἡμᾶς τὰ τέλη τῶν αἰώνων ἔφθασεν, ὡς λέγει ὁ
A ἀπόστολος, καὶ ἀνέστησαν οἱ χαλεποὶ καιροὶ, καὶ ἡ ἀνομία ἐπληθύνθη, καὶ ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν ἐψύγη, καὶ οἱ πλανῶντες πολλοὶ, καὶ οἱ πλανώμενοι πλείονες· φέρε οὖν ἀναπτύξωμεν τὰς ἱερὰς βίβλους, ἐν αἷς εὑρόντες τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας βαδίζωμεν, ἀνατρέχοντες ἐπὶ τὰ ἅγια ὄρη, προφήτας λέγω καὶ ἀποστόλους, ὅπως μὴ πλανηθῶμεν, καὶ περιφερώμεθα ἐν παντὶ ἀνέμῳ τῆς διδασκαλίας, ἐν τῇ κυβείᾳ τῶν ἀνθρώπων, ἐν πανουργίᾳ πρὸς τὴν μεθοδείαν τῆς πλάνης. Μὴ κάτω μείνωμεν, ἀλλὰ συνανέλθωμεν τοῖς ἁγίοις μαθηταῖς ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ μακάριον, καὶ ἀκούσωμεν τοῦ ἡμετέρου ποιμένος λέγοντος· Βλέπετε μὴ πλανηθῆτε· Βλέπετε μή τις ὑμᾶς πλανήσῃ· πανταχοῦ βλέπετε. Καὶ Ἰωάννης ὅμοια λέγει· Ἵνα μὴ ἀπολέσητε ἃ εἰργάσασθε· καὶ Παῦλος, Βλέπετε τοὺς
B κύνας· Βλέπετε πῶς περιπατεῖτε. Τὸ δὲ, Βλέπετε, καὶ Βλέπετε, οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, εἰ μὴ πρὸς ὑμετέραν ἀσφάλειαν εἰρημένον περὶ τῶν πλανώντων τῷ κωδίῳ, καὶ τὸν λύκον ὑποκρυπτόντων, καὶ ἀπατώντων τοὺς ἀμελεστέρους. Πάνυ δὲ ἀναγκαίως πανταχοῦ εἴρηται ἐν ταῖς Γραφαῖς, τὸ, βλέπετε, καὶ ὁρᾶτε, καὶ γρηγορεῖτε, καὶ προσέχετε, οὐ μόνον ἑαυτοῖς, ἀλλὰ καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ. Οὐδὲν γὰρ παρεσιώπησε τῶν ἡμῖν συμφερόντων ἡ θεία Γραφή.

Ἐμοὶ δὲ δακρύειν ἐπέρχεται, ὅταν ἀκούσω ἀπὸ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας τινὰς λέγοντας, μὴ εἰρῆσθαι

nis Scripturis non haberi; nec dici modo hæc a
laicis, sed etiam ab iis, qui videntur esse pastores,
et loca obtinent apostolorum et prophetarum, sed
non mores. Quibus opportune dicatur : Væ vo-
bis, duces cæci, et indocti, atque inconstantes :
qui vestium ornatu delectamini, non libris; qui
dereliquistis verbum Dei, et ventri servitis : *Quo-* Philip. 3.
C *rum Deus venter est, et gloria in confusione :* 19.
qui lacte et lana et carnibus gregis abutimini, deque
ovibus nihil curatis. Quomodo ergo evadetis, cum
tantam salutem neglexeritis? Ego vero, assumta
ex sermone fiducia, plura testimonia proferam, ut
ostendam ex sacris Scripturis, Evangeliis, prophe-
tis, apostolis, Christo juvante, quomodo obstruatur
os loquentium iniqua, et illuminetur cor eorum,
qui verbum desiderant. Undenam autem incipie-
mus, nisi ab hoc dicto, *Ego sum principium et* Apoc. 21. 6.
finis? Quisque vero hic animum adhibeat, omni
deposita sæculari cura. *Videte,* dicit Dominus, Luc. 21. 8.
ne seducamini. Multi enim venient in nomine Matth. 24.
D *meo dicentes, Ego sum Christus; et multos se-* 5.
ducent. Et rursum : *Attendite* vobis ipsis *a fal-* Id. 7. 15.
sis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimen- 16.
*tis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapa-
ces; sed ex fructibus eorum cognoscetis eos;*
id est, ex sermonibus eorum, ex falsa prophetia,
ex hypocrisi eorum, ex pravis dogmatibus, ex
blasphemia ipsorum cognoscetis eos. *Non potest* Id. 7. 18.
enim *arbor mala fructus bonos facere.* Omnis
quippe arbor ex fructu suo cognoscitur. Sic et vos
ex fructibus ipsorum cognoscetis eos : et cum co-
gnoveritis eos, ne recipiatis illos domi, ne flecta-
mini, neque dignemini loqui cum illis : ne pro-
jiciatis margaritas vestras ante illos, sed cavete
E a fermento eorum, hoc est, ab hæresi eorum. Ne-
mo vestrum deficiat, vel perfunctorie audiat :
Deus enim est qui loquitur. Audite, pastores, vo-
cem Principis pastorum : audite, quomodo occul-
tos lupos detegat, de ipsisque triumphet : audite
et cavete vobis, et universo gregi. *Videte canes,* Philipp. 3.
videte fures. Nam *Qui non ingreditur per ostium* 2.
in ovile ovium, sed aliunde ascendit, fur est Joan. 10. 1.
et latro. Rursusque de illis ait : *Qui non est* Matth. 12.
mecum, contra me est. Iterumque sic illos allo- 30.
quitur : *Vos ex patre diabolo estis. Væ vobis,* Joan. 8. 44.
quia clauditis regnum cælorum : ipsi enim non Matth. 23.
76 *intratis, nec introeuntes sinitis intrare.* Et ali- 13.
A bi rursum : *Vos non estis ex ovibus meis.* Vi- Joan. 10.
den' quo pacto Dominus impios ubique traducat, 26.
deque ipsis triumphet, ne nos seducamur? O inef-
fabilem indulgentiam! o inæstimabilem benigni-
tatem! Quid retribuemus Domino pro his omni-
bus? quomodo nos purgabimus Principi pastorum?
O pastores, et compastores! En pauca ex multis.
Quomodo nos undique muniens Dominus per im-
maculata clamat Evangelia : Videte, vigilate, ca-
vete, attendite, decertate? Nec modo per Evangelia
clamat, sed etiam per deiferos prophetas, et per
theologos discipulos similia dicit : in omnibus
quippe illis ut vult loquitur; testisque est mihi

2. Cor. 13. 3. Paulus, dicens: *Qui in me loquitur Christi*. Age ergo theologos in medium producamus, et ab iis audiamus quid nobis circa hæreticos præcipiant.
Matth. 16. 17. Dic, beate Petre, quem beatum prædicavit Dominus Deus noster Jesus Christus: loquere nobis de seductoribus, qui gregem Christi seducturi sunt, B quem tibi tradidit et credidit Princeps pastorum, et Episcopus animarum nostrarum: dic ea, quæ tibi Spiritus sanctus largitus est, et confirma gregem tuum: ostende nobis occultos lupos, ut fecit et Doctor tuus Christus Dominus. Petrus dixit:
2. Pet. 3. 3. *Hoc primum scitote, quod venient in novissimis diebus illusores, juxta proprias concupiscentias ambulantes.* Rursumque ait: *Et in vobis erunt magistri mendaces, qui introducent sectas perditionis, et eum, qui emit eos, Dominum negant.*
Ibid. 2. 1.—3. *Et multi sequentur eorum luxurias; quibus judicium non cessat, et perditio*
Ibid. v. 14. *eorum non dormitat; maledictionis filii, derelinquentes rectam viam.* Hæc Petrus loquutus
Matth. 16. 18. 19. est; Petrus vere beatus, Petrus fidei petra, super quam ædificavit Christus Ecclesiam, Petrus qui claves regni cælorum tenet, Petrus qui supra fluctus ambulavit, fervens amator Domini Christi, C qui Simonem magum Romæ prostravit, ut coryphæus et primus defensor, primum latronem et in hæresibus diaboli discipulum dejecit. Joannes
1. Joan. 3. 10. dixit: *Manifesti sunt filii diaboli.* Viden' quomodo in omnibus illis Christus loquatur? Nam
Joan. 8. 44. in Evangeliis similia dicit illis: *Vos ex patre vestro diabolo estis.* Scio multos objicere, ipsos quoque a Deo efformatos esse (nam sine Deo, aiunt, factum est nihil), non intelligentes nec quæ dicunt, nec de quibus affirmant. Nam quod me Deus creaverit, ego quoque concedo; sed creavit ad opera bona, ut in ipsis perseveremus, et per rectam fidem filii Dei efficiamur.

4. Sed ad propositum revertamur. Joannes di- D
1. Joan. 2. 18. cit: *Et nunc Antichristi multi facti sunt;* ac rursum: *Videte vosmetipsos, ne perdatis quæ*
2. Joan. 8. 7. *operati estis: quoniam multi seductores exie-*
1. Joan. 4. 1. *runt in mundum. Carissimi, nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sunt: quia multi pseudoprophetæ in mundum*
2. Joan. 10. *intraverunt.* Ac rursum dicit: *Si quis venit ad vos, et hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum, nec ave ei dixeritis.*
Ibid. v. 9. *Qui enim dicit illi, ave, communicat operibus illius malignis;* et rursum: *Omnis qui recedit, et non permanet in doctrina Christi, Deum non habet.* His Joannes nos hortatur, Joannes filius tonitrui, qui plus quam omnes sancti dilectus E fuit, qui firmavit Ecclesiam a terminis usque ad terminos orbis, qui theologia sua hæreticorum ora
Jac. 4. 4. obstruxit. Jacobus dixit: *Si quis videatur amicus eorum esse, inimicus Dei constituitur.* Au-

νον διὰ τῶν εὐαγγελίων βοᾷ, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶ
ρων προφητῶν, καὶ τῶν θεολόγων μαθητῶν
φθέγγεται· ἐν πᾶσι γὰρ αὐτοῖς λαλεῖ ὡς
καὶ μαρτυρεῖ μοι ὁ Παῦλος λέγων· Τοῦ ἐν
λοῦντος Χριστοῦ. Δεῦρο τοίνυν παραγάγωμε
σον τοὺς θεολόγους, καὶ ἀκούσωμεν ἐξ αὐτῶ
αἱρετικῶν παραγγελοῦσιν ἡμῖν. Εἰπὲ, μακά
τρε, ὃν ἐμακάρισεν ὁ Κύριος Θεὸς ἡμῶν Ἰη
στός· εἰπὲ ἡμῖν περὶ τῶν πλανώντων καὶ μ
πλανᾷν τὴν τοῦ Χριστοῦ ποίμνην, ἥν σοι
καὶ ἐπίστευσεν ὁ ἀρχιποίμην καὶ ἐπίσκοπος
χῶν ἡμῶν· εἰπὲ, ὅσα σοι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγ
γησεν, καὶ στήριξόν σου τὴν ποίμνην· δεῖ
τοὺς κρυφίους λύκους, καθὼς ὁ καθηγητής
στὸς ὁ Κύριος. Πέτρος εἶπε· Τοῦτο πρῶτον γ
ὅτι ἐλεύσονται ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἐμ
κατὰ τὰς ἰδίας ἐπιθυμίας πορευόμενοι. Καὶ
γει· Καὶ ἐν ὑμῖν ἔσονται ψευδοδιδάσκαλοι,
παρεισάξουσιν αἱρέσεις ἀπωλείας, καὶ τὸν ἀγ
αὐτοὺς Δεσπότην ἀρνούμενοι. Καὶ πολλοὶ
θήσουσιν αὐτῶν ταῖς ἀσελγείαις· οἷς τὸ κρ
ἀργεῖ, καὶ ἡ ἀπώλεια αὐτῶν οὐ νυστάζει·
τέκνα, καταλείποντες τὴν εὐθεῖαν ὁδόν. Τ
τρος ἐφθέγξατο, Πέτρος ὁ μακάριος ἀληθῶς
τῆς πίστεως ἡ πέτρα, ἐφ' ἧς ᾠκοδόμησεν ὁ
τὴν Ἐκκλησίαν, Πέτρος ὁ τὰς κλεῖς τῶν
κατέχων, Πέτρος ὁ κατὰ κυμάτων πεζεύσ
μὸς ἐραστὴς τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ, ὁ τὸ
τὸν μάγον ἐν τῇ Ῥώμῃ ῥίψας, ὡς κορυφαῖο
τοστάτης τὸν πρῶτον λῃστὴν καὶ μαθητ
ϐόλου ἐν ταῖς αἱρέσεσιν. Ἰωάννης εἶπεν· Φ
τὰ τέκνα τοῦ διαϐόλου. Ὁρᾷς, πῶς ἐν πᾶσι
Χριστὸς λαλεῖ; Καὶ γὰρ ἐν εὐαγγελίοις
εἶπε πρὸς αὐτοὺς, ὅτι Ὑμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς
διαϐόλου ἐστέ. Οἶδα πολλοὺς λέγοντας, ὅτι
τοὺς ὁ Θεὸς ἔπλασεν (χωρὶς γὰρ Θεοῦ, λέγ
νετο οὐδέν), μὴ νοοῦντες μήτε ἃ λέγουσι,
ὧν διαϐεϐαιοῦνται. Ὅτι με γὰρ ὁ Θεὸς ἔκτισ
κἀγώ· ἀλλ' ἔκτισεν ἐπ' ἔργοις ἀγαθοῖς, ἵνα
ἐπακολουθήσωμεν, καὶ γενώμεθα τέκνα τ
τῆς ὀρθῆς πίστεως.

Ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανέλθωμεν
λέγει· Καὶ νῦν ἀντίχριστοι πολλοὶ γεγόνα
λιν, Βλέπετε ἑαυτοὺς, ἵνα μὴ ἀπολέσητε
σθε· ὅτι πολλοὶ πλάνοι εἰς τὸν κόσμον ἐξ
πητοὶ, μὴ παντὶ πνεύματι πιστεύετε, ἀλ
ζετε τὰ πνεύματα εἰ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἐστιν·
ψευδοπροφῆται εἰς τὸν κόσμον εἰσεληλύ
πάλιν λέγει· Εἴ τις ἔρχεται πρὸς ὑμᾶς,
τὴν διδαχὴν οὐ φέρει μεθ' ἑαυτοῦ, μὴ λαμ
τὸν εἰς οἰκίαν, καὶ χαίρειν αὐτῷ μὴ λέγ
λέγων αὐτῷ χαίρειν, κοινωνεῖ τοῖς ἔργοις
πονηροῖς· καὶ πάλιν, Πᾶς ὁ παραϐαίνων,
νων ἐν τῇ διδαχῇ τοῦ Χριστοῦ, Θεὸν οὐκ
Ἰωάννης ἡμῖν παραινεῖ, Ἰωάννης ὁ υἱὸς τ
ὁ ὑπὲρ πάντας ἁγίους ἠγαπημένος, ὁ σ
ἀπὸ περάτων ἕως περάτων τῆς οἰκουμέν
σίαν, καὶ ἐμφράξας τὰ τῶν αἱρετικῶν
θεολογίᾳ. Ἰάκωϐος εἶπεν· Ὃς ἐὰν δοκῇ
εἶναι, ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ καθίσταται. Ἀκούσ

οῖς συνεσθίοντες, ὀδυνηρὰν ἀπόφασιν·
ῦ ἐχθροί ἐστε. Οὐδὲ γὰρ ὁ τοῖς ἐχθροῖς
υμφιλιάζων, δύναται τοῦ βασιλέως φί-
' οὐδὲ ζωῆς ἀξιοῦται, ἀλλὰ σὺν τοῖς
ται, καὶ τὰ χείρονα ὑπομένει. Ἰούδας
·· Παρεισέδυσάν τινες ἄνθρωποι οἱ ἐκ-
ιαμμένοι εἰς τοῦτο τὸ κρίμα, ἀσεβεῖς,
μῶν χάριν μετατιθέντες εἰς ἀσέλγειαν,
Δεσπότην καὶ Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν
ιὶ πάλιν λέγει· Ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρό-
μπαῖκται, κατὰ τὰς ἰδίας ἐπιθυμίας
ενοι τῶν ἀσεβειῶν. Οὗτοί εἰσι οἱ ἀφό-
:οιμαίνοντες, νεφέλαι ἄνυδροι, παντὶ
όμεναι, ἀστέρες πλανῆται, οἷς ὁ ζόφος
αἰῶνας τετήρηται. Ταῦτα καὶ πλείονα
ιὶ ἡμᾶς Ἰούδας ὁ καλός. Δεῦρο λοιπὸν,
ιος τῆς ἐκλογῆς, εἰπὲ ἡμῖν καὶ αὐτὸς
ιιν τὴν δοθεῖσάν σοι παρὰ τοῦ Θεοῦ,
τοῦ ἐνεστῶτος πονηροῦ αἰῶνος· φανέ-
ιφίους λύκους, θριάμβευσον καὶ στηλί-
έπτας τῆς ἁγίας ποίμνης τοῦ Θεοῦ.
Οἶδα, ὅτι εἰσελεύσονται μετὰ τὴν ἀφι-
ιαρεῖς εἰς ὑμᾶς, μὴ φειδόμενοι τοῦ ποι-
ανταχοῦ τοὺς θεολόγους συμφωνοῦντας
περὶ τῶν ἀθέων αἱρετικῶν, κύνας αὐ-
; προσαγορεύοντας; καθὼς καὶ ἀλλαχοῦ
ς· Βλέπετε τοὺς κύνας, βλέπετε τοὺς
;, βλέπετε τὴν κατατομήν. Βλέπετε μή
ὁ συλαγαγῶν διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ
Βλέπετε ἀκριβῶς πῶς περιπατεῖτε,
πονηραί εἰσι. Τίς ἕξει ἀπολογίαν ἀμε-
τὰς τοσαύτας παραγγελίας; Καὶ ἀλ-
Μὴ παραδέχεσθε αἱρετικὸν ἄνθρωπον
δευτέραν νουθεσίαν· καὶ πάλιν, Διδα-
καὶ ξέναις μὴ παραφέρεσθε· καὶ πά-
ἄνθρωποι προκόψουσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον,
πλανώμενοι· καὶ ἀλλαχοῦ, Τοῖς με-
ι ἀπίστοις οὐδὲν καθαρόν. Ἀκούσατε
' ἀγάπας μετ' αὐτῶν ποιοῦντες· πῶς
ς ὀργῆς τῆς ἐπερχομένης ἐφ' ὑμᾶς, οἱ
κινόμενοι ἐν βρώσει, ἐν πόμασι; πῶς
λθεῖν τοῖς θείοις μυστηρίοις καὶ φρι-
στοῦ; ἢ οὐκ ἠκούσατε τοῦ μακαρίου
ος, ὅτι Οὐ δύνασθε ποτήριον Κυρίου
ριον δαιμόνων· οὐ δύνασθε τραπέζης
ν, καὶ τραπέζης δαιμονίων; Ἐξέλθετε
ν, καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἅπτεσθε. Ἆρα
ὑμᾶς; ἢ εἰς κενὸν κοπιῶμεν καὶ εἰς
; Πλὴν διὰ τοὺς θέλοντας καὶ σπου-
ν τὸν λόγον καὶ ποιεῖν, οὐκ ἀποκνήσω,
εν τῶν ῥημάτων Παύλου, ἀλλὰ πάλιν
κούσατε, Μὴ γίνεσθε ἑτεροζυγοῦντες
γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος;
θρασύστομοι, οἱ λέγοντες, μὴ εἰρῆ-
ταῖς θείαις Γραφαῖς· Ὧν ὁ Θεὸς ἡ
δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν, οἱ τὰ
ντες; Ταῦτα ὁ Παῦλος παρακαλεῖ

dite omnes, qui cum hæreticis comeditis, amaram sententiam : quod Christi inimici sitis. Neque enim is, qui cum regis inimicis amicitiam init, potest esse regis amicus; imo neque vita dignus habetur; sed cum inimicis peribit, et deteriora patietur. Judas Jacobi dixit: *Subintroierunt qui-* *Juda* 4.
dam homines, qui olim præscripti sunt in hoc
77 *judicium, impii, Dei nostri gratiam transfe-*
A *rentes in luxuriam, et solum Dominatorem et Dominum Jesum Christum negantes*. Rursumque dicit: *In novissimo tempore erunt quidam* *Ibid.* v. 18.
illusores, secundum desideria sua ambulantes in impietatibus. Hi sunt, qui sine timore se- *Ibid.* v. 12.
metipsos pascunt, nubes sine aqua, quæ omni 13.
vento circumferuntur, sidera errantia, quibus procella tenebrarum servata est in æternum. Hæc et plurima nos admonet præclarus ille Judas. Huc demum accede, Paule, vas electionis; dic et ipse nobis secundum gratiam, quæ data est tibi a Deo; dic nobis de instante sæculo malo : occultos lupos detege, de raptoribus sacri gregis Dei triumpha. Paulus dixit: *Scio quia intra-* *Act.* 20. 29.
bunt post discessionem meam lupi graves in vos, non parcentes gregi. Viden' ubique theologos
B cum Magistro concordes circa impios hæreticos, quos canes atque lupos vocant? ut etiam alibi ait Paulus : *Videte canes, videte malos opera-* *Philipp.* 3.
rios, videte concisionem. Videte, ne quis vos 2.
decipiat per philosophiam et vanam falla- *Col.* 2. 8.
ciam. Videte quomodo caute ambuletis : quo- *Ephes.* 5.
niam dies mali sunt. Quis poterit de negligen- 15. 16.
gentia excusari, cum tot tantaque monita audiat? Et alibi rursum : *Hæreticum hominem post* *Tit.* 3. 10.
unam et secundam correptionem devita ; et rursus : *Doctrinis variis et peregrinis nolite* *Hebr.* 13. 9.
abduci; et iterum : *Hæretici homines profi-* 2. *Tim.* 3.
cient in pejus, errantes et in errorem mitten- 13.
tes ; et alibi : *Coinquinatis et infidelibus nihil* *Tit.* 1. 15.
est mundum. Audite rursum, qui agapas cum illis facitis : quomodo effugietis iram vos inva-
C dentem, qui cum his in cibo et potu commaculamini? quomodo audetis accedere ad divina et tremenda Christi mysteria? nonne audistis beatum Paulum clamantem : *Non potestis calicem Do-* 1. *Cor.* 10.
mini bibere, et calicem dæmoniorum : non po- 20. 21.
testis participare mensæ Domini, et mensæ dæmoniorum. Exite de medio ipsorum, et immundum ne tangatis. Num vobis persuadebimus? num frustra laboramus, et in aerem verba fundimus? Attamen eorum gratia, qui volunt et dant operam ut audiant et faciant, non segnis ero, neque a verbis Pauli discedemus, sed rursum hæc dicam : Audite : *Nolite jugum ducere cum in-* 2. *Cor.* 6.
fidelibus. Quæ enim societas luci ad tenebras? 14.
Ubinam sunt audaces illi, qui negant hæc dici in divinis Scripturis : *Quorum deus venter est, et* *Philipp.* 3.
gloria in confusione, qui terrena sapiunt. 19.

nemo nescit, erant convivia fraterna
·s instituta; atque etiam pro alimento pauperibus suppeditato accipiebantur.

:c admonet Paulus, hæc docet et prædicat : ulus vas electionis, Ecclesiæ sepes, certator il- strenuus; Paulus lyra Deum resonans, Christi eco, dogmatum scriptor, tuba Verbi, orator pie- is, gentium sagena. Et quidem beati illi theo- ;i hæc et plura de impiis et infidelibus dixe- nt : prophetæ vero prius et jam olim similia |uuti sunt : necessarium enim est hos quoque in dium adducere. Dixit David propheta : *Non : in ore eorum veritas ;* et rursum : *Nonne i oderunt te, Domine, oderam, et super ini- cos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam os, et inimici facti sunt mihi.* Salomon quo- e dicit : Impii simulant pietatem. Iterumque :it : *Fili, ne te seducant viri impii, neque nbules in via cum eis.* Isaias vero propheta, io Dominus per prophetam dicit : *Filios genui* E *exaltavi, ipsi autem spreverunt me ;* et rur- m, *Non est gaudendum impiis, dicit Dominus.*

5. Num hæc satis sunt? an omnes prophetas in edium proferam? Verum hæc sufficiunt iis, qui dire volunt. Nam qui dictis non attendit, neque uribus persuadebitur. Sed adhuc aliquantulum ividis dicta versemus; et videamus quomodo iducat occultum illorum dolum ac de illo iumphet, dicatque : *Non est in ore eorum ve-* 78 *tas : cor eorum vanum est;* etc. Vide autem A ophetæ prudentiam, quomodo traducit ac detegit iumphantis more heterodoxos, ne nos seduca- ur. Audite, orthodoxi, et cum hæreticis ne con- ntiaris. Audite, pastores, exhorrescite, et ne si- itis, sed prædicate verbum; ne detis locum dia- ılo, ne lupis prædam. Imitamini beatum Petrum ›ostolum, qui exsecrando Simone Romæ blasphe- ante ac dicente, se esse Virtutem Dei, ne vel una ›ra tacuit, aut distulit; sed postquam illum con- tasset, mendacem ostendisset, furem et Deo adver- rium, perniciei illum tradidit. Similiterque illius, io potius diaboli filium Montanum, exsecrandum ıum, impurum et impium, cum duabus meretri- bus, magna cura et studio convictum, ac Dei ho- em, pseudochristum et pseudoprophetam demon- ratum apostolus compressit, et os ejus impurum B ı nomine Christi obstruxit, ac sine ulla mora :l dilatione blasphemiam ejus prostravit. Sic et ›s, pastores, facite, et nolite communicare impu- s tenebrarum operibus; sed potius confutate il- ıs, ut fecerunt apostoli et Dei pater David, qui ıultos hujuscemodi suscepit labores, multa cer- ımina, confutavitque ipsos, corripuit, traduxit, ›eum adversus illos precatus est dicens : *Usque- uo peccatores, Domine, usquequo peccatores*

D καὶ διδάσκει καὶ παραινεῖ, Παῦλος, τὸ σ ἐκλογῆς, τὸ ἕρκιον τῆς Ἐκκλησίας, ὁ πολύ γενναῖος, Παῦλος ἡ θεόφθογγος λύρα, ὁ Χρι ρυξ, ὁ συγγραφεὺς τῶν δογμάτων, ἡ σάλπιγ γου, ὁ ῥήτωρ τῆς εὐσεβείας, ἡ τῶν ἐθνῶ Καὶ οἱ μὲν μακάριοι θεολόγοι ταῦτα καὶ πλε των περὶ ἀθέων καὶ ἀπίστων ἐφθέγξαντο· φῆται προηγούμενοι ἔκπαλαι τὰ ὅμοια ἐφ ἀναγκαῖον γὰρ καὶ τούτους εἰς μέσον ἀγαγεῖ προφήτης Δαυίδ· Οὐκ ἔστιν ἐν στόματι αὐ θεια. Καὶ πάλιν λέγει· Κύριε, οὐχὶ τοὺς μισ ἐμίσησα, καὶ ἐπὶ τοὺς ἐχθρούς σου ἐξετηκ λειον μῖσος ἐμίσουν αὐτούς, καὶ εἰς ἐχθροὺς μοι. Καὶ ὁ Σολομὼν λέγει, ὅτι δυσσεβοῦντ νονται εὐσέβειαν. Καὶ πάλιν λέγει· Υἱὲ, μ νήσωσιν ἄνδρες ἀσεβεῖς, μηδὲ πορευθῇς ἐν αὐτῶν. Ἡσαΐας δὲ ὁ προφήτης, μᾶλλον δὲ διὰ τοῦ προφήτου λέγει· Υἱοὺς ἐγέννησα, κα αὐτοὶ δέ με ἠθέτησαν· καὶ πάλιν, Οὐκ ἔσ τοῖς ἀσεβέσι, λέγει Κύριος.

Ἆρα ἀρκεῖ ταῦτα; ἢ παραγάγω εἰς πάντας τοὺς προφήτας; Ἀλλὰ ἀρκεῖ καὶ τ τοὺς ἀκούειν θέλοντας. Ὁ γὰρ τοῖς εἰρη προσέχων, οὐδὲ τοῖς πλείοσι πεισθήσεται. μικρὸν ἐνδιατρίψωμεν τοῖς τοῦ προφήτου μασι, καὶ ἴδωμεν πῶς στηλιτεύει καὶ θρια κεχρυμμένον αὐτοῖς δόλον, καὶ λέγει· Οὐκ στόματι αὐτῶν ἀλήθεια· ἡ καρδία αὐτῶν μ τὰ ἑξῆς. Ὅρα δὲ τὴν τοῦ προφήτου σύνεσι μοσιεύει καὶ ἀποκαλύπτει θριαμβεύων τοὺ ξους, ἵνα μὴ ἡμεῖς πλανηθῶμεν. Ἀκούσατ δοξοι, καὶ τοῖς αἱρετικοῖς μὴ συγκαταβάσ σατε ποιμένες, καὶ φρίξατε, καὶ μὴ σιγή κηρύξατε τὸν λόγον· μὴ δότε τόπον τῷ δι δότε θήραν τοῖς λύκοις. Μιμήσασθε τὸν μα στολον Πέτρον, πῶς ἐν τῇ Ῥώμῃ τοῦ τρι Σίμωνος βλασφημοῦντος, καὶ λέγοντος ἑ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, οὔτε κἂν πρὸς ὥρ σεν, ἢ ἀνεβάλλετο, ἀλλ' ἐλέγξας, καὶ ψεύ ἀποδείξας, καὶ λῃστὴν καὶ ἀντίθεον, ῥίψα ἀπωλείᾳ παρέδωκεν; Ὁμοίως δὲ καὶ τὸν μᾶλλον δὲ τοῦ διαβόλου, [a] Μοντανὸν, τὸν ἀκάθαρτον καὶ ἄθεον, μετὰ τῶν δύο μοιχαλίδ πολλῇ ὁ ἀπόστολος ἐλέγξας, καὶ ἀντίθεο καὶ ψευδόχριστον καὶ ψευδοπροφήτην, ἐμ ἐνέφραξε τὸ μιαρὸν αὐτοῦ στόμα ἐν τῷ Χριστοῦ, μὴ μακροθυμήσας, μὴ ἀναβαλ τῇ τούτου βλασφημίᾳ. Οὕτως οὖν ποιεῖτε ποιμένες, καὶ μὴ συγκοινωνεῖτε τοῖς ἔργοι θάρτοις τοῦ σκότους· μᾶλλον δὲ καὶ ἐλέγ καὶ οἱ ἀπόστολοι καὶ ὁ θεοπάτωρ Δαυὶδ πολλοὺς μόχθους κατεβάλετο, καὶ πολλ ἐλέγχων καὶ ἐπιτιμῶν, στηλιτεύων αὐτοὺς

[a] Longe errat hic quisquis sit Græculus, qui Monta- ım a sancto Petro [vel Paulo, qui diserte nominatur ı Savilii scriptura ὁ ἅγιος ἀπ. Παῦλος] confutatum et rostratum dicit. Nam integro pene sæculo post Petri ıartyrium Montanus hæresim prædicare cœpit, au- no 19 Antonini Pii, inquit Epiphanius p. tem illæ, quas μοιχαλίδας seu meretrices ap Priscilla et Maximilla, de quibus pluribus nius ibidem.

:ατ' αὐτῶν, καὶ λέγων· Ἕως πότε ἁμαρ-
ι, ἕως πότε ἁμαρτωλοὶ καυχήσονται;
ι αὐτοὺς ἐν τῇ δυνάμει σου. Δὸς αὐτοῖς,
τὰ ἔργα αὐτῶν, ὅτι οὐ συνῆκαν εἰς τὰ
ριε. Κύριε, ἐν τῇ πόλει σου τὴν εἰκόνα
νώσεις. Καὶ πάλιν παρακαλεῖ ὁ Δαυὶδ C
ίγων τῷ Δεσπότῃ, ὅπως αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ
ήσῃ τὸ αἴτημα αὐτοῦ, βοῶν καὶ λέγων·
ι οὐρανοὺς, καὶ κατάβηθι· Κύριε, μὴ
χὺ προκαταλαβέτωσαν ἡμᾶς οἱ οἰκτιρμοί
ιαὶ τί ὁ φιλάνθρωπος Θεὸς, ὁ πάντας
λων σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀλη-
ότι ἐγγύς ἐστι πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις
θείᾳ; Οὐ παρήκουσεν οὐδὲ ὑπερεῖδε τὴν
γίων, ἀλλ' Ἔκλινεν οὐρανοὺς, καὶ κα-
ντα ᾠκονόμησε πρὸς σωτηρίαν τοῦ γέ-
αὶ πάντα ὑπέδειξε ποιῶν καὶ διδάσκων.
διδάξαι, ἵνα οἱ μέλλοντες προΐστασθαι
ιῶν, οὕτως ἐκδιώκωσι τοὺς αἱρετικοὺς,
γέλλιον ἐκ σχοινίων, καὶ εἰσελθὼν πάν-
ἐκ τοῦ ἱεροῦ, καὶ ἀπώσατο, καὶ ἔξε-
· Ὁ οἶκός μου, οἶκος προσευχῆς ἐστιν· D
ν ἐποιήσατε σπήλαιον λῃστῶν. Ἀκού-
τάμενοι τῶν Ἐκκλησιῶν. Ὑμῖν γὰρ ὑπέ-
λὸν, ἵνα ἐξακολουθήσητε τοῖς ἴχνεσιν
ἔχοντες πανταχόθεν ἀκριβῶς, καὶ τοὺς
ικοντες, καὶ τὴν ποίμνην φυλάττοντες.
ν ἔξω πάντας, δηλονότι τοὺς τὰ ἐναντία
έλος δὲ καὶ τὴν ἐρήμωσιν αὐτῶν καὶ
ροειπὼν, τὴν μέλλουσαν ἔσεσθαι κατὰ
νεὰν τοῖς τὰ ἐναντία φρονοῦσι λέγων·
ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος. Ὅρα πῶς οἱ λό-
ιοντο· οἱ γὰρ ἐχθροὶ καὶ ἐπίβουλοι τῆς
ἤγουν οἱ αἱρετικοὶ, καθ' ἑκάστην γενεὰν
ταραδίδονται, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Κυ-
εν, ὅτι Πᾶσα φυτεία, ἣν οὐκ ἐφύτευσεν
, ἐκριζωθήσεται· ὃ καὶ γέγονεν. Αὐτὸς
οῦτο ἐποίησεν καὶ ὑπέδειξε· μετὰ δὲ
ς οὐρανοὺς ἀνάληψιν οἱ μακάριοι ἀπό-
τάξαντο κατ' αὐτῶν. Μετὰ δὲ τούτους, E
ων διδάγματα καὶ οἱ τῆς Ἐκκλησίας
αὶ αἱ κατὰ καιροὺς γενόμεναι ἅγιαι σύν-
ἀμετανοήτως ἔχοντας ἐκριζώσαντες, τῇ
έδωκαν κατὰ τὸ γεγραμμένον, ὅτι Ἀπο-
τοὺς λαλοῦντας τὸ ψεῦδος. Οὐκοῦν πάντες
ἀπώλοντο διὰ τὴν ἀνομίαν αὐτῶν. Ποῦ
ί ποτε τὴν Ἐκκλησίαν πολεμήσαντες,
δυνάσται καὶ σοφοί; οὐχὶ διεσκορπισθη-
λοντο, καὶ ἐγένοντο εἰς οὐδέν; 79
γαυρίαμα καὶ ἡ θρασύτης τῶν Ἰουδαίων; A
μάγος ὁ πρῶτος ἐν αἱρέσει, ὁ μαθητὴς
ου καὶ πρόδρομος; ποῦ τὸ κακὸν τούτου
τῆς τούτου μανίας καὶ ἀσελγείας διάδο-
, ὁ τῶν κακῶν ἔξαρχος μετὰ τῶν δύο
καὶ τὰ τούτων λεγόμενα μυστήρια, τὰ
τῆς ἄξια, τὰ βδελυκτὰ καὶ ἀκάθαρτα,
ὁ ἀπόστολος ἔλεγεν· Τὰ γὰρ κρυφῇ γι-
αὐτῶν, αἰσχρόν ἐστι καὶ λέγειν; Ποῦ
ῦ Οὐάλης, ποῦ Μάνης, ποῦ Βασιλίδης,
ποῦ Ἰουλιανὸς, ποῦ Ἄρειος, ποῦ Νεστό-

gloriabuntur? Disperge illos in virtute tua. Da illis, Domine, secundum opera eorum: quoniam non intellexerunt opera tua, Domine. Domine, Ibid. 72. *in civitate tua imaginem ipsorum ad nihilum re-* 20. *diges.* Rursus David has preces Domino emittit, ut C ipse descendens petitionem suam impleat clamans et dicens: *Domine, inclina cælos, et descende.* Ibid. 143. 6. *Domine, ne moreris. Cito anticipent nos mi-* et 69. 6. et *sericordiæ tuæ, Domine.* 78. 8. Quid vero benignissimus Deus, qui vult omnes homines salvos esse, et ad agnitionem veritatis venire, quia prope est omnibus invocantibus eum in veritate? Non sprevit neque despexit deprecationem sanctorum, sed *Inclinavit cælos, et descendit,* Psal. 17. 10. et omnia ad salutem generis nostri dispensavit, omniaque monstravit opere et doctrina. Deinde, ut ostenderet quo pacto ii, qui futuri erant Ecclesiarum præfecti, hæreticos profligaturi essent, flagellum fecit ex funiculis, et ingressus omnes ejecit de templo, et expulit persequutusque est, dicens: *Domus mea,* Matth. 21. *domus orationis est: vos autem fecistis illam* 13. D *speluncam latronum.* Audite, Ecclesiarum præsides. Vobis enim id quod rectum erat ostendit, ut sequeremini vestigia ejus, intenti undique, ut lupos pellatis, gregemque custodiatis. Deinde omnibus foras ejectis, iis nempe qui contraria sentiebant, eorum desolationem et exterminationem per generationes futuram prædixit dicens: *Ecce* Matth. 23. *relinquetur domus vestra deserta.* 38. Vide quomodo sermones completi sunt. Nam Ecclesiæ inimici et insidiatores, hæretici nempe, per singulas generationes perniciei traduntur, secundum sermonem Domini qui dixit: *Omnis plantatio, quam* Matth. 15 *non plantavit Pater meus, eradicabitur.* 13. Id quod etiam factum est. Ipse namque primus hoc fecit et monstravit: post ejus autem in cælos assumtionem, beati apostoli aciem instruxerunt adversus eos. Post illos, divina illorum dogmata Ecclesiæ doctores synodi suis temporibus collectæ, E hos in hæresi pertinaces, eradicatos perniciei tradiderunt secundum illud: *Perdes omnes, qui lo-* Psal. 5. 7. *quuntur mendacium.* Itaque omnes defecerunt et perierunt propter iniquitatem suam. Ubi namque sunt, qui Ecclesiam olim oppugnarunt, reges, principes et sapientes? nonne dissipati sunt et perierunt, atque ad nihilum redacti sunt?

79 A 6. Ubi enim superbia et ferocia Judæorum? ubi Simon magus, in hæresi primus, discipulus et præcursor Antichristi? ubi mala illius proles, ac furoris lasciviæque ejus successor Montanus, malorum antesignanus, cum duabus meretricibus, ipsorumque mysteriis ut vocabant, quæ alto sunt silentio digna, abominanda et impura: de quibus apostolus dicebat: *Quæ enim in occulto fiunt* Eph. 5. 12. *ab ipsis, turpe est et dicere?* Ubi Marcion, ubi Valens, ubi Manes, ubi Basilides, ubi Nero, ubi Julianus, ubi Arius, ubi Nestorius, ubi omnes

veritatis adversarii, de quibus clamabat Ecclesia: *Circumdederunt me canes multi?* Nonne omnes perierunt? Dissipati namque sunt propter blasphemiam suam, et expulsi sunt quasi lupi. Invenerunt enim antagonistas, strenuos bellatores, verosque pastores, qui tum Ecclesiis præerant, beatos viros. Cæterum magnum perspicio inter illos olim et hodiernos pastores discrimen. Illi bellatores, hi transfugæ : illi librorum et dogmatum cultores, hi vestium atque mercium. Hi utpote mercenarii oves relinquunt et fugiunt; illi animam suam pro ovibus posuerunt, bonum imitati Pastorem. O beatos viros, quorum nomina sunt in libro vitæ; quos horruerunt dæmones, formidarunt hæretici; *Et obstructum est os loquentium iniqua.* Loquar igitur ego similia iis, quæ David cum luctu dicebat : *Ubi sunt misericordiæ tuæ antiquæ, Domine?* Dicam et ego cum lacrimis : Ubi est beatus ille chorus episcoporum et doctorum, qui instar luminarium in mundo fulserunt verbo vitæ instructi? Quid autem vetat quominus illos in medium adducam, saltem ex multis paucos? nam vel ipsos commemorare sanctitatem affert animæ. Ubi est Evodius, bonus odor Ecclesiæ, atque apostolorum successor et imitator? ubi Ignatius Dei habitaculum? ubi Dionysius volucris cæli? ubi Hippolytus dulcissimus et benignissimus? ubi Basilius magnus, et pene par apostolis? ubi Athanasius ille sanctus, et virtutibus opulentus? ubi Gregorius alter theologus, invictus Christi miles, ejusque cognominis? ubi Ephræm ille ingens, afflictorum consolatio, juvenum pædagogus, pœnitentium ductor, contra hæreticos gladius, Spiritus receptaculum, vas virtutum? Viden' quantum sit intervallum, quanta differentia inter beatos sanctosque viros illos, et eos qui nunc in vivis sunt? Novi et alios quoque divinos doctores; sed hi jam satis sint. Illi animam suam, ut diximus, posuerunt pro ovibus; hi vero dimissis ovibus fugerunt : illi potentes et in opere et in sermone; hi potentes opibus et possessionibus equorum et mulorum, agrorum, gregum, coquorum et splendidæ mensæ. Horum illi nocte dieque magnam curam gerunt; rationabilis autem gregis nullam habent rationem : de qua tamen ratio exigetur in magno judicii die. Deinde si quis de libris illos interroget, respondent : Pauper sum, nec possum libros emere. Deinde prodeunt, non ut pauperes, sed cum splendidis vestibus, plenis marsupiis, colla habentes taurorum pinguium, caterva stipati discipulorum, imo potius coquorum; quodque dictu turpe fuerit, ex opum affluentia subintroductas habent ancillarum nomine. O ingentem turpitudinem! o malam opulentiam! o acerbam avaritiam! o ventrem insatiabilem! Hinc demum scandala, murmurationes,

Psal. 21. 17.
Ibid. 62. 12.
Psal. 88. 50.

ριος, ποῦ πάντες οἱ ἀντιτασσόμενοι τῇ ἀλ
ὧν ἐβόα ἡ Ἐκκλησία, ὅτι Ἐκύκλωσάν με
λοί; Οὐχὶ πάντες ἀπώλοντο; Διεσκορπίθη
τὴν βλασφημίαν αὐτῶν, καὶ ἐξεδιώχθησα
Εὗρον γὰρ τοὺς ἀνταγωνιστὰς καὶ γενναίο
στὰς καὶ ὄντως ποιμένας, τοὺς προϊσταμ
B τῶν Ἐκκλησιῶν μακαρίους ἄνδρας. Ἀλλ
διάφορον ὁρῶ τῶν τότε ποιμένων παρ
Ἐκεῖνοι πολεμισταὶ, οὗτοι φυγάδες· ἐκεῖν
καλλωπισταὶ καὶ δογμάτων, οὗτοι ἱματίω
γῶν. Οὗτοι ὡς μισθωτοὶ ἀφιεῖσι τὰ πρόβατα
γουσιν· ἐκεῖνοι τὴν ψυχὴν αὐτῶν ἔθηκαν
προβάτων, μιμησάμενοι τὸν ποιμένα τὸν
τῶν μακαρίων αὐτῶν ἀνδρῶν, ὧν τὰ ὀνόμ
βλίῳ ζωῆς· οὓς ἔφριξαν δαίμονες, καὶ
αἱρετικοί· καὶ Ἐφράγη στόμα λαλούντω
Φθέγξομαι τοίνυν κἀγὼ παραπλήσια τῷ
ἀποδυρόμενος ἔλεγε· Ποῦ εἰσι τὰ ἐλέη σου τ
Κύριε; Εἴπω κἀγὼ ἐν δάκρυσι· ποῦ ἐστιν
χορὸς ἐκεῖνος τῶν ἐπισκόπων καὶ διδασκάλ
ἔλαμψαν ὡς φωστῆρες ἐν κόσμῳ, λόγον ζωῆ
τες; Τί δὲ κωλύει καὶ εἰς μέσον τούτους
C κἂν ἐπὶ πολλῶν ὀλίγους; καὶ γὰρ τὸ μνημ
τοὺς ἁγιασμός ἐστι τῆς ψυχῆς. Ποῦ Εὐόδιο
τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλω
καὶ μιμητής; ποῦ Ἰγνάτιος τὸ τοῦ Θεοῦ
ποῦ ὁ Διονύσιος τὸ πετεινὸν τοῦ οὐρανοῦ; ποῦ
ὁ γλυκύτατος καὶ εὐνούστατος; ποῦ Βασίλ
γας, καὶ μικροῦ δεῖν τῶν ἀποστόλων ἰσόρ
Ἀθανάσιος ὁ ἅγιος, καὶ πλεονέκτης τῶν
Γρηγόριος [a] ὁ δεύτερος θεολόγος, καὶ ἀήττ
τιώτης τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὁ τούτου συνώ
Ἐφραὶμ ὁ πολὺς, ἡ παραμυθία τῶν ἀθλ
παιδαγωγία τῶν νέων, ἡ χειραγωγία τῶν
των, ἡ κατὰ τῶν αἱρετικῶν ῥομφαία, τὸ
Πνεύματος, τὸ σκεῦος τῶν ἀρετῶν; Ὁρ
μέσον, καὶ πόση διαφορὰ ἐκείνων τῶν μα
D ἁγίων ἀνδρῶν παρὰ τῶν νῦν; Οἶδα καὶ
φόρους διδασκάλους, ἀλλὰ ἀρκεῖ πρὸς τὸ
Ἐκεῖνοι τὴν ψυχὴν αὐτῶν, καθὼς προείρ
καν ὑπὲρ τῶν προβάτων· οὗτοι δὲ ἀφέντ
βατα ἔφυγον· ἐκεῖνοι δυνατοὶ καὶ ἐν λ
ἔργῳ· οὗτοι δὲ καὶ ἐν χρήμασι καὶ ἐν κ
ἵππων καὶ ἡμιόνων, καὶ ἀρουρῶν καὶ
καὶ μαγείρων καὶ λαμπρᾶς τραπέζης. Πο
ἐν αὐτοῖς περὶ τούτων καθ' ἑκάστην
νύκτα· περὶ δὲ τῆς λογικῆς ποίμνης λό
περὶ ἧς λόγον ἀπαιτηθήσονται ἐν τῇ μεγ
τῆς κρίσεως. Εἶτα ἐάν τις ἐρωτήσῃ αὐτ
βλίων, ἀποκρίνονται λέγοντες· πτωχός εἰ
εὐπορῶ βιβλία κτήσασθαι. Εἶτα προσέρ
ὡς πτωχοὶ, ἀλλ' ἱμάτια φοροῦντες ἔκστιλ
τια κεκτημένοι ἁδρὰ, καὶ τραχήλους
E των ταύρων, μαθητῶν πλῆθος ἐπισυρόμε
δὲ μαγείρων· τὰ μὲν αἰσχρόν ἐστι καὶ λέ

[a] ὁ δεύτερος θεολόγος, *secundus Theologus.* Primus Theologus Græcis est Joannes Apostolus, secundus Theologus est Gregorius Nazianzenus.

πλούτου [b] συνεισάκτους ἐκτήσαντο προ-
:όδων. Ὦ βαθείας αἰσχύνης· ὦ τῆς κα-
;· ὦ πικρᾶς φιλαργυρίας· ὦ τῆς ἀπλη-
ς. Λοιπὸν ἐκεῖθεν σκάνδαλα, ψιθυρισμοὶ,
ρισμοὶ, θόρυβοι. Εἶτα ἐγκαλούμενοι
· οὐκ ἀδικῶ τινα, ἐξουσίαν ἔχω τῶν ἐμῶν
Ἴτα ἐάν τις ἀθέων αἱρετικῶν παραφρονῇ
αμμένα, ὁ ἀντιλέγων οὐδεὶς, ὁ πολε-
· πάντες πτωχοὶ τότε γίνονται, πάντες
πάντες φυγάδες. Ὦ τῆς κακῆς ῥίζης
κακῶν τῆς φιλαργυρίας. Ἐκ τοῦ πλού-
σωθῆναι; Ἀλλ' Εὐκοπώτερόν ἐστι κά-
μαλίδος ῥαφίδος εἰσελθεῖν, ἢ πλούσιον
τοῦ Θεοῦ. Τρυφῶντες, μεθύοντες, καὶ
οι βούλεσθε νικᾷν τὰς αἱρέσεις; Ἀλλ'
ρυφῶντες καὶ μετεωριζόμενοι, ἐν χρυ-
ις ποικίλοις καλλωπιζόμενοι· πῶς ἄλ-
ὴν καλὴν πτωχείαν τοῦ Χριστοῦ, τοῦ
χεύσαντος, τοῦ ἐντειλαμένου τοῖς μα-
ὴ μὴ ἔχειν χαλκὸν ἐν ταῖς ζώναις.
ᾶσθε, μὴ νοοῦντες τὰς Γραφάς. Οὐχ
ζυρίου λέγοντος, ὅτι Μακάριοι οἱ πτω-
ν, Οὐαὶ ὑμῖν τοῖς πλουσίοις· καὶ, Μὴ
πὶ τῆς γῆς; Ὁ πλοῦτος ὑμῶν ἐπληθύνθη,
ὑμῶν ἐξέλειπε· τὰ ἱμάτια ὑμῶν σητό-
σι· περὶ ὧν λόγον δώσετε τῷ ἀρχιποι-
Οὐ γὰρ ἀγνοεῖτε, ὅτι ἕκαστος ἡμῶν
όγον δώσει τῷ Θεῷ· ὑμεῖς δὲ καὶ ὑπὲρ
ὲρ τῶν προβάτων, ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς,
ἕκαστος καθὼς ἐπιστεύθη. Ἀλλ' ὁρᾶτε,
ι τῶν ταλάντων. Προσέχετε ἑαυτοῖς καὶ
μνίῳ· Βλέπετε μὴ ἀπολείψῃ πρόβατον
ς. Τοῦτο γάρ ἐστε γινώσκοντες, ὅτι ἐὰν
ἀπολείψῃ γενόμενον θηριάλωτον ἐξ ὑμε-
ς, πάντα τὸν βίον ὑμῶν κατέλυσεν· τὸ
οῦ ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν ἀπαιτήσει ὁ

opprobria, convicia, tumultus. Si incusentur, respondent : Neminem lædo, libere pecuniis utor meis. Deinde si quis ex impiis hæreticis cum contemtu et perversa loquatur, nemo est qui contradicat, nemo qui repugnet : omnes tunc inopes sunt, omnes taciturni, omnes refugiunt. O insaniam! o malam omnium malorum radicem ava-
80 ritiam! Per divitias salutem consequi vultis? Sed
A *Facilius est camelum per foramen acus intrare, quam divitem in regnum Dei.* Deliciis, ebrietate et superbia vultis hæreses superare? Sed væ vobis, qui in deliciis versamini, qui altum sapitis, qui auro et pretiosis vestibus conspicui estis : quomodo aliis exhibebitis pulchram illam Christi paupertatem, qui propter nos inops factus est, qui discipulos jubet pecuniam non habere in zonis? Vere erratis, non intelligentes Scripturas. Non auditis Dominum dicentem : *Beati pauperes;* et rursum, *Væ vobis divitibus;* et, *Nolite thesaurizare super terram?* Divitiæ vestræ creverunt, et sermo vester defecit : vestimenta vestra a vermibus corrosa sunt : quibus de rebus Principi pastorum Christo rationem dabitis. Non enim ignoratis quemque nostrum rationem Deo
B redditurum esse; vos autem et pro vobis et pro ovibus, episcopi nempe, sacerdotes et diaconi, singuli pro iis, quæ sibi commissæ sunt. Sed cavete ne talentorum obliviscamini. *Attendite vobis et universo gregi:* videte ne qua ovis ex grege pereat. Hoc enim scitote, si vel una ovis per negligentiam vestram a feris capta desit, totam vitam vestram esse subvertendam : Judex enim sanguinem ejus de manibus vestris requiret.

Matth. 19. 24.
Ibid. 10. 9.
Ibid. 5. 3.
Luc. 6. 24.
Matth. 6. 19.
Act. 20. 28.

: οὖν λοιπὸν, κηρύξατε τὸν λόγον, ἀποῤ-
ι βιωτικὴν μέριμναν, βλέπετε ἀκριβῶς
ῖτε· Βλέπετε τοὺς κύνας. Πάλιν τὸ βλέ-
καὶ λέγων οὐ παύομαι. Βλέπετε τοὺς
πετε ὅτι πολλοὶ πλάνοι ἐξῆλθον εἰς τὸν
ηπνεῖτε καὶ νήφετε, οἱ τὸ δεσποτικὸν
πιστευθέντες, καὶ γρηγορεῖτε, καὶ τὴν
ἱερᾶς παρουσίας τοῦ Δεσπότου τηρεῖτε,
συνᾶραι λόγον μεθ' ὑμῶν, οἷς ἐπίστευσε
αῦτα τοίνυν κατὰ νοῦν ἔχοντες, ὦ ἀγαπη-
ε τὸ ἐν ὑμῖν ποίμνιον τοῦ Θεοῦ, ὡς λέγει
μὴ ἀναγκαστικῶς, ἀλλ' ἑκουσίως, μηδὲ
, ἀλλὰ προθύμως, μηδὲ ὡς κατακυ-
κλήρου, ἀλλὰ τύποι γενόμενοι τοῦ ποι-
νερωθέντος τοῦ ἀρχιποιμένος κομίσεσθε
ον τῆς δόξης στέφανον. Πάλιν οὖν ταῦτα
ε ἱερεῖς Κυρίου, Βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ
ἄρχοντες καὶ πάντες κριταὶ γῆς· νεα-
ρθένοι, πρεσβύτεροι μετὰ νεωτέρων.
άντες οἱ κατοικοῦντες τὴν οἰκουμένην, οἱ

7. Respicite igitur, prædicate verbum, abjicite omnem sæcularem curam, videte accurate
C quomodo ambuletis : *Videte canes.* Rursum dico Videte, nec finem dicendi faciam. Videte fures, videte multos deceptores in mundum effusos. Vigilate et attendite, quibus Domini gratia concredita est, atque horam tremendi Domini adventus observate, quando veniet positurus rationem vobiscum, quibus talenta commisit. Hæc itaque cogitantes, dilecti, *Pascite gregem Dei, qui apud vos est,* ut dicit apostolus; *non coacte, sed spontanee; non turpis lucri gratia, sed voluntarie; neque ut dominantes in clerum, sed forma facti gregis. Et cum apparuerit Princeps pastorum, percipietis immarcescibilem gloriæ coronam.* Hæc rursus dicam. Audite, sacerdotes Domini, *Reges terræ, et omnes populi, principes et*
D *omnes judices terræ : juvenes et virgines, senes, cum junioribus. Auribus percipite omnes qui habitatis orbem :* parvi et magni, sive mascu-

Philipp. 3. 2.
1. Pet. 5. 2.—4.
Psal. 148. 11.
Ibid. 48. 2. 3.

ς, *subintroductas virgines*. De quibus vi-
ius Editionis, Sermone de Subintrodu-
ctis.

ssive femina, *Simul in unum dives et pauper* :
ctis attendite, quæso : volo vobis ostendere, vos-
te ex sacris Scripturis certiores facere, non
anes qui Christiani appellantur, esse Christia-
is; sed solo nomine Christianos, nuda appella-
one decipi. Nomine Christiani multi sunt, mori-
is pauci; habitu quasi Christiani et Christi di-
ipuli, moribus proditores; verbo pii ac miseri-
rdes, moribus impii et immisericordes; appel-
tione Christiani, operibus ethnici, ut prædixit
opheta David : *Commixti sunt inter gentes,*
didicerunt opera eorum. Vere apud nos im-
eta est hæc prophetia. Quot Christiani Judæo-
im gentiliumque fabulis incumbunt, genealogiis,
iticiniis, auguriis, veneficiis, phylacteriis. Hinc
servationes dierum et annorum, auspicia, so-
nia, avium voces. In fontibus lucernas appendunt
iidam et se abluunt, et occursus abservant, ido-
s immolata comedunt, et sanguinem suffocato-
im, necnon ea, quæ ab avibus lacerata sunt, mul-
que alia his similia. Quomodo Christiani exi-
imentur qui talia agunt? qua fiducia se Christia-
os appellare audebunt? quomodo ausint ad
ivina mysteria accedere, qui pejores sunt gen-
libus? Rursum audite : quot Christiani genti-
um modos imitantur, facies suas exterminan-
s, acclamationes, saltationes, plausus manuum
lhibentes, viri muliebrem induentes vestem? Ta-
a agentes nihil juvat Christianos vocari. Quem-
lmodum enim puella virgo donec servat vir-
initatem, jure ac merito virgo vocatur, et est;
ostquam autem ab aliquo decepta et violata est,
irginitatemque perdidit, non amplius virgo est :
c et qui vocatur Christianus, si pacta sua viola-
erit, si promissa conculcaverit, evangelii verba
espexerit, gentiliumque opera fecerit, non ultra
ebet vocari Christianus, ut jam diximus. Intelli-
ite igitur omnes, carissimi, paucis illis verbis
os cunctis illis abrenuntiasse, cum diximus :
brenuntio satanæ, et omnibus operibus ejus. Co-
ita quid dixeris : Omnibus operibus ejus : vide
im quo pacta inieris : non cum angelo, non cum
ege terreno, non cum principe sæculi hujus; sed
im Rege regum, et cum Principe principum. Cum
lo pactus es, et spopondisti, et fœdere junctus es
oram multis testibus : jam in manu ejus es et tu
t verba tua. Jam reliquum est ut exspectes illum
enturum de cælis, et afferentem rationum tuarum
:hedulam et verba oris tui, coram angelis et ho-
iinibus recitanda. Vide, frater, et cave deinceps
b operibus gentilium. Audite apostolum dicen-
em : *Hoc igitur dico, et testificor in Domino, ut*
im non ambuletis, sicut et cæteræ gentes am-
ulant in vanitate sensus sui, tenebris obscu-
atum habentes intellectum. Vos autem non
a didicistis Christum. Dictis attendite, dilecti,
t ne commisceamini cum iis, qui talia operantur.

μικροὶ καὶ μεγάλοι, εἴτε ἄρσεν εἴτε θῆλυ,
αὐτῷ πλούσιος καὶ πένης· προσέχετε τοῖς λε
παρακαλῶ· βούλομαι γὰρ ἀποδεῖξαι καὶ πλ
σαι ὑμᾶς ἐκ τῶν ἁγίων Γραφῶν, ὅτι οὐ πάν
γόμενοι Χριστιανοὶ, Χριστιανοί εἰσιν, ἀλλὰ
ὄνομα καλούμενοι Χριστιανοὶ φρεναπατῶντ
ψιλῇ προσηγορίᾳ. Τῷ μὲν λόγῳ Χριστιανοὶ π
δὲ τρόπῳ ὀλίγοι καὶ σπάνιοι· τῷ σχήματ
στιανοὶ καὶ ὡς Χριστοῦ μαθηταὶ, τῷ δὲ τρ
δόται· τῷ λόγῳ εὐσεβεῖς καὶ εὔσπλαγχν
τρόπῳ ἀσεβεῖς καὶ ἀνελεήμονες· τῇ προσηγ
στιανοὶ, τοῖς δὲ ἔργοις ἐθνικοὶ, καθὼς π
προφήτης Δαυὶδ, ὅτι Ἐμίγησαν ἐν τοῖς ἔ
E ἔμαθον τὰ ἔργα αὐτῶν. Καὶ ἀληθῶς ἐν ἡ
ρώθη ἡ προφητεία αὕτη. Ποταποὶ Χριστια
δαϊκοῖς καὶ Ἑλληνικοῖς προσέχοντες μύθοις
νεαλογίαις, καὶ μαντείαις, καὶ ἀστρολο
φαρμακείαις, καὶ φυλακτηρίοις· καὶ παρ
ἡμερῶν καὶ ἐνιαυτῶν, κληδονισμοὺς καὶ ὀ
ὀρνέων φωνάς· καὶ ἐν πηγαῖς λύχνους ἅπτ
ἀπολουόμενοι, καὶ συναντήματα παρατηρού
εἰδωλόθυτον ἐσθίοντες, καὶ αἷμα πνικτῶν κ
λώτων, καὶ ὀρνεοπάτακτα, καὶ πολλὰ ἕτερ
ὅμοια; Πῶς Χριστιανοὶ εὑρεθῶσιν οἱ τοιαῦ
σοντες; ποίᾳ δὲ παῤῥησίᾳ τολμῶσιν ἑαυτοὺ
81 ζειν Χριστιανούς; πῶς δὲ τολμῶσι προσελ
A θείοις μυστηρίοις οἱ χείρονες τῶν Ἑλλήνω
χοντες; Πάλιν ἀκούσατε, ποταποὶ Χριστιαν
τῶν ἐθνῶν σχήματα ποιοῦντες, ἀφανισμὸν πρ
ἢ ἐπιφωνήσεις, ἢ ὀρχήσεις, ἢ κρότους χειρῶν
λισμὸν γυναικῶν ἐν ἀνδράσι; Τοῖς τὰ τοιαῦτ
τουσι οὐδὲν ὄφελος τὸ λέγεσθαι αὐτοὺς Χρισ
Ὥσπερ γὰρ ἡ κόρη ἡ παρθένος, ἕως ὅτε φυλά
παρθενίαν αὐτῆς, εὐλόγως καὶ ἀξίως παρθ
λεῖται, καὶ ἔστιν· ἐπὰν δὲ ἀπατηθῇ ὑπό τι
φθαρῇ, καὶ τὴν παρθενίαν ἀπολέσῃ, οὐκ ἔτι π
ἐστίν· οὕτω καὶ ὁ καλούμενος Χριστιανὸς ἐ
συνθήκας παραβῇ, καὶ τὰς ἐπαγγελίας καταπ
καὶ τὸν λόγον τοῦ εὐαγγελίου ἀθετήσῃ, καὶ
ἐθνῶν πράττῃ, οὐδὲν ὄφελος τὸ καλεῖσθαι αὐτ
στιανὸν, καθὼς προείρηται. Σύνετε οὖν ἅ
ἀγαπητοὶ, ὅτι δι' ὀλίγων ῥημάτων ἅπασιν
ἀπεταξάμεθα λέγοντες· ἀποτάσσομαι τῷ σατα
B πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτοῦ. Ἐννόησον τί εἶπες, π
ἔργοις αὐτοῦ· βλέπε τίνι συνέθου, οὐκ ἀγγ
βασιλεῖ ἐπιγείῳ, οὐκ ἄρχοντι τοῦ αἰῶνος
ἀλλὰ τῷ βασιλεῖ τῶν βασιλευόντων καὶ ἄρχ
ἀρχόντων· αὐτῷ συνέθου καὶ ὡμολόγησας, κ
ετάξω ἐπὶ πολλῶν μαρτύρων· λοιπὸν ἐν τῇ χει
καὶ σὺ καὶ οἱ λόγοι σου. Τὸ λοιπὸν προσδέχο
ἐρχόμενον ἐκ τῶν οὐρανῶν ἐπιφερόμενόν σου τὸ
ματεῖον, τὰ ῥήματα ἐκ τοῦ στόματός σου ἐπὶ
καὶ ἀνθρώπων. Ὅρα, ἀδελφὲ, καὶ φύλαξον
ποῦ ἀπὸ τῶν ἐθνικῶν πραγμάτων. Ἀκούσ
ἀποστόλου λέγοντος· Τοῦτο οὖν λέγω, καὶ μαρ
ἐν Κυρίῳ, μηκέτι ὑμᾶς περιπατεῖν, καθὼς
λοιπὰ ἔθνη περιπατεῖ ἐν ματαιότητι τοῦ νοῦ

[a] γενεαλογίαις hic puto imperite poni pro γενεθλιαλο-
γίαις. Genethlialogia autem frequentius per γένεσιν, Gene-
sim, exprimitur.

ι τῇ διανοίᾳ. Ὑμεῖς δὲ οὐχ οὕτως ἐμάθετε
ι. Προσέχετε τοῖς λεγομένοις, ἀγαπητοὶ,
ναμίγνυσθε τοῖς τοιαῦτα πράττουσι. Πολλοὶ C
ἰς ἀπωλείας μαθηταὶ, καὶ ἔτι πληθυνθή-
πετε, ὅτι αἱ ἡμέραι πονηραί εἰσι, καὶ ὁ
ἰδίους ὑπηρέτας προχειρίζεται.
θαυμάσῃς, ἐὰν οἱ ποιμένες λύκοι γίνωνται.
πισκόπους καὶ πρεσβυτέρους διαλεγόμενος
πόστολος ἔλεγεν, ὅτι Ἐξ ὑμῶν αὐτῶν ἀνα-
ἄνδρες λαλοῦντες διεστραμμένα. Ὥστε
κάτω ὑμᾶς, ἔχων ἔξωθεν σχῆμα ἀγγελικὸν,
διαβολικόν. Διὰ τοῦτο ὁ Ἰησοῦς ἔλεγεν·
ή τις ὑμᾶς πλανήσῃ. Κἀγὼ δὲ πάλιν τὰ
βλέπετε, μή τις ὑμᾶς πλανήσῃ, μήτε
ωθεν, μήτε ἀπὸ τῶν ἔξωθεν, μὴ ἐπίσκο-
σβύτερος, μὴ διάκονος, μὴ ἀναγνώστης,
λαλῶν διεστραμμένα· Οἵτινες ἔρχονται D
ἐνδύμασι προβάτων, ἔσωθεν δέ εἰσι λύκοι
τινες ἔχουσιν μόρφωσιν εὐσεβείας, τὴν δὲ
ῆς ἠρνημένοι. Ὑμεῖς δὲ, ἀγαπητοὶ, μὴ
ἀλλ' ὡς παρελάβετε τὸν Κύριον ἡμῶν
ιστὸν, ἐν αὐτῷ περιπατεῖτε· καὶ ὁ Θεὸς
ἔσται μεθ' ὑμῶν. Καὶ περὶ μὲν τούτων
ώσω τὸν λόγον· μικρὰ δὲ διαλεχθεὶς περὶ
ς συντελείας, καταπαύσω. Ὅταν δὲ ἀρ-
ῖν περὶ τῆς συντελείας, φρίκη μοι ἐπέρ-
ἐξίσταμαι. Πάντα μὲν τὰ τοῦ Κυρίου
μεγάλα καὶ φοβερὰ καὶ ἔνδοξα· τὸ δὲ
ντελείας καὶ τὸ τῆς δευτέρας αὐτοῦ πα-
τήριον, ὑπὲρ λόγον καὶ νοῦν καὶ ἔννοιαν,
πᾶσαν διήγησιν, καὶ καταπλήττει πᾶσαν E
ς δὲ ἀγὼν καὶ πολὺς πόθος τῶν μαθη-
παρὰ τοῦ διδασκάλου σημεῖα περὶ τῆς
Ὡς γὰρ πολλάκις ἠκούσατε τοῦ εὐαγγελίου
Καθημένου τοῦ Ἰησοῦ ἐπὶ τοῦ ὄρους
, προσῆλθον αὐτῷ μαθηταὶ αὐτοῦ κατ'
ες· εἰπὲ ἡμῖν, τί τὸ σημεῖον τῆς σῆς πα-
ὶ τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. Ὅρα τὸ σο-
τὸν τῶν μαθητῶν. Ὅταν μέγα τι ἐβού-
ν, οὐ πάντες αὐτῷ προσέρχονται, ἀλλὰ
καί φασιν· εἰπὲ ἡμῖν, Δέσποτα, καὶ τὸ,
ἀγαθέ· εἰπὲ ἡμῖν, καρδιογνῶστα· εἰπὲ
ώσκων τὰ ἔσχατα καὶ τὰ ἀρχαῖα· εἰπὲ
ς τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν· εἰπὲ
τῆς τῶν αἰώνων· εἰπὲ ἡμῖν, ὁ πατὴρ τοῦ 82
ῶνος· εἰπὲ ἡμῖν, Τί τὸ σημεῖον τῆς σῆς A
αὶ συντελείας τοῦ αἰῶνος, ὅταν μέλλῃς
ναι ζῶντας καὶ νεκροὺς πάσης τῆς οἰκου-
καταργήσῃς πᾶσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν
δύναμιν· ὅταν καμφθῇ σοι πᾶν γόνυ
καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων· Εἰπὲ
σημεῖον τῆς παρουσίας σου, ὅπως καὶ
ομεν πάντα τὰ ἔθνη τὴν παράδοξόν σου
Ὁ δὲ Κύριος εἶπεν αὐτοῖς· Βλέπετε, μὴ
πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί
ς, ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ Χριστός. Βλέπετε, μή
ανήσῃ· ὅτι ὁ καιρὸς ἐγγύς ἐστι. Ὅπερ
ωροῦμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, τότε εἶπεν,
ἐγγύς ἐστι· νῦν ἕστηκε, καὶ πάντες θεωροῦ-
πόση σπουδὴ τοῦ Δεσπότου περὶ ψευδο-

Multi sunt enim perniciei discipuli, et adhuc multiplicabuntur. Considerate, dies esse malos, et tempus proprios sibi ministros exhibere.

8. Nec mireris si pastores lupi efficiuntur. Nam episcopos et presbyteros alloquens Paulus apostolus ait : *Ex vobis ipsis exsurgent viri, loquentes perversa*. Act. 20. 30. Itaque nemo vos seducat, exterius habitum angelicum, interius diabolicum habens. Ideo Jesus dicebat: *Videte, ne quis vos seducat*. Matth. 24. 4. Et ego quoque similia dicam : Videte, ne quis vos seducat, vel ab exterioribus, vel ab interioribus : non episcopus, non presbyter, non diaconus, non lector, non quisquis tandem sit is qui loquitur perversa : *Qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces:* Ibid. 7. 15. qui habent pietatis speciem, dum pietatis virtutem negant. Vos autem, dilecti, ne seducamini, sed ut accepistis Dominum nostrum Jesum Christum, in ipso ambulate; et Deus pacis erit vobiscum. Et de his quidem omnibus hic sermonem claudam; paucis vero additis de consummatione, dicendi finem faciam. In exordio autem sermonis de consummatione horror quidam me invadit, et obstupesco. Omnia quidem Domini miracula magna sunt, terribilia et gloriosa : finis autem consummationis, et secundi illius adventus mysterium, omnem sermonem, mentem et intelligentiam superat, et auditum omnem terrore percellit. Magnum certe discipulorum certamen fuit, cum a Doctore suo audierunt signa in consummatione futura. Ut enim sæpe audistis ex Evangelio, *Sedente Jesu in monte Olivarum, accesserunt ad eum discipuli ejus secreto, dicentes : Dic nobis, quod signum adventus tui, et consummationis sæculi*. Matth. 24. 3. Perpende sapientiam prudentiamque discipulorum. Cum de re magna quadam interrogare volebant, non omnes simul illum adibant, sed seorsim, dicebantque : Dic nobis, Domine; dic nobis, benigne; dic, cordium cognitor; dic nobis, qui nosti novissima et vetera; dic nobis, qui nosti omnia antequam fiant; dic nobis, Opifex sæculorum; dic nobis, pater futuri sæculi; dic nobis, *Quod signum adventus tui, et consummationis sæculi*, quando venturus es judicare vivos et mortuos totius orbis : quando destrues omnem principatum, omnem potestatem et virtutem : quando flectetur tibi omne genu cælestium, terrestrium et infernorum : *Dic nobis quod signum adventus tui*; ut nos doceamus omnes gentes stupendum adventum tuum. Dicit illis Dominus : *Videte, ne seducamini : multi enim venient in nomine meo dicentes, Ego sum Christus. Videte ne quis vos seducat, quia tempus prope est*. Luc 21. 8. et Matth. 24. 4. Quæ nunc nostris oculis videmus, tunc dixit prope esse; nunc vero tempus adest, omnesque illa videmus. Viden', quanta sit Domini cura, ut nobis falsos doctores et hæreticos detegat, no-

bisque ostendat dolum in ipsis absconditum? Ideo
ante signa post discipulorum interrogationem, illos
præmisit ut lupos gregem invadentes, et Antichri-
sti præcursores : deinde ea, quæ sequutura sunt,
prædicit, bella et seditiones gentis contra gentem
et regni adversus regnum. Quæ nunc videntes, non
intelligimus : videntes bella in diversis locis, fa-
mem, terricula, signa de cælo, et cætera quæ di-
xit quamplurima videntes, non animadvertimus.
id. v. 10. *Tunc*, inquit, *scandalizabuntur multi, et in-
vicem tradent*. Et ubi jam non est proditio?
nonne omnes fere contra alios insurgunt, et se mu-
tuo oderunt? Hoc quoque impletum est, ut vide-
mus. Nonne omnes sese mutuo impugnant? gens
contra gentem insurgit, regnum adversus regnum,
principes contra principes, episcopi contra epi-
scopos, presbyteri contra presbyteros, diaconi
contra diaconos, lectores contra lectores, laici
id. v. 12. contra laicos? Nam *Quoniam abundavit ini-
quitas, refrigescet caritas multorum*. Ideo præ-
an. 5. 39. dixit Dominus : *Scrutamini Scripturas; et, Ne*
ic. 21. 8. *seducamini*. Aliud rursus signum præmisit di-
cens: *Prædicabitur hoc evangelium in univer-*
tth. 24. *so mundo in testimonium omnibus gentibus*.
Et tunc exspecta finem : exspecta, te visurum esse
abominationem desolationis, filium perditionis,
propter quem fiet tribulatio magna, qualis non
d. v. 24. fuit ab initio mundi. Rursumque dixit : *Surgent
pseudochristi et pseudoprophetæ, et dabunt si-
gna et prodigia, ita ut in errorem inducant, si
fieri possit, etiam electos*. Vide quomodo sæpe
memoret pseudoprophetas, falsos doctores, et fal-
sos apostolos Antichristi filii perditionis; qui per
immundos spiritus impulsi, et ab illis produ-
cti, præcursores fiunt Antichristi et adversarii;
et per propria dogmata seducent, et præpara-
bunt populum peculiarem ad suscipiendum filium
perditionis.

9. Idcirco, fratres, divina Scriptura sæpe cla-
mat, multos seductores exivisse in mundum. Ideo
Dominus sic intulit: *Ecce prædixi vobis*. Per-
pendamus oportet singularum dictionum sensum.
d. v. 25. *Ecce prædixi vobis;* id est, Jam obtentum non
habetis. *Ecce prædixi vobis :* si quempiam ex vo-
bis seducant, non erit ille venia dignus. *Ecce
prædixi vobis :* nulli suppetit excusatio legi-
tima. *Ecce prædixi vobis omnia : Videte, ne
seducamini*. Videte, ne pro me vero Christo,
tth. 24. alium Antichristum recipiatis. *Multi enim ve-
nient in nomine meo, dicentes, Ego sum Chri-*
d. 26. *stus, et multos seducent;* et, *Tempus prope est*.
Ne ergo post illos eatis. Videte, quanta his de
rebus in sacris Scripturis dicantur. Ideo sæpe vos
admonui circa impios hæreticos, et nunc ro-
go, nulla in re cum illis consentiatis vel con-
veniatis, non in cibo et potu, non in amicitia
vel affectu, non in agape et in pace. Nam qui
in his deceptus cum illis consentit, alienum se
constituit ab Ecclesia Catholica. Verus autem
et sincerus Dei discipulus cum fiducia clamat :

B διδασκάλων καὶ αἱρετικῶν τοῦ ἀποχυμένου
ἡμῖν τὸν κεκρυμμένον ἐν αὐτοῖς δόλον; Διὸ
σημείων ἐν τῇ ἐρωτήσει τῶν μαθητῶν, τού
γεν ὡς λύκους τῆς ποίμνης καὶ τοῦ ἀντιχρί
μους· εἶτα προεῖπε τὰ ἀκόλουθα, πολέμου
στασίας, ἔθνος ἐπὶ ἔθνος, καὶ βασιλείαν ἐ
ἅπερ ὁρῶντες νῦν, οὐ συνίεμεν, βλέποντες
πολέμους, καὶ λιμοὺς, καὶ φόβητρα, κα
τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὰ λοιπὰ ἅπερ εἴρηκεν
ὁρῶντες, οὐ συνίεμεν. Τότε, φησὶ, σκα
ται πολλοὶ, καὶ ἀλλήλους παραδώσουσι.
οὐκ ἔστι προδοσία; οὐχὶ πάντες σχεδὸν κ
γεγόνασι, καὶ μισοῦσιν ἀλλήλους; Καὶ
ρωται, καθὼς ὁρῶμεν. Οὐχὶ πάντες κ
C γεγόνασιν, ἔθνος ἐπὶ ἔθνος βασιλεία ἐ
ἄρχοντες κατὰ τῶν ὁμοίων, ἐπίσκοποι
πων, πρεσβύτεροι κατὰ πρεσβυτέρων,
κατὰ διακόνων, ἀναγνῶσται κατ' ἀλλ
κατὰ λαϊκῶν; Διὰ γὰρ τὸ πληθυνθῆναι
ψυγήσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν. Διὰ το
ὁ Δεσπότης· Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφὰς,
πλανηθῆτε. Ἕτερον δὲ πάλιν σημεῖον π
γων· Καὶ κηρυχθήσεται τοῦτο τὸ εὐαγ
τῇ οἰκουμένῃ εἰς μαρτύριον πᾶσι τοῖς ἔθν
προσδέχου τὸ τέλος, προσδόκα ἰδεῖν β
ἐρημώσεως, τὸν υἱὸν τῆς ἀπωλείας, δι'
θλίψις πολλὴ καὶ μεγάλη, οἵα οὐ γέγον
τοῦ κόσμου. Καὶ πάλιν λέγει· Ἐγερθήσ
χριστοι καὶ ψευδοπροφῆται, καὶ δώσουσι
τέρατα, ὥστε, εἰ δυνατὸν, πλανῆσαι καὶ
D κτούς. Ὅρα δὲ, πῶς ἄνω καὶ κάτω τοὺς
τας καὶ ψευδοδιδασκάλους καὶ ψευδαπο
ἀντιχρίστου υἱοῦ τῆς ἀπωλείας, οἵτινες δ
θάρτων πνευμάτων προχειριζόμενοι, καὶ
ἐνεργούμενοι, πρόδρομοι γίνονται τοῦ ἀντι
ἀντικειμένου· καὶ διὰ τῶν ἰδίων δογμάτ
σουσι, καὶ ἑτοιμάσουσι λαὸν ἐπιτήδειον
γὴν τοῦ υἱοῦ τῆς ἀπωλείας.

Διὰ τοῦτο ἡ θεία Γραφὴ, ἀδελφοὶ, ἄν
κράζει, ὅτι πολλοὶ πλάνοι ἐξῆλθον εἰς τ
Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Δεσπότης ἐπήγαγε τὸ, '
ρηκα ὑμῖν. Νοεῖν δὲ ἡμᾶς χρὴ τὸν νοῦν
ξεως. Ἰδοὺ προείρηκα ὑμῖν· τουτέστιν, ἀπ
E σιν οὐκ ἔχετε. Ἰδοὺ προείρηκα ὑμῖν· ἐὰν
τινα ἐξ ὑμῶν, ἀσύγγνωστος ἔσται. Ἰδοὺ
ὑμῖν· εὔλογον πρόφασιν οὐδεὶς ἔχει. Ἰδοὺ
ὑμῖν πάντα· Βλέπετε, μὴ πλανηθῆτε.
ἄλλον ψευδόχριστον δέξησθε ἀντὶ ἐμοῦ το
Πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐν τῷ ὀνόματί μου
ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ Χριστὸς, καὶ πολλοὺς
καὶ, Ὁ καιρὸς ἐγγύς ἐστι. Μὴ οὖν πορευ
αὐτῶν. Ὁρᾶτε, πόσος ὁ λόγος ἐν ἁγίαις Γ
τῶν τοιούτων. Διὰ τοῦτο πολλάκις ὑμᾶς
περὶ τῶν ἀθέων αἱρετικῶν, καὶ τανῦν παρ
μὴ συγκαταβῆναι αὐτοῖς ἔν τινι πράγμα
βρώμασιν, ἢ ἐν πόμασιν, ἢ φιλίᾳ ἢ σχέσε
ἢ εἰρήνῃ. Ὁ γὰρ ἐν τούτοις ἀπατώμενος,
ταβαίνων αὐτοῖς, ἀλλότριον ἑαυτὸν καθ
καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ δὲ ἀληθινὸς
μαθητὴς τοῦ Θεοῦ μετὰ παῤῥησίας κράζ

γγελίζεται παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα 83
τὰ τοῦ Δαυὶδ ψάλλει· Κύριε, οὐχὶ τοὺς A
σε ἐμίσουν, καὶ ἐπὶ τοὺς ἐχθρούς σου ἐξε-
τέλειον μῖσος ἐμίσουν αὐτούς. Φρίξατε καὶ
οἱ τὰς ἀγάπας μετ' αὐτῶν ποιοῦντες, καὶ
θε, ἵνα μὴ ἀπόλησθε ταῖς ἀσεβείαις αὐτῶν.
δὲ καὶ ἐνταῦθα τὸ, Ἰδοὺ προείρηκα ὑμῖν.
τὸ προκείμενον ἐπανέλθωμεν, τὰ περὶ τῆς
ἀναπληροῦντες. Καὶ ἵνα συντόμως εἴπω·
ρημένα σημεῖα ἐπληρώθησαν· λοιπὸν χρὴ
ναι καὶ παρεσκευασμένον, καὶ μὴ πολυπρα-
λεῖον τῶν γεγραμμένων. Πολλοὶ ἀμαθεῖς καὶ
γεγόνασιν οἱ στρεβλοῦντες τὰς θείας Γρα-
δὲ σὺ, μὴ πιστεύσῃς αὐτοῖς. Πολλὴ κακία,
νηρία ἐκκέχυται ἐπὶ τῆς γῆς, πολλὰ σκάν-
ἐπὶ δὲ σὺ, μὴ ἀπατηθῇς· μὴ ἐκκλίνῃς εἰς
μηδὲ εἰς τὰ ἀριστερὰ, ἀλλ' ὁδῷ βασιλικῇ
χεις πολλοὺς πιστοὺς, ἀγαπητὲ, εἰ καὶ μὴ
ἀλλ' ἐν οὐρανῷ, μεθ' ὧν πάντοτε συνεῖναι
Ἔχεις ἐκεῖ πανηγύρεις ἀγγέλων, ἔχεις πα- B
προφήτας, ἀποστόλους, εὐαγγελιστάς· ἔχεις
, ὁσίους ὁμολογητὰς, καὶ τοὺς ἐν μοναχικῷ
ρέψαντας, πλῆθος πολὺ, ὧν τὰ ὀνόματα ἐν
ωῆς. Τούτους πόθησον, τούτους μίμησαι,
ἡ χωρίζου, τούτων τὴν μνήμην ἐν τῇ καρδίᾳ
κτὸς καὶ ἡμέρας, πάντοτε ἐν ταῖς χερσί σου
ν βίβλους κατέχων ἀναγίνωσκε, ὅπως εὕρῃς
φέλειαν. Γίνου ἔμπυρος λόγου δικαιοσύνης,
τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν, καὶ τοῖς μυθολό-
μᾶν, καὶ τοὺς αἱρετικοὺς ἐπιστομίζειν, καὶ
πίπτοντας νουθετεῖν καὶ ἐπιστρέφειν. Ἐρεύ-
ίας Γραφὰς, ἵνα ὅταν ἴδῃς ἀκαταστασίαν
σιν, μὴ καταπέσῃς, ἀλλ' ἐπὶ τὴν θείαν Γρα-
φύγῃς. Ὅρα δὲ, μὴ χαυνωθῇς, μηδὲ σαλευ-
τοῦ νοός σου. Ὅταν ἴδῃς πολλοὺς ἀσυνετοῦν- C
ξενίζου· δεῖ ταῦτα γενέσθαι. Ὅταν ἴδῃς
ψευδοπροφήτας, ὑπομνήσθητι τοῦ Δεσπότου
, ὅτι Ἐγερθήσονται ψευδόχριστοι καὶ ψευδο-
. Ὅταν πλανολόγους, ὑπομνήσθητι τοῦ
λέγοντος· Οὐαὶ τοῖς γράφουσι πονηρίαν.
ῃς τοὺς εὐλαβεῖς καὶ πιστοὺς καὶ σοφοὺς
μένους, τοὺς δὲ ἐναγεῖς καὶ ἀλαζόνας καὶ
καὶ πόρνους προχειριζομένους, ὑπομνήσθητι
τόλου λέγοντος, ὅτι Πονηροὶ ἄνθρωποι καὶ
ροκόψουσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον, πλανῶντες καὶ
νοι. Ὅταν ἴδῃς τὴν ἁγίαν Γραφὴν βδελυχθεῖ-
τῶν εἶναι δοκούντων Χριστιανῶν, καὶ τοὺς
ς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ μισηθέντας, ὑπομνή-
ι Κυρίου εἰπόντος· Εἰ ὁ κόσμος ὑμᾶς μισεῖ,
ε, ὅτι ἐμὲ πρῶτον ὑμῶν μεμίσηκεν. Εἰ ἐμὲ
καὶ ὑμᾶς διώξουσιν. Ὅταν ἴδῃς λαοὺς ἐπι- D
ντας πρὸς τοὺς μυθολόγους καὶ φυλακτογρά-
ι γενεαλογίας, καὶ μαντείας, καὶ διδασκαλίας
, καὶ ἐπερωτήσεις πνευμάτων ἀκαθάρτων, μὴ
ς, μηδὲ καταπέσῃς. Κἂν ἐκ τῶν δοκούντων
μένων ἐὰν ἴδῃς ταῦτα πράσσοντας, μὴ ἀπο-
ἀλλὰ δακρύσας ὑπομνήσθητι τοῦ ἀποστόλου
, ὅτι Ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονταί τινες
εως, προσέχοντες πνεύμασι πλάνης, καὶ
ίαις δαιμόνων ἀκαθάρτων. Καὶ πάλιν λέγει·

Si quis vos evangelizaverit præter id quod ac- Gal. 1. 9.
cepistis, anathema sit; et cum Davide psallit :
Domine, nonne eos, qui oderunt te, oderam, et Psal. 138.
super inimicos tuos tabescebam? perfecto odio 20. 21.
oderam illos. Exhorrescite et contremiscite, qui
agapas cum illis facitis, et resipiscite, ne in eo-
rum impietatibus pereatis. Hic quoque apposite
repetitur illud : *Ecce prædixi vobis.* Sed ad rem
propositam redeamus, ut de consummatione ser-
monem compleamus. Et ut compendio dicam, præ-
dicta signa completa sunt : jam quisque debet pa-
ratus et expeditus esse, nec plura, quam scripta
sint, curiosius exquirere. Multi ignari nec firmi
fuerunt, qui divinas Scripturas contorsere : cave
tu, ne credas illis. Multa malitia, multa nequitia
effusa est super terram, multa offendicula : tu
vero cave, ne seducaris; ne declines ad dexteram
vel ad sinistram, sed in via regia incede. Multos
habes fideles, carissime; si non in terra, saltem in
cælo, quibuscum festines velim ut semper vivas.
Habes illic celebritates angelorum, patriarchas,
prophetas, apostolos, evangelistas; habes marty-
res, sanctos confessores, et eos qui in monastica
vita floruerunt, multitudinem magnam quorum
nomina sunt in libro vitæ. Hos desidera, hos imi-
tare, ab his non recedas : horum memoriam in
corde tuo habeas nocte dieque : eorum libros sem-
per præ manibus habeas legasque, ut multam in-
venias utilitatem. Esto ardens verbi justitiæ, ut
possis contradicentes confutare, fabulatores corri-
pere, hæreticis os obstruere, lapsos monere et con-
vertere. Scrutare divinas Scripturas, ut cum vi-
deris seditionem et perturbationem, non labaris,
sed ad divinam Scripturam confugias. Cave au-
tem, ne mollior evadas, neque vacilles in mente
tua. Cum multos videris imprudentes, ne obstu-
pescas : oportet enim hæc fieri. Cum multos vide-
ris pseudoprophetas, recordare Domini dicentis :
Surgent pseudochristi et pseudoprophetæ. Cum Matth. 24.
deceptores videris, recordare prophetæ dicentis : 24.
Væ iis, qui scribunt nequitiam. Cum videris Isai. 10. 1.
pios, fideles et sapientes despici; sceleratos autem,
arrogantes, proditores celebrari; recordare apo-
stoli dicentis: *Mali homines et incantatores pro-* 2. Tim. 3.
ficient in pejus, in errorem mittentes et er- 13.
rantes. Cum videris sacram Scripturam in exse-
crationem haberi ab iis, qui videntur esse Chri-
stiani, et eos, qui loquuntur verbum Dei odio ha-
beri, recordare Domini dicentis : *Si mundus vos* Joan. 15.
odit, scitote quia me priorem vobis odio habuit. 18. 20.
Si me persequuti sunt, et vos persequentur.
Cum videris populos simul accurrentes ad fabu-
latores, et quædam scripta custodientes, ad genea-
logias, vaticinationes, doctrinas dæmonum, et in-
terrogationes spirituum immundorum, ne turbe-
ris, ne concidas. Et si quosdam videris ex iis, qui
videntur esse pastores, talia facientes, ne ani-
mum despondeas, sed lacrymans recordare apo-
stoli dicentis : *In novissimis diebus discedent* 1. Tim. 4.
quidam a fide, attendentes spiritibus erroris, et 1.

doctrinis dæmoniorum immundorum. Rursum-
2. Tim. 4. 3. 4. que dixit : *Erit tempus, cum sanam doctrinam
non sustinebunt, sed secundum propria desideria coacervabunt sibi magistros, prurientes auribus : et a veritate quidem auditum avertent,
ad fabulas autem convertentur*.

10. Cum videris lauta prandia, cœnas, delicias, fraudem, tumultum, inconditas voces, re-
Luc. 6. 25. cordare Domini dicentis : *Væ vobis, qui saturati
estis, quia esurietis : væ vobis, qui ridetis
nunc, quia lugebitis*. Cum videris choreas agentes, ludentes, et dæmonum cantica recitantes, ingemisce, et cum lacrymis recordare Davidis dicen-
Psal. 81. 5. tis : *Nescierunt neque intellexerunt, in tenebris ambulant;* et Isaiæ prophetæ sic loquentis :
Isai. 5. 11. 12. Væ qui surgunt mane, et siceram sequuntur : qui exspectant vesperam, cum citharis, et psalteriis, et tympanis, et fistulis, bibentes vinum; opera autem Dei non vident, et opera manuum ejus non considerant. In summa quando scandalum quodlibet
Matth. 18. 7. Luc. 17. 1. videris, memento Domini dicentis : *Væ mundo
a scandalis : impossibile autem est ut non veniant scandala; væ autem illi, per quem scandala venient*. Sed quid ad hæc dicunt homines gravi corde, qui quærunt mendacium? Non est malum, inquiunt, animum relaxare : quid enim damni affert cithara, quid reliqua instrumenta? O summam stultitiam! o malam diaboli cogitationem! Generatio mala et adultera, hoccine Domino retribuitis? Immaculatus Dominus ubique præcipit, ne Christianus unquam his se dedat ludicris;
Isai. 5. 20. et tu dicis, Quid hæc afferunt damni? *Væ qui dicunt amarum dulce : væ qui ponunt tenebras lucem*. Dicant vero nobis immorigeri illi, ex quanam Scriptura ostendere possint Christiano licere hanc sectari formam? quis sanctorum liber, quæ Evangelia docuere Christianos ita turpiter agere? Ecce Catholica et Apostolica Ecclesia, ab oriente usque ad occidentem, a terminis orbis terrarum clamat, docet, hortatur per legem, per prophetas, per apostolos, perque ipsum Dominum; et nusquam reperies Christiano licere talibus operam dare nugis. Quot sunt reges et principes, sapientes, nobiles, illustres, legisperiti, servi et liberi, pauperes et divites, senes et juvenes? ecquis illorum omnium possit probare et ostendere, quod Christianis liceat cithara ludere, aut tripudiare, aut simile quidpiam facere? Nullus certe id ostendere possit. Nemo vos seducat : hæc non sunt Christianorum : hæc aliena sunt a Catholica Ecclesia : hæc omnia gentiles faciunt. Nemo, fratres mei, vos seducat : quotquot in his versamini, a gratia excidistis : Christus nihil vobis proderit. Redeamus iterum ad primam et pulchram confessionem, ad quam vocati sumus in conspectu multorum testium, angelorum, hominum, et Creatoris universorum. Ipse namque schedulam confessionis nostræ retinet in cælo, ut reddat unicuique secundum opera sua, et prout confessionem servavit. Uniuscujusque enim nostrum scripta sunt et

Ἔσται καιρὸς, ὅτε τῆς ὑγιαινούσης διδασκαλίας οὐκ ἀνέξονται, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἰδίας ἐπιθυμίας ἐπισωρεύσουσιν ἑαυτοῖς διδασκάλους, κνηθόμενοι τὴν ἀκοήν· καὶ ἀπὸ μὲν τῆς ἀληθείας τὴν ἀκοὴν ἀποστρέψουσιν, E ἐπὶ δὲ τοὺς μύθους ἐκτραπήσονται.

Ὅταν ἴδῃς ἄριστα πολυτελῆ, καὶ δεῖπνα, καὶ τρυφὴν, καὶ ἀπάτην, καὶ θόρυβον, καὶ ἀτάκτους φωνὰς, ὑπομνήσθητι τοῦ Κυρίου λέγοντος· Οὐαὶ οἱ ἐμπεπλησμένοι, ὅτι πεινάσετε· οὐαὶ οἱ γελῶντες νῦν, ὅτι πενθήσετε. Ὅταν ἴδῃς χορεύοντας, καὶ παίζοντας, καὶ τὰ ᾄσματα τῶν δαιμόνων καταλέγοντας, στέναξον, καὶ δακρύσας ὑπομνήσθητι τοῦ Δαυὶδ λέγοντος· Οὐκ ἔγνωσαν οὐδὲ συνῆκαν, ἐν σκότει διαπορεύονται· καὶ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου λέγοντος· Οὐαὶ οἱ ἐγειρόμενοι τὸ πρωῒ, καὶ τὸ σίκερα διώκοντες, οἱ μένοντες ὀψὲ, μετὰ κιθαρῶν, καὶ ψαλτηρίων, καὶ τυμπάνων, καὶ αὐλῶν, τὸν οἶνον πίνοντες· τὰ δὲ ἔργα τοῦ Θεοῦ οὐ βλέπουσι, καὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ οὐ κατανοοῦσι. Καὶ ἁπλῶς πᾶν σκάνδαλον θεωρῶν γινόμενον, 24 A ὑπομνήσθητι τοῦ Δεσπότου λέγοντος· Οὐαὶ τῷ κόσμῳ ἀπὸ τῶν σκανδάλων· ἀνένδεκτον δέ ἐστι μὴ ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα· οὐαὶ δὲ δι' οὗ ἔρχεται. Ἀλλὰ τί φασιν οἱ βαρυκάρδιοι, οἱ ζητοῦντες τὸ ψεῦδος; οὐκ ἔστι κακὸν, λέγοντες, τὸ μετεωρίζεσθαι· τί γὰρ βλάπτει ἡ κιθάρα καὶ τὰ λοιπὰ ὄργανα; Ὢ ἐσχάτης ἀνοίας· ὢ τῆς πονηρᾶς ἐπινοίας τοῦ διαβόλου. Γενεὰ πονηρὰ καὶ μοιχαλὶς, ταῦτα Κυρίῳ ἀνταποδίδοτε; Ὁ ἄχραντος Δεσπότης πανταχοῦ ἐνετείλατο, μήτε ὅλως μετεωρίζεσθαι Χριστιανὸν, καὶ σὺ λέγεις, τί βλάπτει ταῦτα; Οὐαὶ οἱ λέγοντες τὸ πικρὸν γλυκύ· οὐαὶ οἱ τιθέντες τὸ σκότος φῶς. Εἰπάτωσαν δὲ ἡμῖν οἱ ἀπαίδευτοι, ἐκ ποίας ἱερᾶς Γραφῆς παραστῆσαι δύνανται, ὅτι χρὴ τὸν Χριστιανὸν ποιεῖν ταῦτα τὰ σχήματα; ποία βίβλος τῶν ἁγίων, ποῖα Εὐαγγέλια ἐδίδαξεν οὕτως ἀσχη- B μονεῖν τοὺς Χριστιανούς; Ἰδοὺ ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν, καὶ ἀπὸ περάτων τῆς οἰκουμένης κράζει, καὶ διδάσκει, καὶ παραινεῖ, διά τε νόμου, καὶ προφητῶν, καὶ ἀποστόλων, καὶ αὐτοῦ τοῦ Δεσπότου, καὶ οὐδαμοῦ τις εὗρεν, ὅτι ἐπετράπη Χριστιανὸς ποιεῖν ταῦτα τὰ σχήματα. Πόσοι βασιλεῖς καὶ δυνάσται, καὶ σοφοὶ, καὶ εὐγενεῖς, καὶ ἔνδοξοι, καὶ νομικοὶ, καὶ δοῦλοι καὶ ἐλεύθεροι, καὶ πτωχοὶ καὶ πλούσιοι, καὶ πρεσβῦται καὶ νέοι; τίς ἐκ τούτων πάντων δύναται ἀποδεῖξαι ἢ παραστῆσαι περὶ τούτων, ὅτι ἐπετράπη ὁ Χριστιανὸς κιθαρίζειν, ἢ ὀρχεῖσθαι, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον ποιεῖν, ὧν προειρήκαμεν; Οὐδεὶς δύναται παραστῆσαι. Μηδεὶς πλανάτω ὑμᾶς· οὐκ ἔστι ταῦτα Χριστιανῶν· ταῦτα ἀλλότριά εἰσι τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας· ταῦτα πάντα τὰ ἔθνη τοῦ κόσμου ποιοῦσι. Μηδεὶς, ἀδελφοί μου, πλανάτω ὑμᾶς· ὅσοι ἐν τούτοις C ἐνάγεσθε, τῆς χάριτος ἐξεπέσατε· Χριστὸς οὐδὲν ὑμᾶς ὠφελήσει. Ἐπανέλθωμεν δὲ πάλιν ἐπὶ τὴν πρώτην καὶ καλὴν ὁμολογίαν, εἰς ἣν ἐκλήθημεν, ἐνώπιον πολλῶν μαρτύρων, ἐπὶ ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων καὶ τοῦ κτίστου τῶν ὅλων· αὐτὸς γὰρ τὸ γραμματεῖον τῆς ὁμολογίας ἡμῶν κατέχει ἐν οὐρανῷ, ἀποδοῦναι ἑκάστῳ καθὼς ἔπραξε καὶ ἐφύλαξε τὴν ὁμολογίαν. Ἑκάστου γὰρ ἡμῶν γεγραμμέναι εἰσὶ, καὶ αἱ συνθή-

τοῦ διαβόλου ἀποταγὴ καὶ πρὸς Χριστὸν
καὶ τὰ ἔργα ἡμῶν καὶ αἱ πράξεις, καὶ οἱ
τὰ ἐνθυμήματα, καὶ οἱ μετεωρισμοὶ, καὶ
· καὶ πάντα γεγραμμένα ἔχων ἔρχεται ὁ
Λοιπὸν οὖν τί βούλει; ψεύσασθαι αὐτῷ;
ἔστι δυνατόν· ἐν γὰρ χειρὶ αὐτοῦ καὶ σὺ
οι σου. Ἀλλὰ βούλει κρύπτεσθαι; Ἀλλ' οὐχ
τὸν, ἐπειδὴ ἐν χειρὶ αὐτοῦ τὰ πέρατα τῆς
οὐκ ἔστι κτίσις ἀφανὴς ἐνώπιον αὐτοῦ·
γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς
οὐ κρυβήσῃ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ. Ἐὰν εἰς D
ὸν ἀναβῇς, αὐτὸς ἐκεῖ ἐστιν· ἐὰν καταβῇς
ὕσσον, ἐκεῖ πάρεστι. Γέγραπται γὰρ, ὅτι
τα ἠθέλησεν ὁ Κύριος ἐποίησεν ἐν τῷ οὐ-
ἐν τῇ γῇ, ἐν ταῖς θαλάσσαις, καὶ ἐν πάσαις
σσοις. Τί οὖν ποιήσωμεν, ἀδελφοί; Στενὰ
ταχόθεν· Αὐτὸς γὰρ γινώσκει τὰ κρύφια
ας καὶ νεφρούς. Φυγεῖν οὐκ ἔστιν· οὐ γάρ
ξελεῖται ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ. Κρυβῆναι
κατέχει γὰρ τὸν γῦρον τῆς γῆς, καὶ τοὺς
τας ἐν αὐτῇ, ὡσεὶ ἀκρίδας. Ἀντιστῆναι
καθὼς γέγραπται, ὅτι Σὺ φοβερὸς εἶ, καὶ
τήσεταί σοι; Αὐτὸς γὰρ δεσπόζει τῶν ἐπου-
αὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, ὁ μέλλων
πᾶσαν ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν καὶ δύναμιν. E
οὐκ ἔνι, οὐδὲ ἀφορμὴ, οὔτε ἔννοια. Διὰ
ὸ περάτων τῆς γῆς ἕως περάτων ἡ θεία
ή, καὶ παραινεῖ, καὶ ἐλέγχει, καὶ νουθετεῖ,
ρτύρεται, καὶ ἀπειλεῖ. Διό φησιν ὁ Δεσπό-
Ὁ ἀθετῶν με, καὶ μὴ λαμβάνων τὰ ῥήματά
οὐ κρίνω αὐτόν· ὁ λόγος, ὃν ἐλάλησα, κρι-
ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ. Καὶ πάλιν λέγει· Εἰ
καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον·
όφασιν οὐκ ἔχουσι περὶ τῆς ἁμαρτίας αὐτῶν.
ι, ὅτι οὐδεὶς πρόφασιν ἔχει. Ὄντως, ἀδελ-
ἡ ἡμῖν πανταχόθεν.
85
πάντως τις ἀποκρίνεται, ὅτι ἰδοὺ ἱκανῶς A
μῶν διὰ τοῦ λόγου, καὶ τὰ σκυθρωπὰ ὑπέ-
αὶ τὰς κολάσεις ὑπέμνησας, καὶ τὰς τι-
ιεγράψω, καὶ περισσῶς κατέπληξας καὶ
Καὶ οἶδα ἀληθῶς, ὅτι οὕτως ἐστίν· καὶ
ἕκαστος ὑμῶν περὶ ἑαυτοῦ λόγον ἀποδώσει
καὶ ἕκαστος θερίσει ὃ ἔσπειρεν, καὶ ἕκαστος
ορτίον βαστάσει. Ἀλλ' ὡς ταῦτα ἀπήγγει-
ῖς μέσον ἤγαγες, καὶ κατέπληξας καὶ ἐφό-
όδειξον ἡμῖν λοιπὸν καὶ τῆς σωτηρίας τὸν
ς καὶ τῆς πληγῆς τὴν ἴασιν· ὥσπερ εἶπες
ληκτικὰ, εἰπὲ καὶ τὰ χαροποιά. Ἰδοὺ σω-
ω, τί ποιήσω; πῶς σωθῶ; ποίῳ τρόπῳ
; πρὸς τίνα καταφεύξομαι; Πολλὰ γὰρ
καὶ ἐν ἔργοις καὶ ἐν λόγοις, καὶ ἑκου-
ἀκουσίως, καὶ ἐν νυκτὶ καὶ ἐν ἡμέρᾳ, καὶ
σαν ὥραν. Τί οὖν ποιήσω; πῶς σωθῶ; B
καταφεύξομαι; Ἐγώ σοι λέγω πρὸς τίνα
ς. Ὁ μακάριος Δαυὶδ ὑπέδειξε πρὸς τίνα
υγεῖν, εἰπών· Ὁ Θεὸς ἡμῶν καταφυγὴ καὶ
Τοῦτο ὑπέδειξεν καὶ Ἰωάννης, ὁ μείζων
ὧν προφητῶν, λέγων· Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ,
ἣν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. Τοῦτο ἀπήγγειλε
ελος, λέγων· Αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐ-

pacta, et abrenuntiatio diabolo, et fœdus cum Christo initum, nostra quoque opera et gesta, verba, cogitationes, ludi, cachinni : omnia descripta habens venturus est Christus. Quid denique vis? mentiri illi? Id fieri nequit : in manu quippe ejus et tu et verba tua sunt. Sed vis occultari? Verum non potes, quia in manu ejus sunt fines terræ : *Neque est creatura invisibilis in conspectu* Hebr. 4. 13.
ejus; sed omnia nuda et aperta sunt oculis
ejus; neque occultari poteris a facie ejus. Si ascen- Psal. 138.
D deris in cælum, illic ipse est; si descenderis in 8.
abyssum, illic adest. Scriptum est enim : *Omnia,* Ibid. 134.
quæcumque voluit, Dominus fecit in cælo et 6.
in terra, in mari et in omnibus abyssis. Quid ergo faciemus, fratres? Angustiæ nos tenent undique : *Ipse enim novit abscondita cordis* et renes. Ibid. 43.
Fugere non licet : neque enim est, qui nos eruat 22.
de manibus ejus. Abscondi nemo potest; gyrum Isai. 43. 13. Ibid. 40.
enim terræ, et omnes habitantes in illa quasi lo- 22.
custas tenet. Resistere non possumus, sicut scriptum est : *Tu terribilis es, et quis resistet tibi?* Psal. 75. 8.
Ipse namque dominatur cælestibus, terrestribus et infernis, qui debet destruere omnem principatum et potestatem et virtutem. Excusatio nulla est, nec
E obtentus, neque consilium. Ideo a finibus usque ad fines terræ divina Scriptura clamat, hortatur, arguit, monet, testificatur, comminatur. Quapropter Dominus noster ait : *Qui despicit me,* Joan. 12.
et non accipit verba mea, ego non judico illum : 48.
sed sermo, quem loquutus sum, judicabit illum in novissimo die. Rursumque dicit : *Si non ve-* Ibid. 15.
nissem et loquutus fuissem eis, peccatum non 22.
haberent; nunc autem excusationem non habent de peccato suo. Audistis quod nemo excusationem habeat. Profecto, fratres, angustiæ nobis
85
sunt undique.

A 11. Sed respondebit quispiam : Satis nos sermone tuo tetigisti, tristia exhibuisti, supplicia commemorasti, cruciatus descripsisti, et supra modum perculisti ac terruisti. Scio utique rem ita se habere : novi unumquemque nostrum Deo rationem esse redditurum, messurumque quod seminavit, ac proprium onus portaturum esse. Verum ut hæc denuntiasti, et in medium adduxisti, nosque perculisti ac terruisti, salutis quoque modum nobis ostende; vulneri medelam adhibe : ut terribilia dixisti, sic gratiosa enarra. Ecce salutem consequi volo, quid faciam ut consequar? quo utar modo? ad quem confugiam? Multa namque peccavi, operibus et dictis, volens et imprudens, nocte et die, et in quacumque hora. Quid ergo faciam? quomodo salutem consequar? ad
B quem confugiam? Ego tibi ad quem confugias dicam. Beatus David ostendit ad quem confugiendum sit, his verbis : *Deus noster refugium et virtus.*
Id ostendit et Joannes, major omnibus prophetis, Psal. 45. 1.
dicens, *Ecce agnus Dei, qui tollit peccatum* Joan. 1. 29.
mundi. Hoc annuntiavit et angelus, dicens : *Ipse* Matth. 1.
enim salvum faciet populum suum a peccatis 21.
eorum; ac rursum propheta David dicit : *Domine,* Psal. 142.
9.

Matth. 9. 13. *ad te confugi*. Ad illum et tu confuge, qui dixit : *Non veni vocare justos, sed peccatores;* qui dixit : *Non egent qui sani sunt medico, sed qui* Luc. 5. 31. *male habent;* qui dixit : *Pœnitentiam agite;* Matth. 3. 2. *appropinquavit enim regnum cælorum;* qui ait : *Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos;* Ibid. 11. 28. qui dicit : *Potestatem habet Filius hominis super terram dimittendi peccata;* Matth. 9. 6. qui dicit: *Eum, qui venit ad me, non ejiciam foras;* Joan. 6. 37. qui per prophetam dixit : *Vivo ego, quia nolo mortem peccatoris, sed magis ut convertatur et vivat;* Ezech. 33. 11. qui dixit : *Faciet vindictam clamantium ad se die ac nocte;* Luc. 18. 7. qui dixit : *Gaudium est in cælo super uno peccatore pœnitentiam agente*. Ibid. 15. 7. Ad hunc confugito, pœnitentiam agens et lacrymans. Pœnitentiam age, et ne differas : pœnitentiam age, et ne animo deficias neque desperes, cum salutis pharmaca habeas. In cælo gaudium est te pœnitente, et tu torpescis? angeli exsultant, et tu dormitas? propter te Medicus animarum advenit, et tu vulnus occultas? ipse clamat : Convertimini ad me, filii hominum, venite ad me; et tu non festinas? ipse clamat : *Non veni vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam*. Matth. 9. 13. O benignitatem Domini inæstimabilem! *Non veni vocare justos*, inquit, *sed peccatores*. Confide ergo, o peccator, et ne desperes. Te namque bonus Pastor vocatum venit; propter te inclinavit cælos, et descendit, dicens : *Venite ad me omnes qui onerati estis : Non* Ibid. 11. 28. enim *veni vocare justos, sed peccatores*. Vide autem, ne segnior evadas ex hoc sermone, audiens ejus ineffabilem clementiam : neque enim simplicem vocationem dixit, sed addidit, *Ad pœnitentiam. Non enim*, inquit, *veni vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam :* non ad risum, sed ad lacrymas; non ad turpia verba, sed ad Deum glorificandum; non ad prandia et cœnas et ebrietatem, sed ad jejunium, vigilias et lacrymas; non ad choreas saltantium et citharas et cantilenas, sed ad luctum, tribulationem et angustias, dicens : *Beati qui lugent* Matth. 5. 5. et flent, scilicet peccata sua. Incipe ergo pœnitentiam agere : pone principium tantum, et Deus pœnitentium tecum operabitur, te roborabit, et gratiam multam invenies, eritque in te super mel et favum. Multæ viæ vitæ, sicut scriptum est, et multi modi salutis : quo volueris modo, salutem consequere. Si possis, da eleemosynam; si non possis, id Deus non requirit. Non habes panem, non habes vestimentum? Genua flecte, pectus tunde, funde lacrymas, ingemisce, luge, extende manus tuas ad cælum, oculos ad Dominum attolle, jejuna, vigila. Hæc omnes possunt homines, nec negare valent: hæc studeas semper Deo offerre. Verum hæc cum discretione fiant oportet, ne inutiliter curras, et in vanum defatigeris.

12. Has itaque virtutes exercens, et Deo pœnitentiam offerens, observa diligenter et scrutare,

τοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν· καὶ πάλιν ὁ προφήτης Δαυὶδ λέγει· Κύριε, πρὸς σὲ κατέφυγον. Πρὸς τοῦτον καὶ σὺ κατάφυγε τὸν εἰπόντα· Οὐκ ἦλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλούς· τὸν εἰπόντα, Οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ὑγιαίνοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες· τὸν εἰπόντα, Μετανοεῖτε· ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· τὸν λέγοντα, Δεῦτε πάντες πρός με οἱ κο- C πιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς· τὸν εἰπόντα, Ἐξουσίαν ἔχει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς ἀφιέναι ἁμαρτίας· τὸν λέγοντα, ὅτι Τὸν ἐρχόμενον πρός με, οὐ μὴ ἐκβάλω ἔξω· τὸν εἰπόντα διὰ τοῦ προφήτου, Ζῶ ἐγὼ, ὅτι οὐ βούλομαι τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτόν· τὸν εἰπόντα, ὅτι Ποιήσει τὴν ἐκδίκησιν τῶν βοώντων πρὸς αὐτὸν νυκτὸς καὶ ἡμέρας· τὸν εἰπόντα, Χαρὰ γίνεται ἐν τῷ οὐρανῷ ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι. Πρὸς τοῦτον κατάφευγε μετανοῶν καὶ δακρύων. Μετανόησον, καὶ μὴ διακριθῇς· μετανόησον, καὶ μὴ ἀθυμήσῃς, μηδὲ ἀπογνώσῃς σεαυτὸν ἔχοντα σωτηρίας φάρμακα. Ἐν οὐρανῷ χαρὰ γίνεταί σου μετανοοῦντος, καὶ σὺ ῥᾳθυμεῖς; ἄγγελοι σκιρτῶσι, καὶ σὺ νυστάζεις; διὰ σὲ παραγέγονεν ὁ ἰατρὸς τῶν D ψυχῶν, καὶ σὺ τὸ τραῦμα κρύπτεις; αὐτὸς κράζει· ἐπιστράφητε πρός με, υἱοὶ ἀνθρώπων, δεῦτε πρός με· καὶ σὺ οὐ σπουδάζεις; αὐτὸς κράζει· Οὐκ ἦλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλ' ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν. Ὢ φιλανθρωπία Δεσπότου ἀνείκαστος. Οὐκ ἦλθον καλέσαι δικαίους, φησὶν, ἀλλὰ ἁμαρτωλούς. Θάρσει οὖν, ἁμαρτωλὲ, καὶ μὴ ἀθυμήσῃς. Σὲ γὰρ ἦλθε καλέσαι ὁ ποιμὴν ὁ καλός· διὰ σὲ ἔκλινεν οὐρανοὺς, καὶ κατέβη, λέγων· Δεῦτε πρός με πάντες οἱ πεφορτισμένοι· Οὐ γὰρ ἦλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλούς. Ὅρα δὲ μὴ χαυνωθῇς ἐπὶ τῷ λόγῳ, ἀκούων τὴν αὐτοῦ ἄφατον φιλανθρωπίαν· οὐ γὰρ μόνον τὴν κλῆσιν ψιλὴν εἴρηκεν, ἀλλὰ προσέθηκε τὸ, Εἰς μετάνοιαν. Οὐ γὰρ ἦλθον, φησὶ, καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν· οὐκ εἰς γελοῖα, ἀλλ' εἰς δάκρυα· οὐκ εἰς αἰσχρολογίαν, ἀλλ' εἰς δοξολογίαν· οὐκ εἰς ἄριστα καὶ δεῖπνα καὶ μέθην, ἀλλ' εἰς νηστείαν καὶ ἀγρυπνίαν E καὶ δάκρυα· οὐκ εἰς χορεύματα καὶ κιθαρισμοὺς καὶ καταλέγματα, ἀλλ' εἰς πένθος καὶ θλίψιν καὶ στενοχωρίαν, λέγων· Μακάριοι οἱ πενθοῦντες καὶ κλαίοντες, δηλονότι, τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν. Ἄρξαι οὖν τοῦ μετανοεῖν· βάλε τὴν ἀρχὴν μόνον, καὶ ὁ Θεὸς τῶν μετανοούντων συνεργήσει, καὶ ἐνισχύει σε, καὶ εὑρήσεις χάριν πολλὴν, καὶ γενήσεται ἐν σοὶ ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον. Πολλαὶ ὁδοὶ βίου, καθὼς γέγραπται, καὶ πολλοὶ τρόποι τῆς σωτηρίας. Οἵῳ τρόπῳ θέλεις, σώθητι, μόνον σώθητι. Ἐὰν ἔχῃς, ἐλέησον· εἰ δὲ οὐκ ἔχεις, οὐ ζητεῖ ὁ Θεός. Οὐκ ἔχεις ἄρτον, οὐκ ἔχεις ἱμάτιον; Κλῖνον τὰ γόνατα, τύψον τὸ στῆθος, κατάγαγε τὰ δάκρυα, στέναξον, πένθησον, ἔκτεινον τὰς 86 χεῖράς σου εἰς τὸν οὐρανὸν, ἆρον τὸ ὄμμα σὸν πρὸς A τὸν Δεσπότην, νήστευσον, ἀγρύπνησον. Ταῦτα ἔχει πᾶς ἄνθρωπος, καὶ ἀρνήσασθαι οὐ δύναται· ταῦτα σπούδασον προσάγειν τῷ Θεῷ πάντοτε. Ἀλλὰ καὶ ταῦτα μετὰ σκοποῦ καὶ διακρίσεως δεῖ ποιεῖν, ἵνα μὴ εἰς ἀνόνητα τρέχῃς, καὶ εἰς κενὸν κοπιᾷς.

Ταύτας οὖν τὰς ἀρετὰς ποιῶν, καὶ τῷ Θεῷ προσφέρων τὴν μετάνοιαν, τήρησον ἀκριβῶς καὶ ἐρευνη-

ἔχῃς ἔχθραν κατά τινος, καὶ ὁ σκοπός
κενὸν γένηται· ἀλλὰ καθὼς εἶπεν ὁ ἀπό-
λος, Μετὰ φόβου καὶ τρόμου τὴν ἑαυτῶν
ιγαζόμενοι, καὶ τηροῦντες τὴν τοῦ Χρι-
ν τὴν λέγουσαν· Ἐὰν ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώ-
απτώματα αὐτῶν, ἀφήσει καὶ ὁ Πατὴρ
ίνιος τὰ παραπτώματα ὑμῶν. Ἐὰν οὖν
ῷ Θεῷ ἐν ὅλῃ καρδίᾳ, καὶ οὐ χλευάζων καὶ
ινος, τήρησον αὐτοῦ τὴν ἐντολὴν ταύτην,
τι ἔχεις κατά τινος. Βούλει ἀφεθῆναί σοι
ιαπτώματα; Ἄφες καὶ σὺ τὰ τοῦ πλησίον.
οὐκ ἀφίῃς τὰ τοῦ ἀδελφοῦ παραπτώματα, B
ἀφήσει ὁ Δεσπότης· εἶπε γάρ, ὅτι Ἐὰν
ι τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν,
ἡρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος ἀφήσει τὰ ὑμέτερα.
ν πάντες, ὅτι οὐ ψεύδεται· ἀψευδὴς γάρ
ιστὸς ἐν πᾶσι τοῖς λόγοις αὐτοῦ. Γίνου οὖν
οσδεχόμενος καθ' ἑκάστην ἡμέραν τὸν ἀπαι-
ψυχήν σου. Μὴ σήμερον μετανοήσῃς, καὶ
λάθῃ· μὴ σήμερον κλαύσῃς, καὶ αὔριον
μὴ σήμερον νηστεύσῃς, καὶ αὔριον με-
θῃς, περιφερόμενος ὑπὸ πολλῶν· μὴ σή-
πνήσῃς, καὶ αὔριον ἀναπέσῃς· ἀλλὰ τὴν
του μερίμνησον, ἵνα στεφανωθῇς. Μὴ νο-
ἀρετήν, μὴ περιφύγῃς τὸν κόπον, ἵνα μὴ
ῶν στεφάνων. Μίσησον πᾶσαν χαρὰν τοῦ
του, καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ· καὶ εἰπὲ μετὰ
Ἀδικίαν ἐμίσησα καὶ ἐβδελυξάμην, τὸν C
ν ἠγάπησα· καί, Ἐκ πάσης ὁδοῦ πονηρᾶς
ὺς πόδας μου. Ὤμοσα καὶ ἔστησα τοῦ φυ-
ὰς ἐντολάς σου. Σπούδασον οὖν πάντοτε
ι, ἵνα ὅταν ἔλθῃ ὁ ἀπαιτῶν τὴν ψυχήν, εὕρῃ
ἐν τῇ μετανοίᾳ· κἀγὼ ἐγγυῶμαί σοι, ὅτι οὐ
σῃ τῶν σωζομένων. Τήρησον ἀεὶ τὴν τοῦ
ολήν, τό, Γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε,
ἔλθητε εἰς πειρασμόν. Καὶ πάλιν λέγει·
ιμοι, ὅτι ᾗ ὥρᾳ οὐ δοκεῖτε, ὁ Υἱὸς τοῦ
ἔρχεται. Ἄκουσον καὶ τοῦ ἀποστόλου λέ-
ιαλείπτως προσεύχεσθε. Νοεῖτε τί ἐστι τό,
ς· τουτέστι, πάντοτε, ἐν παντὶ καιρῷ,
ι καὶ ἐν ἡμέρᾳ, καὶ ἑσπέρας καὶ πρωῒ καὶ
, καὶ κατὰ πᾶσαν ὥραν, καὶ ἐργαζόμενος
, καὶ ποιμαίνων καὶ ἀροτριῶν, καὶ κοι-
ἰ ἀνιστάμενος. Μὴ ἀναμείνῃς κυριακήν, D
ἡ τόπου διαφοράν. Οὐ γὰρ ἐν τόπῳ περι-
ὸ θεῖον· Ἐν γὰρ χειρὶ αὐτοῦ τὰ πέρατα
ιὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης Δαυῒδ καθ' ἑκά-
ιν καὶ νύκτα προσευχόμενος, οὐκ ἀνέμενεν
δὲ τόπου διαφοράν, ἀλλὰ δακρύων ἔλεγε,
ῶν τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν· Ἐν παντὶ τόπῳ
είας αὐτοῦ εὐλόγει ἡ ψυχή μου Κύριον.
γαπητέ, μὴ ἀναμείνῃς ὥραν, ἢ ἡμέραν, ἢ
ιοράν· ἀλλὰ καθὼς προείρηται, ἐν παντὶ
ἐν οἴκῳ σου προσεύχου, καὶ ἐν τῇ ἐκκλη-
νος προσεύχου, καὶ ὅπου δ' ἂν τυγχάνῃς,
ἐν παντὶ τόπῳ τῆς δεσποτείας Θεοῦ. Ἐνω-
ντες οἱ κατοικοῦντες τὴν οἰκουμένην, ἐπὶ τὸ
ιος καὶ πένης, εἴτε ἄρσεν, εἴτε θῆλυ, εἴτε
εανίσκοι καὶ παρθένοι, πρεσβῦται καὶ νέοι,
ῆς γῆς, καὶ πάντες κριταὶ γῆς, ἀκούσατε τὸ E

num inimicitiam adversus aliquem habeas, ne studium tuum in vanum abeat; sed, ut dixit apostolus Paulus, *Cum timore et tremore salutem nostram operantes;* et Christi præceptum servantes, *Philipp.* 2. 12.
qui dicit: *Si dimiseritis hominibus peccata sua, dimittet et Pater vester cœlestis peccata vestra.* *Matth.* 6. 14.
Si ergo Deum toto corde precaris, nec risui et fastui deditus es, hoc ejus præceptum servato, et si quid contra quempiam habeas, dimitte illi. Vis dimitti tibi peccata? Dimitte tu proximo. Si tu non dimittas fratri tuo peccata, neque tua tibi Dominus dimittet; dixit enim: *Nisi remiseritis hominibus peccata sua, neque Pater vester cœlestis remittet vestra.* *Ibid.* v. 15. Novimusque omnes ipsum non mentiri: verax enim est et fidelis in omnibus verbis suis. Paratus igitur esto, exspectans quotidie eum, qui repetet animam tuam. Ne hodie pœnitentiam agas, et cras agere obliviscaris: ne hodie fleas, et cras choreas agas: ne hodie jejunes, et cras ebrius a multis exporteris: ne hodie vigiles, et cras concidas; sed salutem cura tuam, ut coroneris. Ne virtutem adulteres, ne laborem refugias, ne coronis priveris. Omne gaudium hujus sæculi odio habeas, necnon gloriam ejus; et dic cum Davide: *Iniquitatem odio habui et abominatus sum, legem autem tuam dilexi. Ab omni via mala prohibui pedes meos. Juravi et statui, ut custodiam mandata tua.* *Psal.* 118. 163. 101. 106. Cura semper ut paratus sis, ut cum venerit is qui repetet animam tuam, te in pœnitentia paratum inveniat: et ego promitto tibi, quod te ab iis qui salutem nacturi sunt, non te segregaturus sit. Serva semper Domini mandatum illud: *Vigilate et orate, ut non intretis in tentationem.* *Matth.* 26. 41. Rursumque ait: *Estote parati, quia qua hora non putatis, Filius hominis veniet.* *Ibid.* 24. 44. Audi quoque apostolum dicentem: *Sine intermissione orate.* *1. Thess.* 5. 17. Cogitate quid sit illud, *Sine intermissione;* id est, semper, in omni tempore, nocte et die, vespere, mane et meridie, atque omni hora; sive opereris sive iter agas, sive gregem cures sive terram sulces, sive decumbas sive e lecto surgas. Ne exspectes Dominicam, vel festum, aut loci differentiam. Deus enim non loco circumscribitur: nam *In manu ejus sunt fines terræ.* *Psal.* 94. 4. Ideo propheta David per singulos dies et noctes orans, non exspectabat diem, nec loci discrimen, sed lacrymans dicebat, suam hortans animam: *In omni loco dominationis ejus, benedic, anima mea, Dominum.* *Psal.* 102. 22. Et tu, carissime, ne exspectes horam, aut diem, aut loci discrimen; sed, ut supra dictum est, in omni loco, et in domo tua precare: in ecclesia quoque precare, et quocumque in loco sis precare, in omni loco dominationis Dei. *Auribus percipite omnes qui habitatis orbem, simul in unum dives et pauper;* *Psal.* 48. 2. 3. sive mas, sive femina, sive turba, juvenes et virgines, senes cum junioribus, reges terræ et omnes judices terræ, audite id quod scriptum est: *Tempus breve est, ut qui habent uxores, tamquam non habentes sint.* *1. Cor.* 7. 29. Abnegemus *Impietatem et sæcula-* *Tit.* 2. 12. 13.

ria desideria; sobrie et juste et pie vivamus
in hoc sæculo, in futuro *exspectantes beatam*
spem et adventum gloriæ magni Dei et Salva-
toris nostri Jesu Christi. Mementote mei sem-
per, fratres, et servate traditiones quas accepistis
a beatis viris, a prophetis, ab apostolis, et a Do-
mino universorum, In exemplum afflictionis et
perseverantiæ habeatis prophetas; patientiæ, Jo-
bum; castitatis, Josephum; discretionis, Danie-
lem; caritatis, Dominum nostrum Jesum Chri-
stum, qui dedit semetipsum pro nobis; pœnitentiæ,
Dei patrem Davidem. Hic enim nobis pœnitentiæ
exemplar fuit, admonens et exhortans nos his
Psal. 33. 12. verbis : *Venite, filii, audite me* : et ego vobis pœ-
nitentiæ modum ostendam : quoniam ego ali-
quando lapsus sum, sed per pœnitentiam surrexi :
et agnosco Domini benignitatem; novi ipsum eos,
qui sincere pœnitentiam agunt, supinis manibus
excipere : non potest enim Dominus mentiri. Au-
Ibid. 88. 35. divi enim illum dicentem : *Quæ procedunt de*
labiis meis, non faciam irrita. Nam cælum et
Matth. 24. 35. *terra transibunt, verba autem mea non trans-*
Psal. 88. 36. *ibunt. Semel juravi in sancto meo : Vivo ego,*
qui nolo mortem peccatoris. Audistis quod per
Ezech. 33. 11. semetipsum juraverit ille amator hominum. Ideo
hortor omnes : *Venite, filii, audite me* : et dum
tempus est nobis, festinemus, antequam veniat dies
Psal. 94. 2. 6. Domini magnus : *Præoccupemus faciem ejus*
in confessione. Venite, adoremus et procida-
mus ante Dominum, qui fecit nos. Quoniam
Psal. 66. 2. ipse fecit nos, ipse *Misereatur nostri; et benedi-*
cat nobis ; illuminet vultum suum super nos,
et misereatur nostri. Ipse namque est Deus pœ-
nitentium, ipse nos pœnitentes recipit, ipse pascit :
ipsi gloria et imperium et omnis gratiarum actio,
Patri et Filio et Spiritui sancto, nunc et semper,
et in sæcula sæculorum. Amen.

γεγραμμένον· Ὁ καιρὸς συνεσταλμένος ἐ
οἱ ἔχοντες γυναῖκας, ὡς μὴ ἔχοντες ὦσι
μεθα Τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπι
φρόνως καὶ δικαίως καὶ εὐσεβῶς ζήσωμ
αἰῶνι, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι προσδεχόμεν
καρίαν ἐλπίδα, καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξη
λου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χ
μνησθέ μου πάντοτε, ἀδελφοὶ, καὶ κρατεῖ
δόσεις, ἃς παρελάβετε παρὰ τῶν μακαρ
προφητῶν τε καὶ ἀποστόλων, καὶ τοῦ Δ
87 ὅλων. Ὑπόδειγμα δὲ τῆς κακοπαθείας κ
A μίας ἔχετε τοὺς προφήτας, τῆς ὑπομονῆ
τῆς σωφροσύνης τὸν Ἰωσὴφ, τῆς διακρίσ
νιὴλ, τῆς ἀγάπης τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησ
ὃς ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν· τῆς μετανο
πάτορα Δαυὶδ ἔχετε. Οὗτος γὰρ τύπο
ἡμῖν γέγονε, παραινῶν ἡμῖν, καὶ παρ
λέγων, Δεῦτε τέκνα, ἀκούσατέ μου· κἀγ
δείξω τὸν τρόπον τῆς μετανοίας· ἐπειδ
ἐσκανδαλίσθην, ἀλλὰ διὰ τῆς μετανοίας
γινώσκω τὴν τοῦ Δεσπότου φιλανθρωπία
γνησίως τοὺς μετανοοῦντας, ὑπτίαις χερσὶν
ἀδύνατον γὰρ, τὸν ἐμὸν Δεσπότην ψεύσασθ
γὰρ αὐτοῦ λέγοντος· Τὰ ἐκπορευόμενα διὰ
μου οὐ μὴ ἀθετήσω. Ὁ οὐρανὸς γὰρ καὶ
λεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθ
ὤμοσα ἐν τῷ ἁγίῳ μου· Ζῶ ἐγὼ, ὃς οὐ β
B θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ. Ἠκούσατε, ὅτι
ὤμοσεν ὁ φιλάνθρωπος. Διὰ τοῦτο προτρέ
τας· Δεῦτε τέκνα, ἀκούσατέ μου· καὶ
ἔχομεν, ὀξυποδήσωμεν, πρὶν ἐλθεῖν ἡμέ
τὴν μεγάλην· Προφθάσωμεν τὸ πρόσωπο
ὁμολογήσει. Δεῦτε, προσκυνήσωμεν καὶ
μεν ἐναντίον Κυρίου τοῦ ποιήσαντος ἡμᾶς.
ἐποίησεν ἡμᾶς, αὐτὸς Οἰκτειρήσαι ἡμᾶς,
σαι ἡμᾶς, ἐπιφάναι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐ
ἐλεήσαι ἡμᾶς· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ Θεὸς τῶν
των, αὐτὸς προσδέχεται ἡμᾶς μετανοοῦν
καὶ ποιμανεῖ ἡμᾶς· αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ
πᾶσα εὐχαριστία, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ
Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς α
αἰώνων. Ἀμήν.

MONITUM

IN ORATIONEM DE CIRCO.

Ineptum nugacissimi Græculi opusculum, non sine nausea ad fidem duorum Codicum mss
tum hic tandem proferimus : indignum Tillemontii judicio, p. 393, quod legatur, vel intellig
certe ἰδιώτης, infacundus et linguæ Græcæ imperitissimus, qui talem opellam emisit, et Ch
adscribere ausus est. Et tamen illam commentariis et notis illustrare conati sunt viri inter lite
cipes, Julius Cæsar Bulengerus et Claudius Salmasius; quia in comparatione illa inepta de circ
quem ipse σωματικὸν vocat, cum circo intelligibili, sive πνευματικῷ, multas adhibet voces ad

ad circum pertinentes; euripum nempe memorat, albam lineam, ex qua cursus incipiebatur, et em, quo desinebat cursus. Deinde voces κομβινεύειν et κομβινεύματα affert, quæ parium cirquorum junctionem significant. Quæ fere omnes voces apud scriptores historiæ Byzantinæ oc-Hæc una causa fuit cur tam insulsum opusculum tot notis illustratum fuerit. Bulengerus comn in hanc Orationem edidit in libro suo de Circo, quod longius esset hic referre. Eamdemque ıtionem Græce cum Latina sua interpretatione edidit.

---

* Εἰς τὸ ἱπποδρόμιον λόγος.

C

ν ἡμῖν σήμερον πνευματικὸν καὶ δρόμος οὐνέῳγε τοῖς ἑτοίμως πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ ; ἔχουσιν, οὐ κατὰ τὸν ἐκ γῆς χοϊκὸν, ἀλλὰ τοῦ πνεύματος ἐπουράνιον ἄνθρωπον· ἐφ' ἔχειν μὲν κατὰ τὴν γῆν, σκοπεῖν δὲ κατὰ ιοῦ. Τοῦτο προήχθην ἱστορῆσαι πρὸς ἔλεγ- 88 A φιλοθεαμόνων, τῶν τὸ πνευματικὸν τῆς σωόρημα παρορώντων, ᵃκαὶ τὸ σωματικὸν τῆς ἱπποδρόμιον, μᾶλλον δὲ σατανοδρόμιον προι. Θεώρει δὲ σπουδαίως, ἀγαπητὲ, μᾶλλον ικλησίας ἀπερίεργον ἱπποδρόμιον, ἔνθα Παῦίζεται, οὐκ εὐρίπου καὶ κάμπων κύκλους ἀλλ' ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ κύκλῳ μέχρι τοῦ Ἰλκπληρῶν τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ· ἔνθα ἡνιοχεῖ, περὶ οὗ εἴρηται· ἅρμα, ἅρμα, οῦ Ἰσραὴλ, καὶ ἱππεὺς αὐτοῦ· οὐκ ἀπὸ ι σφενδόνα μιλιοδρομῶν, ἀλλ' ἀπὸ γῆς εἰς υρίνου ἅρματος κατατολμῶν, ἔνθα λαὸς οὐῶν ἐπὶ τὴν θεωρίαν πάρεστι, καὶ κριτὴς ιὸς καθέζεται, καὶ βασιλεὺς θεωρεῖ, καὶ οὐράνιον δῶρον τίθεται, καὶ μάστιγες φοσεως πρόκεινται. Βούλεταί σε ὁ Θεὸς δι' B ωνίζεσθαι. Διὸ καὶ δέδωκέ σοι τὸ τῶν Εὐαγετράθηρον ἅρμα, ἐν ᾧ ἅρματι ἵπποι λευτὸν Ζαχαρίαν· ζυγαῖοι μὲν φῶς καὶ ἀθα:ροτῆρες δικαιοσύνη καὶ ἀλήθεια, οἱ ποκατόπισθεν τοῦ ἅρματος τοῦ πορευομένου ῤῥᾶ· περὶ οὗ λέγει ἡ Σοφία, Σκληρὸς τις ῤῥᾶς· σκληρὸν γὰρ ἀληθῶς πνεῦμα καὶ ποιάβολος. Ἐν ἅρματι αὐτοῦ ἵπποι μέλανες· μὲν ὁ ᾅδης καὶ θάνατος, ἀκροτῆρες δὲ σκότώλεια, οὓς δεῖ καθηνιοχεῖν τῷ ἅρματι τοῦ ὅτι Τὸ ἅρμα, φησὶ, τοῦ Θεοῦ, μυριοπλάιάδες εὐθυνόντων, οὓς δεῖ καθηνιοχεῖν ἐν μίαις τοῦ βίου, ὡς ἐν θαλάσσῃ. Ἐπεβίβα- ; θάλασσαν τοὺς ἵππους αὐτοῦ ταράττοντας

Oratio de Circo.

Stadium nobis hodie spirituale et cursus cælestis apertus est iis, qui ad spiritus spectaculum parati sunt; non secundum hominem de terra terrenum, sed secundum hominem spiritualem et cælestem: ubi currendum quidem est in terra, sed spectandum est cælum. Hoc tractandum suscepi, ut spectaculorum amantes redarguerem, qui spirituale salutis spectaculum despiciunt, et corporalem nequitiæ hippodromum, seu potius satanodromum ipsi anteponunt. Tu vero, dilecte, diligenter potius tranquillum illum Ecclesiæ hippodromum intuere, ubi Paulus decertat, non euripi et camporum orbes decurrens, sed a Jerosolyma usque ad Illyricum circumquaque evangelium pleno cursu *Rom.* 15.
prædicans: ubi Elias currum illum ducit, de quo 19.
dictum est: Currus, currus, auriga Israël, et eques 4. *Reg.* 2.
ejus: non a linea alba ad * sphendonem milliare 12.
decurrens, sed a terra ad cælum in curru igneo attingere tentans: ubi cælestis populus ad spectaculum adest, et Judex spiritualis sedet, Rexque contemplatur, ac victoriæ præmium cæleste positum est, flagellaque tremendi judicii prostant. Vult Deus ut propter ipsum decertes. Ideo dedit tibi Evangeliorum quatuor animalibus junctum currum: cui currui equi candidi juncti sunt, secundum Zachariam. Jugales sunt, lux et immortali- *Zach.* 6.
tas: extremi, justitia et veritas: quæ eunt post currum pergentem in terram aquilonis; de quo dicit Sapientia: *Ventus asper est boreas:* asper *Prov.* 27.
enim spiritus atque malignus, diabolus est. In 16.
curru ejus equi atri: subjugales sunt, infernus et mors; extremi, tenebræ et pernicies: quos oportet opponi currui Christi. *Currus Dei,* inquit, *de- Psal.* 67.
cem millibus multiplex, millia lætantium: 18.
qui opponendi sunt hujus vitæ procellis ceu ma- *Habac.* 3.
rinis tempestatibus. Deduxit enim in mare equos 15.

* Sphendon est locus circa metam. Vide Bulengerum.

---

a cum Codice Regio bombycino num. 2553, :ero exemplari ms. recentiore, quod penes

unus ἠνέῳγε.

lss. τρέχειν με.

lss. καὶ τὸ πνευματικὸν, minus recte. Paulo et Morel. προτιμούντων θεωρεῖν. ποῦ δὲ σπουητὲ, μᾶλλον. Hinc per asteriscos hiatum exi in Mss. duobus nullus hiatus nec quidpiam hic in serie desideratur, si punctum ponas post προτιμούντων, et postea legas θεώρει, ut in Mss. habetur: ποῦ tamen ante δὲ superfluum videtur. Infra Editi καὶ κάμπῳ, Mss. καὶ κάμπων melius.

ᵇ Mss. τετράθυρον. Alii legendum putant τετράορον [recte procul dubio. Iterum infra p. 89, B, τετράθυρον.] Mox Mss. Ζαχαρίαν ζυγαῖ. οἱ μὲν φῶς [Infra bis pro ἀκροτῆρες fort. leg. ἀορτῆρες.]

suos, turbantes aquas multas, et submergentes
currus spiritualis Pharaonis, omnesque copias ejus
in mari Rubro. Habet autem equis vicinum ange- C
lum persequentem et tenebris obvolventem equos
Psal. 34.6. inimici tui. Nam ait : ***Fiat via illorum tenebræ***
et lubricum, et angelus Domini persequens
eos. Habes ex adverso Chananæos, Pharisæos, Sa-
ducæos, diaboli dona nuntiantes : tu quoque habes
Mosen, Samuelem et Davidem, qui prænuntia-
runt justi adventum. Habet ille quos in medium
* *μεσαφέτας* vox nusquam reperta. immittat dæmones, Bel, Dagon, Baal et Chamos,
qui Israëlem supplantarunt, et membra ejus in
deserto disjecerunt : habes tu quoque qui januam
aperiant, Paulum, Silvanum, et Timotheum, ut
1. *Cor.* 16. 9. ipsi dicunt : ***Ostium*** nobis ***apertum est magnum***
et evidens, et adversarii multi : qui petierunt
Ephes. 6. 19. ut daretur sibi verbum in apertione oris sui. Ha-
bet ille Philetum, Judam, Demam, Hermogenem, D
Hymenæum et Alexandrum ærarium, hypocrisi
plenos : habes tu spectatores angelorum populum,
justorum ordines superne intuentes, quomodo
multi currant, et unus accipiat bravium. Unus
revera Christi populus, unus in Christo baptiza-
1. *Cor.* 9. 24. tus, unus qui Christum induit : neque ultra est
Judæus, neque Græcus, non masculus, non fe-
mina, non est servus, nec liber, non est Scytha,
* De Marathonio vide quid dicat Socrates l. 2. c. 45. non Arius, Eunomius, * Marathonius; sed unus
in Christo. Digne Deo curre, et vitam institue,
popule Dei, in spectaculo sancti Spiritus. Ne te
delectet prælusio paribus equis, ne te ante judi- E
cium pericula invadant. Si vis paribus equis cur-
rere, et in hoc ordine poni; hoc magis potes fa-
cere in spectaculo spirituali. Junge contra libidine
furentes diaboli equos pias tuas cogitationes : op-
Prov. 16. 32. pone fortioribus patientiam; ***Melior*** enim, inquit, 89
est patiens viro forti : contra Judaïsmum, Chri- A
stianismum; contra gentilium cultum, veram re-
ligionem; contra fornicationem, castitatem; contra
avaritiam, eleemosynam; contra mendacium, ve-
ritatem; contra iram, mansuetudinem et mode-
stiam. Rursum contra acriores impetus junge ea
quæ opposita illis sunt; contra iram et dolorem
Prov. 14. 30. junge lenitatem (nam ait ille : ***Lenis vir, cor-***
dis est medicus); contra acriores impetus, man-
suetudinem; contra inimicitias, amicitiam; contra
odium, caritatem; contra afflictionem, gratiarum
actionem; contra superbiam, humilitatem; contra
nequitiam, benignitatem; et ut uno verbo dicam,
contra res omnes adversas, orthodoxam et salu-
tarem fidem habeas. Oportet autem te aurigam
spiritus temperantiam habere, ne in nauseam in-
1 *Cor.* 9. 25. cidens, a labore deterrearis. Nam ***Qui in agone***
contendit, inquit, ***ab omnibus se abstinet : et illi*** B
quidem ut corruptibilem coronam accipiant,
nos autem incorruptam. Accipe et galeam salu-

ὕδατα πολλὰ, καὶ καταστρέφοντας τὰ ἅρμ
νοητοῦ Φαραὼ, καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ εἰς θ
ἐρυθράν. Ἔχει δὲ καὶ πάριππον ἄγγελον τ
διώκοντα καὶ παρασκοτοῦντα τοὺς ἵππους τ
σου. Γενηθήτω γάρ, φησὶν, ἡ ὁδὸς αὐτῶν σ
ὀλίσθημα, καὶ ἄγγελος Κυρίου καταδιώκων
Ἔχεις ἐξ ἐναντίας τοὺς τὰς δόσεις αὐτοῦ κ
λοντας Χαναναίους, Φαρισαίους, Σαδουκαί
καὶ σὺ Μωϋσέα, Σαμουὴλ καὶ Δαυὶδ, οἱ π
γειλαν περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ δικαίου. Ἔχ
* μεσαφέτας δαίμονας, Βὴλ καὶ Δαγὼν καὶ
Χαμὼς, οἳ τὸν Ἰσραὴλ ἔβαλλον [c] ἀπὸ σκελ
κῶλα αὐτῶν ἔῤῥιψαν ἐν τῇ ἐρήμῳ· ἔχεις κα
ρανοίκτας Παῦλον, καὶ Σιλουανὸν, καὶ Τιμ
θέως αὐτοί φασιν, ὅτι Θύρα ἡμῖν ἀνέῳγε με
ἐναργής, καὶ ἀντικείμενοι πολλοί, οἳ καὶ
ἵνα δοθῇ αὐτοῖς λόγος ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματ
Ἔχει ἐκεῖνος [d] Φίλητον, Ἰούδαν, Δήμαν κ
γένην, Ὑμεναῖον καὶ Ἀλέξανδρον τὸν χαλκ
σεως γέμοντας· ἔχεις καὶ σὺ θεωρητὰς τὸν
λων δῆμον, τὰ τῶν δικαίων τάγματα ἄνω
ρῶντα· πῶς μὲν πάντες τρέχουσιν, εἷς δὲ
τὸ βραβεῖον. Εἷς ὁ κατὰ τὴν ἀλήθειαν λαὸ
στοῦ, εἷς ἐν Χριστῷ βαπτισθεὶς, καὶ Χρισ
μενος· καὶ μηκέτι Ἰουδαῖος μήθ' Ἕλλην, ἄρ
λυ, δοῦλος ἢ ἐλεύθερος, Σκύθης, Ἄρειος,
[e] Μαραθώνιος, ἀλλ' εἷς ἐν Χριστῷ. Ἀξίως
τρέχε, καὶ πολιτεύου, λαὲ τοῦ Θεοῦ, ἐν τῷ
παναγίου Πνεύματος. [f] Μὴ τερπέτω σε τὰ
κομβινεύματα, ἵνα μὴ καταλάβῃ σε τὰ
κινδυνεύματα. Εἰ βούλει κομβινεύειν κα
σθαι, δύνασαι τοῦτο ποιεῖν μᾶλλον ἐν τῷ
πνευματικῷ. Ζεῦξον κατὰ τῶν θηλυμανῶν
διαβόλου τοὺς εὐσεβεῖς σου λογισμούς· ἀ
κατ' ἰσχυρῶν μακροθυμίαν· Κρεῖττον γὰρ
κρόθυμος ἰσχυροῦ· κατὰ ἰουδαϊσμοῦ χρι
καθ' ἑλληνισμοῦ θεοσέβειαν, κατὰ πορνε
σύνην, κατὰ πλεονεξίας ἐλεημοσύνην, κα
ἀλήθειαν, κατ' ὀργῆς πραότητα καὶ ἐπιεικ
κατ' ὀξέων ζεῦξον καθυποτακτὰς, τουτέστ
μοῦ καὶ λύπης πραϋθυμίαν (πραΰθυμος γ
ἀνὴρ, καρδίας ἰατρός)· κατ' ὀξέων πραϋ
ἔχθρας φιλίαν, κατὰ μίσους ἀγάπην, κα
εὐχαριστίαν, καθ' ὑπερηφανίας ταπεινοφρ
πονηρίας ἀγαθωσύνην, καὶ κατὰ παντὸς ἐν
πράγματος τὴν ὀρθόδοξον καὶ σωτήριον
Δεῖ δέ σε ἡνιοχοῦντα καὶ τὴν τοῦ πνεύ
ἐγκράτειαν, ἵνα μὴ ναυσιασμῷ περιπεσὼν
Ὁ γὰρ ἀγωνιζόμενος, φησὶ, παντὸς ἐγ
ἐκεῖνοι μὲν οὖν ἵνα φθαρτὸν στέφανον λά
δὲ ἄφθαρτον. Λάβε καὶ τὴν κασσίδα τ
καὶ τὸ φραγέλλιον ἐν τῇ χειρί σου, ὃ
Ἰησοῦς ποιήσας ἐκ σχοινίου, [a] ἤλαυνεν
τοὺς τοῦ διαβόλου ἐμπόρους. Στῆκε ἑδρ
σκεῦος τῆς ἐκλογῆς· ἀνάβηθι ἐπὶ τὸ

[c] Legendum putant ὑποσκελίζοντες. Ibid. Mss. recte καὶ κῶλα αὐτῶν. Editi male καὶ τὰ καλῶς αὐτῶν.

[d] Mss. Φιλητάς.

[e] Mss. Μαραθόνιος.

[f] Sic recte Mss. Editi vero μὴ τρεπέτω.

[a] Mss. ἤλασεν.

ιππε, τοῦ ἀπηλλαγμένου τῆς ἀκαθαρ-
·άϐηθι ἐπὶ τὸ ἅρμα· ἀμετεωρίστως * ἀτέ-
·αγνώσματι τοῦ εὐαγγελίου διακονοῦντα
Ἵητις με δόξῃ γελοιάζοντα λέγειν· οὐ
; γὰρ ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ πάντων οἱ
τὸν μαμπάριον, πεπηγότος τοῦ ση-
νίζουσιν, ἐκδεχομένων ἐν τῇ [b] βουλῇ
ιγμα· οὐδὲν ἧττον καὶ οἱ ἐπὶ τὴν ἐκκλη-
ρίαν εἰς τὸ αὐτὸ ἀθροιζόμενοι, τοῦ δια-
μέλλοντος τὸ τοῦ Εὐαγγελίου τετράθυ-
κύτῷ ἀτενίζομεν ἡσυχίαν παρέχοντες,
δρόμου τῆς ἀναγνώσεως ἄρξηται, εὐ-
μεθα ἡμεῖς, ἐπιφωνοῦντες· ἀλλὰ δόξα
.νάϐηθι ἐπὶ τὸ ἅρμα, θήρευσον, ἀπο-
C ἀστειλον, ἔκϐαλε, ἀπόστρεψον, πίασον,
κ τοῦ στόματος τὴν καλὴν ὁμολογίαν,
κατὰ τοῦ ἐναντίου· Ὁ γὰρ πορευόμενος
εται πεποιθώς. Κατάστειλον αὐτὸν ὡς ὁ
ιάθ, ἔκϐαλλε αὐτὸν ὡς ὁ Ἐλισσαῖος τὸν
αὐτὸν ὡς ὁ Ἠλίας τὸν Ἀχαὰϐ ἐν τῷ
Ναϐουθαὶ, ἀπόστρεψον αὐτὸν εἰς τὸ
:ερον, ὅπου ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς
πρόσεχε σεαυτῷ. Προσέχετε γὰρ, φη-
μήποτε βαρυνθῶσιν ὑμῶν αἱ καρδίαι ἐν
μέθῃ. Πάντα βάστασον· Ἀλλήλων γὰρ,
η βαστάζετε. Ἄνοδα ἔχων φυλάττου,
τκόψῃς πρὸς λίθον τὸν πόδα σου· μὴ
ς εἰς τὰ ὀπίσω, μνημονεύων τῆς γυ-
Μέσον ἔχε ὁδὸν δικαιοσύνης, μὴ ἐκκλί-
D ιὰ, μηδ' εἰς ἀριστερά. Ἔσωθεν ζήτει
:ίσου, ἔσωθεν ζήτει. Ἐκ γὰρ τῆς καρ-
ι διαλογισμοὶ πονηροὶ, φόνοι, μοιχεῖαι,
μαρτυρίαι, καταλαλιαὶ, βλασφημίαι,
τὸν ἄνθρωπον. [c] Μὴ συνανάϐῃς αὐτῷ,
τῷ Ἰσραὴλ, ὅτι σκληροτράχηλός ἐστι·
αὐτῷ· εἰς ἁμαρτίαν σε καλεῖ. Αὐτός
ἰ γένου πρὸ αὐτοῦ, λέγων αὐτῷ· Ὕπαγε
τανᾶ, ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ
:ων. Ἔξω μεῖνον, ὡς Ἠλίας φεύγων τὴν
δε εἰς τὸ βραϐεῖον τῆς ἄνω κλήσεως.
ἔϐῃ, ὡς οὐδὲ Ἀϐεσσαλὼμ παῖδες τοὺς
καὶ Ἀχιμαὰς τοὺς ἱερεῖς τοῦ Κυρίου
σε πιάσει, ὡς οὐδὲ βασιλέως Ἱεριχὼ
E κτασκόπους· ἀλλ', εἰ δυνατὸν, ἀπάτη-
Ῥαὰϐ τοὺς ἐρευνῶντας ἡ πόρνη. Μή
ι, ὡς οὐδὲ Φαραὼ τοὺς περὶ Μωϋσέα
λλὰ περίκαμψον αὐτὸν, ὡς οἱ μάγοι
ἀγωνιάσῃς· ἔχεις γὰρ τὸν διατάκτην
ὸν τὸν Χριστόν. Μηδὲν πτοηθῇς· ἔχεις
:ὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸν τοῦ Σαμουὴ-
έρατι χρίοντά σε τῷ μύρῳ. Μηδὲ τὸ
ἔχεις γὰρ τὸ ὕδωρ ἐπὶ σὲ τῆς ἀνα-
απτίσματος διὰ τῆς κολοκύνθης, ἵνα
:οι, τουτέστι, διὰ τῆς κηρυκείας τοῦ
30] σε. Στρέψον τὸ ἅρμα τῆς τυραννίδος
A τὸν εἰς βόθρον, ὃν εἰργάσατο· βάλε αὐ-
εῖαν ἐκεῖ. Ψαλμικῶς ἀναϐόησον, Ἐκ

tis, et flagellum in manu tua; quod cum Dominus noster Jesus ex sparto fecisset, diaboli negotiatores ex templo ejecit. Sta firmiter supra vas electionis: ascende in currum eunuchi, o Philippe, ab omni immunditia liberati: inscende currum: sine animi electione specta eum, qui in lectione Evangelii mappam ministrat. Ne quis putet me ridendi causa hæc dicere; non mentior. Ut enim in circo omnium oculi in mappam, signo affixo, feruntur, dum exspectant ex consilii voluntate aperiendos ludos esse: eodem modo cum ad ecclesiasticum spectaculum convenimus, cum diaconus Evangelii fores quatuor aperturus est, omnes ipsum cum quiete multa respicimus; cum autem
C cursum lectionis incepit, statim erigimur vociferantes: Gloria tibi, Domine. Currum conscende, venare, excurrito, contrahe, ejice, averte, comprehende, et ore pulchram confessionem emitte; curre contra adversarium: nam *Qui ambulat* Prov. 10. 9.
simpliciter, ambulat confidenter. Comprime ipsum, ut David Goliathum; ejice illum, ut Elisæus Giezi; comprehende illum, ut Elias Achabum in vinea Nabuthæ; averte illum in tenebras exte- Matth. 8.
riores, ubi fletus et stridor dentium; attende tibi. 12.
Etenim ait ille: *Attendite vobis, ne graventur* Luc. 21 34.
corda vestra in crapula et ebrietate. Omnia sustine: *Alter alterius*, inquit, *onera portate*. Gal. 6. 2.
In invia incedens cave, *Ne forte offendas ad la-* Psal. 90.
D *pidem pedem tuum*. Ne retro avertaris, memor 12.
uxoris Loti. Mediam justitiæ viam teneas, nec declines ad dexteram vel sinistram. Interius quære de paradiso: interius quære. *Ex corde enim* Matth. 15.
exeunt cogitationes malæ, cædes, adulteria, 19.
furta, falsa testimonia, obloquutiones, *blasphemiæ*, quæ coinquinant hominem. Ne cum diabolo ascendas, quemadmodum nec Deus cum Israële, quia duræ cervicis erat: ne cum illo ascendas: ad peccatum te vocat. Ipse te flectet. Ipsum præveni, ac dic illi: *Vade retro, satana, quia, non sapis* Marc. 8.
ea quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominum. Ex- 33.
tra mane, ut Elias fugiens Jezabelem: curre ad bravium supernæ vocationis. Non te comprehendet, ut neque pueri Absalonis Jonatham, et Achi-
E maam sacerdotes Domini fugientes comprehenderunt. Non te comprehendet, ut neque pueri regis Jericho exploratores ceperunt; sed si fieri possit, decipe illum, ut Rahab meretrix perquirentes decepit. Ne te subjiciat, ut neque Pharao Moysem et Aaronem, sed circumvenito illum, ut magi Herodem. Ne in agone deficias: habes enim præceptorem Deum, medicum Christum. Ne deterrearis: habes enim unctorem Spiritum sanctum, qui ex cornu Samuelis te mystico unguento unget. Neque sitim metuas: habes enim in te aquam quietis baptismi nempe per cucurbitam, ut præve-
A niens scilicet per prædicationem Jonæ, te recipiat. Everte currum tyrannidis ejus: conjice illum in

τόν Savil.]
:it Savil.]

[c] Sic Mss. In Editis quædam deerant δι' ὁμοιοτέλευτον.

fuveam, quam fecit, conjice illum in profundum. Psal. 129. 1. 2. Ex Psalmo clama: *De profundis clamavi ad te: Domine, Domine exaudi vocem meam.* Dejice eum in profundum, deflectens solus ex ejus exitio. Extolle in altum sanctas manus ad Regem, accipiens bravium palmarum, ut olim pueri: et quatiens adorato eum, quia cecidit Bel, contritus est Dagon. Isai. 46. 1. 1. Cor. 15. 57. *Gratia autem Deo, qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrum Jesum Christum.* Hac victoria paradisum quasi lavacrum publicum aperire poteris, ubi quatuor flumina, aqua multa, ut in lavacro, in loco pascuæ, ut et tu opportune dicas: Psal. 22. 2. *In loco pascuæ ibi me collocavit, super aquam refectionis educavit me:* et super hæc omnia exsultans dicas: 2. Tim. 4. 7. 8. *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi: in reliquo reposita est mihi corona justitiæ,* in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

βαθέων ἐκέκραξά σοι· Κύριε, Κύριε, εἰσά[κουσον τῆς] φωνῆς μου. Βάλε αὐτὸν εἰς τὴν βαθεῖαν, κα[μφθεὶς] μονώτατος ἐκ τῆς ἀπωλείας αὐτοῦ. Ἄρο[ν] ὁσίους χεῖρας πρὸς τὸν βασιλέα, λαβὼν βρ[αβεῖον] φοινίκων κατὰ τοὺς παῖδας, καὶ σείσας π[ροσκυνήσας] αὐτῷ, ὅτι Ἔπεσε Βὴλ, συνετρίβη Δαγών. [Χάρις δὲ] τῷ Θεῷ τῷ διδόντι ἡμῖν τὸ νῖκος διὰ τοῦ Κυ[ρίου ἡμῶν] τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ταύτῃ τῇ νίκῃ καὶ τὸν [παράδει]σον οἷα λοῦτρον πάνδημον ἀνοῖξαι δυνηθ[ήσῃ, ὅπου] ποταμοὶ τέσσαρες, ὕδωρ πολὺ, ὡς ἐν λ[ουτρῷ, ἐν] τόπῳ χλόης, ὅπως καὶ σὺ εὐκαίρως λέγ[ῃς· Εἰς τό]πον χλόης ἐκεῖ με κατεσκήνωσεν, ἐφ' ὕδατ[ος ἀναπαύ]σεως ἐξέθρεψέ με: καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις [ἀγαλλιώμενος] λέγῃς, Τὸν καλὸν ἀγῶνα ἠγώνισμαι, τὸν [δρόμον] τέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα· λοιπὸν ἀπό[κειταί μοι] ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος, ἐν Χριστῷ [Ἰησοῦ τῷ] Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τ[ῶν αἰώνων.] Ἀμήν.

MONITUM

IN SEQUENTEM SERMONEM.

Hunc sermonem non esse Chrysostomi omnes dijudicant, etsi sagaci viro non sit indignus. [...] dixit nescio quis, sed ex conjectura tantum, Severiani esse, id certe cum recta ratione pugna[t]: neque enim minus a Severiani stylo differt oratio, quam a Chrysostomi dicendi genere. Seve[rianus] totus strigosus est, perplexus, figuris redundans: uno verbo, stylo ferreo utens, ut ait Savili[us; hic] scriptor simplex est, ac sine salebris fluit.

Interpretatio Latina est Frontonis Ducæi.

Matth. 6. 1. 3. In illum locum, *Attendite ne eleemosynam vestram faciatis coram hominibus.*

B Εἰς τὸ, Προσέχετε τὴν ἐλεημοσύνην ὑμῶ[ν μὴ ποιεῖν] ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων.

1. Sapientes ac periti agriculturæ artifices, ubi cum omni cura et sollicitudine terræ stirpes plantaverint, prius ipsas plantas in altitudinem erigunt, deinde superfluos et importunos stolones artificiose resecant. Idem et legislator Moses fecit: primum enim unius imperium in hominum mente plantavit, ac deinde multorum imperium ex hominum mente amputavit. Quo tandem pacto unius imperium plantarit, audi ipsum dicentem: Deut. 6. 13. et 10. 20. et 6. 4. *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies*: et rursus, *Audi Israël: Dominus Deus tuus, Dominus unus est.* Quomodo autem superfluos et importunos surculos imperii multorem amputavit, edisce: Exod. 34. 17. Levit. 19. 4. *Non facies,* inquit, *deos conflatiles, neque adorabis deos alienos: ego enim, ego Do-*

Οἱ σοφοὶ καὶ ἐπιστήμονες τῆς γεω[ργίας τεχνῖ]ται, ὅταν μετὰ πάσης φροντίδος καὶ ἐ[πιμελείας τὰ] * κατὰ γῆς βλαστήματα φυτεύσωσιν, α[ὐτὰ μὲν] πρότερον εἰς μῆκος διεγείρουσιν, εἶθ' οὕ[τως τὰς πα]ρενοχλούσας φυάδας τεχνικῶς τέμνουσι[ν. Οὕτω] καὶ ὁ νομοθέτης Μωσῆς πεποίηκεν· π[ρῶτον μὲν] κατεφύτευσε τὴν μοναρχίαν εἰς τὴν τῶ[ν ἀνθρώπων] διάνοιαν, εἶθ' οὕτως ἐξέτεμε τὴν πολυαρχ[ίαν ἐκ τῆς] τῶν ἀνθρώπων διάνοιαν. Καὶ πῶς κατεφ[ύτευσε τὴν] μοναρχίαν; Ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος· [Κύριον τὸν] Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ [λατρεύσεις·] καὶ πάλιν, Ἄκουε, Ἰσραήλ· Κύριος ὁ Θε[ός σου Κύ]ριος εἷς ἐστιν. C Καὶ πῶς τὰς παρενοχλο[ύσας φυάδας] τῆς πολυαρχίας ἐξέτεμε, μάθε· Οὐ ποι[ήσεις σεαυτῷ] θεοὺς χωνευτοὺς, οὐδὲ προσκυνήσεις θεοὺς

* [κατὰ τὴν γῆν Savil.]

a Forte leg cum Savil. ἐκ τῆς τῶν ἀνθρώ[πων]

ὁ Κύριος ὁ Θεός σου. Τοῦτο δὲ καὶ σή-
Θεὸς καὶ Σωτὴρ ἡμῶν ποιεῖ. Ἐπειδὴ
αῖς ἡμετέραις ψυχαῖς κατεφύτευσε τὴν
τῆς ἐλεημοσύνης, καὶ τὸν καρπὸν αὐτῆς
τουτέστι τοὺς, ἐλεήμονας, καὶ ἐμακάρι-
ακάριοι οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθή-
ς [ὅτι] σήμερον τὰ παρενοχλοῦντα [c]τῆς
ἀνακόπτει μάταια καὶ ἀποκαθαίρει.
ἔντας ὁμοῦ πρὸς ἐλεημοσύνην διεγείρων,
ένητα ἀπὸ τῆς πενιχρᾶς χήρας τῆς ἐν
ς Σιδωνίας ἐπαίδευσε, μὴ προφάσεις 91
τίας τὴν πενίαν προβάλλεσθαι· τὸν δὲ A
ῆς πτωχῆς χήρας τῆς ἐν τοῖς Εὐαγγε-
ούσης τὰ δύο λεπτὰ εἰς τὸ γαζοφυλά-
, ὥστε τὸν πτωχὸν πλοῦτον τῆς ἐλεη-
προθυμίας συνεισφέρειν· τὸν δὲ ἐμπο-
ρικυμίας τῆς θαλάσσης ἐχαλίνωσε, τοῖς
ον ἢ τῇ θαλάσσῃ μεταδιδόναι· τὸν δὲ
γματευόμενον περιέσφιγξε προλαβεῖν τῇ
άγκην, καὶ πρὸ τῆς ἀνάγκης τὸν Θεὸν
ᾶν, ἤπερ τὸν λῃστήν. Ἐπειδὴ πάντας
ημοσύνην παιδεύσας, εἶδεν, ἀφ' ὧν ἐπαι-
δεξάμενος ὡς ἕτοιμός ἐστιν ἕκαστος,
ν εὐθαλὲς πρὸς ἐλεημοσύνην κλιθέν·
λαία κατάκαρπος ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ·
ναναιρεῖ τὰς παρενοχλούσας τῆς ἐλεη-
ίσεις. Τί λέγων; Προσέχετε τὴν ἐλεη- B
μὴ ποιεῖν ἔμπροσθεν ἀνθρώπων πρὸς
αὐτοῖς, οὐχ ὅτι ἡμῶν ἐπιτηδείως τὴν
ίτην προβαλλομένων, ἀλλὰ τῆς προτέ-
ς τῶν ἀναγνωσμάτων παραπεμπούσης.
ν ὑμῶν ἐλεημοσύνην μὴ ποιεῖν ἔμπρο-
ρώπων πρὸς τὸ θεαθῆναι αὐτοῖς· εἰ δὲ
οὐκ ἔχετε· αὕτη γὰρ ἡ ἐπίδειξις ἐκεί-
ὸν μισθόν· ἡ τοιαύτη δόσις ἀποστερεῖ
ελλούσης ἀγαθωσύνης. Οὐδὲν γὰρ οὕτω
ἐστὶν τῆς ψυχῆς, ὡς τὸ τῆς κενοδο-
άρ πολλὰ κατορθώσωμεν τῶν ἐπιτα-
τῆς κενοδοξίας παραφύεται νόσημα.
ον αὐτὸ ἐξέτεμεν ὁ Σωτὴρ ἀφ' ἡμῶν,
ἐν τῷ κρυπτῷ τὰς ἐλεημοσύνας ποιεῖν.
ἐρεῖς· τί οὖν; οὐ δυνάμεθα ποιῆσαι· C
νατὸν διδόντα τοῖς πένησιν, ἢ προσφέ-
ῦσιν, ἢ βάλλοντα εἰς τὸ γαζοφυλάκιον,
οὐκοῦν καὶ πρὸς τὴν δόσιν τῆς ἐλεημο-
ρους ἡμᾶς κατέστησας διὰ παντός. Νῦν
τὰς ψυχὰς τῶν ἐμῶν φίλων καὶ ἀδελ-
, καὶ παντὸς νοσήματος ἀπαλλάξαι,
ίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰη-
καὶ τὸν τρόπον τοῦ γινομένου διορθώ-
γὰρ προαίρεσιν ἐτάζει τοῦ ποιοῦντος
διὰ τοῦτο καλῶς ἐπάγει λέγων· Ὅταν
μοσύνην, μὴ σαλπίσῃς ἔμπροσθέν σου,
ιταί· οὐχ ὅτι σάλπιγγας εἶχον ἐκεῖ- D
ν τὸ προσωπεῖον ἐλεημοσύνης ἦν, ἡ δὲ
ώποις ἐστρατεύετο, καὶ πρὸς τὴν ἐκεί-
έαν. Οὐ γὰρ διὰ τὸν Θεὸν ἐποίουν

minus Deus tuus. Hoc vero etiam hodierno die Deus idem et Salvator noster agit. Nam postquam nuper in animis nostris pulchram eleemosynæ olivam plantavit, ejusque fructum, hoc est, misericordes coronavit, et beatos prædicavit dicens, *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur:* merito nimirum hodie pullulantes molestas eleemosynæ superfluitates amputat ac repurgat. Enimvero nuper omnes simul cum ad eleemosynam excitaret, pauperem quidem paupérculæ viduæ, quæ in Sarephtha Sidoniæ habitabat, exemplo edocuit, ne inhumanitati paupertatem prætexat: mendicum autem viduæ illius mendicæ exemplo, quæ in Evangelio minuta duo in gazophylacium misisse memoratur, incitavit, ut mendicas eleemosynæ opes promto animo conferat: mercatorem porro consideratis maris procellis refrænavit, ut pauperibus potius quam mari sua communicet: at eum, qui negotiationem terrestri itinere exercet, coercuit, ut animo necessitatem prævertat, et ante necessitatem latroni Deum anteponat. Postquam igitur omnibus ad eleemosynam instructis, unumquemque ex eo, quod laudes excepturus sit, promtum esse, tamquam virentem quamdam plantam ad eleemosynam inclinatam, vidit: *Ego autem sicut oliva fructifera in domo* Psal. 51. *Dei:* propterea simul pullulantes eleemosynæ si- 10. mulationes exscindit. Quid dicens? *Attendite ne eleemosynam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis:* non quasi nos lectionem hanc de industria commode nunc proponamus: sed quasi ex ipsa serie eorum quæ jam lecta sunt ista transmittantur. *Attendite ne eleemosynam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis;* sin secus, nullam certe mercedem habebitis: hæc enim ostentatio mercedem tollit illorum: talis largitio futuram illis eripit felicitatem. Etenim nulla est animæ adeo noxius affectus, atque hæc inanis gloriæ cupiditas. Cum enim ex iis quæ mandata sunt, multa præclare perfecerimus, tunc ipsius inanis gloriæ cupiditatis adnascitur ægritudo. Verum illam a nobis radicitus exstirpavit Salvator, dum nos docuit, ut clam eleemosynas conferamus. Sed utique dices: Quid ergo? non possumus id facere: non enim fieri potest, quin is, qui pauperibus quidpiam dat, vel sacerdotibus offert, aut in gazophylacium mittit, videatur. Tum tu igitur nos in posterum ad impertiendam eleemosynam negligentiores reddidisti. Nunc itaque præstante Domino Deoque nostro ac Salvatore Jesu Christo, de amicorum ac fratrum meorum animabus bene mereri volo, easque omni ægritudine liberare, et actionis istius modum corrigere. Voluntatem enim examinat et consilium ejus, qui eleemosynam impertit. Propterea recte adjecit dicens: *Cum ergo facis* Matth. 6. 2. *eleemosynam, noli tuba canere ante te, sicut*

...ι κ. Savil].

[c] [τῇ ἐλεημοσύνῃ conj. Savil. qui om. ὅτι.]

pocritæ faciunt : non quod tubas haberent
, sed quod larva esset ac species eleemosynæ;
imus autem hominibus militaret, et ab eorum
›ectu illi penderent. Non enim propter Deum
emosynam conferebant, sperantes ab eo se mi-
icordiam consequuturos, et promissam merce-
m centuplam accepturos; sed, ut momentaneam
:iperent ab hominibus gloriam, largiebantur.
›n igitur differebant ab illis, qui populariter in
eatris suas facultates profundunt, et ut inanem
›riam aucupentur, opes suas dilapidant, non
aliquem utilem animæ fructum, sed ad futi-
n hominum laudem. Convertitur enim sæpe
ıs illa in contumeliam, et cum multos sumtus
:erint, multis opprobriis onerantur. Vide quam
ultas pecunias ın circensibus ludis expendant;
postquam multa expenderint, tum a vilissimis
abjectissimis hominibus pluribus probris lace-
ntur. Nam equorum infirmitatem hominibus
tio vertunt : et equus quidem collabitur, am-
tiosus autem editor contumeliis vexatur : et ipse
iidem rationis expers equus cecidit, homo vero
tione præditus excidit et explosus est : ac sæ-
numero dixit ingemiscens : Quid frustra meas
cultates perdo? quid tantos labores sustinui,
tque damna, meque omnibus bonis everti, ut
despectissimis hominibus ad extremum contu-
eliis onerarer? O quam multos pauperes istæ
:cuniæ frustra insumtæ ditare potuissent! quam
ultos erigere, qui exciderunt! Atque effundun-
r quidem velut ex fonte quodam ad vanam lau-
m captandam populares istæ largitiones; con-
meliæ vero stolidorum hominum tamquam ex
imine quodam excitantur. Alii vero suas animas
hili faciunt; et alii rursus ob equorum conten-
›nes proprias ædes evertunt.

2. At illos quidem sumtus facere, et probris
cerari, vanisque largitionibus opes profundere
namus : quo vero pacto pecuniæ pie sint expen-
endæ discamus, et quo modo vita religiose tra-
ıcenda sit, ac cælestia pro terrenis exspectan-
ı. Non enim prohibet ne des eleemosynam
hristus, sed qua ratione facere eleemosynam
porteat, docet : *Ne sciat sinistra tua, quid fa-
iat dextera tua.* Hoc vero loco rursus non ma-
us significat, sed hyperbolice dictum est illud,
uasi diceret : Ne sciat perversa cogitatio tua,
uid recta mens tua faciat, ne te avertat a bono.
ncumbit enim, ut inquit Deus, mens hominum
iligenter ad mala. Propterea inquit, Studiose
ibi, ut tu ipse quoque ignores, expetendum exi-
timato. Quid ita? Ut Pater tuus, qui videt in
bscondito hilarem tuam promtamque largitio-
em, te diligat, et in manifesto reddat tibi. Ma-
num et illustre iis, qui eleemosynas largiuntur,
rexit theatrum; et quod expetunt misericordes,
l illis cumulate concessit. Itaque licet multa vos
ominum millia eleemosynam largientes contem-
lentur, vos tamen nolite illis attendere, neque
ıomentaneam ab illis gloriam expetatis : sed, si

ἐλεημοσύνην, ἐλπίζοντες ἐλεηθῆναι παρ' α
λαβεῖν τὸν ἐπηγγελμένον μισθὸν ἑκατοντα
ἀλλὰ διὰ τὸ τῆς προσκαίρου δόξης ἀπολαύει
θρώπων, παρεῖχον. Οὐδὲν οὖν ἔλαττον τῶ
θεάτροις φιλοτιμουμένων, καὶ τῶν ἐπὶ ταῖς
ξαις τὰς ἰδίας ὑπάρξεις σκορπιζόντων, οὐ δι
ψυχῆς χρήσιμον καρπὸν, ἀλλὰ διὰ τὸν τῶν
ἔπαινον τὸν μάταιον. Περιτρέπεται γὰρ ὁ ἔπ
λάκις ἐκεῖνος πρὸς ὕβριν, καὶ πολλὰ δαπα
E πολλὰ καθυβρίζονται. Ἐπίβλεπε πόσα δαπα
ματα κατὰ τὰς ἱπποδρομίας· καὶ ὅταν πολ
νῶσι, τότε πλείονα παρ' ἐλαχίστων καὶ ἀ
νων ἀνθρώπων ὑβρίζονται. Τὴν γὰρ τῶν ἵπ
νειαν τοῖς ἀνθρώποις προστρίβουσιν· καὶ ὁ
σφάλλεται, ὁ δὲ φιλότιμος ἀτιμάζεται·
ἄλογος ἵππος ἔπεσεν, ὁ δὲ λογικὸς ἄνθρωπ
καὶ πολλάκις ἀποδυρόμενος εἶπε, τί μάτ
μου τὴν ὑπόστασιν; τί τοσοῦτον κάματον
καὶ τοσαύτας ζημίας, καὶ τῶν ὑπαρχόντων
ἐγενόμην· ἵνα παρὰ τῶν ἀπηγορευμένων ὑβρ
τως; Ὢ πόσους πένητας ἠδύναντο πλουτίσ
ματα ταῦτα τὰ μάτην ἀπολλύμενα· πόσο
τας ἀνορθῶσαι. Καὶ ῥέουσι μὲν ὥσπερ ἀπὸ
92 αἱ φιλοτιμίαι διὰ τὸν μάταιον ἔπαινον· α
A δὲ ὥσπερ ἀπὸ τινὸς ποταμοῦ αἱ λοιδορίαι
στων ἀνθρώπων. Ἄλλοι δὲ καὶ τῶν ψυ
καταφρονοῦσι, καὶ πάλιν ἕτεροι διὰ τὴν
πων τοὺς ἰδίους οἴκους καταστρέφουσιν.

Ἀλλ' ἐκείνους μὲν ἀφήσωμεν δαπανᾶσ
δορεῖσθαι καὶ ματαιοφιλοτιμεῖσθαι· μάθ
χρὴ δαπανᾷν εὐσεβῶς τὰ χρήματα, κ
διάγειν εὐλαβῶς, καὶ προσδοκᾷν ἀντὶ τ
τὰ οὐράνια. Οὐ γὰρ κωλύει σε δοῦναι Χ
μοσύνην, ἀλλὰ διδάσκει πῶς δεῖ ποιεῖν
σύνην· Μὴ μάθῃ ἡ ἀριστερά σου, τί π
σου. Ἐνταῦθα δὲ πάλιν οὐ τὰς χεῖρας
ἀλλ' ὑπερβολικῶς αὐτὸ εἶπεν, ὡς ὅτι μ
νηρός σου λογισμὸς, τί ποιεῖ ἡ ἀγαθή
ἵνα μὴ ἀνατρέψῃ σε τοῦ καλοῦ. Ἔγκειτ
τὴν θείαν φωνὴν ἡ διάνοια τῶν ἀνθρώπ
B νηρά. Διὰ τοῦτό φησι, τὸ καὶ σεαυτ
περισπούδαστον ἔστω σοι. Διὰ τί; Ἵνα
ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ τὴν ἱλαρὰν, τὴν
δόσιν τῶν πτωχῶν, ἀγαπήσῃ σε, καὶ ἀπ
τῷ φανερῷ. Μέγα καὶ σεμνὸν τοῖς τὰς
ποιοῦσιν ἐκάθισε θέατρον· καὶ ὅπερ ἐπ
ἐλεήμονες, τοῦτο μετὰ πολλῆς τῆς περ
ρηται αὐτοῖς· ἵνα κἂν μυριάδες ἀνθρώπ
ὑμᾶς ποιοῦντας ἐλεημοσύνην, ἀλλ' ὑμεῖς
αὐτοῖς, μηδὲ ἐπιθυμήσητε τὴν παρ' αὐ
ρον δόξαν· ἀλλ' εἰ βούλεσθε, φησὶ, θεατ
γινομένων παρ' ὑμῶν, λάβετε, φησὶ, τ

;αγγέλους, καὶ τὸν τῶν ἁπάντων δημιουρ-
σπότην. Εἰ δὲ τοὺς ἀνθρώπους βούλε-
!εατὰς τῶν πραττομένων, καὶ εἰς ἐπίδει-
οιεῖν τὰς ἐλεημοσύνας, ἑκατὸν ἢ χιλίους
εὐφημοῦντας ὑμᾶς. Ἐὰν δὲ τοὺς κατὰ
βίον ἐπαινοῦντας ὑμᾶς λαθεῖν σπουδά-
δὲ οὕτως, ἵνα, κἂν τινες δοξάσωσιν ὑμᾶς,
ιθε ἡδέως, καὶ εἰς ἔπαρσιν ἔλθητε, ἀλλὰ
τρέφεσθαι τοὺς τοιούτους, καὶ ἀνατρέ-
· καὶ τότε κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν τὴν
οἰκουμένης ἁπάσης ὁρώσης λήψεσθε τοὺς
ις δόξης. Ἐὰν διὰ τὸν Θεὸν, καὶ τὸν ἐκεῖ
ι πλοῦτον ἀποθησαυρίζεσθαι παρ' αὐτοῦ,
ιεημοσύνην, καὶ οὐ διὰ τὴν πρόσκαιρον
ὥσπερ εἰς τοὺς ἰδίους κόλπους ὁ Θεὸς
ς ὑμῶν τὰ κατορθώματα τῆς ἐλεημοσύ-
τῶν ἀνθρώπων παρόντων ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ
τελείας τοῦ αἰῶνος· τότε πάντων τῶν
ἀρχαγγέλων παρόντων, ὅτε χιλιάδες καὶ
γέλων παρεστήκασι· τότε ταῖς ἰδίαις αὐ-
οις χερσὶ προσκαλέσεται ὑμᾶς λέγων·
ογημένοι τοῦ Πατρός μου, κληρονομή-
οιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβο-
Δεῦτε, ἐγὼ γὰρ τοὺς ὑμετέρους καμάτους
ἐγὼ τῶν ὑμετέρων χρημάτων τραπε-
ην. Ὅτε σὺ τὰς χεῖρας ἐξέτεινας τῷ
ι τοὺς ἐμοὺς διήνοιγον κόλπους· ὅταν σὺ
ρτον σου τῷ πένητι, ἐγὼ διὰ τῆς ἐκεί-
ἐχορταζόμην. Ἐπείνασα γὰρ, καὶ ἐδώ-
γεῖν· ἐδίψησα, καὶ ἐποτίσατέ με. Τοιαύ-
ις ἀξιοῦσθε οἱ ἐλεήμονες. Εἰ δὲ πρὸς ἐπί-
ε τὰς ἐλεημοσύνας, ἀπολήψεσθε παρ'
ισθόν. Εἰ γὰρ ἐπιδείκνυσθαι χρὴ, πρῶτον
κῷ ἐπιδείξασθαι τῷ μάλιστα ἔχοντι ἐξου-
ῶσαι, καὶ πρὸς τὸ θέατρον τῶν ἀγγέλων
ι. Τίς οὖν ἄρα οὕτως ἄθλιος, ὅστις τοῦ
πουδάζοντος ἐπὶ τὴν θεωρίαν τῶν αὐτοῦ
ων ἐλθεῖν, ἐκεῖνον ἀφεὶς πρὸς τοὺς ἐλαχί-
ι τὸ ἑαυτοῦ θέατρον, καὶ μισθὸν παρ'
χεται; Ἀλλ' οὐδεὶς τῶν Χριστιανῶν τοι-
ένοιτο. Καὶ γὰρ ὅπερ ἐὰν ποιῶμεν οἱ
τὸν Χριστὸν πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες, καὶ
οῦ ὀνομάζοντες πράττομεν· αὐτὸς γὰρ
ῦ εὐαγγελίων δέδωκεν ἡμῖν ὁδὸν σωτη-
ίσαν ἐλεημοσύνην ποιοῦντες, καὶ πᾶσαν
ρχόμενοι, ἐκείνῳ προσέχοντες, καὶ τὰ
αρίσματα κομιζόμενοι ποιῶμεν. Εἴτε γὰρ
αὐτῶν σώματα παραδεδώκασι τοῖς ἀνό-
ῖνον παρέδωκαν τὸν εἰπόντα· Μὴ φο-
ῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυ-
μένων ἀποκτεῖναι· φοβήθητε δὲ μᾶλλον
ν καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν
οὖν ἐκκλησίας, εἴτε ξενοδοχεῖα ἤνοιξαν
ῖσαν τὴν οἰκουμένην, δι' ἐκεῖνον ἐποίη-
τα, ὅτι Ξένος ἤμην, καὶ συνηγάγετέ με·
ροσύνην μετερχόμεθα, δι' ἐκεῖνον με-
ὸν εἰπόντα· Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ
ι αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν·
πένησιν ἄρτους παρέχομεν, δι' ἐκεῖνον
ἰπόντα· Ὃς δ' ἂν ποτίσῃ ποτήριον ψυ-

vestrarum actionum nancisci spectatores velitis, accipite, inquit, angelos et archangelos, et omnium Conditorem ac Dominum. Sin autem homines eorum, quæ a vobis geruntur, habere spectatores
C optetis, et eleemosynas facere, ut vos apud eos venditetis, centum aut mille habebitis spectatores a quibus laudemini. Quod si eos, qui in hac vita vos laudant, latere studueritis, atque ita latere, ut licet vos nonnulli laudibus prosequantur, libenter eas non admittatis, neque vos efferatis; quin potius tales aversemini ac repellatis : ita fiet ut, cum formidabilis illa dies illuxerit, gloriæ coronas toto terrarum orbe spectante recipiatis. Si propter Deum, et eas quas ille tibi reservaturus est illic opes, eleemosynam tribuas, non propter gloriam temporariam; tunc velut in sinum suum receptis vestris eeemosynæ recte factis, Deus præsentibus omnibus, qui ab Adamo exstiterint usque ad sæculi consummationem, hominibus, tunc omnibus angelis archangelisque præsentibus, dum millia infinita angelorum astabunt, tunc suis
D vos propriis immaculatis manibus advocabit dicens : *Venite, benedicti Patris mei, possidete* Matth. 25.
paratum vobis regnum a constitutione mundi. 34.
Venite, ego vestros labores excepi : ego pecuniarum vestrarum nummularius sum factus. Quando tu mendico manus extendisti, ego meum sinum aperiebam : quando tu panem tuum pauperi dabas, ego per illius ventrem saturabar. *Esurivi enim,* Ibid. v. 35.
et dedistis mihi manducare : sitivi, et dedistis mihi bibere. Ejusmodi ergo gaudio perfundemini misericordes. Sin autem ad ostentationem eleemosynas largiamini, mercedem ab hominibus recipietis. Etenim si ostentare se oportet, ante omnia Deo nos ostentasse par est, qui nos coronandi et ad angelorum theatrum deducendi potestate pollet maxime. Ecquis ergo adeo miser fuerit, ut ad
E spectanda præclara ipsius facinora Rege venire cupiente, illo neglecto, apud infimæ conditionis homines theatrum sibi collocet, et ab illis mercedem præstoletur? At enim inter Christianos nullus est ejusmodi; absit. Quicquid agimus Christiani, Christum præ oculis habentes, ejusque nomen usurpantes id facimus. Ipse namque per evangelium suum viam salutis nobis dedit, ut omnem eleemosynam facientes, et omnem virtutem exercentes, illum spectantes ejusque dona recipientes, faciamus. Sive enim martyres sua corpora tradiderunt iniquis, propter illum tradiderunt,
93 qui dixit : *Nolite timere eos, qui occidunt* Ibid. 10.
A *corpus, animum autem non possunt occide-* 28.
re; sed potius timete eum, qui potest et animam et corpus perdere in gehennam : sive ergo ecclesias sive xenodochia aperuerunt aliqui in toto orbe terrarum, propter eum id egerunt, qui dixit : *Hospes eram, et collegistis* Ibid. 25.
me : sive humilitatem exercemus, propter il- 35.
lum exercemus, qui dixit : *Beati pauperes spi-* Ibid. 5. 3.
ritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum :
sive præterea pauperibus panes porrigimus, pro-

er illum damus, qui dixit : ***Qui dederit cali-***
m aquæ frigidæ tantum in nomine disci-
ili, non perdet mercedem suam ; sive carce-
s visitamus, propter illum visitamus, qui di-
t : ***In carcere eram, et venistis ad me :*** sive
duas et orphanos vestimus, propter illum vesti-
us, qui dixit : ***Nudus eram, et operuistis me :***
re in universum quippiam pauperibus distribui-
us, propter illum, qui dixit : ***Quantum feci-***
is uni ex his minimis, mihi fecistis : sive op-
'obria sustinemus ab impiis gentilibus, ut qui
m adoremus, qui a Judæis crucifixus est, et
imano generi vitam restituit; propter illum, qui
xit : ***Beati estis, cum maledixerint, vobis et***
rsequuti vos fuerint, et dixerint omne malum
lversum vos mentientes; gaudete, et exsul-
te, quoniam merces vestra copiosa est in cæ-
s. Nullus ergo Christianum umquam ad homi-
m ostentationem, ut ab illis mercedem recipiat,
bitretur eleemosynam impertiri : absit. Semel
im evangelicis admonitionibus eruditi sumus,
ad fidem edocti credidimus, et cum credidis-
mus, salvi facti sumus. Idcirco enim lectis Evan-
liis prædicamus. Sed et dum sancta leguntur
vangelia, non temere neque perfunctorie auscul-
mus; sed stantes et attenti, magno cum timore
andata excipientes, non animo concidentes, non
rporibus sedentes, non proximi narrationibus
peram dantes, ea prætermittere audemus : non
ves, non pauper, non servus, non liber, non
iri, non feminæ, non principes, non subditi :
nin etiam ille ipse qui regio diademate redimitus
t, cum primum leguntur Evangelia, stat summo
m timore summoque studio, ac ne diademate
nidem redimitum esse caput suum permittit, sed
eum in Evangeliis loquentem inflexa cervice ve-
eratur. Quid dicens? Nota est mihi dignitas ejus,
ui hanc mihi contulit dignitatem : adoro regnum
us, qui mihi tribuit regnum, et dum ejus san-
a leguntur oracula, sto cum timore : quandoqui-
em, inquit, ipse principibus dedit, ut starent,
uando legitur regium victoriæ monumentum. Ac
e forte nobis exprobret hæreticus, ac dicat, re-
es ad perexiguum modo tempus simulate Christo
unc honorem deferre, audi prophetam dicentem
jam enim ante multa sæcula imaginem eorum,
uæ nunc geruntur, descripsit) : ***Reges videbunt***
, et consurgent principes et exsurgent, et
dorabunt eum omnes reges terræ. Disce igitur
crede, o hæretice, Christi Dei nostri regnum
infinita sæcula permanere, simulque gratiam
jus quæ Christianos coronat, et in regnum cælo-
um quasi manuducit. Atque ita Christiani omnes
lum spectantes omnia faciunt; et obedivimus,
icente illo : ***Sic luceat lux vestra coram ho-***
ninibus, ut videant opera vestra bona, et glo-
ificent Patrem vestrum qui est in cælis. Ipsi
loria et imperium et potestas et adoratio cum
nigenito ejus Filio, ac sancto et bono et vivifico

χροῦ μόνον εἰς ὄνομα μαθητοῦ, οὐ μὴ ἀπ
μισθὸν αὐτοῦ· εἴτε φυλακὰς ἐπισκεπτόμεθα
νον ἐπισκεπτόμεθα τὸν εἰπόντα· Ἐν φυλ
καὶ ἤλθετε πρός με· εἴτε τὰς χήρας καὶ
νοὺς ἀμφιάζομεν, δι' ἐκεῖνον ἀμφιάζομεν τὸ
Γυμνὸς ἤμην, καὶ περιεβάλετέ με· εἴτε κα
πτωχοῖς διάδοσιν ποιοῦμεν, δι' ἐκεῖνον τὸ
B Ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἑνὶ τῶν ἐλαχίστων το
ἐποιήσατε· εἴτε τοὺς ὀνειδισμοὺς ὑποφέ
τῶν ἀσεβῶν ἐθνῶν, ὡς προσκυνοῦντες τὸν
δαίων σταυρωθέντα, καὶ τὴν οἰκουμένη
σαντα, δι' ἐκεῖνον τὸν εἰπόντα· Μακάριοί
ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς, καὶ διώξωσι, καὶ εἴπω
νηρὸν ῥῆμα καθ' ὑμῶν ψευδόμενοι· χ
ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν
νοῖς. Μηδεὶς τοίνυν ὑπολαμβανέτω, ὅτι
ποτε πρὸς ἐπίδειξιν τῶν ἀνθρώπων ποιεῖ τ
σύνην διὰ τὴν παρ' αὐτῶν μισθαποδοσί
νοιτο. Ἅπαξ γὰρ τῶν εὐαγγελικῶν θησαυρῶ
θημεν, καὶ πιστωθέντες ἐπιστεύσαμεν, καὶ πι
διεσώθημεν. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἀπὸ τῶν εὐ
ἀναγνωσμάτων κηρύττομεν. Ἀλλὰ καὶ ἀνα
νων τῶν ἁγίων Εὐαγγελίων, οὐχ ἁπλῶς οὐδ
C ἀκροώμεθα, ἀλλ' ἱστάμενοι καὶ νήφοντες,
παντὸς φόβου παραδεχόμενοι τὰ παραγγέλ
ἀναπίπτοντες τῷ φρονήματι, οὐ καθεζό
σώμασιν, οὐκ ἀπασχολούμενοι τοῖς τοῦ πλ
γήμασι, τολμῶμεν παραπέμψασθαι· οὐ πλ
πένης, οὐ δοῦλος, οὐκ ἐλεύθερος, οὐκ ἄ
γυναῖκες, οὐκ ἄρχοντες, οὐκ ἀρχόμενοι,
αὐτὸς ὁ τὸ διάδημα τὸ βασιλικὸν περικεί
θέως τῶν Εὐαγγελίων ἀναγινωσκομένων, ἵστ
παντὸς φόβου καὶ μετὰ πάσης σπουδῆς, κα
διάδημα συγχωρεῖ περικεῖσθαι τῇ κεφαλῇ, ἀ
ὑποκύπτει διὰ τὸν ἐν τοῖς ἁγίοις Εὐαγγε
λοῦντα Θεόν. Τί λέγων; Οἶδα τὴν ἀξίαν το
τος ἐμοὶ τὴν ἀξίαν, προσκυνῶ τὴν βασιλεία
δωκότος μοι τὴν βασιλείαν, καὶ ἵσταμαι με
D τῶν ἁγίων αὐτοῦ λογίων ἀναγινωσκομένων
περ, φησὶν, αὐτὸς ἔδωκεν ἄρχουσιν ἵστασθα
βασιλικὸν ἐπινίκιον ἀναγινωσκόμενον. Κα
λοιδορήσῃ ὁ αἱρετικὸς, λέγων, ὅτι πρὸς και
μόνον ὑποκρίνονται οἱ βασιλεῖς τοῦ Χριστ
μὴν, ἄκουσον τοῦ προφήτου λέγοντος (πρὸ π
γενεῶν τὴν νῦν γινομένην εἰκόνα λέγει)·
ὄψονταί σε, καὶ ἐγερθήσονται ἄρχοντες, καὶ ἀ
ται, καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ πάντες οἱ βα
γῆς. Μάνθανε οὖν καὶ πίστευε, ὦ αἱρετικὲ
τοὺς ἀπεράντους αἰῶνας διαμένει Χριστοῦ
ἡμῶν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ χάρις αὐτοῦ σ
πάντας τοὺς Χριστιανοὺς, καὶ χειραγωγ
βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. Οὕτω πάντες οἱ
πάντα πράττουσιν πρὸς ἐκεῖνον ἀποβλέπ
E ἐπείσθημεν αὐτοῦ λέγοντος· Λαμψάτω τὸ
ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὑμ
ἔργα, καὶ δοξάσωσιν τὸν Πατέρα ἡμῶν τ
οὐρανοῖς. Αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος καὶ
καὶ ἡ προσκύνησις σὺν τῷ μονογενεῖ αὐτοῦ
τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ καὶ

:τι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
ν.

et omnipotenti Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

MONITUM 94

AD SEQUENTEM HOMILIAM.

ione quæ in titulo fertur, ne verbum quidem est in hac homilia, quæ fere tota mulierem
xum patientem respicit. In anni principio dictam profitetur is qui scripsit. Hanc quoque
abalorum episcopo adscribit idem nuperus : et certe a Severiani stylo non abhorret hic
Græculus; imo Severianum nugacitate superat, figuris et tropis ubique redundat,
)assim usurpat; ita ut ipsum sanguinis fluxum, quo mulier illa laborabat, loquentem, nec
em inducat. Cum porro multos hujuscemodi Græculos scriptores frequenter reperiamus,
icere hunc, quia hoc vitio laborat, Severianum esse?
tio Latina est Frontonis Ducæi.

:ὴν τῆς ἰνδικτιῶνος τοῦ νέου ἔτους, καὶ A
μάρτυρας, καὶ εἰς αἱμόῤῥουν.

ν σημεῖον παρὰ τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ
ι ἐπομβρία, καὶ ἄλλος ἄλλον διαδέχεται
ι καὶ σήμερον ἡμᾶς ἑστιῶσιν οἱ καλλί-
:ς, τοὺς οἰκείους ἄθλους προτεθεικότες εἰς
ροσύνης συμπόσιον. Ἔδει γὰρ, ἔδει τοὺς
τῇ χάριτι μάρτυρας, καὶ τῇ τοῦ ἔτους
θαι τοῖς εὐσεβέσιν ἀφορμὴν δεξιώσεως·
τῷ νέῳ ἐνιαυτῷ τοῖς πιστοῖς ὑπαντῆσαι
ιιν· ἔδει μετὰ τοσαύτης ἡμᾶς εὐλογίας
τῆς τοῦ χρόνου ἐναλλαγῆς τὰ προοίμια·
παρούσης ἡμέρας πανήγυριν τῷ χορῷ
τιμημένην ὑποδέξασθαι· ἔδει τὸν κύκλον B
τῶν μαρτύρων κοσμηθῆναι στεφάνῳ·
χρήσασθαι ἐπὶ τοῦ ἐπιστάντος ἐνιαυτοῦ
ἐπαγομένους καὶ τὴν τῶν μαρτύρων τι-
γάρ εἰσι πάσης εὐφροσύνης τῷ γένει
γενναῖοι τοῦ Χριστοῦ στρατιῶται, οἱ καὶ
ι τῆς αὐτοῦ δυνάμεως κήρυκες, οἱ τὸν
ιν ποσὶ καρτερίας καταπατήσαντες, καὶ
ρρονα λέοντα φιλοθείας χερσὶν ἀποπνί-
ὴν ἀλήθειαν φανερώσαντες· οἱ τὴν πα-
ώς ματαίαν μισήσαντες, καὶ τὴν τῶν
ιλείαν, ὡς υἱοὶ μητέρα, ποθήσαντες· οἱ
:ὰς τῆς ἀθανασίας πύλας ἀνοίξαντες, καὶ
:ου γεννήτορα τῷ οἰκείῳ θανάτῳ νεκρώ-
ν σώματι τοὺς ἀσωμάτους νικήσαντες

In principium indictionis novi anni, et in martyres, atque in mulierem, quæ sanguinis fluxum patiebatur.

1. Alternum est quoddam continuumque miraculum, a Christo Domino bonorum imber effusus, et aliæ aliis succedunt opes. Ecce nos etiam hodie victores martyres epulo excipiunt, et sua nobis certamina tamquam lætitiæ commune convivium apponunt. Oportebat enim, oportebat ut martyres semper gratia juvenescentes, etiam sub novi anni ingressum occasionem convivii piis afferrent : oportebat ut temporum mutationis exordia tanta nos cum benedictione susciperemus : oportebat ut diei hujus celebritatem choro sanctorum exornatam exciperemus : oportebat anni ut circulus corona martyrum decoraretur : oportebat ut tali sub adventantis anni initium jucunditate frueremur, eamque martyrum honore cumularemus. Hi sunt enim illi omnes justitiæ generi humano auctores generosi milites Christi, ejusque virtutis post mortem etiam præcones; qui deceptorem serpentem patientiæ pedibus conculcarunt, et tyrannico sensu tumidum leonem, amoris in Deum manibus suffocarunt, ac veritatem propalarunt; qui præsentem vitam ut vanam oderunt, et cælorum regnum, ut filii matrem, adamarunt, qui per mortem januas immortalitatis reserarunt, mortisque genitorem morte propria enecarunt; qui in corpore incorporeos dæmones superarunt, non corporis

um Codice Regio 2343.
ωχίᾳ μεθ' ἑαυτῶν συναγομένους. [Savil. μεθ'
ἑαυτῶν ἐπαγ.]

bore, sed animæ fide: per fidem enim omnia, C
æ mundi sunt, subegerunt: qua nihil optalius est Christianis. Fide siquidem sibi in auxiim adscita, verba operibus confirmarunt. Enimro magnum est prorsus officium justitiæ; illustris t et virtus temperantiæ; utilis pariter et amoris pauperes sollicitudo; præclara et pulchra simul mi stis est exercitatio continentiæ; sed præ omnis his potentis fidei prærogativæ palma defertur. ec in Abrahamo quondam sterilem uterum Sarræ st multum tempus fertilem agrum reddidit: hac oyses mare quod navibus trajiciebatur, ut perabularetur, effecit: per hanc Helias cælo imravit, et auditus est: hæc sexcenta morborum nera tempore Salvatoris fugavit: per hanc leosus ægritudinis suæ squamas excussit: per il-
95
A
m cæcus oculos, quos non tulerat natura, repit: hujus præsidio septa Chananæa, cum prolis æ causa vim pateretur, filiam suam invasori emoni extorsit. Fides etiam dum lateret, saninis fluxum exsiccavit: atque in cæteris quidem, m petitio præcessisset, donum sequebatur; c vero silens a silente, ut putabat, gratiam rabatur. O mulierem miseram simul et beatam! iseram propter nuperum statum, beatam proer hunc sequentem: Ecce enim, inquit, ***Mulier fluxu sanguinis sui annis duodecim.*** Si tans fuisset dierum numerus, quot jam annorum mpus elapsum erat, ipsam conficere potuisset, dum anni duodecim. In naturam opinor morbus aserat: quæ in medicos erogaverat omnem subantiam suam, ad corporis tabem pecuniarum B
cturam adjunxit: nec potuit ab ullo sanari. Hem, n potuit! Indomitum habuit mulier adversarium orbum illum: venter nimirum mulieris fontis modum scaturiebat; fons ille perpetuo fluebat; c rivo fœtoris fecunditatem tam longi temporis iuturnitas absumebat. Doloribus præterea mens us vexabatur et curis, quo pacto vincula gravis firmitatis abrumperet, quo pacto duodecim anrum morbum excuteret, quo pacto continuos olores solveret, quo pacto effrenata illa fluenta steret, quomodo insaniam venarum sedaret: ad nnium medicorum fores noctu profecta et disacta contabescebat: lucem enim declinabat, ne rte labentes sanguinis guttæ signata semita lantem incedentis ignominiam propalarent. In eos, ui sanare ipsam vellent, mercedis loco suas omnes cultates effudit, ad dandum necessitate compulsa: C
nitatis quippe desiderium ut pecuniis minime arcatur suadet. Atque ita medici omnes morbum ppugnantes torpebant: variæ medicamentorum iventiones non poterant morbi sævitiam mitigare: mquam enim surda quædam bellua incantantium tem non audiens permanebat, atque iis, a quibus rgebatur, talia quædam dicendo refragari vibatur: Quid frustra cum bellua valentiore pu-

δαίμονας, οὐ δυνάμει σώματος, ἀλλὰ πίστει διὰ πίστεως γὰρ τῶν τοῦ κόσμου κατηγωνίσαντων, ἧς οὐδὲν Χριστιανοῖς αἱρετώτερον. Πίκεκτημένοι συμπράκτορα τοὺς λόγους ἔργοις σαν. Μέγα μὲν γὰρ ὡς ἀληθῶς τὸ τῆς δικατόρθωμα· λαμπρὰ δὲ καὶ τῆς σωφροσύνης χρήσιμος ὁμοίως καὶ τῆς φιλοπτωχίας ἡ ἐκαλὴ μετὰ τούτων καὶ τῆς ἐγκρατείας ἡ ἄσκρει δὲ τὴν κατὰ πάντων νίκην τὸ δυνατὸν τῆ πλεονέκτημα. Αὕτη ποτὲ τοῦ Ἀβραὰμ τὴν σαν τῆς Σάῤῥας γαστέρα μετὰ τὴν πολλὴν νου δαπάνην πρὸς γόνιμον ἐγεώργησεν ταύτῃ καὶ Μωϋσῆς πεζεύεσθαι πλεομένην θάλασσαν· διὰ ταύτης Ἠλίας προσέταττεν καὶ ἠκούετο· αὕτη μυρία τῶν παθῶν ἐπὶ τιρος ἀπεδίωξε γένη· λεπρὸς διὰ πίστεως τῶθους ἀπηλλάγη φολίδων· τυφλὸς δι' ἐκείνμοὺς, οὓς ἡ φύσις οὐκ ἤνεγκεν, ἀπέλαβε συμμαχοῦσαν ἡ Χαναναία λαβοῦσα, βιασθγονὴν [a] ἀφήρπασε τὴν θυγατέρα τοῦ κατέχομονος. Ἐξήρανε καὶ λανθάνουσα πίστις αἱμάκαὶ ἐπ' ἄλλων μὲν προλαμβανούσης αἰτήσλούθει τὸ δῶρον, ἐνταῦθα δὲ σιγῶσα παρτος, ὡς ἐνόμιζεν, ἀπεσύλα τὸ χάρισμα. χὸς ἀθλίας καὶ μακαρίας ὁμοῦ· ἀθλίας διὰ τὰ μακαρίας διὰ τὰ δεύτερα· Ἰδοὺ γὰρ, φησὶ ἐν ῥύσει αἵματος αὐτῆς δώδεκα ἔτη. Τοσοῦρῶν εἰ ἦν ἀριθμὸς, ὁπόσος ἐτῶν ἠνάλωτο κατεδάμασεν αὐτὴν ἂν, οὐχὶ δὲ ἔτη δώδεκα. σιν, ὡς οἶμαι, τὸ πάθος μετέπεσεν· ἥτις προσαναλώσασα τὸν βίον ὅλον, τῷ τοῦ σώμαρασμῷ καὶ τὴν τῶν χρημάτων προσέθηκε ὑπ' οὐδενὸς δὲ ἴσχυσε θεραπευθῆναι. Ὢ τὸ, οσεν· ἀνταγωνιστὴν εἶχεν ἡ γυνὴ τὸν τοῦ πάθλέμιον· ἐπήγαζεν ἄρα τῆς γυναικὸς ἡ γαστὴρ νός τις αἱμάτων ἀνελλιπὴς κατεφέρετο· οὐδὲ του χρόνου τὸ μῆκος τῷ τῆς δυσωδίας ὀχεφορὰν ἐδαπάνα. Ὀδύναις ἔτι καὶ φροντίσιν τὴν διάνοιαν, πῶς τὸν δεσμὸν διαῤῥήξει τοῦ χ ἀῤῥωστήματος, πῶς τὸ δωδεκάετες ἀποτινάξει θος, πῶς λύσει τὰς ἀνενδότους ὠδῖνας, πῶς στὰ χαλίνωτα ῥεῖθρα, πῶς παύσει τῶν φλεβῶν τνίαν· πάντων ἰατρῶν νυκτοποροῦσα καὶ σκ κατετρίβετο θύραις· παρῃτεῖτο γὰρ τὸ φῶς, τῶν αἱμάτων κατιοῦσαι σταγόνες ἀτραπὸν ἐμεναι, στηλιτεύσωσι τὴν λανθάνουσαν τῆς βαδαισχύνην. Μισθὸν τοῖς θεραπεύειν ἐθέλουσι, ἣν εἶχε περιουσίαν ἐξήντλησε, τῆς ἀνάγκης μένης τὴν δόσιν· ἡ γὰρ ἐπιθυμία τῆς ὑγιείας χρημάτων μὴ φείδεσθαι. Καὶ οὕτως ἰατροὶ πάννόσῳ πολεμοῦντες, ἠτόνουν· ποικίλαι φαρμάκνοιαι τὴν τοῦ πάθους οὐκ ἴσχυον ἐξημεροῦν ἀγριώσπερ γάρ τι δύσκωφον θηρίον τῆς τῶν ἐπῳτέχνης ἀνήκοον ἔμενεν, ὥσπερ ἀντιλέγειν τοιαῦκοῦν τοῖς βιαζομένοις ἀνόνητα· τί μάχεσθε δυτέρῳ θηρίῳ; χρόνος με τοσοῦτος τῆς ἐν σώματι οὐκ ἐσύλησεν, ἰατρευόντων ἐπιστήμαις οὐκ

[a] Savil. et Reg. ἀνθήρπασε.

ις ἐξαγοράσει τὴν δύναμιν, οὐδείς μου
ν ἐπὶ γῆς ἀνακόψει· εἷς με μόνος ἐκ
ηθεὶς ἰατρὸς φυγαδεύσει· ἐκείνου κἀγὼ
ιάττομαι· μάρτυς μετὰ τῶν ἄλλων τῆς
αι δυνάμεως. Τί οὖν ἀπράκτους ἐπι- D
κυς, δεσπότου προαρπάζειν οἱ δοῦλοι
ην; Οὐ φείσομαι τοῦ πλάσματος, ἂν
ν θεάσωμαι. Ὢ πόσα τῇ γυναικὶ τὰ
όνου μῆκος, [b] ἀλγηδόνες ἀνένδοτοι,
φέλητοι, μαραινομένου σώματος λύπη,
ῖς ἐλπίσι δαπανηθείς. Ἀλλὰ τοσοῦτοι
ς πίστεως τῆς κινδυνευούσης οὐκ ἐσύ-
τοσαῦται τῶν δεινῶν τρικυμίαι τῇ γυ-
οὐκ εἰργάσαντο· τοσαῦται πειρασμῶν
ὑπομένουσαν οὐ κατέβαλον γυναῖκα.
ὸν Ἰησοῦν. Εἶδεν ἡ ἀπολλυμένη τὸν
ἡ δεδεμένη τὸν λυτρωτὴν, εἶδεν ἡ
οῦ κόσμου τὴν ἄγκυραν, εἶδε τὸν ἄνω-
ν παθῶν βασιλέα, εἶδεν ἐλπίδα χαρᾶς
εἶδε θεραπείαις ἀκαταγώνιστον δύνα- E
ν ἰαμάτων ἀμισθὶ μερίζουσαν νάματα,
ουμένοις ἐνδημήσασαν· εἶδε, καὶ τοιαύ-
[c] ἀνέστρεφεν ἔννοιαν, εὗρον, λέγουσα,
πιτήδειον· οὗτος ὁ ἰατρὸς μισθὸν οὐκ
σίου· ἕνα μισθὸν, ὡς οἶμαι, γνώμην 98
ησίαν· μίαν πίστεως ἐπιζητήσει με δό- A
· ταύτης γάρ με μόνης ἡ νόσος οὐκ
Ἀλλὰ λογισμῶν ἀπορίαις ἀνθέλκομαι.
δραμοῦσα κατάσχω; Τὸν ἀπὸ τοῦ πλή-
ομαι κίνδυνον. Βοήσω τὰ κατ' ἐμαυτήν;
ἀκάθαρτον. Κρύψω τὴν συμφοράν;
ύνην οὐ φέρω. Ὡς ἰατρῷ προσδραμῶ
Ἀλλ' ὡς βασιλέα φοβοῦμαι. Ὡς ἱκε-
ται; Μὴ ὡς μολύνουσαν φύγῃ. Ἐλεή-
Μὴ κατακρίνῃ φανεῖσαν.

σω; ποῖον ἀναδέξομαι λογισμόν; ἀναί-
; Αἰδοῦμαι, μὴ πάλιν ἀθεράπευτος
ιλιάσω τὸ πλῆθος, καταφρονήσω τοῦ
ν γένωμαι, φύγω τὸν ἔξωθεν γέλωτα· B
δοθεν πόλεμον. Ὁ νόμος ὡς ἐῤῥυπωμέ-
ομοδότης ὡς νοσοῦσαν οἰκτείρει. Προ-
ς τῆς γυναικὸς τὴν ψυχὴν ἐμερίζωντο·
τιν μεσῖτιν τῆς ἐγχειρήσεως. Προσελ-
ησὶν, ὄπισθεν τοῦ Ἰησοῦ, ἥψατο τοῦ
ἱματίου αὐτοῦ. Ἔλεγε γὰρ ἐν ἑαυτῇ,
ἅψωμαι τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐ-
αι. Ὢ κλοπῆς πίστιν κτησαμένης μη-
ῆς, ἣν αὐτὸς ἐπήνεσεν ὁ τὰς κλοπὰς τι-

gnatis? tantum me tempus corporis possessione non spoliavit: medentium peritiæ minime cedo: nemo pecuniis redimet virtutem meam; nemo ex iis qui in terris versantur, meam fecunditatem exhauriet: unus me solus medicus ex Virgine natus fugabit; ejus gloriæ ego quoque reservor: ut cum cæteris ejus sim testis virtutis, custodior. Quid ergo incassum tot labores suscipitis, et Domino victoriam præripere servi conamini? Non parcam creaturæ, donec conspexero Creatorem. O quam multa mulierem divexabant! temporis diuturnitas, continui dolores, inutiles bonorum publicationes, molestia corporis tabescentis, cogitationes vana spe absumtæ. Verumtamen tot adversarii, fidei ejus quæ in periculo versabatur, arma non eripuerunt: tam multi tentationum insultus patientem feminam non dejecerunt: tot adversarum rerum decumanis fluctibus obruta naufragium femina passa non est. Vidit, inquit, Jesum. Vidit, ea quæ perierat, Servatorem; vidit captiva redemtorem; vidit anchoram mundi, ea quæ tempestate jactabatur; vidit ægritudinum regem, qui a sedibus supernis advenerat; vidit spem gaudii inexspectatam, vidit insuperabilem medicinæ virtutem, vidit fontem sanitatum, gratis fluenta dividentem, vidit inter mortuos enectos vitam diversantem; vidit, et talia quædam læto animi sensu versare cœpit: Reperi, inquit, sufficientem jam medicum; nec auri mercedem hic medicus reposcet: unam opinor mercedem, sinceram mentem, exiget; unum ex me fidei donum requiret. Ego vero illud habeo: nam me hoc solo morbus minime spoliavit. Verum anxietate cogitationum in contrarium distrahor. Quid enim? accurrens contingam? Periculum, quod a turba imminet, reformido. An meum hunc statum voce declarabo? Me ut immundam ablegabunt. Occultabo miseriam? At dolorem non fero. An tamquam ad medicum naturæ accurram? Atqui ut regem pertimesco. Me ut supplicantem suscipiet? Nisi refugiat tamquam inquinantem. Miserebitur morbi? Nisi condemnet in medium prodeuntem.

2. Quid igitur faciam? quod consilium sequar? num audacter prodibo? Vereor ne rursus maneam incurata. Non reformidabo turbam, metum omnem abjiciam, spectaculum fiam, exteriorem risum effugiam; interius bellum malumque sanabo. Lex ut inquinatam odit; legislator ut ægrotantis misereatur. Cupiditas ac metus mulieris animum distrahebant: verumtamen aggressionis conciliatricem fidem invenit. Cum accessisset a tergo Jesu, *Tetigit fimbriam vestimenti ejus. Dicebat enim intra se: Si tetigero tantum fimbriam vestimenti ejus, salva ero.* O furtum, quod parentem nactum est fidem! o furtum, quod ipse laudavit,

Matth. 9. 20. 21.
Luc. 8. 43.

[b] Reg. ἀλγηδόνος ἀνένδοτοι δημεύσεις, ἀνωφέλη- σώματος λύπη. Morel. secus.

[c] Savil. et Reg. ἀνέστρεφεν. Morel. ἀνέστρεψεν.

48.

quo furta puniuntur! o furtum, quod eum de-
ctat, qui furtum est passus! o prædationem a
idice coronatam! Ac miraculum vide: cum fu-
ıta sit lucrum, quasi sit largita, laudatur. *Dice-*
at enim intra se. Deus, inquit, Dominus est,
ui nihil ignorat; Dominus, qui corporeis oculis
equaquam indiget; medicus est, qui animabus
ıedetur; oculus est cogitationes perlustrans; etiam
ıtentem me videt, audit etiam me non loquentem,
ıngit, quamvis loco sim dissita; novit, me ut in-
ignam aspectum non tulisse. Quid ergo? occulta
cessione facta, et mente venerans, non aspectu
ffendens, veniens retro vestem attingam: sufficit
oc unum mihi, si consequar, ad obtinendam sa-
itatem: nam et ipsa procul dubio gestantis effi-
icitate redundat. Non enim potest vitæ vestimen-
ım non et ipsum radios salutis emittere. Magnus
'at inter prophetas Moses, et morosi pervicacis
ɔpuli moderator; sed tamen homo: hic illius
ɔminus est benignus. Si igitur virga servi mare
ubrum divisit, et ex aquis conflatum murum
ıxit, quomodo non Domini ejus fimbria, fluxus
sanguinis lapidis in modum rigescat, efficiet?
elator erat ac fervidus Dei minister Elias; sed et
se unus erat ex iis, quibus hæc est natura com-
unis: verumtamen ovillam habuit pellem mi-
culorum effectricem. Rursus Elisæus cum ma-
stri gratiæ cum accessione factus esset heres,
rilla pelle Jordanis fluenta frenabat. Si ergo tanta
stitit apud prophetas gratia, quanta ejus erit,
ıem ipsi prophetiis annuntiabant potentia? Quin
ro paucis ista complector? Umbra ipsa Petri
nat; et Christi vestis non medebitur? Intelligo
ıantopere vel consilium iniisse tantum, curren-
m morbum frenavit. O fidem, quæ morbo dila-
ɔnem non concessit! Credidit enim tantum, et
alum, quod infestabat, aufugit: credidit, et con-
ntiosa bellua non contradixit: credidit, et ex-
catus est sanguinis fons perennis, non aliter ac
invisibili quodam cauterio esset arefactus. Ve-
m hæc quidem vestem attigit, et exterioribus
dibus appropinquavit; ille vero interiores co-
tationes agnovit. Illa quidem occulte corpore
nitatem hausit; Salvator autem ejus animæ pul-
ritudinem divulgavit: non enim talem passus
t decorem non celebratum et ignotum latere:
n permisit justitiæ scintillam oblivionis tenebris
rui. Unius mulieris fidem, quæ Deo bona non
ibitanti mente subripuerat, mundo evangelica
mmunicavit historia. Quænam hæc est, quæ ob
rtum non aliter atque ob fidem honorata est?
ıtronem mulieris fides prævenit: ante linguam
ius hujus manus commendatur: antequam ille
radisum voce prædetur, hæc ipsum regni lar-
torem silentio compilavit. *Cognoscens* enim, in-
it, Jesus *virtutem, quæ exierat de illo,* inter-
gabat discipulos, Quis me tetigit? quomodo
rtum non animadvertistis? quomodo latrocinium

μωρούμενος· ὢ κλοπῆς τὸν κλαπέντα τερ
σύλων στεφανουμένων ἐκ δικαστοῦ. Καὶ ὅρ
μαστόν. Ληστεύσασα τὸ κέρδος, ὡς χαρισα
μάζεται. Ἔλεγε γὰρ ἐν ἑαυτῇ. Ὁ Θεὸς,
C σπότης ἐστὶν, οὐδὲν ἀγνοῶν· Δεσπότης, ο
ὀφθαλμῶν οὐ δεόμενος, ἰατρός ἐστι ψυχὰς
ὀφθαλμός ἐστι λογισμοὺς ἐμβατεύων· ὁρᾷ κ
μένην ἐμὲ, ἀκούει καὶ μὴ λαλούσης ἐμοῦ,
κἂν ἀφέστηκα· οἶδεν, ὅτι πάντως ὡς ἀναξί
οὐκ ἤνεγκα. Τί οὖν; Λανθάνουσαν ποιήσομα
καὶ τῇ γνώμῃ τιμῶσα, καὶ οὐ καθυβρίζουσ
κατόπιν ἅψομαι τοῦ χιτῶνος ἐλθοῦσα· ἀρκ
τοῦτο μόνον, ἂν ἐπιτύχω, πρὸς ἴασιν· π
που καὶ αὐτὸς τῆς τοῦ φοροῦντος ἐνεργείας
ται. Οὐ δύναται γὰρ τὸ τῆς ζωῆς περιβόλα
αὐτὸ σωτηρίας ἀποπέμπειν ἀκτῖνας. Μέ
προφήταις Μωϋσῆς, καὶ λαοῦ δυσκόλου συ
ἀλλ' ὅμως ἄνθρωπος· οὗτος δεσπότης ἐκ
φιλάνθρωπος. Εἰ οὖν τοῦ δούλου ἡ ῥάβδος τ
διέτεμε θάλασσαν, τειχοποιίαν ἐργασαμέν
D ὕδασι, πῶς οὐκ ἂν τοῦ Δεσπότου τὸ κράσ
τρώσῃ τῶν αἱμάτων τὰ ῥεύματα; Ζηλωτὴς
καὶ θερμὸς τοῦ Θεοῦ ὑπηρέτης· ἀλλὰ καὶ
ὑπῆρχε τῆς φύσεως, καὶ ὅμως μηλωτὴν εἶχ
των ἐργάτιν. Αὖθις Ἐλισσαῖος κληρονομ
προσθήκης τοῦ διδασκάλου τὴν χάριν, ἐχ
μηλωτῇ τοῦ Ἰορδάνου τὰ ῥεῖθρα. Εἰ οὖν τοσ
τοῖς προφήταις ἡ χάρις, πόση ἔσται τοῦ πα
προφητευομένου ἡ δύναμις; Τί συντόμως
Πέτρου ἡ σκιὰ θεραπεύει· καὶ τὸ τοῦ Χριστο
οὐκ ἰάσεται; Αἰσθάνομαι, πόσον μοι καὶ τὸ β
σθαι μόνον τὴν τρέχουσαν ἐχαλίνωσε νόσον
στεως, ἀναβολὴν μὴ παρασχούσης τῷ πάθ
στευσε γὰρ μόνον, καὶ τὸ πολεμοῦν ἐδραπέτε
στευσε, καὶ τὸ φιλόνεικον οὐκ ἀντεῖπε θηρ
E στευσε, καὶ ἡ τῶν αἱμάτων ἀένναος ἐξηράνθ
καθάπερ ὑπό τινος ἀοράτου τυφλωθεῖσα κ
Ἀλλ' ἡ μὲν ἱματίου καθήπτετο, καὶ τοῖς ἔξω
ρήγγιζεν· ὁ δὲ τοὺς ἔνδοθεν λογισμοὺς ἐπεγ
Ἐκείνη μὲν ἀφανῶς τῷ σώματι τὴν θεραπεί
τλησεν· ὁ Σωτὴρ δὲ αὐτῆς τὸ ψυχικὸν ἐδημ
κάλλος· οὐκ εἴασε γὰρ τοιαύτην εὐσεβείας ἀθρ
τον ὡραιότητα· οὐκ ἀφῆκε δικαιοσύνης σ
λήθης παραδοθῆναι νυκτί. Ἐχαρίσατο τῷ βίῳ
εὐαγγελίων διήγησις, μιᾶς γυναικὸς πίστι
καλῶς συλησάσης τῇ ἀδιστάκτῳ γνώμῃ. Τί
κλοπὴν ὡς πίστει τιμωμένη; Προέλαβε τὸν λ
97 πίστις τῆς γυναικός· πρὸ τῆς ἐκείνου γλώσσης
A της εὐφημεῖται παλάμη· πρὶν ἐκεῖνος [a] φωνῇ
τὸν παράδεισον, ἐλῄστευσεν αὕτη τῆς βασιλ
χορηγὸν τῇ σιωπῇ. Γνοὺς γὰρ, φησὶν, ὁ Ἰησ
ἐξελθοῦσαν δύναμιν ἐξ αὐτοῦ, ἐπηρώτα τοὺς μ
τίς μου ἥψατο; πῶς οὐκ ἔγνωτε τὴν κλοπή
ἠγνοήσατε τὴν λῃστείαν; τίς μου ἥψατο; τίς
τῶν ἐμῶν θησαυρῶν ὑγείαν ἐπλούτησε; τίς μου
Τί λέγεις, ὦ Δέσποτα; σὺ δέδωκας, καὶ τὴν δ
νην οὐκ οἶδας; τὴν πίστιν εἶδες, καὶ τὴν πιστ
οὐκ ἐγνώρισας; τὴν λανθάνουσαν κατενόησας γ

[a] Savil. et Reg. φωνῇ λύσει. Morel. φωνῇ συλήσῃ.

νομένην οὐχ ἐσκότησας ὄψιν; Τίς μου
σου ἥψατο; τίνι τὸ φάρμακον τῆς ἐνερ-
:ας; τίνι τὴν ἴασιν ἐξέπεμψας, Δέσποτα;
ίωξας, καὶ τὴν σωθεῖσαν ἠγνόησας; Τίς B
τίς με τῇ διανοίᾳ πρὸ τῶν χειρῶν ἐψηλά-
υ κατέσχε λογισμὸς τὴν θεότητα; τίς ὁ
; τῆς ἐμῆς ἐνεργείας λῃστής; τίς αὐτοῦ
ης σωτηρίας τὸν λύχνον ἀφανῶς ὑπανῆψεν
; λαμπάδος; Τίς μου ἥψατο; Ἢ μάθω
ἢ διδάσκω. Ἐβουλόμην πρὸς τὸ τῆς ὑπο-
ς δραμεῖν· ὁ καιρὸς δὲ λοιπὸν ἑτέραν τῷ
άττει διδασκαλίας ἡμέραν. Εἰ γὰρ ἐκείνη
ρόνον πολεμηθεῖσα τῷ πάθει, τὸν τῆς
ς ἐξέλυσε τόνον, ἡμεῖς ἄλλην μίαν ἡμέραν
ἀγῶσι τῆς γυναικὸς οὐκ ἐναπομείνωμεν;
:ιν καὶ ὁ τῶν μαρτύρων δῆμος ἐζήλωσεν,
ὧν κρασπέδων ἁψάμενοι, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ
Χριστὸν ἐκδυσάμενοι. Καὶ ἡμεῖς τοίνυν
ρὸς ζῆλον τῆς ὁμοίας πίστεως τὰς ἡμετέ-
ήσωμεν γνώμας· μὴ γενώμεθα χείρους C
ς ἀλλοφύλου, εἰ εἰς εὐσέβειαν πλέον ἡμεῖς
ιλαύσαμεν θέας. Ἐκείνη μόνον ἤρκεσεν
υ καθάψασθαι· ἡμεῖς δὲ καθ' ἑκάστην, ὡς
Σωτῆρος σῶμα κατέχοντες, κἂν ὡς τρε-
τοῦ Δεσπότου μέλεσιν, εὐχαριστίαν προσ-
ιτῷ γὰρ πρέπει δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
ήν.

vos latuit? quis me tetigit? quis ex meis thesauris morbi se sanatione ditavit? quis me tetigit? Quid ais, Domine? tu dedisti, et eam quæ accepit, non nosti? fidem advertisti, et eam quæ credidit, non agnovisti? mentem latentem percepisti, et apparentem faciem non es conspicatus? Quis me tetigit? Quis te tetigit? cui medicamentum operationis miraculorum applicasti? cui sanationem impertiisti? Morbum exegisti, et eam quæ salva facta est, non novisti? Quis me tetigit? quis me prius mente quam manibus contrectavit? quænam meam divinitatem cogitatio apprehendit? quis ille justus meæ miraculorum virtutis prædo? quis exstinctæ salutis suæ lucernam ex mea lampade furtim accendit? Quis me tetigit? Aut discam ex vobis, aut docebo. Vellem equidem ad finem usque argumenti hujus decurrere; sed jam tempus nos admonet, ut deinceps huic miraculo alterum ad docendum diem reservemus. Nam si illa duodecim annorum spatio morbo conflictata, de sua patientia nihil remisit, nos alterum diem longis mulieris certaminibus non immorabimur? cujus fidem martyrum quoque cœtus æmulatus est, non Domini fimbriam tangentes, sed ipsum etiam corpus Christi gratia exuentes. Et nos igitur, dilectissimi, ad similis fidei imitationem mentes nostras excitemus : ne muliere una gentili deteriores simus : quandoquidem majora nobis quam illi sunt objecta spectacula, quibus ad pietatem accendamur. Satis hoc illi tantum fuit, quod vestimentum semel contigerit : nos vero quotidie, ut scitis, Salvatoris corpus contrectantes, saltem ut qui Domini membris alamur, gratiarum actionem offeramus : ipsum enim decet gloria in sæcula sæculorum. Amen.

MONITUM

IN HOMILIAM SEQUENTEM.

ilia eruditorum fere omnium judicio spuria est, et falso Chrysostomi nomen præ se fert, in multis nss., in Regiis 1820, 2032, et 2353, itemque in Codice Coisliniano 349, in quibus non tam insiıntur lectionum discrimina. Verum in Codice Coisliniano 77, quæ numero 41 ibi numeratur, eotitulo, quo hæc homilia, ut videre est in indice homiliarum, qui initio Codicis eodem quo Coıpore descriptus fuit, appositis singularum homiliarum titulis. In serie autem homiliarum hæc imidia sui parte a principio mutila est. Ac quæ pauca supersunt, toto cælo differunt ab iis, quam edimus, homilia feruntur. In Florilegiis Theodori Magistri, quæ sub hæc edentur, tria ione excerpta loca habes; ut in aliquo ex sequentibus Tomis observare poteris, ubi ἀπανθίabuntur.

vero post Synodum Ephesinam dicta fuisse videtur, quandoquidem numero tertio in confessione ibidem propositam habes, dicitur : *Duarum naturarum discrimen agnosco.* Antiochiæ tam fuisse suadere potest id quod numero secundo dicitur : *Voca Barlaamum, cui propter*

vineæ custodiam exusta est dextera: quam historiam pluribus habes enarratam in Hom
98 sostomi de Barlaamo, Tomo 2, p. 539. Antiochiæ vero S. Barlaami dies festus magna celeb
batur, ut in nostro ad illam homiliam Monito ibidem deprehendas.

Habita fuit ad illuminandos, sive ad eos, qui baptismum suscepturi erant, in quorum num
peregrinos esse dicit in ipso principio, ὁρῶ τῇ ποίμνῃ τῶν εὐσεβῶν μεμιγμένα πρόβατα ξένα:
mixtas piorum gregi oves peregrinas, sive *insolitas*, ut vertit Fronto Ducæus. Cum porro
seu baptismus, circa tempus Paschatis conferri solebat, hinc inferri posse videtur illud circ
habitam homiliam fuisse.

Interpretatio Latina est Frontonis Ducæi.

Matth. 20. 1. ***Oratio catechetica in dictum Evangelii:*** Simile est regnum cælorum homini patrifamilias, qui exiit primo mane conducere operarios in vineam suam; ***et quæ sequuntur.***

1. Video permixtas piorum gregi oves insolitas, recens Pastoris cælestis signum in frontibus ferentes; et doctrinæ virentes herbas nancisci volo, quæ conveniant cum illis, qui gratiam jam gustaverunt, tum iis, qui spiritus gramen decerpturi sunt: ut ejusdem catechesis et institutionis pastus eis quidem, qui baptizati sunt et illuminati, donorum Dei memoriam refricet; eos vero, qui illuminandi sunt, ad baptismum acrius cohortetur. Sic enim oportet, ut ad utrosque habitus sermo sit mixtus: quandoquidem turba Dei cultorum ex viris, qui mysteriis initiati sunt, et ex iis, qui initiantur, est mixta. Nactus sum igitur unde et vos omnes veteres Christi vernas epulo excipiam, et quo pacto nostros nuper emtos servos ad vocationis libertatem cohortabor: enarrabo fratribus meis dicta dominica, quæ possunt et eos, qui olim regiam vineam occuparunt, promtiores efficere, et eos, qui non ita pridem ad eam inspiciendam incubuerunt, ad similem zelum accendere. *Simile est regnum cælorum homini patrifamilias, qui exiit primo mane conducere operarios in vineam suam.* Patremfamilias, seu dominum domus, Dominus seipsum appellat: operarios vero circa tertiam et sextam et nonam et undecimam vocatos nuncupat omnes pios, qui baptismum in diversis ætatibus susceperunt: vineam salutaria dicit mandata, quibus parum laboris inest, at multum lucri. *Simile est regnum cælorum homini patrifamilias, qui exiit primo mane conducere operarios in vineam suam.* Ibid. v. 2. *Conventione autem facta cum illis*, hoc est, cum operariis, *ex denario diurno, misit eos in vineam suam.* Paterfamilias ego sum. Quemadmodum enim dominus domus, prout libet, domos

98 A Λόγος κατηχητικὸς εἰς τὸ ῥητὸν τοῦ Ε
Ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶ
οἰκοδεσπότῃ, ὅστις ἐξῆλθεν ἅμα πρωῒ μ
ἐργάτας εἰς τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ· καὶ τ

Ὁρῶ τῇ ποίμνῃ τῶν εὐσεβῶν μεμιγμέν
ξένα, νέαν τὴν σφραγῖδα τοῦ ἐπουρανίου π
τῶν μετώπων ἐπιφερόμενα· καὶ βούλομαι δι
[a] χλόην εὑρεῖν κατάλληλον τοῖς γευσαμένοι
χάριτος, καὶ τοῖς μέλλουσι κρῖναι τὴν πόαν
ματος· ἵνα τῆς αὐτῆς κατηχήσεως ἡ νομὴ
πεφωτισμένοις ὑπόμνησις γένηται τῶν τοῦ
ρεῶν, τοῖς δὲ φωτισθησομένοις πλείονα π
B πρὸς τὸ βάπτισμα. Δεῖ γὰρ πρὸς ἑκατέρους κ
τὸν λόγον, διὰ τὸ κεκρᾶσθαι τὸν φιλόθεον δῆ
μεμυημένων καὶ μυουμένων ἀνδρῶν. Εὗρ
πόθεν ἑστιάσω [b] καὶ ὑμᾶς τοὺς οἰκογενεῖς
ἅπαντας τοῦ Χριστοῦ, καὶ πῶς τοὺς νεωνή
λους ἡμῶν προτρέψω πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τ
σεως· ἀπαγγελῶ τοῖς ἐμοῖς ἀδελφοῖς ῥήσεις
κὰς δυναμένας καὶ τοὺς πάλαι καταλαβόντας
σιλικὸν ἀμπελῶνα προθυμοτέρους ἐργάσασθ
τοὺς ἄρτι παρακύψαντας εἰς αὐτὸν διεγεῖραι
ὅμοιον ζῆλον. Ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν
ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ, ὅστις ἐξῆλθεν ἅμα π
σθώσασθαι ἐργάτας εἰς τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ.
σπότην ὁ Δεσπότης ἑαυτὸν ὀνομάζει· ἐργάτας
τρίτην καὶ ἕκτην καὶ ἐννάτην καὶ ἑνδεκάτην κ
νους προσαγορεύει πάντας τοὺς εὐσεβεῖς, τα
C φόροις ἡλικίαις δεξαμένους τὸ βάπτισμα· ἀμ
τὰ σωτήρια λέγει προστάγματα, μικρὸν ἔχοντ
πολὺ δὲ τὸ κέρδος. Ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶ
νῶν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ, ὅστις ἐξῆλθεν ἅμα π
σθώσασθαι ἐργάτας εἰς τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ. Συμ
σας δὲ μετ' αὐτῶν, τουτέστι τῶν ἐργατῶν, ἐκ
τὴν ἡμέραν, ἀπέστειλεν αὐτοὺς εἰς τὸν ἀμπελῶν
Ὁ οἰκοδεσπότης ἐγώ εἰμι· ὥσπερ γὰρ ὁ οἰκοδ
οἰκίας, ὡς βούλεται, [c] οἰκοδομεῖ, οὕτως ἐγὼ τὸν
ὅλον, ὡς θέλω διατάττω. Ἐγὼ ὁ τῆς δικαιοσύν

[a] Collata cum quatuor Mss. Duo σχολὴν εὑρεῖν. [Infra Sav. conj. πλείων προτροπή. Fort. excidit verbum aliquod post βάπτισμα, velut παρέχῃ.]

[b] Tres Mss. καὶ ὑμᾶς. Editi καὶ ἡμᾶς.

[c] Fronto Ducæus legendum putat οἰκονομεῖ
lectionem sequeremur, si vel unus Codex sic
Ibidem Codex unus e nostris οἰκίας ἑαυτοῦ βούλεται

ρέλην τῆς ἀνθρωπότητος, συγκατέβην τῇ
καὶ περιέρχομαι ζητῶν ἐργάτας εἰς τὸν
. Οὐ χρήζω ἀνθρώπων ἀμπελουργῶν·
ους καὶ ἀρχαγγέλους ποιοῦντας ἃ βούλο-
θῶ τοὺς ἐπιγείους δούλους μου ἐν τοῖς
ι αὐλιζομένους ὁρᾶν. Ἐγὼ περιτρέχω,
και πανταχοῦ τίνας εὕρω, τίνας μισθώ-
α μόχθοις ἀλλοτρίοις πλουτήσω, ἀλλ'
τοὺς ὑπακούοντάς μοι. Ἐγὼ τὸν Πέτρον
καὶ τοὺς ἄλλους μαθητὰς, τοὺς ἀόκνους
ς οἰκουμένης συνήγαγον· συνεφώνησα
δηναρίου τὴν ἡμέραν· ἀπεμισθωσάμην
τὴν ζωὴν, καὶ ἐπηγγειλάμην αὐτοῖς
κοῦ τῆς ἐργασίας διδόναι μισθὸν τὴν
οὐρανῶν· ἀλλ' οὐκ ἀρκοῦσιν οὗτοι μό-
χορέσαι ψυχήν. Οὐ δύναμαι βλέπειν
γεωργοὺς γεωργοῦντάς μου τὸ γεώργιον·
τοὺς ὀφθαλμούς μου, τοσούτους μόνον
ἄλλους γηπόνους διψῶ, ἔτι καὶ ἄλλους
θῶ, ἔτι καὶ ἄλλους μύστας ζητῶ. Εὐ-
καὶ μέγας ὁ παράδεισος τῶν ἐμῶν ἐν-
τοὺς πιστεύσαντάς μοι χωρεῖ· πάντας
ς ὑποδεχόμενος ἔτι πλατύτερος γίνεται.
; πόθεν πληρώσω τοὺς ἐμοὺς περιβό-
πλείονας * ἀπογράφους προτρέψομαι;
εἰς τὰς τριόδους αὐτῶν, ἐξέλθω πρὸς τοὺς
τὴν ἑκούσιον πλάνην, ἐξέλθω πρὸς τοὺς
θω πρὸς τοὺς ἀπόρους ὁ εὔπορος, ἵνα
εὐπόρους ἐργάσωμαι; ἐξέλθω πάλιν
ἐργατῶν συλλογήν; Ἐγὼ τὸ ὀφειλόμε-
αλέσω καὶ πάλιν τοὺς πένητας. Ἐμόν
έψαι, ἐκείνων τὸ πεισθῆναι· ἐμόν ἐστι
ναι μισθὸν, ἐκείνων ἐστὶν τὸ θελῆσαι
πακούσωσί μοι, καὶ ἐμοὶ καὶ ἑαυτοῖς
ν δὲ παρακούσωσί μου, ἑαυτοὺς ζημιώ-
ρ οὐ λείψουσι γεωργοὶ δυνάμενοι περι-
ριβοθρεῦσαι καὶ περικλαδεῦσαι τὰ κλή-
ται ὁ ἐμὸς ἀμπελὼν μεῖναι κεχερσω-
ος. Καὶ ἐξελθὼν περὶ τὴν τρίτην ὥραν,
ἐν τῇ ἀγορᾷ ἀργοὺς, κἀκείνοις εἶπεν·
μεῖς εἰς τὸν ἀμπελῶνά μου. Καὶ ποῦ
ἦτε τὰς προλαβούσας ἡμέρας; πῶς οὐχ
τὸν εἰς ζήτησιν ὑμῶν ἀφικόμενον; πῶς
πρὸς τὸ συμφέρον ὑμῖν; Οὕτως ἀγνοεῖ-
ας τὰς ἀκτῖνας, ὅτι τὴν ἡμέραν νύκτα
λάμποντος τοῦ φωτὸς τῆς ἀληθείας,
κρεῖτε καὶ νυστάζετε; Νῦν γοῦν ἐξυπνί-
ν γρηγορήσατε, νῦν γοῦν ἐπιστρέψατε,
ονήσατε. Ὑπάγετε καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν
. Βλέπετε, πῶς ὑμᾶς ἀγαπῶ· οὐ περιώ-
ο τὸ κήρυγμα, οὐκ ἀπετείχισα τοῖς
πρόσοδον, οὐ περιέκλεισα τῇ πρώτῃ
ετέραν ἐπιστροφήν· πᾶσαν ὥραν ὑμῖν
ὸς μετάνοιαν· πᾶσαν ἡλικίαν ἐναγκαλί-
φῃ προσενεχθῇ μοι, χαίρων προσίεμαι·
ῶν βρεφῶν δημιουργὸς, καὶ πατὴρ καὶ
οφεὺς καὶ τροφή· κἂν παῖδες ὑποψελλί-

ædificat: sic ego mundum universum, ut volo,
dispono. Ego sol justitiæ, nube humanitatis indu-
tus, ad humanitatem me dejeci, et operarios ad
vineam meam colendam quærens circumeo. Non
hominibus indigeo vinitoribus: habeo siquidem
D angelos et archangelos, qui ea, quæ volo, perfi-
ciunt; verum terrenos servos meos in meis villis
stationem habentes cernere concupisco. Ego cir-
cumeo, et quoquoversum circumspicio, quos inve-
niam, quos conducam; non ut laboribus alienis
99 ditescam, sed ut eos, qui mihi paruerint, opu-
A lentos reddam. Petrum et Joannem, aliosque di-
scipulos, orbis terrarum impigros plantarum cul-
tores, congregavi: conventionem cum illis ex de-
nario diurno feci: vitam ipsorum omnem conduxi,
proque omni opere quod mihi facient, daturum
me illis mercedis loco cælorum regnum promisi:
sed ad explendum animum meum hi soli non suf-
ficiunt. Non possum agricolas numero exiguos
arvum meum colentes intueri: in angustum dedu-
ci videntur oculi mei, dum tot cerno tantummodo:
adhuc alios aratores expeto, adhuc etiam alios mer-
cenarios exopto, adhuc etiam alios mystas quæro.
Spatiosus est et ingens mandatorum meorum pa-
radisus: omnes qui mihi crediderint, capit: omnes
virtutis amatores cum receperit, adhuc fit latior.
Quid igitur faciam? unde mea septa complebo?
unde plures accensos invitabo? Exibo rursus in
trivia ipsorum? exibo ad eos, qui spontaneo er-
B rant errore? exibo ad negligentes? exibo ad ino-
pes opulentus, ut inopes reddam opulentos? exibo
rursus ad operarios colligendos? Ego quod debe-
tur præstabo: advocabo rursus etiam pauperes.
Meum est cohortari, illorum parere: meum est
dare velle mercedem, illorum est velle accipe-
re: si mihi paruerint, et mihi et sibi ipsis gra-
tificabuntur: quod si mihi non obediant, semet-
ipsos damno afficient: nam mihi nequaquam dee-
runt agricolæ, qui circumfodere et scrobibus cin-
gere possint, et palmites putare: inculta vinea
mea vel sterilis permanere non potest. ***Et egressus*** *Ibid.* v. 3.
circa horam tertiam, vidit alios stantes in foro et 4.
otiosos, et dixit illis: Ite et vos in vineam
C ***meam.*** Ubi, quæso, mane fuistis? ubi superiori-
bus diebus fuistis? cur non me quæsivistis, qui
ad vos quærendos exieram? cur non ad utilitatem
vestram mane surrexistis? Adeone pietatis radios
ignoratis, ut diem esse noctem arbitremini? et af-
fulgente lumine veritatis, vos quare caligatis et
dormitatis? Nunc saltem expergiscimini, nunc
saltem evigilate, nunc saltem convertimini, nunc
saltem sobrii estote. ***Ite et vos in vineam meam.***
Videte, quantum vos diligam: matutino tempore
prædicationem evangelii non circumscripsi, se-
cundis aditum non obstruxi, conversionem ve-
stram prima vocatione non circumclusi: quam-
vis horam ad pœnitentiam vobis indulsi; quamvis

, *accensos*, recte puto, qui septa custodirent.

ætatem obviis ulnis excipio. Licet infantes mihi offerantur, lætus admitto: nam ego infantium creator sum, et pater et mater, et altor et alimentum: sive pueri ad me balbutientes confugiant, illis delector: sive juniores accedant, majori voluptate D perfundor: sive perfecti viri accurrant, suspicio: omnes cum fide accurrentes tamquam fratres meos complector. *Ite et vos in vineam.* Præteritarum horarum damni rationem non habeo, si studium et alacritatem animi videam, ignaviæ præponderantem: si eos, qui vos anteverterunt, assequi studueritis, de diurna mercede quidquam non detraho. Deserite vineam Judæorum ingratam, immemorem beneficii, quæ solum acetum novit excolere: derelinquite vineam de Ægypto translatam, et idololatriæ Ægyptiacæ acerbitatem secum circumferentem, quæ botrum amaritudinis vinitori didicit germinare, atque ad E vineam meam transite; *Et quod justum fuerit, dabo vobis.* Non sum injustus, natura sum justus: non sum avarus, qui adversus avaritiam leges tuli: non sum ingratus erga gratos servos, non sum parcus aut pusillanimis erga eos, qui in me magnanimi fuere: mercedem vestris laboribus majorem persolvam; dona quæ sudores vestros

Ibid. v. 5. vincant, impertiar. *Iterum exiit circa sextam et* 100 *nonam horam, et fecit similiter.* Nullum tem- A pus omitto: omnes volentes sagena irretio, neque in iis qui in peccatis defatigati sunt, ad justitiam vocandis defatigor. Semel egressus sum, et venatus redii: iterum sum egressus, et auctus præda reverti: egressus sum tertio, et ditatus reveni: quarto circa horam nonam exivi, et nonnullis captis advenio. Quanto frequentius ad cursum me confero, tanto ardentiori desiderio inflammor: quo plures adduco, eo plures alios exopto: et illos nactus, alios rursum requiro: omnes enim homines volo salvos fieri et ad agnitionem veritatis venire.

ζοντες προσφύγωσιν, ἥδομαι· κἂν νεώτερ
ρήσωσιν, μᾶλλον εὐφραίνομαι· κἂν ἄνδ
προσδράμωσιν, ὑποδέχομαι· πάντας τοὺς μ
προστρέχοντας ὡς ἀδελφοὺς ἐμοὺς περ
D Ὑπάγετε καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν ἀμπελῶνα. Ο
τῶν παρελθουσῶν ὡρῶν τὴν ζημίαν, ἐὰν
μίαν ταλαντευομένην τῇ ῥᾳθυμίᾳ· οὐ με
ρας τοὺς μισθοὺς, ἐὰν τοὺς προφθάσαντα
φθάσαι σπουδάζητε. Ἄφετε τὸν ἀμπελῶνα τ
τὸν ἀγνώμονα[b], τὸν ἀχάριστον, τὸν ὄξο
στάμενον γεωργεῖν· καταλείπετε τὴν ἄμ
Αἰγύπτου μεταφυτευθεῖσαν, καὶ τῆς
εἰδωλολατρείας τὴν πικρίαν περιφέρουσα
πικρίας μαθοῦσαν βλαστάνειν τῷ φυτουρ
τὸν ἐμὸν ἀμπελῶνα μετάστητε· Καὶ ὃ ἐὰ
δώσω ὑμῖν. Οὐκ εἰμὶ ἄδικος, κατὰ φύσι
φυκα· οὐκ εἰμὶ πλεονέκτης, ὁ κατὰ τῆ
E νόμους ἐκθέμενος· οὐκ εἰμὶ ἀγνώμων πε
γνώμονας δούλους, οὐκ εἰμὶ μικρόλογος ἢ
περὶ τοὺς μεγαλοψύχους περὶ ἐμέ· δώσω
παριόντας τοὺς πόνους· χορηγήσω δωρ
τοὺς ἱδρῶτας ὑμῶν. Πάλιν ἐξῆλθε περὶ τ
ἐννάτην ὥραν, καὶ ἐποίησεν ὡσαύτως. Οὐ
νω καιρὸν οὐδένα· σαγηνεύω τοὺς θέλοντ
κάμνω τοὺς κάμνοντας ἐν ταῖς ἁμαρτίαι
100 καιοσύνην καλῶν. Ἐξῆλθον ἅπαξ, καὶ θη
A στρεψα· ἐξῆλθον δεύτερον, καὶ ζωγρήσας
ἐξῆλθον τρίτον, καὶ πλουτήσας ἐπανελήλυ
τέταρτον περὶ τὴν ἐννάτην ὥραν, καὶ λαβ
νάς. Ὅσον συνεχῆ ποιοῦμαι τὸν δρόμον, το
μότερον ἀναφλέγω τὸν πόθον· ὅσους ἐὰν π
τοσούτους ἄλλους ποθῶ· κἀκείνους εὑρὼν,
ζητῶ· θέλω γὰρ πάντας ἀνθρώπους σωθῆ
ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν.

Ibid. v. 6. **2.** *Circa undecimam autem horam exiit, et invenit alios stantes otiosos.* Non cesso diabolum spoliare, quamdiu vita ista superfuerit: non cessabo mortem deprædari, sævum generis humani furem: non possum non eos, qui proprio arbitratu mortales sunt facti, ad immortalitatem traducere, usquedum extremum suum spiritum exhalarint. Propterea ne undecimam quidem horam contemno: propterea foribus inferorum assideo, ut aliquos ante mortem ad vitam possim transferre. *Circa* B *undecimam autem horam exiit, et invenit alios stantes otiosos, et dicit illis: Quid hic statis tota die otiosi?* An ecclesias non habetis? prophetas non habetis? apostolos non habetis? martyres non habetis? Scripturas divinas non habetis? spirituale nullum opus? *Quid ergo statis hic tota die otiosi?* Non solem videtis statum suum cursum peragentem? non lunam videtis Creatori ancillantem? non creaturam videtis Conditori ser-

Περὶ δὲ τὴν ἐνδεκάτην ὥραν ἐξελθὼν, εὗ
ἑστῶτας ἀργούς. Οὐ παύομαι γυμνῶν τὸν
ἕως ἂν ὁ βίος οὗτος παρείη· οὐ παύσομαι
τὸν θάνατον, τὸν δεινὸν κλέπτην τῆς ἀνθρ
οὐκ ἀνέχομαι τοὺς ἀπὸ γνώμης οἰκείας γ
θνητοὺς μὴ μεταβαλεῖν πρὸς ἀθανασίαν, ἕως
τῶν τελευταίας ἀναπνοῆς. Διὰ τοῦτο οὐδὲ τῆ
της ὥρας καταφρονῶ· διὰ τοῦτο προσεδρεύω
λαις τοῦ ᾅδου, ἵνα δυνηθῶ τινας πρὸ τοῦ θαν
B τανστῆσαι πρὸς τὴν ζωήν. Περὶ δὲ τὴν ἐνδεκά
ἐξελθὼν, εὗρεν ἄλλους ἑστῶτας ἀργοὺς, καὶ λ
τοῖς· τί ὧδε ἑστήκατε ὅλην τὴν ἡμέραν ἀργ
κλησίας οὐκ ἔχετε; προφήτας οὐκ ἔχετε; ἀπ
οὐκ ἔχετε; μάρτυρας οὐκ ἔχετε; θείας Γρ
ἔχετε; πνευματικὸν ἔργον οὐδέν; Τί οὖν ἑστή
ὅλην τὴν ἡμέραν ἀργοί; Οὐ βλέπετε τὸν ἥλιο
ταγμένον δρόμον ἀνύοντα; Οὐ βλέπετε τὴν
διακονοῦσαν τῷ κτίσαντι; οὐ βλέπετε τὴν κτ
λεύουσαν τῷ ποιητῇ; οὐ βλέπετε τῶν στοιχείω

b Unus Codex recte εὐγνώμονας. Alii et Editi ἀγνώμονας, male.

ἔργον, δι' ὅπερ ἐγένετο; Διὰ τί οὖν
ἐργίᾳ τὴν φύσιν ὑβρίζετε; διὰ τί στή-
χράς; Οὐχ ἔχετε ὀφθαλμοὺς, ἵνα βλέ-
ιου τὸ κάλλος, τὸν κοσμοποιὸν ᵃἀνυ-
ἔχετε στόμα, ἵνα τὰς γλώσσας ὑμῶν
κινήσητε; οὐκ ἔχετε χεῖρας, ἵνα τὴν
γάσησθε; οὐκ ἔχετε πόδας, ἵνα δρά- C
υχωφελεῖς; Τί ὧδε ἑστήκατε ὅλην τὴν
Μέχρι πότε τὴν ἐμὴν δεσποτείαν ἐκ-
δε ἑστήκατε ὅλην τὴν ἡμέραν ἀργοί; Οἱ
ῷ· Οὐδεὶς ἡμᾶς ἐμισθώσατο. Τοιοῦτοί
ιζόμενοι προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις, οἱ
ὸ μέλλον ὑπερτιθέμενοι, οἱ λέγοντες,
ὅτε κελεύει με ὁ Θεὸς, τότε βαπτίζο-
τοῦτο τὸ πάσχα, καὶ εἰς τὸ μέλλον φω-
οί εἰσιν οἱ λέγοντες, Οὐδεὶς ἡμᾶς ἐμι-
τί πρὸς αὐτοὺς ὁ τῇ χρηστότητι νικῶν
τῶν ἀναβαλλομένων τὴν χάριν; Ὑπά-
εἰς τὸν ἀμπελῶνα. Οὐκ ἤλεγξε τὴν
ῶν, οὐκ ἐστηλίτευσε τὴν εἰρωνείαν τῶν
ἠθῶν, οὐκ εἶπε πρὸς τοὺς ῥαθύμους,
Οὐδεὶς ἡμᾶς ἐμισθώσατο; τί τῇ ῥαθυ-
ίδος συῤῥάπτετε; οὐδεὶς ὑμᾶς ἐμισθώ- D
άλεσαν ὑμᾶς οἱ προφῆται; οὐ προετρέ-
ἀπόστολοι; οὐ παρεγενόμην ἐγὼ δι'
μᾶς; οὐκ ἐκάλεσα πολλάκις, ὑμεῖς δὲ
; οὐκ εἴδετέ με μισθούμενον τοὺς ἑταί-
ποιοῦντα μετ' ἐκείνων σύμφωνα; διὰ
ήθητε μιμήσασθαι τοὺς πεισθέντας μοι,
έχρι γήρους κατάσκοποι; Τούτων οὐκ
Σωτὴρ, ἀλλ', Ὑπάγετε καὶ ὑμεῖς εἰς
μου. Δέχομαι καὶ γέροντας ἐργατεύσα-
δέχομαι καὶ πολιὰς εὐσεβείᾳ λαμπρυ-
αι καὶ τρέμοντα μέλη πίστει νευρού-
ῶ γέροντας κρατοῦντας βακτηρίας ὁμοῦ
Ὑπάγετε καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν ἀμπελῶνά E
ῳ τὴν νεότητα προσηνέγκατε, ἐμοὶ κἂν
ατε· τῷ ἐχθρῷ τὴν ἰσχὺν ἐχαρίσασθε,
ρηστον ἡλικίαν ἐπίδοτε· τῷ τυράννῳ τὸν
ἐκεῖνος ἠθέλησεν, ἐστρατεύσασθε, ἐμοὶ
ιλεῖ τὸν ἐπίλοιπον χρόνον σχολάσατε.
, πρὶν γίνεσθαι νεκροί· λάβετε πρὸ τοῦ
ς ἀθανασίας στολήν· ἑαυτοὺς πρὸ τῆς
ιάσατε τοῖς ἀφθάρτοις ἐνταφίοις τῆς
ετε, σπεύσατε πρὸ τῆς ἑσπέρας ἔσω
εὑρεθῆναι· φιλονεικήσατε, ἵνα ἔνδον 101
δύνων ὁ ἥλιος. Ἐὰν πρὸ ἡλίου δυσμῶν A
θμήσητε τοῖς ἐμοῖς ἐρασταῖς, ὄψεσθε
τος τὴν δόξαν, ὡς φωτὸς ἐρασταί· ἐὰν
μένων ἐκ τοῦ ἀμπελῶνος ἐξέλθητε, καὶ
μᾶς ὡς καμόντας ἀμείψομαι· ἐὰν ἔξω
μένους ὑμᾶς καταλάβῃ τοῦ θανάτου ἡ
ιπὸν ὑμᾶς ὡς φίλους ἔχειν ἀνέχομαι·
ιστεύει, νεκρὸς οὐχ ὁμολογεῖ, νεκρὸς
καὶ θαῤῥεῖται μυστήριον, νεκρὸς οὐκ
οσύνην, νεκρὸς οὐ δύναται μισθὸν ἀπαι-
ρράγιστος καὶ πρὸ τῆς κρίσεως κατα-

vientem? non elementum unumquodque suum opus exsequi videtis, cujus causa in lucem est editum? Cur igitur soli naturam inertia deturpatis? cur columnas cipposque mortuos imitamini? Non oculos habetis, ut pulchritudinem mundi videntes, Opificem mundi celebretis? non os habetis, ut linguas vestras ad concinendos hymnos moveatis? non manus habetis, ut eleemosynam impertiatis? non pedes habetis, ut cursus animis utiles decurratis? *Quid hic statis tota die otiosi?* Quousque imperium meum evertetis? *Quid hic statis tota die otiosi?* Illi autem dicunt ei, *Nemo nos conduxit*. Ejusmodi sunt ii, qui excusant excusationes in peccatis: qui præsens differunt in futurum: qui dicunt, Sine modo, et cum jusserit mihi Deus, tunc baptizabor: hoc mihi Pascha remitte, et in futuro illuminabor. Ejusmodi sunt qui dicunt, *Nemo nos conduxit*. Quid vero ipsis respondit is, qui procrastinationes eorum, qui differunt gratiam, superat benignitate? *Ite et vos in vineam*. Non eorum mendacia verba redarguit; non dissimulatos erroneorum morum sermones infamavit, neque negligentes his compellavit: Quid dicitis, *Quia nemo nos conduxit?* cur negligentiæ mendacium quoque assuitis? nemo vos conduxit? non vos invitarunt prophetæ? non vos cohortati sunt apostoli? nonne ad vos ego per meipsum adveni? nonne sæpenumero vocavi, vos autem non obedistis? nonne me amicos vestros conducentem vidistis et paciscentem cum illis? cur non igitur imitari voluistis eos qui mihi parebant, sed ad senectutem usque spectatores mansistis? Nihil horum dixit Salvator, sed, *Ite et vos in vineam meam*. Admitto et senes, qui opus facere cupiunt: admitto et tremula membra fide roborata: lubenter video senes scipiones simul et cruces tenentes. *Ite et vos in vineam meam*. Diabolo juventutem obtulistis, mihi saltem senectutem commodate: inimico robur corporis largiti estis, mihi saltem inutilem ætatem concedite: sub tyranno toto tempore vitæ, prout illi placuit, stipendia meruistis, mihi legitimo Regi, quod reliquum est temporis, operam date. Efficiamini fideles, antequam mortui efficiamini: immortalitatis stolam ante mortem accipite: vosmetipsos ante obitum immortalibus illis exequiis gratiæ sepelite: currite, festinate ante vesperam intra vineam reperiri: contendite, ut derelinquat vos intus sol occidens. Si ante solis occasum in amatorum meorum numerum vos retuleritis, divinitatis meæ gloriam ut lucis amatores videbitis: si cum illis, qui vocati sunt, e vinea egressi fueritis, tametsi non laboraveritis, quasi laborassetis, remunerabor: si vos extra diversorium stantes mortis nox comprehenderit, non jam amplius vos habere amicorum loco possum: mortuus namque non credit, mortuus non confitetur, mortuus non operatur, neque creditur

Ibid. v. 7.

ᵃ ...ημήσητε. Mss. quatuor ἀνυμνήσητε.

illi mysterium; mortuus temperantiam non operatur, mortuus reposcere mercedem non potest, mortuus non signatus, vel etiam ante judicium condemnatus est: vivus et sanus laudabit Dominum: ejusmodi mortuus post mortem etiam vivit, ejusmodi mortuus post sepulturam iterum floret. *Ite et vos in vineam.* Dum exiguum adhuc vitæ spatium restat, negotiamini: ne exspectetis, ut morbi necessitas arbitrii vestri coronam accipiat. Nolite sub tempus mortis viaticum vobis immortalitatis mercari: in vita vitam negotiamini: dum sani estis, et sobrii, talentum suscipite, ut et quæstum ac lucrum colligatis. *Ite et vos in vineam; et quod justum fuerit, accipietis.* Et supra id, quod justum est, accipietis, tantum pœnitentiam agite, tantum accedite, tantum mecum versamini. Ne cohortationem meam contemnite: nullus enim qui mihi crediderit, non beneficio auctus est: neque qui mihi ministraverit, adhuc ullus egenus relictus est. Ita paterfamilias domus
Ibid. v. 8. istius vineam istam explevit. *Cum sero autem factum esset.* Cum jam vita præsens tamquam dies sensim effluxisset, cum jam longa nox mortis advenisset, cum jam mortuorum resurrectio tamquam diluculum, cui vespera minime succedit, exorta esset, dicit dominus vineæ procuratori suo, *Voca operarios.* Voca omnes qui ex Adamo prognati sunt: voca Abel, qui propter sacrificium est mactatus: voca Enoch, qui placuit, et translatus est: voca Noe, naufragium passæ naturæ gubernatorem egregium: voca fidelissimum Abraham, Dei amatorem magis, quam liberorum amatorem; qui visceribus suis bellum intulit, qui fidem servavit: voca Joseph operarium continentiæ: voca patriarchas omnes, voca prophetas: voca Eliam, qui recte currum moderatus est, et auriga curruum igneorum est factus: voca apostolos, Novi Testamenti lumina: voca martyres, eosque qui mortem meam, quam ipsorum causa pertuli, sunt imitati: voca Stephanum, qui propter me lapidatus est: voca Barlaam, cui propter vineæ custodiam exusta est dextera: voca omnes, qui egregie laborarunt: voca eos, qui mea prædia strenue coluerunt, *Et redde illis mercedem.* Aperi meos thesauros, aperi mea promtuaria, aperi splendida regni mei palatia: profer regales coronas, profer divina bravia: nulli gazæ ex cimeliis meis parcas: non enim isti suis animabus propter me pepercerunt. Corona capita eorum, qui, uti volui, decertarunt: projice præmia in manus quæ laborarunt. Nullus hinc non coronatus excedat, nullus non donatus revertatur, nullus mercede privetur: omnes ditentur, omnes exsultent: videant omnes, quibus pretiis sint a me conducti; videant, qualia bona, qui mihi crediderint, consequantur; videant, qualibus donis seipsos privent, qui vocantur, nec volunt venire. *Redde illis mercedem, incipiens a novissimis usque ad primos,* novissimos primos donis exhilarans; hi enim bonitate mea indigent maxime.

κέχριται· ζῶν καὶ ὑγιὴς αἰνέσει τὸν Κύριον· ὁ τοιοῦτος νεκρὸς καὶ μετὰ θάνατον ζῇ, ὁ τοιοῦτος νεκρὸς μετὰ τὴν ταφὴν πάλιν ἀνθεῖ. Ὑπάγετε καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν ἀμπελῶνα. Ἕως ἔχετε μικρὰν ἔτι προθεσμίαν ζωῆς, πραγματεύσασθε· μὴ περιμείνητε τῆς ἀφροντιστίας τὴν ἀνάγκην λαβεῖν τῆς ὑμετέρας γνώμης τὸν στέφανον. Μὴ βουληθῆτε παρὰ τὸν καιρὸν τοῦ θανάτου μεταβαλέσθαι τὰ τῆς ἀθανασίας ἐφόδια· ἐν ζωῇ τὴν ζωὴν ἐμπορεύσασθε· ἐν ὑγείᾳ καὶ νήψει τὸ τάλαντον ὑποδέξασθε, ἵνα καὶ τὴν ἐργασίαν κερδάνητε. Ὑπάγετε καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν ἀμπελῶνα· καὶ ὃ ἐὰν ᾖ δίκαιον, λήψεσθε. Καὶ ὑπὲρ τὸ δίκαιον, λήψεσθε· μόνον μετανοήσατε, μόνον προσέλθετε, μόνον γίνεσθε μετ' ἐμοῦ. Οὐ μέμψεσθέ μου τὴν προτροπήν· οὐδεὶς γάρ ἐμοὶ πιστεύσας ἀπῆλθεν ἀχαριστῶν, οὐδὲ ὁ ἐμοὶ διακονήσας ἔμεινεν ἔτι πτωχός. Οὕτως ὁ οἰκοδεσπότης τοῦ οἴκου τούτου τὸν ἀμπελῶνα τοῦτον ἀνεπλήρωσεν. Ὀψίας δὲ γενομένης. Ἤδη τῆς παρούσης ζωῆς ἐκ ἡμέρας ὑποῤῥευσάσης, ἤδη παραγενομένης τῆς μακρᾶς τοῦ θανάτου νυκτὸς, ἤδη τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν ἀνατειλάσης, ὥσπερ ὄρθρου τινὸς ἑσπέραν μὴ κεκτημένου διάδοχον, λέγει ὁ Κύριος τοῦ ἀμπελῶνος τῷ ἐπιτρόπῳ αὐτοῦ· Κάλεσον τοὺς ἐργάτας. Κάλεσον πάντας τοὺς ἐξ Ἀδάμ· κάλεσον τὸν Ἄβελ τὸν διὰ θυσίαν τυθέντα· κάλεσον τὸν Ἐνὼχ τὸν εὐαρεστήσαντα, καὶ μετατεθέντα· κάλεσον τὸν Νῶε τὸν τῆς ναυαγησάσης φύσεως καλὸν κυβερνήτην· κάλεσον τὸν πιστότατον Ἀβραὰμ, τὸν φιλόθεον μᾶλλον ἢ φιλότεκνον, τὸν στρατευσάμενον κατὰ τῶν σπλάγχνων αὐτοῦ, τὸν τηρήσαντα τὴν πίστιν· κάλεσον τὸν Ἰωσὴφ τὸν τῆς σωφροσύνης ἐργάτην, κάλεσον τοὺς πατριάρχας, κάλεσον τοὺς προφήτας· κάλεσον τὸν Ἠλίαν τὸν καλῶς ἡνιοχήσαντα καὶ γενόμενον ἡνίοχον πυρίνων ἁρμάτων· κάλεσον τοὺς ἀποστόλους, τοὺς τῆς καινῆς Διαθήκης φωστῆρας· κάλεσον τοὺς μάρτυρας, καὶ τοὺς μιμησαμένους μου τὸν ὑπὲρ αὐτῶν θάνατον· κάλεσον Στέφανον τὸν δι' ἐμὲ λιθασθέντα· κάλεσον Βαρλαὰμ τὸν διὰ φυλακὴν τοῦ ἀμπελῶνος κατακαέντα τὴν δεξιάν· κάλεσον πάντας τοὺς καλῶς κοπιάσαντας· κάλεσον τοὺς τὰ ἐμὰ καλλιεργήσαντας κτήματα, Καὶ ἀπόδος αὐτοῖς τὸν μισθόν. Ἄνοιξον τοὺς ἐμοὺς θησαυροὺς, ἄνοιξον τὰς ἐμὰς ἀποθήκας, ἄνοιξον τὰ φαιδρὰ τῆς ἐμῆς βασιλείας βασίλεια· προκόμισον τοὺς βασιλικοὺς στεφάνους, προκόμισον τὰ θεῖα βραβεῖα· μὴ φείσῃ μηδενὸς τῶν ἐμῶν κειμηλίων. Οὐκ ἐφείσαντο γὰρ οὗτοι τῶν οἰκείων ψυχῶν δι' ἐμέ. Στεφάνωσον τὰς κεφαλὰς τῶν ἀθλησάντων, ὡς ἠβουλόμην ἐγώ· ἔμβαλε τὰ βραβεῖα ταῖς καμούσαις χερσίν. Μηδεὶς ἀστεφάνωτος ἐντεῦθεν ἐξέλθῃ, μηδεὶς ἀγέραστος ὑποστρέψῃ, μηδεὶς ἀποστερηθῇ τῶν ἀμοιβῶν· πάντες πλουτήσωσιν, πάντες χορεύσωσιν, καὶ ἴδωσιν, ἐπὶ τίσιν ἐμισθωσάμην αὐτούς· ἴδωσιν, ποίων οἱ πειθόμενοι ἐμοὶ τυγχάνουσιν ἀγαθῶν· ἴδωσι, ποίων δωρεῶν ἑαυτοὺς ἀποστεροῦσιν οἱ καλούμενοι, καὶ παραγενέσθαι μὴ βουλόμενοι. Ἀπόδος αὐτοῖς τὸν μισθὸν, ἀρξάμενος ἀπὸ τῶν ἐσχάτων, ἕως τῶν πρώτων, τοὺς ἐσχάτους πρώτους εὐφραίνων ταῖς δωρεαῖς· οὗτοι γὰρ μάλιστα χρείαν ἔχουσι τῆς ἐμῆς ἀγαθότητος. Ἐκεῖνοι μέντοι πρωῒθεν εὐθέως ἅμα τῇ ἡμέρᾳ τῶν πόνων ἀρξάμενοι, αὐτὴν τὴν ἡμέραν καὶ τὰς ὥρας καὶ τὰς ἀρετὰς καὶ τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς συν-

ιυνηγόρους ἔχουσιν· οὗτοι δὲ ἔσχατοι, πάντων
ἔρημοι καθεστῶτες, πρὸς μόνην τὴν φιλαν-
ν τὴν ἐμὴν ἀποβλέπουσιν. Τούτοις οὖν τοῖς
ς πρώτοις ἐπίδος τὰ δῶρα, καὶ τότε τοῖς πρώ-
:δώσεις τὰς ἀμοιβάς. Καὶ ἐλθόντες οἱ περὶ τὴν
νην ὥραν, ἔλαβον ἀνὰ δηνάριον. Καὶ τοῦτο πε-
ς ἐν ταῖς ἑαυτῶν χερσὶ περιστρέφοντες ἔλεγον·
εύσαμεν ἀπιστεῖν τοῖς ἀγαθοῖς· ᾔδεισαν γὰρ
ξιον ὧν ἔλαβον ἐργασάμενοι. Ὁρῶντες δὲ τὸ
τοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ ταῖς παλάμαις τὴν χάριν
ντες, ἐχόρευον, ἐπανηγύριζον ἐπὶ τοῖς παρ' ἐλ-
αλοῖς. Ἐλθόντες δὲ οἱ πρῶτοι ἐνόμισαν, ὅτι
: λήψονται, καὶ ἔλαβον καὶ αὐτοὶ ἕνα δηνάριον.
ες δὲ ἐγόγγυζον κατὰ τοῦ οἰκοδεσπότου, λέγον-
τοι οἱ ἔσχατοι. Ὁ δεσπότης τῷ λόγῳ παρήγα-
χ ἵνα τοῖς τιμωμένοις φθονήσωσι (χαίρουσι
οὐκ ἀγανακτοῦσι πάντων σωζομένων οἱ
ἀλλ' ἵνα δείξῃ τὴν οἰκείαν φιλανθρωπίαν τοιαύ-
αν, ὥστε καὶ τοῖς ἀφθόνοις, εἰ ἐνεχώρει, φθό-
ιεῖν.

Illi quidem, qui a mane statim cum die, cum prima luce labores inchoarunt, diem ipsum et horas et virtutes et certamina et pacta conventa patronos habent; hi vero novissimi, omnibus istis destituti,
102 oculos suos ad solam meam benignitatem conver-
A tunt. His ergo novissimis primis da præmia, et tunc largieris primis remunerationem. *Et cum venissent qui circa undecimam horam venerant, acceperunt singulos denarios.* Et hos summa cum lætitia in manibus suis versantes dicebant: Parum abfuit, quin de bonis diffideremus: noverant enim se eo quod acceperant nihil operis dignum fecisse. Cum autem oculis donum intuerentur, manibusque munus tractarent, exsultabant gaudio triumphabant, quod bona sibi præter spem obvenissent. *Venientes autem primi arbitrati sunt, quod plus essent accepturi; acceperunt autem et* (*Ibid.* v. 9; *Ibid.* 10.—12.)
B *ipsi singulos denarios. Et accipientes murmurabant adversus patremfamilias dicentes: Hi novissimi.* Dominus narrationi adjecit, non quo illis, qui honoribus affecti erant, inviderent (gaudent enim, non indignantur sancti, si omnes salventur), sed ut talem esse benignitatem suam demonstret, ut etiam expertes invidiæ, si fieri posset, ad invidiam impellat.

όντες δὲ ἐγόγγυζον κατὰ τοῦ οἰκοδεσπότου, λέ-
οὗτοι οἱ ἔσχατοι, οὗτοι οἱ γεγηρακότες, οὗτοι
ς τὴν σὴν δεσποτείαν ἐπεγνωκότες, οἱ μόλις
ιτα πρὸς τὴν σὴν προσκύνησιν κάμψαντες, οἱ
οῖς ὑποτρόμοις δακτύλοις τοῦ σωτηρίου σου
ὸ σύμβολον τοῖς μετώποις ἐπιχαράξαντες,
αστάσαντες κοφίνους πειρασμῶν, οἱ μὴ κρατή-
δικέλλας συμφορῶν· Οὗτοι οἱ ἔσχατοι μίαν
οίησαν. Εἶδον μόνον τὸν σὸν ἀμπελῶνα, τοῖς
οῖς ἡμῖν μόνοις ἐκοινώνησαν τῆς ἐργασίας, τὰς
ντων ὑπέδειξαν, οὐ κατώρθωσαν πράξεις τινάς·
ς τῶν μόχθων, οὐ μερισταὶ γεγόνασιν· Καὶ
ιῖν αὐτοὺς ἐποίησας τοῖς βαστάσασιν τὸ βάρος
ρας καὶ τὸν καύσωνα; Ἡμεῖς ἐφλέχθημεν ταῖς
, ἀλλ' οὐκ ἐσβέσθημεν ταῖς ἀρεταῖς· ἡμεῖς
μεν διὰ σὲ, ἡμεῖς μυρίους ὑπεμείναμεν πό-
α τὴν σὴν οὐσίαν πλατύνωμεν· καὶ βαδίζομεν
λαβόντες μισθοὺς ὁμοίους τοῖς μὴ κεκμηκό-
ίως ἡμῖν· ὁ πόνος ἀνόμοιος, καὶ τὸ κέρδος
ιον· ὁ κόπος ἄνισος, καὶ τὸ κλέος ἐφάμιλλον.
ι ἔσχατοι μίαν ὥραν ἐποίησαν. Ἵνα μίαν ὥραν
ν κλαύσῃ γυνὴ πόρνη, καὶ λύσῃ τὰς τρίχας,
κε πρὸ τούτου κακῶς, καὶ φιλήσῃ τοὺς ἀχράν-
πόδας σώφροσι χείλεσι, καὶ προσενέγκῃ σοι
νίῳ [a] μύρον ἐπίγειον, ἔδωκας αὐτῇ πρέσβεια
ς καὶ παρθένου. Ἵνα μίαν ὥραν ἐσταυρωμένος
ἐπὶ τοῦ σταυροῦ σοι προσφύγῃ καὶ βοήσῃ,
τί μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου,
νης τῆς φωνῆς ταύτης ἀνέῳξας αὐτῷ τὸν πα-
. Ἵνα μίαν ὥραν μετανοήσῃ Παῦλος ὁ διώ-
πολέμιος, εὐαγγελιστὴς ἀναδέδεικται. Οὗτοι
οι μίαν ὥραν ἐποίησαν, καὶ ἴσους ἡμῖν αὐτοὺς

3. *Et accipientes murmurabant adversus patremfamilias, dicentes: Hi novissimi*: hi senio confecti, hi qui vixdum tuum agnovere dominatum, qui vixdum genua coram tua majestate flexerunt, qui vixdum tremulis digitis suis salutaris crucis tuæ signum frontibus impresserunt, qui tentationum cophinos non gestarunt, qui calamitatum ligones tenuerunt: *Hi novissimi una hora fecerunt.* Vineam tuam tantum oculis usurparunt: nobis solo visu suo consortes exstiterunt: operationis suæ ostenderunt, non perfecerunt
C actiones aliquas: testes laborum, non participes fuerunt: *Et pares nobis illos fecisti, qui portavimus pondus diei et æstum?* Nos libidinibus incensi fuimus, sed virtutibus non sumus exstincti; nos propter te passi persequutionem sumus, nos sexcentos labores tua causa exantlavimus, ut tuam substantiam amplificaremus: et acceptis præmiis similibus iis, qui non laborarunt, hinc discedimus: labor dissimilis est, et consimile lucrum: inæqualis molestia, et gloria æqualis. *Hi novissimi una hora fecerunt.* Ut una hora prope te mulier meretrix ploret, et capillos resolvat, quos antea male concinnabat, et immaculatos pedes tuos castis labris osculetur, ac tibi cælesti offerat
D unguentum terrestre, filiæ ac virginis illi honorarium detulisti. Ut una hora cruci affixus latro a cruce ad te confugiat, et clamet, *Memento mei, Domine, cum veneris in regnum tuum:* unius (*Luc.* 23. 42.) hujus vocis gratia paradisum illi reserasti. Ut una hora pœnitentiam agat Paulus persequutor, hostis, evangelista creatus est. *Hi novissimi una hora*

[a] ρῳ Savil.]

fecerunt; et pares illos nobis fecisti, qui portavimus pondus diei et æstum. Quid igitur ad
Matth. 20. eos sic affectos benignus Dominus? *Respondens*
13. *uni eorum dixit: Amice, non facio tibi injuriam.* O præstantissimam benignitatem! Dominus pro servis cum servo litigat, Judex pro reis apud accusatorem defensionem suscipit. *Amice, non facio tibi injuriam.* Cum ratione mecum judicio contende, amice, et ne injuste contristeris: disputa mecum legitime, et ne illegitime indigneris: dic, qua in re injuria affectus es ipse, dum conservus tuus honore cumulatus est? dic, qua in re læsus es ipse, dum frater etiam tuus in regni tecum societatem est ascitus? nonne id accepisti cujus gratia labores suscepisti? nonne diei totius integram mercedem recepisti? nonne quod optabas, retulisti? quid igitur amplius quæris? *Nonne ex denario convenisti mecum?* Revoca tibi in memoriam promissa mea, quibus te a principio conduxi. Si quid præter conventa commisi, merito indignaris: sin autem pacta complevi, frustra inculpatum arguis. *Nonne ex denario convenisti mecum?* Num quippiam ex donis tuis imminui? num res tuas arreptas, aliis erogavi? num tuam gloriam cæteris impertivi? nonne facultates meas, quibus placuit, divisi? quid ergo murmuras tamquam servus læsus, qui honore tamquam liber affectus es? quid ergo murmuras tanto beneficio cumulatus? quid fratribus tuis invides, cum ab invidia dominum habeas
Ibid. v. 14. alienum? *Tolle quod tuum est, et vade.* Præsentibus contentus esto: noli solus regnare, qui cum multis vocatus es: regnum cælorum et tibi et omnibus qui eo digni sunt, sufficit. *Volo autem et huic novissimo dare sicut et tibi.* Volun-
Rom. 8.33. tati meæ quis resistet? *Deus est qui justificat,*
34. *quis est qui condemnet?* Deus est qui largitur, quis est qui rationem reposcat? Deus est qui ditat, quis est qui spoliare possit? judex patronus est, quis accusator erit? disceptator advocatus est, quis adversarius reperietur? *Volo autem et huic novissimo dare sicut et tibi.* Non possum mea simulacra gloria destituta derelinquere: non possum meam imaginem despicere indigentem, mendicantem: non patior non illos quoque mecum regnare, quorum causa de cælo descendi. *Volo dare huic novissimo sicut et tibi.* Novissime venit: hoc ego quoque probe novi; sed mihi fidem obtulit, quæ præcedentem tarditatem excusat: novissime venit, sed amorem ostendit qualem amo: er-
Psal. 118. ravit tempore elapso sicut ovis, sed Pastorem ovis
176. agnovit. Meus erat hic etiam quando vagabatur. Novissime venit, at per meum lavacrum transivit sicut et tu: novissime venit, at mensæ meæ sicut et tu factus est particeps: novissime venit, at omnem vineæ meæ decorem conspexit: ligni vitæ plantam conspexit: exosculatus est spinas, quibus fui propter ipsum coronatus: amplexatus est crucem, quam propter ipsum sustinui. Non

ἐποίησας τοῖς βαστάσασιν τὸ βάρος τῆς ἡμέρας καὶ τὸν καύσωνα. Τί οὖν πρὸς τοὺς οὕτω διακειμένους ὁ φιλάνθρωπος Κύριος; Ἀποκριθεὶς ἑνὶ αὐτῶν εἶπε· ἑταῖρε, οὐκ ἀδικῶ σε. Ὢ φιλανθρωπίας ἀνυπερβλήτου· ὁ Δεσπότης ὑπὲρ τῶν δούλων τῷ δούλῳ δικάζεται· ὁ κριτὴς ὑπὲρ τῶν κρινομένων ἀπολογεῖται τῷ κατηγόρῳ. Ἑταῖρε, οὐκ ἀδικῶ σε. Δίκασαί μοι κατὰ λόγον, ἑταῖρε, καὶ μὴ ἀδίκως λυποῦ· διαλέχθητί μοι νομίμως, καὶ μὴ παρανόμως δυσχέραινε· εἰπὲ, τί ἠδικήθης αὐτὸς, τιμηθέντος τοῦ συνδούλου σου; εἰπὲ, τί ἐβλάβης αὐτὸς, συμβασιλεύοντος ἔτι τοῦ σοῦ ἀδελ-
E φοῦ; [b] Οὐκ ἔλαβες, δι' ὃ ἔκαμες; οὐχ ὑπεδέξω τῆς ἡμέρας ὅλης τέλειον τὸν μισθόν; οὐκ ἀπέλαβες, ὅπερ ἐπόθεις; τί οὖν ἄλλο πλέον ζητεῖς; Οὐχὶ δηναρίου συνεφώνησάς μοι; Ὑπόμνησον ἑαυτὸν τῶν ἐμῶν ὑποσχέσεων, ἐφ' οἷς ἐμισθωσάμην σε τὴν ἀρχήν. Εἰ παρὰ τὰ συγκείμενα ἐποίησά τι, δικαίως ἀγανακτεῖς· εἰ δὲ τὰς συνθήκας ἐπλήρωσα, μάτην ἐγκαλεῖς τῷ ἀνεγκλήτῳ. Οὐχὶ δηναρίου συνεφώνησάς μοι; Μή τι τῶν σῶν ἐμείωσα δωρεῶν; μὴ τὰ σὰ λαβὼν ἑτέροις προσέδωκα; μὴ τὴν σὴν δόξαν ἄλλοις ἀπένειμον; οὐχὶ τὴν ἐμὴν οὐσίαν, οἷς ἠθέλησα, κατεμέρισα; τί οὖν γογγύζεις, βλαβεὶς
108 A ὡς δοῦλος, ὡς ἐλεύθερος τιμηθείς; τί οὖν γογγύζεις τοσοῦτον ὠφεληθείς; τί φθονεῖς τοῖς σοῖς ἀδελφοῖς, ἄφθονον ἔχων δεσπότην; Ἆρον τὸ σὸν, καὶ ὕπαγε. Ἀρκέσθητι τοῖς παροῦσι· μὴ θέλε μόνος βασιλεύειν κεκλημένος μετὰ πολλῶν· ἀρκεῖ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν καὶ σοὶ καὶ πᾶσι τοῖς ἀξίοις αὐτῆς. Θέλω δὲ τούτῳ τῷ ἐσχάτῳ δοῦναι ὡς καὶ σοί. Τῷ θελήματί μου τίς ἀντιστήσεται; Θεὸς ὁ δικαιῶν, καὶ τίς ὁ κατακρίνων; Θεὸς ὁ χορηγῶν, τίς ὁ λογοθετῶν; Θεὸς ὁ πλουτίζων, τίς ὁ γυμνῶσαι δυνάμενος; ὁ κριτὴς συνήγορος, τίς ὁ κατήγορος; ὁ δικαστὴς σύνδικος, τίς ἀντίδικος εὑρεθήσεται; Θέλω δὲ τούτῳ τῷ ἐσχάτῳ δοῦναι ὡς καὶ σοί. Οὐ φέρω τοὺς ἐμοὺς ἀνδριάντας γυμνοὺς δόξης καταλιπεῖν· οὐ φέρω τὴν ἐμὴν εἰκόνα πτωχεύουσαν παριδεῖν· οὐ φέρω μὴ συμβασιλεῦσαί μοι καὶ τούτους, δι' οὓς κατῆλθον ἐκ τῶν οὐρανῶν. Θέλω δοῦναι
B τούτῳ τῷ ἐσχάτῳ ὡς καὶ σοί. Ἔσχατος ἦλθεν, οἶδα κἀγώ· ἀλλὰ προσήγαγέ μοι πίστιν ἀπολογουμένην ὑπὲρ τῆς γεγενημένης βραδύτητος· ἔσχατος ἦλθεν, ἀλλ' ἐπεδείξατο πόθον, οἷον ποθῶ· ἐπλανήθη τὸν παρελθόντα χρόνον ὡς πρόβατον, ἀλλ' ἐπέγνω τὸν ποιμένα τὸ πρόβατον. Ἐμὸς ἦν οὗτος καὶ ὅτε ἐρρέμβετο. Ἔσχατος ἦλθεν, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐμῆς κολυμβήθρας παρῆλθεν, ὥσπερ καὶ σύ. Ἔσχατος ἦλθεν, ἀλλὰ τῆς ἐμῆς τραπέζης ἀπήλαυσεν, ὥσπερ καὶ σύ· ἔσχατος ἦλθεν, ἀλλ' εἶδέ μου πᾶσαν τοῦ ἀμπελῶνος τὴν εὐπρέπειαν· εἶδε τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς τὸ φυτόν· κατεφίλησε τὰς ἀκάνθας, ἃς ἐστεφανοφόρησα δι' αὐτόν· περιεπτύξατο τὸν σταυρὸν, ὃν ὑπέμεινα δι' αὐτόν. Οὐ δύναμαι οὖν τὸν οὕτω με ποθήσαντα, τὸν οὕτω μοι πιστεύσαντα, μὴ τιμῆσαι πάσῃ σπουδῇ καὶ τιμῇ. Ὡς ἐπίστευσας, ἐπίστευσεν· ὡς εὐπόρησας, εὐπόρησεν· ὡς προσκύ-
C νησας, προσεκύνησεν· ὡς ἐβασίλευσας, ἐβασίλευσεν· ὡς ἔκαμες, οὐκ ἔκαμεν, ἀλλ' ἐγὼ τῇ χάριτι τὸ λεῖπον ἀνεπλήρωσα. Ἢ οὐκ ἔξεστί μοι ποιῆσαι, ὃ θέλω, ἐν τοῖς ἐμοῖς; μὴ γὰρ τὰ σὰ δαπανῶ; Τὰ ἐμὰ χορηγῶ.

[b] [οὐκ ἀπέλαβες Savil.]

ῆς σοῖς φιλοτιμοῦμαι; Ἐν τοῖς ἐμοῖς
γὰρ ἐπίτροπόν σε τῆς ἐμῆς κατέστησα
ϑωτόν σε ἔλαβον ὡς ἐξ ἀρχῆς. Μὴ γὰρ
ἐμῆς ἐξουσίας ἐχειροτόνησα; Ὡς φιλάν-
ὸν ἐποιησάμην τῶν ἐμαυτοῦ. Εἰ ὁ ὀφθαλ-
ὸς ἐστιν, οὐ δύναται βλέπειν, ἃ ὀφθαλμὸς
ὖς οὐκ ἤκουσεν. Ἀθολώτου χρεία βλέμ-
ῶν μυστηρίων ἐπίσκεψιν· καθαρᾶς χρεία
τῶν καθαρῶν κατανόησιν. Εἴδετε, πῶς
ότης ἡμῶν· εἴδετε, πῶς τοὺς ἐν διαφό-
ροσιόντας, μίαν δὲ πίστιν καὶ προθυ-
ιτείαν ἐπιδεικνυμένους, ὁμοίαις τιμαῖς
ξίωσεν· εἴδετε, πῶς καὶ τοὺς ἐσχάτους
τοις ἐποίησε διὰ τὴν ἄβυσσον τῶν αὐτοῦ
πήχθητε τοίνυν πρὸς τὸν οὕτω φιλάν-
; καὶ νῦν ὑμᾶς ἐμισθώσατο· αὐτὸς λέγει
· Ὑπάγετε καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν ἀμπελῶνα.
μενος, ὁ μισθὸς οὐράνιος, τὸ ἔργον σω-
ελὼν εὐτρεπὴς, ἡ θύρα τοῦ ἀμπελῶνος,
: καθέστηκεν. Ἡ θεία χάρις εἰς θύραν
ιας παρισταμένη καθάπερ φαιδρὰ πυλω-
ις τοὺς δι' αὐτῆς εἰσιόντας βοᾷ· αὕτη ἡ
ίου, νεοφώτιστοι διελεύσονται δι' αὐτῆς.
ιοῦμεν ὑμῖν ὡς τελευταῖον ἐλθοῦσιν, καὶ
ι δόξης μετέχουσιν· ἀλλὰ συγχορεύομεν
ιαὶ συγχαίρομεν, ἡμετέραν δόξαν τὴν
ιρίαν ἡγούμενοι. Ποθήσατε οὖν τὸν κα-
τε τῆς εἰς τὸν ἀμπελῶνα εὐπορίας τὴν
ἀπλανῆ· πίστις γὰρ τῆς ἐπὶ τὴν κο-
ῦ χειραγωγὸς ἀγαθὸς, πίστις χειμαζο-
ἄγκυρα, πίστις ἀνθρωπότητος λιμὴν
ις τῶν ἀοράτων κάτοπτρον τηλαυγὲς,
οουσίου Τριάδος διδάσκαλος ἀκριβὴς,
ἡμᾶς παρεσκεύασεν ἐκεῖνα τὰ σωτήρια
ύω εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα.
ἐρευνῶ· πιστεύω, οὐ διώκω τὸ ἀκατά-
ύω, οὐ μετρῶ τὸ ἀμέτρητον. Ἐὰν πι-
ομαι τὴν ψυχήν· ἐὰν περιεργάζωμαι,
τοὺς λογισμούς· ἐὰν πιστεύσω καλῶς,
ς οὐρανόν· ἐὰν ζητήσω περιέργως, κα-
ις βυθόν. Πιστεύω εἰς ἕνα καὶ μόνον
καὶ Πατέρα παντοκράτορα. Ἀρνοῦμαι
ι Ἑλλήνων πεπλανημένους θεούς· πο-
ρανὸν οὐκ οἰκεῖ. Ἕνα καὶ μόνον Θεὸν
τὸν ἀρειανισμόν· οὐ λέγω, ἦν ποτὲ,
ήρ· ἀλλὰ ἀεὶ Θεὸν τὸν Θεὸν, ἀεὶ Πα-
κηρύττω, οὕτως ὄντα Πατέρα, ὡς οἶ-
τεύω εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χρι-
αὐτοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐξ αὐτοῦ γεν-
ντων τῶν αἰώνων, ὡς αὐτὸς μόνος οἶδεν
ννηθέντα, οὐ ποιηθέντα· γεννηθέντα,
γεννηθέντα, οὐ δημιουργηθέντα· ἐκ τῆς
ς ἀχρόνως ἐκλάμψαντα, οὐκ ἔξωθεν
οθὲν, οὐχ ὑποβολιμαῖον, ἢ νόθον υἱὸν,
ἀπαύγασμα τοῦ γνησίου Πατρὸς, ἀπα-
ακτῆρα ἀοράτου μορφῆς. Οἶδα τὸν Χρι-
Θεοῦ Πατρὸς ὡς Θεόν· οἶδα τὸν Χρι-
ύλης αὐτοῦ καὶ μητρὸς, φαινόμενον ὡς
α τὸν Χριστὸν ὁμοούσιον τοῖς ἀνθρώ-
ωπον ἐξ ἀνθρώπου· οἶδα τὸν Χριστὸν

possum eum, qui me tantopere adamavit, qui ita
credidit, non omni studio, omni honore decorare.
Sicut credidisti, credidit: sicut abundasti, abun-
davit: sicut adorasti, adoravit: sicut regnasti,
regnavit: sicut laborasti, non laboravit; verum
ego gratia defectum supplevi. *Aut non licet mi-* Matth. 20.
hi facere quæ volo, in iis quæ mea sunt? num 15.
enim res tuas expendo? Res meas dilargior. Num
D tuis sumtibus munificentiam meam exerceo? De
rebus meis pro mea auctoritate statuo. Num te
voluntatis meæ curatorem constitui? Mercena-
rium te assumsi a principio. Num enim te meæ
potestatis dominum designavi? Ut benignus par-
ticipem rerum mearum te feci. Si oculus tuus
nequam est, videre nequit ea, quæ oculus non vi- 1. Cor. 2. 9.
dit, neque auris audivit. Aspectu minime inqui-
nato est opus ad hæc mysteria contuenda: anima
pura est opus ad intelligenda, quæ pura sunt. Vi-
distis quo pacto bonus sit Dominus noster: vidistis
E quo pacto eos, qui diversis temporibus accesse-
runt, unam autem fidem et animi studium et
conversationem ostenderunt, paribus honoribus
muneribusque dignatus sit: vidistis quo pacto no-
vissimos etiam æquales fecerit primis propter
abyssum miserationum suarum. Adducti estis ad
ita benignum Dominum: ipse nunc etiam vos con-
duxit: ipse vobis etiam dicit: *Ite et vos in vi-
neam.* Deus est qui conducit, merces cælestis,
opus salutare, vinea speciosa; vineæ janua, lava-
cri piscina constituta est. Divina gratia pro fori-
bus astans piscinæ tamquam elegans ostiaria, ad
104 omnes, qui per eam ingrediuntur, clamat: Hæc
A porta Domini, recens illuminati intrabunt per
eam. Nos vobis nequaquam invidemus, ut qui po-
stremo veneritis, et quibus tamen eadem gloria
nobiscum obvenerit; sed cum ejus consortibus
tamquam cum fratribus exsultamus, atque gra-
tulamur, et salutem vestram, nostram gloriam
arbitramur. Itaque eum, qui vocavit vos, adama-
te: accipite facilis in vineam ingressus certum et
erroris nescium ducem, fidem: fides enim ad
baptismi piscinam quasi optimus ductor viam
monstrat; fides, naturæ anchora tempestate jacta-
tæ: fides, humani generis tranquillus portus;
fides, eorum quæ sub oculos minime cadunt,
splendidum speculum; fides, consubstantialis Tri-
nitatis doctor exactus; fides, ut illa salutaria ver-
ba proferremus, effecit: Credo in unum Deum
Patrem omnipotentem. Credo, non scrutor: credo,
non prosequor id quod comprehendi non potest:
B credo, non metior id quod immensum est. Si cre-
dam, mente illuminor; si curiose inquiram, tene-
bras rationi meæ offundo: si recte credam, in cæ-
lum attollor; si curiose quæram, præcipitor in
profundum. Credo in unum ac solum verum et
Deum et Patrem omnipotentem. Deos a paganis
per errorem confictos abnego: non enim cælum
incolit multitudo deorum. Unum solum Deum
celebro: Arianismum odi: non dico, Erat tempus,
cum non erat Pater; sed Deum, semper Deum,

semper Patrem eumdem prædico : qui sic est Pater, ut novit ipse. Credo in Dominum nostrum Jesum Christum, Filium ejus unigenitum, ex ipso genitum ante omnia sæcula, ut solus ipse, qui est genitus, novit : genitum non factum, genitum non creatum, genitum non conditum, eum qui sine tempore e substantia paterna resplenduit, non exterius advenientem alicunde, non supposititium, aut spurium Filium, sed genuinum splendorem genui- C ni Patris, invisibilis formæ per omnia similem figuram. Christum novi Filium Dei et Patris ut Deum; Christum novi filium ancillæ suæ ac matris, ut hominem, apparentem; Christum novi hominibus consubstantialem, ut hominem ex homine; Christum novi cælestem et terrenum : novi Christum invisibilem et visum; novi Christum non contrectabilem, et a Thoma contrectatum : Christum novi millia multa verbo nutrivisse, per fluctus iter fecisse, dæmonibus imperasse, mortuos suscitasse, atque miracula infinita virtute propriæ divinitatis edidisse : Christum novi esuriisse, sitivisse, defatigatum fuisse, et angore correptum, ac sudasse humanitatis natura; Christum novi ut Deum passionis expertem; Christum novi mortuum esse ac passionem carne subiisse; Christum novi secundum eum, qui quantum fieri potuit, mortem sustinuit; Christum novi, qui sui corporis templum excitavit : duarum ejus naturarum discrimen intelligo : unum Filium in filios duos non divido. Credo et in Spiritum sanctum, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, Trinitatis complementum : ab hoc me sanctitatem adepturum confido, ab hoc spero futuram mortuorum resurrectionem.

ἀόρατον καὶ δρώμενον· οἶδα τὸν Χριστὸν ἀ
τον, καὶ παρὰ τοῦ Θωμᾶ ψηλαφούμενον· οἶδα
στὸν χιλιάδας ῥήματι θρέψαντα, καὶ τοῖς κύμ
βαδίσαντα, καὶ τοῖς δαίμοσιν ἐπιτάξαντα, κα
ἀναστήσαντα, καὶ μυρία ποιήσαντα θαύμα
νάμει τῆς οἰκείας θεότητος· οἶδα τὸν Χριστ
σαντα, καὶ διψήσαντα, καὶ κοπιάσαντα, κα
σαντα, καὶ ἱδρώσαντα τῇ φύσει τῆς ἀνθρω
C οἶδα τὸν Χριστὸν ὡς Θεὸν ἀπαθῆ· οἶδα τὸν
ἀποθανόντα, καὶ σαρκὶ τὸ πάθος δεξάμενον
Χριστὸν κατὰ τὸ δυνατὸν ὑπομείναντα τὴν
οἶδα τὸν Χριστὸν ἀναστήσαντα τοῦ σώματος
ναόν. Γνωρίζω τῶν δύο φύσεων αὐτοῦ τὸ δια
μερίζω τὸν ἕνα Υἱὸν εἰς δύο υἱούς. Πιστεύ
τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας
τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ τῆς Τριάδος
ρωτικόν· αὐτῷ θαῤῥῶ τὸν ἐμὸν ἁγιασμὸν, κ
ρῶ τὴν ἐκ τῶν νεκρῶν ἐξανάστασιν.

4. Hæc animo perpetuo linguaque meditamini; D
hæc affectu et ore continuo vociferamini. Habetis apostolicam fidei ac religiosæ conversationis regulam; sine fide namque mortua sunt opera. Humanum dico propter infirmitatem carnis ve-
6.19. stræ : *Sicut enim exhibuistis membra vestra arma iniquitatis peccato : ita exhibete membra vestra arma justitiæ Deo.* Fornicator, temperans fiat; injustus, fiat justus; raptor, liberalis; avarus, pauperum amator; inhumanus et auri cupidus olim, nunc Christi studiosus appareat; blasphemus, cantor hymnorum; qui ad theatra currebat, deinceps ad atria Dei currat; qui decursionum equestrium amore insaniebat, apostolis operam det, quorum cursus est imita- E
toribus salutaris. Ut qui futuri sponsæ Christi sitis, ita vestras animas et corpora exornate. Oculi vestri sint ejus quæ est in anima tranquillitatis imagines : vultus, interioris pietatis sint effigies eminentes : ora vestra psalmorum suaves odores atque hymnorum emittant : sint composita et modesta, convenientia virgini mox nupturæ : sint animæ puræ, candidæ, ut genuino regiæ purpuræ colore tingantur. Postquam autem ad thalamum Spiritus perveneritis; postquam in sponsale gratiæ conclave irrepseritis; postquam prope

D Ταῦτα τῇ ψυχῇ καὶ τῇ γλώττῃ μελετᾶτε
τός· ταῦτα τῷ φρονήματι καὶ τῷ στόματι βοᾶ
κῶς. Ἔχετε τὸν ἀποστολικὸν ὅρον τῆς πίστεως
λιτείας θεοφιλοῦς· ἄνευ γὰρ τῆς πίστεως τὰ ἔργ
Ἀνθρώπινον λέγω διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκ
Ὥσπερ γὰρ παρεστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν ὅπλα
τῇ ἁμαρτίᾳ, οὕτω νῦν παραστήσατε τὰ μέλ
ὅπλα δικαιοσύνης τῷ Θεῷ. Ὁ πόρνος γενέσ
φρων, ὁ ἄδικος γενέσθω δίκαιος, ὁ ἅρπαξ εὐ
τος, ὁ πλεονέκτης φιλόπτωχος, ὁ ἀπάνθρω
φιλόχρυσος πρὸ τούτου, νῦν φανήτω φιλόχρ
βλάσφημος ὑμνολόγος, ὁ τρέχων εἰς θέατρα,
λοιπὸν εἰς τὰς αὐλὰς τοῦ Θεοῦ, ὁ τοῖς δρόμ
ἵππων ἐπιμαινόμενος, σχολασάτω τοῖς ἀπο
E ὧν ὁ δρόμος τοῖς μιμουμένοις σωτήριος. Ὡς μ
χρηματίζειν νύμφαι Χριστοῦ, οὕτω στολίσ
ὑμετέρας ψυχὰς καὶ τὰ σώματα. Ἔστω
βλέμματα τῆς κατὰ ψυχὴν γαλήνης ἐξεικον
ἔστωσαν αἱ ὄψεις τῆς ἔνδον εὐλαβείας χα
σαφεῖς· ἔστω ὑμῶν τὰ στόματα ψαλμῶν κα
εὐωδίαν ἐκπέμποντα, κόσμια, σώφρονα, π
παρθένῳ μελλούσῃ νυμφεύεσθαι· ἔστωσαν
καθαραὶ, λευκαὶ, ἵνα γνησίαν τῆς βασιλικῆς
γίδος τὴν βαφὴν ὑποδέξωνται. Ἐπειδὰν δὲ
βητε τὸν νυμφῶνα τοῦ Πνεύματος, ἐπειδὰν
μητε τὴν παστάδα τῆς χάριτος, ἐπειδὰν πλη

ιρᾶς ὁμοῦ καὶ ποθεινῆς κολυμβήθρας,
ι προσπέσατε τῷ βασιλεῖ· ῥίψατε πάν-
γόνατα, καὶ τὰς χεῖρας ἀνατείναντες
ν, ὅπου κάθηται βασιλικῶς ὁ πάντων
;, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς εὐθύναντες πρὸς
ὀφθαλμὸν, τοιούτοις πρὸς τὸν φιλάν-
:σθε ῥήμασιν· ἄνοιξον ἡμῖν τὸν ἀμπε-
ίριε, εἰ καὶ περὶ τὴν. ἑνδεκάτην ὥραν
ἡ ὀργισθῇς ἡμῖν ὡς βραδύνασιν, Δέ-
ιλείσῃς εἰς τὰς ἡμετέρας ὄψεις τῆς σῆς
τὰς θύρας· κατέγνωμεν τῆς φθασάσης
κατέγνωμεν τῆς προλαβούσης ἡμέρας
ἐβλάβημεν παρακούσαντες, ἐζημιώ-
σαντες, ἐναυαγήσαμεν τερπόμενοι, ἐγυ-
ζοντες καὶ παιζόμενοι, ἀπωλόμεθα τοῖς
εγωγούμενοι. Μόλις ἐγρηγορήσαμεν,
εν, μόλις εὕρομεν τὸ συμφέρον, μόλις
τόλεμον· ἀπεταξάμεθα τῷ πονηρῷ παν
ξάμεθα τοῖς ὀλεθρίοις κακοῖς καὶ τερ
σαι· τῷ Σωτῆρι λοιπὸν συντασσόμεθα,
. Δέξαι τὸ γραμμάτιον τῆς ὁμολογίας
ϑούμενοι τὸ πρόστιμον, ἐμμένωμεν οἷς
κ· δέξαι τὸ σύμβολον τῶν πρὸς σὲ συν-
σύμβολον αἰσχυνόμενοι, τὸν τρόπον
ιεπτον καθιδρύσωμεν. Οἴκτειρον τοὺς
τοὺς αἰχμαλώτους, καὶ γυμνοὺς, καὶ
ς ἡμῖν τὴν ἀρχαίαν συγγένειαν· ἐνδυ-
βολος ἀπεγύμνωσεν· χρῖσον ἡμᾶς τῷ
ς σου χρίσεως· ἵνα μὴ βλαβῶμεν *[ἐὰν
μεν] ὑπὸ τοῦ ὄφεως. Θέλομεν ἐργάσα-
ἐντολὰς, θέλομεν εὑρεθῆναι τοῦ ἀμπε-
θέλομεν ὡς ἐγγίζοντές σοι χρηματίζειν
αμεν πάσας ἡμῶν τὰς ἡμέρας κακῶς·
τὰς ὑπολοίπους καλῶς. Θέλοις ὡς πόρ-
ιαι. Συγχώρησον. Θέλοις ὡς τελώναις
ι· θέλοις ὡς λῃστὰς φιλανθρωπεύσα-
ς διώκτας περισῶσαι· περίσωσον, ὡς
μετανοοῦντας, οἷς ἐμακροθύμησας ἐξα-
ἐλέησον προσπίπτοντας, οὓς καὶ ἀπο-
ὤκτειρες· ἐλέησον καθικετεύοντας, οὓς
ερες. Ἄνοιξον ἡμῖν τοῖς χειμαζομένοις
βήθρας λιμένα· ἄνοιξον ἡμῖν τοῖς τε-
ις τὸ ἀνώδυνον ἰατρεῖον· ἄνοιξον τοῖς
τὸ ἄλυπον χωνευτήριον· ἄνοιξον τοῖς
θάνατον τὸν ἀκίνδυνον τάφον· ἄνοιξον
μέρου σου νεκρώσεως τὸ ζωηφόρον ἐκ-
ξον ἡμῖν τῆς παλιγγενεσίας τὴν παρ-
· ἄνοιξον ἡμῖν τῆς υἱοθεσίας τὴν ἄφθαρ-
ἄνοιξον ἡμῖν τῆς ἀθανασίας τὴν πύλην·
τὴν θύραν τῶν οὐρανῶν· ὅτι σὺ εἶπας,
ἀνοιγήσεται ὑμῖν. Ἅπερ εἶπας, ἀληθείᾳ
τερ ἐλάλησας, ὡς ἀψευδὴς ἐπιτέλεσον.
τι δύνασαι πάντα ποιῆσαι· πιστεύομεν,
ὧν ἁμαρτημάτων ἡμῶν ἀποπλῦναι τὸν
εύομεν, ὅτι δύνασαι διὰ Πνεύματος καὶ
νῆσαι τοὺς ἐν ἁμαρτίαις γηράσαντας· πι-
δύνασαι τὴν ξένην λοχείαν ἐργάσασθαι·

tremendam simul et expetendam baptismi piscinam constiteritis, velut captivi coram rege 105 A procideritis, omnes simul in genua vos projicite, ac manibus in cælum sublatis, ubi regio more considet Rex omnium nostrum, oculisque in insomnem illum oculum directis, hujusmodi verbis apud Dominum benignum utimini: Aperi nobis veniam tuam, Domine, tametsi nos circa undecimam horam advenimus: ne succenseas nobis, ut qui tardi fuerimus, Domine, neque ad conspectum nostrum, humanitatis tuæ januas claudas: præcedentem nostram negligentiam damnamus, præteriti temporis pigritiam damnamus: quod non paruerimus, læsi sumus; quod dormierimus, damnum fecimus: dum oblectamur, naufragium sumus passi; B spoliati sumus, dum ludimus ac deludimur; periimus, dum rebus vanis animum recreamus. Vix tandem evigilavimus, vix torporem excussimus, vix quod expediebat invenimus, vix bellum effugimus: renuntiavimus penitus maligno, renuntiavimus perniciosis malis et otiosis deliciis: Salvatori deinceps nos adjungimus, soli Deo. Excipe confessionis nostræ libellum, ut præfinitam mulctam reformidantes, ea quæ pacti sumus observemus; excipe tecum initorum pactorum pignus ac tesseram, ut pudore cogente, mores constantes et immutabiles instituamus. Miserere servorum tuorum captivorum, et nudorum, et mortuorum; pristinam illam cognationem nobis restitue; quos denudavit diabolus, vesti; oleo nos unctionis tuæ sanctæ inunge, ne a serpente lædamur. Volumus tua mandata peragere, volumus C intra vineam reperiri, volumus ut appropinquantes tibi degere operarii: toto vitæ nostræ tempore male viximus: volumus quod reliquum est bene vivendo traducere. Placeat tibi tamquam fornicatoribus ignoscere. Ignosce. Placeat tamquam publicanos servare; placeat tamquam latrones benigne tractare; placeat tamquam persequutores salvare; salva, ut placet; miserere pœnitentium, quos patienter tulisti peccantes; miserere ad genua procumbentium, quos etiam recalcitrantes miseratus es; miserere supplicantium, quos contumeliam inferentes tolerasti. Aperi nobis tempestate jactatis sacri portum lavacri; aperi nobis vulneratis dolores abigentem medici officinam; aperi inveteratis expertem molestiæ conflatoriam fornacem; aperi D mortis reis periculo vacans sepulcrum; aperi nobis vitam afferentem triduanæ tuæ necis effigiem; aperi nobis regenerationis virginem ventrem; aperi nobis adoptionis matrem incorruptam; aperi nobis immortalitatis januam; aperi nobis cælorum portam, quandoquidem tu dixisti: *Pulsate, et aperietur vobis*. Quæ dixisti, veritate adimple; quæ loquutus es, ut qui mentiri non potes, perfice. Credimus omnia te facere posse; credimus posse te peccatorum nostrorum Matth. 7. 7.

clusa omittit Savil., neque expressit ea Interpres.]

mum abluere; credimus posse te eos, qui in pec-
tis consenuerint, per Spiritum et aquam regene-
re; credimus te mirabile illud puerperium posse
rficere; credimus posse te mulieres et infantes
juvenes et viros et senes ex aquis recens forma-
s, quasi modo genitos infantes educere; credimus E
sse te peccata nostra aquis suffocare, quemad-
odum Pharaonem totumque ipsius exercitum
bmersisti; credimus posse te viam salutis adin-
nire, quemadmodum Israëlitis quondam in ma-
medio viam stravisti; credimus tam multa te
sse, quam multa vis. His ita Dominum compel-
ntes perseverate, ut vos etiam Salvator sic allo-
atur : Creditis quia hoc possum facere? *Secun-
um fidem vestram fiat vobis.* Ipsi gloria in
cula sæculorum. Amen.

πιστεύομεν, ὅτι δύνασαι γυναῖκας καὶ βρέφη
καὶ ἄνδρας καὶ γέροντας ἐκ τῶν ὑδάτων ν
ἀναγαγεῖν ὡς ἀρτίτοκα βρέφη· πιστεύομ
νασαι τοῖς ὕδασιν ἀποπνῖξαι τὰς ἁμαρτίας
θάπερ τὸν Φαραὼ καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ κ
κλύσας· πιστεύομεν, ὅτι δύνασαι σωτηρίας
ρεῖν, ὡς ποτὲ τοῖς Ἰσραηλίταις ἐδημιούργη
μέσῳ τῆς θαλάσσης· πιστεύομεν, ὅτι δύνασ
ὅσα καὶ θέλεις. Ταῦτα λέγοντες πρὸς τὸν Κ
μείνατε, ἵνα εἴπῃ καὶ πρὸς ὑμᾶς ὁ Σωτήρ·
ὅτι δύναμαι τοῦτο ποιῆσαι· Κατὰ τὴν π
γενηθήτω ὑμῖν. Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς α
αἰώνων. Ἀμήν.

MONITUM

AD HOMILIAM DE FICU AREFACTA.

Hanc quoque homiliam putavit idem ipse qui supra, esse Severiani Gabalorum episcopi; e
n injuria. Est quippe stylus Severiani homiliis admodum affinis : eloquentia omnino ferrea, u
riano loquens ait Savilius. Omnia salebrosa, sive inventionem spectes, sive figuras et tropos.
everiani esse affirmare non ausim. Hoc unum fidenter dicam, esse hanc eloquentiam Chrysost
entiæ ex diametro oppositam.

Interpretatio Latina est Frontonis Ducæi, quam quibusdam in locis emendavimus.

[Sub Severiani nomine homiliam hanc Armeniace et Latine edidit Venetiis, 1827, J. B. Aucher, in
jus titulum descripsimus in Additamento ad Tomum 6, p. 972. Repetimus in ima pagina Aucheri tran
atinam, Armeniacam lectionem, ut ipse ait V. Cl., sinceriter exprimentem.]

In parabolam de ficu, * *Homilia.* 106 A

Εἰς τὴν παραβολὴν περὶ συκῆς, ὁμιλ

1. Cum vel floridam arborem, vel fontem aquis
aturientem cernit oculus, ipso aspectu pellici-
r, et illuc animi sensum convertit. Pari quo-
e ratione is, qui facta et historias verbis expo-

Ὀφθαλμὸς μὲν ὁρῶν ἢ δένδρον ἀνθοφόρ
γὴν ὑδροτόκον, ὑπ' αὐτῆς τῆς θέας ἕλκετα
τῆς καρδίας νοῦν μεταστρέφει ἐκεῖ. Ὁμοίω
ª ὁ ἀκούων διὰ λόγων πράξεις καὶ ἱστορί

* Collata cum tribus Codicibus. [Addidimus insignio-
m lectionem Editionis Savilii.]

ª [Savil. οὖς ἀκοῦον διὰ λ.]

HOMILIA XIII.

Beati Severiani Episcopi (ª) *in ficulneam arefactam.*
(Al. *Cui maledixit Dominus noster.*)

Oculus videns arborem floribus decoratam, aut fontem aquis scaturientem, ipso visu motus,
iam ac mentem illuc convertit. Pariter et auris audiens verbis mediantibus acta narratione

(ª) Sic in Codd. Homil. Arm. 3. 603 et 13. 297.

τὴν διάνοιαν ἀνατείνει, ὡς εἶναι τὸν τοιοῦ-
ἐν σώματι ἐν τῷδε τῷ τόπῳ, [b] τῇ δὲ διανοίᾳ
ι τῷ τόπῳ, ἔνθα ὁ λόγος τῆς ἱστορίας δια-
τὸ πρᾶγμα. Τοιοῦτόν τι [c] καὶ ἐμοὶ συμβέβη-
πητοί. Ἀκούσας γὰρ τοῦ εὐαγγελιστοῦ διη-
τὰ ἐν Βηθανίᾳ κατὰ τὴν συκῆν γεγονότα
α, ὧδε μέν εἰμι τῷ σώματι· τῇ δὲ διανοίᾳ
εἶναι ἐκεῖ φαντάζομαι· καὶ οἴομαι νῦν ἀκο-
ῷ Δεσπότῃ Ἰησοῦ, καὶ ὁρᾷν τὴν συκῆν πρὸ
δεσποτικοῦ προστάγματος ἀνθηρὰν καὶ κα-
μετὰ δὲ τὸ κυριακὸν πρόσταγμα στυγερὰν
ξηρον. Πρωΐας γὰρ, φησὶν, ἐπανάγων ὁ Ἰη- B
τὴν πόλιν, ἐπείνασε. Καὶ ἰδὼν συκῆν, ἦλ-
ὐτὴν, καὶ οὐδὲν εὗρεν ἐν αὐτῇ εἰ μὴ φύλλα
αὶ λέγει αὐτῇ· μηκέτι ἐκ σοῦ καρπὸς γένη-
ὸν αἰῶνα· καὶ εὐθέως ἐξηράνθη. Τοῦτο γὰρ
ἡμῖν ὑπανεγνώσθη. Ἐκπλήττει με τὸ θαῦμα·
αί μου ἡ διάνοια. Ὅταν γὰρ βουληθῶ τὸ πρᾶ-
ἱστορίας διηγήσασθαι, [e] εὐθέως μετὰ τῆς
τὰ θαύματα πρὸς αὐτὰ ἐπισπᾶται. Καὶ ὥσπερ
ῃ τις στάμνον χρυσῆν ἔχουσαν ἔνδοθεν λί-
ους, φέροντας [f] ἐν ἑαυτοῖς γεγραμμένα μυ-
θέλει μὲν ὁρᾷν τὴν στάμνον διὰ τὴν τοῦ
ιλβότητα, ἀνθέλκεται δὲ ὑπὸ τῶν ἔνδοθεν
πεύδει γὰρ καὶ τὸ τῶν λίθων περιαθρῆσαι
καὶ τὰ ἐν αὐτῇ [g] γεγραμμένα μυστήρια γνῶ-
ὕτως κἀγὼ ὁρῶν μὲν τὴν τοῦ γράμματος
λαμπρὰν καὶ περικαλλῆ τυγχάνουσαν, ἐκεῖ
ει τὸν νοῦν· ἀνθέλκομαι δὲ πάλιν ὑπὸ τῆς
ματος θεωρίας, μείζονά μοι τῆς ἱστορίας
ομένης δεικνύειν τὰ θαύματα. Πρωΐας γὰρ, C
πανάγων ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν πόλιν, ἐπείνασεν.
ρράστου καὶ ἀνεκδιηγήτου μυστηρίου. Ἐπεί-

sitas audit, ad eas mentem intendit : sic ut talis sit corpore quidem hoc in loco, mente vero illo in loco ad quem historiæ narratio rem traducit. Tale mihi quiddam evenit, dilectissimi. Dum enim res eas, quæ in Bethania circa ficum acciderunt, audio evangelistam narrantem, hic quidem sum corpore, mente vero meipsum imaginor illic esse : meque nunc arbitror Dominum Jesum sequi, ac ficum videre, ante jussum quidem Domini, floridam atque frondentem, post jussum autem ejus, horribilem et arentem. *Mane* siquidem, inquit, *revertens Jesus in civitatem, esuriit. Et videns ficum, venit ad eam, et nihil invenit in ea nisi folia tantum; et ait illi : Numquam ex te fructus nascatur in sempiternum; et subito arefacta est.* Hoc enim paulo ante nobis recitatum est. Obstupefacit me miraculum : varias in partes mens mea distrahitur. Cum enim historiæ factum narrare instituo, continuo cum historia miracula ad se trahunt. Et quemadmodum cum urnam auream pretiosos continentem lapillos quis conspexerit, in quibus arcana depicta fuerint, cernere quidem urnam desiderat propter formæ splendorem, sed ab iis qui sunt intus lapillis in diversum trahitur, et lapillorum pulchritudinem et arcana depicta in ea spectare festinat : pari ratione videns ego quoque splendidam quidem ac perelegantem historiæ literam esse, illic mente detineor; sed in diversum rursus trahor a spiritus intelligentia, quæ historia majora se mihi ostensuram miracula pollicetur. *Mane* siquidem, inquit, *revertens Jesus in civitatem, esuriit.* O mysterium ineffabile atque inenarrabile! Esuriit ille,

Matth. 21. 18. 19.

ril. addit τεῖνον.]
il. τῇ δὲ διανοίᾳ, ἔνθα ὁ λ. τ. ἱστ. διαγράφει τ. πρ.]
il. καὶ νῦν ἐμοὶ σ. ὦ ἀγ., ἀκούοντι τοῦ εὐαγγελίου ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ τὰ κ. τ. σ. γ. πρ. ὧδε.]
il. ὑμῖν ἀρτίως ὑπ., καὶ ἐκπλ.]

[e] Unus εὐθέως με ταράττει τὰ τῆς ἱστορίας θαύματα. πρὸς αὐτὰ ἐπίσταμαι.
[f] Tres Mss. ἐν αὐτῇ γεγραμμένα. [Savil. ἐν αὐτῇ ἐγγεγραμμένα μ.... στιλπνότητα.]
[g] [Savil. ἐν αὐτοῖς ἐγγεγραμμένα μ.]

SEVERIANI INTERPRETATIO.

git mentem; ita ut talis quisquam etsi in ipso loco sit, mente tamen ibi comperitur, ubi verbum oriæ describit. Istiusmodi casus mihi evenit hodie, dilecti : audiens enim ex evangelista, qui in a Christo ficum arefactam fuisse commemorat, hic quidem sum corpore, sed animo illic me seo, atque mihi sequi Jesum, ficumque ante Dominicum mandatum virentem ac vigentem, postea Domini jussu marcescentem ac arefactam aspicere videor.

e, inquit, *cum iret in civitatem Jesus, esurivit; et videns ficulneam, adiit eam; et nihil in ea, nisi folia tantum. Et ait illi : Non amplius ex te fructus nascatur in sempiternum;* o *arefacta est.* Hæc nobis nunc lecta sunt. Stuporem mihi res ipsa adducit, et dividitur mens um enim volo narrationem ipsam dicere, statim cum visa (historia) miracula in se me trahunt. modum quando quis videat urnam auream lapillos pretiosos continentem una cum inscriiysteriosa, urnam quidem propter suum nitorem videre cupit, verum ex opposito trahuntur gemmas intus existentes; quoniam festinat et lapillorum inspicere pulcritudinem variegatam 417 rium in eis comprehensum noscere. Similiter et ego videns Scripturæ historiam lucidam cirndentem, et illic capior animo : atque rursus renovor ex Spiritus intuitu, qui majus quiddam, storiam, pollicetur monstrare miraculum.

?, ait, *cum iret Jesus in civitatem, esurivit.* O ineffabile atque inenarrabile mysterium! Esu-

ui universum orbem terrarum alit : esuriit ille,
ui ex quinque panibus quinque hominum millia
l satictatem enutrivit : esuriit ille, qui viventes
:ulos e luto fabricatus est : esuriit ille, qui in
uctibus maris inambulavit, nec in aquam pedes
nmersit : esuriit ille, qui solo mentis jussu aquam
ı vinum convertit : esuriit ille, qui e corporibus
nimas extraxit, et rursus eas in suas ædes verbo 107
ıtroduxit. Et quomodo, inquit Isaias, *Deus* A
ternus non esuriet, neque laborabit? Chri-
um autem Deum esse cuivis utique manifestum
st, qui Scripturæ credit dicenti : *In principio*
rat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et
eus erat Verbum. Quomodo igitur esuriit Deus?
suriit forma servi; quinque autem millia, quæ
ı ipso erat Domini voluntas enutrivit. Venit ad
cum homo qui cernebatur; at erat ubique ea,
uæ in ipso divinitas intelligebatur. Vidit infru-
uosam ficum ut homo, verbo illam arefecit ut
eus. Dixit : *Numquam ex te fructus nasca-*
ır in sempiternum; et factum consequutum est
ictum, statimque ficus arefacta est. Dictum erat
ımanum, factum autem divinum. Sed multa no-
s disquisitione opus est, dilectissimi, ad spiri-
ıalem ficus intelligentiam eruendam, quæ apud
ultos quidem exposita est, ut mihi quidem vi- B
:tur, minus accurate : verumtamen eorum qui
æcesserunt lucubrationes vobis dicam, tum
ıæ a nobis strenue elaborata sunt proferemus.
st enim captu difficilis quæ in historia literæ
t sita sententia, atque in recessu abditum con-
ıet mysterii fulgorem. Quid enim necessarium
at verbo ficum arefieri, ac non verbo potius

νασεν ὁ τρέφων [a] πᾶσαν τὴν οἰκουμένην· ἐπε
ἐκ πέντε ἄρτων πεντάκις χιλίους εἰς κόρον ἐ
ἐπείνασεν ὁ ἐκ πηλοῦ ζῶντας ὀφθαλμοὺς ἐργα
ἐπείνασεν ὁ ἐπὶ τῶν κυμάτων τῆς θαλάσσης
τήσας, καὶ τοὺς πόδας εἰς τὸ ὕδωρ μὴ βάψ
νασεν ὁ ἐννοίᾳ μόνῃ τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον [b] μετε
ἐπείνασεν ὁ ψυχὰς ἐκ τῶν σκηνωμάτων ἐκσπ
πάλιν αὐτὰς εἰσοικίσας λόγῳ. Καὶ πῶς
Ἡσαΐας, Ὁ Θεὸς ὁ αἰώνιος οὐ πεινάσει,
πιάσει; Χριστὸς δὲ ὅτι Θεὸς [c] παντί που
πιστεύοντι τῇ Γραφῇ λεγούσῃ· Ἐν ἀρχῇ ἦν
καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ Θεὸς ἦν
Πῶς οὖν ἐπείνασεν ὁ Θεός; [d] Ἐπείνασεν ἡ τ
μορφή· διέθρεψε δὲ πεντακισχιλίους ἡ ἐν
Δεσπότου βουλή. Ἦλθεν ἐπὶ τὴν συκῆν ὁ
νος ἄνθρωπος· ἦν δὲ πανταχοῦ ἡ ἐν αὐτῷ
θεότης. Εἶδε τὴν συκῆν ἄκαρπον ὡς ἄνθρω
ρανε ταύτην λόγῳ ὡς Θεός. Εἶπε, Μηκέτι
καρπὸς γένηται εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ τὸ ἔργον
θησε τῷ ῥήματι· καὶ [e] εὐθὺς ἡ συκῆ ἐξηρ
ῥῆμα ἀνθρώπινον, τὸ δὲ ἔργον θεϊκόν. Ἀλλὰ
τητος ἡμῖν, ἀγαπητοὶ, ἡ θεωρία ἡ κατὰ τὴν
παρὰ πολλοῖς μὲν ἑρμηνευθεῖσα, ὡς ἐμοί γ
οὐκ ἠκριβωμένως· πλὴν τὰς [f] τῶν προλαβόντ
λέξω λύσεις, καὶ τὰς ἡμῖν πεπονημένας προσ
μεν ἀριστείας. Δύσληπτος γὰρ ὁ ἐν τῇ ἱστο
γράμματος κείμενος νοῦς, πολλῷ τῷ βάθει
μένην ἔχων τὴν τοῦ μυστηρίου στιλβότητα.
τὸ ἀναγκαῖον ἦν τῷ λόγῳ ξηραίνεσθαι τὴν συκ
μὴ λόγῳ ταύτην καρποφορεῖν; Ὁ γὰρ ῥήματι
νας αὐτὴν ἠδύνατο καὶ ῥήματι [g] εὔκαρπον
ποιῆσαι; Τί δὲ καὶ ἥμαρτεν ἡ συκῆ, εἴποι
ὁπότε οὐκ ἦν αὐτῆς ὁ καιρὸς, Μάρκου τοῦ

[a] [Savil. omittit πᾶσαν et sequens ἐπείνασεν.]
[b] [Savil. μεταβαλών. Et infra προαιώνιος pro αἰώνιος.]
[c] [Savil. παντὶ πρόδηλον.]
[d] [Savil. ἀλλ' ἐπ. et infra ἦν δὲ πάλιν παντ.]
[e] [Savil. εὐθέως ἡ σ. ἐξηραίνετο. Et infra ἑρμηνευομένη pro ἑρμηνευθεῖσα.]
[f] [Savil. τούτων ὑπαλλάξωμεν λύσεις, κ. τ. ἡ. π. πρ σωμεν. Δυσλ. ὁ ἐν.]
[g] [Savil. ἔγκαρπον α. ἀναδεῖξαι.]

SEVERIANI INTERPRETATIO.

rit, qui universum cibat mundum, et quinque millia hominum quinque panibus usque ad saturi
ıtrivit. Esuriit, qui de luto oculos fabricatus est. Esuriit, qui supra fluctus undarum, quin tin
des, ambulavit. Esuriit, qui solutam a corpore animam restituit verbo. Et quomodo dixit Is
eus æternus non esuriet, neque laborabit? Christus autem Deus est, ut constat apud omnes fi
riptura ipsa dicit : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbu*
surivit servi forma, et cibavit quinque millia, quæ in eo unita erat, Dominica voluntas. Venit ad ficul
sibilis homo, at erat ubique, quæ in ipso unita erat, divinitas. Vidit ut homo ficulneam fructu
tam, et arefecit qui in eo unitus erat, Deus. Dixit, *Non ultra fiat a te fructus in æternum;* et fi
juebatur verbum, et ficulnea arescebat illico : verbum humanum, opus autem Dei incarnati.
Cæterum maxime quærenda nobis est ficulneæ theoria. A multis quidem explicata res est, ut mil
tur, non accurate : sed eorum qui ante nos locuti sunt, solutionem prius dicam, et deinde nostra
cam. Difficile captu est quod in historia traditur : est sane intentio, quæ in profunditate potius
ysterii claritatem. Namque quid necesse est verbo arefacere ficulneam, non autem verbo illam fi

(*) Adde juxta Gr. *Quomodo igitur esuriit Deus?*

ἔγοντος χειμῶνα εἶναι κατ' ἐκεῖνον τὸν
ιὶ ᵃ εἰ μή τί ἐστι μυστήριον ὑπὲρ ἀνθρω-
ῃ τελούμενον, εὑρεθήσεται ὁ Κύριος κατὰ
ρόπον ἐπαινετὸς, κατὰ δὲ ἕτερον μεμ-
ιινετὸς μὲν γὰρ, ὅτι λόγῳ αὐτὴν ἐξή-
ττέος δὲ, ὅτι ἀδίκως αὐτὴν κατηράσατο.
οεῖν τοῦ λοιποῦ, ἀγαπητοὶ, τίνος ἔφερεν C
ικῆ· οὐ γὰρ ἦν τι ὑπὸ Χριστοῦ γενόμενον
οὐκ εἶχε μυστήριον ᵇ. Ὅλως οὐδὲν ἦν παρ'
ιενον ἔργον, ὃ μὴ σφόδρα ὠφέλιμον ᶜ· οὐ-
δόα τὴν ἀλήθειαν· οὐδὲν ὃ μὴ πρὸς τὴν
ων παραδοχὴν ἐκίνει τὸν νοῦν. Ταύτην τὴν
ιλλοὶ τῶν ᵈἑρμηνέων εἰρήκασι τῇ τῶν Ἰου-
γωγῇ παρεικασμένην εἶναι, ἐφ' ἣν ἦλθε,
ύριος, ζητῶν ἐν αὐτῇ καρπὸν πίστεως· καὶ
εἰ μὴ μόνον λόγοις προφητῶν καὶ νόμου κα-
οις κομῶσαν· διὸ καὶ ἐξήρανε ᵉ, λέγων· Μη-
καρπὸς γένηται εἰς τὸν αἰῶνα. Ἐγὼ δὲ
ᾳ ταύτῃ πειρῶμαι ἀντιλέγειν, ἀγαπητοί·
ως ἔχει ἡ ἀκρίβεια τοῦ νοήματος. Πῶς γὰρ D
ατο ὁ Κύριος, λέγων, Εὐλογεῖτε, καὶ μὴ
πῶς δὲ καὶ τὴν συναγωγὴν κατηράσατο
ανεν ὁ λέγων, Οὐκ ἦλθεν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώ-
αι, ἀλλὰ ζητῆσαι καὶ σῶσαι τὸ ἀπολω-
τις ἔτι ἀντιλέγει καὶ φιλονεικεῖ, λέγων,
ιδαίων συναγωγῇ παρεικασμένην εἶναι τὴν
δῶς, λεγέτω πῶς ἡ ἀπὸ ῥιζῶν ξηρανθεῖσα
τοιοῦτον ἔγκαρπον κλάδον ἐβλάστησε, τὸν
Παῦλον. Πολλοὺς δὲ καὶ ἄλλους ἐπιστρέ-
ωμεν ἐκ τῆς τῶν Ἰουδαίων συναγωγῆς·
ιὶ Στέφανος ὁ λιθασθεὶς ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων
τῆς συναγωγῆς ἐτύγχανε, καὶ Ἀκύλας
λλα καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ὧν τὸν καταλο-
ὀνομάτων διὰ τὸ πλῆθος τῶν λέξεων πα-

frugiferam fieri? Nam qui eam dicto arefecit, potuit etiam fecundam dicto reddere. Quid vero etiam peccavit ficus, dicet aliquis, cum tempus ejus non esset, dicente Marco evangelista, tum *Marc.* 11.
temporis hyemem fuisse? Quod si non aliquod 13.
sit in ipsa mysterium supra hominem adimpletum, C uno modo laudandus, altero vero reprehendendus Dominus reperietur; laudandus quidem quod eam verbo arefecerit, reprehendendus autem quod immerito illi maledixerit. Verumtamen deinceps intelligendum est, dilectissimi, cujusnam imaginem gereret ficus: neque enim fuit quidquam eorum quæ a Christo gerebantur, quod mysterio vacaret. In universum, nullum ab ipso patratum est opus quod non admodum fructuosum esset: nihil quod veritatem non clamaret: nihil quod ad cælestium rerum susceptionem animum non excitaret. Multi ex interpretibus ficum istam Judæorum synagogæ assimilatam esse dixerunt, D ad quam venit Dominus, inquiunt, fructum in ea fidei quærens: neque invenit nisi prophetarum ac legis sermonibus quasi foliis comantem: quapropter et arefecit, dicens: *Numquam ex te fructus nascatur in æternum.* Ego vero huic expositioni contradicere conabor, dilecti: non enim ea est vera et exacta significatio. Quomodo namque maledixisset Dominus, qui dicit: *Bene-* *Rom.* 12.
dicite, et nolite maledicere? quomodo autem syn- 14.
agogæ maledixisset et eam arefecisset, qui di-
cit: *Non venit Filius hominis perdere, sed* *Luc.* 9. 56.
quærere et salvum facere quod perierat? Quod et 19. 10.
si quis adhuc contradicat et contendat, Judæorum synagogæ assimilatam esse ficum, respondeat quo pacto ab radice arefacta synagoga ta-

μή τι ἦν μ. ἀνθρώπων.]
addit *ὑπὲρ ἀνθρώπων τελούμενον*. Mox idem
omittit verba ab *οὐδὲν* ad *ἀλήθειαν*]
ν Savil. et duo Codices Morel. et unus *ἑρ-*
μηνευτῶν. [Savil. *τὴν... συναγωγήν*.]
ᵉ [Savil. addit *αὐτήν*. Paulo ante habet *νόμοις* pro *νόμου*.]
ᶠ [Savil. *ἡ γὰρ οὐχὶ... ἐτύγχανεν, λκ.... τῶν ὀνομ. νῦν... λέγειν*;]

SEVERIANI INTERPRETATIO.

lere; qui enim verbo eam arefecit, poterat etiam feracissimam illam constituere. Quid pec- 419
ea, forsitan quis dixerit, quum non erat ejus tempus? sicut et Marcus evangelista dixit; nam
lo tempore erat. Ergo si mysterium aliquod propter homines in illa peractum non est, inve-
ominus ipse simul laudandus eo quod verbo potuerit arefacere illam, et simul inculpandus
juste ei maledixerit. Sed oportet dehinc intelligere, dilecti, talem formam præ se tulisse ficul-
idem nihil a Christo factum fuit, quin mysterium perfectionis propter homines habuisset,
ab eo perpetratum fuit opus, quin valde utilius esset, atque ad cælestem susceptionem ani-
sset.

ulneam majores dixerunt Judæorum synagogam esse, ad quam venit, aiunt, Dominus quæ-
m fidei, et, nisi tantum verbis prophetarum ac lege tamquam frondescentem foliis, non repe-
e arefecit, dicens:) *Non amplius fiat a te fructus in æternum.* Ego tamen huic expli-
ıtradicere aggredior, dilecti; quoniam non ita constantia sententiæ adest. Quomodo quippe
it Dominus, qui dicebat, *Benedicite, neque maledicetis?* Quomodo et synagogam exsecratus
fecisset, qui dicebat: *Non venit Filius hominis perdere, sed quærere, et salvare perdi-*
si quis contra litigans asseruerit Judæorum synagogam similem esse ficulneæ, quomodo sus-
citus arefactam fuisse synagogam, quæ talem fertilissimum ramum produxit, suavissimum,

n fructuosum ramum suavissimum Paulum ger-
inarit. Multos vero etiam alios ex synagoga Ju-
ɛorum conversos novimus : nam et Stephanus,
i lapidatus est a Judæis, ex illa erat synagoga,
Aquila et Priscilla, multique alii, quorum enu-
ɛrationem nominum propter dictionum mul-
udinem commemorare jam nolumus. Porro non
orsus Deum repulisse populum Judæorum te-
ɛtur mihi Paulus dicens : *Dico ergo : Numquid
eus prorsus repulit populum suum? Absit :
ım et ego Israëlita sum, ex semine Abra-
ım, de tribu Benjamin. Non repulit Deus
ebem suam.* Sed et salutem populo illi in no-
ssimis diebus pollicetur, dum ait : *Cum au-
m plenitudo gentium intraverit, tunc omnis
raël salvus fiet.* Si enim inimici Dei facti sunt
ıdæi, propter nos facti sunt, ut nos propter in-
edulitatem illorum misericordiam consequamur,
testatur Paulus, cum ait : *Secundum evan-
lium quidem, inimici propter nos; secun-
ım electionem autem carissimi, propter pa-
es : sine pœnitentia enim sunt dona et vo-
itio sancta.* Quærendum est ergo, dilecti, cu-
snam rei figuram et imaginem præ se ferrent
, quæ de ficu narrata sunt. Verumenimvero si
cordatus fueris tu, Adam, quo tempore in pa-
diso denudatus es, cujusnam arboris sumtis
ondibus et consutis amictum tibi contexueris,
debis quo pacto jure folia arefecerit. Num enim,
ıæso, sumtis foliis ficus tuam ignominiam oc-
ıltabas? Venit igitur Christus, et florentem in
ficum ignominiæ velamen verbo arefecit : su-
ılit paupertatem tuam, et tibi divitias est lar-
tus : sustulit ignominiæ tuæ velamina, et tibi
veo colore splendentem stolam ex aqua et Spi-

E ραιτούμεθα λέγειν. Ὅτι δὲ οὐ παντελῶς
Θεὸς τὸν λαὸν τῶν Ἰουδαίων, μαρτυρείτω
λος λέγων· Λέγω οὖν, μὴ [a] παντελῶς ἀ
ριος τὸν λαὸν αὐτοῦ; Μὴ γένοιτο· καὶ γὰρ
λίτης εἰμὶ, ἐκ σπέρματος Ἀβραὰμ, φυλῆ
Οὐκ ἀπώσατο Κύριος τὸν λαὸν αὐτοῦ. Ἀλ
σωτηρίαν τῷ λαῷ ἐκείνῳ ἐπ' ἐσχάτων
ἐπαγγέλλεται ἐν τῷ λέγειν· Ὅταν δὲ τὸ π
ἐθνῶν εἰσέλθῃ, τότε πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσε
καὶ ἐχθροὶ γεγόνασιν Ἰουδαῖοι τοῦ Θεοῦ,
108 A γόνασιν, ἵνα τῇ ἐκείνων ἀπειθείᾳ ἡμεῖς ἐλ
μαρτυρεῖ μοι Παῦλος λέγων, Κατὰ μὲν
λιον, ἐχθροὶ δι' ἡμᾶς· κατὰ δὲ τὴν ἐκλο
τοὶ, διὰ τοὺς πατέρας· ἀμεταμέλητα
ρίσματα καὶ ἡ κλῆσις [b] ἁγία. Ζητητέος
πητοὶ, ὁ περὶ τῆς συκῆς λόγος, τίνος ἐφ
Ἀλλ' ἐὰν σὺ, ὁ Ἀδὰμ, μνησθῇς, [c] ὅτε ἐν
δείσῳ ἐγυμνώθης, ποίου δένδρου φύλλα
συῤῥάψας ἑαυτῷ περιβόλαιον ὕφανας, ὄψ
καίως ταύτην ἐξήρανεν· ἢ γὰρ οὐχὶ φύλλα
δῶν τὴν σεαυτοῦ αἰσχύνην ἐκάλυπτες; Ἦ
Χριστὸς, καὶ τὴν ἔτι ἐν σοὶ ἀνθοῦσαν συκ
αἰσχύνης κάλυμμα τῷ λόγῳ ἐξήρανεν· ἦ
πενίαν, καὶ δέδωκέ σοι τὸν πλοῦτον· ἦρε
αἰσχύνης καλύμματα, καὶ δέδωκέ σοι
B στολὴν, ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος ὑφανθεῖσ
τὰ φύλλα τῆς συκῆς, καὶ [e] ἀπέδωκέ σοι τὰ
ψυχῆς. Ποῖα σῦλα; Ἃ ὄφις ἐσυλαγώγησεν ἐ

[a] [Savil. et Bibl. μὴ ἀπώσατο ὁ Θεὸς τ. λ. α.; et paulo
ɪst ἐκ γένους Ἀβρ.]
[b] [Savil. in marg. et Bibl. pro ἁγία habent τοῦ Θεοῦ.]
[c] [Savil. ὁ ἐν τ. π. γυμνωθείς.]
[d] [Savil. τὰ τ. α. καλύμματα]
[e] [Savil. ἔδωκέ σοι hic et bis supra.]

SEVERIANI INTERPRETATIO.

quam, Paulum, plurimosque alios ex Judaica synagoga florescentes: sicut et vel ipsum S
ɪ ipsa synagoga lapidatum. Adsunt et Aquila multique alii, quorum enumerationem nomin
am præsentis sermonis proferre omittimus. Quod autem non penitus rejecerit populum Judæ
inus, testimonio erit mihi Paulus dicens : *Numquid Deus repulit populum suum? Absit. N*
raëlita sum ex semine Abraham, de tribu Benjamin. Non repulit Deus plebem s
ım etiam salutem populo illi in novissimis diebus promisit, dicens : *Cum plenitudo gentium*
t, tunc omnis Israel salvus erit. Quamvis enim inimici facti sunt Judæi Deo propter nos
ctum est) ut in eorum infidelitate misericordiam nos inveniremus; sicut testatur mihi Paulu
ɛcundum evangelium quidem inimici sunt propter vos; secundum electionem autem di
er patres : quoniam pœnitere nesciunt gratia et vocatio sancta.
Quærenda itaque est, dilecti, de ficulnea ratio, cujusnam figuram præ se ferat. Quod si de A
ineris in paradiso nudato, cujusnam (arboris) folium acceptum stolam sibi fecit, vidisti quo
ıam arefecerit : alias nonne et tu folio ficulneæ desumto, pudorem tuum per te obtegebas? V
ominus, dum adhuc in te latebat ficulnea sicut tegumentum pudoris tui, atque arefaciens verb
am paupertatem, et dedit tibi opulentiam suam. Sumpsit pudoris tui velamen, et concessit ti
vei candoris ex aqua Spirituque contextam. Siccavit folium ficulneæ, atque præstitit tibi a

ritu contextam largitus est : arefecit ficulneæ folia, et restituit tibi animæ spolia. Quænam spolia? Quibus te serpens in paradiso spoliavit, æqualem angelis vitam, paradisi delicias, stolam immortalitatis.

2. Verum ad parabolæ caput revertamur. *Mane* siquidem, inquit, *revertens Jesus in civitatem, esuriit. Mane,* postquam erroris nox præterierat, et diluculum Christus mundo lumine resurrectionis illuxerat : diluculum enim est Christus, prout ait propheta : *Quasi diluculum paratum invenimus eum. Mane revertens Jesus.* (Osee 6. 3) Mane, cum mortem tenebras invehentem Christus luce gloriæ delevisset, et radiis aureis sol justitiæ in obtenebratis hominum cordibus re- C fulsisset : mane, cum calentes divinitatis radios diffudisset, et enectas animas a diabolo calefecisset : *Non est enim qui se abscondat a calore ejus.* (Psal. 18. 7.) Frigidissimo namque peccato diabolus hominum corda enecavit. Quamobrem precatur propheta, dicens : *Ure renes meos, et cor meum.* (Psal. 25. 2.) Siquidem frigore impietatis humana natura omnis constricta erat. Ideo prophetæ omnes uno animo Deum obsecrabant, dicentes : *Converte, Domine, captivitatem nostram, sicut torrens in austro :* (Psal. 125. 4.) hoc est, Quemadmodum calidus auster ubi congelatas aquas perflaverit, ad priorem aquæ naturam eas reducit : pari modo nos quoque diaboli peccato enectos, tamquam auster calidus perflans in antiquam immortalitatis naturam restituit. D Hanc calidam austri respirationem sponsa Ecclesia in Canticis Canticorum advocat, dicens : *Exsurge, aquilo, et veni, auster, perfla hortum* (Cant. 4. 16.)

d [Savil. et Bibl. τὴν θέρμην αὐτοῦ. Infra Savil. om. ὁμοθυμαδόν.]

e [Savil. ἡ καλὴ νύμφη Χ. Ἐ. προσκαλεῖται ἐν τοῖς ᾄ. τ. ᾄ. λέγουσα· Ἐξ. β., καὶ ἔρχου.]

INTERPRETATIO.

paradiso voluptatis [a], stolam incorruptionis. Cæterum

t. Postquam nimirum transiisset erroris nox, et mane itate donabat mundum; mane enim erat Christus, sicut *iveniemus eum. Mane ibat Jesus.* Matutino tempore, per lumen gloriæ Christi, atque aureorum radiorum entibus refulsit, et mane calidos radios divinitatis dif-)uoniam *Nemo est, qui occultabitur a calore ejus.* corda hominum enecavit, ideo propheta orabat, di- 423 Siquidem per gelu impietatis universa humanitas conprecabantur Deum, dicentes : *Converte captivitatem* t auster calide spirans aquam gelatam in pristinam aquæ li frigore, peccato mortuos, sicut auster calide spirans convertit. De flatu autem australi etiam sponsa Christi *Surge, surge, aquilo, et veni, auster, infla in hortum*

lelicias.

ıeum, *et fluant aromata. Mane,* inquit, *re-*
ertens. Recte illud scripsit, *Revertens,* ut si-
nificet, cum Adamus e paradiso excidisset, rur-
ım venisse Christum Dominum nostrum, ut in
ımdem locum ipsum reduceret. *Mane revertens*
esus in civitatem, esuriit. Cum civitatem nunc
ıdieris, noli inferius circumspicere, sed ad Je-
ısalem quæ sursum est respice, ad sedem cæle-
:em : etenim *Conversatio nostra in cælis est.*
Iane revertens Jesus in civitatem, esuriit;
on cibum expetens hominum, sed vitam homi-
iinum : *Meus quippe cibus est, ut faciam vo-*
intatem Patris mei : ut credant in eum quem
le misit; *Qui enim credit in* eum, sicut dixit
ıse, *non morietur in æternum. Mane Jesus*
evertens in civitatem, esuriit; et videns fi-
ım, venit ad eam. Si enim ficum præteriisset,
ımortalem in ficu nidum suum serpens habuis-
:t; sed venit ad ficum, et illam arefecit. Sub
li ficu Nathanael cum esset, a Domino visus est :
'rius enim quam te Philippus vocaret cum
:ses sub ficu, vidi te. Hanc ficum prævidens
ıfructuosam redditum iri, propheta dicebat:
Iscendam ad populum peregrinationis meæ :
uoniam ficus non afferet fructum. Talem in
cum Zacchæus ascendit, ut Jesum videret : cui
ixit, *Festinans descende.* Illic serpens tortuo-
ıs circumvolvitur, illic nidum construxit; illic
occultavit. *Festinans descende.* Lepide autem
'angelista sycomorum dixit, de Zacchæo lo-
ıens, ut latam spatiosamque viam indicaret cum
ıltitia esse copulatam, unde pessimum exitium
ıscitur. Venit ad ficum Dominus. Hæc ficus
tæ ac spatiosæ viæ imaginem præ se ferebat :

ἐπικαλεῖται λέγουσα· Ἐξεγείρου, βοῤῥᾶ, κ
νότε· [a] διάπνευσον κῆπόν μου, καὶ ῥευσάτ
ματα. Πρωῒ, φησὶν, ἐπανάγων. Καλὸν τὸ
γων, ἵνα [b] σημάνῃ, ὅτι τὸν ἐκ τοῦ παραδε
σόντα Ἀδὰμ πάλιν ἐλθὼν ὁ Κύριος ἡμῶν
τὸν τόπον ἐπανάγει. Πρωῒ ἐπανάγων ὁ
τὴν πόλιν, ἐπείνασε. Πόλιν νῦν ἀκούσας
περιβλέπου, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἄνω Ἱερουσ
βλέπε, πρὸς τὸν οὐράνιον χῶρον· καὶ γὰ
τευμα ἡμῶν ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει. Πρωῒ
ἐπανάγων ἐπὶ τὴν πόλιν, [c] ἐπείνασεν, οὐ
τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπ
γάρ ἐστι βρῶμα, ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα
μου· ἵνα πιστεύσωσιν εἰς ὃν ἀπέστειλεν
γὰρ πιστεύων εἰς αὐτὸν, καθὼς εἶπεν αὐ
E ἀποθάνῃ εἰς τὸν αἰῶνα. Πρωῒ ὁ Ἰησοῦς
ἐπὶ τὴν πόλιν, ἐπείνασεν, καὶ ἰδὼν συκῆν
αὐτήν. Εἰ γὰρ παρέδραμε τὴν συκῆν, εἶχ
συκῇ τὴν καλιὰν αὐτοῦ [d] ὁ ὄφις ἀθάνατον·
ἐπὶ τὴν συκῆν, καὶ ταύτην ἐξήρανεν. Ὑπ
συκῆν τὸν Ναθαναὴλ ὄντα εἶδεν ὁ Κύριος
γάρ σε Φίλιππον φωνῆσαι ὄντα ὑπὸ τὴν συ
σε. Ταύτην τὴν συκῆν προορῶν ὁ προφήτη
σαν ἄκαρπον γενέσθαι, ἔλεγεν· Ἀναβήσομ
παροικίας μου, διότι συκῆ οὐ καρποφορ
τοιαύτην συκῆν ἀνέβη ὁ Ζακχαῖος ἰδεῖν [e] τ
109 πρὸς ὃν ἔλεγε· Σπεύσας κατάβηθι. Ἐκεῖ ὁ
A πύλα περιπλέκεται, ἐκεῖ ἐνόσσευσεν, ἐκεῖ κ
Σπεύσας κατάβηθι. Χαριέντως δὲ ὁ εὐα
εἶπε συκομορέαν ἐπὶ τοῦ Ζακχαίου, ἵνα ση
ἡ πλατεῖα καὶ εὐρύχωρος ὁδὸς συμπέπλεκτα
ρίᾳ, ὅθεν τίκτεται ὁ κάκιστος [f] μόρος.
τὴν συκῆν ὁ Κύριος. Αὕτη ἡ συκῆ εἰκόνα
πλατείας καὶ εὐρυχώρου ὁδοῦ· πλατύφυλλον

[a] [Savil. διαπνευσάτωσαν ἀρώματα, omissis interjectis.]
[b] [Savil. σημαίνῃ. In proxime sequentibus truncatus
t Savilii textus.]
[c] [Savil. bis repetit ἐπείνασεν.]
[d] Savil. et Mss. ὁ ὄφις θάνατον. Morel. ὁ ὄφις ἀθάνατον
Ibid. duo Mss. ἀλλ' ἦλθεν ὑπὸ τὴν συκῆν. [Mox
τὴν συκῆν ὄντα τ. N.]
[e] [Savil. τὸν Κύριον. Idem supra πρωῒ ὢν pro
et infra caret verbis ἐκεῖ... κατάβηθι.]
[f] Unus μῶρος.

SEVERIANI INTERPRETATIO.

Mane ibat Jesus. Pulchrum erat ire, ut denotaret, quod in paradiso cecidit Adam; Dominu
:rum veniens, in locum illum, iterum ambulans illum secum portabat. *Mane Jesus ibat in*
m. Civitatem nunc audiens, ne ad inferiora vertas oculum, sed in supernam Jerusalem cæle
atia : quoniam *Conversatio nostra in cælis est. Mane cum iret Jesus in civitatem, esuri*
bum hominum; *Cibus enim meus est,* ait, *ut faciam voluntatem Patris mei. Hæc est vo*
atris mei, qui misit me, ut qui credat in me, sicut ipse dicit, *non morietur in æternum.*
:m iret Jesus in civitatem, esurivit hominum justitiam; et videns ficulneam, adiit illam. (
iit illam : si enim præteriisset ficulneam, utique in ficulnea serpens latibulum mortiferum tene
iens ficulneam, arefecit illam. Sub ista ficulnea dum esset Nathanael, vidit eum Dominus : *nam*
ıam te Philippus vocaret, cum esses sub ficu, vidi te. Istam ficulneam prævidens fructu car
cebat (propheta) : *Ascendam ad populum peregrinationis meæ, quoniam ficus non affer*
um. In istam ficulneam et Zacchæus ascendit ad videndum Dominum; qui dixit ei : *Festina de*
nc : hinc, ubi serpens convolutus erat, ubi latebras habuit, ubi latuit.
Venuste evangelista sycomorum, stultam videlicet ficum, dixit arborem Zacchæi, ad significa
od lata et larga est via insipientiæ, atque detorta : unde pessima nata est stultitia. Adiit fic
ominus. Ficulnea ista typum in se gerit latæ largæque viæ, quæ in perditionem conducit. Du

est enim ficus planta latis frondibus, et peccatum etiam pruritum excitat, per latam et spatiosam viam ad perditionem deducens. Suavissimus est ficus fructus; suavis est voluptas, quæ in lapsum peccati dejicit eos qui ad ipsam accedunt. Fuge gustum ejus, carissime: dulcis enim est in gustu, sed amara post actum. *Mel enim distillat a labiis mulieris meretricis, et ad tempus impinguat fauces: postea vero amarius felle invenies, et acutum magis quam gladium utrinque acutum.* Meretrix est voluptas, quæ dulcia tecum principio loquitur, clam inter colloquendum amaritiem mortis interserens. Talis erat et serpens; dulcis in verbo, et amarus in dolo: dulcis quidem esus, sed amarus casus. Fuge igitur, carissime, meretricem, quæ dulcis est in colloquio et acerba vulnera infligit: fuge voluptatem, ut Elias Jezabelem. Venit igitur Dominus e cælis: esuriit vitam hominum invenire: invenit latæ ac spatiosæ vitæ hujus viæ insistentem: venit ad eam, et invenit eam foliis comantem, hoc est, documentis peccati florentem, sed ipsam tamen fructum mortis non habentem. Quid ita? Quoniam tempus non erat: hoc enim adjunxit evangelista: *Non habuit,* inquit, *fructum: non enim erat tempus.* Quomodo enim adhuc fructificare mortem poterat, cum advenisset Jesus, et mundo resurrectionem prædicaret? Non erat ultra ejus tempus, ut mortem fructificaret: *Regnavit quippe mors ab Adam usque ad Moysem,* hoc est, legem. Solet enim, inquit, Scriptura Moysem legem appellare, ut in Evangelio: *Habent Moysem et prophetas.* Dixit illi Dominus: Ne ultra et *Ne amplius ex te fructus nascatur in sempiternum;*

Prov. 5. 3. 4.

Rom 5. 14.

Luc. 16. 29.

d [Savil. ὁμιλεῖ παρὰ τ. ἀ.]

e [Savil. om. τούτου, et infra habet αὐτὴν, ηὗρεν αὐτ.]

f [Savil. om. φησίν. Quæ sequuntur, apud eundem truncata sunt.]

ITERPRETATIO.

offendiculum peccati accedentibus ad se. Quam citius n. *Mel distillat a labiis mulieris meretricis, quod amarius felle comperitur, et acutius magis quam* pparet, et tecum sub principio clanculum loquitur, serpens, dulcis in verbo, et amarus in dolo: dulcis Jezabelem.

iendam vitam hominum. Latam autem et largam viam oliis comantem, hoc est, vitiis peccatorum illam foliis carentem vero fructu mortis. Quare? Quia non erat *ebat,* inquiens, *fructum, quia neque tempus erat.* tus resurrectionem orbi terrarum prædicans, advenit? *oniam regnavit mors ab Adam usque ad Moysen,* Scriptura: quemadmodum in Evangelio dictum est, l autem illi Dominus? *Ne amplius a te fructus erit in*

›c est, Ante adventum meum fructificasti mor- m; ecce adveni, hæc est resurrectio. Cum ergo ad- ›nerim, numquam ex te fructus nascatur in sem- ›ternum. *Et arefacta est continuo ficulnea :* : impletum est quod scriptum est : *Absorpta est* ›ors in victoria. *Ubi est, mors, stimulus tuus?* D *bi est tua, inferne, victoria?* Cum enim dixit ›angelista, tum temporis hiemem fuisse, cum ›xuriabat foliis ficus, tum luxuriasse peccatum ›dicavit, quod toti hominum generi diabolus in- dens hiems esset. Etenim antequam princeps ›acis Christus adveniret, mortalium genus diversis ›iritibus ad idolorum cultus et sanguinis effusio- ›s, comessationes et luxuriam concitabatur : ›ostquam autem Dominus noster Jesus Christus ›ax mundi venit, adversariorum spirituum sco- ›ulos suppressit, a quibus perturbationum vitæ ›ujus mare salsuginosum turbabatur, et spuman- ›s voluptatum fluctus sustulit. Cumque ficum ›efecisset, crucis fidem plantavit, quæ floruit et ›ita omnibus coruscavit : cujus crucis radices E ›uidem in terram defixæ sunt, at in cælos pro- ›nsi sunt rami; cujus folia sunt senectutis ex- ›ertia, et flos immarcescibilis, et fructus immor- ›lis; cujus ligni meminit et David, dicens : *Et* *›it tamquam lignum, quod plantatum est* *›cus decursus aquarum : quod fructum suum* *›abit in tempore suo : et folium ejus non de-* *›uet.* Hujus ligni meminit Sapientia, dum ait : *›ignum vitæ est omnibus qui complectuntur* *›m.* Hoc lignum cum oculo prophetico Jeremias ›nspexisset, a Judæis adversus Christum fabri- ›icandum, in os Judæorum proloquutus est, di- 110
A ›ns ipsis : *Venite, mittamus lignum in panem* *›us, et eradamus eum de terra viventium.* ›ignum est crux, panis corpus Christi. Domi- ›ıs enim accepto pane dicit : *Hoc est corpus* *›eum, quod pro vobis frangitur in remissio-* *›em peccatorum.* In hanc tabulam crucis ere- ›am cum Dominus noster Jesus Christus ascen- ›sset, et suas manus expandisset, ac volan- ›s in aere virtutes expandisset, expeditam nobis

σίας ἐκαρποφόρησας θάνατον· ἰδοὺ ἐγὼ ‹ αὕτη ἡ ἀνάστασις. Ἐμοῦ παραγενομένου σοῦ καρπὸς γένηται εἰς τὸν αἰῶνα. Καὶ ῥάνθη ἡ συκῆ· καὶ ἐπληρώθη τὸ γεγραμ‹ τεπόθη ὁ θάνατος εἰς νῖκος. Ποῦ σου, θάν‹ τρον; ποῦ σου, ᾅδη, τὸ νῖκος; [a] Εἰπὼν γὰ‹ λιστὴς χειμῶνα εἶναι κατ' ἐκεῖνον τὸν ‹ ἡ συκῆ τοῖς φύλλοις ἐκόμα, ᾐνίξατο ὅτι ἐκόμα, διὰ τὸ εἶναι τὸν διάβολον χειμῶ‹ νον πάσῃ τῇ ἀνθρωπότητι. Πρὸ γὰρ τῆς ‹ χου παρουσίας, ποικίλοις πνεύμασιν ἐκλυ‹ ἀνθρώπων γένος, πρὸς εἰδωλολατρείας καὶ καὶ κώμους καὶ λαγνείας ἐλαυνόμενον· Κύριος [b] ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἡ εἰρήνη κατέστειλε τὰς τῶν ἐναντίων πνευμάτων ταραττούσας τὴν τοῦ βίου τούτου τῶν ‹ φόρον θάλασσαν, καὶ τὰ ἀφροφόρα τῶν ἡ‹ σθέσε κύματα. Καὶ ξηράνας τὴν συκῆν, ἐ‹ τοῦ σταυροῦ πίστιν ἀνθοῦσαν, καὶ ζωὴν ‹ πτουσαν· οὗ σταυροῦ αἱ μὲν ῥίζαι εἰς τὴν γῆ‹ οἱ δὲ κλάδοι εἰς οὐρανοὺς ἀνετάθησαν· ‹ ἀγήρατα, καὶ τὸ ἄνθος ἀμάραντον, καὶ ἀθάνατος· [c] οὗ καὶ ὁ Δαυὶδ μέμνηται ‹ γων· Καὶ ἔσται ὡς τὸ ξύλον τὸ πεφυτευ‹ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων, ὃ τὸν καρπὸν ‹ ἐν καιρῷ αὐτοῦ, καὶ τὸ φύλλον αὐτοῦ οὐκ σεται. Τούτου τοῦ ξύλου μέμνηται καὶ ἡ Σ‹ γουσα· Ξύλον ζωῆς ἐστι πᾶσι τοῖς ἀντεχο‹ τῆς. Τοῦτο τὸ ξύλον [d] προφητικῷ ὀφθαλμῷ Ἱερεμίας, ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων μέλλον καὶ πελεκᾶσθαι, εἰς πρόσωπον τῶν Ἰουδαίων ‹ λέγων αὐτοῖς· Δεῦτε, καὶ ἐμβάλωμεν ξύ‹ ἄρτον αὐτοῦ, καὶ ἐκτρίψωμεν αὐτὸν ἐκ γῆ‹ Ξύλον ὁ σταυρὸς, ἄρτος τὸ σῶμα Χριστοῦ. γὰρ ὁ Κύριος ἄρτον, εἶπε· Τοῦτό ἐστι τὸ ‹ τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτ‹ τοῦτο τὸ [e] ἴκριον τοῦ σταυροῦ ἀναβὰς ὁ Κύ‹ Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ τὰς χεῖρας αὐτοῦ ‹ καὶ τὰς ἐν τῷ ἀέρι πετομένας δυνάμεις ἀνεμπόδιστον ἡμῖν τὴν εἰς οὐρανὸν πορείαν καὶ κλίμακα μακρὰν ἡμῖν τὴν πίστιν ἀπὸ ‹ ρανὸν [f] ἀνατείνας· καὶ τὸ παράδοξον, ἐὰν

[a] [Savil. τί δὲ ἔτι χειμῶνα λέγει εἶναι ὁ εὐ. ἐν ἐκείνῳ τῷ ‹ρῷ, ἔνθα ἡ. σ. τ. φ. ἐκόμα; ἢ πάντως ἐπειγόμενος, ἔτι τῆς ‹αρτίας ἀνθούσης, ἵνα τὸν διαβολικὸν χειμῶνα ἐπικείμενον ‹σῃ ἀνθρωπότητι ἐπιδείξῃ. Postea om. Χριστοῦ.]

[b] [Savil. ἡμῶν, κατέστειλε, omissis interpositis.]

[c] [Savil. ὡς.]

[d] [Savil. προφητικοῖς ὀφθαλμοῖς θεωρῶν ὁ ‹ ἀνεφθέγξατο.]

[e] [Savil. σημεῖον. Et mox omittit Ἰησ. Χρ‹ post χεῖρας.]

[f] [ἀνατείνει conj. Savil.]

SEVERIANI INTERPRETATIO.

›ternum : et continuo arefacta est ficulnea; atque completum fuit scriptum : *Absorpta e‹* *›ctoria. Ubi est, mors, victoria tua? et ubi stimulus tuus?*

Cur autem hyemem fuisse dixit evangelista eo tempore, quo ficulnea frondibus ornata ‹ ›mata erat, nisi ut undique declarasset adhuc peccatis viguisse diabolicam tempestatem, quæ ›nitati insidebat? Siquidem ante adventum principis pacis, Christi, variis ventis genus h‹ ›dolatria, sanguinis effusione, temulentia, et omnis luxuriæ moribus pravis agitabatur. Domin‹ veniens pax nostra, exstinxit contrariorum ventorum procellas, quæ præsentis vitæ amarum m‹

ιτη τὸ δένδρον τοῦ σταυροῦ, ἐφηπλώθη ἐν
ηθινὴ ἄμπελος, ἡ λέγουσα, Ἐγώ εἰμι ἡ
ιληθινή· καὶ ἐγένετο τῷ μὲν διαβόλῳ ἀνα-
ατηφόρος, ἡμῖν δὲ ἀναδενδρὰς ζωηφόρος,
ι τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἀναστέλλουσα, καὶ
κύσεως ἡμῖν δωρουμένη. Ὑπὸ τὴν σκιὰν
θήμενος λέγει [a] τὸ ὑπὸ τοῦ Σολομῶντος
Ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ ἐπεθύμησα καὶ ἐκάθι- B
υκὺς αὐτοῦ ὁ καρπὸς ἐν τῷ λάρυγγί μου.
ῇ σκιᾷ θαῤῥήσας ὁ μακάριος Δαυὶδ ἔλεγε·
ιᾷ τῶν πτερύγων σου ἐλπιῶ. Ἕως πότε[b];
αρέλθῃ ἡ ἀνομία μου. Ὢ θαυμαστοῦ
καὶ μυστηρίου καινοῦ. Ἡ πηγὴ ἐπὶ δέν-
καὶ ὁ σταυρὸς ὑπ' αὐτῆς ἐποτίζετο· νυγεὶς
τὴν πλευρὰν αὐτοῦ, αἷμα καὶ ὕδωρ ἐξ-
μὲν αἵματι τὸν σταυρὸν πορφυρίζων, τῷ
ἰων αὐτοῦ τὰς ῥίζας, ἵνα ἀθανάτους καρ-
τιστεύουσιν εἰς ἀεὶ ἀναθάλλῃ. Ὢ δένδρον
ὃ βασιλεῖς τιμῶσιν, [d] καὶ ὕπαρχοι σέβον-
τε καὶ γυναῖκες καὶ πᾶσα φύσις καὶ κτί-
ν φυλακτήριον κέκτηνται· ὃ δαίμονες φρίτ-
διάβολος τρέμει· ὃ ἄγγελοι ὑμνοῦσι, καὶ
ογοῦσιν· Ἐκκλησίαι δὲ σεμνύνουσι τὸν
υρωθέντα Χριστόν· ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κρά-
ι ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τοῦ αἰώνων.

in cælum viam munivit, et scalam nobis fidem a terra sursum tendentem; quodque admiratione dignum est, si attenderitis, dilectissimi, stetit crucis arbor, expansa est in illo vitis vera, quæ dicit : *Ego sum vitis vera :* et facta est Joan. 15. 1.
diabolo quidem letifer palmes, nobis autem vitam afferens palmes, peccatorum nostrorum æstum reprimens, et refrigerii nobis umbram impertiens. Sub ejus umbra qui considet, illud dicit, quod a Salomone prolatum est : *In umbra ejus* Cant. 2. 3.
concupivi, et sedi, et dulcis ejus fructus faucibus meis. In hac umbra confidens beatus David dicebat : *Et in umbra alarum tuarum sperabo.* Psal. 56. 2.
Quousque tandem? *Donec transeat iniquitas mea.* O rem mirabilem, novumque mysterium! Fons in arbore positus erat, et ab eo crux irrigabatur : lancea namque vulneratus in latere, sanguinem et aquam emisit : sanguine quidem crucem purpurans, aqua vero radices ejus irrigans, ut immortales fructus credentibus in perpetuum germinet. O beatissimam arborem, quam reges colunt et præsides venerantur, virique ac mulieres, et omnis natura creaturaque hominum munimentum ac præsidium possident : dæmones horrent, et diabolus tremit; angeli collaudant, et cæli benedicunt; Ecclesiæ vero Christum, qui in ea crucifixus est, honoribus prosequuntur : cui gloria et imperium, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

:. *λόγιον* Savil.]
ldit Savil., qui mox cum Bibl. omittit *μου.*
πὶ τὸ δένδρον ἐπέκειτο.]

c [Savil. *τοῖς πιστοῖς.* Et supra *ἀρδεύων* pro *ἄρδων.*]
d [*καὶ ἔπαρχοι καὶ τοπάρχαι* Savil.]

SEVERIANI INTERPRETATIO.

et spumantes voluptatis sedavit fluctus. Arefecit ficulneam, et plantavit crucem, quæ fide cit ut vita universorum in Christo Jesu Domino nostro splendeat, cui gloria in sæcula sæcu- :n.

MONITUM

AD SEQUENTEM HOMILIAM.

oque Severiano adscribit is ipse, qui præcedentes homilias eidem tribuerat. Verum non ita intricatusque est hic quisquis sit scriptor, ut ille Gabalorum episcopus, etsi a Chrysostomi :t inventione longe sit alienus.
atio Latina est Frontonis Ducæi.

De Pharisæo Homilia.

Quemadmodum pater liberorum amans, quem
. colloquia cum carissimis suis pignoribus mi-
enda proprii amoris vis pellicit, cum propter
fantiam verba perfecta minime capiant, immu-
ta nonnihil voce, atque expeditæ linguæ volu-
litate semota, balbutire cum ipsis incipit; atque
ı dum loquitur, auditque dilectos liberos, ad
rba melius percipienda sensim provehit : eodem
iam pacto Dominus noster præ nimia in figmen-
m suum caritate, cum sit Deus Verbum, hu-
anis verbis assumtis ad nos venit : ut, cum ex
o colloquio atque convictu cælestem nobis re-
lationem manifestasset, nobis ad scalam cæle-
:m, spei nimirum, gradum sterneret. Ad pran-
um igitur a Pharisæo vocatur, ut ex Evangelii
æconio paulo ante audivimus; neque vocan-
m aversatur. Non enim venit ut suæ divinitatis
tenderet dignitatem, sed ut collapsam vindica-
t ab inferis humanam naturam. Ad prandium a
ıarisæo vocatur, nec recusat : ut et divites instruat
ıperum mensas non despicere, et justos doceat
peccatorum mensa non abhorrere. Multi enim
i sibi esse justi videntur, a peccatorum, et di-
tes a pauperum mensis abhorrent. Volens nam-
ıe Dominus, ut omnes benevoli maxime ac fra-
ım amatores, caritate pleni, et humiles simus,
'imus opus aggreditur, ut factis suis nos doceat.
lcirco ait : *Discite a me, quia mitis sum et
umilis corde.* Tu ergo, qui in religione exerce-
ı, siquando a quopiam peccatore vocaris, non
cusaveris : licet unus aliquis exprobret tibi, ac
cat, Quid ita cum peccatoribus manducas, et
bis? vicissim in hæc verba responde : ***Non est
us valentibus medicus, sed male habentibus.***
ıstus enim sum, non ut justos salvem, sed ut
ccatores convertam. Vocatur ad prandium Do-
inus, nec recusat, qui ex quinque panibus
ıinque millia ad satietatem in deserto nutri-
t : qui mare impervium arefecit, et quasi per
mpum herbis virentem per mare Israëlem tra-
ıxit : qui pluit illis manna de cælo, et toto die ex
lendore mannæ nives. Vocatur ad prandium Do-
inus, nec recusat, in prandiis eos optimis eru-
ens disciplinis, a quibus vocatur. Ad prandium
ıim pergit, non ut epulis Pharisæi saturetur,
d ut Pharisæus Domini documentis expleatur.
ocatur ad prandium, et in ædes Pharisæi venit,
: divinitatem humanitate occultat : ne si forte
:repente fulgurantem divinitatis splendorem in-
itus esset, ex ædibus fugeret is qui Dominum
vitarat. Ingreditur domum Pharisæi, Rex cæ-
stis ad captivum, et pellea carnis lorica regiam
ıtegit majestatem : ne si Regem cælestem capti-
ıs conspexerit, contremiscat, terræque recessibus
se abdat. Ingreditur domum Pharisæi Sol justi-

Εἰς τὸν Φαρισαῖον ὁμιλία.

C Ὥσπερ πατὴρ φιλότεκνος προσομιλεῖν
φιλτάτοις ὑπὸ τῆς οἰκείας ἀγάπης ἑλκό
ὄντων νηπίων μὴ δυναμένων ἀκούειν τελε
των διὰ τὸ νηπιῶδες τῆς ἕξεως, ὁ πατὴρ
τὴν φωνὴν, καὶ τὸ τροχαλὸν τῆς εὐγλωττί
μενος, ψελλίζειν αὐτοῖς ἄρχεται, ἐκ τοῦ λ
ἀκούειν πρὸς μείζονα ῥημάτων κατάληψιν
τάτους ἑαυτοῦ ἐνάγων· τὸν αὐτὸν τρόπον
ριος ἡμῶν διὰ πολλὴν τὴν περὶ τὸ ἴδιον πλά
πην Θεὸς Λόγος ὑπάρχων, ἀνθρώπινον λόγο
βὼν ἐλήλυθε πρὸς ἡμᾶς, ἵνα ἐκ τοῦ ὁμιλε
καὶ συνδιατρίβειν, οὐράνιον ἀποκάλυψιν ἐπι
τὴν οὐράνιον κλίμακα, τουτέστιν, τῆς ἐλπί
D ὁδηγήσῃ. Καλεῖται γοῦν εἰς ἄριστον ὑπὸ Φα
ὡς ἀρτίως ἠκούσαμεν τοῦ Εὐαγγελίου κηρύ
καὶ οὐκ ἀποστρέφεται τὸν καλοῦντα· οὐ γὰρ
ἀξίωμα τῆς θεότητος αὐτοῦ δεῖξαι, ἀλλὰ τὴν
111 κυῖαν ἀνθρωπότητα ἐκ τῶν καταχθονίων
A Καλεῖται εἰς ἄριστον ὑπὸ Φαρισαίου, καὶ ο
τεῖται, ἵνα καὶ πλουσίους παιδεύσῃ μὴ ὑπερ
πέζας πενήτων, καὶ δικαίους διδάξῃ μὴ
τραπέζας ἁμαρτωλῶν. Πολλοὶ γὰρ παρ' ἑ
κοῦντες εἶναι δίκαιοι, καταπτύουσι τραπέζ
τωλῶν, καὶ οἱ πλούσιοι τῶν πενήτων. Βουλό
ὁ Κύριος πάντας εἶναι φιλτάτους, φιλαδέλφ
πητικοὺς, ταπεινόφρονας, πρῶτος ἄρχεται
ἵνα ἐκ τοῦ ποιῆσαι διδάξῃ. Διὸ λέγει· Μ
ἐμοῦ, ὅτι πρᾷός εἰμι, καὶ ταπεινὸς τῇ κ
οὖν ὁ ἐν εὐλαβείᾳ ἀσκούμενος, ὁπόταν κλ
τινος ἁμαρτωλοῦ, μὴ παραιτήσῃ· κἂν ὀν
τινος λέγοντος, διὰ τί μετὰ ἁμαρτωλῶν
πίνεις; ἀνταποκρίθητι λέγων· Οὐ χρείαν
ὑγιαίνοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντε
γάρ εἰμι, οὐχ ἵνα δικαίους σώσω, ἀλλὰ ἁ
B ἐπιστρέψω. Καλεῖται εἰς ἄριστον ὁ Κύριο
παραιτεῖται, ὁ ἐκ πέντε ἄρτων πέντε χι
χόρον διαθρέψας ἐν τῇ ἐρήμῳ, ὁ τὴν ἀπόρε
ξηράνας θάλασσαν, καὶ καθάπερ διὰ χλο
δίου τῆς θαλάσσης τὸν Ἰσραὴλ διαγαγὼν, ὁ
αὐτοῖς τὸ μάννα ἐπομβρίσας, καὶ ὅλην τ
ἐκ τῆς λαμπρότητος τοῦ μάννα χιόνας. Κ
ἄριστον ὁ Κύριος, καὶ οὐ παραιτεῖται, ἐν
στοις τὰ ἄριστα τῶν μαθημάτων τοὺς καλ
τὸν ἐκδιδάσκων· ἀπέρχεται γὰρ εἰς ἄριστ
τοῦ Φαρισαίου βρωμάτων ἐμφορηθῇ, ἀλλ'
ρισαῖος τῶν τοῦ Κυρίου διδαγμάτων ἐμπλ
λεῖται εἰς ἄριστον, καὶ ἔρχεται εἰς οἶκον
σαίου, καλύπτων τὴν θεότητα ἀνθρωπότη
ἄφνω θεασάμενος τὴν ἐξαστράπτουσαν
θεότητος, φύγῃ ἐκ τοῦ οἴκου ὁ καλέσας τὸν
Εἰσέρχεται εἰς τὸν τοῦ Φαρισαίου οἶκον,
C βασιλεὺς πρὸς τὸν αἰχμάλωτον, καὶ καλύ
σιλικὸν ἀξίωμα τῷ δερματίνῳ καταφράκτ
κὸς, ἵνα μὴ θεωρήσας τὸν οὐράνιον βασιλέ
ὁ αἰχμάλωτος, καὶ εἰς γῆν καταδύσῃ. Εἰσ

tiæ, radiorum scintillas auri in modum fulgentes nube corporis obvelans : ne, si eum intuitus fuerit homo, visum amittat. Ingreditur domum Pharisæi Pastor cælestis; nonaginta novem ovibus in montibus derelictis, ingreditur ad eam, quæ perierat : in ovile suum ingreditur, pastorem suo corporis agno abscondens. Non baculum gestat, non virgam ob errorem priorem minantem : ne perterrefacta et expavescens ovis rursus ab ovili suo resiliat : verum ingreditur domum Pharisæi,
Matth. 18. 12.

D non ut Deus, non ut Rex, non ut Sol justitiæ, sed ut homo ad hominem, ut agnus ad agnum. Simul cum illo vescitur, simul pascitur, simul sedet, ingreditur simul, recumbit cum eo, qui jam ceciderat in peccatum : ut, dum cum illo recumbit, eum qui jam ceciderat, simul erigat. Et cum ingressus esset, non est baptizatus secundum consuetudinem Pharisæorum. Hoc autem duas ob causas faciebat : ut ovi pastorem alloquendi occasionem præberet, itemque ut Judaïcam doctrinam everteret, ac spiritualem stabiliret. Vidit enim, inquit, Pharisæus, et miratus est, quare prius baptizatus non esset; non laudans Magistrum, sed illud ignorans quod factum erat : non laudans,

E sed judicans. Ac videre erat, dilectissimi, Creatorem animantium a creatura judicatum, et figulum a luto correctum. Hoc accidebat Pharisæo, quod oculis cordis occultis non intueretur eum, qui interius angelicorum ordinum princeps erat. Si enim eum conspexisset, illi ad genua provolutus esset, ejusque pedes lacrymis proluisset, ac dixisset: *Propitius esto mihi peccatori*. Sic enim eum affatus esset: Tu omnia, cum ante non essent, ut essent effecisti : tuo verbo cæli firmati sunt, et spiritu tuo virtutes eorum constiterunt. Tu congregas sicut in utrem aquas maris, ponens in thesauris abyssos : coram te totus orbis terrarum pertimescit ac fugit.
Luc 18. 13. Psal. 32. 6. —8.

112
A Verum cum nihil horum aut cogitasset, aut dixisset, Dominum judicabat. Illi vero cum Dominus occasionem præbuisset, sicut Samaritanæ, ex eo quod aquam ab illa postulavit, cælestem ab ipso aquam petendi ansam dedit. Incipit itaque Dominus ovem sensim convertere, atque ab errore ad veritatem ipsam manu ducere. *Nunc enim vos, Pharisæi, quod deforis est calicis et catini, mundatis ; quod autem intus est, plenum est rapina* et dolo : hoc est, Vos quidem nunc corpus exornatis, animas autem deformatis. Quo autem pacto te delectabit, etsi aureum fuerit poculum, cum letiferam in se contineat potionem ! Nonne tales sunt meretrices, quæ facies suas floridis coloribus pingunt, animas vero perdunt? annon enim,
Joan. 4. 9. Luc. 11. 39.

B dum purpurisso vultus suos rubefaciunt, imaginem quamdam ejus, quæ exceptura est illas, flammæ digitis suis fabricantur? cum eas potius oporteret corda sua Jesu sanguine aspergere, vel roseo potius colore tingere, ac spiritu sua corda dealbare : ut florida species animæ refulgens tamquam rosa permixta liliis appareret. Jam vero facies suas inflammant, ut juvenum animos ad insaniam accen-

it. *Nunc vos, Pharisæi, quod deforis est licis et catini mundatis; quod autem intus vestrum, plenum est rapina et iniquitate :* asi diceret : Quare corpus quidem aqua ablui-, delicta vero per spiritum non deluitis? Ausim m dicere, dilectissimi, nihil illud homini pro-rit, etsi corpus mundet, nisi spiritum coopera-em et eleemosynam comitem habeat. Ut enim culum licet exterius interiusque mundatum, si tionem non contineat, sitientis non potest cupi-atem explere; pari quoque ratione catinus : sic homo licet interius sit exteriusque mundatus, omino non placebit, nisi conservum suum pave-. Quapropter addit Dominus, et ait : *Verum-men quod superest,* inquit, *date eleemosy-m; et ecce omnia munda erunt vobis. Quod perest,* inquit : non enim adeo donariis opulen-rum, ac sincera minimeque ficta oblatione sim-icium delectatur. Ne lugeas tu pauper, quoniam rum non habes, aut tot onerarias argenti naves: ojice in gazophylacium id quod habes : etiam o minuta justificant. Recordare viduæ illius, od præ opulentis justificata sit. Deus siquidem n pecunias ponderare novit, sed conscientiam obat. Eleemosyna maculas animarum abstergit, bonorum præmia thesaurizat : eleemosyna vi-lis anima commeatus, eleemosyna dealbat ani-as, eleemosyna fiducia animæ, militia præclara. ojicite aurum, et accipite Dominum : date ar-ntum, et accipite id quod sanctum est : æra argite, simulque cum illis peccati rubigo absce-t : irrorate fornacem, et date vestimenta, ut cipiatis sanationes in Christo Jesu Domino no-ro, cui gloria et potestas in sæcula sæculorum. men.

δὲ ἔσωθεν ὑμῶν γέμει ἁρπαγῆς καὶ πονηρίας· ὡσανεὶ ἔλεγε, διὰ τί τὸ μὲν σῶμα ὕδατι λούετε, τὰ δὲ πταίσματα ἐν τῷ πνεύματι οὐ λούετε; Τολμῶ γὰρ εἰπεῖν, ἀγαπητοὶ, οὐδὲν ὠφεληθήσεται ἄνθρωπος, κἂν τὸ σῶμα πλύνῃ, ἐὰν μὴ πνεῦμα ἔχῃ σύνεργον, καὶ σύνδρομον τὴν ἐλεημοσύνην. Ὥσπερ γὰρ ποτήριον καὶ ἔξωθεν πλυθὲν καὶ ἔσωθεν, μὴ ἔχον δὲ ποτὸν, οὐκ ἂν ἰάσηται τοῦ διψῶντος τὴν ἐπιθυμίαν, ὁμοίως δὲ καὶ πινάκιον· οὕτω καὶ ἄνθρωπος, κἂν ἔσωθεν ᾖ πεπλυμένος καὶ ἔξωθεν, οὐ τέρψει τὸν Κύριον, ἐὰν μὴ θρέψῃ τὸν σύνδουλον. Διὸ ἐπιφέρει ὁ Κύριος, καὶ λέγει· Πλὴν τὰ ἐνόντα, δότε ἐλεημοσύνην· καὶ ἰδοὺ πάντα καθαρὰ ἔσται ὑμῖν. Πλὴν τὰ ἐνόντα λέγει· οὐ γὰρ τῇ τῶν πολυχρύσων προσκομιδῇ τέρπεται, ὅσον τῇ τῶν ἀδόλων ἀνυποκρίτῳ προσφορᾷ. Μὴ [a]ζητήσῃς σὺ ὁ πένης, ὅτι οὐκ ἔχεις χρυσὸν, καὶ ἀργυροῦ τοσαύτας ὁλκάδας· ῥῖψον εἰς τὸ γαζοφυλάκιον ὃ ἔχεις· καὶ τὰ λεπτὰ δικαιοῖ. Μνήσθητι τὸ τῆς χήρας ἐκείνης, ὅτι ἐδικαιώθη ὑπὲρ τοὺς πολυχρύσους. Ὁ γὰρ Θεὸς χρήματα οὐκ οἶδε σταθμίζειν, ἀλλὰ συνείδησιν δοκιμάζει. ἡ ἐλεημοσύνη σπίλους ψυχῶν ἀποσμήχει, καὶ μισθοὺς ἀγαθῶν θησαυρίζει· ἡ ἐλεημοσύνη ψυχῆς ζωτικὴ χορηγία, ἡ ἐλεημοσύνη τὰς ψυχὰς ἐκλευκαίνει, ἡ ἐλεημοσύνη ψυχῆς παῤῥησία, καλὴ στρατηγία. Ῥίψατε χρυσὸν, καὶ λάβετε Κύριον· δότε ἀργύριον, καὶ λάβετε τὸ ἅγιον· σκορπίσατε χαλκὸν, καὶ συνεξελεύσεται αὐτῷ ὁ ἰὸς τῆς ἁμαρτίας· δροσίσατε τὴν κάμινον, καὶ δότε ἱμάτια, ἵνα λάβητε ἰάματα, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

[a] [θρηνήσῃς conjecit Savil.]

ADMONITIO

IN SEQUENTEM HOMILIAM.

Hanc quoque Chrysostomi non esse fatentur quotquot in sancti doctoris scriptis non sunt hospites. everiano autem adscribit is ipse qui tam multa liberaliter episcopo Gabalorum attribuit. Verum hic uisquis sit scriptor, non ita salebris plenus est ut Severianus, etsi de cætero non magni sit pretii.

De Lazaro et divite, Homilia sexta.

113 A Εἰς τὸν Λάζαρον καὶ εἰς τὸν πλούσιον, ὁμιλία ς'.*

1. Maxima quædam est schola stadium Ecclesiæ, divitum ludus literarius, ac perfugium ege-

Μέγιστόν ἐστι διδασκαλεῖον τὸ τῆς Ἐκκλησίας στάδιον, πλουσίων παιδευτήριον, πενήτων κατα-

* Collata cum quinque Codicibus Mss.

norum. Age ergo, dilectissimi, quandoquidem in arenam doctrinæ descendimus, præcedentis Evangelii documenta persequentes, iis quæ paulo ante dicta sunt in manus sumtis, vobis omnibus debitas a nobis orationis stillas, quasi roris guttas, aspergamus. Porro divitis nobis et pauperis conversationem lectio narrabat : divitis quidem vitam deliciis immersam ; pauperis autem vitam paupertate maceratam. *Homo quidam erat dives, et indue-* Luc. 16. 19.
batur bysso et purpura, qui epulabatur quoti-
B *die splendide. Erat autem quidam mendicus* Ibid. v. 20.
nomine Lazarus, qui jacebat ad januam divitis, ulceribus plenus, et cupiens particeps fieri micarum, quæ cadebant de mensa divitis : et nemo illi dabat; sed et canes veniebant et lingebant ulcera ejus. Operæ pretium est itaque, dilectissimi, sigillatim hæc exponere, ut quemadmodum illi, qui navigant, ex eorum qui navigatione ante perfuncti sunt, malis edocti, nos quoque naufraga sub mari latentia saxa vitemus : ut divites quidem ex præcedentis divitis supplicio seipsos corrigant; pauperes vero, dum præfulgentes in Lazaro spes suas intuentur, alacriter cursum afflictionis decurrant. *Homo quidam erat dives.* Non dignatus est eum nominis sui appellatione
C decorare, quemadmodum Job justum : *Homo* Job. 1. 1.
quidam erat in regione Ausitide, cui nomen Job. Sed hujus nomen silentio est suppressum. Qui enim est infructuosus, etiam nomine privatur. Nam justorum etiam nomina sunt in libro vitæ, peccatorum vero nomina delebuntur. Tantum habet naturæ commune nomen, homo : hoc enim omnium est commune nomen : propriam autem nequitiæ suæ crudelitatem. *Homo quidam erat dives.* Cognatus quidem pauperis Lazari, si naturam corporis spectes ; peregrinus autem et alienus ab hæreditate Christi propter voluntatis improbitatem. *Homo quidam erat.* Homo quidam corporis specie, animi vero sensu bellua, quæ sola pascatur. *Homo quidam erat dives.* Dives posses-
D sionibus, dives criminibus, dives ære multo, dives ærugine peccati : argento circumfulgens, sed obtenebratus peccatis : dives in auro, sed egenus in Christo : cui multa quidem vestis erat, sed animam nudam habebat : qui pretiosas vestes servabat, ac tineas multas alebat. *Homo quidam erat dives.* Divitiis luxurians, florem justitiæ non habens, arbor autumnalis, infructuosa, bis mortua. *Homo quidam erat dives, et induebatur purpura et bysso.* Purpura quidem illi vestimentum erat, sed a regno Dei rejectus erat : purpuram habebat, non sanguine Christi aspersam, sed marini conchylii sanguine tinctam, quæ non regnum illi cælorum spondebat, sed formidabilem gehennæ

d Hic magna est lectionum varietas. Savil. et duo habent κόχλου θαλαττίου, unus κόχλου θαλασσίας, alius κοχύλης θαλασσίας, Morel. κοχλίου θαλάσσης.

ımmam suo splendore prænuntiabat. *Homo*
uidam erat dives, et induebatur bysso et pur-
ıra, qui epulabatur quotidie splendide. Epu-
batur et delectabatur, non ut justi in Domino :
storum quippe delectatio est Dei recordatio, cu-
ıs mihi rei testis est David dicens, *Memor fui*
'ei, et delectatus sum : sed delectabatur et gau-
ebat in ebrietatibus, in luxuriosis comessationi-
ıs, in helluationibus, in tumultu, nihil dissimi-
s porcis, qui in luto volutantur. *Erat autem*
uidam mendicus Lazarus. Nomen pauperis
ixit, ac mendicum honore, nomine ipsius expres-
ı, affecit. *Erat autem mendicus quidam La-*
ırus, qui jacebat ad januam ejus, mendicitatis
rocella vehementer jactatus : at enim post non
ıultum tempus ad tranquillum Abrahæ sinum
ipantibus ejus latus angelis est provectus. *Erat*
utem quidam mendicus Lazarus, qui ad ja-
uam divitis jacebat ulceribus plenus. O quan-
s erat malis mendicus obsessus ! a gravissima
aupertate, tamquam a violenta grandine diver-
erabatur : ab ebullientibus pustulis, tamquam
ırbonibus scintillas emittentibus, corrodebatur :
ndique in eum torrentes afflictionum irruebant,
uibus et corpus conficiebatur et cor exedebatur :
ullam tranquillitatis quietem poterat obtinere.
'oris pugnæ, intus timores. Exterius siquidem
ırpus a pustulis vexabatur, et interius cor incu-
ıbilibus curis exedebatur. Non illi segetum ferax
ger panis semen proferebat : non illi dulcibus
ırgidum acinis racemum vitis producebat : non
ulcissimos illi fructus autumnales arbor suppedi-
ıbat : non aliud quidpiam ex terræ frugibus ad
estatis solatium suppetebat. Quomodo habuis-
t, cum illi ne spithama quidem amabilis terræ
ıcus esset, neque unius cubiti solum ad habitan-
um, verum in fimo sub dio jaceret? Fimus illi
ıctu atque interdiu amictus erat, a quo hiemis
uidem tempore paululum fovebatur, æstate vero
raviter urebatur. Corpus illi erat vulneribus va-
egatum et compunctum, ad agros colendos im-
ecillum, ad iter conficiendum inutile, ad alios
itæ usus et ad commoda ineptum. Undique illi
ifficultates, undique angustiæ : gemitus illi ante
ıcrymas tribulorum in modum in corde pul-
ılabant : lacrymarum rivi per genas illi feré-
antur, easque præ nimia assiduitate rivis qui-
usdam sulcabant : mortem in somnis meditaba-
ır, mortem post somnum circumspiciebat, nec
spiam inveniebat. Laborum enim longarumque
ırarum remedium mortem exquirebat, nihil dis-
imilis Jobo multis ærumnis exercito. Nam et ille
ecuniis amissis, armentis, prædiis, ad extremum
ırpore vermibus resperso in fimo jacebat, ac
ıortem optabat. Quid enim dicebat? *Ut quid*
'ata est eis, qui in amaritudine sunt, lux, et
ıita animabus, quæ sunt in doloribus? Qui
'esiderant mortem, et non contingit illis, effo-

νος καθ' ἡμέραν λαμπρῶς. Εὐφραινόμενος
E δίκαιοι ἐν Κυρίῳ (δικαίων γὰρ εὐφροσ
Θεοῦ, ὡς μαρτυρεῖ μοι Δαυὶδ λέγων· Ἐμ
Θεοῦ, καὶ ηὐφράνθην), ἀλλ' ἦν εὐφραινόμ
θαις, ἐν ἀσωτίαις, ἐν κραιπάλαις, ἐν ἀτα
114 ἀπεοικὼς χοίροις ἐν βορβόρῳ κυλινδουμέν
A δέ τις ἦν Λάζαρος. Εἶπε τοῦ πένητος τὸ
μῶν τὸν πτωχὸν διὰ τῆς τοῦ ὀνόματος π
Πτωχὸς δέ τις ἦν Λάζαρος, ὃς ἐβέβλητ
πυλῶνα αὐτοῦ, τῇ τρικυμίᾳ τῆς πτωχεί
κλονούμενος, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ εἰς τὸν εὐ
τοῦ Ἀβραὰμ ὑπ' ἀγγέλων δορυφορούμεν
δέ τις ἦν Λάζαρος, ὃς πρὸς τὸν πυλῶνα τ
ἐβέβλητο ἡλκωμένος. Ὢ πόσοις κακοῖς
συνείχετο· ὑπὸ τῆς βαρυτάτης πενίας,
χαλάζης βιαίας ἐκολαφίζετο· ὑπὸ τῶν
φλυκταινῶν, ὥσπερ ὑπὸ ἀνθράκων σπι
διησθίετο· πανταχόθεν χείμαῤῥοι αὐτῷ θλί
ηῤῥάσσοντο, τὸ σῶμα διαλύοντες, τὴν κ
θρύπτοντες· οὐδεμία αὐτῷ ἄνεσις γαλήνης
B Ἔξωθεν μάχαι, ἔσωθεν φόβοι. Ἔξωθεν γὰ
ὑπὸ τῶν φλυκταινῶν ἐδαμάζετο, καὶ ἔσωθε
ὑπὸ τῶν ἀπαραιτήτων φροντίδων διησθίετο
αὐτῷ σιτοφόρος σπέρμα ἄρτου προσέφερεν
πελος αὐτῷ βότρυν γλυκύῤῥωγον προσεκ
δένδρον ὀπώρας ἥδιστον καρπὸν αὐτῷ ἐγε
ἄλλο τι τῶν γεηρῶν πρὸς τὴν τῆς πενίας π
ἦν. Πῶς γάρ, ᾧ οὐδὲ σπιθαμὴ γῆς ἀρασί
ὑπῆρχεν, οὔτε πηχυαῖον ἔδαφος εἰς κατοίκ
αἴθριος ἐβέβλητο ἐπὶ τῆς κοπρίας; Κόπρος
ἐν νυκτὶ καὶ ἐν ἡμέρᾳ περιβόλαιον ἦν, θαλ
ἐν τῷ χειμῶνι ἐκ μέρους, ἐν δὲ τῷ θέρει
τακαίουσα. Κατεστιγμένον εἶχε τὸ σῶμα
μασιν, ἀδρανὲς πρὸς γεωργίαν, ἄχρηστον π
ρίαν καὶ ἐμπορίαν, καὶ πρὸς τὰς ἄλλας τ
C ἀφορμὰς ἀνεπιτήδειον. Πανταχόθεν αὐτ
πανταχόθεν στένωσις· στεναγμοὶ αὐτῷ πρ
ἐπὶ τῇ καρδίᾳ τριβόλων δίκην ἐφύοντο·
κρύων ἐπὶ παρειῶν αὐτῷ ἐφέροντο, τῇ σ
δακρύων ῥύμῃ αὐλακιζόμεναι· θάνατον ἐν
ἐμελέτα, θάνατον μετὰ τὸν ὕπνον περιεβλ
οὐδαμοῦ εὕρισκεν. Πόνων γὰρ καὶ φροντίδ
ὡς λυτήριον ἐπεζήτει τὸν θάνατον, οὐδὲν ἀ
πολυάθλῳ Ἰώβ. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος ἀπωλέσα
ματα, τὰ βουκόλια, τὰ κτήματα, τελευτα
τὸ σῶμα τοῖς σκώληξι συνειλημμένος, ἐπὶ τ
ἐβέβλητο, καὶ θάνατον ἐπεθύμει. Τί γὰρ
τί δέδοται τοῖς ἐν πικρίᾳ φῶς, ζωὴ δὲ ταῖς
ψυχαῖς; Οἳ ἱμείρονται τοῦ θανάτου, καὶ οὐ
D σιν, ἀνορύττοντες αὐτὸν ὥσπερ θησαυρόν
ρεῖς δὲ ἐγένοντο, ἐὰν κατατύχωσι· θάνατο
ἀνάπαυσις. Ἀλλὰ καὶ ἐπεθύμει, φησὶν, ἀπ
χίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τ
χορτασθῆναι, καὶ οὐδεὶς ἐδίδου αὐτῷ. Ὢ
κότου· ὁ μὲν πλούσιος ἐν τῷ [a] πολυφόρτ
τῆς τρυφῆς καταρδευόμενος ἐμέθυεν, ὁ δὲ
δεμίαν ἔχων εὐπορίας ἰκμάδα, τῷ καύσωνι
ἐμαραίνετο. Διὰ τί γὰρ αὐτοῖς εὔκρατος ὁ

[a] πολυχύτῳ Savil. et alii; πολυφόρτῳ Morel. Mox Savil. καταδευόμενος, Mss. καταρδευόμενος, Morel. κατ

ρὸς ἀλλήλους κοινωνίᾳ οὐ γεγένηται; Διὰ
μὲν πένης λαμπροὺς τοὺς στεφάνους τῆς
οδέξηται, ὁ δὲ πλούσιος τῆς ἀποτεθηριω-
τοὺς ὄμφακας τοῖς οἰκείοις ὀδοῦσι μασή-
καὶ οἱ κύνες, φησὶν, ἐρχόμενοι ἀπέλειχον
τοῦ. Εὐγενέστεροι οἱ κύνες τοῦ πλουσίου,
τῆς ἐκείνου ἀπανθρωπίας. Ἐκείνου μη- E
δὲ [b] ἐλαίου δροσίσαντος τῷ πένητι, οἱ
μὴν τῶν ὀδόντων τῇ φιλανθρωπίᾳ πραΰ-
λῇ τῇ γλώσσῃ αὐτὸν ἐθεράπευον, ὡς ἂν
ίαν, καὶ πάντα ἰχῶρα τῶν τραυμάτων
ήχοντες· καὶ τὰ ἄγρια ἕλκη τῇ λειότητι
τιθασσεύοντες, τοὺς πόνους τῶν τραυμά-
τέκλεπτον ἠρέμα. Ὁ δέ γε πλούσιος οὐδὲ
ἐχαρίσατο τῷ πένητι πώποτε, οὐδὲ λό-
ιπον, οὐ ῥάκος αὐτῷ ἐπέῤῥιψεν, οὐ σίτων
ὀβολὸν ἕνα ὑπὸ ἰοῦ δεδαπανημένον, οὐχ
ἄσμα ἄρτου ὑπ' εὐρῶτος διεφθαρμένον,
ἐν τῇ αὐτοῦ γαστρὶ, ὥσπερ ἐν πανδο-
τοῦ φάρυγγος χώνης ἐνέῤῥιπτεν.

dientes eam quasi thesaurum; læti autem fiunt, si fuerint consequuti: mors enim viro requies. *Sed et cupiebat*, inquit, *saturari de micis, quæ cadebant de mensa divitis: et nemo illi dabat.* O vitæ rationem inauditam! dives quidem opibus circumfluens, deliciis sese ingurgitabat et helluabatur; pauper autem cui ne gutta quidem opum suppetebat, paupertatis æstu torridus contabescebat. Quare vero non illis moderata cum prosperitate obtigit vitæ cursus cum mutuo inter se commercio transactus? Ut nimirum illustrem patientiæ coronam pauper acciperet; dives autem efferatæ animæ suæ acerbas uvas suis dentibus manderet. *Sed et canes venientes lingebant ulcera ejus.* Generosiores divite canes, ejus inhumanitate meliores. Illo ne guttam quidem olei pauperi aspergente, canes dentium cuspidem humanitate mollientes, eum tenera lingua curabant: ut sordes omnes atque vulnerum ejus omnem saniem abstergentes, et acerba ejus ulcera lævitate linguæ mitigantes, ejus vulnerum dolores subtraherent. At ille dives ne aspectu quidem placido pauperem umquam dignabatur, neque verbo quantumvis inutili: non illi vestem laceram projiciebat, non reliquias tinearum, non consumtum rubigine obolum unum, non panem, non exesum mucore panis frustum, sed omnia in ventrem suum tamquam in cauponam per gutturis infundibulum demittebat.

115

Οἷα ἑκάστου τὰ ὀψώνια, τοιαῦται καὶ αἱ A
. Συνέβη δὲ, φησὶν, ἀποθανεῖν τὸν πέ-
ενεχθῆναι ὑπὸ τῶν ἀγγέλων εἰς τοὺς κόλ-
ιαάμ. Μόλις ποτὲ ὁ πένης ἀπὸ τῆς ζαλώ-
ωθεὶς, εἰς τὸν εὔδιον λιμένα τοῦ Ἀβραὰμ
Ἐγένετο γὰρ, φησὶν, ἀποθανεῖν τὸν Λά-
ενεχθῆναι ὑπὸ τῶν ἀγγέλων εἰς τοὺς κόλ-
ιαάμ. Ὁρᾷς, πῶς ἡ πενία μετὰ τὴν ἐν-
δορυφόρους ἀγγέλους ἔχει; Συνέβη δὲ
ιον ἀποθανεῖν καὶ ταφῆναι. Εὐθὺς ἐπὶ τοῦ
κται ἡ ταφὴ, κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Δαυὶδ λεγό-
τάφοι αὐτῶν οἰκίαι αὐτῶν εἰς τὸν αἰῶνα.
εται σοι· πτωχὲ, Μὴ φοβοῦ, ὅταν πλου-
ς, ὅτι οὐκ ἐν τῷ ἀποθνήσκειν αὐτὸν λή-
τα, οὐδὲ συγκαταβήσεται ἑαυτῷ ἡ δόξα
ῦθα γὰρ πάντα καταλιμπάνει, τοὺς δού- B
ασπιστὰς, τοὺς ὑπηρέτας, τοὺς παρα-
ιόλακας, τὰ ὀχήματα, τοὺς χρυσοχαλί-
τὰ βαλανεῖα, τὰ χωρία, τοὺς χρυσωρό-
τὰ ἐψηφωμένα ἐδάφη, τὴν βασιλείαν,
τὴν δεσποτείαν, πάντα ἐνταῦθα κατα-
γυμνὸς ἀπέρχεται. Καὶ ὑπάρχων ἐν τῷ
ους ὀφθαλμούς. Ἐνθυμήθητι, εἰς ὅσον
ν ὁ πλούσιος, εἰς δὲ οἷον ὕψος ὁ πένης.
ησὶ, τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ὁ πλούσιος,
ὰμ, καὶ Λάζαρον ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ.
ὁ Λάζαρος εἶδε τὸν πλούσιον; Ἐπειδὴ
τυγχάνων τὸν ἐν τῷ σκότει ὄντα οὐ βλέ-

2. Quid vero tandem? Qualia cujusque obsonia, tales et retributiones. *Factum est autem ut moreretur pauper, et portaretur ab angelis in sinum Abrahæ.* Vix aliquando tandem ab hac procellosa paupertate liberatus, in tranquillum Abrahæ portum pauper invectus est. *Factum est* Luc. 16.
enim, inquit, *ut moreretur Lazarus, et porta-* 22.
retur ab angelis in sinum Abrahæ. Vides ut post discessum ex hac vita, paupertas angelos habeat stipatores? *Accidit autem, ut et dives moreretur et sepeliretur.* Statim de divite sepulturam commemoravit; secundum id quod dictum est a Davide: *Et sepulcra eorum domus* Psal. 48.
illorum in æternum. Propterea dicitur tibi: 12. 17. 18.
Mendice, *Ne timueris, cum dives factus fuerit homo: quoniam, cum interierit, non sumet omnia: neque descendet cum eo gloria ejus.* Hic enim omnia derelinquit, servos, satellites, ministros, parasitos, adulatores, currus, equos aureis frenis ornatos, balnea, prædia, domos aureis laquearibus splendidas, distincta lapillis ac tesserulis pavimenta, regnum, potentiam, dominatum, omnia hic derelinquit, et nudus abscedit. Et cum esset Luc. 16.
in inferno, *Elevans oculos suos.* Cogitat in 23.
quanta profunditate versaretur dives, in quanta vero altitudine pauper. *Et elevans*, inquit, *oculos suos dives, vidit Abraham, et Lazarum in sinu ejus.* Cur non Lazarus divitem vidit? Quo-

[b] ..., ἐλέου Savil.

niam is qui in luce versatur, eum qui in tenebris
est, non videt: at is qui in tenebris est, eum videt
Ibid. v. 24. qui in luce versatur. Et dixit, ***Pater Abraham***
miserere mei. Jam dicis, ***Miserere mei,*** quando
misericordiæ tempus non est. Non illum audisti
Jac. 2. 13. qui dicit : ***Judicium sine misericordia illi, qui***
non fecit misericordiam? Nunc pœnitentiam
agis, cum non est confessio. Non audisti Davidem
Psal. 6. 6. dicentem : ***In inferno autem quis confitebitur***
tibi? Miserere mei, et mitte Lazarum. Nunc
Lazarum nosti? jam agnoscis eum qui in fimo ja-
cebat, quem olim pari honore quo canes afficere
recusabas? Tua, dum inter opes vitam degeres,
viscera illi clausisti; jam ego quoque sinum re-
frigerii hoc supplicii claudo tempore. Non Deum
audisti per omnes tibi prophetas proclamantem
Osee 12. 6. et dicentem : ***Misericordiam et judicium cu-***
Ibid. 6. 6. ***stodi, et appropinqua Deo tuo : quia miseri-***
Matth. 5. 7. ***cordiam volo super sacrificium;*** et, ***Beati mi-***
sericordes, quoniam ipsi misericordiam con-
Prov. 19. 17. ***sequentur;*** et rursus, ***Fœneratur Deo, qui mi-***
seretur pauperis. Ubi seminasti, ibi metere con-
tende : ubi fœnerasti, ibi colligere contende. Tu
vero semen eleemosynæ nequaquam ullo tempore
jecisti, neque per misericordiam in pauperes Deo
fœnerasti, sed tuo ventri omnes thesauros con-
didisti. Ubi thesaurum tuum habes, ibi et cor
tuum habeto. ***Miserere mei, et mitte Lazarum***
ut intingat extremum digiti sui in aquam, et
refrigeret linguam meam, quia graviter cru-
cior in hac flamma. In lingua plectitur, cujus
ministerio cibis vescebatur : aquæ guttam quære-
rebat, quia ne calicem quidem aquæ frigidæ in no-
mine discipuli sitientis unquam impertierat. Si
tibi dum viveres consortem bonorum Lazarum
ascivisses, nunc cum illo regni particeps esses :
si super pauperem intellexisses, nunc a malo ju-
Psal. 40. 2. dicio liberatus esses. *Beatus* enim *qui intelligit*
super egenum et pauperem : in die mala libe-
rabit eum Dominus. Ardentissimum illud chaos
copiosa pecuniarum in pauperes distributione com-
plana : asperge nunc misericordiam, et caminum
exstinxisti : orphanos ale, et irrequietos vermes
necasti : siste lacrymas viduæ, et ex anima tua
luctum peccatorum abstersisti. Idcirco namque
lecta sunt hæc tibi, ne si eisdem immisericordis
divitis insistas vestigiis, in idem gehennæ suppli-
cium prolabaris. Tu vero pauper ne mente conci-
das, neve animum despondeas, dum procella men-
dicitatis jactaris. Lazarum illum clarissimum
respice : ibi sint oculi tui nocte dieque defixi : ut
vitam tuam patientiæ clavo gubernans, ad eumdem
quietis portum proveharis, in Christo Jesu Do-
mino nostro, cui gloria in sæcula sæculorum.
Amen.

πει, ἀλλ' ὁ ἐν τῷ σκότει τὸν ἐν τῷ φ
Καὶ εἶπε· Πάτερ Ἀβραὰμ, ἐλέησόν με.
C Ἐλέησον, ὅτε καιρὸς ἐλέους οὐκ ἔστιν.
τοῦ λέγοντος, Ἀνίλεως ἡ κρίσις τῷ μὴ ποι
Νῦν μετανοεῖς, ὅτε οὐκ ἔστιν ἐξομολόγησ
σας τοῦ Δαυὶδ λέγοντος, Ἐν δὲ τῷ ᾅδη
γήσεταί σοι; Ἐλέησόν με, καὶ πέμψον
ζαρον νῦν γνωρίζεις; νῦν ἐπιγινώσκεις
κοπρίας ὄντα, ὅν ποτε ἴσα τῶν κυνῶν τι
λου; Ἔκλεισας τά σου σπλάγχνα αὐτῷ
τῆς εὐπορίας· κλείω μου κἀγὼ νῦν τοὺ
ἀνέσεως ἐν τῷ καιρῷ τῆς τιμωρίας. Οὐ
Θεοῦ σοι βοῶντος διὰ τῶν προφητῶν κα
γοντος· Ἔλεος καὶ κρίμα φύλασσον,
Θεῷ σου, διότι ἔλεος θέλω ὑπὲρ θυσίαν·
ριοι οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσοντα
Ὁ ἐλεῶν πτωχὸν, δανείζει Θεῷ. Ὅπου
ἐκεῖ ζήτει καὶ θερίσαι· ὅπου ἐδάνεισας,
D τει. Σὺ δὲ ἐλεημοσύνης σπέρμα οὐκ ἔῤῥι
οὔτε διὰ τῆς εἰς τὸν πένητα ἐλεημοσύνης
σας, ἀλλὰ πάντα τῇ ἑαυτοῦ γαστρὶ
Ὅπου ἔσχες τὸν θησαυρόν σου, ἐκεῖ ἔχε
δίαν σου. Ἐλέησόν με, καὶ πέμψον Λάζ
ἀκμὴν τοῦ δακτύλου αὐτῷ βάψῃ ὕδατος
ψύξῃ μου τὴν γλῶσσαν, ὅτι δεινῶς ὀδυ
φλογὶ ταύτῃ. Τὴν γλῶσσαν κολάζεται, δι
φὴν ἐλάμβανε· ῥανίδα ἐζήτει ὕδατος, ἐπ
τήριον ψυχροῦ ὕδατος εἰς ὄνομα μαθητοῦ
ψῶντι οὐ μετέδωκεν. Εἰ κοινωνὸν ἐν τῷ
ἀγαθῶν ἐκτήσω τὸν Λάζαρον, νῦν ἂν τῆ
σὺν αὐτῷ ἐμερίσω· εἰ συνῆκας ἐπὶ τὸν πέ
ἐῤῥύσθης [a] τῆς πονηρᾶς κρίσεως. Μακάριο
ιῶν ἐπὶ πτωχὸν καὶ πένητα· ἐν ἡμέρᾳ π
E ται αὐτὸν ὁ Κύριος. Ἐξομάλισον ἐκεῖνο τὸ
λυφλεγὲς τῇ πλουσίᾳ τῶν χρημάτων σου
νητας καταβολῇ· δρόσισον νῦν τὸ ἔλεος,
τὴν κάμινον· θρέψον ὀρφανοὺς, καὶ ἀπέ
ἀκοιμήτους σκώληκας· στεῖλον δάκρυον
ἀπέσμηξάς σου τὴν ψυχὴν τοῦ πένθους τ
μάτων. Διὰ τοῦτο γάρ σοι ταῦτα ἀνέγνω
τοῖς αὐτοῖς ἴχνεσι τοῦ ἀνελεήμονος πλου
εἰς τὴν αὐτὴν τιμωρίαν τῆς γεέννης ἐμπέ
116 πένης μὴ ὀλιγώρει, μηδὲ ἀποκάμῃς ἐν
A τῆς πενίας κλονούμενος. Ἀπόβλεπε πρὸς
τὸν λαμπρότατον· ἐκεῖ ἔχε τεταμένον τ
νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν· ἵνα τῷ οἴακι τ
κυβερνῶν σου τὴν ζωὴν εἰς τὸν αὐτὸν λιμ
παύσεως φθάσῃς, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ
ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀ

* Savil. ἐν τῷ καιρῷ τῆς εὐποιίας.]

[a] Savil. τῆς πονηρᾶς αἰτίας.

ITUM

BLICANO ET PHARISÆO.

) Chrysostomo abjudicetur, tum ob styli diversitatem, stomo nusquam usurpantur; est tamen paulo melioris Oratione Manassis regis, quæ inter apocrypha semper it, vel una satis esset, ut eam ex numero τῶν γνησίων e multas quidam nuperus scriptor Severiano Gabalo- imilitudine ductus. Verum hoc criterii genus non caret otis indiciisque prodat. Hujus certe stylus melior mihi iones; dictio quoque clarior, feliciorque inventio. De-

icæus.

B *In Publicanum et Pharisæum Sermo.*

1. Qui e longinquo prata fuerint contemplati, variam illi quidem florum conspiciunt jucunditatem : tum vero pulchritudinem eorum cognoscunt, cum, ubi prope accesserint, flores propriis manibus contrectarint. Talem, dilecte, esse velim cogites Ecclesiæ statum : quandoquidem tamquam immarcescibiles quidam flores volentibus sese offerunt inspiratarum divinitus Scripturarum lectiones. Cuilibet enim videre licet, in spiritualibus paradisis atque viridariis choreas ducentes prophetas,
C ordines ducentes apostolos, martyres legatione fungentes, angelos auxiliantes, doctores pro religione pugnantes, gratiam Spiritus redundantem, ratione præditos greges Dominico sanguine obsignatos, et quod iis, quæ commemorata sunt, majus est, bonorum culmen, spei nostræ firmamentum, caput deliciarum, gaudii consummationem : Evangelia nimirum Christi dico, in quibus vitæ nostræ perfectio est recondita. Age ergo Christum Dominum servos suos omni voluptate perfundentem spectemus : in quibus cernimus fugatos morbos, mare perterrefactum, sedatos ventos, mortem increpitam, spoliatum infernum, pulsos dæmones et in exsilium actos, peccatores ad Dominum suum conversos. Ista siquidem Christus in divinis Evan-
D geliis dona spectanda proposuit, in quibus justos ostendit solis in modum fulgentes, corroborata membra languidorum, lectorum gerulos paralyti-

b [σφραγιζόμενα Savil.]

50

ıs currentes, ad evangelistarumdignitatem ascen-
ıntes publicanos, lepram excussam quasi pul-
ırem sola voluntate, febrem Domini voce in
ıgam actam, mortuos vitam nullo negotio reci-
ientes, sepulcra quos detinebant, eos ad vitam
ılaxantia, humiliatam altitudinem Pharisæi,
ıaltatam humilitatem publicani. Etenim tantis
ısatiatos bonis facile fuerit micarum convivio
ıcepisse. Ego vero sic existimo, vos bona cum
ınia de more rursus etiam nostram hanc oratio-
ım audituros, qui bonorum ante prædicatorum
ıpia vestrorum animorum promtuaria complevi-
ıs. Quando igitur et vos, Deo benevolente, pau-
ıre mensa contenti estis, et ego vestræ caritatis
ıdiis obsequutus doctrinæ, tradendæ jugo ani-
ıæ cervices subjeci : age proponatur vobis a me
l quod paulo ante recitatum est; vobis enim
ınnibus opulentis ad hoc oratonis convivium ap-
ırandum egenus mensæ structor adveni. *Duo
omines,* inquit, *ascenderunt in templum, ut
rarent, unus Pharisæus, et alter publicanus.*
harisæus justitiæ jactabundus operarius, Phari-
eus qui nondum maturam segetem recte facto-
ım demessuit, ille ditior arrogantia, quam pecu-
ıis, qui vano flatu virtutum fructum decussit,
ıperbiæ possessor, naturæ totius accusator, in-
ımanus criminator, immisericors exprobrator,
ationis publicani tempestas ac turbo. Neque
ihi quisquam hæc contumeliæ causa jactata
ınseat; sed auditis ipsis Pharisæi verbis, vera
se quæ sunt dicta cognoscat. *Deus,* inquit,
*atias ago tibi, quia non sum sicut cæteri ho-
inum.* Tune ergo tuo judicio justior es omni-
ıs? *Non sum sicut cæteri hominum.* Quid agis,
harisæe? Noli nomen naturæ commune spe-
are : immutabilis enim ille atque hominum
nator factus est homo : saltem ubi illud tecum
putaveris, arrogantia ista dicta ne proferas.
ıc potius, Ut nonnulli hominum, non autem, *Ut
eteri hominum, raptores, injusti, adulteri.*
mnesne raptores, præter te unum, Pharisæe?
nnes injusti, tu vero solus es justus? omnes
ulteri, tu vero solus actiones temperantiæ laude
gnas edis? *Non sum sicut cæteri hominum,
ptores, injusti, adulteri : velut etiam hic pu-
icanus.* Jam ecce mens hominis producere pen-
s incepit : jam in cælum animæ alas quatit.
uid tu ipsum deorsum pertrahis gravitate ver-
rum? et confessionem ad illum hominum ama-
rem vetas evolare? quid insultas jacenti? quid
illius ignem ligna struis? quid accusas illum
ıe remissione conscientiam verberantem? *Velut
am hic publicanus.* Quid vero facientem, mi
mo, publicanum vidisti? num latrocinantem,
enos labores compilantem, aliena deprædantem?
tentem, ubi non seminavit, et congregantem,
i non sparsit? expandentem rete viatoribus?

νιν τινασσομένην θελήματι, πυρετὸν ὑποφεύγοντα τῇ φωνῇ τοῦ Δεσπότου, νεκροὺς ζωὴν εὐκόλως λαμβάνοντας, τάφους ἀπολύοντας πρὸς ζωὴν, οὓς ἐκράτουν,
117 A Φαρισαίου ταπεινούμενον ὕψος, τελώνου ὑψουμένην ταπείνωσιν. Τοῖς γὰρ τοσούτοις κορεσθεῖσι καλοῖς εὔκολος λοιπὸν καὶ ἡ διὰ τῶν ψιχίων δεξίωσις. Πέπεισμαι δὲ, ὡς μετὰ συγγνώμης συνήθως καὶ αὖθις τῶν ἡμετέρων ἐπακούσετε λόγων, τῇ πλησμονῇ τῶν [a] προκεκηρυγμένων ἀγαθῶν τὰ τῶν ψυχῶν ταμεῖα πληρώσαντες. Οὐκοῦν ἐπειδὴ καὶ ὑμεῖς σὺν εὐμενείᾳ Θεοῦ τῆς πενιχρᾶς τραπέζης ἀνέχεσθε, κἀγὼ πάλιν τῷ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης τρόπῳ καταθαῤῥήσας, τῷ διδασκαλικῷ ζυγῷ τὸν τῆς ψυχῆς αὐχένα ὑποτέθεικα· φέρε τοίνυν τὸ ἔναγχος ἀνεγνωσμένον προθήσω ὑμῖν· πᾶσι γὰρ ὑμῖν τοῖς πλουσίοις ὁ πτωχὸς ἑστιάτωρ ἐλήλυθα, τὸ τοῦ λόγου συμπόσιον συγκιρνῶν. Ἄνθρωποι, φησὶ, δύο ἀνέβησαν εἰς τὸ ἱερὸν προσεύξασθαι, ὁ εἷς Φαρισαῖος, καὶ ὁ ἕτερος τελώνης. Φαρισαῖος ὁ κομπώδης τῆς δικαιοσύνης ἐργάτης, Φαρισαῖος ὁ θερίσας ἄωρον τῶν κατορθωμάτων τὸ λήϊον, ὁ πλέον ἀλαζονείᾳ πλου-
B τῶν, ἢ τοῖς χρήμασιν, ὁ διακένῳ φυσήματι τινάξας τῶν ἀρετῶν τὸν καρπὸν, τῆς ὑπερηφανίας ὁ κτήτωρ, ὁ τῆς φύσεως ἁπάσης κατήγορος, ὁ ἀφιλάνθρωπος ἔλεγχος, ὁ ἀσυγγνώμων ὀνειδιστὴς, ἡ τρικυμία τῆς τοῦ τελώνου εὐχῆς. Καί μοι μηδεὶς τὸν λόγον ὡς φιλολοίδορον δεχέσθω· ἀλλ' αὐτῶν ἐπακούσας τῶν τοῦ Φαρισαίου ῥημάτων, γνωριζέτω ἀληθῆ τὰ λεγόμενα. Ὁ Θεὸς, φησὶν, εὐχαριστῶ σοι, ὅτι οὐκ εἰμὶ ὡς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων. Πάντων ἑαυτὸν κρίνεις δικαιότερον; Οὐκ εἰμὶ ὡς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων. Τί ποιεῖς, Φαρισαῖε; Μὴ τῷ κοινῷ τῆς φύσεως ὀνόματι πρόσεχε· ἄτρεπτος γέγονε καὶ ὁ φιλάνθρωπος, ἄνθρωπος· κἂν ἐκεῖνον ἐννοήσας, τῶν ἀλαζονικῶν ῥημάτων κατάβηθι. Εἰπὲ κἂν, ὡς τινες τῶν ἀνθρώπων, καὶ μὴ, Ὡς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων, ἅρπαγες, ἄδικοι, μοι-
C χοί. Πάντες ἅρπαγες πλὴν σοῦ, Φαρισαῖε; πάντες ἄδικοι, σὺ δὲ μόνος τυγχάνεις δίκαιος; πάντες μοιχοὶ, σοὶ δὲ μόνῳ τὸ τῆς σωφροσύνης ὑπάρχει κατόρθωμα; Οὐκ εἰμὶ ὡς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων, ἅρπαγες, ἄδικοι, μοιχοί· ἢ καὶ ὡς οὗτος ὁ τελώνης. Νῦν ἤρξατο πτεροφυεῖν ἡ τοῦ ἀνθρώπου διάνοια· νῦν τινάσσει τῆς ψυχῆς πρὸς οὐρανὸν τὸ πτερόν. Τί κατασπᾷς αὐτὸν τῇ τῶν ῥημάτων βαρύτητι, κωλύων ἀναπτῆναι τὴν ἐξομολόγησιν πρὸς τὸν φιλάνθρωπον; τί κατεπεμβαίνεις τῷ κειμένῳ; τί ἐπιστοιβάζεις ἐπὶ τὸ πῦρ αὐτοῦ ξύλα; τί κατηγορεῖς τοῦ ἀνενδότως τύπτοντος τὴν συνείδησιν; Ἢ καὶ ὡς οὗτος ὁ τελώνης. Τί γὰρ εἶδες, ἄνθρωπε, τὸν τελώνην ποιοῦντα; ληστεύοντα; τοὺς ἀλλοτρίους πόνους συλῶντα; τὰ ἀλλότρια ληϊζόμενον;
D θερίζοντα, ἅπερ οὐκ ἔσπειρε; συνάγοντα, ὅθεν οὐ διεσκόρπισεν; ἁπλοῦντα τοῖς ὁδοιπόροις τὸ δίκτυον; Οὐδὲν τοιοῦτον τεθέασαι, ὦ Φαρισαῖε· ἀλλ' ὁρᾷς σχῆμα ἐλεεινὸν, οἴκτου καὶ βοηθείας ἄξιον. Κεῖται γὰρ ἐπὶ πρόσωπον, βασανίζει τὸ στῆθος ὡς τῶν κακῶν ἐργαστήριον, ἐπᾶραι τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς οὐρανὸν οὐ τολμᾷ· τάχα καὶ παρ' αὐτῶν τῶν ἀστέρων κατηγορίαν ἐκδέχεται, ἢ μᾶλλον νομίζει τῶν πλημμελημάτων τὸ

[a] προκειμένων Savilius.

ς γεγράφθαι ἐν τῷ στερεώματι· πόῤῥωθεν ἑαυ-
:εὶ δικασθεὶς τοῦ ἱεροῦ ἀπέστησε· τὸ ἐλέησον κέ-
ι ὡς ἤδη καταδικαζόμενος. Οὐκ ἀνέγνως τὸ γε-
ιένον, ὅτι Μὴ παροργίσῃς ἄνδρα ἐν ἀπορίᾳ αὐτοῦ;
ὸς ἐστι, πανταχόθεν ἐκύκλωσαν αὐτὸν οἱ λογι-
ἰντὶ τοῦ πλήθους τῶν κατηγόρων· ἐχρήσατο τῇ
ἡ συνείδησις κατὰ τοῦ στήθους μαστιζούσῃ· καθ' E
ἑαυτὸν ἀπειργάσατο δήμιον. Οὐκ ἐπικάμπτει σε
ιν; οὐκ ἐρεθίζει σε πρὸς συμπάθειαν οὗτος κάτω
τὸ πρόσωπον; οὐ μαλάσσει σου τὴν ἀπάνθρω-
ιώμην, μὴ τολμῶν πρὸς οὐρανὸν ἀναβλέψαι;
μὲν γὰρ ἐτελώνει, ἐχρῆν σε τὰς τοιαύτας κατ'
ἀναβοῆσαι φωνάς· πρέπον γὰρ αὐτῷ τότε οὐ
παρὰ σοῦ, ἀλλὰ καὶ παρὰ παντὸς ὀνειδίζεσθαι.
ιέντοι τῶν οἰκείων κατέγνω κακῶν, ὅτε θεωρή-
ι τραύματα τῆς ψυχῆς, ἔδραμε πρὸς τὸν ἰατρὸν
μισθὶ θεραπεύοντα, ὅτε τῶν πλημμελημάτων
ινεύσας τῷ ἀμνησικάκῳ Δεσπότῃ προσέφυγε·
τερισσῶς αὐτῷ κατεπεμβαίνεις, ὦ Φαρισαῖε; 118 A
ὼς οὗτος ὁ τελώνης. Μὴ γὰρ οὐκ εἰσὶν ἄλλοι τε-
, μήπω τὸν γλυκὺν τῆς μετανοίας ἀγαπήσαντες
ν; Εἰ πόθος σοι πολὺς κατηγορεῖν ἁμαρτωλῶν,
:είνους στρέψον τὴν σὴν γλῶσσαν, τοὺς ἔτι τοῖς
ις τῆς πλεονεξίας ἐνειλημένους. Πρὸς τοῦτον
ι περιττή σου ἡ δυσμένεια. Οὐ μόνον γὰρ τὸν
πον βλάψαι οὐ δύνασαι, ἀλλὰ καὶ πλέον ἐρε-
ὸν Δεσπότην, ὥστε συντομωτέραν [a] ἐπιδείξασθαι
ηγχώρησιν.

δὲ τελώνης, φησὶ, μακρόθεν ἑστὼς, οὐκ ἤθελεν
τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἐπᾶραι· τὴν
Ιανασσῆ πάντως καὶ αὐτὸς φωνὴν ἀπεφθέγξατο·
ἰμὶ ἄξιος ἀτενίσαι καὶ ἰδεῖν τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ
τοῦ πλήθους τῶν ἀδικιῶν μου. Πολλὰ γὰρ ἦν B
ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ τελώνου συνειλεγμένα κακὰ, ἐπι-
χρημάτων ἀκόρεστος, πόθος ἀδικίας μὴ δεχό-
πέρας, ἁρπαγὴ τέλος οὐκ ἔχουσα· κοινὸν τῆ
τῶν ἀνθρώπων τελώνης κακὸν, [b] νόμιμος ἄδι-
ἅρπαξ ἀκατηγόρητος, ἄφοβος κλέπτης, λῃστὴς
ληπτος, δύσφευκτος βλάβη, λύκος τῶν λογικῶν
έτων, θηρίον ἀνθρωπόμορφον. Μετὰ τοσούτων
ιεν ὁ τελώνης εἰς τὸ ἱερὸν κακῶν. Ὅτε γὰρ πάντα
εἰργάσατο τὰ δεινὰ, καὶ βαρὺ κατεσκεύασε τὸ
πλημμελημάτων φορτίον τῇ ψυχῇ, ὅτε λοιπὸν
ὐχένα κατέκλασε, τότε ἐζήτει τοῦ βάρους ἐλα-
ῆναι, καὶ οὐκ εἶχε τὸ πῶς τὸ φορτίον ἀποτινάξε-
εἶτα γοργὴν ἔσχεν ἔννοιαν, εὗρεν εἶδος ἐλευθε-
ἐμνημόνευσε γὰρ τῆς φωνῆς τοῦ Δεσπότου πρὸς
ἁμαρτωλοὺς ἐκβοώσης· Δεῦτε πρός με πάντες οἱ
ῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς.

Nihil tale vidisti, Pharisæe; sed intueris speciem miserabilem, commiseratione ac subsidio dignam. Jacet enim vultu in terram prostrato, pectus ut malorum officinam torquet, oculos tollere in cælum non audet, fortasse ab ipsis etiam astris accusari se putat; vel delictorum potius multitudinem esse scriptam existimat in firmamento : longe seipsum a templo, quasi judicatum removit : Miserere, clamavit, ut jam condemnatus. Non legisti, quod scriptum est, *Non exasperes virum in inopia sua?* (*Eccli. 4. 23.*) Inops enim est, atque omni ex parte in angustias redactus : circumdederunt eum cogitationes instar multitudinis accusatorum : dexteram ad pectus verberandum conscientia commodato accepit : sui ipsius carnificem seipsum reddidit. Non te ille inflectit contremiscens? non te ad commiserationem provocat vultu sic ad terram demisso? non inhumanam emollit mentem tuam, dum suspicere cælum non audet? Enimvero tum quidem, cum publicani munus obibat, ejusmodi te in illum jactare voces oportebat : tum enim ipsum decebat non a te modo probris, sed a quovis incessi. Jam vero cum sua mala damnavit, cum animadversis animæ suæ vulneribus ad medicum gratis sanantem cucurrit, cum delictorum recordatus ad Dominum immemorem malorum confugit, tunc ipsi supervacanee insultas, Pharisæe? *Neque velut hic publicanus.* Annon sunt alii publicani, qui nondum dulcem pœnitentiæ luctum amplexi sunt? Si te tanta cupiditas tenet insectandi peccatores, linguam in illos converte, qui rapacitatis adhuc sunt retibus implicati. Adversus hunc quidem supervacanea est hæc hostilitas tua. Non enim tantum homini nocere non poteris, sed et Dominum ad promtiorem in illum demonstrandam indulgentiam provocabis.

2. *Publicanus autem a longe stans, nolebat nec oculos ad cælum levare.* (*Luc. 18. 13.*) Omnino Manasse vocem et ipse mittebat : *Non sum dignus intueri et aspicere altitudinem cæli præ multitudine iniquitatum mearum.* (*Hæc habentur in Oratione Manassæ, quæ in fine Bibliorum posita, inter apocrypha censetur.*) Multa siquidem erant in anima publicani mala congregata, cupiditas pecuniarum inexplebilis, injuriarum desiderium nullis terminis circumscriptum, rapacitas nullo fine conclusa; naturæ humanæ malum commune publicanus, legitimus injustus, raptor qui accusari non potest, fur impavidus, latro extra omnem aleam positus criminationum, noxa pene inevitabilis, ratione præditarum ovium lupus, humanam habens formam bellua. Cum tantis ascendit in templum malis publicanus. Nam cum hæc omnia perpetrasset facinora, graveque peccatorum onus animæ imposuisset, cervicisque robur fregisset, tunc quæsivit oneris allevationem; nec habebat quomodo illud excuteret : agili tamen acrique mente pollebat, et invenit speciem libertatis : recordatus enim est illius Domini vo-

Savil. ποιήσασθαι περὶ αὐτὸν τ. σ.]

[b] [νόμος Savil.]

Matth. 11. 28. cis, ita peccatoribus proclamantis: *Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos.* Hujus vocis recordatus, cum onere malorum in Dei templum se contulit: cum vero obtorpuisset deinceps, neque sustinere amplius posset, in faciem continuo cecidit, et illis vocibus Dominum compellavit: *Propitius esto mihi peccatori.* Omni opere bono sum prorsus destitutus, malis meis conturbor, super numerum arenæ maris factæ sunt iniquitates meæ, multiplicatæ sunt super capillos capitis mei. Jam tuum video tribunal, eorum qui a me sunt injuriis affecti clamoribus personare: ante thronos tuos, Domine, fore ut aperti libri ponantur, audivi, in quibus haud dubium, quin et viatorum gemitus sint conscripti. Nullum est genus injustitiæ, quod tuam cognitionem nulla largitione corruptam effugerit: jam mihi tempus defensionis non superest, fugæ nullus relictus est locus. Suspicere cælum non audeo; ipsam etiam terram pertimesco, velut testem et arbitrum actionum mearum. Magnum enim peccatorem res etiam ipsæ anima carentes accusant. Quamobrem ad te omnium Dominum recurrens, hanc unam auxiliatricem reperi supplicationem: *Deus, propitius esto mihi peccatori.* Multa quidem est malorum meorum summa, sed quid hoc ad pelagus tuæ bonitatis? Ut salvus fiam, apud homines est impossibile; verum apud te omnia possibilia sunt, Domine. Enimvero si propter justos in terram venisti, frustra telonium detestatus, ad tuum templum accurri: sin autem etiam peccatorum rationem aliquam habens, quin eorum potius causa inter creaturas peregrinatus es, ne sinas ut ea quæ in te posita sit spes, infringatur et evanescat; sed contritum sana cor meum, et me peccatis enecatum ad vitam revoca. Contigit olim te meretrix, et malorum sordes abstersit: fidei mulierculæ fimbriam commodasti, et sanguinis stagnum exsiccasti: ad jacentem paralyticum accessisti, et lecti vectorem reddidisti: cæcum præteriens vidisti, et pristinum visus decus restituisti: etenim corporis quidem defectum luto inunxisti, qui vas illud e luto reparasti; lumini autem aditum reserasti, simulque homini rerum creatarum pulchritudinem ostendisti. Tu mulierem collacrymantem vidisti, atque ante tempus resurrectionis infernum flagellasti, dum inde Lazarum eduxisti, dum tamquam ex leonis faucibus a morte raptum hominem revexisti. Tu cum hominem tibi procidentem ad pedes conspicatus esses duræ liberorum orbitatis naufragio pene absorptum, continuo precibus inflexus es, ac puellulam vocasti; quam ubi primum inclamasti, surrexit quidem puella, mors autem aufugit. Clamavit et post te mulier Chananæa, cum a dæmone suam filiolam discerpi videret, et
Matth. 15. 22. cum magna voce, *Miserere,* dixisset, spe sua

Ταύτης τῆς φωνῆς μνημονεύσας, μετὰ τοῦ φόρτου
C τῶν κακῶν ἐπὶ τὸ ἱερὸν τοῦ Θεοῦ παρεγένετο· ἀτονήσας δὲ λοιπὸν, καὶ μηκέτι φέρειν δυνάμενος, εὐθὺς ἐπὶ πρόσωπον ἔπεσε, καὶ πρὸς τὸν Δεσπότην, τὸ, Ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ, ἔλεγεν. Ἔρημος, φησὶ, πάσης εὐεργεσίας τυγχάνω, τοῖς ἐμαυτοῦ κεκλόνημαι δεινοῖς, ὑπὲρ ἀριθμὸν ψάμμου θαλάσσης [c] γεγόνασιν αἱ ἀνομίαι μου, ἐπληθύνθησαν ὑπὲρ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς μου. Ὁρῶ παρὰ τῶν παρ' ἐμοῦ ἠδικημένων ἤδη τὸ σὸν δικαστήριον καταβοώμενον· πρὸ τῶν θρόνων σου, Δέσποτα, βίβλους ἀνεῳγμένας τεθῆσθαι ἀκήκοα, ἐν αἷς πάντως καὶ οἱ στεναγμοὶ τῶν ὁδοιπόρων ἐγράφησαν. Οὐκ ἔστιν εἶδος ἀδικίας, ὃ τὴν σὴν ἀδέκαστον διαπέφευγε γνῶσιν· ἀπολογίας μοι καιρὸς οὐ πρόσεστι, φυγῆς μοι τόπος οὐ περιλέλειπται. Πρὸς οὐρανὸν οὐ τολμῶ ἀναβλέψαι, δέδοικα καὶ τὴν γῆν
D ὡς ἰδοῦσαν τὰς πράξεις μου. Τοῦ γὰρ σφόδρα ἁμαρτωλοῦ κατηγορεῖ καὶ τὰ ἄψυχα. Διὸ πρὸς σὲ τὸν πάντων Δεσπότην δραμὼν, ταύτην μόνον εὗρον πρὸς βοήθειαν τὴν ἱκεσίαν· Ὁ Θεὸς, ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ. Πολὺς ὁ κολοφὼν τῶν κακῶν μου· ἀλλὰ τί πρὸς τὸ πέλαγος τῆς σῆς ἀγαθότητος; Τὸ ἐμὲ σωθῆναι παρὰ ἀνθρώποις ἀδύνατον, ἀλλὰ παρὰ σοὶ, Δέσποτα, πάντα δυνατά. Εἰ μὲν γὰρ διὰ δικαίους ἐπὶ τῆς γῆς παραγέγονας, περιττῶς τὸ τελώνιον βδελυξάμενος τῷ ναῷ σου προσέδραμον· εἰ δὲ καὶ τῶν ἁμαρτωλῶν ποιούμενος λόγον, μᾶλλον δὲ δι' αὐτοὺς τῇ κτίσει ἐπεδήμησας, μὴ δείξῃς μου τὰς ἐπὶ σοὶ ἀνελπίστους ἐλπίδας, ἀλλὰ τὴν συντετριμμένην μου καρδίαν θεράπευσον, νενεκρωμένον με τοῖς παραπτώμασι ζωοποίη-
E σον. Ἥψατό σου πόρνη, καὶ τὸν ῥύπον τῶν [d] κακῶν ἀπενίψατο· ἔχρησας πιστῷ γυναίῳ τὸ κράσπεδον, καὶ λίμνας αἱμάτων ἐξήρανας· ἐπλησίασας παραλύτῳ κειμένῳ, καὶ τῆς κλίνης ἐργάτην ἀνέδειξας· εἶδες παράγων τυφλὸν, καὶ τῇ ὄψει ἀπέδωκας τὴν εὐπρέπειαν· ἐχρίσω μὲν γὰρ τὸ λεῖπον τοῦ σώματος, πηλῷ τὸ ἐκ τοῦ πηλοῦ διορθωσάμενος σκεῦος· ἤνοιξας δὲ τῷ φωτὶ τὴν εἴσοδον, δείξας τῷ ἀνθρώπῳ τὸ τῆς κτίσεως κάλλος· εἶδες δακρύουσαν γυναῖκα, καὶ πρὸ καιροῦ τῆς ἀναστάσεως τὸν ᾅδην μαστίξας, ἐξήγαγες ἐκεῖθεν τὸν
119 Λάζαρον, ὥσπερ ἐκ στόματος λέοντος ἁρπάσας τοῦ
A θανάτου τὸν ἄνθρωπον. Ἐλεεινῶς σοι προσπίπτοντα θεασάμενος ἄνδρα τῷ τῆς ἀπαιδίας ναυαγίῳ δεινῶς βυθιζόμενον, ἐπεκάμφθης εὐθὺς ταῖς ἱκεσίαις, καὶ κέκληκας τὸ κοράσιον· σοῦ δὲ φωνήσαντος ἀνέστη μὲν ἡ κόρη, ὁ δὲ θάνατος πέφευγεν. Ἐβόησε πρὸς σὲ καὶ Χαναναία γυνὴ τὸ οἰκεῖον θυγάτριον βλέπουσα ὑπὸ δαίμονος σπαραττόμενον, καὶ βοήσασα τὸ, Ἐλέησον, τῶν ἐλπίδων οὐκ ἀπέτυχε· τὴν γὰρ πίστιν αὐτῆς ἐπ-

[c] [ἐπληθύνθησαν Savil. et mox γεγόνασιν pro ἐπληθύνθησαν.]

[d] [παθῶν Savil.]

:οῦ προβάτου τὸν λύκον ἐδίωξας, καὶ τὸν
ἤλασας ἔνοικον· τῷ κορασίῳ χαρισάμε-
ῆς μητρὸς τὸν θρῆνον κατέπαυσας. Μι-
; πλῆθος ἐν ἐρήμῳ διέθρεψας. Λιμώττω
ύνης λιμὸν, μικρὸν τῆς σῆς φιλανθρωπίας
ιτῶ· ὡς ἕνα κἀμὲ τῶν μνημονευθέντων
:τέστιγμαι τὴν ψυχὴν, ὡς πρὸ τῆς μετα- B
η· βδελυκτός εἰμι πᾶσιν, ὡς πρὸ τῆς θε-
ιμόῤῥους νομιζομένη ἀκάθαρτος· παρει-
τὴν ψυχὴν, τοῦ σώματος τοῦ παραλύτου
:επήρωμαι τοὺς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοὺς,
γενετῆς τυφλὸς τοῦ σώματος· νενέκρωμαι
ώμασι, συγκεκλεισμένην ἔχων ἐν σώματι
καθὼς ἔσχεν ὁ τάφος τὸν Λάζαρον· τὰ
ὸν ἐπιφέρομαι δεινά. Ἀλλ' ὁ πάντας
ιὲ προσπίπτοντα οἴκτειρον. Ὁ Θεὸς, ἱλά-
ἱ ἁμαρτωλῷ. Τί οὖν ὁ φιλάνθρωπος δικα-
:ιμος ἀγωνοθέτης τῶν τρεχόντων τὸν τῆς
ιόμον; Καὶ τοῦ Φαρισαίου μεγαλαυχοῦν-
, καὶ τοῦ τελώνου μετανοοῦντος ἐτέρπετο·
μὲν τοῖς ῥήμασιν ὥσπερ ἀνέμοις σφο- C
χῆς τὸν καρπὸν ἀπετίναξεν, ὁ δὲ συντρί-
οὐκ ἐξεδέχετο ἄλλον κατήγορον, ἑκάστῳ
ν ἀπένειμε. Τὸν μὲν γὰρ τελώνην ἑαυτοῦ
κατήγορον, ἐλεύθερον ἀφῆκε τῆς κατα-
δὲ Φαρισαῖον εἰς μέσον προθέντα τὰ κα-
πενέστερον τοῦ τελώνου ἀπέφηνεν. Ἀμ-
όπος, τῷ μὲν ὑπόθεσις πενίας εἰς πλοῦτον,
ύτου εἰς πτωχείαν ὀλίσθημα. Τί γάρ φη-
ης; Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, κατέβη οὗτος δε-
εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, ἢ ἐκεῖνος. Ὢ πόσον
ερηφανίας τὸ νόσημα. Κατάκομος ἀνῆλ-
ῖος ὥσπερ ἄνθεσι τοῖς κατορθώμασι στε-
συνώδευσε τούτῳ ὁ τελώνης πάσης ἀπο-
ς. Ἀλλ' ὁ μὲν εὐκαίρως ἑαυτὸν ταπεινώ- D
ὁ δὲ πρὸς ἄκαιρον ὕψος ἀκοντίσας ἑαυ-
χιστον ὑπέμεινε γύμνωσιν. Οὐκ ἦν βέλ-
ις χρήσασθαι ταῖς φωναῖς; οὐκ ἦν κρεῖτ-
τῆς προφητικῆς φωνῆς λεγούσης, Ταπει-
:ιον Κυρίου, καὶ ὑψώσει ὑμᾶς; οὐκ ἦν
ἑρον κρατῆσαι τῆς γλώσσης, καὶ φυλάξαι
ὃν πόνοις πολλοῖς ἐκτήσατο; Ἃς γὰρ ἐν
χγεν ἀρετὰς, ταύτας ἐν ἀκαρεῖ ῥοπῇ τῇ
ισεν. Οὐκ ἤκουσε τάχα ὁ Φαρισαῖος
νον, ὅτι Ἀκάθαρτος ἐναντίον Κυρίου πᾶς
:; Οὐκ ἐδιδάχθη τὸ καλῶς εἰρημένον,
ιά σου, μὴ γνώτω ἡ ἀριστερά σου; Τάχα
τερα, ἀλλ' ἡ ἰσχὺς τῆς κενοδοξίας ἐνίκη-
οὖν τοῦ τελώνου τὴν ταπείνωσιν κτησώ- E
ῶν ἁμαρτημάτων τὸ βάρος ἀποθώμεθα·
δὲ μισήσωμεν, δι' ἧς ὁ Φαρισαῖος τὸν
ἀρετῶν ἀπώλεσεν· Ὑπερηφάνοις γὰρ ὁ

non excidit: fidem enim ejus amplexus, lupum ab ove repulisti, ac rabiosum inquilinum exegisti: cumque puellula tuo munere ad sanam mentem rediisset, luctum parentis sedasti. Pauculis panibus in deserto multitudinem nutriisti. Esurio et ego justitiæ esurie; perexiguam micam tuæ benignitatis exposco; mei quoque ut unius ex illis commemoratis miserere. Animam habeo maculis notisque compunctam, non secus ac meretrix, prius quam pœnitentia duceretur: omnibus sum detestabilis, non secus ac mulier sanguinis fluxu laborans, quæ antequam sanaretur, reputabatur immunda: majore paralysi laborat anima mea, quam paralytici corpus: excæcatos animæ oculos habeo, sicut corporis a nativitate cæcus: peccatis enecatus sum, animam habens corporis membris conclusam, non secus ac Lazarum sepulcrum habebat; omnibus pene videor malis onustus. Verum qui omnium misereris, mei quoque te misereat. *Deus propitius esto mihi peccatori*. Quid ergo contra Judex benignus? quid munificus Agonotheta cursorum, qui in stadio pœnitentiæ currunt? Et Pharisæo se jactante sustinuit, et publicano pœnitente delectatus est: postquam autem hic quidem verbis quasi vehementibus ventis animæ fructum decussit, ille vero seipsum affligens alium accusatorem non exspectavit, unicuique pro dignitate distribuit. Nam publicanum quidem qui suipsius accusator factus erat, liberum ab omni damnatione dimisit; Pharisæum vero qui sua recte facta in medium protulerat, publicano ipso pauperiorem pronuntiavit. Utrique mores sui et animi status, huic quidem ex paupertate occasionem divitiarum, illi vero ex divitiis lapsum in mendicitatem attulerunt. Quid enim ait Dominus? Amen *Dico vobis, descendit hic justificatus in domum suam ab illo*. O quantum malum est arrogantiæ morbus! Bene comatus ascendit Pharisæus, quasi floribus, recte factis coronatus; itineris socius ei fuit publicanus omni defensione destitutus; sed cum hic seipse opportune humiliasset, exaltatus est; ille vero cum ad immodicam sese altitudinem extulisset, ad ignominiosam redactus est nuditatem. Nonne satius fuit remissis et humilibus uti vocibus? nonne melius propheticam vocem audire, quæ sic ait: *Humiliamini in conspectu Domini: et exaltabit vos*? nonne utilius fuit linguam comprimere, ac divitias custodire, quas multis sibi laboribus compararat? Quas longo tempore congregarat virtutes, eas perbrevi momento voce dispersit. Non audierat forte Pharisæus quod scriptum est: *Immundus apud Deum omnis sublimis corde*? non illud egregie dictum didicerat, *Quod facit dextera tua, nesciat sinistra tua*? Imo fortasse utrumque noverat, sed vis cupiditatis inanis gloriæ vicit. Nos igitur publicani humilitatem nobis comparemus, et peccatorum pondus abjiciamus: superbiam autem odio habeamus, cujus opera virtutum opes pu-

Luc. 18. 14.
Jacob. 4. 10.
Prov. 16. 5.
Matth. 6. 3.

icanus perdidit: *Superbis enim Dominus resistit, humilibus autem dat gratiam.* Ipsi gloria potestas in sæcula sæculorum. Amen.

Κύριος ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν. Αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

MONITUM

AD HOMILIAM DE CÆCO ET ZACCHÆO.

Hanc homiliam jure inter spuria ablegatam fuisse res ipsa per se clamat; etsi non inepti scripta t, et quædam non spernenda complectatur. Stylus est humilis et abjectus, atque ab illa sponte pr nente Chrysostomi eloquentia mirum quantum alienus.

Interpretationem Latinam Frontonis Ducæi aliquot in locis emendavimus.

ι cæcum a Christo sanatum, et in Zacchæum, deque judicio atque eleemosyna, Homilia. A

1. Multæ ac variæ sunt Scripturarum doctrie, una quæ omnibus affulget gratia, et fons unus t doctrinæ Spiritus veritatis. Et quæcumque lex licit, et quæcumque docent prophetæ, quæcumre prædicant apostoli, quæcumque subjicit Evanlium pietatis, a Spiritu sancto tamquam ab uno iodam uberi fecundoque fonte promanant: nee licet aut dicere quid præclarum, aut excogire quid sapiens, aut agere quidquam admirabile, si quæ dicuntur, quæque cogitantur et quæ agunr, a Spiritu sancto confirmentur. Quantumvis B iim quis humana sapientia floreat, humanisque itiocinationibus animam habeat instructam ac unitam, Dei verbum autem aversetur ac repelt, in nihilum est, et in nihilum reputabitur. ropterea inquit propheta, *Verbum Domini reudiarunt: sapientia quæ est in eis?* Nobis itae flores veritatis sunt Scripturæ pietatis; ac ulti quidem sunt flores, unum autem pratum, iod flores educat: multæ doctrinæ sunt lucernæ, ium autem verum luminare: multæ sunt stellæ, ium autem cælum, a quo stellæ feruntur: multi mi, una vero radix: multi digiti, sed manus ia, quæ digitorum opera scribit: multæ chordæ, ia cithara Spiritus: multæ doctrinæ, unus fons etatis. Verum illud mihi sane mirum videtur, io pacto hic cæcus, qui legem non legerat, non ophetas percurrerat, non Evangelia pervolutat, non ab apostolis confirmatus erat, ita Salva- C rem orbis terrarum invocaret, dicens: *Jesu, fili avid, miserere mei.* Unde sic appellare didiiti, qui quod invoces, non didicisti? Non libros

* Εἰς τὸν τυφλὸν, ὃν ὁ Χριστὸς ἐθεράπευσεν, καὶ εἰς τὸν Ζακχαῖον, καὶ περὶ κρίσεως, καὶ ἐλεημοσύνης, ὁμιλία.

Πολλαὶ καὶ διάφοροι τῶν ἁγίων Γραφῶν αἱ διδασκαλίαι, μία δὲ χάρις ἡ πᾶσιν ἐπιλάμπουσα, καὶ μία πηγὴ διδασκαλίας τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας. Καὶ ὅσα νόμος διαγορεύει, καὶ ὅσα προφῆται διδάσκουσιν, ὅσα ἀπόστολοι κηρύττουσιν, ὅσα τὸ Εὐαγγέλιον τῆς εὐσεβείας ὑπαγορεύει, ἀπὸ μιᾶς ὥσπερ τινὸς εὐθαλοῦς πηγῆς καὶ γονίμου περιέρχεται, τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου· καὶ οὐκ ἔστιν οὔτε εἰπεῖν τι σεμνὸν, οὔτε νοῆσαι δεξιὸν, οὔτε πρᾶξαι θαυμαστὸν, μὴ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπιβεβαιοῦντος τὰ λεγόμενα, καὶ τὰ νοούμενα καὶ τὰ πραττόμενα. Κἂν γάρ τις τῇ ἀνθρωπίνῃ σοφίᾳ κομᾷ, καὶ λογισμοῖς ἀνθρωπίνοις ὠχυρωμένην ἔχῃ τὴν ψυχὴν, τὸν λόγον δὲ τοῦ Θεοῦ ἀποσείηται, εἰς οὐδέν ἐστι, καὶ εἰς οὐδὲν λογισθήσεται. Διὰ τοῦτο φησιν ὁ προφήτης· τὸν λόγον τοῦ Κυρίου ἀπεποιήσαντο· Σοφία τίς ἐστιν ἐν αὐτοῖς; Ἡμῖν τοίνυν ἄνθη τῆς ἀληθείας αἱ Γραφαὶ τῆς εὐσεβείας· καὶ πολλὰ μὲν τὰ ἄνθη, εἷς δὲ ὁ λειμὼν ὁ τὰ ἄνθη τρέφων· πολλοὶ τῆς διδασκαλίας οἱ λαμπτῆρες, εἷς δὲ ὁ φωστὴρ ὁ ἀληθινός· πολλοὶ οἱ ἀστέρες, εἷς δὲ ὁ οὐρανὸς ὁ φέρων τοὺς ἀστέρας· πολλοὶ οἱ κλάδοι, μία δὲ ἡ ῥίζα· πολλοὶ οἱ δάκτυλοι, μία δὲ ἡ χεὶρ, ἡ διὰ τῶν δακτύλων γράφουσα· πολλαὶ αἱ χορδαὶ, μία ἡ κιθάρα τοῦ Πνεύματος· πολλαὶ διδασκαλίαι, μία ἡ πηγὴ τῆς εὐσεβείας. Ἀλλὰ θαυμάζω πῶς ὁ τυφλὸς οὗτος, οὐ νόμον ἀναγνοὺς, οὐ προφήτας διελθὼν, οὐχ Εὐαγγελίοις ἐντυχὼν, οὐχ ἀποστόλοις βεβαιωθεὶς, ἐπεκαλεῖτο τὸν Σωτῆρα τῆς οἰκουμένης, λέγων, Ἰησοῦ, υἱὲ Δαυῒδ, ἐλέησόν με. Πόθεν ἔμαθες ταῦτα καλεῖν, μὴ μαθὼν ὃ ἐπικαλῇ; Οὐκ ἀνέγνως βίβλους, τῶν ὄψεων ἐστερημένος· οὐκ ἐσχόλασας διδασκαλίαις, μίαν ἔχων ὑπόθεσιν τῆς ζωῆς τὴν αἴτησιν, μᾶλλον δὲ τὸ προσαι-

* Collata cum tribus Codicibus mss., uno Regio et duobus Colbertinis.

legisti, oculorum usu privatus : non incubuisti di-
sciplinis, cum non aliter quam victum petendo,
vel potius ostiatim emendicando, vitam sustentes.
Unde igitur hoc mundi luminare didicisti, quod
neque in cælis conspexisti, neque in terris, oculo-
rum lumine orbatus? At enim vere in hoc imple-
batur quod dictum est a Davide : *Dominus sapien-* Psal. 145.
tes facit cæcos. Multa circa Jesum turba erat, et 8.
cæcus veritatis luminare non videbat, efficacitatem
vero sentiebat : rapuit affectu quod visus non
121 comprehenderat. Quid, inquit, sibi vult hæc tur-
A ba? Dicunt illi, Jesum Nazarenum transire. O rem
mirabilem! Alia docetur et alia prædicat : audit
Jesum Nazarenum, ipsum vero Jesum Nazarenum
non appellat, sed Jesum filium David. Qui vide-
bant, quæ ex suspicione noverant, dicebant; cæ-
cus autem, quæ ex veritate prædicabat. *Jesu, fili
David, miserere mei.* Nunc itaque vocem hanc
sibi quisque propriam reddens, in talem ex corde
confessionem prorumpat, et quisque hanc vocem
pro se proferat, *Fili David, miserere mei.* Non
aliter, fratres, quam cum multi ad funebrem lu-
ctum se contulerint, et cadaver positum viderint
defuncti, qui defletur a propinquis, omnes lacry-
mas fundunt, alii quidem quod pari affectu cum
lugentibus commoveantur, alii vero quod res suas
B revolvant : et frequenter mulier deflet ac luget,
alia scilicet, non eum qui ibi positus est (alienus
enim est), sed virum suum jam defunctum; fitque
aliena occasio, propriorum malorum commonefa-
ctio : ita quisque vestrum, fratres, cum ea, quæ a
sanctis prædicantur, didicerit, sermonem sibi ac-
commodet, proque suis vulneribus dicat, *Fili Da-
vid, miserere mei :* et dicat nunc etiam unus-
quisque a propriis malis excitatus, hic quidem,
se mente cæcum esse; ille vero, se surdam habere
animam; alius, sibi claudam esse rationem; alter,
leprosum sibi esse judicium. Nam quos in corpo-
ribus morbos sanavit Christus, hi etiam in ani-
mabus exsistunt, et supernam opem requirunt.
C Cæca est anima, quæ indiget restitutione usus ocu-
lorum; cæca est anima, quæ mirabilia legis non
cernit; cæca est anima, quæ sæculum futurum
non respicit; cæca est anima, quæ Christi quidem
corpus contuetur, divinitatem autem ejus non
agnoscit. Jam vero cæcam esse animam illam,
quæ res divinas ignorat, testis est Isaias dicens :
Et excæcati sunt servi Dei. Quomodo excæcati Isai. 42. 19.
sunt? *Vidistis enim,* inquit, *sæpe, et non cu-* 20.
*stodistis : apertæ sunt aures, et non audistis.
Et quis est cæcus, nisi pueri mei? et quis sur-
dus, nisi qui dominantur eorum?* Et Salvator
mentis cæcitatem volens indicare, Pharisæos circa
veritatem cæcutientes arguit, dicens : *Sinite illos;* Matth. 15.
cæci sunt duces cæcorum; cæcus autem si cæco 14.
ducatum præstet, ambo in foveam cadent.
D Surda vero est anima, quæ legem Dei non au-
scultat, quæ Dominicam vocem contemnit, surda

b Morel. τὸν ἀπελθόντα.

non a natura, sed ex proposito. Propterea dicebat
Matth. 11. Salvator, *Qui habet aures audiendi, audiat :*
15. non quod aliqui ex iis qui aderant, aures non
haberent (quomodo enim operam doctrinæ darent,
si auditus organum non haberent?) verum aperte
declarat, aurem quidem quæ apparet, ad audiendum conditam esse, animi vero sensum ad divinæ legis auditum non applicari. Nihil ergo prodest externus auditus, si mens interior et affectus
surdus fuerit. Leprosus quidam est anima, non
cui corpus offuscatum est, sed cujus anima tenebris est offusa. Quid enim lepra est in corpore,
nisi duplex color? Quid est lepra in anima? Du-
Eccli. 2. plex sententia. *Væ peccatori ingredienti duabus*
14. *viis*. Cum quis nunc quidem credit, nunc vero est
incredulus; et nunc ad misericordiam inclinat,
nunc ad inhumanitatem : leprosus est anima, cui
color sanus non est, sed mente divisus est. Et
quemadmodum dividit lepra corpus, ita prava
cogitatio mentem dividit. Unusquisque igitur pro
vulneribus suis clamet, et medicum animarum
invocet corporumque, Jesum, prout inclamabat
Luc. 18. cæcus : *Fili David, miserere mei*. Atque ii qui-
38. dem qui præibant, increpabant; sed ejus in loquendo fiducia illorum prohibitione minime impeditur. Novit adversus omnia depugnare fides,
et omnia vincere. Increpabant homines, et fidelis
nihil studium suum remittit, sed Dominum sequitur, ut qui probe sciat honestam esse in causa
pietatis impudentiam.

2. Si enim ubi de pecuniis agitur, impudentes
sunt multi; ubi de salute animæ agitur, nonne
honestissimum est honestam quamdam impudentiam induisse? Jubet illum Jesus adduci. Effecit
ut staret Dominus Jesus, vox illius qui cum fide
implorabat : jussit illum adduci ad se, qui prius
fide appropinquarat ipsi, et corpore prope se
Luc. 18. 40. sistere. *Jussit illum adduci ad se, et ait, Quid*
41. *tibi vis faciam?* Non otiose interrogat : poterat
enim etiam sedenti sanitatem impertiri; verum
Judæi, qui veritatem calumniantur, dicere potuis-
Joan. 9. 9. sent, ut de cæco a nativitate, non esse hunc, sed
similem ei. In medium ergo iniquorum theatrum
beneficio afficiendum advocat, ut primum naturæ
defectum suppleat, ac deinde gratiæ potestatem
ostendat. *Quid tibi vis faciam?* Illum interrogat, præsentes docet. At ille dicit : *Domine, ut*
videam. Vide quanta pignora accipiat ab eo, qui
sanitatem recipit, ut calumniis improborum viam
Luc. 18. 42. obstruat. Ait ergo : *Vade, fides tua te salvum*
fecit. Vides ut, quod a nobis ante dictum est hesterno die, ab ipsis operibus comprobetur; utque
beneficia venalia non sint, solaque fide venumdentur? Non dat pro pecunia beneficia Jesus, sed
ea fide vendit. Nisi fidem numeraveris, beneficium non accipies : expansa est gratia, fides autem præcedit. Et quemadmodum fons est unus,
hauriunt autem ex fonte, hic quidem parvis, ille

ἔσωθεν διανοίας. Λεπρός τίς ἐστι τῇ ψυχῇ, ·
σῶμα ἀμαυρούμενος, ἀλλ' ὁ τὴν ψυχὴν σκοτ
Τί γάρ ἐστι λέπρα ἐν σώματι, ἀλλ' ἢ διπλοῦ
Τί ἐστι λέπρα ἐν ψυχῇ; Διπλοῦς διαλογισμ
ἁμαρτωλῷ ἐπιβαίνοντι ἐπὶ δύο τρίβους. Ὅταν
μὲν πιστεύῃ, ποτὲ δὲ ἀπιστῇ, καὶ ποτὲ μὲν π
μοσύνην ῥέπῃ, ποτὲ δὲ πρὸς ἀπανθρωπίαν
ἐστι τὴν ψυχὴν, οὐκ ἔχων χρῶμα ὑγιὲς, ἀλ
ζόμενος τὴν διάνοιαν· καὶ ὥσπερ μερίζει
σῶμα, οὕτω μερίζει λογισμὸς πονηρὸς τὴν
E Ἕκαστος οὖν ὑπὲρ τῶν ἑαυτοῦ τραυμάτων
καὶ ἐπικαλέσηται Ἰησοῦν τὸν ἰατρὸν ψυχῶν
μάτων, καθὼς ἐβόα ὁ τυφλός· Υἱὲ Δαυΐδ,
με. Καὶ οἱ μὲν προάγοντες, ἐπετίμων· ἀλλ'
ποδίζεται ἡ παῤῥησία διὰ τῶν κωλυόντων.
πίστις πρὸς πάντα μάχεσθαι, καὶ πάντα νικ
τίμων ἄνθρωποι, καὶ ὁ πιστὸς οὐχ ὑποστέλλει
ἀκολουθεῖ τῷ Δεσπότῃ, εἰδὼς, ὅτι καλὴ ἡ ὑπ
βείας ἀναίδεια.

Εἰ γὰρ ὑπὲρ χρημάτων ἀναιδεῖς πολλοὶ, ὑπ
122 τηρίας ψυχῆς οὐ κάλλιστον τὴν καλὴν ἀναίδει
A δύσασθαι; Κελεύει αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς ἀχθῆναι. Ἐ
τὸν Κύριον Ἰησοῦν ἡ φωνὴ τοῦ μετὰ πίστεως ἐ
λουμένου· ἐκέλευσε πρὸς αὐτὸν ἀχθῆναι τὸν
σαντα αὐτῷ τῇ πίστει πρότερον, καὶ πλησιάσα
σώματι. Ἐκέλευσεν αὐτὸν ἀχθῆναι, καὶ φησὶ,
θέλεις ποιήσω; Οὐκ ἀργῶς ἐρωτᾷ· ἠδύνατο γὰρ
καθημένῳ τὴν ἴασιν πέμψαι, ἀλλ' Ἰουδαῖοι
ἀλήθειαν συκοφαντοῦντες, ἠδύναντο εἰπεῖν, ὡς
τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ, Οὐκ ἔστιν οὗτος, ἀλλ' ὅ
αὐτοῦ. Καλεῖ οὖν εἰς μέσον τῶν ἀγνωμόνων τὸ
τρον [a] τὸν εὐεργετούμενον, ἵνα πρῶτον δείξῃ τὸ
ρωμα τῆς φύσεως, καὶ τότε γνωρίσῃ τὴν αὐθ
τῆς χάριτος. Τί σοι θέλεις ποιήσω; Ἐρωτᾷ ἐκ
διδάσκει δὲ τοὺς παρόντας. Ὁ δὲ, Κύριε, φησὶν
B ἀναβλέψω. Βλέπε, ὅσα λαμβάνει ἐνέχυρα παρ
τὴν θεραπείαν δεχομένου, ἵνα ἀποκλείσῃ τὴν
φαντίαν τῶν πονηρευομένων. Λέγει οὖν, Πορεύ
πίστις σου ἔσωσέ σε. Ὁρᾷς, πῶς τὸ προειρημένον
κατὰ τὴν προτεραίαν δι' αὐτῶν δείκνυται τῶν ἔ
καὶ ὅτι ἄπρατοι αἱ εὐεργεσίαι, καὶ πωλοῦνται
πίστει; Οὐ δίδωσιν ἀργυρίου τὰς εὐεργεσίας Ἰ
πωλεῖ δὲ αὐτὰς τῇ πίστει. Ἐὰν μὴ καταβάλῃς
οὐ δέχῃ τὴν εὐεργεσίαν· ἡ χάρις ἥπλωται, ἡ
στις προέρχεται. Καὶ ὥσπερ πηγὴ μία, ἀντλο
ἐκ τῆς πηγῆς οἱ μὲν μικροῖς ἀγγείοις, οἱ δὲ με
καὶ ὁ μὲν ὀλίγον ἀρύεται ὕδωρ, ὁ δὲ πολὺ, οὐ τ

[a] Morel. τὸν ἐνεργούμενον, male.

τὰ μέτρα, ἀλλ' ἑκάστου πρὸς τὸ οἰ-
ρυομένου· οὕτως ἡ **χάρις** ἥπλωται ὡς
τις δὲ τοῦ προσερχομένου ἀγγεῖον καὶ
τῆς χάριτος. Ἐὰν **οὖν** προσαγάγῃς πί-
σκεῦος **μικρὸν, μικρὰν** ἀντλεῖς τὴν
μεγάλην προσαγάγῃς τὴν διάνοιαν, με-
τὴν εὐεργεσίαν. Διὰ τοῦτο ὁ **Σωτὴρ** C
;, **ὅτι δύναμαι** τοῦτο ποιῆσαι; Ὁ δὲ,
ὁ **Σωτὴρ, Κατὰ** τὴν πίστιν σου γε-
τεῦθεν ὁ ἀπόστολος παρακελεύεται **Κο-**
Πλατύνθητε ὑμεῖς, ἵνα δείξῃ, ὅτι τῇ
ανοίᾳ πλατυτέρα ἡ χάρις ἐπεισέρχε-
ήτης, Ἄνοιξον τὸ στόμα σου, καὶ πλη-
ιὲν [b] παρὰ τῇ εὐεργεσίᾳ τὸ κώλυμα,
μετέρᾳ ῥαθυμίᾳ. **Φωστὴρ** τῆς δικαιο-
Ἰησοῦς, ἥπλωται πανταχοῦ ἡ ἀκτὶς
υ· καὶ ὁ μὲν ἐλάττονος ἀπολαύει τῆς
είζονος, οὐ τῆς χάριτος μεριζούσης,
ας τὸ μέτρον ὑποβαλλούσης. Ὥσπερ D
ἰς πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ μία ἀκτὶς, καὶ
ᾶς δὲ ὁ κόσμος ὁμοίως πεφώτισται,
τρὸν ἔχει τὸ φῶς, ὁ δὲ ἔλαττον, ὁ δὲ
ιὲν στενὸν, ὁ δὲ πλατύτερον, οὐ τοῦ
ς τούτῳ τῷ οἴκῳ τὸ μεῖζον, κἀκείνῳ
ὰ πρὸς τὰς θυρίδας, ἃς ἠνέῳξαν οἱ
χώραν λαμβανούσης τῆς ἀκτῖνος, καὶ
ης· οὕτως ἐπειδὴ θυρίδες ἡμῶν τῆς
ιοὶ, ὅταν πλατυτέρους ἀνοίξῃς τοὺς
υτέραν δέχῃ τὴν εὐεργεσίαν· ὅταν
άνοιαν, στενοῖς τὴν χάριν. Ἀνακάλυ-
ισμὸν, ἵνα δέξῃ τὴν αὐγήν. Διὰ τοῦτό E
περὶ ἑαυτοῦ, Ἡμεῖς δὲ πάντες ἀνα-
ροσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτρι-
ορφούμενοι ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν. Εἷς
ύθη διὰ τῆς ἱστορίας, καὶ πολλῶν
γονται διὰ τῆς διδασκαλίας. Κατὰ τὴν
θήτω σοι. Ὁ δὲ τυφλὸς, φησὶν, Ἠκο-
τὸν Θεὸν, καὶ οὐ κωλύει ὁ Ἰησοῦς.
αῖον θεωρῆσαι, ὅτε τὸν δαιμονιῶντα
ρεκλήθη ὑπὸ τοῦ τὴν εὐεργεσίαν δε-
ἀκολουθεῖν τῷ Ἰησοῦ· ἐβούλετο γὰρ,
ιν. Ὁ δὲ Σωτὴρ κωλύει καὶ λέγει·
ἶκόν σου, καὶ διάγγελλε, ὅσα ἐποίησέ 123
ς ἕνεκεν τὸν μὲν θελήσαντα ἀκολου- A
τὸν δὲ οὐ κωλύει; διὰ τί τούτῳ μὲν
ἀκολουθῆσιν, ἐκείνῳ δὲ οὐκ ἐπιτρέπει;
μως, καὶ τούτῳ συμφερόντως. Τὸν
οὐ συνεχώρει δι' ἑτέραν αἰτίαν, ἐπειδὴ
οῦ δὲ δαιμονιῶντος καὶ ἡ λέξις καὶ ἡ
ιπτο. Ἀποστέλλει οὖν αὐτὸν κήρυκα,
κατάσεως κηρύξῃ τὸν εὐεργέτην. Ξέ-
μα ἰδεῖν τόν ποτε μὴ καθεστηκότα,
ηρύττειν λόγους. Ποιεῖ οὖν αὐτὸ τὸ
εργετηθέντος [a] κήρυκα τοῦ σώσαντος.
θαυμαστὸν, βλέπε τὴν τοῦ Σωτῆρος
ν, βλέπε τοῦ δαιμονιῶντος τὴν εὐγνω-
ὁ Σωτὴρ λέγει· Πορεύου, καὶ ἀνάγ-
σέ σοι ὁ Θεός. Οὐ λέγει, ὅσα ἐποίησά

vero majoribus vasis; atque hic quidem paulum
aquæ, ille vero multum haurit, non quod ita
mensuras fons dividat, sed quod quisque pro va-
sis sui capacitate aquam hauriat : ita gratia est
exposita quasi fons quidam, propositum autem
ejus qui accedit, vas et urceus fit gratiæ. Si
ergo fidem exiguam applicueris tamquam vas
parvum, parvam gratiam hauris : si vero ma-
gnum applicueris animum, magnum hauris bene-
ficium. Propterea Salvator dicit : *Credis, quia
ego possum hoc facere?* ille vero, *Utique Do-
mine :* tum Salvator, *Secundum fidem tuam
fiat tibi.* Idcirco apostolus Corinthios adhorta-
tur, dicens : *Dilatamini et vos,* ut ostendat in 2. Cor. 6.
animum dilatatum latiorem ampliorem que gra- 13.
tiam introire; et propheta, *Aperi os tuum, et
implebo illud.* Ab ipso nullus beneficio, sed a
nostra negligentia obex opponetur. Luminare ju-
stitiæ Jesus exortus est, diffusi sunt omnem in
partem spiritalis solis radii, atque unus quidem
minorem percipit gratiam, alter vero majorem;
non quod gratia ita se dividat, sed quod animus
mensuram subjiciat. Ut enim sol unus est, qui uni-
versam terram illustrat, et radius unus, ac splendor
unus; nec tamen æqualiter mundus totus illustratus
est; atque hic quidem amplum ac splendidum lu-
men habet, ille vero minus; atque hic quidem an-
gustum, ille autem latius, non quod ita sol huic
domui majus et illi minus distribuat, sed quod pro
amplitudine fenestrarum quas illi aperuerunt, qui
domos exædificarunt, radius locum occupaverit,
itaque sese infuderit : sic quoniam animæ nostræ
fenestræ sunt cogitationes et consilia, quando la-
tiores aperueris cogitationes, latius accipis amplius-
que beneficium; cum angustiorem mentem reddi-
deris, angustiorem quoque gratiam efficis. Aperi
et revela tuam cogitationem ac mentem, ut splen-
dorem possis admittere. Propterea Paulus de se-
ipso dicit : *Nos vero omnes revelata facie glo-* 2. Cor. 3.
riam Domini speculamur, transformati a cla- 18.
ritate in claritatem. Unus cæcus sanatus est per
historiam, et multorum oculi aperiuntur per do-
ctrinam. Secundum fidem tuam fiat tibi. Cæcus Matth. 9.
autem, inquit, *Sequebatur magnificans Deum;* 29.
neque prohibet Jesus. Hoc loco operæ pretium Luc. 18. 43.
fuerit considerare, quo pacto, cum illum, qui a
dæmonio vexabatur, sanavit; cum ab eo, quem
beneficio affecerat, rogaretur, ut Jesum sequeretur;
volebat enim, inquit, sequi; ille contra non per-
mittat et dicat, *Vade in domum tuam, et an-* Marc. 5. 19
nuntia quanta tibi fecerit Deus. Qua de causa
hunc quidem, qui sequi voluit, prohibet, illum
vero non prohibet? cur isti ut se sequatur permit-
tit, illi autem non permittit? Et illi utiliter, et
huic fructuose. Huic quidem, ut se sequeretur,
non concedebat aliam ob causam, propterea quod a
dæmone correptus fuerat : porro a dæmonio corre-
pti et dictio et lingua perversa fuerat atque distorta.

[b] ...ρὰ τὴν εὐεργεσίαν.

[a] Unus Codex recte κήρυκα τοῦ σώσαντος, alii σώματος.

ittit igitur illum præconem, ut ex bono statu suo
nefactorem prædicet. Spectaculum quippe fuit
ud admirabile, cernere eum, qui antea compos
entis non erat, sana verba profari atque prædi-
re. Ipsum itaque membrum, in quod beneficium
llatum erat, Servatoris præconem reddit. Ac vide
n mirabilem; vide Salvatoris humilitatem; vide
læmonio vexati gratum animum. Salvator qui-
m, *Vade,* inquit, *et annuntia quanta tibi
cerit Deus.* Non dicit, Quanta tibi fecerim ego;
l humilitatem præ se ferens, Dei nomini illud
scribit. Qui vero a dæmone correptus fuerat,
cuibat prædicans quanta sibi fecisset Deus Je-
s. Hunc itaque mittit, ut prædicet, quo ex ipsa
a in pristinam sanitatem restitutione beneficii
ignitudinem ostendat: cæcum autem sequi per-
ittit. Quid ita? Propterea quod Jerosolymam
cendebat, magnum illud mysterium consumma-
rus, et illam pro mundo dispensationem susce-
urus; ac futurum erat, ut crux sequeretur, et
ntumelia, et omnia quæ ab impiis Deique ad-
rsariis inusitata nequitia patrata sunt: propter-
vult sequatur cæcus, ut recentem habeant mi-
culi memoriam: ut sanationis memoria mentem
rum, qui lapsuri erant, confirmet ac stabiliat.
irat ut sequatur cæcus, ut ne quis miraculum
litum neget: quandoquidem tamquam tempe-
ate jactanda erat mens apostolorum, et intuen-
im status et constantia percellenda, dum in cruce
nigenitum Dei cernerent. Ne igitur passionem
ectantes succumberent, cæco permittit ut sequa-
r, ut recentem beneficii memoriam conservantes,
concussam habeant cogitationem ad sensum ve-
tatis.

σοι ἐγὼ, ἀλλὰ ταπεινοφρονῶν τῇ τοῦ Θεοῦ
B ρίᾳ ἐπιγράφει. Ὁ δὲ δαιμονιῶν περιῄει κη
ὅσα ἐποίησεν αὐτῷ ὁ Θεὸς Ἰησοῦς. Τὸν μὲν
στέλλει κηρύττειν, ἵνα ἀπὸ τῆς καταστάσεως
μέγεθος τῆς εὐεργεσίας· τὸν δὲ τυφλὸν ἐπιτρέ
λουθεῖν. Διὰ τί; Ἐπειδὴ εἰς Ἱεροσόλυμα ἀνῄ
λέσων τὸ μέγα μυστήριον, καὶ τὴν ὑπὲρ τοῦ
οἰκονομίαν ἀναδεξόμενος, καὶ σταυρὸς ἔμελλε
λουθεῖν, καὶ ὕβρις, καὶ πάντα τὰ ὑπὸ τῶν θε
καινοτομηθέντα· διὰ τοῦτο ποιεῖ ἀκολουθεῖν
φλὸν, ἵνα πρόσφατον ἔχωσι τὴν μνήμην τοῦ θαύ
ἵνα ἡ μνήμη τῆς ἰάσεως στηρίξῃ τὴν διάνοια
μελλόντων διολισθαίνειν. Ποιεῖ ἀκολουθεῖν τὸν
ἵνα μή τις ἀρνήσηται τὴν θαυματουργίαν,
ἔμελλε σαλεύεσθαι ὡς ἐν χειμῶνι τῶν ἀποστ
διάνοια, καὶ τῶν ὁρώντων ἡ κατάστασις ἔμελλ
μάζεσθαι, ὁρώντων τὸν Μονογενῆ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ
C ροῦ. Ἵνα οὖν μὴ πρὸς τὸ πάθος βλέποντες ὀκλ
συγχωρεῖ τῷ τυφλῷ ἀκολουθεῖν, ἵνα πρόσφατο
τες τὴν μνήμην τῆς εὐεργεσίας, ἀσάλευτον ἔχ
λογισμὸν τῆς ἀληθείας.

3. Multa siquidem talia perficit Christus, quan-
oquidem ad subeundam hanc pro hominibus dis-
ensationem advenit. Ac ne quis eum ex infir-
itate pati arbitretur, non ex benignitate sua at-
ue ex amore in homines tolerare, antequam in-
rediatur Jerosolymam, ficum videt. Et abiit,
quit, quærens ex ea fructum, et non invenit;
t autem non invenit, increpavit, dicens: *Nun-
uam ex te fructus nascatur in sempiternum.*
uid peccavit ficus? num enim facultate ra-
one prædita fructuum ubertatem habet? an-
on, quando vult, Creator ad fructuum uber-
tem efficacitatem largitur? Deinde neque tem-
us illud fuit ficuum: hoc enim Evangelium atte-
atur. Quis autem communium hominum, nedum
eus, tempore intempestivo fructum requirit?
onne tu, Conditor, tempora constituisti? nonne
i ad fructus ferendos anni tempestates ac tem-
ora dedisti? Quid igitur præter tempus quod as-
gnasti, reposcis? Enimvero si tempus ficuum
uisset, fructum autem ficus non tulisset, fuisset
ulpa naturæ? num profert cum libet? an vero
um imperatur, fructus edit? Quamnam igitur ob
ausam ficum increpat? Quoniam passionem
ubiturus erat, ne eum propter infirmitatem pati
xistimarent, in re inanimata potentiam ostendit;

Πολλὰ γὰρ τοιαῦτα ποιεῖ ὁ Χριστὸς, ἐπ
θε τὴν ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων οἰκονομίαν ἀναδ
Καὶ ἵνα μή τις αὐτὸν ὑπολάβῃ δι᾽ ἀσθένει
σχειν, καὶ οὐ διὰ φιλανθρωπίαν ὑπομένει
εἰσέλθῃ εἰς Ἱεροσόλυμα, βλέπει συκῆν. Καὶ
φησὶ, ζητῶν παρ᾽ αὐτῆς καρπὸν, καὶ οὐχ εὗ
δὲ οὐχ εὗρεν, ἐπετίμησε λέγων· Μηδέποτε
D καρπὸς γένηται εἰς τὸν αἰῶνα. Τί ἥμαρτεν
μὴ γὰρ ἐξουσίᾳ λογικῇ ἔχει τὴν καρποφορ
ὅτε βούλεται ὁ κτίστης, παρέχει ἐνέργειαν τ
φορίᾳ; Εἶτα οὔτε ὁ καιρὸς ἦν τῶν σύκων·
ἐπιμαρτύρεται τὸ Εὐαγγέλιον. Τίς δὲ οὕτω
νῶν ἀνθρώπων, μήτι γε ὁ Θεὸς, ἐν ἀκαίρ
καρπὸν ἀπαιτεῖ; τοὺς καιροὺς οὐ σὺ ἔπηξα
μιουργός; οὐ σὺ ἔδωκας καιροὺς καὶ χρόνους
ποφορίᾳ; Τί τοίνυν ἀπαιτεῖς παρὰ τὸν κ
ἔταξας; Εἰ δὲ καὶ καιρὸς ἦν σύκων, μὴ ἦνε
συκῆ καρπὸν, ἔγκλημα ἦν τῆς φύσεως; μὴ,
λεται, προσφέρει; οὐχ, ὅτε κελεύεται, προσ
E ποφορίας; Τίνος οὖν ἕνεκεν ἐπιτιμᾷ τῇ συκῇ
δὴ ἔμελλε τὸ πάθος ὑφίστασθαι, ἵνα μὴ
αὐτὸν δι᾽ ἀσθένειαν πάσχειν, ἐν τῷ ἀψύχῳ
ται τὴν δύναμιν, ἵνα δείξῃ, ὅτι πάντας ἠδ
ρᾶναι τοὺς ἀντιλέγοντας, πάντας ἀφανίσαι
μάχους. Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ οὐκ ἦλθε κρῖναι τὸν
ἀλλὰ σῶσαι, ὡς αὐτὸς ἔφησε, τὴν μὲν δύ

ut se omnes qui contradicebant, arefacere potuisse,
omnes Dei hostes delere, demonstret. Sed quoniam *Joan.* 12.
non venit, ut judicet mundum, sed ut salvet, ut 47.
124 ipse dixit, potentiam quidem in re anima carente
A ostendit, benignitatem autem hominibus reservat.
Ita et hic cæco ut sequeretur concedebat, ut recens
memoria scandalum tolleret, ut miraculum coru-
scans haberent. Sed successit miraculum alterum:
nam ubi cæcus visum recepit, alius anima cæcus
visum recepit. Quis ille? Princeps publicanorum, *Luc.* 19. 2.
qui in pecuniis cæcutiebat, qui excæcatam avari-
tia animam habebat. Nihil enim sic animam ex-
cæcat ut pecuniæ. Propterea Moyses ait: *Dona* *Exod.* 23.
enim excæcant oculos hominum, et verba ju- 8.
sta pervertunt. Venit princeps publicanorum, et *Deut.* 16.
præteribat Jesus, qui tollit omne peccatum, qui vi- 19.
tium omne delet, qui tenebras convertit in lucem,
et tortuosa ad rectitudinem redigit. Zacchæus bre-
vis erat statura, desiderio extentus ac procerus;
brevis corpore, magnus affectu: quærebat enim
B videre Jesum, et non poterat ob brevitatem sta-
turæ, et præoccupans machina quadam sibi com-
parat quod staturæ deerat: in arborem enim sy-
comorum ascendit, et prætereuntem Jesum vide-
bat. At Dominus noster Jesus Christus, de quo
dicit Paulus, *Qui novit facere superabundanter* *Ephes.* 3.
quam petimus, aut intelligimus, non illi tan- 20.
tum concessit, quantum desiderabat, sed plus quam
exspectabat. Ille enim videre tantum desiderabat,
ipse vero dignatus est apud eum divertere; qui-
que mentem ejus intuitus erat, ait ad illum (prius
enim quam in ficum ascenderet, animus ejus ani-
madverterat): *Zacchæe, festinans descende.*
Bonus auceps Salvator, qui ab arbore animam de-
jicit. *Zacchæe, festinans descende.* Calamum
illi verbi extendit, viscum et glutinum caritatis
C circumposuit, cepit cum pennis intellectus, eum-
que in cœtum Ecclesiæ suæ intulit. Ac vide quid
faciat. Ut scilicet non existimes dictum illud ei
vim attulisse, sed Dei verbum esse id quod aucu-
patur et capit, ait beatus Zacharias: Et ostendit *Amos* 8. 1.
mihi Dominus vas aucupis, et dixit mihi, non *non Za-*
præteribo populum meum, quousque, inquit, vi- *charias.*
sco eum cepero. Ita veritas contestata est verbum
Dei esse viscum, quod tamquam visco caritate
animas implicet et irretiat: et ut glutinum illud
non potest deinceps quod tenetur, ab eo divellere
quod tenet; ita et animæ Salvatori unitæ quasi glu-
tino quodam aucupis agglutinantur. Idcirco captus
ille præclarus pullus David dicebat: *Agglutinata* *Psal.* 62. 9.
D *anima mea post te;* et rursus apostolus, *Qui ag-* 1. *Cor.* 6.
glutinatus est Domino, unus spiritus est. Capit 17.
Zacchæum, et ab arbore dejicit, seque in taberna-
culum ejus immittit, quod ipse quondam peccatis
quidem suis inobscurarat, hodie vero pietatis lu-
minare collustravit. Ut igitur ingressus est Salva-
tor, gaudens illum publicanus excepit. O eximiam
Domini bonitatem! Qui peccare non potest, cum

ν ἑαυτοῦ.

:ccatoribus versatur : fons justitiæ cum materia
fomite injustitiæ; fomes quippe injustitiæ est
aritia. Ingressus est in ædes publicani, non ut
nebris avaritiæ læderetur, sed ut justitiæ splen-
ore avaritiam deleret. Ac vide rem mirabilem.
ontinuo Zacchæus stans ante vestibulum dicit:
omine, dimidium bonorum meorum do pau-
ribus. Nondum edoctus es, et obedis? nondum
dicisti, et custodisti? Nihil dixit Salvator, nihil
ocuit : non de eleemosyna præcepta dederat, non
l pauperum amorem cohortatus erat tum tempo-
s; sed tacebat, et sensim irradiabat; et solis in
orem, qui infusus per radios in ædes, non verbo
ustrat, sed ipsa sua efficacitate illuminat : ita et
lvator ingressus, justitiæ radiis injustitiæ cur-
m ejecit: *Lux* enim *in tenebris lucet,* ut inquit
angelista. *Domine, dimidium bonorum meorum*
pauperibus. Recte dividit avaritiam, scindit in-
stitiam. *Dimidium bonorum meorum.* Omne
iod integrum est, robustum est et potens, discis-
m autem imbecillum. *Dimidium bonorum*
eorum. O vocem præclaram, quæ vincit natu-
m, vel potius, quæ consuetudinem vincit; altera
juidem natura consuetudo. Inexplebilem cupi-
tatem ejecit, veritatem agnovit : *Dimidium bo-*
rum meorum do pauperibus : et si quid ali-
tem defraudavi, si quid per calumniam extor-
reddo quadruplum. Hic diligenter animad-
rtendum est non ex injustitia solum, sed ex pa-
rnis facultatibus Zacchæi opes constitisse, ac par-
fuisse : si enim ex injustitia fuissent, quomodo
adrupla restituere potuisset ea quæ ceperat?
ir enim ait, *Si quid aliquem defraudavi, reddo*
adruplum? Etsi enim in scelerum impunitate
tam traduxerat, tamen legem noverat : jubet
im lex furem in quadruplum furtum restituere.
quis, inquit, *furatus fuerit ovem,* et innotue-
, *reddat quatuor oves.* Quadruplicat pœnam
eus, vel potius mulctam, ut si minus lex timorem
cutiat, mulcta pudore afficiat: sæpenumero nam-
ie multi, qui legem non reverentur, mulctam reve-
ntur. Seipsum ergo condemnat, neque sententiam
gis exspectat, sed ipse fit lex in seipsum : *Justo*
im lex non est posita. Salvator itaque hanc vo-
m excipiens, ait : *Hodie salus domui huic facta*
t. Ipse seipsum justificavit, non propterea quod
ıristum simpliciter vidit, sed quia Christi legibus
edivit. *Hodie salus domui huic facta est, eo*
iod et ipse filius sit Abrahæ. Antequam opera
ciat Abrahæ, non filium Abrahæ, sed Zacchæum
nplici nomine appellat : ubi vero patriarchæ
era implevit, fide data se pauperum amatorem
re, omnique iniquitati nuntium remissurum, tunc
mporis ait, Et iste filius est Abrahæ.

4. Et nos igitur, fratres, etsi Christiani sumus
dicimur, nihil ita nos Christianos demonstrat
que opera veritatis. Ne ergo nostris operibus
men nostrum ignominiæ nota inuramus, sed
ndecoremus operibus fidem. Filii Abrahæ pro-
er fidem vocati sumus; vocemur et propter

Ζακχαῖος στὰς πρὸ τοῦ προθύρου λέγει·
ἡμίση τῶν ὑπαρχόντων μοι δίδωμι τοῖς
Οὐδέπω ἐδιδάχθης, καὶ ὑπακούεις; οὐδέπω
καὶ ἐφύλαξας; Οὐδὲν εἶπεν ὁ Σωτὴρ, οὐδὲν
οὐ περὶ ἐλεημοσύνης ὑπέθετο, οὐ φιλοπτωχ
γόρευσε τότε, ἀλλ' ἐσιώπα, καὶ ἠρέμα κ
E καὶ ὥσπερ ἥλιος εἰσχεόμενος διὰ τῶν ἀκ
οἶκον, οὐ ῥήματι φωτίζει, ἀλλ' αὐτῇ τῇ ἐνε
ταλάμπει· οὕτω καὶ ὁ Σωτὴρ εἰσελθὼν, τα
τῆς δικαιοσύνης τὸν δρόμον τῆς ἀδικίας ἐξ
γὰρ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει, ὥς φησιν ὁ εὐ
στής. Κύριε, τὰ ἡμίση τῶν ὑπαρχόντων μοι
τοῖς πτωχοῖς. Καλῶς μερίζει τὴν πλεονεξίαν,
τὴν ἀδικίαν. Τὰ ἡμίση τῶν ὑπαρχόντων μ
125 ὁλόκληρον ἰσχυρὸν, τεμνόμενον δὲ ἀσθενές. Τ
A τῶν ὑπαρχόντων μοι. Ὢ τῆς καλῆς φωνῆς,
τὴν φύσιν, μᾶλλον δὲ νικώσης τὴν συνήθειαν·
γὰρ φύσις ἡ συνήθεια. Ἐξώρισε τὴν ἀπληστί
γνω τὴν ἀλήθειαν. Τὰ ἡμίση τῶν ὑπαρχό
δίδωμι τοῖς πτωχοῖς, καὶ εἴ τινός τι ἠδίκησ
κοφάντησα, ἀποδίδωμι τετραπλοῦν. Ἐνταῦ
ἔχειν ἀκριβῶς χρὴ, ὅτι ὁ πλοῦτος τοῦ Ζ
οὐκ ἦν ἐξ ἀδικίας μόνον· ἀλλὰ καὶ ἐκ πατρι
ουσίας· εἰ γὰρ ἦν ἐξ ἀδικίας, πῶς τετραπλα
νατο ἀποδοῦναι, ἃ ἔλαβε; Διὰ τί γὰρ λέγει,
τι ἠδίκησα, ἀποδίδωμι τετραπλοῦν; Εἰ κα
ρανομίᾳ συνέζησεν, ἀλλὰ καὶ τὸν νόμον ἠ
κελεύει γὰρ ὁ νόμος τὸν κλέπτην εἰς τετρ
ἀποδιδόναι τὴν κλοπήν. Ἐάν τις, φησὶ, κλ
βατον, καὶ γνωρισθῇ, ἀποδῷ τέσσαρα πρόβ
τραπλασιάζει τὴν τιμωρίαν ὁ Θεὸς, μᾶλλο
ζημίαν, ἵνα κἂν ὁ νόμος μὴ φοβήσῃ, ἡ ζημ
B πήσῃ· πολλοὶ γὰρ πολλάκις νόμον μὴ αἰ
ζημίαν αἰδοῦνται. Ἑαυτὸν τοίνυν καταδικ
ἐκδεχόμενος τὴν ψῆφον τοῦ νόμου, ἀλλ'
ἑαυτὸν νόμος γενόμενος· Δικαίῳ γὰρ νόμο
ται. Ὁ Σωτὴρ ταύτην δεξάμενος τὴν φων
Σήμερον σωτηρία τῷ οἴκῳ τούτῳ γέγον
ἑαυτὸν ἐδικαίωσεν, οὐχ ἐπειδὴ Χριστὸν ἁπ
ἀλλ' ἐπειδὴ τοῖς Χριστοῦ ὑπήκουσε νόμοις
σωτηρία τῷ οἴκῳ τούτῳ γέγονεν, ὅτι καὶ
Ἀβραάμ ἐστι. Πρὶν ποιῆσαι τὰ ἔργα τοῦ Ἀβ
καλεῖ αὐτὸν υἱὸν Ἀβραὰμ, ἀλλὰ Ζακχαῖο
προσηγορίᾳ καλεῖ· ὅτε μέντοι ἐπλήρωσε τ
πατριάρχου, φιλοπτωχείαν ἐπαγγειλάμενος
ἀδικίας τὴν ἀλλοτρίωσιν, τότε λέγει, Καὶ
C Ἀβραάμ ἐστι.

Καὶ ἡμεῖς τοίνυν, ἀδελφοὶ, εἰ καὶ Χριστια
καὶ λεγόμεθα, οὐδὲν οὕτως ἡμᾶς δεικνυσι
νοὺς, ὡς τὸ ἔργον τῆς ἀληθείας. Μὴ τοίνυ
μεν τοῖς ἔργοις τὴν προσηγορίαν, ἀλλὰ σε
τοῖς ἔργοις τὴν πίστιν. Ἐκλήθημεν υἱοὶ Ἀβ
πίστεως, κληθῶμεν υἱοὶ Ἀβραὰμ διὰ τῶν

ἔφθην εἰπὼν, οὐχ ἡ τοῦ σώματος εὐ-
ι, ἀλλ' ἡ τῶν τρόπων ἀκολουθία. Διὰ
καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ καὶ οἱ πατριάρ-
νήσαντο τὴν συναγωγὴν, ἐπειδὴ τῶν
πίστιν οὐκ ἐκληρονόμησαν· ἠρνήσατο
ἴους, ἐπειδὴ οὐκ ἠκολούθησαν τῇ πί-
αὐτοὺς καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ καὶ οἱ
ντες· τὸν γὰρ ἀρνησάμενον Θεὸν καὶ D
ται. Καὶ τίς μαρτυρήσει λόγος, ὅτι
ἰους ἠρνήσατο, ἵνα μὴ δόξωμεν ὡς
σύνεσθαι, ἀλλ' ὡς ἡμαρτηκότας ἐλέγ-
μακάριος Ἱερεμίας ἐκ προσώπου τοῦ
λέησον ἡμᾶς· ἐγενήθη τὸ ὄρος καὶ ἡ
ησαν οἱ πατέρες ἡμῶν, πυρίκαυστος·
έησον ἡμᾶς, ὅτι Ἀβραὰμ οὐκ ἔγνω
ραὴλ οὐκ ἐπέγνω ἡμᾶς· σὺ, Κύριε,
ἐπειδὴ, φησὶν, ἐκεῖνοι, ἐφ' οἷς σεμνυνό-
ώθησαν ἡμῶν, καὶ ἠρνήσαντο ἡμῶν
ἐλέησον ἡμᾶς ὁ πάντας φιλανθρωπίᾳ
ν ἡμᾶς, ὅτι Ἀβραὰμ οὐκ ἔγνω ἡμᾶς.
οτὰ ἡμέτερα, οὐκ ἂν ἐπρέσβευσεν ὑπὲρ
ων. Ὑπὲρ Σοδομιτῶν ἐπρέσβευσε, καὶ
ὑπὲρ τῶν ἰδίων πρεσβεύων οὐκ ἠκούετο;
γνω ἡμᾶς. Ἀρνεῖται Ἀβραὰμ τοὺς ἀλ- E
τρόποις, οἰκειοῦται δὲ, ὡς ἔφην, τοὺς
τοῦ γένους, οἰκείους δὲ τῆς εὐσεβείας.
αφὴ βουλομένη δεῖξαι τοῖς Ἰουδαίοις,
ς τρόπους αἱρεῖται, τούτων καὶ τὴν
χεται, λέγει· Ὁ πατήρ σου Ἀμοῤ-
μήτηρ σου Χετταία, ἡ ἀδελφή σου Σο-
πῶς τὴν συγγένειαν ἀπὸ τῶν τρόπων
Ἐπειδὴ τὰ τῶν Σοδομιτῶν ἐφρόνησεν,
ἡ Σοδόμων, ἤκουσε θυγάτηρ Χανα-
ς ἐδείκνυτο οὐ τὸ γένος δικαιῶν, ἀλλὰ 126
ν. Ἐγὼ δὲ νομίζω, ὅτι ὁ Χαναναῖος καὶ A
νεῖται τὴν συγγένειαν· καὶ ὅταν ἴδῃ
, καὶ τοὺς ἀλλοτρίους τῆς εὐσεβείας
αὐτῷ, ἀρνεῖται, καὶ οὐ δέχεται ὁ Χα-
ι πατὴρ τῶν ἀσεβῶν. Διὰ τί ἀρνεῖται;
Χαναναίῳ, καὶ εἴπῃς, ὅτι ὁ πατήρ
καὶ ἐρεῖ· οὗτός μου υἱὸς ἀρνησάμενος
πατέρων; Ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ἄπιστος, εἰ καὶ
ρτυρήσει γάρ μου τὴν πίστιν ἡ Χα-
Υἱὲ Δαυὶδ, ἐλέησόν με. Μὴ καλεί-
Χαναναίων· οὐ γὰρ ἐφύλαξαν τὴν
αναίας· κληθήτωσαν υἱοὶ λίθων καὶ
ες τῷ λίθῳ, Πατήρ μου εἶ σὺ, καὶ
με ἐγέννησας. Ἐγὼ δὲ νομίζω καὶ
σθαι, καὶ τὰ ξύλα ἀπαγορεύειν τὴν
πίστων. Δύναται καὶ λίθος ἀρνεῖσθαι B
ἔστι μου τέκνον ὁ υἱὸς τῆς ἀσεβείας·
νον ὁ υἱὸς τῆς ἀδικίας· ἐγὼ γὰρ, εἰ
ἤκουσα τῆς Γραφῆς λεγούσης· Δύνα-
ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγεῖραι τέκνα
ἶτα, ναὶ, φησὶν, προσωποποιῇ ἐκ
θου, καὶ λίθος λαλεῖ; Ἄκουε τοῦ προ-
ὅτι Λίθος ἐκ τοίχου φθέγξεται αὐτὰ,

ίνους.

opera bona filii Abrahæ. Quod enim dicere jam cœperam, non corporis nobilitas quæritur, sed morum congruentia. Propterea Abraham et Isaac et Jacob et patriarchæ omnes synagogam abnegarunt, quia patrum fidei hæredes successoresque non fuerant: abnegavit suos Abraham, quoniam fidem ejus sectati non sunt: abnegavit eos et Isaac et Jacob et patriarchæ omnes: qui enim Deum abnegavit, eum abnegat et natura. Sed quis tandem locus testimonio suo probabit Abraham abnegasse Judæos, ne videamur tamquam in hostes audacter ista jactare, sed tamquam peccati reos convincere? Beatus Jeremias ex populi persona sic ait: Domine, miserere nostri: mons et *Isai* 63.16.
civitas quam benedixerunt patres nostri, facta est et 64. 11.
igni combusta: tu, Domine, miserere nostri. *Quia* non *Jeremias.*
Abraham non cognovit nos, et Israël non agnovit nos: tu, Domine, parce nobis. Quandoquidem, inquit, ii quibus gloriamur, a nobis alienati sunt, et nostrum genus abnegarunt: tu nostri miserere, qui omnes superas benignitate. *Miserere nostri, quia Abraham non cognovit nos.* Si enim res nostras suas duceret, nonne pro filiis suis deprecator et intercessor fuisset? Pro Sodomitis deprecatus est et auditus est: pro filiis suis deprecans auditus non esset? *Abraham non cognovit nos.* Abnegat Abraham alienos moribus, suos autem ducit, ut dixi, eos qui alieni quidem sunt generis, sed domestici religionis. Idcirco volens ostendere Scriptura Judæis, quorum quis mores imitando sectetur, eorum et appellationem sortiri, sic ait: *Pater tuus Amorrhæus, et mater tua* *Ezech.* 16.
Chettæa, soror tua Sodomitis. Vide quo pacto 3. 45. 46.
cognationem ex moribus ipsis constituat. Quandoquidem eadem sapiebat quæ Sodomitæ, soror Sodomorum audivit, filia Chananæorum audivit: atque ita demonstrabat, non ut genus justificaret, sed ut mores honore afficeret. Ego vero sic existimo, Chananæum etiam et Amorrhæum cognationem istam abnegare; cumque viderit impios Dei hostes et a pietate alienos sibi accedentes, abnegat, neque dignatur Chananæus impiorum pater appellari. Quare abnegat? Si hoc imposueris Chananæo, et dixeris, Pater tuus Chananæus, et ipse dicet: Hiccine filius meus, qui patrum fidem abnegavit? Ego non sum infidelis, tametsi Chananæus: meæ quippe fidei testimonium dicet Chananæa, quæ clamat: *Fili David, miserere* *Luc.* 18.39.
mei. Ne vocentur ergo filii Chananæorum; non enim fidem Chananææ servarunt: vocentur filii lapidum atque lignorum, qui dicunt lapidi, *Pa-* *Jer.* 2. 27.
ter meus es tu; et ligno, Tu me genuisti. Imo ego lapides etiam arbitror abnegare, ac ligna cognationem infidelium repudiare. Potest et lapis negare ac dicere, Non est filius meus, filius impietatis: non est filius meus, filius iniquitatis: ego enim tametsi lapis sum, Scripturam audivi

centem : ***Potest Deus et de lapidibus istis sus-***
tare filios Abrahæ. Deinde vero, Itane, inquit,
: persona lapidis orationem effingis, et loqui-
r lapis? Audi prophetam dicentem : ***Lapis de***
riete loquetur ea, et scarabæus de ligno ef-
bitur. Etsi vos tacueritis, lapides clamabunt.
uid ergo appellabitur infidelium genus, si neque C
ii Abrahæ, neque Chananæi propter Chananæam
psorum enim inobscuravit infidelitatem splen-
r fidei Chananææ); neque lapidum filii? nam
lapides illorum repudiant propinquitatem :
uod nomen erit incredulis? Quod illis imposuit
men Jeremias : ***Argentum reprobum vocate***
s : quia reprobavit eos Dominus. Timeamus
que nos, fratres. Exornat te Christi nobilitas?
imorem incutiat tibi justum judicium Christi.
e eleemosyna heri prædicabatur, omnia esse
eemosynæ postbabenda; omnibus animam esse
æferendam. Admiratus sum et alteram indigni-
tem : quo nimirum pacto ii, quibus non sunt
lii, adoptivos sibi filios quærant : atque hic qui-
m fit pater, ille autem frater efficitur. Alienum
bi adoptas in filium, et Dominum fugis? Adopta D
bi eum, qui reddat tibi mercedem : fiat tibi fi-
us Christus. Tremendum, inquit, dictum hoc.
ide quid dicas, ne occasione orationis hujus ex-
das a ratione, atque in rationis inopiam devol-
aris. Filium hominis appellas Christum? Ego
ero non filium modō, sed et fratrem appello, non
meipso, sed dicta ipsius sequutus. Dixerunt illi
liquando, ***Mater tua et fratres tui quærunt te.***
it Salvator, ***Quæ est mater mea, et qui sunt***
ratres mei? Quicumque fecerit voluntatem
atris mei, ipse meus frater et soror et mater
st. Si vero mater ejus est, utique filius matris
st, qui hac appellatione justitiam exornavit.
iat igitur omnis anima Christi mater secundum
ffectum. Quomodo mater Christi? Omnis anima
n seipsa Christum parturit : nisi vero pietate fue- E
it transformata, mater Christi non potest vocari.
um exceperis verbum Christi, et illud in tua
nente formaris, ac tamquam in utero ratiocinatio-
e transformaris, ipsius mater appellaris. Atque
t intelligas in unoquoque formari Christum, et
natrem Christi, verbi inquam nimirum Christi,
nimam cujusque nostrum fieri; sic ait Paulus :
Filioli mei, quos iterum parturio, donec for-
netur Christus in vobis. Operatus es justitiam?
n anima Christum formasti. Eleemosynam imper- 127
iisti? Figuram veritatis formasti : non quod in A
ingulis Christus formetur; Christum enim ver-
um pietatis appellat, cujus opera figuram recipi-
nus veritatis. Eleemosynam erogasti? Christum
fformasti. Justitiam exercuisti? Efformata est in
e figura veritatis. Illud ergo perpendendum est
ua ratione Christum nos reddere fratrem nostrum
porteat. Rerum ipsum tuarum consortem assu-
ne. Non vis illi cuncta largiri? Saltem illi da di-

καὶ κάνθαρος ἐκ ξύλου λαλήσει. Κἂν ὑμεῖ
σητε, οἱ λίθοι κεκράξονται. Τί οὖν κληθῆ
τῶν ἀπίστων, εἰ μήτε υἱοὶ Ἀβραὰμ, μήτε
διὰ τὴν Χαναναίαν (ἤμβλυνε γὰρ αὐτῶν τὴν
ἡ αὐγὴ τῆς πίστεως τῆς Χαναναίας), μήτ
λίθων; Ἀρνοῦνται γὰρ καὶ οἱ λίθοι τὴν οἰ
C Τί ὄνομα τοῖς ἀπίστοις; Ἱερεμίας αὐτοῖς ὄνο
Ἀργύριον ἀποδεδοκιμασμένον καλέσατε αὐ
ἀπεδοκίμασεν αὐτοὺς Κύριος. Φοβηθῶμεν
ἡμεῖς, ἀδελφοί. Σεμνύνει σε ἡ τοῦ Χριστοῦ
Φοβείτω σε ἡ τοῦ Χριστοῦ δικαιοκρισία. Π
μοσύνης χθὲς ἐκηρύττετο, ὅτι δεῖ πάντα δε
θεσθαι ἐλεημοσύνης, ὅτι δεῖ πάντων προτ
ψυχήν. Ἐθαύμασα καὶ ἑτέραν ἀγνωμοσύνη
οἱ τέκνα μὴ ἔχοντες, υἱοποιητοὺς λαμβάν
ὁ μὲν πατροποιεῖται, ὁ δὲ ἀδελφοποιεῖται.
τὸν ἀλλότριον, καὶ φεύγεις τὸν Δεσπότην; Υ
τὸν ἀντιδιδόντα σοι τὸν μισθόν· γένηταί σοι
υἱός. Φοβερὸν, φησὶ, τὸ ῥῆμα. Βλέπε τί λ
προφάσει τοῦ λόγου ἐκτραπῇς τοῦ λόγου, μὴ
γίαν κατενεχθῇς. Υἱὸν καλεῖς ἀνθρώπου τὸν
Ἐγὼ δὲ οὐ μόνον υἱὸν καλῶ, ἀλλὰ καὶ ἀδελ
D ἀπ' ἐμαυτοῦ, ἀλλὰ ταῖς αὐτοῦ φωναῖς ἀκ
Λέγουσιν αὐτῷ ποτε, Ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ
σου ζητοῦσί σε. Λέγει ὁ Σωτὴρ, τίς ἐστι μήτ
ἢ τίνες εἰσὶν ἀδελφοί μου; Ὃς ἂν ποιῇ τὸ
τοῦ Πατρός μου, αὐτός μου ἀδελφὸς καὶ ἀδε
μήτηρ ἐστίν. Εἰ δὲ μήτηρ αὐτοῦ, ἄρα υἱὸς τῆς
ὁ τῇ προσηγορίᾳ τιμήσας τὴν δικαιοσύνην.
τοίνυν πᾶσα ψυχὴ μήτηρ Χριστοῦ κατὰ
Πῶς μήτηρ Χριστοῦ; Πᾶσα ψυχὴ ὠδίνει ἐν
Χριστόν· ἐὰν δὲ μὴ μεταμορφωθῇ τῇ εὐσεβεί
Χριστοῦ καλεῖσθαι οὐ δύναται. Ὅταν λάβ
Χριστοῦ, καὶ πλάσῃς αὐτὸν ἐν τῇ διανοίᾳ
ὥσπερ ἐν μήτρᾳ τῷ λογισμῷ μεταμορφώσῃ
μήτηρ αὐτοῦ. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι ἐν ἑκάστῳ
μορφοῦται, καὶ μήτηρ Χριστοῦ γίνεται, λέγ
λόγου τοῦ Χριστοῦ, ἑκάστου ἡμῶν ἡ ψυχ
E Παῦλος· Τεκνία μου, οὓς πάλιν ὠδίνω,
μορφωθῇ Χριστὸς ἐν ὑμῖν. Εἰργάσω δικ
Ἐμόρφωσας ἐν τῇ ψυχῇ Χριστόν. Ἐπέδω
μοσύνην; Ἐμόρφωσας τὸν χαρακτῆρα τῆς
οὐχ ὅτι καθ' ἕκαστον Χριστὸς μορφοῦται·
γὰρ καλεῖ τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας, δι' οὗ τ
κτῆρα τῆς ἀληθείας ἀναλαμβάνομεν. Ἐπέδω
μοσύνην; Ἐμόρφωσας Χριστόν. Ἐποίησας
σύνην; Ἐμορφώθη ὁ χαρακτὴρ τῆς ἀληθεία
προσέχειν πῶς χρὴ ἀδελφοποιῆσαι τὸν Χριστ
127 αὐτὸν κοινωνὸν τῶν σῶν πραγμάτων. Οὐ θέ
A χαρίσασθαι πάντα; Κἂν τὰ ἡμίση δὸς α
Ζακχαῖος. Αὐτῷ γὰρ, φησὶν, ἔδωκεν ὁ Ζ
οὐ τοῖς πτωχοῖς. Ἀλλ' ἄκουε, ὅτι Ὁ ἐλεῶν
δανείζει Θεῷ. Πτωχοῖς διδοὺς, Χριστῷ δέδω
οἶδας, ὅτι τὰ δοθέντα εἰς ἑαυτὸν ἀναλαμβ
οἶδας, πῶς φοβερόν σοι κριτήριον ἐνέγραψ
Ὅταν ἔλθῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ παλι
στήσει τὰ μὲν πρόβατα ἐκ δεξιῶν, τὰ δὲ
εὐωνύμων· καὶ ἐρεῖ τοῖς ἐκ δεξιῶν, δεῦτε οἱ

a Codex unus συγγένεια, non male

Ιατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμα-
.ιν βασιλείαν, ὅτι ἐπείνασα, καὶ ἐδώκατέ
;

πῶς ὁ διὰ τῶν πτωχῶν δανειζόμενος, ὁμο-
ρέος. Ἐδίψησα, καὶ ἐποτίσατέ με· γυμνὸς
περιεβάλετέ με. Οὐκοῦν τῷ μὲν φαινομένῳ
ιμνὸν ἐνδύεις, τῇ δὲ ἀληθείᾳ Χριστὸν περι-
:νδυσον Χριστὸν, ἵνα ἐνδύσῃ σε ἐν ἡμέρᾳ B
ικέπασον αὐτὸν, ἵνα σκεπάσῃ σε ἐν ἡμέρᾳ
υε τοῦ Δαυὶδ λέγοντος· Ἐσκέπασέ με ἐν
τῆς σκηνῆς αὐτοῦ. Χρεία σκέπης· κατα-
ὸ πῦρ ἐκεῖνο τὸ φοβερὸν, ἡ γέεννα ἡ ἀπα-
ιαὶ ἐὰν μὴ ἡ Χριστοῦ χεὶρ σκεπάσῃ, τὸ
ότριον γνωρίσει. Οἶδεν ἐπιλαβέσθαι ἀλλο-
τιμᾷν ἁγίους, αἰδεῖται τὴν εὐσέβειαν, ἐπι-
τῆς ἀσεβείας. Ἐκεῖ οὐ πλοῦτος, οὐ χρή-
ιι, οὐκ ἐξουσία, οὐ δυναστεία· πάντα ἐξ
ταρίσταται τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ. Κἂν
οραὶ ὦσι περὶ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ πρὸς
ην ὁμότιμα πάντα, κἂν πολλὴν ἔχῃ τὴν
Ἀγγέλου καὶ ἀνθρώπου πόση διαφορά;
οὐχ ἡ τυχοῦσα. Ἡλίου καὶ σελήνης καὶ C
στη διαφορά; Ἀλλ' εἰς τὸν νόμον τῆς προσ-
μοῦ καλεῖται. Πόση διαφορὰ βοτάνης καὶ
ιὶ ζώων; Τὰ μὲν ἀθάνατα, τὰ δὲ θνητά·
ν ἐν τῷ ζυγῷ τῆς δουλείας ἐπιγινώσκει τὴν
Διὰ τοῦτο καὶ Δαυὶδ τὰ διῃρημένα τῇ
:τει τῇ συμφωνίᾳ, λέγων, Αἰνεῖτε τὸν Κύ-
ι οὐρανῶν, αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν τοῖς ὑψίστοις,
ὸν πάντες ἄγγελοι αὐτοῦ, πᾶσαι αἱ δυνά-
ἥλιος καὶ σελήνη. Εἰ γὰρ καὶ ὑποβέβηκε
λλ' ἥνωται τῇ δουλείᾳ· καὶ ὥσπερ, ἀδελ-
τῷ κόσμῳ ἀξιώματα διῄρηται μὲν πρὸς
ιται δὲ πρὸς τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας (πάν-
οκύπτουσι τῷ βασιλεῖ, πάντες τρέμουσι
ν· καὶ ἡ μὲν διαφορὰ περὶ τὰ ἀξιώματα, D
νία παρὰ τοῖς δούλοις)· οὕτω κἀκεῖ πάν-
ποι ἴσοι, μόνοι δὲ ἄνισοι οἱ ὑπερέχοντες,
:ίᾳ διαλάμποντες. Διὰ τοῦτο καλῶς ἔλεγεν
Ἐθεώρουν ἐν ὁράματι τῆς νυκτὸς, καὶ ἰδοὺ
ἡμερῶν ἐκαθέζετο. Ἐνταῦθα πρόσεχε ἀκρι-
αλῶ, πῶς τὸν κριτὴν τῆς ἀληθείας ἱστο-
κόνι σωματικῇ. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Θεὸς ἀσώ-
την φύσιν, ὡς ἐν εἰκόνι τοῖς αἰσθητοῖς δια-
οητά. Φησὶ γοῦν, ὡς Παλαιὸς ἡμερῶν, οὐ
λαιωμένος, ἀλλὰ τῇ ἀρχαιότητι τετιμη-
τολὴ αὐτοῦ ὡς χιὼν λευκὴ, ἡ θρὶξ τῆς
τοῦ ὡσεὶ ἔριον καθαρόν· ὁ θρόνος αὐτοῦ
, οἱ τροχοὶ αὐτοῦ πῦρ φλέγον. Ποταμὸς E
ιενος ἔμπροσθεν αὐτοῦ· χίλιαι χιλιάδες
σαν αὐτῷ, καὶ μύριαι μυριάδες λειτουρ-

midium, ut Zacchæus: ipsi enim, inquit, dedit Zacchæus, non pauperibus. Verum audi illud, *Qui miseretur pauperis, fœneratur Deo.* Si pauperibus dederis, Christo dedisti. Nescis, eum quæ data sunt, in se recipere? nescis quomodo terribile tibi tribunal proposuerit, dicens: *Cum venerit Filius hominis* in regeneratione, *statuet oves quidem a dextris, hædos autem a sinistris: et dicet iis qui a dextris erunt, Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum: quoniam esurivi, et dedistis mihi manducare?*

Prov. 19. 17.

Matth. 25. 31. 33. 34.

5. Vide ut ille cui per pauperes fœneratum est, debitum fateatur. *Sitivi, et dedistis mihi bibere; nudus eram, et operuistis me.* Itaque si speciem quidem apparentem spectes, nudum induis; re autem vera Christum operis. Indue Christum, ut in judicii die te induat: tege illum, ut in die iræ te protegat: audi Davidem dicentem: *Protexit me in abscondito tabernaculi sui.* Protectione opus est; invadit ignis ille formidabilis, gehenna inevitabilis; ac nisi Christi manus protexerit, ignis alienum agnoscet. Novit enim apprehendere alienos, novit honorare sanctos; pietatem reveretur, impietatem invadit. Illic non opes, non pecuniæ persuadent, non potestas, non principatus: omnia æqualiter ante tribunal Christi astant. Etsi enim apud homines sint discrimina, tamen apud Dominum æquali in honore sunt omnia, etsi multum inter se sint diversa. Angeli et hominis quanta diversitas? Magna plane atque non vulgaris. Solis et lunæ atque stellarum quantum discrimen? Atqui ad eamdem adorationis legem simul vocantur. Quantum discrimen herbæ, angelorum et animalium? Hæc quidem immortalia sunt, illa vero mortalia; at horum unumquodque sub jugo servitutis dominatum agnoscit. Propterea David etiam ea, quæ conditione distincta sunt, connectit concentu atque concordia, dicens: *Laudate Dominum de cœlis; laudate eum in excelsis; laudate eum omnes angeli ejus, omnes virtutes ejus, sol et luna.* Etsi enim subjecta et inferiora sunt conditione atque ordine, servitute tamen unita sunt. Non aliter atque, fratres in mundo dignitates illæ quidem inter se distinctæ, uno autem jugo servitutis unitæ sunt (omnes enim capita regi submittunt, omnes metuunt potestatem; atque inter dignitates discrimen est, apud servos autem concordia): sic et illic homines omnes æquales, soli vero inæquales, qui antecellunt, qui pietate collucent. Quocirca recte dixit Daniel: *Aspiciebam in visione noctis, et ecce velut antiquus dierum sedebat.* Hic attende, quæso, diligenter quo pacto tamquam incorporea imagine ac specie Judicem veritatis describat et narret. Nam quoniam incorporeus est naturaliter Deus, tamquam in imagine per res sensibiles, spiritales describit. Ait igitur, Velut *Antiquus dierum,* non tempore inveteratus, sed antiquitate honoratus: *Vestimentum ejus candidum quasi*

Psal. 26. 5.

Psal. 148. 1.—3.

Daniel. 7. 9.

ix, capillus capitis ejus quasi lana munda :
ironus ejus flamma ignis, rotæ ejus ignis
rdens. Fluvius ignis trahebatur in conspectu
ius; mille millia astiterunt ei, et dena millia
enum millium ministrant ei. O tremendum
ibunal! o narrationem, quæ vel stolidis terrorem
ossit incutere! Si adeo terribilia sunt, dum au-
iuntur, quando terribiliora erunt, dum specta-
untur? *Et aspiciebam in visione noctis, et*
:ce libri aperti sunt, et throni positi sunt.
'hroni; quibusnam, nisi sanctis apostolis, ad
uos dicebat Salvator : *Cum venerit Filius ho-*
iinis in gloria sua, sedebitis et vos super sedes
uodecim judicantes duodecim tribus Israël?
ibri aperti sunt : libri, in quibus scripta sunt
ıala, in quibus scripta sunt bona, in quibus scri-
ta est cujusque vita. Librum autem vocat, non
uod pellis ac membrana sit apud Deum et lite-
e, sed quoniam apud te liber memoriæ est
ıstrumentum, Dei memoriam tamquam in libro
ositam narrat : libro siquidem Deus non indi-
et : liber enim Deo est memoria. Non, quia
os homines cum prophetas, apostolos, evangelia
gimus, in corde memoriam non circumferimus
ne libris, Deus libro eget : libro non indiget fons
ıemoriæ. Ibi scribuntur virtutis opera, ibi pra-
a scribuntur. Ne tibi timeas inde præjudicium;
cet perversa tua perscripta sint opera, bonis
peribus possunt deleri : uti rursus si cujus inibi
omen pietatis ergo perscriptum sit, moribus
utem abnegarit, nullum ex eo fit præjudicium
uod scriptum sit, sed deletur. Ut autem intel-
gas deleri eum, qui propter pietatem inscriptus
it, et propter socordiam ejectus, de Judæis di-
it David, qui scripti olim fuerunt, ac deinde
eleti : *Deleantur de libro viventium, et cum*
ustis non scribantur. Quemadmodum infideles
elentur, ita scribuntur fideles. Audi Paulum
icentem : Salutate dilectos nobis fratres, et com-
arem *Cum Clemente et cæteris adjutoribus*
ıeis, quorum nomina sunt in libro vitæ. Ti-
ıeamus librum illum : time ne tua perscribantur
eccata; cogita, quo pacto afficiaris coram judice,
i adversum te aperiantur peccata; cogita, quo
acto afficiaris coram judice, si contra te com-
ıentarii, quibus iniquitas tua contineatur, coram
ıagistratu aperiantur, quibus tua dementia
ublicetur; cogita, quantus timor, quantus tre-
ıor invadat te, quomodo membra contremiscant,
uomodo interiora omnia concutiantur, homine
udicante. Quod si homine judicante tantus est
imor, quis illum timorem queat enarrare, qui
um ingruet, cum universum orbem terrarum
)ominus omnium judicabit? Hæc a nobus di-
untur, non ut terrorem incutiamus, sed ut ad

γοῦσιν αὐτῷ. Ὦ φοβεροῦ κριτηρίου, ὦ μνή
φοβῆσαι τοὺς ἀγνώμονας. Εἰ ἀκουόμενα οὐ
θεωρούμενα πόσῳ φοβερώτερα; Καὶ ἐθεώρ
ματι τῆς νυκτὸς, καὶ ἰδοὺ βίβλοι ἀνεῴχθησ
νοι ἐτέθησαν.* Θρόνοι, τίνων; Ἢ δῆλον ὅτ
ἀποστόλων, πρὸς οὓς ἔλεγεν ὁ Σωτήρ· Ὁ
Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, κα
128 ὑμεῖς ἐπὶ δώδεκα θρόνους, κρίνοντες τ
A φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ. Βίβλοι ἠνεῴχθησ
αἷς ἐγγέγραπται τὰ φαῦλα, αἷς ἐγγέγ
ἀγαθὰ, ἐν αἷς ἀναγέγραπται ὁ ἑκά
Βιβλίον δὲ καλεῖ, οὐχ ἐπειδὴ δέρμα
Θεῷ καὶ γράμματα· ἀλλ' ἐπειδὴ παρὰ
βλίον μνήμης ἐστὶν ὄργανον, τὴν τοῦ
μην ἱστορεῖ ὡς ἐν βιβλίῳ· βιβλίου γὰρ Θ
ζει· βίβλος γὰρ Θεῷ ἡ μνήμη. Οὐχ, ἐπει
ἄνθρωποι ἀναγινώσκοντες προφήτας, ἀ
Εὐαγγέλια, ἐν καρδίᾳ οὐ περιφέρομεν τὴν μ
βιβλίου, ὁ Θεὸς βιβλίου δεῖται· βιβλίου
πηγὴ τῆς μνήμης. Ἐκεῖ γράφεται τὰ ἐνά
ἐκεῖ γράφεται τὰ φαῦλα. Μὴ φοβηθῇς τὸ
κἂν καταγραφῇ σου τὰ ἔργα τὰ πονηρὰ, δ
B λειφθῆναι διὰ τῶν ἔργων τῶν ἀγαθῶν· ὥ
ἐὰν γραφῇ τινος τὸ ὄνομα δι' εὐσέβειαν, ἀ
τοῖς τρόποις, πρόκριμα οὐ ποιεῖ τὸ γραφ
λείφεται γάρ. Ἵνα δὲ μάθῃς, ὅτι ἀπαλεί
εὐσέβειαν γραφεὶς, καὶ διὰ ῥαθυμίαν ἐκβλη
Δαυὶδ περὶ Ἰουδαίων τῶν ποτε γραφέντων
ρον ἐξαλειφθέντων· Ἐξαλειφθήτωσαν ἐκ βί
των, καὶ μετὰ δικαίων μὴ γραφήτωσαν. Ὡ
λείφονται οἱ ἄπιστοι, οὕτω γράφονται οἱ πιστ
Παύλου λέγοντος· ἀσπάζεσθε τοὺς ἠγαπημέ
ἀδελφοὺς, καὶ τὸν σύζυγον Μετὰ Κλήμεντο
λοιπῶν συνεργῶν, ὧν τὰ ὀνόματα ἐν βίβλῳ ζ
βηθῶμεν τὴν βίβλον ἐκείνην· φοβήθητι, μ
γραφῇ σου τὰ ἁμαρτήματα· ἐννόει, πῶς δ
ἐπὶ κριτοῦ, ἐὰν ἀνεῳχθῇ κατὰ σοῦ τὰ ὑπ
ἐπὶ ἄρχοντος, ἐλέγχοντά σου τὴν ἀδικίαν,
C οντά σου τὴν μανίαν· ἐννόησον, ὅσος φόβος,
μος, πῶς κλονεῖται τὰ μέλη, πῶς ἀνα
πάντα τὰ ἐντὸς, ἀνθρώπου δικάζοντος. Εἰ ἀ
που δικάζοντος τοσοῦτος φόβος, τίς δυνήσετα
βον ἐκεῖνον ἱστορῆσαι, καθ' ὃν μέλλει κρίνει
κουμένην ὁ πάντων Δεσπότης; Ταῦτα λέγ
ἵνα φοβήσωμεν, ἀλλ' ἵνα σωφρονίσωμεν. Μὴ τ
σθω τοῦ Χριστοῦ χρήματα· μὴ προτιμάσθω
ἀδικία καὶ πλεονεξία. Ἤκουσας τῶν προφ
ὅτι μέχρι τοῦ τάφου ἡ εὐπραγία; Ταῦτα ἐ
ἐγυμνάζετο, Τί ἀναμένεις τὸν τάφον τέλος
σοι τοῦ βίου; Ἀνάμεινον τὸν τάφον τέλος
σοι τῆς ζωῆς, ἵνα διὰ τῆς παρούσης εἰς τὴν μ
διαπορθμευθῇς· Ἀγάπησον ἔργα δικαιοσύν
ἐστὶν, ἐν ᾧ διαλυόμεθα, τάφος ἐν ᾧ ἀπα
D γήϊνον σκεῦος. Φύγωμεν τὴν μέλλουσαν κρί
φοὶ, δέομαι. ᵃ Ταῦτα πάσχοντας δεῖ λέγειν

* [**Savilius** : *θρόνοι; τίνι; ἐνταῦθα προσέχειν ἀναγκαῖον.*
ὁ κριτὴς τῆς ἀληθείας κάθηται, καὶ ὁ θρόνος αὐτοῦ φλὸξ
υρὸς, ποίους ἄρα θρόνους ὁ Δανιὴλ λέγει; ἐθεώρουν, ὅτι
ρόνοι ἐτέθησαν, καὶ βίβλοι ἀνεῴχθησαν. Τίνων οἱ θρόνοι; ἢ
ήλ.]

ᵃ Hæc mutila in Editis ex duobus Mss. re
Sensus autem est : Non sine dolore et labor
judicio loqui et loquentes audire debemu
prophetæ qui ait : *Hei mihi in diem Do*
prope est dies Domini.

meliorem mentem traducamus. Ne præferantur Christo pecuniæ; ne Deo injustitia et avaritia præferatur. Audisti quæ jam ante dicta sunt, usque ad sepulcrum bene agendum esse? De his hesterno die sermonem instituimus. Quid exspectas sepulcrum, ut tibi fiat tuæ vitæ finis? Exspecta sepulcrum, finem vitæ, ut per præsentem ad futuram transveharis : dilige justitiæ opera : sepulcrum est, in quo dissolvimur; sepulcrum in quo vas terrenum deletur. Fugiamus illud judicium futurum, obsecro, fratres. Hæc patientes dicere, patientes audire oportet : justitiæ deside-
E rium recipiamus. Vide, ut clamet propheta : *Hei* Joel. 1. 15.
mei in diem Domini, quia prope est dies Domini. Si propheta, dum diei recordatur, tremit : nos qui sexcentorum sumus peccatorum rei, sine tremore recordabimur? Placemus judicem pœnitentia; peccata nostra deleamus; terribilem illam vocem reformidemus dicentem, *Qui negaverit* Matth. 10.
me coram hominibus (neque vero is qui verbo 33. 32.
negat, sed qui moribus negat), *negabo et eum*
129 *coram Patre meo. Qui me confessus fuerit,*
A *confitebor et eum ego coram Patre meo.* Si verba dum expenduntur, terribilia sunt, nonne res ipsæ multo terribiliores erunt dum cernentur. Pone tibi ante oculos, mi frater, orbis terrarum Judicem considentem, astantes angelos, apparitorum vices obeuntes archangelos, Cherubim collaudantes, virtutes illas mundo superiores, exercitus illos supercælestes, atque in his omnibus patriarchas, prophetas, apostolos, evangelistas, martyres et hujusmodi reges, magistratus, judices, principes, divites, pauperes, idiotas, sapientes, omnes istos ante tribunal stantes, et in tot testium cælestium terrestriumque conspectu dicentem Judicem, et apud Patrem alienos abnegantem : *Negabo* enim *eum*, inquit, *qui me nega-* Matth. 10.
verit, coram Patre meo. 33.

6. Intuere illum animo, dicentem : Pater mi, hic meam fidem neglexit, hic meos servos persequutus est, hic meam Ecclesiam injuriis affecit, hic meos ignominiose traduxit, hic sermonem meum respuit, hic mei verbi prædicationom conculcavit. Hæc autem dicit, non ut ignorantem doceat Patrem, sed ut adversarium accusatione traducat. Cogita, quo pacto dicat judex, cum advocarit nobiles terræ compedibus alligatos : *Ad* Psal. 149.
alligandos, inquit, *principes eorum in compedi-* 8.
bus, et nobiles eorum in manicis ferreis; ut adstent
B cum timore principes judicandi, et Salvator dicat : Isti verbum meum veritatis repudiarunt, isti meam legem respuerunt, isti mandatum meum irritum reddiderunt, isti apostolos suppliciis affecérunt, isti martyres tormentis vexarunt. Hæc sunt quæ dicit. Interea vero, dum Rex loquitur, cogita quo pacto angeli adstantes terrorem aspectu, horrorem minis incutiant, vel solis oculis peccatorem necantes : cogita, ut angeli indignentur, commoveantur archangeli, concutiantur virtutes, Pater indignetur, Spiritus sanctus excandescat; ille vero

ingenti cum ignominia ejiciatur, neque tantum a salute excidat, sed in damnationem trudatur. Enimvero tremendum est non modo non salvari, neque regnare, sed et ignibus tradi. *Qui vero confessus in me fuerit, confitebor in eo.* (Matth. 10. 32. Luc. 12. 9.) Cogita, quanta gloria, quantus honor, quanta corona illa futura sit, cum judex dicet : Hic verbum meum servavit, hic fidem meam prædicavit, hic sermonem meum confirmavit, hic pauperem meum non despexit, hic avaritiam conculcavit, et justitiam illi prætulit ; hic mundum quasi non esset, derisit, et futurum mundum adamavit ; hic regnum meum divulgavit, hic verbum meum honore affecit : affice illum honore, mi Pater. Verum hæc nos cum dicimus, et oratione affectus exprimimus, non dividimus dignitatem divinitatis, neque partimur potestatem ; sed hac specie accusationis indignatio judicis demonstratur : atque hæc omnia ad salutem quidem eorum qui confitentur, ad condemnationem vero eorum qui non credunt, referuntur. Illud porro est omnium formidolosissimum, cum tibi in mentem venerit stare Michaelem et Gabrielem omnesque angelicos exercitus, sedere autem filios Zebedæi, sedere Paulum et Petrum, qui sunt ex hominibus : angelos vero cum metu adstare, et homines cum fiducia considere. Cogita adstantes angelos et piscatores et publicanos sedentes, et dicamus nos quoque cum illis : *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine!* (Psal. 30. 20.) Sedet Zacchæus, sedet Paulus et Petrus, et Michael adstat. Non peregrina nomina commemoramus, sed eorum quæ scripta sunt, vestigiis insistimus : non enim angelorum nomina didicimus, sed ea quæ scripta sunt, sequimur. Nulla est invidia, nulla æmulatio : non enim res sunt terrenæ : non ægre ferunt angeli quod ita stent quidem ipsi, homines vero considеant : sanctorum quippe gloriæ sunt consortes. Audi Dominum dicentem : *Amen dico vobis, gaudium erit coram angelis super uno peccatore pœnitentiam agente.* (Luc. 15. 10.) Diligamus igitur gloriam Christi, eam vero quæ ut somnium præterit, aspernemur. Dictum enim vobis est heri, quo pacto gloriam mundi propheta somnium appellarit. *Erunt*, inquit, *opes impiorum, ut somnium.* (Isai. 29. 7.) Nihil enim a phantasmatibus præsens rerum status differt. Qui hesterno die prospera valetudine fruebatur, hodie morbo conflictatur : qui hesterno die potestate pollebat, hodie ad humilitatem dejectus est ; qui heri divitiis abundat, hodie premitur egestate : qui heri superbe efferebatur, hodie contemtus jacet. Omnia concutiuntur, omnia commutantur, neque res humanas tantum dico ; sed et *Cœlum*, inquit, *et terra transibunt, verba autem mea non transibunt.* (Matth. 24. 35.) Idcirco beati Christiani, qui etiam in dignitate positi humiles sunt. Humilis fuisti in dignitate ? Nihil tibi damni infert humilitas : talem enim te reperit, qualis esse debes. Si antevertens, teipsum ante humiliationem humiliaveris, nihil insusitati ac novi perficiet adversum te humiliatio, sed

ἐκβαλλόμενον, ἐκβαλλόμενον δὲ οὐ τῆς σωτηρίας μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς κατάκρισιν ἐξοριζόμενον. Ἀλλὰ γὰρ οὐ φοβερὸν τὸ μὴ σωθῆναι μόνον, μηδὲ βασιλεῦσαι, ἀλλὰ καὶ τῷ πυρὶ παραδοθῆναι. Ὃς δ᾽ ἂν ἐξομολογήσῃ
C ἐν ἐμοὶ, ὁμολογήσω ἐν αὐτῷ. Ἐννόησον, πόση δόξα, πόσον καύχημα, πόσος στέφανος, ὅταν εἴπῃ ὁ κριτής· οὗτός μου τὸν λόγον ἐτήρησεν, οὗτός μου τὴν πίστιν ἐκήρυξεν, οὗτός μου τὸν λόγον ἐβεβαίωσεν, οὗτός μου τὸν πτωχὸν οὐ παρεῖδεν, οὗτος τὴν πλεονεξίαν ἐπάτησε, καὶ τὴν δικαιοσύνην προετίμησεν, οὗτος κατεγέλασε τοῦ κόσμου ὡς μὴ ὄντος, καὶ ἠγάπησε τὸν μέλλοντα κόσμον, οὗτός μου τὴν βασιλείαν διεπόρθμευσεν· οὗτός μου τὸν λόγον ἐτίμησε· τίμησον αὐτὸν, Πάτερ. Ὅταν δὲ ταῦτα λέγωμεν ἠθοποιοῦντες, οὐ μερίζομεν τὴν ἀξίαν, οὔτε λύομεν τὴν ἐξουσίαν, ἀλλὰ τῷ σχήματι τῆς κατηγορίας δείκνυται ἡ ἀγανάκτησις τοῦ κριτοῦ· καὶ γίνεται ταῦτα πάντα εἰς σωτηρίαν μὲν τῶν ὁμολογούν-
D των, εἰς κατάκρισιν δὲ τῶν ἀπιστούντων. Τὸ δὲ πάντων φοβερώτερον, ὅταν ἐννοήσῃς ἑστῶτα μὲν τὸν Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ, καὶ πάσας τὰς ἀγγελικὰς στρατιὰς, καθεζομένους δὲ τοὺς υἱοὺς Ζεβεδαίου, καθεζόμενον Παῦλον καὶ Πέτρον, τοὺς ἐξ ἀνθρώπων, ἀγγέλους δὲ φόβῳ παρεστῶτας, καὶ ἀνθρώπους παῤῥησίᾳ καθεζομένους. Ἐννόησον παρεστῶτας ἀγγέλους καὶ τοὺς ἁλιεῖς καὶ τοὺς τελώνας καθεζομένους, καὶ εἴπωμεν καὶ ἡμεῖς μετ᾽ αὐτῶν· Ὡς πολὺ τὸ πλῆθος τῆς χρηστότητός σου, Κύριε. Κάθηται Ζακχαῖος, κάθηται Παῦλος καὶ Πέτρος, καὶ παρέστηκεν ὁ Μιχαήλ. Οὐχ ὀνόματα ξένα λέγομεν, ἀλλὰ τοῖς γεγραμμένοις στοιχοῦμεν· οὐ γὰρ ἀγγέλων ὀνόματα μεμαθήκαμεν, ἀλλὰ τοῖς γεγραμμένοις ἀκολουθοῦμεν. Οὐδεὶς φθόνος, οὐδεὶς ζῆλος· οὐ γάρ ἐστι γήϊνα πράγματα· οὐ λυποῦνται ἄγγελοι διότι μὲν αὐτοὶ ἑστήκασιν, ἄνθρωποι δὲ καθέζονται· κοινωνοὶ γάρ εἰσι τῆς δόξης τῶν ἁγίων.
E Ἄκουε τοῦ Κυρίου λέγοντος· Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι χαρά ἐστιν ἐνώπιον πάντων τῶν ἀγγέλων ἐφ᾽ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι. Ἀγαπήσωμεν οὖν τὴν δόξαν τοῦ Χριστοῦ, τὴν δὲ δόξαν τὴν παρερχομένην ὡς ὄναρ διαπτύσωμεν. Εἴρηται γὰρ καὶ χθὲς ὑμῖν, πῶς ὁ προφήτης τὴν δόξαν τοῦ κόσμου ἐνύπνιον ἐκάλεσεν. Ἔσται γὰρ, φησὶν, ὁ πλοῦτος τῶν ἀσεβῶν ὡς ἐνύπνιον. Οὐδὲν γὰρ διαφέρει φαντασμάτων ἡ παροῦσα κατάστασις. Ὁ χθὲς ἐν ὑγείᾳ, σήμερον ἐν νόσῳ· ὁ χθὲς ἐν ἐξουσίᾳ, σήμερον ἐν ταπεινώσει· ὁ χθὲς ἐν πλούτῳ, σήμερον ἐν πενίᾳ· ὁ χθὲς ἐν ὑπερηφανίᾳ, σήμερον ἐν ἐξουδενώσει. Πάντα σαλεύεται, πάντα μεταβάλλεται· καὶ
130 A οὐ λέγω τὰ ἀνθρώπινα μόνον, ἀλλὰ καὶ Ὁ οὐρανὸς, φησὶ, καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι. Διὰ τοῦτο μακάριοι οἱ Χριστιανοὶ, οἱ καὶ ἐν τῇ ἀξίᾳ ταπεινοφρονοῦντες. Ἐταπεινοφρόνησας ἐν τῇ ἀξίᾳ ; Ἡ ταπεινοφροσύνη οὐδέν σε ἀδικεῖ· τοιοῦτον γὰρ εὑρίσκει, οἷος ὀφείλεις γενέσθαι. Ἐὰν προλαβὼν ταπεινώσῃς σεαυτὸν πρὸ τῆς ταπεινώσεως, οὐδὲν ξένον καινοτομήσει κατὰ σοῦ ἡ ταπείνωσις, ἀλλ᾽ ἑτοιμασθεὶς τὴν διάνοιαν παρασκευάζῃ πρὸς τὴν μάχην. Καλῶς οὖν ἔλεγεν ὁ Δαυὶδ, Ἡτοιμάσθην, καὶ οὐκ ἐταράχθην. Φύγωμεν οὖν ἀλαζονείαν, φύγωμεν κενοδοξίαν, ἀγαπήσωμεν Χριστὸν, καὶ διὰ Χριστὸν πένη-
B τας, ἵνα ὁ πάντας πλουτίζων, ὁ πάντας ἐλεῶν, χαρίζηται πλῆθος τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὥστε κομᾷν ἐν εὐσεβείᾳ,

ειν τὸν γεωργὸν τῆς δικαιοσύνης, τὸν χθὲς ιέντα δι' ἑτέραν οἰκονομίαν, μεθ' ἡμῶν δὲ τὴν πνευματικὴν ἐπιστασίαν. Οὐ γὰρ ἦν ὁ ιδαῖος, ἵνα εἴπω, ὅτι ἦν ὁ λαὸς ὡς πρόβατα α ποιμένα· ἀλλ' ἀποστολικὸς ἦν, ἔχων εὐαγ-ποιμένα λέγοντα, Εἰ καὶ τῷ σώματι ἄπειμι, πνεύματι σὺν ὑμῖν εἰμι, χαίρων καὶ βλέπων ωμα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως· ᾧ ἡ δόξα καὶ ς, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώ-ήν.

mente paratum ad prælium disponet. Recte igitur dicebat David : *Paratus sum, et non sum turbatus.* Psal. 118. 60. Fugiamus itaque arrogantiam, fugiamus inanem gloriam : diligamus Christum, et pauperes propter Christum, ut omnes qui ditat, qui omnium miseretur, multitudinem Ecclesiæ largiatur, ut abundet pietate, ut justitiæ cultorem obtineat, qui hesterno die dispensationis alterius causa abfuit a nobis, nobiscum autem est propter sollicitudinem spiritualem. Non enim Judaïcus ille erat populus, 2. Paral. 18. 16. ut dicam fuisse populum tamquam oves non habentes pastorem, sed apostolicus erat, evangelicum habens pastorem qui dicebat : *Etsi corpore absens* Col. 2. 5. *sum, sed spiritu vobiscum sum, gaudens, et videns firmamentum ejus, quæ in Christo est, fidei vestræ;* cui gloria et potestas, nunc et semper, et in sæcula sæculorum· Amen.

ADMONITIO

IN SERMONEM SEQUENTEM.

s nullum Codicem manuscriptum vidi. Edidit Fronto Ducæus, sed, ni fallor, initio mutilum. autem cum hanc orationem ex Mss. Orientalibus descriptam haberet, indignam luce putavit, solum titulum et prima sermonis verba protulit hoc pacto T. 8, p. 857 : εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην όγον. Init. Ἰωάννης σήμερον ὁ εὐαγγελιστής. Hoc autem vere initium esse arbitror, quod in hac imus desideratur : hoc quippe præmisso, sequentia quadrabunt; hoc demto, mancum est initium. : auctoritate illa addere non ausi sumus. Jure porro hanc orationem prætermisit Savilius, utpote n quæ legatur : nam est otiosi cujusdam Græculi, ut nemo non videt. pretatio Latina est Frontonis Ducæi.

ου λόγος εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν θεολόγον.

C *Ejusdem Sermo de sancto Joanne Theologo.*

νης ἐν Ἐφέσῳ τῆς Ἀσίας, Ἰωάννης τῆς ὁ καύχημα, μᾶλλον δὲ τῆς οἰκουμένης ὁ στῦ-άννης ὁ ἀγαπητὸς τοῦ Χριστοῦ μαθητής, καὶ ῦ λόγου σάλπιγξ, τῶν Ἐφεσίων τὸ κλέος, καὶ άτων ὁ κήρυξ, ἡ κιθάρα τῆς θεολογίας, θεο-ίως καλούμενος· τὸ Χερουβικὸν στόμα, καὶ ρικὸν μυσταγώγημα, ἢ καὶ ὑπὲρ ταῦτα εἰπεῖν τήσομαι. Ὃν γὰρ αἱ ἄνω δυνάμεις ἀγγέλων οξάζουσιν, Ἰωάννης μεγάλῃ τῇ φωνῇ παῤῥη-ρυξεν· Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος. Μακαρία εἶ, D φεσίων, ὅτι ἐν σοὶ πρῶτον ἤχησεν ἡ τοιαύτη ς βροντή· μακαρία εἶ, πόλις Ἐφεσίων, ὅτι συνετάγη τὸ τοιοῦτον γραμματεῖον· μακαρία ἐν σοὶ ὁ τοιοῦτος Ἰωάννης. Καὶ ἄλλοι μὲν γὰρ ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ καὶ ἐν σοὶ, ἀλλ' οὐδεὶς

1. Joannes in Asiæ urbe Epheso, Joannes Asiæ decus, vel potius orbis terrarum columna, Joannes dilectus Christi discipulus, et Dei Verbi tuba, Ephesiorum gloria, et extremorum orbis finium præco, theologiæ cithara, Theologus merito appellatus : Cherubicum os, et Seraphicum mysteriorum oraculum, vel etiam his majus dicere non dubitabo. Quem enim supernæ angelorum virtutes tremore glorificant, Joannes magna voce cum fiducia prædicavit : *In principio erat Verbum.* Joan. 1. 1. Beata es, civitas Ephesiorum, quod in te primum a Deo prolatum ejusmodi tonitru insonuerit : beata es civitas Ephesiorum, quod in te tale volumen sit compositum : beata es, quod talis in te Joannes sit inventus. Atque alii quidem Joannes in toto

rbe terrarum, et in te fuerunt; sed nullus talis Ioannes, neque in te, neque in toto orbe terrarum. Quamobrem is, cui mentes hominum sunt perspectæ, qui cordis novit occulta, cum tamen eum offendisset, sanctum et impollutum, ratione vitæ sublimem, corde purum, castitate decoratum, in caritate perfectum, huic tamquam inter omnes fideli credidit matrem suam, tradiditque columbam immaculatam, agnam impollutam, vitulam incorruptam, eam quæ inter homines incomparabilis, quæ omnibus est excelsior Dei creaturis: quod alii nulli sanctorum est creditum. Beata es, civitas Ephesiorum, quam talis viri pedes calcarunt, cujus puram conversationem ac vestigia ipsi angeli suspexerunt: beata es, civitas Ephesiorum, quæ propter Joannem dilectum prima quavis urbe sublimior es reddita: beata es, quod omnes orbis terrarum Ecclesiæ tuæ sint discipulæ, utpote quæ theologiam istam ex te didicerint. *In principio erat Verbum.* Nam quemadmodum, si quopiam in loco lucerna fuerit, atque ad eam omnes accurrant, inde quisque sua face accensa discedit securus, ac deinceps absque ulla offensione vel errore incedit: sic et Ephesi accidit. Prima tu lucernam theologiæ accendisti, tum omnes orbis terræ finium Ecclesiæ cum ad te accurrissent, singulæ suam theologiæ lampadem accenderunt, et gaudentes reversæ sunt. *In principio erat Verbum.* Et Epheso tamen proprium theologiæ lumen imminutum non est, et orbis terrarum æqualia retinens lumina prædicat: *In principio erat Verbum.* Porro illius etiam certamen et labores operæ pretium fuerit in medium afferre, quantum in nobis situm fuerit, pauca de multis: nam ad omnia ejus recte facta commemoranda nullum nobis tempus sufficeret. Ac plurima quidem ex libro Actorum audivimus, quæ dum versaretur cum apostolis, præclare decertans præstitit; deinde vero a Domitiano Romanorum Imperatore pulsus in exsilium, in insulam, quam Patmon appellant, venit propter verbum Dei, et prædicationem pietatis, Ecclesiamque conscribit, quam ostendit illi Deus, et Apocalypsin arcanorum terribiliumque mysteriorum, ac deinde tres sanctas suas Epistolas. Tu vero mihi ineffabilem Dei bonitatem perpende, qui ubique terrarum cum iis, qui ipsum diligunt, peregrinatur, sive in carcere detineantur, sive in exsiliis versentur, sive in profundo maris, sive in lacu sint inclusi, sive quemcumque sint in locum detrusi, separari ab illis nequit, sed in pugna succurrit, eosque corroborat, ac laboribus levat. Postea vero quam ab exsilio

τοιοῦτος Ἰωάννης, οὔτε ἐν σοὶ οὔτ' ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ. 131 Ὅθεν ὁ ἐπιστάμενος τὸν νοῦν τῶν ἀνθρώπων, καὶ A γινώσκων τὰ κρύφια τῆς καρδίας, εὑρὼν αὐτὸν τοιοῦτον, ἅγιον καὶ ἀμίαντον, ὑψηλὸν τὸν βίον, καθαρὸν τῇ καρδίᾳ, κεκοσμημένον τῇ ἁγνείᾳ, τετελειωμένον ἐν ἀγάπῃ, τοῦτον ὡς πιστὸν ἐν πᾶσι πιστεύειν τὴν ἰδίαν μητέρα παραδοὺς, τὴν ἀμίαντον περιστερὰν, τὴν ἄσπιλον ἀμνάδα, τὴν ἀκηλίδωτον δάμαλιν, τὴν ἀσύγκριτον ἐν ἀνθρώποις, τὴν πάντων τῶν ποιημάτων Θεοῦ ἀνωτέραν· ὅπερ οὐδεὶς ἄλλος τῶν ἁγίων πεπίστευται. Μακαρία εἶ, πόλις Ἐφεσίων, ὅτι τοιαύτου σε ἀνδρὸς πόδες ἐπάτησαν, οὗ τὴν καθαρὰν διαγωγὴν καὶ τὰ ἴχνη ἄγγελοι ἐθαύμασαν· μακαρία εἶ, πόλις Ἐφεσίων, ὅτι πρώτη πάσης πόλεως ὑψηλοτέρα ἀνεδείχθης, διὰ Ἰωάννην τὸν ἠγαπημένον· μακαρία εἶ, ὅτι πᾶσαι τῆς οἰκουμένης αἱ Ἐκκλησίαι σου μαθήτριαι τυγχάνουσι, παρὰ σοῦ διδαχθεῖσαι θεολογεῖν, B Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος. Ὥσπερ γὰρ ἐὰν ᾖ λύχνος ἐν τινὶ τόπῳ καιόμενος, καὶ πανταχόθεν πολλοὶ προστρέχοντες, ἐκεῖθεν ἕκαστος ἀνάψας θαῤῥῶν λοιπὸν πορεύεται, μηδαμῶς προσκόπτων, μηδὲ πλανώμενος· οὕτω καὶ ἐν Ἐφέσῳ γέγονε. Πρώτη ἀνάψασα τὸν τῆς θεολογίας λύχνον, πᾶσαι τῶν περάτων αἱ Ἐκκλησίαι πρὸς σὲ δραμοῦσαι, ἑκάστη τὴν ἑαυτῆς λαμπάδα τὴν θεολογίαν ἀνῆψε, καὶ ὑπέστρεψε χαίρουσα. Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος. Καὶ ἐν Ἐφέσῳ τοῦ ἰδίου φωτὸς τῆς θεολογίας οὐκ ἠλαττώθη, καὶ ἡ οἰκουμένη τὰ ἴσα φῶτα κατέχουσα κηρύττει τὸ, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος. Ἀναγκαῖόν τε καὶ τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ εἰς μέσον ἀγαγεῖν, ὅσον ἡμῖν δυνατὸν, ἐκ τῶν πολλῶν ὀλίγα· πάντα γὰρ αὐτοῦ τὰ κατορθώματα οὐκ ἐξαρκέσαι πᾶς ὁ καιρὸς πρὸς διήγησιν. Τὰ μὲν γὰρ πλεῖστα ἠκούσαμεν ἐκ τῆς βίβλου τῶν Πράξεων, ὅσα συνὼν τοῖς ἀποστόλοις καλῶς C ἠγωνίσατο. Ὕστερον ἐξόριστος ὑπὸ Δομετιανοῦ τοῦ τῶν Ῥωμαίων βασιλέως εἰς τὴν νῆσον τὴν καλουμένην Πάτμον γίνεται διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ κήρυγμα τῆς εὐσεβείας, καὶ [a] Ἐκκλησίαν συγγράφει, ἣν ἔδειξεν αὐτῷ ὁ Θεὸς, καὶ Ἀποκάλυψιν μυστηρίων ἀῤῥήτων καὶ φοβερῶν, ἔπειτα καὶ τὰς ἁγίας αὐτοῦ τρεῖς Ἐπιστολάς. Σκόπει δὲ τὴν ἄφατον τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητα, πανταχοῦ συγξενιτεύοντος τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν· κἂν ἐν φυλακῇ κατέχωνται, κἂν ἐν ἐξορίαις τυγχάνωσιν, εἴτε ἐν βυθῷ θαλάσσης, εἴτε ἐν λάκκῳ κατακλεισθῶσιν, κἂν ὅπου δ' ἂν παραῤῥιφῶσιν, οὐ χωρίζεται τούτων, συμμαχῶν καὶ ἐνισχύων, καὶ τῶν πόνων ἐπικουφίζων. Εἶτα ἐπανελθὼν τῆς ἐξορίας, καταλαμβάνει τὴν Ἔφεσον, κἀκεῖσε διατρίβων συντάττει τὸ Εὐαγγέλιον ὢν [b] ἐτῶν ἑκατὸν, διαμένει D ἕως ὅλων ἑκατὸν εἴκοσιν. Ἐκεῖσε διάγων συγγράφεται τὴν θεολογίαν, μᾶλλον δὲ ἐν οὐρανοῖς, ὅθεν αὐτὴν ἐκομίσατο· τῶν γὰρ τοιούτων ἐν οὐρανοῖς διάγει τὸ πολίτευμα. Ἐν Ἐφέσῳ διάγων, ἐν σαρκὶ, εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τῆς θεολογίας τὴν σαγήνην ἐ-

[a] Fronto Ducæus nescio quare converterat, *ac prophetiam conscribit. Ecclesiam*, inquit, *conscribit, quam ostendit illi Deus.*

[b] Mortuum dicit Joannem apostolum esse confectum senio, sexagesimo octavo post passionem Domini anno, qui incidit circiter in annum ab ortu Christi centesimum. Cum autem Christo junior fuisse putetur, annum centesimum ætatis non attigerit. Nonaginta quatuor ætatis annos ipsi tribuit Epiphanius l. 1, 12. Qui vero centum viginti annos emensum dixerit, neminem vidi præter hunc anonymum.

ν, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος. Ὡς ἀληθῶς
ιος ἡμῶν, καὶ μεγάλη ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ,
σεως αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἀριθμός· ὁ εἰπὼν
Ἐγὼ δώσω ὑμῖν στόμα καὶ σοφίαν.
ῖς καὶ δυνάσται καὶ σοφοὶ ἐφώνησαν
υνάμει μεγάλῃ, ἀλλ' ἡ φωνὴ αὐτῶν οὐδ'
ιέων τῆς πόλεως ἔφθασε; καὶ ὁ πένης ὁ
έσῳ ἐφθέγξατο· Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος,
ἡν γῆν ἡ φωνὴ ἐκάλυψεν. Εἶδες στόμα E
ὑψηλότερον; εἶδες γλῶσσαν ἀστραπῆς
ες φωνὴν πάσης βροντῆς τρανοτέραν;
τοιαύτην; διδάσκαλον ἀπὸ τῆς Ἐφέσου
μαθητεύοντα, καὶ θεολογεῖν διδάσκοντα·
ὁ Λόγος. Αὕτη ἡ φωνὴ τὴν οἰκουμένην 132
σαλευομένην ἐστήριξεν· αὕτη ἡ φωνὴ A
κώτισε, καὶ κατὰ τοῦ ἀντιπάλου ἐνίσχυ-
φωνὴ τῶν πολλῶν ἀνάστασις καὶ σωτη-
, τινῶν δὲ πτῶσις καὶ καθαίρεσις διὰ τὸ
σημεῖον· τῶν μὲν πιστευόντων, ὅτι ἐν
άστασις· τῶν δὲ λεγόντων, ὅτι ἐξ οὐκ
, πτῶσις καὶ σιωπή. Πολὺ γὰρ πλῆθος
ν τότε ἐπαναστάντες ἐσάλευον τὴν Ἐκ-
ίαν εἰς τὸ ὕψος λαλοῦντες, καὶ λέγοντες,
ὅτε οὐκ ἦν, καὶ πρὶν γενέσθαι οὐκ ἦν,
ὄντων ἐγένετο. Ὢ στόματα μιαρὰ, καὶ
λυγμέναι, καὶ χείλη ἰοῦ ἀσπίδων πε-
Τί ταύτης τῆς βλασφημίας χεῖρον; τί
ἐθείας ἀτιμότερον; Ὅθεν ὁ ἀπόστολος B
κέτι φέρων ἀκούειν τὰς τούτων μιαρὰς
άττει τὸ Εὐαγγέλιον, παρακαταθεὶς τῇ
έγαν θησαυρὸν, τὸν τέταρτον ποταμὸν,
ν μαργαρίτην. Ἐπανελθὼν γὰρ, ὡς
ἀπὸ τῆς ἐξορίας εἰς Ἔφεσον, καὶ κατα-
, ὅτι τῶν λοιπῶν εὐαγγελιστῶν αἱ βίβλοι
ιν, καὶ πᾶσα σχεδὸν θεόπνευστος Γραφὴ
ἡν τῆς Ἐκκλησίας, λείπει δὲ ὁ τέταρτος
ης θεμέλιος, καὶ ὅτι τούτου ἐκτὸς τὴν οἰ-
θῆναι οὐκ ἔνι, ἐλογίζετο ἐν ἑαυτῷ λέγων,
λαι; τί, φησὶ, μακροθυμῶ ἔτι; τί οὐ
μέσον τὸ ἀπὸ τῶν αἰώνων κεκρυμμένον
ί ἀποκρύβω ἑαυτῷ τὴν ἀπὸ τῶν αἰώνων
τῆς ἀθανάτου πηγῆς ἐπιπεσὼν εἵλκυσα;
ύω, ὃν ἄγγελοι ἀγνοοῦσι; τί οὐκ ἀπο-
; πέρασιν, ὃν οὐδεὶς ἐπιγινώσκει, εἰ μὴ ὁ
γράφω, ὅπερ Ματθαῖος καὶ Μάρκος καὶ C
ἐπαινουμένην δειλίαν παρασιωπήσαντες
τελέσαντες τὰ προστεταγμένα αὐτοῖς;
ω κἀγὼ κατὰ τὴν δοθεῖσάν μοι δωρεὰν
θαῖος μὲν ὅσον ἐχώρει, ἔγραψε κατὰ τὴν
, Μάρκος δὲ καὶ Λουκᾶς ὁμοίως κατὰ
υ Πνεύματος χορηγίαν τὰς ἑαυτῶν βί-
πῶς ἐδογμάτισαν. Γράψω κἀγὼ καὶ προσ-
ιπροσθεν τὴν τετάρτην πηγὴν τῆς ζωῆς.
εἰς θεοσύστατον φωνὴν ὁ περὶ θεολογίας
κινδυνεύει ὁ κόσμος ἐν τῷ μέρει τούτῳ.
ον, δι' ἧς ἐμφραγῇ πᾶν στόμα λαλοῦν D
ἐδικίαν· γράψω βίβλον τὴν καλύπτουσαν
ισμῳ σοφίαν· γράψω βίβλον, οὗ περὶ ἀν-

reversus est, pervenit Ephesum, ibique commorans Evangelium conscribit, cum esset annorum centum, et usque ad totos centum viginti vitam propagavit. Ibi cum versaretur, Theologiam conscribit, vel potius in cælis unde illam accepit : talium enim conversatio est in cælis. Dum Ephesi degeret, in carne, theologiæ sagenam in ultimas orbis terrarum oras expandit dicens : *In principio erat Verbum.* Vere *Magnus Dominus noster, et magna virtus ejus, et sapientiæ ejus non est numerus :* qui dixit apostolis, *Ego dabo vobis os et sapientiam.* Quam multi reges, et principes, et sapientes vociferati sunt sæpenumero magna virtute, sed eorum vox ne ad mœnia quidem urbis pervenit? At pauper et piscator hic Ephesi proloquutus est, *In principio erat Verbum,* et totam terram vox ista operuit. Vidisti os voce quavis sublimius? vidisti linguam quovis fulgure celeriorem? vidisti vocem quovis tonitru clariorem? vidisti talem virtutem? doctorem qui ab Epheso gentes omnes erudit, et theologiam docet: *In principio erat Verbum.* Hæc nimirum vox orbem terrarum piscata est, eumque concussum stabilivit : hæc vox mundum illuminavit, et contra adversarium corroboravit: hæc vox est plerorumque resurrectio et salutis conciliatrix, quorumdam vero ruina et eversio propter signum cui contradicitur : eorum quidem qui credunt, eum in principio fuisse, resurrectio; eorum vero qui dicunt, eum fuisse creatum ex nihilo, ruina et silentium. Magna enim tunc hæreticorum multitudo insurrexerat, qui Ecclesiam perturbabant, et iniquitatem adversus Excelsum loquebantur, dicebantque fuisse tempus cum non esset, et antequam fieret eum non fuisse, et ex non exstantibus eum factum esse. O improba ora, et linguæ detestandæ, ac labia aspidum veneno repleta! Quid hac blasphemia pejus? quid hac impietate ignominiosius? Quapropter apostolus Joannes cum istorum improbas voces patienter audire non posset, Evangelium componit, et ingentem thesaurum Ecclesiæ commendat, quartum nempe fluvium et pretiosam margaritam. Cum enim ab exsilio, ut dictum est, Ephesum reversus esset, ac deinceps animadvertisset, reliquorum evangelistarum libros absolutos esse, et omnem fere a Deo inspiratam Scripturam ad ædificationem Ecclesiæ, deesse vero quartum orbis terrarum fundamentum, et neque fieri posse ut absque illo terrarum orbis subsistat, sic apud se cogitabat dicens : Quid differo? quid cunctor amplius? cur non illud absconditum a sæculis mysterium in medium profero? cur in meipso sapientiam illam æternam occulto, quam recumbens ex immortali fonte hausi? cur non divulgo, quem angeli ignorant? cur non ultimis terrarum oris eum revelo, quem nemo novit, nisi Pater? cur non scribo quod Matthæus et Marcus et Lucas ex laudabili quodam metu silentio prætererierunt, cum ea quæ sibi mandata fuerant, perfecissent? Quamobrem loquar

Psal. 146. 5.
Luc. 21. 15.

ego quoque juxta concessum mihi desuper donum. Matthæus quidem quantum licebat secundum propriam virtutem scripsit; Marcus autem et Lucas similiter secundum Spiritus sancti largitionem libros suos pro Dei dignitate conscripserunt. Scribam ego quoque ac prioribus quartum vitæ fontem adjiciam. Deest quippe ad id, ut vocem habeamus ad numen commendandum idoneam, sermo de theologia; et mundus ab hac parte periculo non caret. Librum itaque scribam, per quem obstruetur os omne quod loquitur adversus Deum iniquitatem: scribam librum, qui omnem quæ in mundo est sapientiam obscuret: scribam librum, qui non de homine narrationem instituat. Neque enim Ecclesiæ desunt, quæ scripsit de his Moyses, de cælo, et de terra, et mari et volucribus et piscibus, et quadrupedibus et serpentibus et plantis, et seminibus et luminaribus, et cibis et ceteris creaturis: ego vero omnibus, quæ a tempore et in tempore facta sunt, prætermissis, de eo loquar, qui sine tempore est et increatus, qui ante omnia secula ineffabiliter ex Patre genitus est Deus Verbum, de quo Moyses iste verba facere minime potuit: at ego *Omnia possum in eo qui me confortat,* nempe Christo. Hæc apud se considerans Joannes apostolus, et scriptorium calamum manu tenens, ac mente volvens unde initium duceret de divinitate verba faciendi, anima quidem gaudens, sed manu tremens in sublime tollitur, et corpore cum esset Ephesi, corde puro ac spiritu raptus in altum erat. Derelicta igitur universa terra, fusum in medio aerem penetravit, stellarum ordines præterivit, angelorum exercitus prætervectus est, archangelorum choros omnesque spirituales virtutes, Cherubim et Seraphim agmina et omnia quæcumque producta sunt ex nihilo, dereliquit, omnesque cælos transcendit, et quæcumque non erant prætergressus est. Appropinquavit limitibus eorum quæ nemo assequi potest, nec ullus obstitit nec impedivit ejus ascensum. Nam quicumque corpore est immaculatus et corde purus et anima innocens et humilis spiritu, neque ab aeris spiritibus impeditur, neque a cælestibus potestatibus in supernam ascendere Jerusalem prohibetur, ubi cuncti beati congregantur, sicut hic beatus apostolus minor Joannes, et magno sancto Joanne major. Per omnes ergo pertransiit, nec ullus se illi opposuit. Angeli quippe cernentes hominem de terra progressum, angelis gloriosiorem, nihil habentes quod dicerent, conticescebant: angelorum vero chori alterum de terra angelum, virginitate illustrem, sanctitate repletum, corde purum, suavi ordore redundantem retinere non ausi sunt. Cælorum portæ rursus inusitatum vultum videntes glorificatum, qui sacros radios solaribus splendidiores emittebat, et eum esse suspicantes, quem diligebat Jesus, qui supra pectus ejus multa cum puritate recubuerat, unde tanta illum gloria circumfudit, subito reseratæ ingressum permiserunt.

Philipp. 4. 13.

θρώπου διηγουμένην. Οὐ γὰρ λείπει τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἃ περὶ τούτων ἔγραψε Μωϋσῆς περὶ οὐρανοῦ τε καὶ γῆς καὶ θαλασσῶν καὶ ἰχθύων καὶ πετεινῶν καὶ τετραπόδων, καὶ ἑρπετῶν καὶ φυτῶν καὶ σπερμάτων καὶ φωστήρων καὶ βρωμάτων καὶ λοιπῆς κτίσεως· ἐγὼ δὲ πάντα τὰ ἀπὸ χρόνου καὶ ἐν χρόνῳ γινόμενα καταλείψας, λαλήσω περὶ τοῦ ἀχρόνου καὶ ἀκτίστου τοῦ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀῤῥήτως γεννηθέντος Θεοῦ Λόγου, περὶ οὗ Μωϋσῆς οὗτος εἰπεῖν οὐκ ἴσχυσεν· ἐγὼ δὲ Πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί E με Χριστῷ. Ταῦτα ἐν ἑαυτῷ σκεπτόμενος ὁ ἀπόστολος Ἰωάννης, καὶ τὸν γραφικὸν κάλαμον ἐν τῇ χειρὶ κατέχων, καὶ ἐννοῶν πῶς τῆς θεολογίας ἄρξηται, χαίρων μὲν τῇ ψυχῇ, τρέμων δὲ τῇ χειρὶ μετάρσιος γίνεται, καὶ τῷ σώματι ἐν Ἐφέσῳ ὢν τῇ καθαρᾷ καρδίᾳ τῷ πνεύματι μετέωρος ὑπῆρχε. Καταλείψας οὖν πᾶσαν τὴν γῆν, διεπέρασε τὸν ἐν μέσῳ κεχυμένον ἀέρα, παρέδραμε τὰς τῶν ἀστέρων διακοσμήσεις, παρῆλθε τὰς στρατιὰς τῶν ἀγγέλων, τὰς τῶν ἀρχαγγέλων χοροστασίας, καὶ πάσας τὰς νοερὰς δυνάμεις, Χερουβὶμ καὶ Σεραφὶμ τάγματα, καὶ πάντα, ὅσα ἐξ οὐκ ὄντων παρήχθη, κατέλιπε, καὶ ὑπερέβη πάντας τοὺς οὐρανοὺς, καὶ ὅσα οὐκ ἦν παρέδραμε. Προσήγγισε τοὺς ὅρους τῶν ἀνεφίκτων, καὶ οὐδεὶς ὁ κωλύων ἢ 133 A ἐμποδίζων τὴν τούτου ἄνοδον. Πᾶς γὰρ ἄσπιλος τῷ σώματι, καθαρὸς δὲ τῇ καρδίᾳ, καὶ τὴν ψυχὴν ἄκακος, καὶ ταπεινὸς τῷ πνεύματι, οὔτε ὑπὸ τῶν ἀερίων πνευμάτων ἐμποδίζεται, οὔτε ὑπὸ τῶν οὐρανίων δυνάμεων κωλύεται ἀνελθεῖν εἰς τὴν ἄνω Ἱερουσαλὴμ, ἔνθα πάντες οἱ μακάριοι συνάγονται, ὥσπερ οὗτος ὁ μακάριος ἀπόστολος ὁ μικρότερος Ἰωάννης, καὶ μείζων τοῦ μεγάλου ἁγίου Ἰωάννου. Διὰ πάντων οὖν παρῆλθε, καὶ οὐδεὶς ὁ ἀντιβαίνων. Ἄγγελοι γὰρ ὁρῶντες ἀπὸ γῆς ἄνθρωπον ἀγγέλων ἐνδοξότερον, μηδὲν ἔχοντες εἰπεῖν, ἐσιώπων· οἱ τῶν ἀγγέλων δὲ χοροὶ ἄλλον ἀπὸ γῆς ἄγγελον λαμπρὸν τῇ παρθενίᾳ, πλήρη ἁγιασμοῦ, καθαρὸν τῇ καρδίᾳ, ἐμπεπλησμένον εὐωδίας κατασχεῖν οὐκ ἐτόλμησαν. Αἱ πύλαι τῶν οὐρανῶν πάλιν ἰδοῦσαι ξένον πρόσωπον δεδοξασμένον, ὑπὲρ B τὸν ἥλιον θείας ἀκτῖνας ἀποστίλβοντα, καὶ ὑπονοοῦσαι τοῦτον εἶναι, ὃν ἠγάπα ὁ Ἰησοῦς, τὸν ἐν τῷ στήθει αὐτοῦ ἐν πολλῇ καθαρότητι ἀναπεσόντα, ὅθεν καὶ ἡ τοιαύτη αὐτῷ δόξα περικέχυται, σπουδαίως ἀνοιχθεῖσαι τὴν εἴσοδον παρεχώρουν. Εἶτα ἐπλήρωσε λείπων τὰ ἀνεπίβατα· ἔφθασεν εἰς τὸν ἄνω βυθόν. Τί οὖν ἐροῦμεν πρὸς ταῦτα; Ἀληθὴς ἡ θεία φωνὴ διὰ τοῦ προφήτου λέγουσα, Ἀλλ' ἢ τοὺς δοξάζοντάς με δοξάσω· καθὼς περὶ τούτου καὶ ὁ θεοπάτωρ Δαυὶδ προεφήτευσεν, Ὅτι τοῦ Θεοῦ οἱ κραταιοὶ τῆς γῆς σφόδρα ἐπήρθησαν· καὶ πάλιν, Τοῖς ἁγίοις τοῖς ἐν τῇ γῇ αὐτοῦ ἐθαυμάστωσεν ὁ Κύριος πάντα τὰ θελήματα αὐτοῦ ἐν αὐτοῖς. Τί γὰρ μεῖζον τούτου τοῦ θαύματος, εἰ

ψος ἀφικέσθαι ἄνθρωπον χοϊκόν; Ἐν πολ-
ία, καὶ ὅσα δυνατόν ἐστι θεαθῆναι, ἐθεά-
ιὶς τὰ ἐπέκεινα αὐτὸν φιλονεικεῖν βουλόμε-
δὲν οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὐδὲ ἰδεῖν δύναται,
φει Παῦλος ὁ ἀπόστολος· καθὼς καὶ αὐτὸς C
ὰ ὅμοια, ὅτι Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε.
ῦμεν πρὸς ταῦτα; Ὅτι Παῦλος μὲν καλῶς
ων· Ὃν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὐδὲ ἰδεῖν
ἐνταῦθα γὰρ οὐκ ἔστι, τὰ κατὰ ἀνθρώπους,
ιτὰ φύσιν, ἀλλὰ τὰ ὑπὲρ φύσιν· οὔτε τῆς
ἀλλὰ τῆς υἱοθεσίας καὶ φιλίας (Ὑμεῖς γὰρ
στε, οὐκέτι καλέσω ὑμᾶς δούλους)· οὔτε μὴ
λλὰ καθαρὰ καὶ * λαλούμενα, καθὼς πρὸς
εία φωνὴ λέγει, ὅτι Ὑμεῖς καθαροί ἐστε·
ιροὶ τῇ καρδίᾳ τὸν Θεὸν ὄψονται. Ταῦτα
μέγιστα καὶ θεῖα χαρίσματα ἐπιφερόμενος
, καὶ τεθαῤῥηκὼς ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ ἐπιβὰς,
; τὸ ἀπέραντον πέλαγος, καὶ τοῖς ἀμιάντοις
καρδίας ὀφθαλμοῖς θεασάμενος ἐν τοῖς κόλ-
νάρχου Πατρὸς τὸν συνάναρχον Λόγον, τὸν D
ν αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀῤῥήτως γεννη-
μηκέτι τὴν ἀνεκλάλητον ἐκείνην χαρὰν ἐν
ἔχειν ἐνισχύων τὸ ἅγιον καὶ σεραφικὸν αὐτοῦ
ὶ μεγάλῃ τῇ φωνῇ ἀνέκραξε λέγων· Ἐν
Λόγος. Βλέπε μοι σύνεσιν ἁλιέως, σκόπη-
ἀνδρὸς ἀγραμματίστου. Εἶδές μοι ὕψος
ι ἀδιήγητον, ἐν Ἐφέσῳ καθεζόμενον, καὶ τὰ
ῶν οὐρανῶν θεώμενον; Τῷ πνεύματι εἰς τὸν
ἀπεδήμησε, καὶ ἐκ τοῦ πατρικοῦ κόλπου
ρίαν ἁλιεύσας τῷ σώματι κάτω ἔγραφεν·
ἦν ὁ Λόγος. Ἀκούσατε οἱ πιστοὶ καὶ στηρί-
ν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος· ἀκούσατε οἱ γλωσσαλ-
τίλογοι, καὶ αἰσχύνθητε, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ
ηκέτι παῤῥησιάζεσθε βλάσφημοι, μηκέτι E
τὴν Ἐκκλησίαν ἀντίχριστοι· μηκέτι πα-
, μηκέτι ὑψοῦτε κέρας, Μὴ ἐπαίρετε εἰς
ρας ὑμῶν, καὶ μὴ λαλεῖτε κατὰ τοῦ Θεοῦ
ἔγοντες, ὅτι ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, καὶ πρὶν
ὐκ ἦν, καὶ ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο. Παῦσον
τάν σου ἀπὸ κακοῦ, καὶ χείλη σου τοῦ μὴ
λον. Αὐτὸς γὰρ ἦν καὶ προῆν, καὶ ἀεὶ ἦν,
μενος, οὔτε παυσάμενος τοῦ εἶναι, οὔτε ἐν
χρονος, οὔτε κτίσμα, ἢ ποίημα· αὐτὸς γὰρ
ὶ δημιουργὸς τῶν ἁπάντων, ὁρατῶν τε καὶ 134
Πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο. Ἀληθῶς καὶ A
καιρὸς ἐκεῖνο τὸ προφητικὸν λόγιον, Οὗτος
ὧν· οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν.
ᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης, καὶ ἔδωκεν αὐτὴν
ῷ ἠγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ. Θέασαί μοι γὰρ

Tum ad ea deinceps pervenit quæ inaccessa erant; supremum profundum attigit. Quid igitur ad hæc dicemus? Vera est illa vox divina prophetæ ore prolata: *Sed ego eos, qui me glorificant, glo-* 1. Reg. 2.
rificabo ; quemadmodum et de hoc Dei pater Da- 30.
vid prophetavit: *Dei fortes terræ vehementer* Psal. 46.
elevati sunt : et rursus, *Sanctis, qui in terra* 10.
sunt ejus, mirificavit Dominus omnes volun- Psal. 15.3.
tates suas in eis. Quod enim majus est hoc miraculum, in tantam evehi sublimitatem terrenum hominem? Cum multa fiducia, et quantum spectari possibile est, spectavit, et ad ulteriora contendere si voluisset * * *Quem nullus hominum* 1. Tim. 6.
vidit, sed neque videre potest, ut Paulus apo- 16.
stolus scribit: quemadmodum et Joannes ipse similia: *Deum nemo vidit umquam.* Quid igitur Joan. 1. 18.
ad hæc dicemus? Paulum quidem recte scripsisse, cum dixit: *Quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest.* In hac enim vita non licet secundum hominum facultatem, neque secundum naturam, sed supra naturam, neque servitutis hoc est, sed filiorum adoptionis et amicitiæ (*Vos* enim *ami-* Joan. 15.
ci mei estis, non jam vocabo vos servos); neque 14. 15.
non pura, sed pura, et abluta, prout ad illos ait Ibid. 13.
vox divina: *Vos mundi estis :* at qui corde sunt 10. Matth. 5. 8.
mundi, Deum videbunt. Hæc ergo maxima et divina dona præ se ferens Joannes, et confidenter ad excelsa progrediens, ad immensum pelagus illud pervenit, et impollutis sui cordis oculis contemplans in sinu Patris initio carentis Verbum, et ipsum initio carens, quod ante sæcula ex Patre ineffabiliter natum est, nec jam valens in seipso gaudium illud inenarrabile continere, sanctum et seraphicum os suum aperuit, et magna voce proclamavit, dicens: *In principio erat Verbum.* Vide, quæso, prudentiam piscatoris, considera hominis illiterati sapientiam. Vidistin' doctoris inexplicabilem sublimitatem? Ephesi residebat, et quæ supra cælos sunt, contemplabatur? Spiritu ad supernum illud profundum commigravit, et cum e paterno sinu theologiam expiscatus esset, corpore in terris scripsit: *In principio erat Verbum.* Audite, fideles, et confirmamini: *In principio erat Verbum;* audite, lingua petulantes adversarii, et erubescite: *In principio erat Verbum :* nolite amplius confidenter loqui, blasphemi, nolite amplius Ecclesiam oppugnare, Antichristi, non amplius inique agite, non amplius exaltate cornu, *Neque extollite in altum cornu* Psal. 74.
vestrum, neque loquimini adversus Deum ini- 5. 6.
quitatem, dicentes: Fuit tempus, cum non erat, et antequam fieret, non erat, et ex non exstantibus factus est. *Prohibe linguam tuam a malo,* Psal. 33.
et labia tua ne loquantur dolum. Ipse enim 14.
erat, et ante erat, et semper erat, neque initium habens, neque esse desinens, neque in tempore est qui expers est temporis, neque creatura, vel

ιr legendum λουόμενα. [Imo λελουμένα. V. Joannis locum alterum cit.]

;mentum : ipse quippe Creator est et Conditor iversorum, cum eorum quæ aspectabilia sunt, m eorum quæ aspectabilia non sunt. *Omnia* im *per ipsum facta sunt*. Vere nunc tempus t, ut propheticum illud dictum usurpemus : *Hic t Deus noster; non æstimabitur alius ad m. Adinvenit omnem viam scientiæ, et de- t eam* Joanni *dilecto suo*. Vide enim, quæso, o pacto per unam vocem universum *Orbem rræ correxit, qui non commovebitur :* intuere hi unum hominem Ephesi sedentem, et mun- m universum theologiam docentem : considera am multæ in Oriente civitates, quam multæ giones, quam multæ sint Ecclesiæ : quam multæ rsus ad solis occasum, et magnam Romam si- liter, et ad latera partesque australes, et regio- m Cappadocum, et quæ interjecta sunt omnia, sulas, deserta, et fines terræ. Cogita rursus Ec- siarum multitudines, clerum, et turbas populi, rorum, mulierum, si forte dinumerare istos pos- . Verum arenam maris dinumerare facilius fue- , quam tot turbas. Et hi omnes discipuli sunt annis, de divinitate verba facere ab illo edocti : *principio erat Verbum :* et in foro hoc decan- ıt, *In principio erat Verbum;* et viatores, et i navigant, et qui nauticam artem exercent, c concinunt, *In principio erat Verbum;* et in sertis, in montibus, tam imperiti quam sapien- , et parvi et magni, et quicumque hæc intel- it, de divinitate loquens ait, *In principio erat rbum :* ac deinceps dum ubique numerus au- is est eorum qui indefesso ore clamant, Erat erat; defecerunt qui dicunt, Non erat. Qui divinitate loquuntur, multiplicati sunt; et i vana loquuntur, defecerunt; pii profecerunt, impii offenderunt; fideles exhilarati sunt, et fideles tabefacti sunt. *Arcus potentium infir- atus est, et infirmi accincti sunt robore.* Quæ ılta sunt mundi, redarguta sunt, et sapientes ındi destructi. Verum quousque tandem de il- verba facere non cesso? Licet enim diutius rmoni huic immorer, sublimitatem gloriæ isto- m assequi minime potero. Quam a Patre glo- am præceptor accepit, eam illis tradidit. Cur go diutius insistam enarrandis iis, quæ nequeunt atione describi? Nam et hæc ipsa quæ dicere isi sumus, non pro dignitate propositi chori nctorum discipulorum prolata sunt, sed quan- m in nostra potestate situm fuit : siquidem di- ıis eos celebrare præconiis nullus omnino mor- lium potest. Quamobrem ego cum timore lo- ıor, ea quæ de illis loquor, ne forte propter ıbecillitatem meam, ac sermonis jejunitatem egestatem, eorum laudes imminuam, et illorum dignationem in meipsum commoveam. Verum misericordes sunt erga omnes, nunc quoque ostræ ignoscent imbecillitati. Si enim conviciis fecti benedicunt, persequutionem passi susti- nt, et opprobriis onerati obsecrant, multo ma- s a nobis pro viribus laudati minime indigna-

διὰ μιᾶς φωνῆς πῶς τὴν οἰκουμένην πᾶσαν ἐκατόρθωσεν, ἥτις οὐ σαλευθήσεται· βλέπε μοι ἕνα ἄνθρωπον ἐν Ἐφέσῳ καθεζόμενον, καὶ τὸν κόσμον ὅλον θεολογίαν διδάξαντα· κατανόησον, πόσαι κατὰ ἀνατολὴν πολιτεῖαι, πόσαι χῶραι, πόσαι Ἐκκλησίαι, πόσαι πάλιν ἐπὶ δυσμὰς ἡλίου, καὶ τὴν μεγάλην Ῥώμην ὁμοίως, καὶ ἐπὶ τὰ πλευρὰ, καὶ ἐπὶ τὰ μέρη τοῦ νότου, τήν τε Καππαδόκων χώραν, καὶ τὰ ἐν μέσῳ πάντα, νήσους, ἐρήμους, καὶ τὰ ἄκρα τῆς γῆς. Ἐννόησον πάλιν τῶν Ἐκκλησιῶν τὰ πλήθη, τὸν κλῆρον, καὶ τὰ πλήθη τοῦ λαοῦ, ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, εἰ δύνασαι B ἐξαριθμῆσαι τούτους. Ἀλλ' εὐκοπώτερον ἄμμον θαλάσσης ἐξαριθμῆσαι ἢ τοσαῦτα πλήθη. Καὶ οὗτοι πάντες μαθηταὶ Ἰωάννου, παρ' αὐτοῦ διδαχθέντες θεολογεῖν, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος· καὶ ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς τοῦτο ψάλλουσιν, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος· καὶ ὁδοιπόροι, καὶ πελάγιοι καὶ πλωτῆρες τοῦτο μελῳδοῦσιν, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ἐν ταῖς ἐρήμοις, καὶ ἐν τοῖς ὄρεσι καὶ ἰδιῶται καὶ σοφοὶ, καὶ μικροὶ καὶ μεγάλοι καὶ πᾶς ὅστις ἐννοεῖ, ταῦτα θεολογεῖ, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος· καὶ λοιπὸν ἐν τῷ πληθυνθῆναι πανταχοῦ κράζοντας ἀπαύστως τὸ ἦν καὶ ἦν, ἐξέλιπον οἱ λέγοντες τὸ οὐκ ἦν. Οἱ θεολογοῦντες ἐπληθύνθησαν, καὶ οἱ ματαιολογοῦντες ἐξέλιπον· οἱ εὐσεβεῖς προέκοψαν, καὶ οἱ ἀσεβεῖς προσέκοψαν· οἱ πιστοὶ εὐφράνθησαν, καὶ οἱ C ἄπιστοι ἐτάκησαν. Τόξον δυνατῶν ἠσθένησε, καὶ οἱ ἀσθενοῦντες περιεζώσαντο δύναμιν. Τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξηλέγχθησαν, καὶ οἱ σοφοὶ τοῦ κόσμου κατηργήθησαν. Ἀλλὰ μέχρι τίνος οὐ στήσω τὸν περὶ αὐτῶν λόγον; Καὶ γὰρ εἰ ἐπιμενῶ τοῦ λέγειν, οὐ μὴ φθάσω τὸ ὕψος διηγήσασθαι τῆς τούτων δόξης. Τὴν γὰρ δόξαν, ἣν ἔλαβε παρὰ τοῦ Πατρὸς ὁ διδάσκαλος, δέδωκεν αὐτοῖς. Καὶ τί λοιπὸν ἐπιμένω διηγῶν ἀνέφικτα; Καὶ γὰρ καὶ ἅπερ εἰπεῖν ἐτολμήσαμεν, οὐχ ὅσον ἄξιον τοῦ προκειμένου χοροῦ τῶν ἁγίων μαθητῶν, ἀλλ' ὅσον δυνατὸν τῇ ἡμετέρᾳ δυνάμει· τὸ γὰρ τούτους ἐπαξίως ἐγκωμιάσαι πᾶς ἄνθρωπος ἀπορεῖ. Ὅθεν κἀγὼ φόβῳ λαλῶ, ἃ λαλῶ περὶ τούτων, μή πως διὰ τὴν οἰκείαν ἀνικανίαν, καὶ τὸ σμικρὸν τοῦ λόγου καὶ πενιχρὸν, σμικρύνω τούτων τοὺς ἐπαίνους, καὶ ἀγα- D νακτεῖν αὐτοὺς κατ' ἐμαυτοῦ παρασκευάσω. Πλὴν ὥσπερ εἰς πάντας συμπαθεῖς ὄντες, καὶ τανῦν συγγνώσονται τῇ ἡμετέρᾳ ἀσθενείᾳ. Εἰ γὰρ λοιδορούμενοι εὐλογοῦσι, διωκόμενοι ἀνέχονται, δυσφημούμενοι παρακαλοῦσι, πολλῷ μᾶλλον ἐγκωμιαζόμενοι κατὰ τὴν ἡμῶν δύναμιν οὐ μὴ ἀγανακτήσουσιν ἐπιστάμενοι τὸ ἀσθενὲς τῆς φύσεως, εἰ καὶ τὸ ὑπὲρ φύσιν νῦν εἰληφότες παρὰ τοῦ ἀγαπήσαντος Θεοῦ. Καὶ λοιπὸν οἱ ποτὲ πτωχοὶ γεγόνασι πλούσιοι, οἱ ἄδοξοι ἔνδοξοι, οἱ ἀγράμματοι σοφοὶ, οἱ τῶν ἰχθύων ἁλιεῖς, ἁλιεῖς ἀνθρώπων· καὶ οὕτω τὸν δρόμον τελέσαντες ἐξεδήμησαν πρὸς τὴν οὐκ ἔχουσαν τέλος ζωὴν, πρὸς τὸν ἐπιπόθ

buntur, cum illis naturæ imbecillitas sit explorata; licet jam Dei beneficio, qui dilexit eos, supra naturam sint evecti : et deinceps qui quondam pauperes erant, evaserint divites, et obscuri sint illustres, et illiterati sapientes, piscatores piscium, mox hominum piscatores; et ita cursu consummato ad vitam nullo fine terminatam commigrarint ad Doctorem suum et Dominum Jesum Christum : ipsi gloria. Amen.

E 2. Qui suis successoribus sagenas et retia tradiderunt, et potestatem quam acceperunt ab eo, qui potestatem habet omnem in cælo et in terra. *Ecce* enim, inquit, *do vobis potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones, et super omnem potestatem inimici, et nihil vobis nocebit.* His igitur in potestate et principatu et zelo succedunt, ut ante dictum est, venerandi doctores, sacrorum antistites, et Christi gregis pastores, vestigiis apostolorum insistentes, generosi Trinitatis propugnatores, qui prætermisso legis statu et
135 vivifico Spiritu accepto, ad modum aratri sulcant,
A profunde excavant, et scrutantur, sensumque Scripturæ sacræ omnibus aperte declarant; qui fidem illustrant, et parva dogmata exterminant, qui rectæ doctrinæ defensores sacris dogmatibus firmant, et doctrina minime sana infectos jaculis divinis confodiunt; qui cum vinum compunctionis mixtum invenissent, sitientem gregem potarunt, et assumta tibia pastorali, divinis cantibus eum oblectarunt : ministri et custodes, et operarii vineæ, sacrorum dogmatum prædicatores, et gladii adversus hæreticos, qui positi sunt a Spiritu sancto episcopi, ut ait sanctus Paulus : *Pascite Ecclesiam Dei :* qui ingruentes tribulationes non refugerunt, qui promissam coronam vitæ reportarunt, qui juveniles cupiditates evitarunt, et beatam spem hæreditate possederunt : magni Regis militiæ principes, Dei verbo divites, et spiritu
B pauperes; imitatores apostolorum, et formæ fidelium; civitatum rectores, et orbis terrarum præcones; qui animas suas pro grege posuerunt, et pro fide sanguinem suum fuderunt; qui veterem illum Abrahamum imitati sunt, et in ejus sinu requiem invenerunt; eodem modo et isti defensores Domini sententiam excipientes de abominandis et nefariis hostibus fidei, qui Scripturas torquentes ac depravantes, veritatem obscurant, atque a recta via deflectentes captivas abducunt animas, et in æternas hæresis tenebras pertrahunt, congregati omnes unanimiter fideles Davidicum zelum præ se ferentes, et tamquam lapides de torrente, hoc est, ex Evangelio, sacra eloquia, simulque inviolatam sanctæ Trinitatis fidem sumentes adversus innumeros et impios hæreticos unanimes bel-
C lum indixerunt, unaque conspirantes cum apostolo dixerunt : *Unus Dominus, una fides, unum* Ephes. 4. 5.
baptisma, unus Deus et Pater omnium; unus 6.
Spiritus sanctus, illuminatio cunctorum, una divinitas, unus Deus : ipsi gloria et imperium omni

Luc. 10. 19.

Act. 20. 28.

ῷ ἡ δόξα.
ς σαγήνας
ιασι παρὰ
ὶ ἐπὶ γῆς.
τοῦ πατεῖν
τὴν δύνα-
σῃ. Τού-
ὶ τὴν ἀρ-
. διδάσκα-
.στοῦ ποί-
οἱ γενναῖοι
ιου παρα-
ιλαβόντες,
ντες, καὶ
αις Γρα-
τὴν πί-
ἰπελάσαν-
ιασι στη-
ιέλεσι ῥή-
ι εὑρόντες,
ν ποιμενι-
ταντες· οἱ
μπελῶνος,
ιαῖαι κατὰ
ς τεθέντες
.άνατε τὴν
ιλίψεις μὴ
τῆς ζωῆς
ἐπιθυμίας
ιηρονομή-
;, οἱ ἐν τῷ
πνεύματι·
τιστῶν· οἱ
κήρυκες·
:ες, καὶ τὸ
ιὶ τὸν πα-
τοῖς κόλ-
ον καὶ οὐ-
ιενοι περὶ
ας Γραφὰς
;ς, καὶ τῆς
ύουσιν, εἰς
ιθροισθέν-
.δικὸν ζῆ-
ειμάῤῥου,
τίστιν τῆς
.εμον κατὰ
μψυχοι τὸ
ποστόλου,
; Θεὸς καὶ
τμὸς πάν-
ὶ τὸ κρά-

tempore, nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen.

τος πάντοτε, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶ αἰώνων. Ἀμήν.

MONITUM

IN HOMILIAM DE NEGATIONE PETRI.

Ad unius Ms. fidem edita fuit hæc homilia : indeque est quod non pauca sint loca, ubi orat ficit, vel lacera est, vel verbis constat dubiis, et ut credere est, labefactatis : illud tamen si reipublicæ literariæ dispendio. Est quippe longe humiliore stylo descripta, figuris, exclam que ad nauseam usque redundans. Quamobrem a criticis omnibus inter spuria opera censetur men excipienda moralis exhortatio illa pulcherrima, qua homilia concluditur, quæque ex Ch Homilia tertia in illud, *Habentes eumdem Spiritum*, Tomo 3, p. 288, excerpta fuit : et tam huic opusculo, vel primo conspectu comprobat, quanta sit inter illum nescio quem Græculu tum doctorem differentia.

Interpretatio Latina est Frontonis Ducæi.

De negatione Petri, et de cruce, et quo pacto Joseph fuerit figura Christi, Homilia.

136 A Εἰς τὴν ἄρνησιν Πέτρου, καὶ εἰς τὸν στα πῶς ὁ Ἰωσὴφ τύπος ἐγένετο τοῦ Χριστοῦ,

1. Necessarium est hoc tempore, ut et Joseph debitum persolvamus, et crucis gloriam demonstremus. Hodie et Joseph coronatur, et crux plantatur : hodie et Petrus negat, et latro lætatur : hodie et lex adimpletur, et prænuntiatus a prophetis Christus collaudatur, ac proprie dictum illud impletur, quod de Dominica morte inquit : *In laqueo* suo *comprehensus est* peccator. Et quisnam est iste peccator? Peccati inventor diabolus. Et quisnam laqueus ab ipso paratus? Crux, et nihil aliud : ipse siquidem Judæos ad fabricandam crucem incitavit, ratus se dolis capturum eum, qui dolis capi non potest, et morte circumventurum eum, qui inter mortuos est liber : non intelligens alienus ille crucem stimulum peccati obtundere, ac fore, ut ea caput ejus insolentiæ confringat, os ejus blasphemiæ obturet, pennas incursionis ejus evellat, ac desertum et egenum desertis ostendat. Hodie quoque prophetæ Davidis impletur oraculum, *Testimonium in Joseph :* hoc est, Dominus in Joseph multo ante depingebatur ac præfigurabatur, in iis quæ in novissimis diebus erant eventura. Multa namque similia in Joseph et in Domino reperiuntur; exempli causa : Joseph a propriis consanguineis suis appetebatur insidiis... Joseph tunica varia est exutus;

Ἀναγκαῖον ἐν τῷ παρόντι καιρῷ καὶ τὸ Ἰωσὴφ ἀποτῖσαι, καὶ τὸ * κλῆτος τοῦ στα νῦσαι. Σήμερον καὶ Ἰωσὴφ στεφανοῦται, καὶ φυτουργεῖται· σήμερον καὶ Πέτρος ἀρνεῖται λῃστὴς εὐωχεῖται· σήμερον καὶ ὁ νόμος πλ καὶ ὁ προφητευθεὶς Χριστὸς δοξολογεῖται· κυρίως πληροῦται τὸ φάσκον ῥητὸν περὶ τοῦ κοῦ θανάτου, Ἐν τῇ παγίδι αὐτοῦ συνελήφθη τωλός. B Καὶ τίς ὁ ἁμαρτωλός; Ὁ τῆς ἁμαρτίας τὴς διάβολος. Καὶ τίς ἡ ὑπ' αὐτοῦ κατασκευ παγίς; Ὁ σταυρὸς, καὶ οὐδὲν ἕτερον· αὐτὸς γὰ θισε παῖδας Ἰουδαίων πελεκεῖσθαι τὸν στ δόξας σοφίζεσθαι τὸν ἀσόφιστον, καὶ τῷ θανάτῳ βάλλειν τὸν ἐν νεκροῖς ἐλεύθερον· μὴ συνιδὼν ὁ τριος, ὅτι ὁ σταυρὸς τὸ κέντρον τῆς ἁμαρτίας ἀ νεῖ, καὶ τὴν κεφαλὴν τῆς ἀλαζονείας αὐτοῦ συν καὶ τὸ στόμα τῆς βλασφημίας αὐτοῦ ἐμφράξει τὰς πτέρυγας τῆς ἀντιθέσεως αὐτοῦ ἐκτίλει, κ μον καὶ ἄπορον ἐρήμοις ἀποδεικνύει. Σήμερ τοῦ προφήτου Δαυῒδ πληροῦται τὸ λόγιον, Μαρ ἐν τῷ Ἰωσήφ· τουτέστιν, ὁ Κύριος ἐν τῷ Ἰωσὴ ἀνεζωγραφεῖτο, ἃ ἔμελλεν ἐπ' ἐσχάτων τῶν C ἐφίστασθαι. Πολλὰ γὰρ ἐν τῷ Ἰωσὴφ παραπλ Δεσπότου εὑρίσκεται· οἷόν τι λέγω· ὁ Ἰωσὴφ λεύετο ὑπὸ τῶν ἰδίων συγγενῶν.... a ὁ Ἰωσὴ τὸν ποικίλον χιτῶνα· ὁ Κύριος ὃν εἶχε τὸν

* Videtur cum Savilio legendum τὸ κλέος.

a Hic alterum membrum deest, quo comparatur Josepho Christus a congeneribus suis insidii tus.

quam habuit Dominus desuper contextam milites
distribuunt. *Partiti sunt* enim, inquit, *vestimen-* Joan. 19.
ta mea sibi, et in vestem meam miserunt sor- 24.
tem. Joseph apud patrem accusatus est : pari ra- Psal. 21.
tione Dominum quoque apud Patrem calumniati 19.
sunt, Judæi quidem, dum fabri filium ipsum
dixerunt : rursus autem parasiti Judæorum hæ-
retici, dum alterius eum esse substantiæ suis
astruunt documentis. Joseph Ismaëlitis est vendi-
tus; Dominus a Juda Pharisæis : Joseph in va-
cuam cisternam injectus, ascendit illæsus; Domi-
nus in monumento novo sepultus, tertio die re-
D surrexit. Sed quid pluribus opus est? Joseph
Ægyptiam infamavit, Dominus synagogam deho-
nestavit : Joseph a fratribus agnitus est; Dominus
post resurrectionem discipulis est manifestatus :
Joseph in carcere cum duobus eunuchis inclusus,
illis somnia declaravit : unus quidem ex ipsis a vo-
lucribus devoratus est, alter vero in patriam suam
restituitur : Dominus cum duobus latronibus
crucifixus, incredulum quidem in escam gehen-
næ transmisit, fidelem autem paradisi principem
civem constituit....; Dominus autem Patri qua-
drijugem evangelistarum currum exhibuit : Jo-
seph a bestiis devoratus nuntiatus est, et tamquam
rex præconis voce renuntiatus; Dominus tam-
quam homo crucifixus est, et tamquam Deus glo-
E rificatus. Audi vero aliam etiam prophetiam ad
crucem pertinentem : *Ascendens in altum, ca-* Psal. 67.
ptivam duxisti, captivitatem; et dedisti, dona 19.
hominibus. Quodnam illud est altum? quis ille Ephes. 4.
ascendens? quænam captivitas? quænam sunt dona 8.
hominibus? Altum est crux pretiosa, propter in-
137 comprehensibile mysterium : ascendens, Christus
A Dominus; *Qui enim descendit ipse est et qui* Ephes. 4.
ascendit. Quid porro est, *Captivam duxisti* 10.
captivitatem? Hoc est, Eos, qui antea detine-
bantur a peccato, veniens Dominus per gratiam
reformavit, dans dona hominibus. Quænam dona?
Peccatorum remissionem, adoptionis munus,
regni hæreditatem, immortalitatis specimen,
et pignus ad dexteram sessionis. Quis vero te-
stis huic rei? Dominus ipse, qui dixit : *Cum* Joan. 12.
exaltatus fuero, omnia traham ad meipsum; 32.
hoc est, Cum fuero crucifixus, tunc in me
omnes credent. Audivisti paulo ante aliud ad
crucem spectans testimonium evidentius Isaiæ
B prophetæ clamantis ac dicentis : *Sicut ovis ad* Isai. 53. 7.
occisionem ductus est, et sicut agnus co-
ram tondente se, sine voce. Quæ tandem est
ovis? quis agnus? quæ occisio? quæ tonsura?
quinam sunt mactatores et tonsores? Ovis et agnus
Christus est Dominus per figuram : ovis propter
baptismatis vellus; agnus, propter sacrificium in
carne : occisio illa est lateris, qua latus sanatur.
Quinam sunt mactatores et tonsores? Sadducæi

πατρί· ὁ δὲ κύριος : et mox putat legendum θηριόδρωτος.

atque Pharisæi : primum enim blasphemia male totonderunt, ac deinde invidia occiderunt. Ut enim in nostra hac vita qui tondetur homo, et nullo dolore afficitur, et forma speciosus apparet : ita quando vulnus Christus accipiens quasi tonsuram sustinuit, nec dolorem ullum perpessus est, et resurrectionis pulchritudinem indicavit. De illo C
il. 44.3. scriptum est, *Speciosus forma præ filiis hominum.* Isaiæ quoque verbis consona proloquutus
. 11. est Jeremias dicens : *Ego quasi agnus* innocens veni, ut immolarer. Apposite agnus appellatus est, ut qui in passione non contenderit, ut qui in occisione non calcitrarit. Verumenimvero licet Judæi occiderint, nos tamen obsonati sumus : atque illorum quidem crimen est, nostrum autem recte factum : illorum alapa, nostra libertas : illorum pœna, et benedictio nostra. Lux advenit, Christus celebratur. Hodie impletur et propheticum Davidis oraculum, quod ad hoc crucis my-
al. 68. sterium pertinet maxime : *Dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto.* Memoria itaque tene, dilectissime, quo pacto Do- D
an. 19. minus in cruce suspensus clamavit dicens, *Sitio:* et continuo currens unus, ac spongiam implens aceto et felle, obtulit Domino. Sed qua tandem de causa Dominus sitim præ se ferebat, qui effecit, ut prædura petra in stagnum abiret? Quia nimirum, quod scriptum erat, oportebat impleri: *Dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto.* Talia sunt Judaïcæ vineæ
ut. 32. torcularia. *Etenim ex vinea Sodomorum vinea eorum : et palmes eorum ex Gomorrha.* Illorum siquidem torcularia, acetum et amaritudo; nostra autem vindemia, dulcedo et immortalitas.
al. 33.9. Propterea et cohortans dicebat propheta : *Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus.*

2. Quid igitur restat quærendum? Dominus autem advocans discipulos suos, dixit illis in fa-
atth. 26. ciem : *In ista nocte scandalum patiemini in me. Scriptum est enim : Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis.* Vides, ut omnia sint testata? ut omnia rata? ut nihil otiosum? ut nihil irritum? *Omnes scandalum patiemini in me. Scriptum est enim : Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis.* O exactam Spiritus sancti diligentiam! Licet enim hoc pronuntiarit E propheta, Spiritus tamen rem suggessit. Non dixit, Percutiam pastorem, et peribunt oves; sed dixit, *Et dispergentur;* hoc est, Ad exiguum tem-
id. 18. pus scandalum patientur : paulo post autem fidem
1. retinebunt, Pastorem Dominum appellantes : quandoquidem ipse est pastor bonus qui oves nonaginta novem dimisit, et ad eam venit, quæ erraverat, hoc est, qui cælestes virtutes dimisit, et ad Adam qui erraverat, venit. Oves porro nuncupati sunt etiam apostoli, ut qui Salvatoris pedo obtemperent, ac Dominico corpore pascantur, et in campis regni

μὴ ὑπομείνας, καὶ τὴν εὐμορφίαν τῆς ἀναστάσεως μηνύσας. Περὶ αὐτοῦ γέγραπται, Ὡραῖος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. Συνῳδὰ δὲ καὶ τοῦ Ἡσαΐου Ἱερεμίας ἐφθέγξατο εἰπών· Ἐγὼ ὡς ἀρνίον ἄκακον ἦλθον τοῦ θύεσθαι. Ἀρνὸς ἀναγκαίως προσηγορεύθη, ὡς μὴ στασιάσας περὶ τὸ πάθος, ὡς μὴ λακτίσας C περὶ τὴν σφαγήν. Ἀλλ' εἰ καὶ ὡς Ἰουδαῖοι ἔσφαξαν, ἡμεῖς δὲ ὠψωνίσαμεν· κἀκείνων μὲν τὸ ἔγκλημα, ἡμῶν δὲ τὸ κατόρθωμα· ἐκείνων τὸ ῥάπισμα, ἡμῶν δὲ ἡ ἐλευθερία· ἐκείνων ἡ τιμωρία, καὶ ἡμῶν ἡ εὐλογία. Τὸ φῶς παραγίνεται, ὁ Χριστὸς μνημονεύεται. Σήμερον πληροῦται καὶ τὸ τοῦ Δαυῒδ προφητικὸν λόγιον, ἁρμόζον εἰς τὸν παρόντα σταυρόν· Ἔδωκαν εἰς τὸ βρῶμά μου χολὴν, καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισάν με ὄξος. Φέρε οὖν ἐν μνήμῃ, ἀγαπητὲ, ὡς ὁ Κύριος κρεμασθεὶς ἐν τῷ σταυρῷ ἐβόησε λέγων, Διψῶ· καὶ εὐθέως εἷς δραμὼν, καὶ πληρώσας σπόγγον ὄξους καὶ χολῆς, προσήνεγκε τῷ Κυρίῳ. Καὶ τί δήποτε ὁ Κύριος τὴν δίψαν [a] ἐβάλλετο, ὁ τὴν ἀκρότομον πέτραν λιμνᾶσθαι παρασκευάσας; Ἐπειδὴ ὃ ἦν γεγραμμένον, ἔδει καὶ πληρωθῆναι· Ἔδωκαν εἰς τὸ βρῶμά μου D χολὴν, καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισάν με ὄξος. Ταῦτα τῆς Ἰουδαϊκῆς ἀμπέλου τὰ ὑπολήνια· ἐκ γὰρ ἀμπέλου Σοδόμων ἡ ἄμπελος αὐτῶν, καὶ ἡ κληματὶς αὐτῶν ἐκ Γομόῤῥας. Ἐκείνων γὰρ τὰ ὑπολήνια, ὄξος καὶ πικρία, ὁ δὲ ἡμέτερος τρυγητὸς, γλυκύτης καὶ ἀθανασία. Διὸ καὶ προτρεπόμενος ὁ προφήτης ἔλεγε· Γεύσασθε, καὶ ἴδετε, ὅτι χρηστὸς ὁ Κύριος.

Τί οὖν λοιπὸν τὸ ζητούμενον; Ὁ δὲ Κύριος προσκαλεσάμενος τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, εἶπε πρὸς αὐτοὺς κατὰ πρόσωπον· Ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἐμοί. Γέγραπται γάρ· πατάξω τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσονται τὰ πρόβατα τῆς ποίμνης. Ὁρᾷς, πῶς πάντα μεμαρτυρημένα εἰσί; πῶς πάντα βέβαια; πῶς οὐδὲν ἀργόν; πῶς οὐδὲν ἄπρακτον; Πάντες σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἐμοί. Γέγραπται γάρ· πατάξω τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσονται τὰ πρόβατα τῆς ποίμνης. Ὢ τῆς ἀκριβείας τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Εἰ γὰρ καὶ ὁ προφήτης ἐβόησεν, ἀλλ' ὅμως τὸ Πνεῦμα ὑπηγόρευσε τὸ πρᾶγμα. Οὐκ εἶπε· πατάξω τὸν ποιμένα, καὶ ἀπολοῦνται τὰ πρόβατα· ἀλλ' εἶπε, Καὶ διασκορπισθήσονται· τουτέστι, πρὸς ὀλίγον σκανδαλισθήσονται· μετ' οὐ πολὺ δὲ τῆς πίστεως κρατήσουσι, ποιμένα τὸν Κύριον καλοῦντες· ἐπειδὴ αὐτὸς ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, ὁ καταλιπὼν τὰ ἐνενήκοντα ἐννέα πρόβατα, καὶ ἐλθὼν ἐπὶ τὸ πεπλανημένον· τουτέστιν, ὁ καταλιπὼν τὰς ἐπουρανίους δυνάμεις, καὶ ἐλθὼν ἐπὶ τὸν πεπλανημένον Ἀδάμ. Πρόβατα δὲ καὶ οἱ ἀπόστολοι προσηγορεύθησαν, ὡς πειθόμενα τῇ σωτη-

[a] Putat Savilius legendum προεβάλλετο.

cælorum stabulentur. Quemadmodum enim hoc
138 tempore si venerit lupus in ovile, atque ovem rapuerit, reliquæ oves disperguntur, se proripiunt et aufugiunt : quod si tantum sibilantem pastorem audierint, rursus accurrunt, et simul congregantur : sic et discipuli Domini, cum tamquam lupum crucem aspexissent, aufugerunt, celeriter abscesserunt; ubi vero Domini resurrectionem tantum audierunt, statim accurrerunt, eumque agnoverunt, nec a cælesti caula segregati fuerunt. Hæc igitur Domino discipulis suis dicente, *Omnes scandalum patiemini nocte ista in me*, Petrus alium in sensum accipiens, cum seipsum commendare vellet, ac reliquis discipulis Domini studiosior et amantior inveniri, vel potius, ut dicam quod res est, negationem suam divulgare, sic Dominum alloquutus est : Quid ais, Domine? omnes scandalum propter te patiemur? et cum omnibus me quoque annumerasti? siccine meæ constantiæ confidis? etiamne ego te negabo, qui in mari inambulavi? qui in monte transfiguratione dignus sum habitus? qui dæmonum gregem fugavi, qui morbum omnem sanavi? nonne ego te omnium primus agnovi et exclamavi : *Tu es Christus, Filius Dei vivi?* Quamobrem, et meo testimonio commendato beatum me prædicasti, ac petram Ecclesiæ nuncupasti dicens : *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam.* Egone igitur te negabo, princeps apostolorum, columna Ecclesiæ? Quamobrem et mihi fidens vociferor : *Etsi omnes scandalizati fuerint, ego non scandalizabor.* Tum ad illum Christus : Quid dicis et contradicis, Petre? verbis Deo resistis? mendacemne me deprehendisti? non obsecras, ut confirmeris; sed promittis fore, ut non concutiaris? nonne hic ipse fervor tuus multo te deteriorem effecit? tuam istam temeritatem in mari etiam incedens ostendisses, nisi ego manum citius extendissem. Nonne in monte quoque transfigurationis in me peccasti, cum tria velles tabernacula fabricari, et in eodem ordine cum amicis me Dominum collocares? nonne ut Jerosolymam non ascenderem orabas, quod Judæorum minas non ferres? Equidem publicare te nolebam, Petre, at tu præscium divinitatis meæ oculum rejecisti. Ecce quæ perpetraturus es, tibi dico, ut qui sis, ex rebus tuis cognoscas. *Amen, amen dico tibi, antequam gallus cantet, ter me negabis.* Petrus autem rursus mente deceptus, et humanæ conditionis mutabilitatem ignorans, Domino in hæc verba respondit : Quid me terres? scio mortem contemnere, neque te abnegabo. Dominus autem ad Petrum : Recte tu quidem apud te decrevisti : verum haud multo post cognosces : tempus enim est in januis, ut manifestetur et tuum propositum, et mea prænotio. Sed quis tandem finis

Matth. 14. 29. et 17. 1. sqq.

Ibid. 16. 16.

Ibid. v. 18.

Ibid. 26. 33.

Ibid. 17. 4.

Ibid. 16. 22.

Ibid. 26. 33.

* Hic legendum putant δούλοις, sed potest etiam φίλοις admitti.

sermonis? imminet quippe jam vespera. Comprehenso namque Domino, atque in atrium principis sacerdotum deducto, omnibusque dispersis discipulis, solus Petrus sequebatur in atrium principis sacerdotum, ut ea nimirum exsequuturus quæ decreta erant. Cum autem Christus interius vinctus teneretur, Petrus in exteriori atrio fidenter sedebat immotus, ut qui jam nempe victoriam retulisset. Quid igitur? Cum aliquandiu consedisset ille, neque gladium videret exacui, neque propositas cotes, non proscriptionem denuntiatam, non exsilium irrogatum; sed exigua ancilla pretio emta, vilis, accedens Petro inquit: Quid hic agis, o homo? ubi est virtus Magistri tui? ecce conclusus est intus: ecce crucis supplicio mox addicetur. Tum Petrus cum omnem confidentiam ac dicendi libertatem ex memoria ejecisset, respondens ait: Quid mihi obstrepis, puella? non novi hominem. O rem mirabilem! Qui dicebat, *Etiamsi oportuerit me mori tecum*, jam negat. Postquam igitur accidit hæc prima negatio, perturbatus Petrus, ab atrio tamquam ab igne prosiliit extra vestibulum currens. Quid deinde? Rursus altera ancilla occurrit illi. O res mirabiles! Nusquam miles, nusquam gladius, sed vilis puella Petro occurrit. Illum aggressa est sic dicens: Quid tumultuaris o homo? quo properas? quid æstuas? nonne et semper cum Galilæo incedentem videbam? quomodo igitur egressus vestibulo curris? Petrus autem non jam simpliciter respondit, sed cum juramento inquit, *Non novi hunc hominem*. Vidisti Dei prædictionem, et hominis lapsum? Deinde secunda negatione completa, tertia demum negatio advenit. *Post pusillum cum accessissent, qui astabant, Petro dicebant: Vere et tu ex illis es: nam et loquela tua manifestum te facit. Petrus autem cœpit anathematizare et jurare, quia non novi hominem.* Ubi providum Petri promissum? qui antea dixisti, *Tu es Christus Filius Dei vivi*, hic dicis, *Non novi hominem istum?* Fortasse Petrus imprudens, dum hanc vocem protulit, evigilavit, nec absurde loquutus est: non dixit, Non novi Deum Verbum, sed dixit, *Non novi hominem istum*. Offendit in eo quod cernebatur, non in eo quod intelligebatur. Quapropter et prævidens Dominus dicebat, *Quicumque dixerit blasphemiam in Filium hominis, remittetur ei.* Quid ergo Petrus? *Non novi hominem istum: et continuo gallus cantavit:* ille invictus Petri accusator, prævius sententiæ Dominicæ præco ac patronus, negationis proclamator, prænotionis index, ac pœnitentiæ lacrymarum admonitor.

3. Atque hæc quidem hactenus dicta sufficiant: jam vero de eleemosyna sermonem instituamus, ut vestram cohortemur caritatem, quod

τὴν αὐλὴν τοῦ ἀρχιερέως ἀχθέντος, καὶ πάντων τῶν
μαθητῶν σκορπισθέντων, ὁ Πέτρος μόνος ἠκολούθει
εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἀρχιερέως, * ὡς δεῖν μέλλειν ποιεῖν
τὰ συναχθέντα. Τοῦ δὲ Κυρίου ἐνδότερον ἀσφαλισθέντος, ὁ Πέτρος ἐν τῇ αὐλῇ τῇ ἐξωτέρᾳ ἐκαθέζετο
θαρσαλέος, ἀκαμπὴς, ὡς δὴ τὸ νῖκος ἀπενεγκάμενος.
E Τί οὖν; Ἐπὶ πολὺ καθεζομένου αὐτοῦ, μήτε ξίφος
θεασαμένου ὀξυνόμενον, μήτε στομωτῆρας προκειμένους, μὴ δήμευσιν ἐπαγγελλομένην, μήτε ἐξορίαν
ἐπιγραφομένην· μικρὰ δὲ παιδίσκη, ἀργυρώνητος,
εὐτελὴς, προσελθοῦσα τῷ Πέτρῳ λέγει· τί ποιεῖς ἐνταῦθα, ἄνθρωπε; ποῦ ἡ δύναμις τοῦ διδασκάλου σου;
ἴδε συγκέκλεισται ἔνδον· ἴδε μέλλει σταυρῷ παραδοσθαι. Ὁ Πέτρος ἀποπτύσας τῆς μνήμης τὴν παῤῥη-
139 σίαν, ἀπεκρίνατο λέγων, τί με περιβομβίζεις, κοράA σιον; οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον. Ὢ τῶν πραγμάτων! [illegible]
λέγων, κἂν δέῃ με σὺν σοὶ ἀποθανεῖν, ἄρτι ἀπαρνεῖται. Ταύτης οὖν τῆς ἀρνήσεως πρώτης γενομένης,
θορυβηθεὶς ὁ Πέτρος, ὡς ἀπὸ πυρὸς τῆς αὐλῆς ἐξεπήδησεν, ἔξω τοῦ πυλῶνος τρέχων. Καὶ τί; Πάλιν ἑτέρα
παιδίσκη συνήντησεν αὐτῷ. Ὢ τῶν πραγμάτων, οὐδαμοῦ στρατιώτης, οὐδαμοῦ ξίφος, ἀλλ' εὐτελὲς κοράσιον συνήντησε τῷ Πέτρῳ· ἀντέβαλε πρὸς [illegible]
λέγουσα· τί θορυβῇ, ἄνθρωπε; ποῦ σπεύδεις; τί ἀγωνιᾷς; οὐχὶ πάντοτέ σε ἐθεώρουν μετὰ τοῦ Γαλιλαίου
περιπατοῦντα; πῶς οὖν ἐξελθὼν τοῦ πυλῶνος τρέχεις;
Ὁ δὲ Πέτρος λιτῶς οὐκ ἔτι ἀπεκρίνατο, ἀλλ' μεθ'
ὅρκου λέγει· Οὐκ οἶδα τὴν ἄνθρωπον τοῦτον. Εἶδες
Θεοῦ πρόῤῥησιν, καὶ ἀνθρώπου ὄλισθον; Εἶτα τῆς
δευτέρας ἀρνήσεως πληρωθείσης ἡ τρίτη ἄρνησις, [illegible]
ριέχει οὕτως. Μετὰ μικρὸν προσελθόντες οἱ παρεστῶ-
B τες εἶπον τῷ Πέτρῳ· ἀληθῶς καὶ σὺ ἐξ αὐτῶν εἶ·
καὶ γὰρ καὶ ἡ λαλιά σου δῆλόν σε ποιεῖ. Ὁ δὲ Πέτρος ἤρξατο καταναθεματίζειν καὶ ὀμνύειν, ὅτι οὐκ
οἶδα τὸν ἄνθρωπον. Ποῦ ἡ [a] παράσκεπτος τοῦ Πέτρου ἐπαγγελία; ὁ πρότερον εἰρηκὼς, Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ὧδε λέγεις· Οὐκ
οἶδα τὸν ἄνθρωπον τοῦτον; Τάχα ὁ Πέτρος [illegible]
περὶ τὴν λέξιν ταύτην ἐγρηγόρησεν· οὐκ εἶπεν, [illegible]
οἶδα τὸν Θεὸν Λόγον· ἀλλ' εἶπεν, Οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον τοῦτον. Περὶ τὸ δρώμενον προσέκοψεν, [illegible]
περὶ τὸ νοούμενον. Διὸ καὶ ὁ Κύριος προειδὼς ἔλεγε·
Πᾶς ὅστις εἴπῃ βλασφημίαν εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἀφεθήσεται αὐτῷ. Τί οὖν ὁ Πέτρος; Οὐκ οἶδα τὸν
ἄνθρωπον τοῦτον· καὶ εὐθέως ἀλέκτωρ ἐφώνησεν· ὁ
[b] ἀπερίγραφος τοῦ Πέτρου κατήγορος, ὁ προαναφωνητὴς τῆς δεσποτικῆς ἀποφάσεως συνήγορος, ὁ τῆς ἀρνήσεως δημοσιευτὴς, καὶ τῆς προγνώσεως ἐμφανι-
C στὴς, καὶ τῶν μετανοητικῶν δακρύων ὑπομνηματιστής.

Καὶ ταῦτα μὲν ἀρκούντως εἰρήσθω· τὸν δὲ τῆς ἐλεημοσύνης λόγον γυμνάσωμεν, παραινοῦντες τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, καὶ λέγοντες ὡς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ

* [Savil. ἴσ. ὡς ᾔδειν μέλλων ποιεῖν τὰ συνταχθέντα.]

[a] Savil. παράσκηπτος, sed legendum putat ἄσκεπτος vel ἀπερίσκεπτος. Verum non hic tanta quærenda est in idiomate Græco accuratio.

[b] Savil. auguratur legendum ἀπερίτρεπτος.

in Evangelio dictum est usurpantes : *Facite vo-* Luc. 16. 9.
bis amicos de mammona iniquitatis : ut cum de-
feceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.
Recte dixit, *Æterna*. Nam hic quidem etsi splen-
didam domum possideas, omnino temporis inter-
vallo corrupta periit : imo vero antequam etiam
temporis successu pereat, mors ingruens ex his
splendidis ædibus te exturbat : sæpe vero et ante
mortem rerum quarumpiam difficultates et calu-
D mniatorum incursiones atque insidiæ efficient, ut
illis excidas. At illic nihil horum reformidare
licet : non corruptionem, non mortem, non lapsum,
non calumniatorum insultum, non aliud quidquam;
sed immobile est et immortale domicilium. Pro-
pterea æterna illa nuncupavit. *Facite vobis ami-* Luc. 16. 19.
cos de mammona iniquitatis. Vides, quanta
sit humanitas Domini? quanta benignitas, et cle-
mentia? Non enim temere hoc additamentum ad-
junctum est; sed quoniam multorum divitum
opes ex rapina et injusto quæstu collectæ sunt,
Malis artibus, inquit, non oportebat ita pecunias
colligere; sed quando jam collegisti, desiste a
rapina et injusto quæstu, atque ad id, quod opor-
E tet, pecuniis utere. Non dico, ut rapiens miseri-
corditer largiaris, sed ut abstinens ab injusto
quæstu et rapina ad eleemosynam et benignitatem
divitiis utaris. Si enim quis a rapina non cesset,
nec eleemosynam largitur : quin licet innumeras
pecunias in pauperum manus projiciat, dum res
alienas rapit, et malis artibus ditatur, eodem,
quo homicidæ, apud Deum numero locoque du-
cetur. Quamobrem ut ab injustis quæstibus et
140 rapinis prius abstineamus oportet, atque deinde
A in egenos eleemosynam erogemus. Magna quippe
virtus est eleemosynæ. Verum nemo assiduitatem
admonitionis nostræ accusationem auditorum in-
terpretetur. Nam et in certaminibus eos cursores
excitant spectatores, quos ad præmium viderint
proxime accedere, magnamque victoriæ spem ha-
bere. Sic ego quoque magna vos cum animi ala-
critate habitos de eleemosyna sermones excipere
videns, et ipse frequentius nihilominus hisce de re-
bus instituo cohortationem. Medici sunt animarum
nostrarum pauperes, benefactores ac patroni : non
enim tantum das, quantum accipis. Das pecuniam,
et accipis regnum cælorum : paupertatem discutis,
et Dominum reconcilias tibi ipsi. Vides disparem
esse remunerationem! Hæc in terris sunt, illa in
B cælis : hæc pereunt, illa permanent : hæc inter-
eunt, illa, omni sunt interitu superiora. Propter-
ea quoque majores nostri pauperes pro templorum
foribus statuerunt, ut vel stupidissimum quemvis
et immanissimum hic pauperum aspectus ad me-
moriam excitet eleemosynæ. Cum enim steterit
turba senum incurvorum, pannis amictorum,
squalentium, sordidatorum, scipiones tenentium;
quique vix possint consistere; sæpe vero effossis

ctum Apostoli, *Habentes eumdem Spiritum*, supra T. 3, p. 288.

am oculis et corpore ipso mutilorum, quis adeo ɪeus, quis adeo adamas, qui cum illum ætas, firmitas, mutilatio, paupertas, vilitas, omnia nique ad commiserationem inflectant, resistat, nihilo omnibus istis commotus rigidusque perneat? Idcirco pro foribus nostris stant, et ipso pectu vehementius quam ulla oratione fieri sset, ad humanitatem introeuntes impellunt. ım quemadmodum in more positum est, ut in riis templorum sint fontes : ut qui preces ad eum fusuri sunt, ubi prius manus abluerint, sic inde ad preces illas extendant : ita et paupères fonım ac puteorum loco, pro foribus patres statuent : ut quemadmodum aqua manus abluimus, sic ımanitate prius animas abstergentes, deinde premur. Non enim ita labes coporis abluit aquæ tura, ut animæ sordes eleemosynæ virtus absrgit. Ut igitur illotis manibus ingressus, non des preces fundere, licet minus illud sit crimen : : nec absque eleemosyna tibi unquam ad oratiom accedendum est. Tametsi puras sæpenumero anus habentes, nisi prius illas abluerimus, ad ationem eas non attollimus : tantum valet conetudo. Hoc igitur et in eleemosyna faciamus : metsi nullius magni peccati nobis conscii simus, men eleemosyna collata conscientiam abstergaus. Multa ex foro mala contraxisti : inimicus citavit, judex agere quispiam eorum, quæ non nveniebant, coegit; verba tibi absurda sæpius ciderunt, amicus ut aliquid patrares cum pecto conjunctum suasit; alia tibi multa adhæserunt ıalia verisimile est tibi, cum homo sis, dum in ro versaris, adhærere : dum tribunalibus assides, ım negotia urbis conficis, pro his omnibus veam a Deo postulaturus ac defensionem oblatus ingrederis. Projice itaque pecunias in paupem manus, et maculas illas absterge, ut ita cum lucia eum invoces, qui hæc tibi peccata potest mittere. Quod si teipsum assuefeceris, nunquam cra hæc vestibula ingredi absque eleemosyna, ıllo tempore nec prudens nec imprudens a bono ıere isto cessabis : ea enim est vis consuetudinis. t quemadmodum, quidquid tandem accidat, illo- manibus orare non audes, quando id semel ɔi in consuetudinem vertit : sic et in eleemosy-, si hanc tibi legem imposueris, cum sciens udensque tum imprudens singulis eam diebus consuetudine impulsus observabis. Ignis est atio, præcipue cum a vigilanti attentaque ania offertur : at enim oleo etiam indiget ignis iste, ad cælestes fornices ipsos perveniat : oleum ıtem ignis hujus nihil aliud est, quam eleemosy-. Liberaliter igitur oleum infunde, ut lætitiam : recte facto percipiens, majori cum fiducia et dentiori animi studio preces peragas. Nam quemlmodum qui nullius boni sibi sunt conscii, ne eces quidem fundere cum fiducia possunt : ita ıi præclarum aliquod facinus ediderint, et post stitiam illam ad orationem se converterint, præari facinoris recordatione exhilarati majori animi

δότως; Διὰ ταῦτα πρὸ τῶν θυρῶν ἡμῶν παντὸς τοῦ λόγου δυνατώτερον διὰ τῆς ὄψε μενοι πρὸς φιλανθρωπίαν τοὺς εἰσιόντας. Κ κρήνας εἶναι ἐν ταῖς αὐλαῖς τῶν εὐκτηρίω νόμισται, ἵνα οἱ μέλλοντες εὔχεσθαι τῷ τερον ἀπονιψάμενοι τὰς χεῖρας, οὕτως αὐ
C χὴν ἀνατείνωσιν· οὕτω καὶ τοὺς πένητας καὶ κρηνῶν ἔστησαν οἱ πατέρες πρὸ τῶν ὥσπερ ὕδατι τὰς χεῖρας ἀπονίπτομεν, οὕτ πίᾳ τὴν ψυχὴν ἀποσμήχοντες πρότερον, ο μεθα. Οὐδὲ γὰρ ὕδατος φύσις οὕτως ἀπονίπ σώματος, ὡς ἐλεημοσύνης δύναμις ἀποσμ ψυχῆς. Ὥσπερ οὖν οὐ τολμᾷς ἀνίπτοις χ θὼν εὔξασθαι, καίτοι ἔλαττον τὸ ἔγκλημα ἐ μηδὲ χωρὶς ἐλεημοσύνης ἐπ' εὐχὴν ἔλθῃς καὶ καθαρὰς πολλάκις ἔχοντες τὰς χεῖρας, τερον αὐτὰς ἀποπλύνωμεν ὕδατι, οὐκ ἀνα εὐχήν· τοσοῦτόν ἐστιν ἡ συνήθεια. Τοῦτο ἐπὶ τῆς ἐλεημοσύνης ποιῶμεν· κἂν μηδ ὦμεν συνειδότες μέγα ἁμάρτημα, ὅμως
D μεν τὸ συνειδὸς διὰ τῆς ἐλεημοσύνης. Πολ ἀγορᾶς ἐπεσπάσω δεινά· ἐχθρὸς παρώξυνε ἠνάγκασέ τι ποιῆσαι τῶν οὐ προσηκόντω των, ῥήματα πολλάκις ἐξέβαλες ἄτοπα, φί πησεν ἐργάσασθαί τι τῶν ἁμαρτίαν ἐχόν προσετρίψω πολλὰ, οἷα εἰκὸς ἄνθρωπον ὄ τρίβεσθαι ἐν ἀγορᾷ στρεφόμενον, δικαστηρί δρεύοντα, τὰ τῆς πόλεως πράττοντα πράγμ τούτων ἁπάντων εἰσέρχῃ τὸν Θεὸν αἰτήσ μην, καὶ ἀπολογησόμενος. Κατάβαλε τοίνυ εἰς τὰς τῶν πενήτων χεῖρας, καὶ ἀπόσμηξ λῖδας ἐκείνας, ἵν' οὕτω μετὰ παῤῥησίας κ δυνάμενόν σοι ἀφεῖναι ταῦτα τὰ ἁμαρτήμ συνηθείᾳ καταστήσῃς αὐτὸν, μηδέποτε χω μοσύνης τῶν ἱερῶν τούτων προθύρων ἐπιβα δέποτε οὔτε ἑκὼν οὔτε ἄκων ὑστερήσεις
E ταύτης ἐργασίας· τοιοῦτον γὰρ ἡ συνήθεια. οὐδ' ἂν ὁτιοῦν γένοιτο, χερσὶν ἀνίπτοις εὔξασθαι, ἐπειδὴ κατέστης εἰς συνήθειαν ἅ καὶ ἐπὶ τῆς ἐλεημοσύνης ἂν τοιοῦτον σαυτῷ νόμον, καὶ ἑκὼν καὶ ἄκων καθ' ἑκάστην αὐτ ρώσεις ἡμέραν, ὑπὸ τῆς συνηθείας ἑλκόμ ἐστιν ἡ εὐχὴ, μάλιστα ὅταν ἀπὸ νηφούσης γερμένης ἀναπέμπηται ψυχῆς· ἀλλὰ τὸ καὶ ἐλαίου δεῖται, ἵνα αὐτῶν ἅψηται τῶν ἁψίδων· ἔλαιον δὲ τοῦ πυρὸς τούτου οὐδὲν ἕτε ἀλλ' ἡ ἐλεημοσύνη. Ἐπίχεε τοίνυν τὸ ἔλαιο ἵνα εὐφραινόμενος ἐπὶ τῷ κατορθώματι, μετ
141 σίας πλείονος καὶ προθυμίας μείζονος τὰς εὐ
A τελῇς. Ὥσπερ γὰρ οἱ μηδὲν ἑαυτοῖς συνειδό θὸν, οὐδὲ εὔξασθαι μετὰ παῤῥησίας δύναιντ' ἂ οἱ κατορθώσαντές τι, καὶ μετὰ τὴν δικαιοσύ νην ἐπὶ τὴν εὐχὴν ἐρχόμενοι, τῇ μνήμῃ τ θώματος εὐφραινόμενοι μετὰ πλείονος τῆς π ποιοῦνται τὴν ἱκετηρίαν. Ἵν' οὖν κατὰ τοῦτο τέρα ἡμῖν ἡ εὐχὴ γίνηται, γρηγορούσης ἡ διανοίας ἐν ταῖς δεήσεσιν ἀπὸ τῆς τῶν κατορθ μνήμης, μετὰ τῆς ἐλεημοσύνης ἐπὶ τὰς εὐχ μεθα, καὶ μνημονεύσωμεν μετὰ ἀκριβείας τ εἰρημένα· καὶ πρό γε τῶν ἄλλων πάντων ἐπ

εἰκόνα τηρεῖτε διηνεκῶς, καθ' ἣν εἶπον τοὺς πένητας πρὸ τῶν θυρῶν ἑστάναι τῶν εὐκτηρίων οἴκων, ταύτην ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἀναπληροῦντας τὴν χρείαν, ἣν ἐπὶ τοῦ σώματος ἡ κρήνη. Ἂν γὰρ τοῦτο ὦμεν διηνεκῶς μεμνημένοι, συνεχῶς ἀπονιπτόμενοι τὸν λογισμὸν, καθαρὰς μὲν δυνησόμεθα τὰς εὐχὰς ἐπιτελεῖν, πολλὴν δὲ ἐπισπάσασθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν παῤῥησίαν, καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

studio preces offerunt. Ut igitur hac ratione validior oratio nostra reddatur, excitata et expergefacta in supplicationibus ex bonorum operum recordatione mente nostra, cum eleemosyna ad preces accedamus, et omnium eorum quæ dicta sunt, diligenter recordemur : ac præ cæteris quidem omnibus similitudinem illam perpetua memoria custodite, qua pauperes dixi pro foribus templorum stantes, eum nobis ad animæ cultum, quem fons ad corporis usum præbere. Si enim hujus rei memores perpetuo fuerimus, assidue mentem nostram abluentes, cum puras offerre preces poterimus, tum magnam apud Deum nobis fiduciam et gratiam conciliare, ac regnum cælorum adipisci, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, unaque sancto Spiritui, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

MONITUM

AD HOMILIAM IN SECUNDUM ADVENTUM CHRISTI.

Hujus homiliæ varia feruntur initia in Codicibus mss. Alii enim sic ordiuntur : μεγάλα τινὰ καὶ ὑπερφυῆ τῇ προτέρᾳ· alii numero plures sic habent : ἐνόμιζον μεγάλα τινὰ καὶ ὑπερφυῆ τῇ προτέρᾳ· unus, ut mox videbitur : νομίζω μεγάλα. Eam pro germano Chrysostomi fetu primum habuerat Fronto Ducæus, sed postea centonem esse animadvertit, qua de re audiendus ipse.

Non codicibus tantum mss. Regiis, Mediceis credidimus hunc tractatum Chrysostomo asserentibus, sed et quibusdam Italicis, qui tomum complectuntur titulo Τῆς βίβλου τῶν μαργαριτῶν *insignitum : nam inter illas homilias quadragesima quarta numeratur,* Εἰς τὸ, Πάντες παραστησόμεθα τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ. ἀρχή· νομίζω μεγάλα. *Verumtamen excuso jam tractatu, dum has notas perteximus, fucum nobis factum a librario deprehendimus, dum exordium novum assuit morali exhortationi Homiliæ vicesimæ quintæ in Epist. ad Romanos, et tricesimæ primæ, tamquam uni capiti duobus subjunctis corporibus : quod ipsum multis imposuit, qui plerasque ad populum Antiochenum homilias separatim habitas putant, nec animadvertunt nihil aliud quam centones eas esse, consutos ex moralibus exhortationibus aliorum Sermonum vel Commentariorum in Evangelia, vel in Epistolas Apostolorum, ut singillatim, si Deus dederit, ostendemus : sed in illis tamen nullum diversum exordium præmittitur, ut hoc loco, neque tanta textus diversitas apparet. Certe in Florilegiis, quæ a Theodoro Magistro conflata creduntur, proferuntur sententiæ ex hac homilia decerptæ p.* 909 (*id est, Hom.* 25) ἐκ τοῦ λόγου, ὅτι πάντες παραστησόμεθα, *quas repeties p.* 656, *et* 657 (*num.* 3.) *Quamobrem sive quod non semel pronuntiata fuerint hæc ab auctore, sive quod a librario ita copulata, in unum hunc tractatum coaluerint : cum ex collatione hujus textus cum illo vigesimæ quintæ homiliæ non pauca restitui loca possint, nequaquam hujus nos pœnituit editionis : sed et varias lectiones his insertas notis tamquam hujus operæ pretium lectori communicandas censuimus, eodemque candore, si quid minus recte ab interprete illius homiliæ, quam a nobis, Latine sit conversum, aut a nobis contra minus quam ab illo feliciter, indicandum fuit.*

Esse itaque centonem nihil dubitandum. Frontonis interpretationem Latinam edimus, aliquot in locis emendatam : necnon ex notis ejus illas, quæ ad textum vel emendandum vel illustrandum pertinent.

† *In secundum adventum Domini nostri Jesu Christi, et in illud,* Omnes stabimus ante tribunal Christi, et unusquisque pro se rationem reddet Deo.

1. Magna quædam et mirifica hesterno die dixisse me vobis arbitrabar: etenim magna erant natura sua, omnemque facultatem orationis excedebant: verumtamen quæ lecta sunt hodie, tantum illa superant, quantum ab illis nostra superantur. Tametsi non existimabam quidquam ipsis antecellere, verumtamen cum accessissent ea, quæ lecta sunt hodie, multo illis splendidiora sunt visa. Quænam vero lecta sunt hodie? *Omnes stabimus ante tribunal Christi:* scriptum est enim, *Vivo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu, et omnis lingua confitebitur Deo.* Itaque unusquisque nostrum de seipso rationem reddet Deo. Vide, non dixit simpliciter, Adorabit unusquisque, sed et *Confitebitur* unusquisque, hoc est, eorum quæ fecit, rationes reposcetur. Semper igitur sollicitus esto, mi homo, pro tribunali sedentem communem Dominum cernens, nec scinde aut divide Ecclesiam a gratia separatus: siquidem et a te Christus, et ab omni genere humano rationem exiget. Sed ne ista dicere videatur, ut grata opera nobis terrorem incutiat, ex ipsa serie contextuque sermonis rursus in eodem versatur argumento, dicens: *Non ergo amplius invicem judicemus, sed hoc judicate magis, ne ponatis offendiculum fratri vel scandalum.* Hoc vero nihilo magis ad illum quam ad hunc pertinet. Quamobrem utrique potest convenire: dum et perfectus ciborum observatione scandalizatur, et vehementiori objurgatione imperfectus offenditur. Tu vero mihi considera, dilectissime, quantas daturi simus pœnas, qui temere scandalizamus. Si enim ubi res erat iniqua quæ gerebatur, quod importune reprehensio adhiberetur, hoc fieri vetuit, ne scandalizaretur frater et offenderetur: cum ne corrigendo quidem quempiam scandalizamus, quid merebimur? Si enim crimen est non salvum facere (id-

142 a A Εἰς τὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ εἰς τὸ, Πάντες παραστησόμεθα τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἕκαστος ὑπὲρ ἑαυτοῦ λόγον δώσει τῷ Θεῷ.

Ἐνόμιζον μεγάλα τινὰ καὶ ὑπερφυῆ τῇ προτέρᾳ ἡμέρᾳ ὑμῖν εἰρηκέναι· καὶ γὰρ ἦν φύσει μεγάλα, καὶ πάντα ὑπερβαίνοντα λόγον· ἀλλ' ὅμως τὰ σήμερον λεχθέντα τοσαύτην ἔχει τὴν ὑπερβολὴν πρὸς ἐκεῖνα, ὅσην ἐκεῖνα πρὸς τὰ ἡμέτερα. Καίτοι γε οὐκ ᾤμην αὐτὰ ἔχειν ὑπερβολήν· ἀλλ' ὅμως ἐπελθόντα τὰ σήμερον ἀναγνωσθέντα πολὺ πλέον ἐκείνων ἐφάνησαν
B λαμπρότερα. Τίνα δέ εἰσι τὰ σήμερον ἀναγνωσθέντα; Ὅτι πάντες μὲν παραστησόμεθα τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ· γέγραπται γὰρ, Ζῶ ἐγὼ, λέγει Κύριος, ὅτι ἐμοὶ κάμψει πᾶν γόνυ, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται τῷ Θεῷ. Ἄρα οὖν ἕκαστος ἡμῶν περὶ αὐτοῦ λόγον δώσει τῷ Θεῷ. Βλέπε,* οὐκ εἶπεν ἁπλῶς, προσκυνήσει ἕκαστος, ἀλλὰ καὶ Ἐξομολογήσεται ἕκαστος, τουτέστιν, εὐθύνας δώσει τῶν πεπραγμένων. Ἔσο τοίνυν, ἄνθρωπε, [b] ἐναγώνιος πάντοτε, τὸν κοινὸν Δεσπότην ὁρῶν ἐπὶ τοῦ βήματος καθήμενον, καὶ μὴ σχίζε καὶ μέριζε τὴν Ἐκκλησίαν, τῆς χάριτος ἀπορρηγνύμενος· καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς καὶ σὲ καὶ πᾶσαν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἀπαιτήσει λόγον. Ἵνα δὲ μὴ δόξῃ ὡς ἐπίτηδες φοβῶν ἡμᾶς ταῦτα λέγειν, ἐκ τῆς προκειμένης ἀκολουθίας πάλιν ἔχεται τῆς αὐτῆς ὑπο-
C θέσεως, λέγων· Μηκέτι οὖν ἀλλήλους κρίνωμεν, ἀλλὰ τοῦτο κρίνετε μᾶλλον, τὸ μὴ τιθέναι τινὰ πρόσκομμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ἢ σκάνδαλον. Τοῦτο δὲ οὐκ ἐκείνῳ [c] μᾶλλόν ἐστιν, ἢ τούτου. Διὸ ἀμφοτέροις ἁρμόζειν δύναται, καὶ τοῦ τελείου σκανδαλιζομένου τῇ τῶν βρωμάτων παρατηρήσει, καὶ τοῦ ἀτελοῦς προσκόπτοντος ἐπὶ τῇ σφοδρᾷ ἐπιπλήξει. Σὺ δέ μοι σκόπει, ἀγαπητὲ, πόσην δώσομεν τιμωρίαν οἱ σκανδαλίζοντες ἁπλῶς. Εἰ γὰρ ἔνθα [d] παράνομον ἦν τὸ γινόμενον, διὰ τὸ ἀκαίρως ἐπιτιμᾷν, ἐκώλυσε τοῦτο γίνεσθαι, ὥστε μὴ σκανδαλισθῆναι καὶ προσκόψαι τὸν ἀδελφὸν, ὅταν μηδὲ διορθοῦντες σκανδαλίζωμέν τινα, τίνος ἐσμὲν ἄξιοι; Εἰ γὰρ τὸ μὴ σῶσαι, ἔγκλημα (καὶ δείκνυσιν ὁ τὸ τάλαντον κατορύξας), τὸ σκανδαλίσαι τί οὐκ ἐργάζεται; Τί οὖν, ἐὰν οἴκοθεν, φησὶ, σκανδα-

† Vide Chrysost. in Epistol. ad Rom. p. 340 ed. Morelli. [Tom. 9, p. 705, E sq. Montf.]

a Collata cum tribus Mss. Regiis, in quorum uno initium sic habet, μεγάλα τινὰ καὶ ὑπερφυῆ. Sic etiam in duobus Vaticanis et in Anglicano uno. In his, inquam, omnibus ἐνόμιζον deest.

* Hæc excerpta sunt ex Homilia 25 in Epistolam ad Romanos, ad cap. 14, circa medium homiliæ. Unde magna pars hujus sermonis desumpta est.

b Ducæus: *Brixius*, firmus ac constans: *diximus, pavidus esto*, *ut Basil. conjungit ἔντρομον καὶ ἐναγώνιον, et Chrysostomus Homil. 12 in Epist. 2 ad Corinthios,* τι διὰ παντὸς ἐναγώνιον εἶναι χρὴ τὸν βίον τὸν ἡμέτερον. Multa alia possent loca afferri quam quæ Ducæus hic attulit, sed res est plana: hoc autem loco *sollicitus* malui, quam *pavidus*. [Vide Suiceri Thes. s. v.]

c Tres Mss. μᾶλλόν ἐστιν ὑποδεέστερον ἢ τούτου. Fronto Ducæus: *Homil.* 25 *Florilegii*, οὐκ ἐκείνου μᾶλλόν ἐστιν ἢ τούτου, Non ad illum magis, quam ad istum pertinet: *omissa voce* ὑποδεέστερον, *quæ hic abundare videbatur. Itaque hic eodem modo scripsimus.* Hoc vero nihilo magis ad illum, quam ad istum pertinet. Textus jam optime habet. [Mox τῷ τελείῳ σκανδαλιζομένῳ... καὶ τῷ ἀτελεῖ προσκόπτοντι Savil. et ipse Chrys. l. c.]

d [μὴ inserit Savil., sed abest a Chrys.]

D que ex eo constat, qui talentum defodit), ipsum scandalizasse, quid non præstabit? Quid si suapte culpa scandalizetur, cum sit infirmus, dicet aliquis? Propter hoc ipsum æquum fuerit, ut omnia feras. Si enim validus esset, nequaquam tali cura indigeret: jam vero, quoniam imperfectior est, idcirco multum in eum studii conferendum est. Hoc igitur ei concedamus, eumque omni ex parte supportemus. Non enim nostrorum tantum malorum
143 rationem reddemus, sed eorum etiam, quibus alios
A scandalizamus. Quod si ipsa per se molesta est exactio rationum, cum adjecta fuerint etiam scandala, quomodo salutem consequemur? Ne putemus enim, si peccatorum consortes reperimus, nos excusationem habituros: hoc nobis pœnas accumulabit. Nam gravius quam mulier punitus est serpens; quemadmodum et mulier gravius quam vir, et Jezabel acerbiores pœnas quam Achab dedit, qui 4. Reg. 9.
vineam eripuerat. Tu quoque si cæteris perditionis causa fueris, acerbiora patieris quam illi, qui a te fuerint supplantati. Non enim tantam nobis id perniciem creat quod peccemus, quam quod alios ad id agendum impellamus: quamobrem ait, *Non* Rom. 1.32.
solum id faciunt, sed etiam consentiunt facientibus. Cum igitur peccantes quosdam viderimus, non modo non eos impellamus, sed etiam
B ex improbitatis fovea extrahamus, ne perditionis aliorum a nobis pœnæ repetantur. Verum ad rem propositam revertamur. *Omnes* enim, inquit, Rom. 14. 10.
stabimus ante tribunal Christi, et rationem Deo reddemus. Quid igitur faciemus? quod solatium, quam consolationem obtinebimus? quomodo Judicem tremendum placabimus? quanto pudore confundemur, cum nostræ nobis impietates ob oculos versabuntur? Verumtamen si jam erigere animos ad ea consectanda voluerimus, quæ Deo sunt accepta, cum omnia poterimus abstergere a nobis commissa peccata, tum illa tremenda tribunalia devitare. Id vero fiet, si corporis nostri ex hac vita discessus perpetuo recordemur: *Memo-* Eccli. 7. 40.
C *rare* namque *novissima tua, et in æternum non peccabis*: deinde tremendum Christi tribunal mente versemus, in quo nuda sunt omnia et aperta oculis ejus, quæ verbo, quæ opere, quæ cogitatione commiserimus; deinde fluvium igneum, vincula indissoluta, tenebras lucis expertes, stridorem dentium, vermem venenatum, diem illum luctuosum quidem peccatoribus, hilarem autem ac jucundum illis, qui justitiæ opera perfecerint.

Qui causa perniciei aliis sunt, acerbius puniuntur.

sostomi sermonem ab lit. D verbis: οὐχ ὁ πλούσιος κ. τ. λ. Paulo ante pro βόθρου βυθοῦ v. l. in marg. Savil.; βαράθρου Chrys.]

[a] [ἀναψυχὴν v. l. in marg. Savil.; et mox ἁμαρτίας pro ἀσεβείας.]

[b] Sic correximus ex uno Regio. Morel. τοὺς δεσμοὺς τοὺς ἀλύτους, τοῦ σκότους τοῦ ἀφεγγοῦς, τοῦ βρυγμοῦ τῶν ὀδόντων, etc. [Savil. τοὺς δεσμοὺς τοὺς ἀλ., τὸ σκ. etc.]

In sequenti nota Fronto Ducæus monet corrigenda quædam esse, quæ correcta sunt.

Contra eos qui putabant Deum non ulcisci crimina.

2. Sed homines sunt quidam tanta dementia
præditi, ut mendaces arbitrentur Scripturas divi-
nitus inspiratas; quique jus divinum per allegoriam
interpretantur. Audivi enim quosdam peccatis de-
ditos, et amore summo voluptatis irretitos, hujus-
modi verbis utentes: Deus, inquiunt, ad timorem
hominibus incutiendum hæc minatus est: absit
enim, ut qui misericors est, quemquam puniat ex
illis præsertim qui eum agnoverunt. Audite igitur,
homines corde destituti, qui probitatis hostis in-
teritu vestro gaudentis suasioni paretis. Ne enim
timore perculsi nos ad meliorem vitam converta-
mus, et tormenta pœnarum evitemus, idcirco nobis
hanc securitatem invexit, ut hic omni cura vacui
nos præcipites in ipsum inferni fundum agamus.
Dicite igitur mihi, qui mendacem Deum asseritis,
qui verba tantum nuda Scripturas sacras, non
veritatem reputatis, quid censetis, o stulti? nonne
Luc. 16. 20. dives ille punitur, qui Lazarum contemserat?
Matth. 25. nonne fatuæ virgines e sponsi thalamo ejiciuntur?
12. 41. nonne qui Christum non paverunt, in ignem dis-
cedunt, qui paratus est diabolo et angelis ejus?
nonne qui sordidis fuit indumentis vestitus, ligatis
Matth. 22. manibus ac pedibus in ignem ejicitur? nonne qui
11. et 18. centum denarios repetierat, tortoribus est tradi-
34. tus? nonne quod dictum est de adulteris, verum
Isai. 66. est, quia *Vermis eorum non morietur, et ignis*
24. *eorum non exstinguetur*? an minæ tantum sunt
ista? Etiam, inquiunt. Unde vero, quæso, fit, o
miseri, ut rem talem asserere audeatis, idque quod
injustam sponte sententiam feratis? Ego vero cum
ex iis quæ dixit, tum ex iis quæ fecit Christus,
contrarium conabor ostendere. Si enim de futuris
pœnis non credimus, saltem ob ea quæ jam eve-
nerunt, credamus: non enim ea quæ jam evene-
runt, et in opus exierunt, minæ sunt ac verba
tantum. Quis ergo Noe tempore totum terrarum
orbem undis obruit, triste naufragium illud in-
vexit, universumque genus humanum omnino
delevit? quis rursus postea fulmina illa et turbi-
nes igneos in Sodomorum terram misit? quis
Ægyptum omnem submersit? quis sexcenta millia
Psal. 105. in deserto prostravit? quis congregationem Abiron
17. incendit? quis, Core et Dathan ut aperto ore
2. Reg. 24. deglutiret, terræ mandavit? quis ætate Davidis
15. uno temporis momento millia septuaginta per-
didit? quis centum octoginta quinque millia una
Isai. 37. nocte, cum prophetaret Isaias, interemit? Dicam
36. et eos qui privatim puniti sunt, addictum per-
Jos. 1. 7. 24. petuo supplicio Cain, lapidatum cum omni genere
25. suo Charmin, eum qui quod in sabbato ligna
Num. 15. collegisset, idem passus est? quadraginta duos
32. pueros quos Elisæi tempore devorarunt feræ, ne-
4. Reg. 2. que propter ætatem veniam impetrarunt? Quod
24.

Ἀλλ' εἰσί τινες τῶν ἀνθρώπων τοσαύτης ἀνοίας πεπληρωμένοι, ὡς ψευδεῖς ἡγεῖσθαι τὰς θεοπνεύστους Γραφὰς, καὶ τὸ δίκαιον τοῦ Θεοῦ [c] ἀλληγοροῦντες. Ἀκήκοα γάρ τινων φιλαμαρτημόνων, καὶ ὑπὸ πολλῆς φιληδονίας κατεχομένων, λεγόντων τοιαῦτα, ὅτι, φασὶν, ὁ Θεὸς πρὸς φόβον τῶν ἀνθρώπων ἠπείλησε ταῦτα· μὴ γένοιτο γὰρ, ὅτι ἐλεήμων ὢν κολάσει τινὰ, καὶ μάλιστα τῶν ἐπεγνωκότων αὐτόν. Ἀκούσατε οὖν οἱ ἀπολωλεκότες τὰς καρδίας ἄνθρωποι, οἱ τῇ [d] ὑποβολῇ τοῦ μισοκάλου πειθόμενοι τοῦ χαίροντος ὑμῶν τῇ D ἀπωλείᾳ. Ἵνα γὰρ μὴ φοβηθέντες εἰς χρηστὸν βίον ἑαυτοὺς μεταβάλωμεν, καὶ φύγωμεν τῆς κολάσεως τὰ βασανιστήρια, διὰ τοῦτο εἰς ταύτην ἡμᾶς ἤγαγε τὴν ἀφοβίαν· ὅπως ἐνταῦθα ἀμελήσαντες, εἰς αὐτὸν τὸν τοῦ ᾅδου πυθμένα ἑαυτοὺς ἐμβάλωμεν. Λέγετε οὖν μοι οἱ ψεύστην τὸν Θεὸν ἀποφαίνοντες, οἱ ῥήματα μόνον ψιλὰ τὰς ἁγίας Γραφὰς λογιζόμενοι, καὶ οὐχὶ ἀλήθειαν, τί νομίζετε, ὦ ἀνόητοι; οὐχ ὁ πλούσιος ἐκεῖνος κολάζεται, ὁ τὸν Λάζαρον ὑπεριδών; οὐχὶ αἱ μωραὶ παρθένοι τοῦ νυμφῶνος ἐκβάλλονται; οὐχὶ οἱ μὴ θρέψαντες Χριστὸν, εἰς τὸ πῦρ ἀπέρχονται τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ; οὐχ ὁ τὰ ῥυπαρὰ ἱμάτια ἐνδεδυμένος, χεῖρας καὶ πόδας δεθεὶς ἐκβάλλεται εἰς τὸ πῦρ; οὐχὶ ὁ τὰ ἑκατὸν δηνάρια ἀπαιτήσας παραδίδοται τοῖς E βασανισταῖς; οὐ τὸ περὶ τῶν μοιχῶν εἰρημένον ἀλήθειά ἐστιν, ὅτι Ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει, καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σβεσθήσεται; ἢ ἀπειλαὶ μόνον ταῦτά εἰσι; Ναὶ, φησί. Καὶ πόθεν, εἴπατέ μοι [e] ἄθλιοι, πρᾶγμα τοιοῦτον τολμᾶτε ἀποφήνασθαι, καὶ ταῦτα ἑκόθεν φέροντες τὴν ἄδικον ψῆφον; Ἐγὼ δὲ καὶ ἀφ' ὧν εἴρηκε ὁ Χριστὸς καὶ ἀφ' ὧν πεποίηκε, τοὐναντίον ἀποδεῖξαι πειράσομαι. Εἰ γὰρ περὶ τῶν μελλουσῶν κολάσεων οὐ πιστεύομεν, κἂν ἀπὸ τῶν ἤδη γεγενημένων πιστεύσωμεν· οὐ γὰρ δὴ τὰ γεγενημένα καὶ εἰς ἔργον ἐξελθόντα ἀπειλαὶ καὶ ῥήματά εἰσι μόνον. Τίς 144 οὖν τὴν οἰκουμένην [f] κατέκλυσεν ἅπασαν ἐπὶ τοῦ A Νῶε, καὶ τὸ χαλεπὸν ἐκεῖνο ναυάγιον εἰργάσατο, καὶ τὴν τοῦ γένους ἡμῶν πανωλεθρίαν παντὸς ἐποίησε; τίς πάλιν μετὰ ταῦτα τοὺς κεραυνοὺς ἐκείνους καὶ τοὺς πρηστῆρας ἀφῆκεν ἐπὶ τὴν [a] Σοδόμων γῆν; τίς τὴν Αἴγυπτον ἅπασαν κατεπόντισε; τίς τὰς ἑξακοσίας χιλιάδας ἐπὶ τῆς ἐρήμου κατέστρωσε; τίς τὴν συναγωγὴν Ἀβιρὼν κατέφλεξε; τίς τοὺς περὶ Κορὲ καὶ Δαθὰν ἀνοῖξαι τῇ γῇ τὸ στόμα καὶ καταπιεῖν ἐκέλευσε; τίς τὰς ἑβδομήκοντα χιλιάδας ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπῇ κατήνεγκεν ἐπὶ τοῦ Δαυίδ; τίς τὰς ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδας ἐν μιᾷ νυκτὶ ἐθανάτωσεν ἐπὶ τῆς προφητείας Ἡσαΐου; Εἴπω καὶ τοὺς κατ' ἰδίαν κολασθέντας, τὸν διηνεκεῖ παραδοθέντα τιμωρίᾳ Κάϊν, τὸν καταλευσθέντα μετὰ παντὸς τοῦ γένους Χάρμην, τὸν ὑπὲρ συλλογῆς ξύλων τὸ αὐτὸ παθόντα ἐν σαββάτῳ, τοὺς ἐπὶ Ἐλισσαίου τεσσαράκοντα καὶ δύο παῖδας τοὺς ὑπὸ τῶν θηρίων δαπανηθέντας, καὶ μηδὲ

[c] [ἀλληγορεῖν Savil. in textu, ἀλληγοροῦντες in marg.]

[d] Alii male ὑπερβολῇ. Regii duo et Savil. ὑποβολῇ.

[e] [ὦ ἄθεοι v. l. in marg. Savil.]

[f] [ἐπέκλυσεν v. l. ap. Savilium.]

[a] Sic duo Mss. At Morel. Σοδόμου. Infra alii Ἀβειρών. Quibusdam interpositis qui Χάρμην dicitur, est Achar filius Charmi, qui Josue 7, 1, commemoratur. Alia quæ corrigenda monet Fronto Ducæus jam correcta sunt.

B si post legem gratiæ cernere id cupis, cogita quanta sint passi Judæi : quo pacto liberos matres ipsorum comederint, hæ assatos, illæ alia ratione consumtos : quomodo fame vexati sint intolerabili, bellisque variis ac molestis, sic ut omnes priorum temporum tragicos casus calamitatum suarum acerbitate superarint. Ut enim scias hæc in eos Christum immisisse, prædicentem hæc; illud audi tum per parabolas, tum clare et aperte : per parabolas quidem, ut cum ait, *Eos autem, qui* Luc. 19. 27.
noluerunt me regnare super se, adducite huc et interficite; itemque per vineam et per nuptias : clare vero ac dilucide, veluti cum minans ait : *Et* Ibid. 21.
C *cadent in ore gladii, et erit in terris pressura* 24. 25.
gentium, in anxietate resonante mari et salo, exanimatis hominibus præ timore, et *Erit tribulatio* Matth. 24.
talis qualis non fuit unquam, neque fiet. 21.
Ananias etiam et Sapphira quas ob paucorum ar- Act. 5. 1.
genteorum furtum pœnas dederint, nostis omnes. Quotidianas autem calamitates quot feramus, qui peccata committimus, nonne cernitis? an vero hæc ipsa non evenerunt? Nonne videtis eos qui nunc etiam fame contabescunt, qui elephantiasi et vitio corporis detinentur, qui perpetua degunt in egestate, qui mille gravissimis et intolerandis malis affliguntur? Quonam igitur pacto æquum fuerit quosdam puniri, quosdam vero non puniri? Nam si injustus non est Deus, ut profecto injustus non est, omnino tu quoque pœnas dabis, si peccaveris : sin autem, quia benignus est Deus, non punit, ne
D hos quidem puniri oportebat. Jam vero propter hæc inepta vestra verba multos hic etiam punit Deus, ut cum minarum verbis non credatis, saltem rebus ipsis pœnarum credatis : et quoniam non ita vobis antiqua timorem incutiunt, iis quæ singulis generationibus accidunt, illos qui iisdem temporibus vivunt, segniter se gerentes, corrigere solet.

3. Quare vero non omnes hic punit, dicet aliquis? Ut aliis spatium det pœnitentiæ. Cur autem non illic omnes castigat? Ne multi ejus providentiam non credant. Quam multi latrones, alii quidem damnati sunt, alii vero non affecti supplicio abierunt? ubi ergo Dei benignitas et justum judicium? meum enim est te interrogare.

Cur Deus non hic omnes puniat.

E Nam si nullus prorsus puniretur, possent ad hoc quidem confugere : cum vero alii quidem pœnas dent, alii vero non dent, tametsi pejora peccata committant, quomodo justum esset, ut cum non eadem essent delicta, pœnæ tamen eædem luerentur? nonne illis injuria fieri videretur, qui punirentur? Cur igitur, inquit, omnes hic plectuntur? Audi Dominum ipsum hac de re sic tibi satisfacien-
145 tem. Nam quia mortem obierant turri cadente qui-
A dam, illis, qui super his dubitationem afferebant, dicebat : *Putatis, quia hi soli peccatores præter* Luc. 13. 3.

τὰ ἐφ' ἑκάστης γενεᾶς συμβαίνοντα, κἂν τούτοις πιστεύσητε, οὓς κ. τ. λ.]

d Unus τοῖς περὶ τούτων.

omnes sint? Non, dico vobis; sed si pœnitentiam non egeritis, omnes ut ipsi peribitis: admonens nos ac docens, ne nimium confidamus, cum, aliis dantibus pœnas, ipsi multis commissis delictis non damus : nisi enim pœnitentiam agamus, omnino dabimus. Verum qui fit, ut in æternum puniamur, dicet aliquis, cum hic brevi tempore peccaverimus? Ut nimirum hic etiam vir aliquis brevi momento temporis una cæde patrata ad perpetuas metallorum miserias damnatur. At enim ita non agit Deus, inquit. Quomodo igitur annos triginta octo paralyticum in tali supplicio detinuit? Etenim ob peccata punitum illum ab eo fuisse ut noverimus, audi quid dicat :

Joan. 5.14. *Ecce sanus factus es : jam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat.* Verumtamen finem accepit, inquit. At non talia sunt, quæ illic fiunt. Ut enim scias illa numquam finem accepturs, ipsum dicentem audi :

Isai. 66. 24. Marc. 9. 44. Matth. 25. 46. *Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur*; et, *Ibunt hi in vitam æternam, et illi in supplicium æternum.* Si ergo vita est æterna, et supplicium æternum. Non vides quanta Judæis minatus sit? Num ea, quæ minatus fuerat, evenerunt, an vero fuerunt verba quæ dixerat? Et rursus :

Ibid. 24.2. et 21. *Non remanebit lapis super lapidem.* Num remansit? Quid vero, quod dixit, *Erit tribulatio, qualis numquam fuit?* Numquid igitur non fuit? Lege historiam Josephi, et ne respirare quidem poteris, dum quanta illi reipsa passi fuerint, audies. Ait enim tragicos omnes casus illa mala superasse, nec ullum umquam tale bellum nationem ullam invasisse. Hæc a me dicuntur, non ut dolorem vobis inuram, sed ut tutos vos reddam, et non superflue blandiens efficiam, ut multo graviora patiamini. Cur enim, quæso, dignum esse non judicas, ut, cum pecces, puniaris? nonne tibi cuncta prædixit? nonne minatus est? nonne exterruit? nonne tuæ salutis causa innumera præstitit? nonne lavacrum regenerationis largitus est, et omnia priora dimisit? nonne post hanc remissionem, et lavacrum et auxilium ex pœnitentia rursus peccanti concessit? nonne facilem etiam postea reddidit viam remissionis peccatorum? Audi ergo qualia etiam præceperit.

Matth. 6. 14. Si dimiseris proximo, tibi ego quoque dimitto, inquit. Quam habet hoc difficultatem?

Isai. 1. 17. 18. *Judicate pupillum, et justificate viduam; venite, et disputemus,* inquit, *et si fuerint peccata vestra quasi phœniceum, sicut nivem dealbabo.* Quid in hoc est laboris?

Ibid. 43. 26. *Dic tu,* inquit, *peccata tua primus,*

Dan. 4.24. *ut justificeris.* Quid in hoc est difficultatis? *Pec-*

παραινῶν ἡμῖν καὶ διδάσκων μὴ θαῤῥεῖν, ὅταν ἑτέρων δόντων δίκην, ἡμεῖς πολλὰ πλημμελήσαντες μὴ δῶμεν· ἂν γὰρ μὴ μεταμελώμεθα, δώσομεν πάντως. Καὶ πῶς, φησὶν, ἀθάνατα κολαζόμεθα, ἐνταῦθα βραχὺν χρόνον ἁμαρτόντες; Ὥσπερ δὴ καὶ ἐνταῦθά τις ἄνθρωπος ἐν βραχείᾳ καιροῦ ῥοπῇ ἕνα φόνον ποιῶν, τῇ τῶν μετάλλων διηνεκεῖ καταδικάζεται ταλαιπωρίᾳ. Ἀλλ' ὁ Θεὸς οὐχ οὕτω, φησί. Πῶς οὖν τριάκοντα ὀκτὼ ἔτη ἐν τοιαύτῃ κολάσει τὸν παράλυτον κατεῖχεν; Ὅτι γὰρ διὰ ἁμαρτήματα αὐτὸν ἐκόλασεν, ἄκουσον τί φησιν· Ἴδε ὑγιὴς γέγονας· μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν σοι τί γένηται. Ἀλλ' ὅμως ἔλαβε λύσιν, B φησίν. Ἀλλ' οὐ τὰ ἐκεῖ τοιαῦτα. Ὅτι γὰρ ἐκεῖνα οὐκ ἕξει λύσιν ποτὲ, ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος, Ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει, καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σβεσθήσεται· καὶ, Πορεύσονται οὗτοι εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ οὗτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον. Εἰ τοίνυν ἡ ζωὴ αἰώνιός ἐστι, καὶ ἡ κόλασις αἰώνιος. Οὐχ ὁρᾷς, πόσα ἠπείλησεν Ἰουδαίοις; Ἆρα οὖν ἐξέβη τὰ ἠπειληθέντα, ἢ λόγος ἦν τὰ εἰρημένα; Καὶ πάλιν, Οὐ μὴ μείνῃ λίθος ἐπὶ λίθον. Ἆρα ἔμεινε; Τί δὲ, ὅτι καὶ εἶπεν, Ἔσται θλίψις, οἵα οὐ γέγονε πώποτε; Ἆρα οὖν οὐκ ἐγένετο; ᵃ Ἀνάγνωθι τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἰωσήππου, καὶ οὐδὲ ἀναπνεῦσαι δυνήσῃ ἀκούων, ἅπερ ἔπαθον ἐπὶ τῶν πραγμάτων ἐκεῖνοι. Φησὶ γὰρ, ὅτι πᾶσαν ἐνίκησε τραγῳδίαν ἐκεῖνα τὰ δεινὰ, καὶ ὅτι πόλεμος οὐδεὶς οὐδέποτε τοιοῦτος ἔθνος κατέλαβε. Ταῦτα λέγω, οὐχ ἵνα ὑμᾶς λυπήσω, ἀλλ' ἵνα ὑμᾶς ἀσφαλίσωμαι, καὶ μὴ ψυχαγωγήσας ὑμᾶς περιττὰ, παρασκευάσω χαλεπώτερα ὑπομεῖναι. C Διὰ τί γὰρ, εἰπέ μοι, οὐκ ἀξιοῖς κολάζεσθαι ἁμαρτάνων; οὐχὶ προεῖπέ σοι ἅπαντα; οὐχὶ ἠπείλησεν; οὐχὶ ἐφόβησεν; οὐχὶ μυρία εἰργάσατο ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς σῆς; οὐχὶ λουτρὸν παλιγγενεσίας ἐδωρήσατο, καὶ τὰ πρότερα πάντα ἀφῆκεν; οὐχὶ μετὰ τὴν ἄφεσιν ταύτην καὶ τὸ λουτρὸν καὶ τὴν ἐκ τῆς μετανοίας βοήθειαν πάλιν ἁμαρτάνοντί σοι δέδωκεν; οὐχὶ εὔκολόν σοι ἐποίησε τὴν ὁδὸν καὶ μετὰ ταῦτα τῆς τῶν ἁμαρτημάτων ἀφέσεως; Ἄκουε τοίνυν καὶ οἷα ἐπέταξεν. Ἐὰν ἀφῇς τῷ πλησίον, ἀφίημί σοι κἀγὼ, φησί. Ποίαν τοῦτο δυσκολίαν ἔχει; ᵇ Κρίνατε ὀρφανὸν, καὶ δικαιώσατε χήραν, καὶ δεῦτε, καὶ διαλεχθῶμεν, φησὶ, καὶ ἐὰν ὦσιν αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν ὡς φοινικοῦν, ὡς χιόνα λευκανῶ. Ποῖον τοῦτο ἔχει μόχθον; Λέγε σὺ, φησὶ, τὰς ἁμαρτίας σου πρῶτος, ἵνα δικαιωθῇς. D Τίνα τοῦτο δυσκολίαν ἔχει; Τὰς ἁμαρτίας σου ἐν ἐλεημοσύναις λύτρωσαι. Ποῖος τοῦτο ἱδρώς; Εἶπεν ὁ τελώνης, Ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ, καὶ κατῆλθε δεδικαιωμένος. Ποῖος πόνος μιμήσασθαι τὸν τελώνην; Ἀλλ' οὐ βούλῃ πεισθῆναι οὐδὲ μετὰ τὰς τοσαύτας ἀποδείξεις, ὅτι κόλασίς ἐστι καὶ τιμωρία; Οὐκοῦν οὐδὲ τὸν διάβολον εἴποις ἂν κολάζεσθαι. Πορεύεσθε γὰρ, φησὶν, εἰς τὸ πῦρ τὸ

ᵃ Putat Fronto Ducæus hæc alludere ad illa Josephi verba initio lib. primi de bello Judaico : τὸν πόλεμον μέγιστον οὐ μόνον τῶν καθ' ἡμᾶς, σχεδὸν δὲ καὶ ὧν ἀκοῇ παρειλήφαμεν, ἢ πόλεων πρὸς πόλεις, ἢ ἐθνῶν ἔθνεσι συῤῥαγέντων. Et rursus : τὰ γοῦν πάντων ἀπ' αἰῶνος ἀτυχήματα πρὸς τὰ Ἰουδαίων ἡττῆσθαί μοι δοκεῖ, κατὰ σύγκρισιν. Calamitates autem Judæorum, quales vix unquam auditæ fuerint, per totum opus de bello Judaico describuntur. [Paulo ante verba καὶ πάλιν absunt a Savil. et Chrys.]

ᵇ [Savil. ἐὰν κρίνητε ὀρφανὸν (ὀρφανῷ in marg. v. l. et Chrys. habet, et Bibl.) καὶ δικαιώσητε... δεῦτε. Inserimus καὶ ante δεῦτε e Chrys. et Bibl.]

τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέ-
ῶ. Εἰ γὰρ γέεννα οὐκ ἔστιν, οὐδὲ ἐκεῖνος κο-
[b] δῆλον ὅτι καὶ ἡμεῖς οἱ τὰ τούτου ἔργα ἐπι-
; κολασθησόμεθα· καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς παρη-
, εἰ καὶ μὴ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς. Πῶς δὲ οὐ δέ-
ἄνθρωπε, τολμηρὰ φθεγγόμενος, ὅταν λέγῃς,
θρωπός ἐστιν ὁ Θεὸς, καὶ οὐ κολάζει; Καὶ ἐὰν E
εὑρίσκεται κατὰ σὲ οὐκ ἔτι φιλάνθρωπος ὤν;
; οἷα ῥήματα ὑμᾶς ὁ διάβολος ἄγει; Τί δὲ
η κατειληφότες μοναχοὶ, καὶ μυρίαν ἄσκησιν
μενοι ἐν ὄρεσι καὶ σπηλαίοις καὶ ταῖς ὀπαῖς
ἆρα ἀστεφάνωτοι ἀπελεύσονται; Εἰ γὰρ οἱ 146
μὴ κολάζονται, μηδὲ ἔστι μηδενὸς ἀντίδο- A
πάλιν ἄλλος ἴσως, ὅτι οὔτε οἱ ἀγαθοὶ στεφα-
Οὐχὶ, φησίν· ἀλλὰ τοῦτο τῷ Θεῷ πρέπον
βασιλείαν μόνην εἶναι παρ' αὐτῷ, καὶ μὴ
Οὐκοῦν ὁ πόρνος καὶ ὁ μοιχὸς καὶ ὁ μυρία
γασάμενος τῶν αὐτῶν ἀπολαύσεται τῷ σω-
 καὶ ἁγιωσύνην καὶ ἐγκράτειαν καὶ πᾶσαν
ν πολιτείαν ἐπιδειξαμένῳ; Εἰ δὲ μὴ ἔστι
ἀνάστασις δὲ πάντως ἔσται, καὶ οἱ πονηροὶ
ῶν ἀγαθῶν τεύξονται τοῖς δικαίοις. Καὶ τίς ἂν
τοι καὶ τῶν σφόδρα ἐξεστηκότων ἀνθρώπων;
δὲ τίς ἂν τοῦτο εἴποι δαίμων; Ἀλλὰ καὶ αὐ-
αίμονες γέενναν ὁμολογοῦσιν εἶναι· διὸ καὶ
γοντες, Ἦλθες ὧδε πρὸ καιροῦ βασανίσαι
ῶς οὖν οὐ δέδοικας καὶ φρίττεις, ἄνθρωπε,
ιόνων ὁμολογούντων αὐτὸς ἀρνούμενος; πῶς
ᾶς τὸν διδάσκαλον τῶν πονηρῶν τούτων δο-
Ὁ γὰρ τὸν ἐξ ἀρχῆς ἀπατήσας ἄνθρωπον, B
τάσει μειζόνων ἐλπίδων, καὶ τῶν ἐν χερσὶν
αὐτὸν ἀγαθῶν, οὗτός ἐστιν ὁ καὶ νῦν ταῦτα
ων λέγειν τε καὶ νοεῖν· καὶ διὰ τοῦτο πείθει
οπτεύειν μὴ εἶναι γέενναν, ἵνα ἐμβάλῃ εἰς
Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς ἀπεναντίας ἀπειλεῖ γέεν-
ἡτοίμασε γέενναν, ἵνα ἡμεῖς μαθόντες, οὕ-
βῶς βιώσωμεν, τοῦ μὴ ἐμπεσεῖν εἰς γέενναν.
ε εἰ γεέννης οὔσης ὁ διάβολός σε ταῦτα ἀνα-
τῶς ἄν, [a] μὴ οὔσης, ὡμολόγησαν οἱ δαίμονες,
πούδαστόν ἐστι μηδὲν τοιοῦτον ὑποπτεύειν
α τῇ ἀδείᾳ γενόμενοι ῥᾳθυμότεροι, μετ' αὐ-
ὸ πῦρ ἐκεῖνο ἐμπέσωμεν; Καὶ πῶς, φησὶ,
λόγουν οἱ δαίμονες; Τὴν ἀνάγκην οὐ φέρον-
ἐπικειμένην αὐτοῖς. Ἅπερ οὖν ἐννοοῦντες C
παυέσθωσαν καὶ ἑαυτοὺς καὶ ἑτέρους ἀπα
ἰ ταῦτα λέγοντες. Ὁ Θεὸς γὰρ, φησὶν, ἐμ-
ίξει, ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐ παρασιωπήσεται.
πιον αὐτοῦ καυθήσεται, καὶ κύκλῳ αὐτοῦ κα-
ροδρά. Πῦρ ἐνώπιον αὐτοῦ προπορεύσεται,
ιεῖ κύκλῳ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ. Καὶ τίνες εἰ-
ροὶ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἢ οἱ πόρνοι, οἱ μοιχοὶ, οἱ
ῖται, οἱ μαλακοὶ, οἱ εἰδωλολάτραι, οἱ πλεο-
οἱ μέθυσοι, * οἱ ἐπίορκοι, οἱ γογγυσταὶ, οἱ
οἱ μνησίκακοι, οἱ ὑπερήφανοι, οἱ ἀλαζόνες,
γονεῦσιν ἀπειθεῖς, οἱ ἀνελεήμονες; Τούτοις
τῇ φοβερᾷ τῆς κοινῆς ἀναστάσεως ἡμέρᾳ

cata tua eleemosynis redime. Quis hoc grave Luc. 18. 13
censeat? Publicanus dixit, *Propitius esto mihi
peccatori,* et descendit justificatus. Quis labor pu-
blicanum imitari? At neque post tot tantasque de-
monstrationes, supplicium et pœnam esse vis cre-
dere? Nec igitur diabolum puniri dicere potes. *Dis-* Matth. 25.
E *cedite* namque, inquit, *in ignem æternum, qui* 41.
paratus est diabolo et angelis ejus. Si enim ge-
henna non est, nec ille punitur : si vero ille puni-
tur, nos quoque puniri liquet, qui perficimus
opera ejus : nam et nos minime obtemperavimus,
146 tametsi non eisdem in factis. Qui fit autem ut non
A timeas, o homo, dum sic audacter loqueris, cum di-
cis : Benignus est, et non punit? Quod si puniat, se-
cundum te non jam amplius benignus esse repe-
ritur. Vides ad quænam verba diabolus vos im-
pellat? Quid vero monachi illi, qui montes occu- Monachorum aspera vita.
parunt, qui millies se religiosæ vitæ laboribus ex-
ercuerunt in montibus, in speluncis et cavernis
terræ, num corona non donati abibunt? Nam si
mali non puniuntur, neque rei ullius est retribu-
tio, dicet rursus aliquis, neque boni coronantur.
Nequaquam, inquit : sed hoc Deo conveniens est,
ut apud eum sit regnum solum, et non gehenna.
Itaque fornicator et adulter et qui sexcenta sce-
lera patravit, iisdem rebus perfruetur atque is
qui temperantiam, sanctitatem, continentiam, et
omnem angelicam conversationem exhibuit? Quod
si non sit gehenna, resurrectio vero plane futura
B est; mali quoque bona eadem quæ justi conse-
quentur. Quis hoc dicere audeat vel etiam ex iis,
quibus mens est penitus de sanitate deturbata?
imo vero quis umquam dæmon hoc dixerit? Certe
ipsi etiam dæmones gehennam esse confitentur;
ideo clamabant, dicentes : *Venisti huc ante tem-* Matth. 8.
pus torquere nos? Quomodo igitur non vereris 29.
et perhorrescis, o homo, negare, dum dæmones
confitentur? quomodo pravorum hujusmodi do-
gmatum magistrum non animadvertis? Qui enim
principem generis nostri hominem decepit, et ma-
jori spe proposita bonis eum ejecit, quæ in mani-
bus erant, hic est, qui nunc ista suggerit dicenda
vel cogitanda; et idcirco persuadet, ut suspicen-
C tur quidam non esse gehennam, ut injiciat in ge-
hennam. Deus enim ex adverso gehennam mina-
tur, et gehennam paravit, ut cum nos id noveri-
mus, ita pie vivamus, ut in gehennam non incida-
mus. Quamquam si cum sit gehenna, hæc diabo-
lus tibi persuadet, quomodo dæmones eam con-
fessi essent, si non esset, quibus id est maxime
curæ, ut nos nihil tale suspicemur, quo securitate
negligentiores effecti cum ipsis in ignem illum in-
cidamus? Qui factum est autem, dicet aliquis, ut
tum dæmones faterentur? Quippe qui necessitatem
ipsis incumbentem minime ferrent. Quæ quidem
omnia mente versantes desinant et seipsos et alios

paulum variant in Mss., sed textus bene ha-
tur. [κολάζεται· ἢ δῆλον ὅτι, ἐκείνου κολαζομένου,
avil. Idem supra pro τιμωρία in marg. ha-
bet v. l. κρίσις.]

[a] Unus μὴ οὖσαν. [Et ita editum in ipso Chrys.]

* [οἱ λοίδοροι, οἱ δόλιοι οἱ ὑβρισταί addit Savil.]

ıllere, qui hæc dicunt. *Deus* enim, inquit pro-
heta, *manifeste veniet, Deus noster, et non*
'lebit. Ignis in conspectu ejus exardescet : et
ı circuitu ejus tempestas valida. Ignis ante
ısum præcedet, et inflammabit in circuitu ini-
ıicos ejus. Quinam porro sunt inimici Dei, nisi
ırnicatores, adulteri, masculorum concubitores,
ıolles, idololatræ, avari, ebriosi, perjuri, mur-
ıuratores, iracundi, memores injuriarum, superbi,
ati, parentibus non obedientes, immisericordes?
is omnibus in tremenda communis resurrectionis
ie Judex imperat, dicens : *Discedite a me ma-*
:dicti in ignem æternum, qui paratus est dia-
olo et angelis suis.

4. Quod si propter ea quæ dicta sunt, pœnas
ıbimus, multo magis ob ista verba coram illo
ırmidabili tribunali plectentur, qui tremenda ve-
erandaque Christi mandata derident, ac multo-
ım studium et contentionem infringunt, qui
rio rem agere statuerunt, neque barbaros Nini-
itas imitantur. Illi enim licet horum omnium
sent ignari, cum eversum iri civitatem audiis-
nt, non modo credere non recusarunt, sed et
gemuerunt, et sacco amicti sunt et perturbati
ınt, neque prius omnem lapidem movere desti-
runt, quam tandem iram et indignationem Dei
itigarent. At tu qui Christianus es, tot rerum
que verborum edoctus experientia, quæ dicta
ınt a Christo nihili facis? Nimirum ergo tibi
ıntraria contingent. Nam quemadmodum Nini-
tæ cum verbis territi essent, rerum ipsarum
'entum passi non sunt : sic et tu cum minas ver-
is intentatas contemnas, illatum reipsa suppli-
um sustinebis. Non vides quid hic quoque
cerit Christus? quomodo cum duos latrones ac-
pisset, non eodem illos modo tractaverit, sed
ınc quidem in regnum introduxerit, illum au-
m in gehennam miserit? Quid dico latronem et
ımicidam? Neque enim discipulo suo pepercit,
ım traditor factus esset; sed et cum ad laqueum
operantem eum videret, et suspensum medium-
ıe disruptum (siquidem *Crepuit medius, et*
ffusa sunt omnia viscera ejus): verumtamen
ec illum omnia pati permisit, ut ex istius vitæ
bus de his quæ ad alteram pertinent omnibus te
ɔceret. Nolite igitur vobis ipsis, o homines, fu-
ım facere, diabolo obtemperantes : hæc enim
ınt illius consilia. Quod si judices, domini, ac
agistri, cum mansueti tum barbari, bonos hono-
bus prosequuntur, malos puniunt : qui potest
tioni consentaneum videri, ut apud Deum con-
aria fiant, iisdemque rebus cum boni tum mali
gni censeantur? Quando vero mali ab improbi-
te revocabuntur? Cum enim nunc supplicium

παρακελεύεται ὁ κριτὴς λέγων, Πορεύεσθε
οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ αἰώνιον τὸ ἡτοιμα
D διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ.

Εἰ δὲ περὶ τούτων τῶν εἰρημένων δώσο
πολλῷ μᾶλλον ὑπὲρ τῶν ῥημάτων τούτω
εὐθύνας ἐπὶ τοῦ βήματος ἐκείνου τοῦ φοϐ
φοϐερὰ καὶ φρικώδη διασύροντες τοῦ Χριστ
ματα, καὶ πολλῶν τὸν τόνον τῶν σπουδαζ
μένων ἐκλύοντες, καὶ οὐδὲ τοὺς βαρϐάρους
μιμούμενοι. Ἐκεῖνοι γὰρ καίτοι τούτων πάν
ἄπειροι, ἀκούσαντες ὅτι ἡ πόλις καταστραφ
μόνον οὐκ ἠπίστησαν, ἀλλὰ καὶ ἐστέναξαν, κ
περιεϐάλοντο καὶ συνεχύθησαν· καὶ οὐ πρότ
στησαν πάντα ποιοῦντες, ἕως ἂν ἔλυσαν τ
καὶ τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ Θεοῦ. Σὺ δὲ ὁ Χρι
τοσαύτην λαϐὼν πεῖραν πραγμάτων καὶ
[b] ἐξουδενοῖς τὰ εἰρημένα ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ;
E ἔσται σοὶ τὰ ἐναντία. Ὥσπερ γὰρ οἱ Νινευῖτ
θέντες τὰ ῥήματα, οὐχ ὑπέμειναν τὴν ἀπὸ τ
γμάτων πεῖραν· οὕτω καὶ σὺ τῆς ἀπὸ τῶν
καταφρονῶν ἀπειλῆς, τὴν ἀπὸ τῶν πραγμά
στήσεις κόλασιν. Οὐχ ὁρᾷς τί πεποίηκεν ἐν
Χριστός; πῶς δύο λαϐὼν λῃστὰς, οὐ τῶν αὐτῶν
ἠξίωσεν, ἀλλὰ τὸν μὲν εἰς βασιλείαν εἰσήγαγε,
εἰς γέενναν ἔπεμψε; Καὶ τί λέγω λῃστὴν καὶ
φόνον; Οὐδὲ γὰρ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ ἐφείσατο,
προδότης ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ βρόχον ὁρῶν ὁρ
αὐτὸν, καὶ ἀγχόμενον καὶ μέσον ῥηγνύμενον (κ
147 Ἐλάκησε μέσος, καὶ τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ ἐξ
A πάντα)· ἀλλ' ὅμως ἅπαντα ταῦτα παθεῖν αὐτὸ
εχώρησεν, ἀπὸ τῶν παρόντων πείθων σε καὶ πε
ἐκεῖ πάντων. Μὴ τοίνυν φεναχίζετε ἑαυτοὺς ἄν
τῷ διαϐόλῳ πειθόμενοι· ἐκείνου γάρ εἰσι τα
νοήματα. Εἰ γὰρ δικασταὶ καὶ δεσπόται καὶ διδ
λοι, [a] καὶ ἥμεροι καὶ βάρϐαροι, τοὺς μὲν ἀγαθ
μῶσι, τοὺς δὲ πονηροὺς κολάζουσι, πῶς ἂν ἐχο
παρὰ τῷ Θεῷ τὰ ἐναντία γίνεσθαι, καὶ τῶν
ἀξιοῦσθαι τούς τε ἀγαθοὺς καὶ τοὺς πονηρούς
δὲ καὶ ἀπαλλαγήσονται τῆς κακίας οἱ πονηροί;
γὰρ προσδοκῶσι νῦν κόλασιν, καὶ μεταξὺ τοσού
ϐον ἔχωσι τὸν ἀπὸ τῶν δικαστῶν καὶ τῶν νόμ
οὐχ ἀφίστανται τῆς πονηρίας· ὅταν ἀπελθόν
καὶ τὸν φόϐον τοῦτον ἀπόθωνται, καὶ μὴ μ

[b] Alii ἐξουθενεῖς vel ἐξουδενεῖς. [Paulo ante v. l. ap. Sa-
. ἕως οὗ pro ἕως ἄν.]

[a] Unus καὶ ἡμέτεροι, *et nostri*, quæ etiam lectio qua-
at. [Paulo ante τὰ ῥήματα pro τὰ νοήματα Savil.]

[a] [ὅταν γὰρ καὶ προσδοκῶντες... καὶ μεταξὺ τοσο
ϐων ὄντες τῶν ἀπὸ... νόμων, οὐκ ἀφίστανται Savil.
T. 9, p. 710, E.]

ἐμπέσωσιν, ἀλλὰ καὶ βασιλείας ἐπιτύ-
ονηρευόμενοι στήσονται; Τοῦτο οὖν φιλαν- B
·έ μοι, τὸ τὴν πονηρίαν ἐπιτείνειν; τὸ τῇ
τιθέναι; τὸ τῶν αὐτῶν ἀξιοῦν τὸν σώφρονα
ιαστον, τὸν πιστὸν καὶ τὸν ἀσεβῆ, τὸν
; τὸν ἀπάνθρωπον; [b] Εἰ μὲν γὰρ μηδὲν
ὁ μηδὲ ἁμαρτανόντων ἡμῶν, μήτε κατορ-
ις ἔχει τινὰ λόγον τὸ λέγειν μὴ εἶναι κό-
τοσαύτην σπουδὴν ποιεῖται ὁ Θεὸς, ὥστε
:νειν ἡμᾶς, καὶ τοσαῦτα πραγματεύεται,
ɔῦν ἡμᾶς τὰς ἐντολὰς, εὔδηλον ὅτι καὶ
ς κολάζει, καὶ κατορθοῦντας στεφανοῖ.
κόπει τῶν πολλῶν τὴν ἀνωμαλίαν. Ἐν-
ὰρ ἐγκαλοῦσι τῷ Θεῷ, ὅτι μακροθυμεῖ
αὶ περιορᾷ πολλοὺς μιαροὺς, ἀσελγεῖς,
μὴ διδόντας δίκην· ἐκεῖ πάλιν ἐὰν ἀπει-
ιν αὐτοὺς, σφοδροὶ καὶ βαρεῖς εἰσιν αἰ-
ίτοιγε εἰ τοῦτο λυπεῖ, ἐκεῖνο ἀποδέχεσθαι
υμάζειν. Ἀλλ' ὢ τῆς ἀνοίας, ὢ τῆς ἀλό- C
ιδοῦς γνώμης· ὢ φιλαμαρτήμονος καὶ
αὶ πρὸς κακίαν ῥεπούσης ψυχῆς. Καὶ γὰρ
φιληδονίας τὰ δόγματα ἅπαντα ταῦτα
εἴ γε βουληθεῖεν οἱ τὰ τοιαῦτα λέγοντες
κδέσθαι, ταχέως καὶ περὶ τῆς γεέννης
., καὶ οὐκ ἀμφιβαλοῦσι. Καὶ ποῦ, φησὶ,
χωρίῳ αὕτη ἔσται ἡ γέεννα; Τί γάρ σοι
μέλει; Τὸ γὰρ ζητούμενον ἔστι δεῖξαι,
του δὲ [c] ταμιεύεται, καὶ ἐν ποίῳ χωρίῳ,
νές μὲν γὰρ μυθολογοῦντές φασιν, ὅτι ἐν
οῦ Ἰωσαφὰτ ἔστιν ἡ γέεννα, ὃ περὶ πο-
είρηται παρελθόντος. Καὶ γὰρ ἐν τῇ κοι-
ιτ κρίσει δικαίᾳ τιμωρῶν τοὺς ἐναντίους
σεν, ὧν ἐπὶ ἑπταετῆ χρόνον ἤρκεσεν εἰς
λα τοῖς τὴν Ἱερουσαλὴμ κατοικοῦσι. Καὶ D
; τὴν γέενναν ἕλκουσιν· ἡ δὲ Γραφὴ οὐ
Καὶ ἐν ποίῳ τόπῳ, φησὶν, ἔσται; Ἔξω
ε οἶμαι, τοῦ κόσμου παντὸς τούτου. Κα-
ῶν βασιλέων τὰ δεσμωτήρια καὶ τὰ μέ-
διέστηκεν, οὕτω καὶ τῆς οἰκουμένης ταύ-
ἐστιν ἡ γέεννα. Μὴ ζητῶμεν τοίνυν ποῦ
ῶς ἂν αὐτὴν φύγωμεν, μηδὲ ἐπειδὴ πάν-
οὐ κολάζει ὁ Θεὸς, διὰ τοῦτο ἀπιστῶμεν
ι· φιλάνθρωπος γάρ ἐστι, καὶ μακροθυ-
. τοῦτο τέως ἀπειλεῖ, καὶ οὐκ εὐθέως
γὰρ θέλω, φησὶ, τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρ-
ι ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτόν. Εἰ δὲ μὴ ἔστι
ɔτωλοῦ, περιττὸν τὸ εἰρημένον. E

exspectent, atque interea tanto judicium legumque timore percellantur, nec tamen ab improbitate discedant: cum illuc profecti, metum etiam istum abjecerint, et non solum in gehennam non inciderint, sed etiam regnum fuerint assequuti, qua tandem ratione poterunt ab improbitate revocari? An hoc igitur benignitatis est, dic, quæso, malitiam augere, ac vitiis præmium proponere? iisdem rebus dignum censere temperantem et libidinosum, fidelem et impium, misericordem et inhumanum? Nam si quidem nihil Deo curæ sunt, neque qui peccant, neque qui recte agunt, consentaneum fortasse rationi videtur dicere supplicium non esse: sin autem tantum adhibet studium Deus, ut nos minime peccemus, ac tantum elaborat, ut nos mandata servemus, hoc quoque manifestum est, eum et peccantes punire, et recte agentes coronare. Tu vero plerorumque inconstantiam mihi considera. Hic enim cum Deo expostulant quod sæpe patienter toleret, et negligat multos scelestos, protervos, avaros qui non puniuntur: illic rursus si castigaturum se illos minetur, acres sunt in accusando et importuni: quamquam si hoc molestum est, illud certe probandum erat atque laudandum. At, o stultitiam! o ineptam et impudentem mentem! o animam peccatis addictam, voluptatibus obnoxiam, et ad vitia proclivem! ex nimio quippe voluptatum amore cuncta hæc dogmata oriuntur: ita ut, si illi qui talia dicunt, virtutem amplecti vellent, cito de gehenna persuaderentur, neque dubitarent. Ubinam autem, inquiunt, et quo tandem in loco gehenna hæc erit? Quid tu hac de re sollicitus es? Hoc est quod quæritur, ut eam esse demonstretur; ubinam autem reservetur, et in quo loco, noli quærere. Quidam enim fabulas narrantes, dicunt, in valle Josaphat gehennam esse, quod de bello quodam dictum est jam elapso: siquidem in valle Josaphat justo judicio puniens adversarios funditus perdidit, quorum ad septem annorum spatium arma suffecerunt habitantibus Jerusalem ad ignem succendendum. Et nunc ad gehennam hoc trahunt: at hoc non dicit Scriptura. Quonam autem in loco erit? inquiunt. Alicubi extra totum hunc mundum, ut mea quidem fert opinio. Nam quemadmodum regum carceres et metalla longe distant, sic alicubi extra hunc orbem terrarum est gehenna. Ne quæramus ergo ubinam sit, sed quo tandem pacto illam effugiamus: nec quoniam non omnes hic punit Deus, idcirco futura credere recusemus: benignus enim est, et patienter tolerat; atque idcirco interim comminatur, neque derepente castigat: *Non enim volo mortem peccatoris,* inquit, *sicut eum converti ac vivere.* Quod si mors non sit peccatoris, supervacaneum est quod dictum est.

Judicium extremum in valle Josaphat. *Joel.* 3. 2. *Ezech.* 39. 9.

Ezech. 18. 23. et 33. 11.

ļuæ sequuntur usque in finem habentur in Epist. ad Romanos, unde excerpta fuisse

[c] [τεταμίευται v. l. ap. Savil. Idem paulo ante γάρ omittit.]

5. Ac scio equidem nihil verbis istis injucun-
ıs vobis esse : mihi vero nihil est his jucundius.
inam enim semper et continuo de gehenna verba
eremus nos, dum prandium sumimus, dum
namus, dum lavamur; nihil ob ea mala, quæ
bis hic accidunt, contristaremur; nihil ob bona,
ibus fruimur, gauderemus. Quod enim, quæso, 148
ılum dicere potes? paupertatem, morbum, ca- A
vitatem, corporis mutilationem? At hæc omnia
us sunt, si cum alterius vitæ supplicio compa-
ıtur. Licet eos qui perpetuo fame cruciantur,
oferas; licet eos qui a prima jam ætate mutilati
ıt, et stipem petunt : deliciæ sunt ista cum illis
ılis collata. Frequenter igitur, dilectissimi, de
ous istis sermonem habeamus, easque mente lin-
aque versemus : non enim incidere nos in ge-
nnam sinit gehennæ memoria. Non audis Pau-
n dicentem : *Qui pœnas dabunt æternas a fa-*
: Domini? non audis qualis fuerit Nero, quem
am Antichristi mysterium Paulus appellat?
am mysterium, inquit, *jam operatur iniqui-*
tis. Quid igitur? nihilne patietur Nero, qui sup-
icio Petrum et Paulum affecit? nihil patietur An- B
hristus? nihil diabolus? Itaque nec Antichristus
c diabolus umquam ab improbitate discedent,
m non puniantur. Imo, inquit; sed gehennam
iidem esse cuivis compertum est; at infideles tan-
m in eam incident. Quam ob causam? dic, quæ-
. Quoniam fideles, inquit, Dominum suum agno-
runt. Quid tum? quando enim impura fuerit
ta, majores hac de causa quam infideles pœnas
ıbunt : siquidem *Quicumque sine lege peccave-*
ınt, sine lege quoque peribunt : et quicumque in
ge peccaverunt, per legem judicabuntur; et,
rvus qui cognovit voluntatem domini sui, et
on fecit, vapulabit multis. Quod si nullæ trans-
tæ vitæ dandæ sunt pœnæ, sed hæc temere dicta
ınt, neque diabolus punietur. Nam et Deum novit, C
que adeo multo melius quam homines; et vero
emones omnes et sciunt eum, et contremiscunt,
ımque judicem confitentur. Si ergo vitæ ratio
ddenda non est, neque pravarum actionum, isti
iam evadent. Hoc non ita se habet, non ita, in-
ıam, se habet : nolite vos fallere, dilectissimi.
am si non est gehenna, quomodo duodecim tri-
ıs Israël judicant apostoli? quomodo inquit Pau-
ıs : *Nescitis, quoniam angelos judicabimus?*
uanto magis sæcularia? quomodo autem rursus
icebat Christus : *Viri Ninivitæ surgent in judi-*
io, et condemnabunt generationem istam, et,
'olerabilius erit terræ Sodomorum et Gomor-
hæ in die judicii? Cur igitur ludis in rebus mi- D
ime ludicris? cur teipsum fallis, ac decipis ani-
ıam tuam, mi homo? cur autem Dei quoque
enignitati repugnas? Propterea namque gehen-
am paravit, et minatus est, ne in eam incida-
ıus, timore effecti meliores. Itaque is, qui de

Καὶ οἶδα μὲν, ὅτι οὐδὲν ἀηδέστερον το
τῶν λόγων· ἀλλ' ἐμοὶ τούτων οὐδέν ἐστιν
Εἴθε γὰρ ἦν ἀεὶ καὶ διὰ παντὸς περὶ γεένν
σθαι ἡμᾶς, καὶ ἀριστοποιουμένους, καὶ δει
καὶ λουομένους· οὐδὲ γὰρ ἂν ἠλγήσαμεν το
δεινοῖς, οὐκ ἂν ἥσθημεν τοῖς χρηστοῖς. Τί γ
148 εἰπεῖν ἔχεις δεινόν; πενίαν, νόσον, αἰχμαλ
A ρωσιν σώματος; Ἀλλὰ πάντα ταῦτα γέλω
τὴν ἐκεῖ κόλασιν. Κἂν τοὺς δι' ὅλου βασα
λιμῷ λέγῃς· κἂν τοὺς ἐκ πρώτης ἡλικίας
νους καὶ προσαιτοῦντας, τρυφὴ ταῦτά εἰσι,
τὰ κακά. Συνεχῶς τοίνυν, ἀγαπητοὶ, στρέφ
περὶ τούτων λόγους, καὶ ἐν διανοίᾳ, καὶ ἐπ
οὐ γὰρ ἀφίησιν ἐμπεσεῖν εἰς γέενναν τὸ μεμ
έννης. Οὐκ ἀκούεις Παύλου λέγοντος, Οἵ
τίσουσιν αἰώνιον ἀπὸ προσώπου Κυρίου; Ο
οἷος ὁ Νέρων ἐγένετο, ὃν καὶ μυστήριον τοῦ
στου καλεῖ ὁ Παῦλος; Τὸ γὰρ μυστήριον, φ
ἐνεργεῖται τῆς ἀνομίας. Τί οὖν; οὐδὲν πείσ
ρων ὁ Πέτρον καὶ Παῦλον τιμωρήσας; οὐδὲ
ὁ ἀντίχριστος, οὐδὲν ὁ διάβολος; Οὐκοῦν ὁ ἀν
καὶ ὁ διάβολος οὐκ ἀποστήσονταί ποτε τῆς κα
B κολαζόμενοι. Ναὶ, φησίν· ἀλλ' ὅτι μέν ἐστ
καὶ γέεννα, παντί που δῆλον· οἱ δὲ ἄπιστοι
ται μόνοι. Τίνος ἕνεκεν, εἰπέ μοι; Ὅτι, φησ
στοὶ τὸν Δεσπότην ἐπέγνωσαν τὸν ἑαυτῶν.
τοῦτο; ὅταν γὰρ ὁ βίος ἀκάθαρτος ᾖ, μείζον
τοῦτο δώσουσι δίκην τῶν ἀπίστων· Ὅσοι γὰρ
ἀνόμως ἥμαρτον, ἀνόμως καὶ ἀπολοῦνται· κα
νόμῳ ἥμαρτον, διὰ νόμου κριθήσονται· καὶ,
της ὁ εἰδὼς τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου αὐτοῦ, καὶ μ
σας, [a] δαρήσεται πολλά. Εἰ δὲ οὐκ ἔστι βίο
δίκην, ἀλλ' ἁπλῶς ταῦτα εἴρηται, οὐδὲ ὁ διάβ
μωρηθήσεται. Καὶ γὰρ τὸν Θεὸν οἶδε, καὶ ἀν
μᾶλλον πολλῷ· καὶ οἱ δαίμονες δὲ πάντες κα
αὐτὸν, καὶ φρίττουσι, καὶ κριτὴν αὐτὸν ὁμολ
Εἰ τοίνυν βίου οὐκ ἔστι δοῦναι λόγον, οὐδὲ
C πράξεων, διαφεύξονται καὶ οὗτοι. Οὐκ ἔστι
οὐκ ἔστι· μὴ ἑαυτοὺς ἀπατᾶτε, ἀγαπη
γὰρ μή ἐστι γέεννα, πῶς κρίνουσι τὰς δώ
λὰς τοῦ Ἰσραὴλ οἱ ἀπόστολοι; πῶς φησιν ὁ
Οὐκ οἴδατε, ὅτι ἀγγέλους κρινοῦμεν; μήτο
τικά; πῶς δὲ πάλιν ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· Ἄν
νευῖται ἀναστήσονται ἐν τῇ κρίσει, καὶ κατα
τὴν γενεὰν ταύτην, καὶ, Ἀνεκτότερον ἔστα
Σοδόμων καὶ Γομόῤῥας ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως;
παίζεις ἐν οὐ παικτοῖς πράγμασι; τί ἀπατᾷς
καὶ παραλογίζῃ τὴν ψυχήν σου, ἄνθρωπε; τί
τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίᾳ [b] ἀντιμάχῃ; Διὰ γ
καὶ ἡτοίμασε τὴν γέενναν, καὶ ἠπείλησεν, ἵν
πέσωμεν ἐν αὐτῇ, τῷ φόβῳ βελτίους γενόμεν
D ὁ τὸν περὶ τούτων ἀναιρῶν λόγον οὐδὲν ἕτερ
νει ποιῶν ἢ εἰς αὐτὴν τὴν γέενναν ἑαυτὸν
ἐμβάλλει διὰ τῆς ἀπάτης ταύτης. Μὴ τοίνυ
τὰς χεῖρας τῶν ὑπὲρ ἀρετῆς πονούντων, μη
νῃς τὴν ῥᾳθυμίαν τῶν καθευδόντων. Εἰ γὰρ
οἱ πολλοὶ, ὅτι γέεννα οὐκ ἔστι, πότε ἀποστής

[a] Unus πολλάς. [Mox Savil. ἁπλῶς καὶ εἰκῇ.]

[b] [μάχῃ v. l. ap. Savilium et Chrys l. c.]

ὖ δὲ τὸ δίκαιον φανεῖται; Οὐ λέγω ἐπὶ
ν καὶ δικαίων, ἀλλ' ἐπὶ ἁμαρτωλῶν καὶ
ν. [c]Διὰ τοῦτο ὁ μὲν ἐκολάσθη ἐνταῦθα, ὁ δὲ
θη τὰ αὐτὰ ἁμαρτάνων, ἢ καὶ χαλεπώτερα
γὰρ οὐκ ἔστι γέεννα, οὐδὲν ὑπὲρ τούτων
σθαι δυνήσεται τοῖς ἐγκαλοῦσι. Διὸ παρα-
ας ὑμᾶς παυσαμένους τοῦ γέλωτος τούτου
κοῦ ἐπιστομίζειν τοὺς ὑπὲρ τούτων ὑμῖν ἀν-
Καὶ γὰρ καὶ τῶν σμικροτάτων ἐν τοῖς E
ι, καὶ ἐν τοῖς κατορθώμασιν ἀκριβὴς ἔσται
Καὶ γὰρ καὶ ὀφθαλμῶν ἀκολάστων δώσο-
καὶ ῥήματος ἀργοῦ, καὶ γέλωτος ἀτάκτου,
ας ἁπλῶς, καὶ ἐνθυμήσεως κακῆς, καὶ μέ-
ς ὑφέξομεν· ὡς πάλιν ἐν τοῖς ἀγαθοῖς καὶ
υχροῦ ληψόμεθα μισθὸν, καὶ λόγου ἀγαθοῦ,
μοῦ μόνου. Δὸς γὰρ, φησὶ, τὸ σημεῖον ἐπὶ
τῶν στεναζόντων καὶ κατωδυνωμένων. Πῶς
εἰπεῖν, ὅτι μετὰ τοσαύτης ἀκριβείας ἐξε- 149
μέτερα ὁ Θεὸς ἁπλῶς καὶ εἰκῆ τὴν γέενναν A
Μὴ, παρακαλῶ, μὴ, δέομαι ὑμῶν, μὴ ταῖς
αις ἐλπίσιν ἑαυτοὺς ἀπολέσητε καὶ τοὺς
; ὑμῖν. Εἰ γὰρ τοῖς ἡμετέροις λόγοις ἀπι-
τάσατε Ἰουδαίους, Ἕλληνας, αἱρετικοὺς
αὶ πάντες ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος ἀποκριθή-
κρίσις ἔσται καὶ ἀνταπόδοσις. Ἀλλ' οὐκ
ἄνθρωποι; Ἐρώτησον καὶ τοὺς δαίμονας
ι ἀκούσῃ λεγόντων αὐτῶν· Τί ἦλθες ὧδε
βασανίσαι ἡμᾶς; Καὶ ἅπαντα ταῦτα συν-
πείσατε ἑαυτοὺς μὴ μάτην λαλεῖν· ἵνα μὴ
ρας μάθητε τὴν γέενναν, ἀλλ' ἐντεῦθεν σω-
ς τὰς βασάνους ἐκείνας δυνήσησθε ἐκφυ-
ῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐπιτυχεῖν, χάριτι B
ρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
ι τὸ κράτος, σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ
εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

rebus istis sermonem e medio tollit, nihil aliud imprudens agit, nisi seipsum hac fraude in gehennam impellit ac projicit. Noli ergo manus eorum dissolvere, qui ob virtutem laborant, neque socordiam augeas eorum qui dormiunt. Si enim plerisque persuasum fuerit gehennam non esse, quando tandem ab improbitate discedent? ubi vero justitia apparebit? Non dico de peccatoribus et justis, sed de peccatoribus et peccatoribus. Hac de causa ille quidem punitus hic est, ille vero non est punitus, licet eadem peccata vel etiam multo graviora commisisset. Nam si non est gehenna, nihil defensionis afferre poterit apud eos qui accusabunt. Quamobrem omnes vos hortor, ut ab hoc satanico risu abstinentes, eorum obturetis ora, qui circa hæc vobis contradicunt. Nam et eorum quæ minima sunt, cum in peccatis, tum in recte factis exacta erit disquisitio : siquidem et lascivorum oculorum rationem reddemus, et verbi otiosi, et risus immoderati, et temerariæ contumeliæ, et pravæ cogitationis, et ebrietatis a nobis rationes reposcentur; ut rursus in bonis et calicis frigidi mercedem recipiemus, et boni sermonis, et solius gemitus. *Da enim, inquit, signum in faciem gementium et dolentium.* (Ezech. 9. 4.) Quomodo ergo dicere audes, Deum tanta cum diligentia in res nostras inquirentem, temere et inconsulto gehennam minatum esse? Ne, oro obtestorque vos, ne vana ejusmodi spe deceptos vos eosque, qui vobis credunt, perditum eatis. Si enim verbis nostris fidem non habetis, interrogate Judæos, gentiles, hæreticos omnes, et omnes tamquam uno ore respondebunt, judicium esse futurum ac retributionem. At non sufficiunt homines? Ex dæmonibus ipsis quære, ac dicentes eos audies, *Cur venisti huc ante tempus torquere nos?* (Matth. 8. 29.) Et omnibus hisce collectis, persuadete vobisipsis, ut non temere loquamini, ne gehennam experimento noscatis, sed hinc sapientiores effecti tormenta illa possitis effugere, bonisque futuris potiri, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium, cum Patre et Spiritu sancto, in sæcula sæculorum. Amen.

Savil. et Chrys. l.]

MONITUM

IN SEQUENTEM SERMONEM.

opusculum post Savilium damus, qui illud ex Ms. quodam Cæsareo desumsit; ac consulto illud cum aliis multis ejusdem farinæ in tenebris latere sivisset.

Interpretatio orationis, Pater noster.

Pater noster qui es in cœlis. Patremne, o
mo, dicis Deum? Recte dicis. Est quippe
inium Pater. Sed ad opera Patri tuo placita te
nfer. Sin mala edis opera, palam est te diabolum
vocare patrem : ille quippe inspector malorum
t. Ideo hunc effugere, et bono Patri creatori tuo
acere studeas. *Sanctificetur nomen tuum.* Quid
go? non est sanctus Deus? Utique sanctus; sed
c dicis : In me sanctificetur nomen tuum, ut
deant homines opera mea bona, et glorificent
trem et Factorem meum. *Adveniat regnum*
um. Quid ergo? annon rex est Deus, ut ipsi
gnum adventurum sit? Etiam rex est omnium :
d quemadmodum urbs ab hostibus obsessa petit
gis potestatem accedere, ut se liberet : sic et nos
adversariis potestatibus obsessi, necnon a pec-
tis et pravis cogitationibus nostris, petimus ad-
nire regnum Dei, qui nos eruat. Alio quoque
odo : quoniam propheta dicit : *Regnavit Deus*
per gentes, præterito tempore ut futuro utens,
amamus : *Adveniat regnum tuum,* Domine, id
t, Veniant super nos misericordiæ tuæ. *Fiat*
luntas tua sicut in cœlo, et in terra. Sic enim
quitur : Domine, sicut voluntas tua in cælo facta
t, omnesque angeli in pace degunt, nec est apud
os qui pellat vel pellatur, qui percutiat vel per-
tiatur, sed omnes in alta pace degunt : sic et
nobis terrenis hominibus fiat voluntas tua, ut
nnes gentes uno ore, uno corde gloriam refera-
us Creatori et Servatori nostro. *Panem nostrum*
persubstantialem da nobis hodie. Supersub-
antialem panem accipere postulamus. Panis au-
m animæ est verbum Dei, ut dixit sanctorum
iispiam : *Aperi, fili, os tuum verbo Dei.* Ideo-
e bonum esset recordari Dei frequentius, quam
spirare. *Et dimitte nobis debita nostra, sicut*
nos dimittimus debitoribus nostris. Ita loqui-
r : Dimitte nobis debita nostra, id est, peccata
delicta nostra; sicut et nos dimittimus fratribus
stris, qui contra nos lapsi sunt et peccaverunt,
m liberis, tum servis, omnibusque subditis no-
ris. Hæc cum dicis, o homo, nisi ita facias, cogita
iam terribile sit incidere in manus Dei viventis,
resipiscens convertere ad Creatorem et Domi-
um. *Sed libera nos a malo.* Si quærat satanas
s cribrare sicut triticum, ut et apostolos : ac re
fecta, ut par erat, abiit; verum ne des illi pote-
atem adversum nos, ut neque olim contra Jobum
edisti; imo si improbus homo nos tentare vel
edere velit, ne nos tradas ejus voluntati, sed sub
mbra alarum tuarum protege nos. *Quia tuum est*
gnum et potentia. Domine, quia tuum est re-
num, ne sinas nos aliud regnum timere, neque
liam dominationem; etiamsi ob peccata nostra

C

Ἑρμηνεία εἰς τὸ, Πάτερ ἡμῶν.

Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Πατέ
ἄνθρωπε, τὸν Θεόν; Καλῶς λέγεις. Ἔστι
πάντων. Ἀλλὰ σπεῦδε ἐργάζεσθαι ἔργα ἀρ
Πατρί σου. Εἰ δὲ κακὰ ποιεῖς ἔργα, πρόδη
διάβολον ἐπικαλῇ πατέρα· αὐτὸς γάρ ἐστι
τῶν κακῶν. Διὸ σπεῦδε ἐκφυγεῖν τοῦτον,
τῷ ἀγαθῷ Πατρὶ καὶ ποιητῇ σου. Ἁγι
ὄνομά σου. Καὶ τί γάρ; οὐκ ἔστιν ἅγιος ὁ Θ
ἅγιος· ἀλλὰ τοῦτο λέγεις, ἐν ἐμοὶ ἁγιασθήτω
σου, ὅπως ἴδωσιν οἱ ἄνθρωποι τὰ καλά ἔργ
δοξάσωσι τὸν Πατέρα καὶ ποιητήν μου.
βασιλεία σου. Τί γάρ; οὐκ ἔστι βασιλεὺς ὁ
D μέλλει ἔρχεσθαι ἡ βασιλεία αὐτοῦ; Ναὶ,
ἐστι πάντων, ἀλλ' ὥσπερ πόλις κυκλωθ
ἐχθρῶν ζητεῖ ἐλθεῖν τὴν δύναμιν τοῦ βασι
ἐξελέσθαι αὐτήν· οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς κυκλωθ
τῶν ἐναντίων δυνάμεων καὶ ὑπὸ τῶν ἁμαρτ
καὶ πονηρῶν λογισμῶν, ζητοῦμεν ἐλθεῖν τὴν
τοῦ Θεοῦ, ἐξελέσθαι ἡμᾶς. Καὶ κατὰ ἄλλο
ἐπειδὴ ὁ προφήτης λέγει, Ἐβασίλευσεν ὁ
τὰ ἔθνη, τῷ παρελθόντι χρόνῳ ὡς μέλλοντι
μενος, χάριν τούτου κράζομεν, Ἐλθέτω ἡ
σου, Κύριε· τουτέστιν, ἐλθέτω ἐφ' ἡμᾶς τὰ
Γενηθήτω τὸ θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ
γῆς. Λέγει γὰρ οὕτω· Κύριε, ὥσπερ ἐγένετο
λημά σου ἐν τῷ οὐρανῷ, καί εἰσιν ἄγγελοι
ἐν εἰρήνῃ, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς ὁ ὠθῶν κ
θούμενος, οὔτε τύπτων καὶ τυπτόμενος, ἀλλ
ἐν εἰρήνῃ βαθείᾳ· οὕτω καὶ ἐν ἡμῖν τοῖς ἐπὶ γ
ποις γενηθήτω τὸ θέλημά σου· ἵνα πάντα τ
ἑνὶ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ δοξάσωμεν τὸν
E καὶ Σωτῆρα ἡμῶν. Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν
δὸς ἡμῖν σήμερον. Ἐπιούσιον ἄρτον λαβεῖν
Ἄρτος δὲ ψυχῆς λόγος Θεοῦ, καθὼς ἔφη τις τ
Ἄνοιγε, τέκνον, σὸν στόμα λόγῳ Θεοῦ. Καὶ
συχνοτέρως μνημονεύειν Θεοῦ καλὸν ἢ ἀναπ
150 ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμ
A μεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν. Λέγει δὲ οὕτω·
ἡμῖν τὰ χρέη ἡμῶν, τουτέστι, τὰς ἁμαρτ
καὶ τὰ πταίσματα, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν
πταίουσι καὶ ἁμαρτάνουσιν εἰς ἡμᾶς ἀδελφ
ἐλευθέροις τε καὶ δούλοις, καὶ πᾶσι τοῖς ὑ
ἡμῶν. Ταῦτα λέγων, ἄνθρωπε, ἐὰν οὐ ποι
ἐννόησον ὅτι φοβερὸν τὸ ἐμπεσεῖν ἡμᾶς
Θεοῦ ζῶντος· καὶ διορθωσάμενος ἐπίστρεψο
ποιητὴν καὶ Κύριον. Ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπ
νηροῦ. Ἐὰν ζητήσῃ ἡμᾶς ὁ σατανᾶς σινιάσ
σῖτον, ὥσπερ καὶ τοὺς ἀποστόλους ἐζήτησ
δέον ἀπέτυχεν, ἀλλ' ὡς τὸ πάλαι Ἰὼβ, μὴ
ἐξουσίαν καθ' ἡμῶν· ἀλλ' εἰ καὶ πονηρὸς
θελήσῃ πειρᾶσαι ἡμᾶς ἢ ἀδικῆσαι, μὴ δῷς
τὸ θέλημα αὐτοῦ, ἀλλὰ σκέπασον ἡμᾶς ἐν
τῶν πτερύγων σου. Ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ βασι
B δύναμις. Κύριε, ἐπεὶ σή ἐστιν ἡ βασιλεία,

supplicio digni simus. Tu nos quomodo volueris castiges, nec tradas nos in manus hominum; sed in manus tuas incidamus, quia par magnificentiæ tuæ est misericordia tua, Pater omnipotens, in sæcula. Amen.

ITUM

E FILIO PRODIGO.

m advertat longe esse a Chrysostomi dicendi genere
t hic scriptor ab alio ad aliud argumentum quasi ex
ædam admiscet. Stylus certe est totus ferreus. Oratio
futantur Manichæi, qui per sæcula multa in Oriente

C *In filium prodigum, ac de pœnitentia, et in lignum scientiæ boni et mali, et in latronem.*

Nuper nobis magnus et Deo dignus Servatoris adventus, lauta apposita mensa, et infuso cratere divinæ philosophiæ, totum populum, imo potius totum, ut ita dicam, orbem inebriavit; nam *Inebriabuntur,* inquit propheta, *ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos.* Psal. 35. 9. Cum porro divina Scriptura ebrietatem dicit, non vinum inebrians intelligit, sed verbum sapientia imbuens. Adventum autem Servatoris sequutus est pœnitentiæ fructus; illius quippe fulgidam præsentiam pœnitentiæ fructus necessario sequuntur. D Ideo hac de re hesterna die sermonem habuimus: non quidem pro argumenti dignitate, sed pro viribus tamen verba fecimus de pœnitentia, quæ est pharmacum salutis, medicusque prædicatur animarum et corporum, non qui vere per medicinam curet, sed qui benignitatis spiritu salutem afferat. Quia vero mentem nostram hinc et inde distractam evangelica lectio non affecit, necessarium est hodie paucis de re eadem repetitis, finem dicendi facere. Servator verbis, parabolis, ænigmatibus, variisque docendi modis pietatem in mentes fidelium inducens, parabolam dixit, quæ
151 A vivam pœnitentiæ ferret imaginem. *Homo quidam,* inquit, *habebat duos filios,* Luc. 15. 11. quorum adolescentior accedens, patrem rogavit ut divideret ipsis substantiam. Optatum consequutus est, et acceptam paternam substantiam dilapidavit Argumentum nostis, explicatio jam afferenda est.

ɩiamsi enim a multis varie intelligi possit, ve-
ɩas certe probis per seipsam manifesta evadit.
uid igitur hic suggerit fons ille sapientiæ? Pri-
um ordinem justorum, et secundum ordinem
rum qui per pœnitentiam justificantur : eorum
ıi ab initio justitiam servarunt, et eorum qui per
enitentiam ad justitiam reducuntur. *Homo qui-
ım habuit duos filios.* Etiamsi vero propositum
pio impium disjunxit, at veritas ambos unum
se novit Creatoris opificium : omnes filii Dei
ınt, etiamsi a dignitate per malam mentem exci-
ınt. Quamobrem Deus, etiamsi nos per malas
ıpiditates a pietate discedamus, non se patrem
ːgat, sed ad rebelles paternam vocem emittit :
*onvertimini ad me, filii rebelles, et convertar
l vos.* Viden', etiamsi aversus sit peccatoris
ıimus, Deum non dedignari filios vocare eos, qui
averterunt? Suum quippe novit opificium, nec
ınegat beneficium suum. Cur adolescentior bo-
s prave usus est? Ænigma est res proposita : et
ıomodo, audi. Initio justitia erat, apparebat,
lgebat ; peccatum vero, ceu junior quidam, in-
ıctum est in mundum. Ideoque prior filius non
cum obtinet ejus, qui male bona expendit.
rima enim illa creatio perfectum habuit decorem :
ım novus esset mundus, nova gratia, novo de-
ıre fulgebat. Creatarum rerum pulchritudinem
ːoyses testificatur, dicens : *Et erant omnia
ɔna,* nec solum bona, sed etiam *Valde bona.*
aque prior fuit justitia, et bonum antiquissimum;
ːccatum vero recentius fuit : nam in justitiam
ıgressum est, et ejus decorem deturpavit. Divisit
ːgo illis æqualiter facultates suas. Cur æqualiter?
ıhil enim amplius habent justi in hac vita :
ıandoquidem *Solem suum oriri facit super ju-
os et injustos, et pluit super bonos et malos.*
ˈerum qui in loco justorum adscriptus erat, no-
ıit paternam sortem dividere, sed sub patris au-
oritate mansit. Justus enim semper Deum sequi-
ır, et in suam potestatem nihil redigit. Vis
iscere, justum nihil a Deo accipere velle, sed in
ɔla patris sui providentia incedere? Id clamat
ˈavid de justorum ordine : *Quid enim mihi est
ı cœlo? et a te quid volui super terram?* Vi-
en' justorum ordinem nolle in se creaturarum
otestatem attrahere, sed sub Patris providentia
ırum dispensationem esse velle? Junior autem
ːccepta paterna substantia abiit in regionem lon-
inquam, non loco dissitam, sed moribus. Qui
eccat enim, procul est a Deo, fratres, non loco,
ːd moribus, secundum illud : *Ecce qui elongant
ː a te, peribunt.* Acceptam vero paternam sub-
ːantiam dissipavit : luxuriose vivens cum sorte
uam acceperat, creaturam peccato fœdavit : ac-
ːperat solem ut eo frueretur, et donum ut deum
ˈoravit : acceperat fontes ad delicias, et donum
eum esse putavit : ignoravit donantem, et dona
ffecit honore; quod ægre ferens clamat Paulus :
ˈt servierunt creaturæ potius, quam Creatori.
ɪpsa creatura est, ipsa paterna substantia : et alius

μὲν ὑπόθεσιν ἴστε· τὴν δὲ θεωρίαν ἄξιον
ἐνταῦθα. Εἰ γὰρ καὶ τοῖς πολλοῖς διαφόρ
νοῆσαι, ἀλλ' αὐτὴ ἑαυτὴν σαφηνίζει τοῖς
ἡ ἀλήθεια. Τί οὖν ἐνταῦθα ὑποτίθεται ἡ
σοφίας; Τὸ πρῶτον τάγμα τῶν δικαίων, :
τερον τάγμα τῶν ἐκ μετανοίας δικαιουμ
μὲν ἀπ' ἀρχῆς τὸ δίκαιον τιμώντων, τῶν
νοίας εἰς τὸ δίκαιον ἐπαναγομένων. Ἄνθρω
δύο υἱούς· οὓς εἰ καὶ ἡ προαίρεσις ἔτεμε
ἀπὸ τοῦ εὐσεβοῦς, ἀλλ' ἡ ἀλήθεια ἓν οἶδε
δημιουργοῦ τοὺς πάντας· καὶ πάντες υἱοὶ Θ
τῇ διανοίᾳ τῇ πονηρᾷ ἀποσχοινίζονται
B ἀξίας. Ὅθεν ὁ Θεὸς, ἂν ἡμεῖς διὰ πονη
μιῶν ἀποστῶμεν τῆς εὐσεβείας, αὐτὸς οὐ
τὴν οἰκειότητα, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀφηνιῶντ
φωνὴν ἀφίησιν· Ἐπιστράφητε πρός με, υἱοὶ
τες, καὶ ἐπιστραφήσομαι πρὸς ὑμᾶς. Ὁρᾷς ὅ
στῶσα ᾖ ἡ διάνοια τοῦ ἁμαρτάνοντος, ὁ Θεὸ
ξιοῖ υἱοὺς καλεῖν τοὺς ἀφεστηκότας; Ἰδίαν γ
πλάσιν, καὶ οὐκ ἀπαρνεῖται τὴν ἰδίαν εὐεργεσ
οὖν ὁ νεώτερος κακῶς τοῖς δοθεῖσιν ἐχρήσατο
ἐστι τὸ προκείμενον· καὶ ὅπως, ἄκουε. Ἀπ
δικαιοσύνη ἦν, καὶ ἐφαίνετο, καὶ διελαμπ
ἁμαρτία νεωτέρα τις ἐπεισήχθη τῷ κόσμῳ κα
τος. Διὰ τοῦτο ὁ πρῶτος υἱὸς οὐ τίθεται ἐν χώρ
κῶς δαπανήσαντος. Ἡ γὰρ ἀρχαία δημιουργ
σμένην εἶχε τὴν εὐπρέπειαν, ὅτε καινὸς ἦν ὁ
C καινὴν χάριν ἐκλάμπων, καινὴν εὐπρέπεια
τυρεῖ γὰρ Μωϋσῆς τῷ κάλλει τῆς δημιουργία
Καὶ ἦν πάντα καλά· οὐχ ἁπλῶς καλὰ, ἀλλὰ
καλά. Ὥστε ἡ δικαιοσύνη πρώτη ἦν, καὶ τὸ ἀ
χαιότατον· ἡ δὲ ἁμαρτία νεωτέρα ἦν· ἐπεισ
τῇ δικαιοσύνῃ, καὶ ἐθόλωσε τὴν εὐπρέπεια
οὖν αὐτοῖς ἐπίσης τὰ ὑπάρχοντα. Διὰ τί ἐπί
δὲν γὰρ πλέον ἔχουσιν οἱ δίκαιοι ἐν τῷ παρ
ἐπειδὴ Ἀνατέλλει τὸν ἥλιον ἐπὶ δικαίους κα
καὶ βρέχει ἐπὶ ἀγαθοὺς καὶ πονηρούς. Ἀλλ'
τὴν χώραν τῶν δικαίων εἰκονογραφούμενος,
λησε διελεῖν τὸν πατρῷον κλῆρον, ἀλλ' ἔμ
τὴν τοῦ πατρὸς αὐθεντίαν. Ὁ γὰρ δίκαιος π
Θεῷ ἀκολουθεῖ, καὶ εἰς οἰκείαν ἐξουσίαν οὐ
D σπᾶται. Θέλεις δὲ μαθεῖν, ὅτι ὁ δίκαιος ο
λαβεῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ μόνῃ τῇ οἰκ
τῇ προνοίᾳ στοιχεῖ τοῦ αὐτοῦ πατρός; Βοᾷ
τοῦ τάγματος τῶν δικαίων· Τί γάρ μοι ὑ
τῷ οὐρανῷ; καὶ παρὰ σοῦ τί ἠθέλησα ἐπ
Ὁρᾷς, ὅτι τὸ τάγμα τῶν δικαίων οὐ βο
ἑαυτὸ ἁρπάσαι τὴν ἐξουσίαν τῶν κτισμάτων
τὴν τοῦ Πατρὸς πρόνοιαν θέλει κεῖσθαι τὰ
νομίας. Ὁ δὲ νεώτερος λαβὼν τὴν πατρικ
ἀπεδήμησεν εἰς χώραν μακρὰν, οὐ τόποις
νην, ἀλλὰ τρόποις ἀπεσχοινισμένην. Ὁ γὰ
νων, Θεοῦ μακράν ἐστιν, ἀδελφοὶ, οὐ τό
τρόπῳ, κατὰ τὸ εἰρημένον, ὅτι Ἰδοὺ οἱ μ
ἑαυτοὺς ἀπὸ σοῦ, ἀπολοῦνται. Λαβὼν δὲ
τὴν πατρικὴν, ἐσκόρπισεν αὐτὴν, ἀσώτως
τῇ· ἣν παρέλαβε δημιουργίαν, τῇ ἁμαρτίᾳ
E Ἔλαβε τὸν ἥλιον εἰς ἀπόλαυσιν, καὶ τὸ δῶρ
προσεκύνησεν· ἔλαβε πηγὰς εἰς τρυφὴν, κα
θεὸν ἐνόμισεν· ἠγνοήθη ὁ χαρισάμενος, κ

ς ἀποδυσπετεῖ βοῶν ὁ Παῦλος· Καὶ
ἴσει παρὰ τὸν κτίσαντα. Ἡ αὐτὴ ἡ
πατρικὴ οὐσία· καὶ ὁ μὲν καλῶς
ι δὲ κακῶς. Τάγμα τοῦτο, κἀκεῖνο,
ως. Ὁ εὐσεβὴς ὁρᾷ τὸ κάλλος τοῦ
ι τοῦ κάλλους τὸν γενεσιουργὸν ἐν-
ρ, φησὶ, τοὺς οὐρανοὺς ἔργα τῶν
δε τὸ κάλλος, καὶ εὐχαρίστησε τῷ
ἐργασαμένῳ· εἶδε τὸν κόσμον[1], καὶ
μήσαντα. Ὁ γὰρ εὐσεβὴς τὴν μὲν
ν δὲ κτίστην προσκυνεῖ· οἱ εὐσεβεῖς 152
προσκύνησιν τῶν φαινομένων, οὐ A
υσιν, ἀλλὰ τῷ Δεσπότῃ τὴν τιμὴν
μισεῖ πιστὸς ἥλιον, ἐπειδὴ μὴ σέβει
ἀσεβῶν· ἀλλὰ μέτρον ἐπιτίθησι τῇ
ι ἀγαπᾷ, ὡς Θεοῦ δῶρα, τὰ φαι-
εῖν, πῶς ὁρᾷ ὁ εὐσεβὴς, καὶ θαυμά-
ι τὴν προσκύνησιν τῷ κτίστῃ τα-
ις τῶν σοφῶν, τῶν κατὰ τὴν εὐσέ-
· Ἥλιος ἐκλάμπων ἐν ὑψίστοις Κυ-
ιαστὸν, ἔργον ἰσχυρόν· ἀκτῖνας πυ-
καταλάμπων τὸν οὐρανόν. Καὶ τί εὐ-
ριος ὁ ποιήσας αὐτόν. Καὶ τὸ κάλλος
τεχνίτην οὐκ ἔκρυψεν. Ὁ δὲ ἀσεβὴς
υρανοὺς διηγουμένους δόξαν Θεοῦ,
ῷ κάλλει τῆς δημιουργίας· οὐ γὰρ B
εν ὁ οὐρανὸς, ἀλλὰ φωνῆς * ἐνεργε-
ρτυρίαν διὰ τῆς εὐπρεπείας. Καὶ
διηγεῖται δόξαν Θεοῦ; Πάνυ μὲν
ατα σιωπῶντα λαλεῖ, στοιχεῖα δὲ
ι φθέγγεται; Ἔλαβες γὰρ τὸ γεῦμα
ὸ τοῦ γεύματος τὸ πᾶν λάμβανε τῆς
ον τὸ μέρος τοῦ ἀσεβοῦς, πῶς ἀπὸ
πτει, ἀφ' ὧν καὶ ὁ εὐσεβὴς δικαιοῦ-
, καὶ προσκυνεῖ· ὁρᾷ τὰ ἄστρα, καὶ
λασσαν, καὶ θεοποιεῖ. Οἱ ἐπὶ τῆς
νου, οἱ ἐν αὐτῇ εἰσελθόντες, μετὰ
καλῆς ὁμολογίας ὕμνουν τὸν Θεὸν
έγοντες· Εὐλογεῖτε πάντα τὰ ἔργα
ν. Ἀρκεῖ μὲν οὖν ταύτην εἰπόντας
ι τὸν ὕμνον. Οὐ γὰρ τῷ μήκει τῶν C
ροθέσει τῶν ὑμνούντων Θεὸς ἐπα-
οῦ τοίνυν εἰπεῖν, Πάντα τὰ ἔργα,
νετο, καὶ οὐ χρεία ἦν ἑτέρας προσ-
δὴ οὐχ ἑαυτοῖς ἐκήρυττον, τὸν δὲ
διὰ τοῦ ὕμνου τοὺς παρεστῶτας
υον, ἀναγκαίως διὰ πάσης αὐτῆς
; ὁ ὕμνος· ἵνα μάθωσιν οἱ πεπλα-
, τί τὸ ὑμνούμενον, καὶ τίνα τὰ

bene, alius male illa est usus. Ordo hic est, ordo ille est; hic bene, ille contra. Pius videt cæli pulchritudinem, et ex pulchritudine Opificem cogitat: nam ait ille: *Videbo cælos tuos, opera digitorum tuorum.* Psal. 8. 4. Vidit pulchritudinem, et gratias egit tantæ pulchritudinis Opifici: vidit mundum, et laudavit eum qui mundum ornavit. Nam pius creaturam laudat, Creatorem vero adorat: pii quando a creaturarum adoratione refugiunt, non creaturam contumelia afficiunt, sed Domino tribuunt honorem. Non odit fidelis solem, quia non colit lucem cum impiis; sed honori modum imponit: atque visibilia in pretio habet et amat ut Dei dona. Vis videre quomodo justus respiciat et miretur pulchritudinem, et adorationem Conditori reservet? Ait sapiens quidam, secundum pietatem, inquam, sapiens: *Sol lucens in excelsis Domini, vas mirabile, opus forte, radios ignitos emittens, illuminans cælum.* Eccli. 26. 18. in Græco. Et quid statim? *Magnus Dominus qui fecit illum.* Et pulchritudinem prædicavit, et Creatorem non occultavit. Impius autem male vidit cælos enarrantes gloriam Dei, non verbis, sed opificii pulchritudine: Psal. 18. 1. neque enim cælum umquam vocem emisit, sed voce clarius testimonium effert ob decorem suum. Num silens cælum enarrat gloriam Dei? Sane quidem. Literæ tuæ tacentes loquuntur, et elementa Dei tacentia non loquentur? Accepisti gustum pietatis; ex gustu totam accipe veritatem. Impii portionem scrutare: quomodo ex iisdem ipsis impingat, ex quibus pius justificatur. Videt lunam et adorat illam, videt stellas et colit illas, videt mare et deum esse putat. Qui in fornacem Babylonicam immissi fuerant, salutari et pulchra confessione sua Deum per opera celebrabant, dicentes: *Benedicite omnia opera Domini Domino.* Dan. 3. 57. Hac emissa voce hymnus claudendus est. Neque enim laudum longitudo, sed laudantium propositum Deum delectat. Cum dicit ergo, *Omnia opera,* universa complectitur, nec opus est additamento. Sed quia non sibi ipsis prædicabant, sed Deum celebrabant, et per hymnum adstantes Chaldæos instituebant, necessario hymnus omnes creaturas prosequebatur, ut errantes Chaldæi discerent quid laudaretur, et quænam essent ea quæ laudarent.

πολλὴν θεωρίαν ὁ λόγος ἡμᾶς ἐνέ-
ς ἀφέντες, εἰς τὸ προκείμενον ἐπα-
ιησεν εἰς χώραν μακρὰν ὁ νεώτερος
σε κακῶς τὴν οὐσίαν, καὶ ἤρξατο
σιοι γὰρ ἐπτώχευσαν καὶ ἐπείνασαν·
ὸν Κύριον, οὐκ ἐλαττωθήσονται παν-
κ γὰρ οὐ στερήσει τὰ ἀγαθὰ τοῖς πο-

Verum quia in multam speculationem nos sermo deduxit, illa dimissa, ad propositum revertamur. Profectus est ille adolescentior filius in regionem longinquam, et male dissipavit substantiam suam, et cœpit egere. Nam *Divites eguerunt et esurierunt; inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono.* Psal. 33. 11. Dominus enim

m putat ἰναργεστέραν, sed ἐνεργεστέραν retineri potest.

Psal. 83. *Non privabit bonis eos, qui ambulant in inno-*
13. *centia*. Cœpit egere. *Et accessit ad unum ex*
Luc.15.15. *principibus regionis illius, qui misit illum ut*
pasceret porcos. Videte, quanta sublimitas priscæ
nobilitatis; quanta abjectio ejus qui a pietate de-
scivit. Missus est ut pasceret porcos; id est, ut
voluptatibus et peccatis repleretur : quod enim
est cœnum porcis, idipsum est peccatum iis qui
sic fœdantur. Ideo Servator illos subindicans, qui
in immunditia vivunt, et qui in peccatis ut in
Matth.7.6. luto volutantur, dicebat : *Nolite dare sancta ca-*
nibus, neque margaritas vestras projiciatis
Luc.15.16. *ante porcos*. Pascebat porcos. *Desiderabat au-*
tem saturari de siliquis, quas comedebant
porci : et nemo illi dabat. Hic diligenter attende.
Qui a pietate descivit, ne ipsis quidem voluptati- E
bus fruitur, sed indigentiæ subjicitur, et ad pau-
pertatem condemnatur; ita ut ne malorum qui-
Prov. 10. dem, quæ elegit, copiam habeat. Nam *Stultus,*
21. ait ille, *in indigentia morietur*. Sæculares ergo
voluptates siliquis comparat : siliqua enim multam
habet asperitatem, modicam suavitatem : ac quæ
in mundo læta et desiderabilia videntur, multum
habent laboris, tantillum voluptatis. Vita quippe
nostra majori labori, quam lætitiæ addicta est.
Psal. 89. *Dies* enim *annorum nostrorum in ipsis, septua-*
10. *ginta anni, et amplius eorum, labor et dolor.*
Demum penuria ipsum erudivit, ærumnæ ipsum
Jer. 2. 19. converterunt. Nam *Erudiet te defectio tua, et*
nequitia tua arguet te. In seipsum autem re- 153
Luc.15.17. *versus*. Pulchre dicitur, *In seipsum*. Nam cum A
peccamus, extra nos sumus, insanimus, extra pro-
prias cogitationes deferimur : cum vero juste pro-
cedimus, in nos ipsos revertimur. *In seipsum re-*
versus, dixit. Hic animadverte, quam id vere di-
catur. Medici enim remedia adhibent peregrina et
aliena, pharmaca autem vitæ nostræ ex nobis ipsis
habemus. *In se reversus*. Non alieno usus est
pharmaco, sed suo, nempe ex naturæ penu; illo
usus est ad salutem, et ait : *Quot mercenarii in*
domo patris mei abundant panibus, ego autem
fame pereo? Filios vocat divina Scriptura eos,
qui prorsus justitiæ et pietati dediti sunt; merce-
narios autem eos, qui non omnimodum affectum
erga illam habent, neque in exercitiis vitæ peni-
tus, ea quæ Dei sunt, curant; sed bonum quidem
intelligunt, et verbum amant, at totum animum B
ipsi non applicant. Et his quidem, qui omnino fer-
vent amore, quique pietate imbuti sunt, secundum
propositi rationem Deus mercedem tribuit. Jure
ergo dicebat ille : *Quot mercenarii patris mei*
abundant panibus : ego autem fame pereo?
Revertar ad patrem meum : revertar, sicut dixit
Psal. 114. ille : *Convertere, anima mea, in requiem tuam.*
7. *Et dicam, Pater, peccavi in cælum et coram*
Ibid. v. 18. *te ; et jam non sum dignus vocari filius tuus :*
19. *fac me sicut unum ex mercenariis tuis*. Alia
sunt verba pœnitentis, et alia dona pœnitentiam
recipientis. Qui peccator ad pœnitentiam venit,
non regnum cælorum in imaginatione versat, non

D ρευομένοις ἐν ἀκακίᾳ. Ἤρξατο ὑστερεῖσθα
ἦλθεν ἑνὶ τῶν ἀρχόντων τῆς χώρας ἐκείνη
ψεν αὐτὸν ἐκεῖνος βόσκειν χοίρους. Βλέπε
τῆς ἀρχαίας εὐγενείας· ὅση ταπείνωσις·
νισθέντος τῆς εὐσεβείας. Ἐδόθη βόσκειν
τέστιν, ἡδοναῖς καὶ ἁμαρτίαις ἐμφύρεσθα
βόρβορος χοίροις, τοῦτο ἁμαρτία τοῖς
Διὰ τοῦτο ὁ Σωτὴρ τοὺς ἐν ἀκαθαρσί
βορβόρου δίκην ταῖς ἁμαρτίαις ἐμφυρομ
μενος ἔλεγε, Μὴ δῶτε τὰ ἅγια τοῖς κυ
λετε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἔμπροσθεν
Ἔβοσκε χοίρους. Ἐπεθύμει δὲ χορτασθ
κερατίων, ὧν ἤσθιον οἱ χοῖροι· καὶ οὐδεὶ
Πρόσεχε ἐνταῦθα ἀκριβῶς. Ὁ ἀποσχισ
εὐσεβείας, οὐδὲ αὐτῶν ἔχει τῶν ἡδονῶν
E σιν, ἀλλ' ἐνδείᾳ ὑποβάλλεται, καὶ πτω
χάζεται, ὥστε μηδὲ τῶν αἱρεθέντων κα
ἀφθονίαν. Ὁ γὰρ ἄφρων, φησὶν, ἐν ἐνδεί
Ἀπεικάζει τοίνυν τὰς ἐν τῷ κόσμῳ ἡδον
τὸ γὰρ κεράτιον πολλὴν μὲν ἔχει τραχύ
δὲ τὴν ἡδύτητα· καὶ τὰ ἐν κόσμῳ φαιδρ
νὰ, πολλοὺς μὲν ἔχει τοὺς πόνους, μι
ἀπόλαυσιν. Αὐτὴ πᾶσα ἡ ζωὴ ἡμῶν
μᾶλλον ἢ εὐφροσύνῃ συνέζευκται. Αἱ ἡμ
ἐτῶν ἡμῶν ἐν αὐτοῖς ἑβδομήκοντα ἔτη·
αὐτῶν, κόπος καὶ πόνος· τὸ δὲ λοιπὸν, ἡ
ἐπαιδαγώγησε, καὶ ἡ θλίψις ἐπέστρε
σε γὰρ ἡ ἀποστασία σου, καὶ ἡ κακί
σε. Εἰς ἑαυτὸν δὲ ἐλθών. Καλὸν, τὸ
153 Ὅταν γὰρ ἁμαρτάνωμεν, ἐκτὸς αὐτῶν
A ραφρονοῦμεν, ἔξω τῶν οἰκείων λογισμ
ὅταν δὲ δικαίως προάγωμεν, εἰς ἑαυ
χόμεθα. Εἰς ἑαυτὸν ἐλθὼν, εἶπεν. Ἐντ
χε ἀκριβῶς, πῶς ἀληθεύει ὁ προειρημέν
ἰατροὶ μὲν φάρμακα ὑποτίθενται ξένα κ
τὰ δὲ φάρμακα τῆς ζωῆς ἡμῶν ἐξ ἑα
Εἰς ἑαυτὸν ἐλθών. Οὐκ ἀλλοτρίῳ ἐχ
μάκῳ, ἀλλὰ τοῖς οἰκείοις, τοῖς ἀπὸ τῆς
νεκτήμασι, τούτοις κέχρηται εἰς σωτηρία
Πόσοι μίσθιοι τοῦ πατρός μου περισσεύ
ἐγὼ δὲ λιμῷ ἀπόλλυμαι; Υἱοὺς μὲν καλεῖ
φὴ, τοὺς πάντῃ τῇ δικαιοσύνῃ καὶ εὐσε
μένους· μισθίους δὲ, τοὺς μὴ ὁλόκληρον
αὐτὸν διάθεσιν, μηδὲ κατὰ τὴν τῆς πολιτ
πάντῃ τὰ τοῦ Θεοῦ φρονοῦντας· ἀλλὰ σ
τὸ καλὸν, καὶ ἀγαπῶντας τὸν λόγον, μ
B δὲ τὴν διάνοιαν ἀναθέντας ἐπ' αὐτόν. Καὶ
ὁλόκληρον ἔχουσι τὸν πόθον, ὅλως δὲ τῇ εὐσ
ανέχουσιν ὁ Θεὸς τὸν μισθὸν δίδωσι κα
προθέσεως ἀναλογίαν. Εἰκότως οὖν ἐκεῖνο
σθιοι τοῦ πατρός μου περισσεύουσιν ἄρτ
λιμῷ ἀπόλλυμαι; Ὑποστρέψω πρὸς τὸν
ὑποστρέψω κατὰ τὸν λέγοντα· Ἐπίστρ
μου, εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου. Καὶ ἐρῶ, πα
τον εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἐνώπιόν σου,
εἰμὶ ἄξιος κληθῆναι υἱός σου· ποίησόν με,
μισθίων σου. Ἄλλα τὰ ῥήματα τοῦ μετανο
ἄλλα τὰ δῶρα τοῦ δεχομένου τὴν μετάν
ἁμαρτιῶν εἰς μετάνοιαν ἐρχόμενος, οὐ φα
σιλείαν οὐρανῶν, οὐκ ἄξιον ἑαυτὸν κρίνε

μόνην μίαν ἔχει προσευχὴν ῥυσθῆναι ἀπὸ
ὐτὸς μὲν οὖν μικρὰ προσδοκᾷ, ὁ δὲ Θεὸς C
τῷ τὸν πλοῦτον τῆς εὐεργεσίας χαρίζεται.
θαύματος· ἐνενόησε μόνον τὴν μετάνοιαν,
ὴρ εὐθέως ἔφθασε τῇ φιλανθρωπίᾳ· οὐκ
έξασθαι τὰ ῥήματα τῆς ἐξομολογήσεως,
λαβε τὴν αἴτησιν, κατὰ τὸ εἰρημένον·
ιλέσῃ με, ἐρῶ, Ἰδοὺ πάρειμι. Εἶδε τὸν
ὅθεν ἐρχόμενον, καὶ ὑπήντησεν αὐτῷ.
ς φθάνει ἡ φιλανθρωπία τὴν μετάνοιαν;
ιαὶ ὁ Δαυὶδ ἀποδυσάμενος τὴν νόσον τῆς
ῷ φαρμάκῳ τῆς μετανοίας, καὶ εἰδὼς, ὅτι
ς ὢν προϋπαντᾷ τοῖς προσερχομένοις, πα-
Θεὸν, λέγων· Ἐξεγέρθητι εἰς συνάντησίν
δε, ὅτι γνησίως πρὸς σὲ ἔρχομαι, ὅτι μετὰ
ὴν μετάνοιαν ἐνδύομαι. Ἐδέξατο ὁ πατὴρ D
κἀκεῖνος πρὸς τὸν πατέρα, Ἥμαρτον,
ἄξιος κληθῆναι υἱός σου· ποίησόν με ὡς
σθίων σου. Ἐνταῦθα ὁ πατὴρ πρὸς αὐτὸν
ῖται λόγον· οὐκ ἀποκρίνεται πρὸς αὐτὸν,
πρὸς τοὺς δούλους· Ἐξενέγκατε αὐτῷ τὴν
ολήν. Τί βούλεται τὸ αἴνιγμα; Πολλὰ εὐ-
ανοῶν· ἀποκρίσεως δὲ διὰ λόγων οὐ τυγ-
ι δι' ἔργου τὴν φιλανθρωπίαν ὁρᾷ. Ἐνταῦθα
α, ὅτι ἡμῶν μὲν ἡ μετάνοια διὰ ῥημάτων·
φιλανθρωπία διὰ πραγμάτων. Ἐξενέγκατε
ρώτην στολὴν, ἣν ἀπώλεσε διὰ τῆς πα-
Δότε αὐτῷ καὶ ὑποδήματα. Διὰ τί;
ὄφις πρὸς τοὺς ἁμαρτάνοντας ἐκπεπολέ-
ὰ τὸ εἰρημένον· Αὐτός σου τηρήσει κεφα-
τηρήσεις αὐτοῦ πτέρναν. Ἵνα μὴ γυμνῷ E
λθοι ὁ ὀλέθριος ὄφις, ἵνα μὴ πάλιν τὸν ἰὸν
ας κενώσῃ κατὰ τοῦ ἐλευθερωθέντος ἀπὸ
ας, περιτίθησιν αὐτῷ τὰ ὑποδήματα πρὸς
Ἐὰν γὰρ μὴ λάβῃ τὰ ὑποδήματα, οὐ δύ-
ν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ
δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. Διὰ τοῦτο τὰ δήγματα
σφαλιζόμενος ὁ Παῦλος, ἀρτίως ἐκήρυττε·
μήπως ὡς ὁ ὄφις τὴν Εὔαν ἠπάτησεν, οὕτω
νοήματα ὑμῶν ἀπὸ τῆς ἁπλότητος τῆς εἰς
λλ' ἐνταῦθα ἀνακύπτει οἷόν τι καινὸν δρᾶ-
λυθρύλλητον ἐκεῖνο ζήτημα· πολλοὶ γὰρ
νται τῆς δημιουργίας. Καὶ διὰ τί, φησὶν, 154
ραδείσῳ; διὰ τί τὸ δένδρον ὑπόθεσιν το- A
ῶν ἤνεγκε; διὰ τί ὁ δημιουργὸς τοιοῦτον
ευσε; πῶς δὲ οὐκ ἄτοπον, ἄνθρωπον μὲν
ουδάζειν ἐναντία σπέρματα καὶ τὰς βο-
ἀλλοτρίας ἐξορίζειν τῶν οἰκείων σπερμά-
θαρὰν φυλάττειν τὴν ἑαυτοῦ γῆν ἀπὸ τῶν
ὸν δὲ Θεὸν τοσοῦτον καὶ τηλικοῦτον ἐδρά-
δεισον, φυτὸν κατασκευάσαι, ἀφ' οὗ πη-
λεν ἡ τῶν κακῶν ὑπόθεσις; Ἐπὶ ταύτην
ὴν ἀκολουθίαν ὁ θεῖος Παῦλος λέγων· Φο-
πως, ὡς ὁ ὄφις Εὔαν ἠπάτησεν, οὕτω
οήματα ὑμῶν ἀπὸ τῆς ἁπλότητος τῆς εἰς
οὖν, ἀδελφοί; Τὰ πολλὰ καὶ περιττὰ τῶν
ἐξεταζομένων ἀφέντες, ἐπὶ τὸ σύντομον
Θεὸς πάντα καλὰ ἐποίησε· καὶ καλὰ οὐχ
ὰ καὶ Λίαν καλά. Ἡ γὰρ ἐπαγωγὴ τὸ
άλλους δείκνυσι τῶν γενομένων πάντων.

vita æterna se dignum dijudicat, sed solum pre-
catur, ut gehenna liberetur. Ille igitur modica
exspectat, Deus vero magna divitiarum beneficia
ipsi largitur. Sed, o miraculum! ille solum pœni-
tentiam cogitabat; et pater statim benignitate sua
prævenit eum : non exspectavit donec confessionis
verba exciperet; sed petitionem prævertit, secun-
dum dictum illud: Priusquam invocaveris me, di-
cam, ***Ecce adsum.*** Vidit filium procul venien- *Isai.* 58.
tem, et occurrit ipsi. Viden' quomodo clementia
pœnitentiam præveniat? Ideo David cum morbum
peccati pœnitentiæ pharmaco depulisset, sciens
quod Deus peccatorem præveniat, ipsum rogat,
dicens : ***Exsurge in occursum meum, et vide,*** *Psal.* 58. 6.
quod sincere ad te veniam, vere pœnitentiam
amplectar. Excepit pater filium : ille vero patri
dixit : ***Peccavi; jam non sum dignus vocari fi-
lius tuus : fac me sicut unum ex mercenariis
tuis.*** Hic illum pater non alloquitur, nec respon-
det ipsi, sed servis suis dicit : ***Proferte ipsi stolam*** *Luc* 17. 22.
primam. Quid sibi vult illud ænigma? Multis
precatur pœnitens, responsionem non obtinet, sed
opere clementiam videt. Hinc perspicimus, pœni-
tentiam nostram verbis, Dei benignitatem operi-
bus exprimi. ***Proferte illi stolam primam,*** quam
per transgressionem perdidit : ***Date quoque ipsi
calceamenta.*** Quare? Quia serpens peccantes
oppugnat, secundum illud : ***Ipse observabit ca-*** *Gen.* 3. 15.
put meum, et tu insidiaberis calcaneo ejus.
Ne perniciosus serpens ad nudum pedem acce-
dat, neve rursum venenum peccati effundat adver-
sus eum, qui a peccato liberatus est, calceamenta
ipsi apponit ad tutelam. Nisi enim calceamenta
acceperit, non potest calcare supra serpentes et
scorpiones, et supra omnem virtutem inimici. *Luc.* 10. 19.
Ideo adversus serpentis morsus muniens Paulus.
modo clamabat : ***Timeo, ne sicut serpens Evam*** *2. Cor.* 11.
seduxit, ita corrumpantur sensus vestri a 3.
simplicitate, quæ est in Christo. Verum hic
exsurgit ceu novum quoddam spectaculum, quæ-
stio nempe illa celebris : multi enim creationem
redarguunt. Cur, inquiunt, serpens in paradiso?
cur lignum tantam malorum materiam tulit? cur
Creator lignum tale plantavit? quomodo non ab-
surdum fuerit, cum hortulanus homo curet con-
traria semina et alienas herbas a propriis semini-
bus eliminare, et a noxiis terram suam custodire;
Deum qui talem et tantum constituit paradisum,
arborem paravisse unde tanta malorum materia
emanatura erat? Ad hoc nos argumentum ducit
divinus Paulus, cum ait : ***Timeo, ne sicut ser-
pens Evam seduxit, ita corrumpantur sensus
vestri a simplicitate in Christo.*** Quid ergo, fra-
tres? Ex iis quæ sigillatim excutiuntur multa et
superflua mittentes, ad compendium veniamus.
Deus omnia fecit bona, nec simpliciter bona
sed et ***Valde bona.*** Hoc enim additamentum bo- *Gen.* 1. 31.
nitatem summam opificiorum omnium declarat.
Dat igitur Deus Adamo copiam rerum, usum, po-
testatem, ut fruatur paradiso, et visibilibus im-

Ibid. v. 26. peret. *Faciamus*, inquit, *hominem ad imaginem et similitudinem nostram : et dominentur piscibus maris, et volatilibus cœli, et bestiis et jumentis, et universæ terræ*. Hic dedit paradisi potestatem, dedit delicias et usum fructuum. Erat ergo rex constitutus, habens visibilium potestatem, et paradisi usum. Opus ergo erat, ut præceptum daretur Adamo, quod animam ejus ad obedientiam exerceret. Multi vero dicunt: An nesciebat Deus Adamum esse transgressurum? cur ergo legem dedit ei, qui transgressurus erat? Rogo caritatem vestram ut mecum concertet, cum ad hoc confutandum multo sit labore opus : hic enim divinam formationem creationemque defendimus. Fecit hominem : omnium dat illi usum, præcipit illi ut ab omnibus comedat. Si angustum præceptum esset, si pauca comedere permitteret et a pluribus abstinere juberet, excusari posset transgressio, quod tam angustus rerum usus occasionem voluntati daret prævaricandi. Sin magna rerum copia erat, et paucissima prohibita fuere, cur benefactorem per obedientiam non honoravit? Verum objici posset, rerum quidem copiam dedisse, sed non tantam aliarum arborum fuisse pul-
Ibid. 3. 6. chritudinem. Erat enim *Pulchrum aspectu, et gustu bonum*. Ut igitur hanc quoque speciosam excusationem præscinderet Deus, quam dedit huic ligno pulchritudinem, eamdem quoque cæteris
Ibid 2. 9. omnibus indidit. Dicit enim Moyses: *Produxitque Deus omne lignum pulchrum visu, et ad vescendum suave*. Cur ergo præceptum datum est? Ut disceret se et legi et Domino subditum esse. Cur hoc præceptum, non aliud dedit? Non erat aliud obedientiæ exercitium. Quid enim oportuit Adamo dicere Deum? an non furaberis? Cu-
2 jusnam bona furatus esset? Quam legem dare oportuit? non occides? Quem occidisset? Non mœchaberis? Cum cujus uxore? Non concupisces? Cujus facultates? Nulla erat præcepti materia; nondum erat mundus, nondum illa, quæ nunc est, mundi confusio. An dicendum erat, Non calumniaberis? Quod tunc forum judiciale erat? qui accusatores, qui accusati? Dat ergo præceptum ratione præsentis usus fructus : ut rerum omnium copiam homo haberet, ab hac solum abstineret; ut dum omnibus frueretur, propositam sibi haberet potestatem usum ligni illius prohibentem; non quod arbor illa mala esset, sed transgressio improba erat. Quemadmodum enim lex naturæ virginem vult connubio legitimo jungi; si qua autem virgo, aut patris voluntatem, aut connubii tempus præveniens, luxuriæ se dederit, inevitabili plectitur pœna; non quod aliud fecerit, quam cæteræ virgines faciunt, sed quod contra legem et patris placitum se ad peccatum dediderit; plectiturque non ob rei naturam, sed ob transgressionis modum : sic et Adam fit supplicio obnoxius, non quod quidpiam ex natura sua vetitum acceperit, sed quod rem præcepto prohibitam sumserit.

B Δίδωσιν οὖν ὁ Θεὸς τῷ Ἀδὰμ τὴν ἀφθονίαν, τὴν ἀπόλαυσιν, τὴν ἐξουσίαν, ἀπολαύειν μὲν τοῦ παραδείσου, ἄρχειν δὲ τῶν δρωμένων. Ποιήσωμεν γὰρ ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν· καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης, καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τῶν θηρίων καὶ τῶν κτηνῶν, καὶ πάσης τῆς γῆς. Ἐνταῦθα δέδωκε τὴν ἐξουσίαν τοῦ παραδείσου, δέδωκε τὴν τρυφὴν καὶ τὴν ἀπόλαυσιν. Ἦν οὖν βασιλεὺς χειροτονητὸς, ἔχων καὶ τὴν ἐξουσίαν τῶν δρωμένων καὶ τὴν ἀπόλαυσιν τοῦ παραδείσου. Ἐδέησεν οὖν ἐντολὴν δοθῆναι τῷ Ἀδὰμ, γυμνάζουσαν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ εἰς ὑπακοήν. Πολλοὶ δέ φασιν· οὐκ ᾔδει ὁ Θεὸς, ὅτι παραβήσεται ὁ Ἀδάμ; διὰ τί οὖν ἐνομοθέτησε τῷ παρα-
C βῆναι μέλλοντι; Παρακαλῶ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην συναγωνίσασθαί μοι τῷ λόγῳ κόπου γέμοντι· ἀπολογούμεθα γὰρ ὑπὲρ τῆς πλάσεως, ὑπὲρ τοῦ θεϊκοῦ δημιουργήματος. Ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον, πάντων αὐτῷ δέδωκε τὴν ἀφθονίαν, ἐντέλλεται αὐτῷ ἀπὸ πάντων φαγεῖν. Καὶ εἰ μὲν ἦν ἡ ἐντολὴ στενὴ, ἐπιτρέπουσα μὲν τῶν ὀλίγων ἅψασθαι, τῶν δὲ πλειόνων ἀπέχεσθαι, εὐπρόσωπος ἦν ἡ παράβασις, τῷ στενῷ τῆς ἀπολαύσεως ἀφορμὴν παρέχουσα τῇ ῥοπῇ τῆς προαιρέσεως. Εἰ δὲ ἡ μὲν ἀφθονία πολλὴ, τὸ δὲ κεκωλυμένον βραχὺ, τίνος ἕνεκεν μὴ ἐτίμησε διὰ τῆς ὑπακοῆς τὸν εὐεργέτην; Ἀλλ' ἐνδέχεται εἰπεῖν, ὅτι τῶν πολλῶν μὲν ἔδωκε τὴν ἀφθονίαν, τοιοῦτον δὲ κάλλος οὐκ ἔδωκεν ἑτέρῳ δένδρῳ. Ὡραῖον γὰρ τοῦτο τῇ ὁράσει, καὶ καλὸν τῇ γεύσει. Ἵνα οὖν καὶ ταύτην περιέλῃ τὴν εὐπρόσωπον ἀπολογίαν ὁ Θεὸς, ὃ δέδωκε κάλλος ἐκείνῳ τῷ δένδρῳ, τοῦτο καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ἐχαρίσατο.
D Λέγει γὰρ Μωϋσῆς· Καὶ ἐξανέτειλεν ὁ Θεὸς ἔτι πᾶν ξύλον ὡραῖον εἰς ὅρασιν, καὶ καλὸν εἰς βρῶσιν. Διὰ τί οὖν ἐδόθη ἡ ἐντολή; Ἵνα μάθῃ ὅτι ὑπὸ νόμον ἐστὶ καὶ Δεσπότην. Καὶ διὰ τί ταύτην, καὶ οὐχ ἑτέραν δέδωκεν; Οὐκ ἦν ἄλλης ὑπακοῆς γυμνάσιον. Τί γὰρ ἐχρῆν τὸν Θεὸν τῷ Ἀδὰμ εἰπεῖν; μὴ κλέψῃς; Τὰ τίνος; Τί ἐχρῆν τὸν Θεὸν νομοθετῆσαι; οὐ φονεύσεις; Τίνα; Οὐ μοιχεύσεις; Τὴν τίνος; Οὐκ ἐπιθυμήσεις; Τῶν τίνι διαφερόντων; Οὐκ εἶχεν ὕλην ἡ ἐντολὴ, οὐκ ἦν ὁ κόσμος, οὐδὲ ἡ νῦν τῷ κόσμῳ παροῦσα σύγχυσις. Ἀλλ' ἐχρῆν πάντως εἰπεῖν, οὐ συκοφαντήσεις; Ποῖον ἦν δικαστήριον; τίνες οἱ κατηγοροῦντες; ἢ τίνες οἱ κατηγορούμενοι; Δίδωσιν αὐτῷ ἐντολὴν ἀπὸ τῆς προκειμένης ἀπολαύσεως, πάντων μὲν ἔχειν τὴν ἀφθονίαν, τούτου δὲ μόνου ἀπέχειν· ἵνα τῶν ἁπάντων τὴν ἀπόλαυσιν ἔχων, προτεταγμένην ἔχῃ τὴν δεσποτείαν τὴν κωλύουσαν τοῦ δένδρου·
E οὐκ ἐπειδὴ αὐτὸ τὸ δένδρον ἦν κακὸν, ἀλλ' ἡ παράβασις ἦν μοχθηρά. Ὥσπερ γὰρ νόμος μὲν φύσεως βούλεται νυμφοστολεῖσθαι γάμῳ νομίμῳ παρθένον, ἐὰν δέ τις παρθένος φθάσασα τοῦ πατρὸς τὴν προθεσμίαν, ἢ τὴν ὥραν τοῦ γάμου, ἑαυτὴν ἐκδῷ πρὸς ἀσέλγειαν, ἀπαραίτητον ὑπέχει τοῖς νόμοις τὴν τιμωρίαν, οὐχ ὡς ξένον τι παθοῦσα παρὰ τὰς ἄλλας παρθένους, ἀλλ' ὡς παρὰ τὸν νόμον τὸν ἀρέσκοντα τῷ πατρὶ ἑαυτὴν ἐκδοῦσα πρὸς ἁμαρτίαν, καὶ τιμωρεῖται οὐ διὰ τὴν φύσιν τοῦ πράγματος, ἀλλὰ διὰ τὸν τρόπον τῆς παραβάσεως· οὕτω καὶ ὁ Ἀδὰμ ὑπεύθυνος γίνεται τῇ τιμωρίᾳ, οὐχ ὡς ἀπηγορευμένου τινὸς ἁψάμενος, ἀλλ' ὡς τὸ τῇ ἐντολῇ ἀπηγορευμένον σφετερισάμενος.

νωθι τὰ ὑπομνήματα. Διὰ τί περὶ ὧν οὐκ [155]
λονεικεῖς; Ὅταν θέλης ἀρχαίων πραγμάτων A
ἢ δίκην ἐξιχνεῦσαι, οὐ τὰ ὑπομνήματα λαμ-
ὰ ἀρχαῖα, καὶ μανθάνεις τίνα μὲν τὰ ῥήματα
ηγορουμένων, τίνα δὲ τῶν συνηγορούντων καὶ
λογουμένων, τίνα δὲ τὰ τοῦ δικαστοῦ καὶ τὴν
πάγοντος, καὶ οὕτω τὰ λήθῃ χωσθέντα ἀνα-
τῇ μνήμῃ τῆς ἀναμνήσεως; Ἀνάγνωθι οὖν
νήματα τῆς ἀρχαίας ἱστορίας. Ὅτε ἐκάθισεν
τῆς ἀληθείας, μᾶλλον δὲ ὅτε πρὸς τὸν κατά-
λθεν ἐν σχήματι φίλου ὁ ἰατρὸς τῶν ἡμετέ-
ισμάτων, τί φησι πρὸς αὐτόν; Ἀδὰμ, ποῦ εἶ;
εἶπεν Ἀδάμ; Τῆς φωνῆς σου ἤκουσα, καὶ
, ὅτι γυμνός εἰμι. Τί οὖν ὁ τὰ πάντα εἰδώς;
ίζεται ἄγνοιαν, καὶ λέγει· Καὶ τίς σοι εἶπεν, B
νὸς εἶ· εἰ μὴ ἀπὸ τοῦ ξύλου, οὗ ἐνετειλάμην
ου μόνου μὴ φαγεῖν, ἀπ' αὐτοῦ ἔφαγες; Δεί-
ὅτι πάντων, ὡς εἰπεῖν, ἔλαβε τὴν ἀφθονίαν,
ὁ στενὸν τῆς ἀπολαύσεως ἤγαγεν αὐτὸν εἰς
ράβασιν. Τί οὖν πρὸς ταῦτα ὁ ἐγκαλούμενος;
, ἣν ἔδωκας μετ' ἐμοῦ, αὕτη μοι ἔδωκεν. Ὁ
ἡ γυναικὶ ὑπογράφει τὸ ἁμάρτημα, καὶ σὺ [a] τὸ
περιγράφεις τὴν κατηγορίαν; Ὁ ἐγκαλούμενος
νήθη τι ψεύσασθαι, οὐχ εὑρίσκει τινὰ ἑτέραν
ν ἔξω τῆς ἀληθείας, οὐκ ἐπέγραψε τῷ δη-
τὴν αἰτίαν, ἀλλὰ τῆς γυναικὸς κατηγόρησε·
ατηγορεῖς πραγμάτων, ὧν οὐκ οἶδας τὴν δύ-
Καὶ τί πρὸς τὴν Εὔαν ὁ Θεός; Τί τοῦτο
; Ἡ δὲ πρὸς τὴν ἐρώτησιν τὴν αἰτίαν ἀπο-
· Ὁ ὄφις ἠπάτησέ με. Μὴ ἥψατο τῆς δη- C
ς; μὴ διέβαλε τὸν πλάσαντα; μὴ εἶπε, διὰ
μᾶς ἐποίησας; διὰ τί γὰρ ἀπὸ τοῦ δένδρου
ς; Ἡ ὑποκειμένη τοῖς ἐγκλήμασιν οὐχ εὑρί-
ψεύσασθαι. Φίλον γὰρ τοῖς ἐγκαλουμένοις καὶ
ντα πλάττεσθαι πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἐγκλη-
Ἡ ὑποκειμένη οὖν τοῖς ἐγκλήμασιν οὐχ εὗρεν
ποφυγήν· καὶ σὺ, ἃ μὴ προσήνεγκαν οἱ κα-
, προσφέρεις εἰς Θεοῦ κατηγορίαν; Ἀλλὰ
ὶ τὸ προκείμενον ἐπανάξω τὸν λόγον. Ἀδὰμ,
Ἐπειδὴ εἶδεν, ὅτι τοῖς ἁμαρτάνουσι φράττε-
τόματα, καὶ οὐκ ἔχει παῤῥησίαν ὁ ἁμαρτά-
σχήματι τῆς ἐρωτήσεως ἀνοίγει αὐτῷ ὁδὸν
ας. Παραβὰς ἐκρύβην· ἀκούσας τῆς φιλαν-
τῆς σῆς, Δέσποτα, πρὸς τὴν ἀπολογίαν
ν. Καὶ βλέπε τὸν δικαιοκριτήν. Οὐκ ἐξετάζει
ὴν ἁμαρτήσασαν, ἀλλὰ τὸν ἀπατηθέντα· καὶ
· βαρύτερον γὰρ ἂν ἐγένετο τὸ δικαστήριον, εἰ
υθύνων πρῶτον ἥψατο. Ἀλλ' ἄρχεται ἀπὸ τοῦ D
ου κἂν μικρὰν εὑρεῖν ἀπολογίαν, ὅτι παρ'
οσώπου ἀπάτην ἐδέξατο. Ἀπὸ τοῦ ἀνδρὸς οὖν
γυναῖκα χωρεῖ, καὶ λέγει· τί τοῦτο ἐποίησας;
ρὸς τὸν Δεσπότην· Ὁ ὄφις ἠπάτησέ με. Ὁ
άτησε; Χώραν εἶχεν ἡ ἀπάτη, εἰ μὴ προλα-
ἐντολὴ ἀπέκλεισε τὴν πλάνην· εἰ μὴ ἔφθην
ὅτι Ἐν ᾗ ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπὸ τοῦ ξύλου,
ἀποθανεῖσθε, εἶχε χώραν ἡ ἀπάτη. Διὰ τί
Θεοῦ [b] ἠκολούθει λόγος, ἀλλ' ὁ τῆς ἀπάτης

2. Lege commentaria. Cur de rebus tibi ignotis contendis? Quando vis veterum rerum historiam aut jura scrutari, annon commentaria vetera accipis, et verba discis, tum quæ ad accusationem, tum quæ ad defensionem excusationemque pertinent, quænam a judice et calculum ferente dicantur; et sic ea quæ oblivione deleta erant, in memoria repetere curas? Lege itaque commentaria veteris historiæ. Cum sederet Judex veritatis; imo potius cum delictorum nostrorum medicus ad sontem cum amici habitu accessit, quid ait illi? *Adam, ubi es?* Quid respondit Adam? *Vocem* Gen. 3. 9.
tuam audivi, et me occultavi, quia nudus et 10.
sum. Quid ergo ille qui omnia novit? Ignorantiam simulat, et dicit: *Et quis indicavit tibi* Ibid. v. 11.
quod nudus esses, nisi quod ex ligno, de quo solo præceperam tibi ne comederes, comedisti? Ostendit illum omnium fere copiam accepisse, neque ex angustia rerum fruendarum ad prævaricationem venisse. Quid ad hæc reus? *Mulier quam dedisti mihi, ipsa mihi de-* Ibid. v. 12.
dit. Adam mulieri peccatum adscribit, et tu arbori adscribis? Qui accusabatur, mentiri non potuit; non invenit aliud perfugium extra veritatem, non Creatori causam imputavit, sed uxorem accusavit; et tu res accusas, quarum vim ignoras? Ecquid Evæ dixit Deus? *Cur hoc fe-* Ibid. v. 13.
cisti? Illa vero interrogata causam affert: *Serpens decepit me.* Num creationem perstrinxit? num Creatorem incusavit? num dixit, Cur nos fecisti? cur ligni fructum prohibuisti? Quæ accusationibus impetitur, non invenit quo pacto mentiatur. Solent enim accusati ea quæ non sunt comminisci, ut crimen effugiant. Accusata ergo illa non invenit aliud perfugium; et tu ea, quæ illi culpæ obnoxii non attulerunt, ad Deum accusandum profers? Sed rursus ad propositum revertar. *Adam, ubi es?* Cum vidit ora peccantium obstructa, nec ullam peccanti inesse fiduciam, interrogantis more viam ipsi excusationis aperit. Prævaricatus me occultavi; audita tua, Domine, benignitate, ad me excusandum accessi. Et vide justum Judicem. Non statim examinat eam quæ peccarat, sed eum qui deceptus fuerat · et merito quidem; nam gravius fuisset judicium, si a noxia muliere cœpisset. Verum incipit ab eo qui poterat parvam saltem invenire excusationem, quia ab alia persona deceptus fuerat. A viro itaque ad mulierem procedit, et dicit: *Cur hoc fecisti?* Respondet illa Domino: *Serpens decepit me.* Serpens decepit? Fallacia in excusationem admissa fuisset, nisi prævium præceptum errandi viam clausisset; nisi dixissem, *In quacumque die comederitis de ligno, morte moriemini,* locum fallacia habuisset. Cur non Dei verbum, sed fallacia admissa fuit? Sic Creator inculpatus fuit, prævaricator autem culpæ obnoxius. Sed ad

a ...lius legendum putat τῷ ξένδρῳ.

b [Savilius conj. ἠκούσθη.]

propositum revertamur. Perquisitio criminis a
decepto ad decipientem progressa est, sententia
vero in malorum auctorem prolata fuit. Primo
Dei vindicta contra illum fert calculum, neque
statim contra virum vel contra mulierem pro-
nuntiat, sed contra serpentem. Et vide Judicis
consideratam tarditatem. Non serpentem ad exa-
men vocat Deus; non enim in alium vult cul-
pam referre, neque aliud perfugium reperire.
v. 14. Quid igitur ait illi? *Maledictus es inter omnia*
animantia terræ. Serpens instrumentum ap-
parens est, diabolus vero est qui invisibiliter
per serpentem decipit. Cur contra instrumen-
tum pœna profertur, et non contra facinoris
auctorem divina vindicta exercetur? Et contra
peccatum profertur, et contra instrumentum pec-
cati. Nosti quod tauro ratione destituto, si cor-
nibus impetat, pœnam mortis Deus statuat, et
illum impetum puniat. Sic igitur hic contra ser-
pentem fert sententiam, ostendens, si instrumen-
tum peccati ita supplicio afficit, multo magis au-
ctorem se plexurum esse. Ideo beatus Isaias commi-
nationem illam contra serpentem pulchre accipiens
27. 1. ait: Et erit in novissimis diebus, *Inducet Deus*
gladium sanctum, grandem et fortem super
draconem, serpentem fugientem, super draco-
nem, serpentem tortuosum, et occidet draco-
nem in die illa. Draconem vocat diabolum, et
serpentem tortuosum, ipsum dæmonum princi-
10. 19. pem. Sic et Salvator ait: *Ecce dedi vobis pote-*
statem calcandi supra serpentes et scorpiones.
Et ne putes agi de rebus sub sensum cadentibus,
addit, *Et supra omnem virtutem inimici.* Sed
cum audieris draconem et serpentem, ne radicem
malitiæ suspiceris esse, ut aiunt Manichæi. Non
enim fuit radix mali, neque natura nequitiæ, sed
propensio ad iniquitatem. Vides, inquit, quomodo
Scriptura vocet illum serpentem et draconem, et
quasi quamdam extraneam naturæ malitiam induc-
tam? Verum hæc sunt impiorum verba vana,
inania et ratione destituta. Nam cum Dominus
h. 23. dicit hominibus, *Serpentes, genimina vipera-*
rum, non naturam accusat, sed propositum. Sic
non oportet dictionibus hærere, sed a sententiis
institui.

3. Sed rursus digladiantur, et aliam proferunt
quæstionem. Cur lignum vocavit scientiæ boni
et mali, nisi Scriptura sacra vellet ligni aliquam
hujusmodi naturam indicare? Ne veritatem te-
mere calumnieris, mi homo. Lignum enim, bo-
ni et mali non naturam genuit, sed occasionem
tulit: atque ita vocabatur, non quod talem na-
turam haberet, sed quod secundum prolatam
sententiam id efficeret. Quid Adamum docuit
gustatio? Bonum esse Deo obedire, malum ei
non obsequi: et hæc est scientia boni et mali,
nihilque aliud omnino. Quam enim statim habue-
rit scientiam bonorum, ubi aperti sunt ejus oculi?
quod aliud bonum vidisset? eleemosynam? Sed

ἐδέχθη; Οὕτως ὁ δημιουργὸς ἀναίτιος ἦν, ἐ
δὰς ὑπεύθυνος. Ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον
μεν. Ἡ μὲν ἐξέτασις τῶν πεπλημμελημέν
ἀπατηθέντος ἐπὶ τὴν ἀπατηθεῖσαν, ἡ δὲ
ἐπὶ τὸν αἴτιον τῶν κακῶν. Πρῶτον ἡ θεία
ἐκείνου φέρει τὴν ψῆφον. Οὐ γὰρ ἀποφέ
τοῦ ἀνδρὸς, οὐδὲ κατὰ τῆς γυναικὸς αὐθ
E κατὰ τοῦ ὄφεως. Καὶ ὅρα τὸ μακρόθυμον
Οὐ καλεῖ τὸν ὄφιν ὁ Θεὸς εἰς ἐξέτασιν· οὐ γ
ρον ἀναγαγεῖν τὴν αἰτίαν βούλεται, οὐδὲ ε
φυγὴν ἑτέραν. Τί οὖν πρὸς αὐτόν; Ἐπικα
ἀπὸ πάντων τῶν θηρίων τῆς γῆς. Ὁ ὄφις ὁ
φαινόμενον, ὁ δὲ διάβολος ἀοράτως ὁ διὰ
ἀπατῶν. Τίνος ἕνεκεν κατὰ τοῦ ὀργάνου ἡ
καὶ οὐ κατὰ τοῦ αὐθέντου τῆς πονηρίας
θεία δίκη; Καὶ κατὰ τῆς ἁμαρτίας χωρεῖ,
τοῦ ὀργάνου τῆς ἁμαρτίας. Οἶδας, ὅτι καὶ
σμὸν οὐκ ἔχοντι ταύρῳ, ἐὰν κερατίσῃ, ὁ Θ
156 τον ὁρίζει τὴν δίκην, καίτοι λογισμὸν οὐκ ἔχ
A αὐτὴν ὅλως τὴν ὁρμὴν κολάζει. Οὕτω τοί
ταῦθα κατὰ τοῦ ὄφεως ἀποφαίνεται, δεικ
τὸ ὄργανον τῆς ἁμαρτίας οὕτω τιμωρεῖται
μᾶλλον τὸν ἐνεργήσαντα κολάζει. Διὰ τοῦτ
ριος Ἡσαΐας τὴν ἀπειλὴν ταύτην τὴν κατὰ
καλῶς ἐκλαβόμενός φησι· καὶ ἔσται ἐν ταῖς
ἡμέραις, Ἐπάξει ὁ Θεὸς τὴν μάχαιραν
καὶ μεγάλην καὶ ἰσχυρὰν ἐπὶ τὸν δράκοντα
τὸν φεύγοντα, ἐπὶ τὸν δράκοντα τὸν ὄφι
λιὸν, καὶ ἀνελεῖ τὸν δράκοντα τῇ ἡμέ
Δράκοντα καλεῖ τὸν διάβολον, καὶ ὄφιν σκολ
τὸν τῶν δαιμόνων ἄρχοντα. Οὕτω γοῦν καὶ
φησιν· Ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν τὴν ἐξουσίαν πατ
ὄφεων καὶ σκορπίων. Καὶ ἵνα μὴ τὰ φαινό
λάβῃς, ἐπήγαγε· Καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύν
ἐχθροῦ. Ἀλλ' ὅταν ἀκούσῃς δράκοντα καὶ
B ῥίζαν κακίας ὑπολάβῃς, ὥς φασιν οἱ Μανιχ
γὰρ ἦν ῥίζα κακοῦ, οὐδὲ φύσις πονηρίας, ἀ
παρανομίας. Ὁρᾷς, φησὶ, τὴν Γραφὴν, ὅπ
ὄφιν ἐκάλεσε καὶ δράκοντα, καὶ ὥσπερ ξέ
φύσιν πονηρίας εἰσηγουμένην; Ἀλλὰ ταῦτ
ἀσεβῶν τὰ ῥήματα κενὰ καὶ μάταια καὶ λογισ
ἔχοντα. Καὶ γὰρ ὅταν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους
Κύριος· Ὄφεις, γεννήματα ἐχιδνῶν, οὐ τὴν
διαβάλλει, ἢ τὴν προαίρεσιν διαμάχεται.
οὐ δεῖ λέξεσι πείθεσθαι, ἀλλὰ ταῖς ἐννοίαις
δεύεσθαι.

Ἀλλ' ἀντιτείνουσι πάλιν, καὶ ἕτερον ζητοῦσι ζή
Διὰ τί, φησὶ, τὸ δένδρον ἐκάλεσε γνωστὸν καλ
πονηροῦ, εἰ μὴ πάντως φύσιν τινὰ τοιαύτην ἠβο
γνωρίσαι τοῦ φυτοῦ τὸ θεῖον γράμμα; Μὴ συκοφ
ἁπλῶς, ἄνθρωπε, τὴν ἀλήθειαν. Τὸ γὰρ δένδρον
καλοῦ καὶ πονηροῦ οὐ φύσιν ἐγέννησεν, ἀλλ' ὑπο
C ἤνεγκε· καὶ ἐκαλεῖτο τῇ προσηγορίᾳ τοιαύτῃ,
ἐπειδὴ τοῦτο εἶχε κατὰ φύσιν, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο
τέλει κατὰ τὴν ἀπόφασιν. Τί γὰρ ἐδίδαξε τὸν Ἀ
γεῦσις; Ὅτι καλὸν τὸ ὑπακοῦσαι Θεοῦ, καὶ κα
παρακοῦσαι Θεοῦ. Καὶ τοῦτο ἐστιν ἡ γνῶσις
καὶ πονηροῦ, καὶ οὐδὲν ἕτερον ὅλως. Ἐπεὶ
εὗρε γνῶσιν τῶν καλῶν ἀναβλέψας εὐθέως; τί
εἶδε καλόν; τὴν ἐλεημοσύνην; Τίνες γὰρ ἦσαν

: τί εἶδεν; ὅτι καλὸν ἡ φιλανθρωπία;
ρεν ὑπόθεσιν φιλανθρωπίας; Τί οὖν
λὸν μὲν τὸ ὑπακούειν, κακὸν δὲ παρα-
γέτου. Τίς ταῦτα σαφηνίζει; Ἡ Γραφὴ
γγέλη σοι, ἄνθρωπε, τί καλὸν, ἢ τί
ι παρὰ σοῦ, ἀλλ' ἢ τὸ φοβεῖσθαι τὸν
όν σου; Ὁρᾷς, ὅτι καλὸν ὁ φόβος τοῦ
ι δὲ τὸ παρακοῦσαι Θεοῦ; Ἔφριξε,
, καὶ ἐξέστη ἡ γῆ, Ὅτι δύο καὶ πονη-
λαός μου· ἐμὲ ἐγκατέλιπεν πηγὴν ὕδα-
ι τὰ ἑξῆς. Διὰ τί οὖν, φησὶν, εἶπε, μὴ
υ, ἐξ οὗ ἐὰν φάγῃς, μέλλεις γινώσκειν
άσεως τὸ καλὸν καὶ πονηρόν; διὰ τί;
ηνίσω καὶ σύντομον ἀποδώσω λόγον.
θεία Γραφῇ τοιαύτας διδόναι τοῖς πρά-
ρίας, οἵας ἂν καὶ τὰς ὑποθέσεις ἐνέγ-
ι λέγω· ὁ Ἰσαὰκ ὤρυξε φρέαρ· οἱ Φι-
τες ἐμαχήσαντο περὶ τοῦ φρέατος, καὶ
ριεποιήσαντο φρέαρ, ἀλλοτρίους καρ-
ις. Τί οὖν ὁ Ἰσαάκ; Ἐκάλεσε τὸ ὄνομα
ἐχθρίαν. Οὐχ ὁ λάκκος τὴν ἔχθραν
λ' ἡ ὑπόθεσις ἡ περὶ αὐτοῦ ἔχθραν
διὰ τοῦτο φρέαρ ἐγένετο ἐχθρίας.
ο φρέαρ, καὶ ἀφῃρέθη καὶ τοῦτο· καὶ
φρέαρ ἀδικίας, οὐχ ὅτι τὸ φρέαρ ἦν
πειδὴ ἡ ἀδικία περὶ τὸ φρέαρ ἔσχε τὴν
καὶ οἱ ὑπηρέται τοῦ Ἰωὰβ καὶ τοῦ
ι τὴν κρήνην, ὡς ἴσασιν οἱ τὴν Γραφὴν
ἀλλήλοις συγκροτούμενοι, ἀλλήλοις
καὶ ἐκλήθη ὁ τόπος μερὶς τῶν ἐπιβού-
ταῦθα οὐχ ὁ τόπος τὴν ἐπιβουλὴν ἐγέν-
ιπόθεσις ὄνομα τῷ τόπῳ δέδωκεν. Οὕ-
ι τοῦ Ἀδάμ. Ἐπειδὴ ἐκ τῆς γενέσεως
πεῖραν λαμβάνειν, ὅτι καλὸν τὸ ὑπα-
δὲ τὸ παρακοῦσαι, ἔλαβε τὸ δένδρον
ως τὴν προσηγορίαν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν
ένοιτο δὲ ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ ξύλου ἐκείνου
ισδραμεῖν τῷ ξύλῳ τῆς ζωῆς, τῷ φυτῷ
ῷ ἀνθήσαντι καρποὺς δικαιοσύνης, τῷ
στήσαντι καὶ ἁγιωσύνην πηγάσαντι,
αφόρους ἀποτίσαντι, πολλοῖς καὶ δια-
ις τοῖς πλεονεκτήμασι, τῷ ἐν ταύτῃ τῇ
τῇ τοῦ ξύλου τὴν μεγίστην ἐκείνην καὶ
, οὐχ ἣν ὁ Σωτὴρ μυστικῶς ᾠκονόμησεν,
ἧς ἐκεῖνος προφανῶς ἀπεσύλησεν, ἡμῖν
Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Ἀδὰμ διὰ ξύλου ἐξωρί-
είσου (Δίκαιος εἶ, Κύριε, καὶ εὐθεῖς
), ὅτι διὰ μίαν ἁμαρτίαν ὁ Ἀδὰμ ἐξο-
ὰ μίαν πιστὴν ὁμολογίαν εἰσάγεται ὁ
παράδεισον. Σταυροῦσαι μετὰ παρα-
εις τοὺς παρανόμους. Λέγει πρὸς αὐτὸν
ιε, μνήσθητί μου, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ
Καὶ ὁ μὲν λῃστὴς οὗτος οὐκ ἐπαύσατο
μετὰ τῶν ἄλλων καὶ αὐτὴν τὴν βασι-
ι. Ἀλλ' ὁ ἕτερος λῃστὴς ὀνειδίζει τῷ
ς εἶ τοῦ Θεοῦ, καὶ σεαυτὸν σῶσον καὶ
κτα τοῦ λῃστοῦ ἀδελφὰ εἰσι τῶν Ἰου-
ρ ἐκεῖνοι ἔλεγον· Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ,
οῦ σταυροῦ, καὶ πιστεύομέν σοι. Ὁρᾷς
ιαβόλου πῶς σύμφωνον ἔχει τὴν μάθη-

qui pauperes illic erant? Quid vidit? bonam esse humanitatem? Sed quam invenit humanitatis occasionem? Quid ergo vidit? Bonum esse obedire, malum non obsequi Benefactori. Quis hæc declarat? Scriptura quæ dicit: *Si renuntietur tibi, o homo, quid sit bonum, aut quid Dominus requirat a te, nisi ut timeas Dominum Deum tuum.* Viden' bonum esse timorem Domini, et malum esse non obsequi Deo? Inhorruit, inquit, cælum, et stupefacta est terra: *Duo enim mala* D *fecit populus meus; me dereliquerunt fontem aquæ vivæ*, etc. Cur ergo dixit, inquies: Ne tetigeris lignum, de quo si comedas, per transgressionem cogniturus es bonum et malum? quare? Ego tibi paucis declarabo. Solet divina Scriptura talia rebus nomina dare, qualia ex occasione quapiam sortiuntur: verbi gratia, Isaac puteum fodit, et Philistæi venientes de puteo concertabant, et sibi illum attribuerunt, alienis fruentes laboribus. Quid ergo Isaac? Vocavit nomen putei, Inimicitiam. Non puteus inimicitiam fecit, sed occasio rei circa ipsum actæ; ideoque Puteus inimicitiæ factus est. Fecit et alium puteum, qui sublatus ipsi fuit: et vocavit illum, Puteum injustitiæ; non quod ipse puteus injustitiæ esset, sed quia circa puteum materia injustitiæ fuit. E Similiterque ministri Joabi et Abenneri circa fontem, ut sciunt Scripturæ periti, sibi mutuo insidiabantur, et vocatus est locus, Portio insidiatorum. Rursum hic non locus insidias peperit, sed occasio nomen loco indidit. Ita et in Adamo factum est. Quia ab ortu experimentum habiturus erat, bonum esse obedire, malum non obsequi; ideo arbor ex occasione nomen accepit. Verum hæc hactenus. Utinam vero nos a ligno illo fugiamus, et ad lignum vitæ accurramus, ad lignum crucis, quod fructus justitiæ tulit, quod 157 A virginitatem germinavit, et sanctimoniam protulit, fructusque varios persolvit, multis diversisque muneribus comantes; cum videlicet in ipsa sensibili defixione crucis magna singularisque salus parta est; non illam dico, quam Servator mystice dispensavit, sed illam, quam latro ille palam abripuit. Quia enim Adam per lignum ex paradiso ejectus est (*Justus es, Domine, et recta judicia tua*); quia per peccatum unum Adam ejicitur, per unam fidelem confessionem latro introducitur in paradisum. Crucifigeris cum iniquis, et iniquis salutem paris. Dicit ei latro: *Domine, memento mei, cum veneris in regnum tuum.* Latro certe iste non finem fecit B latrocinandi, donec cum aliis etiam regnum cælorum abripuit. Alius vero latro Domino conviciatur: *Si Filius Dei es, salva temetipsum et nos.* Verba latronis affinia sunt verbis Judæorum: nam et illi dicebant: *Si Filius Dei es, descende de cruce*, et credemus tibi. Viden' quam concordem habeant filii diaboli impietatis disciplinam? *Salvum fac*, inquit, *temetipsum et nos.* Quid ergo beatus latro? Dominum defendit; et qui da-

Mich. 6. 8. et Deut. 10. 12.
Jer. 2. 12. 13.
2. Reg. 2. 13. 16.
Psal. 118. 137.
Luc. 23. 42.
Ibid. v. 39.
Matth. 27. 40.
Marc. 15. 32.

natus est, personam judicis assumit, et incipit judicare in veritate : *Neque tu times Deum, quia* *eadem damnatione sumus. Et nos quidem* *ste; nam digna factis recipimus; hic autem* *uid fecit?* Dic mihi, o latro, cur non coram ilato breviter confessus es? cur post mille torenta, non tunc dixisti, quid feceras? Aliud erat omo judex, aliud Deus judex. Illi occultare stubam, qui non noverat quæ in corde erant; huic n occulto, qui in corda penetrat. Cur Pilato n breviter confessus es? Quia ibi confessionem quebatur supplicium : hic vero confessionem seuitur salus : nam, *Dic tu iniquitates tuas prior,* *justificeris.* Videre igitur erat Servatorem in edio latronum, jugum justitiæ : videre erat lirantem fidem et infidelitatem, justitiam et institiam. Traxit medium justitiæ tribunal; et ii infidelitatis pondere pressus erat, trahebatur, ii vero fide sublimis erat, attollebatur. *Nos* *uidem,* inquit, *digna factis recipimus; hic* *utem quid?* Et nunc video, ait, injustitiam samque stupendam; justum cum injustis crucixum, et æquitatem cum iniquitate plexam. *Nos* *uidem digna factis recipimus; hic autem* *uid fecit?* Nos cædes patravimus, vivos occiimus : hic mortuos ad vitam reduxit, et mortis m solvit : nos aliena rapuimus; hic sua quemie dare jubet : nos eos, qui nihil nos læserant, cidimus; hic inimicos diligere docuit. Injustum t judicium. Num hujus opera supplicio, nostra missione digno sunt? Judicate secundum veritem. Nequitia fugiat, justitia honoretur. Verum ec ex Judæorum nequitia facta sunt, implemque est mysterium propheticum, clare de alvatore dicens : *Et cum iniquis reputatus est* istus. Sed beatus quidem latro ita philosophatur; sic præsentes erudiebat, dum alteri exrobraret. Ut autem mortuum vidit præsentium iditum, vertitur demum ad eum, qui novit iteriora cordis, et dicit Domino : *Domine, me-* *ento mei in regno tuo.* Crucifixum vides, et ominum confiteris : damnati formam vides, et egis dignitatem prædicas? Ecquid miramur, atres, si Paulus post tantam mysteriorum diciplinam, post tantam miraculorum experientiam icat : *Si enim cognovissent, nunquam Do-* *inum gloriæ crucifixissent?* Hoc Paulus præicat post tanta cognita mysteria, post miracula signa, post mille operationes, post resurretionem, post assumtionem. Latro autem, visa nta contumelia, cruce defixa, Dominum vocat um, qui crucifixus est, et dicit ei : *Domine,* *iemento mei, cum veneris in regnum tuum.* uid dignum memoria fecisti? quid non dignum ipplicio fecisti? annon occidisti? annon furatus s? annon latrocinatus es? Sexcentis fœdatus ialis rogas illum justitiæ fontem, ut iniquitatis iæ meminerit? Etiam, *Domine, justus es, et* *ecta judicia tua.* Redde mihi secundum justiam tuam. Ego vidi apertam contumeliam tuam,

σιν τῆς ἀσεβείας; Σῶσον, φησὶ, σαυτὸν καὶ ἡμᾶς. Τί οὖν ὁ μακάριος λῃστής; Συνηγορεῖ τῷ Κυρίῳ, καὶ λαμβάνει τάξιν κριτοῦ ὁ κατάκριτος, καὶ ἄρχεται δικάζειν τῇ ἀληθείᾳ· Οὐδὲ φοβῇ σὺ τὸν Θεὸν, ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ κρίματί ἐσμεν· καὶ ἡμεῖς μὲν δικαίως· ἄξια γὰρ ὧν ἐπράξαμεν, ἀπολαμβάνομεν· οὗτος δὲ τί ἐποίησεν; Εἰπέ μοι, ὦ λῃστὰ, ἐπὶ Πιλάτου διὰ τί μὴ συντόμως ὡμολόγησας; διὰ τί μετὰ μυρίας βασάνους τότε οὐκ εἶπας, ἃ ἐποίησας; Ἄλλο ἦν ἄνθρωπος C δικαστὴς, ἄλλο Θεὸς δικαστής. Ἐκείνῳ ἐπεχείρησα κρύπτειν τῷ μὴ εἰδότι τὰ ἐγκάρδια, τούτῳ οὐ κρύπτω ἐμβατεύοντι ταῖς καρδίαις. Διὰ τί οὐχ ὡμολόγησας ἐπὶ Πιλάτου συντόμως; Ὅτι ἐκεῖ τῇ ὁμολογίᾳ εἵπετο ἡ τιμωρία· ἐνταῦθα δὲ τῇ ὁμολογίᾳ ἕπεται ἡ σωτηρία. Λέγε γὰρ σὺ τὰς ἀνομίας σου πρῶτος, ἵνα δικαιωθῇς. Ἦν οὖν ἰδεῖν τὸν Σωτῆρα ἐν μέσῳ τῶν λῃστῶν ζυγὸν δικαιοσύνης· ἦν ἰδεῖν ταλαντεύοντα πίστιν καὶ ἀπιστίαν, καὶ δικαιοσύνην καὶ ἀδικίαν. Εἵλκυσε μέσον τὸ τῆς δικαιοσύνης κριτήριον, καὶ ὁ μὲν τῇ ἀπιστίᾳ ἐμβαρυνόμενος καθείλκετο, ὁ δὲ τῇ πίστει μετεωριζόμενος ἀνήγετο. Ἡμεῖς δὴ, φησὶν, ἄξια ὧν ἐποιήσαμεν, ἀπολαμβάνομεν· οὗτος δὲ τί; Καὶ νῦν βλέπω, φησὶν, ἀδικίαν καὶ ξένην, δίκαιον μετὰ ἀδίκων σταυρούμενον, καὶ τὴν εὐνομίαν μετὰ τῆς παρανομίας κολαζομένην. D Ἡμεῖς μὲν ἄξια ὧν ἐπράξαμεν, ἀπολαμβάνομεν· οὗτος δὲ τί ἐποίησεν; Ἡμεῖς ἐποιήσαμεν φόνους, καὶ ζῶντας ἐνεκρώσαμεν· οὗτος νεκροὺς ἐζωοποίησε, καὶ θανάτου βίαν παρέλυσεν· ἡμεῖς ἀλλότρια ἐσυλήσαμεν, οὗτος καὶ τὰ ἴδια διδόναι παρακελεύεται· ἡμεῖς τοὺς οὐδὲν ἀδικήσαντας ἀπεκτείναμεν, οὗτος καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἀγαπᾷν ἐδίδαξεν. Ἄδικος ἡ κρίσις. Εἶτα ἔργα τούτου κολάσεως ἄξια, τὰ ἡμέτερα ἀφέσεως ἄξια; Κρίνατε τὴν ἀλήθειαν. Ἡ κακία φευγέτω, ἡ δικαιοσύνη τιμάσθω. Ἀλλ' ἐγένετο μὲν ταῦτα πονηρίᾳ Ἰουδαϊκῇ, ἐπληροῦτο δὲ μυσταγωγία προφητικὴ διαῤῥήδην περὶ τοῦ Σωτῆρος φάσκουσα, Καὶ μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη ὁ δίκαιος. Ἀλλ' ὁ μὲν μακάριος λῃστὴς οὕτως ἐφιλοσόφει, οὕτω τοὺς παρόντας ἐπαίδευε, δι' ὧν τὸν ἕτερον ὠνείδιζεν. Ὡς δὲ εἶδε νεκρὰν τῶν παρόντων τὴν ἀκοὴν, στρέφεται λοιπὸν ἐπὶ τὸν εἰδότα τὰ ἐγκάρδια, E καί φησι πρὸς τὸν Κύριον· Κύριε, μνήσθητί μου ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. Σταυρούμενον βλέπεις, καὶ Κύριον ὁμολογεῖς; καταδίκου σχῆμα ὁρᾷς, καὶ βασιλέως ἀξίαν κηρύττεις; Καὶ τί θαυμάζομεν, ἀδελφοὶ, εἰ Παῦλος μετὰ τοσαύτην μυσταγωγίαν, μετὰ τοσαύτην πεῖραν θαυμάτων λέγει· Εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν; Τοῦτο κηρύττει ὁ Παῦλος, μετὰ τοσαύτην μυσταγωγίαν, μετὰ τὰ θαύματα, μετὰ τὰ σημεῖα, μετὰ μυρίας ἐνεργείας, μετὰ τὴν ἀνάστασιν, μετὰ τὴν ἀνάληψιν. Ὁ δὲ λῃστὴς, ἀκμαζούσης τῆς φαινομένης ὕβρεως, σταυροῦ πεπηγμένου, Κύριον καλεῖ τὸν ἐσταυρωμένον, καί φησι πρὸς αὐτόν· Κύριε, 138 μνήσθητί μου, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. Τί A ἐποίησας ἄξιον μνήμης; τί δὲ οὐκ ἐποίησας ἄξιον τιμωρίας; οὐκ ἐφόνευσας; οὐκ ἔκλεψας; οὐκ ἐλῄστευσας; Μυρίοις κακοῖς ἐμπεφυρμένος ἀξιοῖς μνησθῆναί σε τῆς ἀδικίας τὴν πηγὴν τῆς δικαιοσύνης; Ναὶ, Κύριε, δίκαιος εἶ, καὶ εὐθεῖς αἱ κρίσεις σου. Ἀντίδος μοι κατὰ τὴν δικαιοσύνην σου. Ἐγὼ εἶδόν σου τὴν φαινομένην ὕβριν, καὶ σταυρὸν, καὶ τὸ ὄνειδος τῶν παρ-

ιὶ οὐ βλέπω τὴν φαινομένην ὕβριν, ἀλλὰ τὴν
ην βασιλείαν. Ἐγὼ, ἃ ὁρῶ, παρορῶ· σὺ
ς μου τὰ φαινόμενα πταίσματα, καὶ ἀπο-
πίστιν τῆς διανοίας; Μνήσθητί μου, Κύριε,
ιαίας κρίσεως. Μνήσθητί μου ἐν τῇ βασιλείᾳ
ἔστι δίκαιον, Κύριε, τὸν μὲν διάβολον ἕνα
τῶν ποιῆσαι προδότην· ἀπὸ δὲ τῶν μαθητῶν
λου σε μὴ μεταβαλεῖν εἰς εὐαγγελιστήν.
ῆν τῆς ἀληθείας ἥρπασεν ἡ ἀδικία, τὸν B
ῆς ἀδικίας οὐ μεταβαλεῖ ἡ ἀλήθεια; Οὐ σὺ
τα, ὁ μεταβάλλων τὸ σκότος εἰς φῶς, καὶ
εἰς εὐθεῖαν; Μετάβαλε καὶ τὸν λῃστὴν εἰς
τήν, νίκησον ἀγαθότητι τὴν πονηρίαν, σβέ-
καιοσύνῃ τὴν ἀδικίαν, καὶ δὸς δόξαν τῇ σῇ
τίᾳ· ᾗ πρέπει δόξα καὶ ἡ προσκύνησις εἰς
ς τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

crucem, et opprobrium ab iniquis illatum: nec jam video apertam illam contumeliam, sed occultum regnum. Ego quæ video, despicio; tu non despicis aperta mea delicta, et mentis fidem admittis? *Memento mei, Domine.* O justum judicium! Memento mei in regno tuo. Non esset justum, Domine, dum diabolus unum ex discipulis proditorem facit, te unum ex discipulis diaboli non mutare in evangelistam. Discipulum veritatis rapuit injustitia, et discipulum injustitiæ non mutabit veritas? Nonne tu es, Domine, qui mutas tenebras in lucem, et tortuosa in rectam viam? Muta quoque latronem in evangelistam, vince bonitate nequitiam, exstingue justitia iniquitatem, et da gloriam benignitati tuæ, quam decet gloria et adoratio in sæcula sæculorum. Amen.

MONITUM

IN HOMILIAM

IN MULIERES UNGUENTA FERENTES.

: seu homilia seu dissertatione hoc tulit judicium Savilius Tom. 8, col. 746: ***Homilia erudite lla et acute contexta, sed nullo modo Joannis nostri, aut in dubiis saltem, aut in ἀμφι- ις, relinquenda. Adde quod quibusdam in locis sibi ipsa pugnare videtur, in aliis veritati.*** ıgnat homiliæ auctor, cum post allatum Joannis locum (***Et vidit et credidit. Nondum enim Scripturam, quia oportebat eum a mortuis resurgere. Abierunt ergo iterum discipuli ad*** ***ɔs***) adjicit ipse, ***Nihil de resurrectione credentes***: cum ipse Joannes de se loquens dicat, ipso ***Et vidit et credidit:*** nempe, ut vidit monumentum vacuum, resurrectionem credidit. Nam cit, ***Nondum enim sciebant Scripturam***, etc., ad tempus præcedens, ut liquet, referendum est. veritatem porro et verisimilitudinem pugnat per totam fere homiliam: ut cum affirmat Maɔbi esse B. Virginem Deiparam, venisseque primam ad monumentum cum Maria Magdalena, : hora septima noctis, quæ inter Sabbatum et Dominicam intercedit: tenuisseque ambas Christi ɪmque adoravisse. Neque tamen, inquit, crediderunt apostoli Mariæ Virgini et Magdalenæ id us; imo, pergit ille, Magdalena apostolos videns dictis non credere, ipsa quoque putavit se non quod viderat, et imaginariam fuisse visionem. Cætera non persequor, quæ ille contra omnium n asserere nititur: supponit tamen ille, ut et alii plurimi, Mariam Magdalenam aliam esse a ɔre Lazari. Stylus est totus perplexus, spinosus, incultus, et a grammaticæ legibus plerumque

In mulieres quæ unguenta attulerunt : et quod nulla diversitas vel pugna reperiatur inter Evangelistas circa resurrectionem Domini nostri Jesu Christi.

1. Age de evangelistarum historia circa sanctam Christi resurrectionem pauca vestræ caritati disseramus, ostendamusque nullam ea de re apud evangelistas discordiam vel pugnam reperiri. Quia enim hac de re vario modo loquuti sunt quatuor illi, visum est quibusdam insipientibus, in hac recensione pugnam, imo mendacium deprehendi. Sancti vero Patres nostri paucis illorum stultitiam confutarunt dicentes, singulos evangelistas singulas profectiones mulierum et apostolorum ad divinum sepulcrum narravisse, quæ diversis fuere temporibus; nullumque eorum meminisse quæ in alterius narratione ferebantur, sanctissimo Spiritu, qui per ipsos loquebatur, ita dispensante, ut nihil tunc gestorum prætermitteretur, et cum omnes diversi temporis historiam persequerentur, omnis suspicionis materiam effugerent. Verum quia, etsi diversa distinguamus tempora et diversas mulierum ad sepulcrum profectiones, quas Patres invenerunt, quidam tamen, inspirante dæmone, non consona nec congruentia in Scriptura a mulieribus dici jactitant; age, afflante sancto Spiritu, illa pro viribus explicemus. Novi enim nos, Deo juvante, quod diversa tempora cum (diverso) personarum adventu congruant, circa Scripturæ verba non prolapsuros esse. Jam vero de Dominica passione paucis agamus. Dicebamus traditum fuisse Dominum Pilato : deindeque crucifixum et mortuum fuisse ut hominem. Sepultus quoque fuit, et lapis magnus sepulcro impositus est, qui obsignatus fuit a Judæis, et custoditus a militibus. Hæc quandonam? Vespera Parasceves : nam sabbatum illucescebat. Multæ namque probæ optimæque mulieres, quæ cum illo ascenderant ex Galilæa, viderunt ea quæ facta sunt, et sepulcrum, et corporis situm. Et sabbato quidem, ut scriptum est, quieverunt ut præceptum erat, emeruntque aromata et unguenta, ut venientes ungerent Jesum. Hinc animadverte, dilecte, ei concentum. Unguenta sabbato paravere Maria Magdalena, Joanna, Salome et reliquæ mulieres, ut postea venientes una sabbatorum, id est, Dominica, ungerent eum. Sed Maria Jacobi, quæ erat Deipara (ita enim tunc vocabatur, ut noverca Jacobi, qui appellabatur frater Domini), præ dolore non potuit per totam noctem sabbatum insequentem differre, sed vespere sabbatorum statim venit, hoc est, tarde post sabbatum. Sane quidam evangelistarum Vespere sabbatorum habent, ut solemus dicere, Tarde post horam, tarde post tempus. Neque enim statim in

159 A Εἰς τὰς μυροφόρους γυναῖκας· καὶ ὅτι οὐδεμία διαφωνία οὐδὲ ἐναντίωσις ἐν τοῖς εὐαγγελισταῖς εὑρίσκεται περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Φέρε δὴ περὶ τῆς τῶν εὐαγγελιστῶν ἱστορίας εἰς τὴν ἁγίαν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ βραχέα διαλεχθῶμεν τῇ ὑμετέρᾳ ἀγάπῃ, καὶ δείξωμεν ὅτι οὐδεμία διαφωνία, οὐδὲ ἐναντίωσις ἐν τοῖς εὐαγγελισταῖς εὑρίσκεται περὶ αὐτῆς. Ἐπειδὴ γὰρ οἱ τέσσαρες ἀλλοίως ταύτην ἐξέδωκαν, ἔδοξεν ἐν ὀφθαλμοῖς ἀφρόνων διαφωνία εἶναι τὰ γεγραμμένα, καὶ ψεῦδος λοιπόν. B Οἱ δὲ ἅγιοι πατέρες ἡμῶν βραχεῖ λόγῳ διέλυσαν τὴν ἐκείνων ἄνοιαν, ἕκαστον τῶν εὐαγγελιστῶν εἰρηκότας ἰδίαν ἄφιξιν γυναικῶν τε καὶ ἀποστόλων ἐπὶ τὸ θεῖον μνημεῖον γεγενημένην ἀνιστορῆσαι κατὰ διαφόρους καιρούς, καὶ μηδένα αὐτῶν τῆς ἄλλου ἐξηγήσεως ἐπιμνησθῆναι, οὕτω τοῦ παναγίου Πνεύματος τοῦ δι' αὐτῶν λαλοῦντος οἰκονομήσαντος, ἵνα καὶ τῶν τότε γινομένων μηδὲν παροφθῇ, καὶ τῷ μὴ τὸν αὐτὸν καιρὸν διειληφέναι πάντας, ἐκφύγωσι τοῦ ἐνδοιασμοῦ τὴν ὑπόνοιαν. Ἀλλ' ἐπεὶ, κἂν διαφόρους δῶμεν τοὺς καιροὺς καὶ τὰς ἐπὶ τὸ μνῆμα τῶν γυναικῶν ἀφίξεις, ὡς οἱ πατέρες εὑρήκασιν, ὅμως ἀναρμοστίαν καὶ ἀσυμβασίαν τῶν γεγραμμένων εἰρῆσθαι παρὰ τῶν γυναικῶν κατηγοροῦσί τινες ὑπὸ δαίμονος ἐνηχούμενοι· φέρε τῇ ἐπιπνοίᾳ τοῦ παναγίου Πνεύματος τὰ περὶ τούτων, καθὰ χωροῦμεν, διασαφήσωμεν. Οἶδα γὰρ ἐν C Θεῷ, ὡς ἁρμοζομένων τῶν διαφόρων καιρῶν, καὶ τῆς τῶν προσώπων ἐπιστασίας, οὐ προσκόψομεν πρὸς τὰ ῥήματα. Τὰ μὲν οὖν τοῦ πάθους τοῦ δεσποτικοῦ συντόμως διέλθωμεν. Ἐλέγομεν δὲ, ὡς παρεδόθη ὁ Κύριος Πιλάτῳ, εἶτα σταυρωθεὶς ἐτελεύτησε κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, ἐτάφη τε, καὶ λίθος ἐπετέθη τῷ μνήματι μέγας, καὶ αὐτὸς σφραγισθεὶς ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, καὶ φυλαττόμενος ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν. Πότε ταῦτα; Τῇ ἑσπέρᾳ τῆς παρασκευῆς· σάββατον γὰρ ἐπέφωσκε. Πολλαὶ γὰρ χρησταὶ καὶ κάλλισται γυναῖκες συναναβᾶσαι αὐτῷ ἐκ τῆς Γαλιλαίας, εἶδον τὰ γεγονότα, καὶ τὸ μνημεῖον, καὶ τὴν θέσιν τοῦ σώματος. Καὶ τὸ μὲν σάββατον, ὡς γέγραπται, ἡσύχασαν κατὰ τὴν ἐντολήν· ἠγόρασαν δὲ ἀρώματα καὶ μύρα, ἵνα ἐλθοῦσαι ἀλείψωσι τὸν Ἰησοῦν. Ἀπεντεῦθεν πρόσεχε, D ἀγαπητὲ, τὴν ἁρμονίαν τοῦ πράγματος. Ἡτοίμασαν τὰ μύρα τῷ σαββάτῳ Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ καὶ Ἰωάννα καὶ Σαλώμη καὶ αἱ λοιπαὶ γυναῖκες, ἵνα λοιπὸν τῇ μιᾷ τῶν σαββάτων ἐλθοῦσαι, ἥτις ἐστὶν ἡ κυριακὴ, ἀλείψωσιν αὐτόν. Ἀλλὰ Μαρία ἡ τοῦ Ἰακώβου, ἥτις ἦν ἡ θεοτόκος (οὕτω γὰρ ἐχρημάτισε τότε, ὡς μητρυιὰ, φημὶ, τοῦ Ἰακώβου τοῦ λεγομένου ἀδελφοῦ τοῦ Κυρίου), οὐκ ἐβάσταζεν ἀπὸ τῆς ὀδύνης πᾶσαν τὴν μετὰ τὸ σάββατον νύκτα καρτερῆσαι, ἀλλ' εὐθὺς ὀψίας σαββάτων ἦλθεν εἰς τὸ μνημεῖον, τουτέστι

σάββατον. [a] Ἀμέλει τινὲς τῶν εὐαγγε-
ϐϐάτων ἔχουσιν, ὡς εἰώθαμεν λέγειν,
ὀψὲ τοῦ καιροῦ. Οὐδὲ γὰρ τῇ ἑσπέρᾳ
ἐτου, ἀλλ' ὀψίας, ἤτοι ὀψὲ σαββάτων.
μεσονύκτιον, ἢ καὶ ἔτι βραχύ. Πόθεν E
δεῖν αὐτὸν κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν αὐ-
ἡμέρᾳ ἀναστῆναι, τουτέστι, τῇ ἁγίᾳ
γὰρ τρίτη ἡμέρα σὺν τῇ παρασκευῇ,
η. Ἡ δὲ κυριακὴ ἀπὸ ἑβδόμης ὥρας
ται, καὶ λήγει εἰς τὴν ἕκτην ὥραν τῆς
αὶ οὕτω πᾶσαν ἡμέραν ἀριθμῶν, οὐ
οσμοποιΐᾳ λεγούσῃ· Καὶ ἐγένετο ἑσπέ-
πρωΐ, ἡμέρα μία. Ἡνίκα γὰρ τὸ μέ- 160
παρέλθοι, Ὁ ἥλιος παρατρέχων τὴν A
ει λαμπρῶς τὰ πρὸς ἀνατολὰς μέρη,
φαίνηται, καὶ ποιεῖ τὸ λεγόμενον πρωῒ
ε οἰκοῦντας. Οὕτω γὰρ καὶ τὰ παρ'
λλαις καὶ ἄλλαις ὥραις πρὸς τὸν ἐγ-
ίου δείκνυται, καὶ οὐ πᾶσιν ὁμοίως
ετὰ γοῦν τὸ μεσονύκτιον ἐπιφωσκού-
γέρθη ὁ Κύριος ἐκ νεκρῶν, τουτέστι,
τὰ τὰς Γραφάς. Ἡ οὖν ἁγία Παρθένος
ρία ὀδυνωμένη μᾶλλον ἁπάντων, σύν-
ι τὴν σπουδὴν εὑροῦσα Μαρίαν τὴν
πουδαιοτάτη δὲ αὕτη ἡ γυνὴ, ὅθεν καὶ
ρσι τῶν εὐαγγελιστῶν μνημονεύεται),
ὰ τὸ μεσονύκτιον, ἤγουν ὀψίας σαββά-
ημεῖον, οὐ μετὰ τῶν ἀρωμάτων (οὐ
καιρός), ἀλλὰ μόνον θεωρῆσαι τὸν
ύτη ἄφιξις τῶν τιμίων καὶ ἱερῶν γυ- B
ρεῖ Ματθαῖος ὁ εὐαγγελιστής. Εἶτα
τῶν εἰς τὸ μνημεῖον, γίνεται ἄφνω
ἄγγελος ἀποκυλίει τὸν λίθον ἐκ τοῦ
κάθηται ἐπάνω αὐτοῦ. Ὁ δὲ Κύριος
γὰρ εἶπεν ὁ εὐαγγελιστὴς, ὅτι ἀπο-
λίθου τότε ὁ Σωτὴρ ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ
ι ἀπεκύλισεν ὁ ἄγγελος τὸν λίθον, καὶ
ὐτοῦ. Ὁ γὰρ Κύριος ἀφθαρσίᾳ λοιπὸν
, ὡς Θεὸς, διαλαμπρύνας, καὶ ὄντος
μνημεῖον, ἐξῆλθεν ἐκεῖθεν· ὥσπερ
ῆς κυριακῆς αὐτῆς τῶν θυρῶν κεκλει-
πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ. Αἱ δύο γυ- C
οῦν ἡ ἁγία Παρθένος καὶ Θεοτόκος,
αγδαληνὴ, πορευόμεναι μετὰ φόβου
λης ἀπαγγεῖλαι τοῖς ἀποστόλοις, ὅτι
; καθὼς εἶπεν αὐταῖς ὁ ἄγγελος, καὶ
αλιλαίαν ἀπέλθωσι, καὶ ἐκεῖ αὐτὸν
ἀπήντησαν τῷ σεσαρκωμένῳ Λόγῳ
ος αὐταῖς, χαίρετε, πεσοῦσαι ἐκρά-
; πόδας, καὶ προσεκύνησαν αὐτόν. Ὁ
τίμησεν αὐταῖς ἁψαμέναις αὐτοῦ (ἐν
ὸν ἐθεάσαντο), ἀλλὰ τοὐναντίον καὶ
ν· Μὴ φοβεῖσθε ὑμεῖς, ἀλλ' ὑπάγετε,
οῖς μου, ἵνα ἀπέλθωσιν εἰς τὴν Γα-
ε ὄψονται.
τὰ τοῦ Ματθαίου περὶ τῶν γυναικῶν.

vespera sabbati venit, sed vespere, id est, sero sabbatorum. Significat autem mediam noctem, vel paulo postea. Undenam id liquet? Ex eo quod secundum promissionem suam resurrecturus esset tertia die, sive in sancta Dominica. Ipsa enim tertia dies erat a Parasceve, in qua crucifixus fuerat. Dominica vero a septima noctis hora incipit, desinitque in sextam horam sequentis noctis. Et sic totam diem numerans non impinges in mundi creatione, ubi dicitur: *Et factum est vespere, et factum est mane, dies unus.* Postquam enim media nox præterivit, sol terram prætercurrens, partes orientales statim illuminat, etsi illud minime nobis appareat, atque matutinum illis gentibus efficit. Ita enim matutinum nobis aliis aliisque horis secundum solis accessum exhibetur: neque matutinum simile est apud omnes eodem tempore. Post mediam igitur noctem, illucescente Dominica, resurrexit Christus ex mortuis, id est, tertia die secundum Scripturas. Sancta itaque Virgo et Deipara Maria, quæ plus quam omnes doleret, cum sollicitudinis sociam invenisset Mariam Magdalenam (hæc enim diligentissima mulier erat; ideo a quatuor evangelistis memoratur), venit statim post mediam noctem, nimirum vespere sabbatorum ad sepulcrum: non cum aromatibus (neque enim id ferebat tempus), sed tantum ut videret sepulcrum. Hæc prima profectio fuit venerandarum sanctarumque mulierum, quam narrat Matthæus evangelista. Deinde illis in monumentum ingressis, accidit repente terræ motus; angelus revolvit lapidem ex monumento, et sedit super eum. Dominus autem resurrexerat. Neque enim dixit evangelista, jam revoluto lapide, tunc Dominum exivisse de sepulcro; sed angelum revolvisse lapidem, et sedisse super eum. Nam Dominus, cum utpote Deus corpus suum incorruptione decorasset, etiamsi lapis monumento impositus esset, exivit inde: quemadmodum et vespera ipsius Dominicæ januis clausis ingressus est ad discipulos suos. Hæ autem duæ mulieres, nempe sancta Virgo Deipara et Maria Magdalena, cum timore et gaudio magno regressæ, ut apostolis annuntiarent resurrexisse Dominum, sicut dixerat ipsis angelus, et ut irent in Galilæam, ubi illum visuri erant, ipsi incarnato Verbo Deo obviam ierunt. Et cum dixisset illis, Gaudete, procumbentes, pedes ejus tenuerunt, et adoraverunt eum. Dominus vero non increpavit illas, quod ipsum tetigissent (in primis enim viderunt illum); imo potius consolatus est illas, dicens: *Nolite timere vos, sed ite, nuntiate fratribus meis, ut eant in Galilæam, et ibi me videbunt.*

2. Hactenus Matthæus circa mulieres. Profectæ

Dies incipiebant a media nocte, more Romano, non Judaico.
Gen. I. 5.
Matth. 28. 1.
Marc. 16. 1.
Luc. 24. 10.
Joan. 20. 1.
Matth. 28. 1.
Joan. 20. 19.
Matth. 28. 10.

... ὀψὲ τοῦ καιροῦ. Hæc verba glossema s; verum similia non raro interserit hic quisquis sit orator.
[a] [τοῦτο delendum censet Savil.]

tem illæ ad discipulos, nuntiarunt ipsis, et
ınibus qui cum illis erant, verba angeli et verba
›mini, et quomodo illum vidissent; neque hoc
ıtum, sed etiam quod pedes ejus tenuissent.
scipuli vero Domini ex magno et inenarrabili
lore, quem de cruce conceperant, ne audire
ıidem illas potuerunt. Et de Magdalena quidem
c verbum, puto, fecerunt; de Matre vero Do-
ini, quam honorabant et reverebantur, in se-
etipsis dixerunt, doloris vim ipsius mentem,
sum, auditum, tactum turbasse et decepisse.
a vero pura et splendida Virginis anima ex iis,
ıæ viderat et tetigerat, firmiter persuasa, hic
bsistit, nec amplius cum discipulis contendit :
que ulterius ad monumentum profecta est, quod
, quæ viderat, sine ulla dubitatione crederet.
aria vero Magdalene primo apostolis cessit, se
ıasi vilem et abjectam reputans, neque primæ
sioni credidit; sed imaginariam tantum esse
ıtans, secum assumit Joannam quampiam, al-
ram Mariam, aliasque mulieres cum aromati-
ıs, ac pergit rursum noctu. Valde diluculo, id
t, antequam multa lux effulgeret, cum dilucu-
m seu crepusculum vix appareret, ingreditur
ım cæteris ad monumentum : jam enim lapis
volutus erat. Corpus autem Domini non invene-
ınt, (quomodo enim invenissent?) dum autem
ıud se dubitarent, ecce adstiterunt illis viri duo
rant fortasse sancti angeli) in vestibus fulgidis.
lis vero timentibus, non modo quia metum in-
nderant angeli, sed quia increpantium speciem
ıbebant, dixerunt illis : *Quid quæritis viven-*
m cum mortuis? Non est hic, sed surrexit.
nimadverte, dilecte, quo pacto comprobetur
ınc non esse primam mulierum ad sepulcrum
rofectionem : nam, si mulieres nihil vidissent
el audissent circa Domini resurrectionem, ab-
ırde increpassent illas his verbis : *Quid quæ-*
tis viventem cum mortuis? Sed, ut palam
t, cum jam audissent omnes a mulieribus, quæ
ominum viderant, et ab ipso audierant ipsius
l discipulos responsionem, neque credidissent;
leo nunc increpant illos angeli : erant enim qui-
ım viri cum prædictis mulieribus. Quis hæc ait?
ucas evangelista. *Una,* inquit, *sabbatorum*
alde diluculo venerunt mulieres ad monu-
ıentum, ferentes aromata quæ præparaverant;
t quidam erant cum illis. Deinde non modo in-
reparunt illos angeli, sed etiam exprobrarunt
lis dicentes : *Recordamini quomodo loquutus*
it vobis, cum adhuc esset in Galilæa, dicens :
)portet Filium hominis tradi in manus ho-
ıinum peccatorum, et crucifigi, et tertia die
esurgere. Et recordatæ sunt, inquit, *verbo-*
ım illius. Deinde rursus abscedentes hi tum

Ἀπελθοῦσαι δὲ ἐκεῖναι πρὸς τοὺς μαθητὰς
γειλαν αὐτοῖς καὶ πᾶσι τοῖς μετ' αὐτῶν τὰ τ
λου ῥήματα, καὶ τὰ τοῦ Κυρίου, καὶ ὡς εἶδο
καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐκράτησ
D τοὺς πόδας. Οἱ δὲ μαθηταὶ τοῦ Κυρίου ἀπὸ τ
λῆς καὶ ἀφάτου θλίψεως τῆς ἐκ τοῦ σταυ
ἀκοῦσαι αὐτῶν ἠνέσχοντο. Καὶ περὶ μὲν τῆς
ληνῆς οὐδὲ λόγον, οἶμαι, ἀφῆκαν, περὶ δὲ τῆς μ
Κυρίου, ἐπειδὴ καὶ ἐτίμων καὶ ᾐδοῦντο αὐ
σαν πρὸς ἑαυτούς, ὡς ἡ ὑπερβολὴ τῆς θλ
νοῦν αὐτῆς ἐκταράξασα, καὶ τὴν ὅρασιν
ἀκοὴν καὶ τὴν ἀφὴν αὐτῆς ἐξηπάτησεν. Ἡ
ἡ καθαρὰ καὶ λελαμπρυσμένη ψυχὴ τῆς
πεπεισμένη ἀκριβῶς, οἷς εἶδε καὶ ἐψηλάφ
νεν ἐφ' ἑαυτῇ, μηδὲν πρὸς τοὺς μαθητὰ
λονεικήσασα· μηκέτι δὲ ἀπελθοῦσα πρὸς τ
E ἀνενδοιάστως τοῖς ὁραθεῖσιν αὐτὴ πεπο
Μαγδαληνὴ Μαρία πρῶτον μὲν τοῖς ἀποστόλοις
θομένη, ἣν παρ' ἑαυτῇ μικρὰ δέ πως, καὶ τῇ
ὁράσει μὴ πεπιστευκυῖα, ἀλλὰ πεφαντασιῶσθαι
μίσασα, λαμβάνει σὺν αὐτῇ Ἰωάνναν τινὰ, καὶ Μα-
ρίαν ἄλλην, καὶ ἑτέρας γυναῖκας μετὰ τῶν ἀρωμάτων,
καὶ ἀπέρχεται πάλιν αὐτὴ τῇ νυκτί. Ὄρθρου δὲ ὄν-
τος βαθέος, τουτέστι, πρὸ πολλοῦ τοῦ διαφαύσματος,
ἄρτι ὑπὲρ γῆν τοῦ ὄρθρου, ἤγουν τοῦ ἑωσφόρου, μόλις
φαίνοντος, εἰσέρχεται σὺν ταῖς μετ' αὐτῆς εἰς τὸ
μνημεῖον· ὁ γὰρ λίθος ἤδη ἀποκεκύλιστο. Καὶ τὸ μὲν
σῶμα τοῦ Κυρίου οὐχ εὗρον, (πῶς γάρ;) ἐν ὅσῳ δὲ ἀπ-
οροῦσι πρὸς ἑαυτὰς, ἰδοὺ ἐπέστησαν αὐταῖς ἄνδρες
δύο (ἦσαν δὲ ἄρα ἅγιοι ἄγγελοι) ἐν ἐσθῆσιν ἀστρα-
πτούσαις. Ἐκείνων δὲ φοβηθεισῶν, οὐ μόνον [b] διὰ τὸ
φόβον αὐτῶν ἀνεκτήσαντο οἱ ἄγγελοι, ἀλλὰ καὶ ἐπι-
161 πληκτικῶς λέγουσιν αὐταῖς· Τί ζητεῖτε τὸν ζῶντα μετὰ
A τῶν νεκρῶν; Οὐκ ἔστιν ὧδε, ἀλλ' ἐγήγερται. Πρόσ-
εχε, ἀγαπητὲ, πῶς δηλοῦται μὴ εἶναι πρώτην
δον ταύτην τῆς τῶν γυναικῶν ἐπὶ τὸ μνημεῖον
σεως· ἄτοπον γὰρ ἦν, μηδὲν θεασαμένων τῶν γυναικῶν
μηδὲ ἀκουσασῶν περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐγέρσεως,
πλῆξαι αὐταῖς τοὺς ἀγγέλους λέγοντας, Τί ζητεῖτε
τὸν ζῶντα μετὰ νεκρῶν; Ἀλλὰ δῆλον, ὡς
σάντων αὐτῶν πάντων παρὰ τῶν αὐτὸν θεασαμένων
τὸν Κύριον, καὶ * ἀκουσασῶν παρ' αὐτοῦ τὴν πρὸς τοὺς
μαθητὰς ἀπόκρισιν, καὶ μὴ πιστευσάντων,
χάριν ἐπιτιμῶσιν αὐτοῖς ἀρτίως οἱ ἄγγελοι· ἦσαν γὰρ
καὶ ἄνδρες τινὲς σὺν αὐταῖς ταῖς προῤῥηθείσαις γυ-
ναιξί. Τίς ταῦτά φησι; Λουκᾶς ὁ εὐαγγελιστής. Τῇ
μιᾷ γὰρ, φησὶ, τῶν σαββάτων ὄρθρου βαθέος ἦλθον
γυναῖκες εἰς τὸ μνημεῖον, φέρουσαι ἃ ἡτοίμασαν ἀρώ-
ματα· [a] καί τινες σὺν αὐταῖς. Εἶτα οὐ μόνον ὅτι ἐπέπληξαν
ξαν αὐτοῖς οἱ ἄγγελοι, ἀλλὰ καὶ ὠνείδισαν λέγοντες·
B Μνήσθητε, ὡς ἐλάλησεν ὑμῖν ἔτι ὢν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ,
λέγων, ὅτι δεῖ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου παραδοθῆναι
εἰς χεῖρας ἀνθρώπων ἁμαρτωλῶν, καὶ σταυρωθῆναι,
καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστῆναι. Καὶ ἐμνήσθησαν, φη-
σὶ, τῶν ῥημάτων αὐτοῦ. Εἶτα ἀπελθόντες πάλιν

[b] [ἴσ., οὐ, inquit Savil.]

* [ἀκουσάντων conj. Savil.]

[a] καί τινες σὺν αὐταῖς. Hæc non exprimuntur in Vulgata : et alioqui possent intelligi καί τινες γυναῖκες. [Hoc ὅτι delendum censet Savil.]

καὶ γυναῖκες σὺν τῇ Μαγδαληνῇ Μα-
τοῖς μαθηταῖς, καὶ τῆς μὲν Μαγδα-
τὸ μνῆμα θεωρησάσης, τῶν δὲ ἄλλων
ιν δὲ, φησὶ, τοῖς μαθηταῖς, ὡσεὶ λῆ-
κὐτῶν, καὶ ἠπίστουν αὐταῖς. Εἰ δέ τις
; χάριν οὐκ ἐμνήσθη ὁ εὐαγγελιστὴς
ἰνδρῶν τῶν ἀπελθόντων σὺν ταῖς γυ-
ẓ καθόδῳ, ὑπονοῶ, ὅτι οὐκ ἦσαν τῶν
ἢ δοῦλοι τῶν γυναικῶν, ἤ τινες τῶν
λει τοῦ Πέτρου διεγερθέντος ἐν τῷ δεύ- C
οιπὸν, καὶ παρὰ πλειόνων, ὅτι ἀνέστη
πελθόντος εὐθὺς μόνου εἰς τὸ μνημεῖον
τῆς ῥητῶς ἐμνήσθη, καὶ τὴν προση-
οὕτως εἰπών· Ὁ δὲ Πέτρος ἀναστὰς
μνημεῖον, καὶ παρακύψας βλέπει τὰ
μόνα, καὶ ἀπῆλθε, πρὸς ἑαυτὸν θαυ-
ός. Σημείωσαι, ἀγαπητὲ, ὡς ἐν πρώ-
ρτι καὶ μόνος, οὐκ ἐτόλμησεν εἰσελθεῖν
, ἀλλὰ παρέκυψε μόνον, καὶ εἶδε τὰ
· ἐπεὶ οὐδὲ τὸν πάντα τόπον ἀκριβῶς
ὰρ περὶ τούτου [b] ἀκριβῶς ὑπομνή-

ᾶς ὁ εὐαγγελιστὴς, τὴν δευτέραν ἄφι-
ν ἀναγράψας, λέγει. Εἶτα μετὰ τοῦτο
τῆς Μαγδαληνῆς Μαρίας ἀνεφλέγετο,
ευσαν οὐδὲ νῦν οἱ μαθηταὶ οὔτε αὐτῇ,
ιτῇ, ἀλλ' ὡσεὶ λῆρον ἔσχον τὰ ῥήματα
στᾶσα μόνη πρωΐας γενομένης, τουτέ- D
; τῆς ἡμέρας, καὶ τοῦ ὄρθρου λοιπὸν
, σκοτίας δὲ ἔτι οὔσης, εἰς τὸ μνημεῖον
ἤδη τρίτον, Καὶ βλέπει τὸν λίθον ἠρ-
ύρας τοῦ μνημείου. Τρέχει οὖν, καὶ ἔρ-
ωνα Πέτρον καὶ Ἰωάννην. Καὶ βλέπε
ός. Ἐθλίβετο κατὰ ψυχὴν, ὅτι σὺν
ήγγειλε τοῖς μαθηταῖς τῇ πρώτῃ κα-
; ἐγέρσεως τοῦ Χριστοῦ, καὶ οὐχ
πάλιν ὄρθρου βαθέος μετὰ τῶν ἄλ-
καὶ ἀνδρῶν, καὶ τότε ὡσεὶ λῆρος
α αὐτῆς. Ἐθλίβετο δὲ οὐχ ὡς ἀπιστη-
λ' ὅτι οὐδὲ διανέστη τις ἐξ αὐτῶν τοῦ
μνημεῖον καὶ θεωρῆσαι· ἀλλ' εἴτε E
ῶν Ἰουδαίων, εἴτε διὰ τὴν πολλὴν καὶ
κάθηντο σχεδὸν πάντες ὡσεὶ νεκροὶ,
Πέτρου διεγερθέντος τῇ δευτέρᾳ τῶν
ελίᾳ, καὶ ἀπελθόντος καὶ παρακύψαν-
μνημεῖον, ἐπεὶ οὐδὲ κἂν τολμήσαντος
, ὡς εἴπομεν. Διά τοι τοίνυν ταῦτα
ῷ πνεύματι ζέουσα, καὶ πλήρης οὖσα
ς, ἀπῆλθε πάλιν, ὡς εἴρηται, πρωῒ
μόνη, καὶ εὑροῦσα τὸν λίθον ἠρμέ-
μείου, καὶ ὑποστρέψασα πρὸς τοὺς
ύσατο ἐν ἑαυτῇ ταῦτα· ὅτι ἐὰν εἴπω
ιν κραυγὴν ἐγερῶ καὶ μαινομένης
αυτῆς. Εἰ γὰρ μετ' ἄλλων ἀπαγγεί-
θην, πῶς μόνη πιστευθήσομαι; Μᾶλ- 162
σιν αὐτῶν καὶ θερμοτέροις λαλήσω, A
ννη. Ἀλλὰ καὶ οὗτοι προήκουσαν περὶ
τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,

ωτέρω v. l. ap. Savilium.]

viri tum mulieres cum Maria Magdalene, hæc renuntiarunt discipulis, cum Maria Magdalene bis sepulcrum vidisset, alii vero semel. *Visa sunt autem*, inquit, *discipulis quasi deliramenta verba eorum, nec credebant ipsis*. Si quis autem quærat, cur evangelista viros illos non nominavit, qui in secunda profectione cum mulieribus abierunt; suspicor ego non fuisse de numero insignium, sed vel servos mulierum, vel qui sub earum manu essent. Certe cum Petrus excitatus, quod bis et a pluribus audisset resurrexisse Dominum, solusque statim ad monumentum abiisset, ipsius nomen evangelista diserte posuit, dicens : *Petrus autem surgens cucurrit ad monumentum, et inclinato capite videt linteamina posita sola, et abiit secum mirans quod factum fuerat*. Observes velim, carissime, ipsum, cum jam primo solus venisset, ad monumentum intrare non ausum fuisse, sed inclinato tantum capite respexisse, et vidisse linteamina posita; quia locum totum nondum accurate viderat : qua de re jam speciatim acturus sum.

Ibid. v. 11.

Ibid. v. 12.

3. Hæc Lucas evangelista de secunda mulierum profectione narrat. Quid vero deinde? Ardebat animo Maria Magdalena, quod ne nunc quidem discipuli crederent, non sibi, non comitibus suis; sed verba sua quasi deliramenta haberent. Surgensque sola mane, id est, illucescente die, cum jam crepusculum præteriisset, sed adhuc tenebræ essent, in monumentum jam tertio venit : *Et vidit lapidem sublatum* ab ostio monumenti. *Currit ergo, et venit ad Simonem Petrum et Joannem*. Et vide prudentiam mulieris. Animo torquebatur, quod primo profecta cum Deipara, cum discipulis nuntiasset resurrectionem Christi, non ei creditum fuisset : ac rursus valde diluculo cum aliis mulieribus et viris profecta, quasi deliramenta dixisse visa fuisset. Torquebatur vero, non tantum quod sibi non crederetur, sed quod nullus eorum profectus esset ad monumentum, ut id videret; sed sive præ metu Judæorum, sive præ mœrore ingenti, omnes pene sederent quasi mortui, vixque Petrus solus excitaretur cum id secundo mulieres nuntiarent, ac profectus caput tantum inclinasset ad monumentum, quod non auderet eo ingredi, ut diximus. Ideo Magdalena spiritu fervens ac divino sensu plena, rursus abiit, ut dictum est; idque mane sola et tertia vice : et cum invenisset lapidem sublatum e monumento, reversa ad discipulos, hæc apud se deliberabat : Si id omnibus dixero, rursus clamorem excitabo, et me insanientem arbitrabuntur. Nam si, cum hæc ego et alii comites nuntiaremus, non creditum est, quomodo soli credetur? Insigniores ergo et ferventiores alloquar, Petrum et Joannem. Verum hi quoque jam prius audierunt resurrectionem Domini nostri Jesu Christi, ac præ summa incredulitate ob stupendum rei miraculum ita sunt af-

Joan. 20. 1.

Ibid. v. 2.

cti ac si nihil audissent. Quomodo ergo excitabo los, ut tandem in monumentum se conferant, et iod factum est videant? Quid sit faciendum jam linveni. Non dicam eis, Dominum resurrexisse, ; eodem recidam; sed rem probabiliorem et edibiliorem illis nuntiabo. Venit ergo Maria agdalena, ut dictum est, ad Petrum et Joannem, ait illis : *Tulerunt Dominum meum de monumento, et nescio ubi posuerunt eum;* ac si diret : Audite me, servi Dei; an resurrexerit ominus, necne, nescio quid vobis dicam : unum obis affirmare possum, corpus ejus non esse in onumento : diligentia ergo vobis opus est, ut iamus quis abstulit, et ubi posuit eum. Vides pientiam mulieris. Nisi enim dicamus illam ita liberavisse, in absurda incidemus. Quomodo im illa, quæ pedes ejus cum sancta Deipara Maa tetigerat, et quæ denuo ab angelis audierat sum resurrexisse, jam quasi de mortuo loquer: *Tulerunt Dominum meum de monumento, nescio ubi posuerunt eum?* Sed palam est eam te et sapientia quadam hæc loquutam esse. Et stam illis persuasit. Neque enim magnum quidpiam at corpus de monumento sublatum fuisse. Stam ergo festinaverunt ambo ad monumentum; seutaque est illos admiranda mulier. Deinde inaverunt duo discipuli in monumentum : *Et viderunt linteamina sola posita, et sudarium uod fuerat super caput ejus, non cum linteainibus positum :* corpus vero non aderat. Tunc go, inquit, viderunt et crediderunt sublatum isse Dominum de monumento. Nam antea illo ierat solus Petrus; propter metum autem, et iod adhuc tenebræ essent, locum clare non virat, ut nunc vidit cum matutina esset hora. unc ergo ambo viderunt, quod corpus Domini iblatum fuisset, ut dixerat Magdalena. Neque im adhuc crediderunt illum resurrexisse. Unde probas? Illud infert evangelista, postquam inessus est Petrus in monumentum; de semetso autem dicit : *Et vidit, et credidit. Nondum im sciebant Scripturam, quia oportebat eum mortuis resurgere. Abierunt ergo iterum diipuli ad semetipsos,* nihil de resurrectione crentes. Atque illam tantam mulierem Mariam, etsi m multa viderat et audierat, in dubitationem concerunt; ex summa scilicet erga illos reverentia ec reputantem : Quia hactenus videbar aliquid to sentire, cum apostoli nondum monumentum dissent, nec resurrectionem crederent; postquam ro videntes corpus ibi non esse, in eadem senntia perseverarunt, manifestum est me muliem hæc imaginari, ac nihil certum vel audire, l videre: at illi a Deo illuminati, erroris experts manent, neque facile, ut nos mulieres, deciuntur. Hac cogitatione exagitata Maria Malalena flens mansit ad monumentum. Ac postiam Petrus et Joannes recesserant, iterum caput

καὶ ἀπὸ τῆς πολλῆς ἀπιστίας διὰ τὸ θαῦμα τοῦ πράγματος ὡς οὐδὲν ἀκηκοότες γεγόνασι. Πῶς οὖν διεγείρω αὐτοὺς, εἰς τὸ κἂν ὅλως ἐλθεῖν εἰς τὸ μνημεῖον, καὶ θεωρῆσαι τὸ γεγονός; Εὗρον, ὃ πράξω. Οὐ λέγω αὐτοῖς, ὅτι ἀνέστη ὁ Κύριος, ἐπεὶ πάλιν τοῖς αὐτοῖς περιπεσοῦμαι· ἀλλὰ πιθανωτάτην καὶ εὔπιστον ἐπαγγελίαν ἐρῶ αὐτοῖς. Ἔρχεται οὖν ἡ Μαγδαληνὴ Μαρία, ὡς εἴρηται, πρὸς τὸν Πέτρον καὶ Ἰωάννην, καὶ λέγει αὐτοῖς· Ἦραν τὸν Κύριόν μου ἐκ τοῦ μνημείου, καὶ οὐκ οἶδα ποῦ ἔθηκαν αὐτόν· ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν, ἀκούσατέ μου, δοῦλοι τοῦ Θεοῦ· εἴτε ἠγέρθη ὁ Κύριος ἐκ νεκρῶν, εἴτε καὶ μὴ, οὐκ οἶδα τί ὑμῖν B εἰπεῖν· ἓν δὲ λέγω ὑμῖν ἀκριβῶς, ὅτι τὸ σῶμα αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἐν τῷ μνημείῳ· σπουδὴ οὖν ὑμῖν ἀρκεῖ γενέσθαι, ἵνα γνῶμεν τίς ὁ ἐπάρας * αὐτὸν, καὶ ποῦ τέθεικεν. Εἶδες σοφίαν γυναικός. Εἰ μὴ γὰρ οὕτως εἴπωμεν αὐτῇ βεβουλεῦσθαι, ἀτόποις περιπεσούμεθα. Πῶς γὰρ ἡ ψηλαφήσασα τοὺς πόδας αὐτοῦ μετὰ τῆς ἁγίας θεοτόκου Μαρίας, καὶ παρὰ τῶν ἀγγέλων δεύτερον ἀκούσασα, ὅτι ἠγέρθη, πάλιν ὡς περὶ νεκροῦ διηγεῖται, ὅτι Ἦραν τὸν Κύριόν μου ἐκ τοῦ μνημείου, καὶ οὐκ οἶδα ποῦ ἔθηκαν αὐτόν; Ἀλλὰ δῆλον, ὡς τεχνικὴ ἦν αὕτη ἡ ἀπολογία καὶ σοφή. Καὶ ἔπεισεν εὐθύς. Οὐδὲ γὰρ ἦν μέγα τὸ κλαπῆναι τὸ σῶμα ἐκ τοῦ μνημείου. Ὥρμησαν οὖν οἱ δύο εὐθὺς ἐπὶ τὸ μνημεῖον· συνηκολούθησε δὲ αὐτοῖς καὶ ἡ θαυμαστὴ ἐκείνη γυνή. Εἶτα εἰσῆλθον οἱ δύο μαθηταὶ εἰς τὸ μνημεῖον, καὶ εἶδον τά τε ὀθόνια κείμενα μόνα, καὶ τὸ σουδάριον, ὃ ἦν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, χωρὶς ἐντετυC λιγμένον· τὸ δὲ σῶμα οὐδαμοῦ. Τότε οὖν, φησὶν, εἶδον καὶ ἐπίστευσαν, ὅτι ἦραν τὸν Κύριον ἐκ τοῦ μνημείου. Καὶ γὰρ πρὸ τούτου ἦν ἀπελθὼν ἐκεῖ μόνος ὁ Πέτρος· διὰ δὲ τὸν φόβον, καὶ τὸ ἔτι εἶναι ἀκροσκοτίας, τηλαυγῶς τὸν τόπον οὐκ ἐθεώρησεν, ὡς νυνὶ πρωΐας γενομένης. Εἶδον οὖν τότε ἀμφότεροι, καὶ ἐπίστευσαν, ὅτι ἦραν τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου, ὡς εἶπεν ἡ Μαγδαληνή. Οὐδὲ γὰρ ὅτι ἠγέρθη ἐπίστευσαν. Πόθεν μοι τοῦτο παριστᾷς; Αὐτὸς ἐπιφέρει ὁ εὐαγγελιστὴς μετὰ τὸ εἰσελθεῖν τὸν Πέτρον εἰς τὸ μνημεῖον· περὶ ἑαυτοῦ δὲ λέγει, καὶ εἶδεν Καὶ ἐπίστευσεν. Οὐδέπω γὰρ ᾔδεισαν τὴν Γραφὴν, ὅτι δεῖ αὐτὸν ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι. Ἀπῆλθον οὖν πάλιν πρὸς ἑαυτοὺς οἱ μαθηταὶ, μηδὲν περὶ τῆς ἀναστάσεως πιστεύσαντες. Ὅμως καὶ τὴν τηλικαύτην Μαρίαν, καίτοι τοσαῦτα θεωρήσασαν καὶ ἀκούσασαν, εἰς ἐνδυασμὸν ἐνέβαλον, ἀπὸ ἄκρας εὐλαD βείας ταῦτα λογισαμένην· ὅτι μέχρι τοῦ νῦν ἐδόκουν τι ἀσφαλὲς φρονεῖν, τῶν ἀποστόλων μὴ θεασαμένων τὸ μνημεῖον, καὶ ἀπιστούντων τῇ ἀναστάσει· ἐφ' οἷς δὲ ἀρτίως καὶ θεωρήσαντες μὴ ὂν ἐνταῦθα τὸ σῶμα, ἐπὶ τῇ αὐτῇ γνώμῃ κρατοῦνται, δῆλον ὡς ἐγὼ γυνὴ οὖσα φαντάζομαι, καὶ οὐδὲν ἀκριβὲς οὔτε ἀκούω οὔτε βλέπω· ἀλλ' ἐκεῖνοι θεόθεν πεφωτισμένοι ἀπλανεῖς διαμένουσι, καὶ οὐχ εὐχερῶς ἀπατῶνται, ὡς γυναῖκες ἡμεῖς. Ταύτῃ τοίνυν τῇ γνώμῃ διασεισθεῖσα Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ ἐπέμεινε κλαίουσα πρὸς τὸ μνημεῖον. Καὶ ἀναχωρησάντων Πέτρου καὶ Ἰωάννου, παρακύπτει πάλιν εἰς τὸ μνημεῖον, καὶ βλέπει καθημένους δύο ἀγγέλους ἐν λευκοῖς. Καὶ ἐρωτηθεῖσα παρ' αὐτῶν

* [αὐτό v. l. apud Savilium.]

ἱεις; τίνα ζητεῖς; ἀπεκρίθη ἡ γυνὴ,
Κύριόν μου, καὶ οὐκ οἶδα ποῦ ἔθηκαν
ραφεῖσα, ἐν τῷ τοὺς ἀγγέλους ἀναστῆ- E
ιεῖσε τοῦ Κυρίου, καὶ ἰδοῦσα αὐτὸν,
Διὰ τί; Ἀφθάρτῳ γὰρ ἦν λοιπὸν
ιφιεσμένος ὁ Κύριος μετὰ τὴν ἀνά-
ς ἐγνωρίζετο, εἰ μὴ παρ' οἷς ἤθελε,
το. Εἶτα καὶ παρ' αὐτοῦ ἐρωτηθεῖσα,
εις; τίνα ζητεῖς; ἀπεκρίθη ὅμοια τοῖς
ιους. Νομίσασα γὰρ αὐτὸν ὑπάρχειν τὸν
οῦ κήπου, ἐν ᾧ ἦν τὸ μνημεῖον, λέγει
εἰ σὺ ἐβάστασας αὐτὸν, εἰπέ μοι, ποῦ
ἀγὼ αὐτὸν ἀρῶ. Ταύτην τὴν ἀπόκρισιν 163
ὺς ἀγγέλους οὐκ ἔτι μετὰ μελέτης τινὸς A
; ἡ Μαγδαληνὴ ἐποιήσατο, καθάπερ
ιαθητάς· ἐκείνοις μὲν γὰρ ἀπεκρίνατο,
εἰς τὸ διεγεῖραι αὐτοὺς * πάντας ἐλ-
ιεῖον· ἐπειδὴ δὲ ἦλθον, καὶ εἶδον μὴ ὂν
καὶ οὐδὲ οὕτως ἐπίστευσαν τῇ ἀναστά-
αὐτὴ ἐτράπη τῇ γνώμῃ, καὶ τοῦτο ὡς
αθοῦσα, καὶ τὴν ἀκριβῆ γνώμην δοκι-
ἔχειν τοὺς ἀποστόλους ὑπὲρ ἑαυτήν.
ς καὶ τῷ Δεσπότῃ μετατραπεῖσα λοι-
ς πεπεισμένη ὡς ἀρθέντος ὑπό τινων
ἐκ τοῦ μνημείου, οὕτως ἀπεκρίθη.
ὺς θεωρήσας τὴν καρδίαν αὐτῆς, ὡς
τικῶς ἀνέκραξεν αὐτῇ, Μαρία. Τῆς δὲ
σης τὴν φωνὴν αὐτοῦ (δεύτερον γὰρ
ο), καὶ πεσούσης πάλιν, ὡς τῇ πρώτῃ
τοὺς πόδας αὐτοῦ, οὐκ ἔτι εὐμενῶς
θη, ὡς τότε, ἀλλὰ καὶ ἀπώσατο, εἰ-
πτου. Καὶ μὴν τὸ πρότερον ᾐτόνησαν B
οὺς τιμίους καὶ ἀχράντους αὐτοῦ πό-
ικες, καὶ οὐδὲν τοιοῦτον ἤκουσαν παρ'
ὅτι ὡς ἀληθῶς ἀπιστήσασαν αὐτὴν
τὴρ λέγων· Μή μου ἅπτου; Τότε γὰρ
ἦν τῆς ἐπιφανείας τοῦ Κυρίου, καὶ
ταῖς ἅπτεσθαι καὶ καταφιλεῖν ἀφειδῶς
ῦ, ἵνα ὑπὲρ τὴν ὅρασιν καὶ τὴν ἀκοὴν
πιστωθῶσιν, ὅτι ὁ σταυρωθεὶς καὶ τα-
ιὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἀπωθεῖται νῦν ἡ
' αὐτοῦ· ὡς μετὰ τοσαύτην πίστωσιν
κούει, Μή μου ἅπτου· οὔπω γὰρ ἀνα-
Πατέρα μου. Διὰ τούτων τῶν ῥημά- C
ᾷ ὡς ἀπιστησάσῃ, καὶ διεγείρει τὸν
τομιμνήσκων τοῦ οὐρανίου Πατρὸς,
νομίζειν αὐτὸν εἶναι τοῦτο μόνον τὸ
πον ἐκ νεκρῶν ἐγερθέντα, ἀλλὰ Θεὸν
Θεοῦ ἀληθινὸν, δι' ἡμᾶς ἐνανθρω-

ap. Savil.]

inclinat ad monumentum : *Et vidit duos angelos in albis sedentes;* et ab illis interrogata, *Mulier, quid ploras? quem quæris?* respondit mulier : *Quia tulerunt Dominum meum, et nescio ubi posuerunt eum.* Deinde conversa, quia angeli surrexerunt, adveniente illuc Domino, videns illum, non cognovit. Quare? Quia incorruptibili corpore indutus Dominus post resurrectionem, non noscebatur nisi a quibus volebat, et cum volebat. Ab ipso postea interrogata, *Mulier, quid ploras? quem quæris?* similia respondit iis, quæ angelis dixerat. Existimans enim illum esse præfectum horti, in quo erat monumentum, dicit ei : *Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi ubi posuisti eum; et ego eum tollam.* Hanc responsionem, ut et superiorem quam angelis facerat, non meditate, non simulate fecit Maria Magdalena, secus quam illam, qua discipulis respondit : his enim responderat ut ignorantibus, quo illos excitaret ad veniendum in monumentum. Ubi autem venerunt videruntque non illic esse corpus, neque tamen resurrectioni crediderunt; demum illa quoque sententiam mutavit, quod ipsos admodum revereretur, et illorum opinionem sua certiorem esse existimaret. Ad angelos denique et ad Dominum conversa, certoque putans corpus a quibusdam sublatum fuisse, ita respondit. Utique Jesus, cum cor ejus, utpote Deus, videret, increpantis more clamavit, *Maria.* Illa autem, ejus cognita voce (nam bis illum viderat), procidit, ut prima vice, ad pedes ejus. Ille vero non placide ipsam admisit, ut antea; sed repulit illam, dicens, *Noli me tangere.* Atqui antea duæ illæ mulieres pro lubito ejus venerandos et immaculatos pedes osculatæ sunt, nec quidpiam simile dicentem audierunt. Viden' Servatorem illam ut incredulam repulisse dixisseque, *Noli me tangere?* In priori namque occursu et visione permisit illis Dominus, ut pedes suos pro lubito tangerent et oscularentur, quo non ex visu et auditu tantum, sed etiam ex tactu inducerentur ad credendum eum, qui crucifixus et sepultus fuerat resurrexisse. Ideo enim jam Magdalena ab eo repellitur : utpote quæ post tot credendi argumenta mutata fuisset, audit illa : *Noli me tangere; nondum enim ascendi ad Patrem meum.* His verbis increpat illam quod non crediderit, illiusque mentem excitat, cælestem Patrem commemorans, et suadens illi, ne putaret se illud tantum esse quod oculis percipiebatur, nempe hominem ex mortuis suscitatum; sed vere Deum, et Filium Dei verum, qui propter nos homo factus erat. Nam, *Dic,* inquit, *fratribus meis, Ascendo ad Patrem meum et Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum.* His auditis et visis Magdalena discipulos adit omnes : neque ultra dicit, *Tulerunt Dominum meum de monumento;*

Ibid. v. 15. — Ibid. v. 16. 17.

a [αὐτός ἐστι v. l. ap. Savil. Et mox ἀκούῃ pro ἀκούει.]

l cum multa fiducia et loquendi libertate venit cens, se vidisse Dominum. Et hæc illa dixit.

4. Hactenus hic evangelista tertiam ad monuentum profectionem enarravit, quæ contigit ane cum adhuc tenebræ essent. Hic porro Joan- D s est Theologus, quem deligebat Jesus multis causis et ex justo judicio, ut Deum decebat. ıstat demum quarta ad monumentum profectio ulierum, quam Spiritu sancto dispensante deripit Marcus evangelista. Et unde constat ofectionem a Marco enarratam esse quartam? empus ipsum id declarat. Solus enim Marcus ribit mulieres venisse orto jam sole. Quid enim cit? *Maria Magdalena* (nam quatuor evangeitæ illam memorarunt, ut supra dictum est) nit cum aliis mulieribus, quæ habebant unguenparata. Itaque *Cum transisset sabbatum, ane una sabbatorum veniunt ad monumenm, orto jam sole.* Interim exploremus, cur agdalena post tres visiones rursum abit ad momentum cum ipsis, imo et unguenta aromataque rentibus, ac putantibus se corpus in sepulcro E perturas esse. Audi, carissime, et prudenter nsidera. Cum ex triplici jam et divina visione rto sciret et crederet Maria Magdalena resurxisse Dominum, atque discipulis clare testificata set, se Dominum vidisse, post hæc, ut diximus, n ultra dubitavit. Sed quia vidit Mariam Jacominoris et Jose matrem, et Salomen aliasque ulieres euntes in monumentum habentes aroata, velleque illas orto jam sole illo pergere, m illis profecta est, non ut dubitans, sed ut viæ 164 ıx gaudens et exsultans, quod sæpe sepulcrum A ıcuum videret, et infernum spoliatum. Reliquæ ro mulieres vel non audierant, vel leviter auerant id quod dictum fuerat, compertumque est s nihil accurate scivisse. Et certe *Loquebantur,* quit, *ad invicem;* non enim ad Mariam Malalenam, sed ad invicem *: Quis revolvet nobis pidem ab ostio monumenti? Et respicientes derunt revolutum lapidem : erat quippe maus valde.* Viden', eas de lapide nondum acırate scivisse, quod et illæ, quæ a Matthæo et ıca memorantur, necnon apostoli Petrus et Joans ipsis oculis viderant. Deinde *Introeuntes,* quit, *in monumentum, viderunt juvenem sentem in dextris, coopertum stola candida, obstupuerunt.* Ille vero non increpavit eas, ut B se Dominus increpavit eas, quæ a Luca et Joanmemorantur : sciebat enim illas tum primo nisse. Sed neque Magdalenam increpavit : a

πήσαντα. Εἶπε γάρ, φησί, τοῖς ἀδελφοῖς μ βαίνω πρὸς τὸν Πατέρα μου, καὶ Πατέρα ὑ Θεόν μου, καὶ Θεὸν ὑμῶν. Ταῦτα ἀκούσασα ρήσασα ἡ Μαγδαληνὴ ἔρχεται πρὸς τοὺς πάντας· καὶ οὐκέτι λέγει, ὅτι Ἦραν τὸν Κ ἐκ τοῦ μνημείου, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς πεποιθ παῤῥησίας ἦλθε λέγουσα, ὅτι [b] ἑώρακε τὸ Καὶ ταῦτα εἶπεν αὐτῇ.

Μέχρι τούτου καὶ οὗτος ὁ εὐαγγελιστὴς τ κάθοδον τῶν εἰς τὸ μνῆμα ἀφίξεων ἐξηγήσα μένην πρωῒ, σκοτίας ἔτι οὔσης, εἰς τὸ μνημεῖ δὲ οὗτος Ἰωάννης ὁ θεολόγος, ὃν ἠγάπα ὁ Ἰ πολλὰ δικαίᾳ κρίσει καὶ θεοπρεπεῖ. Λείπετα λοιπὸν ἡ τετάρτη πρὸς τὸ μνημεῖον ἄφιξις τ κῶν, ἣν ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος οἰκονομ κος ἀναγράψασθαι ὁ εὐαγγελιστής. Καὶ πόθ ὅτι τετάρτη ἄφιξίς ἐστιν ἡ ὑπὸ τοῦ Μάρκο θεῖσα; Ὁ καιρὸς δηλοῖ. Μόνος γὰρ ὁ Μάρκο ναῖκας ἐληλυθέναι γράφει, ἀνατείλαντος τ Τί γὰρ καὶ λέγει; Μαρία, φησὶν, ἡ Μαγδα τέσσαρες γὰρ αὐτῆς ἐμνήσθησαν εὐαγγελισ προλέλεκται) σὺν ἄλλαις γυναιξὶν ἐχούσαις ἀ μασμένα μύρα. Διαγενομένου τοίνυν τοῦ σα πρωῒ τῇ μιᾷ τῶν σαββάτων ἔρχονται ἐπὶ τὸ μ ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου. Τέως σκοπήσωμεν τί ριν ἡ Μαγδαληνὴ μετὰ τρεῖς ὀπτασίας πάλι χεται σὺν αὐταῖς ἐπὶ τὸ μνημεῖον, καὶ ταῦτα καὶ ἀρώματα ἐπιφερομέναις, καὶ νομιζούσαις τὸ εὑρίσκειν ἐν τῷ τάφῳ. Ἄκουε, ἀγαπητὲ, καὶ Τρανῶς πιστωθεῖσα διὰ τῆς τρίτης θεοπτίας τ ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου ἡ Μαγδαληνὴ, καὶ δι τυραμένη τοῖς μαθηταῖς τηλαυγῶς, ὅτι ἑώρα Κύριον, καὶ ταῦτα εἶπεν αὐτῇ, ὡς προείπομεν, ἔτι ἐνεδύασεν. Ἀλλ' ἐπειδὴ εἶδε Μαρίαν τὴν τ κώβου τοῦ μικροῦ καὶ Ἰωσῆ ὄντως μητέρα, καὶ Σ μην καὶ ἄλλας γυναῖκας παραγενομένας εἰς τὸ μνη ἐχούσας δὲ καὶ αὐτὰς ἀρώματα, καὶ θέλειν τῶ ἀ λαντος τοῦ ἡλίου πορευθῆναι, συνῆλθεν αὐταῖς, ἐνδυάζουσα, ἀλλ' ὡς ὁδηγοῦσα καὶ χαίρουσα καὶ τῶσα τῷ πολλάκις βλέπειν τὸν τάφον κενὸν, κ ᾅδην ἐσκυλευμένον. Αἱ δὲ ἄλλαι γυναῖκες ἢ οὐκ ἤκ ἢ κἂν ἤκουσαν, ἀλλ' οὕτω ψιλῶς ἤκουσαν τὸν λαλούμενον, καὶ συγγνωσταὶ ἦσαν μηδὲν ἀκριβ στάμεναι. Ἀμέλει, φησὶ, Καὶ ἔλεγον πρὸς ἑ οὐδὲ γὰρ πρὸς τὴν Μαγδαληνὴν εἶπον, ἀλλὰ ἑαυτάς· Τίς ἀποκυλίσει ἡμῖν τὸν λίθον ἐκ τῆς τοῦ μνημείου; Καὶ ἀναβλέψασαι θεωροῦσιν ὅτι κεκύλισται ὁ λίθος. Ἦν γὰρ μέγας σφόδρα. [c] ὅτι οὔπω περὶ τοῦ λίθου ἦσαν ἠκριβωμέναι ὥσπερ αἱ παρὰ τῷ Ματθαίῳ καὶ τῷ Λουκᾷ γυ καὶ οἱ ἀπόστολοι Πέτρος καὶ Ἰωάννης τοῖς ὀφθ ἐθεάσαντο. Εἶτα Εἰσελθοῦσαι, φησὶν, εἰς τὸ μνη εἶδον νεανίσκον καθήμενον ἐν τοῖς δεξιοῖς, περιβ μένον στολὴν λευκὴν, καὶ ἐξεθαμβήθησαν. Ὁ ἐπετίμησεν αὐταῖς, ὥσπερ ταῖς παρὰ τῷ Λου παρὰ τῷ Ἰωάννῃ αὐτὸς ὁ Κύριος· ᾔδει γὰρ πρώτοις ἐληλύθεισαν. Ἀλλ' οὐδὲ τῇ Μαγδαληνῇ

[b] [ἑωράκαμεν v. l. ap. Savil. Et mox μνημεῖον pro ...]

[c] [καὶ inserendum censet Savil.]

ιω γὰρ διὰ τῆς χαρᾶς τοῦ προσώπου
οὐχ ἐνδυάζουσα περὶ τὴν ἀνάστασιν
ς ἐλήλυθε νῦν ἐπὶ τὸ μνημεῖον, ἀλλὰ τὸ
αλλιῶσα καὶ χαίρουσα. Ὅθεν οὐ μόνον,
ιx ἐπετίμησεν, ἀλλὰ καὶ ἀνεκτήσατο αὐ-
φόβου, καθάπερ καὶ ὁ πρῶτος ἄγγελος ὁ
ιτθαίῳ. Τί εἰπών; Μὴ ἐκθαμβεῖσθε. Ἰη-
τὸν Ναζαρηνὸν, τὸν ἐσταυρωμένον· ἠγέρ-
ιν ὧδε· ἴδε ὁ τόπος, ὅπου ἔθηκαν αὐτόν.
τε, εἴπατε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ καὶ τῷ
ροάγει ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἐκεῖ αὐ-
καθὼς εἶπεν ὑμῖν. Καλῶς δὲ πρόσκειται
ιὶ τῷ Πέτρῳ. Εἰ μὴ γὰρ ῥητῶς ἐδηλώθη C
ιν εἰς τὴν Γαλιλαίαν μετὰ τῶν ἄλλων μα-
ὰν οἶμαι ἐπίστευσεν, ὅτι διηλλάγη αὐτῷ
ι τῆς ἀρνήσεως. Ἐξελθοῦσαι οὖν ταχὺ αἱ
γον ἀπὸ τοῦ μνημείου. Εἶχε δὲ αὐτὰς τρό-
τασις, καὶ οὐδενὶ οὐδὲν εἶπον· ἐφοβοῦντο
ἀντεῦθεν ἐκ τοῦ μηδὲν αὐτὰς μηδενὶ εἰ-
ται, ὅτι ἕτεραί εἰσιν αἱ γυναῖκες αὗται
ρώτας χωρὶς τῆς Μαγδαληνῆς, καὶ ὅτι
αὕτη τῆς εἰς τὸ μνημεῖον ἐλεύσεως παρὰ
μένας τρεῖς· καὶ οὐχ ὥς φασιν οἱ ἄθεοι
γενόμενοι τύραννοι καὶ παραβάται, μία
ις τῶν γυναικῶν ἐπὶ τὸ μνημεῖον, καὶ
ρίαν οἱ εὐαγγελισταὶ διεφώνησαν. Δῆλον
ἐκ τῶν καιρῶν, καὶ ἐκ τῶν προσώπων,
ρόπων τῆς πρὸς τοὺς μαθητὰς ἐπαγγελίας
ὡς διάφοροι καὶ αἱ γυναῖκες, καὶ αἱ πρὸς
ἀφίξεις. Ὅθεν συνελόντα φάναι, παρὰ D
Ματθαίῳ ἡ Μαγδαληνὴ, καὶ ἡ τοῦ Ἰα-
ίνη, ἥτις ἦν ἡ Θεοτόκος, ἦλθον μόναι εἰς
ψίας σαββάτων, ἐπιφωσκούσης κυριακῆς,
ιοῦ τῶν σαββάτων, ὡς εἴπομεν· παρὰ δὲ
ὰλιν ἡ Μαγδαληνὴ Μαρία καὶ Ἰωάννα
ακώβου καὶ ἄλλαι τινές. Ταύτην δὲ τὴν
ρίαν, οὐ λέγω εἶναι τὴν Θεοτόκον, εἰ καὶ
τθαίῳ οὕτως ἐχρημάτισεν (οὐ γὰρ, λίαν
σι τετιμημένης, τρίτην ταύτην ἔταττεν
αγγελιστὴς, λέγω δὴ μετὰ Μαρίαν τὴν
ἢ μετὰ Ἰωάνναν τινά)· ἀλλ' ἢ ἄλλου
ου ἦν αὕτη, ἢ Ἰακώβου τοῦ μικροῦ καὶ
ἐτύγχανε μήτηρ· οὕτω γὰρ ὁ Μάρκος
ῆς ἐμνημόνευσεν. Αὗται οὖν αἱ παρὰ τῷ E
κες οὐκ ἔτι ὀψὲ σαββάτων, ἀλλὰ ὄρθρου
ιν εἰς τὸ μνημεῖον· παρὰ δὲ τῷ Ἰωάννῃ
αληνὴ ἀναγέγραπται πορευθεῖσα, οὐκέτι
ν, ἀλλ' οὐδὲ ὄρθρου βαθέος, ἀλλὰ πότε;
κοτίας οὔσης ἔτι· τινὲς γὰρ οὕτως αὐτὸ
ιὶ σὺν αὐτῇ παραχρῆμα πάλιν οἱ ἀπό-
ς καὶ Ἰωάννης, ὅτε τῇ οἰκείᾳ ἀπιστίᾳ καὶ
κεύασαν συναπιστῆσαι. Παρὰ δὲ τῷ
ν ἡ Μαγδαληνὴ ἡ τέτραθλος καὶ ἀνδρεία
ρία ἡ τοῦ Ἰακώβου τοῦ μικροῦ καὶ Ἰω-
τηρ. Σημείωσαι, ἀγαπητὲ, τοῦ Ἰακώβου
Η γὰρ Θεοτόκος τοῦ μεγάλου Ἰακώβου
μήτηρ, ἤγουν μητρυιά. Ἦν δὲ μετ' αὐ-
ώμη, καὶ ἄλλαι τινὲς ἐν τῇ τετάρτῃ ταύ- 165
Ἐπορεύθησαν δὲ αὗται ἐπὶ τὸ μνημεῖον, A
ιββάτων, οὐδὲ ὄρθρου βαθέος, ἀλλ' οὐδὲ

lætitia enim vultus ejus noverat illam non dubitantem de resurrectione Servatoris venisse ad monumentum, sed de re gesta gaudere et exsultare. Unde non solum non increpavit, ut dixi, sed etiam a timore recreavit illas, quemadmodum et primus angelus apud Matthæum. Quid dixit? *Nolite ex-* Ibid. v. 6.
pavescere. Jesum quæritis Nazarenum cruci- 7.
fixum: surrexit, non est hic: ecce locus ubi posuerunt eum. Sed ite, dicite discipulis ejus et Petro, quia præcedit vos in Galilæam: ibi eum videbitis, sicut dixit vobis. Bene additur hic, *Et Petro.* Nisi enim diserte dictum fuisset
C ut cum aliis discipulis abiret in Galilæam, non puto crediturum fuisse Dominum sibi reconciliatum esse circa negationem. Mulieres ergo statim *Exeuntes, fugerunt de monumento: invaserat enim eas tremor et pavor, et nemini quidquam dixerunt: timebant enim.* Hinc certo, quod nemini quidquam dixerint, probatur has mulieres diversas esse a prioribus, una excepta Magdalena; et hanc ad monumentum profectionem aliam esse a tribus prædictis: neque ut dicunt impii, ac multis diis servientes, tyranni et prævaricatores, una sola fuit mulierum ad monumentum profectio, neque in hac historia evangelistæ sibi mutuo dissentiunt. Palam enim est et ex temporibus et ex personis, et ex modo factæ discipulis promissionis, itemque ex silentio, diversas fuisse et mulieres, et profectiones ad monu-
D mentum. Quamobrem, ut compendio dicam, apud Matthæum Magdalena, et ea quæ dicitur Jacobi mater, quæ est Deipara, venerunt solæ ad monumentum vespere sabbatorum, illucescente Dominica, id est, tarde in sabbatis, ut diximus: apud Lucam vero rursum Maria Magdalena et Joanna et Maria Jacobi et aliæ quædam. Hanc Mariam Jacobi non dico esse Deiparam; etiamsi hæc apud Matthæum ita vocata sit: cum enim illa admodum apud omnes honoraretur, non illam hic tertiam nominasset evangelista, post Mariam nempe Magdalenam, et Joannam quampiam; sed vel alterius Jacobi erat mater, vel Jacobi minoris et Josæ: ita enim illam Marcus memoravit. Hæ igi-
E tur quæ apud Lucam feruntur mulieres, non vespere sabbatorum, sed valde diluculo venerunt ad monumentum. Apud Joannem vero sola Magdalena profecta scribitur; non ultra vespere sabbatorum, nec valde diluculo, sed quandonam? Mane, sed cum adhuc tenebræ essent: quidam enim id ita intellexerunt. Et cum illa statim postea apostoli Petrus et Joannes, cum per incredulitatem suam id effecerunt, ut ipsa quoque non crederet. Apud Marcum vero rursum Maria Magdalena, illa quadruplicis certaminis et virilis mulier, et Maria Jacobi minoris et Josæ mater. Jacobi minoris; id observa, dilecte. Nam Deipara Jacobi majoris mater appellabatur, nempe noverca ejus. Erat autem cum illis in hac quarta profectio-
A ne Salome, et aliæ quædam. Hæ vero perrexerunt in monumentum, non vespere sabbatorum,

non valde diluculo, non mane cum adhuc tenebræ essent; sed mane orto jam sole, ut dixit evangelista. Unde arguitur, id quod dicitur mane proximum esse ortui solis, non item primum diluculum. Hoc autem dixi, carissimi, quia quidam majorum nostrorum dixerunt secundam profectionem fuisse eam, quæ a Joanne evangelista narratur, quæ dicitur contigisse mane cum adhuc tenebræ essent; et tertiam quæ a Luca describitur, valde diluculo, quasi primo mane, quod cum crepusculo incipiat : id quod vel primo intuitu mihi absurdum videtur; tum etiam quod Marcus evangelista dicat, mane una sabbatorum venisse mulieres ad monumentum orto jam sole. Si autem diluculum B erat post illud, *mane*, palam est ortum solis, diluculo, non matutino officere debuisse. Daniel
Dan. 6. 15. certe de Dario loquens, sic ait : *Tunc rex surrexit mane in luce, et festinus ad lacum perrexit*. Alioquin si profectio illa, quæ apud Joannem, esset secunda, et quæ apud Lucam, tertia, multa alia in hac historia probarentur absurda; verbi gratia isthæc : Quomodo poterant Petrus et Joannes, qui illo perrexerant, intraverant, viderantque omnia quæ erant intra monumentum, ut ipse Joannes dicit, mulieribus referentibus angelorum verba, ut Lucas ait, illa habere ut deliramenta? aut quomodo Petrus solus perrexisset ad monumentum, nec ausus fuisset intrare, sed a foris inclinasset caput, quasi perculsus et formidolosus; si jam antea illo profectus cum Joanne, ingressus fuisset, et accurate explorasset? Absurdum ergo C est, ut puto, dicere, profectionem quæ apud Joannem est, eam quæ a Luca narratur præcessisse. Reliquum est ut jam dicamus, quot sunt illæ Mariæ, quas evangelistæ commemorant : multi enim circa illas disputarunt. Existimo itaque illas fuisse quinque. Sed attendite mihi cum omni studio. Est itaque Maria Magdalene, a qua Christus ejecerat quinque dæmonia : unde virtutis studiosa mulier fuit, ut tanti beneficii vicem rependeret. Maria Jacobi; sic vocatur Deipara, ut diximus. Quia enim, quod vix credibile et magnum esset miraculum, non poterat partus sine semine veritas D tunc declarari (alioquin periculum fuisset ne virgo lapidaretur, si vel rumor sparsus fuisset Christum non esse Josephi filium) : hujus rei gratia apud omnes uxor Josephi appellabatur, eratque quasi noverca Jacobi filii Josephi. Quod si quis contra dixerit, Cur illa non Josephi ut viri, sed Jacobi ut noverca ejus dicitur? facilis est solutio. Maximum quippe Jacobi nomen erat apud omnes, utpote qui religiosus esset, temperans, justus : et sane Jacobus justus apud omnes vocabatur. Alioquin vero suspicor mortuum fuisse Josephum, cum Jesus triginta annorum esset, et prædicaret evangelium. Nam cum infans Dominus, atque etiam cum duodecim annorum esset, Joseph memo-

πρωῒ, σκοτίας ἔτι οὔσης, ἀλλὰ μᾶλλον π
λαντος τοῦ ἡλίου, ὡς εἶπεν ὁ εὐαγγελιστής.
κνυται, ὡς τὸ λεγόμενον πρωῒ ἐγγίζει μᾶλ
τολῇ τοῦ ἡλίου, καὶ οὐχὶ ὄρθρος βαθύ
μοι εἴρηται, ἀγαπητοὶ, διὰ τό τινας τῶ
εἰρηκέναι, ὡς δευτέρα κάθοδός ἐστιν ἡ πα
γελιστῇ Ἰωάννῃ πρωῒ λεγομένη γεγενῆσθ
ἔτι οὔσης, καὶ τρίτη ἡ παρὰ τῷ Λουκᾷ,
θέος, ὡς τοῦ πρωῒ πρῶτον γενομένου, καὶ
τοῦ ὄρθρου ἐπιτέλλοντος· ὅπερ καὶ ἐξ αὐτ
χείρου δοκεῖ μοι τὸ ἄτοπον ἔχειν, καὶ ἐ
δὲ Μάρκον τὸν εὐαγγελιστὴν, ὡς ἅμα π
τῶν σαββάτων ἦλθον αἱ γυναῖκες ἐπὶ τὸ μ
τείλαντος τοῦ ἡλίου. Εἰ δὲ ὄρθρος ἦν με
δῆλον ὅτι τὸν ὄρθρον εἶχε [a] κωλύειν ἡ
ἡλίου, καὶ οὐχὶ τῷ πρωῒ. Καὶ ὁ Δανιὴλ
Δαρείου λέγων, οὕτω φησί· Τότε ὁ βασι
πρωῒ ἐν τῷ φωτὶ, καὶ ἐν σπουδῇ ἦλθεν ἐπὶ
Ἄλλως τε καὶ εἰ δευτέρα ἦν κάθοδος ἡ π
άννῃ, τρίτη δὲ ἡ παρὰ τῷ Λουκᾷ, πολλὰ μ
περὶ τὴν ἱστορίαν ἐδείκνυτο ἄτοπα, πλὴ
πῶς ἐδύναντο Πέτρος καὶ Ἰωάννης ἀπ
εἰσελθόντες καὶ αὐτοψὶ θεωρήσαντες τὰ ἐ
μείου, ὡς αὐτὸς Ἰωάννης λέγει, πάλιν
γυναικῶν ἀπαγγελλουσῶν αὐτοῖς, ὡς ὁ Λ
τὰ τῶν ἀγγέλων ῥήματα, ὡς λῆρον ἔχειν τ
ἢ πῶς ὁ Πέτρος μόνος εἶχεν ὁρμῆσαι πρὸς τ
καὶ μὴ τολμῆσαι εἰσελθεῖν, ἀλλ' ἔξωθεν π
ὡς ξενιζόμενος τὸ πρᾶγμα καὶ φοβούμενος,
τερον ἀπῆλθε μετὰ Ἰωάννου, καὶ εἰσῆλθε κ
πησεν ἀκριβῶς; Ἄτοπον οὖν, ὡς οἶμαι, π
γειν τὴν παρὰ τῷ Ἰωάννῃ τῆς παρὰ τῷ Λ
ρίας. Λείπεται δὲ εἰπεῖν ἄρτι, πόσαι εἰσὶ
οἱ εὐαγγελισταὶ ἐμνημόνευσαν. Πολλοὶ γὰ
τῶν διηνέχθησαν. Οἶμαι οὖν αὐτὰς πέντε
Ἀλλὰ προσέχετέ μοι μετὰ πάσης ἀκριβείας.
νυν Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ, ἀφ' ἧς ὁ Κύριος ἐ
ἑπτὰ δαιμόνια· ὅθεν καὶ σπουδαία γέγονεν
τὴν ἀντίδοσιν τῆς τηλικαύτης εὐεργεσίας.
ρία Ἰακώβου· οὕτω καλουμένη ἐστὶν ἡ Θεοτ
εἴπομεν. Ἐπειδὴ γὰρ διὰ τὸ ἄπιστον καὶ
θαύματος οὐκ ἠδύνατο ἡ ἀλήθεια τοῦ ἀσπό
τηνικαῦτα φανερωθῆναι (ἢ γὰρ ἂν ἐκινδύ
παρθένος λιθοβοληθῆναι, εἰ ὅλως παρεψιθυρί
οὐκ ἦν ἐκ τοῦ Ἰωσὴφ ὁ Χριστός)· τούτου χάρ
πᾶσιν ὡς γυνὴ τοῦ Ἰωσὴφ ἐχρημάτιζε, κα
ἦν ὡς μητρυιὰ τοῦ Ἰακώβου τοῦ υἱοῦ τοῦ
Εἰ δέ τις ἀντιλέγοι, καὶ τίνος ἕνεκεν μὴ τοῦ
ὡς ἀνδρὸς, ἀλλὰ τοῦ Ἰακώβου ὡς μητρυιὰ ἐ
τιζεν; εὔδηλος ἡ λύσις. Ὄνομα γὰρ μέγιστ
κωβος εἶχε παρὰ πᾶσιν, ὡς θεοσεβὴς καὶ ἐ
καὶ δίκαιος ἀνὴρ ὑπάρχων· ἀμέλει καὶ δίκαιο
κωβος παρὰ πάντων ἐκαλεῖτο. Ἄλλως τε ὑπολ
ὅτι καὶ τελευτήσας ἦν Ἰωσὴφ ἐν τῷ γενέ
Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τριακονταέτην, καὶ
σειν τὸ εὐαγγέλιον. Βρέφους γὰρ ὄντος τοῦ
ἀλλὰ καὶ δωδεκαέτους γενομένου, ἔχει μνήμ

[a] [κολλῆσαι τῇ ἀνατολῇ conj. Savil. et mox τὸ πρωΐ.]

γγελίοις· ἐπὶ δὲ τοῦ καιροῦ τῶν θαυ-
τοῦ τιμίου πάθους οὐδαμοῦ ζῶν μνη-
λει καὶ ἐλέχθη τῷ Ἰησοῦ ποτε, ὅτι
ιι οἱ ἀδελφοί σου ἔξω ἑστήκασι, καὶ
ὐκ ἔτι καὶ Ἰωσήφ· ὥστε δῆλον,
ἦν, ὡς ἔφην. Ὅθεν καὶ ἐν τῷ
ὅσα τῷ Ἰωάννῃ παρατίθεται ἡ Παρ-
Κυρίου. Διὰ ταῦτα οὖν, ὡς εἴρη-
τοῦ Ἰακώβου ἐχρημάτιζε, καὶ οὐχὶ
Θεοτόκος. Ἡ δὲ τρίτη Μαρία ἡ
οῦ μικροῦ καὶ Ἰωσῆ ὄντως μήτηρ,
νήσθη, ἄλλη ἐστίν. Αὐτὴν δὲ νομίζω
ταρὰ τῷ Λουκᾷ γεγραμμένην Μαρίαν
οὐδὲ γὰρ τὴν Θεοτόκον, δι' ἣν προεῖ-
ὶ γὰρ Μάρκος ὁ εὐαγγελιστὴς μνη-
τέρω καὶ εἰπὼν, Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ
ώβου τοῦ μικροῦ καὶ Ἰωσῆ ὄντως μή-
ιη, κατωτέρω πάλιν αὐτὴν ταύτην
ου μόνον ὀνομάζει οὕτως εἰπών· Καὶ
οῦ σαββάτου Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ
τοῦ Ἰακώβου καὶ Σαλώμη ἠγόρα-
ἵνα ἐλθοῦσαι ἀλείψωσι τὸν Ἰη-
λλου τινὸς ἦν ἡ μήτηρ, καὶ οὐχὶ
ώβου, ἀλλ' οὐδὲ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ λε-
ρίου, δῆλον ὅτι καὶ αὐτὴ ἄλλη ἐστὶ
ίσας τρεῖς. Ἔστι τοίνυν καὶ Μαρία ἡ
ἀδελφὴ τῆς Θεοτόκου, ἧς μέμνηται
λόγος ἐν τῇ σταυρώσει. Ἔστι δὲ καὶ
ἀδελφὴ Μάρθας καὶ Λαζάρου. Ταῦτ'
τες, ἀγαπητοὶ, καὶ κατέχοντες ἀκρι-
χώραν τοῖς θέλουσι διαθρυλλεῖν τὴν
Πᾶσα γὰρ εὐθύτης καὶ ἀλήθεια ἐν
τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὑπηγορευμένη.
ενῶν τῶν ἀνθρώπων ἀσθένεια, καὶ τὸ
ν ἐκ κενοδοξίας ὁμολογεῖν, τὴν αὐτῶν
ἀκαταληψίαν Γραφῆς ἀναρμοστίαν
ς δὲ τὸ τίμιον καὶ ἅγιον τοῦ Χριστοῦ
ομὴν τῶν ψυχῶν ἡμῶν, λέγω δὴ τὴν
ἀληθῆ γινώσκετε οὖσαν καὶ ἀνεπίλη-
γὰρ ὑμᾶς τρέφει, ὅτι ἡ ἀλήθεια καὶ
ι ἡ ζωὴ Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐστι.
, ὡς εἰκὸς, οὐ καταλαμβάνομεν, μα-
εἰς τὸν μέλλοντα αἰῶνα, ὅτε πρόσω-
πον ἀξιωθῶμεν κατιδεῖν τοῦ Θεοῦ, καὶ
ν ὄντων πάντων τὴν γνῶσιν, ὅταν καὶ
σώμεθα, οὐχ ἔτι ἐκ μέρους, ἀλλὰ κα-
ώσθημεν ὑπ' αὐτοῦ· ὅπερ ἐστὶ πάσης
σεως ἐσχάτη μακαριότης, τῇ ἀγάπῃ
ὶ διαμένουσα εἰς ἀεὶ ἐν Χριστῷ Ἰη-
ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ
Πατρὶ, καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ
; αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ratur in Evangeliis; tempore autem miraculorum et venerandæ passionis nusquam vivus memoratur. Utique ipsi Jesu aliquando dicebatur : *Mater tua et fratres tui stant foris, et quærunt te :* neque ulla Josephi mentio; ita ut palam sit illum tunc mortuum fuisse, ut dixi. Quapropter cruci adstans Virgo Joanni commendatur a Domino. Ideo illa, ut dictum est, Deipara Maria Jacobi vocabatur, non autem Josephi. Tertia vero Maria Jacobi minoris et Jose mater, quam memorat Marcus, alia est. Illam autem esse puto, quæ apud Lucam Maria Jacobi scribitur, non vero Deiparam, illa de causa, quam superius dixi. Nam Marcus evangelista, cum superius illam memorasset ac dixisset, *Maria Magdalene et Maria Jacobi minoris et Jose mater et Salome :* infra rursum hanc ipsam Mariam Jacobi tantum vocat his verbis : *Et cum transisset sabbatum, Maria Magdalene et Maria Jacobi et Salome emerunt aromata, ut venientes ungerent Jesum.* Etiamsi vero alius esset mater, ac neque Jacobi minoris, neque ejus qui frater Domini vocabatur, palam tamen est illam aliam esse a tribus memoratis. Est quoque Maria Cleophæ, soror Deiparæ, quam memorat Joannes Theologus cum de crucifixo Jesu agitur. Est item alia Maria soror Marthæ et Lazari. Hæc igitur omnia cum sciatis, carissimi, et diligenter teneatis, ne detis locum iis, qui volunt Scripturam divinam traducere. Omnis quippe sinceritas et veritas in ipsa est, utpote quæ fuerit a Spiritu sancto dictata. Sed humanarum mentium infirmitas, quam ex vana gloria nolunt homines confiteri, Scripturarum proprietatem et incomprehensibilitatem, discrepantiam vocavit. Vos vero, utpote venerandum et sanctum Christi ovile, animarum nostrarum pascua, nempe divinam Scripturam, veram et reprehensione liberam esse agnoscitis. Veritas quippe vos alit, quia veritas, resurrectio et vita, Christus Deus noster est. Et si quid in illa, ut par est, non capiamus, patientiam habeamus usque ad futurum sæculum, quando facie ad faciem Deum videre dignabimur, et illustrabimur rerum omnium cognitione : cum Deum cognoscemus, non ex parte, sed sicut cogniti sumus ab ipso : quæ est omnis rationabilis creaturæ ultima beatitudo, quæ a caritate dirigitur, et permanet semper in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et imperium cum Patre ipsius principii experte, et vivifico Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Matth. 12. 46. — Marc. 15. 40. — Marc. 16. 1. — Joan. 19. 25. — Ibid. 11. 2. — 1. Cor. 13. 12.

MONITUM

IN SEQUENTEM SERMONEM.

Huic seu homiliæ seu orationi præmittenda est nota Savilii, quæ cum aliis notis habetur in fine o Tomi p. 747. *Oratio,* inquit, ***misere corrupta, in quibus*** (l:in qua) ***loca plurima deplorata plane,*** ***habeat lector, si indicemus tantum, et iis relinquamus, qui aliquid possunt amplius, aut ing aut Codicibus.*** Certe in Savilii Edito mendis scatet hæc homilia, ita ut multis in locis nulla arte p intelligi. Ad hæc, versus finem maxime, multa sunt loca mutila et lacera. Verum hos nævos ope Regii sustulimus. Illam inter ἀμφιβαλλόμενα, seu dubia locavit Savilius. Ego vero affirmare ausim i spurias nullam esse, quæ magis conspicua præ se ferat νοθείας signa, quæ magis abhorreat a stylo, in tione et elegantia Chrysostomi. Est sane hujus scriptoris oratio aspera, horrida, verbis plerumque ptis redundans, phrasis ubique contorta et injucunda; ordo nullus, omnia plena salebris sunt. Or autem ex iis, quæ in fine dicuntur, videtur presbyter fuisse, qui coram episcopo concionatus est.

In illud Evangelii, quod dicebant Judæi de Ser-
Joan. 7. 15. *vatore :* Quomodo scit literas, cum non didice-
Matth. 24. 36. rit? ***et in dictum illud Servatoris :*** Nemo no-
vit diem illam.

1. Age rursum ab evangelicis fluentis ordia-
mur : age, ex limpido et puro alveo una vobiscum
Isai. 12. 3. hauriamus, prophetæ obtemperantes dicenti : *Hau-*
rite aquas cum lætitia de fontibus salutaris il-
lius. Multi sunt fontes, sed unum salutare : fons
est unus omnium bonorum Dominus noster Jesus
Christus, qui omnem stillat scientiam, omnem sa-
pientiam. Miror certe Judæos stupefactos esse,
quod sciat literas, cum non didicerit : illud enim
nobis modo lectum fuit; nempe cum Servator di-
vinam proferret doctrinam, miratos esse Judæos.
Quomodo hic, inquiunt, *scit literas, cum non*
didicerit? Literas quærunt a fonte verbi, imo a
Deo Verbo : literas requirunt a Christo, a quo lex
manavit, qui prophetiam protulit; ex quo oritur
omnis scientia, verbum, lex, voluntas, considera-
Eccli. 1. 1. tio : *Omnis* quippe *sapientia a Domino.* Literas
quærunt a Verbo, a quo omnes prophetæ hause-
runt, omnes theologi in vasis animæ suæ doctri-
nam susceperunt. Hoc verbum excepit Moyses :
ex hoc fonte hauserunt prophetæ, ex hoc fonte
omnes apostoli acceperunt. Id testificatur Joan-
Joan. 1. 16. nes, dicens : *De plenitudine ejus nos omnes ac-*
cepimus. Literas a Deo requiris, ac si literæ ver-
bum fecerint, ac si verbum sive ratio literarum ar-

167 A Εἰς τὸ ῥητὸν τοῦ εὐαγγελίου, ἐν ᾧ ἔλεγον οἱ Ἰου περὶ τοῦ Σωτῆρος, Πῶς οἶδε γράμματα μὴ μ θηκώς; καὶ εἰς τὸ ῥητὸν τοῦ Σωτῆρος, ὅτι Οὐ οἶδε τὴν ἡμέραν ἐκείνην.

Φέρε πάλιν τῶν εὐαγγελικῶν ὑμῖν ἀπαρξώμεθα μάτων· φέρε μεθ' ὑμῶν τὸ διειδὲς καὶ καθαρὸν ἀ σώμεθα ῥεῖθρον, πειθόμενοι τῷ προφήτῃ λέγο Ἀντλήσατε ὕδωρ μετ' εὐφροσύνης ἐκ τῶν πηγῶν σωτηρίου. Πολλαὶ μὲν αἱ πηγαὶ, ἓν δὲ τὸ σωτήρ μία ἐστὶ πάντων τῶν ἀγαθῶν ἡ πηγὴ, ὁ Κύ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ πᾶσαν γνῶσιν καὶ πᾶ B σοφίαν ἀνομβρίσας. Καὶ θαυμάζω πῶς ξενίζοντα Ἰουδαῖοι, ὅτι γράμματα οἶδε μὴ μεμαθηκώς. Τὸ γὰρ ἡμῖν ἀρτίως [a] ἀνέγνωσται, ὅτι τοῦ Σωτῆρος ἔνθεον προφέροντος διδασκαλίαν, ἐθαύμαζον οἱ Ἰο δαῖοι. Πῶς οὗτος, φησὶν, οἶδε γράμματα μὴ μεμα κώς; Γράμματα ζητοῦσι παρὰ τῆς πηγῆς τοῦ λόγο μᾶλλον δὲ παρὰ τῷ Θεῷ Λόγῳ· γράμματα ἀπαιτο παρὰ τοῦ Χριστοῦ, ὃς ἐπήγαγε νόμον, ὃς [b] προσ νεγκε προφητείαν· παρ' οὗ πᾶσα γνῶσις καὶ λόγος νόμος καὶ βούλημα καὶ σκέψις· Πᾶσα γὰρ σοφία πα Κυρίου. Γράμματα ζητοῦσι [c] παρὰ τοῦ Λόγου, πα οὗ πάντες προφῆται ἤντλησαν, καὶ πάντες οἱ θεολ γοι ἐν ταῖς δεξαμεναῖς τῆς ἰδίας ψυχῆς ἐδέξαν Τοῦτον ἐδέξατο Μωϋσῆς, ἐκ ταύτης τῆς πηγῆς ἤ τλησαν οἱ προφῆται, ἐκ ταύτης τῆς πηγῆς πάντες C ἀπόστολοι ἔλαβον. Καὶ μαρτυρεῖ Ἰωάννης λέγων, Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομ Ἀπαιτεῖς γράμματα παρὰ Θεοῦ, ὡς τῶν γραμμάτ

Collata et emendata ad fidem Ms. Regii 2027.

[a] Reg. ὑπανέγνωσται.

[b] Reg. προσήνεγκε.

Reg. παρὰ τῆς πηγῆς τοῦ λόγου.

ποιησάντων, ἢ τοῦ λόγου τὴν τῶν γραμμά-
ην ἐφευρηκότος; Μὴ τὰ γράμματα τὸν λόγον
Ὁ λόγος τῶν γραμμάτων τὴν φύσιν εὗρε·
ͻ οὐχ αἱ τέχναι τὰς ὕλας ἐγέννησαν, ἀλλ' αἱ
τέχναις ἀφορμὰς ἐχαρίσαντο· οὕτως οὐ τὰ
x τὸν λόγον ἐποίησεν, ἀλλ' ὁ λόγος τῶν
ων τὴν ἐπιστήμην εὗρεν. Οὐ πρῶτα τὰ
x, καὶ δεύτερος ὁ λόγος, ἀλλὰ πρῶτος ὁ
ὶ ταῦτα ἀπ' ἐκείνου. * Προηγεῖται πάντα τὰ
; Θεοῦ, καὶ τότε ἕπεται τὰ τῆς ἐπιστήμης.
.επόμενα ὀφθαλμὸς ἐποίησεν, ἀλλ' ὀφθαλμὸς
.ένων τὴν φύσιν διέκρινεν· οὐχ αἱ τέχναι τὰς D
ωκαν, ἀλλ' αἱ χεῖρες τὰς τέχνας [d] ἐποιήσαν-
δρόμος πόδας εἰργάσατο, ἀλλ' οἱ πόδες τοῦ
ὴν φύσιν ἔδειξαν. Οὕτως οὐ γράμματα λόγον
ἀλλ' ὁ λόγος τῶν γραμμάτων τὴν ἐπιστήμην
ιὰ τί οὖν ζητεῖς τὰ δεύτερα παρὰ τῆς πηγῆς
των; Ὅτι γράμματα οἶδε μὴ μεμαθηκώς.
άζεις, ὅτι νεκροὺς ἐγείρει, καὶ ἐκπλήττῃ, τὸ
ράμματα μὴ μεμαθηκότα, ἐνδεχόμενον τῇ
ἱ γὰρ πρῶτοι τὰ γράμματα εὑρόντες, οὐ παρ'
xθόντες εὗρον, καὶ οἱ εὑρεταὶ τῶν γραμμά-
ρωποι ἦσαν· τὸ δὲ νεκροὺς ἐγεῖραι, ὑπερ-
ύσιν ἀνθρώπων. Τὰ μεγάλα παρορᾷς, καὶ
ιxρὰ ἀκριβολογῇ; Πηγὴ τοίνυν πάσης σοφίας
ς γνώσεως ὁ Χριστός· οὐδὲν αὐτὸν λανθάνει.
γάρ ἐστιν εὑρετὴς, εὑρετὴς, λέγω, οὐχ ὡς E
ιήσαντος, καὶ τούτου ἐπινοήσαντος· ἀλλ' ὅτι
ὶ ποιητὴς τῆς σοφίας, καὶ εὑρετὴς τῶν ἐπὶ
ας θεωρουμένων. Οὐδὲν αὐτὸν τῶν παρελθόν-
ἐν αὐτὸν τῶν παρόντων, οὐδὲν τῶν μελλόντων
· πηγὴ γάρ ἐστι τῶν ἁπάντων.
ίνυν, φησὶν ὁ αἱρετικὸς (ἀνακύπτει γὰρ ἐν
ζιζάνια), εἰ τοίνυν πηγὴ τῆς σοφίας ἐστὶ καὶ
εως, πῶς περὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, τουτέστι, 168
ελείας, ἐν ᾗ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν, καὶ ἡ A
ι τοῦ Σωτῆρος, λέγει, ὅτι Οὐδεὶς οἶδεν, οὔτε
οι, οὔτε ὁ Υἱὸς, εἰ μὴ ὁ Πατήρ; Πῶς τοίνυν
φίας, εἰ ἀγνοεῖ τὸ μέλλον; Ἐγὼ δέ σε ἠβου-
ὴ κακοτέχνως στρέφειν τὸν λόγον, μηδὲ περι-
λόγων εἰλεῖσθαι, ἀλλὰ τὴν εὐθύτητα τῶν
ων φέρεσθαι. Διὰ τί λέγεις, εἰ πηγὴ τῆς σο-
; θησαυρός ἐστι, πῶς ἀγνοεῖ; Οἶδα, ὅτι βαθὺ
, πλὴν εἰς τὰ σύντομα ἥξομεν. Δεῖ γὰρ κα-
ίζεσθαι οὐ τῆς δυνάμεως τοῦ λόγου, ἀλλὰ τῆς
ος τῶν ἀκουόντων. Φησὶ γὰρ ὁ ἀπόστολος
ἱ Χριστοῦ· ὁδηγούμεθα Εἰς ἐπίγνωσιν μυστη-
οῦ Πατρὸς καὶ Χριστοῦ, ἐν ᾧ πάντες οἱ θη-
τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι. Εἰ
ν αὐτῷ, οὐδὲν αὐτὸν λανθάνει. Τί οὖν, φησὶ,
ν ἀπόφασιν τοῦ Σωτῆρος, ὅτι Οὐδεὶς οἶδεν,
Ἱὸς, εἰ μὴ ὁ Πατήρ; Ἐρωτάσθω ὁ αἱρετικὸς, B
ζων, ἡ ἡμέρα, ἢ ὁ Πατήρ; ὁ γινώσκων τὸν
, οὐ γινώσκει τὴν ἡμέραν; Οὐδεὶς οἶδε τὸν
, εἰ μὴ ὁ Υἱός. Τὸν Πατέρα οὖν εὗρε, τὴν
ῆς γνώσεως οἶδε, καὶ τὴν ἡμέραν οὐκ οἶδεν;
ιδέχεται, φησὶν, εἰδέναι μὲν τὸν Πατέρα,

tem invenerit? Num literæ verbum fecerunt? Verbum seu ratio literarum naturam invenit. Ac quemadmodum non artes materiam genuerunt, sed materia artibus occasionem dedit: sic non literæ verbum fecerunt, sed verbum seu ratio literarum scientiam invenit. Non priores sunt literæ, et posterius verbum; sed prius est verbum, et ab illo literæ. Præcedunt omnia quæ a Deo facta sunt, et post sequuta sunt ea, quæ a scientia parantur. Non oculus illa, quæ videntur, effecit, sed oculus visibilium naturam dijudicavit: non artes manus dederunt, sed manus artes: non cursus pedes effecit, sed pedes cursus naturam docuerunt. Sic non literæ verbum docuere, sed verbum literarum scientiam invenit. Cur ergo exquiris secunda a priorum fonte? *Literas scit, cum non didicerit.* Non miraris quod mortuos suscitet, et obstupescis quod sciat literas, cum non didicerit, quæ res ex natura fieri potest? Nam qui primi literas invenerunt non ab aliis didicere; et literarum inventores, erant homines: mortuos autem suscitare, id certe hominum naturam superat. Magna negligis, et minima curiose inquiris? Fons igitur omnis scientiæ et cognitionis est Christus: nihil ipsi est occultum. Omnium quippe inventor est; inventorem dico, non quod alius fecerit, et hic excogitarit; sed quod ipse et sapientiæ auctor sit, et inventor eorum quæ in sapientia speculamur. Nihil eum fugit præteritorum, præsentium et futurorum: nam fons est omnium.

2. Si ergo, inquit hæreticus (zizania enim se in frumentum ingerunt), si ergo fons sapientiæ et scientiæ est, quomodo de die illa, nempe consummationis, in qua resurrectio mortuorum, et adventus Servatoris, dicit: *Nemo novit, neque angeli, neque Filius, nisi Pater?* Quomodo igitur fons sapientiæ est, si futurum ignorat? Ego sane vellem te non cum improba arte sermonem vertere, neque verborum circuitiones revolvere, sed dogmatum sinceritatem afferre. Cur dicis: Si fons et thesaurus sapientiæ est, quomodo ignorat? Scio profundam esse sententiam: verum compendio studebimus. Oportet enim non vim sermonis, sed auditorum captum perpendere. Ait enim apostolus: Ducimur *In agnitionem mysteriorum Dei Patris et Christi, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi.* Si omnia in ipso, nihil ipsi occultum est. Quid ergo dicis, inquies, ad responsionem Servatoris, *Nemo novit, neque Filius, nisi Pater?* Interrogetur hæreticus: Quis major, dies, an Pater? an qui novit Patrem, non novit diem? *Nemo novit Patrem, nisi Filius.* Patrem ergo novit, fontem cognitionis novit, et diem non novit? At, inquies, fieri potest ut Pater cognoscatur, et quæ in Patre sunt non

Matth. 24. 36.

Col. 2. 2. 3.

Matth. 11. 27.

ρήγετο conj. Savil. Nos transposita quæ post
xι legebatur interpunctione, locum sanavimus.]

[d] Reg. ἐποιήσαντο. Savil. ἐπενόησαν, male.

cognoscantur. Si quid sit in Patre occultum Filio, aliquid est in Filio ignotum Patri. Unde hoc?
Joan. 10. 15. Ipse Dominus omnium illud definivit : *Sicut cognoscit me Pater, et ego cognosco Patrem.*
Ibid. v. 14. Cum autem de hominibus loquitur, ait : *Cognosco meas, et cognoscunt me meæ.* Neque enim est inæqualitas cognitionis. Ubi inæqualis est natura, ibi inæqualis est cognitio. Potest homo Deum cognoscere, sed non ea quæ in Deo sunt. Omnes Pa-
Ibid. 17. 3. trem cognoscimus, sed non sicut Filius. *Ut cognoscant te solum verum Deum.* Omnes cognoscimus, sed non ut ille. Alio enim modo fructus radicem notam facit, alio fructus radicis dat notitiam, alio radix fructum notum reddit, alio qui fructum demetunt, cognitionis sunt consortes. Hic autem claram nec confusam cognitionis dat paritatem : *Sicut cognoscit me Pater, cognosco Patrem.* Si quid sit in Filio occultum Patri, est aliquid in Patre occultum Filio. Deinde non te pudet illius vocis, o hæretice, qua Filium cognitione privas? Alia vero ratione Spiritum sanctum, quem negas, Filio majorem secundum cognitionem tuam efficis. Dicit enim Paulus de Spiritu
1. Cor. 2. 10. sancto: *Spiritus sanctus omnia scrutatur, etiam profunda Dei.* Spiritus sanctus novit profunda, et Filius ignorat diem? Si novit, inquit, cur dixit : Non novi? Ex ratiocinii consequentia et ex testimonio Scripturarum demonstratum est, ipsum esse fontem cognitionis et sapientiæ. Cur autem ea, quæ habet, se habere negat, et cognitionem, cujus ipse fons est, hanc se non habere dicit? Dixit
Matth. 24. 36. enim, Nemo novit diem. Oportet autem, fratres, Servatoris scopum scrutari, et explorare, quid dicat, de quo, quibus, et quando. Neque enim oportet simpliciter verba examinare, voculas explorare, sed vim sententiæ rimari. Neque enim omnia quæ Servator loquitur, sunt suæ dignitati congruentia, sed infirmitati nostræ accommodata. Alio modo fidelibus, alio infidelibus, loquitur. Scio me hanc interpretationem jam vobis dedisse, sed nihil impedit quominus hic eam iterum persequamur, et veram esse ex rebus sumtam demonstrationem ostendamus. Ad Judæos sermonem habebat, ad Judæos qui tantum distabant a deitatis sublimitate, quantum distat a cælo
Isai. 55. 9. terra, ut dicebat Deus : *Quantum distat cælum a terra, tantum distant viæ meæ a viis vestris, et consilia mea a consiliis vestris.* Infidelibus ergo loquebatur : et quia illum putabant esse Deo adversarium, divinæ cognitioni repugnantem, et legi Moysis contrarium; ideo ubique dignitatem suam occultans, ad Patris dignitatem omnia refert, ut ostenderet Judæos non sibi contradicere, sed contra Patrem pugnare. Judæorum ergo præjudicatis opinionibus verba ple-

ἀγνοεῖν δὲ τὰ ἐν τῷ Πατρί. Εἰ ἔστι τι ἐν
λανθάνον τὸν Υἱὸν, ἔστι τι ἐν τῷ Υἱῷ λανθά
Πατέρα. Πόθεν τοῦτο; Αὐτὸς ὅρον δέδωκεν ὁ
Δεσπότης· Καθὼς γινώσκει με ὁ Πατὴρ, κ
νώσκω τὸν Πατέρα. Περὶ δὲ τῶν ἀνθρώπων ὁ
λέγηται, λέγει, Γινώσκω τὰ ἐμὰ, καὶ γιν
ὑπὸ τῶν ἐμῶν. Οὐ γὰρ ἀνισότης γνώσεως
ἄνισος φύσις, [a] ἄνισος καὶ ἡ γνῶσις. Γινώσ
θρωπος δύναται Θεὸν, οὐ μὴν τὰ ἐν τῷ Θεῷ
σκομεν πάντες Πατέρα, ἀλλ' οὐχ ὡς ὁ Υ
γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν. Πά
C νώσκομεν, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐκεῖνος. Ἄλλως γὰρ
γνωρίζει τὴν ῥίζαν, ἄλλως ἡ ῥίζα τὸν καρπὸ
νεύει, ἄλλως οἱ τὸν καρπὸν τρυγῶντες τῆς
μεταλαμβάνουσιν. Ἐνταῦθα δὲ τρανῆ καὶ ἀ
δέδωκε τῆς γνώσεως τὴν ἰσότητα· Καθὼς γιν
ὁ Πατὴρ, γινώσκω τὸν Πατέρα. Εἰ ἔστι
Υἱῷ λανθάνον τὸν Πατέρα, ἔστιν ἐν τῷ Πα
θάνον τὸν Υἱόν. Εἶτα οὐδὲ ἐκείνην σου τὴ
[b] αἰδῇ, αἱρετικὲ, δι' ἣν ἀποστερεῖς τὸν Υ
γνώσεως; Ἑτέρῳ λόγῳ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγι
ἀρνῇ, μεῖζον τοῦ Υἱοῦ κατὰ τὴν σὴν γνῶσιν
Λέγει γὰρ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὁ Παῦλ
Πνεῦμα τὸ ἅγιον πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βά
Θεοῦ. Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οἶδε τὰ βάθη, ὁ
ἀγνοεῖ τὴν ἡμέραν; Εἰ τοίνυν, φησὶν, οἶδε,
εἶπεν, οὐκ οἶδα; Ἀπὸ μὲν τῆς τῶν λογισμῶν ἀ
θίας, καὶ τῆς τῶν Γραφῶν μαρτυρίας ἀποδέδ
D ὅτι πηγὴ τῆς γνώσεως καὶ σοφίας ἐστί. Τί
ἕνεκεν, ἃ ἔχει, ἀρνεῖται, καὶ τὴν γνῶσιν, ἣν
πηγάζει, ταύτην λέγει αὐτὸς μὴ ἔχειν; Εἶπε γὰρ
οὐδεὶς οἶδε τὴν ἡμέραν. Δεῖ δὲ, ἀδελφοί, τὸν
τοῦ Σωτῆρος ἐρευνᾷν, καὶ ἐρωτᾷν, τί λέγει, καὶ
τίνος, καὶ πρὸς τίνας, καὶ πότε. Οὐ γάρ ἐστιν ἁ
βασανίζειν ῥήματα, καὶ ἐξετάζειν λεξίδια, ἀλλὰ
της τῆς ἐννοίας καταστοχάζεσθαι τῆς δυνάμεως.
πάντα γὰρ, ὅσα ὁ Σωτὴρ διαλέγεται, πρέποντα
οἰκείᾳ ἀξίᾳ διαλέγεται, ἀλλὰ τὰ ἁρμόζοντα τῇ ἡ
τέρᾳ ἀσθενείᾳ. Ἄλλως διαλέγεται πιστοῖς, ἄ
διαλέγεται ἀπίστοις. Οἶδα ταύτην τὴν ἔννοιαν
ρηκὼς ἐν ὑμῖν, ἀλλ' οὐδὲν κωλύει ὁδεῦσαι δι
αὐτῆς ἐννοίας, καὶ δεῖξαι ἀληθεύουσαν τὴν ἀπ
E τῶν πραγμάτων. Πρὸς Ἰουδαίους ἦν ὁ λόγος,
δαίους τοὺς τοσοῦτον ἀπέχοντας τοῦ ὕψους τῆς θε
τος, ὅσον ἀποσχοινίζεται γῆ οὐρανοῦ, ὡς ἔλεγ
Θεός· Καθ' ὅσον ἀπέχει ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τῆς
ἀπέχουσιν αἱ ὁδοί μου ἀπὸ τῶν ὁδῶν ὑμῶν, κ
βουλαί μου τῶν βουλῶν ὑμῶν. Διελέγετο τοίνυν
στοις· καὶ ἐπειδὴ ἐνόμιζον αὐτὸν ἀντίθεόν τινα,
τιπολιτευόμενον τῇ θείᾳ γνώσει, καὶ ἐναντίον
νόμῳ Μωϋσέως, πανταχοῦ τὸ ἴδιον ἀξίωμα κρύπ
ἐπὶ τὴν τοῦ Πατρὸς ἀξίαν ἀναφέρει τὸ πᾶν, ἵνα
Ἰουδαίους οὐχ αὐτῷ ἀντιλέγοντας, ἀλλὰ τῷ Π
169 μαχομένους. Ἀλλὰ πρὸς μὲν Ἰουδαίους πολλάκις
A μόζει ταῖς οἰκείαις αὐτῶν προαιρέσεσι τὰς λέξεις

[a] Sic Reg. In Savil. vero ἄνισος γὰρ ἡ γνῶσις, quæ lectio seriem turbat.

[b] Savil. φωνὴν ᾔδει, pessime. Reg. φωνὴν αἰδῇ, recte. Hæc vox totam clausulam, quæ non poterat inte restituit.

ς ἡμετέροις ἤθεσι συμμεταβάλλεται
' ὅτι ὡς ἰατρὸς ἁρμόζοντα φάρμακα
τάγει, * ἐν Ἰουδαίοις ἐξεταζόμενος
αὐτοῦ οὐ μόνον τὴν θεότητα, ἀλλὰ
ητα. Ἐννόησον γὰρ, ὅσον ἀπεῖχον
Υἱὸν Θεοῦ, ὅτι οὐδὲ ἄνθρωπον κα-
ύριον ὑπελάμβανον. Ἔλεγον γὰρ,
καὶ δαιμονιῶντα ὑπελάμβανον τὸν
πεὶ τοίνυν ἑώρα Ἰουδαίους ἀντιλέ-
ἑαυτοῦ μαθητὰς ὡς ἀνθρώπους πο-
τὰ μέλλοντα· φίλον γὰρ ἀεὶ τοῖς
ιλλουσιν ἐπιβαλεῖν, καὶ τὰ μέλλοντα
ι γοῦν καὶ ἐν τῇ κοινῇ ἀναστροφῇ,
νουσι πάντες μετὰ μίαν ἡμέραν,
ρὸ μιᾶς ἡμέρας, χαίρει ὡς μέγα τι
ερ ὁ πάντων τὴν γνῶσιν λαβών.
ρώποις τὰ μέλλοντα διερευνᾷν. Εἶ-
ν πόθον ἐν τοῖς ἀποστόλοις ἀκμά-
ὶ ζέοντα τὸν ἔρωτα περὶ τὴν γνῶ-
, καὶ ἃ ἔχει, ἀρνεῖται, ἵνα χολάσῃ
ίαν. Πότε Ἀποκαθιστᾷς τὴν βασι-
Εἶτα ἐπιστομίζων τὴν ἀνθρωπίνην
υλομένην ἐπιβαλεῖν τοῖς μέλλουσι,
περιεργάζεσθαι, λέγει· Οὐχ ἔστιν
ους ἢ καιρούς· ὑπερβαίνει τὴν ἀν-
ὸ μέτρον τῆς γνώσεως. Μὴ πολυ-
λλοντα πρὸ τῶν πραγμάτων, ἀλλ'
ὶ πίστευε τοῖς μέλλουσι· παρα-
πρὸς τὴν τοῦ μέλλοντος δικαστοῦ
ρόντισον, οὐχ ἵνα μάθῃς, πότε ἡ
ἔθῃς, ποταπή σοι ἀπαντήσῃ ἡμέρα.
ήτης τοὺς πολυπραγμονοῦντας περὶ
ς καὶ λέγοντας, πότε ἔρχεται ἡ
στασις; μεμφόμενος καὶ ἐπιστομί-
οἱ ζητοῦντες τὴν ἡμέραν Κυρίου.
ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου; Ἀντὶ τοῦ,
δεῖν τὴν ἡμέραν Κυρίου; Ἡ ἡμέρα
σκληρὰ τέτακται, δυνατὴ ἡμέρα
 είνη, θλίψεως καὶ ἀνάγκης. Τὸν
ἵνα χολάσῃ τὴν προπέτειαν. Ἐπεὶ
ι τὰ μέλλοντα τὴν ἀνθρωπίνην τά-
ὁ Σωτὴρ ἔλεγεν· Οὐχ ἔστιν ὑμῶν
αιρούς. Ἀλλ' ἵνα μὴ νομισθῇ κατὰ
γνῶσιν, συμπεριλαμβάνει ἑαυτὸν
παραμυθήσηται τῶν ἀνθρώπων
ἴδασι, φησὶν, οὔτε οἱ ἄγγελοι. Τί
γγέλους; Οὐδὲ ὁ Υἱὸς οἶδε. Διὰ τί
; Ὅταν δὲ ἀκούσῃς Υἱὸν, μέρισον
μα· υἱὸς γὰρ λέγεται κατὰ [a] κοινοῦ
ἡ ἀνθρωπότης. Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι
ὴ καὶ τὴν σάρκα τοῦ Σωτῆρος, καὶ
ει ἀλλαχοῦ· Καὶ τὸ αἷμα Ἰησοῦ τοῦ
σει ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας. Τὸ
ἀλλὰ ἀνθρωπότης· οὕτω καὶ τὴν
ὀνομάζει. Καὶ ὅταν εἴπωμεν, ὁ Υἱὸς

rumque adaptat; non quod divinum verbum secundum mores nostros mutetur, sed quia ut medicus remedia vulneribus congruentia apponit; apud Judæos enim versabatur, qui non modo ejus deitatem, sed etiam humanitatem negabant. Perpende enim quantum aberat, ut putarent esse Filium Dei, qui ne hominem quidem esse Dominum suspicabantur. Dicebant enim, *Dæmonium habet*, et dæmoniacum esse arbitrabantur Filium Dei. *Joan. 10. 20.* Quia igitur videbat Judæos contradicentes, discipulosque suos, utpote homines, futura curiose inquirentes: solent quippe semper homines futura appetere et eorum præscientiam perquirere; certe in communi rerum vicissitudine, si quis ea quæ omnes postridie sciturí sunt, uno prius die dixerit, gaudet ac si magnum quid repererit, et ut
B si quis omnium notitiam assequeretur. Amant itaque homines futura perquirere. Videbat itaque Servator apostolos futura prænoscendi desiderio teneri; et quæ habet se habere negat, ut importunum desiderium castiget. Quando *Restitues regnum Israël?* *Act. 1. 6.* Deinde hominum futura nosse et quæ Dei sunt inquirere appetentium petulantiam refrenans, dicit: *Non est vestrum nosse tempora vel momenta:* *Ibid. v. 7.* hujus cognitionis modus humanam excedit naturam. Ne curiose inquiras futura ante rerum eventum; sed exspecta solum, et futuris crede: præpara teipsum ad futurum Judicis adventum: id cura, non quando veniet dies, sed qualis ventura sit dies. Idcirco propheta illos, qui de die illa curiose inquirunt et dicunt,
C Quando veniet judicium, quando resurrectio? reprehendit et refrenat his verbis: *Væ iis, qui quærunt diem Domini. Ut quid illa vobis dies Domini?* *Amos 5. 8.* Ac si diceret: Quare optatis videre diem Domini? *Dies Domini acerba et dura constituta est: potens est illa dies calamitatis et necessitatis.* *Sophon. 1. 14. 15.* Metum incussit, ut petulantiam illam castigaret. Quia igitur optabant videre futura, quæ hominum captum superabant, dicebat Servator: *Non est vestrum nosse tempora vel momenta.* *Matth. 24. 36.* Sed ne videretur ex invidia ab hac cognitione arcere, se cum ignorantibus annumerat, ut homines de tali ignorantia consolaretur. Nec angeli cognoscunt, ait. Quid vero ultra angelos cogita-
D tis? Ne Filius quidem novit. Quid ultra me imaginaris? Cum Filium audis, rem mente distingue: filius enim in communi dicitur de divinitate et de humanitate. Ut vero discas Filium in Scriptura vocari Servatorem incarnatum, dicit alibi: *Et sanguis Jesu Filii ejus emundabit nos ab omni peccato.* *1. Joan. 1. 7.* Sanguis non divinitatem, sed humanitatem spectat: sic et ipsam humanam naturam Filium nominat. Et cum dicimus, Filius Dei passus est, quid passibile, quid impassibile sit, confite-

αζόμενος, *apud Judæos versabatur*. ologia contra Arianos, p. 157, Sarunt Arsenium, ἐν τοῖς ζῶσιν ἐξετάζεrsari vel numerari, quod repetitur etiam inferius, p. 160.

[a] Savil. κατὰ καινῷ, Reg. κατὰ κοινοῦ. Savil. legendum putat κατὰ κοινόν.

tuam et nostram sententiam. Dicis, te Deum defendere, et Dei adversarium quemdam oppugnare, qui non secundum legem incedit, sed Dei dogmata solvit. Videamus, quomodo Deus prospiciat iis qui legem defendunt, et iis qui legis transgressorem sequuntur. A vulgaribus rebus sermonem instituo. Si qua urbs tyrannum recipiat, ea periclitatur, etiamsi non cum illo consentiat; sed quia recepit eum, in periculis versatur. Si qua vero urbs tyranno portas claudat, ea laudatur, et a rege mercedem accipit, quia periculoso tempore tropæa erexit, firmam sententiam : non tyranno, sed regi adhæsit. Hoc fecisti, Judæe, ut tu dicis : venientem tyrannum, ut impie jactitas, qui legi Moysis adversabatur, non recepisti; sed repulisti, Deoque regnum integrum reservasti : Ecclesia Servatoris ipsi portas aperuit, qui, ut dicis, tyrannus erat, sed, ut illa profitetur, Rex gloriæ est. Videamus quid ille verus statuit circa eos, qui regem non receperunt. Urbs una illum non recepit, et solo æquata fuit, nempe Jerosolyma; hæc una civitas Regi gloriæ portas occlusit, et quæ tyrannum non recepit, solo æquata fuit : Ecclesiæ Dei ubique terrarum, quæ Salvatorem recepere, florent, et honore plusquam humano decorantur. Ex adverso rursus rem considera : donec vivit tyrannus, florent amici ejus, qui fideles ipsi eo tempore fuerunt, inimici vero ejus in periculo versantur; mortuo autem tyranno, amici in periculis, inimici in libertate degunt. Videamus ergo, quid evenerit post Servatoris mortem, post ejus ascensum ex hoc sæculo ad Patrem, post illam quam tu mortem existimas, et ego resurrectionem credo. Si florent regis inimici, magis quam hujusce tyranni adversarii, vere tyrannus erat : si vero hujus inimici in infamia et in exsilio versantur, amici vero in libertate et gloria; si verbis non fidem habes, res ipsas reverearis : quomodo nempe Deus Christi regnum exaltaverit, illud repudiantes prostraverit. Poterat illos Deus delere, qui Filium negarent; poterat regis inimicos occidere, qui Regem gloriæ putabant esse tyrannum : verum non occidit eos, sed dissipavit. Si occidisset, potuissent illi sese purgare : si nos sivisset in terra manere, ex rebus ipsis in pudorem acti fuissemus : si vidissemus orbem credentem, cum toto orbe conversi fuissemus. Potuissent inimici dicere : Vidimus eum cum duodecim illis, et ut vilem despeximus ; si vidissemus eum a regibus adoratum, procul dubio sub jugum pietatis nos demisissemus. Cur præoccupans pœnitentiam nobis ademisti? cur supplicio emendationem antevertisti? Idcirco, ne quis diceret, Crucifixum novimus, adoratum non vidimus ; non occidit, sed dispergit eos. Hoc enim jam olim David illorum propheta
Psal. 58. 12. Deo suadebat, dicens : *Ne occidas eos : nequando obliviscantur* legis tuæ : *disperge illos in*
Judæi ante portas ecclesiæ suda- *virtute tua*. Vide illos ante Christi januas, vendentes sudaria et semicinctia. Ad januas illos

στοιχοῦντι τῷ νόμῳ, ἀλλὰ διαλύοντι τὰ τοῦ
γματα. Ἴδωμεν, πῶς προσέχει ὁ Θεὸς τοῖς ἀ
μένοις [a] τοῦ νόμου, καὶ τοῖς ἀκολουθοῦσι τῷ
νοντι τῷ νόμῳ. Ἀπὸ τῶν πραγμάτων τῶν κοι
Ἐάν τις πόλις ὑποδέξηται τύραννον, κινδυ
μὴ κοινωνήσῃ τῇ γνώμῃ· καὶ ἐπειδὴ ὅλως ἐ
C τύραννον, συναπολαύει τῶν κινδύνων. Ἐὰν
λις ἀποκλείσῃ τύραννον, θαυμάτων ἀξιοῦται,
ποὺς δέχεται παρὰ βασιλέως, ὅτι ἐν καιρῷ
ἔστησε τρόπαια, τὴν γνώμην ἀσφαλῆ, καὶ
δέξατο παρὰ τὸν βασιλέα ἕτερον τύραννο
ἐποίησας, Ἰουδαῖε, κατὰ τὸν σὸν λόγον·
τύραννον κατὰ τὴν σὴν ἀσέβειαν, ἀντιπολ
τῷ νόμῳ Μωϋσέως οὐκ ἐδέξω, ἀλλ' ἀπε
λάττων τῷ Θεῷ τὴν βασιλείαν ἄτρωτον·
τοῦ Σωτῆρος ἀνέῳξε πύλας, κατὰ μὲν σὲ
κατὰ ταύτην δὲ, βασιλεῖ τῆς δόξης. Ἴδω
ἀληθινὸς ἐψηφίσατο τοῖς μὴ δεξαμένοις
Μία πόλις αὐτὸν οὐκ ἐδέξατο, καὶ εἰς ἔδα
τὰ Ἱεροσόλυμα· μία πόλις αὕτη τῷ βασι
ἀπέκλεισε θύρας, καὶ μὴ δεξαμένη τύραν
αἱ Ἐκκλησίαι τοῦ Θεοῦ πανταχοῦ δεξά
τήριον, ἀνθοῦσι καὶ ἀκμάζουσι, καὶ εἰ
D σμιον τιμὴν ἀνάγονται. Καὶ πάλιν ἀπ
στόχαζε· ἕως ζῇ τύραννος, ἐν εὐδοκιμή
τὸ πιστὸν τῆς γνώμης ἐν καιρῷ ἐν
ἐχθροὶ αὐτοῦ ἐν κινδύνῳ· ἐπειδὰν δὲ
ραννος, οἱ φίλοι ἐν κινδύνῳ, καὶ οἱ ἐχθροὶ ἐ
σίᾳ. Ἴδωμεν τοίνυν μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος
μετὰ τὴν βάσιν τὴν ἐκ τοῦ αἰῶνος τούτου
Πατέρα, μετὰ τὸν παρὰ σοὶ νομιζόμενον
μετὰ τὴν παρ' ἐμοὶ πιστευομένην ἀνάστασιν
τί μετὰ τὸ τέλος. Εἰ μὲν εὐδοκιμοῦσιν οἱ ἐχθ
βασιλέως, ἢ οἱ ἐχθροὶ τούτου τοῦ τυράννου, τ
νος ἀληθῶς· εἰ δὲ οἱ μὲν ἐχθροὶ ἐν αἰσχύνῃ καὶ
ρισμῷ, οἱ δὲ φίλοι ἐν παῤῥησίᾳ καὶ δόξῃ, εἰ τοῖς
γοις οὐ πείθῃ, τὰ πράγματα δυσωπήθητι, πῶς ὕψ
ὁ Θεὸς τὴν Χριστοῦ βασιλείαν, πῶς καθεῖλε τοὺς
E ραιτησαμένους αὐτοῦ τὴν βασιλείαν. Ἠδύνατο
ἀνελεῖν ὁ Θεὸς, ἀρνησαμένους τὸν Υἱόν·
ἀποκτεῖναι τοὺς ἐχθροὺς τοῦ βασιλέως, τοὺς νομ
τας τύραννον τὸν βασιλέα τῆς δόξης· ἀλλ' οὐκ ἀν
αὐτοὺς, ἀλλ' ἐσκόρπισεν. Εἰ ἀνεῖλεν, ἐγίνετο
ἀπολογία· εἰ συνεχώρησεν ἡμῖν μένειν ἐπὶ τῆς
ἐκ τῶν πραγμάτων ἐδυσωπούμεθα ἄν· εἰ εἴδομεν
γῆν πιστεύσασαν, ἐπεστράφημεν ἂν καὶ ἡμεῖς
πάσης τῆς οἰκουμένης. Ἠδύναντο λέγειν οἱ ἐχθ
ἐθεασάμεθα αὐτὸν μετὰ δώδεκα, καὶ ὡς εὐτελοῦς
τοῦ κατεφρονήσαμεν. Εἰ εἴδομεν αὐτὸν ὑπὸ βασιλ
προσκυνούμενον, ἀναντιῤῥήτως τῷ ζυγῷ τῆς εὐσεβ
προσεπίπτομεν. Διὰ τί προλαβὼν ἀνεῖλες ἡμῶν
μετάνοιαν, καὶ προέλαβες τῇ τιμωρίᾳ τὴν διόρθω
172 A Διὰ τοῦτο, ἵνα μή τις εἴπῃ, ἐσταυρωμένον μὲν
μεν, προσκυνούμενον δὲ οὐκ ἐθεασάμεθα, οὐκ ἀν
αὐτοὺς, ἀλλὰ σκορπίζει. Τοῦτο γὰρ προλαβὼν
προφήτης αὐτῶν ἔπεισε Δαυΐδ· Μὴ ἀποκτείνῃς
τοὺς, μήποτε ἐπιλάθωνται τοῦ νόμου σου· διασ
πισον αὐτοὺς ἐν τῇ δυνάμει σου. Βλέπε αὐτοὺ
τῶν θυρῶν τοῦ Χριστοῦ πωλοῦντας σουδάρια κα

[a] Savil. τοῦ λόγου male.

τὰς θύρας αὐτοὺς ἔστησεν, ἵνα μάρτυ-
ῶν προσκυνούντων. Βλέπε αὐτοὺς πα-
πυλῶσι τῆς ἐκκλησίας, ὡς τοὺς ἀδελ-
ήφ. Ἐννόησον, ὅτι ὥσπερ οἱ ἀδελφοὶ
ιλέποντες τοῦ ἀδελφοῦ τὴν ἀξίαν, οὐχ
λθεῖν ὡς ἰδίῳ, ἀλλ' ἐφοβοῦντο διὰ τὴν
ͅτοὺς τρέμοντας τὴν ἀξίαν τῆς Ἐκκλη-
τοῦ Θεοῦ ἐδέξατο, ἣν παρὰ τοῦ Δεσπό-
ος τῶν ἁπάντων ἐδέξατο· βλέπε αὐτοὺς
ατεπτηχότας, ὁρῶντας τὸν ἐσταυρωμέ-
όησον τὸ πάθος, καὶ ἐννόησον τὴν δόξαν. B
αυροῦ τρεῖς, ἀπὸ ἕκτης ἕως ἐννάτης·
ξης, αἰῶνες αἰώνων, καὶ οὐκ ἀναλί-
, πῶς παρῆλθεν ὡς σκιὰ τὰ τῆς ὕβρεως·
θησεν ἡ ἀλήθεια τῆς δόξης· ἀπὸ ἕκτης
ὕβρις, ἀπὸ τοῦ αἰῶνος ἕως αἰώνων ἡ
κ ἀναλίσκεται ἡ Χριστοῦ εὐφημία, οὐ
ῦ ἡ δοξολογία. Πάντες ἐκκενοῦσιν ἑαυ-
, προφῆται καὶ εὐαγγελισταὶ καὶ ποι-
οι καὶ διδάσκαλοι, καὶ ὑπὸ τοῦ πελά-
τος οὐκ ἀναλίσκονται· καὶ ὥσπερ ἡ
οὺς δεχομένη, οὐ καλύπτεται τοῖς πο-
αλύπτει τὰ ῥεύματα· οὕτω πάντες οἱ
τοῦ Χριστοῦ τῆς δόξης, ὑπὸ τῆς δόξης
ι τὴν δόξαν οὐ σκέπουσι. Φοβερὰ ἡ C
ιάχων, ἀλλ' ἔνδοξος ἡ τιμὴ τοῦ ὑβρι-
τὴν οἰκονομίαν, δοξαζομένου δὲ διὰ
αν. Ἐννόησον, ὅτι ὥσπερ τρεῖς ὧραι
ς, αἰῶνες δὲ αἰώνων οὐ πληροῦσι τὴν
ν. Ἐννόησον καὶ τοῦ σταυροῦ τὸν τό-
; σπιθαμῆς εἶχε περίμετρον ὁ τόπος
ε ποδὸς μέτρον ἡ πῆξις τοῦ σταυροῦ.
ιέτρον τῆς ὕβρεως, καὶ ἐννόησον τὰ
' οὐρανὸν, ὅτι ἐπλήσθη ἡ σύμπασα τοῦ
ιον, ὡς ὕδωρ πολὺ κατακαλύψαι θα-
ιτήκεισαν οἱ Ἰουδαῖοι τῷ σταυρῷ γε-
ς, μᾶλλον δὲ γελώμενοι ὑπὸ τοῦ πά-
τὸν ἐσταυρωμένον, καὶ ἠγνόουν τὸν
ὰ τοῦτο ἔλεγεν ὁ προφήτης Ζαχαρίας,
ριος ὁ Θεὸς, καὶ ἔσται κοπετὸς μέγας
Ὄψονται γὰρ εἰς ὃν ἐξεκέντησαν, ἀντὶ D
ις προσήλωσαν. Καὶ οὐκ εἶπεν, ὄψον-
ταν, ἀλλ', Εἰς ὃν ἐξεκέντησαν. Τί ἐστι
αυρὸς ἦν, εἰς ὃν ἐξεκέντησαν. Πρὸ δὲ
τοῦ Σωτῆρος, ὥσπερ βασιλικὸν ση-
ινον σίγνον κατὰ τὴν κοινὴν συνήθειαν,
Χριστοῦ παρουσίας, ὑπὸ τῶν ἀγγέλων
ινήσεται ὁ σταυρὸς ἐπὶ τῆς γῆς, σκέ-
λύνων σελήνην, ὡς ἔλεγεν ὁ Σωτήρ·
τὸ σημεῖον τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ
α πληρωθῇ τὸ ῥῆμα Ζαχαρίου, αὐτὴν
ν ὁ Σωτὴρ, μετήγαγεν εἰς ἀλήθειαν·
ι εἰς ὃν ἐξεκέντησαν. Ὀφθήσεται δὲ τὸ
ῦ τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ κόψον-
λὴ οἴκου Δαυὶδ καθ' ἑαυτὴν, καὶ αἱ
καθ' ἑαυτάς· φυλὴ οἴκου Νάθαν καθ'
γυναῖκες αὐτῶν καθ' ἑαυτάς. Διὰ τί
φυλῆς παρήγαγεν, ἀλλ' ὄνομα βασι-
ινθεῖ ἡ φυλὴ Δαυίδ; φυλὴ γὰρ Δαυὶδ E

constituit, ut fierent adorantium testes. Vide illos ria et semi-
stantes ad ostia ecclesiæ, ut Josephi fratres. Co- cinctia ven-
gita, quod sicut Josephi fratres, videntes fratris debant.
sui dignitatem, non audebant adire ut fratrem, sed dignitatem formidabant: sic nunc vide illos trementes Ecclesiæ dignitatem, quam a Deo, quam a Domino et Servatore omnium accepit: vide illos viles et dejectos, Crucifixum videntes in gloria. Cogita passionem, cogita gloriam. Horæ crucis tres sunt, a sexta ad nonam; gloriæ tempus sunt sæcula sæculorum, nec consumuntur. Vide, quomodo contumelia sicut umbra præterierit; vide, quomodo floreat gloriæ veritas: a sexta ad nonam contumelia, a sæculo usque in sæcula gloria, et laus Christi non consumitur, non desinit ejus glorificatio. Universi voces effundunt, prophetæ, evangelistæ, pastores, episcopi, doctores, et a pelago deitatis non absorbentur: ac quemadmodum mare fluvios excipiens, non a fluviis occultatur, sed defluxus aquarum operit; sic omnes quotquot de gloria Christi loquuntur, a gloria teguntur, et gloriam non tegunt. Tremenda est inimicorum Dei audacia, sed splendidus est honor ejus, qui propter œconomiam contumeliis est affectus, et propter divinam dignitatem gloria afficitur. Cogita, quod sicut contumeliæ tres horæ fuere, sic sæcula sæculorum Dei gloriam non implent. Cogita et crucis locum. Num spithames unius circuitum habuit ligni locus? Pedis mensuram habuit crucis fixio. Cogita contumeliæ mensuram, et postea climata orbis terrarum, quia repleta est universa terra cognitione Domini, ut aquam multam operiat maris. Circum crucem stabant Judæi passionem irridentes, imo passione ipsa illos irridente: videbant crucifixum, et gloriosum ignorabant. Ideo dicebat
Zacharias propheta: Tunc veniet Dominus Deus: Zach. 12.
Et erit planctus magnus in Jerusalem. Vide- 11. 10.
bunt enim in quem transfixerunt, scilicet Joan. 19.
quem clavis confixerunt. Non dixit, Videbunt 37.
quem transfixerunt; sed, *In quem transfixerunt*. Quid est, *In quem?* Crux erat in quam transfixerunt. Ante adventum autem Servatoris, regium insigne, quod vulgari usu dicitur signum, præcurrit adventum Christi, et ab angelis celebratur. Apparebit crux in terra, obtegens solem, obscu-
rans lunam, ut dicebat Servator: *Tunc appare-* Matth. 24.
bit signum Filii Dei in cœlo. Et ut impleretur 30.
verbum Zachariæ, dictum ipsum assumens Servator in veritatem deduxit: *Et tunc videbunt in quem transfixerunt.* Videbitur signum Filii
Dei in cælo, et plangent tribus: *Tribus domus* Zach. 12.
David seorsum, et mulieres eorum seorsum; 12. 13.
tribus domus Nathan seorsum, et mulieres eorum seorsum. Cur nomen tribus non adduxit, sed nomen regni? cur plangit tribus David, quæ non vocabatur tribus David, sed tribus Juda? Quia ejus, qui ex Davide secundum carnem erat, quidam secundum carnem cognati, dignitatem deitatis ignoraverunt. Attingit ergo primum calami-

tas eos, qui cum genere affines essent, vita segregati et divisi erant. *Tribus domus Nathan.* Quis
2. *Reg.* 5. 14. Nathan? Fuit propheta, fuit et alius filius David. Alius enim erat Nathan propheta, qui Davidem arguit de peccato; alius Nathan filius ejus. Lege historias filiorum Davidis, inveniesque unum ex
Luc. 3. 31. filiis ejus Nathan dictum. Lucas certe evangelista, missa Mariæ genealogia, Josephum ex Nathane
Joan. 5. 39. ortum dicit. Hic altus est sermo, et pervigili mente est opus. Lege Evangelia; uti dicit Servator, *Scrutamini Scripturas.* Non dixit, Legite, sed, *Scrutamini:* non enim sola lectio notitiam affert, sed accuratum examen quæsitam rem patefacit.

4. *Videbitur* ergo *signum Filii Dei in cælo.* Videbitur ligni ferens imaginem, sed lucis radiis fulgens. Cum autem crux apparebit, sol obtegetur, non sublatus, sed gloriæ magnitudine obtectus; occultabitur luna, abscondentur stellæ, imo cadent,
Matth. 24. 29. ut scriptum est: *Sol,* inquit, *obscurabitur, et luna non dabit lucem suam, stellæ cadent de cælo;* et tunc ostendetur illud tremendum gloriosumque signum Judæis illis videntibus, qui blasphemabant, circumsistentibus et gloriam referentibus aliis. Tunc justi singuli respondebunt iniquis;
Isai. 25. 9. tunc dicet nobis Isaias: *Ecce Deus noster, in quem speravimus, exsultavimus;* tunc crux apparens illorum audaciam arguet, et Ecclesiam confirmabit; tunc contradicentes secernentur, et obsequentibus gloria referetur; tunc omnis creatura adorabit Filium Dei, tam ordo incredulorum, quam ordo credentium; sed hic cum fiducia, ille cum pudore. Sicut enim in imperatoriis imaginibus depingitur tam gloriosum satellitum agmen, quam genus barbarorum, qui Imperatori subacti sunt: et procumbit infra barbarus, procumbit etiam civis; sed hic cum fiducia stat, regem suum adorans; ille vero necessitate compeditus sub pedibus jacet, et Imperatorem adorat, sed sine ulla adorationis mercede, quia non sponte id facit, sed necessitate cogitur: ac supernus quidem ordo adorantium, infernus vero cadentium est; nam aliud est adorare, aliud cadere: sic in adventu magni illius Imperatoris, in imagine gloriæ apparebit ordo credentium, qui fiducia instructi cum angelico ordine hymnos canet et gloriam Deo referet: apparebit quoque ordo incredulorum, substratus sub pedibus magni Imperatoris; et illi quidem fiducia soluti, hi vero necessitate vincti erunt. Quia enim fideles jam antea amore vincti erant, non opus est vinculis; nam vinculum est illis amor: illos vero quos non vinxit amor, vincit plerumque necessitas: ac fideles quidem sistuntur Regi gloriæ

οὐκ ἐλέγετο, [b] ἀλλὰ φυλὴ Ἰούδα. Ἐπειδὴ τὸν ἐκ Δαυὶδ κατὰ σάρκα οἱ μὲν παραπλησιάζοντες τῷ γένει τῆς σαρκὸς, ἠγνόησαν τὸ ἀξίωμα τῆς θεότητος· ἅπτεται τοίνυν πρῶτον ἡ συμφορὰ τῶν παραπλησιαζόντων τῷ γένει, καὶ ἀπεσχοινισμένων τῷ βίῳ. Φυλὴ οἴκου Νάθαν. Τίς ὁ Νάθαν; Ἐγένετο προφήτης, ἐγένετο καὶ υἱὸς Δαυίδ. Ἄλλος γὰρ Νάθαν ὁ προφήτης, ὁ ἐλέγξας αὐτὸν περὶ ἁμαρτίας, καὶ ἄλλος Νάθαν ὁ ἐξ αὐτοῦ. Ἀνάγνωθι τὰς ἱστορίας τῶν τέκνων
173 Δαυὶδ, καὶ εὑρήσεις ἕνα τῶν τέκνων αὐτοῦ Νάθαν λε-
A γόμενον. Λουκᾶς δὲ ὁ εὐαγγελιστὴς, τὴν διαδοχὴν τὴν εἰς Μαρίαν παραπέμπων, καὶ τὸν Ἰωσὴφ διὰ τοῦ Νάθαν κατάγει. Ἰδοὺ ὅτι βαθὺς ὁ λόγος, καὶ περιεσκεμμένης διανοίας χρῄζων. Ἀνάγνωθι τὰ Εὐαγγέλια· ὡς ἔλεγεν ὁ Σωτὴρ, Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς. Οὐκ εἶπεν, ἀνάγνωτε, ἀλλ', Ἐρευνᾶτε· οὐ γὰρ ἡ ψιλὴ ἀνάγνωσις παριστᾷ τὴν γνῶσιν, ἀλλ' ἡ ἀκριβὴς κατανόησις παρίστησι τὸ ζητούμενον.

Ὀφθήσεται τοίνυν τὸ σημεῖον τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ. Ὀφθήσεται τοῦ ξύλου φέρων τὴν εἰκόνα, ἀλλὰ φωτὸς ἐκλάμπων ἀκτῖνα. Ὅταν δὲ ὀφθῇ ὁ σταυρὸς, καλυφθήσεται ὁ ἥλιος, οὐκ ἀφανιζόμενος, ἀλλὰ τῇ ὑπερβολῇ τῆς δόξης σκεπόμενος· καλυφθήσεται καὶ ἡ σελήνη, κρυβήσονται καὶ οἱ ἀστέρες, μᾶλλον δὲ πεσοῦνται, ὡς γέγραπται· Ὁ ἥλιος, φησὶ, σκοτισθήσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐ-
B τῆς, οἱ ἀστέρες πεσοῦνται ἐκ τοῦ οὐρανοῦ· καὶ δειχθήσεται τότε τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο καὶ ἔνδοξον σημεῖον· Ἰουδαίων ὁρώντων, τῶν βλασφημούντων, παρισταχισμένων τῶν δοξαζόντων. Τότε ἀποκριθήσεται τῶν δικαίων ἕκαστος πρὸς τοὺς ἀδίκους· τότε ἐρεῖ ἡμῖν Ἡσαΐας· Ἰδοὺ ὁ Θεὸς ἡμῶν, εἰς ὃν ἠλπίσαμεν, ἠγαλλιώμεθα· τότε φανεὶς ὁ σταυρὸς ἐλέγξει τὴν τόλμαν, καὶ βεβαιώσει τὴν Ἐκκλησίαν· τότε ἀποκριθήσονται οἱ ἀντιλέγοντες, καὶ δοξασθήσονται οἱ ὑπακούσαντες· τότε πᾶσα ἡ κτίσις προσκυνήσει τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ τάγμα τῶν ἀπιστησάντων, καὶ τὸ τάγμα τῶν πιστευσάντων· ἀλλὰ τὸ μὲν μετὰ παῤῥησίας, τὸ δὲ μετὰ αἰσχύνης. Ὥσπερ γὰρ ἐν ταῖς βασιλικαῖς εἰκόσι διαγράφεται ἡ δόξα τῶν δορυφορούντων τὸν βασιλέα, καὶ τῶν βαρβάρων τὰ γένη, τῶν ὑποτεταγμένων τῷ βασιλεῖ, [a] καὶ ὑποπίπτει μὲν καὶ ὁ βάρβαρος κάτωθεν, ὑποπίπτει δὲ
C καὶ ὁ ὁμόφυλος· ἀλλ' ὅμως μετὰ παῤῥησίας ἵσταται, δοξάζων τὸν ἑαυτοῦ βασιλέα· ὁ δὲ ἀνάγκαις πεπεδημένος ὑπὸ τοὺς πόδας, προσκυνῶν μὲν τὸν βασιλέα, μισθὸν δὲ τῆς προσκυνήσεως οὐκ ἔχων· οὐ γὰρ γνώμη αὐτὸν ἤγαγεν, ἀλλ' ἡ ἀνάγκη αὐτὸν ἐπέδησεν· καὶ ἔστιν ἡ μὲν ἄνω τάξις προσκυνούντων, ἡ δὲ κάτω τάξις πιπτόντων· ἄλλο γάρ ἐστι προσκυνῆσαι, καὶ ἄλλο πεσεῖν· οὕτως ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ μεγάλου βασιλέως, ἐν εἰκόνι τῆς δόξης φανήσεται τὸ τάγμα τῶν πιστευόντων, ἐν παῤῥησίᾳ μετὰ τῆς ἀγγελικῆς τάξεως ὑμνοῦντες καὶ δοξάζοντες· φανήσεται δὲ καὶ τὸ τάγμα τῶν ἀπιστησάντων ἐστρωμένον ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ μεγάλου βασιλέως· καὶ οἱ μὲν ἔσονται λελυμένοι τῇ
D παῤῥησίᾳ, οἱ δὲ πεπεδημένοι τῇ ἀνάγκῃ. Ἐπειδὴ γὰρ προεδέθησαν τῷ πόθῳ οἱ πιστοὶ, οὐ χρεία δεσμῶν

[b] Ita Reg. Verba, ἀλλὰ φυλὴ Ἰούδα, desunt in Savil.

[a] Hic magnus hiatus est in Savil.

ρ αὐτοῖς ὁ πόθος· οὓς δὲ μὴ ἔδησεν ὁ πόθος,
ολλάκις ἡ ἀνάγκη· καὶ προσάγονται μετὰ
ς οἱ πιστοὶ τῷ βασιλεῖ τῆς δόξης, οἱ μὲν πι-
παῤῥησίας, οἱ δὲ ἄδοξοι καὶ ἀντιλέγοντες
τῆς ἀληθείας, προσελεύσονται δεδεμένοι
ις σιδηραῖς· καὶ οἱ μὲν ἔσονται ἐν τῷ τά-
ν προσκυνούντων ἐν ὕψει, οἱ δὲ ἐν τάγματι
όντων ἐν βάθει. Ὥσπερ γὰρ ἐν ταῖς εἰκόσιν
μέν ἐστιν ἡ ζώνη ἡ τοὺς προσκυνοῦντας ἔχου-
τέρα δὲ ἡ τοὺς βαρβάρους φέρουσα· οὕτω καὶ
ριστοῦ βασιλείας, ὑψηλότερον μὲν δεῖ φαί-
τάγμα τῶν πιστευόντων, χαμαιπετὲς δὲ καὶ
ν ὑποπιπτόντων. Διὰ τοῦτο ὁ ψαλμὸς, ἀφο-
ς προσκυνοῦντας τῶν ὑποπιπτόντων, λέγει·
ονται, καὶ ἐπιστραφήσονται πρὸς Κύριον E
πέρατα τῆς γῆς, καὶ προσκυνήσουσιν ἐνώ-
ῦ πᾶσαι αἱ πατριαὶ τῶν ἐθνῶν, ὅτι τοῦ Κυ-
σιλεία, καὶ αὐτὸς δεσπόζει τῶν ἐθνῶν· ὅτε
προσκυνούντων τὴν τάξιν ἔδειξεν, ὅτε ἐπὶ
ιπτόντων ἐπήγαγεν· Ἐνώπιον αὐτοῦ προσ-
ι πάντες οἱ καταβαίνοντες εἰς γῆν. Πῶς δέ
άγμα τῶν πιστῶν ἀνώτερον; Ὅτι οὐκ ἐπὶ
ιστοὶ στήσονται, ἀλλ' ἐν τῷ ἀέρι συμπάρε-
συνδορυφόροι τοῦ μεγίστου βήματος. Οὐ γὰρ
τοῦ Θεοῦ ἐπὶ γῆς πήγνυται, ἀλλ' ἡ γῆ ὑπο-
ν ποδῶν αὐτοῦ, ὥστε πάντας μὲν εἶναι τοὺς
ους κάτω, ἄνω δὲ τὸν δικάζοντα, καὶ τοὺς
δικαστοῦ φίλους. Διὰ τοῦτο ὁ ἀπόστολος
ος δεῖξαι, ὅτι οὐκ ἐπὶ γῆς στήσονται οἱ πι-
' ἐν τῷ ἀέρι ἐπαρθήσονται, λέγει· Ἡμεῖς
ησόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου
, καὶ οὕτω πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα.
μοι εἰς μνήμην ἤγαγεν ἡ ἀφορμὴ τῆς τόλμης 175 A
άχων, τῶν τολμησάντων εἰπεῖν, Δαιμόνιον
ωμεν μετὰ τοῦ Δαυὶδ, Ὡς πολὺ τὸ πλῆθος
τότητός σου, Κύριε. Οἷα λαλοῦντα [a] τὸν δοῦ-
ς, οἷα φθεγγομένην τὴν γῆν βαστάζεις, οἷα
τας κατὰ σοῦ τοὺς θεομάχους οὐ κολάζεις;
ίσχεις ῥοπῇ τοῦ νεύματος, οὐκ ἀναλίσκεις ἐν
τι, οὐκ ἠδύνω ἀπειλῆσαι; οὐκ ἦν περὶ σοῦ ὁ
προφήτου, Ἀπειλῶν θαλάσσῃ, καὶ ξηραίνων
'οσαῦτα θεομαχοῦσι, τοσαῦτα βλασφημοῦσιν.
κρίνεται ὁ Σωτήρ· Οὐκ ἦλθον ἵνα κρίνω
ν, ἀλλ' ἵνα σώσω τὸν κόσμον. Διὰ τοῦτο καὶ
αλῶν αὐτὸν, οὐκ εἰς τὸ κρῖναι κατὰ τὴν
παρουσίαν, ἀλλ' εἰς τὸ σῶσαι, ἔλεγεν· Ὁ
ς ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ ἐμφάνηθι, ἐξέγειρον τὴν B
ν σου, καὶ ἐλθὲ εἰς τὸ σῶσαι ἡμᾶς, οὐκ εἰς
. Ἡ πρώτη παρουσία, σωτηρίας, ἡ δευτέρα,
Ἐὰν θέλῃς, ἔγνως αὐτὸν Σωτῆρα· ἐὰν ἀπει-
ως αὐτὸν κριτήν. Προλαβὼν κατασκεύασον
λον τοῦ βασιλέως. Ἀπὸ τῶν κοινῶν πραγμά-
χθῶμεν. Οὐκ οἶδάς τινας σκιρτῶντας καὶ
τας, ὅτε ἐν ἀξιώματι καὶ προαγωγῇ γένων-
τῶν φίλων; οὐχ ἕκαστος χαίρετε, ἐὰν ἴδῃ
γνώριμον αὐτοῦ εἰς ἀρχὴν προελθόντα, καὶ
λοιπὸν καρποὺς τῆς φιλίας κομίζεσθαι; Ἀλλ'

Reg. In Savil. hæc mutila decrant.

fiducia repleti; illi vero inglorii, qui contradixerunt verbo veritatis, accedent vincti compedibus ferreis: et illi quidem erunt in ordine adorantium in alto; hi vero in ordine cadentium in profundum. Sicut enim in imaginibus superior est circulus adorantium, inferior vero circulus barbarorum: sic et in regno Christi superior apparebit ordo credentium, inferior vero et humi repens ordo cadentium. Ideo Psalmus adorantes a cadentibus distinguens ait: *Reminiscentur et convertentur ad Dominum universi fines* (Psal. 21. 28. 29.) *terræ: et adorabunt in conspectu ejus universæ familiæ gentium, quoniam Domini est regnum, et ipse dominabitur gentium;* quando adorantium ordinem ostendit; quando de cadentibus adjecit: *In conspectu ejus cadent omnes qui* (Ibid. v. 30.) *descendunt in terram.* Quomodo autem superior est ordo fidelium? Quia non in terra fideles, sed in aere stabunt, maximum illud tribunal quasi satellites circumsistentes. Thronus quippe Dei (Isai. 66. 1.) non in terra figitur, sed terra est scabellum pedum ejus; ita ut omnes de quibus judicium statuitur infra sint, superne vero Judex sedeat cum amicis suis. Ideo apostolus, ut ostendat fideles non in terra, sed in aere sublimes futuros esse, ait: *Nos* (1. Thess. 4. 16.) *autem rapiemur in nubibus in occursum Domini in aera, et sic semper cum Domino erimus.*

5. Hæc mihi in memoriam revocavit occasio audaciæ Dei hostium, qui dicere ausi erant, *Dæmonium habet.* (Joan. 10. 20.) Dicamus cum Davide, *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine!* (Psal. 30. 20.) Qualia dicentem servum toleras, qualia loquentem linguam sustines, qualia audentes contra te inimicos non plectis? non solo nutu consumis, non solo jussu perdis, non potes comminari? non est apud te ille prophetæ sermo, *Comminans mari, et exsiccans illud?* (Nahum. 1. 4.) Tot pugnis, tot blasphemiis Deum impetunt. Sed respondet Salvator: *Non veni ut judicem mundum, sed ut salvum faciam mundum.* (Joan. 12. 47.) Idcirco David vocans illum, non ad judicium, ut in secundo adventu, sed ad salutem parandam, dicebat: *Qui sedes super Cherubim, appare. Excita potentiam tuam, et veni, ut salvos facias nos;* (Psal. 79. 2. 3.) non ut judices. Primus adventus salutis, secundus judicii est. Si velis, nosti illum Servatorem; si non obtemperes, nosti illum Judicem. Te prius Regis amicum facito. A vulgaribus rebus edoceamur. Non nosti quosdam exsultantes et lætantes, quando vident aliquos ex amicis ad dignitates provehi? annon singuli gaudetis, cum videtis aliquem vobis familiarem ad principatum evehi? annon spe-

a Ita Reg. Hæc et sequentia manca et turbata in Savilii Edito sunt.

;is vos fructum amicitiæ accepturos esse? Ve-
m homines persæpe fallunt, et amicitias com-
ıtant, et post adeptum principatum non ultra
iici sunt : Christus vero non occultat veritatem.
ito illi amicus, et eris ei semper amicus. Sæpe
mque, fratres, dignitas hominem inflavit, ejus
imum mutavit, affectum transtulit; alius pro
io esse videtur. Nam de Saüle dicit Deus, vi-
ns illum ex dignitate mutari : Unxi te domi-
ım, et requirent, et dabunt tibi principatum, et
illis accipies : *Et cum hæc signa super te ve-
rint, mutaberis in alium virum.* Mutabit
im te potentia et dignitas, non quod omnes mu-
t; fidelem enim non mutat, sed improbum su-
rat et manifestum reddit. Quapropter fideli
cit : Si princeps sis constitutus, esto tu quasi
ıus ex subditis. Itaque si hic amicitia sæpe
llit, sæpe etiam vera manet; Christi vero ami-
tia cadere nequit : cum vides illum in gloria,
n negat te, qui illum in terra adoras; sed ac si
hodie in amicitiam recepisset, te advocat, et
nicitiam tibi exhibet : *Venite, benedicti Pa-
is mei.* Hic sæpe si gratiam alicui præbeas, is
leptus principatum, illam non fatetur; sed, etiam-
gratiam reddat, primum beneficium occultat :
n enim vult videri benefico inferior; sed ami-
tiæ quidem tuæ vicem reddit, beneficium autem
cultat. Servator autem amicitiam profitetur et
neficium non occultat. *Esurivi enim, et de-
istis mihi manducare,* etc. Amicitia itaque splen-
et Salvator, splendet et beneficio : non negat
istinam amicitiam, affectum tuum confitetur,
norem prædicat, propositum coronat. Illum
go beneficum habeamus, non judicem. Judex
iidem est, et judex veritatis; sed tu præveni
ım, et amicum redde, non judicem; placa il-
m. Non vides externos principes, quomodo cir-
ımcurrant, et quomodo familiares suos alloquan-
r? Verum hic de modis agitur, illic de in-
rcessione. Prius alloquere martyres, dic apo-
olis : Obsecro vos, præparate mihi Judicem :
t mihi propitius in tempore judicii, cum exa-
inabuntur opera mea ; suadete illi : ipsum pla-
ire potestis. Scio, ipsum vobis exorabilem esse;
o fiduciam non habeo, vos Regem alloquimi-
. Sed respondebunt tibi apostoli et martyres :
on nosti Deum nostrum, qui gratis misericor-
iam impertit, sed a nobis vult accipere? Da
uperibus, et ille pro ipsis tibi gratiam pro-
tebitur; largire in manus pauperum, et quasi
manus fidelis deponens, retributionem acci-
ies : da Christo, qui non ob cupiditatem habendi
cipit, sed ob humanitatem pauperibus largitur.
einde accipit Deus pecunias, non in seipsum, sed
er pauperes in seipsum; non justitiam vendens,
d pœnitentia lapsus nostros emendans. Non pe-

οἱ μὲν ἄνθρωποι πολλάκις ψεύδονται, καὶ τὰς φιλίας ἐναλλάσσουσι, καὶ μετὰ τὴν ἀρχὴν οὐκέτι φίλοι· ὁ
C δὲ Χριστὸς οὐ κρύπτει τὴν ἀλήθειαν. Γενοῦ αὐτοῦ φίλος, καὶ ἔσῃ ἀεὶ αὐτοῦ φίλος. Πολλάκις γὰρ, ἀδελφοὶ, τὸ ἀξίωμα ἐφύσησε τὸν ἄνθρωπον, μετέβαλε αὐτοῦ τὴν γνώμην, μετέθηκεν αὐτοῦ τὴν διάθεσιν, ἄλλος ἀντ' ἄλλου φαίνεται. Καὶ γὰρ περὶ τοῦ Σαοὺλ ὁ Θεὸς εἰδὼς, ὅτι τὸ ἀξίωμα αὐτὸν μεταβάλλει, λέγει· ἔχρισά σε κύριον, καὶ ἀπαιτήσουσι, καὶ δώσουσί σοι ἀρχὴν, καὶ λήψῃ ἐξ αὐτῶν· Καὶ ὅταν ἔλθῃ ταῦτα ἐπὶ σὲ τὰ σημεῖα, στραφήσῃ εἰς ἄνδρα ἄλλον. Μεταβαλεῖ γάρ σε ἡ ἐξουσία καὶ ἡ ἀξία, οὐχ ὅτι πάντας μεταβάλλει· τὸν πιστὸν γὰρ οὐ μεταλλάττει, τὸν δὲ σαθρὸν ἐλέγχει. Διὰ τοῦτο τῷ πιστῷ λέγει· ἐὰν καταστῇς ἄρχων, γενοῦ καὶ σὺ ὡς εἷς ἐξ αὐτῶν. Εἰ τοίνυν ἐνταῦθα φιλία πολλάκις ἐψεύσατο, πολλάκις ἀληθεύει· ἡ δὲ τοῦ Χριστοῦ φιλία ἄπτωτος· οὐχ, ὅταν ἴδῃς αὐτὸν ἐν δόξῃ, * οὐκ ἀρνεῖταί σε τὸν ἐπὶ τῆς γῆς προσκυνήσαντα αὐτόν· ἀλλ' ὡς σήμερον δεξάμενός σε τῆς φιλίας, προσκαλεῖται, καὶ τότε γνωρίσει τὴν φιλίαν· Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρός
D μου. Ἐνταῦθα πολλάκις κἂν χάριν ποιήσῃς τινὶ, μετὰ τὴν ἀρχὴν οὐχ ὁμολογεῖ· ἀλλὰ, κἂν ἀντιδῷ τὴν χάριν, τὴν εὐεργεσίαν τὴν πρώτην κρύπτει· οὐ θέλει γὰρ φανῆναι κατώτερος τοῦ εὐεργέτου, ἀλλὰ τὴν μὲν φιλίαν σου ἀμείβεται, τὴν δὲ εὐεργεσίαν κρύπτει. Ὁ δὲ Σωτὴρ καὶ τὴν φιλίαν ὁμολογεῖ, καὶ τὴν εὐεργεσίαν οὐ κρύπτει. Ἐπείνασα γὰρ, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, καὶ τὰ ἑξῆς. Ὁ τοίνυν Σωτὴρ λάμπει τῇ φιλίᾳ, λάμπει τῇ εὐεργεσίᾳ, οὐκ ἀρνεῖται τὴν προτέραν σου φιλίαν, ὁμολογεῖ σου τὴν διάθεσιν, κηρύττει σου τὸν πόθον, στεφανοῖ σου τὴν πρόθεσιν. Ἔχωμεν τοίνυν αὐτὸν εὐεργέτην, καὶ μὴ κριτήν. Κριτὴς μέν ἐστι, καὶ κριτὴς ἀληθείας· ἀλλὰ σὺ προλαβὼν αὐτὸν κατάστησον φίλον, καὶ μὴ δικαστὴν, καὶ δυσώπησον αὐτόν. Οὐκ εἶδες τοὺς ἔξωθεν ἄρχοντας, πῶς περιτρέχουσι, καὶ πῶς τοῖς οἰκείοις αὐτῶν διαλέγονται; Ἀλλ'
E ἐνταῦθα περὶ [b] σχημάτων, ἐκεῖ δὲ περὶ πρεσβείας. Προλαβὼν διαλέχθητι τοῖς μάρτυσιν, ὁμίλησον τοῖς ἀποστόλοις· δέομαι ὑμῶν, προετοιμάσατέ μου τὸν κριτήν· γένοιτό μοι ἵλεως ἐν τῷ καιρῷ τῆς κρίσεως, ὅτε ἐξετασθῇ μου τὰ πράγματα· πείσατε αὐτόν· ἱκανοί ἐστε δυσωπῆσαι. Οἶδα, ὅτι ὑμᾶς αἰδεῖται· ἐγὼ παῤῥησίαν οὐκ ἔχω, ὑμεῖς διαλέχθητε τῷ βασιλεῖ. Ἀλλ' ἀποκρινοῦνταί σοι οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ μάρτυρες· οὐκ οἶδας τὸν Θεὸν ἡμῶν, δωρεὰν μὲν ἐλεοῦντα, ἀλλὰ καὶ παρ' ἡμῶν θέλει λαβεῖν; Δὸς πτωχοῖς, καὶ αὐτὸς ἀντὶ ἐκείνων
175 ὁμολογεῖ σου τὴν χάριν· δὸς εἰς χεῖρας πενήτων, καὶ ὡς
A εἰς χεῖρας πιστοῦ παραθέμενος, τὴν ἀνταπόδοσιν λήψῃ· δὸς Χριστῷ οὐ δι' ἀπληστίαν λαμβάνοντι, ἀλλὰ διὰ φιλανθρωπίαν τοῖς πένησι χορηγοῦντι. Εἶτα λαμβάνει ὁ Θεὸς χρήματα, οὐκ εἰς ἑαυτὸν, ἀλλὰ διὰ πενήτων εἰς ἑαυτὸν, οὐ πωλῶν τὸ δίκαιον, ἀλλὰ τῇ μετανοίᾳ διορθούμενος τὰ πταίσματα ἡμῶν. Οὐ γὰρ λαμβάνει χρήματα, ἵνα σοι πωλήσῃ τὸ δίκαιον, καὶ ἄλλον ἀδίκως κατακρίνῃ, ἀλλ' ἵνα σε τὸν κατάκριτον ἐλευθε-

* [οὐκ omittit Savil.]

b σχημάτων sic Reg. et Savil. qui putat legendum χρημάτων. Lectio est incerta.

δόσεως, ὡς ἔλεγεν ὁ Δανιήλ· Τὰς
ν ἐλεημοσύναις λύτρωσαι, καὶ τὰς ἀνο-
ἰκτιρμοῖς πενήτων. Προσένεγκε χρή-
ῆς· λύτρον γὰρ ἀνδρὸς ὁ ἴδιος πλοῦτος.
ρὸς τὴν τοῦ μεγάλου κριτοῦ καὶ Δεσπό-
έχεται ἡ ὑπ' οὐρανὸν πᾶσα, οὗ νῦν κα-
κκλησία, ἐστέρηται δὲ μόνη ἡ συνα-
ισται γάρ. Ἀργὸν τὸ ὄνομα· ἀλλὴ
τατέμνεται γὰρ τῇ ἀπιστίᾳ. Κατατο- B
ν συναγωγὴν, ὡς καὶ ὁ Παῦλος λέ-
τὴν κατατομήν. Ἡμεῖς μὲν γάρ ἐσμεν
Διὰ τοῦτο οἱ δαιμονῶντα καλέσαντες
ιατέμνονται τῆς δόξης, οἱ βασιλέα ὁμο-
πληρώθησαν δόξης. Καὶ ἐν εἰρηκὼς ἀρ-
ς θεώρημα καταπαύσω τὸν λόγον. Γε-
; ἀνὴρ δίκαιος, μεμαρτυρημένος ὑπὸ
ὃν καὶ Παῦλος ἐν τῷ τάγματι τῶν
γαγε, φήσας περὶ Γεδεὼν, καὶ Σαμ-
θάε· οὗτος δικαιοσύνῃ πάσῃ διαπρέ-
ἑαυτοῦ βίον ταῖς ἀρεταῖς κοσμήσας,
λέμου καὶ στενοχωρίας στάχυας λα-
τόπου ἐν ληνῷ ἐῤῥάβδιζεν, ἵνα ἑαυτῷ
παραμυθίαν τῆς ἀνάγκης. Ἄγγελος
στὰς φησιν· Ἴσχυε καὶ ἀνδρίζου, Ὁ
οῦ. Οὐκ ἀμβλύνει γὰρ δικαιοσύνην λι-
προτέραν δείκνυσι τὴν ἀρετὴν ταῖς θλί-
ιένην. Ὁ Κύριος μετὰ σοῦ, εἰρήνη σοι. C
εὼν, καὶ Εἰ Κύριος ἐν ἡμῖν, πόθεν ἡμᾶς
ταῦτα; οὐκ ἀντιλέγων τῷ Θεῷ, ἀλλ'
ούμενος ἑαυτὸν τοῦ Θεοῦ, οὕτω λέγων.
ν, ἄξιοι τοῦ Θεοῦ, ταῦτα ἡμᾶς οὐ κα-
ολλάκις οἱ ἄπιστοι οἱ τῷ μὲν λόγῳ πι-
ς δὲ γνώμαις μαχόμενοι, λέγουσι· ποῦ
ιστιανῶν; διὰ τί μὴ ἐπήκουσε τῶν μο-
εν οἱ πόλεμοι; πόθεν αἱ συγχύσεις; Οὐχ
λλ', εἰ Κύριος ἦν ἡμῖν, πόθεν ἡμᾶς εὗρε
α; Οὐκοῦν οὐκ ἔστιν ἐν ἡμῖν· οὐ γὰρ
ξιοι. Λέγει· Ὁ Κύριος μετὰ σοῦ· ἐν τῇ
κε ὁ Θεὸς τὴν νίκην· ἔπελθε εἰς πόλεμον.
ών· ἐν τούτῳ γνώσομαι, ὅτι ὁ Κύριος
δῷ μοι σημεῖον ἀληθινόν. Ἰδοὺ, φησὶ, D
όκον τοῦ ἐρίου, καὶ ἐὰν βρέξῃ ὁ Θεὸς
τοῦτον, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν μὴ βρέ-
ὁ Θεὸς μετ' ἐμοῦ. Βλέπε σημεῖον, καὶ
δώρου· ἔθηκε τὸν πόκον. Ὁ Θεὸς διὰ
νόνι θείῳ καὶ λόγῳ μὴ παραλαμβανο-
ὸν ὄμβρον κατὰ μόνου τοῦ πόκου, καὶ
ὰ ἦν. Καὶ λαβὼν, φησὶν, ὁ Γεδεὼν
ὄρθρον τὸν πόκον ἀπεπίασεν, καὶ εὑ-
εστὴ ὕδατος. Εἶτα ὁ Γεδεὼν πάλιν· ἐν
αι, ὅτι Κύριος μετ' ἐμοῦ, ἐὰν ποιήσῃ
θέλω. Τίθημι τὸν πόκον τοῦτον, καὶ ἐὰν
σαν τὴν γῆν, ἐπὶ δὲ τὸν πόκον τοῦτον
γνώσομαι, ὅτι Κύριος μετ' ἐμοῦ ἐστιν.
τὸ πρῶτον σημεῖον, ἀλλ' αἰτεῖς δεύτε-
νως, ὅτι Οὐκ ἐκπειράσεις Κύριον τὸν
δύο ᾔτησα, φησὶ, σημεῖα, ἓν ᾔτησα· E
σημεῖον. Διὰ τοῦτο εἶπεν· ἐὰν δῷ μοι

ὶκον τῆς ἐρέας.

cunias accipit, ut tibi justitiam vendat, et alium injuste condemnet; sed ut te damnationi obnoxium per donum liberet, ut dicebat Daniel: *Peccata tua* Dan. 4.24. *eleemosynis redime, et iniquitates tuas miserationibus pauperum*. Offer pecunias pro anima; redemtio namque viri sunt propriæ divitiæ. Hæc dico pro dignitate magni Judicis et Domini, quem suscipit totus orbis, quo nunc dignatur Ecclesia, quo privatur sola synagoga: dissipata namque est. Inane nomen est: alia quippe concisio est: conciditur enim ob incredulitatem. Concisionem vocat synagogam Paulus dicens, *Videte concisionem*. Philipp. 3. 2. Nos quippe sumus circumcisio. Ideo qui Servatorem dæmoniacum vocarunt, exscinduntur a gloria; qui Regem confessi sunt, gloria sunt repleti. Unoque allato veteris historiæ spectaculo, finem dicendi faciam. Gedeon quidam olim vir justus, Scripturarum testimonio celebratus, quem Paulus Hebr. 11. 32. in justorum ordine recensuit, loquens de Gedeone, Samsone et Jephthe: hic omni justitia conspicuus, qui vitam suam virtutibus decoravit, belli et angustiæ tempore, spicas alicunde acceptas in torculari trituravit, ut in necessitate, alimenti sola- Jud. 6. 11. 12. tium sibi pararet. Angelus autem adstans dixit: Confortare et esto robustus, *Dominus tecum est*. Neque enim fames justitiam hebetat; sed virtutem exercitatam splendidiorem reddit. *Dominus tecum, pax tibi*. Respondet Gedeon: *Si Dominus* Ibid. v. 13. *in nobis est, unde nos hæc mala invaserunt?* Non Deo contradicens, sed Deo se indignum putans, ita loquitur. Si Deo, inquit, digni essemus, non nos hæc invasissent. Sæpe increduli, qui se quidem credere profitentur, sed animo repugnant, dicunt: Ubi est Deus Christianorum? cur non audit monachos? undenam bella? unde perturbationes? Hic non ita loquutus est; sed, Si Dominus esset in nobis, unde nos hæc mala invasissent? Non est igitur in nobis: non enim sumus illo digni. Reponit (angelus): Dominus tecum; in manum tuam Deus victoriam deposuit: exi ad bellum. Respondet Gedeon: In hoc cognoscam quod Dominus sit mecum, si det mihi signum verum. Ecce, inquit, pono vellus lanæ, et si pluerit Deus super hoc vellus, et super totam terram non pluerit, novi quod Deus sit mecum. Vide signum, et petitionem inauditi doni: posuit vellus. Deus noctu, divino jussu et ratione quæ comprehendi nequit, immittit imbrem in solum vellus, et tota terra erat arida. Et accipiens, inquit, Gedeon, mane diluculo vellus expressit, et inventa est concha aqua plena. Rursusque Gedeon: In hoc cognoscam quod Dominus mecum sit, si fecerit signum quod volo. Hoc vellus pono: et si in totam terram pluvia venerit, in hoc vellus non venerit, tunc cognoscam quod Dominus mecum sit. Non sufficit tibi primum signum, sed petis secundum? non legisti illud, *Non tentabis Dominum Deum* Deut. 6. 16. *tuum?* Non duo petii signa, inquit ille, unum

petii : duo illa unum signum sunt. Ideo dixit, Si dederit mihi Dominus signum verum, pro futuræ veritatis probatione. Deinde secundo posuit vellus : et decidit imber per totam terram, mansitque siccum vellus. Post hoc experimentum, bellum audacter aggreditur, et inimicos debellat. Pluviæ ænigma paucis explicandum est. Hoc vellus primum et secundum Domini adventum significat : quoniam primus solam Jerosolymam comprehen- 178 A dit, ipsum vero universa terra non accepit. Sicut enim vellus universæ terræ comparatum nihil erat; sic nihil erat Jerosolyma cum omnibus gentibus
Matth. 15. 24. comparata, resque miserabilis. Ideo dicebat : *Non veni nisi ad oves quæ perierunt domus Israël,* ad unam solum gentem. Cum vero postea gratia Domini progressa est, quando synagoga et populus ille negaturus, et universa terra acceptura erat, præcessit figura in secundo : nam sicut olim vellere solum pluvia imbuto, terra erat arida, et sub hæc irrigata terra, vellus siccum remansit; sic ille olim populus primus irrigatus piam religionem in gentes omnes non infudit : cum autem gentes omnes beneficium acceperunt, Israël siccus remansit. Verum ne humanis ratiociniis et complicatis cogitationibus hæc speculatio procedere videatur, B huic speculationi propheticum addere testimonium operæ pretium fuerit. De Servatore prophetice di-
Psal. 71. 1. cit David : *Deus, judicium tuum regi da, et justitiam tuam filio regis : judicabit populum tuum in justitia, et pauperes tuos in judicio;* et
Ibid. v. 5. 6. paulum progressus dicit : *Ante solem permanet nomen ejus, et ante lunam generationis generationum.* Deinde adventum ejus significans dicit, *Descendet sicut pluvia in vellus, et sicut stilli-*
Ibid. v. 8. *cidium stillans super terram;* et statim : *Et dominabitur a mari usque ad mare, et a fluminibus usque ad terminos orbis terrarum.* Utinam igitur nos cum universa terra irrigati, fructus afferamus, precibus et intercessione patris et doctoris nostri, qui potest et nostrum sermonem et vestrum desiderium obsignare in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et imperium, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Κύριος σημεῖον ἀληθινὸν, ἀντὶ τῆς μελλού
θείας θεώρημα. Εἶτα ἔθηκε τὸν πόκον δεύτ
κατῆλθεν ὁ ὄμβρος ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ
πόκος ξηρός. Μετὰ ταύτην τὴν πεῖραν κατα
πολέμου, καὶ κατηγωνίζετο τοὺς ὑπεναντίου
συντεμεῖν τὸ αἴνιγμα τῆς βροχῆς. Οὗτος ὁ
Σωτῆρος ἐμήνυσε τὴν παρουσίαν τὴν πρώτη
δευτέραν· ὅτι ἡ μὲν πρώτη τὰ Ἱεροσόλυμα
τέλαβεν, ἡ δὲ γῆ πᾶσα οὐκ ἐδέξατο. Ὡς
πόκος πρὸς ὅλην τὴν γῆν οὐδὲν, οὕτω πρὸς
ἔθνη καὶ τὰ Ἱεροσόλυμα οὐδὲν καὶ οἰκ
τοῦτο ἔλεγεν, Οὐκ ἦλθον, εἰ μὴ εἰς τὰ π
ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ, εἰς μόνον τὸ ἔθ
δὲ μετῆλθε μετὰ ταῦτα ἡ χάρις τοῦ Κυρί
μὲν συναγωγὴ ἀρνεῖσθαι ἤμελλε καὶ ὁ λα
ἡ δὲ γῆ πᾶσα δέχεσθαι, προλαβὼν ὁ τύπος
τέρῳ, ὅτι ὥσπερ ποτὲ τοῦ πόκου μόνου β
γῆ ἦν ξηρὰ, μετὰ δὲ ταῦτα τῆς γῆς βραχε
κος ἔμεινε ξηρός· οὕτω ποτὲ τὸ ἔθνος τὸ π
δευόμενον οὐ μετέδωκε τῆς εὐσεβείας πᾶσι
σιν· ὅτε δὲ τὰ ἔθνη πάντα ἐδέξαντο τὴν εὐε
Ἰσραὴλ ἔμεινε ξηρός. Ἀλλ' ἵνα μὴ λογισμ
πίνοις καὶ ἐπινοίᾳ πλεκομένη νομισθῇ ἡ
ἀναγκαῖον τῇ θεωρίᾳ ταύτῃ προφητικὴν κα
τὴν μαρτυρίαν. Περὶ τοῦ Σωτῆρος προφ
Δαυὶδ καὶ λέγων· Ὁ Θεὸς, τὸ κρίμα σου τ
δὸς, καὶ τὴν δικαιοσύνην σου τῷ υἱῷ τοῦ β
κρινεῖ τὸν λαόν σου ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ τοὺς
σου ἐν κρίσει· καὶ μικρὸν ὑποβάς φησι· Πρὸ τ
διαμένει τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ πρὸ τῆς σελήνη
γενεῶν. Εἶτα τὴν παρουσίαν σημαίνων, φησί
βήσεται ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόκον, καὶ ὡς ἡ σταγὼ
ζουσα ἐπὶ τὴν γῆν· καὶ εὐθέως, Καὶ κατα
ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης, καὶ ἀπὸ ποτα
περάτων τῆς οἰκουμένης. Γένοιτο τοίνυν ἡμ
πάσης τῆς γῆς ἀρδευομένους, καρποὺς ἀναφέ
χαῖς καὶ πρεσβείαις τοῦ πατρὸς ἡμῶν καὶ δ
λου, ὃς δύναται καὶ τὸν ἡμέτερον ἐπισφραγ
γον, [a] καὶ τὸν ὑμέτερον πόθον, ἐν Χριστῷ Ἰη
Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν
καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

[a] Savil. καὶ τὸν ὑμέτερον ἐκπληρῶσαι, ἐν Χριστῷ, etc.

MONITUM

IN SERMONEM SEQUENTEM.

Hanc orationem, inquit Savilius, *ex fide Codicis ms. in Bibliotheca Collegii novi O*
damus, neque aliud præterea suppetebat exemplar; quo fit ut plura supersint emend
dogmata et doctrinam agnosco hic Chrysostomica; sed in stylo magna est disparita
inter ἀμφιβαλλόμενα *relinquo. Oratio, inquit Halesius meus, perelegans certe, et quæ d*

ingenii et doctrinæ paritate compenset. Male certe perelegantem dicit orationem, quæ, medio ad finem, est tota contorta et salebris plena; loquacitate vero et repetitionibus ad que occurrentibus redundat. A stylo Chrysostomi prorsus abhorret, ita ut nec inter ἀμφιβαλ- nseri mereatur, ut existimabit haud dubie quisquis Chrysostomi orationes vel primoribus erit : ac vel ex ipso ordiendi modo alium deprehendet oratorem. Cæterum non indoctus est , et licet innumeris repetitionibus nauseam pariat, recte probat ex his Apostoli verbis : *Non s neque currentis, sed miserentis est Dei,* non sequi hominem qui peccat, culpa liberum voluntatis suæ proposito, sibi perniciem et interitum parere, quod ex aliis Scripturæ dictis confirmat; ac syllogistico more plerumque procedit.

νααίαν, καὶ εἰς τὸν Φαραὼ, καὶ ὅτι Οὐ
τος, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦν-
.

177 A

θόλωσεν ἡμᾶς ἡ κατὰ τὴν ἑσπέραν τα-
ηὔφρανεν ἡ πάντων σπουδή. Οὐ γὰρ ἔβλε-
τῶν θορύβων ἀνωμαλίαν, ἀλλ' εἰς τὴν
των προθυμίαν· καὶ ἣν θόρυβον θεασάμε-
τινα ὄντα καὶ δημώδη, τὴν δὲ προθυμίαν
ιάρετον· ὡς εἰπεῖν, ὅτι Αἱ μὲν χεῖρες, χεῖρες
φωνὴ, φωνὴ Ἰακώβ. Δημώδης μὲν γὰρ
ς, ἔνθεος δὲ ὁ ζῆλος. Οὐ δεῖ δὲ ὅλως δια-
ὸς τὴν κραυγὴν τῶν σπουδαζόντων, ἀλλ'
εἰς τὸν ζῆλον τῶν ἀκουόντων. Καὶ γὰρ ἡ
ατέκραζε τοῦ Σωτῆρος, ἀλλ' οὐκ ἔβλεπεν B
τὸ τεθορυβημένον τῆς κραυγῆς, ἀλλ' εἰς
μένον τῆς διανοίας. Ἐβόα οὖν, ὡς ἀρτίως
ἀκολουθοῦσα τοῖς ἴχνεσιν τοῖς δεσποτικοῖς,
ἐλέησόν με. Ὦ τῆς τῶν ἐθνῶν πίστεως,
Ἰουδαίων ἀγνωμοσύνης. Ἡ Χαναναία, ἡ
οῦ Ἰσραηλιτικοῦ ἀπεσχοινισμένη, ἡ μήτε
κφεῖσα, μήτε προφήταις συζήσασα κηρύτ-
θειαν λέγουσα· Υἱὲ Δαυὶδ, ἐλέησόν με· οἱ
συντραφέντες, καὶ προφητῶν ἀκούσαντες,
κν ἀρνησάμενοι, τὸ ψεῦδος πρεσβεύουσι,
Οὐκ οἴδαμεν αὐτόν· Σαμαρείτης ἐστὶ, καὶ
χει. Ὦ τῆς πίστεως τῶν ἐθνῶν, ὢ τῆς
ς τῶν Ἰσραηλιτῶν. Ὅρα τὸν Θεὸν καὶ
ῶν ἁπάντων, πῶς τιμᾷ τὸ γένος. Οὐκ ἔστι
ν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ βαλεῖν τοῖς
Καλεῖ κύνας τὰ ἔθνη, καὶ υἱοὺς τοὺς
· ἀντιστρέφεται δὲ ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἡ τιμή· C
ιμώμενοι ἀτιμάζουσιν, οἱ δὲ ἀτιμαζόμε-
οῦσιν· υἱοὶ καλούμενοι τὴν εὐεργεσίαν οὐ
ἡ δὲ Χαναναία κύων ὀνομαζομένη, τοῦ
κ ἀφίσταται. Διὰ τοῦτο γὰρ ὁ Σωτὴρ καὶ
τε τὴν γυναῖκα οὐχ, ἵνα ὑβρίσῃ, ἀλλ' ἵνα
ν γυμνώσῃ, ὅτι τὰ ἔθνη καὶ ὑβριζόμενα
ται τοῦ εὐεργέτου, ὁ δὲ Ἰσραὴλ καὶ εὐερ-
ἠρνήσατο τὸν Σωτῆρα. Υἱὲ Δαυὶδ, ἐλέη-
ὁ πάντων ἐπακούων σιγᾷ, οὐκ ἀποπεμ-
δέησιν, ἀλλὰ λαμπροτέραν ἐκφαίνων τὴν
ναία τὸ γένος, καὶ Ἀβραμῖτις τῇ πίστει.

In Chananæam et in Pharaonem, et Quod non volentis neque currentis, sed miserentis sit Dei.

Matth. 15. Rom. 9. 16.

1. Etiamsi nos vespertinus ille tumultus perturbavit, at exhilaravit universorum studium. Non enim turbarum confusionem, sed auditorum fervorem respiciebam : spectatorque eram forensis et popularis tumultus, simulque divini atque probi studii, ita ut dicerem : *Manus quidem sunt manus Esaü, vox autem vox est Jacobi.* Popularis erat tumultus, sed divinum studium. Oportet autem non distrahi ex clamore tumultuantium, sed respicere studium auditorum. Nam Chananæa post Servatorem clamabat; verum ille non ad clamorem attendit, sed ad animi affectum. Clamabat ergo, ut modo audistis, Dominica sequens vestigia : *Fili David, misere mei.* O gentium fidem! o Judæorum ingratum animum! Ab Israëlitico genere aliena, nec in lege educata, nec in prophetis versata, veritatem prædicat, dicens : *Fili David, miserere mei;* qui vero in lege educati fuerant, qui prophetas audierant, mendacium tuentur dicentes, Non novimus eum; Samaritanus est, et dæmonium habet. O fidem gentium! o Israëlitarum ingratum animum! Vide Deum et Servatorem omnium, quantum genus illud honoret. *Non est bonum accipere panem filiorum, et projicere canibus.* Gentes vocat canes, et Israëlitas filios : transmutatur honor a populo; et qui honorantur, ipsum dehonestant; qui despiciuntur, adorant : qui filii vocantur, beneficium non recipiunt; Chananæa vero canis appellata, a benefico non recedit. Ideo namque Servator canem vocavit mulierem, non ut contumelia afficeret, sed ut ejus affectum patefaceret, ostenderetque gentes probro affectas a benefico non absistere, Israëlem vero beneficio affectum, Servatorem negare. *Fili David, miserere mei.* Et qui omnes exaudit, tacet, non ut precantem respuat, sed ut ejus fidem splendidiorem reddat. Chananæa genere, Abrahamitica fide. *Fili David, miserere mei.* Et

Gen. 27. 22.

Matth. 15. 22.

Ibid. v. 26.

suspicatur legendum αὐτός, sed αὐτῆς ferri potest.

i vel ante oris clamorem animi supplicationes
audit, tacet et differt; visusque est apostolis in-
manus esse, quod supplicationem tantam re-
ueret. Dicuntque ei discipuli : *Dimitte illam*
ia clamat post nos. Num tu, Petre, num tu,
idrea, vel Philippe, Servatore humaniores estis?
im vos flexit precatio, et Servatorem non af-
:it supplicatio? Certe vos secundum rei fa-
em judicatis, ego secundum animi affectum
ntentiam fero; gratiam differo, ut splendidam
lem expromam. *Non sum missus nisi ad*
es quæ perierunt domus Israël. Num pastor
Israëlitarum? annon totius orbis Dominus,
istor, administrator et provisor? Non dixit,
on sum pastor aliorum; sed, Non sum ad hoc
issus; non secundum rei veritatem loquens, sed
mulans, ut fidem patefaciat. Si non alio missus
, sed tantum ad oves domus Israël, cur aposto-
s ad fines orbis mittis, dicens : *Euntes docete*
nnes gentes, baptizantes? Si non ad alias,
iam Israëlis, oves missus es, cur dicebas apo-
olis : *Et alias oves habeo, quæ non sunt ex*
oc ovili, et illas oportet me congregare, ut
at unum ovile, et unus pastor? Quare non ac-
irate et secundum exactam rei veritatem loquitur,
d ad animæ probationem, *Non sum missus.* Rem
:gat, et mulier deprecans non fugit : ejus sup-
licationem depellit, et adorationem non respuit.
'ere Ecclesiæ imago est Chananæa, quæ periculis
robatur, et Dominum non negat; quæ sexcentas
istinet procellas, et ad fidei portum oculis ten-
it; quæ mille fluctibus ab hæreticis exagitatur,
ob fidei firmitatem non nutat. Confer fidem
:clesiasticam cum ingrato Judæorum animo. Ju-
ei manna comedentes murmurant; Ecclesia jeju-
ans Domino gratias agit : illi honore affecti, in-
rati sunt; Christiani in persequutionibus gratias
gunt. Quem deligis servum, si dominus sis? ex
uobus servis quem accipis? eumne qui post be-
eficia ingratus est, an eum qui castigatus gratiam
abet? Ecclesiæ igitur imago est Chananæa, quæ
epulsa Dominum non negat. Adorat illum di-
ens, *Domine, adjuva me.* Cum prius dixisset,
'ili David, miserere mei, putans se minorem,
uam par erat, emisisse deprecationem, priorem
:vocat vocem, et secunda probi animi significa-
one, priorem tegit. Non enim ultra vocat illum
lium David, sed Dominum, dicens : *Domine,*
djuva me. Neque tamen ille respondet, sed audi-
ı voce concitant illum apostoli, dicentes : *Clamat*
ost nos. Deus tamen differt, fidem illam spectans,
t dicit ei : *Non est bonum accipere panem fi-*
'orum, et projicere canibus. Filios vocat Israë-
tas, non tam honorans, quam arguens ingratum
lorum animum. Nam qui hodie filios vocat Isra-
litas, filius est ejus qui dicit : *Filios genui et*
raltavi, ipsi autem spreverunt me. Chananæa
anis vocatur, et cum gratia fert contumeliam.
:æterum puto et credo, Christum in hac contume-
a benevolentiæ imaginem posuisse, nempe ca-

Υἱὲ Δαῒδ, ἐλέησόν με. Καὶ ὁ πρὸ τῆς κρ
στομάτων ὑπακούων ταῖς ἱκεσίαις τῶν ψυχ
καὶ ἀνέχεται· καὶ ἐνομίσθη τοῖς ἀποστόλοις
εἶναι, ἀποπεμπόμενος τὴν τοσαύτην ἱκεσία
αὐτὸν οἱ μαθηταὶ, Ἀπόλυσον αὐτὴν, ὅτι κ
D σθεν ἡμῶν. Ἆρ' οὖν σὺ, Πέτρε, ἢ σὺ,
Φίλιππε, τοῦ Σωτῆρός ἐστε φιλανθρωπ
ὑμᾶς ἔκαμψεν ἡ παράκλησις, αὐτὸν δὲ οὐκ
σεν ἡ ἱκεσία; Ἆρα ὑμεῖς τοῖς φαινομένο
ἐγὼ δὲ ταῖς ἐννοίαις δικάζω· ὑπερτίθεμα
βάλλομαι τὴν χάριν, ἵνα γυμνώσω τὴν λα
στιν. Οὐκ ἀπεστάλην, εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατ
λωλότα οἴκου Ἰσραήλ. Εἶτα ποιμὴν εἶ τῶ
τῶν, οὐχὶ πάσης τῆς γῆς Δεσπότης, καὶ
διοικητὴς, καὶ προνοητής· οὐκ εἶπεν, οὐκ
τῶν ἄλλων, ἀλλ', οὐκ ἀπεστάλην εἰς τοῦτο
θῶς τοῦτο λέγων, ἀλλὰ τῷ σχήματι τὴν
E μνῶν. Εἰ γὰρ μὴ ἀπεστάλης ἀλλαχοῦ,
πρόβατα τοῦ οἴκου Ἰσραὴλ, πῶς τοὺς
πέμπεις εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης,
ρευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, β
Εἰ μὴ ἀπεστάλης εἰς τὰ ἄλλα πρόβατα
ἐκεῖνα τὰ τοῦ Ἰσραὴλ, πῶς ἔλεγες ἀπο
ἄλλα πρόβατα ἔχω, ἃ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς αὐλ
κἀκεῖνα δεῖ με συναναγεῖν, ἵνα γένηται μ
καὶ εἷς ποιμήν. Ὥστε οὐ πρὸς αὐτὴν λαλ
πραγμάτων τὴν ἀκρίβειαν, ἀλλὰ πρὸς τὴν
δοκιμασίαν. Οὐκ ἀπεστάλην. Ἀρνεῖται
178 καὶ οὐ φεύγει ἡ γυνὴ παρακαλοῦσα· ἀπο
A τῆς τὴν ἱκεσίαν, καὶ οὐκ ἀποσείεται αὐτοῦ
κύνησιν. Ἀληθῶς τῆς Ἐκκλησίας εἰκὼν ἡ
ἡ ἐν κινδύνοις ἐξεταζομένη, καὶ τὸν Δεσ
ἀρνουμένη, ἡ μυρίους χειμῶνας ὑπομένουσ
ὀφθαλμὸν ἔχουσα πρὸς τὸν λιμένα τῆς
μυρίοις κύμασι τῶν αἱρετικῶν περικλονου
ἀπὸ τῆς ἑδραίας πίστεως μὴ σαλευομένη. Ἀ
πίστιν ἐκκλησιαστικὴν, καὶ ἀγνωμοσύνην
Ἰουδαῖοι μάννα ἐσθίοντες γογγύζουσιν, ἡ
νηστεύουσα εὐχαριστεῖ τῷ Δεσπότῃ· ἐκεῖ
μενοι ἀγνωμονοῦσιν, οἱ τοῦ Χριστοῦ διωκό
χαριστοῦσι. Τίνα ἀποδέχῃ οἰκέτην, ἐὰν ἧς
δύο οἰκετῶν τίνα ἀποδέχῃ, τὸν μετὰ τὰς ε
ἀγνωμονοῦντα, ἢ τὸν ἐν ταῖς παιδείαις
νοῦντα; Εἰκὼν τοίνυν τῆς Ἐκκλησίας ταύτ
ναναία, ἡ ἀποπεμπομένη, καὶ τὸν Δεσπ
B ἀρνουμένη. Προσκυνεῖ αὐτῷ λέγουσα· Κύρ
θει μοι. Ἐπειδὴ πρῶτον εἶπεν, Υἱὲ Δαυῒδ,
με, νομίσασα, ὅτι ἐλάττονα προσήγαγε τὴν
κλησιν τῆς ἀξίας, ἀνακαλεῖται τὴν πρώτην
καὶ δευτέρᾳ εὐγνωμοσύνῃ τὴν πρώτην κα
Οὐκέτι γὰρ αὐτὸν καλεῖ, υἱὲ Δαυῒδ, ἀλλὰ
λέγουσα, Κύριε, βοήθει μοι. Καὶ οὐδὲ οὕτως
νεται, ἀλλ' ὀχλοῦσιν οἱ ἀπόστολοι πρὸς τὴν
λέγοντες, Κράζει ὄπισθεν ἡμῶν. Ὑπερτίθεται
πρὸς τὴν πίστιν ἀποβλέπων, καί φησι πρὸς
Οὐκ ἔστι καλὸν λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκν
βαλεῖν τοῖς κυναρίοις· τέκνα λέγων τοὺς Ἰσρα
οὐ τοσοῦτον αὐτοὺς τιμῶν, ὅσον ἐλέγχων ἐπὶ τ
μοσύνῃ. Ὁ γὰρ καλῶν σήμερον τέκνα τοὺς
λίτας, υἱός ἐστι τοῦ λέγοντος, Υἱοὺς ἐγέν

ιὶ δέ με ἠθέτησαν. Καλεῖται κύων ἡ Χα- C
φέρει τὴν ὕβριν μετὰ χάριτος. Πλὴν οἶ-
εύω, ὅτι ἐν τῇ ὕβρει ταύτῃ ἐνέθηκε τῆς
εἰκόνα, κύνα, δεικνὺς τὸ εὐνοϊκὸν τοῦ
μυρία πάσχων, τῆς δεσποτικῆς οἰκίας
κι· κύων, ὅτε ἴδῃ τὰ δεσποτικὰ βήματα,
ὁ δὲ δούλους δεσποτικοὺς, ἡσυχάζει· ὅταν
τρίους, σπαράττεται, ὑλακτεῖ, οὐχ ἡσυ-
οὐδένα τῶν ἄλλων βλέπων. Ἰουδαῖοι
κατὰ τοῦ Θεοῦ μυρίας βλασφημίας, καὶ
ται; Βλέπε Χριστιανὸν ἀκούοντα βλασφη-
ῆς ἢ ἑτέρας πλάνης, καὶ εὐθέως θορυβού-
τοῦντα, βοῶντα κατὰ τῶν ἐναντίων. Οὐ
ιανὸς ἰδεῖν ἀλλοτρίαν ὄψιν, ἀλλ' ὡς κύων
ποτικὸν πυλῶνα ὑλακτεῖ. Καὶ οἱ ἔξω τῆς D
όσοφοι τὴν τῶν κυνῶν προσηγορίαν ἠσπά-
ὸ εὐνοϊκὸν τοῦ ζώου, καὶ οὐκ ᾐδέσθησαν
λ' ἀπέβλεψαν εἰς τὴν εὔνοιαν τῆς φύσεως.
δέχεται ὁ Θεὸς τὸν ὑλακτοῦντα ὑπὲρ τῆς
ιαὶ μέμφεται τῷ σιωπῶντι καὶ μὴ ὑλα-
ρ τῆς ἀληθείας, λέγει περὶ τῶν Ἰσραηλι-
ς κύνες ἐνεοὶ, οὐ δυνάμενοι ὑλακτεῖν.
ται ψυχὴ εὐνοοῦσα τῷ Δεσπότῃ, καὶ ὑπὲρ
του ὑλακτοῦσα, οὐχ ὑβριζομένη. Κύων
, τοῦτο μόνον ἔχει σημεῖον τῆς μανίας,
οῦ Δεσπότου τοὺς ὀδόντας ἐπάρῃ· οὐδέ-
φρονῶν κύων κατὰ τοῦ δεσπότου μαίνε-
ἕτερον ἐλέγχει τὴν Ἰουδαίων μανίαν, ἢ τὸ
Σωτῆρος ὑλακτεῖν· ὅτι Θεὸν, ὃν ἐχρῆν
; Δεσπότην, τοῦτον ἀπεσείσαντο ὡς ἀλλό-
ν κατηγορεῖ αὐτῶν λέγων· Περιεκύκλωσάν
ολλοί. Καὶ τίνες οἱ κύνες; Συναγωγὴ πο-
ν περιέσχον με. Οὐκ ἀποπέμπεται τοίνυν E
τὴν ὕβριν, ἀλλὰ δέχεται μετ' εὐχαριστίας.
ιλὸν λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ βα-
ναρίοις. Ἡ δὲ ἀπὸ τῆς ὕβρεως τὴν φιλαν-
τασκευάζουσα, λέγει· Ναὶ, Κύριε· καὶ γὰρ
ἐσθίει ἀπὸ τῶν ψιχίων τῶν πιπτόντων
πέζης τῶν κυρίων αὐτῶν. Μὴ οἰκτειρήσῃς
ν, ἀλλ' ἐλέησόν με ὡς κύνα· δέχομαι τὴν
Δέσποτα. Πάσης γὰρ τιμῆς ἐστι κρείττων
ὕβρις, πάσης δόξης ἀνωτέρα. Ἵνα τοίνυν
ἐπὶ τέλει δείξῃ, ὅτι οὐχ ὑβρίζων ἐκά-
ὅτε αὐτῆς ἐγύμνωσε τὴν εὐχαριστίαν,
Ὦ γύναι, μεγάλη σου ἡ πίστις· γενηθή-
θέλεις. Ἐγὼ οὐκ οἶδα πῶς ἐπαινέσω τὴν 179
ὁ Σωτὴρ μεγάλην ἐκάλεσε. Ποίαν γὰρ αὐ- A
ι ἐπινοῆσαι κρείττονα εὐφημίαν τῆς ἀπὸ
ς ἀποδοθείσης; Ἐάσωμεν τὴν φωνὴν ἀκέ-
ρίσωμεν αὐτὴν ταῖς ἡμετέραις εὐφημίαις,
μεν τὸ μέγα μικρόν· ἀνθρωπίνη γὰρ εὐ-
ἰ τὰ πράγματα, Θεοῦ δὲ φωνὴ μαρτυρεῖ
ασιν. Ὧν ὁ ἔπαινος, φησὶν, οὐκ ἐξ ἀνθρώ-
κ τοῦ Θεοῦ. Διὰ τί δὲ ὅλως οἱ δαιμονιῶν-
ωτῆρα ἐκάλουν εἰς βοήθειαν, Υἱὲ Δαυὶδ,
; μὴ γὰρ ἡ τοῦ Δαυὶδ συγγένεια τὴν κατὰ
ων ἐξουσίαν ἔχει; πόθεν ὅλως τῷ προφη-
βοῶν, λέγοντι, Υἱὲ Δαυὶδ, ἐλέησόν με; καὶ
ίαν προσάγουσαν τὴν θυγατέρα δαιμονιζο-
ὶν, Υἱὲ Δαυὶδ, ἐλέησόν με; Παρεδόθη τὰ

nem, animalis hujusce benevolentiam exprimens. Canis millia passus, ab heri sui ædibus non abscedit; canis cum herum gradientem videt, tacet, cum domesticos servos videt, quiescit; cum extraneos videt, exagitatur, latrat, non quiescit, nullum alienum respicit. Judæi verò quomodo sexcentas contra Deum emitti blasphemias vident, nec moventur? Vide Christianum audientem hæreticam blasphemiam aut alium errorem, statimque turbatum, latrantem, contra adversarios clamantem. Non fert Christianus alienam videre faciem; sed veluti canis ad ostium Domini latrat. Etiam philosophi a fide alieni, canum nomen sumsere, ob benevolum canis animum, nec puduit nominis, quod naturæ benevolentiam spectarent. Quod vero Deus latrantem pro pietate acceptum habeat, ac silentem nec latrantem pro veritate reprehendat, de Israëlitis loquens ipse testatur: *Omnes canes muti, qui non possunt latrare.* (*Isai.* 56. 10.) Canis vocatur anima Domino benevola, et pro illo latrans, neque illud probro datur. Canis furens hoc solum habet furoris signum, quod domino dentes opponat: canis quippe dum sapit, nunquam contra herum insanit. Nihil aliud Judæorum furorem arguit, quam quod contra Servatorem latraverint, quia Deum, quem Dominum agnoscere par erat, ut alienum rejecerunt. Quamobrem accusat illos dicens: *Circumderunt me canes multi.* Et qui canes? *Synagoga malignantium obsedit me.* (*Psal.* 21. 17.) Non respuit ergo Chananæa contumeliam, sed cum gratiarum actione recipit. *Non est bonum accipere panem filiorum, et projicere canibus.* Illa vero ex contumelia benignitatem sibi parans, dicit: *Etiam, Domine; nam et catelli edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum.* (*Matth.* 15. 27.) Ne mei miserearis ut filiæ, sed miserere ut catellæ: contumeliam admitto, Domine. Nam abs te prolata contumelia est omni honore præstantior, omni gloria superior. Ut ergo tandem ostenderet Servator, se non conviciando vocasse illam canem, cum ejus gratum animum exhibuit, respondet: *O mulier, magna est fides tua: fiat tibi sicut vis.* (*Ibid.* v. 18.) Nescio quomodo laudem fidem illam quam Servator magnam vocavit. Quam enim excogitare possim laudem majorem ea quam Servator protulit? Sinamus vocem intactam, ne nostris laudibus eam dehonestemus, ne faciamus exiguum id quod magnum est: humana laus res minuit; Dei vox rebus testimonium perhibet. *Quorum laus,* inquit, *non ex hominibus, sed ex Deo.* (*Rom.* 2. 29.) Cur autem dæmoniaci Servatorem in auxilium vocabant: *Fili David miserere mei?* num Davidis cognatio contra dæmonas potestatem habet? unde prophetanti clamor ille, *Fili David, miserere mei?* unde venit ut Chananæa pro filia dæmoniaca clamans dicat, *Fili David, miserere mei?* In historia traditur, Davidem lyram pulsantem dæmonem a Saüle abegisse. Quia igitur David ex vi musica dæmonas pellebat: musica, inquam, non humana, sed divina, et ex Spiritu sancto pulsans;

a cognatione laudem mutuantes dicunt: *Fili David, miserere mei?* Verum non est in illa voce insistendum, sed ab illa ad digniorem oportet deduci.
Matth. 15. *Sanata est filia ejus ab illa hora.* Dei quippe
28. vox prolata puellam sanavit: vox Servatoris dæmonas ejicit; quidquid est adversarium depellit.

2. Verum hæc in evangelii gratiam, non quantum par fuit, sed pro virili nostra diximus. Licet vero quantum debemus, non possimus, ad promissa exsequenda veniamus, ne procrastinantes auditorum desiderium hebetius reddamus. Tempus ergo est, ut promissa reddere aggrediar, vobisque audientibus debitum persolvam. De Pharaone agere orsi sumus, quomodo nempe Deus cor
Rom. 9. 18. ejus obduraverit, necnon de dicto illo: *Cujus vult*
19. *miseretur, et quem vult indurat. Dices itaque mihi: Quid adhuc queritur? voluntati enim ejus quis resistit?* Oportet autem et eos qui divinas sententias explicare aggrediuntur, et eos qui audiunt, non statim ad interpretationem venire, ne videantur sententiæ vim inferre; sed altius evangelicæ gratiæ argumentum repetere, et sic ex consequentia claram nec confusam tradere rei speculationem. Ut igitur paucis exordiar. In Epistola ad Romanos hoc dictum habetur. Romanis vero scribens Paulus, cum multa alia monita habet, tum præcipue rem emendare studet, quæ multam perturbationem ac dissensionem pareret; quomodo autem, aurem præbe. Romæ multi erant Judæi, multi quoque gentiles, qui in Servatorem crediderant: pugnaque inter illos erat et tumultus, non ex pietatis studio, sed ex primatus contentione. Volebant qui ex gentibus accesserant, primas partes tenere; idipsum Judæi sibi vindicabant. Hi obtendebant paternam nobilitatem, dicebantque gentilibus: Præstantiores vobis sumus: nam antiquior apud nos est pia religio; patriarchæ nostri sunt Abraham, Isaac et Jacob; patriarchæ scilicet omnes et prophetæ: nos priscam habemus nobilitatem; vos recens beneficium accepistis. Gentiles qui crediderant, contra dicebant: Non possunt primas tenere qui Christum abnegarunt, nec primas occupare partes qui crucem fixerunt et contra Deum pugnavere: vos rejecti fuistis, et omnes gentes vocatæ sunt. Nos beneficium rapuimus, vos beneficium contumelia affecistis. Tum apostolus multam videns perturbationem, tumultumque magnum Romæ excitatum, cogitansque, ingens malum in magna urbe exortum, posse per totum orbem effundi, contentionem, quasi ex radice reprimit, ne hinc dissensio per universam terram grassaretur; seseque medium interponens, se non ut judicem, sed ut pacificatorem gerit, gnarus contentionem non piam religionem constituere, sed piam religionem

τῆς ἱστορίας, ὅτι Δαυὶδ τῇ ἀκολουθίᾳ τὴν ἁγίαν ἀνακρουόμενος λύραν ἀπήλαυνε τοῦ Σαοὺλ τὸν δαίμονα. Ἐπεὶ οὖν καὶ Δαυὶδ ἤλαυνε τοὺς δαίμονας διὰ μουσικῆς ἐνεργείας, μουσικῆς οὐκ ἀνθρωπίνης, ἀλλὰ θείας, καὶ ἀπὸ ἁγίου Πνεύματος ἀνακρουόμενος, ἀπὸ τῆς συγγενείας εὐφημίαν λαβόντες λέγουσιν, Υἱὲ Δαυὶδ, ἐλέησόν με. Πλὴν οὐ δεῖ στοιχεῖν ταύτῃ τῇ φωνῇ, ἀλλ' ἐπ' ἐκείνην μὲν ὁδηγεῖσθαι, ἀνάγεσθαι δὲ ἐπὶ τὴν ἀξίαν. Ἰάθη ἡ παῖς αὐτῆς ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης. Θεοῦ γὰρ φωνὴ προσελθοῦσα τὴν παῖδα ἰάσατο· ἐξορίζει δαίμονας, ἐλαύνει ἡ τοῦ Σωτῆρος φωνὴ πᾶσαν ἐναντίαν κατάστασιν.

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰς τὴν εὐαγγελικὴν χάριν, οὐχ ὅσον εἰπεῖν ἐχρῆν, ἀλλ' ὅσον εἰπεῖν ἰσχύομεν. Ἐπεὶ δὲ ὅσον ὀφείλομεν οὐκ ἀρκοῦμεν, ἐπὶ τὴν ἐπαγγελίαν ἔλθωμεν, ἵνα μὴ ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ἀναβαλλόμενοι τῶν ἐπιποθούντων τὴν ἀκρόασιν ἀμβλύνωμεν τὸν πόθον. Καιρὸς οὖν κἀμοὶ ἅψασθαι τῆς ὑποσχέσεως, καὶ ὑμῖν παραδοῦναι τὸ ὀφεῖλον τῆς ἀκροάσεως. Περὶ τοῦ Φαραὼ ἐκινεῖτο λόγος, πῶς ἐσκλήρυνεν ὁ Θεὸς τὴν καρδίαν Φαραὼ, καὶ περὶ τῆς φωνῆς τῆς λεγούσης ἐκείνης, Ὃν θέλει ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει σκληρύνει. Ἐρεῖς οὖν μοι, τί ἔτι μέμφεται, φησί; τῷ γὰρ βουλήματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκε; Δεῖ δὲ τοὺς ἁπτομένους τῶν θείων νοημάτων, καὶ τοὺς ἀκούοντας, μὴ εὐθέως ἐπ' αὐτὴν ἐξελθεῖν τὴν ἑρμηνείαν, ἵνα μὴ δόξῃ βεβιασμένη εἶναι ἡ ἔννοια, ἀλλ' ἄνωθεν τὴν ὑπόθεσιν τῆς εὐαγγελικῆς χάριτος ἐκλαβόντα, οὕτως ἀπὸ τῆς ἀκολουθίας τρανὴν καὶ ἀσύγχυτον παραδοῦναί με τὴν θεωρίαν. Ἵνα τοίνυν συντέμω, ταύτην ποιήσομαι τοῦ λόγου τὴν ἀρχήν. Ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῇ ὁ λόγος. Ῥωμαίοις δὲ γράφει ὁ Παῦλος, πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἕτερα παραινῶν, ἐξαιρέτως δὲ πρᾶγμα διορθούμενος πολλὴν ἔχον ταραχὴν, καὶ πολλὴν ἔχον τὴν ἀκαταστασίαν· καὶ ὅπως ἄκουε. Ἐν τῇ Ῥώμῃ πολλοί τινες ἐγένοντο ἀπὸ Ἰουδαίων εἰς τὸν Σωτῆρα πεπιστευκότες. πολλοὶ δὲ καὶ ἐξ ἐθνῶν ἐπίστευσαν. Ἦν δὲ μάχη καὶ θόρυβος μεταξὺ τῶν μερῶν, οὐχ ὑπὸ ζήλου εὐσεβείας, ἀλλ' ὑπὲρ πρωτείων φιλονεικίας. Ἐβούλοντο γὰρ οἱ ἀπὸ ἐθνῶν αὐτοὶ δοκεῖν πρωτεύειν, ἐβούλοντο καὶ οἱ ἀπὸ Ἰουδαίων αὐτοὶ εἶναι πρῶτοι. Καὶ προσέφερον οἱ ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων τὴν πατρικὴν εὐγένειαν, καὶ ἔλεγον τοῖς ἀπὸ ἐθνῶν, ὅτι ἡμεῖς ὑμῶν τιμιώτεροι· ἀρχαιοτέρα γὰρ ἡμῶν ἡ εὐσέβεια· καὶ ἡμῶν οἱ πατριάρχαι, ἡμέτερος ὁ Ἀβραὰμ, ἡμέτερος ὁ Ἰσαὰκ, ἡμέτερος ὁ Ἰακὼβ, οἱ πατριάρχαι πάντες, καὶ οἱ προφῆται· καὶ ἡμεῖς μὲν ἀρχαίαν ἔχομεν τὴν εὐγένειαν, ὑμεῖς δὲ πρόσφατον ἐλάβετε τὴν εὐεργεσίαν. Οἱ ἐξ Ἑλλήνων ἔλεγον οὐχ οἷόν τε πρωτεύειν τοὺς ἀρνησαμένους τὸν Χριστὸν, οὐχ οἷόν τε ἐν πρώτῃ μερίδι τετάχθαι τοὺς τὸν σταυρὸν πήξαντας, καὶ τοὺς θεομαχήσαντας· ἀπεβλήθητε γὰρ ὑμεῖς, καὶ ἐκλήθησαν πάντα τὰ ἔθνη· καὶ ἡμεῖς μέν ἐσμεν οἱ τὴν εὐεργεσίαν ἁρπάσαντες, ὑμεῖς δὲ οἱ τὴν εὐεργεσίαν ὑβρίσαντες. Ὁ ἀπόστολος θεασάμενος ταραχὴν πολλὴν, καὶ θόρυβον ἀκμάσαντα πολὺν ἐν τῇ Ῥώμῃ, καὶ ἐννοήσας, ὅτι κακὸν τὸ ἐν τῇ μεγάλῃ πόλει πλεονάζον, δύναται γὰρ ἐκχυθῆναι εἰς πᾶσαν τὴν ὑπ' οὐρανὸν, ἀναστέλλει ὥσπερ ἀπὸ τινὸς ῥίζης τὴν φιλονεικίαν, ἵνα μὴ ἐκεῖθεν εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξέλθῃ

καὶ μέσον ἑαυτὸν παρενθεὶς, ποιεῖ πρᾶ-
ζοντος, ἀλλ' εἰρηνεύοντος, εἰδὼς, ὅτι ἡ
σέβειαν οὐχ ἵστησιν, εὐσέβεια δὲ πᾶσαν
εικίαν. Καὶ ὥσπερ οἱ βουλόμενοι κατα- 180
ην καὶ θόρυβον, οὐχ ἑνὶ μέρει ἐπιτιμῶσιν, A
ον πλέον ἐξάψωσιν· ἀλλὰ καὶ τούτῳ ἐπι-
νῳ, ἵνα διὰ τῆς ἐπιτιμίας εὐπαράδεκτον
μβουλίαν ἀπεργαζομένην· οὕτως ὁ θεῖος
μέσον ἑαυτὸν παρενθεὶς τῶν μαχομένων,
καὶ τὸν Ἰουδαϊκὸν θρύλλον, καὶ τὸν
θάπτεται δὲ πρῶτον τοῦ ἀναιδεστέρου
ο δὴ τῶν Ἰουδαίων. Πάντες γὰρ κύνες
δυνάμενοι ὑλακτεῖν. Ἀναιδὲς τὸ γέ-
τὸ γένος λέγω, ἀλλὰ διὰ τὸ ἦθος.
ἀγενές ἐστιν ἀναιδὲς, ἀλλ' ὁ τρόπος
βάλλει τοίνυν τὸ μέρος τοῦτο, μᾶλ-
πτεται τούτου πρώτου, τοῦ μέρους τοῦ
ὃς ὁ ἔλεγεν Ἡσαΐας· Ὁ τράχηλός σου σι-
τὸ μέτωπόν σου χαλκοῦν· οὕτως ἀναί-
· καὶ ὁ προφήτης Ἱερεμίας λέγων· Ὄψις B
τό σοι, Ἰσραήλ· ἀπηνησχύντησας πρὸς
άπτεται τοίνυν ὁ θεῖος ἀπόστολος πρῶτον
μέρους, λέγω δὴ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ μέ-
ειδὴ προσέφερον τὴν ἀρχαιότητα τῶν πα-
ὰμ, Ἰσαὰκ, Ἰακὼβ, δείκνυσιν αὐτοῖς,
ινύνεσθαι γένει, ἀλλὰ τρόπῳ. Ὅθεν ἀρ-
ου τοῦ λόγου, ἔλεγεν· Οὐ πάντες οἱ ἐξ
οι Ἰσραήλ. Ἐπειδὴ γένος προφέρεις, τὸν
ικνύων, Οὐ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οὗτοι
ῖτα πρὸς τοὺς Ἰουδαίους. Ἀλλ' Οὐδὲ ὅτι
Ἀβραὰμ, πάντες τέκνα· γέγραπται γάρ,
ὰκ κληθήσεταί σοι σπέρμα. Εἰ τὸ γένος
έβειαν, οὐδὲν ἐκώλυε τὸν Ἰσμαὴλ προτι-
Ισαάκ· υἱὸς γὰρ ἦν τοῦ Ἀβραὰμ, καὶ υἱὸς
. Οὐ πάντες οὖν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οὗτοι
ὲ ὅτι εἰσὶ σπέρμα Ἀβραὰμ, πάντες τέκνα
λλ' ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεταί σοι σπέρμα.
ὴν ἑρμηνείαν Παῦλος, τουτέστιν, ὅτι Οὐ C
ς σαρκὸς λογίζεται εἰς πίστιν, ἀλλὰ τὰ
αγγελίας, ταῦτα τέκνα τοῦ Θεοῦ. Ἀλλ'
εται Ἰουδαῖον ἀντικρούσαι πρὸς τὸ ῥῆμα,
ῖν ἑτέραν ἀναισχυντίαν κατὰ τοῦ θείου
καὶ εἰπεῖν, ὅτι Ἰσμαὴλ ἀπεδοκιμάσθη
ιδίσκης εἶναι, Ἰσαὰκ δὲ προετιμήθη διὰ
ας φέρειν τὴν εὐγένειαν· ἀντεισάγει δὲ
Ισμαὴλ εἰκόνα, καί φησιν· Οὐ μόνον ὁ
ὰ καὶ Ῥεβέκκα ἐξ ἑνὸς κοίτην ἔχουσα τοῦ
. Μήπω γὰρ γεννηθέντων αὐτῶν, ἢ πρα-
γαθὸν ἢ κακὸν, ἵνα ἡ κατ' ἐκλογὴν πρό-
εοῦ μένῃ, οὐκ ἐξ ἔργων, ἀλλ' ἐκ τοῦ
ρρήθη αὐτῇ, ὅτι ὁ μείζων δουλεύσει τῷ
πειδὴ ἐκεῖ τὴν ἀγένειαν τῆς σαρκὸς προσ- D
λονεικίαν, δείκνυμί σοι ἐκ μιᾶς ῥίζης δύο
σχισθέντας, [a] δείκνυμί σοι τὸν ἀπιστοῦ-
ιτα, τὸν δὲ πιστευόμενον ἄδεκτον. Οὐ γὰρ
;, ὃν μὴ ὑβρίζει πρόθεσις, ἵνα μάθῃς ὅτι
Ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι, καθὼς

omnem solvens contentionem. Ac quemadmodum qui pugnam et tumultum sedare volunt, non alteram partem increpant, ne alteram magis irritent; sed utramque reprimunt, ut ex tali correptione faciliorem consilii sui exitum pariant: sic divinus apostolus sese medium inter pugnantes constituens, et Judæorum et gentilium rumorem comprimit; primoque impudentiorem perstringit partem, nempe Judæorum. Omnes enim erant canes impudentes, qui non poterant latrare. Impudens certe genus est; non ex genere dico, sed ex moribus. Non ignobilitas est impudens, sed mores sunt ignobiles. Hanc itaque partem carpit, imo priorem illam aggreditur ut impudentem, cui dicit Isaias: *Collum tuum ferreum, frons tua ænea;* Isai. 48. 4.
tam impudentem esse sciebat: et Jeremias propheta dicens: *Frons meretricis fuit tibi, Israël,* Jer. 3. 3.
quia impudens fuisti adversus omnes. Hanc itaque impudentem partem priorem aggreditur divinus apostolus, nempe Judaïcam; et quia antiquitatem proferebant majorum suorum Abraham, Isaac et Jacob, ostendit illis non oportere de genere gloriari, sed de moribus. Quare hunc orsus sermonem dicit: *Non omnes qui ex Israël, sunt* Rom. 9. 6.
Israël. Quia genus profers, nec mores exhibes, *Non omnes qui ex Israël, sunt Israël.* Hæc ad Judæos, sed *Neque quia sunt semen Abrahæ, omnes sunt filii;* scriptum est enim: *In Isaac* Ibid. v. 7.
vocabitur tibi semen. Si genus pietatem facit, nihil vetabat quominus Ismaël anteponeretur Isaaco: filius enim erat Abrahæ, et ortu prior. *Non omnes* itaque *qui ex Israël, sunt Israël: neque quia sunt semen Abrahæ, omnes filii Abrahæ sunt: sed in Isaac vocabitur tibi semen.* Interpretationem vero sic addit Paulus: *Non* Ibid. v. 8.
filii carnis æstimantur in fidem, sed filii promissionis, hi filii Dei sunt. Sed quia dicto obsistunt Judæi, et aliam addunt impudentiam contra divinam prædicationem, dicuntque Ismaëlem reprobatum fuisse, quod ex ancilla ortus esset; Israëlem vero præpositum fuisse, quod ex libera ortus et nobilis esset, demum Ismaëlis imaginem inducit et ait: *Non solum* Isaac, *sed et Rebecca ex uno* Ibid. v. 10.
patre nostro concubitum habens. Cum enim —13.
nondum nati essent, aut aliquid boni egissent aut mali, ut secundum electionem propositum Dei maneret; non ex operibus, sed ex vocante, dictum est ei: Major serviet minori. Quia ignobilitatem generis profers ad contentionem, ostendo tibi ex una radice duos divisos emitti ramos; ostendo tibi cum qui non crediderat admitti, eum vero qui crediderat minime. Non enim lædit natura eum, quem non lædit propositum, ut discas dictum esse: *Major serviet minori, ut scriptum est: Jacob dilexi, Esaü autem odio habui.* Hæc ex divina voce profert Paulus. Dicit quippe Deus per prophetam: *Nonne frater erat Esaü Jacobi?* Malach. 1. 2. 3.

[a] ...aspecta.

Jacob dilexi, Esaü autem odio habui. Quia
genus affers, inquit, quid profuit Esaü genus?
Quia patrum nobilitas honori habetur, quid am-
plius retulit Esaü ex patris nobilitate? annon erat
Abrahæ nepos? annon Isaaci filius? annon ex ea-
dem matre? annon ex eadem libera? num profuit
illi genus, quando mores ipsum ejecerunt? Statim
Rom 9. 14. subjungit : *Quid ergo dicemus? numquid ini-
quitas apud Deum?* Absit. Historiam hucusque
deduxit; deinceps vero contra insurgentem con-
tradictionem se comparat. Quia enim multi, dum
alia quæstio examinatur, quæ interseruntur ad ca-
lumniam detorquent, non respexit tantum apo-
stolus ad contentionem tunc litigantium, sed etiam
ad lites quæ postea movendæ erant, aut a Mani-
chæis, aut ab hæreticis, vel a gentilibus, qui con-
tra hoc dictum pugnaturi erant; et tela parare
præoccupat, ut tibi deposita essent arma ad bel-
lum instruendum. Deus enim non solum præsen-
tia respicit, sed multo magis futura prævidet. Ideo
verbum Dei vocatur telum et gladius. Dicit Isaïas :
Isai. 49. 2. *Posuit me ut gladium acutum, et manu abs-
condit : posuit me sicut sagittam electam, in
pharetra sua abscondit me*. Cur gladium et sa-
gittam? Gladius cominus stantes impetit, sagitta
ad eminus positos emittitur. Cum igitur verbum Dei
et illas tum exortas contentiones tollat, et eas quæ
insurrecturæ erant litigationes exscindat, vocatur
gladius cujus ope cominus pugnatur, et sagitta
adversus hostes eminus stantes emissa. Verum ne
argumenti seriem interrumpamus, illa primum
dicamus, ut ad hæc veniamus. Postquam Judæos
repressit, ne de genere altum saperent, statim ag-
greditur eos, qui ex gentilibus accesserant, aitque
Rom. 11. 18. 17. illis : *Noli gloriari adversus radicem. Tu cum
oleaster esses*, exsectus es ex eo, qui natura
oleaster erat, et insertus es in bonam olivam. Qui
enim Epistolam diligenter legit, veram solutionem
reperit: nos autem brevitati studeamus. Israëliticum
genus vocat bonam olivam, gentiles autem exsectos
ex oleastro, et insertos in bonam olivam reprimit.
Genus Abrahæ vocat bonam olivam, et eos qui ex
gentilibus venerunt, et ex dulcedine Abrahæ et
prophetarum degustarunt, reprimit, ne altum sa-
piant. Num Israël, inquit, in te insertus est? an
tu Israëlem recepisti? nonne ipse te recepit? apo-
stoli an ex te prodierunt? an Christus ex Judæis,
an ex gentilibus? Ex Judæis certe. Cur ergo bo-
norum radicem ignoras et gloriaris? An nescis te,
cum oleaster esses, insertum fuisse in bonam oli-
vam? At dices mihi : Pugnam suscipis pro adver-
sario; hi per incredulitatem exsecti sunt, ego per
Ibid. v. 20. 21. fidem insertus sum. Recte. *Noli altum sapere,
sed time : ne Deus, qui naturalibus ramis non
pepercit, nec tibi forte parcat*. Vide apostolicam
vocem, vide apostolicum nervum ; vide quomodo
contentionem radicitus exscindat, et illos refre-

γέγραπται, τὸν Ἰακὼβ ἠγάπησα, τὸν δὲ Ἡ
σα. Ταῦτα ἐκ θείας φωνῆς προφέρει Παῦλ
Θεός φησι διὰ τοῦ προφήτου· Οὐχ ἀδελφὸ
τῷ Ἰακώβ; Τὸν γὰρ Ἰακὼβ ἠγάπησα, τὸ
ἐμίσησα. Ἐπειδὴ φύσιν προφέρεις, φησὶ
τὸν Ἡσαῦ ἡ φύσις; Ἐπειδὴ ἡ τῶν πατέρ
σεμνύνει, τί πλέον ἀπηνέγκατο ἀπὸ τῆς εὐ
πατρὸς ὁ Ἡσαῦ; οὐκ ἔκγονος ἦν τοῦ Ἀβ
υἱὸς ἦν τοῦ Ἰσαάκ; οὐκ ἐκ τῆς αὐτῆς μητ
τῆς αὐτῆς ἐλευθερίας; μὴ ὤνησεν αὐτὸν
ἐπειδὴ ἐξέβαλεν αὐτὸν τὸ ἦθος; Εὐθέως
οὖν ἐροῦμεν; μὴ ἀδικία παρὰ τῷ Θεῷ;
E Τῆς μὲν ἱστορίας ἥψατο μέχρι τούτου· λοι
τὴν ἀνακύπτουσαν ἀντιλογίαν ὁπλίζεται.
πολλοὶ, ἑτέρας θεωρίας ἐξεταζομένης, τὰ
μενα λαμβάνουσιν εἰς διαβολὴν, οὐκ ἀπέβλ
ἀπόστολος εἰς τὴν φιλονεικίαν τῶν τότε
ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἔριν τῶν μετὰ ταῦτα ἀνα
ἢ διὰ Μανιχαίους, ἢ διὰ αἱρετικοὺς, ἢ δι
μέλλοντας ὁπλίζεσθαι κατὰ τῆς λέξεως τ
προλαβὼν κατασκευάζεται τὰ βέλη, ἵνα σ
σκεύη εἰς τὴν ἀκμὴν τοῦ πολέμου. Οὐ γὰ
181 Θεὸς μόνον τὰ παρόντα, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλ
A πει τὰ μέλλοντα. Διὰ τοῦτο ὁ λόγος τοῦ Θ
ται βέλος καὶ μάχαιρα. Φησὶν ὁ Ἡσαΐας,
ὡς μάχαιραν ὀξεῖαν, καὶ τῇ χειρὶ ἔκρυψεν·
ὡς βέλος ἐκλεκτὸν, ἐν τῇ φαρέτρᾳ αὐτοῦ ἐσ
Διὰ τί μάχαιραν καὶ βέλος; Ἡ μάχαιρα
πλησίον ἑστῶτας ὁπλίζεται, τὸ δὲ βέλος
τοὺς μακρὰν ἑστῶτας πέμπεται. Ἐπεὶ οὖν
λόγος καὶ τὰς τότε φιλονεικίας καθῄρει, κα
λούσας ἀνακύπτειν ἐρεσχελίας ἀνέκοπτε, κα
χαιρα τοῖς πλησίον ἀγωνιζομένη, καὶ βέλος
ἐναντίων καὶ μακρὰν ἑστώτων πεμπόμενον.
μὴ ἐκκόψωμεν τὴν ἀκολουθίαν τῆς ὑποθέσεως,
εἴπωμεν ἐκεῖνα, καὶ ἐλευσόμεθα ἐπὶ ταῦτα.
τέστειλεν Ἰουδαίους μὴ μέγα φρονεῖν ἐπὶ τ
ἅπτεται εὐθὺς καὶ τῶν ἀπὸ Ἑλλήνων ἐλθόντ
B λέγει αὐτοῖς· Μὴ κατακαυχῶ τῆς ῥίζης.
ἀγριέλαιος ὢν ἐξεκόπης ἐκ τῆς κατὰ φύσιν
λαίας, καὶ ἐνεκεντρίσθης εἰς καλλιέλαιον. Ὁ γ
ἐπιστολὴν μετ' ἀκριβείας ἀναγινώσκων, εὑρίσκ
λὴν τὴν λύσιν· ἡμεῖς δὲ ἐπὶ τὰ σύντομα χωρή
Καλεῖ τὸ Ἰσραηλιτικὸν γένος καλλιέλαιον, τ
τῶν ἐθνῶν, ἐκκοπέντας ἐκ τῆς ἀγριελαίου, κα
κεντρισθέντας εἰς καλλιέλαιον ἀναστέλλει. Καλ
γένος τοῦ Ἀβραὰμ καλλιέλαιον, καὶ τοὺς ἀπὸ
ἐλθόντας καὶ τῆς γλυκύτητος γευσαμένους τοῦ Ἀβ
καὶ τῶν προφητῶν, ἀναστέλλει μὴ ὑψηλὰ φρ
Μὴ γὰρ ὁ Ἰσραὴλ, φησὶν, ἐν σοὶ ἐνεκεντρίσθη;
σὺ ἐδέξω τὸν Ἰσραήλ; οὐκ αὐτός σε ἐδέξατο; οἱ ἀ
στολοι μὴ ἐκ σοῦ; ἐκ τῶν Ἰουδαίων ὁ Σωτὴρ, ἢ
C ἐθνῶν; Ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων. Διὰ τί οὖν ἀγνοεῖς
ῥίζαν τῶν ἀγαθῶν, καὶ σεμνύνῃ; οὐκ οἶδας, ὅτι ἀ
λαιος ὢν ἐνεκεντρίσθης εἰς καλλιέλαιον; Ἀλλ'
μοι [a] πάντως· ἀναλαμβάνεις πάλιν τὴν μάχην
ἀνθισταμένου, ὅτι οὗτοι τῇ ἀπιστίᾳ ἐξεκλάσθη

[a] [πάντως ἀναλαμβάνων conj. Savil.]

ἵστει ἐνεκεντρίσθην. Καλῶς. Μὴ ὑψηλὰ
φοβοῦ. Εἰ γὰρ ὁ Θεὸς τῶν κατὰ φύσιν
είσατο, μήπως οὐδὲ σοῦ φείσηται. Βλέπε
ωνὴν, βλέπε ἀποστολικὴν νευρὰν, βλέ-
πει πρόῤῥιζον τὴν φιλονεικίαν, κἀκείνους
καὶ τούτους δυσωπῶν. Μὴ ἐπαίρου. Εἰ
σαι, οὐ σὺ τὴν ῥίζαν βαστάζεις, ἀλλ' ἡ
ὴ οἱ ἐξ ἐθνῶν κατεκαυχῶντο τοῦ Ἰσραὴλ,
ν διὰ τὴν εἰς Χριστὸν θεομαχίαν ἐκκο-
ν δὲ διὰ τὴν γνῶσιν ἀνακληθέντων, λέ-
ῦς τοσοῦτον θρασυνομένους, Οὐ σὺ τὴν
ις, ἀλλ' ἡ ῥίζα σε. Ἀλλ' ἐρεῖς, ἐξεκλά-
γὼ ἐγκεντρισθῶ. Εὐγνωμονούσῃ συντί- D
φωνῇ, δέχομαί σου τὴν εὐγνώμονα ἀπό-
ς. Ἀλλὰ Μὴ ὑψηλὰ φρόνει, ἀλλὰ φοβοῦ.
; τῶν κατὰ φύσιν κλάδων οὐκ ἐφείσατο,
οῦ φείσηται. Τὸν ἐκ φύσεως ἔχοντα τὴν
ἀπιστίαν ἐξέβαλε, σὲ ἀλαζονευόμενον
ν αὐτὴν ἀγνωμοσύνην. Καὶ ὅρα πῶς τὴν
βάλλει διὰ τοῦ φόβου. Ἴδε οὖν χρηστό-
τομίαν Θεοῦ· ἐπὶ μὲν τοὺς πεσόντας,
ὶ δὲ σὲ, χρηστότητα, ἐὰν ἐμμείνῃς τῇ
ἐπεὶ καὶ σὺ ἐκκοπήσῃ. Βλέπε πῶς τῷ
ονεικίαν ἐκκόπτει, καὶ καθίστησιν αὐ-
, οὐκ εἰς τὸ φιλονεικεῖν, ἀλλ' εἰς τὸ ἀγω-
ργάζῃ ἀλλότριον γένος; Ὑπὲρ τῆς σῆς
ι, σπούδασον πῶς ἀρέσεις τῷ εὐεργέτῃ,
εὐγένειαν διὰ τῶν τρόπων. Εἶτα λέγει E
τὸ ἐθνῶν. Καὶ γὰρ τοῦτο προέφερον οἱ
ῖλος ἡμῖν ἀπεστάλη, οὐχ ὑμῖν τοῖς Ἰου-
ήρυξ τοῖς ἔθνεσι. Πρὸς ταύτην τὴν φω-
ῦλος ἁρμόζει φάρμακον σωτήριον εὐσε-
ει· μὴ ἐπ' ἐμοὶ σεμνύνεσθε; Ναί· ὑμῶν
αἱ οὐχὶ Ἰουδαίων. Ἀλλὰ μάθε τὸ ἀκρι-
γὰρ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοὶ, ὅτι Ἐφ'
ν ἀπόστολος, τὴν διακονίαν μου δοξάζω.
άζω; Συνιστῶ μου τὴν διακονίαν, συν-
. Διὰ τί συνιστῶν; Εἴπως παραζηλώσω
ι, καὶ σώσω τινὰς ἐξ αὐτῶν. Ὑμᾶς θαυ-
ίνους εἰς ζῆλον ἐνέγκω. Καὶ τοιούτοις
ήμασιν ὁ Παῦλος, καταστέλλει κατα-
ν φιλονεικίαν, καὶ εἰσάγει λάμπουσαν
ἐκκόπτει τὰ τῆς φιλονεικίας, καὶ εἰσά-
ονοίας. Εἰς δὲ τὸ προκείμενον ἔλθωμεν. 182
; μὴ ἀδικία παρὰ τῷ Θεῷ; Μὴ γένοιτο. A
σῇ λέγει, ἐλεήσω ὃν ἂν θέλω, καὶ οἰκτει-
κτείρω. Τὴν φωνὴν ταύτην Παῦλος οὐκ
σώπου ποιεῖται· ἀκολουθία γάρ ἐστι τῆς
Σωματοποιεῖ τοίνυν ἀντίθεσιν Παῦλος
τῶν μαχομένων. Τί ἐροῦμεν; μὴ
τῷ Θεῷ (μὴ γένοιτο) λέγοντι, Ἐλε-
ῖλω, καὶ οἰκτειρήσω ὃν ἂν οἰκτείρω;
οὐ πᾶσαν ἀκολουθίαν ἔλαβε· τὸ δὲ,
παρένθεσίς ἐστι. Πρὶν γὰρ λύσειν τὴν
ὐθέως ἀνέστειλε τὴν βλασφημίαν. Ἵνα
ῳ ἐξετάσῃ τὸ νόημα, προλαβὼν κατα-
ῦ Θεοῦ, παρεντίθησιν ὡς σοφὸς ἰατρὸς
γένοιτο, ἵνα τῇ ἀπαγορεύσει τοῦ δυσφη-
ασφημουμένην τὴν ἀλήθειαν. Ὁ ἀνθι-
ό φησι· περὶ τοῦ Ἰακὼβ εἶπε· Τὸν Ἰα-

nans, et hos pudore afficiens. Ne extollaris. *Quod* Ibid. v. 18.
si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te. Quia gentiles adversum Judæos extollebantur, quod illi ut Christi inimici exsecti essent, dum isti per cognitionem ejus vocati fuerant, illis ita ferocientibus dicit: *Non tu radicem portas, sed radix te. Sed dices: Fracti sunt rami, ut ego* Ibid. v. 19.
inserar. Benigne assentior tibi, probam tuam responsionem accipio, Bene. Sed *Noli altum sapere, sed time. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat.* Eum qui ex natura nobilis erat, propter incredulitatem ejecit; et te superbientem propter hanc improbitatem ejiciet. Et vide quomodo ex timore contentionem eliminet. *Vide ergo bonitatem et se-* Ibid. v. 22.
veritatem Dei; severitatem in eos qui lapsi sunt, bonitatem in te, si manseris in bonitate: nam tu quoque exscinderis. Vide quomodo timore contentionem exscindat, et fidelem disponat, non ut litiget, sed ut concertet. Cur alienum genus curiose perquiris? Pro vita tua decerta: cura quomodo Benefactori placeas, ne nobilitatem tuam moribus ementiaris. Deinde eos, qui ex gentilibus erant, alloquitur. Nam hoc illi jactitabant: Paulus nobis missus est, non vobis Judæis, sed præco gentibus. Huic voci Paulus pietatis pharmacum salutare admovet, et ait: Num de me gloriamini? Etiam, doctor sum vester, non Judæorum. Sed disce rem accurate: Nolo enim vos ignorare fratres quod Ibid. v. 13.
Quamdiu sum gentium apostolus, ministerium meum honorificabo. Quid est, *Honorificabo?* Confirmabo ministerium meum, confirmando gentes. Cur confirmat? *Si quomodo ad æmulandum* Ibid. v. 14.
provocem carnem meam, salvos faciam aliquos ex illis. Vos laudo, ut illos ad zelum accendam. His utens verbis Paulus ardentem illorum contentionem reprimit, et splendidam veritatem inducit, exscindit contentionem, et consensum adducit. Sed ad propositum revertamur.

3. *Quid dicemus? num iniquitas est apud* Ibid. v. 14.
Deum? Absit. Moysi enim dicit: Miserebor 15.
cujus miserebor, et misericordiam præstabo ei cujus miserebor. Hanc vocem Paulus non ex persona sua profert: nam est antitheseos consequentia. Antithesin ergo Paulus efformat ex persona litigantium. *Quid dicemus? num iniquitas est apud Deum (Absit)* cum dicit, *Miserebor cujus miserebor et misericordiam præstabo ei cujus miserebor?* antithesis illa non totam consequentiam accepit: illud autem, *Absit,* parenthesis est. Antequam enim contentionem solveret, statim compressit blasphemiam. Ne quis, dum sententiam examinaret, intercipiens, Deum condemnaret, ut sapiens medicus, illud, *Absit,* inserit; ut dum blasphemiam abjicit, veritatem statuat, contra

quam blasphematur. Adversarius dicit : De Ja-
Rom. 9. 13. cobo ait : *Jacob dilexi, Esaü autem odio ha-*
15. *bui; et Moysi dixit, Miserebor cujus miserebor, et misericordiam præstabo ei cujus miserebor.* Si enim quem vult miseretur, et quem vult ob-
Ibid. v. 19. durat, *Quid adhuc queritur?* Nam si illud ipse operatur, et hoc efficit; cur a me rationem repetit eorum quæ ipse facit? Hæc est tota vis objectionis. Etenim *Moysi dicit: Miserebor cujus miserebor, et misericordiam præstabo ei cujus miserebor.* Ergo quasi alio contradicente, et syllogismum obtendente, addidit : *Jacob dilexi, Esaü autem odio habui.* Aliud quoque adjecit : *Cujus vult miseretur, quem vult indurat.* Cui adver-
Ibid. v. 18. et 16. sarius, quasi alium syllogismum objiciens : Ergo *Non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei.* Si ergo cujus vult miseretur, quem vult indurat; si quem vult diligit, et quem vult odio habet, cur me accusas? Frustra ergo pietatem sector, frustra ad veritatem curro : *Non enim currentis, neque volentis, sed miserentis est Dei.* Hæc omnia ex persona adversarii. Neque refugit deinceps apostolus ipsi fortiter contradicere, nolens ejus objectionem confirmare; sed omnem volens gentilium suspicionem tollere. Ergo *Cujus vult miseretur, quem vult indurat. Dicet igitur mihi, Quid ergo reprehendit? nam voluntati ejus quis resistit?* Tandem responsionem sic
Ibid. v. 20. orditur Paulus : *O homo, tu quis es, qui respondeas Deo?* Hæc non est objectionis solutio, sed primum indignatio adversus eos, qui audent cum Deo quæstiones movere. Nam contradicentem reprimere, id non erat solvere quæstionem, sed dubitationem augere. Si me justa dicentem increpes, tacebo, et auctoritatem feram. Cur ergo accusas, et non persuades? Verum primo refrenat audaciam humanæ petulantiæ, quæ audeat a Deo factorum rationem studiose repetere : *O homo, tu quis es, qui respondeas Deo?* Et vulgari utens exemplo (oportet enim a vulgari usu sententias confirmare) ac si quis videns herum, qui servum suum verberaret, accedens diceret, Cur verberas? ille vero, herilem obtendens auctoritatem, diceret : Quid hoc ad te? annon in servum meum potestatem habeo? annon meus est? annon meæ subjicitur potestati? (hæc sunt potestatem ostendentis, non consequentiam probantis): et contradicenti quidem statim indignatus dicit, Quid hoc ad te? postquam autem iram indignationemque sedaverit, in mansuetudinem versus, incusanti sese purgat : Ut ne me condemnes, o homo, quod sine causa verberem, disce quid facere ausus sit : idipsum apostolus facit. Cum ab eo rationes repeterentur a contradicentibus hoc pacto : Si *Cujus vult miseretur, quem vult indurat,* cur reprehendit? *voluntati enim ejus quis resistit?* quia vidit vocem esse per-

κὼβ ἠγάπησα, τὸν δὲ Ἡσαῦ ἐμίσησα· καὶ πρὸς Μωϋσῆν εἶπεν, Ἐλεήσω ὃν ἂν θέλω, καὶ οἰκτειρήσω ὃν ἂν
B οἰκτείρω. Εἰ ὃν θέλει ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει σκληρύνει. Τί ἔτι μέμφεται; Εἰ γὰρ αὐτὸς τοῦτο ἐργάζεται, καὶ αὐτὸς τοῦτο κατασκευάζει, διὰ τί παρ' ἐμοῦ λόγον ἀπαιτεῖ, ὧν αὐτὸς ἐργάζεται; Ταύτην ἔχει τὴν δύναμιν πᾶσα ἡ ἀντιλογία. Τῷ γὰρ Μωϋσῇ λέγει· Ἐλεήσω ὃν ἂν ἐλεῶ, καὶ οἰκτειρήσω ὃν ἂν οἰκτείρω. Ὡς οὖν ὡς ἑτέρου τοῦ ἀνθισταμένου, ὡς ἀπὸ συλλογισμοῦ συνάγοντα ἐπήγαγε, Τὸν Ἰακὼβ ἠγάπησα, τὸν δὲ Ἡσαῦ ἐμίσησα. Ἐπήγαγε δὲ καὶ ἄλλην φωνήν· Ὃν θέλει ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει σκληρύνει. Ὡς οὖν συναγαγὼν τὸν [a] συλλογιζόμενον ταῦτα λέγει ὁ ἀντιπαρατιθέμενος· ἄρα οὖν Οὐ τοῦ θέλοντος, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦντος Θεοῦ. Εἰ οὖν ὃν θέλει ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει σκληρύνει· εἰ ὃν θέλει ἀγαπᾷ, ὃν δὲ θέλει μισεῖ, ἐμοὶ τί ἐγκαλεῖς; Εἰκῇ λοιπὸν φέρω τὴν εὐσέβειαν, εἰκῇ τρέχω πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Οὐ γὰρ τοῦ τρέχοντος, οὐδὲ τοῦ θέλοντος, ἀλλὰ
C τοῦ ἐλεοῦντος Θεοῦ. Ταῦτα πάντα ἐκ προσώπου τοῦ ἀντιλέγοντος. Καὶ οὐκ ὀκνεῖ λοιπὸν ὁ ἀπόστολος ἰσχυρῶς αὐτῷ ἀντιστῆναι, οὐ κυρῶσαι βουλόμενος τὴν ἀντιλογίαν, ἀλλὰ λῦσαι πᾶσαν τῶν ἐθνῶν τὴν ὑπόνοιαν. Ἄρα οὖν Ὃν θέλει ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει σκληρύνει. Ἐρεῖς οὖν μοι, τί ἔτι μέμφεται; τῷ γὰρ βουλήματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκεν; Ἀρχὴν λοιπὸν τῆς ἀποκρίσεως ποιεῖται ὁ Παῦλος, λέγων· Μενοῦνγε, ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ; Ἐπειδὴ οὐκ ἔστι λύσις τῆς ἀντιλογίας, ἀλλὰ πρῶτον ἐπίπληξις κατὰ τῶν τολμώντων συζητεῖν τῷ Θεῷ. Τὸ γὰρ ἐπιστομίσαι τὸν ἀντιλέγοντα, οὐκ ἦν λύοντος τὸ ζήτημα, ἀλλ' αὐξάνοντος τὴν ἀπορίαν. Εἰ ἐπιπλήξας μοι τὰ δίκαια λέγοντι, σιωπῶ, καὶ φέρω τὴν αὐθεντίαν. Διὰ τί οὖν ἐγκαλεῖς, καὶ οὐ πείθεις; Ἀλλὰ πρῶτον ἐπιστομίζει τὸ θράσος τῆς ἀνθρωπίνης προπετείας, καὶ τῆς τολμώσης καὶ ὅλως σπουδαζούσης
D λόγον παρὰ Θεοῦ λαμβάνειν τῶν γιγνομένων· Μενοῦνγε, ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ; Καὶ λαμβάνων ὑπόδειγμα κοινὸν (δεῖ γὰρ καὶ ἀπὸ τῆς κοινῆς συνηθείας ἱστᾷν τὰ νοήματα), ὡς εἴ τις ἐθεάσατο δεσπότην τινὰ τὸν ἑαυτοῦ οἰκέτην τύπτοντα, παρελθὼν εἰς μέσον ἔλεγε, διὰ τί τύπτεις; ὁ δὲ τὴν δεσποτικὴν αὐθεντίαν προτείνας ἔλεγε, καὶ τί πρὸς σέ; οὐκ ἐξουσίαν ἔχω τοῦ ἐμοῦ οἰκέτου; οὐκ ἔστιν ἐμός; οὐ τῇ ἐμῇ ἐξουσίᾳ ὑπόκειται; (ταῦτα μηνύοντός ἐστι τὴν αὐθεντίαν, οὐ δεικνύοντος τὴν ἀκολουθίαν)· καὶ πρὸς μὲν τὸν ἀνθιστάμενον εὐθέως ὁ ἀγανακτῶν λέγει, τί πρὸς σέ; ὅταν μέντοι παύσῃ τὸν θυμὸν, καὶ καταστείλῃ τὴν ἑαυτοῦ ἀγανάκτησιν, εἰς ἡμερότητα ἐλθὼν, λοιπὸν ἀπολογεῖται πρὸς τὸν
E ἐγκαλοῦντα· ἵνα δέ μου μὴ καταγνῷς, ἄνθρωπε, ὅτι ἀκαίρως ἐτύπτησα, μάθε τὰ τετολμημένα· τοῦτο καὶ ὁ ἀπόστολος ποιεῖ. Ἀπαιτούμενος γὰρ λόγον παρὰ τῶν ἀντιλεγόντων, ἐπεὶ Ὃν θέλει ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει σκληρύνει, τί οὖν ἔτι μέμφεται; τῷ γὰρ βουλήματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκεν; ἐπειδὴ εἶδεν ἀφωσιωμένην τὴν φωνὴν, λέγει, Μενοῦνγε, ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ ὁ ἀν-

[a] Forte melius τὸν συλλογισμόν, quod conjecit Savilius.

ιος τῷ Θεῷ; Ὁ πηλὸς νομοθετεῖ τῷ πλά-
μα περιεργάζεται τὸν ποιήσαντα; ὁ δοῦ-
λόγον παρὰ τοῦ δεσπότου; Οὐδ' ἐκ τῶν 183
μάτων διδάσκῃ, ὅτι καὶ περὶ ἐλευθερίας A
οἰκέτης, ἐπειδὰν εἰς δουλείαν ἔλθηται,
εῖον στῆσαι πρόσωπον, ἀλλ' ἕτερον λαμ-
αγωνιζόμενον, ἵνα μὴ ἐξ ἐναντίας προσ-
ἀντιστήσῃ τῇ δεσποτικῇ ὄψει; καὶ σὺ
ι θνητὸς, πρὸς τὴν ἀθάνατον ὄψιν σεαυ-
ς; Τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ;
κ πολυπραγμονεῖς τὸν αἰώνιον; ὁ θνητὸς
; ὁ εἰς τάφον λυόμενος τὸν ἐν οὐρανῷ
ὁ ἀπὸ γῆς τρεφόμενος, καὶ εἰς γῆν ἀπο-
ι διαιωνίζοντα ἐν πᾶσι τοῖς χρόνοις λό-
; Μενοῦνγε, ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ ὁ ἀντα-
τῷ Θεῷ; Οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ κεραμεὺς
πηλοῦ ποιῆσαι τὸ μὲν εἰς τιμὴν σκεῦος,
μίαν; Ναὶ, φησί· καλῶς ἐπιστομίζεις·
ενον οὐ λύεις. Ἐξ ὧν γὰρ ἐπιστομίζεις,
ἔγκλημα. Εἶπε γὰρ, Οὐκ ἔχει ἐξουσίαν B
ποιῆσαι τὸ μὲν σκεῦος εἰς τιμὴν, τὸ δὲ
Οὐκοῦν αὐτός ἐστι καὶ ὁ τοὺς ἀτίμους
ί ἔτι μέμφῃ μοι; Τῆς γὰρ φωνῆς σου
νέχομαι· ἐξ ὧν γὰρ οὐ λύεις τὸ ἔγκλημα,
ἣν ἀπορίαν. Διὰ τοῦτο ὁ ἀπόστολος, ὅτε
ς προπετευσαμένοις, τότε διορθοῦται ὡς
;, καὶ λέγει μὲν ἀγανακτῶν· Μενοῦνγε,
σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ;
ουσίαν ὁ κεραμεὺς ἐκ τοῦ αὐτοῦ πηλοῦ
η, τὰ μὲν εἰς τιμὴν, τὰ δὲ εἰς ἀτιμίαν;
εν, ὅτι ἐξ ὧν ἐπιστομίζει, μᾶλλον πλεο-
τιλογίαν, εὐθέως ἐπάγει· Εἰ δὲ θέλων
ξασθαι τὴν ὀργὴν, καὶ γνωρίσαι τὸ δυνα-
εγκεν ἐν πολλῇ μακροθυμίᾳ. Κατὰ μέ-
ω τὰ ῥήματα· οὐ γάρ ἐστιν ἀπὸ ψιλῶν
ιδάνειν τὴν ἀλήθειαν. Ἔδειξε μὲν καὶ C
τι οὐ δεῖ παρὰ τοῦ Θεοῦ λόγον ἀπαιτεῖν,
ι Παῦλος τῇ φωνῇ τοῦ Θεοῦ διὰ Ἡσαΐου
ει γὰρ ὁ Θεὸς πρὸς τὸν παλαιὸν λαόν·
πλάσμα τῷ πλάσαντι, τί με ἐποίησας;
ται ὁ πηλὸς τῷ κεραμεῖ, τί ποιεῖς;
αι τὸ πλάσμα τῷ πλάσαντι, τί με ἐποίη-
δὲ περὶ τῶν ἔργων μου ἐντέλλεσθέ μοι
μου. Τὴν φωνὴν τοῦ Ἡσαΐου τὴν ἐπι-
Παῦλος ἐκλαμβάνων, διορθοῦται τὰς
ς γνώμας. Λοιπὸν τὰ μὲν τῆς ἐπιτιμή-
, τὰ δὲ τῆς λύσεως ἀκολουθείτω, ἵνα μά-
ὅτι Παῦλος οὐ πρὸς τὴν ἀκρίβειαν τῶν
προσήγαγε τὸ, Σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινό-
ῷ; ἀλλὰ δι' ἀγανάκτησιν. Ἐνταῦθα μὲν D
ι τῷ πλάστῃ τὰ πάντα, καὶ λέγει· Οὐκ
ὁ κεραμεὺς ἐκ τοῦ αὐτοῦ πηλοῦ ποιῆσαι
ι εἰς τιμὴν, τὰ δὲ εἰς ἀτιμίαν; Ἐνταῦθα
ι λαλεῖ, οὐ πρὸς τὴν ἀκρίβειαν τοῦ δό-
αχοῦ δὲ βουλόμενος δεῖξαι, ὅτι σκεῦος
σκεῦος ἀτιμίας οὐκ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ κατα-
λλ' ἀπὸ τῆς τῶν ἐργαζομένων προαιρέ-
τὰ φαῦλα ῥεπούσης, ἢ πρὸς τὴν ἀρετὴν
λέγει τῷ Τιμοθέῳ· Ταῦτα γράφω πρὸς
ῶς δεῖ ἐν οἴκῳ Θεοῦ ἀναστρέφεσθαι. Ἐν

functorie usurpatam, ait : *O homo, tu quis es, qui respondeas Deo?* An lutum legem dat figulo? an opificium de opifice curiose inquirit? an servus rationem ab hero repetit? Annon ex vulgari rerum usu edoceris? Nam servus qui pro libertate decertat, postquam in servitutem redactus est, non audet ipse obsistere, sed alium assumit qui se defendat, ne personam servi heri sui conspectui opponat: et tu, mortalis homo, in immortalis illius conspectum quasi par te sistis? *Quis es qui respondeas Deo?* Temporaneus Æternum curiose perquiris? mortalis Immortalem? qui in sepulcro corrumperis cum qui in cælo habitat? qui a terra alimentum accipis et in terram reverteris, ab eo qui omni tempore vivit rationem exposcis? *O homo, tu quis es, qui respondeas Deo? Annon habet potestatem figulus ex eodem luto aliud vas in honorem, aliud in contumeliam facere?* Etiam, inquiet, bene refrenas, sed quæstionem non solvis. Dum refrenas enim, accusationem auges. Dixit enim : *Annon habet potestatem figulus facere vas aliud in honorem, aliud vero in contumeliam?* Igitur ille ignominiosos facit. Cur ergo me reprehendis? Hanc vocem non sustineo : dum enim accusationem non solvis, auges dubitationem. Idcirco apostolus cum ut petulantes repressit, tunc ut errantes emendat, atque indignatus quidem dicit: *O homo, tu quis es, qui respondeas Deo? Annon potest figulus ex eodem luto facere vasa, alia in honorem, alia in contumeliam?* Ut autem animadvertit se, dum reprimit, quæstionem magis augere, statim subjungit : *Quod si Deus volens ostendere iram, et notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia.* Singillatim examinentur verba : non potest ex simplicibus vocibus veritas percipi. Ostendit quidem et docuit non oportere a Deo rationem exigere; ususque est Paulus voce Dei per Isaïam loquentis. Dicit enim Deus veteri populo : *Num dicet lutum figulo, Cur me fecisti?* Num dicet lutum figulo, Quid facis? num dicit opificium opifici, Cur me fecisti? Vos circa opera mea et filios mandata mihi datis. Vocem Isaiæ refrenantem Paulus usurpans, erroneas sententias emendat. Jam emendatio præcessit, solutio sequatur : ut discas, dilecte, Paulum non ad accuratam quæsitorum solutionem protulisse illud, *Tu quis es, qui respondeas Deo?* sed ex indignatione. Hic enim opifici omnia adscribit, et dicit : *Non habet potestatem figulus ex eodem luto facere vasa, alia in honorem, alia in contumeliam?* Hic ad rei institutum loquitur, non ad accuratum dogma. Alibi vero ut ostendat vas in honorem, et vas in contumeliam non a Deo effici, sed ab operantium proposito, quod vel ad mala declinat, vel ad virtutem respicit, Timotheo dicit : *Hæc ad te scribo, ut scias quomodo oporteat in domo Dei conversari. In magna autem domo non solum sunt vasa aurea et argentea, sed et lignea et*

Ibid. v. 21.
Ibid. v. 22.
Isai. 45. 9.
1. Tim. 3. 14. 15.
2. Tim. 2. 20.

fictilia. Hæc ipse Paulus. Non enim aliunde testi-
monium proferam, ne dicas: Cum non inveniat in
apostolo solutionem, ad aliam Scripturam transi-
livit. Ipse Paulus qui illis indignatus est, quando
sine indignatione loquitur, accurate verba facit.
Dicit ergo Paulus : *In magna domo non solum*
sunt vasa aurea et argentea, sed et lignea et
fictilia, et alia in honorem, alia in contume-
Ibid. v. 21. *liam*. Et quid adjicit? *Si quis ergo emendaverit*
se, erit vas in honorem sanctificatum. Qui illic
figulo vas in honorem et vas in contumeliam ad-
scripsit, alio in loco voluntati totum attribuit :
Si quis emendaverit se, erit vas in honorem,
sanctificatum, et utile Domino, ad omne opus
bonum paratum. Animadverte illum alio modo
loqui cum increpat, alio cum docet : et secundum
præmissum domini exemplum fieri, qui servum
suum verberat, ad alienum statim acerbe loquutus
est, sed ut ad hanc veritatem traheret : sic et hoc
loco ostendit vas in honorem et vas in contume-
liam non a Deo effici; sed Deum communem na-
turam condere, voluntatem vero ipsam discin-
dere. Ut vero accuratius discas, nos non ex natura
factos esse vasa honoris et vasa contumeliæ, id
Scriptura docet. Si factum esset vas ignominiæ,
cur Scriptura me doceret esse bonum? Quod enim
factus sum secundum naturam, mutari non potest.
Cur docet hunc esse bonum, qui natura sua malus
1. Cor. 10. 12. est? cur autem bonum statuit dicens, *Qui stat,*
videat ne cadat? Si natura bonus, cur confirmas
eum, qui firmus est? Hinc continenter ad illud,
Non est volentis, neque currentis; si nihil in
me volente situm est, cur prædicas? si nihil penes
currentem est, cur defatigaris? si nihil in volente,
Isai. 1. 19. cur Deus dixit : *Si volueritis, et audieretis me,*
bona terræ comedetis? si nihil est in volente,
Matth. 23. 37. cur Servator dicebat : *Quoties volui congregare*
filios tuos, et noluistis? Non est volentis, ne-
que currentis. Si nihil est in currente, cur Gala-
Gal. 5. 7. tis dicebat : *Currebatis bene; quis vos impe-*
divit? si non est volentis, neque currentis, cur
1. Cor. 9. 26. Paulus ait : *Sic curro, non quasi in incertum?*
Philipp. 3. 13. 14. *Eorum quæ retro sunt obliviscor, et ad ante-*
riora tendo, scopum persequor. Quid laboras,
aut quid curris? Tu dixisti, *Non est volentis,*
neque currentis. Sed Scriptura dubitationem
solvit. Non est volentis Isaaci (volebat enim be-
nedicere primogenito), neque currentis Esaü in
campum; sed Dei qui miserebatur Jacobi. Non
volentis Esau, neque currentis Isaaci; sed Dei qui
miserebatur Jacobi. Verum sic solutum est illud,
Non est volentis. Sed cur tandem miserentis est
Dei? Manet enim adhuc quæstio, *Cujus vult*
miseretur, quem vult indurat. Attende studiose,
frater. Deus prænoscit omnia; prænoscit autem,
non quasi futura formans, sed futura prævidens.
Alia quippe sunt ea, quæ secundum œconomiam
propriam prædeterminat, et alia quæ ex actibus
nostris prænoscit : aliud est prædeterminare, et
aliud prænoscere. Si prænoscam futurum malum,

μεγάλη δὲ οἰκίᾳ οὐκ ἔστι μόνον σκεύη
ἀργυρᾶ, ἀλλὰ καὶ ξύλινα καὶ ὀστράκινα. Τ
τὸς Παῦλος. Οὐ γὰρ παράγω ἀλλαχόθεν
ἵνα μὴ εἴπῃς, οὐχ εὑρὼν ἐκ τοῦ ἀποστ
εἰς ἑτέραν μετεπήδησε Γραφήν. Ὁ αὐτὸς
τούτοις ἀγανακτήσας, ὅτε ἐκτὸς ἀγανακτ
E γεται, πρὸς ἀκρίβειαν διαλέγεται. Λέγει ο
λος, Ἐν μεγάλῃ δὲ οἰκίᾳ οὐκ ἔστι μόνον
σᾶ καὶ ἀργυρᾶ, ἀλλὰ καὶ ξύλινα καὶ ὀστρ
τὰ μὲν εἰς τιμὴν, τὰ δὲ εἰς ἀτιμίαν. Καὶ
Ἐὰν οὖν τις ἑαυτὸν ἐκκαθάρῃ, ἔσται σκεῦο
ἡγιασμένον. Ὁ ἐνταῦθα τῷ πλάστῃ ἐπ
σκεῦος τῆς τιμῆς, καὶ τὸ σκεῦος τῆς ἀτιμ
ρῳ τόπῳ τῇ προαιρέσει τὸ πᾶν ἀποδέδωκεν
ἑαυτὸν ἐκκαθάρῃ, ἔσται σκεῦος εἰς τιμὴν,
καὶ εὔχρηστον τῷ Δεσπότῃ, εἰς πᾶν ἔρ
ἐξηρτισμένον. Ὅρα, ὅτι ἑτέρως μὲν ἐπιτι
γεται, ἑτέρως δὲ διδάσκων συντίθεται. Καὶ
προλαβοῦσαν εἰκόνα τοῦ δεσπότου, τοῦ
184 οἰκέτην τύπτοντος, πρὸς τὸν ἀλλότριον
A νῶς ἐφθέγξατο, πρὸς δὲ τὴν ἀλήθειαν ταύτ
κων· οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἔδειξεν, ὅτι σκεῦος
σκεῦος ἀτιμίας Θεὸς οὐ ποιεῖ, ἀλλὰ κοινὴ
τὴν φύσιν, ἡ δὲ προαίρεσις σχίζει τὴν
Καὶ ἵνα μάθῃς ἀκριβῶς, ὅτι οὐκ ἐκ φύσεως
μεν σκεύη τιμῆς, καὶ σκεύη ἀτιμίας, ἡ Γ
δεύει. Εἰ οὕτως ἐπλάσθη σκεῦος ἀτιμίας,
ἡ Γραφὴ διδάσκει εἶναι καλόν; Ὃ γὰρ ἐπλά
φύσιν, μετατεθῆναι οὐ δύναμαι. Διὰ τί πα
ἀγαθὸν, τὸν κατὰ φύσιν ὄντα κακόν; διὰ τί
λίζεται τὸν ἀγαθὸν, λέγων· Ὁ ἑστὼς, βλ
πέσῃ; Εἰ ἐκ φύσεως καλὸς, τί ἀσφαλίζῃ τὸν
Εἶτα καὶ τὸ ἀκόλουθον πρὸς τὸ, Οὐ τοῦ θέλον
τοῦ τρέχοντος, εἰ μηδέν ἐστιν ἐπ' ἐμοὶ τῷ
διὰ τί κηρύττεις; εἰ μηδὲν ἐπὶ τῷ τρέχοντι,
κάμνεις; εἰ μηδὲν ἐπὶ τῷ θέλοντι, διὰ τί ὁ Θ
γεν, Ἐὰν θέλητε, καὶ εἰσακούσητέ μου, τὰ ἀγ
B γῆς φάγεσθε; εἰ μηδὲν ἐπὶ τῷ θέλοντι, διὰ τί ὁ
ἔλεγε, Ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυνάξαι τὰ τέκν
καὶ οὐκ ἠθελήσατε; Οὐ τοῦ θέλοντος, οὐδὲ τοῦ
χοντος. Εἰ μηδέν ἐστιν ἐπὶ τῷ τρέχοντι, διὰ τί
Γαλάταις, Ἐτρέχετε καλῶς· τίς ὑμᾶς ἐνέκοψ
μὴ τοῦ θέλοντός ἐστι, μηδὲ τοῦ τρέχοντος,
Παῦλος λέγει, Οὕτω τρέχω, ὡς οὐκ ἀδήλως;
ὄπισθεν ἐπιλανθάνομαι, τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτ
μενος, κατὰ σκοπὸν διώκω. Τί κάμνεις, ἢ τί τρ
Σὺ εἶπας, Οὐ τοῦ θέλοντος, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος.
ἡ Γραφὴ λύει τὴν ἀμφιβολίαν. Οὐ τοῦ θέλοντ
Ἰσαὰκ (ἤθελε γὰρ εὐλογῆσαι τὸν πρωτότοκον)
τοῦ τρέχοντος τοῦ Ἡσαῦ εἰς τὸ πεδίον, ἀλ
ἐλεοῦντος Θεοῦ τὸν Ἰακώβ. Οὐ τοῦ θέλοντ
Ἡσαῦ, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος τοῦ Ἰσαὰκ, ἀλ
ἐλεοῦντος Θεοῦ τὸν Ἰακώβ. Ἀλλ' ἐλύθη μὲν
τοῦ θέλοντος, οὕτω. Διὰ τί δὲ ὅλως τοῦ Θ
Θεοῦ; Μένει γὰρ ἀκμὴν τὸ ζήτημα, Ὃν θέλ
C ὃν δὲ θέλει σκληρύνει. Πρόσεχε ἀκριβῶς, ἀδε
Θεὸς προγινώσκει μὲν πάντα, προγινώσκει δὲ
αὐτὸς τυπῶν τὰ μέλλοντα, ἀλλὰ προειδὼς τὰ
καὶ τὰ ἐσόμενα. Ἄλλα γάρ ἐστιν, ἃ κατὰ τὴν
οἰκονομίαν προορίζει, ἄλλα ἐστὶν, ἃ ἀπὸ τῶν

προγινώσκει· ἄλλο προτυπῶσαι, ἄλλο Ἐὰν προγνῶ τὸ κακὸν ἐσόμενον κακὸν, ωσίς μου ἐποίησε κακὸν αὐτό. Οἷόν τι λέ- πολλάκις ἄνδρα νέον ὑπὸ τῶν πατέρων α κληρονόμον μεγάλης οὐσίας, ἴδω δὲ ις ἀπέχοντα, τοῖς τρυφῶσι συζῶντα, περὶ ντα, πρὸς τὰς ἱππομανίας σχολάζοντα, ῶν λέγω· οὗτος εἰς μικρὸν χρόνον δια- ν οὐσίαν, οὗτος τὴν πατρικὴν κληρονο- ιεν· οὐκ ἐπειδὴ προϊδὼν ἐτύπωσα, ἀλλ' ὼν ἐτεκμηράμην· καὶ ποιεῖ τὴν ἀπόβασιν σις τοῦ προθεασαμένου, ἀλλ' ἡ πολιτεία D ναστρεφομένου. Πολλάκις οὖν, ἀδελφὲ, ων πραγμάτων λέγομεν· ὁρῶμέν τινα ὴν ὁδεύοντα, καὶ βακτηρίαν οὐκ ἔχοντα, γομεν, οὗτος ὀλισθῆσαι ἔχει· ἀγνοεῖ τῶν ύσιν, περιπεσεῖν ἔχει ὀλισθήμασιν. Ἆρ' ρεις, αὐτὸς ἐργάζῃ;

οία μου ἡ πρόγνωσις καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἀπὸ τῶν σῶν τὰ ὑπὲρ σὲ διδάσκω. ἀκριβῶς. Προτείνουσι γὰρ οἱ ἀντιλέγον- να μάθῃς, φασὶν, ὅτι ὁ Θεὸς δικαίους πονηροὺς, αὐτὸς εἶπε τῷ Ἱερεμίᾳ· Πρὸ ι σε ἐν κοιλίᾳ ἐπίσταμαί σε, καὶ πρὸ κ μήτρας ἡγίακά σε. Αὐτὸς γὰρ λέγει, E ησαν οἱ ἁμαρτωλοὶ ἀπὸ μήτρας, πρὶν λανήθησαν ἀπὸ γαστρὸς, ἐλάλησαν ψεύ- τι ἀπὸ γαστρὸς ἐδείχθη οὗτος δίκαιος, ηρός; ὁρᾷς, ὅτι ἐκ φύσεως; Καλῶς ἔλε- ωτὴρ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους· Πλανᾶσθε, ς Γραφὰς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. ῶς, καὶ μὴ λάλει διεστραμμένως. Καὶ λάσαι σε ἐν κοιλίᾳ ἐπίσταμαί σε, καὶ λθεῖν ἐκ μήτρας ἡγίακά σε. Οὐ πρῶτον λλὰ πρῶτον ἐπίσταμαί σε, καὶ τότε νταῦθα τὴν πρόγνωσιν ἔδειξε, μετὰ τὴν ε τὸν ὅρον. Καὶ Πρὸ τοῦ με πλάσαι σε , καὶ πρὸ τοῦ σε ἐξελθεῖν ἐκ μήτρας 185 A τειδὴ ἔγνων σε, ἡγίακά σε. Διὰ τοῦτο λέγει, Οὓς προέγνω, καὶ προώρισεν. τον, προώρισεν, ἀλλὰ, προέγνω, καὶ . [a] Παρακαλῶ, συναγωνίσασθε τῷ λόγῳ τῆς προθυμίας, οὐχ ἵνα βοηθήσητε (οὐ οῦμεν, ὡς ὁ Θεὸς μαρτυρεῖ), ἀλλὰ ζη- νὴν ὠφέλειαν. Ἅπλωσόν μοι τὴν ἀκοὴν ὸ, πρὶν ἐξελθεῖν ἐκ μήτρας, ἡγίακά σε, ιν εἰρημένον ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου. Οὐ γὰρ ερὶ αὐτοῦ λέγει, Οὓς προέγνωκε, καὶ μᾶς πρὸ καταβολῆς κόσμου; Τὸν Ἱερε- ας ἔγνωκε, τοὺς ἀποστόλους πρὸ τοῦ προέγνω, καὶ οὐχ ἁπλῶς προέγνω, ελέξατο. Ἴδωμεν οὖν, εἰ ἡ πρόγνωσις B Εἰ τὸ ἐκλεχθῆναι πρὸ καταβολῆς κό- τόλους, τοῦτο φύσιν δικαιοσύνης ποιεῖ, σεως [b] ἀρετὴν, διὰ τί οἱ προγνωσθέν-

non prævisio mea malum illud efficit. Exempli causa, si sæpe videro juvenem a patre relictum hæredem et opulentum; ipsumque conspexero disciplinæ impatientem, in deliciis viventem, spectaculorum amantem, equorum decursionibus deditum; statim prævidens dico: Hic brevi facultates suas dissipabit, hic paternam hæreditatem pessumdabit; non quia prævidens id affirmavi, sed ex moribus ejus conjecturam duxi. Eventus vero causa est, non prædictio prævidentis, sed institutum vitæ male versantis. Sæpe itaque, frater, in rebus aliis ita loquimur: videmus quempiam in via lubrica sine baculo incedentem, et statim dicimus: Hic cadet; ignorat locorum naturam, [illegible] in arduis. Num quia id prædicis, lapsus causares?

4. Non quod mea prævisio divinæ sit, similis ita loquor; sed ex iis quæ tua sunt, ea quæ super te sunt, te doceo. Animum diligenter adhibe. Id namque adversarii objiciunt: Ut discas, inquiunt, Deum esse qui justos facit et improbos, ipse Jeremiæ dixit: *Antequam te formarem in utero novi te; et antequam exires de vulva sanctificavi te*. Ipse dicit: *Alienati sunt peccatores a vulva*, priusquam egrederentur *erraverunt ab utero: loquuti sunt falsa*. Viden' a vulva hunc justum, illum improbum prædictum fuisse? viden' id ex natura fuisse? Bene Servator Judæis dicebat: *Erratis nescientes Scripturas, neque virtutem Dei*. Recte lege, et ne perverse loquaris. *Antequam te formarem in utero novi te, et antequam exires de vulva sanctificavi te*. Non primo sanctificavi te; sed primo novi te, et tunc sanctificavi te. Hic præscientiam ostendit, et post præscientiam tunc determinat. Et *Antequam te formarem novi te, et antequam exires de vulva sanctificavi te*. Quia novi te, sanctificavi te. Ideo dicit apostolus: *Quos præscivit, et prædestinavit*. Non dixit, primo, Prædestinavit, sed, Præscivit, et tunc, Prædestinavit. Verum adjuvate, quæso, vestra benevolentia sermonem jam fatiscentem: non ut plaudatis dico; non hoc quærimus, ut testis mihi est Deus; sed communem quærimus cooperationem. Mentis auditum mihi aperi. Illud, *Antequam exires de vulva sanctificavi te*, inferiori tempore dictum ab apostolo. Nonne enim apostolus de se dicit, *Quos præscivit, et præelegit nos a constitutione mundi?* Jeremiam ab utero novit, apostolos ante mundi creationem præscivit, nec modo præscivit, sed etiam præelegit. Videamus ergo an præscientia naturam fecerit. Si electio apostolorum ante constitutionem mundi, justitiæ naturam effecit, non autem propositi virtus; cur

Jer. 1. 5.
Psal. 57. 4.
Matth. 22. 29.
Rom. 8. 29.
Ibid. et Ephes. 1. 4.

onjecit Savil.]
uentia, quæ « divinando nec sine mendi
erat Montf., plana fecimus aliter interpretando.]

[b] Suspicor legendum ἀρετῇ.

ii, qui publicani futuri præsciebantur, vocati sunt? cur Paulus persequitur? cur meretrices ad regnum festinant? Si enim præscitum fuit meretricem regno dignam fore, cur meretrix fuit? si præscivit Paulum Deus, cur præscientia naturam non operata est? cur is, qui præscitus fuerat ante mundi constitutionem, blasphemus fuit, persequutor, contumeliosus? Viden' præscientiam non naturam facere, sed voluntatis proposita prævidere? Si præscientia fecit apostolum, cur Matthæus publicanum agit? Publicanum agere, est idololatram
Matth. 18. 17. esse : dicit enim Servator : *Erit tibi ut publicanus, aut ut ethnicus*. Sic parem idololatriæ publicani operam definivit. Si ergo præscitus fuit Matthæus, cur præscientia non fecit illum apostolum, sed voluntas ad obedientiam inclinavit? Rahab servata et cum fidelibus annumerata est. Sine dubio illam quoque præsciebat Deus. Cur cum præsciretur, tamen fornicata est? cur ea quæ præscita fuit margarita, in luto erat? Hæc ubique vides, mediam naturam, voluntatem vero Deo præscitam, et in vitæ decursu apparentem. Prævidit Deus quod futurum erat, et fructus vitæ instituti notus fuit. A voce
Rom. 8. 29. 30. Pauli solutionem accipe : *Quos præscivit, et prædestinavit; quos prædestinavit, etiam vocavit; quos autem vocavit, hos et justificavit.* Cur Judas vocatus, non justificatus est? *Quos præscivit et prædestinavit, hos etiam vocavit.* Non est ergo prophetæ prærogativa, quod ab utero notus fuerit, quando eos, qui ante sæcula electi sunt, non natura sequuta est, sed voluntas præscientiam testificata est. Ostensum igitur est, non naturam præscientiam facere; nisi quis omnino contentiosus sit, et contra veritatem impudenter insurgat. Cur autem in Pharaonem sermonem convertit? Quia
Rom. 9. 17. dictum fuerat Pharaoni : *In hoc ipsum suscitavi te, ut ostenderem in te virtutem meam, et annuntiaretur nomen meum in universa terra.* Ut tuam ostendas virtutem, hominem castigas? ut exhibeas potentiam tuam, insontem de medio tollis? Si noxius sit, reprehende illum; sin insons, ne accuses. Quid sibi vult illud, *Ut ostendam in te virtutem meam?* Mihi animum adhibe : utar exemplo et veteri et vero. Ars medica cum ab initio vellet et naturam et viscera hominis explorare, sectionibus est usa, et viventes homines dissecuit, ut aliis medicinam præberet. At illud certe iniquum erat, ad aliorum salutem alios viventes mactare. Quid ergo fecerunt veteres? Morti destinatum ob furtum, aut adulterium, aut veneficium, vivum dissecuerunt, sine injustitia erga eum, qui supplicio afficiebatur, humanæ naturæ opem ferebant. Eum enim, qui scelerum causa supplicio afficiebatur, vivum dissecabant : ut visceribus etiamnum agitatis eorum naturam ediscerent. Deus itaque ut sapientissimus medicus (medicus
Matth. 9. 13. 12. namque est is qui dicit : *Non veni vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam; et, Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus*) accipit Pharaonem, jam mille suppliciis dignum

τες τελῶναι ἐκλήθησαν; διὰ τί Παῦλος διώκει; διὰ τί πόρναι σπεύδουσιν εἰς τὴν βασιλείαν; Εἰ γὰρ προεγνώσθη ἡ ἀξία τῆς βασιλείας πόρνη, διὰ τί ἐπόρνευσε; εἰ προέγνω Παῦλον Θεὸς, διὰ τί ἡ πρόγνωσις φύσιν οὐκ ἐργάζεται; διὰ τί ὁ προγνωσθεὶς πρὸ καταβολῆς κόσμου, ἐγένετο βλάσφημος καὶ διώκτης καὶ ὑβριστής; Ὁρᾷς, ὅτι ἡ πρόγνωσις οὐ φύσιν ποιεῖ, ἀλλὰ προαιρέσεις προορᾷ; Εἰ ἡ πρόγνωσις ἐποίει τὸν ἀπόστολον, διὰ τί Ματθαῖος τελωνεῖ; Τὸ δὲ τελωνεῖν ἐστιν εἰδωλολατρεῖν· λέγει γὰρ ὁ Σωτὴρ, Ἔσται σοι ὡς ὁ τελώνης, ἢ ὡς ὁ ἐθνικός. Οὕτως ὁμότιμον τῆς εἰδωλο-
C λατρείας τὴν τελωνείαν ὡρίσατο. Εἰ τοίνυν προεγνώσθη Ματθαῖος, διὰ τί ἡ πρόγνωσις αὐτὸν οὐκ ἐποίησεν ἀπόστολον, ἀλλ' ἡ προαίρεσις ἔκλινεν εἰς ὑπακοήν; Ἡ Ῥαὰβ ἐσώθη, καὶ μετὰ πιστῶν ἠριθμήθη. Δῆλον ὅτι κἀκείνην προέγνω ὁ Θεός. Πῶς οὖν προγνωσθεῖσα ἐπόρνευσε; διὰ τί ὁ μαργαρίτης ὁ προορισθεὶς ἐν βορβόρῳ ἦν; Ταῦτα ὁρᾷς πανταχοῦ, τὴν μὲν φύσιν μέσην, τὴν δὲ προαίρεσιν προεγνωσμένην τῷ Θεῷ, ἐν δὲ ταῖς οἰκείαις πολιτείαις φαινομένην. Προεῖδεν ὁ Θεὸς τὸ ἐσόμενον, ὁ δὲ καρπὸς τῆς πολιτείας ἐγνωρίσθη. Ἀπὸ τῆς Παύλου φωνῆς λάβε τὴν λύσιν· Οὓς προέγνω, καὶ προώρισεν· οὓς προώρισε, τούτους καὶ ἐκάλεσεν· οὓς δὲ ἐκάλεσε, τούτους καὶ ἐδικαίωσε. Διὰ τί Ἰούδας ἐκλήθη, καὶ οὐκ ἐδικαιώθη; Οὓς προέγνω καὶ προώρισε, τούτους καὶ ἐκάλεσεν. Οὐ ποιεῖ τὸ πρόκριμα τὸ ἀπὸ κοιλίας γνωρισθῆναι τὸν προφήτην, ὅπου γε τοῖς πρὸ αἰῶνος ἐκλεχθεῖσιν οὐχ ἡ φύσις ἠκολούθησεν, ἀλλ' ἡ προαίρεσις τῇ προγνώσει ἐμαρτύ-
D ρησε. Δέδεικται τοίνυν, ὅτι οὐ ποιεῖ ἡ πρόγνωσις φύσιν, εἰ μή τις πάντη φιλόνεικος καὶ πρὸς αὐτὴν ἀναισχυντῶν τὴν ἀλήθειαν. Διὰ τί δὲ ὅλως εἰς τὸν Φαραὼ κατασκευάζει τὸ ῥῆμα; Ὅτι εἴρηται τῷ Φαραὼ, ὅτι Εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐξήγειρά σε, ὅπως ἐνδείξωμαι ἐν σοὶ τὴν δύναμίν μου, καὶ διαγγελῇ τὸ ὄνομά μου ἐν πάσῃ τῇ γῇ. Ἵνα γνωρίσῃς σου τὴν δύναμιν, κολάζεις ἄνθρωπον; ἵνα γνωρίσῃς σου τὴν δυναστείαν, καθαιρεῖς τὸν ἀναίτιον; Εἰ μὲν ὑπαίτιον, καὶ μέμφου· εἰ δὲ ἀναίτιον, μὴ ἐγκάλει. Τί οὖν ἐστι τὸ, Ἵνα ἐνδείξωμαι ἐν σοὶ τὴν δύναμίν μου; Καί μοι πρόσεχε· χρήσομαι δὲ ὑποδείγματί τινι ἀρχαίῳ καὶ ἀληθεῖ.
E Ἡ ἰατρικὴ τέχνη βουληθεῖσα ἀπ' ἀρχῆς τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου κατανοῆσαι καὶ τὰ σπλάγχνα, ἐχρήσατο ἀνατομαῖς, καὶ ἀνέτεμεν ἀνθρώπους ζῶντας, ἵνα τοῖς ἄλλοις τὴν ἰατρείαν πορίσηται. Ἀλλ' ἦν μὲν καὶ τοῦτο ἄδικον διὰ τὴν ἑτέρων σωτηρίαν ἄλλους ζῶντας θύεσθαι. Τί οὖν ἐποίουν οἱ ἀρχαῖοι; Τὸν ἐκδεδομένον θανάτῳ διὰ λῃστείαν, ἢ μοιχείαν, ἢ φαρμακείαν, τούτους λαμβάνοντες ἀνέτεμνον ζῶντας, οὔτε ἀδικοῦντες τοὺς κολαζομένους, καὶ τῇ ἀνθρωπότητι βοήθειαν ἐπιφέρισκοντες. Τὸν γὰρ ἅπαξ ἐκδεδομένον τῇ κολάσει διὰ πταίσματα, τοῦτον ἀνέτεμνον ζῶντα, ἵνα ἔτι σπαιρόντων τῶν σπλάγχνων καταμάθωσι τὴν ἐνέργειαν. Ὁ Θεὸς τοίνυν ὡς ἰατρὸς πάνσοφος (ἰατρὸς γάρ ἐστιν
186 A ὁ λέγων, Οὐκ ἦλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλ' ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν· καὶ, Οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες), λαμβάνει τὸν Φαραὼ ἤδη μὲν ὑπαίτιον ὄντα κολάσεσι μυρίαις διὰ τὰ ἴδια πλημμελήματα· πολλοῖς γὰρ ἦν ἐνεχόμενος ἁμαρτήμασι. Πρώτη γὰρ βλασφημία, τὸ λέγειν

ύριον. Βλασφημία ἦν ἀρχὴ τῶν κα-
ἀγνωμοσύνη πρὸς τὸν λαὸν, ὅτι ἐλεύ-
εδίκαζε δουλείᾳ καὶ πλινθοποιΐᾳ. Τρί-
α βρέφη ἔπνιγεν ἐν τῷ ποταμῷ. Τέ-
ὸν Κύριον κηρυττόμενον οὐκ ᾐδεῖτο.
θαύματα βλέπων ἀπηνησχύντει πρὸς
Πολλοῖς ὑποκείμενον αὐτὸν κακοῖς λα-
ἰατρὸς ἄριστος, τοῖς θαύμασιν ἀνέ-
εξ κολάζων, ἵνα ἀποκτείνῃ. Οὐ γὰρ οἱ
ιοῦ κολάζουσιν, ἀλλὰ συγχωροῦσι κα-
μέλη, ἵνα πανταχόθεν εὕρωσι τῆς
ἐνέργειαν. Ὑποβάλλει αὐτὸν βατρά- B
ατ' αὐτοῦ λεγεῶνας ξένας, λεγεῶνας
δων, ἵνα δείξῃ τὸ ὑπερβάλλον τῆς δυ-
Οὐκ ἀπέστειλεν ἄγγελον ἐξ οὐρανοῦ,
α τῶν Χερουβὶμ, οὐκ ἀποστέλλει τὰ
τῶν ἀντιλεγόντων, ἀλλὰ δεικνὺς τὰ
παρασκευάζει λεγεῶνας βατράχων.
ων τὰ στρατεύματα, οὐδενὸς ταξιαρ-
ένου, τοῦ δὲ Θεοῦ κελεύοντος ὡδη-
ν βάτραχοι ἐκ τοῦ ποταμοῦ κατὰ τοῦ
ευόμενοι, ἦλθον ἀκρίδες λογισμοῦ μὲν
ἔχουσαι, τὸ δὲ δεσποτικὸν πληροῦσαι
ἦλθον καὶ σκνῖπες καὶ κυνόμυιαι, καὶ
ορα θαύματα κατ' αὐτοῦ καινουργεῖ
ς, τὴν ψυχὴν ἀνατέμνων καὶ βασανί-
ἔννοιαν διαφόρως ἀσεβήσασαν διαφό-
ζαί ἵνα μάθῃς, ὅτι διὰ τοῦτο αὐτὸν C
ατέμνει, καὶ οὐκ ἀθρόον ἐκόλασεν, ἵνα
ύναμιν ἐνδείξηται, λέγει ἡ πανάρετος
ἠπόρει ἡ παντοδύναμός σου χεὶρ, καὶ
ρμον, καὶ ἀνεξιχνίαστος σοφία ἐπιβ-
θρασεῖς λέοντας, ἢ νεοκτίστους θυμοῦ
ἐγνώστους. Ἀλλὰ πάντα ἐποίησεν ἐν-
τοῦ τὴν μακροθυμίαν. Διὰ τοῦτο λέγει
γήσησθε τοῖς τέκνοις τῶν τέκνων ὑμῶν,
τοῖς Αἰγυπτίοις. Τὸν οὖν Φαραὼ μυ-
ἄξια δράσαντα κολάζει ὁ Θεὸς, καὶ
· Εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐξήγειρά σε, ἵνα ἐν-
τὴν δύναμίν μου, καὶ ἀναγγελῇ τὸ
τῇ γῇ· ἵνα διὰ σοῦ ἄλλους κερδάνω,
ους σωφρονίσω, ἵνα διὰ σοῦ ἄλλους
ἵνα μάθῃς, πῶς ὠφέλησεν ἡ τούτου D
ἄλλους, λάβε τῆς Γραφῆς τὴν ἐνέρ-
ποτὲ τοῦ Θεοῦ ἡ κιβωτὸς παρὰ τῶν
ἦλθον οἱ μάντεις καὶ ψευδοπροφῆται
εγον τοῖς βασιλεῦσι τῶν ἀλλοφύλων·
τὴν κιβωτὸν τοῦ Θεοῦ Ἰσραὴλ ἀφ'
α αὐτοῦ τὴν κραταιάν. Οὐκ οἴδατε,
ὁ Κύριος τοῖς Αἰγυπτίοις; Ἵνα τί
ς καρδίας ἡμῶν, ὡς ἐσκλήρυνεν Φα-
γνωμοσύνης τῶν ἐθνῶν. Αἰδέσθητι ὁ
ἀλλοφύλων τὰς φωνάς. Μὴ, εἶπον οἱ
ρύνωμεν τὰς καρδίας ἡμῶν, ὡς ἐσκλή-
ὴν καρδίαν Φαραώ. Αὐτῷ τῷ Φαραὼ
ἀναισθησίαν. Διὰ τί σκληρύνωμεν τὰς
ὡς ἐσκλήρυνε Φαραώ; οὐχ ὅτε ἐνέπαι-
ἐξαπέστειλαν τὸν λαόν; Καὶ νῦν ἐξι-
Θεόν. Καὶ ἐν ἑτέρᾳ πάλιν παρεμβολῇ E
ον τὴν κιβωτὸν οἱ ἀλλόφυλοι, λέγου-

ob scelera sua: multis enim obnoxius erat flagitiis. Primum scelus erat blasphemia, quod dixisset, *Non novi Dominum.* Blasphemia erat principium malorum. (Exod. 5. 2.) Secundum, immanitas erga populum, quod liberum genus servituti et lateritio operi tradidisset. Tertium, quod innocentes pueros in flumine suffocaret. Quartum, quod prædicatum Dominum non revereretur. Quintum, quod miracula videns, contra pietatem impudenter ageret. Multis obnoxium flagitiis assumens Deus, ut optimus medicus, miraculis dissecuit; non semel plectens, ut occideret; non enim qui dissecant confestim occidunt, sed dum membra secant, lente agunt, ut undique vim naturæ exploratam habeant. Subjicit illum ranis, armat contra illum extraneas legiones, legiones ranarum, locustarum, ut ingentem potentiam suam ostendat. Non misit angelum de cælo, non ordines Cherubinorum, non mittit Seraphinos contra rebelles; sed ostendens potentiam suam, apparat legiones ranarum: aderant exercitus locustarum, nullo duce; sed Dei jussu ducebantur. Exibant ex flumine ranæ contra Dei adversarium pugnaturæ: veniebant locustæ, ratiocinii judicio non instructæ, sed Dominicum implentes præceptum. Insurgebant sciniphes et cynomyiæ: ac multa nova contra ipsum edit miracula Deus, ejus animam dissecans et probans; ejus mentem variis modis impie agentem, variis puniens modis. Et ut discas quod Deus ideo illum per partes dissecet, et non confestim puniat, ut per ipsum virtutem suam ostendat; dicit omni virtute plenus Sapientiæ liber: *Non enim carebat potentia omnipotens manus tua, et quæ mundum creaverat,* (Sap. 11. 18. 19.) atque investigabilis sapientia, *ut injiceret in eos feroces leones, aut recens creatas furore plenas ignotas feras.* Sed omnia fecit ostendens patientiam suam. Ideo dicit Deus: *Ut enarretis filiis filiorum vestrorum, quæcumque illusi Ægyptiis.* (Exod. 10. 2.) Pharaonem ergo mille suppliciis dignum punit Deus, et dicit illi: *In hoc ipsum suscitavi te, ut ostenderem in te potentiam meam, et annuntiaretur nomen meum in universa terra:* (Rom. 9. 17.) ut per te alios lucrifaciam, ut per te alios ad sanam mentem revocem, ut per te alios castigem. Et ut discas, quantum aliis profuerit ejus dissectio, vim Scripturæ accipe. Rapta aliquando fuit Dei arca ab alienigenis, et venerunt vates omnes ac falsi prophetæ, dicebantque regibus alienigenarum: *Emittamus arcam Dei Israël a nobis, quæ est manus ejus fortis.* (1. Reg. 5. 7. et 8. et 6. 6.) Nescitis quanta fecerit Dominus Ægyptiis? Cur induramus corda nostra, ut induravit Pharao? O probam gentilium mentem! Reverere tu, qui contradicis, alienigenarum voces. Ne induremus, dicebant alienigenæ, corda nostra, ut induravit Deus cor Pharaonis. Ipsi Pharaoni stupiditatem suam adscribebant. Cur induremus corda nostra, sicut induravit Pharao? annon cum illudebant eis, tunc populum dimiserunt? Et nunc Deum nobis propitium reddamus.

In alia quoque castrametatione, ubi viderunt ar-
1. Reg. 4. cam alienigenæ, dixerunt: *Væ nobis!* hic est Deus
8. ille acerbus, qui percussit Ægyptum. Væ nobis!
erue nos, Domine. Videte, quomodo vel ante expe-
rimentum Pharao, ut saperent effecit. Hæc clamant
alienigenæ. Alia quoque mulier alienigena, Rahab
olim meretrix, nunc temperans, illa celebris ex-
Jos. 2. 10. ploratoribus dicit: Scimus quæ fecerit Dominus
11. Deus Ægyptiis, *Et audivimus, et humiliatum
est cor nostrum, et non relictus est in nobis
spiritus, quia Deus vester magnus ipse in cœlo
sursum, et in terra deorsum.* Viden' non men-
tiri Deum, cum dicit: *In hoc suscitavi te, ut
ostenderem in te potentiam meam, et annun-
tiaretur nomen meum in universa terra?* Finis
autem apostolicæ doctrinæ, finis sit sermonum
Rom. 9. 22. nostrorum. Dicit Paulus: *Quod si Deus volens
ostendere iram, et notam facere potentiam
suam, sustinuit iram in vasa iræ in multa pa-
tientia.* Non simpliciter dixit, Induxit iram, sed,
In illum qui ira dignus erat. Quid enim dixit?
Sustinuit in multa patientia iram in vasa iræ.
Ephes. 6. Nam ut tu nosti, vere dicit apostolus: *De cæte-
10. ro, fratres, confortamini, corroboramini, per-
2. Cor. 13. *fecti estote.* Si autem ex natura perfecti sumus,
11. cur dicis mihi, *Perfecti estote?* Certe perfectum
esse, id est, ex moribus se dignum reddere. Ipsam
rerum naturam testem accipe. Lanam fert natura,
mulieres illam perficiunt. Sane perfectionem vo-
cant ipsam texturam, ipsum opus. Sicut ergo na-
tura lanam producit, ars vero rem a natura pro-
ductam perfecit: ita Deus qui naturam efformavit,
illam voluntati tradidit. Lana est natura nostra:
in te est ex ea efficere aut vas honoris, aut vas
contumeliæ. Tinctor es, accepisti a natura lanam,
accepisti propositum quasi tincturam quamdam.
Vis tingere lanam in purpuram regiam? Esto
filius Regis. Tinxisti eam operibus tenebrosis?
Esto filius tenebrarum et noctis; non natura id
efficiente, sed voluntatis proposito differentiam
inducente. Nihil igitur ex necessitate, quantumvis
digladientur contentiosi. Nam per Dei gratiam,
quantum per vires licuit, solutionem dedimus.
Itaque deponantur quæstiones in sententiis. At-
tende diligenter. Si quis contra insurgat, sic illi
obsiste, ut ipsum propriis armis dejicias. Nec quia
vasa plurima domi servantur, indiscriminatim
omnibus utaris; sed scis quodnam vas vinum
excipiat, quodnam acetum. Sic Deus novit,
quæ anima sit ad misericordiam consequen-
dam apta, quæ supplicio digna; non quia
sic facta est, sed quia sic per vitam suam se ap-
paravit. Idcirco, frater, vasa vocat et eos qui sup-
plicio, et eos qui misericordia afficiuntur (*Quod
si Deus volens ostendere iram, et notam face-
re potentiam suam, sustinuit in multa patientia
iram in vasa iræ apta in interitum, ut osten-
deret divitias misericordiæ suæ in vasa mise-
ricordiæ*); et illum effecit vas iræ, qui iram re-
cepit; illum vas misericordiæ, qui benignitatem

σιν, Οὐαὶ ἡμῖν, οὗτός ἐστιν ὁ Θεὸς ὁ σκλη
τάξας τὴν Αἴγυπτον· οὐαὶ ἡμῖν, ἐξελοῦ ἡμ
Πρὸ τῆς πείρας βλέπετε, πῶς ἐσωφρόνισ
Ταῦτα βοῶσιν οἱ ἀλλόφυλοι. Καὶ ἑτέρα γυ
λος Ῥαὰβ, ποτὲ πόρνη, νῦν δὲ σώφρων, ἐυ
μονευομένη, λέγει τοῖς κατασκόποις· ἔγ
ἐποίησε Κύριος ὁ Θεὸς τοῖς Αἰγυπτίοις, Κ
μεν, καὶ ἐταπεινώθη ἡμῶν ἡ καρδία, κα
λείφθη ἐν ἡμῖν πνοὴ, ὅτι ὁ Θεὸς ὑμῶν μέ
τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ἐν τῇ γῇ κάτω. Ὁ
ψεύδεται ὁ Θεὸς λέγων· Εἰς τοῦτο αὐτὸ ἐξ
ἵνα ἐνδείξωμαι ἐν σοὶ τὴν δύναμίν μου, κα
187 τὸ ὄνομά μου ἐν πάσῃ τῇ γῇ; Τὸ δὲ τέλ
A στολικῆς διδασκαλίας τέλος γενέσθω τῶ
λόγων. Λέγει ὁ Παῦλος· Εἰ δὲ θέλων ὁ Θε
σθαι τὴν ὀργὴν, καὶ γνωρίσαι τὸ δυνατὸν αὐ
τὴν ὀργὴν ἐπὶ σκεύη ὀργῆς ἐν πολλῇ μ
Οὐχ ἁπλῶς φησιν, ἐπήγαγε τὴν ὀργὴν, ἀ
ἄξιον τῆς ὀργῆς. Τί γὰρ λέγει; Ἤνεγκεν ἐν
χροθυμίᾳ ὀργὴν ἐπὶ σκεύη ὀργῆς. Ὥσπερ
δας μὲν, πρὸς τὰ ὄντα ὁ ἀπόστολος, Τὸ λοι
φοὶ, ἰσχύετε, ἐνδυναμοῦσθε, καταρτίζεσθ
κατηρτισμένοι ἐκ φύσεως, διὰ τί μοι λέγει
τίζεσθε; Τὸ δὲ καταρτίζεσθαι, τὸ ἀπὸ τ
ἑαυτοὺς ἀξίους ἀποτελεῖν. Καὶ λάμβανε μα
τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων. Τὸ ἔριον ἡ φύ
τὸ δὲ κατηρτισμένον αἱ γυναῖκες ἐργάζοντα
γοῦν κατάρτισμα καλοῦσιν αὐτὴν τὴν ὑφὴν,
B ἐργασίαν. Ὥσπερ οὖν ἡ φύσις προφέρει τ
δὲ σοφία καταρτίζει τὸ παρασχεθὲν ὑπὸ τῆς
οὕτως ὁ Θεὸς πλάσας τὴν φύσιν, παρέδωκε τ
ρέσει. Ἔριον ἡμῶν ἡ φύσις ἐστὶ λοιπὸν, ἐν
τὸ καταρτίσαι ἐξ αὐτοῦ σκεῦος τιμῆς, ἢ κα
σκεῦος ἀτιμίας. Βαφεὺς εἶ, ἔλαβες παρὰ τῆ
ἐρέαν, ἔλαβες τὴν προαίρεσιν, ὥσπερ τινὰ
Θέλεις βάψαι τὴν ἐρέαν πορφύραν βασιλική
υἱὸς βασιλέως. Ἔβαψας αὐτὴν ἔργοις σκοτεινο
υἱὸς σκότους καὶ νυκτὸς, οὐ τῆς φύσεως τοῦτο
μένης, ἀλλὰ τῆς προαιρέσεως τὴν διαφορὰν ε
ζούσης. Οὐδὲν τοίνυν ἐξ ἀνάγκης, κἂν φιλονει
φιλόνεικοι. Διὰ γὰρ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν, ὅσον
δύναμιν ἡμετέραν, τὴν λύσιν πεποιήκαμεν· τὰ
C ζητούμενα λοιπὸν ἐναποτιθέσθω τοῖς νοήμασ
πρόσεχε ἀκριβῶς. Ἐάν τις ἀντιπέσῃ, οὕτως ἀ
τίστηθι ἐν τοῖς οἰκείοις σκεύεσι καταβάλλειν.
ἐπειδὴ πρόκειταί σοι σκεύη ἐν τῇ οἰκίᾳ, ἀδι
πᾶσι κέχρησαι, ἀλλ' οἶδας ποῖον μὲν ἀγγεῖον
οἶνον, ποῖον δὲ ἀγγεῖον δέχεται ὄξος; οὕτως
Θεὸς ποία ψυχὴ ἐπιτηδεία πρὸς ἔλεον, ποία ψυ
τιμωρίας, οὐχ ἐπειδὴ οὕτω πεποίηται, ἀλλ'
οὕτω διὰ τῆς οἰκείας πολιτείας κατεσκεύασε
τοῦτο, ἀδελφὲ, σκεύη καλεῖ καὶ τοὺς τιμωρου
σκεύη καὶ τοὺς ἐλεουμένους (Εἰ δὲ θέλων ὁ Θεὸ
ξασθαι τὴν ὀργὴν καὶ γνωρίσαι τὸ δυνατὸν
ἤνεγκεν ἐν πολλῇ μακροθυμίᾳ τὴν ὀργὴν ἐπὶ
ὀργῆς κατηρτισμένα εἰς ἀπώλειαν, ἵνα ἐνδείξη
πλοῦτον τοῦ ἐλέους αὐτοῦ ἐπὶ σκεύη ἐλέους)· κ
ἐποίησε σκεῦος ὀργῆς τὸν τὴν ὀργὴν δεξάμε
τοῦτον σκεῦος ἐλέους τὸν τὴν φιλανθρωπίαν δεξ
ἵνα δείξῃ, ὅτι ἕκαστος ἐφ' ἑαυτὸν προσκ

καὶ τὸ ἔλεος. Ἀλλ' ἴσως τις ἐπιλαμβά-
κωνῆς ταύτης, μᾶλλον δὲ τῆς λέξεως, Ἐπὶ
; κατηρτισμένα εἰς ἀπώλειαν. Οὕτω, φη-
πολιτείας, ἀλλ' αὐτὸς κατήρτισε. Δεῖ δὲ
τὸ καταρτισθῆναι οὐκ ἐκ φύσεως, ἀλλ' ἐκ
ς. Καὶ τούτου δέχου τὴν μαρτυρίαν τὸ κα-
, τὸ ἐν τῇ προαιρέσει ἀποτελεῖν ἄξιον τι-
λανθρωπίας. Λέγει γάρ· ναὶ, οὐκ ἠκρίβω-
αφάς. Ἀλλὰ τὸ ζητούμενον, ἵνα σὺ θερα-
ὶ γὰρ ὁ θεραπευόμενος παρὰ τῷ ἰατρῷ, οὐ
ῶν φαρμάκων περιεργάζεται, ἀλλὰ πῶς
πουδάζει. Ἐὰν εἴπῃ σοι ὁ ἀντιλέγων, πῶς
ς ἐδιδάχθης; εἰπὲ, πῶς μὲν ἔμαθον, οἶδα,
γγελῶ, οὐκ οἶδα. Οὐ γὰρ ἐθεράπευσα,
εύθην ἀκλινῆ τὴν ψυχὴν ἔχειν. Ἐὰν ἴδῃς E
ἔχοντα, εἰπέ· ἐπειδὴ ἐγὼ οὐκ ἐγενόμην ἰα-
ατρικὴν ἐπιστεύθην, ἐλθὲ πρὸς τοὺς ἰατροὺς,
λοῦσί σοι τὴν τῶν φαρμάκων βοήθειαν.
ἡμᾶς ἰατρευομένους, δόξαν ἀναπέμπειν τῷ
καὶ σοφῷ Θεῷ· αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κρά-
αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

D recepit; ut ostendat unumquemque in se advocare vel iram vel misericordiam. Sed fortasse quis hanc vocem, sive hoc dictum redarguet, *In vasa iræ apta in interitum*. Ita, inquit, non ex instituto vitæ apta est ira, sed illam sic aptam fecit. Sciendum autem est, non ex natura sic effici, sed ex voluntatis proposito. Hujus testimonium accipe, nempe aptum effici, id esse ex proposito se vel supplicio vel clementia dignum reddere. Dicit enim: Etiam, non accurate scio Scripturas. Verum quod quæritur est, ut tu salutem reciperes. Nam qui curatur a medico, remediorum naturam non explorat, sed id expetit ut sanetur. Si percontetur ille, qui contradicit, Quomodo didicisti? E quomodo edoctus es? responde, Quomodo didicerim novi, quomodo id explicem nescio? Non enim curavi, sed curatus sum ita, ut firmam animam obtineam. Si videas illum adhuc obsistentem, dic: Ego non sum medicus, neque artem medicinæ calleo; adi medicos, et pharmacorum opem te docebunt. Utinam vero nos, qui per medicinam sanati sumus, gloriam referamus soli medico et sapienti Deo: ipsi gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

ADMONITIO

IN ORATIONEM SEQUENTEM.

is plenior oratio, inquit Savilius, *quam pro more* χρυσοῤῥήμονος *nostri. Cæterum aut ipsius , aut alicujus ex antiquis Patribus. Loca aliquot ut in unico exemplari mendosa vel suspecta subjecimus, ut studiosi ea facilius ex aliis Codicibus corrigant.* Sic inter ἀμφι- ianc orationem locat Savilius, quam ita spuriam existimo, ut nullam reperiam, quæ a Chrylo magis abhorreat. Hic omnia peregrina sunt; dicendi ratio, allegoriarum usus frequens ad no ad φλυαρίαν usque. Quamobrem incunctanter illam inter spuria locavimus.

τοῦ ἀποστόλου· Οὐχ ὃ θέλω, τοῦτο ποιῶ,
σῶ, τοῦτο πράσσω· καὶ πῶς ἐγένετο ὁ
ύπος Χριστοῦ. Ἐν δὲ τῷ προοιμίῳ τοῦ
ιτὰ τῶν θεωρούντων τὰ θέατρα.

188 A *In dictum apostoli*: Non quod volo facio, sed Rom. 7. 19.
quod nolo, hoc ago: *et quomodo Jacob typus Christi fuerit. In exordio autem concionis, contra theatrorum spectatores.*

μὲν ὑμῶν τὸν πόθον, καὶ θαυμάζω τὸν
ὴν καλὴν ταύτην ἅμιλλαν ἀποδέχομαι.
ι ταραχὴ θόρυβον γεννῶσα, ἀλλὰ θλίψις
τέφανον πλέκουσα. Μακαρίζω τὴν καλὴν
ιίαν, δι' ἣν πάντα πόνον ὑφίστασθε τῆς
όλεως ἐξηρτημένοι. Ἀλλ' ὥσπερ τοῦτον B
ζῆλον, οὕτως ἀποστρέφομαι τὸν περὶ τὰ
ν. Χθὲς γὰρ ἡμῖν οὗτος ὁ ἱερὸς σύλλογος

1. Vestrum quidem laudo desiderium, studium miror, et pulchrum hoc certamen approbo. Nulla enim jam perturbatio est quæ tumultum pariat, sed animi mœror, qui justitiæ coronam nectit. Beatum certe prædico studium vestrum, quo B moti omnem laborem sustinuistis, divino præsidio addicti. Sed ut hoc admiror studium, ita vestrum circa inania laborem aversor. Heri namque

hic sacer cœtus nobis abreptus fuit, et loco hujus
divini beatique studii hippodromus populum ex-
cepit: miratusque sum quod dimisso divini verbi
certamine, equorum certamen quæsieritis. Illic
Psal. 67. 18. enim videre erat equorum cursum; hic currum
Dei millibus multiplicem, in quo millia lætan-
tium: illic videre erat certamen, cursum et con-
tentionem; hic desiderium, studium et alacrita-
tem. Currus unus mille currus dejicit. Unus
quippe currus Dei est, multi improborum currus.
Sed hic currus cursum pietatis recte peragit, illi C
Ibid. 19. 8. 9. vero a curru divino subvertuntur. Nam ait: *Hi
in curribus et hi in equis; nos autem in nomine
Domini Dei nostri magnificabimur: ipsi com-
pediti sunt et ceciderunt; nos autem surrexi-
mus et erecti sumus.* Hic currus non equos dejicit,
non homines subvertit; sed dæmones dissipat, et
diaboli tyrannidem solo æquat. Est Deo currus
non quatuor equis, sed mille animabus junctus.
Ibid. 67. 18. Nam currus Dei, inquit, multiplex, in quo millia
lætantium. Equi Dei sunt sanctæ animæ, equi Dei
sunt animæ apostolorum, quæ totam terram pera-
grant, et salutem mundo afferunt. Apostolorum
enim equitatus salus est orbis. Ideo prædixit pro-
Habac. 3. 15. pheta dicens: *Induxisti in mare equos tuos, et
equitatus tuus salus.* Nam hi equi fidelibus sa-
lutem attulerunt, et inimicos Ecclesiæ turbave- D
Ibid. v. 7. runt. *Induxisti*, inquit, *in mare equos tuos,
turbantes aquas multas.* Prædicatio apostolo-
rum, gentium cœtus turbavit: multi reges tur-
bati sunt, tyranni multi confusi sunt, apostolicæ
gratiæ cursum non ferentes. Quapropter ii, qui
Act. 17. 6. de cursu apostolorum turbabantur, dicebant: *Qui* 189
orbem turbaverunt, hic adsunt. Vide currum A
Dei, vide equos qui frenum pietatis acceperunt.
Ne obsistas verbo veritatis, neque imiteris bruto-
rum impetus, calcitrans contra divinam legem;
Ibid. 9. 4. 5. ne tibi quoque divinitus dicatur: *Quid me perse-
queris? Durum est tibi contra stimulum calci-
trare.* Frenum pietatis accipiamus, et oculos trans-
ferentes ad probum spectaculum, videamus auri-
gas pietatis, prophetas et apostolos. Prophetæ
sunt aurigæ veritatis, et bene ordinati cursus gu-
bernatores. Talis erat Elias, ad quem clamabat
4. Reg. 2. 12. Elisæus: *Pater, pater, auriga Israël, et eques
ejus.* Omnibus autem anteponenda est pietas. Ne,
cum audis verbum Dei, postquam doctrinam li-
bens excipis, inde egressus, brutis similis sis. Et
mente et oculis intentus, Dei verbum dilige. Ne di-
vidas obtutum tuum, inter turpe spectaculum et di-
vinum studium: oculum tuum assuefacito, ut nihil B
aliud respiciat nisi cælestem pulchritudinem, ut di-
Psal. 122. 1. cas: *Ad te levavi oculos meos, qui habitas in
cælo.* Aures tuas assuefacito, non ad clamores et
Ibid. 48. 5. et 84. 9. tumultus, sed ad divinam legem, dicens: *Incli-
nabo in parabolam aurem meam*, et, *Audiam
quid loquatur in me Dominus Deus.* Non opor-
tet adulatoria verba dicere: sed quæ prosint ad in-
stitutionem docere. Adulationis enim lucrum nul-
lum, disciplinæ magna utilitas est. Ne animo capia-

ἐσυλεῖτο, καὶ ἀντὶ τοῦ θείου τούτου καὶ μακαρίου
σταδίου ἱππόδρομος τὸν λαὸν ἐδέξατο· καὶ ἐθαύμασα,
πῶς ἵππων ἅμιλλαν ἐζητήσατε, θείου λόγου ἅμιλλαν
καταλιπόντες. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἦν ἰδεῖν ἵππων δρόμον,
ἐνταῦθα δὲ ἅρμα Θεοῦ μυριοπλάσιον, ἐν ᾧ χιλιάδες
εὐθηνούντων· ἐκεῖ ἦν ἰδεῖν ἀγῶνα καὶ δρόμον καὶ
ἔριν, ἐνταῦθα πόθον καὶ ζῆλον καὶ προθυμίαν. Ἓν
ἅρμα μυρία ἅρματα καταβάλλει. Ἓν γὰρ τοῦ Θεοῦ
τὸ ἅρμα, πολλὰ δὲ τῶν πονηρῶν τὰ ἅρματα. Ἀλλὰ τὸ
μὲν κατευθύνει τὸν δρόμον τῆς εὐσεβείας, τὰ δὲ ὑπὸ
C τοῦ θείου ἅρματος ἀνατρέπονται. Οὗτοι γὰρ, φησὶν,
ἐν ἅρμασι, καὶ οὗτοι ἐν ἵπποις, ἡμεῖς δὲ ἐν ὀνόματι
Κυρίου Θεοῦ ἡμῶν μεγαλυνθησόμεθα· αὐτοὶ συνεπο-
δίσθησαν καὶ ἔπεσον, ἡμεῖς δὲ ἀνέστημεν καὶ ἀνωρ-
θώθημεν. Τὸ ἅρμα τοῦτο οὐχ ἵππους καταβάλλει, ἀλλ'
ἀνθρώπους καταστρέφει. Ἀλλὰ δαίμονας διώκει, καὶ
τοῦ διαβόλου τὴν τυραννίδα εἰς ἔδαφος στρώννυσιν. Ἔχει
ὁ Θεὸς ἅρμα οὐκ ἀπὸ τεσσάρων ἵππων, ἀλλ' ἀπὸ μυ-
ρίων ψυχῶν συγκεκροτημένον. Τὸ ἅρμα γὰρ τοῦ Θεοῦ,
φησὶ, μυριοπλάσιον, ἐν ᾧ χιλιάδες εὐθηνούντων. Ἵπ-
ποι τοῦ Θεοῦ αἱ ἅγιαι ψυχαὶ, ἵπποι τοῦ Θεοῦ αἱ ψυ-
χαὶ τῶν ἀποστόλων, αἱ διὰ πάσης τῆς γῆς ὁδεύουσαι,
καὶ τὴν σωτηρίαν τῷ κόσμῳ φέρουσαι. Ἡ γὰρ τῶν
ἀποστόλων ἱππασία σωτηρία τῆς οἰκουμένης. Διὸ
τοῦτο προανεφώνει ὁ προφήτης λέγων· Ἐπεβίβασας
εἰς θάλασσαν τοὺς ἵππους σου, καὶ ἡ ἱππασία σου
D σωτηρία. Οἱ αὐτοὶ γὰρ οὗτοι ἵπποι καὶ τοῖς πιστοῖς
ἤνεγκαν σωτηρίαν, καὶ τοὺς ἐχθροὺς τῆς ἐκκλησίας
ἐθόλωσαν. Ἐπεβίβασας γὰρ εἰς θάλασσαν τοὺς ἵππους
σου, φησὶ, ταράσσοντας ὕδατα πολλά. Ἐτάραξε τὸ
κήρυγμα τῶν ἀποστόλων, τῶν ἐθνῶν τὰ συστή-
ματα· πολλοὶ βασιλεῖς ἐταράχθησαν, πολλοὶ τύραν-
νοι ἐθολώθησαν, μὴ φέροντες τὸν δρόμον τῆς ἀποστο-
A λικῆς χάριτος. Διὰ τοῦτο οἱ ταραττόμενοι ἐπὶ τῷ
δρόμῳ τῶν ἀποστόλων ἔλεγον· Οἱ τὴν οἰκουμένην
ἀναστατώσαντες, οὗτοι καὶ ἐνταῦθα πάρεισι. Βλέπε
Θεοῦ ἅρμα· βλέπε ἵππους χαλινὸν εὐσεβείας δεξα-
μένους. Μὴ ἀντίπιπτε τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας, μηδὲ
μιμοῦ τῶν ἀλόγων τὰ σκιρτήματα, ἀπολακτίζων τὸν
θεῖον νόμον, ἵνα μὴ καὶ πρὸς σὲ ὁ θεῖος εἴπῃ λόγος·
Τί με διώκεις; Σκληρόν σοι πρὸς κέντρα λακτίζειν.
Δεξώμεθα χαλινὸν εὐσεβείας, καὶ μεταγάγωμεν τὴν
ὄψιν εἰς σώφρονα θέαν· ἴδωμεν τοὺς ἡνιόχους τῆς εὐ-
σεβείας, προφήτας καὶ ἀποστόλους. Προφῆται ἡνίοχοι
τῆς ἀληθείας, οἱ κυβερνῶντες τὸν δρόμον τῆς εὐταξίας.
Τοιοῦτος ἦν Ἠλίας, πρὸς ὃν ἐβόα Ἐλισσαῖος· Πάτερ,
πάτερ, ἡνίοχε Ἰσραὴλ, καὶ ἱππεὺς αὐτοῦ. Προτιμᾶσθαι
δὲ δεῖ πάντων τὴν εὐσέβειαν. Μὴ ὅταν μὲν ἀκούῃς τοῦ
θείου λόγου, ἐξήρτησο τῆς διδασκαλίας· ὅταν δὲ ἀπο-
γένῃ τοῦ λόγου, μετὰ τῶν ἀλόγων φαίνου. [illegible]
B τῇ ψυχῇ, καὶ τῷ ὄμματι ἀγάπα τοῦ Θεοῦ λόγον. Μὴ
μέριζέ σου τὴν ὄψιν πρὸς ἀσχήμονα θέαν, καὶ πρὸς
ἔνθεον ζῆλον· ἔθισόν σου τὸν ὀφθαλμὸν μηδὲν ἕτερον
βλέπειν, εἰ μὴ τὰ οὐράνια κάλλη, ὥστε λέγειν· Πρὸς
σὲ ἦρα τοὺς ὀφθαλμούς μου, τὸν κατοικοῦντα ἐν τῷ
οὐρανῷ. Ἔθισόν σου τὴν ἀκοὴν μὴ πρὸς κραυγὰς,
μηδὲ πρὸς θορύβους, ἀλλὰ πρὸς τὸν θεῖον νόμον λέ-
γων· Κλινῶ εἰς παραβολὴν τὸ οὖς μου· καὶ, Ἀκούσω
τί λαλήσει ἐν ἐμοὶ Κύριος ὁ Θεός. Οὐ δεῖ τὰ εἰς κο-
λακείαν φέροντα λέγειν, ἀλλὰ τὰ παιδεύοντα διδά-

ίας γὰρ κέρδος οὐδὲν, παιδείας δὲ πολὺ
ἡ αἰχμαλωτίζου τῷ νοήματι πρὸς τὰς
μηδὲ ἐκδίδου τὸν λογισμὸν τοῖς ἔξωθεν
ανὸς γὰρ ἂν κρατεῖ λογισμοῦ, κἂν ἀπὸ
ἴδῃς ἀπαγόμενόν σου τὸν νοῦν. Οὐκ εἶ
λεύθερος· οὐκ ἄκων αἰχμαλωτίζῃ, ἀλλ'
πιπράσκεις τῇ ἁμαρτίᾳ. Μὴ ἐπιλαμβά- C
ολικῆς φωνῆς· μὴ, ὅταν ἔλεγχος εἰσ-
ιείας, ἐλέγχων τὰ κρυπτὰ τῆς καρδίας,
ἐγὼ Παύλου εἰμὶ ἀνώτερος τοῦ λέγον-
ἔλω, τοῦτο ποιῶ, ἀλλ' ὃ μισῶ, τοῦτο
τῇ συνηθείᾳ δουλεύων συκοφάντει τὰ
μὴ σαυτοῦ τὴν ἐπιθυμίαν πληρῶν τὴν
διάβαλλε δόξαν. Πολλοὶ γὰρ πολλάκις
ι προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις, καὶ τὸν ἀπο-
προτείνουσι λόγον τὸν ἀρτίως ἡμῖν ὑπα-
Εἶπε, φησὶ, Παῦλος τὸ σκεῦος τῆς
νεύματι ἁγίῳ διαπαντὸς κυβερνώμενος,
τοῦτο ποιῶ, ἀλλ' ὃ μισῶ, τοῦτο πράσ-
ι τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω ἄν-
ω δὲ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου
μενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου, καὶ αἰχμα-
τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας. Φιλεῖ πᾶς φι- D
εὑρεῖν πρόσωπον ἀξιόπιστον συναγωνι-
τῇ ἁμαρτίᾳ, καὶ ἡδέως κατατρέχουσι
ν, οὐχ ἵνα ἐκείνους ὑβρίσωσιν, ἀλλ' ἵνα
γίαν πορίσωνται. Εἶπε, φησὶν, ὁ Παῦλος·
οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοὶ, τουτέστιν, ἐν τῇ σαρκί
Εἰ τοίνυν ἐν Παύλῳ οὐκ οἰκεῖ ἀγαθὸν,
ν ἐμοὶ ἐνδέχεται ἀγαθοῦ κατοίκησιν εἶ-
οῦ μετέχειν ἐμὲ, καὶ ἀγαθοῦ ῥίζαν εἶναι
ὸν τοσοῦτον ἄνδρα εὑρίσκομεν αἰχμα-
ῇ ἁμαρτίᾳ, καθὼς αὐτὸς διεσάφησε, τί
οἰκτρὸν καὶ τῇ ἁμαρτίᾳ δεδουλωμένον;
ἡ δύο γένηται φαῦλα, καὶ ὁ ἀποστολικὸς
λόγος, καὶ ἡμεῖς ἑαυτοῖς ἄδειαν ἁμαρ-
ζώμεθα, ἀναγκαῖόν ἐστι πᾶσαν τὴν ἀπο-
πτύξαι διάνοιαν. Πάντων τοίνυν τῶν E
ων ἐν ταῖς Γραφαῖς λύσις, ἡ ὑπόθε-
ἰρ τις γνῷ τὸν σκοπὸν τοῦ λέγοντος,
ας ὁ λόγος, καὶ περὶ τίνων, εὔκρι-
υτον ἀποδίδωσι τῶν λόγων τὴν θεω-

λος, ἵνα σαφεῖ καὶ συντόμῳ χρήσωμαι
ραφεῖ εἰκόνα παντὸς τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ
; ἀπ' ἀρχῆς, καὶ τοῦ παιδαγωγηθέντος
τοῦ ἐλευθερωθέντος ἐν χάριτι· καὶ ἀνα-
; ἐν εἰκόνι, τῷ λόγῳ. Τί οὖν ὁ Ἀδὰμ
ῆς; καὶ τίς ἐγένετο μετὰ τὴν ἐντολήν; 190
ατάστασιν ἐν νόμῳ, καὶ ποίαν ἔλαβε A
ἐν τῇ χάριτι; Καὶ ὥσπερ ἐὰν σήμερον
ἐποίησεν ἡμᾶς κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίω-
ειδὴ δὲ παρέβημεν τὴν ἐντολὴν, ἐξεβλή-
ραδείσου, οὐκ εἰς ἑαυτὸν ἀναλαμβάνω
λλὰ τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν εἰς ἑαυτὸν
ε γὰρ παράδεισον εἶδον, οὔτε παραδεί-
ν, ἀλλὰ τοῦ πατρὸς τὸ πάθος, καὶ τὸν

ὸς γὰρ εἶ κρατεῖν.

ris ad absurda spectacula, neque extraneis cantilenis animum adhibeas. Potes enim animo tuo imperare, licet illum a consuetudine abduci videas. Non es servus, sed liber; non invitus captivus effici potes, sed teipsum sponte peccato vendis. Ne assumas apostolicam vocem: cum redargueris ita ut arcana cordis tangantur, ne dicas: Num ergo fortior sum Paulo dicente, *Non quod volo facio, sed quod odio habeo, hoc facio?* Ne consuetu- Rom. 7. 15. 19.
dini serviens, divina verba calumnieris: ne tuam implens cupiditatem, apostolicam calumnieris sententiam. Multi enim sæpe obtendunt excusationes in peccatis, et apostolicum nobis dictum opponunt, quod modo legebamus. Dixit, inquiunt, Paulus, vas electionis, qui a Spiritu sancto semper regebatur, *Non quod volo facio, sed quod odio habeo, hoc facio. Condelector legi Dei secundum interiorem hominem: video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in lege peccati.* Amat quisquis peccato addictus est, fide dignum quempiam reperire, qui peccato suo patrocinetur: et libenter recurrit ad apostolos, non ut illis convicietur, sed ut sibi defensionem paret. Dicit, inquit, Paulus: *Scio enim quia non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum.* Si ergo in Paulo bonum non habitat, quomodo in me habitare potest? quomodo possum bonum tenere, et boni radicem in me habere? Si tantum virum invenimus peccati captivum, ut ipse declaravit, quid de me dixeritis misero et in peccati servitutem redacto? Ne igitur duo hinc mala oriantur, ne scilicet apostolicum verbum calumnia impetatur, et nos hinc peccandi licentiam mutuemur, necesse est apostolicam mentem totam explicare. Omnium igitur quæ in Scripturis occurrunt difficultatum solutio, est argumenti ratio. Cum enim quis dicentis scopum novit, de quibus nempe sit sermo, quibus dirigatur, facilem nec obscuram profert dictorum interpretationem.

Ibid. v. 22. 23.
Ibid. v. 18.

2. Apostolus, ut paucis et clare loquar, imaginem universorum hominum depingit, ejus qui ab initio formatus est, ejus qui in lege fuit institutus, ejus qui in gratia libertatem adeptus est; ipsosque quasi in imagine verbo depingit. Quis ergo Adam erat ante præceptum? et quis post præceptum? quem habuit statum in lege, et quod nomen accepit in gratia? Ac quemadmodum si hodie dixero, Deus fecit nos ad imaginem et similitudinem suam, sed quia præceptum transgressi sumus, ejecti fuimus ex paradiso, non mihi sermonem refero, sed veterem historiam mihi repeto (neque enim paradisum vidi, neque ex paradiso ejectus sum, sed patris ærumnam et priscam calamitatem

depingo, ac dico, Formatus sum, transgressus
sum, ejectus sum, castigatus et revocatus sum) :
sic Paulus de Adamo narrat, quis nempe esset
ante legis præceptum (de lege loquor in paradiso
Rom. 7. 9. data), dicitque ex persona Adami : *Ego autem*
vivebam sine lege aliquando. Num Paulus erat
lege antiquior? Paulus post omnes qui in lege
educati fuerant floruit, post Christi adventum. Si
ergo post legem est, quomodo se lege antiquiorem B
dicit? Ex iis enim quæ dicit, se lege antiquiorem
declarat : *Ego autem vivebam sine lege ali-*
quando : veniente autem præcepto, peccatum
revixit. Num post Paulum venit præceptum? Et
ne quis putet legem quidem fuisse ante Paulum,
ipsum vero aliquando vixisse sine lege, gentilium
more, postea vero in lege institutum fuisse, histo-
ria rei veritatem tradit. Paulus enim nunquam
sine lege vixit. Quomodo enim sic vixisset, qui
Philipp. 3. dicit : *Hebræus ex Hebræis, circumcisus octavo*
5. *die, ex genere Israëlitico?* Quandonam igitur
sine lege vixit? *Ego autem sine lege vivebam :*
sed cum venisset mandatum. Quodnam? Illud,
Gen. 2. 17. *Ex omni ligno quod est in paradiso comedes.*
Sed cum venisset mandatum, peccatum revi-
xit, ego autem mortuus sum. Vide quomodo C
quasi in statera ponat peccatum et justitiam : quia
tunc moritur peccatum, cum præceptum servatur;
tunc moritur homo, cum viget peccatum. Nam
illud, *Cum venisset mandatum, peccatum revi-*
xit, declarat quod ante transgressionem peccatum
mortuum fuerit. Peccatum autem vocat, non pec-
cati actum, sed diabolum. Cur autem diabolum
peccatum vocat? Quia illi doctor peccati fuit.
Nisi enim quis Scripturæ proprium dicendi mo-
dum attendat, a veritatis scopo multum aberra-
bit. Peccatum solet Scriptura vocare diabolum.
Quare? Quia fuit doctor, institutor, et con-
ciliator peccati. Similiterque Servatorem Dominum
nostrum Jesum Christum vocat Scriptura Justi-
tiam, non quasi actum justitiæ, sed quasi Docto- D
rem justitiæ. Quamobrem de illo dicit Paulus :
1. Cor. 1. *Qui factus est nobis a Deo sapientia et justitia,*
30. *et sanctificatio et redemtio.* Quemadmodum ergo
Christus justitia vocatus est, utpote fons justitiæ :
sic et diabolus peccati institutor factus et doctor,
Rom. 7. 10. peccati nomen accepit. *Peccatum revixit, ego*
autem mortuus sum : et inventum est mihi man-
datum, quod erat ad vitam, hoc esse ad mor-
tem. Dedit enim Deus Adamo mandatum, non
ut moreretur, sed ut viveret. Mandatum igitur, in-
quit, quod datum est mihi ad vitam, inventum
est ad mortem : non quod ipsum mutatum sit, sed
quod ego per transgressionem vivificam virtu-
tem ejus subverterim. Accurate sunt explorandæ
omnes quæ moventur quæstiones. Nam statim Scri- E
pturarum inimicus, qui non educatus est in verbo
veritatis, non alio spectat, quam ut dicat : Non
præscivit, Deus, Adamum peccaturum esse? non
præscivit, ipsum transgressurum esse mandatum?
non præscivit, fore ut a serpente deciperetur? cur

ἀρχέγονον τῆς συμφορᾶς ἀναζωγραφῶ,
ἐπλάσθην, παρέβην, ἐξεβλήθην, ἐπαιδαγω
κλήθην)· οὕτω καὶ ὁ Παῦλος διηγεῖτα
Ἀδὰμ, τίς ἦν πρὸ τῆς ἐντολῆς τοῦ νόμο
λέγω τοῦ ἐν παραδείσῳ δοθέντος), καὶ φη
ώπῳ τοῦ Ἀδάμ· Ἐγὼ δὲ ἔζων χωρὶς
Ἆρα Παῦλος πρεσβύτερος ἦν τοῦ νόμου;
μετὰ πάντας τοὺς τραφέντας ἐν τῷ νό
B μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐπιφάνειαν. Εἰ τοί
νόμον ἐστὶ, πῶς πρεσβύτερον ἑαυτὸν τοῦ ν
Δείκνυσι γὰρ ἐξ ὧν λέγει, ὅτι πρεσβύ
νόμου· Ἐγὼ δὲ ἔζων χωρὶς νόμου ποτέ·
τῆς ἐντολῆς, ἡ ἁμαρτία ἀνέζησεν. Ἆρα
ἦλθεν ἡ ἐντολή; Καὶ ἵνα μή τις νομίσῃ,
ἦν πρὸ τοῦ Παύλου, αὐτὸς δὲ ἔζη χωρὶς
ἐθνικὸν βίον ἐπανῃρημένος, μετὰ δὲ ταῦ
νόμου ἐπαιδαγωγήθη, ἐλέγχει ἡ ἱστορία τ
Παῦλος γὰρ οὐκ ἔστιν ὅτε ἄνευ νόμου ἔζη
ὁ λέγων, Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων, περιτομ
ρος, ἐκ γένους Ἰσραηλιτικοῦ; Πότε οὖν
νόμου; Ἐγὼ δὲ ἔζων χωρὶς νόμου· ἐλθο
ἐντολῆς. Ποίας; Τῆς λεγούσης, Ἀπὸ π
τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ φάγῃ. Ἐλθούσης δὲ
ἡ ἁμαρτία ἀνέζησεν, ἐγὼ δὲ ἀπέθανον. Ι
C ὡς ἐν ζυγῷ, τῷ λόγῳ τίθησιν ἁμαρτίαν
σύνην· ὅτι τότε νεκροῦται ἡ ἁμαρτία, ὅτ
ται ἡ ἐντολή· τότε ἀποθνήσκει ὁ ἄνθρωπ
οδοῦται ἡ ἁμαρτία. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, Ἐ
τῆς ἐντολῆς, ἡ ἁμαρτία ἀνέζησε, δείκνυσ
παραβάσεως νεκρὰ ἦν ἡ ἁμαρτία. Ἁμαρ
λεῖ, οὐ τὴν πρᾶξιν τῆς ἁμαρτίας, ἀλλὰ τὸ
Διὰ τί δὲ τὸν διάβολον ἁμαρτίαν καλεῖ;
δάσκαλος ἐγένετο ἁμαρτίας. Ἐὰν γάρ μ
ἰδιώμασι τῆς Γραφῆς προσέχῃ, πολὺ διαμ
ἐκπίπτει τοῦ σκοποῦ τῆς ἀληθείας. Ἁμαρ
καλεῖν τῇ Γραφῇ τὸν διάβολον. Διὰ τί; Ἐ
νετο διδάσκαλος καὶ εἰσηγητὴς καὶ πρόξενος
Ὁμοίως καὶ τὸν Σωτῆρα τὸν Κύριον ἡμῶ
Χριστὸν καλεῖ ἡ Γραφὴ δικαιοσύνην, οὐχ
D ξιν δικαιοσύνης, ἀλλ' ὡς διδάσκαλον δικαιοσ
τοῦτο περὶ αὐτοῦ φησιν ὁ Παῦλος, Ὃς ἐγεν
ἀπὸ Θεοῦ σοφία καὶ δικαιοσύνη, καὶ ἁγιασ
ἀπολύτρωσις. Ὥσπερ οὖν ὁ Χριστὸς δικαιοσ
κληται, καθ' ὃ πηγὴ δικαιοσύνης· οὕτω κα
βολος εἰσηγητὴς γενόμενος καὶ διδάσκαλος
τίας, τὴν τῆς ἁμαρτίας προσηγορίαν ἐδέξ
ἁμαρτία ἀνέζησεν, ἐγὼ δὲ ἀπέθανον· καὶ εὑ
ἡ ἐντολὴ ἡ εἰς ζωὴν, αὕτη εἰς θάνατον. Ἔδω
Θεὸς τῷ Ἀδὰμ ἐντολὴν, οὐχ ἵνα ἀποθάνῃ,
ζήσῃ. Ἡ οὖν ἐντολὴ, φησὶν, ἡ δοθεῖσά μοι ε
αὕτη εὑρέθη εἰς θάνατον, οὐκ αὐτὴ μεταβ
ἀλλ' ἐμοῦ διὰ τῆς παραβάσεως τὴν ἐνέργειαν
ποιὸν ἀνατρέποντος. Προσέχειν ἀκριβῶς δεῖ
ἀνακύπτοντα τῶν ζητημάτων ἅπαντα. Εὐθέ
E ἐχθρὸς τῶν Γραφῶν, καὶ μὴ συντρεφόμενος
εὐσεβείας, εἰς οὐδὲν ἕτερον χωρεῖ, ἢ τοῦτο·
δει, φησὶν, ὁ Θεὸς, ὅτι ἔμελλεν ἁμαρτάνειν
οὐ προῄδει, ὅτι οὐ μὴ φυλάξει τὴν ἐντολήν;
δει, ὅτι ἀπατηθήσεται ὑπὸ τοῦ ὄφεως; τίν
ἕνεκεν δέδωκε τὴν ἐντολὴν τῷ μέλλοντι μὴ

Δεῖ δὲ εἰδέναι, ὅτι ὁ Θεὸς προγινώσκει ι, δίδωσι δὲ τοὺς νόμους, οὐκ εἰς τὸν πα- ιόνον ἀφορῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν μέλλοντα ιὰ τί δὲ ὡς ἐχθρὸς μονομερῶς τὴν πρό- ζεις; διὰ τί λέγεις, ὅτι οὐ προῄδει ὁ Θεὸς, αρτήσει; διὰ τί τὰ ἑπόμενα καὶ τὰ ἐξ αὐ- ουθίας παρεπόμενα παρασιωπᾷς; Ἀλλὰ ἐγνωμονῶν· ἐγὼ δὲ κηρύττω πιστεύων, οῄδει ὁ Θεὸς, ὅτι παραβήσεται ὁ Ἀδὰμ, ὅτι Ἄβελ δικαιωθήσεται, προῄδει, ὅτι εθήσεται, προῄδει, ὅτι ὁ χορὸς τῶν ἁγίων προῄδει, ὅτι ὁ Νῶε τὸν πάνδημον ὄλεθρον προῄδει, ὅτι Ἀβραὰμ ἡ ῥίζα τῆς πίστεως οῄδει, ὅτι λάμψουσι πατριάρχαι, ἀν- φῆται, διαπρέψουσιν ἀπόστολοι, καὶ ἐξ υράματος τοῦ μέλλοντος παραβαίνειν τὸ τῆς οἰκονομίας τοῦ Σωτῆρος ἀνθήσει κάλ- τῶν ἀποστόλων τὸν δρόμον, προεῖδε τῶν ἀς ἐνστάσεις, προεῖδε τῶν ὁμολογητῶν ;, προεῖδε τὰ συγκροτήματα τῶν μονα- ῖδε τὰ ἄνθη τῶν Ἐκκλησιῶν, προεῖδε τῶν χορὸν, προεῖδε πάντας τοὺς ἐν ἀληθείᾳ ως τῷ θυσιαστηρίῳ. Τί οὖν; ἐχρῆν διὰ ιν τοῦ παραβάντος κωλῦσαι τὴν δημιουρ- τὴν πρόγνωσιν τῶν τοσούτων ἀγαθῶν ὸ πλάσμα; Ἡ γὰρ ἁμαρτία ἀφορμὴν λα- ῆς ἐντολῆς ἐξηπάτησέ με, καὶ δι' αὐτῆς Ἡ ἁμαρτία, τουτέστιν, ὁ διάβολος. Ἀφορ- α. Ποίαν; Ἐπειδὴ εἶπεν ὁ Θεὸς, Ἀπὸ υ τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει φάγῃ· ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν γὰρ ἡμέρᾳ φάγεσαι, θανάτῳ ἀποθανῇ· ὁ ρμὴν λαβὼν ἀπὸ τῆς ἐντολῆς, κατασκευά- ν, καὶ λέγει τούτῳ· Ἤδει γὰρ ὁ Θεὸς, ᾗ φάγεσθε, γίνεσθε ὡς θεοὶ, καὶ ἐκώλυσεν λλει τὸν Θεὸν εἰς φθόνον, καὶ ὡς βασκά- οῦ κατατρέχει. Βασκαίνων ὑμῖν ὁ Θεὸς, σοθείας, ἐκώλυσε φαγεῖν ἀπὸ τοῦ δένδρου, ὅθεον ὑμῖν ἀνακύπτειν ἔμελλεν. Ἀφορμὴν ἡ ἁμαρτία, διὰ τῆς ἐντολῆς ἐξηπάτησε. τὸ, Ἐξηπάτησεν. Οὐ γὰρ τἀληθὲς ἐπηγ- λ' ἐξηπάτησε, καὶ δι' αὐτῆς ἀπέκτει- ἀπάτη θάνατον ἐγέννησεν· οὐ γὰρ τὸ ητὸν ἦν. Πολλοὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἐνόμισαν, σμα θνητὸν ἐποίησεν ὁ Θεός· οὐκ ἦν δὲ θνητόν. Εἰ γὰρ καὶ γήϊνον ἦν, ἀλλὰ ἀθά- ιούργητο. Εἰ γὰρ μὴ ἀθάνατον ἐδημιουρ- θνητὸν, ὃ εἶχεν ἐν τῇ φύσει, διὰ τί κατὰ λαβεν; Εἰ θνητὸν ἦν τὸ πλάσμα τοῦτο, ὸς ἐπιτίμιον αὐτοῦ τίθησι τῆς παραβάσεως ν; ᾗ γὰρ ἂν ἡμέρᾳ φαγῇ, θανάτῳ ἀπο- ῦν πρὶν φάγῃ, ἀθάνατον ἦν τὸ πλάσμα. πρὶν φάγῃ, θνητὸν ἦν, ἀπάτη καὶ χλεύη ν, καὶ οὐκ ἀλήθεια· ἀπειλεῖ γάρ μοι ὁ ὶς δὲ ἀπειλεῖ τινι ὕπνον, ὃν κατὰ φύσιν ἀπειλεῖ βρῶσιν, ἣν κατὰ φύσιν ἐπιδέχε- ἀπειλεῖ θάνατον ὁ Θεός. Ὃ μὴ εἶχε τὸ τὰ τὴν δημιουργίαν, ἐδέξατο κατὰ τὴν Εἰ γὰρ παρέμεινεν ὁ Ἀδὰμ τὴν ἐντολὴν τὸν θεῖον νόμον, οὐκ ἔσχε χώραν ὁ θάνατος.

ergo mandatum dedit ei, qui ipsum non servaturus erat? Sciendum autem est, Deum omnia quidem præscire, leges vero dare, non quod ad transgressores solum respiciat, sed etiam ad eos, qui probe sunt acturi. Cur vero ut inimicus præscientiam partim tantum examinas? cur dicis, Annon præsciebat Deus quod Adam peccaturus esset? cur vero ea, quæ ex eodem ratiocinio consequuntur,
119 taces? Tu taces improbo animo; ego utpote fide-
A lis id prædicabo : sicut præsciebat Deus Adamum esse transgressurum, sic sciebat Abelem justum fore, præsciebat Enochum transferendum esse, præsciebat justorum chorum fore, præsciebat Noe universalem perniciem enataturum esse, præsciebat fore ut Abraham radix fidei floreret, patriarchæ splenderent, prophetæ clarerent, apostoli conspicui essent, et ex ipsa massa ejus qui transgressurus erat, illa celeberrima et pulcherrima Servatoris œconomia oriretur. Præsciebat apostolorum cursum, martyrum instituta, confessorum certamina, monachorum agmina, flores Ecclesiarum, sacerdotum chorum; præsciebat omnes qui in veritate ante altare adfuturi erant. Quid ergo? an oportebat ob præscientiam transgressoris a creatione absistere, an vero ob præscien-
B tiam tot bonorum opificium producere? *Nam peccatum occasione accepta, per mandatum seduxit me, et per illud occidit.* Peccatum, id est, diabolus. *Occasione accepta.* Qua? Quia dixit Deus : *Ex omni ligno quod est in paradiso comedes; de ligno autem scientiæ boni et mali non comedes : in quacumque enim die comederis, morte morieris;* diabolus, occasione accepta per mandatum, calumniam parat, aitque illi : *Scit enim Deus quod quacumque die comedetis, eritis sicut dii,* et id vobis prohibuit. Deum calumniatur ob invidiam, et in Deum invehitur ut invidum. Eo quod vobis invideret Deus, ne essetis Deo æquales, vetuit ne comederetis ex ligno, unde æqualitas illa vobis accedet. *Occasione*
C igitur *accepta, peccatum per mandatum seduxit.* Recte dixit illud, *Seduxit.* Non enim vera promisit, sed seduxit, et per illud occidit. Nam seductio mortem peperit : non enim opificium mortale erat. Multi certe putarunt Deum mortale opificium creavisse; sed mortale non erat. Etiamsi enim ex terra erat, ad immortale creatum fuerat. Nam si non immortale creatum fuisset, sed mortale, cur quod ex natura habebat, per sententiam accepit? Si mortale erat illud opificium, cur Deus ipsi in transgressionis pœnam mortem indicit? *In quacumque die comederis, morte morieris.* Ergo antequam comederet, immortale erat opificium. Quod si antequam comederet, mortale erat, fallax
D et ridicula fuisset interminatio, non veritas : comminatus enim fuisset, me futurum id quod jam eram. Nemo autem cuiquam interminatur somnum, quem ex natura habet; nemo cibum, quem ex natura capit : sed interminatur Deus mortem. Quod opificium non ex creatione subibat, propter peccatum subiit.

Rom. 7. 11.

Gen. 2. 17.

Gen. 3. 5.

τοῦ Ἀβραὰμ εἰκὼν ἦν οὐχ Ἰουδαίων, ἀλλὰ τῆς
;σίας. Διὰ τοῦτο ὁ ἀπόστολος βασανίζει τὸν λό-
ʼ περὶ τῆς πίστεως, καὶ βουλόμενος δεῖξαι τὸν
:μ εἰκόνα τῆς Ἐκκλησίας, καὶ οὐχὶ τῶν Ἰου-
λέγει· Ἀδελφοὶ, γέγραπται, ὅτι Ἀβραὰμ ἐπί-
τῷ Θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην.
ῦν αὐτῷ ἐλογίσθη; ἐν περιτομῇ ὄντι, ἢ ἐν ἀκρο-
; Ταῦτα Παῦλος, ὁ ἐξ Ἰουδαίων, ὁ τὸν νόμον
καὶ τὰ κατὰ νόμον διασαφῶν. Οὐκ ἐν περιτομῇ,
ἀκροβυστίᾳ· καὶ σημεῖον ἔλαβε τὴν περιτομὴν,
:δα δικαιοσύνης τῆς ἐν τῇ ἀκροβυστίᾳ. Βλέπε D
λόκων νοημάτων θεωρίαν· βλέπε πῶς ἀπόστο-
ικίζει μὲν τὸν Ἰσραὴλ τοῦ Ἀβραὰμ, μὴ ἔχοντα
στεως τὴν οἰκειότητα, εἰσοικίζει δὲ τὰ ἔθνη, ὡς
τὸν χαρακτῆρα τῆς εὐσεβείας. Καὶ σημεῖον
περιτομὴν, σφραγῖδα δικαιοσύνης, εἰς τὸ γενέ-
ὸν πατέρα τῶν πιστευόντων δι' ἀκροβυστίας.
πῶς ὁ τύπος τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ Ἀβραὰμ
εύετο; Καὶ ὁ Σωτὴρ δὲ βουλόμενος δεῖξαι, ὅτι
γελικὴ κατάστασις πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἄγεται
:ασιν, λεγόντων Ἰουδαίων, Μωϋσῆς ἔγραψεν, ἐάν
ῃ ἀπολῦσαι τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, δότω αὐτῇ
ʼ ἀποστασίου, ὁ Σωτὴρ πάλιν, τὰ ἐν τῷ νόμῳ
ιθέμενος, οὐχ ὡς ἐκλύων, ἀλλὰ τὴν ἀληθῆ δι-
.ίαν ἐμφαίνων λέγει· Μωϋσῆς διὰ τὴν σκληρο-
ν ὑμῶν εἶπεν· ἀπ' ἀρχῆς δὲ οὐχ οὕτως ἐγένετο.
, πῶς εἰς τὸ ἀρχαῖον ἡμᾶς ἀποκαθίστησιν. E

αναλαμβάνω τὸ ῥῆμα· ἀλλὰ παρακαλῶ συν-
ασθαι ἡμῖν διὰ τῆς σιωπῆς, ἵνα μὴ θόρυβος
:ντιπνεύσας διαλύσῃ τὸ νόημα. Ὁ Σωτήρ μου
:ενος δεῖξαι, ὅτι ἡ εὐαγγελικὴ διδασκαλία πρὸς
χαίαν ἄγει κατάστασιν, λεγόντων τῶν μαθητῶν,
ʼ δὲ τῶν Φαρισαίων, Τί ὅτι Μωϋσῆς προσέτα-
ὶν τις ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, δότω αὐτῇ
ʼ ἀποστασίου; ὁ Σωτὴρ οὐ κατηγορεῖ τοῦ νό-
ἀλλ' ἀπολογεῖται ὑπὲρ τοῦ νόμου· Μωϋσῆς
εἶπε διὰ τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν, ἀπ' ἀρχῆς
: οὕτως ἐγένετο (βλέπε πῶς εἰς τὸ ἀρχαῖον
ποκαθίστησιν)· ἀλλ' Ὁ ποιήσας τὸν ἄνθρωπον,
καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. Ἃ οὖν ὁ Θεὸς ἔζευ-
θρωπος μὴ χωριζέτω. Καὶ διὰ πολλῶν εὑρίσκω 193
τῆρα πρὸς τὴν ἀρχαίαν κατάστασιν τὴν ἐκκλη- A
ικὴν εὐκοσμίαν ἀνάγοντα. Ἐπολιτεύσατο τοίνυν
ς τῆς Ἐκκλησίας πρὸ τῆς περιτομῆς. Καὶ
:ε ἀκριβῶς. Ἐπειδὴ ἀπ' ἀρχῆς ὁ τύπος τῆς
;σίας ἐπολιτεύετο, καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν ὁ
τῆς Ἐκκλησίας, μέσος δὲ ὁ νόμος παρεισῆλθεν,
τολος βουλόμενος δεῖξαι τῇ ἀκολουθίᾳ τρέχου-
ὰ τοῦ χρόνου τὴν ἐκκλησιαστικὴν εὐκοσμίαν,
διέκυψε, λέγει· Νόμος δὲ παρεισῆλθεν. Οὐκ
ὁμος εἰσῆλθεν, ἀλλὰ, Παρεισῆλθεν. Ἄλλος γὰρ
θὼν νόμος, καὶ ἄλλος ὁ παρεισελθών. Εἰσῆλθεν
χῆς νόμος ὁ εὐαγγελικὸς, οὐχ ἡμέρας παρατη-
ος, οὐδὲ βρωμάτων διαφορὰς ἐπιστάμενος, οὐ
μὴν δεχόμενος. Οὗτος ἀπ' ἀρχῆς ἀπὸ τῶν
ων ἐπολιτεύσατο ὁ νόμος, καὶ εἰς τοὺς τελευ-
κατήντησε· μέσος δὲ ὁ νόμος εἰσῆλθε, μᾶλλον B
εισῆλθε· καὶ τοῦ ἀποστόλου ἔστιν ἀκοῦσαι λέ-
σαφῶς, ὥσπερ εἰρήκαμεν, Νόμος δὲ παρεισ-

tiquissima omnium est Ecclesia quæ in typo piæ
religionis incedebat : et fides Abrahæ imago erat,
non Judæorum, sed Ecclesiæ. Ideo apostolus ser-
monem de fide explorat, et ut ostendat Abraha-
mum esse Ecclesiæ, non Judæorum imaginem, ait:
Fratres, scriptum est : Credidit Abraham Deo, Rom. 4. 3.
et reputatum est illi ad justitiam. Quando ergo 10.
reputatum est, in circumcisione an in præputio?
Hæc Paulus, qui ex Judæis erat, qui legem nove-
rat, et legalia explicabat. *Non in circumcisione* Ibid. v. 11.
sed in præputio. Et signum accepit circumci-
sionem, signaculum justitiæ in præputio. Vide
complicatam sententiarum speculationem; vide
quomodo apostolus segreget ab Abrahamo Israë-
lem, non habentem fidei proprietatem; conjungat
autem ipsi gentes, ut habentes characterem piæ re-
ligionis. *Et signum accepit circumcisionem, si-*
gnaculum justitiæ, ut sit pater omnium creden-
tium per præputium. Viden' quomodo figura
Ecclesiæ in Abrahamo esset? Servator autem ut
ostendat evangelicum statum ad priscam illam in-
stitutionem reduci, cum dicerent Judæi : Moyses Matth. 19.
scripsit, Si quis voluerit repudiare uxorem suam, 7.
det illi libellum repudii; Servator contra missis
legalibus, non quasi solvat illa, sed ut veram do-
ctrinam declaret, dicit : *Moyses ad duritiam cor-* Ibid. 8. 8.
dis vestri loquutus est : ab initio autem non
fuit sic. Vide quomodo ad prisca nos reducat.

3. Dictum repeto; sed rogo, per silentium mihi
faveatis, ne tumultus oppositus sententiam dissol-
vat. Volens Servator ostendere, evangelicam
doctrinam ad priscum reducere statum, cum di-
cerent discipuli, imo potius Pharisæi : *Cur Moy-* Deut. 24.
ses præcipit, Si quis dimiserit uxorem suam, 1.
det illi libellum repudii? Servator non legem
reprehendit, sed illam defendit : *Moyses hæc*
dixit ob duritiam cordis vestri : ab initio au-
tem non fuit sic (vide quomodo ad prisca nos re-
mittat); sed *Qui fecit hominem, masculum et* Matth. 19.
feminam fecit eos. Quæ ergo Deus conjunxit, 4.6.
homo non separet. Atque in multis deprehendo
Servatorem ad priscum et bonum statum. Eccle-
siam reducere. Figura igitur Ecclesiæ viguit ante
circumcisionem. Attendite diligenter. Quia ab
initio figura Ecclesiæ viguit, ac postmodum rur-
sus ipsa Ecclesiæ regula statuta est, lex vero
media interposita fuit; ut ostendat apostolus ec-
clesiasticum bonum statum in serie temporum se-
qui et currere, legem vero interpositam esse, ait:
Lex autem subintravit. Non dixit, Lex intravit, Rom. 5. 20.
sed, *Subintravit.* Alia enim lex est quæ intrat,
alia quæ subintrat. Intravit ab initio lex evange-
lica, non dies observans, non ciborum differen-
tiam agnoscens, non circumcisionem accipiens.
Hæc lex ab initio à priscis illis servabatur, et ad
postremos pervenit; intermedia vero lex intravit,
imo potius subintravit : apostolumque audire est
clare dicentem, ut nos diximus, *Lex subintravit.*
Vis discere quo subintravit? Historiam audi. Ut
Jacob propter Rachelem Labano servivit, at tem-

ιαιᾶς καὶ τῆς Νέας. Τὴν γὰρ παλαιὰν
ηστευσάμενος ὁ Θεὸς, διὰ τοῦ οἰκέτου 194
ἀνει. Ἰσαὰκ λαμβάνων γυναῖκα δι' οἰ- A
εται, καὶ δι' οἰκέτου μνηστευσάμενος
ὲ Ἰακὼβ οὐκ ἀποστέλλει οἰκέτην, καί-
τας, ἀλλ' αὐτὸς ἦλθεν εἰς τὴν μέσην
Ἦλθεν αὐτὸς μόνος ὁ πολλοὺς οἰκέτας
ἦλθεν ὁ πολλὰ ὑποζύγια ἔχων. Ὁ γὰρ
τὸν οἶκον τοῦ Δεσπότου Ἀβραὰμ ἐν
γυρίῳ καὶ χρυσίῳ καὶ δούλοις καὶ ἵπ-
λλοις. Καὶ τοσαῦτα κτήματα ἔχων ῥά-
δον ἔχων μόνην, καὶ λέγει ὁ Ἰακώβ·
διῆλθον τὸν Ἰορδάνην τοῦτον, ἀντὶ τοῦ,
ἔχων ἐξῆλθον μόνος, ὁ πολλῶν δεσπό-
Ἰακὼβ μόνος, ἦλθεν εἰς Βεθὴλ,
τὴν ἑσπέραν, καὶ ὑπέθηκε λίθον τῇ κε-
ον εὗρεν, οὐ κατάλυμα. Εἰκὼν γὰρ ἦν B
Ὁ δὲ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔχει ποῦ
λίνῃ. Εἶτα, ἀδελφοὶ, καθεύδων βλέπει
εῳγμένον. Ὥσπερ γὰρ τῷ Χριστῷ οὐκ
κεφαλὴν ἐπὶ τῆς γῆς, οὐρανὸς δὲ αὐτῷ
νια ἀνέῳκτο· οὕτω καθεύδει Ἰακὼβ,
, καὶ τὸν οὐρανὸν βλέπων ἀνεῳγμένον,
πὸ γῆς ἕως οὐρανοῦ ἐστηριγμένην. Ἦν
λόγῳ τύπος τῶν διωκομένων. Ἐπειδὴ
φεύγων ἦλθεν εἰς τὴν μέσην τῶν ποτα-
ος δεῖξαι ὁ Θεὸς, ὅτι παντὶ τῷ ἐπὶ γῆς
ρανὸς ἀνέῳκται, βλέπει τὸν οὐρανὸν
ὶ κλίμακα ἐστηριγμένην ἀπὸ γῆς ἕως
αὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ Θεοῦ ἀναβαίνον-
αίνοντας διὰ τῆς κλίμακος. Καὶ ὁ Κύ-
πεστήρικτο. Οὐκ εἶπεν ἁπλῶς, ἐκάθη-
στήρικτο τῇ κλίμακι. Τίς δὲ ἡ κλίμαξ; C
υροῦ. Δι' αὐτοῦ γάρ ἐστιν ἀνελθεῖν εἰς
ὶ οἱ μὲν δι' αὐτοῦ ἀνῆλθον εἰς τὸν οὐ-
' αὐτοῦ κατῆλθον. Ἰουδαῖοι ἐξέπεσον
ιὰ σταυροῦ, καὶ ἔθνη εἰς οὐρανὸν ἀνά-
σταυροῦ.

δεῖ πανταχοῦ φεύγειν τὴν βίαν τῆς
ὶ μαρτυρίαις ἐγγράφοις σφραγίζειν τὰ
ίξῃ ὁ Σωτὴρ διὰ τῶν Εὐαγγελίων, ὅτι
νοι οἱ ἀναβαίνοντες καὶ καταβαίνοντες
γγελικῆς ἐπλήρουν χάριτος, λέγει τῷ
ειδὴ εἶπόν σοι, εἶδόν σε ὑπὸ τὴν συ-
ς· μείζονα τούτων ὄψει. Ἀμὴν λέγω
ὄψεσθε τὸν οὐρανὸν ἀνεῳγμένον, καὶ
οῦ Θεοῦ ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνον-
ν τοῦ ἀνθρώπου. Ἦλθεν ἐπὶ τὴν μέ-
ῶν καὶ ὡς εἶδε τὸ ὅραμα, λέγει· Οὐκ
λ' ἢ οἶκος Θεοῦ. Καὶ μὴν οὐκ εἶδες
ν, ἀλλὰ κλίμακα· ἀλλ' ἐπειδὴ ᾔδει, D
πος ἐστὶ τῆς Ἐκκλησίας, λέγει, τοῦτο
το Ἐκκλησία ἐστί. Καὶ πόθεν τοῦτο,
Ἐκκλησία ἐστί; Λέγει Παῦλος Τιμο-
ἐφων· Ἐλπίζω ἐλθεῖν πρὸς σὲ τάχιον.
νω, ἵνα εἰδῇς, πῶς δεῖ ἐν οἴκῳ Θεοῦ
, ἥτις ἐστὶν ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος.
διὰ πάντων τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ,
τὴν μισόπλουτον, τὴν μηδὲν δεχομέ-
κοσμικὸν, λέγει· Ἐὰν ᾖ Κύριος ὁ Θεὸς

vum desponsat, et ejus ministerio nuptias con-
trahit. Jacob vero non mittit servum, etsi servos
haberet, sed ipse venit in Mesopotamiam. Solus
venit, qui multos servos habuit; solus venit
qui multa subjugalia habebat. Nam Deus be-
nedixit domum Domini Abraham, in pecoribus,
argento, auro, servis, equis, aliisque. Qui tot
opes habebat Jacob, cum sola virga venit, aitque:
Cum virga mea transivi Jordanem hunc; ac Gen. 32.
si diceret, Cum sola virga solus egressus sum, 10.
qui multorum dominus eram. Egressus est Jacob
solus, venit in Bethel, et recubuit vespere, lapi-
demque capiti supposuit: non domum, non di-
versorium reperit. Imago quippe erat dicentis,
Filius autem hominis non habet ubi caput Matth. 8.
suum reclinet. Deinde, fratres, dormiens vidit 20.
cælum apertum. Quemadmodum enim Christus
non habebat ubi caput reclinaret in terra, sed
cælum ipsi et cælestia aperta erant: sic dormit
Jacob, domum non habens, et cælum videns
apertum, scalamque a terra usque in cælum fir-
matam. Alia vero ratione figura erat eorum, qui
persequutionem patiuntur. Quia enim ab Esaü
fugiens venit in Mesopotamiam; ut ostenderet
Deus omni persequutionem patienti cælum aper-
tum esse, videt cælum apertum, et scalam firma-
tam a terra usque ad cælum, et angelos Dei ascen-
dentes et descendentes per scalam. Et Domi- Gen. 28.
nus, inquit, firmabatur in illa. Non dixit sim- 13.
pliciter, Sedebat; sed, Firmabatur in scala. Quæ
scala? Imago crucis: per illam enim in cælum
ascenditur. Et alii per illam in cælum ascende-
bant, alii per illam descendebant. Judæi per cru-
cem de cælo delapsi sunt, et gentes per crucem
in cælum adducuntur.

4. Verum quia ubique vitanda est allegoria
violenter inducta, et quæ dicuntur Scripturarum
testimoniis sunt obsignanda; ut ostenderet Ser-
vator in Evangeliis, angelos illos qui ascendebant
et descendebant, evangelicæ gratiæ figuram im-
plevisse, dicit Nathanael: *Quia dixi tibi, Vidi* Joan. 1. 50.
te sub ficu, credidisti; majora his videbis. 51.
Amen dico vobis, jam videbitis cælum aper-
tum, et angelos Dei ascendentes et descenden-
tes supra Filium hominis. Venit in Mesopota-
miam, et ut visionem habuit, dixit: *Non est hoc* Gen. 20.
aliud, nisi domus Dei. Atqui non vidisti domo- 17.
rum structuram, sed scalam; verum quia sciebat
scalam esse figuram Ecclesiæ, dicit: Hæc est do-
mus Dei, hæc est Ecclesia. Et undenam domus Dei
Ecclesia est? Id dicit Paulus, hæc Timotheo scri-
bens: *Spero me ad te venire cito. Si autem tarda-* 1. Tim. 3.
vero, ut scias quomodo oporteat in domo Dei 14. 15.
conversari, quæ est ecclesia Dei vivi. Deinde
implens in omnibus imaginem Christi inopis, divi-
tiarum osoris, mundanum omnem fastum abjicien-
tis, dicit: *Si fuerit Dominus Deus mecum, et* Gen. 28.
20.

dederit mihi panem ad manducandum, et ve-
stimentum quo operiar. Vide, quomodo philo-
sophi anima ea, quæ satis sint, non excedat. *Si*
fuerit Dominus meus mecum, et duxerit me
in via, et dederit mihi panem ad manducan-
dum, et vestimentum quo operiar. Ante evan-
gelium apostolica loquitur : *Si dederit mihi pa-*
nem ad manducandum, et vestimentum quo
6. *operiar.* Paulus per Jacobum loquitur : *Haben-*
tes autem alimenta, et quibus tegamur, his
contenti erimus. Erit mihi locus hic, domus
Dei. Sic enim interpretantur Bethel. Nam *Beth*
est domus, *Hel* vero Dei. Abiit in Mesopotamiam :
ac primo illi puteus occurrit. Venit ad puteum
qui tectus erat, et invenit ibi pastores. In omnibus
imago Christi. Primus adventus Christi est ad
14. baptismum, ad puteum, puteum aquæ salientis
in vitam æternam. Invenit puteum tectum : nam
gratia ante adventum ejus abscondita erat. Dicit
Jacob pastoribus : Quid statis adhuc ? Multum
diei superest, potum date pecoribus, et abducite
illa. Respondent illi, Nisi venerint omnes pasto-
res, non possumus revolvere lapidem. Ecquid
tum Jacob ? Quod a multis et ab omnibus facien-
dum erat, solus fecit : nam arreptum lapidem re-
volvit. Quomodo potuit solus facere quod multi
vix faciebant ? Sed quia imago Christi erat, vir-
tutem quoque Domini Scriptura declaravit, nem-
pe quod multi facere non potuerant, evangelica
gratia perfecit. Illic occurrit venienti Racheli :
nam plerique prisci justi a puteis sponsalia acci-
piebant. Moyses a puteo accepit uxorem filiam
Jothoris, Jacob a puteo ; servus Abrahami a puteo
accepit Rebeccam. Ubique sponsalia veterum a
puteo : quoniam Christus non aliunde desponsat
Ecclesiam, quam ab aquis. Et ut paucis dicam,
intravit, petivit Rachelem, subintravit Lia. In-
stituto vero hærere, et ad institutum reverti,
operæ pretium fuerit. Lex ergo subintravit, non
intravit, quandoquidem neque Lia intravit, sed
subintravit. Intrare namque est palam et fidenter
ingredi ; subintrare, cum alio furtim se immit-
tere. Subintravit ergo etiam peccatum, subintra-
11. vit per legem diabolus. *Nam peccatum, occasio-*
ne accepta, per mandatum seduxit me, et
per illud occidit. Ne quis ergo putet mandatum
12. inferre mortem, addit : *Itaque lex quidem*
sancta, et mandatum justum et bonum. Quod
ergo bonum est, mihi factum est mors ? Absit ;
sed ut peccatum appareat, per bonum opera-
tum est mihi mortem. Ubique peccatorem vocat
peccatum, id est, diabolum. Ut, inquit, diabo-
lus supra modum peccator appareat, dum per
14. mandatum operatur mortem. *Scimus quia lex*
spiritualis est, ego autem carnalis sum. Tu,
Paule, carnalis, qui a Spiritu sancto gubernaris,
qui loquentem in te habes Christum ? Si tu car-
9. nalis, cur discipulos tuos decepisti, dicens : *Vos*
non estis in carne, sed in spiritu ? Discipuli
tui non sunt in carne, et tu carnalis es ? *Ego*

μετ' ἐμοῦ, καὶ δώσῃ μοι ἄρτον φαγεῖν καὶ ἱμάτιον
περιβαλέσθαι. Βλέπε, πῶς ἡ φιλόσοφος ψυχὴ τὴν αὐτάρ-
κειαν οὐκ ἐκβαίνει. Ἐὰν ᾖ Κύριος ὁ Θεὸς μετ' ἐμοῦ,
καὶ ὁδηγήσῃ με ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ δώσῃ μοι ἄρτον φαγεῖν
καὶ ἱμάτιον περιβαλέσθαι. Πρὸ τῶν εὐαγγελικῶν τὰ
E ἀποστολικὰ φθέγγεται, Καὶ ἐὰν δῷ μοι ἄρτον φαγεῖν
καὶ ἱμάτιον περιβαλέσθαι. Παῦλος διὰ τοῦ Ἰακὼβ
φθέγγεται· Ἔχοντες γὰρ διατροφὰς καὶ σκεπάσματα,
τούτοις ἀρκεσθησόμεθα. Ἔσται μοι ὁ τόπος οὗτος,
οἶκος Θεοῦ. Τοῦτο γὰρ καὶ ἑρμηνεύεται τὸ Βεθήλ.
Βὲθ γάρ ἐστιν οἶκος· τὸ δὲ Ἤλ, Θεοῦ. Ἀπῆλθεν εἰς
τὴν μέσην τῶν ποταμῶν, καὶ πρῶτον αὐτῷ συναντᾷ
φρέαρ. Ἦλθεν ἐπὶ τὸ φρέαρ, καὶ τοῦτο ἐσκέπαστο,
καὶ εὗρεν ἐκεῖ ποιμένας. Εἰκὼν κατὰ πάντα Χριστοῦ.
Πρώτη παρουσία Χριστοῦ ἐπὶ τὸ βάπτισμα, ἐπὶ τὸ
φρέαρ, φρέαρ τὸ ἀλλόμενον εἰς ζωὴν αἰώνιον. Εὑρί-
σκει τὸ φρέαρ ἐσκεπασμένον, ἐπειδὴ καὶ ἡ χάρις πρὸ
τῆς παρουσίας ἐκεκάλυπτο. Λέγει Ἰακὼβ τοῖς ποιμέ-
σι, τί ἑστήκατε ἔτι; Πολλὴ ὥρα ἐστί· ποτίσαντες τὰ
195 A πρόβατα ἀπαγάγετε. Οἱ δὲ πρὸς αὐτὸν, ἐὰν μὴ πάν-
τες ἔλθωσιν οἱ ποιμένες, οὐ δυνάμεθα ἀποκυλίσαι τὸν
λίθον. Καὶ τί εὐθέως ὁ Ἰακώβ; Ὃ διὰ πολλῶν καὶ
διὰ πάντων ἐχρῆν γενέσθαι τῶν ποιμένων, μόνος
ποιεῖ. Λαβὼν γὰρ ἀποκυλίει τὸν λίθον. Πῶς οὖν ἠδύ-
νατο τοῦτο μόνος ποιῆσαι, ὃ πολλοὶ μόλις ἐποίουν;
Ἀλλ' ἐπειδὴ εἰκὼν ἦν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ Γραφὴ τὴν
δύναμιν ἔδειξε τοῦ Δεσπότου, ὅτι ὃ μὴ ἠδυνήθησαν
πολλοὶ κατορθῶσαι, ἡ εὐαγγελικὴ χάρις κατώρθωσε.
Ἐκεῖ εὑρίσκει τὴν Ῥαχὴλ ἐρχομένην· πανταχοῦ γὰρ
οἱ δίκαιοι οἱ ἀρχαῖοι τῷ πλείστῳ μέρει ἀπὸ φρεάτων
ἐδέξαντο τὰς μνήστρας ἑαυτῶν. Μωϋσῆς ἀπὸ φρέατος
ἔσχε τὴν γυναῖκα τὴν θυγατέρα τοῦ Ἰοθὼρ, Ἰακὼβ
ἀπὸ φρέατος, ὁ δοῦλος τοῦ Ἀβραὰμ ἀπὸ φρέατος ἐδέ-
ξατο τὴν Ῥεβέκκαν. Πανταχοῦ τὰ μνῆστρα τῶν ἀρ-
χαίων ἀπὸ φρέατος, ἐπειδὴ καὶ ὁ Χριστὸς οὐχ ἑτέρως
B μνηστεύεται τὴν Ἐκκλησίαν, ἢ ἀπὸ τῶν ὑδάτων. Καὶ
ἵνα συντέμω, εἰσῆλθεν, ᾔτησε τὴν Ῥαχὴλ, παρεισ-
ῆλθεν ἡ Λεία. Τοῦ προκειμένου δὴ ἔχεσθαι, καὶ εἰς
τὸ προκείμενον ἐπανελθεῖν ἀναγκαῖον. Νόμος οὖν πα-
ρεισῆλθεν, οὐκ εἰσῆλθεν· ἐπειδὴ οὐδὲ ἡ Λεία εἰσῆλθεν,
ἀλλὰ παρεισῆλθεν. Εἰσελθεῖν γάρ ἐστι τὸ γυμνῇ τῇ
παῤῥησίᾳ χρήσασθαι· παρεισελθεῖν δὲ τὸ μετ' ἄλλου
πλαγιάσαντα συνεισελθεῖν. Παρεισῆλθεν οὖν καὶ ἡ
ἁμαρτία, παρεισῆλθε διὰ τοῦ νόμου διάβολος. Ἡ γὰρ
ἁμαρτία ἀφορμὴν λαβοῦσα διὰ τῆς ἐντολῆς, ἐξηπά-
τησέ με, καὶ δι' αὐτῆς ἀπέκτεινεν. Ἵνα μὴ οὖν τις
νομίσῃ τὴν ἐντολὴν εἶναι τὴν θανατοποιὸν, λέγει·
Ὥστε ὁ μὲν νόμος ἅγιος καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία καὶ δικαία
καὶ ἀγαθή. Τὸ οὖν ἀγαθὸν ἐν ἐμοὶ γέγονε θάνατος;
Μὴ γένοιτο· ἀλλ' ἵνα ἡ ἁμαρτία φανῇ διὰ τοῦ ἀγα-
θοῦ μοι κατεργαζομένη θάνατον. Πανταχοῦ ἁμαρτω-
λὸν λέγει τὴν ἁμαρτίαν, τουτέστι, τὸν διάβολον.
Ἵνα, φησὶ, φανῇ καθ' ὑπερβολὴν ἁμαρτωλὸς ὁ διά-
C βολος, διὰ τῆς ἐντολῆς ἐργαζόμενος θάνατον. Οἴδα-
μεν ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστιν, ἐγὼ δὲ σαρκικός
εἰμι. Σὺ, Παῦλε, σαρκικὸς, ὁ ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύ-
ματος κυβερνώμενος, ὁ λαλοῦντα ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν
Χριστόν; Εἰ σὺ σαρκικὸς, διὰ τί τοὺς μαθητὰς τοὺς
σοὺς ἠπάτησας λέγων· Ὑμεῖς οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκὶ, ἀλλ'
ἐν πνεύματι; Οἱ μαθηταί σου οὐκ εἰσὶν ἐν σαρκὶ, καὶ

ικός εἰ; Ἐγὼ δὲ σαρκικός εἰμι. Ἐγώ. Τίς;
τοῦ νόμου καὶ ἐν τῷ νόμῳ πολιτευσάμε-
τραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν. Οὐκ εἶπε, πρα-
τῆς ἁμαρτίας, ἀλλὰ, πεπραμένος τῇ ἁμαρ-
γὰρ ἕτερός τις τῶν ἀνθρώπων πέπρακεν, ἀλλ'
πώλησεν. Ὥσπερ γὰρ ἐν ἡμῖν τοῖς ἀνθρώποις
ς οἱ κατὰ ἀνάγκην πιπρασκόμενοι, εἰσὶ δὲ
υθερίας μετέχοντες, δι' ἐπιγαμίας δὲ παι-
ἑτέρας τινὸς ἀνάγκης εἰς δουλείαν αὐτοὺς
ιν· οὕτω καὶ ὁ ἄνθρωπος, ἐλεύθερος ὢν τὴν
αὶ ἐλευθέρας φύσεως λαχὼν, ἐκὼν ἑαυτὸν
D . Θέλεις ἰδεῖν ἑαυτὸν πωλοῦντα ἄνθρωπον;
φησιν ὁ Ἠλίας πρὸς τὸν Ἀχαάβ, ὡς ἀπέ-
ὑτὸν ὁ Θεὸς ἐλέγξαι αὐτὸν διὰ τὸν ἀμπελῶνα,
το τοῦ Ναβουθέ. Λέγει αὐτῷ Ἀχαάβ· Εὗ-
ὁ ἐχθρός μου; Λέγει αὐτῷ Ἠλίας· εὕρηκά
ἐπράθης ποιῆσαι τὸ πονηρὸν ἐνώπιον Κυρίου.
πρᾶσις ἡμῶν διὰ τῶν ἔργων τῆς πονηρίας.
σαρκικός εἰμι, πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν.
τῇ κακῇ συνηθείᾳ προειλημμένος, οὐδὲ, ἂν
τὸν εὐκόλως ἐκβάλλει τῆς δουλείας. Δευτέρα
ς ἡ συνήθεια· καὶ ἡ φύσις κατὰ τῶν ἀνθρώ-
ι τοῦτο ἐπήγαγεν· Οὐ γὰρ ὃ βούλομαι, τοῦτο
ς ἅπαξ πεπραμένος, οὐδὲ ὃ θέλω, τοῦτο
E Ταῦτα πρέποντα οἰκέτῃ τὰ ῥήματα. Ὥσπερ
ὐχ ἃ θέλει, πράττει, ἀλλὰ κελεύεται· οὕτως
τος οὐκ εἶχεν ἐξουσίαν ποιεῖν, ἃ ἐβούλετο,
λεύετο ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας. Λοιπὸν γὰρ ἐβασί-
ἁμαρτία· βασιλεῖ δὲ ἀντιλέγειν οὐκ ἦν. Πέ-
ίνων ὁ ἄνθρωπος, οὐχ ὁ Παῦλος, ἀλλ' εἰκὼν
ώπου, τὸ πλάσμα τὸ τῆς ἐλευθερίας. Καὶ ἵνα
, ὅτε εἶπε, πολλὰ τῆς ἠναγκασμένης δουλείας
ἐπήγαγε· Ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος, τίς
κ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου; Βλέπεις,
γαγε τὸν ἄνθρωπον, ὡς ἐν δουλείᾳ πικρᾷ καὶ
ἐξεταζόμενον, καὶ ἀποδύσασθαι ἐπιποθοῦντα
196 εἰαν, καὶ ἐπιζητοῦντα τὴν ἐλευθερίαν, καὶ
A μενον τὴν εὐεργεσίαν; Ταλαίπωρος ἐγὼ ἄν-
τίς με ῥύσεται; τίς ἔρχεται; Εὐχαριστῶ τῷ
τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἵνα δείξῃ
πρᾶσιν τῆς ἁμαρτίας λέγει τόν ποτε ὑπὸ τὸν
ευθερίαν δὲ τῶν πεπραμένων τοὺς διὰ τῆς
ῆς χάριτος ἐξαγορασθέντας, λέγει, Ταλαί-
ὼ ἄνθρωπος, τίς με ῥύσεται; Εὐχαριστῶ τῷ
τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἠλευθέρω-
ὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας. Ὁ γὰρ νόμος τοῦ
ος τῆς ζωῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἠλευθέρωσέ με.
ῶς τὸν ἄνθρωπον τὸν ἐλευθερούμενον καὶ τὸν
α εἰσήγαγε; Καὶ οὐ περὶ ἑαυτοῦ μόνου
ι, ἀλλὰ περὶ πάσης ὁμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος.
όμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς ἐν Χριστῷ
λευθέρωσέ με ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας
B ανάτου. Καὶ πῶς ἠλευθερώθης; Τὸ γὰρ ἀδύ-
νόμου, ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκός· ἐπειδὴ
ος ἐκέλευε τὸ ἀγαθὸν, ἡ δὲ σὰρξ οὐχ ὑπή-
πεπραμένη τῇ ἁμαρτίᾳ, ἃ μὴ ἠδυνήθη ὁ
τορθῶσαι διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς, κα-
διὰ τῆς δυνάμεως τῆς σαρκὸς τοῦ Χριστοῦ.
ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς
οὐ γὰρ δι' ἑαυτοῦ ἠσθένει ὁ νόμος, ἀλλὰ διὰ

autem carnalis sum. Ego. Quis? Qui ante legem et in lege conversatus sum, ***Venditus sub peccato.*** Non dixit, Venditus a peccato; sed, Venditus peccato. Non enim alius homo vendidit, sed se ipse vendidit. Quemadmodum enim apud nos homines sunt aliqui, qui per vim venduntur, alii autem liberi, qui vel ut ancillas ducant uxores, vel ob aliam quamdam necessitatem servituti se dedunt: sic et homo natura liber, et liberam naturam nactus, sponte seipsum vendidit. Vis videre hominem seipsum vendentem? Per-
D pende quid dicat Achabo Elias, cum misit illum Deus, ut ipsum redargueret circa vineam, quam abstulerat a Nabuthe. Dicit ei Achab: ***Invenisti*** 3. Reg. 21.
me inimicus meus? Dixit illi Elias: Inveni 20.
te, quia venditus es ut faceres malum coram Domino. Venditio enim nostra fit per opera nequitiæ. ***Ego autem carnalis sum, venditus sub peccato.*** Qui enim mala consuetudine captus est, neque si voluerit, sese facile ex servitute expedit. Nam consuetudo est secunda natura: ipsaque natura contra homines pugnat. Ideo
intulit: ***Non enim quod volo facio***, ut semel Rom. 7. 15.
venditus, neque quod volo operor. Hæc verba
E servum decent. Sicut enim ille non quæ vult facit, sed quæ jubetur: sic homo non habebat potestatem faciendi ea quæ vellet, sed a peccato jubebatur. Jam enim regnabat peccatum: Regi vero contradici non poterat. Venditus ergo erat homo, non Paulus, sed imago hominis, figmentum libertatis. Ut paucis absolvam, cum servitutis per vim
inductæ multa indicia dedisset, subjunxit: ***Miser*** Ibid. v. 24.
ego homo, quis me liberabit a corpore mortis hujus? Viden' quomodo induxit hominem, quasi acerba servitute et tyrannide exagitatum, qui servitutem excutere optaret, libertatem quæreret,
196 et beneficium postularet? ***Miser ego homo, quis*** Ibid. v. 25.
A ***me liberabit?*** Quis veniet? ***Gratias ago Deo per Dominum nostrum Jesum Christum.*** Ut ostendat tibi, quod venditum peccato dicat eum, qui aliquando sub lege erat; liberos autem a venditione eos, qui per evangelicam gratiam redemti fuerant, dicit: ***Miser ego homo, quis me liberabit? Gratias ago Deo per Dominum no-***
strum Jesum Christum. Liberavit me a lege Ibid. 3. 1.
peccati. ***Lex enim Spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit me.*** Viden', quomodo hominem et liberatum et servientem induxit? Neque de se tantum loquitur, sed de omni humana natura simul. ***Lex enim Spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit me a lege peccati et mortis.*** Et quo-
modo liberatus es? ***Nam quod impossibile erat*** Ibid. v. 3.
B ***legi, in quo infirmabatur per carnem.*** Quia lex præcipiebat bonum, caro autem non obediebat, utpote peccato vendita; quæ non potuit lex efficere propter infirmitatem carnis, effecit per virtutem carnis Christi. ***Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur, propter infirmitatem carnis*** (non enim per seipsam lex infirmabatur, sed per carnem); ***Deus mittens Fi-***

ιὰ τῶν ῥημάτων εἰς τὴν θεότητα ἑλκύσωσιν·
ἀναγνῶσιν, Ἐγὼ ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ, ὅτι
μου ἐντολήν μοι δέδωκε, τί εἴπω, ἢ τί λα-
ηκέτι τῇ ἀνθρωπότητι, ἀλλὰ τῇ θεότητι ἐπι-
. Εἶδες, εἰς ὅσον βυθὸν ἀσεβείας ἐξολισθαί-
οῖον ἐστι τὸ πνεῦμα, ὃ λέγει, Εἰς χεῖράς σου
μι, κἂν βιάσωνται, οὐχ εὑρίσκουσι. Λύεται
τέρων, ὅτι τὸ πνεῦμα τὴν ψυχὴν ἐκάλεσεν.
τεφάνου λέγοντος ἐν τῷ μαρτυρίῳ, Κύριε
ξαι τὸ πνεῦμά μου. Ὅτι τὸ πνεῦμα ἡ ψυχή B
φανος μαρτυρεῖ. Τίς οὖν ὁ παρατιθέμενος τὸ
καὶ τί, ᾧ παρετέθη τὸ πνεῦμα; περὶ ποίας
εται οὐσίας; Εἰς ἣν οἱ ἀπόστολοι τὴν προ-
λκουσιν, Ὅτι οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν
δου, οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθο-
ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ᾅδου. Περὶ
λόγος; Θεὸς οὐ καταλιμπάνεται εἰς ᾅδου.
ὰρ ᾅδης Θεόν; κατεῖχε τὴν ζωοποιὸν δύνα-
θορά; οὐκ ἤκουσας Παύλου λέγοντος, καθότι
νατὸν τὴν ζωὴν ὑπὸ τῆς φθορᾶς κατέχεσθαι;
τὸ σῶμα λέγει. Εἰ δὲ τὸ σῶμα ζωή, κα-
ζωὴ θανάτῳ; Οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν
ου. Ὅλην πεσοῦσαν τὴν ἀνθρωπότητα ὅλην
λον πεσόντα τὸν ἄνθρωπον ὅλον ἀνεκαίνισεν.
εἴπῃς, φησὶ, τέλειον ἄνθρωπον ἀνεκαίνισε,
φορὰν αὐτῷ δίδως παρὰ τοὺς ἀποστόλους;
ν ἐκείνοις ἐγένετο ὁ Θεός. Ἀλλ' ἕτερόν ἐστιν C
, καὶ ἄλλο ἀναλαβεῖν καὶ ἑνωθῆναι. Περὶ
ηται, Ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπα-
ς ψυχῆς λέγει τὴν ἁπλότητα, τὴν ἀρετὴν
ὑποτίθεται, ᾗ ἐπαναπαύεται Θεὸς καὶ ἐμ-
. Ἐπεὶ δὲ τοῦ Χριστοῦ αὐτὸ τὸ σῶμα ἐκ
ωθὲν ναὸς ἐγένετο, οὐ κατὰ προκοπὴν πο-
ξατο Θεὸν ἐνοικοῦντα, ἀλλ' ἅμα ναὸς κα-
η, ἅμα Θεὸς ἐνῴκησε. Ναὸς οὖν ἦν τοῦ ἑνω-
ιστοῦ τὸ σῶμα. Διὰ τοῦτό φησι, Λύσατε
οῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν.
τοπίας τῶν πάντα τολμώντων ἀδεῶς. Ἀλλὰ
πρὸς αἱρετικοὺς τοὺς λέγοντας ψυχὴν καὶ
πνεῦμα, καὶ βιαζομένους τὸ ἀποστολικὸν
έγον· ὁ Θεὸς φυλάξει ὑμῶν τὸ σῶμα καὶ τὴν
ὶ τὸ πνεῦμα. Ἐκεῖνο ἀναγκαῖον εἰπεῖν· D
μίζουσι τὸν νοῦν. Εἰ τοίνυν τὸ πνεῦμα ὁ
διὰ τί ὁ ἀπόστολος λέγει, Ψαλῶ τῷ πνεύ-
ψαλῶ καὶ τῷ νοΐ; Εἰ γὰρ τὸ αὐτὸ πνεῦμα
διὰ τί μερίζει Παῦλος λέγων, Ψαλῶ τῷ
ψαλῶ καὶ τῷ νοΐ; Εἰ τὸ πνεῦμα νοῦς, διὰ
ρὰ τὸ πνεῦμα ἕτερον λέγει; Ἀλλ' ἐπειδὴ,
κατεδέξω οὕτως, ἑρμήνευσον ὡς φρονεῖς. Τί
έγει Παῦλος, ὁ δὲ Θεὸς φυλάξει ὑμῶν τὴν
τὸ πνεῦμα; Πνεῦμα ἔθος τῇ Γραφῇ καλεῖν
α τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Παρακαλῶ, συνα-
μοι τῷ καμάτῳ. Οὐ γὰρ μικρὸν πρᾶγμα
ἄκανθαν ἐκκόψαι. Πνεῦμα ἔθος τῇ Γραφῇ
χάρισμα τοῦ ἁγίου Πνεύματος· οἷον ἐάν τις
ῦμα σοφίας, ἢ πνεῦμα γνώσεως· αὐτὸ τὸ E
Πνεύματος καλεῖται πνεῦμα. Λέγει Παῦ-
ζηλωταὶ πνευμάτων ἐστὲ, ἀντὶ τοῦ χαρι-
νευματικῶν· οὐ γὰρ πολλὰ πνεύματα. Ἐπεὶ
ἐστε πνευμάτων, ἔτι καθ' ὁδὸν ὑπερβολὴν

Dominum non assumsisse animam, ut omnia humilia verba in deitatem pertrahant, ut cum legerint, *Ego a me ipso non loquor, quia Pater meus mandatum mihi dedit, quid dicam, aut quid loquar?* non humanitati, sed deitati hæc adscribant. Joan. 12. 49.
Viden', in quantum impietatis profundum veniant? Quinam sit spiritus qui dicit, *In manus tuas commendo*, quantumcumque quærant, non inveniunt. Ex aliis enim locis res solvitur et probatur, Scripturam spiritum animam vocavisse. Audi Stephanum dicentem, cum martyrium obiret: *Domine Jesu, accipe spiritum meum*. Act. 7. 59. Quod spiritus sit anima, Stephanus testificatur. Quis ergo est, qui commendat spiritum, et cui commendatur spiritus? de qua loquitur substantia? De illa, ad quam apostoli prophetiam pertrahunt: *Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem*. Psal. 15. 10. *Non derelinques animam meam in inferno*. Num de Deo sermo erat? Deus non derelinquitur in inferno. Num infernus Deum detinuit? num vivificam virtutem corruptio detinuit? non audisti Paulum dicentem, non potuisse vitam a corruptione detineri? Vitam dicit corpus. Rom. 7. 6. Si corpus est vita, detenta est a morte vita. *Non derelinques animam meam in inferno*. Totam collapsam humanitatem suscitavit, totum collapsum hominem renovavit. Sed si dixeris, inquiunt, quod ipse perfectum hominem renovaverit, quam differentiam ponis inter illum et apostolos? Nam in ipsis quoque fuit Deus. Verum aliud est inhabitare, aliud assumere et uniri. De nobis dictum est, *Inhabitabo in illis, et inambulabo*. Levit. 26. 12. Animæ simplicitatem dicit: animæ virtutem supponit, in qua requiescit Deus et inambulat. 2. Cor. 6. 16. Quia vero ipsum Christi corpus ex utero unitum templum ejus effectum est, non per profectum in virtute Deum accepit inhabitantem; sed simul templum paratum est, simul Deus in illo habitavit. Templum ergo Christi uniti erat corpus. Ideo ait: *Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud*. Joan. 2. 19. O absurditatem eorum, qui omnia sine metu audent! Verum hæc ad hæreticos, qui animam et corpus et spiritum memorant, et vim inferunt apostolico verbo dicenti: Deus custodiet corpus vestrum, et animam, et spiritum. 1. Thess. 5. 23. Illud porro necesse est dicere, spiritum putant esse mentem. Si ergo spiritus mens est, cur apostolus dicit: *Psallam spiritu meo, psallam et mente?* 1. Cor. 14. 15. Si spiritus mens est, cur distinguit Paulus dicens, *Psallam spiritu, psallam et mente?* Si spiritus est mens, cur spiritum alium dicit a mente? Sed quia, inquiunt, hoc non admittis, explica quid sentias. Quid est illud quod dicit Paulus: Deus custodiet animam vestram et spiritum. Spiritum solet vocare Scriptura gratiam sancti Spiritus. Rogo, mecum certate et laborate. Non enim modica res est, hæreticam spinam exscindere. Mos est Scripturæ spiritum vocare gratiam Spiritus; exempli causa, si quis accipiat spiritum sapientiæ et spiritum scientiæ; ipsum Spiritus donum

Id. v. 12. vocatur spiritus. Dicit Paulus : *Quoniam æmulatores estis spirituum,* id est, charismatum spiritualium : neque enim multi sunt spiritus. *Quoniam æmulatores estis spirituum, adhuc excellentiorem viam vobis demonstro.* Ostendo, inquit, vobis quæ charismata quærere oporteat. Spiritus ergo vocatur Spiritus gratia : non vero
Cor. 12. ipsa Spiritus substantia, sed operatio Spiritus. *Hæc autem omnia operatur unus et idem Spiritus.* Spiritus operatio est spiritus, id est, gratia, non autem ipsa Spiritus substantia. Tu vocaris spiritualis, et gratia quæ apud te est, spiritus vocatur. Dicit ergo apostolus : Deus custodiet corpus vestrum, et animam, et gratiam quam accepistis a Spiritu. Rursus spiritum vocat gratiam. Gratia vero per studium augetur, et per negligentiam per-
1. Thess. 5. 19. it. Dicit apostolus : *Spiritum non exstinguite.* Non potest autem substantia Spiritus exstingui, neque mens naturalis : sed quia gratiam studio augemus, negligentia exstinguimus, dicit : Gratiam, quam accepistis, non exstinguite. Spiritum ergo vocat Spiritus operationem, quam utinam omnes assequamur in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et imperium, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

ὑμῖν δείκνυμι. Δείκνυμι, φησὶν, ὑμῖν τίνα
τῶν χαρισμάτων ζητεῖν. Καλεῖται τοίνυν
τοῦ Πνεύματος χάρις, οὐκ αὐτὴ ἡ οὐσία τοῦ
τος, ἀλλ' ἡ ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος. Ταῦτα
ἐνεργεῖ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα. Ἐνέργεια
198 τος, τὸ πνεῦμα, τουτέστι, τὸ χάρισμα, οὐ
A οὐσία τοῦ Πνεύματος. Καλῇ σὺ πνευματικὸς
λεῖται τὸ παρὰ σοὶ χάρισμα πνεῦμα. Λέγει
στολος, ὁ Θεὸς φυλάξει ὑμῶν τὸ σῶμα, κα
χὴν, καὶ τὸ χάρισμα, ὃ ἐλάβετε ἀπὸ τοῦ Π
Πάλιν τὸ πνεῦμα χάρισμα λέγει. Τὸ δὲ χα
σπουδῆς αὔξεται, καὶ δι' ἀμελείας ἀπόλλυτα
στολος λέγει, Τὸ πνεῦμα μὴ σβέννυτε. Οὐ
οὐσίαν τοῦ Πνεύματος σβέσαι δυνατὸν, οὔτε
τὸν κατὰ φύσιν ὄντα· ἀλλ' ἐπειδὴ τὴν χάριν
σπουδῇ αὔξομεν, ἐν δὲ τῇ ῥᾳθυμίᾳ σβεννύομ
τὸ χάρισμα, ὃ ἐλάβετε, μὴ σβέννυτε. Πνεῦ
καλεῖ τοῦ Πνεύματος τὴν ἐνέργειαν· ἧς γέν
τας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυ
ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ
αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

MONITUM

IN SEQUENS OPUSCULUM.

Principium Indictionis, inquit Savilius, *sive anni novi a mense Septembri jam inde a te bus Constantini sumebant Græci, idque eo fortasse magis, quia ab eodem fere tempore i ceperat annus Ægyptiorum, seu potius Alexandrinus, qui nomina habet communia cum Ægyptio, et intercalarem diem cum anno Romano, ut ex Theonis Commentariis in* πρὸ *χανόνας Ptolemæi constat. Orationes plenæ mendis et plane spuriæ.* Hæc certe prior est nugæ Græculi et infacundi, indigna quæ legatur. In solo titulo indictio memoratur ; nam in oratione indictione nihil.

In principium Indictionis.

B

Mirabiles sunt orthodoxorum celebritates, lætæ martyrum memoriæ, nulli pudori obnoxia piorum convivia. Non celebramus tempus rerum multa vicissitudine se moventium : non celebramus annum, qui mundi vitam consumat : non colimus agonem, qui nos ad corruptionem trahat : non adoramus creaturam ; omnes quippe res creatæ conservæ sunt : non colimus materiam, quæ ex nihilo facta est ; hæc quippe sicut ortus initium habent, ita corruptionis fini subjicientur : non co-

Εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἰνδίκτου.

Θαυμασταὶ τῶν ὀρθοδόξων αἱ πανηγύρεις, φ
τῶν μαρτύρων αἱ μνῆμαι, ἀνεπαίσχυντοι τῶν
βῶν αἱ εὐωχίαι. Οὐχ ἑορτάζομεν χρόνον τῶν ἀε
κινουμένων· οὐ σεβόμεθα ἐνιαυτὸν τὴν τῆς ἀνθρ
ζωῆς δαπάνην· οὐ προσκυνοῦμεν ἀγῶνα τὸν εἰς
ρὰν ἡμᾶς ἕλκοντα· οὐ λατρεύομεν τῇ κτίσει· σύν
γὰρ τὰ γεγονότα· οὐ θεραπεύομεν τὴν ὕλην· ἐ
ὄντων γὰρ ὑπέστη· ὡς γὰρ ἀρχὴν γενέσεως
ταῦτα, καὶ φθορᾶς ὑπόκεινται τέλει. Οὐ σεβ
οὐρανὸν· ὡς καπνὸς γὰρ ἐστερεώθη· οὐ σεβόμεθ

:αλλώθη · οὐ σεβόμεθα τὸ φῶς· λόγῳ γὰρ
οὐ σεβόμεθα τὴν σελήνην· σχήματι γὰρ C
σεβόμεθα τὴν γῆν · ἐξ ὕδατος γὰρ ἀνειλ-
όμεθα τὸ πῦρ · ὑλικὸν γὰρ τὸ στοιχεῖον·
.εν τὸ ὕδωρ · ῥέουσα γὰρ ἡ φύσις· οὐ
ι χρόνῳ · οὐχ ἕστηκε γὰρ, ἀλλ' ἀφίστα-
μεθα τὴν ἡμέραν · διατάξει γὰρ δου-
χρόνῳ γηρᾷ, καὶ χρόνος μετὰ πάντα
μόνος παλαιότητος ἀνώτερος· καὶ δεί-
υντελείας ἡμέρα. Ἕλληνες μὲν οὖν καὶ
λφοὶ ἀνομίας, τοῦ διαβόλου τὰ λάφυρα,
τὰ ἔγγονα, τῆς πλάνης τὰ θρέμματα,
:ς ἡ πώρωσις, τῆς γεέννης οἱ ναυτο-
.ς τῆς ἀσεβείας, οἱ υἱοὶ τῆς κατάρας.
ἑτωσαν δυσσεβῶς, ἐπειδὴ φρονοῦσιν
.ὲν τὴν πλάνην τιμάτωσαν, οἱ δὲ τὸν D
.σαν, καὶ ἑκάτεροι εἰς τὰ πονηρὰ μα-
συνήλλαξαν γάρ. Ἰουδαῖοι παρ' Ἑλ-
τὴν εἰδωλολατρείαν, καὶ Ἕλληνες
ν τὸ προφητοκτονεῖν· οἱ Ἰουδαῖοι γὰρ
πᾶσαν Ἑλληνικὴν ἐπεδείξαντο πλά-
ἀγανακτεῖς, ὦ Ἰουδαῖε, ταῦτα ἀκούων;
πράξεις, καὶ μὴ χαλέπαινε πρὸς τὰς 199
γὰρ οὐκ εἰδωλολάτρησας, εἰπέ μοι; Ἐν A
.ον ἐχάλκευσας, τροπαιοφορούμενος τῷ
:λέσθης, ἐν τῇ Μωαβίτιδι τῷ Θαματζ
ἐν τῇ Παλαιστίνῃ τῷ Δαγὼν ἐθυσία-
η τῇ Ἀστάρτῃ ἐλάτρευσας, ἐν αἰχμα-
.ῶς προσεκύνησας. Ἔλειψε τόπος, οὐκ
Διὰ τοῦτο καὶ τὰς ἑορτὰς ὑμῶν μισεῖ
.κουε γὰρ τοῦ προφήτου λέγοντος, με-
μαι τὰς ἑορτὰς ὑμῶν, καὶ οὐ μὴ εὐ-
; πανηγύρεσιν ὑμῶν. Πᾶσα γὰρ ἑορτὴ
.ως ἐπήγαγε. Νηστεύων, τὸν Ναβουθὲ
άζων, τὸν Ἡσαΐαν ἔπρισας· πανηγυρί-
.ίαν εἰς λάκκον κατέῤῥιψας. Εἰς κρίσεις
.σίως ἐνήστευσας· κραιπαλῶν τὴν κι-
Ἠλὶ παρέδωκας, τὸν Ἰωάννην ἀπε-
τοιαῦτα ἑορτάζεις, τὸ θρηνεῖν σοι
:ῖς δὲ ἑορτάζομεν θεῖα καὶ παράδοξα B
μαρτύρων τοὺς ἄθλους, τῶν ταφέν-
, τῶν μὴ δρωμένων τὰ δίκτυα, τῶν
.ν ἰατρείαν· ἐν πρώτοις τοῦ Χριστοῦ
τὰ θαύματα, ἃ διὰ τὴν ἐμὴν σω-
.ς γεγονὼς ἐξετέλεσεν · εἶθ' οὕτω τῶν
τὰ πάθη · τοῦ Στεφάνου τὸν λιθο-
.νον, τοῦ ἐνδόξου Λαυρεντίου τὰ κα-
.όπαια, τῆς Ἄννης τὴν ἀναυάγητον
τριὰς τριάδος κήρυξ, ὦ λείψανα τῶν
: φάρμακα, ὦ κόνις πηγὴ ἰαμάτων,
.ῦ τὸ κάλλος μιμούμενος. Ἀλλὰ καὶ
.εῖον ἡ θάλασσα ἀλαλήτως βοᾷ πρὸς
: τοὺς συνδούλους, κηρύξω κἀγὼ τὸν C
βαρεῖ με τὸ ἴχνος τοῦ πλάστου, ἁγι-
όδες Χριστοῦ. Μωϋσῆς ἔσχισεν, ἀλλ'
.ν Ἰωνᾶν ἐῤῥόφησα, τοῦτον δὲ φρίττω·
.νησα, ἀλλ' οὐ τολμῶ προσβλέψαι τῷ
.ωπον πλάσαντι. Ποσὶ τὴν θάλασσαν
.ανὸν τῷ θρόνῳ ἐδόξασε, τὴν γῆν τῇ
.νε, τὸν ᾅδην διὰ τοῦ τάφου ἐφώτισεν.

limus cælum; nam sicut fumus firmatum fuit : non colimus firmamentum, quod crystalli more fixum est : non colimus lucem, quæ verbo facta est; non lunam, quæ figura quadam ornatur; non terram, quæ ex aqua extracta fuit; non ignem, materiale quippe est elementum; non aquam, fluxam naturam; non tempus, quod non stat, sed abscedit : non colimus diem, quæ ordinationi servit; omnia quippe tempore senescunt, et post omnia tempus ipsum senescit; Deus autem unus senio superior est : idque demonstrat dies consummationis. Gentiles certe et Judæi iniquitate fratres sunt, diaboli manubiæ, peccati proles, erroris alumni, impietatis cæcitas, nautæ duces ad gehennam, serpentes impietatis, filii maledictionis. Hi festa impie celebrent, quia improbe sentiunt : hi errorem honorent, illi legem conculcent, et utrique res nefarias discant; nam mutuo consentiunt. Judæi a gentilibus idololatriam, gentiles a Judæis prophetarum cædes didicerunt : nam Judæi in lege omnem gentilium errorem exhibuere. Verum indignaris, o Judæe, dum hæc audis? Cogita actiones tuas, et reprehensiones ne ægre feras. Ubinam, quæso, idola non coluisti? In deserto vitulum conflasti, post tropæum Beelphegori initiatus es, in Moabitide Thamatzum adorasti, in Palæstina Dagoni sacrificia obtulisti, in Phœnicia Astarten coluisti, in captivitate Chamozum adorasti. Defecit locus, sed non defecit detestandus cultus. Ideo festa vestra odit Dominus. Audi enim prophetam dicentem : Odi, rejeci festa vestra, et *Isai.* I. 14.
non delector in festivitatibus vestris. Omne quippe festum Judæorum cædes inducit. Dum jejunares, Nabuthem lapidasti; dum festa celebrares, Isaiam serra secuisti; dum celebritatem ageres, Jeremiam in lacum conjecisti. Ad judicia et pugnas improbe jejunasti : in crapula versans arcam Heli tempore prodidisti, et Joannem capite truncasti. Si tali modo festa celebras, par est te lugere. Nos res divinas et mirabiles celebramus, martyrum certamina, sepultorum victorias, eorum qui non amplius videntur retia, dissolutorum medicinam : in primis Christi et Dei miracula, quæ propter salutem meam homo factus edidit : deinde vero servorum ejus ærumnas; Stephani lapidibus ornatam coronam, gloriosi Laurentii tropæa contra mortem erecta, Annæ virginitatem nullum passam naufragium. O Trinitatem Trinitatis præconem! o reliquias dolentium medicinam! o cinerem fontem medicamentorum! o domum cæli pulchritudinem imitantem. Sed et ipsum inanimatum elementum mare sine loquela clamat ad vos. Postquam conservos redargui, ego quoque prædicabo Dominum. Non me premunt Opificis vestigia, me pedes Christi sanctificant. Moyses me discidit, hic vero sanctificavit : Jonam absorbui, hunc perhorresco : illum Noe fluctibus exagitavi, sed ne respicere quidem audeo eum, qui manu sua hominem formavit. Pedibus mare sanctificavit, cælum throno suo gloria affecit, terram præsepio decora-

t, infernum per sepulturam suam illuminavit. on sum ingratum etiamsi inanimatum sim : ut ementum agnosco Conditorem : non dico cum ıdæis, *Hic homo non est a Deo;* sed pie clamo, *'ic Deus meus, et glorificabo eum.* Ostendam ıturæ meæ proprietates, redarguam homicidarum ıimos, ejus qui supra me ambulavit imperium ıblicabo. Hi conservi, ille Dominus, cujus metu D os perturbo. Dominus supra mare non madefactus nbulabat, illi vero navigantes turbabantur : tiıor periclitantes ad clamandum impulit, benignus ıtem ille fidere jussit dicens, *Confidite, ego sum, e timeatis.* Confidite fidei ancoram habentes : on enim vos idololatriæ scopulus absorbuit : onfidite, non vos Judaïcus turbo absorbuit; condite, non vos hæretica procella demergit. Ego atris Verbum, sine principio ut Pater, increati rincipii ramus, mundani peccati Agnus, urbium ıufragii gubernator, orthodoxæ fidei thesaurus, ıartyrii certaminum remunerator. *Ego sum, note timere.* Ubi enim Deus adest, periculum deulsum est per gratiam Dei : ipsi gloria et impeum in sæcula sæculorum. Amen. E

Οὐκ εἰμὶ ἀγνώμων καὶ ἄψυχος· ἐπιγινώσκω ὁ χεῖον τὸν ποιήσαντα· οὐ λέγω μετὰ τῶν Ἰου Οὗτος ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἔστι παρὰ Θεοῦ· ἀλλὰ εὐσεβοῦσα, Οὗτός μου Θεὸς, καὶ δοξάσω αὐτό ξω τὰ τῆς ἐμῆς φύσεως, ἐλέγξω τῶν μιαιφόν γνώμας, δημοσιεύσω τοῦ περιπατήσαντός με τος. Οὗτοι σύνδουλοι, ἐκεῖνος Δεσπότης, οὗ φό τους ταράττω. Ὁ μὲν Δεσπότης ἐν τῇ θαλάττ χως ἐβάδιζεν, οἱ δὲ πλέοντες ἐθορυβοῦντο· ὁ δ τοὺς κινδυνεύοντας βοᾶν παρεσκεύασεν, ὁ δὲ θρωπος τὸ θαῤῥεῖν παρεκελεύετο λέγων, Θα ἐγώ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε. Θαρσεῖτε τὴν τῆς ἔχοντες ἄγκυραν· εἰδωλολατρείας γὰρ σκό ἐβύθισεν ὑμᾶς· θαρσεῖτε, Ἰουδαϊκὴ ὑμᾶς λα κατεπόντισε· θαρσεῖτε, αἱρετικὴ ἡμᾶς τρι κλυδωνίζει. Ἐγώ εἰμι, ὁ συνάναρχος τοῦ Πατ γος, τῆς ἀκτίστης ἀρχῆς ὁ κλάδος, τῆς κοσμικῆ τίας ὁ ἀμνὸς, τοῦ τῶν πόλεων ναυαγίου ὁ κυβε τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ὁ θησαυρὸς, τῶν μαρ ἀγώνων ὁ βραβευτής. Ἐγώ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε. γὰρ ὁ Θεὸς πάρεστιν, ἀπελήλατο κίνδυνος Θεοῦ· αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶ αἰώνων. Ἀμήν.

ADMONITIO

AD SERMONEM IN VENERANDAM CRUCEM.

Putat Savilius hunc sermonem alicujus recentioris esse fetum, qui post secundum Concilium N ım scripserit. Idque prorsus suadent ea quæ in concionis fine de restituto sanctarum imaginum guntur. At hæc extrema pars homiliæ cum præcedentibus non cohæret, ita ut videatur ad aliam onem pertinere, ut ibidem monemus. Oratio vero tota præcedens oratoris est qui elegantiæ studer etur, et epithetorum ubertate nimia seriem totam obruit; ita ut eloquentiam vere ferream dixeris. rum ea, quæ de frugalitate, deque jejunii utilitate dicit, non inepta sunt. Hujus ætate scriptoris qui junii dies circa festum sanctæ Crucis servabantur.

In venerandam Crucem. 200 A

1. Adest hodie crucis solennitas, chorus anelorum exsultet : crucis spectaculum accedit, ortalium populus adoret : divinum crucis imerium exaltatur, fugiant dæmonum catervæ. ed, o divina crux, angelorum ineffabile spectaılum, mortalium gloria, sceptrum regium! te ıippe tamquam animatam alloquar, quæ gauım et victoriam salutis nostræ gestas; per te ausæ paradisi portæ rursus aperiuntur; per te ıperium mortis fractum est; per te infernus spo- B ıtus est; per te mortui vita dignantur; per te lao in paradiso choreas agit et exsultat; per te coılantur cælestia terrenis; per te accedit veritatis

Εἰς τὸν τίμιον σταυρόν.

Σταυροῦ πρόκειται σήμερον ἑορτὴ, χορὸς ἀγγ σκιρτάτω· σταυροῦ θέατρον ἔρχεται, δῆμος βρο προσκυνείτω· σταυροῦ τὸ θεῖον ὑψοῦται κράτος, θος δαιμόνων φυγαδευέσθω. Ἀλλ', ὦ θεῖε σταυ τῶν ἀγγέλων ἄῤῥητον θέαμα, τὸ τῶν βροτῶν καύχ τὸ σκῆπτρον τὸ βασιλικόν· ὡς γὰρ ἐμψύχῳ σοι δι ξομαι, χαρμόσυνά τε καὶ νικητήρια τῆς ἡμῶν φ ροντι σωτηρίας· διὰ σοῦ πύλαι παραδείσου κλεισθε πάλιν ἀνοίγονται, διὰ σοῦ τέθραυσται τὸ κράτος θανάτου, διὰ σοῦ ᾅδης ἐσκύλευται, διὰ σοῦ οἱ νε θέντες ζωῆς κατηξίωνται, διὰ σοῦ ὁ λῃστὴς ἐν πα δείσῳ χορεύει καὶ ἀγάλλεται, διὰ σοῦ συνήπται οὐράνια τοῖς ἐπιγείοις· διὰ σοῦ ἐπίγνωσις ἀληθ

βάπτισμα ἀναγεννήσεως δεδώρηται, διὰ σοῦ ἁμαρτιῶν κεχάρισται τοῖς ἀνθρώποις, διὰ σοῦ σται ἡ δωρεὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διὰ σοῦ σίαι σημειούμεναι, οἶκοι Θεοῦ χρηματίζουσι· σώματος καὶ αἵματος Χριστοῦ ἀπολαύομεν, υἱοὶ Θεοῦ καὶ κληρονόμοι βασιλείας οὐρανῶν ι καταξιούμεθα, διὰ σοῦ πανηγύρεις καὶ ἑορταὶ ιδρύνονται καὶ καταλάμπονται. Καὶ ποία ἂν διεξελθεῖν ἰσχύσειεν, ὅσα καὶ οἷα διὰ σοῦ Χρι- Θεὸς ἐδωρήσατο τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων; Ἐπεὶ C α, πληθὺς ἡγιασμένη καὶ φιλέορτος, διὰ τοῦ λό- γνωμεν, λευκαῖς δὲ καρδίαις καὶ καθαροῖς στό- ριπτυξώμεθα τὸ σεβάσμιον καὶ ζωοποιὸν ξύλον, οσεπάγη Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ παλάμαι λοις συνεπάρησαν, ἐν ᾧ τὴν λόγχην διὰ τῆς ; διήλασαν οἱ κυριοκτόνοι, καὶ τὴν γεῦσιν τοῦ ολῇ μεμιγμένην προσεπότισαν· παριόντες δὲ ραπορευόμενοι, ἐκίνουν τὰς κεφαλὰς, χλευά- ιαὶ λέγοντες, οὐαὶ, Ἄλλους ἔσωσεν, ἑαυτὸν οὐ σῶσαι· εἰ Υἱός ἐστι τοῦ Θεοῦ, καταβάτω τοῦ σταυροῦ, καὶ πιστεύομεν αὐτῷ. Ταῦτα ἡ ραίων ὁμήγυρις ἡ ἀγνώμων καὶ πεπωρωμένη, θείων τεραστίων ἀπολαύσασα τῆς εὐεργεσίας· δὲ πιστῶς προσκυνήσωμεν τὰ ζωοποιὰ τοῦ D ῦ πάθη, τὴν σταύρωσιν, τὴν ταφὴν, τὴν ἐκ ρῶν τριήμερον ἔγερσιν· ἵνα καὶ συναναστῶ- ι συνδοξασθῶμεν, εἴπερ συμπάσχομεν, καθὼς ος τῆς ἐκλογῆς Παῦλος ὁ θεῖος προηγόρευσεν. τοις καὶ πρὸς τούτοις συγκαλεῖται γοῦν σήμε- ς ὁ ἑορταζόμενος πανάγιος σταυρὸς, καὶ ταῦτα ρτα καὶ ἀείζωα ἐδέσματα πᾶσιν ὁμοίως ἐπι- τοῖς οἴκοις, ταῖς ἀγοραῖς, ταῖς νυξὶ, ταῖς ἡμέ- αῖς πόλεσι, ταῖς ἐρήμοις. Τὴν τοίνυν διὰ ν ἡμῖν τὸ παρ' ἑαυτῆς καλὸν χαριζομένην 201 ῶς ὑποδεξώμεθα κατὰ τὸν Κυρίου λόγον, μὴ A πάζοντες ὡς ὑποκριταὶ, ἀλλὰ τὸ ἱλαρὸν τῆς ἐνεπιτηδεύτως διαδεικνύντες. Καὶ οὐ τοσοῦτον ν ἀγῶνος ἡγεῖσθε τὴν περὶ νηστείας παρά- ὅσου τὸ μὴ σήμερον τοῖς κακοῖς τῆς μέθης εῖν· τὴν μὲν γὰρ νηστείαν, καὶ διὰ τὴν συνή- καὶ διὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους αἰδῶ οἱ πολλοὶ ονται· φοβοῦμαι δὲ τὴν μέθην, ἣν ὥσπερ τινὰ πατρῷον οἱ φίλοινοι ἰδιάζουσιν. Ὡς γὰρ οἱ ς μακρᾶς ἀποδημίας ἀπαίροντες, οὕτω τινὲς ήτων σήμερον πρὸς τὰς πέντε τῶν νηστειῶν οἰνίζονται. Τίς οὕτως ἀνόητος, ὥστε πρὶν ι πίνειν, τὰ τῶν μεθυόντων παραφρονεῖν; ς, ὅτι γαστὴρ παρακαταθήκην οὐ διασώζει; ἀλλάκτης ἐστὶν ἀπιστότατος, ταμιεῖον ἀφύ- τολλῶν ἐναποτεθέντων, τὴν μὲν βλάβην παρα- τα, τὰ μέντοι παρατεθέντα οὐ διασώζουσα. ἡ καὶ σοὶ αὔριον ἀπὸ μέθης ἐλθόντι τὰ νῦν B θέντα λεχθῇ· Οὐ ταύτην τὴν νηστείαν ἐξε- , λέγει Κύριος. Τί μιγνύεις τὰ ἄμικτα; τίς νηστείας πρὸς μέθην; τίς κοινωνία τῆς οἰνο- πρὸς τὴν ἐγκράτειαν; Τίς συγκατάθεσις ναῷ τὰ εἰδώλων; Ναὸς μὲν γὰρ Θεοῦ εἰσιν, οἷς τὸ

cognitio; per te sacrum baptisma regenerationis datum est; per te remissio peccatorum hominibus concessa; per te donum Spiritus sancti obsignatum est; per te Ecclesiæ signatæ domus Dei vocantur; per te corpore et sanguine Christi fruimur; per te filii Dei et hæredes regni cælorum effici dignamur; per te celebritates et festa exhilarantur et fulgent. Ecqua possit lingua recensere quot et quanta Christus Deus humano generi per C te largitus sit? Quia vero hæc, o plebs sancta et celebritatis amans, nobis cognita sunt, candido corde et puro ore venerandum et vivificum lignum amplectamur, in quo confixus est Christus Deus noster, et manus divinæ clavis transfixæ sunt, in quo lancea latus perforarunt homicidæ, et acetum felle mixtum ipsi propinarunt; prætereuntes autem movebant capita sua ridentes ac dicentes: Vah, *Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere : si Filius Dei est, descendat nunc de cruce, et credimus ei.* Matth. 27. 42. Hæc Hebræorum cœtus, ingratus et cæcus, qui divina prodigia beneficio acceperat. Nos autem vivificas Christi passiones adoremus, crucis supplicium, sepulturam, D triduanam resurrectionem a mortuis; ut una resuscitemus et glorificemur, si quidem compatimur, Rom. 8. 17. ut præsignificavit vas electionis divinus Paulus. Ad hæc nos hodie convocat sanctissima crux, quam celebramus, et hos incorruptibiles semperque vivificos cibos omnibus pariter offert domibus, foris, noctibus, diebus, urbibus, solitudinibus. Eam ergo, quæ tot nobis bona largitur, læti suscipiamus, secundum Domini verbum; non tristes sicut hypocritæ, sed hilaritatem Matth. 6. 16. 201 A animi sine fuco exhibentes. Non mihi tantum laborandum putatis, ut jejunium vobis suadeam, quantum ut vos hodie a vitio ebrietatis avertam : jejunium enim et ex consuetudine, et ex mutuo pudore multi servant : timeo autem ebrietatem, quam ceu sortem quamdam paternam vini amatores sibi propriam ducunt. Quemadmodum enim ii, qui ad longam peregrinationem se comparant; ita quidam insani hodie ad quinque jejunii dies vinum potant. Quis ita amens est, ut antequam bibere incipiat, ebriorum instar insaniat? an ignoras quod venter depositum non servet? Venter in mutuo est infidelissimus, penus non tuta cum multa deposita accipit : damnum retinens, deposita non servans. Cave, ne tibi crastina die ab ebrietate reverso, ea quæ nunc lecta sunt, dicantur : *Non hoc jejunium elegi, dicit Dominus.* Isai. 58. 5. Cur misces ea, quæ non miscenda sunt? quod consor- B tium jejunii cum ebrietate? quæ communicatio temulentiæ cum temperantia? *Quis consensus templi Dei cum idolis?* 2. Cor. 6. 16. Templum quippe Dei sunt, in quibus Spiritus Dei habitat : templum autem idolorum sunt, qui ob ebrietatis sordes intemperantiæ satietatem admittunt. Hodierna dies

videtur una vox desiderari.

vestibulum est jejuniorum: qui in vestibulo profanatus est, non est dignus qui in sancta intret. Nullus servus qui herum suum placare velit, inimico ejus patrono aut conciliatore utitur. Ebrietas inimicitia est in Deum: jejunium vero, initium pœnitentiæ. Si vis ergo per confessionem ad Deum revertere, fuge ebrietatem, ne tibi graviorem paret alienationem. Nec sufficit sola per se ciborum abstinentia ad laudatum jejunium, sed jejunemus jejunio acceptabili, Deo placenti. Verum jejunium est abstinentia a vitiis, temperantia linguæ, abstinentia ab ira, separatio a cupiditatibus, a maledictis, a mendacio, a perjurio: abstinentia a rebus hujusmodi verum est jejunium. In his jejunium est bonum. Domino cum deliciis fruamur in meditatione eloquiorum Spiritus, et in assumtione legalium salutarium, atque in omnibus quæ animam nostram dirigunt dogmatibus. A jejunio clam peracto fugiamus: quod deprecans
Prov. 10. 3. propheta dicit: *Non fame occidet Dominus ani-*
Psal. 36. 25. *mam justi;* et, *Non vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens panem.* Neque enim de sensili pane loquitur, qui sciebat filios Jacobi patriarchæ panis quærendi causa in Ægyptum descendisse, sed de spirituali cibo verba facit, quo perficitur interior homo. Ne nobis jejunium illud
Amos 8. 11. eveniat, quod Judæis comminatur Deus: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et inducam famem super terram: non famem panis, neque sitim aquæ, sed famem audiendi verbi Domini.* Quam ideo induxit justus Judex, quia videbat eorum mentem in veritatis dogmatibus penuria premi, dum exterior homo pinguis secundum carnem esset. Spiritus ergo sanctus vos insequenti tempore matutinis et vespertinis cibis laute reficiet. Nemo a spirituali convivio sponte absit: omnes participes simus jejunii, quo a coctis cibis abstinetur. Quiescat tandem domus a mille tumultibus, a fumo et nidore, ab iis qui circumquaque discurrunt, et ventri quasi inevitabili domino serviunt. Exactores certe subditis suis aliquid libertatis interdum indulgent. Det venter quasdam ferias ori: det, et quinque dierum inducias nobiscum paciscatur, qui semper appetit, et numquam cessat; qui hodie accipit, et cras accepti obliviscitur. Cum plenus est, de temperantia philosophatur; cum vacuus, doctrinæ obliviscitur. Jejunium fœnoris naturam non novit, usuram non olet mensa jejunantis, pupillum non opprimunt je-

Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐνοικεῖ· ναὸς δὲ εἰδώλων,
μέθης τὸν συρφετὸν, τῆς ἀκολασίας κόρον
μενοι. Ἡ σήμερον ἡμέρα προπύλαιόν ἐστι
στειῶν· οὐ δήπου δὲ ὁ ἐν τοῖς προθύροις β
ἄξιός ἐστιν εἰσελθεῖν εἰς τὰ ἅγια. Οὐδεὶ
ἐξευμενίσασθαι θέλων τὸν ἑαυτοῦ δεσπότην,
αὐτοῦ προστάτῃ καὶ διαλλακτῇ κέχρηται. Μ
ἐστὶν εἰς Θεόν· νηστεία δὲ ἀρχὴ μετανοί
βούλει διὰ τῆς ἐξομολογήσεως ἐπανελθεῖν
Θεὸν, φεῦγε τὴν μέθην, μή σοι χαλεπωτέ
C σκευάσῃ τὴν ἀλλοτρίωσιν. Οὐ μέντοι ἐξα
ἑαυτὴν ἡ ἀποχὴ τῶν βρωμάτων πρὸς τὴν
νηστείαν, ἀλλὰ νηστεύσωμεν νηστείαν δε
ρεστον τῷ Θεῷ. Ἀληθὴς νηστεία ἡ τῶν κα
τρίωσις, ἐγκράτεια γλώσσης, θυμοῦ ἀποχὴ,
χωρισμὸς, καταλαλιᾶς, ψεύδους καὶ ἐπι
τούτων ἔνδεια, νηστεία ἐστὶν ἀληθής. Ἐν τ
οὖν ἡ νηστεία καλόν. Κατατρυφήσωμεν δὲ τ
ἐν τῇ μελέτῃ τῶν λογίων τοῦ Πνεύματος,
ἀναλήψει τῶν σωτηρίων νομίμων, καὶ ἐν
διορθωτικοῖς τῶν ψυχῶν ἡμῶν δόγμασιν. Ἀ
τῆς ἐν τῷ κρυπτῷ νηστείας φυλαξώμεθα, κα
ὁ προφήτης ἐπεύχεται λέγων· Οὐ λιμοκτονήσ
ψυχὴν δικαίου· καὶ τὸ, Οὐκ εἶδον δίκαιον
D λειμμένον, οὐδὲ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ζητοῦν ἄ
γὰρ ἂν περὶ αἰσθητῶν ἄρτων εἶπεν, ὁ εἰδὼς
δας τοῦ πατριάρχου Ἰακὼβ ἄρτων ἕνεκεν κα
εἰς Αἴγυπτον, ἀλλὰ περὶ τῆς πνευματικῆς λέγει
καθ' ἣν ὁ ἔσω ἄνθρωπος τελειοῦται. Μὴ ἔλθ
ἡμᾶς ἡ τοῖς Ἰουδαίοις ἀπειληθεῖσα νηστεία· Ἰ
ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος, καὶ ἐπάξω
γῆν ταύτην λιμὸν, οὐ λιμὸν ἄρτου, οὐ δίψαν
ἀλλὰ λιμὸν τοῦ ἀκοῦσαι λόγον Κυρίου· ὃν δὲ
ἐπήγαγεν ὁ δίκαιος κριτὴς, ἐπειδὴ ἑώρα αὐτ
μὲν νοῦν ἐν τῇ ἀτροφίᾳ τῶν τῆς ἀληθείας δογ
λιμαγχονούμενον, ὑπερπιαινόμενον δὲ αὐτῶν κα
σαρκούμενον τὸν ἔξω ἄνθρωπον. Πάσας τὰς
ἐφεξῆς ἡμέρας ἑστιάσει ὑμᾶς τὸ Πνεῦμα τ
ἑωθιναῖς τε καὶ ἑσπεριναῖς εὐφροσύναις. Μηδε
σίως ἀπολειπέσθω τῆς πνευματικῆς εὐωχίας,
μετάσχωμεν τοῦ νηφαλίου τῶν πεμμάτων [a]
E δεύων. Ἡσυχασάτω ποτὲ καὶ ὁ οἶκος ἀπὸ τῶν
θορύβων, καὶ τοῦ καπνοῦ καὶ τῆς κνίσης, καὶ τ
καὶ κάτω διατρεχόντων, καὶ οἱονεὶ ἀπαραιτή
σποίνῃ τῇ γαστρὶ λειτουργούντων. Πάντως
οἱ φορολόγοι τοῖς ὑποχειρίοις ἐλευθεριάσαι
ἐπιτρέπουσι. Δότω τινὰ εὐκαιρίαν καὶ ἡ γα
στόματι, δότω· σπεισάσθω πενθημέρους σπονδ
ἡ ἀεὶ ἀπαιτοῦσα καὶ οὐδέποτε λήγουσα, ἡ λαμβ
σήμερον, καὶ αὔριον ἐπιλανθανομένη. Ὅταν
σθῇ, περὶ ἐγκρατείας φιλοσοφεῖ· ὅταν δια
ἐπιλανθάνεται τῶν δογμάτων. Νηστεία δανεί
οὐκ οἶδεν, οὐκ ὄζει τόκων τράπεζα τοῦ νηστ
202 οὐκ ἄγχουσιν ὀρφανὸν νηστευτοῦ παιδοτόκοι
A ὥσπερ ὄφεις περιπλεκόμενοι. Καὶ ἄλλως δὲ,
εἰς εὐφροσύνην ἐστὶ τὸ νηστεύειν. Ὡς γὰρ ἡ δί
τὸν πότον εὐτρεπίζει, καὶ λιμὸς προηγησάμενος

[a] Hic in serie vitium est: quasi divinando vertimus, ut etiam infra.

ν τράπεζαν, οὕτω καὶ τὴν τῶν βρω-
ιν ἡ νηστεία φαιδρύνει. Μέσην γὰρ
σα καὶ τὸ συνεχὲς τῆς τρυφῆς δια-
σοι τὴν μετάληψιν ποιήσει φανῆναι,
.

ει σεαυτῷ ἐπιθυμητὴν κατασκευάσαι
έξαι τὴν ἐκ τῆς νηστείας μεταβολήν.
δρα τῆς τρυφῆς περιέχεσθαι λέληθας
τὴν τρυφὴν, καὶ ὑπὸ φιληδονίας τὴν
. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐπιθυμητὸν, ὡς
τῆς ἀπολαύσεως εὐκαταφρόνητον γί-
σπανία ἡ κτῆσις, περισπούδαστος ἡ
καὶ ὁ κτίσας ἡμᾶς διὰ τῆς κατὰ τὸν B
παράμονον ἡμῖν τὴν χάριν τῶν δεδο-
σατο. Οὐχ ὁρᾷς, ὅτι καὶ ἥλιος φαιδρό-
νύκτα, καὶ ἐγρήγορσις ἡδίων μετὰ
ὑγίεια ποθεινοτέρα μετὰ τὴν πεῖραν
καὶ τράπεζα τοίνυν χαριεστέρα μετὰ
μοίως μὲν πλουσίοις καὶ εὐτραπέ-
οῖς λιτοῖς καὶ αὐτοσχεδίοις τὴν δίαι-
τὸ ὑπόδειγμα τοῦ πλουσίου· ἐκεῖνον
ρὶ ἡ διὰ βίου τρυφή. Οὐ γὰρ ἀδικίαν,
ιτον ἐγκληθεὶς, ἀπετηγανίζετο ἐν τῇ
νου. Ἵνα τοίνυν σβέσωμεν ἐκεῖνο τὸ
ία. Καὶ οὐ πρὸς τὰ μέλλοντα μόνον
εία, ἀλλὰ καὶ αὐτῇ τῇ σαρκὶ λυσιτε-
εἰς ἄκρον εὐεξίαι ὑποστροφὰς ἔχουσι
, ὀκλαζούσης τῆς φύσεως, καὶ ἀνα-
τῆς εὐεξίας ἀδυνατούσης. Ὅρα οὖν, C
τὸ ὕδωρ, ὕστερον ῥανίδος ἐπιθυμήσῃ,
ς. Οὐδεὶς ἐκραιπάλησεν ἀπὸ ὕδατος·
ὠδυνήθη ποτὲ ὕδατι βαρυνθεῖσα· οὐ-
οδῶν ἐδεήθη ὑδροποσίᾳ συζῶν· οὐδε-
χρειώθησαν ὕδατι καταρδόμεναι. Τὸ
ψιν πλημμελὲς τοῖς τρυφῶσιν ἀναγ-
· τοῦτο τὰ σφοδρὰ νοσήματα τοῖς σώ-
κι. Τοῦ νηστεύοντος σεμνὸν τὸ χρῶμα,
ἀναιδὲς ἐξανθοῦν, ἀλλ' ὠχρότητι σώ-
ένον· ὀφθαλμὸς πραῢς, κατεσταλμέ-
ρόσωπον σύννουν, ἀκολάστῳ γέλωτι
ον, συμμετρία λόγων, καθαρότης καρ-
ῶν ἀπ' αἰῶνος ἁγίων, Ὧν οὐκ ἦν ἄξιος D
ιῆλθον ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρ-
μενοι, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι·
τὴν ἀναστροφὴν, εἴπερ ζητεῖς αὐτῶν
τὸν Λάζαρον ἐπανέπαυσε τοῖς κόλποις
χ ἡ νηστεία; Ἰωάννου δὲ ὁ βίος ἅπας
ὃς οὐ κλίνην εἶχεν, οὐ τράπεζαν, οὐ
κ ἀροτῆρα βοῦν, οὐ σῖτον, οὐ σιτο-
τι τῶν κατὰ τὸν βίον. Διὰ τοῦτο μεί-
γυναικῶν οὐκ ἔστιν Ἰωάννου τοῦ βα-
ν δὲ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ ἡ νηστεία,
τῆς θλίψεως καυχήμασιν ἀπηριθμή-
ίτον ἀνήγαγεν οὐρανόν. Κεφάλαιον δὲ
ις, ὁ Κύριος ἡμῶν νηστείᾳ τὴν σάρκα,
ἐνέλαβεν, ὀχυρώσας, οὕτως ἐν αὐτῇ
προσβολὰς ὑπεδέξατο, ἡμᾶς τε παι-

junantis filii, nec sicut serpentes illum circumplicant. Alioquin autem lætitiæ occasio est jejunium. Ut enim sitis suavem parat potum, et prævia fames dulcem parat mensam, sic jejunium ciborum usum lætum reddit. In medium namque se interponens, et continuam voluptatem frangens, desiderabilem tibi ciborum usum reddit quasi peregrinum.

2. Quamobrem si volueris desiderabilem tibi mensam parare, hanc ex jejunio mutationem accipe. Tu quod deliciis ciborum nimis hæreas, ignoras te tibi delicias hebetiores reddere, et voluptatis amore voluptatem exstinguere. Nihil enim ita optabile est, ut ne ex voluptatis nimia frequentia, ea tandem despiciatur : quorum autem possessio infrequens est, eorum usus optatur. Sic Creator ex vicissitudine vitæ permanentem nobis donorum gratiam providit. Non vides solem decursa nocte lætiorem esse, et vigilias post somnum dulciores, necnon valetudinem optabiliorem post contrariorum experimentum. Mensa itaque gratior post jejunium, tam divitibus et laute convivantibus, quam pauperibus et frugalibus. Exemplum divitis illius pertimesce : illum deliciæ hujus vitæ in ignem conjecerunt. Non de injustitia, sed de mensæ luxu accusatus in camino ignis torrebatur. Ut ergo ignem illum exstinguamus, aqua est opus. Neque solum ad futuram vitam utile est jejunium, sed etiam ipsi carni utilissimum est : nam pinguedo nimia mutationi et infirmitati obnoxia est, dum natura aggravatur, nec tantum pondus ferre valet. Cave igitur, ne qui aquam nunc respuis, stillam deinceps concupiscas, ut dives ille. Nemo ex aqua in crapulam deflexit ; nullius caput aqua gravatum ægrotavit ; nemo aquam potans alienis opus habuit pedibus ; nullius pedes, nullius manus, aqua irrigante, vel colligati vel debilitati sunt. Nam comessatores necessario in ciborum decoctione laborant : hoc violentos corporibus morbos parit. Jejuni color honestus est, non rubore nimio, sed pallore temperato ornatus : oculus ejus mitis, incessus gravis, vultus modestus, incomposito risu non dehonestatus, sermo compositus, cor purum. Recordare sanctorum qui a sæculo fuere, *Quibus dignus non erat mundus, qui circuibant in melotis et in pellibus caprinis, angustiati, afflicti :* illorum æmulare vitam, si sortem illam requiris. Quid Lazarum effecit in sinu Abrahæ quiescere? annon jejunium? Joannis vero vita tota jejunium erat : qui non lectum habuit, non mensam, non terram arabilem, non bovem subjugalem, non frumentum, non pastorem, non aliud quidpiam ad vitæ usum. Ideo inter natos mulierum non fuit major Joanne Baptista. Paulum vero jejunium, quod inter alias ærumnas numerabat, ad tertium cælum deduxit. Et quod ad supra dicta caput additur, Dominus noster carnem, quam pro nobis assumserat, jejunio firmans, in illa diaboli impetus excepit, ut nos doceret, quomodo per jejunium ungi

Hebr. 11. 37.
Matth. 11. 11.

exerceri opus esset, ad tentationum certamina
beunda : atque adversario per cibi penuriam
grediendi velut occasionem dedit. Nam ob dei-
is sublimitatem inaccessus ipsi erat, nisi ob pe-
riam ad humanam naturam deflexisset. Ad cæ-
n etiam reversurus cibum attigit, ut naturam
scitati corporis credibilem redderet. Tu vero te
pinguare et carnem obesam reddere non cessas,
entemque penuria salutarium et vivificorum do-
natum extenuas, nihilque curas. An ignoras,
ut in acie pugnæ socius adversarium opprimit,
: eum, qui carni sociatur, spiritum opprimere,
eum, qui mutans aciem spiritui jungitur, car-
m subjugare? Hæc enim sibi mutuo adversan-
r. Quare si volueris mentem fortiorem reddere,
rnem per jejunium doma. Id enim dicit aposto-
s : *Quantum is, qui foris est homo, corrum-*
tur, tantum is, qui intus est homo, renova-
r; et, *Cum infirmor, tunc potens sum.* Annon
rruptos cibos despicies? annon regiæ mensæ
siderium assumes, quam utique hic susceptum
junium nobis præparabit? An ignoras te immo-
rata satietate gravem tibi parare tortorem ver-
em? Quis enim ex lauto cibo et deliciis perpe-
iis quamdam spiritualis charismatis communi-
itionem percepit? Moyses cum secundam legem
cepit, secundo jejunio opus habuit : Ninivitæ,
isi etiam bruta animalia ad jejunandum secum
mpulissent, minas excidii non effugissent. Quo-
um membra in deserto exciderunt? annon eo-
um, qui carnium esum desiderabant? Illi quam-
iu manna contenti fuere, et aqua de petra fluen-
, Ægyptios vincebant, per mare transibant, non
rat in tribubus eorum infirmus : quia vero recor-
ati sunt carnium et ollarum, atque in Ægyptum
dire concupierunt, non viderunt terram promis-
onis. Non times exemplum? non formidas, ne
igluvies te a speratis bonis excludat? Sed sapiens
aniel non visiones vidisset, nisi jejunium ejus
nimam ad id præparasset. Nam ex crassiore cibo
mosi vapores densæ nubis instar emissi, illu-
rationes a Spiritu sancto in mentem immissas
npediunt. Quod si angelorum quoque sit cibus
uispiam, panis est (ut ait propheta, *Panem an-*
elorum manducavit homo), non carnes sunt,
on vinum, non quæ ventris servi curant. Jeju-
ium telum est contra dæmonum aciem : *Hoc enim*
enus non exit, nisi in oratione et jejunio.
t hæc quidem sunt jejunii bona. Satietas vero
t contumeliæ principium. Statim quippe cum
elicatis cibis, cum vino, aliisque gulæ oblecta-
ientis, accedit omne genus brutæ lubricitatis.
nde equi ad feminas furentes fiunt homines, ob
strum a cibis et ebrietate in animam immissum :
inc naturæ commutationes, queis in masculino
mineus, in femineo masculinus sexus quæritur.
ejunium vero connubialium operum modum no-
it, et immodicum usum rerum, quas lex per-

E δεύων νηστείαις ἀλείφειν καὶ παιδοτριβεῖ
πρὸς τοὺς ἐν τοῖς πειρασμοῖς ἀγῶνας, κα
πάλῳ διὰ τῆς ἐνδείας οἱονεὶ λαβὴν ἐνδιδού
τος γὰρ ἦν αὐτῷ διὰ τὸ ὕψος τῆς θεότητος
τῆς ἐνδείας ὑπέβη πρὸς τὸ ἀνθρώπινον. Ἐ
τοι εἰς οὐρανοὺς τροφῆς ἥψατο, τὴν φύσιν τ
τοῦ ἀναστάντος πιστούμενος. Σὺ δὲ ὑπερ
σαυτὸν, καὶ κατασαρκῶν οὐκ ἀνίῃς, ἐκτή
νοῦν ἐν ἀτροφίᾳ τῶν σωτηρίων καὶ ζωοποι
των, οὐδένα λόγον ποιεῖς. Ἢ ἀγνοεῖς, ὅτι
παρατάξεως ἡ τοῦ ἑτέρου συμμαχία ἡττα
ἑτέρου, οὕτως ὁ τῇ σαρκὶ προσθέμενος, τὸ
ταγωνίζεται, καὶ ὁ πρὸς τὸ πνεῦμα μεταταξ
ταδουλοῦται τὴν σάρκα; Ταῦτα γὰρ ἀλλ
203 κεινται. Ὥστε εἰ βούλει ἰσχυρὸν ποιῆσα
A δάμασον τὴν σάρκα διὰ νηστείας. Τοῦτο
φησιν ὁ ἀπόστολος, ὅτι Ὅσον ὁ ἔξω ἡμῶ
διαφθείρεται, τοσοῦτον ὁ ἔσωθεν ἡμῶν ἀν
καὶ, Ὅταν ἀσθενῶ, τότε δυνατός εἰμι. Ο
νήσεις τῶν φθαρτῶν βρωμάτων; οὐκ ἐπιθ
τῆς ἐν τῇ βασιλείᾳ τραπέζης, ἣν πάντ
νηστεία προευτρεπίσει; Ἢ ἀγνοεῖς τῇ ἀμετ
ρου παχὺν σεαυτῷ τὸν βασανιστὴν κατασκ
ληκα; Τίς γὰρ ἐν τροφῇ δαψιλεῖ καὶ τρυ
ὑπεδέξατό τινα κοινωνίαν χαρίσματος π
Μωϋσῆς δευτέραν λαμβάνων νομοθεσίαν, δ
στείας ἐδεήθη· Νινευῖται, εἰ μὴ καὶ τὰ ἄλ
στευσαν, οὐκ ἂν διέφυγον τὴν ἀπειλὴν τῆς
φῆς. Τίνων ἔπεσε τὰ κῶλα ἐν τῇ ἐρήμῳ; οὐ
B φαγίων ἐπιθυμούντων; Ἐκεῖνοι ἕως μὲν ἠ
μάννᾳ, καὶ τῷ ἐκ πέτρας ὕδατι, Αἰγυπτί
διὰ θαλάσσης ὥδευον, οὐκ ἦν ἐν ταῖς φυλα
ἀσθενῶν· ἐπειδὴ δὲ ἐμνήσθησαν τῶν κρεῶ
ϐήτων, καὶ ὑπέστρεψαν εἰς Αἴγυπτον ταῖς ἐ
οὐκ εἶδον τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. Οὐ φοβῇ
δειγμα; οὐ φρίττεις τὴν ἀδηφαγίαν, μή π
ἐλπιζομένων ἀγαθῶν ἀποκλείσῃ; Ἀλλ' οὐκ ἂ
Δανιὴλ τὰς ὀπτασίας εἶδεν, εἰ μὴ ἡ νηστεί
στέραν αὐτοῦ τὴν ψυχὴν ἐποίησεν. Ἐκ
παχείας τροφῆς οἱονεὶ αἰθαλώδεις ἀνα
ἀναπεμπόμεναι νεφέλης δίκην πυκνῆς τὰς
ἁγίου Πνεύματος ἐγγινομένας ἐλλάμψεις ἐκ
κόπτουσιν. Εἰ δὲ καὶ ἀγγέλων ἐστί τις τροφ
ἐστίν (ὥς φησιν ὁ προφήτης, Ἄρτον ἀγγέλω
ἄνθρωπος), οὐ κρέα, οὐκ οἶνος, οὐχ ὅσα τοῖ
τῆς γαστρὸς διεσπούδασται. Νηστεία ὅπλον ἐ
τὴν κατὰ δαιμόνων στρατηγίαν· Τοῦτο γὰρ
C οὐκ ἐξέρχεται, εἰ μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηστεί
μὲν ἐκ τῆς νηστείας ἀγαθὰ τοσαῦτα. Ὁ δ
ὕϐρεως ἀρχή. Εὐθὺς γὰρ συνεισέπεισι τῇ τ
τῇ μέθῃ καὶ ταῖς παντοδαπαῖς καρυκείαις
ἀκολασίας βοσκηματώδους. Ἔνθεν ἵπποι θη
οἱ ἄνθρωποι, διὰ τὸν ἐκ τῆς τρυφῆς ἐγγινό
στρον τῇ ψυχῇ παρὰ τῶν μεθυόντων· αἱ τῆς
ἐναλλαγαὶ, ἐν ἄῤῥενι μὲν τὸ θῆλυ, ἐν δὲ τῷ
ἄῤῥεν ἐπιζητούντων. Νηστεία δὲ καὶ γαμι
μέτρον γνωρίζει, καὶ τῶν ἐκ νόμου συγκεχ
τὴν ἀμετρίαν κολάζουσα. [a] Σὺ τοῦ εὑρεῖν

[a] Hæc vitiata sunt, et ex alia, ut videtur, concione excerpta. Non enim quadrant ad præcedentia.

ἑτέρου ὀφείλοντα δικάσασθαι ἐπὶ τοῦ βασι-
τὸ μὴ καθόλου εὑρεῖν. Πολλοὺς γὰρ ἀπώ-
.δικεῖν αἱρουμένων. Διὰ ταῦτα ὁ φιλάγαθος D
:ρεῖδε τὰ δάκρυα καὶ τοὺς στεναγμοὺς τῶν
ιν καὶ ὁσίων ὑπὲρ αὐτοῦ παρακαλούντων
πῶν διὰ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου, Κρίνατε
ὶ δικαιώσατε χήραν, καὶ δεῦτε, καὶ διαλε-
λλὰ καὶ τούτων τῶν εὐχῶν εἰσακούσας,
ὰ ὑπὲρ ἄνθρωπον παρανομήματα συνεχώ-
τῇ Ἐκκλησίᾳ τὸν οἰκεῖον κόσμον, καὶ τὴν
τῶν ἁγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων ἀπένειμε,
οῖς εἰλικρινῶς προσκυνοῦσι καὶ κατασπα-
τὰς, καὶ τὰ θεῖα παραγγέλματα αὐτοῦ φυ-
ἰρήνην σταθηρὰν καὶ συγχώρησιν τῶν πε-
ένων καθ' ἑκάστην δωρεῖται· ὅτι αὐτῷ ἡ
κράτος καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ προσκύνησις, εἰς
; τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

mittit, resecat. Tu hominem quæris, qui coram rege cum alio disceptaturus sit, nec invenire potes. Multos enim perdidit qui alios injuste lædere vellent. Ideo benignus Deus non despexit lacrymas et gemitus sacerdotum et sanctorum suorum, qui pro ea re ipsum precabantur, qui dixit per prophetam Isaiam : *Judicate pupillo, defendite viduam, et venite, et disceptemus.* Sed eorum exauditis precibus, et illius scelera, quæ hominem superabant, condonavit, et Ecclesiæ suum ornatum, et sanctarum venerandarumque imaginum decorem restituit, nobisque qui illas sincere colimus et amplectimur, illiusque divina præcepta servamus, firmam pacem et remissionem peccatorum quotidie concedit : quia ipsi gloria et imperium, honor et adoratio, in sæcula sæculorum. Amen.

Isai. I. 17 18.

MONITUM

IN SEQUENTEM SERMONEM.

n minimi pretii opusculum typis dare ne cogitassemus quidem, nisi Savilius prior edidisset, ut multa alia ejusdem farinæ, primis solis allatis singulorum verbis, prætermiserat, hoc etiam relinquere debuit, ut existimabit haud dubie quisquis mente et κριτηρίῳ valebit.

; τὴν ὕψωσιν τοῦ τιμίου σταυροῦ.

203 A

ἐν ἡ ἀπὸ τῶν χειρόνων ἐπὶ τὰ κρείττονα με-
ίστην χαρὰν καὶ εὐφροσύνην τῷ γένει τῶν
κατεργάζεται. Πέφυκε γὰρ ἡ ἀνθρωπίνη φύ-
ιττόνων ὀρεγομένη ἀεὶ σπεύδειν ἐπὶ τὴν τῶν
κατάληψιν. Οὕτω γοῦν ἡδεῖα τοῖς πλέου-
ιμῶνος εἰς εὐδίαν καὶ γαλήνην μετάβασις·
ὶ τοῖς ὁδοπόροις ἡ ἐκ καμάτου ἐπ' ἀνά-
χία· ἡδεῖα δὲ καὶ τοῖς λυπουμένοις ἡ ἐκ
εἰς εὐφροσύνην μετάθεσις· ἡδυτέρα δὲ καὶ
ιν ἡ ἐξ ἀσθενείας εἰς ὑγίειαν καὶ εὐρωστίαν
ἡδεῖα δὲ καὶ τοῖς πολεμίοις ἡ ἀπὸ ἔχθρας B
καὶ εἰρήνην βεβαίωσις· ἡδυτέρα δὲ καὶ ἡ
ότους καὶ τῆς νυκτὸς εἰς τὴν ἡμέραν με-
Καὶ πᾶσα πρᾶξις, ὡς ἔστιν εἰπεῖν, ἡδυτέ-
ιν ἐργασίαν, ὅταν ὄφελος μετὰ τοῖς ποθοῦ-
ἐπεργάζηται. Οὕτω γοῦν ὁρῶμεν καὶ τὴν
εδομένην ἡμῖν ἀπόλαυσιν, τῇ μεταβολῇ τὴν
ἡμῖν παρεχομένην. Σῖτος μὲν γάρ ἐστιν
· εἰς δὲ τὴν γῆν μετὰ κόπου καταβαλλό-
τολυπλασιαζόμενος, ἡδύτερος ἀναδείκνυται
ς χαρᾶς εἰς πλῆθος τροφῆς λαμβανόμενος.
ρ ἐστι τῷ σπόρῳ κόκκος εἰς ἀδηλίαν ῥιπτό-
ω καὶ φύσις ἀμπέλου ἡδυτέραν ἡμῖν πα-

In Exaltationem venerandæ Crucis.

Omnis mutatio a pejoribus ad meliora magnam lætitiam et gaudium affert generi humano. Solet enim humana natura semper ad meliora adipiscenda ferri. Sic læta navigantibus est a tempestate ad serenum et tranquillum cælum mutatio; lætus viatoribus a defatigatione ad quietem transitus; suavis mœrentibus, a tristitia in gaudium conversio; suavior ægris sanitatis ac valetudinis reditus; dulcis bellantibus pacis et amicitiæ conciliatio et confirmatio; dulcior autem a tenebris et nocte ad diem accessus. Omnisque actus, ut ita dicam, suavior est, cum utilitate conjunctus. Sic itaque videmus fructum nobis a Deo concessum, ex mutatione lætitiam parere. Frumentum quippe dulce est, sed cum labore injectum in terram, multiplicatum dulcius apparet, ubi cum gaudio uberius ad alimentum adhibetur. Unum quippe granum est, quod in incertum jacitur. Sic et vitis suaviorem nobis præbet recreationem ex fructus mutatione, dum ex ligno potum affert : palmites quippe et folia acerrima vi sunt prædita, ita ut ne degustari quidem possint; uva autem quæ ex eodem ligno cum palmitibus et foliis prodit, tan-

tam affert palato suavitatem, ut acerba et tristia sedet, atque ex potu lætitiam pariat. Ita oleæ planta semper viridia exhibet folia, arbor hæc semper nova conspicitur; fructus vero prodit suo tempore, non more cæterarum arborum, sed peculiari modo. Flos namque primum, ut pulvis tenuissimus est, in medio autem quasi milium habetur: et botrui similis, innumerabilia profert grana; dum crescit autem, non ita frequentem exhibet multitudinem; et usque in finem acerbus gustui, excerptus ne degustari quidem potest: ita vero pinguedinem servat suam, ac mutata demum amaritudine, tantam gustui suavitatem affert, ut omnium deliciarum condimentum sit, et cibos omnes ad vitam hominum attemperet. Sic omnes arbores omniaque semina, ex fructuum mutatione, lætitiam omnibus pariunt. Quoniam igitur mutatio illa ex acerbis in meliora tantæ suavitatis causa est; age ad pretiosiora transeuntes, videamus quot quantorumque donorum nobis causa fuerit Crux Christi, quæ virtute sua tantam in meliora mutationem nobis peperit. Nam etsi crux auditu tristis et ingrata sit, ac lætitiam et jucunditatem affert, neque mœroris, sed gaudii causa est. Etsi namque nomen ejus Judæis scandalum sit, et gentibus stultitia, sed nobis credentibus salus esse memoratur: quamquam dum crux in Ecclesia legitur, et passio per crucem memoratur, populus qui cruci credit indignatur, miserabilem vocem nec sine murmuratione emittens, non contra crucem, sed contra crucifigentes et incredulos. Crux enim salus est Ecclesiæ, crux gloriatio eorum, qui in ipsam crediderunt. Crux nos liberat a præcedentibus malis, hæ sunt primitiæ bonorum, crux inimicorum reconciliatio cum Deo, et peccatorum conversio ad Christum. Per crucem enim ab inimicitia liberati, per crucem amicitia cum Deo juncti sumus, per crucem a diaboli tyrannide liberamur, per crucem a morte et pernicie eruimur. Ideo populus, ubi primum crucem audivit, obmurmuravit, sed audita resurrectione murmur in gaudium mutavit, pura voce gloriam celebrans. Crux humanam naturam in angelicum ordinem mutavit: illamque ab omni corrupto opere liberam ostendens, incorruptæ vitæ participem efficere dignata est. Non
Psal. 81. 6. enim jam homines, sed deos appellat dicens: *Ego dixi, Dii estis, et filii Altissimi omnes*. Non
Ps. 21. 23. ultra servos, sed amicos et fratres vocavit, *Narrabo nomen tuum fratribus meis*, inquiens. Viden' quantam mutationem crux effecerit? Ut vero clarius crucis virtutem ediscas, cogita, quid ante crucem, qui post crucem fuerit, et crucis vim intelliges. Ante crucem Filius non notus erat; hodie dum crux prædicatur, Filius ille vocatur, et Pater per Filium cognoscitur: ante crucem diabolus adorabatur; nunc post crucis prædicationem diabolus cecidit, et dæmones fugantur: ante crucem fornicationi et lasciviæ operam dabamus; nunc cum crux prædicatur, non modo a fornica-

ρέχει τὴν ἀνάπαυσιν, τῇ μεταβολῇ τοῦ καρποῦ τὸ
C ποτὸν ἀπὸ τοῦ ξύλου προφερομένη. Ἕλικες μὲν γὰρ καὶ φύλλα δριμυτάτην καὶ στυπτικωτάτην ἔχουσι τὴν ἐνέργειαν, ὡς μηδὲ στόματι δυνατὸν πρὸς γεῦσιν ἐφάψασθαι· σταφυλὴ δὲ σὺν ἕλιξι καὶ φύλλοις ἐν ἑνὶ ξύλῳ συμφυομένη, τοιαύτην γλυκεῖαν ἔχει τὴν αἴσθησιν, ὡς γλυκαίνειν τῶν πικρῶν καὶ λυπηρῶν τὴν ἕξιν, τὸν ἴδιον καρπὸν εἰς εὐφροσύνην τῇ πόσει παρεχομένη. Οὕτω καὶ τῆς ἐλαίας τὸ πρέμνον ἀειθαλὲς μὲν ἔχει τὸ φύλλον, ἀεὶ δὲ νεάζον τὸ δένδρον· φέρεται δὲ κατὰ καιρὸν ὁ καρπὸς, οὐχ ὁμοίως τοῖς πᾶσιν ἀπὸ τοῦ ξύλου φαινόμενος, ἀλλ' ἰδίαν τινὰ φύσιν ἐν ἑαυτῷ ἐπιδεικνύμενος. Ἄνθος μὲν γὰρ πρῶτον ὡς χοῦν λεπτότατόν ἐστι περιβαλλόμενος, ἐν μέσῳ δὲ τούτου αὐτός ἐστιν ὡς κέγχρος ἀναφυόμενος· καὶ βότρυϊ μὲν πα-
D ρεοικὼς πλῆθος ἀναρίθμητον ἐπιδείκνυται, εἰς αὔξησιν δὲ προϊὼν, τοῦ πλήθους μὲν ὡς ἀνωφελοῦς ἀπαλλάττεται, καὶ πικρὸς μέν ἐστιν ἕως τέλους ἀπογευόμενος, ἄγευστος δὲ διὰ χειρῶν λαμβανόμενος· φύλαξ δὲ διὰ τούτου τῆς ἑαυτοῦ πιότητος γινόμενος, ἤδη τῆς πικρότητος τῇ μεταβολῇ τοσαύτην ἡδεῖαν παρέχει τὴν γεῦσιν, ὡς πάσης μὲν τρυφῆς ἄρτυμα παρεισφέρεσθαι, πάσης δὲ ἑστιάσεως κέρασμα πρὸς τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων γίνεσθαι. Καὶ οὕτω πᾶσα φύσις φυτῶν τε καὶ σπερμάτων τῇ μεταβολῇ τῶν καρπῶν τὴν εὐφροσύνην τοῖς πᾶσι παρέχουσιν. Ἐπεὶ τοίνυν τῶν χαλεπωτέρων ἐπὶ τῇ τῶν βελτιόνων μεταβολῇ τοσαύτην χαρίζεται τὴν ἀπόλαυσιν, φέρε δὴ, μεταβάντες ἐπὶ τὰ τούτων τιμιώτερα, θεασώμεθα πόσων ἡμῖν ἀγαθῶν πρόξενος γέγονεν ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ, διὰ
208 τῆς αὐτοῦ ἐνεργείας τοσαύτην μεταβολὴν ἀγαθῶν κα-
A τεργασάμενος. Εἰ γὰρ καὶ λυπηρὸς καὶ στυγνὸς ὁ τοῦ Κυρίου σταυρὸς ἀκουόμενος, ἀλλὰ χαρᾶς πλήρης καὶ φαιδρότητος ἔμπλεος, οὐ πάθους, ἀλλ' ἀπαθείας αἴτιος γενόμενος. Εἰ δὲ καὶ σκάνδαλόν ἐστιν Ἰουδαίοις ὀνομαζόμενος, μωρία δὲ καὶ τοῖς ἔθνεσι κηρυττόμενος, ἀλλ' ἡμῖν τοῖς πιστεύουσι σωτηρία μνημονευόμενος. Εἰ γὰρ καὶ ἐν ἐκκλησίᾳ σταυροῦ ἀναγινωσκομένου, καὶ πάθους διὰ σταυροῦ μνημονευομένου, λαὸς ὁ σταυρῷ πιστεύων ἀγανακτεῖ, ἐλεεινὴν φωνὴν καὶ γογγυσμὸν ἀφιέμενος, οὐ διὰ τὸν σταυρὸν, ἀλλὰ διὰ τοὺς σταυρώσαντας καὶ ἀπιστήσαντας. Σταυρὸς γὰρ σωτηρία τῆς Ἐκκλησίας, σταυρὸς τὸ καύχημα τῶν εἰς αὐτὸν ἠλπικότων, σταυρὸς ὁ ἀπαλλάξας ἡμᾶς τῶν προλαβόντων κακῶν, καὶ ἀπαρχὴ τῶν ἐπιγενομένων ἡμῖν ἀγαθῶν, σταυρὸς ἡ πρὸς Θεὸν ἐχθρῶν καταλλαγὴ, καὶ
B ἐπὶ Χριστὸν ἁμαρτωλῶν ἐπιστροφή. Διὰ σταυροῦ γὰρ τῆς ἔχθρας ἐῤῥύσθημεν, καὶ διὰ σταυροῦ τῷ Θεῷ εἰς φιλίαν συνήφθημεν· διὰ σταυροῦ τῆς τοῦ διαβόλου τυραννίδος ἠλευθερώθημεν, καὶ διὰ σταυροῦ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀπωλείας ἀπηλλάγημεν. Διὰ τοῦτο ὁ λαὸς πρότερον μὲν περὶ σταυροῦ ἀκούων ἐγόγγυζε, αὖθις δὲ περὶ ἀναστάσεως ἀκούων, τὸν γογγυσμὸν εἰς χαρὰν μετέβαλε, καθαρᾷ τῇ φωνῇ τὴν δόξαν προφερόμενος. Σταυρὸς τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν εἰς ἀγγελικὴν μετέβαλε τάξιν, πάσης φθαρτῆς πράξεως ἀλλοτρίαν ἀποδείξας, καὶ τῆς ἀφθάρτου ζωῆς ἐνδιαιτᾶσθαι καταξιώσας. Οὐκ ἔτι γὰρ ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ θεοὺς προσηγόρευσε λέγων· Ἐγὼ εἶπα, θεοί ἐστε, καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες. Οὐκ ἔτι δούλους, ἀλλὰ φίλους καὶ

ὠνόμασεν, Ἀπαγγελῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ιου, λέγων. Ὁρᾷς πόσην μεταβολὴν ὁ σταυ- ργάσατο; Ἵνα δὲ μάθῃς ἀκριβέστερον τὴν :οῦ σταυροῦ, κατανόησον τί πρὸ σταυ- τί μετὰ σταυρὸν, καὶ εὑρήσεις τοῦ σταυ- ;νέργειαν. Πρὸ σταυροῦ Υἱὸς οὐκ ἦν γι- ς, σήμερον σταυροῦ κηρυττομένου Υἱὸς ι, καὶ Πατὴρ δι' Υἱοῦ γνωρίζεται· πρὸ ιάβολος προσεκυνεῖτο, νῦν σταυροῦ κη- υ διάβολος πέπτωκε, καὶ δαίμονες φυγα- πρὸ σταυροῦ πορνείαις καὶ ἀσελγείαις ἐσχο- ῦν δὲ σταυροῦ κηρυττομένου οὐ μόνον πορ- ττημεν, ἀλλὰ καὶ γάμων κατεφρονήσαμεν, δὲ, ἣν οὐκ ᾔδειμεν, δεξάμενοι, ὡς ἰδίαν φυ- Οὐκ ἦν σταυρὸς κηρυττόμενος, καὶ διάβολος χίους κατὰ τοῦ Χριστοῦ συνήγαγε· σήμερον ηρύσσεται, καὶ οἱ ἀπόστολοι Ἰουδαίους διὰ ως προσάγουσιν. Οὐκ ἦν σταυρὸς κηρυττό- ὶ ὑπὸ θανάτου κατειχόμεθα· νῦν σταυρὸς ι, καὶ ὡς μὴ ὄντος θανάτου κατεφρονή- ἣν δὲ αἰώνιον ζωὴν ἐποθήσαμεν. Οὐκ ἦν ιηρυττόμενος, καὶ παραδείσου ἀλλότριοι αυροῦ δὲ φανέντος παραχρῆμα λῃστὴς υ ἠξιώθη. Ὢ μεγάλης δυνάμεως σταυ- μεταβολὴν τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων κα- ο. Ἀπὸ τοσούτου σκότους εἰς φῶς ἀπέραντον ν, ἀπὸ θανάτου εἰς ζωὴν αἰώνιον ἀνεκαλέ- φθορᾶς εἰς ἀφθαρσίαν ἀνεκαίνισεν. Οὐκ ἔτι μοὶ καρδίας ἀπὸ ἀγνοίας ὑπὸ τοῦ σκότους αι, ἀλλὰ διὰ σταυροῦ τῷ φωτὶ τῆς γνώσεως νται· οὐκ ἔτι ὦτα κωφῶν ὑπὸ ἀπιστίας κέ- οἱ κωφοὶ γὰρ ἤκουσαν λόγον Κυρίου, καὶ οἱ βλεψαν τοῦ ἰδεῖν τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ. Ταῦτα ῦ τὰ κατορθώματα, ταῦτα ἡμῖν διὰ σταυ- ρήματα. Τί γὰρ καλὸν ἡμῖν οὐκ ἀπὸ σταυ- ηται; τί δὲ ἀγαθὸν οὐ διὰ σταυροῦ ἡμῖν αι; Διὰ σταυροῦ εὐσεβεῖν ἐδιδάχθημεν, καὶ φύσεως τὴν δύναμιν ἐπέγνωμεν· διὰ σταυ- σύνην Θεοῦ παιδευόμεθα, καὶ σωφροσύνης τὰδιώκομεν· διὰ σταυροῦ ἀλλήλους γνωρίζο- οἱ μακρὰν ὄντες Χριστῷ συνήφθημεν, καὶ ος τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἠξιώθημεν· διὰ γάπης τὴν δύναμιν ἔγνωμεν, καὶ ὑπὲρ ἀλλή- νεῖν οὐ παραιτούμεθα· διὰ σταυροῦ πάν- ν τῷ κόσμῳ καταπεφρονήκαμεν, καὶ ὡς οὐ- εἶναι ἡγησάμεθα, τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ;, καὶ τῶν ἀοράτων ὡς ὁρωμένων ἀντιποιού- αυρὸς κηρύττεται, καὶ πίστις ἡ εἰς Θεὸν ι, καὶ ἀλήθεια εἰς ἅπασαν τὴν οἰκουμένην ι· σταυρὸς κηρύττεται, καὶ μάρτυρες ἀνα- , καὶ ἡ εἰς Χριστὸν ὁμολογία κρατύνεται· ηρύττεται, καὶ ἡ ἀνάστασις ἀναδείκνυται, πεφανέρωται, καὶ ἡ τῶν οὐρανῶν βασι- πιστεύεται, καὶ οἱ ἄπιστοι τῷ σταυρῷ πι- καὶ σωτηρίας τυγχάνουσιν οἱ τὸν σταυρὸν ζωῆς ἐπινοήσαντες. Σταυρὸς τούτων ἁπάν- πρόξενος γέγονε, καὶ διὰ σταυροῦ ᾄδειν ἐδι- Τί τοίνυν σταυροῦ τιμιώτερον; τί δὲ τού- ἡμετέραις ψυχαῖς ὠφελιμώτερον; Μὴ οὖν ῶμεν σταυρὸν ὀνομάζοντες, ἀλλὰ μετὰ πά-

tione abstinemus, sed etiam nuptias despicimus, virginitatem vero, quam non noveramus, amplectentes, quasi nobis propriam servamus. Cum crux nondum prædicaretur, diabolus Judæos
C contra Christum collegit; hodie crux prædicatur, et apostoli Judæos per fidem reducunt. Cum crux nondum prædicaretur, a morte detinebamur; nunc crux prædicatur, et mortem quasi non esset despicimus, æternamque vitam desideramus. Cum crux nondum prædicaretur, a paradiso alieni eramus; apparente cruce statim latro paradiso dignatus est. O magnam vim crucis! quantam mutationem in genus humanum invexit! A tantis tenebris in lucem immensam transtulit, a morte in vitam sem-
D piternam revocavit, a corruptione in incorruptionem transtulit. Non ultra enim cordis oculi ignorantiæ tenebris offuscantur, sed per crucem luce cognitionis illustrantur: non ultra surdorum aures incredulitate clauduntur: surdi namque audierunt verbum Domini, et cæci visum receperunt, ut viderent gloriam Dei. Hæc sunt crucis opera, hæc nobis per crucem collata sunt dona. Quid enim boni non a cruce nobis datum est? quid boni non a cruce nobis perfectum est? Per crucem pie agere didicimus, et divinæ naturæ potentiam agnovimus: per crucem justitiam Dei docemur, et temperantiæ virtutem sequimur: per crucem nos mutuo novimus, et qui procul sumus, Christo conjungimur, atque gratia sancti Spiritus dignamur: per crucem vim caritatis novimus, et pro aliis mori non recusamus: per crucem quæ in mundo sunt omnia contemnimus et pro nihilo habemus, dum ad futura bona tendimus, et invisibilia quasi visibilia adipiscimur. Crux prædicatur, et fides in Deum in confesso habetur, ac veritas in
E toto orbe admittitur: crux prædicatur, et martyres exhibentur, ac confessio Christi roboratur: crux prædicatur, et resurrectio ostenditur, ac vita manifestatur, regnumque cælorum creditur: qui increduli erant cruci credunt, et ii qui contra vitam crucem excogitarunt, salutem consequuntur. Crux hæc omnia nobis conciliavit, ac per crucem cantum didicimus. Quid ergo cruce pretiosius, quid animabus nostris utilius? Ne ergo erubescamus crucem nominare; sed cum omni fiducia illam confiteamur, per quam ad salutem vocati sumus, et ad æternam vitam transmittimur. Viden' quantæ œconomiæ crux mundo causa fuerit? Mutavit ejus iniqua opera, impiaque dogmata. Non ultra
206 diabolicis legibus utimur, non in mortiferis de-
A cretis versamur. Deus enim apud nos venit, et passionum œstrum excidit, proprias leges tulit, et utilia nobisque congruentia docuit. Dogmata continentiæ dedit, et voluptatem amputavit: sanctitatis decreta posuit, et legem castitatis concinnavit, atque iniquam fornicationem profligavit: temperantiæ regulam posuit, et voluptatum imperium subvertit: divino decreto concupiscentiarum organa evulsit, et omne peccatum per voluptatem inductum imminuit. Quia enim initium

fornicationis est excogitatio idolorum, inventio autem illorum est corruptio vitæ, ideo iniquitatis radicem succidit, ut omnes impietatis fluxus reprimeret. Et removit quidem exsecrandos idololatriæ cultus, nefariaque studia delevit : bacchicæ iniquitatis dissensiones inutiles reddidit, ac figmenta ornamentaque impietatis obscuravit : fallaciæ injustitiam succidit, perniciei rivos obstruxit, animas quæ spinas impietatis evellebant emundavit ; illæque semina piæ religionis quasi granum frumenti tulerunt, ut exhiberent animas fructum justitiæ ferentes : cataractas aperuit spiritualis annonæ, et rationabilia horrea divinis cælestis sapientiæ fructibus replevit ; credentes spiritus sanctitate cumulavit, et singuli facti sunt divinæ sanctitatis receptaculum, divinique decoris flumen. Horum omnium possessionem crux subministravit, tantisque bonis per crucem fruimur : horum omnium notitiam per crucem accepimus, hæc omnia per ipsam didicimus. Ut autem discas crucis potentiam et efficaciam, consideres velim ea, quæ crux operata est, et invenies divinæ potestatis gesta per illam consummata. Crux contra vitam figitur, et vita mundo per crucem datur : crux ad mortem excogitatur, et mors per illam mortua exhibetur : crux contra veritatem erigitur, et per crucem mundus vita repletur : crux extensa fuit contra Dominum, et Dominus per eam expansis manibus omnia complexus est. Christus in cruce pendet, et diabolus occiditur : Christus in cruce extenditur, et signum salutis mundo datur : Christus in cruce clavis affigitur, et omnis anima a vinculis redimitur : Christus cruci affigitur, et omnis creatura a servitutis corruptione liberatur : Christus in cruce quiescit, et prodigium novum mundo ostenditur : nam lux solis obtenebratur : quod incredulis symbolum est, fore ut in die judicii tenebræ ipsis reserventur ; credentibus vero lux diei ex tenebris emergat. Hoc autem clamat propheticum eloquium his

Amos 8. 9. 10.

verbis : *Et erit in illa die, dicit Dominus, occidet sol in meridie, et obtenebrabitur in die lux : et convertam festivitates vestras in luctum, et omnia cantica vestra in planctum.* Viden', dilecte, quantum mysterium complectatur divinum oraculum ? Hic enim amborum opera subindicantur ; Judæorum nempe, qui sub lege erant, et gentium, quæ extra legem iniquitatem exercebant. Nam qui secundum legem festivitates celebrabant, illis absolutis lugebant, et loco canticorum, planctum edent super Jerosolymam. Non enim ultra Jerusalem cultum suum exercebit, neque ulla ibi festivitas celebrabitur ; quia post Christi adventum, passionem et œconomiam omnia finem acceperunt. Ideo igitur inquit, *Convertam festivitates vestras in luctum, et omnia cantica vestra in planctum ;* eo quod ipsi legalibus illis

σης παῤῥησίας αὐτὸν ὁμολογήσωμεν, δι' οὗ εἰς σωτηρίαν ἀνεκλήθημεν, καὶ εἰς αἰώνιον ζωὴν παραπεμπόμεθα. Ὁρᾷς πόσην ὁ σταυρὸς οὗτος οἰκονομίαν τῷ
B κόσμῳ κατειργάσατο; Μετέβαλεν αὐτοῦ τὰ ἄνομα πράγματα, καὶ ἠλλοίωσε τὰ ἄθεα δόγματα, οὐκ ἔτι νόμοις διαβολικοῖς ἐμπολιτεύεται, οὐ θεσμοῖς θανατικοῖς ἀναστρέφεται. Θεὸς γὰρ ἐπεδήμησε, καὶ τῆς ἀστρηλασίας τὰ πάθη ἐξέτεμε, τὰ ἴδια ἐνομοθέτησε, καὶ τὰ συμφέροντα καὶ ἐπωφελῆ ἐδογμάτισε· δόγματα σωφροσύνης ἐθέσπισε, καὶ τὴν ἡδυπάθειαν ἐξέκοψεν· ὅρους ἁγιωσύνης ἐνέθηκε, καὶ νόμον ἁγνείας ἥρμοσε, καὶ ἄνομον πορνείαν ἐκποδὼν ἐποίησε· τοὺς τῆς ἐγκρατείας ἐνομοθέτησε κανόνας, καὶ τὰς τῶν ἡδονῶν ἐπικρατείας ἀνέτρεψε· δόγματι θεϊκῷ τὰ τῶν ἐπιθυμιῶν ὄργανα κατέσπασε, καὶ πᾶσαν τὴν δι' ἡδονῆς ἐπικτομένην ἁμαρτίαν ἐμείωσεν. Ἐπειδὴ γὰρ ἀρχὴ πορνείας, ἐπίνοια εἰδώλων, εὕρεσις δὲ αὐτῶν, φθορὰ ζωῆς, διὰ τοῦτο τὴν ῥίζαν τῆς ἀνομίας ἐξέκοψεν, ἵνα
C παύσῃ πάντα τὰ ῥεύματα τῆς ἀσεβείας. Καὶ κατήργησε μὲν τὰ μυσαρὰ σεβάσματα τῆς εἰδωλολατρείας, διέφθειρε δὲ τὰ τῶν ἀθεμίτων ἐπιτηδεύματα, [a] ἠχρείωσε τὰ σχίσματα τῆς βακχικῆς παρανομίας, καὶ ἠμαύρωσε τὰ πλάσματα καὶ τὰ καλλωπίσματα τῆς ἀσεβείας· τὰ τῆς ἀπάτης ἐνέκοψεν ἀδικήματα, καὶ τὰ τῆς ἀπωλείας ἐνέφραξε ῥεύματα· ἐκαθάρισε τὰς ψυχὰς ἐκριζώσας τὰς ἀκάνθας τῆς ἀσεβείας, καὶ ἤνεγκαν ὡς κόκκον σίτου τὰ σπέρματα τῆς θεοσεβείας, ἵν' ἐπιδείξῃ τὰς ψυχὰς καρποφορούσας γεννήματα δικαιοσύνης· ἤνοιξε τοὺς καταῤῥάκτας τῆς πνευματικῆς σιτοδοσίας, καὶ ἐπλήρωσε τὰς λογικὰς ἀποθήκας τῶν θεϊκῶν γεννημάτων τῆς ἐπουρανίου σοφίας· ἐνεφόρησε τοὺς πιστεύοντας τῆς τοῦ Πνεύματος ἁγιαστίας, καὶ γέγονεν ἕκαστος δοχεῖον τῆς ἐνθέου ἁγιωσύνης, καὶ ποταμὸς τῆς θείας εὐπρεπείας. Τούτων ἡμῖν ἁπάντων ὁ σταυρὸς ἐχορήγησε τὴν κτῆσιν, καὶ πάντων τῶν τη-
D λικούτων ἀγαθῶν διὰ τοῦ σταυροῦ ἀπολαύομεν. Τούτων ἁπάντων τὴν γνῶσιν διὰ σταυροῦ εἰλήφαμεν, καὶ ταῦτα πάντα δι' αὐτοῦ ἐδιδάχθημεν. Ἵνα δὲ μάθῃς τοῦ σταυροῦ τὴν δύναμιν καὶ πόσον ἰσχύει σταυροῦ ἐνέργεια, κατάμαθε τὰ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ γενόμενα, καὶ εὑρήσεις ἔργα θεϊκῆς δυνάμεως δι' αὐτοῦ τελούμενα. Σταυρὸς κατὰ τῆς ζωῆς πήγνυται, καὶ ζωὴ τῷ κόσμῳ διὰ σταυροῦ εἰς θάνατον ἐπινενόηται, καὶ θάνατος νεκρὸς δι' αὐτοῦ ἀποδέδεικται· σταυρὸς κατὰ τῆς ἀληθείας ἥπλωται, καὶ διὰ σταυροῦ κόσμος τῆς ἀληθείας πεπλήρωται· σταυρὸς ἐκτέταται κατὰ τοῦ Δεσπότου, καὶ ὁ Δεσπότης δι' αὐτοῦ τὰς χεῖρας ἐκτείνας, τὰ πάντα πρὸς ἑαυτὸν συνήγαγε. Χριστὸς ἐπὶ σταυροῦ κρέμαται, καὶ διάβολος νενέκρωται· Χριστὸς ἐπὶ σταυροῦ ἥπλωται, καὶ σημεῖον σωτηρίας τῷ κόσμῳ δεδώρηται· Χριστὸς ἐπὶ σταυροῦ προσήλωται, καὶ πᾶσα ψυχὴ ἐκ δεσμῶν
E λελύτρωται· Χριστὸς ἐπὶ σταυροῦ πέπηγε, καὶ ἡ σύμπασα κτίσις ἀπὸ τῆς φθορᾶς τῆς δουλείας ἠλευθέρωται· Χριστὸς ἐπὶ σταυροῦ ἀναπέπαυται, καὶ τεράστιον καινότερον τῷ κόσμῳ ἀναδέδεικται· ἡλίου γὰρ τὸ φῶς σκοτίζεται. Σύμβολον τοῖς μὲν ἀπίστοις ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως τὸ σκότος ταμιευόμενον, τοῖς δὲ πιστεύουσι τὸ

[a] Quid hic sibi velit nugacissimus scriptor non satis intelligo.

φῶς τῆς ἡμέρας ἀπὸ σκότους μεταβαλλόμενον. Τοῦτο
δὲ καὶ προφητικόν που λόγιον βοᾷ λέγον· Καὶ ἔσται
ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, λέγει Κύριος, δύσεται ὁ ἥλιος με-
σημβρίας, καὶ συσκοτάσει ἐν ἡμέρᾳ τὸ φῶς, καὶ με-
ταστρέψω τὰς ἑορτὰς ὑμῶν εἰς πένθος, καὶ πάσας τὰς
ᾠδὰς ὑμῶν εἰς θρήνους. Ὁρᾷς, ἀγαπητὲ, ἡλίκον πε-
ριέχει μυστήριον τὸ προφητικὸν λόγιον; Ἐνταῦθα γὰρ
ἀμφοτέρων αἰνίττεται τὰ πράγματα, Ἰουδαίων τε λέγω
τῶν ὑπὸ νόμον, καὶ ἐθνῶν ἔξω τοῦ νόμου τὴν ἀνομίαν 207
ἐπιτελούντων. Οἱ μὲν γὰρ κατὰ νόμον ἑορτάζοντες A
πενθήσουσι τὰς ἑορτὰς ἀποτελέσαντες, καὶ ἀντὶ ᾠδῶν
κοπετὸν περὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ ποιήσονται. Οὐκ ἔτι γὰρ
ἔσται Ἱερουσαλὴμ ἔχουσα τὰς λατρείας, οὔτε ἐπιτε-
λεσθήσεται ἑορτὴ ἐν αὐτῇ, τέλος εἰληφότων ἁπάντων
μετὰ τὴν Χριστοῦ ἐπιδημίαν καὶ τὸ πάθος αὐτοῦ καὶ
τὴν οἰκονομίαν. Διὰ τοῦτο οὖν φησι, Μεταστρέψω τὰς
ἑορτὰς ὑμῶν εἰς πένθος, καὶ πάσας τὰς ᾠδὰς ὑμῶν εἰς
θρήνους· τῶν νομικῶν ἀποστερούμενοι καὶ εἰς δου-
λείαν παντὶ ἔθνει παραδιδόμενοι, ἀνθ' ὧν οὐκ ἐπίστευ-
σαν τῷ θείῳ καὶ παραδόξῳ τοῦ σταυροῦ κηρύγματι.
Πενθήσει δὲ καὶ ἐπὶ ταῖς ἁμαρτίαις ἐξομολογούμενα
ἔθνη πένθος μακαρισμοῦ πρόξενον. Μακάριοι γὰρ, φη-
σὶν, οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται. Πεν- B
θήσουσιν οὖν ἐπὶ ταῖς ματαίαις αὐτῶν ἑορταῖς, καὶ
ᾄσμασιν ἀθεμίστοις, οἷς ἐπετέλουν τοῖς ἀκαθάρτοις
δαίμοσιν. Ὅρα γάρ μοι σήμερον, πῶς μετανοήσας
ἐθνικὸς, ὁ πρότερον τοῖς εἰδώλοις ἑορτάζων, μεταστρέ-
φει τὴν ἑορτὴν εἰς πένθος, μετανοῶν ἐφ' οἷς κακῶς
ἔπραττε, καὶ λέγει θρηνῶν τὸ προφητικὸν ἐκεῖνο λό-
γιον· Ἐπλανήθημεν ἐν τῇ αἰσχύνῃ ἡμῶν, καὶ ἐπε-
κάλυψεν ἡμᾶς τὰ ἁμαρτήματα ἡμῶν, ὅτι ἐπλήσθημεν
ἀσεβείας ἡμῶν· Ἔγνωμεν ἀδικίας πατέρων ἡμῶν.
Οὕτως οὖν καὶ ἡμεῖς καλῶς θρηνοῦντες καὶ πενθοῦντες
ἐν τοῖς προγεγραμμένοις ἡμῖν κακοῖς, τῷ σταυρῷ ἑαυ-
τοὺς προσπλέξωμεν, σταυρῷ τὰς ἐλπίδας ἀνατιθέντες,
ἵνα διὰ σταυροῦ παιδαγωγηθέντες, καὶ εἰς οὐρανὸν τὴν
διάνοιαν τείναντες, Χριστῷ τῷ Σωτῆρι ἡμῶν πλη- C
σιάσαντες, ἐγγὺς Θεοῦ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν γε-
νέσθαι καταξιωθῶμεν, ἐν αὐτῷ Χριστῷ τῷ Κυρίῳ
ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
αἰώνων. Ἀμήν.

privati, in servitutem omnibus gentibus traditi
sint, quia non crediderunt divinæ et stupendæ
crucis prædicationi. Lugebunt etiam gentes ob
peccata sua, luctu qui beatitudinem pariat: nam
ait: *Beati qui lugent, quoniam ipsi consola-* *Matth.* 5. 4.
buntur. Lugebunt itaque ob vanas suas festivi-
tates, et nefaria cantica, quæ impuris dæmonibus
persolvebant. Perpende autem hodie quomodo
gentilis pœnitentiam agens, qui prius idolis festa
celebrabat, festum in luctum convertat, male fa-
ctorum pœnitens, et cum luctu propheticum illud
dictum proferens: *Erravimus in turpitudine* *Jer.* 3. 25.
nostra, et operuerunt nos peccata nostra, quia
repleti sumus impietatè nostra: Novimus ini- *Ibid.* 14.
quitates patrum nostrorum. Sic et nos probe 20.
lugentes et plorantes de malis supra descriptis,
crucem complectamur, in cruce spem habentes, ut
per crucem eruditi, in cælum animo tendentes,
et ad Christum Servatorem accedentes, juxta
Deum in regno cælorum locari mereamur, in ipso
Christo Domino nostro, cui gloria et imperium in
sæcula sæculorum. Amen.

MONITUM

IN SERMONEM DE SANCTO THOMA.

Hic nimiæ loquacitatis Græculus statim se prodit a Chrysostomi elegantia, inventione, salibus longe alienum. Illiusque sermonem typis dare ne cogitassemus quidem, nisi jam inter spuria publicasset Henricus Savilius. Hæc porro oratio subinde a Græculis nugacibus aucta et retractata fuit. Indeque accidit ut manuscripti Codices inter se differant, aliis breviorem, aliis longiorem homiliam referentibus. Illam ut Savilius dedit edimus, aliquot in locis ad fidem Manuscripti Regii castigatam.

In sanctum Apostolum Thomam.

1. Venio debitum vobis redditurus, carissimi: debitum quod et me reddentem ditabit, et vobis recipientibus utile erit. Adsum rursus Thomam celebraturus, initio quidem non credentem Christi resurrectionem; deinde vero postquam vidit et tetigit, Christo credentem, ac Dominum ipsum et Deum vocantem. Animum ergo adhibete mihi, rogo. Precamini Thomam, ut sanctam dexteram suam quæ latus Domini tetigit, labiis meis imponens, vim linguæ meæ conferat ad illa enarranda quæ vos desideratis: viliaque verba mea tranquillo animo ferte, ut modicam inde utilitatem decerpatis. Cum Servator noster inferni ventrem omnia devorantem dissecuisset, ac primogenitus mortuorum effectus esset, perque clausas
Joan. 20. 24. januas ingressus esset ad discipulos suos, *Thomas, qui dicitur Didymus, non erat cum eis*. Papæ, quantum miraculum! Desideratus adfuit, et qui desiderabat non aderat: bonus pastor gregem adiit, et ovis extra gregem, imo extra caulam errabat: Rex cælorum præsens advenit, et miles procul a divino exercitu versabatur. Erat vero forte illud divinæ dispensationis mysterium, quod tunc non adesset Thomas. Nam si præsens fuisset, non dubitasset; si non dubitasset, non tetigisset; si non tetigisset, non ita credidisset; si non ita credidisset, non nos ita credere docuisset. Itaque discipuli incredulitas, fidei nostræ mater effecta est. Ideo namque nos Christum, quem non videmus, adoramus, quia ille vidit et adoravit: ideo licet non tangamus eum, qui tangi non potest, hymnis celebramus, quia ille propriis manibus attrectans Dominum celebravit
Ibid. v. 28. 25. dicens: *Dominus meus, et Deus meus*. Dicebant ergo alii discipuli Thomæ, qui postremo venerat: *Vidimus Dominum;* vidimus eum qui dixit:
Matth. 27. 63. *Post triduum resurgam;* et ex re ipsa veritatem
Joan. 11. 25. dicti deprehendimus; vidimus eum qui dixit: *Ego sum resurrectio et veritas et vita;* ac resurrectionem et veritatem et vitam ex vita accepimus;
Ibid. 10. 18. vidimus eum qui dixit: *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam :* et re potentiam ejus experti sumus. Nam repente Servator adstitit nobis, domunculæ januas non discindens: nos vero inexspectato adventu, ut par erat, perculsi, novam ingressus rationem mirati sumus. Audivimus eum
Ibid. 20 21. dicentem, *Pax vobis,* et mœroris procellam in lætitiæ tranquillitatem vertimus. Vidimus ejus manus, in qnibus acutos clavos receperat, et hominum peccata deleverat : vidimus ejus manus, quibus mortem contrivit, et resurrectionem omni-

Εἰς τὸν ἅγιον ἀπόστολον Θωμᾶν.

Ἥκω [a] τὸ χρέος ἀποδώσων ὑμῖν, ὦ φίλοι, χρέος κἀμὲ τὸν ἀποδιδόντα πλουτίζον, καὶ ὑμᾶς τοὺς ἐπιλαμβάνοντας ὠφελοῦν. Πάρειμι πάλιν ἀποδείξων τὸν Θωμᾶν, παρὰ μὲν τὴν ἀρχὴν ἀπιστοῦντα τῇ τοῦ Σωτῆρος ἀναστάσει, ὕστερον δὲ μετὰ τὴν ὄψιν καὶ τὴν ἁφὴν πιστεύοντα τῷ Χριστῷ, καὶ Κύριον αὐτὸν καὶ Θεὸν ὀνομάζοντα. Συντείνατέ μοι τοίνυν τὰς ὑμετέρας διανοίας, παρακαλῶ, καθικετεύσατε τὸν Θωμᾶν, ἵνα τὴν ἁγίαν αὐτοῦ δεξιὰν τὴν ἁψαμένην τῆς τοῦ Δεσπότου πλευρᾶς τοῖς ἐμοῖς χείλεσιν ἐπιθεὶς, νευρώσῃ μου τὴν γλῶτταν πρὸς τὴν ἐξήγησιν τῶν ποθουμένων ὑμῖν, καὶ μετὰ γαλήνης τῶν εὐτελῶν μου ῥημάτων ἀνέσχη-
208 σθε, ἵνα μικράν τινα τὴν ἐξ αὐτῶν ὠφέλειαν καρπώ-
A σησθε. Τοῦ Σωτῆρος [b] ἡμῶν διαῤῥήξαντος τὴν παμφάγον γαστέρα τοῦ ᾅδου, καὶ γενομένου πρωτοτόκου τῶν νεκρῶν, καὶ διὰ τῶν κεκλεισμένων θυρῶν εἰσελθόντος πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς, Θωμᾶς, ὁ λεγόμενος Δίδυμος, οὐκ ἦν μετ' αὐτῶν. Βαβαὶ τοῦ θαύματος· ὁ ποθούμενος παρεγένετο, καὶ ὁ ποθῶν ἀπελιμπάνετο· ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς ἐπέστη τῇ ποίμνῃ, καὶ τὸ πρόβατον ἔξω τῆς ποίμνης, μᾶλλον δὲ τῆς μάνδρας ἐπλανᾶτο· ὁ βασιλεὺς τῶν οὐρανῶν παρὼν ἐπεδήμησε, καὶ ὁ στρατιώτης πόῤῥω τοῦ θείου στρατοπέδου διέτριβεν. Ἦν δὲ ἄρα καὶ τοῦτο τῆς θείας οἰκονομίας μυστήριον, τὸ μὴ παρεῖναι τὸν Θωμᾶν τότε. Εἰ γὰρ παρῆν, οὐκ ἂν ἠμφισβήτησεν· εἰ δὲ μὴ ἠμφέβαλεν, οὐκ ἂν ἐψηλάφησεν· εἰ δὲ οὐκ ἐψηλάφησεν, οὐκ ἂν οὕτως ἐπίστευσεν· εἰ δὲ μὴ οὕτως ἐπίστευσεν,
B οὐκ ἂν ἡμᾶς οὕτω πιστεύειν ἐδίδαξεν. Ὥστε καὶ ἡ ἀπιστία τοῦ μαθητοῦ τῆς ἡμετέρας πίστεως μήτηρ γεγένηται. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἡμεῖς μὴ βλέποντες τὸν Χριστὸν, προσκυνοῦμεν αὐτὸν, ἐπειδήπερ ἐκεῖνος ἰδὼν αὐτὸν προσεκύνει· διὰ τοῦτο μὴ ψηλαφοῦντες τὸν ἀψηλάφητον, ἀνυμνοῦμεν αὐτὸν, ἐπειδήπερ ἐκεῖνος ταῖς οἰκείαις χερσὶ κρατήσας τὸν Δεσπότην ἀνύμνησε λέγων· Ὁ Κύριός μου, καὶ ὁ Θεός μου. Ἔλεγον οὖν οἱ ἄλλοι μαθηταὶ τελευταίῳ παραγενομένῳ τῷ Θωμᾷ, Ἑωράκαμεν τὸν Κύριον, ἑωράκαμεν τὸν εἰπόντα, Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι, καὶ τὴν ἀλήθειαν τῶν ῥημάτων ἐκ τῶν πραγμάτων εὑρήκαμεν· ἑωράκαμεν τὸν εἰπόντα, Ἐγώ εἰμι ἡ ἀνάστασις, καὶ ἡ ἀλήθεια, καὶ ἡ ζωή· καὶ τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ζωὴν ἐκ τῆς ζωῆς ἐδεξάμεθα· ἑωράκαμεν τὸν εἰπόντα, Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχήν μου, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν· καὶ τὴν
C ἐξουσίαν αὐτοῦ τῷ πράγματι παρειλήφαμεν. Ἐπέστη γὰρ ἀθρόως ἡμῖν ὁ Σωτὴρ, τοῦ δωματίου τὰς θύρας μὴ διελών· ἡμεῖς δὲ πρὸς τὴν ξένην αὐτοῦ ἐπιστασίαν, ὡς εἰκὸς, ἐκπλαγέντες ἐθαυμάσαμεν τὸν τοιαύτην εἴσοδον καινουργήσαντα. Ἠκούσαμεν αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς εἰπόντος, Εἰρήνη ὑμῖν, καὶ τὴν ζάλην τῆς λύπης πρὸς γαλήνην εὐφροσύνης ἐτρεψάμεθα· εἴδομεν

[a] Sic Mss. pene omnes. Savil. sic incipit, Εὐλογητὸς ὁ Θεός. Ἥκω.

[b] Alii ἡμῶν ἄρτι διαῤῥήξαντες.

αὐτοῦ τὰς χεῖρας, ἐν αἷς ἐδέξατο τὰς τῶν ἥλων
ἀκμὰς, καὶ τὰς τῶν ἀνθρώπων ἁμαρτίας ἐξήλειψεν· εἴ-
δομεν αὐτοῦ τὰς χεῖρας, δι' ὧν τὸν θάνατον συνέτριψε,
καὶ τὴν ἀνάστασιν πᾶσιν ἀνθρώποις ἔφυσεν· εἴδομεν
αὐτοῦ καὶ τὴν ἁγίαν πλευρὰν τὴν τρωθεῖσαν ὑπὲρ
ἡμῶν, καὶ βλύσασαν αἷμα καὶ ὕδωρ, τοὺς δύο τῆς ἡμε-
τέρας σωτηρίας κρουνούς· ὑπεδεξάμεθα καὶ φύσημα
θεῖον ἐκ τοῦ θείου στόματος αὐτοῦ, φύσημα πνευματι-
κὸν, φύσημα πάσης χάριτος χορηγόν. Ἐχειροτονήθη- D
μεν ἐκ τοῦ Δεσπότου δεσπόται τῆς τῶν πλημμελημά-
των ἀφέσεως, ἐγενόμεθα καὶ κύριοι τῆς τῶν ἁμαρτω-
λῶν κρίσεως, τοιοῦτον ῥῆμα παρ' αὐτοῦ δεξάμενοι
σύνθημα, Ἄν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται
αὐτοῖς, ἄν τινων κρατῆτε, κεκράτηνται. Τοιούτων λό-
γων τοῦ Σωτῆρος κατετρυφήσαμεν, τοιούτων δωρεῶν
ἀπηλαύσαμεν (οὐ γὰρ ἐνῆν ἡμᾶς ἀπολαῦσαι, καὶ μὴ
πλουτῆσαι, τοιούτῳ Δεσπότῃ περιτυχόντας)· σὺ δὲ
μόνος πτωχὸς ἔμεινας μὴ παρών. Καὶ πρὸς αὐτοὺς
εὐθέως ὁ Θωμᾶς ὑπολαβὼν ἔφη· ὑμεῖς τὸν Κύριον
ἐθεάσασθε; ἐγὼ μόνος ἀνάξιός εἰμι τῆς θέας αὐτοῦ;
οὐχ ὡς ἐκλήθητε, κέκλημαι; οὐχ ὡς ἐτιμήθητε, τε-
τίμημαι παρ' αὐτοῦ; οὐχ ὡς εἴδετε σταυρούμενον αὐ-
τὸν, οὕτως εἶδον κἀγώ; Εἶδον μεθ' ὑμῶν τὰ στυγνὰ,
θέλω καταμαθεῖν καὶ τὰ φαιδρά. Ὡς εἶδον τὴν νέ-
κρωσιν τοῦ Χριστοῦ, θέλω καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ
κατιδεῖν. Ἐὰν γὰρ μὴ ἴδω ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ τὸν E
τύπον τῶν ἥλων, καὶ βάλω τὸν δάκτυλόν μου εἰς τὸν
τύπον τῶν ἥλων, καὶ βάλω τὴν χεῖρά μου εἰς τὴν
πλευρὰν αὐτοῦ, οὐ μὴ πιστεύσω. Ἀλλ' ὑμεῖς οὐκ ἂν
ἐπιστεύσατε, εἰ μὴ πρῶτον ἐθεάσασθε· οὕτω κἀγὼ,
ἐὰν μὴ ἴδω, οὐ μὴ πιστεύσω. Ἐπίμεινον, ὦ Θωμᾶ,
ἐπίμεινον τῇ καλῇ σου ἀπιστίᾳ ταύτῃ, σπουδαίως ἐπί-
μεινον, ἕως ἂν κρατήσῃς τῆς πίστεως τὴν ἄγκυραν·
ἐπίμεινον τῷ τοιούτῳ πόθῳ σφοδρότερον, ἕως ἂν θεάσῃ
τὸν ποθούμενον. Φιλῶ σου τὴν διχόνοιαν τῶν λογι-
σμῶν, ὡς πᾶσαν διχόνοιαν τέμνουσαν· ἐπαινῶ σου τὸν
φιλόνεικον καὶ φιλόχριστον τρόπον, ὡς πᾶσαν φιλονει-
κίαν αἱρετικῶν ἐκκόπτοντα. Ἀπίστησον, ἀπίστησον
ἔτι καὶ μᾶλλον, ἵνα πιστεύσω βεβαίως ἐγώ. Ζήτησον 209
τὸν Κύριον, καὶ κάλεσον τὸν παρόντα, ἵνα σοῦ ζητοῦν- A
τος αὐτὸν καὶ καλοῦντος, ἐγὼ περιπτύξωμαι τὸν ἐμὸν
λυτρωτήν. Ἐπίμεινον ζητῶν τὸν εἰπόντα· Ζητεῖτε, καὶ
εὑρήσετε. Μὴ παρέλθῃς ἁπλῶς ἐρευνῶν, ἐὰν μὴ εὑρή-
σῃς, ὃν ζητεῖς θησαυρόν. Ἐπίμεινον κρούων τὴν θύραν
τῆς ἀναντιῤῥήτου γνώσεως, ἕως ἂν ὑπανοίξῃ σοι ταύτην
ὁ εἰπὼν, Κρούετε, καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν. Ἡδέως ἀκούω
σου πολλάκις λέγοντος, Ἐὰν μὴ ἴδω ἐν ταῖς χερσὶν αὐ-
τοῦ τὸν τύπον τῶν ἥλων, οὐ μὴ πιστεύσω. Σοῦ γὰρ
ἀπιστοῦντος, ἐγὼ πιστεύειν διδάσκομαι· σοῦ τῇ δικέλλῃ
τῆς γλώττης ὀρύττοντος τὰς τοῦ θείου σώματος ἀρού-
ρας, ἐγὼ τὸν καρπὸν ἀπόνως θερίζω καὶ σωρεύω πρὸς
ἑαυτόν. Ἐὰν μὴ ἴδω τούτοις μου τοῖς ὀφθαλμοῖς τοὺς
ἐν ταῖς ἁγίαις αὐτοῦ χερσὶν αὔλακας, ἃς ἠροτρίασαν
οἱ δυσσεβεῖς, οὐδαμῶς τοῖς ὑμετέροις συνθήσομαι ῥή-
μασιν· ἐὰν μὴ βάλω τοῦτόν μου τὸν δάκτυλον εἰς τὰ B
κοιλώματα τῶν ἥλων, οὐκ ἂν τὸ ὑμέτερον εὐαγγέλιον
παραδέξομαι· ἐὰν μὴ κρατήσω ταύτῃ μου τῇ χειρὶ
τὴν πλευρὰν ἐκείνην, τὴν ἀνύποπτον μάρτυρα τῆς ἀνα-
στάσεως, οὐκ ἂν τῷ ὑμετέρῳ πιστεύσοιμι δείγματι.

Θεάσομαι τοῖς ἐμοῖς ὀφθαλμοῖς τὰ κηρυττόμενα

bus hominibus peperit: vidimus ejus sacrum latus pro nobis confossum, qnod et sanguinem et aquam emisit, duos salutis nostræ fontes. Insufflationem quoque divinam ex ore ejus accepimus, insufflationem spiritualem, quæ gratiam omnem ministrabat. A Domino ordinati sumus, ut potestatem habeamus dimittendi peccata; et judicandi peccata facultatem accepimus, hoc dicto nos ad id constituente: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt.* Talibus Servatoris dictis cum gaudio acceptis, talia nacti sumus dona: non enim poteramus a tali Domino frui, sine divitiarum accessione, tali Domino collata; tu vero solus pauper mansisti, qui non aderas. Statimque Thomas respondit illis: Vos soli Dominum vidistis; egone solus indignus sum ejus conspectu? Nonne ut vocati estis, et ego vocatus sum? et ut honorati estis, ego honoratus sum ab illo? nonne ut vos vidistis illum crucifixum, ego quoque vidi? Vobiscum tristia vidi, volo etiam læta discere. Ut vidi mortem Christi, volo quoque resurrectionem ejus conspicere. *Nisi enim videro* *Ibid. 20. 25.*
in manibus ejus fixuram clavorum, et mittam digitum meum in locum clavorum, et manum meam in latus ejus, non credam. Certe vos non credidissetis, nisi vidissetis: sic et ego nisi videro, non credam. Persevera, Thoma, persevera in hac pulchra incredulitate tua; studiose persevera, donec teneas fidei anchoram; vehementius persevera in hoc tuo desiderio, donec videas eum quem desideras. Amo cogitationum tuarum dubitationem, quæ omnem dubitationem resecet: laudo modum illum contentiosum et Christi amantem, ut qui omnem hæreticorum contentionem auferat. Ne credas, jam magis fidem neges, ut ego firmiter credam. Quære Dominum, et voca præsentem, ut te quærente ac vocante, ego Redemtorem meum amplectar. Persevera illum quærere qui dixit: *Quærite, et invenietis.* *Matth. 7. 7.* Ne prætereas simpliciter explorans, si non reperias thesaurum quem inquiris. Persevera pulsans januam cognitionis, quæ nulli sit contradictioni obnoxia, donec illam aperiat qui dixit: *Pulsate, et aperietur vobis.* Libenter audio te sæpe dicentem: *Nisi videro in manibus ejus fixuram clavorum, non credam.* Te quippe non credente, ego credere disco: te ligone linguæ tuæ arva divini corporis fodiente, ego fructum sine labore decerpo et mihi accumulo. Nisi videro his meis oculis sulcos in sanctis manibus ejus, quos sulcarunt impii, nunquam vestris obtemperabo verbis: nisi hunc meum digitum mittam in foramina clavorum, hunc vestrum bonum nuntium non accipiam: nisi tangam hac manu mea latus illud, non suspectum resurrectionis testem, non credam testimonio vestro.

2. Videbo oculis meis ea, quæ vos prædicatis

(nam aure certiores sunt testes oculi); et tunc vestrum recipiam dictum. Omne quippe verbum a rebus ipsis confirmatum, validum et firmum est; sin rerum ipsarum confirmatione privetur, inaniter a labiis in aerem diffunditur. Doctoris nostri miracula hominibus prædicaturus sum : quomodo igitur ea quæ non oculis percepi, verbis proferam? quomodo incredulis ea credere suadebo, quibus ipse non adfui? quomodo Judæis ac gentilibus dicam : Crucifixum Dominum meum vidi, resuscitatum non vidi, sed ab aliis audivi? Ecquis hæc dicentem non irridebit? quis prædicationem non respuet? Aliud est audivisse, aliud vidisse : aliud verba percipere, aliud videre et experiri. Hæc et similia cum coapostolis diceret Thomas, ingressus est rursum Jesus ad discipulos januis clausis. Ingressa est Janua vitæ per clausas januas : eo modo ingressus est, quo novit ipsum solum Dei Verbum. Sicut enim cum natus est, virginitatis januas non læsit, sic etiam intra domum repertus est, et claustra non fregit. Ac rursus, ut exiit ex sepulcro clauso et obsignato, sic ingressus est januis clausis. Ingressus eo est carne, ubi erat divinitate, et januas non aperuit. Voluit enim, et nihil impedivit : voluit, et omnia concurrerunt : voluit, et creatura ipsi obsequuta est : voluntati ejus omnia concurrerunt, quod vere Deus esset. Sic et generatio ejus omnem sermonem superat, et exitus ex monumento mentem omnem transcendit, ingressusque ejus ad discipulos ineffabilis inenarrabilisque est. Quod quidem ingressus sit ad discipulos, hoc quidem edoctus sum : quomodo ingressus sit, nondum didici. Quod non ipse percepi, nec dicere audeo. Eum qui ingressus est celebro, ingressus modum non curiose inquiro : prædico mysterium, nec explico quod explicari nequit : signum editum admiror, quomodo factum sit non quæro : iis quæ scripta sunt credo, nec curiose exploro, et salutem consequor. Auditor quippe sum miraculorum Domini, non autem in divinis illis operationibus versatus sum. Et si quis Judæorum dixerit mihi : Res prorsus incredibiles prædicas et impossibiles; quomodo potuit corporis moles januis clausis intrare? dicam et ego illi :
Dan. 14. 32. Quomodo potuit Habacucum angelus deducere in lacum leonum, et rursum inde reducere, et apposita signacula salva et integra relinquere? Servus quod voluit effecit, et Dominus non potuit, ut sibi placuit? Quemadmodum ergo illud volente Deo factum est, ita et hoc volente Deo Verbo, qui homo factus est, perfectum fuit. Ingressus est ergo ad discipulos suos Servator, ut sibi placuit, et stetit in medio, ut omnibus pari modo appareret,
Joan. 20. 26. et dixit eis : *Pax vobis*. Pax enim sum, et pacem do vobis. Quod sum, id do. Pax hæc omnes inimicos subjiciet sub pedibus vestris : pax hæc omnes principatus et potestates subditas vobis faciet : pax hæc contra totum orbem tropæum eriget. Gavisi sunt ergo discipuli, cum Domini sui forma et voce iterum fruerentur, et Thomam cu-

παρ' ὑμῶν (ἐπειδήπερ τῆς ἀκοῆς ἀξιοπιστότεροι μάρτυρες οἱ ὀφθαλμοί), καὶ τότε τὸν ὑμέτερον δέχομαι λόγον. Ἅπας γὰρ λόγος κεκτημένος τὴν ἀπὸ τῶν πραγμάτων συνηγορίαν ἰσχυρὸς ὑπάρχει καὶ βέβαιος· πᾶσα δὲ φωνὴ τῆς ἀπὸ τῶν ἔργων μαρτυρίας ἐστερημένη, ἔστιν ἐξίτηλος, ἐκ τῶν χειλέων εἰς τὸν ἀέρα χεομένη. Μέλλω κηρύττειν τοῖς ἀνθρώποις τοῦ διδασκάλου τὰ θαύματα· πῶς οὖν, ἃ μὴ παρέλαβον τοῖς ὀφθαλμοῖς, ταῦτα τοῖς λόγοις ἐξείπω; πῶς πείσω τοὺς ἀπίστους πιστεῦσαι, οἷς οὔτε αὐτὸς τέως παρηκολούθησα; πῶς εἴπω τοῖς Ἰουδαίοις καὶ τοῖς Ἕλλησιν, ὅτι σταυρούμενον τὸν ἐμὸν Δεσπότην τεθέαμαι, ἀναστάν- C τα δὲ οὐκ εἶδον, ἀλλ' ἤκουσα; Καὶ τίς οὐ γελάσει μου τὴν φωνήν; τίς οὐ διαπτύσει τὸ κήρυγμα; Ἕτερον γάρ ἐστιν ἀκοὴ, καὶ ἕτερον ὄψις, καὶ ἕτερόν ἐστι λόγων ἐπαγγελία, καὶ ἕτερον πραγμάτων θέα καὶ πεῖρα. Ταῦτα, καὶ τὰ τοιαῦτα πρὸς τοὺς συναποστόλους διαλεγομένου τοῦ Θωμᾶ, εἰσῆλθε πάλιν ὁ Ἰησοῦς πρὸς τοὺς μαθητὰς, κεκλεισμένων τῶν θυρῶν. Εἰσῆλθεν ἡ θύρα τῆς ζωῆς διὰ τῶν κεκλεισμένων θυρῶν· εἰσῆλθεν, ὡς οἶδεν αὐτὸς μόνος ὁ Θεὸς Λόγος. Ὥσπερ γὰρ ἐγεννήθη, καὶ τὰς πύλας τῆς παρθενίας οὐκ ἔφθειρεν, οὕτω καὶ ἐντὸς τῆς οἰκίας εὑρέθη, καὶ τὰ κλεῖθρα οὐκ ἀνέσπασε. Καὶ πάλιν, ὥσπερ ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ κεκλεισμένου καὶ ἐσφραγισμένου τάφου, οὕτως εἰσῆλθε καὶ D τῶν θυρῶν κεκλεισμένων. Εἰσῆλθε τῇ σαρκὶ, ὅπου ἦν θεότητι, καὶ τὰς θύρας οὐκ ἀνεπέτασεν. Ἠθέλησε γὰρ, καὶ τὸ κωλῦον οὐδέν· ἠθέλησε, καὶ πάντα συνέδραμεν· ἠθέλησε, καὶ ἡ κτίσις ὑπούργησε, μόνῳ τῷ θελήματι αὐτοῦ πάντα συνέδραμε Θεῷ ὄντι καὶ ὑπάρχοντι. Οὕτω καὶ ἡ γέννησις αὐτοῦ πάντα λόγον νικᾷ, καὶ ἡ τοῦ μνήματος ἔξοδος ὑπερβαίνει πᾶσαν διάνοιαν, καὶ ἡ πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ εἴσοδος ἀπόῤῥητός ἐστι καὶ ἀνέκφραστος. Ὅτι μὲν γὰρ εἰσῆλθε πρὸς τοὺς μαθητὰς, δεδίδαγμαι· τὸ δὲ πῶς εἰσῆλθεν, οὐκέτι μεμάθηκα· ὃ δὴ μὴ παρέλαβον, οὔτε λέγειν τολμῶ. Ὑμνῶ τὸν εἰσελθόντα, οὐ πολυπραγμονῶ τῆς εἰσόδου τὸν τρόπον· κηρύττω τὸ μυστήριον, οὐχ ἑρμηνεύω τὸ ἀνερμήνευτον· θαυμάζω τὸ γεγενημένον σημεῖον, πῶς δὲ γέγονεν, οὐ ζητῶ· πιστεύω τοῖς γεγραμμένοις ἀπεριέργως, καὶ σώζομαι. Ἀκροατὴς γάρ εἰμι θαυμάτων δεσποτικῶν, οὐκ εἰμὶ δὲ διαιτητὴς θείων ἐνεργειῶν. E Κἄν τις τῶν Ἰουδαίων εἴπῃ πρός με, ἀμήχανα καὶ ξένα κηρύττεις καὶ παντελῶς ἄπιστα πράγματα· πῶς γὰρ ἠδύνατο διακεκλεισμένων θυρῶν σῶμα παρελθεῖν ὀγκηρόν; ἐρῶ κἀγὼ πρὸς αὐτὸν, πῶς ἠδυνήθη ἄγγελος καταγαγεῖν τὸν Ἀμβακοὺμ εἰς τὸν λάκκον τῶν λεόντων, καὶ πάλιν ἀναγαγεῖν, καὶ τὰς ἐπικειμένας σφραγῖδας σώας καὶ ἐῤῥωμένας καταλιπεῖν; Ὁ δοῦλος, ὅπερ ἠθέλησεν, ἐποίησε, καὶ ὁ Δεσπότης οὐκ ἴσχυσεν, ὅπερ ηὐδόκησεν; Ὥσπερ οὖν ἐκεῖνο γεγένηται βουληθέντος Θεοῦ, οὕτω καὶ τοῦτο πέπρακται, τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Λόγου Θεοῦ θελήσαντος. Εἰσῆλθε τοίνυν πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς, ὡς ηὐδόκη- 210 κεν, ὁ Σωτὴρ, καὶ ἔστη εἰς τὸ μέσον, ἵνα πᾶσιν A ὁμοίως φανῇ, καὶ εἶπεν αὐτοῖς· Εἰρήνη ὑμῖν. Εἰρήνη γάρ εἰμι, καὶ εἰρήνην χαρίζομαι ὑμῖν. Ὃ πέφυκα, τοῦτο καὶ δίδωμι. Αὕτη ἡ εἰρήνη πάντας τοὺς πολεμίους ὑποτάξει τοῖς ὑμετέροις ποσίν· αὕτη ἡ εἰρήνη τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας ποιήσει δούλας ὑμῶν· τὸ-

ρήνη στήσει κατὰ τῆς οἰκουμένης τρόπαιον.
ιθησαν οὖν μαθηταὶ πάλιν ἀπολαύσαντες τῆς
ικῆς μορφῆς[a] καὶ φωνῆς, καὶ τοῖς ἀγκῶσι τὸν
διένυττον, καὶ διένευον τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτῷ,
ιονουχὶ διὰ τῶν βλεφάρων ἔλεγον πρὸς αὐτόν·
ήκαμέν σοι πρῴην, Ἑωράκαμεν τὸν Κύριον,
ἐπίστευσας ταῖς ἡμετέραις φωναῖς; Ἰδοὺ πά-
αὐτὸς ὁ ποθούμενος· ἀπόλαυσον ὡς ζητεῖς,
ύφησον ὡς ποθεῖς, πρόσελθε τῷ διὰ τὴν σὴν
κν πρὸς ἡμᾶς εἰσελθόντι, καὶ λάβε τὴν τῶν
ἴνων ἐπίλυσιν. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Θωμᾶς ἵστατο B
ιπων τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς ὅλα τοῦ Σωτῆρος τὰ
ιαὶ περιεργαζόμενος ἀκριβῶς ἕκαστον, εἰ ἀλη-
ἀποθανὼν, καὶ ἀναστὰς αὐτὸς παρεγένετο. Τί
ς αὐτὸν ὁ μόνος ἀγαθὸς, ὁ μόνος εὔσπλαγχνος
ἄνθρωπος, Ὁ θέλων πάντας ἀνθρώπους σω-
ιαὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν; Φέρε τὸν
ν σου ὧδε, καὶ ἴδε τὰς χεῖράς μου. Ὦ φιλαν-
; ἀπέραντον ὕψος, ὢ συγκαταβάσεως ἀμετρή-
κγος. Οὐκ ἀνέμεινε τὴν πρόσοδον τοῦ μαθη-
περιέμεινε τὸν δεόμενον προσελθεῖν, καὶ δεη-
ιὶ τυχεῖν ὡς ἐβούλετο· οὐκ ἀπεστέρησεν αὐτὸν
ς βραχὺ τῆς εὐχῆς, ἀλλ' αὐτὸς ὁ ἐρώμενος τὸν
πρὸς τὸν ποθούμενον ἐβίαζεν· αὐτὸς τῇ φωνῇ
υλον τοῦ ποθοῦντος πρὸς ἑαυτὸν ἐπεσπάσατο·
ῇ δεσποτικῇ γλώττῃ τὴν δουλικὴν δεξιὰν εἵλ-
ἰπὼν πρὸς αὐτὸν, Φέρε τὸν δάκτυλόν σου ὧδε,
τὰς χεῖράς μου. Διὰ σὲ γὰρ παρεγενόμην πρὸς C
σὲ πάλιν ἐπέστην, ὅθεν οὐκ ἀπέστην οὐδαμῶς
τι· διὰ σὲ ταύτας μου τὰς χεῖρας τοῖς ἥλοις
, ἵνα σοι προξενήσω σωτηρίαν ἀκίνδυνον.
τόν μοι τῷ σώματι καὶ τῷ πνεύματι καὶ τῇ
καὶ μάθε σαφῶς ἅπερ ἐπεθύμεις μαθεῖν· ὡς
ρεύνησον, ὡς θέλεις κατάμαθε, ὡς θέλεις ψη-
· ὡς ἔτι νηπιάζων, ἐν ταῖς ἐμαῖς χερσὶν ἀνά-
γραμμένα τὰ τοῦ ἑκουσίου μου πάθους τραύ-
ἰαρατίθημί σοι πάντα μου τὰ μέλη πρὸς ἐρευ-
. αἰσχύνομαι τοῦ σώματός μου τοὺς μώλωπας,
ῦμαι τῆς σαρκός μου τὰ τραύματα, ἅπερ κα-
ην διὰ τὰ ὑμέτερα τραύματα· οὐ κρύπτω τῆς
ξης καὶ νίκης τὰ τρόπαια· δημοσιεύω, καὶ
κτίσει κατάδηλα ποιῶ. Εἶδε ταῦτα καὶ ὁ
ιὰ ταῦτα γὰρ ἀνεχώρησε, καὶ νύκτα ἐν ἡμέρᾳ D
ργησεν)· εἶδε ταῦτα ἡ γῆ (διὰ ταῦτα γὰρ ἐζή-
ον φυγῆς)· ἴσασι ταῦτα αἱ πέτραι (διὰ ταῦτα
αι σχισθεῖσαι τῇ διαιρέσει τὸ ἐμὸν πάθος
ιν)· ἴσασι ταῦτα καὶ οἱ νεκροί (διὰ γὰρ ταῦτα
άφων ἐξέδραμον)· οἶδε ταῦτα καὶ τὸ κατα-
τοῦ ναοῦ· διὰ γὰρ ταῦτα καὶ τοῦτο περισχι-
εθρήνησε τὴν τῶν Ἰουδαίων ἀπώλειαν. Ἴδε
; χεῖρας, ὡς ἠθέλησας· εἴσελθε διὰ τοῦ δα-
ου εἰς τὰ βάθη τῶν ἐμῶν ὠτειλῶν. Θέλεις καὶ
ράν μου καταμαθεῖν; Ἰδοὺ, καὶ ταύτην σοι
νῶ. Φέρε οὖν τὴν χεῖρά σου τὴν πολυπρά-
ὶ φιλομαθῆ, καὶ βάλε εἰς τὴν πλευράν μου·
σώματός μου τοῦ συστάντος χωρὶς ἀνθρωπί-

bitis pulsabant; ipsi oculis annuebant, ac propemodum superciliorum nutu dicebant illi : Annon diximus tibi nuper, *Vidimus Dominum*, et non credidisti nobis? Ecce adest ipse desideratus, ipso fruere ut vis, delectare ut desideras : accede ad eum, qui propter salutem tuam ad nos ingressus est, et accipe quæstionum solutionem. Ipse vero Thomas stabat oculis circumspiciens omnia Servatoris membra, et singula curiose explorans, an vere qui mortuus erat, resuscitatus adesset. Quid B ergo dixit ei ille solus bonus, solus misericors et benignus, *Qui vult omnes homines salvos fieri,* 1. Tim. 2. 4. *et ad agnitionem veritatis venire? Infer digitum tuum huc, et vide manus meas.* O benignitatis culmen immensum! o indulgentiæ interminatum pelagus! Non exspectavit aditum discipuli, non exspectavit aditum discipuli, non exspectavit donec supplex accederet, ac peteret ut optatum assequeretur, neque vel ad breve tempus distulit; sed ipse præsens amatorem ad desideratum vi compulit, ipse voce sua digitum desiderantis ad se traxit, ipse Dominica lingua servilem manum ad se pertraxit, dicens illi : *Infer digitum tuum huc, et vide manus meas.* Propter te enim te adii, propter te rursum huc accessi, unde numquam secundum divinitatem abfueram : propter te manus hasce clavis configendas porrexi, ut tibi sine periculo C tuo salutem parerem. Accede ad me corpore, spiritu, fide, et clare disce quæ discere cupiebas : pro lubito tuo scrutare, disce, tange : quasi infans in manibus meis scripta lege voluntariæ passionis meæ vulnera. Omnia tibi membra ad scrutandum offero : non erubesco corporis livores, nec carnis vulnera, quæ propter vulnera vestra excepi : non abscondo gloriæ victoriæque meæ tropæa : palam prodeo, et omni creaturæ illa palam facio. Vidit illa sol; ideo secessit et diem in noctem mutavit : vidit terra; ideo fugæ locum quæsivit : hæc sciunt petræ; ideoque scissæ sunt, et scissione passionem meam luxerunt : hæc sciunt mortui; nam propterea ex sepulcris prodiere currentes : hæc novit velum templi; ideoque discissum Ju- D dæorum perniciem luxit. *Vide manus meas*, ut voluisti : digitum tuum immitte in profunda plagarum mearum. Vis quoque latus meum considerare : ecce illud expando tibi. Infer manum tuam illam curiosam, et mitte in latus meum : tange corpus meum, quod sine semine virili constitutum est : tange corpus meum conceptum ex Maria Virgine, et virgine manente : tange corpus meum, quod ejusdem tecum generis est : tange corpus meum, quod passum est secundum meum propositum et voluntatem : tange corpus meum, quod mortuum est pro vobis, sed non absorptum est a mortis corruptione : tange corpus meum, quod tremendum est incorporeis potestatibus : tange corpus meum, quod formidandum est Cherubinis,

[a] Iss. Hæc mendosa erant in Savil.

ον. Ὡς δημιουργὸς ἀπόνως ἁγιάζεις
πλάστης μεταπλάττεις ἀκαμάτως
Ὁ Κύριός μου, καὶ ὁ Θεός μου. Σὺ
ς ὡς ἠθέλησας, σὺ χωλοὺς δρο-
, σὺ παραλύτους βαστάζειν τὰς ἑαυ-
ησας, σὺ τυφλοὺς ἐκ γενετῆς ἀπο-
ον ἐκέλευσας, σὺ τοὺς δαίμονας ἐκ
των ἐξώθησας, σὺ παρὰ τῶν ἐχθρῶν
μενος, καὶ θέλων παρὰ τῶν Ἰουδαίων
α πέπονθας δι' ἐμέ. Ὁ Κύριός μου,
Σὺ ὁ Θεός μου, καὶ Κύριος· σὺ προ-
πρόσφατος· σὺ οὐράνιος ἅμα καὶ
ιτος, καὶ δρώμενος· σὺ ἀνείδεος, καὶ
ἐμέ· σὺ ἀσχημάτιστος, καὶ ἐν τούτῳ
Θεὸς ἀληθῶς, καὶ ἄνθρωπος ἀψευδής·
ρθένου, ὁ αὐτὸς καὶ ἐν κόλποις Πα-
νῷ σὺν τῷ Πατρὶ, ὁ αὐτὸς καὶ ἐν
;· σὺ ἐν τῷ βασιλικῷ θρόνῳ πρὸ αἰώ-
λοις καὶ ξύλῳ κατὰ σάρκα· σὺ ἀπα-
ι, ὁ αὐτὸς παθητὸς κατὰ σάρκα· σὺ
ούσιος τῷ Πατρὶ, ὁ αὐτὸς θνητὸς ὡς
ος· σὺ ἐν τάφῳ, ὁ αὐτὸς καὶ ἐπὶ τῶν
ν θανάτῳ ὡς ζωῆς χορηγὸς, ὁ αὐτὸς
κρῶν ἐλευθερωτής· σὺ νεκρὸς τριή-
σὺ τῷ γεννήσαντι συναΐδιος· σὺ ἀνέ-
ιτός σου τὸν ναὸν, σὺ ἀνέστης διὰ τῆς
Θεὸς ὤν· σὺ μεθ' ἡμῶν ἐν σαρκὶ, ὁ
αἰώνων ὑπάρχων σὺν τῷ Πατρί· σὺ
ἄνω, σὺ ἐπὶ γῆς, ὁ αὐτὸς καὶ ἐν ὅλῃ
πῶν ὁ Θεός· σὺ πανταχοῦ· σὺ γὰρ
ὐ κρατῇ παρ' ἐμοῦ, ὁ τὰ πάντα κρα-
ῇ ἰδίᾳ. Σὲ βλέπω τοῖς σωματικοῖς
ατανοῶ τοῖς τῆς πίστεως ὄμμασιν·
ὶ τὸ ἐξ ἐμοῦ· γνωρίζω ἐν σοὶ τὴν ἐκ
φραστον θεότητα· ἕνα σε Κύριον καὶ
λλο καὶ ἄλλο ὄντα σε τὸν ἕνα μεμά-
καὶ ἄλλον ἐπίσταμαι. Οὐ διαιρῶ
ν, οὐ χωρίζω σε τὸν ἀχώριστον, οὐ
μέριστον· ὃ βλέπω, καὶ ὃ κρατῶ,
μιᾶς ἐξαγορεύω φωνῆς, Ὁ Κύριός
μου. Σὺ γὰρ διὰ τῆς σῆς συγκα-
ιὴν ψυχὴν ἀνήγαγες ἐκ τοῦ τῆς ἀπι-
τοὺς ἀνθρώπους αἰχμαλώτους γενο-
σας, σὺ τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ ἀνα-
ρκὶ κατέκρινας, σὺ τὸν διάβολον ὅτε
άτησας, συντρίψας αὐτοῦ πάντα τὰ
η· σὺ τὸν θάνατον ἐν τῷ θανάτῳ τε-
ιὰ τῆς σῆς ἀφθαρσίας τὴν φθορὰν
ὰ τῆς σῆς ἀναστάσεως τὴν ἀνάστα-
ισας, σὺ τὸν τριήμερόν σου τάφον ἐγ-
γῆς καταλέλοιπας τῆς τῶν νεκρῶν
ὺς ἀνθρώπους οὐρανίους ἀπέδειξας, σὺ
ραιδροτέραν ἐποίησας, σὺ ἁπαξαπλῶς
ρείττον μετέστησας· σὺ Θεὸς ὤν, γέ-
ἵνα τὸν ἄνθρωπον ποιήσῃς Θεὸν, Ὁ
ὁ Θεός μου. Λέγει αὐτῷ ὁ Κύριος,
πεπίστευκας. Ὅρα, μὴ πάλιν ἀνελ-
σαρκὸς, ὅθεν κατῆλθον ἄνευ σαρκὸς,
τίας χρήσῃ ῥήμασι, καὶ εἴπῃς· ἐὰν
ν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ τὸν τύπον τῶν

figulus sine ulla defatigatione figmenta tua trans-
formas. *Dominus meus, et Deus meus.* Tu le-
D pram pro voluntate tua curasti, tu claudos cur-
rentes exhibuisti, tu paralyticos lectos portare suos
effecisti, tu cæcos ab ortu caliginem deponere jus-
isti, tu dæmones ab opificiis tuis expulisti, tu ab
inimicis tuis volens captus es, tu a Judæis sponte
omnia propter me passus es. *Dominus meus, et
Deus meus.* Tu es Deus et Dominus meus, tu
et ante sæcula et recens es, tu cælestis et terrenus,
tu visibilis et invibisilis, tu sine specie et mea
specie præditus, tu sine forma et in hac forma, tu
vere Deus et vere homo; tu in utero Virginis, et
in sinu Patris; tu in cælo cum Patre, et in cruce
propter nos; tu in regio throno ante sæcula, tu
ligno et clavis affixus secundum carnem; tu se-
cundum spiritum impassibilis, et secundum car-
nem passibilis; tu immortalis ut consubstantialis
Patri, et mortalis ut consubstantialis nobis; tu in
sepulcro et simul supra Cherubinos; tu in morte
E ut fons vitæ, et simul cum mortuis mortuorum
liberator; tu mortuus triduanus, et Genitori tuo
coæternus : tu corporis tui templum resuscitasti;
tu per propriam virtutem resurrexisti utpote Deus;
tu nobiscum in carne, qui ante omnia sæcula cum
Patre fuisti : tu in cælis sursum, et in terra deor-
sum, ipse omnem creaturam conspiciens Deus :
tu ubique es, tu omnia imples : tu a me teneris,
qui omnia pugillo tenes. Te corporeis oculis video :
te fidei oculis conspicio : in te cognosco id, quod
212 mei simile est : in te novi ineffabilem Patris divi-
A nitatem : unum te Dominum et Deum confiteor :
te aliud et aliud esse didici, non autem alium et
alium. Non divido te indivisibilem, non separo te
inseparabilem, non seco te qui secari non potes.
Quod video, quod teneo, quod intelligo, per unam
vocem exprimo: *Dominus meus, et Deus meus.*
Tu enim ex indulgentia tua animam eduxisti meam
ex profundo incredulitatis, tu captivos homines
liberasti, tu peccatum in carne tua impeccabili
damnasti, tu diabolum cum voluisti conculcasti,
ignita ejus confregisti tela omnia; tu mortem
in morte tua occidisti, tu per incorruptionem
tuam corruptionem eliminasti, tu per resurre-
ctionem tuam resurrectionem nobis renovasti,
tu triduanum tuum sepulcrum resurrectionis a
B mortuis sponsorem in terra reliquisti, tu homi-
nes cælestes effecisti, tu terram cælo jucundio-
rem reddidisti, tu tandem omnia meliora fecisti,
tu Deus cum esses, homo factus es, ut hominem
faceres Deum, *Dominus meus et Deus meus.*
Dicit illi Dominus, *Quia vidisti me, credidisti.* Joan. 20.
Cave ne me rursum in carne eo ascendente, unde 13.
sine carne descenderam, incredulitatis verbis uta-
ris, et dicas : Nisi rursum videro in manibus ejus
fixuram clavorum, non credam. Semel credere
recusasti, semel tetigisti, semel credidisti; præ-
dica demum quod accepisti. Beati enim qui me
viderunt, et crediderunt; ter beati qui non me vi-
derunt, et crediderunt. Hæc beatitudo, fratres, in

nos transit, qui non vidimus eum, et credidimus in ipsum. Beati namque sunt, qui fide vident invisibilem : beati vos, qui in celebritatibus singulis videtis eum, qui oculis offertis, ore complectimini, dentibus editis, nec consumitis. O stupenda mysteria! o tremenda mysteria! Qui sedet ad dexteram Patris, in peccatorum dextera invenitur; et qui ab angelis celebratur, a sordidis manibus tenetur, et id tolerat; patitur ut indigni servi se ferant. Non fugit nostrum peccatorum manus, non fugit damnatos digitos, figlinos non conterit Opi- *Matth.* 26. 26. fex, sed ipse hortatur et dicit : *Accipite, comedite : accipite, bibite.* Inferte manus vestras, et mittite in latus meum, et membris omnes meis fruimini. Quodcumque membrum acceperitis, in eo sum totus, qui a Thoma tactus fui. Accedamus igitur omnes pure ad purum : et cum Dominum nostrum acceperimus, ne subito contemtim illum adeamus, sed seorsim recedentes, soli so- *Matth.* 8. 8. lum Redemtorem sic alloquamur : Domine, non sumus digni, ut intres sub tectum animarum nostrarum. Sed quia tu vis a nobis teneri, et utpote benignus in nobis habitare, cum fiducia accedimus dicentes : Si quid jusseris, Domine, oris nostri januas aperiemus, quas tu creasti. Intras enim cum benignitate, uti soles; intras et solvis iniquitatum vincula; intras et illuminas tenebrosas cogitationes nostras. Credimus, Domine, te id facturum esse. Neque enim meretricem cum lacrymis accedentem aversatus es, nec publicanum pœnitentem repulisti, nec latronem regnum tuum agnoscentem abjecisti, nec persequutorem pœnitentem in pristino statu reliquisti; sed hos omnes per pœnitentiam te convenientes, in amicorum tuorum choro constituisti. Cum tali precatione et puro animo cælestia sumamus mysteria, et nos temperata vita muniamus, neque prodeat sermo turpis per viam qua intrat Christus Dominus et Deus noster. Hoc vitæ institutum et vos incatis, qui recens illuminati estis : reveremini doloris expertes piscinæ partus, neque violetis divinos ejus *Isai.* 1. 2. fetus, ne contra vos hæc proferat : *Filios genui et exaltavi; ipsi autem spreverunt me.* Nomina vestra scripta sunt in cælis; ne iterum vos in voluptatum cœno volutetis, ne apostolus Domini *Gal.* 5. 7. Paulus vobis exprobret clamans : *Currebatis bene; quis vos impedivit non obedire veritati?* Exuistis candidas stolas, sed ne simul exuatis candorem animarum vestrarum. Hanc stolam si non exueritis, nemo jam vos exuere poterit. Manete igitur semper recens illuminati, ut beatam illam vo- *Matth.* 25. 34. cem audire mereamini : *Venite, benedicti Pa-*

ήλων, οὐ μὴ πιστεύσω. Ἅπαξ ἠπίστησας, ἅπαξ ἐψηλάφησας, ἅπαξ ἐπίστευσας· κήρυττε λοιπὸν ἃ παρ- C παρείληφας. Μακάριοι γὰρ οἱ ἰδόντες με, καὶ πιστεύσαντες· τρισμακάριοι δὲ οἱ μὴ ἰδόντες με, καὶ πιστεύσαντες. Ὁ μακαρισμὸς οὖν οὗτος, ἀδελφοὶ, εἰς ἡμᾶς διαβαίνει τοὺς μὴ θεασαμένους αὐτὸν, καὶ πιστεύσαντας εἰς αὐτόν. Μακάριοι γὰρ οἱ τῇ πίστει βλέποντες τὸν ἀόρατον· μακάριοι ὑμεῖς, οἱ καθ' ἑκάστην πανήγυριν ὁρῶντες αὐτὸν, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς προσφέροντες, καὶ τοῖς στόμασιν ἀσπαζόμενοι, καὶ τοῖς ὀδοῦσιν ἐσθίοντες, καὶ μὴ καταναλίσκοντες ὃν ἐσθίετε. Ὢ μυστηρίων ξένων, ὢ μυστηρίων φρικτῶν. Ὁ καθήμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, ἐν ταῖς δεξιαῖς εὑρίσκεται τῶν ἁμαρτωλῶν· καὶ ὁ παρὰ τῶν ἀγγέλων ὑμνούμενος, παρὰ ῥυπαρῶν κρατεῖται χειρῶν, καὶ φέρει, φερόμενος ὑπὸ τῶν ἀναξίων αὐτοῦ δούλων φέρειν αὐτόν. Οὐ φεύγει τὰς ἁμαρτωλοὺς παλάμας ἡμῶν, οὐ φεύγει τοὺς κατακρίτους δακτύλους, οὐ συντρίβει τοὺς πηλίνους ὁ ποιητὴς, ἀλλ' αὐτὸς προτρέπεται καὶ λέγει· D Λάβετε, φάγετε· λάβετε, πίετε· φέρετε τὰς χεῖρας ὑμῶν, καὶ βάλετε εἰς τὴν πλευράν μου, καὶ τῶν ἐμῶν κατατρυφήσατε πάντες μελῶν. Ὅπερ γὰρ ἐὰν λάβητε μέλος, ἐν ἐκείνῳ ὅλος εἰμὶ, ὁ παρὰ τοῦ Θωμᾶ ψηλαφηθείς. Προσερχώμεθα τοίνυν ἅπαντες καθαροὶ τῷ καθαρῷ, καὶ δεχόμενοι τὸν ἡμέτερον Κύριον, μὴ εὐθέως ἅμα τῷ δέξασθαι καταφρονητικῶς αὐτῷ προσερχώμεθα, ἀλλὰ ἀναχωροῦντες κατ' ἰδίαν, μόνος μόνῳ διαλεγόμενοι τῷ λυτρωτῇ λέγωμεν· Κύριε, οὐκ ἐσμὲν ἄξιοι ἱκανοὶ ἵνα εἰσέλθῃς ὑπὸ τὴν στέγην τῶν ἡμετέρων ψυχῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ σὺ βούλει κρατεῖσθαι παρ' ἡμῶν, ἐπειδὴ σὺ θέλεις ὡς φιλάνθρωπος οἰκεῖν ἐν ἡμῖν, σοὶ θαῤῥοῦντες προσερχόμεθα, σοὶ λέγοντες· εἴ τι κελεύεις, Δέσποτα, ἀναπετάσωμεν τῶν στομάτων E ἡμῶν τὰς πύλας, ἃς σὺ μόνος ἐδημιούργησας. Εἰσέρχῃ γὰρ μετὰ φιλανθρωπίας ὡς πέφυκας· εἰσέρχῃ καὶ λύεις τοὺς τῶν ἀνομημάτων δεσμούς· εἰσέρχῃ καὶ φωτίζεις τοὺς ἐσκοτισμένους ἡμῶν λογισμούς. Πιστεύομεν, Κύριε, ὡς τοῦτο ποιήσεις. Οὔτε γὰρ πόρνην μετὰ δακρύων προσελθοῦσάν σοι ἀπέφυγες, οὐδὲ τελώνην μετανοήσαντα ἀπεβάλου, οὐδὲ λῃστὴν ἐπιγνόντα τὴν σὴν βασιλείαν ἐδίωξας, οὐδὲ διώκτην μετανοήσαντα κατέλιπες εἶναι ὃ ἦν, ἀλλὰ τούτους πάντας ὑπὸ τῆς μετανοίας σοι προσαχθέντας, ἐν τῷ χορῷ τῶν σῶν φίλων κατέταξας. Μετὰ τοιαύτης εὐχῆς καὶ ψυχῆς καθαρᾶς τῶν οὐρανίων μυστηρίων μεταλάβωμεν, καὶ βίῳ σώφρονι περιφράξωμεν ἑαυτοὺς, καὶ μὴ ἐξερχέσθω λόγος αἰσχρὸς, ὅθεν εἰσέρχεται ὁ Χριστὸς ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν. Τοιαύτην πολιτείαν καὶ ὑμεῖς μετέρχεσθε οἱ νεοφώτιστοι· αἰδέσθητε τὰς ἀνωδύνους 213 ὠδῖνας τῆς κολυμβήθρας, καὶ μὴ ἀθετήσητε τὴν θείαν A αὐτῆς λοχείαν, ἵνα μὴ εἴπῃ καὶ καθ' ὑμῶν· Υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα, αὐτοὶ δέ με ἠθέτησαν. Ἐν οὐρανοῖς ὑμῶν ἀναγέγραπται τὰ ὀνόματα· μὴ πάλιν βορβόρῳ τῶν ἡδονῶν ἑαυτοὺς ἐγκυλίσητε, ἵνα μὴ ἀπόστολος τοῦ Κυρίου Παῦλος ὑμῖν ὀνειδίσῃ βοῶν· Ἐτρέχετε καλῶς· τίς ὑμᾶς ἐνέκοψε τῇ ἀληθείᾳ μὴ πείθεσθαι; Ἀπεδύσασθε τὰς λευκὰς στολὰς, ἀλλὰ μὴ συναποδύσησθε τὴν λευκότητα τῶν ψυχῶν ὑμῶν. Ταύτην γὰρ τὴν στολὴν ἐὰν μὴ ὑμεῖς ἀποδύσησθε, οὐδεὶς ὑμᾶς ἄλλος ἀποδῦσαι δυνήσεται. Μείνατε οὖν διαπαν-

στοι, ἵνα καταξιωθῆτε ἀκοῦσαι τῆς μακα-
; φωνῆς· Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρός
νομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασι-
αταβολῆς κόσμου· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς
χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν
τοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα, κράτος, τιμὴ
νησις, σὺν ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας
. Ἀμήν.

tris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi : quod nos omnes assequi contingat, gratia et misericordia Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri gloria, imperium, honor et adoratio, cum sancto Spiritu, in sæcula sæculorum. Amen.

MONITUM

AD SEQUENTEM HOMILIAM.

miliam veteris esse scriptoris et ad Chrysostomi ævum accedentis suadere videntur tum alia æ hinc et inde ocurrunt, tum illa quæ dicuntur de Psathyrianis hæreticis, quorum mentio ocratem, Sozomenum, aliosque scriptores, ut infra videbitur. Hujus orationis loca quædam a Photio, quæ vide sis in editione Rothomagensi anno 1653, p. 1542 et sequentibus, quæ ntulimus, ut videas in decursu. Sed ille pro lubito alia affert, alia prætermittit, ut videre est liis in locis.

o Chrysostomi opus nemo sanus dixerit : nam stylus, dictio, inventio, ordo, cæteraque omnia, ntum abhorrent a Chrysostomi dicendi genere. Est prorsus inelegans scriptor, qui si qua bona ipsa nimia loquacitate labefactat. Tum implicatas proponit quæstiones, ab altero ad alterum m subito transit, et quasi farraginem quamdam consarcinat, longissimamque omnium ho- emittit. Loca quædam obscurissima sunt, quæ certis in locis quasi divinando interpretati

ανθρώπησιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ B
, καὶ ὅτι ἑκάστῳ κλίματι ἐφεστήκασιν

In Incarnationem Domini nostri Jesu Christi, et quod singulis climatibus angeli præsint.

ἐπεφάνη ἡμῖν ἡ χάρις τοῦ Χριστοῦ, καὶ
ν ἡμῖν τῆς εὐσεβείας ἡ δύναμις· ὄντως
ῖν ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος, καὶ μαρτυρεῖ
τῆς οἰκουμένης τὰ πέρατα. Ἐπεφάνη γὰρ
νῶν Δεσπότης, καὶ πᾶσαν τὴν γῆν, ὡς
ς οὐρανὸν μετεποίησε, καθὼς προείρηται·
υράνιος ὢν ἐπουρανίους ἀπεργάζεται, καὶ
οῖς ἐπουρανίοις χαρίζεται· παρὰ τοῦ πι-
πιστοῖς τὰ πιστὰ, παρὰ τοῦ ἁγίου τοῖς
ια, παρὰ τοῦ ζῶντος τοῖς ζῶσι τὰ ζῶντα. C
ὑμῖν ἐν ταῖς ἱεραῖς καὶ βασιλικαῖς τῶν
ὐλαῖς εἰσηγούμεθα, ὅτε τῶν προφητικῶν
ημάτων, ὅτε οὐρανὸς καὶ γῆ ἐμερίζοντο
ῶν προφητῶν· γῆ μὲν ἔχουσα τὸν Ἰωάννην
ωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἑτοιμάσατε
ρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ· 214
χων τοῦ Πατρὸς τὴν φωνὴν ἐπὶ τοῖς ἔργοις A
ν, ὅτι Φωνὴ Κυρίου ἐπὶ τῶν ὑδάτων.
ὑπεθέμεθα· ἀρκεῖ δὲ ταῦτα καὶ τοῖς σπου-
τόμνησιν, καὶ τοῖς πιστοῖς εἰς βεβαίωσιν.
αι; ὅτι ἡ τῶν ἀγαθῶν ἐπανάληψις βεβαιο-
τὰς ψυχὰς ἀπεργάζεται. Ὥσπερ γὰρ τὴν

1. Vere apparuit nobis gratia Christi, et una illuxit nobis piæ religionis virtus : vere ortus est nobis Sol justitiæ, idque testificantur orbis fines illuminati. Apparuit enim cælorum Dominus, et totam terram, ut voluit, in cælum transtulit, sicut prædictum fuit : cælestis ille, qui apud vos est, vos cælestes efficit, et cælestia cælestibus elargitur : a fideli fidelibus fidelia, a sancto sanctis sancta, a vivente viventibus viventia prodeunt. Hæc enim vobis in sacris et regiis apostolorum aulis tradidimus, cum propheticas sententias attigimus, cum cælum et terra propheticas voces inter se dividebant; terra quidem vocem Joannis habens dicentis, *Vox clamantis in deserto : Parate viam* Matth. 3.3.
Domini, rectas facite semitas ejus; cælum vero Patris vocem habens ipsis rebus firmatam, *Vox* Psal. 28.3.
Domini super aquas. Hæc vobis tradidimus : hæc studiosis sufficiunt ad admonitionem, et fidelibus ad confirmationem. Sciendum autem est bonorum repetitionem firmiores animas reddere. Quemadmodum enim terram tunc optime cultam videmus, cum iisdem sulcatur aratris, et cum

primus conspectus fecundis curis exornatur : sic
et culta divino verbo anima, si jam dictorum re-
petitione renovetur, fecundior ad virtutis fructum
emittendum efficitur. Tempus autem est ut ad de-
bitum solvendum accedamus : ad debitum, quod
et nos solvere promisimus, et vos in mente versa-
tis. Omnes porro Christi amantes rogo, ut et au-
res et mentem præbeant; ut et aures assidue dicta
excipiant, et mens accurate sententias exploret :
de Christo enim agitur; quidquid autem de Chri-
sto dicitur, non est simplex prædicatio, sed pieta-
tis mysterium. Omnis Christi œconomia myste-
rium dicitur; mysterium vero non in scripto ap-
paret, sed in re ipsa prædicatur. Ideo Scriptura
totam Christi œconomiam mysterium vocat, ut
Ephes. 5. 32. cum dicit Paulus : *Mysterium hoc magnum est;*
ego autem dico in Christo et in Ecclesia; et
1. Tim. 3. 16. rursum, *Manifeste magnum est pietatis my-*
sterium, quod manifestatum est in carne; et
Ephes. 3. 3. 4. iterum, *Secundum revelationem notum mihi*
factum est mysterium, sicut potestis legentes
comprehendere intelligentiam meam in my-
Ibid. v. 8. 9. *sterio Christi ;* et alibi, *Mihi omnium minimo*
sanctorum data est gratia hæc, evangelizare
vobis investigabiles divitias Christi, et illumi-
Col. 1. 25. —27. *nare omnia:* quæ est *Dispensatio mysterii, quod*
absconditum fuit a sæculis et a generationi-
bus, nunc autem manifestatum est sanctis
ejus, quibus voluit Deus notum facere quæ
sint divitiæ gloriæ mysterii ejus in gentibus,
quod est Christus, spes gloriæ. Ergo falluntur
hæretici, qui mysterium Dei humanis ratiociniis
Isai. 24. 16. subjiciunt; dicit enim : *Mysterium meum mihi*
et meis. Quinam vero Christi sunt, nisi fideles?
Cum volueris quidpiam de Christo discere vel audi-
re, ne consultas ratiocinium, ne explores sapien-
tem quemvis ; sed interroga prophetam, interroga
apostolum, examina angelum : si hæreant illi, ad
patrem confugito. Si interroges prophetas et dicas :
Quis est hic Christus? respondet tibi propheticus
Baruch. 3. 36.—38. chorus: *Hic Deus noster : non reputabitur alius*
præter eum. Invenit omnem viam scientiæ, et
dedit eam Jacob filio suo, et Israël dilecto suo.
Post hæc in terris visus est, et cum hominibus
conversatus est. Si autem interrogaveris, Quis
est hic Christus, et quomodo natus est, divinosque
natales curiose scrutatus fueris, audaciam tuam
refrenabunt prophetæ, et dicent : Tune capis ea,
quæ cogitatio nostra capere nequit? Si velis di-
scere, illum Deum esse disce : si quomodo ge-
Isai. 53. 8. nitus sit curiose inquiras, disce a nobis, *Genera-*
tionem ejus quis enarrabit? Si interrogaveris
apostolum, sive apostolicum chorum, dicent tibi,
Christus est Deus, in principio Deus, Deus apud
Hebr. 1. 3. Deum, in semper Deus : dicent tibi, *Splendor*
gloriæ et figura substantiæ, imago Dei invisi-
bilis, portans omnia verbo virtutis suæ. Si in-
terroges, quomodo is qui erat, natus sit, dicent ti-
bi : Audivimus illud, *Erat,* et quod esset didi-
cimus; quomodo autem is qui est, ab Existente sit,

γῆν ὁρῶμεν τότε μάλιστα καλῶς γεωργουμ[illegible]
τοῖς αὐτοῖς ἀρότροις διευθύνηται, καὶ [illegible]
ἐπιφάνειαν ἡ δευτέρα καταλαβοῦσα κοσ[illegible]
καὶ τὴν ψυχὴν ἀροτριωμένην τῷ θείῳ λό[illegible]
μνησις τῶν προειρημένων εἰσελθοῦσα ἀ[illegible]
διάνοιαν, καὶ γονιμωτέραν τὴν ψυχὴν [illegible]
εἰς τὴν τῆς ἀρετῆς καρποφορίαν. Καιρὸ[illegible]
τὴν ὀφειλὴν ὑπαντῆσαι, ὀφειλὴν, ἣν κ[illegible]
B σχόμεθα, καὶ ὑμεῖς ἐν διανοίᾳ φέρετε. [illegible]
τας τοὺς φιλοχρίστους ὑποσχεῖν καὶ τὰς [illegible]
διάνοιαν, ἵνα ἡ μὲν ἀκοὴ ἀπαραλείπ[illegible]
λεγόμενα, ἡ δὲ διάνοια ἀκριβῶς ἐξετά[illegible]
περὶ Χριστοῦ γὰρ ὁ λόγος ἐστί· πᾶν [illegible]
λεγόμενον, οὐκ ἔστιν ἁπλοῦν κήρυγμα [illegible]
μυστήριον. Πᾶσα ἡ τοῦ Χριστοῦ οἰκ[illegible]
ριον ὀνομάζεται· τὸ δὲ μυστήριον οὐ[illegible]
ματι φαίνεται, ἀλλ' ἐν τῷ πράγματι [illegible]
τοῦτο ἡ Γραφὴ πᾶσαν τοῦ Χριστοῦ [illegible]
μυστήριον καλεῖ, ὡς ὅταν λέγῃ Παῦλο[illegible]
τοῦτο μέγα ἐστίν· ἐγὼ δὲ λέγω εἰς [illegible]
τὴν Ἐκκλησίαν· καὶ πάλιν, Ὁμολ[illegible]
ἐστὶ τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον, [illegible]
σαρκί· καὶ πάλιν, Κατὰ ἀποκά[illegible]
μοι τὸ μυστήριον, καθὼς δύνασθε [illegible]
C νοῆσαι τὴν σύνεσίν μου ἐν τῷ μυ[illegible]
στοῦ· καὶ ἀλλαχοῦ, Ἐμοὶ δὲ τ[illegible]
πάντων τῶν ἁγίων ἐδόθη ἡ χάρις αὕτ[illegible]
ὑμᾶς τὸν ἀνεξιχνίαστον πλοῦτον τοῦ [illegible]
τίσαι πάντα· τίς Ἡ οἰκονομία τοῦ μ[illegible]
κεκρυμμένου ἀπὸ τῶν αἰώνων, καὶ [illegible]
νῦν δὲ ἐφανερώθη τοῖς ἁγίοις αὐτο[illegible]
Θεὸς γνωρίσαι, τίς ὁ πλοῦτος τῆς [illegible]
ρίου αὐτοῦ ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὅ ἐστι [illegible]
τῆς δόξης. Τοίνυν σφάλλονται α[illegible]
μυστήριον Θεοῦ λογισμοῖς ὑποβάλλο[illegible]
λέγει γὰρ, Τὸ μυστήριόν μου ἐμο[illegible]
Τίνες δὲ οἱ τοῦ Θεοῦ; Ἢ δῆλον ὅτ[illegible]
θέλῃς τι περὶ Χριστοῦ μαθεῖν ἢ ἀκ[illegible]
τήσῃς λογισμὸν, μὴ ἐξετάσῃς σοφ[illegible]
προφήτην, ἐρώτησον ἀπόστολον, [illegible]
D ἐὰν ἀπορήσωσιν οὗτοι, ἐπὶ τὸν π[illegible]
ἐρωτήσῃς προφήτας, καὶ εἴπῃς, [illegible] τίς
Χριστός; ἀποκρίνεταί σοι ὁ προφητ[illegible]
Οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσετ[illegible]
τόν· ἐξεῦρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης [illegible] καὶ
Ἰακὼβ τῷ παιδὶ αὐτοῦ, καὶ Ἰσρα[illegible]
ὑπ' αὐτοῦ. Μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γ[illegible] ὤφθη
ἀνθρώποις συνανεστράφη. Ἐὰν δὲ ἐρωτήσῃς,
οὗτος ὁ Χριστὸς, καὶ πῶς ἐγεννήθη, πολυπρα[illegible]
τὸ θεῖον γέννημα, ἐπιστομίζουσί σου τὴν πα[illegible]
οἱ προφῆται, καὶ ἄρχονται λέγειν· ἃ μὴ ἐχώρη[illegible]
ἡμέτερος λογισμὸς, σὺ χωρεῖς; Ἐὰν θέλῃς μα[illegible]
μάθε, ὅτι Θεός. Εἰ δὲ ὅπως ἐγεννήθη, πολυπραγμο[illegible]
μάθε παρ' ἡμῶν, Τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσε[illegible]
Ἐὰν ἐρωτήσῃς ἀπόστολον, λέγω δὴ τὸν ἀποστολι[illegible]
χορὸν, ἐροῦσί σοι, ὅτι ὁ Χριστὸς Θεὸς, ἐν ἀρχῇ Θ[illegible]
E καὶ πρὸς τὸν Θεὸν Θεὸς, καὶ ἀεὶ Θεός· ἐροῦσι [illegible]
Ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσ[illegible]
εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, φέρων τὰ σύμπαντ[illegible]
ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. Ἐὰν ἐρωτήσῃς, [illegible]

ισί σοι, τὸ Ἦν ἠκούσαμεν, καὶ ὅτι
ὲ πῶς ἐστιν ἐκ τοῦ ὄντος ὁ ὤν, πί-
ν, οὐ καταλήψει. Πάλιν, ἐὰν αὐτοὺς
ων μὴ οἴδατε, πῶς ἐγεννήθη, πῶς
Θεοῦ ἐστιν, ἐροῦσί σοι· Ὁ Λόγος
ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐθεασάμεθα
δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρὸς,
αὶ ἀληθείας. Πάλιν, ἐὰν τοὺς ἀπο-
ων καὶ τοὺς προφήτας, δράμης ἐπὶ
αὶ εἴπης αὐτοῖς, τίς ἐστιν οὗτος ὁ
όμενος; ἐροῦσί σοι οἱ εὐαγγελισάμε-
, ἡμεῖς δοξάζειν ἐμάθομεν, οὐ πολυ-
ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς
ποις εὐδοκία. Ἡμεῖς οὕτως αὐτὸν
γγελιζόμεθα ὑμᾶς χαρὰν μεγάλην, 215
τῷ λαῷ, ὅτι ἐτέχθη ὑμῖν σήμερον A
ριστὸς Κύριος, ἐν πόλει Δαυίδ. Καὶ
ὅτι Σωτὴρ, καὶ Κύριός ἐστιν, ἐπι-
ὶ εἴπης αὐτοῖς, εἴπατε ἡμῖν, Τίς ἡ
πῶς ἐγεννήθη, ἢ πῶς ἐστι μετὰ τοῦ
ιτος δύναμις, ἐροῦσί σοι, οὐκ ἤκου-
υ λέγοντος, Αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ
εῖτε αὐτὸν ἐν τοῖς ὑψίστοις, αἰνεῖτε
ἄγγελοι αὐτοῦ, αἰνεῖτε αὐτὸν πᾶσαι
, λειτουργοὶ αὐτοῦ, ποιοῦντες τὸ θέ-
εῖς θέλημα ποιεῖν ἐκελεύσθημεν, οὐ
ονεῖν. Ἀλλὰ ἄρα μὴ ἄγγελοι μὲν
οφῆται οὐκ ἀπαγγέλλουσι, καὶ ἀπό-
ι, Ὁ δὲ Πατὴρ ὁ γεννήσας κηρύτ-
ἐγέννησεν; Οὐδὲ αὐτός· οὐ τῷ μὴ
μὴ ἐκφῆναι. Ὅτι ἐγέννησε, λέγει·
ἑωσφόρου ἐγέννησά σε. Λέγει, ὅτι B
ρύπτει τὸ ἀθάνατον ἐκεῖνο γέννημα
ῥίζης ἀνθῆσαν, ὡς μαρτυρεῖ περὶ
τήρ· Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγα-
ησα. Αὐτῷ λέγει, Ἐκ γαστρὸς πρὸ
ά σε· τῷ κόσμῳ λέγει, ἐγέννησα,
γγέλλει, τὸν δὲ τρόπον οὐχ ἑρμη-
ων πρόκειται ἡμῖν περὶ Χριστοῦ
, μὴ ἐκβῶμεν τῶν ἀποστολικῶν
ηγῶν, ἀλλ' ἐξ ἐκείνων τῶν ἀεννάων
ἀθανάτων ποταμῶν ἀρυσώμεθα τὰ
ἐνθέου διδασκαλίας. Ὅταν γάρ τις
γηται, ἀπὸ τῶν τοῦ Θεοῦ, ὡς ἀπὸ
ντα ἀρύεται νάματα κατὰ τὸ * εἰρη-
τέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος· καὶ
ι ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ σωτηρίου. Ἐὰν
ες τὰς Γραφὰς ἐπιθυμίαις δουλεύ-
ν λογισμῶν, ἐκεῖνα νοοῦντες, ἃ λο- C
ι, εὑρίσκεται ἡμῶν τὰ ὕδατα τῆς
ου ὕδατα, οὐ ζῶντος ποταμοῦ, ἀλλ'
εγεν ὁ μακάριος Ἱερεμίας πρὸς τὴν
λάτυνε τὰς ὁδοὺς αὐτῆς ἐπὶ ὕδατα
ρμηνεύση ὃ λέγει, ἐπάγει, Ἐν ἐπι-
τῆς ἐπνευματοφορεῖτο· τουτέστιν,
εθύμει ἡ ψυχὴ αὐτῆς, οὐχὶ ἃ ἤθε-
καὶ νῦν ὁ τὰς ἐπιθυμίας τῶν οἰκείων
, καὶ μὴ τὰ τοῦ Θεοῦ ζητῶν, ἐπὶ

μένον.]

fide percepimus, non comprehensione. Rursus si illos interroges: Si ergo nescitis, quomodo genitus sit, quomodo scitis illum esse Dei Filium? dicent tibi: *Verbum caro factum est, et habitavit in* Joan. I. 14.
nobis: et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre, plenum gratiæ et veritatis. Rursum si relictis apostolis et prophetis, curras ad angelos, dicasque illis: Quis est hic Christus qui prædicatur? dicent tibi illi, qui pastoribus bona annuntiarunt: Nos gloriam celebrare didicimus, non curiose inquirere: *Gloria in excelsis* Luc. 2. 14.
Deo, et in terra pax, in hominibus beneplacitum. Nos illum ita prædicamus: *Annuntiamus* Ibid. v. 10. 11.
vobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus, in civitate David. Quod sit Christus et Salvator et Dominus, hoc scimus. Si autem dixeris illis: Dicite nobis quæ sit ejus natura vel quomodo natus sit, ac quomodo sit ipsi cum Patre indivisibilis potestas; dicent tibi, Non audisti prophetam dicentem: *Laudate Dominum* Psal. 148. 1. 2.
de cælis, laudate eum in excelsis; laudate eum omnes angeli ejus, laudate eum omnes virtutes ejus, ministri ejus facientes voluntatem illius? Nos voluntatem ejus facere jussi sumus, non naturam explorare. At num angeli silent, prophetæ non annuntiant, apostoli arcanum retinent, Pater vero qui genuit quomodo genuerit prædicat? Neque ipse annuntiat, non quod ignoret, sed quod non proferat. Quod genuerit dicit, *Ex utero ante* Psal. 109. 3.
luciferum genui te. Quod genuerit dicit, nec occultat immortalem illam genituram, quæ ex æterna radice prodiit, ut testificatur de Filio Pater: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi com-* Matth. 3. 17.
placui. Ipsi dicit: *Ex utero ante luciferum genui te;* mundo dicit, Genui, et naturam quidem annuntiat, sed modum non explicat. Quia igitur proposita nobis est de Christo necessaria quæstio, ab apostolicis et propheticis fontibus ne excedamus; sed ex perennibus illis fluentis et immortalibus fluminibus hauriamus divinos divinæ doctrinæ rivos. Cum enim ea quæ Dei sunt quispiam loquitur, ex Deo, quasi ex fonte vivente, viva haurit fluenta, secundum illud: *Me dereli-* Jer. 2. 13.
querunt fontem aquæ vivæ; et rursum, *Bibe* Isai. 12. 3.
aquas ex fontibus salutaris illius. Si ergo, Scripturis relictis, humanorum ratiociniorum concupiscentiis serviamus, illa cogitantes quæ succurrunt menti, aquæ doctrinæ nostræ, aquæ deserti esse inveniuntur, non viventis fluminis, sed deserti, ut Jerosolymæ dicebat beatus Jeremias: *Dilatavit vias suas ad aquas deserti;* et ut di- Jer. 2. 24.
ctum suum interpretetur, adjicit: *In concupiscentiis animæ suæ spiritu ferebatur;* id est, Ea loquebatur quæ anima sua concupiscebat, non quæ volebat Deus. Ita et nunc qui concupiscentiam ratiociniorum suorum implet, nec quærit ea quæ Dei sunt, per aquas deserti errat. Nihil ita

Ecclesiæ decorem aufert, ut ii qui concupiscentiam humanorum ratiociniorum confirmant. Ideo Pau-
2. Tim. 4. 3. lus de hæreticis dicebat : *Secundum desideria sua coacervant sibi magistros.* Veniamus ergo ad debitum. Hæc vestræ caritati necessario in mentem præmisimus, ut dicta omnia accurate exploremus, non ex nobis vel ex ratiociniis nostris, sed ex divinis Scripturis. Propositum nobis erat ostendere quomodo Christus mundum renovet, quomodo per incarnationem suam renovet hominem inveteratum in paradiso propter peccatum suum.

2. Hoc polliciti sumus in sacris apostolorum aulis, remque distulimus, eo quod non omnes adessent. Exordium vero ducamus orationi accommo-
Gen. 1. 1. datum, nempe creationem. *Fecit Deus cœlum et terram.* Principium dicendorum idoneum est, prima basis mundi, primum creationis funda-
Psal. 145. 6. mentum. *Fecit Deus cœlum et terram et mare, et omnia quæ in eis sunt.* Ut paucis dicam, alia quidem omnia verbo produxit, quod ejus nutui nihil obsistat, nec ea in re laboravit vel sudavit, quod dictum ipsius rerum natura sequeretur. Fecit res omnes creatas, et in fine hominem opificii decorem. Sicut enim totum corpus nostrum præter vultum, mortuum videtur: sic omnis creatura visibilis sine homine mortua est : quomodo autem, audi. Splendidus est sol, sed seipsum describere nequit : splendida est luna, sed conversiones suas non ipsa docuit, sed verbum illas explicavit : splendidus stellarum ordo, sed concinnam illarum rationem doctrina tradidit : magnum est mare, sed illius sinus humana lingua enarravit. Nihilque est in rerum natura quod humana voce non egeat interprete. Hoc facit, ut quod absonum est, vere malum ostendatur, et quod bonum est, vere bonum probetur. Nam aspectus sæpe fallit, mentemque in errorem deducit; sed verbum accedens naturam exhibet, virtutem subjicit, doctrinam interpretatur. Animum ergo adhibe. Fecit Deus totum opificium, et in fine creationis hominem secundum imaginem et similitudinem suam; imaginemque ipsi dedit, non corporis figuram, sed præcipuam dignitatem, discernendi vim, et per virtutes similitudinem cum Opifice. Factus est igitur homo ad imaginem et similitudinem Dei, similitudinemque sine modo extendit. Ne putes autem, hæc esse ab argumento nostro aliena. Nam ea, quæ nunc disserimus, radix sunt eorum, quæ dicturi sumus. Fecit hominem ad imaginem et similitudinem suam. Voluit eum cursu tendere ad Domini sui dignitatem; sed cum quadam mensura, serie et ordine. Exempli causa (nam a vulgaribus exemplis hæc statuenda sunt) : si quis apud nos herus servum habeat, videritque eum imitari prudentiam suam, ipsum amat et honorat; si imitari clementiam suam advertat, perinde famulum, di-

ὕδατα ἐρήμου πλανᾶσθαι. Οὐδὲν οὕτως Ἐκκλησίας ἀφανίζει κάλλος, ὡς τὸ ἐπιθυμίας ἀνθρωπίνων λογισμῶν βεβαιοῦν. Διὰ τοῦτο Παῦλος περὶ τῶν αἱρετι-
D κῶν ἔλεγε· Κατὰ τὰς ἰδίας αὐτῶν ἐπιθυμίας ἐπισωρεύουσιν ἑαυτοῖς διδασκάλους. Ἔλθωμεν τοίνυν ἐπὶ τὴν ὀφειλήν. Ταῦτα δὲ ἀναγκαίως [a] προενησάμεθα ὑμῶν τὴν ἀγάπην, ἵνα πάντων τῶν λεγομένων τὴν ἀκριβῆ ἐξέτασιν ζητῆτε μὴ παρ' ἡμῶν καὶ τῶν ἡμετέρων λογισμῶν, ἀλλὰ παρὰ τῶν θείων Γραφῶν. Προέκειτο ἡμῖν δεῖξαι πῶς ὁ Χριστὸς ἀνακαινίζει τὸν κόσμον, πῶς τὸν ἄνθρωπον παλαιωθέντα ἐν τῷ παραδείσῳ διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἀνακαινίζει Χριστὸς διὰ τῆς ἑαυτοῦ οἰκονομίας.

Ταύτην δὲ τὴν ὑπόσχεσιν ἐποιησάμεθα ἐν ταῖς ἱεραῖς τῶν ἀποστόλων αὐλαῖς, ταμιευσάμενοι τὴν ἀπόδοσιν, διὰ τὸ μὴ πάντας παρεῖναι. Λάβωμεν ἀρχὴν ὁμολογουμένην καὶ πρέπουσαν τῷ λόγῳ, τὴν δημιουργίαν. Ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Ἀρχὴ γὰρ πρέπουσα τῶν μελλόντων λέγεσθαι, ἡ πρώτη κρηπὶς τοῦ κόσμου, ὁ πρῶτος θεμέλιος τῆς
E δημιουργίας. Ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς. Ἵνα συντέμω, καὶ τὰ μὲν ἄλλα πάντα λόγῳ παρήγαγεν, ἀβίαστον ἔχων τὸ νεῦμα, καὶ οὔτε κόπον ὑπομένων οὔτε ἱδρῶτα ὑφιστάμενος, ἀλλὰ τῷ λέγειν ἀκολουθοῦσαν ἔχων τὴν φύσιν τῶν [b] λεγομένων. Ἐποίησε τὴν δημιουργίαν ἅπασαν, καὶ ἐπὶ τέλει τὸ τῆς δημιουργίας κάλλος τὸν ἄνθρωπον. Ὥσπερ γὰρ ὅλον τὸ σῶμα τὸ ἡμέτερον ἐκτὸς τοῦ προσώπου νεκρὸν φαίνεται, οὕτω πᾶσα ἡ δημιουργία ἡ φαινομένη ἐκτὸς τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς νεκρά ἐστι· καὶ ὅπως ἄκουε. Λαμπρὸς ὁ ἥλιος, ἀλλ' ἑαυτὸν ἑρμηνεῦσαι οὐ δύναται·
216 λαμπρὰ ἡ σελήνη, ἀλλὰ τὰς ἑαυτῆς τροπὰς οὐκ αὐτὴ
A ἐπαίδευσεν, ἀλλὰ λόγος παρέδωκε· λαμπρὰ τῶν ἄστρων ἡ τάξις, ἀλλὰ τοὺς τούτων ῥυθμοὺς διδασκαλία παρέδωκε· μεγάλη ἡ θάλασσα, ἀλλὰ τοὺς ἐν αὐτῇ κόλπους ἀνθρωπίνη γλῶσσα παρέδωκε. Καὶ οὐδέν ἐστι τῶν ἐν τῷ κόσμῳ γενομένων, ὃ μὴ δεῖται ἑρμηνέως τῆς ἀνθρωπίνης φωνῆς. Τοῦτο ποιεῖ καὶ τὸ φαινόμενον ἄτοπον δειχθῆναι ὄντως κακόν, καὶ τὸ καλὸν δειχθῆναι ὄντως καλόν. Πολλὰ γὰρ ἀπατᾷ ἡ ὄψις, καὶ πλανᾷ τὴν διάνοιαν· λόγος δὲ εἰσελθὼν δείκνυσι τὴν φύσιν, ὑποβάλλει τὴν δύναμιν, ἑρμηνεύει τὴν διδασκαλίαν. Πρόσεχε τοίνυν. Ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὴν δημιουργίαν ἅπασαν, καὶ ἐπὶ τέλει τῆς δημιουργίας τὸν ἄνθρωπον εἰργάσατο κατ' εἰκόνα αὐτοῦ καὶ ὁμοίωσιν, εἰκόνα αὐτῷ χαρισάμενος, οὐ τὸν χαρακτῆρα τοῦ σώματος, ἀλλὰ τὸ ἀρχικὸν ἀξίωμα, τὴν διακριτικὴν δύναμιν, τὸ ταῖς ἀρεταῖς ἀφομοιοῦσθαι τῷ
B ποιήσαντι. Ἐγένετο τοίνυν ἐν εἰκόνι καὶ ὁμοιώσει Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος· ἐξέτεινε δὲ τὴν ὁμοίωσιν εἰς ἀμετρίαν. Καὶ μὴ νομίσῃς ξένα εἶναι ταῦτα παρὰ τὸ προκείμενον ἡμῖν πρόβλημα. Ῥίζα γὰρ τῶν μελλόντων λέγεσθαι τὰ νῦν γυμναζόμενα. Ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον ἐν εἰκόνι ἰδίᾳ καὶ ὁμοιώσει. Ἠβουλήθη αὐτὸν εἰς ὁμοιότητα δραμεῖν τῆς δεσποτικῆς ἀξίας, μετὰ μέντοι καὶ ἀκολουθίᾳ καὶ τάξει. Οἷον τί λέγω· δεῖ γὰρ καὶ ἀπὸ τῶν κοινῶν ὑποδειγμάτων στῆσαι τὸ ζήτη-

a Alius προηῤῥαβωνισάμεθα.

b [Alius γινομένων.

ὸν δοῦλον μιμούμενον αὐτοῦ τὴν σωφροσύνην,
ἐάν τις τῶν καθ' ἡμᾶς δεσπότης ἔχῃ δοῦλον
ὑτὸν καὶ τιμᾷ· ἐὰν δὲ μιμήσηται δοῦλος δε-
ιλανθρωπίαν, ἀγαπᾷ ὁ δεσπότης τὸ κτῆμα·
τὸν δοῦλον ἑαυτοῦ σχολάζοντα ἐν ἐκκλησίᾳ,
τα, νηστεύοντα, ἐλεημοσύνας ἐργαζόμενον,
δεσπότης τὴν καλὴν τοῦ δούλου μίμησιν.
τοι ὁ δοῦλος ἐκβάλῃ τὴν μίμησιν εἰς ἀμετρίαν, C
ηται μιμεῖσθαι τοῦ δεσπότου τὴν αὐθεντίαν,
ον τοῖς συνδούλοις ὡς δεσπότης, διασκορπί-
πράγματα ὡς δεσπότης, οὐκέτι ἡ μίμησις
, ἀλλὰ ψεκτή. Δεῖ γὰρ τὸν δοῦλον μιμεῖσθαι
ἐπιείκειαν, σωφροσύνην, εὐσέβειαν, δικαιο-
ὐκ αὐθεντίαν, οὐ δεσποτείαν. Λαβὼν τοίνυν ὁ
ς τὸ μιμεῖσθαι τοῦ Θεοῦ τὴν ἀγαθότητα,
τὸ μέτρον τῆς μιμήσεως εἰς ἀμετρίαν, καὶ
τε λοιπὸν τοῦ Θεοῦ ζηλωτὴς γενέσθαι, οὐ
ετὴν, ἀλλὰ κατὰ αὐθεντίαν. Τούτῳ γὰρ
ν αὐτὸν ὁ ὄφις λέγων, Ἧ ἂν ἡμέρᾳ φάγητε,
ὡς θεοὶ, γινώσκοντες καλὸν καὶ πονηρόν.
δὲ ὁ Θεὸς τὴν μίμησιν, ὅταν μέτρον ἔχῃ·
τὸ μέτρον ἐξέλθῃ, ὑπὸ ψόγον ὁ μιμησάμενος.
εν τοῦτο; Λέγει, Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' D
μετέραν καὶ ὁμοίωσιν. Ὡμοιώθησαν τῷ Θεῷ
ολοι, καὶ οὐκ ἐμέμφθησαν· ὡμοιώθησαν τῷ
προφῆται, καὶ οὐκ ἐψέχθησαν. Μιμηταὶ
φιλανθρωπίας, ἐλεημοσύνης, δικαιοσύνης,
ς. Ὡμοιώθη τις τῷ Θεῷ κατὰ αὐθεντίαν
καὶ εὐθέως ἐτιμωρήθη. Λέγει Ἡσαΐας πρὸς
ραννον ἐν Βαβυλῶνι μανέντα ἰσοθεΐαν, Σὺ
τῇ διανοίᾳ σου, εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβήσομαι,
οῦμαι ἐπὶ τὰ ὄρη τὰ ὑψηλὰ τὰ πρὸς βοῤῥᾶν,
ῶν νεφελῶν ἀναβήσομαι, καὶ ἐπάνω τῶν
θήσω τὸν θρόνον μου, καὶ ἔσομαι ὅμοιος τῷ
· νῦν δὲ εἰς ᾅδου καταβήσῃ, εἰς τὰ θεμέλια
Ὁρᾷς, πῶς τὸν ἐπαρθέντα τῇ ὑπερηφανίᾳ
Ποῖος γὰρ ἦν φθόνος τὸ γενέσθαι ὅμοιον τοῦ
ροῦ, εἰ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ κτίσαν-
το; Ἀλλ' οὐκ εἶχε μέτρον τῆς ὁμοιώσεως ἡ
αὐτοῦ τόλμα. Κατέλιπε γὰρ τῆς ἀρετῆς τὴν E
, καὶ ἔδραμεν ἐπὶ δεσποτικῆς αὐθεντίας
. Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Δαυὶδ λέγει, Εὗρον
ὸν τοῦ Ἰεσσαὶ, ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου.
οίωσις κατ' εἰκόνα. Ἐπειδὴ ἦν ὁ λογισμὸς
ὸ πρὸς Θεὸν βλέπων, ἐπιεικείας μεστὸς, τα-
σύνης γέμων, δικαιοσύνης φροντίζων, καὶ φι-
ίας ἀντεχόμενος, Εὗρον Δαυὶδ τὸν τοῦ Ἰεσ-
δρα κατὰ τὴν καρδίαν μου. Καὶ τὸν μὲν καλῶς
μενον καρδίαν Θεοῦ ἐπήνεσεν, ἄλλον δὲ τύ-
μιμησάμενον Θεοῦ καρδίαν οὐ κατὰ ἀρετὴν,
τὰ δεσποτείαν, ἔψεξε, μᾶλλον δὲ καὶ ἐκόλασε. 217 A
ει ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Ἰεζεκιὴλ· Καὶ σὺ, υἱὲ ἀν-
εἶπον τῷ ἄρχοντι Τύρου· ἀνθ' ὧν ὑψώθη ἡ
σου, καὶ εἶπας, θεός εἰμι ἐγὼ, σὺ δὲ ἄνθρω-
καὶ οὐ θεὸς, καὶ ἔδωκας τὴν καρδίαν σου ὡς
θεοῦ· ἀντὶ τούτου ἰδοὺ ἐγὼ ἐπάξω ἐπὶ σὲ
ους λοιμοὺς ἀπὸ ἐθνῶν, καὶ ἐκκενώσουσι τὰς
ς αὐτῶν ἐπὶ σὲ, καὶ ἐπὶ τὸ κάλλος τῆς ἐπι-
σου· καὶ, ἵνα συντέμω, ἐπάγει, Καὶ ἀποθανῇ
τραυματιῶν ἐν καρδίᾳ θαλάσσης. Μὴ λέγων

ligit; si viderit ecclesiam frequentare, pie agere, jejunare, eleemosynas erogare, hanc probam sui imitationem herus approbat. Verum si servus ille imitationem illam ultra modum extendat, si auctoritatem heri sui imitetur, conservis imperans ut herus, facultates ut herus dissipans, non ultra laudabilis imitatio est, sed vituperabilis. Oportet enim servum imitari heri sui æquitatem, temperantiam, pietatem, justitiam, non auctoritatem, et dominationem. Jussus ergo homo Dei bonitatem imitari, imitationem ultra modum extendit; voluitque demum Dei æmulator esse, non secundum virtutem, sed secundum auctoritatem. Nam hac in re illum serpens decepit, dicens : *In quacumque die comedetis, eritis sicut dii, scientes bonum et malum.* Laudat autem Deus imitationem, quando modum servat; sin modum excedat, imitator reprehenditur. Unde hoc? Dicit : *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram.* Dei similes facti sunt apostoli, nec objurgati sunt; Dei similes facti sunt prophetæ, nec reprehensi sunt. Imitati sunt ejus clementiam, misericordiam, justitiam, pietatem. Similem se Deo quispiam exhibuit secundum divinam auctoritatem, et statim plexus est. Dicit Isaias cuidam tyranno in Babylone, se parem Deo furentis more exhibenti : *Tu dixisti in mente tua : In cœlum ascendam, et sedebo in montibus excelsis, qui sunt ad aquilonem, supra nubes conscendam, et supra stellas ponam thronum meum, et ero similis Altissimo : nunc autem ad infernum descendes, et ad fundamenta terræ.* Viden' quomodo eum, qui superbia efferatur, puniat? Quænam invidia fuisset opificium simile esse Creatori, si secundum imaginem et similitudinem ejus factum esset? Verum immoderata ejus audacia modum non servavit. Nam virtutis similitudinem, reliquit, et ad eam festinavit similitudinem quæ secundum auctoritatem erat. Ita de Davide dicitur : *Inveni David filium Jessæ, virum secundum cor meum*, Ecce similitudinem secundum imaginem. Quia Davidis cogitatio ad Deum respiciebat, quod esset plenus modestia, humilitate, justitiæ cultor et humanitatis : *Inveni David filium Jessæ, virum secundum cor meum.* Eum quidem, qui cor Dei recte imitatus erat, laudavit; illum vero tyrannum, qui cor Dei imitatus erat, non secundum virtutem, sed secundum dominationem, vituperavit, imo punivit. Dicitque Deus per Ezechielem : *Et tu, fili hominis, dic principi Tyri : Quia exaltatum est cor tuum, et dixisti, Deus sum ego; tu vero homo es, et non deus : et dedisti cor tuum, ut cor dei : ideo ecce ego inducam super te alienas pestes a gentibus, et evaginabunt gladios suos contra te, et contra pulchritudinem scientiæ tuæ;* utque compendio dicam, adjicit : *Et morieris morte ex vulneribus in corde maris. Numquid dices, Deus sum ego, coram interficientibus te?* Viden', quomodo illa ultra

Gen. 3. 5.
Ibid. 1. 26.
Isai. 14. 13.—15.
Act. 13. 22.
Ezech. 28. 2. 7.
Ibid. v. 8. 9.

modum imitatio puniatur? Homo itaque perversus, in illam ultra modum imitationem delapsus, ab iis quæ habebat nudatus inventus est. Omnis quippe mortalis natura, quæ vires suas excedunt concupiscens præter Dei voluntatem, non modo nihil accipit, sed quæ habebat amittit. Ac sicut oculus moderato solis radio fruens, gaudet et illu- B minatur; sin voluerit ipsius orbem respicere, non modo non lucem accipit, sed quam habet amittit: sic mortalis natura quæ vires exsuperant cupiens præter Dei voluntatem, mente obscuratur. Lapsus est itaque homo, et lapsum multa sequuta sunt vulnera, idololatria, fornicatio, adulterium, avaritia, et iis similia. Lapsus ergo est homo lapsu magno, et divinæ faciei characterem per incuriam
Psal. 48. 13. perdidit: *Comparatus est* enim *jumentis insipientibus, et similis factus est illis*. Creatura quoque divisa fuit; pars frenum excussit; pars in servitute mansit, ut in præcedenti doctrina dixi. Leones imagini insidiati sunt, serpentes mordebant, omnis brutorum natura contra dominum suum furebat. Quia videbat creatura ipsum legem Dei violasse, volebat et ipsa ejus imperium excutere. Voluit sol non oriri transgressori, voluit luna ra- C dios suos obscurare, voluere stellæ opificio non lucere, voluere fontes rivulos suos negare, fluvii alveos, prata flores, paradisi voluptatem: omnia volebant hominem negare, quia ille suum negaverat Dominum. Scio, profundum et adumbratum esse sermonem, sed propter fideles et commensales Ecclesiæ divinæ Scripturæ sensa sunt exploranda. Servivit creatura homini, non quasi digno, sed Deo id jubente, ut non vituperetur imago, etiamsi transgressa sit. Omni itaque creatura rebellante, jussit Deus ne frenum solveret, sed sol radios suos emitteret, terra fructus, mare pisces et merces, stellæ splendorem. Hanc ergo senten-
Rom 8 19—21. tiam apostolus explicans dicit: *Nam exspecta-* D *tio creaturæ revelationem filiorum Dei exspectat. Vanitati enim creatura subjecta est, non volens, sed propter eum, qui subjecit eam in spe; quia et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei*. Id est: Ut vidit Deus hominem lapsum, et creaturam abnuentem servire ingrato illi, ipsam vel invitam refrenavit, jussitque solem oriri, terram ferre fructus suos, nec abnegare transgressorem licet ingratum, sed ostendere communis Domini immensum beneficium, pollicitus creaturæ, se cum homine corrupto renovatum iri: ac si diceret Deus creaturæ: Quia cecidit imago, et per transgressionem lapsa est, ac per inobedientiam corrumpitur, corrupti corruptioni servire patere; ut cum renovabo imaginem meam, hominem corruptum, cum ipso et te creaturam renovem, et ejus te gloriæ participem efficiam. In ejus miseriam detracta es, cum ejus gloria resurge. Quid E

ἐρεῖς, θεός εἰμι ἐγὼ, ἐνώπιον ἀναιρούντων σε; Ὁρᾷς, πῶς τὸ ἄμετρον τῆς μιμήσεως ὑπὸ κόλασιν ἔρχεται; Ἐκτραπεὶς τοίνυν ὁ ἄνθρωπος καὶ ἐξολισθήσας εἰς ὁμοιότητα ἄμετρον, ηὑρέθη καὶ ὧν εἶχε γυμνούμενος. Πᾶσα γὰρ θνητὴ φύσις τῶν ὑπὲρ δύναμιν ἐπιθυμοῦσα παρὰ γνώμην Θεοῦ, οὐ μόνον οὐ προσλαμβάνει τι, B ἀλλὰ καὶ ἃ ἔχει ἀπόλλυσι. Καὶ ὥσπερ ὁ ὀφθαλμὸς τῆς μετρίας ἀκτῖνος ἀπολαύων τοῦ ἡλίου εὐφραίνεται καὶ φωτίζεται, ἐὰν δὲ θέλῃ εἰς αὐτὸν ἀτενίσαι τὸν κύκλον, οὐ μόνον οὐ προσλαμβάνει φῶς, ἀλλὰ καὶ ὃ ἔχει προσζημιοῦται· οὕτω καὶ ἡ θνητὴ φύσις τῶν ὑπὲρ δύναμιν ἐπιθυμοῦσα παρὰ γνώμην Θεοῦ ἀμαυροῦται τὴν διάνοιαν. Ἐξωλίσθησε τοίνυν ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἀπὸ τῆς ὀλισθήσεως πολλὰ τῷ πτώματι ἠκολούθησαν τραύματα, εἰδωλολατρεία, πορνεία, μοιχεία, πλεονεξία, καὶ ὅσα τούτοις ἀδελφὰ καὶ συγγενῆ. Κατέπεσε τοίνυν ὁ ἄνθρωπος πτῶμα μέγιστον, καὶ τὸν μὲν χαρακτῆρα τῆς θεϊκῆς ὄψεως ἀπώλεσε διὰ ἀπροσεξίαν· Παρασυνεβλήθη γὰρ τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς· ἡ δὲ κτίσις ἐμερίσθη, καὶ ἡ μὲν ἀφηνίασεν, ἡ δὲ ἔμενε δουλεύουσα, ὡς προεῖπον ἐν τῇ προλαβούσῃ διδασκαλίᾳ. Οἱ λέοντες ἐπεβούλευον τῇ εἰκόνι, οἱ ὄφεις ἔδακνον, πᾶσα ἡ τῶν ἀλόγων φύσις κατὰ τοῦ C δεσπότου ἐμάνη. Ἐπειδὴ εἶδεν αὐτὸν παραχαράξαντα τοῦ Θεοῦ τὸν νόμον, ἠθέλησε καὶ ἡ ἄλλη κτίσις φυγεῖν τὴν δεσποτείαν· ἠθέλησεν ὁ ἥλιος μὴ ἀνατέλλειν τῷ *παραβάτῃ, ἠθέλησεν ἡ σελήνη σκοτίσαι τὰς ἑαυτῆς αὐγὰς, ἠθέλησαν οἱ ἀστέρες μὴ φᾶναι τῷ πλάσματι, ἠθέλησαν αἱ πηγαὶ ἀρνήσασθαι τὰ νάματα, οἱ ποταμοὶ τὰ ῥεύματα, οἱ λειμῶνες τὰ ἄνθη, οἱ παράδεισοι τὴν τρυφήν· πάντα ἠθέλησεν ἀρνήσασθαι τὸν ἄνθρωπον, ἐπειδὴ ἠρνήσατο τὸν ἑαυτοῦ Δεσπότην. Οἶδα, ὅτι βαθὺς ὁ λόγος καὶ συνεσκιασμένος, ἀλλὰ διὰ τοὺς πιστοὺς καὶ συντρόφους τῆς Ἐκκλησίας ἐρευνητέα τῆς θείας Γραφῆς τὰ νοήματα. [a] Ἐδούλευσεν ἡ κτίσις τῷ ἀνθρώπῳ, οὐχ ὡς ἀξίῳ, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ τοῦτο προστάξαντος, ὥστε μὴ ὑβρισθῆναι δι' ὅλου τὴν εἰκόνα, εἰ καὶ παρέβη. D Πάσης τοίνυν τῆς κτίσεως στασιαζούσης, ὁ Θεὸς [b] ἐκέλευσε τῇ κτίσει μὴ ἀρνηθῆναι· ἀλλὰ παρέχειν τὸν ἥλιον τὴν ἑαυτοῦ ἀκτῖνα, τὴν γῆν τοὺς ἑαυτῆς καρποὺς, τὴν θάλασσαν ἰχθῦς καὶ τὰς ἐμπορίας, τοὺς ἀστέρας τὴν ἑαυτῶν φαιδρότητα. Ταύτην γοῦν τὴν ἔννοιαν ὁ ἀπόστολος ἀπογυμνῶν, λέγει· Ἡ γὰρ ἀποκαραδοκία τῆς κτίσεως τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ ἀπεκδέχεται. Τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη, οὐχ ἑκοῦσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα ἐπ' ἐλπίδι, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ. Οἷόν τι λέγω· ὡς εἶδεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἐκπεσόντα, καὶ τὴν κτίσιν ἀνανεύουσαν πρὸς ὑπηρεσίαν τοῦ ἀναισθήτου, ἐχαλίνωσεν αὐτὴν καὶ μὴ θέλουσαν, καὶ ἐκέλευσε τὸν ἥλιον ἀνατέλλειν, τὴν γῆν φέρειν τοὺς καρποὺς, καὶ μὴ ἀρνεῖσθαι τὸν παραβάτην διὰ τὴν ἀγνωμοσύνην, ἀλλ' ἐπιδεικνύναι τοῦ κοινοῦ [c] Δεσπότου τὴν ἄφθονον εὐεργεσίαν, ἐπαγγειλάμενος τῇ δημιουργίᾳ τὸ μετὰ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ φθαρέντος ἀνακαινισθῆναι· ὡς εἰ ἔλεγε E

* [Alii παραβάντι. Mox pro φᾶναι fort. φανῆναι.]

[a] Hæc afferuntur a Photio, p. 1542.

[b] Alius ἐκέλευσε τὴν κτίσιν μή.

[c] [Alii εὐεργέτου.]

ῇ κτίσει· ἐπειδὴ ἔπεσεν ἡ εἰκὼν καὶ ὠλίσθησε
παράβασιν, καὶ φθείρεται διὰ τὴν παρακοήν·
δουλεῦσαι τῇ φθορᾷ τοῦ φθαρέντος, ἵν', ὅταν
ιακαινίζω, τὴν ἐμὴν εἰκόνα, τὸν ἐμὸν ἄνθρω-
φθαρέντα, σὺν αὐτῷ καὶ σὲ τὴν κτίσιν ἀνα-
· καὶ σύνθρονον αὐτοῦ ποιήσω τῆς δόξης.
:σπάσθης αὐτοῦ τῇ ταλαιπωρίᾳ, συνανάστηθι
ῇ δόξῃ. Τί δέ ἐστιν, ἀδελφὲ, τὸ τὴν κτίσιν
ειν τὴν τοῦ ἀνθρώπου δεσποτείαν; Λέγει γὰρ, 218
αιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη. Ποίᾳ ματαιότητι; A
ἐν ἐκτραπῇ ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, ματαιότης
, ὡς λέγει ὁ Δαυίδ· Πλὴν τὰ σύμπαντα ματαιό-
;ἄνθρωπος ζῶν. Πᾶς ἄνθρωπος μάταιός ἐστιν, ὁ
, καταλιμπάνων, καὶ τὰ μάταια μεταδιώκων.
αν οὖν οἱ ἄγγελοι ἐν πάσῃ τῇ γῇ ἐπιτεταγμέ-
θνη, καθὼς μαρτυρεῖ Μωϋσῆς λέγων· Ὅτε
εν ὁ Ὕψιστος ἔθνη, ὡς διέσπειρεν υἱοὺς
ἔστησεν ὅρια ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων
ἴόν τι λέγω· διώρισεν ὁ Θεὸς τὰ κλίματα τῆς
ης ἑκάστῳ ἀγγέλῳ· φέρε εἰπεῖν, ἀπένειμε
ν ἐπαρχίαν, ἢ τόδε τὸ κλίμα ἑνὶ ἀγγέλῳ, τὸ
λλῳ, ἵνα ταύτην τὴν ἄψυχον φύσιν ἡλίου καὶ
καὶ ἄστρων καὶ γῆς καὶ θαλάσσης [a] χαλινώ-
ὸς τὴν τοῦ θνητοῦ ἀνθρώπου ἀπόλαυσιν. Πά- B
γελοι ἐτρύχοντο ὑπηρετούμενοι τοῖς ἀνθρώποις
ξίοις, καὶ ἐθλίβοντο ὁρῶντες τὴν δεσποτικὴν
οδιδομένην, καὶ εἴδωλα προσκυνούμενα· διε-
οἱ ἄγγελοι ἐννοοῦντες, ὅτι ἄλλος ὁ χορηγὸς, καὶ
εὐχαριστούμενοι. Ἔφερεν ἡ γῆ τὸν οἶνον, καὶ
τὰς σπονδὰς ἐδέχοντο· ἔφερεν ἡ γῆ τῶν καρ-
ἀφθονίαν, καὶ τοῖς εἰδώλοις ἀνετίθετο. [b] Οὐχ
ἄγγελοι τὴν βίαν, ὁρῶντες τὰ μὴ ὄντα ἀντὶ
ς τιμώμενα. Ἐντεῦθεν λύεται καὶ τὸ ἕτερον
, τὸ ἐν τῷ προφήτῃ ἀναφερόμενον. Ἦλθε πρὸς
ησὶν, ὁ ἄγγελος Γαβριὴλ, καὶ λέγει αὐτῷ· Δα-
ῦλος τοῦ Θεοῦ, ἀφ' ἧς ἡμέρας προέθου κακῶ-
ψυχήν σου ἐνώπιον Κυρίου, εἰσηκούσθη ἡ δέη-
καὶ ἀπεστάλην ἀπαγγεῖλαί σοι τὰ ῥήματα
ἀλλ' ὁ ἄρχων τῆς βασιλείας Περσῶν ἀντέστη
μὴ Μιχαὴλ ὁ ἄρχων τοῦ ἔθνους ὑμῶν ἦλθεν
θειαν. Τίς οὖν ὁ ἄγγελος ὁ ἀντιστὰς τῷ Γα- C
ὴ διὰ τί αὐτῷ ἀντέστη; Εἴρηται καὶ πρώην ἐν
δελφοὶ, ὅτι τοῖς ἀγγέλοις ὁ Θεὸς ἕκαστον ἀπέ-
λίμα πρὸς φυλακὴν πάσης τῆς κτίσεως. Ἀπο-
ι τοίνυν τῷ ἁγίῳ Γαβριὴλ ἐξ οὐρανοῦ ἀνθίστα-
γγελος ὁ ἐπιτεταγμένος τὴν βασιλείαν Περσῶν,
ιν, τὴν Περσίδα. Τὸ δὲ ζητούμενον, εἰ παρὰ
εστάλη, παρὰ Θεοῦ δὲ ἀπεστάλη καὶ Γαβριὴλ,
οὖν αὐτῷ ἀνθίσταται; Εἰ μὲν γὰρ ἦν ἄλλης
ίας ὁ ἀποσταλεὶς ἄγγελος, καλῶς αὐτῷ ἀνθί-
εἰ δὲ ὁ αὐτὸς Θεὸς ὁ κἀκεῖνον ἐπὶ τοῦ ἔθνους
ήσας, καὶ τοῦτον πρὸς τὸν προφήτην ἀποστεί-
ὰ τί αὐτῷ ἀνθίσταται; Πρόσεχε ἀκριβῶς. Ἦν
κόσμος εἰδωλολατρείας πεπληρωμένος· οἱ δὲ
οἱ ἐφεστῶτες τῶν ἐθνῶν ἠγανάκτουν καὶ ἐθλί-

est autem, frater, creaturam hominis dominum effugere? Dicit enim: *Vanitati creatura subjecta est.* Psal. 38. 6. Cui vanitati? Ex quo homo aversus est a Deo, id vanitas dicitur, ut ait David: *Verumtamen universa vanitas, omnis homo vivens.* Omnis homo vanus ille est, qui Deo relicto, vana persequitur.

3. Erant itaque angeli in toto orbe, qui præfecti gentibus erant, ut testificatur Moyses dicens: *Quando dividebat Altissimus gentes, ut dispersit filios Adam, constituit terminos populorum juxta numerum angelorum Dei:* Deut. 32. 8. id est, distribuit Deus climata orbis singulis angelis; verbi gratia, hanc commisit præfecturam uni angelo, aliam alteri; ut inanimatam naturam solis, lunæ, stellarum, terræ, marium refrenarent ad commodum mortalis hominis. Angeli porro affligebantur, quod hominibus indignis ministrarent, dolebant videntes Domini dignitatem prodi, et idola adorari: dissecabantur angeli cogitantes alium esse subministratorem, et alios quibus gratiæ agerentur. Ferebat terra vinum, et aræ libamina accipiebant: ferebat terra fructuum ubertatem, et hæc idolis offerebantur. Hæc non ferebant angeli, videntes ea, quæ non exsistebant, loco illius, qui vere est, coli. Hinc solvitur alia quæstio, quæ in propheta movetur. Venit ad illum, inquit, angelus Gabriel, *Et dicit illi: Daniel,* serve Dei, Dan. 10. 12. *ex qua die proposuisti affligere animam tuam coram Domino, exaudita est deprecatio tua,* et missus sum annuntiare tibi verba hæc; *sed princeps regni Persarum restitit mihi, sed Michael princeps gentis vestræ venit in auxilium.* Quis est ergo angelus, qui restitit Gabrieli, et cur ipsi restitit? Dictum vobis nuper est, fratres, Deum angelis singula climata distribuisse ad custodiam totius orbis. Sancto igitur Gabrieli misso de cælo, resistit angelus, qui præfectus fuerat regno Persarum, id est, Persidi. Quæritur autem, si ille a Deo missus est, et si Gabriel quoque a Deo missus est, cur hic illi resistit? Nam si alter missus angelus alterius dominii esset, jure illi resistebat: sin idem Deus qui ipsum ingentem illam constituerat, hunc ad prophetam misit, cur illi resistit? Diligenter attende. Erat mundus totus idololatria plenus: angeli vero qui gentibus præfecti fuerant, indignabantur et dolebant, videntes Deum despici, et idola adorari. Cum porro descendit populus captivus

c apud Photium habes p. 1542, sed paulum

: quædam levissimæ varietates occurrunt in Mss.
m ὑπηρετεῖν post χαλινώσωσι adjectum. Et paulo ante κτίσιν pro φύσιν, infraque τοῖς ἀναξίοις καὶ δίκης ἐνόχοις.]

[b] [Alii διὰ τοῦτο ἐδυσφόρουν οἱ ἄγγελοι ὁρῶντες. Et infra εἰς τὸν προφήτην.]

58.

in Babylonem, visus est Daniel Deum prædicans, visi sunt tres pueri Deum celebrantes, quando D flamma calcabatur, et impietas solvebatur: quando leones frenabantur, et infideles reprimebantur. Angelus ergo princeps regni Persarum gaudebat et exsultabat, quod in suis partibus Deus prædicaretur. Videbat angelus Chaldæos, qui aliquando ignem adorabant, et idola colebant, Deum ob patrata miracula celebrare: et gaudebat videns regionem suam, olim impietate insignem, jam ad pietatem conversam. Videbat angelus Nabucho-
Dan. 3. 93. donosorem regem dicentem, *Sedrach, Misach, Abdenago, servi Dei altissimi,* et exsultabat. Quoniam igitur beatus Daniel Deum precabatur, ut jam impletis illis determinatis septuaginta annis, populus a captivitate revocaretur; Gabrielque E missus erat declaturus ipsi, jam populum reducendum esse a captivitate, et in terram suam, sive in Jerusalem reversurum esse: resistit Gabrieli Persici imperii angelus, dolens, quod sibi commissa terra, pietate relicta, ad impietatem reversura esset: dolebat, quod terra sua priscam idololatriam repetitura esset; et resistebat ipsi, non pugnando, sed rationem contra afferendo. Quid tantum curatis, inquiebat, populum revocare? quid enim damni passus est in captivitate? Quando in regione sua erant, idola adorabant; et postquam huc venerunt, Deum glorificant, et inde ipsi 219 utilitatem acceperunt, et his utiles fuerunt. Quid A impedit quominus in medio illorum consistant? in quo læsus est populus, ut studeatis illum a captivitate reducere? Vides Deum adoratum, gentes illuminatas, et tantum beneficium tollere contendis? Cur missus es? Missus sum, inquit, ut reducam populum in patriam suam. Quam, inquit, patriam, quam illi profanarunt cædibus, cum essent Jerosolymæ? Nonne sic illos accusabat Jere-
Jer. 2. 28. mias dicens, *Secundum numerum urbium tua-*
et 11. 13. *rum erant dii tui, Juda, et per vicos Jerusalem immolabas Baali.* Sexcentis tunc a Deo afficiebantur bonis, et a nequitia non recedebant; nunc sexcentis afficiuntur malis, et a Deo non recedunt. Erat ergo disceptatio, non mali cujuspiam adversus bonum; non enim dicit, Pugnabat, sed, Resistebat. Nam sæpe disceptatio est inter justum et B probum. Resistit aliquando humanitas legi, et lex humanitati: lex peccantem punit, humanitas regis sæpe parcit peccanti. Hic pugna est, non adversarii in adversarium, sed affinis in affinem. Neque enim justitia extra benignitatem est, neque benignitas extra justitiam. Sed hæc carptim dicta sint; jam ad institutum revertamur. Cum ergo creatura hoc in statu esset, et indignaretur adversus transgressorem; cum angeli moleste ferrent ingratum post beneficia populum; cum totus orbis esset de tanta iniquitate afflictus (quod enim patitur arbor vel

ϐοντο δρῶντες τὸν Θεὸν ἀθετούμενον, καὶ εἴδωλα προσκυνούμενα. Ὅτε δὲ κατῆλθεν ὁ λαὸς αἰχμάλωτος εἰς Βαϐυλῶνα, ἐφάνη Δανιὴλ τὸν Θεὸν κηρύττων, ἐφάνησαν οἱ τρεῖς παῖδες τὸν Θεὸν ὑμνοῦντες, ὅτε φλὸξ ἐπατεῖτο καὶ ἀσέϐεια ἐλύετο, ὅτε λέοντες ἐφιμοῦντο καὶ ἄπιστοι ἐπεστομίζοντο. Ὁ οὖν ἄγγελος ὁ ἄρχων τῆς βασιλείας Περσῶν ἔχαιρε καὶ ἐσκίρτα, ὅτι ἐν τοῖς αὐτοῦ μέρεσι Θεὸς κηρύττεται. Ἔϐλεπεν ὁ ἄγγελος τοὺς Χαλδαίους τούς ποτε πῦρ προσκυνοῦντας, καὶ εἴδωλα δοξάζοντας, τὸν Θεὸν ἐπὶ τῇ παραδοξοποιίᾳ [b] ὑμνούμενον, καὶ ἔχαιρεν ὁρῶν τὴν ἑαυτοῦ χώραν τήν ποτε ἀσεϐείᾳ κομῶσαν εἰς εὐσέϐειαν μεταϐληθεῖσαν. Ἔϐλεπεν ὁ ἄγγελος Ναϐουχοδονόσορ τὸν βασιλέα λέγοντα, Σεδρὰχ, Μισὰχ, Ἀϐδεναγὼ, οἱ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου, καὶ ἐσκίρτα. Ἐπεὶ οὖν ὁ μακάριος Δανιὴλ ἐδέετο τοῦ Θεοῦ, πληρωθέντων τῶν ἑϐδομήκοντα ἐτῶν τῶν ὁρισθέντων, τῆς αἰχμαλωσίας ἀνακληθῆναι τὸν λαὸν, ἀπεστάλη δὲ Γαϐριὴλ μηνῦσαι αὐτῷ, ὅτι ὁ λαὸς ἐπανάγεται ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας, καὶ μέλλει τὴν γῆν τὴν ἑαυτοῦ, τουτέστι, τὴν Ἱερουσαλὴμ καταλαμϐάνειν, ἀνθίσταται τῷ Γαϐριὴλ ὁ τῆς Περσικῆς ἀρχῆς ἄγγελος, λυπούμενος, ὅτι πάλιν ἡ γῆ αὐτοῦ γυμνοῦται εὐσεϐείας, καὶ πληροῦται ἀσεϐείας· ἠνιᾶτο, ὅτι πάλιν ἡ γῆ αὐτοῦ εἰς τὴν ἀρχαίαν τάξιν ἐπανήει τῆς εἰδωλολατρείας, καὶ ἀνθίστατο αὐτῷ, οὐ μαχόμενος, ἀλλὰ δικαιολογούμενος. Τί σπουδάζετε, φησὶν, ἀνακληθῆναι τὸν λαόν; τί γὰρ ἐϐλάϐησαν αἰχμαλωτισθέντες; Ὅτε ἦσαν ἐν τῇ ἑαυτῶν χώρᾳ, εἴδωλα προσεκύνουν· ὅτε ἦλθον ἐνταῦθα, τὸν Θεὸν δοξάζουσι, καὶ αὐτοὶ ὠφελήθησαν, καὶ τούτους ὠφέλησαν. Τί κωλύει ἐν μέσῳ αὐτοὺς γενέσθαι; τί ἠδίκηται ὁ λαὸς, καὶ σπουδάζετε ἐπαναγαγεῖν τὴν αἰχμαλωσίαν; Βλέπεις Θεὸν προσκυνούμενον, καὶ ἔθνη φωτιζόμενα, καὶ σπεύδεις τοσαύτην εὐεργεσίαν λῦσαι; Τί ἀπεστάλης; Ἀπεστάλην, φησὶν, ἐπαναγαγεῖν τὸν λαὸν εἰς πατρίδα αὐτοῦ. Ποίαν, φησὶ, πατρίδα; ἣν ἐμίαναν ταῖς μιαιφονίαις, ὅτε ἦσαν ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ; Οὐ ταῦτα Ἱερεμίας κατηγορεῖ, λέγων, ὅτι Κατὰ ἀριθμὸν τῶν πόλεών σου ἦσαν οἱ θεοί σου, Ἰούδα, καὶ κατὰ τὰ ἄμφοδα Ἱερουσαλὴμ ἔθυες τῷ Βάαλ; Μυρία τότε ἔπασχον παρὰ τοῦ Θεοῦ καλὰ, καὶ τῆς κακίας οὐκ ἀνεχώρουν· νῦν μυρία πάσχουσι κακὰ, καὶ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἀφίστανται. Ἦν οὖν ἡ ἀντίστασις, οὐ κακοῦ πρὸς ἀγαθόν· οὐ γὰρ εἶπεν, ἐμάχετο, ἀλλ', ἀνθίστατο· ὅτι ἔστι πολλάκις ἀντίστασις δικαίου πρὸς ἀγαθόν. Ἀνθίσταται ἔσθ' ὅτε νόμῳ φιλανθρωπία, καὶ φιλανθρωπίᾳ νόμος· ὁ νόμος τὸν ἁμαρτήσαντα κολάζει, φιλανθρωπία βασιλέως πολλάκις τὸν ἁμαρτήσαντα ἐλεεῖ. Ὧδε οὖν ἡ μάχη, οὐκ ἐναντίου πρὸς ἐναντίον, ἀλλὰ συγγενοῦς πρὸς συγγενές. Οὔτε γὰρ τὸ δίκαιον ἔξω ἀγαθότητος, οὔτε τὸ ἀγαθὸν ἔξω δικαιοσύνης εὑρίσκεται. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἐν παρόδῳ· εἰς δὲ τὸ προκείμενον ἐπανέλθωμεν. Οὕτω τοίνυν τῆς κτίσεως διακειμένης καὶ ἀγανακτούσης [a] ἐπὶ τῷ παραϐάτῃ, καὶ ἀγγέλων ἀχθομένων ἐπὶ τῇ τοῦ εὐεργετουμένου ἀγνωμοσύνῃ, καὶ τοῦ ὅλου κόσμου κακωθέντος διὰ τὴν παρανομίαν (ὃ γὰρ πάσχει δένδρον, ἢ

[b] Legendum videtur ὑμνοῦντας.

[a] Hic quædam varietas observatur in Mss. [ἐφ' ᾧ καὶ ἄκουσα τῷ παραϐάτῃ παρεῖχε τὴν χρείαν, καὶ ἐξίστατο καὶ ἀγγ.]

λη, τοῦτο πάσχει ἡ γῆ κατὰ τὸ εἰρημένον·
εν ὁ Θεὸς τὴν γῆν, καὶ ἦν κατεφθαρμένη πᾶσα·
έφθειρε πᾶσα σάρξ τὴν ὁδὸν αὐτῆς. Εἶδε τὴν
ὶ ἦν κατεφθαρμένη)· οὕτως οἱ προφῆται ἀπηγ-
τῷ κόσμῳ τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα τὸν πεσόντα
ἐγείρειν, καὶ τὴν φθαρεῖσαν εἰκόνα ἀνακαινί-
κὶ μή τις ὑπολαμβανέτω πολλὰς εἶναι περιό- C
ήγων, τὸ ὧδε κἀκεῖσε φέρεσθαι τὰ νοήματα·
άρ πάντα εἰς μίαν ἀνάγεται δύναμιν. Ἐὰν μὴ
δείξωμεν, πῶς ἐφθάρη ὁ κόσμος, οὐ δυνάμεθα
πῶς ἀνεκαινίσθη. Ἦν τοίνυν πᾶσα ἡ γῆ κατε-
νη, οὐρανὸς ἀμβλυνόμενος, καὶ πᾶσα ἡ κτίσις
μένη. Οὐκ ἦν ἡ κτίσις οἵαν ἐποίησεν αὐτὴν ὁ
τ' ἀρχῆς, οὐκ ἦν ὁ οὐρανὸς τοῖς ἄστροις κατα-
μενος, οὐκ ἦν ἡ γῆ τοῖς καρποῖς εὐθηνοῦσα, οὐ
κ ταῖς ἐμπορίαις. Εἰσῆλθε γὰρ ὁ παραβάτης,
κνε τὴν γῆν, ἐμίανε τὸν οὐρανὸν, τὸν ἀέρα, τὴν
κν, τὰς πηγὰς, τοὺς ποταμοὺς, πάντα ἐμίανε
ασφημίαις, τὸν οὐρανὸν τῇ βλασφημίᾳ, τὸν
ῖς αἰσχραῖς φωναῖς, τὴν γῆν ταῖς ἀθεμίτοις
ίαις, τὴν θάλασσαν τοῖς πειραταῖς καὶ τοῖς
;, τὰς πηγὰς καὶ τοὺς ποταμοὺς ταῖς ἀθεμίτοις
ατρείαις. Καὶ γὰρ πηγαὶ καὶ ποταμοὶ καὶ D
ισοι καὶ δένδρα καὶ πᾶσα ἡ κτίσις ἐθεοποι-
ιδὲν δὲ οὕτω μιαίνει κτίσιν, ὡς τὸ θεοποιεῖσθαι
Ἦν οὖν πᾶσα ἡ κτίσις τεθολωμένη. Εἰσέρχε-
ωτὴρ τοῦ κόσμου, μᾶλλον δὲ κηρύττεται ὑπὸ
οστόλων, ὅτι ἥξει ἀνακαινίζων τὰ πάντα. Οὐ
ὲ οἱ ἀπόστολοι, ἀλλὰ καὶ οἱ προφῆται προέλε-
ἔρχεται ὁ Χριστός. Διὰ τί; Ἵνα μή τις νομίσῃ
Θεὸς, ὡς ἄνθρωπος, ὅταν ἀπορήσῃ κατὰ τὴν
βοήθειαν, δευτέραν ἐπινοεῖ· καὶ ὅταν ταύτης
η, ἐπὶ τρίτην ἔρχεται· καὶ ταύτης διαμαρτὼν,
ς ἅπτεται. Ἵνα οὖν μή τις ὑπονοήσῃ τοῦτο, E
ον οἱ προφῆται τὸν μέλλοντα ἔρχεσθαι, ἵνα
ν ὅτι Θεὸς οὐ σκεπτόμενος εὑρίσκει τὸ συμφέ-
λ' ἀπ' ἀρχῆς προεῖδε τὰ πάντα. Ἡμεῖς οἱ ἄν-
σκεπτόμεθα, καὶ ἐὰν ἀποτύχωμεν τῆς πρώτης
ἐρχόμεθα ἐφ' ἑτέραν· ὁ δὲ Θεὸς οὐχ οὕτως·
ωκε νόμον, προφήτας, καὶ μετὰ ταῦτα τὸ εὐ-
ν, οὐ χρόνῳ τὸ συμφέρον μαθὼν, ἀλλ' ἀπ' ἀρ-
ὼς, ὅτι ἄλλως οὐχ οἷόν τε ἦν τὴν κτίσιν γενέ-
ὶ στῆναι, μὴ τοῦ Χριστοῦ φαινομένου. Καὶ
μὲν οἱ ἄνθρωποι, ὅταν ἴδωμεν τὰ νοσήματα, 220
ινοοῦμεν τὰ βοηθήματα· ὁ δὲ Θεὸς πρὸ τῶν A
των τοῦ ἡμετέρου πλάσματος πρόοιδε τὸ φάρ-
τῆς σωτηρίας. * Πολλοὶ λέγουσιν, οὐ προῄδει
εὸς, ὅτι ἁμαρτήσει ὁ Ἀδάμ; Ἐγὼ τοῦτο λέ-
οὐ τοῦτο μόνον προῄδει, ἀλλὰ πρὸ τῆς παρα-
, ὅτι ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ Χριστὸς διὰ τὴν οἰκονομίαν·
ρῶτον εἶδε τὴν πτῶσιν, εἰ μὴ προεπενόησε τὴν
σιν, ἀλλὰ προκατέθετο τὸ φάρμακον τῆς ἀνα-
ς, καὶ τότε συνεχώρησεν εἰς πεῖραν θανάτου
ν τὸν ἄνθρωπον· ἵνα μάθῃ, τίνος μὲν ἀπο-
ι' ἑαυτὸν, τίνος δὲ τυγχάνει διὰ τὸν Θεόν. Καὶ
ἐν Αἰγύπτῳ πρῶτον ἤνεγκε τὰ ἔτη τῆς εὐθη-
ροαποθέμενος φάρμακον τῷ λιμῷ τὰ ἔτη τῆς

alia materia, hoc patitur terra, secundum id quod dictum est: *Et vidit Deus terram, et erat corrupta omnis; quia corruperat omnis caro viam suam.* Vidit terram, et erat corrupta): sic prophetæ mundo annuntiabant sæculum futurum erecturum esse lapsum orbem, et renovaturum esse corruptam imaginem. Ne vero quis suspicetur multos esse verborum circuitus, et sententias ultro citroque ferri: hæc quippe omnia in unam vim reducuntur. Nisi prius ostendamus, quomodo mundus corruptus fuerit, non possumus ostendere, quomodo fuerit renovatus. Erat igitur omnis terra corrupta, cælum obscuratum, omnis creatura fœdata. Non erat creatura, qualem illam Deus fecerat ab initio; cælum non stellis fulgebat, terra non fructibus abundabat, nec mare mercibus, Etenim transgressor intravit, qui fœdavit terram, cælum polluit, et aerem, mare, fontes, flumina, omnia blasphemiis suis contaminavit: cælum blasphemia, aerem fœdis vocibus, terram illicitis cædibus, mare piratis et prædonibus, fontes et fluvios nefaria idololatria. Nam fontes, fluvii, horti, arbores, et omnes creaturæ in deos conversæ fuerant: nihil autem ita creaturam fœdat, ut cum illa quasi deus colitur. Erat ergo omnis creatura fœdata. Ingreditur Servator mundi, imo potius prædicatur ab apostolis, quod venturus sit, et renovaturus omnia. Non solum autem apostoli, sed etiam prophetæ prædicebant venturum esse Christum. Quare? Ne quis putaret Deum, quasi hominem, quando de primi auxilii exitu dubitat, secundum excogitare, et quando hoc frustra cessit, tertium aggredi, hocque non operante ad quartum venire. Ne ergo quis id suspicaretur, prædixerunt prophetæ illum, qui venturus erat, ut comprobarent Deum non cogitabundum id, quod expedit, invenire, sed ab initio omnia prævidere. Nos homines deliberamus et cum in primo conatu non assequimur, ad alterum venimus. At contra Deus, dedit legem, prophetas, et postea evangelium, non tempore discens quid expediat, sed gnarus ab initio, non potuisse creaturam stare, nisi Christus adveniret. Et nos quidem homines, cum morbos videmus, tunc de remediis cogitamus: Deus autem ante vulnera naturæ nostræ, pharmacum salutis noverat. Multi dicunt, Non præsciebat Deus Adamum peccaturum esse? Dico ego, Non solum hoc sciebat, sed etiam ante transgressionem noverat Christum per incarnationem illum erecturum esse. Nec prius lapsum vidisset, nisi præscivisset resurrectionem, sed resurrectionis pharmacum præposuit, et tunc permisit hominem experiri mortem; ut disceret quibusnam per se fruatur, et quid per Deum consequatur. Ac sicut in Ægypto prius posuit annos ubertatis, ut hos ubertatis annos præmitteret in remedium famis, tunc vero famis annos induxit, et vulneri præmissum fuit

Gen. 6. 12.

:c item apud Photium, p. 1546.

medicinæ auxilium: sic priusquam Adam efformaretur, priusquam iniqui ex illo orirentur et apparerent, antequam justi ex illo nascerentur, necnon prophetæ, præsciebat Deus non posse hanc imaginem stare, nisi renovaretur a Christo. In Adamo videbat Deus Paulum, videbat Petrum. Non respiciebat Adamum in paradiso versantem, et postea expellendum; sed respiciebat in illo Paulum piam religionem prædicantem, et raptum in paradisum, et Petrum cui concreditæ sunt claves cælorum, et omnia in primo homine videbat. In radice quippe fructus erant.

4. Concedite mihi, ut paululum alloquentem Deum inducam, apostrophe utentem, et cum Filio suo colloquentem. Nec quis putet, violentiam inferri sermoni. Ut enim Deus hominem formans, consilio et cooperante usus est Unigenito (nam ait, ***Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram***); par erat ut Filius Patri diceret, Exspecta finem. Ne dicas, Hic contra Deum vaticinatur, cum non sis ibi præsens: quomodo hæc noverit? Si finis non secundum sententiam evenerit, me sycophantam judica. ***Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram.*** Ut Creator illa loquutus est, ut qui præsciret hic respondit: Si ergo peccet Adam, et certe peccabit, an creatio nostra vituperatur? Hæc cogita vel Patrem Filio dicentem, vel Filium Patri. Eorum enim consultatio sine disceptatione est, quorum indivisibilis est substantia. Sed peccat Adam, prævaricatur, moritur, ac per illum omnes homines pereunt, nostrumque opificium ut male creatum calumniis impetitur. Rursus consilium: sed oportet ante omnia medelam definire. Oportet enim te, o mi Unigenite, o Fili Verbum, o splendor meæ gloriæ, oportet te, si tamen opificio prospicis, quod una operantes formavimus, oportet te corruptum hominem induere, oportet te apostolos assumere; ut quemadmodum diabolus serpente ministro et telo est usus ad fallaciam, sic et tu ministro opificio tuo utaris ad beneficium, et lapsum renoves. Sed multi erunt, inquit, impiorum dogmatum inventores. Exsurget enim atheus Epicureorum error; exsurget hæresis quæ dicit, vitam sine providentia duci; exsurget alia hæresis quæ dicit deum esse corpus: multi erunt erroris doctores: quis ergo hæc improba solvet? Hæc in figura dixi, ut in fine apostolica voce sententiam obsignem. Quid ergo? num hoc indumentum, quod Deus Verbum assumit? quod terminos orbis percurrere debet, et omnes illuminare? Nequaquam, inquit; sed tu mihi divinam œconomiam implebis; apostolos autem habebis divini verbi præcones; habebis Paulum prædicantem, habebis Petrum Romam occupantem, habebis apostolos œconomiæ nostræ consortes. Hæc dicebantur antequam Adam formaretur. Primo statuta fuit Christi incarnatio, et quæ ad apo-

εὐθηνίας, καὶ τότε τὰ ἔτη τοῦ λιμοῦ ἐπήγαγε, καὶ προέλαβε τὴν τοῦ τραύματος φύσιν ἡ τοῦ φαρμάκου
B βοήθεια· οὕτω πρὶν πλασθῆ ὁ Ἀδὰμ, πρὶν γεννῶσιν οἱ ἐξ αὐτοῦ ἄνομοι, πρὶν τεχθῶσιν οἱ ἐξ αὐτοῦ δίκαιοι, καὶ οἱ ἐξ αὐτοῦ προφῆται, προεῖδεν ὁ Θεὸς, ὅτε οὐχ οἷόν τέ ἐστι τὴν εἰκόνα ταύτην στῆναι μὴ ἀνακαινισθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ. Ἐν τῷ Ἀδὰμ ἔβλεπεν ὁ Θεὸς τὸν Παῦλον, ἔβλεπε Πέτρον. Οὐκ ἔβλεπε τὸν Ἀδὰμ ἐν τῷ παραδείσῳ τρεφόμενον, καὶ μέλλοντα ἐκβάλλεσθαι· ἀλλ' ἔβλεπεν ἐν αὐτῷ Παῦλον τὴν εὐσέβειαν κηρύττοντα, καὶ εἰς παράδεισον ἁρπαζόμενον, καὶ Πέτρον κλεῖς οὐρανοῦ πιστευόμενον, καὶ πάντα ἐν τῷ πρώτῳ ἔβλεπεν ἀνθρώπῳ. Ἐν γὰρ τῇ ῥίζῃ ἦσαν οἱ καρποί.

Καί μοι συγχωρήσατε μικρόν τι ὡς ἐν ὁμιλίᾳ γενέσθαι Θεοῦ, καὶ εἰσαγαγεῖν τὸν Θεὸν, ὥσπερ ἠθοποιΐᾳ τινὶ κεχρημένον, καὶ διαλεγόμενον τῷ ἑαυτοῦ Υἱῷ.
C Καὶ μή τις νομίσῃ βεβιασμένον εἶναι τὸ ῥῆμα. Ὥσπερ γὰρ ποιῶν τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεὸς συμβούλῳ κέχρηται τῷ Μονογενεῖ καὶ συνεργῷ (Ποιήσωμεν γὰρ ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν)· εἰκὸς ἦν καὶ τὸν Υἱὸν λέγειν πρὸς τὸν Πατέρα, ἀνάμενε δὲ τὸ τέλος. Μὴ εἴπῃς, καταμαντεύεται οὗτος τοῦ Θεοῦ, μὴ παρὼν τοῖς ἐκεῖ· πῶς οἶδε ταῦτα; Ἐὰν τὸ τέλος μὴ ἀπαντήσῃ πρὸς τὴν ἔννοιαν, ὡς συκοφάντην με κρῖνον. Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν. Ὡς δημιουργὸς ἔλεγεν, ὡς προγνώστης ἀπεκρίνατο· ἐὰν οὖν ἁμάρτῃ ὁ Ἀδὰμ (ἁμαρτάνει γάρ), διαβάλλεται ἡμῶν ἡ δημιουργία; Ἐννόησον ταῦτα λέγοντα ἢ Πατέρα Υἱῷ, ἢ Υἱὸν Πατρί. Ἀδιάστατος γὰρ ἡ βουλὴ, οἷς ἀδιαίρετος ἡ οὐσία. Ἀλλ' ἁμαρτάνει ὁ Ἀδὰμ, παραβαίνει, ἀποθνήσκει, καὶ δι' αὐτὸν πάντες οἱ ἄνθρωποι ἀπόλλυνται, καὶ συκοφαντεῖται ἡμῶν τὸ πλάσμα, ὡς κακῶς γενόμενον.
D Πάλιν ἡ βουλή· ἀλλὰ δεῖ πρὸ πάντων ὁρίσαι τὴν θεραπείαν. Δεῖ γάρ σε, ὦ Μονογενές μου, ὦ Υἱὲ Λόγε, ὦ ἀπαύγασμα ἐμῆς δόξης, δεῖ σε, εἰ ὅλως προνοεῖς τοῦ πλάσματος, ὅπερ συνεργοῦντες ἀλλήλοις εἰργασάμεθα, δεῖ σε τὸν φθειρόμενον ἐνδύσασθαι ἄνθρωπον, δεῖ σε ἀποστόλους λαβεῖν· ἵν' ὥσπερ τῷ ὄφει ὁ διάβολος ὑπουργῷ ἐχρήσατο καὶ ὅπλῳ πρὸς τὴν ἀπάτην, οὕτω καὶ σὺ ὑπουργῷ χρήσῃ τῷ σῷ πλάσματι πρὸς εὐεργεσίαν, καὶ ἀνακαινίσῃς τὸν πεσόντα. Ἀλλὰ πολλοὶ ἔσονται τῶν δογμάτων, φησὶ, ἀσεβῶν εὑρεταί. Ἀνακύπτει γὰρ ἡ ἄθεος τῶν Ἐπικούρων πλάνη, ἀνακύπτει αἵρεσις ἡ λέγουσα ἀπρονόητα εἶναι τὰ τοῦ βίου, ἀνακύπτει ἄλλη αἵρεσις ἡ λέγουσα τὸ σῶμα θεόν· πολλοὶ γίνονται τῆς πλάνης διδάσκα-
E λοι· τίς οὖν λύσει ταῦτα τὰ μοχθηρά; Ταῦτα εἶπον ἐπὶ σχήματι, ἵνα ἐπὶ τέλει τῇ ἀποστολικῇ φωνῇ σφραγίσω τὴν ἔννοιαν. Τί οὖν; Ἆρα τοῦτο τὸ ἔνδυμα, ὃ λαμβάνει ὁ Θεὸς Λόγος; τοῦτο ὀφείλει διαδραμεῖν τὰ πέρατα τὰ ὑπ' οὐρανὸν, καὶ φωτίσαι πάντας; Οὐχὶ, φησίν· ἀλλὰ σύ μοι πληροῖς τὴν θείαν οἰκονομίαν, ἕξεις δὲ τοὺς ἀποστόλους κήρυκας τοῦ θείου λόγου, ἕξεις Παῦλον κηρύττοντα, ἕξεις Πέτρον τὴν Ῥώμην καταλαμβάνοντα, ἕξεις τοὺς ἀποστόλους κοινωνοῦντας ἡμῶν τῇ οἰκονομίᾳ. Ταῦτα ἐλέγετο πρὶν ἢ Ἀδὰμ πλασθῇ. Πρῶτον ἐτυπώθη τὰ κατὰ τὴν σάρκα τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὰ κατὰ τοὺς ἀποστόλους, καὶ τὰ

α ἐπλάσθη. Πόθεν τοῦτο; Ἄκουε Παύλου λέγον-
ὁ μυστήριον τὸ ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ τῶν αἰώ- 221
ὶ τῶν γενεῶν· καὶ, Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ὁ εὐλο- A
ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ ἐν τοῖς
νίοις, καθὼς ἐξελέξατο ἡμᾶς ἐν Χριστῷ πρὸ
λῆς κόσμου, προορίσας ἡμᾶς εἰς υἱοθεσίαν. Καὶ
οῦ περὶ ἑαυτοῦ, καὶ τῶν κατ' αὐτὸν λέγει, Οὓς
ω συμμόρφους τῆς εἰκόνος τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. Οὐ
δὲ προωρίσθη καὶ ἐξελέχθη, ἀλλὰ καὶ τὴν χά-
ἔλαβε Παῦλος μετὰ πολλὰς γενεὰς, οὕτως ἐπα-
ται, ὡς λαβὼν αὐτὴν πρὸ τῶν αἰώνων. Πόθεν
Λέγει Τιμοθέῳ, τέκνον Τιμόθεε, Συγκακο-
ον τῷ εὐαγγελίῳ κατὰ δύναμιν Θεοῦ τοῦ σώ-
ἡμᾶς, καὶ καλέσαντος κλήσει ἁγίᾳ, οὐ κατὰ
α ἡμῶν, ἀλλὰ κατ' ἰδίαν πρόθεσιν καὶ χάριν
οθεῖσαν ἡμῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ πρὸ χρόνων
ιν. Ἐξελέξατο πρὸ καταβολῆς κόσμου, προώ- B
ρὸ τῶν αἰώνων, ἐχαρίσατο ἡμῖν πρὸ τῶν αἰώ-
αὶ ταῦτα πάντα συνᾴδει, ὅτι πρὸ τῆς τοῦ ἀν-
υ κατασκευῆς προώφθη καὶ προωρίσθη ἡ τοῦ
ος οἰκονομία. Ἀλλ' οἶδα, ὅτι καὶ ἐν φίλοις δια-
ι τῆς εὐσεβείας· ἐνίοτε δὲ καὶ ἐν κατασκό-
οἱ οὐ πρὸς τὸ συμφέρον βλέποντες τῶν κηρυτ-
ων, ἀλλ' ἐν ἔργον τιθέμενοι, πῶς ἐπιλάβων-
ῦ λέγοντός, ὧν ἀληθῶς οὐ μισῶ τὸν τρόπον,
ᾶλλον ἐλεῶ· ὅμως κατὰ τὸν ἀπόστολον, Διὰ
αρεισάκτους ψευδαδέλφους, οἵτινες εἰσέρχονται
κοπῆσαι τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν, γυμνάσωμεν τὸ
. Δύναται γὰρ ὁ ἐχθρὸς ἐξελθὼν εἰπεῖν, μεγάλη
ία· εἰσήγαγε τὸν Θεὸν σκεπτόμενον καὶ λέ-
, ἐπεὶ οὖν πολλοὶ γίνονται πλάνης διδάσκαλοι,
ι; καὶ τὸν Πατέρα λέγοντα τῷ Υἱῷ, ὡς ἐκείνου
πορoῦντος, τούτου δὲ διδάσκοντος ταῦτα. Αἱ C
ὶ, ὅταν παιδεύωσιν ἡμᾶς περὶ Θεοῦ, οὐδέποτε
οντα τῇ θείᾳ δυνάμει φθέγγονται ῥήματα, ἀλλὰ
οντα τῇ ἡμετέρᾳ ἀσθενείᾳ. Ἆρα γὰρ, ὅτε ὁ Θεὸς
ι δικαστήριον ἀνθρώπινον, καὶ λέγει, Καὶ νῦν
ρωπος τοῦ Ἰούδα, καὶ οἱ κατοικοῦντες τὴν Ἱε-
λὴμ, κρίνατε ἀνὰ μέσον ἐμοῦ, καὶ ἀνὰ μέσον
ῶνός μου, τί ἔδει με ποιῆσαι, καὶ οὐκ ἐποίησα;
ντος ἡ φωνὴ, ἢ σκεπτομένου; Ἀλλ' ἆρα, ὅτε
πρὸς τὸν Ἡσαΐαν, Τίνα ἀποστελῶ, ἢ τίς πο-
αι πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον, ἀμφιβάλλων λέγει, ἢ
ν τὸν ὑπηρέτην; Ὅσα λέγεται περὶ Θεοῦ, κατὰ
κλησιαστικὴν διδασκαλίαν δεῖ μετρεῖν, οὐ τῇ
ι τοῦ κηρύττοντος, ἀλλὰ τῇ ἀσθενείᾳ τῶν
ντων. Ἡμῖν δὲ σκοπὸς δεῖξαι τὰ ἐπὶ Χριστοῦ
ῦ Ἀδὰμ προτετυπωμένα, καὶ τοὺς ἀποστόλους
λελεγμένους, καὶ τὴν χάριν τοῦ εὐαγγελίου πρὸ
ν αἰωνίων προτετυπωμένην. Πρόσεχε ἀκριβῶς. D
αι μία λέξις παροραθεῖσα συκοφαντίας γεμίσαι
όμενον. Οὐ μόνον εἶδεν ὁ Θεὸς ἐν τῷ παραδείσῳ
δὰμ παραβαίνοντα, ἀλλὰ καὶ τὸν Σωτῆρα τὸν
ὶ φανέντα Δεσπότην προοδοποιοῦντα τὴν ἀρε-
αὶ πάντας εἰς ὑπακοὴν ἕλκοντα. Ἔβλεπεν ὁ
τὴν πλευρὰν τὴν ἐκ τοῦ Ἀδὰμ τικτομένην, καὶ
αῖκα μεταβαλλομένην, καὶ προεῖδε πάλιν τὴν
ὰν τοῦ Χριστοῦ προφέρουσαν ἡμῖν τὰ μυστικὰ
, ὕδωρ καὶ αἷμα, ὧν τὸ μὲν ἐστι τοῦ λουτροῦ
λον, τὸ δὲ τῶν μυστηρίων ἐνέχυρον. Καὶ οὐ το-

stolos pertinebant, et tunc formatus est Adam. Unde hoc? Audi Paulum dicentem : *Mysterium absconditum a sæculis et generationibus* ; et, *Benedictus Deus, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in cælestibus: quemadmodum elegit nos in Christo ante constitutionem mundi, qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum.* Et alibi de seipso et de sui similibus dicit : *Quos præscivit conformes fieri imagini Filii sui.* Non solum autem prædestinatus et electus est; sed et gratiam, quam accepit Paulus, post multas generationes sic enumerat, ac si accepisset illam ante sæcula. Unde hoc? Timotheo dicit : Fili Timothee, *Collabora evangelio secundum virtutem Dei, qui nos liberavit et vocavit vocatione sancta : non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum, et gratiam, quæ data est nobis in Christo Jesu ante tempora sæcularia.* Elegit ante constitutionem mundi, prædestinavit ante sæcula, gratiam dedit nobis ante sæcula. Et hæc omnia consonant et probant, ante hominis formationem, prævisam et prædeterminatam fuisse Salvatoris œconomiam. Sed scio me et pietatis amicos alloqui, interdum etiam exploratores, qui non ad prædicationis utilitatem respiciunt, sed id solum sibi proponunt, quomodo prædicantem redarguant; quorum mores non odi, sed potius misereor ipsorum. Attamen secundum apostolum, *Propter subintroductos falsos fratres, qui intrant explorantes libertatem nostram,* sententiam examinemus. Potest enim inimicus hinc egressus dicere : Magna theologia! induxit Deum deliberantem et dicentem, Cum igitur multi sint erroris doctores, quid erit? et Patrem inducit loquentem Filio, ac si hic dubitet, ille hæc doceat. Scripturæ quando nos in iis, quæ Dei sunt, instituunt, numquam verbis divinæ virtuti congruentibus utuntur, sed infirmitati nostræ aptatis. Num quando Deus humanum tribunal constituit, et dicit : *Et nunc tu homo Juda, et qui habitatis in Jerusalem, judicate inter me, et inter vineam meam, quid oportebat me facere, et non feci?* Hæc simpliciter loquentis, an consultantis sunt? Num quando dicit Isaiæ : *Quem mittam, et quis ibit ad populum hunc?* dubitans loquitur, aut ministrum ignorans? Quæcumque dicuntur de Deo, ex ecclesiastica doctrina commetiri oportet, non cum virtute prædicantis, sed cum infirmitate audientium. Nobis autem in scopo est, ea ostendere quæ de Christo ante Adamum decreta fuere, præelectos apostolos, et gratiam evangelii ante sæcula æterna præstitutam. Diligenter attende. Potest enim vel unum verbum neglectum sycophantiam dictis attrahere. Non modo vidit Deus in paradiso transgredientem Adamum; sed etiam Salvatorem Dominum in carne apparentem, ac virtuti viam parantem, et omnes ad obedientiam trahentem. Videbat Deus costam Adami in mulierem transformatam, et prævidebat Christi latus dona mystica nobis prola-

Col. 1. 26.
Ephes. 1. 3. 4.
Rom. 8. 29
2. Tim. 1. 8. 9.
Gal. 2. 4.
Isai. 5. 3. 4.
Isai. 6. 8.

rum esse, aquam et sanguinem : quorum illud idem est lavacri symbolum; hoc vero, mysterum pignus. Nec ita miseram hanc plagam du- t, ut pharmacum cogitans beatum existimavit. ic mulier ex viro ad iniquitatem; hic vir ex uliere ad salutem : illic latus mortis causam pa- ; hic latus pignus incorruptionis affert : illic serns in ligno; hic Christus in cruce : illic cibus i mortem advocat; hic cibus qui mortem delet. osti ea, quæ ad fideles pertinent; jam nosce myria. Illic male respexerunt, et viderunt se nus esse : nos nunc pie respicimus, et videmus nos se indutos : illic aspectus et nuditas, hic induentum et illuminatio : illic pelliceæ tunicæ turtudinem operientes; hic tunica gloriæ infirmitam nostram obtegens, Christi corpus ipsius res indumentum : nam *Quotquot in Christum iptizati estis, Christum induistis.* Illic, *Terra , et in terram reverteris;* hic renovata terra, fa- : hominem cælestem, non terram promittens, l regnum. Illic gladius flammeus Adamum arns; hic linguæ igneæ de cælo Adamum illuantes : illic ejicitur ex paradiso; hic illi claves lorum concreduntur. Prævidit Deus futura anteam præsentia. Ac quemadmodum hodie anteam hauriamus aquam, haustrum apparatur, et ius quam aquæ fluant, fluentum dicitur, non od aquæ fluant, sed quod fluxuræ sint : sic Deus ædeterminavit ea, quæ in Christo formanda int, sciebatque in Christo renovatum iri omnia. . diu ante incipit, cælo vehitur, secundum illud : *clina, Domine, cælos, et descende.* Penetrat cælos, quos sanctificavit; dissecuit aerem, ut um obscœnis cantibus fœdatum sanctificaret; leat terram, ut illam cædibus pollutam sanctifit; calcat maris fluctus, ut pollutas sanctificet uas; baptizatur in Jordane, ut fluviorum naram sanctam faciat; invenit Adamum jacentem in pulcro, et ejus imaginem subit, fitque Christus post Adamum, et renovatio Adami : quomodo item, audi. Assumit formam quam fecerat in iradiso; illam contrariis omnibus exornavit, ns illi viatica salutis, contraria vitæ quam durat in paradiso. In paradiso propter voluptam deceptus est Adamus; caro Christi in jejunio ronatur : in paradiso primum certamen, in derto secunda pugna cum diabolo committitur. Vet ergo Christus renovaturus hoc opificium, virtibus omnimodis ipsum coronans, et ingreditur edius inter Deum et hominem : venit nuntiatus mundo lapsam imaginem renovari, resurgere, rvari. Non potuit hæc annuntiare, nisi ipse meator esset. Quemadmodum enim ab eo, qui personam subit fide dignam, et quidpiam promittit, n audet subditus promissum repetere, nisi meatorem habeat; quia invisibilis erat Deus, et undus visibilis, dedit Deus Mediatorem fide gnum. Nam *Mediator Dei et hominum homo ristus Jesus.* Mediator nisi cognationem haat inter ea, quæ medium quidpiam requirunt,

σοῦτον αὐτὴν ἐταλάνισε τὴν πληγὴν, ὅσον ἐννοήσας τὸ
φάρμακον ἐμακάρισεν. Ἐκεῖ γυνὴ ἐξ ἀνδρὸς εἰς πα-
ρανομίαν, ὧδε ἀνὴρ ἐκ γυναικὸς εἰς σωτηρίαν· ἐκεῖ
πλευρὰ τίκτουσα θανάτου ὑπόθεσιν, ἐνταῦθα πλευρὰ
φέρουσα τὸν ἀῤῥαβῶνα τῆς ἀφθαρσίας· ἐκεῖ ὄφις περὶ
E τὸ ξύλον, ὧδε Χριστὸς περὶ τὸν σταυρόν· ἐκεῖ βρῶμα
προσκαλούμενον θάνατον, ἐνταῦθα βρῶμα ἀφανίζον
θάνατον. Οἶδας τὰ πιστῶν, ἐπίγνωθι τὰ μυστήρια.
Ἐκεῖ ἀνέβλεψαν κακῶς, καὶ εἶδον, ὅτι γυμνοί εἰσιν·
ἡμεῖς νῦν ἀναβλέπομεν εὐσεβῶς, καὶ βλέπομεν, ὅτι
ἐστολισμένοι ἐσμέν· ἐκεῖ ἀνάβλεψις καὶ γύμνωσις,
ἐνταῦθα στολισμὸς καὶ φωτισμός· ἐκεῖ δερμάτινοι
χιτῶνες καλύπτοντες τὴν ἀσχημοσύνην· ἐνταῦθα χι-
τὼν δόξης καλύπτων ἡμῶν τὴν ἀσθένειαν, τοῦ Χρι-
στοῦ τὸ σῶμα, αὐτοῦ βασιλέως τὸ ἔνδυμα· Ὅσοι
γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε.
Ἐκεῖ, Γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ· ὧδε ἀνακαινίσας
222 τὴν γῆν ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον ἐπουράνιον, οὐ γῆν ἐπαγ-
A γελλόμενος, ἀλλὰ βασιλείαν. Ἐκεῖ φλογίνη ῥομφαία
κωλύουσα τὸν Ἀδὰμ, ἐνταῦθα γλῶσσαι πυρὸς ἐξ οὐ-
ρανοῦ φωτίζουσαι τὸν Ἀδάμ· ἐκεῖ ἐκβαλλόμενος τοῦ
παραδείσου, ὧδε πιστευόμενος κλεῖς οὐρανῶν. Προ-
εῖδεν ὁ Θεὸς τὰ μέλλοντα πρὸ τῶν παρόντων. Καὶ
ὥσπερ σήμερον πρὶν ἑλκύσωμεν τὸ ὕδωρ, ὑδραγωγὸς
κατασκευάζεται, καὶ πρὶν ῥεύσῃ τὰ ὕδατα, ὑδρεῖον
λέγεται, οὐχ ὕδατος ῥέοντος, ἀλλὰ μέλλοντος ῥεῖν·
οὕτως ὁ Θεὸς προώρισε τὰ μέλλοντα ἐν Χριστῷ τυ-
ποῦσθαι, καὶ ᾔδει, ὅτι ἐν Χριστῷ ἀνακαινίζεται τὰ
πάντα. Καὶ ἄρχεται ἄνωθεν, ἐπιβαίνει τῷ οὐρανῷ,
κατὰ τὸ, Κλῖνον, Κύριε, οὐρανοὺς, καὶ κατάβηθι.
Παρῆλθε τοὺς οὐρανοὺς, ἁγιάσας αὐτοὺς, διέτεμε τὸν
ἀέρα, ἵνα ἁγιάσῃ αὐτὸν ταῖς αἰσχραῖς ᾠδαῖς μιαν-
θέντα, πατεῖ τὴν γῆν, ἵνα ἁγιάσῃ αὐτὴν φόνοις μεμο-
B λυσμένην, ἐπάτησε θαλάττης κύματα, ἵνα τὰ μιαν-
θέντα ἁγιάσῃ ὕδατα, βαπτίζεται ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, ἵνα
τῶν ποταμῶν τὴν φύσιν ἁγιάσῃ, εὑρίσκει καὶ τὸν
Ἀδὰμ κείμενον ἐν τῷ τάφῳ, καὶ ὑπέρχεται αὐτοῦ τὴν
εἰκόνα, καὶ γίνεται ὁ Χριστὸς καὶ μετὰ τὸν Ἀδὰμ.
καὶ ἀνακαινισμὸς τοῦ Ἀδάμ· καὶ ὅπως, ἄκουε. Ἀνα-
λαμβάνει τὴν μορφὴν, ἣν ἔπλασεν ἐν παραδείσῳ, καὶ
πᾶσιν αὐτὴν τοῖς ἐναντίοις ἐκόσμησεν, ὑπ' ἐναντία τῇ
ἐν τῷ παραδείσῳ διαγωγῇ, δοὺς αὐτῷ τὰ τῆς ἀρετῆς
ἐφόδια. Ἐν παραδείσῳ διὰ τρυφὴν ἠπατήθη ὁ Ἀδάμ.
ἡ σὰρξ τοῦ Χριστοῦ ἐν νηστείᾳ στεφανοῦται· ἐν πα-
ραδείσῳ ἡ πρώτη πάλη, ἐν ἐρήμῳ ὁ δεύτερος ἀγὼν πρὸς
τὸν διάβολον. Ἔρχεται τοίνυν ὁ Σωτὴρ ἀνακαινίζειν
τὸ πλάσμα τοῦτο, παντοίαις ἀρεταῖς αὐτὸ στεφανῶν.
καὶ εἰσέρχεται μεσολαβῶν Θεῷ καὶ ἀνθρώποις· ἦλθεν
ἐπαγγεῖλαι τῷ κόσμῳ, ὅτι ἀνακαινίζεται ἡ πεπτω-
C κυῖα εἰκὼν, ὅτι ἐγήγερται, ὅτι σώζεται. Οὐκ ἠδύνατο
ἀπαγγεῖλαι ταῦτα, εἰ μὴ ἦν μεσίτης. Ὥσπερ γὰρ
πρόσωπον ἀξιόπιστον ὑποδεδυκότι ἐὰν ἐπαγγείληταί
τι, οὐ τολμᾷ τὴν ἐπαγγελίαν ἀπαιτῆσαι ὁ ὑποκείμε-
νος, ἐὰν μὴ ἔχῃ μεσίτην· ἐπειδὴ γὰρ ἀόρατος ἦν ὁ
Θεὸς, ὁ δὲ κόσμος ἦν ὁρώμενος, δίδωσι μεσίτην ἀξιό-
πιστον. Μεσίτης γὰρ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος
Χριστὸς Ἰησοῦς. Ὁ μεσίτης ἐὰν μὴ ἔχῃ συγγένειαν
πρὸς τὰ μεσιτευόμενα, μεσίτης εἶναι οὐ δύναται.
Ἐπεὶ οὖν μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων Χριστὸς
ἐχρῆν αὐτὸν δειχθῆναι συγγενῆ τοῦ Θεοῦ καὶ συγγενῆ

ρώπων, καὶ φανῆναι ὥσπερ τινὰ οἰκονομίαν
ιαὶ Θεῷ συναπτομένην κατὰ τὴν θεότητα,
ώποις ἡνωμένην κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Καὶ
; Ἐπειδὴ πρῶτον διδάσκει, καὶ τότε ἀνακαι-
νεται καὶ μεσίτης καὶ ἔγγυος· ἀντιφωνεῖ τὰ
ῦ τοῖς ἀνθρώποις, καὶ τὰ τῶν ἀνθρώπων τῷ
πειδὴ γὰρ ἐχθρὸν ἦν τὸ ἀνθρώπινον γένος τῷ D
: τὴν παράβασιν, οὐκ ἐπιστεύετο οὔτε ἄνθρω-
Θεῷ, οὔτε Θεὸς τῷ ἀνθρώπῳ, ὅτι διαλλάσσε-
πεσόντι. Ὡσεὶ ἔλεγε τοῖς ἀνθρώποις, μὴ
ητε, ὅτι ἔστιν ἀνάστασις· ἐγὼ τούτου ἔγγυος
› τὴν ἐξ ὑμῶν σάρκα, παραδίδωμι αὐτὴν θα-
ὰν μὴ ἀναστήσω αὐτὴν, μὴ πιστεύετέ μοι.
αι τοῖς ἀνθρώποις τὸν Θεόν· ὡσεὶ ἔλεγε, πρὸς
ἄνθρωπον ἔχεις, ἐγὼ αὐτὸν ἀνακαινίζω, ἐγὼ
ιήσω ἀρνήσασθαι τὴς πλάνην καὶ ἐπιγνῶναι
θειαν· δέξαι με ὑπὲρ ἀνθρώπων ἐγγυώμενον,
ὗτοὶ δέξωνταί με ἐγγυητὴν τῆς σῆς δυνάμεως.

μὲν οὖν μεσίτης ὁ Χριστὸς, ἔδειξεν ἡ Γραφή· E
ὶ ἔγγυος καὶ ἀνάδοχος, ποῦ εὑρίσκομεν, ἵνα
ιμεν τὰ ἑαυτῶν λαλοῦντες ἐν Ἐκκλησίᾳ; Εἰ
ῦ λαλῶ, ἵνα τί λαλῶ; εἰ δὲ τὰ τοῦ Θεοῦ κηρύτ-
οῦ Πνεύματος ἑρμηνεύω, δέξαι τὴν διδασκα-
τι οὖν ἔγγυός ἐστιν ὁ Ἰησοῦς, λέγει Παῦλος·
ιαφορωτέρας * τετυχήκαμεν λειτουργίας, ὅσῳ
ττονός ἐστι διαθήκης ἔγγυος Ἰησοῦς. Ἰδοὺ ἔγ-
ς τὸν Θεὸν τοῖς ἀνθρώποις, ἐγγυᾶται καὶ τὸν
ν τῷ Θεῷ, καὶ τὸν Θεὸν τοῖς ἀνθρώποις. Εἶ-
ς ἐγείρειν, καὶ ἐγείρει· εἶπεν ἡμᾶς ἀθανασίᾳ
αὶ τιμᾷ. Ὅτε ἔπλαττε τὸν Ἀδὰμ, ἐγγύας οὐχ
ῶν γινομένων, ἐγγύας οὐ παρέσχε, καὶ ἔδωκεν 223
ον οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· μὴ ἐπαγγειλάμενος A
, μὴ ὑποσχόμενος τὸν παράδεισον, τὰ ἄλλα
ὲ μὴ ἐπηγγείλατο, ἔδωκεν· ἃ μετ' ἐγγύης ἐπηγ-
οὐ δίδωσι; Τὸ Εὐαγγέλιον ἡ Γραφὴ ποτὲ και-
ὶ διαθήκην, ποτὲ νέαν διαθήκην, ποτὲ κρείττο-
κην, ποτὲ δευτέραν, ποτὲ αἰώνιον. Ἐπειδὴ ἓν
ἴσαν τὴν δύναμιν παραστῆσαι οὐ δύναται, δια-
νόμασι δείκνυσι τοῦ Εὐαγγελίου τὴν δύνα-
μάλιστα Παῦλος, ὁ λαλοῦντα ἔχων ἐν ἑαυτῷ
τὸν, καλεῖ καινὴν διαθήκην τὸ Εὐαγγέλιον, ὡς
ιὰν ἀνακαινίζουσαν. Τὸ γὰρ καινὸν ξένης ἐστὶ
θῶς ἀνεπάφου φύσεως ἑρμηνεία· ἡ νέα πρὸς
τολὴν τῆς γεγηρακυίας· ἡ κρείττων πρὸς ἀν-
λὴν τῆς ἐλάττονος, ἡ δευτέρα πρὸς ἀντιπα-
τῆς πρώτης, ἡ αἰώνιος πρὸς ἀντιδιαστο-
προσκαίρου. Καινὴ λέγεται διαθήκη κατὰ
άριον Ἱερεμίαν τὸν λέγοντα· Καὶ ἔσται ἐν
άταις ἡμέραις, λέγει Κύριος, διαθήσομαι ὑμῖν
ν καινήν· καὶ ὁ Σωτὴρ παραδιδοὺς τὸ μυστή-
ι· Τοῦτό μού ἐστι τὸ αἷμα τὸ τῆς καινῆς δια- B
Ἰδοὺ καινὴ διαθήκη. Καὶ ἀλλαχοῦ καλεῖ αὐ-
, διὰ τὸ νέον καὶ ἀκμάζον κήρυγμα. Καὶ λέ-
λος· Προσεληλύθαμεν ὄρει Σιὼν καὶ μυριάσιν

non potest mediator esse. Quoniam igitur Mediator Dei et hominum est Christus, oportuit eum Deo et hominibus cognatum deprehendi, ita ut quasi quædam œconomia media appareret, Deo juncta per divinitatem, et hominibus unita per humanitatem. Ecquid facit? Quia primo docet, deinde renovat, et Mediator et Sponsor efficitur; insonat ea quæ Dei sunt hominibus, et quæ hominum sunt Deo. Quia enim inimicum Deo erat genus hominum propter transgressionem; neque homo Deo, neque Deus homini credebat circa lapsi reconciliationem, ac si diceret hominibus: Ne credere renuatis esse resurrectionem: ego hujusce rei sponsor vestram carnem assumo, illamque morti trado: nisi resuscitem illam, ne credite mihi. Sponsor est hominibus circa Deum; ac si diceret: In me hominem habes; ego renovo illum, ego id efficiam ut abneget errorem, et agnoscat veritatem: accipe me pro hominibus sponsorem, ut et ipsi me tuæ potestatis sponsorem accipiant.

5. Quod ergo mediator sit Christus, Scriptura declaravit: quod sponsor et susceptor, ubi reperimus, ne videamur ex nobis ipsis in Ecclesia loqui? Si mea loquor, qua de causa loquor? Si ea quæ Dei sunt prædico, ea quæ Spiritus sunt interpretor, doctrinam accipe meam. Quod Jesus sit sponsor, id dicit Paulus: *Nunc autem melius sortiti sumus ministerium, quanto melioris testamenti sponsor est Jesus.* Ecce sponsor est Dei hominibus, et hominum Deo. Dixit, se nos suscitaturum esse, et suscitat: dixit, se nos immortalitate honoraturum esse, et honorat. Cum formavit Adamum, sponsiones nullas dedit, sine sponsionibus dedit illi cælum et terram: non promisit terram, non pollicitus est paradisum, alia omnia, quæ non promiserat, dedit: et ea, quæ cum sponsione promisit, non dabit? Evangelium vocat aliquando Scriptura Testamentum Novum, aliquando melius Testamentum, aliquando secundum, nonnunquam æternum. Quia nomen unum totam vim declarare nequit, diversis nominibus Evangelii virtutem declarat. Maxime vero Paulus, qui in se loquentem habebat Christum, Evangelium vocat Novum Testamentum, utpote quod Vetus illud renovet. Illud enim novum insolitam et inaccessam naturam significat: novum dicitur ad differentiam senioris; melius dicitur ad differentiam minoris; secundum, ad discrimen primi; æternum, ad differentiam temporanei. Novum vocatur Testamentum secundum beatum Jeremiam dicentem: *Et erit in novissimis diebus, dicit Dominus, disponam vobis testamentum novum;* et Servator mysterium tradens, ait: *Hic est sanguis meus novi testamenti.* Ecce novum testamentum. Et alibi novum vocat, ob novam et vigentem prædicationem. Dicitque Paulus: *Ac-*

Hebr. 8. 6. et 7. 22.

Jer. 31. 31.

Matth. 26. 28.

Hebr. 12. 22.—24.

i τέτυχε.]

cessimus ad montem Sion, et multa millia angelorum, et ecclesiam primogenitorum, et ad
Ibid. 8. 13. *Mediatorem novi testamenti Jesum. Cum dicit novum, veteravit prius.* Alibi vocat ipsum me-
Ibid. 8. 6. lius testamentum his verbis : *Nunc autem melius*
7. *sortiti sumus ministerium, quanto et melioris est testamenti Mediator. Nam si illud prius culpa vacasset, non utique secundi locus inquireretur.* Ecce primum et secundum : ubi est
Ibid. 13. æternum? Audi Paulum dicentem : *Deus autem*
20. *pacis, qui eduxit de terra Pastorem ovium magnum, et in sanguine testamenti æterni.* Quia primum testamentum temporaneum erat, hoc est
Isai. 55. 3. æternum. Et alibi dicit : *Disponam vobis testamentum novum æternum, sancta David fidelia.* Novum testamentum, recens, primum, secundum, melius, æternum. Horum testamentorum sponsor est Jesus. Cum igitur homo renovandus est, cælum fit novum, non sublatum, sed nova creatura renovatum; sol novus, luna nova, stellæ novæ, quæ additamentum et augmentum acci-
Ibid. 65. piunt. Dicit enim propheta : *Erit cælum novum*
17. *et terra nova.* Ecce renovatur creatura, nec mentitur is qui promisit. Quantum accipit augmentum homo, tantum accipiunt elementa. Unde hoc? Di-
Ibid. 30. cit Isaias : *Erit enim lux solis septuplex, et lux*
26. *lunæ ut sol.* Vidisti, quomodo Deus promissa non negaverit, sed creaturam renovaverit? Princeps autem renovationis est Christus. Hanc intuen-
Col. 1. 15. tes sententiam hæretici, objiciunt illud : *Primogenitus omnis creaturæ;* non intelligentes, hic non de creatura facta sermonem haberi, sed de creatura renovata. Quænam est illa creatura reno-
2. Cor. 5. vata? Audi Paulum dicentem : *Si qua in Christo*
17. *nova creatura.* Et ut ostendat, ipsum primoge-
Col. 1. 18. nitum dici creaturæ renovatæ, subjungit : *Primogenitus ex mortuis; ut sit in omnibus primatum tenens,* eorum qui renovantur, qui in incorruptionem vocantur, qui a mortuis suscitantur. *Ut sit in omnibus primatum tenens;* non secundum deitatem (contumelia enim esset Deo vocari primus; contumelia id esset, quod habetur honori. Nam in divina et increata natura non est primum aut secundum, sed omnia principium habent vivens, principium sine principio, principium æternum, incomprehensibile, ineffabile : in iis vero, quæ ad nos spectant, si in comparatione Pauli vel Petri primas tenet Christus, vana est spes nostra, inanis fides nostra, si in divinitate primas tenet apud illos); sed primas tenet in humanitate, utpote qui Adamum renovaverit, utpote qui orbem vivificaverit. Ideo dicit, *Primogenitus ex mortuis, ut sit in omnibus primatum tenens.* Et quomodo sit primogenitus ex mortuis, quæso, inquiramus. Nam si rem sine examine prætermittam, animus hæc studiose explorans sua opponit, quæ prævalida esse putat. Quomodo primogeni-

ἀγγέλων, καὶ ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων, καὶ μεσίτῃ νέας διαθήκης Ἰησοῦ. Ἐν τῷ λέγειν καινὴν, πεπαλαίωκε τὴν πρώτην. Ἀλλαχοῦ καλεῖ κρείττονα διαθήκην λέγων, νῦν δὲ διαφορωτέρας τετυχήκαμεν λειτουργίας, ὅσῳ καὶ κρείττονός ἐστι διαθήκης μεσίτης. Εἰ γὰρ ἡ πρώτη ἦν ἄμεμπτος, οὐκ ἂν δευτέρας ἐζητεῖτο τόπος. Ἰδοὺ καὶ πρώτη καὶ δευτέρα. Ποῦ ἡ αἰώνιος; Ἄκουε Παύλου λέγοντος· Ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης, ὁ ἀναγαγὼν ἐκ τῆς γῆς τὸν ποιμένα τῶν προβάτων τὸν μέγαν, καὶ ἐν αἵματι διαθήκης αἰωνίου. Ἐπειδὴ ἡ πρώτη C διαθήκη πρόσκαιρος ἦν, αὕτη αἰώνιος. Καὶ ἀλλαχοῦ λέγει· Διαθήσομαι ὑμῖν διαθήκην καινὴν αἰώνιον, τὰ ὅσια Δαυὶδ, τὰ πιστά. Καινὴ διαθήκη, νέα, πρώτη, δευτέρα, κρείττων, αἰώνιος. Τούτων τῶν διαθηκῶν ἔγγυος Ἰησοῦς. Ὅτε τοίνυν μέλλει ὁ ἄνθρωπος ἀνακαινίζεσθαι, γίνεται ὁ οὐρανὸς καινὸς, οὐκ ἀφανιζόμενος, ἀλλὰ ἀνακαινιζόμενος τῇ καινῇ κτίσει· ἥλιος καινὸς, σελήνη καινὴ, ἄστρα καινὰ, προσθήκην λαμβάνοντα καὶ αὔξησιν. Λέγει γὰρ ὁ προφήτης· Ἔσται ὁ οὐρανὸς καινὸς, καὶ ἡ γῆ καινή. Ἰδοὺ ἀνακαινίζεται ἡ κτίσις, καὶ οὐ ψεύδεται ὁ ἐπαγγειλάμενος. Ὅσην λαμβάνει προσθήκην ὁ ἄνθρωπος, λαμβάνει καὶ τὰ στοιχεῖα. Πόθεν τοῦτο; Λέγει Ἡσαΐας· Ἔσται γὰρ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου ἑπταπλάσιον, καὶ τὸ φῶς τῆς σελήνης ὡς ὁ ἥλιος. Εἶδες, πῶς οὐκ ἐψεύσατο ὁ Θεὸς τὴν ἐπαγγελίαν, ἀλλὰ ἀνεκαίνισε τὴν κτίσιν; Ἀρχηγὸς δὲ D τοῦ ἀνακαινισμοῦ Χριστός. Ταύτην τὴν ἔννοιαν αἱρετικῶν παῖδες ἐννοήσαντες προσήνεγκαν τὸ, Πρωτότοκος πάσης κτίσεως, οὐ συνιέντες, ὅτι οὐ τῆς κτίσεως λέγει τῆς γενομένης, ἀλλὰ τῆς ἀνακαινιζομένης. Ποία ἐστὶν ἡ κτίσις ἡ ἀνακαινιζομένη; * Ἄκουε Παύλου λέγοντος· Εἴ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις. Καὶ ἵνα δείξῃ, ὅτι πρωτότοκος λέγεται τῆς κτίσεως τῆς ἀνακαινιζομένης, ἐπάγει· Πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, ἵνα γένηται ἐν πᾶσι πρωτεύων, τῶν ἀνακαινιζομένων, τῶν εἰς ἀφθαρσίαν καλουμένων, τῶν ἐκ νεκρῶν ἐγειρομένων, ἐν πᾶσι πρωτεύων, οὐ κατὰ τὴν θεότητα (ὕβρις γὰρ Θεῷ, τὸ καλεῖσθαι πρῶτος, ὕβρις ἡ νομιζομένη τιμή. Ἐν γὰρ τῇ θείᾳ καὶ ἀκτίστῳ φύσει οὐκ ἔνι πρῶτον καὶ δεύτερον, ἀλλὰ πάντα ἀρχὴν ἔχει ζῶσαν, ἀρχὴν ἄναρχον, ἀρχὴν ἀΐδιον, ἀκατάληπτον, ἄφραστον· E ἐν δὲ τοῖς καθ' ἡμᾶς εἰ πρὸς σύγκρισιν Παύλου πρωτεύει Χριστὸς, εἰ πρὸς σύγκρισιν Πέτρου, κενὴ ἡ ἐλπὶς ἡμῶν, ματαία ἡ πίστις ἡμῶν, εἰ τούτων πρωτεύει ὁ Χριστὸς ἐν θεότητι)· ἀλλὰ πρωτεύει ἐν ἀνθρωπότητι, ὡς ἀνακαινίσας τὸν Ἀδὰμ, ὡς ζωοποιήσας τὴν οἰκουμένην. Διὰ τοῦτο λέγει, Πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, ἵνα γένηται ἐν πᾶσι πρωτεύων. Καὶ πῶς πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, παρακαλῶ, ζητήσωμεν. Ἐὰν γὰρ παρέλθω τὸν λόγον ἀνεξέταστον, ἀλλ' ἡ ψυχὴ πολυπραγμονοῦσα 224 A ἀντιτίθησι τὰ ἑαυτῆς, καὶ νομίζει ἰσχυρὰ ἔχειν. Πῶς πρωτότοκος τῶν νεκρῶν, φησὶν, ὁ Χριστὸς, ὁπότε καὶ πρὸ τῆς παρουσίας αὐτοῦ ἤγειρεν Ἠλίας τὸν υἱὸν τῆς χήρας, ἤγειρε καὶ Ἐλισσαῖος τὸν υἱὸν τῆς Σωμανίτιδος, αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἤγειρε τὸν Λάζαρον, τὴν Ἰαείρου θυγατέρα, τὸν υἱὸν τῆς χήρας; Εἰ τοίνυν καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ, καὶ ἐν τῇ Νέᾳ

* Hæc apud Photium, p. 1549.

:αν νεκροὶ, πῶς πρωτότοκος ὁ Χριστὸς τῶν νε-
Γί οὖν; Ἐκεῖνοι εἰ καὶ ἀνέστησαν πρὸ Χρι-
ἀλλ' ἀναστάντες πάντες ἀπέθανον πάλιν, γεῦ-
ωκότες τῆς ἀναστάσεως· ὁ δὲ Χριστὸς ἀναστὰς
οπίπτει θανάτῳ, καὶ διὰ τοῦτο ἀρχηγὸς, ὡς
:, καὶ μηκέτι ἀποθνήσκων. Καὶ λέγει Παῦλος·
: γὰρ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, οὐκέτι ἀποθνήσκει,
αὐτοῦ οὐ κυριεύει. Εἶδες τὸν ἐν πᾶσι πρω-
, εἶδες τὸν ἀνακαινίζοντα τὸ γένος ἡμῶν διὰ
ντοῦ οἰκονομίας; Οὕτως ἐπὶ τέλει τὸν ἀν- B
ἀνασπάσας εἰς οὐρανοὺς ἀνήγαγε καὶ ἐκάθισεν
ἐν τοῦ Θεοῦ. Ὦ κακῆς καὶ ἄφρονος ἡμῶν καρ-
θε Χριστὸς πρὸς ἡμᾶς, ἔδωκεν ἡμῖν τὸ ἐξ αὐ-
ῦμα, καὶ ἀνέλαβε τὸ ἡμέτερον σῶμα, καὶ τὸ
:γμα γέγονε, καὶ ἡ ἀγνωμοσύνη τὴν εὐεργε-
ρίζει; Ἔλαβε παρ' ἡμῶν τὸ πλάσμα, καὶ ἐκά-
δεξιῶν τοῦ Θεοῦ· ἐλάβομεν ἡμεῖς ἐξ αὐτοῦ τὸ
, καὶ ὑβρίσαμεν ἐν τάξει κτίσεως καὶ δουλα-
αὐτὸν καταγαγόντες; Ὦ ἄθλιε καὶ ταλαίπωρε,
εἴπῃ Χριστὸς ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὅτι ἐγὼ τὸ
:α ἀθανασίᾳ ἐτίμησα, καὶ σὺ τὸ ἐμὸν πνεῦμα
τῆς κτίσεως φύσιν κατέσπασας; Εἶδες τὸ θνη-
ρόμενον, εἶδες αὐτὸ σύνθρονον, εἶδες ἐπάνω
ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως καὶ κυριότη-
ι οὐκ αἰσχύνῃ; Τὰ ἡμέτερα τιμᾷ Θεὸς, καὶ τὰ C
ῦ οὐ τιμῶμεν ἡμεῖς;

οἶδα τὴν αἱρετικὴν κακίαν ἀντιστρατευομένην
εἰᾳ· οἶδα, φησὶ, τὸ σῶμα τοῦτο ἀναληφθὲν εἰς
:, ἀλλ' οὐ τοσοῦτον, ἵνα τιμηθῇ, ἀλλ' ἵνα ἔχω-
ι συνήγορον τὸν ἀξιοῦντα τὸν Θεὸν ὑπὲρ ἡμῶν.
το αἱ ἀναίσχυντοι γλῶσσαι καὶ ἀπαίδευτοι ψυ-
ον ἐν ἀγορᾷ ἐκπομπεύουσαι τὰ ἅγια, οὐκ οἶδα
:ὴν γὰρ λέξιν οὐκ ἀναφέρω τῆς βλασφημίας,
ἔννοιαν ἐρῶ. Σὺ, φησὶ, Χριστὲ, δεήθητι ὑπὲρ
ὁ Θεῷ, καὶ ἔντυχε ὑπὲρ ἡμῶν· καὶ λαμβά-
:σιν παρὰ τοῦ ἀποστόλου, τὴν ἔννοιαν μὴ μα-
Οὐκ εἶπε, φησὶν, ὁ ἀπόστολος, Χριστὸς ὁ ἀπο-
μᾶλλον δὲ καὶ ἐγερθεὶς, ὅς ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ
; καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν; Μὴ ἡμεῖς, φη- D
:ασάμεθα; μὴ ἡμεῖς τὰ θεῖα ἐσυκοφαντήσα-
ῦλος εἶπε τὸν Χριστὸν ἐντυγχάνοντα ὑπὲρ
ῦ προσέχοντες τί ἐστιν ἐντυχία, ὅτι πολὺ τὸ
ήσεως καὶ ἐντυχίας. Εἰ τὸ αὐτὸ ἦν ἐντυγχάνειν
ῖν, οὐκ ἂν εἶπε Παῦλος· Βούλομαι ὑμᾶς ποιεῖ-
σευχὰς, δεήσεις, ἐντεύξεις, εὐχαριστίας. *Δέη-
:αι, ὅταν τις ἀξιοῖ τὸν Θεὸν εἰς πρᾶγμα· προσ-
λέγεται, ὅταν ὑμνῇ τὸν Θεόν· εὐχαριστία
ὅταν τις ὑπὲρ ὧν εὖ ἔπαθεν εὐχαριστῇ τῷ
τυχία λέγεται, ὅταν τις κατὰ τῶν ἀδικούντων
η τῷ Θεῷ προκαλούμενος αὐτὸν εἰς ἐκδίκη-

tus mortuorum est Christus, inquit, cum ante adventum ejus Elias filium viduæ suscitaverit, Eli- *3. Reg. 17. 21.*
sæus filium Sunamitidis; ipseque Servator suscitaverit Lazarum, Jaïri filiam, viduæ filium? Si *4. Reg. 4. 34.*
ergo et in vetere et in nova lege mortui suscitati *Joan. 11. 39.*
sunt, quomodo Christus est primogenitus mortuorum? Quid igitur? Illi etsi ante Christum susci- *Marc. 5. 22.*
tati sint, at rursus omnes mortui sunt, postquam *Luc. 7. 12.*
quasi gustum resurrectionis dedissent: sed Christus postquam surrexit, non ultra in mortem incidit; et ideo princeps, quia resurrexit non ultra moriturus, dicitque Paulus: *Christus* enim *re-* *Rom. 6. 9.*
surgens ex mortuis, jam non moritur; mors illi ultra non dominabitur. Viden' eum, qui in omnibus primatum habet? viden' eum, qui per œconomiam suam genus nostrum renovavit? Sic in fine abstractum hominem in cælum adduxit, et locavit sedentem a dextris Dei. O improbum et stultum cor nostrum! Venit Christus ad nos, dedit nobis spiritum suum, et corpus nostrum assumsit, commutatio facta est, ingratusque animus beneficium contumelia repensat? Assumsit formam nostram, et locavit sedentem a dextris Dei: nos accepimus ejus spiritum, et contumelia affecimus eum, in creaturæ et servitutis ordinem ipsum deducentes? O miser et miserabilis, si tibi dixerit Christus in illa die: Ego corpus tuum immortalitate honoravi, et tu spiritum meum in creaturæ naturam detraxisti? Vidisti mortuum suscitatum, vidisti eum ejusdem throni consortem, vidisti supra omnem principatum et potestatem atque dominationem, nec te pudet? Nostra Deus honorat, et quæ ipsius sunt nos non honoramus?

6. Sed scio, hæreticam pravitatem contra veritatem pugnare; scio, inquit, corpus illud assumtum fuisse in cælos; sed non tantum ut honoretur, verum ut sursum advocatum habeamus, qui Deum precetur pro nobis. Ideo impudentes linguæ, et ignorantes animi in foro dicebant, sancta traducentes, Nescio quomodo. Dictum enim blasphemum non refero, sed sensum referam. Tu, inquit, Christe, precare Deum pro nobis, pro nobis supplica; et dictum ab apostolo mutuantur, cujus sensum non didicerunt. Annon dixit, inquiunt, apostolus, *Christus qui mor-* *Rom 8. 34.*
tuus est, imo qui surrexit, qui est in dextera Dei, qui interpellat pro nobis? Num finximus, inquiunt, num calumnia adversus divina usi sumus? Paulus dixit, Christum interpellare pro nobis. Quid sit interpellatio non attenditur: multum enim discriminis est supplicationem inter et interpellationem. Si idipsum esset interpellare et supplicare, non dixisset Paulus: *Volo vos fa-* *1. Tim. 2. 1.*
cere precationes, obsecrationes, interpellationes, gratiarum actiones. Supplicatio dicitur, cum quis Deum rogat aliquid; oratio dicitur, cum quis Deum hymnis celebrat; gratiarum actio,

apud Photium, p. 1452.

cum quis de beneficiis gratias agit; interpellatio, quando quis contra eos, qui se læserunt, Deum advocat ad ultionem. Quod autem interpellare non sit supplicare, sed interrogare et responsum accipere, testificatur Vetus Testamentum, dicens : Et
3. Reg. 19. 13. 14. dixit Deus ad Eliam prophetam : *Quid tibi hic Elia?* Interrogat Deus prophetam : respondet propheta : ***Zelo zelatus sum Domino omnipotenti, quia dereliquerunt te filii Israël: altaria tua diruerunt, et prophetas tuos occiderunt gladio, et relictus sum ego solus, et quærunt animam meam.*** Non erat hic deprecatio, non oratio; sed interrogatio et responsio, et facta est interpellatio. Quomodo autem, audi Paulum di-
Rom. 11. 2. centem : ***Annon legistis in Elia propheta quid dicat Scriptura, quomodo interpellat Deum adversum Israël?*** Interpellatio itaque non est supplicatio; sed ira violenta prophetæ, qui Deo scelera annuntiat. Quoniam igitur apostoli apud gentes periclitabantur a principibus et præfectis raptati, a Judæis insidiis impetiti, illos apostolus hortatur ad omnia despicienda, persequutiones, ærumnas, mortem ipsam, ac quasi consolans illos dicit : Etiamsi vos nihil dixeritis adversus eos, qui vos injuste lædunt, est qui pro vobis interpellet, ille nempe qui vestram accepit formam.
Rom. 3. 33. 34. ***Quis accusabit electos Dei? Deus qui justificat, quis est qui condemnet? Christus qui mortuus est, imo qui resurrexit, qui est a dextris Dei, qui etiam interpellat pro nobis.*** Si interpellat, quomodo sedet? annon is qui interpellat, stans interpellat? vidistine quempiam serviliter interpellantem, et ad dexteram principis sedentem? Verum ideo dignitatem ejus præmittit dicens, *Qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis;* ac si diceret : Num opus est ut solliciti sitis circa rem istam? Tu virtutis prædicationi animum adhibe : ne te alio avertas, neve dicas : Domine, quanta patimur! pellimur, persequutionem patimur : illic adest qui loquatur, qui interpellet. Interpellat vero Patrem Filius, non quod ordine sit inferior, sed ut Filius Patri res proponens : Qui credunt in nos, injuria afficiuntur, persequutionem patiuntur, pelluntur. Ut fide dignam accusationem paret, inducit Filium inter-
Joan. 5. 45. pellantem. Sic et Servator dicit : ***An putatis quia ego accusaturus sum vos? Est qui accusat vos Moyses, in quem vos speratis.*** Minor est secundum te Filius, utpote qui Patrem interpellet? Si ergo videris Deum, qui hominem interpellet contra infideles, quid facies? Audi Domi-
Ier. 3. 6. num Jeremiæ dicentem : ***Vidisti quid fecerit mihi insipiens filia Juda?*** Dereliquit me et ivit post deos. Esto : homo interpellet Deum; cur
Isai. 5. 3. 4. Deus hominem? Et alibi : ***Et nunc, tu homo Juda, et habitantes Jerusalem, judicate inter me, et inter vineam meam : quid oportebat***

σιν. Ὅτι δὲ τὸ ἐντυγχάνειν οὐκ ἔστιν ἱκετεύειν, ἀλλ' ἐρωτᾷν καὶ ἀπόκρισιν δέχεσθαι, μαρτυρεῖ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη λέγουσα· καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς πρὸς Ἡλίαν τὸν
E προφήτην· Τί σοι ἐνταῦθα, Ἠλία; Ἐρωτᾷ ὁ Θεὸς τὸν προφήτην· ἀποκρίνεται ὁ προφήτης λέγων· Ζηλῶν ἐζήλωσα Κυρίῳ παντοκράτορι, ὅτι ἐγκατέλιπόν σε οἱ υἱοὶ Ἰσραήλ· τὰ θυσιαστήριά σου κατέσκαψαν, καὶ τοὺς προφήτας σου ἀπέκτειναν ἐν ῥομφαίᾳ, καὶ ὑπελείφθην ἐγὼ μόνος, καὶ ζητοῦσι τὴν ψυχήν μου. Οὐκ ἦν ἐνταῦθα δέησις, οὐκ ἦν εὐχὴ, ἀλλ' ἐρώτησις καὶ ἀπόκρισις, καὶ γέγονεν ἔντευξις. Καὶ ὅπως, ἄκουε Παύλου λέγοντος· Ἢ οὐκ ἀνέγνωτε ἐν Ἠλίᾳ τῷ προφήτῃ τί λέγει ἡ Γραφὴ, ὡς ἐντυγχάνει τῷ Θεῷ κατὰ τοῦ Ἰσραήλ; Οὐκοῦν ἡ ἐντυχία οὐκ ἔστι δέησις, ἀλλὰ [a] βία προφήτου ἀπαγ-
228 A γέλλουσα τῷ Θεῷ τὰ τετολμημένα. Ἐπεὶ τοίνυν οἱ ἀπόστολοι ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἐκινδύνευον ὑπὸ ἀρχόντων καὶ ἡγεμόνων συρόμενοι, ὑπὸ Ἰουδαίων ἐπιβουλευόμενοι, παρεσκεύαζε δὲ αὐτοὺς ὁ ἀπόστολος πάντων καταφρονεῖν, καὶ διωγμοῦ καὶ θλίψεως καὶ θανάτου, ὥσπερ παραμυθούμενος αὐτοὺς, φησί· κἂν ὑμεῖς μὴ εἴπητέ τι κατὰ τῶν ἀδικούντων ὑμᾶς, ἔστιν ὁ ὑπὲρ ὑμῶν ἐντυγχάνων, ὁ ἐξ ὑμῶν τὸ πλάσμα λαβών. Τίς ἐγκαλέσει κατὰ ἐκλεκτῶν Θεοῦ; Θεὸς ὁ δικαιῶν, τίς ὁ κατακρίνων; Χριστὸς ὁ ἀποθανὼν, μᾶλλον δὲ καὶ ἐγερθεὶς, ὃς καὶ ἔστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, ὃς καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν. Εἰ ἐντυγχάνει, πῶς κάθηται; ἢ ὁ ἐντυγχάνων, οὐχ ἑστὼς ἐντυγχάνει; εἶδές τινα δουλοπρεπῶς ἐντυγχάνοντα, καὶ καθήμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ ἄρχοντος; Ἀλλὰ διὰ τοῦτο, φησὶ, προτάττει τὴν ἀξίαν λέγων· Ὃς καὶ ἔστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, ὃς καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν· ὡς εἰ ἔλεγε· μὴ χρείαν ἔχετε ὑμεῖς μεριμνᾷν τὸ γινό-
B μενον; Σὺ τῷ κηρύγματι τῆς ἀρετῆς πρόσεχε· μὴ ἀπασχολήσῃς σεαυτὸν, καὶ εἴπῃς· Κύριε, πόσα πάσχομεν· ἐλαυνόμεθα, διωκόμεθα· ἔχεις τὸν ἐκεῖ λέγοντα, ἔχεις τὸν ἐντυγχάνοντα. Ἐντυγχάνει δὲ ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, οὐ κατὰ ὑποβεβηκυῖαν τάξιν, ἀλλ' ὡς Υἱὸς Πατρὶ λέγων τὰ πράγματα· οἱ εἰς ἡμᾶς πιστεύοντες ἀδικοῦνται, διώκονται, ἐλαύνονται. Ἵνα ἀξιόπιστον κατασκευάσῃ τὴν κατηγορίαν, εἰσάγει τὸν Υἱὸν ἐντυγχάνοντα. Οὕτω καὶ ὁ Σωτὴρ λέγει· Ἢ δοκεῖτε, ὅτι ἐγὼ κατηγορήσω ὑμῶν; Ἔστιν ὁ κατηγορῶν ὑμῶν Μωϋσῆς, εἰς ὃν ὑμεῖς ἠλπίσατε. Ἐλάττων ἐστὶ κατὰ σὲ ὁ Υἱὸς ὡς ἐντυγχάνων τῷ Πατρί; Ἐὰν οὖν ἴδῃς τὸν Θεὸν ἐντυγχάνοντα ἀνθρώπῳ κατὰ τῶν ἀπίστων, τί ποιήσεις; Ἄκουε τοῦ Κυρίου λέγοντος πρὸς Ἱερεμίαν· Εἶδες ἃ ἐποίησέ μοι ἡ ἀσύνετος θυγάτηρ Ἰούδα; Ἐγκατέλιπέ με, καὶ ἐπορεύθη ὀπίσω θεῶν.
C Ἔστω· ἄνθρωπος ἐντυγχάνει τῷ Θεῷ. Διὰ τί Θεὸς ἀνθρώπῳ; Καὶ ἀλλαχοῦ· Καὶ νῦν σὺ ἄνθρωπος τοῦ Ἰούδα, καὶ οἱ κατοικοῦντες τὴν Ἱερουσαλὴμ, κρίνατε ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ ἀμπελῶνός μου· τί ἔδει με ποιῆσαι, καὶ οὐκ ἐποίησα; Οὕτως ὁ Χριστὸς ἕως μὲν ἐν σαρκὶ τὴν οἰκονομίαν ἐπλήρου, καὶ ἱερεὺς ἦν, καὶ δεήσεις προσέφερε καὶ ηὔχετο τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν ἔνσαρκον οἰκονομίαν· ἀφ' οὗ δὲ εἰς οὐρανοὺς ἀνῆλθε, κάθηται μόνον δοξαζόμενος, οὐχ ἱκετεύων, οὐκ ἐντυγχάνων, ἀλλ' εἰ καὶ ἐντυγχάνει, ὡς υἱὸς πατρὶ, ἐπειδὴ

[a] [Pro βία Boisius conjecit πρεσβεία.]

εὸς προφήτῃ ἐνέτυχε. Διὰ τοῦτο λέγει ὁ Παῦ-
ι δείξῃ ὅτι ὁ Χριστὸς οὐχ ὡς ἱερεὺς ἵσταται
οσφέρων ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ κά-
λέγει· Τοιοῦτος γὰρ ἡμῖν ἔπρεπεν ἀρχιερεὺς, D
ἰισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς
ο πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας· ὃς οὐκ ἔχει ἀνάγ-
' ἑκάστην ἡμέραν, ὥσπερ ὁ ἱερεὺς, προσφέρειν
ὼν ἰδίων καὶ τῶν τοῦ λαοῦ * ἀγνοημάτων· τοῦτο
ίησεν ἐφάπαξ ἑαυτὸν προσενέγκας. Τί οὖν κα-
νται τῆς εὐσεβείας, εἰ οὐκ εἶχεν ἀνάγκην; Σὺ
γκην ἄγεις τὸν πάσης ἀνάγκης ἀνώτερον; Πά-
γει Παῦλος· Οὐ γὰρ εἰς χειροποίητα ἅγια εἰσ-
Χριστὸς ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ' εἰς
ὸν οὐρανὸν ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ
ιῶν. Οὐκ εἶπεν, ἐμφανίζεσθαι· ἅπαξ γὰρ ἐνε-
, οὐ πολλάκις. Καὶ πάλιν, Οὔτε ἵνα καθ' ὥραν
προσφέρῃ, ὡς ἱερεὺς ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ εἰσέρ-
ς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων· νῦν δὲ ὁ Χριστὸς εἰς ἀθέ-
μαρτίας ἅπαξ διὰ τῆς θυσίας αὐτοῦ ἐφανερώθη.
μὲν ἄλλοι ἱερεῖς καθ' ἡμέραν ἑστήκασι λειτουρ- E
, καὶ τὰς αὐτὰς θυσίας ποιοῦντες· Χριστὸς δὲ
ὲρ ἁμαρτιῶν προσενέγκας θυσίαν εἰς τὸ διηνε-
ἰισεν, ἐκδεχόμενος, ἕως τεθῶσιν οἱ ἐχθροὶ ὑπὸ
δας αὐτοῦ. Μὴ γὰρ ἐντυγχάνει λοιπόν; Κάθηται·
ζεις τοῦ εὐεργεσίαν;

' οἶδα μηκύνας τὸν λόγον· σύγγνωτε δέ μοι
ν εἰσελθόντι, καὶ τῇ τοῦ ἁγίου Πνεύματος δυ-
υνηθέντι διανήξασθαι τὸ πέλαγος τῶν ἁγίων
, οὐχ ὅσον εἰπεῖν ἄξια, ἀλλ' ὅσον ἡμεῖς ἠδυ-
. Ἐκεῖνο δὲ πρὸ πάντων ὑμᾶς παρακαλῶ καὶ
, καὶ ἱκετεύων οὐ παύσομαι, τὰς Γραφὰς 226
, τὴν ἀλήθειαν ζητεῖν, παρὰ Χριστοῦ τὰ περὶ A
ῦ μανθάνειν· μὴ ἐκδῷς σεαυτὸν αἱρετικῇ κα-
ολλοὺς ἔχει σήμερον ὁ διάβολος ὄφεις ἀντὶ τοῦ
ο ὄφεως· σπείρει τὰ ζιζάνια τῆς ἁμαρτίας, ἵνα
τὴν φθορὰν τῆς ἀσεβείας. Μὴ, παρακαλῶ·
ίσωμεν τὰς ἀκοὰς ἀπὸ τῆς αἱρετικῆς κακίας.
οῦτον εἰρηκὼς ἐν ὑμῖν τὸν λόγον, ἀλλὰ καὶ
ω· πάσης αἱρέσεως φανεροί εἰσιν οἱ ἔξαρχοι,
ρείου Ἀρειανοὶ, ἀπὸ Μακεδονίου Μακεδονια-
πὸ Εὐνομίου Εὐνομιανοὶ, ἀπὸ Μαρκίωνος
ονισταὶ, ἀπὸ Σαβελλίου Σαβελλιανοὶ, ἀπὸ
τος Μανιχαῖοι, ἀπὸ Μοντάνου Μοντανισταὶ,
καθεξῆς αἱρέσεις. Εἰ ἔστιν ἡ πίστις τῆς Ἐκ-
ς αἱρετικὴ, εἴπωσιν οἱ αἱρετικοὶ, τίς αὐτῆς ὁ
ς· λεγέτωσαν, ὅτι ἀπὸ τοῦδε τοῦ ἀνθρώπου ἤρ-
μῶν ἡ αἵρεσις· εἰπάτωσαν, εἰ οἴδασιν. Ὅρα
ὶ τοῦ Θεοῦ τὴν ἀγαθότητα. Οὐ συνεχώρησεν B
τῇ δόξῃ τῶν ἀποστόλων ἐπικληθῆναι ὄνομα
του· οὐ λεγόμεθα Μακεδονιανοί· ἀλλὰ κἂν

lii ἁμαρτημάτων.]

me facere, et non feci? Sic Christus donec in carne œconomiam implebat, et sacerdos erat, et precationes offerebat, orabatque Patrem secundum D carnalem œconomiam : ex quo autem in cælos ascendit, sedet tantum in gloria, non supplicans, non interpellans; sed si interpellat, certe ut patrem filius, quandoquidem et Deus prophetam interpellat. Ideo Paulus, ut ostendat Christum non ut Sacerdotem stare sursum offerentem pro se et pro populo, sed sedere, dicit : *Talem enim nos decebat habere Sacerdotem, qui sedet in dextera* Hebr. 7. 26. 27. et 8. 1. *magnitudinis in excelsis supra omnem principatum et potestatem, qui non habet necessitatem quotidie sicut sacerdos offerre pro suis et populi ignorantiis : hoc enim fecit semel semetipsum offerendo.* Cur ergo contra pietatem insaniunt, si non habuit necessitatem? Tu necessitati subjicis omni necessitate superiorem? Rursum addit Paulus : *Non enim in manufacta* Hebr. 9. 24. E *sancta intravit Christus, exemplaria verorum, sed in ipsum cœlum, ut appareat vultui Dei pro nobis.* Non dixit, Ut omnino appareat : semel enim apparuit, non pluries. Et rursum : *Neque ut sæpe* Ibid. v. 25. 26. *offerat semetipsum, ut sacerdos, qui semel in anno intrat in sancta sanctorum : nunc vero Christus ad destitutionem peccati semel per sacrificium suum apparuit.* Et alii quidem sacerdotes quotidie stant ministrantes, et eadem sacrificia offerentes : Christus autem uno pro peccatis oblato sacrificio, in perpetuum sedet, exspectans donec ponantur inimici sub pedibus ejus. Num interpellat demum? Sedet : cur beneficium contumelia afficis?

7. Sed video me longius processisse. Verum ignoscite mihi in profundum ingresso, qui Spiritus sancti virtute potui sanctarum Scripturarum pelagus transnatare, non pro rei dignitate, sed quantum vires tulerunt. Illud vero præ omnibus 226 oro et precor, ac precandi finem non faciam : A Scripturas scrutare, veritatem quære, a Christo quæ Christi sunt edisce : ne te tradas hæreticæ improbitati. Multos habet hodie diabolus serpentes loco illius antiqui serpentis : zizania peccati seminat, ut impietatis corruptionem demetat. Ne, quæso, audiamus : avertamus aures ab hæretica improbitate. Hæc me jam vobis dixisse scio, sed iterum dico. Cujusvis hæresis noti sunt principes : ab Ario Ariani, a Macedonio Macedoniani, ab Eunomio Eunomiani, a Marcione Marcionistæ, a Sabellio Sabelliani, a Manete Manichæi, a Montano Montanistæ, et sic reliquæ hæreses. Si fides Ecclesiæ sit hæretica, dicant hæretici, quis ejus princeps fuit; dicant, Ab hoc homine incepit hæresis vestra : dicant, si noverint. Vide namque Dei bonitatem : non permisit apostolorum doctrinæ ho- B minis nomen imponi : non vocamur Macedoniani; sed etiamsi nos dicant homousiastas, non cujuspiam nomen proferunt, sed fidei consensum

tendunt, si ergo interrogaveris illos, Quis prius dixit, ὁμοούσιον, sive consubstantialem; non ›ssunt dicere, Hic vel ille; sed trecenti octodecim ıtres, in concordem unam vocem erumpentes, in a confessione consenserunt. Animadverte, quoódo hæc virtutis confessio splendeat. Vocem ιοουσίου non cœpit unus, vel alter proferre, sed ta synodus Orientis, Occidentis, Meridiei et Seentrionis. Ubi namque veritas sese prodit, omnia nsentiunt. Interroga hæreticum circa ea quæ cturus sum. Si interroges orthodoxum, sive idiom, sive imperitum, hæc dicit: Confiteor Patrem, lium et Spiritum sanctum, unum regnum, unam ıtentiam. Dic hæreticis duobus vel tribus, Quid ntitis? Si easdem proferant voces, vera dicunt. ius increatum dicit, alius genitum, alius immortalem, hic æternum. Si resurgat alius, dicit: go novi Patrem fecisse Filium, Filium vero cæra. Hinc alius hunc emendat dicens: Non ita res t, sed Pater fecit Filium; per Filium vero omnia ndidit. Ubi namque non est veritas, sed corruum vestimentum, scinditur: ac quemadmodum, ıtres, indumentum vetus si trahas, scinditur; et per vestem quempiam traxeris ad colloquium, rrupta vestis deprehenditur, et quavis occasione inditur: hujusmodi sunt hæreses; alius hoc, ius illud confitetur. Hæreses extraneæ, nomina tranea, et hæc probrosa, cauponum nomina. Id cidit hæreticis, quod accidit olim Judæis. Lurna sancta sub lege erat intra sancta sanctorum,)i erant velum, ubi mensa, ubi lex, ubi tabulæ: quo a veritate exciderunt, ubi statuitur lucer-? In vestibulis cauponum. Ubi cornu propherum? In tabernis. Et hæc faciunt, non ex amore, d ad quæstum: non ut ostendant lucernam honotam; sed ut prætereuntes advocent, ut monrent esse Judaïcum vinum. Sicut igitur illic ex nctitate in tantam delapsa sunt vilitatem sancta a ab indignis possessa: sic etiam hic a Paulo Petro, ab illo culmine (me pudet dicere, veor turpitudinis nomen licet verum sit, dicere ubesco, et tamen proferre cogor) post vocem ilm, *Tu es Petrus, et super hanc petram ædifitbo Ecclesiam meam, et portæ inferi non ævalebunt adversus eam*; postquam dixit ıulus: *An experimentum quæritis ejus, qui me loquitur Christi?* a Petro et Paulo, ab angelistis, præconibus et confessoribus, [a] Psayriani alii quidam vocantur. Quando in habitu anserunt; quando non discerptum est inveteram illorum vestimentum? Sed cum dixero circa os prophetæ verba, finem loquendi faciam. *Dis-*

εἴπωσιν ὁμοουσιασταὶ, οὐκ ὄνομα εἶπον, ἀλλὰ τῆς πίστεως ἔδειξαν τὴν συμφωνίαν. Ἐὰν οὖν ἐρωτήσῃς αὐτοὺς, καὶ τίς πρῶτος εἶπε τὸ, ὁμοούσιον; οὐκ ἔχουσιν εἰπεῖν, ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα· ἀλλὰ τριακόσιοι δέκα καὶ ὀκτὼ πατέρες σύμφωνον ῥήξαντες φωνὴν ὁμολογίας, συνεφώνησαν εἰς εὐσέβειαν. Πρόσεχε, πῶς καὶ αὐτῆς τῆς ἀρετῆς λάμπει ἡ ὁμολογία. Οὐκ ἤρξατο τοῦ ὁμοουσίου οὐχ εἷς, οὐ δεύτερος, ἀλλὰ πᾶσα σύνοδος ἀνατολῆς, δύσεως, μεσημβρίας, ἄρκτου. Ὅπου γὰρ ἀλήθεια φαίνεται, πάντα συμφωνεῖ. Ἐρώτησον αἱρετικὸν ὃ μέλλω λέγειν. Ἐὰν ἐρωτήσῃς ὀρθόδοξον, κἂν ἰδιώτης ᾖ, κἂν ἄπειρος, ταῦτα λέγει· ἐγὼ Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Πνεῦμα ἅγιον, μίαν βασιλείαν, μίαν
C δύναμιν ὁμολογῶ. Εἰπὲ δὲ αἱρετικοῖς δυσὶν ἢ τρισὶν ἀνθρώποις, πῶς φρονεῖτε; Ἐὰν ἔλθωσι κατὰ τῶν αὐτῶν φωνῶν, ἀλήθειαν λέγουσιν. Ἀλλ' ὁ μὲν λέγει ἄκτιστον, ὁ δὲ γεννητὸν, ὁ δὲ ἀθάνατον, ὁ δὲ ἀΐδιον. Κἂν ἄλλος ἀνακύψῃ, λέγει· ἐγὼ οἶδα, ὅτι ὁ Πατὴρ ἐποίησε τὸν Υἱὸν, ὁ δὲ Υἱὸς τὰ ἄλλα· εἶτα ἕτερος διορθοῦται τοῦτον λέγων, οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὁ μὲν Πατὴρ ἐποίησε τὸν Υἱόν· διὰ δὲ τοῦ Υἱοῦ τὰ πάντα συνέστη. Ὅπου γὰρ οὐκ ἔστιν ἀλήθεια, ἀλλὰ σαθρὸν τὸ ἱμάτιον, σχίζεται· καὶ ὥσπερ, ἀδελφοὶ, ἱμάτιον πεπαλαιωμένον, ὅπου ἐὰν ῥήξῃς, σχίζεται· κἂν σχήματι ἑλκύσῃς τινὰ εἰς ὁμιλίαν, ἐλέγχεται ἡ σαθρότης, καὶ ὑπὸ τῶν τυχουσῶν ἀφορμῶν σχίζεται· οὕτω καὶ αἱ αἱρέσεις, ὁ μὲν ὁμολογεῖ οὕτως, ὁ δὲ ἄλλως· αἱρέσεις ξέναι, ὀνόματα ξένα, καὶ ταῦτα ἐπο-
D νείδιστα, καπήλων ὀνόματα. Τοῦτο ἔπαθον οἱ αἱρετικοὶ, ὃ ἔπαθόν ποτε Ἰουδαῖοι. Ἡ λυχνία ἡ ἁγία ἐπὶ τοῦ νόμου ἔκειτο εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, ὅπου τὸ καταπέτασμα, ὅπου ἡ τράπεζα, ὅπου ὁ νόμος, ὅπου αἱ πλάκες· ἀφ' οὗ ἐξέπεσον τῆς ἀληθείας, ποῦ ἵσταται ἡ λυχνία; Ἐν τοῖς προθύροις τῶν καπήλων. Ποῦ τὸ κέρας τῶν προφητῶν; Ἐν τοῖς καπηλείοις. Καὶ ταῦτα ποιοῦσιν, οὐ διὰ πόθον, ἀλλὰ διὰ πόρον. οὐχ ἵνα δείξωσι τὴν λυχνίαν τιμωμένην, ἀλλ' ἵνα προσκαλέσωνται τοὺς παριόντας· ἵνα δείξωσιν, ὅτι Ἰουδαϊκὸς ὁ οἶνος. Ὥσπερ οὖν ἐκεῖ ἀπὸ τῶν ἁγίων εἰς τοσαύτην κατηνέχθη εὐτέλειαν τὰ ἅγια τὰ ὑπὸ τῶν ἀναξίων κατεχόμενα, οὕτω καὶ ἐνταῦθα, ἀπὸ Παύλου καὶ Πέτρου, ἀπὸ τῆς κορυφῆς ἐκείνης (αἰσχύνομαι λέ-
E γειν, αἰδοῦμαι τὸ ὄνομα τῆς αἰσχύνης· ἐπ' ἀληθείας καὶ εἰπεῖν αἰδοῦμαι, καὶ λέγειν ἀναγκάζομαι) μετὰ τὴν φωνὴν ἐκείνην, Σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω τὴν Ἐκκλησίαν μου, καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς· μετὰ τὸ εἰπεῖν Παῦλον, Εἰ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ; ἀπὸ Παύλου καὶ Πέτρου, τῶν εὐαγγελιστῶν, τῶν κηρύκων, τῶν ὁμολογητῶν, Ψαθυριανοὶ καὶ ἕτεροι τινες ὀνομάζονται. Πότε ἔμειναν ἐπὶ σχήματος; πότε οὐ διεῤῥάγη τὸ πεπαλαιωμένον ἱμάτιον; Ἀλλ' εἰπὼν

[a] De Psathyrianis vide Scriptores Ecclesiasticos, Soatem, Sozomenum et Theodoretum. Quinam hi essent uribus explicat Socrates lib. 5, cap. 23. Orto, inquit, o inter Arianos dissidio: aliis dicentibus, Patrem iam antequam Filium generaret, Patrem fuisse; aliis ntra pugnantibus; hi postremi Ψαθυριανοί, Psathyriani vocati sunt, quia quidam Theoctistus Syrus ψαθυροπώλης, psathyropola, id est, placentarum venditor, hujusce dogmatis acerrimus propugnator erat. Hinc est quod anonymus hic supra dixerit illos e caupona nomen accepisse.

ούς τὸ τοῦ προφήτου, καταπαύσω τὸν λόγον. 227 A
τθησαν, καὶ οὐ κατενύγησαν. Ἐνταῦθα δὲ ὁ χιτὼν
εκλησίας ὑφαντὸς δι᾽ ὅλου ἄῤῥαφος. Τί ἐστιν,
;; Ἐπειδὴ πολλά ἐστιν ἀπὸ κολλημάτων γινό-
ὁ δὲ χιτὼν οὗτος οὐκ ἐκολλήθη ἀπὸ λογισμῶν,
τῶν ἄνωθέν ἐστιν ὑφαντὸς δι᾽ ὅλου ἄῤῥαφος.
θρώπινοι λογισμοὶ ἔῤῥαψαν τὴν πίστιν ἡμῶν,
ομεν ὑγιῆ τὸν χιτῶνα. Ἐπληρώσαμεν τὴν ὑπό-
πολλὴν οὖσαν καὶ περισκελῆ καὶ λεπτὴν τῇ
Γινωσκέτω δὲ ὁ ἀκροατὴς, ὅτι τὰ μὲν ἁπλᾶ
ημάτων ἁπλαῖς κέχρηται ταῖς φωναῖς, τὰ δὲ
τῶν θεωρημάτων χρείαν ἔχει πολλῆς ποικιλίας.
ἴδῃς συνεσκιασμένον λόγον, ἀναφέρου τῇ δια-
ταν ἴδῃς λεπτὸν νόημα, ποίκιλλου τὴν διάνοιαν.
πολλὰ τῶν νοημάτων τῶν Θεοῦ σύντομα, ὡς
φονεύσεις, οὐ μοιχεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐ ψευ-
υρήσεις. Ὅταν μέντοι εἴπῃ, Ὁ Λόγος σὰρξ B
, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν· καὶ μετὰ ταῦτα,
ῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη,
ν ἐστὶ τὸ ἱμάτιον κατὰ τὸ εἰρημένον· Ἡ πο-
λος σοφία τοῦ Θεοῦ. Ἐπὶ τούτοις πᾶσι δοξά-
τὸν φανέντα, προσκυνήσωμεν τὸν ἐλθόντα,
μεν τὸν ἀνακαινίσαντα, τὸν ζωοποιήσαντα,
ίραντα, τὸν τειχίσαντα, τὸν φωτίσαντα, τὸν
ἡμῖν τῶν ἀγαθῶν τὴν ἀφθονίαν χαρισάμενον
Χριστὸν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ
καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
. Ἀμήν.

secti sunt, nec compuncti. Hic vero tunica Ecclesiæ contexta per totum, nec consuta. Quid est, Psal. 34. 16.
contexta? Quia multa sunt quæ conglutinantur; hæc vero tunica non conglutinata erat a ratiociniis, sed desuper est contexta per totum, nec consuta: non ratiocinia humana fidem nostram consuerunt, sed sanam habemus tunicam. Promissum complevimus, magnum certe, perplexum, et speculatione subtile. Agnoscat autem auditor simplicia sensa simplicibus verbis expediri, profunda autem multa opus habere varietate. Cum videris adumbratum dictum, mentem erige; cum videris cogitatum subtile, mentem ad varietatem compone. Multa Dei sensa brevia sunt; ut, *Non occides,* Exod. 20.
non mœchaberis, non furaberis, non falsum 13.—16.
testimonium dices. Cum ergo dicit, *Verbum ca-* Joan. 1.14.
ro factum est, et habitavit in nobis; et postea,
In terra visus est, et cum hominibus conver- Baruch. 3.
satus est; varium est vestimentum, secundum di- 38.
ctum illud, *Multiformis sapientia Dei.* In his Ephes. 3.
omnibus glorificemus eum, qui apparuit, adore- 10.
mus eum, qui venit, hymnis celebremus eum, qui renovavit et vivificavit, eum, qui suscitavit, qui munivit, qui illuminavit, qui nobis omnium bonorum copiam largitus est Jesum Christum, cui gloria et imperium una cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

ADMONITIO

AD SEQUENTEM ORATIONEM.

: brevissimum sermonem inter spuria edidit Savilius, et jure quidem; nam hic orator sese pro-
lla sancti doctoris elegantia longe alienum. Ornamenta quædam sectatur, sed, ut mihi quidem vi-
nonnunquam puerilia, ut cum initio et fine ludit in nomine Στέφανος, id est corona; qui ludi in
:vi concione ineptiores videantur.

Εἰς τὸν ἅγιον πρωτομάρτυρα Στέφανον. D

τες μὲν οἱ τῶν μαρτύρων ἀγῶνες ἐπίδοξοι, καὶ
εται πανταχοῦ τῶν δικαίων ἡ ἄθλησις· ἀλλ᾽
περίβλεπτον ἄγεται Στεφάνου τοῦ πρωτο-
ος στάδιον, ἐκεῖ καὶ ἡ ἄφωνος γλῶττα πρὸς
ιν διεγείρεται. Τίνα γὰρ [a] οὐ καλεῖ πρὸς ἔπαι-
ακάριος Στέφανος, ὁ καὶ μόνῃ τῇ προσηγορίᾳ
είαν σημαίνων ἀξίωσιν, καὶ αὐτῷ τῷ ὀνόματι
ὴν ἤδη προκεκτημένος τῆς νίκης; Ἐν τούτῳ
τὴν πάλην, καὶ τὴν νίκην, καὶ τὴν τιμὴν

In S. Stephanum primum martyrem.

Omnes quidem martyrum agones gloriosi sunt, et ubique celebrantur justorum certamina; sed ubi conspicuum illud Stephani primi martyris stadium in medium agitur, ibi vel muta lingua ad laudes excitatur. Quem enim ad laudes prædicandas non evocet beatus ille Stephanus, cujus solum nomen *corona* dignitatem significat, ac qui vel ipso nomine victoriæ honorem prius adeptus erat? Itaque vel ipsum nomen pugnam, victoriam

ariæ lectiones e Savilii margine sumtæ.]

[a] [Alii οὐχ ἕλκει.]

honoremque martyris prædicat. Stephanus in certamine prior, in laudibus prior, in laudibus præcellit, qui Domini vestigia sequutus est, et certantium primus fuit. Hunc enim priorem Servator, agricola salutaris, martyrem paravit : hunc mors Christi statim vel ad mortem ipsam despiciendam induxit : huic Domini latus id conciliavit, ut proprium sanguinem effunderet. Nam quæ sciebat Dominum pro servis esse passum, ea ille pro Domino passus est : nullum exspectavit tempus, nullum præeuntem vidit, nullum certamen conspexerat. Quia enim institutum suum esse ostendit, ut Dominum sequeretur, et cum ipso certaret, et simili obire modo constituit, ut discipulus magistri ordinem servans. Et vide mihi beatum illum operibus et verbis Magistrum imitantem. Servatorem gloria affecit vis signorum : in hoc quoque laudatur martyris gratia. Nam,
Act. 6. 8. inquit, *Stephanus plenus gratia et virtute, faciebat prodigia et signa in populo.* Dominus docens admirationi habetur, martyr concionans laudatur. Orsus enim a visione Abrahæ, et cum ordine cætera præcurrens, et personas et res insigniores commemorat, inducitque prophetiam de Christo, ac Judæos exhibet semper Deum ad iram concitantes. Sed quemadmodum Christus Pharisæos semper contradicentes habuit, sic et martyr ex synagoga coactos adversarios : *Surrexerunt* enim,
Ibid. v. 9. 10. inquit, *quidam de synagoga, quæ appellatur Libertinorum et Cyrenensium et Alexandrinorum, et eorum qui erant ex Cilicia et Asia, disputantes cum Stephano, et non poterant resistere sapientiæ et spiritui, quo loquebatur.* Accusabatur circa templum Dominus : hac quoque de re calumniis impetitur martyr. Nam aiunt:
Ibid. v. 13. *Hic homo non cessat loqui verba contra hunc sanctum locum et contra legem.* Extra urbem crucifigitur Dominus; extra urbem martyr la-
Ibid. v. 7. 59. pidatur. *Ejicientes* enim *eum extra civitatem lapidabant.* Judæi Christum crucifigunt, Judæi Stephanum lapidant. Veniam concedit Dominus
Luc. 23. 34. crucifixus : *Pater,* inquit, *dimitte illis hoc peccatum: non enim sciunt quid faciunt.* Similiter
Act. 7. 59. pro illis rogat martyr. *Positis* enim, inquit, *genibus, oravit, dicens : Domine Jesu Christe, ne statuas illis hoc peccatum.* Neque verbis neque operibus Dominum sequi martyr cessavit, sed et injuriarum tolerantiam et patientiæ virtutem exhibuit : quapropter hac divina visione dignatur.
Ibid. v. 55. *Respiciens* enim, inquit, *in cœlum, vidit gloriam Dei, et Jesum stantem a dextris Patris.* Magnum est hoc certaminum stadium. Nam athleta in terra pugnat, et agonotheta de cælis respicit : hic decertat et hic pugnat, ille desuper pugnanti

κηρύττει τὸ τοῦ μάρτυρος ὄνομα. Στέφανος, ὁ καὶ
ἀγώνων πρῶτος, καὶ τῶν ἐπαίνων πρῶτος, καὶ
ἐπαίνων ἐξαίρετος, ὁ τοῖς ἴχνεσι τοῦ Δεσπότου
E μενος, καὶ [b] ἀρχὴ τῶν ἀθλούντων γενόμενος. Τοῦ
γὰρ πρῶτον ὁ Σωτὴρ εἰς σωτηρίαν ἐγεώργησε μά
τυρα· τοῦτον ὁ τοῦ Χριστοῦ θάνατος εὐθέως κατα
νῆσαι καὶ αὐτοῦ τοῦ θανάτου [c] ἔπεισε· τοῦτον ἐ
καὶ τὸ ἴδιον αἷμα ἡ τοῦ Δεσπότου πλευρὰ
σεν. Ἃ γὰρ ἔγνω τὸν Δεσπότην ὑπὲρ δούλων παθόν
ταῦτα παθεῖν [d] ἠνέσχετο ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ Δεσπό
οὐκ ἀναμείνας καιρὸν, οὐ προλαβόντας ἰδὼν, οὐ
228 σάμενος ἄθλησιν. Ἐπειδὴ γὰρ τὴν ἑαυτοῦ πολι
A ἑπομένην ἔδειξε, πανταχοῦ τῷ Δεσπότῃ συνεγων
σθαι, καὶ τὴν τελευτὴν ὁμοίαν [a] ἐργάσασθαι, φυλ
των, ὡς μαθητὴς, διδασκάλου τάξιν. Καὶ βλέπε
τὸν μακάριον ἐν ἔργοις τε καὶ λόγοις αὐτὸν τὸν
πότην μιμούμενον. Ἐδόξασε τὸν Σωτῆρα τῶν σημεί
ἡ δύναμις· μακαρίζεται καὶ ἐν τούτῳ ἡ χάρις
μάρτυρος. Στέφανος γὰρ, φησὶ, πλήρης χάριτος
δυνάμεως, ἐποίει τέρατα καὶ σημεῖα ἐν τῷ λα
Θαυμάζεται διδάσκων ὁ Κύριος, ἐπαινεῖται δημη
ρῶν ὁ μάρτυς. Ἀρξάμενος γὰρ ἀπὸ τῆς κατὰ
Ἀβραὰμ ὀπτασίας, καὶ διελθὼν καθεξῆς ἀκολούθ
ἐπιμέμνηται μὲν τῶν [b] καιριωτέρων προσώπων τε
πραγμάτων, εἰσάγει δὲ τὴν εἰς Χριστὸν προφητ
καὶ δείκνυσιν ἀεὶ τοὺς Ἰουδαίους τὸν Θεὸν παροξ
B ζοντας. Ἀλλ' ὥσπερ ἔσχεν ὁ Χριστὸς [c] Φαρισαί
ἀντιλέγοντας, οὕτω καὶ ὁ μάρτυς τοὺς ἐκ τῆς σ
αγωγῆς αὐτῷ ἀντιπίπτοντας. Ἀνέστησαν γάρ τι
φησὶ, τῶν ἀπὸ τῆς συναγωγῆς τῆς λεγομένης Λιβ
τίνων καὶ Κυρηναίων καὶ Ἀλεξανδρέων, καὶ ἀπὸ
ἀπὸ Κιλικίας καὶ Ἀσίας, συζητοῦντες τῷ Στεφά
καὶ οὐκ ἴσχυον ἀντιστῆναι τῇ σοφίᾳ καὶ τῷ πνεύμ
ᾧ ἐλάλει. Κατηγορεῖται περὶ τοῦ ναοῦ ὁ Δεσπότης· σ
κοφαντεῖται καὶ ὁ μάρτυς ἐν τούτῳ. Ὁ γὰρ ἄνθρω
οὗτος, φησὶν, οὐ παύεται λαλῶν ῥήματα κατὰ τοῦ
που τοῦ ἁγίου τούτου, καὶ τοῦ νόμου. Ἔξω τῆς πόλε
ὁ Δεσπότης σταυροῦται· ἔξω τῆς πόλεως καὶ ὁ μάρ
λιθάζεται. Ἐκβάλλοντες γὰρ αὐτὸν ἔξω τῆς πόλ
ἐλιθοβόλουν. Ἰουδαῖοι σταυροῦσι τὸν Χριστὸν, Ἰουδα
λιθάζουσι καὶ τὸν Στέφανον. Ἀπονέμει συγγνώμ
C Δεσπότης σταυρούμενος· Πάτερ γὰρ, φησὶν, ἄφες
τοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην· οὐ γὰρ οἴδασι τί ποιοῦ
Παρακαλεῖ ὅμοια περὶ αὐτῶν καὶ ὁ μάρτυς. Θεὶς γὰρ
φησὶ, τὰ γόνατα προσηύξατο λέγων· Κύριε Ἰησοῦ
Χριστὲ, μὴ στήσῃς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτη
Οὐδὲ ἐν λόγοις, οὐδὲ ἐν ἔργοις ἀκολουθῶν ὁ μάρ
τῷ Δεσπότῃ παρέλειψεν, ἀλλ' ἔδειξε καὶ τὸ τῆς ψυχ
ἀνεξίκακον, καὶ τὸ τῆς ὑπομονῆς ἀνδρεῖον· ὅθεν κα
ταύτης τῆς θείας ὀπτασίας ἀξιοῦται. Ἀτενίσας γὰρ
φησὶν, εἰς τὸν οὐρανὸν, εἶδε δόξαν Θεοῦ, καὶ Ἰησοῦν
ἑστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρός. Μέγα τῶν ἀγών
τοῦτο τὸ στάδιον. Ὁ γὰρ ἀθλητὴς κάτω παλαίει, κα
ὁ ἀγωνοθέτης ἐξ οὐρανῶν κατοπτεύει· οὗτος ἀγωνί

b [Alii ἄρχων,]
c [Alii παρέπεισε.]
d [Alii ἥρπασεν.]
a Hic deest aliquid. Savilius addendum putat ἰδού-λετο vel ἠθέλησε. Verum nullo addito verbo, si φυλάττων pro φυλάττων legatur, totum quadrabit.
b [Alii κυριωτέρων.]
c [Alii ἰουδαίους.]

ζεται πυκτεύων ἐνταῦθα, κἀκεῖνος ἄνωθεν συναγωνί-
ζεται στήκων. Οὐ γὰρ καθεζόμενον, ἀλλ' ἑστῶτα
θεωρεῖ τὸν Σωτῆρα. Ὦ πόση τῆς ἀξίας ἡ χάρις·
ἕστηκεν ὁ Δεσπότης ἀθλοῦντος τοῦ μάρτυρος. [d] Εἶ-
δος γὰρ ἀγωνοθέτου καὶ τὸ σχῆμα σημαίνει τῶν ἀγώ-
νων τὸ μέγεθος. Τότε γὰρ οἱ ἀγωνοθέται τῶν θρόνων
ἀφίστανται, ὅτε τὸ θερμὸν τῶν ἀγώνων ἀνάπτεται·
τότε τὸ στεῤῥὸν τῶν ἀθλούντων ἐλέγχεται, ὅτε τὸ
χρέος τῆς τιμῆς ἀποδίδοται. Ἡ δὲ τιμὴ τοῦ Σωτῆ-
ρος αὕτη, ὡς καὶ τῶν ἀγγέλων προτιμηθῆναι τὸν μάρ-
τυρα. Ἀτενίσας γάρ, φησὶν, εἰς τὸν οὐρανὸν, εἶδε
δόξαν Θεοῦ, καὶ Ἰησοῦν ἑστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ.
Εἶδε τὸν ἀόρατον οὐ μόνον τόπον καὶ δόξαν, ἀλλὰ καὶ
αὐτὸν τὸν ποθούμενον, ὅπου φοβεῖται καὶ τῶν ἀγγέ-
λων στρατιὰ παρακύψαι. Ἐκεῖ ὁ μάρτυς ἀτενίζει τὸ
βλέμμα, ὅπου τὰ Χερουβὶμ καλύπτει τὰ πρόσωπα
ἐκεῖνα καθαρὰ, ἀναβλέψαι τὰ Σεραφὶμ τοῖς ὀφθαλμοῖς
οὐ τολμᾷ εἰς τὸ ἀπέραντον ὕψος. Ὤφθη οὖν κατὰ
τοῦτο τῶν ἀγγέλων ἀνώτερος, τῶν ἐξουσιῶν ὑψηλότε-
ρος, τῶν θρόνων καὶ τῶν κυριοτήτων ἐπέκεινα. Εἷλκε
γὰρ αὐτὸν ἡ τοῦ Δεσπότου φωνὴ, προεπαγγειλαμένη
καὶ λέγουσα· Ὅπου εἰμὶ ἐγὼ, ἐκεῖ καὶ ὁ διάκονος ὁ
ἐμὸς ἔσται. Πρῶτος οὗτος τοῦ Σωτῆρος διάκονος, ὡς
καὶ πρῶτος τῆς ἀθλήσεως μάρτυς. Καὶ τῶν πραγμά-
των τὸ ξένον, ὅτι οὐ πυρὶ, οὐ σιδήρῳ, οὐ θηρίοις, οὐχ
ἑτέροις δεινοῖς τὸ τοῦ δικαίου τούτου πληροῦται μαρ-
τύριον, ἀλλὰ μόνῃ τῇ τῶν λίθων βολῇ. Ἔδει λίθοις
κοσμηθῆναι μόνοις τὸν Στέφανον, καὶ δέξασθαι τῆς
ἀληθείας τὴν χάριν ἐκ τῆς τῶν λίθων προσθήκης. Ὡς
γὰρ ἐν χρυσῷ τῷ σώματι ἡ τῶν λίθων ἐνετέθη βολὴ,
καὶ μάλιστα ἐν τῇ πανταχόθεν περιῤῥεομένῃ τῷ αἵ-
ματι τῇ κεφαλῇ. Ὁρῶντες οὖν πολλοὶ γεγόνασι μάρτυ-
ρες. Περιπόθητος γὰρ τοῖς ἀθλοῦσιν ὁ Στέφανος, τήν
τε τιμὴν προξενῶν, καὶ ἐκδιδάσκων τὴν ἄθλησιν· ὁδη-
γεῖ γὰρ τοῖς ἰδίοις παλαίσμασι, καὶ προτρέπεται τῷ
ἰδίῳ ὀνόματι. Διὸ καὶ ἐκ τῶν πραγμάτων τῶν αὐτοῦ
πρὸ τοῦ Παύλου βοᾷ· Μιμηταί μου γίνεσθε, καθὼς
κἀγὼ Χριστοῦ. Ἠκολούθησα γάρ, φησὶ, καὶ λόγῳ, καὶ
βίῳ, καὶ τελευτῇ τῷ τῶν ἁπάντων Δεσπότῃ. Δεῦτε,
μιμήσασθε καὶ ὑμεῖς ἕκαστα τούτων σὺν ἐμοὶ κατορ-
θοῦντες· δυνατὸν γὰρ καὶ συμφέρον τοῖς θέλουσι. Καὶ
μάρτυς ἐγὼ, ὁ καὶ πρῶτος μετὰ τὸν Δεσπότην ἀθλή-
σας, καὶ πρῶτος ἐν οὐρανῷ τὰ κρυπτὰ θεωρήσας.
Εἶδον γὰρ ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς τὸν Ἰησοῦν ἑστῶτα,
κἀκεῖνο περιεσκόπουν γενόμενον· Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ
Κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς
ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου· αὐτῷ ἡ δόξα
καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

[d] [Alii ἴδιον.]

stans auxiliatur. Non enim sedentem, sed stantem
videt Servatorem. O quanta dignationis gratia!
D Stat Dominus pugnante martyre. Agonothetæ for-
ma et situs, agonum magnitudinem significat.
Tunc enim agonothetæ e solio surgunt, cum ar-
dentius decertatur: tunc athletarum virtus digno-
scitur, cum debitus honor redditur. Hic vero a
Servatore exhibitus honor est, ita ut præ angelis
martyr honoretur. *Respiciens,* inquit, *in cælum,
vidit gloriam Dei, et Jesum stantem a dextris
Dei.* Vidit invisibilem non modo locum et gloriam,
sed etiam ipsum desideratum, ubi non audet an-
gelorum exercitus intueri. Ibi oculis martyr per-
spicit, ubi Cherubini illas puras facies obtegunt,
et Seraphini non audent illam immensam celsitu-
dinem obtueri. In hac ergo re angelis superior vi-
sus est, potestatibus excelsior, thronis et domi-
nationibus superior. Illum enim attraxit vox Do-
E mini, quæ prius dixerat: *Ubi sum ego, illic et* Joan. 12.
minister meus erit. Primus ergo fuit Servatoris 26.
diaconus, ut primus in certamine martyr. Quodque
hac in re singulare est, non igne, non ferro, non
bestiis, non aliis cruciatibus justus hic martyrium
subiit; sed solo lapidum jactu. Oportebat lapidi-
bus tantum ornari Stephanum, seu coronam, et ex
lapidum accessione veritatis gratiam accipere.
Nam velut in aureum corpus injecti sunt lapides,
maxime vero in caput, quod undique sanguine
circumfluebat. Hoc ergo videntes multi, martyres
effecti sunt. Desiderabilis ergo certantibus Ste-
229 phanus, seu corona, quæ et honorem affert et cer-
A tandi modum docet: nam in propriis certamini-
bus dux est, et nomine suo adhortatur. Quare vel
ex ipsis rebus ante Paulum clamat: *Imitatores* 1. Cor. 11.
mei estote, sicut et ego Christi. Et verbo, in- 1.
quit, et vita, et morte omnium Dominum sequu-
tus sum. Venite vos, hæc singula mecum imita-
mini, præclare mecum agentes: res fieri potest,
et est volentibus utilis. Testis ego sum, qui primus
post Dominum decertavi, et primus in cælo oc-
culta vidi. Vidi enim ad dexteram Patris Jesum
stantem; illudque reipsa conspexi: *Dixit Domi-* Psal. 109.
nus Domino meo. Sede a dextris meis, do- 1. 2.
*nec ponam inimicos tuos scabellum pedum
tuorum:* ipsi gloria et imperium in sæcula sæcu-
lorum. Amen.

MONITUM

IN HOMILIAM SEQUENTEM.

Puerilis eloquentiæ specimen exhibet hic quisquis sit orator, atque in brevissimo opusculo mirum quantum verba inutiliter multiplicat.

In mediam hebdomadam jejuniorum.

Benedictus Deus, qui nobis pugnantibus hanc gratiam dedit, ut videremus dimidium jejunii et certaminis ad temperantiam instituti. Ecce enim ad januas stamus medii jejunorium agonis: ecce adest dimidium jejuniorum. Age ergo, agonothetæ Christo fidentes, secunda jejunii certamina aggrediamur. Jam per Domini gratiam ad dimidium scalæ ad cælos ducentis pervenimus: absumamus etiam peccata, non dimidia solum, sed omnia. Jam propius accessimus ad præmia: maneamus ergo in stadio. Jam fulgent certaminis ad temperantiam suscepti mercedes, splendent athleticorum sudorum coronæ, cælitus prostant agonum C præmia, quæ agonotheta Christus daturus est certantibus, si victores sint. Ille nos de cælo roborat ad perseverandum in jejunio, et de cælo promittit se jejunii athletis charismata daturum. Ne itaque segnes simus ad certamina, ut perveniamus ad illam pro jejunio coronatorum civitatem. Cælum namque circumeunt jejunii alumni; angelorum imitatores cælum suscipit; jejunantium enim vita cælestis est. Jejunium namque homines a terra in cælum transfert, in angelorumque ordinem adducit, facilem a terra in cælum transitum reddit, et ante cælestem Regem sistit, immortaliumque bonorum usumfructum suppeditat. Stupendum enim est, fratres, certaminis nostri mi- D raculum. Pueri enim cum viris unguntur ad pugnam, mulieres cum viris concertant, infirma feminea natura in pugna viriliter agit. Liberum est volentibus jejunii stadium. Christus enim copiosus præmiorum largitor sedet. Festinemus ad medium jejunii certamen: nemo hoc spirituale certamen deturpet, nemo ordinem deserat in spiritualibus hisce certaminibus. Inimicus enim ferociam demisit, magna pars certaminis sublata est, ex Dei judicio devictus est inimicus, in servitutem redactus est, depulsus est per jejunium, a ridentibus puerulis humi dejectus est, epita- 230 phioque turpi in opprobrium ab ipsis donatus. A Nemo igitur titubet, dilecti, in medium jejuniorum progressus; nemo segniter agat in mediis

B

Εἰς τὴν μέσην ἑβδομάδα τῶν νηστειῶν.

Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ὁ χαρισάμενος τοῖς ἀγωνισταῖς τῆς νηστείας καὶ τὸ μέσον ἄθλον τῆς ἐγκρατείας θεάσασθαι. Ἰδοὺ γὰρ ἐπὶ ταῖς θύραις ἑστήκαμεν τῶν μέσων τῆς νηστείας σκαμμάτων· ἰδοὺ τὸ μέσον τοῦ ἀγῶνος ἡμῖν πρόκειται. Δεῦρο γοῦν θαῤῥοῦντες τῷ ἀγωνοθέτῃ Χριστῷ, κατατολμήσωμεν καὶ τῶν δευτέρων τῆς νηστείας παλαισμάτων. Ἐμεσάσαμεν χάριτι Κυρίου ἤδη τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάγουσαν κλίμακα· ἀναλώσωμεν καὶ τῶν ἁμαρτημάτων μὴ τὸ ἥμισυ μόνον, ἀλλὰ τὸ ὅλον. Πλησίον γεγόναμεν λοιπὸν τῶν ἐπάθλων· ἐπιμείνωμεν τοίνυν τοῖς σκάμμασι. Λάμπουσι γὰρ ἤδη τῶν τῆς ἐγκρατείας σκαμμάτων τὰ C χαρίσματα, στίλβουσι τῶν ἀθλητικῶν ἱδρώτων οἱ στέφανοι, οὐρανόθεν πρόκεινται τῶν ἀγώνων τὰ βραβεῖα, ἃ βραβεύει ὁ ἀγωνοθέτης Χριστὸς τῇ νίκῃ τῶν σκαμματιζόντων. Οὐρανόθεν ἡμᾶς νευροῖ πρὸς τὴν τῆς νηστείας εὐτονίαν, καὶ οὐρανόθεν ἐπαγγέλλεται διδόναι χαρίσματα τοῖς ἀθληταῖς τῆς νηστείας. Μὴ τοίνυν ὀλιγωρήσωμεν πρὸς τοὺς ἀγῶνας, ἵνα καταλάβωμεν τῶν τῆς νηστείας στεφανιτῶν τὴν πόλιν. Οὐρανὸν γὰρ περιπολοῦσιν οἱ τῆς νηστείας τρόφιμοι, οὐρανὸς ἀγκαλίζεται τοὺς μιμητὰς τῶν ἀγγέλων, ἐπειδὴ οὐράνιον τῶν νηστευόντων τὸ πολίτευμα. Νηστεία γὰρ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανοὺς μεθίστησιν, εἰς τὴν τῶν ἀγγέλων ἀνάγει τάξιν, εὔκολον τὴν ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανοὺς πορείαν καθίστησι, καὶ παρ' αὐτὸν τὸν D ἐπουράνιον βασιλέα παρίστησι, τῶν ἀθανάτων ἀγαθῶν τὴν ἀπόλαυσιν χορηγοῦσα. Ξένον γὰρ, ἀδελφοὶ, τοῦ παρ' ἡμῶν ἀγῶνος τὸ θαῦμα. Παῖδες γὰρ μετὰ ἀνδρῶν ἀλείφονται, γυναῖκες ἀνδράσιν ἁμιλλῶνται, ἡ ἀσθενὴς τῶν θηλειῶν πρὸς τὸν ἀγῶνα ἀνδρίζεται φύσις. Ἐλεύθερον τοῖς ἐθέλουσι τὸ σκάμμα τῆς νηστείας. Χριστὸς γὰρ ἄφθονος ἀγωνοθέτης κάθηται. Σπεύσωμεν καὶ πρὸς τὸν μέσον ἀγῶνα τῆς νηστείας· μηδεὶς καταισχύνῃ τὸν πνευματικὸν τοῦτον ἀγῶνα· μηδεὶς λειποτακτήσῃ τῶν πνευματικῶν ἀγώνων τούτων. Λέλειπται γὰρ ὁ ἐχθρὸς τοῦ θράσους, ἀφῄρηται τὸ πλέον τῆς μάχης, νενίκηται τῇ τοῦ Θεοῦ κρίσει, δεδούλωται 230 ἡττηθεὶς, ἐλήλαται διὰ νηστείας, ἐπ' ἐδάφους ὑπὸ A νηπίων γελώμενος ἔῤῥιπται, ἐπιτάφιον αἰσχύνης ὑπ' αὐτῶν δεχόμενος ὄνειδος. Μηδεὶς τοίνυν ὀκλάσῃ, ἀγαπητοὶ, περὶ τὸ μέσον τῆς νηστείας γενόμενος· μηδεὶς

ση τῶν μέσων σκαμμάτων· ἡ γὰρ ἡμετέρα
ης ἐκείνου κατάπτωσις. Εἴ τις ἀθλεῖ νωθρῶς,
ϱώννυσιν· εἴ τις ὑμῶν ἀσθενῶς ἀγωνίζεται,
νευροῖ. Στῶμεν τοιγαροῦν πρὸς τὸν ἀγῶνα
;, ἵνα ὁ ἀντίπαλος πέσῃ μειζόνως. Βρωμάτων
ν πόθον· καρτερήσωμεν πρὸς ὀλίγον, ἵνα ἀθά-
:ϐωμεν χάριν. Ἔφαγε γὰρ Ἀδὰμ, καὶ θανάτῳ
ίσθη· ἐνήστευσεν Ἠλίας, καὶ τοῦ οὐρανοῦ
ὶς ἐπιστεύθη· ἔπιε Νῶε, καὶ τὸν νοῦν μετε-
ήσχησεν Ἐνὼχ, καὶ ὑπ' ἀγγέλων μετετέθη·
θη Φαραὼ, καὶ ἐν θαλάσσῃ σὺν ἅρμασι κατε-
η· ἐνήστευσε Μωϋσῆς, καὶ θάλατταν κατεπέ-
B νοτέρων τειχῶν ἐκ τῆς ὑγρᾶς τῶν ὑδάτων οὐ-
όμενος οἰκοδόμος, καὶ ξένην γῆν τὸν λαὸν
ῖν παρασκευάσας, κεκονιαμένῳ ποδὶ τὴν
ιν παρήγαγε. Μετέλαβεν Εὔα παρανόμου
ς, καὶ πάντες ἐξ ἐκείνης θανάτῳ παραδίδον·
ίσχετο ὁ ἐκ Μαρίας τεχθεὶς Δεσπότης ἐννόμου
ς, καὶ πάντας τῆς καταδίκης τοῦ θανάτου
ωσε. Γεῦσις θανάτου τὸ ἐν παραδείσῳ δέν-
Ἧ δ' ἂν ἡμέρᾳ γὰρ, φησὶν ὁ Θεὸς, φάγησθε
τοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε. Φυγὴ θανάτου,
τὸ δένδρον· ἐκεῖθεν γὰρ ἐπήγαζεν ἡ ζωὴ ἡ
ς. Ἀπὸ σταυροῦ πρὸς παράδεισον ὁ λῃστὴς
ήκεν, ἀντὶ θανάτου ζωὴν ἀνταλλαξάμενος.
τοῦ φθόνου τοῦ ἐν παραδείσῳ φυτοῦ ἡ βρῶσις·
ίρεσις τοῦ φθόνου ἡ ἐκ τοῦ καρποῦ τοῦ σταυροῦ
C ψις. Εἰ ἐνήστευσεν ὁ Ἀδὰμ, οὐκ ἂν θανάτῳ
άσθη, οὐκ ἂν τῆς ἀκαμάτου τρυφῆς ἐξόριστος
, οὐκ ἂν τῇ φθορᾷ ὑπεβλήθη. Φησὶ γὰρ ἡ θεία
, ὅτι Ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἔκτισεν ἐπ' ἀφθαρ-
όνῳ δὲ διαβόλου θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσ-
Ἀλλ' ἦλθε Χριστὸς, Ἡ εἰρήνη ἡμῶν, καὶ τὸ
χον τοῦ φραγμοῦ λύσας, τὴν ἔχθραν ἐν τῇ
ὑτοῦ, προσήλωσε τὸ γραμματεῖον τῆς ἁμαρ-
σταυρῷ, ἀκυρώσας τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγρα-
θανάτου. Καὶ βοᾷ Παῦλος· Χριστὸς ἡμᾶς ἐξ-
ν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ
ιτάρα. Ἀμειψώμεθα τοίνυν κατὰ δύναμιν τὸν
ην, ἀγαπητοί· μικροῖς ὀβολοῖς θεραπεύσωμεν
ύσιον ἐν ἐλέει. Ὁ Δεσπότης ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν
D ὅθη· ἡμεῖς δὲ θρέψωμεν τὸν κατ' εἰκόνα αὐτοῦ
τα πένητα· ἐκεῖνος θανάτῳ προσωμίλησεν,
ς θανάτου ἐλευθερώσῃ· ἡμεῖς δι' αὐτὸν μικροῖς
τοῦ θανατικοῦ λιμοῦ τοὺς ὁμογενεῖς ἐξαρπά-
Αὐτὸς γὰρ, αὐτός ἐστιν, ὁ διὰ τῶν πενήτων
ος τὸ παρεχόμενον. Μὴ τοίνυν παραδράμῃς,
ε, ἐκτείνοντος τὴν χεῖρα τοῦ πένητος, ἀφορῶν
δι' ἐκείνου δεχόμενον Δεσπότην· ἀλλὰ γενέ-
ι ἡ χεὶρ τοῦ πένητος θυμιατήριον ἐν ἀγορᾷ
ιενον. Ἔχει γὰρ ἀντὶ πυρὸς, τοῦ λιμοῦ τοὺς
ας κατατήκοντας. Ἐπιβάλλωμεν οὖν ἀντὶ θυ-
ος ὀβολοὺς δύο, καὶ τῆς εὐωδίας πληρώσωμεν
ανὸν, ἵνα ἐξ οὐρανῶν ἀκούσωμεν· Ἐφ' ὅσον
ιτε ἑνὶ τούτων τῶν μικρῶν, ἐμοὶ ἐποιήσατε,
; τοῦ Χριστοῦ· αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς
ῶνας τῶν αἰώνων.

certaminibus : nostra enim generositas illius excidium est. Si quis ignave pugnet, illi vires addit: si quis remisse decertet, illum roborat. Strenue itaque stemus in certamine, ut inimicus gravius cadat. Ciborum desiderium fugiamus, paululum perseveremus, ut immortalem gratiam accipiamus. Comedit Adam, et morte damnatus est: jejunavit Elias, et illi cæli claves concreditæ sunt: bibit Noe, et mente mutatus est : temperanter egit Enoch, et ab angelis translatus est : satiatus est Pharao, et in mari cum curribus demersus est:
B jejunavit Moyses, et mare trajecit, novosque muros ex fluida aquarum natura construxit, et per novam terram populum deducens, sicco pede per mare transmisit. Illicitum cibum Eva comedit, et omnes ex illa oriundi morti traduntur : qui autem ex Maria natus est Dominus a cibo etiam legitimo abstinuit, et omnes a mortis damnatione liberavit. Paradisi lignum gustus et alimentum mortis erat. *In quacumque die*, dicit Deus, *comederitis ex eo, morte moriemini*. Fuga mortis erat crucis lignum; inde namque scaturivit immortalis vita. A cruce in paradisum latro pertransivit, mortemque cum vita commutavit. Fructus invidiæ fuit comestio illa de ligno in paradiso posito, et invidiam sustulit fructus crucis communicatio. Si jejunasset Adam, non morte
C damnatus fuisset, non ab omni labore vacua voluptate ejectus, non corruptioni subjectus fuisset: ait quippe divina Scriptura : *Deus hominem creavit ad incorruptionem ; invidia autem diaboli mors intravit in mundum*. Sed venit Christus, *Pax nostra, et medium parietem maceriæ solvens, inimicitiam in carne sua, rescriptum peccati cruci affixit, abrogans chirographum mortis contra nos scriptum*. Clamat vero Paulus : *Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum*. Pro viribus ergo Benefactori vicem reddamus, dilecti; exiguis obolis colamus eum, qui dives est in misericordia. Dominus noster pro nobis cruci-
D fixus est; nos vero pauperem alamus, qui ad ejus imaginem creatus est : ille in morte versatus est, ut nos a morte liberaret; nos propter ipsum exiguis obolis ab exitiosa fame congeneres nostros eruamus. Ipse namque, ipse est, qui per pauperes id quod erogatur, accipit. Ne prætercurras, o homo, cum manum extendit pauper, respiciens ad Dominum, quem per ipsum excipis; sed sit tibi manus pauperis, thuribulum in foro positum. Loco enim ignis carbones famis habet se consumentes. Incensi itaque loco injiciamus obolos duos, et bono odore cælum repleamus, ut de cælis audiamus Christum clamantem : *In quantum fecistis uni ex his minimis, mihi fecisti* : ipsi gloria et imperium in sæcula sæculorum.

Gen. 2. 17.
Sap. 2. 23. 24.
Ephes. 2. 14.
Col. 2. 14.
Gal. 3. 13.
Matth. 25. 40.

' αὐτοῦ. Πᾶσαν ἡλικίαν καὶ ἀξίαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ λεσεν ὁ λόγος πρὸς τὴν τοῦ Κυρίου αἴνεσιν, Βα- τῆς γῆς καὶ πάντας τοὺς λαοὺς, ἄρχοντας καὶ D : κριτὰς γῆς, νεανίσκους καὶ παρθένους. Καὶ τὸ ρεπὲς τοῦ θαύματος, ὅτι τῇ νέᾳ καὶ ἀπειρο- :ῶν νηπίων παίδων καὶ θηλαζόντων ἡλικίᾳ τὰ ῖα συνεχώρησε τοῦ ἐξάρξαι τῷ Κυρίῳ ἐν ἐξομο- ι τὸ θεοδίδακτον ᾆσμα, καθάπερ πάλαι Μωϋ- ἐξ Αἰγύπτου λαῷ, τὸ, Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμε- ὀνόματι Κυρίου. Σήμερον χαρᾷ χαίρει ὁ μακά- ιυίδ, σεσυλημένος τὴν κιθάραν ὑπὸ νηπίων, οἷς 232 'χορεύων τῷ πνεύματι καὶ συνευωχούμενος, κα- A τὸ πρὶν πρὸ προσώπου τῆς κιβωτοῦ τοῦ Θεοῦ, ισουργεῖ καὶ συμψελλίζει ἡδέως, τὸ, Εὐλογημέ- χόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου. Πρὸς ὃν ἐροῦμεν· ιῖν, ὦ προφῆτα, τίς οὗτος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι ; Οὐχ ἐμὸν, φησὶ, τὸ διδασκαλεῖον σήμερον· νη- ὲρ ἀφιέρωται παρὰ τοῦ καταρτίσαντος ἐκ στόμα- :ίων καὶ θηλαζόντων αἶνον τοῦ καταλῦσαι ἐχθρὸν δικητήν· Ὅπως καὶ διὰ τοῦ θαύματος τούτου ιφῶσι καρδίαι πατέρων ἐπὶ τέκνα, καὶ ἀπει- φρονήσει δικαίων. Λέγετε, ὦ παῖδες, πόθεν καλὴ αὕτη καὶ ἐπίχαρις ἅμιλλα καὶ ᾠδή; τίς ας; τίς ὁ σοφίσας; τίς ὁ συναθροίσας; ποῦ αἱ τίνες οἱ παιδαγωγοί; Συγκοινωνήσατε ἡμῖν, :ῆς εὐωχίας καὶ μελῳδίας, καὶ μαθήσεσθε τὰ B καὶ τοῖς λοιποῖς προφήταις ἐν ἐπιθυμίαις. Ἐπεὶ ιετράπημεν, καὶ δεξιὰς ἡμῖν ἔδωκαν οἱ παῖδες ας, δεῦρο, ἀγαπητοὶ, καὶ ἡμεῖς ζηλώσωμεν πρεπῆ χορείαν, καὶ μετὰ τῶν ἀποστόλων ὁδοι- μεν τῷ ἐπιβεβηκότι ἐπὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρα- ὰ ἀνατολὰς, καὶ ἐφ' ὑποζύγιον, ὡς εὐδόκησεν, ιένῳ ἐπὶ τῆς γῆς. Μετὰ νηπίων τὰ κλάδη ἄρω- ιὶ τοῖς κλάδοις κροτήσωμεν, ὅπως ἐπιπνεύσῃ ὶν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ τὴν θεοδίδακτον ώμεν εὐτάκτως ᾠδὴν, Εὐλογημένος ὁ ἐρχό- ν ὀνόματι Κυρίου· ὡσάννα ἐν τοῖς ὑψίστοις. ν ὁ πατριάρχης ἐν πνεύματι ἑορτάζει Ἰακὼβ, ἣν προφητείαν αὐτοῦ εἰς ἔργον ἀχθεῖσαν, καὶ ιεύοντα πρὸς ἄμπελον τὸν πῶλον αὐτοῦ, ἐπι- α ἐπὶ πῶλον νέον· καὶ μετὰ τῶν πιστῶν προσ- ὶ πνεύματι. Σήμερον πῶλος ἑτοιμάζεται τὸ C γίστων ἐθνῶν τὸ πρὶν ἄλογον ἐξεμπλάριον εἰς ὑποταγῆς τοῦ ἐξ ἐθνῶν νέου λαοῦ· καὶ νήπια νύουσι τὴν τούτων πρὸς θεογνωσίαν νηπιότητα. ν ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης ἐπὶ γῆς προφητικῶς ει, καὶ κοινωνοὺς τῆς ἐπουρανίου εὐωχίας τοὺς ; ἀναδείκνυσιν· ἵνα δείξῃ ὅτι αὐτός ἐστι Κύ- ροτέρων, ὡς ἑκατέρωθεν συμφώνως σὺν Πατρὶ ύματι ἀνυμνούμενος. Διὰ τοῦτο οἱ μὲν ἄνω τὴν γῆς σωτηρίαν καταμηνύοντες ἔψαλλον, Ἅγιος, ἅγιος, Κύριος σαβαώθ, πλήρης πᾶσα ἡ γῆ τῆς ὑτοῦ· οἱ δὲ κάτω τῇ ἐπουρανίῳ εὐφροσύνῃ ηγυρίζοντες ἐκραύγαζον, Ὡσάννα ἐν τοῖς ὑψί- οσάννα τῷ υἱῷ Δαυίδ. Καὶ οἱ μὲν ἐδοξολόγουν, ιένη ἡ δόξα Κυρίου ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ· οἱ δὲ ιον, Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυ- D

ων δὲ οὕτω τελουμένων, καὶ τῶν μαθητῶν χο- ν περὶ πασῶν ὧν εἶδον δυνάμεων, καὶ λεγόν-

ces terræ, juvenes et virgines. Et quod est in hoc miraculo novum, teneræ et nequitiæ experti infantium et lactentium ætati primas dedit, ut incipiant Domino in confessione, illud a Deo datum canticum canere, ut olim Moyses populo egresso ex Ægypto : *Benedictus qui venit in nomine Domini.* Hodie admodum gaudet beatus David, quod infantes citharam ipsi subripuerint; cum quibus spiritu choreas et convivia agens, ut olim ante arcam Dei, cum illis placide modulatur, et balbutit, illud proferens, *Benedictus qui venit in nomine Domini.* Cui dicemus : Tu nobis propheta dicito, Quis est hic, qui venit in nomine Domini? Non mea, inquiet, est doctrina : nam id hodie infantibus deputatum est ab eo, qui ex ore infantium lactentium perfecit laudem, ut destruat inimicum et ultorem; *Ut per hoc miraculum convertantur corda patrum in filios, et incredulorum ad prudentiam justorum.* Luc. I. 17. Dicite, o pueri, unde vobis hodie hoc pulchrum et gratiosum certamen et canticum? quis vos doctor instituit? quis vos congregavit? ubi sunt tabulæ? qui pædagogi? Nos et convivii et modulationis consortes efficite; et ea discetis, quæ Moyses et reliqui prophetæ concupiscebant. Quia igitur invitati sumus, et infantes nobiscum dexteras junxerunt; huc accedite, carissimi, et nos cum studio hanc divinam choream adeamus, et cum apostolis illum comitemur in via, qui ascendit super cælum cæli ad Orientem, et qui, ut ipse voluit, subjugali vehitur in terra. Cum infantibus ramos tollamus, et ramis plaudamus, ut et nos Spiritus sanctus inspiret, et cum debito ordine divinum illud emittamus canticum : *Benedictus qui venit in nomine Domini : hosanna in excelsis.* Hodie patriarcha Jacob in spiritu festum celebrat, videns prophetiam suam Gen. 49. 11. ad opus deductam, et cum, qui ligat ad vitem pullum suum, pullo vectum : ac cum fidelibus in spiritu adorat. Hodie pullus præparatur, id est, irrationabiles gentiles olim exemplar irrationabile; ut ostendatur obedientia novi populi ex gentibus conversi; infantesque significant horum in Dei cognitione infantiam. Hodie Rex gloriæ in terra prophetice glorificatur, et cælestis convivii consortes terrigenas exhibet, ut ostendat se esse utriusque, et cæli et terræ Dominum, utpote qui in utroque cum Pàtre et Spiritu sancto concordissime celebretur. Ideo superni illi salutem in terra partam significantes psallebant : *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Sabaoth : plena est omnis terra gloria ejus;* Isai. 6. 3. qui vero in terra erant cum cælesti lætitia simul festum agentès, clamabant, *Hosanna in excelsis, hosanna filio David.* Matth. 21. 9. Et alii glorificabant, *Benedicta gloria Domini de loco suo;* Ezech. 3. 12. alii vero theologice dicebant, *Benedictus qui venit in nomine Domini.*

2. Dum hæc ita fierent, et discipuli choreas agerent circa omnes quas viderant virtutes, et di-

Luc. 2. 14. cerent, *Benedictus qui venit in nomine Domi-*
ni ; in excelsis gloria, et in terra pax ; civitas
Matth. 21. commovebatur dicens : *Quis est hic ?* ut ex cæci-
10. tate invidiam contra Domini gloriam concitaret.
Civitatem cum audis, veterem illam synagogæ
inconditam turbam intellige. Ingrati illi interro-
gant, *Quis est hic ?* ac si nondum vidissent Be-
nefactorem divinis miraculis celebrem. Non enim
comprehendebant tenebræ lucem in adyto fulgen-
tem. Quamobrem directe ad illos jam olim excla-
Isai. 42. maverat Isaias, dicens : *Audite surdi, et cæci*
18.—20. *visum recipite. Et quis cæcus, nisi filii mei ?*
et qui surdi, nisi qui dominantur eorum ? et
occæcati sunt servi Dei. Vidistis sæpe, et non
observastis : apertis auribus non audistis. Vide-
tis, fratres, verborum accurationem? quomodo
perspicax ille divinus Spiritus per sanctos suos sic-
ut præsentia futura prædicat? Videbant enim in-
grati, et per signa miraculorum patratorem Deum
quasi manibus tangebant, et in incredulitate man-
serunt : viderant cæcum natum, visum recepisse
et Dominum prædicavisse : viderant paralyticum,
qui in hac infirmitate vitam contriverat solo jus-
su a morbo sanatum : viderant Lazarum a morte
effugisse : audierant deambulationem supra ma-
re, vinum datum sine vitis cultu, panes sine
labore suppeditatos, dæmonas pulsos, ægros sa-
natos : ipsorum plateæ virtutes ejus prædicabant,
viæ curationes viatoribus nuntiabant : tota Judæa
Matth. 21. beneficiis repleta erat, et nunc interrogant, *Quis*
11. *est hic ?* O insaniam eorum qui falso doctores ap-
pellantur! o pervicaces patres! o stulti seniores!
o semen Chanaanis impudentis, non autem Judæ
pii! Pueri Creatorem agnoverunt, et pervicaces
patres dicebant, *Quis est hic ?* Juvenilis ætas
Deum celebravit, et inveterati dierum malorum
interrogabant, *Quis est hic ?* Lactentes theolo-
gice loquuntur, et seniores blasphemant? pueri
pie laudibus sacra peragunt, et exsecrandi sacer-
dotes impie indignantur? O increduli in pruden-
tia justorum : convertite corda vestra ad filios
vestros, discite Dei mysteria. Idipsum quod per-
ficitur, testificatur Deum esse illum, qui a non
Joan. 5. 39. edoctis linguis ita celebratur. *Scrutamini Scri-*
pturas, ut audistis a Domino, quia ipsæ sunt quæ
testificantur de illo, nec ignoratis miraculum.
Audite, ingrati, quid annuntiet vobis Zacharias
Zach. 9. 9. propheta ; ait enim : *Gaude multum, filia Sion :*
ecce Rex tuus venit tibi justus et insidens su-
per pullum asinæ. Cur gaudium excutitis? cur
fulgente sole, tenebras diligitis? cur contra inex-
pugnabilem pacem bellum meditamini? Si itaque
filii Sion estis, cum filiis vestris choreas agite :
gaudii occasio sit vobis filiorum pietas. Ab illo
discite, quis docuit, quis collegit, a quo doctrina
prodeat, quæ sit nova theologia, et vetus prophe-
tia. Quod si nullus homo eorum quidpiam do-
cuit, sed ex se et sponte sua laudem mo-
dulantur, agnoscite Dei opus esse, ut in lege
Psal. 8. 3. scriptum est : *Ex ore infantium et lactentium*

των, Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου· ἐν
ὑψίστοις δόξα, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη· ἡ πόλις ἐσείετο λέ-
γουσα· Τίς ἐστιν οὗτος; πεπωρωμένον φθόνον κατὰ
τῆς τοῦ Δεσπότου δόξης κινοῦσα. Πόλιν δὲ ἀκούων,
τὴν παλαιὰν τῆς συναγωγῆς ἄτακτον πληθὺν ἐπιγί-
νωσκε. Διερωτῶσιν οἱ ἀγνώμονες, Τίς ἐστιν οὗτος;
ὡς μήπω ἑωρακότες τὸν εὐεργέτην καὶ περιβόητον
τοῖς θεοπρεπέσι θαύμασιν. Οὐ γὰρ κατέλαβεν ἡ σκιὰ
τὸ ἐν αὐτῇ ἐπιλάμψαν ἄδυτον φῶς. Ὅθεν εὐθυβόλως
προανακέκραγε πρὸς αὐτοὺς Ἡσαΐας λέγων· Οἱ κω-
φοὶ ἀκούσατε, καὶ οἱ τυφλοὶ ἀναβλέψατε ἰδεῖν. Καὶ τίς
E τυφλὸς, ἀλλ' ἢ οἱ παῖδές μου; καὶ κωφοὶ, ἀλλ' ἢ οἱ
κυριεύοντες αὐτῶν; Καὶ ἐτυφλώθησαν οἱ δοῦλοι τοῦ
Θεοῦ. Εἴδετε πολλάκις, καὶ οὐκ ἐφυλάξασθε· ἠνεῳ-
γμένα τὰ ὦτα, καὶ οὐκ ἠκούσατε. Ὁρᾶτε, ἀγαπητοὶ,
ἀκρίβειαν λόγων; ὅπως τὸ προθεωρητικὸν θεῖον Πνεῦ-
μα διὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ, ὡς παρόντα, τὰ μέλλοντα
προεκήρυττεν; Εἶδον γὰρ οἱ ἀχάριστοι, καὶ ἐψηλάφη-
σαν διὰ τῶν θαυμάτων τὸν θαυματουργὸν Θεὸν, καὶ τῇ
ἀπιστίᾳ ἐνέμειναν· εἶδον τὸν τυφλὸν ἐκ γενετῆς τὸν φω-
ταγωγήσαντα Κύριον κηρύττοντα· εἶδον σύγχρονον
καὶ σύζυγον τῇ ἀσθενείᾳ παράλυτον προστάγματι διա-
ζευχθέντα τῆς κακουχίας· ἐθεάσαντο Λάζαρον φυγάδα
233 θανάτου γεγονότα· ἤκουσαν τὸν ἐν θαλάσσῃ περίπατον,
A τὴν ἀγεώργητον οἰνοδοσίαν, τὴν ἄμοχθον ἀρτοτροφίαν,
τὴν τῶν δαιμόνων ἀπελασίαν, τὴν τῶν καμνόντων εὐ-
ρωστίαν· αἱ πλατεῖαι αὐτῶν τὰς δυνάμεις ἐκήρυττον,
αἱ ὁδοὶ αὐτῶν τὰς ἰάσεις τοῖς ὁδοιπόροις κατήγγελλον·
πᾶσα ἡ Ἰουδαία ἐπληρώθη τῶν εὐεργεσιῶν, καὶ νῦν
πυνθάνονται, Τίς ἐστιν οὗτος; Ὢ τῆς ἀνοίας τῶν
ψευδωνύμων διδασκάλων, ὢ τῶν ἀπειθῶν πατέρων, ὢ
τῶν ἀφρόνων πρεσβυτέρων, ὢ σπέρμα Χαναὰν τοῦ
ἀναιδοῦς, καὶ οὐκ Ἰούδα τοῦ εὐλαβοῦς. Τὰ τέκνα ἐπέ-
γνωσαν τὸν κτίστην, καὶ οἱ ἀπειθεῖς πατέρες ἔλεγον,
Τίς ἐστιν οὗτος; Ἡ νέα ἡλικία τὸν Θεὸν ἀνύμνησε,
καὶ οἱ πεπαλαιωμένοι ἡμερῶν κακῶν ἐπυνθάνοντο, Τίς
ἐστιν οὗτος; Οἱ θηλάζοντες θεολογοῦσι, καὶ οἱ πρε-
σβύτεροι βλασφημοῦσι, παῖδες εὐσεβῶς ἱερουργοῦσιν
αἶνον, καὶ ἀνίεροι ἱερεῖς δυσσεβῶς ἀγανακτοῦσιν; Οἱ
ἀπειθεῖς ἐν φρονήσει δικαίων, ἐπιστρέψατε τὰς καρ-
B δίας ὑμῶν ἐπὶ τὰ τέκνα ὑμῶν, μάθετε Θεοῦ μυστήρια.
Αὐτὸ τὸ τελούμενον μαρτυρεῖ, ὅτι Θεός ἐστιν ὁ οὕτως
ἀνυμνούμενος ὑπὸ ἀδιδάκτων γλωσσῶν. Ἐρευνᾶτε τὰς
Γραφὰς, καθὼς ἠκούσατε παρὰ τοῦ Δεσπότου, ὅτι
αὐταί εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἀγνο-
εῖτε τὸ θαῦμα. Ἀκούσατε οἱ ἀχάριστοι, τί εὐαγγε-
λίζεται ὑμῖν ὁ προφήτης Ζαχαρίας. Φησὶ γὰρ, Χαῖρε
σφόδρα, θύγατερ Σιών· ἰδοὺ ὁ βασιλεύς σου ἔρχεταί
σοι δίκαιος καὶ ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ πῶλον ὄνου. Διὰ τί
τὴν χαρὰν ἀποσείεσθε; διὰ τί ἡλίου λάμποντος, τὸ
σκότος ἀγαπᾶτε; διὰ τί πρὸς τὴν ἀπολέμητον εἰρήνην
μελετᾶτε πόλεμον; Εἰ τοίνυν υἱοὶ Σιὼν ἐστε, συγχο-
ρεύσατε τοῖς τέκνοις ὑμῶν· χαρᾶς ἀφορμὴ ἔστω ὑμῖν
ἡ τῶν τέκνων θεοσέβεια. Μάθετε παρ' αὐτῶν, τίς ὁ
διδάξας, τίς ὁ συναθροίσας, πόθεν τὰ διδάγματα, τίς
C ἡ καινὴ θεολογία, καὶ παλαιὰ προφητεία. Εἰ δὲ ἀνθρώ-
πων μὲν οὐδεὶς οὐδὲν τούτων ἐδίδαξεν, αὐτόματοι δὲ
τὸν αἶνον ἀναμέλπουσι, γνῶτε Θεοῦ εἶναι τὸ ἔργον,
ὡς ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται· Ἐκ στόματος νηπίων καὶ
θηλαζόντων κατηρτίσω αἶνον. Διπλασιάσατε οὖν τὴν

ὅτι τοιούτων γεγόνατε πατέρες, οἵτινες καὶ τὰ
πρεσβυτέροις ἀγνοηθέντα θεοδιδάκτως ἀνευφήμη-
πιστρέψατε οὖν τὰς καρδίας ὑμῶν ἐπὶ τὰ τέκνα
καὶ μὴ μύσητε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν πρὸς τὴν
αν. Εἰ δὲ αὐτοί ἐστε, καὶ ἀκούοντες οὐκ ἀκού-
αὶ βλέποντες οὐ βλέπετε, καὶ μάτην διαφέρεσθε
ὰ νήπια, αὐτοὶ ὑμῶν κριταὶ ἔσονται κατὰ τὸν
οτῆρος λόγον. Καλῶς γοῦν καὶ τοῦτο μετὰ τῶν
προανεφώνησε περὶ ὑμῶν ὁ προφήτης Ἡσαΐας
· Οὐ νῦν αἰσχυνθήσεται Ἰακὼβ, οὐδὲ νῦν τὸ
πον μεταβαλεῖ· ἀλλ' ὅταν ἴδωσι τὰ τέκνα αὐ- D
ι ἔργα μου, δι' ἐμὲ ἁγιάσουσι τὸν ἅγιον τοῦ Ἰα-
καὶ τὸν Θεὸν τοῦ Ἰσραὴλ φοβηθήσονται· καὶ
νται οἱ τῷ πνεύματι πλανώμενοι σύνεσιν, οἱ δὲ
οντες μαθήσονται ὑπακούειν, καὶ αἱ γλῶσσαι
λίζουσαι μαθήσονται λαλεῖν εἰρήνην. Ὁρᾷς, ὦ
Ἰουδαῖε, πῶς ἐκ προοιμίων τοῦ λόγου αἰσχύ-
ὺν προκαταγγέλλει ὁ προφήτης διὰ τὴν ἀπεί-
ὑμῶν; Μάθετε κἂν παρ' αὐτοῦ, πῶς θεο-
ον κηρύσσει τὴν τῶν τέκνων ὑμῶν ὑμνῳ-
ὡς καὶ ὁ μακάριος Δαυὶδ προανεφώνησε λέγων·
όματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω αἶ-
Ι τοίνυν τὴν ὁσιότητα τῶν παίδων οἰκειώσασθε,
ἰων, ἢ μετὰ τῆς εὐσεβείας καὶ τοὺς παῖδας ἡμῖν
σθε. Ἡμεῖς τούτοις συγχορεύσωμεν καὶ συνεορ-
εν, καὶ τῇ καινῇ γλώσσῃ τὸ θεοδίδακτον ᾆσμα E
λλωμεν. Ποτὲ μὲν γὰρ Συμεὼν ὁ πρεσβύτης
ησε τῷ Σωτῆρι, καὶ ταῖς ἀγκάλαις ὑπεδέξατο
ὂν αἰώνων Δεσπότην ὡς βρέφος, καὶ Κύριον
ὸν ἐκήρυξε· νῦν δὲ ἀντὶ πρεσβυτέρων ἀγνωμό-
παῖδες τῷ Σωτῆρι ὑπήντησαν ὡς Συμεὼν, καὶ
ίδη ἀντὶ ἀγκαλῶν ὑπέστρωσαν, καὶ Κύριον καὶ
ὐλόγησαν τὸν ἐπὶ πώλου ὡς ἐπὶ Χερουβὶμ κα-
νον, Ὡσάννα τῷ υἱῷ Δαυὶδ, εὐλογημένος ὁ
νος ἐν ὀνόματι Κυρίου. Μεθ' ὧν βοήσωμεν καὶ
εὐλογημένος ὁ ἐκ Θεοῦ Θεὸς, ὁ βασιλεὺς τῆς
ὁ πτωχεύσας ἐν τοῖς ἰδίοις αὐτοῦ ἀπτωχεύτως
ῖς, ἵνα ἡμᾶς πλουτίσῃ τῇ αὐτοῦ ἀγαθότητι·
μένος ὁ ἐλθὼν ἐν ταπεινώσει, καὶ πάλιν ἐρχό-
ν δόξῃ· πρῶτον, ἐπὶ πώλου πρᾳὺς καὶ ὑπὸ νη- 234
νευφημούμενος, ὅπως πληρωθῇ τὸ γεγραμμέ- A
θεωρήθησαν αἱ πορεῖαι σου, ὁ Θεὸς, αἱ πορεῖαι
ῦ μου τοῦ βασιλέως τοῦ ἐν τῷ ἁγίῳ· δεύτερον,
ς ἐπὶ τῶν νεφελῶν, καὶ ὑπὸ ἀγγέλων καὶ δυνά-
δορυφορούμενος. Ὢ τῆς μελιῤῥύτου τῶν παίδων
ης· ὢ τῆς ἀκαπηλεύτου διδασκαλίας τῶν θεα-
. Δαυὶδ προφητεύσας ὑπὸ τὸ γράμμα ἐκάλυψε
μα· οἱ παῖδες τὸν θησαυρὸν ἀνοίξαντες, ἐπὶ
ης τὸν πλοῦτον ἤνεγκαν, καὶ λόγῳ κεχαριτω-
πάντας διαπρυσίως ἐπὶ τὴν ἀπόλαυσιν συνεκά-
Ἀντλήσωμεν τοιγαροῦν καὶ ἡμεῖς σὺν αὐτοῖς τὸν
ρετον πλοῦτον, ἀπλήστοις κόλποις καὶ ταμείοις
έμενοι τὰ χαρίσματα· βοήσωμεν ἀπέραντα,
ημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου, Θεὸς
ὸς, παντοκράτωρ ἐκ παντοκράτορος, Υἱὸς ἐν
ι Πατρὸς, βασιλεὺς ἀληθινὸς, ἐξ ἀληθινοῦ βα-
, συναΐδιον καὶ προαιώνιον τὴν βασιλείαν ἔχων,
εννήσας αὐτόν. Κοινὴ γὰρ ἡ βασιλεία, καὶ οὐχ B
τὴν αὐτῆς τιμὴν τῷ Υἱῷ ὁ Λόγος προσκληροῖ,
ρξαμένην ἢ προσγινομένην ἢ μειουμένην, ἀπα-

perfecisti laudem. Duplicate ergo gaudium, quia talium estis patres filiorum, qui a Deo docti ea celebrarunt, quæ a senioribus ignorabantur. Convertite ergo corda vestra ad filios vestros, et ne claudatis oculos vestros ad veritatem. Quod si vos estis, qui audientes non auditis, et videntes non Matth. 13.
videtis, et frustra disputatis cum infantibus, ipsi 13.
judices vestri erunt, secundum Servatoris dictum. Ibid. 12.
E re igitur et hoc cum aliis de vobis prædixit 27.
Isaias propheta, dicens : *Non nunc pudore affi-* Isai. 29. 22.
D *cietur Jacob, neque nunc vultum mutabit : sed* —24.
cum viderint filii ipsorum opera mea, per me sanctificabunt sanctum Jacob, et Deum Israël timebunt : et cognoscent ii, qui spiritu errant, intelligentiam, et qui murmurant, discent obedire, et linguæ balbutientes discent loqui pacem. Vides, insane Judæe, quomodo a sermonis exordio pudorem vobis annuntiet propheta, ob incredulitatem vestram? Saltem ab ipso discite, quomodo filiorum vestrorum canticum a Deo traditum prædicet; sicut beatus David prænuntiavit, dicens : *Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem.* Aut igitur filiorum vestrorum sanctitatem, ut par est, assumite, aut pie nobis filios vestros concedite. Nos cum ipsis choreas agamus,
E et festum celebremus, atque nova lingua a Deo traditum canticum una psallamus. Etenim aliquando Symeon senex Servatori occurrit, et sæculorum Dominum quasi infantem in ulnas suscepit, ac Dominum et Deum prædicavit; nunc autem ingratorum senum loco pueri Servatori occurrerunt ut Symeon, et ramos pro ulnis substraverunt, ac Dominum et Deum benedixerunt, qui super pullum quasi super Cherubim insidebat:
Hosanna filio David, benedictus qui venit Matth. 21.
in nomine Domini. Quibuscum et nos clamemus, 9.
Benedictus Deus de Deo, Rex gloriæ, qui propter nos apud suos mendicus fuit sine mendicitate, ut nos sua bonitate divites redderet : benedictus qui venit in humilitate, et rursus veniet in
A gloria : primo, super pullum mansuetus, et ab infantibus benedictus, ut impleretur quod scriptum
est : *Visi sunt gressus tui, Deus, gressus Dei* Psal. 67.
mei Regis, qui est in sancto; secundo, terribilis 25.
supra nubes, et ab angelis et potestatibus stipatus. O mellitam puerorum linguam! o sinceram disciplinam Deo placentium! David prophetans sub litera sensum adumbravit; pueri, aperto thesauro, lingua sua divitias attulerunt, et gratia pleno sermone omnes clare ad fruendum illo convocarunt. Hauriamus itaque et nos cum ipsis divitias quæ abripi nequeunt, pleno sinu, plenis penuariis munera deponamus : clamemus perpetuo, *Benedictus qui venit in nomine Domini :* Deus verus, omnipotens ex omnipotente, Filius in nomine Patris, Rex verus ex vero Rege, qui cum illo æternum et ante sæcula regnum habet, ut et
B ille qui genuit eum. Nam commune regnum habet; neque extrinsecus acceptum honorem Verbum Filio tradit; non incepit, neque accessit,

ἔσωσεν αὐτούς. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς εὐλογοῦ-, Κύριε, τὸν σὺν Πατρὶ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι ὄνων καὶ εἰς αἰῶνας αἰώνων εὐλογημένον· πρὸ ν αἰώνων καὶ μέχρι τῆς δεῦρο ἀσωμάτως, τα-καὶ εἰς αἰῶνας, μετὰ τῆς θείας καὶ ἀμεταβό-ὶ ἀμερίστου σου σαρκώσεως. Ἴδωμεν καὶ τὰ Τί λέγει ὁ θειότατος εὐαγγελιστής; Εἰσελθόντος ησὶ, τοῦ Κυρίου εἰς τὸ ἱερὸν, προσῆλθον αὐτῷ καὶ χωλοὶ, καὶ ἐθεράπευσεν αὐτούς. Ἰδόντες δὲ ερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι τὰ θαύματα ἃ ἐποίησε, ις παῖδας κράζοντας καὶ λέγοντας, Ὡσάννα τῷ υἱὸ, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυ-ὶκ ἤνεγκαν τὴν τούτου τιμήν. Ὅθεν προσελθόν-τῷ εἶπον· Οὐκ ἀκούεις τί οὗτοι λέγουσιν; Οὐ δοξαζόμενος, ὡς Θεός; οὐκ ἄχθῃ ἀκούων ῶν ἀκάκων τὰ τῷ Θεῷ καὶ μόνῳ πρέποντα; ι δεδήλωκεν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου, Τὴν μου ἑτέρῳ οὐ δώσω; καὶ, Πῶς σὺ ἄνθρωπος εἰς σεαυτὸν Θεόν; Ἀλλὰ τί πρὸς ταῦτα ὁ μα-ος, ὁ πολὺς ἐν ἐλέει, καὶ βραδὺς εἰς ὀργήν; αι τῶν μεμηνότων, ἀναστέλλει ἀπολογίᾳ τὴν νὴν, ἀνθυπομνήσκει Γραφὰς, προφέρει μαρτυ-ὶν τελουμένων, καὶ οὐκ ἀπαναίνεται πρὸς τὴν Διὸ καί φησιν· οὐδέποτε καὶ ὑμεῖς ἠκούσατέ ὶ τοῦ προφήτου λέγοντος, τότε γνώσεσθε, ὅτι γὼ ὁ λαλῶν πάρειμι; οὐδ' αὖ πάλιν, Ἐκ στό-ηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω αἶνον ἕνεκα θρῶν σου, τοῦ καταλῦσαι ἐχθρὸν καὶ ἐκδικη-τινές εἰσιν ὑμεῖς, οἱ νόμῳ προσέχοντες, καὶ ας ἀναγινώσκοντες, κἀμὲ τὸν ἐν νόμῳ κηρυτ-ἀθετοῦντες. Δοκεῖτε μὲν γὰρ ἐν προσχήματι ας διεκδικεῖν τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν, μὴ συνιέν-ιπερ ὁ ἐμὲ ἀθετῶν, καὶ τὸν Πατέρα ἀθετεῖ. ἀρ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐξῆλθον, καὶ ἐλήλυθα εἰς σμον· καὶ ἡ ἐμὴ δόξα, καὶ τοῦ Πατρός μού ξα. Ἐλεγχθέντες δὲ οὕτως οἱ ἀνόητοι ὑπὸ τοῦ ς ἡμῶν Θεοῦ, ἐπαύσαντο μὲν τῆς ἀντιλογίας, ντες τῇ ἀληθείᾳ· ἕτερον δὲ ἐπισπασάμενοι λογισμὸν, συμβούλιον κατ' αὐτοῦ ἐποιοῦντο. δὲ ψάλλωμεν, Μέγας ὁ Κύριος ἡμῶν, καὶ με-ἰσχὺς αὐτοῦ, καὶ τῆς συνέσεως αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ;. Ταῦτα γὰρ πάντα γέγονεν, ἵνα ὁ αἴρων τὴν ν τοῦ κόσμου ἀμνὸς καὶ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἑκου-ὲρ ἡμῶν ἐπὶ τὸ σωτήριον πάθος ἔλθῃ, καὶ ἐπὶ ιτώριον γνωρισθῇ, καὶ οἱ ἐξουθενοῦντες τὸν μενον τῷ ζωοποιῷ αὐτοῦ αἵματι τὸν κόσμον ήσωσι τριάκοντα ἀργυρίοις, καὶ τὸ πάσχα πὲρ ἡμῶν Χριστὸς, ὅπως οἱ τῷ τιμίῳ αὐτοῦ ῥαντιζόμενοι καὶ τὰ χείλη ὡς φλιὰς σφραγι-, ἐκφύγωσι τοῦ ὀλοθρεύοντος τὰ βέλη· καὶ ὁ παθὼν σαρκὶ Χριστὸς, καὶ ἀναστὰς τριήμε-ὁ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ὁμοτίμως καὶ ς παρὰ πάσης κτίσεως προσκυνηθῇ· ὅτι αὐτῷ πᾶν γόνυ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ κατα-, δόξαν αὐτῷ ἀναπέμποντες εἰς τοὺς αἰῶνας ωνων. Ἀμήν.

non angelus, sed ipse Dominus salvavit eos. Ideo et nos benedicimus te, Domine, qui cum Patre et Spiritu sancto ante sæcula et in sæcula sæculorum benedictus es : ante sæcula et usque ad hoc tempus incorporeus; nunc autem et in sæcula, cum divina, immutabili et indivisibili incarnatione tua. Reliqua videamus. Quid dicit divinus evangelista? *Cum intrasset Dominus in* Matth. 21.
templum, accesserunt ad eum cæci et claudi, 14. 15.
et curavit eos. Videntes autem principes sacerdotum et Pharisæi miracula quæ faciebat, et pueros clamantes et dicentes, Hosanna filio David, benedictus qui venit in nomine Domini, ejus honorem non tulerunt. Quare accedentes ad eum dicebant, *Non audis quid hi di-* Ibid. v. 16.
cant? Non ægre fers quod gloria afficiaris ut Deus? non indigne fers, cum audis ab his innocentibus ea, quæ solum Deum decent? annon Deus jam olim per prophetam declaravit, *Glo-* Isai. 42. 8.
riam meam alteri non dabo? et, *Quomodo tu* Joan. 10.
homo cum sis, facis teipsum Deum? Sed quid 33.
ad hæc longanimis ille, multus in misericordia, et tardus ad iram? Furentes tolerat, iram sedat excusando se, Scripturas vicissim opponit, testimonia profert opportuna, neque desinit interrogare, ideoque ait : Numquam et vos audistis me per prophetam dicentem : Tunc cognoscetis quia Joan. 8. 28.
ego præsens loquor? nec rursum, *Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem propter inimicos tuos, ut destruas inimicum et ultorem?* Tales estis vos, qui legem attenditis, et prophetas legitis, et me in lege prædicatum despicitis. Videmini namque pietatis obtentu Dei gloriam vindicare; non intelligentes eum, qui me despicit, Patrem etiam despicere. Ego enim a Deo exivi, et veni in mundum : et gloria mea, est gloria Patris mei. Sic confutati a Servatore nostro Deo insani illi, contradicere quidem cessarunt, a veritate refrenati; sed insanum alium inducentes cogitatum, consilium inierunt adversus eum. Nos vero psallamus : *Magnus Dominus* Psal. 146.
noster, et magna virtus ejus, et sapientiæ illius 5.
non est numerus. Hæc quippe omnia facta sunt, ut qui tollit peccatum mundi Agnus et Filius Dei voluntarie pro nobis ad salutarem passionem veniret, et in prætorio agnosceretur, et ut qui despiciebant eum, qui vivifico sanguine suo mundum redemit, consentirent circa triginta argenteos, et pascha pro nobis immolaretur Christus : ut qui pretioso ejus sanguine aspersi sunt, quorum labia instar liminum sunt obsignata, perniciosi illius tela effugiant; et sic qui carne passus est Christus et triduanus resurrexit, cum Patre et Spiritu sancto pari cum honore et gloria ab omni creatura honoretur; quia ipsi flectetur omne genu cælestium, terrestrium et infernorum, gloriam ipsi referentium in sæcula sæculorum. Amen.

:. Ὁ Ἄβελ διὰ θυσίαν ὀνομάζεται, ὁ
στησιν μνημονεύεται, ὁ Μελχισεδὲχ
κηρύσσεται, ὁ Ἀβραὰμ διὰ πίστιν
Ἰσαὰκ διὰ τύπον ἐπαινεῖται, ὁ Ἰα-
μακαρίζεται, ὁ Ἰωσὴφ διὰ σωφροσύ-
ὼβ δι' ὑπομονὴν μακαρίζεται, Μωϋ-
ς εὐφημεῖται, Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυὴ ὡς
μονεύεται, * Σαμψὼν ὡς συνόμιλος
κι, Ἡλίας ὡς ζηλωτὴς μαρτυρεῖται,
όγος ἀναγράφεται, Δανιὴλ ὡς συνε-
Ἰεζεκιὴλ ὡς θεατὴς τῶν ἀποῤῥήτων
ιδ ὡς πατὴρ τοῦ κατὰ σάρκα μυστη-
ολομὼν ὡς σοφὸς θαυμάζεται· ἀλλ'
ιον ἡ θεοτόκος Μαρία. Ὃν γὰρ ἐκεῖνοι
μασιν εἶδον, αὕτη ἐν γαστρὶ σαρκω-
καὶ οὐδὲν ἐνεπόδισε τὴν ἄῤῥητον οἰ-
θεοῦ Λόγου. Ὄγκος; Ἀλλ' ὑλικὸν
ιου καὶ πάθους ὁ Λόγος ἀλλότριος.
οιούτου μέγεθος; Ἀλλ' ἡ θεότης οὐ
ύσος; Ἀλλ' ἣν ἀναπλάττων οὐκ ἐμό-
αρκωθεὶς, καὶ ἐξ αὐτῆς οὐκ ἐμιάνθη·
ν δόξαν φέρει τῷ βασιλεῖ τὸ φιλάν-
Ἀλλ' οὐκ ἠλάττωσε τόκος τὸν ἄναρ-
ενθρώπησις; Ἀλλὰ μεταβολὴν ἡ θεία
ινεν. Ἔχει κατὰ σάρκα μητέρα, ἀλλ'
εἶναι κατὰ θεότητα ἀμήτωρ. Φάτνη;
Ιατρὸς οὐκ ἐγύμνωσε κόλπον. Σπή-
έποτε τῷ θρόνῳ ἡ Τριὰς ἐνέλειψεν.
ι βίῳ, οἷον ἡ θεοτόκος Μαρία. Πε-
πε, πᾶσαν τὴν κτίσιν τῷ λογισμῷ,
ιν ἴσον, ἢ μεῖζον τῆς ἁγίας καὶ θεο-
· περινόστησον τὴν γῆν, περίβλεψαι
πολυπραγμόνησον τὸν ἀέρα, τοὺς οὐ-
ᾳ ἐρεύνησον, τὰς ἀοράτους πάσας δυ-
ιτι, καὶ βλέπε, εἰ ἔστιν ἄλλο τοιοῦτον
τῇ κτίσει. Οὐρανοὶ μὲν γὰρ δόξαν
, ἄγγελοι λειτουργοῦσι μετὰ φόβου,
σκυνοῦσι μετὰ τρόμου, τὰ Χερουβὶμ
τει, τὰ Σεραφὶμ οὐ πλησιάζουσι, πε-
αγον δὲ τρόμῳ, Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος
πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς αἰ-
Ι λίμνη τὸ ἦχος οὐκ ἤνεγκεν, αἱ νε-
ψεως τρόμῳ γεγόνασιν ὄχημα, ὁ ἥλιος
ρων ἔφριξεν, ὁ ᾅδης τοὺς νεκροὺς ἐν
Πυλωροὶ ἰδόντες σε ἔπτηξαν, τὸ ὄρος
άμενον ἐκαπνίσθη, ἡ βάτος μὴ ἐνέγ-
σίαν ἐφλέγετο, ὁ Ἰορδάνης φρίξας
πίσω, ἡ θάλασσα φοβηθεῖσα τὴν ῥά-
ὰ τὸν δεσποτικὸν τύπον ἡμερωθεῖσα,
ι διὰ τὴν εἰκόνα παρὰ φύσιν ἤνθησε,
ιλῶνι Τριάδος ἀριθμὸν ᾐδέσθη. Ἀρί-
παράδοξα, καὶ θαύμασον τῆς Παρθέ-
ότι ὃν πᾶσα ἡ κτίσις φόβῳ καὶ τρόμῳ
μόνη ἀνερμηνεύτως ἐθαλάμευσε. Μα-
πᾶσαι αἱ γυναῖκες· οὐκ ἔτι τὸ θῆλυ
χε γὰρ τὸ γένος, ἀφ' οὗ καὶ ἀγγέλους
ι. Τεθεράπευται ἡ Εὔα, σεσίγηται ἡ

ιήλ.]

tas. Abel ob sacrificium memoratur, Enoch quod Deo placuerit celebratur, Melchisedec ut imago Dei prædicatur, Abraham propter fidem laudatur, Isaac quod figura sit extollitur, Jacob ob luctam beatus prædicatur, Joseph ob castitatem honora-
D tur, Job patientiæ laudem habet, Moyses ut legislator benedicitur, Jesus filius Nave ut belli dux celebratur, Samson ex colloquio cum Deo beatus dicitur, Helias zeli testimonium habet, Isaias theologus esse scribitur, Daniel ut prudens prædicatur, Ezechiel ut arcanorum spectator admirationi habetur, David ut pater mysterii secundum carnem celebratur, Salomon ut sapiens suspicitur; sed nihil exæquandum Deiparæ Mariæ. Nam quem illi omnes in ænigmate viderunt, ipsa in utero incarnatum gestavit, ac nihil impedivit ineffabilem œconomiam Verbi Dei. Tumorne? At materialis est passio : at tumore et passione vacuum est Verbum. Tantæ demissionis magnitudo? Sed divini-
E tas non circumscribitur. Piaculum? Sed eam efformans non fœdavit, et in illa incarnatus, et ex illa genitus, non pollutus est; imo gloriam Regi affert benignitas. Partus? Sed non minuit partus eum, qui sine principio est. Partui juncta incarnatio? Sed mutationem divina natura non passa est. Matrem habet secundum carnem, sed non amisit quod esset sine matre secundum divinitatem. Præsepe? Sed Patris sinum non nudavit. Spelunca? Sed Trinitas nunquam thronum reliquit. Nihil ergo in hominum vita simile Virgini Mariæ. Mente
237 itaque, o homo, totam creaturam percurrito, et vide
A num quid aut æquale sit Deiparæ Virgini, aut majus illa : terram circumi, mare perlustra, aerem scrutare, cælos mente perpende, invisibiles potestates cogita, et vide num in tota natura sit aliud tale spectaculum. Nam cæli enarrant gloriam Dei, angeli cum timore ministrant, archangeli adorant cum tremore, Cherubini non ferentes exhorrescunt, Seraphini non accedunt, sed circumvolantes cum tremore clamant: *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Sabaoth : plenum est cælum et terra laudis ejus*. Lacus sonum non tulit, nubes assumtioni cum tremore vehentes ministrarunt, sol contumeliam non ferens inhorruit, infernus mortuos cum timore evomuit. Ostiarii te videntes exhorruere, mons ascensum excipiens fumigavit, rubus visionem non ferens exarsit, Jordanis præ horrore
B conversus est retrorsum, mare virgam metuens dissectum est per Dominicam figuram mansuefactum, virga Aaronis propter imaginem præter naturam floruit, ignis in Babylone Trinitatis numerum reveritus est. Stupenda illa enumera, et Virginis victoriam mirare : quia quem omnis creatura cum timore et tremore hymnis celebravit, eum illa sola modo inexplicabili in thalamo recepit. Beatæ propter illam omnes mulieres : non ultra femineum genus in maledictione est. Sexum

Isai. 6. 3.

habuit, quo angelos gloria superabit. Curata fuit Eva, silentio missa est Ægyptia, sepulta fuit Dalila, oblivioni data est Jezabel, deleta est memoria Herodiadis : et nunc mulierum catalogus in admiratione habetur. Laudatur Sarra ut arvum populorum ferax; honoratur Rebecca ut callida benedictionum procuratrix; admirationi habetur Lia, ut mater progenitoris secundum carnem; celebratur Debora, ut quæ supra naturam exercitus dux fuerit; beata prædicatur Elisabet, ut quæ Prodromi gratiæ exsultationem disposuerit; adoratur et Maria, quia fuit mater, et ancilla, et nubes, et thalamus, et arca Domini. Mater; peperit enim eum qui nasci voluit : ancilla; naturam quippe confiteor, et prædico gratiam : nubes; nam ex Spiritu sancto concepit eum, quem sine passione peperit : thalamus; in illa enim quasi in nuptiali thalamo Deus Verbum habitavit : arca; non legem portans, sed Legislatorem utero gestans. Quamobrem dicamus illi, *Benedicta tu in mulieribus*. Tu in mulieribus sola es, quæ Evæ mœrorem curasti, quæ sola plangentis lacrymas abstersisti, quæ sola redemtionis mundi pretium tulisti, cui soli margaritæ thesaurus concreditus est, quæ sola sine voluptate prægnans fuisti, et sine dolore peperisti, quæ sola Emmanuelem ut

Luc. 1. 28. ipse volebat genuisti. *Benedicta tu in mulieribus et benedictus fructus*, non semen; flos, non passio; splendor, non creatura; cum Patre throni consors, non servus; sol, non arena; qui adoratur, non creatus; redemtionis pretium, non debitor. *Benedicta tu in mulieribus, et benedictus fructus ventris tui*. Pro omnibus ad tuas canendas

Isai. 7. 14. laudes satis tibi est propheta clamans : *Ecce Virgo in utero habebit*. Dixit miraculum, et modum tacuit. *Et pariet filium*. Partum prædicavit, et modum non spurium reddidit. *Et vocabunt nomen ejus Emmanuel*. Dixit mysterium, et appellationem quasi tonitru emisit. *Quod est interpretatum, Nobiscum Deus*. Deum natum prædicavit, et Judæorum ora frenavit. *Nobiscum Deus*, exstinctus est error : nobiscum Deus, et circumcisio cessavit : nobiscum Deus, et dæmones fugati sunt : nobiscum Deus, et diabolus prostratus est : nobiscum Deus, et piscina parere non cessat : nobiscum Deus, et reges pietatem colunt : nobiscum Deus, et Ecclesiæ angustæ evadunt : nobiscum Deus, et mors facta est somnus : nobiscum Deus, et mortui de libertate exsultantes cla-

Isai. 63. 9. mant : *Non angelus, non legatus, sed ipse Deus venit, et salvavit nos* : ipsi gloria in sæcula.

Αἰγυπτία, τέθαπται ἡ Δαλιδὰ, λεληθάργηται [illegible]
βελ, ἀμνημονεῖται καὶ Ἡρωδιάς· καὶ νῦν [illegible]
ται τῶν γυναικῶν ὁ κατάλογος. Εὐφημεῖται [illegible]
ὡς λαῶν ἄρουρα, τιμᾶται Ῥεβέκκα ὡς εὐλογι[illegible]
νοῦργος πρόξενος, θαυμάζεται καὶ ἡ Λεία, ὡς [illegible]
C τοῦ κατὰ σάρκα προγόνου· ἐπαινεῖται Δεβόρ[illegible]
ὑπὲρ φύσιν στρατηγήσασα· μακαρίζεται καὶ [illegible]
σάβετ, ὡς σκίρτημα τοῦ προδρόμου [illegible]
χάριτος· προσκυνεῖται καὶ ἡ Μαρία, ὅτι γέγο[illegible]
τηρ, καὶ δούλη, καὶ νεφέλη, καὶ θάλαμος, καὶ [illegible]
τὸς τοῦ Δεσπότου. Μήτηρ· ἔτεκε γὰρ τὸν [illegible]
θέντα τεχθῆναι. Δούλη· ὁμολογῶ γὰρ φύσιν, [illegible]
κηρύττω τὴν χάριν. Νεφέλη· ἐκ Πνεύματος [illegible]
ἁγίου συνέλαβεν, ὃν ἀπαθῶς ἔτεκε. Θάλαμος· [illegible]
νυμφῶνι γὰρ ὁ Θεὸς Λόγος ἐν αὐτῇ κατεσκήνω[illegible]
βωτός· οὐ τὸν νόμον βαστάσασα, ἀλλὰ τὸν [illegible]
κυοφορήσασα. Διόπερ εἴπωμεν πρὸς αὐτὴν, [illegible]
μένη σὺ ἐν γυναιξὶν, ἡ μόνη τῆς Εὔας [illegible]
τὴν λύπην, ἡ μόνη τῆς στεναζούσης ἀπομ[illegible]
κρυα, ἡ μόνη τὸ κοσμικὸν βαστάσασα λύτρον, ἡ [illegible]
τὸν θησαυρὸν τοῦ μαργαρίτου πιστευθεῖσα, ἡ [illegible]
ἄνευ ἡδονῆς ὀγκωθεῖσα, καὶ ἄνευ πάθους [illegible]
D μόνη τὸν Ἐμμανουὴλ, ὡς ἠθέλησεν αὐτὸς, γεννή[illegible]
Εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξὶ, καὶ εὐλογημένος ὁ [illegible]
οὐχ ὁ σπόρος· τὸ ἄνθος, οὐ τὸ πάθος· τὸ [illegible]
οὐ τὸ κτίσμα· ὁ σύνθρονος, οὐχ ὁ δοῦλος· ὁ [illegible]
οὐχ ἡ ψάμμος· ὁ προσκυνούμενος, οὐ τὸ κτί[illegible]
λύτρον, οὐχ ὑπόχρεως. Εὐλογημένη σὺ ἐν γυ[illegible]
καὶ εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου· [illegible]
των εἰς εὐφημίαν ἀρκεῖ σοι ὁ προφήτης βοῶν· [illegible]
ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει. Εἶπε τὸ θαῦμα, [illegible]
τρόπον ἐσίγησε. Καὶ τέξεται υἱόν. Ἐκήρυξε [illegible]
ὠδῖνα, καὶ τὴν σχέσιν οὐκ ἐνόθευσε. Καὶ καλ[illegible]
τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ. Εἶπε τὸ μυστήριον [illegible]
τὴν κλῆσιν ἐβρόντησεν. Ὅ ἐστι μεθερμηνευό[illegible]
μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός. Τὸν τεχθέντα Θεὸν ἐκήρυ[illegible]
Ἰουδαίων ἐφίμωσε στόματα. Μεθ' ἡμῶν ὁ Θε[illegible]
E ἐσβέσθη ἡ πλάνη· μεθ' ἡμῶν ὁ Θεὸς, καὶ [illegible]
κατηργήθη· μεθ' ἡμῶν ὁ Θεὸς, καὶ οἱ δαίμο[illegible]
γαδεύοντο· μεθ' ἡμῶν ὁ Θεὸς, καὶ ὁ διάβολος [illegible]
γεῖται· μεθ' ἡμῶν ὁ Θεὸς, καὶ ἡ κολυμβή[illegible]
κτουσα οὐ κάμνει· μεθ' ἡμῶν ὁ Θεὸς, καὶ [illegible]
εὐσεβοῦσι· μεθ' ἡμῶν ὁ Θεὸς, καὶ Ἐκκλησία[illegible]
χωροῦνται· μεθ' ἡμῶν ὁ Θεὸς, καὶ ὁ θάνατος [illegible]
ὕπνος· μεθ' ἡμῶν ὁ Θεὸς, καὶ οἱ νεκροὶ τὴ[illegible]
ρίαν σκιρτῶντες βοῶσιν· Οὐκ ἄγγελος, οὐ [illegible]
ἀλλ' αὐτὸς ὁ Θεὸς ἦλθε, καὶ ἔσωσεν ἡμᾶς [illegible]
δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας.

κῶν, καὶ εἰς τὴν ἁγίαν Θεοτόκον.

ῥησίᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος διασπῶν
μαθίας τὸν διδασκαλικὸν καταλαμβά-
ἰδούμενός μου τὴν πτωχείαν· φιλό-
; οἰκτείρετέ με διὰ τὴν τῆς ἀγάπης
ς γὰρ ὢν πλουσίοις ἐπεκτείνομαι, οὐχ
μενος νόσον, ἀλλὰ τῆς φιλοθέου ὑμῶν
ν τὸν ἔρωτα. Τέρπεσθε γάρ μου τοῖς
ἐγὼ εὐφραίνομαι ὑμῶν τοῖς τρόποις.
ν πτωχείαν, καὶ μογιλάλον φωνὴν, τὸ
ἐπέραστον θεωρῶν θέατρον. Οἶδα
ί μου τῶν λόγων, ἢ θεαταὶ τῶν ἀγώ-
ἀλλ' ἵνα τῷ παιδὶ ὡς πατέρες συν-
ὼ γὰρ τῇ γλώττῃ λαλῶ, ὑμεῖς δὲ τῇ B
ε πρὸς τὸν Θεὸν τοῦτο, δοθῆναι ἡμῖν
τοῦ στόματος· φιλόπαιδες γὰρ ὄντες
ὡς ἡμετέρους πόνους οἰκείους λογί-
Διὸ οὐκ ὀκνῶ πρὸς τὸ λέγειν· λύει
ον ὁ περὶ ὑμᾶς πόθος, μεταβάλλει
ν εἰς ἐνάρετον διδασκαλίαν ἡ εὐαγὴς
ι ταῦτα μὲν ἐν προοιμίῳ εἰρήσθω.
περιζωσάμενος τὴν ὀσφὺν τῆς ἀλη-
άμενος τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης,
ς τοὺς πόδας ἐν ἑτοιμασίᾳ τοῦ εὐαγ-
νης, ἄρχομαι κατὰ τῶν αἱρετικῶν
ῶνα. Ἐφάπτομαι τῶν ἀγώνων, οὐ
άπτων, οὐδὲ ῥητορικῇ δεινότητι τὰς
τάσεων διαλύων, ἀλλὰ τῇ τελείως
φωνῇ τὰ εὐμήχανα τῶν αἱρετικῶν
; ἱστὸν ἀράχνης, διασπῶν. Ἔστι δὲ
γνωσμα τοῦτο· Ὦ βάθος πλούτου, C
γνώσεως Θεοῦ· ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ
καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ; Τί
ὁ πλοῦτος τοῦ Θεοῦ ἐν βάθει κεῖται;
ίζεται; Ναὶ, φησὶ, καὶ ἐν βάθει, καὶ
μὲν διὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ἐν ὕψει δὲ
Οὕτω γὰρ διὰ τοῦ προφήτου ἀπο-
κονομίαν ἔλεγε πρὸς Ἄχαζ· Αἴτη-
εῖον παρὰ Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου εἰς
ς· εἰς βάθος μὲν, διὰ τὴν οἰκονομίαν,
τὴν θεολογίαν. Βαθὺ μὲν γὰρ σημεῖον
εχθῆναι, ὑψηλὸν δὲ κήρυγμα καὶ τὸ
νηθῆναι. Οὔτε οὖν τὸ ὕψος, ἄνθρω-
ενος καταλαμβάνεις, οὔτε τὸ βάθος
εὑρίσκεις. Σεπταὶ γάρ εἰσιν αἱ τοῦ
ις· ἡ μὲν γάρ ἐστι κατὰ φύσιν, ἡ δὲ D
ρὰ φύσιν γὰρ ἐν ὑστέροις καιροῖς ἐκ
έχθη, κατὰ φύσιν δὲ πρὸ αἰώνων ἐκ
θη, ὡς ὁ γεννήσας οἶδε. Καὶ ἡ ἄνω
ς. Ἀληθῶς γὰρ ἐκ Θεοῦ Θεὸς ἐγεν-
τῆς Παρθένου ἄνθρωπος ὁ Θεὸς μετὰ
η· ἄνω μόνος ἐκ μόνου Μονογενὴς,
ἐκ μόνης Μονογενής· καὶ ὥσπερ ἐπὶ
ως ἀσεβές ἐστιν ὑπονοῆσαι μητέρα,
ῆς Παρθένου βλάσφημόν ἐστιν ὑπο-

258 A *Contra hæreticos et in sanctam Deiparam.*

1. Rursus Spiritui sancto fidens, ignorantiæ catenas avulsurus in doctrinæ solium ascendo, nec meam reveritus inopiam. Cum enim pauperum amantes sitis, caritate moti mei miserebimini. Pauper cum sim, divites adeo, nec arrogantiæ morbo laboro; sed religiosi animi vestri desiderium impleo. Nam et vos sermones mei, et me mores vestri delectant. Nec paupertatem, nec in dicendo inopiam meam sentio, cum hoc pulchrum et desiderabile theatrum conspicio. Scio quippe, vos non dictorum judices, nec agonum spectatores huc convenire, sed ut quasi patres cum filio corro-
B boremini. Ego namque lingua loquor, vos autem corde petitis a Deo, ut detur nobis sermo in *Ephes.* 6.
apertione oris: nam cum filiorum amantes sitis, 19.
labores nostros, vestras putatis esse coronas. Ideo non segnis sum ad loquendum: segnitiem quippe meam solvit vestri desiderium; inscitiam meam in virtutis doctrinam vertit pia precatio. Verum hæc in exordio dicta sunto. Ego vero hodie accingente lumbos veritate, indutus lorica justitiæ, et calceatus pedes in præparatione evangelii pacis, contra hæreticos certamen aggredior. Pugnam autem ineo, non verba verbis addens, neque rhetorica gravitate propositorum vincula dissolvens; sed ex accurata vocis divinæ lectione levia hæreticorum problemata quasi telam araneæ dissipans. Est autem hæc apostolica lectio: *O alti-* *Rom.* 11.
tudo divitiarum et sapientiæ et scientiæ Dei, 33.
C *quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus!* Quid dicis, o Paule? divitiæ Dei in profundo jacent, et in alto noscuntur? Etiam, inquit, et in profundo et in alto: in profundo propter humanitatem; in alto propter divinitatem. Ita enim per prophetam œconomiam revelans dicit ad Achaz: *Pete tibi signum a Do-* *Isai.* 7. 11.
mino Deo tuo in profundum, vel in altum; in profundum, propter œconomiam sive incarnationem; in altum propter theologiam. Profundum enim signum est, nasci ex Virgine; alta autem prædicatio est, Deum ex Deo nasci. Tu igitur, o homo, neque altum comprehendis curiose scrutando, neque profundum quantolibet conatu reperis. Venerandæ namque sunt Christi generationes: altera
D quippe est secundum naturam, altera præter naturam. Nam præter naturam in novissimis temporibus ex Virgine natus est; secundum naturam autem ante sæcula ex Patre natus est, ut novit Genitor. Superna autem generatio verissima est. Vere namque ex Deo Deus natus est, vere ex Virgine homo Deus cum hominibus natus est. Superne unus ex uno Unigenitus; in terra unus ex una Unigenitus: ac quemadmodum in superna generatione impium esset matrem suspicari, sic et

ἡ μάτην οὖν ὁ Παῦλος τὸν πλοῦτον τοῦ
, τουτέστι, τὴν ἔνσαρκον οἰκονομίαν τοῦ
ῆς ἀπιστίας τῶν αἱρετικῶν, φεῦ τούτων
: θεομάχου γλώσσης. Παῦλος, ὁ τῶν
ης, ὁ τοῦ παραδείσου θεατὴς, ὁ τοῦ
ρος ἐραστὴς, ὁ τῶν ἀλαλήτων μυστη-
καὶ τὴν οἰκονομίαν ζητήσας ἔφριξε καὶ
ὑμεῖς τὴν θεότητα διερμηνεύοντες οὐ
ιος τὰ κρίματα τοῦ Θεοῦ ἀνεξερεύνητα
ὴν φύσιν τοῦ Πατρὸς ὡς εὐθήρατον
ς δέ σε καλέσαι, σκυθρωπάσαντα ἐπα-
ι τῶν ὑπὸ σοῦ ἀφράστως εἰρημένων.
Ιαρθένος οὐκ οἶδας, καὶ πῶς ἐγέννησεν
ι βούλει; τὴν ἐν τῇ Ἡρώδου κατὰ
ν τοῦ Χριστοῦ ἀγνοεῖς πῶς γέγονε,
ρὸς ἀνάρχως καὶ ἀνερμηνεύτως καὶ
αλήτως πρὸ πάσης ἐννοίας καὶ και-
ων ἀμεσιτεύτως γεγενημένην ἑρμη-
, καὶ δοκιμάζειν ἐπιχειρεῖς; Εἰ τὸ
μα τοῦ Χριστοῦ Θωμᾶς ψηλαφήσας
οὐκ ἔμεινε, καί γε ἀπόστολος ὤν·
ρίας ἄξιοι οἱ μὴ χειρὶ τὸ σῶμα ψηλα-
στοῦ, ἀλλὰ τῇ γλώττῃ τὴν ἀΐδιον τῆς
διερευνῶντες φύσιν; Θωμᾶς γὰρ καὶ
ψηλάφησεν· οὗτοι δὲ ἣν μὴ εἶδον θεό-
κότες ἐξηρεύνησαν. Εἰπὲ δὲ, ὦ δεινὲ
ῆτορ Εὐνόμιε, ὁ τριχῶς τὴν τῆς θεό-
ν φύσιν, ὁ μικροῦ πάλιν βραχύτερον
ὺς, διὰ τί κτίσμα, καὶ οὐ γέννημα τὸν
; Ἵνα μὴ, φησὶ, ῥεύσεως ἔννοιαν τῇ
οῦ προσψαύσω φύσει· τὸν γὰρ γεννῶντα
ει ῥεῦσιν. Οὐκοῦν καὶ κτίζοντα ἀκολου-
όνον. Ὁ γὰρ κτίζων, ἀκόπως οὐ κτί
ῆς ῥεύσεως ἔννοιαν φυγὼν, τὸν Πατέρα
παραιτεῖς, μήτε δημιουργὸν αὐτὸν εἴ-
όνων καὶ ἱδρώτων ὑπόνοιαν ἐπιῤῥίψῃς.
φησὶ, δόξαν περὶ ἀνθρώπων ἔχομεν,
ερὶ Θεοῦ ἐκλαμβάνειν ὀφείλομεν. Ἄν-
οντες, πόνῳ καὶ ἱδρῶτι κτίζουσι· Θεὸς
ως κτίζει· ἀσύνθετος γάρ ἐστι τὴν φύ-
ὦ σοφὲ καὶ ἐπιστήμων, ὁ κτίζων Θεὸς
ἀῤῥεύστως γεννᾷν οὐ δύναται, ἀλλ' ὅτε
ιως ὁ Θεὸς κτίζει, ὅτε δὲ γεννᾷ, ὡς ἄν-
ι ῥεῦσιν; καὶ δημιουργῶν μὲν ἀπαθὴς
ἀνθρωπίνῳ περιπίπτει πάθει; Φρίττω,
τρέμω τὴν βλάσφημον, τὴν ἀθύρωτον,
τῶν αἱρετικῶν γλῶτταν, ἐννοῶν, ὅτι
ρθένος ἔτεκε, πιστεύουσι, καὶ ὅτι Θεὸς
ησεν, ἀμφιβάλλουσιν. Ἡ ἄφθορος τῆς
α καὶ μετὰ τὸ τεκεῖν ἄλυτος ἔμεινεν,
ἡ τοῦ Πατρὸς φύσις ἐν τῷ γεννᾷν τὴν
γεν; Ἀλλ' ἡ Παρθένος καὶ μετὰ τὸ τε-
ειυεν, ἐκ τοῦ τεκεῖν μὴ ζημιωθεῖσα τὴν
ὁ Πατὴρ μετὰ τὸ γεννῆσαι ὁ αὐτὸς
ατο, ἀῤῥεύστου καὶ ἀναλλοιώτου τῆς
;; Καὶ ὅπου μὲν ὄγκος σώματος, με-
τέων σύνθεσις, νευρῶν τάξις, φλεβῶν

Jessæ, et flos ex ea ascendet. Non frustra igitur
Paulus divitias Dei miratur, id est, carnalem
Christi œconomiam. O hæreticorum incredulita-
tem! o rabiem et linguam Deo inimicam! Paulus
cælorum civis, paradisi spectator, Christi fervens
amator, ineffabilium mysteriorum auditor, ubi
œconomiam exploravit: inhorruit et caligine per-
D fusus est; et vos divinitatem explicantes non ex-
horrescitis? Paulus judicia Dei investigabilia di-
cit, et tu Patris naturam ut apprehensu facilem
scrutaris? Tempus est te evocandi, ut mœstus te
convertas contra illa ineffabilia, quæ tu dixisti.
Quomodo Virgo genuerit non nosti, et vis nosse
quomodo Deus genuerit? Eam quæ sub Herode
fuit Christi secundum carnem generationem, quo-
modo nempe facta sit, ignoras; et illam ex Patre
sine principio, inexplicabilem, venerandam et in-
effabilem, ante omnem intellectum, ante tempora
et sæcula, sine medio factam, interpretari audes,
et explorare tentas? Si Thomas Christi corpus
crucifixum tangens non sine reprehensione mansit,
E etsi apostolus esset, quo sunt supplicio digni, qui
non manu Christi corpus tangunt, sed lingua æter-
nam divinitatis ejus naturam scrutantur? Tho-
mas quippe quod norat corpus tangebat; illi quam
non norant divinitatem, ac si viderent, scrutati
sunt. Dic, quæso, gravis et perite rhetor Eunomi,
qui tripliciter divinitates naturam dijudicas, qui
parum abest quin deos iterum confingas, cur crea-
tum, non genitum Christum dicis? Ne, inquit,
fluxus rationem increatæ Dei naturæ tribuam:
generantem quippe necesse est fluxum subire.
Ergo etiam creantem necesse est subire laborem.
240 Nam qui creat, non sine labore creat? Si ergo ut
A fluxus rationem devites, Patrem dicere recusas,
ne Creatorem dicas, ut ne laborum et sudorum
suspicionem injicias. Sed non eamdem, inquit,
quam de hominibus habemus sententiam, de Deo
debemus habere. Homines quippe cum creant,
sine labore et sudore creant; Deus vero creans,
sine labore creat: natura quippe incompositus
est. Igitur, o sophista et erudite, Deus creans, sine
labore creat, non potest vero sine fluxu gignere,
sed quando creat, ut Deus sine labore creat? quan-
do autem gignit, ut homo fluxum patitur? et
creans sine passione creat, gignens vero in passio-
nem incidit humanam? Exhorresco, timeo, tre-
mo, blasphemam, impudentem, et effrenem hære-
ticorum linguam, dum cogito, illos credere qui-
dem Virginem sine corruptione peperisse, sed num
B Deus sine fluxu genuerit dubitare. Incorrupta
Virginis vulva post partum integra mansit, o ho-
mo, et Patris natura gignens, fluxum non effugit?
Sed Virgo post partum virgo mansit, nec ex partu
virginitatem perdidit; Pater vero postquam ge-
nuit, idem manere non potuit, ita ut ejus substan-
tia sine fluxu et mutatione manserit? Et ubi cor-

; Cod. Savil. ἴσ. ἀνυπεύθυνος. Mox pro καί γε fort. καίτοι.]

ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ Παρθένῳ, τε τὴν παρθενίαν πλάττων διέλυσεν, οὔτε διὰ ;τρας προελθὼν τὴν μήτραν διέφθειρεν. Εἰπὲ σοφὲ καὶ ἐπιστήμων· τί εὐκοπώτερόν ἐστι, παρτεκεῖν, καὶ μετὰ τὸ τεκεῖν παρθένον πάλιν · ἢ ῥάβδον εἰς ζῶον ψυχωθῆναι, καὶ ἀπὸ ζώου ῥάβδον γενέσθαι; Πῶς ἡ ῥάβδος Μωϋσέως εἰς ·τα μετεβλήθη; πῶς τὸ ἄψυχον ψυχὴν ἔλαβε;) ἀκίνητον ἐπὶ γῆς εἷρπε; πῶς δὲ πάλιν ἀπὸ ·τος ῥάβδος γέγονε, τὴν οἰκείαν ἐπιγνοὺς Ποτὲ μὲν γὰρ ἀπὸ ῥάβδου δράκων, ποτὲ δὲ ιάκοντος ῥάβδος ἐγένετο. Ὥσπερ οὖν ἡ Μωϋ-ἀβδος, ἄνθρωπε, κατὰ φύσιν μὲν ἦν ῥάβδος, ἰκονομίαν δὲ δράκων· οὕτω καὶ ἡ Μαρία κατὰ μὲν ἦν παρθένος, κατ' οἰκονομίαν δὲ μήτηρ), ἵνα πιστεύσωσι τῶν Χαλδαίων οἱ μάγοι, κα-, ἵνα φοβηθῇ Αἴγυπτος, ἡ ῥάβδος δράκων ἐγέ-Γοιγαροῦν ἵνα σωθῇ ἡ οἰκουμένη, οὐκ ἤθελες σὺ ιρθένον φανῆναι; Εἶτα δὲ σεισμῶν γινομένων διαι-:ι τοῖχοι καὶ συνάπτονται· Χριστοῦ δὲ τικτομένου ·οίγετο μήτρα, καὶ πάλιν ὑφαίνεται; Καὶ ἐν σει-μὲν οὕτω διαιροῦνται τοῖχοι, ὡς καὶ θάνατον :ιν· οὕτω δὲ ἑνοῦνται, ὡς μηδὲ σχῆμα ἢ ἴχνος θαι τῆς διαιρέσεως· ἐπὶ δὲ τῆς ἀφθάρτου ἐκεί-εννήσεως οὐκ ἤθελες λυθῆναι μὲν τὴν μήτραν τιμὴν τοῦ τικτομένου, συνελθεῖν δὲ καὶ ἑνωθῆ-ιι τὸ τῆς παρθενίας ἀπολαβεῖν σχῆμα δυνάμει ργοῦντος; Καὶ μή μοι λέγε· πόθεν ὑπέστη σὰρξ μα, σπέρματος μὴ ὑποκειμένου; Ἔστι γὰρ ἐκ κθ' ἡμᾶς μαθεῖν τὸ ὑπὲρ ἡμᾶς. Καὶ κάλει ς εἰκόνας τῶν λεγομένων τοὺς τῶν ζωγράφων ;, οἳ πολλάκις καὶ φυτὰ καὶ δένδρα καὶ λειμῶ-κι ποταμοὺς ζωγραφοῦσιν, καὶ ἐπειδὰν δὴ τὴν συνεργοῦσαν οὐκ ἔχουσι, τέχνῃ βιάζονται τῇ : τῶν χρωμάτων τὰς τῶν πραγμάτων παριστᾷν ς. Ποιοῦσι γὰρ ποταμὸν, παρὰ ποταμῶν μὴ όμενοι ῥεῖθρον· ποιοῦσιν ἄνθρωπον, μηδὲν παρὰ νθρωπίνης ἐρανιζόμενοι φύσεως. Ὥσπερ οὖν γράφοι διὰ τῶν χρωμάτων καὶ ἄνθρωπον καὶ καὶ ποταμὸν ζωγραφοῦσι, μηδὲν παρὰ πη-ποταμοῦ ἢ ἀνθρώπου λαμβάνοντες· τὸν αὐτὸν ι καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν τῇ Παρθένῳ οὐ ισιν, ἀλλὰ βουλῇ ἔμψυχον κατεσκεύασεν ἄνθρω-:αρὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως μὴ ἐρανισάμενος α εἰς σύστασιν τοῦ πλαττομένου. Ὁ Θεὸς χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, οὐ χερσὶν ἀνθρωπίναις (ἀσύνθε-ιρ τῆς θεότητος ἡ φύσις) τὸν Ἀδὰμ ἐμόρφωσεν ἔλησε· τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐ χοῦν ἔλαβεν, τικῷ νόμῳ καταβληθῆναι σπέρμα συνεχώρησεν, μόνον ἐπέλαμψε, καὶ ὀστέα ἔπηξε, καὶ νεῦρα , καὶ ῥῖνα καὶ ὦτα, ὀφθαλμούς τε καὶ γλῶτταν, : καὶ πόδας, ψυχὴν καὶ νοῦν καὶ λογισμὸν, καὶ συνεστήσατο, κἂν μὴ βούλωνται οἱ αἱρετικῶν ;. Ὥσπερ γὰρ οἱ ἐν κατόπτρῳ ἐγκύπτοντες εἰκόνα ιρομένην αὐτῶν δρῶσι τῇ ὄψει ἐκ τῆς ἀμόρφου εἰκόνα γελῶσαν πολλάκις, καὶ κλαίουσαν, κι-νην τε καὶ πολυτρόπως μετερχομένην, καὶ τῆς : μορφῆς τὰ σχήματα μιμουμένην· οὕτω καὶ τὸ ια τὸ ἅγιον ἐν καθαρῷ κατόπτρῳ, τῷ ἀσπίλῳ τι τῆς Παρθένου ἔλαμψε, τέλειον ἐδημιούργησεν

costa copulasset, et articulum et membrum, et ex iis quæ colligaverat scite et sapienter costam abstulit, nec Adamum imminuit. Seipsum efformavit unigenitus Dei Filius in Virgine, neque efformando virginitatem solvit, neque per vulvam exiens vulvam corrupit. Dic ergo, o sophista et
B erudite, Quid facilius est, virginem parere, et post partum virginem manere, aut virgam ad vitam vocari, et ex animali rursum virgam fieri? Quomodo virga Moysis in draconem mutata fuit? quomodo inanimatum animam accepit? quomodo res immobilis in terra repsit? quomodo rursum ex serpente virga facta est, quæ suam agnovit naturam? Modo namque ex virga draco, modo ex dracone virga effecta est. Ut ergo virga Moysis, o homo, secundum naturam virga, secundum œconomiam draco fuit: sic et Maria secundum naturam virgo, secundum œconomiam mater facta est, ut Chaldæorum magi crederent, quemadmodum, ut timeret Ægyptus, virga in draconem mutata est. An tu nolis Virginem apparere ad mundi salutem? Utique in terræ motibus muri scinduntur et con-
C junguntur, et Christo nascente non aperietur vulva, et rursus claudetur? In terræ motibus ita scinduntur muri, ut mortis periculum inferant; et ita denuo junguntur, ut ne vestigium quidem scissionis maneat: et in partu illo incorrupto nolles vulvam illam solvi in honorem infantis, et denuo jungi et copulari, ac virginitatis formam recipere per virtutem operantis? Nec mihi dicas, Unde substitit caro et sanguis non subjecto semine? Nam ex iis, quæ apud nos fiunt, possumus id, quod supra nos est, ediscere. Et evoca mihi ad exemplum pictores, qui sæpe plantas, arbores, prata, fluvios depingunt; et cum naturam sibi opitulantem non habent, arte conantur per colorum mixtiones rerum imagines offerre. Fluvium enim repræsentant, nihil a fluminum alveo mutuati: hominem faciunt, natura humana nihil sibi
D commodante. Quemadmodum ergo pictores colorum ope hominem, fontem, fluvium depingunt, cum nihil a fonte, fluvio vel homine acceperint: sic et Spiritus sanctus in Virgine non coloribus, sed voluntate animatum efformavit hominem, nullumque mutuatus est ab humana natura semen ad alius constitutionem. Deus accepto pulvere de terra non humanis manibus (incomposita quippe est deitatis natura) Adamum ut voluit efformavit: Spiritus vero sanctus non pulverem accepit, non humana lege semen injici concessit, sed solum illuxit, ossa compegit, nervos tentendit, nares, aures, oculos, linguam, manus, pedes, animam, mentem, cogitationem, rationem constituit; etsi id hæretici minime velint. Ut enim ii, qui in speculo
E respiciunt, imaginem sui oppositam oculis vident, ex informi materia paratam, imaginem sæpe ridentem, flentem, commotam, varios subeuntem modos, ac viventis formæ habitus imitantem: sic et Spiritus sanctus in puro speculo, immaculato nempe Virginis corpore illuxit, perfectumque

creavit hominem, non lege naturæ, non tempore, non humano semine usus, sed solo aspectu, ac spirituali sanctaque virtute, Virginem ad partum movit, ineffabilique modo infantem in illa contexuit ut vestimentum, ad salutem hominum. Hæc quidem ita se habent. Nos autem pro illis quæ diximus, gloriam Deo, qui propter nos homo factus est, referamus: quia ipsi gloria, necnon Patri et sancto Spiritui, in sæcula sæculorum. Amen.

ἄνθρωπον οὐ νόμῳ φύσεως, οὐ χρόνῳ, οὐκ ἀνθρωπίνῳ σπέρματι, ἀλλ' ὄψει μόνον, νοερᾷ τε καὶ ἁγίᾳ δυνάμει πρὸς ὠδῖνας τὴν Παρθένον ἐκίνησεν, ἀποῤῥήτως ἐν αὐτῇ τὸ βρέφος ὑφάνας, ὡς ἱμάτιον, ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων. Ταῦτα μὲν οὕτως· ἡμεῖς δὲ ὑπὲρ τῶν εἰρημένων δόξαν τῷ δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντι Θεῷ ἀναπέμψωμεν, ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

242

MONITUM

IN HOMILIAM SEQUENTEM.

Non est quod lectori probemus, et argumentis demonstremus, hanc homiliam perinde atque præcedentes sermones supposititiam esse. Ipsa res per se clamat. Ubinam Chrysostomus ita balbutit, ut hic quisquis tandem sit Græculus? cujus opusculum non in publicum emisissemus, nisi Savilius jam inter ἀμφιβαλλόμενα edidisset.

---

242 A

In proditionem Servatoris, et in lotionem pedum.

1. Vellem crucis speculationes in finem deducere, non quasi sensa assequutus, sed ut ea pro virili fidelibus exponam. Non deest quippe sermo ad divina eloquia explicanda; verum dicta commetiri oportet cum humana facultate, non quasi ipsa sufficiat ad comprehensionem, sed quasi Deo præbente; non quanta dare potest is qui dat, sed quanta potest capere is qui accipit. Quemadmodum enim mater lactenti puerulo panem potest quidem præbere, sed infans illo uti nequit: ita nec Deo impossibile est præbere sapientiam majorem et su- B pernaturalem; sed nos capere non valemus. Cum enim in mortali corpore habitemus, cognitionem mortali naturæ congruentem accipimus. Nihil ergo nobis Deus loquutus est secundum perfectionem sibi competentem, sed dicta ad mensuram infirmitatis nostræ temperavit. Ideo dicebat Servator:
Joan. 16. 12. *Multa habeo dicere, sed non potestis portare modo;* et alibi dicit Servator Nicodemo: *Si ter-*
Ibid. 3. 12. *rena dixi vobis, et non creditis, quomodo, si dixero vobis cœlestia, credetis?* Dicamus ergo, Deo suppeditante, quantum humana facultas ferre potest. Diei vero spatium nobis præscinditur, volentibus ulterius speculari; præscinditur, inquam, ab Evangeliorum lectione. Verum illud alio tempore dicetur; jam de iis, quæ in hac die gesta sunt, verba faciamus. Hodie Christus hoc quinto sabbati sive hebdomadæ die, in vespera ante passionem, disci- C

Εἰς τὴν προδοσίαν τοῦ Σωτῆρος, καὶ τὰ ἐκ ταύτης τῆς

Ἐβουλόμην εἰς τέλος διανύσαι τοῦ σταυροῦ τὰ θεωρήματα, οὐχ ὡς τῶν νοημάτων περιγενόμενος, ἀλλὰ τὰ δυνατὰ τοῖς πιστοῖς ἐκτιθέμενος. Οὐκ ἀπορεῖ γὰρ λόγος πρὸς ἐξήγησιν τῶν θείων λογίων, ἀλλ' ἀνθρωπίνῃ δυνάμει μετρεῖται τὸ λεγόμενον, οὐχ ὡς αὐτῆς τῆς δυνάμεως ἀρκούσης καταλαβεῖν, ἀλλ' ὡς τοῦ Θεοῦ παρέχοντος· οὐχ ὅσα δύναται δοῦναι ὁ διδοὺς, ἀλλ' ὅσα χωρεῖ ὁ λαμβάνων. Ὥσπερ γὰρ μήτηρ τῷ βρέφει τῷ γαλακτοτροφουμένῳ αὐτὴ μὲν δύναται παρασχεῖν τέλειον ἄρτον, ἐκεῖνο δὲ δέξασθαι οὐκ ἰσχύει· B οὕτως οὔτε Θεῷ ἀδύνατον παρασχεῖν τὴν μείζονα σοφίαν καὶ ὑπερκόσμιον, ἀλλ' ἡμεῖς δέξασθαι ἀδυνατοῦμεν. Θνητὸν γὰρ οἰκοῦντες σῶμα, ἀνάλογον τῇ θνητῇ φύσει δεχόμεθα τὴν γνῶσιν. Οὐδὲν οὖν ἐλάλησεν ὁ Θεὸς πρὸς ἡμᾶς κατὰ τὴν ἁρμόζουσαν αὐτῷ τελειότητα, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν ἐμέτρησε τὸ λεγόμενον. Διὰ τοῦτο ὁ Σωτλρ ἔλεγε· Πολλὰ ἔχω λέγειν, ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστάζειν ἄρτι. Καὶ ἀλλαχοῦ ἔλεγεν ὁ Σωτὴρ τῷ Νικοδήμῳ· Εἰ τὰ ἐπίγεια εἶπον ὑμῖν, καὶ οὐ πιστεύετε, πῶς, ἂν εἴπω τὰ ἐπουράνια, πιστεύσετε; Λέγωμεν τοίνυν, ὅσον ἔχει εἰς τὴν ἀνθρωπίνην δύναμιν, ὑπὸ Θεοῦ χορηγούμενοι. Διακόπτεται δὲ ἡμῖν ἀπὸ τῆς ἡμέρας ὁ λόγος βουλομένοις ἐφεξῆς ἀγαγεῖν τὰ θεωρήματα· διεκόπτετο δὲ διὰ τὴν τοῦ Εὐαγγελίου ἀνάγνωσιν. Ἀλλ' ἐκεῖνο ἐν τῷ ἰδίῳ καιρῷ λεχθήσεται· τῶν δὲ ἐν τῇ σήμερον ἡμέρᾳ γινομένων μνημονεύσωμεν. Σήμερον ὁ Χριστὸς κατὰ C ταύτην τὴν πέμπτην τοῦ σαββάτου ἐν τῇ ἑσπέρᾳ τῇ

ι πάθους, καὶ τῶν μαθητῶν τοὺς πόδας ἔνιψε, ῷ νόμῳ τυπικὸν πάσχα ἐτέλεσε, καὶ τὴν σω- τοῦ πάθους μυσταγωγίαν παρέδωκεν. Ὥστε λαλήθως εἰπεῖν, οὐδὲ αὐτὸς ὁ τῆς ἀληθείας εται λόγος· περὶ τοῦ σταυροῦ γὰρ ἐκείνη ἡ ς· καὶ οὕτω φυλάττεται κανών. Ἔλθωμεν οὖν ἀκολουθίαν, τέμνοντες, * ἵνα γεύματά τινα όντες ταῖς φιλοχρίστοις ὑμῶν ψυχαῖς. Πῶς νοεῖν εἰς τὴν τῶν ἁγίων καὶ μυστικῶν ἡμῶν σεων θεωρίαν, σύντομον καὶ εὐκρινῆ δῶμεν ου τὴν ἀπόδειξιν. Λέγει ὁ Σωτὴρ τοῖς μαθη- Ἴδατε, ὅτι μετὰ δύο ἡμέρας τὸ πάσχα γίνεται, ἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται εἰς τὸ σταυρω- Πολλάκις ὁ Σωτὴρ προεῖπε τοῖς ἑαυτοῦ μαθη- οῦ δεικνὺς, ὅτι καὶ εἰδὼς οὐ φεύγει, καὶ D σχων οὐ παραιτεῖται· ὁμοῦ δὲ καὶ προομαλί- ψυχὰς τῶν ἀποστόλων, ἵνα τῷ προπαρασκευά- γνῶναι φύγωσι τὸν θόρυβον. Πρᾶγμα μελετη- ἔχει τὴν ἀπὸ τοῦ αἰφνιδίου ταραχήν. Ὅπερ αυὶδ προέλεγεν· Ἡτοιμάσθην, καὶ οὐκ ἐτα- Τοῦτο καὶ ἐν ταῖς βρονταῖς γίνεται· προλα- ἀστραπὴ διδάσκει τὸν λογισμὸν, ὅτι δεῖ ἐκ- ι τὴν βροντὴν, ἵνα τῇ προσδοκίᾳ λύσῃ τὸν 243 φόβον. Οὕτω καὶ ὁ Σωτὴρ, ἵνα μὴ ἀθρόον A ῦ πάθους **. Ὡς τὸν Σωτῆρα ὀνειδίσαι τοὺς λους, καὶ εἰπεῖν μετὰ τὴν ἀνάστασιν· Οὗτοί λόγοι μου, οὓς ἐλάλησα ὑμῖν, ὅτι δεῖ τὸν Υἱὸν ρώπου πολλὰ παθεῖν. Ὠνείδιζεν αὐτοὺς, ὅτι τὸν οὐκ ἐπλήρωσαν, δι' ὧν ὁ Σωτὴρ προεῖπε. ον, φησὶν, ἵνα μὴ σκανδαλισθῆτε· καὶ ὁ θόρυ- ὶν ἐκράτησεν. Οἴδατε, ὅτι μετὰ δύο ἡμέρας τὸ γίνεται, καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου μέλλει πα- θαι εἰς τὸ σταυρωθῆναι. Οὐδαμοῦ εὑρίσκεις τῆρα πάθους μνημονεύσαντα, καὶ μὴ τὸ ἀν- ον πρόσωπον [μὴ] εἰσαγαγόντα, καὶ ὡς ἄλλον μενον περὶ ἄλλου. Οὐκ εἶπε, παραδίδομαι, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου μέλλει παραδίδοσθαι εἰς ρωθῆναι. Οὐδαμῶς εὑρίσκεις τὸν Σωτῆρα όμενον, ἀλλ' ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδο- ὶ πανταχοῦ ὡς ἄλλος περὶ ἄλλου λαλεῖ. Ὅταν εἰς τὴν θεότητα, γυμνῶς λέγει, Ἐγὼ καὶ ὁ B ἕν ἐσμεν· οὐ λέγει, ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ὁ πέμ- ἀλλ', Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἕν ἐσμεν· καὶ, Ὁ ς με, ἑώρακε τὸν Πατέρα. Οἴδατε, ὅτι μετὰ ρας τὸ πάσχα γίνεται· καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώ- αδίδοται εἰς τὸ σταυρωθῆναι. Ὁ δὲ Ἰωάννης ραλῶς λέγει; Ἵνα μή τις νομίσῃ τὸν δρώμενον τῆς ἀνάγκης, ὅρα, πῶς ἀσφαλίζεται· Εἰδὼς, εν ἡ ὥρα, ἵνα μεταβῇ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ν Πατέρα, ἀγαπήσας τοὺς ἰδίους, εἰς τέλος εν· ἀντὶ τοῦ, ἀπηρτισμένην ἀγάπην ἔδειξε. ῦ δείπνου γενομένου ἀναστὰς ἀποτίθεται τὰ καὶ διεζώσατο τὸ λέντιον, καὶ ἔβαλεν ὕδωρ νιπτῆρα, καὶ ἤρξατο νίπτειν τοὺς πόδας τῶν ῶν. Αἰσχυνέσθωσαν αἱρετικοί. Ἐὰν ἀκούσωσι τῆρος λέγοντος, ποιῶ τὸ θέλημα τοῦ Πατρός θέως λέγουσιν· ὁρᾷς, ὅτι ὡς δοῦλος ὑποτάσσε-

pulorum pedes lavit, et Pascha in lege figuratum perfecit, salutareque passionis mysterium tradidit; ut jam vere dicamus, veritatis sermonem non nobis præscindi: nam illa enarratio ad crucem spectat, et sic regula servatur. Veniamus ergo ad seriem, illa præscindentes, ut gustum quemdam in animas vestras Christi amantes inferamus. Quomodo intelligendæ sint traditiones de sacris mysteriis nostris, brevi et clara demonstratione explicemus. Dicit Servator discipulis: *Scitis quia post biduum Pascha fiet; et Filius hominis tradetur, ut crucifigatur.* (*Matth.* 26. 2.) Sæpe Servator prædixit discipulis suis, simul ostendens se scientem non fugere, nec prænoscentem declinare; una vero sedans apostolorum animos, ut parati et præscii perturbationem effugerent. Cum res præscitur, repentinus casus perturbationem non affert. Quod et David prædixit: *Paratus sum, et non sum turbatus.* (*Psal.* 118. 60.) Hoc fit in tonitruis: præcedens fulgur mentem præparat ad tonitru excipiendum, ut exspectatio majorem solvat timorem. Sic et Servator ne repente ex passione turbarentur, illam prædicit, ita ut etiam apostolis exprobraret, diceretque post resurrectionem: *Hi sunt sermones mei, quos loquutus sum vobis, quia oportet Filium hominis multa pati.* (*Luc.* 24. 44.) Exprobrabat illis, quod scopum, quo hæc prædixerat illis, non assequuti essent. *Prædixi,* inquit, *ut non scandalizemini;* (*Joan.* 16. 1.) et turbatio vos occupavit. *Scitis quia post biduum Pascha fiet, et Filius hominis tradetur, ut crucifigatur.* (*Matth.* 26. 2.) Nusquam reperies Servatorem memoravisse passionem, nisi humanam personam inducentem, et quasi de alio loquatur. Non dixit, Tradar, sed *Filius hominis tradetur, ut crucifigatur.* Nusquam reperies Servatorem traditum, sed Filius hominis traditur; et ubique quasi de alio loquitur. Cum vero de divinitate clare loquitur, ait: *Ego et Pater unum sumus.* (*Joan.* 10. 30.) Non dicit, Ego et Pater qui misit me; sed, *Ego et Pater unum sumus;* et, *Qui vidit me, vidit et Patrem.* (*Ibid.* 14. 9.) *Scitis quia post biduum Pascha fiet, et Filius hominis tradetur, ut crucifigatur.* Joannes vero quam certo loquitur? Ne quis putaret, tempus illud præsens ex necessitate esse, vide cum quanta affirmatione loquatur: *Sciens quia venit hora, ut transeat ex hoc mundo ad Patrem, cum dilexisset suos, in finem dilexit eos;* (*Ibid.* 13. 1.) ac si diceret, Perfectam exhibuit caritatem. *Et cœna facta surgens deposuit vestimenta sua, et præcinxit se linteo, et immisit aquam in pelvim, et cœpit lavare pedes discipulorum.* (*Ibid.* v. 2. 4. 5.) Pudeat hæreticos. Si audiant Servatorem dicentem, Facio voluntatem Patris mei, (*Ibid.* 5 30. et 6. 38.) statim dicunt: Viden', quomodo subditus sit et obediat Patri? In illa hora rem terribilem videre erat. Cur surrexit et deposuit vestimentum suum, qui amictus erat lumine sicut vestimento, et præcinxit se linteo? Tunc videre

: quædam manca et vitiata esse videntur.

τὸν, τιμᾷ καὶ λέγει· Εἶδον τὸ πρόσωπόν σου,
:ις ἴδῃ πρόσωπον Θεοῦ. Ἰδὼν δὲ αὐτὸν ὡς
ν, ὡς φονέα, ἐπειδὴ ᾔδει, ὅτι οὐκ ἔλεγεν ἵνα
εύσῃ, ἀλλ' ἵνα ἐπιβουλὴν φύγῃ, συνέγνω ὁ
ὕτω τις ἐὰν φιλίας προσενέγκῃ ῥήματα, οὐχ
ιεύσηται, ἀλλ' ἵνα τὸν δόλον ἐκφύγῃ, οὐχ
:εῖ ὁ Θεός· αὐτοῦ γάρ ἐστι διδάσκαλος· Λό-
πίπτων ἀποστρέφει ὀργήν. Ἤδη οὖν, φησὶ,
ὅλου βεβληκότος εἰς τὴν καρδίαν Ἰούδα πα-
ι τὸν Σωτῆρα, ὁ Σωτὴρ νικῆσαι θέλων τὴν
σύνην τῇ φιλανθρωπίᾳ, καὶ τῇ ἐπιεικείᾳ τὴν
ίαν λῦσαι, ἔνιψεν αὐτοῦ τοὺς πόδας. Ἐγὼ οὐ
ν θαυμάζω τὸν Δεσπότην τὰ ἴδια ποιοῦντα
γὰρ ἦν αὐτοῦ ἡ ἐπιείκεια), ὅσον ἐκεῖνον δόλου
. Ποίᾳ καρδίᾳ προέτεινε τοὺς πόδας; πῶς
τὰς ἁγίας χεῖρας τοῦ Δεσπότου περὶ τοὺς πό-
οῦ στρεφομένας; πῶς οὐκ ἐνάρκησε; πῶς οὐκ
Ἀλλ' ὅμως ἡ ἀνεξίκακος φύσις μακροθυμεῖ.
ι δὲ καὶ πρῶτον νίψας αὐτόν. Διὰ τί; Εἰ μὴ
ὺς πόδας τοῦ προδότου, ἀλλὰ νίπτων τῶν ἄλ-
ὸν κατέλιπε, κἀκεῖνο ἦν τοῦ Δεσπότου ἀλλό-
αὶ ὁ Ἰούδας εὔλογον ἔλαβεν ἀφορμήν· αὐτός
ρισεν, αὐτός με ἠλλοτρίωσε· πάντων ἔνιψε
δας, ἐμὲ δὲ κατέγνω. Ποίᾳ ψυχῇ ἐδυνάμην
τ' αὐτοῦ; Εἶδεν ὁ Θεὸς καρδίαν συντετριμμέ-
. οὐκ ἠθέλησε τὸ ἀφ' ἑαυτοῦ συντριβόμενον
ντρίψαι. Καὶ τοῦτο ἦν τὸ, Κάλαμον συντετριμ-
ὴ κατεάξῃς. Ὅμως ἔνιψε τῶν μαθητῶν τοὺς
Ἦλθε τελευταῖον ἐπὶ τὸν Πέτρον. Ἐν ὅσῳ δὲ
ους ἔνιπτεν ὁ Σωτὴρ, ἐννοεῖ Πέτρος τὸ ἀξίωμα
πότου, καὶ τὴν εὐτέλειαν τῶν ἀνθρώπων, τὸ τα-
ῶν ἀνθρώπων, καὶ τὴν δόξαν τοῦ δεδοξασμέ-
ώρισε παρ' ἑαυτῷ τὸ μὴ καταδέξασθαι. Ἦλθε
τὸν ὁ Σωτὴρ, καὶ λέγει ἐκεῖνος· Κύριε, σύ μου
:οὺς πόδας; σὺ ὁ νεκροὺς ἐγείρων, ὁ λεπροὺς κα-
(τὸ γὰρ, Σὺ, πολλὴν ἔχει δύναμιν)· σὺ, ᾧ ἐγὼ
ησα, ὅτι σὺ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶν-
ιὲν ἀπὸ ἀγνοίας εἶπον, συνέβη ἂν ὑπόνοιαν ἀν-
ν εἶναι· εἰ δὲ σύ μου τὴν φωνὴν ἐσφράγισας
ὅτι ὁ Πατήρ μου ὁ ἐν οὐρανοῖς ἀπεκάλυψέ
χῃ οἰκέτου πόδας πλῦναι χερσὶ Δεσπότου;
ίψεις τοὺς πόδας εἰς τὸν αἰῶνα. Τί οὖν ὁ Σω-
εσκέδασε τὴν φωνὴν αὐτοῦ. Ὃ ποιῶ, φησὶ,
ὐκ οἶδας, γνώσῃ δὲ μετὰ ταῦτα· ἀντὶ τοῦ,
μου τὸν σκοπὸν τοῦ ποιοῦντος. Οὐκ ἠνείχετο,
ῦτα ἀκούσας λέγει· Οὐ μή μου νίψεις τοὺς
ς τὸν αἰῶνα. Ἔδειξε ψυχὴν ἀδάμαντος σκλη-
. Προσήνεγκε δὲ ὁ Σωτὴρ τὸ ἑαυτοῦ πῦρ, καὶ
τὴν ἀδάμαντα ψυχὴν κηροῦ ἁπαλωτέραν.
ρησὶ, καὶ μονοτόνος καὶ φιλόνεικος λῦσόν σου
τασιν. Εἰ μή σου νίψω τοὺς πόδας, οὐκ ἔχεις
ετ' ἐμοῦ. Καὶ ὁ μονοτόνος καὶ ὁ φιλόνεικος
ύριε, μὴ μόνον τοὺς πόδας, ἀλλὰ καὶ τὰς
καὶ τὴν κεφαλήν. Τὸ κεφάλαιον ἀπεστέρει,
ὰ τόκου ἀπέδωκε. Χριστιανῶν ἦθος οὐκ ἔστιν
ον· οὐ δεῖ Χριστιανὸν ἔμφιλον ἦθος ἔχειν· οὐ
ν ποικίλον εἶναι εἰς ἐπιβουλὴν, ἀλλ' ἀπολύτρο-
ἀρετήν· οἷον δεῖ εἶναι, φαιδρὸν μὲν ἐν καιρῷ
ητος, στυγνὸν δὲ ἐν καιρῷ λύπης, ὡς λέγει

B *ciem Dei.* Cum autem illum ut inimicum et homicidam cerneret, Deus cum sciret illum non insidiose ita loqui, sed ut insidias effugeret, ipsi pepercit. Sic si quis amicitiæ verba proferat, non ex dolo, sed ut dolum effugiat, Deus non ideo indignatur : ipse namque ejus doctor est : *Verbum* Prov. 15. 1.
submissum avertit iram. Cum jam, inquit, diabolus immisisset in cor Judæ, ut Servatorem proderet, Servator benignitate volens ejus ingratum animum vincere, et mansuetudine arrogantiam solvere, ejus pedes lavit. Ego non tantum miror Dominum sua præstantem (opus enim ipsius mansuetudo erat), quantum illum dolo plenum. Quo animo pedes obtulit? quomodo vidit sanctas Domini manus circa pedes suos versantes? quomodo non obtorpuit? quomodo non exhorruit?
C Attamen clemens illa natura fert patienter. Videtur autem ipsum primo lavisse. Quare? Nisi lavisset pedes proditoris, sed postquam alios laverat, ipsum reliquisset; hoc certe fuisset a Servatore alienum, atque hinc Judas ansam arripuisset : Ipse me segregavit, ipse me abalienavit : omnium pedes lavit, me autem damnavit. Quo animo poteram cum illo esse? Vidit Deus cor confractum, et noluit jam ex se confractum ipse confringere. Id vero indicat illud : *Calamum conquassatum* Matth. 12.
non confringes. Attamen discipulorum pedes la- 20.
vit. Ultimo venit ad Petrum. Dum autem alios lavaret Servator, cogitabat Petrus dignitatem Domini, vilitatemque hominum; vilitatem hominum et gloriam ejus, qui ubique celebratur; et apud se decrevit lotionem non admittere. Venit ad eum
D Servator, et ait ille : *Domine, tu mihi lavas* Joan. 13. 6.
pedes? tu, qui mortuos suscitas, qui leprosos mundas, (illud enim *Tu,* magnam vim habet); tu, cui ego testificatus sum, *Tu es Christus, Fi-* Matth. 16.
lius Dei vivi. Si ex ignorantia dixissem, id hu- 16.
manam fuisse conjecturam contigisset : si vero tu ipse vocem meam obsignasti dicens, *Pater* Ibid. v. 17.
meus cælestis revelavit tibi, an dominicis manibus servi pedes lavare sustinebis? *Non lavabis* Joan. 13.
mihi pedes in æternum. Quid ergo Servator? 7. 8. 9.
Vocem ejus confutavit dicens : *Quod ego facio tu nescis modo, scies autem postea;* ac si diceret : Scopum meum ignoras. Nec tamen ille repressus est; sed his auditis dixit : *Non lavabis mihi pedes in æternum.* Ostendit animam ada-
E mante duriorem. Protulit vero Servator ignem suum, et adamantinam animam reddidit cera molliorem. Itaque, inquit, tu ita rebellis et contentiose, solve institutum tuum. *Si non lavero tibi pedes, non habebis partem mecum.* Ille autem rebellis et contentiosus dixit : *Domine, non tantum pedes, sed et manus et caput.* Tota summa privabat, et cum usura reddidit. Non est mos Christianorum esse pervicaces; non oportet Christianum sui amantem esse; non decet esse ad insidias parandas callidum, sed sine fuco virtutem adire : velut oportet esse lætum lætitiæ tempore, mœstum vero tempore mœstitiæ, ut dicit

Rom. 12. 15. Paulus, *Gaudere cum gaudentibus*, jejunare
cum jejunantibus, *flere cum flentibus*. Hoc enim
1. Cor. 10. 31. est quod dicit Paulus : *Sive manducatis, sive*
bibitis, omnia ad gloriam Dei facite. Nihil
ergo profuit Petro pervicacia : soluta quippe
fuit, ut in aliis. Quando Christus venit ut bapti-
Matth. 3. 14. 15. zaretur, dixit ei Baptista : *Domine, ego a te de-*
beo baptizari, et tu venis ad me? Dicit illi Ser-
vator : *Sine modo*. Ne contendas, ne repugnes,
quia divina est voluntas; ne ante tempus dignita-
tem reveles; sine me ordinem replere, et vere
ostendere me hominem assumsisse, ut per homi-
nem verum, Deum verum exhibeam. Solum dixit,
Sine modo, et statim significat evangelista, *tunc*
dimisit eum baptizari. Contendit ut pius, et obe-
divit ut religiosus. Sic et Jeremias cum Deo con-
Jer. 1. 6. 7. tendit : *Qui es dominator, Domine, tu nosti*
quod puer sum. Et dixit Dominus ad me : Noli
dicere, Puer sum, quia ad quos te mittam, ibis.
Solvit pervicaciam auctoritas. Rursum Moyses
Exod. 4. 13. 10. restitit dicens : *Constitue alium : nam gracilis*
voce et tardus lingua sum. At non cessit ille.

3. Sed ad propositum revertamur. Dicit Serva-
Joan. 13. 8. tor : *Nisi lavero pedes tuos, non habebis partem*
mecum. Hinc sciamus oportet partem fidelium
esse Deum, et partem Dei esse fideles. Nimirum
totus mundus Dei est, fideles autem novit Deus.
Totus mundus, inquit, a me creatus est : at nihil
ita curo, ut fidelium partem. Ideo fideles clama-
Psal. 141. 6. et 15. 5. bant ut David : *Portio mea Dominus in terra*
viventium; et rursum : *Dominus pars heredita-*
tis meæ. Maria vero sedens ad pedes Domini,
Luc. 10. 42. doctrinam audivit, et ait Servator : *Maria opti-*
mam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.
Viden' fidelium partem esse Deum? Necesse de-
mum est ostendere, quomodo fideles pars Dei
Deut. 32. 8. 9. sint. Ait Moyses : *Quando dividebat Altissimus*
gentes, dispersit filios Adam : constituit ter-
minos populorum juxta numerum angelorum
Dei; et facta est pars Domini populus ejus
Jacob : quia mundus totus illius erat, solus
autem populus ejus Jacob audivit. Sic et Amos
Amos 7. 4. 5. propheta dicit : Et vidi, *Et ecce vocabat Domi-*
nus ultionem in igne, et devoravit abyssum
multam, et devoravit partem Domini, nempe
populum. *Et dixi : Desine, Domine, a Jacob,*
quia parvus numero est; id est, Ne absumas nos.
Hæc dicta sunt, quoniam Servator ait : *Nisi lave-*
ro te, non habebis partem mecum. Portio ergo
fidelium Deus est, et portio Dei fideles. Ait Petrus :
Domine, non tantum pedes meos lavabis, *sed*
et manus et caput. Putavit Petrus lotionem il-
lam esse remissionem peccatorum, et toto corpore
remissionem accipere optabat. Lotio autem non
erat remissio peccatorum, sed pietatis argumen-
Joan. 13. 10. et 15. 3. tum. Deinde dicit Servator : *Qui lotus est, non*
opus habet nisi ut pedes lavet. Jam vos mundi
estis propter sermonem quem loquutus sum
Ibid. 13. 12.—15. *vobis*. Sed hæc quidem hujusmodi fuere. Post-

Παῦλος, Χαίρειν μετὰ χαιρόντων, νηστεύειν μετὰ
245 νηστευόντων, κλαίειν μετὰ κλαιόντων. Τοῦτο γάρ
A ἐστιν ὃ λέγει Παῦλος· Εἴτε ἐσθίετε, εἴτε πίνετε,
πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε. Οὐδὲν οὖν ὤνησεν ἡ
Πέτρου μονοτονία· ἐλύθη γὰρ, ὡς καὶ ἄλλαι. Ὅτε
ἦλθεν ὁ Χριστὸς βαπτισθῆναι ὑπὸ Ἰωάννου, λέγει
αὐτῷ ὁ βαπτιστής· Κύριε, ἐγὼ χρείαν ἔχω ὑπὸ σοῦ
βαπτισθῆναι, καὶ σὺ ἔρχῃ πρός με; Λέγει αὐτῷ
ὁ Σωτήρ· Ἄφες ἄρτι. Μὴ φιλονείκει, μὴ ἀνθίστασο,
ὅτι θεία ἐστὶν ἡ γνώμη. Μὴ πρὸ καιροῦ γυμνώσῃς τὸ
ἀξίωμα· ἔασόν με πληρῶσαι τὴν τάξιν, καὶ δεῖξαι
ἀληθῶς, ὅτι ἄνθρωπον ἔλαβον, ἵνα διὰ τοῦ ἀνθρώπου
τοῦ ἀληθινοῦ τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἀναφάνω. Μόνον εἶ-
πεν, Ἄφες ἄρτι, καὶ εὐθέως ἐπισημαίνεται ὁ εὐαγ-
γελιστὴς, Τότε ἀφῆκεν αὐτὸν βαπτισθῆναι. Ἐφιλο-
νείκησεν ὡς εὐσεβὴς, καὶ ὑπήκουσεν ὡς φιλόθεος. Οὕτω
καὶ Ἱερεμίας ἐφιλονείκησε τῷ Θεῷ· Ὁ ὢν Δέσποτα
B Κύριε, σὺ οἶδας, ὅτι νεώτερός εἰμι. Καὶ εἶπε Κύ-
ριος πρός με· μὴ λέγε, ὅτι νεώτερος ἐγώ εἰμι, ὅτι
πρὸς οὓς ἂν ἐξαποστελῶ σε, πορεύσῃ. Ἔλυσε τὴν
μονοτονίαν ἡ εὐτονία. Πάλιν ὁ Μωϋσῆς ἐμονοτόνησε
λέγων, Προχείρισαι ἄλλον· ἰσχνόφωνος γάρ εἰμι, καὶ
βραδύγλωσσος· ἀλλ' οὐκ ἐνέδωκεν.

Ἀλλ' εἰς τὸ προκείμενον ἐπανέλθωμεν. Λέγει ὁ
Σωτὴρ, Ἐὰν μὴ νίψω σου τοὺς πόδας, οὐκ ἔχεις μέ-
ρος μετ' ἐμοῦ. Ἐν τούτῳ ὀφείλομεν εἰδέναι, ὅτι μέ-
ρος τῶν πιστῶν ὁ Θεός ἐστι, καὶ μέρος τοῦ Θεοῦ οἱ
πιστοί. Οἷον, ὅλος ὁ κόσμος τοῦ Θεοῦ ἐστι, οἶδε δὲ
τοὺς πιστοὺς ὁ Θεός. Ὅλος ὁ κόσμος, φησὶν, ἐκτίσθη
ὑπ' ἐμοῦ, ἀλλ' οὐδέν μοι διαφέρει, ἢ τὸ τῶν πιστῶν
μέρος. Διὰ τοῦτο οἱ μὲν πιστοὶ ἐβόων, ὡς ὁ Δαβίδ·
Μερίς μου ὁ Κύριος ἐν γῇ ζώντων· καὶ πάλιν, Κύριος
μερὶς τῆς κληρονομίας μου. Ἡ δὲ Μαρία καθημένη
C πρὸς τοῖς ποσὶ τοῦ Δεσπότου, ἤκουσε τῆς διδασκα-
λίας, καὶ λέγει ὁ Σωτήρ· Μαρία δὲ τὴν ἀγαθὴν με-
ρίδα ἐξελέξατο, ἥτις οὐκ ἀφαιρεθήσεται ἀπ' αὐτῆς.
Ὁρᾷς, ὅτι τῶν πιστῶν ἡ μερὶς ὁ Θεός ἐστι; Λοιπὸν
δεῖξαι ἀναγκαῖον, ποῦ ἡ μερὶς τοῦ Θεοῦ οἱ πιστοί.
Λέγει Μωϋσῆς, ὅτε διεμέριζεν ἔθνη ὁ Ὕψιστος, διέ-
σπειρεν υἱοὺς Ἀδὰμ, ἔστησεν ὅρια ἐθνῶν κατὰ ἀρι-
θμὸν ἀγγέλων Θεοῦ, καὶ ἐγεννήθη μερὶς Κυρίου λαὸς
αὐτοῦ Ἰακώβ· ἐπειδὴ ὅλος ὁ κόσμος ἦν αὐτοῦ, μό-
νος δὲ λαὸς αὐτοῦ ἤκουσεν Ἰακώβ. Οὕτω καὶ ὁ προ-
φήτης Ἀμὼς λέγει· καὶ εἶδον, Καὶ ἰδοὺ ἐκάλεσε Κύ-
ριος τὴν δίκην ἐν πυρὶ, καὶ κατέφαγε τὴν ἄβυσσον
τὴν πολλὴν, καὶ κατέφαγε τὴν μερίδα Κυρίου, τὸν
λαὸν λέγει. Καὶ εἶπον, φησὶ, κόπασον, Κύριε, ἀπὸ
τοῦ Ἰακὼβ, ὅτι ὀλίγοστός ἐστιν, ἀντὶ τοῦ, μὴ ἀνα-
λώσῃς ἡμᾶς. Ταῦτα μὲν εἴρηται, διὰ τὸ λέγειν τὸν
Σωτῆρα, Ἐὰν μὴ νίψω σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ'
D ἐμοῦ. Μερὶς οὖν τῶν πιστῶν ὁ Θεὸς, καὶ μερὶς τοῦ
Θεοῦ οἱ πιστοί. Λέγει ὁ Πέτρος, Κύριε, μὴ μόνον
τοὺς πόδας μου νίψεις, ἀλλὰ καὶ τὰς χεῖρας, καὶ τὴν
κεφαλήν. Ἐνόμισεν ὁ Πέτρος, ὅτι ἡ ἀπόνιψις ἐκείνη
ἁμαρτιῶν ἦν ἄφεσις, καὶ ἤθελε δι' ὅλου τοῦ σώμα-
τος λαβεῖν ἄφεσιν. Ἡ δὲ οὐχ ἁμαρτιῶν ἄφεσις ἦν,
ἀλλ' εὐλαβείας ὑπόθεσις. Εἶτα λέγει ὁ Σωτήρ· Ὁ λε-
λουμένος οὐ χρείαν ἔχει, εἰ μὴ μόνον τοὺς πό-
δας νίψασθαι· ἤδη ὑμεῖς καθαροί ἐστε διὰ τὸν λόγον,
ὃν λελάληκα ὑμῖν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ταύτην ἔχει τὴν

)τε δὲ ἀπένιψε τοὺς πόδας καὶ ἐξέμαξε, λαϐὼν
τια ἀνέπεσεν. * Ἐτήρησε τοῦ δούλου τὴν μορ-
.αὶ τὸ λοιπὸν ἀνακλίνεται ὡς Δεσπότης, καὶ
.ετ' αὐθεντίας, Οὐκ οἴδατε τί πεποίηκα ὑμῖν;
οῦ, οὐκ ἐνοήσατε. Οὐχ ὑμεῖς λέγετε, ὁ Κύριος
ιδάσκαλος; Καὶ καλῶς λέγετε· εἰμὶ γάρ. Ὧδε
τὴν αὐθεντίαν. Ἐξέϐαλε τὴν τοῦ δούλου μορ- E
ιὶ εἰσάγει τὴν τοῦ Θεοῦ. Οὐχ ὑμεῖς λέγετε, ὁ
καὶ ὁ διδάσκαλος; Εἰ οὖν ἐγὼ ὁ Κύριος καὶ ὁ
καλος ἔνιψα ὑμῶν τοὺς πόδας, πόσῳ μᾶλλον
ε ἀλλήλων νίπτειν τοὺς πόδας; Ὑπόδειγμα
ἰωκα ὑμῖν (ὁρῶ, ὅτι εὐλαϐείας ἦν ὑπόθεσις),
ἐποίησα ὑμῖν, φησὶν, οὕτω καὶ ὑμεῖς ἀλλήλοις

των οὕτω γενομένων προσέρχονται αὐτῷ οἱ μα-
.ὐτοῦ, καὶ λέγουσι· Κύριε, ποῦ θέλεις ἑτοιμά-
σοι φαγεῖν τὸ πάσχα; Βλέπε Θεοῦ πρόγνωσιν.
Ἀπέλθατε εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἀπαντήσει ὑμῖν
.ος κεράμιον ὕδατος βαστάζων. Ἀκολουθήσατε
που ἀπέρχεται, καὶ εἰς ἣν ἂν οἰκίαν εἰσέλθῃ,
τῷ οἰκοδεσπότῃ· ὁ διδάσκαλος λέγει, ὁ καιρός
γύς ἐστι· πρὸς σὲ ποιῶ τὸ πάσχα μετὰ τῶν 246
ὶν μου. Καὶ αὐτὸς ὑμῖν δείξει ἀνώγεον ἐστρω- A
Τὰ δύο τηρεῖ, καὶ τοὺς ἀποστόλους ἐφοδιάζει
αι τὸν οἰκοδεσπότην, καὶ ἵνα μὴ νοήσωσιν, ὅτι
τὸν τόπον, λέγει αὐτοῖς· Ὑμῖν δείξει ἀνώγεον
στρωμένον. Εἰ προλέγεις τὸν τόπον, διὰ τί
τοῖς μαθηταῖς, ἐρωτήσατε περὶ τοῦ τόπου;
ωτήσωμεν ἐμάθομεν. Ναὶ, φησὶ, καί μοι πρέ-
ιλέγειν ὡς Θεῷ, καὶ ὑμῖν ἐρωτᾷν ὡς ἀνθρώ-
ὐδαμοῦ δὲ Χριστὸς παραδίδωσι τὸ μυστήριον
.ινοῖς τόποις, ἀλλ' ἐν τῇ ὀρεινῇ, ἢ ἐν ὑπερῴῳ·
άρ κατώγεον ἐπὶ Χριστοῦ. Διὰ τοῦτο ὅτε καὶ
ιφοίτησιν ἐδέχοντο τοῦ ἁγίου Πνεύματος οἱ
λοι, ἐν ὑπερῴῳ ἦσαν συνηγμένοι. Τότε, φη-
.στειλε δύο τῶν μαθητῶν ἑτοιμάσαι τὸ πάσχα.
ὲ ἦσαν οὗτοι; Πέτρος καὶ Ἰωάννης. Διὰ τί δὲ
οὺς δώδεκα Πέτρον καὶ Ἰωάννην ἀπέστειλε;
ἦν ὁ ὁμολογήσας, Ὅτι σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, ὁ Υἱὸς B
ῦ τοῦ ζῶντος· Ἰωάννης δὲ ἔμελλε κηρύττειν
ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν
.αὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Ἀποστέλλει τὸν θεμέ-
ς πίστεως, καὶ τὸν υἱὸν τῆς βροντῆς, ἵνα ἐν
θεμελίῳ πήξῃ τὸ τῆς εὐσεϐείας μυστήριον, ἐν
ῷ τῆς βροντῆς ἀστράψῃ τὰ τῆς δικαιοσύνης
.τα. Πάλιν διὰ τί Πέτρον καὶ Ἰωάννην ἀπο-
; Ἵνα δειχθῇ, ὅτι καὶ τῆς σεμνογαμίας καὶ
θενίας ἥπλωται τὸ δῶρον, καὶ γίνονται κοι-
οῦ πάσχα καὶ οἱ ἐν σεμνογαμίᾳ, καὶ οἱ ἐν
ᾳ καλῶς ζῶντες. Ἀποστέλλει παρθενίαν καὶ
μίαν ἑτοιμάσαι αὐτῷ τὸ πάσχα· ὥσπερ ἐν
Μωϋσῆν καὶ Ἠλίαν παρέστησε, τὸν μὲν ἀπὸ
μίας, τὸν δὲ ἀπὸ παρθενίας λάμποντα, ἵνα
μνογαμία καὶ παρθενία παρεστῶσαι τῷ Χρι-
πιθυμίᾳ γὰρ ἐπεθύμησα μεθ' ὑμῶν τὸ πάσχα
αγεῖν. Οὐκ ἀναγκαζόμενος βιάζεται, οὐκ C
τὸ πάθος, ἀλλ' ἑκούσιος ἡ γνώμη. Εἰ ὁ Δε-

vil. ἴσ. ἐξέβαλε.]

quam autem laverat et absterserat, accepit vestimenta sua et recubuit. Servavit servi formam, et postea ut Dominus recubuit, et cum auctoritate dicit: *Nescitis quid fecerim vobis?* Ac si diceret, Non intellexistis. *Nonne vos dicitis me Magistrum et Dominum? et bene dicitis; sum etenim.* Hic auctoritatem demonstrat. Ejecit formam servi, et induit Dei formam. *Nonne vos me dicitis Magistrum et Dominum? Si igitur ego Dominus et Magister lavi pedes vestros, quanto magis vos debetis alter alterius pedes lavare? Exemplum enim dedi vobis* (video pietatis exemplum fuisse), *ut quemadmodum ego feci vobis, ita et vos invicem faciatis.*

4. His ita gestis accesserunt ad eum discipuli
ejus, et dixerunt: *Domine, ubi vis paremus tibi,* Marc. 14.
ut manduces Pascha? Vide Dei præscientiam. 12.—15.
Ait, *Ite in civitatem, et occurret vobis homo lagenam aquæ portans. Sequimini eum quocumque ierit: et in quamcumque domum introierit, dicite domino domus: Magister dicit,* Matth. 26.
Tempus meum prope est: apud te facio Pascha 18.
cum discipulis meis. Et ipse ostendet vobis cœnaculum stratum. Duo observat, apostolorum viam dirigit ut interrogent dominum domus; et ne putent ipsum ignorare locum, ait illis: *Ostendet vobis cœnaculum grande stratum.* Si locum prædicis, cur discipulis ais, Interrogate de loco? Priusquam interrogaremus, jam didicimus. Etiam, inquit, me decet prædicere ut Deum, et vos par est interrogare ut homines. Nusquam autem Christus mysterium tradit in humilibus locis, sed in montibus, aut in cœnaculo: nihil enim in Christo infimum. Ideo cum apostoli supervenientem acceperunt Spiritum sanctum, in cœnaculo congregati erant. *Tunc,* inquit, *misit duos ex discipulis suis,* ut pararent Pascha. Quinam hi erant? Petrus et Joannes. Cur ex duodecim Petrum et Joannem
misit? Petrus erat qui confessus fuerat, *Quia tu* Matth. 16.
es Christus Filius Dei vivi: Joannes vero præ- 17.
dicaturus erat, *In principio erat Verbum, et* Joan. 1. 1.
Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Mittit fundamentum fidei, et filium tonitrui; ut in fundamento pietatis mysterium figeret, et in filio tonitrui justitiæ præcepta fulgurarent. Rursus cur Petrum et Joannem mittit? Ut ostenderet honorabilis conjugii et virginitatis donum expandi; et Paschæ consortes esse tam honorabiles conjugatos, quam virgines, si recte vivant. Misit virginitatem et honorabile conjugium, ut parent sibi Pascha: ut in monte Moysen et Eliam exhibuit, quorum alius ex honorabili conjugio, alius ex virginitate fulgebat; ut et honorabile conjugium et virgi-
nitas Christo adstarent. Nam *Desiderio desideravi* Luc. 22.
hoc Pascha manducare vobiscum. Non vi co- 15.
gitur, non coacta est passio; sed voluntarius animus. Si Dominus ut beneficium præstaret dixit,

esiderio desideravi, quid dicemus nos? Voces iippe nostras excipis, Domine, nostra suscipis ccata, et beneficiis præfulges. Nos dicere debeus, Desideramus videre Pascha: et tu nos prærtis? an fons unquam appetit sitientes, an sitien› fontem? an mensa appetit esurientes, an esuentes mensam? Nos dicere par est illud Davidis: *uemadmodum desiderat cervus ad fontes quarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus.* ›d quia propositum est Servatoris mysterium, sa gloriosa passio, ipsa passionis traditio, sermo mpori cedat oportet; ut et qui sitiunt fruantur, fideles confirmentur, et qui illuminandi sunt, gnus accipiant, fidelesque custodiantur. Ne doni ›tentu jejunii cursum solvas. Sicut qui longam nensus est viam, etiamsi ut corpus curet quieit sive in diversoriis, sive in aliis locis, viam ›n intercipit; sed quiescit quidem ut corpus cu-t, a scopo autem susceptæ viæ non abscedit: sic nobis bonorum suorum fructum dedit Servator, ›n ut deliciemur, sed ut carnem et animam fatientem curemus. Ne itaque mysteriorum obtentu ienum quidpiam inducas: ne quia ejus particeps , gratiam crapulæ sororem esse putes. Hæc obrvent, non fideles modo, sed etiam catechumeni. nte largitionem doni dignitatem ostende. Quid pus est verbis? Conscientiam tuam examina. ua fiducia accedit is, qui jejunium violavit? evera hodie accedit, et nemine incusante, conientia te redarguet. Vidistin' unquam aliquem ui accusatorem secum ferat? Habeto potius conientiam tibi patrocinantem. Hodierna dies, id it, sancta hæc mystagogia, non jejunii cursum petit, neque mystagogiam illam in sancto Pahate; sed quia in hac est passionis traditio, in la vero resurrectionis; consortes ejus simus et surrectionis participes. Hodie consortes simus ıssionis, tunc resurrectionis: hodie hujus consors ne nos deliciis dedamus, sed lacrymis; nam ›st resurrectionem mœstitia non est. Nunc Chriıs patitur, et tu deliciaris? Nescis multos sæpe roceres objurgatos fuisse, quod in regio luctu eliciati essent, et supplicio affectos fuisse? Tu ro dum vides Dominicam passionem adhuc in uce fulgentem, necdum adveniente resurrectione surrectionis lætitiam præoccupans, te deliciis deisti? Hæc dico, non quod ipsum Servatorem luctu osequi oporteat, quasi luctu digna perpessus sit; d quia nos par est gratum animum exhibere, ut ›nsortes facti ejus passionis, consortes simus etiam surrectionis: quia ipsum Dominum decet gloria, ›nor, adoratio, una cum Patre et sanctissimo vivioque Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæilorum. Amen.

σπότης εὐεργετῶν εἶναι. Ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα, τί εἴπωμεν ἡμεῖς; Προλαμβάνεις τὰς φωνὰς ἡμῶν, Δέσποτα, ἡμέτερα προλαμβάνεις ἁμαρτήματα, καὶ προλάμπεις ταῖς εὐεργεσίαις. Ἡμεῖς εἰπεῖν ὀφείλομεν, Ἐπεθυμήσαμεν ἰδεῖν τὸ πάσχα· καὶ σὺ προλαμβάνεις; πηγὴ ἐπιθυμεῖ ποτε τῶν διψώντων, ἢ οἱ διψῶντες τῆς πηγῆς; τράπεζα ἐπιθυμεῖ τῶν πεινώντων, ἢ οἱ πεινῶντες τῆς τραπέζης; Ἡμῖν πρέπει λέγειν τὸ τοῦ Δαυὶδ, Ὃν τρόπον ἐπιποθεῖ ἡ ἔλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, οὕτως ἐπιποθεῖ ἡ ψυχή μου πρὸς σὲ, ὁ Θεός. Ἀλλ' ἐπειδὴ πρόκειται τοῦ Σωτῆρος μυσταγωγία, αὐτὸ τὸ πάθος τὸ ἔνδοξον, αὐτὴ τοῦ πάθους ἡ παράδοσις, δεῖ τὸν λόγον παραχωρῆσαι τῷ καιρῷ, ἵνα D καὶ διψῶντες ἀπολαύσωμεν, καὶ οἱ πιστοὶ στηριχθῶσι, καὶ οἱ μέλλοντες φωτίζεσθαι τὸν ἀῤῥαβῶνα λάβωσι, καὶ φυλάξωνται οἱ πιστοί. Μὴ προφάσει τῆς δωρεᾶς λύσῃς τῆς νηστείας τὸν δρόμον. Ὥσπερ ὁ τὴν ὁδὸν διανύων τὴν μακρὰν, καὶ διὰ τὴν τοῦ σώματος [illegible]πείαν * ἀναπαύεται εἴτε ἐν πανδοχείοις, εἴτε ἐν ἄλλοις τόποις, οὐ παύεται τῆς ὁδοῦ, ἀλλ' ἀναπαύεται μὲν ἐπὶ τὸ θάλψαι τὸ σῶμα, τοῦ δὲ σκοποῦ τῆς ὁδοιπορίας οὐκ ἀφίσταται· οὕτω καὶ ἡμῖν ἔδωκε τὴν ἀπόλαυσιν τῶν ἀγαθῶν αὐτοῦ ὁ Σωτὴρ, οὐχ ἵνα τρυφήσωμεν, ἀλλ' ἵνα τὴν σάρκα, καὶ τὴν ψυχὴν κάμνουσαν θεραπεύσωμεν. Μὴ τοίνυν προφάσει τῶν μυστηρίων εἰσαγάγῃς τὸ ἀλλότριον· μὴ, ἐπειδὴ μετέλαβες, νομίσῃς ἀδελφὴν τὴν χάριν εἶναι τῆς κραιπάλης. Ταῦτα δὲ φυλαττέσθωσαν μὴ οἱ πιστοὶ μόνοι, ἀλλὰ καὶ οἱ κατηχούμενοι. Πρὸ τῆς δωρεᾶς δεῖξον τὸ ἀξίωμα τοῦ δώρου. Τίς χρεία λόγου; Τὴν συνείδησίν σου E ἐξέτασον. Ποίᾳ παῤῥησίᾳ προσέρχεται ὁ λύσας τὴν νηστείαν; Ἀληθῶς προσέρχῃ αὔριον, καὶ μηδενὸς κατηγοροῦντος ἡ συνείδησίς σου κατηγορήσει. Εἶδες οὖν τινά ποτε μεθ' ἑαυτοῦ κατήγορον φέροντα; Μᾶλλον ἔχε συνήγορον τὴν συνείδησιν. Ἡ σήμερον ἡμέρα, τουτέστιν, ἡ ἁγία αὕτη μυσταγωγία, οὐ θέλει τῆς νηστείας τὸν δρόμον, οὐδὲ τὴν ἐν τῷ ἁγίῳ πάσχα μυσταγωγίαν· ἀλλ' ἐπειδή ἐστι μὲν ἐν αὐτῇ τοῦ πάθους ἡ παράδοσις, ἐν ἐκείνῃ δὲ τῆς ἀναστάσεως ἡ ἀπόδειξις, γενώμεθα κοινωνοὶ, καὶ τῆς ἀναστάσεως μέτοχοι. Σήμερον κοινωνήσωμεν τῷ πάθει, τότε τῇ ἀναστάσει· σήμερον κοινωνοῦντες μὴ εἰς σπατάλην ἐκδῶμεν ἑαυτοὺς, ἀλλ' εἰς δάκρυα· μετὰ γὰρ τὴν ἀνάστασιν 247 οὐκ ἔστι λύπη. Ἀκμὴν ἐν πάθει ὁ Δεσπότης, καὶ σὺ A τρυφᾷς; Οὐκ οἶδας, πῶς πολλοὶ πολλάκις καὶ τῶν μεγάλων μέμψιν ὑπέστησαν ἐπὶ βασιλικῷ πένθει τρυφήσαντες, καὶ τιμωρίαν ὑπέσχον; Σὺ δὲ βλέπων τὸ δεσποτικὸν πάθος ἔτι ἐπὶ σταυροῦ λάμπον, οὐδέπω τῆς ἀναστάσεως φέρων τὸν λόγον, προλαβὼν τῆς ἀναστάσεως τὴν εὐφροσύνην, σπατάλῃ ἑαυτὸν ἐξέδωκας; Ταῦτα λέγω, οὐχ ὅτι δεῖ πενθεῖν αὐτὸν τὸν Σωτῆρα, ὡς ἄξια πένθους ὑποστάντα, ἀλλ' ὅτι χρὴ ἡμᾶς τὴν οἰκείαν εὐγνωμοσύνην ἐπιδείκνυσθαι, ἵνα κοινωνήσαντες αὐτοῦ τῷ πάθει, κοινωνοὶ γενώμεθα τῆς ἀναστάσεως· ὅτι αὐτῷ πρέπει τῷ Κυρίῳ ἡ δόξα, ἡ τιμὴ, καὶ ἡ προσκύνησις, ἅμα τῷ Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* [Savil. ἴσ. ἀναπαυόμενος. Præstat fort. legere κἂν διά… ἀναπαύηται.]

ADMONITIO

IN SEQUENTEM DE LATRONE SERMONEM.

ac Chrysostomi non esse statim quivis dicet vel mediocriter peritus, nec est ea in re diutius immo-m. Sed, quod observandum est, post hunc sequitur apud Savilium sermo alius cui titulus, εἰς ιοφόρον ταφήν etc., *In vivificam sepulturam*. Initium vero εἴδετε χθὲς λῃστοῦ εὐγνωμοσύνην, καὶ ίων μανίαν, *Vidistis heri latronis probitatem, et Judæorum insaniam*. Quod exordium ita con-um est, ut suadeatur, eumdem esse qui præcedentem de latrone, et hanc de sepultura Christi con-ı emisit. Idque dolo machinatus est Græculus quispiam. Verum, ut certum est priorem homiliam se Chrysostomi, ita vel ex stylo statim perspicuum est, posteriorem sancti doctoris esse. Est autem m homilia octogesima nona in Matthæum, quam repetitionis vitandæ causa prætermisimus. Epilo-ro moralis ex diversis Chrysostomi locis consarcinatus fuit.

ν λῃστὴν, καὶ εἰς τὴν προδοσίαν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

πόση δύναμις τῆς ἡμετέρας πίστεως; ὢ πόσον δέησις φιλοχρίστου λαοῦ ὑπὲρ ἁμαρτωλοῦ ἱε-ρεσβεύουσα; Καὶ μὴ ξενίσῃ σε τὸ λεγόμενον· γὰρ παρὰ τοῦ θεσπεσίου Παύλου λέγειν πρὸς ιεδίδαγμαι, διαῤῥήδην ἐν ταῖς οἰκείαις ἐπιστο-ῖς μαθηταῖς ἐπιστέλλοντος· Προσεύχεσθε ὑπὲρ ἵνα δοθῇ μοι λόγος ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματός μου. Παῦλος, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, ὁ οὐράνιος ἄν-ς, ὁ τῆς χάριτος ῥήτωρ, δωρεὰν παρὰ τῶν οἰ-μαθητῶν προσευχῶν ἐδέετο, πόσῳ μᾶλλον ἐγὼ, ιτες ἁμαρτωλὸν ἐγνώκατε. Ἀλλ' ὅμως καὶ τε-ποτὲ τοῦ πονηροῦ σκοποῦ μεταθέμενος, ἐγένετο ης τοῦ Κυρίου· οἶδα δὲ καὶ πόρνην δάκρυα ίας τοῖς δεσποτικοῖς ἴχνεσι προσενέγκασαν, καὶ ιλυθρύλλητον τῆς πορνείας μολυσμὸν ἀποπλύ-· οἶδα καὶ τὸν λῃστὴν ἐκεῖνον τὸν φρόνιμον, τὸν διὰ πίστεως τὰ μεγάλα συλήσαντα· τῆς γὰρ ης αὐτοῦ λῃστείας τὸ κέρδος παράδεισος γέγο-ισθάνομαι κἀγὼ τῆς τοιαύτης ἀγκύρας ἐπιλα-ς. Τοιοῦτον γὰρ ἔχομεν Δεσπότην φιλάνθρωπον, μόνον εἰλικρινῶς δεξάμενος παρ' ἡμῶν τὴν, εὐθέως τὸν ἔλεον ἀντιδίδωσι. Νόμον γὰρ ἔδω-λλὰ σκιὰν ἔχων ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἀγα-ὐκ αὐτὴν τῶν πραγμάτων τὴν ἀλήθειαν, φωτί-ὐκ ἴσχυσε. Προφητικὸν δῆμον ὡς πρέσβυν ιλεν· ἀλλὰ καὶ ὁ προφητικὸς δῆμος κρατηθεὶς ῦ θανάτου ἐβόησε λέγων· Ἐγώ εἰμι γῆ καὶ. Ἄγγελος ἀτρέπτως σαρκοῦσθαι οὐκ ἠδύνατο. γγελος, φησὶν, οὐ πρέσβυς ἐλυτρώσατο αὐτοὺς, ὐτὸς ὁ Κύριος. Εἶδε γὰρ τὴν οἰκουμένην βοηθείας μένην, καὶ βοῶσαν πρὸς αὐτόν· Κλῖνον, Κύριε, ὐρανούς σου, καὶ κατάβηθι. Ἐὰν γὰρ σὺ, φησὶ, ταβῇς πρὸς ἡμᾶς, ἡμεῖς δι' ἄλλου τινὸς πρὸς

In latronem, et in proditionem Servatoris nostri Jesu Christi.

1. O quanta vis est nostræ fidei! o quantum valet precatio populi Christi amantis pro sacerdote peccatore supplicantis! Ne te hic ordiendi modus stupore percellat: illud enim divino Paulo doctore vobis dicere didici, qui hæc in epistolis suis clare dicit discipulis: *Precamini pro me, ut detur mihi sermo in apertione oris mei*. Si vero Paulus, vas electionis, homo cælestis, gratiæ orator, precationibus discipulorum suorum opus habuit, quanto magis ego, quem omnes peccatorem esse nostis? Attamen vel publicanus, qui a malo instituto se removit, discipulus Domini factus est. Scio quoque meretricem pœnitentiæ lacrymas Domini vestigiis offerentem, meretricias famosas sordes abluisse: scio etiam prudentem illum latronem, res magnas per fidem rapuisse: nam furti hujusmodi lucrum paradisus fuit. Sentio et ego me eamdem anchoram arripuisse. Talem quippe habemus Dominum clementem, qui acceptam habens sinceram nostram precationem, statim misericordiam suam impertit. Nam legem dedit; sed cum lex illa umbram solum futurorum bonorum haberet, non autem ipsam rerum veritatem, illuminare non potuit. Propheticam vero turbam quasi legatum misit; verum propheticus ille populus, a morte detentus, clamavit dicens: *Ego sum terra et cinis*. Angelus immutabilis manendo incarnari non poterat. *Non angelus*, inquit, *non legatus redemit eos, sed ipse Dominus*. Vidit enim orbem auxilio destitutum, et ad ipsum clamantem: *Inclina, Domine, cælos tuos, et descende*. Nam si tu, inquit, ad nos non descenderis, nos per alium ad te non possumus ascendere: Vidit ergo,

Ephes. 6. 19.
Gen. 18. 27.
Isai. 63. 9.
Psal. 143. 5.

nec despexit deprecationem; sed inclinavit cælos et descendit in terram, nec se vacuos cælos reliquit. Conceptus est in virginea vulva, toto orbe ampliore. Quem enim capere non potuit patriarchale tugurium, virginea vulva complexa est. Incarnatus est, ut ipse novit, non ut interpretantur hæretici, qui dum ea quæ sibi propria sunt ignorant, divina metiuntur. Natus est, ut sibi placuit. In lignum ascendit, qui lignum paradisi sanavit,
Isai. 63. 3. et clamat : *Torcular calcavi solus, et nemo mecum erat*, non angelus, non legatus, non archangelus, non propheta, non rex, nemo justorum mecum erat : et unus solus mecum erat, qui non mecum mortem contrivit, sed mecum paradisum in hæreditatem accepit : mecum in ligno, non mecum in bello contra mortem suscepto. Nam
Judith. 16. 3. *Dominus*, inquit, *conterens bella, Dominus nomen illi*. Unus latro confessus est. O res stupendas et novas! Latro cum Christo, et discipulus Judas cum diabolo : lux in tenebras, et tenebræ in lucem mutatæ sunt : agnus lupus, et lupus agnus factus est. Latro manus habens clavis con-
Luc. 23. 42. fixas, fideli voce Dominum salutabat dicens : *Memento mei, Domine, cum veneris in regnum tuum;* et discipulus labiis osculum offerens, corde gladium paravit : labiis læta dicebat, et corde do-
Matth. 26. 49. lum eructabat, dicens : *Ave, Rabbi;* deinde osculatur eum, et conversus dicit Judæis nutu, non voce, Ligatum illum abducite. O inique Juda,
Isai. 66. 1. quo duci jubes eum qui dixit, *Cælum mihi thronus est, et terra scabellum pedum meorum*?

2. Sed video caritatem vestram ardentiorem, et corpus in angustiis : volebamque hic finem dicendi facere; sed quia vestrum audiendi studium, ut pluribus persequar, me hortatur, ad sermonis seriem revertamur. *Ave*, inquit, *Rabbi*. Clemens vero Dominus, patientia nequitiam proditoris vincens, recte dixit : *Amice, ad quid venisti?* Amplector te, Juda, non ut caritatem indam, quam abjecisti; sed ut evacuem gratiam, quam dedi tibi : vas enim indignum unguentum cæleste ferre nequit. Quid porro dicam de Juda? Petrus qui clavem regni cælorum accepit, Regem gloriæ videns crucifixum, abjectis clavibus aufugit : et latro qui hominum fores aperiebat, ipse claves paradisi
Matth. 26. 35. rapuit. Petrus qui dixit, *Si oportuerit me mori tecum, non te negabo*, ter negavit; et latro qui non voce promiserat, sed re cum ipsa resurrectione moriebatur, dicebat : *Domine, memento mei, cum veneris in regnum tuum*. Latro principatus et potestates non metuit; et Petrus puellæ minas non tulit. Latro clamabat, *Domine;* et Petrus, *Non novi hunc hominem*, quem paulo ante Filium Dei vocabat. Petrus qui supra mare ambulavit, eum qui pedibus humidam naturam calcabat, negavit; et latro qui supra dorsa maris non ambulaverat, sed divitum fores adierat, cla-
Matth. 20. 22. mabat, *Domine*. Filii Zebedæi dicebant, *Possumus bibere calicem, quem bibiturus es;* hic jam

σὲ ἀνελθεῖν οὐ δυνάμεθα. Εἶδεν οὖν, καὶ οὐ παρεῖδε τὴν δέησιν, ἀλλ' ἔκλινεν οὐρανοὺς, καὶ κατῆλθεν ἐπὶ γῆς, μὴ κενώσας τοὺς οὐρανούς. Συνελήφθη ἐν μήτρᾳ παρθενικῇ πλατυτέρᾳ πάσης κτίσεως. Ὃν γὰρ οὐκ ἐχώρησε καλύβη πατριαρχικὴ, αὐτὸν ἐχώρησε μήτρα παρθενική. Ἐσαρκώθη, ὡς οἶδεν αὐτὸς, οὐχ ὡς ἑρμηνεύουσιν οἱ αἱρετικοὶ, οἱ τὰ οἰκεῖα ἀγνοοῦντες, καὶ τὰ θεῖα μετροῦντες. Ἐτέχθη, ὡς ηὐδόκησεν. Ἐπέβη τῷ ξύλῳ τὸ ξύλον τοῦ παραδείσου ἰασάμενος, καὶ βοᾷ· Ληνὸν ἐπάτησα μόνος, καὶ οὐδεὶς ἦν μετ' ἐμοῦ, οὐκ ἄγγελος, [οὐ πρέσβυς, οὐκ ἀρχάγγελος,] οὐ προφήτης, οὐ βασιλεὺς, οὐδεὶς τῶν ἁγίων μετ' ἐμοῦ· καὶ εἷς μόνος μετ' ἐμοῦ, οὐ μετ' B ἐμοῦ συνέτριψε τὸν θάνατον, ἀλλὰ μετ' ἐμοῦ ἐκληρονόμησε τὸν παράδεισον· μετ' ἐμοῦ ἐπὶ τοῦ ξύλου, οὐ μετ' ἐμοῦ ἐν τῷ πολέμῳ τοῦ θανάτου. Κύριος γὰρ, φησὶ, συντρίβων πολέμους, Κύριος ὄνομα αὐτῷ. Εἷς ληστὴς ὡμολόγησεν. Ὢ τῶν ξένων καὶ παραδόξων πραγμάτων· ὁ ληστὴς μετὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὁ μαθητὴς Ἰούδας μετὰ τοῦ διαβόλου· τὸ φῶς γέγονε σκότος, καὶ τὸ σκότος εἰς φῶς μετεβάλλετο· ὁ ἀμνὸς λύκος, καὶ ὁ λύκος ἀμνός. Ὁ ληστὴς τὰς χεῖρας τοῖς ἥλοις ἐμπεπαρμένος, πιστῇ φωνῇ τὸν Δεσπότην ἠσπάζετο λέγων, Μνήσθητί μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου· καὶ ὁ μαθητὴς φίλημα προσφέρων τοῖς χείλεσι, τῇ καρδίᾳ τὸ ξίφος ηὐτρέπισε, τοῖς χείλεσι χαρὰν ἐφθέγγετο, καὶ τῇ καρδίᾳ δόλον ἠρεύγετο, Χαῖρε, λέγων, ῥαββί· εἶτα καὶ φιλεῖ αὐτὸν, καὶ στρεφόμενος ἔλεγε τοῖς Ἰουδαίοις, νεύματι, οὐ ῥήματι· C δήσαντες αὐτὸν ἀπενέγκατε. Ὢ παράνομε Ἰούδα, ποῦ προστάσσεις ἀπάγεσθαι τὸν λέγοντα, Ὁ οὐρανός μοι θρόνος, ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου;

Ἀλλ' ὁρῶ τὴν ἀγάπην ὑμῶν προθυμοτέραν, καὶ τὸ σῶμα στενοχωρούμενον· καὶ ἠβουλόμην ἐνταῦθα καταπαῦσαι τὸν λόγον, ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ ὑμέτερον φίλτρον προτρέπεται ἡμᾶς μηκῦναι τὸν λόγον, πρὸς τὴν ἀκολουθίαν τοῦ λόγου ἐπανέλθωμεν. Χαῖρε, φησὶ, ῥαββί. Ὁ δὲ φιλάνθρωπος Δεσπότης, νικῶν τῇ ἀνεξικακίᾳ τοῦ προδότου τὴν πονηρίαν, καλῶς εἶπεν, Ἑταῖρε, ἐφ' ᾧ πάρει; Ἀσπάζομαί σε, Ἰούδα, οὐχ ἵνα ἀγάπην δωρήσωμαι, ἣν ἀπεβάλου, ἀλλ' ἵνα κενώσω τὴν χάριν, ἣν δέδωκά σοι· ἀνάξιον γὰρ ἀγγεῖον ἐπουράνιον μύρον βαστάζειν οὐ δύναται. Τί δὲ λέγω περὶ Ἰούδα; Πέτρος ὁ τὴν κλεῖδα τῆς βασιλείας δεξάμενος, βλέ- D πων τὸν βασιλέα τῆς δόξης σταυρούμενον, ῥίψας τὰς κλεῖς ἔφυγε· καὶ ὁ ληστὴς ὁ τὰς θύρας ὑπανοίγων τῶν ἀνθρώπων, αὐτὸς τὰς κλεῖς τοῦ παραδείσου ἥρπασε. Πέτρος ὁ λέγων, Κἂν δέῃ με σὺν σοὶ ἀποθανεῖν, οὐ μή σε ἀπαρνήσομαι, τρίτον ἀπηρνήσατο· καὶ ὁ ληστὴς οὐ λόγοις ἐπαγγειλάμενος, ἀλλ' ἔργοις συναποθνήσκων τῇ ἀναστάσει ἔλεγε· Κύριε, μνήσθητί μου, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. Ὁ ληστὴς ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας οὐχ ᾐδέσθη, καὶ ὁ Πέτρος ἀπειλὴν κόρης οὐχ ὑπήνεγκεν· ὁ ληστὴς ἔκραξε, Κύριε, καὶ ὁ Πέτρος, Οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον τοῦτον, ὃν πρὸ μικροῦ Υἱὸν Θεοῦ ἐκάλει. Πέτρος ὁ διὰ θαλάσσης περιπατήσας, τὸν πεζεύσαντα τὴν ὑγρὰν φύσιν ἠρνήσατο· καὶ ὁ ληστὴς οὐκ ἐπὶ νῶτα θαλάσσης βαδίσας, ἀλλ' ἐπὶ τὰς τῶν πλουσίων πύλας, ἔκραζε, Κύριε. Οἱ υἱοὶ Ζεβεδαίου, οἱ λέγοντες, Δυνάμεθα πιεῖν τὸ ποτήριον, ὃ

πίνειν (τοῦτο γὰρ ἦν), ἐν καιρῷ τοῦ ποτηρίου E
καὶ ὁ λῃστὴς ἥρπασεν ἐκ χειρὸς τῶν Ζεβε-
τοῦ σωτηρίου ποτήριον, λέγων· Ποτήριον
ι λήψομαι, καὶ τὸ ὄνομα Κυρίου ἐπικαλέσο-
μᾶς ὁ τοῦ ἀκαταλήπτου μυστηρίου περίεργος
ς, ἔφασκε τοῖς συμμαθηταῖς· Ἄγωμεν καὶ
να ἀποθάνωμεν σὺν αὐτῷ· καὶ ἰδὼν αὐτὸν
μενον ἔφυγε. Σταυρούμενον βλέπει, καὶ φεύ-
πάμενον βλέπει, καὶ διστάζει λέγων· Ἐὰν
ω τὸν δάκτυλόν μου εἰς τὸν τύπον τῶν ἥλων,
χεῖρά μου εἰς τὴν πλευρὰν αὐτοῦ, οὐ μὴ πι-
Ἀλλ' ὁ φιλάνθρωπος Θεὸς, ὁ δι' ἓν πρόβατον
ιθὼς, τοῦ ἑνὸς προβάτου οὐ κατεφρόνησεν· 249
ει αὐτὸ ἐπὶ τῶν ὤμων, καί φησι· Φέρε τὴν A
υ ὧδε, καὶ βάλε εἰς τὴν πλευράν μου. Λόγ-
τιωτικῆς ἠνεσχόμην, καὶ δεξιᾶς ἀποστολικῆς
ζομαι; Ἀλλ' ὦ τῶν καλῶν λῃστὰ (πρὸς σὲ
ὁ λόγος), λῃστεύειν ἔμαθες, πιστεύειν οὐχ
ς· οὐ γέγονας μαθητὴς, καὶ πῶς δημιουργὸν
έγων· Κύριε, μνήσθητί μου, ὅταν ἔλθῃς ἐν
λείᾳ σου; Καλῶς ἐλάλησας, εὐσεβῶς ἐπίστευ-
πικινδύνως πολλάκις ἐσύλησας, πλουσίων
; ἤνοιξας θησαυροὺς, καὶ τοιοῦτον μαργαρίτην
ς ὡς τὸν Χριστόν. Ἀπόστολος οὐ γέγονας, οὐχ
τοῦ νομοθέτου λέγοντος, ὄψεσθε τὴν ζωὴν
ἐμαμένην· καὶ πῶς ἀπὸ ξύλου ἐτρύγησας τὴν
Οὐχ ἤκουσας Ἡσαΐου λέγοντος· τῷ μώλωπι
ως αὐτοῦ τὰ τῶν ἀνθρώπων πάθη τὴν ἴασιν
καὶ πῶς πάθεσιν εὗρες ἴαμα; Ναὶ, φησὶν ὁ B
βλέπω τὴν κτίσιν πᾶσαν δονουμένην καὶ
αν, καὶ τὸν ἐπὶ τοῦ ξύλου κρεμάμενον Δεσπό-
ρίζω τῆς κτίσεως. Εἰ μὴ γὰρ ἦν οὗτος ποιη-
δλων, ὁ ἥλιος οὐκ ἂν βλέπων αὐτὸν γυμνού-
ἰδούμενος τὰς οἰκείας ἀκτῖνας ἀπέκρυψε, καὶ
μάχους ἐσκότισεν. Εἰ μὴ ἦν οὗτος ποιητὴς
καὶ γῆς, οὐκ ἂν βλέπων αὐτὸν ὁ οὐρανὸς
μενον, τὸ σκότος ὡς σάκκον περιεβάλλετο. Εἰ
τος Δεσπότης πάσης τῆς γῆς, οὐκ ἂν ἐκ τῆς
αὐτοῦ δεξαμένη τὸ αἷμα, ἐκ τῶν θεμελίων
η. Εἰ μὴ ἦν οὗτος ζωῆς καὶ θανάτου Δεσπότης,
τροσεγγίζων αὐτῷ ὁ θάνατος κατεβλήθη, καὶ
ἁγίων μνήματα ἀνεῴχθησαν. Εἰ μὴ ἦν οὗτος
τοῦ ναοῦ, οὐκ ἂν βλέπων αὐτὸν ὁ ναὸς σταυ- C
ν, τὸ οἰκεῖον καταπέτασμα περιέσχισεν. Εἰ μὴ
ὁ μὴ βουλόμενος τὸν θάνατον τῶν ἁμαρτωλῶν,
ἐπρέσβευσεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτωλῶν λέγων·
ἄφες αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἴδασι τί ποιοῦσιν. Ὁ
τοῦ θάνατος πάντα συνέστησε. Κατέρχεται
τὸν ᾅδην, καὶ μετὰ πάντων ἀνέρχεται. Διὰ
ράζω λέγων· Κύριε, μνήσθητί μου. Οὐχ ὡς
παρακαλῶ, μνήσθητί μου, ὅταν εὖ σοι γέ-
ἀλλὰ, Μνήσθητί μου, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασι-
. Καὶ τί πρὸς αὐτὸν ὁ Δεσπότης; Ἀμὴν λέγω
μερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ. Λεγέ-
ἱ ἀκριβεῖς λογοθέται τῆς ἀκαταλήπτου γεννή-
ῶς ἔλεγε τῷ λῃστῇ, Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ
παραδείσῳ. Πρῶτον τοῦτο ἑρμηνευσάτωσαν,
ε τὸν ἄῤῥητον αὐτοῦ τόκον, ὃν προφητικῶς D
ὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται, ὅτι αἴρεται
γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ; Ταύτην ἐπλάτυναν οἱ πα-

calix aderat, at illi calicis tempore fugerunt: latro
autem ex manu filiorum Zebedæi calicem saluta-
ris rapuit, dicens: *Calicem salutaris accipiam,* *Psal.* 115.
et nomen Domini invocabo. Thomas, incom- 4.
prehensibilis mysterii curiosus indagator, condi-
scipulis dicebat: *Eamus et nos, ut moriamur* *Joan.* 11.
cum illo; et cum illum crucifixum vidit, aufu- 16.
git. Crucifixum videt, et fugit; suscitatum videt,
et dubitat, dicens: *Nisi misero digitum meum* *Joan.* 20.
in fixuram clavorum, et manum meam in la- 25.
tus ejus, non credam. At benignus Deus, qui
propter unam ovem profectus est, hanc unam
ovem non negligit; sed illam humeris imponit, et
ait: *Infer manum tuam huc, et mitte in latus
meum.* Lanceam militis sustinui, et dexteram apo-
stolicam non feram? Sed, o bonorum latro et raptor
(te enim alloquor), furari didicisti, credere non
didicisti: non fuisti discipulus, et quomodo Crea-
torem vocas dicendo: *Domine, memento mei,
cum veneris in regnum tuum?* Recte loquutus
es, pie credidisti. Cum periculo sæpe furatus es,
divitum plerumque thesauros aperuisti, et talem
nunquam margaritam invenisti, qualis Christus
erat. Apostolus non fuisti, non audisti legislatorem
dicentem: Videbitis vitam vestram pendentem; *Deut.* 28.
et quomodo ex ligno vitam excerpsisti? Non au- 66.
disti Isaiam dicentem: Livore passionis ejus, ho- *Isai.* 53.5.
minum vitia medelam accipiunt; et quomodo vi-
tiis medelam invenisti? Etiam, inquit latro, or-
bem totum video concussum et trementem, et
orbis Dominum in ligno pendentem agnosco. Nisi
enim hic universorum Creator esset, sol illum vi-
dens nudum, ex reverentia non occultasset radios
suos nec Dei inimicos obtenebrasset. Nisi esset hic
Conditor cæli et terræ, cælum, ubi ipsum vidit
crucifixum, tenebras ut saccum non induisset.
Nisi esset hic universæ terræ Dominus, non illa
sanguinem ex latere ejus excipiens, a fundamentis
commota fuisset. Nisi esset hic mortis et vitæ Do-
minus, mors ad illum accedens non prostrata fuis-
set, nec monumenta sanctorum aperta fuissent.
Nisi esset hic templi Dominus, templum, ubi vidit
illum crucifixum, non velum suum scidisset. Nisi
hic esset is, qui non vult mortem peccatorum,
non causam peccatorum precando egisset dicens:
Pater, dimitte illis; non enim sciunt quid fa- *Luc.* 23.34.
ciunt. Hujus quippe mors omnia constituit. De-
scendit enim ad inferos, et cum omnibus istinc
ascendit. Idcirco exclamo: *Domine, memento
mei.* Non quasi servum rogo, Memento mei, cum
bene tibi fuerit; sed, *Memento mei, cum veneris
in regnum tuum.* Et quid ad illum Dominus?
Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso.
Dicant illi tam accurati indagatores incompre-
sibilis generationis, quomodo dixit latroni, *Hodie* *Luc.* 23.43.
mecum eris in paradiso? Hoc primum interpre-
tentur, et tunc inenarrabilem ejus partum aggredien-
tur, quem prophetice quidem clamat, *Generatio-* *Isai.* 53.8.
*nem ejus quis enarrabit? quia tollitur de terra
vita ejus* Hanc fidem Patres dilataverunt, sic in-

comprehensibilem gloria affecerunt, credentes, non curiose scrutantes. *Hodie mecum eris in paradiso*. Dictum, et factum fuit. Verum, o benigne Domine, omnes justi extra paradisum sunt, et latronem in paradisum inducis? Etiam, latronem primum in paradisum induco, ut mundo suadeam, me non venisse vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam. Ipsi Christo gloria in sæcula sæculorum. Amen.

τέρες τὴν πίστιν, οὕτως ἐδόξασαν τὸν ἀπερίληπτον, πιστεύοντες, καὶ μὴ πολυπραγμονοῦντες. Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ. Εἶπε, καὶ γέγονε. Ἀλλ', ὦ φιλάνθρωπε Δέσποτα, πάντες οἱ δίκαιοι ἔξω τοῦ παραδείσου ἑστήκασι, καὶ λῃστὴν εἰς παράδεισον εἰσάγεις; Ναὶ, λῃστὴν πρῶτον εἰσάγω εἰς τὸν παράδεισον, ἵνα πείσω τὸν κόσμον, ὅτι οὐκ ἦλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλ' ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν. Αὐτῷ τῷ Χριστῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

MONITUM

IN SEQUENTES DE PASCHATE SERMONES.

Qui primus occurrit sermo brevissimus, fragmentum est, non Chrysostomo dignum; sed mediocri tamen notæ, quam sequentes, qui a scriptore non indocto quidem, sed admodum intricato profecti sunt.

Septem postea sermones sequuntur ejusdem scriptoris, qui tanta obscuritate præditus est, quanta gaudet perspicuitate Chrysostomus. Stylus omnio perplexus atque ferreus. In scopo autem habet scriptor omnia quæ de agno paschali a Judæis in Ægypto mactato in capite duodecimo Exodi feruntur, ad Christum mactatum pro salute mundi referre. Et quidem ea in re consentiunt Christiani omnes, agnum illum olim immolatum, Christi vere agni pro salute mundi immolati figuram fuisse; verum hic quisquis sit anonymus, vel minima quæque in Exodo recensita, ad Christum mactatum, vel ad Paschæ celebrationem refert, qualis apud Christianos persolvitur: et hæc ad φλυαρίαν usque indagare nititur, sæpeque jam dicta repetit, nec sine fastidio legentis. Septimus autem sermo totus circa diem celebrationis Paschatis, et circa paschalem cyclum versatur. Hanc rem unice tractant sex primæ orationes. De septima vero, quæ tota est in ordinando cyclo paschali, quæque de die Paschatis singulis annis constituendo pluribus disputat, in fronte illius infra agemus.

Sermo catecheticus in sanctum Pascha.

250 A

Si quis pius et religiosus, is fruatur hac sancta celebritate: si quis servus probus, intret lætus in gaudium Domini sui: si quis jejunando laboravit, nunc accipiat denarium: si quis a prima hora operatus est, accipiat hodie id quod justum est: si quis post tertiam venit, gratias agens festum celebret: si quis post sextam horam accessit, ne dubitet; nihil enim perdet: si quis tardavit usque ad nonam, accedat sine ulla dubitatione: si quis undecima tantum hora venit, ne ob tarditatem metuat. Cum enim Dominus liberalis sit, B ita postremum accipit, ut primum: sic in requiem admittit eum, qui undecima, ut eum, qui a prima hora operatus est; postremum miseratur, et primum curat; illi dat, huic largitur; et peractum opus honore, et propositum laude afficit. Igitur intrate omnes in gaudium Domini nostri, et primi et secundi mercedem recipite, divites et

Κατηχητικὸς εἰς τὸ ἅγιον πάσχα.

Εἴ τις εὐσεβὴς καὶ φιλόθεος, ἀπολαυέτω τῆς καλῆς ταύτης πανηγύρεως· εἴ τις δοῦλος εὐγνώμων, εἰσελθέτω χαίρων εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου αὐτοῦ· εἴ τις ἔκαμε νηστεύων, ἀπολαβέτω νῦν τὸ δηνάριον· εἴ τις ἀπὸ πρώτης ὥρας εἰργάσατο, δεχέσθω σήμερον τὸ δίκαιον ὄφλημα· εἴ τις μετὰ τὴν τρίτην ἦλθεν, εὐχαριστῶν ἑορτάσῃ· εἴ τις μετὰ τὴν ἕκτην ἔφθασε, μηδὲν ἀμφιβαλλέτω· καὶ γὰρ οὐδὲν ζημιοῦται· εἴ τις ὑστέρησεν εἰς τὴν ἐννάτην, προσελθέτω μηδὲν ἐνδοιάζων· εἴ τις εἰς μόνην ἔφθασε τὴν ἑνδεκάτην, μὴ φοβείσθω τὴν βραδυτῆτα. Φιλότιμος γὰρ ὢν ὁ Δεσπότης δέχεται τὸν ἔσχατον, καθάπερ καὶ τὸν πρῶτον· ἀναπαύει τὸν τῆς ἑνδεκάτης, ὡς τὸν ἐργασάμενον ἀπὸ τῆς πρώτης· καὶ τὸν ὕστερον ἐλεεῖ, καὶ τὸν πρῶτον θεραπεύει· κἀκείνῳ δίδωσι, καὶ τούτῳ χαρίζεται. Καὶ τὴν πρᾶξιν τιμᾷ, καὶ τὴν πρόθεσιν ἐπαινεῖ. Οὐκοῦν εἰσέλθετε πάντες εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου ἡμῶν, καὶ πρῶτοι καὶ δεύτεροι τὸν μισθὸν ἀπολάβετε, πλούσιοι καὶ πέ-

μετὰ ἀλλήλων χορεύσατε, ἐγκρατεῖς καὶ ῥᾴθυ-
ν ἡμέραν τιμήσατε, νηστεύσαντες καὶ μὴ νη-
ντες εὐφράνθητε σήμερον. Ἡ τράπεζα γέμει,
ατε πάντες· ὁ μόσχος πολὺς, μηδεὶς ἐξέλθοι
. Πάντες ἀπολαύσατε τοῦ πλούτου τῆς χρη-
ος. Μηδεὶς θρηνείτω πενίαν· ἐφάνη γὰρ ἡ
βασιλεία· μηδεὶς ὀδυρέσθω τὰ πταίσματα· C
μη γὰρ ἐκ τοῦ τάφου ἀνέτειλε· μηδεὶς φοβείσθω
ατον· ἠλευθέρωσε γὰρ ἡμᾶς ὁ τοῦ Σωτῆρος θάνα-
ἔσεν αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ κατεχόμενος· ἐκόλασε τὸν
κτελθὼν εἰς τὸν ᾅδην· ἐπίκρανεν αὐτὸν γευσάμε-
; σαρκὸς αὐτοῦ. Καὶ τοῦτο προλαβὼν Ἡσαΐας
ν· Ὁ ᾅδης, φησὶν, ἐπικράνθη. Συναντήσας σοι
πικράνθη· καὶ γὰρ καθῃρέθη· ἐπικράνθη· καὶ
επαίχθη. Ἔλαβε σῶμα, καὶ Θεῷ περιέτυχεν·
ῆν, καὶ συνήντησεν οὐρανῷ· ἔλαβεν ὅπερ ἔβλεπε,
πτωκεν ὅθεν οὐκ ἔβλεπε. Ποῦ σου, θάνατε, τὸ
; ποῦ σου, ᾅδη, τὸ νῖκος; Ἀνέστη Χριστὸς,
καταβέβλησαι· ἀνέστη Χριστὸς, καὶ πεπτώ- D
ίμονες· ἀνέστη Χριστὸς, καὶ χαίρουσιν ἄγ-
ἀνέστη Χριστὸς, καὶ νεκρὸς οὐδεὶς ἐπὶ
ος. Χριστὸς γὰρ ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν, ἀπαρχὴ
οιμημένων ἐγένετο· αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κρά-
τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

pauperes simul choreas agite; temperantes et segnes diem honore afficite; qui jejunastis, et qui non jejunantis, hodie lætamini. Mensa cibis referta est, iis omnes fruamini : vitulus grandis est, nemo esuriens exeat. Fruimini omnes benignitatis divitiis. Nemo lugeat ob paupertatem; prostat enim regnum commune : nemo lapsus suos defleat; nam ex sepulcro orta est venia : nullus mortem timeat; liberavit quippe nos mors Servatoris; a morte captus mortem exstinxit; infernum castigavit, qui in infernum descendit; amarum reddidit eum, cum gustasset de carne ipsius : idque olim clamans dixit Isaias : *Infernus amarus factus est.* Isai. 19. 9.
Cum tibi occurrit infra posito, amarus factus est; nam sublatus est : amarus factus et illusus est. Corpus accepit, et Deum apprehendit : accepit terram, et cælum invenit : accepit id quod videbat, et incidit in id quod non videbat. *Ubi est,* 1. Cor. 15. 55.
mors, stimulus tuus? ubi, inferne, victoria tua? Christus surrexit, et tu dejiceris : Christus surrexit, et dæmones lapsi sunt : surrexit Christus et gaudent angeli : surrexit Christus et nullus mortuus manet in sepulcro. Christus enim resurgens ex mortuis, primitiæ dormientium factus est : ipsi gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

Εἰς τὸ πάσχα α'.

251 A

In Pascha I.

χα μὲν γήϊνον ἑορτάζουσιν Ἰουδαῖοι, τὸ οὐρά-
νησάμενοι· πάσχα δὲ οὐράνιον ἑορτάζοντες
τὸ γήϊνον ὑπερβεβήκαμεν. Καὶ τὸ μὲν παρ'
ἐπιτελεσθὲν, σωτηρίας πρωτοτόκων τῶν ἐν
ις σύμβολον ἦν, ὅτε τοῖς Αἰγυπτίοις πρωτο-
ὐ συναπώλετο τὰ Ἰουδαίων, αἵματι τοῦ θύμα-
πάσχα συμβολικῶς τηρηθέντα· τὸ δὲ παρ'
ιτελούμενον πάσχα, ἁπάντων ἀνθρώπων σωτη-
ιν αἴτιον, ἀρξάμενον ἀπὸ τοῦ πρωτοπλάστου,
τασίν ἐστι σωζόμενος καὶ ζωογονούμενος. Τὰ
τῶν τελείων καὶ τὰ πρόσκαιρα, τῶν αἰωνίων
καὶ τύποι, προεμελετᾶτο πρὸς τὴν νῦν ἀνατεί- B
λήθειαν σκιαγραφούμενα· ἀληθείας δὲ παρού-
τύπος ἄκαιρος· ὥσπερ βασιλέως ἐπιδημήσαν-
δεὶς αὐτὸν ἐάσας τὸν ζῶντα βασιλέα, τὴν
προσκυνεῖν ἀξιοῖ. Δήλη δὲ αὐτόθεν ἡ τοῦ τύ-
ὰ τὴν ἀλήθειαν ἐλάττωσις· ὅπου γε ὁ μὲν
λιγοχρόνιον ζωὴν ἑορτάζει τὴν τῶν Ἰουδαίων
ίκων, ἡ δὲ ἀλήθεια τὴν διηνεκῆ ζωὴν τὴν ἀπάν-
ρώπων. Οὐ γὰρ μέγα τὸ θάνατον πρὸς βραχὺ
ν τῷ μικρὸν ὕστερον ἀποθανουμένῳ· μέγα
θόλου θάνατον ἀποφυγεῖν· ὅπερ ἡμῖν περιγί-
ς τὸ πάσχα ἐτύθη Χριστός. Καὶ αὐτό γε τὸ
τῆς ὄνομα πλείστην ἔχει τὴν ὑπεροχὴν, ἐπὶ
ιείας ἑρμηνευόμενον. Ὑπέρβασις μὲν γάρ ἐστι
ηνεῖαν τὸ πάσχα, ὅτε ὑπερέβη τοὺς Ἑβραίων C
τὰ πρωτότοκα παίων ὀλοθρευτής. Ὑπέρβα-
ῦ ὀλοθρευτοῦ παρ' ἡμῖν ἀληθὴς, ὅταν καθά-

Pascha terrenum celebrant Judæi, qui cæleste Pascha negarunt : nos vero qui cæleste Pascha celebramus, terrenum exsuperavimus. Et quod illi Pascha perficiunt, salutis primogenitorum, qui apud Judæos erant, symbolum fuit, quando cum Ægyptiorum primogenitis Judæorum primogenita non perierunt, quæ per sanguinem paschalis victimæ symbolice servata sunt : Pascha vero a nobis celebratum salutis universorum hominum causa est, incipiendo a primo homine, qui in omnibus servatur et vivificatur. Partes autem perfectorum, et temporanea illa, æternorum imagines et typi, prius excogitata fuerant, ut veritatem nunc orientem adumbrarent : veritate autem præsente, typus tempori cedat oportet; ut adveniente rege, nullus, rege vivente relicto, ejus imaginem adorare dignatur. Hinc vero palam est quantum typus cedat veritati, quod typus brevem celebret vitam Judaïcorum primogenitorum, veritas autem perpetuam hominum omnium vitam. Neque enim magnum est mortem ad breve tempus effugere cum, qui paulo post moriturus est, sed magnum utique est mortem omnino effugere; quod nobis contingit, quibus Pascha immolatus est Christus. Ipsum festi nomen magnam præfert excellentiam, si secundum rei veritatem explicetur. Pascha enim transitum significat, quod Hebræorum domos pertransierit exterminator ille, qui primoge-

ta percutiebat. Transitus porro exterminatoris ud nos verus est, quia nos intactos pertransit, l vitam æternam a Christo suscitatos. Sic totum ıschæ argumentum speculari spiritualiter oport, et apostolicis enarrationibus credere. Fidelis ›rro desiderat totam figuræ rationem intelligere, ıomodo nempe se habeat erga veritatem, atque, ita dicam, spiritualia sua per illa olim corporea ›eculari; ut legalia omnia ab se secundum Chriım mente percipiantur, et per spiritualia clais corporalia intelligantur, et invisibilia vibilibus quasi depicta appareant. Igitur Deus ›cimam plagam Ægyptiis inflicturus (erat aum illa mors primogenitorum), Moysi dixit :
D
fensis hic vobis erit initium mensium; primus ıt vobis in mensibus anni. Ac deinceps præcet sacrificium Paschatis, et sanguinis unctionem janüis; atque ex hac unctione primogenitorum ılutem pollicitus est. Quid sibi vult illud, si stam ad veritatis speculationem referatur, quod tems illud anni initium definiatur, quo pascha fieıt ac primogenitorum salus? Quia nobis etiam ›ri Paschatis sacrificium est initium vitæ æternæ. nnus quippe est sæculi symbolum, quia circuım decurrens in seipsum semper revolvitur, et in ıllo quiescit fine. Atque pater futuri sæculi oblas est Christus pro nobis in sacrificium, ac prioım vitam nostram quasi nullius temporis faiens, alterius vitæ principium dat nobis per lava-
E
rum regenerationis, secundum similitudinem ıortis et resurrectionis suæ. Itaque quisquis Pacha novit propter se immolatum, hoc sibi vitæ rincipium supponat, a quo immolatus pro ipso ıt Christus. Tunc autem pro ipso immolatur, uando gratiam agnoscit, et vitam per istud sacriium partam intelligit. His porro cognitis, novæ itæ initium accipere satagat, neque ad veterem itam ultra recurrat, cujus finis advenit. Nam, *hui mortui sumus peccato,* inquit, *quomodo dhuc vivemus in illo?* Principium ergo anni tale
252 A
ymbolum habet. Decima autem die mensis jubet ngulas domos singulos agnos sumere, et tot esse domo qui comedant, ut totum comedant, et nihil ıpersit: itemque ut agnus immoletur decima quarta ie ad vesperam. Igitur quinque diebus simul est ictima immolanda cum iis, qui per illam serandi sunt; finita autem quinta die hostia immoıtur, mors pertransit; qui vero servatur, perpeıa luce fruitur, noctu lucente luna, et sole lunam ›cipiente : hoc enim ita fit in decima quarta et lena luna. Hæc vero quinque temporis spatia ›tum mundi tempus denotant in quinque partes istributum; ab Adam nempe usque ad Noe, a oe usque ad Abraham, ab Abrahamo usque ad Ioysen, a Moyse usque ad Christum, quinta pars
B
Christi adventu. Quo tempore cuivis homini roposita erat salus per beatum illud sacrificium;

παξ ἡμᾶς ὑπερβαίνῃ πρὸς τὴν αἰώνιον ζωὴν ἀνισταμένους ὑπὸ Χριστοῦ. Οὕτω μὲν δὴ τὴν ὅλην ὑπόθεσιν τοῦ πάσχα θεωρεῖσθαι χρὴ πνευματικῶς, καὶ πιστεύεσθαι κατὰ τὰς ἀποστολικὰς ἐξηγήσεις. Ποθεῖ δὲ ὁ πιστὸς καὶ τὴν ὅλην ὑποτύπωσιν κατανοῆσαι, πῶς ἔχει πρὸς τὴν ἀλήθειαν, καὶ ὥσπερεὶ θεωρῆσαι τὰ καθ' ἑαυτὸν πνευματικὰ διὰ τῶν τότε σωματικῶν. Ἵν' αὐτῷ καὶ τὰ τοῦ νόμου πάντα οἰκείως ἔχῃ νοούμενα κατὰ Χριστὸν, καὶ * διὰ τοῦ πνευματικοῦ τὸ σωματικὸν ἐμφανέστερον γένηται, καὶ καθάπερ ζωγραφούμενον ἐν τοῖς ὁρατοῖς ἐκφανῇ τὸ ἀόρατον. Ὅτε τοίνυν ἔμελλε τὴν δεκάτην ἐπάγειν πληγὴν Αἰγυπτίοις ὁ Θεός (αὕτη δὲ ἦν ὁ τῶν πρωτοτόκων θάνατος), ἔλεγε πρὸς τὸν Μωϋσῆν· Ὁ μὴν οὗτος ὑμῖν ἀρχὴ μηνῶν· πρῶτός ἐστιν ὑμῖν ἐν τοῖς μησὶ τοῦ ἐνιαυτοῦ. Καὶ διέταττεν ἐφεξῆς τὴν τοῦ πάσχα θυσίαν, καὶ τὴν τοῦ αἵματος χρῖσιν ἐπὶ τῶν θυρῶν· καὶ τῇ μὲν τούτου χρίσει σωτηρίαν τῶν πρωτοτόκων ἐπηγγέλλετο. Τί δὲ τοῦτό ἐστιν εὐθὺς ἐπὶ τῆς ἀληθείας θεωρούμενον, τὸ ἀρχῇ ἐνιαυτοῦ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ὁρίζεσθαι, ἐν ᾧ τὸ πάσχα καὶ ἡ σωτηρία τῶν πρωτοτόκων; Ὅτι καὶ ἡμῖν ἀρχὴ ζωῆς αἰωνίας ἡ τοῦ ἀληθινοῦ πάσχα θυσία. Αἰῶνος γὰρ ὁ ἐνιαυτὸς σύμβολον, διότι κύκλῳ περιιὼν αὐτὸς εἰς ἑαυτὸν ἀεὶ στρέφεται, καὶ εἰς τέλος οὐδὲν καταπαύεται. Καὶ πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνός ἐστι προσαχθεὶς ὑπὲρ ἡμῶν θυσία Χριστὸς, καὶ τὸν πρότερον ἅπαντα βίον ἡμῶν ἄκαιρον ποιῶν, ἀρχὴν ἑτέρου ζωῆς διὰ τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας δίδωσι, καθ' ὁμοίωσιν
E
τοῦ ἰδίου θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως. Ὥστε πᾶς ὁ γινώσκων τὸ τεθυμένον ὑπὲρ αὐτοῦ πάσχα, ἀρχὴν ἑαυτῷ ζωῆς ὑποτιθέσθω ταύτην, ἀφ' οὗ τέθυται Χριστὸς ὑπὲρ αὐτοῦ. Τέθυται δὲ ὑπὲρ αὐτοῦ τότε, ἡνίκα ἂν ἐπιγνῷ τὴν χάριν, καὶ συνῇ τὴν διὰ τῆς θυσίας ἐκείνης ζωήν. Καὶ τοῦτο γινώσκων, τῆς νέας ἀρχέσθω ζωῆς λαμβάνειν τὴν ἀρχὴν, καὶ μηκέτι ἀνατρεχέτω πρὸς τὴν παλαιὰν, ἧς ἐπὶ τέλος ἔφθασεν. Οἵτινες γὰρ ἀπεθάνομεν, φησὶ, τῇ ἁμαρτίᾳ, πῶς ἔτι ζήσομεν ἐν αὐτῇ; Τὸ μὲν δὴ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἐνιαυτοῦ σύμβολον τοιοῦτον. Δεκάτῃ δὲ τοῦ μηνὸς κε-
252 A
λεύει λαμβάνειν ἕκαστον πρόβατον κατ' οἰκίαν, καὶ τοσούτους εἶναι ἐπὶ τῆς οἰκίας τοὺς ἐσθίοντας, ὡς ἐξαρκεῖν εἰς τὴν βρῶσιν, καὶ μηδὲν περισσεύειν· θύεσθαι δὲ τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ τὸ πρόβατον πρὸς ἑσπέραν. Οὐκοῦν πέντε μὲν ἡμέρας σύνεστι τὸ θῦμα τοῖς μέλλουσι σώζεσθαι δι' αὐτοῦ· περαιουμένης δὲ τῆς πέμπτης τὸ μὲν ἱερεῖον θύεται, ὁ δὲ θάνατος ὑπερβαίνει, ὁ δὲ σωθεὶς ἀπολαύει διηνεκοῦς φωτὸς, διὰ τῆς νυκτὸς a ὅσης λαμπούσης σελήνης, καὶ τοῦ ἡλίου τὴν σελήνην διαδεχομένου· τοῦτο γὰρ ἐν πεντεκαιδεκάτῃ καὶ πανσελήνῳ γίνεται. Τὰ δὲ πέντε διαστήματα ταῦτα τὸν ἅπαντα δείκνυσι χρόνον τοῦ κόσμου διαιρούμενον εἰς πέντε, εἴς τε τὸν ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Νῶε, καὶ τὸν ἀπὸ Νῶε μέχρι Ἀβραὰμ, καὶ τὸν ἐξ Ἀβραὰμ ἐπὶ Μωϋσῆν, καὶ τὸν ἀπὸ Μωϋσέως ἐπὶ τὴν Χριστοῦ παρουσίαν, καὶ πέμπτον αὐτῆς τῆς παρουσίας. Ἐν ᾧ χρόνῳ τῷ
B
προύκειτο μὲν ἀνθρώπῳ ἡ διὰ τοῦ μακαρίου θύματος σωτηρία, οὔπω δὲ ἐτελεῖτο. Ἐν δὲ τῷ πέμπτῳ διε-

* [*Sensus postulare videtur* διὰ τοῦ σωματικοῦ τὸ πνευματικόν. Savil.]

a Savil. legendum putat putat ἔλης.

:ι τοῦ χρόνου τὸ πάσχα τὸ ἀληθὲς ἐθύετο, καὶ
)τοῦ σωζόμενος πρωτόγονος ἄνθρωπος εἰς τὸ
ς ἐξῄει φῶς. *Καὶ τό γε μὴ ἐπ' αὐτῆς τῆς
ς, ἀλλὰ πρὸς ἑσπέραν τὸ πάσχα θύεσθαι, ἐδη-
ιὴ ἐν αὐτῷ τῷ τέλει [b] τοῦ παρόντος ἀμνοῦ,
:ρὸς αὐτὸ τὸ τέλος πάσχειν τὸν Χριστόν. Διη-
ν δὲ οὕτω τὸν χρόνον ἔδειξεν ἡ παραβολὴ τε-
εἰς πέντε τὴν ἡμέραν, καὶ τοὺς κεκλημένους
ἀμπελῶνα, τουτέστιν, εἰς τὴν τῆς δικαιοσύνης
ιν, φάσκοντος καλεῖσθαι τοὺς μὲν ὑπὸ πρώτην
:οὺς δὲ ὑπὸ τρίτην, τοὺς δὲ ὑπὸ ἕκτην, τοὺς δὲ
ιάτην, τοὺς δὲ ὑπὸ ἑνδεκάτην. Καὶ γὰρ ἦσαν
ιι κλήσεις αὗται, καὶ διάφορα δικαιώματα·
μὲν τὸ ἐπὶ Ἀδὰμ, ἕτερον δὲ τὸ ἐπὶ Νῶε, C
ι ἐπὶ Ἀβραὰμ, ἄλλο τὸ ἐπὶ Μωϋσέως· τελευ-
ὶ καὶ τελεώτατον, τὸ ἐπὶ τῆς Χριστοῦ παρου-
τε καὶ τῶν ἔργων ὁ μισθὸς ἀποδίδοται πρώτοις
λευταίοις κατὰ τὴν σωτήριον παραβολήν· ἐπεὶ
τὴν ἀναγέννησιν ἡμεῖς ἐν βαπτίσματι κομι-
, οἷς ἐτύθη Χριστὸς, ἐφ' ᾧ ἀνέστη, καὶ τὸ
: τὸ ἅγιον εἰς ἀνακαίνισιν ἡμῶν ἐνεφύσησεν.
ἐν οὖν ἡ τεσσαρεσκαιδεκάτη μυστικῶς νοου-
καὶ τοιοῦτον τὸ τοῦ θύματος σύμβολον, καὶ ἡ
'ίαν διαδεχομένη φωτεινὴ νὺξ καὶ ἡμέρα· τὸ
ι ἐφ' ἑκάστης οἰκίας ἐσθίεσθαι τὸ ἱερεῖον,
ἐκφέρεσθαι τῶν κρεῶν ἔξω, δηλοῖ μίαν
ιόνην ἔχουσαν τὴν ἐν Χριστῷ σωτηρίαν. Αὕ-
ἦν ἡ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης Ἐκκλησία,
ιι μὲν ἀλλοτρία Θεοῦ, νῦν δὲ μόνη πρὸς
:κείως ἔχουσα διὰ τὸ δέξασθαι τοὺς ὑποστα-
παρὰ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ὡσπερεὶ τῆς Ῥαὰβ D
:άλαι πόρνης οἰκία τοὺς κατασκόπους ὑποδε-
τοὺς παρὰ Ἰησοῦ, μόνη καὶ ἐσώζετο τῆς Ἱε-
ορθουμένης. Ὥστε εἰ καὶ πλείους αἱ τῶν
ιν οἰκίαι, μιᾶς ἔχουσι δύναμιν, ὥσπερ αἱ
όλεις καὶ χώρας Ἐκκλησίαι, πολλαὶ τὸν
οὖσαι, μία ἐστὶν Ἐκκλησία. Εἷς γὰρ ἐν αὐ-
ιριστὸς ἁπανταχοῦ, ὁ τέλειος καὶ ἀμέριστος.
τέλεον ἦν ἐφ' ἑκάστης οἰκίας τὸ ἱερεῖον, καὶ
διαφόρους ἐμερίζετο. Φησὶ γοῦν ἡμᾶς καὶ ὁ
ἕνα εἶναι πάντας ἐν Χριστῷ, διότι καὶ Ὁ Κύ-
, καὶ ἡ πίστις μία. Τὴν οὖν ἕνωσιν τοῦ ἱερείου
:ίρετον ἀναγκαίως ὁ νόμος εἰς Χριστὸν προετύ-
ταύτῃ καὶ τὴν Ἐκκλησίας ἕνωσιν προδιατυ-
ν Χριστῷ μὲν δὴ τὴν σωτηρίαν ἔχομεν καὶ
σίᾳ τοῦ Χριστοῦ, καὶ πάντα τὰ πρὸ τῆς πα-
εἰς τὴν παρουσίαν προευτρεπισθέντα γινώσκο- E
τοῦτο μόνον εἰς σωτηρίαν ἁπάσῃ τῇ ἀνθρω-
:ροκείμενον ἐξ ἀρχῆς, καθαπερεὶ πρὸ ὀφθαλ-
ν Χριστὸν ὑπὲρ πάντων τυθῆναι. Μιᾷ δὲ
ιν Ἐκκλησίᾳ τὴν σωτηρίαν ταύτην ἐπιστά-
αὶ μηδένα τῆς καθολικῆς ἔξωθεν Ἐκκλησίας
:εως μετέχειν Χριστοῦ δυνάμενον, μηδὲ σώ-
(αὶ ταῦτα εἰδότες, οὐδὲ ἐν τοῖς κατὰ νόμον,
Χριστῷ τὴν ἅπαντος τοῦ κόσμου σωτηρίαν

sed nondum perficiebatur. In quinto autem temporis spatio verum Pascha immolabatur, et qui *Matth.* 20. 1. seqq. per illud salutem consequebatur primogenitus homo, in perpetuam lucem exibat. Quod vero non in ipsa vespera, sed ad vesperam Pascha immolaretur, significabat non in ipso fine præsentis sæculi, sed ad finem passurum esse Christum. Tempus ita divisum exhibuit parabola, quæ in partes quinque diem distribuit, et vocatos esse dicit ad vineam, id est, ad justitiæ operationem, alios circa primam horam, alios circa tertiam, alios circa sextam, alios circa nonam, postremos circa undecimam. Erant enim hæ diversæ C vocationes, et diversæ justificationes; alia tempore Adami, alia tempore Noe, alia tempore Abrahami, alia tempore Moysis; postrema et perfectissima in adventu Christi, quando merces operum redditur primo iis, qui postremi erant secundum Servatoris parabolam : quia nos primi in baptismate regenerationem accipimus, quibus immolatus est Christus, quo tempore resurrexit, et Spiritum sanctum nobis ad renovationem insufflavit. Hæc itaque quarta decima est mystice considerata, et tale est sacrificii symbolum, et nox illa lucida atque dies quæ sacrificium excipit. Quod autem victima tota in singulis ædibus comederetur, neque carnes foras efferrentur, id significat unam tantum esse domum salutem in Christo habentem, nempe Ecclesiam per totum orbem diffusam, quæ olim aliena a Deo erat, nunc autem sola ad Deum proprie pertinet, quia suscepit D eos qui a Domino Jesu missi erant; quemadmodum domus illius Rahab olim meretricis, quæ exploratores a Jesu missos excepit, Jericho devastata, servata sola fuit. Itaque etsi plures sint Hebræorum domus, unius tantum vim habent, ut et diversæ per urbes et vicos Ecclesiæ, quæ plures numero sunt, una sunt Ecclesia. Unus enim in illis Christus ubique est, perfectus ipse et indivisus. Ideo perfecta erat in singulis ædibus victima, nec ad diversas dividebatur. Dicit enim Paulus nos omnes unum esse in Christo, quia *Unus Dominus est, et una fides*. Unionem ergo *Ephes.* 4. 5. illam victimæ indivisibilem lex in Christo fore necessario præfigurabat, necnon Ecclesiæ unitatem. In Christo utique et in sacrificio Christi E salutem habemus; et omnia, quæ ante adventum fuere, et ad adventum præparata fuisse novimus: et hoc unum ab initio ad salutem toti humano generi propositum fuisse, quasi ante oculos nempe Christum pro omnibus immolari. Hanc porro salutem uni Ecclesiæ competere scimus, neminemque extra Ecclesiam et fidem catholicam posse vel Christi vel salutis esse Consortem. Hæc cum sciamus, non in legalibus, sed in Christo universi or-

τῷ γε conjicit Savil.]
:tur legendum cum Savilio τοῦ παρόντος χρόνου
)], ἀλλά. Et paulo post cum eodem ἡ παραβολὴ τε-

μοῦσα εἰς πέντε, nisi sit mendum imperitissimi scriptoris, apud quem legitur paulo post φάσκοντος pro φάσκουσα. [Imo pro τεμὼν τὸ leg. videtur τεμόντος.]

οὐκ ἀληθῆ, τὴν θεότητα, οὐδ' οὗτος ἄρσεν ὁ θυόμενον ὑπὲρ αὐτοῦ πρόβατον. Οὐ γὰρ ἔγνω σει βασιλέα, ἀλλ' εἰς ἕτερον τὸν μὴ φύσει μηδὲ ἰα περιτρέπει. Ἀλλὰ καὶ εἴ τις τι ἐκ τῆς ἀνθρω- παλαιότητος εἰς Χριστὸν ἀνάγει, ἢ δεκτικὸν ίας λέγειν τολμᾷ, ἢ νόμου δουλείᾳ προσήκοντα, ἔτῳ κατ' ἀνάγκην ὑποκείμενον, οὗτος ἐνιαύσιον ει τὸ πρόβατον, οὐδὲ τῆς καινότητος ᾔσθετο τῆς ιστῷ. Ὑπολείπεται τοῦ προβάτου τὸ σύμβολον E οῦ ἐρίφου κατανοῆσαι. Ἔστι τοίνυν τὸ μὲν τον, κατὰ τὸν Ἡσαΐαν, ἠπιότητος τῆς τοῦ οῦ σύμβολον· Ὡς πρόβατον γὰρ ἐπὶ σφαγὴν καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείραντος αὐτὸν ς· ἔριφος δὲ κατὰ τὸν νόμον, ὑπὲρ ἁμαρ- ῦμα· Χίμαρον γάρ, φησὶν, ἐξ αἰγῶν περὶ ἁμαρ- Προσαχθεὶς οὖν ἤπιος, ὡς πρόβατον, ὑπὲρ ἁμαρ- ς χίμαρος ὢν τέθυται, διὰ τῆς ἠπιότητος δοὺς εἰς τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν· ἧς εὐξώμεθα τυ- ιὰ πίστεως καὶ ἀγάπης τοῦ παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν υ Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ι, σὺν ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν ν. Ἀμήν.

illum per gratiam deitatem habere, non veram, neque hic masculam habet victimam pro se immolatam. Non enim novit eum, qui natura Rex est, sed ad alium, qui nec natura nec vere rex sit, se convertit. Sed et si quis ex humana vetustate aliquid in Christum derivat, vel ipsum peccati capacem dicere audet, vel legis servituti subjectum, aut morti ex necessitate subjectum; hic anniculum non habet agnum, neque novitatem illam sensit, quæ est in Christo. Restat ut et agni et hœdi symbolum intelligatur. Est igitur agnus, secundum Isaiam, mansuetudinis Christi symbolum: nam *Sicut ovis ad occisionem ductus est,* *Isai.* 53. 7.
et sicut agnus coram tondente se mutus. Hœdus vero secundum legem, est victima pro peccato: *Hœdum,* inquit, *ex capris pro peccato.* *Levit.* 5. 6.
Oblatus ergo mansuetus ut ovis, quasi hœdus pro peccato immolatus est, ac per mansuetudinem suam sese obtulit ad salutem hominum, quam consequi precemur per fidem et dilectionem Jesu Christi qui passus est pro nobis, per quem et cum quo Patri gloria, unaque Spiritui sancto in sæcula sæculorum. Amen.

Εἰς τὸ ἅγιον πάσχα. β'.

254
A

In sanctum Pascha. II.

τῶν νομικῶν τύπων εὔλογον ἐπὶ τῆς ἀληθείας ται· οἷον τὸ ἄμωμον εἶναι τὸ πρόβατον, ὥσπερ οῦ πάσχα θυσίαν ὁ νόμος ἐχρήσατο· τὸ ἄῤῥεν , τὸ ἐνιαύσιον εἶναι, τὸ δεκάτῃ τοῦ μηνὸς ληφθὲν ρεσκαιδεκάτῃ θύεσθαι πρὸς ἑσπέραν, τὸ ἀρχὴν ίσθαι μηνῶν, ἡνίκα τὸ πάσχα ἐτελεῖτο. Πάντα αῦτα ἐν Χριστῷ καὶ τῷ τοῦ Χριστοῦ πάθει συνί- ι καὶ ἀληθῆ καὶ ἀναγκαῖα, καὶ καθ' ἑαυτὰ λόγον οὐδένα δύναται· οὐδ' ἂν εὕροιεν οἱ Χριστὸν ῦντες ἀπολογισμὸν ποιήσασθαι περὶ τούτων, ιδάξαι, διὰ τί ταῦτα προσέταξεν ὁ Θεός· οὐδ' γε ὅλως τινὰ αἰτίαν ἔχει τὸ θυσίαν ἐπὶ τῇ σω- B τῶν πρωτοτόκων ὁρίσαι, καὶ χρῖσιν τοῦ αἵματ- πὶ ταῖς εἰσόδοις ποιήσασθαι· τί δὲ ἰσχυρὸν εἰς ῶν πρωτοτόκων σωτηρίαν ἡ τῶν θυμάτων σφα- ί δὲ ἀναγκαῖον ἡ τοῦ αἵματος χρῖσις εἰς σημεῖον ῶν οἰκιῶν; Θεός γέ τοι καὶ ἄνευ σημείων τὰς ίων ἐγίνωσκεν οἰκίας· ὥστε θαυμαστὸν τὸ λέ- Ὄψομαι τὸ αἷμα, καὶ σκεπάσω ὑμᾶς. Ἀνάγων ὶ ταῦτα εἰς τὴν ἀλήθειαν, τὸ εὔλογον αὐτῶν ἐπι ει, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν προειρημένων χμεν. Τοῦ γὰρ ἀμώμου θύματος ὑπὲρ ἡμῶν πά- ος, ὁ ἐκ τοῦ πρωτοπλάστου λύεται θάνατος, καὶ ται ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος ἐν ἡμῖν πᾶσιν ὤν, άσει τοῦ Κυρίου ζωογονούμενος. Δικαίως γὰρ ὸν ἁμαρτίας καὶ θανάτου ζωὴ σημεῖον τοῖς με- ς αὐτοῦ σωτήριον γίνεται. Καὶ πρὸς τοῦτο Θεὸς C ῶν, σώζει τοὺς κεχρισμένους αὐτῷ διὰ πίστεως, λλως δυναμένους ἀποφυγεῖν τὸν δικαίως τιμωρὸν λον, εἰ μὴ διὰ τοῦ φιλανθρώπως ἐκχυθέντος ὑπὲρ αἵματος. Ὁρᾷς, ὅσην ἔχει τὴν δύναμιν ὁ τύπος

Legales figuræ rationabiles et veritati consentaneæ apparent, ut quod agnus sit immaculatus, quam Paschæ victimam lex adhibebat; quod sit masculus, quod anniculus, quod decima mensis captus, decima quarta ad vesperam immoletur, atque ut cum Pascha celebrabatur, id initium mensium reputaretur. Hæc quippe omnia in Christo et in Christi passione constant, et vera necessariaque sunt; secundum se autem seorsim sumta, nullam possunt habere rationem. Illi vero qui Christum ignorant, nullo modo hæc defendere possint, neque docere cur illa præceperit Deus: neque ullo explicari modo possit, cur victima pro salute primogenitorum præcipiatur, cur unctio sanguinis in foribus; quam vim habeat ad salutem primogenitorum victimarum mactatio; cur necessaria sit sanguinis unctio ad signum domorum. Deus enim absque signis Hebræorum domos noverat; ut mirum sit illud: *Videbo san-* *Exod.* 12.
guinem et protegam vos. Qui autem hæc ad 13.
veritatem deduxerit, quam rationabila sint agnoscet, ut in supra dictis aliis ostendimus. Cum enim immaculata victima pro nobis patitur, mors a primo homine inducta solvitur, et primogenitus homo, qui in nobis omnibus est, salutem obtinet, resurrectione Domini vivificatus. Juste namque vita, quæ solvit peccatum et mortem, signum salutare se participantibus efficitur. Et ad hoc respiciens Deus, servat eos qui illo per fidem uncti sunt, qui non alio modo possunt effugere angelum justum vindicem, nisi per san-

μὴ σαρκικὴ, ἀλλὰ ἡ κατὰ Χριστὸν, ὥστε νεκροῦσθαι μὲν ἡμᾶς περὶ τὸν σαρκικὸν νοῦν οἷον ἀποθανόντας, κοσμεῖσθαι δὲ τῷ πνευματικῷ. Οὕτω γὰρ οὔτε διὰ τῶν ἀλόγων παθῶν, οὔτε διὰ τῶν ἀφρόνων λογισμῶν [b] ἐπίησιν ἡμῖν ἡ ἁμαρτία, οὔτε καταδυναστεύει ἡμῖν ὁ θάνατος. Τοιοῦτον μὲν δὴ τὸ τῆς χρίσεως μυστήριον. Μετὰ δὲ τὴν χρῖσίν ἐστιν ἡ βρῶσις, εἰσοικίζουσα τὸ σῶμα τὸ θεῖον εἰς ἡμᾶς καὶ ἀναμιγνῦσα πρὸς ἕνωσιν. Φάγονται, φησὶ, τὰ κρέα ταύτῃ τῇ νυκτὶ ὀπτὰ πυρί. Νὺξ ὁ παρὼν οὗτος αἰών. Ἡ νὺξ προέκοψε, Παῦλός φησι. Διάπυρος ἡ τοῦ ἁγίου μετάληψις σώματος, τουτέστι, δι' ἐμπύρου καὶ ζεούσης σπουδῆς. Τῷ πνεύματι, φησὶ, ζέοντες· καὶ, Πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν, λέγει, καὶ τί θέλω, εἰ ἤδη ἀνήφθη; Ὥσπερ δὲ τὸ πῦρ ἐμφανιστικὸν τῆς ζεούσης σπουδῆς εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν κρεῶν παραλαμβανόμενον, οὕτως τὰ ἄζυμα τῆς ἁπλότητος, καὶ αἱ πικρίδες τῶν ἐπακολουθουσῶν θλίψεων. Ἄζυμα γὰρ, φησὶν, ἐπὶ πικρίδων ἔδονται. Ἁπλοῦς ὁ τρόπος καὶ ἀκακοποιὸς, τὸ παλαιὸν ἐκεῖνο καὶ πανοῦργον ἐπιτιθέμενος, ὡσπερεὶ ζύμην· τὸ δὲ νέον καὶ ἀπάνουργον ἀνειληφὼς, ἵνα ζυμώσῃ. Τὸ πάσχα γὰρ ἡμῶν, φησὶν, ἐτύθη Χριστός· ὥστε ἑορτάζωμεν μὴ ἐν ζύμῃ παλαιᾷ, μηδὲ ἐν ζύμῃ κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας. Πικρὸν δὲ αἱ θλίψεις· Ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς θλίψεσι, φησὶ, καυχώμεθα, εἰδότες, ὅτι ἡ θλῖψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμὴν, ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα, ἡ δὲ ἐλπὶς οὐ καταισχύνει. Διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν. Ὥστε προσιέμεθα τὴν θλῖψιν ἐν ἡδυσμάτων τρόπῳ, διὰ τὴν ἐλπίδα τὴν ἐξ αὐτῆς καὶ τὴν βασιλείαν. Ἀπαγορεύει δὲ τὸ πρόσταγμα μὴ ἐσθίειν ἀπὸ τῶν κρεῶν ὠμόν. Τοῦτο δὲ τοῖς μὲν σωματικῶς ἀκούουσιν οὐδένα λόγον ἂν ἔχοι, δι' ὧν ἀπηγόρευσε Θεὸς τὸ μὴ ἄν ποτε γενόμενον· οὐδεὶς γὰρ ἂν ὠμὸν φάγοι· παρά γε ἡμῖν καὶ μέγιστον παρέχεται λόγον, τὸ μὴ ἀργῶς προσιέναι τῇ τοῦ θείου σώματος μεταλήψει· ἀμετάληπτον γὰρ καθίσταται τοῖς ἀργῶς αὐτὸ μεταχειριζομένοις, καὶ μὴ δι' ἔργων ἀγαθῶν τῆς πρὸς αὐτὸ συγκράσεως ἀντιποιουμένοις. Ἡ πίστις, φησὶ, χωρὶς ἔργων νεκρά ἐστι. Καὶ διὰ τοῦτο τοῖς ἀργῶς διακειμένοις ἐπιφέρονται θλίψεις πρὸς τὸ συμφέρον, ὡς ὁ Παῦλός φησιν· Ἵνα μεταλαμβάνωσι τῆς ἁγιότητος αὐτοῦ. Ἀργίαν δὲ ἐμποιεῖ περὶ τὰ πνευματικὰ ἔργα τὸ φιλήδονον τῆς σαρκός. Διόπερ ἑτέρῳ συμβόλῳ τοῦτο δηλῶν ὁ νομοθέτης ἀπαγορεύει καὶ ἑψόμενον ὕδατι φαγεῖν· πρὸς ἡδονὴν γὰρ τῆς βρώσεως τὸ ἑψόμενον παρασκευάζεται· μεθ' ἡδονῆς δὲ τὴν θείαν τροφὴν οὐκ ἔστιν ὑποδέξασθαι· οὐ γὰρ ἀναμίγνυται τρόπῳ σαρκικῷ δύναμις πνευματική. Μὴ τοίνυν ἕψαι τὸ κρέας τὸ ἅγιον, φησὶν, ἀναμιγνύων ἡδύσμασιν αὐτὸ, ἀλλ' ὀπτὰ πυρὶ μόνον ἐσθιέσθω, [c] ὅπερ ἡ σπουδὴ σύντονος, ἀφιλήδονος. Τὸ φιλήδονον οὐ φιλόθεον, ὡς ὁ Παῦλός φησι· καὶ Ὧν ὁ θεὸς ἡ κοιλία, τούτοις οὐκ ἔστι θεὸς ὁ Θεός. Οὐδὲ οἱ τὴν εὐχαριστίαν εἰς πολυτελεῖς εὐωχίας μετατιθέντες, ἀπόδεκτοι παρὰ τῷ ἀποστόλῳ, βρώσεως πολλῆς καὶ ποικίλης καὶ πόσεως

Christi amicimur, neque in voluptates dissoluti, neque in iras exasperati. Bona item est ratiociniis unctio et vestis, sapientia non carnalis, sed ea quæ secundum Christum est; ita ut circa carnalem animum mortificemur, ac si jam mortui simus, ornemur autem spirituali ornatu. Sic enim neque per brutos affectus, neque per insulsa ratiocinia peccatum nos invadet, neque nobis mors dominabitnr. Hujusmodi sane est unctionis mysterium. Post unctionem adest comestio, quæ divinum corpus in nobis locat, et commiscet ad unionem. *Comedent*, inquit, *carnes hac nocte assas igni*. [Exod. 12. 8.] Nox, præsens sæculum est. *Nox præcessit*, ait Paulus. [Rom. 13. 12.] Ignita est sacri corporis participatio; hoc est, per ignitum ac fervens studium. *Spiritu*, inquit, *ferventes*; [Ibid. 12. 11.] et, *Ignem veni mittere in terram, et quid volo, si jam accensus est?* [Luc. 12. 49.] Ut autem ignis, si de commestione carnium intelligatur, fervens studium indicat: sic et azyma simplicitatem, et herbæ amaræ ærumnas subsequentes. Nam *Azyma*, inquit, *cum herbis amaris comedent*. [Exod. l. c.] Simplices sint mores, nec fucati, veteri more ac versutia fermenti instar deposita, novoque ac simplici accepto more, quo fermentatio fiat. Nam ait, *Pascha nostrum immolatus est Christus. Itaque epulemur, non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ et nequitiæ: sed in azymis sinceritatis et veritatis*. [1. Cor. 5. 7. 8.] Acerbæ sunt tribulationes; *Sed et in tribulationibus*, inquit, *gloriamur, scientes quia tribulatio patientiam operatur, patientia vero probationem, probatio autem spem, spes vero non confundit*. [Rom 5. 3—5.] *Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum*. [Act. 14. 21.] Itaque tribulationem admittimus quasi delicias, propter spem et regnum, quæ ex ea proveniunt. Vetat præceptum comedere crudas carnes. Hoc vero iis, qui corporaliter audiunt præter rationem esse videtur, cum illud prohibeat Deus, quod nunquam forte factum est; nemo enim crudam carnem comedit: apud nos autem id rationi maxime consonum est, ne scilicet perfunctorie accedamus ad participationem divini corporis: non participant enim qui perfunctorie illud tractant, nec per bona opera se ad talem communicationem concinnant. *Fides*, inquit, *sine operibus mortua est*. [Jacob. 2. 20.] Ideoque segnibus ac negligentibus immittuntur tribulationes ad ipsorum utilitatem, ut ait Paulus, [Hebr. 12. 10.] ut sanctitatis ejus participes sint. Segnitiem vero circa spiritualia opera parit amor voluptatis carnalis. Quapropter alio symbolo id significans legislator, prohibet in aqua coctum comedere: nam ad comestionis voluptatem, sic coctum paratur: cum voluptate autem divinam escam comedere non licet: non enim carnali modo miscetur virtus spiritualis. Ne igitur coquas sacram carnem, inquit, illam suavibus admiscens; sed igni cocta

[b] Savil. legendum putat ἔπεισιν. [Mox forte ἡμῶν.]

[c] [Idem ἴσ. ὥσπερ. Mox leg. videtur ἡ σύντονος.]

ρισθῆτε πρὸς αὐτὸν ἀπιστήσαντες. Ἀλλὰ καὶ σὺν τοῖς E ἐντοσθιδίοις, φησί. Τί τοῦτο ἐστι; Μὴ σκανδαλισθῆτε περὶ τὸ φαινόμενον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀπόκρυφον θεωρήσατε· μὴ ἄνθρωπον ἐπίσης ὑμῖν νομίσητε, διότι καὶ ἄνθρωπός ἐστι κατὰ σῶμα· ἀλλὰ γνῶτε πνευματικῶς αὐτὸν, καὶ γνώσεσθε ἐν αὐτῷ τὸν Πατέρα. Ἕως γὰρ ἂν τὸ ἐντὸς μὴ ὁρᾷς, μηδὲ μετέχῃς ἐντοσθιδίου, οὔπω Χριστὸν ἑώρακας, ἄνθρωπον οἰόμενος αὐτὸν, οὐ Θεόν. Λέγει δὲ αὐτός· Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα. Σκεπτέον δὲ καὶ τί τὸ, Οὐκ ἀπολείψετε ἀπ' αὐτοῦ εἰς τὸ πρωΐ. Καὶ τοῦτο ἡμῖν ὁ Παῦλος ἑρμηνευέτω λέγων, ἀνάμνησιν ἡμᾶς τοῦ πάθους τοῦ Κυ- 257 ρίου ποιεῖσθαι, ἕως ἂν ἔλθῃ. Αὕτη γὰρ ἕως τοσούτου A τελεῖται, καὶ σώζει τοὺς τελοῦντας, ἕως ἡ παροῦσα νὺξ παρέλθῃ, καὶ πρωῒ γένηται, καὶ ζῶν ἡμῖν ἐξ οὐρανοῦ Χριστὸς ἐπιλάμψῃ, διὰ τῆς ζωῆς ἑαυτοῦ σώζων ἡμᾶς, ὁ νῦν διὰ τοῦ θανάτου σώζων. Εἰ γὰρ ἐχθροὶ ὄντες, φησὶ, κατηλλάγημεν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, πολλῷ μᾶλλον καταλλαγέντες σωθησόμεθα ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ. Ἤδη μενοῦν ἐν τῷ θανάτῳ Χριστοῦ σωζόμεθα, τότε δὲ ἐν ζωῇ αὐτοῦ. Οἰκεῖον τὸ σύμβολον τὸ μὴ καταλιμπάνεσθαι τῶν κρεῶν τοῦ θύματος εἰς τὸ πρωΐ. Καὶ γὰρ ἡμεῖς τότε ζῶντες ἐσόμεθα, καὶ ἡ παροῦσα νέκρωσις ἡμῶν πάρεισι, νῦν μὲν οὐκ ἄλλως σωζομένων, εἰ μὴ νεκρωθείημεν, τότε δὲ ζωτικὴν ἐχόντων σωτηρίαν. Μὴ τὰ ἐπίγεια, φησὶ, B φρονεῖτε· ἀπέθανε γὰρ, καὶ ἡ ζωὴ ὑμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ. Ὅταν ὁ Χριστὸς φανερωθῇ ἡ ζωὴ ὑμῶν, τότε καὶ ὑμεῖς σὺν αὐτῷ φανερωθήσεσθε ἐν δόξῃ. Διὸ καὶ εἴ τι τῶν κρεῶν τοῦ ἱερείου περισσεῦον, πυρὶ κατακαίεται, ἵν' εἰδείημεν, ὅτι κατὰ τὸν νῦν αἰῶνα Χριστὸς τέθνηκε τῇ ἁμαρτίᾳ ἐφάπαξ· οὐκέτι δὲ θάνατος αὐτοῦ κυριεύει, ἀλλὰ ἀπείρηται τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος, ὡσπερεὶ πυρὸς, τὰ τοῦ θανάτου σημεῖα, τῆς ζωῆς ἐπικρατησάσης. Τὸ δὲ δὴ ὀστοῦν οὐ συντριβήσεται ἀπ' αὐτοῦ. Φησὶ μὲν ὁ μακάριος Ἰωάννης καὶ σωματικῶς πεφυλάχθαι, μὴ κατεαγέντων αὐτοῦ τῶν σκελῶν· ἔχει δὲ καὶ τὴν πνευ- C ματικὴν δήλωσιν, ὅτι τὸ στεῤῥὸν τὸ ἐν αὐτῷ διέμενεν ἀήττητον, καὶ διὰ τοῦτο φθορὰ τοῦ σώματος οὐχ ἥψατο, στεῤῥοτάτην καὶ ἀσύντριπτον σχόντος τὴν ὑποβάθραν, διὰ τὸ θείως καὶ μὴ σαρκικῶς συστῆναι τὸ σῶμα, καὶ θείαν ἐσχηκὸς τὴν γέννησιν μὴ ὑποκεῖσθαι τῇ τῶν ἀνθρώπων φθορᾷ. Ἡ σὰρξ αὐτοῦ, φησὶν, οὐκ εἶδε διαφθοράν. Ταῦτα περί τε τῆς σωτηρίου χρήσεως τῆς ἱερᾶς βρώσεως ἐξητακότες, παυσώμεθα τοῦ λόγου καὶ νῦν, εἰς ἑτέραν ἐξέτασιν τὰ μετὰ τοῦτο καταλιπόντες, αἰτούμενοι παρὰ τοῦ Κυρίου τὴν αἴτησιν, ἣν Δαυὶδ ᾐτήσατο· Ἀποκάλυψον τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ κατανοήσω τὰ θαυμάσια ἐκ τοῦ νόμου σου, ἵν' ἡμῖν μὴ εὐκαταφρόνητος ἡ τῶν νομίμων ἀνάγνωσις ᾖ, καθάπερ Ἰουδαίοις ἕως τῶν

E *beret, et avertet impios a Jacob,* ipso servante Rom. 11.
residuum populi, qui ad illum convertendus est. 26.
In primo autem adventu contrarium videas contigisse; illud nempe, *Reliqui domum meam,* Isai. 57. 9.
dimisi hæreditatem meam; et illud, *Tradidit impios pro sepultura ejus, et divites pro morte.* Cum dicit ergo, *Caput cum pedibus*, hoc prænuntiat Judæis: Inglorium Domini adventum a glorioso ne separetis, ut ne increduli ab ejus communione separemini. *Sed etiam cum intestinis,* inquit. Quid hoc est? Ne scandalizemini de illo, quod apparebit, sed abscondita etiam dispicite. Ne hominem esse, sicut vos estis, existimate, ex eo quod ille secundum corpus sit homo; sed illum A spiritualiter cognoscite, et in ipso Patrem cognoscetis. Donec enim quod intus est non respicis, neque intestinorum consors es, nondum Christum vidisti, hominem illum esse putans, non Deum. Dicit autem ille, *Qui vidit me, vidit Patrem.* Joan. 14. 9.
Considerandum autem est, quid sit illud, *Non* Exod. 12.
relinquetis de eo usque mane. Illud Paulus no- 10.
bis interpretetur dicens, Commemorationem pas- 1. Cor. 11.
sionis Domini fieri, donec veniat. 26.
Illa enim usque ad tantum temporis spatium perficitur, et servat eos qui perficiunt; donec præsens nox transeat, et matutinum adveniat, Christusque vivens nobis de cælo splendeat, per vitam suam nobis salutem pariens, qui nos nunc per mortem servat. *Si enim* Rom. 5 10.
cum inimici essemus, inquit, *reconciliati sumus* B *cum Deo per mortem Filii ejus; multo magis reconciliati, salvi erimus in vita ipsius.* Jam ergo in morte Christi servamur, tunc vero in ejus vita. Hujus autem rei proprium symbolum est, quod nihil servetur de carnibus victimæ usque mane. Nam nos tunc viventes erimus, et nostra nunc mortalitas transit, cum non alio modo nunc salutem obtineamus, nisi mortificati simus; tunc vero viventem habituri simus salutem. *Ne terrena*, inquit, *sapiatis: mortui enim* Col. 3. 10.
estis, et vita vestra abscondita est cum Chri- —4.
sto in Deo. Quando Christus apparuerit, vita vestra, tunc et vos cum ipso apparebitis in gloria. Quapropter si quid ex carnibus victimæ C supersit, igni crematur; ut sciamus Christum in præsenti sæculo mortuum fuisse peccato semel et mortem non illi ultra dominari, sed exclusam fuisse virtute Spiritus, quasi igne; cum mortis signa vita superaverit. *Os autem non comminue-* Exod. 12.
tur ex eo. Ait quidem beatus Joannes illud etiam 46.
in corpore servatum fuisse, quod crura ejus non Joan. 19. 33.
confracta fuerint; sed habet etiam spiritualem significationem, quia firmitas in illo mansit invicta: ideoque corruptio corpus ejus non invasit, quod firmissimam et infractam haberet basim, quia divinitus, non autem carnaliter constabat corpus, et quia cum divinam haberet generationem, hominum corruptioni subjectum non erat. Act. 2. 31
Caro ejus, inquit, *non vidit corruptionem.* His de sacri cibi usu salutari discussis, jam dicendi finem faciamus, ad aliud examen cætera relinquen-

ἀλλογενὴς εἶ καὶ ξένος, ἀμέτοχά σοι καὶ ἀκοι-
α πρὸς τὸν ἅγιον ἐξ οὐρανοῦ παρόντα Χριστόν·
ιον γὰρ γενέσθαι δεῖ τὸν τῷ οὐρανίῳ προσελευ-
ον· οὐράνιος δὲ οὐδεὶς ἂν γένοιτο, μὴ τὰ γήϊνα
ών. Οὕτω μὲν δὴ προαποθέμενος τὸν παλαιὸν ἄν-
ν ἐν τῇ χάριτι τοῦ βαπτισμοῦ, καὶ τῇ προθυμίᾳ
νευματικῶν πράξεων, προσελεύσει καὶ μεθέξει
οῦ. Δεύτερον δὲ ἰδεῖν ἐστιν, ὁποῖοί τινες ὑπὸ τοῦ
* τέλλονται πάντες οἱ τοῦ πάσχα μεταλαμβά-
· ἵνα καὶ ὁποίους ἡμᾶς εἶναι δεῖ Χριστοῦ μετα-
ίνοντας ἐπιγνῶμεν. Οὕτω, φησὶ, φάγεσθε αὐτό·
ρύες ὑμῶν περιεζωσμέναι, καὶ τὰ ὑποδήματα ἐν
οσὶν ὑμῶν, καὶ αἱ βακτηρίαι ἐν ταῖς χερσὶν
Ὁδοιπορικὸν τὸ σχῆμα εὐσταλῆ καὶ εὔζωνον C
κνυσι καὶ ἕτοιμον τρέχειν εἰς ἐπαγγελίαν Θεοῦ,
ὁ Ἰσραὴλ τότε πρὸς τὴν ἐπαγγελίαν τῆς γῆς
αθῆς ὁδίτης ἐστέλλετο. Σκόπει δέ μοι τὸν πνευ-
ὸν ὁδοιπόρον, παρ' ἐκεῖνον ὅσην ἔχει τὴν ὑπερο-
ὐχ ἐπὶ τὴν κάτω σπεύδων γῆς ἐπαγγελίαν, οὐ
όσκαιρα μεταδιώκων καλὰ, οὐ γῆν ἀντὶ γῆς ἀλ-
μενος, Ἰουδαίαν ἀντ' Αἰγύπτου· ἀλλὰ τί φησιν
ῖτος ὁδοιπόρος περὶ τῆς ὁδοιπορίας τῆς ἑαυτοῦ;
πισθεν ἐπιλανθανόμενος, τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκ-
ενος, κατὰ σκοπὸν διώκων ἐπὶ τὸ βραβεῖον τῆς
λήσεως. Ὀσφὺς οὖν περιεζωσμένη τῇ ἀληθείᾳ,
τὸν ἀπόστολον. Οὕτω γὰρ ἔσῃ πρὸς τὸν δρόμον
αθὸν εὔζωνος, ἐὰν πάντα τὰ παρόντα ματαιό-
αὶ ψεῦδος ὑπολαβὼν, κατὰ τὸν Δαυὶδ, τὴν μέλ-
ἀλήθειαν ἐπιζητοίης, κἀκείνης ἔχῃς τὸν πόθον.
δὲ ὑποδεδεμένοι τῇ ἑτοιμασίᾳ, φησὶ, τοῦ εὐαγ- D
τῆς εἰρήνης, πρὸς πάντα δρόμον ἀγαθὸν εὐτρε-
δι' οὗ τὴν εἰρήνην τὴν πρὸς Θεὸν βεβαιοῦμεν
ς, καθά φησιν ὁ ἀπόστολος· Εἰρήνην ἔχωμεν
ὸν Θεὸν διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ·
ι' ὑπομονῆς τρέχωμεν, φησὶ, τὸν προκείμενον
θλον· καὶ, Οὕτω τρέχω, ἵνα καταλάβω. Βακτη-
ἐκείνοις ἐν χερσὶν [a] ἐπίδες ἡ εἰς Θεὸν στήριγμα
, οὐκ ἐῶσαι ταῖς θλίψεσιν ἔσεσθαι, καθάπερ ὁ
ς εἴρηκεν, ἀλλὰ στηρίζουσαι βεβαίως εἰς τὸ μὴ
σθαι. Ἔδεσθε αὐτὸ μετὰ σπουδῆς· πάσχα ἐστὶ
. Οὐ ῥάθυμος, οὐδὲ πρὸς ἡδονὴν τροφὴ, οὐχ
νον οὐδὲ κατακεκλιμένον, ἀλλ' ἐγηγερμένον ἐχόν-
φρόνημα καὶ συντεταμένον. Διότι τῆς ὀλοθρευ- E
τιμωρίας ὑπέρβασιν ἡμῖν παρέχει, τοῦ Κυρίου
δωρουμένου. Διό φησι, Πάσχα ἐστὶ Κυρίου·
ἕτερος ἑρμηνεύων ἄντικρυς εἴρηκεν, Ὑπέρβασις
ῷ Κυρίῳ. Μετὰ δὲ τὴν τοιαύτην μετάληψιν τοῦ
βρώματος τὸ τρίτον ἴδωμεν, ὁποῖον εἶναι δεῖ
βίον τοῦ μετεσχηκότος τῆς ἁγίας τροφῆς· ὑπο-
τι δὲ τοῦτον τὰ ἄζυμα, καὶ αἱ τῶν ἀζύμων ἡμέ-
ουδαῖοι μὲν οὖν περὶ τῶν ἀζύμων σπουδαζέτω-
αὶ τὰς ἑπτὰ νομιζέτωσαν ἡμέρας παρέχειν αὐ-
θαυμάσιον, ὅτι ζυμωτὸν οὐκ ἐσθίουσιν οὐδὲ
παρ' ἑαυτοῖς, οὐδεμίαν ἔχοντες ὠφέλειαν ἀπὸ
άγματος ἐπιδεῖξαι· τύπον γὰρ ἐπιτελοῦσιν, οὐκ

cta in exspoliatione corporis carnis, in circumcisione Christi, consepulti ei in baptismo. Quamdiu ergo non deponis carnalem morem, alienigena es et peregrinus, nec consors particepsve esse debes sancti qui de cælo adest Christi: cælestem enim oportet eum esse qui ad cælestem accedit: cælestis autem esse non potest, qui terrena non aufert. Sic igitur deposito veteri homine in gratia baptismi, ex studio spiritualium operum accedes et Christi particeps eris. Secundo videndum est, quales secundum legem sint ii, qui Pascha sumunt; ut cognoscamus quales nos esse
oporteat, qui Christi participes sumus. *Sic*, in- Exod. 12.
quit, *comedetis illud: lumbi vestri accincti* 11.
erunt, et calceamenta erunt in pedibus vestris, et baculi in manibus vestris. Is viatorum habitus, accinctus, expeditus, subindicat paratum esse oportere ad currendum in promissionem Dei, ut tunc Israël paratus viator transmittebatur ad promissam illam terram bonam. Considera autem mihi spiritualem viatorem, quantum scilicet antecellat illi viatori; qui non ad hanc infimam terram promissionis currit, non temporalia bona sequitur, non terram pro terra mutat, Judæam pro Ægypto; sed quid ait de itinere suo viator
ille? *Eorum, quæ retro sunt, obliviscor, et ad* Philipp. 3.
ea, quæ ante me sunt, me extendo, ad desti- 13. 14.
natum persequor, ad bravium supernæ voca- Ephes. 6.
tionis. Lumbi igitur sint veritate præcincti, secun- 14.
dum apostolum: sic enim eris ad bonum cursum
expeditus, si præsentia omnia vana et mendacia Psal. 38. 8.
putans, secundum Davidem, futuram veritatem quæras, et ejus desiderio tenearis. Pedes vero calceati, inquit, in præparatione evangelii pacis, ad omnem cursum bonum habiles, quo pacto pacem apud Deum nobis firmamus, ut ait apostolus:
Pacem habeamus ad Deum per Dominum no- Rom. 5. 1.
strum Jesum Christum; et, *Per patientiam*, Hebr. 12. 1.
inquit, *curramus ad propositum nobis certamen*; et, *Sic curro, ut comprehendam.* Baculi 1. Cor. 9.
in manibus sunt, spes in Deum, quæ firmat ani- 26.
mam, nec sinit eam a tribulationibus dejici, ut 1. Thess. 3.
dixit Paulus, sed firmiter illam fulcit, ne vacillet. 3.
Cum studio comedite illud; Pascha est Domi- Exod. 12.
ni. Non mollis, nec ad voluptatem data est esca, 11.
non demissorum nec declinantium, sed eorum, qui vigilem et intentum habent animum, quia id nobis præstat, ut perniciem et supplicium vitemus, Domino dante. Quapropter dicit, *Pascha es Domini*; quod alius interpres vertit, *Supergressio est Domino.* Post talem divini cibi participationem, tertio videamus qualem oportet esse vitam ejus, qui sacrum cibum accipit. Hanc subindicant azyma et dies azymorum. Judæi itaque azyma curent, putentque septem dies mirabile quidpiam

Fort. *στέλλονται*, ut legimus infra.]
vilius legendum putat *ἐλπίδες αἱ*. [Mox pro *ἐσε-* . *σαλνεσθαι*.]

[b] Interpres ille qui פסח vertit *ὑπέρβασις* est Aquila, ut videas in Hexaplis nostris Exod. 12, 11; et in Appendice in fine ejusdem Tomi.

Εἰς τὴν αὐτὴν πραγματείαν. δ'. D

χα μὲν ἑορτάζουσιν Ἰουδαῖοι, τῆς ἐξ Αἰγύπτου ας ἀνάμνησιν, θανάτου πρωτοτόκων ἀποφυγήν. διὰ τοῦτο ὀνομάζονται, ὅτι ἐστιν ὑπέρβασις ν· τοῦτο γὰρ ἡ λέξις δηλοῖ κατὰ γλῶτταν ων. Πάσχα δὲ ἡμεῖς ἑορτάζομεν, οὐ μερικὴν ἡν θανάτου, καθάπερ ἐκεῖνοι, οὐδὲ προσκαί-λείας ἐλευθέρωσιν, ἀλλὰ τελείαν μὲν ἐκ θανά-ρωσιν, τελείαν δὲ ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου δουλείας ιν. Ὁ τῶν πρωτοτόκων θάνατος ἐκείνους ὑπερ-τὸ τυπικὸν πρόβατον θύσαντας, καὶ τῷ αἵματι τὰς θύρας χρίσαντας· ἡμᾶς δὲ ὁ ἐκ τοῦ πρω- E του θάνατος ὑπερβαίνει, κατασχεῖν μὴ δυνά-ούς τὴν θυσίαν τοῦ θείου προβάτου δεδεγμέ-αὶ τῇ πίστει τοῦ σωτηρίου αἵματος περιπεφρα-. Ἐκείνοις ἀπὸ γῆς τὸ πρόβατον· ἡμῖν ἐξ οὐρα-τὰ τὸν Ἀβραὰμ τύπον γενόμενον, ὅτε πρόβατον 260 A όπεμπτον ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ προσαγαγεῖν· νῦν δὲ ῶς θεόπεμπτον ἐξ οὐρανοῦ τὸ πρόβατον, προσ-ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα μηκέτι θανάτῳ κατεχώμεθα, ἀκράτητον ὑπὸ θανάτου Χριστόν. Ἀπέστειλε σίν, ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν Σωτῆρα τοῦ κόσμου· καί, ηκα, φησίν, ἐξ οὐρανοῦ. Καὶ μαρτυρεῖ περὶ βαπτιστής, Ἴδε, ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, λέγων, τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. Ἁμαρτίαν γὰρ οὐκ πρόβατον ἄλογον· διὰ τοῦτο οὐδὲ τὸν ἐκ τῆς ς γενόμενον θάνατον· τὸ δὲ λογικώτατον πρό-μαρτίαν ἔλυσε, θάνατον σὺν αὐτῇ καταλύσας. δὲ ἡμᾶς οὐκ ἐκ τῆς Αἰγυπτιακῆς εἰς τὴν Ἰου-λλ' εἰς αἰωνίαν κτῆσιν ἀπὸ κόσμου φθειρομέ-όβατόν ἐστιν ἅμα, καὶ ποιμὴν τῶν προβάτων μενος. Ἔμπροσθεν γάρ, φησί, πορεύσομαι, αἰωνίαν ἄγων αὐτὰ ζωήν. Ἀρχὴ μηνῶν Ἰου- B ἡ τοῦ προβάτου θυσία, καὶ ἡ ἔξοδος ἡ ἐξ Αἰ-ἡμῖν δὲ ἀρχὴ ζωῆς τὸ τοῦ Κυρίου πάθος, καὶ ριστῷ μετάστασις ἀπὸ κόσμου. Τότε γὰρ ζῶ-ἀποθνήσκομεν κόσμῳ· τότε εἰς Θεὸν ἀνα-θα, ὅτε τὴν ἐπὶ γῆς γένεσιν [a] ἀπογινόμεθα. Τὸ ν ἀμέριστον, ἐπὶ μιᾶς ἐσθιόμενον οἰκίας, τῆς ικῆς Ἐκκλησίας, ἀλλαχοῦ δὲ οὐχ εὑρισκόμε-περ καὶ τοῖς σωματικοῖς Ἰουδαίοις προστέ-ἡ ἐξενεγκεῖν τῶν τοῦ προβάτου κρεῶν ἀπὸ τῆς ρόβατον, διὰ τὴν ἠπιότητα, Χριστός, κατὰ ψοῦσαν ὁδόν, ἔριφος, ὁμοίωμα αὐτοῦ τότε Ἄρτος ἄζυμος ἦν τοῖς πάσχα ἐσθίουσιν, ἡμῖν Χριστὸν κοινωνία μετὰ καινῆς καὶ νέας καὶ άτης διανοίας· ὥσπερ τὸ ἄζυμον καινὸν φύ-ι ἁπλοῦν. Αἱ πικρίδες αἱ μετὰ τὸ πάσχα αι, τότε θλίψεις ἐδήλουν τὰς ἡμετέρας, δι' νοῦμεν τοῖς Χριστοῦ παθήμασι. Πικρὸν γὰρ C , εἰ καὶ γλυκὺς ὁ ἐξ αὐτῆς καρπός. Ὀστοῦν ρίβετο τοῦ προβάτου, καὶ τοῦτο ὁ νόμος ἐκέ-Χριστὸν προτυπῶν, ὡς τὸ εὐαγγέλιον ἐξη-

In eamdem rem. IV.

Pascha quidem celebrant Judæi, in commemorationem liberationis ex Ægypto, quo tempore primogeniti a morte erepti sunt. Ideo Pascha vocatur, quia est transitus supra mortem : id enim vox Hebraica significat. Nos vero Pascha celebramus, non partem solum ereptionis a morte, ut illi, neque a temporanea servitute liberationem; sed perfectam a morte redemtionem, perfectamque a diaboli servitute solutionem. Primogenitorum mors illos supergressa est, qui typicum agnum immolaverant, et sanguine januæ fores unxerant : nos vero mors a protoplasto parta pertransit, nec potest apprehendere eos, qui divini agni sacrificium acceperunt, et fide salutaris sanguinis signati sunt. Illis agnus ex terra desumtus erat; nobis de cælo, secundum Abrahæ typum, quando arietem habuit a Deo missum, quem pro filio offerret; nunc autem vere de cælo missus est agnus, qui oblatus est pro nobis, ut ne ultra a morte detineamur, propter Christum, qui a morte detineri nequit. Misit enim, inquit, Deus Filium Servatorem mundi; et *Descendi de cælo.* Deque ipso testificatur Baptista : *Ecce agnus Dei, qui tollit peccatum mundi.* Peccatum enim non auferret irrationabilis agnus, ideo nec mortem ex peccato partam : rationabilissimus autem agnus, soluto peccato, mortem cum illo destruxit. Educit autem nos, non ex Ægyptiaca captivate in Judæam, sed ex mundo corrupto in æternam possessionem. Est simul agnus et Pastor oves ducens. Ante illas ibo, inquit, ducens ipsas in æternam vitam. Principium mensium Judæis est agni sacrificium, et egressio ex Ægypto : nobis vero principium vitæ est Domini passio, et translatio cum Christo ex hoc mundo : tunc enim vivimus, cum mundo morimur; tunc regeneramur in Deum, cum terrenam generationem deponimus. Agnus indivisibilis est, qui in una comeditur domo spiritualis Ecclesiæ. Alibi vero non reperitur : quemadmodum et Judæis corporeis prohibitum erat, ut carnes agni extra domum efferrent. Agnus ob mansuetudinem Christus. Secundum autem altiorem viam, hœdus in similitudinem ejus tunc immolabatur. Panis azymus erat iis, qui Pascha comedebant : nobis vero communio cum Christo, cum nova et simplicissima mente; sicut azymum est nova simplexque massa. Herbæ amaræ quæ cum Paschate comedebantur, tunc tribulationes nostras significabant, per quas Christi passiones participamus. Amara enim res est tribulatio, licet fructus illa partus sit suavis. Os agni non conterebatur, et hoc lex præcipiebat, Christum præfigurans, ut

1. Joan. 4. 10.
Joan. 6. 42.
Ibid. 1. 29.

ndum putat Savilius ἀπογεννώμεθα.

) φαινόμενον, ταὐτὸν δὲ κατὰ τὸν ὑποκείμενον
ώμασι χαρακτῆρα. Σκόπει δή μοι διὰ τῶν B
:ὰ ἀληθινὰ, καὶ θεώρει διὰ τύπων τὰ δηλού-
αὶ ἐκ τῶν μικρῶν πρὸς τὰ μεγάλα πρόϊθι· καὶ
περὶ γῆν ἀπομείνῃς, ἐλευθερίας ἔθνους ἑνὸς
:ὸ τυράννου, καὶ σωτηρίας παιδίων τῆς προσ-
, καὶ μετοικίας τῆς ἀπὸ γῆς εἰς γῆν ἐπιτελῶν
ματα. Οὐδὲ γὰρ τὰς Ἑλλήνων ἑορτὰς εὑρή-
ένυ τι τῶν τοιούτων ἀφεστηκυίας ὑπομνημά-
ἑορτάζουσι γάρ τοι καὶ ἐκεῖνοι νόσων ἀποφυγὰς,
αννίδων ἐλευθερώσεις, ἀποικίας τε καὶ πόλεων
, καὶ νίκας πολέμων, καὶ τὰ τοιαῦτα, ὅσα γήϊνα
ρόσκαιρα λαμβάνοντες εἰς ὑπόθεσιν ἑορτῶν.
:ὰ μεγάλα μνησθῆναι δεῖ, τὰ θεῖα καὶ ὄντως
ῶρα, καὶ μεγάλην τὴν αἰωνίαν ἑορτάζουσιν
ἐλευθέρωσιν ἐκ δαιμόνων ἀντικειμένων πολε-
ιν πρὸς τὸ ἀγαθὸν, ἀφελκόντων ἀπὸ τῆς Θεοῦ
ίας, σωτηρίαν οὐ πρὸς βραχύν τινα βίον, ἀλλὰ
ωνίαν διαμονὴν, μετοικίαν ἀπὸ γῆς εἰς οὐρα-
:ὰ τὴν παροῦσαν πολιτείαν, καὶ εἰς αἰωνίαν
κατὰ τὴν μέλλουσαν ἀνάστασιν. Αἴγυπτος C
Ἰουδαίους ἐλευθέρους ὄντας ἐκ πατέρων, ὑπο-
α δουλείας ζυγῷ, πλινθουργεῖν καὶ πόλεις κα-
άζειν ἀναγκάζουσα. Σύμβολον τοῦτο θλίψεως
ῆς, ἐν ᾗ κατεπονεῖτο τὸ γένος τὸ ἀνθρώπινον,
ὸν τῆς παρὰ Θεοῦ τρυφῆς τε καὶ ἐλευθερίας,
ὴν γηΐνων ἐργασίαν διαπονούμενον, καὶ τὰς
ἀπολλυμμένας κατασκευάζον· ὅτι μηδὲν τῶν
ρώποις μόνιμον μηδὲ ἀσφαλὲς, ἀλλὰ πάντα
ενα χειρῶν ἀνθρωπίνων ἔργα, καὶ χρόνου πα-
ματα. Ἐλευθερῶσαι τῆς δουλείας ταύτης ὁ
ούλεται, καταπονούμενον τὸ ποίημα τὸ ἴδιον
ας, ὥσπερ εἶδε τὴν κάκωσιν τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ,
οῖ διὰ κτήσεως. Ἑκουσίως γὰρ εἰς Θεὸν ἐπα- D
δεῖ τοὺς ἑκουσίως ἀποπηδήσαντας. Πέμπον-
λοι νόμον κομίζοντες, διὰ νόμου πρὸς δικαιο-
παρακαλοῦντες, διὰ δικαιοσύνης πρὸς Θεὸν
ντες, μικρὰς ἔτι κολάσεις ταῖς ἀντικειμέναις δυ-
ν ἐπάγοντες, οὔπω τέλεον ὄλεθρον ἐν μέρει κομί-
, τοὺς ἀσεβεῖς οὔπω παντελῶς ἐξαλείφοντες.
γὰρ ἐφυλάττετο τῇ τοῦ Δεσπότου παρουσίᾳ
:οὺς δούλους παραγινομένου. Τύποι δὲ τούτων
μβολα, Μωϋσῆς ἀποστελλόμενος πρὸς Ἰου-
μετὰ Ἀαρὼν τοῦ ἀδελφοῦ, καλῶν ἐπὶ λατρείαν
μαστιγῶν Αἴγυπτον πληγαῖς μερικαῖς ὑπὲρ
λουμένου καὶ θλιβομένου λαοῦ. Ἀλλὰ γὰρ τού-
νομένων, ἔτι καὶ ὁ Ἰσραὴλ ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ
λεὺς τῶν Αἰγυπτίων χώραν εἶχε τοῦ θεομαχεῖν.
: πληγαὶ, καὶ τέλος οὔπω τοῦ πράγματος. Τὴν
αίαν ἐπαχθῆναι δεῖ τὴν τῶν πρωτοτόκων ἀναί-
καὶ ἅμα ταύτῃ ἐξιέναι τὸν Ἰσραήλ. Ἐνταῦθα E
τον θύεται, καὶ αἱ τῶν οἰκιῶν εἴσοδοι τῶν
ϊκῶν τῷ αἵματι χρίονται, καὶ τὰ πρωτότοκα
Ιουδαίων ἐκφεύγει τὴν τοῦ θανάτου πληγὴν διὰ
αἵματος σύμβολον. Ἐσθίουσι τὸ πρόβατον Ἰου-
σὺν ἀζύμοις καὶ πικρίσιν. Ἐξίασιν ἐξ Αἰγύπτου·
ωκει Φαραὼ καὶ οἱ λειπόμενοι τῶν Αἰγυπτίων·
ὴν θάλασσαν ἔρχονται τὴν ἐρυθράν. Αὕτη δέ-
μὲν τὸν τῶν Ἑβραίων στρατὸν διαιρεθεῖσα δυ-
Θεοῦ, καὶ ῥάβδῳ Μωϋσέως· καταποντίζει δὲ

imago umbratilis; idipsum vero id, quod per colores repræsentatur. Per umbras ergo vera mihi perpende, et per figuras ea, quæ illis repræsentantur, considera, atque ex parvis ad magna accede: ne circa terram verseris; neque memoriam recolas gentis a tyranno liberatæ, salutis filiorum temporaneæ, transmigrationis a terra in terram aliam. Neque enim gentilium celebritates ab hujusmodi commemorationibus multum distare comperies. Celebrant enim illi morborum curationes, a tyrannide liberationes, transmigrationes, urbium fundationes, victorias et similia, terrena et temporanea in festorum argumentum assumentes. Jam magna, divina et Dei dona commemorare oportet eos, qui magnam et æternam celebrant solennitatem; nempe liberationem a dæmonibus adversariis, qui bono bellum inferunt, qui a Dei regno avertunt: celebranda est salus non brevi tempore, sed in æternum duratura, transmigratio a terra in cælum in præsenti vita, et in possessionem perpetuam post futuram resurrectionem. Ægyptus vexabat Judæos, qui liberi erant ex paterna successione, illosque sub servitutis jugo tenebat, cogens illos lateritio operi incumbere et urbes construere. Symbolum hoc est ærumnarum mundi, queis premebatur genus humanum, quod ab ea quæ secundum Deum est voluptate et a libertate exciderat, et terrenis operibus insudabat, ac peritura tabernacula parabat: quia nihil apud homines stabile vel tutum est, sed omnia humanarum manuum opera a tempore absumuntur. Ab hac nos servitute vult Deus liberare, erga opus suum labore oppressum miseratione ductus, ut olim videns afflictionem filiorum Israël, ipsos liberavit per terræ promissæ possessionem. Voluntarie enim ad Deum reverti oportet eos, qui voluntarie resilierunt. Mittuntur servi legem afferentes, per legem ad justitiam vocantes, per justitiam ad Deum ducentes, parva interim supplicia adversariis potestatibus inferentes, necdum perfectam perniciem, sed ex parte tantum, adducentes, impios nondum plane de medio tollentes. Hoc enim reservabatur Domini adventui, qui post servos suis adfuit. Horum autem figuræ et symbola erant, Moyses missus ad Judæos cum Aarone fratre, ad cultum Dei vocans, plagis per partes immissis Ægyptios verberans propter populum in servitutem redactum et afflictum. Verum iis ita gestis, adhuc Israël in Ægypto erat, rex Ægyptiorum cum Deo adhuc pugnare poterat. Plagæ novem immissæ fuerant, et nondum res perfecta erat. Postremam inferri oportebat, primogenitorum interitum, et postea Israëlem exire. Hic agnus immolatur, et ædium Hebræorum fores sanguine unguntur, ac per sanguinis symbolum primogeniti Hebræorum necis plagam effugiunt. Comedunt agnum Judæi cum azymis et herbis amaris. Exeunt ex Ægypto; insequitur Pharao cum reliquis Ægyptiis; ad mare Rubrum veniunt, quod divisum per virtutem Dei et virgam Moysis, excipit quidem exercitum Hebræorum, sed ingressam Ægy-

γητα ἐπενδυσάμενος ἴσῃ πρόβατον Θεοῦ, καὶ
παραστήσας τὸ ἑαυτοῦ σῶμα θυσίαν ζῶσαν,
εὐάρεστον Θεῷ, κατὰ τὸν ἀπόστολον, καὶ πρὸς
ωνίαν παραπεμφθήσῃ ζωήν.

ᾷς, ὅτι τὸ πάσχα τὸ σὸν οὐδὲ σύγκρισιν ἔχει
τὸ Ἰουδαϊκὸν, ἀλλ' ὁμοίωσιν αὐτοῦ τὴν σκιοει-
ιον εἶχεν ἐκεῖνο; Καὶ νήπιος ὁ Ἰσραὴλ ἐπὶ τῇ E
ροβάτου θυσίᾳ, ταύτην ἡγούμενος παρὰ Θεῷ
ίζεσθαι, καὶ διὰ ταύτης οἰόμενος εἰληφέναι τὴν
ίαν, καὶ οὐχ ὡς τύπον ὁρῶν αὐτὴν τῆς ὄντως
της θυσίας. Διὸ λέγεται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πρὸς αὐ-
ιὰ Ἱερεμίου, ὅτι Οὐκ ἐνετειλάμην ὑμῖν περὶ θυ-
Καὶ οὐκ ἔστι παρὰ Θεῷ ψεῦδος, ἵνα ἐντειλάμε-
τῃ μὴ ἐντετάλθαι. Ἀλλ' ἡ τοῦ πράγματος δη-
δύναμις, ὅτι προφητικῶς ἡ θυσία ἐπετελεῖτο
ρομηνυτικῶς εἰς Χριστόν. Καὶ πρόβατον θύειν
όμενος ὁ Θεὸς, Χριστὸν ἐδήλου τεθυσόμενον,
περὶ τὸ πρόβατον ἅπαντα εἰς Χριστὸν προετύ-
ὧν τὰ μὲν ἤδη τεθεώρηκας, τὰ δὲ ἐφεξῆς θεώ- 263
ιτὰ δύναμιν. Ἐπὶ πάσης Ἑβραίων οἰκίας ἓν A
τον αὐτοτελὲς, καὶ μέρος ἐκ τῶν κρεῶν οὐκ ἐκ-
ται τῆς οἰκίας ἐν ᾗ θύεται. Ἐπὶ πάσης γὰρ
ησίας καὶ ψυχῆς Χριστὸς ὅλος πανταχῇ, καὶ οὐ-
μερικός. Διὸ πολλὰ μὲν ἐκεῖ τὰ πρόβατα καθ'
ην οἰκίαν· εἷς δὲ Χριστὸς κατὰ πᾶσαν ψυχὴν
ς. Πέντε ἡμέρας ἐπὶ τῆς οἰκίας κατέχεται τὸ
τον, ἀπὸ δεκάτης εἰς τεσσαρεσκαιδεκάτην·
οὕτω θύεται τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ πρὸς ἑσπέ-
ὸ τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς. Πέντε διαστήματα
δηλοῦται ταῖς πέντε ταύταις ἡμέραις ἀπὸ
μέχρι συντελείας· ἓν μὲν τὸ μέχρι Νῶε, δεύ-
δὲ τὸ ἐκεῖθεν μέχρι Ἀβραὰμ, τρίτον τὸ ἐπὶ
α, τέταρτον τὸ ἐκ Μωϋσέως ἐπὶ τὴν Χριστοῦ
ίαν, πέμπτον ὁ παρὼν τῆς παρουσίας καιρός.
δὲ πρὸς ἑσπέραν, ὅτι ἐπ' ἐσχάτου τοῦ αἰῶνος
ἁσης τῆς συναγωγῆς συνεφώνησεν ὁ Ἰσραὴλ
ριστοῦ. Ἐμελετᾶτο μὲν ἐξ ἀρχῆς ἡ Χριστοῦ B
ἐν τοῖς ἀεὶ τῶν δικαίων παθήμασιν ἀπὸ Ἄβελ
κίου, καὶ Χριστὸς ἦν ἐν ἅπασιν ὁ πάσχων· ἐπε-
δὲ, ὅτε αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ παρὼν ἔπασχεν ὁ
ινός. Καὶ δὴ κατὰ τὴν τοῦ αὐτοῦ μηνὸς τεσ-
κιδεκάτην ἔπασχε, καὶ τὸ πνεῦμα παρεδίδου
σπέραν, καὶ κατὰ τοῦτον τὸν τύπον τοῦτο ἦν
δεκάτης λαμβάνεσθαι τὸ πρόβατον εἰς τὴν θυ-
αὶ θύεσθαι τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ πρὸς ἑσπέ-
τι ἦν ἀπ' ἀρχῆς μὲν ἡ μελέτη τοῦ πάθους,
δὲ τὸ πάθος. Εἶτά μοι σκόπει περὶ τὴν τοῦ
ου βρῶσιν ἐντολὴν Θεοῦ καινὴν καὶ παράδο-
ἐσθίειν ὠμὰ τὰ τοῦ προβάτου κρέα. Τίς γὰρ
φάγοι; Ἔστω λέγειν, μηδὲ ἑφθὸν, ἵνα μὴ
ωσιν· ἐπειγόμενος γὰρ ὁ καιρός. Τί τὸ μηδὲ
ἀλλ', Ὀπτὰ πυρί; Οὐδεὶς γὰρ κωλύει τὸ μὴ C
ον. Ἀλλὰ σημαίνεται διὰ τῶν τύπων, ὡς ἔφην,
γματα. Ὠμὴν προσφέρεται τὴν ἁγίαν τροφὴν
ἐστιν ἔχων ἀργήν· ἑφθὴν ὁ φιλήδονος, ἐξυδα-
τῇ τοῦ βίου ῥᾳθυμίᾳ τὸ στεῤῥὸν τῆς πίστεως.
* ἐπιτελῶν ἐν πνεύματι θερμῷ τε καὶ ζέοντι.

ris corpus tuum hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, secundum apostolum, ad æternam vitam transmitteris.

2. Viden' Pascha tuum nullo modo comparari posse cum Judaïco, sed umbratilem cum illo tantum similitudinem habere? Infans quippe est Israël in agni sacrificio, dum putat illud Deo esse curæ, et per illud se salutem consequi, dum illud non habet quasi figuram hostiæ, quæ vere salutem parit. Quare dicit illis Deus per Jeremiam: *Non præcepi vobis de sacrificiis. Et* Jer. 7. 22.
non est apud Deum mendacium; ita ut, si præceperit, dicat se non præcepisse. Sed rei virtus manifestatur, quia prophetico more sacrificium offerebatur, ut præsignificaret Christi sacrificium. Ac cum Deus agnum immolare præcipiebat, Christum indicabat immolandum, atque omnia quæ ad agnum pertinebant, ea quæ ad Christum spectant præfigurabant: ex quibus alia jam vidisti, alia pro virili considera. In singulis Hebræorum domibus erat agnus unus ex se perfectus, et carnium ejus nulla pars efferebatur extra domum, in qua immolatus fuerat. Nam in omni Ecclesia, in omni anima Christus ubique est, et nusquam pars ejus tantum. Multæ ibi oves et agni erant in singulis domibus: unus vero Christus in omni anima, et is ipse est. Quinque diebus domi retinetur agnus, a decima ad quartam decimam; deinde sic immolatur decima quarta die ad vesperam a Judæorum synagoga. His quinque diebus significantur quinque temporis spatia ab Adamo usque ad consummationem: unum usque ad Noe, alterum a Noe usque ad Abraham, tertium usque ad Moysem, quartum a Moyse usque ad Christi adventum, quintum præsens ab adventu ejus tempus. Immolatur autem ad vesperam: quia in fine sæculi cum omni synagoga consensum præbuit Israël contra Christum. Ab initio Christi immolatio intelligebatur semper in passionibus justorum ab Abele justo, et in omnibus Christus erat qui patiebatur; consummatum autem id fuit, quando præsens in seipso passus est divinus agnus. Etiamque ejusdem mensis decima quarta passus est, et tradidit spiritum ad vesperam. Ac secundum hanc figuram dispositum erat, ut a decima die agnus ad sacrificium assumeretur, et immolaretur decima quarta die ad vesperam; quia a principio passionis consilium statutum fuerat, in fine vero ipsa passio fuit. Deinde mihi considera præceptum Dei circa agni comestionem, quam novum et stupendum sit: Non comedes agni carnes crudas. Quis enim carnem crudam comedat? Esto, dictum sit, non coctam, ne moras traherent: nam tempus urgebat; quid est autem illud, non crudum, sed *Cocta igni?* Nemo enim vetat id quod numquam fit. Sed, ut

uædam videntur intercidisse velut ὀπτὴν δὲ, ὁ.]

ἔδει σε περιαιρεῖσθαι, ἵνα ᵃκεκαλυμμένῳ προσώ-
ωροίης ἀλήθειαν, καὶ μὴ κεκαλυμμένος τῷ σώ-
καὶ γηΐνῳ καλύμματι περὶ τὴν ἀλήθειαν ἀνα-
ίης. Ὅταν γὰρ γυμνὸς γένῃ τοῦ σαρκικοῦ
τος, ὡς πνεῦμα πρόσει πρὸς Χριστὸν, καὶ κολλώ-
τῷ Κυρίῳ ἓν πνεῦμα γενήσῃ, μετέχων τὴν ἱε-
αὶ σωτήριον μετοχὴν, ἣν ἡ τῶν κρεῶν βρῶσις
ισε. Περιτέμνου δὴ καὶ ἀπεκδύου τὸ σῶμα μετὰ C
τὸν, κατὰ τὸν λέγοντα Παῦλον, ὅτι περιετμήθητε
ομῇ ἀχειροποιήτῳ ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος
αρκὸς ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ· καὶ οὕτω πε-
νόμενος ἅπασαν φιλοχρηματίαν, φιλοδοξίαν, φι-
ίαν, τῆς μὲν πρὸς Θεὸν ἐμπίπλασο τροφῆς εἰς
ὸν ἀναγούσης, ἐλευθερούσης ἀπὸ πονηρῶν ἀρ-
ν, λυούσης ἀπὸ πόνων χαλεπῶν, ἔνδοξον καὶ μα-
ν σοι τὴν εἰς Θεὸν ἐπάνοδον ᵇχαριζόμενος, ἐν
ῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς
ς τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

gere, quasi Deus serio jusserit eum, qui Pascha comesturus sit, circumcidi, si non sit circumcisus, et sic ad comestionem accedere? Si vero circumcisionis virtutem spiritualem noveris, mysterium videbis, et Deum glorificabis. Circumcisio genitalis membri erat. Ab ortu, o homo, operimentum habuisti, quod oportebat te removere, ut operto vultu veritatem videres, nec sub terreno corporis tegumento illam respiceres. Cum enim nudatus fueris a carneo corpore, ad Christum ut spiritus accedis, et Domino hærens unus spiritus efficeris per sacram et salutarem participationem, quam indicabat carnium comestio. Circumcide et exue corpus post Christum secundum Paulum, qui ait: *Circumcisi estis circumcisione non manu facta, in exspoliatione corporis carnis, in circumcisione Christi;* (Col. 2. 11.) atque ita circumcisus omni avaritia, vanæ gloriæ et voluptatis amore, divina te impleas esca, quæ te ad cælum ducat, te liberet a malis dominatoribus, eruat gravissimis laboribus, gloriosumque tibi ac beatum ad Deum reditum conciliet, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

ᵃ [Fort. ἀνακεκαλυμμένῳ.]

ᵇ [Fort. χαριζομένης.]

Εἰς ταὐτόν. ϛʹ. D

In idem argumentum. VI.

ὶ μὲν ἤδη φωτὸς ὑπεραυγοῦσι Χριστοῦ ἀκτῖνες,
φαροὶ καθαροῦ Πνεύματος ἀνατέλλουσι φωστῆ-
ράνιοι δὲ καὶ βασίλειαι δόξαι θεότητος ἀνεώ-
ησαυρούς. Νὺξ πολλὴ καὶ ἀμαυρὰ κατεπόθη,
ἐπειδὴς θάνατος συσκιασθεὶς*· ζωὴ τοῖς ὅλοις
ύθη, καὶ φωτὸς ἀεννάου τὰ ὅλα γέμει, καὶ
αὶ ἀνατολῶν ἐπέχουσι τὸ πᾶν, καὶ ὁ πρὸ ἑωσ-
γεννηθεὶς, ἀθάνατος, καὶ πολὺς μέγας ἐπανθεῖ
ς τοῖς ὅλοις ὑπὲρ ἥλιον. Καὶ διὰ τοῦτο μακρὰ
ώνιος καὶ ἄσβεστος ἡμῖν ἐμπολιτεύεται τοῖς
ευκόσιν ἐπ᾽ αὐτῷ λευκὴ ἡμέρα· πάσχα τὸ μυ-
, τυπικῶς μὲν διὰ νόμου λειτουργούμενον· πά-
ὸ θαυμαστὸν τῆς θείας ἀρετῆς καὶ δυνάμεως
ἀληθῶς ἑορτὴ καὶ μνημόσυνον ἔννομον αἰώνιον. E
θους ἀπάθεια, ἐκ θανάτου ἀθανασία, ἐκ ᵃ νεό-
ζωὴ, ἐκ πληγῆς ἴασις, ἐκ πτώσεως ἀνάστασις,
ᾅδου ἀνάβασις. Οὕτως ὁ Θεὸς ἐργάζεται μεγά-
τως ἐκ τῶν ἀδυνάτων δημιουργεῖ τὰ παράδοξα,
νωσθῇ, ὅτι μόνῳ πάντα θέλοντι ἔξεστι. Τού-
ν οὖν τοὺς τόπους προσαπαγγελλέτω καὶ νόμος,
ιόνας τῆς ἀληθείας προερμηνευέτω ἄγγελος,
ων μεγάλην μεγάλου βασιλέως ἐπιδημίαν·
μὲν Αἰγύπτιος τῶν πρωτοτόκων ἀπέθνησκε
ὁ δὲ Ἰσραὴλ τῷ μυστικῷ αἵματι ἐσώζετο.
πάντα τῶν μελλόντων σκιά· ἐν ἡμῖν δὲ τῶν
τὰ μορφώματα, καὶ τῶν τύπων τὰ πληρώ-

1. Sacræ Christi lucis radii jam splendent, et pura puri Spiritus luminaria oriuntur, cælestis autem et regiæ divinitatis gloriæ thesauros aperiunt. Nox multa et obscura absorpta est et ingrata mors obscurata; vita universis aperta est, et luce perenni omnia plena sunt, atque orientes orientium universum obtinent: et ille ante luciferum genitus, immortalis, et magnus splendet Christus universis plus quam sol. Ideoque longa et æterna nobis credentibus in ipso dies adest candida, Pascha mysticum, figurate quidem per legem celebratum; Pascha, mirabile divinæ virtutis et potestatis opus; vere festum et memoriale legitimum sempiternum: ex passione impassibilitas, ex morte immortalitas, ex juventute vita, ex plaga medela, ex lapsu erectio, ex descensu ascensus. Sic Deus magna operatur; sic ex impossibilibus stupenda creat, ut ostendatur ipsum solum volentem omnia posse. Has figuras lex annuntiet, imagines veritatis prius interpretetur angelus, magnum magni Regis adventum prædicans: ubi Ægyptius primogenitorum populus mortuus est, et Israël mystico sanguine servabatur. Hæc omnia sunt futurorum umbra: apud nos autem sunt imaginum formæ, et typorum complementa, atque umbræ loco exa-

* ort. intercidit verbum.]

ᵃ [Fort. νεκρότητος.]

ἀγωγῆς υἱῶν Ἰσραὴλ πρὸς ἑσπέραν. Καὶ λήψονται ἀπὸ τοῦ αἵματος, καὶ θήσουσιν ἐπὶ τῶν δύο σταθμῶν, καὶ ἐπὶ τὴν φλιὰν, καὶ ἐν τοῖς οἴκοις, ἐν οἷς ἂν φάγωσιν αὐτὸ ἐν αὐταῖς. Καὶ φάγονται τὰ κρέα ἐν αὐτῇ τῇ νυκτὶ, ὀπτὰ πυρὶ, καὶ ἄζυμα μετὰ πικρίδων ἔδονται. Οὐκ ἔδεσθε ἀπ' αὐτῶν ὠμὸν, οὐδὲ ἡψημένον ἐν ὕδατι, ἀλλ' ἢ ὀπτὰ πυρὶ, κεφαλὴν σὺν τοῖς ποσὶ καὶ τοῖς ἐντοσθίοις. Οὐ καταλείψεται ἐξ αὐτῶν εἰς τὸ πρωῒ, καὶ ὀστοῦν οὐ συντρίψεται ἀπ' αὐτοῦ· τὸ δὲ καταλειπόμενον ἀπ' αὐτοῦ ἕως πρωῒ, ἐν πυρὶ κατακαύσετε. Οὕτω δὲ φάγεσθε αὐτό· αἱ ὀσφύες ὑμῶν περιεζωσμέναι, καὶ τὰ ὑποδήματα ὑμῶν ἐν τοῖς ποσὶν ὑμῶν, E καὶ αἱ βακτηρίαι ὑμῶν ἐν ταῖς χερσὶν ὑμῶν. Καὶ ἔδεσθε αὐτὸ μετὰ σπουδῆς· πάσχα γάρ ἐστι Κυρίου. Καὶ διελεύσομαι ἐν γῇ Αἰγύπτου ταύτῃ τῇ νυκτὶ, καὶ πατάξω πᾶν πρωτότοκον ἐν γῇ Αἰγύπτου, καὶ ἐν πᾶσι θεοῖς τῶν Αἰγυπτίων ποιήσω τὴν ἐκδίκησιν· ἐγὼ Κύριος. Καὶ ἔσται τὸ αἷμα, καὶ σκεπάσω ὑμᾶς, καὶ οὐκ ἔσται ἐν ὑμῖν πληγὴ τοῦ ἐκτρίψαι, ὅταν παίω ἐν γῇ Αἰγύπτου. Καὶ ἔσται ἡ ἡμέρα αὕτη ὑμῖν μνημόσυνον αἰώνιον, καὶ ἑορτάσετε αὐτήν. Ἡμέρας ἑπτὰ ἄζυμα ἔδεσθε. Καὶ πάλιν εἶπε Κύριος πρὸς Μωϋσῆν καὶ Ἀαρών· οὗτος ὁ νόμος τοῦ πάσχα· πᾶς ἀλλογενὴς 266 οὐκ ἔδεται ἀπ' αὐτοῦ· καὶ πάντα οἰκέτην τινὸς ἢ A ἀργυρώνητον περιτεμεῖς αὐτὸν, καὶ τότε φάγεται ἀπ' αὐτοῦ. Ἐν οἰκίᾳ μιᾷ βρωθήσεται, καὶ οὐκ ἐξοίσετε ἐκ τῆς οἰκίας τῶν κρεῶν ἔξω, καὶ ὀστοῦν οὐ συντρίψετε ἀπ' αὐτοῦ. Πᾶσα συναγωγὴ Ἰσραὴλ ποιήσεται αὐτό. Πᾶς ἀπερίτμητος οὐκ ἔδεται ἀπ' αὐτοῦ. Νόμος εἷς ἔσται τῷ ἐγχωρίῳ καὶ τῷ προσηλύτῳ τῷ ἐν ὑμῖν. Ἡ μὲν δὴ θεία Γραφὴ οὕτω μυστικῶς τὴν ἱερὰν ἑορτὴν προεθέσπισεν. Ἡμεῖς δὲ ἤδη καθ' ἕκαστον ἀκριβώσωμεν τῶν ἀνεγνωσμένων, εὐχαῖς ὑμετέραις ἐρευνῶντες τῶν Γραφῶν τὰ κάτω μυστήρια, τὴν μὲν ἀλήθειαν τῶν γεγραμμένων οὐκ ἀναιροῦντες, τὴν δὲ ἀκρίβειαν τῶν μυστηρίων διὰ τῶν τύπων θεωροῦντες. Καὶ γὰρ καὶ σκηνὴν τῷ Μωϋσῇ τὸ Θεῖον Πνεῦμα ἐντέλλεται ποιῆσαι· Καθὸ δείξω σοί, φησίν, οὕτως αὐτὴν ποιήσεις. Τυπικῶς δρώμενόν ἐστι, καὶ μυστικῶς ** τῷ κάτω πρωτότυπον καὶ πρωτογενὲς παράδειγμα νοούμενον. B

Λέγωμεν δὴ πρῶτον, τίς οὗτος ὁ μὴν ἀρχὴ τῶν μηνῶν· διὰ τί δὲ οὗτος ὁ τοῦ πάσχα μὴν, οὗτός ἐστι πρῶτος ἐν τοῖς μησὶ τοῦ ἐνιαυτοῦ· δεύτερον, τί τὸ πρόβατον τῇ δεκάτῃ τοῦ μηνὸς λαμβανόμενον, καὶ τὸ πρόβατον τέλειον, ἄρσεν, ἐνιαύσιον· τίς ὁ γείτων καὶ τίς ὁ πλησίον ὁ παραλαμβανόμενος· διὰ τί δὲ μέχρι τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης συντηρεῖται τὸ πρόβατον, καὶ πρὸς ἑσπέραν θύεται, καὶ σφάζουσιν αὐτὸ πᾶν τὸ πλῆθος συναγωγῆς υἱῶν Ἰσραὴλ πρὸς ἑσπέραν· τί τὸ αἷμα τὸ ἐπὶ τοὺς δύο σταθμοὺς καὶ ἐπὶ τὴν φλιάν· διὰ τί δὲ ἐν νυκτὶ τὰ κρέα ἐσθίουσι, καὶ ταῦτα ὀπτὰ πυρὶ, οὔτε ὠμὸν, οὔτε ἡψημένον ἐν ὕδατι· ἢ τί κεφαλὴν σὺν ποσὶ καὶ τοῖς ἐντοσθιδίοις· διὰ τί δὲ ὀστοῦν οὐ συντρίψεται, καὶ τίνα τὰ ἄζυμα μετὰ πικρίδων· διὰ τί δὲ μετὰ σπουδῆς ἔδεσθε τὸ πάσχα· τίνες αἱ ὀσφύες αἱ C

ad vesperam. Et sument de sanguine, et ponent super duos postes, et supra limen, et in domibus, in quibus eos comedent. Et comedent carnes in ipsa nocte, coctas igni, et azyma et amara comedent. Non comedetis ex eis crudum, neque assum in aqua, sed cocta igni: caput cum pedibus et intestinis. Non relinquetur ex eis in crastinum, et os non comminuetur ex eo: quod autem residuum erit ex eo usque ad matutinum, comburetis in igne. Sic autem comedetis illum: lumbi vestri præcincti erunt, et calcei vestri in pedibus vestris, et baculi vestri in manibus vestris. Et comedetis illum cum festinatione: Pascha enim Domini est. Et transibo in terra Ægypti hac nocte, et percutiam omne primogenitum in terra Ægypti, et in omnes deos Ægyptiorum faciam vindictam: ego Dominus. Et erit vobis sanguis in signum in domibus in quibus estis. Et videbo sanguinem, et tegam vos, et non erit in vobis plaga ut conterat, cum percutiam in terra Ægypti. Et erit dies illa vobis memoriale sempiternum, et celebrabitis eam. Diebus septem azyma comedetis. Et rursus dixit Dominus ad Moysem et Aaron: Hæc est lex Paschæ: omnis alienigena non comedet ex eo: et omnem servum et emtitium circumcides, et tunc comedet ab eo. In una domo comedetur, neque deferetis ex carnibus extra domum, et os non comminuetis ex eo. Omnis synagoga Israel faciet illud. Omnis incircumcisus non comedet ex eo. Una lex erit inquilino et proselyto in vobis. Divina certe Scriptura sic mystice sacram solennitatem præscripsit. Nos vero jam singula quæ lecta sunt accurate exploremus, precum vestrarum ope scrutantes Scripturarum profunda mysteria: non tollentes veritatem scriptorum, mysteriorumque accuratam rationem per figuras considerantes. Etenim jubet Spiritus sanctus Moysem tabernaculum construere: *Prout ostendam tibi*, inquit, *sic illud facies*. Typice conspicitur et mystice, si altius consideretur prototypum et primum exemplar.

Ibid. v. 43.—49.

Exod. 25. 40.

2. Dicamus autem primo, quis sit ille mensis principium mensium; et cur hic mensis Paschæ primus sit mensium anni. Secundo, quid sibi velit agnus decima die mensis sumtus; et agnus perfectus, masculus, anniculus: quis sit vicinus et proximus qui assumitur: cur usque ad decimam quartam diem servetur agnus, et ad vesperam immoletur, et mactet eum omnis multitudo synagogæ filiorum Israël ad vesperam: quid significet sanguis supra duos postes et supra limen: cur in nocte carnes comedunt, illasque coctas igni, nihil crudum vel assum aqua; vel cur caput edunt cum pedibus et intestinis, cur os non comminuetur, et quid sint azyma cum herbis amaris: cur festinanter edetis Pascha: qui sint lumbi suc-

ıcti, quid calcei in pedibus, et baculi in manius: cur Pascha Domini, et cur sanguis signum t domorum in quibus est: quid illud, *Videbo nguinem, et tegam vos, et non erit in vobis aga quæ vos conterat, cum percutiam term Ægypti:* cur septem dies azyma comedetis, cur alienigena non comedet; cur in una domo medetur, et ex carnibus nihil extra efferetur, os non comminuetur ex eo: *Omnis incirmcisus non edet ab eo: tota synagoga faciet lud:* quænam synagoga sit. *Una lex erit inailino et proselyto,* ut et eadem utrique lex. ypi ergo symbola mysteria in Israël visibiliter cta, in nobis autem spiritualiter consummata int. Paucis igitur hac de re prælibatis, sic ritatis mysteria aggrediamur. Quis sit post gem Christi adventus, cur venerit et cum corpo-
D :: quid sit Pascha quod desideravit manducare biscum: cur is, qui verbo mortuos suscitavit, n omnino mortem vivens domuit: cur tandem ortem per lignum sustinuit: quæ sint spinæ ibus coronatus est, quid acetum et fel quod povit, quod latus perforatum, ex quo effluxit sanis et aqua: cur precatur calicem transire, quem men potaturus venerat: qui sint latrones una ndentes, et quis ex ambobus in paradiso: cur iritum commendet in manus Patris, et cur cors sit in novo monumento: quid sibi velit illud, *odie mecum eris in paradiso;* quid sit triıum quo mansit sub terra: cur mulieres primæ dent illum, et cur annuntiando dicit, Mulieres, *vete.* Hi sunt sacræ solennitatis cibi nostri, hæc
E ensa spiritualis, hæc immortalis esca et deliciæ. oc pasti pane, qui de cælis venit; hoc potati titiæ calice ferventi et ignito, sanguine desuper niente, per spiritum ardentem figurato, verbis sumamus; primo quidem quæ sit lex et quæ gis œconomia: sic enim ex comparatione coıoscemus quid sit verbum, et quæ verbi libertas. x per Moysem data variorum et necessariorum gmatum collectio est, omnium in vita bonorum mmercium utile, imitatio mystica vitæ cæle-
A s, lucernæ et lychni, ignis et lumina, supernæ uminationis honores. Lex per Moysem data, ræ religionis prævia figura, bene institutæ vitæ æceptum, primi peccati impedimentum, futuræ ritatis ænigma. Lex per Moysem data Ægyptiaerroris castigatio, digito Dei descripta; alio m modo excelsum brachium reservabatur. Lex r Moysem data pietatis et justitiæ dux est, cæum illuminatio, stultorum parvulorum pædaус, ingratorum vinculum, duræ cervicis num, et eorum qui male jugabantur jugum nesitatis. Lex per Moysem data, sapientium di-
B plina, rerum necessariarum gymnasium, rerum ndi doctrina, dogma prævium legitimum, myrium transiens. Lex per Moysem data, futuræ

περιεζωσμέναι, καὶ τὰ ὑποδήματα ἐν τοῖς ποσὶ, καὶ αἱ βακτηρίαι ἐν ταῖς χερσί· καὶ τί τὸ πάσχα Κυρίου, καὶ τὸ αἷμα σημεῖον ἐπὶ τῶν οἰκιῶν ἐν αἷς ἔσται ἐκεῖ, καὶ, Ὄψομαι τὸ αἷμα, καὶ σκεπάσω ὑμᾶς, καὶ οὐκ ἔσται ἐν ὑμῖν πληγὴ τοῦ ἐκτρίψαι, ὅταν παίω ἐν γῇ Αἰγύπτου· διὰ τί δὲ ἑπτὰ ἡμέρας ἄζυμα ἔδεσθε· διὰ τί ὁ μὲν ἀλλογενὴς οὐ βρώσεται, τί δὲ τὸ ἐν οἰκίᾳ μιᾷ βρωθήσεται, καὶ ἔξω ἐκ τῶν κρεῶν οὐκ ἐξοίσετε, καὶ ὀστοῦν οὐ συντρίψεται ἀπ' αὐτοῦ· Πᾶς ἀπερίτμητος οὐκ ἔδεται ἀπ' αὐτοῦ· πᾶσα συναγωγὴ ποιήσει αὐτό· τίς ἡ συναγωγή. Νόμος εἷς ἔσται τῷ ἐγχωρίῳ καὶ προσελθόντι προσηλύτῳ· εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ἐπ' ἀμφοτέρων νόμος. Οἱ μὲν οὖν τύποι καὶ τὰ σύμβολα καὶ τὰ μυστήρια, ἐν Ἰσραὴλ μὲν ὁρατῶς γινόμενα, ἐν ἡμῖν δὲ πνευματικῶς τελεσιουργούμενα. Μικρὰ δὴ περὶ τούτων διαλεχθέντες, οὕτως ἐπαγάγωμεν τὰ τῆς ἀληθείας μυστήρια, τίς μετὰ τὸν νόμον Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιδημία, διὰ τί δὲ ἦλθε καὶ μετὰ σώματος· τί τὸ πάσχα ὃ ἐπεθύμησε φαγεῖν μεθ' ἡμῶν· διὰ τί δὲ ὁ λόγῳ νεκροὺς ἀναστήσας, οὐχὶ καὶ πάντη τῷ θανάτῳ ἐπετίμησε ζῶν· διὰ τί δὲ καὶ ὅλως ὑπέμεινε θάνατον διὰ ξύλου· τίς ἡ ἄκανθα ἣν ἐστεφανώσατο, ἢ τί τὸ ὄξος ὃ ἔπιε καὶ ἡ χολὴ, καὶ τίς ἡ ἀνοιγομένη πλευρὰ, ἐξ ἧς ἐῤῥευσεν αἷμα καὶ ὕδωρ· διὰ τί εὔχεται παρελθεῖν τὸ ποτήριον, ὃ πάντως ἦλθε πιεῖν· τίνες οἱ λῃσταὶ οἱ συγκρεμάμενοι, καὶ τίς ὁ ἐξ ἀμφοτέρων ἐν τῷ παραδείσῳ· διὰ τί τὸ πνεῦμα παρακατατίθεται ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ Πατρὸς, τὸ δὲ σῶμα ἐν τῷ καινῷ μνημείῳ· τί ἦν τὸ, Ἔσῃ μετ' ἐμοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ, γινόμενον σήμερον· τίς ἡ τριήμερος, ἣν ὑπὸ γῆν ἔμεινε· διὰ τί δὲ πρῶται αὐτὸν ὁρῶσιν αἱ γυναῖκες, καὶ εὐαγγελιζόμενος λέγει, γυναῖκες, Χαίρετε. Ταῦτα ἡμῶν τῆς ἱερᾶς ἑορτῆς τὰ ἐδέσματα, αὕτη ἡ τράπεζα ἡ πνευματικὴ, αὕτη ἡ ἀθάνατος τροφὴ καὶ τρυφή. Ἐπισιτισάμενοι δὲ τὸν ἄρτον τὸν ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ πιόντες τῆς εὐφροσύνης ποτήριον αὐτὸ τὸ ζέον καὶ ἔμπυρον, αἷμα μὲν δὴ ἄνωθεν θερμῷ τυπωθὲν πνεύματι, λόγῳ [a] ἀναλαβόντες, πρῶτον μὲν τίς νόμος καὶ τίς νόμου οἰκονομία. Οὕτω γὰρ γνωσόμεθα ἐκ τῆς παραβολῆς, τίς λόγος καὶ τίς λόγου ἐλευθερία. Νόμος ὁ διὰ Μωϋσέως ποικίλων καὶ ἀναγκαίων δογμάτων
267 ἀθροισμός ἐστι, πάντων ἐρανισμὸς κοινωφελὴς τῶν ἐν
A τῷ βίῳ καλῶν, μίμημα μυστικὸν τῆς ἐν οὐρανῷ πολιτείας, λύχνοι καὶ λυχνίαι, καὶ πῦρ καὶ φῶτα, τῆς ἄνω λαμπαδουχίας τὰ τιμήματα. Νόμος ὁ διὰ Μωϋσέως, θεοσεβείας τὸ προτύπωμα, εὐτάκτου πολιτείας τὸ πρόσταγμα, τῆς πρώτης ἁμαρτίας τὸ κώλυμα, τῆς μελλούσης ἀληθείας τὸ αἴνιγμα. Νόμος ὁ διὰ Μωϋσέως, Αἰγυπτίας πλάνης τὸ κολαστήριον, δακτύλῳ Θεοῦ καταγραφόμενον· ἄλλως γὰρ ὁ ὑψηλὸς βραχίων ἐτηρεῖτο. Νόμος ὁ διὰ Μωϋσέως, εὐσεβείας ἀρχηγὸς, δικαιοσύνης ὁδηγὸς, τυφλῶν φωτισμὸς, ἀφρόνων νηπίων παιδαγωγὸς, ἀγνωμονούντων δεσμὸς, σκληροτραχήλων χαλινὸς, καὶ τῶν ἑτεροζυγούντων ἀνάγκης
B ζυγός. Νόμος ὁ διὰ Μωϋσέως, σοφῶν παιδευτήριον, ἀναγκαίων γυμνάσιον, κοσμικῶν διδασκαλεῖον, δόγμα ἐμπρόθεσμον, παρερχόμενον μυστήριον. Νόμος ὁ διὰ

[a] Hic verbum deesse videtur. Putat Savil. ἀναλαβόντες δείξωμεν.

Μωϋσέως, τῆς μελλούσης χάριτος συμβολικὴ καὶ αἰνιγματώδης ἐπιτομὴ, ταῖς εἰκόσιν ἀπαγγέλλουσα τὴν τελειότητα τῆς μελλούσης ἀληθείας, ταῖς θυσίαις τὸ ἱερεῖον, τῷ αἵματι τὸ αἷμα, τῷ ἀμνῷ τὸν ἀμνὸν, τῇ περιστερᾷ τὴν ἐξ οὐρανῶν περιστερὰν, τοῖς βωμοῖς τὸν ἀρχιερέα, τῷ ναῷ τὸ τῆς θεότητος καταγώγιον, τῷ * περιβωμίῳ πυρὶ ὅλον ἄνωθεν τοῦ κόσμου τὸ φῶς. Νόμος μὲν δὴ ὧδε ἡμῖν μυστικῶς προωρίσθω. Ἔρχεται δὲ καὶ ἀναγκαίως μετ' Αἴγυπτον νόμος, ὑλομανούσης ψυχῆς καὶ αἰγυπτιαζούσης καρδίας ἐκκόπτων τὰ ἀόρατα κακὰ μοσχεύματα, τέμνων ἀρότρου δίκην τὰς ἔνδον καὶ δασείας ἀκάνθας τῶν λογισμῶν, καὶ αὐλακηδὸν τὰ τῆς ψυχῆς βάθη προοδοποιῶν, καὶ νεάζων τὴν ψυχὴν εἰς ὑποδοχὴν τοῦ οὐρανίου θείου Λόγου. Διὸ εἰκότως τὸ θεῖον Πνεῦμα βοᾷ· Νεώσατε ἑαυτοῖς νεώματα, καὶ μὴ σπείρετε ἐπ' ἀκάνθαις. Διὸ δὴ καὶ τὸ πάσχα μυστικῶς πρῶτον ἐξ Αἰγύπτου ἄρχεται, τῆς σκοτεινῆς εἰδωλολατρείας ἡ πρώτη ἐκκοπὴ, καὶ τῆς ἀθέου εἰδωλομανίας ἡ μυστικὴ ἀποτομὴ, καὶ τῶν τῆς πλάνης πρωτοτόκων σπερμάτων ἡ νυκτερινὴ ἔνδικος πληγή. Ἔπασχε μὲν οὖν καὶ Αἴγυπτος ὁμολογουμένως τὴν τῶν πρωτοτόκων πληγὴν, καὶ πᾶς ὃς ἐγεννήθη ἀπέθνησκε δῆμος· ἵν' ὁ μὲν σκληροτράχηλος Φαραὼ καὶ οὕτω βραδέως παιδευθῇ, ταῖς πρώταις ἐπιταγαῖς μὴ παιδευόμενος· ὁ δὲ Ἰσραὴλ καὶ οὕτω παραδόξως σωθῇ, καὶ ὁ Θεὸς ἐν πᾶσι δοξασθῇ. Αἰγύπτου μὲν τὸ πλῆθος ἐν πληγῇ, τῷ δὲ Ἰσραὴλ τὸ πάσχα ἐν ἑορτῇ· διὸ καὶ ὀνομάζεται τὸ πάσχα ἐν ἑορτῇ Κυρίου· πολλὰ καὶ ἱερὰ τῆς μελλούσης Θεοῦ φιλανθρωπίας μυστήρια. Ἔχει γὰρ ὧδε πᾶς ὁ περὶ τούτων λόγος. Αἴγυπτος μὲν ἡ πολλὴ καὶ μέλαινα τῆς σκοτεινῆς καὶ βαθείας πλάνης ἐστὶν εἰκών. Ἐκεῖθεν γὰρ τὰ πρῶτα τῆς ἀπάτης ῥεύματα, μόσχοι καὶ ἰχθύες, θηρία καὶ ὄρνιθες, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ζῶα θεοποιούμενα καὶ θεολογούμενα. Ὅταν δὲ ἡ ἐξ οὐρανῶν ἔνδικος ὀργὴ ἀποκαλυφθῇ, καὶ ὁ μέγας θυμὸς ἐπὶ πᾶσαν γῆν ἐφαπλωθῇ, τότε πρῶτον ἡ δεισιδαίμων καὶ εἰδωλομανὴς πλάνη καταχθήσεται. Ἐν γὰρ πᾶσι, φησὶ, θεοῖς Αἰγυπτίων ποιήσω τὴν ἐκδίκησιν· ἐγὼ Κύριος. Εἰς δὲ τὰ πρωτότοκα πάντα ἡ πληγὴ, ἐπειδὴ τὰ πρεσβύτερα τῶν χρόνων ἐκδικοῦντες ἑαυτοῖς, πρεσβύτερα πάντων ἔσχον καὶ τὰ τῆς εἰδωλολατρείας δουλεύματα. Σκοτεινὴ δὲ καὶ κατὰ νύκτα ἡ πληγή· σκοτεινὰ γὰρ καὶ σκυθρωπὰ καὶ ἀμειδῆ καὶ ἀφεγγῆ καὶ ἀνήμερα καὶ σκοτεινῶν ἔργων καὶ δαιμόνων τὰ δικαστήρια. Δώσω γὰρ, φησὶ, τέρατα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ σημεῖα ἐπὶ τῆς γῆς κάτω, αἷμα καὶ πῦρ καὶ ἀτμίδα καπνοῦ. Καὶ ὁ ἥλιος μεταστραφήσεται εἰς σκότος, καὶ ἡ σελήνη εἰς αἷμα, πρὶν ἐλθεῖν τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ. Ἵνα τί ὑμῖν αὕτη ἡ ἡμέρα Κυρίου; Καὶ αὕτη ἐστὶ σκότος, καὶ οὐ φῶς. Ὃν τρόπον γὰρ ἐὰν φύγῃ ἀνὴρ ἀπὸ προσώπου λέοντος, καὶ συναντήσῃ αὐτῷ ἄρκτος, καὶ εἰσέλθῃ εἰς τὴν οἰκίαν, καὶ ἀπερείσηται τὴν χεῖρα αὐτοῦ εἰς τὸν τοῖχον, καὶ δάκῃ αὐτὸν ὄφις· οὕτως ἔσται ἡ ἡμέρα Κυρίου σκότος, καὶ οὐκ ἔστι φέγγος ἐν αὐτῇ. Τὸ δὲ αἷμα εἰς σημεῖον τῆς Χριστοῦ σφραγῖδος, τὸ ἐμὸν μυστήριον· σημεῖον δὲ οὐ τὸ τότε

gratiæ symbolicum et ænigmaticum compendium,
imaginibus annuntians perfectionem futuræ veritatis,
sacrificiis sacram victimam, sanguine sanguinem,
agno agnum, columba cælestem columbam,
aris summum sacerdotem, templo divinitatis diversorium,
igne circum altare posito totum supernum mundi lumen.
Sic nobis lex mystice prædefinita sit. Venit autem necessario lex post
profectionem ex Ægypto, materialis insani et Ægyptiaca
sentientis cordis invisibilia mala exscindens atque vitulos,
sulcans aratri more internas et densas spinas cogitationum,
et sulcos ducens in profundo animæ, innovansque animam,
ut sit receptaculum cælestis divini Verbi. Quapropter jure
divinus Spiritus clamat : *Novate vobis novalia,* Jer. 4. 3.
C *et ne seminetis supra spinas.* Ideo Pascha mystice primum ex Ægypto incipit,
tenebrosæ idololatriæ prima excisio, et impiæ idolorum insaniæ
mystica abscissio et primogenitorum erroris seminum nocturna vindex plaga.
Passa est certe Ægyptus primogenitorum plagam, et omnis qui
genitus erat populus mortuus est : ut duræ cervicis Pharao vel tardius erudiretur,
primis jussionibus non eruditus : Israel vero sic inexspectato
modo servaretur, ac Deus in omnibus glorificaretur.
Ægypti multitudo in plaga, Israëlis vero Pascha in solennitate :
ideo vocatur Pascha in solennitate Domini : multa et sacra futuræ Dei
clementiæ mysteria. In hoc continetur omnis hac de re sermo.
Ægyptus illa ampla et nigra tenebrosi et profundi erroris est imago.
Inde namque primi fallaciæ fluctus, vituli et pisces, feræ et aves, et
D similia omnia animalia inter deos relata et culta.
Cum autem de cælo vindex ira revelata fuerit, et
furor magnus super omnem terram fuerit expansus,
tunc primum superstitiosus idolorum error
insanus dejicietur. *In omnibus*, inquit, *diis* Exod. 12.
Ægyptiorum faciam vindictam : ego Dominus. 12.
In primogenita autem omnia sævitur, quia antiquiora tempora sibi vindicantes,
vetustissimam omnium servitutem idolis præstabant. Tenebrosa
et nocturna plaga erat : nam tenebrosa, tristia, ingrata,
caliginosa, inhumana, atque tenebrosorum
operum et dæmonum erant judicia. *Dabo*, inquit, Joel. 2. 30.
prodigia in cælo sursum, et signa in terra deor- 31.
*sum, sanguinem et ignem et vaporem fumi.
Et sol convertetur in tenebras, et luna in sanguinem,
antequam veniat dies Domini ma-*
E *gnus et manifestus. Cur vobis hæc dies Domini ?
Et hæc est tenebræ, et non lux. Quem-* Amos 5.
admodum enim si fugerit vir a facie leonis, et 18. — 20.
*occurrerit ipsi ursus, et introierit domum, et
manu sua innixus fuerit in parietem, et momorderit eum coluber :
sic erit dies Domini tenebræ, et non erit lux in ea.* Sanguis vero in
signum signaculi Christi, meum est mysterium.
Signum autem non tunc veritas erat, sed futuræ

* [Savil. ἴσ. ἐπιβωμίῳ.]

veritatis signum. Quotquot enim habent signum sanguinis in animabus, ut a lege in domibus imprimi et ungi jussum erat, hos omnes exitiosa plaga præteribit. *In quibus*, inquit, *domibus sanguinem videbo, tegam vos, et non erit in vobis plaga quæ vos atterat, cum percutiam in terra Ægypti*. Sanguis ergo ut signum ad custodiam: in domibus autem, ut in animabus. Anima enim ex divino Spiritu et ex fide sacrum fit habitaculum. Hoc teguntur ii, qui credunt. Pascha per universum mundum tale mysterium est.

Exod. 12. 13.

3. Audi tamen nos pro virili nostra parte divinam initiationem sigillatim explicantes. Res enim quomodo vere se habeat, Deus Verbum novit, qui in se et per se sacrum Pascha adornavit: nobis vero utpote hominibus venia danda, si non omnia assequamur, et si labamur. Dicamus tamen, priora resumentes. Primo dicitur, Mensis ille est initium mensium. Cur mensis Paschæ primus est mensium anni? Arcanus Hebræorum sermo est, hoc esse tempus quo temporum Dominus et Creator Deus universum creavit: et hunc esse primum creationis florem, mundi pulchritudinem, quando fulgentem totam imaginem in mente Creator concinne moveri vidit, et ornari recto illo cælorum ordine, tempestatum bono ordine, solis recto cursu, lucis nondum imminutæ oriente, et jam ornatam fructuum ortu, plantarum fructificatione, arborum floribus recurrentibus, gregum partubus: quando floret germinatque universa terra, et florentes arbores fructus, quos parturiunt, jam parituræ sunt: quando juga ex aratro solvit agricola, et quietem dat currui mugientium, ac postquam divinos fructus in terra jecit, cælestes excipit fontes et imbres: quando pastor lac candidum jam mulget: quando apis dulces favos et ceram efformat: quando nauta lætus mare jam tentare audet, et amore lucri fluctuum pericula audacter adit: illamque jam universorum consonantiam, et bonum omnium ordinem, atque ut ita dicam, beneplacitum, principium esse, dulcem nempe veris voluptatem. Ego vero his dictis non difficile crediderim, sed opinor, imo vero credo, per Paschæ spiritualem solennitatem principium, caput ac quasi ducem omnis temporis intelligi, et hunc esse Paschæ mensem, in quo magnum illud consummatur et celebratur mysterium; ut sicut Dominus omnium intelligibilium et invisibilium primogenitus est ab initio; sic et hic mensis, qui sacra honoratur initiatione, primus esset in anno, et omnis sæculi principium. Annus autem hic est, quem divina Scriptura clamat: *Prædicare annum Domini acceptabilem*. Agnus est victima sacra. Ipse enim, inquit, *Sicut ovis ad occisionem ductus est, et sicut agnus coram tondente*

Luc. 4. 19. Act. 8. 32.

ἀληθὲς, ἀλλὰ μελλούσης ἀληθείας τὸ σημεῖον. Ὅσοι γὰρ ἔχουσι τὸ σημεῖον τὸ δι' αἵματος ἐπὶ τῶν ψυχῶν, ὡς ἐπὶ τῶν οἰκιῶν τετυπωμένον νόμον καὶ κεχρισμένον, τούτους ἅπαντας ἡ ὀλοθρεύουσα πληγὴ παρελεύ- 208 σεται. Ἐν αἷς ἐὰν, φησὶν, οἰκίαις ὄψομαι τὸ αἷμα, A καὶ σκεπάσω ὑμᾶς, καὶ οὐκ ἔσται ἐν ὑμῖν πληγὴ τοῦ ἐκτρίψαι, ὅταν παίω ἐν γῇ Αἰγύπτου. Τὸ μὲν οὖν αἷμα, ὡς σημεῖον φυλακτήριον· τὸ δὲ ἐν ταῖς οἰκίαις, ὡς ἐν ταῖς ψυχαῖς (τοῦτο γάρ ἐστι τὸ ἐκ τοῦ θείου Πνεύματος, τὸ ἐκ πίστεως ἱεροπρεπὲς οἰκητήριον)· * τὸ δὲ σκεπάζουσι τοὺς πιστεύοντας. Τὸ μὲν δὲ κοσμικὸν καὶ καθόλου πάσχα τοιόνδε ἐστὶ μυστήριον.

Ἄκουε δὲ καὶ κατὰ μέρος, ὡς δυνατόν ἐστιν ἡμῖν θείαν τελετὴν διηγουμένοις. Τὸ μὲν γὰρ ἀληθὲς ὅπως ἔχει περὶ τούτων, Θεὸς, καὶ τὸ ἱερὸν πάσχα ἐν ἑαυτῷ καὶ δι' ἑαυτοῦ κοσμήσας, οἶδε Λόγος· ἡμῖν δὲ ὡς ἀνθρώποις συγγνώμη δεδόσθω, ἐὰν ἄρα ὅπη τοῦ παντὸς καὶ παρασφαλλώμεθα. Λέγωμεν δὲ, ἄνωθεν ἀναλαβόντες, πρῶτον μὲν ὧδε· ὁ μὴν ἀρχὴ μηνῶν. Καὶ διὰ τί ὁ τοῦ πάσχα μὴν πρῶτός ἐστιν ἐν τοῖς μησὶ τοῦ B ἐνιαυτοῦ; Ὁ μὲν οὖν ἀπόῤῥητος Ἑβραίων λόγος τοῦτόν φησι τὸν καιρὸν εἶναι, ἐν ᾧ ὁ τῶν καιρῶν Κύριος καὶ δημιουργὸς Θεὸς τότε ἐδημιούργησε τὸ πᾶν· καὶ τοῦτο εἶναι τῆς κτίσεως τὸ πρῶτον ἄνθος, τοῦ κόσμου τὸ κάλλος, ὅτε τὸ πανδαίδαλον ἄγαλμα [a] κατὰ νοῦν αὐτὸς ὁ δημιουργὸς ἐμμελῶς εἶδε κινούμενον, καὶ πεκμηριούμενον ταῖς τῶν οὐρανῶν εὐταξίαις, καὶ ὡρῶν εὐκρασίαις, καὶ ἡλίου εὐνομίαις, φωτός τι μηδέπω μειουμένου ἀνατολαῖς, καὶ μὴν καρπῶν ἐκβολαῖς, φυτῶν ὁρμαῖς, καὶ δένδρων εὐανθέσιν ἀναδρομαῖς, καὶ ποιμνίων ἤδη τικτομέναις γοναῖς· ὅτε χλοηφορεῖ ἤδη πᾶσα ἡ γῆ, ἀνθηκομεῖ δὲ δένδρα ἐξεπιγόναις εἰς ἐκβολὴν ὠδίνοντα καρπούς, ὅτε ζεῦγος ἐξ ἀρότρου λύσας γεωργὸς ἀνέπαυσεν ἅρμα μυκώμενον, καὶ τοὺς θείους ἐπὶ γῆς καταβαλὼν καρποὺς, τὰς οὐρανίους ἄνωθεν ἐκδέχεται πηγάς· ὅτε λευκὸν ἤδη ποιμὴν ἀμέλγει C γάλα· ὅτε ἡ μέλιττα ποιεῖ τοὺς γλυκεῖς μηνίους πλάττουσα κηρούς· ὅτε ναυτικὸς ἤδη χαροπῆς θαλάσσης καταθαρσύνεται καὶ φιλοκερδέσι τέχναις γλαυκοῦ κατατολμᾷ κύματος· τὴν δὲ ἤδη τῶν ὅλων εὐγνωμοσύνην, καὶ τὴν τοῦ παντὸς εὐταξίαν, καὶ ὡς ἂν εἴποι τις εὐδοκίαν ταύτην εἶναι τὴν πρώτην ἀπαρχὴν, τὴν γλυκεῖαν ἔαρος ἡδονήν. Ἐγὼ μὲν οὖν οὐδὲ τούτοις τοῖς λεγομένοις ἀπιστῶ· νομίζω δὲ, καὶ μᾶλλον πεπίστευκα, διὰ τὴν τοῦ πάσχα πνευματικὴν ἑορτὴν, ἀρχὴν καὶ κεφαλὴν, καὶ πρώτην ἡγεμονίαν ἅπαντος τοῦ χρόνου νενομίσθαι τόνδε τὸν μῆνα τοῦ πάσχα, ἐν ᾧ τὸ μέγα τοῦτο τελεσιουργεῖται καὶ ἱερουργεῖται μυστήριον· ἵν' ὡς ὁ Κύριος τῶν πάντων νοητῶν τε καὶ ἀοράτων πρωτογονός ἐστι καὶ πρωτότοκος ἀπ' ἀρχῆς, οὕτω καὶ ὧδε ὁ μὴν, ὁ τὴν ἱερὰν τετιμημένος τελετὴν, πρῶτος γεγένηται τοῦ ἐνιαυτοῦ, καὶ παντὸς αἰῶνος ἀρχή. Ἐνιαυτὸς δὲ οὗτος, ὃν ἡ θεία Γραφὴ βοᾷ· Κηρύξαι ἐνιαυτὸν Κυρίου δεκτόν. Πρόβατον, τὸ θῦμα τὸ ἱερόν. D Αὐτὸς Ὡς πρόβατον γὰρ, φησὶν, ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείραντος αὐτὸν ἄφωνος.

* [Legendum videtur τὸ δὲ σκεπάζειν, ὡς τοὺς πιστεύοντας, vel simile quid. Illud vero, tegere, inquit, pertinet ad fideles. Mox scrib. τὸ μὲν δή.]

a [Leg. κατὰ νοῦν.]

άννης, Ἰδοὺ ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν
ν τοῦ κόσμου. Τέλειον δὲ τὸ πρόβατον καὶ
, τέλειον δὲ ὡς ἐν γῇ. Ἐνιαυτὸς χρόνου μέ-
γῇ ἑαυτὸν ἐπιλαμβάνων, καὶ εἰς ἑαυτὸν ἀνα-
ενος, καὶ τῇ εἰς ἑαυτὸν [b]περιόδῳ περιφορᾷ
ρητον αἰῶνα μιμούμενος. Λαμβάνεται δὲ τῇ
οῦ μηνὸς, καὶ πάνυ συμβολικώτατα. Διάστημα
γγελίου, νόμος. Νόμου γὰρ τὸ κορυφαιότατον
δεκάλογος· μετὰ δὲ τὰς δέκα τοῦ νόμου ἐντο-
τὸ πρόβατον ἔρχεται τὸ μυστικὸν τὸ ἐκ τῶν
. Τηρεῖται δὲ τὰς διὰ μέσου ἡμέρας, αἰνιττό-
Γραφῇ ἐν μέσῳ τοῦ χρόνου μέχρι τοῦ πά- E
ῇ τοῦ σώματος ἐπιδημίᾳ τοῦ πάσχα καὶ τὴν
, ἣν ἐν τοῖς τοῦ ἀρχιερέως συλληφθεὶς ἐτη-
) δὲ προσλαμβανόμενος εἰς τὸ πρόβατον ὁ
εἰμὶ γείτων ἐγώ. Ὑπὸ σοῦ γὰρ, ὦ Ἰσραὴλ,
ιτον οὐκ ἐχωρήθη. Εἶτα δὲ τὸ πρόβατον πρὸς
θύεται. Καὶ γὰρ ἐπὶ δυσμὰς τοῦ ἡλίου καὶ ὁ
νὸς φονεύεται. Σφάξουσι δὲ αὐτὸ πᾶν τὸ πλῆ-
γωγῆς υἱῶν Ἰσραήλ. Ὁ ἄπιστος γὰρ Ἰσραὴλ
έγονεν ἐκείνου τοῦ τιμίου αἵματος· ὁ μὲν γὰρ
νεύων, ὁ δὲ μέχρι νῦν ἀπιστῶν. Διὸ κατα-
ται αὐτῶν τὸ θεῖον Πνεῦμα καὶ βοᾷ λέγον·
ς ὑμῶν αἵματος πλήρεις. Τὸ δὲ αἷμα ἐπὶ
ν, ὡς ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν· καὶ ἐπὶ τῶν δύο 269
, ὡς ἐπὶ τῶν δύο λαῶν. Οὐ γὰρ ἀρκεῖται ὁ A
πρὸς σὲ πρῶτον, ὦ Ἰσραὴλ, ἀπεσταλμένος·
ἀπεστάλην, φησὶ, πρὸς ὑμᾶς, ἀλλὰ πρὸς τὰ
τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ. Ἐγὼ δὲ ὡς
ἀλλοτρίᾳ τραπέζῃ παρεκαθεζόμην, τὸν μὲν
πω φαγεῖν δυνάμενος, τὰς δὲ ψῖχας τὰς ἐκ-
ς ἀναλέγων, παράσιτος ἀλλοτρίας τροφῆς.
δὲ οὐκ ἔγνως τὸ μάννα τὸ ἐκ τῶν οὐρανῶν,
ἄρτος διὰ τῆς πίστεως μετετέθη, καὶ ὁ ἀντὶ
ς ἤδη γιγνόμενος *ἔννυδε τὰ κρέα ἐσθίετε.
τὸ τοῦ κόσμου φῶς ἐπὶ τῷ μεγάλῳ σώματι
στοῦ. Λάβετε, φάγετε, τοῦτό μού ἐστι τὸ
ὰ δὲ κρέα ὀπτὰ πυρί. Ἔμπυρον γὰρ λογικὸν
ῦ Χριστοῦ. Πῦρ ἦλθον βαλεῖν εἰς τὴν γῆν,
θελον, εἰ ἤδη ἀνήφθη; Οὐκ ὠμὸν τὸ κρέας·
έργαστος ᾖ ὁ λόγος καὶ εὐπρόσφορος καὶ εὐ-
ος· οὐδὲ ἐν ὕδατι ἡψημένον· ἵνα μὴ ὑγρὸς ᾖ, B
κτώδης ὁ λόγος, μηδὲ ἐκλελυμένος. Κεφαλὴ
ποσὶ καὶ τοῖς ἐντοσθίοις. Ἀρχὴ καὶ μεσότης
ος βουλὴ, πόδες ὡς ἄνθρωπος. Κεφαλὴ σὺν
καὶ τοῖς ἐντοσθίοις. Ἀρχὴ καὶ μεσότης καὶ
άντα συνέχων καὶ συσφίγγων καὶ συγκολλῶν
ἀλύτοις δεσμοῖς, γενόμενος ἀληθῶς μεσίτης
ἀνθρώπων. Κεφαλὴ σὺν τοῖς ποσὶ καὶ τοῖς
;. Ὕψει καὶ βάθει καὶ πλάτει καὶ γῆς κα-
ατα. Κεφαλὴ σὺν τοῖς ποσὶ καὶ τοῖς ἐντο-
όμος καὶ λόγος ὡς βουλή. Ὡς ὡραῖοι οἱ
ν εὐαγγελιζομένων τὰ ἀγαθά. Ὀστέον δὲ οὐ

se mutus. Et Joannes : *Ecce agnus Dei, qui* Joan. 1.29.
tollit peccatum mundi. Perfectum autem quærit
agnum et anniculum, perfectum ut in terra habe-
tur. Annus temporis mensuram in terra sibi su-
mit, annus in se revolvitur, et illa revolutione
immensurabile sæculum imitatur. Sumitur autem
decima mensis, idque admodum symbolice : lex
enim distat ab evangelio. Legis quippe præci-
puum dogma est decalogus : post decem autem
legis præcepta tunc agnus mysticus de cælo venit.
Servatur autem per quosdam intermedios dies,
quo subindicat Scriptura tempus illud usque ad
passionem, quando comprehensus Servator in do-
mo summi pontificis detentus est. Qui autem as-
sumitur vicinus ad comedendum agnum, ego sum.
A te enim, o Israël, agnus non captus est. Dein-
ceps vero agnus ad vesperam immolatur. Nam ad
occidentem solem sacer agnus jugulatur. Mactant
autem illum omnis multitudo synagogæ filiorum
Israël. Incredulus enim Israël reus factus est hu-
jus venerandi sanguinis : nam idem populus olim
occidit, idemque nunc non credit. Ideo divinus
Spiritus contra ipsos testificatur et clamat : *Ma-* Isai. 1. 15.
nus vestræ plenæ sunt sanguine. Sanguis au-
tem supra limen est, quasi supra Ecclesiam ; et
super duos postes, ut super duos populos. Non
enim satis habet Servator, o Israël, quod ad te
primum missus sit : *Non enim missus sum,* in- Matth. 15.
quit, *ad vos, sed ad oves quæ perierunt domus* 24.
Israël. Ego vero ut catellus ad alienam mensam
assidebam, cum nondum panem comedere possem,
sed cadentes micas parasitus colligerem. Quia
vero tu manna de cælo non cognovisti, in me pa-
nis per fidem translatus est, et canis loco filius ef-
fectus, carnes comedo. Occidit enim lux mundi in
magno corpore Christi. *Accipite, comedite, hoc* Matth. 26.
est corpus meum. Carnes coctas igni. Igneum 26.
enim est rationabile corpus Christi. *Ignem veni* Luc. 12. 49.
mittere in terram, et quid volo si jam accen-
sus sit? Non crudam carnem ; ut verbum sit ope-
ratione facile, utile, acceptabile : non aqua assa-
tum ; ne humidum, aqueum vel resolutum sit.
Caput cum pedibus et intestinis. Principium et
medium, quasi invisibile consilium ; pedes ut ho-
mo. Caput cum pedibus et intestinis : principium
et medium et finis : omnia continet, constringit et
conglutinat in selpso insolubilibus vinculis, vere
factus mediator Dei et hominum. Caput cum pe-
dibus et intestinis. Altitudine, profunditate, lati-
tudine, quæ sunt terræ radices. Caput cum pedi-
bus et intestinis. Lex, verbum, ut et consilium.
Quam speciosi pedes evangelizantium bona! Isai. 52. 7.
Os autem non comminuetis ex eo ; ut cognosca- Exod. 12.
46.

ιόδῳ καὶ π. conj. Savilius.]
il. conj. ἠνίδε τὰ κρέα ἐσθίω, sequentia se non
: fatens. Nobis vero, loco accuratius conside-
dam intercidisse videntur post partipium γι-
in corruptis vero verbis ἔννυδε ἐσθίετε, latere

ἐν νυκτὶ δέ.... ἐσθίεται. Transierat jam scriptor ad id, quod noctu dicebantur Israëlitæ agnum comedisse, cujus allegoriæ mysticam significationem declaratam vide supra p. 263. D. l. 1.]

Joan. 20. 27. tur resurrectio cum corpore. Nam *Mitte*, inquit, *digitos tuos in fixuras clavorum*, ut scias, *Quia* Luc. 24. 39. *spiritus carnem et ossa non habet*. Azyma cum herbis amaris comedite. Amara enim tibi, et amarorum operum sunt mysteria. Isai. 1. 7. *Terra vestra deserta, civitates vestræ succensæ igni, terram vestram alieni coram vobis comedunt, et deserta est subversa a populis extraneis. Comedetis Pascha cum festinatione.* Vigilem quippe et excitatum oportet illum esse, qui ad tantum illud corpus est accessurus. *Lumbi vestri succincti sint.* Cessent genitales et dissoluti carnis fluxus, et sordidæ voluptates. *Calceamenta vestra in pedibus* : ut recti gressus sint, et fulcra firma : nam veritatis sunt radices. Calceamenta vestra in pedibus vestris : quæ Moyses quidem solvit, Jesus Exod. 3. 5. vero ligavit. Nam, *Solve*, inquit, *calceamentum pedum tuorum*, ut legem pertransituram esse Luc. 3. 16. ostenderetur. *Cujus non sum dignus corrigiam calceamentorum solvere*, ut Verbum undique constrictum esse ostenderetur. *Baculi vestri in manibus vestris* : divinæ virtutis signa, rationabilis fortitudinis fulcra. Virga per Moysem, virga per Aaronem, virga nucea, virga quæ profunda maris dividit, quæ fontium acerbitatem dulcem reddidit, virga supra quam septem spiritus sancti Isai. 11. 2. Dei requieverunt : *Spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus timoris Dei implebit illum.* Hoc Pascha, Pascha Domini, clamavit Spiritus : quia hoc Pascha, non typus, non historia est, non umbra, sed vere Pascha Domini. Sanguis autem in signum est, signum futuræ veritatis, veri Spiritus prima impressio; imitatio magnæ unctionis. *Et videbo sanguinem, et tegam vos.* Vere texisti, o Jesu, a multa pernicie, et manus extendisti paternas : abscondisti nos intra alas tuas paternas : sanguinem divinum in terra effudisti, in pactis tuis cruentis et benignitate plenis, et iras minasque a nobis repulisti, primam nobis superne reconcilia- Exod. 12. 15. tionem reddidisti. Illi ergo azyma comedant septem diebus, septenariam in mundo meditantes periodum, et terrenam legalem in terra comedentes escam : Pascha vero nostrum immolatus est Christus, et novam massam sacræ illius mixtionis accepimus, toti meliore virtute fermentati et in massam redacti per ejus Spiritum. Ego namque ipsum regnum cælorum mixto fermento fermentavi, referendo ad tres mensuras similæ. Ideo Matth. 7. 6. hinc Pascha dicitur. *Alienigena non comedet.* Non enim projicio margaritas ante porcos, non do sanctum canibus. Qui vero peccatis olim serviebat, corde circumcidetur, et ab acerba servitute liberatus, sic cum nobilitate ad mysterium acce- Gal. 3. 13. det; et tunc cum libertate Pascha comedet. *Christus* enim *nos liberavit de* servitute et *maledicto, factus pro nobis maledictum.*

συντρίψετε ἀπ' αὐτοῦ· ἵνα γνωσθῇ ἡ ἀνάστασις ἡ μετὰ σώματος. Βάλε γὰρ, φησὶ, τοὺς δακτύλους σου εἰς τοὺς τῶν ἥλων τύπους, ἵνα γνῷς· Ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει. Ἄζυμα μετὰ πικρίδων ἔδεσθε. Πικρὰ γάρ σοι, ἡ πικρῶν ἔργων τὰ μυστήρια.
C Ἡ γῆ ὑμῶν ἔρημος, αἱ πόλεις ὑμῶν πυρίκαυστοι, τὴν χώραν ὑμῶν ἀλλότριοι ἐνώπιον ὑμῶν κατεσθίουσι, καὶ ἠρήμωται κατεστραμμένη ὑπὸ ἀλλοτρίων. Ἐδεσθε μετὰ σπουδῆς τὸ πάσχα. Ἐγρηγορέναι γὰρ καὶ ἐπινενηφέναι δεῖ ἅπαντα τὸν μέλλοντα προσιέναι τῷ μεγάλῳ σώματι. Αἱ ὀσφύες ὑμῶν περιεζωσμέναι. Παυσάσθωσαν αἱ διὰ γενέσεως πηγαὶ λελυμέναι σαρκῶν περιπλοκαὶ, καὶ αἱ ῥυπαρώδεις ἡδοναί. Τὰ ὑποδήματα ὑμῶν ἐν τοῖς ποσίν. Ὀρθοτομοῦσαι βάσεις, στηρίγματα ἀχώλευτα· ἀληθείας γὰρ ῥιζώματα. Τὰ ὑποδήματα ὑμῶν ἐν τοῖς ποσὶν ὑμῶν· ἃ Μωϋσῆς μὲν ὑπελύσατο, Ἰησοῦς δὲ ὑπεδήσατο. Λῦσαι γὰρ, φησὶ, τὸ ὑπόδημα τῶν ποδῶν σου, ἵνα τὸ παρερχόμενον τοῦ νόμου δηλωθῇ. Οὗ οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ λῦσαι· ἵνα τὸ πάντοθεν περιεσφιγμένον τοῦ λόγου μηνυθῇ. Αἱ βακτηρίαι ὑμῶν ἐν ταῖς χερσὶν ὑμῶν. Τῆς θείας δυνάμεως τὰ σημεῖα, τῆς
D λογικῆς ἰσχύος τὰ ἐρείσματα. Ῥάβδος ἡ διὰ Μωϋσέως, ῥάβδος ἡ δι' Ἀαρὼν, ῥάβδος ἡ καρυΐνη, ῥάβδος ἡ τεμοῦσα βάθη θαλάσσης, ἡ γλυκήνασα πικρίαν πηγῶν· ῥάβδος ἐφ' ἣν τὰ ἑπτὰ πνεύματα τὰ ἅγια ἀνεπαύσατο τοῦ Θεοῦ· Πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, πνεῦμα βουλῆς καὶ ἰσχύος, πνεῦμα φόβου Θεοῦ ἐμπλήσει αὐτόν. Τόδε πάσχα, πάσχα Κυρίου, ἐξεβόησε τὸ Πνεῦμα· ὅτι πάσχα οὐ τύπος, οὐχ ἱστορία, οὐ σκιὰ, ἀλλὰ πάσχα ἀληθῶς Κυρίου. Τὸ δὲ αἷμα εἰς σημεῖον, σημεῖον δὲ τῆς μελλούσης ἀληθείας, τοῦ ἀληθινοῦ Πνεύματος τὸ πρωτοτύπωμα, τὸ μίμημα τοῦ μεγάλου χρίσματος. Καὶ ὄψομαι τὸ αἷμα, καὶ σκεπάσω ὑμᾶς. Ἐσκέπασας ἀληθῶς, Ἰησοῦ, ἀπὸ τῆς πολλῆς ἀπωλείας, καὶ χεῖρας ἐξέτεινας πατρικάς· ἐκάλυψας ἡμᾶς ἐντὸς τῶν πτερύγων σου τῶν πατρικῶν, αἷμα θεῖον ἐπὶ γῆς * πηγάσαι ταῖς ἐναίμοις σου καὶ φιλανθρώποις σου σπονδαῖς· καὶ τὰς τῆς ὀργῆς παρήγαγες ἀφ' ἡμῶν ἀπειλὰς, καὶ τὰς πρώτας ἡμῖν
E ἄνωθεν ἀνταπέδωκας διαλλαγάς; Ἐκεῖνοι μὲν οὖν ἄζυμα ἐσθιέτωσαν ἑπτὰ ἡμέρας, τὴν ἑβδοματικὴν ἐπὶ τοῦ κόσμου μελετῶντες περίοδον, καὶ τὴν ἐπίγειον ἐπὶ γῆς ἔννομον ἐσθίοντες τροφήν· ἡμῶν δὲ τὸ πάσχα τέθυται Χριστὸς, καὶ τὸ νέον φύραμα τῆς ἱερᾶς αὐτοῦ συγκράσεως ἀπειλήφαμεν, ὅλοι δυνάμει κρείττονι ἀναζυμωθέντες καὶ ἀναφυραθέντες αὐτοῦ τῷ Πνεύματι. Ἐγὼ μὲν γὰρ αὐτὴν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν τῇ κεκραμμένῃ ζύμῃ ἀναζυμώσας ἀναλόγως τρία μέτρα τῆς σεμιδάλεως. Διὰ τοῦτο ἀπὸ τούτου τὸ πάσχα
270 A Ὁ μὲν ἀλλογενὴς οὐ βρώσεται. Οὐ γὰρ βάλλω τοὺς μαργαρίτας τοῖς χοίροις, οὐ δίδωμι τὸ ἅγιον τοῖς κυσίν. Ὁ δὲ πάλαι δουλεύων ἐν ἁμαρτίαις, τὴν καρδίαν περιτμηθήσεται, καὶ τῆς πικρᾶς δουλείας ἀπαλλαγεὶς, οὕτω μετ' εὐγενείας τῷ μυστηρίῳ προσελεύσεται· καὶ τότε μετ' ἐλευθερίας τὸ πάσχα βρώσεται ἐλευθερίως. Χριστὸς γὰρ ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς δουλείας καὶ κατάρας, κατάρα γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν

* [Leg. πηγάσας.]

Ἐν οἰκίᾳ μιᾷ βρωθήσεται, καὶ ἔξω τῶν κρεῶν οὐκ ἐξοίσετε. Μία γάρ ἐστιν ἡ συναγωγὴ, καὶ μία ἐστὶν ἡ οἰκία, τουτέστιν, ἡ μία Ἐκκλησία, ἐν ᾗ τὸ ἱερὸν σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἐσθίεται· καὶ διὰ τοῦτο ἔξω τῆς μιᾶς οἰκίας Ἐκκλησίας τὰ κρέα οὐκ ἐκβληθήσεται. Ὁ δὲ ἀλλαχοῦ ἐσθίων, ὡς ἀσεβὴς καὶ κλέπτης κολασθήσεται. Νόμος εἷς ἔσται τῷ ἐλευθέρῳ καὶ προσηλύτῳ. Ὅπου Χριστὸς, ἐλευθερία πάντων, ἰσηγορία, ἰσονομία· τιμίῳ πάντες ἠγοράσθησαν αἵματι. Διὰ τοῦτο B οὐκέτι εἶ δοῦλος, οὐκέτι Ἰουδαῖος, ἀλλ' ἐλεύθερος· πάντες γὰρ ἐν Χριστῷ γεγόναμεν ἐλεύθεροι. Ἄκουε μὲν γὰρ δὴ, ἄκουε μετὰ τοὺς τύπους καὶ τὴν νομικὴν οἰκονομίαν, τίς καὶ πόση ἡ μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐπιδημίαν ἐπὶ γῆν. Τίς ἡ Χριστοῦ ἐπιδημία; Δουλείας ἀποφυγὴ, παλαιᾶς ἀνάγκης ἀπαλλαγὴ, υἱοθεσίας τιμὴ, ἀφέσεως ἁμαρτημάτων πηγὴ, ἀθάνατος ἀληθῶς ἐν πᾶσι ζωή. Ὁρῶν ἡμᾶς ἄνωθεν ὑπὸ τοῦ θανάτου τυραννουμένους, καὶ δεσμοῖς φθορᾶς λυομένους, ῥέοντας εἰς τὴν ἀναγκαίαν καὶ ἀνυπόστροφον ὁδὸν, ἐλθὼν καὶ λαβὼν τοῦ πρώτου πλάσματος ἐν βουλαῖς πατρικαῖς, οὐκ ἀγγέλοις, οὐκ ἀρχαγγέλοις τὴν ὑπὲρ ἡμῶν λειτουργίαν ἐνεχείρισεν, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Λόγος ὅλον τὸν ἀγῶνα τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνεδέξατο, πειθόμενος ταῖς πατρῴαις ἐντολαῖς. Ἀπροσίτου δὲ ὄντος τοῖς ὅλοις ἀκράτου θείου Πνεύματος, ἵνα μὴ πάντας C συμπαθῇ (sic) ταῖς ἀμιγέσι τοῦ Πνεύματος ἐμβολαῖς, αὐτὸς ἑκὼν ἑαυτὸν συναθροίσας καὶ συναγαγὼν, τοσοῦτος ἦλθεν, ὅσος ἠθέλησεν, οὐ μειούμενος ἐν ἑαυτῷ, οὐδὲ ἐλαττούμενος, οὐδὲ τῇ δόξῃ δαπανούμενος, δυνάμεως δὲ πατρῴας ὑπερβολῇ ὃ μὲν εἶχεν, οὐκ ἀπολέσας, ὃ δὲ οὐκ εἶχε, προσλαμβάνων. Τοσοῦτος ἦλθεν, ὅσος ἤμελλε χωρεῖσθαι. Ἐπεὶ δὲ ἔδει τι καὶ δοχεῖον γενέσθαι τοῦ θείου Πνεύματος, ἵνα οἱ πρῶτοι τῆς ἀνθρωπίνης φύσεώς τε καὶ οὐσίας μετάσχωσι, διυλίσας καὶ συναριθμήσας, τὸ μὲν ὅσον περισσὸν ἦν καὶ θολερὸν, ἀποβράσας καὶ ἀποχωρίσας· τὸ δὲ ὅσον καθαρὸν καὶ διαυγὲς καὶ εἰλικρινὲς, περιλάμψας καὶ περιαστράψας καὶ περιαυγάσας καὶ πυρώσας καὶ παστώσας καὶ παρθενώσας, καὶ, ὡς εἰπεῖν, ἐξαγγελώσας, εἰς τὴν ἀνθρωπίνην εἰκόνα σωματικῶς ἐμορφοῦτο, πνευ- D ματικὴν μὲν ἔχων τὴν ἀνατολὴν, σωματικὴν δὲ προσλαμβάνων τὴν μόρφωσιν. Διὸ καὶ μυστικώτατα αὐτὸν ἡ Γραφὴ ἐπεσημήνατο· Ἰδοὺ γὰρ, φησὶν, ἀνὴρ, ἀνατολὴ ὄνομα αὐτῷ· ἀνατολὴ μὲν ὡς ἐν πνεύματι, ἀνὴρ δὲ ὡς ἐν σώματι. Πνεῦμα γὰρ Κυρίου ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι· διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον κληθήσεται Υἱὸς Ὑψίστου. Παραδόξου δὲ καὶ θείας οὔσης τῆς γενέσεως, εἰκότως καὶ τὸ Πνεῦμα τεθαύμακε, λέγων· Τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται; Τεσσάρων δὲ ὄντων τῶν τῆς θεότητος ἡγεμονικῶν ὀνομάτων, δι' ὧν μάλιστα τὸ θεῖον Πνεῦμα πιστεύεται, κυριότητος καὶ θεότητος, υἱότητος καὶ βασιλείας αἰωνίου, ὁρᾷς, μὴ μόνον ταύτας τὰς ἀρετὰς καὶ δόξας λαβεῖν ἐτιμήθη. Καὶ πρῶτόν γε ὅρα αὐτοῦ τὸν Κύριον. Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου. Ὁρᾷς αὐτοῦ τὰ παρὰ τοῦ Κυρίου τὸν Κύριον; Ὅρα καὶ τὸν Υἱὸν αὐτοῦ. Αὐτός με ἐπικαλέσεται E Πατέρα, κἀγὼ θήσομαι αὐτὸν πρωτότοκον· καὶ, Υἱός μου εἶ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. Αἴτησαι παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου. Ὁρᾷς

4. *In una domo comedetur, et extra carnem non feretis.* Una quippe est synagoga, una domus, hoc est, una Ecclesia, in qua sacrum Christi corpus comeditur; ideoque extra unam domum Ecclesiam carnes non ejicientur. Qui autem alibi comedit, ut impius et fur plectetur. *Lex una erit libero et proselyto.* Ubi Christus, ibi libertas omnibus, ibi æqualitas, una lex, unus honor : omnes pretioso redemti sunt sanguine. Ideo non ultra servus es, non ultra Judæus, sed liber : omnes enim in Christo liberi facti sumus. Audi enim, audi post figuras et œconomiam legalem, quæ et quanta sit œconomia post Christi adventum in terram. Quid est Christi adventus? Servitutis fuga, a veteri necessitate liberatio, adoptionis filiorum honor, remissionis peccatorum fons, immortalis vere in omnibus vita. Videns nos superne sub mortis tyrannide, a corruptionis vinculis solutos simul et ligatos, in via necessaria ubi regredi non poteramus currentes, venit et assumto primo figmento, cum paternis consiliis, non angelis, non archangelis ministerium pro nobis tradidit; sed ipsum Verbum totum pro nobis certamen suscepit, paternis obediens præceptis. Cum autem Spiritus divinus purus omnibus esset inaccessus, ne omnes incommunicabilibus Spiritus immissionibus afficeret, libens ipse scipsum colligens, tantus venit, quantus voluit, non imminutus in semetipso, neque a gloria absumtus, sed ex paternæ potestatis excellentia quod habuit non perdidit, et quod non habebat assumsit. Tantus venit, quantus capi poterat. Quoniam vero oportebat quodpiam esse divini Spiritus receptaculum; ut primi humanæ naturæ et substantiæ participes essent, iis expurgatis et annumeratis, ejecto illo quod superfluum et lutosum erat, eo autem, quod purum, lucidum, sincerum erat, illuminato, irradiato et igne repleto, atque efformato, virgine reddito, imo, ut ita dicam, angelo, in imaginem humanam corporaliter efformatus est, spiritualem quidem habens orientem, corporalem vero accipiens formam. Ideo illum mystico admodum ritu Scriptura depinxit, *Ecce vir,* inquiens, *oriens* Zach. 6. 12. *nomen illi* : oriens quidem quasi in spiritu, vir autem quasi in corpore. Nam *Spiritus Domini* Luc. 1. 35. *superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi : ideoque quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Altissimi.* Cum autem stupenda et divina sit ejus generatio, jure Spiritus admirabatur, dicens : *Generationem ejus quis enarra-* Isai. 53. 8. *bit?* Cum autem quatuor sint præcipua divinitatis nomina, per quæ maxime divinus Spiritus creditur : Dominationis, Divinitatis, Filiationis, et Regni æterni; vide, num has virtutes et illam gloriam acceperit. Et primo vide illum Dominum. *Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris* Psal 109. *meis.* Viden' eum a Domino Dominum? Vide etiam Filium dici. *Ipse me vocabit Patrem; et* Psal. 88. *ego ponam illum primogenitum;* et, *Filius meus* 27. 28. *es tu, ego hodie genui te. Postula a me, et dabo* Psal. 2. 7. 8.

tibi gentes hereditatem tuam. Viden' illum Fi-
lium, primogenitum et unigenitum? Vide illum
Isai. 45. 14. etiam Deum. *Viri excelsi super te transibunt,*
te precabuntur, te adorabunt, et sequentur
compedibus vincti. Tu es enim Deus, quia
Deus in te est. Vidistin' illum Deum? Vide
Psal. 44. 7. 8. ipsum etiam Regem æternum. *Thronus tuus,*
Deus, in sæculum sæculi : virga rectitudinis,
virga regni tui. Dilexisti justitiam, et odisti ini-
quitatem. Propterea unxit te Deus Deus tuus
oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Vidistin' illum
Psal. 23. 7.—10. Regem? Vide illum etiam Dominum virtutum. *At-*
tollite portas, principes, vestras, et elevamini,
portæ æternales, et introibit Rex gloriæ. Qui
est iste Rex gloriæ? Dominus virtutum ipse
est Rex gloriæ. Viden' illum et Regem esse et
Dominum virtutum? Ex reliquis jam vide illum
Psal. 109. 4. esse summum Sacerdotem æternum. *Juravit Do-*
minus, et non pœnitebit eum : Tu es sacerdos
in æternum. Quod si et Dominus est, et Deus, et
Filius, et Rex, et Dominus virtutum, et summus
Sacerdos æternus, quia sic ipse vult, est etiam
homo. Ecquis cognoscet eum? Et homo scilicet
est, et ante Deus erat. Ac ne secundum quasdam
hominum opiniones videatur casu quopiam specie
tantum, vel spiritum quemdam in terram advenis-
Isai. 7. 13. 14. se, audi ipsum infantem etiam fuisse. *Audite do-*
mus David : Numquid parum vobis est certa-
men præbere hominibus? Et quomodo certa-
men præbetis Domino? Ideo dat vobis Dominus
ipse signum. Ecce virgo in utero accipiet, et
pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emma-
Isai. 9. 5. 6. *nuel. Et volent, si sint igne combusti. Quia*
parvulus natus est nobis, cujus principatus
super humerum ejus : et vocabitur nomen ejus
magni consilii angelus, admirabilis consilia-
rius, Deus potens, princeps pacis, pater futuri
sæculi. Deus certe et homo hic magnus Jesus ad
nos advenit : nemo non credat. Principatus sub
humano corpore fuit. Nam primum Patris Spiri-
tum mysticum cepit Adam in terra, etiamsi lutum
esset : neque enim læditur divinus Spiritus,
quando ex voluntate Dei corpori conjungitur.
Quod si primus pulvis sacrum Spiritum capie-
bat, animatum certe corpus immortalem Christi
vitam suscepit. Si ergo Spiritus tantum advenis-
set in te peccato et morti subjectum, supervacaneus
tunc fuisset ille magnus corporis adventus, cum
neque peccatum neque mors devicta fuisset. Opor-
tebat autem etiam peccatum de medio tolli; ideo-
que ipse *Peccatum non fecit, neque dolus in-*
ventus est in ore ejus. Ipse ergo primum illud
inops et mortale corpus induit. Quamobrem Spi-
Isai. 53. 2. ritus de illo clamat : *Non est species ei, neque*
decor : et vidimus eum, et non habebat spe-
ciem, neque pulchritudinem; sed species ejus
Rom. 8. 3. *ingloria, deficiens præ filiis hominum. Nam in*
similitudine carnis peccati, sine peccato, con-
demnavit peccatum; ostendens, non opus habere
sanos medico, sed eos qui male habent. Curavit

αὐτὸν Υἱὸν καὶ πρωτότοκον καὶ μονογενῆ; Ὅρα καὶ
τὸν Θεόν. Ἄνδρες ὑψηλοὶ ἐπὶ σὲ διαβήσονται, καὶ ἐν
σοὶ προσεύξονται, καὶ ἐν σοὶ προσκυνήσουσι, καὶ
ἀκολουθήσουσιν ἐν χειροπέδαις δεδεμένοι. Σὺ γὰρ εἶ ὁ
Θεὸς, ὅτι ἐν σοὶ ὁ Θεός ἐστιν. Εἶδες αὐτοῦ τὸν Θεόν;
Ἴδε αὐτοῦ καὶ τὸν βασιλέα αἰώνιον. Ὁ θρόνος σου, ὁ
Θεὸς, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· ῥάβδος εὐθύτητος ἡ
ῥάβδος τῆς βασιλείας σου. Ἠγάπησας δικαιοσύνην, καὶ
ἐμίσησας ἀδικίαν. Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεὸς ὁ Θεός
σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου.
ΤΗ Ἑώρακας αὐτοῦ τὸν βασιλέα; Ὅρα μετὰ τοῦ βασιλέως
A καὶ τὸν τῶν δυνάμεων Κύριον. Ἄρατε πύλας, οἱ ἄρ-
χοντες, ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε, πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσ-
ελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. Τίς ἐστιν οὗτος ὁ
βασιλεὺς τῆς δόξης; Κύριος τῶν δυνάμεων αὐτός ἐστιν
ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. Ὁρᾷς αὐτοῦ μετὰ τοῦ βασιλέως
καὶ τὸν τῶν δυνάμεων Κύριον; Ἴδε ἐκ περιόντων
αὐτοῦ καὶ τὸν ἀρχιερέα αἰώνιον. Ὤμοσε Κύριος, καὶ
οὐ μεταμεληθήσεται· σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα. Εἰ δὲ
καὶ Κύριος, καὶ Θεὸς, καὶ Υἱὸς, καὶ βασιλεὺς, καὶ
Κύριος τῶν δυνάμεων, καὶ ἀρχιερεὺς αἰώνιος· ὅτι θέ-
λει, καὶ ἄνθρωπός ἐστι. Καὶ τίς γνώσεται αὐτόν; Τὸ
δὲ καὶ ἄνθρωπος δηλονότι καὶ προϋπαρχόντως ὅτι καὶ
Θεός. Καὶ ἵνα μὴ κατὰ τὰς τῶν ἀνθρώπων δόξας αὐ-
τόματον καὶ χωρὶς γενέσεως φάσμα ἢ πνεῦμα τῇ γῇ
ἐπιδεδημηκέναι δόξῃ, ἄκουε αὐτοῦ καὶ τὸ παιδίον
γενομένον. Ἀκούσατε δὴ οἶκος Δαυίδ· μὴ μικρὸν
B ὑμῖν ἀγῶνα παρέχειν ἀνθρώποις; Καὶ πῶς Κυρίῳ
παρέχετε ἀγῶνα; Διὰ τοῦτο δίδωσι Κύριος αὐτὸς ὑμῖν
σημεῖον. Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ
τέξεται υἱὸν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμα-
νουήλ. Καὶ θελήσουσιν, εἰ ἐγένοντο πυρίκαυστοι. Διότι
παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐ-
τοῦ· καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς
ἄγγελος, θαυμαστὸς σύμβουλος, Θεὸς ἐξουσιαστὴς,
ἄρχων εἰρήνης, πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Θεὸς
μὲν δὴ καὶ ἄνθρωπος οὗτος ὁ μέγας Ἰησοῦς ἐπεδήμη-
σεν ἡμῖν, ἀπιστείτω μηδείς. Ἡγεμονικὸν ἐχωρήθη
ὑπὸ ἀνθρώπου σώματος. Καὶ γὰρ τὴν πρώτην τοῦ Πα-
τρὸς πνοὴν τὴν μυστικὴν ἐχώρησεν Ἀδὰμ ἐν τῇ γῇ
καὶ πηλὸς ὤν· οὐ γὰρ βλάπτεται τὸ θεῖον Πνεῦμα τῷ
σώματι βουλῇ Θεοῦ συνῆφθαι. Εἰ δὲ ὁ πρῶτος γῆς
τὸ ἱερὸν ἐχώρει Πνεῦμα, ἐψυχωμένον σῶμα τὴν ἀθά-
C νατον Χριστοῦ ἐχώρησε ζωήν. Εἰ μὲν οὖν Πνεῦμα
μόνον ἐπεδήμησε τῇ ἁμαρτίᾳ καὶ τῷ θανάτῳ δεδου-
λωμένον, περισσὴ ἂν ἦν οὕτως ἡ μεγάλη τοῦ σώματος
ἐπιδημία, μήτε τῆς ἁμαρτίας, μήτε τοῦ θανάτου νε-
νικημένου. Ἔδει δὲ καὶ τὴν ἁμαρτίαν ἀναιρεθῆναι.
Καὶ διὰ τοῦτο αὐτὸς Ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ
δόλος εὑρέθη ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. Αὐτὸς οὖν τὸ πρῶ-
τον ἐκεῖνο τὸ πτωχὸν καὶ νεκρὸν ἐνεδύσατο σῶμα.
Διὸ καὶ βοᾷ περὶ αὐτοῦ τὸ Πνεῦμα· Οὐκ ἔστιν εἶδος
αὐτοῦ, οὐδὲ δόξα· καὶ εἴδομεν αὐτὸν, καὶ οὐκ εἶχεν
εἶδος, οὐδὲ κάλλος· ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον, ἐκλεῖ-
πον παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. Ἐν γὰρ ὁμοιώ-
ματι τῆς σαρκὸς ἁμαρτίας χωρὶς ἁμαρτίας κατέκρινε
τὴν ἁμαρτίαν, δείξας, ὅτι οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ὑγιαί-
νοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες. Ἐθεράπευσεν αὐ-
τὸς καὶ πάντα ἡμῶν τὰ σώματα τῶν ἀῤῥωστημάτων, καὶ
τὰ κατὰ μέρος τῶν νοσημάτων ἐξουσίᾳ δυνάμεως ἰα-

ια πληρωθῇ· Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ἐκάλεσά σε D
οσύνῃ. Κρατήσω τῆς χειρὸς τῆς δεξιᾶς σου,
χύσω σε εἰς διαθήκην γένους μου εἰς φῶς
ἀνοῖξαι ὀφθαλμοὺς τυφλῶν, ἐξαγαγεῖν ἐκ δε-
πεδημένους ἐν σκότει. Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς,
οι ὄνομα. Ἀκούσατε κωφοὶ λόγους βιβλίου. Καὶ
ημένοις ἐν σκότει φῶς ἀνέτειλε. Τότε ἁλεῖται
ὡς ἔλαφος, καὶ τρανὴ δὲ ἔσται γλῶσσα μογι-
Ἐπειδὰν δὲ κατὰ μέρος τὰ τῆς κακίας αἱρεθῇ,
ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος εἰς νῖκος. Ποῦ
ατε, τὸ κέντρον;

ο ἦν τὸ πάσχα, ὃ ἐπεθύμησεν ὑπὲρ ἡμῶν ὁ
παθεῖν. Πάθει πάθους ἠλευθέρωσε, καὶ θα-
νατον ἐνίκησε, καὶ διὰ τῆς βλεπομένης τρο-
ἀθάνατον ζωὴν αὐτοῦ ἐχορήγησεν. Αὕτη ἡ E
ἐπιθυμία τοῦ Ἰησοῦ· οὗτος ὁ ἔρως ὁ πνευ-
ατος, δεῖξαι μὲν τοὺς τύπους ὡς τύπους, τὸ
σῶμα τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἀντιδοῦναι. Λά-
γετε, τοῦτό ἐστί μου τὸ σῶμα· λάβετε, πίετε,
τι μου τὸ αἷμα ἐν καινῇ διαθήκῃ τὸ ὑπὲρ
ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Διὰ τοῦτο
υμεῖ τοσοῦτον φαγεῖν, ὅσον ἐπιθυμεῖ παθεῖν,
τοῦ διὰ βρώσεως πάθους ἐλευθερώσῃ· καὶ
ξύλῳ ἀντιρριζώσας, καὶ τὴν πάλαι πονη-
α ἀσεβῶς προσηλώσας, ὅλην ἔδειξεν ἐν αὐτῷ
ην ζωὴν κρεμαμένην. Σὺ μὲν, ὦ Ἰσραὴλ,
ήθης φαγεῖν· ἡμεῖς δὲ μετὰ γνώσεως ἀκα-
πνευματικῶς ἐφάγομεν, καὶ φαγόντες οὐκ 272
ομεν. Τοῦτό μοι φυτὸν εἰς σωτηρίαν αἰώ- A
ιῳ τρέφομαι, τούτῳ συνεστιῶμαι· τούτου
ῥίζαις ὑπορριζοῦμαι, τοῖς δὲ κλάδοις συν-
ι, τῷ δὲ πνεύματι ὡς ὑπὸ ἀνέμου ἐντρυφῶν
αι. Τούτου τῇ σκιᾷ ὑπεσκήνωσα, καὶ τὸν πο-
πωνα διαφυγὼν ἔνδροσον ἔχω * κατάγειον·
ις μὲν ἄνθεσι συνανθῶ, τοῖς δὲ καρποῖς τε-
νήδω, τοὺς δὲ ἐξ ἀρχῆς μοι τετηρημένους
ἀκωλύτως τρυγῶ. Τοῦτό μοι πεινῶντι τρυφὴ,
ντι πηγὴ, καὶ σκέπη γεγυμνωμένῳ, οὗ καὶ
ι, πνεῦμα ζωῆς. Οὐκέτι μοι φύλλα συκῆς.
ι Θεὸν φοβουμένῳ φυλακτήριον, καὶ σαλευο-
ρισμα, καὶ ἀγωνιζομένῳ βραβεῖον, καὶ τρό-
ικηκότι· τοῦτό μοι ἀτραπὸς ἡ στενὴ, τοῦτο
μένη ὁδὸς, τοῦτο κλῖμαξ Ἰακὼβ, καὶ τῶν B
πορεία, ἐφ' ἧς ἄκρας ἀληθῶς ἐστήρικται ὁ
Τοῦτο δένδρον οὐρανόμηκες ἀπὸ γῆς εἰς οὐ-
νέβαινεν, ἀθάνατον φυτὸν, στηρίξας ἑαυτὸν
οὐρανοῦ τε καὶ γῆς, ἕδρασμα τῶν ὅλων,
τοῦ παντὸς, ἔρεισμα τῆς ὅλης οἰκουμένης,
α κοσμικὸν, τῆς ποικίλης καὶ ἀνθρωπίνης
νεκτικὸν, ἀοράτοις γόμφοις τοῦ πνεύματος
νον, ἵνα τῷ θείῳ συναρμοσθὲν μηκέτι λυθῇ,
ν κορυφαῖς τῶν οὐρανῶν ἐπιψαῦον, τὴν γῆν
ον ποσὶ, τὸ δὲ πολὺ καὶ μέσον πνεῦμα τοῦ
ταχόθεν χερσὶν ἀμετρήτοις περιλαβόν. Ὅλος

l. καταγώγιον.]

igitur omnia nostrum infirmantium corpora, et
speciatim morbos potentia virtutis suæ sanavit, ut
impleretur illud: *Ego Dominus Deus vocavi te* Isai. 42. 6-
in justitia. Apprehendam manum dexteram —8.
tuam, et roborabo te in testamentum generis
mei, in lucem gentium, ad aperiendum oculos
cæcorum, ad educendos ex vinculis compeditos
in tenebris. Ego Dominus Deus, hoc mihi no-
men est. Audite, surdi, verba libri, et seden- Ibid. v. 18.
tibus in tenebris lux orta est. Tunc saliet, ut coll. 29. 18.
cervus, claudus, et expedita erit lingua balbo- et 35. 5. 6.
rum. Quia vero per partes malitia sublata est,
postrema inimica destruetur mors in victoriam.
Ubi est mors stimulus tuus? Osee. 13.
5. Hoc erat Pascha, quo desideravit Jesus pati pro 14.
nobis. Per passionem a passione liberavit, et morte
mortem vicit, ac per visibilem escam immortalem
vitam suam largitus est. Hoc est salutare Jesu de-
siderium, hic amor omnino spiritualis, ut osten-
dat figuras quasi figuras, et sacrum corpus det
discipulis suis: *Accipite, comedite: hoc est cor-* Matth. 26.
pus meum. Accipite, bibite: hic est sanguis 26.—28.
meus in novo testamento, qui pro multis effun-
detur in remissionem peccatorum. Ideo non
tantum comedere, quantum pati desiderat, ut nos
a passione per comestionem promerita liberet;
ideoque lignum contra lignum plantavit, et illam
olim malam manum affigens, totam vitam vere in
se pendentem ostendit. Tu quidem, o Israël, non
potuisti manducare: nos vero cum cognitione in-
solubili spiritualiter manducavimus, et post cibum
sumtum non morimur. Hoc mihi lignum est in salu-
tem æternam; hoc nutrior, hoc convivor; sub hu-
jus radicibus radices pono, ramos extendo; a spi-
ritu autem ceu a vento cum voluptate excolor.
Sub hujus umbra tabernaculum posui, et multum
æstum devitans, rore plenum habeo diversorium:
cum hujus floribus floreo, ejus fructibus summe
delector, fructus vero ab initio mihi reservatos de-
cerpo. Hoc mihi esurienti delicatus cibus est, si-
tienti fons, nudo tegumentum, cujus folia spiritus
vitæ sunt. Non ultra mihi folia ficus. Hæc mihi
Deum timenti tutela est, nutanti fulcrum, certanti
bravium, victori tropæum: hæc mihi arcta semita,
angusta via; hæc scala Jacobi, angelorum ascen-
sus et descensus, in cujus culmine stat Dominus.
Hæc arbor a terra usque ad cælum assurgit, im-
mortalis planta, quæ firma erigitur in medio cæli
et terræ, fulcrum universi, firmamentum orbis,
complexio mundi, mortalem variam substantiam
continens, invisibilibus spiritus clavis confixa, ut
rei divinæ congruens non ultra solvatur, summos
cælos contingens, pedibus vero terram firmans,
multumque intermedium aeris spiritum undique
immensis manibus complectens. Totus erat ubi-
que in omnibus, et per se solum contra aerias po-
testates nudus congressus est: et ad breve quidem

tempus clamat ut calix transeat, ut ostendat se vere hominem esse; memor autem qua de causa missus esset, ut impleret œconomiam ad quam missus erat, rursum clamat: *Non mea voluntas, sed tua fiat; spiritus enim promtus est, caro autem infirma.* Utpote qui pro anima in certamine curreret ad victoriam, primo sacrum caput spinis coronatur, totam veterem terræ maledictionem de medio tollens, quod per peccatum ubique spinosum erat, per sacrum caput suum lenius reddens: ubi autem acerbum et acutum fel draconis ebibit, universos nobis dulcedinis fontes per seipsum attemperavit. Cum enim mulieris opus solvere vellet, et eam quæ ex latere primum orta et mortifera erat, continere, sacrum suum latus aperiri voluit, ex quo sanguis sacer et aqua manavit, perfecta et sacra signa nuptiarum spiritualium et mysticarum, necnon adoptionis et regenerationis. *Ipse enim vos baptizabit in Spiritu sancto et igni.* Aqua ut in Spiritu, sanguis ut in igne. Tunc cum illo extenduntur duo latrones, duorum in se populorum signa ferentes: quorum unus mutatus, probus efficitur, et confessionem emittit, atque erga Dominum pie afficitur; alter vero duræ cervicis cum sit, commovetur, et erga Dominum improbus est, neque pius, atque in præteritis peccatis perseverat. Certe duæ sunt animi cogitationes, quarum altera a peccatis convertitur et ad Dominum tendit, ideoque per pœnitentiam clementia et honore dignatur; altera vero inexcusabilis, quia immutabilis est, et usque in finem latro. Ut vero finem habuit mundanum illud certamen, et undique ille retulit victoriam, neque elatus ut Deus, neque victus ut homo, in finibus universorum mansit radicatum victoriæ tropæum, dum ipse in seipso de hoste cum pompa triumphat. Tunc de patientiæ perseverantia obstupuit universus orbis: tunc cæli commoti sunt, principatus cælestes turbati, throni item et leges dum vident summum magni exercitus Ducem suspensum. Parum abfuit quin stellæ de cælo caderent, eum qui ante luciferum ortus erat extensum cernentes. Exstinctus aliquantum temporis est solis ignis, videns magnum mundi lumen obscuratum. Tunc petræ scissæ sunt, Israëlis ingratum animum exclamantes: Non novisti petram spiritualem, ex qua bibisti dum sequereris. Velum templi scissum est, cum Christo patiens, indicansque verum summum sacerdotem cælestem. Parum abfuit quin totus mundus confunderetur, ac passionis timore dissolveretur; nisi divinum Spiritum insuf-
Luc. 23. 46. flasset magnus Jesus, dicens: *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum.* Commotis enim universis et terræ motu nutantibus, metuque trementibus, ascendente divino Spiritu, vivificantis et confirmantis more, rursus stetit universus orbis, quasi scilicet illa divina extensio et crucis sup-

ἦν ἐν πᾶσι καὶ πανταχοῦ, γεμίσας δὲ δι' ἑαυτοῦ, πρὸς ἀερίους ἀρχὰς γυμνὸς ἀντεπεδύσατο· καὶ πρὸς ὀλίγον μὲν βοᾷ παρελθεῖν τὸ ποτήριον, ἵνα δείξῃ ἀλη-
C θῶς, ὅτι καὶ ἄνθρωπος ἦν, μεμνημένος δὲ δι' ὃ ἀπεστάλη, πληρῶσαι τὴν οἰκονομίαν βουλόμενος, εἰς ἣν ἀπεστάλη, βοᾷ πάλιν· Μὴ τὸ θέλημά μου, ἀλλὰ τὸ θέλημά σου· τὸ μὲν γὰρ πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής. Οἷα δὴ τὸν ὑπὲρ ψυχῆς τρέχων ἀγῶνα τὸν ἐπινίκιον, πρῶτον μὲν τὴν ἱερὰν κεφαλὴν ἀκάνθαις ἐστεφανώσατο, ὅλην τὴν παλαιὰν κατάραν τῆς γῆς ἀνελὼν, καὶ τὸ δι' ἁμαρτίαν ἀκανθῶδες πλεονάσαν τῇ θείᾳ κεφαλῇ πάλιν ἐξημερῶν· τὴν δὲ πικρὰν καὶ ὀξεῖαν τοῦ δράκοντος χολὴν ἐκπιὼν, ὅλας ἡμῖν τὰς ἐφ' ἑαυτοῦ γλυκείας ἀντεκέρασε πηγάς. Τὸ γὰρ ἔργον τῆς θηλείας λῦσαι θελήσας, καὶ τὴν ἐκ πλευρᾶς πρότερον ῥεύσασαν ἐπισχεῖν θανατηφόρον, ἤδη τὴν ἱερὰν αὐτοῦ ἐν ἑαυτῷ ἐστόμωσε πλευρὰν, ἐξ ἧς τὸ ἱερὸν ἐβλύσεν αἷμα καὶ ὕδωρ, τὰ τέλεια τῶν πνευματικῶν γάμων τῶν
D μυστικῶν καὶ υἱοθεσίας καὶ παλιγγενεσίας τὰ σημεῖα. Αὐτὸς γὰρ ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί. Τὸ μὲν ὕδωρ ὡς ἐν Πνεύματι, τὸ δὲ αἷμα ὡς ἐν πυρί. Τότε δὴ συνεκτείνονται αὐτῷ δύο λῃσταὶ, εἰς δὲ δύο λαοὺς φέροντες ἐν ἑαυτοῖς τὰ σημεῖα· ὧν ὁ μὲν ὡς ἐκ μεταβολῆς εὐγνωμονεῖ, καὶ μετὰ ὁμολογίας ἐξομολογεῖται, καὶ πρὸς τὸν Δεσπότην εὐσεβεῖ· ὁ δὲ ἕτερος κινεῖται σκληροτράχηλος ὢν, καὶ ἀγνωμονεῖ πρὸς τὸν Δεσπότην, καὶ οὐκ εὐσεβεῖ, καὶ τοῖς παλαιοῖς ἁμαρτήμασιν ἐμφιλοχωρεῖ. Εἶτα καὶ οἱ δύο ψυχῆς εἰσι λογισμοὶ, ὧν ὁ μὲν ἕτερος ἐν τοῖς παλαιοῖς ἁμαρτήμασι μεταβάλλεται, καὶ πρὸς τὸν Δεσπότην ἐπείγεται (διὸ καὶ τῆς ἐκ μετανοίας φιλανθρωπίας καὶ τιμῆς ἀξιοῦται)· ὁ δὲ ἕτερος ἀναπολόγητος, ὅτι καὶ ἀμετάθετος, καὶ μέχρι τέλους ἐστὶ λῃστής. Ὡς δὲ τέλος
E εἶχεν ὁ κοσμικὸς ἀγὼν, καὶ πανταχόθεν διαβάλλεται νικήσας, μήτε ὡς Θεὸς ἐπαιρόμενος, μήτε ὡς ἄνθρωπος νενικημένος, ἔμενεν ἐν μεθορίων ὅλων ἐῤῥιζωμένος τρόπαιον ἐπινίκιον, αὐτὸς ἐν ἑαυτῷ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ προπομπεύων καὶ θριαμβεύων. Τότε τῆς ὑπομονῆς ἐπιμόνης ἐθαμβήθη τὸ πᾶν, τότε οὐρανοὶ μὲν ἐσαλεύθησαν, ἀρχαὶ δὲ ἐκινήθησαν ὑπερκόσμιοι, θρόνοι καὶ νόμοι τὸν ἀρχιστρατηγὸν τῆς μεγάλης δυνάμεως ὁρῶντες κρεμάμενον· μικροῦ δ' ἂν ἐξέπεσον καὶ οἱ ἀστέρες τοῦ οὐρανοῦ, τὸν προεωσφόρον βλέποντες ἡπλωμένον. Ἐσβέσθη δὲ παρ' ὀλίγον καὶ τὸ τοῦ ἡλίου πῦρ, τὸ μέγα βλέπον τοῦ κόσμου φῶς ἀμαυρούμενον. Τότε ἐσχίσθησαν πέτραι τῆς γῆς, [a] τοῦ Ἰσραὴλ ἀγνωμοσύνην καταβοῶσαι, ὅτι μὴ ἔγνως τὴν πέτραν τὴν πνευματικὴν, ἐξ ἧς ἀκολουθήσας ἔπινες. Ἐῤῥάγη δὲ
373 τοῦ ναοῦ τὸ καταπέτασμα συμπάσχον καὶ μηνύον
A τὸν οὐράνιον ἀληθῶς ἀρχιερέα. Μικροῦ δ' ἂν ὅλος ὁ κόσμος συνεχύθη, καὶ τῷ φόβῳ τοῦ πάθους συνελύθη, εἰ μὴ τὸ θεῖον Πνεῦμα ἐνεφύσησεν ὁ μέγας Ἰησοῦς, εἰπών· Πάτερ, παρακατατίθεμαι τὸ πνεῦμά μου εἰς τὰς χεῖράς σου. Κλονουμένων γὰρ τῶν ὅλων καὶ δονουμένων σεισμῷ, τῷ φόβῳ πάντων σαλευομένων, πάλιν ἀναβαίνοντος τοῦ θείου Πνεύματος, τρόπον ψυχούμενον καὶ ζωοποιούμενον καὶ στη-

[a] [Fort. τὴν τοῦ Ἰσρ. vel τὴν Ἰσρ.]

ενον, πάλιν ἔστη τὸ πᾶν, ὡς τῆς θείας ἐκτάσεως ν πᾶσι καὶ πανταχοῦ ὡς τῆς διὰ πάντων ἁπλου- ; σταυρώσεως. [a] Ὦ μόναι μόνον ἀληθῶς δι' ὅλων Ἐχέτωσάν σου τὸ πνεῦμα οἱ οὐρανοὶ, ὁ δὲ πα- ȢȢος τὴν ψυχήν· σήμερον γὰρ, φησὶν, ἔσομαι σοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ· τὸ δὲ αἷμα ἡ γῆ. Μεμέ- ι ὁ ἀμερὴς, ἵνα τὰ πάντα σωθῇ, ἵνα μηδὲ ὁ κάτω ; τῆς θείας ἐπιδημίας ἀμύητος ᾖ. Εἶδος μὲν αὐ- ὶα εἴδομεν, φωνὴν δὲ αὐτοῦ ἠκούσαμεν. Ἔλυσε B ῶν καὶ παρὰ τὸν βίον τοὺς τοῦ θανάτου δεσμοὺς ίᾳ χρώμενος βασιλικῇ, ὥστε, Λάζαρε, δεῦρο καὶ, Ἡ παῖς, ἐγείρου· ἵνα αὐτοῦ καὶ τὸ ἐν δυνά- κιτακτικὸν δηλωθῇ. Διὸ δὴ καὶ ὅλον ἑαυτὸν φέ- ίδωκε τῷ θανάτῳ, ἵνα τὸ ἀδήφαγον θηρίον, καὶ ιηστος δεσμὸς ὅλως ἐν ἑαυτῷ νεκρωθῇ. Τῷ ἀνα- ήτῳ σώματι ἐζήτει πανταχοῦ τὰς ἰδίας τροφὰς, ου ἡδονὴ, μή που ὀργὴ, μή που παρακοὴ, μή που ἡ παλαιὰ ἁμαρτία ἡ πρώτη τοῦ θανάτου τροφή. ρον γὰρ, φησὶ, τοῦ θανάτου ἡ ἁμαρτία. Ὡς δὲ εὕρισκεν ἐν αὐτῷ θανάτου θρεπτικὸν, ὅλως ἐν ὁ κλεισθεὶς καὶ ἀτροφίᾳ λυθεὶς, αὐτὸς ἑαυτῷ θά- ἐγίγνετο, ὡς δὲ καὶ πολλοὶ τῶν δικαίων εὐαγ- όμενοι καὶ προφητεύοντες καὶ τὸν ἐν ἀναστάσει ότοκον ἐκ τῶν νεκρῶν. Ὁ δὲ καὶ τὴν τριήμερον C ῆν ὑπομονὴν ἠνέσχετο, ἵνα ὅλον καὶ πᾶν σώσῃ ἰν ἀνθρώπων γένος, τὸ πρὸ νόμου, δι' ἑαυτοῦ. ι δὲ καὶ ἵνα ὁλόκληρον ἐξαναστήσῃ τὸ ζῶον, ψυ- καὶ πνεῦμα, καὶ σῶμα, διὰ τοῦτο καὶ τριημε- . Ἀναστάντα δὲ αὐτὸν πρῶτον ὁρῶσιν αἱ γυναῖκες. γὰρ πρώτην τὴν ἁμαρτίαν τὴν ἐν κόσμῳ ἤγαγε , οὕτω καὶ πρώτη τῷ κόσμῳ ζωὴν ἐπαγγέλλει. αὶ ἀκούουσι τὴν ἱερὰν φωνὴν γυναῖκες, Χαίρετε, πρώτη λύπη διὰ τῆς χαρᾶς τῆς ἀναστάσεως· ὶ τοῖς ἀπιστοῦσιν, ἵνα αὐτοῦ ἡ ἐκ νεκρῶν ἀνάστα- ιστευθῇ μετὰ σώματος. Ὡς δὲ ὅλην τὴν εἰκόνα υτῷ φέρων ἐνεδύσατο, καὶ τὸν παλαιὸν ἄνθρω- ἀναστολισάμενος μετέθηκεν εἰς τὸν ἐπουράνιον ωπον, τότε συνανέβαινεν αὐτῷ καὶ ἡ εἰκὼν, συγ- ρμένη εἰς τοὺς οὐρανούς. Βλέπουσαι δὲ αἱ δυνά- τὸ μέγα μυστήριον συναναβαίνοντα ἤδη ἄνθρω- ν Θεῷ, ἐγκελευόμεναι ἐβόων μετὰ χαρᾶς ταῖς D στρατιαῖς· Ἄρατε πύλας, οἱ ἄρχοντες, ὑμῶν, καὶ θητε, πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς όξης. Αἱ δὲ ὁρῶσαι τὸ καινὸν θαῦμα, ἄνθρωπον ικραμένον Θεῷ, ἀντιβοῶσι καὶ λέγουσι· Τίς ἐστιν ; ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; Αἱ δὲ πάλιν ἐρωτηθεῖσαι πεκρίναντο· Κύριος τῶν δυνάμεων, αὐτός ἐστιν ὁ λεὺς τῆς δόξης, ἰσχυρὸς καὶ κραταιὸς καὶ δυνα- ν πολέμῳ. Ὦ τῆς χορηγίας τῆς μυστικῆς, ὦ τῆς ιατικῆς ἑορτῆς· ὦ πάσχα θεῖον ἀπ' οὐρανῶν αν μέχρι γῆς, καὶ ἀπὸ γῆς πάλιν ἀναβαῖνον εἰς ιούς· ὦ καινὸν τῶν ὅλων ἑόρτασμα, κοσμικὸν γύρισμα· ὦ τοῦ παντὸς χαρὰ καὶ τιμὴ καὶ τροφὴ ρυφὴ, δι' ἧς ὁ μὲν σκοτεινὸς θάνατος κατελύθη, ζωὴ τοῖς ὅλοις ἐφηπλώθη, καὶ ἀνεῴχθησαν πύ- ὐρανῶν, καὶ Θεὸς ἄνθρωπος ἐφάνη, καὶ ἄνθρω- θεὸς ἀνέβη, δι' ὃν ἐῤῥάγησαν ᾅδου πύλαι, καὶ E

[a] Hæc vitiata videntur.

plicium per omnia extensa fuissent. O sola in solis, et universa in universis! Spiritum tuum cæli habeant, animam paradisus; nam ait, Hodie tecum ero in paradiso; sanguinem vero, terra. Divisus est indivisibilis, ut omnia servarentur, ut ne infimus quidem locus divino adventu expers esset. Formam quidem ejus non vidimus, sed vocem, ejus audivimus. Solvit itaque post vitam mortis vincula, potestate usus regia, ut cum dixit, *Lazare, veni foras;* et, *Puella,* Joan. 11 43.
surge; ut ejus potestatis imperium indicaretur. Marc. 5. 41.
Ideoque se totum morti dedit, ut voracem feram, et inexplebile vinculum in se interficeretur. In corpore impeccabili ubique cibos quærebat sibi proprios; num ibi voluptas esset, num ira, num inobedientia, num tandem vetus peccatum, prima mortis esca. Stimulus enim peccati mors est. Cum 1. Cor. 15 56.
autem nihil in eo mors reperiret quo aleretur, in seipsam conclusa, et cibi penuria soluta, ipsa sibi mors fuit, ut vero multi ex justis erant nuntiantes et prophetantes in resurrectione primogenitum ex mortuis. Ille vero per triduum sub terra mansit, ut totum humanum genus, et quod ante legem fuerat per semetipsum servaret. Fortasse vero ut totum animal suscitaret, animam, spiritum et carnem, ideo per triduum moratur. Suscitatum illum primo vident mulieres. Ut enim primum peccatum mulier in mundo admisit, sic et mulier prima mundo vitam nuntiat. Ideo sacram vocem audiunt mulieres, *Avete,* ut prior dolor per gau- Matth. 28. 9.
dium resurrectionis tolleretur; et ut ab incredulis ejus a mortuis resurrectio cum corpore crederetur. Ut totam sibi imaginem induerat, et veterem hominem quem induerat, transformavit in cælestem hominem: tunc cum eo illa imago sic attemperata ascendit in cælum. Videntes autem virtutes magnum illud mysterium, hominem una ascendentem cum Deo, jussæ cum gaudio supernis exercitibus clamaverunt: *Attollite portas,* Psal. 23. 7.—10.
principes, vestras, et elevamini portæ æternales, et introibit Rex gloriæ. Illæ vero novum miraculum videntes, hominem cum Deo junctum, vicissim clamant et dicunt: *Quis est iste rex gloriæ?* Aliæ rursum interrogatæ respondent: *Dominus virtutum, ipse est Rex gloriæ, fortis, robustus et potens in prœlio.* O mysticam largitatem! o spiritualem solennitatem! o Pascha divinum, a cælo descendens in terram, et rursum a terra ascendens in cælum! o novum universorum festum! o mundi celebritatem! o universi gaudium, honor, esca, deliciæ, quibus tenebrosa mors dissoluta est, vita autem in omnes extensa fuit, et apertæ sunt portæ cælorum, et Deus homo apparuit, et homo Deus ascendit, per quem confractæ sunt inferni portæ, et adamantina claustra soluta sunt. Atque infernus quidem populus surrexit a mortuis, annuntians supernis plenitudinibus: ex terra redditus

chorus! O Pascha divinum, Deum de cælis
n anguste agentem, nunc spiritualiter nobis
ıjungens, cujus opera magnus ille nuptiarum
ılamus impletus est, omnesque sponsales stolas
stant, nullusque ejicitur quod non habeat sto-
n nuptialem! O Pascha, nova lampadum illumi-
tio, virginalis lucernarum decor! ideo non ul-
ı exstinguuntur animarum lucernæ; nam divino
spirituali modo in omnibus gratiæ ignis præ-
tur, corpore, spiritu et oleo Christi submini-
ante. Te autem rogamus, Domine Deus, æterne
iritualiter Rex Christe, manus tuas magnas super
cram tuam Ecclesiam extende, et super populum
nctum semper tuum, defendens, custodiens, con-
rvans, pro illo bella gerens et decertans, inimicos
i subjiciens, atque illos vincens qui nobis invi-
ɔili virtute inimici sunt, ut et hostes nostros vi-
sti. Erige nunc tropæa pro nobis, et largire no-
s ut possimus cum Moyse canere canticum vi-
ɔriæ, quia tibi est gloria et imperium in sæcula
culorum. Amen.

κλεῖθρα ἐλύθησαν ἀδαμάντινα. Καὶ ὁ μὲν κάτω δῆμος ἀνέστη τῶν νεκρῶν, εὐαγγελιζόμενος τοῖς ἄνω πληρώμασιν, ἀπὸ γῆς ἀπεδόθη χορός. Ὦ πάσχα θεῖον, Θεὸν ἐξ οὐρανῶν οὐ στεναγωγήσαν, καὶ νῦν πνευματικῶς συνάψαν, δι' ὃν μέγας νυμφὼν τῶν γάμων ἐπληρώθη, καὶ πάντες φέρουσι τὰς στολὰς τὰς νυμφικὰς, ἐκβάλλεται δὲ οὐδεὶς, ὡς οὐκ ἔχων τὴν στολὴν νυμφικήν. Ὦ πάσχα, καινῆς λαμπαδουχίας τὸ φώτισμα, παρ-
274 θενικῆς δαδουχίας ἀγλάϊσμα. Διὸ οὐκ ἔτι σβέννυνται
A τῶν ψυχῶν αἱ λαμπάδες· ἐνθέως δὴ καὶ πνευματικῶς ἐν πᾶσι τῆς χάριτος δᾳδουχεῖται τὸ πῦρ, σώματι, καὶ πνεύματι, καὶ ἐλαίῳ Χριστοῦ χορηγούμενον. Σὲ δὲ δὴ παρακαλοῦμεν, Θεὲ Δέσποτα, πνευματικῶς αἰώνιε βασιλεῦ Χριστὲ, ὑπερέσχε σου τὰς χεῖρας τὰς μεγάλας ἐπὶ τὴν ἱεράν σου Ἐκκλησίαν, καὶ ἐπὶ τὸν λαὸν ἀεί σου τὸν ἅγιον, προπολεμῶν, φυλάσσων, συντηρῶν, προστρατευόμενος, προαγωνιζόμενος, ὑποτάσσων ὅλους τοὺς πολεμίους, νικῶν καὶ τοὺς ἀοράτῳ δυνάμει τοὺς ἐναντίους, ὡς καὶ τοὺς ἡμετέρους ἐνάντιας ἐχθρούς· ἀνάστησον καὶ νῦν αὐτὸς τὰ ὑπὲρ ἡμῶν τρόπαια, καὶ χάρισαι ἡμῖν ᾆσαι μετὰ Μωϋσέως τὴν ᾠδὴν τὴν ἐπινίκιον, ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

MONITUM

IN SEQUENTEM SERMONEM.

Hunc ejusdem esse scriptoris, styli genus, perplexa series, omnia denique suadent. Agitur vero de co-
nnando ac definiendo Paschatis die, de quo magna tunc quæstio agitabatur. Quia enim non eodem
e ejusdem mensis, ut in reliquis solennitatibus observatur, sacrum Pascha agebatur, sed aliquot tem-
ɔra, diversas cyclorum rationes observare par erat, ut dies ille assignaretur; hasce notas is quisquis sit
riptor affert, et missis hæreticorum Judæorumque hac de re placitis, has temporum notas ad celebra-
ɔnem Paschatis ipse requirit: nam ut ex ejus dictis comperimus, etiam inter Catholicos ea de re tunc
sceptabatur.

Observanda sunt, inquit ille, æquinoctium vernum, luna decima quarta, ac præterea triduum, nempe
ırasceve, Sabbatum et Dominica. Pascha semper post æquinoctium celebrandum est. Si vero contingat
ecimam quartam lunam ante æquinoctium incidere, illa rejecta, ad sequentem decimam quartam lu-
ım Pascha remittebatur, et tunc erat mensis embolismus, sive injectitius, donec adveniret illa decima
ıarta luna post æquinoctium. Si vero quarta decima luna cum Dominica concurreret, illa Dominica
n celebrabatur ut festum Resurrectionis, sed sequens Dominica assumebatur, quia putabant quarta
ecima luna passum esse Christum, nec consentaneum esse Resurrectionem celebrare qua die Christus
ıssus esset. Secundum hanc disciplinam ille diem Resurrectionis statuit incidere in secundam diem
tavi mensis, qui est Aprilis, secundum numerandi modum Græcorum complurium, qui annum inci-
unt a Septembri: in annum autem sequentem, diem decimum septimum septimi mensis seu Martii as-
gnat; et in tertium annum sequentem, nonum diem ejusdem septimi mensis. Hæc vero quomodo qua-
are possint longius esset recensere; mittimusque ad Petavii Doctrinam temporum et ad Usserium Ar-
acanum. Duo tamen hic notatu digna observare operæ pretium fuerit.

Primo hunc scriptorem, qui per totas sex orationes præcedentes statuit in die Parasceves seu passionis
hristi immolationem agni mystici seu Christi celebrari eadem ipsa die qua agnus ille paschalis apud
ıdæos mactabatur, videri Pascha distinguere a die Dominica Resurrectionis; quemadmodum olim in
cclesia Latina multi distinguebant, et Pascha a Resurrectionis die separabant. Sic Gregorius Turonen-

ubi ordinem a Perpetuo antecessore suo episcopo Turonensi referens, Resurrectionem Domini prius n Pascha celebratam exhibet hoc pacto.

xto Calendas Aprilis Resurrectione Domini nostri Jesu Christi, ad Basilicam Domni Martini. 'ascha, in Ecclesia.

'ie Ascensionis in Basilica Domni Martini.

notat Ruinartius noster p. 531 : *Festum Paschatis a festo Resurrectionis distinguitur in ve-ioribus Kalendariis; ubi Resurrectionis festum die 27 Martii recolitur. Pascha autem, ut omnes int, pro varietate lunæ semper celebratum in Ecclesia fuit.*

ecundo, ex his quæ in hoc sermone observantur verisimile est, inter Græcos etiam orthodoxos va-tem aliquando accidisse circa celebrationem Paschatis; ita ut alii una, alii alia die Pascha peragerent, iod etiam apud Latinos Catholicos contigisse comprobatur, sicut non raro observat Gregorius Tu-nsis. Sic libro V, p. 221, *Eo anno,* inquit, *dubietas Paschæ fuit. In Galliis vero nos cum mul-ivitatibus quartodecimo Calendas Maias sanctum Pascha celebravimus; alii vero cum Hi-is duodecimo Calendas Aprilis solennitatem hanc tenuerunt.* Ubi notat Ruinartius : *Du-s hæc orta ex eo, quod Franci Victorii laterculum sequebantur, ut in Consilio Aurelian. Can. I, an.* 541, *statutum fuerat; Hispani vero antiquum Latinorum canonem. Adi Cointium nnum* 539, *num.* 15. Aliquot postea annis idipsum accidit, eodem Gregorio teste lib. X, p. 516. erisimile autem est in Oriente quoque illas varietates circa diei Paschatis celebrationem accidisse, hic Scriptor anonymus insinuat, dum ait, contrarias ea de re sententias in anno quo ipse concio-suam emisit exstitisse. Illam observandi Paschatis varietatem jam commemoravimus Tomo primo ım Chrysostomi, p. 586, ubi diem Paschatis anni 387, qui in tabulis paschalibus vulgatis assigna-5 Aprilis, nullo modo posse in hunc diem convenire secundum Chrysostomi dicta, ex quibus liquet ıa multis ante diebus Antiochiæ celebratum fuisse. Ibi vide sis.

---

275 A

Εἰς τὸ αὐτὸ πάσχα λόγος η' καὶ τελευταῖος.

ὲς μὲν, ἀδελφοὶ, περὶ τῆς προθεσμίας τοῦ ἁγίου α τινὰ ἐλαλοῦμεν· καὶ ἐπειδὴ ἔδοξεν ἀμφιβολία ίνεσθαι, ἐσημάναμεν ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι πρὸ πολλοῦ οὔτε τὴν ἀμ-ίαν ἠγνοήσαμεν, οὔτε τὴν προθεσμίαν· καὶ περὶ ν ἀρκούντως ἐῤῥέθη· εἴ γε ἐν μνήμῃ τῶν εἰρη-ι τὴν δύναμιν εἴχετε· ἠπείγμεθα δὲ εἰπεῖν σή-τὴν αἰτίαν τῆς παρολκῆς. Καὶ ἐπείπερ ἡ τοιαύτη σις ἀπαιτεῖ ὅλου τοῦ πρὸς τὸ πάσχα τόπου τὴν θεω-βουλόμεθα, ἐὰν καὶ ὁ Κύριος βούληται, ἀναλαβεῖν τόθεσιν, καὶ ὅση δύναμις, ἐξειπεῖν τοῦ μυστηρίου B ωρήματα. Καὶ ἐπείπερ πολλὴ καταδρομὴ τῶν ων γίνεται ἀγνοούντων τῆς ἀληθείας τὴν φύσιν, ίρετικοὶ ἀποσκιρτήσαντες φαίνονται, καὶ Ἰου-ἐπαγγέλλονται πάσχα τελεῖν, Χριστιανῶν δὲ τὸ μυστήριον τοῦτό ἐστι, καὶ ἡ τοῦ μυστηρίου ἡ παρ' ἡμῖν μετὰ ἀκριβείας συνίσταται, θέλω ων τε ἐκείνων συντόμως μνησθῆναι, καὶ ἀπαμ-ι τὴν σύγχυσιν ἀπὸ τοῦ καθ' ἡμᾶς μυστηρίου, ἴτως ἑκάστου χρόνου εἰπεῖν τὴν διάνοιαν, καθὼς ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Πολλάκις γὰρ ἐθεα-α λεγόντων τινῶν, πῶς τὰ γενέθλια μὲν τοῦ Σω-ἐν ὡρισμένῃ ἡμέρᾳ τελεῖται· γίνεται γὰρ, ὡς ; ἴσμεν, πρὸ ὀκτὼ καλανδῶν ἰανουαρίων κατὰ ίους· θεοφάνια δὲ ὡσαύτως· καὶ αὐτὰ γὰρ ἐπι-ι ἡμέρᾳ ὡρισμένῃ, τρισκαιδεκάτῃ τετάρτου κατὰ Ἀσιανούς· καὶ μαρτύρων δὲ ὡσαύτως C

In ipsum Pascha Sermo VII et ultimus.

1. Heri quidem, fratres de præfinito tempore sancti Paschæ quædam dicebamus, et quia videbatur difficultas esse quædam, significavimus in nomine Domini nostri Jesu Christi, nos multo ante et tempus præfinitum, et difficultatem prævidisse : deque iis dictum est quantum satis erat : si tamen dictorum memoriam retinetis; causam vero dilationis hodie dicere aggredimur. Et quia hujusmodi disquisitio veri Paschæ loci et temporis speculationem desiderat, volumus, Domino juvante, argumentum resumere, et pro virili nostra mysterii speculationes proferre. Et quia multus adest adversariorum incursus, qui rei veritatem ignorant, atque hæretici resiliunt, ac Judæi se Pascha celebrare profitentur, Christianorum vero tantum hoc mysterium est, et mysterii celebratio apud nos accurate constituta est; juvat illorum omnium compendio mentionem facere, atque omnem confusionem a mysterio nostro eliminare, et sic temporum singulorum rationem patefacere, ope scilicet unigeniti Filii Dei. Sæpe namque quosdam vidimus dicentes : Cur natales Servatoris definito die celebrantur; nempe, ut omnes scimus, octato Kalendas Januarias secundum Romanos : Theophania vero similiter; ipsa quippe celebrantur definito die decimo tertio quarti mensis secundum Asiaticos : et martyrum

quoque memoriam definito die celebramus; Paschatis vero non eadem est ratio? Neque enim uno, neque simpliciter cadente die mysterium colitur, sed multa prius tempora mente colligimus, et speculando revolvimus. Observamus nempe primum mensem, ac primum mensem primi temporis, quod ex verno æquinoctio dignoscitur : illum enim qui primum mensem observat, oportet respicere primum tempus, ex quo primus mensis nominatur. Rursumque is qui primum tempus assumit, initium primi temporis inspiciat oportet, quod aliud non est quam æquinoctium vernum, ut postea demonstrabo. Quia ergo primum tempus observamus, et æquinoctium, insuperque lunæ decimam quartam, ac præterea triduum, nempe Parasceven, Sabbatum et Dominicam, atque impossibile est, uno ex his deficiente tempore, Pascha celebrari; ideo non possumus definitum diem ad mysterium Paschatis assignare; sed his omnibus collectis temporibus, salutaris passionis speculationem perficimus. Libet ergo, priusquam agamus de æquinoctio, quod totum mysticum est, et de luna decima quarta, quæ et ipsa mysterio non vacat, ac de triduo, ad mysterii finem causam congruentem habente: primo de extraneorum Judæorum consuetudine agere, quam absurde sibi consarcinarunt; indeque mysterii ecclesiastici puritatem discernere. Nam hæretici, etsi falso statuant, tamen illis anteponendi. Neque enim Judæi diem unam definitam ad Paschæ celebrationem observant; sed et mensem solarem, ut putant, et lunam quartam decimam tenent. Cum ergo apud ipsos decima quarta luna contigerit, si nondum primus mensis advenerit, hanc quartam decimam differunt, ut primum solarem mensem occupent, et sic concursu facto primi temporis et quartæ decimæ lunæ, videantur ex placito suo facere. Vides ergo, frater, Judæos hoc agere, et hoc commune nobiscum habere, quod non unam diem quærant ad celebrationem, sed tempora multa. Quartadecimanorum autem hæresis est quæ cum Judæis Pascha celebrat, et idipsum facit. Novatiani videntur nostra aliquatenus imitari, qui tempori a Judæis definito serviunt : primum mensem et ipsi observant, et quartam decimam lunam pariter. Sed non hic gradum sistunt : nam postquam huc venerint, ad triduum accedunt; sed sine ulla auctoritate, neque secundum concentum ecclesiasticum, ut ostendetur. Est porro alia hæresis Montanistarum, quæ se Judæos non imitari contendit, attamen in periculum suum ab Ecclesia dissonat. Nam decimam quartam primi mensis observat; id est, mensis septimi secundum Asiaticos, non autem decimam quartam lunæ, nec scio unde hoc vinculum acceperit. Nam unigenitus Dei Filius in Paschate Judæorum, luna quarta decima, mense primo; in hac, inquam, quarta decima, in Paschate Judæorum Christus passus est. Undenam igitur hæc exsecranda hæresis quartam decimam a solari mense ducit, non a lunari, nisi

Primum mensem primi temporis, id est, vernæ tempestatis.

μνήμην ἐπιτελοῦντες πρὸς ἡμέραν ὡρισμένην ἀφορῶμεν τὴν ἀνάμνησιν· ἐπὶ δὲ τοῦ πάσχα οὐχ οὕτως ἐστὶν ὁ λόγος; Ὅτι οὐ μιᾶς, οὐδὲ ἁπλῶς συμβαινούσης ἡμέρας ἐστὶ τὸ μυστήριον, ἀλλὰ πολλῶν προθεσμιῶν μετὰ διανοίας συναγαγεῖν εἰς τὸν τόπον παραλαμβάνομεν διὰ τὴν τῆς θεωρίας ἀνάπτυξιν. Τηροῦμεν γὰρ καὶ πρῶτον μῆνα, τὸν πρῶτον μῆνα ἀληθῶς τοῦ πρώτου χρόνου, ὃς ἐξ ἐαρινῆς ἰσημερίας γνωρίζεται. Ὁ γὰρ πρῶτον μῆνα τηρῶν, ὀφείλει ἰδεῖν τὸν πρῶτον χρόνον, δι' ὃν καὶ πρῶτος μὴν ὀνομάζεται. Πάλιν τε ὁ τὸν πρῶτον χρόνον παραλαμβάνων, τὴν ἀρχὴν ὀφείλει τοῦ πρώτου χρόνου ἰδεῖν, οὐκ ἄλλην τινὰ ἢ ἰσημερίαν
276 ἐαρινὴν, ὡς προϊὼν ἐπιδείξω. Ἐπειδὴ οὖν καὶ πρῶτον
A χρόνον τηροῦμεν, καὶ ἰσημερίαν, καὶ μετὰ τοῦτο καὶ σελήνης τεσσαρεσκαιδεκάτην, καὶ σὺν τούτῳ τὴν τριήμερον, τουτέστι, παρασκευὴν, σάββατον, κυριακὴν, καὶ ἀδύνατόν ἐστιν ἑνὸς χρόνου τούτων λιπόντος ἐπιτελεσθῆναι τὸ πάσχα· διὰ τοῦτο μὲν οὐ δυνάμεθα μίαν ἡμέραν ὡρισμένην πρὸς τὸ μυστήριον τοῦ πάσχα παραλαμβάνειν, ἀλλ' ὅλας ταύτας τὰς προθεσμίας συναγαγόντες ἀπαρτίζομεν τοῦ σωτηρίου πάθους τὴν θεωρίαν. Βούλομαι οὖν, πρὶν εἰπεῖν τὴν θεωρίαν τῆς ἰσημερίας μυστικὴν οὖσαν, καὶ τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης κατὰ σελήνην καὶ ταύτην τῷ μυστηρίῳ συμβαλλομένην, καὶ πάλιν τῶν τριῶν ἡμερῶν τὴν αἰτίαν ἁρμόζουσαν πρὸς τὸ τέλος τοῦ μυστηρίου, πρῶτον εἰπεῖν τὴν ἔξω τῶν Ἰουδαίων συνήθειαν καὶ ταύτην ἀλόγως ἐπισυρομένων· εἶθ' οὕτω διακρῖναι τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ μυστηρίου τὴν καθαρότητα. Καὶ γὰρ καὶ αἱρετικοὶ,
B εἰ καὶ ἐσφαλμένως, ἀλλ' ὅμως ἐξέχονται. Οὔτε γὰρ Ἰουδαῖοι μίαν ἡμέραν ἐμπρόθεσμον πρὸς τὴν τοῦ πάσχα τελεσιουργίαν τηροῦσιν, ἀλλὰ καὶ τὸν μῆνα, ὡς οἴονται, τὸν καθ' ἥλιον καὶ σελήνην τεσσαρεσκαιδεκάτην. Αὐτίκα γοῦν εἰ συμβαίη τεσσαρεσκαιδεκάτην κατὰ σελήνην παρ' αὐτοῖς ἐμπεσεῖν, μήπω ἐνστάντος πρώτου μηνὸς, ὑπερτίθενται ταύτην τὴν τεσσαρεσκαιδεκάτην διὰ τὸν ἡλιακὸν πρῶτον μῆνα παραλαμβάνουσιν, ἵνα συνδρομῆς γενομένης τοῦ τε πρώτου χρόνου, καὶ τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης κατὰ σελήνην, δόξωσι ἀπαρτίζειν τὸ βούλημα. Οὐκοῦν, ἀδελφὲ, ὁρᾷς, ὅτι καὶ Ἰουδαῖοι τοῦτο σπουδάζουσι, καὶ κοινὸν ἡμῖν τοῦτο ἐσχήκασι, τὸ μὴ μίαν ἡμέραν ζητεῖν πρὸς τὴν τελετὴν, ἀλλὰ χρόνους πολλούς. Τεσσαρεσκαιδεκάτη δὲ αἱρεσίς ἐστι· σὺν Ἰουδαίοις ποιοῦντες τὸ πάσχα, καὶ αὐτοὶ τὸ αὐτὸ ἐκείνοις πεπόνθασι. Ναυατιανοὶ δοκοῦσιν ἄλλως πως τὰ καθ' ἡμᾶς ἠρέμα μιμεῖσθαι· δουλεύουσι μὲν καὶ αὐτοὶ τῇ προθεσμίᾳ τῶν Ἰουδαίων.
C καὶ πρῶτον μῆνα καὶ αὐτοὶ νομίζουσι, καὶ τεσσαρεσκαιδεκάτην κατὰ σελήνην τὴν παρ' ἐκείνοις μεταδιώκοντες· ἀλλ' οὐχὶ ἕως τούτου γε ἵστανται, ἀλλ' ἐπὰν ἐν τούτοις γένωνται, καὶ ἐπὶ τὴν τριήμερον ἔρχονται, εἰ καὶ μάλιστα ἀκύρως, καὶ οὐ καθ' ἁρμονίαν ἐκκλησιαστικὴν, ὡς δειχθήσεται. Ἔστι τις ἄλλη αἵρεσις ἡ τῶν Μωντανιστῶν, ἥτις δῆθεν μὲν ἀποδύεται τὸ μετὰ Ἰουδαίων ποιεῖν, ἀφέστηκε δὲ σὺν τούτῳ καὶ τῆς Ἐκκλησίας εἰς ἴδιον κίνδυνον. Τεσσαρεσκαιδεκάτην γὰρ μηνὸς τοῦ πρώτου φυλάττει, τουτέστι, μηνὸς ἑβδόμου κατ' Ἀσιανοὺς, οὐ τεσσαρεσκαιδεκάτην δὲ σελήνης· οὐκ οἶδα πόθεν λαβοῦσα τοῦτον τὸν θεσμόν. Ὁ μὲν γὰρ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ πάσχα τῶν

ν, τεσσαρεσκαιδεκάτην ἐχούσης τῆς σελήνης, τῷ πρώτῳ, ἐν ταύτῃ τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ, άσχα τῶν Ἰουδαίων ὁ Χριστὸς ἔπαθε. Πόθεν η ἡ δυσώνυμος αἵρεσις τὴν τεσσαρεσκαιδεκά- ὸ τοῦ ἡλιακοῦ μηνὸς, οὐκ ἀπὸ τοῦ σεληνιακοῦ; Ἦ δῆλον, ὅτι παρὰ τοῦ ἀπατήσαντος δαίμο- D ὴν καὶ αὐτὴ εἰ *καὶ πέπτωκε τοῦ ἐκκλησια- ἀριθμοῦ, ἀλλ' ὅμως ἔνθεν ἐπὶ τὴν τριήμερον αἱ ἐῤῥίφθω μὲν αὐτή. Ἐπειδὴ δὲ ἐδίδαξα ὅτι ἵρεσις σπεύδει δῆθεν τῆς προθεσμίας συνα- κλέον ἢ ἔλαττον, θέλω λοιπὸν ἐλέγξαι τοὺς υς πρότερον, εἶθ' οὕτω τὰς αἰτίας τῆς τῶν ιῶν συναγωγῆς ἐξειπεῖν. Ἕστηκεν ἐπὶ τῆς ίας αὕτη ἡ προθεσμία τοῦ πάθους, ἰσημερία τεσσαρεσκαιδεκάτη μὲν τοῦτο κατὰ σελήνην, ος δὲ, παρασκευὴ, σάββατον, κυριακή. Τού- ὶ τὸν τόπον χρήζομεν, καὶ οὕτω κυρίως γίνε- κατὰ καινότητα ἄλλως, ἀλλὰ κατὰ παράδοσιν οῦ Μωϋσέως, τῆς κατὰ σελήνην τεσσαρεσκαι- μετ' ἰσημερίαν φυλαττομένης. Ἔχω μάρτυ- E ους Ἑβραίους. Οὐ γὰρ τῇ τῶν νῦν Ἰουδαίων η προσέχειν χρή (πάντα γὰρ τὰ τοῦ νόμου δί- ηφάνισαν αὐτοί)· ἀλλὰ τῶν σοφῶν Ἑβραίων των ἀκούειν προσήκει, καὶ ἐκείνων ἀνάγκη ον ὁρίζειν· καὶ ἐκκηρύττειν μὲν τούτους ὡς πα- ;, συνιστάνειν δὲ τὸν ἡμέτερον λόγον, κἀκεῖθεν μαρτυρούμενον. Ἰουδαῖοι μὲν γὰρ πάντα τὰ ξεχωρίσαντο. Αὐτίκα γοῦν καὶ τὰς Γραφὰς δύο δομήκοντα σοφῶν μεταβαλλόντων ἠθέτησαν. κ γὰρ Ἰουδαῖοι πρὸς τὴν τοιαύτην ἱστορίαν ντο, ἀρχαῖοι, πρὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος παρουσίας, 277 ῆν ὑπὸ ἀρίστων ἐξειλεγμένοι πρὸς τὴν μετα- A ῶν Γραφῶν, ἔτι καὶ τότε ἐν Ἑβραϊκοῖς χαρα- ούσῶν εὐδοκίμων. Καὶ ἐδοκιμάσθη ἡ ἑρμηνεία, ὑπὸ πάντων τῶν Ἑβραίων ἐτέθησαν, εἴ τις ηνείαν παρακινήσειε. Καὶ ταύτας διὰ ταῦτα ηριέπομεν, ἀκούοντες Μωϋσέως λέγοντος, Ἐπὶ ς δύο καὶ τριῶν μαρτύρων σταθήσεται πᾶν ὐκέτι δὲ δύο, ἀλλ' ἐπὶ ἑβδομήκοντα δύο μαρ- ὴν μεταβολὴν ἀσμενίσαντες. Ἀλλ' εἰς ὅσον μὲν ι περιῆσαν τῶν Ἰουδαίων, τὰ τῆς μεταβολῆς ετο· γενομένης δὲ τῆς παρανομίας τῆς κατὰ ῆρος, ἀπεσβέσθη παρὰ Ἰουδαίοις πάντα κάλλη. ης ἐστὶν ὁ κηρύττων· Ἰδοὺ δὴ Κύριος Σαβαὼθ ὸ Ἱερουσαλὴμ καὶ ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας ἰσχύοντα ουσαν, ἰσχὺν ἄρτου καὶ ἰσχὺν ὕδατος, γίγαντα ύοντα καὶ ἄνθρωπον πολεμιστὴν, καὶ δικαστὴν, ῳφήτην, καὶ στοχαστὴν, καὶ πρεσβύτερον, καὶ B ρχιτέκτονα, καὶ συνετὸν ἀκροατήν· καὶ ἐπι- εανίσκους ἄρχοντας αὐτῶν, καὶ ἐμπαῖκται κυ- σιν αὐτῶν. Τοῦτο τὸ προφητικὸν λόγιον κατέ- ν τῶν Ἰουδαίων πληθὺν, καὶ ἐρημία συνέσεως, προφήτου ὑποδεικνύντος τὰ σώζοντα, καὶ τὰς ν σοφῶν παραδόσεις ἠφάνισαν, καὶ τὰ τοῦ ιπὸν ἐκινδύνευσε δίκαια. Ὡς οὖν τὰς Γραφὰς ησαν, καὶ τὴν ἑρμηνείαν τῶν σοφῶν ἐκείνων ν, ἑνός τινος προσηλύτου πεισθέντες μεταβολῇ ήσει τοσούτων ἀνδρῶν καὶ ἄρων, οὕτω καὶ τὴν ίαν τοῦ πάσχα διέφθειραν.

* ιt Savilius legendum καὶ ἐπέπτωκε.

duce dæmone deceptore? Cæterum ipsa etsi ex ecclesiastico numero exciderit, tamen inde ad triduum venit. Verum hæc facessat. Sed postquam docui omnem hæresim id curare, ut definitum tempus plus vel minus observet; demum Judæos confutare aggrediar, deinde Christiani cœtus causam explicabo. Stat in Ecclesia definitum tempus passionis, æquinoctium vernum, decima quarta luna, triduum, nempe Parasceve, Sabbatum, Dominica. His utimur ad diem statuendam; et sic proprie fit suo tempore: non aliam novitatem sequimur, sed ipsius Moysis traditionem, nempe decimam quartam post æquinoctium servamus. Testes habeo sapientes Hebræos. Neque enim Judæorum hujus temporis amentia est attendenda, quippe qui omnia legis jura pessumdederint; sed sapientes Hebræos narrantes audire oportet, illorumque calculus necessario est usurpandus, et hi explodendi, utpote transgressores, et dicta nostra confirmanda, quæ talibus sunt fulta testimoniis. Judæi namque omnia bona eliminarunt: statim quippe Scripturas septuaginta duorum sapientium Interpretum reprobarunt. Hujusmodi enim Judæi illi erant, qui ad tale opus concinnandum incubuerunt; antiqui nempe, qui ante Servatoris adventum ab optimis electi sunt, ad interpretationem Scripturarum, quæ tunc Hebraïcis exaratæ characteribus optimo in statu erant. Sane approbata tunc fuit illa interpretatio, et maledictiones ab omnibus Hebræis prolatæ sunt in eum, qui hanc interpretationem mutaret. Has ideo Scripturas observamus, audientes Moysem dicentem: *In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum.* (Deut. 19. 15.) Non autem duorum, sed septuaginta duorum testium versionem libenter accipimus. Sed quamdiu sapientes Judæorum superstites fuerunt, versio illa vim habuit; at post iniquum contra Servatorem perpetratum scelus, bona omnia apud Judæos exstincta sunt. Propheta est ille, qui prædicat: *Ecce Dominus Sabaoth auferet a Jerusalem et a Judæa robustum et robustam, robur panis et robur aquæ, gigantem et fortem et virum bellatorem, et judicem, et prophetam, conjectorem, et senem, et sapientem architectum, et prudentem auditorem: et statuam juvenes principes eorum, et illusores dominabuntur eis.* (Isai. 3. 1.—4.) Hoc propheticum oraculum dejecit Judæorum multitudinem, ac prudentia nulla, propheta nullo exsistente, qui salutaria doceat, sapientum suorum traditiones eliminarunt, ac demum leges periclitantur. Ut ergo Scripturas mutarunt et sapientum illorum interpretationem contemserunt, proselyti cujusdam interpretationi fidem habentes, in contemtum tot virorum et maledictionum suarum, sic definitum Paschæ tempus perverterunt.

Proselytum illum Aquilam interpretem intellige.

2. Testes habemus sapientes Hebræos, ut Philonem, Josephum, et alios quosdam, qui in scriptis suis asseverant, non posse aliter accurate Pascha celebrari, quam post æquinoctium vernum. Definiuntque iidem sæpe, hanc rei seriem servari post quartam decimam lunam, uti sæpe dictum est. Hi vero, ut Judæi omnes norunt, post Servatoris passionem fuerunt, multoque postea tempore vixerunt. Itaque palam est Servatorem in Paschate Judæorum passum esse post æquinoctium. Jam ergo sapientum testimonio compertum habes, Judæos, nunc rejectos, ab initio post æquinoctium quarta decima luna Pascha agni celebrasse. Stet hoc interim firmum, ut hinc susceptum argumentum stabiliatur. Nunc tamen Judæi Pascha post æquinoctium indifferenter celebrant, nisi intercedat mensis embolismus, quo casu vel inviti post æquinoctium illud differunt : id autem non secundum scopum, sed casu accidit. Nunc porro, hoc nempe tempore, ante æquinoctium id faciunt, et a sapientibus Judæis ut transgressores unctionis reprehenduntur. Nos porro vim mysterii inviolabilem habemus : tempus enim, quo passus est Servator non ignoratur. Nam commentaria sub Pilato edita definitum Paschæ tempus continent. Narratur enim octavo Kalendas Aprilis passum esse Servatorem. Hoc vero definitum tempus post æquinoctium est, ut periti norunt. Hanc regulam tene, ut videas Christum hoc definito tempore passum esse, et rei gnarus semper Pascha post æquinoctium celebres, Christum imitans, hæreticorum prævaricationem fugias, et temporum rationes quæras. Jam conabor hanc temporis rationem enumerare, ut ostendam mysterii consensum cum veteri norma. Passus est Christus post æquinoctium in Parasceve, ut novimus, et ut Scripturæ referunt; Parasceve tunc concurrente cum quartadecima luna. Nam in Judæorum Paschate passus est. Pascha vero Judæorum tunc omnia tempora, quæ ad passionem pertinent, complectebatur, æquinoctium quod jam prætereierat, quartam decimam lunam currentem, Parasceven, Sabbatum, Dominicam. Cur hæc ita facta sint, jam dicendum; et singula, quæ proposita sunt, fideliter explicanda, non ex meo arbitrio, sed ex ipso rerum ordine. Quod enim æquinoctium, primum tempus præcesserit, id ex Dei creatione palam est. Primum namque mensem quærimus per primum tempus : primum vero tempus initium habeat oportet a prima die pariterque a prima nocte. Nullum enim aliud initium primo tempori competit, quam illud quod dictum est. Oportebat enim creationem fieri ante futurum tempus, et cum dies et nox jam adessent, illarum exsistentiam jam æqualiter definiri; deinde vero ex motu inæqualitatem exsurgere. Nam si motus inæqualitatem habuit, in creatione oportuit æqualita-

Ἔχομεν μάρτυρας σοφοὺς Ἑβραίους, οἷον Φίλωνα,
C καὶ Ἰώσηππον, καὶ ἄλλους τινὰς, οἵτινες ἐν τοῖς οἰκείοις συγγράμμασι διαβεβαιοῦνται, ὅτι οὐ δύναται ἀκριβῶς ἄλλως τὸ πάσχα γενέσθαι, ἢ μετ' ἐαρινὴν ἰσημερίαν ἐνστᾶσαν. Καὶ ὁρίζονται οὗτοι ἀνέκαθεν τὸν τοιοῦτον εἱρμὸν τετηρῆσθαι μετὰ τῆς κατὰ σελήνην τεσσαρεσκαιδεκάτης, ὡς πολλάκις ἐῤῥέθη. Οὗτοι δὲ σαφῶς, ὡς πάντες Ἰουδαῖοι ἐπίστανται, μετὰ τὸ πάθος τοῦ Σωτῆρος ἐγένοντο, πολλῷ τῷ μετέπειτα χρόνῳ βιώσαντες· ὥστε δῆλον εἶναι, ὅτι καὶ ὁ Σωτὴρ ἐν τῷ πάσχα τῶν Ἰουδαίων ἔπαθε μετ' ἰσημερίαν. Ἔχεις τοίνυν καὶ ἐκ τῆς μαρτυρίας τῶν σοφῶν Ἰουδαίους τοὺς νῦν ἀποβλήτους, ἐξ ἀρχῆς μετ' ἰσημερίαν τεσσαρεσκαιδεκάτης σελήνης τὸ πάσχα τοῦ προβάτου τελέσαντας. Τοῦτό μοι ἱστάσθω τέως· ἵν' ἐκ τούτου δειχθῇ τὸ προκείμενον. Λοιπὸν γὰρ Ἰουδαῖοι ποιοῦσι τὸ πάσχα πρὸ ἰσημερίας ἀδιαφόρως, ἐκτὸς εἰ μὴ ἐμβολίμου μηνὸς ἐνστάντος ἀκουσίως μετ' ἰσημερίαν
D παραταθῶσι. Τοῦτο δὲ οὐκ ἔστι σκοποῦ, ἀλλ' ἐπιβολῆς τοῦ συμβάντος. Αὐτίκα γοῦν νῦν εἰς τὸ ἐνεστὼς πρὸ ἰσημερίας ποιοῦσι, καὶ κατηγοροῦνται ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων σοφῶν παραβάται τοῦ χρίσματος. Ἔχομεν δὲ ἡμεῖς τοῦ μυστηρίου τὴν ἰσχὺν ἀσύλητον· ὁ μὲν γὰρ χρόνος, καθ' ὃν ἔπαθεν ὁ Σωτὴρ, οὐκ ἠγνόηται. Τὰ γὰρ ὑπομνήματα τὰ ἐπὶ Πιλάτου πραχθέντα καὶ τὴν προθεσμίαν περιέχει τοῦ πάσχα. Ἱστορεῖται γοῦν, ὅτι τῇ πρὸ ὀκτὼ καλανδῶν ἀπριλίων ἔπαθεν ὁ Σωτήρ. Αὕτη γοῦν ἡ προθεσμία μετ' ἰσημερίαν συνίσταται, καὶ τοῖς ἀκριβοῦσι κατείληπται. Καὶ ἔχε τοῦτον τὸν κανόνα, ἵνα ἴδῃς, ὅτι Χριστὸς ἐν ταύτῃ τῇ προθεσμίᾳ ἔπαθε, καὶ ἵνα εἰδὼς τηρῇς ἀεὶ μετ' ἰσημερίαν ποιεῖν τὸ πάσχα, Χριστὸν μιμούμενος, καὶ φεύγῃς μὲν τὴν τῶν αἱρετικῶν παρανομίαν, ζητῇς δὲ τὰς αἰτίας τῶν
E χρόνων. Πειράσομαι δὲ ἤδη ταύτην ἀπαριθμῆσαι κατὰ τόπον, ἵνα ἁρμονίαν δείξω τοῦ μυστηρίου πρὸς τὴν ἀρχαίαν κατάστασιν. Ἔπαθεν ὁ Χριστὸς μετ' ἰσημερίαν, καὶ τῇ παρασκευῇ ἔπαθεν, ὡς ἴσμεν, καὶ αἱ Γραφαὶ μεμηνύκασι, τεσσαρεσκαιδεκάτῃ κατὰ σελήνην τῆς παρασκευῆς συντρεχούσης· ἐν γὰρ τῷ πάσχα τῶν Ἰουδαίων ἔπαθε· τὸ δὲ πάσχα τῶν Ἰουδαίων τότε πάντας τοὺς χρόνους πρὸς τὸ πάθος συνῆγε, καὶ ἰσημερίαν προλαμβάνουσαν, καὶ τεσσαρεσκαιδεκάτην ἐνεστῶσαν, καὶ παρασκευὴν καὶ σάββατον καὶ κυριακὴν [a] συναρμοζόμενος. Διὰ τί ταῦτα γέγονε, καὶ τίνος ἕνεκεν, ἤδη ὀφείλω λέγειν, καὶ ἑκάστου τῶν προκειμένων τὴν θεωρίαν ἀποδοῦναι, οὐκ ἀπὸ γλώττης ἐμῆς
178 σχεδιαζομένου τοῦ λόγου, ἀλλ' ἀπὸ πιστῶν πρα-
A γμάτων πιστοῦ δεικνυμένου τοῦ λόγου. Ὅτι μὲν γὰρ ἡ ἰσημερία προέστηκε τοῦ ἀληθῶς πρώτου χρόνου, τοῦτο δῆλον ἐπὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δημιουργίας ἐστί. Πρῶτον μὲν γὰρ μῆνα ζητοῦμεν διὰ τὸν πρῶτον χρόνον· ὁ δὲ πρῶτος χρόνος ἀρχὴν ὀφείλει ἔχειν τὴν πρώτην ἡμέραν καὶ νύκτα ἐν ἴσῳ διαταχθεῖσαν. Οὐδὲ γὰρ ἄλλη ἥρμοσεν ἀρχὴ τῷ πρώτῳ χρόνῳ, ἢ ἴσοτης τῶν εἰρημένων. Ἔδει γὰρ δημιουργεῖσθαι μέλλοντος χρόνου, καὶ ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἄρτι παραγενομένων, τὰς ὑπάρξεις τούτων ὡρισμένας δειχθῆναι ἐν ἴσῳ· εἶ-

[a] Savil. ἴσ. συναρμοζόμενα.

ῇ κινήσει τὴν ἀνωμαλίαν ἐπιτραπῆναι. Εἰ γὰρ ις τὸ ἀνώμαλον ἔσχεν, ἡ δημιουργία ὤφειλε τητα δεῖξαι. Ὅμως δὲ βούλομαι τοῦτο ἐκ τῆς παραστῆσαι. Ἐν ἀρχῇ, φησὶν, ἐποίησεν ὁ ν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Εἶτα ἐπάγει, ὅτι Σκό- καὶ φῶς οὐδέπω ἦν. Καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς, Γενη- ῶς, καὶ ἐγένετο φῶς. Καὶ διεχώρισεν ὁ Θεὸς B σον τοῦ φωτὸς, καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σκότους, ἔλεσεν ὁ Θεὸς τὸ φῶς ἡμέραν, καὶ τὸ σκότος νύκτα. Ἔχεις πρώτην ἡμέραν καὶ πρώτην Τί γάρ; πῶς εἶπεν, ὅτι καὶ διεχώρισεν ὁ Θεὸς σον τοῦ φωτὸς, καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σκότους, ὃ ι εἰς νύκτα; Τὸ γὰρ, Ἀνὰ μέσον, εἰς τὰ δύο οιεῖ. Ἐπειδὴ γὰρ πάντα, ὅσα ἐδημιούργει ὁ ν ὡρισμένῃ ἐδημιούργει φύσει, εἰκότως καὶ καὶ νύκτα τὰς πρώτας ἐν ὡρισμένῃ καὶ ἴσως παρῆγε περιγραφῇ, καὶ ἀπαρτίσας τὸ μέτρον, άλλιστα ἔχειν· εἶθ' οὕτω, καθὰ ἤδη φθάσας τῇ κινήσει λοιπὸν ἀφῆκε τὴν ἀνωμαλίαν ἐργά- Εἰ μέντοι πρώτη στάσις ἐν ἴσῳ, γέγονε τοίνυν ρία ἀρχὴ τοῦ χρόνου τοῦ πρώτου, ὡς ἀποδέ- Εἶτα μετὰ ἰσημερίαν (σκόπει ὃ λέγω) τε- ἡμέρᾳ γίνεται ἥλιος καὶ σελήνη. Ἰσότης ἰσημε- σιν οἱ φωστῆρες. Ἕκτῃ ἡμέρᾳ πλάττει τὸν C ον· καὶ ἔπειτα τῇ ἑβδόμῃ καταπαύει ἀπὸ πάν- ν ἔργων. Τῇ ἐπιούσῃ, ἥτις ἐστὶν καὶ πρώτη, ειωθὲν λοιπὸν τὸ σύμπαν ἀφῆκεν ἐν τάξει φέ- Τήρει δὴ γὰρ τούτων τηρουμένων καὶ τῆς σῆς παραστάσεως εὐδοκιμῆσαι τὸν ἑρμηνεύοντα Ἐποίησεν οὕτω τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεὸς, καὶ ὡς γαθὸς τοσοῦτον καὶ τηλικοῦτον ἐποίησε τὸν ον. Μὴ γὰρ ὅρα αὐτοῦ τὴν ἀβελτηρίαν, ἀλλὰ ώτην φαντάζου κατάστασιν. Καὶ γὰρ κατ' εἰ- ιτὸν ἑαυτοῦ ἐποίησε. Καὶ ἵνα δείξῃ αὐτοῦ τὴν οῖς ἄστροις ἁμιλλωμένην, ἐμφαίνει, ὅτι καὶ ἔθηκεν ἐν τῷ παραδείσῳ στολῆς οὐ χρήζοντα· γὰρ ὕβρις συνεληλύθει τῇ ὄψει, ἵνα καὶ σκέπης ἄνθρωπος. Ἀλλ' ἡ Γραφὴ μαρτυρεῖ, ὅτι ἐποί- ἄνθρωπον, καὶ ἔθετο αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ, γυμνοὶ ἦσαν, καὶ οὐκ ᾐσχύνοντο. Ἀλλ' ὥσπερ D αὶ σελήνη τῇ ἑαυτῶν γυμνώσει ἐγκαλλωπίζον- τω δὴ καὶ οὗτοι ἠφείθησαν τῇ φυσικῇ εὐπρε- ραΐζεσθαι. Τοσαύτην οὖν εὐεργεσίαν εἰς τοῦτον άμενος ὁ Θεὸς, καὶ ἁβροδίαιτον αὐτὸν ἐν πα- καταστησάμενος, τῶν τε χαρίτων πλουσίως εταδοὺς, καὶ τὴν αὐτοῦ αἴσθησιν κατὰ τὸ δί- τεζήτει, καὶ ὑπακοῇ τιμᾶσθαι τὴν χάριν ἐδί- αὶ ἐπειδὴ εἶδεν ὁ Θεὸς, ὅτι ἀδύνατον αὐτῷ αχθῆναι τὴν δωρεὰν, εἰ μὴ καταφυγῇ καὶ τιμῇ τὸν δεδωκότα Θεὸν, νόμον αὐτῷ φρουρὸν ὁρί- ύσεως, ἵνα μνήμῃ καὶ βοηθείᾳ τοῦ νομοθέτου, θοῖς τισι φαρμάκοις φυλάττηται· καὶ ἀθανα- αὐτοῦ τηρουμένου τοῦ νόμου κατεπαγγέλλε- ἰνατον δὲ παραβάντος. Ἀλλὰ τούτων οὕτως E γέγονε τὰ γενόμενα, καὶ φθόνῳ τοῦ διαβόλου παραβῆναι τὸν νόμον ὁ ἄνθρωπος, φθαρτὸς καὶ ἔξω τίθεται τοῦ παραδείσου· καὶ λοιπὸν θος δοὺς, βίον τε κτηνώδη ἔζη, καὶ ἀθείας τε λασίας δοχεῖον ἐγίνετο. Καὶ διὰ τοῦτο προφῆ- ων, καὶ περὶ τῆς πρώτης αὐτοῦ ἀξίας, καὶ

tem demonstrari. Id autem volo ex Scriptura explicare. *In principio*, inquit, *fecit Deus cœlum et terram.* Hinc subdit, Tenebræ erant, et lux nondum erat. *Et dixit Deus : Fiat lux; et facta est lux. Et divisit Deus inter lucem et tenebras, et vocavit Deus lucem diem, et tenebras vocavit noctem.* Habes primam diem et primam noctem. Quid enim? quomodo divisit Deus inter lucem et inter tenebras, quas constituit esse noctem? Nam illud, *Inter*, duos ponit terminos. Quia enim omnia quæ creavit Deus, in determinata creavit natura, ex consequenti primam diem et primam noctem in determinata et æquali circumscriptione produxit, et cum mensuram perfecisset, vidit illa optime se habere. Deinde, ut jam dixi, ex motu permisit inæqualitatem oriri. Si ergo primus status in æqualitate constitit, æquinoctium primi temporis principium fuit, ut demonstratum est. Deinde post æquinoctium (hic animum adhibe) quarta die fit sol et luna. Æqualitatem æquinoctii faciunt luminaria. Sexta die format hominem, ac septima quiescit ab omnibus operibus. Sequenti, quæ est prima, universum jam perfectum suo ordine ferri sinit. Hæc observa et memoria retine, ut dicta explorare possis. Sic Deus hominem fecit, et, ut bonus est, talem et tantum fecit hominem. Ne enim pravitatem ejus, sed primum ejus statum respicias : nam ad imaginem suam fecit illum. Atque ut ostenderet ejus naturam cum stellis concertare, declarat ipsum nudum positum fuisse in paradiso, amictu non egentem : nondum enim talem aspectum contumelia fœdaverat, ut tegumento opus haberet homo. Verum Scriptura testificatur, Deum fecisse hominem, et posuisse illum in paradiso; atque illos nudos fuisse, nec erubuisse. Sed quemadmodum sol et luna nuditate sua splendent et ornantur : sic et hi permissi sunt suo decore splendere. Cum ergo tantum illi beneficium contulisset Deus, illumque in paradisi deliciis constituisset, muneraque sua illi abunde tribuisset, sensum ab eo, ut justum erat, requirebat, docuitque illum ut obedientia gratiam rependeret. Quia vero vidit, fieri non posse ut ille donum servaret, nisi ad Deum datorem confugeret ipsumque honoraret, legem illi præscripsit naturæ custodem, ut ex memoria et ope legislatoris, quasi bonis quibusdam pharmacis custodiretur : immortalitatemque ipsi, si legem servaret, promisit, mortem vero minatus est prævaricanti. Sed his ita gestis, illa acciderunt quæ nota sunt : invidia quippe diaboli suadente, ut legem transgrederetur homo, corruptibilis est effectus, ejiciturque extra paradisum : ac deinceps auctus prole, brutorum vitam duxit, atque impietatis et lasciviæ receptaculum factus est. Ideoque prophetæ clamabant, de illius prisca dignitate, et de postrema turpitudine : *Homo cum in honore esset, non intellexit : comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis.* Hæc cum ita se haberent, et humana per-

Gen. 1. 1.—5.

Psal. 48. 13.

eunte natura, volens unigenitus Dei Filius cum paterno placito hominem reducere, illumque ab impendente ultione eripere, tempus et modum auxilii excogitat; tempus, ut opportune ad medelam adsit; modum, qui ad purgandum et restituendum illum esset idoneus. Factus igitur homo, Deusque manens, pro toto mundo passus est. De hoc sæpe sacrificio loquutus sum. Multa nuper dicebam, ex ipsis Judæis adducta contra Judæos, et ex gentilibus contra gentiles argumenta sumendo; et hanc necem dæmonas avertisse et profligasse, necnon pericula etiam, hostes et omnem turpitudinem ejecisse, ex rebus ipsis demonstravi; neque ultra contra illos agam, ne propositæ rei seriem interpellem. Cum vellet igitur unigenitus Filius Dei resurrectionem lapso homini largiri, illumque renovare, et passione sua in pristinum modum restituere, vide quid fecerit. Quia ipse erat primi hominis Creator, ejus etiam lapsi restaurator futurus erat, ad emendationem totius naturæ: sese quidem passioni offert, totum vero tempus accipit ad renovationem, quod ad creationem acceperat, ut finis principio consentaneus appareret, et modus in Creatore idem esset. Volebat enim, quia tempus purissimum in formatione primi hominis delegerat; hoc vero tempus pollutum fuerat per prævaricationem, cum ipso etiam prævaricatore, et pollutum sequens sæculum apparebat, ipsum primum tempus in reparatione hominis assumere; ut cum ipso homine per purgationem ex passione partam sequens sæculum a capite purius exhiberet; quo in eadem ipsa re omnia ostenderet, et hominis renovationem, et sæculi puritatem et reparatorem Creatoremque naturæ ex ipsis temporum symbolis clare demonstraret.

3. Quod est ergo primum tempus? quod caput primi temporis? Æquinoctium, frater, ut ostendimus, cum dies et noctes, æquales sectiones exquisivimus; et æquinoctium vernum: tempus enim vernum est ex historiæ serie. Narrat quippe Moyses, tertia die jussisse Deum flores et arbores et plantas fieri. Veris hæc symbola, consona sunt arti, viæ et ordini Dei cuncta creantis. Quia ergo prima creatio hominis post æquinoctium facta est, sexta æquinoctii die (nam in Parasceve creatus est homo), luna vero plena post æquinoctium creata est quarta die, lapsusque hominis per peccatum accidit: ideo emendationem ejus et renovationem, tempore a creatione ejus definito assumit, æquinoctium et decimam quartam post æquinoctium,

μετὰ ταῦτα ἀναξιότητος· Ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὢν, οὐ συνῆκε· παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς. Τούτων δὴ οὕτως ἐχόντων καὶ ἀπολλυμένης τῆς φύσεως, βουληθεὶς ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ σὺν πατρικῇ γνώμῃ ἐπαναγαγεῖν τὸν ἄνθρωπον, καὶ τῆς ἐπηρτημένης δίκης ἐξαρπάζειν αὐτὸν, καιρὸν τῆς βοηθείας καὶ τρόπον ἐπινοεῖ· καιρὸν μὲν, ἵν' εὐκαίρως ἐπιστῇ πρὸς τὴν ἴασιν· τρόπον δὲ, 279 A ἵνα κατάλληλος αὐτὸς πρὸς τὴν ἐκκαθάρσεως ἀποκατάστασιν γένηται. Καὶ δὴ γενόμενος ἄνθρωπος, μετὰ τοῦ μεῖναι Θεὸς, τὸ παγκόσμιον πάθος ὑπέμεινεν. Εἶπον πολλάκις περὶ τούτου τοῦ θύματος. Πολλὰ ἔλεγον πρώην, ἐξ αὐτῶν τῶν Ἰουδαίων πρὸς Ἰουδαίους, καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων πρὸς Ἕλληνας τὰς ἀποδείξεις ποιούμενος, καὶ ἀποτρόπαιον τοῦτο τὸ σφάγιον καὶ καθαιρετικὸν καὶ δαιμόνων καὶ κινδύνων, καὶ ἐχθρῶν καὶ πάσης αἰσχρότητος τοῖς πράγμασιν ἐμφαίνων· ἵνα μὴ πάλιν τὸν πρὸς ἐκείνους ἄρτι ἀναλαβὼν λόγον, ἐμποδίσω ἐμαυτὸν πρὸς τὸν προκείμενον τοῦ λόγου εἱρμόν. Ἐπειδὴ οὖν ἠθέλησεν ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἀνάστασιν τῷ ἐκπεπτωκότι ἀνθρώπῳ πορίσασθαι, καὶ ἀνανεώσασθαι τοῦτον, καὶ τῷ πάθει τῷ ἰδίῳ ἐπὶ τὸν πρῶτον ἀνακτίσαι τρόπον, βλέπε τί πράττει. Ἐπειδὴ αὐτὸς ἦν τοῦ πρώτου δημιουργὸς, ἔμελλεν αὐτοῦ καὶ πεσόντος εἶναι θερα- B πευτὴς ἐπὶ διορθώσει ὅλης τῆς φύσεως. Προσάγει μὲν τῷ πάθει ἑαυτὸν, ὅλον δὲ χρόνον παραλαμβάνει πρὸς ἀνανέωσιν, ὅνπερ καὶ πρὸς τὴν κτίσιν παρείληφεν· ἵνα καὶ τὸ τέλος τῇ ἀρχῇ σύμφωνον φάνηται, καὶ ὁ τρόπος τοῦ δημιουργοῦ ὁ αὐτός. Ἠβουλήθη γὰρ, ἐπείπερ καὶ χρόνον καθαρώτατον ὑπεστήσατο ἐπὶ τῇ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου πλάσει, οὗτος δὲ ὁ πρῶτος χρόνος ἐμολύνθη διὰ τῆς παραβάσεως, σὺν αὐτῷ τῷ παραβάντι φθαρεὶς, καὶ μεμολυμμένον λοιπὸν τὸν ἑξῆς αἰῶνα ἀπέδειξεν, αὐτὸν τὸν πρῶτον χρόνον ἐπὶ τῷ κατορθώματι τοῦ ἀνθρώπου * παρείληφεν· ἵνα σὺν τούτῳ τῇ ἐκ τοῦ πάθους καθάρσει καὶ τὸν ἑξῆς αἰῶνα ἐκ κορυφῆς καθαρώτερον ἀποφήνειεν, ἵνα ἐν ταὐτῷ τὰ πάντα δείξειε, καὶ τὴν τοῦ ἀνθρώπου ἀνανέωσιν καὶ τὴν τοῦ αἰῶνος καθαρότητα, καὶ τὸν διορθωτὴν καὶ δημιουργὸν τῆς φύσεως ἐξ αὐτῶν τῶν χρονικῶν C συμβόλων σαφῶς ἀποδείξειε.

Τίς οὖν ὁ πρῶτος χρόνος; τίς ἡ κορυφὴ χρόνου τοῦ πρώτου; Ἰσημερία, ἀδελφὲ, ὡς ἐδείξαμεν, ἡμέρας καὶ νύκτας ἴσα τμήματα ἀπαιτοῦντες, καὶ ἰσημερία ἐαρινή· ὅθεν ὁ τοῦ ἔαρος ἐξ αὐτῆς τῆς κατὰ τὴν ἱστορίαν ἀκολουθίας. Ἱστορεῖ γοῦν ὁ Μωϋσῆς, ὅτι τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐκέλευσεν ὁ Θεὸς τὰ ἄνθη καὶ τὰ δένδρα καὶ τὰς βοτάνας γενέσθαι· ἔαρος δὲ σύμβολα ταῦτα, τὰ συμφωνοῦντα τῇ τέχνῃ, ὁδῷ καὶ τάξει τοῦ Θεοῦ τὰ πάντα κτίζοντος. Ἐπειδὴ οὖν πρώτη δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου μετ' ἰσημερίαν ἐγένετο ἕκτῃ τῆς ἰσημερίας ἡμέρᾳ (τῇ γὰρ παρασκευῇ ἐκτίσθη ὁ ἄνθρωπος), τὸ δὲ τῆς σελήνης πλησιφαὲς καὶ αὐτὸ μετ' ἰσημερίαν ἐδημιουργήθη τετάρτῃ ἡμέρᾳ, διάπτωσις δὲ ἐξ ἁμαρτίας τοῦ ἀνθρώπου ἐγένετο, διὰ τοῦτο τὴν διόρθωσιν αὐτοῦ καὶ τὴν ἀνανέωσιν ἐπὶ τῆς κατὰ τὴν κτίσιν

* [Savil. ἴσ. παρειληφέναι.]

αὐτοῦ προθεσμίας ἀναλαμβάνει, καὶ ἰσημερίαν, καὶ τεσσαρεσκαιδεκάτην τὴν μετ' ἰσημερίαν, καὶ ἡμέραν ἕκτην συναγαγὼν, ἵνα διὰ πασῶν προθεσμιῶν τὴν τοῦ παθόντος ἀνάστασιν δείξειε, καὶ τῆς φύσεως ἀνανέωσίν τε καὶ ἀνακεφαλαίωσιν. Διὰ τοῦτο ὁ ἀπόστολος ταύτην τὴν ἀνακεφαλαίωσιν ἐμφαίνων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γινομένην ἔλεγεν· Ἐν πάσῃ σοφίᾳ καὶ φρονήσει γνωρίσας ἡμῖν τὸ μυστήριον τοῦ θελήματος αὐτοῦ, κατὰ τὴν εὐδοκίαν αὐτοῦ, ἣν προέθετο ἐν αὐτῷ εἰς οἰκονομίαν τοῦ πληρώματος τῶν καιρῶν, ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ γῆς. Ὁρᾷς πῶς ἀνακεφαλαίωσιν τῶν ἐπὶ γῆς λέγει πρὸς τὰ οὐράνια; Ἐκπτώσεως δὲ τοῦ ἀνθρώπου γενομένης καὶ διαμερισμοῦ ἀπὸ τῆς εὐσεβείας τῶν οὐρανίων ἀγγέλων, εἰς ταύτην ἐπανάγειν διὰ τοῦ πάθους [a] τὴν ἔρωσιν ἡμᾶς προμηθούμενος, τί ἄλλο, ἢ ἀνακεφαλαίωσιν ἀγαθῶν πραγματεύεται; Διὸ καὶ τοὺς χρόνους τῆς δημιουργίας ἐπὶ τῇ διορθώσει παραλαμβάνει, καὶ μυστήριον ἔχεις ἀκοῦσαι μέγιστον. Ἐπειδὴ γὰρ δυσχερῶς οὗτοι οἱ χρόνοι συμπίπτουσι κατὰ τὸν πρῶτον τρόπον εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἑβδομάδα (πρόσεχε ὅτι ἡ πρώτη ἑβδομὰς ἐκείνη κατὰ τὴν δημιουργίαν, φημὶ, ἐν αὐτῇ εἶχε τὴν μὲν ἰσημερίαν ἐν ἀρχῇ, ἔπειτα τὴν πλησιφαῆ σελήνην κατὰ τὴν τετάρτην ἡμέραν ὑφεστῶσαν, καὶ τὴν ἕκτην εὐθέως, ἐν ᾗ ἐπλάσθη ὁ ἄνθρωπος· οὐ μὴν ἀεὶ τοῦτο συμβαίνειν δύναται κατὰ τὴν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἑβδομάδα)· ἐπειδὴ δυσχερὲς ἦν καὶ δυσπόριστον ἐν μιᾷ ἑβδομάδι κατὰ τὴν πρώτην δημιουργίαν ταύτας ὑφ' ἓν τὰς προθεσμίας συναγαγεῖν, ὥστε συνδρομῆς τούτων πρὸς τὴν τοῦ πάθους οἰκονομίαν ὁ Σωτὴρ ἔχρηζεν, ἵνα τὴν προκειμένην ἀνακεφαλαίωσιν δείξειε· διὰ τοῦτο πολλάκις ζητούμενος ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ἀναιρεθῆναι, μήπω τῆς συνδρομῆς τῶν χρόνων ἐκπεπτωκυίας, ὑπέφυγε. Καὶ ἔχεις ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις, ὅτι ἠθέλησαν αὐτὸν συλλαβεῖν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ ὁ Σωτὴρ ἀνεχώρησε. Καὶ τοῦτο οἱ ἀμαθεῖς τὸ μυστήριον δειλίαν ἐνόμισαν. Οὐκ ἦν δὲ δειλία, ἀλλὰ τῆς συνδρομῆς τῶν προθεσμιῶν ἐπιτήρησις. Ὅτε μέντοι συνήγαγεν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοὺς χρόνους, ὅτε τὴν ἑβδομάδα πρὸς τὴν ἀρχαίαν δημιουργίαν ἥρμοσε, καὶ ἰσημερία καὶ πλησιφαὴς σελήνη καὶ ἡ παρασκευὴ, ἐν ᾗ ἔδει [*] παθεῖν, τὴν ἀνανέωσιν δειχθῆναι σύνδρομον, τὸ τηνικαῦτα ἐπιδίδωσι μὲν ἑαυτὸν τῷ πάθει. Ἐπάρας δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸν οὐρανὸν, εἶπε, Πάτερ, ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, δόξασόν σου τὸν Υἱὸν, ἵνα καὶ ὁ Υἱός σου δοξάσῃ σε· καὶ πρὸς τοὺς μαθητὰς, Ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, ἵνα δοξασθῇ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. Οὕτως ἐπιμελὲς γέγονε τῷ μονογενεῖ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, πάντας τοὺς χρόνους τοὺς πρώτους, καθ' οὓς πλασθεὶς διέπεσεν ὁ ἄνθρωπος, συναγαγεῖν ἐπὶ τῇ διορθώσει αὐτοῦ, καὶ τὴν [a] ἀποστολικὴν ἀνανέωσιν τῆς φύσεως ὑποδῆναι, αὐτῆς τῆς συμβουλῆς τῶν προθεσμιῶν ἀναγκαίας οὔσης τῷ πράγματι. Διὰ τοῦτο ἐπὶ τῷ πάθει καὶ ἰσημερία, οἷα κορυφὴ τοῦ χρόνου, τηρεῖται. Πρὸ μὲν γὰρ ταύτης

diemque sextam simul conferens; ut his omnibus statutis temporibus, ejus qui passus est resurrectionem ostenderet, atque naturæ renovationem et restaurationem. Ideo apostolus hanc restaurationem a Deo factam declarans, dicebat: *In omni sapientia et prudentia: ut notum faceret nobis sacramentum voluntatis suæ, secundum beneplacitum ejus, quod proposuit in eo, dispensationem plenitudinis temporum, instaurare omnia in Christo, quæ in cælis, et quæ in terra sunt.* (Ephes. 1. 8.—10.) Vides, quomodo restaurationem eorum, quæ sunt in terra, dicat una cum cælestibus? Lapsu autem hominis incidente, et separatione a pietate cælestium angelorum, cupiens nos per passionem ad hanc unitatem reducere, quid aliud operatur, quam restaurationem bonorum? Ideoque tempora creationis ad reparationem assumit: ac mysterium maximum audire poteris. Quia enim hæc tempora difficile concurrere possunt secundum priorem modum in unam et eamdem hebdomadam (consideres velim priorem illam hebdomadam, in creatione dico, æquinoctium in principio in se habuisse, deindeque quarta die plenam lunam, et paulo post sextam diem, in qua formatus est homo: illa vero non possunt semper contingere in una eademque hebdomada): quia ergo difficile erat, ut, quemadmodum in prima creatione, hæ omnes temporum rationes in unum cogerentur, horum tamen concursu ad passionis œconomiam Servator usus est, ut propositam restaurationem exhiberet. Ideoque cum sæpe a Judæis quæsi tus fuisset ut interficeretur, quod nondum concursus ille temporum accideret, aufugit. Legis quippe in Evangeliis, voluisse Judæos illum comprehendere, sed ipsum recessisse; illos vero, qui mysterium ignorabant, ex metu factum putavisse. Non erat autem metus, sed concursus temporum observatio. Cum porro Filius Dei temporum notas collegisset, cum hebdomadam hanc ad illam creationis concinnasset, atque æquinoctium, plenam lunam et Parasceven, in qua passurus et renovationem facturus erat, concurrere deprehendisset, tunc sese ad patiendum tradidit. Elevatis autem oculis in cælum, dixit: *Pater, venit hora, clarifica Filium tuum, ut et Filius tuus clarificet te:* (Joan. 17. 1.) et discipulis suis: *Venit hora, ut clarificetur Filius hominis.* (Ibid. 12. 23.) Sic curavit unigenitus Filius Dei, omnia illa priora tempora, quibus formatus homo lapsus est, coadunare ad ejus reparationem et apostolicam renovationem naturæ subire, eo quod huic rei necessarius esset temporum concursus. Ideo in passione æquinoctium, ut caput temporis, observatur. Nam ante illud æquinoctium, antequam dies esset, tenebræ erant: neque dignum illo fuisset tenebrarum tempore pati,

[a] τὴν ἔρωσιν vitiatum est, nisi sit ab imperito scriptore profectum. Opinatur Savil. legendum τὴν στερέωσιν. Forte melius ἕνωσιν.

[*] [Savil. ἴσ. παθεῖν, καὶ τὴν ἀνανέωσιν δειχθῆναι, σύνδρομα.]

[a] ἀποστολικὴν vox suspecta. [Mox Savilius συμβολῆς pro συμβουλῆς leg. putat.]

τρέχειν αἱ προθεσμίαι, μίμημα τοῦ ἀληθινοῦ πάσχα
ποιοῦντες, ὅση δύναμις, τὸ μίμημα τῶν χρόνων περὶ
τὸν τόπον συνάγομεν, ἀκριβῆ τῶν χρόνων κατάστασιν
τῷ πρωτοτύπῳ πάσχα τοῦ Σωτῆρος παραχωρήσαντες·
ὅθεν ἅπαξ τυθέντος τοῦ Μονογενοῦς καὶ πρὸς τὴν οἰ-
κονομίαν ἀρκέσαντος, οὐκέτι ἄνθρωπος θύεται, ἀλλ'
ὁ Σωτὴρ ἐπὶ τῷ πάθει γινόμενος τῆς κυριωτάτης θυ-
σίας ἄρτον καὶ ποτήριον μίμημα δίδωσι, τὸ μὲν, B
σῶμα ἴδιον, τὸ δὲ, αἷμα ἀῤῥήτοις ἐπικλήσεσιν ἐκτελῶν,
καὶ προστάττων ἐν τούτοις τοῖς τύποις τὸ πάσχα ποιεῖν.

Ἀκολούθως οὖν τῷ μιμήματι καὶ τοὺς χρόνους ἐν
μιμήσει συνάγομεν, ὅση δύναμις, καὶ ἰσημερίαν καὶ
τεσσαρεσκαιδεκάτην κατὰ σελήνην καὶ τριήμερον περὶ
τὸν τόπον ἀθροίζοντες, τὴν μὲν τεσσαρεσκαιδεκάτην
ἐξ ἀνάγκης κατὰ τὴν ἑβδομάδα, ὡς τὸ ἀρχαῖον διέ-
δειξε, καὶ αὐτὴν τὴν τριήμερον· τὴν δὲ ἰσημερίαν
περὶ τὸν χρόνον τοῦ πάσχα ὡς ἂν συνερχόμενοι. Ὁ
μὲν Σωτὴρ τὸ κυριώτατον πάσχα ἐπιδειξάμενος, ἀπο-
τρόπαιον τῶν ἐπηρτημένων ἡμῖν κακῶν καὶ δαιμόνων
καὶ εἰδωλολατρείας καὶ πάσης λύμης ἀπέφηνε, καὶ
ἐλευθέραν τὴν φύσιν ἡμῶν πρὸς τὴν τῆς μακαριότητος
ἐπανάληψιν ἀπειργάσατο. Ἐπειδὴ δὲ προσέταξεν ἐπὶ
τῶν χρόνων καὶ τοῦ πάθους γινόμενος, καὶ ἡμᾶς τοῦτο
μιμουμένους ποιεῖν ἐπὶ συμβόλοις οἷς ἔδωκε, φήσας, C
Τοῦτο ποιεῖτε εἰς ἐμὴν ἀνάμνησιν, εἰκότως καθ' ἕκα-
στον ἐνιαυτὸν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀναμνήσεως μετ' ἰση-
μερίαν γινομένης, εἰς σωτηρίαν πάντων ἡμῶν καὶ
ἀποτροπὴν τῶν ἐπιγινομένων κακῶν καὶ τῶν οὐρα-
νίων χαρίτων μετάληψιν τὸν Σωτῆρα μιμούμενοι
τὸ πάσχα ἀνύομεν, ἐπὶ φανοτάτῃ φαιδρότητι τοῦ
παντός. Διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν τὴν τῶν αἱρετικῶν
ἄγνοιαν καὶ τὴν τῶν Ἰουδαίων ἐπὶ τῷ τοῦ πάσχα
μυστηρίῳ ἀπεδυσάμεθα, παραλαμβάνοντες ἀεὶ πρὸς
τοῦτο ἰσημερίαν, καὶ ζητοῦντες τὴν μετ' ἰσημε-
ρίαν τεσσαρεσκαιδεκάτην, καὶ οὕτω παρασκευὴν καὶ
σάββατον καὶ κυριακὴν τὴν τοῦ Κυρίου ἐπώνυμον,
καθὰ πολλάκις ἐῤῥέθη διὰ τὸ αὐτὸν τὸν Κύριον ταύ-
τας τὰς προθεσμίας τετηρηκέναι ἐπὶ τῷ δεῖξαι τὸ τοῦ
προβάτου αἴνιγμα. Ὁδεῖ ** ὁ νόμος πάσχα ἢ καλεῖ
ἐπ' αὐτοῦ τελεσθὲν εὐκαίρως ἀντεισαχθέντος. Ὅρα
γὰρ, ἀδελφὲ, τὴν ἀνάγκην τοῦ πράγματος εἰς δεῖξιν
τῆς ἀληθείας. Ἐκέλευσε Μωϋσῆς, πρώτῳ μηνὶ, τεσ- D
σαρεσκαιδεκάτῃ σελήνης τὸ πρόβατον σφαγιάζεσθαι,
ὃ δὴ τύπον τοῦ Σωτῆρος οἱ προφῆται ἐβόων· ὅθεν δὴ
καὶ παρέβαλον αὐτῷ τῷ Σωτῆρι, καὶ ἔλεγον, Ὡς πρό-
βατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἔναντι τοῦ κεί-
ραντος αὐτὸν ἄφωνος. Τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθη-
μεν. Διὸ θεασάμενος τοῦτον ὁ πρόδρομος Ἰωάννης
ἐβόα, Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν
τοῦ κόσμου. Ἐπεὶ οὖν ἀκόλουθον ἦν, παρελθόντος τοῦ
ἐναργοῦς παυθῆναι τὸν τύπον, οὐκ ἄλλην προθεσμίαν
ἐν ἄλλῃ ᾔτησεν ὁ Χριστὸς, ἢ τὴν τοῦ προβάτου σφα-
γὴν, ὡς ἂν τὴν ἀντεισαγωγὴν ἐπιδείξειε. Διὰ τοῦτο συν-
άπτει μὲν πάντας τοὺς χρόνους, ὡς εἶπον, καὶ συν-
τρέχει τῇ παρασκευῇ ἡ τεσσαρεσκαιδεκάτη· καὶ νόμου E
κελεύοντος πρὸς ἑσπέραν καὶ ἀνὰ μέσον τῶν ἑσπερινῶν
τὸ πρόβατον σφάττεσθαι, καὶ ἡμέραν καὶ ὥραν τῆς
σφαγῆς ἐπιτηρεῖ ὁ Σωτὴρ, ἡμέραν μὲν τὴν παρα-
σκευὴν, ἐν ᾗ ἐκτίσθη ὁ ἄνθρωπος, ὥραν δὲ ἐννάτην·
καὶ περὶ αὐτὴν τὴν ἐννάτην ἐπὶ σταυροῦ ἀποπνεῖ. Πρὸς

tationem, panem et calicem dat, tum corpus, tum
sanguinem arcanis nominibus offerens, jubensque
in hac forma Pascha facere.

4. Hanc sequentes imitationem, tempora etiam
imitando colligimus, quantum possumus, æqui-
noctium nempe, decimam quartam lunam et tri-
duum colligentes; decimam quartam ex necessi-
tate in hebdomada, ut mos antiquus docet, et
ipsum triduum; æquinoctium vero circa tem-
pus Paschæ, quo convenimus. Salvator quidem
qui Pascha verissimum exhibuit, quod averte-
ret impudentia mala, dæmonas, idololatriam, et
omnem perniciem, liberam naturam nostram ad
beatitudinis adeptionem effecit. Quoniam vero
morti et temporibus illis proximus præcepit, ut nos
idipsum imitaremur in symbolis ab ipso datis, di-
cens : *Hoc facite in meam commemorationem;* *Luc. 22. 19.*
jure singulis annis post æquinoctium id agimus,
in omnium nostrum salutem, ut avertamus im-
pendentia mala, et cælestis gratiæ consortes simus,
Servatorem imitantes Pascha perficimus cum læ-
titia et publice. Hac de causa hæreticorum necnon
Judæorum ignorantiam circa Paschæ mysterium
exuimus; semperque ad illud assumimus æquino-
ctium, quærimusque decimam quartam quæ post
æquinoctium accidit, et una Parasceven, Sabba-
tum et Dominicam, quæ a Domino sic appellatur,
ut sæpe dictum est, quia ipse Dominus hæc tem-
pora observavit, ut ostenderet ænigma agni qui se-
cundum legem in Paschate immolabatur, oppor-
tune inductum fuisse. Vide namque, frater, quam
necessaria res fuit ad veritatis demonstrationem.
Jussit Moyses primo mense, quarta decima luna,
agnum immolari, quem figuram esse Servatoris
prophetæ clamabant : quare comparabant illum
Servatori, et dicebant : *Quasi ovis ad occisionem* *Isai. 53. 7.*
ductus est, et quasi agnus coram tondente se
sine voce. Livore ejus nos sanati sumus. Ideo *Ibid. v. 5.*
videns illum præcursor Joannes clamabat : *Ecce* *Joan. 1. 29.*
agnus Dei, qui tollit peccatum mundi. Quia
igitur consequens erat, post rem clare gestam, ces-
sare figuram, non aliud definitum tempus expe-
tiit Christus, quam agni mactationem, ut aliud
ejus loco allatum ostenderet. Ideo omnia colligit
tempora, ut dixi, et concurrit cum Parasceve deci-
ma quarta luna : legeque præcipiente post vesperam
et inter vespertinas horas jugulari agnum, et diem
et horam occisionis servat Salvator : diem, Para-
sceven, in qua creatus est homo; horam vero nonam;
et circa illam horam nonam in cruce exspiravit.
Vesperam enim a septima hora duci dicunt post
sextam; illud enim, *Inter vespertina,* si a septi- *Lev. 23. 5*
ma incipiatur, centrum perfectum habebit nonam,

in qua dicunt sapientes Hebræi agnum mactari. In hac itaque hora mactationis agni in Parasceve Servator, cum reddidit spiritum, loco ænigmatis veritatem induxit, et restaurationem per temporum concentum clare fecit. Et tam necessaria fuit illa inductio, ut in solennitate Paschæ non potuerint Judæi in festi honorem scelus illud differre, quod certe alii fecissent; sed semel ad cædem sponte inhiantes, judicium habuere, quod impetui suo opitularetur, nec reveriti sunt, ut inductio illa (in loco agni) manifestaretur. Servatur autem tibi ratio plenilunii, quod in passione fuit. Quia enim sol ob tantum contra Servatorem scelus obscurandus erat a sexta usque ad nonam horam, ut radios quasi oculos suos averteret, ne videret tantum facinus, plena luna in passione determinata est, ne crederent Græci solis eclipsim per concursum lunæ factum fuisse. Sed cum ipsa tantum distaret a sole, necessarium est confiteri, ab eo qui passus est, inductas fuisse tenebras a sexta hora secundum Evangeliorum vocem, quæ tenebræ in Salvatoris passione acciderunt, ut ipse prophetice olim clamabat: ait enim Amos: ***Et erit in illa die, dicit Dominus, occidet sol in meridie, et obscurabitur in die lux.*** Et quia futurum erat, ut dies illa in lucem et tenebras divideretur, Zacharias rursus alius propheta dicit: ***Et erit, in die illa non erit lumen: et dies illa nota Domino, non est dies neque nox: et ad vesperam erit lumen.*** Et totam illam ancipitem facit per successionem tenebrarum et lucis. Ac quoniam propheta clamabat, Obtenebrabitur sol in meridie, et quidem aliquando dubitaturi erant, num hoc vere accidisset Servatori, necne; jam ob oculos tuos signum magnum est, quod restitutionem videns quæstionem solvas. Quid ergo sequitur hodie, ut exhibeatur Dominica vox? Judæis minas intentans Amos ait, passionem dilecti Dei Servatoris objiciens, et eorum iniquitatem ipsi opponens: *Occidet sol in meridie, et obscurabitur in die lumen: et convertam solennitates eorum in luctum, et omnia cantica eorum in planctum: et adducam super omnem lumbum, saccum, et super omne caput calvitiem: et ponam eum ut luctum unigeniti, et qui cum ipso sunt, ut diem doloris.* Nam signa posuit, quod sol occideret in meridie, et conversionem solennitatum in planctum, et canticorum in luctum: et hæc omnia, inquit, Deus faciet propter dilectum suum. Talis, inquit, luctus erit, et talis ac tam necessaria ultio, qualem congruere existimabit dignitati dilecti contumelia affecti. Vide igitur annon ex passione Servatoris calamitates sequantur; annon solennitates eorum in luctum versæ fuerint, et cantica eorum in planctum; annon sol occiderit in meridie.

Amos 8. 9. — Zach. 14. 6. 7. — Amos 8. 9. 10.

ἑσπέραν μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς ἑβδόμης ὥρας εἶναι φασὶ μετὰ τὴν ἕκτην· τὸ δὲ, Ἀνὰ μέσον τῶν ἑσπερινῶν, εἰ ἀπὸ ἑβδόμης ἄρξῃ, τὸ κέντρον τῆς ἐννάτης τετελεσμένη ἐστὶν, ἐν ᾗ καὶ οἱ σοφοὶ τῶν Ἑβραίων ἱστοροῦσι τὸ πρόβατον θύεσθαι. Ἐν ταύτῃ οὖν τῇ ὥρᾳ τῆς σφαγῆς τοῦ προβάτου κατὰ τὴν παρασκευὴν ὁ Σωτὴρ ἀπέδωκε τὸ πνεῦμα, καὶ τὴν ἀντεισαγωγὴν τοῦ αἰνίγματος ἐπεδείξατο, καὶ τὴν ἀνακεφαλαίωσιν διὰ τῆς τῶν χρόνων
282 A ἁρμονίας σαφῶς ἐποιήσατο. Καὶ τοσαύτη ἦν ἡ ἀνάγκη τῆς ἀντεισαγωγῆς, ὥστε ἑορτῆς οὔσης τοῦ πάσχα οὐκ ἠδυνήθησαν Ἰουδαῖοι εἰς τιμὴν τῆς ἑορτῆς μεταθεῖναι τὸ ἄγος· ὃ δὴ καὶ ἄλλοι ἂν ἐποίησαν· [a] ἀλλ' ἅπαξ πρὸς τὸν φόνον ἑκουσίως ὁρμήσαντες ἔσχον, τὴν δίκην συγχρωμένην τῇ ὁρμῇ, ὡς οὐκ ᾔδεσαν, πρὸς τὴν τῆς εἰσαγωγῆς φανοτάτην ἐκκάλυψιν. Τηρεῖται δέ σοι καὶ τῆς πλησιφαοῦς σελήνης ἡ κατὰ τὸ πάθος αἰτία, ὅτι ἐπείπερ ἤμελλεν ὁ ἥλιος τοῦ τοιούτου γινομένου κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἄγους σκοτίζεσθαι ἀπὸ ἕκτης ὥρας ἕως ἐννάτης, καὶ τὰς ἑαυτοῦ ἀκτῖνας καθάπερ ὀφθαλμοὺς ἀναστρέφειν, ἵνα μὴ ἴδῃ τὸ ἄγος, ἡ πλησιφαὴς τὸ πάθος ὡρίσθη, ὡς ἂν μὴ ἔκλειψις ἡλίου καθ' ὑποδρομὴν σελήνης τοῖς Ἕλλησι νομισθῇ· ἀλλ' ἐπὶ τοσοῦτον διεστηκυίας αὐτῆς τοῦ ἡλίου, ἀνάγκη τοῦ παθόντος ὁμο-
B λογηθῆναι. Συμβῆναι δὲ τὸ σκότος τὸ ἀπὸ τῆς ἕκτης ὥρας κατὰ τὴν τῶν Εὐαγγελίων φωνὴν ἐπὶ τῷ τοῦ Σωτῆρος πάθει γινόμενον, καὶ προφητικῶς ἄνωθεν προλαβὼν ἐβόα. Φησὶ γοῦν Ἀμώς· Καὶ ἔσται, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει Κύριος, δύσεται ὁ ἥλιος μεσημβρίας, καὶ συσκοτάσει ἐν ἡμέρᾳ τὸ φῶς. Καὶ ἐπειδὴ ἤμελλεν ἡ ἡμέρα αὕτη μερίζεσθαι φωτὶ καὶ σκότει, Ζαχαρίας αὖθις ἄλλος προφήτης φησί· Καὶ ἔσται, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ οὐκ ἔσται φῶς· καὶ ἡ ἡμέρα ἐκείνη γνωστὴ τῷ Κυρίῳ, καὶ οὐχ ἡμέρα καὶ οὐ νύξ· καὶ πρὸς ἑσπέραν ἔσται φῶς. Καὶ ὅλην αὐτὴν ἀμφίβολον ποιεῖ τῇ παρὰ μέρος διαδοχῇ τοῦ σκότους καὶ τοῦ φωτός. Καὶ ἐπειδὴ ὁ προφήτης ἐβόα, ὅτι σκοτισθήσεται ὁ ἥλιος μεσημβρίας, καὶ ἐνίοτέ τινες ἤμελλον ἀπιστεῖν εἰ ἀληθῶς γέγονε τοῦτο ἐπὶ τῷ τοῦ Σωτῆρος, ἢ οὐ, ἔστιν ὑπὸ τοῖς σοῖς ὀφθαλμοῖς ἄρτι δρώμενον μέγα τεκμήριον· ἵνα
C ἐκ τοῦ τεκμηρίου τὴν ἀποκατάστασιν βλέπων ζητήματος ἀπαλλάττοιο. Τί οὖν παρακολουθεῖ σήμερον, ἵνα δειχθῇ ἡ δεσποτικὴ φωνή; Πρὸς Ἰουδαίους ἀπειλῶν φησιν ὁ Ἀμώς, τὸ τοῦ πάθους τοῦ Σωτῆρος τοῦ ἀγαπητοῦ τοῦ Θεοῦ προβαλλόμενος, καὶ τὴν αὐτῶν παρανομίαν ἀντιθείς· Δύσεται ὁ ἥλιος μεσημβρίας, καὶ συσκοτάσει ἐν ἡμέρᾳ τὸ φῶς· καὶ μεταστρέψω τὰς ἑορτὰς ὑμῶν εἰς πένθος, καὶ πάσας τὰς ᾠδὰς ὑμῶν εἰς θρῆνον· καὶ ἀναβιβάσω ἐπὶ πᾶσαν ὀσφὺν σάκκον, καὶ ἐπὶ πᾶσαν κεφαλὴν φαλάκρωμα· καὶ θήσομαι αὐτὸν ὡς πένθος ἀγαπητοῦ, καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ, ὡς ἡμέραν ὀδύνης. Τοῦ γὰρ δῦναι τὸν ἥλιον μεσημβρίας σημεῖα τέθεικε, μεταστροφὴν τῶν ἔργων εἰς πένθος, καὶ τῶν ᾠδῶν εἰς θρῆνον· καὶ ταῦτα πάντα διὰ τὸν ἑαυτοῦ ἀγαπητὸν, ἔφη, ὁ Θεὸς ποιήσει. Τοιοῦτον γὰρ πένθος, φησὶν, ἔσται, καὶ τοιαύτη ἀνάγκη δίκης, καὶ

[a] Locum prorsus obscurum divinando convertimus. [Pro συγχρωμένην legendum videtur συγχωρουμένην, et mox fort. ὡς οὐκ ᾔδεσαν. Sed semel, inquit, ad eadem ruentes, habuerunt impetui suo conspirantem illum per signa declaratam (adeo non sentiebant) ut manifestetur inductio.]

ει πρὸς τὴν τοῦ ὑβρισθέντος ἀγαπητοῦ ἀξίαν.
νυν, εἰ μὴ ἐξ οὗ πέπονθεν ὁ Σωτὴρ, παρα-
τὰ πάθη· εἰ μὴ μετεστράφησαν εἰς πένθος αἱ
ὑτῶν· εἰ μὴ αἱ ᾠδαὶ αὐτῶν εἰς θρῆνον· οὐχ
ος μεσημβρίας. Εἰ δὲ συνορᾷς τὸ μέγα θαῦμα,
ρτῇ μὲν τοῦ πάσχα ἐσταυρώθη ὁ Χριστὸς, ἡ
ούτου χάριν μετέβαλεν εἰς πένθος τὰς ἑορτὰς,
ν μὲν ἐπελθόντων, τῶν δὲ Ἰουδαίων συμφυ-
πάντων, ὥσπερ εἰς κοινὴν παγίδα τὴν Ἱερου-
καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ἑορταῖς, ὡς ἡ ἱστορία
ρει καὶ πυρὶ καὶ οἰμωγαῖς ἀνονήτοις δαπα-
, ὡς ὑπὸ τοσούτων κακῶν ἐστοιχισμένων αὐ-
ὺς ἀποβῆναι τὴν μεταβολὴν καὶ τῶν ἑορτῶν
ς, καὶ τῶν ᾠδῶν εἰς θρῆνον, δῆλον ὅτι, τού-
βηκότων ἐπ' ὄψεσιν, ἔδυ ὁ ἥλιος μεσημβρίας.
ρ σημαίνει τὰ εἰρημένα. Διετῆ γοῦν χρόνον ὁ
καὶ τοὺς Ἰουδαίους ἐπὶ πένθει ἀνάλωσε, καὶ
σήμερον τὸ πένθος τῆς Ἰουδαίας παρέτεινε.
ὁ ναός; ποῦ ἡ ἱερωσύνη; ποῦ ἡ βασιλεία; ποῦ
ήριον; ποῦ ἡ τοῦ νόμου πόλις; Πάντα οἴχεται,
τέσβη, πάντα ἐκ βάθρων ἦρται· δύναντος τοῦ
; πένθος μετέβαλεν. Ἐπειδὴ οὖν ταῦτα μεγά-
ηρίων χάριν ἐπράττετο ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος πά-
διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς καθ' ἕκαστον πάσχα τοῦ
υ τὴν σημασίαν ἀνανεοῦσθαι πειρώμενοι, καὶ
εσμίας συνάγομεν, ὅση δύναμις, καὶ παρα-
μεν καὶ τὴν τεσσαρεσκαιδεκάτην, οὐ μόνον διὰ
ς θεωρίας τὰς εἰρημένας καὶ τὰς μὴ ῥηθεί-
ὰ καὶ διὰ τὸ δῦναι τὸν ἥλιον μεσημβρίας,
ται οὐ τέχνης Ἑλληνικῆς, ἀλλὰ δίκης ἔργον
, ὡς πολλάκις ἐῤῥέθη, οὐχ ὑποδραμούσης
ἀλλὰ κατὰ διάμετρον τῷ ἡλιακῷ ἀνατελ-
ύμῳ, καὶ οὕτως, ὡς ἄν τις εἴποι, κινουμέ-
ενον, ἵνα ᾖ σημεῖον τοῦ συμβεβηκότος θαύ-
εσσαρεσκαιδεκάτη τοῖς πᾶσιν αἰώνιον.

αμβάνομεν καὶ παρασκευὴν καὶ σάββατον
κὴν διὰ τὰς προῤῥηθείσας αἰτίας, καὶ ὁλό-
οῦ μυστηρίου τὴν θεωρίαν τῇ τῶν προθε-
νδρομῇ ἐκτελοῦντες, καὶ τὴν τῶν Ἰουδαίων
αἱ τὴν τῶν μὴ τοῦτον τὸν τρόπον ἀσμε-
αἱρετικῶν μανίαν ἀποπεμπόμεθα, καὶ
α ὁλοτελῆ τῆς τοῦ παντὸς ἀνακεφαλαιώ-
ι τῇ τοῦ πάσχα ἱερᾷ τελετῇ προβαλλό-
ν ὅλαις γὰρ ταῖς προθεσμίαις ταύταις τοῦ
παθόντος, ἀνάγκη καὶ ἡμᾶς ποιεῖν ὡσαύτως
, ὅση δύναμις, καὶ εἴ τι ἂν τούτων λίποι,
νδυνωδῶς ἡ μίμησις. Ἐπεὶ οὖν ἀρκούντως
ων ἀκήκοας, ἀναγκαῖον ἂν εἴη λοιπὸν καὶ
ν εἰπεῖν, δι' ἣν νῦν ἡ τοῦ πάσχα παράστα-
ι, ὅπερ ἀρξάμενος τοῦ λόγου ἐπήγγελμαι.
ν, ἀδελφὲ, ὅτι δεῖ ἐπὶ τῷ πάθει καὶ τὴν
σημερίαν, καὶ τὴν τεσσαρεσκαιδεκάτην κατὰ
οὐ πρὸ ἰσημερίας, [a] καὶ τὸ σάββατον, καὶ
κὴν συλλαμβάνειν. Ἐὰν οὖν ποτε συμβαίνῃ
ρεσκαιδεκάτην κατὰ σελήνην πρὸ ἰσημερίας
ν, ἐκείνην μὲν ἀκυροῦμεν, ἄλλην δὲ ζητοῦμεν
ουσαν μετ' ἰσημερίαν γενέσθαι· καὶ συμβαί-

D Quod si conspicis magnum illud miraculum, quod in solennitate Paschæ crucifixus fuerit Christus, ideoque ultio solennitates converterit in luctum, Romanis invadentibus, Judæisque omnibus fugientibus; et in communem laqueum inciderit Jerusalem, idque in ipsis solennitatibus, ut narrat historia, Judæis, gladio, igne et inutili gemitu absumtis; ita ut tot malis ipsos opprimentibus clare eveniat illa conversio festorum ipsorum in luctum, et canticorum in planctum; manifestum est, quod his ob oculos positis, sol occiderit in meridie. Hoc quippe jam dicta significant. Duorum ergo annorum spatio bellum Judæos absumsit, et usque ad hanc diem Judææ luctus extenditur. Ubi enim est templum? ubi sacerdotium?
E ubi regnum? ubi impetus illorum? ubi civitas legis? Omnia abierunt, omnia exstincta sunt, omnia a fundamentis sublata sunt : occidente sole, in luctum versi sunt. Quia ergo ista magnorum mysteriorum causa facta sunt, quod Salvator passus esset: ideo et nos in singulis Paschæ festis, mysterii significationem renovare conantes, definita tempora colligimus quantum possumus, et decimam quartam assumimus non solum ob alias causas dictas et ob alias non dictas; sed etiam quod sol occiderit in meridie, ut appareret, non ex arte
283 A Græca, sed ex ultione tenebras proficisci, ut sæpe diximus, non concurrente luna, sed ita oriente, ut solis cursui ex diametro opposita esset, et sic, ut quis dixerit, mota, ut quarta decima esset, miraculi quod acciderat signum omnibus æternum.

5. Assumimus item Parasceven, Sabbatum et Dominicam ob supra dictas causas, et totam mysterii rationem in concursu definitorum temporum celebrantes, Judæorum insaniam, et cum ipsis non consentientium hæreticorum furorem respuimus, totumque characterem restaurationis universi in sacra Paschæ celebratione proferimus. Cum enim
B sub his omnibus temporum rationibus Christus passus sit, necesse est et nos sic Pascha persolvere, quantum possumus : quod si qua ex illis deficiat, cum periculo claudicat imitatio. Quoniam igitur de his satis audisti, operæ pretium fuerit nunc dicere, cur Paschæ declaratio nunc sic fiat, ut in exordio pollicitus sum. Diximus, frater, oportere in passione, et æquinoctium vernum, et decimam quartam lunam, non ante æquinoctium et Sabbatum et Dominicam assumere. Si ergo aliquando contigerit decimam quartam lunam ante æquinoctium incidere, illam rejicimus, et aliam quærimus, quæ debet post æquinoctium esse: et tunc contingit mensem injectitium esse, donec oriatur decima quarta post æquinoctium. Nunc autem, frater, in præsenti

[a] ...leesse videtur τὴν παρασκευήν, ante καὶ τὸ σάββατον.

Paschate quarta decima incidit duobus circiter diebus ante æquinoctium, nec adhiberi potest. Ideo quærimus ut lunaris mensis finiatur, ut sequentem quartam decimam assumamus, et in illa Servatoris mensem celebremus. Mense igitur embolismo, seu injectitio, opus habemus. Etenim ut vidimus, si quarta decima luna ante æquinoctium incidat, nos non illa, sed sequente post æquinoctium opus habere : sic rursum si quarta decima luna cum Dominica concurrat, hanc non celebramus Dominicam resurrectionis, sed sequentem Dominicam assumimus, quia quarta decima passionis est : in hac enim passus est Christus, Parasceve concurrente; et sicut Parasceven non ut diem resurrectionis agnoscimus, sic nec quartam decimam cum illa concurrentem. Quæ vero Dominica pro resurrectione assignatur, pura sit oportet a passione. Si ergo in illa inciderit passionis numerus, qui est quartæ decimæ lunæ, hac missa die, sequentem ut passione puram sequimur. Cum enim in proposito nobis sit Dominum imitari in passione et resurrectione, Dominicam, quam resurrectioni assignamus, a passione puram, ut Dominus fecit, observamus, in diebus quæ illam præcedunt passionem assignantes. Quia vero hoc intelligis, jam dictis attende. Biduo ante æquinoctium, ut dixi, accidit decima quarta luna : necesse autem est hanc dimittere, et sequentem, quæ post æquinoctium accidit, assumere. Verum hæc rursum quæ concurrit cum vigesima sexta die mensis septimi, concurrit etiam cum Dominica. Quia ergo rursus decima quarta luna cum Dominica concurrit, resurrectionis festum in sequentem Dominicam transferimus, quæ a passionis numero libera est, et sic vigesimæ sextæ septimi mensis hebdomadam addentes, octavi mensis secunda resurrectionem agimus. Et hæc causa est hujusce declarationis. Quod si quis contradicere velit circa vigesimam sextam diem hujus mensis, et dicere, nunc Dominicam cum quarta decima mensis lunaris concurrere, is mittatur, si quidem velit, ad ea quæ contra allata sunt; et Græcorum sapientes ad hoc testes accipiat, quod totam Dominicam et hanc et sequentem noctem fere usque ad sequentem diem quarta decima luna comprehendat. Ac nemo dicat, nunquam hoc ritu Pascha celebratum fuisse. Hujusce rei multos habemus testes et memores. Deinde ea, quæ nunquam vera sunt, nunquam ex scientia conciliantur; sed semper quæritur scientiæ ratio et sæpe res cito accidit, sæpe citius, et rursum tardius; et nemo peritus inæqualitatem temporum attendit, sed rationum concentum. Quoties putas præteritis temporibus dictum fuisse, sed nunquam factum est, et tamen ars obtinet? Quid autem discriminis est? Nam qui contra stant, fatentur sæpe accidisse, ut vigesima nona mensis septimi Pascha celebraretur. Demum agitur de tribus aut quatuor diebus, quas huic disciplinæ concedere renuunt. Unde ergo inexspectata venit hæc dubitatio? Sed mirantur quod sic inæqualiter quantum

νει ἐν τούτῳ μῆνα ἐμβόλιμον παρεμπίπτειν εἰς γένεσιν C τῆς μετ' ἰσημερίαν τεσσαρεσκαιδεκάτης. Νῦν δὲ, ἀδελφὲ, εἰς τοῦτο τὸ προκείμενον ἡμῖν πάσχα ἡ τεσσαρεσκαιδεκάτη ὡς πρὸ δύο ἡμερῶν τῆς ἰσημερίας ἐμπίπτει, καὶ ἄκυρος γίνεται. Διὸ ζητοῦμεν τελέσαι τὸν μῆνα τῆς σελήνης καὶ τὴν ἐπιοῦσαν τεσσαρεσκαιδεκάτην παραλαβεῖν, ἵνα ἐν ταύτῃ τὸν μῆνα τοῦ Σωτῆρος ἀπεργασώμεθα. Μηνὸς οὖν ἐμβολίμου χρῄζομεν. Ἀλλ' ὥσπερ ἐθεασάμεθα, ὅτι ἡ τεσσαρεσκαιδεκάτη κατὰ σελήνην πρὸ ἰσημερίας ἐὰν ἐμπέσῃ, οὐ ταύτης, ἀλλὰ τῆς μετ' ἰσημερίαν ἁρμοζόντως δεόμεθα· οὕτω πάλιν κατὰ σελήνην τεσσαρεσκαιδεκάτης κυριακῇ συνελθούσης, οὐκ ἄγομεν ταύτην τὴν κυριακὴν ἀναστάσιμον, ἀλλὰ τῆς ἑξῆς κυριακῆς χρῄζομεν, ὅτι ἡ μὲν τεσσαρεσκαιδεκάτη πάθους ἐστίν· ἐν γὰρ D ταύτῃ πέπονθεν ὁ Χριστὸς τῇ παρασκευῇ συνελθούσῃ. Καὶ ὥσπερ τὴν παρασκευὴν ἀναστάσιμον οὐ γνωρίζομεν, οὕτως οὐδὲ τὴν τεσσαρεσκαιδεκάτην συζυγοῦσαν αὐτῇ· ἡ δὲ ὀφείλουσα ἐπὶ τῇ ἀναστάσει ὁρίζεσθαι κυριακὴ καθαρὰ παθητικῆς ἡμέρας ὑπάρχειν τέτακται. Ἐὰν οὖν συμπέσῃ αὐτῇ ὁ παθητικὸς τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης ἀριθμὸς, ταύτην ἀφέντες, τὴν ἑξῆς ὡς καθαρὰν πάθους διώκομεν. Προκειμένου γὰρ ἡμῖν τοῦ κατὰ τὸν Σωτῆρα ἐπὶ τῷ πάθει καὶ τῇ ἀναστάσει μιμήματος, ἀεὶ τὴν κυριακὴν, ἣν μέλλομεν ἐπὶ τῇ ἀναστάσει ὁρίζειν, ἐλευθέραν πάθους, ὡς ὁ Δεσπότης, διαφυλάττομεν, ἐπὶ τὰς πρὸ ταύτης τὸ πάθος λαμβάνοντες. Ἐπειδὴ τοῦτο τεθέασαι, πρόσεχε λοιπὸν ὃ λέγω. Πρὸ δύο ἡμερῶν νῦν ἐμπίπτει, ὡς ἔφην, ἡ τεσσαρεσκαιδεκάτη κατὰ σελήνην τῆς ἰσημερίας. Ἀνάγκην ἔχομεν ταύτην μὲν παρεῖναι, τὴν δὲ μετὰ ταύτην τεσσαρεσκαιδεκάτην ὡς μετ' ἰσημερίαν ἐκδέχεσθαι. E Ἀλλ' αὕτη πάλιν ἡ ἁρμόζουσα τεσσαρεσκαιδεκάτη μηνὸς ἑβδόμου εἰκάδι ἕκτῃ συντρέχει, ἐπειδὴ καὶ κυριακὴ συμπίπτει. Ἐπεὶ οὖν ἡ τεσσαρεσκαιδεκάτη τῇ κυριακῇ συμπίπτει, τὴν τῆς ἀναστάσεως ἑορτὴν εἰς τὴν ἑξῆς κυριακὴν μετατίθεμεν τοῦ παθητικοῦ ἀριθμοῦ ἐλευθέραν εὑρημένην· καὶ οὕτω τῇ εἰκάδι ἕκτῃ τοῦ ἑβδόμου μηνὸς ἑβδομάδα ἐπισυνάπτοντες, εἰς δευτέραν ὀγδόου μηνὸς τὴν ἀναστάσιμον ἄγομεν. Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ αἰτία τῆς παραστάσεως. Εἰ δέ τις ἀντιλέγειν ἐθέλοι περὶ τοῦ εἰκάδα ἕκτῃ ** τουτὶ ἑβδόμου μηνός· νῦν αὐτὴ ἡ κυριακὴ τὴν τεσσαρεσκαιδεκάτην τοῦ μηνὸς συμβαίνειν, στελλέσθω ἐπισκεψάμενος τὴν ἀντίῤῥησιν, εἰ βούλεται, καὶ τοὺς σοφοὺς τῶν 244 A Ἑλλήνων πρὸς τοῦτο παραλαβὼν μάρτυρας, ὅτι ὅλην τὴν κυριακὴν καὶ ταύτην καὶ τὴν μετ' αὐτὴν νύκτα ἕως ἐγγὺς εἰς τὴν ἐπιοῦσαν δευτέραν ἡ τεσσαρεσκαιδεκάτη καταλαμβάνει. Καὶ μηδεὶς λεγέτω, ὅτι οὐδέποτε ἐπὶ τοσαύτῃ παραστάσει τὸ πάσχα γεγένηται. Καὶ τούτου πολλοὺς ἔχομεν μνήμονας μάρτυρας. Ἔπειτα τὰ οὐδέποτε ἀληθῶς οὐδέποτε ἐπιστήμῃ ἁρμόζει, ἀλλ' ἀεὶ ὁ λόγος ζητεῖται τῆς ἐπιστήμης· καὶ πολλάκις ταχὺ γίνεται, πολλάκις ταχύτερον, καὶ πάλιν βραδύτερον, καὶ οὐδεὶς ἐπιστήμων τῇ ἀνωμαλίᾳ προσέχει τῶν χρόνων, ἀλλὰ τῇ ἁρμονίᾳ τῶν λόγων. Ποσάκις νομίζεις ἐν τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις ἐῤῥέθη τὸ, οὐδέποτε γέγονε, καὶ ἡ τέχνη κρατεῖ; Τί δὲ καὶ τὸ B παραλλάττον ἐστίν; Οἱ μὲν γὰρ αἰτιώμενοι ὁμολογοῦσιν εἰκάδι ἐννάτῃ ἑβδόμου μηνὸς γεγενῆσθαι πάσχα

.ς. Λοιπὸν οὖν ἐστι περὶ τριῶν ἡμερῶν ἡ τεσ-
ἃς ὀκνοῦσι παραχωρῆσαι τῇ ἐπιστήμῃ. Ποῦ
ὸν ἡ ἐκ παραδόξου τῆς παραστάσεως ἀπορία;
υμάζουσιν, ὅτι ἀνωμάλως οὕτως, ὅσον ἐπὶ
ῳ, γίνεται τὸ πάσχα. Ἀλλὰ τοῦτο θαῦμα οὐχ
ιστημόνων. Εἶδες, ἀδελφὲ, ποιητικοὺς κόσμους
ιοὺς, πῶς οἱ μέν εἰσι κόνδοι, οἱ δὲ κονδότεροι,
ιὶ πλεῖον ἐκτεταμένοι. Τούτους οἱ ἀμαθεῖς
θαυμάζουσιν, ὡς ἁπλῶς οὕτω διακειμένους·
τεχνίτης ὁ μέτρον ἁρμονίας εἰδὼς, οἶδε τὸ
τῆς τέχνης, κἂν ἡ ὄψις τῶν στίχων ἀνώμαλος
ι. Αὐτίκα γοῦν, ἀδελφὲ, νῦν μὲν γίνεται δευ-
ὀόου ἡ ἀναστάσιμος, εἰς δὲ τὸ ἐπιὸν ἑπτακαι-
ἑβδόμου μηνὸς γίνεται, καὶ πάλιν εἰς τὸ ἑξῆς C
ϐδόμου μηνὸς, καὶ αὖθις εἰς τὸ τρίτον ἔτος,
ινάτῃ τοῦ μηνὸς ἡ ἀναστάσιμος γνωρισθήσε-
ὶ οὐδεὶς πρὸς ταῦτα βλάπτεται, οὐδεὶς πρὸς
ιπεῖται, ἀλλ' ἕκαστος τὴν ἁρμονίαν ζητεῖ τῆς
καὶ τῷ τῆς ἐπιστήμης λόγῳ εὐφραίνεται.
ἀρ ἐστι τὸ σκοπούμενον, ἵνα μὴ ἡ τεσσαρεσ-
ιη κατὰ σελήνην πρὸ ἰσημερίας ἐαρινῆς γέ-
αὶ ἡ πρὸς τὴν ἀναστάσιμον ὁριζομένη κυριακὴ
: τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης ὑπάρχῃ, δι' ἣν καὶ
ματα τοῖς οὐκ ἀκριϐοῦσι τὴν ψῆφον ἐπιφύεται.
γὰρ τὴν τεσσαρεσκαιδεκάτην ἐν τῇ ἑϐδομάδι
ὁριζομένης ἀναστασίμου συμϐῆναι. Ἀλλ' ἐὰν
τὸ πλάτος τῆς ἑϐδομάδος συμπέσῃ, εὐπέτεια
σεως ὑπανοίγεται· ἐὰν δὲ τῇ κυριακῇ ἡμέρᾳ
, ἐν ταύτῃ ἀκριϐοῦς ἐπιστασίας χρεία. Οἱ D
ζητοῦντες, ἐνίοτε οὐ τεσσαρεσκαιδεκάτην,
ιντεκαιδεκάτην κατὰ σελήνην ὑπάρχειν τὸ
ἐργάζονται· ὃ δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος συμ-
Πάνυ οὖν ὀφείλομεν ἑστάναι, καὶ γνωρίζειν,
ιῦν ἡ παράστασις ἐναρμονίως γίνεται. Ταῦτα
ν ὀφείλομεν, καὶ πρὸ τῆς ἐρχομένης ἑϐδομά-
ρὰν *ἐχέτω τὴν γνώμην, καὶ γινωσκέτω ταύ-
την εἶναι τῶν ἑπτὰ ἑϐδομάδων ὀφείλουσαν
ἦναι. Ἡμεῖς δὲ ἐπὶ τούτῳ τὸν τῆς ἐπαγγελίας
πληρώκαμεν, μόνον ἐὰν παραμείνῃ τῇ μνήμῃ
ιμένων ἡ δύναμις. Δῴη δὲ ὁ Θεὸς καὶ τὰ μυ-
τάντα φυλαχθῆναι ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, καὶ
Χριστῷ, μεθ' οὗ ἀναφέρεται δόξα τῷ Θεῷ καὶ
ιὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς
ινας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ad tempus Pascha celebretur. Verum illud peritis mirum non est. Vides, frater, poeticos aut tragicos ornatus, quomodo illi sint exiles, hi exiliores, alii vero latiores. Hos vero imperiti prorsus mirantur, ut ita simpliciter dispositos; artifex vero qui metrum harmoniæ novit, artis planam scit rationem, etsi linearum conspectus inæqualis videatur. Nunc certe, frater, dies resurrectionis est secunda mensis octavi; anno autem sequenti, decima septima mensis septimi, et rursum in sequenti nona septimi mensis erit, ac rursus tertio anno, vigesima nona mensis dies resurrectioni sassignabitur: nemoque hac in re læditur, nemo dolet; C sed omnes artis harmoniam quærunt, et de rei scientia lætantur. Id enim solum spectatur, ut decima quarta luna illa non ante æquinoctium vernum sit, et ut Dominica ad resurrectionem assignata a decima quarta luna libera sit. Qua de causa quæstiones movent, qui calculi periti non sunt. Oportet enim decimam quartam in hebdomada ante definitam resurrectionem contingere. Sed si quidem in hebdomadæ spatio acciderit, tunc facilis est inventio; si vero in Dominicam incidat, hic accurate providendum est. Nam qui rem non inquirunt, interdum non decimam quartam, sed decimam quintam erroris causam faciunt; quod etiam in præsenti contigit. Debemus ergo in his stare, et agnoscere rem nunc concinne dispositam esse. D Hæc sciamus oportet: et ante sequentem hebdomadam hac de re certam quisque habeat opinionem, et sciant hanc primam esse ex septem hebdomadibus, in qua oportet jejunare. Nos autem hac in re promissionem implevimus, si tamen memoria retineantur ea, quæ diximus. Det autem Deus ut et mysteria omnia serventur in cordibus vestris, et vos in Christo, quicum refertur gloria Deo et Patri, unaque sancto Spiritui, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

vil. ἴσ. ἕκαστος ἐχέτω.]

MONITUM 795

IN SEQUENTEM HOMILIAM.

ιtiosi Græculi commentum post Savilium damus, quia nulla prætermittere animus est eorum, quæ ucem protulit. Poterat certe ille, qui non pauca alia nullius pretii prætermiserat, hoc etiam, sine ι in tenebris relinquere.

In Synaxin Archangelorum.

Laudandi sunt angeli : ipsi namque Creatorem
celebrantes, propitium illum ac benevolum homi-
nibus reddunt. Angelos dico, commilitones no-
stros, qui bellum gerunt contra adversarias pote-
Judæ. 9. states, quorum unus est archangelus Michael, qui
Dan. 10. 13. contra diabolum pro corpore Moysis decertabat,
et contra principem Persarum pro libertate populi
Num. 22. 27. pugnabat. Ex quorum numero est ille qui asinam
repulit, et Balaamum ab insano furore repressit :
et quia vates ille rem quæ gerebatur non intelli-
gebat, bruti animalis voce ad sanam mentem re-
ductus est. Ex quibus item est ille qui gladium
arripuit, et Jesum filium Nave, ut contra hostes
4. Reg. 19. 35. confligeret, incitavit. Ex quorum item numero est
ille qui centum octoginta quinque millia Assy-
riorum una nocte percussit, et somnum barbaro-
Dan. 14. 35. rum cum morte conjunxit. Ex quorum numero est
is, qui prophetam Habacuc aerio saltu transtulit,
ut prophetam Danielem in medio jejunorum leo-
num cibo reficeret. Hi igitur et iis similes contra
inimicos stant, et contra vitia strenue decertant.
Tob. 11. Qualis erat admirandus et divinus Raphael, qui
unius piscis sectione a dæmone vexatam puellam
restituit, et seni cæco lumen arte conciliavit. Sed
neque ii silentio mittendi sunt, qui in Novo Te-
stamento ministrarunt, cujus magna pars est ar-
changelus Gabriel, qui Zachariæ oracula fudit,
qui incredulitatem ejus silentio castigavit, quod
non crederet sterilem, propter futuram œconomiam,
prægnantem fieri; qui venerandæ Mariæ partum
sine sponso futurum annuntiavit; qui pastores ad
speluncam duxit, et significavit eum qui contineri
nequit, in præsepio esse, in cunabulis incircum-
scriptum; ac cum illis consonum ad gloriam Dei
Luc. 2. 14. canticum emisit : *Gloria in excelsis Deo, et in
terra pax, in hominibus beneplacitum.* Alius
magos cohibet ne tyrannum adeant : alii in terra
ministrabant ei, qui terram creavit : alius sponsum
Virginis monet, ne dimittat ut corruptam eam,
quæ incorrupta erat : alius ob infanticidium ab
Herode patratum sponso suadet fugam, et postea
reditum; siquidem in carne videntes eum qui in-
creatus erat, servorum more ipsi ministrabant.
Mirati sunt enim fortitudinem ejus, qua factum
Psal. 90. 12. est ut tentator ceciderit, secundum Davidis vo-
cem : In manibus tollentes eum, extra jactum la-
Joan. 8. 59. pidum deportarunt. Nam *Tulerunt lapides Ju-
dæi, ut jacerent in eum.* Alii passioni concur-
rebant: alii post resurrectionem vacuo sepulcro as-
Luc. 24. 5. sidebant, fidelibusque dicebant mulieribus, *Quid
quæritis viventem cum mortuis?* Post ascensio-

[a] Savil. conj. τὸν ἄρχοντα.
[b] Idem conj. ἀερίῳ μετακομίσας.

285 A

Εἰς τὴν σύναξιν τῶν ἀρχαγγέλων.

Ἀγγέλους ἐγκωμιάζειν χρή. Καὶ γὰρ αὐτοὶ τὸν δη-
μιουργὸν ὑμνοῦντες, ἵλεων αὐτὸν καὶ εὐμενῆ τοῖς ἀν-
θρώποις παρέχουσιν. Ἀγγέλους δέ φημι, τοὺς ἡμετέ-
ρους συμμάχους, τοὺς κατὰ τῶν ἀντικειμένων δυνά-
μεων ἐκστρατεύοντας, ὧν εἷς ἐστι ὁ ἀρχάγγελος
Μιχαὴλ πρὸς μὲν τὸν διάβολον ὑπὲρ Μωϋσέως σώμα-
τος ἀντιταττόμενος, πρὸς δὲ [a] τοῦ ἄρχοντος τῶν Περ-
σῶν ὑπὲρ τῆς τοῦ λαοῦ ἐλευθερίας ἀνθιστάμενος· ὧν
ἐστιν ἐκεῖνος ὁ τὴν ὄνον καταστρέφων, καὶ Βαλαὰμ
τῆς ἀτόπου μανίας εἴργων· καὶ ἐπείπερ ὁ μάντις οὐκ
ἐνενόει τὸ πραττόμενον, ἀλόγου φωνῇ τὸ λογικὸν ἐσω-
φρόνιζεν· ὧν ἐστιν ὁ τὴν μάχαιραν σπασάμενος,
B καὶ τὸν Ἰησοῦν τοῦ Ναυῆ συμπλέκεσθαι τοῖς πολεμίοις
προτρεπόμενος· ὧν ἐστιν ὁ τὰς πέντε καὶ ὀγδοήκοντα
καὶ ἑκατὸν χιλιάδας τῶν Ἀσσυρίων ἐν μιᾷ νυκτὶ πα-
τάξας, καὶ τῷ ὕπνῳ τῶν βαρβάρων συνάψας τὸν θά-
νατον· ὧν ἐστιν ὁ τὸν προφήτην Ἀμβακοὺμ [b] ἀερίσω
μεταχοσμήσας πηδήματι, ἵνα τὸν προφήτην Δανιὴλ
ἐν μέσῳ τῶν ἀγεύστων λεόντων γεύσῃ τροφῆς. Οὗτοι
μὲν οὖν καὶ οἱ τοιοῦτοι κατὰ τῶν ἐχθρῶν εἰσι, οἱ
καὶ κατὰ τῶν παθῶν ἀριστεύουσιν. Ὁποῖος ἦν καὶ ὁ
θαυμάσιος καὶ θεσπέσιος Ῥαφαὴλ, δι' ἑνὸς ἰχθύος
ἀνατομῆς δαιμονιῶσαν κόρην ἱστάμενος, καὶ γέροντι
τυφλῷ τὸ φῶς [c] τεχνιανάμενος. Ἀλλ' οὐδὲ ἐκεῖνοι σιω-
πῆς ἄξιοι οἱ τῇ Νέᾳ Διαθήκῃ διακονήσαντες, ὧν μέγα
μέρος ἐστὶν ὁ ἀρχάγγελος Γαβριὴλ, ὁ τῷ Ζαχαρίᾳ
χρηματίσας, καὶ σιωπῇ τὴν ἀπιστίαν εἰσπραξάμενος,
ὅτι μὴ κύειν τὴν στεῖραν διὰ τὴν μέλλουσαν οἰκονο-
C μίαν ἐπίστευσεν· ὁ τῇ σεμνῇ Μαριὰμ τὰς ἀνυμφεύ-
τους ὠδῖνας εὐαγγελισάμενος· ὁ τοὺς ποιμένας ἐπὶ τὸ
σπήλαιον ὁδηγῶν, καὶ καταμηνύων τὸν ἀχώρητον ἐν
φάτνῃ, ἐν σπαργάνοις τὸν ἀπερίγραπτον, ἐκείνοις σύμ-
φωνον ᾠδὴν δοξολογίας ἀναπέμπων· Δόξα ἐν ὑψίστοις
Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. Ἄλ-
λος τοὺς μάγους κωλύει τῆς ἐπὶ τὸν τύραννον ὑπο-
ζεύξεως· οἱ δὲ διηκόνουν ἐπὶ γῆς τῷ κτίσαντι· ἄλλος
τὸν μνηστῆρα τῆς Παρθένου νουθετεῖ μὴ ἀπολύειν ὡς
διεφθαρμένην τὴν ἄφθορον· ἄλλος αὐτῷ διὰ τὴν Ἡρώ-
δου βρεφοκτονίαν φυγὴν ἐπάνοδον ὑποτίθεται. Καίπερ
ἐν σαρκὶ θεωροῦντες τὸν ἄκτιστον, δουλοπρεπῶς διη-
κόνουν. Ἐθαύμασαν γὰρ τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ, δι' ἧς ὁ
D πειράζων κατέπεσε, καὶ κατὰ τὴν φωνὴν τοῦ Δαβὶδ
ἐπὶ χειρῶν ἄραντες αὐτὸν, ἔξω τῆς βολῆς τῶν λίθων
ἐκόμιζον. Ἦραν γὰρ, φησὶν, Ἰουδαῖοι λίθους, ἵνα βά-
λωσιν ἐπ' αὐτόν. Ἄλλοι τῷ πάθει συνέτρεχον· ἄλλοι
μετὰ τὴν ἀνάστασιν τῷ κενῷ τάφῳ συνεδρεύοντες,
πισταῖς γυναιξὶν ἔλεγον, Τί ζητεῖτε τὸν ζῶντα μετὰ
τῶν νεκρῶν; Μετὰ δὲ τὴν ἀνάληψιν ἐδορυφόρουν τοὺς
286 A μαθητὰς, τὰ Πέτρου λύοντες δεσμὰ, Παύλου τοὺς ἐπὶ
γῆς καὶ θαλάττης κινδύνους ἐπικουφίζοντες, τῇ πίστει
Κορνηλίου μεσιτεύοντες, τὸν δικαιοκτόνον Ἡρώδην μα-

[c] Idem. conj. τεχνησάμενος.
[d] Idem. conj. τὸν τύραννον.

)οῦντα πατάσσοντες. Ἆρ' οὖν οὐ μεγίστης τι-
οι, οἱ τὴν ἡμετέραν ζωὴν διιθύνοντες; Οὐ γὰρ
θνη φρουρεῖν ἐτάχθησαν ἄγγελοι, καθὼς βοᾷ
ιν, Ὅτε διεμέριζε, φησὶν, ἔθνη ὁ Ὕψιστος,
πειρεν υἱοὺς Ἀδὰμ, ἔστησεν ὅρια ἐθνῶν κατὰ
ἀγγέλων Θεοῦ· [a] ἀλλὰ γὰρ τῶν ἀνθρώπων
ἔλαχεν ἄγγελος. Ὁ λόγος οὐκ ἐμὸς, ἀλλὰ τῆς
ραφῆς. Τῆς γὰρ παιδίσκης Ῥόδης ἀπαγγελού-
ς ἀποστόλοις πρὸ θυρῶν ἑστάναι Πέτρον τὸ
διαδράντα δεσμωτήριον, ἀπιστοῦντες ἔλεγον
Ὁ ἄγγελος αὐτοῦ ἐστιν. Ἐπιμαρτυρεῖ δὲ καὶ
ρ τούτοις, περὶ τῶν κατὰ τὸν βίον σμικρῶν
Ὁρᾶτε μὴ καταφρονήσητε ἑνὸς τῶν μικρῶν
Λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι οἱ ἄγγελοι αὐτῶν ἐν οὐ- B
ιὰ παντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρός
ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Καθ' ἑκάστην δὲ Ἐκκλη-
ίστησεν ἀγγέλους φύλακας ὁ Χριστὸς, ὡς ἀπο-
ων Ἰωάννῃ φησίν· Εἰπὲ τῷ ἀγγέλῳ τῆς
σίας Σμύρνης, οἶδά σου τὴν πενίαν καὶ τὴν
ἀλλὰ πλούσιος εἶ. Τί λέγεις, ὦ Δέσποτα; πλού-
ι, πένης ὤν; τί με διακένῳ πλουτίζεις ὀνό-
Εἰ μὲν γὰρ πλούσιος, οὐ πένης· εἰ δὲ πένης,
ούσιος; Πολλὴ γὰρ πλούτου καὶ πενίας ἡ διά-
ὡς αὐτὸς μαρτυρεῖς, χάσμα μέγα μεταξὺ
υ καὶ πένητος [b] ὡρισμένος. Ὁ πλούσιος τὸν
ἀποστρέφεται, ὁ πτωχὸς τὸν πλούσιον ὑπο-
ι. Ἐναντία τὰ πράγματα, ὁ βίος ἀνώμαλος.
γὰρ ἐπιστένει τοῖς πάθεσιν, ὁ δὲ ἐπικαγχλάζει
ναῖς· οὗτος ἄρτου τυχεῖν ἐπεύχεται, ἐκεῖνος
φαγίαις ὑπερμαζᾷ· οὗτος οἴνου κοτύλης οὐκ C
, ἐκεῖνος κραιπαλῶν καὶ καταντλούμενος ἐξε-
ι τὴν μέθην· οὗτος ῥάκος περιβέβληται, ἐκεῖ-
ίλοις περικεκόσμηται ἐσθήμασιν· οὗτος ἐπὶ
ἀγρυπνῶν ἔῤῥιπται, ἐκεῖνος ἐπὶ στρωμνῆς ὢν
τὴν τρυφὴν ὀνειροπολῶν· οὗτος κέρμα τι αἰ-
ῖνος χρυσῷ κέχωσται. Ὁ γὰρ θησαυρίζων, μὴ
ν δὲ, ἐπέοικε πτωχῷ πλουσίαν ταφὴν ἀνα-
. Ἀλλ' οὐδὲ τοῖς καιροῖς ἴσως χαίρουσι. Τῷ
μὲν γὰρ ὁ χειμὼν χαλεπὸς τὸ θάλπος οὐκ
τῷ πλουσίῳ δὲ τὸ θέρος μοχθηρὸν ὑπὸ πλη-
[c] τὸ θάλπος οὐ στέγοντι. Πῶς οὖν ὁ αὐτὸς πέ-
πλούσιος; Ἀληθὴς ὁ λόγος, καὶ ὁ φθεγγόμενος.
ς μὲν διὰ τὴν ἔνδειαν τῶν χρημάτων, πλούσιοι
ούς τῆς πίστεως θησαυρούς. Ἄμεινον δὲ πένε-
βιωτικά, πλουτεῖν δὲ τὰ πνευματικά· τῶν D
τὸ τέλος φθορά, τῶν δὲ τὸ κέρδος ἀναφαίρετον.
τό φησιν ὁ Υἱός, Μὴ θησαυρίζετε θησαυροὺς
γῆς, [d] καλῶν ἡμᾶς θησαυρίζειν τὰ ἐπουράνια,
ς τρέφειν, ἀσθενεῖς ἐπισκέπτεσθαι, ἀσκέπους
, χρεωφειλέτας ἀπόρους λύειν, καὶ τὸ δάνειον

nem autem satellitum more discipulis aderant, Petri vincula solventes, Pauli pericula in mari et in terra allevantes, fidem Cornelii juvantes, justorum occisorem Herodem magnifice loquentem percutientes. Annon ergo maximo digni sunt honore, qui et vitam nostram dirigunt? Non modo enim gentes custodire jussi sunt angeli, ut clamat oraculum : *Quando dividebat Altissimus gentes, quando* Deut. 32.
dispergebat filios Adam, constituit terminos po- 8.
pulorum secundum numerum angelorum Dei; sed etiam singuli homines angelum sortiti sunt. Non meus est sermo, sed divinæ Scripturæ. Nam puella Rhode apostolis nuntiante ante fores stare Petrum, qui Herodis vincula effugisset, non credentes illi dicebant, *Angelus ejus est*. Hæc testi- Act. 12. 15.
ficatur item Servator, de iis qui in vita pusilli erant loquens : *Videte de contemnatis unum ex* Matth. 18.
his pusillis : dico enim vobis, quia angeli eo- 10.
rum in cælis semper vident faciem Patris mei, qui in cælis est. In singulis porro Ecclesiis angelos custodes constituit Christus, ut Joanni revelans ait : *Dic angelo Ecclesiæ Smyrnæ : Scio pau-* Apoc. 2. 8.
pertatem tuam et tribulationem, sed dives es. 9.
Quid dicis, Domine? dives sum, et sum pauper? cur me vano ditas nomine? Nam si dives sum, non sum pauper; si pauper, quomodo dives? Multa enim est divitias inter et paupertatem distantia, ut ipse testificaris; hiatus magnus est inter divitem et pauperem. Dives pauperem aversatur, pauper divitem suspicit : contrariæ res sunt, inæqualis vita. Ille namque in ærumnis ingemiscit, hic voluptatibus sese ostentat : hic panem expetit, ille gulæ oblectamentis superabundat : hic vini heminam non habet, ille in crapula absorptus ebrietatem eructat : hic pannis laceris amictus est, ille variis ornatur vestibus : hic in pavimento jacet abjectus et vigilans, ille stertit in lecto delicias somnians : hic teruncium petit, ille auro obruitur. Qui enim thesaurizat nec erogat, similis est pauperi magnificum sepulcrum exspectanti. Sed neque illi tempestatibus æqualiter fruuntur. Pauperi namque gravis est hiems, qui non habeat quo se calefaciat; diviti noxia æstas ex ingluvie æstum non ferente. Quomodo igitur idem ipse est pauper et dives? Verus est sermo, et verax qui loquitur. Pauperes quidem sunt aliqui ob pecuniæ inopiam; divites autem fidei thesauris. Melius autem esse pauperem in rebus sæcularibus, et divitem in spiritualibus : illorum quippe finis, est corruptio; horum vero, lucrum, quod auferri nequit. Ideoque ait Filius : *Nolite thesaurizare vobis the-* Matth. 6.
sauros in terra; nos evocans ad thesaurizandum 19.
in cælestibus, ad alendum pauperes, ad visitandum infirmos, ad tegendum eos qui sine operimento sunt, ad remittendum debitoribus egenis, et ad expetendum a Deo fœnus. Nam *Qui mise-* Prov. 19. 17.

[a] ...il. conj. ἀλλὰ καὶ τῶν ἀν.
[b] ...r. lectio ap. Savil. ὁρισάμενος.
[c] Savil. conj. τοῦ θάλπους.
[d] Idem mavult παρακαλῶν.

χαίρει τοῦ δεσπότου παρὰ πάντων ἐπαινου- διόπερ ἡ περὶ τοὺς ἐπαίνους τοῦ δεσπότου B ία τῆς οἰκετικῆς εὐνοίας ἀπόδειξιν ἔχει. Καλὸν τὸ ἀγγεῖον ἐκσμήχειν τῆς ψυχῆς, ἵνα διὰ τῆς διδασκαλίας προκαθαρθὲν, δεκτικὸν τοῦ μύρου λογίας εὑρίσκηται. Εἰς γὰρ ἀκάθαρτον ψυχὴν, οὐκ εἰσελεύσεται παιδεία. Ἔστι δὲ ἡμῖν ὁ περὶ ας λόγος σφόδρα δεόμενος ἀκριβοῦς ἐξετάσεως. ὰρ ἐλπίδας *ὑποτείνω μετανοίας, δέδοικα μή ινωθεὶς ἐλπίδι τῆς μελλούσης μετανοίας, κα- 288 μήσῃ τῆς πολιτείας· ἐάν τε πάλιν ἀποκλείσω A ς μετανοίας ἐλπίδας, δέδοικα μή τις ἀπαλγή- ραδῷ τὸ σῶμα ταῖς ἐπιθυμίαις. Ἴσον γὰρ εἰς είας προτροπὴν καὶ ῥαθυμία, ψυχῆς ἡδοναῖς μένης, καὶ μετανοίας ἀπόγνωσις. Διόπερ ὁ λό- ῖν διωρίσθω διχῇ, πρός τε τοὺς ὑγιαίνοντας, ς ἀῤῥωστοῦντας. Ὁ δοκῶν ἑστάναι, βλεπέτω η· ὁ φθάσας ὀλισθῆσαι, προλαβέτω τὸ πτῶμα νοίᾳ· ὁ καὶ καταπεσεῖν κινδυνεύσας, μὴ κα- ήτω· εἰ δέ τις καὶ προλαβὼν κατεῤῥάγη, τῆς ρθοῦντος τοὺς κατεῤῥαγμένους φιλανθρωπίας γνώτω. Ἔστιν ἐνίοτε σαλευθῆναι παρὰ μι- Ἐμοῦ δὲ παρὰ μικρὸν ἐσαλεύθησαν οἱ πόδες. καὶ σαλευθέντα βοηθηθῆναι παρὰ τοῦ Δεσπό- Ἔλεγον, σεσάλευται ὁ πούς μου, τὸ ἔλεός σου, B ἐβοήθει μοι. Ἔστι μὴ σαλευθῆναι μόνον, ἀλ- ωσθῆναι καὶ κινδυνεῦσαι πρὶν ἢ κατενεχθῆναι· δὲ τοῦτον παρορᾷ ὁ Θεός. Ὠσθεὶς ἀνετράπην εῖν, καὶ ὁ Κύριος ἀντελάβετό μου. Ἆρ' οὖν ὁ ἀπόλωλε παντελῶς; Οὐδαμῶς. Ἔστι καὶ τούτου θία. Ὅταν πέσῃ, φησὶν, οὐ καταῤῥαχθήσεται. ίτιον; Ὅτι Κύριος ἀντιστηρίζει χεῖρα αὐτοῦ. ἀρκαὶ ἠρέμα πεσεῖν, καὶ μὴ σφοδρότερον εἰς τὴν καταῤῥαγῆναι. Ἆρ' οὖν οἱ καταῤῥαγέντες ἀπώ- Ἴδωμεν καὶ ἐνταῦθα τὴν τοῦ Δεσπότου φιλαν- ν. Ὑποστηρίζει Κύριος πάντας τοὺς καταπί- , καὶ ἀνορθοῖ πάντας τοὺς κατεῤῥαγμένους. μοι δοκεῖ καὶ ἡ ψαλμῳδία καλῶς ἐνδεικνυμένη, όγνωσιν ἡμᾶς μετανοίας οὐκ ἤγαγε. Λέγουσα C ι τοῦ Θεοῦ, φησίν· Ὁ Θεὸς κριτὴς δίκαιος. ταφρονήσῃς τῆς λέξεως· δικαιοσύνη γάρ ἐστιν κατ' ἀξίαν διανεμητική. Πρῶτον ἄκουσον ὅτι , καὶ προπαρασκευάζου πρὸς ἀπολογίαν, εἶτα, ἀντίκειται πολλάκις πρὸς ὑπόνοιαν· εἰ τοίνυν ὁ Θεὸς, πῶς οὐκ εὐθὺς ἀνταποδίδωσι τοῖς νουσιν; ὁ δεῖνα ἄδικος, καὶ εὐθηνεῖται· ὁ δεῖνα καὶ πλουτεῖ· ὁ δεῖνα ἀσελγὴς, καὶ δυναστεύει· ῦτα δικαιοσύνης Θεοῦ; εἰ δίκαιος, πῶς οὐ πα- α τοῖς ἁμαρτάνουσιν ἐπάγει τὴν τιμωρίαν; δίκαιος μέν ἐστιν, οὐκ ἰσχύει δὲ παραχρῆμα αρτάνουσι τὴν τιμωρίαν ἀντιδοῦναι; Ἐνίοτε αστὴς δικαίως μὲν δικάζει, ἀσθενεῖ δὲ τὴν οἰ- ἀπόφασιν ἀγαγεῖν εἰς ἔργον. Ἆρ' οὖν μὴ δι' αν ἡ ἀναβολὴ τῆς τιμωρίας; Μὴ γένοιτο. Τί D ὡς ἐπάγει; Ὁ Θεὸς κριτὴς δίκαιος καὶ ἰσχυ- χοῦν ὡς δίκαιος μὲν οἶδε τὸ δίκαιον, ὡς δὲ , δύναται τὸ νοηθὲν ἀγαγεῖν εἰς ἔργον. Τί οὖν

celebrari conspicit : quamobrem ille erga domini laudes affectus, domesticæ benevolentiæ est argumentum. Operæ autem pretium est animæ vasculum emundare, ut morali doctrina purgatum, theologiæ unguento recipiendo par sit. Nam *In* Sap. 1. 4. *immundam animam*, inquit, *non introibit institutio*. Est porro nobis de vivendi ratione sermo, qui accuratissimo eget examine. Si enim spe pœnitentiæ procrastinemus, timeo ne quis tali spe remissior factus, vitam negligentius componat. Rursum si pœnitentiæ spem occlusero, vereor ne quis animum despondens, corpus cupiditatibus tradat. Perinde enim ad voluptatem allicit tum animi deliciis emolliti segnities, tum spes abjecta pœnitentiæ agendæ. Quapropter orationem duas in partes dividamus, quarum altera sanos, altera infirmos spectet. *Qui videtur stare, vi-* 1 Cor. 10. *deat ne cadat*. Qui cœpit labi, casum pœniten- 12. tia occupet, qui in casus periculum venit, ne confringatur : si quis vero jam confractus sit, de ejus clementia ne desperet, qui erigit elisos. Fieri etiam potest ut pene moveamur : *Mei autem pene* Psal. 72. 2. *moti sunt pedes*. Potest etiam is, qui motus est, a Domino juvari : *Si dicebam : Motus est pes* Psal. 93. *meus; misericordia tua, Domine, adjuvabat* 18. *me*. Accidit etiam ut quis non moveatur modo, sed etiam pellatur et in discrimen adducatur, priusquam dejiciatur : at neque hunc despicit Deus. *Impulsus eversus sum ut caderem, et* Psal. 117. *Dominus suscepit me*. Ergone qui cecidit, omni- 13. no periit? Neutiquam. Est et huic sua consolatio. *Cum ceciderit*, inquit, *non collidetur*. Quid Psal. 36. ita? *Quia Dominus firmat manum ejus*. Nam 24. accidit etiam ut quis leviter cadat, nec ad voluptatem gravius allidatur. Num ergo perierunt qui sunt allisi? Videamus etiam hic Domini clementiam. *Suffulcit Dominus omnes qui corruunt*, Psal. 144. *et erigit omnes elisos*. Hæc demonstrans Psalmus 14. haudquaquam nos in pœnitentiæ desperationem egit. Sic enim de Deo loquitur : *Deus judex* Psal. 7. 12. *justus*. Ne dictionem spreveris : justitia enim cuique reddit pro meritis. Primum audi quod justus sit, teque ad defensionem præpara : tum, quia sæpe animum subit hæc objectio : Si ergo justus est Deus, cur non statim peccantibus pœnas rependit? ille iniquus est, et prospere agit; ille raptor et ditescit; hic lascivus, et dominatur : hæccine sunt justitiæ Dei? si justus est, cur peccantibus ultionem non statim immittit? an justus cum sit, non valet statim peccantibus pœnam irrogare? Accidit enim quandoque ut judex, qui juste judicat, non possit exsequi judicium. An igitur ex imbecillitate differt supplicium? Minime vero. Quid enim adjicit? *Deus judex justus et fortis*. Ut justus itaque novit quod justum est; ut fortis, potest id quod cogitavit ad opus deducere : cur ergo peccatorum vindicta differtur?

nbeſis. ὑποτείνωμεν.

quid sibi vult illa dilatio? Justus est, novit peccatorem; fortis est, potest sententiam opere complere: cur ergo cunctatur? *Deus judex justus, fortis et longanimis*. Explicat vero quid sibi velit illud, *Longanimis*: *Num inferens iram per singulos dies?* Modica est dictionum transpositio: *Num per singulos dies iram inferens?* Ut vero scias eum ideo differre, quod exspectet pœnitentiam tuam: *Nisi conversi fueritis*, inquit, *gladium suum vibrabit. Nisi conversi fueritis*. Ergo si convertamur, non statim plagam experimur. Vis Dei summam clementiam videre? *Gladium suum vibrabit*. Nondum dixit, Gladii acie utetur, sed, *Vibrabit*, ut gladii fulgorem aspiciens, plagam pœnitentia prævertas. Fulgore terret, non secat. Compescatur timor: plagam prævertat pœnitentia tua. Utque Judicis scopum prorsus cognoscas: *Arcum suum tetendit et paravit illum. Et in eo paravit vasa mortis*. Annon id sufficit ad terrorem? annon illum sermone descripsit, qui incorporeus est? *Arcum suum tetendit et paravit illum. Et in eo paravit vasa mortis: sagittas suas ardentibus effecit*. Hic ceu pictor quidam Judicem ob oculos posuit. Cogita mihi tensum arcum, paratas manus, alteram arcum pellentem, alteram chordam trahentem, sagittam vero extremis digitis a Judice detentam. Tensus est arcus, telum paratum, Judex expeditus. Ne arcum contemseris, quippe qui tensus sit: neque pœnitentiæ spem abjeceris; sagitta enim nondum emissa est. Cave item ne propter summam longanimitatem segnis evadas, neu te semper voluptatibus dedas. Ne dicas, Interim fruar cupiditate, interim utar juventute: veniet subinde pœnitentiæ tempus; cras pœnitentiam agam; senectutis tempore vitam componam. Vanæ sunt hujusmodi cogitationes; fœda illa tua cupiditatis consilia: malo consiliario uteris voluptate. Dicis, Hodie peccatum admittam, cras pœnitentiam agam. An dominus es diei crastinæ? quis tibi diei crastinæ sponsor? Si diligenter audias, neque totus hodiernus dies est tuus: ejus pars præteriit, pars superest: illa jam non tua est, hæc nondum tua. Ais: Fruar hodie voluptate, cras pœnitentiam agam. Quod habes voluptati, quod non tuum est, pœnitentiæ deputas? Meo potius consilio utere: hodiernam diem pœnitentiæ, peccato ne crastinam quidem deputa. Ideo pulchre divina Scriptura diversis nos modis a peccato revocat: *Hodie*, inquit, *si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione*: et, *Adhortamini vosmetipsos donec hodie nominatur*. Nam hoc quoque mala sæpe diabolus arte facit. Cum animum videt in peccatorum sensum venire, ac supplicii finem cogitare, tales immittit cogitationes: Junior sum, erit pœnitentiæ tempus, interim hodie utar præsentibus, interim hanc obtinebo litem, illum talem ulciscar, hac cupiditate fruar, ac demum pœnitentiam agam. Venit iterum dies crastina, easdemque tibi immit-

Ibid. (beside line 3)
Ibid. v. 13. (beside line 9)
Ibid. v. 14. (beside line 22)
Psal. 94. 8. (beside line 53)
Hebr. 3. 13. (beside line 56)

τῆς ἀναβολῆς τῶν ἁμαρτημάτων τὸ αἴτιον; τίς ἡ τῆς τιμωρίας ἀναβολή; Δίκαιός ἐστιν, οἶδε τὸν ἁμαρτάνοντα· ἰσχυρός ἐστιν, ἐπαγαγεῖν δύναται τῇ ψήφῳ τὸ τέλος. Τίς οὖν ἡ τῆς ἀναβολῆς αἰτία; Ὁ Θεὸς κριτὴς δίκαιος, καὶ ἰσχυρὸς, καὶ μακρόθυμος. Καὶ ἑρμηνεύει τί τὸ, Μακρόθυμος· Μὴ ὀργὴν ἐπάγων καθ' ἑκάστην ἡμέραν; Μικρόν ἐστι κατὰ τὴν λέξιν ὑπερβατόν· Μὴ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ὀργὴν ἐπάγων; Καὶ ἵνα γνῷς ὅτιπερ ἡ ἀναβολὴ τῆς τιμωρίας ἀναμένει σου τὴν μετάνοιαν, Ἐὰν μὴ ἐπιστραφῆτε, φησὶ, τὴν ῥομφαίαν αὐτοῦ στιλβώσει. Ἐὰν μὴ ἐπιστραφῆτε. Οὐκοῦν ἐὰν ἐπιστρέψωμεν, οὐκ εὐθὺς τῆς τομῆς πεῖ-
E ραν δεχόμεθα. Καὶ βούλει τῆς φιλανθρωπίας ἰδεῖν τὴν ὑπερβολήν; Τὴν ῥομφαίαν αὐτοῦ στιλβώσει. Οὔπω εἶπεν, ὅτι τῇ ῥομφαίᾳ κατὰ στόμα χρήσεται, ἀλλὰ, Στιλβώσει· ἵνα τὴν λαμπηδόνα τῆς ῥομφαίας θεασάμενος, προλάβῃς τῇ μετανοίᾳ τὴν τομὴν τῆς ῥομφαίας. Τῇ στιλβώσει φοβεῖ, καὶ οὐ τέμνει. Ὁ φόβος συστελλέτω, τὴν τομὴν φθανέτω σου ἡ μετάνοια. Καὶ ἵνα διὰ πάντων γνῷς τοῦ κριτοῦ τὸν σκοπὸν, Τὸ τόξον αὐτοῦ ἐνέτεινε, καὶ ἡτοίμασεν αὐτό. Καὶ ἐν αὐτῷ ἡτοίμασε σκεύη θανάτου. Οὐχ ἱκανὸν φοβῆσαι τὸ σχῆμα; οὐ διέγραψε τῷ λόγῳ τὸν ἀσώματον; Τὸ τόξον αὐτοῦ ἐνέτεινε, καὶ ἡτοίμασεν αὐτό. Καὶ ἐν αὐτῷ ἡτοίμασε σκεύη θανάτου· τὰ βέλη αὐτοῦ τοῖς καιομένοις ἐξειργάσατο. Ἐνταῦθα καθάπερ τις γραφεὺς ὑπ' ὄψιν ἤγαγε τὸν κριτήν. Ἐννόησόν μοι τὸ τόξον τεταμένον, τὰς χεῖρας διεσκευασμένας· τὴν μὲν ὠθουμένην τὸ τόξον, τὴν δὲ ἑτέραν ἐπισπωμένην τὴν
289 νευράν· τὸ βέλος ἄκροις δακτύλοις παρὰ τοῦ κριτοῦ
A κατεχόμενον. Διατέταται τὸ τόξον, τὸ βέλος ἕτοιμον, ὁ κριτὴς εὐτρεπής. Μὴ καταφρονήσῃς τοῦ τόξου· τέταται γάρ· μήτε ἀπογνῷς μετανοίας· τὸ γὰρ βέλος οὔπω βέβληται. Ἀλλὰ μὴ χαυνωθῇς διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς μακροθυμίας, μηδὲ βουληθῇς ἀεὶ παρατείνειν σαυτὸν ταῖς ἡδοναῖς. Μὴ εἴπῃς, τέως ἀπολαύσω τῆς ἐπιθυμίας, τέως χρήσομαι τῇ νεότητι, εἶτα μετ' ὀλίγον μετανοίας καιρὸς, αὔριον μετανοήσω, περὶ τὸ γῆρας ἀσφαλίσομαι τὴν ζωήν. Μάταιοί σου οἱ τοιοῦτοι διαλογισμοὶ, σαθρά σου τὰ τῆς ἐπιθυμίας βουλεύματα, πονηρῷ κέχρησαι συμβούλῳ τῇ ἡδονῇ. Λέγεις, ποιήσω τὴν ἁμαρτίαν σήμερον, καὶ αὔριον μετανοήσω. Κύριος εἶ τῆς αὔριον; τίς σοι τῆς αὔριον ἐστιν ἐγγυητής; Ἐὰν ἀκριβῶς ἀκούσῃς, οὐδὲ ἡ σήμερον ὅλη σή· καὶ τῆς σήμερον τὸ μὲν παρελήλυθε, τὸ δὲ μέλλει· τὸ μὲν οὐκ ἔστι σὸν, τὸ δὲ οὔπω σόν. Λέγεις, σήμερον ποιήσω τὴν ἡδονὴν, καὶ μετανοήσω τῇ αὔριον. Ὃ ἔχεις, τῇ ἡδο-
B νῇ, τὸ ἀλλότριον, τῇ μετανοίᾳ; Ἐμοὶ μᾶλλον χρῆσαι συμβούλῳ, τὸ σήμερον τῇ μετανοίᾳ, τῇ δὲ ἁμαρτίᾳ μηδὲ τὸ αὔριον. Διὰ τοῦτο καλῶς ὁ θεῖος λόγος διαφόρως ἡμᾶς εἰς ἀνάκλησιν τῆς ἁμαρτίας ἀνακαλούμενος, Σήμερον, φησὶν, ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς ἐν τῷ παραπικρασμῷ· καὶ, Παρακαλεῖτε ἀλλήλους, ἄχρις οὗ τὸ σήμερον καλεῖται. Ποιεῖ γὰρ καὶ τοῦτο πολλάκις ὁ διάβολος κακοτέχνως. Ὅταν ἴδῃ ψυχὴν ἀρξαμένην αἰσθάνεσθαι τῶν ἁμαρτημάτων, ἀρξαμένην νοεῖν τῆς τιμωρίας τὸ τέλος, τοιούτους ἐμβάλλει λογισμούς· νεώτερός εἰμι, καιρὸν ἔχω μετανοίας, τέως

σήμερον παρακατάσχω τὴν χρείαν, τέως τῆς δίκης [a] περιγένωμαι· τὸν δεῖνα ἀμύνωμαι, τῆσδε τῆς ἐπιθυμίας ἐκτελέσω τὴν ἡδονὴν, καὶ φθάσω μετανοῆσαι. Ἔρχεται πάλιν ἡ αὔριον, πάλιν σε τοῖς αὐτοῖς διακα- C τέχει διαβολικοῖς διαλογισμοῖς· καὶ πάλιν τὸ μὲν μέλλον ἐπιδείκνυσι, καὶ τὸ παρὸν κατασπᾷ· καὶ οὕτω καθ' ἑκάστην ἡμέραν τὸ μὲν σήμερον ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις κατέχων, τὸ δὲ αὔριον ἐν ταῖς ἐλπίσι τῆς μετανοίας ὑποδεικνὺς, παραναλίσκει σου τὸν βίον καθ' ἡμέραν ἁμαρτάνοντος.

Ἀλλὰ σὺ στράτευσαι κατὰ τῆς ἡδονῆς· ἄκουσον τοῦ Κυρίου κράζοντος· Σήμερον ἴσθι εὐνοῶν τῷ ἀντιδίκῳ σου, ἕως οὗ εἶ μετ' αὐτοῦ ἐν τῇ ὁδῷ. Καλὸν μὲν οὖν καὶ καθάπαξ καὶ πρὸς τοὺς φιλοπραγμοσύνης ἐρῶντας, ἵνα μηδὲ δίκας φιλονεικότερον ἐγγυμνάζωσιν. Βέλτιον γὰρ καὶ ἐν δίκαις προλαβεῖν φιλικαῖς διαλύσεσι τὸ τῆς δίκης ἄδηλον τέλος, ἢ ταῖς ἐλπίσι τῆς νίκης ἐπερειδομένους ἀδήλῳ καταπιστεῦσαι πελάγει. Ἀναγινώσκεις σου τα γραμματεῖα, θαρσεῖς ταῖς ἐκβάσεσιν· ὁ συνή- D γορος κοιλάνας τὴν χεῖρα τῷ λήμματι ἐγγυᾶται τὴν νίκην, ἵνα περισφίγγηται μισθαρνίᾳ. Ἐνίοτε δὲ καὶ δικαστὴς προδιεφθαρμένος προεπαγγέλλεταί σοι τῆς δίκης τὸ τέλος. Ἀβεβαίοις θαρσεῖς ἐλπίσιν. Εἰ γὰρ σὺ προλαβὼν προδιέφθειρας τὸν δικάζοντα, ἀλλοτρίοις λήμμασι θύραν ἀνοίξας, νόμιζε τὰ αὐτὰ καὶ τὸν διάδικον μελετᾷν· καὶ πολλάκις ἠρέμα σοι τὰ τῆς δίκης εὔδια πλέοντι πείθουσι χαλάσαι περὶ τὸν πλοῦν τὸ ἱστίον. Οὐδέποτε εἶδες θάλασσαν πρὸς αἰγιαλὸν γαλήνην ἔχουσαν, καὶ ἐν τῷ βυθῷ κυμαινομένην; Πόσοι μετ' εὐδίας καὶ γαλήνης ἀναπλεύσαντες εἰς τὸ μέσον τοῦ πελάγους, αἰφνιδίοις χειμῶσι χρησάμενοι καὶ κύμασιν ἐναυάγησαν; Τοιαῦτα τῆς δίκης τὰ τέλη· ἐνίοτε τὰ προοίμια μετὰ τῶν ἐλπίδων, καὶ τὸ τέλος ἀντίστροφον τὴν ἔκβασιν τῆς ἐλπίδος ἀπενεγκάμενον. E Καλὸν μὲν οὖν, ὅπερ εἶπον, καὶ τὰς χρηματικὰς δίκας φθάνειν διαλύσεσι φιλικαῖς, ἵνα πρὸς τῷ τέλει τῆς δίκης κυβερνήσῃς τὸν φίλον· ἐγκληματικὰς δὲ μηδὲ διαλύεσθαι γένοιτο, ἀλλὰ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐγγυμνάζειν· πλὴν ἀλλὰ κἀκεῖ βελτίων ἡ φειδὼ τοῦ θυμοῦ. Ὅμως οὐ δοκεῖ μοι μόνον περὶ χρημάτων ὁ λόγος ἔχειν τὸ αἴτιον. Ἴσθι, φησὶν, εὐνοῶν τῷ ἀντιδίκῳ σου ταχὺ, ἕως ὅτου εἶ ἐν τῇ ὁδῷ μετ' αὐτοῦ. Αὕτη ἡ προσθήκη δίδωσί μοί τι καὶ μεῖζον ἐννοεῖν. Εἰ γὰρ περὶ χρηματικῶν δικῶν μόνον ὁ λόγος, ἢ τῶν ἐγκλημάτων τῶν ἀναισθήτων ἔλεγε· διὰ τί προσετίθει, Ἕως ὅτου εἶ ἐν τῇ ὁδῷ μετ' αὐτοῦ; τίς γὰρ ἀντίδικος ἀντιδίκῳ συνοδεύειν 290 A καταδέχεται; τίς κοινωνεῖ τῆς ὁδοιπορίας, μὴ κοινωνῶν τῆς γνώμης; οὐ δέδοικε καὶ γραμμάτων κλοπὴν, καὶ μαρτύρων διαφθορὰν, καὶ τὰς κατὰ τὰς λεωφόρους ἐπιβουλάς; Οὐκοῦν ὀφείλομεν εὑρεῖν ἀντίδικον τὸν ἀεὶ συνοδεύοντα, οὗ τὴν συνοδείαν καὶ σφόδρα φυλαττόμενοι φυγεῖν οὐ δυνάμεθα, καὶ τοῦτον ἐννοῆσαι τὸν ἀντίδικον, ᾧ προσήκει μετ' εὐνοίας προσφέρεσθαι. Τίς οὖν ἀκριβής ἐστιν ἀντίδικος; Ἐὰν ἀκριβῶς ἐξετάσῃς, τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς· οὗτος ἀντίδικός ἐστι τοῦ ἐν σοὶ πνεύματος. Καὶ ἵνα μὴ νοήσῃς ἐμὸν εἶναι τὸν λόγον, Παῦλος κυρωσάτω τὸ ῥηθέν· Ἡ σὰρξ ἐπιθυ-

tit cogitationes, iisdem te intercipit diabolicis ratiociniis : futurum ostendit, præsens subtrahit : atque ita quotidie, in præsenti te voluptatibus C detinens, in crastino pœnitentiæ spem ostendens, vitam tuam quotidianis in peccatis consumit.

2. Tu vero contra voluptatem milita : audi Dominum clamantem : *Esto hodie benevolus adversario tuo, quamdiu es in via cum eo.* Expe- Matth. 5 25.
dit sane tum omnibus, tum iis qui negotiis dediti sunt ut ne contentiosius lites exerceant. Præstat siquidem te in litibus incertum exitum amico fœdere prævertere, quam spe nixum victoriæ incerto mari confidere. Legis syngraphas tuas, fau- D stum speras exitum : advocatus lucro manum porrigens victoriam promittit, ut mercedem reportet. Interdum etiam judex corruptus exitum causæ pollicetur. Incerta spe niteris. Nam si tu antevertens, judicem corrupisti, alienisque muneribus aperuisti januam; cogites velim adversarium tuum idipsum meditari, sæpeque tibi tranquillo rerum tuarum cursu naviganti suaserunt ut vela demitteres. Numquamne vidisti mare in littore tranquillum, in alto fluctibus agitari? Quot tranquillo mari navigantes, in alto pelago fluctibus repentinisque tempestatibus excepti, naufragium fecerunt? Talis est hujus negotii finis. Interdum initia spem præ se ferunt, finis vero contrarium profert eventum. E E re igitur fuerit, ut dixi, pecuniarias lites amice componere, ut in negotii fine amicum tibi devincias : criminales autem non modo non componere, sed etiam ne intentare quidem liceat : sed in his etiam melius est veniæ, quam iræ locum dare. Verum hic non videtur mihi de re pecuniaria solum agi. *Esto*, inquit, *benevolus adversario tuo cito, dum es in via cum eo.* Hoc additamentum præbet mihi occasionem majus quidpiam cogitandi. Nam si de pecuniariis litibus solum ageretur, vel de criminalibus insensibilibusque; cur adderet, *Dum es in via cum eo?* quis adversarius cum adversario 290 iter instituat? quis se socium itineris dederit ei, A qui cum animo non consentit? non timet tabellas sibi furto auferri, testes corrumpi, insidias in via sibi parari? Invenire ergo debemus adversarium qui nos semper comitetur, cujus societatem, etsi admodum caveamus, effugere non possimus, et hunc cogitare adversarium, quicum nos benevole versari conveniat. Quis ergo est verus ille adversarius? Si diligenter quæras, corpus animæ : hic est adversarius ejus qui in te est, spiritus. Ne vero putes meum esse sermonem, Paulus confirmet id quod dictum est : *Caro concupiscit ad-* Gal. 5 17.

[a] Combefis. περιγένωμαι. τῆσδε τῆς ἐπιθυμίας ἀπολαύσω, τῆσδε τῆς ἡδονῆς, καὶ φθάσωμαι μετανοῆσαι.

τὰς εὐνοίας ἐπὶ τὰ θηρία μᾶλλον ἢ τοὺς ὁμοφύλους τρέποντες. Καὶ οὐ ταλανίζεις τὸν ἄθλιον, ὃς ἵνα πληρώσῃ τὴν γαστέρα, εἰς θηρίων αὐτομολεῖ γαστέρα· καὶ ἵνα πληρώσῃ τῆς γαστριμαργίας τὴν νόσον, ἡδέως ταῖς 291 A κοιλίαις τῶν θηρίων ἐνθάπτεται. Ἐκεῖνος ἀκόλαστον ἔχει γαστέρα· σὺ μὴ λάβῃς ἀκόλαστον ὀφθαλμόν. Ἄλλος γελωτοποιὸς εἴσεισιν, εἰς αἰσχύνην ἑαυτοῦ διαπλάσασθαι μέλη, γέλωτι μισθώσας τὴν κεφαλὴν, αἰσχυνόμενος ἐὰν μὴ δημοσίᾳ ῥαπίζηται, καὶ τοῖς κτύποις * τῶν πυλῶν προευτρεπίζων τὰς παρειὰς, καὶ ξυρῷ τὰς τρίχας περιαιρῶν, ἵνα μηδὲ θρὶξ μεσιτεύηται ταῖς ὕβρεσι. Ἄλλος ὀρχήσεσι γυναικείαις θρυπτόμενος, καὶ τὰ παρὰ φύσιν μιμούμενος, καὶ λυπούμενος ὅτι μὴ γυνὴ παρὰ τῶν γονέων ἐτέχθη, καὶ τὴν τῆς φύσεως μεταβολὴν φιλοτιμίαν τιθέμενος· καὶ ταῦτα πάντα ποιῶν γαστρὸς ἕνεκα καὶ κέρδους, καὶ τοῖς αἰσχροῖς φιλοτιμούμενος· περὶ ὧν καλὸν εἰπεῖν τὴν τοῦ Παύλου φωνήν· Ὧν ὁ θεὸς ἡ κοιλία, καὶ ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν. Μὴ πρὸς ταῦτα συντρέχετε, μὴ τοὺς πόδας ὀξεῖς ἐπὶ τὰ τοιαῦτα βήματα B τρέπετε· ἀλλὰ μηδὲ τοῖς συμποσίοις τὰς ἀσέμνους ἡδονὰς ἐπεισάγετε. Ἐνίοτε λέγεις· παραιτοῦμαι τὸ θέατρον, οὐκ ἀνέρχομαι τοὺς βαθμούς· ἔστι συμπόσιον καὶ καιρὸς εὐφροσύνης· καὶ ἐκεῖ τὰ ἄσεμνα τῶν θεάτρων τελεῖτε θεάματα. Τί οὖν ὠφελεῖς τὸ θέατρον βδελυττόμενος; Μὴ γὰρ τοὺς λίθους βδελυττόμεθα; μὴ γὰρ οἱ λίθοι τῶν θεάτρων εἰσὶ καταχεκριμένοι; Ἡ τῶν πραττομένων αἰσχρότης, ἡ τῶν ἀσέμνων θεαμάτων κακία, ἡ διὰ τῶν αἰσθητηρίων τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ τῆς ἀκοῆς, ὥσπερ διά τινων θυρίδων, τὸν λῃστὴν ἐπεισάγουσα. Ὅταν οὖν παραιτήσῃ τὸ θέατρον, καὶ παρὰ τὴν σεαυτοῦ τράπεζαν τὰς τῶν θεαμάτων ἐπεισάγῃς αἰσχύνας, λέληθας τὸν οἶκον σεαυτοῦ ποιήσας θέατρον. Οὐδὲ γὰρ τοῦ θεάτρου μισῶ τὸν τόπον, ἀλλὰ δέδια τῶν συνιόντων τὸν τρόπον.

C Ἵνα δὲ γνῷς, ὅτι καὶ παρὰ συμπόσια θεάματα πολλάκις ἄσεμνα καὶ βλαβερὰ ταῖς ψυχαῖς ἐπεισαγόμενα, κατακρίσεως αἴτια γίνεται, ὑπομνήσω σε συμποσίου βασιλικοῦ, μᾶλλον δὲ τυραννικοῦ, τοῦ ἐν τῇ βίβλῳ τῶν Εὐαγγελίων ἀναγεγραμμένου. Δεῖπνον ἦν βασιλικὸν, μᾶλλον δὲ, εἰ δεῖ τἀληθῆ λέγειν, τυραννικὸν, γενέθλια Ἡρώδου, τῆς μιαρᾶς ἀλώπεκος, τοῦ μιαιφόνου θηρίου, τοῦ δολεροῦ· οὗ τὸν τρόπον καὶ ὁ Κύριος ἐπιστάμενος, οὐκ εἶπεν, εἴπατε τῷ λέοντι τούτῳ (καίτοι τοῦτο τὸ θηρίον ἐδόκει βασιλικόν), ἀλλ', Εἴπατε τῇ ἀλώπεκι. Εἰ γὰρ καὶ ἡ ἐξουσία λέοντος, ἀλλ' ὁ τρόπος ἀλώπεκος. Συγκροτουμένου δὲ τοῦ συμποσίου, καὶ προελθόντων αὐτῶν εἰς τὸ πίνειν, πάρεισιν ὀρχηστρὶς εἰς τὸ συμπόσιον, αἰσχρὸν θέαμα καὶ ἀδόκιμον, ἐλεεινὸν μὲν, καὶ εἴπερ ἐν τῷ θεάτρῳ καὶ τῇ σκηνῇ ἐπεισῆλθε, μήτι γε βασιλικῷ συμποσίῳ. D Βούλει γνῶναι τὸ τοῦ συμποσίου θέαμα τὸ αἰσχρόν; Ἀπὸ τῶν βασιλέων ἡ ὀρχηστρὶς, θυγάτηρ τῆς Ἡρωδιάδος· βασιλέως τὸ γένος, καὶ ὀρχηστρίδος ὁ τρόπος. Αὕτη δέ ἐστιν Ἡρωδιὰς ἡ μηδὲ τοῖς τῆς φύσεως ὅροις ἐμμείνασα· ἡ Φιλίππῳ συναφθεῖσα, καὶ Ἡρώδῃ συνοικοῦσα. Αἴνιγμα τὸ λεγόμενον· καὶ εἰς αἰνιγμάτων

ras, quam erga congeneres exhibentes. Non misereris infelicem illum, qui ut ventrem impleat, in ferarum ventrem sponte abit : utque gulæ morbum expleat, libenter sibi in ventre bestiarum sepulcrum parat. Ille intemperantem habet ventrem, tu ne intemperantem oculum habeas. Alius mimus ingreditur, ad turpitudinem membra componens, risui sese mercede locans, quem pudet nisi publice vapulet, portarumque fragore genas præparat, novacula pilos detondet, ut ne pilus quidem contumeliis obsit. Alius muliebri saltatione emollitus, illaque imitans quæ virum non decent, dolensque quod non femina sit natus, simulatam naturæ mutationem ambit. Hæcque omnia ventris et quæstus causa facit, res fœdissimas persequens : de quibus hæc Pauli verba dicere par est : *Quorum deus venter est, et gloria in confusione ipsorum.* Phi[l.] [3.] 19. Ad hæc ne concurratis, ne veloces pedes ad hujusmodi gressus vertatis, neve in convivia vestra fœdas voluptates inducatis. Interdum dicis : Theatrum aversor, nequaquam ad gradus ascendo : convivium est lætitiæque tempus. At illic turpia theatrorum spectacula exhibetis. Quid tibi prodest, quod theatra averseris? num lapides detestamur? num lapides theatrorum damnantur? Sane gestorum turpitudo reprehenditur, fœdorum spectaculorum nequitia, quæ per organa oculorum et aurium, quasi per fenestras furem introducit. Cum ergo theatrum aversans, ad mensam tuam spectaculorum turpitudinem inducis, ignorasne te domum tuam in theatrum vertere? Non enim theatri locum aversor, sed eo convenientium mores.

3. Ut porro noveris ex spectaculis illis turpibus noxiisque in convivia inductis, damnationis causam esse ortam, in memoriam revocabo convivium regium, in Evangeliorum libro descriptum. Cœna erat regia, imo, ut vere dicam, tyrannica, natalia Herodis, sceleratæ vulpis, sanguinariæ dolosæque feræ : cujus mores cum nosset Dominus, non aiebat, Dicite leoni huic, tametsi hæc fera regia videatur; sed, *Dicite vulpi.* Luc[.] Etsi enim potentia leonis erat, at mores vulpis. Convivio autem instructo, et convivis ad potandum coactis, convivio adest saltatrix, miserabile et turpe spectaculum in theatro etiam et in scena, nedum in convivio regio. Vis scire quam turpe fuerit hujusce convivii spectaculum? Ex regibus orta saltatrix, filia Herodiadis : regium genus, saltatricis mores. Hæc est Herodias illa, quæ nec intra naturæ leges sese continuit, quæ Philippo juncta matrimonio erat, et cum Herode habitabat. Ænigma est id quod dico, et in ænigmatum quæstionem ducit lasciviæ finis. Herodes enim abjecta fratris memoria, et lasciviæ servus effectus, Judæorum rex erat;

* [τῶν πυέλων probabiliter conjecit Villoisonus apud Chardonem Rochettam, *Mélanges*, t. 2, p 244.]

δρων ἄρχοντι πόλεων· [a] ὁ ἀκρίδας ἐκ βοτανῶν ἐσθίων C καὶ μέλι ἄγριον, τῷ τὴν λαμπρὰν παρατιθεμένῳ καὶ βασιλικὴν τράπεζαν ἐξ αὐθεντίας προστάττει· Οὐκ ἔξεστι σοι. Καίτοι ἐδόκει βασιλεῖ πάντα ἐξεῖναι. Ἀλλὰ Πάντα ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει. Ἐπὶ τούτοις δέον εὐχαριστεῖν, δέον εὐεργετεῖν ἢ προσκυνεῖν τὸν ὑπὲρ σωφροσύνης διδάσκαλον· παρωξύνθη μὲν ὁ Ἡρώδης, πλέον δὲ παρωξύνθη Ἡρωδιάς (γείτονες γὰρ τῶν ὀνομάτων, καὶ τοῦ τρόπου πλέον ἤπερ ὁμόζυγοι· καὶ ἔσονται οἱ δύο, οὐκ εἰς σάρκα μίαν, ἀλλ' εἰς ἀκρασίαν μίαν)· καὶ ὑπὲρ τούτων ἐμβάλλουσι τὸν προφήτην εἰς δεσμωτήριον, ἵνα δείξωσι τὴν οἰκείαν ἀσυνεσίαν. Ἔλεγχε σοφὸν, καὶ ἀγαπήσει σε· ἀσύνετον δὲ, καὶ προσθήσει τοῦ μισεῖν σε. Ἐμβάλλεται τῷ δεσμωτηρίῳ, καὶ οὐ μεταλλάσσει τὴν παρῥησίαν. Λῦσον, φησὶ, τὰ μέλη· μόνον λῦσον τὸ ἄδικον συνοικέσιον. Ἐγκαρτεροῦντος δὲ αὐτοῦ τῷ δεσμωτηρίῳ, γίνεται τὸ πικρὸν ἐκεῖνο συμπόσιον, τὸ τυραν- D νικὸν καὶ ὠμόν· οὗ τῆς εὐφροσύνης τέλος, προφήτου φόνος. Εἴσεισιν Ἡρωδιὰς τῆς Ἡρωδιάδος θυγάτηρ, τέκνον τῆς σαρκὸς, τέκνον τῆς ψυχῆς· εἴσεισιν εἰς οἰνωμένον συμπόσιον, ὀρχεῖται δημοσίᾳ ἡ βασίλισσα, ἣν οὐκ ἐχρῆν προκύπτειν κοιτωνίτιδος, ἣν οὐκ ἐχρῆν ἀῤῥένων ὄψεσι θαρσεῖν. Ἀλλὰ τάχα, ὥσπερ Ἰωάννης παρὰ τῆς μητρὸς πρὸ βραχέος ἐχρήσατο γλῶσσαν, καὶ ἡ κόρη παρὰ τῆς μητρὸς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ἀναισχυντίας ἐχρήσατο. Εἴσεισιν εἰς τὸ συμπόσιον. Οὐκ ἤρκει τοῦτο τῆς αἰσχύνης ἔχειν τὴν ὑπερβολήν· ἀλλὰ καὶ πῶς εἴσεισιν; ἆρα ὡς βασιλίς; ἆρα σεμνῶς; ἆρα εὐνούχοις, ἆρα θεραπαινίσιν, ἆρα τῷ ἄλλῳ κόσμῳ, καὶ τῇ σεμνότητι προσεκοσμήθη; Οὐδαμῶς· ἀλλ' εἴσεισιν ὀρχουμένη. Κακῆς εἰσόδου χείρων ἡ ὑπόθεσις. Καὶ ὠρχήσατο ἐν μέσῳ τοῦ συμποσίου, ἐν τοῖς τῶν ἀκολάστων ὀφθαλμοῖς, ὅτε καὶ ὁ οἶ- E νος τὸ πάθος πλέον ἠρέθιζεν. Καὶ βούλει γνῶναι τὸ χεῖρον; Οὐκ ὀρχεῖται μόνον, ἀλλὰ καὶ καλῶς ὀρχεῖται. Προσθήκη τῆς αἰσχύνης, καὶ τὸ καλῶς μελετῆσαι τὰ κακά. Ἔοικεν γὰρ οὐ παρέργως τὴν αἰσχύνην κατωρθωκέναι. Ἀρέσκει τῷ Ἡρώδῃ καὶ τοῖς συνανακειμένοις. Καὶ ἡ ἀλώπηξ οὐκ ἐγκαλύπτεται. Βλέπει τοῦ ἀδελφοῦ τὴν θυγατέρα καὶ τῆς κακῶς συνοικούσης ἐν μέσῳ ἀῤῥένων ὀρχουμένην, καὶ οὐ καλύπτεται! ἀλλὰ καὶ ἀρέσκεται, καὶ ἀρέσκει κἀκείνῳ καὶ τοῖς συνανακειμένοις. Μεθ' ὁσίου ὁσιωθήσῃ, καὶ μετὰ στρεβλοῦ διαστρέψεις. Ἐβουλόμην αὐτὸν μικρόν τι Παύλῳ μαθητευθῆναι· Ὅλως ἀκούεται ἐν ὑμῖν ὄρχησις, καὶ 293 A τοιαύτη ὄρχησις, οἵα τις οὐδὲ ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὡς βασιλέως ὀρχήσασθαι θυγατέρα. Καὶ ὑμεῖς πεφυσιωμένοι ἐστὲ, καὶ οὐ μᾶλλον ἐπενθήσατε. Ἀλλὰ καὶ ἀρέσκει κακῶς, καὶ μισθὸν λαμβάνει τοῦ κατορθώματος χείρονα, ὥστε τὸν Ἡρώδην ὀμόσαι· Αἴτησον ὃ θέλεις, καὶ δώσω σοι, ἕως ἡμίσους τῆς βασιλείας μου. Ὁρᾶτε τῶν φιληδόνων τὸ τέλος; ὁρᾶτε τῶν φιλοθεαμόνων τὴν αἰσχύνην; Προλαμβάνων ὀμνύεις· Ὃ ἐὰν αἰτήσῃς, δώσω σοι· καὶ ποιεῖς αἰτήσεως κύριον, ὀρχηστρίδιον, καὶ προενεχυράζεις

intemperantiam); et his de causis prophetam in carcerem conjiciunt, ut suam ostendant stultitiam. *Argue sapientiem, et diliget te; insipientem* Prov. 9. 8. etiam, et addet te odio habere. In carcerem conjicitur, nec mutat loquendi libertatem. Solve, inquit, membra; sed etiam iniquum conjugium. Dum autem in carcere degeret, agitur convivium illud amarum, tyrannicum, crudele; cujus lætitiæ finis, prophetæ cædes fuit. Intrat Herodias filia Herodiadis, filia carne, filia animo : intrat in ebriosum convivium : saltat publice regina, quam ne ex cubiculo quidem egredi par erat, nec virorum se oculis offerre. Sed fortassis ut Joannes paulo ante matris lingua usus erat, sic puella matris oculis impudicis usa est. Intrat in convivium. Non sufficiebat hoc ad summam impudentiam; sed quomodo intrat? num ut regina? num cum decenti gravitate? num eunuchis, num ancillis stipantibus? num alio ornatu honorifice decorata? Nequaquam; sed saltans intrat. Mali ingressus pejor causa. Et in medio convivio saltabat, in la- Matth. 6. scivorum hominum conspectu, quando vinum 22. concupiscentiam magis excitabat. Vis scire quid adhuc pejus fuerit? Non saltat modo, sed et bene saltat. Accessio turpitudinis est, mala bene exercitare. Videtur enim non perfunctorie rem turpem tractare. Placet Herodi et una recumbentibus. Vulpes illa non se occultat. Videt fratris et illius cum qua male cohabitabat filiam in medio virorum saltantem, nec erubescit, sed id sibi placet : nam placuit illi et simul discumbentibus. *Cum sancto sanctus eris, et cum perver-* Psal. 17. *so perverteris.* Vellem illum sub Pauli disciplina 26. 27. aliquamdiu fuisse: *Omnino auditur inter vos* sal- 1. Cor. 5. 1. tatio, et talis saltatio, *qualis ne quidem inter* 2. *gentes est;* quod saltet regis filia. *Et vos inflati estis, neque potius luxistis.* Verum et male placet, et mercedem accipit ipso opere pejorem, ita ut Herodes juraret : *Postula quod vis, et dabo* Marc. 6. *tibi usque ad dimidium regni mei.* Videtis volu- 22. 23. ptuosorum finem, videtis spectaculis deditorum turpitudinem? Juras prius, *Quodcumque petieris, dabo tibi,* et in saltatricis arbitrio relinquis petitionem, et juramento ceu pignore firmas illam? Viden' quomodo voluptatis amor regum dignitatem ad terram detrahat? viden' quo regnum dejiciat? *Quodcumque petieris, dabo tibi, etiam usque ad dimidium regni mei.* Tanti ergo facis regiam dignitatem? itane corrupti sunt oculi tui? Semel saltavit puella, et dimidium dedisti : si secundo saltaverit, qui rex erat, privatus erit. Ubinam voluptuosorum dignitas? ubi lascivorum purpura? Dimidium regni ad pedes saltatricis projecisti : precare ne secundo saltet, vel ne secundo saltando placeat; alioquin restat tibi ut mendicus sis. Verum hactenus immoderata est mercedis

[a] Sic Tomo 2 Operum Chrysostomi, p. 791, Oratione in oraculum Zachariæ, quæ perperam Chrysostomo attributa fuit, ἀκρίδας βοτανῶν legitur. Ἀκρίδας sic non semel explicat Isidorus Pelusiota, et alii non pauci.

propositio: quænam porro est saltatricis petitio? Non ex tempore donum postulavit, non statim mercedem petiit; sed prius a matre instructa abit, pessimam magistram de mercede consultura. Ec- Marc. 6. 25. quam postulavit mercedem? *Da mihi hic protinus in disco caput Joannis Baptistæ.* Annon B immanem impudentiam lacrymis prosequar? annon rei turpitudinem, regis promissionem, mercedis petitionem? annon jam exhorrescitis ob saltantium finem? annon exsecramini plausuum rationes? annon abominamini seminudorum inflexiones? Audesne saltatorem amicum habere? audesne te saltatoris amatorem dicere? Rem non oderis, quæ neglecta spectatoribus risum movet? Risum quidem movet; summe vero culta prophetam occidit. Odio habeamus saltationem, inventionem dæmo- Ibid. v. 26. num, malorum dæmonum exercitationem. De his contristatus est Herodes; summe contristatus, ut quis dixerit, et imitatur Pilatum, imo Pilati mo- Matth. 27. 24. res; hoc enim, de quo agitur, prius acciderat. Ille manus lavat, et supplicio Christum tradit. Hic quoque contristatur, ac propter tum jusjurandum, C tum simul discumbentes annuit. Nonne recte dixit Ibid. 5. 34. Dominus hodie, Ne jures omnino? Vides Dominum hortantem, Ne jures omnino. Cur enim juras, an ut pejerans teipsum illaquees, vel ut juramentum servando, prophetam occidas? Male juravit, Marc. 6. 26. pejus juramento stetit, tamen *Propter jusjurandum,* inquit, *et propter simul discumbentes.* Simul discumbentes revereris, et Judicem non Ibid. v. 27. 28. times? Et jussit, inquit, *Et statim allatum est caput Joannis Baptistæ in disco, et datum est puellæ.* Ecce amari convivii amariorem finem. Abscinditur prophetæ caput, datur puellæ, puella accipit, non horrescit ad hoc spectaculum, non stupefacta est viso capite, non adversata est guttas sanguinis, vere leænæ crudelis crudelior catulus. In disco ponitur caput prophetæ, in quo cibi ferri solent: illud ipsum vas ciborum et cædis est; D eademque hora, stillante adhuc cruore, et capite palpitante, fortasse in convivium allatum caput; motitante adhuc lingua clamabat, Non licet tibi Ibid. eam habere. Et acceptum attulit matri suæ. Accepit saltationis magistra malæ doctrinæ impiam mercedem.

E

4. Hanc historiam necessario discussimus, ut hominum spectaculis deditorum oculos absterge-

τὴν ψῆφον ὅρκου προσθήκῃ. Βλέπεις *πῶς βασιλέων ἀξίωμα φιληδονία κατασύρει πρὸς τί; βλέπεις ποῦ τὴν βασιλείαν ἀπέῤῥιψεν; Ὃ ἐὰν αἰτήσῃς, δώσω σοι, καὶ ἕως τοῦ ἡμίσους τῆς βασιλείας. Τοσούτου κρίνεις τὴν βασίλειον ἀξίαν; Οὕτω B προδιεφθάρης τοὺς ὀφθαλμούς; Ἅπαξ ὠρχήσατο τὸ κοράσιον, καὶ ἀπέδου τὸ ἥμισυ· ἐὰν δεύτερον ὀρχήσηται, ἰδιώτης ὁ βασιλεύς. Ποῦ τὸ τῶν φιληδόνων ἀξίωμα; ποῦ τῶν ἀκολάστων ἡ ἁλουργίς; Τὸ ἥμισυ τῆς βασιλείας τοῖς ποσὶ τῆς ὀρχηστρίδος ὑπέῤῥιψας· εὖξαι μὴ πάλιν αὐτὴν ὀρχήσασθαι, ἢ μὴ πάλιν αὐτὴν ὀρχησαμένην εὐδοκιμεῖν· εἰ δὲ μὴ, λείπεταί σοι τὸ προσαιτεῖν. Ἀλλὰ ταύτῃ μὲν ἀκόλαστος ἡ τοῦ μισθοῦ πρότασις· τί δὲ ἡ τῆς ὀρχηστρίδος αἴτησις; Οὐκ ἐσχεδίασε τὸ δῶρον, οὐκ ἐξ αὐτοσχεδίου τὸν μισθὸν ᾔτησεν· ἀλλὰ προβιβασθεῖσα ὑπὸ τῆς μητρὸς, ἀπέρχεται χρήσασθαι συμβούλῳ τοῦ μισθοῦ τῇ κακῇ διδασκάλῳ. Καὶ ποῖον ᾔτησε μισθόν; Δός μοι ὧδε ἐξαυτῆς ἐπὶ πίνακι τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ. Ἆρα μὴ δακρύσω τῆς αἰσχύνης τὴν ὑπερβολὴν, τοῦ κατορθώματος τὸ αἰσχρὸν, τοῦ βασιλέως τὴν ἐπαγγε- C λίαν, τοῦ μισθοῦ τὴν αἴτησιν; οὐ φρίσσετε λοιπὸν τῶν ὀρχουμένων τὰ τέλη; οὐ βδελύσσετε τῶν κρότων τοὺς λογισμούς; οὐκ ἀποπτύετε τῶν ἡμιγύμνων τοὺς λυγισμούς; Τολμᾷς ὀρχηστὴν φίλον ἔχειν; τολμᾷς σεαυτὸν τάττειν ἐραστὴν ὀρχηστοῦ; Οὐ μισεῖς τὸ πρᾶγμα, ὅπερ ἀμελούμενον γέλωτα καὶ παρὰ τοῖς θεαταῖς ὀφλισκάνει; Ὀφλισκάνει μὲν γέλωτα, εἰς ἄκρον δὲ κατορθωθὲν, προφήτην φονεύει. Μισήσωμεν ὄρχησιν, εὕρημα δαιμόνων καὶ μελέτην κακοδαιμόνων. Ἐπὶ τούτοις δ' Ἡρώδης ἐλυπήθη· ἐλυπήθη δὲ ἄκρως, ὡς ἂν εἴποι τις, καὶ μιμεῖται τὸν Πιλᾶτον, μᾶλλον δὲ τὸν τρόπον τοῦ Πιλάτου· προγενέστερον γὰρ τὸ διήγημα. Νίπτεται τὰς χεῖρας ἐκεῖνος, καὶ τῇ ψήφῳ τῇ κολαστικῇ παραδίδωσι· λυπεῖται καὶ οὗτος, καὶ διὰ τοὺς ὅρκους καὶ τοὺς συνανακειμένους ἐπένευσεν. Οὐ καλῶς ἔλεγεν ὁ Κύριος σήμερον, Μὴ ὀμόσῃς ὅλως; Εἶδες Δεσπότου παραίνεσιν· Μὴ ὀμόσῃς ὅλως. Διὰ τί γὰρ ὀμνύεις, ἢ ἵνα D ἐπιορκῶν παγιδεύσῃς σαυτὸν, ἢ εὐορκῶν προφήτην φονεύσῃς; Κακῶς ὤμοσε, χεῖρον εὐώρκησεν· ὅμως Διὰ τοὺς ὅρκους, φησὶ, καὶ τοὺς συνανακειμένους. Τοὺς συνανακειμένους ᾐδέσθης, καὶ τὸν κριτὴν οὐκ ἐφοβήθης; Καὶ ἐκέλευσε, φησὶ, καὶ παραχρῆμα ἠνέχθη ἡ κεφαλὴ Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ ἐπὶ πίνακος, καὶ ἐδόθη κορασίῳ. Ἴδε τοῦ πικροῦ συμποσίου πικρότερον καὶ τὸ τέλος· τέμνεται ἡ κεφαλὴ τοῦ προφήτου, δίδοται τῷ κορασίῳ, καὶ τὸ κοράσιον δέχεται· οὐ φρίττει τὸ θέαμα, οὐ κατεπλάγη τὴν κεφαλὴν, οὐκ ἀπεστράφη τὰς τῶν αἱμάτων ῥανίδας· ὄντως ὠμῆς λεαίνης σκύμνος ὠμότερος. Ἐπὶ πίνακος τίθεται κεφαλὴ προφήτου, ἐφ' οὗ τὰ ἐδέσματα παραφέρεται· καὶ τὸ αὐτὸ σκεῦος ἐδεσμάτων καὶ φόνου, καὶ αὐτῆς ὥρας ἔτι τοῦ λύθρου στάζοντος, ἔτι παλλούσης τῆς κεφαλῆς, τάχα καὶ εἰς τὸ συμπόσιον παρενεχθεῖσα ἡ κεφαλή· ἔτι τῆς γλώτ- E της σαλευομένης ἐβόα, οὐκ ἔξεστί σοι ἔχειν αὐτήν. Καὶ λαβοῦσα ἀπήνεγκε τῇ μητρὶ αὐτῆς. Ἀπείληφεν ἡ ** ὀρχηστροδιδάσκαλος τῆς κακῆς διδασκαλίας τὸ ἀσεβὲς ** κατόρθωμα.

Τοῦτο μὲν οὖν ἀναγκαίως ἠρευνήσαμεν τὸ διήγημα, ἵνα τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν φιλοθεαμόνων ἐκ[illegible]

μεν, καὶ πείσωμεν ὑμᾶς ἀποστρέφεσθαι τὰ τοιαῦτα θεάματα. Ἀλλὰ μὴ καταλύσωμεν τὸν λόγον ἐν σκυθρωπῷ διηγήματι, μηδὲ λόγον ἐκκλησιαστικὸν ὀρχηστρὶς καταστελλέτω, ἀλλ' ἀντιθῶμεν ἀκολάστῳ συμποσίῳ καὶ τυραννικῷ καὶ πικρῷ συμπόσιον δεσποτικὸν καὶ φιλάνθρωπον, ἵνα νοήσωμεν πηλίκος ὁ τῆς μετανοίας καρπός. Ἠρώτησε τὸν Κύριον τῶν Φαρισαίων τὶς εἰσελθεῖν καὶ φαγεῖν ἄρτον. Εἰσῆλθεν ὁ Δεσπότης, καὶ ἀνέκειτο. Εἰ γὰρ καὶ ᾔδει τῶν καλούντων τὰς 294 γνώμας, ἀλλὰ καὶ μακροθυμῶν ἔφερεν. A Ὅτι γὰρ ὁ καλέσας ὑποκριτὴς ἦν, τὰ ἑξῆς δείκνυσιν. Ἀνακειμένου τοῦ Κυρίου καὶ ἔτι ὄντος τοῦ συμποσίου, γυνή τις ἦν, φησὶν, ἐν τῇ πόλει ἁμαρτωλός. Ἀκούσασα ὅτι Ἰησοῦς ἐκεῖ κατάκειται, ἔρχεται, φησὶν, εἰς τὸν οἶκον· καὶ κομίσασα ἀλάβαστρον μύρου, κατέχεεν ἐπὶ τῶν ποδῶν τοῦ Δεσπότου, καὶ κατεφίλει τὰ ἴχνη, καὶ ἐξέμασσε ταῖς θριξὶν αὐτῆς. Ἵνα δὲ γνῷς, ὅτι ὑποκριτὴς ὁ καλέσας, διαλογίζεται ἐν ἑαυτῷ ὁ Φαρισαῖος· οὗτος, εἰ ἦν προφήτης, ἐγίνωσκεν ἂν τίς καὶ ποταπὴ ἡ γυνὴ ἡ ἁπτομένη αὐτοῦ· ὅτι ἁμαρτωλός ἐστιν. Οὐ γὰρ ὑποκριταὶ μόνον οἱ Φαρισαῖοι, ἀλλὰ καὶ φθονεροί. Παρὰ σοὶ Χριστὸς ἀνάκειται, καὶ ταῦτα εἰδώς σου τὸν τρόπον, καὶ οὐδεὶς βασκαίνει· ἦλθεν ἁμαρτωλὸς γυνὴ σωθῆναι, καὶ φθονεῖς, ὦ Φαρισαῖε; Τάχα ἂν **αὐτοῦ συγγενὴς ἦν, μᾶλλον δὲ τῶν δογμάτων προπάτωρ. Ἵν' οὖν γνῷς, ὅτι οὐκ ἔστι προφήτης, ἀλλ' ὁ B προφήτης (ἔχει γάρ τι ἡ τοῦ ἄρθρου προσθήκη), τί μέγα ἦν, εἰ ἔγνω ὅτι ἁμαρτωλὸς ἡ γυνή; Τοῦτο καὶ διὰ φήμης ῥᾴδιον ἦν μαθεῖν· τοῦτο καὶ σὺ ὁ Φαρισαῖος, μὴ ὢν προφήτης, ἐγίνωσκες. Δείκνυσιν οὖν τὸ μεῖζον τοῦ εἰδέναι. Τὸν μὲν γὰρ ἐκείνης βίον καὶ φήμη τυχὸν διήγγελλε, καὶ μάλιστα λίαν οὔσης ἁμαρτωλοῦ· ὁ δὲ Κύριος, ἵνα δείξῃ τὴν θεϊκὴν δύναμιν, τὸν διαλογισμὸν ἀνέγνω τοῦ Φαρισαίου. Οὐδὲ γὰρ ἔχει τὸ διήγημα, ὅτι ὁ Φαρισαῖος πρός τινα τῶν ἀνακειμένων εἶπεν, ἀλλ' ἐν ἑαυτῷ ἔλεγε, καὶ διελογίζετο ἐν ἑαυτῷ. Ἵν' οὖν γνῷς, ὅτι οὐ μόνον προφήτης, ἀλλὰ καὶ ὁ προφήτης· σὺ κινεῖς ἔνδον τὸν λογισμὸν, καὶ ὁ Δεσπότης ἀναγινώσκει· σὺ στρέφεις τὰς ἐννοίας, καὶ ὁ Κύριος εὑρίσκει, καὶ θεραπεύει· καὶ οὕτω τὰ τῶν χρεωφειλε- C τῶν τῶν δύο διηγήματα παρήγαγε, τῷ μὲν ὅτι ἀφῆκε πεντακόσια, τῷ δὲ πεντήκοντα, Τίς πλέον* ἀγαπήσει; λέγων. Ἀποκρινομένου τοῦ Φαρισαίου, Ὧ τὸ πλεῖον ἐχαρίσατο, συγκρίνει λοιπὸν τὸν Φαρισαῖον, κἀκείνην τὴν γυναῖκα τὴν λαβοῦσαν πολλῶν ἁμαρτημάτων συγχώρησιν· ἣν οὐκ ἐπαινῶ τοῦ προτέρου βίου, μακαρίζω δὲ τοῦ δευτέρου τέλους. Μηδεὶς αὐτὴν μετὰ Φαρισαίων ὀνειδιζέτω· πόρνη ἦν καὶ ἀκόλαστος. Παῦλος ἑρμηνευσάτω, Παῦλος τῇ γυναικὶ συνηγορείτω· Θεὸς ὁ δικαιῶν. Τίς ὁ κατακρίνων; Καὶ φέρε, τὸ διήγημα λεπτότερον ἐξετάσωμεν, ἵνα μὴ μακαρίζωμεν μόνον ἐκείνην, ἀλλὰ καὶ μιμησώμεθα. Ἔρχεται πρὸς τὸν Ἰησοῦν ἐμπαράσκευος, κομίζουσα μύρον ἐν ἀλαβάστρῳ, καὶ δάκρυον ἐν ὀφθαλμοῖς· τὸ ἄψυχον σκεῦος τοῦ μύρου, ἡ ἔμψυχος πηγὴ τῆς μετανοίας· ἐκ τοῦ σώματος τῆς σαρκὸς κομίζει μύρον, ἵνα σβέσῃ τὴν τῆς ἀσελγείας δυσωδίαν· δυσώδης D γὰρ ἡ ἁμαρτία, καθὰ καὶ Δαυὶδ μαρτύρεται· Προσώζεσαν καὶ ἐσάπησαν οἱ μώλωπές μου, ἀπὸ προσώπου τῆς ἀφροσύνης μου. Πᾶς ἁμαρτάνων δυσωδίαν ἐργά-

remus, et vobis suaderemus talia aversari spectacula. Verum nec in tam tristi narratione orandi finem faciemus, nec ecclesiasticum sermonem saltatrix cohibeat; sed convivio lascivo, tyrannico, amaro opponamus convivium dominicum et humanum, ut intelligamus quantus sit pœnitentiæ fructus. *Rogavit Dominum quidam de Pharisæis ut* ingrederetur, et *manducaret panem*. Intravit Dominus, et discumbebat. Etsi enim noverat invitantium animum, patienter tamen ferebat. Quod enim is qui invitavit hypocrita esset, sequentia demonstrant. Sedente Domino in convivio, *Mulier quædam erat*, inquit, *in civitate peccatrix;* quæ cum audisset quod Jesus illic recumberet, venit domum, et afferens alabastrum unguenti, effudit super pedes Domini, et osculabatur vestigia, et abstergebat capillis suis. Ut porro scias hypocritam fuisse illum qui invitaverat: cogitabat apud se Pharisæus: *Hic si esset propheta, sciret utique, quæ, et qualis sit mulier, quæ tangit eum, quia peccatrix est.* Pharisæi enim non modo hypocritæ erant, sed etiam invidi. Apud te Christus recumbit, etiamsi mores tuos nosset, et nemo invidet: venit peccatrix mulier salutem quærens, et tu invides, o Pharisæe? Fortassis ejus cognatus erat, vel potius dogmatum ejus parens. Ut cognoscas igitur ipsum non esse simpliciter prophetam, sed illum prophetam (nam articuli accessio aliquid significat); quid magnum esset, si nosset mulierem esse peccatricem? Id ex fama disci poterat; id et tu Pharisæus nosti, etsi non propheta. Ostendit aliquid majus illa cognitione. Nam illius fama forte nuntiavit, cum maxime admodum peccatrix esset: Dominus vero ut divinam ostenderet potestatem, Pharisæi ratiocinium novit. Neque enim narratur Pharisæum id alicui recumbentium dixisse; sed hæc intra semetipsum dicebat et ratiocinabatur. Ut ergo cognoscas, illum non modo prophetam, sed illum esse Prophetam: tu intus ratiocinaris, et Dominus id legit; tu cogitationes animo versas, et Dominus invenit, atque medetur: atque ita de duobus debitoribus narrationem instituit, quorum uni quingenta, alteri quinquaginta remisit creditor, dicens, *Quis plus diligit?* Respondente Pharisæo, *Is cui plus donavit*, comparat demum illum Pharisæum cum illa muliere, quæ multorum acceperat peccatorum remissionem: quam non de præterita vita laudo, sed de fine beatam prædico. Nemo illi cum Pharisæis convicietur, Meretrix et impudica fuit. Paulus interpretetur, Paulus mulieri patrocinetur: *Deus qui justificat. Quis est qui condemnet?* Sed age, historiam hanc subtilius examinemus, ut non modo beatam prædicemus, sed etiam imitemur illam. Venit ad Jesum cum apparatu, unguentum afferens in alabastro, et in oculis lacrymas: inanimatum vas unguenti, animatus fons pœnitentiæ: de corpore carnis unguentum affert, ut exstinguat libidinis fœtorem: fœtidum quippe est peccatum, ut testificatur David: *Putruerunt*

Luc. ... 43. Ibi... Rom. ... 34. Psa...

et corruptæ sunt cicatrices meæ, a facie insipientiæ meæ. Omnis qui peccat, fœtet; omnis qui pœnitentiam agit, unguentum præparat. Verum ut in unguentis multa aromata, sic et varia sunt pœnitentiæ genera. Oportet enim multa bona opera multos congerere fructus, qui pœnitentiæ unguentum parent. Vultis nosse mulieris humilitatem?
Matth. 26. 7. Altera illa mulier unguentum afferens, super Christi caput effundit: nam ex recte factis fiduciam habuit: hæc ex conscientia delictorum non caput audet, sed extrema pedum tantum tangere. Neque minus operantur pedes.
Matth. 9. 20. Nam si non vestimentum modo, sed etiam fimbria vestimenti perfectam sanitatem credenti largitur, et laudabile reddit credentis furtum; quanto magis vestigia Christi possunt peccatorum vibices delere? Non ergo unguentum tantum effudit, sed etiam fontes lacrymarum movit. Beati lacus mulieris, unde manant fluvii peccata abluentes. Te illa doceat cur nobis Deus oculos dederit. Num tantum ut visui servirent? Hoc et singula bruta animalia habent; imo si accurate quæras, bruta quædam acutius quam nos vident. Nam tibi oculi non ad visum modo, sed etiam ad pœnitentiam usui sunt. Beatus es si lavacrum baptismatis servaveris: si vero ut homo interceptus fuisti, emitte fontes lacrymarum. Habes puteum; ex profundo cordis tristitiam hauri, agita geminas pupillas, effunde lacrymarum fluenta; secundum rationem delictorum sint lacrymæ. Exiguæ stillæ leves festucas auferunt; profunda flumina et torrentes rapidi truncorum onera, et petrarum moles trahere solent. Appende peccata tua. Si leve peccatum est, sufficit paululum lacrymarum; si grande peccatum est, major sit torrens lacrymarum. Si autem cum vitæ fiducia lacrymas in promtu et cor contritum habes, ac non omnes pro te lacrymas fundis, mihi partem lacrymarum commoda; pro fratrum peccatis luge.
1. Cor. 5. 2. *Et vos inflati estis, et non potius luxistis.* Non peccavit Samuel, sed pro Saüle peccatore luxit. Paulus est vas electionis, sed pro nobis dolet.
2. Cor. 11. 29. *Quis scandalizatur,* inquit, *et ego non uror?* Viden' quomodo scandala mea Pauli cor conterant? Utinam autem singuli nostrum peccata sua lacrymis abstergere possent. Imitemur mulierem; lacrymis rigat pedes Jesu, unguento ungit. Lacrymis pedes. Unde peccata, inde remedia. Audisti Dominum hodie dicentem:
Matth. 5. 28. *Quicumque viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo.* Quia ex visu peccatum incepit. Ubi
Luc. 7. 38. radix libidinis, ibi fons curationis. *Et capillis tersit.* Num quæ unguentum emerat, et alabastrum paraverat, linteum non habuit paratum? annon poterat rigare lacrymis et linteo tergere? At non audet hoc facere: nam linteo abstergere
Joan. 13. 5. Christo reservabatur. Forte illa timens, cautius agit: non vult enim peccatis corporis remedia adhibere inanimata. Quid enim illi proderat linteum inanimatum tactu corporis Christi sanctifi-

ζεται· πᾶς μετανοῶν μύρον σκευάζει. Ἀλλ' ὥσπερ ἐν τοῖς μύροις πολλὰ ἀρώματα, οὕτω καὶ μετανοίας πολλὰ εἴδη. Δεῖ γὰρ πολλὰς πολιτείας καὶ πολλοὺς συναγαγεῖν καρποὺς, ἵνα σκευάσωσι τῆς μετανοίας τὸ μύρον. Καὶ βούλεσθε γνῶναι τῆς γυναικὸς τὴν ταπεινοφροσύνην; Ἄλλη ποτὲ γυνὴ κομίσασα μύρον παρὰ τὸν Χριστὸν, καταχέει τῆς κεφαλῆς· εἶχε γὰρ παῤῥησίαν ἐκ πολιτευμάτων. Αὕτη διὰ τὴν συνείδησιν τῶν πταισμάτων οὐ κατατολμᾷ τῆς κεφαλῆς, ἀλλὰ τῶν ποδῶν ἄκρων ἐφήψατο. Καὶ οὐκ ἔλαττον ἐνεργοῦσιν οἱ πόδες. Εἰ γὰρ οὐ τὸ ἱμάτιον μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἱμα-
E τίου τὸ κράσπεδον τελείαν ὑγίειαν τῇ πιστευσάσῃ χαρίζεται, καὶ ποιεῖ τῇ πιστευσάσῃ ἐπαινετὴν τὴν κλοπήν· πόσῳ μᾶλλον τὰ ἴχνη τοῦ Χριστοῦ δύνανται τῶν ἁμαρτημάτων ἀπαλεῖψαι τοὺς μώλωπας; Οὐ τοίνυν τὸ μύρον μόνον κατέχεεν, ἀλλὰ καὶ τὰς πηγὰς τῶν δακρύων ἐκίνησε. Μακάριαι τῆς γυναικὸς αἱ λίμναι, ὅθεν ποταμοὶ θεραπευτικοὶ τῶν ἁμαρτημάτων προχέονται. Σοὶ γενέσθω διδάσκαλος διατί τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῖν ὁ Θεὸς κεχάρισται. Ἆρα μόνον ὄψεως ὑπηρέτας; Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἀλόγων ζώων ἕκαστον ἔχει· κἂν ἀκριβῶς ἐξετάσῃς, ἔνια τῶν ἀλόγων καὶ πλέον ὀξυδερκεῖ παρ' ἡμᾶς. Σοὶ γὰρ οὐ μόνον εἰσὶν
295 ὄψεως ὑπηρέται, ἀλλὰ καὶ μετανοίας ἐργάται. Μακά-
A ριόν σε φυλάξαι τὸ λουτρὸν τοῦ βαπτίσματος· εἰ δὲ ὡς ἄνθρωπος προελήφθης, κίνησον δακρύων πηγάς. Ἔχεις τὸ φρέαρ· ἐκ τοῦ βάθους τῆς καρδίας τὴν λύπην ἄντλησον· κίνησον τὰς διδύμους κόρας, πρόχεε δακρύων ῥεύματα· κατ' ἀναλογίαν τῶν πεπλημμελημένων ἔστω τὰ δάκρυα. Μικραὶ ψεκάδες κοῦφα παραφέρουσι κάρφη· μεγάλα ποταμῶν βάθη καὶ ῥεύματα, χείμαῤῥοι σφοδροὶ καὶ βαθεῖς κορμῶν βάρη καὶ λίθων ἄχθη παρασύρειν πεφύκασι. Στάθμισόν σου τὰ ἁμαρτήματα. Εἰ μικρόν σου τὸ ἁμάρτημα, ἀρκεῖ καὶ βραχὺ δάκρυον· εἰ μέγα τὸ ἁμάρτημα, μείζων ὁ τῶν δακρύων γένοιτο χείμαῤῥος. Εἰ δὲ καὶ παῤῥησίαν ἔχεις βίου, καὶ ἐπιτηδειότητα δακρύων, καὶ καρδίαν κατανενυγμένην, εἰ καὶ μὴ πάντα ὑπὲρ σαυτοῦ δακρύεις, κἀμοὶ δάνεισον δακρύων μέρος· δά-
B κρυσον ὑπὲρ ἀδελφικῶν ἁμαρτημάτων. Καὶ ὑμεῖς πεφυσιωμένοι ἐστὲ, καὶ οὐχὶ μᾶλλον ἐπενθήσατε. Οὐχ ἥμαρτε Σαμουὴλ, ἀλλ' ἐπὶ Σαοὺλ ἡμαρτηκότα πενθεῖ. Παῦλός ἐστι σκεῦος ἐκλογῆς· ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν ὀδυνᾶται. Τίς σκανδαλίζεται, φησὶ, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι; Ὁρᾷς ὅτι τὰ ἐμὰ σκάνδαλα τὴν Παύλου συντρίβει καρδίαν; Πλὴν ἀλλ' ἕκαστον ἡμῶν γένοιτο τοῖς οἰκείοις ἁμαρτήμασι μετὰ τῶν δακρύων ἀφανίσαι. Μιμησώμεθα τὴν γυναῖκα· δάκρυσι βρέχει τοὺς πόδας τοῦ Ἰησοῦ, ἀλείφει τῷ μύρῳ. Δάκρυσι τοὺς πόδας. Ὅθεν τὰ ἁμαρτήματα, ἐκεῖθεν καὶ τὰ ἰάματα. Ἤκουσας τοῦ Κυρίου λέγοντος σήμερον· Ὃς ἂν ἴδῃ γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ ἑαυτοῦ. Ἐπειδὴ διὰ τοῦ βλέμματος ἡ ἁμαρτία κατήρξατο. Ὅπου ἡ ῥίζα τῆς ἀκολασίας, ἐκεῖ ἡ πηγὴ τῆς θεραπείας. Καὶ ἐξέμασσε ταῖς θριξίν. Ἆρα ἡ τὸ μύρον ἀγοράσασα, ἡ τὸ ἀλάβαστρον ἑτοι-
C μάσασα, λέντιον οὐκ εἶχε παρεσκευασμένον; οὐκ ἠδύνατο βρέξαι μὲν τοῖς δάκρυσιν, ἐκμάξαι δὲ λεντίῳ; Ἀλλ' οὐ τολμᾷ τοῦτο ποιῆσαι· τὸ γὰρ ἐκμάσσειν λεντίῳ Χριστῷ τετήρηται. Τάχα δὲ αὐτὴ καὶ φοβου-

μένη πλέον ἠσφαλίσατο· οὐ βούλεται γὰρ τὰς μὲν ἁμαρτίας τοῦ σώματος εἶναι, τὰς δὲ θεραπείας ἀψύχων. Τί γὰρ ὠφελεῖτο ἐκείνη εἰ λέντιον ψαῦσαν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ τὸ ἄψυχον ἡγιάζετο; Καινοτομεῖ τὴν φύσιν, ἀντὶ λεντίου ταῖς θριξὶν ἐκμάσσει. Ὅθεν τὰ ἁμαρτήματα, ἐκεῖθεν καὶ τὰ ἰάματα. Πᾶσιν ἥμαρτεν τοῖς μέλεσι, πᾶσι θεραπεύει τοῖς μέλεσιν. Εἶδε κακῶς τὸν νέον· δακρύων προχέει πηγάς· ἥμαρτεν φιλήμασι πορνικοῖς καὶ χειρῶν ἀφῇ τὴν ψυχὴν καταῤῥυπάνασα· καταφιλεῖ τοὺς πόδας τοῦ Χριστοῦ, ἵνα ἀποσμήξῃ τὰ χείλη, καὶ τὸν ῥύπον καθάρῃ· ἐκμάσσει καὶ ταῖς θριξὶ, τάχα που καὶ διὰ τούτων γυναῖκας ἀπειροκάλους παιδεύουσα. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ τὰ πλέγματα τῶν τριχῶν πολλάκις βρόχους τοῖς νέοις πλέκουσιν (διὸ καὶ Παῦλος καλῶς νουθετεῖ κοσμεῖν ἑαυτὰς μὴ ἐν πλέγμασιν)· ἐπειδὴ τοίνυν σύνοιδε τῇ ψυχῇ, ὅτι πολλοὺς νέους διὰ τῶν πλεγμάτων, ὥσπερ δορκάδας διὰ βρόχων ἐθήρευσε, βούλεται καὶ διὰ τῶν τριχῶν ὑπὲρ τῆς μετανοίας ἀπολογήσασθαι· καὶ ἐπειδὴ πολλάκις ἔπλεξεν ἀσεβῶς, ἅπαξ ἔλυσεν εὐσεβῶς. Τί οὖν τῶν ἐπινοιῶν τούτων λαμβάνει τὸ γέρας; Ἄκουσον τῆς δεσποτικῆς φωνῆς· αὕτη δὲ ἠγάπησε πολὺ, οὗ ἕνεκεν ἀφέωνται αὐτῆς αἱ ἁμαρτίαι αἱ πολλαὶ ἐκεῖναι.

care? Naturam innovat, loco lintei capillis abstergit. Unde peccata, inde remedia. Omnibus membris peccaverat, omnibus membris sanat. Juvenem lascive respexerat; lacrymarum fontes emittit : peccaverat osculis meretricis et manuum tactu animam contaminando; pedes Christi osculatur, ut labia abstergeret, et sordes purgaret. Tergit capillis, imperitas fortasse mulieres docens. Quia enim cincinnis capillorum laqueos sæpe juvenibus parant (ideo Paulus apposite admonet, 1. Tim. 2.
ne sese ornent cincinnis) : quia igitur sibi conscia 9.
erat se cincinnis suis multos illaqueasse juvenes
D quasi capreas, capillis jam vult per pœnitentiam satisfacere : et quia sæpe impie nexuerat, semel pie solvit. Quam ergo inventorum mercedem accipit? Audi vocem Dominicam : Ipsa dilexit mul- Luc. 7. 47.
tum, ideo remittuntur ei peccata multa.

Δεσπότης ἔῤῥηξε τὸ χειρόγραφον καὶ Ναυάτος συνάγει τὰ διαῤῥαγέντα. Εἶδες ποτὲ φιλοπράγμονα, γραμματεῖον διαῤῥαγὲν συνάγοντα, καὶ πάλιν φιλοπόνως κολλήσαντα, ἵνα τὴν ἀγωγὴν τῆς συκοφαντίας ἀνανεώσῃ; Ὁ Δεσπότης ἔῤῥηξε τὸ χειρόγραφον, τὸ χρέος ἀφῆκεν, ὁ λογοθέτης συκοφαντεῖ. Ἀλλὰ βραχὺ ἡμῖν ὁ περὶ Ναυάτου λόγος. Μίμησαι τὴν γυναῖκα, καὶ λήψῃ τὸ γέρας τῆς θεραπείας. Μὴ δέδοικα Ναυάτου κρίνοντος· μὴ γὰρ αὐτὸς ὁ μέλλων κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· μὴ γὰρ μετὰ τῶν ἀποστόλων τῶν δώδεκα τρὶς καὶ δέκατος θρόνος Ναυάτου εἰς τὴν κρίσιν τεθήσεται. Τίς μοι δώσει τῆς μετανοίας τὴν ἀκρίβειαν, κἀγὼ Ἰησοῦ Δεσπότου τὴν φιλανθρωπίαν ἐγγυῶμαι; Οὐκ ἀρκεῖ σοι ὄνομα μετανοίας, ἀλλ' ἔργα μετανοίας. Ἐὰν εἴπῃ, μετανοῶ, καὶ πάλιν ὡς κύων ἐπὶ τὸν ἴδιον ἔμετον ἐπιστρέψῃς, ἢ πάλιν ὡς ὗς ἐπὶ τὸν κυλισμὸν τοῦ βορβόρου, οὐ τὸ ῥῆμα ὠφέλησεν, ἀλλ' ὁ βόρβορος συνέπνιξεν. Ἐὰν δὲ βουληθῇς ἀκριβῶς μετανοῆσαι, θάῤῥει ὑπὲρ ἡμαρτημένων, μόνον ἀσφάλισαι τὸ λειπόμενον. Βέλτιον μηδὲ σχεῖν ἀρχὴν τραύματος· εἰ δὲ δέοι, μᾶλλον θεράπευσον, μᾶλλον περιδῆσον, μὴ ὑπερίδῃς σκώληξι βρύον. Ἐὰν δὲ ἐπουλώσῃ, μὴ πάλιν τέμῃς. Ταχὺ τὸ στόμιον τῆς οὐλῆς γίνεται, τὸ δὲ δι' οὐλῆς σκληρυνθὲν, δυσκόλως πάλιν συνάγεται. Ἐπεὶ ὅτι φιλάνθρωπος ὁ κριτὴς, οὐ μόνον ἀπὸ τῶν ῥημάτων, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἀποδεῖξαί μοι ῥᾴδιον. Ἠκούσατε πάντως τῆς τοῦ Δεσπότου φιλανθρωπίας, ὅτι πρὸς τὸν μακάριον Πέτρον μετὰ τῶν ἄλλων ἐπαίνων καὶ τοῦτο ἔθηκεν· Σοὶ δώσω τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Ἂν τινων ἀφῇς τὰς ἁμαρτίας, ἀφέωνται· ἄν τινων κρατῇς, κεκράτηνται. Οὐ δείκνυσι τοῦτο τὴν τοῦ Δεσπότου φιλανθρωπίαν; Δώσω σοι τὰς κλεῖς. Διὰ τί δ' οὐκ ἔδωκεν Ἰωάννῃ, ὃς ἐπὶ στῆθος ἀνέπεσε τοῦ Δεσπότου, τῆς ἀγάπης ἀκριβῶς ἔχων τὸ σύμβολον; διὰ τί οὐκ ἔδωκεν Ἰακώβῳ, τῷ πρώτῳ ἀποτμηθέντι; Ἀνεῖλεν γὰρ Ἡρώδης τὸν

5. Dominus chirographum discerpsit, et Novatus disceptas particulas colligit. Vidisti aliquando litigiosum hominem, syngrapham discerptam
E colligentem, ac studiose conglutinantem, ut sycophantiæ actionem renovet? Dominus chirographum discerpsit, debitum remisit, et rationarius sycophantiam instruit. Brevis sermo nobis de Novato instituitur. Imitare mulierem, et curationis mercedem recipies. Non timeo judicium Novati, neque enim ipse venturus est judicare vivos et mortuos : non enim cum duodecim apostolis decimus tertius thronus Novato ad judicandum ponetur. Quis ostendet mihi accuratam pœnitentiam, et ego sponsor Domini Jesu promitto clementiam? Non sufficit tibi pœnitentiæ nomen, sed adsint
296 pœnitentiæ opera. Si dixeris, Me pœnitet, et rur- Prov. 26.
A sum ut canis ad proprium vomitum revertaris, 11.
vel ut sus ad volutabrum luti; nihil verba suffi- 2. Petr. 2.
ciunt, sed lutum suffocat. Quod si velis accurate 22.
pœnitentiam agere, fide pro commissis, tantum stude quod reliquum est in tuto ponere. Melius esset ne initium quidem vulneris habere; si tamen opus sit, magis fove, magis alliga, ne contemnas si vermibus scateas. Quod si cicatrix obducta sit, ne iterum seces. Cito fit orificium cicatricis; quod autem per ulcus fuerit exasperatum, ægre iterum consolidatur. Quod vero misericors sit Judex, non ex verbis solum, sed etiam ex rebus ipsis facile demonstrabo. Audistis omnino Domini benignitatem, qui cum aliis laudibus hanc quoque beato
B Petro dedit : *Tibi dabo claves regni cælorum.* Matth. 16.
Quorum remiseris peccata, remissa sunt, quorum 19.
retinueris, retenta sunt. Annon hoc Domini mise- Joan. 20.
ricordiam demonstrat? *Dabo tibi claves.* Cur 23.
non dedit Joanni, qui supra pectus Domini recum- Joan. 13.
bens, amoris certum habuit indicium? cur non 25.

DATE DUE

